Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 1

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 1

Dizgi - İçdüzen: SARAY AJANS Tel: 526 33 18
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Aziz Okuyucu,

Allah Tealâ'nın insanlara ihsan buyurduğu en son hidâyet kaynağı olan kitap, Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün insanlığı saadet ve kurtuluşa erdirecek ahkâm ancak Kur'an'dadır. İnsanlık ne kadar inkişâf etse, yine Kur'an'a muhtaçtır. Çünkü Kur'an, tükenmez bir ilim, irfan, hikmet, hidâyet ve bürhan hazinesidir.

Hiçbir kimse Kur'an'ın mânâlarının künhüne vâkıf olamaz. Fakat zaman zaman, Kur'an hakîkatlerini keşfeden kalpler, mânevi zevk ve neşe duyarlar.

İşte bu, en mükemmel ve mukaddes bir rehber olan hakîkat kaynağını insanlığa anlatmak ve Kitabullah'a hizmet etmek isteyenler, yüzlerce tefsir kitabı telif etmişlerdir. Her müfessir, kendi ilmî derecesine göre Kur'an'ın hakîkatlerine tercüman olduğundan, çeşitli tefsirler vücuda gelmiş, her biri bir feyz kaynağı olmuştur.

[Kur'an-ı Kerim'in en mükemmel tefsiri yine Kur'an'dır. İkinci olarak da Resûlü Ekrem efendimizin hadisleridir. Bu şekilde âyet ve hadislerle ve sahabenin sözlerine dayanarak yapılan tefsirlere rivâyet tefsiri denir.]

Zamanımız âlimlerinden birisi şöyle demiştir: "Bir âlim kendi ilmî derece ve istidâdına göre bir tefsir hazırlar. Bunun takriben 50 yıllık ömrü vardır. Ancak bir tefsir vardır ki, hadis, âyet ve sahabe sözleriyle yapılmıştır. Bu tefsirin ömrü kıyamete kadardır. Bunu neşretmek büyük bir hizmettir. Bu tefsir TEFSÎR-İ TABERÎ'dir."

Bu tefsirin yazarı Ebû Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî Hicri 224'te Taberistan'da doğmuş, hicri 310'da Bağdat'ta vefat etmiştir.

İbn-i Cerir, büyük bir âlimdir. Tefsirde, hadiste, fıkıhta, edebiyatta, tarihte eşsizdir. Hele hele tefsirde emsali yoktur. Bütün İslâm âlimleri, bunda ittifak etmişlerdir.

İmam Nevevî (R.A) diyor ki: "Tefsîr-i Taberî'nin bir misli daha tasnif edilmemiştir. Bu hususta ümmet ittifak etmiştir."

İmam Suyûtî ise: "Tefsîr-i Taberî, tefsirlerin en celîli, en azîmidir. Kendi vâdisinde sâir tefsirlere fâikdir." demiştir.

Hâsılı Tefsîr-i Taberî ilmî bir harikadır. Bir kaynaktır. Kendisinden önce yazılan bütün rivâyet tefsirlerinden temâyüz etmiştir.

İşte yayınevimiz, böyle bir eseri okuyucusuna arz etmek için, daha önce Kur'an Meali ve muhtelif ilmî kitaplar hazırlamış olan ilmine ve irfanına güvendiği her ikisi de ilâhiyatçı ve hukukçu olan Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya hoca efendilerle yapılan mutabakat üzerine yıllar süren azimli bir çalışma neticesinde 1996 yılında eserin tercümesi Allah'ın inayetiyle tamamlanmıştır.

Böyle bir mübarek eseri büyük bir titizlik ve insan üstü gayretle tercüme eden muhterem mütercimlere teşekkür ediyor, eserde varsa yapılan hatalardan dolayı okuyucularımızın affını istirham ediyoruz.

Bize bu eserin neşrini nasib eden Cenab-ı Hakk'a sonsuz hamd ve şükürlerimizi sunuyor, in'âmının devamını niyaz ediyoruz

Mevlüt KARACA

تفسير الطبري

وهو

كتاب جامع البيان في تفسير القرآن للإمام الكبير والمحدث الشهير أبي جعفر محمد بن جرير الطبري المتوفى سنة ٣١٠ هـ

وبهامشه

تفسير غرائب القرآن ورغائب الفرقان للعلامة نظام الدين الحسن بن محمد بن حسين القمي النيسابوري

المجلد الأول

الجزء الأول

EBU ÇAFER MUHAMMED b.CERİR et-TABERİ

Hicrî 3. Yüz yılın girişiyle İslami ilimler gelişmiş ve mükemmelliğe yaklaşmıştı. Öyle ki fıkhî mezheplerin, değişmeyen temel esasları konmuş, sahih hadis kitapları telif edilmiş, Arap dili, konuşanların ağızlarından alınmak suretiyle derlenmiş, Siyer ve Gazvelerle ilgili kitaplar yazılmış, Arap dili, Fars, Hind ve Yunan bilgilerini de kuşatır hale gelmiştir. Böylece âlimlerin önünde ufuklar açılmıştır. İnsanlar ilmin sadece bir dalında bilgi sahibi olma yerine çeşitli ilimleri birlikte öğrenmişlerdir. Mesela, Lisan ve Gramer bilgileriyle meşgul olan âlimler, aynı zamanda Hadis ile ilgili ilimler de edinmişlerdir. Hadis âlimleri de tarihi, çeşitli mezhepleri, Hadis ravilerinin derecelerini öğrenmişlerdir. Bir şair, Lisandan, gramerden yeteri kadar payını aldığı gibi dini bilgilerden de nasibini almıştır. Fıkıh âlimleri de kitap ve sünneti bilme yanında şiirleri ve ata sözlerini ezberlemiş böylece edebiyattan nasiplenmişlerdir.

İslam âlemindeki ders halkaları, ilim meclisleri, okullar ve te'lif işleri sadece Kûfe, Basra ve Bağdat gibi şehirlere has olarak kalmamış doğuda Maveraünnehir bölgesindeki Horasan, Rey (Tahran) ve diğer bölgere kadar varmış, batıda ise Şam, Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüse kadar ulaşmıştır. Böylece bu bölgelerdeki şehirler ve köyler, fıkıh âlimleri, kurralar, muhaddisler, dil bilginleri, müfessirler ve diğer ilim dallarındaki âlimlerle dolup taşmıştır.

İşte ilmin dolup taştığı bu dönemde, Muhaddis, Fakih ve Müfessir olan Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberinin yıldızı parlamıştır. Bu zat, daha çocukken kendisini ilme vermiş, erginlik çağına girdikten sonra ilim almak için çeşitli bölgelere seyahatlar yapmış, Yüzlerce râvi ve âlimle görüşmüş ve çeşitli dallarda yazılan kitapları okumuştur. Kısa sürede bir mezhep sahibi İmam olmuştur. Böylece adını tarihe yazdırmış, her zaman hatırlanmış ve ilminin, itibar edilen bir ilim olmasını sağlamıştır.

TABERİNİN DOĞUM YERİ VE TARİHİ

Ebû Cafer Muhammed b.Cerir et-Taberi, Taberistanın Âmûl şehrinde doğmuştur. doğum tarihinin H. 224 veya H. 225 olduğu rivayet edilmiştir. [1] Taberi, küçüklüğünü anlatırken şunları söylemiştir. "yedi yaşımda hafız oldum, Sekiz yaşımdayken insanlara namaz kıldırdım. Dokuz yaşımdayken hadisleri toplayıp yazmaya başladım. Babam bir gün rüyasında şunu görmüş, Ben Resûlullahın önünde bulunuyormuşum. Yanımda, içi taş dolu bir torba varmış.

(1) Mucemûl Üdeba c. 18 sh. 48

Taşları alıp Resûlullahın önünde atıyormuşum." Rüyayı yorumlayan kişi demiş ki: "Bu çocuk büyüdüğünde Resûlullahın dinine karşı samimi olacak ve onun Şeriatını savunacak." İşte bunun üzerine babam, ilim tahsili hususunda bana yardım etmekte çok titiz davrandı. Ben, daha küçük bir çocukken bu hassasiyeti gösteriyordu. (2)

Bu rüya doğru çıkmıştır. Taberi, fıkıh ve diğer ilimleriyle zamanının en önde gelen isimlerinden olmuştur. Sünneti savunmuş bid'atlara karşı savaş vermiştir. Babası da Taberistandaki büyük arazisi ve maddi imkanları yanında takva sahibi bir kimseydi. Oğlunun zeki, ilme âşık, âlimlerle tanışmayı çok seven biri olduğunu görünce ondan hiçbir imkanı esirgememiştir. Nereye giderse gitsin arkasından ihtiyaçlarını karşılamıştır. Böylece oğlunu Halifelerin bahşişlerinden, Vezirlerin ve idarecilerin yardımlarından uzak tutmuş onu, makam ve mevki hırsından müştağni kılmıştır. Taberîböylece kendisini ilim öğretmeye, hadis rivayet etmeye ve kitap yazmaya vakfetmiştir. Hatta babasının vefatından sonra dahi onun ihtiyaçları, babasının servetinden karşılanmış, böylece hayatının sonuna kadar kimseye muhtaç olmamıştır.

TABERÎNİN İLİM İÇİN YAPTIĞI SEYAHATLAR

Ebu Cafer Muhammed b.Cerir et-Taberî, daha yaşı on iki olmadan doğum yeri olan Âmûl şehrinden ayrılmış ve çeşitli bölgelere seyahat yaparak bir çok âlimden ilim tahsil etmiştir. Önce Rey (Tahran) bölgesine gitmiş, orada bulunan âlimlerden dersler almıştır. Mesela Ebu Mukatilden Irak fıkhını okumuş, Ahmed b.Hammad ed-Dolabiden gramer öğrenmiş, Selem b.Fadl'dan, İbn-i İshakın "Megazi" adlı eserini okumuş daha sonra meşhur Tarihini, bu eseri esas alarak yazmıştır. Daha sonra İbn-i Humeyd er-Râzi ile uzun süre beraber olmuştur. Taberi bu hususta şunları anlatıyor: "Biz, Muhammed b.Humeyd er-Râzinin yanında kitaplar yazardık. O, bir gecede bir kaç defa yanımıza gelirdi. Bize ne yazdığımızı sorar ve yazdıklarımızı okurdu. Biz, Ahmed b.Hammad ed-Dolabinin yanına da giderdik. O, Tahranın köylerinden bir köyde oturuyordu. Tahranla o köyün arasında uzun bir mesafe vardı. Öyle ki, oradan döndüğümüzde deliler gibi oluyorduk. (Sersemleşiyorduk) Sonra da kalkıp Muhammed b.Humeyd'in meclisine gidiyorduk". (3)

Taberi daha sonra Bağdata gitmiştir. Oraya gidişinin asıl sebebi, İmam Ahmed b.Hanbelin orada çok meşhur olması, ilmî sohbet ve toplantılarda adının çokça anılmasıydı. Taberî , Bağdata giderek, İmam Ahmed'den ilim almayı ve onu insanlara aktarmayı düşünüyordu. Ne var ki, o Bağdata varmadan İmam Ahmedin vefat haberini aldı. Bu sebeple orada kalmadı.

Taberi, Bağdattan Basraya geçti. Orada bulunan Muhammed b.Musa,

(2) Mucmaûl Üdeba, c. 18 sh. 49
(3) Mucmaûl Üdeba, c. 18 sh. 49-50.

İmad b.Musa, Muhammed b.Abdülâ'lâ, Bişr b.Muaz ve Muhammed b.Beşşar gibi âlimlerin sohbetlerini dinledi.

Daha sonra Kûfeye gitti. Orada, Hennad b.Seriyy ve İsmail b.Musadan hadis alıp yazdı. Süleyman b.Hallad ed-Talhî'den kıraat ilimlerini öğrendi. Ayrıca zamanının büyük âlimlerinden olan ve sertliğiyle tanınan Ebu Kureyb Muhammed b.Alâ el-Hemedanî ile görüştü. Ondan bir çok hadis aldı.

Taberi oradan tekrar Bağdata döndü. Bu defa Kur'an ile ilgili ilimleri tahsil etti. Zamanının kurrası olan Ahmed b.Yusuf et-Tağlebiden uzun süre ders aldı. Sonra kendisini Şafii fıkıhına verdi. Orada, Şafii mezhebinin ileri gelen âlimlerinden Hasan b.Muhammed es-Sabah ve Ebu Said el-Istahrî bulunuyorlardı. Taberi kısa bir süre sonra Şafii mezhebini esas aldı ve yıllarca o mezhebe göre fetva verdi.

Daha sonra Mısıra gitti. O dönemde Mısırda Şafii mezhebi âlimlerinden İsmail b.İbrahim el-Müzeni, Rebi b.Süleyman, Muhammed b.Abdullah b. el-Hakem ve kardeşi Abdurrahman bulunuyorlardı. Taberi Mısıra giderek onlarla görüşmeyi istemişti. Ancak Mısıra giderken Şam bölgesi sahil şehirlerine uğradı. Özellikle Beyrutta uzunca bir süre kaldı. Orada, kurra olan Abbas b.Velid el-Beyruti ile görüştü. Yedi gün içinde Şamlıların kıraatına göre Kur'an-ı Kerimi onun huzurunda okuyup bitirdi. Sonra Mısırın Fustat Şehrine H. 253 yılında vardı. Taberi ile ilk görüşen kişi Fustat âlimlerinden Ebul Hasen es-Serrac el-Misrî oldu. Bu zat Taberiye fıkıh Hadis, lisan, gramer ve şiirle ilgili sorular sordu. Taberinin bütün meselelerde âlim olduğunu ve ilimlerden payını yeteri kadar aldığını gördü. Taberinin Mısırda kalışı uzun sürmüştür. Mısırda iken Şama gidip tekrar geri dönmüştür. dönüşünden sonra Rebi',Müzeni ve Abdülhakimin iki oğlundan Şafii fıkhını, İbn-i Vehb'in talebelerinden Malikî fıkıhını ve kurraların reisi olan Yunus b.Abdül'alâ es-Sedefîden, Hamza ve Verş'in kıraaatlarını öğrenmiştir.

Taberi son zamanlarında Bağdata yerleşmeyi düşünmüş ve uzun seyahatlardan sonra tekrar oraya dönmüştür. Orada hadis rivayet etmiş, kitaplar yazmış, eserler okumuş ve çağının büyük âlimleriyle arkadaşlık yapmıştır. Taberi, kendisini okuma ve yazmaya vakfetmiş bunun dışında herhangi bir iş yapmamakta kararlı olmuştur.

İbn-i Asâkir diyor ki: "Abbasi devletinde Hâkânî, başvezirliğe getirilince Taberiye bir çok mal göndermiş Taberi ise gönderilenleri geri çevirmiş, Hâkânî, Taberinin Kadı olmasını istemiş Taberi bunu da reddetmiş, Hâkânî yine Taberinin haksızlıkları önleme şurasının başına geçmesini istemiş Taberi bunu da kabul etmemiştir. Bunun üzerine arkadaşları ona sitem ederek şunları söylemişlerdir: "Bunda senin için sevap var. Kaybolan bir sünneti ihya etmiş olacaksın." Taberi ise onlara sert bir şekilde şu cevabı vermiştir: "Sanıyordum ki ben bunları isteyecek olsam sizler beni bundan men edersiniz. Fakat aksi oldu. "[4]

(4) Tarih-i İbn-i Asakir, c. 18 sh. 356.

Taberi Bağdatta Rahbet-i Yakup mahallesinde kendisine bir ev yaptırdı. Zamanını orada ibadetle, okumakla, yazmakla ve telif ile geçirdi. Evinde huzurla yaşıyor, Halife ve valiler dahil herkes tarafından saygı ile karşılanıyordu. Nihayet H.310 yılının Şevval ayının sonuna iki gün kala bir cumartesi günü vefat etti. Ve evine defnedildi.

Hatibül Bağdadî diyor ki: "Kabrinin üzerinde aylarca cenaze namazı kılındı. Ölümüne üzülen bir çok âlim ve edebiyetçı, hakkında şiirler yazdı.

TABERÎNİN İLMİ

Taberi bütün ilim dallarında ilim yapmış ve her sahadan yeteri kadar nasebini almıştır. Öyle ki çağının tartışmasız İmamı sayılmıştır. Hemşehrisi olan Abdülazîz et-Taberi bu hususta şunları söylemektedir: "Taberi, kıraat, hadis, fıkıh, tefsir, gramer, matematik ve diğer ilimlerin her birinde ihtisas yapmış gibi derin bilgilere sahipti. Fakat özellikle fıkıh, tefsir, hadis ve kıraat ilimlerinde meşhur olmuştur. Bu ilimlerdeki gücünü şöyle ifade etmek mümkündür:

a- Fıkıh: Taberi fıkıh sahabında, bütün fıkhî mezhepleri okumuş fakat özellikle Şafii mezhebinde mütehassıs olmuştur. Her ne kadar müstakil bir mezhep sahibi gibi hareket etmişse de genellikle Şafii mezhebine bağlı kalmıştır. Öyle ki Bağdatta on sene bu mezhebe göre fetva vermiştir. Bununla birlikte meselelerin derinliklerine inip uzun araştırmalardan sonra kendisini müstakil bir mezhep sahibi kabul etmiş ve bu mezhebini, yazdığı büyük küçük fıkıh kitaplarında zikretmiştir. Mezhebinin özelliklerini "Latifül Kavl" isimli eserinde beyan etmiş ayrıca "El-Basît" ve "İhtilafül Fukaha" adlı eserlerinde, İmam Malik, Ebu Hanife, Şafii, Süfyan es-Sevri, Evzai, Ebu Yusuf, Muhammed b. el-Hasen, İbrahim b.Halid el-Kelbi gibi âlimlerin görüşlerini birbirleriyle mukayese ederek, delilleriyle birlikte zikretmiş ve kendisinin tercih ettiği hükmü de belirtmiştir. Kendisinden sonra gelen bir kısım âlimler onun mezhebine tabi olmuşlardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Ali b.Kamil, Ebul Ferec el-Muafi b.Zekeriyya en-Nehrevani (Taberinin mezhebini bu kişi yaymıştır)

b- Hadis: Taberi hadis sahasında da zamanının önde gelen âlimleri arasına girmiştir. Öyle ki Zehebi onu altıncı mertebedeki Muhaddislerden sayarken Nevevi "Tehzibül Esma vel Lügat" adlı eserinde Taberiyi Tirmizî ve Neseî'nin mertebelerinde zikretmiştir. Taberinin bu sahadaki en meşhur eseri "Tehzib el-Âsâr" isimli eseridir. Bu eser hakkında Şunlar söylenmiştir. "Bu eser Taberinin harika eserlerinden biridir. Eserine, kendisine göre senet zinciri sahih olan ve Hz. Ebubekirden rivayet edilen hadislerle başlamıştır. Taberi, rivayet ettiği her hadis hakkında yorum yapmış ilk önce hadisin muhtemel olan illetlerini sonra hadisin rivayet tariklerini daha sonra hadisten çıkarılacak fıkhi hükümleri, sünnetleri, âlimlerin bu husustaki ihtilaflarını ve her birinin delillerini zikretmiş daha sonra hadisin ne mânâ ifade ettiğini, onda geçen garip kelimelerin izahını beyan etmiş daha sonra İnkarcıların, o hadise nasıl dil uzattıklarını açıklamış, on-

lara cevap vermiş ve iddialarının geçersiz olduğunu beyan etmiştir. Böylece on kişiden gelen, Ehl-i Beytten rivayet edilen ve Abdullah b.Abbastan nakledilen hadislerden büyük bir eser meydana getirmiştir. Taberinin bunları yapmaktan asıl maksadı, Resulullahtan nakledilen bütün sahih hadisleri rivayet etmek, tedkik ettiği bu hadisler gibi bütün hadisleri tedkik etmekti. Böylece hadislere dil uzatan herhangi bir kimseye itham sahası kalmasın, ilim erbabının muhtaç olduğu her şeyi gözlerinin önüne sersin. Bu yolla Kur'an ve sünnetten ibaret olan Şeriatı tedvin etmiş olsun. Fakat bu hedefine ulaşamadan vefat etmiştir. Ondan sonra gelen insanlar Taberinin şerh ettiği şekliyle tek bir hadisi dahi şerh edemedi. (5) Taberi hadis ilminin etkisinde kaldığı için tarihini de Muhaddişlerin usulüyle, raviler zincirinden nakledereк yazmıştır.

ç- Kıraat: Taberi kıraat ilimlerini, Bağdat, Kûfe, Şam ve Mısır kurralarından okuyup öğrenmiştir. Özellikle Hamza ve Verş'in kıraatlarını, Mısırda, Yunus b.Abdül'alâdan almıştır. Taberi belli bir zaman sonra, Fıkıh ve Tefsirde olduğu gibi, kendisi için belli bir kıraat şekli tesbit etmiş ançak bunu tesbit ederken meşhur kıraatlardan ayrılmamaya çalışmıştır. Kıraat ilimleri hakkında "El-Faslu Beynel Kıraat" isimli eserini yazmıştır. Bu eserde Kur'anın kıraatlarında kurraların nasıl ihtilaf ettiklerini, kıraatlara göre kurraların isimlerini, Mekke, Medine, Basra ve Şam kurralarının adlarını zikretmiştir. Ayrıca her kıraatı diğerinden ayırmaya çalışmış ve herbirinin dayanağını, te'vilini ve okuyucusunu belirtmiştir. Kendisi de bu kıraatlardan birini seçmiş, onu seçmesinin sebeplerini ve o kıraatın daha sahih oluşunun delillerini zikretmiştir. Böylece âyetleri tefsir etmeye, onları gramer açısından tahlil etmeye muktedir olduğunu ortaya koymuştur. Taberi, Kur'an-ı Kerimin çeşitli kıraatlarını bilmesinin yanında kendisi de güzel okuyanlardandı. Mücahidin oğlu Ebubekir, teravih namazı kılmak için mescide giderken Taberinin, Rahman suresini okuduğunu işitmiş ve onun hakkında: "Allah tealânın bu sureyi bundan daha güzel okuyan birini yarattığını sanmıyorum." demiştir.

Taberi aynı zamanda edip bir kimseydi. Eserlerinde en değerli şiirleri, hutbeleri, mektupları ve vasiyetlerini zikretmesi, yer yer bizzat kendisinin de şiirler söylemesi bunu göstermektedir. Bir şiirinde şunları söylemektedir:

İki ahlak vardır ki razı olmam onlara
Zenginliğin şımarıklığı, fakirliğin zilletidir.
Zenginleşince şımarma, fakir olunca da daim
İffetli ve vakarlı ol.

Taberi, görüşleri güzel, tuttuğu yol hoş olan bir kimseydi. Her gece mutlaka Kur'an okurdu. Görüşlerinde Selef'in görüşünü esas alır ve ehl-i sünnet yolunu takibederdi. Yazdığı eserleriyle ne bir makam ne de bir madde hedefliyordu. İffetli, vakarlı, elbisesi ve vücudu temiz, sohbeti hoş, arkadaşlık hukukunu bilen, konuşması tatlı, nükteleri manidar olan bir kimseydi.

d- Tarih: Taberinin, "Tarih er-Rüsul vel Müluk" veya "Tarih el-Ümem vel Müluk" isimli tarih kitabı Arapça olarak yazılan tarihlerin en geniş olanıdır. Taberi bu eserini planlı bir şekilde yazmış, bilgileri tarama yoluyla toplamış, ri-

(5) Bkz. Tarih-i İbn-i Asâkir, c. 18 s. 351.

vayetlerinde son derece titiz davranmıştır. Öyle ki kendisinden önce geçen, Yakubî, Belazurî, Vakidî ve İbn-i İshak gibi tarihçilerden daha mükemmel ve daha güvenilir bir eser meydana getirmiştir. Böylece kendinden daha sonra gelen, Mes'ûdî, İbnül Esir ve İbn-i Haldun gibi tarihçilere de imkânlar hazırlamıştır.

İslamdan önce cahiliye döneminde Arapların tarihi, ezberlenerek muhafaza edilen ve insanların ağzından, konuşularak aktarılan bir kısım şiirler, ata sözleri, meşhur olaylar ve aşırılıklarla dolu kıssa ve efsanelerden ibaretti. Sadece Hiyre ve Yemende, köşklerin ve kalelerin duvarlarına yazılan bir de çeşitli mabedlerin ve manastırların içlerinde bulunan yazılar, nakilcilerin senet zinciriyle yazılmıştı.

Resûlullah (s.a.v.) yeni bir din getirdi. Bir çok olaylarla karşılaştı. Bu nedenle onun dönemindeki ve ondan sonra gelen Hulefa-i Raşidin dönemindeki olayların yazılarak zaptedilmesi icabetti. Konuyla ilgili ilk kitabı Hz. Zübeyrin oğlu Urve yazmıştı. Ondan sonra da Hz. Osmanın oğlu Eban yazmıştı. Nihayet İbn-i İshakın kitabıyla Siret ilmi zirveye ulaştı. Daha sonra müslümanlar arka arkaya fetihler yaptılar. İranı tamamen fethettiler. Bizansın tahtını sarstılar. Böylece daha önce görmedikleri çeşitli insanlarla ve kültürlerle karşılaştılar. Alimler bunların dillerini ve örflerini öğrenerek İslamı tebliğe çalıştılar. İdareciler de onların eski sistemlerini ve tarihlerini öğrenek sevkü idareyi huzurla devam ettirmek istediler. Bu nedenle tarih, yepyeni bir şekil aldı. Tarih bilgilerine, "Haberler" onları nakledenlere de "Haberciler" adı verildi. Artık yazarlar, tarihi olayları tesbit ederek yazmak için kollarını sıvamışlardı. Muhammed b.Saib el-Kelbî, nesebler hakkında bir kitap yazdı. Avane b.el-Hakem, Ümeyye oğullarının haberleri hakkında bir kitap yazdı. Ebu Mihnef, İrtidat hakkında, Cemel ve Siffîn olayları hususunda bir kitap yazdı. Seyf, fetihlere ait haberler hakkında, İbn-i Hişam da Himyer Kralları hakkında birer kitap yazdılar. H. 2. yüz yılın sonlarına doğru, tarihle ilgili eserler gittikçe arttı.O dönemde divanların oluşturulması, ordu kütüklerinin tutulması ve benzeri kurumların oturması neticesinde yazılı tarihe ihtiyaç iyice artmıştı. Ayrıca Farsça, Yunanca ve Süryaniceden çokça kitap tercüme edilmesi, şehirler ve milletler arası seyahatların artması, kültür ve medeniyetlerin birbirleriyle kaynaşması, yazılı tarihin gelişmesini daha da artırdı. Bu nedenle bazı değerli âlimler tarih hakkında büyük kitaplar yazmaktan kaçınmadılar. Vakidî fütuhatla ilgili kitapları, Belazurî, el-Büldan ve Ensabül Eşraf isimli titaplarını, İbn-i Kuteybe, el-Mearif, Dînûrî, el-Ahbaruttıval isimli eserlerini yazdılar. Nihayet sıra Taberiye gelmişti. O da tarihle ilgili olan meşhur kitabını yazdı. Taberinin, bu kitabı ne zaman yazmaya başladığı kesin olarak bilinmemekte ise de onu, tefsirinden sonra yazdığı, kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Tahminen H. 290 yıllarında yazmaya başlamış H.303 yıllarında bitirmiştir. Taberi tarihine kaynak olarak, kendisinden önce yazılan ve nakledilen bütün kitap ve rivayetlerden istifade etmiştir. Arapların İslamdan önceki tarihlerini, Ubeyd b. Serye el-Cürhûmî, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve

Vehb b. Münebbih'ten almış, Farsların haberlerini, Arapçaya tercüme edilen Abdullah b.el-Mukaffa ve Muhammed b.Said el-Kelbî'inin ve berzerlerinin eserlerinden almış, Siret ilmini Hz. Osmanın oğlu Eban, Hz. Zübeyrin oğlu Urve, Şerahbil b.Said, Musa b.Ukbe ve İbn-i İshaktan almıştır. İrtidat olaylarını ve fetihleri, Seyf b.Ömer el-Esedî'den, Cemel ve Sıffîn vakalarını Ebu Mihnef ve Medainî'den, Emevilerin tarihini, Avane b.el-Hakemden, Abbasilerin haberlerini, Ahmed b.Ebi Hayseme'nin kitaplarından iktibas etmiştir. Taberi tarihini mu haddislerin üslubuyla rivayet zinciri içinde nakletmiştir.

e- Tefsir: Taberi ilmini "Camiül Beyan Fi Tefsiril Kur'an" isimli büyük eserinde göstermiştir: Bu tefsirini te'lif etmesi hakkında şunları Söylemektedir. "Ben daha küçük yaştayken böyle bir tefsir yapmayı gönlümden geçiriyordum. Bu hususta Allah teâlâya istihare yaptım. Hakkımda bu işin hayırlı olup olmadığını bildirmesini diledim. Tefsire başlamadan üç yıl önce rabbimden bana yardım etmesini niyaz etmiştim. Rabbim de bu hususta bana yardımını esirgemedi.."

Taberi, Tefsirini, Kur'an-ı kerimin cüzlerinin sayısına göre otuz cüz olarak düzenlemiştir. Tefsirinin ön bölümünde, Kur'anın mucize olduğunu, kıraat şekillerini, surelerin isimlerinin manalarını beyan eden risale mahiyetinde bir giriş yazmıştır. Sonra Kur'an-ı Kerimin her âyetini kısım kısım izah etmiş, o hususta zikredilen sahabilerin, tabiinin, tebe-i tabiinin sözlerini, kurralara ait kıraatları, âyetlerin nâsih, mensup olup olmadıklarını, âyetlerden çıkarılacak hükümleri, bid'atçıların öne sürmek istedikleri bid'atları reddedip onlara verdiği cevapları zikretmiş, o zamana kadar yazılmış olan güvenilir tefsirlerden bol bol alıntılar yapmıştır. Özellikle Abdullah b.Abbas, Said b.Cübeyr, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basrî, İkrime ve Dehhaktan çokça nakiller yapmıştır. Buna mukabil güvenilmeyen tefsirlerden alıntı yapmamıştır. Çünkü bunlar ona göre itham altında bulunan kimselerdir. Diğer yandan tarih ve Siret kitaplarında da bunlardan alıntı yapmıştır.

Taberinin tefsiri, dünyaca meşhur bir tefsirdir. Bu tefsir hakkında fakih Ebu Hamid el-İsferayini şöyle demiştir: " Şayet bir kişi, Muhammed b.Cerir et-Taberinin tefsirini elde etmek için Çin'e kadar gidecek olsa bu tefsir için gerekenden daha fazlasını yapmış sayılmaz. (6)

ESERLERİ

Taberinin bir çok eseri vardır. Onlardan en meşhurları şunlardır:

1- Adabül Menasik: Bu eserde Hacca gidecek olan kimsenin, evinden ayrılmasından başlayarak Haccını tamamlamasına kadar nasıl davranacağı ve nerelerde neler yapacağı zikredilmektedir.

2- Âdâbünnüfus: Bu eserde, insana isabet edebilecek bütün manevi sıkıntılar ve onların nasıl giderileceği zikredilmektedir. Taberi bu eserinde, önce kalbe sonra dile sonra göze sonra kulağa sonra da diğer bütün azalara isabet edecek husuları sırayla zikretmiş bu hususta Resulullahtan, sahabilerden ve ehl-i Takvadan nakledilen görüşleri zikretmiş, bu görüşlerden hangisinin sahih olduğunu açıklamaya çalışmıştır.

(6) Bkz. Tarih-i Bağdat, c. 2 s. 163.

3- İhtilafu Ulemail Emsar Fi Ahkâmi Şeraiil İslam: Taberi bu eseriyle Fıkıh âlimlerinin görüşlerini nakletmeye çalışmıştır. Bunlar da İmam Malik, Evzai, Sevri, Şafii, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Muhammed b.Hasan ve İbrahim b.Halid'dir. Taberi bu eserinde, hangi görüşü tercih ettiğini zikretmemiştir. Çünkü o bu işi, "Latifül Kavl" adlı eserinde yapmıştır.

4- Gadir Hum Hadisleri: Bazı insanlar Gadir Hum ile ilgili herhangi bir hadisin bulunmadığını, zira Resulullah Gadir Hum'da bulunurken Hz. Alinin yemende olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine Taberi bu eserini yazmış, önce Hz. Alinin faziletlerini anlatmış daha sonra da Gadir Hum ile ilgili hadisi çeşitli tariklerden zikretmiştir. İbn-i Kesir bu mesele ile ilgili hadislerin Taberi tarafından iki ciltlik kitap haline getirildiğini söylemiştir.

5- Basitül Kavl Fi Ahkamı Şeraiil İslam: Taberi bu eserinde ilk önce görüşlerini tercih ettiği sahabileri ve kendilerinden fıkıh aldığı âlimleri şehirleriyle birlikte zikretmiş daha sonra fıkha ait taharet, namaz, zekat, şartlar, kadılar, siciller, vasiyetler, kadıya ait hükümler ve fıkıh usulüne ait meseleleri zikretmiştir.

6- El-Basir Fi Mealim ed-Din: Taberi bu Kitabında, Taberistan halkına, ihtilaf ettikleri isimler ve kişiler hakkında bilgiler sunmuş, bid'at ehlinin mezheplerini zikretmiştir.

7- Tarihürrüsul velmüluk: Bu eseri, daha önce de zikredilen meşhur tarih kitabıdır.

8- Tehzibü Âsâr ve tafsilü es-Sabiti Minel Ahbar: Bu kitabı, üstünlük derecelerine göre alfabetik sıraya konulan sahabilerin rivayet ettikleri hadislerden, önde gelen sahabilerin bir kısmının naklettiği hadisleri ihtiva etmektedir. Daha önce Taberinin bu kitaptaki usulü zikredilmiştir.

9- El-Camiu Fil Kıraat: Taberi bu eserinde, Kur'an-ı Kerime dair çeşitli kıraatları zikretmiştir. Bu eseri Cezeri görmüş ve kıraatını ondan almıştır. Eserin büyükçe harflerle ve on sekiz ciltten ibaret olduğu, içinde yirmi küsur kıraatın zikredildiği nakledilmektedir.

10- Hadis et-Tayr: İbn-i Kesir, Taberinin böyle bir kitabı olduğunu zikretmiştir.

11- El-Hafif Filfıkhi: Bu kitabını daha sonra zikredilecek olan "Latif el-Kavl Fi Ahkam eş-Şarai el-İslam" isimli eserinden kısaltmıştır. Bu kitapta âlim olanın da talebenin de faydalanacağı meseleler özetle zikredilmiştir.

12- Zeyl el-Müzeyyel: bu kitapta Resulullahın sahabilerinden, onun döneminde ve kendisinden sonra Kureyşten ve diğer kabilelerden tabiin ve Selef-i Salihinden, onlardan sonra gelenlerden ve Taberinin hocalarından, öldürülen ve ölenlerin tarihleri, Resulullaha zaman bakımından yakınlıklarına göre zikredilmiştir. Taberi bunlara isnad edilen asılsız iddiaları reddetmiş ve onları savunmuştur. Hasan-ı Basri, Katade, İkrime vb. Kimseler bunlardır. Taberi ayrıca bu eserinde zayıf olduğu söylenen ravileri de zikretmiş, ravilerle ilgili çeşitli malumatlar vermiştir. Bu kitabı çok değerli bir eserdir.

13- er-Reddü Alel Hurkusiyyi: Taberi bu kitabını önce Hz. Alinin ordusunda olup ta daha sonra ondan ayrılan Haricilerden bir fırkaya cevap olarak yazmıştır.

14- er-Reddü Ala Zilesfar: Taberi bu eseriyle Davud b.Ali el-İsbahani'ye cevap vermiştir.

15- er-Reddü Alâ İbn-i Adil Hakemi Alâ Malik: Bu eseriyle İbn-i Abd el-Hakem'in İmam Malik hakkında yazdığı olumsuz şeylere cevap vermiştir.

16- Sarih es-Sünne: Taberi bu risalesinde mezhebini ve itikadını zikretmiştir. Kitabının son bölümü itikad hakkındadır.

17- Turuk el-Hadis: Taberi bu eserini hadis hakkında yazmıştır.

18- İbaretu er-Rü'ya: Bu eserinde bir kısım hadisleri toplamış fakat tamamlayamadan vefat etmiştir.

19- Kitabül Edeb Vettenzil.

20- Kitap el-Fadail: Bu eserinde dört Halifenin faziletlerini zikretmiştir. Bu eseri telif etmesinin sebebi, bir taraftan Hz. Aliyi küçümseyenleri diğer taraftan onu masum sayanları ortaya çıkarmak istemesidir.

21- Latif el-Kavl Fi Ahkâm eş-Şerai el-İslam: Taberi bu eserinde mezhebini kitap haline getirmiştir. Bu kitap en değerli kitaplarından ve Fıkıh kitaplarının da en güzellerindendir.

22- Muhtar el-Feraiz: Bu eser, miras taksimiyle ilgilidir.

23- El-Müsned el-Mücerred: Bu eseri hadisle ilgilidir.

24- Kitap el-Vakf: Bu eserini, Halife el-Muktefi için yazmıştır. Bu eserde, Vakıf hakkında âlimlerin ittifak ettikleri konuları zikretmiştir.

25- Camiül beyan Fi Tefsiril Kur'an: Bu eseri, elimizde bulunan tefsiridir. Eserini Bağdatta yazmıştır. Eseri, H.238 de yazmaya başlamış ve 290 yılında bitirmiştir. Bu eser çeşitli âlimler tarafından özetlenmeye çalışılmış son zamanlarda da Mahmut Şakir tarafından 15. Cüze kadar tahkik edilmiştir.

TEFSİRİN TERCÜMESİ

Taberi, izah edildiği gibi derin ilmi ve geniş tedkikleriyle dikkatleri üzerinde toplamış bir âlimdir. Yine izah edildiği gibi çok sayıda eseri vardır. Ancak bunlardan Tefsiri ve Tarihi en çok şöhret bulanlarıdır. Bu sebeple ona "Tefsircilerin ve tarihçilerin babası" ünvanı verilmiştir. Biz burada, onun bu büyük eseri hakkında kısaca bilgi verecek ve onu nasıl tercüme etmeye çalıştığımızı belirteceğiz.

Bilindiği gibi Tefsirinin adı "Camiül Beyan Fi tefsiril Kur'an"dır. "Taberi Tefsiri"diye şöhret bulmuştur. Bu tefsir uzun süre ortalarda görülmemiş hatta bir ara kaybolduğu sanılmış fakat sonra bulunarak baskısı yapılmış ve okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Bildiğimiz kadarıyla mühim baskılarından biri, 1954 yılında, âyetler numaralanmak sureteyle, "Mustafa el- Bâbî el-Hualebi" ortaklığı tarafından Mısırda 30 Cüz olarak yapılan baskısıdır. Mısırlı âlimlerden iki kardeş olan Ahmed Muhammed Şakir ile Mahmut Muhammed Şakir tarafından tahkik edilip bir haşiye ilavesiyle tahriçli olarak basılmaya başlanmış fakat henüz tamamlanmamıştır.

Elimizde bulunan ve tercümeye esas aldığımız nüsha ise "Darülfikr (Beyrut) tarafından 1978 tarihinde basılmış 10 Ciltlik nüshadır.

Taberinin Tefsiri, bir rivayet tefsiridir. Taberi bu tefsirinde âyetlerin izahını, önce hadis-i şeriflere sonra sahabe, tabiin ve kendisinden önce gelen

âlimlerin rivayetlerine dayanarak yapar. Hadis ve sahabe kavlinin bulunmadığı yerlerde, geçmiş âlimlerin izah tarzlarını ve görüşlerini anlatır. Bu deliller de bulunmazsa Arap dili bilgisine dayanarak âyetleri açıklamaya çalışır. Ayrıca kendi görüşünü ve tercihini de beyan eder.

Tefsirinde İsrailiyata da rastlanmaktadır. Ancak Taberi, âyetlerin izahında geçen bu çeşitli hikayeleri anlatıp geçmekte, onlar üzerinde fazlaca durup yorum ve tercih yapmamaktadır. O, tercihlerini ilmi konularda, çoğunlukla kıraat ve ahkam haberleri üzerinde yapmaktadır. Olayları ve olaylar üzerindeki çeşitli görüş ve rivayetleri de zikretmekte fakat sonunda o konudaki kıssanın öyle veya böyle olmasının bizim için önemli olmadığını söyleyerek sonuca varmaktadır.

Mesela, Hz. Âdeme, cennette meyvesini yemesi yasak edilen ağacın ne olduğu hususundaki rivayetleri anlatıp "bunun, buğday, incir veya üzüm olduğunu söyleyenler vardır. Fakat Allah teala gerek Kur'anda gerekse sahih olan sünnette bu ağacı bize bildirmemiştir. O halde o ağacın ne olduğunun bilinmesinde ve ağacın tayinine çalışılmasında bizim için bir fayda yoktur." diyerek görüşünü beyan etmektedir. Tefsirin ana hatlarıyla özellikleri bunlardır.

Taberi tifsirinin tercümesine karar vermeden önce nasıl bir çalışma yapacağımızı etraflıca düşündük. Taberi metninin aynen tercümesinin çok uzun olacağı ve yer yer yapılan rivayetlerin, anlatılan kıssaların da okuyucuya bir şey kazandırmayacağı kanaatına vardık. Bu sebeple Taberinin metnini özetlemeye ve zübdesini yapmaya karar verdik. Ancak Bakara suresinin hemen hemen tamamını tercüme ettik ki okuyucu daha başlangıçta tefsirin özelliklerini anlasın. Tefsirin zübdesini yaparken İsrailiyata kaçan rivayetleri almaktan kaçınmaya çalıştık.

Taberinin zikrettiği hadislerden, sahih hadis kitaplarında mevcut olanları, kaynaklarını göstererek tahric ettik. Ancak Kütüb-i Tis'ada kaynağını bulamadığımız metinleri almamaya çalıştık. Fakat âyetin izahı bakımından alınmasını gerekli gördüğümüz hadisleri, Taberinin rivayeti olarak aynen tercüme edip aldık.

Çeşitli görüşlerin beyan edildiği izahlarda, görüşleri özetledikten sonra Taberinin tercih ettiği görüşü de mümkün mertebe belirtmeye çalışıtık. Bu arada tekrar mahiyetindeki izahları almadık. Ayrıca itikadi yönden Cebiryecilik ifade eden yorumları almaktan kaçınmaya çalıştık.

Taberinin zikretmediği fakat konu ile ilgili olan diger âyet ve hadisleri de yer yer tahric ederek aldık.

Ayrıca surelerin başına, o surelerdeki ahkamın ve kıssaların ve surenin beyan ettiği diğer hususların özeti mahiyetinde, sureyi tanıtıcı bir giriş koyduk.

Böylece "Taberi Tefsirinin zübdesi" diyebileceğimiz bir metin çıktı ortaya. Okuyucuya faydalı olabildikse ne mutlu bize.

Bu vesile ile büyük tefsir üstadı İbn-i Cerir et-Taberiye rahmet diliyor, çalışmalarımız esnasında elimizde olmayarak yaptığımız hatalardan dolayı cenab-ı Haktan affımızı niyaz ediyoruz

Hasan KARAKAYA Kerim AYTEKİN

ÖNSÖZ

Bismillahirrahmanirrahîm

Bu kitap Hicrî 306 yılında Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberiye tarafından hazırlanmıştır.

"Hikmetlerinin emsalsizliği akılları mağlup eden, delillerinin inceliği düşünceleri yenen, sanatındaki dehşet ve harikası inkârcılara mazeret bırakmayan ve delillerinin dilleri kâinatın kulaklarına "Allahtan başka hiç bir ilah yoktur." diye haykıran Allaha hamdolsun. O Allah ki onun, kendisine denk olabilecek ne bir dengi ne kendisine benzeyecek bir benzeri ne de yardımcı olacak bir ortağı vardır. Onun ne çocuğu ne de babası vardır. Onun ne eşi ne de emsali vardır. O, kahredici gücü karşısında zorbaların boyun eğdiği bir Cebbardır. O, izzet ve şerefi karşısında haşmetli Kralların zelil düştüğü, heybeti karşısında bütün heybet sahiplerinin korkup boyun eğdiği ve yaratıkların hepsinin, ister istemez kendisine itaatta teslim olduğu bir azizdir. İşte Aziz ve Celil olan Allah, bu hususta şöyle buyurmuştur: "Göklerde ve yerde olanlar, ister istemez Allaha boyun eğerler. Gölgeleri de sabah akşam Allah'a boyun eğerler."[1] O Allah öyle bir Allahtır ki, her varlık onun birliğine davet eder. Her hisseden şey, onun varlığını gösterir. Çünkü o, mevcudata ve hissedilen şeylere sanatının damgasını vurmuştur. O damga da eşyada görülen eksilme, artma, âcizlik, ihtiyaçlı olma, âfetlerin meydana gelmesi ve kesin delil olmaları için gereken hadiselerin birbirlerini takibetmesi gibi nişanelerdir. O Allah ki, kâinattaki varlığını ve birliğini gösteren delillerine bir ilave olarak ve kalbleri aydınlatan hüccetlerine bir destek olmak üzere Peygamberler göndermiştir. Peygamberlerini, kulları nezdinde doğruluğu açık olan, akıllarda delili bulunan hükümlerle davetçiler olarak gönderdi ki "Peygamberler geldikten sonra insanların Allaha karşı ileri sürecekleri herhangi bir mazeretleri kalmasın."[2] Ayrıca akıl ve ilim sahibi insanlar düşünüp öğüt alsınlar.

---

1 Ra'd suresi, 13/15

2 Nisa suresi, 4/165

Allah teala Peygamberlerini yardımlarıyla destekledi. Onları, doğruluklarını ortaya koyan delillerle, diğer yaratıklarından ayırdı. Evet onları, kesin delillerle ve kulları âciz bırakan âyet ve mucizelerle destekledi ki, onlar hakkında herhangi bir kimse "Bu Peygamber de sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Yediklerinizden yer, içtiklerinizden içer. Yemin olsun ki eğer sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, o takdirde siz, muhakkak ki hüsrana uğrayanlardan olursunuz."[3] demesin, Allah teala, bu Peygamberlerini, kendisiyle yaratıkları arasında elçiler ve vahyini emanet ettiği kimseler kıldı. Onları lütfuna mazhar kıldı ve elçiliğine seçti. Yine Allah teala, Peygamberherden her birine özel meziyetler vererek ve bir kısım ikramlarda bulunarak onları çeşitli rütbelerde ve farklı derecelerde yarattı. Nitekim, bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "İşte bu Peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık."[4] Evet, Peygamberlere verilen dereceler, birbirinden üstün ve farklı derecelerdir. Mesela, Allah teala, Peygamberlerinden bazılarına, bizzat kenisiyle konuşma ikramında bulunmuş, bazılarını Cebrail ile desteklemiş ona ölüleri diriltme, sakatları, körleri iyileştirme özelliğini vermiştir. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)i de en yüce derecelerle ve en üstün mertebelerle şereflendirmiş ona ikramlarından en bol kısmını bahşetmiş, Peygamberlik derecelerinden en büyüğünü tahsis etmiş, onu, sahabileri ve kendisine iman edenleri en çok sayıda olan bir Peygamber kılmıştır. Evet, Allah teala, Hz. Muhammed'i mükemmel bir davetle ve umumi bir Peygamberlikle göndermiş, onu bizzat himayesine almış ve onu, her inatçı zorbadan ve isyankâr Şeytandan, bizzat kendisi korumuştur. Böylece bu Peygamberiyle dini ortaya çıkarmış, karanlık yolları aydınlatmış, hakkın nişane ve işaretlerini gereken yerlere dikmiş, şirkin meş'ale ve fenerlerini söndürmüş ve onunla bâtılın başını ezmiş sapıklığı, Şeytanın tuzaklarını, putlara ve heykellere tapmayı ortadan kaldırmıştır.

Allah teala, Peygamberini öyle bir delille (Kur'anla) desteklemiştir ki bu delil, kıyamete kadar baki, zamanın değişmesiyle değişmeyen, her süre geçtikçe aydınlığı daha da artan bir delildir. Evet, Allah teala, diğer Peygamberler arasında, Hz. Muhammed'e bu gibi özellikleri vermiştir. Çünkü, diğer Peygamberlerden bazıları zorbalar tarafından mağlup edilmiş, bazıları isyankâr ümmetleri tarafından zelil düşürülmüş, böylece kendileri gittikten sonra izleri silinmiş ve adları anılmaz olmuştur. Diğer bir kısım Peygamberler de, sadece bir kavme veya bir topluluğa yahut zamanında yaşayan insanlara Peygamber olarak gönderilmiştir. Halbuki bizim Peygamberimizi bütün varlıklara Peygamber olarak göndermiştir ve kendisinden sonra bir daha Peygamber gelmeyecektir. Bize böyle bir Peygamberi tasdik etme ikramında bulunan, bizi ona uyma şerefine eriştiren ve bu Peygambere ve getirdiklerine iman etmeyi bize nasibeden Allah'a ham-

3 Müminun suresi, 23/32, 34
4 Bakara suresi, 2/253

dolsun. Ey Allah'ım, sen o Peygambere en güzel salâtınla salât ve en üstün selamınla selam ve en mükemmel tahiyyatınla tahiyyat eyle!

EN BÜYÜK LÜTUFLARDAN BİRİ KUR'ANIN MUHAFAZASIDIR?

Şimdi gelelim meselemize: Allah tealanın, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ümmetine tahsis ettiği en önemli faziletlerden, bu ümmeti şereflendirdiği en üstün mertebelerden ve bu ümmete lutfettiği en büyük ikramlardan biri de Peygamberimize gönderdiği vahyi ve indirdiği Kur'anı koruması ve himayesi altına almasıdır. O indirilen Kur'an ki Allah onu, Müslümanların Peygamberlerinin hak Peygamber olduğuna bir delil göstermiş ve Peygambere tahsis ettiği üstünlüğü gösteren açık bir alamet ve kesin bir delil kılmıştır. Allah, bu Kur'an ile Peygamberini, her yalancı ve iftiracıdan ayırmış ve bunun sayesinde müminleri de inkarcılar, kâfirler ve müşriklerden ayırdetmiştir. O Kur'an ki yeryüzünün her yerinde bulunan küçük büyük bütün cinler ve insanlar, onun tek bir benzerini yapmak için bir araya gelecek olsalar, asla yapamazlar. Onlar bunu yapmak için birbirlerine yardımcı olsalar da bunu başaramazlar. Allah, o Kur'anı, müminler için, karanlıkları aydınlatan bir nur, şüpheleri bertaraf eden bir aydınlık, sapıklığa götürecek yollarda doğruyu gösteren bir rehber, kurtuluşa ve hak yola ileten bir kılavuz kılmıştır. Nitekim bir âyetinde "Allah o kitapla, rızasına tabi olanları selamet yollarına eriştirir. Onları izni ile karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları doğru yola iletir."(5) buyurmaktadır. Allah, Kur'anı, uyumayan gözüyle korumuş, onu, yıkılmayan sur'u ile kuşatmıştır. Zaman geçmekle onun sütunları zayıflamaz, nişan ve alâmetleri yok olmaz. Ona uyan kimse hiçbir zaman doğru yoldan ayrılmaz, ona sahiplik eden, hidayet yolundan sapmaz. Kim ona uyarsa kurtuluşa erer. Hidayete kavuşur. Kim de ondan ayrılırsa sapar ve azar.

Kur'an müminlerin, ihtilaf anında kendisine sığındıkları sığınakları, başlarına felaketler geldiğinde, içine çekildikleri müstahkem mevkileri, şeytanın vesveselerine karşı kendilerini savundukları kaleleridir. Kur'an, müminlerin, boyun eğdikleri hikmetli hakemleri ve rablerinin eninde sonunda kendisine baş vurdukları kesin hükmüdür. Müminler, kendi rızalarıyla ona baş vururlar, rablerinin sağlam ipi olan o Kur'ana sımsıkı sarılarak kendilerini tehlikeden korumuş olurlar. Ey Allah'ım, sen bizleri, Kur'anın muhkem ve müteşabihi, helal ve haramı, umum ve hususu, mücmel ve müfesseri, nâsih ve mensuhu, zahir ve batını, âyetlerinin te'vili ve zor olanlarının tefsiri hakkında doğru söz söylemeye muvaffak kıl. Sen bizlere, ona sımsıkı sarılmayı, muhkem âyetlerine sığınmayı, müteşabih âyetlerine teslim olmakta sebat eylemeyi nasibet ve bizlere, onu ko-

---

5 Maide suresi, 5/16

ruman nimetine ve onun sınırlarını öğretmen lütfuna karşı sana şükretmeyi nasibet. Şüphesiz ki sen, dualan çok yi işiten ve kabul etmesi yakın olansın. Ey Allah'ım, sen, Muhammed (s.a.v.) ve onun ailesine çokça salât ve selam eyle. Ey Allah'ın kullan, Allah size merhamet eylesin. Bilin ki öğrenilmesi için çaba harcanmaya en layık olan ve bilinmesiyle hedefe ulaşılan şey, elde edilmesiyle Allah'ın rızasına erişilen bilgidir. Bilenini doğru yola ve hidayete götüren bilimdir. Böyle bir bilgiyi talep edene bu meziyetleri bünyesinde toplayan kaynak, Allah'ın, içinde şüphe bulunmayan kitabı ve şek olmayan vahyidir. Onu okuyan, çokça hazineler elde eder ve büyük mükâfaatlar kazanır.

O kitap ki: "Ona bâtıl ne önünden ne de arkasından sokulabilir. O, hikmat sahibi ve hamde layık olan Allah tarafından indirilmiştir."[6] Şimdi biz, bu Kur'anın âyetlerini açıklamakta, ondaki mânâları izah etmeye çalışmaktayız. İnşallah bizler bu hususta insanların, Kur'anı öğrenmede muhtaç oldukları bütün şeyleri kapsayan, kendisinin dışındaki kitaplara ihtiyaç bırakmayan bir kitap hazırlamaktayız. Biz bu hususta bize ulaşan bilgilere göre ümmetin, üzerinde ittifak etmesiyle ittifak edilen delilleri ve ümmetin, üzerinde ihtilaf etmesiyle ihtilaf edilen delilleri bildireceğiz. Ümmetin mezheplerinden her birinin gerekçesini açıklayacağız. Bu mezheplerden, bize göre hangisinin isabetli olduğunu belirteceğiz. Bunları, mümkün olan en veciz yolla ve mümkün olan en kısa şekilde izah edeceğiz. Allah'tan, bize yardım etmesini, bizi, sevgisine yaklaştıracak ve gazabından uzaklaştıracak şeylere muvaffak kılmasını niyaz ederiz.

Ey Allah'ım, senin salât ve selamın, yaratıklarının seçkini olan Hz. Muhammed'in ve onun ailesinin üzerine olsun. Biz, söze kendisiyle başlanılması daha evla olan hususları açıklamakla başlayacağız. Bunlar da Kur'an-ı Kerimin âyetlerinin mânâlarından karışıklığa vesile olacak kısımlarını açıklamadır. Zira Arapçayı iyi bilmeyen ve dil kurallarına hakim olamayan kişiler, âyetlerin mânâlarını anlamakta zorluk çekerler ve onları birbirine karıştırırlar.

KUR'ANIN ÂYETLERİNİN MÂNÂLARI ARAP DİLİYLE İFADE EDİLMİŞTİR.

[Şurası bir gerçektir ki, ifade yönünden Kur'anın âyetlerini mânâlarıyla, Kur'an kendi diliyle inen zatın, yani Peygamberin konuşmasının mânâları aynıdır, aralarında fark yoktur. Allah tealanın, Kur'anı bu şekilde indirmesi büyük bir hikmete mebnidir.] Bununla beraber Kur'anın âyetlerinin mânâları konuşulan diğer sözlerden daha üstündür.

Allah tealanın, kullarına olan en büyük nimetlerinden ve yaratıklarına verdiği en büyük lütuflarından biri de, ifade etme ve açıklama kabiliyetidir. İn-

6 Fussilet suresi, 41/42

sanlar, kalblerinde olan şeyleri bu kabiliyetle açığa vururlar. Yapmaya karar verdikleri işleri onunla ortaya koyarlar. Allah teala, ifade etmek kabiliyetiyle, dilleri kolaylaştırmış ve zor şeyleri insanlara boyun eğdirmiştir. İnsanlar, ifade etme kabiliyetleriyle Allahı bilirler. Onu tesbih ve takdis ederler? İhtiyaçlarını onunla karşılarlar. Aralarında onunla tartışırlar. Birbirleriyle o kabiliyet sayesinde tanışır ve işlerini onunla yürütürler.

Allah teala, ifade etme kabiliyeti bakımından, kullarını birbirinden farklı yaratmıştır. Bu hususta şöyle buyurulmaktadır: "... Ve sizi derecelerle birbirinizden üstün yapan Allah'tır..."[7] Bir kısım insanlar, uzun uzadıya konuşan hatipler, dilleri keskin ve beliğ kimselerdir. Diğer bir kısım insanlar ise konuşmak istediklerini açıklamaktan âciz, kalblerinde bulunanları ifade etmekten dolayı zorluk çeken kimselerdir. Allah tealanın, meramını ifade etmekte en üstün kıldığı kimse ise tebliğ ettiğini en müessir bir şekilde tebliğ eden, içindekilerini en güzel şekilde açıklayan kimsedir. Allah teala, indirdiği Kur'an-ı Kerimınde ve onun muhkem âyetlerinde, kendilerine, güçlü ifade kabiliyeti bahşettiği kimselerin, dilsiz ve âcizlerden üstün olduklarını beyan ederek şöyle buyurmuştur: "Süs ve zinet içinde büyütülmüş mücadele gücünden yoksun olanı mı Allah'a isnad ediyorsunuz?"[8] Böylece akıl ve idrak sahipleri için açıkça belli olmaktadır ki, ifade kabiliyeti güçlü olan beyan ehlinin dilsiz, kekeme ve meramını ifadeden âciz olanlardan üstünlüğü, açıklamak istediği şeyleri net bir şekilde açıklamasıyladır. Kekemenin üstün olmayışı ise bundan âciz olmasıyladır.

Madem ki bir insanın, diğerinden üstün oluşu, açıklamak istediği şeyleri, net bir şekilde açıklamasıyladır ve insanlar da bu hususta farklı kabiliyetlerdedirler o halde, beyan ve ifade etmenin en üstün olanı da ifade eden kimsenin ifadesini en açık bir şekilde ortaya koyan, maksadını açıklayan ve dinleyicisine en iyi şekilde anlatan açıklamadır. Şayet, açıklama ve ifade etme bu ölçüyü de aşar, yaratıkların kudretinin üstüne çıkar ve bütün kulların ifade etmekten âciz kaldıkları bir derecede olursa işte böyle bir beyan, bir ve kahredici olan Allah'ın, Peygamberleri için bir delil ve hak olduklarının bir hüccetidir. Tıpkı ölüleri diriltmek, alaca hastalığını ve körlüğü iyileştirmek ve iki aylık mesafeyi bir gecede gitmek gibi. Evet, nasıl ki ölüleri diriltme, cüzzamlıyı ve körü iyileştirme, tıbbın zirvesine ulaşanların ve tedavide en önde olanların yapamayacakları şeyler olmaları hasebiyle Peygamberler için birer delil ve nişaneyse, yine nasıl ki bir gecede iki aylık bir mesafeye gitmek, yaratıkların gücü üstünde bir olay olması hasebiyle Peygamberler için birer delil ve nişaneyse keza bütün yaratıkların ifadesinin üstünde ve onların âciz kalacakları ifade şekli de yani Kur'an-ı Kerimde Peygamberler için bir delil ve nişanedir. Madem ki bu durum beyan et-

7 En'am suresi, 6/165
8 Zahruf suresi, 43/18

tiğimiz gibidir, o halde şu husus açıklığa kavuşmuştur ki zamanlarında belagat ve hitabetin, şiir söylemenin, fesahatın, secili yazının ve kehanetin önderleri olan bir kavme tek bir kişinin meydan okuyarak yaptığı beyan, naklettiği kelam ve takibettiği mantıktan daha yüce bir mantık, daha şerefli bir kelam ve daha etkili bir hikmet yoktur. Öyle ki o ilahi beyanı tebliğ eden kişi kendisine meydan okuduğu insanların her hatibine, her beliğine, her şairine, her fesahatlısına, her secili konuşanına ve her kâhinlik yapanına meydan okumuştur.

Onların fikirlerinin basit ve akıllarının kıt olduğunu bildirmiştir. Onların, dininden uzak olduğunu beyan etmiş, hepsini kendisine tabi olmaya, hak Peygamber olduğunu kabul etmeye, onu tasdik etmeye ve kendisinin, Allah tarafından gönderilen bir Peygamber olduğunu ikrar etmeye davet etmiştir. Onlara bildirmiştir ki, söylediklerinin doğru olduğunu gösteren ve Peygamberliğinin gerçek olduğunu ortaya koyan delil ve hüccetler, onlara getirdiği beyan, hikmet ve furkandır. Peygamber bunu onların diliyle getirmiş, onların mantıklarına uygun bir mantıkla beyan etmiştir. Sonra da onlara bildirmiştir ki, onlar, onun bir kısmını getirmekten dahi âcizdirler. Ona güç yetiremezler. Onların hepsi de âcizliklerini ikrar etmiş, ona inanmaya boyun eğmişler ve bizzat kendilerinin âcizliklerine şahitlik etmişlerdir. Ancak içlerinden, gerçekleri görmezlikten gelen, hakikatlar karşısında kör kesilen, böbürlenip gerçeklerden kaçan kişiler müstesnadır. Bu gibi insanlar, âciz olduklarını bildikleri şeyi gerçekleştirmeye çabaladılar. Güçlerinin yetmediğini kesin olarak bildikleri şeyi yapmaya giriştiler. Böylece daha önce bilinmeyen geri zekâlılıklarını ve lisanlarının âcizliğini ve kekemeliğini ortaya çıkardılar. Tecrübesiz ve âciz bir insanın, cahil ve ahmak bir kişinin yapacağı bir şeyi yaptılar ve bunlardan bazıları, Kur'an-ı Kerime nazire olarak şunları söylediler.

وَالطَّاحِنَات طَحْناً وَالْعَاجِنَاتِ عَجْناً فالخَابِزَاتِ خَبْزاً وَالثَّارِدَاتِ ثَرْداً
وَاللاّقِمَاتِ لَقْماً.

"Un öğüttükçe öğütenlere, hamur yoğurdukça yoğuranlara, ekmek pişirdikçe pişirenlere, tirit yaptıkça yapanlara, lokmaladıkça lokmalayanlara yemin olsun ki...

Evet, işte bunlar gibi, yalan olan iddialarına benzeyen bir kısım ahmaklıklarda bulunmuşlardır. Madem ki varlıkların açıklama derecelerinin üstünlükleri ve konuşma seviyelerinin farklılıkları, daha önce beyan ettiğimiz şeylerle gerçekleşmektedir ve zikri yüce ve isimleri kudsi olan Allah teala da hikmet sahibi olanların en hikmetlisi ve akıllıların en akıllısıdır. O halde, Allah'ın açıklamasının en güzel açıklama ve onun kelamının en üstün kelam olduğu malumdur.

Allah tealanın açıklamasının, bütün yaratıklarının açıklamasından üstünlük derecesi, bizzat kendisinin bütün yaratıklarından üstün olma derecesi gibidir. Madem ki durum böyledir ve madem ki, muhatabına, anlaşılmayacak şekilde hitabedenin sözü tarafımızdan anlaşılmamaktadır o halde, bilinmelidir ki Allah teala, yaratıklarından herhangi birine anlayamayacakları şekilde hitabetmez. Ancak onların anlayacağı bir şekilde hitabeder. Ve kullarına ancak dilinden anlayacakları Peygamberler gönderir. Zira kendilerine Peygamber gönderilen ve ilahi vahye muhatap olan insanlar, kendilerine konuşulanları anlamazlarsa bunlar için Peygamberin gelmesiyle gelmemesi arasında fark yoktur. Çünkü bunlar konuşulanlardan ve Peygamberlerden istifade edemezler. Allah teala herhangi bir fayda sağlamayan bir hitap yaptırmaktan ve söyledikleri anlaşılamayan bir Peygamber göndermekten münezzehtir. Çünkü insanlar olarak bizim içimizden birinin böyle yapması bile bir eksikliktir ve abesle iştigaldir. Allah teala ise bunlardan beri ve münezzehtir. Bu sebeple Allah teala Kur'an-ı Kerimde: "Biz, her Peygamberi, emrolunduklarını, gönderildikleri insanlara kolayca anlatabilmeleri için kavimlerinin diliyle gönderdik..."[9] buyurmuştur. Yine Allah teala, Peygamberi Hz. Muhammed'e: *"Biz Kur'anı sana ancak insanlara, ihtilaf ettikleri hususların gerçeğini açıklaman için ve iman eden bir kavme hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olsun diye indirdik."*[10] buyurmaktadır. Elbette ki Kur'anın ne olduğunu bilmeyen kimseyi, Kur'anla hidayete kavuşturmak mümkün değildir. Zira kişi, doğru olduğunu bilmediği bir yolun doğruluğunu kabul etmez. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, Allah, her kavme gönderdiği Peygamberi, o kavmin diliyle göndermiş ve her Peygamberine gönderdiği kitabı da, kendisine kitap verdiği Peygamberin diliyle göndermiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Allah tealanın Hz. Muhammed'e indirdiği Kur'an, Hz. Muhammed'in diliyle indirilmiştir. Hz. Muhammed'in lisanı Arapça olduğuna göre Kur'an-ı Kerimin de Arapça olduğu açıktır. Nitekim rabbimizin muhkem kitabı da bunu söylemiştir. *"Şüphesiz ki biz bu kitabı, okuyup anlamanız için Arapça bir Kur'an olarak indirdik."*[11] *"Ey Muhammed, uyarıcılardan olasın diye bu Kur'anı açık bir Arapça lisanı ile senin kalbine, Ruhul Emin olan Cebrail indirmiştir."*[12]

Delillerle söylediklerimiz açık ve seçik olduğuna göre Allah tealanın, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği kitabın ihtiva ettiği mânâların, Arap dilinde ifade edilen mânâlara uygun düşmesi sebebiyle Allah tealanın kitabı beşerin ifade ve beyanlarından üstün ise de Kur'anın zahirinin, Arapçanın zahirine muvafık olması gerekmektedir. Madem ki Kur'an-ı Kerim,

9 İbrahim suresi, 14/4
10 Nahl suresi, 16/64
11 Yusuf suresi, 12/2
12 Şuara suresi, 26/193-195

Arapça'nın ifade şekillerini ve üslubunu ihtiva etmektedir o halde Kur'an-ı Kerimde Arap dilinin bütün özellikleri mevcuttur. Mesela, Arapçadaki icaz, ihtisar, bazı hallerde açık ifade yerine gizli ifade, çok kelime yerine az kelime zikretme, diğer bazı durumlarda da sözü uzatma, çok kelime zikretme, tekrar etme, mânâları kinaye yoluyla değil açık seçik lafızlarla beyan etme, Âmm yerine Hâss bir ifade kullanma veya Hâss yerine Âmm ifade kullanma, açık ifade yerine kinaye, mevsuf yerine sıfat, sıfat yerine mevsuf kullanma, devrik cümle kullanma, cümlenin bir bölümünü zikredip tümü için yetinme, hazfedilmesi gerekeni açıkça kullanma, açıkça kullanılması gerekeni hazfetme gibi bütün sanatlar, Hz. Muhammed'e Allah teala tarafından indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim de de aynen mevcuttur. İnşallah, biz, yeri geldikçe, Allah'tan yardım ve kuvvet alarak bütün bunları açıklayacağız.

ARAPÇA VE DİĞER DİLLERDE MÜŞTEREK OLARAK KULLANILAN KELİMELER

Eğer bir kimse diyecek olursa ki, "Sen dedin ki, Allah tealanın, yaratıklarından herhangi birine, anlamadığı bir sözle hitabetmesi ve insanlara, anlamadıkları bir dille konuşan Peygamber göndermesi caiz değildir. Allah insanlara, ancak anlayacakları şeylerle hitabeder ve insanlara, ancak anlayacakları bir dille Peygamber gönderir. "O halde sen şu sahabilerden rivayet edilen ve Arapçanın dışındaki dillerden alındığı söylenen şu kelimeler hakkında ne dersin?

a- Ebu Musa el-Eş'ari: "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve Peygamberine iman edin ki, Allah da size rahmetinden iki misli versin..."(13) âyetinde geçen ve "iki misli" diye tercüme edilen (كِفْلَيْن) kelimesinin, Habeş lisanından alındığını ve Arapça karşılığının "İki kat" mânâsına gelen (ضِعْفَيْن) olduğunu söylemiştir.

b- Abdullah b. Abbas, "Şüphesiz ki gece ibadete kalkmak daha tesirli ve okumak daha elverişlidir."(14) âyetinde geçen ve "ibadete kalkmak" diye tercüme edilen (نَاشِئَة) kelimesinin Habeş dilinden alındığını, Arapça karşılığının "Ayağa kalkma" mânâsına gelen (قِيَام) olduğunu söylemiştir.

c- Ebu Meysere: "Şüphesiz ki biz, Davuda, nezdimizden bir üstünlük ver dik. "Ey dağlar ve kuşlar, Davud'la birlikte tesbih edin." dedik.(15) âyetinde geçen ve "Tesbih edin" diye tercüme edilen (أَوِّبِي) kelimesinin Habeş dilinden alındığını ve Arapça'da karşılığının "Tesbih et" mânâsına gelen (سَبِّحِي) kelimesi olduğunu söylemiştir.

13 Hadid suresi, 57/28
14 Müzemmil suresi, 73/6
15 Sebe suresi, 34/10

d- Yine Abdullah b. Abbastan "O suçlular, arslandan ürkmüş yaban eşekleri gibi kaçışıyorlar."[16] âyetlerinde zikredilen ve "Arslan" diye tercüme edilen (قَسْوَرَةٌ) kelimesi sorulmuş o da bu kelimenin Arapça karşılığının "Arslan" mânâsına gelen (أَسَدْ) Farsçada yine Arslan mânasına gelen (شِيرْ) Nabticede (أَرْيَا) ve Habeşçede (قَسْوَرَةٌ) olduğunu söylemiştir.

e- Said b. Cübeyr d emiştir ki: "Kureyşliler: "Bu Kur'an Arapça olmayan dillerle ve Arapçayla inse ya." demişler Allah teala da bunların sözlerini âyette zikrederek "Eğer biz Kur'anı yabancı bir dille indirseydik, iman etmeyenler mutlaka "Âyetleri uzun uzadıya açıklansaydı ya Kur'an yabancı bi dilde, indirilen ise Arap, nedir bu?" derlerdi. Ey Muhammed de ki:" O Kur'an, iman edenlere bir hidayet rehberi ve şifadır..."[17] buyurmuş, bu âyetten sonra da Kur'anda her dilden kelimeler indirmiştir. Mesela (حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ) ifadesindeki (سِجِّيلٍ) kelimesi Farsçadan alınıp Arapçalaştırılmıştır. Farsça aslı (سَنْكْ) ve (كِلْ) kelimeleridir.

f- Yine Ebu Meysere "Kur'anda her dilden kelimeler vardır." demiştir. Bu ve benzeri çeşitli rivayetler vardır. Bunlar Kur'anda, Arapça olmayan kelimelerin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bunlar hakkında ne dersin? diye sorulacak olursa bunlara cevaben denilir ki "Bütün bu rivayet edilen görüşler, bizim söylediğimizin dışında bir şey değildir. Çünkü bunu söyleyenler bu kelimeleri Kur'anın inmesinden önce Arapların bilmediklerini söylememişlerdir ki bizim söylediğimize muhalif bir şey olsun. Onlar, "Bu kelimenin Habeş dilinde mânâsı şudur." "Şu kelimenin Farsçada mânâsı budur." şeklinde konuşmuşlardır. Çeşitli milletlerin aynı kelimeyi aynı mânâda kullanmaları yadırganmazken sadece iki milletin bir kelimeyi aynı mânâda kullanması nasıl yadırganabilir? Mesela, bizim bildiğimiz çeşitli dillerde bir kelimenin muhtelif milletler tarafından aynı mânâda kullanıldıkları vakidir. Mesela dirhem, dinar, divit, kalem, kırtas ve daha nice kelimeler mevcuttur. Bu kelimeler Arapçada ve Farsçada aynıdır. Belki de bilinmeyen diğer dillerde de bunlar böyledir. Şayet bir kimse bu gibi kelimelerin aslının Farsça olup Arapça olmadığını veya Arapça olup Farsça olmadığını yahut bir kısmının Arapça diğerlerinin Farsça olduğunu ya da bunların asıllarının Arap menşeli olup yabancı dillere oradan geçtiğini yahut da bunların asıllarının Fars menşeli olup sonradan Arapçaya intikal ettiğini söyleyecek olursa cahillik etmiş olur. Çünkü bu kelimeler, aynı lafızla ve aynı mânâ ile iki dilde de kullanılmaktadır. Ne Araplar bu kelimenin aslen kendilerinden çıkmasına Farslardan daha layıktırlar ne de Farslar Araplardan daha layıktırlar. Aksini iddia eden, iddiasının doğruluğunu ispatlayacak ve şüpheyi ortadan kal-

16 Müddessir suresi, 74/50, 51
17 Fussilet suresi, 41/44

dıracak kesin bir delile dayanmak zorundadır Binaenaleyh bize göre bu gibi kelimeler hakkında doğru olan görüş "Bu kelimeler Arapça Farsça veya Habeşçe kelimelerdir." diyen görüştür. İşte biraz önce kendilerinden bahsettiğimiz ve bir kısım kelimelerin, Habeşçede veya Farsçada kullanıldığını söyleyenlerin maksadı da budur. Çünkü bunlar, bu kelimelerin, Arapçanın dışındaki dillerde kullanıldığını söylerken, bunların Arapçada kullanılmadıklarını iddia etmemişlerdir.

Şayet, gafil biri, bir kimsenin iki babasının olamayacağı gibi, bir kelimenin de iki dilde bulunmuş olamayacağını zannedecek olursa o kimse bu kanaatinde cahilce davranmıştır. Zira, insanoğlunun soyu, Allah tealanın "Evlatlıkları kendi babalarının adıyla çağırın. Bu Allah nezdinde daha adaletlidir..."(18) âyetinde beyan ettiği gibi tek bir kişiden gelir. Halbuki bir kelime, kullanıldığı dile nisbet edilir. Eğer bir kelimenin, muhtelif milletlerin dilinde aynı mânâda kullanıldığı tesbit edilecek olursa bu kelimeyi o dillerden her birine nisbet etmekte bir mahzur yoktur. Zira o milletten hiç biri o kelimenin kendi diline nisbet edilmesine diğerlerinden daha layık değillerdir. Nitekim bir arazi bir dağ ile bir ovanın arasında bulunacak olsa da hem dağ hem de ovanın havasını içinde taşıyacak olsa o araziye bir bütün olarak, ovalık ve dağlık arazi demek mümkündür. Sadece bunlardan birine nisbet edildiğinde de yalan söylenilmemiş olur. Bir kaç dilde kullanılan müşterek kelimeler de bu türdendir. Kullanıldığı bütün dillere nisbet edilmesi doğru olduğu gibi bu dillerden sadece birine nisbet edilmesi de doğrudur. "Kur'an-ı Kerimde her dilden kelime vardır." diyenlerin maksadı da -Allah daha iyi bilir ya- bize göre budur. Yani Kur'an-ı Kerimde bazı kelimeler bulunmaktadır ki bu kelimeler aynı mânâda diğer birçok milletlerin dillerinde kullanılmaktadır. Bu sözü söyleyenlerin maksatlarını başka şekilde izah etmek mümkün değildir. Çünkü Allah'ın kitabını kabul eden ve onu okuyan hiçbir akl-ı Selim sahibi Kur'anın bir bölümünün Farsça diğer bir bölümünün Arapça başka bir bölümünün Nabtice veya Habeşçe olduğunu söylemesi beklenemez.

Çünkü Allah teala, Kur'an-ı Kerimi Arapça olarak gönderdiğini beyan etmiştir. Hasılı, Seleften "Kur'an-ı Kerimde her dilden kelime vardır." şeklinde nakledilen sözler, Kur'an-ı Kerimde geçen bir kısım kelimeler Arapçanın dışında başka dillerde de kullanılmaktadır." demektir. Bu kelimelerin aslen belli bir dile mensup olup diğer bir dilde sonradan kullanıldığına dair herhangi bir delil bulunmadığından bu gibi iddialarda bulunmak ta tutarsızdır.

KUR'AN ÇEŞİTLİ ARAP LEHÇELERİ ÜZERİNE İNMİŞTİR

Taberi, Kur'an-ı kerimin bütün kelimeleriyle Arap dilinde indiğini ispatladıktan sonra Arap dilinin, bir çok lehçeleri kapsadığını, Kur'an-ı Kerim iner-

18 Ahzab suresi, 33/5

ken bu lehçelerden sadece yedi lehçe üzerine indiğini Resulullahın, bir hadis-i şerifinde bunu beyan ettiğini, ancak Kur'an-ı Kerim tek bir mushaf haline getirilirken bu lehçelerden sadece Kureyş lehçesinin esas alınarak Kur'anın toplanıp yazıldığını, bu itibarla elimizde bulunan Kur'anın tek lehçe üzere tesbit edildiğini zikretmiştir.

Taberi bu hususta da özetle şunları zikretmiştir: "Söylediklerimizi anlamaya muvaffak kılınan insanlara daha önce açıkladık ki Aziz ve Celil olan Allah, Kur'anın tamamını Arapça indirmiştir. "Kuranda Arapça olmayan bölümler vardır." şeklinde iddiada bulunanların iddiaları fâsittir. Şimdi ise diyoruz ki "Kur'an tümüyle Arapça indirilmişse o, çeşitli kabilelerden bir araya gelen Arapların bütününün lehçesiyle mi inmiştir yoksa sadece bir kısmının lehçesiyle mi inmiştir? Vakıa şudur ki: "Şüphesiz ki biz bu kitabı, okuyup anlamanız için Arapça bir Kur'an olarak indirdik."[19] âyet-i kerimesi ve benzeri âyetler, Kur'an-ı Kerimin Arapça indirildiğini beyan etmişlerdir. Bu ifadelerden, Kur'anın Arap şivelerinden özel belli şivelerle indiğini anlamak ta, bütün şivelerle indiğini anlamak ta mümkündür. Bizim bu hususta kesin bir bilgiye ulaşmamız için Kur'an-ı Kerimi açıklama yetkisi kendisine verilen Rasulullah'ın açıklamasına müracaat etmekten başka çaremiz yoktur. Bu hususta Resulullah'tan, birbirini dektekleyen bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bunları şöylece zikretmek mümkündür.

a- Ebu Hureyreden, Resulullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

عن أبي هريرة ان رسول الله ﷺ قال نزل القرآن على سبعة أحرف المراء في القرآن كفر ثلاث مرات فما عرفتم منه فاعملوا وما جهلتم منه فردوه الى عالمه.

"Kur'an yedi harf (lehçe) üzere indirilmiştir. Kur'an hakkında tartışmaya girmek kâfirliktir." Resulullah bunu üç kere tekrar ettikten sonra şöyle buyurdu: "Siz Kur'andan bildiğinizle amel edin. Ondan bilmediğinizi ise bilenine sorun."[20] Diğer bir rivayette de yine Ebu Hureyreden Resulullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

ان الله عز وجل أنزل القرآن على سبعة أحرف عليم حكيم غفور رحيم.

19 Yusuf suresi, 12/2

20 Ahmed b. Hanbel, Müsned'e, 2, s. 300, 440

"Kur'an yedi harf (lehçe) üzere indirilmiştir. رَحِيمٌ غَفُورٌ حَكِيمٌ عَلِيمٌ kelimeleri bunlardandır."(21)

b- Abdullah b. Mes'udun da Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ettiği nakledilmiştir. "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Her harfin zahiri ve bâtını vardır. Yine her harfin bir sınırı vardır. Ve her sınırın da bir denetleme yeri vardır."(22) Hadis-i Şerifte geçen "Her harfin bir sınırı vardır." ifadesinden maksat şudur: Kur'anın indirildiği yedi yönden her yönünün bir sınırı vardır ki bu sınırı Allah teala koymuştur ve hiçbir kimsenin bu sınırı aşması caiz değildir? Mesela haramların bir sınırı vardır, kimse bu sınırı geçemez. Hadiste geçen "Her harfin zahiri ve bâtını vardır." ifadesinden maksat da şudur: "Kur'anda zikredilen yönlerden her bir yönün, okunan bir zahiri vardır. Bir de ihtiva ettiği te'vili vardır."

Yine hadis-i şerifte zikredilen "Her sınırın da bir denetleme yeri vardır." ifadesinden maksat ise şudur. "Allah tealanın, Kur'anda sınırlarını çizdiği helallerinin, haramlarının ve diğer hükümlerinin belli miktarlarda sevap ve cezaları vardır. Allah teala âhirette bunlara bakacak ve kıyamette onları kontrol edecektir. Nitekim Hz. Ömer bu mânâyı ifade eden bir sözünde şöyle demiştir: "Yeryüzünde bulunan bütün sarı (altın) ve beyazlar (gümüşler) benim olsaydı elbette ki ben onları âhirette denetleme ve hesaba çekilme yerinin dehşetinden dolayı feda ederdim."

[Hadis-i şerifte geçen "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir" ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir: Taberi, daha sonra da temas edileceği gibi, bu görüşlerden sadece biri olan "Yed harften maksat, yedi lehçedir." görüşünü almış ve Kur'anın yedi lehçe üzere indiğini ve günümüzde bu lehçelerden sadece birinin geçerli olduğunu söylemiştir ki o da Zeyd b. Sabitin kıraatı olan lehçedir.] Ancak Übey b. Kâ'b, Enes b. Malik, Huzeyfetül Yeman, Zeyd b. Erkam, Semüre b. Cündeb, Süleyman b. Suret, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan, Ömer b. el-Hattab, Amr b. Ebu Seleme, Amr b. el-Ass, Muaz b. Cebel, Hişam b. Hâkim, Ebu Bekre, Ebu Celım, Ebu Said el-Hudri, Ebu Talha, Ebu Hureyre ve Ebu Eyyub el-Ensari gibi sahabilerden rivayet edilen ve mütevatir olduğu söylenen bu hadis-i şerifin izahında Suyutinin de zikrettiği gibi, kırk kadar görüş zikredilmiştir."(23) Bu görüşlerden bir kısmını şu şekilde özetlemek mümkündür.

Bir kısım âlimler, bu hadis-i şerifin, mânâsı anlaşılamayan müşkil hadis-

---

21 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.2, s. 332, 440

22 Taberi, c. 1, s. 9

23 Bkz. el-Itkan fi Ulumil Kuran c. 15, 61-67

lerden olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu hadiste zikredilen "Harf" kelimesi Arapçada alfabe harfi, bir şeyin kenarı, yön, kelime, dil ve şive anlamlarına gelmektedir. İbn-i Sem'an en-Nehavi bu görüştedir.

Diğer bir kısım âlimler "Buradaki yedi harf'ten maksat, yedi yön demektir. Yani, Kur'anın yedi yönü vardır. Bunlarda da emirler, yasaklar, helaller, haramlar, muhkemler, müteşabihler ve kıssalardır." demişlerdir.

Başka bir kısım âlimlere göre buradaki yedi harften maksat, kelimenin sonundaki irabdır. Diğer bazılarına göre, âyetlerin sonundaki hatimelerdir. Başka bir kısmına göre bir mânânın yedi şekilde ifade edilebilmesi demektir. Bazılarına göre, kıraatlarda imale, fetih, terkik, tefhim, tehmiz, teshil, idgam ve izhar demektir. Daha birçok izahlar vardır. Taberi ise konuyla ilgili olarak şu hadis-i şerifleri rivayet etmiş ve yer yer izahlarda bulunmuştur.

1– Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن ابن مسعود قال أقرأنى رسول الله ﷺ سورة الاحقاف وأقرأها آخر
فخالفنى فى آية منها فقلت من أقرأك قال أقرأنى رسول الله ﷺ فقلت له
لقد أقرأنى رسول الله ﷺ كذا وكذا فاتيت رسول الله ﷺ وعنده رجل
فقلت يا رسول الله ألم تقرئنى كذا وكذا قال بلى قال الآخر ألم تقرئنى كذا
وكذا قال بلى فتمعر وجه رسول الله ﷺ فقال الرجل الذى عنده ليقرأ
كل واحد منكما كما سمع فانما هلك أو أهلك من كان قبلكم بالاختلاف فما
أدرى أأمره بذاك أو شىء قاله من قبله.

Resulullah bana Ahkaf suresini okuttu. Onu başka birine de okutmuştu. O kimse Ahkaf suresinin bir âyetinde bana muhalefet etti. Dedim ki: "Bunu sana kim okuttu?" Dedi ki: Resullah okuttu." Ben de ona dedim ki: "Resulullah onu bana da şöyle şöyle okuttu." Bunun üzerine Resulullaha vardım. Onun yanında bir adam bulunuyordu. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, sen bana, şöyle ve şöyle okutmamış mıydın? "Resulullah: "Evet." dedi Diğer adam da: "Sen bana da şöyle ve şöyle okutmamış mıydın?" dedi Resulullah ona da evet dedi ve yüzünün rengi değişti. Bunun üzerine Resulullah'ın yanında bulunan kişi (Hz. Ali) "Herbiriniz işittiği gibi okusun. Sizden önceki ümmetler, (Peygamberlerine karşı)

ihtilafa düşmeleri yüzünden helak olmuşlardır." dedi. Bilemiyorum ki o kişi (Hz. Ali) bu sözü Resulullah ona emretti de mi bize söyledi? Yoksa kendi tarafından mı söyledi?"(24)

2- Yine Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

قال عبدالله بن مسعود تمارينا في سورة من القرآن فقلنا خمس وثلاثون آية ست وثلاثون آية قال فانطلقنا الى رسول الله ﷺ فوجدنا عليا رضى الله عنه يناجيه فقلنا انا اختلفنا فى القراءة فاحمر وجه رسول الله ﷺ فقال على رضى الله عنه ان رسول الله ﷺ يأمركم ان تقرؤا كما علمتم.

"Kur'an-ı Kerimin surelerinden birinin hakkında tartıştık. Âyetlerin otuz beş veya otuz altı oldğunu söyledik. Sonra Resulullah'a gittik. Ali'nin ona gizli bir şeyler söylediğini gördük. Dedik ki: "Biz kıraatta ihtilaf ettik." Bunun üzerine Resulullah'ın yüzü kızardı ve Ali dedi ki: "Resulullah, bildiğniz gibi okumanızı emrediyor."(25)

3- Zeyd b. Erkam diyor ki: "Bir adam Resulullah'a geldi ve ona: "Abdullah b. Mes'ud bana, Zeydin ve Übey b. Kâ'bın daha önce okutmuş oldukları bir sureyi okuttu. Onların kıraatları birbirinden farklı. Ben hangisinin kıraatını alayım?" dedi. Resulullah cevap vermeyip sustu. Yanında da Ali bulunuyordu. Ali: "Herkes öğrendiği gibi okusun. Hepsi de güzeldir, hoştur." dedi.(26)

4- Ömer b. el-Hattab diyor ki:

سَمِعْنَا عُمَرَ ابْنُ الْخَطَّابِ يَقُولُ سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَاسْتَمَعْتُ لِقِرَاءَتِهِ فَإِذَا هُوَ يَقْرَأُ عَلَى حُرُوفٍ كَثِيرَةٍ لَمْ يُقْرِئْنِيهَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ فَكِدْتُ أُسَاوِرُهُ فِي الصَّلَاةِ فَتَصَبَّرْتُ حَتَّى سَلَّمَ فَلَبَّبْتُهُ بِرِدَائِهِ فَقُلْتُ مَنْ أَقْرَأَكَ هَذِهِ السُّورَةَ الَّتِي سَمِعْتُكَ تَقْرَأُ قَالَ أَقْرَأَنِيهَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ فَقُلْتُ كَذَبْتَ أَقْرَأَنِيهَا عَلَى غَيْرِ مَا قَرَأْتَ فَانْطَلَقْتُ بِهِ أَقُودُهُ إِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَقُلْتُ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى حُرُوفٍ لَمْ تُقْرِئْنِيهَا فَقَالَ أَرْسِلْهُ اقْرَأْ يَا هِشَامُ فَقَرَأَ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُهُ فَقَالَ رَسُولُ

24 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 452
25 a.g.e. s. 106
26 Taberi, c. 1, s. 10

اللّٰهِ ﷺ كَذٰلِكَ اُنْزِلَتْ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِقْرَأْ يَا عُمَرُ فَقَرَأْتُ الَّتِي اَقْرَأَنِي فَقَالَ كَذٰلِكَ اُنْزِلَتْ اِنَّ هٰذَا الْقُرْآنَ اُنْزِلَ عَلٰى سَبْعَةِ اَحْرُفٍ فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ.

"Resulullah hayattayken Hişam b. Hâkimin, Furkan suresini okuduğunu işittim. Onun okumasına iyice kulak verdim. Bir de baktım ki o, Resulullah'ın bana okutmadığı bir çok lehçe üzere okuyor. Ben nerdeyse namazda olduğu halde üzerine atılacaktım. Fakat selam verinceye kadar sabrettim. Selam verince yakasından tutup çektim ve dedim ki: "Okuduğunu işittim. Bu sureyi sana kim okuttu?" Dedi ki: "Onu bana Resulullah okuttu." Dedim ki: "Yalan söylüyorsun. Resulullah onu bana, senin okuduğundan farklı bir şekilde okuttu. Ben onu tutup Resulullah'a götürdüm ve dedim ki: "Ben bunun, Furkan suresini senin bana okutmadığın bir çok harfler üzere (lehçeler) üzere okuduğunu işittim." Resulullah: "Onu bırak," dedi ve devamla buyurdu ki: "Oku ey Hişam." O da kendisinden işittiğim kıraat şekliyle okudu. Resulullah buyurdu ki:"Bu sure bu şekilde indirildi." Sonra bana: "Ey Ömer sen de oku." dedi. Ben de Resulullah'ın bana okutmuş olduğu şekliyle okudum. Resulullah buyurdu ki: "Bu sure bu şekilde indirildi. Şüphesiz ki bu Kur'an yedi harf üzere indirildi. Siz, ondan kolayınıza geleni okuyun"[27] Diğer bir rivayette şunlar zikredilmektedir: Bir kişi, Ömer b. el-Hattab'ın yanında Kur'an okumuş, Hz. Ömer'de onun okuyuşunu düzeltmek istemiştir. Bunun üzerine Kur'an okuyan kişi, "Ben bunu Resulullah'a okudum. O, bir değişiklik yapmadı." demiştir. Resulullah'ın yanına varıp, ihtilaflarını ona bildirmişler ve Kur'an okuyan kişi "Ey Allah'ın Resulü, şu ve şu âyetleri sen bana okumadın mı?" diye sormuş Resulullah'da "Evet." demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer'in kalbine bir şeyler gelmiş Resulullah da Ömer'in yüzünden bunu anlamış ve onun göğsüne vurarak şöyle buyurmuştur: "Şeytanı kendinden uzaklaştır. Şeytanı kendinden uzaklaştır. Şeytanı kendinden uzaklaştır. Ey Ömer, Kur'anın hepsi doğrudur? Yeter ki rahmet âyetini azap âyeti yerine azap âyetini de rahmet âyeti yerine koyma."[28] Başka bir rivayette de Resu lullah Ömere şöyle demiştir: "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Hepsi de Şâfi

---

27 Buhari, K. et-Tevhid bab: 53, K. el-İstitabe bab: 9, K. el-Fadail el-Kur'an bab: 5, K. el-Husumat, bab: 4/Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 70, Hadis No: 818/Ebu Davud, K. es-Salât, bab: 357, HAdis No: 1475/Neseî, K. el-İftitah bab: 37/Tirmizi, K. el-Kıraat, bab: 11, Hadis No: 2943

28 Taberi, c. 1, s. 10

(Şifa verici) ve kâfi (yeterli)dir.[29]

5- Alkame en Nehai diyor ki: "Abdullah b. Mes'ud, Kûfeden ayrılırken onu uğurlamak için arkadaşları yanına toplanmışlardı. Abdullah b. Mes'ud onlarla vedalaşırken şunları söyledi: "Sakın Kur'an hakkında tartışmayın. Çünkü Kur'an, birbiriyle çelişmeyen, yok olmayan ve çokça tekrar edilmekten dolayı değişikliğe uğramayan bir kitaptır. Şüphesiz ki İslamın şer'î hükümleri, cezaları ve farzları onda aynıdır, değişmez. Şayet Kur'anın kıraat şekillerinden biri, diğerinin emrettiğini yasaklar mahiyette olsaydı işte o zaman Kur'anda ihtilaf olurdu. Fakat durum böyle değildir. Kur'an bütün kıraatları içermektedir. Bununla birlikte cezalarda, frazlarda ve İslam'ın diğer hükümlerinde herhangi bir farklılık yoktur. Öyle zamanlar olmuştur ki, biz Kur'anın okunması hususunda Resulullah'ın yanında tartışıyorduk. O da bize okumamızı emrediyor biz de okuyorduk. Dinledikten sonra hepimizin güzel okuduğunu söylüyordu. Eğer ben, Allah'ın, Peygamberine indirdiği bu Kur'anı benden daha iyi bilen birini bilmiş olsam mutlaka onu arar bulur ve onun bilgileriyle kendi bilgilerimi artırırım. Ben, Resulullah'ın lisanından yetmiş sure okudum. Ben, her yıl Ramazan ayında Kur'anın, Resulullah'a okutulup dinlendiğini, nihayet vefat ettiği yılda bunun iki kere yapıldığını biliyordum. Resulullah, Kur'an'ın, kendisine okutulup dinlenmesinden sonra ben onu okuyordum. O da bana, güzel okuduğumu söylüyordu. Kim benim kıraatım üzere okuyacak olursa sakın ondan yüzçevirerek bırakmasın. Yine kim de Kur'anı, bu kıraatlardan biri üzere okuyorsa ondan yüzçevirerek bırakmış olmasın. Zira Kur'andan bir âyet inkâr eden kimse onun tümünü inkâr etmiş olur."[30]

6- Abdullah b. Abbas diyor ki:

اَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا حَدَّثَهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اَقْرَأَنِى جِبْرِيلُ
عَلٰى حَرْفٍ فَرَاجَعْتُهُ فَلَمْ اَزَلْ اَسْتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِى حَتّٰى اَنْتَهٰى اِلٰى سَبْعَةِ اَحْرُفٍ.

"Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Cebrail bana Kur'anı bir harf üzere okuttu. Ben Cebraile bir talepte bulundum. Ben ondan, kıraatları artırmasını işitiyordum. O da artırıyordu. Nihayet yedi harf üzere okunmasına kadar ulaştı."[31] İbn-i Şihab ez-Zühri bu hadisin izahında şöyle demiştir: "Bana ulaştığına göre buradaki yedi harften maksat, tek bir mesele hususunda yedi lehçedir. Bu kıraat-

29 Taberi, c. 1, s. 1
30 Taberi, c. 1, s. 11
31 Buhari, K. el-Fadail el-Kur'an bab: 5, K. Bed'ül halk bab: 6/Müslim, K. el-Müsafirîn, bâb: 272, Hadis No: 819, Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 264, 299, 313

lar helal ve haramı değiştirmeyen kıraatlardır.

7- Ümmi Eyyub, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن أم أيوب قالت ان رسول الله ﷺ قال نزل القرآن على سبعة أحرف أيها قرأت أجزأك.

"Kuran yedi harf üzere inmiştir hangisini okursan senin için yeterlidir."(32)

8- Übey b. Kâ'b diyor ki:

عن أبى بن كعب قال سمعت رجلا يقرأ فقلت من أقرأك قال رسول الله ﷺ فقلت انطلق اليه فأتيت النبى ﷺ فقلت استقرىء هذا فقال اقرأ فقرأ فقال أحسنت فقلت له أو لم تقرئنى كذا وكذا قال بلى وأنت قد أحسنت فقلت بيدى قد أحسنت مرتين قال فضرب النبى ﷺ بيده فى صدرى ثم قال اللهم اذهب عن ابى الشك ففضت عرقا وامتلأ جوفى فرقا فقال رسول الله ﷺ يا أبى ان ملكين أتيانى فقال أحدهما اقرأ على حرف فقال الآخر زده فقلت زدنى قال اقرأ على حرفين فقال الآخر زده فقلت زدنى قال اقرأ على ثلاثة فقال الآخر زده فقلت زدنى قال اقرأ على أربعة أحرف قال الآخر زده قلت زدنى قال أقرأ على خمسة أحرف قال الآخر زده قلت زدنى قال اقرأ على ستة قال الآخر زده قال اقرأ على سبعة أحرف فالقرآن أنزل على سبعة أحرف.

"Ben, bir adamın Kur'an okuduğunu işittim. Dedim ki "Bunu sana kim okuttu?" Dedi ki: "Resulullah okuttu." Dedim ki: "Haydi Resulullah'a gidelim." Resulullah'a gittim ve dedim ki: "Sen şunun okumasını iste." Bunun üzerine Resulullah "Oku" dedi. Adam okudu. Resulullah: "Güzel okudun." dedi. Ben de dedim ki: "Sen bana şöyle şöyle okutmamış mıydın?" Resulullah: "Evet, sen de güzel okuyorsun." dedi. Ben de elimle işaret ederek: "İkimize de "İyi okudun." diyorsun." dedim. Bunun üzerine Rusulullah, eliyle göğsüme vurdu sonra bu-

32 Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 6, s. 433, 463

yurdu ki: "Ey Allah'ım, sen, Übey'den şüpheyi gider." Bunun üzerine benden bir ter boşandı içim korkuyla doldu ve Rasulullah buyurdu ki: "Ey Übey, bana iki melek gelmişti. Biri bana "Sen Kur'anı bir harf (lehçe) üzere oku." dedi. Diğeri ise "Artırmasını iste." dedi. Dedim ki: "Artır." bunun üzerine o melek dedi ki: "İki harf (lehçe) üzere oku." diğer melek dedi ki: "Artırmasını iste." Dedim ki: "Artır" yine o melek dedi ki: "Üç harf (lehçe) üzere oku." Diğer melek te dedi ki: "Yine artırmasını iste." dedim ki: Artır." O melek: "Dört harf (lehçe) üzere oku." dedi. Diğer melek: "Artırmasını iste." dedi. Dedim ki: "Artır." O melek dedi ki: "Beş harf (lehçe) üzere oku. "Diğer melek dedi ki: "Artırmasını iste. "Ben de "Artır." dedim. O melek te "Altı harf (lehçe) üzere oku." dedi. Diğer melek "Artırmasını iste." dedi. O melek te "Yedi harf (lehçe) üzere oku. Kur'an yedi harf (lehçe) üzere inmiştir." dedi.[33]

9- Übey b. Kâ'b yine diyor ki:

عَنْ أُبَىٍّ قَالَ مَا حَاكَ فِى صَدْرِى مُنْذُ أَسْلَمْتُ اِلاَّ أَنِّى قَرَأْتُ آيَةً وَقَرَأَهَا آخَرُ غَيْرَ قِرَائَتِى فَقُلْتُ أَقْرَأَنِيهَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ وَقَالَ الآخَرُ أَقْرَأَنِيهَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ فَأَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَقُلْتُ يَا نَبِىَّ اللّهِ أَقْرَأْتَنِى آيَةَ كَذَا وَكَذَا قَالَ نَعَمْ وَقَالَ الآخَرُ أَلَمْ تُقْرِئْنِى آيَةَ كَذَا وَكَذَا قَالَ نَعَمْ اِنَّ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ أَتَيَانِى فَقَعَدَ جِبْرِيلُ عَنْ يَمِينِى وَمِيكَائِيلُ عَنْ يَسَارِى فَقَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ اقْرَإِ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ قَالَ مِيكَائِيلُ اسْتَزِدْهُ اسْتَزِدْهُ حَتَّى بَلَغَ سَبْعَةَ أَحْرُفٍ فَكُلُّ حَرْفٍ شَافٍ كَافٍ.

Benim Müslüman olmamdan itibaren şu hadise dışında, göğsümü hiçbir şey tırmalamamıştı. Hadise şöyle olmuştu: "Ben bir âyet okudum, başka biri de o âyeti benim okuduğum kıraatın dışında bir kıraatla okudu. Ben ona dedim ki: "Bu âyeti bana Resulullah (s.a.v) okuttu." O adam da: "Bu âyeti bana da Resulullah okuttu." dedi. Bunun üzerine Resulullaha vardım ve ona: "Ey Allah'ın Peygamberi, şu ve şu âyeti sen bana şöyle ve şöyle okutmadın mı?" dedim. "Resulullah "Evet." dedi. O adam da Resulullah'a: "Sen bana da şöyle ve şöyle okutmadın mı?" dedi. Resulullah: "Evet." dedi ve devamla şöyle buyurdu: "Cebrail ve Mikâil (a.s.) bana geldiler. Cebrail sağ tarafıma Mikâil de sol ta a-

33 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 124

fıma oturdular. Cebrail (a.s.) dedi ki: "Sen, Kur'anı bir harf üzere oku. "Mikâil de bana dedi ki: "Cebrailin artırmasını iste. Cebrailin artırmasını iste... Nihayet Cebrail yedi harfe (kıraata) kadar ulaştı. Her kıraat şafi (şifa veren) ve Kâfidir (yeterlidir)" (34) Bu hadis-i şerifin son bölümü, diğer bir rivayette şöyledir:

عن أبى بن كعب ، قال: قال النبى ﷺ:(يا أُبَىُّ، إنى أُقْرِئْتُ القرآن فقيل لى: على حرف أو حرفين؟ فقال الملك الذى معى: قل على حرفين، قلت: على حرفين، فقيل لى على حرفين أو ثلاثة؟ فقال الملك الذى معى: قل على ثلاثة، قلت: على ثلاثة، حتى بلغ سبعة أحرف، ثم قال: ليس منها إلا شافٍ كافٍ إن قلت سميعا عليما عزيزاً حكيماً، مالم تختم آية عذاب برحمة، أو آية رحمة بعذاب).

"Bu kıraatlardan hiçbiri yoktur ki, onlar, şâfi ve kâfi olmasın. Senin (سميعا عليما، عزيزا، حكيما) demen bu kıraatlardandır. Yeter ki azap âyetini rahmet âyetiyle rahmet âyetini de azap âyetiyle bitirme."(35)

10- Übey b. Kâ'b başka bir rivayette diyor ki:

عَنْ أُبَىِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: لَقِىَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ جِبْرِيلَ، فَقَالَ: يَا جِبْرِيلُ إِنِّى بُعِثْتُ إِلَى أُمَّةٍ أُمِّيِّينَ: مِنْهُمْ الْعَجُوزُ، وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ، وَالغُلاَمُ، وَالجَارِيَةُ، وَالرَّجُلُ الَّذِى لَمْ يَقْرَأْ كِتَاباً قَطُّ، قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ.

"Resulullah, Merv taşları yanında Cebrail ile karşılaştı ve ona: Ey Cebrail, ben, okur yazarlığı olmayan bir ümmete Peygamber olarak gönderildim. Onların içinde yaşlı kadın., yaşlı erkek, genç erkek, çocuk, kız çocuğu ve hiçbir şey okumamış erkekler bulunmaktadır." Cebrail de dedi ki: "Ey Muhammed, şüphesiz ki Kur'an, yedi harf (kıraat) üzere indirilmiştir. (36)

34 Nesei, K. el-İftitah bab: 37/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 114, 122
35 Ebu Davud, K. es-Salat, bab: 357, Hadis No: 1477
36 Tirmizi, K. el-Kıraat, bab: 11, Hadis No: 2944/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 400

11- Übey b. Kâ'b diyor ki:

عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ. فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي. فَقَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ. ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ. فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ. فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعاً عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقُلْتُ: إِنَّ هٰذَا قَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ. وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ. فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَرَآ. فَحَسَّنَ النَّبِيُّ ﷺ شَأْنَهُمَا. فَسُقِطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ: فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا قَدْ غَشِيَنِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي. فَفِضْتُ عَرَقاً. وَكَأَنَّمَا أَنْظُرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَرَقاً. فَقَالَ لِي (يَا أُبَيُّ أُرْسِلَ إِلَيَّ أَنْ اقْرَإِ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ. فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ: أَنْ هَوِّنْ عَلَى أُمَّتِي فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّانِيَةَ: اقْرَأْهُ عَلَى حَرْفَيْنِ. فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ: أَنْ هَوِّنْ عَلَى أُمَّتِي. فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّالِثَةَ. اقْرَأْهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ. فَلَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَدْتُكَهَا مَسْأَلَةٌ تَسْأَلُنِيهَا. فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي. وَأَخَّرْتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ. حَتَّى إِبْرَاهِيمُ ﷺ.

"Bir gün ben Mescide gitmiştim. Bir adam gelip namaz kılmaya başladı. Namazda, okuduğu kıraatını yadırgadım. Sonra başka bir adam geldi. O da başka bir kıraatla okudu. Biz, namazı bitirince hep birlikte Resulullah'ın yanına vardık. Resulullah'a dedim ki: "Bu adam, benim yadırgadığım bir kıraatla Kur'an okudu. Diğeri sonra gelip o da daha başka br kıraatla okudu. "Bunun üzerine Resulullah; onlara okumalarını emretti. İkisi de okudu. Resulullah ikisinin de okuma şeklini güzel buldu. Bunun üzerine, içime öyle bir yalanlama duygusu düştü ki ben, cahiliye döneminde bile böyle bir duyguya kapılmamıştım. Resulullah (s.a.v.) beni kaplayan bu hali görünce göğsüme vardu. Benden öyle bir ter boşandı ki, sanki ben, korkumdan Allah'ı gözümün önünde görüyormu-

şum gibi oldum. Resulullah bana, "Ey Übey, Kuranı bir harf (kıraat) üzere okumam için emir gönderildi. Ben bu emir üzerine rabbime baş vurarak "Ümmetime Kuranı okumayı kolaylaştır." dedim. Bana, iki harf (kıraat) üzere okumam emri geri gönderildi. Tekrar ben, rabbime baş vurdum ve "Ümmetime Kur'an okumayı kolaylaştır." dedim. Daha sonra bana yedi harf (kıraat) üzere okumam için emir geri gönderildi ve bana denildi ki: "Bana her müracaat etmene karşılık sana, isteyeceğin bir dileğin verilecektir." Ben de dedim ki: "Ey Allah'ım, sen ümmetimi affet, ey Allah'ım sen ümmetimi affet." Üçüncü isteğimi ise, bütün yaratıkların ve hatta İbrahim (a.s.)'ın Bana başvuracakları (benim şefaat etmemi isteyecekleri) güne bıraktım."[37]

12- Übey diyor ki:

عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ عِنْدَ أَضَاةِ بَنِي غِفَارٍ. قَالَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَقَالَ(أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ. وَإِنَّ أُمَّتِي لاَ تُطِيقُ ذٰلِكَ). ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ. فَقَالَ(أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ. وَإِنَّ أُمَّتِي لاَ تُطِيقُ ذٰلِكَ). ثُمَّ جَاءَهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى ثَلاَثَةِ أَحْرُفٍ فَقَالَ(أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنَّ أُمَّتِي لاَ تُطِيقُ ذٰلِكَ). ثُمَّ جَاءَهُ الرَّابِعَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتُكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ. فَأَيُّمَا حَرْفٍ قَرَأُوا عَلَيْهِ، فَقَدْ أَصَابُوا.

"Resulullah Ğifar oğullarına ait bir gölün kenarında bulunuyordu. Ona, Cebrail (a.s.) geldi ve ona dedi ki: "Allah sana emrediyor ki "Ümmetin Kur'anı bir harf (lehçe) üzere okusun." Resulullah dedi ki: "Ben, Allah'tan afiyet ve mağfiret dilerim. Şüphesiz ki ümmetimin buna gücü yetmez..." Cebrail Resulullah'a ikinci defa geldi ve dedi ki: "Allah sana emrediyor ki, ümmetin Kur'anı iki harf (lehçe) üzere okusun." Resulullah dedi ki: "Ben, Allah'tan âfiyet ve mağfiret dilerim. Şüphesiz ki ümmetimin buna gücü yetmez." Sonra Cebrail üçüncü defa ona geldi ve dedi ki: "Allah sana emrediyor ki" Ümmetin Kur'anı üç harf (lehçe) üzere okusun." Resulullah dedi ki: "Ben Allah'tan âfiyet ve mağfiret di-

37 Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 273, Hadis No: 820/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 129

lerim. Şüphesiz ki ümmetim buna güç yetiremez." Sonra Cebrail Resulullah'a dördüncü defa geldi ve ona dedi ki: "Allah sana emrediyor ki, ümmetin Kur'anı yedi harf (lehçe) üzere okusun. Onlar hangi harf (lehçe) üzere okuyacak olurlarsa isabet etmiş olurlar."[38]

13- Ebu Bekre, diyor ki:

عن أبي بكرة ان جبريل عليه السلام قال يا محمد اقرأ القرآن على حرف قال ميكائيل عليه السلام استزده فاستزاده قال اقرأه على حرفين قال ميكائيل استزده فاستزاده حتى بلغ سبعة أحرف قال كلٌّ شاف كاف ما لم تختم آية عذاب برحمة أو آية رحمة بعذاب نحو قولك تعالَ وأقبل وهلم واذهب واسرع واعجل.

Cebrail Resulullah'a geldi ve ona: dedi ki: "Ey Muhammed, sen Kur'anı bir harf üzere oku." Mikâil dedi ki: "Artırılmasını iste." Resulullah da artırılmasını istedi. Cebrail dedi ki: "Sen onu iki harf üzere oku." Mikâil dedi ki: "Artırılmasını iste. Resulullah'da artırılmasını istedi. Cebrail de onu yedi harfe (lehçeye) ulaşıncaya kadar artırdı ve dedi ki: "Hepsi de şâfi ve kâfidir. Yeter ki azap âyetini rahmet âyetiyle, rahmet âyetini de azap âyetiyle bitirmiş olma. Bu kıraatlar senin (تعالَ) = Gel, (اقبل) = Yönel, (هلمّ) Haydi, demen veya (إذهب) = Git, (إسْرَعْ) = Koş, (اعجل) = Acele et demen gibi ifadelerdir.[39]

14- Ebu Cüheym diyor ki:

قال حدثنى أبو جهيم ان رجلين اختلفا فى آية من القرآن فقال هذا تلقيتها من رسول الله ﷺ وقال الآخر تلقيتها من رسول الله ﷺ فسألا النبى ﷺ فقال القرآن يقرأ على سبعة أحرف فلا تماروا فى القرآن فان مراء فى القرآن كفر.

"İki adam, Kur'an-ı Kerimin bir âyeti hakkında ihtilaf etti. Birincisi dedi ki: "Ben bunu Resulullah'tan öğrenip aldım." Diğeri de "Ben de bunu Resulullah'tan öğrenip aldım." dedi. İkisi de Resulullah (s.a.v.)den sordular. O da buyurdu ki: "Kuran yedi harf üzere okunur. Kur'anda tartışmaya girmeyin. Çünkü

---

38 Müslim, K. el-Müsafirin, bab: 274, Hadis No: 821/Ebu Davud, K. es-Salât, bab: 357, HN. 1478 Nesei, K. el-İftitah, bab: 37/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 127-128

39 Ahmed b. Hanbl, Müsned, c. 5., s. 51

Kur'anda tartışmaya girmek inkâra düşmektir."[40]

15- Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Bana Kur'anı yedi harf (lehçe) üzere okumam emredildi. Hepsi de kâfi ve Şâfidir."[41]

16- Ebu Hureyre diyor ki: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki bu Kur'an yedi harf (lehçe) üzere indirilmiştir. Siz onu okuyun.Bunda size bir zorluk yoktur. Fakat, rahmetin arkasından azabı anararak ve azabın arkasından da rahmeti anarak âyeti tamamlayın."[42]

KUR'AN ARAP ŞİVELERİNİN TÜMÜYLE İNMEMİŞTİR

Bu hususta Taberi özetle şunları zikretmektedir. "Arap şivelerinin yediden fazla olduğu muhakkaktır. Hatta sayılamayacak kadar çoktur. Resulullah, Kur'anın bu şivelerden sadece yedisiyle indiğini beyan etmiştir. Hadis-i şeriflerde geçen "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir." ifadesinden maksat da, Kur'anın yedi lehçe üzere indiğini bildirmektir. Şayet denilecek olursa ki "Bu ifadenin, Kur'anın yedi lehçe üzere indiğini beyan ettiğine dair delilin nedir? Çünkü senin bu izahına karşı çıkanlar, bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: Kur'an yedi yönde indirilmiştir. Onlar da emirler, yasaklar, teşvikler, korkutmalar, kıssalar, örnekler vb. şeylerdir. Ayrıca bu gibi izahlar da ümmetin geçmişlerinden ve âlimlerin seçkinlerinden nakledilmiştir?" Cevaben denilir ki: Kur'anın yedi yönle indiğini söyleyenler, bizim Kur'anın yedi şive üzere indiğini söylememize, zannettiğin gibi ters bir şey söylememişler ve bizim zikrettiğimiz haberi senin söylediğin gibi te'vil etmemişler, sadece Kur'anın yedi vecih üzere indiğini söylemişlerdir ki, bu da doğrudur. Biz, onların söylediklerini ifade eden haberleri Resulullahtan ve sahabelerinden kısmen naklettik. Yeri geldiğinde de geri kalanın tamamını nakledeceğiz. Daha önce zikrettiğimiz ve onların bu yorumunu doğruluyan haberlerin biri de Übey b. Kâ'bdan gelen şu haberdir. Übey, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Ben Kur'anı, cennetin yedi kapısından, yedi harf üzere okumakla emrolundum."[43] Buradaki yedi harften maksat, daha önce de izah ettiğimiz gibi, yedi lehçedir. "Cennetin yedi kapısı'ndan maksat ise Kur'anın ihtiva ettiği emirler, yasaklar, teşvikler, korkutmalar, kıssalar ve misallerdir. Bunlara "Cennetin kapıları" denmesinin sebebi, kişinin bunlarla amel ettiği takdirde cenneti kazanmasıdır. Görüldüğü gibi, Selef âlimlerinden bu gibi te'villerde bulunanlar, Allah'a hamdolsun ki bizim söylediğmize muhalif bir şey söylememişlerdir. Bizim, hadiste zikredilen "Yedi harf"ten maksadın "Yedi lehçe" ve "Yedi kıraat" olduğunu söylememiz bu hususta Ömer b. el-

40 Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 4, s. 170
41 Taberi, c. 1, s. 15
42 Taberi, c. 1, s. 15 43
Taberi, c. 1, s. 16

Hattab, Abdullah b. Mes'ud, Übey b. Kâ'b ve diğer sahabilerden rivayet edildiği sabit olan sahih haberlere dayanmasındandır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu gibi sahabiler, Kur'an-ı Kerimin, mânâsında değil okunuşunda ihtilaf etmişler ve bu ihtilaflarını gidermek üzere Resulullah'a başvurmuşlar Resulullah da herbirine Kur'an okutmuş ve farklı kıraatlarını uygun bulmuştur. Öyle ki onlardan bazıları Resulullah'ın muhtelif kıraatları uygun görmesini yadırgamış, içine vesvese girmiş ve şüpheye düşmüştür. Resulullah da, onlardan şüpheye düşenlerin şüphesini gidermek için "Allah bana, Kur'anı yedi harf üzere okumamı emretti." buyurmuştur. Elbette ki birbirleriyle ihtilaf eden sahabileri, okudukları kıraatların ifade ettiği, helal, haram, vaad tehdit vb. hükümleri hakkında tartışmamışlardır. Şayet bunu yapmış olsalardı Resulullah'ın, herkesin görüşünü tasvip etmesi imkânsız olurdu. Çünkü bu takdirde, Allah tealanın, bir kıraatın ifadesine göre bir şeyi farz kılmış olması diğer bir kıraatın ifadesine göre de onu yasaklamış olması başka bir kiraatın ifadesine göre de onu mübah kılmış olması gerekirdi ki bu da Allah tealanın, hikmet dolu kitabında beyan buyurduğu şu âyet-i kerimeye ters düşerdi. "Kur'anı düşünmüyorlar mı? Eğer Kur'an, Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, onda birbirine zıt olan bir çok şey bulurlardı[44] Allah tealanın, kitabında böyle bir şey olmadığını beyan etmesi, Muhammed (s.a.v.)'in diliyle indirilmiş olan kitabının bütün hükümlerinin, tüm yaratıkları için aynı olduğunu, yaratıklarından bir kısmına başka, diğer bir kısmına başka olmadığını göstermektedir ve yine bu, bizim "Kur'an yedi harf üzere inmiştir." ifadesini "Yedi lehçe" şeklinde izah etmemizin doğruluğu ortaya koymaktadır ve bizim görüşümüzün aksine "Bundan maksat, yedi ayrı mânâdır." diyenlerin iddialarını çürütmektedir. Zira, Kur'anın okunuşunda ihtilaf edenler, Resulullah'a vardıklarında, Resulullah onların okuyuşlarının hepsini tasvip etmiştir. Şayet Resulullah'ın, onların kıraat şekillerini değil de kıraatlarından anlaşılacak farklı mânâları tasvip ettiği söylenecek olursa, Resulullah'a, Allah tealanın, kitabında olmadığını bildirdiği bir şeyi isnad etmek olur ki bu da bâtıldır. Halbuki Resulullah'ın bir şey hakkında, birbirine zıt iki hüküm verdiğine dair veya ümmetine böyle birşeyi yapmalarına izin verdiğine dair herhangi bir delil yoktur. Tam aksine dair delil vardır. Evet, bütün bunlardan anlaşılıyor ki "Kuran yedi harf üzere inmiştir." ifadesinden maksat, Kur'an Arap lehçelerinden yedi lehçe üzere inmiştir. Bu lehçelerden hangisiyle okunursa Kur'anın ifade ettiği mânâ değişmez. Bu sebeple Resulullah, Kuranı çeşitli lehçelerde okuyup ta, birbirleriyle tartışmaya giren sahabilerinden her birinin kıraat şeklini doğru bulmuş ve güzel olduğunu söylemiştir. Diğer yandan, Kur'an-ı Kerimin okunuşu hakkında birbirleriyle tartışan ve Rsulullah'a başvuran sahabilerin hepsi Allah tealanın, kitabında dilediği emir ve yasakları zikredebileceğine ve dilediği vaad ve tehditlerde bulunabileceğine inanmış ve boyun eğmişlerdir. Artık

---

44 Nisa suresi, 4/82

onların, bir kısım hükümlere karşı çıkarak birbirleriyle tartışmış olmaları düşünülemez. Onların sadece bir kısım kelimelerin okunuşlarında ve lehçelerin farklı oluşlarında tartışmalar mümkündür. Ayrıca, Kur'an okuyan sahabilerin tartışmalarının, sadece Kur'anın kıraatı hakkında olduğunu, Resulullah'tan zikrettiğimiz şu haber, bir Nass olarak göstermektedir. Ebu Bekre diyor ki Resulullah'a

عن أبي بكرة ان جبريل عليه السلام قال يا محمد اقرأ القرآن على حرف قال ميكائيل عليه السلام استزده فاستزاده قال اقرأه على حرفين قال ميكائيل استزده فاستزاده حتى بلغ سبعة أحرف قال كل شاف كاف مالم تختم آية عذاب برحمة أو آية رحمة بعذاب نحو قولك تعالَ وأقبل وهلم وأذهب وأسرع وأعجل.

"Cebrail (a.s.) geldi ve dediki: "Ey Muhammed, "Sen Kur'anı bir harf üzere oku." Mikâil dedi ki: Artırılmasını iste. "Resululah da artırılmasını istedi. Cebrail de dedi ki: "Sen onu iki harf üzere oku." Mikali dedi ki: "Artırılmasını iste. " Resulullah da artırılmasını istedi. Cebrail de onu yedi harfe (lehçeye) ulaşıncaya kadar artırdı ve dedi ki: "Hepsi de Şafi ve Kâfidir. Yeter ki azap âyetini rahmet âyetiyle rahmet âyetini de azap âyetiyle bitirmiş olma. Bu kıraatlar senin (تعالَ) = Gel, (اقبل) =Yönel, (هلمّ) = Haydi, demen veya (اذهب) = Git, (اسرع) = Koş ve (اعجل) = Acele et. demen gibi ifadelerdir."[45] Evet, bu haber açıkça gösteriyor ki, üzerinde ihtilaf edilen yedi harften maksat, yedi kıraattır ve (هلمّ ،اقبل) gibi mânâları aynı fakat lafızları farklı olan kelimelerin farklı şekilleridir. Yoksa muhtelif hükümleri gerektiren mânâların ihtilafı değildir. Selef ve halef âlimleri de bu ihtilafı bu şekilde izah etmişlerdir.

a- Abdullah b. Mes'udun şunları söylediği rivayet edilmiştir: Ben, Kurraları dinledim, onları birbirlerine yakın buldum. Sizler, öğrendiğiniz gibi okuyun. Taassuptan kaçının. Zira bu kıratlar, sizden birinizin (هلمّ ،تعالَ) = Haydi, Gel demesi gibidir.

Abdullah b. Mes'ud diğer bir rivayette de şöyle demiştir: "Sizden kim Kur'anı bir harf üzere okuyacak olursa onu bırakıp başkasına dönmesin. Şayet Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen birisini tanımış olsaydım, mutlaka onun yanına varırdım."

Taberi diyor ki: "Elbette ki, Abdullah b. Mes'ud" Sizden kim, Kur'anı bir harf üzere okuyacak olursa, onu bırakıp başkasına dönmesin." sözüyle, "Sizden kim, Kur'andaki emir ve yasağı okuyacak olursa onu bırakıp ta vaad ve tehdidi okumasın. Kim de Kur'andaki vaad ve tehdidi okuyacak olursa onu bırakıp kıs-

45 Ahmed b. Hanbel, c. 5, s. 51

saları ve misalleri okumasın." demek istememiştir. Fakat o bu sözüyle "Kim, Kur'anı bir kıraat üzere okurşa o kıraatı bırakıp ta diğer kıraat ile okumasın." demek istemiştir. Nitekim Araplar, bir kişinin kıraatına da "Harf" derler. Alfabe harflerinden birine de "Harf" derler. Yani demek istemiştir ki: "Kim, Übey b. Kâ'bın kıraatıyla veya Zeyd b. Sabitin kıraatıyla yahut Resulullah'ın sahabilerinden herhangi birinin okuduğu yedi kıraattan biriyle Kur'anı okuyacak olursa, bu kıraatı hoş görmeyerek terkedip başka bir kıraata geçmesin. Zira bu kıraatlardan bir kısmını inkâr etmek, tümünü inkâr etmek gibidir.

b- A'meş diyor ki: "Enes b. Mâlik şu âyet-i kerimeyi

(إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْئاً وَاَصْوَبُ قِيلاً)

"Şüphesiz ki gece ibadete kalkmak daha tesirli, okumak daha isabetlidir."(46) şeklinde okumuş bir kısım insanlar da ona "Ey Ebu Hamza, âyetin sonu (اَقْوَمُ قِيلاً) şeklindedir." demişler o da (اَهْدَى، اَصْوَبُ، اَقْوَمُ) kelimeleri hep aynı şeyi ifade ederler." diye cevap vermiştir.

c- Leys, Mücahid'in, Kur'anı beş harf üzere okudğunu rivayet etmiş, Salim, Said b. Cübeyrin, iki harf üzere okuduğunu rivayet etmiş, Muğire de, Yezid b. Velidin, üç harf üzere okuduğunu rivayet etmiştir.

Taberi diyor ki: "Şimdi Resulullah'ın "Kur'an yedi harf üzere inmiştir." hadisini "Kur'an emir, nehiy, vaat, tehdit, mücadele, kıssa ve misal olmak üzere yedi vecih üzere inmiştir." şeklinde te'vil etmeye kalkan kimse ne diyecektir? Mücahidin, bunlardan sadece beşini, Said b. Cübeyrin ikisini ve Yezid b. Velidin de üçünü okuduğunu mu söyleyecektir? Şayet bunu iddia edecek olursa bu gibi zatların, Kur'an hakkındaki bilgileri ve ihtisasları hususunda, onlara isnadı doğru olmayan bir tahmine girişmiş olur. Zira bunlar, Kur'anı çok iyi bilen kişilerdir.

d- Muhammed b. Kâ'b diyor ki: "Bana anlatıldığına göre Cebrail ve Mikail Resulullah'a gelmişler ve Cebrail Resulullah'a "sen Kur'anı iki harf üzere oku." demiş Mikâil de ona: "Artırılmasını iste." demiştir. Bunun üzerine Cebrail: "Sen Kur'anı üç harf üzere oku." demiş Mikâil de yine Resulullah'a: "Sen onun artırılmasını iste." demiş, nihayet yedi harfe kadar artırmıştır. Muhammed b. Kâ'b diyor ki: "Bu kıraatlar, helalin haramın, emirin ve yasağın değişmesine yol açmayan kıraatlardır. Bunlar, senin (اَقْبِلْ، هَلُمَّ) gibi ayrı kelimelerle aynı mânâyı ifade eden sözlerin gibidir. Mesela, bizim kıraatımızda şu âyet,

(إِنْ كَانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً)

şeklindedir. Abdullah b. Mes'udun kıraatında ise (إِنْ كَانَتْ إِلاَّ زَقْيَةً وَاحِدَةً)

46 Müzzemmil suresi, 73/6

şeklindedir. (Burada geçen (صَيْحَةً) kelimesi de (زَقْيَةً) kelimesi de aynı mânâdadır ve "Çığlık atmak" demektir.

e- Şuayb diyor ki: "Ebul Âliyenin yanında bir kişi Kur'an okuduğunda Ebul Âliye ona "Bu senin okuduğun gibi değildir." demiyor, ona "Ben de bu âyeti şöyle ve şöyle okuyorum." diyordu. Ben, Ebul Âliyenin bu durumunu İbrahim en-Nahaiye anlattım. O da dedi ki: "Sanırım ki arkadaşın "Kim, Kur'anın okunduğu bir kıraatı inkâr edecek olursa, onun tümünü inkâr etmiş olur." sözünü duymuştur.

f- Said b. el-Müseyyeb demiştir ki: "Allah tealanın" şüphesiz biz, kâfirlerin, "Bu Kur'anı Muhammed'e bir adam öğretiyor." dediklerini çok iyi biliriz" (47) âyetinde zikrettiği "Bir adam'ın fitneye düşmesine sebep şuydu: O kişi, Resulullah'a gelen vahyi yazıyordu. Resulullah ona sonlarında (سَمِيعٌ عَلِيمٌ) veya (عَزِيزٌ حَكِيمٌ) gibi ifadeler bulunan âyetleri yazıdırdıktan sonra vahyin indiği anda çok meşgul oluşundan dolayı âyeti yazdırdığı kimseye daha sonra da âyetin sonu (عَزِيزٌ حَكِيمٌ) miydi yoksa (سَمِيعٌ عَلِيمٌ) yahut (عَزِيزٌ عَلِيمٌ) miydi? diye soruyor, onun ne yazdığını böylece kontrol etmiş oluyordu. Ve onun yazdığına "Tamam senin yazdığın gibi" diyordu. İşte bu durum bu kişiyi fitneye düşürdü ve o, kendi kendine "Muhammed bu işi bana bıraktı. Ben dilediğimi yazayım." diyordu. Said b. el-Müseyyebin anlattığına göre işte âyet sonlarındaki bu gibi ifadeler yedi kıraattandır.

g- İbrahim en-Nehai Abdullah b. Mes'udun şöyle dediğni rivaeyt etmiştir: "Kim Kur'andan bir kıraat şeklini veya bir âyeti inkâr edecek olursa şüphesiz ki onun tümünü inkâr etmiş gibi olur. Kur'anın yedi harf üzere inmesi demek, ondaki bir kelimenin mânâsının, eş anlamda yedi kelimeyle ifade edilebilmesi demektir. "Gel" emrinin (إِلَيَّ أَقْبِلْ هَلُمَّ تَعَالَ), "Bana", (قَصْدِي) "Seni kastediyorum" (نَحْوِي) "Bana doğru," (قُرْبِي) Yakınıma, gibi kelimelerle ifade edilebilmesi buna misaldir. Yoksa "Kur'an yedi harf üzere indi." ifadesi, ondaki herhangi bir kelimenin yedi şekilde okunması demek değildir. Keza Arapların yedi lehçesi, Kur'anın çeşitli yerlerine dağıtılmış demek değildir.

Taberi diyor ki: "Eğer bir kimse diyecek olursa ki: "Madem ki Resulullah'ın, "Kur'an yedi harf üzere indirildi." sözünün te'vili senin izah ettiğin ve lehine deliller gösterdiğin gibidir, o halde sen bize Allah'ın kitabında, yedi lehçeye göre okunmuş olan bir yer bul da biz de bununla senin sözünün doğru olduğuna kanaat getirelim.

Şayet böyle bir şey bulamayacak olursan Resulullah'ın bu sözünü "Kur'an yedi mânâ (ifade şekli) ile inmiştir. Bunlar da emir, nehiy, vaad, tehdit, mücadele, kıssa ve misallerdir." şeklinde yorumlayan görüşün doğru olduğu, senin gö-

---

47 Nahl suresi, 16/103

rüşünün de fâsit olduğ ortaya çıkar. Veya cevaben diyeceksin ki: "Yedi kıraat, Arap kabilelerinden yedi kabilenin şivesidir. Bu şiveler Kur'anın tümüne yayılmış durumdadır. "Sen bu sözünle meseleye dikkatla bakmayan kimselerin söylediği sözü söylemiş olacaksın ki bunun da fâsit bir söz olduğu, akıl sahibi bir insana uzak değildir. Bu sözün yanlışlığı hemen anlaşılır. Zira sen, Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Übey b. Kâ'b gibi sahabilerden hadisler rivayet ederek Kur'an-ı Kerimin yedi harf üzere indiği ifadesini, Kur'anın yedi lehçe üzere indiği şeklinde yorumlamış oldun." Eğer yedi kıraat Kur'anı kerimin çeşitli yerlerine yayılmış ve tesbit edilmişse artık bunlar hakkında sahabilerin ihtilaf etmemeleri gerekir. Dolayısiyle sahabilerden nakledilen haberlerin sıhhatsız olması icabeder. Zira öğretici aynı ve bilgi de aynı olduğu halde öğrencilerin ihtilaf etmeleri beklenmeyen bir şeydir. Yani Kur'anı okuyanlar onun hangi bölümü, Araplardan kimlerin lehçesiyle inmişse onu o lehçe ile okur. Böylece ihtilaflara da mahal kalmazdı. Halbuki senin zikrettiğin haberlerde sahabilerin Kur'anı okurken birbirleriyle ihtilaf ettikleri ve neticede Resulullah'a başvurdukları, Resulullah'ın da herbirini dinledikten sonra hepsinin kıraatını da hoşgördüğü zikredilmektedir. Bu da gösteriyor ki yedi lehçe, Kur'anın çeşitli taraflarına dağıtılmış ve Kur'anın bir kısmı bir lehçeyle diğer bir kısmı başka bir lehçeyle inmiş ve öylece tesbit edilmiş değildir.

Taberi diyor ki: "Bu soruyu yöneltene cevaben denilir ki: "Kur'anın yedi harf üzere inmesinin mânâsı, senin anlamış olduğun bu iki şekilde de değildir. Bunun mânâsı, Kur'andaki herhangi bir mânâyı eş anlamda yedi kelimeyle ifade etmektir. Böylece mânâ bir fakat kelimeler farklı olur. (إلاّ صَيْحَةً) ve (إلاّ زَقْيَةً) kelimelerinde olduğu gibi. Eğer diyecek olursa ki: "Sen, Allah tealanın kitabının neresinde bir yer bulabilirsin ki farklı lafızlarla yedi şivede okunmuş fakat bu lafızların mânâsı da aynı olmuştur? Böylece biz de senin, hadisi yorumlama şeklini kabul etmiş olalım." Cevaben denilir ki: "Biz bugün böyle bir şeyin mevcudiyetini iddia etmiyoruz. Biz sadece Resulullahın: "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir." ifadesini, yukarda zikredilen haberlere dayanarak bu şekilde yorumluyor, muhaliflerimizin yorumladığı gibi yorumlamıyoruz. Eğer diyecek olursa ki "Şayet mesele senin anlattığın gibiyse yedi kıraattan diğer altı kıraat niçin mevcut değildir? Halbuki Resulullah bunları sahabilerine okutmuş, onların bu kıraatları okumalarını emretmiş ve Allah teala da bu kıraatları bizzat tarafından indirmiştir. Yedi kıraatın bu altı kıraatı neshedilip ortadan kaldırılmış mıdır? Eğer böyleyse buna dair delil nedir? Yoksa bu altı kıraat, muhafaza edilmeleri emredildiği halde ümmet tarafından unutulmuş mudur? Yahut durum nedir? Cevaben denilir ki: Bunlar ne neshedilip kaldırıldı ne de korunmaları emredildiği halde ümmet tarafından zayi edildi. Çünkü Ümmet, Kur'anı korumakla emrolunmuş, onu çeşitli şekillerde okumakta ve bu kıraatlardan dilediğini korumakta serbest bırakılmıştır. Bu mesele tıpkı yeminini bozan kimsenin keffaret-

lerden herhangi birini seçmekte serbest olması gibidir. Maddi durumu iyi olan bir insan yemin edip te yeminini bozacak olursa o, yeminine keffaret olarak, dilerse bir köleyi azad eder, dilerse on kişiyi doyurur, dilerse on kişiyi giydirir. Nasıl ki yeminin keffaretini yerine getiren bu kimse, bunlardan herhangi birini yaptığında, Allah'ın üzerine farz kılmış olduğu hakkı ifa etmiş olur. İşte bunun gibi, ümmet de Kur'an-ı Kerimi muhafaza eder ve herhangi bir sebepten dolayı da, seçmekte serbest bırakıldığı yedi kıraattan birini alıp onunla Kur'an okuyacak olursa, Allah'ın, yükümlü kıldığı görevi yerine getirmiş olur. Diğer altı kıraatı okumaması onun için bir sorumluluk getirmez. Fakat bunlardan herhangi birini okuması, okuyan kimse için yasaklanmış değildir.

Eğer denilecek olursa ki"Yedi kıraattan, belli bir kıraat üzerine karar kılınıp diğer altı kıraattan herhangi biri üzerine karar kılınmayışının sebebi nedir? Cevaben denilir ki: "Bu hususta şunlar rivayet edilmektedir.

a- Zeyd b. Sabit diyor ki: "Resulallah'ın çok sayıda sahabisi Yemame'de (Mürtedlerle yapılan savaşta) öldürülmüştü. Ömer b. el-Hattab Ebu Bekir'in yanına vararak ona "Resulullah'ın sahabileri Yemamede, kelebeklerin kendilerini ateşe attıkları gibi savaşın kucağına attılar? Korkuyorum ki bundan sonra katılacakları her savaşta da öldürülünceye kadar aynı şeyi yapacaklardır. Bunlar, Kur'anı kalblerinde taşıyan insanlardır. Bunlar ölürse Kur'an zayi olur, unutulur. Sen Kur'anı toplayıp yazdırsan nasıl olur?" dedi. Ebubekir bundan çekindi ve dedi ki:"Ben, Resulullah'ın yapmadığı bir şeyi mi yapacağım?" Bu hususta Ömerle Ebubekir karşılıklı olarak meseleyi incelediler. Sonra Ebubekir birini gönderip Zeyd b. Sabiti yanına çağırdı. Zeyd diyor ki: "Ben Ebubekir'in yanına girdim. Ömer bir tarafa çekilmiş duruyordu. Ebubekir dedi ki: "Bu beni bir iş yapmaya çağırdı. Ben onun davetini kabul etmedim. Sen vahiy kâtibisin, eğer onun görüşüne katılırsan ikinize uyarım. Benim görüşüme katılırsan onun dediğini yapmam." dedi. Zeyd diyor ki: "Ebubekir, Ömer'in istediğini anlatırken Ömer konuşmuyordu. Ben de bu tekliften kaçındım ve dedim ki: "Biz, Resulullah'ın yapmadığı bir şeyi mi yapacağız?" Nihayet Ömer "Yaparsanız size hangi sorumluluk gelir?" dedi. Biz de birbirimizin yüzüne baktık ve dedik ki: "Hiçbir şey. Vallahi bunu yaparsak bizim aleyhimize hiçbir şey olmaz." Bunun üzerine Ebubekir bana emretti. Ben de Kur'anı deri parçalarına, kürek kemiklerine, hurma dallarına yazdım. Ebubekir ölünce, Ömer bunu bir sahifede (defterde) toplayıp ta yazmıştı, onun yanında bulunuyordu. Ömer ölünce de bu sahife, ömer'in kızı ve Resulullah'ın zevcesi Hafsanın yanında bulunuyordu. Sonra Huzeyfe b. el-Yeman, Erminya sınırında yaptığı bir savaştan geri dönmüştü. Evine gitmeden Osman b. Affan'ın yanına vardı ve ona "Ey Müminlerin emiri, insanların yardımına yetiş" dedi. Osman: "Ne var?" dedi. Huzeyfe de dedi ki: "Ben, Erminya sınırında savaşıyordum. Orada Iraklı ve Şamlılar da bulunuyordu. Şamlılar, Kur'anı übey b. Kâ'bın kıraatına göre okuyorlar böylece Iraklıların işitme-

diği bir şeyi yapmış oluyorlar. Iraklılar da onlara kâfir diyorlar. Iraklılar da Abdullah b. Mes'udun kıraatıyla okuyorlar. Onlar da Şamlıların işitmediği bir şeyi yapıyorlar, Şamlılar da onlara kâfir diyorlar." Zeyd diyor ki: "Bunun üzerine Osman b. Affan bana, kendisi için bir mushaf yazmamı emretti ve dediki: "Ben senin yanına zeki ve fasih birini vereceğim. İkiniz ittifak ettiğiniz âyetleri olduğu gibi yazın. Üzerinde ihtilaf ettiğinizi ise bana sunun." İşte o zaman Osman, Eban b. Said b. el-As'ı Zeydin yanına vermişti. Zeydin anlattığına göre onlar, (إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ) Talutun hükümdar olacağının alameti, Tabutun size gelmesidir..." âyetine varınca Zeyd: "Bu kelime (التَّابُوهُ) dur. " demiş Eban ise (Bu kelime (التَّابُوتُ)dur." demiştir. Zeyd diyor ki: "Biz bu meseleyi Osmana arzettik o da (التَّابُوتُ) diye yazdı. Ben, yazma işini bitirdikten sonra yazdığımı gözden geçirdim. Mushafta

(مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا)

"Müminler içinde öyle erler vardır ki Allah'a vermiş oldukları ahde sadakat gösterdiler. Onlardan kimi bu uğurda canlarını feda etti. Kimi de bu şerefi beklemektedir. Onlar, Allah'a verdikleri sözü asla değiştirmediler. (48) âyetini bulamadım. Ben, muhacirlere arzettim. onlardan bu âyeti sordum. Fakat bunu, onlardan herhangi birinin yanında bulamadım. Sonra meseleyi Ensara arzettim. Bu âyeti onlardan sordum ve bunu onlardan herhangi bir kimsenin yanında da bulamadım. Nihayet onu Huzeyme b. Sabitin yanında buldum ve onu yazdım. Yazdığımı bir daha gözden geçirdim. Bu defa da yazdıklarımın içinde şu iki âyeti bulamadım.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ
رَؤُفٌ رَحِيمٌ. فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ.

"Ey insanlar, şüphesiz ki size kendinizden bir Peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O size son derece düşkündür. Müminlere çok şefaatli ve çok merhametlidir. Ey Peygamber, eğer yüzçevirirlerse de ki: "Allah bana yeter. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ona güvendim. O yüce arşın

48 Ahzab suresi, 33/23

rabbidir."[49]

Yine meseleyi muhacirlere arzettim. Bu âyetleri, onlardan herhangi bir kimsenin yanında bulamadım. Sonra meseleyi Ensara arzettim. Bu âyetleri onlardan sordum. Onlardan herhangi bir kimsenin yanında da bulamadım. Nihayet bu âyetleri de başka birisinin yanında buldum. Bu kimseye de "Huzeyme" ismi veriliyordu. Ben bu iki âyeti Tevbe suresinin sonuna yerleştirdim. Onlar üç âyet olsaydı onları tek başına bir sure yapardım. Sonra yazdıklarımı tekrar gözden geçirdim. Onların içinde herhangi bir şey görmedim. Sonra Osman, Hafsaya bir adam göndererek ondan Hz. Ömerin yazdırdığı Kur'anı istedi ve Hafsaya onu tekrar geri vereceğine dair yemin etti. Bunun üzerine Hafsa o sahifeyi Osman'a verdi. Osman, yazılan mushafı o sahifeyle karşılaştırdı. Bunların herhangi bir noktada çakışmadıkları, tam bir ayniyet ifade ettikleri görüldü. Bundan sonra Osman, sahifeyi Hafsaya iade etti. Böylece içi rahatladı. Osman, insanlara mushaflar yazmalarını emretti. Hafsa ölünce Osman, Abdullah b. Ömer'e Hafsa'nın sahifesi için önemli bir heyet gönderdi. Onlar da gidip bu sahifeyi yıkadılar. (sildiler).

b- Ebu Kılabe diyor ki: "Osman'ın Hilafeti döneminde muallimlerden her biri belli bir adamın kıraatına göre Kur'an okutuyorlardı. Böylece çeşitli muallimlerden Kur'an öğrenen çocuklar birbirleriyle karşılaştıklarında ihtilaf ediyorlardı. Nihayet bu iş muallimlere de sıçradı. Öyle ki onlar birbirlerinin kıraatlarını inkâra kalkıştılar. Mesele Osman'a intikal etti. Osman bu hususta bir hutbe irad ederek şöyle dedi: "Sizler benim yanımda bulunurken Kur'an hakkında ihtilafa düşüyor ve birbirinizin yanıldığını söylüyorsunuz. Benden uzak olan diğer şehirlerin insanları ise Kur'an hakkında daha fazla ihtilaf ediyor ve birbirlerini daha fazla suçluyorlar. Ey Muhammed (s.a.v.)'in sahabileri, toplanın Kur'anı insanlara rehber olacak şekilde bir mushaf haline getirin." Ebu Kılabe diyor ki: "Enes b. Malik dedi ki: "Ben de Kur'anı söyleyerek yazdırtanlardanım. Bazen bir âyet hakkında ihtilaf ediyor ve onu, bizzat Resulullah'tan öğrenen kişi hatırlıyordu. Bazen o kişi bulunamıyor veya vadilere gitmiş oluyordu. Âyetin başını ve sonunu yazıyorlar, adam gelinceye veya getirilinceye kadar âyetin yerini boş bırakıyorlardı. Kur'anı toplayanlar onu mushaf haline getirince Osman, şehirlerin halkına mektup yazarak bildirdi ki "Ben şöyle şöyle yaptım ve bunun dışında olanları imha ettim. Sizler de ellerinizde bulunanları imha edin." Başka bir rivayette, Enes b. Malik şunları söylemiştir. "Huzeyfetül Yeman, Müslümanların, Kur'anı okurken ihtilaf etmelerini ve bu yüzden Yahudi ve Hristiyanların durumuna düşeceklerinden korktuğunu Hz. Osman'a haber verince Hz. Osman olaydan çok korktu Hafsaya bir adam göndererek Ebubekir'in, Zeyd'e toplattırdığı sahifeleri ortaya çıkarmasını istedi ve Osman bu sahiflereden mushaflar

49 Tevbe suresi, 9/128, 129

kopya ettirdi. Bu mushafları çeşitli yerlere gönderdi.

c- Zühri diyor ki: "Resulullah vefat ettiğinde Kur'an-ı Kerim bir araya toplanmamıştı. Âyetler hurma dallarına ve o dalların köklerine yazılı idi. Sa'saa diyor ki: "Mirasçı olarak asılı ve füruu bulunmayan kimseye, diğer akrabalarını mirasçı kılan ve Kur'an-ı Kerimi bir araya toplatan ilk insan Ebubekirdir.

Taberi diyor ki: "Zikredilen bu haberler ve buna benzeyen ve burada zikredilmeleri halinde bu kitabı bir hayli uzatacak olan diğer haberler göstermektedir ki, Müslümanların imamı ve müminlerin emiri olan Osman b. Affan (r.a.) Müslümanların iman ettikten sonra inkâra düşeceklerinden korkarak ve onların perişan olmalarına acıyarak Kur'an-ı Kerimi tek bir mushaf halinde toplamış ve bu mushafta da Kur'anın yedi kıraatından birini tesbit etmiştir. Zira, bizzat Hz. Osman'ın döneminde, Kur'anın inmiş olduğu yedi kıraattan bir kısmını yalanlayanlar ortaya çıkmıştır. Halbuki bu kıraatları sahabiler, bizzat Resulullah'tan işitmişler ve Resulullah onlara, bu kıraatlardan herhangi birini yalanlamayı yasaklamış ve bunlar hakkında tartışmaya girmelerinin kendilerini inkâra düşüreceğini bildirmiştir. İşte bu sebepler Hz. Osman'ı Kur'anı bir araya toplamaya ve kıraatlardan sadece birini tercih etmeye sevketmiş ve diğer kıraatları belirten nüshaları imha ettirmiştir. Ümmet de Hz. Osman'ın bu davranışına güvenmiş ve onun yaptıklarını doğru ve isabetli bulmuştur. Bu nedenle âdil imamları olan Hz. Osman'ın, terkedilmesini istediği altı kıraatı bırakmış tek kıraata bağlı kalmışlardır. Neticede bu kıraat şüyu' bulmuş ve diğer kıraatlar silinip gitmiştir. Bugün artık onlardan herhangi birini okumaya imkân yoktur. Zira bunlar ortadan kalkmış, eserleri yok olmuş ve Müslümanlar bizzat ekndilerini ve kendilerinden sonra gelecek kuşakların selametini düşünerek altı kıraatı terkedip bir kıraata uymaya devam etmişlerdir. Fakat onlar, diğer kıraatların varlığını da inkâr etmemişlerdir. Günümüz Müslümanlarının da âdil ve müşfik imamları Hz. Osman'ın tercih ettiği kıraata bağlı kalmaları ve diğer altı kıraatı terketmeleri gerekmektedir.

Taberi diyor ki: "Eğer bilgisi zayıf olan birisi çıkıp diyecek olursa ki "Resulullah'ın okuttuğu ve okunmalarını emrettiği kıraatları ümmetin terketmesi nasıl caiz olabilir? Cevaben denilir ki: "Resulullah sahabilerine bu kıraatları okumalarını emrederken farz veya vacip olduklarını bildirmek için değil, mübah olduklarını emretmek için bildirmiştir. Şayet Resulullah onlara farz veya vacip olduğunu bildirmek için emretmiş olsa, onlar da bunu bilmiş olsalardı herhangi bir kimsenin, doğruluğunu bildiği bir kıraatı terketmesi caiz olmazdı. Bilakis onu teketmemek vacip olurdu. Ümmetin bu gibi kıraatları terketmesi, kendilerinin bu gibi kıraatları okumakta serbest bırakıldıklarının açık bir delilidir. O halde ümmetin yedi kıraattan altısını terketmesi, kendileri için vacip olan bir şeyi terketmeleri değildir. Bilakis ümmet bu kıraatları terkederek üzerlerine gerekli olanı yapmışlardır. Zira onlar, bu kıraatları terkederek ümmetin ihtilafa düşme-

sini önlemişler, Müslümanların, bir kısım kıraatları inkâr ederek, kâfirliğe düşme tehlikesini bertaraf etmişlerdir.

AYNI KELİMELERİN ÇEŞİTLİ ŞEKİLLERDE OKUNMASI YEDİ FARKLI LEHÇE SAYILMAZ.

[Taberi diyor ki: "Bir kelimenin şeklinin aynı kalması şartıyla onu ötre, üstün veya esreli okumak yahut o kelimeyi harekeli veya sakin okumak ya da bir harfi diğer harfle değiştirerek okumak, Resulullah'ın "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir." hadis-i şerifinin şümulüne girmemektedir. Çünkü hadis-i şerifte yedi harften (lehçeden) herhangi birisi hakkında tartışmaya girişmenin, kişiyi inkâra düşüreceği zikredilmiştir. Halbuki, bir kelimenin çeşitli harekelerle okunması hakkında tartışmaya girişmek, kişiyi inkâra sürüklemez. Hiçbir âlim böyle bir iddiada bulunmamıştır.]

KUR'ANIN İNDİĞİ YEDİ LEHÇE HANGİLERİDİR?

Taberi diyor ki: Eğer bir kimse diyecek olursa ki "Sen, Kur'anın indiği yedi lehçeyi biliyor musun? Bu lehçeler Arap lehçelerinden hangisidir? Cevaben deriz ki: ["Kur'anın inmiş olduğu altı lehçeyi, bizim bilmemize gerek yoktur. Zira biz onları bilsek dahi, yukarıda zikrettiğimiz sebeplerden dolayı bugün Kur'anı o lehçelerle okumayız.] Bununla birlikte, denilmiştir ki: "Bu lehçelerden beşi Hevazin kabilesinin kollarına aittir. İkisi ise Kureyş ile Huzaa kabilelerine aittir. Ancak bu rivayetlerin hepsi Abdullah b. Abbas'a dayandırılmaktadır. Fakat, Abdullah b. Abbas'tan bunları rivayet edenler, nakilleri delil gösterilmeyecek kimselerdir. Zira, beş lehçenin Hevazin kabilesinin kollarına ait olduğunu, Abdullah b. Abbas'tan rivayet eden zat, Kelbi'dir. O da Ebu Salih'ten rivayet etmiştir. Diğer iki lehçenin Kureyş ve Huzaa kabilelerine ait olduğunu, Abdullah b. Abbastan rivayet eden kimse ise Katade'dir. Katade ise Abdullah b. Abbas'la ne görüşmüş ne de onu dinlemiştir. Taberi diyor ki: "Hevazin kabilesinin kolları Sa'd b. Bekr, Haysem b. Bekr, Nasr b. Muaviye ve Sakiyf'tir.

Taberi yine diyor ki: "Resulullah'ın "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Hepsi de şafi ve kâfidir." hadisindeki "Şafi ve kâfi" kelimelerinin mânâsı, Allah tealanın, şu âyetinde de beyan ettiği gibi, Kur'an müminlerin kalblerine gelen çeşitli manevi hastalıkları Şeytanın vesveselerini tedavi eder ve kulu, diğer bütün öğütlerden müstağni kılar ve onlara muhtaç bırakmaz." demektir. Allah teala bu hususta şöyle buyurmaktadır: *"Ey insanlar, size, rabbinizden bir öğüt gelmiştir. O, kalblerdeki hastalıklar için bir şifa, iman edenler için bir hidayet ve rahmettir."*(50)

---

50 Yunus suresi, 10/57

"KUR'AN CENNETİN YEDİ KAPISINDAN İNMİŞTİR." HADİSİ

Taberi diyor ki: "Resulullahtan nakledilen bu hadis-i şerifin lafızlarında raviler ihtilaf etmişler onu farklı lafızlarla rivayet etmişlerdir.

a- Bu hadisi, Abdullah b. Mes'udun Resulullahtan şu şekilde rivayet ettiği nakledilmektedir. Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Önceki kitap tek bir kapıdan ve tek bir harf (lehçe) üzere inmişti. Kur'an ise yedi kapıdan ve yedi harf (lehçe) üzere inmiştir. Bunlar da, yasaklar, emirler, haramlar, helaller, muhkemler, müteşabihler ve misallerdir. Kur'anın helalini helal görün haramını da haram. Emrolunduğunuz şeyleri yapın. Size yasaklananlardan da vazgeçin. Kur'anın misallerinden ibret alın. Muhkemiyle amel edin. Müteşabihine de iman edin ve deyin ki: "Biz buna iman ettik. Hepsi de rabbimizin katındandır."

b- Yine bu hadisi Ebu Kılabenin, Mürsel bir şekilde Resulullahtan şu şekilde rivayet ettiği nakledilmiştir. Ebu Kılabe demiştir ki: "Bana ulaştığına göre Resulullah şöyle buyurmuştur: *"Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Bunlar, emirler, yasaklar, teşvikler, korkutmalar, cedeller, kıssalar ve misallerdir."*

c- Bu hadisi Übey b. Kâ'bın da Resulullahtan şu şekilde rivayet ettiği nakledilmektedir: Übey dedi ki: "Resulullah bana şöyle buyurdu" "Allah bana emretti ki Kur'anı tek harf üzere okuyayım. Ben de dedim ki: "Rabbim, sen bunu, ümmetime hafiflet. "Allah teala buyurdu ki: "Sen onu iki harf üzere oku." Dedim ki: "Rabbim sen onu ümmetime hafiflet." Bunun üzerine Allah bana emretti ki: "Kur'anı cennetin yedi kapısından yedi harf üzerine okuyayım. Bunların hepsi de şafi ve kâfidir."

d- Yine bu hususta Abdullah b. Mes'udun, bu rivayet edilenlere muhalif olarak şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Şüphesiz ki Allah Kur'anı beş harf üzere indirmiştir. Bunlar, helaller, haramlar, muhkemler, müteşabihler ve misallerdir. Sen, Kur'anın helalini helal, haramını da haram kabul et. Muhkem âyetlerle amel et. Müteşabih olanlarına da iman et ve misallerinden de öğüt al.

Taberi diyor ki: "Resulullahtan nakledilen bu haberlerin hepsinin mânâları birbirlerine yakındır. Çünkü bir kişinin "Falan kişi bu işin kapılarından bir kapısının üzerinde durmaktadır." demesi veya "Falan kişi, bu işin yönlerinden bir yönü üzerinde durmaktadır." demesi yahut, "Falan kişi bu işin taraflarından bir tarafında durmaktadır." demesi yahut, "Falan kişi bu işin taraflarından bir tarafında durmaktadır." demesi aynı mânâya gelir. Görmezmisin ki Allah teala kendisine yapılan ibadetlerden sadece bir yönüyle ibadet yapan bir kavmi vasıflandırırken, bunların, kendisine sadece bir harf üzere ibadet ettiklerini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "İnsanlardan öylesi vardır ki, Allaha bir harf üzere (yarım yamalak) ibadet eder."(51) Buradaki bir harf'ten maksat, bir yön

51 Hac suresi, 22/11

üzere" demektir. Yani onlar Allaha şüphe ile ibadet ederler, kesin olarak değil. Resulullahtan çeşitli şekillerde rivayet edilen bu hadisi de bu kabildendir. Yani Resulullahın "Kur'an yedi kapıdan indirilmiştir." Veya "Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir." ifadelerinin mânâları aynıdır. Bütün bunların mânâsı, Resulullahın, Allah tealanın ümmetine verdiği özellikleri ve faziletleri zikretmektedir. Zira bizim kitabımızdan önce inen her ilahi kitap, tek bir lehçe ile inmiştir. Diğer lehçelere çevirildiğinde onun tercümesi ve tefsiri sayılmıştır. Onun, Peygamberine indirdiği bir okuyuş şekli sayılmamıştır. Halbuki bizim kitabımız yedi lehçe üzere indirilmiştir. Okuyucu bu lehçelerin hangisiyle okuyacak olsa Kur'anı tilavet etmiş olur. Onu tercüme veya tefsir eden sayılmaz. Kişi, Kur'anı bu yedi lehçenin dışında herhangi bir lehçeye çevirecek olursa ve o zaman da mânâsını aktarmış olursa onu tercüme etmiş sayılır. İşte Resulullahın *"Önceki kitaplar tek harf üzere indirilmişti. Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir."* hadisinin mânâsı ise Allah tealanın, önceki peygamberlerine indirdiği kitaplardan bazılarında, cezalar, hükümler, helaller ve haramlar bulunmuyordu. Mesela, Hz. Davuda inen Zebur böyleydi. Çünkü o, bir kısım hatırlatmalar ve öğütlerden ibaretti. Hz. İsa'ya inen İncil de böyleydi. Çünkü o da sadece Allah'ı ululamak, ona hamdetmek, insanların kusurlarına bakmamak ve kötülüklerden yüzçevir mek gibi hususları ihtiva ediyordu. Bunların dışındaki hükümleri ihtiva etmiyordu. Kur'an'dan önce inen diğer kitaplar da Kur'anın kapsadığı yedi çeşit hükümden bazılarını kapsıyorlardı. Bizim kitabımız olan Kur'an ise bu yedi hükmün tümünü de kapsamaktadır. Allah bu özelliği Hz. Muhammed'e ve ümmetine vermiştir. Halbuki daha önceki kitapların muhteviyatıyla yükümlü olan ve onları yerine getirerek ibadet edecek olan kullar, Allahın cennetini kazanmak ve onun rızasına erişmek için kitaplarının indiği tek yol ve yönden başka bir yol bulamıyorlardı. Sadece o yol kendilerini cennete ulaştırıyordu. Halbuki Allah teala Hz. Muhammed'e ve ümmetine insanları Allah'ın rızasına eriştirecek ve cenneti kazandıracak yedi yönü ve yedi yolu bulunan bir kitap vermişti. Eğer bu ümmet, bu kitabı hakkıyla uygulayacak olursa yedi yoldan cennetin yedi kapısına ulaşabilecektir. Bu yedi yolu şöyle izah etmek mümkündür.

a- Allah'ın kitabındaki emirlerini tutmak cennetin kapılarından bir kapıdır.

b- Allah'ın kitabında yasakladığı şeylerden kaçınmak cennetin kapılarından ikincisidir.

c- Allah'ın, kitabında helal kıldığı şeyleri helal saymak cennetin kapılarından üçüncü bir kapıdır.

d- Allah'ın, kitabında haram kıldığı şeyleri haram kılmak cennetin kapılarından dördüncü bir kapıdır.

e- Allah'ın kitabındaki ilmini ancak kendisinin bildiği müteşabih âyetlere boyun eğmek ve bunların Allah katından olduğunu ikrar etmek cennetin kapılarından altıncısıdır.

g- Kur'anda zikredilen misaller ve öğütlerden ibret almak ta cennetin kapılarından yedincisidir.

Evet, Allah teala Kur'andaki yedi yönlü mânâ ve Kur'anın indiği yedi kapıyı kulları için rızasına erişme ve cennete ulaştırma yolları kılmıştır. İşte Resulullahın *"Kur'an cennetin yedi kapısından inmiştir."* hadisinin mânâsı budur.

KUR'AN ÂYETLERİNİN MÂNÂSINI ANLAMAK

Bu hususta Taberi özetle şunları zikretmiştir. "Kur'an-ı Kerim'in âyetleri, ihtiva ettikleri mânâları anlamak yönünden üç kısma ayrılmaktadır. Bir kısım âyetler vardır ki bunların mânâlarını ancak Allah teâlâ bilir. Diğer bir kısım âyetler de vardır ki bunların mânâları ancak Resulullahın açıklamasıyla bilinir. Başka bir kısım âyetler de vardır ki bunların mânâlarının bir kısmını Kur'anın indiği Arap dilini bilen herkes bilir. Taberi bunların izahını özetle şöyle yapmıştır.

Taberi diyor ki: "Daha önce Kur'an-ı Kerimin tümünün Arapça olduğuna ve onun, Arapların tümünün lehçeleriyle değil sadece bir kısmının lehçeleriyle indiğine, bugün Müslümanların mushaflarında bulunan ve okudukları lehçenin de bu lehçelerden sadece bir kısmını teşkil ettiğine dair delilller zikretmiştik. Yine biz, Kur'anın ihtiva ettiği, nurları, delilleri, hikmetleri ve beyanları açıklarken Allah tealanın, Kur'ana yerleştirdiği hükümlerin, emirlerin, yasaklar, helaller, haramlar, vaadler, tehditler, muhkem âyetler, müteşabih âyetler olduklarını söylemiş ve bunların çeşitli hikmetler taşıdıklarını beyan etmiştik. Bu beyanlarımız, Kur'anı anlamaya muvaffak olanlar için yeterlidir. Şimdi de diyoruz ki "Kur'anın âyetlerinin mânâları da onları anlayacaklar açısından üç kısma ayrılmaktadır.

1- Âyetlerin bir kısım mânâları vardır ki, bunları ancak bir ve kahredici olan Allah teala bilir. Bunlar da, kıyametin kopma anı, sur'a üfleme zamanı ve İsa'nın inme vakti gibi bir kısım olayların zaman ve vadeleriyle ilgili bilgilerdir. Bu olayların ne zaman gerçekleşeceklerini ve bu zamanın ne kadar olacağını Allah'tan başka kimse bilmez. Çünkü Allah teala bunların bilgilerini kendisinde saklı tutmuştur. Nitekim bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Ey Muhammed, sana kıyametten soruyorlar ne zaman kopacak diye. De ki "Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Kıyametin vaktini ancak o açıklar. O kıyamet, göklerde ve yerde ağır basmıştır. Size ansızın gelecektir. Gerçekten onu biliyormuşsun gibi senden sorarlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."*[52] Resulullah bu gibi bir olayı zikrettiğinde, bunların

52 A'raf suresi, 7/187

gerçekleşmelerinden önce ortaya çıkacak olan alâmetlerinden söz ediyordu. Nitekim bir gün, Deccalın çıkacağı meselesi bahse konu olunca, sahabilerine şöyle buyurmuştu: "Nevvas b. Sem'an diyor ki:

عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ، قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الدَّجَّالَ ذَاتَ غَدَاةٍ. فَخَفَّضَ فِيهِ وَرَفَّعَ حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ. فَلَمَّا رُحْنَا إِلَيْهِ عَرَفَ ذٰلِكَ فِينَا. فَقَالَ(مَا شَأْنُكُمْ؟ قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! ذَكَرْتَ الدَّجَّالَ غَدَاةً. فَخَفَّضْتَ فِيهِ وَرَفَّعْتَ. حَتَّى ظَنَنَّاهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ. فَقَالَ(غَيْرُ الدَّجَّالِ أَخْوَفُنِي عَلَيْكُمْ. إِنْ يَخْرُجْ، وَأَنَا فِيكُمْ فَأَنَا حَجِيجُهُ دُونَكُمْ. وَإِنْ يَخْرُجْ، وَلَسْتُ فِيكُمْ، فَامْرُؤٌ حَجِيجُ نَفْسِهِ. وَاللَّهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. إِنَّهُ شَابٌّ قَطَطٌ. عَيْنُهُ طَافِئَةٌ. كَأَنِّي أُشَبِّهُهُ بِعَبْدِ الْعُزَّى بْنِ قَطَنٍ. فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ سُورَةِ الْكَهْفِ.

"Bir gün sabahleyin Resullullah Deccalı anlattı. Onu anlatırken sesini bazan kıstı bazan yükseltti. Bizler de Deccal'ın, hurmalıklardan birinin içinde olduğunu zannettik. Resulullah'ın yanına vardık. Bizi görünce durumumuzu anladı ve buyurdu ki: "Ne oldu size?" Biz de dedik ki: "Ey Allah'ın Resulü, sen sabahleyin Deccal'ı anlattın. Onu anlatırken sesini bazan kıstın bazan yükselttin. Öyle ki bizler onu bazı hurmalıklar içinde zannettik." Resulullah da buyurdu ki: "Ben sizin için, Deccal'ın dışındaki şeylerden daha fazla korkuyorum. Şayet, ben sizin içinizdeyken Deccal çıkacak olursa ona karşı sizin savunucunuz ve mücadele vereniniz ben'im. Eğer, ben sizin içinizde olmadığım bir zamanda çıkacak olursa, herkesin savunucusu kendisidir. Allah her müslüman için benim vekilimdir. O Deccal, saçı çok kıvırcık bir gençtir. Bir gözü patlaktır. Ben onu, Abdüluzza b. Katan'a benzetir gibi oluyorum. Sizden kim, ona yetişecek olursa, ona karşı Kehf suresinin baş tarafını okusun.[53]

2- Âyetlerin diğer bir kısım mânâları da vardır ki bunlar ancak Peygamber (s.a.v.)'in açıklamasıyla bilinirler. Bunlar da âyetlerde zikredilen ve farziyet, mendupluk ve irşad ifade eden emirlerin çeşitlerini bilmek, nehiylerin kısımlarını bilmek, çeşitli haklar ve cezalarla ilgili olan hükümlerin sebeplerini bilmek, farzların miktarlarını bilmek ve yaratıklarından bir kısmının diğerleri için ne ka-

53 Müslim, K. el-Fiten, bab: 110, Hadis No: 2137

dar lazım olduğunu bilmek vb. şeylerdir. Bu hususları Resulullah açıklamadan her hangi bir kimsenin bu meseleler hakkında görüş beyan etmesi caiz değildir. Resulullah bunları ya bizzat kendisi açıklamış veya ümmetine, açıklamaları için bir kısım delil ve işaretler zikretmiştir. Kur'anın âyetlerinin mânâlarından bir kısmının ancak Resulullahın açıklamasıyla bilineceği şu âyet-i kerimelerden anlaşılmaktadır. *"Onları mucizelerle ve kitaplarla gönderdik. Sana da Kur'anı indirdik ki, insanlara vahyedilenleri açıklayasın. Belki düşünürler."*[54] *"Sana kitabı indiren O'dur. Onun bir kısım âyetleri muhkemdir. Mânâsı açıktır. Bu âyetler kitabın esasıdır. Diğer bir kısım âyetleri de müteşabihtir. Anlaşılması güçtür. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle müteşabih olanlarına uyarlar. Oysa bunların açıklamasını sadece Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar ise: "Biz bunlara iman ettik. Hepsi rabbimizin katındadır. Bunları ancak akıl sahipleri düşünür."*[55] Kur'an-ı Kerimin, kulların kendi görüşleriyle tefsir edilemeyeceğini beyan eden şu haberler de göstermektedir ki, Kur'an âyetlerinin mânâlarından bazılarını Resulullahın açıklaması olmadan idrak etmek mümkün değildir. Bu bakımdan herhangi bir kimsenin kendi özel görüşüne dayanarak bunlar hakkında söz söylemesi caiz değildir. Velev ki söylediği sözde isabet olsun. O kişi bu sözü söylemekle hataya düşmüştür. Çünkü onun isabeti, yakine dayanan bir isabet değil tahmine ve zanna dayalı olan bir isabettir. Allah'ın dini hakkında bir takım zanlara dayanarak bir şeyler söylemek, Allah'a karşı bilmediği şeyleri söylemek olur ki Allah teala bunu Kur'an'da haram kılmıştır. *"De ki: RAbbim açık ve gizli hayasızlıkları, günah işlemeyi, haksız yere yapılan zulmü, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı söylemenizi haram kıldı."*[56]

Kur'ân-ı Kerimin bir kısım mânâlarını kulların kendi görüşleriyle açıklayamayacaklarını beyan eden haberlerden bazıları şunlardır: Abdullah b. Abbas, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اتَّقُوا الْحَدِيثَ عَنِّي إِلَّا مَا عَلِمْتُمْ، فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، وَمَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

"Kim, Kur'an hakkında, kendi görüşüyle bir şey söyleyecek olursa, cehennem ateşinde yerini hazırlasın."[57] Diğer bir rivayette, Abdullah b. Abbas

54 Nahl suresi, 16/44
55 Âl-i İmran, 3/7
56 A'raf suresi, 7/33
57 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an bab: 1, Hadis No: 2951

Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

"Kim Kur'anhakkında bilgisi olmadığı halde bir şey söyleyecek olursa o kimse cehennem ateşinde yerini hazırlasın."[58]

Hz. Ebubekir (r.a.)'ın şunu söylediği rivayet edilmektedir. "Şayet ben, Kur'an hakkında görüşüme göre bir şey söyleyecek olursam veya bilmediğim bir şeyi diyecek olursam, hangi yer beni üzerinde daşır? Hangi gök beni gölgelendirir?"

Cündeb b. Abdullah el-Beceli diyor ki: "Resulullah buyurdu ki:

عن جندب، قال: قال رسول الله ﷺ: (من قال في كتاب الله عز وجل برأيه فأصاب فقد أخطأ).

"Kim Aziz ve Celil olan Allah'ın kitabı hakkında, görüşüne göre bir şey söyleyecek olursa, isabet ettirse dahi hata etmiş olur."[59]

Görüldüğü gibi Resulullah (s.a.v.) Kur'an hakkında kendi görüşüne dayanarak te'vile girişen insanın, isabet etmiş olsa dahi hata etmiş olacağını bildirmiştir. Çünkü böyle bir davranışta bulunması hatalıdır. Zira, açıklamaya çalıştığı mânâlar ancak Resulullahın açıklamasıyla bilinecek mânâlardandır. Kulların kendi görüşleriyle açıklayabilecekleri mânâlar söz konusu olursa elbette ki, kulların bunları kendi görüşleriyle açıklamaları caizdir.

3- Kur'ânın âyetlerinin mânâlarından bazıları da vardır ki onları Kur'ânın indiği Arap dilini bilen her kişi anlayabilir. Bunlar da, Kur'ânın irabı ve özel isimleri zikredilen şeyleri bilme ve özel sıfatları beyan edilen hususları idrak etmedir. Mesela bir kişi, "Onlara yeryüzünde bozgunculuk yapmayın." denildiği zaman onlar "Biz ancak ıslah edicileriz." derler."[60] âyetini dinlediği zaman "Bozgunculuk yapma"nın, terkedilmesi gereken zararlı bir şey olduğunu "Islah etme"nin ise yapılması gereken faydalı bir şey olduğunu anlar. Fakat o, Allah

58 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an bab: 1, Hadis No: 2950

59 Ebu Davud, K. el-Ilm, bab: 5, Hadis No: 3652/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an bab: 1, Hadis No: 3953

60 Bakara suresi, 2/11

tealanın, neleri bozgunculuk çıkarma kabul ettiğini, neleri de ıslah etme saydığını bilemez. Bunları bilmek ancak Resulullahın bildirmesiyle olur. Yani kul, Kur'an'da özel isimleri zikredilen eşyayı ve özel sıfatları beyan edilen sıfatlanmış olanları da bilebilir. Fakat o, bu eşyaya ait hükümlerin ve sıfatların neler olduklarını bilemez. Bazılarını ancak Resulullahın beyanı ile bilebilir. Ayrıca, bazı mânâları da vardır ki onları Allah kendisinde saklı tutmuştur.

Taberi diyor ki: "Bizim, âyetlerin mânâlarını üç kısmı ayırmamız, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre de zikredilmiştir. Ebuzzinad diyor ki: "Abdullah b. Abbas dedi ki: "Tefsir dört çeşittir. Bazı tefsirler vardır ki onu Araplar, dillerinden dolayı bilirler. Bazı tefsirler de vardır ki hiçbir kimse onu bilmemekte mazur görülemez. Bazı tefsirler de vardır ki onu, âlimler bilir. Yine bazı tefsirler vardır ki onu ancak Allah bilir. Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbasın "Bazı tefsirler de vardır ki onu bilmemekte hiçbir kimse mazur görülmez." şeklinde zikrettiği ifadeden maksat, Kur'anın mânâlarını anlama yollarından birini beyan etmek değil, bazı tefsirlerin mutlaka öğrenilmesi gerektiğini beyan etmektir.

Taberi diyorki: "Bizim, âyetlerin mânâlarını üç kısma ayırmamız, Resulullahtan nakledilen ve senedi tartışılabilir olan şu hadiste de zikredilmiştir. Abdullah b. Abbasın, Resulullah'ın şöyle söylediğini rivayet ettiği nakledilmiştir: "Kur'an dört harf üzere indirilmiştir. Bunlar, helal ve haramlardır ki hiçbir kimse bunları bilmediğinden dolayı mazur görülemez. Bir de bir izah şeklidir ki onu Araplar tefsir ederler. Bir de bir tefsir şeklidir ki onu âlimler tefsir ederler. Bir de müteşabih âyetlerdir ki onları ancak Allah bilir. Allah'ın dışında kim bunları bildiğini iddia edecek olursa o yalancıdır.

Taberi diyor ki: "Kur'ân-ı Kerimin, tefsir edilmesini teşvik eden haberler ve bir kısım sahabilerin, Kur'anı tefsir etmeleri, işte Kur'ânın mânâlarından bazılarının kullar tarafından bilinebileceğini göstermekte ve bu üçüncü kısımda zikredilen mânâlara işaret edilmektedir.

KUR'ANIN TEFSİRİNİ BİLMEYE TEŞVİK EDEN BAZI HABERLER

1- Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Bizden bir adam, on âyet öğrendiğinde, onların mânâlarını öğrenip onlarla amel etmedikçe o âyetleri bırakıp başkalarına geçmezdi.

2- Ebu Abdurrahman diyor ki: "Bize Kur'an okutanlar diyorlar ki: Onlar, Resulullah'tan kendilerine Kur'an okutmasını isterlermiş. Onlar, on âyet öğrendiklerinde o âyetlerde geçen hükümlerle amel etmeden onları bırakıp geçmezlermiş. Böylece bizler, hem Kur'anı hem de Kur'anla amel etmeyi birlikte öğ-

rendik.

3- Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın kitabında hiçbir âyet inmedi ki ben onun ne hakkında indiğini ve nerede indiğini bilmeyeyim. Şayet Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen herhangi bir kimsenin, binekle gidilebilecek bir yerde olduğunu bilmiş olsam mutlaka ona giderim.

4- Mesruk diyor ki: "Abdullah b. Mes'ud, önce bize bir sureyi okur sonra gün boyu onu bize anlatır ve tefsir ederdi.

5- Şakiyk b. Seleme diyor ki: "Hz. Ali Abdullah b. Abbası Hac emiri tayin etti. İbn-i Abbas öyle bir hutbe okudu ki, onu Türkler ve Rumlar dahi duysalar Müslüman olurlardı. Sonra Nur suresini okudu ve onu tefsir etmeye girişti.

6- Yine Şakiyk b. Seleme diyor ki: "Abdullah b. Abbas Bakara sûresini okuyup tefsir etmeye başladı. Dinleyenlerden biri "Bunu, Deylemiler bile işitecek olsalar Müslüman olurlardı." dedi.

7- Said b. Cübeyr dedi ki: "Kim, Kur'anı okur da sonra onu tefsir etmeyecek olursa o, bir kör veya bir Bedevi gibidir.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın da kullarını Kur'andaki âyetlerden öğüt almaya ve onları açıklamaya teşvik etmesi gösteriyor ki, kulları kendilerine kapalı tutulmayan âyetlerin tevillerini bilmekle yürkümlüdürler. Bu hususta, Allah teala şöyle buyurmuştur: *"Bu Kur'an, âyetlerini iyice düşünsünler, akıl sahipleri ibret alsınlar diye sana indirdiğimiz bir kitaptır."*[61] *"Şüphesiz ki biz, bu Kur'anda, öğüt alsınlar diye insanlara her türlü misali verdik."*[62] Görüldüğü gibi âyet-i kerimeler Kur'anın okunup düşünülmesini ve ondan öğüt alınmasını emretmektedirler. Bu da Kur'anın tefsir ve te'vilini bilmeyi gerektirir. Zira, kendisine söyleneni anlamayana ve ne demek olduğunu bilmeyene "Sen, bu anlamadığın şeylerden ibret al." demek mümkün değildir. Eğer kullara Kur'anı düşünmeleri ve öğüt almaları emredilmişse elbette ki onların Kur'anı anlamaları da emredilmiş olur. Mesela Arapçayı bilmeyen bir kısım insanlara, içinde misaller, öğütler ve hikmetler bulunan Arapça bir kaside okusan da onlara "Siz bu kasidedeki misallerden ibret alın, öğütlerden yararlanın." desen bu sözünün bir mânâsı olur mu?" Şayet onlar, Arapçayı biliyor ve söylediklerini anlıyorlarsa onlara bu gibi tavsiyelerde bulunabilirsin. İşte Kur'an-ı Kerim için de durum böyledir. Allah teala kullarına, Kur'anın âyetlerini düşünmeyi ve onda zikredilen misallerden ibret almayı emrettiğine göre anla;şılıyor ki, Allah teala, kullarının Kur'anı anlamalarını ve onu tefsir etmelerini istemektedir. Bu da gösteriyor

61 Sâd suresi, 38/19
62 Zümer suresi, 39/27

ki, Allah teala kullarına, bilgisini kendi nezdinde saklı tuttuğu âyetlerin dışındaki âyetleri bilmeyi emretmiştir. Bu husus açık bir şekilde ortada olduğuna göre, müfessirlerin, Allah tealanın kitabını tefsir etmelerine karşı çıkanların görüşlerinin fâsit olduğu meydandadır.

KUR'ANIN TEFSİR EDİLMESİNE KARŞI ÇIKANLARIN YANLIŞ YORUMLADIKLARI BAZI HABERLER

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Sen, Kur'anın tefsir edilmesini savunuyorsun, bu hususta zikredilen şu haberler hakkında ne dersin?

a- Hz. Aişe (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir. "Resulullah, Kur'ânın âyetlerinden hiçbir şeyi tefsir etmezdi. O sadece Cebrailin kendisine öğrettiği sayılı bir kısım âyetleri tefsir etmişti.

b- Ubeydullah b. Ömer diyor ki: "Ben, Medinenin fıkıh âlimlerine yetiştim. Onlar, Kur'anın tefsiri hakkında bir söz söylemeyi çok büyük bir hadise görüyorlardı. Salim b. Abdullah, Kasım b. Muhammed, Said b. el-Müseyyeb ve Nâfi bunlardandı.

c- Yahya b. Said diyor ki: "Ben, bir adamın, Said b. el-Müseyyebden Kur'anın âyetlerinden birinin tefsirini sorduğunu işittim. O da dedi ki: "Ben, Kur'an hakkında bir şey söylemem." Diğer bir rivayette şöyledir: "Said b. el-Müseyyeb, Kur'anın, bilinen âyetleri dışında herhangi bir âyet hakkında konuşmazdı."

d- Yezid b. Ebi Yezid diyor ki: "Biz, Said b. el-Müseyyebden, helalleri ve haramları sorardık. O, insanların, bu hususları en iyi bileni idi. Fakat biz ona, Kur'anın âyetlerinden bir âyetin tefsirini sorduğumuzda o sanki hiç duymamış gibi susardı.

e- Amr b. Mürre diyor ki: "Bir adam, Said b. el-Müseyyebden "Kur'ânın bir âyetinin tefsirini sordu. O da dedi ki: "Sen, Kur'anın âyetlerini benden sorma. (İkrimeyi kastederek) Sen onu, Kur'andan herhangi bir şeyini, gizli kalmadığını zannedene sor."

f- Muhammed b. Sîrîn diyor ki: "Ben, Ubeyde es-Selmaniye bir âyetin mânâsını sordum. O da bana dedi ki: "Doğrudan ayrılma. Kur'anın, neyin hakkında indiğini bilenler, artık ölüp gittiler.

g- İbn-i Ebi Müleyke diyor ki: "Abdullah b. Abbas'tan bir âyetin mânâsı soruldu. O, sorulan bu âyet hakkında herhangi bir şey söylemedi. Bu âyet öyle bir âyetti ki o sizden birinize sorulacak olsaydı elbette ki onun hakkında bir şey söylerdiniz.

h- Velid b. Müslim diyor ki: "Talk b. Habib, Cündeb b. Abdullaha geldi

ve ondan, Kur'anın âyetlerinden birinin mânâsını sordu. Cündeb ona dedi ki: "Çık dışarı. Eğer Müslüman isen dışarı çıkarsın veya benimle oturmazsın."

l- Şa'bi demiştir ki "Üç şey hakkında ölünceye kadar söz söylemem. Bunlar, Kur'an, Ruh ve görüş'tür. (Kıyas ve ictihaddır).

Taberi diyor ki: "Zikredilen bu haberlere cevaben denilir ki:

a- Hz. Aişeden nakledilen hadis, bizim söylediklerimizi doğrulamaktadır. Çünkü biz, Kur'ânın âyetlerinin bir kısım mânâları vardır ki o mânâlar ancak Resulullahın açıklamasıyla bilinebilir? demiştik. Bu açıklamalar da Allah tealanın, emirlerinde,. yasaklarında, helallerinde, haramlarında, cezalarında, farzla rında ve yüce dinindeki diğer şer'î hükümlerin mücmel (kapalı) olan kısımlarını izah etme şeklindedir. Zira, bu gibi hükümler Kur'ânın zahirinde veciz bir şekilde zikredilmişlerdir. Kulların, bunların açıklanmasına ihtiyaçları vardır. Bunların mânâlarını bilme yolu ise ancak Allah tealanın, Peygamberinin diliyle açıklamasıyla olur. Bu sebeple bu mânâları, Resulullah açıklamadan herhangi bir kimse bilemez. Resulullah da, Allah tealanın, kendisine, Cebrail veya diğer melekler vasıtasıyla öğretmedikçe bilemez. İşte, Hz. Aişe'nin hadisinde zikrettiği ve ancak Cebrail'in, Resulullah'a açıklamasından sonra, Resulullah'ın da sahabilerine açıkladığını bildirdiği ve bu âyetlerin de sayılı âyetler olduğunu anlattığı âyetler bunlardır. Evet, Resulullah'ın, Cebrail'in açıklamasıyla, sahabilerine öğrettiği âyetler sayılıdır. Bunda şüphe yoktur. Hatta daha önce de zikrettiğimiz gibi Kur'ânın bir kısım âyetleri de vardır ki, Allah teala, onların mânâlarını kendisinde saklı tutmuş ve onları hiçbir kimseye öğretmemiştir. Onların mânâlarını ne melek-i Mukarreb ne de Nebiyy-i Mürsel bilebilmiştir. Fakat kullar, bu âyetlerin Allah katından olduğuna ve bunların mânâlarını ondan başka kimsenin bilmediğine iman ederler. Bununla birlikte, kulların, mânâlarını mutlaka bilmek ihtiyacında oldukları âyetleri, Allah teala Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e öğretmiş o da ümmetine öğretmmiştir. Nitekim: "*Onları mucizelerle ve kitaplarla gönderdik. Sana da Kur'ânı indirdik ki, insanlara vahyedilenleri açıklayasın. Belki düşünürler.*"[63] âyet-i kerimesi bu gerçeği ifade etmektedir. Hz. Aişeden nakledilen hadis-i şerifi genel mânâda alarak, Resulullah'ın, Kur'ânın âyetlerinden sadece belli âyetleri tefsir ettiğini söylemek, Kur'anın Resulullah'a, onu insanlara açıklamaması için indirildiğini söylemek demek olur ki, bunu da ancak anlayışsız kimseler söyler. Allah tealanın, Resulullah'a, kendisine indirileni, insanlara tebliğ etmesini emretmesi ve onu ancak insanlara açıklaması için indirdiğini bildirmesi kesin bir delildir ki Resulullah, bu vazifesini yerine getirmiştir. Diğer yandan, Abdullah b. Mes'udun "Bizden bir adam, on âyet öğrendiğinde, onları bırakıp başka âyetlere geçmezdi." sözü gösteriyor ki Kur'an-ı Keri-

63 Nahl suresi, 16/44

min sadece belli âyetlerinin değil, Allah tealanın, bilgilerini kendisinde saklı tuttuğu âyetlerin dışındaki bütün âyetlerin mânâlarının anlaşılmasına çalışılmıştır. Yine, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bu haber Hz. Aişe'den rivayet edilen hadisin yanlış yorumlandığını göstermektedir. Bir kısım aklı kıt insanların zannettiği gibi bu hadisin mânâsı "Resulullah, ümmetine Kur'anın âyetlerinden ancak pek azını açıklardı." demek değildir. Bunun mânâsı, "Resulullah ümmetine ancak Allah tealanın bildirmesiyle mânâlarını bilebileceği âyetleri Cebrailden öğrendikten sonra ümmetine açıklardı. Bunların sayısı da az idi." demektir.

Diğer yandan Hz. Aişe'den rivayet edilen bu hadisin senedinde Cafer b. Muhammed ez-Zübeyri bulunmaktadır. Bu zat, hadis rivayet edenler arasında tanınmayan biridir. Bu itibarla, hâdisin senedi, delil gösterilmeye müsait değildir ve bunu delil göstermek caiz olmaz.

b- Bir kısım Tabiinden zikredilen ve Kur'anın tefsirinden kaçındıklarını beyan eden haberlere gelince bunlar için deriz ki "Tabiinden, Kur'ânı tefsir etmekten çekinenler, çeşitli meseleler karşısında fetva vermekten kaçınan kimseler gibidirler. Halbuki bunlardan herbiri, Allah tealanın, dinini kemale erdirdikten sonra Peygamberini vefat ettirdiğini kabul etmektedirler. Ve bunlardan herbiri ortaya çıkan her mesele hakkında Allah'ın ya açıkça veya dolaylı yolla bir hükmü bulunduğunu bilmektedirler. Bu nedenle, bunların, fetva vermekten kaçınmaları, bu hususta herhangi bir hükmün bulunduğunu inkâr etmelerinden değil ictihadlarında Allah tealanın, âlim kullarını yükümlü kıldığı seviyeye ulaşamayacaklarından korkmalarındandır. İşte, Selef âlimlerinden, Kur'anı tefsir etmekten çekinenlerin durumları da böyledir. Onlar bundan, tefsirlerinde isabetli olamayacakları korkusundan dolayı kaçınmışlardır. Yoksa Kur'anı tefsir etmenin, ümmetin âlimlerine yasaklanmasından veya içlerinde ümmetten bunu yapacak âlimlerin bulunmamasından değildir.

ÖNCEKİ MÜFESSİRLERDEN, TEFSİRİ ÖVÜLEN VE KINANAN KİŞİLER HAKKINDA SELEFTEN HAKLEDİLEN BİR KISIM HABERLER

A/ Tesfir bilgileri övülen âlimler:

a- Abdullah b. Abbas:

Abdullah b. Mes'ud: "Kur'ânın tercümanı Abdullah b. Abbas ne güzel biridir." demiştir. İbn-i Ebi Müleyke diyor ki: "Ben, Mücahidin, Abdullah b. Abbas'tan Kur'ânın tefsirini sorduğunu gördüm. Yanında da biri bulunuyordu. Abdullah b. Abbas da ona diyordu ki: "Yaz" Mücahid ona o kadar sordu ki, bütün tefsiri sormuş oldu.

Mücahid diyor ki: "Ben, Kur'anı üç defa Abdullah b. Abbas'a Fatihadan

sonuna kadar okudum. Her âyeti okuduktan sonra duruyor ve mânâsını soruyordum."

b- Mücahid:

Süfyan es-Sevri diyor ki: "Sana Mücahidden bir âyetin tefsiri gelecek olursa o senin için kâfidir.

c- Kelbi:

Katade demiştir ki: "Tefsirde hiçbir kimse kalbî ile at koşturamaz. (Yarışamaz)

B/ Tefsir bilgileri yerilen âlimler:

a- Dehhak:

Abdül Melik b. Meysere diyor ki: "Dehhak, Abdullah b. Abbas ile görüşmemiştir. Onunla, Rey'de (Tahran'da) Said b. Cübeyr görüşmüş ve ondan tefsir öğrenmiştir.

Meşşaş diyor ki: "Ben, Dehhaka dedim ki: "Sen, Abdullah b. Abbas'tan bir şey işittin mi? O da: "Hayır." dedi.

b- Ebu Salih:

Zekeriyya diyor ki: "Şa'bî, Ebu Salihin yanından geçer, onun kulağından tutar ve onu kovalardı. Ve ona derdi ki: "Sen, Kur'anı okumadığın halde onu tefsir ediyorsun ha?"

c- Süddi:

Salih b. Müslim diyor ki: "Şa'bî, Süddî Kur'anı tefsir ederken onun yanından geçti ve ona "Senin kıçına davulla vurulması senin için bu mecliste oturmandan daha hayırlıdır." dedi.

Abdurrahman en-Nehai diyor ki: "Ben, İbrahim en-Nehai ile beraberdim. O Süddiyi gördü ve dedi ki: "Dikkat edin bu adam, kavmin tefsiri ile tefsir ediyor."

KUR'ANIN NASIL TEFSİR EDİLECEĞİ

Taberi diyor ki: "Kur'anın tevili hakkında bu kitabımızda daha önce dedik ki: "Kur'anın tümünü te'vil etme üç kısımda mütalaa edilir. Kur'ânın bir kısım mânâları vardır ki, bunlara ulaşmanın hiçbir yolu yoktur. Bunlar da Allah tealanın, bilgilerini kendisinde saklı tuttuğu ve bütün yaratıklarından gizlediği mânâlardır. Bu mânâlar da, kıyametin kopma zamanı, İsa'nın inme vakti, güneşin batıdan doğma ânı ve Sur'a üfleme zamanı gibi bir kısım hadiselerin vakit ve vadeleridir. Kur'anın âyetlerinin bir kısım mânâları da vardır ki, Allah teâlâ,

bunların mânâlarını bilmeyi Resulullah'a mahsus kılmış ve onun aracılığı ile de ümmetine öğretmiştir. Bu mânâlar da Allah teâlânın kullarının bilmeye muhtaç oldukları ve ancak Resulullahın açıklamasıyla öğrenebilecekleri mânâlardır. Üçüncü bir kısım mânâları vardır ki, bunları, Kur'ânın indiği dili bilen herkes bilir. Bu mânâlar da, garip olan âyetlerin mânâlarını te'vil etmek, irablarını bilmek gibi mânâlardır. Madem ki durum böyledir o halde müfessirlerden, Kur'ânın te'vilinde doğruyu isabet ettirmeye en layık olanı, tefsir yaparken kullandığı delili en açık ve seçik olan kimsedir. Bu da şu şekilde tefsir ve tevil edendir.

1- Mânâları ancak Resulullahın açıklamasıyla bilinen âyetleri tefsir ederken:

a- Açıklanmaları hususunda Resulullahtan bolca nakiller bulunan âyetleri bu nakilleri zikrederek tefsir etmeye çalışandır.

b- Açıklanmaları hususunda Resulullah'tan bolca nakiller bulunmayan âyetleri, Âdil ve Zâbit şahıslardan nakiller yaparak açıklayan veya sahih delaletlere dayanarak tefsir etmeye çalışandır.

2- Mânâları, Resulullahın açıklaması olmadan ve dil kurallarına dayanılarak bilinebilecek âyeteri ise tefsir ederken:

a- Âyetleri Arapların fasih şiirlerinden deliller zikrederek tefsir etmeye çalışandır.

b- Arapların konuşmalarından ve bilinen ve yaygın olan lügatlarından deliller getirerek tefsir etmeye çalışanlardır. Yeter ki bu müfessirler sahabi ve imamlardan oluşan Selefin, tabiinin ve ümmetin âlimlerinden oluşan Halefin söylediklerinin dışına çıkmış olmasınlar.

KUR'ANIN İSİMLERİ

Taberi diyor ki: "Allah teala, Hz. Muhammed'e indirdiği kitabını dört isimle isimlendirmiştir.

1- Kur'an: Bu isim şu âyetlerde zikredilmiştir. "Şüphesiz ki bu Kur'an, insanları en doğru yola götürür. Salih ameller işleyen müminlere büyük bir mükafaat olduğunu, âhirete iman etmeyenlerin de can yakıcı bir azap hazırladığımızı müjdeler."[64] "Muhakkak ki bu Kur'an İsrailoğullarına, ihtilaf ettikleri şeylerin çoğunu anlatmaktadır."[65]

Kur'an kelimesinin mânâsı hakkında müfessirler ihtilaf etmişlerdir:

---

64 İsra suresi, 17/9-10
65 Neml suresi, 27/76

a- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, Kur'an kelimesi (قَرَأَ يَقْرَأُ قُرْآنًا) kökünden mastardır. Bu mastar (خَسِرَ يَخْسَرُ خُسْرَانًا) (فَرَقَ يَفْرُقُ فُرْقَانًا) (غَفَرَ يَغْفِرُ غُفْرَانًا) (كَفَرَ يَكْفُرُ كُفْرَانًا) (فَرَقَ يَفْرُقُ فُرْقَانًا) fiillerinin mastarları gibidir. Abdullah b. Abbas (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) *"Biz onu Cebraile okuttuğumuz zaman sen onun okuyuşunu takibet."*(66) âyetini şöyle izah etmiştir: "Biz onu, sana açıkladığımız zaman sen onunla amel et." Taberi, Abullah b. Abbas'ın bu izahıyla "Biz onu, okuyarak açıkladığımız zaman, okuyarak açıkladığımızla sen amel et." demek istediğini söylemiş ve Abdullah b. Abbas'ın bu âyette geçen "Kur'an" kelimesini "Okumak" mânâsında aldığını ve "Kıraat etmek" şeklinde izah ettiğini söylemiştir.

b- Katade'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre Kur'an kelimesi (قَرَأَ يَقْرَأُ قُرْآنًا) kökünden gelmektedir. Mânâsı da "Bir araya getirmek ve kaynaştırmak" demektir. Bu ifade (مَا قَرَأَتْ هَذِهِ النَّاقَةُ سَلاً قَطّ) "Bu deve, rahmini asla bir döl üzerinde büzüştürüp toplamamıştır." deyiminde de görülmektedir. Nitekim Amr. b. Gülsüm şu şiirinde bunu ifade etmektedir.

(هِجَانُ اللَّوْنِ لَمْ تَقْرَأْ جَنِينًا)

"O kadının kolları beyazdır. O, döl üzerine rahmini büzüp toplamamış biridir."

Said b. Ebi Urube diyor ki: "Katade (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) "Onu bir araya toplamak ve akıtmak, şüphesiz bizim işimizdir."(67) şeklinde tercüme edilen âyeti "Onu korumak ve birbirleriyle kaynaştırmak bize aittir." şeklinde izah etmiş (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) *"Biz onu Cebrail'e okuttuğumuz zaman sen onun okuyuşunu takibet."*(68) şeklinde tercüme edilen âyetin de "Biz onu sana okuduğumuz zaman sen onun helaline uy, haramından kaçın." şeklinde izah etmiştir.

Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbas'ın da, Katade'nin de, naklettiğimiz görüşlerine dair Arap dilinde sahih bir yön vardır. Ancak biraz önce zikredilen iki âyetin tefsirinde Abdullah b. Abbas'ın izahı daha evladır. Zira Katade'nin izahına göre Kur'an toplanıp bir araya gelinceye kadar Resulullah'ın, kendisine vahyedenlere tabi olma zarureti olmadığı anlaşılmaktadır. Halbuki Allah teâlâ, Kur'anın birçok âyetinde Resulullah'a, kendisine vahyedilenlere uymasını emretmiş, Kur'an bir araya toplanıncaya kadar vahyedilenlerden herhangi bir şeye uymamasına dair hiçbir ruhsat vermemiştir. Bu itibarla zikredilen bu âyet-i kerimeleri de Kur'anın diğer âyetleri ışığında tefsir etmek gerekmektedir. Şayet Kıyamet suresinin on sekizinci âyeti, Katadenin izahına göre "Biz Kur'anın âyetlerini toparlayıp bir araya getirdiğimiz zaman sen, toparlayıp bir araya getir-

66 Kıyamet suresi, 75/18
67 Kıyamet süresi, 75/17
68 Kıyamet suresi, 75/18

diğimiz şeylere uy." şeklinde tefsir edilecek olursa bu takdirde Resulullahın: *"Yaratan rabbinin adıyla oku."*[69] emrine uyması, Kur'ânın diğer âyetleri de gelip toparlanmadan, yine Resulullah'ın: *"Ey sarınıp bürünen Peygamber, kalk uyar."*[70] emrine, Kur'anın diğer âyetleri de gelip toparlanmadan uyması gerekli olmazdı. Böyle bir tezi savunmak ta ümmetin görüşünün dışına çıkmak olurdu. Madem ki Resulullah'ın, Kur'an-ı Kerimin her âyetinin hükmüne uyması gereklidir ve bu âyetlerin bir araya getirilip getirilmemeleri, Resulullah'ın o âyetlerin hükümlerine uymasının gerekliliği yönünden farksızdır o halde Abdullah b. Abbasın, Kıyâmet suresinin on sekizinci âyetini te'vil şekli daha evladır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Kur'an kelimesi mastardır ve mânâsı da "Okumak" demektir. Kur'ana bu ad nasıl verilebilir? Çünkü Kur'an "Okumak" değil "Oknan"dır? Cevaben denilir ki, Arapçada mastarların ism-i Mef'ul mânâsında kullandıklarının örneği çoktur. Mesela "Mektup"a "Kitap"da denilmektedir. Mesela bir şair karısını boşadığını belirten bir mektubu anlatırken şöyle demiştir:

تؤمل رجعة منّى وفيها كتاب مثل ما لصق الغراء

"Bana tekrar dönmek mi istiyorsun? Halbuki senin boşanman hakkında, zamkın yapışmasına benzeyen bir yazı vardır." Şair bu şiirinde, kitap kelimesini, mektup mânâsında kullanmıştır.

2- Furkan: Bu isim şu âyette zikredilmiştir: "Âlemlere uyarıcı olsun diye Kulu Muhammede furkanı (Hakkı bâtıldan ayıran Kur'anı) indiren Allah, yüceler yücesidir."[71] Müfessirler bu kelimenin mânâsı hakkında da çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrime ve Süddi'nin, bu kelimenin mânâsının "Kurtulmak" olduğunu söyledikleri rivayet edilmektedir.

b- Abdullah b. Abbas "Furkan" kelimesinin mânâsının "Çıkış yolu" demek olduğunu söylemiştir.

c- Mücahid ise bu kelimenin mânâsının "İki şeyin arasını ayıran" demek olduğunu söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Müfessirlerin "Furkan" kelimesinin mânâsını izah etmekte ihtilaf etmelerine rağmen hepsinin görüşü birbirine yakındır. Zira, Furkan kelimesinin "Çıkış yolu" mânâsında olduğunu söyleyenler bunun, kurtulmak olduğunu da dolaylı yolla söylemiş olurlar. Yine bu kelimeyi "Kurtulmak" mânâsında kullananlar, iyilik yapanla kötülük yapanı birbirinden ayırmak ve

69 Alak suresi, 96/1
70 Mukaddessir suresi, 74/1, 2
71 Furkan suresi, 25/1

kurtuluşa kavuşturmak mânâsında da dolaylı yolla kullanmış olurlar. Bu itibarla hepsinin tevil şekli de sahihtir. Çünkü söyledikleri sözlerin mânâları, netice itibariyle aynıdır. Bize göre "Furkan" kelimesinin asıl mânâsı "İki şeyin arasını ayırmak" demektir. Bu ayırma işi iki kişinin arasında hüküm vermekle ve ya, çatışan iki kişiden birini kurtarmakla yahut, delilini güçlü göstermekle ya da herhangi bir yolla gerçekleşmiş olabilir. Bu izahtan anlaşılmaktadır ki, Kurana "Furkan" adının verilmesi, onun delilleriyle cezaları ve farzlarıyla ve diğer hükümleriyle, haklıyla haksızın arasını ayırdetmesinden ve hüküm ve yargılarıyla haklıya yardım edip onu kurtarmasından ve haksızı desteksiz bırakıp onu mağlup etmesindendir.

3- Kitap: Kur'anın bu ismi şu âyette de zikredilmiştir: "Hamd, kulu Muhammed'e kitabı (Kur'anı) indiren ve doğruluktan uzak hiçbir şeyi ona koymayan Allah'a mahsustur."[72] Kur'ana verilen bu isim de (كتب كتابا) fiilinden mastardır. Kitabın asıl mânâsı yazarın, Alfabe harflerini birleştirerek veya ayrı ayrı yazmasıdır. Kur'an, yazmak değil yazılandır. Buna rağmen Kur'ana "Mastar" ile isim verilmesi, biraz önce izah edilen şiirde de belirtildiği gibi Arapların bazan mastarları ism-i mef'ul mânâsında kullanmalarındandır.

4- Zikir: Kur'ânın bu ismi şu âyette de zikredilmiştir. "Şüphesiz ki zikri (Kur'anı) biz indirdik, onun koruyucusu da biziz."[73] Kur'ana verilen bu ismin iki mânâya gelme ihtimali vardır.

a- Burada zikir kelimesinin mânâsı "Hatırlatma ve anlatma" demektir. Kur'ana bu adın verilişinin sebebi ise Allah teâlânın onu bize anlatmasından ve Kur'anda kullarına, cezalarını, farzlarını, ve diğer hükümlerini zikretmesindendir.

b- Bu Zikir kelimesinin mânâsı, anılmak, şeref kazanmak ve iftihar etmektir. Kur'ana bu ismin verilişinin sebebi, ona iman edenlerin yâd edilmeleri, şeref kazanmaları ve iftihara layık olmalarındandır. Nitekim Allah teala bir âyet-i kerimesinde: "Bu Kur'an sana ve ümmetine bir öğüttür. Yakında hesaba çekileceksiniz."[74] buyurmuştur. Yani bu senin için ve kavmin için bir şereftir." demek istemiştir.

KUR'ANIN SURELERİNİN İSİMLERİ

Taberi diyor ki: "Kur'an-ı Kerimin surelerinin de isimleri vardır. Bu isimleri bizzat Resulullah koymuştur. Bu hususta Vasile b. el-Eska, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Bana Tevrat'ın yerine (السبع الطوال)

---

72 Kehf suresi, 18/1
73 Hicr suresi, 15/9
74 Zuhruf suresi, 43/44

"Seb'uttıval" Yedi uzun süre verilmiştir. Zeburun yerine (المئين) "Elmîîn" Yüz âyetli sureler verilmiştir. İncil'in yerine (المثاني) "Elmesani" Yüzlüklerin altında olan sureler verilmiştir. Ben, (المفصل) Kısa olan ve araları besmele ile sık sık ayrılan surelerle üstün kılındım."]

Ebu Kılabe diyor ki: "Resulullah buyurdu ki: "Bana Tevrat'ın yerine "Essebuttıval" verildi. Zeburun yerine "Elmesani" verildi. İncil'in yerine "Elmîîn" verildi. Ve ben, mufassal surelerle üstün kılındım."

Abdullah b. Mes'ud demiştir ki:

قال عبد الله السبعُ الطّوَلُ مثل التوراة والمئين مثل الانجيل والمثانى مثل الزبور وسائر القرآن بعدُ فضل.

"Ettıval olan sureler, Tevrat gibidir. Elmîîn olan sureler İncil gibidir. Elmesaniler Zebur gibidir. Kuranın diğer bölümleri ise (diğer Semavi kitaplardan) fazladır."(75)

Taberi bu surelerin hangi sureler olduklarını şu şekilde zikretmiştir:

1- (السبع الطوال) "Essebuttıval" Said b. Cübeyre göre bu sureler, Bakara, Âl-i İmran, Nisa, Maide, En'am, Â'raf ve Yunus sureleridir. Abdullah b. Abbas'tan da bu görüşü destekler mahiyette bir görüş zikredilmiştir. Bu da şu görüştür: Yezid el-Farisî diyor ki: "Abdullah b. Abbas, Osman b. Affan'la şunları konuştuğunu anlattı. "Ben, Osman b. Affana dedim ki Mesanilerden olan Enfal suresini ve Mîînden olan Tevbe suresini yanyana getirmenize ve aralarına besmele yazmanıza ve onların ikisini "Sebuttıval" arasına koymanıza sizi sevkeden sebep neydi?" Osman dedi ki: "Öyle zamanlar olurdu ki Resulullah'a âyet sayıları çok olan sureler inerdi. Ona bir şey indiğinde, yazanlardan bazılarını çağırır ve ona "Bu âyeti şu ve şunların zikredildiği sureye yerleştir." derdi. Enfal suresi Medine'de inen surelerin ilk inenlerindendir. Tevbe suresi de Kur'anın en son inen suresidir. Bunların her ikisinin de içerdikleri âyetlerin muhtevaları da birbirine benzemektedir. Ben öyle zannettim ki Tevbe suresi Enfal suresinin devamıdır. Resululah bu surenin, onun devamı olduğuna dair herhangi bir açıklama yapmadan vefat etti. Bu sebeple ben bu iki sureyi peşpeşe koydum. Aralarına besmele yazmadım ve o ikisini Sebuttıvalın arasına yerleştirdim.

Taberi diyor ki: Nakledilen bu haber göstermektedir ki, Enfal suresiyle Tevbe suresinin, Sebuttıvalden olup olmadığı Hz. Osman'a göre kesin olarak belli değildir. Abdullah b. Abbas'da bunların Sebuttıvaldan olmadığını açıkça söylemektedir. Bu surelere "Essebuttıval" "Yedi uzun sure" denilmesinin sebebi

75 Darimi, K. el-Fadail el-Kur'an b. 17

ise bu surelerin Kur'anın diğer surelerinden uzun olmalarıdır.

2- el-Mîûn: Bu sureler, Kur'anın âyetleri yüz kadar veya yüzü biraz aşkın yahut yüz'den biraz eksik olan sureleridir.

3- el-Mesani: Bu sureler ise, Mîûn surelerinin, âyetlerinin sayısı bakımından daha altında olan surelerdir. Abdullah b. Abbas bir kısım surelere "Mesani" denilmesinin sebebinin, Allah tealanın bunlarda misalleri, haberleri ve ibretleri arka arkaya zikretmesinden olduğunu söylemiştir. Said b. Cübeyre göre ise bu surelerde farzların ve cezaların peşpeşe zikredilmesidir. Başka bir kısım âlimlere göre ise Kur'an-ı Kerimin surelerinin hepsine de "Mesani" denir. Diğer bir kısım insanlar ise "Mesani" adının sadece Fatihe suresine ait olduğunu, bu surenin her rekatta tekrarlanması sebebiyle de kendisine bu adın verildiğini söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "İnşallah, Nahl suresinin seksen yedinci âyetinde geçen "Mesani" kelimesini izah ederken bu görüşleri zikredenlerin adlarını ve hangi görüşün tercihe şayan olduğunu bildireceğiz.

4- Mufassal: Bu surelere bu ismin verilmesinin sebebi, aralarında besmelenin sıkça tekrar edilmiş olmasındandır.

SURENİN MÂNÂSI

Taberi diyor ki: "Kur'anın her bir suresine (سُورَة) denilmiştir. Sure kelimesinin çoğulu (سُوَر) dür. (خُطْبَة ج خُطَب) (غُرْفَة ج غُرَف) misallerinde olduğu gibi sure kelimesi bu şekliyle hemzesiz olarak okunduğunda asıl mânâsı "Yükselme seviyelerinden belli derecede yükselme" dir. Şehrin çevresini kuşatan duvarlara "Sur" denilmesi de bu kabildendir. Sur kelimesinin, "Belli bir seviyedeki yükseklik mânâsına geldiğini Nâbiğa'nın şu şiiri de göstermektedir. "Görmez misin ki Allah sana öyle bir sur verdi ki, her Kralın, onun altında debelendiğini görürsün." İşte buradaki Sur'dan maksat, yüksek seviyedeki bir şereftir. "Sur" kelimesi bazı âlimler tarafından (سُؤْر) şeklinde hemze ile de okunmuştur. Buna göre "Sur" kelimesinin mânâsı "Bölüm" demektir. Kur'an-ı Kerimin surelerine bu ismin verilişi, onlardan her birinin Kur'anın bir bölümü olmasındandır. Çünkü (سُؤْر) kelimesinin asıl mânâsı "Arta kalan" veya "Artık" demektir. Nitekim, A'şâ isimli şair, kendisinden ayrılan ve kalbinde sevgisini bırakan bir kadına hitaben şöyle demektedir: "O, benden uzaklaştı. Kalbimde ise, uzaklaşmasından meydana gelen devamlı bir acı bıraktı." Bu şiirde "Bıraktı" diye tercüme edilen (أَسْأَرَتْ) kelimesi (سُؤْر) kökünden gelmektedir.

ÂYETİN MÂNÂSI

Taberi diyor ki: "(آيَة) "Âyet" kelimesinin Arap dilinde muhtemel iki

mânâsı vardır. Bu mânâlardan biri, "Alâmet" demektir. Âyetlere "Alâmet" denilmesinin sebebi ise, bunlardan her birinin kendilerinden önce ve sonra gelen âyetlerin tesbitinde alâmet olmalarıdır. Nitekim Allah teala, şu âyet-i kerimesinde, âyet kelimesini bu mânâda zikretmiştir. "Meryemoğlu İsa şöyle dedi: "Ey rabbimiz olan Allah'ım, gökten bize bir sofra indir ki, bizden öncekilere de sonrakiler de bir bayram ve senden bir âyet (Mucize) olsun..."[76] Yani, "Senin, bizim duamızı kabul ettiğine ve istediğimizi verdiğine dair bir alâmet olsun." demektir.

"Âyet" kelimesinin diğer bir mânâsı da "Kıssa" demektir. Nitekim bu hususta Kâ'b b. Zübeyr bir şiirinde şöyle demiştir: "Dikkat edin, ikiniz de şu sataşana bir âyet (bir tebliğ) bildirin. O, sözü söylerken uyanık mıydı yoksa uyuyor muydu?" Yani, "Benden ona bir mektup ve bir haber verin." demektir. Kur'ânın âyetlerine, "Kıssa" mânâsına gelen bu adın verilmesinin sebebi ise, kıssaların birbirini takibederek zikredilmelerindendir.

76 Maide suresi, 5/114

FATİHA SURESİ

Mekke'de nâzil olmuştur, yedi âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِۙ ﴿٣﴾ مَالِكِ
يَوْمِ الدِّينِۜ ﴿٤﴾ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُۜ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا
الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَۙ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْۙ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ ﴿٧﴾

1- Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

2-4- Hamd, âlemlerin rabbi, merhamet eden, bağışlayan ve ceza gününün sahibi olan Allah'a mahsustur.

5- Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz.

6-7- Sen, bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil.

GİRİŞ

Fatiha suresi yedi âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur. Kur'ân-ı kerimin âyetleri, nâzil oldukları yer ve zamana göre "Mekkî" ve "Medenî" diye ikiye ayrılırlar. Bu konuda çeşitli görüşler bulunmakla beraber, çoğunluğun görüşüne göre, yer ve zaman itibariyle nerede ve ne zaman nâzil olurlarsa olsunlar, Hicretten önce nâzil olanlara "Mekkî" yani, "Mekke'de nâzil olmuştur." Hicretten sonra nâzil olanlara da "Medenî" yani "Medine'de nâzil olmuştur." denir. Görüldüğü gibi bu ayırımda hicret olayı esas alınmıştır.

Mekki ve Medeni âyetler, gerek muhteva gerekse diğer hususlarda bir kısım ayrı özellikler taşırlar. Bu özellikleri bilenler, âyetin Mekki veya Medeni olduğunu anlarlar.

Mekkî âyetler, Allah'a eş koşmaya ve putperestliğe karşı yoğun bir hücum ifadesi taşırlar. İnsanları, Allah tarafından gönderilen vahye, Peygamberin davetine ve Allah'ın hidayetine çağırırlar. İnsanları kötülüklerden sakındırıp hayra yöneltirler. İnkârı, fâsıklığı, isyanı, cehaleti, huy kabalığını, kalb çirkinliğini, katı sözlülüğü ve benzeri menfi davranışları çirkin gösterirken, insanlara imanı, itaatı, nizamı, ilmi, sevgiyi ve acımayı telkin ederler. Kalb ve dil temizliğini sevdirirler.

Mekkî âyetler şekil bakımından kısa fakat mânâ bakımından çok vecizdirler. Kur'ân-ı kerim, edebiyatın ve her çeşit söz sanatının ileri olduğu o dönemde bütün şair ve edipleri âciz bırakmıştır. Kur'an âyetlerinin bir benzerini kimse yapamamış ve onların anlamına yakın bir mânâyı da kimse bulup ifade edememiştir. Bunu şu ana kadar kimse yapamadığı gibi bundan sonra da yapamayacaktır.

Medenî âyetlere gelince: Bu âyetler, teşrii inceliklerden, hükümlerin tafsilatından, Medeni, cezai, iktisadi, siyasi hükümlerden bahsederler.

Devletler hukukundan, şahsi haklardan, ibadet ve muamelattan bahisle bu hususların nasıl yerine getirileceğini beyan ederler.

Medenî âyetler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyanları, İslâma davet eder, onların batıl inançlarını reddederler. Onların, daha önce gönderilmiş olan ilahi kitaplarda yapmış oldukları tahrifatı haber verirler.

Medenî âyetlerde muamelatla ilgili meseleler detaylı olarak anlatılır. Tarihte yaşamış ümmetlerin durumları beyan edilir. Bunların, Allah tarafından gönderilen Peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle başlarına gelen ilahi azaplar açıklanır. Onların başlarına gelen felaketleri ibret olarak ortaya koyar ve bu âyetler, aynı hataya düşerek aynı korkunç âkıbetle karşılaşmamız için bizi uyarırlar...

FATİHA SURESİNİN İSİMLERİ

Fatiha suresinin bir'den çok ismi vardır. Bunları kısa olarak şöylece özetlemek mümkündür:

a- **Fatiha veya el-Fatiha:** "Açılacak bir şeyin veya yerin ilk açılan yeri veya okunup yazılacak bir şeyin evveli" demektir. Kur'an-ı kerimin tertibinde ilk sure Fatiha olduğu ve Kur'ana bu sure ile başlandığı için bu sureye bu isim verilmiştir.

b- **Elhamd ve Elhamdülillah:** Surenin birinci kelimesi "Elhamd" (الحمد) olduğu için veya sure, Allah'a Hamd etmeyi ihtiva ettiği için ona bu isim verilmiştir.

c- **Ümmül Kitap:** "Kitabın anası" demektir. fatiha suresine bu ismin verilmesi, bu surenin, Kur'anın temel prensiplerini kapsamasındandır. Şöyle ki, surede Allah teala, layık olduğu sıfatlarla anılmakta, kulların, yalnız ona kulluk etmeleri ve sadece ondan yardım dilemelerinin gerektiği bildirilmekte ve geçmişteki sapık ümmetlerin durumuna düşülmemesi öğütlenmektedir. Böylece bu surede genel prensipler zikredilmektedir. İşte bunun için bu sureye "Ümmül Kitap" ismi verilmiştir.

d- **Ümmül Kur'an:** "Kur'anın anası" demektir. Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ. حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَنَفِيُّ عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ أُمُّ الْقُرْآنِ وَأُمُّ الْكِتَابِ وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي.

"Elhamdülillah, Ümmül Kur'andır. Ümmül kitaptır ve Seb'ul Mesanidir."[1]

e- **El-Esas:** Fatiha suresi Kur'anın temel prensiplerini kapsadığı için ona

1 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'ân, sure 15, bab: 3, Hadis No: 3124

"Ümmül Kitap" dendiği gibi aynı sebepten dolayı "El Esas" da denilmiştir.

f- **Elvafiye:** "Mükemmel" demektir.

g- **El Kâfiye:** "Yeterli" demektir.

h- **Elkenz:** "Hazine" demektir.

ı- **Seb'ul Mesani:** "Yedi âyet" veya "Devamlı tekrar edilen yedi âyet." demektir. Bu konuda Hicr suresinin seksen yedinci âyetinde: "Şüphesiz biz sana, yedi âyet olan, namazlarda tekrar edilen Fatihayı ve yüce Kur'ânı verdik." buyurulmaktadır.

i- **Essalah:** "Namaz suresi" demektir. Fatiha suresine bu isim de verilmiştir. Çünkü Fatihasız namaz yoktur. Resulullah (s.a.v.) bir Hadis-i şerifinde:

حدّثنا(محمد بن يحيى) بن أبى عُمَرَ(المكّىُّ أبو عبد اللّه العَدَنِيُّ) وعلىُّ بن حُجْرٍ
قالا: حدثنا سفيان بن عُيَيْنَةَ عن الزُّهْرِىِّ عن محمود بن الرَّبيعِ عن عُبَادَةَ
بن الصَّامِتِ عن النبى ﷺ قال:(لا صلاة لمن لمْ يقرأبفاتحة الْكِتَابِ).

"Fatiha'yı okumayan kişinin namazı olmaz." (2) buyurmuştur.

Her farz namazda Fatihanın en az iki rekatta birer kere okunması vaciptir. Ancak Hanefi mezhebine göre cenaze namazında Fatiha okunmaz. Çünkü bu namaz, tam anlamıyla bir namaz değil, ölen için dua mahiyetindedir.

j- **Şükür:** "Verilen nimetler karşısında o nimetleri vereni övmektir."

k- **Dua** "Kulun rabbinden istekte bulunmasıdır."

l- **Şifa:** Fatiha suresi manevi hastalıklara şifa mahiyetinde olduğu için ona bu isim de verilmiştir.

m- **Ta'lim-i Mes'ele:** "Dilek ve duada bulunmayı öğreten." demektir. Çünkü onda, dilek ve temennilerin en büyüğü olan "Sen bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil." temennisi bulunmaktadır.

Taberi, Ebu Hureyre'nin, Resulullah'tan, Fatiha suresi hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Fatiha, Ümmül Kur'an (Kur'anın anası) Dua, Fatihatül kitap (Kitabın başlangıcı) Seb'ul Mesani (Tekrar edilen yedi)dir. "Taberi; fatiha suresine "Fadihatül kitap" denilmesinin sebebinin, Kur'an-ı kerimin başında yazılması ve namazlarda ilk okunan âyet olması olduğunu söylemiştir.

2 Tirmizi, K. es-Salah, bab: 69, Hadis No: 247, bab: 116, Hadis No: 311

Taberi, fatihaya "Ümmül Kur'an" denmesinin sebebinin de, onun, diğer surelerden önce zikredilmesi, yazılış ve okunuşta başta bulunması olduğunu söylemiştir. Zira Araplar, bir kısım şeyleri altında toplayana veya bir kısım şeylerin önünde gelene, o şeylerin "Anası" derler. Mesela: Beyni altında toplayan kafa derisine "Ümmü Re's" yani (Başın anası) demişler ve insanların, altında toplandıkları ordunun sancağına da "Ümm" yani (Ana) adını vermişlerdir. Taberi, Fatihaya "Yedi" denilmesinin sebebinin, onun, yedi âyetten meydana gelmiş olduğu meselesi olduğunu söylemişir. Fatiha bazı sahabi ve tabiin ve Kûfe halkının çoğunluğuna göre (الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ) âyetiyle birlikte yedi âyettir. Medine halkının çoğunluğu ve diğer âlimler ise fatihanın, besmelenin dışında yedi âyet olduğunu ve (أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) "En'amte aleyhim"den sonrasının, yedinci âyet olduğunu söylemişlerdir.

Taberi, fatihaya "Mesani" yani (ikilenen, tekrarlanan) denilmesinin sebebinin, onun, her nafile ve farz namazlarda tekrarlanması olduğunu, Hasan-ı Basri'nin de bu görüşte olduğunu zikretmiş ve fatihaya "Mesani" denilmesinin, Kur'an'ın tümüne ve diğer bazı surelerine "Mesani" denilmesine ters düşmeyeceğini söylemiştir. Zira, Kur'anın diğer surelerine veya tümüne "Mesani" denilmesinin, başkaca izahlarının da olduğunu söylemiştir.

FATİHA SURESİNİN MUHTEVASI

Bir ismi de "Ümmül Kur'an" yani (Kur'anın anası) olan fatiha, çok derin mânâlar ifade etmektedir. Onun ifade ettiği mânâları tam anlamıyla kavrayabilmek oldukça güçtür ve onun yüceliğini ancak cenab-ı hak bilir.

Cenab-ı Hak bu sure-i celilede, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğini gösteren delilleri bir arada zikretmeyi dilemiştir.

Fatiha suresindeki, Allah'a hamd, onu yüceltme ve onu övme, Allah'ın büyüklüğünü ve hükümranlığını kullarına hatırlatmak içindir. Böyle bir hatırlatma yapılmıştır ki, Allah'ın lütufları karşısında kulları onu ansınlar, nimetlerinden dolayı ona hamdetsinler de Allah tarafından verilecek olan nimetlerin daha fazlasına layık olup, onun tarafından verilecek olan sevaplara hak kazansınlar.

Fatiha suresinde Allah'ın, kendisini tanıma nimeti verdiği ve itaat etmeye muvaffak kılma lütfunda bulunduğu kullarını zikretmesi ise, kulları üzerinde bulunan dini ve dünyevi bütün nimetlerin Allah tarafından verildiğini kendilerine belirtmek içindir.

Onları zikretmiştir ki, arzu ve isteklerini, tapınılan diğer putlara ve ilahlara değil sadece Allaha arzetsinler ve ihtiyaçlarını ancak ondan istesinler.

Yine fatiha suresinde, Allahın, kendisine isyan edenlerin başlarına getirdiği felaketleri, emrine karşı çıkanlara verdiği cezaları zikretmesi ise kullarını

günah işlemekten sakındırmak, günah işledikleri takdirde cezadan kurtulamayacaklarını ihtar etmek ve onları bu hususta korkutmak içindir.]

Aksi takdirde Allah, onların başlarına daha önce helak olan diğer ümmetlerin başlarına gelen felaketleri getirir, onları da benzer cezalarla cezalandırır.

Sure-i celilede, kendilerine nimet verilenler, gazaba uğrayanlar ve sapıklığa düşenlerden bahsedilmektedir. Bunlardan, kendilerine nimet verilenler, şüphesiz ki Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınan ve islamın bütün vecibelerini yerine getiren inanmış müminlerdir.

Gazaba uğramış olanlar ise, Yahudilerdir. Yahudiler, Allah tealanın kendilerine vermiş olduğu çok çeşitli nimetlere karşılık nankörlüklerinden vaz geçmemişler ve sonunda cenab-ı hakkın gazabını hak ederek çok kötü sonuçlarla karşılaşmış, büyük felaketler yaşamışlardır.

Sapıklığa düşenler ise Hıristiyanlardır. Cenab-ı Hak onlara kendi tarafından bir Peygamber ve Hak bir din gönderdiği halde onlar o gerçek dinin esaslarını tahrif etmek suretiyle Allah'a eş koşmuşlardır. Allah'ın kulu ve Peygamberi olan Hz. İsa'ya "Allahın oğlu" demişler annesi Hz. Meryem'e iftiralarda bulunmuşlardır. İşte âyet-i kerimede ifade edilen "Sapıklar"da bunlardır.

FATİHA SURESİNİN FAZİLETİ

Fatiha suresinin fazileti hakkında Peygamber efendimizden şu hadis-i şerifler rivayet edilmektedir: Ebu Said b. el-Mualla diyor ki:

حدثنا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِالرَّحْمٰنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي سَعِيدِ بْنِ الْمُعَلّٰى قَالَ كُنْتُ أُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ فَدَعَانِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَلَمْ أُجِبْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنِّي كُنْتُ أُصَلِّي فَقَالَ أَلَمْ يَقُلِ اللّٰهُ اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ ثُمَّ قَالَ لِي لَأُعَلِّمَنَّكَ سُورَةً هِيَ أَعْظَمُ السُّوَرِ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ قُلْتُ لَهُ أَلَمْ تَقُلْ لَأُعَلِّمَنَّكَ سُورَةً هِيَ أَعْظَمُ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيتُهُ.

"Ben, mescitte namaz kılarken Resulullah beni çağırdı. Namazda olduğum için cevap veremedim. Namazı bitirdikten sonra dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, ben namaz kılıyordum." Resulullah da dedi ki: "**Allah, "Ey İman edenler, Allahın Resulü sizi kendinize hayat verecek şeylere davet ettiği zaman hemen Allah'ın ve Resulünün davetine icabet edin...**"[3] buyur muyor mu? Resulullah sözlerine devamla şöyle buyurdu: "**Sen, mescitten çıkmadan önce ben sana öyle bir sure öğreteceğim ki o, Kur'anın en yüce suresidir.**" Sonra Resulullah elimden tuttu ve mescitten çıkmak istedi. Ben de "Ey Allah'ın Resulü, sen bana "Sana öyle bir sure öğreteceğim ki o, Kür'anın en yüce suresidir." demedin mi?" diye sordum. Resulullah da şu cevabı verdi: "**O sure, (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) Elhamdülillahi Rabbil âlemin'dir. O, bana verilen Seb'ul Mesani ve Kur'an-ı Azimdir.**"[4]

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

حدثنا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسَفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اِذَا قَالَ الْاِمَامُ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ فَمَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

"**İmam (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ) dediği zaman "Âmin" deyin. Kim böyle der de söylediği bu söz Meleklerinkine rast gelirse, onun geçmiş bütün günahları bağışlanır.**"[5]

Diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أُنْزِلَتْ فِي التَّوْرَاةِ وَلَا فِي الْاِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْفُرْقَانِ مِثْلُهَا، وَاِنَّهَا سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ الَّذِي أُعْطِيتُهُ.

"**Hayatım, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, Allah, ne Tevratta, ne İncilde ne Zeburda ne de Furkan'da (Kur'anda) bu fatihanın bir benzerini indirmiştir. O, bana verilen "Seb'ul Mesani ve Kur'an-ı azimdir.**"[6]

---

3 Enfal suresi, 8/24
4 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 1, bab:1
5 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure: 1, bab: 2
6 Tirmizi, K. Fadail el-Kur'an bab: 1 Hadis No: 2875/Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 2, s. 357, 412

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ. سَمِعَ نَقِيضاً مِنْ فَوْقِهِ. فَرَفَعَ رَأْسَهُ. فَقَالَ: هٰذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فُتِحَ الْيَوْمَ. لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ اِلاَّ الْيَوْمَ. فَنَزَلَ مِنْهُ مَلَكٌ.فَقَالَ: هٰذَا مَلَكٌ نَزَلَ اِلَى الْأَرْضِ. لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ، إِلاَّ الْيَوْمَ.فَسَلَّمَ وَقَالَ: أَبْشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيتَهُمَا لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ. فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ. لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلاَّ أُعْطِيتَهُ.

"Bir gün Resulullah, Cebrail ile birlikte otururken yukarıdan bir gıcırtı işitti. Cebrail başını yukarı doğru kaldırdı ve şöyle dedi: "**Bu, bugün gökte açılanbir kapıdır. Bu kapı bu güne kadar hiç açılmamıştı. O kapıdan bir melek indi. Bu melek yeryüzüne inen bir melektir. Bu güne kadar hiç inmemişti. Melek selam verdi ve şöyle dedi: "Senden önce hiçbir Peygambere verilmeyen ve sadece sana verilen şu iki nurdan dolayı sana müjdeler olsun. Bunlar, Fatihatül Kitap ve Bakara suresinin sonudur. Bunlardan okuduğun her harfin karşılığı mutlaka sana verilecektir."**[7]

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: قَسَمْتُ الصَّلاَةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ. وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ.فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: حَمِدَنِي عَبْدِي. وَإِذَا قَالَ: الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: أَثْنَى عَلَيَّ عَبْدِي. وَإِذَا قَالَ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ. قَالَ: مَجَّدَنِي عَبْدِي(وَقَالَ مَرَّةً: فَوَّضَ إِلَيَّ عَبْدِي) فَإِذَا قَالَ: إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. قَالَ: هٰذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. فَإِذَا قَالَ: اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ

7 Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 254, Hadis No: 806/Nesai K. el-İftitah, bab: 25

الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِينَ. قَالَ: هٰذَا لِعَبْدِى وَلِعَبْدِى مَا سَأَلَ.

"Allah teala buyurdu ki: "Ben, benimle kulum arasında namazı (Adına namaz denen fatihayı) ikiye ayırdım. Kulum ne dilerse ona verilir. Kul (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ1) deyince, Allah teala "Kulum beni övdü" der. Kul: (الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ2) deyince Allah teala "Kulum beni övdü" der kul, (مالك يوم الدين3) deyince "Kulum beni yüceltti." der. Diğer bir rivayette ise **"Kulum işleri bana teslim etti"** der. Kul: "(إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ4) deyince Allah **"Bu, benimle kulum arasında bir meseledir. Ona dilediği vardır."** der. Kul: (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ5)

deyince Allah: **"Bu da kuluma ait olan bölümdür. Kulumun dilediği ona verilir"** der.[8]

8 Müslim, K. es-Salah bab: 38 Hadis No: 395/Ebu Davud k. es-Salah bab: 136, Hadis No: 821

أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım."

Ey Allah'ım, dinim hususunda bana zarar vereceğinden veya rabbime karşı yükümlü olduğum bir vazifemden beni alıkoyacağından korktuğum şeytanın şerrinden, yaratıklarına değil sadece sana sığınırım."

Allah teala Kur'an-ı Kerimin çeşitli âyetlerinde, müminlere, insanlara karşı esnek davranmalarını emrederken, şeytandan kesinlikle uzak olmalarını ve onun şerrinden, kendisine sığınmalarını emretmiştir.

Cenab-ı Hak, müminlerin, insanlara karşı nasıl davranmaları gerektiğini beyanla buyuruyor ki: **"Ey Muhammed, sen af yolunu tut. İyiliği emret ve cahillere aldırış etme."**[9] **"Sen, kötülüğü en güzel şekilde önle. Biz onların ne tür sıfatlar uydurduklarını çok iyi biliriz."**[10] **"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen, kötülüğü en güzel şekilde önle. O zaman aranızda düşmanlık olan kimse, sana sanki samimi bir dost gibi oluverir."** [11] **"Kötülükleri iyilikle önleme hasleti ancak sabredenlere verilir. Bu, ancak hayırdan büyük payı olanlara verilir."** [12]

Yine Cenab-ı Hak, şeytanlara karşı nasıl davranılması gerektiğini beyan ederek te buyuruyor ki: **"Eğer şeytan tarafından sana bir vesvese gelirse Allah'a sığın. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir."**[13] **"Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, şeytanların vesvesesinden sana sığınırım."Rabbim, yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.** [14] **"Eğer şeytandan, seni dürtecek bir vesvese gelirse hemen Allah'a sığın. Şüphesiz ki o, herşeyi işiten ve bilendir."**[15]

---

9 A'raf suresi, 7/199
10 Mü'minûn suresi, 23/96
11 Fussilet suresi, 41/34
12 Fussilet suresi, 41/35
13 A'raf suresi, 7/200
14 Mü'minûn suresi, 23/97-98
15 Fussilet suresi, 41/36

Şeytanın şerrinden kesinlikle kaçınılmasının emredilmesinin hikmeti, onun, iyilikten anlamaz olması ve insanoğlunun helakinden başka bir şeye razı olmamasıdır. Halbuki insanlar, aynı cins yaratıklar olmaları sebebiyle birbirlerine yakın ve birbirlerine karşı hoşgörülüdürler.

İşte bu sebepledir ki Allah teala, Kur'anı okumaya başlarken, şeytanın şerrinden kendisine sığınılmasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur. **"Ey Peygamber, Kur'anı okumak istediğin zaman, Allah'ın rahmetinden kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın."**(16)

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den de çeşitli hadis-i şerifler rivayet edilmektedir. Peygamberimiz, bunlardan birinde şöyle buyuruyor:

أعوذ باللّهِ السميع العليم من الشيطان الرجيم من همْزه ونفخه ونفثه، ثم يقرأ

"Allahın huzurundan kovulmuş olan şeytanın dürtmesinden, gururlandırılmasından ve üflemesinden (vesvesesinden) her şeyi işiten ve bilen Allah'a sığınırım."(17)

Muaz b. Cebel diyor ki:

عَنْ معاذ بن جبل،قال: استَبَّ رجلان عند النبي ﷺ فغضب أحدهما غضباً شديداً حتى خُيِّلَ إلىَ أن انفَهُ يَتَمَزَّعُ من شدة غَضبه، فقال ألنبي ﷺ: (إني لأَعْلَمُ كلمة لو قالها لذهب عنه ما يجد من الغضب)؟فقال: ما هي يا رسول اللّه؟قال: يقول: . اللهم إني أعوذ بك من الشيطان الرجيم.

"İki kişi, Resulullahın yanında birbirlerine hakaret ettiler. Onlardan biri o derece kızdı ki, ben, öfkesinden burnunun patlayacağını zannettim. Bu durumu gören Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, bir kelime biliyorum ki o, bunu söyleyecek olsa öfkesi gidecektir." Ben, "O kelime nedir ya Resulallah?" diye sordum o da Ey Allahım, kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığınırım." demendir" buyurdu.(18)

---

16 Nahl suresi, 16/98

17 Ebu Davud K. es-Salah bab: 120 Hadis No: 775/Tirmizi, K. Mevakıt-es-Salah, bab: 65, Hadis No: 242/İbn-i Mace, K. İkametüssalah bab: 2 HN 808

18 Ebu Davud K. el-Edeb, bab: 4 Hadis No: 4780/İbn-i Mace, K. ed-Dâvât, bab: 52 Hadis No: 3452

Taberi diyor ki: "Arapçada şeytan, "İsyankâr ve azgın olan her cin, insan, hayvan ve diğer her şeye denir. Nitekim yüce mevla bir âyet-i kerimesinde insanların da şeytanları bulunduğunu beyan ederek şöyle buyurmuştur. "Sana yaptığımız gibi her Peygamber için de insan ve cin şeytanlaından düşmanlar yaratmıştık.."[19]

Hz. Ömer (r.a.) bir katanaya (At'a) binmiş, at çalımlı bir şekilde yürümüştür. Bundan dolayı Hz. Ömer onu dövmüş, at ise daha da çalımlı yürümeye başlamıştır. Bunun üzerine üstünden inmiş ve "Beni bir şeytana bindirmişsiniz meğer. Kendimi tanımaz hale gelmeden ondan inmedim. (Yani onun üzerinde iken kendimi başka bir şekilde hissettim.) demiştir.

Taberi diyor ki: "Her şeyin isyankârına "Şeytan" denmesinin sebebi, onun ahlak ve davranışlarının, benzerlerinden farklı ve uzak olmasındandır. Zira "Şeytan" kelimesinin asıl anlamı "Uzak olan" demektir.

(الرَّجِيم) "er-Raciym" kelimesinin asıl mânâsı "Atmak" demektir. Bu, "Laf atma veya taş atma" şeklinde olabilir. Şu âyet-i kerime, Hz. İbrahim'in babasının, İbrahim'i sözle taşlamasına bir misaldir. Babası "Ey İbrahim, ilahlarıma karşı çıkıp yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vaz geçmezsen yemin olsun ki seni taşlarım..." dedi.[20] Şeytana (الرَّجِيم) "Taşlanmış" sıfatının atfedilmesi, onun, Allah'ın göklerinden, delip geçen ateşlerle kovulmasından olabilir.

Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Cebrail, Muhammede ilk geldiğinde ona dedi ki: "Ey Muhammed de ki, Ben, kovulmuş şeytanın şerrinden, işiten ve bilen Allah'a sığınırım."

Yine de ki: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım."

Cebrail daha sonra şöyle dedi: "Ey Muhammed, yaratan rabbinin adıyla oku." Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah'ın, Cebrail'in lisanıyla Muhammed'e indirdiği ilk sure budur (Alak suresidir) Allah, Peygamberine, yaratıklarına değil kendisine sığınılmasını emretmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Surelerin başında bulunan besmelenin, Kur'an-ı Kerimden bir âyet olduğu hususunda bütün âlimler ittifak etmişlerdir. Zira besmele, Neml suresinin otuzuncu âyetinde açıkça zikredilmiştir. Bu âyette şöyle buyurulmuştur. (Mektup Süleymandan geliyor ve orada "Rahman ve Rahim olan) Allah'ın adıyla" di-

19 En'am suresi, 6/112
20 Meryem suresi, 19/46

ye yazıyor.

Fakat besmelenin, başında bulunduğu suredeki âyet sayısına dahil bir âyet mi yoksa sureden ayrı müstakil bir âyet mi olduğu veya sadece Fatiha suresinin bir âyeti olup, bu âyetin her surenin başında tekrar mı edildiği, yahut da Neml suresinin bir âyeti olup diğer surelerin başında, sureleri birbirinden ayırmak için mi yazıldığı hususları ihtilaflıdır.

İmam Şafii'ye göre besmele, başında bulunduğu her sureden bir âyettir ve bunların tamamı Kur'anda yüz on üç âyettir. Buna göre fatihanın yedi âyetinden birincisi besmeledir. Bunun için Şafiiler namazda besmeleyi açıktan okurlar.

İmam Mâlik'e göre besmele, sadece Neml suresinde geçen bir âyettir. Bunun dışında fatihanın ve diğer surelerin başında Teberrüken ve sureleri birbirinden ayırmak için yazılmıştır. O surelerden bir âyet değildir. Bu sebeple besmele namazda açık olarak ta gizli olarak ta okunmaz.

Hanefilere gelince: Onlara göre besmele, müstakil bir âyettir. Surelerin başına, o surelerden bir âyet değil, teberrüken ve sureleri birbirinden ayırmak için konmuştur. Besmelenin fatiha gibi her rekatta okunması vacip değildir. Fakat gerek namazda gerek namaz dışında, her mühim işin başında okunması sünnettir. Onun için namazın her rekâtında, kıraatın başında besmele okunur. Fakat ortasında okunmaz. Ancak besmelenin, o sureden bir âyet olduğu anlaşılmasın diye namazda kıraatın başında açıktan değil gizli olarak okunur.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) besmelenin fazileti hakkında şöyle buyuruyor:

قال رسول الله ﷺ كل كلام أو أمر ذى بال لا يفتح بذكر الله عز وجل فهو أبتر أو قال اقطع.

"Herhangi bir söze veya önemli bir işe Allah'ın adı anılmadan başlanırsa o iş, neticesizdir, güdüktür."(21)

Taberi, besmelenin izahında şöyle diyor: "Zikri yüce ve isimleri mukaddes olan Allah teala, Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e bütün işlerinin başında esma-i hüsna'sını, yani güzel isimlerini zikrederek başlamayı öğretiyor. Bütün önemli işlerini ifa etmeden önce Allah'ın güzel isimlerini anmasını bildiriyor ve onu bu şekilde yetiştiriyor. Böylece, Peygamberini yetiştirdiği bu şekli, bütün yaratıklarına bir sünnet kılıyor, onların da konuşmalarının, mektuplarının ve bütün işlerinin başında bu yolu takibetmelerini öğretiyor.

21 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2, s. 359

Taberi diyor ki: "Bismillah"ın başındaki cer edatı (بِ) "Bi" kendisinden önce bir fiilin bulunmasını gerektirdiğinden ve "Bismillah" da da bu fiil zikredilmeyip söyleyenin kendisine bırakıldığından "Bismillah" diyen kişinin neyi kastettiği, giriştiği işten ortaya çıkar. Şayet "Bismillah" der de okumaya başlarsa, "Allahın adını anarak okumaya başlıyorum." demek istediği anlaşılır. Şayet kalkarken veya otururken yahut başka bir iş yaparken "Bismillah" diyecek olursa "Allahın ismini anarak ayağa kalkıyorum." Veya "Allahın ismini anarak şu işi yapıyorum." demek istediği anlaşılır.

Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbas da besmeleyi bu şekilde izah etmiş ve şöyle demiştir: "Cebrail Muhammed'e ilk geldiğinde o, "Ey Muhammed, de ki: "Ben, kovulmuş şeytanın şerrinden, işiten ve bilen Allaha sığınırım." Sonra Cebrail yine demiştir ki: "Yine deki: "Bismillahirrahmanirrahim" Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla." Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cebrail "Ey Muhammed, "Bismillah" de, derken ona şunu demek istemiştir. "Rabbin olan Allah'ı anarak oku. Onu anarak ayağa kalk ve onu anarak otur."

[Taberi diyor ki: "Bismillah"ın mânâsı "Allah'ı güzel isimlerle isimlendirerek ve onu anarak şöyle şöyle yapıyorum." demektir. Bu âyetin mânâsı: "Allahın ismiyle yardımlaşarak veya Allahın isminden yardım dileyerek şu işe girişiyorum." demek değildir.]

Taberi, "Allah" lafzının (أَلَهَ، يَأْلَهُ، إِلاهَةً) "Elehe, Ye'lehu, ilaheten" kökünden olduğunu, mânâsının da "Kulluk yapmak, ibadet etmek" olduğunu, "Allah" lafzının ise "Kendisine kulluk edilen ve kendisine ibadet edilen" demek olduğunu söylemiştir. Taberi, Abdullah b. Abbas'ın "Allah" lafzını "Bütün yaratıkların ilahı ve kendisine kulluk edilen" şeklinde izah ettiğini rivayet etmiştir.

[(الرَّحْمٰنُ، الرَّحِيم) (er-Rahman, er-Rahim) Taberi, bu iki sıfatın (رَحِمَ، يَرْحَمُ، رَحْمَةً) kökünden türetildiğini, aynı kökten türetilmelerine rağmen, her bir sıfatın diğerinden farklı bir mânâ taşıdığını söylemiş] ve bunu şöyle izah etmiştir: Arap dili yönünden "Rahman" kelimesi, türetildiği köke "Rahim" kelimesinden daha uzaktır. Bir şeyi, türetildiği köke daha uzak olan bir kelimeyle sıfatlandırmak onu, daha fazla övmek veya yermek olur. "Rahman" kelimesi, övme için kullanıldığından, Allah tealayı bu sıfatla vasıflandırmak, "Rahim" sıfatıyla vasıflandırmaktan daha kuvvetlidir. Bu itibarla "Rahman"ın mânâsı, "Rahim"den daha geniştir.

"Rahman" ile "Rahim" kelimelerinin mânâlarının farklı olduğunu beyan eden rivayetler yönünden de şunlar nakledilmektedir:

[Azremî, "Rahman"ın mânâsının "Bütün yaratıklara rahmet eden" "Rahim"in mânâsının ise, "Sadece müminlere merhamet eden" demek olduğunu söylemiştir.]

Ebu Said el-Hudrî, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Meryemoğlu İsa şöyle demiştir: "Rahman, âhirette ve dünyada merhamet edendir." "Rahim" ise "Yalnız âhirette merhamet edendir."

Taberi bu iki rivayetin şu şekilde birleştirilebileceğini söylemiştir. "Rahman" kelimesi, Allah'ın merhametinin umuma ait olduğunu "Rahim" kelimesi ise, Allah'ın rahmetinin hususi bir mânâ da olduğunu ifade eder. Bu kelimeler böyle izah edilirse bu iki rivayet te bağdaşlaştırılmış olur."

[Allah tealanın, özel bir şekilde merhamet ettiğini ifade eden "Rahim" kelimesini, sadece dünya veya sadece âhiret için yorumlamak mümkün olduğu gibi, her ikisi için de yorumlamak mümkündür.

Allah tealanın, yalnızca dünyada mümin kullarına merhameti, onları iman etmeye, kendi emirlerine ve Peygamberlerine itaat etmeye ve yasakladığı şeylerden kaçınmaya muvaffak kılmasıdır. Kâfirlere böyle bir lütufta bulunmamıştır.

Allah tealanın, sadece âhirette, mümin kullarına merhameti ise nimetlerle dolu cennetleri ve ebedi kurtuluşu bahşetmesidir. Kâfirlere, ve müşriklere böyle bir lütufta bulunmamıştır.]

Allah tealanın, hem dünya hem de âhirette sadece müminlere lutfettiği şeylere misal olarak yukarıda zikredilen nimetler gösterilebilir.

[Allah tealanın, umumi bir şekilde merhamet ettiğini ifade eden "Rahman" kelimesini de hem dünya için hem de âhiret için yorumlamak mümkün olduğu gibi sadece dünya veya sadece âhiret için yorumlamak ta mümkündür.

Allah tealanın, dünyada, hem mümin hem de kâfirlere olan umumi rahmetine misaller de pek çoktur. İnanan, inanmayan bütün insanlara çeşitli rızıklar vermesi, onlara akıl nimetini bahşetmesi, vücut sağlığını bahşetmesi, bulutları yürüterek onlardan yağmur yağdırıp yeryüzünde çeşitli bitki ve gıdaları bitirmesi, bu gibi lütuf ve merhametlerindendir. Bu hususta Allah teala "Allahın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız..."[22] buyurmuştur.

Allah tealanın merhametinin âhirette umuma ait olacağına misal ise, Allah tealanın, adalet ve yargılamasını bütün yaratıkları arasında eşit bir şekilde tatbik etmesidir. Allah teala bu hususta "**Şüphesiz ki Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır. Ve yapana, katından büyük bir mükâfât verir.**"[23]] buyurmaktadır. Diğer bir âyette de "**... Herkese kazandığı tamamen ödenecektir. Ve onlar, zulme uğ-**

22 Nahl suresi, 16/18
23 Nisa suresi, 4/40

ratılmayacaklardır."[24] buyurmaktadır.

Dehhak, Abdullah b. Abbas'ın, "Rahman" ve "Rahim" sıfatlarını şu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir. "Rahman ve rahim demek, merhamet etmeyi dilediğine, nazik davranan ve yumuşak muamele eden" demektir. Görüldüğü gibi Abdullah b. Abbas, "Rahman"ı, nazik davranmak istediğine nazik davranan, "Rahim'i de, yumuşak muamelede bulunmak istediğine yumuşak muamele eden şeklinde izah etmiş ve bunların birbirlerinden farklı şeyler olduklarını açıklamıştır.

Ata el-Horasani ise, "Rahman" ve "Rahim"i izah ederken şöyle demiştir: "Allah tealanın özel isimlerinden biri olan "Rahman" kendisinden koparılıp insanlara da söylenince, Allah teala kendisini, rahman ve Rahim sıfatıyla sıfatlandırmıştır." Ata bu sözüyle şunları söylemek istemiştir: "Rahman, sadece Allah tealaya mahsus olan bir sıfattı. Müseylimetül Kezzab, Allah tealanın bu sıfatını kendisine de takınca bu defa Allah teala, kendisini diğer yaratıklardan ayıretmek için kendisinin "er-Rahman" ve "er-Rahim" olduğunu beyan etmiştir. Zira yaratıklar, bu sıfatlardan sadece birini kendilerine takarlar. İkisini birden takmazlar. İşte Allah teala bu sıfatlarla diğer yaratıklardan ayırdedilmiş oldu.

Taberi diyor ki: "Anlayışı kıt olan bazı insanlar, Arapların, İslamdan önce "Rahman" kelimesinin ne demek olduğunu bilmediklerini söylemişler ve buna delil olarak ta müşriklerin, Resulullah'a: "... Rahman da neymiş? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?".. "Derler."[25] şeklinde söyledikleri sözü göstermişlerdir. Aslında müşrikler inatlaşarak, bildikleri şeyi duymadıklarını iddia ediyorlardı. Nitekim Allah teala, bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur: **"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler Peygamberi, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar..."**[26] Evet, müşrikler, Hz. Muhammedin hak Peygamber olduğunu, daha önceki kitaplardan bildikleri halde onu inkâr etmişler ve reddetmişlerdir. İşte Allah tealanın, "Rahman" sıfatı da böyledir. Nitekim bazı cahiliye şiirlerinde de "Rahman" kelimesi zikredilmiştir.

Taberi diyor ki: "Yine müfessirlerin tefsirlerini iyi bilmeyen, Selef-i Salihin'den nakledilen rivayetleri az bilen bazı kimseler "Rahman" kelimesinin mânâsının, "Merhamet sahibi" demek olduğunu, "Rahim" kelimesinin mânâsının, "Merhamet edici" demek olduğunu söylemişlerdir. Böylece, "Rahman" ile "Rahim"in farklı şeyler olduğunu izah etmeye çalışmışlardır. Fakat bu sözlerin ardından, bir kelimeden iki kelimenin türetildiğini ve kelimelerin lafızlarının farklı olmalarının buna müsait olduğunu söylemişlerdir. Böylece, daha

---

24 Bakara suresi, 2/281
25 Furkan suresi, 25/60
26 Bakara suresi, 2/146

önce, birbirlerinden farklı şeyler olduklarını izah etmeye çalıştıkları "Rahman" ve "Rahim"in aynı şeyler gibi olduklarını ifade eder olmuşlardır. Halbuki, "Rahman"ın, "Merhamet sahibi" şeklinde "Rahim"in de "Merhamet eden" şeklinde izah edilmeleri, bunların farklılığını göstermektedir. Zira merhamet sahibi demek, kendisinde merhamet bulunan ve merhamet kendisinde bir sıfat olan kimse demektir." "Merhamet eden" demek ise "Gelecekte merhamet edecek olan" veya "Geçmişte merhamet etmiş olan" demektir ki bu, merhamet sıfatının devamlılığını ve her zaman var olduğunu ifade etmez. Bu itibarla bu iki kelime, lafızları başka, mânâları aynı olan kelimeler değildir. Kendilerinin izahları da bunu göstermektedir.

Taberi diyor ki: "(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ) Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla" ifadesinde önce "Allah" kelimesinin zikredilip daha sonra da sırasıyla, "Rahman" ve "Rahim" kelimelerinin zikredilmelerinin sebebi şudur: Araplar, bir şeyden haber vermek istediklerinde, önce onun ismini zikrederler ki dinleyen kişi, kimden bahsedildiğini bilsin. Daha sonra da o bildirilen şeyin sıfatlarını zikrederler ve o sıfatları da, zikredilen şeye özgü olma derecesine göre sıralarlar. Durum, besmelede de böyle olmuştur.

Allah teala, sadece kendisine özgü olan "Allah" ismini diğer sıfatlarından önce zikretmiştir ki, dinleyici Hamd etmeyi ve yüceltmeyi kime yapacağını bilsin. İşte bu sebeple Allah teala, önce "Allah" ismiyle başladı. Zira, ilahlık, ne isim takma yönünden ne de mânâsı yönünden Allah'tan başka hiçbir varlığa izafe edilemez. Çünkü uluhiyetin mânâsı, "Kendisine kulluk edilen" demektir. Allah'tan başka kimseye kulluk edilemez. Ayrıca, Allah teala, herhangi bir varlığa "Allah" denilmesini yasaklamıştır. "Allah" isminden sonra ise "Rahman" sıfatı zikredilmiştir. Allah teala, yaratıklarının, kendilerine bu ismi vermelerini de yasaklamıştır. Fakat, yaratıklarından bazılarına "Merhamet sahibi" demek mümkün olduğundan, "Rahman" kelimesi "Allah" kelimesi kadar Allah'a özgü değildir. Bu itibarla besmelede ikinci olarak zikredilmiştir. "Rahîm" kelimesi ise hem Allah tealaya hem de yaratıklara atfedilebileceğinden, üçüncü sıfat olarak zikredilmiştir. Hasan-ı Basri de "Rahman" sıfatının, Allah'ın dışındaki varlıklara atfedilmesinin caiz olmadığını zikretmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ④

1- Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

2-4- Hamd, âlemlerin rabbi, merhamet eden, bağışlayan ve ceza gününün sahibi olan Allah'a mahsustur.

Hamd ve şükür, sadece, şanı yüce olan Allah'a mahsustur. Allah'tan başka tapınılan herhangi bir şey buna layık değildir. Zira Allah, kullarına sayılamayacak kadar çok nimet vermiştir. Onun nimetlerinin sayısını hiç bir kimse yeterince bilemez.

(الْحَمْدُ) **HAMD:** Allah'ı güzel isim ve sıfatlarıyla övmektir.

(الشُّكْرُ) **ŞÜKÜR:** Allah'ı, verdiği nimetlerden dolayı övmektir. Taberi burada zikredilen "Hamd" kelimesinin, "Şükür" kelimesiyle eş anlamda olduklarını söyleyerek (الْحَمْدُ لِلَّهِ) el-Hamdülillah'a şu şekilde mânâ vermiştir: "Kendisine itaat edilmesi için bütün vasıtaları sağlaması, emirlerinin yerine getirilmesi için mükellef olanların vücut organlarını müsait bir şekilde yaratması, layık olmadıkları halde onları dünyada çeşitli nimetlerle rızıklandırması ve onlara, içi nimetlerle dolu olan ebedi cennete götürecek yolu göstermesi gibi sayısız nimetleri karşılığında, şükredilmek, sadece Allah'a mahsustur. Onun dışında herhangi bir yaratığa ait değildir.

Taberi, Abdullah b. Abbas ve Hakem b. Umeyr'den de "Hamd" kelimesinin, "Şükretmek" mânâsına yorumlandığının nakledildiğini rivayet etmiştir. Dehhak, Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: "(الْحَمْدُ لِلَّهِ) "Elhamdülillah" demek, Allaha şükretmek, ona boyun eğmek, onun nimetlerini, hidayetini, bizi yoktan var etmesini kabul ve ikrar etmektir."

Hakem b. Umeyr, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: **"Sen, Elhamdülillahi Rabbilâlemin" dediğinde Allah'a şükretmiş olursun. O da sana olan nimetlerini artırır."**

Ka'bul Ahbar ise "Elhamdülillah"ın, Allah'ı övmek olduğunu rivayet etmiştir. Bunun, bir nimet karşılığında olup olmadığına dair herhangi bir şey zikretmemiştir.

Taberi, "Elhamdü" kelimesinin (ال) el takısının, umum ifade etmesi için geldiğini bu itibarla "Elhamdülillah"ın, bütün övgü ve şükürler Allah'a mahsustur." demek olduğunu zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer sorulacak olursa ki: "Bütün âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun" ifadesini ve bundan sonra gelen ifadeleri bizzat Allah teala söyleyerek kendini övüyor ve bizlerin de böyle yapmamızı öğretiyor, eğer böyle ise "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." ifadeleri nasıl izah edilecektir? Zira Allah, yardım isteyen değil, yardım eden, ibadet eden değil,

kendisine ibadet edilendir. Yoksa bunlar, Cebraile veya Muhammed'e, söylemeleri emredilen ifadeler midir? Cevaben denilir ki: "Bütün bunlar Allah'ın kelamıdır. Allah bunlarla kendisini övmüş, kullarına da bu şekilde kendisini övmelerini öğretmiştir. Ve onlara demiştir ki: "Deyin ki: "Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz..." Burada takdir edilen "Deyin ki" ifadelerinin, âyetlerin başında açıkça zikredilmemesi, Arapçanın, kısaltmaya ve veciz ifadeye önem verme özelliklerindendir. Zira Arapçada bir mânâ, cümlenin bir kısım kelimelerini düşürmek suretiyle de ifade edilebilirse, düşürülmesi mümkün olan kelimeler düşürülür ve kısa bir şekilde ifade edilir. Burada da durum böyle olmuştur. Nitekim, Abdullah b. Abbas, "Elhamdülillah"ı şöyle izah etmiştir. "Cebrail Muhammed'e dedi ki: "Ey Muhammed, de ki: "Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur."

(رَبِّ الْعَالَمِينَ) **ÂLEMLERİN RABBİ:** İnsanların, cinlerin, meleklerin, göklerin ve yerin rabbi demektir. Arap dilinde "Rab" kelimesi, "Kendisine itaat edilen efendi, bir şeyi düzeltip ıslah eden, bir şeyin sahibi " mânâlarına gelmektedir. Şanı yüce olan rabbimiz, benzeri olmayan, dengi bulunmayan bir rabdır. Yaratıklarına bol nimetler vererek onların durumlarını düzeltip ıslah edendir. O, her şeyi yaratan ve bütün işleri elinde bulunduran bir hükümdardır. Bu itibarla "Rab" kelimesinin üç mânâsının da Allah teala için kullanılması yerindedir.

(الْعَالَمِ) **ÂLEM:** Tüm ümmetleri ve yaratılmışların toplumlarını ifade eder. Böylece insanlar bir âlem, cinler bir âlem, diğer yaratıklar da kendi başlarına birer âlemdirler. Bu kelime, tekili bulunmayan cins isimdir. Her yaratık sınıfına "Âlem" denildiği gibi o sınıfın belli bir çağda yaşayanlarına da "Âlem" denir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Mücahid, "Âlemlerin rabbi" ifadesini, "Cin ve insan âlemlerinin rabbi." şeklinde izah etmişler, Katade "Her sınıf kendi başına bir âlemdir." demiş, Ebul Âliye ise "İnsanlar bir âlem, cinler de bir âlemdir. Bunların dışında olan varlıklar ise on sekiz bin veya on dört bir âlemdir." demiştir.

(الرَّحْمَنِ) **RAHMAN:** "Rahmeti, esirgemesi bütün yaratıklarını kaplayan" demektir.

(الرَّحِيمِ) **RAHİM:** "rahmeti ve bağışlaması, özellikle müminleri kapsayan" demektir. Allah tealanın bu iki sıfatının mânâları, besmele izah edilirken açıklanmıştır. Bu sıfatların, besmelede zikredildikten sonra, Fatihada da tekrar edilmeleri, besmelenin, fatihadan bir âyet olmayıp kendi başına müstakil bir âyet olduğunu göstermektedir. Zira, Allah tealanın kitabında, aralarında fasıla bulunmaksızın, aynı lafızlarla tekrar eden iki âyet mevcut değildir.[1]

(مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) **CEZA GÜNÜNÜN SAHİBİ:** "Sahip" diye tercüme

edilen "Mâlik" kelimesi üç şekilde okunmuştur:

Birinci okunuş şekli: (مَلِكِ) Melik'tir. Anlamı ise "Hükümdar, mülk sahibi" demektir. Bu okunuş şekline göre âyetin mânâsı şöyledir: "Varlıkların, hesaba çekilip ceza veya mükâfatlandırılacakları kıyamet gününün hükümdarı, ve tek sahibi yalnızca Allah'tır. Dünyadaki gibi bir kısım zorbalar, orada hükümdarlık, mülk sahibi olma iddiasında bulunamayacaklar, böbürlenemeyecekler ve herhangi bir zulüm ve tasallutta bulunamayacaklardır. Dünyadaki zorba hükümdarlar, âhirette, gerçek hükümdar olan Allah'ı görünce, kendilerinin, küçük ve zelil kimseler olduklarını, büyüklük ve azametin, mülk ve hükümranlığın ise yalnız Allah'a ait olduğunu kesin olarak anlayacaklardır. Allah teala bu hususu başka bir âyette şöyle beyan etmiştir. "O gün insanlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli değildir. "Bugün hakimiyet ve mülk kimindir?" diye sorulur."(27)

Bu kelimenin ikinci okunuş şekli (مَالِكِ) Mâlik'tir. Mânâsı ise "Hüküm verme hakkına sahip veya kıyamet gününü getirmeye gücü yeten" demektir. Abdullah b. Abbas, bu okunuş şeklini şöyle izah etmiştir. "İnsanların cezalandırılacakları veya mükâfatlandırılacakları kıyamet gününde hüküm verme yetkisi, sadece Allah'a aittir. Dünyada olduğu gibi o gün, Allah'ın dışında hiç bir kimse hüküm veremeyecektir."

Abdullah b. Abbas, bu şekildeki izahından sonra şu âyetleri okumuştur. "Cebrail ve meleklerin saf saf dizildikleri gün Rahman olan Allah'ın izin verdiği ve doğru konuşan hariç, onun huzurunda kimse konuşamaz."(28) "O gün kendilerini Allah'ın huzuruna davet edene uyacaklar, kimse yan çizemeyecektir. Rahman olan Allah'ın azameti karşısında sesler kısılacak, fısıltıdan başka hiçbir şey işitmeyeceksin."(29) .. (Melekler) ancak Allah'ın razı olduğu kimseye şefaat edebilirler..."(30)

Taberi, birinci okunuş şeklinin şu sebeplerden dolayı tercihe şayan olduğunu söylemiştir: Hükümran ve mülk sahibi olmak aynı zamanda karar yetkisine sahib olmayı ve hüküm verme gücünde olmayı da kapsar. Halbuki (مَالِكِ) Malik kelimesi, "Hüküm verme yetkisini haiz." şeklinde izah edildiği takdirde, hükümranlığı ve mülk sahipliğini ifade etmez. Âyetleri daha kapsamlı mânâda almak elbetteki daha uygundur. Diğer yandan, bu âyetten önceki âyetlerde, Allah teala bütün âlemlerin rabbi, yani kendisine itaat edilen efendisi, düzeltip ıslah edeni ve sahibi olduğunu beyan etmiştir. Hemen o âyetin sonunda da aynı anlamı değişik bir kelime ile ifade etmesi elbetteki ilahi kelama uygun değildir. Bu itibarla "Melik" şeklindeki okunuş biçimini esas alıp kıyamet gününde bütün mülkün ve hükümranlığın ona ait olduğunu söylemek "Mâlik" şeklindeki kıraatı esas alarak "Kıyamet gününde hüküm vermeye sadece o yetkilidir." demekten daha evladır.

27 Mü'minûn suresi, 40/16
28 Nebe' suresi, 78/38
29 Tâhâ suresi, 20/108

Bu kelimenin üçüncü okunuş şekli ise (مالك) Mâlike'dir. Mânâsı ise "Ey kıyamet gününün sahibi" demektir. Âyeti bu şekilde okuyanlar, bundan sonra gelen âyetle bu âyet arasında bağlantıyı kuvvetlendirmek için böyle okumuşlardır. Zira bunlara göre bu ve bundan sonra gelen âyetlerin mânâsı şöyledir: "Ey, kıyamet gününün sahibi, ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz..."

Taberi, bu okunuş şeklinin de tercihe şayan olmadığını beyan etmiş, daha sonra gelen âyetlerle irtibatı kuvvetlendirme gerekçesinin doğru olmadığını zikretmiştir. Zira Abdullah b. Abbas, Cebrailin, Allah tealanın, Resulullaha "Ey Muhammed, de ki: âlemlerin rabbi olan, rahman ve rahim olan ve kıyamet gününün sahibi olan Allah'a hamdolsun. Ey Muhammed, yine de ki: "Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz." şeklinde emrettiğini söylediğini rivayet etmiştir. Böylece bu okunuş şekline ihtiyaç kalmamıştır.

(يَوْمِ الدِّينِ) CEZA GÜNÜ: "Ceza günü" diye tercüme edilen (يَوْمِ الدِّينِ) "Yevmiddin" ifadesindeki "Din" kelimesinin mânâsı "Cezalandırma ve amellerin karşılığını verme" demektir. Şu âyet-i kerimelerde geçen "Din" kelimesi de bu anlamdadır." Hayır, hayır doğrusu siz, dini yalanlıyorsunuz."[31] Yani, cezalandırılmayı yalanlıyorsunuz. "Eğer cezalandırılmayacaksanız ve şayet sözünüzde sadıksanız, o çıkmak üzere olan canı geri çevirsenize."[32]

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Katade ve İbn-i Cüreyc de buradaki "Din" kelimesinden maksadın, "Cezalandırma ve hesaba çekme" olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir. (يَوْمِ الدِّينِ) "Yevmiddin" demek, "Yaratıkların hesaba çekildiği gün" demektir ki o da "Kıyamet günüdür." Allah, o gün yaratıklara, yaptıkları amellerin karşılığını verecektir. Hayıra hayır, şerre de şer karşılığını verecektir. Ancak, affettikleri müstesnadır. Çünkü emir onundur." Zira Allah teala şöyle buyurmuştur: "... İyi biliniz ki, yaratmak ve emretmek ona mahsustur..."[33]

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ⑤

5- Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz.

Ey Allahım, başkasına değil ancak sana boyun eğeriz, sana kulluk ederiz. Sana ibadet ederiz. Ey Allahım, yaptığımız ibadetlerde, itaatlerde ve bütün işlerimizde ancak senden yardım dileriz. Senden başka hiçbir varlıktan yardım dilemeyiz. Seni inkâr eden kâfirler ise işlerinde senin dışındaki taptıkları putlardan

31 İnfitar suresi, 82/9
32 Vakıa suresi, 56/86-87
33 A'raf suresi, 7/54

yardım dilerler. Biz bunlardan beriyiz.

Abdullah b. Abbas, bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Cebrail Muhammed (s.a.v.)'e Allah tealanın şöyle buyurduğunu söylemiştir. "Ey Muhammed, de ki: "Ey rabbimiz, ancak seni birler, senden korkar ve sana ümit bağlarız."

Taberi, âyetin "Senden korkar ve sana ümit bağlarız." şeklindeki izahı yerine "Sana boyun eğer ve sana teslim oluruz." şeklinde izah etmenin daha uygun olacağını söylemiştir. Zira âyette zikredilen "Ancak sana kulluk ederiz." ifadesi her şeyden önce, boyun eğmeyi ve teslim olmayı ifade eder. Korku ve rica da "Boyun eğme" ifadesi içinde mevcuttur." demiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Allah teala hem kullarına, kendisine itaat etmelerini emrediyor hem de itaat etmelerinde kendisinden yardım dilemelerini emrediyor. Allah'ın, kullarına, kendisine itaat etmelerini emrettikten sonra, itaat etmelerinde kendilerine yardım etmemesi mümkün müdür? O halde kulun, rabbinden, itaatte kendisine yardımcı olmasını dilemesinin mânâsı nedir? Buna cevaben denilir ki: "Kul, rabbinden, geçmişteki itaatlerine dair yardım istememekte, gelecekteki itaatlarına dair yardım istemektedir. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira, Allah tealanın, kullarına verdiği emirleri yerine getirecekleri güç ve imkânları bahşettikten sonra yine de o emirleri yerine getirirken onlara yardım etmesi, Allah'ın, kullarına olan bir lütfudur. Allah'ın, günah işlemeye dalan ve Allah sevgisinden uzak olan kullarına, itaatte yardım etmeyip bu lütfunu kesmesi, buna mukabil Allah'a kullukta bütün gayretini harcayan ve ona itaate koşan kuluna, itaat etmesi için yardım etme lütfunda bulunması Allah için ne bir kötü idaredir ne de hükümlerinde zulmetmektir. O halde kulun, itaatte rabbinden yardım dilemesi isabetli bir davranıştır.

Allah tealanın, kullarına, kendisine itaat ederken yine kendisinden yardım istemelerini emretmesi, işleri Allah'a bırakan "Kaderci"lerin iddialarını boşa çıkaran en güzel delillerdendir. Kaderciler Allah tealanın, kuluna bir şeyi emredip veya kulunu bir işle yükümlü kılıp sonra da ona yardım etmemesini imkânsız görmüşlerdir. Bunların ifadelerine göre, Allah'ın, bir şeyi emretmesi halinde o hususta kuluna yardım etmesi gereklidir. Kulun, o emri yerine getirirken Allah'dan yardım istemesi lüzumsuzdur. Bunların görüşüne göre "Ey Allahım, ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." diyen kimse "Ey Allahım, ancak sana ibadet eder ve senin bize zulmetmemeni isteriz." demiş olur. Halbuki bütün Müslümanlar: "Ey Allahım, ancak senden yardım dileriz." diyenin sözünün doğru: "Ey Allahım, sen bize zulmetme." diyen kimsenin sözünün ise yanlış olduğu hakkında birleşmişlerdir. Bu da "Kaderiyyeci"lerin, âyeti: "Ey Allahım, sen bizden yardımını kesme, senin bizden yardımını kesmen bir zulümdür." şeklinde yorumlamalarının yanlış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilirse ki "Âyette niçin önce "Ancak sana ibadet

ederiz." denildi? Daha sonra da "Ancak senden yardım dileriz." denildi? Halbuki önce, ibadet etmede yardım edilmesi istenilmeli daha sonra da ibadet edildiği bildirilmeliydi." Cevaben denir ki "Allahın yardımı olmadan ibadet edilemeyeceğinden, ibadet etmekle yardım istemek birbirinden ayrı olmayan şeylerdir. Kul isterse önce yardım dileyip ibadet ettiğini beyan etsin, isterse ibadet ettiğini bildirip yardım dilesin farketmez. Kişinin, ihtiyacını karşılayan insana "İhtiyacımı giderdin. Bana büyük bir iyilik ettin." demesiyle "Bana büyük bir iyilik ettin. İhtiyacımı giderdin." demesi, aynı şeylerdir. İşte âyetteki ifade de bu mânâdadır. Bu sebeple, âyetteki "Ancak sana ibadet ederiz." ifadesi "Ancak senden yardım dileriz." ifadesinden önce gelmesine rağmen, manen daha sonra gelmiş gibidir." diyenlerin sözleri isabetli değildir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilirse ki "Âyette "ancak sana" diye tercüme edilen "İyyake" zamirleri niçin iki kere zikredilmiştir de bir kere zikredilmemiştir? Cevaben denilir ki: "Bu zamirler, fiillerden önce gelmeyip sonra gelecek olsalardı Arapçanın üslübu gereği, tekrar edilmeleri gerekirdi ve (نَعْبُدُكَ) Nabüdüke ve (نَسْتَعِينُكَ) Nestainüke denilirdi. Bu zamirlerin, fiillerden önce gelmeleri halinde de tekrar edilmeleri Arapçadaki ifade şekillerine uygundur. Ve daha fasih bir ifadedir.

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ
عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

6-7 Sen bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Ga'zaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil.

Ey Allah'ım, kendilerine nimet verdiğin kullarını muvaffak kıldığın o doğru yolda, bizleri de kararlı olmaya muvaffak kıl. Bizleri, kendilerine itaatta bulunma ve ibadet etme nimetini verdiğin, meleklerin, Peygamberlerin, imanında sadık insanların, şehitlerin ve salih kullarının yoluna ilet.

(اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) **"Sen bizi doğru yola ilet."** âyet-i kerimesindeki "Bizi ilet" diye tercüme edilen (اِهْدِنَا) "İhdina" kelimesi (هِدَايَة) "Hidayetün" kökünden türemiştir. Mânâsı "Açıklamak, göstermek, götürmek, başarılı kılmak"tır.

Taberi buradaki ifadenin, "Sen bizi doğru yolda kararlı olmaya muvaffak kıl. O yolda yürümekte bize başarı ihsan et." mânâsına geldiğini söylemiş ve Abdullah b. Abbas'ın da âyeti bu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir. Dehhak'tan, Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Cebrail, Muhammed'e dedi ki: "Ey Muhammed, de ki: "Sen bize doğruya götüren yolu ilham

et." Allah tealanın, Muhammede doğru yolu ilham etmesi, onu muvaffak kılması demektir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin ifade ettiği mânâ, bundan önceki âyetin ifade ettiği mânâ gibidir. Yani bu âyette de kul'a, rabbine itaat etmekte kararlı olmaya muvaffak kılınmasını istemesi emredilmektedir. Buna göre bu ve bundan önceki âyetlerin mânâsı şöyledir: "Ey Allahım, sadece sana ibadet ederiz. Senin hiç bir ortağın yoktur. İbadeti senin dışındaki ilah ve putlara değil, yalnızca sana tahsis ederiz. Sen bize, sana ibadet etmemizde yardım et. Sen bizleri, kendilerine nimet verdiğin Peygamberlerini ve itaatkâr kullarını muvaffak kıldığın yola ve usule muvaffak kıl."

Taberi diyor ki: "Hidayetin, başarıya ulaştırma mânâsına geldiği Arap dilinde yaygın olan bir husustur. Nitekim şu âyetteki hidayetten türetilen (لاَ يَهْدِى) Layehdî kelimesi de bu anlamdadır." (وَاللّٰهُ لا يهدى القوم الظالمين) "... Allah zalim kavmi hidayete erdirmez..."(34) Yani Allah, zalim bir kavmi hakka muvaffak kılmaz. Gönüllerini imana açmaz. Bir kısım âlimler, "Sen bizi hidayete erdir." ifadesini "Sen bizim hidayetimizi artır." şeklinde izah etmişlerdir.

Taberi, bu izah şekliyle şu üç mânâdan birinin kastedileceğini söylemiştir.

Birincisi: Burada ifade edilen "Hidayetin artırılmasından" maksat, "Açıklamak" demektir. Yani, Allah teala Resulullaha, farz kılınan emirlerin açıklanmasını istemesini emretmiştir ve Resulullah "Ey Allahım, sen bana farz kıldığın emirleri açıkla." demekle memurdur. Taberi diyor ki: "Bu izah şekli doğru değildir. Zira, Allah, kuluna farz kıldığı her ibadeti açıklayarak ve delillerini zikre derek farz kılar. Artık emir ve yasakların açıklanmasını istemeye gerek yoktur.

İkincisi: Buradaki hidayetin artırılmasından maksat, "Yeni emirlerin farz kılınmasıdır." Buna göre Resulullahın, Allah tealadan, yeni ibadetler farz kılmasını talep etmesi istenmektedir. Kul'un böyle bir şeyi istemesi söz konusu olmayacağından bu izah tarzı da isabetli değildir.

Üçüncüsü: Buradaki hidayetin artırılmasından maksat, kul'un, rabbinden yardım ve tevfikini artırmasını istemesidir. Bunu, kul'un geçirdiği ömründe yapmış olduğu ameller için istemesi beklenemez. Çünkü o ameller geçmiştir, onlar için yardım istenemez. Fakat kul'un, bu yardımı gelecekte yapacağı ameller için istemesi doğrudur. Bu da bizim izah ettiğimiz şekle uygundur. Ve kadercilere bir cevaptır. Zira onlar, Allah tealanın mükellef kıldığı her görevde kul'una yardım etme mecburiyetinde olduğuna inanırlar. Halbuki âyette kul'un yükümlü ol-

---

34 Al-i İmran suresi, 3/86

duğu ibadetleri yerine getirmek için rabbinden yardım ve tevfik istemesi emredilmektedir.

Taberi diyor ki: "Diğer bir kısım âlimler de "Sen bizi doğru yola ilet" ifadesini, "Sen bizi, âhirette cennetin yoluna ilet." şeklinde izah etmişlerdir. Bunun bir benzeri olarak ta şu âyeti zikretmişlerdir." ... Onlara cehennemin yolunu gösterin."[35] Allah tealanın, "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." kelamı, bu âyetin bu şekilde yorumlanmasının doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, sahabi ve tabiinden olan bütün müfessirler bu âyette zikredilen "Sırat" kelimesinin, âhiretteki sırattan başka bir sırat olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu sebeple "Sen bizi doğru yola ilet." ifadesini "Sen bize cennetin yolunu göster." şeklinde izah etmek doğru değildir. Doğru olan: "Sen bizi, ömrümüzün geri kalan bölümünde hidayetten ayırma. Onda kararlı kıl." şeklindeki izahtır.

"Doğru yol" diye tercüme edilen (صراط المستقيم) "Sıratelmüstakim" ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Taberi, diyor ki: "Müfessirler aslında (صراط المستقيم)in "Kendisinde eğrilik bulunmayan açık bir yol. "mânâsına geldiği hakkında ittifak etmişlerdir. Fakat Araplar Sırat-ı müstakim"i mecazi olarak, her doğru söz ve amel için kullanmışlardır. Bu âyetteki (صراط المستقيم) "Sıratel Müstakim"in mecazi mânâda anlaşılması daha evladır.

Taberi diyor ki: "Âyeti şu şekilde izah etmek daha uygundur. "Ey Allahım, sen bizi, razı olduğun şeylerde ve kendilerine nimet verdiğin kullarını muvaffak kıldığın doğru söz ve amellerde kararlı olmaya muvaffak kıl." Evet işte (صراط المستقيم) "Sıratel müstakim"in mânâsı budur. Zira, Allahın, kendilerine nimet verdiği Peygamberlerin, sıddıkların ve şehitlerin muvaffak kılındıkları şeylere muvaffak kılınan bir kul İslâmı kabule, Peygamberleri tasdike, Allah'ın kitabına sımsıkı sarılmaya, Allah'ın emrettiklerini yapmaya, yasaklarından kaçınmaya, Peygamberin usulüne uymaya, Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve bütün salih kulların izini takibetmeye muvaffak kılınmış olur. İşte bütün bunlar (صراط المستقيم) "Sıratel müstakim"dir.

Taberi diyor ki: "Kur'an-ı kerimin tercümanları" diye adlandırılan sahabi ve tabiin, sıratel müstakim'in mânâsı hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Ancak bu görüşlerin hepsinin anlamı, bizim tercih ettiğimiz görüşün anlamına varmaktadır.

Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ud, (صراط المستقيم) "Sıratel müstakim"den maksadın, Allah tealanın kitabı olduğunu rivayet etmişlerdir. Cabir b. Abdullah,

35 Saffat suresi, 37/23

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Abdurrahman b. Zeyd, İbn-i Sem'an el-Ensari (صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) "Sıratel müstakim"den maksadın "İslam" olduğunu söylemişlerdir. Muhammed b. el-Hanefiyye ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre (صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) "Sıratel müstakim"den maksat, Allahın dinidir. Ebul Aliye ve Hasan-ı Basriden nakledilen başka bir göre,(صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) sıratel müstakim'den maksat, Resulullah (s.a.v.) ve kendisinden sonra Halife olan iki sahabisi Hz. Ebubekir ve Hz. Ömerdir.

Hz. Ali'den, Resulullah'ın (صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) "Sıratel müstakim"i "Kur'an" olarak, Nüvvaz b. Sem'andan da Resulullah'ın, (صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) "Sıratel Müstakim"i "İslam" olarak izah ettiği Taberi tarafından rivayet edilmiştir.

صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

"Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna" Taberi diyor ki:"Resulullaha şöyle emredildi: "Ey Muhammed, de ki: "Rabbimiz, sen bize, kendilerine itaat ve ibadet etme nimetini verdiğin meleklerin, Peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve salih kulların doğru yoluna ilet." Bu âyet-i kerime, Allah tealanın şu âyetlerine benzemektedir. "... Eğer onlar kendilerine öğüt edileni yapmış olsalardı elbette onlar için daha hayırlı ve daha sağlam olurdu." "O zaman elbetteki onlara, katımızdan büyük bir mükâfat verirdik." Ve onları muhakkak ki doğru yola iletirdik." "Kim, Allaha ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Allahın, kendilerine nimet verdiği Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaştırlar."[36]

Abdullah b. Abbas, "Kendilerine nimet verilenler"den maksadın, "Allah'ın, kendilerine itaat ve ibadet etme nimetini bahşettiği melekler, Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kullar." olduğunu söylemiştir. Rebi' b. Enes, onlardan maksadın, "Peygamberler." Veki', onlardan maksadın, Müslümanlar, Abdurrahman b. Zeyd:" Muhammed (s.a.v.) ve onunla birlikte bulunanlar olduklarını söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, itaatkârların itaatlerinin, ancak Allah'ın onlara lutfetmesiyle gerçekleşeceğine dair açık bir delildir. Zira Allah teala, **"Kendilerine nimet verilenlerin yoluna"** ifadesini zikrederek kullara verilen bütün nimetlerin ve kulların yaptıkları bütün ibadetlerin, Allah tarafından onlara bahşedilen bir lütuf olduğunu belirtmektedir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Niçin burada kendilerine nimet verilenlerin kimler oldukları ve o nimetlerin neler oldukları zikredilmemiştir?" cevaben denilir ki: "Araplar konuşmalarının bir kısmıyla ifade etmek iste-

---

36 Nisa suresi, 4/66-68

dikleri şeyleri ifade edebilirlerse, sözü kısa keserler, her şeyi zikretmeye lüzum görmezler. **"Kendilerine nimet verdiğin kimseler"** ifadesi de bu kabildendir. Zira Allah teala, bundan önceki âyetlerde kullarına, kendisinden yardım istemelerini ve doğru yolda devam etmeye muvaffak kılınmalarını dilemelerini emretmiştir. Böylece, buradaki "nimet"ten maksadın, "Seçkin kulların tuttukları sağlam yol ve sırat-ı müstakim" olduğu anlaşılmıştır. Böylece bunları açıkça zikretmeye ihtiyaç kalmamıştır. (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ) **"Gazaba uğrayanlarınkine değil."** Taberi diyor ki: "Gazaba uğrayanlardan maksat, Allah tealanın şu âyette beyan ettiği Yahudilerdir. "De ki: Allah tarafından bir cezaya çarptırılma bakımından bunlardan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Onlar o kimselerdir ki, Allah onlara lanet etmiş, gazabına uğratmış, o kimselerden maymunlar, domuzlar ve Tağuta tapanlar yapmıştır. İşte bunlar, makamları en kötü, yolları da en sapık olanlardır."(37)

Taberi yine diyor ki: "Gazaba uğrayanlar"dan maksadın, Yahudiler olduğu, Adiy b. Hâtim ve Abdullah b. Şakiyk'in Resulullahtan rivayet ettikleri bir hadiste de zikredilmiştir. Ayrıca, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Rebi' b. Enes, Abdullah b. Zeyd ve babası Zeyd de "Gazaba uğrayanlar"dan maksadın, Yahudiler olduğunu söylemişlerdir.

Adiy b. Hâtim diyor ki:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ الْقَوْمُ: هٰذَا عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ وَجِئْتُ بِغَيْرِ أَمَانٍ وَلاَ كِتَابٍ. فَلَمَّا دُفِعْتُ إِلَيْهِ أَخَذَ بِيَدِي، وَقَدْ كَانَ قَالَ قَبْلَ ذٰلِكَ إِنِّي لأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَ اللّهُ يَدَهُ فِي يَدِي، قَالَ: فَقَامَ فَلَقِيَتْهُ مِرْأَةٌ وَصَبِيٌّ مَعَهَا. فَقَالاَ: إِنَّ لَنَا إِلَيْكَ حَاجَةً. فَقَامَ مَعَهُمَا حَتَّى قَضَى حَاجَتَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي حَتَّى أَتَى بِي دَارَهُ، فَأَلْقَتْ لَهُ الْوَلِيدَةُ وِسَادَةً فَجَلَسَ عَلَيْهَا، وَجَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَحَمِدَ اللّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: مَا يُفِرُّكَ أَنْ تَقُولَ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّهُ. فَهَلْ تَعْلَمُ مِنْ إِلٰهٍ سِوَى اللّهِ؟ قَالَ: قُلْتُ لاَ، قَالَ: ثُمَّ تَكَلَّمَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا تَفِرُّ أَنْ تَقُولَ اللّهُ أَكْبَرُ، وَتَعْلَمُ أَنَّ شَيْئاً أَكْبَرُ مِنَ اللّهِ؟ قَالَ: قُلْتُ لاَ، قَالَ: فَإِنَّ الْيَهُودَ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ وَإِنَّ النَّصَارَى ضُلاَّلٌ. قَالَ: قُلْتُ فَإِنِّي جِئْتُ مُسْلِماً، قَالَ: فَرَأَيْتُ وَجْهَهُ تَبَسَّطَ فَرَحاً.

"Resulullah mescitte otururken onun yanına vardım, orada bulunanlar

37 Maide suresi, 5/60

benim için "Bu, Adiy b. Hâtim"dir. Dediler. Ben emansız (herhangi bir kişinin himayesine sığınmadan) ve yazısız olarak (Bir müsaade yazısı olmadan) Medine'ye gelmiştim. Resulullah'a doğru yönelince elimden tuttu. Resulullah daha önce şöyle buyurmuştu: "Umarım ki Allah, onun elini benim elime verir." Resulullah ayağa kalktı. O sırada huzuruna, yanında bir çocuk bulunan bir kadın geldi. O ikisi, "Senden bir isteğimiz var." dediler. Resulullah varıp onların ihtiyaçlarını karşıladı. Sonra benim elimden tutup evine kadar götürdü. Hizmetçi, altına minder koydu. Resulullah üzerine oturdu. Ben de önüne oturdum. Resulullah, Allah'a hamdedip onu övdükten sonra şöyle buyurdu: "Lailahe İllallah" (Allah'dan başka ilah yoktur.) Demekten seni kaçıran nedir? Sen, Allah'tan başka bir ilah olduğunu biliyor musun?" Dedim ki: "Hayır." Sonra biraz konuştu, daha sonra şöyle buyurdu: "Sen, herhangi bir şeyin Allah'tan daha büyük olduğunu biliyor da mı "Allahu Ekber" (Allah en büyüktür.) Demekten kaçınıyorsun?" dedim ki: "Hayır." Buyurdu ki: "Şüphesiz ki Yahudiler kendilerine gazap edilenlerdir. Hıristiyanlarsa sapanlardır. "Dedim ki: "Ben Müslüman olarak geldim." Bu sırada baktım ki, Resulullahın yüzü sevinçten parlıyor..."(38)

Abdullah b. Şakiyk diyor ki:

قال أخبرنى عبد اللّه بن شقيق انه أخبره من سمع النبى ﷺ وهو بوادى القرى وهو على فرسه وسأله رجل من بلقين فقال يا رسول اللّه من هولاء قال هولاء المغضوب عليهم فاشار الى اليهود، فقال من هولاء قال هؤلاء الضالون يعنى النصارى.

"Bir adam Resulullahın, vâdi el-Kurâda atının üzerindeyken: "Belkiyn" kabilesinden birisinin ona şu soruyu sorduğunu işittiğini söyledi. "Ey Allahın Resulü, şunlar kimlerdir?" Resulullah: (Yahudileri göstererek) "Bunlar, gazaba uğrayanlardır." buyurdu. Adam: "Şunlar kimlerdir?" diye sordu. Resulullah: (Hıristiyanları kastederek) "Onlar da sapanlardır." buyurdu.(39)

Âyette zikri geçen "Allahın gazabı" çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bazılarına göre bundan maksat, Allah'ın, gazabettiği kimseleri fiilen cezalandırması demektir. Bu cezalandırma dünyada da olabilir, âhirette de. Bu konuda âyet-i kerimelerde şöyle buyurulmaktadır: **"Bizi gazaplandırınca, onlara, layık oldukları cezayı verdik. Hepsini suda boğduk."**(40) **"... Onlar o kimselerdir**

---

38 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 1 bab: 2, Hadis No: 2953

39 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 77

ki, Allah onlara lanet etmiş, gazabına uğratmış, o kimselerden, maymunlar, domuzlar ve tağuta tapanlar yapmıştır..."[41]

Diğer bir kısım âlimlere göre, "Allah'ın gazap etmesinden maksat, gazaba uğrattığı kimseleri sözle kınamasıdır." Başka bir kısım âlimlere göre ise, âyette zikredilen "Gazap"tan maksat, Allahın onlara kızması ve öfkelenmesidir. Ancak Allah tealanın kızması ve öfkelenmesi, kulların kızması ve öfkelenmesine benzememektedir.

Âyet-i kerimede geçen (ولا الضالين **) "Sapanlarınkine değil"** ifadesi hakkında Taberi diyor ki: Âyette zikredilen "Sapanlar"dan maksat, Allah tealanın şu âyeti kerimesinde beyan ettiği Hıristiyanlardır. "De ki: Ey kitap ehli, hakkın dışına çıkarak, dininizde aşırı gitmeyin, daha önce sapmış, bir çoklarını da saptırmış ve böylece doğru yolu kaybetmiş bir kavmin heva ve heveslerine uy mayın."[42]

Taberi diyor ki: "Arap dilinde, her doğru yoldan ayrılan ve sağlam yolu tutmayan kimseye "sapık" denir. Allah'tealanın, HIristiyanları "Sapık" olarak vasıflandırması, onların, hak dini bırakıp başka yolu tutmalarındandır. Eğer: "Yahudiler de böyle değil midir?" diye sorulacak olursa cevaben denir ki: "Evet, onlar da öyledir." Yine eğer "Allah teala niçin sapıklık sıfatını Hıristiyanlara, "gazaba uğrama" sıfatını da Yahudilere tahsis etmiştir?" denilecek olursa cevaben denir ki: "Her iki fırka da hem gazaba uğramıştır, hem de sapıktır." Fakat Allah teala, bu fırkalardan herbirini, kullarına iyice tanıtmak için, her birine ayrı sıfatlar tahsis etmiştir. Bu sıfatlar onlarda gerçekten var olan sıfatlardır.

Taberi diyor ki: "Kadercilerden (Kaderi inkâr eden Kaderiyye fırkasından) bazı kıt anlayışlılar, Allah tealanın, HIristiyanları "Sapıklık"la vasıflandırmasıyla, sapma işini onlara isnad ettiğini, onları kendisinin saptırdığını zikretmediğini, bu itibarla kul'un yaptığı işlerde Allahın bir katkısının bulunmadığını, kul'un kendi işini kendisinin yarattığını söylemişlerdir. Bunlar Arap dilinin genişliğini ve kullanış şeklini bilmemektedirler. Eğer durum, bu kıt anlayışlıların iddia ettikleri gibi olsaydı, herhangi bir sıfatla sıfatlananın veya kendisine herhangi bir iş isnad edilenin, sıfat ve işine herhangi bir şeyin sebep olduğunu söylemek mümkün olmazdı. Ve her iş ve sıfatı, asıl sebebine isnad etmek mecburiyti hasıl olurdu. Mesela, rüzgâr ağacı sallayınca "Ağaç sallandı" demek doğru olmazdı. Yine, deprem sarstığında "Yer sarsıldı" demek doğru olmazdı. "Rüzgâr ağacı sallandı." "Deprem yeri sarstı." demek gerekirdi. Allah teala şu âyet-i kerimede "Götürme" işini gemiye isnad etmiştir. Halbuki asıl götüren ge mi değil, diğer sebeplerdir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: "Sizi karada ve de

40 Zuhruf suresi, 43/55
41 Maide suresi, 5/60
42 Maide suresi, 5/77

nizde yürüten Allah'tır. Gemi, içindekileri tatlı bir rüzgarla muntazam götürürken..."[43] Bu âyet-i kerime, kadercilerin, Allah tealanın, Hıristiyanları "Sapanlar" diye vasıflandırmasından hareket ederek belli kanaatlara varmalarını reddetmektedir. Diğer yandan, Allah teala, bir çok âyet-i kerimesinde, saptıranın da hidayete erdirenin de kendisi olduğunu açıkça beyan etmiştir. Şu âyet-i kerime de buna işaret etmektedir: **"Ey Muhammed, heva ve hevesini kendine ilah edinen, Allah'ın da (Adaleti hak ettiğini) bilerek saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim hidayete erdirebilir? "Düşünmez misiniz?"**[44] Görüldüğü gibi, Allah teala bu âyette, saptıranın da doğru yola götürenin de sadece kendisi olduğunu beyan etmiştir, ancak Kur'an-ı Kerim Arap diliyle indiğinden, Arapça'da da meydana gelen herhangi bir iş, asıl sebebine isnad edildiği gibi asıl sebebin dışındaki şeylere de isnad edilebildiğinden, rüzgarın salladığı ağaca "Ağaç sallandı" demek mümkündür. Bu itibarla, Allah tealanın yarattığı bir ameli, kul'un kazanmış olması halinde "Bu ameli kul yaptı" demek caizdir. Zira kul o işi kendi iradesiyle tercih etmiş ve yapmaya girişmiştir. Allah ta onu var etmiş ve icadetmiştir.

Taberi diyor ki: "Kur'an-ı kerime dil uzatan inkârcılardan bazıları şu soruyu sorarlar: "Sen, kitabının başlangıcında açıklama ve ifade etme metodunu izah ederken diyorsun ki "Açıklamanın en üstün derecesi ve mükemmel olanı, bir şeyi açıklamak isteyen kişinin düşüncelerini en güzel şekilde ortaya koyan sözü söyleyenin, maksadını en güzel şekilde beyan eden ve sözü dinleyenin anlamasına en yakın olanıdır." Yine diyorsun ki: "Açıklamaların ve ifade etmelerin en üstünü Allahın kelamıdır. Zira o, diğer bütün sözlerden daha üstündür ve bütün şekillerinin en üst mertebesindedir. Madem ki durum böyledir o halde "Ümmül Kur'an" olan fatihanın yedi âyet şeklinde uzatılmasının sebebi nedir? Halbuki bu surenin kapsadığı mânâların hepsini şu iki âyet ifade etmektedir. "O, ceza gününün sahibidir." "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." Evet, Allah'ın, ceza gününün sahibi olduğunu idrak eden kimse, onun güzel isimlerini de yüce sıfatlarını da idrak etmiş olur. Yani, âlemlerin rabbi olduğunu, rahman ve Rahim olduğunu da bilir. Yine, Allah'a itaat eden, dininde Allah'ın, kendilerine nimet verdiği kimselere uyar ve Allah'ın saptırdığı kimselerden de uzak durur. Yani, **"Sen bizi doğru yola ilet." "Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil."** şeklinde niyazda bulunmaya ihtiyaç kalmazdı." Bu soruyu soran kimseye denir ki: "Allah teala, Resulullah (s.a.v.)'e indirmiş olduğu kitapta, Resulullah ve ümmeti için daha önceki Peygamberlere ve ümmetlere göndermediği hüküm ve

43 Yunus suresi, 10/22
44 Câsiye suresi, 45/23

mânâları zikretti. Zira Allah Allah tealanın, Kur'andan önce herhangi bir Peygamberine indirmiş olduğu kitap, Kur'an-ı Kerimin kapsadığı mânâ ve hükümlerin sadece bir bölümünü kapsamıştır. Mesela Tevrat, bir kısım öğütler ve açıklamalardan ibarettir. Zebur, Allah'ı övme ve onu yüceltmeden ibarettir. İncil, öğütler ve ibretlerden ibarettir. Bu kitaplardan herhangi birinde, kendisine indirileni tasdik eden bir mucize bulunmamaktadır.

Resulullah'a indirilen Kur'an-ı Kerim ise bütün bu mânâları ve bunlara ilaveten bunlarda bulunmayan mânâları da kuşatmaktadır. Kur'an-ı Kerimin diğer kitaplardan üstünlüğünü gösteren en belirgin özelliklerinden bazıları şunlardır: Kur'anın kelime ve cümlelerinin diziliş şekli çok mükemmeldir. Bir şeyi vasaflandırması görülmedik bir şekildedir. Kelime ve cümlelerin birbirleriyle olan uyumu harika bir biçimdedir. Öyle ki hatipler onun en küçük surelerinden birini dahi düzenlemekten, edipler onun nitelemelerinden bir kısmını dahi yapmaktan âciz kalmışlar, şairler, onun kelime ve cümlelerinin birbirleriyle olan uyumu karşısında şaşırıp kalmışlardır. Dâhilerin akılları, onun bir benzerini yapma imkânını bulamamışlardır. Ona teslim olmaktan, onun, bir ve kahredici Allah tarafından gönderildiğini itiraf etmekten başka bir çare bulamamışlardır.

Kur'an-ı Kerim, diğer yandan, gökten yeryüzüne indirilen herhangi bir kitapta bulunmayan bir kısım teşbihler, sakındırmalar, emirler, yasaklar, kıssalar, tartışmalar ve hikmetler ihtiva etmektedir.

İşte bu sebepledir ki "Ümmül Kur'an" olan fatihada görüldüğü gibi Kur'anın herhangi bir suresindeki tafsilat, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hak Peygamber olduğunu göstermesi içindir. Daha önce de anlatıldığı gibi, Allah tealanın, önceden görülmeyen bir takım nitelendirmeleri ve kelime ve cümlelerinin harika bir şekilde dizilmelerini Kur'anda toplaması, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğinin hak olduğunu göstermesi içindir. Kur'an-ı kerimdeki vasıflandırmalar o kadar mükemmel ve kelimelerinin diziliş şekli o kadar harikadır ki, bunlar ne şiirlerin vezinlerine ve kâhinlerin vezinli konuşmalarına, ne hatiplerin hutbelerine ne de edip insanların risalelerine benzer. Bütün yaratıklar bir araya gelse, herhangi bir şeyi onun vasıflandırdığı gibi vasıflandıramaz ve bütün insanlar bir araya gelse onun benzeri bir kitap meydana getiremezler. Mesela, fatiha suresinde zikredilen Allah'a hamdetme, onu yüceltme ve onu övme gibi hususlar kulları, Allah'ın büyüklüğü, hükümranlığı,kudreti ve mülkünün azameti hususunda uyarmak içindir ki kullar, nimetleri karşısında rablerini hatırlasınlar, ona hamdetsinler ve böylece onun daha fazla nimetlerine layık olsun, bolca mükâfatlarını hak etsinler. Allah tealanın, fatiha suresinde kendisini tanıma nimetini lutfettiği kimseleri ve kendisine itaat etmeye muvaffak kıldığı kişileri zikretmesi, kullarının, dinleri ve dünyaları hususunda ellerinde bulunan nimetlerin hepsinin Allah tarafından olduğunu onlara bildirmesi içindir. Böylece bütün isteklerini Allah'a yöneltsinler, ihtiyaçlarını sadece ondan

istesinler. Onun dışındaki put ve benzeri şeylerden istemesinler.

Allah tealanın, fatiha suresinde, kendisine isyan edenlerden intikam alındığını ve emirlerine karşı gelenlerin cezalandırıldığını zikretmesi, kullarını kendisine karşı gelmekten sakındırması ve kendilerini Allah'ın gazabına sürükleyecek şeylere düşmekten uzaklaştırması içindir. Aksi halde Allah da onları, diğer ümmetlerin uğradıkları cezalara çarptırır ve onları da helak eder.

İşte, "Ümmül Kur'an" olan fatiha suresindeki beyan ve ifadelerin uzun oluşu, bu hikmetlere binaendir. Kur'an-ı Kerimin buna benzeyen diğer surelerinde de durum böyledir. Bunun en büyük bir hikmet ve en mükemmel bir hüccet olduğu muhakkaktır.

BAKARA SURESİ

GİRİŞ

Bakara suresi, hicretten sonra Medine'de nâzil olan ilk surelerdendir. Kur'an-ı Kerimin en uzun suresidir ve iki yüz seksen altı âyettir. Resulullah (s.a.v.) bu sureye **"Kur'an'ın otağı"** yanı: **"Kur'an'ın çadırı"** adını vermiştir.

Bu sure-i celilede "Bakara" hadisesi zikredilmektedir. Olay şöyle cereyan etmiştir: İsrailoğullarından birisi bi r adam öldürmüş ve cinayeti işleyen kişi bulunamamıştı. Durum Hz. Musaya arzedilmiş o da "Bir bakara" yani "Bir sığır kesin, kestiğiniz bu hayvanın bir parçasıyla ölüye vurun. O ölü dirilip kendisini kimin öldürdüğünü haber verecektir." demişti.

Âyet-i kerimede olay şöyle açıklanmaktadır: **"Musa, kavmine "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor."** demiş, onlar da: "Bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi. Musad da: "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" demişti."(1)

"Kesilen sığırın bir parçasıyla ölüye vurun" dedik. İşte Allah, ölüleri böyle diriltir ve düşünesiniz diye delillerini size gösterir."(2)

İsrailoğulları, Hz. Musadan, hem katili nasıl bulabileceklerini öğrenmek istemişler, hem de katilin gerçekten ortaya çıkmasını samimi olarak istemediklerinden, kesecekleri sığırın evsafını sormuşlar. Hz. Musa, sığırın evsafını açıkladıkça onlar daha geniş açıklamalar istemişler ve sonunda, vasıfları ayrıntılı olarak açıklanan sığırı güçlükle bulmuş ve çok pahalı bir bedelle satın alıp kesmek zorunda kalmışlar ve kestikleri sığırın bir parçasıyla ölüye vurmuşlar ölü de dirilerek kendisini kimin öldürdüğünü heber vermiştir.

İşte bu olayın anlatıldığı bu sureye bakara suresi adı verilmiştir. Bu sure-i celile birçok konuları ihtiva eder. Bunlar, ana hatlarıyla şöylece özetlenebilir:

a- Medine'de hicretten sonra meydana gelen İslamcemaatinin durumu: Yerlerini yurtlarını, mallarını mülklerini terkederek imanlarının sesine uyup Medine'ye göç eden İslam cemaatinin durumunu Kur'an-ı Kerim şöyle tavsif ediyor: **"O, Allah'tan korkanlar, gayba iman ederler, namazı kılarlar**

ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcarlar." "Onlar, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Âhirete de kesinlikle onlar iman ederler." "İşte rablerinin doğru yolunda olanlar bunlardır. Kurtuluşa erenler de bunlardır."(3)

b- Kâfirlerin durumu: Müminlerin vasıflarından bahseden âyetlerden hemen sonra, kâfirleri vasıflandıran âyetler geliyor. Aslında bu sıfatlar, genelde inkârcıların ortak sıfatlarıdır. Fakat aynı zamanda, gerek Mekke'de gerekse Medine'de İslam davetine karşı çıkan kâfirlerin de vasıflarıdır. Âyet-i kerimeler onları da şöyle anlatıyor: **"Ey Muhammed, şüphe yok ki, kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler." "Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır."**(4)

c- Münafıkların durumu: Kâfirlerin umumi sıfatlarına işaret edildikten sonra, İslam toplumu için son derece tehlikeli olan münafıklar anlatılıyor: Mekke döneminde, iman eden, imanını açıklıyor, inkârcılar da açıkça İslama karşı çıkıyorlardı. Fakat İslamın, Medine'de güçlenip üstün duruma gelmesi üzerine, gerçekten iman etmediği halde, iman etmiş gibi görünen bir başka gurup insan daha türedi ki bunlar da münafıklardı. Çeşitli sebeplerle inanmış gibi görünen fakat aslında iman etmeyen bu insanların durumları uzun uzun anlatılıyor: **"Bir kısım insanlar vardır ki, "Biz, Allah'a ve âhiret gününe iman ettik." derler. Halbuki onlar, mümin değillerdir." "Allah'ı ve iman edenleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar. Fakat bunun farkında değillerdir." "Onların kalblerinde hastalık vardır. Allah, bu hastalıklarını daha da artırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı, onlar için can yakıcı bir azap vardır."**(5)

d- Yahudilerin durumları: İslam dininin gelmesinden evvel Medine'de bulunan Yahudiler, ehl-i kitap olmaları sebebiyle, müşrik Araplardan, dini, ticari, ictimai vb. bakımlardan üstün durumdaydılar. Fakat Allah'ın son dini İslamiyet gelip te onları Müslüman olmaya çağırınca, bu üstünlüklerinin ellerinden gitmesi sebebiyle, gelen dinin gerçek din olduğunu, bile bile, inatla inkâr ettiler Onların bu inatçı ve mânâsız tutumları âyet-i kerimelerde şöyle anlatılıyor: **"Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın. Benim ahdimi yerine getirin ki, ben de sizin ahdinizi yerine getireyim. Ve ancak benden korkun." "Elinizideki Tevratı tasdik edici olarak indirdiğim Kur'an'a iman edin. Onu ilk inkâr edenlerden olmayın. Âyetlerimi basit bir değere değiş-**

3 Bakara suresi, 2/3-5
4 Bakara suresi, 2/6-7
5 Bakara suresi, 2/7-10

meyin. Ve yalnız benden korkun."(6)

Bir kaç madde halinde özetlemeye çalıştığımız bu konulardan başka, cenab-ı hak, bu sure-i celilede, bütün insanları, Hz. Muhammed (s.a.v.)e nazil olan Kur'ana inanmaya davet ediyor ve bu Kur'an hakkında şüphe edenleri, aynı kitabın bir benzerini yapmaya davet ediyor.

Surede, Hz. Âdemle Şeytan arasında cereyan eden çetin mücadele anlatılıyor. Ve mevzu, Hz. Âdemin, yeryüzünde Halife olduğu beyan edilerek bitiriliyor.

Allah yolunda savaşarak öldürülenlere "Ölüler" denemeyeceği, onların gerçekte diri oldukları bildiriliyor.

Sure-i celile, yenilecek ve içilecek şeylerin haram ve helal olanlarını açıklıyor. Haksız yere adam öldürmenin ve vasiyetin hükülerini beyan ediyor.

Sure-i celile Oruç, cihat ve Hac hükümlerini, aile hukuku meselelerini açıklıyor, sadaka, borç alıp verme ve ticari meselelerin prensiplerini beyan ediyor. Faizin haram olduğunu açıklıyor.

Sure-i celilenin sonunda, rabbimizden nasıl istek ve duada bulunacağımız beyan edilerek buyuruluyor ki: **"Rabbimiz, eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini de taşıtma. Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et. Sen, bizim mevlamızsın. Kâfir topluluğa karşı bize yardım et."**(7)

SURENİN FAZİLETİ

Bu surenin fazileti hakkında muhtelif hadis-i şerifler rivayet edilmiştir. Peygamberimiz bu hadis-i şeriflerinde buyuruyor ki:

لاَ تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ، وَإِنَّ الْبَيْتَ الَّذِى تُقْرَأُ فِيهِ الْبَقَرَةُ لاَ يَدْخُلُهُ الشَّيْطَانُ.

"Evlerinizi kabirlere çevrimeyin. İçinde Bakar suresi okunan bir ev'e şeytan girmez."(8)

لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامٌ، وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَفِيهَا آيَةٌ هِىَ سَيِّدَةُ آيِ

---

6 Bakara suresi, 2/40-41

7 Bakara suresi, 2/286

8 Tirmizi, K. el-Fadail el-Kur'an bab: 2 Hadis No: 2877/Müslim, k. el-Müsafirin bab: 212, Hadis No: 780/Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 2, s. 284

الْقُرْآنِ. هِيَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ.

"Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'an-ı kerimin zirvesi de Bakara suresidir. Onun içinde, Kur'anın âyetlerinin efendisi olan bir âyet bulunmaktadır ki o da âyetel Kürsidir."[9]

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَن قَرَأَ بِالآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ.

"Kim Bakara suresinin son iki âyetini geceleyin okursa o âyetler o kişi için kâfidir."[10]

قال البقرة سنام القرآن وذروته نزل مع كل آية منها ثمانون ملكا واستخرجت الله لا اله الا هو الحي القيوم من تحت العرش فوصلت بها أو فوصلت بسورة البقرة ويس قلب القرآن لا يقرؤها رجل يريد الله تبارك وتعالى والدار الآخرة الا غفر له واقرؤها على موتاكم.

"Bakara suresi Kur'anın zirvesi ve nişanesidir. Onun her âyetiyle birlikte gökten seksen melek inmiştir. Âyetel Kürsi, arş'ın altından alınıp Bakara suresine katılmıştır. Yasin ise, Kur'anın kalbidir. Her kim Allah rızasını ve âhiret yurdunu dileyerek Yasin'i okursa günahları muhakkak bağışlanır. Siz, Yasini ölüleriniz üzerine okuyun."[11]

Üseyd b. Huday'ın şöyle dediği rivayet edilir:

عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ قَالَ بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَفَرَسُهُ مَرْبُوطٌ عِنْدَهُ إِذْ جَالَتِ الْفَرَسُ فَسَكَتَ فَسَكَنَتْ فَقَرَأَ جَالَتِ الْفَرَسُ فَسَكَتَ وَسَكَنَتِ الْفَرَسُ ثُمَّ قَرَأَ فَجَالَتِ الْفَرَسُ فَانْصَرَفَ وَكَانَ ابْنُهُ يَحْيَى قَرِيباً مِنْهَا فَأَشْفَقَ أَنْ تُصِيبَهُ فَلَمَّا اجْتَرَّهُ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ حَتَّى مَا يَرَاهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ حَدَّثَ

9 Tirmizi K. Fadail el-Kur'an bab: 2 Hadis No: 2878/Darimi K. Fadail el-Kur'an bab: 13
10 Buhari, K. Fadail el-Kur'an bab: 10
11 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 26

النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ لَهُ اَقْرَأْ يَا ابْنَ حُضَيْرٍ اِقْرَأْ يَا ابْنَ حُضَيْرٍ قَالَ فَاَشْفَقْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَنْ تَطَاَ يَحْيٰى وَكَانَ مِنْهَا قَرِيباً فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَانْصَرَفْتُ اِلَيْهِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي اِلَى السَّمَاءِ فَاِذَا مِثْلُ الظُّلَّةِ فِيهَا اَمْثَالُ الْمَصَابِيحِ فَخَرَجْتُ حَتّٰى لاَ اَرَاهَا قَالَ وَتَدْرِي مَا ذَاكَ قَالَ لاَ قَالَ تِلْكَ الْمَلاَئِكَةُ دَنَتْ لِصَوْتِكَ وَلَوْ قَرَأْتَ لَاَصْبَحَتْ يَنْظُرُ النَّاسُ اِلَيْهَا لاَ تَتَوَارٰى مِنْهُمْ.

O, bir gece bakara suresini okurken yanında bağlı bulunan atı ürkmüş, bunun üzerine Üseyd susmuş, atı da sakinleşmiş. Tekrar sureyi okumaya başlamış, at tekrar ürkmüş yine susmuş ve at sakinleşmiş, tekrar okumaya başlamış at yine ürkmüş hatta atın, yakınında bulunan oğlu Yahya'ya zarar vermesinden korkarak kalkıp oğlunu beri çekmiş ve göğe doğru baktığında daha önce gördüğü şeyi göremez olmuş. Sabah olunca olayı Peygamber efendimize anlatmış, Resulullah ona **"Ey Hudayr oğlu oku, Hudayr oğlu oku, devam et."** demiştir. üsyed "Ey Allah'ın Resulü, atın yakınında bulunan oğlum Yahya'yı çiğneyeceğinden korkmuştum. Bunun için okumayı kesip başımı kaldırdım. Oğluma doğru gittim. Göğe doğru baktım. Bir de ne göreyim, içinde lamba gibi şeyler bulunan bir gölgelik. Sonra oradan ayrıldım ve bir daha göremez oldum." Resulullah: **"Onun ne olduğunu biliyor musun?"** diye sordu. Üseyd: "Hayır." dedi. Resulullah: **"Onlar meleklerdi. Senin okuma sesine gelmişlerdi. Şayet okumaya devam edecek olsaydın, insanlar onları görecekler ve onların gözlerinden de kaybolmayacaklardı."** dedi.(12)

Ebu Ümame el-Bâhili diyor ki:

حَدَّثَنِي أَبُو اُمَامَةَ الْبَاهِلِيُّ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «اقْرَؤُا الْقُرْآنَ. فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعاً لأَصْحَابِهِ. اقْرَؤُا الزَّهْرَاوَيْنِ: الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ. فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ. أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَايَتَانِ. أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ. تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهِمَا. اقْرَؤُا سُورَةَ الْبَقَرَةِ. فَإِنَّ أَخْذَهَا بَرَكَةٌ. وَتَرْكَهَا حَسْرَةٌ وَلاَ يَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ».

12 Buhari, K. Fadail el-Kur'an bab: 15/Müslim, K. el-Müsafirin bab: 242, Hadis No: 796/Ahmed b. Hanbel, Müsned c.3, s. 81.

"Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "**Kur'anı okuyun. Çünkü o kıyamet gününde okuyana şefaatçi olacaktır. Özellikle, iki çiçek olan Bakara ve Âl-i İmran suresini okuyun. Çünkü onlar kıyamet gününde âdeta iki bulut veya iki gölgelik yahut havada gurup halinde uçan iki bölük kuş gibi gelecekler ve kendilerini okuyanları müdafaa edeceklerdir. (Yani, cehennem ateşine karşı engel meydana getireceklerdir.) Bakara suresini okuyun. Onu almak bereket, bırakmak ise hüsrandır. Onu okumaya, bâtıl ile meşgul olanların (Yani sihirbazların) gücü yetmez.**"[(13)]

13 Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 252, Hadis No: 804

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

الٓمٓ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Mîm.

Bu harflere, "Huruf-ı Mukatta'a" denir. Bunların herhangi bir mânâ ifade edip etmediği, ediyorlarsa ne mânâya geldikleri hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunları şöylece özetlemek mümkündür.:

a- Katade, Mücahid ve İbn-i Cüreyc'den, bu harflerin Kur'an-ı kerimin isimlerinden biri olduğu rivayet edilmiştir.

b- Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu harfler, Kur'an-ı kerimin bazı surelerinin girişi mahiyetindedir. Allah teala bazı surelere bu harflerle başlamaktadır.

c-Abdurrahman b. Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre ise bu harfler, başında bulundukları surelerin isimleridir.

d- Süddi ve Şa'bî'den nakledilen bir görüşe göre de bu harfler, Allah tealanın ism-i A'zamıdırlar.

e- Abdullah b. Abbas ve İkrimeden nakledilen bir görüşe göre ise bu harfler Allah tealanın, kendileriyle yemin ettiği isimlerindendir. Allah teala bunlarla yemin ederek sureyi başlatmaktadır.

f- Bu harfler, isim ve fiillerden kısaltılmış mukatta'a harfleridir. Herbirinin kendine göre mânâsı vardır. Birinin mânâsı, diğerine benzememektedir. Mesela: "Elif, Lam, mim'in mânâsı, "Ben her şeyi en iyi bilen Allah'ım" demektir. Burada Elif "Ben", Lam "Allah", Mim "İyi bilirim.," mânâlarına gelmektedir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Mes'uddan nakledilmektedir.

g- Bu harfler, lisanda kullanılan normal hece harfleridir. Bu görüş te mücahidden nakledilmektedir.

h- Bu harflerin herbiri bir çok mânâya gelmektedir. Rebi' b. Enesten "Elif, Lam, Mim" harfleri hakkında şunlar rivayet edilmektedir: "Bu harflerden her biri, Allah tealanın isimlerinden birinin baş harfidir. Mesela Elif, "Allah", isminin, Lam, "Latif" isminin, Mim "Mecid" isminin baş harfleridir. Bu harfler Allah'ın nimetlerini, musibetlerini, bir toplumun ne kadar yaşayacağını ve eceli-

nin ne zaman geleceğini gösterir. Hz. İsa'dan şunlar rivayet edilmektedir: Şaşarım insanlara ki onlar, Allah'ın isimlerini konuşurlar, nimetlerinin içinde yaşarlar, buna rağmen ona nasıl nankörlük ederler?"

Elif, "Allah" isminin baş harfidir. Lam, "Latif" isminin baş harfidir. Mim de "Mecid" isminin baş harfidir.

Elif, "Allah'ın nimetleri", Lam "Lütfu", Mim, "Yüceliği" anlamına gelmektedir.

Hesaplamada Elif "bir sene"yi, Lam "Otuz sene"yi, mim de "Kırk sene"yi ifade etmektedir. Bu harflerin, kısaltılmış bir hesabı ifade ettiğini söyleyenler de vardır.

1- Bir kısım âlimler ise bu harfler için şunu böylemişlerdir: "Her kitabın bir sırrı vardır. Kur'an-ı kerimin sırrı da, bazı surelerin başında zikredilen bu harflerdir. Yine de en iyi ve doğrusunu bilen Allah'tır.

SURELERİN BAŞINDA BULUNAN BU HARFLER HAKKINDA LÜGAT ÂLİM LERİ İSE ŞUNLARI SÖYLEMİŞTİR:

a- Bazıları, bu harflerin, yirmi sekiz hece harfinden bir kısmını teşkil ettiklerini, bu harflerden bazılarının, bir kısım surelerin başında zikredilerek diğerlerine gerek kalmadığını söylemişlerdir. Nitekim bir insan, hece harflerini anlatmak isterken, baştan bazılarını saymakla yetinerek hepsini söylemez. Bu durum da buna benzemektedir.

b- Diğer bazıları ise bu harflerin, müşriklerin, Kur'an-ı Kerimi dinlemeye kulaklarını açmaları için zikredildiklerini söylemişlerdir. Zira müşrikler b irbirlerine, Kur'an-ı kerimi dinlememeyi tavsiye ediyor ve diyorlardı ki: "Bu Kur'anı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın belki bu yolla galip gelirsiniz...."[14]

c- Bir kısım âlimler ise bu harflerin, surelerin başladığını ve bittiğini gösteren birer işaret olduklarını söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Anlatılan bu görüşlerden her birinin bilinen bir yönü vardır. "Elif, Lam, Mim"in, Kur'anın isimlerinden biri olduğunu söyleyenlerin sözlerinin iki anlamı vardır.

1- Bunlar, "Elif, Lam, Mim, Kur'anın isimlerinden biridir," "Furkan" ismi gibidir." demek istemişlerdir. Bu izaha göre "Elif, Lam, Mim" yemin ifade eder. Allah teala: **"Kur'ana yemin olsun ki bu kitapta hiçbir şüphe yoktur."** demek istemiştir.

---

14 Fussilet suresi, 41/26

2- Bu âlimler: "Bu harfler, Kur'an-ı kerimin surelerinin isimleridir. Mesela: "Ben, Elif, Lam, Mim suresini okudum" diyen kimse o surenin ismini zikretmiş olur. Böylece dinleyici de o kimsenin, hangi sureyi okuduğunu anlamış olur. Her ne kadar "Elif, Lam, Mim" gibi harflerle başlayan sureler bir'den çok olsa da bu gibi harflerin yanında başka şeyleri de zikrederek bu harflerle sureleri birbirinden ayırdetmek ve o surelerin ismi olarak zikretmek mümkündür. Mesela: Bir kimse, Ben, Elif, Lam, mim, Bakarayı veya "Elif, lam, mim, Âl-i İmranı okudum." der. Böylece anlatmak istediği sureyi tanıtmış olur. Nitekim, "Ahmet" veya "Muhammed" gibi isimlerle adlandırılan insanlar, bir'den çok olabilirler. Bu gibi insanları da birbirlerinden ayırdetmek için bir kısım sıfatlar zikredilir.

Bu mukatta'a harflerinin birer giriş olduklarını, Allah tealanın, kelamını bunlarla açtığını söyleyenlerin görüşlerinin izahı ise şöyledir: "Bu harfler, bir surenin başlayıp bittiğini ve başında bulunduğu diğer surenin başladığını gösterirler. Böylece Arap dilinde (بَلْ) Bel kelimesi bir kasidenin başlayıp diğerinin bittiğini gösterdiği gibi bu harfler de sureleri bu şekilde birbirlerinden ayırdetmiş olurlar." Bu hafrlerin bazılarının, Allah tealanın isimlerinin, diğer bazılarının da, Allah tealanın sıfatlarının kısaltılmış şekilleri olduklarını ve her bir harfin, kendisine göre bir mânâsı olduğunu söyleyenler ise şu şekilde izahlarda bulunmuşlardır. "Elif harfi (انا) "Ene" yani "Ben" zamirinin kısaltılmışıdır. Lam harfi (الله) "Allah" isminin kısaltılmışıdır. Mim harfi (أَعْلَمُ) A'lemu yani "Ben bilirim." kelimesinin kısaltılmışıdır. Böylece Elif, Lam Mim'in mânâsı: "Ben Allahım, bilirim." demek olur. Bu şekilde izahta bulunanlar, Arapçada konuşan kimsenin (يانوح) Yâ Nuh, yerine (يانو) Yâ Nu, (يامالك) Yâ Mâlik, yerine (يامال) Yâ Mâl, dediği yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İşte bu hafrler de bunlara benzer bir takım kısaltmaları ifade ederler.

Bu harfler bir kısım kelimelelerin kısaltmalarıdır. Ancak "bu harflerden her birinin bir'den çok mânâsı vardır." diyenler şunu kastetmişlerdir. (الم) Elif, Lam, mim deki Elif harfi sadece bir kelimeden değil bir çok kelimeden kısaltılmış bir harftir. Yani (الله) Allah,kelimesinin birinci harfi, (آلاء) Âlâ, nimetler kelimesinin birinci harfi, Ebced hesabındaki (1) sayısının karşılığı olan ve ömürlerinden bir yıl kalanları gösteren (أجَل) kelimesinin birinci harfidir. (ل) Lam harfi, Allah tealanın (لطيف) Latîf, isminin birinci harfi, (لُطْف) Lütuf sıfatının birinci harfi, yine Ebced hesabında 30 rakamını gösteren ve ömürlerinden otuz yıl kalanları gösteren bir harftir. (م) Mim harfi Allah tealanın (مَجِيد) Mecid, isminin birinci harfi, (مَجْد) Mecd, sıfatının birinci harfi, (أبجد) Ebced hesabında (40) rakamını gösteren ve ömürlerinden kırk yıl kalanları ifade den bir harftir. Allah teala, bu harfleri tek başına zikredip bunların kısaltıldığı kelime ve cümleleri zikretmemiştir ki, bir harfle bir çok mânâ ifade edilmiş olsun. Böylece Allah teala, kelamına başlamadan önce, kendisi-

nin her şeyden haberdar olan ezeli bir ilim sahibi olduğnu bildirmiş olmaktadır. Kullarına da konuşmalarının, mektuplarının ve önemli işlerinin başlarında bu yolu tutmalarını öğretmiştir. Nitekim diğer bir kısım surelere de kendisine hamd'i zikrederek, diğer bazılarına da kendisini tesbih'i beyan ederek başlamıştır. Böylece Kur'an-ı kerimin bazı surelerinin grişini de kendisine hamd ile başlatmış, bazılarını tesbih ile başlatmış, bazılarını da ta'zim ile başlatmıştır. Başlarında mukatta'a harfleri bulunan surelerin bazılarında kendisini ilimle, diğerlerinde adaletle diğer bazılarında lütufla överek veciz bir şekilde başlatmıştır.

Bu harflerin,. kısaltılmış bir hesabı ifade ettiğini söyleyenler ise şunu diyorlar: Biz, Mukatta'a harflerin, kısaltılmış bir hesabı ifade etme dışında bir mânâ taşıdıklarını bilmiyoruz. Allah tealanın, kullarına, anlayamadıkları ve düşünemedikleri şeylerle hitap etmesi caiz değildir. Bunlar, bu görüşlerine delil olarak, Abdullah b. Abbas'ın, Cabir b. Abdullah'tan naklettiği şu hadisi de delil olarak göstermişlerdir. Cabir diyor ki: "Resulullah Bakara suresinin girişi olan (ذَلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ) Zalikelkitabü Lareybe fih" âyetlerini okurken Ebu Yasir b. Ahtab onun yanından geçti ve Yahudilerle beraber bulunan kardeşi Huyey b. Ahtab'ın yanına vardı ve onlara "Biliyormusunuz, vallahi Muhammed'in, Aziz ve Celil olan Allah'ın, ona indirdiklerinden (ذَلِكَ الْكِتَابُ) zalikel kitabü âyetlerini okuduğunu işittim. Onlar, "Bizzat işittin mi?" diye sordular. Ebu Yasir "Evet" dedi. Bunun üzerine Huyey b. Ahtab, oradaki Yahudilerle birlikte Resulullah'a gitti ve ona: "Ey Muhammed, sana indirilenler içinde (ذَلِكَ الْكِتَابُ) zalikel kitabü, okuduğun anlatılıyor doğru mu?" diye sordular. Resulullah: . "Evet." dedi. Onlar: "Bunu sana Allah katından Cebrail mi getirdi?" dediler. Resulullah: "Evet." dedi. Onlar: "Allah, senden önce de Peygamberler gönderdi. Allah, onlardan herhangi bir Peygambere, iktidarının ve ümmetinin ecelinin ne kadar olacağını beyan ettiğini bilmiyoruz. Bunu ancak sana bildirmiş." dediler. Huyey b. Ahtab, arkadaşlarına yönelerek: "Elif (1) Lam (30) Mim ise (40) demektir. Bunların hepsi (71) senedir. Şimdi sizler kendi iktidarı ve ümmetinin eceli yetmiş bir yıl sürecek olan bir Peygambaerin dinine mi gireceksiniz?" diye sordu. Sonra da Resulullah'a dönerek: "Ey Muhammed, bu zamana ilave olarak başka bir şey var mı?" diye sordu. Resulullah: "Evet." diye cevap verdi. Huyey: "O nedir?" dedi. Resulullah: (الم) Elif, Lam, Mim, sa'dır" dedi. Huvey: "Bu daha uzun." dedi. Elif (1) Lam (30) Mim (40) Sa'd (90)'dır. Hepsi (161) senedir. Bunun dışında başka bir şey var mıdır?" dedi. Resulullah: "Evet." dedi. Huyey: "Bu daha uzundur. Elif (1) Lam (30) Râ (200)dür. Bunların hepsi, (231) senedir. "Ey Muhammed, bundan başka bir şey var mıdır?" dedi. Resulullah: "Evet" (المر) **Elif, Lam, mim, Râ'dır."** dedi. Huyey : " Bu daha uzundur. Elif (1) Lam (30) Mim (40) Ra (200) dür. Bunların hepsi (271) yıldır." dedi. Sonra şunları söyledi:"Ey Muhammed, senin işin bize karışık geldi. Öyle ki, sana çok şey mi yoksa az şey mi verildi bilemiyoruz." Bundan sonra Huyey kalkıp gitti. Ebu Yasir, kardeşi Huyey b. Ahtab ve onunla birlikte olan

Yahudi hahamlarına şöyle dedi: "Ne biliyorsunuz, belki de Muhammed'e, bunların toplamı verilmiştir. Bunlar: 71+161+231+271= 734 yıl eder." Onlar da şu cevabı verdiler: "Onun durumu bize karışık geldi."

Mukatta'a harflerinin, kısaltılmış bir hesabı ifade ettiklerini zikreden âlimler şu âyetlerin, yukarıda rivayet edilen Huyey b. Ahtab ve benzerleri hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. "Sana kitabı indiren o'dur. Onun bir kısım âyetleri muhkemdir. Mânâsı açıktır. Bu âyetler, kitabın esasıdır. Diğer bir kısım âyetleri de müteşabihtir. Anlaşılması güçtür. Kablerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle müteşabih olanlarına uyarlar. Oysa bunların açıklamasını sadece Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar ise "Biz bunlara iman ettik. Hepsi rabbimizin katındandır." derler. Ancak akıl sahipleri düşünür."[15]

Evet, bu görüşte olanlar, yukarıda zikredilen hadisin, söylediklerinin doğruluğunu ve bunların dışındaki sözlerin fasit olduğunu gösterdiğini söylemişlerdir.

[Taberi diyor ki: Bu görüşlerin doğru olanı " Bu harfler mukatta'a harfleridir, her birinin çeşitli mânâları vardır diyen görüştür. Öyle ki müfessirlerin zikrettikleri bütün izah şekillerini kapsamaktadırlar] "Bu harfler yirmi sekiz alfabe harfinden birer harftir. Allah teala bu harfleri zikrederek surelerin bu gibi harflerinden oluştuğunu bildirmek istemiştir." şeklindeki görüşü ihtiva etmemektedirler. Zira bu görüş, bütün sahabe ve tabiinin görüşlerinin dışında bir görüş olduğu için ve müfessirlerin görüşüne muhalif olduğu için fâsit bir görüştür . Mevcut kesin delillerin bu görüşün aleyhine şehadet etmesi, bunun yanlışlığını ispatlamaya kâfidir. Ayrıca bu son görüşü ileri sürenlerin (ذلك الكتاب) Zalikel kitabü, ifadesinin sonunun ötreli (merfu) okunması hususunda tereddüt etmeleri bazen (ذلك) Zalike'nin mübteda (كتاب) Kitabü'nün haber olduğunu söylemeleri bazan da (ذلك الكتاب) Zalikel kitabü, mübteda (لا ريب فيه) "Lareybe fih"in haber olduğunu bazan da (ذلك الكتاب) "zalikel kitabü'nün mübteda (هدى للمتقين) Hüden Lilmüttakîn'in haber olduğunu söylemeleri gösteriyor ki bunlar (الم) Elif-Lam, Mim harflerinin mübteda (ذلك الكتاب) Zalikel Kitabü'nün de haber olduğu görüşlerinden vaz geçmişler ve "Bu harfler şu kitabın harfleridir" şeklindeki te'villerini bırakmışlardır.

Eğer denilcek olursa ki: "Mukatta'a harflerinden her birinin, değişik çeşitli mânâları kapsaması nasıl caiz olabilir?" Ona cevaben denir ki: "Nasıl ki Arapçada, bir kelimenin birden çok mânâsı olabilir, tek bir harfin de birden çok mânâsı olması mümkündür. Mesela Arapçada (أمة) Ümmetün kelimesi, insanlardan oluşan bir cemaat" "Bir zaman dilimi" Allaha itaat eden âbid kul " anlamına gelmekte, "Din" kelimesi, "Karşılık" "Kısas" "İktidar" "İtaat" "Boyun eğme" "Hesap" vb., mânalara gelmektedir. İşte, Allah tealanın zikrettiği (المص الر)

15 Âl-i İmran suresi, 3/7

(الم) gibi mukatta'a harflerinin her birinin de, bütün müfessirlerin söyledikleri görüşleri ihtiva edecek kadar mânaları olduğunu söylemek mümkündür. Bu harfler aynı zamanda surelerin başlangıcıdır. Bu harflerin, Allah tealanın isim ve sıfatlarından kısaltılmış harfler olduklarını söylemek, bu harflerin, surelerin başlangıcı olmalarına engel değildir. Zira Allah teala, Kur'an-ı kerimin bir çok surelerini, kendisine hamd ederek, kendisini överek, kendisini tesbih ve ta'zim ederek başlatmıştır. Bu harflerin de, Allah tealanın sıfatlarının ve isimlerinin kısaltılmış şekilleri olarak surelerin başlarında bulundukları ve Allah tealanın bu sıfatlarına ve isimlerine yemin ederek sureleri başlattığını söylemek isabetlidir.

[Aynı zamanda bu harfler, kısaltılmış birer hesabı ifade ederler, ve başlarında bulundukları surelerin birer alamet ve isimleridirler, evet bu harfler bütün bu mânâları kapsamaktadırlar.] Şayet bu harfler, bir çok mânâyı değil de tek bir mânâyı ifade etmiş olsalardı, Resulullah (s.a.v.) o tek mânâyı, herhangi bir karışıklığa sebep olmayacak bir şekilde insanlara açıklardı. Çünkü Allah teala, Peygamberini, insanlara, ihtilaf ettikleri konuları açıklığa kavuşturması için göndermiştir. Resulullahın, bunların mânâlarını açıklamaması gösteriyor ki, bu harfler, yukarıda verilen mânâların sadece bir kısmını değil tümünü kapsamaktadırlar.

Taberi diyor ki: "Bu izah şeklini kabul etmeyenlere şunu sormak mümkündür: "Bir kelimenin bir çok mânâya gelmesini kabul ediyorsun da bir harfin bir'den çok mânâya gelmesini nasıl kabul etmezsin?" Veya "Bu harfleri sadece mânâlardan birine tahsis edip diğerine tahsis etmemenin sebebi nedir? Senin ileri sürdüğün gerekçelerle diğerlerinin ileri sürdükleri gerekçeleri birbirinden üstün kılan delil nedir? Bu sorular karşısında teslim olmaktan başka çare yoktur.

Bu harfleri Arap şiirindeki (بل) Bel, harfine benzeterek bunların surelerin başlangıç ve bitişlerini bildirme işaretleri olduklarını, bunların başka bir mânâları bulunmadığını, sadece sözü uzatan harfler olduklarını söyleyen lügat âlimlerinin görüşlerine gelince: Bu görüş te bir kaç yönden yanlıştır.

Birinci olarak, bu görüş, Allah tealayı, Araplara kendi dillerinde bulunmayan, hatta hiçbir dilde bulunmayan bir ifade ile hitabetmekle sıfatlandırmaktadır. Zira Arapların, şiirlerinin başını (بل) Bel, harfiyle başlatmaları, kendilerince bilinen bir husustu. Fakat bunların, herhangi bir sözlerini (الم) (الر) (المص) gibi harflerle başlattıkları, bilinmeyen ve görülmeyen bir husustur. Allah tealanın, Araplara, bilmedikleri harflerle hitabettiğini söylemek, Kur'anın "Açıklayıcı" sıfatına ters düşer. Halbuki Allah teala, Kur'an-ı kerimi açık bir Arap diliyle indirdiğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: "**Ey Muhammed, uyarıcılardan olasın diye bu Kur'anı açık bir Arapça lisanı ile senin kalbine, ruhul Emin olan Cebrail indirmiştir.**"[16]

Allah tealanın, Kur'anı, açık bir Arapça lisanıyla indirdiğini beyan etme-

16 Şuara suresi, 26/193-195

si, yukarıda zikredilen görüşü çürütmeye yeterlidir ve Arapların, bu harflerin mânâlarını bildiklerine delildir.

İkinci olarak Allah tealanın, kullarına, faydasız ve anlamsız şeylerle hitabettiğini söylemek, onu boş bir şeyle meşgul olmak şeklinde sıfatlandırmak olur ki bütün muvahhitler, Allaha böyle bir şeyin isnad edilmesini reddederler.

Üçüncü olarak, Arapların, şiirlerinin başında zikrettikleri (بَلْ) Bel, harfinin, Arapçada bilinen bir mânâsı vardır. O da "Daha doğrusu, bilakis" demektir. Bu itibarla, mukatta'a harflerinin (بَلْ) Bel, harfine benzeterek herhangi bir mânâ ifade etmediklerini söylemek doğru değildir. Zira (بَلْ) Bel'in, bir mânâsı olduğu gibi bunların da bir mânâsı vardır. Bu sebeple bunları (بَلْ) Bel'e, benzetmek doğru değildir.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾

2- İşte o kitap, kendisinde hiç şüphe olmayan ve takva sahiplerine doğru yolu gösteren bir kitaptır.

* Ey Muhammed, sana anlatıp açıkladığım bu Kur'anın, Allah katından geldiği hususunda hiçbir şüphe yoktur. Bu Kur'an, rablerinin, kendilerine emrettiği şeylerde ona tiaat ederek ve yasakladığı günahlardan da kaçınarak, Allah'tan korkan insanlar için, doğru yolu gösteren bir rehberdir.

* Burada Kur'an-ı Kerimin rehberliğinin, sadece Allahtan korkanlara yani takva sahiplerine ait olduğu zikredilmektedir. Çünkü Kur'an, müminlerin kalbleri için bir şifa, inkârcılar için de, onların gözlerini kör eden bir perdedir.

Nitekim diğer âyet-i kerimelerde de Allah teala şöyle buyurmaktadır: "... **Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Kur'an, iman edenlere bir hidayet rehberi ve şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır. Onların gözleri Kur'ana karşı kördür."**[17] **"Biz, Kur'anı iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Kur'an, zalimlerin ise ancak zararını artırır."**[18]

Evet bu Kur'an, Allahın, kâfirlere karşı en mükemmel bir delilidir. Mümin bu Kur'anla doğru yolu bulur. Bu Kur'an kâfirin ise aleyhine bir delildir.

Âyet-i kerimede geçen "İşte o kitap" ifadesinden maksat, Mücahid, İkrime, Suddî, İbn-i Cüreyc ve İbn-i Abbas'a göre "Bu kitap" demektir.

Taberi diyor ki: "Nasıl olur da görünmeyen bir şeyi işaret eden ve "O" anlamına gelen (ذَلِكَ) Zalike zamirinin, görünene işaret eden ve "Bu" anlamına gelen (هَذَا) Hâzâ yerine kullanıldığı söylenir?" diye sorulacak olursa ona cevaben denir ki: "Geçmiş olan ve geçmesi yakın olan bütün şeyler, görünür gi-

17 Fussilet suresi, 41/44
18 İsra suresi, 17/82

bi kabul edilir ve ona göre cümleler kullanılır. Mesela bir adam diğer bir kimseye hitabettiğinde, dinleyen kimse ona: "Vallahi o şey söylediğin gibidir. Vallahi bu şey söylediğin gibidir." diye cevap verir. Böylece geçmiş şeyler hakkında bazan (ذَلِكَ) Zalike, yani "O" bazan da (هَذَا) Hâzâ, yani "Bu" zamiri kullanılır. Durum bu âyet-i kerimede de böyledir. Buradaki "O" zamiri mukatta'a harflere işaret etmektedir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, şimdi sana zikrettiğim ve açıkladığım bu harflerin kapsadığı mânâlar, kendisinde şüphe olmayan bir kitaptır."

Burada, harfler biraz önce zikredildiğinden bunlara, görünmeyene işaret eden (ذَلِكَ) zalike, ile işaret edilmesi caiz olmuştur. Zira (ذَلِكَ) zalike, yeni geçen haberler için işaret olarak kullanılmaktadır. Bu haberlere, gözönünde bulunan haberler gibi muamele yapılır.

Bazı müfessirlere göre buradaki "O" zamiri, Bakara suresinden önce Mekke ve Medinede inen surelere işaret etmektedir. Buna göre mânâ şöyledir: "Ey Muhammed, sana indirmiş olduğum surelerin kapsadığı âyetler, kendisinde şüphe olmayan bir kitaptır." Buna göre, her ne kadar âyette "O sureler" denmemişse de; sureler de Kur'anın birer parçası olduklarından "O" zamirini "Bu" zamiri diye izah etmek uygun olmuş (هَذَا الْكِتَابُ) zalikel kitabü, ifadesinden maksadın (ذَلِكَ الْكِتَابُ) hazel kitab, olduğu söylenmiştir.

Bazı âlimlere göre, buradaki "O" zamirinden maksat, Tevrat ve İncile işarettir. Bu izaha göre (ذَلِكَ) zalike'nin (هَذَا) hâzâ, mânâsına olduğunu söylemeye ihtiyaç yoktur. Zira (ذَلِكَ) zalike, tam kendi mânâsında, göz ile görünmeyene işaret etmiş olur.

Âyette geçen ve "Kendisinde hiç şüphe olmayan" diye tercüme edilen (لَا رَيْبَ فِيهِ) "La reybe fih" ifadesi, Mücahid, Atâ, Süddî, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve Rebi b. Enes tarafından "kendisinde şek olmayan." diye izah edilmiştir.

Yine âyette geçen ve "Doğru yolu gösteren." diye tercüme edilen (هُدًى) huden, kelimesi, Şa'bî tarafından "Sapıklıktan kurtaran" şeklinde, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud tarafından "Nur olan" şeklinde izah edilmiştir. Birinci izaha göre âyetin mânâsı "Takva sahiplerini sapıklıktan kurtaran" ikinci görüşe göre ise "Takva sahipleri için bir nur ve bir aydınlık olan" demektir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Allah tealanın kitabı, sadece takva sahipleri için mi bir nurdur ve sadece müminlere mi doğru yolu gösterir?" Ona cevaben denilir ki: "Evet, Allah tealanın kitabı, onun vasıflandırdığı gibidir. Şayet o, takva sahibi olmayanlar için de bir nur olsa ve mümin olmayanlara da doğru yolu gösterecek olsaydı, Allah teala onu, "Takva sahiplerine doğru yolu göstermeye tahsis etmiş olmazdı. Tüm uyarılanlar için böyle olduğunu beyan

ederdi. Doğrusu Kur'an, takva sahiplerine doğru yolu gösteren, müminlerin kalblerinde olan hastalıkları tedavi eden bir kitaptır. Kendisini yalanlayanların kulaklarında bir ağırlık, inkâr edenlerin gözlerini örten bir körlük, kâfirlere karşı Allahın kesin delilidir. Mümin, onunla doğru yolu bulur. Kâfir de onunla susturulur.

Âyette zikredilen ve "Takva sahipleri" diye tercüme edilen (لِلْمُتَّقِينَ) lil müttakin, ifadesi, Hasan-ı Basri tarafından "Kendilerine haram kılınanlardan kaçınan ve kendilerine farz kılananları eda edenler." diye izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas tarafından da "Bildikleri hidayeti terketmeleri halinde, Allahın, kendilerini cezalandırmasından korkanlar ve Allahın gönderdiklerini tasdik ettikleri takdirde, onun merhametini umanlar." şeklinde izah edilmiştir. Ebu Mâlik, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'uddan nakledilen başka bir izaha göre de onlar bu ifadeyi "Müminler" diye izah etmişlerdir. Kelbî tarafından ise, "Büyük günahlardan kaçınanlar." şeklinde izah edilmiş, Dehhak'ın Abdullah b. Abbastan rivayetine göre o da bu ifadeyi: "Allaha ortak koşmaktan kaçınan ve ona itaat eden müminler." şeklinde izah etmiştir. Katade ise "Müttakiler"den maksadın, daha sonra gelen âyetlerde, "Gayba iman etme, namazı kılma, kendilerine verilen rızıkları infak etme, sıfatları zikredilen kişiler." olduğunu söylemiştir.

Taberi, bu izahlardan, en tercihe şayan olanın, "Takva sahiplerinden maksat, Allahın yasakladığı şeylerden kaçınan ve Allahın emrettiği şeyleri yerine getirerek ona itaat eden kimselerdir." diyen görüş olduğunu söylemiş, âyetin genel ifadesinin bunu gerektirdiğini, âyeti takvanın herhangi bir dalına tahsis etmeye dair herhangi bir delil bulunmadığını beyan etmiş ve buradaki "Takva"dan maksadın, "Allaha ortak koşmaktan kaçınmak ve nifaktan beri olmak" diyenlerin görüşlerinin doğru olmadığını söylemiştir. Bu görüşte olanların "nifakı" "Allahın haram kıldığı şeyleri işleme ve farz kıldığı şeyleri yapmama." mânâsına aldıkları takdirde, takvayı izahlarının doğru olabileceğini beyan etmiştir.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾

3-O takva sahipleri ki gayba iman ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan, Allah yolunda harcarlar.

* Onlar, gayba iman ederler. Yani, gözleriyle görmedikleri, cennete, cehenneme, sevaba, günaha, cezaya, mükâfaata içten inanırlar. Ve Allaha meleklere, kitaplara ve Peygamberlere de iman ederler. Namazı dosdoğru kılarlar. Yani, İbn-i Abbas'ın da dediği gibi, o namazı, rükuunu, secdesini, kıraatını ve huşuunu tam yaparak, kendilerine farz kılındığı şekilde hakkıyla eda ederler.

İçinde haram bulunmayan helal malların zekâtlarını vermeleri ve övgüye layık olan diğer harcamalarda bulunmaları gibi, kendilerine rızık olarak verilen şeylerin temiz ve helal olanlarından Allah yolunda harcarlar.

Âyet-i kerimede geçen "İman ederler" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre "Tasdik ederler" demek, Rebi' b. Enes'e göre ise "Korkanlar" Zühriye göre de "Amel işleyenler" demektir.

Taberi diyor ki: "Araplara göre "İman etme"nin mânâsı "ikrar etmek ve doğrulamak" demektir. Bir şeyi sözüyle ikrar edene de "Mümin" denir. Bir sözü ameliyle doğrulayana da "Mümin" denir. Allah için herhangi bir şeyden korkmak ta, sözle ve amelle tasdik etme anlamına gelen "İman" kavramının içine girer. "İman" kelimesi, Allahı, kitaplarını ve Peygamberlerini dil ile ikrar ve bu ikrarı amel ile doğrulamayı birlikte kapsamaktadır. Bu itibarla âyet-i kerimeyi, "Gayba iman ettiklerini kalbleriyle tasdik ve dilleriyle ikrar eden ve amelleriyle doğrulayanlar." şeklinde izah etmek daha evladır. Zira Allah teala, burada "İman" kelimesini özel bir kavramla sınırlamayıp genel bir şekilde zikretmiştir.

Âyet-i kerimede geçen (غيب) Ğayb, kelimesinden maksat, Said b. Cübeyr'in, Abdullah b. Abbastan rivayet ettiğine göre "Allah katından gelenler" demektir.

Ebu Salih'in, İbn-i Abbastan, Süddinin Ebu Mâlikten, Mürre'nin İbn-i Mes'uddan rivayet ettiklerine göre "Ğayb" kelimesinden maksat, "Cennet ve cehennem gibi, kulların gözleriyle göremedikleri şeyler." demektir. Katade de bu görüştedir. Âsım'ın, Zir b. Hubeyş'ten naklettiğine göre "Ğayb"den maksat, Kur'an demektir. Rebi' b. Enes'e göre ise "Ğaybe iman etme" Allaha, meleklerine, Peygamberlerine, âhiret gününe, cennete, cehenneme, Allahın huzuruna çıkmaya ve öldükten sonra dirilmeye iman etme" demektir.

Müfessirler, bu ve bundan önceki âyetlerin, sıfatlarını zikrettiği kişilerden kimleri kastettiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Süddinin Ebu Mâlikten, Ebu Salihin İbn-i Abbastan, Mürrenin İbn-i Mesuddan rivayet ettiklerine göre bu âyetlerde sıfatları zikredilen müminlerden maksat, ehl-i kitap olmayan müminlerdir. Bundan sonra gelen "Onlar, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Âhirete de kesinlikle onlar inanırlar." âyeti ise ehl-i kitabın iman edenlerini vasıflandırmaktadır. Zira, Allah teala, Hz. Muhammedi Peygamber olarak göndermeden önce ehl-i kitap olmayan Araplara kitap göndermemiştir. Onların dışındaki Yahudilere ve Hıristiyanlara kitap göndermiştir. Bu sebeple Allah teala müminleri iki kısım olarak zikretmiştir. Birinci kısımda olanlar daha önce kendilerine kitap gelmeyen ve imani meselelerden haberdar olmayan müminlerdir ki onları "Ğayba iman edenler" şeklinde vasıflandırmıştır. İkinci kısmı ise, daha önce kendilerine kitap verilen

ehl-i kitaptır ki onları da "Sana ve senden önce indirilenlere iman edenler." şeklinde vasıflandırmıştır. Diğer bir kısım âlimlere göre bu surede zikredilen dört âyette sıfatları anlatılan "Mümin"lerden maksat, sadece ehl-i kitaptır. Zira bunlar, kendilerinin gözledikleri gaybla ilgili meseleleri, Kur'anın zikretmesi üzerine, Kur'ana da iman etmişler bu sebeple "Ğayba iman edenler" diye vasıflandırılmışlardır. Daha önce indirilen İncil ve Tevrat'a iman ettiklerinden dolayı da "Senden önce indirilenlere iman edenler." diye vasıflandırılmışlardır.

Başka bir kısım âlimler ise bu surenin baş tarafındaki dört âyette zikredilen "Müminler" ifadesine ehl-i kitap olsun veya olmasın bütün müminlerin girdiğini söylemişlerdir. Bunlar, cennet, cehennem, öldükten sonra dirilme gibi "Ğaybi hususlara iman etme" ifadesine, Resulullaha bütün indirilenler ve ondan öncekilere indirilenler" girmediğinden dolayı bunları beyan eden âyetin ayrıca zikredilmesine ihtiyaç olduğunu, bu nedenle zikredildiğini, yoksa müminleri iki sınıfa ayırma maksadıyla zikredilmediğini söylemişlerdir. Müminler rablerini razı edecekleri bütün fiil ve davranışları bilmelidirler ki onların hepsini yaparak rablerini razı etsinler. Bu nedenle "Ğayba iman etme" yanında Resulullaha indirilenlere ve ondan öncekilere indirilenlere iman etme ve diğer sıfatların hepsi zikredilmiştir. Bu görüş, Mücahid ve Rebi' b. Enes'ten rivayet edilmektedir. Mücahidin şöyle dediği nakledilmektedir: "Bakara suresinin başındaki dört âyet müminlerin sıfatları hakkında, iki âyet kâfirlerin sıfatları hakkında, on üç âyet ise münafıkların sıfatları hakkındadır." Rebi' b. Enes'ten de buna benzer bir rivayet nakledilmektedir.

Taberi, bu görüşlerden, dört âyetin iki sınıf mümini beyan ettiğini söyleyen görüşün daha doğru olduğunu söylemiştir. Zira bu görüşte olanların beyan ettikleri deliller kuvvetlidir. Ayrıca bunlardan sonra gelen âyetlerde kâfirlerin de, kalbleri mühürlenen açıkça kâfir olanlar, iman ettiklerini söyledikleri halde iman etmeyen münafıklar." şeklinde iki kısma ayrılmaları, müminlerin de iki kısım olduklarını gösteren bir delildir." demiştir.

Âyette zikredilen ve "Dosdoğru kılarlar" diye tercüme edilen (يُقِيمُونَ) yukîmûne, ifadesinden maksat, "Namazı, bütün erkânıyla, mükemmel bir şekilde kılanlar." demektir. Abdullah b. Abbas "Bu ifadeden maksat, rükuu, secdesi, kıraatı ve huşuu tam olarak yerine getirmek ve namazda kişinin kendisini tamamen namaza vermiş olması" demektir." diye izah etmiştir.

Burada zikredilen "Namaz"dan maksat, farz namazlardır. Bu kelimenin lügat mânâsı ise "Dua etmek" demektir. Taberi diyor ki: "Kanaatimce namazın. "dua" anlamına gelen (صَلَاة) salat, kelimesiyle ifade edilmesinin sebebi, dua edenin, duasıyla rabbinden, dileklerinin karşılanmasını istediği gibi, namaz kılanın da ibadetiyle rabbinden dilediklerini kabul etmesini istemesidir.

Âyette geçen: "Kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar." ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre, Allahın kendilerine farz kıldığı zekâtı vermeleri ve bunun sevabını Allahtan beklemeleridir. Ebu Mâlik, Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, zekât âyeti inmeden önce, kişinin aile fertlerine harcadığı nafakalardır.

Taberi, âyeti umumi mânâda anlamanın ve buradaki "Harcama"dan maksadın, insanların, mallarında gerekli olan bütün harcamalar olduğunu söylemenin daha doğru olacağını, bu ifadeye, zekât ve nafaka gibi bütün mâli yükümlülüklerin de gireceğini söylemiştir.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

4- Onlar, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Âhirete de kesinlikle onlar inanırlar.

Onlar, senin, Allahtan getirdiğini ve senden önceki Peygamberlerin Allahtan getirdiklerini tasdik ederler. O Peygamberler arasında fark gözetmezler. Ve Allahtan getirdiklerini tasdik ederler. Onları inkâr etmezler. Onlar, bu dünya hayatından sonra gelen âhirete ve âhirette gerçekleşecek olan tekrar dirilme ve ortaya çıkmaya, sevaba ve cezaya, hesaba çekilmeye, amellerin ölçülüp tartılmasına kesin olarak iman ederler. Bunları inkâr eden müşrikler gibi olmazlar.

* Allah teala bu âyet-i kerime ile, dolaylı yolla, ehl-i kitabın, Resulullaha ve Kur'ana iman etmeyen kâfirlerini kınamaktadır. Çünkü onlar Resulullaha ve Kur'ana iman etmedikleri halde Resulullahtan önce indirilen kitaplara iman etmekle kurtulmuş olabileceklerini, kendilerinin hidayette olduklarını ve cennete ancak Yahudi ve Hıristiyan olanların girebileceklerini iddia etmişlerdir. Allah teala, Bakara suresinin başında, onların iddialarını yalanlamış ve kullarına bildirmiştir ki, bu Kur'an, hem Muhammede ve onun getirdiklerine hem de ondan önce gelen Peygamberlerin getirdiklerine iman edenlere rehberdir. Sadece, geçmiş dinlere iman edenlere rehber değildir.

Kıyamet gününe "Âhiret günü" denmesinin sebebi, onun, dünya hayatından sonra gelmesidir. Veya âhiretin,.varlıklar yaratıldıktan sonra gerçekleşecek olmasıdır.

أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

5- İşte rablerinin doğru yolunda olanlar bunlardır. Kurtuluşa erenler de bunlardır.

Gayba iman edenler ve Muhammede indirilene ve ondan önceki Peygamberlere indirilenlere iman edenler, işte onlar, rablerinden verilen bir nur, bir istikamet ve açık bir delil üzeredirler. Kurtuluşa erenler de bunlardandır. Bunlar, yaptıkları ameller karşılığında, diledikleri kurtuluşun ve cennette ebedi olarak kalışın şuuru içinde olanlardır.

* Âyette zikredilen "Rablerinin gösterdiği doğru yolda olanlar"dan maksat, Ebu Mâlik, İbn-i Abbas ve İbn-i Mes'ud'a göre gayba iman eden takva sahibi müminler ve Resulullaha ve ondan önceki Peygamberlere iman eden müminlerdir. Bunların hepsi hidayet üzere olmakla ve kurtuluşa erecek olmakla sıfatlandırılmışlardır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre "Doğru yolda olanlar"dan maksat, "Gayba iman etmek, Resulullaha ve ondan önceki Peygamberlere indirilenlere iman etmekle sıfatlandırılan takva sahipleridir."

Başka bir kısım âlimlere göre ise "Doğru yolda olanlar"den maksat, hem Resulullaha bindirilenlere hem de ondan önceki Peygamberlere indirilenlere iman eden ehl-i kitaptır. Bunlar, hidayet üzere olmakla ve kurtuluşa ermekle sıfatlandırılmışlardır.

Taberi, bu görüşlerden birinci görüşün daha tercihe şayan olduğunu, zira âyet-i kerimede, hidayet üzere olma sıfatının, müminlerden ehl-i kitap olan veya olmayan herhangi birine tahsis edildiğine dair bir işaret bulunmadığını, ayrıca amelleriyle elde edecekleri mükâfatlarda eşit olan müminlerden bir sınıfın özel bir mükâfatla ödüllendirilmelerinin, Allahın adaletine ters düşeceğini söylemiştir.

Âyette zikredilen "Kurtuluşa erenler de bunlardır." ifadesi Abdullah b. Abbas tarafından şöyle izah edilmiştir: "İşte istediklerine kavuşanlar ve şerrinden korkarak kaçtıkları şeylerden kurtulanlar bunlardır." Yani, işledikleri amelleriyle ve iman etmeleriyle Allahtan istedikleri sevaplara ve cennetlerde ebedi kalmaya ulaşanlar bunlardır. Ve Allahın, düşmanları için hazırladığı cezalardan kurtulanlar da bunlardır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

6- Şüphe yok ki, kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler.

Ey Muhammed, o kâfirler, Kur'anı ve senin Peygamberliğini inkâr edenlerdir. Onlara göre senin onları uyarıp uyarmaman eşittir. Çünkü onlar, ne yaparsan yap, imana gelmezler.

* Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: **"Üzerlerine rabbi-**

nin hükmü hak olanlar, iman etmezler." "Onlara her türlü delil gelse de, can yakıcı azabı, görmedikçe, iman etmezler."[19]

[Âyette zikredilen "Kâfirler"den kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir. İkrime ve Said b. Cübeyr'in Abdullah b. Abbastan naklettiklerine göre, burada zikredilen "Kâfirler"den maksat, Resulullahın döneminde Medine çevresinde yaşayan Yahudilerdir. Allah teala, Hz. Muhammedi tanımaları ve onun, Peygamber olacağını bilmelerine rağmen onu inkâr eden Yahudileri kınamış, kalblerinin mühürlü olduğunu zikretmiştir.]

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre ise, Abdullah b. Abbas bu âyeti şöyle izah etmiştir. "Resulullah (s.a.v.) bütün insanların iman etmelerini ve doğru yolda kendisine tabi olmalarını çok arzuluyordu. Onun bu şiddetli arzusunu bilen Allah teala, daha önce iman edecekleri yazılı olanlardan başkasının iman etmeyeceğini ve daha önce iman etmeyecekleri yazılı olanlardan başkasının da sapıklığa düşmeyeceğini bildirdi.

Rebi' b. Enes ise bu âyette zikredilen "Kâfirler"den maksadın, Bedir savaşında öldürülen küfrün elebaşıları olduklarını ve bunların şu âyette de zikredildiklerini söylemiştir. **"Kâfirlerin, Allahın nimetlerine şükredecekleri yerde, Allahı inkâr ettiklerini, kavimlerini helak yurduna sürüklediklerini görmez misiniz?" "Helak yurdu cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. O, ne kötü bir yerdir."**[20] Rebi' b. Enes'in bu görüşünün dayanağı şudur: Allah teala bu âyette, kötüleri uyarıp uyarmamanın, onlara hiçbir fayda vermeyeceğini, onların kalblerinin mühürlendiğini beyan etmiştir. Halbuki kâfirlerden bir kısmı, daha sonra, Resulullahın uyarısından faydalanarak iman etmişlerdir. Bundan anlaşılmıştır ki, âyette zikredilen kâfirlerden maksat, iman etmeden, Bedirde öldürülen küfrün elebaşılarıdır.

[Taberi, Abdullah b. Abbastan nakledilen birinci görüşün tercihe şayan olduğunu zikretmiş ve gerekçe olarak şunları özetle söylemiştir. "Allah teala bundan önceki âyetlerde ehl-i kitabın iman edenlerini övmüştür. Bu âyetlerde de yine ehl-i kitabın iman etmeyenlerinden haber vermesi ve onları kınaması uygundur. Zira onların sıfatları farklı olsa da hepsi de ehl-i kitaptır. Böylece Allah teala, ehl-i kitabın iman edenleriyle iman etmeyenlerini karşılaştırarak birlikte zikretmiştir.]

Allah teala bu âyetlerle, Resulullahın hak peygamber olduğunu gizleyen Yahudi hahamlarına karşı onu desteklemiştir. Bunu böylece bilmiş olsunlar ki, Tevratı Hz. Musaya gönderen Allah teala Hz. Muhammede de bunları öğretmiş-

---

19 Yunus suresi, 10/96, 97
20 İbrahim suresi, 14/28, 29

tir. Zira, ne Muhammed ne de kavmi, Kur'an inmeden önce bu gibi şeyleri biliyorlardı. Bu hal de, Yahudilerin, Hz. Muhammedin Peygamberliği hakkında şüpheye düşmelerini bertaraf eder, Onun, Allah tarafından getirdiklerinin hak olduğunu ortaya koyar. Zira onlar, okur yazarlığı olmayan bir millet içerisinde ortaya çıkan ve okur yazarlığı olmayan bir kişinin onların gizlemiş oldukları haberleri ortaya çıkarması durumunda onun peygamberliği hakkında nasıl şüpheye düşebilirler ki?

Resulullahın okur yazarlığı yoktu. O bir takım hesapları da bilmiyordu. Bu itibarla ona, "Kitapları okudu da öğrendi." Yahut: "Hesap yaparak kâhinlik yaptı." Veya "Resulullah ile ilgili bir kısım haberleri gizleyen Hahamlardan okuyarak bu tür bilgilere sahip oldu." şeklinde iddialar onun hakkında hiç yakışık almayan iddialardır.

[Taberi diyor ki: "Bu âyette zikredilen kâfirlerden maksadın ehl-i kitap olan kâfirler olduğunun diğer bir delili de şudur ki: "Allah teala, bundan sonra gelen âyetlerde, münafıklara ve Hz. Âdem ve Havva kıssasına değindikten sonra tekrar ehl-i kitap'tan bahsetmiştir. Madem ki önce ehl-i kitabın müminleri söz konusu edilmiş ve yine ehl-i kitaba dönülmüştür. O halde bunların arasında zikredilen kâfirlerden maksat ta, ehl-i kitap olan kâfirlerdir.]

"Küfür" kelimesinin lügat mânâsı "Örtmek" demektir. Bundan dolayıdırki, karanlığı ile bütün eşyayı örten geceye de "Kâfir" denmiştir. Yahudiler de Resulullahın hak Peygamber olduğunu bildikleri halde o gerçeği gizlemeleri sebebiyle kendilerine "Gerçeği örten" anlamına "Kâfir" denmiştir. Nitekim Allah teala bunlar hakkında başka bir âyette şöyle buyurmuştur: "**İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti, biz, insanlara kitapta açıkladıktan sonra onları gizleyenlere, işte onlara Allah lanet eder. Hem de bütün lanet edenler lanet eder.**"[21] Bu âyet-i kerimede de: "**Şüphe yok ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler**" buyurulmaktadır.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimenin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, Medinede yaşayan Yahudi hahamlarından, senin peygamberliğini bildikleri halde ve ben de kendilerinden, gönderdiğim şeyleri gizlemeyeceklerine dair ahit aldığım halde, senin hak Peygamber olduğunu gizleyen ve seni inkâr eden bu kâfirleri uyarsan da uyarmasan da aynıdır. Çünkü onlar iman etmezler. Hakka dönmezler. Seni ve senin getirdiğin şeyleri doğrulamazlar.

Abdullah b. Abbas ta bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Onlar, kendilerinde bulunan ilmi ve Allahın, kendilerinden aldığı ahdi inkâr ederek hem kendi bilgilerini hem de senin getirdiklerini inkâr etmişlerdir. Artık onlar senin uyarmanı ve korkutmanı nasıl dinleyeceklerdir?

---

21 Bakara suresi, 2/159

خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

7- Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de perde bulunmaktadır. Ve onlar için büyük bir azap vardır.

Allah onların kalblerini ve işitme duyularını kapatmıştır. Bunlar o mühürlü kalbleri ve kulaklarıyla iman etmeye bir yol bulamazlar. İnkârcılıktan da kurtulamazlar. Onların gözleri üzerinde de bir perde vardır ki bu halleriyle artık doğru yolu göremezler. İşte bunlar Allaha itaatı terketmeleri ve farzları yerine getirmemeleri sebebiyle büyük bir azaba düşeceklerdir.

* Eğer denilecek olursa ki: "Kalbler nasıl mühürlenir? "Çünkü mühürlemek, bir kısım kapları, zarfları ve kılıfları kapatıp mühürlemektir? Cevaben denilir ki: "Kalbler de içlerinde bulunan ilimlerin kapları, kulaklar da işitilen şeylerin kılıflarıdır. Bu itibarla onların da mühürlendiklerini söylemek yerinde bir deyimdir. Ancak bunların mühürlenmelerinin nasıl olacağı çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

A'meş diyor ki: "Mücahid bize elini göstererek şöyle dedi: "Kalblerin bu yumruk gibi olduğunu söylüyorlardı. O, bir günah işlediğinde bunlardan biri (parmaklardan biri) kapanır. Mücahid bunu söylerken serçe parmağını gösterdi. Sonra diğer bir parmağını göstererek: "Kul, bir günah işlediğinde o da böyle kapanır." Başka bir parmağını göstererek yine: "Kul, günah işlediğinde bu da böyle kapanır." dedi ve böylece bütün parmaklarını kapattı ve devamla şöyle dedi: "Sonra bu kalbin üzeri bir mühürle mühürlenir." Hayır doğrusu onların yaptıkları kalblerini paslandırmıştır."(22) âyetinde zikredilen "Paslandırmıştır" ifadesinin, bu mühürlenmeyi beyan ettiği söylenmiştir.

Abdullah b. Kesir, yine Mücahidin şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Paslanma, mühürlenmeden daha hafif, mühürlenme de kilitlenmeden daha hafiftir. Bunların en dehşetlisi kilitlenmedir.

Diğer bir kısım âlimler, kalblerin mühürlenmesini şöyle izah etmişlerdir: "Allah teala, bu âyet-i kerimesinde bildirmiştir ki bir önceki âyette zikredilen kâfirler, davet edildikleri hakkı dinlemekten yüzçevirmişler ve bunu gururlarına yediremememişlerdir. Nitekim kendisine bir söz söylendiğinde onu dinlemekten imtina edene ve gururlanarak onu anlamak istemeyene "Bu adam bu söze karşı sağır kesildi." denir. Bu şekilde izahta bulunanlara göre mühürlenmekten mak-

22 Mutaffifîn suresi, 83/14

sat, mecazi bir ifadedir. Kâfirlerin, hakkı dinlemediklerini beyan eder.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu mühürlenmenin izahı hususunda doğru olan yorum, bu gibi şeyleri izah eden tefsir, Resulullahın şu sahih hadisidir.

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً نُكِتَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ، فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ صُقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبَهُ وَهُوَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللّٰهُ (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)

"Şüphesiz ki kul, bir hata işlediğinde kalbinde siyah bir nokta meydana gelir. Eğer o, bu hatadan el çeker, af diler ve tevbe edecek olursa kalbi parlatılır. Şayet tekrar o hataya dönecek olursa kalbindeki siyah noktalar artırılır. Öyle ki bütün kalbini kaplar. Allah tealanın şu âyetinde zikrettiği pas işte budur. "Hayır, doğrusu onların yaptıkları kalblerini paslandırmıştır."(23) (24)

Resulullah bu hadis-i şerifiyle, beyan ediyor ki: Günahlar peşpeşe kalbin üzerine gelirse onu perdeler. Ve perdeleyince de Allah tarafından bir mühür onu mühürler. Artık iman böyle bir kalbe yol bulamaz. İnkâr da oradan çıkamaz.

İşte âyet-i kerimenin beyan ettiği "Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir." ifadesi de bu hususu beyan etmektedir. Gözle görülen kapların içlerine bir şeyler konduktan sonra, açılmamaları için mühürlendikleri gibi âyette zikredilen kâfirlerin kalbleri de kapatılmış ve Allah tarafından mühürlenmiştir. Artık onlara dışarıdan iman girmez, içeriden de inkâr çıkmaz. Ancak mühürün açılmasından sonra bir değişiklik olabilir.

Âyette zikredilen "Mühürlenme"yi davet edildikleri haktan böbürlenmeleri sebebiyle yüz çevirmek olarak anlayanlara şunu sormak lazımdır: "Bu yüz çevirme işini, kibirlenek olarak mı yapmışlardır yoksa Allah mı onlara yüz çevirtmiştir?" Eğer derlerse ki: "Yüz çevirme işini onlar yapmıştır." Onlara cevaben denilir ki: "Allah teala, âyet-i kerimede, kâfirlerin kalblerinin ve kulaklarının bizzat kendisi tarafından mühürlendiğini bildirmektedir. Allahın onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemesini, onların imandan yüz çevirmeleri ve onların, tevhid inancını kabullenmeye karşı böbürlenmeleri şeklinde izah etmek nasıl caiz olabilir? Zira bu, Allahın yaptığı bir iştir. Kâfirlerin yaptığı bir iş değildir. Eğer derlerse ki: "Onların yüz çevirmeleri ve böbürlenmeleri, Allahın,

23 Mutaffifin suresi, 83/14
24 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure: 83 bab: 1 Hadis No: 3334

onların, kalblerini ve kulaklarını mühürlemesi sebebiyledir. Burada sebebin yerine, sebebin meydana getirdiği sonuç zikredilmiştir." Onlara denilir ki: "Siz, bu izahınızla görüşünüzü terketmiş oluyorsunuz." Âyet-i kerimeyi, birinci görüşte olan âlimler gibi tefsir ediyor ve Allahın, kâfirlerin kalb ve kulaklarını mühürledğini söylüyorsunuz. Âyeti doğrudan doğruya kâfirlerin inkâr etmeleri ve imandan yüz çevirmeleri şeklinde izah etmiyorsunuz.

Âyet-i kerimede geçen "Gözlerinin üzerinde de perde vardır." ifadesi, kâfirlerin kalblerinin ve kulaklarının mühürlenmelerinden sonra zikredilmiş ve onların inkârlarında ısrarlı olduklarını beyan etmiştir. Böylece Allah teala bu âyet-i kerime ile Muhammed (s.a.v.)'e Yahudilerin hahamlarının halini tasvir etmiş, onların kalblerini mühürlediğini, böylece Allah tarafından gelen herhangi bir öğütü dinlemeyeceklerini, Muhammede indirdiği kitabı düşünmeyeceklerini beyan etmiştir. Ayrıca onların kulaklarını da mühürlediğini böylece, Allahın Peygamberi olan Muhammed (s.a.v.)'in uyarılarını, öğütlerini de Peygamber olduğunu gösteren delillerini dinlemediklerini, düşünmediklerini, onun hak Peygamber olduğunu bildikleri halde onu yalanlayarak Allahın azabına uğrayacaklarından korkmadıklarını beyan ediyor ve yine Resulullaha bildiriyor ki, onların gözlerinin üzerinde perde vardır. Hakkı göremezler ki kendilerinin sapıklıklarını ve âdiliklerini anlamış olsunlar.

Allah teala, âyet-i kerimenin sonunda Resulullaha karşı çıkan bu Yahudi hahamları için büyük bir azap olduğunu, onun, Allah tarafından getirdiklerinin doğru olduğunu bildikleri halde, yalanlamalarının cezası olarak böyle bir azabı hak ettiklerini beyan etmektedir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

8- Bir kısım insanlar vardır ki: "Biz, Allaha ve âhiret gününe iman ettik." derler. Halbuki onlar mümin değillerdir.

Bazı insanlar vardır ki: "Allahı ve kıyamet gününde tekrar dirilmeyi tasdik ettik" derler. Halbuki onlar mümin değillerdir. Çünkü onlar, kalblerinde olanın aksini açıklıyorlar.

* Bu âyette zikredilen "İnsanlar"den maksat, müfessirlerin ittifakıyla belirttikleri görüşe göre "Münafıklar"dır. Nitekim, Abdullah b. Abbas, Katade,

25 Bakara suresi, 2/109

Mücahid, Abdullah b. Mes'ud, Rebi' b. Enes ve İbn-i Cüreyc bu insanlardan maksadın Medinede, Müslümanlardan korkarak mümin olduklarını söyleyen münafıklar olduklarını söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Aziz ve Celil olan Allah, hicret yurdu olan Medine-i münevverede, Resulullahı yerleştirip muzaffer kılınca ve onun davetini yayıp müslümanları çoğaltınca müslümanlar, putlara tapan müşrikleri ve ehl-i kitap olan kâfirleri mağlup edince Yahudi hahamları, sırf kıskançlıklarından ve azgınlıklarından dolayı Resulullaha kin ve düşmanlık beslediler. Allah, bunlar hakkında başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurdu: "Kitap ehlinden bir çoğu, hak kendileri için apaçık belli olduktan sonra, içlerindeki çekememezlikten dolayı, iman etmenizden sonra sizi tekrar kâfirliğe çevirmek isterler."[25] Ehl-i kitap olan bu Yahudiler yanında Resulullahı yurtlarında barındıran, onu destekleyen ve yardımına koşan Ensar'ın içinden bir kısım insanlar, şirklerinde ve cehaletlerinde devam ettiler. Açıkça kâfir olduklarını söylemeleri halinde müslümanlar tarafından öldürüleceklerinden veya esir edileceklerinden korktukları için iman ettiklerini söyleyen fakat aslında iman etmeyen münafıklar ortaya çıkmışlardır. Bunlar da ehl-i kitabın kâfirleriyle işbirliği yaparak müminler aleyhine çeşitli tuzaklar kurmaya girişmişlerdir. Bunlar, Resulullahı ve sahabileri gördüklerinde "Biz, Allaha, Peygamberine ve âhiret gününe iman edenleriz." demişler, Yahudilerle başbaşa kaldıklarında da "Biz, sizinle beraberiz. "Biz iman ettik" diyerek müminlerle alay ediyoruz." demişlerdir. İşte Allah teala bu âyet-i kerimede bu tür insanları zikretmekte ve onların gerçekte iman etmediklerini açığa vurmakta ve "Halbuki onlar mümin değillerdir." buyurmaktadır. Âyet-i kerimenin bu son bölümü, imanı sadece "Dil ile ikrar" diye tanımlayan "Cehmiye" fırkasının görüşlerini çürütmektedir. Zira Allah teala, kalben iman etmeyip, dilleriyle iman ettiklerini söyleyenlerin mümin olmadıklarını beyan etmiştir.

يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذٖينَ اٰمَنُواۚ وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا
يَشْعُرُونَۜ ﴿٩﴾

9- onlar, Allahı ve iman edenleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar. Fakat bunun farkında değildirler.

Bunlar, inanmadıkları halde, öldürülmekten kurtulmak için, dilleriyle, kalblerindeki şüphe ve inkârın aksini söylerler. Ve bu sözleriyle Allahı ve müminleri kandırmaya çalışırlar. "İman ettik" derler. Oysa onlar, gerçekte başkası-

25 Bakara suresi, 2/109

nı değil ancak kendilerini aldatmaktadırlar. Fakat bunun farkında değildirler.

* Eğer denilecek olursaki: "Münafıklar, öldürülme ve esir edilme korkusuyla, inandıklarının aksine, müminlere karşı iman ettiklerini söylüyorlar böylece kendilerini savunuyorlardı. Onların bu davranışlarına âyetin "Allahı ve müminleri aldatmaya çalışırlar." demesinin mânâsı nedir?" Buna cevaben denilir ki: "Araplar, kendisini savunmak için yalan söyleyip başkalarını kandırana da "Aldatan" derler. Burada münafıklar her ne kadar geçici dünyada müminleri aldatmaya girişmişlerse de aslında onlar, kendilerini aldatmışlardır. Zira bunlar, kendilerini çeşitli ümit ve emellerle savsaklarlar. Halbuki kendilerini elleriyle tehlikeye atar, zehir kâsesinden zehir içerler. Bizzat kendilerini Allahın azabına ve gazabına uğratırlar. Bu sebeple Allah teala onlar hakkında "Oysa sadece kendilerini aldatırlar." buyurmuştur.

Bu âyet-i kerimenin "Fakat bunun farkında değildirler." bölümü, "Allah teala ancak bilinçli bir şekilde kâfir olan, Allahın varlığını, birliğini ve Peygamberlerinin ve kitaplarının hak olduğunu bildiği halde inkâr edenlere azap eder." diyenlerin görüşlerinin, Allah tarafından yalanlandığını gösterir. Zira, Allah teala bu âyet-i kerimede, münafıkları, Allahı ve Peygamberini aldattıklarını zannetmekle vasıflandırmakta ve onların, Allah ve müminleri gerçekte aldatmadıklarının farkında olmadıklarını, bununla beraber cezalandırılacaklarını beyan etmektedir. Böylece inkârcıların kasıtlı olup olmadıklarının farketmediğini ortaya koymaktadır.

Taberi diyor ki: "Onlar, Allahı ve iman edenleri aldatmaya çalışırlar." ifadesinde (يُخَادِعُونَ) Yuhadiûne, fiili, müşareket (İşteşlik) ifade eden bir fiildir. Buna göre, aldatmaların karşılıklı olması icabeder, yani, münafıklar, Allahı ve iman edenleri aldatmaya kalkışırken Allah ve müminler de onları aldatmaya kalkışmış olacaklardır.

Bir kısım lügat âlimleri buna cevaben demişlerdir ki (مُفَاعَلَ) Müfâale babından gelen fiiller Arapçada bazan "Müşareket" (İşteşlik)" ifade etmezler. Nitekim (قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ) Katelehumullah(26) âyetinin mânâsı "Allah onlarla savaştı." şeklinde değil "Allah onları kahretsin" demektir. Bu âyet te bu kabildendir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Ben bu lügat âlimlerinin izah tarzına katılmıyorum. Âyette zikredilen (يُخَادِعُونَ) Yuhaddiûne fiili müşareket ifade etmektedir. Zira, münafıklar, kalblerinde olanların tersini dilleriyle söyleyerek Allah tealayı aldatmaya kalkışırken, Allah teala da onları derhal cezalandırmayıp mühlet vererek aldatmış ve onları hak yoldaymış gibi göstermiştir. Bu hususta şu âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "**Kâfirler, kendilerine mühlet vermemizin sakın kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Biz onla-**

26 Tevbe suresi, 9/30

ra mühleti ancak günahlarını artırsınlar diye veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır."(27)

Daha sonraki âyetlerin izahında da görüleceği gibi, Taberinin bu görüşü bir çok müfessir tarafından tasvip edilmemiş, "aldatma" sıfatı Allah tealaya izafe edilmemiştir.

Âyet-i kerimede zikredilen "Oysa sadece kendilerini aldatırlar." ifadesi gösteriyor ki, münafıklar aslında ne Allahı aldatabilmişlerdir ne de müminleri. Zira Allah, onların münafık olduklarını biliyor ve onlara mühlet veriyordu. Onlar Allah tealayı aldatmış olsalardı Allah tealanın, onları cezalandırmaması icabederdi. Münafıklar, aslında müminleri de aldatamamışlardır. Zira onlar, müninlere karşı iki yüzlü görünmeleriyle onlardan herhangi bir menfaat elde edememişlerdir. Sadece kendi ellerinde bulunan mal ve evlatlarını muhafaza edebilmişlerdir.

Âyet-i kerimenin "Fakat bunun farkında değildirler." ifadesinden maksat, "Allahı aldattıklarını zanneden münafıklar, Allahın bunlardan haberdar olduğunun ve bunları derhal cezalandırmayıp, kendilerine mühlet verdiğinin farkında değillerdir." demektir.*

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, münafıklar sana geldikleri zaman "Biz, şehadet ederiz ki, sen mutlaka Allahın Resulüsün." derler. Allah da bilir ki elbette sen onun Peygamberisin. Ve Allah, şehadet eder ki, münafıklar muhakkak yalancıdırlar." "Onlar, yeminlerini kendilerine siper edindiler. İnsanları Allahın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları ne kötü bir şeydir."(29)

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾

10- Onların kalblerinde hastalık vardır. Allah, bu hastalıklarını daha da artırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı, onlar için can yakıcı bir azap vardır.

27 Âl-i İmran suresi, 3/178
29 Münafikûn suresi, 63/1,2

[Onların kalblerinde, inançsızlık hastalığı vardır. O hastalık, Muhammedin Peygamberliğinden şüphe etmeleridir. Allah, müminlerin imanlarını artırdığı gibi onların da şüphe ve şaşkınlıklarını artırmıştır. Onlar için, acı veren, perişan eden bir azap vardır. Bu azap, inandıklarını iddia ederek yalan söylemeleri ve bunu, Allahı, Resulünü ve müminleri kandırmak için yapmalarından dolayıdır.]

* Âyet-i kerimede "Onların kalblerinde hastalık vardır." buyurulmaktadır. Buradaki hastalık, maddi bir hastalık olmayıp, mânevi bir hastalıktır. Yani itikad ve inanç hastalığıdır. Bu hastalığın mahiyeti de Hz. Muhammedin Peygamberliği ve Allah katından getirdiklerinin hak olduğu hususunda şüpheye düşmeleri ve şaşkınlık içinde olmalarıdır. Nitekim, Abdullah b. Abbas, Abdurrahman b. Zeyd, Katade ve Rebi' b. Enes, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimenin devamında "Allah, bu hastalıklarını daha da artırmıştır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, "Allah teala, daha sonra farz kıldığı emirleri ve yasakladığı haramlarıyla münafıkların islam hakkında kalblerinde taşıdıkları şek ve şüphe hastalıklarını daha da artırmıştır." demektir. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede "Kur'andan bir sure indiği vakit, kâfirlerden bazıları birbirlerine şöyle derler: "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" Doğrusu inen sure iman edenlerin imanını kuvvetlendirir. Onlar bundan sevinç duyarlar." "Kalblerinde hastalık olanlara gelince: "Bu sure, onların murdarlıklarına murdarlık katar ve kâfir olarak ölürler."[30] buyurulmaktadır.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Katade, Abdurrahman b. Zeyd, ve Rebi' b. Enes de, burada artırıldığı zikredilen hastalıktan maksadın, kalblerindeki şüphe olduğunu ve onun artırıldığını söylemişlerdir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Onlar için can yakıcı bir azap vardır." buyurulmaktadır. Burada zikredilen (أَلِيمٌ) Elîm kelimesi "Can yakıcı" diye tercüme edilmiştir. Taberi, bu kelimenin (مُؤْلِمٌ) Mu'limun yani acı veren" mânâsına geldiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Yalan söylediklerinden dolayı" diye tercüme edilen (بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ) "Bima kânû yekzibûn, ifadsi, Kûfe âlimlerinin kıraatı şeklidir. Taberi de bu kıraatı tercih etmiştir. Medine, Hicaz ve Basralı âlimlerin çoğunluğu ise bu cümleyi (بِمَا كَانُوا يُكَذِّبُونَ) "Bima kânû Yükezzibûn" yani, "Yalanlamaları sebebiyle" şeklinde okumuşlardır. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Münafıkların, can yakıcı bir azaba uğratılmalarının sebebi, onların, Muhammedin Peygamberliğini ve onun Allah tarafından getirdiklerinin hak olduğunu yalanlamaları sebebiyledir." Bu kıraatı tercih eden âlimler

30 Tevbe suresi, 9/124, 125

"Münafıkların sadece yalan söylemekle can yakıcı bir azabı hak etmeyeceklerini, bu azabı ancak Allahın Peygamberini ve kitabını yalanlayarak inkâra düşmekle hak edeceklerini söylemişlerdir. Taberi bu son görüşe katılmadığını, birinci kıraatın daha sahih olduğunu ve âyete, ona göre mânâ vermenin daha doğru olacağını söylemiş, buna delil olarak ta diğer âyetlerde münafıkların yalan söylemeleriyle azaba uğratılacaklarının beyan edildiğini zikretmiştir. Nitekim, münafikûn suresinde şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, münafıklar sana geldikleri zaman "Biz şahadet ederiz ki, sen mutlaka Allahın Resulüsün." derler. Allah da bilir ki, elbette sen, onun Peygamberisin. Ve Allah şehadet eder ki, münafıklar muhakkak yalancıdırlar." "Onlar yeminlerini kendilerine siper edindiler. İnsanları Allahın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları ne kötü bir şeydir."[31] "Onlar yeminlerini kendilerine siper yaptılar. İnsanları Allahın yolundan uzaklaştırdılar. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır."[32]

Görüldüğü gibi Allah teala, burada zikredilen birinci âyette, münafıkların yalancı olduklarını zikretmiş, ikinci âyette ise, yeminlerini kendilerine siper edinerek yalan söylemeleri ve böylece insanları Allahın yolundan alıkoymaları yüzünden, onlar için alçaltıcı bir azap olduğunu beyan etmiştir. Bu surede de, münafıkların yalan yere "İman ettik" deyip müminleri aldatarak yalan söylemeleri sebebiyle can yakıcı bir azabı hak ettiklerini söylemek diğer âyetlerin ifadesine uygun bir ifadedir. Bu itibarla, bu mânâyı ifade eden kıraatı tercih etmek yerindedir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾

11- Onlara, "yeryüzünde bozgunculuk yapmayın" denildiği zaman onlar "Biz, ancak ıslah edicileriz." derler.

[Onlara "İnkâr ve isyan ederek, Allahın dininden şüphe ederek ve Allah düşmanı Yahudileri dost edinerek yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın" denildiği zaman onlar: "Biz, müminler ile ehl-i kitabın arasını düzeltmek isteyenleriz. Bu sebeple bizler, bozgunculuk yapanlar değil, ıslah edicileriz." derler.

* Âyette zikredilen "Onlar"dan maksat, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilere göre "Münafıklar"dır. Yapmamaları istenen "Bozgunculuk" ise "İnkârcılıkları ve günah işlemeleridir."

Selman-ı Fârisî'den nakledilen başka bir rivayete göre ise "Onlar"dan maksat, o döneme kadar henüz dünyaya gelmemiş olan insanlardır.

[Taberi, "Onlar"dan maksadın, Resulullahın döneminde bulunan münafık-

31 Münafikun suresi, 63/1-2
32 Mücadele suresi, 58/16

lar ve onlardan sonra gelip aynı sıfatı taşıyan bütün münafıklar olduğunu söylemenin daha evla olacağını zikretmiş ve özetle şunları söylemiştir. "Selman-ı Farisî, bu görüşüyle Resulullah döneminde bulunan daha sonra da ölüp giden münafıkları değil Selmanın yaşadığı dönemlerde henüz ortaya çıkmamış olan ve çıkmaları beklenen kimseleri kastetmiş olabilir. Bizim, diğer görüşü tercih etmemizin sebebi, bu hususta müfessirlerin ittifak etmeleridir."]

Taberi diyor ki: "Yeryüzünde bozgunculuk yapmak"dan maksat, orada Allahın yasakladığı şeyleri yapmak ve emrettiği şeyleri yapmamaktır. Nitekim melekler, Allah tealanın kendilerine yeryüzünde bir insan yaratacağını bildirmesi üzerine şöyle demişlerdir: "Bir zaman rabbin, meleklere: Ben yeryüzünde bir Halife yaratacağım." demişti. Melekler de "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni, överek tesbih ediyoruz ve tenzih ediyoruz." dediler. Allah da onlara: "Şüphesiz ki ben, sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi.(33)

Münafıklar, yeryüzünde rablerine isyan ederek ve onun yasakladıklarını işleyip farz kıldığı şeyleri yapmayarak ve Allahın dininden şüphe ederek yeryüzünde fesat çıkarırlar. İman ettiklerini söyleyerek müminleri aldatmaya çalışırlar. Allahı, kitaplarını ve Peygamberlerini yalanlayanlara yardım etmek için bir yol bulduklarında Allahın dostlarına karşı onlara yardım ederler. İşte böylece bozgunculuk çıkarırlar. Bu halleriyle de müminlerle kâfirlerin arasını bulmaya çalıştıklarını zannederek ıslah edici olduklarını iddia ederler. Fakat bu niyetlerine rağmen Allah onların azabını hiç de hafifletmez. Bilakis onlar için cehennemin en alt katını vaadeder. Allah teala onlar hakkında **"İyi bilin ki asıl bozguncular onlardır. Fakat farkında değillerdir."**(34) buyurmuştur. Bu âyet te gösteriyor ki, kişinin inkâr veya günahında iyi niyetli oluşu onu kurtaramaz. Allahın azabı, sadece bilinçli bir şekilde inkâr edenleri değil, şuursuzca inkâr edenleri de kuşatır. Âyet-i kerimenin sonunda "Biz ancak ıslah edicileriz." dediler" buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas bu âyeti şöyle izah etmiştir. "Münafıklar dediler ki, biz ancak müminlerle ehl-i kitabın arasını bulmak istiyoruz."

Mücahid ise şu şekilde izah etmiştir: "Münafıklar, Allaha isyan etmeye giriştiklerinde onlara, "Şöyle şöyle yapmayın." denilince onlar, "Biz ancak hidayet üzere olanlar ve durumu düzeltenleriz." demişlerdir.

[Taberi diyor ki: "Münafıklar gerek Yahudilere iyi davranarak onlarla müminlerin arasını bulup, ara bulucu olduklarını iddia etmiş olsunlar, gerekse Allahın yasak kıldığı şeyleri işledikleri halde onların kötü şeyler olmadığını söyleyerek hidayet üzere olduklarını söylemiş olsunlar. Her iki halde de onlar, yap-

---

33 Bakara suresi, 2/30
34 Bakara suresi, 2/12

tıkları şeyde ıslah ediciler olduklarını zannediyorlardı. Fakat Allah teala, münafıkların bu iddialarını yalanlayarak buyurdu ki:

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

12- İyi bilin ki asıl bozguncular onlardır. Fakat farkında değillerdir.

Ey müminler iyi bilin ki, Allahın koymuş olduğu sınırları aşarak, kötülükleri işleyerek ve emredilen farzları terkederek bozgunculuk çıkaranlar aslında o münafıklardır. Fakat onlar, bozguncu olduklarının farkında değillerdir. Onlar ıslah ettiklerini zannederek bozgucnculuk yapıyorlar. Zira onlar, Allahın emrine karşı geliyorlar. Onun koyduğu sınırları aşıyorlar. Onun farzlarını bırakıp haram kıldıklarını işliyorlar. Buna rağmen durumlarının farkında değildirler.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَا اٰمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا اٰمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

13- Onlara "İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin." denildiği zaman: "Beyinsizlerin iman ettiği gibi mi iman edelim?" derler. İyi bilin ki asıl beyinsizler onlardır. Fakat bilmezler.

Bu münafıklara: "Müminlerin tasdik ettikleri gibi siz de Muhammedi ve onun, Allah tarafından getirmiş olduğu Kur'anı tasdik edin." dendiği zaman: "Beyinsizlerin iman ettiği gibi mi iman edelim?" Aklı ve idraki olmayan şu insanlar gibi mi Muhammedi tasdik edelim?" derler. İyi bilinki, asıl cahil ve idraki olmayan beyinsizler onlardır. Zira onlar kendi kendilerine kötülük etmişlerdir. Aslında dinleri konusunda cahil olan, itikatları ve görüşleri zayıf olanlar onlardır. Yoksa Allahı ve kitabını tasdik eden, cezayı ve mükâfaatı bilen müminler değil. Çünkü müminler rablerinin emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak kendilerini azaba sürüklenmekten kurtarmışlardır. Böylece fayda ve zararlarını bilmişlerdir. Bu nedenle beyinsiz değillerdir. Fakat münafıklar bu durumun farkında değildirler.

* Âyette zikredilen "İnsanlar"dan maksat, Resulullaha ve onun getirdiklerine iman eden "Sahabilerdir" Münafıklara: "Siz de Muhammedin ashabı gibi ona ve onun Allahtan getirdiklerine iman edin." denildiği zaman onlar müminleri, akılsızlık ve beyinsizlikle itham ediyor ve dış görünüşleriyle inanmış gibi görünseler de kalben iman etmiyorlardı.

Âyette zikredilen ve "Beyinsizler" diye tercüme edilen (سُفَهَاءُ) "Süfeha" kelimesi (سَفِيهٌ) "Sefih" kelimesinin çoğuludur. "Sefih"in asıl mânası ise

"Cahil" "Kıt görüşlü" ve "Fayda ve zararını düşünemeyen" kimse demektir. Münafıkların burada, beyinsizlikle itham ettikleri kimselerden maksat, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Rebi' b. Enes ve Abdurrahman b. Zeyd'in de izah ettikleri gibi, Resulullahın sahabileridir.

Allah teala, münafıkların bu ithamlarına cevaben, aslında beyinsizlerin kendileri olduklarını, zira kalbleriyle iman ederek Allahın emir ve yasaklarına uymadıkları için, kendilerini Allahın azabına sürüklediklerini, böylece fayda ve zararlarını bilmeyen beyinsiz ve cahil kimseler olduklarını ortaya koymuştur. Ne var ki bunlar bunu düşünmezler.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا
مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾

14- İman edenlerle karşılaştıkları zaman "İman ettik" derler. Şeytanlarıyla başbaşa kalınca da "Şüphesiz biz sizinle beraberiz, onlarla sadece alay ediyoruz." derler.

Münafıklar, müminlerle karşılaştıkları zaman "Muhammede ve onun, Allah tarafından gteirdiklerina iman ettik." derler. Ve bu sözü, canlarını ve mallarını kurtarmak ve kendilerince kurnazlık etmek için söylerler. Diğer münafık ve müşriklerden, devamlı temasta olduklarının yanına gelip te, inkâr ve şirkte elebaşı olanlarla başbaşa kalınca da "Biz sizinle beraberiz, sizin izinizdeyiz ve aynen sizin gibiyiz. "Allaha ve âhiret gününe iman ettik" diyerek Muhammedin arkadaşlarıyla sadece eğleniyoruz." derler.

* Abdullah b. Abbas bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Yahudilerden bazı kimseler, Resulullahın sahabileri ile karşılaştıkları zaman "Şüphesiz ki biz sizin dininiz üzereyiz." diyorlardı. Kendilerini yoldan çıkaran arkadaşlarıyla başbaşa kaldıkları zaman da "Şüphesiz ki biz sizinle beraberiz, sizin dininiz üzereyiz. Biz, Muhammedin arkadaşlarıyla sadece alay ediyoruz." diyorlardı.

Âyet-i kerimede zikredilen "Onların şeytanları"ndan maksat, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud'a göre, münafıkların inkârda elebaşılarıdır. Katade ve Rebi' b. Enes'e göre bunlar, müşriklerdir. Mücahide göre bu şeytanlar, münafıkların, kâfirlerden, müşriklerden ve diğer münafıklardan olan arkadaşlarıdır. Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu şeytanlardan maksat, münafıkların elebaşıları ve şer işlerde önderleridir.

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

15- Allah da onların alaylarının cezasını verir. Azgınlıkları içerisinde bırakır, bocalar dururlar.

Allah da onlara, alay etmelerinin cezasını verir. Görünüşte mallarını ve canlarını korumak suretiyle dünyada onların hoşlarına gidecek hükümleri icra eder. Halbuki müminlerle alay etmelerinin cezası olarak âhirette onlara elem verici azaplar ve can yakıcı cezalar hazırlamıştır. Allah onların inkâr ve sapıklıklarını artırır. Şaşkınlık içerisinde bocalayıp dururlar. Kurtuluş için bir yol bulamazlar.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Allah da onların alaylarının cezasını verir." diye tercüme edilen (اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ) ifadesinin lügat mânâsı "Allah da onlarla aley eder." demektir. Müfessirler, Allahın münafıklarla alay etmesinin ne mânâya geldiği hakkında farklı izahlarda bulunmuşlardır. Bazı müfessirlere göre, Allah tealanın münafıklarla aley etmesinden maksat, Allahın onları derhal cezalandırmayıp kendilerine bir mühlet vermesi ve kıyamet gününde şu âyetlerde beyan buyurduğu şekilde davranmasıdır. "O gün mümin erkeklerin ve kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında koştuğunu görürsün. (Melekler onlara) "Bugün sizin müjdeniz, altından ırmaklar akan cennetlerdir. Orada ebediyyen kalacaksınız. İşte büyük kurtuluş budur." (derler.) "O gün, münafık erkek ve kadınlar, müminlere "Bize bakın da nurunuzdan istifade edelim." derler. Onlara: "Arkanıza dönün de nur isteyin" denilir. Müminlerle münafıklar arasına, kapısı olan bir sur çekilir. Onun içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır." "Münafıklar müminlere (Dünyada): "Biz sizinle beraber değil miydik?" diye çağırırlar. Müminler de: "Evet, fakat siz kendinizi fitneye kaptırdınız (müminlerin bir belaya uğramasını) beklediniz. (din hususunda) şüpheye düştünüz. Allahın emri gelinceye kadar boş emeller sizi aldattı. Sizi, Allaha karşı, aldatıcı (şeytan) aldattı." derler."[35] "Kâfirler, kendilerine mühlet vermemizin, sakın kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Biz onlara mühleti ancak günahlarını artırsınlar diye veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır."[36]

Diğer bir kısım müfessirler, Allahın, münafıklarla alay etmesinden maksadın, onları inkârlarından ve isyanlarından dolayı kınaması ve ayıplaması yahut da onları helak etmesi ve yok etmesi olduğunu söylemişlerdir.

Başka bir kısım müfessirlere göre ise, Allahın onlarla alay etmesi, veya onları aldatması yahut onlara hile yapmasından maksat, onları cezalandırmak istediğinde "Siz beni aldatamadınız ben sizi aldattım." şeklinde cevap vermesidir. Yani hile ve tuzaklarının kendi aleyhlerine dönmesi demektir.

Yine diğer bir kısım âlimlere göre: "Onlar Allahı aldatmaya çalışırlar.

---

35 Hadid suresi, âyet, 57/12-14

36 Âl-i İmran suresi, âyet: 3/178

Halbuki Allah da onları aldatır."(37) "... Onlar müminleri alaya alıyorlar. Allah da onları alaya aldı..."(38) "Onlar Allahı unuttu. Allah da onlara kendilerini unutturdu..."(39) gibi âyetlerin mânâsı, Allahın, bu gibi işleri yapanları, layık oldukları ceza ile cezalandıracağını bildirmesidir. İşlenilen suçun gerektirdiği cezaya da, o suçun işlendiğini belirten fiil ile isim verilmiştir. Yani aldatmanın cezasına aldatma, alaya almanın cezasına alaya alma, hile yapmanın cezasına da hile yapma ismi verilmiştir. Kur'an-ı kerimde bu şekilde ifadeler mevcuttur. Nitekim bir âyet-i kerimede: **"Kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür..."**(40) **"Kim tecavüz ederse siz de ona karşı size yaptığı tecavüzün aynısıyla mukabele edin..."**(41) buyurulmaktadır.

Görüldüğü gibi birinci âyette, işlenilen günaha da "Kötülük" ismi verilmiş günahın cezasına da "Kötülük" ismi verilmiştir. Halbuki bu ceza bir adalettir. Yine ikinci âyette saldırıya da "Tecavüz" ismi verilmiş saldırının cezasına da "Tecavüz" ismi verilmiştir. Halbuki ikincisi aslında bir tecavüz değil, zalimi zulmünden alıkoymadır ve bir adalettir.

Başka bir kısım âlimlere göre, Allahın, münafıklarla alay etmesinin mânâsı, onlara dünyada iken âhirette varacakları âkıbetin tersine bir durum göstermesidir. Nasıl ki onlar Resulullaha ve müminlere, kalblerindeki inançsızlığın tersini göstererek iman ettiklerini söylemişlerdir Allah teala da onlara dünyadaki hallerini âhiretteki hallerinin aksine bir şekilde göstermektedir. Öyle ki dünyada onlara, evlenme, boşanma, miras vb. Hukuki muamemelerde müslüman muamelesi yaptırmakta âhirette ise onları cehennemin en alt tabakasına atmakla cezalandırmaktadır.

Taberi diyor ki: "Bize göre izahların doğrusu şudur: "Arapçada alaya almanın mânâsı, alaya alan kimsenin, alaya alınana karşı görünüşte memnun edici ve davranışlarına uygun sözler söylemesi ve işler yapmasıdır. Böylece alaya alan kişi söz ve davranışlarıyla aslında alaya alınana kötülük yapmaktadır. "Aldatma" "Tuzak kurma" vb. kelimelerin mânâsı budur.

Madem ki alaya alma, aldatma, tuzak kurma gibi kelimelerin Arapçada anlamı budur, âyet-i kerimelerde de aynı anlamlara yorumlanmalıdır. Alaya almanın, kendi anlamında kullanıldığının kabul edilmesi halinde ise âyetin izahı şöyle olur: "Münafıklar, görünüşte müminlere, razı olacakları sözleri söylüyor ve davranışlarda bulunuyorlar. Halbuki aslında söyledikleri sözlerin ve yaptıkları amellerin aksine inanıyorlar. Bu yolla müminleri aldatıyorlar. Allah teala da

---

37 Nisa suresi, âyet, 4/142
38 Tevbe suresi, âyet: 9/79
39 Haşr suresi, âyet: 59/19
40 Şûra suresi, âyet: 42/40
41 Bakara suresi, âyet: 2/194

aynen o münafıkların yaptıkları amellerin karşılığı olarak onları aynı şekilde cezalandırmaktadır. Yani dünyada iken onları müslümanlar olarak kabul ettiriyor böylece onların davranışlarına ve arzularına göre muamele yapıyor, âhirette ise onları cehennem azabına sokarak kâfirler gibi muamele yapacak ve onları asıl inançlarına göre cezalandıracaktır. Allah tealanın, münafıkları bu şekilde cezalandırması onlar için bir haksızlık değil, yaptıklarının tam karşılığını vererek onlara adaletini tatbik etmesidir. Abdullah b. Abbas da bu âyeti izah ederken: "Allah onlardan intikam almak için onları alaya alır." şeklinde açıklamıştır.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimeyi "Biz, müminlerle ancak alay ediyoruz." diyen münafıklara Allah tealanın bir cevabıdır." şeklinde izah eden ve "Alaya alma" "Tuzak kurma" ve "Aldatma" gibi sıfatların Allaha yakışmayacağını söyleyen görüşleri isabetli değildir. Zira onlar Allah tealanın, kendisi için ispat ettiği şeyleri ondan uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Bu gibi kimselere denir ki: "Bir kimsenin, "Allah falan kimselerle alay eder." Veya "Falan kimseleri aldatır." Yahut "Onlara tuzak kurar" şeklindeki haberleri kabul etmemesi, "Allah falan kimseyi yerin dibine geçirdi." "Falan kavmi suda boğdu" şeklindeki haberleri de kabul etmemesini gerektirir. Şimdi, Allah teala bizlere, bizden önce geçen ve kendilerini görmediğimiz bir kavme tuzak kurduğunu, başka bir kavmi yerin dibine geçirdiğini, diğer bir kavmi suda boğduğunu bildirmiştir. Biz bu haberler arasında herhangi bir ayırım yapmadan hepsini tasdik ettik ve onlara iman ettik. Sizlerin, bildirilen bu haberleri birbirinden farklı görmenize dair deliliniz nedir de Allahın bazı kavimleri yere geçirip diğer bazılarını suda boğduğunu kabul ediyorsunuz da başka bir kavme tuzak kurduğunu kabul etmiyorsunuz?

Eğer denecek olursa ki: "Alay etmek abes bir iştir ve eğlenmektir. Allah teala ise bu tür şeylerden beridir." Ona cevaben denir ki: "Peki, Allahın alaya almasını kabul etmiyorsan: "Allah onları alaya alır." "Allah onlarla eğlendi." "Allah onlara tuzak kurdu." âyetlerini okumuyor musun? Şayet "Hayır" diyecek olursa Kur'anı yalanlamış olur ve İslam dininden çıkar. Eğer "Evet o âyetleri okuyorum" diyecek olursa ona denir ki: "Sen, "Allah onları alay alır." "Allah onlarla eğlendi." derken "Allah onlarla oynar ve eğlenir fakat Allahın ne oynaması vardır ne de eğlenmesi." demek mi istiyorsun? Eğer "Evet" diyecek olursa Allahı, müslümanların ittifakla kendisinden uzaklaştırdığı bir sıfatla sıfatlandırmış olur ve Allaha, sapıkların izafe ettiği sıfatları izafe etmiş olur. Eğer diyecek olursa ki: "Ben, Allah onlarla oynuyor ve eğleniyor." demiyorum, fakat ben, "Allah onları alaya alıyor ve onlarla istihza ediyor." diyorum." Ona denir ki: "Sen, oynama, eğlenme, alaya alma, istihza etme, tuzak kurma ve aldatma gibi kavramları birbirinden ayırıyorsun, herbirinin ayrı ayrı yerlerde kullanılacaklarını kabul ediyorsun. Bundan da anlaşılıyor ki, bu kelimelerden herbirinin mânâsı diğerinden farklıdır. O halde "Allah onları alaya alıyor." ifadesini "Allah onlarla oynuyor ve eğleniyor." anlamında kabul ederek bunların ikisinin aynı

şeyler olduklarını, bu itibarla "Allah onları alaya alıyor." denilemeyeceğini iddia etmek doğru değildir. Zira alaya almak başka şeydir, oynama ve eğlenme başka şeydir.

Âyette geçen "Azgınlıkları içerisinde bırakır." ifadesindeki "Bırakır" diye tercüme edilen (يَمُدُّ) kelimesinin mânâsı, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilere göre "Mühlet verir." demektir. Yani, Allah, münafıklara mühlet verir." anlamındadır. Mücahid ise kelimenin mânâsının "Artırır" demek olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin mânâsı: "Allah onların azgınlıklarını artırır." demek olur.

Taberi, doğru olan izah tarzının: "Allah onlara mühlet vererek ve onları isyan ve inatlarında serbest bırakarak azgınlıklarını artırır." şeklinde olduğunu söylemiş ve benzeri âyetlerde de Allah tealanın bu gibi insanlara aynı şeyleri yaptığını beyan ettiğini bildirmiştir. Bu mevzuda diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: **"Biz onların kalblerini ve gözlerini ters çeviririz de ilk defa ona iman etmedikleri gibi şimdi de iman etmezler. Onları, azgınlıkları içerisinde bırakırız, bocalayıp dururlar."**(42)

Âyette zikredilen "Azgınlık" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bazı sahabilere göre "Kâfirlik" demektir. Katade ve Rebi' b. Enes'e göre "Sapıklık" demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise "Kâfirlik ve sapıklık" demektir. Aslında "Azgınlık" "Sınırı aşmak, herhangi bir hususta haddi tecavüz etmek"tir.

Taberi, âyette geçen ve "Bocalar durur" diye tercüme edilen (يَعْمَهُونَ) kelimesini şöyle izah ediyor: "Allah, münafıkları, sapıklıkları içinde ve kendilerini, pislikleriyle kaplayan inkârcılıkları içinde bırakır. Onlar, şaşkın ve sapık bir halde bocalayıp dururlar. Bu halden kurtulmak için herhangi bir yol bulamazlar. Çünkü Allah, kalblerini mühürlemiş ve gözlerini kör etmiştir. Artık doğru yolu göremezler ve hakka erişemezler.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bazı sahabiler (يَعْمَهُونَ) kelimesini "İnkarlarında ısrar ederler" diye izah etmişler, Mücahid, Rebi' b. Enes ve diğer bir rivayete göre de Abdullah b. Abbas "Bocalayıp dururlar" diye izah etmişlerdir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا
كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

42 En'am suresi, 6/110

16- İşte onlar doğruluğa karşılık sapıklığı satın aldılar. Böylece ticaretleri kâr getirmedi. Doğru yolu da bulamadılar.

İşte onlar, sapıklığı satın alıp hidayeti bıraktılar. İman ile inkârı değiştirdiler. Böylece ticaretleri kâr etmedi, zarar ettiler. Bunlar, doğru yolu bulan kimseler değillerdir. Sapıklığı hidayete tercihlerinde, imanla inkârı değiştirmelerinde akıllılık yapmadılar.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Doğruluğa karşı sapıklığı satın aldılar." diye tercüme edilen (اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى) ifadsi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabiler, bu ifadeyi "Sapıklığı alıp hidayeti bıraktılar" şeklinde izah etmişlerdir.

Katade ise "Sapıklığı hidayete tercih ettiler" şeklinde izah etmiş Mücahid de: "Önce iman edip sonra kâfir oldular." diye izah etmiştir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimeyi: "Sapıklığı hidayete tercih ettiler? şeklinde izah edenler, Arapların, "Satın alma" kelimesini "Tercih etme" mânâsına kullandıklarını dikkate alarak ve şu âyet-i kerimeyi de gözönünde bulundurarak âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Âyette buyuruluyor ki: "Semud'a gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar, körlüğü hidayete tercih ettiler. Bunun üzerine onları, kazandıkları günahlar yüzünden o zelil edici azabın yıldırımı çarpıverdi."[43]

Taberi diyor ki: "Her ne kadar bu izah tarzı yorumlardan biri ise de ben bu izah tarzını tercih etmiyorum. Zira Allah teala, âyetin devamında "Ticaretleri kâr getirmedi" buyurmaktadır. Bu da âyette zikredilen "Satın alma" kelimesinin, "Bir şeyi verip karşılığında bir şeyi alma "mânâsında kullanıldığını gösterir ki, "Bir şeyi diğerine tercih etme" şeklinde yorumlanmasına müsait değildir.

Âyet-i kerimeyi, "Önce iman edip sonra inkâra düştüler" şeklinde yorumlamak ise kabule şayan bir yorum şekli değildir. Zira bu âyetten önce ve sonra zikredilen âyetlerden herhangi birinde, münafıkların, gerçekten iman ettiklerini gösteren hiçbir işaret yoktur. İşte bütün bu nedenlerdir ki, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'uddan rivayet edilen "Sapıklığı alıp hidayeti bıraktılar" şeklindeki izah, tercihe şayandır. Zira her kâfir, imanı verip yerine inkârı almış olur. Böylece sanki bir eşyayı verip diğer eşyayı satın almış gibi bir davranışta bulunur. Nitekim buna benzer bir ifade de şu âyet-i kerimede zikredilmiştir. **"Yoksa siz de peygamberinize daha önce Musaya sorulduğu gibi sormak mı istiyorsunuz? Kim, imanı inkâra değişirse şüphesiz doğru yoldan sapmıştır."**[44]

43 Fussilet suresi, 41/17
44 Bakara suresi, 2/108

Evet, münafıklar ve kâfirler, hidayetle sapıklığı değiştirmişlerdir. Böylece Allah onları saptırmış, hidayet nurunu onlardan çekip almış ve onların hepsini küfrün karanlıkları içerisinde bırakmıştır.

Âyet-i kerimede, "Böylece ticaretleri kâr getirmedi" buyurulmaktadır. Çünkü kâfir ve münafıklar, körlüğü, şaşkınlığı, korkuyu ve ürkekliği basirete, istikamete ve güven içinde olmaya tercih ederek bu tür alış verişlerinde kâr etmeyip zarar etmişlerdir. Kendilerini âhirette şiddetli bir azaba sürüklemişlerdir.

Âyet-i kerimede, "Doğru yolu da bulamadılar" buyurulmaktadır. Yani, kâfirler, sapıklığı hidayete tercih ederek, imanı bırakıp inkârı alarak, müminliği reddedip münafık olarak akıllıca bir iş yapmamışlardır.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ
وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

17- Onların durumu, aydınlanmak için ateş yakan kimsenin durumuna benzer. Ateş çevresini aydınlatınca, Allah onların ışıklarını giderdi ve onları karanlıklar içerisinde bıraktı. Göremez oldular.

Bu münafıkların, iman nuruyla kalblerini aydınlatma durumu, ateş yakarak kendisini aydınlatmak isteyen şu kişinin durumuna benzer: Ateşi yakan, onun ışığına alışıp karanlıklara karşı onun aydınlığından istifade ederek çevresini görmeye başlar. Fakat sonra ateş söndürülür, o da şaşkın bir halde tekrar karanlıklar içerisinde kalır. İşte ateş tutuşturanın, ateşi söndükten sonra şaşkın ve aptal bir halde karanlıklar içerisinde kalması gibi Allah ta münafıkları şüphe ve iki yüzlülük karanlıkları içerisinde bocalar vaziyette bırakır. Artık gerçeği göremez olurlar.

* Bu âyet-i kerime müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbasın bu âyeti şöyle izah ettiğini söylemiştir: Allah teala, münafıkları bir misalle izah etmiştir. Münafıklar, hakkı görürler, ve onu kabul ettilerini dilleriyle söylerler. Fakat inkârcılığın karanlığından çıkmak üzere iken, kalblerinden yani içlerinden inkâr ederek hakkın nurunu söndürürler. Böylece de Allah onları inkârın karanlıkları içerisinde bırakır da onlar hidayeti göremezler ve doğru yolu bulamazlar.

Ali b. Ebu Talha da Abdullah b. Abbasın, bu âyeti şu şekilde izah ettiğini söylemiştir. O Allah teala bu âyet-i kerimeyi, münafıkların halini beyan eden bir

misal olarak zikretmiştir. Onlar dünyada iken İslamın izzet ve şerefinden faydalanırlar, müslümanlarla evlenirler. Onlara mirasçı olurlar, onlarla ganimetleri paylaşırlar, fakat öldüklerinde Allah onlardan İslamın lütuflarından faydalanmalarını keser. Aydınlanmak için ateşi yakan kimsenin ateşinin sönmesi halinde karanlıklar içinde kaldığı gibi, münafıklar da öldükten sonra azap içinde kalırlar.

Ebu Malik ve Ebu Salihin Abdullah b. Abbastan, Mürrenin de Abdullah b. Mes'uddan ve diğer bir kısım sahabilerden rivayet ettiklerine göre ise onlar bu âyeti izah ederken özetle şunları söylemişlerdir: Bir kısım insanlar, Resulullah'ın Medine'ye gelmesiyle müslüman olmuşlar daha sonra ise münafık olmuşlardır. Böylece bu insanların durumu, aydınlanmak için karanlıkta ateş yakan, böylece çevresinde bulunan zararlı şeyleri gören daha sonra ise ateşi sönerek çevresindeki zarar veren şeyleri göremeyen kişinin durumuna benzetilmiştir. Evet, münafık kimse ateş yakan bu kimseye benzer. Daha önce inkârcılığın karanlıkları içerisinde bulunur, görünüşte Müslüman olarak helali haramı,hayırı ve şerri öğrenerek aydınlanmış olur. Fakat bunları kalben inkâr ederek helal haram tanımaz, hayır ve şer bilmez. Böylece inkârcılığın karanlıkları içerisinde kalır.

Katade de bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Münafık, kelime-i şehadet getirir. Bu onun dünyasını aydınlatır. Zira o, bu sözüyle Müslümanlarla evlenir, onlara mirasçı olur. Onlara karşı kanını ve malını korumuş olur. Fakat ölünce müminlerin erişecekleri nimetlerden mahrum kalır. Böylece Allah onun, dünyadaki nurunu söndürmüş olur. Ve onu, karanlıklar içerisinde bırakır o artık göremez olur.

Dehhak diyor ki: "Âyette zikredilen ve "Işık" diye tercüme edilen (نور) kelimesinden maksat, onların, dilleriyle iman etmelerini söylemeleridir. O söz onlar için dünyada bir aydınlık ve bir ışıktır. "Karanlıklar" diye tercüme edilen (ظلمات) kelimesinden maksat, onların sapıklıkları ve inkârcılıklarıdır.

Mücahid: "Ateşin aydınlatmasından maksat, münafıkların müminlere ve hidayete yönelmeleridir. Işıkların giderilmesinden maksat ise inkârcılığa ve sapıklığa yönelmeleridir." demiştir.

Rebi' b. Enes ise bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "ateşin aydınlatması ve ışığı, yandığı sürece mevcuttur. Sönünce ışığı ve aydınlatması sona erer. Münafık ta kelime-i şehadeti söyledikçe o kelime onu aydınlatır. Fakat inancı hakkında her şüphe ettiğinde de aydınlatan o kelimenin tesiri söner ve münafık kişi karanlıklar içerisinde kalır.

Abdurrahman b. Zeyd ise şöyle demiştir: "Bu, önceleri iman edip sonra da inkâra düşen münafıkları vasıflandıran bir âyettir. Onlar iman ettikleri zaman ateşin, çevresini aydınlattığı gibi iman da onları aydınlatıyordu. İnkâra düşünce

de, ateşin sönmesiyle ışığının kesilmesi gibi onların da iman nurları kesildi, karanlıklar içerisinde kaldılar ve hakkı göremez oldular."

Taberi bu izahlardan, Katade ve Dehhaktan nakledilen ve Ali b. Ebi Talhanını, Abdullah b. Abbastan naklettiği izahın tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Yani âyet-i kerime, görünüşte iman ettiklerini söyleyip te İslamın dünyadaki nimetlerinden faydalanan ve gerçekte iman etmeyerek âhirette Allah'ın müminlere vereceği nimetlerden mahrum edilecek olan münafıkları tasvir etmekte, onları, çevresini aydınlatmak için ateş yakan, daha sonra da ateşi sönerek karanlıklar içerisinde kalan kimselere benzetmiştir.

Taberiye göre âyet-i kerimenin, önce hakiki bir şekilde iman edip te daha sonra inkâra düşenleri tasvir ettiğini söylemek doğru değildir. Zira bu âyetten önceki ve sonraki âyetler, "İman ettik" diyerek açıkça Allahı ve müminleri kandırmaya çalışan münafıkları anlatmaktadır.

Taberi (özetle) diyor ki: "Tercih edilen bu görüşe göre âyetin mânâsı şöyledir: "**Münafıklar, dilleriyle Resulullahı kabul ettiklerini söyleyerek müminlere: "Biz, Allah'a, kitaplarına, Peygamberlerine ve âhiret gününe iman ettik"** diyerek geçici dünyada mallarını ve canlarını koruma yönünden, güven içinde yaşama, müminlere mirasçı olma ve onlarla evlenme bakımından, haklarında İslamın hükümlerinin tatbik edilmesini sağlamaları ve İslamdan istifade etmeleri, öyle bir kimsenin haline benzetilmiştir ki o kişi, çevresindeki kötü şeylerden korunmak için ateş yakıp onunla etrafını aydınlatır. Fakat ateş devam etmez söner. Böylece tekrar karanlığa düşer. Münafık ta ölünce danyada istifade ettiği İslami nimetler sona erer. Âhirette de müminlerin istifade edeceği nimetlerden mahrum kalır. Halbuki o, âhirette de, diğer müminler gibi ilahi nimetlerden istifade edeceğini sanardı. Dünyadaki aldatmasının âhirette de geçerli olacağını zannederdi. Bu husus şu âyette de beyan edilmektedir: "**Allah onların hepsini dirilttiği gün dünyada size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve kendilerine bir fayda getireceğini sanacaklardır. İyi bilinmelidir ki onlar, yalancıların ta kendileridir.**"[45] Münafıklar, dünyada iken mümin olduklarını söyleyerek canlarını mallarını kurtardıkları gibi âhirette de aynı şeyi söyleyerek kendilerini ilahi azaptan kurtaracaklarını sanırlar. Fakat bu tahminlerinin boş olduğu ortaya çıkacak, Allah onların nurlarını söndürecek karanlıklar içinde kalacaklar, müminlerden, kendilerini aydınlatmalarını isteyecekler fakat hiçbir fayda elde edemeyeceklerdir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "**O gün münafık erkek ve kadınlar, müminlere: "Bize bakın da nurunuzdan istifade edelim."** derler. Onlara: "**Arkanıza dönün de nur isteyin.**" denilir. Müminlerle münafıklar arasına, kapısı olan bir sur

45 Mücadele suresi, 58/18

çekilir. Onun içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır." Münafıklar müminlere: "Dünyada biz sizinle beraber değil miydik?" diye çağırırlar. Müminler de: "Evet fakat siz kendinizi fitneye kaptırdınız, müminlerin bir belaya uğramasını beklediniz. Din hususunda şüpheye düştünüz. Allah'ın emri gelinceye kadar boş emeller sizi aldattı. Sizi, Allah'a karşı, aldatıcı şeytan aldattı." derler. "Bugün ne sizden ne de kâfirlerden, kurtulmanız için hiçbir fidye kabul edilmeyecektir. Yeriniz cehennemdir. Dostunuz da o'dur. O ne kötü bir yerdir."[46]

Görüldüğü gibi Taberi, münafıkların, âhirette karanlıklar içerisinde kalacaklarını zikretmektedir.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

18- Onlar sağırdırlar dilsizdirler, kördürler. Bu yüzden de (Sapıklıktan) dönmezler.

[O münafıklar hakkı işitmezler, hidayeti görmezler ve bunları düşünmezler. Çünkü Allah, iki yüzlülükleri sebebiyle kalblerini mühürlemiştir. Doğru yolu bulamazlar. Onlar, azgınlıklarından, sapıklıklarından dönmez, iki yüzlülüklerinden de vaz geçmezler.]

* Âyet-i kerimeden anlaşılıyor ki, ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, münafıkların bir kısmı neticede iman etmeyeceklerdir.Bu sebeple onları hakka davet edenlerin, iman etmiyorlar diye üzülmeleri ve tebliğ çalışmalarından ümitsizliğe düşmeleri gerekmez. Zira onların inat etmeleri başkalarının itaat etmelerini engellemez.

Abdullah b. Abbastan, âyet-i kerimenin son cümlesinin izahı: "**Münafıklar, üzerinde bulundukları hali devam ettirdikleri müddetçe hidayete ve hayra dönmezler.**" şeklinde nakledilmişse de Taberi bu izaha katılmadığını, âyet-i kerimenin genel olarak zikredildiğini, münafıkların herhangi bir haline işaret etmediğini söylemiştir.

أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ
الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

19— Yahut onların durumu, gökten boşanan bir yağmura (yakalanmış kimselerin durumuna) benzer. O yağmurla beraber karanlıkar, gök

46 Hadid suresi, 57/13-15

gürültüsü ve şimşek vardır. Onlar, yıldırımlardan dolayı, ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatandır.

[O münafıkların hali, gökten yağan sağanak yağmura tutulanın haline benzer. O yağmuru, karanlık bir gecede siyah bir bulut taşır. Bu sebeple o yağmurla beraber karanlıklar,g ök gürültüsü, ve şimşek vardır. Geceleyin yağan bu yağmur, o karanlık gecedeki siyah bulutun içinden iner. Böyle bir ortamda yürüyen kişinin çevresini gök gürültüleri kuşatır. Etrafında, neredeyse gözleri alacak güçte bulunan ışıklarıyla çok parlak şimşekler çakar. Bu halde yürüyen kişi, yıldırımlardan dolayı ölüm korkusuyla parmaklarına kulaklarına tıkar. Sanki bu haliyle ölümden kurtulacağını zanneder.]

Ey münafıklar, düyadayken, ölüm korkusuyla parmaklarınızı kulaklarınıza tıkayıp gök gürültülerini duymamaya çalışıyorsunuz. Peki âhirette ne yapacaksınız? Zira Allah, bütün inkârcıları çepeçevre kuşatacaktır ve ondan kurtuluşun imkânı yoktur.

* Âyet-i kerimenin başında zikredilen ve "Yahut" diye tercüme edilen (أَوْ) kelimesi Taberiye göre "Ve" mânâsındadır. Zira bu ve bundan önceki âyetler, münafıkların durumlarını misallerle izah etmektedir. Münafıklar bu misallerden sadece birine değil ikisine de benzemektedirler. Bu itibarla (أَوْ) kelimesini "Yahut" mânâsına almak yerine "Ve" mânâsına almak daha uygundur. Nitekim Araplar (أَوْ) kelimesini "Ve" mânâsına da kullanmışlardır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Karanlıklar" diye tercüme edilen (ظُلُمَاتٌ) kelimesinden maksat, gecenin karanlığı, siyah bulutun karanlığı ve sağanak yağmurun karanlığıdır.

Yine âyet-i kerimede geçen ve **"Gök gürültüsü"** diye tercüme edilen (رَعْدٌ) kelimesinin asıl mânâsı, Mücahid, Ebu Salih, Şehr b. Havşeb, İkrime, Katade, Ali b. Ebi Talib ve Abdullah b. Abbas'a göre bulutları yürüten melektir. "Gök gürültüsü" ise bulutları yürüten bu meleğin, Allahı tesbih ederken çıkardığı sestir.

Ebul Hulde göre (رَعْدٌ) kelimesinden maksat, bulutların altında sıkışmış olan ve yol buldukça yukarı doğru çıkan havadır. Ebu Kesir diyorki: "Ben, Ebul Huld'un yanında bulunuyordum. Abdullah b. Abbas'ın gönderdiği bir elçi ona bir mektup getirdi. Ebul Huld, mektuba cevap olarak şöyle yazdı; "sen bana (رَعْدٌ) in ne olduğunu soruyorsun, o rüzgârdır."

Yine âyet-i kerimede zikredilen ve **"Şimşek"** diye tercüme edilen (بَرْقٌ) kelimesinin asıl mânâsı, Hz.Ali ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre, bulutları sevkeden meleklerin ellerinde bulunan kamçılardır.

Dehhak'ın Abdullah b. Abbastan naklettiği diğer bir görüşe göre (بَرْقٌ) kelimesinden maksat, meleğin, kendisiyle bulutları yürüttüğü nur'dan bir kamçı-

dır.

Ebul Huld'dan nakledilen başka bir görüşe göre, (بَرْقٌ) kelimesinden maksat "Su" demektir.

Mücahide göre ise(بَرْقٌ) kelimesinden maksat, "Meleğin vuruşu"dur. Muhammed b. Müslim et-Taifi diyor ki: "Bana ulaşan bilgiye göre (بَرْقٌ) dört tane yüzü bulunan bir melektir. Bir yüzü insan., diğeri boğa, bir diğeri kartal biri de arslan yüzüdür. Bu melek, kanatlarını birbirine vurunca işte şimşek ondan meydana gelir ve buna (بَرْقٌ) denir.

Taberi diyor ki: (بَرْقٌ) kelimesini "Bulutları süren meleklerin ellerindeki nurdan kamçılar" şeklinde izah ederek bu görüşleri birleştirmek mümkündür.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir nitekim Abdullah b. Abbasın bu âyeti şu şekillerde izah ettiği rivayet edilmektedir. Said b. Cübeyr'in Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre o bu âyeti şöyle izahetmiştir: "Münafıklar, içinde bulundukları inkârcılık, öldürülme korkusu, müminlerden çekinme duygusu yönünden karanlık gecede kara buluttan yağan sağanak halindeki yağmura yakalanan bir kişiye benzerler. Öyle ki bu kişi, yıldırım çarpması korkusuyla, gök gürültülerini duymamak için kulaklarını parmak uçlarıyla kapatır. Aydınlığı güçlü olan hakkın karşısında münafıkların durumu, neredeyse gözleri alacak olan şimşeğin karşısındaki adamın durumun benzemektedir. Bu kişi nasıl ki şimşeğin aydınlatmasından istifade ederek belli bir mesafe yürür sonra karanlık olunca da yerinde kalır. Münafıklar da hakkı öğrenerek dilleriyle söyler belli bir mesafe aldıktan sonra kalblerindeki inkârcılık ortaya çıkınca şaşkın bir vaziyette ortada kalırlar.

Ebu Malik ve Ebu Salih'in, Abdullah b. Abbastan, Mürrenin de Abdullah b. Mes'uddan ve diğer sahabilerden rivayet ettiğine göre ise onlar bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Allah teala bu âyet-i kerime ile, Medinede, önce münafık olan ve daha sonra İslama dönen iki münafıkı diğer münafıklara örnek göstermiş, onların da bu iki münafık gibi gerçekten iman etmelerini istemiştir. Şöyle ki: Medine halkından (الصَّيِّبُ) ve (المَطَرُ) isminde iki münafık bulunuyordu. Bunlar Resulullah'tan kaçıp müşriklere sığınmak istemişlerdi. Kaçmaları esnasında kendilerine, Allah tealanın bu âyette zikrettiği yağmur isabet etti. Bu yağmur, şiddetli gök gürültüleri, yıldırımlar ve şimşeklerle doluydu. Yıldırım onların yolunu her aydınlattığında, kulaklarından girer de kendilerini öldürür korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar, şimşek çaktığında onun aydınlığında yürüyor, şimşek çakmayınca da oldukları yerde beklemek zorunda kalıyorlardı. Bu halde olan bu iki kişi şöyle demeye başlamışlardı: Keşke sabaha erişebilsek te Muhammed'e varsak ve ellerimizi onun ellerine versek (Ona biat ederek müslüman olsak) Bu adamlar sabahladılar. Resulullaha varıp Müslüman oldular ve ona biat ettiler, gerçek birer mümin oldular. İşte Allah teala, diğer münafıklara

bu iki kişiyi misal vermektedir. Onların da böyle olmalarını istemektedir. Zira münafıklar, Resulullah'ın meclisinde bulunduklarında, aleyhlerinde bir vahiy geleceğinden veya aleyhlerine bir şey anlatılarak öldürüleceklerinden korkarak parmaklarıyla kulaklarını tıkıyor ve onu dinlemek istemiyorlardı. Tıpkı Resulullahtan ayrılıp giden bu iki münafıkın, yolda yıldırım korkusundan kulaklarını tıkamaları gibi. Yine Medine'de yaşayan bu münafıkların malları çoğaldığı, erkek çocukları olduğu ve ganimetten pay almaları durumunda İslamdan hoşlanıyor "Muhammed'in dini doğru bir din" diyorlar ve doğru yolda devam ediyorlardı. Tıpkı bu iki münafıkın şimşeğin aydınlatmasıyla yürümeleri gibi. Medinedeki münafıkların malları helak olduğu, çocuklarının kız doğduğu ve başlarına bir felaket geldiğinde ise "Bu, Muhammed'in dininin yüzünden oldu" diyorlar ve kalblerindeki inkâr üzerinde karar kılıyorlardı. Tıpkı bu iki münafıkın, şimşek çakmadığı durumda, bulundukları yerde kalmaları gibi.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre o, bu âyeti şöyle izah etmiştir: Bu âyet bir münafıkı misal olarak zikretmektedir. Öyle ki münafık, Allah'ın kitabını konuştuğunda ve insanlara gösteriş olarak ameller işlediğinde aydınlık içerisinde bulunur. Tekbaşına kaldığında ise bunların aksine amel işler ve böylece karanlığa saplanmış olur. Bu âyette zikredilen "Karanlıklar" "Sapıklık" demek Şimşek te "Aydınlık" demektir.

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre, Abdullah b. Abbas bu âyeti şöyle izah etmiştir: Bu âyet-i kerime, münafıkları değil Kur'an-ı Kerimi misalle açıklamaktadır. Öyle ki Kur'an-ı Kerim, şimşek çakışları, gök gürültüleri ve karanlıklar içerisinde, gökten boşanan bir yağmura benzetilmiştir. Kur'an'daki, insana zor gelen hükümler karanlıklara, ondaki tehdit âyetleri gök gürültülerine, muhkem âyetler, gözleri kapıp alacak olan şimşeklere benzetilmiştir. Zira muhkem olan âyetler, münafıkların ayıplarını ortaya koymaktadır. Münafıklar İslamdan faydalandıkça müsterih olurlar. İslam yolunda bir sıkıntıya düştüklerinde ise inkârlarına döner, orada karar kılarlardı.

[Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bu görüşler ve ondan başkalarından da nakledilen benzer görüşler, kelimeleri farklı olsa da mânâları birbirine yakın olan görüşlerdir.Zira bu görüşlerin hepsi de ifade ediyorlar ki, Allah teala, münafıkın imanını, gökten inen yağmura, sapıklığını karanlıklara, geçici imanının aydınlatmasını, şimşeğin geçici aydınlatmasına, imanının zayıflığını ve Allah'ın azabına çarptırılma korkusuyla şaşkınlığa düşmesini, ölüm korkusuyla, şimşeğin çarpması anında parmaklarını kulaklarına tıkamasına, iman içerisinde bulunduğu süreyi, şimşeğin ışığında yürümesine, sapıklık içinde bocalayıp durmasını ise karanlıklar içerisinde kalmasına benzetmiştir. Bu izaha göre âyetlerin mânâsı şöyledir: "Münafıkların, Resulullah'a ve müminlere, dilleriyle "Allah'a, âhiret gününe, Muhammed'e ve Muhammed'in getirdiği dine iman ettik." demeleri kendilerine, dünyada müminlere uygulanan hükümlerin

uygulanmasını sağlar. Aslında ise onların kalblerinde Muhammed'i ve onun getirdiklerini yalanlamaları, onların bir cehalet ve bir kargaşa içinde olduklarını gösterir. İçinde bulundukları inkârcılığın mı yoksa iman etmenin mi kendileri için daha faydalı olacağını kestiremez bir halde bulurlar. Onların, hem Hz. Muhammed'in kendilerini tehdit ettiği azaplardan korkmaları hem de o azabın gerçekleşeceğinde şüphe etmeleri, işte bu halleri, karanlık gecede kara buluttan yağan sağanak halindeki yağmura tutulmuş kişinin haline benzemektedir. Öyleki bu yağmura, gök gürültüleri, şimşek çakmaları eşlik etmekte, kendisine yakalananları şaşkınlığa ve dehşete düşürmektedir.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا اَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَاِذَا اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ
شَاءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

20- Şimşeğin çakması neredeyse gözlerini alır. Şimşek onları aydınlattıkça ışığında yürürler. Üzerlerine karanlık çökünce de dikilip kalırlar. Eğer Allah dileseydi, onların işitme ve görmelerini giderirdi. Şüphesiz ki Allah, her şeye kadirdir.

Şimşeğin ışığının şiddeti ve parıltısı neredeyse gözlerini alır. Şimşek onları aydınlatınca ışığında yürürler. Şimşeğin aydınlığı üzerlerinden çekilip karanlık çökünce de yürüyemez olur, bulundukları yerde kalakalırlar. Eğer Allah dileseydi onların işitme ve görme duyularını yok ederdi. Şüphesiz ki Allah, herşeye gücü yetendir.

* Âyet-i kerimede iman, çevreyi aydınlatan bir nur'a, inkâr, nifak ve şüphe ise karanlığa benzetilmiştir. Münafıklar imana yaklaştıklarında onun nurundan faydalanmakta, ondan uzaklaştıkça da münafıklığın zifiri karanlıklarına gömülmektedirler.

Bunların, iman ışığından istifade etmeleri, pek az ve kısa süreli olduğu için bu istifadeleri, gecenin karanlığında şimşeğin, ortalığı bir anlık aydınlatmasından faydalanan kişinin edindiği faydaya benzetilmiştir. Ayrıca iman ışığı çok güçlü olduğu için, şimşeğin kuvvetli ışığına benzetilmiştir. Münafıkların iman nurundan faydalanmaları, dünyada elde ettikleri menfaatlerdir. Düşmanlara karşı zafer ganimetlerinden faydalanma, mal ve soylarının çoğalması ve mallarını emniyete almaları bu tür menfaatlerdendir. Bu menfaatleri elde ettikçe razı olurlar. Aksi halde İslama kızarlardı.

Âyet-i kerimede **"Eğer Allah diyeseydi onların işitme ve görmelerini giderirdi."** buyurulmakta ve kâfirler, göz ve kulaklarının yok edilecekleriyle

tehdit edilmektedirler. Diğer orgnalarının yok edilecekleriyle tehdit edilmemişlerdir. Bunun sebebi, göz ve kulakların bu ve daha önce geçen **"Şimşeğin çakması neredeyse gözlerini alır." "Ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar."** âyetlerinde bu organlar zikredildiği için münafıklar bu organlarının yok edilmeleriyle tehdit edilmişlerdir. Nitekim bundan önceki âyette de **"Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."** ifadesiyle tehdit edilmişlerdir. Böylece, Allah tealanın, güç ve kudret sahibi olduğunu hissetsinler, kendilerini cezalandırmasından kaçınsınlar ve yaptıklarından vaz geçip Allah'a tevbe etmeye koşsunlar.

Âyet-i kerimenin sonunda, Allah teala kendisini her şeye gücü yetmekle sıfatlandırmıştır. Böylece münafıkları yakalamasından ve cezalandırmasından sakındırmıştır. Onlara **"Ey münafıklar, benim, Peygamberimin ve bana iman eden müminlerin, sizi, aniden yakalamamızdan korkun. Zira ben, bunları yapmaya kadirim."** buyurmuştur.

Bakara suresinin buraya kadar zikredilen yirmi âyetinde insanlar dört kısma ayrılmışlardır. Bunlardan birincisi gerçek müminlerdir. İlk dört âyet, bunları ve âhirette görecekleri mükâfaatı beyan etmektedir.

İkincisi ise açıkça kâfir olanlardır. Müminleri vasıflandıran âyetlerden sonra gelen iki âyet te bunları anlatmaktadır.

Üçüncüsü ise tam münafık olanlardır. Etrafı aydınlatmak için ateş yakan kimseler bunlara misaldir.

Dördüncü ise, imanla münafıklık arasında bocalayan kimselerdir. Yağmurlu karanlık gecede, gök gürültüsünden kurtulmak için parmaklarını kulaklarına tıkayan ve etrafı aydınlatan şimşekten istifade etmeye çalışan kimseler de bunlara misaldir.

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قال رسول الله ﷺ القلوب أربعة: قلب أجرد فيه مثل السراج يزهر، وقلب أغلف مربوط على غلافه، وقلب منكوس، وقلب مصفح. فأما القلب الاجرد فقلب المؤمن سراجه فيه نوره وأما القلب الاغلف فقلب الكافر وأما القلب المنكوس فقلب المنافق عرف ثم أنكر وأما القلب المصفح فقلب فيه ايمان ونفاق فمثل الايمان فيه كمثل البقلة يمدها الماء الطيب ومثل النفاق فيه كمثل

القرحة يمدها القيح والدم فأى المدتين غلبت على الاخرى غلبت عليه.

"Kalbler dört kısımdır. Birincisi, içinde kandil gibi bir şey yanan ve parlayan arınmış kalb, ikincisi perdelenmiş perdesinin ağzı bağlanmış kalb. Üçüncüsü ters dönmküş kalb. Dördüncüsü ise tenekе gibi olan kalbdir. Arınmış olan kalb, müminin kalbidir. İçindeki kandil ise nurudur. Perdelenmiş kalb ise kâfirin kalbidir. Ters dönmüş olan kalb de münafıkın kalbidir. Bu kimse önce İslam'ı kabul etmiş daha sonra dönmüştür. Teneke gibi olan kalb ise içinde hem imanı hem de münafıklığı barındırmaya çalışan kalbdir. Ondaki iman, temiz suların beslediği bir baklaya benzer. Münafıklık ise, kan ve irinin toplandığı bir yaraya benzer. Onların hangisi galip gelirse kalb o tarafa yönelir."(47)

Peygamber efendimiz bir diğer hadis-i şerifinde de münafıkı tanıtarak şöyle buyuruyor:

اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ اَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقاً خَالِصاً وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتّٰى يَدَعَهَا اِذَا اُؤْتُمِنَ خَانَ وَاِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَاِذَا خَاصَمَ فَجَرَ.

"Kim de şu dört özellik bulunursa o kimse tam bir münafıktır. Bu özelliklerden sadece bir tanesi kendisinde bulunan kimse ise bunu terkedinceye kadar münafıklıktan bir özellik taşımaktadır. Bu özellikler şunlardır: Ona bir şey emanet edildiğinde emanete ihanet eder. Konuştuğunda yalan söyler. Söz verdiğinde sözünden döner. Birisiyle tartıştığında fâcirleşir. (Haktan ayrılır, edepsizleşir)(48)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ وَاِذَا اُؤْتُمِنَ خَانَ.

"Münafıkın alâmeti üçtür. Konuştuğunda yalan söyler. Vaadettiğinde vaadinden döner. Kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet

47 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 3, s. 17
48 Buhari, K. el-İman, bab 24/Müslim, ke. el-İman, bab. 106, H.N. 58

eder."[49]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾

21- Ey insanlar sizi ve sizden öncekileri yaratan rabbinize ibadet edin ki ona karşı gelmekten korunmuş olasınız.

Ey insanlar, itaat ve ibadetinizi sadece rabbinize tahsis edin. Ondan başka, yaratıklarından birine değil. O, sizi, sizden önceki babalarınızı, ecdadınızı ve sizin dışınızdaki bütün mahlukatı yaratandır. Size zarar ve fayda vermeye gücü yeten o'dur. umulur ki kızgınlığının ve gazabının size isabetinden korunursunuz da, rablerinin kendilerinden razı olduğu takva sahiplerinden olursunuz.

* Allah Teala bu âyeti-i kerimede, kalbleri kendisi tarafından mühürlendiği için uyarılıp uyarılmamaları eşit olan kâfirlere iman etmedikleri halde mümin olduklarını söyleyerek Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışan münafıklara ve diğer insanlara hitabetmekte, onların Allaha boyun eğmelerini, ona itaat etmelerini, sadece onu rab kabul edip ona kullak etmelerini, diğer put ve heykelleri bırakmalarını emretmektedir. Zira bu insanların da onlardan önce geçen atalarının da yaratıcısı o, putlarının ve heykellerinin yaratıcısı da o'dur.

Âyette geçen ve **"İbadet edin"** diye tercüme edilen (اعْبُدُوا) emri Abdullah b. Abbas tarafından "Allah'ı birleyin" şeklinde izah edilmiş, Taberi ise bu "İbadet"in asıl mânâsının "Allah'a itaatla boyun eğmek ve ona teslimiyetle zelil olduğunu göstermek" olduğunu söylemiştir.

Âyette zikredilen **"Ey insanlar"** ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbasa göre "Kâfir ve münafık"lardır. Bu nedenle (اعْبُدُوا) ifadesini "Birleyin" şeklinde izah etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda **"Rabbinize ibadet edin ki ona karşı gelmekten korunmuş olasınız."** buyurulmaktadır. Bu ifadede "Umulur ki" mânâsına da kullanılan (لَعَلَّ) kelimesi zikredilmektedir. Ancak burada (لَعَلَّ) "Umulur ki" anlamına olmayıp "İçin" mânâsınadır. Bu nedenle âyet-i kerime bu son mânâya göre izah edilmiştir.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ

49 Buhari, K. el-İman, bab: 24/Müslim, K. el-İman bab: 107, Hadis No: 59

مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

22- Yeryüzünü size bir döşek, göğü de bir bina kılan, gökten su indirip onunla size rızık olarak mahsuller çıkaran O'dur. O halde bile bile Allah'a benzerler nisbet etmeyin.

Yeryüzünü sizin için, üzerinde yatılıp oturulmaya müsait bir yer ve istikrar kılınabilecek bir karargâh yapan, gökyüzünü de âdeta kubbeye benzer bir bina yapan o'dur. Yağmuru yağdıran ve onunla size gıda ve iaşe olmak üzere ekinler, ağaçlar ve meyveler bitiren de o'dur. O halde Allah'a denk ve benzerler tanımayın. Zira size, ondan başka rızık verecek rabbiniz yoktur. Her şeyi, daha önce bir benzeri olmadığı halde var eden ve rızıklandıran o'dur.

* Âyet-i kerimede "**Yeryüzünü size bir döşek kılan o'dur.**" buyurulmaktadır. Bundan maksat, yeryüzünün, insanların yaşamasına müsait hale getirilmesidir. Allah teala bu âyetiyle, kâfirlere, münafıklara ve diğer insanlara, dünyada verdiği nimetleri hatırlatmktadır, ki ona itaata dönsünler. Bu da, Allah'ın, onların kulluk ve itaatlarına ihtiyacı olduğundan dolayı değil, onlara olan şefkat ve merhametindendir. Ta ki doğru yolu bulsunlar ve Allah'ın, dünya ve âhirette, kullarına verdiği nimetlerin hepsinden faydalansınlar.

Yine âyet-i kerimede: "**Göğü de bir bina kılan o'dur.**" buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas, abdullah b. Mes'urd ve diğer bir kısım sahabiler, göğün bina kılınmasından maksadın, onun, yeryüzünün üzerinde bir kubbe gibi yaratılması ve yeryüzünün tavanı gibi durması olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Allah teala kullarına verdiği nimetleri sayarken özellikle gökleri ve yeri de saymıştır. Zira kulların rızıkları, yaşantıları göklerde ve yerde bulunmakta ve dünyaları bu iki âlemle var olmaktadır. Böylece Allah teala kullarına bildirmektedir ki, gökleri ve yeri, onlarda bulunan bütün yaratık ve nimetleri var eden o'dur. Bu nedenle kulların ona itaat etmeleri, onun nimetlerine karşı kendisine şükretmeleri ve ona ibadet etmeleri gerekir. Herhangi bir fayda veya zarar sağlamayan put ve heykellere değil.

Âyet-i kerimede "**Gökten su indirip onunla size rızık olarak mahsuller çıkaran o'dur.**" buyurulmaktadır. Allah teala bu ifade ile de kullarını, kudretinin ve saltanatının yüceliği hususunda uyarmakta, onlara verdiği nimetleri hatırlatmakta, kendilerini yaratan, rızıklandıran ve tekeffül edenin, Allah'a denk tutulan put ve heykeller olmayıp bizzat kendisinin olduğunu bildirmektedir.

Allah teala, âyetin devamında ise "**Kullarının kendisine herhangi bir şeyi denk tutmamalarını emretmektedir. Zira, Allah'ın ne bir dengi ne de bir benzeri vardır. Allah'tan başka hiçbir şey kullarına ne zarar verebilir**

ne de fayda sağlayabilir. Ne bir şeyi yaratabilir ne de rızıklandırabilir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve **"Benzer"** diye tercüme edilen (أندادا) kelimesi, Katade ve Mücahid tarafından "Denkler" şeklinde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabiler ise "Allah'a benzerler nisbet etmeyin" ifadesini "Bir kısım insanları Allah'a denk tutarak Allah'a isyanda olanlara itaat etmeyin" şeklinde izah etmişlerdir. İbn-i Zeyd, burada Allah'a denk tutulan şeylerden maksadın, Allah'a yaptıkları herşeyin aynısını kendilerine de yaptıkları putlar olduğunu söylemiştir. İkrime ise âyet-i kerimenin bu bölümünü şöyle izah etmiştir. **"Köpeğimiz olmasaydı hırsız eve girerdi." gibi sözleri söyleyerek Allah'a denkler tutmayın."**

Allah teala, insanların, kendisine bir şeyi ortak koşmalarını, onun dışında herhangi bir şeye ibadet etmelerini, ona itaatte herhangi bir şeyi ona denk tutmalarını yasakladı. Ve buyurdu ki:**"Madem ki sizi yaratmamda, rızıklandırmam da ve sizin malikiniz olmamda ve size nimetler vermemde benim hiçbir ortağım yoktur. O halde sadece bana itaat edin. İbadeti sadece bana yapın. Yaratıklarımdan herhangi bir şeyi bana denk tutmayın. Zira sizler biliyorsunuz ki, üzerinizde bulunan her nimet bendendir."**

Âyet-i kerimede **"O halde bile bile Allah'a benzerler isnad etmeyin."** buyurulmaktadır. Burada "Allah'a bile bile benzerler isnad edenlerden kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir:

Abdullah b. Abbas, bu insanlardan maksadın, bütün müşrikler olduğunu, Arap müşriklerinin de ehl-i kitap müşriklerinin de bu ifadenin içinde bulunduklarını zikretmiştir.

Mücahid ise bu ifadeden maksadın, Yahudi ve Hıristiyanlardan iki gurup ehl-i kitap olduğunu, zira bunların, Tevrat ve incil'den Allah'ın birliğini öğrendiklerini bu nedenle Allah'a bile bile denkler tutmaya çalıştıklarını söylemiştir.

Taberi birinci görüşü tercih ediyor ve özetle diyor ki: "Mücahidi bu görüşe sevkeden sebep, Arapların, rablerinin birliğini inkâr ederek onun kendilerinin yaratıcısı ve rızık vereni olduğunu bilmedikleri ve ibadette bir kısım putları ona ortak koştukları kanaatinde olmasıdır. Halbuki Allah teala, âyet-i kerimede, Arap müşriklerinin, yaratıcı olarak Allah'ın birliğini ikrar ettiklerini ancak Allah'a ibadette bir takım putları ona şefaatçi yaparak ortak koştuklarını bildirmektedir. Nitekim âyet-i kerimelerde şöyle buyurulmaktadır: **"Ey Muhammed, yemin olsun ki, eğer onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan, şüphesiz ki "Allah" derler. Öyleyse nasıl oluyor da döndürülüyorlar?"**[50] **"Ey Muhammed, de ki: "Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? Size kulak ve**

---

50 Zuhruf suresi, 43/87

gözleri bahşeden kimdir? Ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkaran kimdir? Bütün işleri düzene koyan kimdir?" "Allahtır" diyeceklerdir. De ki: **"O halde Allah'tan korkmaz mısınız?"**[51] Görüldüğü gibi Arap müşrikleri de ehl-i kitap gibi, Allah'ın tek yaratıcı ve rızıklandırıcı olduğuna iman ediyorlardı. Bu nedenle âyette geçen **"O halde bile bile Allah'a benzerler nisbet etmeyin."** ifadesindeki muhatapların sadece ehl-i kitap olmayıp, Arap, Acem, Ehl-i kitap olan veya olmayan bütün müşrikler olduklarını söylemek daha isabetlidir.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾

23- Kulumuz (Muhammed'e) indirdiğimizden şüphe ediyorsanız, onun benzeri bir sure meydana getirin. Eğer iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın.

[Ey müşrikler, eğer kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz nurdan, apaçık delilden ve hakkı batıldan ayırdeden Kur'anın âyetlerinden şüphe ediyorsanız, bu Kur'an'ın surelerinden brine benzer bir sure meydana getirin. Çünkü sizler, belağat ve fesahat sahibi, edebiyatta ilerlemiş insanlarsınız. Allahtan başka size yardım edecek kimseleri ve size yön verenleri de yardıma çağırın da bu Kur'anın surelerine benzer bir sure meydana getirin görelim.]

* Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimeyi, kavminin müşrik ve münafıkları ve ehl-i kitabın kâfir ve sapıklarına karşı Resulullah'a bir delil ve bir hüccet olarak zikretmiştir. Bunlara demiştir ki: **"Ey Arap müşrikleri ve ehl-i kitap kâfirleri, eğer sizler, kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'an âyetleri, aydınlatan nurlar ve ikna eden delillerin benim tarafımdan gönderildiği hakkında şüphe ediyor da Muhammed'e iman etmiyorsanız ve söylediklerinde ona iman etmiyorsanız, onun delilini çürütecek başka bir delil getirin de görelim. Çünkü sizler biliyorsunuz ki her Peygamberin, doğruluğunu ortaya koyan delili, bütün yaratıkların, benzerini getirmekten âciz oldukları bir delili getirmesidir. Muhammed'in doğru söylediğini ve Peygamberliğinin hak olduğunu ortaya koyan delil de, sizlerin ve yardımlaşacağınız herkesin, benzerini getirmekten âciz olduğunuz bu Kur'andır. Sizler, belagat, fesahat ve diyanet ehli olduğunuz halde bunun benzerini getirmekten âciz olduğunuza göre sizin dışınızdaki insanların,**

51 Yunus suresi, 10/31

bunun benzerini getirmekten daha âciz olduklarını çok iyi bilmiş oldunuz. Böylece sizin için kesin oldu ki Muhammed'in bu Kur'anı getirmeye gücü yetmez. O bunu uydurmuş da değildir. Zira böyle olmuş olsaydı bütün yaratıklarının onun bir benzerini getirmekten âciz olmaları söz konusu olmazdı. Çünkü Muhammed de sizin gibi bir beşerdir. O, sizden tamamen farklı bir vücut yapısına ve bir konuşma kabiliyetine sahip değil ki, sizin âciz kaldığınız şeye onun güç yetirmiş olabileceği tahmin edilsin.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "**Ey Muhammed, de ki:"Yemin olsun ki, insanlar ve cinler, Kur'ana benzer bir kitap uydurmak için bir araya gelseler de hiçbir zaman onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerdir. Hatta birbirlerine yardımcı olsalar bile."**(52) **"Yoksa o müşrikler, "Kur'anı Muhammed uydurdu" diye mi iddiada bulunuyorlar? Onlara de ki: "İddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiği herkesi yardımınıza çağırın da onun surelerinden bir benzerini meydana getirsin."**(53) **"Yoksa onlar "Kur'anı Muhammed uydurdu" mu diyorlar? Ey Muhammed de ki: Siz de, Kur'anın benzeri, on uydurma sure meydana getirin bakalım. Eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan başka yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın."**(54)

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ
وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

24 - Eğer bunu yapamazsanız- Ki elbette yapamayacaksınız- o halde, kâfirler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan, cehennem ateşinden sakının.

[O Kur'an'ın surelerine benzer bir süre meydana getiremezseniz -ki böyle bir sureyi zaten ebediyyen meydana getiremeyeceksiniz- o halde, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının. O ateş, Allah'ı ve Peygamberini inkâr edenler için hazırlanmıştır.

* Âyette zikredilen "Taşlar"dan maksat, abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud'a göre, siyah kibrit taşlarıdır. Bunlar, cehennem ateşinde, cehennemliklerle birlikte yakıt olarak yanacaklardır.]

52 İsra suresi, 17/88
53 Yunus suresi, 10/38
54 Hud suresi 11/13

Âyet-i kerimede, cehennem ateşinin, kâfirler için hazırlandığı zikredilmektedir. Kâfir kelimesinin lügat mânâsı; "Herhangi bir şeyi, bir örtü ile örten" demektir. Allah tealanın, inkârcıları "Kâfir" olarak isimlendirmesinin sebebi, onların Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük edip onları örtmeleridir. Buna göre cehennem ateşinin, kâfirler için hazırlanmış olmasının mânâsı, bu ateşin, kendilerini ve kendilerinden önceki insanları yaratan, yeryüzünü onlara bir döşek, göğü de bir bina haline getiren ve gökten yağmur indirip onunla kendilerine çeşitli rızıklar çıkaran rablerini inkâr edenlere, ona ibadette bir takım putları ortak koşanlara hazırlanmış olan bir ateşte yanma cezasıdır.

Cehennem ateşinin pek şiddetli olduğu muhakkaktır. Yakıtı insan ve taşlar olan cehennem ateşi hakkında Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ، قَالَ: «قَالَتِ النَّارُ: رَبِّ! أَكَلَ بَعْضِي بَعْضاً فَأْذَنْ لِي أَتَنَفَّسْ. فَأَذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْنِ: نَفَسٌ فِي الشِّتَاءِ وَنَفَسٌ فِي الصَّيْفِ. فَمَا وَجَدْتُمْ مِنْ بَرْدٍ أَوْ زَمْهَرِيرٍ فَمِنْ نَفَسِ جَهَنَّمَ. وَمَا وَجَدْتُمْ مِنْ حَرٍّ أَوْ حَرُورٍ فَمِنْ نَفَسِ جَهَنَّمَ.

"Cehennem ateşi rabbine şikâyetçi oldu ve "Ey rabbim, kendi kendimi yeyip bitirdim. Nefes almam için bana izin ver." dedi. Bunun üzerine Allah teala, cehenneme yılda iki kere nefes alma izni verdi. Bunlardan biri kışın, diğeri de yazın meydana gelmektedir. Sizin hissettiğiniz en şiddetli soğuklar cehennemin nefesindendir. **"Sizin gördüğünüz en şiddetli sıcaklar da yine cehennemin nefesindendir."**(55)

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

25- Ey Muhammed, iman edip iyi ameller işleyenleri , altlarından ırmaklar akan cennetlerle müjdele. Cennetlerden kendilerine rızık olarak

55 Müslim, K. el-Mesalid, bab: 185, 186, 187, HN. 617 Tirmiz, K. el-Cehennem bab: 9 Hadis No: 2592

her meyve verildiğinde "Bu, daha önce rızıklandığımız şeydir." derler. Onlara, birbirine benzeyen rızıklar verilmiştir. Onlara cennette tertemiz eşler vardır. Ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

[Ey Muhammed, senin Peygamberliğini tasdik eden ve tasdik ettiğini salih ameller işleyerek ispat edenleri, ağaçlarının altından ırmaklar akan cennetlerle müjdele. Onlara cennette, cennet meyvelerinden verildiğinde "Bunlar daha önce, dünyada bize verilen meyve rızıklardandır." derler. Onlara orada renk ve şekilleri birbirine benzeyen fakat tat ve zevkleri farklı olan rızıklar verilecektir. Ayrıca onlara cennette, maddi ve manevi her türlü tiksindirici şeylerden arındırılmış olan tertemiz eşler vardır. Bunlar, hayız, nifas gibi tiksindirici ve eziyet verici halleri bulunan dünyadaki kadınlara benzememektedirler. Bu müminler cennette, devamlı nimetler içinde, sevinçli olarak, ebediyyen kalacaklardır.]

* Âyette zikredilen "cennet"ten maksat, orada bulunan ağaçlar, meyveler ve diğer nimetlerdir. Yoksa Cennetin toprağı değildir. Zira, nehirlerin cennetin altından aktığı zikredilmektedir. Nehirler cennetin toprağının altından değil, herhangi bir su arkı olmaksızın, cennetin ağaçlarının altından akacaktır. Zira toprağın altından akacak suların, göz için bir zevk meydana getirdiği söylenemez. Bu hususta Mesruk'un şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Cennetin hurma ağaçları, kökünden başına kadar üst üste yığılmış hurma salkımlarıyla doludur. Meyveleri, testiler gibidir. Her bir meyve, yerinden koparıldığında aynen bir benzeri onun yerine gelir. Cennetin suyu ise, arkları olmaksızın akar.

Allah teala, bundan önceki âyette, kendisine ortak koşanlara ve isyan edenlere cehennem azabını hazırladığını bildirerek onları inkârlarından vazgeçmeye teşvik ettiği gibi bu âyet-i kerimesinde de mümin ve itaatkâr kullarına cenneti ve içindeki nimetlerini hazırladığını bildirerek onları ibadet ve itaata teşvik etmiştir.

Âyet-i kerimede **"Bu, daha önce rızıklandırıldığımız şeydir."** ifadesi zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Katade, Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre "Daha önce" ifadesinden maksat, dünyada iken rızıklandırıldıkları nimetlerdir. Cennetliklere, cennette meyveler getirildiğinde o meyvelere bakarlar ve "Bu, daha önce dünyada rızıklandırıldığımız şeylerdir." derler.

Ebu Ubeyde ve Yahya b. Ebi Kesir gibi diğer bir kısım âlimler ise "daha önce rızıklandırıldığımız" ifadesinden maksadın, cennette daha önce rızıklandırılmaları olduğunu söylemişlerdir. Yani, cennetliklere cennet meyveleri getirildiğinde o meyveler daha önce cennette kendilerine getirilen meyvelere, renk ve tat bakımından benzediği için "Bu, daha önce rızıklandırıldığımız şeydir." derler.

Taberi birinci izah tarzını tercih etmekte ve cennetliklere ilk rızık verildiğinde bunu söyleyeceklerine göre, "Daha önce ki rızıklandırılma"dan maksadın, dünyada iken kendilerine verilen rızıklar olduğunu söylemek daha isabetli olur." demektedir.

Âyet-i kerimede: **"Onlara, birbirine benzeyen rızıklar verilmiştir."** ifadesi zikredilmektedir. Müfessirler, rızıkların hangi yönlerden birbirlerine benzedikleri hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Cüreyc, cennet meyvelerinin, üstünlükleri bakımından birbirlerine benzediklerini, dünya meyveleri gibi onların da aralarında kötüleri bulunmadığını söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid ve Rebi' b. Enes ise, cennette rızık olarak verilen meyvelerin, renk yönünden birbirlerine benzediklerini, tatlarının ise farklı olduğunu söylemişlerdir. Mesela dünyadaki salatalık ile acurun birbirlerine benzemeleri gibi.

Diğer bir kısım âlimler, bu meyvelerin hem renk hem de tat bakımından birbirlerine benzediklerini söylemişlerdir.

Katade, İkrime, İbn-i Zeyd ve diğer bir kısım âlimler ise cennette rızık olarak verilecek olan meyvelerin, dünyadaki meyvelere renk yönünden benzeyeceklerini fakat tatlarının farklı olacağını söylemişlerdir. Bazı âlimler ise cennetteki meyvelerin, sadece isimleri bakımından dünyadaki meyvelere benzeyeceklerini, diğer bakımlardan benzemeyeceklerini söylemişlerdir.

[Taberi buradaki, birbirine benzeyen meyvelerin, dünya meyveleri ile cennet meyveleri olduğunu ve bunların renklerinin ve görünümlerinin birbirlerine benzemelerine rağmen tatlarının farklı olduklarını söyleyen görüşün daha tercihe şayan olduğunu söylemiştir.]

Âyet-i kerimede: **"Onlara cennette tertemiz eşler vardır."** buyurulmaktadır.Burada ifade edilen "Eşler"den maksat, hanımlardır. Eşlerin "Tertemiz olmaları"ndan maksat ise dünyadaki hanımlarda görülen hayız nifas dışkı, idrar, sümük, balgam, meni vb. şeylerden temiz olmaları, tiksindirici, eziyet verici ve kuşkuya düşürücü her türlü şeyden uzak olmalarıdır.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer sahabiler, cennetteki eşlerin tertemiz olmalarını şöyle izah etmişlerdir: "Onlar âdet görmezler, abdestsizlik haline düşmezler ve sümkürmezler."

Mücahdi ise: "Onlar, hayızdan, dışkıdan, idrardan, sümükten, balgamdan, meniden ve çocuk yapmaktan uzaktırlar." şeklinde izah etmiş Katade ise: "Günahlardan ve maddi pisliklerden uzaktırlar." şeklinde açıklamıştır. Atâ da Mücahide yakın izahlarda bulunmuş, Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd ise "Onlar âdet gör-

mekten arınmış olacaklardır." demişlerdir.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖٓ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَاۜ فَاَمَّا الَّذٖينَ
اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۚ وَاَمَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا
اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًاۢ يُضِلُّ بِهٖ كَثٖيرًا وَيَهْدٖي بِهٖ كَثٖيرًاۜ وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ
اِلَّا الْفَاسِقٖينَۙ ﴿٢٦﴾

26- Şüphesiz ki Allah, sivrisineği ve ondan daha üstününü misal vermekten çekinmez. İman edenler, onun, rableri tarafından bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise: "Allah bu misalle ne kastetti?" derler. Allah bu misalle bir çoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Allah bununla sadece yoldan çıkanları saptırır.

[Şüphesiz ki Allah, sivrisineği ve daha üstününü misal vermekten çekinmez. O, iman ve itikad sahibi kişileri, inkârcı sapıklardan ayırdetmek için bu misalleri verir. Allah ve Resulü'nü tasdik edenler Allah'ın verdiği bu ve benzeri misalerin, kendi kelamı olduğunu, kendi katından gönderildiğini ve gerçeğin ta kendisi olduğunu bilir ve kabul ederler. Allah'ın âyetlerini inkâr eden münafıklar, müşrikler ve benzerleri ise "Allah bu misalle neyi diledi ve niçin bu misali verdi? derler. Allah, vermiş oduğu bu misalleriyle münafık ve kâfir olan birçoklarını saptırır. Buna mukabil yine bu ve benzeri misallerle, iman ve itikad sahibi olan birçoklarını da doğru yola iletir. Mümin ve muvahhitler ise bu misalleri tasdik ettikleri için hidayetleri artar. Allah bu tür misallaerle, sadece itaatinden ayrılan münafıkları saptırır.

* Müşrikler, inkârcılar, Kur'an-ı kerimin, çeşitli vesilelerle, örümcek, sinek gibi yaratıkları misal vermesini alay konusu yapmışlar ve **"İlahi kitapta hiç misal olur mu?"** gibi inkârcı itirazlarına devam etmişler, işte bu âyet-i kerime de onlara bu cevabı vermiştir.]

Âyette zikredilen "Fâsıklar"dan maksat, münafıklardır. (فسق) kelimesinin asıl mânâsı, **"Bir şeyden dışarı çıkmaktır"** Kapçığını yarıp çıkan hurma için (فسقت الرطبة) "Yaş hurma kapçığını yarıp çıktı." denir. Fareye de (فويسقة) yani "Fâsıkçık" yani "Yuvasından dışarı çıkan" denir. Münafık ve kâfirlere "Fâsık" denmesinin sebebi, onların, rablerine itaattan ayrılmaları ve doğru yoldan çıkmalarıdır. Nitekim Allah teala, başka bir âyette, rabbinin em-

rinden çıkanlar için (فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ) Rabbinin emrinden çıktı"[56] buyurmuştur.

Müfessirler bu âyet-i kerimenin, kimlere cevap olarak nâzil olduğu hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır:

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilere göre bu âyet-i kerime, bundan önceki iki âyette misalleri zikredilen münafıklara cevaptır. Şöyle ki: Allah teala münafıkları, ateş yakıp ta sonra ateşi sönen ve karanlık bir gecede yağmura yakalanan kimseye benzetince münafıklar: "Allah bu gibi misalleri vermekten beridir. O, bu seviyelere inmekten yüce ve büyüktür." dediler. Allah teala da bu âyeti indirerek en zayıf yaratıklarından olan sivrisineği dahi misal vermekten çekinmeyeceğini beyan etmiş ve onları susturmuştur.

Rebi' b. Enes ise: "Allah teala bu âyet-i kerimeyi dünya için ve ondan bol pay alan yaratıklar için misal vermiştir." demiştir. Şöyle ki, sivrisinek aç olduğu sürece yaşar, yeyip doyunca da ölür. Allah tealanın, Kur'an-ı kerimde, kendilerini misal vermek istediği kavimler de böyledir. Onlar dünyadan tam paylarını alınca, Allah onları yakalayıverir." Rebi' b. Enes bu sözlerden sonra şu âyeti okumuştur: **"Kendilerine hatırlatılanları unuttuklarında onlara her şeyin kapısını açtık. Nihayet kendilerine verilen o nimetlerle sevinip zevke dalınca onları azabımızla ansızın yakalayıverdik. Hemen ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler."**[57]

Katade ise bu âyetin, Kur'anda zikredilen sinek ve örümcek misallerine karşı çıkan sapıklara ve müşriklere cevap olduğunu, kendisinden başkalarını dost edinenlerin, ağını kendisine ev yapmaya kalkışan örümceğe benzediklerini[58], Allah'tan başka kendilerine tapınılan putların, bir sineği bile yaratamayacaklarını, sineğin kendilerinden bir şeyi kapıp kaçırması halinde, onu yakalayıp kaçırdığı şeyi almaktan bile âciz olduklarını[59] zikredince sapıklar ve müşrikler "Örümcek ve sinek nasıl olur da burada zikredilir? Allah bunları zikretmekle neyi kastetmiş olabilir?" dediler. Bunun üzerine Allah teala onlara cevaben: Bu âyeti indirdi ve Allah'ın, en zayıf varlıklarından sivri sineği dahi misal vermekten çekinmeyeceğini beyan etti.

Taberi bu izahlardan, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş ve bundan önce gelen âyetlerin de münafıkların halini, belli olaylara benzettiğini, bu nedenle münafıkların, bu benzetmelere karşı çıktıklarını, Allah tealanın da bu âyeti indirerek, en zayıf varlıklarından biri olan sivrisineği dahi misal ver-

---

56 Kehf suresi, 18/50
57 En'am suresi, 6/44
58 Ankebut suresi 29/41
59 Hac suresi, 22/73

mekten çekinmeyeceğini beyan etmiş ve böylece âyetin münafıklara cevap vermiş olduğunu açıklamıştır. Taberi diyor ki: "Bu surede zikredilen bir âyet-i kerimenin, diğer surelerde zikredilen âyetlere karşı çıkanlara cevap olduğunu söylemektense bu surede zikredilen âyetlere karşı çıkanlara cevap olduğunu söylemek daha evladır."

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ
يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾

27- Onlar, ahitleştikten sonra, Allah'a verdikleri sözlerini bozarlar. Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği bağı koparırlar ve yeryüzünde fesat çıkarırlar. Hüsrana uğrayanlar işte bunlardır.

[Bu fâsıklar, Allah'ın, Tevratta Muhammed'in Peygamberliğini kabul etmelerine, onu insanlara açıklamalarına ve Allah'ın âyetlerini gizlememelerine dair kendilerinden almış olduğu ahdi bozanlardır.

Bunlar, Allah'ın, akbaya karşı iyi davranıp, münasebetleri kesmemeyi emretmesine rağmen, akrabalık bağını koparırlar ve inkâr ederek, günah işleyerek, haramları irtikâb ederek ve Allah'ın Resulünü yalanlayarak yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. Bunlar, Allah'ın rahmetinden alacakları pay hakkını kaybederek zarara uğramış olanlardır.]

* Âyet-i kerimede, haktan ayrılan münafıkların allah'a verdikleri ahdi bozdukları zikredilmektedir. Burada zikredilen "Ahit" ve ahit verenlerin kimler oldukları hususunda müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır:

Bir kısım âlimlere göre, bu âyette zikredilen "Allah'ın ahdi"nden maksat, Allah tealanın,kullarına Peygamberi Hz. Muhammedin diliyle kitabında gönderdiği emir ve yasaklardır. "Ahdi bozma"dan maksat ise, bu emir ve yasaklara uymaktır. Bu izaha göre ahdi bozanlar, Allah'ın itaatinden ayrılan ve fâsık olarak sıfatlandırılan münafıklardır.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise, bu âyette zikredilen "Allah'ın ahdi"nden maksat, Allah tealanın, Tevratı göndererek İsrailoğullarından, onunla amel edeceklerine, Hz. Muhammed gönderildiğinde de ona uyup, getirdiklerini tasdik edeceklerine dair aldığı sözdür. "Ahdi bozma'dan maksat ise Hz. Muhammed (s.a.v.) gledikten sonra onun hak Peygamber olduğunu bildikleri halde onu inkâr etmeleri ve Tevratta onunla ilgili olan bilgileri gizlemeleridir. Halbuki Allah teala onlardan bu gibi bilgileri gizlememelerine dair söz almıştır. Bu izaha göre burara "Ahdi bozanlar"dan maksat, ehl-i kitabın kâfirleri ve münafıklarıdır.

Başka bir kısım âlimlere göre bu âyette zikredilen "Allah'ın ahdi"nden maksat, Allah'ın birliği hakkında ortaya koyduğu delilleri, emir ve yasakları hakkında Peygamberlerine verdiği mucizeleridir. Allah teala, varlığını ve birliğini gösteren delilleri ortaya koyarak ve emir ve yasaklarını beyan eden Peygamberlerine mucizeler vererek insanlardan, iman etmelerine dair söz almış gibidir. Zira bu deliller ve mucizeler karşısında iman etmeleri ve Allah'ın emirlerine boyun eğmeleri gerekir. Allah'ın ahdini bozmalarından maksat ise Allah'ın birliğini gösteren delillere rağmen onun bir olduğuna inanmamaları ve Peygamberlere verilen mucizelere rağmen onları ve onlara gönderilen kitapları yaanlamalarıdır. Bu izaha göre "Ahdi bozanlar"dan maksat, bütün müşriklerin, kâfirlerin ve münafıkların hepsidir.

Başka bir kısım âlimlere göre bu âyette zikredilen "Allah'ın ahdi"nden maksat, insanlar Hz. Âdemin sulbünde iken onları zerreler halinde çıkarıp rableri olduğuna dair, kendilerinden söz alınmasıdır. "Ahdi bozmaları"ndan maksat ise, o sırada verdikleri sözü daha sonra yerine getirmemeleridir. Nitekim bu husus, şu âyet-i kerimede beyan edilmektedir. "**Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?"** demiş. Onlar da "Evet şahidiz, sen bizim rabbimizsin" diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde "Bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz içindir."[60]

[Taberi bu görüşlerden ikinci görüşün daha doğru olduğunu, âyet-i kerimenin, Resulullahın hicret ettiği Medine'nin çevresinde yaşayan İsrailoğullarının nesillerinden olan kâfir Yahudi hahamları hakkında ve müşrik olan münafıklar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Ancak âyetin, kâfir olan Yahudi hahamları gibi herkesi ve münafık olan müşrikler gibi her ferdi de kapsar mahiyette olduğunu da bildirmiştir. Ve bu görüşü tercih etmesinin sebebinin, Bakara suresinin beşinci âyetinden sonraki âyetlerin, Tevratta verdikleri sözü bozan Yahudi hahamlarını anlatmış olmaları ve şu âyetin de bunu açıklamış olması olduğunu söylemiştir. Âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "**Bir zaman Allah, kendilerine kitap verilenlerden, onu insanlara açıklayacaklarına, onda olanları gizlemeyeceklerine dair ahit almıştı. Onlar ise bunu arkalarına atarak az bir değere değiştiler. Bu alış verişleri ne kötüdür.**"[61]] Ayrıca şu âyet-i kerimede de ehl-i kitabın, ahdi nasıl bozdukları beyan edilmektedir: "Nihayet onların ardından yerlerine kötüler gelip kitaba vâris oldular. Onlar, şu dünyanın gecici menfaatlerini alırlar ve: "İlerde affolunuruz." derler. Aynı menfaatla karşılaştıkları zaman onu yine alırlar. "Allah hakkında gerçekten başka bir şey söylemeyin" diye Tevratta kendilerinden söz alınmamış mıydı? Ve orada

60 A'raf suresi, 7/172
61 Âl-i İmran suresi, 3/187

olanları okumamış mıydılar? Allah'tan korkanlar için âhiret yurdu daha hayırlıdır. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?"[62]

Katade bu âyet-i kerimeyi açıklarken şöyle demiştir: "Sakın bu âyetin beyan ettiği ahdi bozmayın. Zira Allah bunu bozmayı çirkin görmekte ve bunu bozma hususunda tehditte bulunmaktadır." Allah teala Kur'an-ı kerimin çeşitli âyetlerinde, aldığı bu ahit hususunda öğüt ve nasihatlarda bulunmuş, buna dair deliller beyan etmiştir. Biz, Allah tealanın verdiği ahdi bozan hakkındaki tehdidi kadar herhangi bir günah hakkında tehdit ettiğini bilmiyoruz. Kim Allah'a samimiyetle ahd verecek olursa Allah içini bunu yerine getirsin.

Rebi' b. Enes de bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Münafıklarda altı özellik bulunmaktadır. Ortaya çıkma imkânı bulduklarında bu özelliklerini açığa vururlar. Konuştuklarında yalan söylerler, vaadettiklerinde vaadlerini bozarlar. Kendilerine bir şey emanet edildiğinde ona hıyanet ederler. Pekiştirdikten sonra Allah'a verdikleri ahdi bozarlar. Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği bağı kaparırlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar.

[Âyet-i kerimede: "**Allah'ın, birleştirilmesini emrettiği bağı koparırlar.**" buyurulmaktadır. Allah tealanın, birleştirilmesini emrettiği ve kopanlmasını kınadığı bağ'dan maksat, şu âyet-i kerimede beyan edilen akrabalık bağıdır. "**Demek idareyi elinize geçirdiğinizde yeryüzünde fesat çıkarmayı ve akrabalık bağlarını parçalamayı arzu ediyorsunuz?**"[63]]

Akrabalık bağını koparmak ise Allah tealanın, akrabalarına karşı yükümlü kıldığı vecibeleri kişinin yerine getirmemesiyle ve akrabalarına karşı gereken ilgi ve şefkatı göstermemesiyle gerçekleşmiş olur.

Taberi diyor ki: Bir kısım âlimler, bu âyette zikredilen, Allahın birleştirilmesini emrettiği bağdan maksadın, Resulullah ve müminlerle olan bağı birleştirmek olduğunu söylemişlerdir. Allah teala birçok âyetinde, münafıkları zikrederken onların, akrabalık bağını kopardıklarını beyan etmiştir. Bu âyet de onlardan biridir. Taberi, "Buna rağmen Allah tealanın, birleştirilmesini emrettiği her bağı koparanı kınadığını söylemek mümkündür. Bu bağ, ister akrabalık bağı olsun isterse din bağı olsun yahut başka bir bağ olsun." demiştir.

Âyet-i kerimede, yoldan çıkan münafıkların, yeryüzünde fesat çıkardıkları zikredilmektedir. Bu fesattan maksat, onların, rablerine karşı gelmeleri, onu inkâr etmeleri, Peygamberini yalanlamaları ve Peygamberinin, kendi katından getirdikleri şeyleri inkâr etmeleridir.

Âyette zikredilen "Hüsrana uğramak"tan maksat, Allah'a isyan ederek

62 A'raf suresi, 7/169
63 Muhammed suresi, 47/22

onun rahmetinden olan paylarını kaybetmeleri ve eksiltmeleri demektir. Bazı âlimler burada, hüsrana uğramayı "Helak olma" şeklinde izah etmişlerdir.

Dehhak, Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir. "Allah teala, müslüman olmayanları "Hüsrana uğrama" gibi herhangi bir sıfatla sıfatlandırırsa bununla onların kâfir olduklarını beyan etmek istemiştir. Müminleri sıfatlandırırsa, onların günahkâr olduklarını beyan etmek istemiştir. Bu izaha göre âyette geçen (خَاسِرُونَ) hüsrana uğrayanlar sıfatı kâfirler için zikredildiğine "Onlar kâfirlerdir." şeklinde izah etmek mümkündür. Şayet bu sıfat müminler için zikredilecek olsaydı" Onlar günahkârlardır." şeklinde izah edilirdi.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

28- Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Halbuki siz ölüler idiniz sizi o diriltti. Sonra öldürecek sonra tekrar diriltecektir. Nihayet ona döndürüleceksiniz.

[Allah'ın, sizi öldürdükten sonra tekrar diriltme gücünde olduğunu nasıl inkâr ederseniz? Halbuki sizler, atalarınızın sulbünde cansız bir damlacık su idiniz. Sizleri, bütün organları yerli yerinde ve güzel bir varlık olarak o yarattı. Sizleri, en güzel bir vücuda sahip olan canlılar yaptı. O sizi yoktan var ettikten sonra öldürecek ve yok ettikten sonra da aynen diriltecektir. Kudretiyle bunu yapan Allah, amellerinizin karşılığını vermek için, sizleri huzurunda toplamaktan elbette ki âciz değildir. Nihayet ona döndürüleceksiniz. Âhirette sizi mükâfaatlandırmak ve cezalandırmak için hesap verme alanında toplayacaktır.]

* Bu âyet-i kerimede zikredilen "iki defa öldürülme" ve "iki defa diriltme"den neyin kastedildiği hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Ebul Âliye ve diğer bir kısım sahabilere göre bu âyetin izahı şöyledir: "Sizler, dünyaya gelmeden önce adı sanı olmayan bir şey idiniz.Ölü gibi idiniz. Sonra Allah size hayat verip dünyaya getirdi. Eceliniz gelince sizi öldürecek, kabir âlemine gönderecek sonra kıyamet kopunca sizleri tekrar diriltecek ve huzurunda toplayarak hesap soracaktır.

Abdulah b. Mes'ud, Ebu Mâlik ve Mücahid Bakara suresindeki bu âyetle mümin suresindeki şu âyetin birbirlerini izah ettiklerini söylemişlerdir. Mümin suresinde şöyle buyuruluyor:"**Kıyamet günü kâfirler şöyle derler: "Ey rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa da diriltin. Biz de günahlarımızı iti-**

raf ettik. Şimdi bir kurtuluş yolu var mıdır?"[64] Yani: Biz, yaratılmadan önce herhangi bir şey değilken sen bizi, ölüler gibi kılmıştın. Birinci öldürmen bu idi. Bizi yarattıktan sonra hayatımıza son verip öldürdün. Böylece bizi iki kere öldürmüş oldun. Bizi, ilk dünyaya geldiğimizde hayat vererek dirilttin. Öldürüp kabre göndermenden sonra kıyamet gününde tekrar dirilteceksin. Böylece bizi, iki defa da diriltmiş olacaksın." demektir.

Ebu Salih ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Sizler ölüp kabre girdikten sonra Allah orada, sorguya çekilmeniz için sizi diriltti. Kabirde iken tekrar öldürdü. Kıyamet gününde de tekrar diriltecektir."

Katade ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Siz, babalarınızın sulbünde iken ölüler idiniz Allah sizi dünyaya getirip diriltti. Sonra sizi öldürüp kabre gönderdi. Daha sonra da kıyamet gününde sizi diriltip huzurunda toplayacaktır. Böylece iki ölüm iki de hayat gerçekleşmiş olacaktır.

İbn-i Zeyd ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Siz, atanız Âdemin sulbünde iken Allah sizi diriltip, sizin rabbiniz olduğuna dair sizden söz aldı. Söz aldıktan sonra sizleri öldürdü. Sizleri tekrar annenizin rahminde diriltti. Eceliniz gelince de öldürdü. Kıyamet günü gelince de tekrar diriltecektir." İbn-i Zeyd bu görüşlerini anlatırken şu âyetleri okumuştur: "Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendi nefislerine şahit tutarak "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da "Evet şahidiz sen bizim rabbimizsin" diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde "Bizim bundan haberimiz yoktu." dememeniz içindir." "Yahut da daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onların arkalarından gelen zürriyetleriyiz. Şimdi o, hakkı batıl gösterenlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin?" dememeniz içindir"[65]

Diğer bir kısım âlimer ise bu âyette zikredilen birinci ölümden maksadın, erkeğin nutfesinin, vücudundan ayrılarak kadının rahmine dökülme anı olduğu söylenmiştir. Zira bu anda nutfe, kendisine ruh üfleninceye kadar ölüdür. Sonra Allah ona ruh'u üfleyerek sapa sğlam bir insan meydana getirir. Vadesi yettiğinde onun ruhunu alarak tekrar öldürür. Kul, kabirde kıyamet kopuncaya kadar ölü olarak devam eder. Nihayet İsrafil sur'a üfürünce kıyamet kopar. Böylece insanlar bir daha diriltilmiş olur. İşte iki kere ölümden ve iki kere dirilmeden maksat budur.

Tabari, bu görüşlerden birincisinin tercihe şayan olduğunu, diğerlerinin ise tenkid edilebilir olduklarını beyan etmiş ve özetle şunları söylemiştir: Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbastan nakledilen şu görüştür: "Sizler, atalarınızın sulbünde nutfe halindeykçn, tanın-

---

64 Mümin suresi, 40/11
65 A'raf suresi, 7/172, 173

mayan ve adı anılmayan şeylerdiniz. Bu bakımdan adı sanı olmayan ölüler gibiydiniz. Sonra Allah sizi tam bir insan olarak yarattı. Tanındınız ve adınız anılır oldu. Sonra sizin ruhunuzu alarak sizi öldürdü. Dirilinceye kadar berzah âleminde yani kabirde bekletti. Adınız sanınız anılmaz oldu. Sonra Allah'ın huzuruna varıp hesap veresiniz diye ruhlarınızı tekrar cesetlerinize iade edip sizleri diriltecektir.]

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "O gün insanlar, gözleri baygın bir halde kabirlerinden çıkarlar. Tıpkı etrafa yayılmış çekirgeler gibi."[66] "Sur'a üfürülünce bir de bakarsın ki, onlar kabirlerinden kalkmışlar rablerine koşuyorlar."[67]

"Sizler ölüler idiniz o sizi diriltti." âyet-i kerimesi, dilleriyle **"Allah'a ve âhiret gününe iman ettik."** deyip te kalbleriyle iman etmeyen münafıkları kınamakta ve ayıplamaktadır. Âyet-i kerime onlara: **"Siz, Allah'ı ve ölümünüzden sonra sizi diriltme ve hesaba çekme kurderitini nasıl inkâra kalkışırsınız? Halbuki o sizi yoktan var etti, sonra öldürecek daha sonra da tekrar diriltip hesaba çekecektir."** buyurmaktadır.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ
فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

29- Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan o'dur. Sora göğe yönelip onları yedi gök olarak düzenleyen de O'dur. O, herşeyi çok iyi bilendir.

[Kendinden bir lütuf ve ikram olarak, yeryüzündeki bütün gıda maddelerini ve diğer eşyayı sizin için yaratan Allah'tır. Sonra göğe yönelip oraları yedi gök şeklinde düzenleyen de o'dur. Allah, onları kudretiyle tanzim etti ve yedi gök olarak yarattı. Allah, işlerinizi, hallerinizi, gizlediğiniz ve açıkladığınız herşeyi eksiksiz ilmiyle bilendir.]

* Allah teala, bu âyet-i kerimesinde fâsıklara ve onların dostları olan Yahudi hahamlarına ve atalarına lutfettiği daha sonra da Allaha isyan etmeleri sebebiyle kendilerinden aldığı nimetlerini zikretmektedir. Böylece onları, geçmişteki atalarını uğrattığı gibi azaba uğratacağı tehdidiyle uyarmakta, derhal tevbe ederek kendisine yönelmelerini ve ancak bu şekilde kurtulabileceklerini beyan

66 Kamer suresi, 54/7
67 Yâsin suresi, 36/51

etmektedir.

Evet, Allah teala bu âyet-i kerimede yeryüzünde mevcut olan her şeyin insanoğlu için yaratıldığını zikretmiştir. Gerçek şudur ki, yeryüzünde bulunan herşey hem dini bakımdan hem de dünyevi yöden insanoğlunun faydasınadır. Dini yönden, yeryüzünde bulunan bütün varlıklar Allah'ın birliğini gösteren birer delildirler. Bunlar, kul'un, tevhid inancını kabullenmesini sağlarlar. Dünyevi yönden ise, yeryüzünde bulunan varlıklar, insanın yaşamasını, rabbine itaat etmesini ve emirlerini yerine getirmesini sağlarlar. Bu bakımdan, yeryüzünde ne varsa din ve dünya yönünden, insanın faydası için yaratılmıştır.

Âyet-i kerimede "**Sonra göğe yöneldi**" şeklinde tercüme edilen (ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ) ifadesi zikredilmektedir. Taberi bu ifadenin, müfessirler tarafından şu şekillerde izah edildiğini söylemiştir.

Bir kısım âlimlere göre (اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ) cümlesinin mânâsı "Göğe doğru yöneldi." demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu cümlenin mânâsı "Allah teala zatıyla değil, yapacağı işlerle göğe yöneldi." demektir. Başka bir kısım âlimlere göre de bu cümlenin mânâsı "Daha önceki işleri bitirip göğü yaratmaya girişti." demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise "Allah, göğe çıktı." demektir. Yine başka bir kısım âlimlere göre "Allah'ın, yeryüzü için bir sema halinde kıldığı duman, göğe yükseldi.." demektir.

Taberi, Arap dilinde (اسْتَوَى) kelimesinin şu mânalara geldiğini zikretmiştir. "Erkeğin gençlik ve gücü sona erdi" "Kişinin zor olan işleri düzeldi." "Kişi bir şeyi yapmak üzere ona yöneldi." "Bir şeyi elde etti ve kuşattı." "Yükseldi, yukarıya çıktı." Taberi âyet-i kerimedeki (اسْتَوَى) kelimesinin "Yükselme ve yukarıya çıkma" anlamında izah edilmesinin daha evla olduğunu, âyet-i kerimenin mânâsının, "Allah teala göklere yükselerek onları yedi gök olarak yarattı ve kudretiyle onları düzene koydu." demek olduğunu söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Âyette zikredilen (اسْتَوَى) kelimesini, "Yükselme" mânâsına yorumlamaktan kaçınanlar buna gerekçe olarak Allah'a "yükselme" sıfatını isnat etmemeyi göstermişlerdir. Böyle yorumladıkları takdirde, Allahın, daha önce göğün altındayken daha sonra göğün üstüne çıktığını söylemiş olacaklarını, bunun ise Allah'a yakışmayacağını söylemişlerdir. Fakat onlar, (اسْتَوَى) kelimesini "Daha sonra göğe yöneldi" şeklinde izah ederlerken "Kaçınmak istedikleri şeye düşmüşlerdir. Allah daha önce göğe sırt mı çevirmişti de şimdi yönelmiş oldu? sorusuna muhatap olmuşlardır. Şayet onlar derlerse ki "Buradaki yönelmeden maksat, birşey yapmak için yönelmek" değil "Sevk ve idareye yönelme"dir. Onlara denilir ki: "Yükselme ve çıkma"da bir yerden çıkıp diğer yere yükselme mânâsına değil "Mülkü ve egemenliği ile yükselme ve çıkma" demektir. Taberi bu hususta zikredilecek her sözü zikredip fâsit olduğunu ispatlamanın mümkün olduğunu, ancak bu kadar açıklama yapmasının diğer itiraz-

lar için de yeterli olacağını ve bu konuyu daha fazla uzatmak istemediğini zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın göğe yükselmesi, onları duman halinde yaratmasından sonra ve yedi kat gök haline getirmesinden öncedir. Nitekim bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır. "Sonra Allah'ın iradesi duman halinde bulunna semaya yöneldi.Semaya ve yere" isteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. Onlar da "İsteyerek geldik." dediler.[(68)]

Âyet-i kerimede "Düzenledi" diye tercüme edilen (فَسَوّٰيهُنَّ) ifadesi zikredilmektedir. (سَوّٰى) kelimesinin asıl mânâsı "Hazırlama" "yaratma" "Düzene koyma" ve "Düzeltme" dir. "Gök" kelimesi "Cins" ismi olduğundan dolayı bazen tekil, bazen de çoğul olarak kullanılmaktadır. (هُنَّ) zamiri (سَوّٰى) kelimesinin sonunda bulunmakta ve buradaki "Gök" kelimesinin "Çoğul" anlamında kullanıldığını göstermektedir.

Muhammed b. İshak, yerin ve göklerin yaratılma safhaları hakkında şunları söylemiştir: "Allah teala önce aydınlığı ve karanlığı yaratmıştır. Sonra onları birbirlerinden ayırmış, karanlığı, her şeyi bürüyen karanlık bir gece, aydınlığı da her şeyi aydınlatan aydınlık bir gündüz yapmıştır. Sonra yedi kat göğü, dumandan var etmiştir. Allah daha iyi bilir ya, zannederiz ki bu duman, sudan yükselmiştir. Böylece gökler müstakil bir hale gelmişler fakat Allah onları henüz muhkem bir hale getirmemişti. Dünya semasında, karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti. Henüz, güneş, ay ve yıldızlar yokken gökte gece ve gündüz vardı. Sonra Allah, yeryüzünü düzene koydu. Onu dağlarla sağlamlaştırdı. Orada çeşitli gıda ve rızıkları yarattı ve yeryüzüne dilediği yaratıklarını yaydı. Böylece yeryüzünü ve onun üzerinde bulunan rızık ve gıdaları dört günde yaratmış oldu. Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi. Onu sağlamlaştırdı. Dünya semasında güneşi, ay'ı ve yıldızları yarattı. Her göğe de emrini vahyetti. Onları da iki günde yarattı. Böylece gökleri ve yeri altı günde yaratmış oldu. Daha sonra, göklerin üzerine yükselerek göklere ve yere **"Sizin için dilediğim şeylere, isteyerek veya istemeyerek gelin."** dedi. Onlar da **"İsteyerek geldik"** dediler.

Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas ve bir kısım sahabiler özetle şunları söylemiş, kâinatın yaratılması safhalarını şöyle zikretmişlerdir: "Allah'ın arşı suyun üzerinde bulunmakta idi. Suyu yaratmadan önce, yaratıldığı beyan edilenlerden başka birşey yaratmamıştı. Yaratıkları var etmeyi dileyince sudan duman (buhar) çıkarttı. Buhar suyun üzerine yükseldi. Allah ona "Yükselen" anlamına gelen "Sema" ismini verdi. Sonra suyu kuruttu. Onu bir tek kütle haline getirdi. Sonra onu parçaladı. Onu, pazar ve pazartesi günlerinde yedi yer hali-

68 Fussilet suresi, 41/11

ne getirdi. Yeryüzü sarsıldı. Bunun üzerine dağları var ederek sarsıntıyı durdurdu. Yeryüzünün dağlarını ve orada yaşayacak olanların rızıklarını, salı ve Çarşamba olmak üzere iki günde yarattı. Böylece yeryüzünün yaratılması dört günde tamamlanmış oldu. Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi. Bu duman, suyun buharlaşmasından meydana gelmişti. Allah onu bir tek sema yapmıştı. Sonra onu yayarak Perşembe ve Cuma günlerinde yedi gök haline getirdi. "Birleştirme" anlamına gelen Cuma gününe bu ismin verilmesi: O günde göklerle yerin yaratılmasının birleştirilmesinden ve dumanlanmasındandır. Allah, her göğe emrini vahyetti. Yani her gökte Melekler ve diğer yaratıkları var etti. Sonra yeryüzü semasını yıldızlarla süsledi. Yıldızları hem bir süs aracı hem de gökyüzünü şeytanlardan koruyucular olarak var etti. Allah, dilediği şeyleri yarattıktan sonra, arşına yükseldi.)

Bu görüşü zikreden sahabiler şu âyetleri okumuşlardır: **"Allah, yeryüzü sizi sarsmasın diye oraya sabit dağlar yerleştirdi. Orada ırmaklar ve istediğiniz yere şaşırmadan gidebilmeniz için yollar yarattı."**(69) **"Ey Muhammed onlara de ki: "Siz, yeri iki günde yaratanı inkâr edip ona eşler mi koşuyorsunuz? İşte o, âlemlerin rabbi olan Allahtır.". "O, yeryüzünün üzerine sabit dağlar yerleştirdi ve oraya bereket verdi. Orada yaşayanların rızıklarını takdir etti. Bütün bunları tam dört günde yarattı. Bu, soranlar için bir açıklamadır" "Sonra Allahın iradesi, duman halinde bulunan esemaya yöneldi. Semaya ve yere" İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. Onlar da "İsteyerek geldik" dediler."**(70) **"Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra "Arş"a hükmeden O'dur, O, yere gireni ve çıkanı, gökten ineni ve göğe çıkanı bilir. Nerede olursanız olun, o sizinle bereberdir. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir."**(71) **"Kâfirler, gökler ve yer birbirine bitişikken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı bilmezler mi? hâlâ iman etmiyorlar mı?"**(72)

"Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan o'dur..." âyetinin sonunda **"O, herşeyi çok iyi bilendir."** buyurulmaktadır. Bunun mânâsı **"Ey münafıklar ve ey ehl-i kitaptan, inkâra düşen kâfirler, dillerinizle söylediğinize kalben inanmamanız gökleri, yeri ve orada bulunanları yaratan Allah'a gizli değildir. Bilakis o, sizin de dışınızda olanların da her halini çok iyi bilendir.**

"Semanın yedi gök düzenlenmesi" ifadesini müfessirler çeşitli şekiller-

69 Nahl suresi, 16/15
70 Fussilet suresi, 41/9-11
71 Hadid suresi, 57/4
72 Enbiya suresi, 21/30

de izah etmişlerdir:

Günümüz Astronomi biliminin verilerine göre, kâinatın genişliği, "Eksi sonsuz, artı sonsuz" olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyle bu âleme bir hudut çizilememektedir. Durum böyle olunca insanoğlu aczini itiraf etmekte ve cenab-ı hakkın var ettiği kâinat nizamının boyutları hakkında bir şey söyleyememektedir. İşte böyle umumi bir acz halinin yaşandığı bir mevzuda söylenecek şeyler de o nisbette az oluyor ve kesinlik ifade etmiyor. Bu durum muvacehesinde müfessirlerin söylediklerini çok kısa olarak şöylece arzedelim:

"Dünyanın dışında bulunan bütün yıldızların süslediği maddi âlemin hepsi bir semadır, bir göktür. Bunun ötesinde daha altı sema vardır. Fakat bunların keyfiyetini şimdilik bilememekteyiz. Allah, her şeyin en iyisini bilendir."

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ
يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

30- Bir zaman rabbin meleklere: "Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım." demişti. Melekler de: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz ve tenzih ediyoruz." dediler. Allah da onlara: "Şüphesiz ki ben, sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi.

[Bir zaman rabbin, meleklere, yaratacağı Âdemi kastederek **"Yeryüzünde yaratıklarım arasında hükmetmekte beni temsil edecek bir halife yaratacağım."** demişti. Melekler de: "Ey rabbimiz, bildir bize, sen, yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek birini yaratıp ta Halifeni bizden yapmayacak mısın? Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz ve tenzih ediyoruz" dediler. Allah da onlara: **"Şüphesiz ki ben Âdem ve İblis hususunda sizin bilmediğniz şeyleri bilirim."** dedi.]

* Allah teala, bundan önceki âyette yeryüzünü, gökleri ve onlarda bulunanları yaratıp insanoğlunun hizmetine tahsis ederek ona lutfettiği nimetlerini zikretmiş bu âyet-i kerimede ise, bizim de o fâsıkların da atası olan Hz. Âdemi yaratacağını, onu yeryüzünde Halife kıldığını beyan etmiştir? Bundan sonra gelen âyet-i kerimelerde de Hz. Âdemin, İblisin vesveselerine uyarak rabbinin yasağını ihlal ettiğini, böylece cezalandırıldığını daha sonra ise yaptığı hatadan

dolayı tevbe edip o hatadan vaz geçmesi üzerine onu affettiğini fakat, Allah'a isyan eden İblis'in isyanında diretttiği için onu dünyada lanete uğrattığını âhirette ise ebedi olarak devam edecek cehennem azabına sokacağını beyan etmiştir. Böylece Allah teala, insanlardan fâsık ve kâfir olanlardan, tevbe edip kendisine yönelenler hakkındaki hükmüne ve isyanında ısrar eden mağrurlar hakkındaki yargısına dair uyarsın. Onlar da düşünüp ibret alsınlar, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu idrak etsinler, onun, Allah katından getirdiklerinin doğru olduğuna inansınlar. Zira Hz. Muhammed'in, Allah katından getirdiği şeyler, ehl-i kitabın kitaplarında da mevcut olan hükümlerdir. Onlar bu tür şeylere yabancı değillerdir. O halde Hz. Muhammed'e diğer insanlardan daha önce onlar iman etmelidirler.

Âyet-i kerimede geçen ve **"Bir zaman"** diye tercüme edilen (إذ) kelimesi, Basra âlimlerinin bir kısmı tarafından, "Anlam ifade etmeyen zaid bir harftir" şeklinde izah edilmeye kalkışılmış ise de Taberi bunun yanlış olduğunu (إذ) kelimesinin, belli olmayan bir zamanı ifade ettiğini ve kendisinden önce "Hatırlayın" anlamında bir kelimenin takdir edildiğini ve âyetin mânâsının "Hatırlayın bir zaman rabbin meleklere..." şeklinde olduğunu söylemiştir.

"Melekler" anlamına gelen (ملائكة) kelimesi ise (ملك) kelimesinin çoğuludur. (ملك) kelimesinin aslı da (ملأك) dür. Hemze düşürülmüş ve harekesi Lam'a verilmiştir. Bu kelime "Göndermek" mânâsına gelen (لأك ، يلأك) kökünden türetilmiştir. Meleklere bu adın verilmesi, Allah'ın Peygamberine ve kullarına gönderdiği elçileri olmalarındandır.

Âyet-i kerimede zikredilen "Yeryüzü" kelimesinden maksat, bir kısım âlimlere göre "Mekke-i Mükerremedir" Âyette geçen "Halife" kelimesinin mânâsı ise, "Gidenin yerine gelen" demektir. Bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır. "Sonra da sizi o nesillerin ardından, ne yapacağınızı görmemiz için yeryüzünde Halifeler kıldık."(10/4)

Eğer denilecek olursa ki: "Yeryüzünü Hz. Âdemden önce imar eden kim vardı ki Allah teala meleklere, onların yerine yeryüzünü imar edecek olan Hz. Âdemi yaratacağını bildirdi? "Ona cevaben denilir ki: "Bu hususta müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır:

Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre, Hz Âdem daha önce yeryüzünde yaşayan ve orada bozgunculuk çıkardıkları için yok edilen cinlerin yerine yeryüzünde Halife olarak yaratılmıştır. Dehhak, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir: Yeryüzünde ilk yaşayan Cinlerdi, onlar orada bozgunculuk çıkardılar, kan döktüler ve birbirlerini öldürdüler. Bunun üzerine Allah onlara, meleklerden meydana gelen bir ordusuyla birlikte İblisi gönderdi. İblis, beraberinde bulunanlarla birlikte cinlere karşı savaştı. Onları adalara ve dağların başlarına kaçmaya zorladı. Sonra Allah teala Âdemi yarattı. Onu

yeryüzünde Cinlerin yerine getirdi.

Hasan-ı Basri ise, bu âyette zikredilen "Halifeliği" şöyle izah etmiştir: "Ben, yeryüzünde soyu birbirlerine Halife olacak Âdemi göndereceğim. "buna göre Hz. Âdemin soyundan gelenler hem Âdemin hem de birbirlerinin halifeleri olacaklarından Âdem'e "Yeryüzüne gönderilecek Halife" diye ad verilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'uddan nakledilen başka bir görüşe göre âyette zikredilen "Ben, yeryüzünde bir Halife yaratacağım." ifadesinden maksat, Allah tealanın yeryüzüne, Hz. Âdemi, kulları arasında hüküm verme bakımından Halifesi olarak göndermesidir. Bu sahabiler, âyeti izah ederlerken şöyle demişlerdir: "Allah teala meleklere: "Ben, yeryüzünde bir Halife yaratacağım." deyince Melekler: "Ey rabbimiz, bu halife nasıl bir şey olacak?.. dediler. Allah teala: "O, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran, birbirlerini kıskanan ve birbirlerini öldüren soyların atası olan bir kişi olacaktır." buyurmuştur.

Müfessirler, bu âyet-i kerimeye dayanarak, insanlar arasında çıkacak anlaşmazlıkları çözüme kavuşturması, zalimden mazlumun hakkını alması, cezaları tatbik etmesi, hayasızlığı önlemesi ve devlet idaresiyle ilgili bütün vazifeleri yerine getirmesi için Halife seçmenin vacip olduğunu söylemişlerdir. İşte Halife olacak bu kişide şu vasıfların bulunması da şarttır:

a- Halifenin erkek olması: Kadından Halife olmaz. İran Kisrasının kızının İranlılar tarafından kendilerine Kraliçe seçildiğini duyan Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اَنَّ اَهْلَ فَارِسَ قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرٰى قَالَ
لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا اَمْرَهُمْ اَمْرَأَةً.

"İdarelerini kadına teslim eden bir topluluk asla kurtuluşa ermez."(73)

b- Hür olması: Halife hür bir kişiden olur. Köleden Halife olmaz. Zira köle efendisine tabidir, müstakil hareket edemez.

c- Büluğa ermiş olması: Henüz büluğa ermemiş çocuklar mükellef değildirler. Halifelik gibi ağır bir vazife böyle birisine verilemez.

d- Müslüman olması: Kâfirlerin Müslümanlar üzerine otorite kurmaları kabul edilemez. Bu hususta Allah teala diğer bir âyette şöyle buyuruyor:"... Al-

73 Buhari, K. el-Magazi, bab. 82, K. el Fiten, bab: 18/Tirmizi, K. el-Fiten bab, 75. HAdis No: 2264/Nesai, K. el-Kudah, bab: 8/Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 5, s. 43, 51

lah, aranızda hükmedecek ve Müslümanlara karşı, kâfirlere asla yol vermeyecektir."(74)

e- Halifenin adaletli olması

f- Müctehid olması

g- İleriyi gören bir kimse olması

h- Vücutça sağlam olması

ı- Savaş idare etmesini bilmesi

i- Kureyşten olması (Bu şart ihtilaflıdır)(75)

Âyet-i kerimede, meleklerin, "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratcaksın?" dedikleri zikredilmektedir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Allah tealanın meleklere, yeryüzünde bir halife yaratacağını bildirmesi üzerine melekler ona nasıl "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" diyebilmişlerdir? Çünkü o anda ne Âdem ne de soyu yaratılmıştır ve onların ne yapacaklarını da bilemezlerdi. Melekler bu sözü gaybı bilerek mi söylediler yoksa tahmin yürüterek mi? Elbette ki bu iki ihtimal de meleklereyakışan bir şey değildir. O halde melekler, Allah tealaya bu soruyu nasıl sormuşlardır? Müfessirler bu soruya farklı şekillede cevap vermişlerdir.

a- Dahhakın Abdullah b. Abbastan naklettiği bir rivayete göre Abdullah b. abbas, meleklerin bu sorularını şöyle izah etmiştir: Allah teala Hz. Âdemden önce cinleri yaratmıştı. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmış ve kan dökmüşlerdi. Allah teala da, İblisin başkanlığında özel bir kısım melekleri göndererek onlarla savaş yaptımış ve onları mağlup ettirmiştir. Allah teala bu özel meleklere, yeryüzünde bir halife yaratacağını beyan edince onlar da önceki bilgilerine dayanarak: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratcaksın? diye sormuşlardı. Dehhak, Abdullah b. Abbastan nakledilen bu rivayeti şöyle anlatıyor: "İblis" vücudun gözeneklerinden geçebilen çok sıcak bir ateşten yaratılmış ve kendilerine "Cin" adı verilmiş, melekler sınıfından biri idi. Adı "Hâris" idi ve cennetin bekçilerinden biri idi. Bu sınıfın dışındaki bütün melekler ise nur'dan yaratılmışlardır. Kur'an-ı kerimede zikredilen diğer cinler ise dumansız saf alevden yaratılmıştır.

Yeryüzünde ilk olarak cinlen yaşamıştır. Onlar orada bozgunculuk çıkarmışlar, kan dökmüler ve birbirlerini öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Allah onların üzerine, meleklerden bir sınıf olan cinlerle birlikte İblisi göndermişti. İblis ve

---

74 Nisa suresi 4/141
74 İbn-i Kesir, c. 1, s. 72

beraberinde bulunan melekler, yeryüzünde yaşayan cinlerle savaşmışlar, onların, denizlerdeki adalara ve dağların başlarına kaçıp sığınmalarını sağlamışlardır. İblis bunu yapınca gururlanmış ve "Ben, şimdiye kadar hiç kimseninyapmadığı bir şeyi yaptım." demiştir. Allah teala, tabii ki İblisin kalbine gelen bu gururu bilmiş fakat onunla birlikte savaşan diğer melekler bilememişlerdir. Allah tealanın bu meleklere: "Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım." demesi üzerine bu melekler: "Orada, daha önce cinlerin çıkardığı gibi fesat çıkaracak ve onların kan döktükleri gibi kan dökecek varlıklar mı yaratacaksın?" Halbuki biz oraya, onların bu hallerinden dolayı gönderilmiştik." dediler. Allah teala da meleklere: "Şüphesiz ki ben, sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi. Yani sizin, şeytanın kalbindeki gurur ve kibiri bilmediğinizi bilirim." diye cevap verdi. Sonra Allah teala, Âdemin toprağının getirlmesini emretti. Onnu toprağı getirildi. Allah teala Âdemi, yapışkan ve kokuşmuş bir çamurdan bizzat kendi elleriyle yarattı. Âdem, kırk gece sırtüstü yatan bir ceset halinde bırakıldı. İblis gelip ona ayağıyla vuruyor, Âdemin vücudu ses çıkarıyordu. Allah teala bu hususu beyan eden âyetinde şöyle buyuruyor: "Allah insanı, vurulduğunda testi gibi ses çıkaran kuru bir balçıktan yarattı."(76)

İblis, Âdemin ağzından girip arkasından çıkıyor ve arkasından girip ağzından çıkıyordu ve diyordu ki: "Sen, sırf ses çıkarmak için yaratılmadın. Elbette ki bir şey için yaratıldın. Yemin olsun ki eğer ben sana musallat olursam mutlaka seni helak ederim. Şeyat sen bana musallat olursan mutlaka sana isyan ederim."

Allah, âdeme kendi ruhundan üfleyince ruh âdemin baş tarafından girdi. Vücudun ulaştığı her yerini et ve kan'a dönüştürdü. Ruh, göbeğine kadar ulaşınca Âdem vücuduna baktı ve onun güzelliğini beğendi. Hemen ayağa kalkmak istedi. Fakat kalkamadı. Allah teala bu hususta da şöyle buyuruyor: "... İnsan çok acelecidir."(77)

Ruh, Âdemin vücudunun her tarafına ulaşınca Âdem aksırdı ve Allah'ın kendisine ilham etmesiyle (ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun." dedi. Allah da ona: "Ey Âdem, Allah da sana merhamet etti." dedi. Sonra Allah, gökteki bütün meleklere değil, sadece iblisle beraber bulunan ve özel bir sınıf olan meleklere: "Âdeme secde edin." dedi. O meleklerin hepsi Âdeme secde ettiler. Sadece İblis diretti ve kibirlendi. İblis: "Ben ona secde etmem. Çünkü ben ondan daha hayırlıyım. Yaşça daha büyüğüm, yaratılış bakımından daha güçlüyüm. Çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın. Ateş çamurdan daha kuvvetlidir." dedi. İblis secde etmemekte diretince Allah onu susturdu, bütün hayırlardan mahrum etti ve onun isyanına bir ceza olmak

---

76 RAhman suresi, 55/14
77 İsra suresi, 17/11

üzere kavulmuş şeytan yaptı.

Sonra Allah teala Âdeme, bugün insanların bildiği bütün eşyanın isimlerini öğretti. Bu isimler, insanlara, canlı varlıklara, yeryüzüne, denizlere, dağlara ve benzeri şeylere ait olan isimlerdi. Sonra Allah bu isimleri, vücudun gözeneklerinden geçecek nitelikteki ateşten yaratılan ve "Cin" diye anlandırılan özel melekler sınıfına sordu. Onlara: "Eğer sizler benim, yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak bir halife yaratacağıma dair bilginizin doğru olduğunu iddia ediyorsanız şu eşyanın isimlerini bana söyleyin bakayım." dedi. Melekler, Allah'ın kendilerini, gaybla ilgili bilgiler konuşmalarından dolayı hesaba çektiğini anlayınca: "Biz seni, gaybı senin dışında herhangi bir kimsenin bilmesinden tenzih ederiz. Biz sana tevbe ettik. Senin bize öğrettiğinin dışında bizim herhangi bir bilgimiz yoktur." dediler.

Allah Âdeme: "Bu eşyanın isimlerini sen söyle." dedi. Âdem eşyanın isimlerini söyleyince Allah meleklere: **"Ey Melekler ben size dememiş miydim ki, göklerin ve yerin gaybını ancak ben bilirim. Benim dışımda kimse bilemez. Sizin, açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilirim. Yani sizin açıktan söylediğiniz şeyleri de, İblisin içinde sakladığı kibir ve gururu da bilirim."** dedi.

Görüldüğü gibi bu rivayete göre Allah teala, meleklerden, İblisin sınıfından olan özel bir sınıfa, yeryüzünde halife yaratacağını beyan etmiştir. Bu sınıf ta daha önce yeryüzünde yaşayan ve fesat çıkaran cinlere karşı savaştıkları için, yeni yaratılacak olan halifenin de bozgunculuk çıkaracağını ve kan dökeceğini sanmışlar, böylece bilemeyecekleri gayba dair fikir yürütmüşlerdir. Allah teala da onları, gaybı bilemeyecekerini beyan ederek uyarmış, onların, bu tahminleriyle hataya düştüklerini bildirmiştir. Bunun üzerine melekler de hatalarını anlayıp Allah'a tevbe etmişler, ondan başka herhangi bir varlığın gaybı bilemeyeceğini ifade etmişlerdir.

b- Ebu Mâlik ve Ebu Salih'in, Abdullah b. Abbastan, Mürrenin Abdullah b. Mes'uddan ve diğer sahabilerden naklettikleri başka bir görüşe göre Meleklerin Allah tealaya "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratcaksın?" şeklindeki soruları şu şekilde izah edilmiştir:"Allah teala meleklere, yeryüzünde bir halife yaratacağını, o halifenin soyundan gelenlerin yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaklarını, birbirlerini kıskanacaklarını ve birbirlerini öldüreceklerini bildirmiş bunun üzerine melekler de: "Ey rabbimiz, orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz ve tenzih ediyoruz" dediler. Allah da: "Şüphesiz sizin bilmediklerinizi ben bilirim." dedi. Yani İblisin kalbinde taşıdığı gururu bilirim." veya "Yeryüzüne göndereceğim halifenin soyundan gelen insanların bir kısmının Peygamberler ve itaatkâr kullar olacaklarını bilirim. Siz bunu bilmiyorsunuz.

Halifenin soyundan gelen bütün insanların fesat çıkaracaklarını ve kan akıtacaklarını zannediyorsunuz." demek istedi.

Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'uddan nakledilen bu rivayet, özetle şöyle nakledilmektedir: Allah teala, dilediği şeyleri yarattıktan sonra Arş'a yöneldi. İblisi de dünya semasına hükümran kıldı. İblis, cennetin bekçileri oldukları için "Cin" diye adlandırılan özel melekler sınıfındandı. İblis, hükümranlığı ile birlikte cennetin bekçiliğini de yapıyordu. Onun kalbine bu sebeple gurur geldi ve kendi kendine şöyle dedi: "Allah, meleklerden üstün olan bu rütbeyi bendeki bir meziyetten dolayı bana verdi." Allah telaa, İblisin kalbinde bulunan bu gururu biliyordu. Bu sebeple Allah teala meleklere **"Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım."** dedi. Melekler "Bu halife nasıl bir şey olacaktır?" dediler. Allah, "onun, yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak, birbirlerini kıskanıp ve birbirlerini öldürecek olan soyu meydana gelecektir." dedi. Melekler de: "Ey rabbimiz, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz ve seni tenzih ediyoruz." dediler. Allah da onlara: **"Şüphesiz ki ben, sizin bilmediklerinizi bilirim."** dedi. Yani, **"İblisin kalbindeki gururu ve kibiri bilirim.** demek istedi.

Allah, yeryüzünden çamur getirmesi için Cebrail gönderdi. Yeryüzü "Senden birşeyi eksiltmen veya beni kusurlu yapmandan Allah'a sığınırım." dedi. Cebrail bir şey almadan geri döndü. Ve dedi ki: "Ey rabbim, yeryüzü sana sığındı. Ben de onun bu sığınmasını kabul ettim." Bunun üzerine Allah, Mikaili gönderdi. Yeryüzü ondan da Allah'a sığındı. Mikail de onun sığınmasını kabul ederek bir şey almadan geri döndü ve Cebrail'in söylediklerini söyledi. Bundan sonra ölüm meleği olan Azrail'i gönderdi. Yeryüzü ondan da Allah'a sığındı. Azrail de ona: "Ben de Allah'ın emrini uygulamayıp boş geri dönmekten Allah'a sığınırım." dedi. Yeryüzünün çeşitli yerlerinden toprak alıp birbirine karıştırdı. Topraklardan bir kısmı kırmızı, bir kısmı beyaz diğer bir kısmı ise siyahtı. Bu sebeple Âdemin soyundan gelen insanlar, çeşitli renklerde oldular. Azrail toprağı alıp yukarı götürdü. Onu ıslattı. Toprak yapışkan bir çamur haline geldi. Onu kokuşmuş bir hale gelinceye kadar bekletti.

Âyet-i kerime bu hususu şöyle beyan ediyor: **"Şüphesiz biz insanı, vurulduğu zaman ses çıkaran işlenebilir kara topraktan oluşmuş kuru bir balçıktan yarattık."**[78]

Allah teala, daha sonra meleklere şöyle buyurdu: **"Hani bir zaman rabbin, meleklere "Ben balçıktan bir insan yaratacağım, şeklini tamamlayıp ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secde edin."**[79]

---

78 Hicr suresi, 15/26

79 Sâd suresi, 38/71, 72

Allah teala, Âdemi bizzat kendi eliyle yarattı ki İblis ona karşı böbürlenmesin ve ona "Benim, elimle yaratmaktan kibirlenmediğim bir varlığa karşı sen mi kibirleneceksin?" demiş olsun. Allah, Âdemi bir beşer olarak yarattı. Âdem kırk yıl, çamurdan bir ceset olarak kaldı. Bu müddet, Âdemin yaratıldığı Cuma gününün müddetidir.

Âdemin yanından geçen Melekler onu görünce korktular. Ondan en çok rahatsız olan da İblisti. İblis, Âdemin yanından geçerken ona vuruyor ve Âdemin vücudu, testinin çıkardığı gibi bir ses çıkarıyordu. İblis ona "Sen, bir şey için yaratıldın amma bilemiyorum niçin." diyordu. Onun ağzından girip arkasından çıkıyordu. Meleklere: "Bundan korkmayın, zira sizin rabbiniz, sameddir, ihtiyaçlar için kendisine başvurulandır. Bu ise içi boş bir şey. Yemin olsun ki eğer ben ona musallat edilirsem onu mutlaka helak ederim." dedi.

Âdeme ruh üfleme zamanı gelince Allah meleklere **"Ben ona ruhumdan üflediğim zaman siz ona secde edin."** dedi. Ona ruh üfleyince ruh baş tarafdan içine girdi. Âdem aksırdı. Melekler ona "Elhamdülillah de" dediler. "Âdem de "Elhamdülillah" dedi. Allah da Âdeme **"Yerhamükellah" Allah da sana merhamet etsin."** dedi. Ruh, Âdemin gözlerine varınca o, cennetin meyvelerine bakmaya başladı. Ruh, içine doğru ilerleyince Âdem yemek yeme ihtiyacı hissetti. Ruh, henüz ayaklarına ulaşmadan cennetin meyvelerini toplamakta acele etmek için ayağa kalkmak istedi. Bu hususta Allah teala: **"İnsan aceleci bir tabiatta yaratılmıştır."**(80) buyurmuştur.

Bütün Melekler Âdeme secde ettiler. İblis diretti. Secde edenlerle birlikte secde etmedi. Böbürlendi ve kâfirlerden oldu.

Bu hususta Allah teala şöyle buyurdu: **"Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan neydi?"** İblis "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın." dedi. Allah teala da **"Öyleyse in oradan. Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık çünkü sen, âdilerdensin."** (81) buyurdu.

Allah, Âdeme bütün eşyanın ismini öğretti. Sonra meleklere **"Eğer sizlerin, Âdemoğlunun bütün soyunun, yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaklarına ve kan akıtacaklarına dair gayb ilminiz doğru ise şu eşyanın isimlerini bana bildirin"** dedi. Melekler de "Seni tesbih ederiz. Bize öğrettiklerinin dışında hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz ki sen, herşeyi çok iyi bilensin, hüküm ve hikmet sahibisin" dediler. Allah: **"Ey Âdem, eşyanın isimlerini onlara bildir."** dedi. Âdem de onlara eşyanın isimlerini söyleyince Allah **"Ben size, göklerin ve yerin gaybini bilirim ve sizin açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de**

---

80 Enbiya suresi, 21/37
81 A'raf suresi, 7/12-13

bilirim." demedim mi?" dedi."[82]

Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud burada, meleklerin açıkladıkları şeylerden maksadın, meleklerin "Yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan birisini mi yaratacaksın?" şeklindeki sözleri, gizledikleri şeylerden maksadın ise İblisin, içinde gizlediği böbürlenme duygusu olduğunu söylemişlerdir.

Taberi "Bu ikinci rivayetin baştarafı birinci rivayete muhalif sonu ise mutabıktır." demiş ve bu ikinci rivayeti te'vil yoluyla birinci rivayete mutabık hale getirmeye çalışmıştır.

c- Katadeden nakledilen bir görüşe göre o, meleklerin, tahminlerine dayanarak Allah tealaya: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" dediklerini söylemiştir.

Katadeden ve Hasan-ı Basri'den nakledilen başka bir görüşe göre, Allah meleklere, yeryüzünde yaratılan herhangi bir varlık bulunduğu takdirde orada fesat çıkaracaklarını ve kan dökeceklerini bildirmiştir. Âdemi yaratacağını beyan edince de melekler bu görüşlerine dayanarak Allah tealaya: "Nasıl, yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve kan dökecek birisini yaratacaksın" demek istemişlerdir.

Bu hususta Hasan-ı Basri ve Katadeden şunlar nakledilmektedir: "Allah meleklere "Muhakkak ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." dedi. Onlar görüşlerini beyan ettiler. Allah da onlara bir kısım ilimler öğretti, bir kısmını da öğretmedi. Melekler, Allahın kendilerine öğretmiş olduğu ilme dayanarak "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" dediler. Zira melekler, Allahın kendilerine öğrettiği ilimle biliyorlardı ki, Allah katında kan akıtmaktan daha büyük bir günah yoktur. İşte bu sebeple bu soruyu sordular. Ve "Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz ve tenzih ediyoruz." dediler. Allah da onlara: "Ben sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum." dedi. Allah, Âdemi yaratmaya başlayınca melekler kendi aralarında şöyle fısıldaştılar "Rabbimiz yaratmayı dilediği şeyi yaratsın. Elbette ki o bizden daha bilgili ve daha üstün bir varlık yaratmayacaktır." Allah, Âdemi yaratıp ona ruhundan üfleyince, Meleklere, Âdeme secde etmelerini emretti ve Âdemi onlardan üstün kıldı. Böylece melekler de Âdemden üstün olmadıklarını anlamış oldular. Fakat bu defa: "Biz, Âdemden daha hayırlı değilsek te ondan daha bilgiliyiz ya. Zira biz ondan daha önce var idik. Ondan önce başka ümmetler de yaratıldı." dediler. Melekler bilgileriyle övününce Allah onları bu hususta imtihan etti. Âdeme eşyanın isimlerini öğretti, sonra onları meleklere gösterdi ve onlara "Eğer sizler, benim sizden daha bilgili bir yaratık var edemeyeceğim kanaatinizde doğru iseniz şu eşyanın isimlerini bana söyleyin bakayım." dedi. Bunun üzerine her müminin yapacağı

82 Bakara suresi, 2/31, 32

gibi onlar da tevbeye sarıldılar ve "Seni tesbih ederiz. Bize öğrettiklerinin dışında hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz ki sen her şeyi çok iyi bilensin, hüküm ve hikmet sahibisin." dediler. Allah da: "Ey Âdem, eşyanın isimlerini onlara bildir." dedi. Âdem de onlara eşyanın isimlerini söyleyince Allah: **"Ben size, göklerin ve yerin gaybını bilirim ve sizin açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilirim." demedim mi? dedi."**[83] Burada zikredilen ve meleklerin açığa vurdukları bildirilen şeyden maksat: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" sözleridir. Meleklerin gizledikleri şeylerden maksat ise, birbirlerine: "Biz o halifeden daha hayırlı ve daha bilgiliyiz." demeleridir.

d- Rebi' b. Enes bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Allah, melekleri çarşamba, Cinleri perşembe, Âdemi de Cuma günü yaratmıştır. Cinlerden bir topluluk inkâra düşmüşlerdir. Bu yüzden melekler yeryüzüne iniyor ve Cinlerle savaşıyorlardı. Yeryüzünde kan dökülüyor ve fesat kaynıyordu. Allah teala, yeryüzünde halife yaratacağını beyan edince, bu durumu bilen melekler: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" dediler. Allah tealanın, bu halifeyi mutlaka yaratacağını anlayınca da birbirlerine: "Allah hiçbir varlık yaratmaz ki, biz ondan daha bilgili ve daha üstün olmayalım." dediler. Allah teala da meleklere, Âdemi daha üstün kıldığını bildirmek için ona eşyanın ismini öğretti ve meleklere: "Üstün olduğunuz iddianızda doğru iseniz şu eşyanın ismini bana söyleyin." dedi. Melekler, kanaatlarının yanlış olduğunu idrak ederek Allaha tevbe ettiler. Allah da onlara: "Ben sizin açığa vurduğunuz şeyleri de bilirim, gizlediğiniz şeyleri de bilirim." buyurdu. Burada meleklerin açığa vurdukları şeylerden maksat: "Orada bozgunculuk çıkaracak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" demeleridir. Gizledikleri şeylerden maksat ise: "Allah hiçbir varlık yaratmaz ki, biz ondan daha üstün ve daha bilgili olmayalım." sözleridir. Melekler sonunda Allahın, Âdemi hem bilgi hem de rütbede kendilerinden daha üstün kıldığını anlamışlardır.

e- İbn-i Zeyd bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Allah, cehennem ateşini yaratınca melekler ondan çok korktular ve "Ey rabbimiz, bu ateşi ne için yarattın?" dediler. Allah teala: "Yaratıklarımdan bana karşı gelenler için." dedi. O zaman da Allah tealanın, meleklerin dışında herhangi bir yaratığı yoktu. Yeryüzünde kimse bulunmuyordu. Âdem daha sonra yaratıldı. Nitekim şu âyet bunu ifade etmektedir: **"Gerçekten insanın üzerinden öyle bir zaman geçti ki o vakit insan, adı zikredilen bir şey değildi."**[84]

Melekler, "Ey rabbimiz, bizim sana isyan edeceğimiz bir zaman da mı gelecek?" dediler. Çünkü onlar, kendilerinin dışında varlıklar yaratılacağını sanmıyorlardı. Allah teala onlara: "Hayır, öyle bir zaman olmayacak. Fakat ben

83 Bakara suresi, 2/32, 33
84 İnsan suresi, 76/1

yeryüzünde varlıklar yaratacağım. Onların içinde bir de halife var edeceğim. O yaratıklar kan akıtacaklar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaklar." buyurdu. Bunun üzerine melekler: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" Sen bizi seçkin varlıklar yaptın. Bizi oraya gönder. Biz seni överek tesbih ederiz ve tenzih ederiz. Orada sana itaatta bulunuruz." dediler. Melekler, Allah tealanın, yeryüzünde kendisine isyan edecek varlıklar yaratmasını büyük bir olay olarak gördüler. Allah teala onlara: "Ben sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum. Ey Âdem, sen bunlara isimlerini bildir." dedi. Âdem de onların isimlerini söyledi. Melekler, Allah tealanın, Hz. Ademe verdiği ilmi anlayınca onun üstünlüğünü kabullendiler. Sadece İblis bunu kabullenmedi, diretti ve: "Ben ondan daha hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın onu ise çamurdan." dedi. Allah teala da ona: "İn buradan aşağı. Senin burada kibirlenmeye hakkın yoktur." dedi.

İbn-i Cüreyc, meleklerin: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" şeklindeki sorularının, Allah tealanın, daha önce kendilerine, yaratacağı halife ve onun soyu hakkında verdiği bilgiden kaynaklandığını söylemiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise, meleklerin bu sorularının, Allah tealanın kendilerine, yaratacağı halife ve onun soyu hakkında bilgi vermesinden sonra meleklere bu hususta soru sorma yetkisi vermesinden kaynaklandığını söylemişlerdir. Yani melekler, yaratılacak halifenin ve soyunun, yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaklarını ve kan dökeceklerini öğrendikten sonra Allah tealadan, soru sorma izni almışlar ve hayretlerini belirterek: "Ey rabbimiz, bunlar sana nasıl isyan edebilirler? Halbuki sen onların yaratıcısısın" demişler. Allah teala da onlara: "Ben sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim." demiştir. Yani, bu tür itaatsizlikler, o yaratacağım varlıklardan da meydana gelecek, sizin, bana itaat eder gördüğünüz bazı varlıklardan da zuhur edecektir." demek istemiştir. Bu son cümle İblise işaret etmektedir. Böylece Allah teala, meleklerin bilgilerinin, kendi bilgisine göre eksik olduğunu beyan etmiştir.

Başka bir kısım âlimler de demişlerdir ki: "Melekler" Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" şeklindeki sorularını, rablerinin yaptığı bir işe itiraz için değil meselenin mahiyetini öğrenmek için sormuşlar, bir de kendilerinin, Allahı tesbih ettiklerini bildirmek için sormuşlardır."

Diğer bir bir kısım âlimler de, meleklerin, bu sorularını, bilmedikleri bir şey hakkında, kendilerine yol gösterilmesi için sorduklarını söylemişlerdir.

Taberi, Meleklerin Allah tealaya: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" şeklindeki sorularının hikmetinin, verilen haberin mahiyetini öğrenme olduğunu söylemenin daha evla olduğunu açıklamıştır. Yani melekler şunu demek istemişlerdir: "Ey rabbimiz, sen bize bildir, sen,

yeryüzünde sıfatı bu olan birini halife yapıp ta halifeni seni hamd ile tesbih ve tenzih eden bizlerden yapmayacak mısın?"

Taberi diyor ki: "Burada melekler her ne kadar, Allahın, kendisine karşı gelecek birisini yeryüzünde halife yapmasını garip karşılamışlarsa da, Allahın bildirmiş olduğu bu habere karşı çıkmamışlardır."

Diğer görüşlere gelince, Allah teala meleklere, sıfatını beyan ettiği halifeyi yaratacağını bildirdikten sonra bu hususta meleklere soru sorma izni verdiğini, meleklerin de böyle bir halifenin yaratılacağına hayret ederek Allah tealaya soru sorduklarını beyan eden görüş açık bir delili olmadığı için kabule şayan değildir. Zira Allah tealanın kitabını izah etmekte herhangi bir delile dayanmayan bir görüşü ortaya koymak caiz değildir.

Meleklerin, yeryüzüne gönderilecek halifeyi, fesat çıkarmak ve kan dökmekle vasıflandırmalarının sebebi Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve Katadeden nakledildiği gibi, daha önce Allah tealanın meleklere halifenin böyle olacağını bildirmiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Veya Dehhakın, Abdullah b. Abbastan naklettiği ve Rebi' b. Enesten de nakledildiği gibi meleklerin, halifeyi bu şekilde sıfatlandırmalarının sebebinin, yeryüzünde daha önce yaşadığı söylenen cinlerin davranışlarından elde edilen bilgiler olduğu da söylenebilir. Yani melekler rablerine: "Yeryüzünde daha önce yaşayan cinler gibi bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yapatacaksın?" diye sormuşlardır. Böylece melekler, geçmişteki bilgilerine dayanarak konuşmuşlar, gayba dair bir tahminde bulunmamışlardır.

Yine İbn-i Zeyd'den nakledildiği gibi, meleklerin bu soruyu, Allah tealanın var ettiği bir yaratığın, Allah tealaya nasıl isyan edebileceğine şaşarak sormuş olmaları da muhtemeldir. Fakat biz, Dehhakın, Abdullah b. Abbastan naklettiği rivayeti ve İbn-i Zeyd'den nakledilen rivayeti makbul görmedik. Çünkü elimizde, bunların güvenilir olduğunu beyan eden kesin bir delil yoktur. Bu bakımdan âyetin en güzel te'vil şekli, Allah tealanın, meleklere, halifesinin ve onun soyundan gelecek olanların, yeryüzünde bozgunculuk yapacaklarını ve kan dökeceklerini bildirmesi üzerine, meleklerin de, Allah tealaya: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" diye sormuş olmaları şeklindeki te'vildir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Allah tealanın meleklere, yeryüzünde yaratacağı halifenin ve onun soyundan gelecek insanların bozgunculuk çıkaracaklarını ve kan dökeceklerini önceden bildirdiği nerede zikredilmekte ve nasıl anlaşılmaktadır?" Buna cevaben denilir ki: "Meleklere bu hususların bildirildiği âyetin: "... Bir zaman rabbin meleklere "Muhakkak ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." Kısmı ile "Orada bozgnuculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?" kısmı arasında, Allah tealanın, bu halife ve onun soyun-

dan gelenler, yeryüzünde bozgunculuk yapacak ve kan dökecekler." şeklinde gizli bir beyanının bulunmasından anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerimde ve Arap dilinde bu gibi kısaltmalar pek çoktur. Biz bunu gözönünde bulundurarak bu te'vil şeklini tercih ettik."]

Âyet-i kerimenin devamında: "Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz." buyurulmaktadır. Arapçada Allahı tesbih etmenin asıl mânâsı, Allahı, kendisine yakışmayan sıfatlardan arındırmak ve o sıfatlardan beri olduğunu zikretmektir. Bu âyette zikredilen "Tesbih etmek"ten neyin kastedildiği hakkında çeşitli açıklamalarda bulunulmuştur.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilerden nakledilen bir görüşe göre buradaki: "Seni överek tesbih ediyoruz." ifadesinden maksat, "Senin için namaz kılıyoruz." demektir. Buna göre melekler Allah için namaz kıldıklarını bu ifade ile zikretmişlerdir. Bu hususta Said b. Cübyr'den mürsel bir hadis rivayet edilmiştir.

Katadeye göre ise bu âyette zikredilen "Tesbih"ten maksat (سُبْحَانَهُ) demek ve Allahı tesbih etmektir.

[Taberi: "Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz." ifadesinden naksadın, "Biz seni överek ve sana şükrederek seni yüceltiyoruz." demek olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Seni tenzih ediyoruz." diye tercüme edilen (وَنُقَدِّسُ لَكَ) ifadesi zikredilmektedir. Takdis'in asıl mânâsı, "Arındırmak ve yüceltmek"tir. Bu âyette zikredilen, meleklerin takdis etmelerinden maksat, "Biz seni, sana yakışan temiz sıfatlarla sıfatlandırır ve sana yakışmayan, kâfirlerin sıfatlandırdığı temiz olmayan sıfatlardan da arındırırız." demektir.

Katade, meleklerin, rablerini takdis etmelerinden maksadın, Allah için namaz kılmaları olduğunu, Ebu Salih ve Mücahid ise Allahı ululamak ve yüceltmek olduğunu, İbn-i İshak da, Allaha karşı gelmemek ve Allahın sevmediği bir şeyi yapmamak." demek olduğunu söylemişler, Dehhak is, "Allahı arındırmak" demek olduğunu zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Allahı takdis etmenin mânâsının, onun için namaz kılmak ve onu yüceltmektir." diyenlerin görüşü Allahı, kâfirlerin isnad ettikleri temiz olmayan sıfatlardan arındırmaktır." diyenlerin görüşünün içinde bulunmaktadır. Zira Allah için namaz kılmak ve Allahı ululamak, onu, kendisine layık olmayan sıfatlardan arındırmak demektir.]

[Âyet-i kerimenin sonunda: "Allah da onlara "Şüphesiz ki ben sizin bilmediklerinizi bilrim." dedi. Buyurulmaktadır. Burada, Allah tealanın bildiğini, meleklerin ise bilmediklerini beyan ettiği hususun ne olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, diğer bir kısım sahabiler ve Mücahide göre burada zikredilen ve Allah tealanın bildiği, meleklerin ise bilmedikleri husustan maksat, İblisin durumu ve içinde Allaha isyan etme duygusunu taşıması ve gizlediği kibirdir. Allah bunu biliyordu melekler ise bilmiyorlardı.

Katadeye göre ise, Allah tealanın bildiğini, meleklerin ise bilmediğini zikrettiği husustan maksat, yeryüzüne gönderilecek halifenin soyundan Peygamberlerin, velilerin ve salih kulların gelmesidir. Melekler, yeryüzünde yaratılacak olan halifenin ve onun soyundan gelecek olan bütün insanların, orada bozgunculuk yapacaklarını ve kan dökeceklerini zannetmişler, Allah teala da onları uyarmış, yaratacağı halifenin soyundan itaatkâr kulların da çıkacağını, meleklerin ise bunu idrak edemeyeceklerini bildirmek istemiştir.

Taberi, âyetin bu bölümünün her iki görüşü de kapsar şekilde olduğunu izah etmiştir. Buna göre Allah teala meleklere: "Ben sizin bilmediğiniz, İblisin durumunu ve halifenin soyundan gelecek olanların hepsinin aynı olmadığını bilirim." demiştir.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ
هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾

31- Allah Ademe bütün isimleri öğrettikten sonra onları meleklere göstererek şöyle dedi: "Eğer doğru söylüyorsanız şunların isimlerini bana bildirin."

Allah Âdeme insan soyunun, meleklerin ve her şeyin ismini öğretti. Sonra bu isimleri meleklere göstererek şöyle dedi: "Ey melekler, yeryüzünde sizi halife yaparsam beni tesbih edeceğiniz ve beni yücelteceğiniz, sizin dışınızdakilerden halife seçersem, onların soylarının bana isyan edecekleri, yeryüzünde bozgunculuk çıkarıp kan dökecekleri iddianızda doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin."

* Aslında melekler de, Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını ve yaptığı her işte hüküm ve hikmet sahibi olduğunu çok iyi bilmekteydiler. Fakat Allah teala, onların da bilmedikleri şeyleri Hz. Âdemin bildiğnini onlara göstererek, Hz. Âdemin, yeryüzünde halife olmaya onlardan daha layık olduğuna işaret buyurdu.

"Âdem" ismi, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Musa el-eş'arî ve diğer bir kısım sahabilere göre (أَدَمَ يَأْدِمُ) kökünden türemiş bir kelime olup aslında "Yüz" veya "Deri" anlamına gelmektedir. Hz.

Âdeme bu ismin verilmesinin sebebi, onun toprağının, yerin yüzünden alınmasındandır.

Abdullah b. Abbas, Abdulah b. Mes'ud ve diğer bir k ısım sahabilerden, bu hususta şunları söyledikleri rivayet edilmiştir: "Ölüm meleği olan Azrail, Âdemin toprağını almak için yeryüzüne gönderilince O Âdemin toprağını, yerin yüzünden çeşitli yerlerden aldı. Birbirine karıştırdı. Aldığı toprak, kırmızı, beyaz ve siyah gibi renklerdeydi. Bu nedenle Âdemin soyundan gelen insanlar çeşitli renklerde oldular. Âdeme de "Deri" ve "Yüz" mânâsına gelen "Âdem" adı verildi. Çünkü onun toprağı, yerin yüzü ve derisi durumunda olan bir topraktı.

Ebu Musa el-Eş'ari , bu hususta Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir.

حدثنا أبو موسى الأشعرى، قال: قال رسول الله ﷺ : «إن اللّه خلق آدم من قَبضة قَبَضَهامن جميع الأرض، فجاء بنو آدم على قدر الأرض: جاء منهم الأحمر، والأبيض، والأسود، وبين ذلك، والسَّهلُ، والَحزْنُ، والخبيث، والطيب».

"Şüphesiz ki Allah Âdemi, yeryüzünün bütününden aldığı bir avuç topraktan yarattı. Bu sebeple Âdemin soyundan gelen evlatları, yeryüzünün şeklinde oldu. Onlardan bazıları kırmızı, bazıları beyaz, bazıları siyah bazıları da bunların arası bir renkte oldu. Bazıları ovalar gibi yumuşak bazıları kayalar gibi sert, bazıları kötü bazıları iyidir."[85]

Müfessirler, Allah tealanın, önce Hz. Âdeme öğretip daha sonra da meleklere sorduğu isimlerden neyi kastettiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Katade ve Hasan-ı Basriden nakledilen bir görüşe göre burada, öğretildiği zikredilen isimlerden maksat, bütün eşyanın ismidir. Bu huusta Dehhak, Abdullah b. Abbasın şöyle dediğini rivayet etmektedir. "Allah Âdeme bütün isimleri öğretti. Bu isimler bugün insanların, varlıkları tanımak için kullandığı isimlerdir. Mesela: "İnsan, hayvan yeryüzü, ova, deniz, dağ, merkep vb. şeylerin adları gibi isimlerdir." Mücahid de: "Allah Âdeme her şeyin ismini öğretmiştir. Hatta, karganın, güvercinin ismini bile." Said b. Cübeyr: "Allah Âdeme her şeyin ismini öğretmiştir, hatta devenin, sığırın, koyunun ismini bile." demiştir. Said b. Mabed, Abdullah b. Abbasın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah Âdeme bütün eşyanın ismini öğretti. Çanak ve

85 Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 16, Hadis No: 4693/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 2, Hadis No: 2955/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 400, 406

çömleğin adını, hatta yellenmeyi bile öğretti." demiştir.

b- Rebi' b. Enes ise, burada Âdeme öğretilen isimlerden maksadın, meleklerin isimleri olduğunu söylemiştir.

c- İbn-i Zeyd de, Allah tealanın, Hz. Âdeme öğrettiği isimlerden maksadın, Âdemin zürriyetinin isimleri olduğunu söylemiştir.

Taberi, âyet-i kerimede geçen ve "Onlar" anlamına gelen (هُمْ) zamiri kullanıldığından ve bu zamirin de sadece insanlar ve melekler için kullanıldığından, buradaki isimlerden maksadın, meleklerin ve Âdem soyunun isimleri olduğunu söylemenin daha doğru olacağını ifade etmiştir.

Taberi, insan ve melekler yanında, diğer varlıklar da kastedildiği zaman (هُمْ) zamiri Kur'an-ı kerimde kullanılmış ise de aslında bu zamirin insan ve melekler için kullanılması daha doğru olduğundan, buradaki isimlerden maksadın meleklerin isimleri olduğunu söylemenin de daha evla olacağını beyan etmiştir.

Taberi, Abdullah b. Abbasın, "Buradaki isimlerden maksat, bütün eşyanın ismidir." derken, Übey b. Kâ'b'ın bu âyeti (ثُمَّ عَرَضَهَا) şeklindeki kıraata dayanarak söylemiş olabileceğini beyan etmiştir. Buna göre (ها) zamiri zikredilmiştir. Bu zamir de canlı ve cansız bütün varlıklar için kullanılan bir zamirdir.

Âyet-i kerimede: **"Sonra onları meleklere göstererek şöyle dedi."** buyurulmaktadır. Burada geçen "Onlar" ifadesinden maksat, daha önce de belirtildiği gibi, Abdullah b. Abbas Abdullah b. Mes'ud, Katade ve Mücahide göre, bütün eşyanın ismidir. İbn-i Zeyd'e göre, Âdemin soyundan gelen bütün insanların ismidir.

Âyet-i kerimede: **"Eğer doğru söylüyorsanız."** ifadesi zikredilmektedir. Müfessirler, melekerin hangi hususta doğru söyledikleri meselesinde farklı görüşler zikretmişlerdir.

Dehhakın Abdullah b. Abbastan rivayet ettiğine göre İbn-i Abbas, âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: "Eğer sizler benim yeryüzünde halife yaratmayacağım sözünüzde doğru söylüyorsanız şunların isimlerini bana bildirin."

Ebu Mâlik ve Ebu Salih'in İbn-i Abbastan, Mürrenin de İbn-i Mes'ud dan ve diğer bir kısım sahabilerden naklettiğine göre, onlar âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir: "Sizler, Âdemoğullarının, yeryüzünde bozgunculuk yapacakları ve kan dökecekleri iddianızda doğru iseniz şunların isimlerini bana bildirin."

Hasan-ı Basri ve katade ise âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir: "Eğer sizler benim yaratacağım her mahluktan daha bilgili olacağınız iddia-

nızda doğru iseniz şunların isimlerini bana bildirin."

Taberi bu izahlardan ikinci izah tarzının daha isabetli olduğunu söylemiş ve bu izaha göre âyetin mânâsının şöyle olduğunu izkretmiştir: "Ey, "Sen bizi bırakıp ta yeryüzünde bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratcaksın? Halbuki biz seni överek tesbih edeyor ve tenzih ediyoruz." diyen melekler, eğer sizler." Bizim dışımızda birini yeryüzünde halife yaparsan, onun soyu sana isyan eder, yeryüzünde bozgunculuk yapar ve kan döker. Halifeyi bizden yapacak olursan o halife sana itaat eder, emirlerine uyar ve seni tesbih ve tenzih eder" iddianızda doğru iseniz, şunların isimlerini bana söyleyin bakayım." Eğer sizler, bunlar gözününüzn önünde mevcut oldukları halde isimlerini bilemezseniz ve sizin dışınızda birisi de benim kendisine öğretmemle bunları bilecek olursa, sizler gözünüzün görmediği ve henüz meydana gelmeyen şeyleri nereden bileceksiniz? O halde bilmediğiniz bir şeyi bana sormayın. Çünkü ben sizin için de diğer yaratıklarım için de neyin daha uygun olduğunu çok iyi bilmekteyim.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın bu âyet-i kerimede meleklere sitem etmesi, oğlunun niçin suda boğulduğunu soran Nuh'a, şu âyetlerde sitem etmesi gibidir. ""**Nuh rabbine nide ederek "Ey rabbim, şüphesiz ki oğlum ailemdendi. Senin, ailemi helak etmeme vaadin haktır. Sen de hükmedenlerin en âdilisin." dedi." "Allah şöyle dedi: "Ey Nuh, o senin ailenden değildir. Çünkü o, iyi olmayan bir amel sahibidir. O halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. Cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum." "Nuh dedi ki: "Ey rabbim, bundan sonra gerçek yüzünü bilmediğim bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni affetmez, rahmetinle esirgemezsen hüsrana uğrayanlardan olurum."**[86] Melekler de hata ettiklerini anlayınca Allah'a tevbe etmişler ve şöyle demişlerdir:

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

32- Melekler ise şöyle dediler: Seni tesbih ederiz. Bize öğrettiklerinin dışında hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz ki sen, her şeyi çok iyi bilensin, hüküm ve hikmet sahibisin.

Ey rabbimiz, seni, sana yakışmayan sıfatlardan arındırır, bize öğrettiklerinin dışında hiçbir şey bilmediğimize dair aczimizi beyan ederiz. Ey rabbimiz, gaybı ancak sen bilirsin.Senin dışında hiçbir varlık bilemez. Sen, hüküm ve hikmet sahibisin.

86 Hud suresi, 11/45-47

* Taberi diyor ki: "Bu üç âyette, ibret almak isteyen kimse için ibretler, öğüt almak isteyen kimse için öğütler vardır. Böyle olan insanlar, Allah tealanın,Kur'an-ı kerimin bu âyetlerinde, dillerin vasıflandırmaktan âciz kalacağı ince hikmetlerin bulunduğunu görür. Zira Allah teala bu âyetleri, Yahudilerin içinde yaşayan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hak Peygamber olduğunu ispatlayan deliller olarak zikretmiştir. Çünkü Resulullah, ancak Allah'ın bildirmesiyle bilinebilecek gaybla ilgili haberler zikretmiştir. Böylece Yahudiler, Resulullah'ın Peygamberliğinin doğru olduğunu itiraf etmiş olsunlar. Yine bu âyetler göstermektedir ki bir kimse gerek geçmişe gerekse geleceğe ait herhangi bir haberi, Allah kendisine bildirmeden ve habere dair elinde bir delil bulunmadan anlatacak olursa o kimse kendi tahminlerine göre haber vermiştir ve rabbinin cezasını hak etmiştir. Nitekim meleklerin, Hz. Âdemin soyundan gelecek olan insanların, dünyada bozgunculuk yapacaklarını ve kan dökeceklerini bildirmeleri üzerine Allah teala onları kınamış, onlar da hatalarını anlayarak affedilmelerini dilemişlerdir. Bütün bunlar gösteriyor ki, gaybe ait bilgileri bildiğini iddia eden kâhinlerin, müneccimlerin, falcıların ve insanın şekline bakarak birtakım tahminlerde bulunan kişilerin sözleri asılsızdır, yalandır.

قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

33- Allah: "Ey Âdem, eşyanın isimlerini onlara bildir." dedi. Âdem de onlara eşyanın isimlerini söyleyince Allah: "Ben size, göklerin ve yerin gaybını bilirim ve sizin açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilirim." demedim mi? dedi.

Allah: **"Ey Âdem, kendilerine gösterdiğim halde, isimlerini bilmedikleri şu eşyanın isimlerini o meleklere bildir."** dedi Âdem de o eşyanın isimlerini meleklere söyleyince Allah onlara dedi ki: **"Ey Melekler, ben size demedim mi ki, bütün göklerin ve yerin gaybını ben bilirim. Onu benden başkası bilemez? Ben, sizin dilinizle açıkça söylediklerinizi de bilirim, içinizde gizleyip söylemediklerinizi de. Bana hiçbir şey gizli kalmaz.**

* Âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır ki Allah teala meleklere, kaza ve kaderi bilemeyeceklerini, gayba ait bilgiler kendilerine bildirilmedikçe onu kavrayamayacaklarını beyan etmektedir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve Said b. Cübeyr'e göre, onların dilleriyle açıkladıkları sözleri: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek bi-

risini mi yaratacaksın?" demeleriydi. Gizledikleri şey ise, özellikle İblisin içinde sakladığı şey, kibirinden dolayı Allah'ın emirlerine boyun eğmeme duygusuydu.

Katade ve Hasan-ı Basriye göre ise, meleklerin içlerinde gizledikleri şey, Hz. Âdemin yaratılışını görünce: "Allah bizden daha üstün bir yaratık var etmeyecektir." demeleridir.

Rebi' b. Enesten rivayet edildiğine göre, onların gizledikleri şey, "Rabbimiz bizden daha bilgili ve daha üstün bir varlığı katiyyen yaratmayacaktır." şeklindeki düşünceleridir.

Fakat onlar sonunda, Allah'ın, Hz. Âdemi, ilimde ve değerde onlardan üstün kıldığını anladılar.

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira İblisin böbürlendiğinin daha sonraki âyetlerde beyan edildiğini söylemiş, ikinci ve üçüncü görüşün ise güvenilir delillere dayanmadığından tercihe şayan olmadığını bildirmiştir.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

34- Yine bir zamanlar meleklere: "Âdeme secde edin." demiştik. bunun üzerine onlar Âdeme secde ettiler. İblis hariç, O diretti, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

Yine bir zaman meleklerimin, Âdeme secde etmelerini istedim. Meleklerin hepsi Âdeme secde ettiler. Fakat İblis ona secde etmekten çekindi. Bana itaat etmekten kibirlendi ve nimetime nankörlük edenlerden oldu.

* Taberi bu âyet-i kerimenin önceki âyetlerle irtibatını şöyle izah etmiştir: Allah teala, Resulullah'ın hicret ettiği Medine'nin çevresinde yaşayan Yahudilere ve onların atalarına verdiği nimetleri hatırlatmakta, onlara demektedir ki: **"Yeryüzünde yarattığım bütün şeyleri sizin faydalanmanıza tahsis ederek, atanız Âdemi yeryüzünde halife yapıp onu üstün kılarak ve bütün melekleri ona secde ettirip onu yücelterek size ve atanıza lutfettiğim nimetleri hatırlayın. Böylece azgınlık ve sapıklıkta inat etmekten vaz geçin, kurtuluş yoluna yönelin. Aksi takdirde sizler de İblis gibi, Allah'ın cezasına çarptırılırsınız**

Meleklerin âdeme secde etmeleri, ona ibadet için değil saygı göstermeleri ve Allah'ın emrine itaat etmeleri içindir.

Buradaki "İblis" kelimesi "İblas" kelimesinden türetilliş bir kelimedir. "Hayırdan., pişmanlıktan ve ümitten kesilmiş, hayırı olmayan" anlamına gelir. İblisin meleklerden olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. İhtilaf edilen çeşitli görüşleri şöylece özetlemek mümkündür.

a- Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, diğer bazı sahabiler, Said b. el-Müseyyeb, Katade ve Muhammed b. İshak, İblisin, meleklerden birisi olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Dehhak, Abdullah b. Abbasın şunları söylediğini rivayet etmiştir: İblis, meleklerin kabilelerinden biri olan "Cin" kabilesindendir. Meleklerin bu kabilesi, vücudun gözeneklerinden nüfuz edebilecek bir ateşten yaratılmıştır. Bu kabileden olan İblis'in adı "Hâris" idi. O, cennetin bekçilerinden birisi idi. Bu kabilenin haricindeki melekler ise nur'dan yaratılmışlardır. Kuran-ı kerimde zikredilen cin'ler ise, dumansız alevden yaratılmışlardır.

Tâvus da Abdullah b. Abbastan şunları rivayet etmiştir: "İblis, isyan etmesinden önce meleklerdendi. İsmi "Azazil" idi. O, yeryüzü sakinlerindendi. Meleklerin en çalışkan ve en bilgili idi. Onu, kibirlenmeye bu durumu sürüklemişti. Ve o, "Cin" diye adlandırılan bir kabiledendi. Ebu Mâlik ve Ebu Salih'in, Abdullah b. Abbastan, Mürrenin de Abdullah b. Mes'ud ve diğer bazı sahabilerden naklettiklerine göre, onlar, İblis hakkında şunları söylemişlerdir: İblise dünya semasının mülkü verilmişti. O, meleklerin, "Cin" diye adlandırılan bir kabilesindendi. Cin'lere bu adın verilmesinin sebebi de onların, cennetin bekçileri olmalarındandı. İblis, hem dünya semasının idarecisi hem de cennetin bekçilerindendi. Muhammed b. İshak da cinlere bu adın verilmesinin sebebinin, insanların gözüne görünmemeleri olduğunu söylemiştir. Bir âyet-i kerimede"... İblis hariç. O, cinlerdendi."(87) buyurulmaktadır. Bunun mânâsı, "O meleklerdendi." demektir. Zira melekler, görülmedikleri için onlara "Cin" denmiştir.

Bir âyet-i kerimede: **"Onlar, Allah ile cinler arasında bir soy bağı kurdular. Şüphesiz ki cinler de o müşriklerin, Allah'ın huzuruna çıkarılacaklarını bilirler..."**(88) buyurulmaktadır. Burada "Cinler" ifadesinden de meleklerin kastedildiği muhakkaktır. Zira Kureyşliler, meleklerin, Allah'ın kızları olduklarını iddia ediyorlardı.

b- Hasan-ı Basri, Şehr b. Havşeb ve İbn-i Zeyd, İblisin, meleklerden olmadığını söylemişlerdir. Bu hususta Hasan-ı Basrinin şöyle söylediği rivayet edilmektedir. " İblis, hiçbir an meleklerden olmamıştır. Âdem insanların atası olduğu gibi o da cinlerin atasıdır. Onlar da Âdemoğulları gibi doğum yoluyla çoğalırlar. Şehr b. Havşeb ise şöyle demiştir: "İblis, meleklerin kovaladığı cinlerdendir. Bazı melekler İblisi esir edip onu göğe götürmüşlerdir. Bu hususta Abdullah b. Mes'udun şöyle dediği rivayet edilmiştir: Melekler cinlerle savaşıyorlardı. İblis, küçükken esir alındı. O, meleklerle beraber bulunuyor ve onlarla birlikte Allah'a ibadet ediyordu. Meleklere, Âdeme secde etmeleri emredilince hepsi secde etti. İblis ise diretti. Bu nedenle Allah, **"İblis hariç. Çünkü o, cin-**

---

87 Kehf suresi, 18/50
88 Saffat suresi, 37/158

lerdendi."(89) buyurdu.

İblisin meleklerden olmayıp Cinlerden olduğunu söyleyenler de delil olarak şunları zikretmişlerdir:

a- İblis, melkelerden olsaydı Allah tealaya isyan etmezdi. Çünkü Allah teala melekler hakkında **"Allah'ın emrine karşı gelmeyen, verilen emirleri olduğu gibi yerine getiren melekler vardır."**(90) buyurmaktadır.

b- Melekler evlenmezler ve çocuk sahibi olmazlar. İblisin ise soyu vardı. Bu hususta Allah teala şöyle buyurmaktadır: **"Beni bırakıp ta İblisi ve soyunu mu ortaklar ediniyorsunuz?"**(91)

c- Meleklerle cinlerin yaratılış özellikleri farklıdır. Melekler nurdan yaratılmışlardır. Cinler ise ateşten yaratılmışlardır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ : « خُلِقَتِ الْمَلائِكَةُ مِنْ نُورٍ. وَخُلِقَ الْجانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ. وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ».

"Melekler nurdan yaratılmış, cinler de saf ateşten yaratılmışlardır. Âdem ise size vasfedildiği şekilde yaratılmıştır."(92) Âyet-i kerimede de: **"Allah, cinleri de dumansız saf ateşten yarattı."**(93) buyurulmaktadır. İblisin kendisi de Kur'an-ı kerimin beyanına göre, Hz. Âdeme secde etme emrine itiraz ederek" şöyle demiştir: **"Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın."**(94) İblis kendisini bizden daha iyi bilmektedir. Kur'an da bunun böyle olduğunu şöyle açıklamaktadır. **"Cinleri de daha önce, insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen bir ateşten yarattık."**(95)

d- Kur'an-ı Kerim, Kehf suresinde, İblisin, Cinlerden biri olduğunu açıkça beyan etmektedir. "Hani bir zaman biz meleklere: **"Ademe secde edin." demiştik de İblisin dışında bütün melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan İblis ise rabbinin emrinden çıkmıştı."**(96) Bu ifade, İblisin meleklerden olma-

89 Kehf suresi, 18/50
90 Tahrim suresi, 66/6
91 Kehf suresi, 18/50
92 Müslim, K. ez-Zühd, bab: 60, Hadis No: 2996/Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 6, s. 153
93 Rahman suresi, 55/15
94 A'raf suresi, 7/12
95 Hicr suresi, 15/27
96 Kehf suresi, 18/50

dığını açıkça göstermektedir.]

[Taberi, Allah tealanın, meleklerin bir kısmını nurdan, diğer bir kısmını ateşten yarattığının söylenemeyeceğini, ayrıca meleklerin nurdan yaratıldığına dair açık bir nass bulunmadığını beyan etmiş, meleklerin bir kısmının evlenip çoğalacaklarını söylemenin de onları melek olmaktan çıkarmayacağını, bu nedenle birinci görüşü tercih etmenin daha uygun olacağını söylemiştir.]

Âyet-i kerimenin sonunda: **"İblis hariç o diretti."** buyurulmaktadır. Bunun mânâsı: "İblis, Âdeme secde etmemekte diretti. Allahın emrine boyun eğmeye karşı böbürlendi ve büyüklük tasladı." demektir.

Taberi diyor ki: "Her ne kadar bu âyet-i kerime, özellikle İblisi zikrediyorsa da, Allah'ın emir ve yasaklarına, böbürlenerek boyun eğmeyen ve Allahın, birbirlerine karşı, yerine getirmelerini emrettiği vazifeleri yerine getirmeyen herkesi de kapsamına almaktadır.

Allahın emirlerine boyun eğmeyen ve ona itaate teslim olmayan ve başkalarına karşı olan vazifelerini yerine getirme hükmüne razı olmayan kavimlerden biri de Yahudilerdir. Yahudiler, Resulullah'ın hicret ettiği topraklarda yaşamalarına, hahamlarının, Resulullah'ın sıfatlarını daha önceden bildirdikleri için onun hak peygamber olduğunu anlamalarına rağmen, onun Peygamberliğini kabul etmeye karşı böbürlenmişler ve sırf kıskançlıklarından dolayı Allah'ın emirlerine boyun eğmemişlerdir. İşte Allah teala, kıskanması ve kibiri yüzünden Âdeme secde etmeyen İblisi bu Yahudilere örnek göstererek onların da kıskanma ve böbürlenmelerinden dolayı, Hz. Muhammedin (s.a.v.) hak Peygamber olduğunu itiraf etmediklerini bildirmekte, onları da, İblis gibi cezalandırılmakla tehdit etmektedir.

İblis, Allah'ın kendisine verdiği nimetlere karşı nankörlük etmiş, rabbinin emrine boyun eğmemiş, Yahudiler de kendilerine ve önceki atalarına verilen kudret helvası ve bıldırcın eti gibi çeşitli nimetlere karşı nankörlük etmişler, Hz. Muhamed'in hak Peygamber olduğunu kabullenmemişlerdir.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا
وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

35- Ve şöyle demiştik: "Ey Âdem, sen ve eşin cennette kalın. Orada istediğiniz yerden bol boy yeyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.

Biz, Âdemi yarattıktan sonra ona şöyle demiştik: "Ey Âdem, eşinle birlikte cennette yaşayın. Oradaki nimetlerden bol bol yeyin. Orada ne güçlük vardır ne de yorgunluk. Cennetin neresinden dilerseniz oradan yeyin. Yalnız oradaki ağaçlardan belli bir ağaca yaklaşmayın.Yoksa Allah'ın koymuş olduğu hudutları aşan, zalim kimselerden olursunuz.

* Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime gösteriyor ki, İblis, Âdeme secde etmeye karşı kibirlenmesinden sonra cennetten çıkarıldı. Fakat o, yeryüzüne inmeden önce Âdem cennete yerleştirildi." diyen görüş isabetlidir. Bu hususta Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilerin şöyle dedikleri rivayet edilmektedir: "Allah düşmanı İblis, Allahın lanete uğratmasından ve onu cennetten çıkarmasından sonra ve yeryüzüne inmeden önce, Allahın yüceliğine yemin ederek, Allahın ihlaslı kulları hariç, onun soyundan gelenleri ve eşini mutlaka azdıracağını ve yoldan çıkaracağını söylemiştir. Allah da Âdeme bütün isimleri öğretmiştir.

Taberi diyor ki: "Müfessirler, Hz. Âdemin zevcesinin ne zaman yaratıldığı hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilerden nakledildiğine göre İblis, lanete uğratıldıktan sonra cennetten çıkarıldı. Buna mukabil Âdem cennete yerleştirildi. Âdem cennette, kendisiyle beraber olacak bir eşi olmaksızın yalnız başına dolaşıyordu... Bir zaman uykuya daldı. Sonra uyandı. Bir de ne görsün, başucunda bir kadın oturuyor. Allah o kadını Âdemin kaburgasından yaratmıştı. Âdem kadına: "Sen kimsin?" dedi. O, "Ben bir kadınım." dedi. Âdem: "Niçin yaratıldın?" diye sordu. Kadın: "Sen benimle birlikte yaşayasın diye" dedi.

Melekler, Âdemin ilminin derecesini ölçmek için "Ey Âdem bu kadının ismi ne?" dediler. Âdem: "Havva" dedi. Melekler: "Niçin Havva diye adlandırıldı?" dediler. Âdem: Çünkü o, diri bir varlıktan yaratıldı." dedi. Allah teala Âdeme: "Ey Âdem, sen ve eşin cennette kalın. Orada istediğiniz yerden bol bol yeyin." dedi. Bu rivayetten anlaşıldığı gibi Hz. Havva, Hz. Âdem cennete yerleştirildikten sonra yaratılmış ve Hz. Âdemin onunla birlikte yaşaması için var edilmiştir.

İbn-i İshak ise Hz. Havvanın, Âdemin cennete yerleştirilmesinden önce yaratıldığını söylemiştir. Seleme, İbn-i İshakın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Allah, İblisi kınadıktan sonra Âdeme yönlendi. Ona bütün isimleri öğretmişti ve ona: "Ey Âdem, şunların isimlerini onlara bildir." dedi. Âdem de onlara o şeylerin isimlerini söyleyince Allah: "Ben size, göklerin ve yerin gaybını bilirim ve sizin açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilirim." demedim mi? Dedi.[97]

97 Bakara suresi, 2/33

Sonra Allah Âdemi uyuttu. Âdemin sol kaburgalarından birini aldı. Yerine et doldurdu. Âdem uykusuna devam ediyordu ve uyanmamıştı. Nihayet Allah, Âdemin o kaburga kemiğinden eşi Havvayı yarattı ve Âdem onunla yaşasın diye tam bir kadın haline getirdi. Allah Âdemden uykuyu kaldırınca Âdem uyandı. Havvayı yanında gördü ve ona şöyle dediği rivayet edildi: "Benim etim ve benim kanımdan benim eşim." Böyle dedi ve onunla sükunete kavuştu. (En doğrusunu Allah bilir).

Allah teala Âdemin bizzat kendi vücudundan, onunla birlikte yaşayacak birini yarattıktan sonra ona: "**Ey Âdem,sen ve eşin cennette kalın. Orada istediğiniz yerden bol bol yeyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerrden olursunuz.**" dedi.

Âyet-i kerimerde zikredilen ve "bol bol" diye tercüme edilen (رغدا) kelimesinin mânâsı "Bol yaşantı ve sahibini yormayan rahat geçim." demektir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud (رغدا) kelimesini "Rahat yaşantı" anlamında izah etmişler, Mücahid "Hesap sorulmayan bir hayat" şeklinde açıklamşıtır.

Âyet-i kerimede" **Şu ağaca yaklaşmayın**" buyurulmaktadır. Taberi diyor ki: "Arapçada "Ağaç" diye tercüme ediilen (شجر) kelimesi, sapı üzerinde dikili duran her ağaç için kullanılır.

Müfessirler, Hz. Âdemin, meyvesini yemesi yasaklanan bu ağacın hangi ağaç olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbas, Ebu Mâlik, Atıyye, Katade, Muharip b. Dinar ve Hasanı Basriye göre bu âyette zikredilen "Ağaç"tan maksat, "Başak" demektir. Bu sebeple Allah Teala, başağı, dünyada Âdemin soyundan gelen insanlara rızık kılmıştır.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, diğer bir kısım sahabiler, Süddi, Câde b. Hubeyre, Said b. Cübeyr ve Muhammed b. Kays'a göre bu ağaçtan maksat, "Üzüm ağacı" demektir.

İbn-i Cüreyc ise, bir kısım sahabilerin, bu ağacın "İncir ağacı" olduğunu söylediklerini rivayet etmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu ağacın hangi ağaç olduğunu gösteren açık bir deil yoktur. Allah tealanın, bu ağacın hangi ağaç olduğunu bize bildirmemesinden anlaşılıyor ki bunu bilmek zaruri bir şey değildir. Eğer böyle bir zaruret olsaydı Allah teala onu bize mutlaka bildirirdi. Bu sebeple bu ağacın şu veya bu ağaç olduğunu söylemek yerine, Allah'ın, meyvesinin yenmesini Âdeme yasakladığı herhangi bir ağaç olduğunu söylemek daha doğrudur.

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Yoksa zalimlerden olursunuz"** buyurulmaktadır. Bunun mânâsı, "Eğer ağaca yaklaşacak olursanız, sizler, kendisine izin verilmeyen şeye saldıranlardan ve sınırı aşanlardan olursunuz." demektir. Arapçada "Zulüm" kelimesinin asıl mânâsı "Bir şeyi yerine koymamak"tır.

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ

لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلَى حِينٍ ﴿٣٦﴾

36- Şeytan oradan her ikisinin de ayağını kaydırdı ve onları, içinde bulundukları nimetten çıkardı. Biz de: "Birbirinize düşman olarak (yeryüzüne) inin. Sizin için orada belirli bir zamana kadar kalma ve geçim imkânı vardır." dedik.

Şeytan onları hataya düşürerek, oradan her ikisinin de ayağını kaydırdı ve Allah'a itaattan alıkoymaya çalıştı. Böylece Âdemi ve eşini, içinde bulundukları bol ve rahat yaşayıştan ve cennetin geniş nimetlerinden çıkarıp ayırdı. Biz de: "Birbirinize düşman olarak yeryüzüne inin. Size yeryüzünde, içinde istikrar bulup kalacağınız meskenler ve dünyanın sonu gelinceye kadar, lezzetler, ziynetler, yeyip içme ve faydalanma imkânı da vardır." dedik.

* Müfessirler, İblisin, Hz Âdem ve Havvanın ayaklarını nasıl kaydırdığı, onları hataya nasıl sürüklediği, cennetten kovulduktan sonra tekrar oraya nasıl girip Hz. Âdem ve Hz Havva ile nasıl muhatap olduğu ve onlara vesvese verdiği hususunda özetle şunları zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud gibi sahabiler, Vehb b. Münebbih ve Rebi' b. Enes gibi Müfessirler, İblisin cennetten kovulmasından sonra, yılanın ağzına veya karnına girerek tekrar cennete girdiğini ve orada önce Hz. Havvayı sonra da Hz. Âdemi aldatarak, kendilerine yasaklanan ağaçtan yemelerine ve dolayısıyle cennetten çıkarılmalarına sebep olduğunu söylemişlerdir.

b- İbn-i İshak ise, İblisin cennete, Allah'ın ona verdiği özel bir güçle girdiğini söylemiştir. İbn-i İshak demiştir ki: "İblis, Âdemin soyundan gelen insanlara, görünmeden nasıl yaklaşıyor ve vesvese veriyorsa Âdeme de o şekilde yaklaşmış ve görünmeden vesvese vermiştir."

Taberi, İblisin cennetten kovulmasından sonra tekrar Hz. Âdem ve Havvaya ulaşma yolunun, müfessirlerin rivayet ettikleri yılan vasıtasıyla olabileceğini söylemiş, İbn-i İshakın zikrettiği izahın bir çok ilim adamı tarafından riva-

yet edilen nakilleri bertaraf edemediğini söylemiştir.

Bu konu hakkında Vehb b. Münebbih'in şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Allah teala Âdemi ve zevcevsini cennette yerleştirip Âdeme, belli bir ağacın meyvesinden yemesini yasakladı. Bu ağaç, dalları birbirine girmiş bir ağaçtı. Melekler bunun meyvesini, ebedi olarak yaşamak için yerlerdi. Allah teala işte bu ağacın meyvesini Hz. Âdeme yasaklamıştı. İblis, Hz. Âdem ile Hz. Havvanın ayaklarını kaydırmak isteyince yılanın karnına girdi. Yılan, dört ayaklı bir hayvandı. O, Allahın yarattığı en güzel bir hayvandı. sanki o, Horasan develeri gibi idi. Cennete girince İblis karnından çıktı. Allah tealanın, Hz. Âdem ve Havvaya yasakladığı ağaçtan alıp Havvaya götürdü ve ona: "Bak bu ağaca kokusu ne hoş, tadı ne kadar iyi ve rengi ne güzel," dedi. Âdem de ondan yedi. Bunun üzerine her ikisinin de avret yerleri birbirlerine göründü. Âdem ağacın içine girdi. Rabbi ona: "**Ey Âdem nerdesin?** dedi. Âdem : "burdayım ey rabbim." dedi. Allah teala: "Çıkmıyor musun?" dedi. Âdem: "Ey rabbim senden utanıyorum." dedi. Allah teala: "**Senin, kendisinden yaratıldığın toprağa lanet edilmiştir. Öyle ki o toprağın meyveleri dikene dönüşecektir.**" dedi.

Allah teala sonra Hz. Havvaya şöyle dedi: "**Benim kulumu sen aldattın. Sen her gebe kaldığında istemeyerek ve zahmetle gebe kalacaksın. Karnında bulunanı doğurmak istediğinde de bir kaç defa, ölümden döner gibi doğuracaksın.**" Yılana ise şöyle dedi: "**Mel'un şeytan, senin karnında içeri girdi ve kulumu aldattı. Sen de lanete uğratıldın? Öyle lanetlendin ki, ayakların karnına girdi. Senin rızkın sadece toprak oldu. Sen Âdemoğlunun düşmanısın. Onlar da senin düşmanındır. Onlardan biriyle karşılaştığında onu kovalarsın. Onlardan biri seninle karşılaştığında ise senin başını ezer.**"

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilerin ise bu hususta özetle şunları söyledikleri rivayet edilmektedir: "Allah teala Hz. Âdeme: "**Ey Âdem, sen ve eşin cennette kalın. Orada istediğiniz yerden bol bol yeyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.**" deyince İblis cennette Âdem ile Havvanın yanına gitmek istedi. Cennetin bekçileri ona engel oldular. Bu defa İblis, yılana gitti. Yılan, deveye benzeyen dört ayaklı bir hayvandı. O, en güzel hayvanlardan biriydi. İblis yılana, ağzına girerek cennete gitmesini ve Âdeme ulaşmasını teklif etti. Yılan onu ağzına aldı cennete girerken bekçiler, İblisin, yılanın ağzında olduğunun farkına varamadılar. İblis yılanın ağzında iken Âdeme konuştu. Âdem onun sözlerine aldırış etmedi. İblis bu defa dışarı çıktı ve "**Ey Âdem sana, ebedilik ağacını ve yok olmayan bir mülkü göstereyim mi?**" dedi.[98] Ayrıca İblis, Âdem ve Havvya

98 Tâhâ suresi, 20/120

"Ben, ikinize de nasihat edenlerdenim." diye yemin etti. İblis bunu yaparken Âdem ve Havvaya, örtülü olan edep yerlerini göstermek istiyordu. Bu da onların elbiselerini yok etmesiyle gerçekleşecekti. İblis, Âdem ve Havvanın avret mahalleri bulunduğunu, meleklerin kitaplarından okumuş ve öğrenmişti. Âdem bunu bilmiyordu. Âdemle Havvanın elbiseleri tırnak'tandı. Âdem, o ağaçtan yemedi. Havva ise ileri atılıp yedi ve Âdeme **"Ey Âdem sen de ye. Çünkü ben yedim bana zarar vermedi."** dedi. Âdem de yeyince her ikisinin de avret mahalleri birbirlerine göründü. Bu sefer cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başladılar.

Bu mesele ile ilgili olarak İbn-i İshak da özetle şunları söylemiştir: "İblis Âdeme ve eşine, Allah'ın Âdemi ve onun soyundan gelenleri imtihan etmek için ona verdiği bir güçle ulaşmıştır. Öyleki, İblis kendisine verilen bu güçle Âdemoğluna uykusunda da gelebilir, uyanık ikende. Dilediği zaman ona yaklaşır ve onu günah işlemeye davet eder, nefsini şehevani şeylere çeker. Halbuki Âdemoğlu onu görmez. Nitekim Allah teala, âyetlerinde şöyle buyurmuştur: "Şeytan onlara, kendilerine görünmeyen avret yerlerini göstermek için vesvese verdi ve şöyle dedi: "Rabbiniz size bu ağacı, sadece ikiniz de melek olmayasınız veya cennette ebedi olarak kalmayasınız diye yasakladı." **"Ey Âdemoğulları, Şeytan, atalarınızı avret yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü şeytan ve taraftarları, sizin onları göremediğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz ki biz, şeytanları, inanmayanların dostları yaptık."**(99) Yine Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.)e: **"Ey Muhammed, de ki: "Cin ve insanlardan olan ve insanların kalblerine vesvese veren, o sinsi verveseciнin şerrinden, insanların rabbi, insanların maliki ve insanların mabudu olan Allah'a sığınırım."**(100) buyurmuştur. Resulullah da:

قَالَ اِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِى مِنَ الْاِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ.

"Şüphesiz ki şeytan, Âdemoğlunda kanın dolaşımı gibi dolaşır." buyrumuştur."(101) İbn-i İshak sözlerine devamla şöyle demiştir: "Âdemoğlunun, Allah düşmanı İblis ile durumları ne ise, Hz Âdemin de İblis ile durumu öyle olmuştur. Öyle ki, İblis, Âdemin soyuna görünmeyerek nasıl yaklaşıyorsa Âdeme de cennette öyle yaklaşmıştır."

Daha önce de belirtildiği gibi Taberi, İbn-i İshakın bu izahını benimse-

---

99 A'raf suresi, 7/20, 27
100 Nâs suresi, 144/1-6
101 Buhari, K. Bed'al halk bab: 11/Müslim K. es-Selam bab: 23, Hadis No: 2174/Ebu Davud K. es-Savm, bab: 79, Hadis No: 2470

memekte, sahabi ve tabiinden rivayet edilen önceki grüşleri daha evla görmekte ve İblisin cennete belli bir vasıta ile girdiğini söylemenin daha isabetli olacağı kanaatindedir.

Âyet-i kerimede "**İblis onları içinde bulundukları nimetten çıkardı.**" buyurulmaktadır. Aslında Hz. Âdem ile Havvayı, içinde bulundukları nimetlerden çıkaran Allah tealadır. Fakat onların çıkmalarına İblis sebep olduğ için çıkama işi, mecazi olarak ona insad edilmiştir.

Âyet-i kerimede "**yeryüzüne inin**" buyurulmaktadır. Bu emrin Âdem ve Havvaya verildiği hususunda ittifak edilmekle beraber bunların dışında daha başka nelere ve kimlere verildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Süddi ve Ebu Salih, âyette geçen "İnin" emrinin, Âdeme, Havvaya, İblise ve ayakları kesilen yılana verildiğini söylemişlerdir.

Mücahid, Ebul Âliye ve İbn-i Zeyd ise bu emrin Âdme, İblise ve onların soylarından gelecek olanlara verildiğini söylemişlerdir.

Âyet-i kerimede "**Birbirinize düşman olarak**" ifadesi zikredilmektedir. Taberi diyor ki: "Âdem ve zevcesi ile İblis ve yılanın, aralarındaki düşmanlığın nasıl olduğu ve nereden kaynaklandığı sorulacak olursa cevaben denilir ki: "İblisin, Âdeme ve zürriyetine düşmanlığı, Âdemi kıskanmısından ve Allahın ona "Secde et" emrine isyan etmesinden ve böbürlenmesindendir. Âdemin ve zürriyetinin, İblise karşı düşmanlığı ise, İblisin, Allahın emrine karşı gelerek ona isyan etmesindendir. Âdem ve onun soyu ile yılan arasındaki düşmanlık ise, yılanın şeytanı cennete sokarak Âdemin ayağının kaymasına sebep olmasındandır. Yılanın insanoğluna düşman olduğu ve onunla ilk savaşı başlattıktan sonra bir daha barış yapılmadığını beyan eden şu hadisi şeriflerde Peygamber efendimiz buyurmuştur ki:

قال رسول الله ﷺ : « مَا سَالَمْنَاهُنَّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنَّ، وَمَنْ تَرَكَ شَيْئاً مِنْهُنَّ خِيفَةً فَلَيْسَ مِنَّا».

"**Biz, onlarla savaştığımız zamandan beri bir daha barışmadık. Kim onlardan birini korkarak bırakacak olursa o bizden değildir.**"(102)

قال رسول الله ﷺ : « اقْتُلُوا الحَيَّاتِ كُلَّهُنَّ، فمن خَافَ ثَأْرَهُنَّ فَلَيْسَ مِنِي».

102 Ebu Davud, K. el-Edeb, bab: 174, Hadis No: 5248

"Bütün yılanları öldürün. Kim onların intikam alacağından korkarsa o benden değildir."(103)

قال رسول الله ﷺ : « مَنْ تَرَكَ الحَيَّاتِ مَخَافَةَ طَلَبِهِنَّ فَلَيْسَ مِنَّا، ما سَالَمْنَاهُنَّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنَّ».

"Kim yılanların takibedeceklerinden korkarak onları bırakacak olursa o bizden değildir. Biz, onlarla savaştığımız andan beri bir daha barışmamışızdır."(104)

Âyet-i kerimede: **"sizin için yeryüzünde kalma vardır."** buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, Ebul Âliye ve Rebi' b. Enes'e göre, yeryüzünde insanların karar kılıp yaşamalarıdır.

Abdullah b. Abbas ve Süddiye göre ise, kabirde kalmalarıdır.

Taberi, "Kalma" diye tercüme edilen (المُسْتَقَرّ) kelimesinin Arapçada "Karar kılma yeri" mânâsına geldiğini âyet-i kerimenin de, Âdemin ve soyunun cennetteki ve semadaki yerlerine ilaveten dünyada da karar kılacak yerleri ve evleri olacağını bildirdiğini söylemiştir.

"Belli bir zamana kadar" ifadesinden maksat ise, Süddiye göre "Ölünceye kadar" demek, Mücahide göre "Kıyamet kopuncaya kadar" demek, Rebi' b. Enes'e göre ise "Belli bir vadeye kadar" demektir.

Taberi "Kıyamete kadar" şeklinde izah etmenin, âyetin genel ifadesine daha uygun düştüğünü söylemiştir.

فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

37- Âdem, rabbinden kelimeler aldı. (günahının bağışlanmasını istedi) Allah da tevbesini kabul etti. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri çokça kabul edendir, merhamet sahibidir.

Allah Âdeme bir kısım kelimeler telkin etti. Âdem de onları rabbinden alıp kabul etti ve o kelimelerin gerektirdiği gibi amel etti. O kelimeleri söyleyerek ve ifade ettiği hükümleri yerine getirerek rabbine tevbe etti. Allah da Âdemin kabul edip söylediği o kelimelerle pişmanlığını ve tevbesini kabul etti. Allah, tevbeleri çokça kabul eden ve çokça merhamet edendir.

---

103 Ebu Davud, K. el-Edeb, bab: 174, Hadis No: 5249

104 Ebu Davud, K. el-Edeb, bab: 174, Hadis No: 5250

* Hz Âdemin, Allah tealadan alarak tevbe etmek için söylediği kelimelerin neler oldukları hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Hasan-ı Basri, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre Hz. Âdemin rabbinden aldığı kelimeler, Allah tealanın, âyette zikrettiği şu kelimelerdir: "Âdem ve zevcesi,. rablerine şöyle yalvardılar" Ey rabbimiz, biz kendimize zulmetik. eğer sen bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, şüphesiz hüsrana uğrayanlardan oluruz."[105] Taberi bu görüşün, âyete dayandığından dolayı tercihe şayan olduğunu, bunun dışında zikredilenlerin güvenilen delillere dayanmadıkları için tercih edilemeyceklerini söylemiştir.

b- Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbasın, Hz. Âdemin rabbinden aldığ bu sözlerin şunlar olduklarını söylediğini beyan etmiştir: "Âdem, ey rabbim, beni sen kendi elinle yaratmadın mı?" demiş Allah da: "**Evet**" demiştir. Âdem: "Ey rabim, sen bana ruhundan üflemedin mi." demiş Allah da: "**Evet**" demiştir. Âdem: "Sen beni cennetine yerleştirmedin mi? " demiş Allah da: "**Evet**" demiştir. Âdem: "Ey rabbim, rahmetin gazabını geçmiş değil midir?" demiş, Allah: "**Evet**" demiştir. Âdem: "Eğer ben tevbe eder kendimi düzeltirsem sen beni tekrar cennete döndürür müsün?" demiş Allah: "**Evet**" demiştir. Bu görüş, Katade, Ebul Âliye ve Süddiden nakledilmektedir.

Ubeyd b. Umeyr ise, Hz. Âdemin, Allah'tan aldığı sözlerin şunlar oldugunğunu söylemiştir: Âdem: "Ey rabbim, benim işlemiş olduğum bu hatayı, benim alnıma beni yaratmadan önce sen mi yazdın, yosak bunu ben kendim mi icadettim?" dedi. Allah: "**bunu, seni yaratmadan önce ben yazdım.**" dedi. Âdem: "Bunu bana yazdığın gibi tevbemi kabul et ve beni affet." dedi.

Abdurrahman b. Yezid ise Hz Âdemin, rabbinden aldığı kelimelerin ve tevbe ediş şeklinin şöyle olduğunu söylemiştir: Âdem "Ey Allahım, senden başka hiçbir ilah yoktur. Ben seni hamd ile tesbih ederim. Senden af diler ve sana tevbe ederim. Sen benim tevbemi kabul et. Zira sen, tevebeleri çokça kabul edensin ve çok merhamet sahibisin." demiştir.

Âyet-i kerimede Allah talanın, Hz Âdemin tevbesini kabul ettiği zikredilmektedir. Kul'un, rabbine tevbe etmesi, Allah'ı gazaplandıran davranışlardan vazgeçip rabbine itaate yönelmesi ve onu razı etmeye çalışmasıdır. Allah tealanın, kulun tevbesini kabul etmesi ise, kul'a tevbe etmeyi asibetmesi, ona gazap etmekten vaz geçip ondan razı olması, cezalandırmayı bırakıp onu affetmesidir.

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ

---

105 A'raf suresi, 7/23

عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾

38- Biz onlara "Hepiniz oradan yeryüzüne inin. Tarafımdan size hidayet geldiğinde kim hidayetime uyarsa, onlara bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir de." dedik.

Biz, Âdem, Havva ve İblis'e "Hepiniz gökten yere inin." dedik. Ey Âdemoğulları, tarafımdan size bir açıklama ve hidayet geldiğinde kim, Peygamberlerimin diliyle gönderdiğime ve açıkladığım hükümlere uyarsa, onlara gelecekte kıyamet korkusu yoktur. Onlar, dünyada yapmadıkları şeylerden dolayı da üzülmeyeceklerdir.

* Âyet-i kerimede, kendilerine hep birlikte inmeleri emredilenler, Ebu Salihin rivayetine göre, Hz. Âdem, Havva, Yılan ve İblis'tir.

Âyet-i kerimede zikredilen "Hidayet"den maksat, Ebul Âliyeye göre, Peygamberler ve Allah'ın onlara gönderdiği vahiylerdir. Bu izaha göre Allah tela bu âyet-i kerimede, Hz. Âdem ve Havvanın yanında, onların soyundan gelen insanlara da hitabetmiştir. Hitap sadece Hz. Âdem ve Havvaya değildir. Çünkü Hz. Âdem zaten Peygamberdir. Ona "Peygamber geldiğnde ona uy" şeklinde bir emir gönderilmesi mümkün değildir. Bu itibarla Hz. Âdemin soyundan gelen insanlar söz konusudur.

Taberi diyor ki: Âyette zikredilen "Hidayet"ten maksat, Allah'ın göndereceği emirler, göstereceği doğru yollardır.Buna göre hitap, Hz. Âdeme, Havvaya ve onlarla birlikte yeryüzüne inenleredir. Ancak hitap bunlara ise de dolaylı yolla bütün mükellef olan kullaradır. Bu itibarla kim Allahın beyan ettiği emirlere uyar, yasaklardan kaçınır ve gösterdiği doğru yolda gidecek olursa, artık onun için âhiret azabından korkma yoktur. Dünyadayken yapamadığı şeylerden dolayı da üzülmeyecektir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

39- İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar, cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

İnkâr edip âyetlerimizi ve Peygamberimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliktirler, ve orada ebedi olarak kalacaklardır. Oradan hiçbir zaman çıkmayacaklardır.

* Allah tealanın âyetlerinden maksat, onun birliğini ve rablığını gösteren delilleri ve peygamberlerine verdiği âyetleri ve mucizeleridir.

İmansız olarak ölenlerin, ebedi olarak cehennemde kalacakları ve oradan

hiç çıkmayacakları hususu, Kur'an-ı kerimin çeşitli âyetlerinde beyan edilmektedir. İşte o âyetlerde şöyle buyurulmaktadır.:

"Allah, inkâr edenlere ancak cehennemin yolunu gösterir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu Allah'a göre çok kolaydır."(106) "Şüphesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir."(107) "Ben ancak Allah'ın emirlerini tebliğ etmeye ve Peygamberlikle ilgili hususları bildirmeye kadirim. Kim, Allaha ve Peygamberine karşı gelirse şüphesiz ki ona, içinde ebedi olarak kalacağı cehennem ateşi vardır."(108)

Diğer taraftan, imansız olarak ölenlerin, cehennemde normal bir yaşantıları olmayacağı gibi ölmeyecekleri de çeşitli âyetlerde beyan edilmektedir: işte o âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır:

"Şüphesiz rabbinin huzuruna suçlu olarak çıkanın cezası cehennemdir. O, orada ne ölür ne de yaşar."(109) "Pek azgın olan ise, öğütten kaçınacaktır." "O, en büyük ateşe girecektir." "Sonra orada ne ölecek ne de diri kalacaktır."(110) "İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri, işte böyle cezalandırırız."(111)

Peygamber efendimiz de bu hususta bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ : « أَمَّا أَهْلُ النَّارِ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا، فَإِنَّهُمْ لاَ يَمُوتُونَ فِيهَا وَلاَ يَحْيَوْنَ. وَلٰكِنْ نَاسٌ أَصَابَتْهُمُ النَّارُ بِذُنُوبِهِمْ(أَوْ قَالَ بِخَطَايَاهُمْ) فَأَمَاتَهُمْ إِمَاتَةً. حَتّٰى إِذَا كَانُوا فَحْماً، أُذِنَ بِالشَّفَاعَةِ. فَجِيءَ بِهِمْ ضَبَائِرَ ضَبَائِرَ. فَبُثُّوا عَلَى أَنْهَارِ الْجَنَّةِ. ثُمَّ قِيلَ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ أَفِيضُوا عَلَيْهِمْ. فَيَنْبُتُونَ نَبَاتَ الْحِبَّةِ تَكُونُ فِى حَمِيلِ السَّيْلِ».

106 Nasa suresi, 4/169
107 Ahzab suresi, 33/64, 65
108 Cin suresi, 72/23
109 Tâhâ suresi, 20/74
110 A'lâ suresi, 87/11-13
111 Fâtır suresi, 35/36

"Cehennemlikler cehennemin halkıdır. Çünkü onlar orada ne ölecekler ne de normal bir hayat süreceklerdir. (İmanla öldükleri halde günahlarından dolayı) cehenneme atılanar ise, Allah onları geçici bir süre için öldürecek, yanıp kömür haline geldikten sonra, kendilerine şefaat olunmasına izin verilecek, onlar, bölük bölük getirilip cennetin ırmaklarına dağıtılacaklardır. Sonra cennetliklere "Bunlara su bırakın" denilecektir. Onlar, sel yatağında biten dere otları gibi yeniden biteceklerdir."[112]

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

40- Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın. Benim ahdimi yerine getirin ki ben de sizin ahdinizi yerine getireyim. Ve ancak benden korkun.

Ey İsrailoğulları, ey İbrahimin oğlu Yakubun çocukları, sizi, Firavunun şer ve zararından kurtarma, sizden Peygamberler seçme ve onlara kitaplar verme nimetlerimi hatırlayın. Siz, benim, "Muhammede iman etme ve onun dâvâsını insanlara açıklama gibi emirlerime uyun ki, ben de sizi cennete koyacağıma dair olan vaadimi yerine getireyim. Ve sadece benden korkun, başkasından değil.

* Âyette zikredilen "İsrailoğulları" ifadesinden maksat, Hz. Yakubun oğullarıdır. Zira Yakubun diğer bir adı da "İsrail"dir. İsrailin mânâsı da "Allahın kulu" demektir. Allah teala burada İsrailoğullarından Yahudi âlimlerine hitabetmektedir. Çünkü Resulullahı onlar yalanlamışlardı. Cenab-ı Hak bu âyette, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)in lisanı ile, İsrailoğullarına verdiği nimeti hatırlatmaktadır. Nitekim Hz. Musa da kendi Peygamberliği döneminde bunlara, atalarına verilen nimetleri hatırlatmıştır.

Allah teala, İsrailoğullarına çeşitli nimetler vermiştir. Onları, kendisine taptıran Firavunun zulmünden kurtarmış, denizi yarıp içinden geçirmiş, çölde taştan sular fışkırtmış, gökten kudret helvası ve bıldırcın eti indirmiş, soylarından bir çok Peygamberler göndermiş ve kendilerine, dört büyük kitaptan biri olan Tevratı indirmiştir. Ayrıca İslam dini, Allah'ın en büyük nimeti olarak bütün insanlıkla beraber onlara da gönderilmiş fakat onların çoğu bu nimeti inkâr etmişlerdir.

---

112 Müslim, K. el-İman, bab: 306, Hadis No: 185

Hz. Musanın, İsrailoğullarına bu nimetlerin bazılarını hatırlattığını şu âyet-i kerime beyan ediyor: "**Musa kavmine şöyle demişti "Ey kavmim, Allahın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. O, içinizden Peygamberler çıkardı. Sizi, hükümdarlar yaptı ve âlemlerden hiçbir kimseye vermediğini size verdi.**"(113)

Âyete-i kerimede "**Benim ahdimi yerine getirin ki ben de sizin ahdinizi yerine getireyim.**" buyurulmaktadır. Allah tealanın, İsrailoğullarından aldığı ahit, Tevratta Hz. Muhammedin geleceğini ve Hak Peygamber olduğuna bildirmesi, geldiğinde de ona iman etmelerine dair kendilerinden söz almasıdır. Bu hususta şu âyet-i kerimede buyuruluyor ki: "**Şüphesiz ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. Biz, onlara, içlerinden on iki başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle dedi "Şüphesiz ben, sizinle beraberim. Yemin olsun ki, eğer namazı kılar zekâtı verirseniz, peygamberlerime iman edip onlara yardım ederseniz ve Allah için güzel bir ödünç takdim ederseniz, muhakkak ki kötülüklerinizi örterim. Ve sizi, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, şüphesiz doğru yoldan sapmış olur.**"(114)

İbn-i Cüreyc bu âyeti zikrettikten sonra şöyle demiştir: "İşte Allah'ın, İsrailoğullarından aldığı ahit ve onlara verdiği emir budur. Bize de Allahın ahdi ve emri budur. Kim Allahın emrini yerine getirirse Allah da ona verdiği vaadi yerine getirir."

Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbasın, Allah tealanın ve İsrailoğullarının ahdini şöyle rivayet ettiğini zikretmiştir: "Muhammed size geldiği zaman ona iman etmenize dair sizden aldığım ahdimi yerine getirin ki ben de Muhammedi tasdik edip ona uymanızla daha önce işlediğiniz günahları affedeceğime dair olan vaadimi yerine getireyim."

Rebi' b. Enes, Ebul Âliye'nin bu âyeti şöyle izah ettiğini rivayet etmiştir: "İslam dinine uyacağınıza dair sizden aldığım ahdi yerine getirin ki ben de size vaadettiğim cenneti vereyim."

Süddi ise şöyle izah etmiştir: "Benim size, kitapta emrettiğim hükümleri yerine getirin ki ben de size itaat etmeniz halinde cennete koyacağıma dair olan vaadimi yerine getireyim."

Dahhak ise, Abdullah b. Abbasın bu âyetin şöyle izah ettiğini rivayet etmiştir. Size emrettiğim hususlarda bana itaat edip, yasakladığım hususlardan kaçınarak emirlerimi yerine getirin ki ben de sizden razı olayım ve sizi, vaadet-

---

113 Maide suresi, 5/20

114 Maide suresi, 5/12

tiğim cennete koyayım."

İbn-i Zeyd ise: Allahın ahdinden maksadın, Allahın emirleri, vaadinden maksadın ise, Allahın, kullarına vaadettiği nimetler olduğunu söylemiş ve şu âyeti okumuştur: "Şüphesiz ki Allah, cihad eden müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar. Öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allahın Tevratta, İncil'de ve Kur'anda olan gerçek vaadidir. Allahtan daha fazla kim ahdine vefa gösterir? Öyleyse yaptığınız bu alış verişe sevinin.İşte büyük kurtuluş budur."[115]

Âyet-i kerimenin sonunda **"Ancak benden korkun"** buyurulmaktadır. Yani, **"Ey, kendilerine kitap indirerek göndereceğim Peygamberlere iman edeceğine dair söz aldığım İsrailoğulları, siz, bu ahdinizi bozdunuz. Peygamberim Muhammedi yalanladınız. Eğer inadınızdan vazgeçip Peygamberime ve ona indirdiklerime iman edip, günahlarınızdan dolayı da bana tevbe etmezseniz, Peygamberimi yalanlayan atalarınız gibi, sizin de başınıza azabımın inmesinden korkun."**

وَاٰمِنُوا بِمَٓا اَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُٓوا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهٖ وَلَا تَشْتَرُوا

بِاٰيَاتٖي ثَمَنًا قَلٖيلًا وَاِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾

41- Elinizdeki Tevratı tasdik edici olarak indirdiğim Kur'ana iman edin. Onu ilk inkâr edenlerden olmayın. Âyetlerimi basit bir değere değişmeyin ve yalnız benden korkun.

[Elinizdeki Tevratta yazılı olanları tasdik edici olarak, Muhammede indirdiğim Kur'ana iman edin. O Kur'anı ilk yalanlayanlardan olmayın. Âyetlerimi, az bir ücret karşılığında, basit bir dünya metaı için satmayın ve yalnız benden korkun. Daha önce geçmişlerinizce verdiğim ceza ve felaketlerin sizin de başınıza geleceğinden sakının.]

* Âyet-i kerimede, "Âyetlerimi basit bir değere değişmeyin" buyurulmaktadır. Ebul Âliye, âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: "Âyetlerimi öğretmeye karşılık ücret almayın. Muhammedin hak Peygamber olduğunu insanlara açıklayın." Ebul Âliye sözlerine devamla diyor ki: "Yahudilerin kitaplarının birinci bölümünde "Ey Âdemoğlu, sana ücretsiz öğretildiği gibi sen de ücretsiz öğret." ifadesi yazılıdır.

Süddi ise "Âyetlerimi basit bir değere değişmeyin" ifadesini şöyle izah

115 Tevbe suresi, 9/111

etmiştir: "Âyetlerimi, idarecilik gibi tamah ettiğiniz basit değerler karşılığında satmayın."

Yahudilerin, Allahın âyetlerini satmaları, kendi dinlerinde olan insanların liderleri olma karşılığında kitaplarında yazılı olan Hz. Muhammedi ve sıfatlarını gizlemeleridir. Halbuki,. onların kitaplarında, Hz. Muhammedin, ümmi bir Peygamber olacağı yazılıdır.

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

42- Hakkı bâtıla karıştırıp bile bile hakkı gizlemeyin.

Muhammed'in size değil de başkalarına Peygamber gönderildiği şeklindeki zannınızla, doğruyu yalana, hakkı bâtıla karıştırmayın. Onun, benim Peygamberim, Kur'anın da benim sözüm olduğunu bildiğiniz halde, kitabınız Tevratta mevcut bulunan, Muhammed'in sıfatlarına dair olan şeyleri gizlemeyin.

* "Hakkı bâtıla karıştırmak"tan maksat, Abdullah b. Abbas'a göre, doğruyu yalana karıştırmaktır. İbn-i Zeyd' göre, Hz. Musaya inen asıl Tevratı, uydurdukları Tevrata karıştırmaktır. Mücahide göre ise, uydurulmuş Yahudilik ve Hıristiyanlığı İslama karıştırmaktır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Âyetin hitabettiği insanlar kâfirlerdir. Bunlar, hakkkı bâtıla nasıl karıştımış olacaklar ve bunlar hangi hak üzeredirler? "Cevaben denilir ki: "Bunların içinde münafıklar bulunuyordu. Görünüşte Hz. Muhammed (s.a.v.)in peygamberliğini tasdik ediyorlar, gizli olarakta onu inkâr ediyorlardı. İleri gelenleri de diyorlardı ki:"O, gönderilen biridir. fakat bizim dışımızdakilere gönderilmiştir." Böylece münafık olanlar, Hz. Muhammedin Peygamber olduğunu açıktan söyleyip gizli olarak da inkâr etmek suretiyle hakkı bâtıla karıştırıyorlardı. İleri gelenleri ise, hem Peygamber olarak gönderildiğini itiraf ediyorlar hem de kendilerine değil başkalarına gönderildiğini iddia ederek hakkı bâtıla karıştırıyorlardı.

Âyet-i kerimenin sonunda "**Bile bile hakkı gizlemeyin**" ifadesi zikredilmiştir. Abdullah b. Abbas, bu ifadeyi mealde zikredildiği gibi izah etmiştir. Ebul Âliye ve Mücahid ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmişlerdir: "**Sizler bildiğiniz halde hakkı gizliyorsunuz**"

"**Bildikleri halde gizledikleri hak**'tan maksat, Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve ona gelenlerin Allah tarafından gönderilmiş olmasıdır. Kitap ehli, bunların hak oldğunu bildikleri halde, insanlardan gizlemişlerdir. Âyet-i kerime, onların bu hallerini dile getirmektedir.

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

43- Namazı kılın, zekatı verin. Rüku edenlerle birlikte rüku edin.

Müslümanlarla birlikte namazı kılın. Mallarınızın zekatını, onu almaya layık olanlara verin. Boyun eğenlerle birlikte siz de Allah'a boyun eğin.

* Taberi diyor ki: "Bu âyetler, Allah tarafından, İsrailoğulları âlimlerine ve münafıklarına, tevbe edip Allah'a yönelmeleri, Müslümanlarla birlikte İslama girmeleri, itaat ederek Allah'a boyun eğmeleri için bir emirdir. Yine bu âyetler, onlara, deliller ortaya çıktığı ve uyarıldıkları halde, Muhammed(s.a.v.)'in Peygamberliğini bile bile gizlemelerini yasaklamaktadır.

Ayrıca bu âyetler, İsrailoğullarına ve onların geçmiş kavimlerine, Allah'ın bir lütuf olarak vermiş olduğu nimetleri hatırlatmakta ve artık bu konuda herhangi bir bahane bulamayacaklarını ilan etmektedir.

Taberi diyor ki: "Yahudi hahamları ve münafıklar, insanların namaz kılmalarını ve zekat vermelerini emrettikleri halde kendilerinin bunları yapmadıkları bu sebeple de Allah tealanın,onları bu âyetle ikaz ettiği zikredilmektedir. Ta ki Müslümanlarla birlikte namaz kılsınlar, onlar gibi mallarının zekatını versinler ve yine onlar gibi, Allaha boyun eğsinler.

Taberi diyor ki: "zekat vermek"ten maksat, farz kılınan zekatı vermektir. "zekat" kelimesinin lügat mânâsı, "Malın artması ve temizlenmesi"dir. Zekata bu adın verilmesinin sebebi, Allah Tealanın, malının zekatının veren mal sahibinin, zekat vermesinden sonra malını artırmasındandır. Yahutta zekat veren kişinin, malında bulunna fakirlerin hakkını vererek malını haksız kazançtan temizlemesi ve arındırmasındandır. Taberi, zekata bu adın, bu ikinci sebepten dolayı verildiğini söylemenin daha uygun olacağını zikretmiştir.

"Rüku"dan maksat, Allaha itaat ederek boyun eğmektir.

اَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ وَاَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

44- İnsanlara iyiliği emrediyor da kendi nefsinizi unutuyor musunuz? Oysa siz, kitabı da okuyorsunuz. Hiç düşünmez misiniz?

Siz, insanlara, Allah'a itaatı emrediyor da kendiniz ona isyan mı ediyorsunuz. Allaha itaat hususunda kendinizi bırakıyor musunuz? İnsanlara emrettiğiniz şeyleri kendi nefislerinize de emretseniz ya. Oysa siz, Tevratı da okuyup duruyorsunuz. Hiç düşünmez misiniz? Bu şekilde davranışınızın çirkinliğini anlamıyor musunuz?

* Başkalarına tebliğ edip söyledikleri halde, tebliğ ettikleri emirleri bizzat

yerine getirmeyenler için diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "**Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz?**"[116]

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قال رسول الله ﷺ : مررت ليلة أسري بي على قوم تقرض شفاههم بمقاريض من نار قال، قلت: من هؤلاء قالوا خطباء من أهل الدنيا كانوا يأمرون الناس بالبر وينسون أنفسهم وهم يتلون الكتاب أفلا يعقلون.

"Bana İsra ve Miraç yaptırıldığı gece, bir kısım insanların yanından geçtim. onların dudakları, ateşten makaslarla kesiliyordu. Dedim ki: Bunlar kimdir?" Dediler ki: "Bunlar, dünyadaki hatiplerdir. İnsanlara iyiliği emreder kendilerini ise unuturlardı. Halbuki onlar, kitabı okurlardı. Hiç bunu düşünmezler mi?[117]

Âyet-i kerimenin hitabettiği kimselerin, başkalarına yapmalarını emredip te kendileri için unuttukları iyilikten maksadın ne olduğu, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbasın bu âyeti şöyle izah ettiğini söylemiştir: "Ey Yahudiler, sizler, insanların, elinizde bulunan Tevratı ve onun beyan ettiği Peygamberliği yalanlamalarına karşı çıkıyorsunuz. Halbuki kendiniz onda bulunan, Peygamberimi tasdik etme ahdimi inkâr ediyor, bana verdiğiniz sözü bozuyorsunuz. Ve kitabımdan, bildiğiniz şeyleri inkâr ediyorsunuz."

Dehhak is Abdullah b. Abbasın, bu âyeti şöyle izah ettiğini söylemiştir. "Siz, insanlara, Muhammedin dinine girmelerini, namaz kılmalarını ve benzeri şeyleri emrediyor fakat kendinizi unutuyorsunuz"

Süddi, Katade ve İbn-i Cüreyc ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: " "Ey kitap ehli olanlar ve münafıklar, siz, insanlara, Allaha itaat etmelerini, ondan korkmalarını ve oruç tutup namaz kılmalarını emrediyor fakat kendiniz bunları yapmıyorsunuz."

Taberi diyor ki: "Bu görüşler, birbirlerine yakın görüşlerdir. Hepsi de âyetin hitabettiği insanların,Allahın razı olacağı şeyleri, diğerlerine emredip kendilerinin bunlara uymadıklarını ifade etmişlerdir.

Allah teala, bu âyette böyle davranan insanları kınamış ve bunun, kendi-

116 Saff suresi, 61/2

117 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 3, s. 120, 231, 239

lerine yakışmayacağını beyan etmiştir.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۜ وَاِنَّهَا لَكَبٖيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعٖينَۙ ﴿٤٥﴾

45- Sabırla ve namazla yardım isteyin. Şüphesiz ki namaz, Allaha boyun eğenlerden başkasına ağır gelir.

Sabırla ve namazla yardım isteyin. Bana verdiğiniz sözü tutabilmek ve bana itaat edebilmek için, hayasızlık ve kötülüklerden alıkoyn ve benim rızama yaklaştıran namazı kılarak yardım dileyin. Şüphesiz ki namaz, bana boyun eğip azabımdan korkan, vaad ve cezamı tasdik edenlerden başkasına ağır ve zor gelir.

* Âyet-i kerimede, insanlara, sabırla ve namazla, yardımlaşmaları emredilmektedir. Taberi, bu iki şeyle, neye karşı yardımlaşılacağı hususunda şunları zikretmiştir: "Allah tealanın gönderdiği kitaplarda, emirlerine uyulup yasaklarından kaçınılmasına dair, kullarından aldığı ahdi yerine getirme hususunda, bu iki şeyle yardımlaşılmasının emredildiği beyan edilmektedir."

"Sabır"ın asıl mânâsı, nefsi, sevdiği şeylerden alıkoymak ve heva ve hevesinden el çektirmektir. Bu bakımdan, felaketler karşısında kendisini frenleyene "Sabreden" denilmiş, Ramazan ayına da, yeme ve içmeye karşı sabredildiğinden dolayı "Sabır" ayı " denilmiştir. Bir kısım âlimler, buradaki "sabır" kelimesinden maksadın, oruç tutmak olduğunu ve bu âyet-i kerimenin "Oruç tutarak namaz kılarak sabredin" demek istediğini söylemişlerdir. Taberi ise, Allah tealanın, bu âyet-i kerimede insanları Allah'ın emir ve yasaklarından, nefislerine ağır gelenlere karşı sabretmelerini istediğini söylemiştir.

Burada, Allah'tan yardım dilerken yapılacak şeylerden özellikle namaz zikredilmektedir. Çünkü onda, Allah'ın kitabını okuma, dünya zevklerini terketme, âhireti ve orada Allahın insanlar için hazırlamış olduğu şeyleri hatırlatma vardır.

كان رسول الله ﷺ : اذا حزبه أمر صلى.

Resulullah (s.a.v.) herhangi bir sıkıntı ile karşılaştığında hemen namaz kılmaya başlardı."(118)Abdurrahman diyor ki: "Abdullah b. Abbas, bir yolculuk yaparken kendisine kardeşi Kussem'in ölüm heberi ulşatı. Abdullah b. Abbas, (إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) "Şüphesiz biz, Allah içiniz ve mutlaka ona dönece-

118 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 388

ğiz."(119) dedikten sonra yolun kenarına çekildi, devesini çöktürdü, iki reka namaz kıldı ve namazı uzattı. Bitirdikten sonra kalkıp bineğine doğru yürüdü ve **"Sabırla ve namazla yardım isteyin. Şüphesiz ki namaz, Allaha boyun eğenlerden başkasına ağır gelir."** âyetini okudu.

Ebul Âliye diyor ki: "Allahın razı olacağı şeyleri başarmak için sabır ve namazla yardımlaşın ve bilin ki bu ikisi de Allaha itaattendir."

İbn-i Cüreyc diyor ki: "Sabırla ve namazla yardımlaşın. Çünkü bunlar Allah'ın rahmetine kavuşturan iki yardımdır."

Âyette zikredilen **"Allaha boyun eğenler"** ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre, Allahın indirdiklerini tasdik edenler, Ebul Âliye ye göre"Allahtan korkanlar" Mücahide göre "Hakkıyla iman edenler"dir.

ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

46- Onlar, rablerine kavuşacaklarını ve tekrar ona döndürüleceklerini idrak edenlerdir.

O boyun eğenler, namazı gönül hoşluğu ile ve isteyerek kılanlar, Allah'a kavuşacaklarına kesin olarak inananlardır.

* Âyet-i kerimede geçen ve "İdrak ederler" diye izah edilen (يَظُنُّونَ) kelimesinin asıl mânâsı, "Zannederler" demektir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Nasıl olur da, Allah teala, namaz kendilerine ağır gelmeyen, itaatkar kulları, "Huzuruna çıkmayı zannederler" şeklinde sıfatlandırır? Zira " "zannetmek" şüphe taşıyan bir ifadedir. Allahın huzuruna çıkacağından şüphe eden kimse ise kâfirdir. "Buna cevaben denilir ki: "Araplar, bazan, kesin bilgiyi "Zan" ile ifade ederler. Bu âyetteki ifade de o kabildendir. Nitekim ebul Âliye, Mücahid, Süddi, İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyd, âyetteki "zan" kelimesinin,kesin bilgi ifade ettiğini söylemişlerdir. mücahid, Kur'anda geçen her zan keliesinin "Kesin bilgi" anlamına geldiğini söylemiştir. Nitekim şu âyetlerde de "Zan" kelimeleri zikredilmiş, bunlardan da "Kesinlik" kastedilmiştir. **"Günahkârlar ateşi görürler ve oraya düşeceklerini zannederler (anlarlar). Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar."** (120) **"O gün amel defteri sağından verilen, etrafındakilere şöyle der" İşte kitabım, alın okuyun. Ben, dünyadayken hesaba çekileceğimi zannediyordum. (Çok iyi biliyordum.)."**(121)

119 Bakara suresi, 2/156
120 Kehf suresi, 18/53
121 Hâkka suresi, 69/20

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾

47- Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zaman) âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

Ey İsrailoğulları, ey Yahudi topluluğu, ey Yakubun torunları, geçmişlerinize, ecdadınıza verdiğim nimetlerimi ve sizi bir zaman âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

* Allah teala, İsrailoğullarını, Firavunun zulmünden kurtarmış, denizi yarıp onları karşıya geçirmiş, çöllerde onlar için taşlardan sular fışkırtmış, gökten yemekler indirmiş, soylarından bir çok Peygamberler getirmiş ve böylece onları, kendi zamanlarında yaşayan insanlardan üstün kılınmıştır. Yoksa bu ifadede, onların, gelmiş geçmiş bütün insanlardan üstün oldukları kastedilmemektedir.

Resulullah (s.a.v.) İsrailoğullarının bütün âlemlerden üstün olmadıklarını, bu şerefe ancak ümmet-i Muhammedin nail olduğunu beyan eden bir hadis-i şerifinde buyuruyor ki:

قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ : يَقُولُ« إِنَّكُمْ وَفَّيْتُمْ سَبْعِينَ أُمَّةً. أَنْتُمْ خَيْرُهَا، وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللّهِ».

"Sizler, yetmiş ümmeti tamamlıyorsunuz. Sizler, Allah katında o ümmetlerin en hayırlısı ve en üstünüsünüz."(122)

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

122 İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 34, Hadis No: 4288/Ahmed b. Hanbel Müsned, c. 4, s. 447, c. 5, 5./Tirmizi, K. Tefsir el Kur'an, sure 3, bab: 9, Hadis No: 3001

48- Kimsenin kimseye bir fayda sağlayamayacağı, kimseden şefaat kabul olunmayacağı, kimseden karşılık alınmayacağı ve onların yardım görmeyeceği günden sakının.

* Âyet-i kerime, kıyamet gününün bazı özelliklerini şöylece beyan etmekterdir:

a- "O gün hiçbir kimse diğer bir kimseye fayda veremeyecek, kimse diğer bir kimsenin ihtiyacını göremeyecektir." Bir kimsenin diğer bir kimseye herhangi bir şey vermesi, ancak borucunu ödemesi şeklinde olacaktır. Zira, âhirette yargılanmanın konusu günah ve sevaptır. Nitekim hadisi Şerifte şöyle buyurulmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ : رَحِمَ اللّهُ عَبْداً كانَتْ لأخِيهِ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ فِى عِرْضٍ
أَوْ مَالٍ، فَجَاءَهُ فَاسْتَحَلّهُ قَبْلَ أَنْ يُؤْخَذَ ولَيْسَ ثَمَّ دِينارٌ وَلاَ دِرْهَمٌ، فَإِنْ كانَتْ
لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ حَمَّلُوهُ علَيْهِ مِنْ
سَيِّئَاتِهِمْ.

"Allah o kula merhamet etsin ki (Ne mutlu o kul'a ki) ırz veya mal hususunda başka bir din kardeşine haksızlık eder de, kendisinden bu hak alınmadan önce (kıyamette hesaplaşmaya bırakmadan) hak sahibiyle helallaşır. Çünkü orada ne dinar geçerlidir ne de dirhem. Haksızlık yapanın sevabı varsa, yapılan haksızlık kadarı alınıp haklıya verilir. Şayet sevabı yoksa hak sahibinin günahlarından alınarak haksıza yüklenir."(123)

b- "O gün Allah, hiçbir şefaatçinin şefaatini kabul etmeyecektir. Ancak, kendilerine şefaat etme izni verilenler hariç." Bu hususta Allah teala diğer bir âyette şöyle buyuruyor: **"O gün, rahman olan Allahın izin verdiği ve konuşmasına rıza gösterdiği kimseden başkasının şefaatı fayda vermeyecektir."**(124) **"Onun nezdinde, izin verdiğinden başka kimsenin şefaatı fayda vermez. Nihayet kalblerindeki korku giderilince, şefaat olunanlar, şefaat edenlere "rabbiniz ne buyurdu?" derler. Şefaat edecek olanlar da: "Hakkı söyledi, layık olanlara şefaat olunma izni verdi. O, her şeyden yü-**

---

123 Tirmizi, K. el-Kıyame, bab: 2, Hadis No: 2419
124 Tâhâ suresi, 20/109

cedir, her şeyden büyüktür" derler."(125)

Haklarında şefaatin kabul edilmeyeceği kişiler ise Allah'a tevbe etmeden önce kâfir olarak ölenlerdir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyuruyor:

لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ. فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ. وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ، مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لاَ يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئاً

"Her Peygamberin kabul edilen bir duası vardır. Her Peygamber bu duasında acele etmiştir. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat için sakladım. İnşallah ümmetimden, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmayarak ölene bu şefaatim erişecektir."(126)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

قَالَ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ قَدْ دَعَا بِهَا فَاسْتُجِيبَ فَجَعَلْتُ دَعْوَتِي شَفَعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

"Her Peygamberin kabul edilecek bir duası vardır. Onlar dualarını yapmışlar duaları kabul edilmiştir. Ben ise duamı âhirette ümmetime şefaat için sakladım."(127)

c- "O gün kimseden karşılık alınmayacaktı." Yani, orada kimseden fidye kabul edilmeyecektir. Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: **"Şüphesiz ki inkâr edip kâfir olarak ölenlerin hiçbirinden, yeryüzünü dolduracak kadar altın fidye verseler bile kabul olunmaycaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur."**(128)

d- "O gün onlar yardım da görmeyeceklerdir." O gün onlara hiçbir yardımcı yardım etmeyecektir. Artık orada taraf tutma yoktur. Aracılıklar sona

125 Sebe' suresi, 34/23

126 Müslim, K. el-İman, bab: 338, Hadis No: 199/Tirmizi, K. ed-Da'vât, bab: 131, Hadis No: 360/Müslim, K. el-İman bab: 334, Hadis No: 198

127 Buhari, K. ed-Da'vât, bab: 1/Müslim, K. el-İman, bab: 334, Hadis No: 198

128 Âl-i İmran suresi, 3/91

ermiştir. Yardımlaşmalar kalkmıştır. O gün hüküm vermek, katında şefaatçi ve yardımcıların fayda sağlayamayacakları, âdil ve Cebbar olan Allaha aittir. Evet, kıyamet gününde zalimlerin ne şefaatçisi vardır ne de bir yardımcısı.

Bu hususta şu âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "**Onları durdurun. Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.**" "**Ey müşrikler, size ne oldu ki birbirinizle yardımlaşmıyorsunuz? Hayır, onlar bugün teslim olmuşlardır.**"(129)

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ
وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

49- Hani bir zaman sizi, Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar, size azabın kötüsünü tattırıyorlardı. Oğullarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı sağ barıkıyorlardı. Bunda, rabbiniz tarafından sizin için büyük bir imtihan vardı.

Ey İsrailoğulları, sizi, Firavun ailesi ve yandaşlarının zulmünden kurtardığımızı hatırlayın. onlar, doğar doğmaz erkek çocuklarınızı kesiyor ve kız çocuklarınızı öldürmeyip sağ bırakıyorlardı. Sizi, içinde bulunduğunuz. Firavunun bu işkencelerinden kurtarmamızda sizin için bir nimet vardı.

* Taberi özetle diyor ki: "Firavunun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını kesme sebebi, rivayet edilen şu olaydır: Bir gün Firavun rüyasında, Kudüsten Mısıra doğru bir ateşin gelip Kıpti ırkından olanları yaktığını ve İsrailoğullarına dokunmadığını görmüştü. Bunun üzerine sihirbaz ve kâhinleri toplayıp onlardan bu rüyanın yorumunu sormuştu. Onlar da şu cevabı vermişlerdi: "İsrailoğullarından bir çocuk doğacak, sen onun eliyle mülkünü kaybedip helak olacaksın." İşte bundan sonra Firavun, İsrailoğullarının doğan her erkek çocuğunu öldürmeyi emretmişti.

Abrdullah b. Abbas diyor ki: "Bir zaman Firavun ve ileri gelenleri, Allahın, Hz. İbrahime, soyundan peygamberler ve Krallar göndereceğini vaadettiği hususunu görüştüler ve bu konuda şu karara vardılar. "Bir kısım insanları ellerinde usturalarla göndererek İsrailoğullarından yeni doğacak olan erkek çocukları keseceklerdi. "Bu kararı uyguladılar. Firavun ve taraftarları, İsrailoğullarının yaşlılarının ölerek, çocuklarının da kesilerek tükenmekte olduklarını görünce, Firavun onlara dedi ki: "İsrailoğulları neredeyse tükenecekler. Sizler, onların, sizin için yaptıkarı hizmetleri bizzat kendiniz yapmak zorunda kalacaksınız. Bunun için bir yıl, doğan erkek çocukların hepsini öldürün. Ertesi yıl sağ

129 Saffat suresi, 37/24-26

bırakın."

Hz. Musanın annesi, oğlu Harunu, işte çocukların sağ bırakıldığı bir yılda doğurdu. Musayı ise, çocukların kesildiği yılda doğurdu.

Ebul Âliye diyor ki: "Firavun, idaresindeki insanlara dört yüz ene hükmetti. Bir gün kâhinleri "Bu sene Mısırda, İsrailoğullarından bir erkek çocuk doğacak sen onun eliyle helak olacaksın." dediler. Bunun üzerine Firavun, Mısırın her bir tarafına ebe kadınlar gönderdi. Kadınlar çocuk doğurduğunda ebeler onu alıp Firavuna götürüyorlardı. Firavun, erkek çocukları öldürüyor, kız çocuklarını sağ bırakıyordu.

İbn-i Cüreyc, "kadınları sağ bırakıyordu" ifadesini, "Kadınları köleleştiriyordu" şeklinde izeh etmişse de, Taberi, bu izah şeklinin sahabi ve Tabiinin izahlarına ters düştüğünden kabul edilemeyeceğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "İmtihan" diye tercüme edilen (بَلَاءٌ) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Süddi, Mücahid ve İbn-i Cüreyc tarafından "Nimet" olarak izah edilmiştir. Aslında imtihan kelimesi hayır için de şer için de kullanıldığından burada hayır anlamına geldiği söylenmiştir. Buna göre âyetin sonunun izahı şöyledir: **"Allah'ın, sizi, Firavunun yaptığı azaptan kurtarması, sizin için büyük bir nimettir.**

"Firavun" lakabı,Mısıra hakim olan Âmâlika Krallarına verilen bir lakaptır. Allah tealanın, Hz. Musayı takibederken suda boğduğu Firavunun adı ise, Muhammed b. İshak'ın rivayetine göre, Velid b. Musab. b. Reyyan'dır. "Firavunun ailesi"nden maksat, onun dinini kabul eden, kavminden olan ve ona tabi olanlardır. Burada hitap aslında Firavunu görmeyen İsrailoğullarınadır. Allah teala onların atalarını Firavunun zulmünden kurtardığı için onların nesillerine, atalarına olan lütuflarını hatırlatmaktadır.

İbn-i İshak, Firavunun, İsrailoğullarına yaptığı kötülükler hakkında şunları söylemiştir. "Firavun, İsrailoğullaarını hizmetçiler olarak kullanıyordu. Onların sanatkârlarını çeşitli sanat dallarında işçi olarak çalıştırıyordu. Bazıları onun için ekin ekiyorlardı. Sanatı olmayanlardan ise cizye alıyordu.

Taberi diyor ki: "İsrailoğullarının erkek çocuklarını kesip kadınlarını sağ bırakan Firavunun emrini uygulayanlar onun memurlarıydı. Emri Firavunun vermesine rağmen iş onun memurlarına isnad edilmektedir. Bu da zorba idarecilerin emirlerine uyarak kötü işler yapanların sorumluluktan kurtulamayacaklarını göstermektedir.

وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

50- Yine bir zaman sizin için denizi yarıp sizi kurtarmıştık. Firavun ailesini suda boğmuştuk. Siz de bakıp duruyordunuz.

Ey İsrailoğulları, sizden, her torunun geçebileceği biryol olması için denizi yarıp on iki yol açtığımızda size olan nimetimi hatırlayın. Sizi helak olmaktan kurtarmış, Firavun ve yandaşlarını suda boğmuştuk. Siz de Firavunun boğulmasına, deniz dalgalarının, Firavun ailesini yutmasına bakıp duruyordunuz.

* "Firavun" Mısır hükümdarlarına verilen bir ünvan idi. Bu Firavunların, rivayete göre sonuncusu, yukarıdaki âyetin izahında anlatıldığı gibi bir rüya görmüş ve bunun üzerine de İsrailoğullarını yeni doğan bütün erkek çocuklarını boğazlatarak öldürtüyordu.

İsrailoğullarından, "İmran" adında bir şahsın da bir erkek çocuğu doğdu. Bu çocuk, büyüyüp ilerde Peygamber olacak olan Hz. Musa idi. Annesi, onun da öldürülmemesi için onu bir sandığın içine koyup Nil nehrine bıraktı. Firavunun karısı Âsiye, nehirde bu sandığı gördü ve onu nehirden çıkarttırdı. Sandığın içinde çok güzel bir çocuk bulunuyordu. Onun öldürülmesine mani oldu ve kendi sarayında alıkoymaya karar verdi.

O sırada Firavunun sarayında hizmetçi olan Musanın kızkardeşi, durumu takibediyordu. Çocuğun hiçbir kadını emmediğini görence, ona bakacak ve emzirecek bir kadın tavsiye edebileceğini söyledi. Teklifi kabul edildi. O da doğruca gidip durumu annesine haber verdi. Ve annesini, çocuğun bakıcısı olarak saraya getirdi.

Böylece Hz. Musa, öldürülmekten kurtulduğu gibi Firavunun sarayında ve kendi öz annesinin sütüyle ve bakımıyla büyüdü.

Hz. Musa, Allah tarafından Peygamber olarak seçildi. Firavuna ve Mısır halkına Allahın emirlerini tebliğ etti. Onlara bir çok mucizeler göstererek, Allahın emir ve yasaklarını kabul etmeleri için çok mücadele etti. Fakat Firavun iman etmedi.

Hz. Musa, Mısırda çok kötü bir muamele gören israiloğullarını alıp Ken'an iline gitmek için Firavundan defalarca izin istedi. Önceleri buna izin vermeyen Firavun, sonra razı oldu. Fakat Hz. Musa İsrailoğullarını alıp Mısırdan çıkarken, izin verdiğine pişman oldu. Ve onlar gittikten sonra arkalarından onları takibe başladı.

Hz. Musa ve İsrailoğulları, Kızıldenizin kenarına varmışlardı ki, geriden, Firavun ve ordusunun geldiğini gördüler. Heyecanlanıp korktular. Önde deniz arkada düşman bulunuyordu. İşte bu zor durumda Hz.Musa, kendisine Allah tarafından verilen bir mucize daha gösterdi. Kızıldenize âsâsıyla vurdu ve denizde, İsrailoğullarından on iki kabilenin geçeceği on iki yol açıldı. Deniz yarılmış yol olmuştu. İsrailoğulları, Hz. Musanın komutasında bu yollardan karşıya geçmeye başladılar.Firavun ve ordusu da yetişmiş bu açılan yollardan onları takibediyordu. Fakat Hz. Musa ve İsrailoğulları karşıya geçer geçmez, yarılıp; yol

olan deniz kapanarak Firavun ve ordusu sulara karıştı. Herkesin gözleri önünde Firavun ve ordusunun tamamı boğulup yok oldu.

İşte âyet-i kerime bu olaya işaret ediyor. Diğer âyetlerde de bu olay açıkça anlatılmaktadır. Bu âyetlerde şöyle buyuruluyor:

"Firavun ve adamları, güneş doğarken onların ardına düştüler." "İki topluluk yaklaşıp birbirini görünce, Musanın tarftarları "İşte yakalandık" dediler." "Musa" Hayır, şüphesiz rabbim benimledir. Bana mutlaka kurtuluş yolunu gösterecektir." dedi." Bunun üzerine biz Musaya" Âsânı denize vur" diye vahyettik. Bir anda deniz yarılıverdi. Her bir kısmı kocaman bir dağ gibiydi." "Geriden gelen Firavun ve adamlarını da oraya yaklaştırdık." "Musa ve beraberindekilerin hepsini sağ salim kurtardık." "Sonra diğerlerini de suda boğuverdik." "Şüphesiz ki bunda büyük bir ibret vardır. Fakat çokları yine de iman etmediler."[130]

Bakara suresinin, izahını yaptığımız bu âyeti, Allah tealanın, İsrailoğullarına nimetlerini hatırlatıyor. Hz. Musayı yalanlamaları yüzünden Firavun ve ailesinin başına gelen azabın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i yalanlamaları halinde onu yalanlayanların da başına gelebileceğine dikkatleri çekiyor.

Denizin nasıl yarıldığı hususunda Süddi diyor ki: "Musa denize varınca onu "Ebu Halid" diye adlandırdı Âsâsıyla ona vurdu. Deniz yarıldı. Her bir parçası büyük bir dağ gibiydi. İsrailoğulları, denizde açılan yollara daldı. Denizde her toruna bir yol olmak üzere on iki yol açılmıştı.

Taberi, Allah tealanın Firavunu suda ne şekilde boğduğu hakkında özetle şu rivayetleri zikretmektedir: Abdullah b. Şeddad diyor ki: "Bana anlatıldığına göre Firavun,ordusundaki alaca atlara ilaveten yetmiş bin yağız atla Musayı takibe çıkmıştı. Musa ise daha önce çıkıp denize varmıştı. Denizden geçeceği biryer yoktu. Arkadan Firavun ve ordusu göründü. Musanın arkadaşları onları görünce "Eyvah yakalandık" dediler. Musa ise "Hayır, hayır olmaz.Zira rabbim benimle beraberdir. O bana kurtuluş yolunu gösterecektir. O bana bunu vaadetti. O, vaadinden dönmez." dedi.

Abdullah b. Şeddad, başka bir rivayetinde şöyle demektedir: "Firavunun atı denize girmemekte diretince Cebrail bir kısrakla ona göründü. Cebrail denize daldı. Arkasından da Firavun daldı. Firavunun ordusu onları görüp kendileri de denize daldılar. Böylece Cebrail önden, Firavun ve ordusu da onun arkasından gidiyordu. En geride de İsrafil bulunuyor ve onları, Cebrail takibetmeye teşvik ediyordu. Deniz, Firavun ve ordusunun üzerine kapanmaya başlayınca Firavun, Allah'ın kudretini gördü, kendisinin âcizliğini anladı ve orada "İsrailoğullarının

130 Şuara suresi, 26/60-67

iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben Müslümanlardanım" dedi."(131)

Allah teala da buyurdu ki: "Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin ve fesat çıkaranlardandın."

İkrime ise, Firavunun denizde nasıl boğulduğu hakkında Abdullah b. Abbastan, şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Allah teala musaya: "**... Kullarımı geceleyin al götür. Mutlaka takibedileceksiniz." diye vahyettik.**"(132) buyurunca Musa, İsrailoğullarıyla birlikte geceleyin yola çıktı. Musa ile birlikte altı yüz bin kişi bulunuyordu. Firavun onları görünce şöyle dedi: "Bunlar, basit ve sayısı az bir topluluktur. Ne var ki bizi öfkelendiriyorlar. Biz ise gerçekten ihtiyatlı ve uyanık bir kitleyiz."(133)

Musa, İsrailoğullarıyla bilikte yürümeye devam etti. Denize doğru koştular. Dönüp geri baktılar bir de ne görsünler, Firavunun ordusunun havaya kaldırdığı toz ve gürültü ufku kaplamış. Bunun üzerine şöyle dediler: "Ey Musa, sen bize gelmeden önce de bize işkence edildi, geldikten sonra da. İşte önümüzde deniz arkamızda ise bizi ezen Firavun." "Musa da onlara:"... Umulur ki rabbiniz düşmanlarınızı yok eder de sizi yeryüzünde onların yerine geçirir. Sonra da ne yapacağınıza bakar." dedi."(134) Bunun üzerine Allah teala Musaya: "**Âsânı denize vur.**" diye vahyetti. Denize de "Musayı dinle ve sana vurduğunda ona itaat et." diye vahyetti. Bunun üzerine deniz heyecanlandı. Musanın, kendisine neresinden vuracağını bilemiyordu. Bu sırada Yûşâ, Musaya: "Sana ne emredildi." diye sordu. Musa da: "Denize vurmam emredildi." diye cevap verdi. Yûşâ: "O halde vur." dedi. Musa da denize âsâsıyla vurdu. Deniz yarıldı orada on iki yol açıldı. Her bir yol büyük bir dağ gibiydi. İsrailoğullarının on iki torunundan her biri bir yolu takibediyordu. İsrailoğulları yola girince birbirlerine şöyle dediler: "Diğer arkadaşlarımızı neden göremiyoruz?" Musaya da: "Arkadaşlarımız nerede onları niçin göremiyoruz?" diye sordular. Musa da: "Yürüyün. Onlar da sizin gibi bir yoldan yürüyorlar." dedi. Onlar: "Biz, arkadaşlarımızı görmedikçe rahat edemeyiz." dediler. Musa da: "Ey Allahım, sen bunların kötü huylarına karşı bana yardım et," dedi. Allah teala Musaya: "**Âsâna, denize şöyle yapmasını söyle.**" dedi. Musa da âsâsını, denizde açılan yolların sudan duvarlarına vurdu. Duvarlardan, İsrailoğullarının birbirlerini görecekleri pencereler açıldı. İsrailoğulları yürüyüp denizden çıktılar. Bunun üzerine Firavun ve ordusu, denize doğru hücuma geçti. Cebrailin, atı ile gelip teşvik etmesiyle Firavunu ve ordusunu denize çekti. Musanın kavmi, denizden tamamen çıktıktan

131 Yunus suresi, 10/90
132 Şuara suresi, 26/52
133 Şuara suresi, 26/54, 56
134 A'raf suresi, 7/129

sonra Firavun ve ordusu orada boğuldu.

Firavunun Musayı yakalamakta geç kalması hususunda Süddi diyor ki: "Kıptilerden çok kişi ölmüştü. Firavun ve adamları onları defnetmele meşguldüler. Bu sebeple gün doğuncaya kadar Musayı takibe çıkamamışlardı. İsrailoğullarının önünde Harun yürüyor arkalarından da Musa gidiyordu.

Taberi, Firavun ve Musanın denize dalmaları hususunda bu bilgilerin dışında başka rivayetler de zikretmektedir. Konuyu uzatmamak için bu rivayetler zikredilmemiştir.

وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسٰى اَرْبَع۪ينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِه۪ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾

51- Bir zaman da Musa ile kırk gece için vaadleşmiştik. Onun arkasından siz buzağıyı ilah edindiniz ve zalimler oldunuz.

Bir zaman da Tevratı Musaya indirmek için, onunla tam kırk gece için vaadleşmiştik. Musa, verdiği vaad için sizin yanınızdan ayrıldıktan sonra, buzağıyı ilah edinip ona taptınız. Ve bu davranışınızla zalimler oldunuz. Çünkü sizler, ibadeti, layık olmayan bir şeye yaptınız.

* İsrailoğullarının bu hallerini anlatan diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır:

"Musa, kavminden önce Tur dağına koşunca: "Seni, kavminden önce davranmaya sevkeden nedir ey Musa?" dedik."

"Musa: "İşte onlar peşimdeler. Razı olman için acele ettim ey rabbim, dedi."

"Allah: **"Şüphesiz ki biz senden sonra kavmini imtihan ettik. Samiri onları saptırdı." dedi."**

"Musa büyük bir öfke ve üzüntüyle kavmine döndü. "Ey kavmim, rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmadı mı? Aradan çok mu zaman geçti? Yoksa rabbinizin gazabına uğramayı mı istediniz de bana verdiğiniz sözden caydınız?" dedi."

"Şöyle cevap verdiler: "Biz, sana verdiğimiz sözden kendi irademizle caymadık. Fakat Mısırdan çıkarken, o kavmin mücavherlerinden yükler dolusu alıp götürmüştük. Biz onları ateşe attık. Samiri de yanındaki mücevherleri oraya attı."

"Nihayet Samiri onlara, içinden rüzgâr geçtikçe böğürür gibi ses çıkaran bir buzağı heykeli yaptı. Samiri ve taraftarları: "Sizin de ilahınız, Musanın da ilahı budur. Fakat Musa bunu unuttu." dediler."

"Onlar bu heykelin kendilerine sözle hiçbir mukabelede bulunmadığını, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermediğini görmüyorlar mıydı?"

"Doğrusu daha önce Harun onlara şöyle demişti: "Ey kavmim, siz bununla imtihan edildiniz. Muhakkak ki sizin rabbiniz, rahman olan Allahtır. Sapık yolu bırakıp bana uyun, emrime itaat edin."

"Kavmi: "Musa bize dönünceye kadar buna tapmaktan vaz geçmeyeceğiz." dediler."

"Musa dönünce: "Ey Harun, bunların saptıklarını gördüğünde bana uymana mani neydi? Emrime karşı mı geldin?" dedi."

"Harun: "Ey anamın oğlu sakalımı ve başımı tutma. Doğrusu ben, "İsrailoğuları arasında ayrılık çıkardın, sözümü dinlemedin." demenden korktum." dedi."

"Musa Samiriye: "Ey Samiri, ya senin yaptığın nedir?" dedi."

"Samiri: "Ben, İsrailoğullarının görmediklerini gördüm." Ben, elçinin izinden bir avuç toprak alıp onu, erimiş mücevherin içine attım. İşte böylece bunu bana nefsim hoş gösterdi." dedi."

"Musa Samiriye şöyle dedi: "Haydi git sen hayatın boyunca "Bana dokunmayın" diyeceksin. Âhirette de sana,kaçıp kurtulamayacağın, vaadedilmiş bir azap vardır. Tapıp durduğun ilahına şimdi ne yapacağız bir bak. Onu muhakkak yakacağız. Sonra onu denize savuracağız."

"Sizin ilahınız ancak, kendisinden baka hiçbir ilah olmayan Allahtır. Onun ilmi herşeyi çepeçevre kuşatmıştır."[135]

Âyette geçen ve "Vaadleşmiştik" diye tercüme edilen (وَاعَدْنَا) fiili, diğer bir kıraatta (وَعَدْنَا) şeklinde okunmuştur. Bu kıraata göre âyetin mânâsı: **"Hani bir zaman Musaya vaadetmiştik"** şeklindedir. Taberi her iki kıraatın da sahih olduğunu, iki kıraatın da mânâda önemli bir değişiklik yapmadığını söylemiştir.

Taberi, "Musa"isminin, Kıpti dilinde iki kelimeden meydana geldiğini bunların da "Su" anlamına gelen (مُو) "Mu" ve "Ağaç" anlamına gelen (سَا) "Sa" kelimeleri olduğunu söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Musaya "Su" ve "Ağaç" anlamına gelen bu iki kelime-

135 Tâhâ suresi, 20/83-98

nin ad olarak verilişinin sebebi, Hz.Musanın, Nil nehrinin kenarında ağaçlı bir yerde bulunup sandıktan çıkarılmasındandır. Bu sandığı, o sırada, Firavunun karısı Âsiyenin, nehir kenarında yıkanmakta olan cariyelerinin bulduğu rivayet edilmektedir.

Âyet-i kerimede, Allah teala ile Hz. Musanın kırk gün için vaadleştikleri zikredilmektedir. Ebul Âliye bu ifadeyi şöyle izah etmektedir: Bu kırk gün, Zilkade ayı ile Zilhicce ayının on günüdür. Hz. Musa, kardeşi Harunu, İsrailoğullarının başına Halife tayin ettikten sonra Tur dağına gidip orada rabbi ile kır kgün konuşmuştur. Allah teala, zebercedden yapılmış levhalar üzerine yazılı olan Tevratı Hz. Musaya vermiş Hz. Musa da orada kalemlerin sesini duymuş ve rabbiyle sessiz bir şekilde konuşmuştur.

İbn-i İshak diyor ki: "Allah teala, Firavunu ve kavmini helak edip Hz. Musayı ve kavmini kurtardıktan sonra, Hz. Musaya, kendisiyle görüşmek için kırk gün vaadetti. Musa, Harunu, İsrailoğullarının başına bıraktı ve ona: "Ben acele rabbime gidiyorum. Kavmimin başına benim yerime geç. Bozguncuların yoluna uyma." dedi. Musa, rabbinin huzuruna çıkmayı çok arzuladığından acele olarak çıkıp gitti. İsrailoğullarının başında Hz. Harun kaldı. Onun yanında Samiri de bulunuyordu. Harun, İsrailoğullarını Musanın peşinden götürüp ona kavuşmaya çalışıyordu.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Musanın arkasından siz buzağıyı ilah edindiniz." buyurulmaktadır. Taberi, İsrailoğullarının buzağıyı ilah edinmelerinin sebebi hakkında çeşitli rivayetler zikretmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

İkrime bu hususta Abdullah b. Abbastan şunları rivayet etmektedir. Firavun ve ordusu, Musayı ve İsrailoğullarını takibederken denize varınca Firavunun atı denize girmekte diretmiş, bunun üzerine Cebrail bir kısrakla gelerek Firavunun atının denize girmesine sebep olmuştur. Bu arada Samiri de Cebrailin atının ayağının izinden bir avuç toprak alıp saklamıştır. İsrailoğulları Mısırdan ayrılırken komşularının altın vb. süs eşyalarını bir merasim dolayısiyle emanet almışlardı. Bu emanetleri geri vermedikleri için kendilerini suçlu hissetmeye başlamışlardı. Hz. Musa, Allah teala ile konuşmaya gittiği zaman o süs eşyalarını ateşe attılar ki yansın tükensinler. Bu arada Samiri, Cebrailin atının izinden aldığı bir avuç toprağı, yanan o eşyanın içine attı. O eşyalar da, arkasından hava girip önünden çıktığında böğüren bir buzağı şeklini aldı. Samirinin teşviki ile İsrailoğulları bu buzağıya tapmaya başladılar. Hz. Harunun uyarılarını dinlemediler. İşte âyet-i kerime onların bu halini beyan etmektedir.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

52- Bu hareketinizden sonra, şükredesiniz diye sizi affettik.

Affımıza karşılık bize şükredesiniz diye, buzağıyı ilah edinmenizden sonra sizi affettik, ceza vermedik.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾

53- Yine bir zaman, hidayete eresiniz diye, Musaya kitabı ve hak ile bâtılı ayıranı vermiştik.

Doğru yolu bulup hakka uyasınız diye, Musaya Tevratı verdiğimiz zamanı hatırlayın. Ona, hak ile bâtılı ayıran bir kitap vermiştik.

* Taberi diyor ki: Âyette ifade edilen "Hak ile bâtılı ayıran şey" Tevrattır. Tevratın Hz. Musaya verildiği zikredildikten sonra onun en belirgin sıfatı olan "Hak ile bâtılı ayırma " sıfatı da zikredilmiştir.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا
إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ
إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

54- Bir zaman Musa kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, buzağıyı ilah edinmekle şüphesiz kendinize zulmettiniz. O halde yaratanınıza tevbe edin ve birbirinizi öldürün. Yaratanınız katında bu, sizin için daha hayırlıdır. Allah, tevbenizi kabul etmiştir. Çünkü o, tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olandır.

[Yine hatırlayın o zamanı ki, Musa, İsrailoğullarına: "Ey kavmim, sizler buzağıyı ilah edinmekle kendinize zulmettiniz." demişti. Bu günahlardan, sizi yaratana tevbe edin. Bir kısmınız diğer bir kısmınızı, yani, buzağıya tapmayanlar tapanları öldürsün. Allahın emrine uyarak birbirinizi öldürmeniz, yaratanınız katında sizin için daha hayırlıdır. Çünkü sizler bu sebeple Allahın, âhiretteki azabından kurtulmuş olursunuz. Allah sizi bağışlayarak ve suçlarınızı cezalandırmayarak tevbenizi kabul etmiştir. Çünkü o, kendisine yönelenlerin tevbesini kabul eden ve kullarına merhametli davranandır.]

* Hz. Musa, buzağıya tapmayanlara, ona tapanları öldürmelerini emretti. Onlar da öldürmeye başladılar. Ölenlerin sayısı yetmiş bin'e ulaştı. Bunun üzerine Hz. Musa ağlamaya başladı. Allah teala da onların tevbelerini kabil etti.

Âyet-i kerimede geçen ve "birbirinizi öldürün" diye tercüme edilen (فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ) ifadesi, Ebul Âliye, Ebu Abdurrahman, Said b. Cübeyr, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Süddi, Zühri, Katade, Ubeyd b. Umeyr, İbn-i İshak ve İbn-i Zeyd tarafından bu şekilde izah edilmiştir.

İsrailoğullarının, buzağıya taparak dinden çıkmalarının cezası olarak birbirlerini öldürmeleri emredildiği söylenmiştir.

Taberi, adı geçen bu müfessirlerden özetle şunları nakletmektedir: İkrime, Abdullah b. Abbasın bu âyetin izahında şunları söylediğini rivayet etmiştir: Musa, kavmine, rabbinin, birbirlerini öldürmelerine dair emrini bildirmiştir. Bunun üzerine buzağıya tapanlar saklanmışlar ve bulundukları yerlerde oturup kalmışlardır. Buzağıya tapmayanlar ise hançerleri ellerine alıp diğerlerini öldürmek istemişlerdir. Tam o sırada kendilerini şiddetli bir karanlık kaplamış onlar da karanlıkta birbirlerini öldürmeye girişmişlerdir. Karanlık kalktığında yetmiş bin kişinin öldüğü görülmüştür. Bu olay, öldüren için de, öldürülen için de bir tevbe idi.

Said b. Cübeyr ve Mücahid ise şöyle demişlerdir: "İnsanlar birbirlerine karşı hançerleri çekmişler ve birbirlerini öldürüyorlardı. Akrabası olsun olmasın kimse kimseye acımıyordu. Nihayet Hz. Musa elbisesini ters çevirdi. Bunun üzerine ellerinde bulunan hançerleri bıraktılar. Yetmiş bin kişinin öldüğü görüldü. Allah teala Hz. Musaya: **"Bu kadarıyla yetindim"** diye vahyetti.

Süddi bu olayı izah ederken şu âyetleri okumuş ve izahlarda bulunmuştur: "Musa, büyük bir öfke ve üzüntüyle kavmine döndü "Ey kavmim, rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmadı mı, aradan çok mu geçti, Yoksa rabbinizin gazabına uğramayı mı istediniz de bana verdiğiniz sözden caydınız?" dedi." "Şöyle cevap verdiler: "Biz, sana verdiğimiz sözden kendi irademizle caymadık. Fakat Mısırdan çıkarken, o kavmin mücevherlerinden yükler dolusu alıp götürmüştük. Biz onları ateşe attık. Samiri de yanındaki mücevherleri ortaya attı."[136]

Hz. Musa gelip bu durumu görünce elinde bulunan Levhaları yere attı ve kardeşi Harunun başından tutarak kendine doğru çekti. Harun ise ona: "... Ey anamın oğlu, sakalımı ve başımı tutma. Doğrusu ben, "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, sözümü dinlemedin" demenden korktum." dedi."[137] Bunun üzerine Hz. Musa Harunu bırakıp Samiriye yöneldi. Ona: "Ey Samiri, ya senin

---

136 Tâhâ suresi, 20/86, 87
137 Tâhâ suresi, 20/94

yaptığın nedir?" dedi." "Samiri: "Ben, İsrailoğullarının görmediklerini gördüm. Ben, elçinin izinden bir avuç toprak alıp onu erimiş mücevharatın içine attım. İşte böyle,bunu bana nefsim hoş gösterdi." dedi." "Musa Samiriye şöyle dedi: "Haydi git, sen, hayatın boyunca "Bana dokunmayın" diyeceksin. Âhirette de sana, kaçıp kurtulamayacağın, vadedilmiş bir azap vardır. Tapıp durduğn ilahına şimdi ne yapacağız bir bak. Onu muhakkak yakacağız. Sonra onu denize savuracağız."[138] Sonra Musa tutup o buzağıyı parçaladı, yaktı ve denize savurdu. Sonra onlara: "Bu sudan için." dedi. Onlar da içtiler Buzağıyı çok sevenlerin bıyıklarında altın kalıntıları görüldü. İşte Allah teala bunlar hakkında:" ... İnkârlaından dolayı buzağı kendilerine içirildi."[139] buyurdu. Musa geri döndüğünde, pişman olan İsrailoğulları, kendi kendilerine şöyle demişlerdi: "Yemin olsun ki eğer rabbimiz bize merhamet etmez ve bizim günahlarımızı bağışlamazsa şüphesiz ki bizler hüsrana uğrayanlardan oluruz."

Allah teala, İsrailoğullarının tevbesini kabul etmedi. Ancak buzağıya taparak mürted olanlarla, buzağıya tapmadıkları halde tapanlara mani olmayanların savaşmaları halinde tevbelerini kabul edeceğini beyan etti. Bunun üzerine Hz. Musa onlara: "Ey kavmim, buzağıyı ilah edinmekle şüphesiz kendinize zulmettiniz. O halde yaratanınıza tevbe edin ve birbirinizi öldürün." dedi. Onlar da iki saf yaptılar, kılıçlarla savaştılar. Buzağıya tapanlar da tapmayanlar da kılıçlarla savaşıyorlardı. Her iki taraftan ölenler de şehit sayılıyordu. Öldürülenler çoğaldı. Neredeyse İsrailoğulları yok olacaktı. Öyleki onlardan yetmiş bin kişi öldürülmüştü. Nihayet Musa ve Harun: "Rabbimiz, sen İsrailoğullarını helak ettin. Rabbimiz, geri kalanlarını bırak." diye dua ettiler. Allah da onlara, silahlarını bırakmalarını emretti ve tevbelerini kabul etti.

Mücahid diyor ki: "İsrailoğulları bu hadisede babalarını ve oğullarını bile öldürüyorlardı. İşte Allah teala onların tevbelerini böyle kabul etmişti."

Buna benzer rivayetler, Ebul Âliye, Zühri, Katade, Ubeyd b. Umeyr, İbn-i İshak ve İbn-i Zeyd'den de nakledilmiştir.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ
الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾

138 Tâhâ suresi, 20/95-97
139 Bakara suresi, 2/93

55- Hani: "Ey Musa, biz, Allahı açıkça görmedikçe sana asla iman etmeyeceğiz." demiştiniz de gözünüz göre göre sizi bir çığlık yakalayıvermişti.

[Ey İsrailoğulları, hani siz Musaya: "Biz, Allahı, apaçık görüp gözlerimizle ona bakmadıkça seni tasdik edip bize getirdiğini kabul etmeyiz." demiştiniz. Bu sebeple sizi, bir çığlıkla helak etmiştik. Sizi helak eden bu çığılğı bizzat gözlerinizle görüyor, onu müşahade ediyordunuz.]

* Allah teala, bu ve bundan önceki âyetlerle, Resulullahın hicret ettiği Medinenin çevresinde bulunan ve Resulullahın hak Peygamber olduğuna inanmayan Yahudileri kınamakta, onların, Resulullaha yaptıklarının, atalarının Hz. Musaya yaptıklarına benzediğini bildirmektedir. Öyle ki, ataları, Allah tealanın çeşitli nimetlerine erişmelerine ve onun Peygamberinin doğru olduğunu gösteren mucizelerini bizzat gözleriyle görmelerine rağmen yine de teslim olmamışlar, kendilerini dinden çıkaran çeşitli davranış ve tekliflerde bulunmuşlardır. Bazan Hz. Musadan, Allahın dışında kendileri için ilahlar tayin etmesini istemişler, bazan, Allahı bırakıp buzağıya tapmışlar, bazan, "Biz, Allahı bizzat gözlerimizle görmedikçe sana inanmayız." demişler, savaşa davet edildiklerinde Hz. Musaya: "Git, sen ve rabbin savaşın. Bizler burada oturacağız." demişler, "Kutsal şehirin kapısından secde ederek girin ve (حِطَّةٌ) "Affet" deyin ki kusurlarınızı bağışlayalım." denilmiş, onlar ise sözü tersine çevirerek (حِنْطَةٌ فِى شَعِيرَةٍ) "Kutsal hamur içinde buğday" şeklinde söylemişler ve o şehire, kıçları üzerinde sürünerek girmişlerdir. Bu gibi davranışlarıyla Hz. Musaya çok eziyet etmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'e inanmayan Yahudiler de bunlar gibi, Allahın Peygamberini üzecek şeyler yapmaktadırlar.

[Âyette zikredilen "Çığlık"tan maksat, Rebi' b. Enes'e göre "Bir gürültü", Süddiye göre "Bir ateş", İbn-i İshak'a göre ise "Bir sarsıntı"dır. Aslında "Çığlık" diye tercüme edilen (صَاعِقَةٌ) insanın gördüğü veya yakalandığı, dehşetinden dolayı aklının gittiği veya bazı duyu organlarını kaybettiği yahut helak olduğu her şey'e denir. Bu şey, ses de olabilir ateş de, deprem de olabilir sarsıntı da.]

[Hz. Musa'ya: "Biz, Allahı açıkça görmedikçe sana iman etmeyiz" diyenler, Hz. Musanın, buzağıya tapmalarından dolayı özür dilemeleri için İsrailoğulları arasından seçip Tur dağına götürdüğü yetmiş kişidir. Bunlar, Tur dağına vardıklarında Hz. Musa onları biraz geride bırakmış, kendisi, Allah teala ile konuşmak üzere dağın tepesine çıkmış. O sırada dağın tepesini bir duman kaplamış, Allah tealanın, Hz. Musa ile konuşmasını duyan bu yetmiş kişi bu sefer de: "Biz, Allahı açıkça görmedikçe iman etmeyiz." demeye başlamışlardı. İşte onların bu, hadlerini aşan talepleri sonunda kendilerini şiddetli bir sarsıntı yakalamış ve hepsi birden ölmüşlerdi.]

Taberi diyor ki: "İsrailoğullarının Hz. Musaya: "Biz, Allahı açıkça gör-

medikçe sana asla iman etmeyeceğiz." demelerinin sebebi olarak İbn-i İshak, Süddi, Reb'i' b. Enes, İbn-i Zeyd ve Katadeden nakledilen bu gibi rivayetlerin sıhhatı hakkında kesin bir delil bulunmamaktadır. Nakledilenlerin belki bir kısmı doğru olabilir. Bununla birlikte İsrailoğullarının, Hz. Musaya böyle bir teklifte bulunmalarının asıl sebebini ancak Allah tealanın bildiğini söylemek daha isabetli olacaktır. Allah tealanın bu âyette İsrailoğullarını, Hz. Muhammedi kabul etmelerinden dolayı kınadığı muhakkaktır.

Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: **"Musa, tayin ettiğimiz o vakit için kavminden yetmiş kişi seçti. Onları kuvvetli bir sarsıntı yakalayınca Musa şöyle dedi: "Ey Rabbim, eğer dileseydin bunları ve beni daha önce helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? Bu olanlar ancak senin bir imtihanındır. Sen bu imtihanla dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirirsin. Sen bizim velimizsin. Artık bizi bağışla, bize merhamet et. Sen, bağışlayanların en hayırlısısın."**(140)

Hz. Musanın bu dua ve taleplerinden sonra Allah teala, helak oan bu yetmiş kişiyi tevbe eder ve şükrederler diye tekrar diriltmiştir. Bundan sonra gelen âyet-i kerime bu hususa işaret etmektedir.

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

56- Sonra şükredesiniz diye, ölmüşken size tekrar hayat verdik.

Sizi çığlıkla öldürdükten sonra, size olan nimetimize karşılık şükredesiniz diye sizi yeniden dirilttik.

* Bundan sonra Allah teala, İsrailoğullarına, şükretme vazifelerini hatırlatarak onlara vermiş olduğu nimetleri saymaya başlamış ve şöyle buyurmuştur:

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

57- Bulutları üzerinize gölgelik yaptık. Size, kudret helvası ve bıldırcın indirdik "Size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin." dedik.

---

140 A'raf suresi, 7/155

onlar bize zulmetmediler fakat kendi kendilerine zulmediyorlardı.

Ey İsrailoğulları, Tih sahrasında bulunduğunuz sırada bulutları üzerinize gölgelik yaptık. Orada size bir lütuf olarak, ağacın üzerine inen, baldan daha tatlı ve güzel olan kudret hevası ve bıldırcın indirdik" Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin leziz ve temiz olanlarından yeyin" dedik. Fakat siz bu nimetlere karşı nankörlük ettiniz. Emrimize isyan ettiniz. Ancak, bizim emrimize isyan etmekle bize zulmetmediniz. İsyanlarınızla azabı hak ettiğiniz için kendi kendinize zulmettiniz.

* Âyet-i kerimede zikredilen ve "Bulutlar" diye tercüme edilen (غَمَام) kelimesi aslında gökyüzünü bürüyen her şeye denir. Bu şey bulut ta olabilir duman da, olabilir başka bir şey de. Mücahid, âyet-i kerimede zikredilen ve İsrailoğullarının üzerine gönderildiği beyan edilen (غَمَام) ın, bildiğmiz bulut olmadığını söylemiş Abdullah b. Abbas da bu bulutun normal bulutlardan daha soğuk ve daha güzel bir bulut olduğunu ve kıyamet gününde Allahın emrinin içinde geleceği ve Bedir savaşında meleklerin içinde geldiği bulut olduğunu söylemiş ve İsrailoğullarının Tih çölünde bu özel bulutla gölgelendiklerini beyan etmiştir.

Taberi diyor ki: Âyette zikredilen (غَمَام) kelimesi, göğü kaplayan herhangi bir şey olarak izah edildiği takdirde, İsrailoğullarını gölgelendiren (غَمَام) ın da bulut vb. herhangi bir şey olması mümkündür. Allah teala buna: **"Göğü kaplayıp örten"** mânâsına gelen (غَمَام) ismini vermiştir. Buna "Bulut" mânâsına gelen (سَحَاب) ismini vermesi uygun düşmezdi. Zira, o takdirde o kaplayanın, buluttan başka bir şey olduğunu söylemek mümkün olmazdı.

Âyette zikredilen ve "Kudret helvası" diye tercüme edilen (الْمَنّ) kelimesi, Mücahide göre bazı meyve ağaçlarının gövdesinden akan ve bal'a benzeyen bir maddedir. Katadeye göre kar gibi beyaz olan bir maddedir. Rebi' b. Enes'e göre bal gibi bir içecektir. İbn-i Zeyd ve Âmir'e göre bal'dır. Vehb'e göre zerrecikler ve un'lar gibi ufanmış ekmeklerdir. Süddi'ye göre bu, Turrencebin ağacı üzerine inen bir nimet. Abdullah b. Abbas ve Âmir'e göre, ağaçların üzerine gökten düşen ve yenilen bir maddeddir. Bazılarına göre ise bal gibi tatlı olan Sümam ve Uşer bitkilerinin üzerine düşen bir maddedir. Peygamber efendimiz ir hadis-i şerifinde:

قَالَ: الْكَمْأَةُ مِنَ الْمَنِّ وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ.

"Mantar (الْمَنّ) den yani kudret helvasındandır. Suyu da göz için şifadır."[141] buyurmuştur.

141 Tirmizi, K. et-Tıb, bab: 22, Hadis No: 2066, 2068

"Bıldırcın kuşu" diye tercüme edilen (السَّلْوَى) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Âmir tarafından bu şekilde izah edilmiş, Süddi ve Rebi' b. Enes tarafından "Bıldırcından daha büyük bir kuş" şeklinde, Vehb tarafından "Güvercin gibi semiz bir kuş" şeklinde, Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbas tarafından "Bıldırcın'a benzeyen bir kuş" şeklinde izah edilmiş, Katade de bu kuş'u, güneyden esen rüzgârların getirdiğini söylemiştir.

[Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Allah tealanın, bu kavmi bulutlarla gölgelendirmesinin ve bunlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirmesinin sebebi nedir?" Cevaben denir ki: "Bu hususta çeşitli rivayetler vardır:

Taberi bu hususta özetle şunları zikretmektedir: Süddi diyor ki "Allah teala Hz. Musanın kavminin tevbelerini kabul ettikten ve Musanın seçtiği yetmiş kişiyi öldürüp tekrar dirilttikten sonra İsrailoğullarına, Kudüs'e gitmelerini emretmiştir. Onlar oraya yaklaşınca Musa onlardan on iki önder seçip orada bulunan zorba kavme gönderdi. Bu gidenlerle o kavim arasında cereyan eden olayları Allah teala bizlere haber vermiştir. Kavmi Musaya: "Ey Musa, onlar orada oldukça biz oraya ebediyyen girmeyiz. Sen ve rabbin gidin savaşın biz burada oturacağız." dediler."[142] Bunun üzerine Musa hiddetlendi ve onlara beddua etti ve şöyle dedi: "Ey rabbim, ben, kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Sen, bizimle bu fasık kavmin arasını ayır."[143] Hz. Musanın bu duası, aceleye getirdiği bir duadır. Bu duanın üzerine Allah teala şöyle buyurdu: "Kırk sene o mukaddes yer onlara haram kılınmıştır. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır.[144] Allah teala, İsrailoğullarını çölde dolaşmaya mecbur edince Hz. Musa, yaptığı duadan dolayı pişman oldu. Kavminden, kendisiyle beraber olan ve kendisine itaat eden insanların yanına vardı. Onlar ona: "Ey Musa, bize ne yaptın?" dediler.Allah teala, Hz. Musanın bu pişmanlığı üzerine ona şunu vahyetti: **"O fâsık kavim için üzülme."**[145] Bunun üzerine Hz. Musanın üzüntüsü gitti. Yine kavmi ona: "Ey Musa, biz burada suyu nerede bulacağız?" yemek nerede? dediler. Allah teala da onlara, Turrencebin ağacın üzerine indirdiği kudret helvasını, bıldırcın'a benzeyen Selva'yı gönderdi. İsrailoğullarından herhangi birisi gelip kuş'a bakıyordu. Eğer semiz ise onu kesiyor yoksa bırakıyordu. O zayıf kuş da semizleştikten sonra geliyordu. İsrailoğulları: "Yemek olarak bu var. Fakat içecek nerede?" dediler, Musa, âsâsıyla taş'a vurdu. Taştan on iki pınar fışkırdı. On iki toruna ayrılan her bir torun, bunlardan birinden su içmeye başladı. İsrailoğulları: "Yemek ve su olarak bunlar var. Fakat gölgelik hani?" dediler. Bunun üzerine onlar, bulutlarla gölgelendirildiler. İsrailoğulları

142 Maide suresi, 5/24
143 Maide suresi, 5/25
144 Maide suresi, 5/26
145 Maide suresi, 5/26

tekrar: "Bu, gölgelik. Ya giyecek elbise nerede?" dediler. Allah teala da onların elbiselerini hiç eskimeyecek bir şekle getirdi. Boyları büyüdükçe elbiseleri de büyüyordu. Allah teala şu âyetlerde bu hususları beyan etmektedir: "Bulutları üzerinize gölgelik yaptık. Size kudret hevası ve bıldırcın indirdik. "Size rızık olarak verdiklerimizin temizleriinden yeyin." dedik. Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi kendilerine zulmediyorlardı." "Bir zaman Musa, kavmi için su aramıştı. Biz de ona "Âsâsı taşa vur." dedik. Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırdı. Her cemaat su içeceği yeri bildi (ve dedik ki) "Allahın rızkından yeyin için, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fitne çıkarmayın."[146]

Rebi' b. Enes diyor ki: "İsrailoğulları Tih çölünde beş veya altı fersahlık bir alanda şaşkın bir vaziyette dönüp duruyorlardı. Sabahtan akşama kadar dolaşıp aynı noktaya geliyorlardı. Kırk yıl bu şekilde devam ettiler. İşte burada onlara kudret helvası ve bıldırcın kuşu gönderiliyor, elbiseleri de eskimiyordu. Yanlarında, Tur dağından alıp götürdükleri bir taş bulunuyordu. Konakladıkları yerde Hz. Musa, âsâsıyla o taşa vuruyor ve ondan on iki pınar fışkırıyordu."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Onların çölde giydikleri elbise ne eskiyor ne de kirleniyordu."

İbn-i Cüreyc diyor ki: "Onların, kudret helvası ve bıldırcın etinden, bir günlük yiyeceklerinden fazla almaları halinde bu yiyecekler bozuluyordu. Ancak Cumartesi gününün yiyeceğini Cuma gününden alıyorlardı. O günün yiyeceği bozulmuyordu.]

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا
الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

58- O vakit onlara şöyle demiştik: "Şu şehre girin ve oranın mahsullerinden dilediğiniz gibi bol bol yeyin.Kapıdan secde ederek girin ve "Affet" deyin ki kusurlarınızı bağşlayalım. İyilikte bulunanlara daha fazlasını vereceğiz.

[O vakit onlara şöyle demiştik: "beytül Makdise yani Kudüse girin. Orada bulunan mahsullerden afiyetle, rahatlıkla ve hesapsız olarak yeyin. Kudüs şehrinin kapısından, Allah'a şükür secdesi ederek girin ve "Ey rabbimiz, günahlarımızı affet" deyin ki günahlarınızı örtelim ve onların yükünü üzerinizden atalım.

146 Bakara suresi, 2/57, 60

İçinizden, iyilikte bulunanların iyiliklerini artıracağız.

* Âyet-i kerimede zikredilen şehirden maksat, Katade, Süddi ve Rebi' b. Enes'e göre Kudüs, İbn-i Zeyd'e göre ise Kudüsün yakınında bulunan Eriha kasabasıdır. Adı geçen kapıdan maksat ise, Kudüste "Hıtta kapısı" diye adlandırılan kapıdır.

Abdullah b.Abbas "Secde ederek girin" ifadesini "Rüku ederek girin" şeklinde izah etmiştir. Zira rüku da secde de eğilmeyi gerektirdiğinden boyun eğerek girmelerine "Rüku ederek girin" deme yerine "Secde ederek girin" denmiştir.

Burada "Affet" diye tercüme edilen (حِطَّةٌ) kelimesinin mânâsı Hasan-ı Basri, Katade, İbn-i Zeyd, Rebi' b. Enes ve Ata'ya göre "Günahlarımızı düşür" demektir. İkrimeye göre ise (لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ) Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur" demektir. Abdullah b. Abbas'a göre ise "Allah'ım senden af dileriz deyin" demektir. Veya "Bu iş size söylendiği gibi haktır deyin" anlamına gelmektedir.

Âyette zikredilen ve "Bağışlayalım" diye tercüme edilen (نَغْفِرْ) kelimesi (غَفَرَ) kökünden gelmektedir. Asıl anlamı ise bir şeyi kapatmak ve örtmektir. Baş'a giyilen "Miğfer" e bu adın verilmesi, başı kapatmasındandır.

Allah telaa, bundan sonra glene âyette, İsrailoğullarına olan büyük lütfunu ve onlara gösterdiği birçok mucizelere rağmen onların büyük bir cehalet içinde olduklarını, rablerine itaatta gerekeni yapmadıklarını, Peygamberleriyle alay edip onlara karşı çıktıklarını beyan ediyor ve onları kınıyor. Böylece onların soyundan gelen ve bu âyetteki ifadelere muhatap olan torunlarını da, Resulullah'a iman etmemeleri yüzünden kınamış oluyor. O hallerinden vazgeçmemeleri halinde de atalarının durumuna düşeceklerini beyan ediyor.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا

رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

59- Fakat zalimler, kendilerine söylenen sözü değiştirip başka şekle koydular. Biz de, fâsık olmaları sebebiyle üzerlerine gökten azap indirdik.

Fakat zalimler, kendilerine söylenen bu sözü değiştirdiler, başka bir şekle soktular. Yani o kelimeyi başka bir kelime ile değiştirdiler. Biz de, emrimize aykırı hareket etmeleri üzerine, işledikleri günahlar ve itaattan ayrılmaları sebebiyle, gökten, Taun ve diğer hastalıklar gibi azap indirdik.

* Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.) Rasulullah'ın şöyle buyurduğnu rivayet

etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : فِي قَوْلِهِ: (ٱدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّداً) قَالَ دَخَلُوا مُتَزَحِّفِينَ عَلَى أَوْرَاكِهِمْ، وَبِهَذَا الإِسْنَادِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ (فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلاً غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ) قَالَ: قَالُوا حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ.

"İsrailoğullarına, "Kapıdan secde ederek girin" dendiğinde onlar, kıçları üzerine sürünerek içeri girdiler. Zalimler kendilerine söylenen sözü değiştirip başka şekle koydular. Onlar, (حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ) diyorlardı."(147)
Diğer bir rivayette

(حِطَّةٌ حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ.) diyorlardı."(148)

İbn-i Abbas da diyor ki: "Secde ederek girmeleri emredilen kapıdan, kıçları üzerine gerisin geri sürünerek girdiler. Bu sırada bir işaret olmak üzere (حِنْطَة) diyorlardı. Bunlar "Hıtta" kelimesi yerine Hınta fi şa'rah" diğer bir rivayette de "Habbe Fi Şa'rah" diyorlardı. Bu sözlerinin ne mânâya geldiği bilinmiyordu. Bir kısım âlimler: "Bu anlamsız sözleri söyleyerek, Allah'ın kendilerinden af dilemeleri isteğini reddettiklerini ve bunun üzerine, Allah'ın, kendilerini cezalandırarak yetmiş bin kişinin Taun hastalığından öldüğünü" söylemişlerdir.(149)

Diğer bir kısım âlimler ise bu sözün "Kızıl buğday" demek olduğunu, İsrailoğulları bunu söyleyerek, Allah'ın kendilerine emrettiğine karşı çıkma amacı taşıdıklarını ve bu şekilde alaycı bir davranışta bulunmalarından dolayı cezalandırıldıklarını söylemişlerdir.

Âyette, İsrailoğullarının uğratıldığı azap, mutlak olarak zikredilmiştir. Bu azap Taun hastalığı da olabilir başka bir şey de. Bunun Taun hastalığı olduğuna dair kesin bir delil yoktur. Ancak İbn-i Zeyd'in bunu Taun olarak yorumlaması akla daha yatkın görünmektedir. Zira Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde Taun hakkında şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki bu, sizden önceki bazı ümmetlerin uğratıldığı bir azaptır."(150)

وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ

147 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, Hadis No: 2956
148 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 5
149 Bkz. Umdetül Kârî, c. 15, s. 300/Kurtubi c.1, s. 410, 411/Ruhul Meani c1, s. 266
150 Bkz. Buhari, K. el-Enbiya, bab: 54

اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ
وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

60- Bir zaman Musa kavmi için su aramıştı. Biz de ona: "Âsânı taşa vur." dedik. Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırdı. Her cemaat su içeceği yeri bildi. (Ve dedik ki): Allah'ın rızkından yeyin, için, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fitne çıkarmayın.

Musa Tih çölünde iken, kavmi olan İsrailoğulları için su istedi. Biz de ona: "Âsânı taşa vur." dedik. O da vurdu. Bunun üzerine on ikiye ayrılan herbir torun cemaatına, taştan fışkıran bir göze meydana geldi. Herbiri kendine mahsus olan gözeden içiyordu. Başkaları oradan içmiyordu.

* Allah teala diğer yaratıklar için suyu dağlardan ve benzeri yerlerden çıkardığı halde çöldeki İsrailoğulları için taşı yararak çıkarmış ve onlara şöyle buyurmuştu: "**Allah'ın rızkı olan kudret helvası ve bıldırcın etinden yeyin, azamet ve ikram sahibi olan Allah'ın kudretiyle sizin için taştan fıkşkırtmış olduğu soğuk ve tatlı sudan için. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak fitne çıkarmayın.**" dedik."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Hz. Musa'nın, kavmi için su istemesi Tih çölünde olmuştur. Allah teala İsrailoğullarını bu çölde bulutlarla gölgelendirmiş, onlara gökten kudret hevası ve bıldırcın eti göndermiş, elbiselerini eskimez ve kirlenmez elbiseler kılmıştı. Bunlara dört köşeli bir de taş vermişti. Onlar susadıklarında su isteyince Allah teala Hz. Musaya emretti o da âsâsını taşa vurdu. Taşın her kenarından üç pınar fışkırdı. Bu pınarlardan herbiri on iki torundan birine aitti. Onlar nereye varıp konaklarlarsa o taşı orada buluyorlardı.

İbn-i Zeyd ise bu taşın, koyun kellesine benzeyen bir taş olduğunu İsrailoğulları gezerlerken yüklerinde taşıdıklarını söylemiştir.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ
لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ

اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذٖى هُوَ اَدْنٰى بِالَّذٖى هُوَ خَيْرٌ اِهْبِطُوا مِصْرًا فَاِنَّ
لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاۤؤُ بِغَضَبٍ
مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

61- O zaman siz, şöyle demiştiniz: "Ey Musa, bir çeşit yemeğe dayanamayacağız. Rabbine dua et de bize, yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarmısak, mercimek ve soğandan versin." Musa da: "İyi olanı daha basit bir şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz? O halde bir şehre inin. Şüphesiz orada istediğiniz vardır." demişti. Onlara, zillet ve yoksulluk damgası vurulmuştur. Allahı'n gazabına uğramışlardır. Bu onların, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız eyer Peygamberleri öldürmelerindendir. Bu, isyan etmelerinden ve haddi aşmalarından ileri gelmektedir.

[Ey İsrailoğulları, Peygamberiniz Musaya: "Nefsimizi bir çeşit yemeğe mahkum etmeye artık dayanamıyoruz." dediğinizi hatırlayın. Diyordunuz ki: "Rabbinden iste de bize, yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarmısak, mercimek, soğan ve benzeri şeyler versin." Musa da size dedi ki: "Değer ve kıymet yönünden daha hayırlı olan şeyi daha düşük ve basit bir şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz? Şüphe yok ki kim, kudret helvası ve bıldırcın etini, buğday, hıyar, soğan ve sarmısakla değiştirirse o kimse, daha yüksek değerde olan bir şeyi daha düşük değerli ile değiştirmiş olur. Öyleyse bir şehre inin. Şüphesiz orada istediğiniz vardır. "Yahudilere aşağılık ve sefillik hak olmuştur. Onlar, Allah'ın gazap ve öfkesini yüklenmişlerdir. Bu zillet, aşağılık ve gazap, onların, Allah'ın birliğini gösteren delilleri inkâr etmeleri ve yarattıklarının, doğru yolu bulmaları için gönderdiği Peygamberleri, Allah'ın izni ve rızası olmadığı halde öldürmeleri yüzündendir. Yine bu ceza, Allah'a isyan etmeleri ve koyduğu hudutları aşmalarındandır.]

* Görüldüğü gibi âyet-i kerime, israiloğullarının, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve Peygamberlerini düşmanlıkla, haksız yere öldürmeleri sebebiyle Allah'ın, onların şereflerini zilletle, nimetlerini yoklukla, rızasını da gazabıyla değiştirdiğni haber vermektedir.

Âyet-i kerimenin: **"O halde şehre inin. Şüphesiz ki orada istediğniz**

vardır." bölümünde bir kısaltma söz konusudur. İfadenin tam şekli ise şöyledir: "Musa rabbine dua etti. Biz de onun duasını kabul ettik ve onlara dedik ki: "O halde şehirlerden herhangi birisine gidin. Zira siz şu anda çöldesiniz.İstediğiniz şeyler ise çölde bulunmaz. Onlar ancak köylerde ve şehirlerde bulunur. Şehirlerden birine gittiğinizde sizin için istediğiniz hıyar, sarmısak gibi besin maddeleri oralarda vardır."

Bazı müfessirlerin görüşüne göre, İsrailoğullarının: "Bir çeşit yemeğe dayanamıyoruz." dedikleri yemek, kudret helvası ve bıldırcın etiydi. Vehb b. Münebbih'in görüşüne göre ise bu yemek, et ile güzel bir ekmek idi.

Taberi diyor ki: "Tahıl, sebze, mercimek, soğan, yer bitkilerinden, insanların bildiği şeylerdir. Fakat âyette (فوم) **"Fum"** olarak geçen kelime, İbn-i Abbas, Atâ, Katade, Hasan-ı Basri, Süddi ve Ebu Mâlik'e göre buğday veya buğday unundan yapılmış ekmek, Mücahid ve Rebi'nin görüşüne göre ise "Sarmısak"tır. İbn-i Mes'udun da âyetteki (فومها) kelimesini, "Sarmısak" mânâsına gelen (ثومها) şeklinde okuduğu rivayet edilmektedir. Taberi, soğanla yakınlığı sebebiyle bu görüşü tercih etmiştir.

Şüphesiz ki, kudret helvası ve bıldırcın etini, tahıl, hıyar, mercimek, soğan ve sarmısak gibi şeylerle değiştiren kimse, değerli yiyecekleri bırakıp basit şeyleri almış olur.

Âyette zikredilen ve "Bir şehir" diye tercüme edilen (مصرا) kelimesi Katade, Süddi, Mücahid ve İbn-i Zeyd' tarafından "Şehirlerden bir şehir" diye izah edilmiş Rebi' b. Enes tarafından ise "Mısır şehri" şeklinde izah edilmiştir. Birinci görüşte olanlar, görüşlerinin doğru olduğuna dair özetle şunları zikretmişlerdir." Allah teala, İsrailoğullarını Mısırdan çıkardıktan sonra Şam topraklarını onlara mesken kılmıştır. Onların , Şam'a gitmeden önce tih çölünde kırk yıl dönüp dolaşmaları ise, Kudüs ve çevresindeki kutsal topraklarda bulunan zorba kavimlerle çarpışmalarına dair olan Allah'ın emrine uymamalarındandır. Bu yüzden çölde kırk yıl dönüp dolaşmışlar, Hz. Musa'nın orada vefatından sonar Yûşâ b. Nûn, kutsal topraklardaki zorbalara karşı savaşıp zafer elde etmiş ve böylece İsrailoğulları, Şam topraklarının bir bölümü olan Filistine yerleşmişlerdir. Allah teala, kitabında, İsrailoğullarının, mukaddes topraklara yerleşmelerini farz kıldığını beyan etmiş, onların, tekrar Mısıra dönmelerine dair bir beyanda bulunmamıştır. Onların Mısıra döndüklerini ifade ettiği zannedilen âyet-i kerimeler, onların, Şam topraklarına yerleştiklerine işaret etmektedir. Âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: **"(Musa kavmine şöyle dedi) Ey kavmim, Allah'ın size takdir ettiği mukaddes yere girin. Geriye dönmeyin, yoksa hüsrana uğrarsınız."** "Onlar da: "Ey Musa, orada zorba bir kavim vardır. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, şühhesiz biz de gireriz." dediler." "Kavmi ona: "Ey Musa, onlar orada oldukça biz ebediyen oraya

girmeyiz.Sen ve rabbin.,gidin ve savaşın. Biz burada oturacağız." dediler."[151]

Âyette zikredilen (مِصْرًا) kelimesinden maksadın "Mısır şehri" olduğunu söyleyenlerin delili ise şu âyetlerdir: **"Onlar (Firavun ve kavmi) geride nice bahçeler, akan pınarlar, çeşitli bitkiler, güzel konaklar ve zevk ve sefa ile içinde yaşadıkları nimetler bıraktılar." "Böylece biz onlara verdiğimiz nimetleri başka bir kavme miras bıraktık."**[152]

"Nihayet biz, Firavun ve kavmini, bahçelerden, akar sulardan, hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık." "İşte böyle yaptık. Onlara İsrailoğullarını mirasçı kıldık."[153]

Taberi diyor ki: "Bu iki görüşten hangisinin daha doğru olduğunu gösteren bir âyet olmadığı gibi Resulullah'tan da bu hususta kesin bir rivayet yoktur. Bu nedenle âyetin izahında şöyle denmektedir: "Allah teala, Hz. Musaya, kavmini alıp istedikleri bu mahsullerin yetiştiği bir beldeye götürmesini emretmiştir. Bu belde Şam'da olabilir Mısır da."

Âyet-i kerimede, Yahudilere zillet damgası vurulduğu zikredilmektedir. Bu zilletten maksat, Katade ve Hasan-ı Basriye göre şu âyet-i kerimelerde tasvir edilen zelil bir şekilde cizye vermeleridir. "Kitap ehlinden, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyenler, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."[154]

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

62- Şüphesiz iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiîlerden, Allah'a, âhiret gününe iman edenler ve salih amel işleyenlerin, rableri katında mükâfaatları vardır. Onlar için bir korku yoktur. Onlar üzülmeyecekler de.

---

151 Maide suresi, 5/21, 22, 24
152 Duhan suresi, 44/25-28
153 Şuara suresi, 26/57-59
154 Tevbe suresi, 9/29

Allah'ı ve resulünü ve onun, Allah'tan getirmiş olduğu şeyleri tasdik eden müminler, tevbe ederek hidayete kavuşan Yahudiler, İsaya yardım eden Hıristiyanlar, dinleri ve kitapları olmayan ve meleklere tapan bir kavim olan Sâbiîlerden kim Allah'ı tasdik eder ve öldükten sonra dirilmeyi kabul eder ve salih amel işlerse onların, Allah katında salih amellerinin sevabı vardır. Onlar için kıyametin dehşetinden korku yoktur. Onlar devamlı nimetleri bizzat gözleriyle görünce geride bırakmış oldukları dünyaya ve ondaki yaşayışa da üzülmeyeceklerdir.

* Âyet-i kerimede geçen "İman edenler"den maksat, Allah'ın Peygamberinin, Allah tarafından getirdiklerini ve Peygamberini tasdik edenler." demektir.

"Yahudiler" diye tercüme edilen (هادوا) kelimesinin asıl mânâsı "Tevbe edenler" demektir. Yahudilerin "Tevbe edenler" diye sıfatlandırılmaları, onların, işledikleri günahlardan tevbe etmelerindendir.

İbn-i Cüreye ise, Yuhudilere "Yahudi" isminin verilmesinin sebebinin, şu âyet-i kerimede zikredildiği gibi (إنا هدنا إليك) "Biz sadece sana yöneldik."(155) demeleridir.

Hıristiyanlara "Nasrani" denilmesinin sebebi, onların, birbirlerine yardım etmelerindendir. Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen bir görüşe göre ise, Hz. İsa'nın, "Nâsıra" diye adlandırılan bir köyde doğmuş olmasındandır. Diğer bir kısım âlimlere göre ise Hz. İsa'nın, şu âyette belirtilen sorusuna cevap vermelerindendir. **"Ey iman edenler, Allah'ın dininin yardımcıları olun. Nitekim Meryemoğlu İsa da Havarilerilerine: "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" deyince Havariler de: "Allah'ın dininin yardımcıları biziz." demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir gurup iman etmiş bir gurup ta inkâr etmişti. Ama biz, iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik te muzaffer oldular."(156)**

Âyet-i kerimede zikredilen (صابئين) kelimesi (صابىء) kelimesinin çoğuludur. Mânâsı ise "Dinini bırakıp başka bir dine dönen" demektir. Bu âyette zikredilen "Sâbiîn"den kimlerin kastedildiği hususunrda ise farklı görüşler zikredilmiştir.

Mücahid, Katade -Hasan-ı Basri, Ebu Necih ve Atâ b. Ebi Rebahtan nakledilen bir görüşe göre bunlar, dinleri olmayan bir topluluktur. Bunlar, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Mecusilik arasında bocalayan bir topluluktur. İbn-i Zeyd'e göre ise bunlar, Musul civarında yaşayan ve "Lailahe İllallah" diyen fakat herhangi bir dine ve kitaba uymayan, hiçbir amel işlemeyen ve Resulullah'a da

155 A'raf suresi, 7/156
156 Saff suresi, 61/14

iman etmeyen bir topluluktur.

Hasan-ı Basri, Katade ve Ebul Âliyeden nakledilen diğer birgörüşe göre bunlar, meleklere tapan, aynı zamanda kıbleye doğru dönüp namaz kılan ve Zebur okuyan bir kavimdir.

Süddiden nakledilen diğer bir görüe göre Sabiîler, kitap ehlinden bir guruptur.

[Âyette zikredilen müminlerden maksat, **"İmanlarında karar kılanlar"** demektir. Yahudi, Hıristiyan ve Sâbiîlerden iman edenlerden maksat, ise Hz. Muhammed'e ve onun Allah katından getirdiklerine iman edenler demektir. Bunlardan ehl-i kitap olan Yahudiler, Hz. İsa'ya kadar Tevrata sarıldıkları müddetçe mümin sayılırlar. Hz. İsa geldikten sonra ona iman etmeyenler hüsrandadırlar. Hıristiyanlar da Hz. Muhammed gelinceye kadar Hz. İsa'ya uydukları takdirde mümin sayılırlar. Hz. Muhammed geldikten sonra da ona imen etmek zorundadırlar. Aksi halde onlar da hüsrandadırlar.]

Bu âyet-i kerimenin, Selman-ı Fârisinin arkadaşları hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Selman-ı Fârisi, Resulullah'ı görmeyen Hıristiyan arkadaşlarının, Resullah'ı beklediklerini, onu görebilmiş olsaydılar ona iman edeceklerini söyleyince Resulullah, onların, İslam dini üzere ölmediklerini beyan etmiş, bunun üzerine Selman çokça üzülmüştür. İşte bu sırada bu âyet-i keime nâzil olmuş, Hz. İsa'nın dinine tabi olup ta Resulullah'ı görmeden ölenlerin kurtulmuş olacaklarını, Resulullah'ı görüp te iman etmeyenlerin ise helak olacaklarını beyan etmiştir.

Bu hususta Süddiden özetle şunlar rivayet edilmiştir: "Bu âyet-i kerime, Selman-ı Fârisinin arkadaşları hakkında nâzil olmuştur. Selman, Cündi Sâbûr şehrinin ileri gelenlerindendi. Kralın oğlu da onun arkadaşıydı. Birgün beraber av yaparlarken elinde kitap okuyan bir rahibe rastlamışlardı. O kitap, Allah tealanın Hz. İsaya indirdiği İncil idi. Rahip onları dine davet etti. İkisi de Müslüm oldular. Rahip onlara, kavimlerinin kestiği hayvanların kendilerine haram olduğunu ve etlerini yiyemeyeceklerini söyledi. Kral bir bayramda bütün ileri gelenleri davet etti, oğlunu da yemeğe çağırdı. Oğlu gelmedi. Kralın ısrarı üzerine oğlu: "Kestiğiniz etleri yemiyoruz. Sizler kâfirsiniz, kestiğiniz helal değildir." dedi. Kral oğluna: "bunları sana kim öğretti?" diye sordu. Oğlu da "Rahip öğretti" dedi. Kral rahibi çağırdı ve sorguya çekti. Rahip oğlunu doğruladı. Kral: "Eğer kan akıtmak bize göre büyük bir cinayet olmasaydı seni öldürürdüm. Memleketimden çık." dedi. Ve ona belli bir süre verdi. Rahip, Kralın oğlu ile Selman'a: "Eğer sizler, dâvânızda sadık iseniz, biz Musul şehrinde altmış kişiyle birlikte bir Havrada Allah'a kulluk ediyoruz. Siz de oraya gelin." dedi. Ve oradan ayrıldı. Selman, Kralın oğluna, rahibin yanına gitmeyi teklif edince Kralın oğlu hazırlık yapmaya başladı. Fakat biraz ağırdan alınca Selman onu bıra-

kıp yola koyuldu ve rahibin yanına vardı. Rahip o Havra'nın sahibiydi. Orada bulunanlar da rahiplerin ileri gelenlerindendi. Selman orada bütün varlığı ile rabbine ibadet ediyordu. Rahip ona, kendisini yormamasını, ibadetinin devamlı olması için itidali muhafaza etmesini tavsiye etti. Fakat Selman yine fazla ibadete devam etti. Sonra Havranın sahibi olan rahip orayı bırakıp daha az ibadet edilen başka bir Havraya gideceğini, kendi Havrasında ibadet edenler gibi ibadet etmekten âciz olduğunu, Selmanın da dilerse kendisiyle beraber gidebileceğini yahut da orada kalabileceğini söyledi. Selman, Havranın sahibine hangi Havrada kalmanın daha üstün olacağını sorup da orada kalmanın daha faziletli olduğunu öğrenince orada kalmıştır. Havranın sahibi olan rahip, Havranın en büyük âlimine Selman hakkında tavsiyede bulundu. Selman oradakilerle birlikte Allah'a ibadet ediyordu. Sonra o büyük âlim, Kudüse gitmek istediğini, Selmanın da isterse beraber gelebileceğini isterse orada kalabileceğini söyledi. Selman, hangisinin daha fazliletli olduğnu sorup Kudüse gitmesinin daha faziletli olduğunu öğrenince o âlimle birlikte yola çıktılar. Kudüse vardılar. Âlim kişi ona: "Ey Selman, sen burada ilim tahsil et. Çünkü yeryüzünün en büyük âlimleri bu mescide gelirler." dedi. Selman orada âlimleri dinlemeye devam etti. Bir gün mescitten üzüntülü olarak döndü. O âlim kişi ona: "Neyin var ey Selman?" dedi. Selman: "Bizden önceki Peygamberlerin ve onlara tabi olanların bütün hayırlı işleri yaptıklarını, bizim ise onlara göre birşey yapmadığımızı zannediyorum." dedi. Âlim kişi: "Ey Selman üzülme. Geride bir Peygamber daha var. Hiçbir Peygambere tabi olan, ona tabi olandan daha üstün değildir. İşte bu zaman onun beklendiği zamandır. Ben ona kavuşacağımı sanmıyorum. Fakat sen gençsin bel ki de ona kavuşabilirsin. O, Arap topluluklarında ortaya çıkacaktır? Eğer ona yetişirsen ona iman et ve ona tabi ol." dedi. Selman: "Sen bana, onun belirtilerinden birşey öğret." dedi. Âlim kişi: "Öğreteyim.Onun sırtında Peygamberlik mühürü bulunacaktır. O, hediyelerden yiyecek, sadakadan yemiyecektir." dedi. Selman ve rahip, Kudüsten geri dönerken rahip kayboldu. Selman onu ararken iki Arap kişiye rastladı. Onlardan, rahibi görüp görmediklerini sordu. Adamlardan biri bineğini çöktürdü ve: "Bu ne güzel bir deve çobanıdır." dedi ve onun bineğine bindirip Medine"ye götürdü.

Selman diyor ki: "O sırada üzüldüğüm kadar hiçbir zaman üzülmemiştim." Selmanı, Cüheyniye kabilesinden bir kadın satın aldı. Selman, kadının diğer bir kölesiyle birlikte sıra ile koyunlarını otlatıyorlardı. Selman birgün koyun otlatırken, kendisinden nöbeti devralacak olan arkadaşı geldi ve ona: "Farkında mısın bugün Medineye bir adam geldi. O, kendisinin Peygamer olduğunu zannediyor." dedi. Selman ona: "Ben gelinceye kadar sen koyunların başında dur." dedi ve hemen Medine'ye indi, Resulullah'a baktı, etrafında dolaştı. Resulullah onu görünce ne aradığını anladı ve elbisesini sarkıttı, Peygamberlik mühürü göründü. Selman mühürü görünce Resulullah'a yaklaştı ve onunla konuş-

tu. Gidip bir dinara bir koyun ve biraz ekmek aldı Resullah'a getirdi. Resulullah ona: "**Bu nedir?**" diye sordu. Selman: "Bu bir sadakadır." dedi. Resulullah:" **Benim ona ihtiyacım yok. Sen onu götür Müslümanlar yesin.**" dedi. Bunun üzerine Selman tekrar gidip bir dinara ekmek ve et satın aldı. Onu Resulullah'a getirdi. Resullah: "**Bu nedir?**" diye sordu. Selman: "Bu bir hediyedir." dedi. Resulullah ona: "Otur" dedi. Selman oturdu. Beraberce onlardan yediler. Yemek yerlerken Selman Resulullah'a arkadaşlarını anlattı. Onların oruç tuttuklarını, namaz kıldıklarını, Resulullah'ın hak Peygamber olacağına iman ettiklerini, Peygamber olarak gönderileceğine şahitlik ettiklerini söyledi. Selman, arkadaşlarını övmeyi bitirince Resulullah ona: "**Ey Selman, onlar cehennem ehlidir.**" dedi. Bu, Selman'a çok ağır geldi. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi. İsa Peygamber gelinceye kadar Hz. Musanın dininde olanların kurtulmuş olacaklarını, Hz. Muhammed gelinceye kadar da Hz. İsa'nın dinine tabi olanların kurtulmuş olacaklarını ancak, kendi Peygamberlerinden sonra gelen Pyeygambere, kendileri hayatta oldukları halde iman etmeyenlerin helak olacaklarını beyan etti.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ
وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

63- Bir zaman sizden kesin söz almıştık. Üzerinize Tur dağını kaldırmıştık: "Size verdiğimize kuvvetle sarılın ve onda bulunanları hatırda tutun ki Allah'a karşı gelmekten korunasınız." demiştik.

Ey İsrailoğulları, sizden, yeminle pekiştirdiğimiz kuvvetli bir söz aldığımızı ve üzerinize Tur dağını kaldırdığımızı hatırlayın. Size dedik ki: "Tevratta emrettiklerimize sarılın, herhangi bir eksiltme ve tembelliğe gitmeksizin ciddiyetle ve gayretle amel edin ve o Tevratta bulunanları hatırda tutun. "Yani, vaad ve tehdidimden, teşvik ve sakındırmamdan ibret alın ki azabımdan çekine ve korunasınız.

* Allah tealanın, İsrailoğullarından, yemin ettirerek aldığ söz şu âyet-i kerimede zikredilmektedir. "**Bir zaman İsrailoğullarından**" **Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anaya, babaya, yakınlara, yetimlere ve düşkünlere iyilik yapın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı kılıp zekatı verin." diye kesin söz almıştık. Sonra siz, pek azınız müstesna yüzçevirdiniz. Zaten siz, yüzçeviricilersiniz."**(157)

157 Bakara suresi, 2/83

Allah tealanın, İsrailoğullarından söz almasının sebebi ise, İbn-i Zeydin rivayet ettiğine göre şudur: Hz. Musa, Allah katından üzerlerinde Tevrat yazılı levhaları getirip, kavminin, ondaki emir ve yasaklara uymalarını isteyince, onlar, Allah'ı bizzat gözleriyle görmek istediklerini ve kitabı kendilerinin almak istediklerini söylemişlerdir.Bunun üzerine Allah teala onlara gazap ederek onların hepsini öldürmüştür. Allah teala daha sonra da onları dirilltmiştir. Yine Hz. Musa onlara: "Size ne oldu?" diye sormuş onlar da: "Öldük sonra da dirildik" demişlerdir. Hz. Musa yine onlara: "Allah'ın kitabını alıp kabulenin." demiş onlar da "Hayır" demişlerdir. Bunun üzerine Allah teala meleklerini göndererek Tur dağını onların üzerine kaldırmış: "Kitabı alıp kabullenin, aksi halde bu dağı sizin üzerinize bırakırız." buyurmuştur. İşte bunun üzerine İsrailoğulları, yukarıda zikredilen ahdi vermişlerdir.

Âyette zikredilen Tur kelimesinden maksat, Mücahid, Katade, Ebul Âliye, İkrime, Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre "Dağ" demektir ve aslı süryanice olan bir kelimedir.

Abdullah b. Abbas ve İbn-i Cüreyc'e göre ise buradaki Tur kelimesi, Allah tealanın, Hz. Musa ile üzerinde konuştuğu ve orada kendisine Tevratı indirdiği dağ'dır.

Dehhak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre Tur, kendisinde bitki biten dağlara denir. Bitki bitmeyenlere Tur denmez.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾

64- Sonra siz, bunun ardından yüzçevirdiniz. Eğer size, Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı, şüphesiz hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

Rabbiniz sizden, emrolunduğunuz şekilde, ciddiyet ve gayretle amel etmenize dair kuvvetli söz aldığı halde siz yüzçevirdiniz. Size emredilen şeylerle amel etmeyi bıraktınız. Eğer, hata ve günahlarınızdan tevbe ettiğiniz için, rabbiniz size lütufda bulunarak merhamet etmeseydi şüphesiz ki helak olanlardan olurdunuz.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً
خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً

لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾

65-66- İçinizden, cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette biliyorsunuz. Biz onlara "Hor ve zelil olarak maymunlar olun" demiştik. Biz onların bu hallerini, o zamanda bulunanlara ve gelecek olanlara bir ibret ve müttakiler için de bir nasihat yaptık.

Ey Yahudiler, sizden, emrime karşı gelmeye cesaret edip cumartesi yasağını çiğneyerek avlanmaya çıkanları çok iyi biliyorsunuz. Onlara ne yaptığımı da biliyorsunuz. Onlara "Maymunlar, hakir ve alçaklar, uzaklaştırılmışlar, kovulmuşlar olun" demiştik. Biz onların bu hallerini, yani onlarda yaptığımız bu şekil değişikliğini, geçmişteki günahlarına ceza olarak, onlardan sonra geleceklere de, aynı şekilde davrandıkları takdirde onlar gibi olacaklarını göstermek için yaptık. Bunu, öğüt alıp hatırlarından çıkarmamaları için, müttakilere bir uyarı ve müminlere bir ibret yaptık.

* Taberi diyor ki: "Bu ve bundan sonra gelen ve Resulullah'ın zamanında Medine'nin çevresinde bulunan Yahudilere hitabeden bu âyetler Rasulullah'ın zamanındaki Yahudileri uyarmakta, onları, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak Hz. Muhammed (s.a.v.) in Peygamberliğini kabul etmeye davet etmektedir. Aksi takdirde Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelen ataları maymunlara dönüştürülerek cezalandırıldıkları gibi onların da Allah tarafından cezalandırılacaklarını bildirmektedir.

İsrailoğullarına Allah teala tarafından konmuş olan cumartesi günü avlanma yasağı hususunda diğre âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: **"Ey Muhammed, onlara, deniz kenarındaki şehir halkının başına gelenleri sor. Hani onlar, cumartesi günü haddi aşıyorlardı. Tatil yaptıkları cumartesi günü balıklar akın akın kendilerine geliyor, tatil yapmadıkları diğer günlerde ise onlara yaklaşmıyorlardı. İşte biz, yoldan çıkmaları sebebiyle onları böylece imtihan ediyorduk."**(158) **"Ey kendilerine kitap verilenler, bir kısım yüzleri silip belirsiz yaparak önünü arkasına çevirmeden veya cumartesi ehline lanet ettiğimiz gibi onlara lanet etmeden, yanınızdaki kitapları tasdik eder olduğu halde indirdiğimiz Kur'ana iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir."**(159) **"Söz vermeleri için Tur dağını üzerlerine kaldırdık. Onlara "O kapıdan secde ederek girin" dedik. "Cumartesi günü yasağını çiğnemeyin." dedik. Ve onlardan sağlam bir söz aldık."**(160)

İzahını yaptığımız bu Bakara suresinin altmış beşinci âyetinde, Yahudi-

158 A'raf suresi, 7/163
159 Nisa suresi, 4/47
160 Nisa suresi, 4/154

lerin, maymunlara çevrildiği beyan edilmektedir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "**De ki "Allah tarafından bir cezaya çarptırılma bakımından size bunlardan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah, kime lanet eder ve gazabına uğratırsa ve kimlerden de maymunlar, domuzlar ve Tağuta tapanlar yaparsa, işte bunlar, makamları en kötü, yolları da en sapık olanlardır."**[161] **"Kendilerine yasak edilen şeylerden vaz geçmemekte ısrar edince onlara "Hor ve hakir maymunlar olun" dedik."**[162]

Bu hususta Abdullah b. Mes'uddan rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

عن ابن مسعود قال سألنا رسول الله ﷺ عن القردة والخنازير أهى من نسل اليهود فقال رسول الله ﷺ ان الله لم يلعن قوما قط فمسخهم فكان لهم نسل حين يهلكهم ولكن هذا خلق كان فلما غضب الله على اليهود مسخهم فجعلهم مثلهم.

"Bir gün resulullah (s.a.v.)den, maymun ve domuzlar hakkında "Acaba bu hayvanlar, bunların şekline giren Yahudilerin soyundan mı gelmedir?" diye sorduk. Peygamber efendimiz de şu cevabı verdi: **"Allah'ın, lanetine uğratarak başka yaratıklar şekline döndürdüğü her topluluk yok olup gitmiştir, soyları kalmamıştır. Bu maymun ve domuzlar, ise daha önce var olan soylarının devamıdır. Allah, Yahudilere gazap edince onları, maymunlar ve domuzlar şekline çevirmiştir."**[163]

Dehhak, Yahudilerin geçmişte maymunlara dönüştürülme hadisesini, Abdullah b. Abbastan özetle şu şekilde nakletmiştir: Abdullah b.Abbas demiştir ki: "Allah tala hiçbir Peygamber göndermemiştir ki ona cuma gününün faziletini, göklerdeki yaratıklar ve melekler nezdindeki üsttünlüğünü ve kıyametin o günde kopacağını bildirmiş olmasın. Ümmetinin Hz. Muhammed'e tabi olması gibi, geçmiş Peygamberlerin kendilerine tabi olan ümmetleri de cuma gününün kutsallığını öğrenmişler, ona saygı göstermişler ve cuma gününü haftanın kutsal günü olarak devam ettirmişlerdir. Cuma gününü böyle kabul etmeyenler ise, âyet-i kerimede zikredildiği gibi, Allah'ın koyduğu sınırı aşmışlar ve neticede en aşağılatıcı cezalara uğramışlardır. Şöyle ki: Hz. Musa, Yahudilere cuma gü-

---

161 Maide suresi, 5/60

162 A'raf suresi, 7/166

163 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 395, 397, 421/Müslim, K. el-Kader, bab: 33, Hadis No: 2663

nü tatil yapmalarını emretmiş ve onun faziletli bir gün olduğunu kendilerine bildirmiştir. Fakat Yahudiler: "Ey Musa, sen bize nasıl cuma günü tatil yapmamızı emrediyor, onun diğer günlerden üstün olduğunu söylüyorsun? Halbuki günlerin en üstünü cumartesi günüdür. Zira Allah teala gökleri, yeri ve rızıkları altı günde yaratmış altı günün nihayetinde cumartesi gününde her yaratık itaat ederek Allah'a boyun eğmiştir" demişlerdir. Bunun üzerine Allah teala Hz. Musaya: **"Bırak onları cumartesi günü tatil yapsınlar. Fakat o günde ne balık avlasınlar ne de başka bir şey. Söyledikleri gibi herhangi bir iş de yapmasınlar."** buyurdu.

Cumartesi günü olunca onlara balıklar suyun üzerinde yüzerek geliyorlardı. Cumartesi gününün dışındaki günlerde ise avcılardan kendilerini sakınıyorlardı. Nitekim bu husus şu âyet-i kerimede zikredilmektedir: **"... Tatil yaptıkları diğer günler de ise onlara yaklaşmıyorlardı...."**[164] Balıklar bu şekilde devam edince Yahudiler hem onları avlamak istiyor hem de Allah'ın kendilerini cezalandırmasından korkuyorlardı . Bazıları bu yasağı ihlal ettiler. Hz. Musanın, kendilerini sakındırdığı cezalandırma tehdidine aldırış etmediler. Balıkları kolayca yakaladılar. Allah'ın kendilerini hemen cezalandırmadığını görünce de birbirlerine, balık avladıklarını, buna rağmen cezalandırılmadıklarını söylediler. Böylece cumartesi günü balık avlayanlar gittikçe çoğaldı. Onlar, Musa'nın kendilerine bildirdiği ihtarların asılsız olduğunu zannediyorlardı. İşte böylece, âyet-i kerimenin bildirdiği gibi, isyanlarından dolayı Allah onları maymunlara çevirdi. Onlar, yeryüzünde sadece üç gün yaşayabildiler. Bu üç günde de ne yediler ne içtiler ne de cinsel temasta bulundular. Allah teala, asıl maymunları domuzları ve diğer yaratıkları, Kur'an-ı kerimde zikrettiği gibi altı günün içinde yaratmıştır. Yahudileri ise insan şeklinden çevirip maymun yapmıştır. Allah,dilediğine dilediğini yapar ve dilediğini dilediği şekle sokar.

Abdullah b. Abbas'ın azatlı kölesi İkrime ise bu hususta Abdullah b. Abbas'ın özetle şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Allah teala sizlere cuma gününde namaz kılmayı farz kıldığı ve o günde tatil yapmayı emrettiği gibi İsrailoğullarına da o gün de ibadet etmeyi farz kılmış o günü, haftanın bayram günü yapmıştır. Fakat İsrailoğulları cuma gününü bırakıp cumartesi gününe saygı göstermişler, onu kutsallaştırmışlar ve bunda ısrar etmişlerdir. Bunun üzerine Allah teala onları imtihan etti, kendileri için helal olan bazı şeyleri haram kıldı. Onlar "Eyle" ile "Tur" arasında bulunan Medyen kasabasında kalıyorlardı. Allah onlara, cumartesi gününde balık avlamayı ve onu yemeyi haram kılmıştı. Cumartesi gününde denizin kenarına akın akın balık geliyor cumartesi bitince de büyük küçük hiçbir balık kalmayıp gidiyorlardı. Daha sonraki cumartesi gününe kadar durum böyle devam ediyor, cumartesi olunca da yine balıklar akın

164 A'raf suresi, 7/163

akın geliyorlardı. Durum uzun bir müddet böyle devam etti. Yahudiler balık yemeyi çok özlemişlerdi. Onlardan biri cumartesi günü bir balık yakalayıp ipe bağlayarak suya attı. İpin ucunu da sahile çaktığı bir kazığa bağladı. Onu bu vaziyette bırakarak ertesi gün geldi aldı ve götürüp yedi. Daha sonraki cumartesinde de aynı şeyi yaptı. İnsanlar balık kokusunu aldılar. Kasaba halkı "Vallahi biz balık kokusunu alıyoruz" dediler. Ve balık tutan adamın ne yaptığını öğrendiler. Kendileri de onun yaptığı gibi yaptılar. Uzun zaman böyle gizli bir şekilde balık yediler. Allah onları derhal cezalandırmamıştı. Nihayet onlar açıkça balık avlayıp çarşıda satmaya başladılar. İçlerinden takva ehli olan bir gurup: "Vay halinize, Allah'tan korkun" diyor ve yapılan şeyin yasaklandığını söylüyorlardı. Diğer gurup ise ne balık yiyor ne de balık yiyenlere müdahale ediyordu. Onlar şöyle diyorlardı: Allah'ın helak edeceği yahut ta şiddetli bir azaba çarptıracağı kavme ne diye vaaz ediyorsunuz?" Vaaz edenler ise "Rabbinize bir özür beyan edelim, ayrıca Allah'a karşı gelmekten de sakınırlar ümidiyle vaaz ediyoruz." dediler."[165]

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Onlar böyle devam ederken diğer gurup, meclislerinde ve mescitlerinde bulunuyorlardı. Allah'ın yasağını ihlal edenleri göremez oldular ve birbirlerine: "Galiba bu adamların başına bir şey geldi, bakınız ne oldu?" dediler. Gidip evlerine baktılar, kapılar arkasından kilitliydi. Onlar geceleyin evlerine girip herkesin yaptığı gibi kapıları arkasından kilitlemişlerdi. Onlar işte o evlerinde maymunlara dönüştürülmüşlerdi. Onları bakmaya gidenler, maymuna dönüşen erkekleri, kadınları ve çocukları tanıyorlardı.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "İşte bu kasaba, Allah tealanın Hz. Muhammed'e: **"Muhammed, onlara, deniz kenarındaki şehir halkının başına gelenleri sor..."**[166] buyurduğu kasabadır.

Ebu Neciyh, Mücahidin: "Biz onlara hor ve zelil maymunlar olun" dedik." Âyet-i kerimesini şu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir. "Allah onların şekillerini değil, kalblerini maymunların kalbleri gibi kılmıştır. Allah teala, Tevratı kabullenip sonra terkeden Yahudileri, sırtında kitap taşıyan merkeplere benzettiği gibi bu âyet-i kerimede de onları, maymunlara benzetmiştir. Onların şekli gerçekte maymuna dönüşmemiştir."

Taberi, Mücahidin bu görüşünün, Allah tealanın kitabının zahirine ters düştüğünü söylemiştir. Zira Allah teala Kur'an-ı Kerimde, Yahudilerin bir kısmını maymunlara bir kısmını domuzlara çevirdiğini ve onlardan bir kısmını Tağuta tapanlar kıldığını, Yahudilerin, Hz. Musaya "Allah'ı bize açıkça göster de onu açıkça görelim." dediklerini, buzağıya tapmalarından sonra tevbelerinin bir-

165 A'raf suresi, 7/164
166 A'raf suresi, 7/163

birlerini öldürmek şeklinde olduğunu, Kudüse girmelerini emrettiğinde Musaya: "Git de o zorbalarla sen ve rabbin savaşın, biz burada oturup kalanlarız" dediklerini, bunun üzerine Allah'ın onları çölde şaşkın vaziyette dolaştırdığını beyan etmiştir. Yahduilerin maymuna çevirilmediklerini söylemek, bunlar hakkında Kur'an-ı kerimde zikredilen diğer şeylerin de meydana gelmediğini söylemek gibidir. Şayet diğer şeyler kabul edilir de sadece maymuna çevirilmedikleri söylenecek olursa buna dair delil gösterilmes gerekir. Aksi halde iddia delilsizdir, bu sebeple de reddedilir.

Âyet-i kerimede **"Biz onların bu hallerini, o zamanda bulunanlara ve gelecek olanlara bir ibret ve müttakiler için de bir nasihat yaptık."** buyurulmaktadır. Âyet-i kerimede zikredilen ve **"Onların bu durumu"** diye tercüme edilen (فَجَعَلْنَاهَا) cümlesindeki (هَا) zamiri müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre buradaki zamir "Maymuna çevirilme cezasını ifade etmektedir." Buna göre bu cümlenin mânâsı: "Biz onların maymuna çevirilme cezasını, o zamanda bulunanlara ve gelecek olanlara bir ibret ve müttakiler için de bir nasihat yaptık." demektir.

Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre burada geçen (هَا) zamirinden maksat, "Balıklar"dır.

Başka bir kısım âlimlere göre, halkı, cumartesi günü yasağını ihlal eden şehirdir. Diğer bir guruba göre "Maymuna çevirilen insanlar"dır. Başka bir görüşe göre de, cumartesi günü yasağını ihlal eden ümmettir. Bu izahlara göre âyetin mânâsı şu şekilldedir. "Biz, cumartesi günlerinde akın akın gelen o balıkları veya sakinleri, cumartesi yasağını ihlal eden ve beldeyi yahut kendilerini maymuna çevirdiğimiz o insanları ya da cumartesi yasağını ihlal eden o ümmeti, o zamanda bulunanlara bir ibret ve müttakiler için de bir nasihat yaptık."

Âyet-i kerimede geçen ve **"O zamanda bulunanlar"** diye tercüme edilen (لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا) ifadesi de müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Dehhak, Abdullah b. Abbasın, âyetin bu bölümünü şöyle izah ettiğini rivayet etmiştir. "Biz bu durumu, maymuna çevirilen o kavimden sonra gelenler için ve onlarla birlikte olup ta maymuna çevirilmeyenler için bir ibret kıldık ki bu duruma düşmekten sakınsınlar."

Rebi' b. Enes ise âyet-i kerimenin bu bölümünü şöyle izah etmkiştir: "O kavmi maymunlara çevirme işini biz, geçmişte işledikleri günahları için bir ceza, geride kalan insanlar için de bir ibret kıldık. Takva sahipleri içni de bir nasihat yaptık."

İkrime ise, âyetin bu bölümü şu şekilde izah etmiştir: "biz bu hadiseyi, onların yaşadıkları şehirin önünde ve arkasında bulunan şehirler için bir ibret ve takva sahipleri için de bir nasihat yaptık."

Katade de âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: "Onları maymuna çevirmemiz, bizim onları, işledikleri günahlardan ve avladıkları balıklardan dolayı cezalandırmamızdandır."

Mücahid ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Onları maymuna çevirmemiz, daha önce işledikleri günahları ve helak olmalarına sebep olan son günahları sebebiyle cezalandırmamızdandır."

Başka bir görüşe göre Abdullah b. Abbas âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir: "Bizim,balıkları cumartesi günü akın akın gönderip diğer günlerde gönderememememiz, onların, balıkların bu halinden önce işledikleri günahları ve ondan sonra işledikleri günahları sebebiyle cezalandırmamızdandır."

Taberi bu görüşlerden birinci görüşü tercih etmiş ve âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Biz, cumartesi günü yasağını ihlal eden o Yahudilere "Hor ve hakir maymunlar olun" dedik. Bizim onları cezalandırmamız, maymuna çevirilmeden önce işlemiş oldukları günahlardan dolayıdır. Bir de onların işledikleri gibi bir günahı işleyecek olanları aynı cezaya çarptıracağımızı bildirmek içindir.

Taberi, âyette zikredilen "Müttekiler" ifadesinden maksadın, muhammed ümmeti olduğunu söylemiş, İbn-i Cüreyc ise, maymuna çevirilen bu Yahudi'ler den sonra gelen bütün müttakileri kapsadığını zikretmiş Abdullah b. Abbas da buradaki "Takva sahipleri"nden maksadın, kıyamet gününe kadar devam edecek olan takva sahipleri olduğunu söylemiştir.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا
هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾

67- Musa kavmine: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor." demiş onlar da: "Bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi. Musa da : "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" demişti.

Ey İsrailoğulları, Musa'nın, benim ahdimi bozan atlarınıza , içlerinden biri öldürülüp te onun hakkında tartışmaya giriştikleri zaman, "Rabbiniz bir sığır boğazlamanızı emrediyor." dediğini hatırlayın Onlar da: "Bizimle oynayıp eğleniyor musun?" demişler Musa da onlara, demişti ki: "Allah'ın emrettiklerini

takdir edemeyen cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım."

* Hz.Musa'nın, kavmine, "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor." demesinin sebebi, Ubeyde, Ebul Âliye ve Süddi tarafından özetle şu şekilde izah edilmiştir: Ubeyde diyor ki: "İsrailoğullarından, çocuğu olmayan bir adam bulunuyordu. Akrabalarından biri bu adamı öldürerek götürüp başka bir kabilenin mahallesine attı. Bu sebeple kabileler arasında fitne çıktı. Kabileler silaha sarıldılar. Bunun üzerine İsrailoğullarından, akl-ı selim sahibi olanları "İçinizde Allah'ın Peygamberi bulunduğu halde birbirinizi öldürmeye mi kalkışıyorsunuz? dediler. Anlaşmazlığa düşen bu kabileler Hz. Musaya varıp meseleyi anlattılar. O da onlara bir sığır kesip bir parçasıyla ölüye vurmalarını söyledi. Onlar da Hz. Musa'dan, sığırın vasıfları hakkında uzunca bilgiler aldıktan sonar sığırı, ağırlığınca altın vererek satın aldılar. Onu kesip bir parçasıyla ölüye vurunca ölü dirildi ve katilin kim olduğunu onlara söyledi. Şayet onlar herhang ibir soru yöneltmeden rastgele bir sığır kesip bu işi yapmış olsalardı onlar için yeterli olacaktı. Fakat onlar lüzumsuz sorular sordukları için Allah da onların yükümlülüklerini artırdı ve kesecekleri sığırın, vasıfları belli bir sığır olduğnu bildirdi. İşte bu olaydan sonra artık hiçbir katil mirasçı olamadı.

Ebul Âliye ise bu olayı şöyle izah etmiştir: İsrailoğullarının içinde çocuğu olmayan zengin bir adam bulunuyordu. Bu adamın, kendisine mirasçı olacak yakın bir akrabası vardı. Bu kişi, mirasını almak için o zengin adamı öldürdü ve onu götürüp bir yol kavşağına attı. Sonra da Musaya gidip "Akrabam öldürüldü. Başıma büyük bir felaket geldi. Ey Allah'ın Peygamberi, senden başka onun kim tarafından öldürüldüğünü bana bildirecek kimse bulamıyorum." dedi. Bunun üzerine Musa insanları çağırarak "Kim bu öldürülen adam hakkında bir şey biliyorsa Allah için onu söylesin." dedi. İsrailoğulları bu adam hakkında herhangi bir şey bilmiyorlardı. Bunun üzerine katil olan kişi Musaya yönelerek: "Sen, Allah'ın Peygamberisin rabbinden sor katili o bize bildirsin." dedi. Musa sordu. Allah teala da Musaya: "Onlara de ki "Allah, bir sığır kesmenizi emrediyor." diye vahyetti. İsrailoğulları şaşırdılar ve "Sen bizimle alay mı ediyorsun?" dediler. Musa da: "Ben, cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım." dedi. İsrailoğulları "Bizim için rabbine dua et de onun ne olduğunu bize açıklasın." dediler. Musa: "Rabbim diyor ki "O ne yaşlı bir sığırdır ne de küçük, ikisinin ortası bir sığırdır." dedi. Onlar da: "Bizim için rabbine dua et de onun rengi nedir bize açıklasın." dediler. Musa da dedi ki: "O, görenlerin hoşuna giden sapsarı bir sığrdır." Onlar ise: "Bizim için rabbine dua et de onun mahiyetini bize açıklasın. Çünkü onu karıştırdık, seçemez olduk. Fakat Allah dilerse şüphesiz doğruyu buluruz." dediler. Musa da dedi ki: "Rabbim diyor ki: "O ne tarla süren yıpranmış bir sığırdır ne de ekin sulayan. Kusursuzdur. Onda alacaklık yoktur. "Bunun üzerine onlar: "İşte şimdi gerçeği bildirdin." dediler. Ve sığırı kestiler. Az kalsın bunu yapmayacaklardı.

Ebul Âliye diyor ki: "Şayet bu topluluğa sığır kesmeleri emredilidiğinde bunlar, sığırlardan herhangi birini seçip kesecek olsalardı bu yeterliydi. Fakat onlar kendi kendilerine zorluk çıkardılar. Allah da onları zorluğa soktu. Şayet bu topluluk, "Eğer Allah dilerse şüphesiz doğruyu buluruz" demeseydiler, kesilmesi emredilen sığırı hiçbir zaman bulamazlardı.

Yine Ebul Âliye diyor ki: "Bize ulaşan haberlere göre bu kavim, vasıfları belirtilen bu sığırı ancak, yanında yetimler bulunan bir ihtiyar kadında buldular. O sığır bu kavim için çok kıymetliydi. Kadın, onların bu sığırdan başkasını kesemeyeceklerini anlayınca onlardan sığırın değerinin iki katını istedi. Onlar Musaya gidip durumu anlattıar. Musa da: "Allah bunu size zor kılmamıştı. Siz kendi kendinize zorlaştırdınız. O halde kadına razı olacağı değeri verin." dedi. Onlarda o değeri verip sığırı satın aldılar. Onu kestiler. Musa onlara sığırdan bir kemik alıp öldürülen kişiye vurmalarını emretti. Onlar bunu yaptılar. Ölen kişinin ruhu cesedine döndü. Onlara katilin kim olduğunu söyledi ve tekrar öldü. Onlar katili yakaladılar. O kimse Musaya gelip şikayette bulunan kişiydi. Allah onu, kötü amellerinin karşılığı olarak cezalandırıp öldürttü.

Süddi ise Hz. Musa'nın, İsrailoğullarına Allah tealanın bir sığır kesmelerini emrettiğini söylemesinin sebebini şöyle izah etmiştir. "İsrailoğulları arasında serveti bol ve bir de kızı bulunan bir adam vardı. Bu adamın erkek kardeşinin fakir bir oğlu da vardı. Gelip bundan kızını istedi. Adam kızını ona vermedi. Genç adam kızdı ve "Vallahi ben amcamı öldürüeceğim, malını alacağım ve kızıyla da evleneceğim. Ayrıca diyetini de alıp yiyeceğim." dedi. Bu genç bir gün amcasına gidip" Amca taşradan tüccarlar geldi. Haydi beraber gidelim de o tüccarlardan bana mal al. Belki o malları satar da kâr ederim. Çünkü onlar seni görünce bana kolaylıkla mal verirler." dedi. Amcasıyla beraber geceleyin yola çıktılar. Genç yeğen yolda karanlıktan istifade ederek amcasını öldürdü ve evine döndü. Sabah olunca da amcasını arıyormuş gibi yaparak onun evine gitti. Halkın, amcasının cesedinin başında toplandığını gördü ve şöyle dedi: "Amcamı siz öldürdünüz bana diyetini vereceksiniz. Sonra ağlamaya başladı. Başına toprakları saçıyor ve "Vah amcacığım." diye bağırıyordu. Sonra bu genç orada bulunanları Hz. Musaya şikayet etti. Hz. Musa da onların diyet ödemelerine hüküm verdi. onlar da "Ey Allah'ın Peygamberi, rabbine dua et de bu gence katilin kim olduğunu bildirsin. O da cinayeti işleyeni suçlasın. Allah'a yemin olsun ki onun diyeti bizim için kolay bir şeydir. Fakat, biz böyle bir cinayeti işlemekle itham edilmekten utanıyoruz." dediler. Hz. Musa da onlara: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor" dedi. Onlar da "Biz senden katilin kim olduğunu soruyoruz sen ise bize sığır kesmemizi emrediyorsun. Sen bizimle alay mı ediyorsun?" dediler. Musada onlara: "Ben alay eden cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım." dedi.

Süddi devamla diyor ki: "Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Şayet onlar

herhangi bir sığırı bulup kesmiş olsalardı onlar için yeterliydi. Fakat onlar kendi kendilerini zora koştular, Musaya karşı inatlaştılar. Allah da onları zorluğa düşürdü. Sığırın bütün vasıfları belirtildikten sonra İsrailoğulları onu araştırmaya başladılar. Fakat onu bir türlü bulamıyorlardı . İsrailoğullarının içinde, babasına çok itaat eden, çok iyilikte bulunan bir kimse vardı. bir gün bu şahsın yanından, inci satan bir adam geçiyordu. Ondan inci satın almak istedi. Fakat kasanın anahtarı babasının yastığının altındaydı. O sırada babası da uyuyordu. İnci satan adam, incilerini yetmiş bine satacağını söyledi. Genç adam ona, babasını uyandırmamak için "Babam uyanıncaya kadar bekle onları seksen bin'e alayım." dedi. Satışı hemen yapmak isteyen inci tüccarı "Babanı uyandır altmış bin'e satayım" dedi. Genç: "Bekle uyansın doksan bin'e alayım." dedi. Böylece tüccar devamlı fiyatı indirdi genç ise artırdı. Bu şekilde tüccar otuz bine indi. Gençte yüz bine çıktı. Tüccar daha fazla ısrar edince genç "Vallahi senden hiçbir şey satın almam." dedi ve babasını uyandırmamakta direndi.

Allah teala, babasına itaatkâr olan bu gence, satın alamadığı incilere karşılık, İsrailoğullarına vasıfları anlatılan sığırı nasibetmişti. Sığırı araştıran İsrailoğulları gencin yanından geçerken o sığırı gördüler. Ona, kendisine başka bir sığır vermeleri karşılığnda o sığırı kendilerine vermesini istediler. Genç bunu kabul etmedi. Ona iki sığır verdiler yine kabul etmedi. Sayıyı sürekli artırdılar. Nihayet on sığıra ulaştılar genç yine vermedi. Bunun üzerine İsrailoğulları "Vallahi biz bu sığırı sende bırakmayız. Bunu mutlaka alacağız, dediler ve o genç adamı alıp Hz. Musaya götürdüler. Hz. Musaya dediler ki: "Ey Allah'ın Peygamberi, biz sığırı bu gencin yanında bulduk. O sığırı bize vermemekte direniyor. Halbuki biz ona öyle bir fiyat verdik ki o bu sığırı bize vermeliydi."

Hz. Musa o gence "Sığırını onlara ver." dedi. Genç: "Ey Allah'ın peygamberi, malımda tasarrufta bulunmaya ben daha layıkım." dedi. Hz. Musa "Haklısın." dedi ve İsrailoğullarına: "Bu arkadaşınızı razı edin." dedi. İsrailoğulları o gence, sığırın ağırlığınca altın teklif ettiler. Genç vermemekte diretti. onlar da artırmaya devam ettiler. Nihayet sığırın ağırlıının on katı altın verdiler. Genç te sığırı vermeye razı oldu. Ve onlara sattı parasını aldı. Hz. Musa, İsrailoğullarına "Onu kesin" dedi. İsrailoğulları sığırı kestiler. Hz. Musa onlara "Sığırın bir parçasıyla ölüye vurun." dedi. Onlar da sığırın iki omuzu arasından aldıkları bir parçayla ölüye vurdular. Adam dirildi. Ona "Seni kim öldürdü?" diye sordular. O da: "Beni kardeşimin oğlu öldürdü. O düşünmüş ki ben bunu öldüreyim, malını alayım, kızıyla da evleneyim." dedi. Bunun üzerine o kişiyi yakalayıp öldürdüler.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ

وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾

68- Onlar: "bizim için rabbine dua et de onun ne olduğunu bize açıklasın" dediler Musa dedi ki: "Rabbim diyor ki "O ne çok yaşlıdır ne de çok gençtir. İkisinin ortası bir sığırdır. Emrolunduğunuzu yapın."

Onlar, eziyet verici huyları, kaba yaratılışları ve kötü anlayışlarıyla Musaya dediler ki: "Rabbine sor o sığırın mahiyetini bize açıklasın vasıfları nelerdir, şekli nasıldır? Onu iyice bilelim. "Musa dediki: "Rabbim diyor ki: "O sığır ne iyice yaşlanıp ihtiyarlamış bir sığırdır ne de henüz doğum yapmamış kadar küçük bir yaştadır. İkisinin ortası bir sığırdır. Yani henüz iki doğum yapmıştır. O halde emrolunduğnuzu yapın ki katili bilesiniz.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾

69- Onlar "Bizim için rabbine dua et de onun rengi nedir bize açıklasın." dediler. Musa dedi ki: "O, görenlerin hoşuna giden sapsarı bir sığırdır."

Onlar, Musaya karşı inatlaşarak dediler ki: "Rabbine sor bakalım rengi nasıldır?" Siyah mı yoksa sarı mı? Musa onlara dedi ki: "Allah teala diyor ki: "O sapsarı bir sığırdır. Görünüşünün ve şeklinin güzelliğiyle bakanların çok hoşuna gider,

* İsrailoğullarının bu isteği de, kendilerine lazım olmayan bir şeyi ikinci kez yapmaları ve kendilerini zora sokmalarıdır. Bu sebeple Allah onları zor bir duruma düşürmüş ve sığırın belli bir renkte olduğunu beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Sarı" diye tercüme edilen (صَفْرَاءُ) kelimesi, Hasan-ı Basri tarafından "Simsiyah" şeklinde izah edilmiş, Said b. Cübyer ve yine Hasan-ı Basri tarafından "Boynuzları ve tırnakları sarı" diye izah edilmiştir.

Taberi, sarı renginin pekiştirme sıfatı olarak kullanılan ve "Net sarı" demek olan (فَاقِعٌ) kelimesini gözönünde bulundurarak (صَفْرَاءُ فَاقِعٌ) ifadesinden maksadın "Sapsarı" demek olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede, sığırın, görenlerin hoşuna giden bir sığır olduğu zikredilmiştir. Vehb, bu ifadeyi şöyle izah etmiştir "**Sığıra bakıldığında sanki güneşin ışınları derisinden çıkıyormuş gibi görünüyordu ve bakanları hayran bırakıyordu.**

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾

70- Onlar: "bizim için rabbine dua et de onun mahiyetini bize açıklasın, çünkü onu karıştırdık, seçemez olduk. Fakat Allah dilerse şüphesiz doğruyu buluruz." dediler.

Onlar: "Rabbinden iste de onun mahiyetini bize iyice açıklasın. Çünkü biz onu karıştırdık. Onu, benzeri sığırlardan ayıramıyoruz. Seçemediğimiz bu sığırın ne olduğunu, Allah'ın dilemesi ve emriyle bileceğiz dediler.

* Taberi diyor ki: "İsrailoğulları, peygamberlerine eziyetlerini artırıp inatçı davranışlarını sürdürünce Allah da onların cezalarını şiddetlendirdi. İbn-i Abbas'ın da dediği gibi İsrailoğulları alelâde bir sığırı alıp ta kesseydiler onlara yetecekti. Fakat onlar işi zorlaştırınca Allah da onları iyice zora soktu.

Atâ diyor ki: "Eğer onlar:" Allah dilerse şüphesiz doğruyu buluruz." demeseydiler ve işi böylece Allah'ın dilemesine bırakmasaydılar bu işin sonu gelmeyecekti. Demek ki emredileni yapmak, hem Allah'ın emrine uymak hem de kolay olanı yapmak demektir. İlahi emirlere kayıtsız şartsız teslim olmak, kulun yapacağı en güzel iştir. Aksi takdirde kendisini zora sokanı Allah o zorlukla başbaşa bırakır.

Peygamber efendimiz bu hususa işaretle şöyle buyurmuştur:

دَعُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِسُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ
فَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ.

"Ben sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın. Zira sizden öncekiler (çokça) soru sormaktan ve Peygamberleriyle ihtilaf etmekten helak olmuşlardır. Ben size birşeyi yasakladığımda ondan kaçının. Bir şeyi emrettiğimde de gücünüzün yettiği ölçüde onu yapın."(167)

Taberi, Abdullah b. Abbas, Ubeyde es-Selmani, İkrime, Mücahid, İbn-i Cüreyc, Katade ve İbn-i Zeyd'in "Şayet İsrailoğulları en basit bir sığırı alıp ta kesmiş olsalardı elbetteki onlar için yeterli olacaktı. Fakat onlar işi zora soktular. Allah da onların işini zorlaştırdı. " şeklindeki ifadelerini naklettikten sonra bir usul-i Tefsir kaidesi olarak şunu zikretmiştir. "Allah tealanın kitapta zikretti-

167 Buhari, K. el-I'tisam bab: 2/Müslim, K. el-Hacc, bab: 412, Hadis No: 1337/Tirmizi, K. el-İlm, bab: 17, Hadis No: 2769/Nesai, K. el-Menasik bab: 1

ği ve Peygamberinin diliyle bildirdiği emir ve yasaklarının umumuna ve zahirine bakılır. Bunların hususiliğine ve bâtınına bakılmaz.Ancak Allah'ın kitabında ve Resulullah'ın sünnetinde, onların umumi olan zahiri hükümlerini hususileştirecek olan bir nass bulunacak olursa o zaman umumi olan hüküm bırakılarak hususi olan hüküm alınır. Hususi durumlarda âyetin hususi hükmü geçerlidir? Onun dışındaki durumlarda ise âyetlerin genel hükümleri geçerlidir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Yukarıda isimleri zikredilen sahabi ve tâbiîler, İsrailoğullarını, kendilerine gelen emri genel mânâda almayıp özelleştirmek istemelerinden dolayı onları kınamışlardır. Böylece bizim "Nassların zahirine itibar edilir ve onların genel hükümleri geçerlidir.Yeter ki onları hususileştiren bir nass bulunmasın." şeklindeki görüşümüzün, onların görüşlerine uygun düştüğü, hükümlerin husisiliğini iddia edenlein ise yanlışlığı ortaya çıkmaktadır.

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ
فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

71- Musa dedi ki: "Rabbim diyor ki"O ne tarla süren yıpranmış bir sığırdır ne de ekin sulayan. Kusursuzdur. Onda alacaklık yoktur." Bunun üzerine onlar: "İşte şimdi gerçeği bildirdin.". dediler ve sığırı kestiler.Az kalsın bunu yapmayacaklardı.

[Musa dedi ki: "Rabbim diyor ki "O, çift sürerek yıpranmış bir hayvan değildir. Ekinlerin sulanmasında kullanılan bir hayvan de değildir. O, kusursuzdur. Asıl rengine karışan başka bir renk te yoktur üzerinde. "İsrailoğulları da: "İşte şimdi gerçeği bize açıkladın. Biz de onu hakkıyla anladık." dediler. Ve özellikleri açıklanan o sığırı bulup kestiler. Fakat az kalsın bunu yapmayacaklardı. Fiyatının yüksek olması ve Allah'ın, ölüyü diriltерek katilin kim olduğunu ölüye söyletip kedilerini rezil edeceği korkusuyla neredeyse o sığırı temin edip kesmeyeceklerdi.

* Âyet-i kerimede, sığırın tarla sürerek yıpranmadığı ve ekinleri sulama işinde çalıştırılmadığı zikredilmektedir. Hasan-ı Basri bu sığırın, ehlî olmayan vahşi bir sığır olduğunu, bu nedenle âyette zikredilen sıfatları taşıdığını söylemiştir.

Yine âyet-i kerimede "Kusursuzdur" diyen tercüme edilen ve lügat mânâsı "Berî"demek olan (مُسَلَّمَةٌ) kelimesi, Mücahid tarafından "Alacalıktan beridir" şeklinde izah edilmiş, Katade, Ebul Âliye ve İbn-i Abbas tarafından da

"Kusurlardan beridir" şeklinde izah edilmiştir. Taberi de "Onda alacalık yoktur" ifadesini gözönünde bulundurarak ikinci görüşün tercihe şâyân olduğunu söylemiştir. Zira aksi takdirde, ifadede lüzumsuz bir tekrar olacaktır.

Âyet-i kerimede "Az kalsın bunu yapmayacaklardı." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat "Neredeyse sığırı kesmeyeceklerdi." demektir. Sığırı neredeyse kesmemelerinin sebebi, Muhambed b. Kâ'b el-Kurezi, Mücahid ve Muhammed b. Kays'a göre, sığırın fiyatının yüksek olmasıdır. Zira sığırın fiyatı olarak Süddiye göre, ağırlığının on katı altın verilmiş Mücahid, Ubeyde es-Selmani ve İbn-i Zeyde göre, derisi dolusu altın verilmiş, İbn-i Abbas, Vehb b. Münebbih ve Ubeyde'den nakledilen başka bir görüşe göre derisi dolusu dinar verilmiştir. Halbuki İkrimenin rivayetine göre sığırın asıl değeri üç dinar idi.

Vehb b. Münebbih ise sığırı nerdeyse kesememelerinin sebebinin, Allah tealanın, katili ortaya çıkararak kendilerini rüsvay etmesinden korkmaları olduğunu söylemiştir. Taberi ise, her iki sebepten dolayı da bunu yapmadıklarını söylemenin daha isabetli olacağını beyan etmiştir.

وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَاۜ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَۚ ﴿٧٢﴾

72- Hani sizi bir adam öldürmüş ve aranızda tartışmış da suçu birbirinizin üstüne atmıştınız. Halbuki Allah, gizlemekte olduğunuzu ortaya çıkarır.

Ey İsrailoğulları, siz bir adam öldürmüş sonra da onu öldürme suçunu birbirinizin üstüne atmıştınız. Her gurup, katilin kendisinden olmadığını savunuyordu. Halbuki Allah, öldürdüğünüz kişinin meselesini ortaya çıkarıcıdır.

* Mücahid, İbn-i Cüreyc, İbn-i Zeyd ve Katade, öldürülen kişiyi kimin öldürdüğü hakkında İsrailoğullarının birbirleriyle ihtilafa düştüklerini, âyet-i kerimenin de onların bu ihtilafını beyan ettiğini söylemişlerdir. Daha önceki âyetlerde, öldürülenin, kim tarafından ve nasıl öldürüldüğü, zikredilen rivayetlerden nakledilmiştir.

Abdullah b.Abbas, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve Muhammed b. Kays, öldürülen kişi hakkında ihtilaf eden İsrailoğullaına dair şu rivayetleri de zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abas diyor ki:"Hz. Musa'nın döneminde, İsrailoğullarından malı çok olan ihtiyar bir zat vardı. Bunun fakir yeğenleri vardı. İhtiyarın çocuğu yoktu. Öldükten sonra kendisine kardeşinin oğulları mirasçı olacaktı. Bunlar: "Keşke amcamız ölse de kendisine mirasçı olsak" diyorlardı. Amcaları uzun süre yaşayınca Şeytan onlara gidip şu vesveseyi verdi: "Siz amcanızı öldürüp ma-

lına mirasçı olsanız ve yabancı bir şehre götürerek te oranın halkından diyetini alsanız nasıl olur." O dönemde bir insan öldürülür de mevcut olan iki şehirden hangisinde bulunursa diyeti o şehrin halkı ödermiş. İki şehirin arasında bulunacak olursa mesafe ölçülür, ceset hangi şehre daha yakınsa diyeti o şehir ödermiş. Amcaları uzun süre yaşayınca yeğenleri, Şeytanın vesvesesine kapılmışlar ve amcalarını öldürüp diğer şehre götürmüşler ve oraya bırakmışlardır. Sabah olunca da amcalarını öldüren bu yeğenler, o şehir halkına gidip "Amcamız sizin şehirin kapısında öldürülmüş, Allah'a yemin olsun ki onun diyetini bize ödeyeceksiniz." demişlerdir. Şehir halkı: "Allah'a yemin ederiz ki biz onu öldürmedik, onu öldüreni de bilmiyoruz. Şehrimizin kapısını kapadıktan sonra sabaha kadar da hiç açmadık." demişlerdir. Bunun üzerine iki taraf ta Hz. Musaya başvurmuşlardır. Öldürülen adamın yeğenleri: "Biz amcamızı bunların şehirlerinin kapısında ölü olarak bulduk." demişler, şehir halkı ise "Allaha yemin olsun ki biz onu öldürmedik, şehirin kapısını akşamleyin kilitledikten sonra sabaha kadar hiç açmadık." demişlerdir. İşte bunun üzerine Cebrail (a.s.) herşeyi işiten ve bilen Allah tealanın Hz. Musaya "Onlara de ki "Allah size bir sığır kesmenizi ve onun bir parçasıyla ölüye vurmanızı emrediyor." âyetini getirmiştir.

Muhammed b. Kâ' b el-Kurezi ve Muhammed b. Kays ise, öldürülen kişi hakkında İsrailoğullarının ihtilafa düşmelerini şöyle nakletmişlerdir: "Torunlara ayrılan İsrailoğullarından bir torun, insanlar arasında çokça şerrin yayıldığını görünce, kendilerine mahsus bir şehir kurmuşlar ve insanlardan uzaklaşmışlardır. Bunlar akşam olunca orada yaşayan herkesi şehirin içine topluyor kapılarını kapatıyorlarmış. Sabah olunca da reisleri şehri kontrol ediyor, herhangi bir şey görmeyince kapıyı açıyor ve insanları akşama kadar serbest bırakıyormuş. Böylece bu insanlar gidip başka yerlerdeki insanlarla alış veriş vb. münasebetlerde bulunuyorlarmış. Bu dönemde İsrailoğullarının içinde, malı çok olan ve kardeşinin oğlundan başka da mirasçısı bulunmayan bir kimse varmış. Adam uzun müddet yaşamış. Kardeşinin oğlu da, bir an evvel mirasını elde etmek için onu öldürmüş ve götürüp adı geçen şehirin kapısına atmıştır. Kendisi ve arkadaşları şehrin kapısına gizlenmişlerdir. Şehirin reisi, şehirin içinde herhangi bir durum olmadığını öğrendikten sonra şehirin kapısını açmıştır. Kapının önünde bir kişinin öldürüldüğünü görünce de kapıyı kapatmıştır. Bunun üzerine öldürülen adamın kardeşinin oğlu ve arkadaşları: "Dur bakalım onu hem öldürdünüz hem de kapıyı kapatıyorsunuz." demişlerdir.

Bu sırada çokça cinayetler işleniyor Hz. Musa da şehirlerinde cinayet işlenen insanları cezalandırıyordu. Bu yüzden öldürülen kişinin kardeşinin oğlu ile şehir halkı arasında neredeyse savaş çıkacaktı. Her iki taraf ta silahlarını kuşandılar fakat sonra savaşmaktan vazgeçip Hz. Musaya başvurdular. Durumu anlattılar. Öldürülen kişinin yeğenleri: "Ey Allah'ın Resulü, bunlar amcamızı öldürdüler sonra da kapıyı kapattılar." dediler.Şehir halkı ise : "Ey Allah'ın Resu-

lü, sen bizim, insanlardan ayrılıp özel bir şehir kurduğumuzu biliyorsun. Sen bizim, şerli insanlardan uzak durduğumuzu görüyorsun. Biz o kişiyi ne öldürdük ne de öldüreni biliyoruz." dediler. Bunun üzerine Allah teala, bir sığır kesip parçasıyla ölüye vurmalarını emretti. Hz. Musa da onlara: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor." dedi.

Ubeyde es-Selmani ve İbn-i Zeyd de İsrailoğullarının, öldürülen kişi hakkındaki ihtilafları hususunda benzeri görüşler zikretmişlerdir.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

73- Kesilen sığırın bir parçasıyla o ölüye vurun." dedik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir ve düşünesiniz diye delillerini size gösterir.

Musanın kavmine dedik ki: "Dirilip kendini kimin öldürdüğünü söylesin diye o sığırın bir parçasıyla o ölüye vurun." Onlar da vurdular. Allah o ölüyü diriltti ve dirilen ölü, kendisini kimin öldürdüğünü söyledi. Allah bu ölüyü, dünya hayatında nasıl dirilttiyse ölümden sonra âhiret hayatında diğer ölüleri de öyle diriltecektir. o halde ey akıl sahipleri bundan ibret alın.

Ey, Muhammed'i yalanlayan kâfirler, Allah size, kendi birliğine ve Peygamberinin doğru söylediğine dair delillerini işte böyle gösterir ki, Allah'ın kudretini ve Muhammed'in doğru söylediğini düşünüp te iman edesiniz.

* Müfessirler, öldürülen kişiye sığırın hangi parçasıyla vurulduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Mücahid, İkrime ve Katade, öldürülen kişiye, kesilen sığırın bacağıyla vurulduğunu, bunun üzerine öldürüen kişi dirilerek kendisini kimin öldürdüğünü söylediğini ve tekrar öldüğünü söylemişlerdir.

Süddi ise ölüye, sığırın iki omuzu arasındaki bir parçayla vurduklarını, bunun üzerine öldürülen kişi dirilerek kendisini kimin öldürdüğünü söylediğini ve tekrar öldüğünü söylemişlerdir.

Süddi ise ölüye, sığırın iki omuzu arasındaki bir parçayla vurduklarını, bunun üzerine ölünün dirilerek kendisini kardeşinin oğlunun öldürdüğünü söylediğini ve tekrar öldüğünü söylemiştir.

Ebul Âliye ise öldürülene, sığırın kemiklerinden biriyle vurduklarını, bunun üzerine adamın dirilerek kendisini kimin öldürdüğünü söyledikten sonra

tekrar öldüğünü söylemiştir.

İbn-i Zeyd de, öldürülen kişiye sığırın organlarından herhangi biriyle vurulduğunu, bunun üzerine ölünün doğrulup oturduğunu, katili haber verdikten sonra tekrar öldüğün söylemiştir.

Taberi, sığırdan bir parça ile ölüye vurulduğunu bu parçanın hangi parça olduğna dair ise bir delil bulunmadığını, bu itibarla sığırın herhangi bir parçasıyla vurulmuş olabileceğini, özellikle bir parça ile vurulduğunu söylemenin bir delile dayanmadığını söylemiştir. Allah teala bu parçayı açıkça zikretmediğinden bunu bilmenin herhangi bir fayda sağlamayacağını beyan etmiştir.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً وَاِنَّ مِنَ
الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ
وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

74- Bu mucizeden sonra kalbleriniz yine katılaştı. Onlar taş gibi hatta daha da katı oldu. Çünkü öyle taşlar vardırki onlardan nehirler fışkırır. Öyleleri de vardır ki yarılır, aralarından su çıkar. Taşlar vardır ki, Allah'ın korkusundan yuvarlanırlar. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Ey İsrailoğullarının kâfirleri, bu apaçık delilleri gördükten sonra yine kalbleriniz katılaşıp sertleşti. Taşlar gibi sert ve kuru oldu. Hatta bazıları taştan da sert hale geldi. Öyle taşlar vardır ki onlardan ırmaklar çıkar. Öyleleri de vardır ki su ile yarılır. o sular, kaynayan göze, akan nelirler olur. Öyle taşlar da vardır ki, Allah'ın korkusundan dağların tepelerinden aşağıya doğru yuvarlanırlar.

Allah, sizin yaptığınız çirkin şeylerden habersiz değildir. Bilakis onları zaptedip muhafaza etmektedir. Âhirette onların hesabını soracaktır.

* Allah teala, onların kalbeleri için bu misali vererek şunu bildirmek istemiştir: Taşlar bile, delilleri gördükleri halde iman etmeyen bu adamların kalbinden daha yumuşaktır. Halbuki Allah teala onlara, akıllara durgunluk verecek deliller göstermiş ve onlara, taşlara vermediği selim bir kalb ve akıl vermiştir. Buna rağmen, insanlığın efendisi olan Hz. Muhammedi yalanladılar.

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ

كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

75- Onların, size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlardan bir cemaat, Allah'ın kelamını dinleyip iyice anladıktan sonra onu bile bile tahrif ediyorlardı.

[Ey Müminler, Yahudilerin size ve Peygamberiniz Muhammed'in getirdiklerine inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlardan bir cemaat, Tevrat'ta Allah'ın kelamını okuyorlar, onu dinleyip anladıktan sonra da onu bozuyor, ne demek olduğunu anladıkları halde mânâsını değiştiriyorlardı. Bunu yaparken de haklı olmadıklarını ve yalancı olduklarını biliyorlardı.

* Bu âyet-i kerimeye göre, müminler, geçmişteki Yahudilerin devamı olan soylarının Hz. Muhammed (s.a.v.)in getirmiş olduğu hakka, nura ve hidayete iman etmelerini beklememelidirler.

Muhammed b. İshak ve Rebi' b. Enes'e göre İsrailoğullarının, Allah'ın kelamını dinlemeleri, Tur dağında Hz. Musa ile beraberken olmuştur. onlar bu kelamı dinledikten sonra geri dönmüş ve Musanın, Allahın emirlerini İsrailoğullarına tebliğ etmesi üzerine, onunla birlikte ilahi emirleri dinleyen yetmiş kişi Hz. Musayı yalanlamış ve Allah'ın emirlerini tahrif etmişlerdir. Mücahid, Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu dinleme, Hahamların Tevratı okuyup dinlemeleridir. Onlar bu kitabı dinledikten sonra onda bulunan helali haram, haramı da helal saymışlardır. İşte âyetin sonu buna işaret etmektedir. Taberi: "İsrailoğullarından bir gurup, Allah'ın kelamını dinleyip, ifadesini gözönünde bulundurarak birinci görüşü tercih etmiştir. Zira, Tevratı bütün İsrailoğullarının dinlediği muhakkaktır. İsrailoğullarından özel bir gurup ise Hz. Musa ile birlikte, Allah tealanın konuşmasını dinlemişlerdir. İşte bunlar bizzat kendileri Allah tealadan duydukları şeyleri tahrif etmeye ve Musaya karşı çıkmaya girişmişlerdir ki Allah teala bunları örnek göstererek Muhammed ümmetinin, İsrailoğullarının iman edeceklerini beklemelerinin isabetli olup olmadığını beyan etmiştir.]

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا

فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

76- İman edenlerle karşılaştıkları zaman "İman ettik" derler. Birbirleriyle başbaşa kaldıkları zaman da "Allahın size açıkladıklarını, rabbini-

zin katında aleyhinize delil olarak kullansınlar diye mi onlara söylüyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz?" derler.

[Yahudiler, müminleri gördükleri zaman, münafıkça hareket ederek "Muhammedi ve onun, Allah'tan getirdiği şeyleri tasdik ettik." derler. Birbirleriyle yalnız başlarına kaldıklarında ise bir kısmı diğer bir kısmına der ki: "Muhammed'in sıfatlarıyla ilgili olarak, Allah'ın size kitabında bildirdiği şeyleri onlara haber veriyor ve onun Peygamberliğini tasdik mi ediyorsunuz? Rabbinizin huzurunda bunları size karşı delil göstersinler diye mi konuşuyorsunuz? Ey kavim, iyice düşünüp aklınızı neden kullanmıyorsunuz?"

* Âyet-i kerimede geçen ve "Allah'ın size açıkladığı" şeklinde tercüme edilen (بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ) ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Dehhakın Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre Allah tealanın Yahudilere açıkladığı şeylerden maksat, Allah'ın Tevratta onlara emrettiği şeylerdir. Bazı Yahudiler, müminleri gördüklerinde "Biz, arkadaşınız Muhammed'e iman ettik." diyorlardı. Kendi aralarında başbaşa kaldıklarında ise "Allah'ın size, Muhammed'e iman etmeniz gerektiğini bildirdiğini niçin Müslümanlara söylüyor da rabbiniz katında onların, aleyhinize şahitlik etmelerini sağlıyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz?" diyorlardı. "İman ettik" diyen Yahudiler de "Biz onlarla alay ediyoruz." diyorlardı.

[Ebul Âliye'ye, Kadadeye ve Abdullah b.Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre Allah tealanın, Yahudilere açıkladığı şeylerden maksat, Tevratta zikredilen, Hz. Muhammed'in sıfatlarıdır. Bir kısım Yahudiler, Hz. Muhammed'in hak Peygamber olduğunu ve onun sıfatlarının Tevratta zikredildiğini müminlere söylüyorlardı. Yahudilerle bir araya geldiklerinde diğer Yahudiler onları hesaba çekiyorlar ve "Allah'ın Tevratta size açıkladığı Muhammedin sıfatlarını niçin Müslümanlara anlatıyorsunuz? Böylece onlar, Allah katında bu sözlerinizi aleyhinize delil olarak kullanacaklardır. Halbuki Allah sizden, sıfatları belirtilen böyle bir Peygambere iman etmenize dair söz almıştır.]

Mücahide göre ise Allah'ın, Yahudilere açıkladığı şey onların geçmişteki atalarının maymunlara ve domuzlara dönüştürülmeleridir. Resulullah, Kureyza oğullarının kalelerini kuşatma altına aldığında onlara "Ey, maymunların, domuzların kardeşleri, ey tağuta tapanlar," diye seslenmiş bunun üzerine Yahudiler" Bizim böyle olduğumuzu Muhammed'e kim bildirdi? Bu mutlaka içinizden biri tarafından söylendi. Siz, Allah'ın size açıkladığı şeyleri onlara açıklıyorsunuz, sizin aleyhinize onların elinde delil oluyor." dediler.

Süddiye göre ise Allah'ın Yahudilere açıkladığı şeylerden maksat, onla-

rın geçmişte uğratıldıkları azaplardır. Yahudilerden bir kısmı Müslüman olmuş, o esnâda, geçmişte uğratıldıkları azapları müminlere anlatmışlardır. Daha sonra ise münafık olmuşlar, bu sebeple diğer Yahudiler onları, müminlere anlattıkları şeylerden dolayı kınamışlardır. "Allahın sizi uğrattığı azapları müslümanlara anlatıyorsunuz ki sizin aleyhinize, onların elinde delil olsun ha? Yapmayın bunu." demişlerdir.

İbn-i Zeyd'e göre ise Allah'ın, Yahudilere açıkladığı şeylerden maksat, Tevratta açıkladığı bir kısım hükümlerdir.. Bir kısım Yahudilere "Siz bunun, Tevratta böyle böyle olduğunu bilmiyor musunuz?" diye sorulduğunda onlar "Evet biliyoruz" diyorlardı. Liderlerinin yanlarına vardıklarında liderleri onlara "Allahın size indirdiği şeyleri niçin onlara haber veriyorsunuz ki rabbiniz katında onların elinde aleyhinizde bir delil olsun, hiç düşünmüyor musunuz?" diyorlardı. İbn-i Zeyd sözlerine devamla diyor ki"Resulullah mümin olmayanların, Medineye girmelerini yasaklamıştı. Yahudilerin kâfir ve münafık olan liderleri onlara "Siz gidin iman ettik" deyin içlerine girin. Döndüğünüz de ise inkâr edin." diyorlardı. Yahudiler, Resulullah'ın haber ve emirlerini öğrenmek için Medineye geliyor "biz Müslüman olduk" diyerek sabahleyin şehre giriyorlar. İkindiden sonra oradan çıkıyorlar ve kâfir olduklarını belirtiyorlardı. Bu hususu Allah teala şu âyetinde açıklamaktadır "Kitap ehlinden bir cemaat şöyle dedi" İman edenlere indirilene günün başlangıcında iman edin sonunda inkâr edin. Umulur ki dinlerinden dönerler."[168] Taberi bu görüşlerden, Hz. Muhammed'in hak Peygamber olarak gönderildğini söylemenin kastedildiğini beyan eden görüşün, tercihe şâyân olduğunu zira âyetin başında Resulullah'a ve müminlere "Biz iman ettik." ifadesinin bulunduğunu âyetin devamında da aynı ifadeden dolayı, kâfir liderleri tarafından hesaba çekildiklerini söylemenin âyetin insicamı ve birliği bakımından daha doğru olacağını söylemiştir. Buna göre Yahudiler "İman ettik" diyen ve Hz. Muhammed'in sıfatlarının Tevratta zikredildiğini beyan eden diğer Yahudileri hesaba çekiyorlar. Tevratta yazılı olan bu tür şeyleri söyledikleri takdirde Allah katında aleyhlerine delil olacağını bildiriyorlardı.

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

77- Bilmezler mi ki, Allah onların gizlediklerini de açıkladıklarını da muhakkak bilir.

Bu Yahudiler bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizledikleri inkâr ve yalanlarını da, açıkladıkları, Allah'a, Resulüne ve müminlere karşı "İman ettik" şek-

168 Âl-i İmran, 3/72

lindeki münafıklık ve oyunlarını da çok iyi bilmektedir.]

* Müminlerle karşılaştıkları zaman "İman ettik" diyen ve liderleriyle yan yana geldiklerinde de "Biz müminlerle alay ediyoruz" diyen Yahudiler bilmezler mi ki, Allah onların gizledikleri "Muhammedi inkâr etme ve yalanlama" düşüncelerini de bilir. Açığa vurdukları "Muhammed'e iman ettik" şeklindeki yalan sözlerini de bilir. Bu itibarla müminlere söyledikleri sözün Allah katında aleyhlerine delil olacağına dair bir düşüncenin anlamı yoktur. Zira onlar konuşsa da konuşmasa da Allah onları bilmektedir.

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾

78- Onlardan bazılarının okuyup yazması yoktur. Bir takım kuruntular hariç, kitabı bilmezler. Onlar sadece zanda bulunurlar.

[Bu Yahudilerden öyle bir halk tabakası vardır ki okuyup yazmaz, hiç bir şey bilmezler. Tevratı ve onun içindekileri bilmezler. Fakat yalan uydururlar. Bâtıl, yalan ve günah sözler söyleyip dururlar. Onlar ancak şüphe içinde bulunurlar. Gerçekçi olduklarını zannederler fakat bâtılın peşindedirler.

* Âyet-i kerime bu insanları "Zan peşinde koşmak"la vasıflandırmaktadır. Çünkü onlar, âlimlerinden ve idarecilerinden duydukları sözlerin, Allah'ın kitabından alındığını zannediyorlardı. Halbuki bunlar Allah'ın kitabından alınmış değillerdi. Böylece Allah'tan gelen şeyleri tasdik etmeyi terkettiler de büyüklerinin ve idarecilerinin haber verdiklerine tabi oldular.

Âyet-i kerimenin anlattığı bu sınıf, haham ve ruhbanlardan olan dini liderlerin saptırdığı cahil halk tabakasıdır. Bunlar âdeta, kesilmek için mezbahaya götürülen koyunlar gibidirler. Kendilerine neler yapılacağının, nereye sürükleneceklerinin farkında değildirler.]

Bu gibi insanlar, yanlış bin anlayışla, Allah'ın "Halîm" sıfatına sığınırlar. "Halîm" sıfatı, Allah'ın, affetme, sert davranmama sıfatıdır. Böyleleri kendi sapıklıklarını düzeltme yerine Allah tealanın "Halim" sıfatına sarılarak günah işledikleri halde affedileceklerini umarlar. Böylece kendilerini tatmin ederler. Allah tealanın, aynı zamanda hak edenlere cezalarını veren olduğunu unuturlar.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ

مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

79- Kitabı elleriyle yazıp sonra onu az ir değer ile değiştirmek için "Bu, Allah katındandır" diyenlerin vay haline. Ellerinin yazdığından dolayı vay hallerine. Kazandıkları günahtan dolayı vay hallerine.

Allahın kitabını günahkâr elleriyle yazıp sonra da "Bu, Allah katındandır" diyenlerin vay hallerine. Onu, bilgisi olmadan ve Tevratta ne bulunduğunu bilmeyen cahil bir kavme basit bir dünya malı karşılığında satmak için yaptılar. Allahın indirdiğinin aksine, elleriyle kitabı yazıp sonra onu satarak yiyenlere azap vardır. Hatalar işledikleri, günahlar kazandıkları için vay hallerine.

* Bu âyet-i kerimede, Yahudilerin başka bir sınıfına işaret edilmektedir. Bunlar, haksız yere insanların mallarını yemek için Allah'a karşı yalan uyduran ve kendi elleriyle yazdıklarını Allah tarafından gönderilmiş gibi göstererek bilgisiz insanları sapıklığa sürükleyen Yahudi ilim adamlarıdır. Bunlar, Hz. Muhammed (s.a.v.) in Tevrattaki sıfatlarını siliyor onun yerine insanların hoşuna gidecek şeyler yazıyorlardı. Ayrıca kendi ictihadlarını, Allah tarafından indirilmiş âyetler gibi gösterdiyorlardı. Böylece Allah'a karşı yalan ve iftirada bulunuyorlardı. Bu yüzden veyl azabını hak etmişlerdir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Vay hallerine" diye tercüme edilen (وَيْلٌ) kelimesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Dehhakın Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre bu kelimeden maksat "Onlara azap olsun" demkektir.

Ebu İyad'a göre ise aslında (وَيْلٌ) cehennemliklerin kan ve irinlerinin aktığı bir kuyunun adıdır. Bu izaha göre bu kelimenin mânâsı "Onlar veyl kuyusuna düşsünler" demektir.

Ebu Said el-Hudri, Resulullah (s.a.v.)in bu kelimenin izahında şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: الْوَيْلُ وَادٍ فِى جَهَنَّمَ يَهْوِى فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفاً قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ.

"Veyl cehennemde bir vadidir. Bir kâfir onun tam dibine ulaşmadan kırk sene aşağı doğru yuvarlanır."(169)

169 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 21, Hadis No: 3164/Ahmed b. Hanbel Müsned c.3, s. 75

Hz. Osman (r.a.)dan da Resulullah'ın Veyl hakkında, onun cehennemde bir dağ olduğunu rivayet ettiği nakledilmektedir.

Taberi, bu izahlara göre âyetin mânâsının, "Elleriyle kitabı yazıp sonra da onun, Allah katından olduğunu söyleyen Yahudilere, cehennemin dibindeki Veyl kuyusundan kan ve irin içme azabı olsun" demek olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede Yahudilerin bilgin zümrelerinin , maddi menfaatler elde etme karşılığında, Allah'ın kitabından olmayan şeyleri elleriyle yazarak Allah'ın kitabındanmış gibi gösterdikleri zikredilmektedir. Özellikle "Elleriyle yazdıkları" ifadesinin zikredilişi, bu işi bizzat kendilerinin yaptığını, cahillerine emrederek onlar vasıtasıyla yaptırmadıklarını belirtmek içindir. Bu da, bu işi yapanların, tam olarak ve kasıtlı bir şekilde, başkalarından gizleyerek yaptıklarını göstermektedir.

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾

80- Onlar: "Ateş bize sadece sayılı günler dokunacaktır." derler. Deki: "Böyle olacağına dair Allah'tan bir söz mü aldınız -ki Allah sözünden caymaz- Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?

Yahudiler dediler ki: "Buzağıya taptığımız kırk günden başka biz ateşe girmeyeceğiz." Ey Muhammed, o Yahudi topluluğuna de ki: "Bu söylediğinize dair Allah'tan bir ahit, bir vaad mi aldınız? Şayet öyleyse delillerinizi gösterseniz ya. Zira Allah, vaadinden dönmez. Yoksa bilmeyerek ve haddinizi aşarak Allah'a bâtıl şeyler mi isnad ediyorsunuz?

* Yahudilerin, ateşin kendilerine dokunacağını söyledikleri sayılı günler hakkında müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Dehhakın rivayetine göre, Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi, Ebul Âliye, İkrime, Dehhak ve ibn-i Zeyd'e göre, Yahudilerin söyledikleri bu sayılı günlerden maksat, buzağıya tapma süresi olan kırk gündür. Onların iddialarına göre Allah, onlara kırk gün azap edeceğine dair yemin etmiştir. Allah'ın bu yemini yerine geldikten sonra onları cehennemden çıkaracak yerine Muhammed ümmetini koyacaktır. Âyet-i kerime, Yahudilerin bu iddialarını yalanlamaktadır.

Yahudilerin "Buzağıya taptığımız kırk günden başka biz ateşe girmeyeceğiz." dedikleri şeklindeki tefsir, İbn-i Abbastan rivayet edilmektedir. Said b. Cübeyr ve İkrime'nin İbn-i Abbastan naklettiklerine ve Mücahide göre ise Ya-

hudiler şöyle demişlerdir: "Dünyanın ömrü yedi bin senedir. Biz, her sene için sadece bir gün azap göreceğiz. Böylece bütün azap göreceğimiz gün sayısı yedidir. Ondan sonra azap kesilecektir.

Âyet-i kerime, işte bu şekilde hadlerini aşarak sapık ve bâtıl bir görüşün peşine takılan Yahudilerin, Allah'a karşı bilmedikleri şeyleri isnad ettiklerini ve bu haleriyle hadlerini aşarak sonuçta cezayı hak ettiklerini beyan etmektedir.

Yahudiler, cehennemde ancak sayısı belli olan günler kadar kalacakları iddialarını devamlı olarak tekrar etmekteydiler. Hayberin fethi sırasında, Resulullah ile aralarında geçen şu konuşmada da bu iddialarını tekrarlamışlardır.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِلنَّبِىِّ ﷺ شَاةٌ
فِيهَا سُمٌّ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ اجْمَعُوا اِلَىَّ مَنْ كَانَ هٰهُنَا مِنْ يَهُودَ فَجُمِعُوا لَهُ
فَقَالَ لَهُمْ اِنِّى سَائِلُكُمْ عَنْ شَىْءٍ فَهَلْ اَنْتُمْ صَادِقِىَّ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ قَالَ لَهُمُ
النَّبِىُّ ﷺ مَنْ اَبُوكُمْ قَالُوا فُلاَنٌ فَقَالَ كَذَبْتُمْ بَلْ اَبُوكُمْ فُلاَنٌ قَالُوا صَدَقْتَ
قَالَ فَهَلْ اَنْتُمْ صَادِقِىَّ عَنْ شَىْءٍ اِنْ سَاَلْتُ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا اَبَا الْقَاسِمِ وَاِنْ
كَذَبْنَا عَرَفْتَ كَذِبَنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِى اَبِينَا فَقَالَ لَهُمْ مَنْ اَهْلُ النَّارِ قَالُوا نَكُونُ
فِيهَا يَسِيرًا ثُمَّ تَخْلُفُونَا فِيهَا فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ اخْسَؤُا فِيهَا وَاللّٰهِ لاَ نَخْلُفُكُمْ
فِيهَا اَبَدًا ثُمَّ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ صَادِقِىَّ عَنْ شَىْءٍ اِنْ سَاَلْتُكُمْ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا
اَبَا الْقَاسِمِ قَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِى هٰذِهِ الشَّاةِ سُمًّا قَالُوا نَعَمْ قَالَ مَا حَمَلَكُمْ
عَلَى ذٰلِكَ قَالُوا اَرَدْنَا اِنْ كُنْتَ كَاذِبًا نَسْتَرِيحُ وَاِنْ كُنْتَ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

"Hayberin fethinde Resulullah'a, içine zehir konmuş bir koyun ikram edildi. Rasulullah (s.a.v.) "Çevrede bulunan Yahudileri bana getirin." buyurdu. Toplanıp getirildiler. Resulullah (s.a.v.) onlara **"Ben size bir şey soracağım. O hususta bana doğru cevap vereceğinize söz veriyor musunuz? "** dedi. Onlar da "Evet ey Ebul Kasım." dediler. Resulullah onlara **"Babanız kim?"** diye sordu. Onlar: "Falan" diye cevap verdiler? Resulullah **"Yalan söylediniz. Aslında**

sizin babanız filandır." dedi. Onlar: "Doğru söyledin. Haklısın." dediler. Resulullah: **"Size bir şey daha sorsam bana doğru cevap vereceğinize söz verir misiniz?"** dedi. Onlar: "Evet ey Ebul Kasım. Doğru cevap vermek zorundayız. Şayet yalan söyleyecek olursak, babalarımız hakkında yalanımızı bildiğin gbi bunu da bilirsin." dediler. Resulullah (s.a.v.) onlara **"Cehennemlikler kimlerdir?"** diye sordu. Onlar :"Biz orada az bir zaman kalacağız. Sonra oraya bizim yerimize sizler gireceksiniz." dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) onlara **"Kesin sesinizi, orada sinip kalın. Allah'a yemin olsun ki biz sizın ardınızdan oraya girmeyeceğiz."** dedi. Resulullah sözlerine devamla şöyle buyurdu: **"Size birşey daha sorsam, bana doğru söyleyeceğinize dair söz verir misiniz?"** Onlar: "Evet ey Ebul Kasım." dediler. Resulullah: **"Siz bu koyuna zehir koydunuz mu?"** diye sordu. Onlar da "Evet" dediler. Resulullah: **"Sizi buna sevkeden sebep nedir?"** diye sordu. Onlar "Dedik ki, eğer yalancı isen senden kurtulmuş oluruz. Şayet Peygamber isen zaten zehir sana zarar vermez." dediler.(170)

بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهٖ خَطٖيٓئَتُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ

فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾

81- Evet, kim bir kötülük işler ve hataları kendisini kuşatırsa, işte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

[Kim Allah'a ortak koşar, onun Peygamberlerini yalanlar ve hataları kendisini kuşatırsa o kimse cehenneme girecektir. Böyleleri cehennemden hiç çıkmaksızın ebedi kalacaklardır.

* Yapılan hataları küçümsememelidir. Zira birikerek çoğalan hatalar kişiyi sonunda cehenneme sürükleyebilir. Bu hususta Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:]

أن رسول الله ﷺ قال اياكم ومحقرات الذنوب فانهن يجتمعن على الرجل حتى يهلكنه.

170 Buhari, K. el-Cizye bab: 7, K. el-Tıb bab: 55

"Sizler, küçük günahlardan da kaçının. Çünkü onlar bir kişide birikip sonunda onu helak eder."[171]

Âyette zikredilen ve "Evet" diye tercüme edilen (بَلَى) kelimesi Arapçada olumsuz cümlelerden sonra olumlu cevap mahiyetindedir? Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: **"Yahudiler, "Bize sayılı günler dışında azap dokunmayacaktır." demişlerdir." Bu iddianız yanlıştır. Evet size ateş dokunacaktır."** şeklindedir.

Âyette zikredilen "Kötülük" ifadesinden maksat, özel bir kötülük olan, Allah'a ortak koşmaktır. Zira âyetin sonunda kötülüğü işleyenlerin ebedi olarak cehnemde kalacakları zikredilmektedir. Halbuki, mümin olan kişinin büyük günah işlemesi halinde bile sonunda cennete gireceği Resulallah'tan nakledilen çeşitli hadislerde zikredilmiştir.

Nitekim, Ebu Vâil, Mücahid, Katade, Atâ, İbn-i Cüreyc, Rebi' b. Enes, âyette zikredilen "Kötülük"ten maksadın Allah'a ortak koşmak olduğunu söylemişlerdir.

Âyette zikredilen **"Hataları kendisini kuşatırsa"** ifadesinden maksat, "Allah'a ortak koşar ve işlediği günahlar kendisini kuşatır ve onlardan tevbe etmeden ölürse" demektir. "Hataların kulu kaplaması", onlardan vaz geçmemesi ve onlara devam ederek ölmesiyle gerçekleşir. Nitekim, Dehhak, Rebi' b. Haysem, Ebu Rezin, A'meş ve Süddi, "Kuşatma" ifadesini "Hatalar üzerine ölme" şeklinde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas buradaki "Hata"dan maksadın, "İnkârcılık" olduğunu, Mücahid, bundan maksadın "Allah'ın, cehennem, azabını gerektiren şeyler." saydığı günahlar olduğunu, Katade, maksadın "Büyük günahlar" olduğunu, Hasan-ı Basri bundan maksadın "Allah'ın, işlenmesiyle cehenneme koyacağını bildirdiği günahlar" olduğunu, Atâ ise, buradaki "Hata"dan maksadın, Allah'a ortak koşmak olduğunu söylemişlerdir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

82- İman edip salih ameller işleyenler ise, işte onlar cennetliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

---

171 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 402

İman edip salih amel işleyenler, farzları eda edip haramlardan kaçınarak Allah'a itaat edenler ise cennet ehlidirler. Orada ebedi olarak ikamet edeceklerdir.

* Burada zikredilen "İman edenler"den maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun getirdiklerine iman edenlerdir. "Salih amel işleyenler"den maksat, ise Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ona itaat edenlerdir. Allah teala, bundan önceki âyette, kâfirlerin cehennemde, bu âyette de müminlerin cennette ebediyyen kalacaklarını zikretmiş böylece "Biz cehennemde sadece sayılı günler kalacağız" diyen Yahudileri yalanlamıştır.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ
مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

83- Bir zaman İsrailoğullarından "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anaya, babaya, yetimlere, düşkünlere iyilik yapın. İnsanlara güzel söz söyleyin. Namazı kılıp zekatı verin" diye kesin söz almıştık. Sonra siz, pek azınız müstesna, yüzçevirdiniz. Zaten siz yüzçeviricilersiniz.

Ey İsrailoğulları topluluğu, sizden, "Allahtan başkasına ibadet etmeyin,anaya, babaya, şefkat kanatlarını indirerek, onlara acımak, onlara kaşı ince kalbli olmak ve hayır dua etmek suretiyle iyilikte bulunun.Yakın akraba ile münasebetleri devam ettirin. Onların haklarını verin. Kız olsun erkek olsun yetimlere şefkat ve merhametli davranın. İhtiyaç ve fakirlikten dolayı sefil olanlara, Allah'ın, mallarınızdan farz kıldığı haklarını vermek suretiyle iyilik yapın. İnsanlara edeple ve iyi bir davranışla güzel söz söyleyin. Rükuunu, secdesini, kıraatını ve huşuunu tam yapmak suretiyle namazı eda edin. Zekatı almaya layık olanlara mallarınızın zekatını verin" diye kesin söz aldığımızı hatırlayın. Ey Yahudi topluluğu, bundan sonra siz, pek azınız müstesna ahde vefadan yüzçevirdiniz. Zaten siz, haktan ve doğru yoldan yüzçeviricilersiniz.

*Âyette geçen "Allah'tan başkasına kullak etmeyin" ifadesinden maksat, Allah'a ihlasla ibadet edin ve onun dışında herhangi bir şeye kulluk etmeyin" demektir. "Anaya babaya iyilik yapın" ifadesinden maksat, Muhammed ümme-

tine emredilen iyiliklerdir. Bu da anneye babaya iyi davranmak, güzel sözler söylemek, merhamet için tevazu kanatlarını indirmek, onlara saygı, göstermek, onlar için hayır dualar etmek vb. şeylerdir.

"İnsanlara güzel söz söyleyin" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbasa göre insanlara (لا إله إلا الله) Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" demeyi emredin." demektir.

Ebul Âliyeye göre, "İnsanlara iyiliği emredin" demek, İbn-i Cüreyce göre "İnsanlara Muhammed (s.a.v.) hakkında doğru söyleyin" demek, Süfyan es-Sevriye göre "Onlara iyiliği emredin ve onları kötülüklerden alıkoyun" demek, Atâ b. Ebi Rebah'a göre ise "Karşılaştığınız her insana güzel söz söyleyin" demektir.

İsrailoğullarına, vermeleri emredilen "Zekat" tan maksat ise, Dahhak'ın Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre İsrailoğullarına mahsus olan bir zekat çeşididir. Bu, Muhammed ümmetine farz kılınan zekat gibi değildir. Onların zekatı, Allah için kurban kesmeleriydi. Eğer kurbanları kabul edilecek olursa gökten bir ateş iner onu alıp götürürdü. Kabul edilmezse bu olay cereyan etmezdi. Malını helal yollardan kazanmayanın kurbanı kabul olunmazdı.

Ali b. Ebi Talhanın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise İsrailoğullarına emredilen zekattan maksat, Allah'a itaat etmeleri ve itaatlerinde ihlaslı olmalarıdır. Böylece mallarını değil kendilerini arındırmış olurlardı.

Âyetin sonunda **"Siz pek azınız müstesna yüzçeviricilersiniz"** buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas bu ifadeyi şöyle izah etmektedir: Allah teala kitabında açıkladığı bu İsrailoğullarından, zikredilen şeyleri yapacaklarına dair yeminle kuvvetlendirilmiş bir ahit aldıktan sonra onlar, yapmayı taahhüt ettikleri şeyleri ağır bulmuşlar, onları sevmemişler ve yapmamışlardır. Kendilerine daha hafif şeylerin emredilmesini istemişlerdir. İsrailoğullarından pek az bir zümre, verdikleri sözde durmuşlar ve Allah'a itaat etmişlerdir.

Âyetin sonunda da **"Zaten siz yüzçeviricilersiniz"** buyurulmaktadır. Bir kısım âlimler âyetin bu bölümünde, kendilerine hitabedilen Yahudilerin, Hz. Muhammed'in döneminde bulunan Yahudiler olduğunu, âyetin bundan önceki kısmında hitabedilen Yahudilerin ise daha önce yaşayan Yahudiler olduklarını söylemişlerdir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Yahudi topluluğu, geçmişteki atalarınızdan, belli şeyleri yapacaklarına dair söz almıştık. Onlar verdikleri sözü yerine getirmeyip yüzçevirdiler. Onlardan sonra gelen sizler de atalarınız gibi verdiğiniz sözden yüzçeviriyorsunuz."

Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu âyetin tümü, Resulullah'ın hicreti sırasında mevcut olan İsrailoğullarına hitap etmektedir. Onlara, Tevratta kendilerinden alınan ahitlerini bozdukları hatırlatılmakla ve bu yüzden kınanmaktadır-

lar.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ
ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

84- Yine sizden: "Kanınızı dökmeyin ve birbirinizi yurdunuzdan çıkarmayın" diye kesin söz almıştık. Sonra siz, şahitler olarak bunu kabul etmiştiniz.

Ey Yahudi topluluğu, yine hatırlayın sizden "Birbirinizi öldürmeyin ve düşmanlık yaparak bir kısmınız bir kısmınızı vatanından çıkarmasın." diye kesin söz almıştık. Sizden aldığımız bu ahdi siz de kabul etmiştiniz ve bu ahde şahitlik ediyordunuz.

* Âyet-i kerimede **"Kanınızı dökmeyin ve kendinizi yurdunuzdan çıkarmayın" diye kesin söz almıştık."** buyurulmaktadır. Aslında İsrailoğulları kendilerini öldürüp intihar etmiyorlar ve kendilerini öz diyarlarından çıkarmıyorlardı. Müminler tek vücut sayıldıklarından bir müminin diğerini öldürmesi kendini öldürmesi gibi kabul edilmiştir. Bu nedenle âyette **"Kanınızı akıtmayın ve kendinizi yurdunuzdan çıkarmayın"** buyurulmaktadır.

Peygamber efendimiz müminlerin tek bir vücut gibi olduklarını şu hadis-i şerifinde beyan etmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ
الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْواً تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى.

"Sen müminleri, birbirlerine karşı merhametli davranmada, birbirlerini sevmede, birlirlerinin acılarına ortak olmada tek vücut gibi görürsün. Öyle ki, vücuttan bir organ hasta olursa diğer organlar, uykusuz kalarak ve acıya ortak olarak o organa katılırlar."(172)

Âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmek te mümkündür. "Sizler, birbirinizin kanını akıtmayın ve birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayın. Zira, böyle yaptığınız takdirde size kısas uygulanacak böylece kendi kanınızın akmasına ve kendinizin yurdunuzdan kovulmanıza sebep olacaksınız. Bu itibarla kendi kendinizi öl-

---

172 Buhari, K. el-Edeb, bab: 27/Müslim, K. el-Birr, bab: 66, Hadis No: 2586

dürmüş ve kendi kendinizi sürgün etmiş gibi olacaksınız.

Katade ve Ebul Âliye, âyet-i kerimeyi birinci izah şekliyel izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede **"Siz, şahitler olarak bunu kabul etmiştiniz."** buyurulmaktadır. Bir kısım âlimlere göre, bu ve bundan sonra gelen âyetlerin hitabettiği kişilerden maksat, Resulullah'ın hicreti esnasında Medine ve çevresinde yaşayan Yahudilerdir. Âyet-i kerime, bunları kınamakta, Allah'ın Tevratta kendilerinden aldığı sözü bozdukları zikredilmektedir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise burada kendilerine hitabedilenler, Yahudilerin atalarıdır. Ancak Resulullah'ın döneminde bulunan Yahudiler de Tevrata uymaları sebebiyle, dolaylı yolla bu âyetin muhatabıdırlar. Taberi, âyetin genel ifadesini gözönünde bulundurarak bu görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

ثُمَّ أَنْتُمْ هٰؤُلَٓاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقاً مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ
تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارٰى تُفَادُوهُمْ
وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ
بِبَعْضٍ فَمَا جَزَٓاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلٰٓى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

85- Sonra siz o kimselersiniz ki, birbirinizi öldürüyorsunuz. İçinizden bir kısım insanları yurtlarından çıkarıyorsunuz. Onların aleyhine günah işlemek ve düşmanlık yapmakta yardımlaşıyorsunuz. Bununla beraber size esir olarak başvurduklarında fidye verip kurtarıyorsunuz. Halbuki onları yurtlarından çıkarmak size haramdı. Siz, kitabın bir kısmına iman ediyor bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? İçinizden bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktır. Kıyamet gününde de böyleleri en şiddetli azaba uğratılırlar. Allah, yaptıklarından habersiz değildir.

Ey Yahudi topluluğu, ahdi kabul ettikten sonra da din kardeşlerinizi öldürüyorsunuz. Müşriklere, zulüm ve düşmanlıklarında yardımcı olarak, kendi dininize mensup bazı gurupları yurtlarından çıkarıyorsunuz. Onların aleyhine, günah işlemek ve düşmanlık yapmakta yardımlaşıyorsunuz. Sizden olanları,

düşmanlarınızın elinde esir olarak gördüğünüzde de fidyesini verip kurtarıyorsunuz. Halbuki onları yurtlarından çıkarmak size haram kılınmıştı. O halde nasıl oluyor da onların, düşmanlarının elinde esir kalmalarını caiz görmüyorsunuz da öldürülmelerini caiz görüyorsunuz? Tevratın bir kısmını tasdik ediyor da bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden, Allah'a verilen ahdi bozanların cezası, âhiret hayatından evvel daha bu dünyadayken zillet ve alçaklığa düşmektir. Böyleleri âhirette de, bu dünyadayken zillet ve alçaklığa düşmektir. Böyleleri âhirette de, bu dünyadayken kendi düşmanları için hazırlamış oldukları azaptan daha şiddetlisine çarptırılırlar. Allah, sizin bu çirkin işlerinizden habersiz değildir. Bilakis onları zaptedip muhafaza etmektedir. Onları yapanları âhirette rezil ve rüsvay edecektir.

* Yahudilerin birbirlerini öldürmeleri ve esirlerini de fidye vererek kurtarmaları hususunda özetle şunlar zikredilmiştir:

Abdullah b. Abbas diyor ki "Allah teala, Yahudilere Tevratta birbirlerinin kanlarını dökmelerini haram kılınış ve esirlerini fidye vererek kurtarmalarını da farz kılmıştı. Yahudiler iki fırkaya ayrılmaktaydılar. Bunlardan Kaynuka oğulları, Araplardan , müşrik olan Hazreç kabilesiyle muahabe yapmışlardı. Bu müşrik Arap kabileleri birbirleriyle savaşırken, herbiriyle sözleşme yapan Yahudi kabileleri de onlara, düşmanlarına karşı yardım ediyorlardı. Böylece Yahudiler, ellerindeki tevratta bulunan, Allah'ın kan dökme yasağını bilmelerine rağmen, dolaylı yollardan birbirlerinin kanlarını döküyorlardı. Evs ve Hazreç kabileleri müşrik olduklarından putlara tapıyorlardı. Cennet ve cehenneme inanmıyorlardı. Öldükten sonra dirilip hesap vermeye de inanmıyor, haram helal bilmiyorlardı. Buna rağmen, ehl-i kitap olan Yahudiler onlara destek oluyorlardı. Fakat Yahudiler, savaş bittikten sonra, kendi dindaşlarından esir düşenleri fidye vererek kurtarıyorlardı. Bu davranışlarıyla da Tevratın hükümlerine uyduklarına inanıyorlardı. İşte bu sebeple Allah teala onları bu âyette "Siz kitabın bir kısmına iman ediyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?" buyurarak kınadığını beyan etmektedir.

Süddi ise Kureyza oğullarından olan Yahudilerin, Arapların müşrik olan Evs kabilesiyle muahade yaptıklarını Nadr oğulları Yahudilerinin de Hazreç kabilesiyle Mahade yaptıklarını böylece onların savaşlarına katılarak kendi dinlerinden olan Yahudileri öldürdüklerini, esir düşenlerini ise, kabile farkı gözetmeden fidye vererek kurtardıklarını bu sebeple de âyette kınandıklarını söylemiştir. Süddi sözlerine devamla diyor ki: "Arpalar Yahudilerin bu şekildeki davranışlarından dolayı onları ayıplıyor ve onlara "Hem kendi dindaşlarını öldürüyor hem de esir düşenlerinizi, iki Yahudi kabilesi birleşerek kurtarıyorsunuz, bu nasıl oluyor?" diyorlardı. Yahudiler ise "Bize, onları esaretten kurtarmak emredilmiş ve birbirimizi öldürmemiz yasaklanmıştır" diyorlardı. Araplar da "O halde niçin onları öldürüyorsunuz?" diye sorduklarında onlar "Biz, kendileriyle antlaşma

yaptığımız dostlarımızın zelil düşmelerinden utanıyoruz ve bu sebeple savaşıyoruz." diyorlardı.

Ebul Âliye ise bu âyeti şöyle izah ediyor "İsrailoğulları, içlerinden bir kavmi zayıf gördükleri zaman onları yurtlarınan çıkarıp sürgün ediyorladı. Halbuki onlardan Tevratta, birbirlerinin kanlarını akıtmayacaklarına ve birbirlerini yurtlarından çıkarmayacaklarına dair söz alınmıştı. İşte âyet-i kerime, Yahudilerin bu hallerini beyan etmektedir.

Allah teala, Yahudilerin birbirlerini öldürmelerini Tevratın bir bölümünü inkar etmek saymış ve fidye vererek esirlerini kurtarmalarını da Tevratın bir bölümüne iman etme kabul etmiştir. Ve Yahudilerin, kendilerine gönderilen kitaba, heva ve heveslerine göre uyduklarını beyan etmiştir. Hz. Ömer (r.a.) bu âyeti izah ederken "Şüphesiz ki, artık İsrailoğulları gitmiştir. Bu âyet şimdi sizleri kastetmektedir." demiştir.

Âyet-i kerimede **"İçinizden, bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktır."** buyurulmaktadır. Yani siz Yahudilerden, birbirlerini öldürenlerin ve birbirlerini yurtlarından çıkaranların cezası, dünya hayatında rezil ve zelil olmaktır." demektir.

Yahudilerin dünya hayatında, nasıl rezil oldukları ise farklı şekillerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre, onların dünya hayatlarında rezil edilmelerinden maksat, Allah tealanın, Hz. Muhammed'e gönderdiği şeriatta katillere karşı kısas yapılması ve zalimlerden, mazlumun hakkının alınması hükmüdür. Bu hükümlerle, Yahudilerin katilleri ve zalimleri zelil kılınmıştır. Diğer bir kısım müfessirlere göre ise, Yahudilerin, dünyada zelil kılınmalarından maksat, dinlerinde kaldıkları müddetçe boyun eğerek bizzat kendi elleriyle cizye vermeleridir. Diğer bir kısım müfessirlere göre ise Yahudilerin dünyada uğratıldıkları zilletten maksat, Resulullah'ın Nadr oğullarından olan yahudileri kovması Kureyzaoğlu Yahudilerinin ihanet eden savaşçılarını öldürmesi ve soylarını esir almasıdır.

أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۘ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

86- İşte onlar, âhireti verip dünya hayatını satın alanlardır. Onların azabı hafifletilmeyecektir. Yardım da olunmayacaklardır.

İşte onlar, dünya hayatından, basit ve değersiz şeyler mukabilinde âhiret nimetlerinden olan paylarını sattılar. Onların, cehennemdeki azabı hafifletilme-

yecektir. Onların, Allahın azabını kendilerinden uzaklaştıracak bir yardımcıları da bulunmayacaktır. Onlara kimse şefaatçi olmayacaktır.

* Yahudilerin, Allahın, kendilerine yasakladığı, mümin kardeşlerini öldürme gibi günahları işleyerek Tevrattaki âyetlerin bir bölümünü reddetmiş olmaları, bir takım dünya nimetlerine ve onun makam ve mevkilerine ulaşmak içindi. Bu itibarla onlar, âdeta âhireti satıp karşılığında dünyayı almışlardır. Dolayısıyla âhirette cezalarını tam olarak göreceklerdir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيسَى
ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا
تَهْوَى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

87- Şüphesiz ki Musaya kitabı verdik ve ondan sonra herbiri ardınca Peygamberler gönderdik. Meryemoğlu İsaya da açık mucizeler verdik. Ve onu Ruhul Kudüs ile te'yid ettik. Her Peygamber size nefislerinizin istemediği şeyleri getirdiği zaman büyüklük taslayıp, bir kısmını yalanlıyor bir kısmını da öldürüyor musunuz?

Biz, Musaya Tevratı verdik. Ondan sonra Peygamberleri, Tevrat ile hükmetmek üzere peşpeşe gönderdik. Meryemoğlu İsaya da, ölüleri diriltme, körleri ve cüzzamlıları iyileştirme gibi, Peygamberliğini gösteren apaçık mucize ve deliller verdik. Ve onu, diğer bir adı Ruhul Kudüs olan Cebrail ile destekledik. Ve ona yardım ettik. Ey Yahudi topluluğu size, Peygamberlerden herhangi biri, nefsinizin arzulamadığı şeyleri getirdiği zaman şımararak ve böbürlenerek onlara karşı büyüklük mü taslıyorsunuz? Peygamberlerden, İsa ve Muhammed gibi bir kısmını yalanladınız. Zekeriyya ve Yahya gibi bir kısmını da öldürdünüz. Peygamberlere karşı sizin tutumunuz hep böyle olmuştur.

* Âyette zikredilen "Ruhül Kudüs"ten maksat, Katade, Dehhak ve Rebi' b. Enese göre, Cebraildir. İbn-i Zeyd'e göre İncildir. Dehhakın Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre ise Ruhul Kudüs'ten maksat, Hz. İsanın kendisini zikrederek ölüleri dirilttiği bir isimdir. Taberi, diyor ki: "Ruhul Kudüs'ten maksadın Cebrail olduğunu söyleyen görüş daha isabetlidir. Zira bu âyet-i kerimede Allah tealanın, hem İsayı Ruhul Kudüs ile desteklediği hem de ona, kitap ve hikmeti öğrettiği zikredilmiştir. Bu da gösteriyor ki, Ruhul Kudüs, İncilden başka bir şeydir. Aksi halde İncilin, âyette iki kere zikredildiği söylenmiş olur ki bu, ilahi

kelamın az kelime ile öz mânâ ifade etme özelliğine yakışmayan bir durumdur.

Taberinin delil gösterdiği âyette şöyle buyuruluyor: "O gün Allah şöyle der: **"Ey Meryemoğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Hani seni Ruhul Kudüs ile desteklemiştim. Beşikte iken ve kemale ermiş iken insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevratı ve İncili öğretmiştim..."**(173)

Cebraile "Ruhul Kudüs" diye isim verilmiştir. Aslında annesiz babasız olarak yaratılanlara "Ruh" denilmektedir. Hz. İsaya da "Ruh" denilmesi bundandır. "Kudüs" kelimesinin lügat mânâsı ise "Temiz" demektir. Cebrailin isminde kullanıldığı şekliyle "Kudüs" kelimesinden neyin kastedildiği hususu çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Süddiye göre, buradaki "Kudüs"ten maksat, "Bereket" demektir. Ebu Cafere göre "Rab" demektir. İbn-i Zeyd ve Kâ'bul Ahbar'a göre ise Allah tealanın sıfatıdır. Bunlara göre "Ruhul Kudüs" demek Allahın ruhu" demektir. Cebraile bu isim verilmiştir. İbn-i Zeyd şu âyette Allah tealanın sıfatı olarak zikredilen (قُدُّوسٌ) kelimesiyle (قُدُسٌ) kelimesinin aynı anlamda olduklarını söyleyerek görüşüne delil göstermiştir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: **"O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan, hükümran, kuddûs (Noksan sıfatlardan uzak) olan Allahtır."**(174)

Âyet-i kerimenin sonunda Allah teala, Yahudiler topluluğuna hitabederek buyuruyor ki: "Ey İsrailoğulları size Peygamber olarak gönderdiğimiz Musaya Tevratı verdik. Musadan sonra da, yine Tevratla amel eden Peygamberler gönderdik. Bunlardan sonra da Meryemoğlu İsaya çeşitli mucizeler verdik ve onu Cebrail ile destekledik. O halde şimdi sizler kendinize, heva ve hevesinize uymayan her Peygamber geldiğinde İblisi önder edinerek böbürleniyor ve onlara karşı gururlanıyor musunuz? O Peygamberlerden bir kısmını yalanladınız. Diğer bir kısmını ise öldürdünüz. Ve halen de Peygamberi öldürmeyi istiyorsunuz." buyurulmaktadır.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88- "Kalblerimiz perdelenmiştir." dediler. Hayır, Allah onları

---

173 Maide suresi, 5/110

174 Haşr suresi, 59/23

inkârlarından dolayı lanetlemiştir. Ne de az iman ederler.

[Onlar: "Ey Muhammed, bizim kalblerimiz senin davet ettiğin şeylere karşı perdelenmiş ve kapalı bir haldedir." dediler. Hayır, Allah onları, inkârlarından, Allahı gösteren delilleri reddetmelerinden dolayı rahmetinden uzaklaştırıp kovmuştur. Onlardan çok azı iman eder.]

*Âyet-i kerimede geçen ve "perdelenmiştir" diye tercüme edilen (غُلْفٌ) kelimesi (غُلُفٌ) şeklinde de okunmuştur. Birinci okunuş şekli âlimlerin çoğunluğunun okuyuş şeklidir. Buna göre kelimenin mânâsı "Perdelenmiş, üzerine perde çekilmiş" demektir. Âyetin meali buna göre hazırlanmıştır. Nitekim Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Ebul Âliye, Süddi ve İbn-i Zeyd bu kelimeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

Atiyyeye ve Dehhakın Amdullah b. Abbastan naklettiğine göre onlar bu kelimenin (غُلُفٌ) şeklinde okunuşunu almışlar ve mânâsının "Dolu" demek olduğunu söylemişlerdir. Buna göre âyetin meali: "Ey Muhammed, kalblerimiz ilimle doludur. Senin ve başkalarının izah edeceği şeylere ihtiyacımız yoktur." demektir.

Taberi, bu kıraat şeklinin şaz olduğunu ve buna itibar edilemeyeceğini söylemiştir.

Allah teala bu âyette Yahudilerin "Kalblerimiz perdelenmiştir." şeklindeki iddialarını yalanlamakta, onlara: "Mesele sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Aslında Allah sizi, inkârlarınız sebebiyle merhametinden uzaklaştırmıştır. Bu yüzden size tebliğ edilenleri dinlemiyorsunuz." demektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Ne de az iman ederler" buyurulmaktadır. Bu ifade müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Katadeye göre bu ifadenin mânâsı: "Yahudilerden çok az kimseler iman etmiştir." demektir. Zira müşriklerden iman edenlere mukabil Yahudilerden iman edenler pek azdır. Ma'mer ise bu ifadeden maksadın "Yahudiler ellerinde bulunan kitabın çok azına iman ederler." demek olduğunu söylemiştir.

[Taberi de bu ifadeden maksadın: "Yahudiler Muhammede indirilenden çok azına iman ederler." demenin daha tercihe şayan olacağını söylemiştir. Nitekim Yahudiler, Allahın birliğine, öldükten sonra dirilmeye, sevap ve cezaya iman etmişlerdir. Fakat onlar Hz. Muhammedin Peygamberliğini ve ona kitap gönderilmesini inkâr etmişlerdir. Böylece hem ellerindeki Tevratın hem de Kur'anın bildirdiği hükümlerin az bir kısmına iman etmişler diğerini ise inkâr etmişlerdir.>

Bir kısım âlimler ise âyet-i kerimenin bu son bölümünü şöyle izah etmişlerdir. "Yahudiler hiç iman etmezler. Her şeyi inkâr ederler. Zira Arapçada "Ne de az" ifadesi "Hiç yok" anlamına da gelmektedir.

Yahudilerin kalblerinin perdeli olduğu hususunda diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmuştur: **"Ahitlerini bozdukları ve Allahın âyetlerini inkâr ettikleri, haksız yere Peygamberleri öldürdükleri ve "Kalblerimiz perdelidir" dedikleri için onlara lanet ettik. Doğrusu Allah, inkâr etmeleri sebebiyle onların kalblerine mühür vurmuştur. Onlardan pek azı iman eder."**[175]

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ
يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ
اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

89- Onlara, Allahın katından, ellerinde bulunanı tasdik eden bir kitap gelince-ki onlar daha önce, kâfirlere karşı kendilerine yardım edilmesini bekliyorlardı- Evet, kendilerine, bildikleri gelince onu inkâr ettiler. Allahın laneti kâfirlerin üzerinedir.

Yahudilere, ellerinde bulunan Tevratı ve İncili tasdik eden Kur'an gelince -Ki, o Yahudiler, Muhammed gönderilmeden önce, müşrik Araplara karşı, onu vesile kılarak Allahtan yardım diliyorlardı- Evet, kendilerine, Tevratta vasıflarını okudukları Muhammed gelince onu inkâr ettiler, yalanladılar. Allahın hor ve hakir yapması ve rahmetinden kovması, Muhammedin Peygamberliğini inkâr eden kâfirlerin üzerinedir.

* Abdullah b. Abbas, Katade, Ebul Âliye, Süddi, Atâ, Mücahid, Said b. Cübeyr Ali el-Ezdi ve İbn-i Zeydden rivayet edildiğine göre Yahudiler, Hz. Muhammedi vesile kılarak yardım diliyor ve müşriklerle savaştıkları zaman şöyle diyorlardı: "Ey Allahım, sen, gönderilecek âhir zaman Peygamberi hürmetine, müşriklere karşı bize yardım et." Fakat Peygamber gönderilip te onun, kendi ırklarının dışında biri olduğunu görünce, Arapları kıskanarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'i inkâr ettiler.

175 Nisa suresi, 4/155

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ
عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾

90- Allahın, kullarından dilediğine lütfundan bir şey indirmesini kıskanarak, onun indirdiklerini inkâr etmekle, kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Bu yüzden onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar. Kâfirler için, hor ve hakir kılıcı bir azap vardır.

*Allahın, Muhammede Peygamberlik vermesini kıskanarak onun, Peygamberine verdiklerini inkâr etmekle, o Yahudilerin, kendilerini bunlar karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Yahudiler, daha önce Tevratı tahrif etmelerinden veya Hz. İsaya iman etmemelerinden yahut buzağıya tapmalarından dolayı uğradıkları gazaba ilaveten, Muhammedi inkâr etmelerinden dolayı da Allahın büyük bir gazabına uğramışlardır. Muhammedin Peygamberliğini yalanlayan kâfirler için hor ve hakir edici bir azap vardır. Bu azaba düşen, orada hakir olarak ebedi kalır.

*İnsanların, devamlı olarak içinde kaldıkları azaba "Hakir kılıcı" azap denmektedir. Kâfirler, böyle bir azaba uğratılacaklardır. İnsanların geçici bir süre için görecekleri azaba ise "Hakir kılıcı olmayan âzap" denmektedir. İman eden günahkârlar böyle bir azaba uğratılacaklar, günahları kadar yandıktan sonra ebedi hayatlarını cennette sürdüreceklerdir.

Yahudiler, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i kıskanıyorlardı. Çünkü o, Araplardandı, İsrailoğullarından değildi. Halbuki İsrailoğulları son Peygamberin de kendi ırklarından gelmesini bekliyorlardı. Allahın takdiriyle bu Peygamber Araplardan gönderilince onu kıskandılar ve yalanladılar. Bu âyet-i kerime, Yahudilerin, Hz. Muhammedin doğruluğunu, Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu bildikleri halde onu nasıl kıskandıklarını izah etmektedir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: **"Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyormusun? Onlar, puta ve şeytana inanıyorlar ve inkâr edenlere: "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır." diyorlar." "Allahın lanet ettiği kimseler işte bunlardır. Allah kime lanet ederse artık sen ona bir yardımcı bulamazsın." "Yoksa onların, mülkte bir payı mı vardır? Eğer böyle olsaydı insanlara bir çekirdek parçası bile vermezlerdi." "Yoksa Allahın, lütfundan insanlara verdiklerini onlardan kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahimin soyuna kitap ve hikmet vermiş**

ve onlara büyük bir mülk bağışlamıştık."(176)

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ
بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ
مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

91- Onlara: "Allahın indirdiklerine iman edin." denildiğinde "Biz, sadece bize indirilene iman ederiz." derler. Ondan sonra geleni inkâr ederler. Halbuki o, ellerindeki Tevratı tasdik eden hak bir kitaptır. Ey Muhammed de ki: "Eğer mümin iseniz, daha önce Allahın Peygamberlerini niçin öldürüyordunuz?

[Yahudilere: "Muhammede indirilen Kur'anı tasdik edin" denildiği zaman Onlar: "Biz sadece Allahın bize indirdiği Tevratı tasdik ederiz, derler. Tevratın peşinden, Allahın, Peygamberlerine indirdiği İncil ve Kur'anı inkâr ederler. Halbuki o indirilen kitap Tevratı tasdik eder. Çünkü hepsini Allah gönderdiğinden, Allahın kitapları birbirini reddetmezler.]

Ey Muhammed de ki: "Ey Yahudi topluluğu, eğer sizler, Allahın size indirdiklerine iman ediyorsanız o halde niçin Allahın Peygamberlerini öldürdünüz? Halbuki Allah, onları öldürmeyi size haram kılmış ve sizlerin, onları tasdik edip itaat etmenizi emretmiştir.

* Her ne kadar Peygamberlerini öldüren Yahudiler, Hz. Muhammedin zamanındaki Yahudiler olmayıp onların ataları idiyseler de o dönemdeki Yahudiler de atalarının yaptıklarına karşı çıkmadıkları için âyet-i kerime "Atalarınız Peygamberleri öldürdüler" dememiş "Sizler Peygamberlerinizi öldürdünüz" demiştir.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

92- Şüphesiz Musa size apaçık delillerle geldi. Sonra siz onun ardın-

---

176 Nisa suresi, âyet 4/51,54

dan zalimler olarak buzağıyı ilah edindiniz.

Şüphesiz ki Musa size, âsâsını denize vurarak denizi yarması, elini cebinden çıkardığı zaman bembeyaz görünmesi gibi, kendisinin hak Peygamber olduğunu ve doğru söylediğini gösteren apaçık deliller getirdi. Sonra siz, Musa rabbine vermiş olduğu sözü yerine getirmek için sizden ayrılıp Tur dağına gittikten sonra buzağıyı ilah edindiniz. Böylece kendi kendinize zulmetmiş oldunuz. Çünkü sizler, ibadete layık olmayan bir şeye ibadet etmekle azabı hak ettiniz.

* Bu âyet-i kerime, kendilerine bir menfaat ve zarar sağlayamayacak olan buzağıya tapınmalarından dolayı Yahudileri kınamaktadır. Halbuki onlar, Hz. Musanın eliyle, Firavun ve ordusunun gücünün yetmeyeceği mucizeleri gösteren rablerinin nasıl harikalar yarattığını görmüşler ve Allah'ın, akıllara dehşet veren hikmetlerini de yakın bir geçmişte izlemişlerdi. Bu itibarla bu gibi insanların, Hz. Musadan çok sonra gelen Hz. Muhammed (s.a.v.)'i yalanlamaları, kendilerinden beklenen bir davranıştır.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ
بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ
الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿٩٣﴾

93- Bir zaman sizden kesin söz aldık. Tûr dağını üzerinize kaldırdık. "Size verdiğim Tevrata kuvvetle sarılın ve dinleyin" dedik. Onlar ise "Dinledik ve isyan ettik" dediler. İnkârlarından dolayı buzağının sevgisi kalblerine işledi. Ey Muhammed de ki: "Eğer mümin iseniz, imanınız size ne kötü bir şey emrediyor."

Ey İsrailoğulları, hatırlayın bir zaman sizden Tevrattaki hükümlerle amel edeceğinize dair kesin söz aldık. Fakat söz veremenize rağmen o hükümlerle amel etmeyip yüzçevirdiniz. Biz de Tur dağını sizin üzerinize kaldırdık. Tur dağının üzerinize kalktığını görünce çok korktunuz ve o anda Tevratın hükümleriyle amel etmeyi kabul ettiniz de sonra yine bu hükümlere uymadınız. Ey Yahudi topluluğu, size "Tevrattaki şeyleri ciddi bir şekilde alın, onda size emrettiklerimizi dinleyin ve boyun eğerek kabul edin" demiştik. Sizin de cevabınız şu olmuştu: "Dinledik ve isyan ettik". Senin ne söylediğini anladık fakat emrine

uymuyoruz." İnkâr ve sapıklığınızdan dolayı buzağının sevgisi kalblerinize işlemişti. Ey Muhammed, onlara da ki: "Şayet iddia ettiğiniz gibi Allah'ın size indirdiklerine iman ediyorsanız o imanınızın size emrettiği, Peygamberleri öldürmeniz, Allah'ın kitaplarını ve katından size gönderdiklerini yalanlamanız ne kötü bir şeydir.

* Bu âyet, Yahudilerin, iman ettikleri şeklindeki iddialarını yalanlamakta ve bunların yaptıkları çirkin fiillerden herhangibirini Tevratın emredebileceğini Allah tealanın reddettiğini bildirmektedir. Onlara bu hususları ancak heva ve heveslerinin, azgınlık ve saldırganlıklaının emretmekte olduğunu beyan etmektedir.

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

94- De ki: "Eğer âhiret yurdu, Allah katında başka insanlara değilde sadece size tahsis edilmişse ve bu iddianızda samimi iseniz ölümü isteseniz.

Ey Muhammed, de ki: "Ey Yahudi topluluğu, eğer âhiret nimet ve lezzetleri diğer insanlara değil de sadece size ait olacaksa ve bu zannınızda samimi iseniz ölümü arzulayıp onu istesenize. Zira ancak öldükten sonra bu nimetlere kavuşacaksınız.

* Allah teala bu âyet-i kerimeyi, Resulullah'ın hicret ettiği bölgede yaşayan Yahudilere karşı Resulullah'a bir delil olarak göndermiştir. Çünkü Allah teala bu âyette, Resulullah'a karşı çıkan Yahudileri, onunla muhakeme olmaya ve açık tartışmaya davet etmektedir. Ve Yahudilere demektedir ki: "Eğer sizler mümin olduğunuz, Allah katında üstün derecelere sahibolduğunuz ve âhiret nimtelerinin size mahsus olduğu iddianızda samimi iseniz ölümü isteyin. Bu yolla arzularınıza kavuşun. Fakat siz bunu yapmazsınız. Çünkü sizler Muhammed'e karşı çıkma gibi davranışlarınızla isyan içinde olduğunuzu bilirsiniz. Öldüğünüz takdirde cehenneme gireceğinizi anlamış durumdasınız.

Allah teala şu âyette, ehl-i kitap olan Hıristiyanları Resulullah ile muhakeme olunmaya ve açık tartışmaya davet etmiştir. Bu açık tartışmaya davet eden âyete "Mubahale" âyeti denmektedir. Bu âyette şöyle buyurulmaktadır: "Kim, kendisine ilim geldikten sonra seninle mücadele ederse ona şöyle de: "Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım. Sonra yalvaralım da yalancıları Allah'ın lanetiyle lanetleye-

lim."(177)

İzahını yaptığımız âyet de Yahudileri mübahaleye davet etmiştir. Fakat hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar böyle bir karşılaşmadan şiddetle kaçınmışlardır. Çünkü onlar, böyle bir şey yaptıkları takdirde hüsrana uğrayacaklarını idrak etmişlerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال قال أبو جهل لئن رأيت رسول الله ﷺ يُصَلِّي عند الكعبة لاتيته حتى أطأ على عنقه قال فقال لو فعل لاخذته الملائكة عيانا ولو أن اليهود تمنوا الموت لماتوا ورأوا مقاعدهم في النار ولو خرج الذين يباهلون رسول الله ﷺ لرجعوا لا يجدون مالا ولا أهلا.

"Ebu Cehil dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki ben Muhammedi Kâbenin yanında namaz kılarken görürsem mutlaka yanına gidip ayağımı boynuna basacağım." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Şayet bunu yapmış olsaydı onu melekler açıkça yakalarlardı. Eğer Yahudiler ölümü temenni etmiş olsalardı mutlaka ölür ve cehennemdeki yerlerini görürlerdi. Şayet Allah'ın Resulüyle tartışmaya davet edilen Hıristiyanlar mübahaleye çıkmış olsalardı geriye döndüklerinde ne mal ne de aile bulabilirlerdi."(178)

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime nâzil olunca Yahudiler hakkında karar vermekte zorluk çeken insanlar için, onların yalancı , iftiracı ve Resulullah'a karşı kindar ve haksız oldukları ortaya çıktı. Resulullah'ın ve sahabilerinin haklı oldukları anlaşıldı. Böylece Resulullah ve sahabileri, Yahudilere karşı galip gelmiş oldular. Allah'a hamdolsun, günümüze kadar, Resulullah'ın izinden gidenler, Yahudilere ve diğer dinlerde olanlara karşı galip durumdadırlar.

Resulullah'ın, Yahudileri böyle bir tartışmaya davet etmesinin emredilme sebebi, Yahudilerin: **"Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız."**(179) ve **"Cennete ancak Yahudi olanlar ve Hıristiyanlar girecektir."**(180) demeleridir.

Yahudilerin, ölümü ne şekilde temenni etmelerinin istendiği hususu müfessirler tarafından şu şekilde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbâsa göre bu arada ölümü temenni etmeleri, Yahudilerin iki fırkadan yalancı olan için Allah'tan ölüm istemeleri şeklinde olacaktır.

---

177 Âl-i İmran suresi, 3/61
178 Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 1, s. 248
179 Maide suresi, 5/18
180 Bakara suresi, 2/111

Katade, Ebul Âliye ve Rebi' b. Enese göre ise Yahudilerin ölümü istemeleri, hemen ölmeyi ve nimetlere kavuşmayı talep etmeleri şeklinde olacaktır.

[Âyette zikredilen **"Başka insanlar"**dan maksat, bazı âlimlere göre "Bütün insanlar" demektir. Bu izaha göre Yahudiler, âhiret yurdunun sadece kendilerine mahsus olduğunu iddia etmişlerdir.

Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir izaha göre bu arada zikredilen "Başka insanlar" ifadesinden maksat, Hz. Muhammed ve sahabileridir. Zira Yahudiler bunları küçümsüyor ve cennete giremeyeceklerini iddia ediyorlardı.]

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدٖيهِمْ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِالظَّالِمٖينَ ﴿٩٥﴾

95- Yaptıklarından dolayı ölümü asla istemeyeceklerdir. Allah, zalimleri çok iyi bilir.

[Daha önce bizzat işlemiş oldukları günahlar yüzünden, ölümü kesinlikle istemeyeceklerdir. Allah, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve diğer din ve mezhep mensuplarından zalim olanları çok iyi bilir. Yahudilerin, ölümü temenni edip cennete kavuşmayı istemelerine engel olan emelleri, Allah tealanın Hz. Muhammed hakkındaki, Tevratta kendilerine gönderdiği emirlere karşı gelmeleridir. Zira onlar, Resulullah'ın hak Peygamber olduğunu Tevrattan öğrendikleri halde sadece kıskançlıkları ve kinleri yüzünden Resulullah'ı yalanlamışlardır. Haksız olduklarını bilen Yahudiler elbetteki ölümü istemeyeceklerdir.]

* Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "**Ey Muhammed, de ki: "Ey Yahudiler, insanlar içinde Allah'ın dostlarının sadece kendiniz olduğunu iddia ediyorsanız ve bu iddianızda samimi iseniz, ölümü temenni ediniz." "Yahudiler, yaptıklarından dolayı ölümü asla istemezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir." "Ey Muhammed, de ki: "O kaçtığınız ölüm, mutlaka sizi yakalayacaktır. Sonra gizliyi de açığı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. Ve o, size dünyada yaptıklarınızı haber verecektir."**[181]

وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذٖينَ اَشْرَكُوا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ

181 Cuma suresi, 62/6-8

يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

96- Muhakkak ki sen, onları hayata, diğer insanlardan ve hatta Allaha şirk koşanlardan da daha düşkün bulursun. Her biri bin sene yaşamak ister. Oysa herhangi birinin çok yaşaması, kendisini azaptan uzaklaştıracak değildir. Allah, onların yaptıklarını çok iyi görür.

Ey Muhammed, sen o Yahudileri, dünya hayatını diğer insanlardan daha çok sever, ölümden de daha fazla nefret eder görürsün. Yahudiler, Allah'ın, inkârları sebebiyle âhirette kendilerine kötü bir sonuç hazırlamış olduğunu bildiklerinden, bu dünya hayatına, öldükten sonra dirilmeye inanmayan müşriklerden daha düşkündürler. Ölümden ise bunlardan daha çok nefret ederler Müşriklerden her biri bu dünyada bin sene yaşamak arzusundadır. Oysa uzun yaşamaları, onları, Allah'ın azabından uzaklaştıracak değildir. Çünkü ömür bir gün mutlaka nihayete erecektir. Onların yaptıkarından hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Aksine, Allah onların yaptıkları her şeyi zaptedip muhafaza etmektedir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, Yahudilerin, dünyada yaşamaya, bin sene yaşamak isteyen müşriklerden bile düşkün olduklarını zikretmektedir. Zira, müşriklerin âhiret inancı olmadığından, öldükten sonra artık dirilmeyeceklerini ve hesaba çekilmeyeceklerini zannederler. Bu sebeple dünya zevklerini devam ettirmek için uzun ömür isterler. Yahudiler ise, öldükten sonra dirileceklerine inanmaktadırlar. Dünyada yaşarken Hz. Muhammed'in hak Peygamber oluşunu reddetmek gibi isyankâr davranışlarından dolayı âhirette hesaba çekileceklerini ve cehenneme atılacaklarını bilmektedirler. Bu sebeple bin sene yaşamak arzusunda olan müşriklerden bile fazla yaşamak isterler.

Allah teala, çok yaşamanın, hak eden insanı, cehennem azabından uzaklaştırmayacağını beyan ederek Yahudilerin bu gibi isteklerinin yersiz ve tutarsız olduğunu beyan etmiştir.

Âyette zikredilen ve bin sene yaşamayı isteyen müşriklerden maksat öldükten sonra dirilmeye inanmayan müşriklerdir.

Ebul Âliye ve Rebi' b. Enes'e göre ise bunlar, mecusilerdir. Zira onlar birbirlerini selamlarken "On bin sene yaşa" diye temennide bulunurlar yine aksıran kimseye de "Onbin sene yaşa" derler.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا

لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾

97- De ki: "Kim Cebrailin düşmanı ise bilsin ki, geçmiş kitapları tasdik eden, müminler için bir hidayet ve müjde olan Kur'anı, Allah'ın izniyle senin kalbine o indirmiştir.

Ey Muhammed, kendilerine azap ve ceza emirlerini getirdiği için, Cebraili kendilerinin düşmanı kabul eden o Yahudilere de ki: "Kim Cebraili düşman kabul ederse bilsin ki, Tevrat ve İncil gibi ilahi kitapları tasdik edici, müminler için de bir hidayet ve müjdeici olan Kur'anı Allah'ın izniyle senin kalbine Cebrail indirmiştir.

* Kur'an bir hidayet rehberidir. Zira müminler onu, imam ve önderleri kabul etmişlerdir. Onun emir ve yasaklarına, helal ve haram kıldığı hususlara boyun eğerler. Kur'an müminler için bir müjdedir. Zira o, müminlere, Allah'ın, kendileri için âhiret hayatında hazırladığı nimet ve ikramları müjdelemektedir.

Allah teala, bu âyet-i kerime ile, Hz. Muhammed (s.a.v.)e vahiy getiren Cebraile düşman olan Yahudileri kınamakta, Peygamberine vahiy getiren bir meleğe düşman olanların iddialarının tutarsız olduğnu beyan etmektedir.

Abdullah b. Abbas, Ali b. Hüseyin, İkrime vb. Müfassirler, "Cebrail" ve "Mikâil" kelimelerinin iki kelimeden meydana gelmiş birer isim olduklarını söylemişlerdir. "Cebrail"in "Kul" mânâsına gelen "Cibr" ve "Allah" mânâsına gelen "İl" kelimesinden meydana gelmiş bir isim olduğunu, mânâsının "Allahın kulu" demek olduğunu söylemişlerdir. "Mikâilin" ise "Kulluk" mânâsına gelen "Mik" ve "Allah" mânâsına gelen "İl" kelimelerinden meydana gelmiş bir isim olduğunu ve mânâsının da "Allahın kulcağızı" olduğunu söylemişlerdir.

Kur'an-ı kerimin, kendinden önceki Peygamberlere indirilen kitapları tasdik etmesinden maksat, Muhammed (s.a.v.)'e ve Allah tarafından ona gönderilenlere uymayı emreden hükümlerin Kur'anda da diğer kitaplarda da aynı olmasıdır. Kitap ehli, Allah'ın varlığı, âhiret hayatı vb. hükümleri kabul etmelerine rağmen Hz. Muhammed ile ilgili olan Kur'anın hükümlerini kabul etmemişlerdir. Halbuki Kur'anın bu hükümleri, Tevrat ve İncil'de de mevcut olan hükümlerdir. Yeni çıkan bir şey değildir ki garip karşılayarak inkâr etmiş olsunlar.

Bütün müfessirler bu âyeti kerimenin, Cebrailin kendilerinin düşmanı, Mikailin de dostları olduklarını iddia eden Yahudilerin neden dolayı bu iddiada bulundukları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Şehr b. Havşeb, İbn-i Cüreyc ve Kasım b. Ebi Bezzeden nakledilen bir görüşe göre, Yahudilerin böyle bir iddiayı ileri sürme-

lerinin sebebi, Resulullah'ın Peygamberliği hakkında bizzat kendisiyle tartışmaya girişmeleri ve âciz kaldıklarında da böyle bir iddiayı ileri sürerek iman etmemekte diretmeleridir. Bu hususta Şehr b. Havşeb, Abdullah b. Abbasın şunları söylediğini rivayet etmektedir:

ثنا شهر قال ابن عباس حضرت عصابة من اليهود نبى الله ﷺ يوما فقالوا يا أبا القاسم حدثنا عن خلال نسألك عنهن لايعلمهن الا نبى قال سلونى عما شئتم ولكن اجعلوا لى ذمة الله وما أخذ يعقوب عليه السلام على بنيه لئن حدثتكم شيئا فعرفتموه لتتابعنى على الاسلام قالوا فذلك لك قال فسلونى عما شئتم قالوا اخبرنا عن أربع خلال نسألك عنهن اخبرنا أى الطعام حرم اسائيل على نفسه من قبل ان تنزل التوراة وأخبرنا كيف ماء المرأة وماء الرجل كيف يكون الذكر منه وأخبرنا كيف هذا النبى الامى فى النوم ومن وليه من الملائكة قال فعليكم عهد الله وميثاقه لئن أنا أخبرتكم لتتابعنى قال فاعطوه ما شاء من عهد وميثاق قال فانشدكم بالذى أنزل التوراة على موسى ﷺ هل تعلمون ان اسرائيل يعقوب عليه السلام مرض مرضا شديدا وطال سقمه فنذر لله نذرا لئن شفاه الله تعالى من سقمه ليحرمن أحب الشراب اليه وأحب الطعام اليه وكان أحب الطعام اليه لحمان الابل وأحب الشراب اليه البانها قالوا اللهم نعم قال اللهم اشهد عليهم فانشدكم بالله الذى لا اله الا هو الذى أنزل التوراة على موسى هل تعلمون ان ماء الرجل أبيض غليظ وان ماء المرأة أصفر رقيق فايهما علا كان له الولد والشبه باذن الله ان علا ماء الرجل على ماء المرأة كان ذكرا باذن الله وان علا ماء المرأة على ماء الرجل كان أنثى باذن الله قالوا اللهم نعم قال اللهم اشهد عليهم فانشدكم بالذى أنزل التوراة على موسى هل تعلمون ان هذا النبى الامى تنام عيناه ولا ينام قلبه قالوا اللهم نعم قال اللهم اشهد قالوا وانت الآن فحدثنا من وليك من الملائكة فعندها نجامعك أو نفارقك قال فان وليى جبريل عليه السلام و لم يبعث الله نبيا قط الا وهو وليه قالوا فعندها نفارقك لو كان وليك سواهُ من الملائكة لتابعناك

وصدقناك قال فما يمنعكم من ان تصدقوه قالوا انه عدوّنا قال فعند ذلك قال الله عز وجل قل من كان عدوّا لجبريل فانه نزله على قلبك باذن الله الى قوله عز وجل كتاب الله وراء ظهورهم كانهم لايعلمون فعند ذلك باؤا بغضب على غضب الآية.

Bir gün Yahudilerden bir topluluk Resulullah'a geldi ve ona: "Ey Ebul Kasım, sana, Peygamber olmayanın bilemeyeceği bazı hususlar soracağız sen onları bize bildir" dediler. Resulullah da: **"Dilediğinizi sorun fakat siz bana, Allah'ı şahit tutarak yemin edin ve Yakup(s.a.v)ın, oğullarından aldığı ahdi verin ki eğer ben sizlere, doğru olduğunu bildiğiniz şeyleri söyleyecek olursam Müslüman olmakta mutlaka bana uyacaksınız."** dedi. Yahudiler: "Sana bu sözü veriyoruz," dediler. Resulullah: **"Şimdi dilediğinizi sorun."** dedi. Yahudiler: "Sana soracağımız şu dört hususu bize bildir. Tevrat inmeden önce Yakubun kendisine haram kıldığı yemek hangisidir? Söyle bize, erkeğin suyu (menisi) nasıl, kadının suyu nasıldır? O sudan erkek çocuk nasıl olur? Yine söyle bize, ümmi olan Peygamberin, meleklerden velisi (en yakın dostu) kimdir?" dediler. Resulullah: **"Şayet ben size bu şeyleri bildirecek olursam bana uyacağınıza dair Allah'a ahd ve misak eder misiniz? (Kesin söz verir misiniz?)** dedi. Onlar da Resulullah'ın istediği kadar ahdü misakta bulundular. Resulullah: **"Musa (a.s.)a Tevratı indiren Allah hakkı için söyleyin bana, Yakup (a.s.)ın ağır bir şekilde hastalandığını, hastalığının uzun sürdüğünü, bu yüzden Allah'a yemin ederek, eğer Allah onu bu hastalığından kurtaracak olursa yiyeceklerin ve içeceklerin en sevimli olanını kendisine yasaklayacağına dair bir adakta bulunduğunu, Yakub'a yiyeceklerin en sevimlisinin deve eti olduğunu içeceklerin en sevimlisinin de deve sütü olduğunu biliyor musunuz?"** dedi. Onlar da: "Allah için evet, biliyoruz." dediler. Resulullah tekrar sordu: **"Musaya Tevratı indiren Allah hakkı için söyleyin bana, sizler, erkeğin suyunun beyaz ve katı, kadının suyunun ise sarı ve ince olduğunu, bu sulardan hangisi diğerine galip gelirse çocuğun, Allah'ın izniyle onun cinsinden ve benzerinden olduğunu, eğer erkeğin suyunun kadının suyuna galip gelirse, Allah'ın izniyle çocuğun erkek, kadının suyu erkeğin suyuna galip gelirse, Allah'ın izniyle çocuğun kız olacağını biliyor musunuz?"** Yahudiler: "Allah için evet biliyoruz" dediler. Resulullah da buyurdu ki: **"Ey Allahım sen bunlara şahit ol."** Yine Musaya Tevratı indiren Allah hakkı için söyleyin bana, sizler, bu ümmi Peygamberin gözlerinin uyuduğunu kalbinin ise uyumadığını biliyor musunuz?" dedi. Yahudiler: "Allah için evet biliyoruz." dediler. Resulullah buyurdu ki: **"Ey Allah'ım sen şahit ol."** Yahudiler: "Şimdi sen, meleklerden kimin senin samimi dostun olduğunu söyle. İşte o zaman seninle beraber oluruz veya senden ayrılırız." dediler. Resulullah: **"Şüphesiz ki benim meleklerden en yakın dostum Cebraildir. Allah, hiçbir Peygamber**

göndermemiştir ki onun yakın dostu Cebrail olmamış olsun." buyurdu. Yahudiler: "İşte şimdi o melek hususunda senden ayrılıyoruz. Şayet senin, meleklerden olan dostun ondan başka birisi olsaydı elbette ki sana uyar ve seni tasdik ederdik. dediler. Resulullah: **"Sizin, Cebraili tasdik etmenize mani olan nedir?"** dedi. Onlar da: "O bizim düşmanımızdır." dediler. İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, **"Dedi ki: Kim Cebrailin düşmanı ise bilsin ki, geçmiş kitapları tasdik eden, müminler için bir hidayet ve müjde olan Kur'anı Allah'ın izniyle senin kalbine o indirmiştir."** ayetini ve bundan sonra gelen dört âyeti indirmiştir. İşte o zaman Yahudiler, gazap üstüne gazaba uğradılar.(182)

b- Şa'bî, Katade, Süddî ve Mücahide göre ise, Yahudilerin, Cebrailin kendilerinin düşmanı, İsrafilin ise dostları olduğunu iddia etmelerinin sebebi, Resulullah hakkında Hz. Ömer ile Yahudiler arasında geçen bir tartışmadır. Bu hususta Şa'bî diyor ki: "Ömer, "Revha" denen yere gitti. Orada bir kısım insanların, taşlara yönelerek namaz kıldıklarını gördü. "Bunlar ne yapıyor?" dedi. "Bu insanlar resulullah'ın burada namaz kıldığını zannediyorlar." diye cevap verdiler. Ömer, onların bu hallerinden hoşlanmadı ve dedi ki: "Resulullah (s.a.v.)e bu vadide namaz gelip çatmıştı. O, burada namazını kılıp gitti. "Ömer sözlerine devamla dedi ki: "Ben, Yahudilerin Tevratın okunduğu mekteplerinde bulundum. Tevratın Kur'anı, Kur'anın da Tevratı doğrulamaları hoşuma gidiyordu. Yine bir gün ben onların yanında bulunurken o Yahudiler: "Ey Hattabın oğlu, arkadaşların içinde bize en sevimli olan sensin." dediler. "Neden dolayı?" diye sordum. Yahudiler: "Çünkü sen bize geliyorsun." diye cevap verdiler? Ben de dedim ki: "Benim size gelişimin sebebi, Kur'anın Tevratı, tevratın da Kur'anı nasıl doğruladıklarının hoşuma gitmesidir." O sırada Resulullah oradan geçti. Yahudiler: "Ey Hattabın oğlu, işte arkadaşınız. Haydi yetiş ona." dediler. Ben de onlara dedim ki: "Kendisinden başka ilah olmayan, sizi koruyup besleyen ve size kitabını emanet eden Allah hakkı için söyleyin bana, siz, onun, Allah'ın Peygamberi olduğunu biliyor musunuz? "Bunun üzerine sustular. Sonra içlerinde en âlim olanları ve büyükleri dedi ki: "Bu size büyük bir yemin verdirdi. Buna cevap verin." Onlar da: "Sen bizim âlimimizsin ve efendimizsin buna sen cevap ver." dediler. Bunun üzerine o âlim kişi: "Senin bizi Allah'a havale ettiğin meseleye gelince, bizler onun, Allah'ın Peygamberi olduğunu biliyoruz." dedi. Dedimki: "O halde vay halinize (Yani helak oldunuz)" Dediler ki: "Hayır, biz helak olmadık." Dedim ki: "Nasıl olmadınız. Siz onun Peygamber olduğunu biliyor sonra da ona tabi olmuyor ve ona iman etmiyorsunuz?" Dediler ki: "Bizim, meleklerden hem düşmanımız hem de kendisiyle barışık olduklarımız vardır. Bizim, meleklerden düşmanı olduğmuz melek, Muhammed'le arkadaş oldu. De-

182 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 278

dim ki: "Meleklerden düşmanınız kim? Barışık olduğunuz kim?" Dediler ki: "Düşmanımız Cebrail, barışık olduğumuz da Mikâildir." dedim ki: "Cebrail ile neden düşman oldunuz? Mikâil ile neden barışık oldunuz?" Dediler ki: "Cebrail, dehşet, katılık, sıkıntı, şiddet, azap vb. hadiselerin meleğidir. Mikâil ise, şefaat, merhamet, hafifletme vb. Hadiselerin meleğidir." Dedim ki: "Peki bunların, rableri katında dereceleri nasıldır?" Dediler ki: "Biri sağ tarafındadır diğeri de sol tarafında." Bunun üzerine dedim ki: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki bu iki melek te ve bu ikisinin arasında bulunanlar da, bu iki meleğe düşman olanlara düşman ve bunlara karşı barışık olanlara da barışıktırlar. Cebrailin, Mikâilin düşmanlarına, Mikâilin de Cebrailin düşmanlarına karşı barışık olmaları bunlara yakışmaz." Ömer devamla diyor ki "Sonra kalktım Resulullah'ın arkasından gittim. O, bir kabilenin hurma bahçesinden çıkarken ona kavuştum. O bana dedi ki: **"Ey Hattabın oğlu, şimdi inen âyetleri sana okuyayım mı?"** Sonra **"Dedi ki: "Kim, Cebrailin düşmanı ise bilsin ki, geçmiş kitapları tasdik eden, müminler için bir hadiyet ve müjde olan Kur'anı Allah'ın izniyle senin kalbine o indirmiştir."** âyetini ve bundan sonra gelen âyetleri okudu. Bunun üzerine dedim ki: "Ey, Allahın Resulü, babam anam sana feda olsun. seni, hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki ben sana bunu haber vermek için gelmiştim. Halbuki, lütuf sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah, bu haberi sana benim söylememden önce bildirdi.

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ وَجِبْر۪يلَ وَم۪يكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ
عَدُوٌّ لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٩٨﴾

98- Kim Allah'a, meleklerine, Peygamberlerine, Cebraile ve Mikâile düşman olursa, şüphesiz ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır.

* Allah teala bu âyet–i kerimede "Cebrail bizim düşmanımız, Mikâil ise dostumuzdur." diyen Yahudilere cevap veriyor, onları bu gibi sözlerinden dolayı kınıyor ve bildiriyor ki, Cebrail, Allah'ın dostudur. Allah'ın dostuna düşman olan, bizzat Allah'a ve Allah'ın diğer dostları olan meleklerine ve Pegyamberlerine de düşman olmuş olur. Böylece inkâra düşer. Bir hadis-i Kudside şöyle buyurulduğu rivayet edilmektedir: "Resulullah (s.a.v.) dedi ki:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِنَّ اللّٰهَ قَالَ مَنْ عَادٰى لِى وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ.

"Allah şöyle buyurdu: "Kim benim bir dostuma düşmanlık edecek

olursa, şüphesiz ki ben ona karşı savaş ilan etmiş olurum..."[183]

Âyet-i kerimede melekler zikredildikten sonra özellikle, Cebrail ve Mikâilin de zikrerdilmeleri, Yahudilere net bir şekilde cevap verilmesi ve onların, bu hususta bilgisi olmayanları aldatmalarına imkân verilmemesi içindir. Çünkü "Allah, meleklere düşman olanlara düşmandır" denilip yetinilseydi, Yahudiler, aralarında bulunan bilgisiz kişilere "Biz, meleklerin düşmanı değiliz. Bundan dolayı da Allah bizim düşmanımız değildir." diyebilir ve onları kandırabilirlerdi. Bu gibi aldatmalarına imkân verilmemesi için özellikle Cebrail ve Mikâilin isimleri de zikredildi.

Taberi, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şu hadisî şerifi rivayet etmektedir. "Bir gün Resulullah, Yahudilere soru sorarak onlara, "Okumuş olduğunuz kitap hakkı için size soruyorum, Meryemoğlu İsanın, beni müjdelediğini ve o müjdelemesinin, "Size bir Peygamber gelecek, adı da Ahmet'tir." şeklinde olduğunu o kitabınızda bulmuş muydunuz?" dedi. Yahudiler, "Allah hakkı için evet. Biz seni, kitabımızda bulmuştuk. Fakat biz senden hoşlanmaz olduk. Çünkü sen, malları helal kılıyor, kanları akıtıyorsun." dediler. İşte bunun üzerine Allah "Kim Allah'a, meleklerine, Peygamberlerine , Cebraile ve Mikâile düşman olursa şüphesiz ki Allah da kâfirlerin düşmanıdır." âyetini indirdi.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾

99- Ey Muhammed, şüphesiz ki biz sana apaçık âyetler indirdik. Onları ancak fâsıklar inkâr ederler.

Ey Muhammed sana, senin Peygamberliğini gösteren apaçık deliller indirdik. Senin Peygamberliğinin doğru olduğunu gösteren bu delilleri ancak, dinlerinden çıkmış ve rablerine isyan etmiş kimseler inkâr ederler.

* Burada zikredilen "Apaçık âyetler" den maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.)e verilen Kur'anın ihtiva ettiği apaçık delil ve bilgilerdir.Bu bilgiler İsrailoğullarının, başkalarından gizledikleri bilgiler ve bir kısmını değiştirdikleri hükümlerdir. Allah teala bunları Hz. Muhammed (s.a.v.)e açıklamış böylece onun hak Peygamber olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki, kıskanma ve kin duyguları taşımayan her sağlam fıtrat sahibi insan, Hz. Muhammed'in hak Peygamber olduğunu kabul eder olmuştur. Hz. muhammed'in hak Peygamber olduğunu gösteren bu delil ve alâmetleri ancak Yahudi Hahamları gibi, dinden çıkan insanlar inkâr ederler. Dinlerine bağlı olanlar ise Hz. Muhammed'in ve ona indirilenlerin

---

183 Buhari, K. er-Rikak bab: 38

hak olduğunu kabul ederler.

أَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (100)

100- Onlar her ne zaman bir ahitte bulunmuşlarsa, içlerinden bir kısmı onu bozmamış mıdır? Zaten onların çoğu iman etmezler.

O Yahudiler her ne zaman, Allah'ın emirlerine uyacaklarına, Tevratla amel edeceklerine ve Muhammed'e iman edeceklerine dair, rablerine kesin olarak söz vermişlerse, içlerinden bir gurup bu sözü kenara atmış ve ahdi bozmuş değil midir? Doğrusu bu Yahudilerin bir çoğu, Allah'ı ve Peygamberini tasdik etmez, vaadine ve korkutmalarına inanmazlar. Artık böylelerinden, sözlerini yerine getirmeleri beklenir mi?

* İsrailoğulları, Tevratın içinde bulunan hükümlerle amel edeceklerine dair rablerine defalarca yeminle pekiştirilmiş kesin söz verdiler. Sonra da içlerinden bazıları, birçok defa vermiş oldukları bu sözleri bozdular. Allah teala bu âyet-i kerimede, ahitlerinde durmayan Yahudileri kınamakta ve onların soyundan gelen, Hz. Muhammed zamanında mevcut olan Yahudileri de yermektedir. Çünkü onlar da, Tevratta sıfatları zikredilen Hz. Muhammed'in Peygamberliğini reddererek Allah'a vermiş oldukları sözlerini bozuyor ve atalarından, ahitlerini bozanların durumuna düşüyorlardı.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah, Mâlik b. Sayf'a birini gönderip onlara, kendilerinden kesin söz alındığını ve Allah'ın, Resulullah hakkında kendilerine emirler verdiğini hatırlatınca Mâlik b. Sayf: "Vallahi Muhammed hakkında bize hiçbir emir gelmedi ve onun hakkında bizden her hangi bir söz alınmadı." dedi. Bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi ve buyurdu ki: **"Onlar her ne zaman bir ahitte bulunmuşlarsa içlerinden bir kısmı onu bozmamış mıdır? Zaten onların çoğu iman etmezler."**

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا
يَعْلَمُونَ (101)

101- Ne zaman Allah katından kendilerine, yanlarında bulunanı tas-

dik eden bir Peygamber geldiyse, kendilerine kitap verilenlerden bir topluluk, Allah'ın kitabını hiç bilmiyorlarmış gibi arkalarına attılar.

[Allah'ın, kendilerine Tevrat vasıtasıyla bilgi verdiği Yahudi âlimlerine, Tevratı tasdik eden ve Tevratın da geleceğini haber verdiği Muhammed gelince bu Yahudiler, Allah'ın kitabını arkalarına attılar ve ondan yüzçevirdiler. Bu Yahudiler, sanki Tevrattaki, Muhammed'i tasdik edip ona uymalarını emreden hükmü bilmiyorlarmış gibi hareket ettiler.]

* Herhangi bir işi kabul etmemeye: "Onu arkasına attı." denir. Yani onu kabul etmedi, ondan yüzçevirdi ve ondan uzaklaştı." demektir. İşte burada geçen "Kitabı arkalarına attılar" ifadesi bu mânâya gelmektedir. Yine âyet-i kerimede geçen **"Sanki onu hiç bilmiyorlarmış gibi "** ifadesi, onların, gerçeği bile bile inkâr ettiklerine işaret etmektedir.

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ
الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ
بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ
بِضَارّٖينَ بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ
وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا
شَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾

102- Onlar, Şeytanların, Süleymanın mülkü hakkında uydurup okuduklarına tabi oldular. Oysa Süleyman inkâr etmemişti. Fakat o Şeytanlar inkâr etmişlerdi. İnsanlara sihiri ve Babilde, Harut ve Marut denen iki meleğe indirilen şeyi öğretiyorlardı. Halbuki bu iki melek: "Biz ancak bir imtihan vasıtasıyız, sakın inkâr etme." demedikçe hiç kimseye bir şey öğretmiyorlardı. Fakat insanlar bu meleklerden, kişi ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Halbuki Allah'ın izni olmadıkça onlar, bununla kimseye zarar verecek değillerdi. Onlar, kendilerine zarar verecek, faydalı

olmayacak şeyler öğreniyorlardı. Halbuki onlar, o sihiri satın alan kimsenin, âhirette bir nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bilselerdi.

Yahudi bilginleri, Şeytanın, Süleymanın iktidarı hakkında uydurup rivayet ettikleri sihire tabi oldular. Oysa Süleyman sihir yapmamış, zaten onu öğrenmemişti de. O, sihirbaz da değildi. Zira sihir yapmak kâfirliktir. Fakat Şeytanlar, insanlara sihiri öğretmeleri sebebiyle kâfir olmuşlardı. İnsanlara sihiri öğretip onu nakledenler Şeytanlardı. Yoksa Süleyman değildi. Yine Yahudiler, Babil şehrinde bulunan Harut ve Marut isimli iki meleğe indirilen sihire tabi oluyorlardı. Halbuki bu iki melek, hiçbir kimseye, bu sihirin bir imtihan ve bela olduğunu, onu öğrenmenin ve onunla amel etmenin yasaklandığını peşinen söylemeden onu kimseye öğretmiyorlardı. Fakat insanlar bu iki melekten, kişi ile karısının arasını açacak, onları birbirinden ayıracak sihiri öğreniyorlardı. Gerçekte ise onlar bu öğrendikleri sihir ile hiçbir kimseye zarar verecek değillerdi. Ancak, Allah'ın zarar görmesini takdir ettiği kimseler müstesna. Bu kimseler, dinlerine zarar verecek ve âhiretlerine hiçbir faydası olmayacak sihiri öğreniyorlardı. Bunlar, o sihirin, âhirette kendilerine hiçbir faydası olmayacağını da çok iyi biliyorlardı. O sihiri öğrenmenin karşılığnda kendilerini satmaları ne kötüdür. O sihirin sonucunun kötü olduğunu bir bilseler.

* Âyet-i kerimenin başında "Onlar" şeklinde zikredilen zamirden maksat:

a-Süddi, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd'e göre- Resulullah'ın hicret ettiği Medine'nin çevresinde bulunan Yahudi Hahamları ve bilginleridir. Resulullah, bunları Müslüman olmaya davet edince onlar, Resulullah'a karşı Tevrata dayanarak tartışmaya girişmişlerdir.Fakat Tevratın âyetleri, Hz. Muhammed'e uymayı emretme bakımından Kur'anın âyetleriyle aynı olunca bu defa Yahudiler Tevratı bırakıp Şeytanların, Hz. Süleymanın mülkü hakkında uydurdukları yazılara dayanmışlar, Resulullah'a karşı o yazılarla tartışmaya girişmişlerdir. Âyet-i kerime bunu yapan Yahudilerin gerçek yüzlerini göstermektedir. Şeytanların uydurdukları şeyler hakkında Süddi diyor ki: "Şeytanlar göklere tırmanıyorlardı. Oralarda meleklerin konuştuklarını işitecekleri yerlerde oturup bekliyorlardı. Meleklerin, yeryüzünde meydana gelecek olan, ölümler, yağmurlar vb. şeyleri konuşunca Şeytanlar onları dinleyip yeryüzünde bulunan kâhinlere ulaştırıyorlar, kâhinler bunları insanlara anlatıyorlardı ve insanlar olayların, kâhinlerin anlattıkları gibi çıktığını görüyorlardı. Şeytanlar kâhinlerin kendilerine güvendiklerini görünce bu defa yalan söylemeye başlıyorlardı. Meleklerden duyduklarına başka şeyler sokuşturuyorlardı. Öyle ki, herbir kelimeye yetmiş kelime katıyorlardı. İşte insanlar, kâhinlerin söyledikleri bu sözleri yazarak kitap haline getirmişlerdi. İsrailoğullarının arasında, cinlerin gaybı bildikleri haberi yayılmıştı. Bunun üzerine Hz. Süleyman her tarafa insanlar gönderip bu hususta yazılan kitapları toplattı. Bir sandığın içine koyup tahtının altına göm-

dü. Hiçbir Şeytan, Hz. Süleymanın tahtına yaklaşamıyordu. Yaklaştığı takdirde ise yanıyordu. Hz. Süleyman, "Kimin, "Şeytanlar gaybı biliyor" dediğini duyarsanız boynunu vurun." demişti. Nihayet Hz. Süleyman vefat etti. Onun bu halini bilen âlimler de zamanla yok oldular. Arkadan başka nesiller geldi. Şeytan, insan suretine girerek bu insanlara yaklaştı ve bunlara "Ben size, yeyip bitiremeyeceğiniz bir hazineyi göstereyim mi?" dedi. İsrailoğulları da "Evet" dediler. Şeytan "O halde siz, Süleymanın tahtının altını kazın." dedi. Kendisi de gidip yeri bizzat gösterdi ve çekilip bir kenarda durdu. Kendisine "Yaklaş" dediklerinde "Hayır, ben burada önünüzde bulunacağım. Şayet o defineyi bulamazsanız beni öldürün." dedi. İsrailoğulları, tahtın altını kazdılar. İnsanların yazdığı kitapları buldular. Şeytan onlara "Süleyman, insanları, şeytanları ve kuşları işte bu sihirlerle kontrolüne almıştı." dedi ve kaybolup gitti. Bunun üzerine, İsrailoğullarının arasında, "Süleyman sihir yazdı." görüşü yayıldı. İsrailoğulları bu kitaplara inandılar. Hz. Muhammed (s.a.v.) gelince bu kitaplara dayanarak onunla tartışmaya giriştiler. İşte âyet-i kerime bu olayı zikretmektedir.]

b- İbn-i Cüreyc ve İbn-i İshak'a göre ise, âyet-i kerimenin başında zikredilen "Onlar" kelimesinden maksat, Hz. Süleymanın döneminde bulunan Yahudilerdir. Zira o dönemde bulunan Yahudilere Şeytanlar sihiri öğretmişler onlar da bu hususta Şeytanlara uymuşlardır. Âyet-i kerime o günün Yahudilerini zikretmektedir. Bu hususta İbn-i İshak diyor ki: "Şeytanlar Davut (a.s.)ın oğlu Süleymanın ölümünü öğrenince çeşitli sihirleri yazmaya giriştiler. Onları kitap haline getirdiler. Üzerini Hz. Süleymanın mühürü ile mühürlediler ve kitabın üzerine şunu yazdılar."Bu yazılar, Davudoğlu, Kral Süleymanın arkadaşı Berhiya oğlu Âsıf'ın yazdığ ilmi hazinelerdir." Sonra bu kitabı tahtın altına gömdüler. israiloğullarından, sonra gelenler bu kitabı çıkardılar. Onu okuyunca "Davudoğlu Süleyman işte bunlarla eriştiği hallere erişmiştir." dediler. İnsanlar arasında sihiri yaydılar. Onu hem kendileri öğrendi hem de insanlara öğrettiler. Öyleki sihir, Yahudilerde olduğu kadar hiç bir ümmette revaç bulmamıştı. Kur'an Hz. Muhammede inip te onun, Hz. Süleymanı da Peygamberlerden sayması üzerine Midene'de bulunan Yahudiler "Muhammedin söylediklerine hayret etmiyor musunuz? O, Davudoğlu Süleymanın Peygamber olduğunu zannediyor. Halbuki o, sadece bir sihirbazdı." dediler. İşte Allah teala bu âyeti indirerek onlara cevap verdi.]

[Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, âyet-i kerimenin Resulullah'ın döneminde yaşayan Yahudileri kınadığını, zira bunların Resulullah'a karşı çıktıklarını bu sebeple de âyete muhatap olduklarını söylemiştir. Ayrıca atalarının izlerini takibeden insanlara, atalarının işledikleri suçları kendilerinin işlemiş olduklarını söylemek Arapça ifadede kullanılan bir üslup şeklidir. Bu bakımdan âyetin sadece geçmişteki Yahudileri zikrettiğini söylemek delilsiz bir iddiadır.]

Âyet-i kerimede zikredilen ve **"Tabi oldular"** diye tercüme edilen (تَلَوْا) kelimesi Arapça'da "Okuma" ve "tabi olma" mânâlarına gelmektedir.Mücahid, Katade ve Atâ'ya ve Abdullah b.Abbastan nakledilen nakledilen bir görüşe göre buradaki (تَلَوْا) kelimesi 'Okuma" anlamındadır. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Yahudiler, Şeytanın, Süleymanın mülkü hakkında insanlara, okuyup öğrettikleri sihirlere uydular."

Abdullah b. Abbas ve Ebu Rezin'den nakledilen başka bir görüşe göre ise burada (تَلَوْا) nün mânâsı "Tabi olma"demektir. Buna göre ise âyetin mânâsı "Yahudiler, Şeytanların, Süleymanın mülkü hakkında uydukları ve amel ettikleri sihirlere tabi oldular." demektir. Taberi âyeti kerimenin mutlak ifadesinin her iki görüşü de kapsar mahiyette olduğunu söylemiş, Şeytanların, sihiri hem insanlara öğretmiş olabileceklerini hem de kendilerinin bizzat sihir yapmış olabileceklerini zikretmiştir.

Âyet-i kerimede **"Oysa Süleyman inkâr etmemişti fakat o Şeytanlar inkâr etmişlerdi."** buyurulmaktadır. Taberi diyor ki: "Âyetin bu bölümünün, bundan önceki bölümüyle irtibatı şöyledir: Yahudiler, Allah'ın haram kıldığı sihiri, Şeytanların telkini ile öğrendikleri halde bunu bilmeyen halk tabakasına, sihiri Süleymandan öğrendiklerini ve dolayısiyle bunun caiz olduğunu söylüyorlardı. Böylece Hz. Süleymanı sihirbazlıkla itham ederek onu inkârcılıkla suçlamış oluyorlardı. Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Süleyman'ın sihirle ilgisi olmadığını, dolayısiyle inkârcılığa düşmediğini, aslında sihiri ortalığa yayarak inkârcılığa düşenlerin Şeytanlar olduğunu ve Yahudilerin Hz. Süleymana iftirada bulunduklarını beyan etmiştir. Böylece âyetin bu bölümü, baş taraftaki, Yahudilerin, Şeytanların aktardıkları sihire uyduklarını beyan eden bölümüne mutabık düşmektedir. Nitekim Said b. Cübeyr, Ebu Miclez, katade, Mücahid, Şehr b. Havşeb, İbn-i İshak ve Abdullah b. Abbasın bu hususta rivayet ettikleri görüşler, âyetin bu bölümünü, zikredildiği şekilde anlatmaktadır.

Said b. Cübeyr, Katade, Mücahid, Şehr b. Havşeb ve İbn-i ishak, Şeytanların, sihirle ilgili yazılar yazdıklarını, Hz. Süleyman'ın da bunları toplatıp tahtının altına gömdürdüğünü, daha sonra da Şeytanların, onları çıkarttırıp insanlara yaydıklarını ve Hz. Süleymanın bu sihirler sayesinde varlıkların bir kısmını sevk ve iderisi altına aldığını söylemişler insanlar da bu yalanlara inanmışlardır.

Abdullah b. Abbastan bu hususta Said b. Cübeyr şu görüşü nakletmiştir. Hz. Süleyman, hanımlarından biri olan Ceradeyi çok seviyordu ve onun akrabalarına iyilikte bulunmak istiyordu. Bu hususta Allah onu imtihana tabi tuttu. Hz. Süleyman tuvalete gittiğinde veya cinsi ilişkide bulunduğunda mühürü Ceradeye veriyordu. Birgün Şeytan, Süleymanın suretinde gelerek Ceradeye "Mühürümü ver bana" dedi. Cerade mühürü verdi. Şeytan onu parmağına takınca diğer Şeytanlar, Cinler ve insanlar onun itaatına girdiler. Süleyman gelip mühürünü

isteyince Cerade ona: "Sen Süleyman değilsin, sen yalancısın." dedi. Süleyman bu halin, kendisi için bir imtihan olduğunu anladı. İşte o günlerde Şeytanlar, içinde sihir ve inkârcılık bulunan bir kitap yazdılar. Sonra onu Süleyman'ın tahtının altına gömdüler. Daha sonra da çıkarıp insanlara okudular ve onlara: "İşte Süleyman insanlara bu yazılarla galip geliyordu." dediler. Bunun üzerine insanlar Süleymandan uzaklaştılar, onu inkârcılıkla suçladılar. İşte Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirerek Hz. Süleyman'ın suçsuz olduğunu ortaya koydu.

Ebu Miclez ise bu hususta şunu rivayet etmektedir. "Hz. Süleyman, bütün canlı varlıklardan, insanlara dokunmayacaklarına dair söz almıştı. Herhangi bir insan bir varlıktan kötülük görür ve o varlığın, Hz. Süleyman'a verdiği sözü hatırlatırsa o varlık o kişiye dokunmazdı. İnsanlar şiir ve sihir gibi şeyleri görünce "Süleyman işte bunu yapıyordu" demeye başladılar. Allah teala bu âyeti indirip Hz. Süleyman'ın, sihir ve benzeri şeylerle alakası olmadığını beyan etti.

Taberi diyor ki: "Sihirin varlığı Hz. Süleyman zamanında ortaya çıkmamıştır. Âyetler, Firavunun sihirbazlarından ve Hz. Nuhun kavminin, onu sihirbazlıkla suçladıklarından bahsetmektedir. Bununla beraber Yahudilerin, Şeytanların uydurduğu sihirlere tabi olduklarının zikredilmesi, Hz. Süleymanı Yahudilerin ithamlarından tenzih etmek içindir. Yoksa sihirin, Hz. Süleyman döneminde başladığını beyan etmek için değildir.

Müfessirler, bu âyet-i kerimede geçen (وَمَا أُنْزِلَ) kelimesini çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Rebi' b. Enesten nakledilen bir rivayete göre onlar (وَمَا أُنْزِلَ) deki (مَا) kelimesinin olumsuzluk edatı olduğunu söylemişlerdir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Bâbilde Harut ve Marut denen iki meleğe bir şey indirilmemiştir." Yahudiler, Şeytanların, Süleymanın mülkü hakkında naklettikleri sihire tabi oldular. Halbuki Süleyman inkâra düşmemişti. Allah, sihiri, Yahudilerin iddia ettikleri gibi iki melek olan Cebrail ve Mikaile indirmemişti. Fakat Şeytanlar inkâra düşmüşlerdi. Bâbil şehrinde insanlara sihiri öğretiyorlardı. Özellikle Harut ve Marut ismindeki iki kişiye öğretiyorlar, onlar da diğer insanlara öğretiyorlardı..."

b- Abdullah b. Mes'ud, Katade, Süddi ve İbn-i Zeyd'e ve Ali b. Ebi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre buradaki (مَا) (الَّذِي) mânâsına gelen bağlaçtır. Bu görüşe göre âyetin mânâsı şöyledir: "Yahudiler, Şeytanların, Süleymanın mülkü hakkında naklettikleri sihire bir de Babil şehrinde, Allah'ın Harut ve Marut isimli iki meleğe indirdiği sihire uydular. Aslında Süleyman inkârcılığa düşmemişti. Şeytanlar inkârcılığa düşmüşlerdi. İnsanlara sihiri öğretiyorlardı. Kendilerine sihir indirilen iki melek te "Biz ancak bir imtihan vesilesiyiz, inkâra düşme" demedikçe kimseye sihir öğretmiyorlardı." Bu izah tarzına göre, Allah teala, Harut ve Marut isimli iki meleğe sihir yapma bil-

gisini indirmiştir. Bu izahı benimseyen âlimler, Allah tealanın, haram olan sihiri meleklere indirmesinin mahzurlu olmadığını zira hayırı da şerri de Allah'ın yarattığını söylemişlerdir. Bunlar, Allah tealanın, zina etme, hırsızlık yapma vb. günahları kullarına tanıtıp onları yasakladığı gibi sihiri de kullarına tanıtarak yasakladığını söylemişlerdir. Bunlar "Sihiri öğrenmek haram değil yapmak haramdır." demişlerdir.

c- Mücahid ise buradaki (ما)nın (الذى) yani "ki" mânâsında olduğunu ancak Şeytanların, insanlara öğrettikleri sihirin genel sihir olduğunu meleklerin, insanlara öğrettikleri sihirin ise, kişi ile karısının arasını açma özelliğini taşıyan bir sihir olduğunu söylemiştir.

d- Kasım b. Muhammed ise buradaki (ما) nın olumsuzluk edatı da olabileceğini bağlaç ta olabileceğini söylemiştir.

Taberi bu görüşlerden ikinci görüşün daha doğru olduğunu, (ما) nın (الذى) mânâsına geldiğini, gökten Harut ve Marut isimli iki meleğe sihir indirildiğini, bunların da, insanları uyardıktan sonra onlara sihir öğrettiklerini söylemiştir. Taberi buradaki (ما)nın, olumsuzluk kabul edildiği takdirde şu iki ihtimalin söz konusu olabileceğini ve bu ihtimallerin de uygun olmayacağını söylemiştir.

aa- İki Melekten maksadın Harut ve Marut oldukları söylenecektir. Hemde bunlara sihir indirilmediği ileri sürülecektir. Bu takdirde âyetin devamındaki **"O iki melek, biz ancak bir imtihan vasıtasıyız sakın inkâr etme." demedikçe hiç kimseye birşey öğretmiyorlardı."** ifadesi anlamsız olacaktır.

bb- Veya, Harut ve Marut, Şeytanların kendilerine sihir öğrettiği kimseler olacaktır. Bu takdirde Harut ve Marut iki melek kabul edilecek olursa bunların Şeytanlardan sihir öğrendikleri ve inkâra düştükleri söylenmiş olur ki bu, meleklere yakıştırılamaz. Ayrıca onların öğrettikleri insanlara "Sakın inkâra düşmeyin" şeklindeki uyarıları da bu iddiayı reddeder. Yahut ta Harut ve Marut, Şeytanların kendilerine sihir öğrettiği iki insan kabul edilecektir. Bu takdirde de Harut ve Marut ölünce sihirin son bulması gerekecektir. Sihirin varlığı devam ettiğine göre bu faraziye de reddedilir. Dolayısiyle (ما) nın olumsuzluk takısı olmadığı ve başlangıç edatı olduğu ortaya çıkar.

Harut ve Marut: Âyette zikredilen Harut ve Marutun kimler oldukları hakkında çeşitli rivayetler zikredilmiştir. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Hz. Ali, Kâ'bul Ahbar, Süddi, Reb' b. Enes ve Mücahid'den nakledilen rivayetlere göre bunlar iki melektir. Yeryüzüne indirilme ve insanlara sihir öğretme cezası ile cezalandırılmışlardır. Bu cezanın sebebi ise şudur? Bütün melekler günah işleyen insanları kınamışlardı. Allah teala da onlara içlerinden iki melek seçip yeryüzüne göndermelerini emretmişti. Onlar, Harut ve Marut isimli

iki meleği yeryüzüne göndermişlerdi. Bu melekler insanlar arasında hüküm verirken bir kadına iltimas yapmışlar yahut güzelliğinden dolayı kendilerini o kadına kaptırmış ve günah işlemişlerdi. Bunun üzerine kendilerine ya dünya hayatında cezalandırılacakları veya âhirette azap edileceği bildirilmişti. Onlar ise, dünya hayatı geçici olduğu için dünyada cezalandırılmayı kabul edip âhirette cezalandırılmamalarını istemişlerdi. İşte bu sebeple onlar Babil'de hapsedilip orada insanlara sihiri öğretmekle cezalandırılmışlardı. Onlar insanlara "Biz ancak bir imtihan vesilesiyiz. Sakın inkârcılığa düşmeyin." dedikten sonra sihiri öğretiyorlar insanlar da onlardan sihirin en kötüsü olan, kişiyi hanımından ayırma işini öğreniyorlardı.

[Bu hususta Abdullah b. Abbas özetle şunları zikretmektedir: "Bir zaman Allah teala melekler için göğü açtı. Onlar, Âdemoğullarının yeryüzünde ne yaptıklarına baktılar. Melekler, Âdemoğullarının günah işlediklerini görünce "Ey rabbimiz bunlar, senin bizzat elinle yarattığın, melekleri kendisine secde ettirdiğin ve herşeyin ismini kendisine öğrettiğin Âdemoğullarıdır. Bunlar günah işliyorlar." dediler. Allah teala da: "**Dikkat edin siz de onların yerinde olsanız onların işlediklerini işlersiniz.**" buyurdu. Melekler: "Biz seni tenzih ederiz. Bunları işlemek bize yakışmaz." dediler.Bunun üzerine Allah teala meleklere, içlerinden yeryüzüne inecek bazı melekleri seçmelerini emretti. Onlar da Harut ve Marutu seçtiler. Harut ve Marut yeryüzüne indirildi. Bunlara, Allah'a ortak koşma, hırsızlık yapma, zina etme, içki içme ve Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıyma dışında her şey helal kılınmıştı. Aradan çok geçmeden (Bazı rivayetlere göre indirildikleri günün akşamı olmadan) kendilerine "Bizaht" diye adlandırılan güzel bir kadın musallat oldu. Bunlar o kadını görünce kendilerini ona kaptırdılar ve ona çirkin işi teklif ettiler. Kadın ise onlara "Hayır olmaz. Ancak Allah'a ortak koşar, içki içer, adam öldürür ve şu puta secde ederseniz olur." dedi. Harut ve Marut: "Biz Allah'a asla ortak koşmayız." dediler. Bunlardan biri diğerine: "Sen yine kadına bir git bakalım." dedi. Kadın ona: "Hayır olmaz. Ancak içki içerseniz olur." dedi. Harut ve Marut içki içtiler sarhoş oldular. O sırada yanlarına bir dilenci geldi. Durumlarının ortaya çıkmasından korkarak dilenciyi öldürdüler.Bunlar bu gibi günahlara düşünce Allah tekrar göğü meleklere açtı. Harut ve Marutun durumunu gören melekler: "Ey rabbimiz, seni tenzih ederiz sen bizden daha iyi biliyorsun." dediler. Allah teala Davudoğlu Süleymana vahiy göndererek Harut ve Marutun, dünya ve âhiret azabından birini seçmelerini bildirdi. Harut ve Marut dünya azabını seçtiler. Bunun üzerine onlar, topuklarından boyunlarına kadar bağlanıp Babil şehrinde yaşamaya mecbur edildiler ve kendilerine, insanlara sihiri öğretme vazifesi verildi.]

Yukarıda zikredilen kişilerden nakledilen rivayetlerin bazılarında, meleklere musallat olan kadının "Zühre" yıldızı olduğu ve Allah tealanın, Harut ve Marutu, bu yıldızı kadın haline getirerek imtihan ettiği zikredilmiştir. Harut ve

Marut hakkında, Taberi tarafından diğer rivayetler de zikredilmiş ise de hepsinin ortak oldukları nokta, Abdullah b. Abbastan nakledilen rivayette toplanmaktadır. Bu nedenle bu rivayetle yetinilmiştir.

BÂBİL: Bâbil şehri Süddiye göre "Denbâvend" diye adlandırılan bölgedeki Bâbild'ir. Urve b. Zübeyrin Hz. Aişeden naklettiği başka bir rivayete göre âyette zikredilen Bâbil'den maksat, ıraktaki Bâbil'dir. Bu da Keldanilerin hükumet merkezi olan şehirdir. Bağdatın doksan kilometre kadar güneyinde Nemrut tarafından yaptırılmıştır. Bu şehir, birçok hükümdarın eline geçtikten sonra harap olup gitmiştir.

SİHİR: Müfessirler sihirin ne demek olduğu, etkisinin bulunup bulunmadığı ve etki derecesinin ne olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre sihir, sihirbazın yaptığı aldatmalar, hokkabazlıklar ve hilelerdir. Öyleki bunları yaptığı takdirde büyülenen kişi eşyayı gerçek mahiyetinden farklı bir şekilde görür. Susayan insanın serabı su zannetmesi, gemide giden insanın, çevresindeki dağların ve ağaçların gemiyle birlikte yürüdüğünü zannetmesi gibi. Büyülenen insan da bir kısım hayallere kapılır ve eşyayı gerçek şeklinin dışında görmeye başlar. Bu görüşte olan âlimlere göre sihirbaz eşyanın hakikatini değiştiremez. Mesela denizi karaya çeviremez. Yine Allah'ın yaratıklaından herhangi birini, yaptığı sihirle emrine alamaz. Sihirbaz da ancak diğer insanların yaptığı şeyleri yapar. Fakat büyülediği kimseleri etkileyerek yaptıklarını gerçek gibi gösterir ve inandırır. Bunlara göre sihirin hayalden ibaret olduğu, şu Nass'lardan anlaşılmaktadır. "Sihirbazlar "Ey Musa, ya sen at veya önce atan biz olalım" dediler." "Musa "Hayır siz atın" dedi. Bir anda onların ipleri ve değnekleri, sihirleri yüzünden Musaya, hareket ediyorlarmış gibi göründü."[184]

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سُحِرَ النَّبِىُّ ﷺ حَتّٰى كَانَ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ اَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّىْءَ وَمَا
يَفْعَلُهُ حَتّٰى كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ اَشَعَرْتِ اَنَّ اللّٰهَ اَفْتَانِى فِيمَا فِيهِ
شِفَائِى اَتَانِى رَجُلاَنِ فَقَعَدَ اَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِى وَالْاٰخَرُ عِنْدَ رِجْلَىَّ فَقَالَ
اَحَدُهُمَا لِلْاٰخَرِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ

184 Tâhâ suresi, 20/65, 66

الأَعْصَمِ قَالَ فِيمَا ذَا قَالَ فِى مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِى بِئْرِ ذَرْوَانَ.

"Resulullah'a sihir yapıldı. Öyle ki o, yapmadığı bir şeyi yapmış zannediyordu. Bir gün benim yanımdayken Allah'a çokça dua etti sonra şöyle dedi: **"Ey Aişe hissettin mi? Allah bana neden şifa bulacağımı bildirdi.** (Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, o nedir?) Resulullah dedi ki: " **Yanıma iki kişi geldi. Biri başucuma diğeri de ayak tarafıma oturdu. Sonra biri diğerine: "Bu adamın ağrısı nedir. " diye sordu. Diğeri: "Kendisine büyü yapılmış." dedi. O da : "Kim büyü yapmış?" dedi. Diğeri: "Züreyk oğulları Yahudilerinden Lebid b. El-A'sam yapmış" dedi. o "Ne ile yapmış?" dedi. Diğeri: "Tarak, tarak dişinde kalan saçlar, hurmanın erkek tomurcuğunun kapçığı ile yapmış. " dedi. O, "Şimdi onlar nerede." dedi. Diğeri: "O, Zicrvan kuyusundadır (Başka bir rivayette Zervan kuyusu şeklindedir) diye cevap verdi.**[185]

Diğer bir kısım âlimlere göre ise sihirbaz, yaptığı sihirle bir kısım eşyayı başka bir şekle sokabilir. Yok olan bir takım şeyleri ortaya çıkarabilir. Öyle ki bir insanı başka bir varlığa çevirebilir. Bunlar, görüşlerine delil olarak âyet-i kerimenin "... **İnsanlar bu meleklerden kişi ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı....**" bölümünü zikretmişlerdir. Şayet sihirbaz, sihiriyle bir şey yapma gücünde olmasaydı insanlar, meleklerden, kişi ile karısının arasını ayıracak şeyleri nasıl öğrenmiş olacaklardı? Bu görüşte olanlar, sihirin etkileyici olduğu hususunda delil olarak Urve b. Zübeyrin Hz. Aişeden naklettiği ve özetle anlatmaya çalıştığımız şu kıssayı da zikretmişlerdir. Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: "Dûmetül Cendel halkından bir kadın Resulullah'ın vefatından sonra geldi ve içine sürüklendiği bizzat kendisinin yapmadığı bir sihir hakkında Resulullah ile konuşmak istediğini söyledi. Fakat derdine çare olmasını istediği Resulullah'ı bulamayınca ağlamaya başladı. Ben ona acıyor ve kendisini teskin etmeye çalışıyordum. O ise: "Ben helak olduğumdan korkuyorum." diyordu. O kadın, başından geçeni şöyle anlattı: Kocam vardı. o, bir ara yanımda değildi. İşte o sırada yanıma bir kadın geldi. Ben , kocamı ona şikayet ettim. Kadın bana "Eğer dediklerimi yaparsan ben onu sana getiririm." dedi. O gece olunca kadın benim yanıma iki siyah köpekle geldi. Birine o bindi birine ben. Birden Bâbil şehrinin kapısında bulduk kendimizi. Bir de ne görelim, orada aykalarından bağlı iki adam. Onlar bana: "Seni buraya getiren sebep nedir?" dediler. Ben de: "Sihir öğrenmek" dedim. Onlar bana: "Bizler ancak bir imtihan vasatasıyız, inkâra düşme, geri dön dediler. Fakat ben ısrar ettim ve: "Hayır dönmüyorum." dedim. Bunun üzerine onlar bana: "Git şu tandıra idrarını yap." dediler. Tandıra gittim

185 Buhari, K. Bed'ül halk, bab: 11, K. et-Tıb, bab: 50

fakat korktum bir şey yapmadan onların yanına döndüm. Bana "Yaptım mı?" diye sordular. Ben de "Evet" dedim. Bana "Bir şey gördüm mü?" dediler. Ben "Hayır bir şey görmedim." dedim. Onlar: " O halde sen idrarını yapmamışsın, dön memleketine git, inkâra düşme." dediler. Ben yine ısrar ettim: "Hayır dönmem." dedim. Onlar bana: "Git o tandıra idrarını yap." dediler.Ben yine gittim, korkumdan bir şey yapamadım ve geri döndüm. Onlar sorduklarında da "Yaptım" diye cevap verdim. Onlar bana "Bir şey gördün mü?" diye sorunca yine "Hayır" dedim. Onlar yine bana "Memleketine dön.İnkârcılığa düşme. Zira sen daha işin başındasın." dediler. Ben yine ısrar ettim. Onlar da yine bana, gidip o tandıra idrarımı yapmamı söylediler. Bu defa gidip oraya idrarımı yaptım. Bir ed ne göreyim, yüzüne demirden yaşmak çekmiş olan bir süvari içimden çıkıp göğe doğru yükseldi. Sonra gökte kayboldu gitti. Sonra dönüp o iki kişiye geldim? Durumu onlara anlattım. Onlar: "Şimdi doğru söyledin işte. Bu senin imanındı. Senden çıkıp gitti. Şimdi git." dediler. Ben dönüp ihtiyar kadına dedim ki: "Vallahi ben bir şey öğrenemedim. O iki adam da bana bir şey söylemedi. Kadın bana: "Evet öğrendin istediğin herşey artık olacak." dedi. Ben de şu buğdayları al da etrafa serp." dedim buğdayları serpti. "Şimdi buğdayları bitirip çıkar." dedim. Bitirip çıkardı: "Onları biç" dedim. Biçti. "ovalayıp tanelerini çıkar." dedim. Ovalayıp çıkardı. "Kurut" dedim. Kuruttu. "Öğüt" dedim öğüttü. "Ekmek pişir" dedim pişirdi. İstediğim her şeyin olduğunu görünce pişman oldum, üzüldüm. Vallahi ey müminlerin annesi ben şimdiye kadar hiçbir şey yapmadım. Şimdiden sonra da asla yapmayacağım." dedi.

c- Diğer bir kısım âlimler "Bu sihir göz boyamaktan başka bir şey değildir." demişlerdir.

Âyet-i kerimede meleklerin insanlara sihiri öğretirken "Biz ancak bir imtihan vasatasıyız sakın inkâr etme" dedikleri zikredilmektedir. Katade, Hasan-ı Basri ve İbn-i Cüreyc, meleklerden insanlara böyle söyleyeceklerine dair ahit alındığını zikretmişlerdir. Âyet-i kerimede: **"İnsanlar bu meleklerden, kişi ile karısının arasını ayıracak şeyer öğreniyorlardı."** buyurulmaktadır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Nasıl olur da bir sihirbaz, kişi ile karısının arasını ayırır? "Cevaben denilir ki: "Sihir yapan kimse bazı eşyayı büyülenen kişinin gözüne gerçeğin tersine gösterir, onu vehme düşürür. Böylece kişiye hanımını bulunduğu durumdan çirkin ve kötü gösterir. Kişi de hanımını sevmez olur. İşte bu yolla kişi ile karısının arası açılır. Aslında onların arasını açan Allah'tır, sihir yapan kimse buna sebep olur. Arapça'da bir şeye sebep olan kişiye "O işi yapan" denir.

Âyette zikredilen "Allah'ın izni"nden maksat, Allah'ın hükmü ve Allah'ın bilgisidir. Sihirbaz, Allah'ın ezeli ilmiyle bildiği şeyin haricinde hiçbirşey yapamaz. Yani sihir kaza ve kaderi değiştiremez.

Âyette **"Halbuki onlar sihiri satın alan kimsenin âhiretten bir nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı."** buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Allah'ın elçisi olan Muhammed, Yahudilere geldiğinde Allah'ın kitabı olan Tevratı sanki hiç bilmiyorlarmışcasına arkalarına attılar ve onlar, Şeytanların, Süleymanın mülkü hakkında uydurup yaydıkları sihirlere ve Babil şehrinde iki meleğe indirilen sihirlere uydular. Süleyman sihir yaparak inkâra düşmemişti. Şeytanlar inkâra düşmüşlerdi. İnsanlara sihiri onlar öğretiyorlardı. Bir de kendilerine sihir indirilen Harut ve Marut adlı melekler öğretiyorlardı. Halbuki Yahudiler, Peygamberlerine indirdiğim kitabı verip te sihiri satın alanların âhirette herhangi bir payları olmadığını çok iyi biliyorlardı. Böylece onlar, bu günahı bile bile işlemiş oldular."

[Âyette zikredilen ve "Nasip" diye tercüme edilen (خلاق) kelimesi Mücahid, Süddi ve Sevri tarafından "Nasip" olarak izah edilmiş Katade tarafından "Delil" olarak Hasan-ı Basri tarafından "Din" olarak ve Abdullah b. Abbas tarafından "Destek" ve "Güç" olarak izah edilmiştir. Taberi bu kelimeyi "Nasip" mânâsında izah edenlerin görüşünün daha isabetli olduğunu söylemiştir.]

وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

103- Eğer onlar iman edip Allah'tan korksalardı Allah katındaki sevapları daha hayırlı olurdu. Keşke bilmiş olsalardı.

Şayet o sihiri öğrenen insanlar Allah'ı ve Resulünü tasdik etseler ve Allah'ın farzlarını yerine getirip yasaklarından kaçınarak azabından korksalardı, imanları ve Allah'tan korkmaları karşılığında Allah'ın onlara vereceği mükâfaat ve sevap, sihirden ve onun kazandırdıklarından daha hayırlı olurdu. Keşke bu hali bilmiş olsalardı.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

104- Ey iman edenler,. "Raina" demeyin. "Bize bak" deyin.Ve sözü iyi dinyelin. Kâfirler için can yakıcı bir azap vardır.

Ey, Allah'ı ve Peygamberi tasdik edenler, "Ne konuştuğumuzu anlaman için bize kulak ver." mânâsına gelen "Râina" sözünü söylemeyin. "Bize söylediğini anlamamız, ve ayırdedebilmemiz için bize bak, bizi gözetle" deyin. Ve Resulullahın size söylediğini dinleyin, anlayın ve ezberleyin. Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve Peygamberini yaanlayanlar için acı veren bir azap vardır.

* Müfessirler "Râina" ifadesini iki şekilde izah etmişlerdir. Atâ ve Mücahide göre "Râina demeyin" cümlesinden maksat, "Muhalif bir söz söylemeyin." demektir. Abdullah b. Abbas ve Dehhak'a ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre "Raina demeyin" ifadesinden maksat, "Sen bizi dinle biz de seni dinleyelim." demektir. Buna göre bu cümlenin mânâsı "Ey iman edenler "Sen bizi dinle biz de seni dinleyelim" demeyin" şeklindedir.

Müfessirler, Allah tealanın, müminlere böyle birşey söylemelerini yasaklaması hakkında şu görüşleri zikretmişlerdir:

Katade, Atıyye, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'e göre müminlere "Raina" demelerinin yasaklanmasının sebebi, Yahudilerin bu sözü Resulullah ile alay etmek ve ona hakaret etmek maksadıyla söylemeleridir. Allah teala, Yahudilerin bu maksadını bilmeyen müminleri uyarmış ve böyle söylememelerini emretmiştir.

"Raina" kelimesi, Yahudilerin dilinde hem sövmek hem de "Gözet ve koru" mânâsına geliyordu. Yahudiler bu kelimeyi kullanmakla Hz. Muhammed (s.a.v.) e hakaret etmek gayesini güdüyorlardı.

Atâ, Ebul Aliye ve İbn-i Cüreyc'e göre ise Allah tealanın müminlere "Râinâ" demeyi yasaklamasının sebebi bu kelimeyi cahiliyye döneminde Medineli Ensarın birbirlerine karşı kullanmaları, küçük düşürücü argo bir kelime olmasındandır.

Süddiye göre ise Allah tealanın, müminlere bunu yasaklamasının sebebi, Rifâ'a b. Zeyd isimli bir Yahudinin bu ifadeyi bir sövme aracı olarak kullanmasıdır. Bu kişi Peygambere geliyor, "Kulağını bana ver işitmeyesice beni dinle" diyordu. Müslümanlar da Peygambere karşı böyle konuşmanın saygılı olacağını zannediyor ve onu tasdik ediyorlardı. Bu sebeple Allah teala onlara bu ifadeyi kullanmalarını yasakladı. Nitekim Yahudilerin, Resulullaha karşı böyle konuştukları şu âyette zikredilmektedir. "Yahudilerden bir kısmı, sözü esas mânâsından kaydırıp "İşittik karşı geldik. Dinle işitmez olası" derler. Yine dillerini eğerek ve dini kötüleyerek "Râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik itaat ettik. Dinle ve bizi gözet" deselerdi kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat Allah onlara, inkârlarından dolayı lanet etmiştir. Onlardan iman eden çok azdır."[186]

---

186 Nisa suresi, 4/46

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüş şudur ki, Allah teala müminlere "Râinâ" kelimesini kullanmalarını yasaklamıştır. Nitekim Resulullah da kölelere "kulum" demeyi yasaklamış, onlara "Gencim" denmesini emretmiştir. "Râinâ" kelimesi, hem "bizi koru biz de seni koruyalım. Bizi denetle biz de seni denetleyelim." mânâsına gelmekte hem de "Kulağını sadece bize ver. Başka şeyler dinleme" mânâsına gelmektedir. Bu sebeple, Allah teala, müminlere, Peygamberlerine tam saygı göstermeleri için onlara bu tür çeşitli mânâlara gelebilecek kelimeleri kullanmayı yasaklamış ve saygı ifadelerini öğretmiştir. Nitekim başka bir âyette de müminlerin Peygamberle konuşurken alçak sesle konuşmalarını, aksi halde amellerinin boşa çıkarılmasına sebep olacaklarını beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: **"Ey iman edenler, seslerinizi, Peygamberin sesini bastıracak şekilde yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi Peygamberle de yüksek sesle konuşmayın. Yoksa amelleriniz boşa gider de farkında bile olmazsınız."**[187]

Taberi, müminlerin, böyle bir ifadeyi Yahudilerden alarak kullandıklarını söylemenin doğru olmadığını zira müminlere böyle bir sıfatın yakıştırılamayacağını, ayrıca "Râinâ" kelimesinden maksadın "Muhalif söz" olduğunu söylemenin de doğru olmadığını zira Arapçada "Râinâ" kelimesinin bu mânâya gelmediğini, sadece "Denetleme" ve "Tam kulak verme" anlamına geldiğini söylemiştir. Ancak, Katadenin izah ettiği şekilde "Râinâ" kelimesinin Arapçada hakaret anlamı taşımadığı, İbranicede hakaret anlamı taşıdığı, Yahudilerin onu kendi dillerindeki anlamda kullandıkları, müminlerin de Arapçadaki anlamında kullandıkları bu yüzden karışmaya vesile olduğundan müminlere bu gibi ifadeyi kullanmanın yasaklandığı söylenebilir.

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ
مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو
الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ١٠٥

105- Ne kitap ehlinin inkâr edenleri ne de müşrikler, rabbiniz tarafından size bir hayır indirilmesini isterler. Oysa Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Ehl-i kitaptan kâfir olanlar ve Allahtan başka varlıklara ve putlara tapan

187 Hucurat suresi, 49/2

müşrikler, kıskançlıklarından ve azgınlıklarından dolayı, rabbiniz tarafından, sizin üzerinize Kur'an gibi hayırlı bir kitabın indirilmesini istemezler. Oysa Allah, Peygamberliği, hidayeti ve imanı, yarattıklarından dilediğine tahsis eder. Allah, nimetler veren büyük lütuf sahibidir. Kulların dinleri ve dünyaları hususunda eriştikleri bütün hayırlar, lütuf olarak, karşılıksız bir şekilde Allah tarafından verilmiştir. Yoksa kullar bunu hak ettiklerinden değildir.

* Bu âyet-i kerime, ehl-i kitabın, Peygamber (s.a.v.)'e ve müminlere karşı kıskanç davrandıklarına işaret etmektedir ve Allah tealanın, müminlere, ehl-i kitabın kâfirlerini ve müşrikleri dost edinmelerini, onların, nasihat şeklinde de olsa sözlerini dinlemelerini yasakladığını göstermektedir. Zira Allah teala bu insanların, müminlere karşı içlerinde gizledikleri kin ve kıskanma duygularını müminlere bildirmiş ve onlardan uzak durmalarını emretmiştir.

Âyet-i kerimede: "Allah, rahmeti dilediğine tahsis eder." buyurulmaktadır. Burada ifade edilen "Allahın rahmeti"nden maksat, Peygamber gönderilmesidir. Allah, Peygamberini, yaratıklarından dilediğine gönderir ve onları iman ettirip hidayete erdirir ve rızasına kavuşturarak cennetine koyar. Zira Allah büyük bir lütuf sahibidir.

Âyet-i kerimenin bu bölümü de ehl-i kitabı dolaylı yolla kınamaktadır. Zira onlar, Allahın, Peygamber gönderme rahmetinin kendilerine mahsus olduğunu iddia ve temenni etmişlerdir. Allah teala, Peygamber gönderme rahmetinin, herhangi bir kimseye mahsus olmadığını, bunun, Allah tarafından bir lütuf olduğunu, onu kullarından dilediğine tahsis edeceğini beyan etmiştir.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ

شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٠٦﴾

106- Biz, bir âyetin hükmünü kaldırır veya onu unutturursak daha iyisini veya aynısını getiririz. Allahın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?

Biz, bir âyetin hükmünü, helali haram, haramı helal, mübahı sakıncalı sakıncalıyı mübah şeklinde değiştirirsek yahut da onu değiştirmeksizin olduğu gibi bırakırsak, bu durumda hemen veya bir müddet sonra, sizden bir zorluğu kaldırmak veya mükâfaat ve sevabınızı artırmak suretiyle sizin için o âyetin daha hayırlısını getiririz. Yahut da sizler için aynı faydaları sağlayan benzer âyetler getiririz. Ey Muhammed, bilmez misin ki Allah, farz kıldığı bir takım hükümleri neshettiği takdirde onların yerine kulları için ya dünyaları veya âhiretleri ba-

kımından daha hayırlı olan hükümleri yahut da onlar için, dünya ve âhiretleri bakımından aynı olan hükümleri getirmeye kadirdir?

* "Âyetin hükmünü kaldırma" diye tercüme edilen (نَنْسَخْ) kelimesinin lügat mânâsı, bir meseleyi bir kitaptan kopya edip başka bir yere yazmaktır.

Taberi diyor ki: "Madem ki nesih bu demektir o halde bir âyetin hükmünün kaldırılıp lafzının bırakılması veya lafzının da kaldırılması aynı şeydir. Bir kısım âyetlerin sadece hükümleri değiştirilmiş lafızları ise aynen kalmış veya unutturulmuştur. İşte bunların hepsi de nesih ifadesinin içine girmektedir. Nitekim Hasan-ı Basri bu hususta şöyle demiştir: "Peygamberimize Kur'andan bazı âyetler okutuluyor sonra da unutturuluyor ve onlardan bir eser kalmıyordu. Kur'anın bazı âyetleri de vardır ki onlar nashedilmiştir. Fakat halen siz onları okumaktasınız. Yani hükümleri kaldırılmıştır fakat lafızları bakidir."

Müfessirler, "Nesih" kelimesinin mânâsını çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Süddiye göre âyetin neshi, onu alıp götürmektir. Abdullah b. Abbasa göre onu değiştirmektir. Abdullah b. Mes'udun arkadaşlarına ve Mücahide göre âyetin lafzını bırakıp hükmünü değiştirmektir.

NESİH NERELERDE MEYDANA GELİR?

Taberi diyor ki: "Âyetlerin hükümlerini değiştirme mânâsında Nesih, emirlerde, nehiylerde, mübahlarda, men edilen şeylerde ve mutlak hükümlerde olabilir. Fakat haberlerde nesih cereyan etmez. Mesela, Allah teala cennetteki hayatın ebediliğini haber verdikten sonra onu değiştererek cennet hayatının geçici olduğunu bildirmez.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "unutturursak" diye tercüme edilen (أَوْ نُنْسِهَا) ifadesi çeşitli şekillerde okunmuş ve her okunuş şekline göre de farklı mânâlar verilmiştir. Bu okunuş şekillerini ve izahları şu şekilde özetlemek mümkündür.

1- Medine ve Kûfe kurlaları âyetin bu bölümünü, Kur'anda tesbit edildiği gibi (أَوْ نُنْسِهَا) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat şekline göre âyetin bu kısmına iki türlü mânâ verilmiştir.

a- "Unutturmak" Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Biz bir âyetin hükmünü değiştirecek olur veya unutturacak olursak ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz. Abdullah b. Mes'ud, Katade, Übey b. Humeyd, Hasan-ı Basri, Rebi' b. Enes, Abdurrahman b. Zeyd ve Sa'd b. Ebi Vakkas âyet-i kerimeyi bu kıraat şekline ve bu izah tarzına göre tefsir etmişlerdir. Mesela, Abdullah b. Mes'ud, âyetin izahında şöyle demiştir: "Sana bir âyeti unutturacak olursak veya hükmünü değiştirecek olursak daha iyisini veya aynısını getiririz."

Katade şöyle demiştir: "Bir âyet, kendisinden sonra gelen başka bir âyetle

neshediliyordu. Resulullah o âyeti okuyordu. Daha sonra ise âyet unutturulup kaldırılıyordu. Böylece Allah, dilediğini Peygamberine unutturuyor dilediğini de neshediyordu. Abd b. Humeyd bu konuda şöyle demiştir: "Bu âyetin mânâsı şöyledir "Biz bir âyetin hükmünü değiştirir veya onu kaldırıp elinden alacak olursak daha iyisini veya aynısını getiririz."

Hasan-ı Basri de şöyle demiştir: "Peygamberimize Kur'anın bazı âyetleri okundu sonra da o âyetleri unuttu."

Rebi' b. Enes ve Abdurrahman b. Zeyd de âyetin bu bölümünü: "Âyetleri kaldırırsak veya silersek" şeklinde izah etmişlerdir.

b- "Bırakmak" buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Biz bir âyetin hükmünü değiştirecek olursak veya o âyetin hükmünü değiştirmeyip aynen bırakacak olursak o değiştirdiğimizden daha hayırlısını veya benzerini getiririz."

Abdullah b. Abbas ve Süddi, âyet-i kerimeyi bu kıraat şekliyle ve bu izah tarzıyla tefsir etmişler Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve gerekçe olarak ta özetle şunları zikretmiştir. "Allah teala, âyet-i kerimenin baş tarafında, hükmünü kaldırdığı âyetlerden daha hayırlısını veya benzerini getireceğini beyan etmiştir. Âyetin devamında da, bir takım âyetleri olduğu gibi bırakacağını beyan etmesi daha münasiptir. Bu bakımdan âyetin (أَوْ نُنَسِّهَا) bölümünü "Bırakmak" mânâsında almak daha uygundur.

2- Sahabe ve tabiinden bir topluluk ile Kûfe ve Basra kurralarından bir cemaat da âyetin bu bölümünü (أَوْ نَنْسَأْهَا) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat şekline göre âyetin bu bölümünün mânâsı "Veya erteleyecek olursak." demektir. Buna göre âyetin mânâsı ise şöyledir: "Ey Muhammed, sana indirdiğimiz âyetlerden bazılarının lafzını bırakıp hükümlerini değiştirecek olursak veya onu neshetmeyip hükmünü aynen bırakacak olursak, biz, neshettiklerimizden daha hayırlısını veya onların benzerlerini getiririz. "Müfessirlerden Atâ, Ebu Neciyh, Mücahid, Atıyye, Ubeyd b. Umeyr, âyet-i kerimeyi bu kıraat şekline ve bu izah tarzına göre tefsir etmişlerdir.

3- Sa'd b. Ebi Vakkas başta olmak üzere, diğer bir kısım müfessirler âyetin bu bölümünü (أَوْ تَنْسَهَا) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu bölümün mânâsı: "Ey Muhammed, sen unutacak olursan.." demektir. Âyetin mânâsı ise: "Biz bir şeyin hükmünü değiştirecek olursak veya onu sen unutacak olursan biz o âyetten daha hayırlısını veya onun aynısını getiririz." şeklindedir.

Bir kısım âlimler bu kıraat şekline göre âyete mânâ vermenin doğru olmadığını zira Resulullah'ın, neshedilmeyen bir kısım âyetleri unuttuğunu söylemenin caiz olmayacağını, ancak unutup tekrar hatırladığını söylemenin mümkün olabileceğini, keza Resulullah'ın ve sahabilerin de Resulullah'tan aldıkları âyeti unutabileceklerini söylemenin bütün sahabilere yakıştırılamayacağını söy-

lemişler ve delil olarak ta şu âyet-i kerimeyi zikretmişlerdir. **"Yemin olsun ki dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız. Sonra bize karşı, sana yardım edecek bir vekilde bulamazsın."**(188) Bu âyet-i kerime, Allah tealanın Resulullah'a gönderdiği âyetlerden herhangi birini unutturmadığını ifade etmektedir.

Taberi, bu görüşü tercih etmemesine rağmen bu görüşe karşı çıkanlara özetle şu cevabı vermektedir: "Enes b. Mâlik ve Ebu Musa el-Eş-arı gibi bir kısım sahabiler, önce indirilen bir kısım âyetlerin daha sonra neshedildiklerini rivayet etmişlerdir. Bu rivayetler, Allah tealanın, dilediği bazı âyetleri Peygamberine unutturma yoluyla kaldıracağını ifade etmektedir. Bu hususta Enes b. Mâlik diyor ki:

عن أنس بن مالك رضي الله عنه ان رعلا وذكوان وعصية وبني لحيان
استمدوا رسول الله ﷺ على عدو فأمدهم بسبعين من الانصار كنا نسميهم
القراء في زمانهم كانوا يحتطبون بالنهار ويصلون بالليل حتى كانوا ببئر
معونة قتلوهم وغدروا بهم فبلغ النبي ﷺ ذلك فقنت شهرا يدعو في
الصبح على احياء من احياء العرب على رعل وذكوان وعصية وبني لحيان
قال أنس فقرأنا فيهم قرآنا ثم ان ذلك رفع بلغوا عنا قومنا انا قد لقينا ربنا
فرضي عنا وأرضانا.

"Ri'l, Zekvan, Usayye ve Beni Lihyan kabileleri, düşmanlarına karşı Resulullah'tan yardım istediler? Resulullah ta onlara yardımcı olarak Ensardan yetmiş kişi gönderdi. Biz onları o zaman "Kurralar" diye adlandırıyorduk. Onlar gündüzleyin odun toplayıp rızıklarını tedarik ediyor geceleri ise namaz kılarak geçiriyorlardı. Resulullah'ın gönderdiği bu insanlar, "Bi'ir-i Maûne" denen yere varınca, yardım isteyen bu adamlar yardıma gelenlere ihanet ettiler ve onları öldürdüler. Bu haber Resulullah'a ulaşınca Resulullah bir ay sabah namazında, Ri'l, Zekvan, Usayye ve Beni Lihyanlılara bedduada bulundu. Biz bu öldürülenler hakkında Kur'andan âyet okumuştuk. Sonra bu âyet kaldırıldı. Bu âyet şöyleydi: **"Bizim kavmimize bildirin ki muhakkak biz rabbimize kavuştuk. o, bizden razı oldu ve bizi razı etti..."** (Başka bir rivaeyte **"Biz de ondan razı**

188 İsra suresi, 17/86

olduk" şeklindedir) [189]Ebu Musa el-Eş'arî diyorki:

غَيْرِ أَنِّى قَدْ حَفِظْتُ مِنْهَا: لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى وَادِياً ثَالِثاً. وَلاَ يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلاَّ التُّرَابُ.

"Ben, unuttuğum surenin âyetlerinden şunu hatırlıyormu "Şayet Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncü bir vadiyi ister.İnsanoğlunun karın boşluğnu ancak toprak doldurur..."[190]

Taberi diyor ki: "Akl-ı selim bir insan, Allah tealanın, Peygamberine indirdiği âyetlerden bazısını unutturmuş olabileceğini imkânsız görmez. Buna karşı çıkanların zikrettikleri: **"Yemin olsun ki dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız sonra bize karşı, sana yardım edecek birini de bulamazsın."**[191] âyetine gelince deriz ki: " Allah teala bu âyet-i kerimesinde Peygamberinden hiçbir şeyi alıp götürmediğini zikretmiyor. Bu âyette, eğer dilemiş olsaydı vahyettiği şeylerin tümünü alıp götürebileceğini bildiriyor. Allah'a hamdolsun ki böyle birşey yapmamıştır. Sadece kendilerine ihtiyaç kalmayan âyetlerini neshedip kaldırmıştır. Nitekim başka âyetlerde şöyle buyurmuştur: **"Ey Muhammed, sana Kur'anı biz okutacağız ve onu asla unutmayacaksın." "Ancak Allah'ın dilediği müstesna."**[192] Allah tealanın, neshederek veya unutturarak kaldırdığı âyetler, işte bu istisna ettiği âyetlerdir.

Âyet-i kerimenin devamında **"Daha iyisini veya aynısını getiririz."** buyurulmaktadır. Âyetin bu bölümü müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas bu bölümü şöyle izah etmiştir: "Size fayda bakımından daha iyisini ve daha yumuşak olanını veya benzerini getiririz."

Katade ise şöyle izah etmiştir: "Size daha hafifini, daha merhametlisini, içinde emir ve yasaklar bulunanları veya benzerlerini getiririz."

Süddi ise, "Neshettiğimizden daha hayırlısını veya neshetmeyip bıraktığımızın benzerini getiririz." şeklinde izah etmiştir.

Mücahid ise "Bir âyeti unutturup kaldıracak olursak onun bir benzerini veya daha hayırlısını getiririz" şeklinde izah etmiştir.

Taberi âyetin mânâsını şu şekilde izah etmenin daha doğru olduğunu söylemiştir: "Biz bir âyetin hükmünü değiştirir isek veya değiştirmez onun hükmü-

---

189 Buhari, K. el-Magazi, bab: 28/Müslim, K. el-Mesacid bab: 297 Hadis No: 677

190 Müslim, K. ez-Zekât, bab: 119, Hadis No: 1050

191 İsra suresi, 17/86

192 A'la suresi, 87/6-7

nü aynen bırakacak olursak, hükmünü değiştirdiğimiz âyetten, sizin için ya hemen yahut gelecekte daha hayırlı olacak olanını veya değiştirdiğmizin külfet ve sevap bakımından aynısını getiririz."

Taberinin izahına göre neshin (Âyetlerin hükümlerinin kaldırılmasının) çeşitleri vardır. Bunların bazıları şunlardır:

a- Dünya hayatı bakımından zor görülen hükmün kaldırılıp yerine kolay hükmün getirilmesi. Gece namazının müminlere farz oluşunun kaldırılması gibi.

b- Dünya hayatı bakımından kolay hükmün kaldırılıp zor hükmün getirilmesi. Bu da müminler için gelecekte daha hayırlıdır. Sayılı günlerde oruç tutmanın kaldırılarak yerine tam bir ay Ramazan orucu tutmanın farz kılınması gibi. Böyle bir değişikliğini neticesi, her ne kadar müminler tarafından yapılması zor ise daha sevaplı olduğu için hakklarında daha hayırlıdır.

c- Bir hükmün kaldırılıp yerine, zorluk ve kolaylık bakımından aynı olan diğer bir hükmün getirilmesi. Beytül Makdisin (Kudüsün) kıble oluşunun hükmünün kaldırılıp, Kâbe-i Muazzama'nın kıble olduğunu bildiren hüküm gibi. İşte âyet-i kerimede ifade edilen "Veya aynısı getiririz" den maksat budur. Zira Kudüs veya Kâbeye yönelmenin külfet ve sevabı aynıdır.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

107- Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Ey Muhammed, bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü bana aittir? Orada dilediğim gibi hükmederim. Hükümlerimi dilediğim gibi kaldırır, değiştirir veya olduğu gibi bırakırım. Ey müminler, sizin için Allah'tan başka bir yardımcı yoktur. Ondan başka sizin işlerinizi yoluna koyacak, sizi destekleyecek ve düşmanlarınıza karşı size yardım edecek kimse de yoktur.

* Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Hz. Muhammed, Allah'ın her şeye kadir olduğunu, göklerin ve yerin mülkünün ona ait olduğunu bilmiyor muydu ki, Allah teala ona bunları bildirdi?" Cevaben denilir ki: "Her ne kadar âyetin başlangıcında hitap Resulullah'a ise de devamından da anlaşıldığı gibi aslında hitap onun ashabına ve müminleredir. Arapçada bir çok insana hitabederken önce içlerinden birine, daha sonra da tümüne birden hitabetmek yaygın bir usuldür. Nitekim şu âyet-i kerimede de durum böyledir: **"Sen sadece rabbin-**

den sana vahyolunana uy. Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."(193)

Âyetten geçen ve "Dost" diye tercüme edilen (وَلِيٌّ) kelimesinin asıl mânâsı (وَلِيُّ الأَمْرِ) yani "işi üzerine alan" demektir. Allah teala müminlerin bütün işlerini sevk ve idare etmektedir. Bu itibarle onların (Veliyyül Emridir)

Âyette geçen ve "Yardımcı" diye tercüme edilen (نَصِيرٌ) kelimesinin mânâsı ise "Destekleyen, takviye eden" demektir. Allah, müminlerin yardımcısı ve destekleyenidir.

Yahudiler, "Nesh" olayını reddetmekte ve Tevratın hükmünün ilelebed devam edeceğini söylemektedirler. İşte bu âyet her ne kadar Resulullah'a hitabetmekte ise de onların, Tevratın hükümlerinin değişmesini reddetmelerini, İsa (a.s.)ı ve Hz. Muhammed (s.a.v.)in Peygamberliklerini inkâr etmelerini kınamakta ve göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğunu, Allah'ın orada dilediğini yaptığını, Yahudilerin, Allah'ın mülkünde herhangi bir şeye karar vermeye haklarının olmadığını heber vermekte, Rasulullah'a ve müminlere de Allah'ın emirlerine boyun eğmelerini bildirmektedir.

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ
الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

108- Yoksa siz de Peygamberinize, daha önce Musaya sorulduğu gibi sormak mı, istiyorsunuz? Kim, inkârı imana değişirse şüphesiz doğru yoldan sapmıştır.

Ey insanlar, daha önce kendi kavminin Musaya lüzumsuz sorular sorduğu gibi siz de Peygamberinize bu çeşit sorular mı sormak istiyorsunuz? Onların sapıklığa düştükleri gibi siz de mi sapıklığa düşmek istiyorsunuz? Siz de inat ve kibirle kendi Peygamberlerine "Allah'ı bize açıkça göster" diyen Yahudiler gibi mi olmak istiyorsunuz? Kim Allah'ı ve âyetlerini tasdik etmeyi bırakır da onu ve âyetlerini inkâr etmeye kalkarsa o kimse doğru istikametten ayrılmış, nimetlerle dolu olan cennete ulaştıran yoldan sapmıştır.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerimenin nü-

193 Ahzab suresi, 33/2

zul sebebi şudur: Râfi' b. Hureymile ve Vehb b. Zeyd, Resulullah (s.a.v.)e "Sen, gökten bize indirilen bir kitap getir de okuyalım ve nehirler akıt. Böylece sana uyalım ve seni tasdik edelim." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Katade ve Süddiye göre ise bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi, Yahudilerin Hz. Musa'dan, Allah'ı kendilerine göstermesini istedikleri gibi Arapların da Resulullah'tan, Allah'ı kendilerine açıkça göstermesini istemeleridir.

Mücahid de bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında diyor ki: "Kureyş kabilesi, Hz. Muhammed (s.a.v.)den, Safa tepesinin, kendiler için altın yapılmasını istediler. O da buyurdu ki: "Safa tepesi sizin için, İsrailoğullarına inen sofra gibi olur. Eğer altın yapıldığı halde inkârınıza devam ederseniz, Allah'ın, Yahudilere dediği gibi **"Âlemlerden hiçbir kimseye yapmayacağı azapla"**(194) sizi cezalandırır. Bunun üzerine teklifi yapanlar ondan vazgeçtiler ve Allah teala işte bu âyet-i kerimeyi indirdi.

Ebul Âliye ise bu âyetin nüzul sebebi hakkında şunları zikretmiştir. "Bir adam Resulullah'a gelerek "Ey Allah'ın Resulü, keşke bizim keffaretlerimiz de İsrailoğullarının keffaretleri gibi olsaydı." dedi. Resulullah da şöyle buyurdu: **"Ey Allah'ım, biz bunu istemiyoruz."** Allah'ın size verdikleri, İsrailoğullarına verdiklerinden daha hayırlıdır. İsrailoğullarından biri bir günah işlediğinde günahı ve günahının keffareti kapısına yazılırdı. Eğer onun keffaretini yerine getirecek olursa dünyada rezil olurdu. Getiremezse kendisi için âhirette rüsvay olma sebebi olurdu. Halbuki Allah size, İsrailoğullarından daha hayırlısını vermiş ve şöyle buyurmuştur: "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanmasını dilerse Allah'ı, mağfiret ve merhamet edici olarak bulur."(195)

Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla şöyle buyurmuştur:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «الصَّلَاةُ الْخَمْسُ. وَالْجُمْعَةُ إِلَى الْجُمْعَةِ. كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ. مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ».

"Beş vakit namaz ve Cuma namazı, diğer Cuma namazına kadar aralarında işlenen günahların keffaretidir. Yeter ki büyük günah işlenmemiş olsun."(196)

فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعَمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ. وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً. وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً.

وَحدّثنا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا جعفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ، فِي هٰذَا الاسنَادِ، بِمَعْنَى حَدِيثِ عَبْدِ الْوَارِثِ. وَزَادَ « وَمَحَاهَا اللّٰهُ. وَلاَ يَهْلِكُ عَلَى اللّٰهِ إِلاَّ هَالِكٌ ».

Kim bir iyilik yapmayı ister de onu yapamayacak olursa Allah, katında o kimse için tam bir iyilik mükâfaatı yazar. Kim de bir iyiliği diler ve onu yapacak olursa Aziz ve Celil olan Allah, kendi katında on mükâfaat yazar. Yedi yüz mükâfaata ve daha çok mükâfaatlara ulaştırabilir. Kim de bir kötülük yapmaya niyet eder de onu yapmayacak olursa Allah, kendi katında o kimse için tam bir iyilik mükâfaatı yazar. Kim de bir kötülüğe niyet eder ve onu işleyecek olursa Allah onun için sadece bir kötülük cezası yazar. (Bütün bunlardan sonra Allah'a karşı, ancak kendisini helak etmek isteyen helak olur.)[197] İşte o adamın Resulullah'tan İsrailoğullarının keffareti gibi keffaret istemesi, Resulullah'ın da ona bu cevabı vermesi üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve Allah teala "**Yoksa siz de Peygamberinize, daha önce Musaya sorulduğu gibi somak mı istiyorsunuz? Kim inkârı imana değişirse şüphesiz doğru yoldan sapmıştır.**" buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.)e lüzumsuz sorular sormanın mahzurlu olduğu hususunda diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "**Ey iman edenler, açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeylerden sormayın...**"[198] Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

يَقُولُ اِنَّ اللّٰهَ كَرِهَ لَكُمْ ثَلاثاً قِيلَ وَقَالَ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ.

"**Şüphesiz ki Allah sizin için üç şeyi çirkin görmüştür. Bunlar, dedikodu, malı lüzumsuz yere harcamak ve çokça soru sormaktır.**"[199]

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruluyor: "**Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:**

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « أَيُّهَا النَّاسُ ! قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا » فَقَالَ رَجُلٌ: أَكُلَّ عَامٍ؟ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! فَسَكَتَ. حَتَّى قَالَهَا ثَلاثاً. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْ قُلْتُ: نَعَمْ. لَوَجَبَتْ. وَلَمَا اسْتَطَعْتُمْ ». ثُمَّ قَالَ «ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ. فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلاَفِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ. فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ.

---

197 Müslim K. el-İman, bab: 207, 208, Hadis No: 131

198 Maide suresi, 5/101

199 Buhari, K-ez-Zekât, bab: 53/Müslim, K. el-Akdiye, bab: 13, Hadis No: 593

وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ».

"Resulullah (s.a.v.) bizlere bir hutbe okudu. Hutbesi esnasında şöyle buyurdu: **"Ey insanlar, şüphesiz ki Allah size Hac yapmayı farz kıldı. O halde Hac yapın." "Bunun üzerine bir adam: "Ey Allahın resulü, her sene mi?" diye sordu. Resulullah sustu. Adam sorusunu üç kere tekrarladı. Sonunda Resulullah "Şayet "Evet" diyecek olsaydım sizin için her sene Hac yapmak farz olurdu. Siz de buna güç yetiremezdiniz." buyurdu.** Resulullah (s.a.v.) daha sonra da şöyle buyurdu: **"Ben sizi bıraktığım müddetçe siz de beni bırakın. Çünkü sizden önceki ümmetler çokça soru sormaları ve Peygamberleriyle ihtilafa düşmeleri yüzünden helak olmuşlardır. Ben size bir şeyi emrettiğimde onu gücünüz yettiği ölçüde yerine getirin. Bir şeyi de yasakladığım zaman onu terkedin."**[200]

[Âyet-i kerimenin devamında "Kim inkârı imana değişirse şüphesiz doğru yoldan sapmıştır." buyurulmaktadır. Bunun mânâsı "Kim Allahı ve âyetlerini inkâr etmeyi, Allaha ve âyetlerine iman etme ile değiştirecek olursa şüphesiz ki o kimse doğru yoldan sapmış ve kendisini helake sürüklemiş olur." demektir."]

Ebul Âliye, âyetin bu bölümünü "Kim bollukla zorluğu değiştirecek olursa şüphesiz ki o, doğru yoldan sapmış olur." şeklinde izah etmiş Taberi, inkârın "Zorluk" imanın da "Bolluk" anlamlarına geldiğini duymadığı gerekçesiyle Ebul Âliye'nin bu izah tarzını isabetli görmemiştir. Ancak "Zorluk"tan maksadın, inkârcının âhirette göreceği zorluk, bolluktan maksadın da müminin âhirette göreceği bolluk kabul edilmesi halinde Ebul Âliye'nin görüşünün çıkar bir tarafı olacağını, buna rağmen âyetin zahirinin böyle bir şeye işaret etmediğini söylemiştir.

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا
مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى
يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾

109- Kitap ehlinden bir çoğu, hak kendileri için apaçık belli olduktan sonra, içlerindeki çekemezlikten dolayı, iman etmenizden sonra sizi tekrar kâfirliğe çevirmek isterler. Allah'ın emri gelinceye kadar onları affedin ve

200 Müslim, K. el-Hac, bab: 412, HAdis No: 1337/Nesaî, K. el-Menasik, bab: 1

hoşgörülü olun. Şüphesiz ki Allah her şeye kadirdir.

Yahudi ve Hıristiyanlardan bir çoğu, Muhammed'in Peygamberliğinin gerçek olduğu ortaya çıktıktan sonra, Allah'ın size verdiği başarıları ve size bahşettiği olgunluğu kıskanmalarından dolayı, iman etmenizden sonra sizi tekrar inkârcılığa çevirmek isterler. Onlar hakkında Allah'ın yeni bir emir göndermesine ve dilediğini yapmasına kadar, onların cahillik ve kötülüklerine aldırmayın. Şüphesiz ki Allah, her şeye gücü yetendir. Dilerse onlardan intikam alır, dilerse hidayete erdirir. Yaratma ve emretme ona aittir.

* Taberi diyor ki: "Bu ve bundan önceki âyet-i kerimeler, Resulullah'ın sahabilerine ve müminlere hitabetmekte, onların, Yahudileri ve Yahudilerin benzeri olan müşrikleri dinlemelerini, görüşlerini almalarını ayıplamakta ve onlara, dinleri hakkında, Yahudi ve müşriklerden nasihat gibi görünen sözlerini almalaranı yasaklamaktadır. Bu ve bundan önceki âyetler gösteriyorlar ki, resulullah'ın sahabileri ve müminler yahut ta onların bir kısmı, Yahudilerin davranışlarını örnek alarak, Resulullah'a layık olmayan bir şekilde, katı bir eda ile konuşuyorlarlardı. Allah onları uyardı: **"Sizler de Yahudiler gibi, Peygamberinize "Râina" demeyin. " Bize bak ve bizi dinle" deyin. Aksi takdirde Resulullah'a eziyet etmiş olursunuz. Ona eziyet etmek ise beni inkâr etmek ve benim, üzerinizdeki haklarıma karşı nankörlük etmek olur ki, bunun cezası da can yakıcı bir azaptır. Sizler, Yahudileri ve müşrikleri dinlemeyin. Çünkü onlar sizin için, rabbinizden herhangi bir hayırın gelmesini istemezler. Bilakis onların çoğu, Muhammed'in hak Peygamber olduğu ortaya çıktıktan sonra sırf sizi kıskanmalarından dolayı mümin olmanızdan sonra tekrar kâfirler olmanızı isterler.**

Âyette zikredilen ve müminlerin inkâra düşmesini arzuladıkları belirtilen ehl-i Kitaptan maksat, Zühri ve Katadeye göre, Kâ'b b. el-Eşreftir. Said b. Cübeyr veya İkrimenin Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise Huyey b. Ahtab ve Ebu Yasir b. Ahtab'dır.

Taberi, âyet-i kerimenin çoğul şeklindeki ifadesine rağmen ehl-i kitap kelimesinden sadece Kâ'b b. el-Eşref'in kastedildiğini söylemenin isabetli olmadığını ifade etmiştir.

Âyet-i kerimede **"Hak kendileri için apaçık belli olduktan sonra"** buyurulmaktadır. Buradaki hakkın belli olmasından maksat, Hz. Muhammed'in ve İslâm dininin hak olduğunun ortaya çıkmasıdır. Zira Tevrat ve İncil'de Resulullah'ın ve İslam dininin ortaya çıkacağı zikredilmiş, Resulullah gelip İslam'a davet edince mesele tamamen aydınlanmıştır. Fakat Yahudiler bunu içlerine sindiremeyip inkârcılıklarına devam etmişlerdir.

Âyet-i kerimenin devamında **"Allah'ın emri gelinceye kadar onları af-**

fedin ve hoşgörülü olun" buyurulmaktadır. Daha sonra ehl-i kitap ve müşrikler hakkında Allah'ın şu emirleri gelmiş ve bu âyet-i kerimenin **"Onları affedin ve hoşgörülü olun"** emirleri neshedilmiştir. Nitekim Katade ve Rebi' b. Enes ve Süddi, ehl-i kitap hakkında nâzil olan şu âyetin, burada zikredilen **"Onları affedin ve hoşgörülü olun"** emirlerini neshettiğini söylemişlerdir. **"Kitap ehlinden Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyenler, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak din olan İslam'ı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."**(201)

Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre de şu âyet-i kerime, bu âyetin, **"Onları affedin ve hoşgörülü olun."** kısmını neshetmiştir. **"Mukaddes olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün. onları yakalayın, çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan ve merhamet edendir."**(201/a)

وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ
عِندَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

110- Namazı kılın zekâtı verin.Kendiniz için önceden gönderdiğiniz her hayırı Allah katında bulacaksınız. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Namazı, bütün şartlarını yerine getirerek kılın. Mallarınızın zekatlarını, içinizden gelerek, gönül hoşluğu ile verin. Ne kadar salih amel işler de onu âhiretiniz için önceden gönderirseniz onun sevabını Allah katında bulacaksınız. Şüphesiz ki Allah, kullarının yaptığı herşeyi çok iyi görmektedir. O halde ona ciddiyetle itaat edin, isyandan kaçının.

* Taberi diyor ki: "Allah tealanın, bu âyette müminlere namaz kılmalarını, zekat vermelerini ve salih ameller işleyip kendileri için önceden âhirete göndermelerini emretmesinin sebebi şudur. Allah teala müminleri, Yahudilerden öğüt beklemeleri, onlara meyletmeleri ve Resulullah'a kabaca konuşmaları yüzünden, işledikleri günahlardan arındırmak istemiştir. Zira müminlerin namaz kılmaları, günahlarının keffaretidir. Zekat vermeleri, nefislerini ve bedenlerini günah kirinden arındırmadır. Salih amel işlemeleri ise Allah'ın rızasına erişmelerinin bir vasıtasıdır.

201 Tevbe suresi, 9/29
201/a Tevbe suresi, 9/5

Âyet-i kerimenin sonunda "**Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iy görendir.**" buyurulmaktadır. Âyetin bu bölümü her ne kadar Allah'ın her şeyi gördüğünü haber verme mahiyetinde ise de bu bölüm, zımnen bir kısım vaad ve tehditler emir ve yasakları içermektedir. Zira Allah tealanın kullarına, yaptıklarını gördüğünü bildirmesi, onların kendisine itaat etmeleri gerektiğini ve yasaklarından kaçınmaları icebettiğini, itaat ettikleri takdirde bir kısım mükâfaatlara kavuşacaklarını, isyan ettikleri takdirde ise cezalandırılacaklarını ifade eder. Çünkü Allah, onların yaptıkları her şeyi gören ve denetleyendir.

Bu âyette, dinin direği olan namazın kılınması, sosyal adaleti sağlayan en önemli ibadet olan zekatın verilmesi emredilmektedir. Namaz ve zekât, dinimizin emrettiği en önemli ibadetlerdir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

« إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاَةِ ».

"**Kişi ile Allah'a ortak koşmak ve kâfirlik arasındaki şey, namazı terketmektir.**"(202)

İslam âlimleri, namazı terketmenin çeşitli şekilleri ve hükümlerini beyan etmişlerdir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

a- Namaz, inkâr edilerek terkedilirse bunu yapan kimse kâfirdir. Bu hükmün aksini iddia eden hiçbir kimse yoktur.

b- Namaz unutularak terkedilirse bunu yapan kimse kâfir değildir. Bu hükmün böyle oluşunda da ihtilaf yoktur.

c- Namaz inkâr edilmediği halde kasten terkedilirse bunu yapan kişi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ahmed b. Hanbel, İbrahim en -Nehâî ve İbn-i Mübarek gibi âlimler "Kim, özürsüz olarak namaz vakti geçinceye kadar onu terkeder kılmazsa o kimse kâfirdir." demişlerdir. Ahmed b. Hanbel, "Hiçbir Müslümanı günahından dolayı tekfir etmeyiz.Namazı terkeden hariç." demiştir.

İmam Şafii ve Mekhul gibi âlimler ise namazı inkâr etmediği halde kasten terkedip kılmayan kişinin kâfir olmayacağını fakat kendisine kısas tatbik edilen bir mümin gibi öldürüleceğini söylemişlerdir. Bunlara göre, inkâr etmediği halde namazı kasıtlı olarak terkeden kişi öldürülür. Fakat kendisine Müslüman muamelesi yapılır. Yani cenaze namazı kılınır, müslüman mezarlığına defnedilir, mirasçıları kendisine mirasçı olurlar. Ancak bazı Şafii âlimleri, böyle

202 Müslim K. el-İman, bab: 134, Hadis No: 82/Ebu Davud, K. es-Sünne bab: 15, Hadis No: 4678/Tirmizi, K. el-İman, bab: 9 Hadis No: 2618

bir kimsenin cenazesinin kılınmayacağını söylemişlerdir.

Ebu Hanife ve arkadaşları ise inkâr etmediği halde özürsüz olarak namazı terkedenin kâfir olmayacağını ve öldürülmeyeceğini fakat namaz kılıncaya kadar hapsedilip kendisine sopa atılacağını söylemişlerdir. Bunlara göre Hadis-i Şerifin sert ifadesi namazın ehemmiyetini ortaya koymak içindir.[203]

Resulullah (s.a.v.), zekâtını vermeyenler hakkında da şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ آتَاهُ اللّٰهُ مَالاً فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعاً اَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِى شِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ اَنَا مَالُكَ اَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلَا لَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الآيَةَ.

"Allah kime mal verir de o da malın zekâtını vermeyecek olursa o kişinin malı, kıyamet gününde, gözlerinin üzerinde iki siyah nokta bulunan bir kel yılan şekline dönüşerek sahibinin boynuna dolanacak sonra onun avurtlarından yakalayıp "İşte senin malın benim, senin hazinen ben'im," diyecektir."[204] Resulullah (s.a.v.) sözlerini bitirmiş ve şu âyet-i kerimeyi okumuştur. **"Allah'ın, kendilerine, lütfundan verdiği nimetlere karşı cimrilik yapanlar bunun kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Bilakis bu onlar için bir şerdir. Cimrilik yaptıkları şey, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aittir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**[205]

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾

111- Onlar: "Cennete ancak Yahudi olanlar veya Hıristiyan olanlar girecektir." dediler. Bu, onların kuruntularıdır. De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin."

Yahduiler: "Cennete ancak Yahudiler girecektir." Hıristiyanlar da "Cennete ancak Hıristiyanlar girecektir." dediler. Bu onların nefislerinden kaynakla-

---

203 Bkz. Ebu Davud Şerhi (Mealim es-Sünen) c. 5, s. 58

204 Buhari, K. ez-Zekât bab: 3, K. et-Tefsir sure, 3 bab: 14/Nesai K. ez-Zekât, bab: 20

205 Âl-i İmran suresi, 3/180

nan asılsız hayellerdir. Delilsiz, dayanaksız olarak haksız yere Allah'a besledikleri kuruntularıdır. De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, iddia ettiğiniz hususa dair delillerinizi getirin."

* Diğer bir âyet-i kerimede de, Yahudi ve Hıristiyanların, Allah'ın dostları oldukları iddialarına cevap verilerek şöyle buyuruluyor:"**Yahudiler ve Hıristiyanlar: "Biz, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." dediler. onlara de ki: "O halde niçin günahınızdan dolayı size azap ediyor?" Hayır, siz de Allah'ın yarattığı birer insansınız." Allah, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti Allah'a aittir. Dönüş sadece ona'dır."**[206]

Âyet-i kerimede geçen ve "**Yahudi olanlar**" diye tercüme edilen (هُودًا) kelimesinin izahı hakkında iki görüş zikredilmiştir. Birinci görüşe göre bu kelime "Tevbe eden, hakka yönelen" anlamına gelen (هَائِدٌ) kelimesinin çoğuludur. Diğer bir görüşe göre ise, bu kelime mastardır. Çoğul sıfat yerine kullanılmıştır. Yani "hidayette olanlar" demektir. Bazılarına göre de (هُودًا) Kelimesi (يَهُودًا) kelimesinin kısaltılmış şeklidir." Nitekim denilmiştir ki: "Übey b. Kâ'b'ın kıraatına göre bu kelime (يَهُودًا) şeklindedir."

Âyet-i kerimenin sonunda "**Eğer doğru söylüyorsanız delillerinizi getirin.**" buyurulmaktadır. Allah teala burada Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanları, hepsi için adaletli olan bir hükme çağırmayı emretmektedir. O da, herbir fırkanın iddiasının doğru olduğuna dair kesin bir delil getirmesidir. Her ne kadar, âyetin zahiri "Cennete ancak Yahudiler girecektir." diyen Yahudilere ve "Cennete ancak Hıristiyanlar girecektir." diyen Hıristiyanlara iddialarının doğruluğunu ispatlayacak deliller getirmelerini emrediyorsa da aslında âyet, onların bu tür iddialarını yalanlamaktadır. Zira onların, bu iddialarını ispatlayacak bir delil getiremeyecekleri muhakkaktır. Nitekim bundan sonra gelen âyet, ancak Allah'a boyun eğen müminlerin âhirette mükâfaata nail olacaklarını beyan ederek, izahını yaptığımız âyetin bu işaretini pekiştirmektedir.

بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُٓ اَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

112- Öyle değil, kim iyilik yaparak kendini Allah'a teslim ederse,

---

206 Maide suresi, 5/18

onun mükâfaatı rabbinin katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.

[Kim, Allah'ın emirlerine teslim olur ve bütün varlığı ile rabbine itaat için boyun eğerse cennete girecektir. İşte o kimse mümindir. İşlerinde ve dininde en güzeli seçmiştir. Rabbine itaat edip boyun eğmesinin mükâfaat ve sevabı, âhirette Allah katındadır. Onlara rablerinin cezası olan cehennem azabından dolayı korku yoktur., Onlar, geride bıraktıkları dünya hayatı için bir üzüntü duymayacaklardır.

* O halde Yahudilerin iddiaları bâtıldır. Cennete Yahudiler değil, Allah'ın emirlerine teslim olan ve bütün varlıklarıyla rablerinin emirlerine boyun eğenler gireceklerdir.]

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ
وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ
يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

113- Yahudiler: "Hıristiyanlar hiçbir şeye dayanmıyorlar." dediler. Hıristiyanlar da: "Yahudiler hiçbir şeye dayanmıyorlar." dediler. Halbuki onlar kitabı okuyarlar. Hiçbir şey bilmeyenler de aynen onların sözlerini söylüyorlardı. Allah, kıyamet günü, ihtilaf ettikleri konuda aralarında hükmünü verecektir.

Yahudiler: Hıristiyanlar hiçbir şeye dayanmıyorlar, dinleri konusunda doğru yol üzerinde değildirler." dediler. Hıristiyanlar da: "Yahudiler hiçbir şeye dayanmıyorlar, dinleri hususunda doğru yol üzerinde değiller." dediler. Halbuki onlar, Tevratı ve İncili okuyorlar. yahudi ve Hıristiyanların birbirlerine söyledikleri bu sözlere benzer sözleri, Arapların ve diğer kavimlerin müşrik cahilleri de söylüyorlardı. Allah, kıyamet gününde, din hususunda ihtilaf eden bunlar arasında hükmünü verecektir. Ve onlardan kimin hak, kimin bâtıl üzere olduğu ortaya çıkacaktır.

* İbn-i Abbas(r.a) diyor ki: "Necran Hıristiyanları Resulullah (s.a.v.) e geldiler. Sonra Yahudi bilginleri de onların bulunduğu yere geldiler ve Resulullah'ın huzurunda münakaşaya başladılar. Yahudiler: "Siz hiçbir şeye drayanmıyorsunuz." dediler. Ve Meryemoğlu İsayı ve İncili inkâr ettiler? Hıristiyanlar da onlara: "Siz, hiçbir şeye dayanmıyorsunuz." dediler ve Hz. Musa'nın Peygam-

berliğini ve Tevratı inkâr ettiler. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın müminlere, Yahudi ve Hıristiyanların birbirlerini tahkir etmelerini bildirmesinin sebebi, bu guruplardan herbirinin iman ettiklerini iddia ettikleri kendi kitaplarının hükümlerini dahi çiğnediklerini bildirmektir. Zira Hıristiyanların hak kitap kabul ettikleri İncil, Tevrattaki Hz. Musanın Peygamberliğini ve İsrailoğullarına farz kılınan hükümlerin hak olduğunu zikretmektedir Buna rağmen Hıristiyanlar, kendi kitapları olan İncili tahrif etmiş, Hz. Musa'nın Peygamberliğini ve Tevratın hükümlerini reddetmişlerdir. Keza Yahudilerin hak kitap kabul ettikleri Tevrat, kendisinden sonra İncil'in geleceğini ve Hz. İsa'nın hak Peygamber olduğunu zikretmiştir. Buna rağmen Yahudiler bizzat kendi kitaplarını tahrif ederek Hz. isa'nın Peygamberliğini ve İncilin hak kitap olduğnu reddetmişlerdir. Her biri diğerini dini yönden hiçbirşey olmamakla suçlamıştır. Aslında Hz. Muhammed (s.a.v.) Peygamber olarak gönderildiğinde Yahudi ve Hıristiyanlar, dinlerini tahrif ederek bir hiç mesabesine düşmüşlerdir. Âyet-i kerime, Yahudilerin ve Hıristiyanların Resulullah döneminde yaşayanlarını kastetmemiş, henüz dinlerini tahrif etmemiş olan ilk Yahudi ve ilk Hıristiyanları kastetmiştir. Onların birbirlerini suçlamaları birer iftiradır. Yoksa Resulullah döneminde yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlar dinlerini tahrif ettiklerinden bir hiç durumundadırlar.

Âyet-i kerimenin devamında "**Hiçbir şey bilmeyenler de onların sözlerini söylüyorlardı.**" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "**Hiçbir şey bilmeyenler**" den maksat, Rebi' b. Enes ve Katadeye göre "Hıristiyanlar'dır. Buna göre âyetin mânâsı "Bir şey bilmeyen Hıristiyanlar da Yahudilerin sözlerini söylemişlerdir." şeklindedir.

Atâ'ya göre ise "hiçbir şey bilmeyenler"den maksat, Yahudi ve Hıristiyanlardan önce gönderilen ümmetlerdir. Bunlar da, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi birbirlerini hiçbir şey olmamakla suçlamışlardır.

Süddiye göre ise buradaki "Hiçbir şey bilmeyenler"den maksat, kendilerine kitap verilmeyen Arap müşrikleridir. Bunlar da Yahudi ve Hıristiyanların birbirlerini suçladıkları gibi Resulullah'ı hiçbir şey olmamakla suçlamışlardır.

Taberi diyor ki: "Allah teala, âyetin bu bölümünde, ilimden nasibi olmayan cahillerin de Yahudi ve Hıristiyanların söyledikleri gibi konuştuklarını zikretmiş ve bu cahillerin kimler olduklarını belirtmemiştir. Bunlar, Yahudi ve Hıristiyanlardan önce geçmiş ümmetler de olabilir, Arap müşrikleri de olabilir.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِي خَرَابِهَا

أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ
فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾

114- Allah'ın mescitlerinde onun isminin zikredilmesini yasaklayan ve onların yıklımasına çalışandan daha zalim kim olabilir? İşte onlara, bu mescitlere ancak korkarak girmeleri yaraşır. Onlar için dünyada bir rezillik, âhirette ise büyük bir azap vardır.

Allah'ın mescitlerinde, ona ibadet etmek isteyen kişiyi engelleyen ve oraların tahrip edilmesine çalışandan, Allah'a karşı zulüm ve düşmanlıkta daha şiddetli ve daha zalim olan kim vardır? Allah evleri olan mescitleri tahribe çalışanların, o mescitlere ancak korkarak ve gelecek cezadan ürkerek girmeleri yaraşır. Onlar için bu dünyada zillet, alçaklık, ölüm ve esaret vardır. Âhirette ise bunlara cehennem azabı vardır. Bu ise daha büyük bir azaptır.

* Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen ve insanları Allah'ın mescitlerinde Allah'ın adını anmaktan men eden ve onların tahribi için çalışan kişilerden kimlerin kestedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahide göre bunlardan maksat, Hıristiyanlardır. Zira bunlar, Mescid-i Aksa'da insanların, Allah'ın adını anmalarına ve namaz kılmalarına engel olmuşlar ve oraya eziyet verici pis şeyler atmışlardır.

Katade ve Süddiye göre ise "Mescitlerde Allah'ın isminin anılmasına engel olan ve oraların tahrip edilmesine çalışan kişiler"den maksat, Babilde yaşayan ve mecusi olan Buhtunnasr , ordusu ve ona yardımcı olan Hıristiyanlardır. Yahudilerin Hz. Zekeriyya (a.s.)' öldürmelerinden dolayı Hıristiyanlar onlara kızmışlar, Buhtunnasr'a, Kudüsün tahrib edilmesi hususunda yardım etmişlerdir. İbn-i Zeyd'e göre ise bunlardan maksat, Hudeybiye vak'asında Resulullahın, Mekkeye girmesine engel olan Kureyş müşrikleridir. Zira, Kureyşlilerin örflerine göre kişi babasının katilinin dahi Mekkeye girmesine engel olmazken, onlar, Resulullah'ı Kâbeye sokmamışlardır. Kureyş müşriklerinin Kâbeyi harap etmeleri ise, Allah' ı zikrederek orayı tamir eden müminlere engel olmaları, Hac ve Umre için gelen kişileri oraya sokmamalarıdır. Taberi, Mescitlerde Allah'ın adının anılmasına engel olan ve oraların tahrip edilmeleri için çalışan kişilerden maksadın Hıristiyanlar olduğunu söylemenin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Zira Kudüsün Buhtunnasr tarafından tahrib edilmesine Hıristiyanlar yardım etmişler ve Buhtunnasr'dan sonra mümin olan Yahudilerin orada ibadet etmelerine engel olmuşlardır.

Âyet-i kerimenin, Kureyş müşriklerine işaret ettiğini söylemek te doğru

değildir. Zira, her ne kadar Kureyşliler, bazı zamanlarda Resulullah'ın ve Sahabilerin Mescid-i Haramda ibadet etmelerine engel olmuşlarsa da hiçbir zaman onun tahribine çalışmamışlar bilakis orayı tamir etmişler ve bununla da övünmüşlerdir.

Diğer yandan, bu âyetten önce zikredilen âyet, Yahudi ve Hıristiyanların yaptıklarını kınamaktadır. Bu âyetin de Hıristiyanlara işaret ettiğini söylemek, âyetler arasında irtibat sağlama bakamından daha doğrudur.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Her ne kadar âyet, özel bir şekilde, Kudüsün yıkılmasına yardım eden ve orada müminlerin ibadetlerine engel olan Hıristiyanlardan bahsediyorsa da âyetin genel ifadesi, Allah'ın mescitlerinde, farz olsun nafile olsun ibadet eden müminlere engel olanları ve oraları tahrip edenleri kapsamaktadır. Bu sıfatları taşıyan herkes en büyük zalimlerdendir.

Âyet-i kerimenin devamında: **"Onlara, bu mescitlere ancak korkarak girmeleri yaraşır."** buyurulmaktadır. Taberi diyor ki: "Allah teala mescitlerinde kendi adının anılmasına engel olan zalimlerin ve oraların tahrip edilmesine çalışan müfsitlerin bu hallerine devam etmeleri durumunda o gibi mescitlere giremeyeceklerni ve girdiklerinde de korku içinde olacaklarını beyan etmiş ve onları bu şekilde cezalandırmıştır.

Katade ve Süddi bu âyeti izah ederken şöyle demişlerdir: "Bugün hiçbir Hıristiyan Beytül Makdise (Kudüse) güven içinde girmemekte, korku içinde ve ürkerek girmektedir. Zira onlar, öldürüleceklerinden korkmaktadırlar. Veya kendilerinden cizya alınarak sindirilmiş durumdadırlar.

İbn-i Zeyd ise bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Resulullah Veda Haccında **"Artık bu yıldan sonra hiçbir müşrik Hac yapmayacak ve hiç kimse Kâbeyi çıplak olarak tavaf etmeyecektir."** diye ilan etmiş müşrikler de oraya girmekten korkmuşlar ve kendi kendilerine: "Ey Allahım, biz oraya girmekten engellendik." demişlerdir.

Âyet-i kerimenin sonunda: Onlar için dünyada bir rezillik âhirette ise büyük bir azap vardır." buyurulmaktadır. Âyet-i kerimenin zikrettiği **"Dünyada rezil olmak"**tan maksat, onların öldürülmeleri, esir edilmeleri veya zelil bir şekilde cizye vermeleridir.

Katade diyor ki: "Zalimlerin dünyada zelil olmaları, zelil bir şekilde bizzat kendi elleriyle cizye vermeleridir.

Süddi ise diyor ki: "Zalimlerin dünyada zelil olmaları, Mehdi geldiğinde ve İstanbul fethedildiğinde cizye kabul edilemeyip öldürülmeleridir. Âhiretteki büyük azaptan maksat ise kendilerinden hafifletilmeyen ve ölümlerine hükmedilmeyerek devamlı içinde kaldıkları cehennem azabıdır.

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

115- Doğu da batı da Allah'ındır. Her nereye yönelirsniz Allah'ın yüzü (rızası) oradadır. Şüphesiz ki Allah, rahmeti bol olandır ve her şeyi çok iyi bilendir.

Doğunun ve batının ve her ikisi arasında bulunanların mülkiyeti Allah'a aittir. Ey Müminler, namaz esnasında nereye yönelirseniz Allah'ın rızası oradadır. Şüphesiz ki Allah'ın lütfu ve tedbiri bütün yaratıkları kaplamıştır. Allah onların bütün yaptıklarını bilir. Yaptıkları hiçbir şey ondan gizli kalmaz.

* Müfessirler, bütün yaratıklar Allah'a ait olduğu halde bu âyet-i kerimede, özellikle doğunun ve batının Allah'a ait olduğunun zikredilmesinin sebebi hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas ve Süddiye göre, özellikle doğunun ve batının Allah'a ait olduğunu zikretmenin sebebi, Resulullah'ın Kudüsten dönüp Mekkeye yönelmesi, Yahudilerin de Resulullah'ı ayıplamalarıdır. Âyet-i kerime bu hususta Yahudilere cevap vermektedir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Kur'an-ı Kerimin ilk neshedilen hükmü kıble meselesidir. Resulullah Medineye hicret ettiğnde Medine halkının çoğunluğunu Yahudiler oluşturuyordu. Aziz ve Celil olan Allah, Resulullah'a Beytül Makdise doğru yönelmesini emretti. Yahudiler buna sevindiler. Resulullah, on ay kadar bir zaman Kudüse yönelerek namaz kıldı. Fakat o, İbrahim (a.s.)ın kıblesi olan Kâbeye yönelmeyi istiyordu. Bu hususta Allah'a yalvarıyor ve göğe doğru bakıyordu. Bunun üzerine Allah teala: **"Ey Muhammed, yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Seni, sevdiğin kıbleye mutlaka çevireceğiz. Hemen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Ey Müminler, siz de nerede olursanız olun yüzünüzü onun tarafına çevirin. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, kıblenin değişmesinin, rableri tarafından hak bir emir olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir."**[207] âyetini indirdi. Yahudiler bundan tedirgin oldular ve "Bunları, daha önce yöneldikleri kıbleden çeviren nedir?" dediler. Bunun üzerine Allah teala **"Doğu da batı da Allah'ındır. Her nereye yönelirseniz Allah'ın rızası oradadır. Şüphesiz ki Allah, rahmeti bol olandır ve her şeyi çok iyi bilendir."**

207 Bakara suresi, 2/144

âyetini indirdi.

Katade ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüe göre ise bu âyetin nüzul sebebi, Müslümanların Kâbeye doğru namaz kılmalarının farz kılınmasından önce her tarafa yönelerek namaz kılabileceklerinin beyan edilmesidir. Yani Allah teala müminlere, her tarafa yönelerek namaz kılabileceklerini bu âyetle serbest kılmıştır. Zira doğu da onundur batı da. Fakat daha sonra Resulullah'ın ve müminlerin Kâbeye yönelmelerini emreden âyet inince bu âyet-i kerime nesh edilmiştir.

Said b. Cübeyrin, Abdullah b. Ömer'den naklettiğine göre âyetin nüzul sebebi, Resulullah'ın, nafile namazlarını yolculuk esnasında dilediği yöne durarak kılabileceğini zikretmesidir. Ve farz namazlarını, düşmanla çarpışma anında, şiddetli korku esnasında ve düşmanın üzerine yürüme anında, dilediği tarafa yönelerek kılabileceğini zikretmesidir. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Abdullah b. Ömer, bineği ne tarafa doğru yönelirse oraya doğru namaz kılardı. Ve Resulullah'ın böyle yaptığını anlatırdı ve derdi ki: "Her nereye yönelirseniz Allah'ın rızası oradadır." âyeti, yolculuk yaparken nafile namazlarını, bineğinin üzerinde dilediğin yöne doğru durarak kılman için nâzil olmuştur. Zira Resulullah, Mekke'den dönerken nafile namazlarını bineğinin üzerinde Medine'ye doğru yönelik bir şekilde ima ile kılardı.

Âmir b. Rebîa'ya göre ise bu âyetin nüzul sebebi şu olaydır. Âmir diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِى سَفَرِهِ فِى لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ فَلَمْ نَدْرِ أَيْنَ الْقِبْلَةُ فَصَلّٰى كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا عَلَى حِيَالِهِ. فَلَمَّا أَصْبَحْنَا ذَكَرْنَا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَنَزَلَتْ (فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ).

"Bir sefer sırasında çok karanlık bir gecede Resulullah ile beraberdik. Kıblenin ne tarafta olduğunu bilemedik, namazı kıldık. Herbirimiz olduğu yerde, bulunduğu tarafa doğru kıldı. Sabah olunca hadiseyi Resulullah (s.a.v.) e anlattık. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Ve herkesin kıldığı namazın sahih olduğu anlaşıldı."(208)

Katadeye göre ise bu âyetin nüzul sebebi, Habeş Kralı Necaşi'dir. Zira Resulullah'ın sahabileri, kıbleye yönelerek namaz kılmayan Necaşinin cenaze namazının kılınması hususunda tereddüt etmişler, bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve doğunun da batının da Allah'a ait olduğunu, Necaşinin, Al-

208 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, bab: 2, Hadis No: 2957

lah'ın rızası için doğuya yönelerek namaz kılmasının, onun mümin olmasına mani olmadığını beyan etmiştir. Bu hususta Katade diyor ki: "Resulullah buyurdu ki: "Kardeşiniz Necaşi öldü onun cenaze namazını kılın." Sahabiler: "Biz, Müslüman olmayan bir adamın cenaze namazını nasıl kılalım?" dediler. Bunun üzerine: **"Kitap ehlinden, Allah'a boyun eğerek, Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene iman edenler vardır. Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir değere değişmezler. İşte onların, rableri katında mükâfaatları vardır. Şüphesiz ki Allah, hesabı süratli olandır."**(209) âyeti nazil oldu. Sahabiler: "O, kıbleye doğru namaz kılmıyordu." dediler. Bunun üzerine, Aziz ve Celil olan Allah: **"Doğu da batı da Allah'ındır. Her nereye yönelirseniz Allah'ın rızası oradadır..."** âyetini indirdi.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş, âyette bir kısaltma olduğu görüşüdür. Şöyle ki: Bütün yaratıklar Allah'ın mülkü olduğu halde özellikle doğunun ve batının Allah'ın mülkü olduğu zikredilmiştir. İşte burada bir kısaltma söz konusudur. Yani âyetin ifade ettiği mânâ şöyledir: "Allah,doğunun da batının da ve ikisinin arasında bulunan yaratıkların da sahibidir." Buna göre âyet şöyle açıklanır: Allah her şeyin mâlikidir. Onları dilediği şekilde kendisine kulluk ettirir. Onlar hakkında dilediği hükmü verir. Onlara düşen görev ise Allah'a mutlak itaat etmektir. O halde ey müminler, yüzünüzü bana doğru yöneltin. Zira yüzünüzü nereye çevrirseniz ben orada bulunurum.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu âyet nâsihtir, yahut mensuhtur, ya da her ikisi de değildir." diyen görüşlere gelince bu görüşlere verilecek doğru cevap şudur: Âyet umumi mahiyette ise de özel bir anlam taşımaktadır. Bu âyet nasih veya mensuh değildir. Çünkü âyetin, her nereye yönelirseniz Allah'ın yüzü (rızası) oradadır." bölümünün, şu mânâlardan birini ifade etmiş olması muhtemeldir:

a- Yolculukta yürürken nafile namazlarında ve düşmanla çarpışırken nafile ve farz namazlarınızda nereye yönelirseniz Allah'ın rızası oradadır. "Nitekim Abdullah b. Ömer ve İbrahim en -Nehai, âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

b- Yeryüzünün neresinde bulunur ve bulunduğunuz yerden yüzünüzü kıbleye yöneltirseniz Allah'ın kıblesi oradır. Zira yeryüzünün her yerinde Kâbeye yönelmeniz mümkündür. "Mücahid ve Dahhak ta âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

c- Dualarınızda yüzünüzü nereye çevirirseniz Allahın rızası oradadır. O, duanızı kabul eder."

Madem ki âyetin bu mânâların hepsine uygun olması muhtemeldir. O

---

209 Âl-i İmran suresi, 3/199

halde herhangi bir kesin delile dayanmaksızını âyetin nâsih veya mensuh olduğuna dair tahmin yürütmeye kimsenin hakkı yoktur. zira her nâsihin bir mensuhu ve her mensuhun da bir nasihi bulunmalıdır.

Âyetin nâsih olduğu ve Kudüse yönelerek namaz kılmayı neshettiği iddia edilemez. Zira bu âyetin mânâsının: **"Namazınızda yüzünüzü nereye yöneltirseniz işte kıbleniz orasıdır"** şeklinde olduğuna dair kesin bir delil olmadığı gibi bu âyetin, Resulullah'ın ve sahabilerinin Kudüse yönelerek namaz kılmalarından sonra indiğine ve Kâbeye yönelmelerini emrettiğine dair de bir delil yoktur. Zira Resulullah'ın sahabilerinden ve tabiilerin imamlarından ilim ehli olanlardan bazıları, âyetin bu mânâda indiğini reddetmişler ve âyetten neyin kastedildiği hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu hususta Resulullah'tan kesin bir hadis te yoktur. O halde âyete "Kudüse yönelmeyi nesheden âyet" demek doğru değildir.

Bu âyetin, mensuh olduğuna dair de herhangi bir delil yoktur. Zira daha önce de izah edildiği gibi, âyete çeşitli şekillerde mânâ vermek mümkündür. Bu itibarla kıbleye yönelmeyi emreden âyetin bunu neshettiğini söylemek isabetli değildir. Zira âyete: **"Nerede olursanız olun yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevirin."**[210] âyetine ters düşmeyecek şekilde mânâ vermek mümkündür. Mesela, bunun mânâsının "Duada yüzünüzü nereye çevirirseniz çevirin Allah'ın rızası oradadır. O, duanızı kabul eder şeklinde olması muhtemeldir. Keza bunun mânâsının "Yolculukta yürürken nâfile namazlarınızda düşmanla çarpışırken de nafile ve farz namazlarınızda yüzünüzü nereye çevirirseniz Allah'ın rızası oradadır." şeklinde olması da muhtemeldir. O halde bu âyete "Mensuh" demek doğru değildir.

Taberi diyor ki: "Biz, Kitabül Beyan an-Usulil Ahkâm" adlı kitabımızda nâsih ve Mensuhu delillerle şu şekilde açıklamıştık.:"

NÂSİH: Gerek Kur'an-ı Kerimin âyetlerinden gerekse Resulullah'ın hadislerinden nâsih şudur ki, sabit olan bir hükmü kaldırır kullara yeni bir hükmü gerekli kılar. Ne zahiri ne de bâtını başka bir şekilde yorumlanabilir. Şayet âyet veye hadis başka bir şekilde yorumlanabiliyorsa mesela bir istisna teşkil ediyor yahut umum-Husus üslubuna giriyor veya Mücmel-Müfesser kabul edilebiliyorsa artık bu ifadeyi nâsih veya mensuh saymak mümkün değildir.

MENSUH: Daha önce kesin ve hükmü sabit iken, kesin bir şekilde kaldırılan metindir. İzahı yapılan bu âyette bu iki husus ta söz konusu değildir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Allah'ın yüzü (rızası) diye tercüme edilen (وجه الله) ifadesi, Mücahid tarafından "Allah'ın yönü ve kıblesi" diğer bir kı-

210 Bakara suresi, 2/114

sım âlimler tarafından "Allah'ın zatı" başka bir kısım âlimler tarafından "Allah'ın rızası" diğer bir kısım âlimler tarafından ise "Yüz sahibi olan Allah" şeklinde izah edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "bu âyetin, bir önceki âyetle irtibatı nedir? "Cevaben denilir ki: "Bu âyet bir önceki âyetin tamalayıcısı ve devamıdır. İki âyetin birlikte izahı şöyledir: "Allah'ın kullarını, Mescitlerinde ismini anmalarından alıkoyan ve o mescitleri harabetmeye çalışan Hıristiyanlardan daha zalim kim vardır? Doğu da Allah'ındır batı da. Yüzünüzü nereye çevirirseniz Allah'ı orada anın. Çünkü Allah'ın rızası ve zatı oradadır. Onun lütfu, yarattığı yeryüzü ve size verdiği ülkesi sizi barındıracak mahiyettedir. Kudüsü tahrip etmeye kalkışanlar ve orada Allah'ı anmanıza engel olanlar sizin bulunduğunuz yerde Allah'ı anmanıza engel olmasınlar. Allah'ın rızasını istemenize mâni olmasınlar.

Âyet-i kerimenin sonunda bulunan ve : **"Allah, rahmeti bol olandır"** şeklinde tercüme edilen (إِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ) ifadesinin lügat mânâsı, **"Allah kuşatıcıdır, geniştir."** demektir. Bundan maksat, Allah'ın, yaratıklarını nimetleriyle, lütuflarıyla sevk ve idaresiyle ve yeterliliği ile kuşatmasıdır.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾

116- Onlar: "Allah, oğul edindi." dediler.O, bundan münezzehtir. Bilakis, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Hepsi ona boyun eğmektedir.

O Hıristiyanlar: "Allah oğul edindi. İsa Allah'ın oğludur" dediler. Halbuki Allah çocuk edinmekten münezzehtir, beridir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsini o yaratmıştır ve ona aittir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'a itaat edicidir. O halde nasıl olur da o çocuk edinir? Halbuki İsa da Allah'ın yarattığı kullardan biridir. Sıfatı bu olan Allah'ın nasıl olur da çocuğu olur?

* Allah'ın kullarının, mescitlerde Allah'ın adını anmalarına engel olan Hıristiyanlar Allah'a karşı iftira ederek İsa'nın, Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettiler? Halbuki Allah, onların iddialarından beridir. Zira göklerin ve yerin ve orada bulunanların yaratılışı ve mülkiyeti Allah'a aittir? İsa da bu yaratıklardan biridir. O halde nasıl olur da Allah'ın oğlu olur?

Allah teala bu âyet-i kerimesiyle kendisine çocuk isnad eden Hıristiyanları yalanlamakta, onların bu sözleriyle sadece bir iftirada bulunduklarını ortaya koymaktadır.

Âyet-i kerimenin sonunda zikredilen ve (Boyun eğme) diye tercüme edi-

len (قَانِتُونَ) kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Katade, Mücahid, Süddi, ikrime ve Abdullah b. Abbas tarafından "İtaat etmektedirler" şeklinde izah edilmiştir. Buna göre cümlenin mânâsı "Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'a itaat etmektedir." şeklindedir. Kâfirler, Allah'a itaat etmedikleri için Mücahid, "Onların gölgeleri secde ederek Allah'a itaat ederler." şeklinde yorumlamıştır. Süddi ise "Kıyamet gününde ister istemez itaat ederler." şeklinde izah etmiştir.

İkrimeye göre ise (قَانِتُونَ) nun mânâsı "Kulluklarını itiraf ederler demektir.

Rebi' b. Enese göre ise "Kıyamet gününde huzurunda ayağa kalkacaklardır." şeklindedir.

Taberi Arapçada (قُنُوتٌ) kelimesinin "İtaat etmek, ayağa kalkmak, konuşmak, itina etmek" mânâlarına geldiğini, âyetteki (قَانِتُونَ) kelimesinin mânâsının "İtaat etmektedirler ve Allah'a karşı kulluklarını itiraf etmektedirler." şeklinde izah edilmesinin daha isabetli olduğunu söylemiştir. Zira bütün yaratıklar kendilerinde mevcut olan Allah'ın üstün sanatının belirtileriyle Allah'ın varlığını ve birliğini gösterirler. Onun, kendilerini yaratan olduğunu beyan ederler. Dilleriyle Allah'ın kulları olduklarını itiraf etmeyen kâfirlerin bizzat kendi vücutlarındaki organları, onları yalanlar ve Allah'ın yaratıcı olduğunu ilan ederler.

Taberi diyor ki: "Nassları anlamayan bir kısım insanlar âyet-i kerimenin "Hepsi ona boyun eğmektedir." bölümünden sadece itaat ehlinin kastedildiğini sanmışlardır. Halbuki genel anlamda olan bir âyeti, kabul edilir bir delil olmadan özel bir şekilde yorumlamak doğru değildir. Kâfirlerin, dilleriyle boyun eğmemeleri, onların, vücutlarıyla boyun eğmelerine engel değildir. Demek ki herkes ve herşey netice itibariyle Allah'a boyun eğmektedir. Ve âyetin mânâsı geneldir.

Peygamber efendimiz, Allah tealanın, bir Hadis-i Kudside şöyle buyurduğunu beyan etmektedir.

قَالَ اللّٰهُ كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذٰلِكَ فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّايَ فَزَعَمَ أَنِّي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ لِي وَلَدٌ فَسُبْحَانِي أَنْ أَتَّخِذَ صَاحِبَةً أَوْ وَلَدًا.

Âdemoğlu beni yalanladı. Halbuki bunu yapmak ona yakışmazdı. Âdemoğlu bana karşı çirkin şeyler söyledi. Bu da ona yakışmazdı. Onun beni yalanlaması, benim, Âdemoğlu öldükten sonra kendisini aynen diriltemeyeceğimi zannetmesidir. Onun bana karşı çirkin sözler söylemesi ise, benim çocuğumun olduğunu söylemesidir. Ben, kendimi eş ve çocuk edinmekten tenzih ede-

rim."[211]

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾

117- O, gökleri ve yeri benzeri olmadan yaratandır. Bir şeyin olmasını dilediği zaman ona sadece ol der o da hemen oluverir.

O, daha önce bir benzeri yaratılmamış ve bir örneği bilinmeyen göklerin ve yerin icad edeni ve yoktan var edicisidir. Bir işe hüküm verip onun olmasını isterse ona "Ol" der o şey de istediği şekilde oluverir. İşte İsayı var edişi de böyledir.

* Bu âyetler: "İsa Allah'ın oğludur" diyen Hırstiyanlara cevap vermektedir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır. **"O, gökleri ve yeri eşsiz bir şekilde var edendir. Onun eşi yokken çocuğu nasıl olabilir? Üstelik her şeyi yaratan da o'dur. O, her şeyi çok iyi bilendir."**[212] **"İman etmeyen bazı kimseler: "Rahman olan Allah çocuk edindi." dediler." "Yemin olsun ki siz, ortaya çok çirkin bir şey getirip iftira attınız." "Bu iftiranın korkunçluğundan nerdeyse gökler çatlaycak, dağlar parçalanıp dağılacaktı." "Çünkü onlar, Rahman olan Allah'a çocuk isnad ettiler" "Oysa Rahman olan Allah'ın çocuk edinmesi asla şanına yakışmaz." "Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki, kıyamet günü Rahman olan Allah'ın huzuruna bir kul olarak çıkmasın." "Şüphesiz ki Allah onları ilmiyle kuşatmış, kendilerini ve yaptıklarını bir bir saymıştır." "Kıyamet günü onların her biri, Allah'ın huzuruna tek başına çıkacaktır."**[213]

Âyet-i kerimede geçen ve **"Olmasını dileme"** diye tercüme edilen (قضى) kelimesinin asıl mânâsı "Karar vermek ve bitirmek"tir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Allah teala bir şeyin olmasını dilediği zaman ona sadece "Ol"der O da oluverir." buyuruyor. Allah tealanın bir şeye ol demesi, o şey hiç ortada yok iken mi gerçekleşir yoksa ortada var iken mi? Şayet yok iken olması emredilmişse ortada olmayan bir şeye emretmek mümkün müdür? Yok eğer var olan bir şeyin olması emredilmişse bu, yersiz bir emir olmaz mı? Çünkü var olması istenilen şey zaten mevcuttur?" Cevaben denilir ki: "Bu hususta âlimler tartışmaya girişmişlerdir. Biz onların görüş-

211 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, bab: 8
212 En'am suresi, 6/88, 95
213 Meryem suresi, 19/88-95

lerini ve dayanaklarını şöylece zikredebiliriz:

Bir kısım âlimler, bu âyetin genel bir mânâ değil özel bir mânâ ifade ettiğini benimsemişler ve âyetten maksadın şu olduğunu söylemişlerdir: "Allah teala bize bildirmek istemiştir ki, var olan bir yaratığı hakkında herhangi bir hüküm veya emir verecek olursa o emir veya hüküm kesin olarak yerine gelir, hiçbir aksama olmaz. Mesela var olan İsrailoğulları hakkında "Hakir maymunlar olmalarına hüküm vermiş" ve emri derhal yerine gelmiştir. Keza Karunun ve evinin, yerin dibine geçirilmesini emretmiş emir derhal yerine gelmiştir. Diri olan bir insanın ölümüne veya ölmüş olan bir insanın dirilmesine hüküm vermesi de bu nevidendir. Bunlara göre Allah tealanın, mevcut olmayan bir şey hakkında "Ol" demesiyle o şeyin derhal olması imkânsızdır. Çünkü mevcut olmayan bir şeye emir vermek beklenemez.

Diğer bir kısım âlimler ise âyetin genel bir ifade taşıdığını, hem mevcut olan varlıklara hem de mevcut olmayan varlıklara Allah'ın emretmesi halinde derhal meydana geleceklerini bildirdiğini söylemişlerdir. Zira Allah teala, henüz mevcut olmayanlara da emir verebilir, mevcut olanlara da. Her ikisine de verdiği emir derhal meydana gelir.

Diğer bir kısım âlimler ise âyetin genel bir ifade taşıdığını hem mevcut olan varlıklara hem de mevcut olmayan varlıklara Allah'ın emretmesi halinde derhal meydana geleceklerini bildirdiğini söylemişlerdir. Zira Allah teala, henüz mevcut olmayanlara da emir verebilir, mevcut olanlara da. Her ikisine de verdiği emir derhal meydana gelir.

Taberi, âyetin zahirinin genel ifadeli olması sebebiyle bu ikinci görüşü tercih etmiş, âyet-i kerimenin, hem yaratılmak istenenlere hem de yaratılmış olan şeylere Allah'ın emir vermesi halinde o şeylerin derhal meydana geleceğini bildirdiğini söylemiştir.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَأْتِينَا اٰيَةٌ كَذٰلِكَ قَالَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾

118- Bilmeyenler: "Allah bizimle konuşsa veya bize bir mucize gelseya." dediler. Bunlardan öncekiler de aynen bunların sözlerini söylemişlerdi. Hepsinin kalbleri birbirlerine benzedi. Biz âyetleri, kesinlikle bilen bir kavme açıkladık.

Allah ve onun yüceliği hakkında cahil olan Hıristiyanlar dediler ki: **"Rabbimiz, Peygamberiyle konuştuğu gibi bizimle de konuşsa yahut, üzerinde bulunduğumuz yolun doğruluğunu anlamamız için bize bir mucize gelse ya."** Onlardan önceki Yahudiler de bu cahil Hıristiyanların söylediklerini söylemişlerdi. Öyle ki bunlar, Allah'ın, kendisini açıkça göstermesini ve onlara bir mucize göndermesini istediler. Böylece olmayacak şeyleri hayal ettiler. Sözlerinin birbirine benzemesi gibi Allah hakkındaki inatları, Peygamberleri hakkındaki cüretleri hususunda da Yahudilerin ve Hıristiyanların kalbleri birbirine benzemektedir. Şüphesiz ki biz, her şeyin gerçeğini kesinlikle bilmek isteyen bir topluluk için âyetleri açıkladık.

* İşte bu âyetlerin en büyüğü de Allah tealanın, Yahudi ve Hıristiyanlara gazabıdır. Allah teala Yahudileri, maymun ve domuzlar şekline döndürdü. Hıristiyanları ise rezil ve rüsvay etti.

Âyette zikredilen ve "Bilmeyenler" diye vasıflandırılan insanlardan kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir. Mücahide göre bunlar Hıristiyanlardır. Abdullah b. Abbas'a göre Yahudiler'dir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Yahudi, Râfi' b. Huveymile, Resulullah'a: "Şayet sen söylediğin gibi Allah katından gönderilen bir Peygamber isen,Aziz ve Celil olan Allah'a söyle de bizimle konuşsun. Biz de onun sözünü işitmiş olalım." dedi. İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah bu âyeti indirdi.

Katade, Rebi b. Enes ve Süddiye göre ise âyetteki "bilmeyenler"den maksat, Arap müşrikleridir.

Taberi, bu görüşlerden birinci görüşün daha doğru olduğunu, zira bu âyetin, Hıristiyanları anlatan âyetlerden sonra geldiğini, onların, Allah'a çocuk isnad ettiklerini ve Allah'ın, kendileriyle konuşmasını istediklerini, diğer görüşlerin ise delillerinin bulunmadığını söylemiştir.

Âyette zikredilen ve "Bunlardan öncekiler" diye vasıflandırılan insanlardan kimin kastedildiği hususu da ihtilaflıdır. Mücahide göre bunlardan maksat, Yahudilerdir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyle olur. "Bilgisiz olan Hıristiyanlar: "Allah bizimle konuşsa ya veya bize bir mucize gelse ya." demişler, onlardan önce gelen Yahudiler de aynen onların bu sözleri gibi sözler söylemişlerdir.

Katade, Süddi ve Rebi b. Enes'e göre ise "Bunlardan önceki"ler den maksat, Yahudi ve Hıristiyanlardır. Bu izaha göre ise âyetin mânâsı şöyledir: **"Arap müşrikleri"** Allah bizimle konuşsa ya veya bize bir mucize gelse ya." demişler, onlardan önce gelen Yahudiler ve Hıristiyanlar da aynen o müşriklerin sözleri gibi sözler söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Daha önce de beyan ettiğimiz gibi "Bilmeyenler"den maksat, Hıristiyanlar, "Onlardan öncekiler"den maksat ies Yahudilerdir. Hıristi-

yanlar, Allah'ı bizzat gözleriyle görmeyi teklif etmişler, onlardan önce gelen Yahudiler de Hz. Musadan, Allah'ı kendilerine çıplak gözle görülecek şekilde göstermesini istemişlerdir. Her iki fırkanın da Allah'a karşı uydurdukları yalan ve iftiraları birbirinden farklı ise de sapıklık ve inkârda kalbleri birbirine benzemektedir.

Âyet-i kerimede: "Hepsinin kalbleri birbirine benzedi." buyurulmaktadır. Mücahide göre kalbleri birbirine benzeyenler, Hıristianlar ve Yahudilerdir. Katade, Süddi ve Rebi' b. Enese göre ise, Kalbleri birbirine benzeyelerden maksat Arap müşrikleri ile Yahudi ve Hıristiyanlardır.

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Biz, âyetleri kesinlikle bilen bir kavme açıkladık."** buyurulmaktadır. Taberiye göre burada zikredilen "Âyetler" kelimesinden maksat, "Sebepler" ve "Belli şeyleri gösteren alâmetler" dir. Bu açıklamaya göre cümlenin mânâsı şöyledir: "Şüphesiz ki biz, Allah'ın, Yahudilere gazap etmesine ve onları maymunlara ve domuzlara çevirmesine ve onlar için âhirette hor ve hakir düşürücü bir azap hazırlamasına sebep olan vasıtaları açıkladık. Keza biz, Allah'ın, dünyada iken Hıristiyanları rezil etmesine ve âhirette onları rüsvay edecek bir azap azırlamasına sebep olan vasıtaları açıkladık. Ve yine biz, Allah'ın kendisine teslim olan ve iyilikte bulunan cennet ehlini var etmesine sebep olan vasıtaları açıkladık. O halde sizler herbir fırkanın, neden dolayı Allah'ın kendisine belli bir durumu layık gördüğünü bilin ve anlayın.

Allah teala, âyetlerini, kesinlikle bilen bir kavme açıkladığını, şek ve şüphe içinde bulunanlara ve bilgisiz ve cahil olanlara açıklamadığını bildirmektedir. Zira işlerde sebat kılan ve eşyanın hakikatını kesin ve sıhhatlı bir şekilde öğrenmek isteyenler, ancak yakin bir bilgi elde etmek isteyenlerdir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

119- Ey Muhammed, doğrusu biz seni, müjdeci ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Sen, cehennemliklerden sorumlu tutulmayacaksın.

Ey Muhammed, biz seni, Allah'ın, kendisinden başka din kabul etmediği, hak olan İslam dini ile gönderdik. Biz seni, sana itaat edeni dünyada zaferle, âhirette de devamlı nimetlerle müjdeleyici olarak, sana isyan edeni ise, dünyada alçaklık ve zilletle, âhirette de hakir düşüren azapla uyarıcı olarak gönderdik. Ey Muhammed sen, kâfir olup cehennemlik olanlardan sorumlu tutulmayacaksın.

* Âyet-i kerimenin sonundaki "Sorunlu tutulmayacaksın" şeklinde tercüme edilen (وَلَا تُسْأَلُ) ifadesi iki şekilde okunmuştur. Kurraların çoğunluğu, Kur'an-ı Kerimde tesbit edildiği şekliyle bu kelimeyi (وَلَا تُسْأَلُ) olarak okumuşlardır.

Âyetin meâldeki izahı, bu okunuş şekline göredir. Medine kurralarının bazıları ise âyetin bu bölümünü (وَلَا تَسْأَلْ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin mânâsı: "**Şüphesiz ki biz seni hak olan İslam ile bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Sen, cehennemlikler hakkında bir şey sorma.**" şeklindedir. Bu hususta Muhammed b. Kâ'b el -Kurezi şu hadisi rivayet etmiştir: Bir gün Resulullah : "**Keşke ben, babamın ve anamın ne durumda olduklarını bilmiş olsam.**" dedi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve Resulullah'a: "**Sen, cehennemliklerin ne olduklarını sorma.**" dendi.

Taberi, birinci kıraat şeklinin ve âyete ona göre mânâ vermenin daha doğru olduğunu söylemiş, Muhammed b. Kâ'bdan nakledilen bu haberin sahih olmadığını, zira Rasulullah'ın, cehennemde olan cehennemliklerin ne olacaklarını sormasının doğru olmadığını belirtmiştir.

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذ۪ي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٢٠﴾

120- Kendi dinlerine uymadıkça Yahudi ve Hıristiyanlar senden asla razı olmayacaklardır. De ki: "hidayet ancak Allah'ın hidayetidir." Yemin olsun ki sana ilim geldikten sonra şayet onların arzularına uyarsan Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

[Ey Muhammed, sen kendi dininden çıkıp Yahudi veya Hıristiyan olmadıkça, Yahudi ve Hıristiyanlar senden asla razı olmayacaklardır. O halde onların rızasını ve muvafakatını istemeyi bırak ta, seni üzerinde gönderdiği hakta Allah'ın rızasını aramaya yönel ve onlara de ki: "Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur. Aramızda hakkı batıldan ayıran da budur. O halde şimdi siz, Allah'ın kitabına ve açıklamalarına gelin. Bizden kimin hak kimin bâtıl üzere olduğu, hangimizin cennetlik hangimizin cehennemlik olduğu ortaya çıksın. Ey Muhammed, eğer sen, onların hallerini açıklamam ve haberlerini sana anlatmamdan sonra bu Yahudi ve Hıristiyanların heva ve heveslerine uyarsan, Allah'a karşı seni onun azabından ve intikamından koruyup yardım edecek ne dost ne de bir yardımcı bulabilirsin.]

* Resulullah'ın, Yahudi ve Hıristiyanları birlikte razı etmesi mümkün de-

ğildi. Zira Yahudiler Hıristiyanlara karşı, Hıristiyanlar da Yahudilere karşıydılar. Resulullah Yahudileri tutsa Hıristiyanlar darılacak Hıristiyaları tutsa Yahudiler darılacaktı. Bu iki zıt gurup bir arada da bulunamayacağına göre her ikisini birden tutması da mümkün değildi. Bütün bunları birleştirecek ortak nokta, hepsinin Müslüman olmasıdır. Bu bakımdan hem Yahudi hem de Hıristiyanlar, Allah'ın doğru yolu olan ve kendilerine de birleştirecek olan İslam'a davet edilmişler, orada birleşmeye çağırılmışlardır.

Yahudi ve Hıristiyanlardan her bir grup, sadece kendilerinin cennete gireceklerini iddia etmişlerdir. Allah teala da onlara cevaben: **"Cennete girmek kişilerin isteklerine, heva ve heveslerine göre değil Allah'ın rızası ve iznine göredir."** buyurmuştur. Zira doğru yol, Yahudilik ve Hıristiyanlık değil, Allah'ın doğru olduğunu beyan ettiği yoldur. O yolu tutan cennete girebilir. O yol da İslamdır.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

121- Kendilerine verdiğimiz kitabı hakkıyla okuyanlar, işte onlar, ona iman ederler. Kim de onu inkâr ederse, hüsranda olanlar işte onlardır.

Kendilerine Tevratı ve İncili indirdiğimiz kemselerden, Allah'a iman edip Peygamberini tasdik edenler ve Allah'ın: "Muhammede uyun" emriyle amel edenler, işte onlar, kendilerine verilen kitaba hakkıyla tabi olanlardır. Kim kitabı ve o kitapta Allah'ın farz kıldıklarını ve Muhammed'in Peygamberliğini tasdik etmeyi inkâr ederse, işte onlar, kendilerini, Allah'ın rahmetinden olan paylarını almaktan mahrum edenler ve hüsrana uğrayanlardır.

* Âyet-i kerimede zikredilen ve kendilerine kitap verildiği beyan edilen insanlardan maksat:

a- Katadeye göre, Resulullah'ın sahabileri ve mü'minlerdir. Bu görüşe göre âyetin mânâsı şöyledir: **"Kendilerine kitap olarak Kur'anı verdiğimiz müminler o Kur'ana hakkıyla uyarlar ve onu hakkıyla okurlar. İşte o Kur'ana hakkıyla iman edenler de onlardır. Kim de onu inkâr edecek olursa işte onlar, hüsrana uğrayanların ta kendileridir.**

b- İbn-i Zeyd'e göre ise kendilerine kitap verilenlerden maksat, hem Yahudiliğe hakkıyla iman eden hem de İslam geldikten sonra Müslüman olan İsrailoğullarının âlimleridir. Bu izaha göre ise âyetin mânâsı şöyledir: **"Kendilerine verdiğimiz Tevrata hakkıyla uyan ve onu hakkıyla okuyan Yahudiler,**

işte onlar, Tevrata hakkıyla iman etmiş olanlardır.

Taberi, İbn-i Zeydden nakledilen bu son görüşün daha isabetli olduğunu, zira bu âyetten önce ve sonra gelen âyetlerin ehl-i kitaptan bahsettiklerini, Resulullah'ın sahabilerinin ismi geçmediğini bu itibarla âyet-i kerimede zikredilen **"kendilerine kitap verilenler"** den maksadın Yahudiler olduğunu söylemenin daha doğru olacağını zikretmiştir.]

Âyet-i kerimede zikredilen ve **"Kendilerine verdiğimiz kitabı hakkıyla okuyanlar"** şeklinde tercüme edilen (يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ) cümlesi, Abdullah b. Abbas, İkrime, Ebul Âliye, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Rezin, Mücahid, Kays b. Sa'd, Hasan-ı Basri ve Katade tarafından "O kitaba hakkıyla uyarlar" şeklinde izah edilmiştir. Abdullah b. Mes'ud bu hususta şöyle demiştir: "Bu ifadeden maksat şudur: "Kendilerine kitap verilenler o kitaba hakkıyla uyarlar, yani onun helal kıldığını helal kabul ederler haram kıldığını da haram sayarlar. Onu, Allah'ın indirdiği gibi okurlar. Kelimeleri yerlerinden kaydırmazlar ve onu, münasip olmayan bir şekilde te'vil etmezler." Abdullah b. Abbas'ın da bu cümleyi bu şekilde izah ettiği rivayet edilmektedir. Bunlara göre (يَتْلُو) kelimesi "Okumak" mânâsına değil "Uymak ve tabi olmak" mânâsındadır.

Diğer bir kısım âlimler ise (يَتْلُو) kelimesini "Okumak" mânâsına almışlar bu cümleyi "Kendilerine verdiğimiz kitabı hakkıyla okurlar." şeklinde izah etmişlerdir.

[Taberi, müfessirlerin birinci görüşte ittifak ettiklerini beyan ederek onu tercih etmiş ve âyete şu şekilde mânâ vermiştir: "Ey Muhammed, kendilerine kitap verdiğimiz Tevrat ehlinden sana ve benim kitabımdan sana gelenlere iman eden kimseler, benim Musaya indirdiğim kitabıma uyarlar. Ona iman eder ve onda bulunan senin sıfatlarını ve Peygamberliğini kabul ederler. Senin onlara helal kıldıklarını helal sayar ve haram kıldıklarından kaçınırlar. Tevratın âyet ve hükümlerini tahrif etmezler.]

Allah teala, bu âyet-i kerimede, Tevrata hakkıyla uyanları övmüştür. Zira, Tevrata hakkıyla uyanlar, Hz. Muhammed'e de iman ederek Müslüman olama şerefine erişmişlerdir. Halbuki Tevrata hakkıyla uymayıp onu tahrif ederler. Resulullah'ın Tevrattaki sıfatlarını gizlemişler ve onun hak Peygamber olduğunu yalanlamışlardır. Böylece âyetin de ifade ettiği gibi hüsrana uğramışlardır.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾

122- Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi ve sizi, bir zaman âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

Ey İsrailoğullan, size verdiğim iyilikleri, size ve babalarınıza verdiğim sayılamayacak kadar çok nimetleri ve sizi, zamanınızın âlemine üstün kıldığımı hatırlayın.

* Allah teala, İsrailoğullarını Firavunun zulmünden kurtarmış, denizi yarıp karşıya geçirmiş, çöllerde onlar için taşlardan sular fışkırtmış, gökten yemekler indirmiş, soylarından bir çok Pegyamberler göndermiş, onlara Tevratı vermiş ve böylece onları, kendi zamanlarında yaşayan diğer insanlardan üstün kılmıştır. Allah teala işte bu âyet-i kerimede onların atalarına verdiği nimetleri hatırlatarak Resulullah'ın döneminde bulunan Yahudileri Müslüman olmaya teşvik etmekte ve onların kalblerini ısındırmak istemektedir.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

123- Kimsenin kimseye bir fayda sağlamayacağı, kimseden karşılık alınmayacağı, kimseye şefaatin fayda vermeyeceği ve onların yardım görmeyeceği günden sakının.

Ey İsrailoğullan, kimsenin, bir başka kimsenin ihtiyacını gideremeyeceği ve kimsenin kimseye bir faydasının dokunamayacağı, kimseden herhangi bir karşılık alınmayacağı, imansız olarak öldüğü takdirde kimseye hiçbir kimsenin şefaatinin fayda vermeyeceği ve imansız olarak ölenlerin Allah'ın azabından kurtaracak bir yardımcının da bulunmayacağı günün azabından sakının.[214]

وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾

124- Bir zaman rabbi İbrahimi, bir takım emirlerle imtihan etmiş o da bunları yerine getirmiştir. Allah ona "Ben seni insanlara imam yapacağım." dedi. O da "Neslimden de imam yap." dedi. Allah da "Zalimler vaadime erişemezler." dedi.

Hatırlayın bir zaman Allah, Peygamberi ve dostu İbrahimi bir kısım emir

214 Fazla bilgi için 48. âyetin izahına bakınız.

ve yükümlülüklerle imtihan etmiş ve bunları yapmakla mükellef kılmıştı. İbrahim de bu emirleri mükemmel bir şekilde tam olarak yerine getirdi ve imtihanı başardı.

Bunun üzerine rabbi ona şöye dedi: "**Ey İbrahim, ben seni, hayırlarda insanlara öncü yapacağım, seni rehber edinecekler ve senin yaptıklarına uyacaklar. Sen, insanların önünden gideceksin, onlar, senin yolunu takibedecekler ve seni örnek alacaklar.**" İbrahim de dedi ki: " Ey rabim, benim soyumdan da kendilerine uyulacak imamlar yap." Rabbi de ona dedi ki: "**Peygamberliğe ve hayırlarda önderliğe, soyundan zalim olanlar ve doğru yoldan ayrılanlar erişemezler. Onlar için ilahi bir vaad söz konusu değildir.**"

* Âyet-i kerimede, Allah tealanın, Hz. İbrahim'i bir takım emirlerle imtihan ettiği zikredilmektedir. Müfessirler, İbrahimin imtihan edildiği bu emirlerin neler oldukları hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrimenin Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre Hz. İbrahimin imtihan edildiği emirler, İslamın temel esaslarından sayılan otuz husustur. Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: Bu dinde imtihan edilen hiçbir kimse bu dini hakkıyla ayakta tutamamıştır. Ancak Allah'ın Peygamberi ve dostu İbrahim (a.s.) tutabilmiştir. Allah onu bir takım emirlerle imtihan etmiş İbrahim de o emirleri hakkıyla yerine getirmiştir. Bu nedenle Allah, İbrahime bir İbraname yazmış ve onun hakkında: "**Yine, vazifesini yerine getiren İbrahimin sahifelerinde olanlar bildirilmedi mi?**"(215) buyurmuştur. Abdullah b. Abbas, sözlerine devamla diyor ki: "Bu otuz temel esastan on tanesi Ahzab suresindedir ve şu âyette zikredilmektedir: "**Müslüman erkeklerle müslüman kadınlara, mümin erkeklerle mümin kadınlara, ibadete devam eden erkeklerle ibadete devam eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allah'tan hakkıyla korkan erkeklerle Allah'tan hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allah'ı çokça zikreden erkeklerle Allah'ı çokça zikreden kadınlara, şüphesiz ki Allah, mağfiret ve büyük bir mükâfaat hazırlamıştır.**"(216) On esas da Tevbe suresinde ve şu âyette zikredilmektedir. Bunlar: "**Günahlarından tevbe edenler, Allah'a ibadet edenler, ona hamd edenler, onun yolunda seyahat edenler, rüku edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülüğü yasaklayanlar ve Allah'ın koyduğu sınırları koruyanlardır. Müminleri müjdele.**"(217) Diğer on tanesi de Müminûn ve Mearic suresinde ve şu âyetlerde zikredilmektedir: "**Müminler muhakkak**

---

215 Necm suresi, 53/37
216 Ahzab suresi, 33/35
217 Tevbe suresi, 9/112

kurtuluşa ermişlerdir." "Öyle müminler ki onlar namazlarında huşu içindedirler." "Onlar ki boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtlarını verirler." "Onlar ki ırzlarını korurlar." "Ancak eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hariç. Bunlarla olan helal ilişkilerinden dolayı kınanmazlar." "Kim bunun ötesine geçmek isterse işte onlar, haddi aşan mütecavizlerdir." "Öyle müminler ki onlar, emanetlerine ve vaadlerine riayet ederler. ""Onlar ki namazlarına devam ederler."[218] "Ancak namaz kılanlar." "Namazlarına devam edenler." "Servetlerinde isteyene ve yoksula hak tanıyanlar." "Hesap gününe kesinlikle inananlar." "Rablerinin azabından korkanlar. -Şüphesiz rablerinin azabından kimse emin olamaz.-" "Mahrem yerlerini, eşl eri ve cariyeleri dışında herkesten koruyanlar.- Çünkü onlar, eşleri ve cariyeleri ile olan ilişkilerinden dolayı kınanmazlar,- Karıları ve cariyeleriyle yetinmeyip daha da ileri gidenler, işte onlar, Şer'î sınırı aşanlardır." "Emanetlerine ve sözlerine riayet edenler." "Şahitliklerini dosdoğru yapanlar." "Namazlarını layıkıyla kılanlar müstesnadır. Evet işte onlar, cennetlerde ağırlanacak kimselerdir."[219]

b- Tâvus b. Keysanın, Abdullah b. Abbastan naklettiğine, Katade ve Ebul Huld'e göre ise, Hz. İbrahimin imtihan edilip yerine getirdiği on emir, İslamın sünnetlerinden temizlikle ilgili on husustur. Abdullah b. Abbasın, bu âyeti izah ederken şöyle dediği rivayet edilmiştir. "Allah İbrahimi temizlikle imtihan etti. Bu temizliğin beş tanesi insanın başıyla ilgili diğer beş tanesi de vücudunun diğer kısımlarıyla ilgilidir. Baş ile ilgili olanlar, bıyıkları kesmek, ağıza su vermek buruna su vermek, misvak kullanmak ve saçı taramaktır. Vücudun diğer kısımlarıyla ilgili olanlar ise, tırnakları kesmek, avret mahallerini traş etmek, sünnet olmak, koltuk altı kıllarını temizlemek, büyük ve küçük abdest bozmalarından sonra taharet almaktır.

c- Haneş'in Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre Hz. İbrahimin, imtihan edilerek yerine getirdiği emirler on husustur. Bunlardan altısı insan vücudunun temizlenmesiyle ilgilidir. Dördü ise Hac ibadetleriyle ilgilidir. İnsanın vücuduyla ilgili olanlar, avret mahallerini traş etmek, sünnet olmak koltuk altı kıllarını temizlemek, tırnakları kesmek, bıyıkları kesmek ve Cuma günü boy abdesti almaktır. Hac ibadetiyle ilgili olan dört şey ise Kâbeyi tavaf etmek safa ile Merve arasında sa'y etmek, şeytanı taşlamak ve Arafattan Müzdelifeye varmaktır.

d- Eu Salih, Mücahid, İkrime Rebi' b. Enes'e göre ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre Hz. İbrahimin imtihan edildiği ve yerine getirdiği hususlar bu âyette zikredilen, insanlara imam olması ve bu âyetten sonra gelen yüz yirmi yedinci âyete kadar devam eden Hacla ilgili hususlardır.

218 Müminun suresi, 23/1,%.
219 Mearic suresi, 70/22-35

Kâbenin bir sevap kazanma yeri ve bir güven yeri yapılması, İbrahimin de bunlara uyması yine Kâbenin İbrahim ile oğlu İsmail tarafından temizlenmesinin emredilmesi, onların da bu emri yerine getirmeleri, yine Hz.İbrahim ile Hz. İsmailin Kâbenin temellerini atarak onu yapmaları, İbrahimin yerine getirdiği emirlerdendir.

e- Katadeye ve Temimi'nin Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre ise Hz. İbrahimin imtihan edildiği ve onları yerine getirdiği emirlerden maksat, Hac ile ilgili ibadetlerdir.

f- Hasan-ı Basriye göre ise Hz. İbrahimin imtihan edilip başardığı hususlar, yıldızlarla, ay ile, güneş ile, ateş ile imtihan edilip ve sünnet olma emrini yerine getirmesidir. Bu hususlar âyetlerde şöyle beyan edilmektedir. **"Kendisini gece bürüyünce, bir yıldız gördü, Ve "İşte benim rabbim budur" dedi. Yıldız kaybolunca da "Ben, kaybolup gidenleri sevmem" dedi." "Ay'ı doğarken görünce "Benim rabbim budur" dedi. O da kaybolunca "Eğer rabbim beni doğru yola sevketmeseydi yemin olsun ki sapık kavimden olurdum" dedi." "Güneşi doğarken görünce "Benim rabbim budur" bu daha büyüktür." dedi. O da kaybolunca dedi ki: "Ey kavmim, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."**[220] **"Kavmi: "Onu yakın da ilahlarınıza yardım edin, eğer bir şey yapacaksanız." dediler. " "Biz de "Ey ateş İbrahime karşı soğuk ve selamet ol." dedik."**[221]

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde buyurmuştur ki:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ آخْتَتَنَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقَدُّومِ

"İbrahim (a.s.) seksen yaşındayken keserler sünnet olmuştur."[222] Hasan-ı Basri Hz. İbrahimin, oğlu İsmaili kesmekle imtihan edilmesini de bu imtihanlardan saymıştır. Bu hususta âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: **"Biz de onu halim selim bir evlat ile müjdeledik." "Çocuk, babası İbrahim'in yanında yürüyüp koşacak çağa gelince İbrahim ona: "Yavrucuğum ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak ne dersin?" dedi. Çocuk ta: "Babacığım emrolunduğunu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi. "Her ikisi de Allahın emrine boyun eğip İbrahim, çocuğu alnı üzerine yatırınca, biz ona: "Ey İbrahim, rüyana sadakat gösterdin. İyilikte**

---

220 En'am suresi, 6/76-78
221 Enbiya suresi, 21/68-69
222 Buhari, K. el-Enbiya, bab: 8

bulunanları işte biz böyle mükâfaatlandırırız." diye nida ettik." "Şüphesiz bu apaçık bir imtihandı." "Biz ona, büyük bir kurbanlığı, çocuğun yerine fidye olarak verdik."(223)

g- Süddiye göre ise Hz. İbrahimin, imtihan edildiği huuslardan maksat, bu âyetten sonra gelen ve yüz yirmi dokuzuncu âyete kadar devam eden ve Hz. İbrahimin, rabbinden istediği hususlardır. Mesela: **"Ey rabbimiz, bunu bizden kabul et. Şüphesiz ki sen, çok iyi işiten ve çok iyi bilensin."**(224) duası bunlardandır.

Taberi diyor ki: "Allah teala, âyet-i kerimede, Hz. İbrahimi bir kısım emirlerle imtihan ettiğini Hz. İbrahimin de bu emirleri hakkıyla yerine getirdiğini beyan etmiştir. Olabilir ki bu âyette Hz. İbrahimin imtihan edildiği zikredilen emirler yukarıda sayılanların tümüdür. Zira aslında Hz. İbrahim bunların hepsiyle imtihan edilmiş ve başarmıştır. Yine olabilir ki âyette, İbrahimin imtihan edildiği zikredilen emirler, yukarıda sayılanların sadece bir kısmıdır. Bu nedenle, herhangi bir kimsenin, Resulullah'tan nakledilen bir hadise veya müfessirlerin icmaı gibi herhangi bir delile dayanmaksızın, Hz. İbrahimin yukarıda sayılan hususların tümüyle veya belli bir kısmıyla imtihan edildiğini söylemesi doğru değildir Ne Resulullahtan bu hususta kesin bir haber varid olmuştur ne de bir icma vardır. Bu hususta Resulullahtan şu iki hadis-i şerif zikredilmiş ise de senetleri tartışma konusu olduğundan hadislere güvenilmemektedir. Bu itibarla Hz. İbrahimin, gerçekte hangi emirlerle imtihan edilip başardığını söylemek doğru değildir. O, bunların hepsiyle de imtihan edilmiş olabilir, sadece bir kısmıyla da. Bu iki hadisten biri, Muaz b. Enesten rivayet edilmektedir. Muaz, Resulullahın şöyle buyurduğnu söylemiştir. "Ben size, Allahın İbrahimi niçin vazifesini hakkıyla yapan dostu olarak isimlendirdiğini bildireyim mi? İbrahim her sabahladığında ve akşamladığında şunu söylerdi: "Akşama girerken de sabaha ererken de Allah'ı tenzih ederim. Göklerde ve yerde hamd ona mahsustur. Günün sonunda ve öğle vaktine girince Allahı tenzih ederim."

İkinci hadis ise şudur: Ebu Ümame Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Biliyor musunuz İbrahim hangi vazifesini yerine getirmiştir?" Sahabiler "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler Resulullah'da "İbrahim her gün dört rekat namaz kılardı." buyurmuştur.

Âyet-i kerimenin devamında **"Allah'da: "Zalimler vaadime erişemezler." dedi."** buyurulmaktadır. Müfessirler, Allah tealanın, zalimlerin ulaşamadığını bildirdiği vaadinden neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

---

223 Buhari, K. el-Enbiya, bab: 8

224 Sâffât suresi, 37/101-107

Süddiye göre bu vaadden maksat, Peygamberliktir. Zalim ve müşrikler buna ulaşamazlar.

Mücahid ve İkrimeye göre bu vaadden maksat, İmamlık ve önderliktir. Zalimler, mümin kullara önderlik edemez ve müminler onlara uyamazlar.

Abdullah b. Abbasa göre buradaki vaadden maksat, zalimlere itaat etmeme vaadidir. Yani zalime zulmünde itaat edilemez demektir. onlara itaat edilmeye dair söz verilemez. Verilirse bu sözün bozulması gerekir.

Katade ve İbrahim en-Nehaiye göre âyette zikredilen vaadden maksat, âhirette eman verme vaadidir. Zalimler, âhirette Allah'ın vereceği güven vaadine erişemeyeceklerdir.

Rebi' b. Enes ve Dehhaka göre ise bu âyette zikredilen vaadden maksat, Allah'ın dinidir. Zira zalimler. Allah'ın dinine bağlı kalmazlar bilakis Allah'a isyan ederler.

Ayrıca bu âyette Allah teala, İbrahimin duasını kabul edip istediğini yapacağını ancak zalim olanların buna ulaşamayacaklarını haber vermektedir. Çünkü önderlik bir lütuftur. Allah bunu, düşmanlarına değil dostlarına bahşeder.

İBRAHİM ALEYHİSSELAM: İbrahim Aleyhisselam, Âzer adında bir şahsın oğludur. Bâbil şehrinde dünyaya gelmiş, rivayete göre iki yüz sene yaşamıştır. Bâbil şehrinde yaşayan insanlar, putlara ay'a, güneşe ve yıldızlara tapıyorlardı. Hükümdarları Nemrut idi. İbrahim aleyhisselam işte bu kavme peygamber olarak gönderildi. Allah teala kendisine on sahife verdi. İbrahim aleyhisselam, Allah'ın kendisine gönderdiği emir ve yasakları kavmine tebliğ etti. Fakat onlar kendisini dinlemediler. Nemrut büyük bir ateş yaktırarak, İbrahim aleyhisselamı mancınıkla o ateşin içine attırdı. Fakat ateş, Allah tealanın emriyle onu yakmadı ve ateşin içine düştüğü yer güllük gülistanlık haline geldi. Bu mucizeden sonra bir kısım insanlar kendisine iman ettiler fakat bir kısımları da inkârlarında ısrar ettiler.

İbrahim aleyhisselam, kendisine iman edenlerle birlikte Bâbilden çıkıp Şam taraflarına hicret etti. Sonra Mısıra gitti ve daha sonra Ken'an iline döndü ve Kudüs civarına yerleşti. Bir ara oradan Hicaza giderek, oğlu İsmail ile birlikte Kâbeyi inşa etti.

Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de Hz. İbrahimin oğlu Hz. İsmailin soyundandır.

Hz İbrahim, "Ülül Azim" diye vasıflandırılan beş büyük Peygamberden biridir. Ülül Azim Peygamberlerden diğerleri de Hz. Nuh, Hz. Musa Hz. İsa ve âhir zaman Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) dir.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

125- Biz, Kâbeyi insanlar için bir toplantı ve emniyet eri yaptık. "İbrahimin makamını namazgâh edinin." dedik. İbrahim ve İsmaile: "Evimi tavaf edenler, orada oturanlar, rüku ve secde edenler için temizleyin." diye emrettik.

[Hatırlayın biz, Beytül Haram olan, içerisinde her türlü tartışmanın ve çatışmanın yasak olduğu Kâbeyi, insanlar için bir toplantı yeri kıldık. İnsanlar her yıl orada toplanıp tekrar dağılırlar.Ona asla doymazlar. O Kâbeyi insanlar için bir güven yeri yaptık. İçine giren, hiçbir şeyden korkmaz olur. Ey insanlar, sizin, ibadetinizi yerine getirmeniz için, benden de İbrahime bir taltif olarak, İbrahimin makamını namazgâh edinip orada namaz kılın. Çünkü ben onu, kendisine uyulan ve izi takibedilen bir imam kıldım. Biz, İbrahim ve İsmaile, Beytullahı Allah'a ibardet maksadıyla tavaf edenler, çevresinde bulunup orada itikâfa girenler ve içinde namaz kılnalar için, şirkten, putlara tapınılmaktan temizleyin." diye emir ve tavsiyede bulunduk.]

* Âyet-i kerimede zikredilen ve **"Toplantı yeri"** olarak tercüme edilen (مثابة) kelimesi, Katade tarafından "toplantı yeri" olarak izah edilmiş, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi, Atâ, Atıyye, Said b. Cübeyr ve İbn-i Zeyd tarafında ise "Devamlı olarak dönülüp kendisine gidilen ve kendisine gitmekle doyulmayan yer" olarak izah edilmiştir.

Âyet-i kerimede Kâbenin "Emniyet yeri" olduğu zikredilmiştir. Kuruluşundan beri Kâbe, içine girenler için bir emniyet yeri olmuştur. Öyle ki cahiliye döneminde bile insanlar babalarının katilini dahi Kâbede görmüş olsalar ona dokunmazlar ve birşey demezlerdi. Allah teala Kâbenin bu durumunu başka bir âyet-i kerimede şöyle beyan etmiştir: "Çevrelerinde insanlar kaçırılıp zulmedilirken bizim, Mekkeyi mukaddes ve emin bir belde yaptığımızı görmediler mi? Bâtıla inanıp ta Allah'ın nimetini inkâr mı e diyorlar?"[225]

Âyet-i kerimede Hz. İbrahimin makamının namazgâh edinilmesi emredilmiştir. Müfessirler, Hz. İbrahimin makamının neresi olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Atadan nakledilen bir görüşe göre Hz.

225 Ankebut suresi, 29/67

İbrahimin makamından maksat, Arafat, Müzdelife ve Şeytan taşlama yerleridir.

Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, İbrahimin makamından maksat, Harem bölgesininin tümüdür.

Said b. Cübeyrin, Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre İbrahimin makamından, maksat, Kâbeyi yaparken iskele olarak kullandığı taştır.

Katade, Rebi' b. Enes ve Süddiye göre Hz. İbrahimin makamından maksat, Mescid-i Haramda bulunan makamıdır. katade diyor ki: "Allah teala Hz. İbrahimin makamında namaz kılınmasını emretmiş oraya el sürmeyi emretmemiştir. Fakat bu ümmet, geçmiş ümmetlerde olduğu gibi kendilerini zorluklara sürüklemişler ve oraya el sürmüşlerdir. Bir kısım insanlar bize, Hz. İbrahimin makamında bulunan taşta Hz İbrahimin ayağının ökçesinin ve parmaklarının izini gördüklerini fakat bu ümmetin ona ellerini sürerek bu izlerin silindiğini söylemişlerdir.

Taberi, son görüşün daha doğru olduğunu zira bu hususta Hz. Ömer ve Cabir b. Abdullahtan iki sahih hadis zikredildiğini söylemiştir.

Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَافَقْتُ اللّٰهَ فِي ثَلَاثٍ أَوْ وَافَقَنِي رَبِّي فِي ثَلَاثٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لَوِ اتَّخَذْتَ مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ يَدْخُلُ عَلَيْكَ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ فَلَوْ أَمَرْتَ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ بِالْحِجَابِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ آيَةَ الْحِجَابِ قَالَ وَبَلَغَنِي مُعَاتَبَةُ النَّبِيِّ ﷺ بَعْضَ نِسَائِهِ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِنَّ قُلْتُ إِنِ انْتَهَيْتُنَّ أَوْ لَيُبَدِّلَنَّ اللّٰهُ رَسُولَهُ ﷺ خَيْرًا مِنْكُنَّ حَتَّى أَتَيْتُ إِحْدَى نِسَائِهِ قَالَتْ يَا عُمَرُ أَمَا فِي رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مَا يَعِظُ نِسَاءَهُ حَتَّى تَعِظَهُنَّ أَنْتَ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ الآيَة.

"Üç husustaki düşüncelerim, rabbimin indirdiği vahye uygun düştü. Demiştim ki: "Ey Allah'ın Resulü, İbrahimin makamını namazgâh edinsen (olmaz mı?) Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Yine dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, sana takva sahibi de geliyor fâcir'de. (günahkâr da.) müminlerin annesi olan hanımlarının örtünmesini emretsen. (olmaz mı?) "Bunun üzerine örtünme âyeti nâzil oldu. Yine Resulullah'ın hanımlarından bazılarına sitem ettiğini duydum.

Kendilerine gittim ve dedim ki: "Ya bu davranışlarınızı terkedin yoksa Allah, Peygamberine sizden daha hayırlısını verir." Derken onlardan birisinin yanına vardığımda bana dedi ki: "Ey Ömer, Resulullah'ın, hanımlarına öğütleyeceği bir şey yok ta onlara sen mi öğüt veriyorsun?" Bunun üzerine: **"Ey Peygamber hanımları, eğer Peygamber sizi boşarsa, yerinize rabbi ona, sizden daha hayırlı olan, rabbinin emirlerine boyun eğen, iman eden, itaatli, tevbekâr, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir."**[226] âyeti nâzil oldu.[227]

Cabir b. Abdullah diyor ki:

حَتَّى إِذَا أَتَيْنَا الْبَيْتَ مَعَهُ، اِسْتَلَمَ الرُّكْنَ فَرَمَلَ ثَلاَثاً وَمَشَى أَرْبَعاً. ثُمَّ نَفَذَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ. فَقَرَأَ: وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى فَجَعَلَ الْمَقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ.

"Biz, Resulullah ile beraber Kâbeye geldiğimizde o, Hacerül Esvedi selamladı. İlk üç şavtta remel yaptı (hızlı yürüdü) son dört şavtı ise normal yürüyerek yaptı. Sonra insanları yararak İbrahimin makamına vardı ve **"...İbrahimin makamını namazgâh edinin..."** âyetini okudu ve İbrahimin makamını kendisi ile Kâbenin arasına aldı." (İbrahimin makamının arkasında durarak Kâbeye karşı namaz kıldı.)[228]

Taberi diyor ki: "İbrahimin makamından maksat, Hac yapılan bütün yerlerdir." diyener, "Namazgâh" diye tercüme edilen (مُصَلًّى) kelimesini "Dua edilen yer" şeklinde izah etmişler ve âyete şu şekilde mânâ vermişlerdir. "Siz, Hacda ziyaret edilen ve İbrahimin makamı sayılan yerlerde dua edin, oraları dua makamı yapın.

Hz. İbrahimin makamının namazgâh edinilmesinin emredilmesinin hikmeti, bir yandan kulları ibadete teşvik diğer yandan Hz. İbrahime bir ikram ve bir taltiftir.

Allah teala âyet-i kerimede Hz. İbrahime ve İsmaile, evi olan Kâbeyi temizlemelerini emretmiştir. Bu temizlemeden maksat, Kâbeyi putlardan, putlara tapmaktan ve Allah'a ortak koşmaktan temizlemektir.

Taberi diyor ki: "Burada şöyle bir soru sorulabilir: "Hz. İbrahim Kâbeyi

---

226 Tahrim suresi, 66/5

227 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 9/Tirmizi, K. Tefsir el-Kuran sure, 2, Hadis No: 2995, 2996

228 Müslim, K. el-Hacc, bab: 147, Hadis No: 1218

yapmadan önce Harem bölgesinde başka bir mescit mi vardı ki Allah, İbrahim ve İsmaile orayı putlara tapmaktan ve kendisine ortak koşulmasından arındırılmasını emretti? Bu soruya müfessirler iki şekilde cevap vermişlerdir. Bunlardan biri şudur: "Allah teala İbrahim ve İsmaile: "Siz, benim evim olan Kâbeyi şirk ve putlardan arınmış bir şekilde yapın." diye emretmiştir. Nitekim başka bir âyetinde, takva üzere yapılan Mescidi şöyle övmüştür: "Binasının temelini allah'tan korkma ve rızasını kazanma esası üzerine kuran mı yoksa binasını bir uçurumun kenarına kurup ta onunla cehennemin ateşine göçen mi daha hayırlıdır? Allah, zalimler güruhunu doğru yola sevketmez."[(229)] Süddi izahını bu şekilde yapmıştır.

Bu cevaplardan ikincisi ise şudur: Allah teala Hz. İbrahim ve İsmaile, Kâbeyi yapmadan önce, yerini, müşriklerin edindikleri putlardan temizlemelerini, yaptıktan sonra da putlardan, onlara tapmaktan ve Allah'a ortak koşmaktan temiz tutmalarını emretmiştir. Ta ki onlardan sonra gelenlere bir sünnet olarak kalsın ve insanlar İbrahime uymuş olsunlar.

Âyette zikredilen ve **"Tavaf edenler"** diye tercüme edilen (طَائِفِينَ) ifadesinden maksat, Said b. Cübeyre göre "Kâbeye dışarıdan gelen yabancılar." Atây göre ise "Orayı tavaf eden insanlar"dır. Taberi, Atânın görüşünü tercih etmiştir.

Yine âyet-i kerimede geçen ve "Orada oturanlar" diye tercüme edilen (الْعَاكِفِينَ) ifadesinden maksat, Beytül Haramın içinde, tavaf etmeksizin, namaz kılmaksızın oturanlardır.

Mücahide ve İkrimeye göre, Kâbenin içinde itikâfa giren ve onun komşusu olan insanlardır.

Said b. Cübeyr ve Katadeye göre ise Mekke halkıdır. Abdullah b. Abbasa göre ise "Namaz kılanlardır."

Taberi, birinci görüşü tercih etmiş, bu âyetteki (الْعَاكِفِينَ) den maksadın, Beytül Haramın içinde namaz kılmaksızın ve tavaf yapmaksızın oturanlar olduğunu söylemiştir.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

126- İbrahim şöyle dedi: "Ey rabbim bu beldeyi emniyetli kıl. Hal-

229 Tevbe suresi, 9/109

kından, Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri mahsullerle rızıklandır. "Allah da: "Kim inkâr ederse, onu az bir müddet geçindirir sonra cehennem azabına uğramak zorunda bırakırız. orası ne kötü bir yerdir." dedi.

İbrahim şöyle dedi: "Ey rabbim, bu beldeyi zorbaların saldırısından emin kıl. Bu beldeyi cezalandırma. Ey rabbim, kâfir olanların dışında, Mekke'de yaşayan müminleri çeşitli mahsullerle rızıklandır." Rabbi de İbrahime dedi ki: "kim inkâr ederse onu da rızıklandırırım. Çünkü ben, iyilerin de kötülerin de rızıklarını veririm. Ecelleri gelinceye kadar onları, dünyadaki mahsullerle az bir zaman geçindiririm. Sonunda da onu yüzüstü süründürerek cehennem azabına sevkederim. Bu dünya nimetleriden sonra varılacak o cehennem ne kötü bir yerdir.

* Âyet-i kerimede Hz. İbrahimin, Mekke'nin güvenli bir belde olması için Allah'a dua ettiği zikredilmektedir. Mekke'nin güvenli bir yer olması, hem zorba insanlara karşı hem de sel, zelzele ve benzeri âfetlere karşı talep edilmiştir. Ancak Mekke'nin güvenli bir belde olması Hz. İbrahimin duasından önce mi yoksa onun duasından sora mı olduğu hususu müfessirler arasında ihtilaf konusu olmuştur.

a- Abdullah b. Abbas ve Ebu Şüreyh el-Huzaî gibi bir kısım müfesirlere göre Allah teala, Harem bölgesini, gökleri ve yeri yarattığı günden itibaren hem zorbaların saldırısına karşı hem de bir kısım maddi âfetlere karşı güvenli bir belde kılmıştır. Hz. İbrahimin, Harem bölgesinin güvenli bir bölge olmasını istemesi, onun, zorbalara ve âfetlere karşı güvenli olmasını isteme değil aile efradını orada yerleştirdiği için oranın, kıtlık ve bitki eksikliğine karşı güvenli bir belde olmasını istemesidir. Zira Hz İbrahim, oğlu İsmail ve hanımı Haceri bu bölgeye yerleştirirken orada ne ekin vardı ne de canlı hayvan. O, rabbine niyaz eyledi ki oraya bıraktığı hanımı ve çocuğu korunsun, açlık ve susuzluktan ölmesinler. Bu görüşte olan müfessirler, delil olarak Resulullah'ın şu hadis-i şerifini zikretmişlerdir. Bu konuda Resulullah (s.a.v.) Mekke fethinde şöyle buyurmuştur:

فَقَالَ اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فَهِىَ حَرَامٌ بِحَرَامِ اللّٰهِ
اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَمْ تَحِلَّ لِاَحَدٍ قَبْلِى وَلَا تَحِلُّ لِاَحَدٍ بَعْدِى وَلَمْ تَحْلِلْ لِى
اِلَّا سَاعَةً مِنَ الدَّهْرِ لَا يُنَفَّرُ صَيْدُهَا وَلَا يُعْضَدُ شَوْكُهَا وَلَا يُخْتَلٰى خَلَاهَا
وَلَا تَحِلُّ لُقَطَتُهَا اِلَّا لِمُنْشِدٍ فَقَالَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اِلَّا الْاِذْخِرَ يَا رَسُولَ

اللهِ فَإِنَّهُ لاَ بُدَّ مِنْهُ لِلقَيْنِ وَالْبُيُوتِ فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ اِلاَّ الاِذْخِرَ فَإِنَّهُ حَلاَلٌ.

"Şüphesiz ki Allah Mekkeyi, gökleri ve yeri yarattığı günden itibaren haram (her türlü eziyet verici davranışın yasak olduğu yer) yaptı. Burası, Allah'ın haram kılmasıya,kıyamete kadar haram bir belde olarak kalacaktır. Burası benden önce hiçbir kimseye helal kılınmadığı gibi benden sonra da kimseye helal kılınmayacaktır. Burası bana da sadece bir an için helal kılındı. Buranın avı kovalanamaz. Buranın dikeni koparılamaz. Buranın otu biçilemez. Burada kaybolan şeyi toplamak ancak bu işle vazifeli kişiye (tellala) helaldir." bunun üzerine Abdülmuttalibin oğlu Abbas dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, "İzhir" otunu hariç tut. Çünkü bu ot, yakıt olarak demirciler ve evler için gereklidir." bunun üzerine Resulullah sustu ve sonra "İzhir otu hariç. O helaldir. buyurdu." (230)

Henefi mezhebine göre bu beldede koparılması yasak olan bitkiler kendiliğinden biten bitkilerdir. İnsanlar tarafından ekilen veya dikilen bitkiler bu yasağın kapsamına girmemektedir. Şafiilere göre ise her türlü bitkinin koparılması yasaktır.

b- Diğer bir kısım müfessirler ise, Harem bölgesinin, Hz. İbrahimin duasından önce diğer yerler gibi olduğunu, orada normal davranışların serbest olduunu ancak Hz İbrahimin duasından sonra kutsal bir belde haline geldiğini söylemişlerdir. Zira Hz. İbrahimin duasında, Harem bölgesinin, herşeye karşı güvenli bir bölge olması istenmiş, sadece kıtlık ve açlığa karşı güvenli olması istenmemiştir. Bu görüşte olan müfessirler, delil olarak, Cabir b. Abdullah, Ebu Hureyre, Rafi' b. Hadic, Abdullah b. Zeyd b. Âsım ve Enes b. Mâlikten rivayet edilen şu hadis-i şerifi zikretmişlerdir. Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ طَلَعَ لَهُ اُحُدٌ فَقَالَ هٰذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ اللّٰهُمَّ اِنَّ اِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَاِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ مَا بَيْنَ لاَبَتَيْهَا.

"Bir gün bir yolculuk esnasında Resulullah birden Uhud dağı ile karşılaştı ve şöyle buyurdu: "Bu bizim, kendisini sevdiğimiz kendisinin de bizi sevdiği dağdır. Ey Allah'ım, İbrahim Mekke'yi harem bölge kıldı. Ben de iki tepe arasındaki Medineyi Harem bölge kıldım."(231)

---

230 Buhari, K. el-Megazi, bab: 53/Ebu Davud K. el-Menasik, bab: 90 HN 2017

231 Buhari, K. el-Megazi, bab: 27 K. el-İ'tisam bab: 16/Müslim, K. el-Hac bab: 454, Hadis No: 1360, 1361, 1362, 1363, 1365, 1372

Taberi diyor ki: "Doğru olan şudur ki, Allah teala, Mekkeyi yarattığı günden itibaren Harem bir bölge kılmıştır. Nitekim Resulullah (s.a.v.) Hadis-i Şerifinde bunu bildirmiştir. Allah tealanın, Mekkeyi yaratılışından itibaren Harem bölgesi kılması, orayı âfetlerden muhafaza etmesi ve oranın sakinlerini Tağutların ve zorbaların saldırılarına karşı himaye etmesi şeklinde olmuştur Mekke'nin bu halini, Hz. İbrahimden önce herhangi bir Peygamberi vasıtasıyla belirtmemiştir. Hz. İbrahime kadar, bu durum böyle devam etmiştir. Nihayet Allah teala, Hz. İbrahim'e Kabe'nin yerini göstermiştir. Hz. İbrahim, hanımı Hacer ve oğlu İsmaili oraya yerleştirmiş ve o sırada rabbinden Kâbeyi ve bulunduğu bölgeyi, insanlar için Harem bölgesi kılmasını niyaz etmiştir. Ta ki kendisinden sonra gelen insanlar için uyulması gereken bir sünnet olsun. Zira Hz. İbrahim, insanlara imam kılınmıştı. Allah teala Hz. İbrahimin duasını kabul etti. Onun diliyle, Harem bölgesinin, insanlara Haram olduğunu bildirdi. Böylece, daha önce Allah tarafından haram kılınan Harem bölgesi Hz. İbrahimin diliyle de haram kılınmış oldu ve Harem bölgesinde avlanmak ve bikilerini koparmak ta haram oldu.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Âyetin bu şekilde yorumlanması Resulullah'tan nakledilen ve birbiriyle çelişir gibi görünen iki ayrı hadisin bağdaştırılması için en güzel yorumdur. Bu itibarla bu yorum tarzı tercihe şeyandır.

Âyet-i kerimede, "**Kim, inkâr ederse onu az bir müddet geçindiririm**". Buyurulmaktadır. Burada ifade edilen, "**Az bir müddet**" geçindirilmek" ten maksat kâfir olanın, âhiret nimetleri karşılığında çok az sayılan dünyadaki rızıklarıdır. Diğer bir kısım âlimlere göre dünyadaki hayatıdır. Başka bir kısım âlimlere göre ise Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderilinceye kadar müşriklerin Mekkede yaşamalarıdır. Zira Resulullah Peygamber olarak geldikten sonra kâfirler, ya iman etmişler veya öldürülmüş yok edilmişlerdir.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرٰهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

127- İbrahim ve İsmail, Kâbe'nin temellerini yükseltirken rablerine şöyle dua ettiler: "Ey rabbimiz, bunu bizden kabul et. Şüphesiz ki sen, çok iyi işiten ve çok iyi bilensin."

İbrahim ve İsmailin, Kâbe'nin temellerini yükselttiklerini hatırla. Onlar Kâbeyi yapıyor ve şöyle diyorlardı: "Rabbimiz, amelimizi ve senin evini yapmakla sana olan itaatimizi kabul et. Çünkü sen, duamızı çok iyi işiten, kalbimiz-

de olanı çok iyi bilensin."

* Hz. İsmail sırtıyla taş taşıyor Hz. İbrahim de binayı yapıyordu. Binanın duvarları yükselince Hz. İsmail, şu anda "Makam-ı İbrahim" de bulunan taşı getirdi. Ve Hz.İbrahim onun üzerine çıkararak yapıma devam etti.

Kâbe'nin ilk defa kim tarafından yapıldığı hakkında farklı görüşler zikredilmektedir. Hz. Hüseyin'in torunu Muhammed b. Ali el-Bâkır'dan nakledilen bir görüşe göre, Kâbeyi Hz. Âdem'den de evvel melekler yapmıştır. İbn-i Cüreyc, Ata ve Said b. el-Müseyyeb'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise Kâbeyi ilk önce Hz. Âdem yapmıştır.

İbn-i Abbas, Kâ'b b. el-Ahbar, Katade ve Vehb b. el-Münebbih'ten nakledilen diğer bir görüşe göre ise Kâbeyi ilk önce Şit (a.s.) yapmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, Kâbenin temellerinin, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından yükseltildiği zikredilmiş daha önceki durum beyan edilmemiştir.

Bu hususta Taberi özele şu görüşleri nakletmektedir:

a- İbn-i Cüreyc Atâ'dan ve Said b. Cübeyr de Abdullah b. Abbas'tan şunu nakletmişlerdir: Kâbenin asıl temellerini, Allah'ın emriyle Hz. Âdem yapmıştır. Daha sonra bu temeller yıkılıp yeri kaybolmuştur. Sonunda Allah teala Hz. İbrahime, Kâbe'nin yerini göstermiş ve onu yeniden yapmasını emretmiştir. İşte âyet-i kerime bu duruma işaret etmektedir.

Bu hususta Atâdan şunlar nakledilmiştir: Hz. Âdem Allah'a dua ederek "Ey rabbim, ben artık meleklerin seslerini duyamıyorum." demiştir. Allah teala da "Bu senin hatan yüzündendir. Sen yeryüzüne in. Orada benim için bir Beytullah yap. Sonra Meleklerin gökteki Beytullah'ı tavaf ettikleri gibi sen de orayı tavaf et." buyurmuştur. İnsanlar, Hz. Âdemin, Beytullah'ı şu beş dağdan yaptığı kanaatındadırlar. Bu dağlar da Hira, Zita, Sina, Lübnan ve Cûdî dağlarıdır. Kâbenin tabanı Hira dağındandı. İşte Âdem Kâbeyi böyle yapmıştı.Ondan sonra da İbrahim yaptı.

b- Abdullah b. Amr b. el-Ass'tan Sivar'ın, Atâ b. Ebi Rebahtan Katadenin naklettiklerine göre ve Ebandan nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. İbrahimin, temellerini yükselttiği Kâbenin önceki temelleri Allah tealanın, Hz. Âdemle birlikte gökten indirdiği yakut veya İnciden oluaşan temellerdi. Hz. Âdem yeryüzüne inmemişken arşın etrafını tavaf ettiği gibi yeryüzüne indikten sonra da Kâbenin etrafında tavaf ediyordu. Sonra Nuh tufanı olunca Allah teala Kâbeyi tekrar göğe kaldırdı. Hz. İbrahim de bu temellerin yerine Kâbeyi tekrar inşa etti. Bu hususta Abdullah b. Amr'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Allah teala Âdemi cennetten yeryüzüne indirince ona "Ben, seninle birlikte bir Beytullah indireceğim. Arşımın çevresinde tavaf edildiği gibi onun çevresinde tavaf edilecek ve arşımın çevresinde namaz kılındığı gibi onun çevresinde de namaz kılı-

nacaktır." buyurdu. Nuh tufanı olunca Beytullah göğe çekildi. Hz. Nuhtan sonra gelen Peygamberler Kâbe'nin bulunduğu yer kanaatıyla o civarda Hac yapıyorlar. Fakat Kâbenin yerini tam olarak bilemiyorlardı. Nihayet Allah teala Hz. İbrahime Kâbe'nin yerini bildirdi. İbrahim de Kâbeyi beş dağdan yaptı. Bu dağlar, Hira, Zübeyr, Lübnan, Tur ve Hamr dağlarıdır.

c- Mücahide, Amr b. Dinar, Abdullah b.Abbas ve diğer bir kısım âlimlere göre, Kâbe'nin asıl temelleri, Allah teala henüz dünyayı yaratmadan önce, dünya su halindeyken yukarı doğru kubbe halinde yükselen kırmızı bir tepecikti. Sonra Allah teala, yeryüzünü düzgün bir şekilde yarattı. Kâbenin temelini teşkil eden bu kırmızı tepe olduğu gibi kaldı. Nihayet Allah teala Hz. İbrahime, Cebrail vasıtasıyla bu tepenin yerini tanıttı. Hz. İbrahim de bunun üzerine Kâbeyi inşa etti. Başka bir rivayette, şiddetli esen bir rüzgâr vasıtasıyla Kâbenin bu temelini Hz. İbrahime tanıttı. O da bu temel üzerine Kâbeyi yaptı. İkrimenin Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre, Kâbe'nin temelleri, dünya yaratılmadan iki bin sene önce yaratılmıştır.

Taberi diyor ki: "Bize göre doğru olan görüş şudur: "Allah teala, Hz. İbrahim ile oğlu İsmailin, Beytullahil Haram olan Kâbenin duvarlarını yükselttiklerini zikretmiş bu temellerin ne zaman ve nasıl atıldıklarını beyan etmemiştir. Bu hususta Resulullahtan zikredilen sahih bir haber de yoktur. Bu itibarla Kâbenin temelleri Hz. Âdem ile birlikte gökten indirilmiş te olabilir. Dünya su halindeyken kubbe şeklinde yükselen ve tepecik haline gelen bir temel de olabilir. Kâbeni, gökten indirilmiş bir inci veya yakut olmasıda, daha sonra Nuh tufanı sırasında bu inci ve yakutların göğe kaldırılmış olması da muhtemeldir. Yine Kâbe'nin temellerinin Hz. Âdem tarafından atılarak yapılmış olması, daha sonra yıkılıp izlerinin kaybolmuş olması da muhtemeldir. Bunlardan herhangi birini tercih ettirecek kesin bir delil yoktur.

Âyet-i kerimede **"Ey Rabbimiz, bunu bizden kabul et"** buyurulmaktadır. Bir kısım müfessirler bu duanın hem Hz. İbrahim'e hem de oğlu İsmaile ait olduğunu söylemişler, diğer bazıları ise bu duanın sadece Hz. İsmaile ait olduğunu söylemişlerdir. Bu son yoruma göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Resulüm hatırla, bir zaman İbrahim, Kâbenin temellerini yükseltiyor İsmail de "Ey rabbimiz, sen bunu bizden kabul et." Çünkü sen çok iyi işiten ve çok iyi bilensin." diyordu.

Müfessirler, Kâbeyi yapan ustanın sadece Hz. İbrahim mi yoksa onunla birlikte oğlu İsmail de mi olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Süddi ve Ubeyd b. Umeyr'e göre Kâbeyi Hz. İbrahim ve Hz. İsmail beraberce yapmışlardır. Bu hususta, Süddi'nin şunları söylediği rivayet edilmiştir. "İbrahim ve İsmaile "İbadet edenler için Kâbeyi temizlemeleri emredilince İbrahim Mekke'ye gitti. Ve oğlu İsmail ile kazmaları ellerine aldılar. Fakat, Kâbeyi

nereye yapacaklarını bilemediler. Allah onlara, iki kanadı bir de başı bulunan ve âdeta yılan şeklini alan bir rüzgar gönderdi. Bu rüzgara, "Dönerek şiddetle esen rüzgar" anlamına gelen (ريح الخجوج) denir. Rüzgâr, İbrahim ve İsmail için Kâbe'nin etrafını süpürdü. Onlara temelleri yapacakları yeri gösterdi. Onlar da kazma ile, rüzgârın temizlediği yerleri takibederek kazdılar. Böylece Kâbenin temelini yeniden kurdular. Hacerül Esved köşesine ulaşınca İbrahim, oğlu İsmaile "Ey oğlum, git güzel bir taş bul getir buraya koyayım." dedi. İsmail "Babacığım, ben ağır hareket eden biriyim ve yorgunum." dedi. İbrahim "Git onu bana getir." dedi. Bunun üzerine İsmail gidip babasının istediği taşı aradı. Ona bulduğu bir taşı getirdi. İbrahim o taşı beğenmedi. İsmaile "Daha güzel bir taş getir." dedi. İsmail tekrar taş aramaya gitti. Bu arada Cebrail Hacerül Esvedi Hindistan'dan getirdi. Bu taş, Hz. Âdem ile birlikte cenetten gelmişti. Rengi çok beyazdı. Beyaz bir yahut halindeydi. Fakat insanların günahları yüzünden siyahlaştı. İsmail de başka bir taş getirdi. O sırada, İbrahimin yanında, köşeye konulmuş olan Hacerül Esvedi görünce "Bunu kim getirdi?" dedi. İbrahim "Senden daha zinde olan getirdi." dedi. Ve ikisi birlikte Kâbeyi yaptılar.

Sadi b. Cübeyrin, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise Kâbeyi yapan asıl usta Hz. İbrahimdir. İsmail ise babasına amelelik yapmış, taş ve malzeme taşımıştır. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın, şunları söylediği rivayet edilmektedir: "İsmail zemzem suyuna yakın bir yerde ok yaparken babası İbrahim çıkagelmiştir. İsmail babasını görünce ayağa kalkmış, baba-oğulun birbirerini karşılamaları gibi karşılamışlardır. Ondan sonra İbrahim, İsmaile "Ey İsmail, Allah bana bir şey emretti." demiş, İsmail de babasına "Rabbinin sana emrettiğini yap." demiştir. İbrahim, "Bana yardım eder misin?" diye sormuş İsmail "Evet yardım èderim." diye cevap vermiştir. İbrahim, çevresinden daha yüksek olan Kâbenin yerini göstererek "Allah bana, burada Beytullah yapmamı emretti." demiştir. İşte bundan sonra İbrahim ve İsmail, Kâbenin temellerini yükseltmeye başlamışlardır.İsmail taş taşımış, İbrahim ise yapmıştır.Temeller yükselince İsmail, "Makam-ı İbrahim" diye adlandırılan taşı getirmiş Hz. İbrahim'in ayaklarının altına koymuş o da üzerine çıkarak Kâbeyi yapmaya devam etmiştir. Bu ara her ikisi de rablerine niyaz ederek "Ey rabbimiz bunu bizden kabul et. Şüphesiz ki sen çok iyi işiten ve çok işi bilensin." demişlerdir.

Hz. Ali'den nakledilen başka bir görüşe göre, Kâbeyi yapan, Hz. İbrahimdir. Kâbenin yapımı sırasında Hz. İsmail küçük bir çocuktur. Hz. Ali den bu hususta şunlar nakledilmektedir: Allah teala, İbrahime Kâbeyi yapmayı emredince İbrahim, hanımı Haceri ve ondan doğan küçük çocuğu İsmaili beraberine alarak Mekke'ye varmışlardır. Oraya varınca, Kâbe'nin yerinde bulut şeklinde ve başı bulunan bir yaratık gördü. Onunla konuştu. O yaratık, İbrahim'e, "Ey İbrahim, benim gölgemin düştüğü yere veya benim kapladığım yere Beytullah'ı yap. Tam o kadar yap. Ne fazla olsun ne de eksik." dedi. İbrahim Kâbeyi yaptıktan sonra,

Haceri ve İsmaili oraya bırakıp geri dönmeye başlamıştır. Bunun üzerine Hacer, "Ey İbrahim, sen bizi kime bırakıyorsun?" demiş, Hz. İbrahim de "Siz Allah'a bırakıyorum." demiştir. Hacer: "O halde git. Çünkü Allah bizi helak etmez." demiştir. İsmail son derece susamış, Hacer Safa tepesine çıkararak sağa sola bakmış fakat herhangi bir şey görememiştir. Sonra Merve tepesine çıkmış oradan da hiçbir şey görmemiştir. Sonra dönüp tekrar Safa tepesine gitmiş yine bir şey görememiştir. Bu iki tepe arsında yedi defa gidip gelmiştir. Sonra oğlunun yanına gelip "Ey İsmail öleceksin. Öl fakat gözümün önünde ölme." demiş, oradan uzaklaşmış tekrar geri döndüğünde, İsmailin, susuzluktan dolayı ayaklarıyla debelenerek yeri eşelediğini görmüştür. Bunun üzerine Cebrail Hacere seslenerek "Sen kimsin?" diye sormuş Hacer de "Ben İbrahimin oğlunun anası olan Hacer'im." demiştir. Cebrail "İbrahim sizi kime bıraktı?" demiş, Hacer de "Allah'a bıraktı." demiştir. Cebrail "O sizi, size yararlı olan birine bırakmış," demiştir? Cebrail, parmağıyla yeri araştırmış ve oradan zemzem suyu çıkmıştır. Hacer suyun akmasını önlemeye çalışırken Cebrail ona: "Bırak onu, o içilir tatlı bir sudur." demiştir

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüş, Kâbeyi İbrahim ile İsmail'in birlikte yaptıklarını beyan eden görüştür. İkisinin de usta yahut Hz. İbrahim'in usta Hz. İsmailin de ona yardım eden amele olması mümkündür. Zira âyet-i kerime, hem İbrahim'in hem de İsmailin, Kâbenin temellerini yükselttiklerini beyan etmektedir.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا

وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾

128- Rabbimiz, ikimizi de sana teslim olan kıl. Soyumuzdan da sana teslim olan bir ümmet meydana getir. Bize, ibadet yerlerimizi göster. Tevbemizi kabul et. Şüphesiz ki sen, tevbeleri çok kabul eden ve çok merhamt edensin.

Rabbimiz, ikimizi de emrine teslim olan, itaatine boyun eğen kıl da sana başka şeyleri eş koşmayayılm. Aynı şekilde soyumuzdan da, senin emirlerine teslim olan, senin itaatine boyun eğen bir ümmet meydana getir. Ey rabbimz, bize, Hacla ilgili ibadet yerlerimizi göster. Nasıl tavaf yapacağız, nasıl sa'y yapacağız, Arafatta nasıl vakfe yapacağız, şeytanı nasıl taşlayacağız? Bunları bize öğret. Geçmişte yaptıklarımızı affet. Çünkü sen, af ve mağfiretinle lütufla bulunan ve çok merhabet edensin.

* Âyet- kerimede geçen ve "**Rabbimiz bize ibadet yerlerimizi göster.**" diye tercüme edilen (ارنا مناسكنا) cümlesi iki şekilde okunmuştur. Bir kıraat şekline göre bu cümlenin mânâsı: "Sen bizim gözümüze göster." demektir. Âyet-i bu kıraat üzere okuyanlar, Hz. İbrahim ve İsmail'in, kendilerine gösterilmesini istedikleri (مناسك) "Menasik"ten neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Katade ve Süddiye göre burada zikredilen "Menasik"ten maksat, Hac-da ibadet yapılan yerlerdir. Bu hususta Süddiden, şunları söylediği rivayet edilmektedir: "İbrahimle İsmail, Kâbenin yapımını bitirdikten sonra Allah teala İbrahime: "Sen insanlara Haccın farz olduğunu ilan et." diye emretti. İbrahim de Mekkenin iki dağının arasından şöyle seslendi. "Ey insanlar, Allah sizlere, beytini Haccetmenizi emretti." Bu sesleniş her müminin kalbine girdi ve onu işiten herkes ve her şey (لبيك لبيك لبيك اللهم لبيك) "Emrine hazırım, emrine hazırım, emrine hazırım, emrine hazırım rabbim." diye cevap verdi. Ve gidebilenler Hacca gittiler. Ondan sonra Allah teala İbrahime Arafata çıkmasını emretti ve Arafatı ona anlattı. İbrahim Arafata giderken Akabeye vardı. Orada, birinci Cemrede karşısına şeytan çıktı. İbrahim Şeytana yedi taş attı. Attığı her taşla beraber tekbir getirdi. Şeytan oradan kaçıp ikinci Cemreye gitti. İbrahime orada da engel olmak istedi. İbrahim orada da tekbir getirerek şeytanı taşladı. Şeytan üçüncü Cemre yerine gitti. İbrahim orada da tekbir getirerek şeytanı taşladı. Şeytan İbrahime engel olamayacağını anlayınca önünden çekildi. İbrahim ise nereye gideceğini bilmiyordu. Yürümeye devam etti. "Geçiş yeri anlamına gelen (ذو المجاز)Zülmecaz'a vardı. Oraya baktı. Fakat oranın, kendisine vasfedilen Arafat olmadığını gördü. Oradan geçip gitti. Bu sebeple oraya "Zülmecaz" adı verildi. İbrahim, devam edip Arafata vardı. Orayı görünce kendisine vasfedilen yer olduğunu anladı. "Burayı tanıdım." dedi. Bu nedenle bu yere "Tanımak" anlamına gelen "Arafat" adı verildi. İbrahim Arafatta akşama kadar vakfe yaptı. Akşam olunca da namazların birleştirildiği (Akşam ve yatsı namazlarının birlikte kılındığı) Müzdelifeye vardı. Orada da vakfe yaptı. Oranın adına "Birbirine yaklaştırma" anlamına gelen "Müzdelife" adı verildi. Sonra İbrahim devam edip, daha önce şeytanla ilk karşılaştığı yere vardı. Oraya yedi taş attı. Sonra Minaya geri döndü ve orada geceledi. Böylece Haccı bitirmiş oldu.

b- Ata ve Mücahide göre ise, bu kıraatta (مناسك) kurbanların kesildikleri yer demektir. Bu görüş, Ubeyd b. Umeyr'den de nakledilmiştir.

Diğer bir kıraata göre, âyetin mânâsı: "Sen bize, Hacda ibadet edeceğimiz yerleri öğret" demektir.

Taberi diyor ki: "Her iki kıraatın da vardıkları neticeler aynıdır aralarında fark yoktur. "Menasik" kelimesinin lügat mânâsı "Allah için, içinde oturulan ve üzerinde, Allahı razı edecek ve Allaha yaklaştıracak salih amel işlenen yerler."

demektir. Bu salih ameller, kurban kesme, namaz kılma, tavaf etme, sa'y yapma ve diğer salih ameller olabilir. İşte bu nedenle Hacda, üzerlerinde ibadet edilen yerlere "Haccın menasiki" denmiştir. (مناسك) kelimesinin müfredi (منسك)dür. Lügat mânâsı ise "Alışılan ve tekrar tekrar kendisine dönülen yer." demektir. Haccın kutsal yerlerine bu ismin verilmesi, insanların oraya tekrar tekrar gitmelerindendir. Ancak bir kısım âlimlere göre "Menasik" demek "İbadetler" demektir. Bunlara göre âyetin mânâsı "Ey rabbimiz, sen bize nasıl ve nerede ibadet yapacağımızı göster, biz de senin razı olacağın şekilde sana ibadet edelim." demektir.

Âyet-i kerimede "Tevbemizi kabul et" buyurulmaktadır. Tevbenin asıl mânâsı, "Sevilmeyen bir şeyi bırakıp sevilen bir şeye yönelmek"tir. Buna göre kulun, rabbine tevbe etmesi, Allahın sevmediği şeyleri yapmayı bırakıp bir daha ona dönmemeye kesin olarak karar vermesidir. Allah tealanın, kulun tevbesini kabul etmesi ise, onu cezalandırmaktan vazgeçip bir lütuf olarak affetmesidir.

Eğer denilecek olursa ki: "Hz. İbrahim ile İsmail, günah mı işlemişlerdi ki rablerinden tevbelerini kabul etmesini istemeye ihtiyaç duydular?" Cevaben denilir ki: "Allahın yarattığı hiçbir yaratık yoktur ki, Allah ile kendisi arasında, vazgeçip tevbe etmeyi gerektiren bir amel yapmış olmasın. Belki de Hz. İbrahim ve İsmail, kendilerinden sadır olan bir kusurdan dolayı, rablerine tevbe etmişlerdir. Bu tevbelerini de özellikle Kâbenin duvarlarını yaptıktan sonra beyan etmeleri tevbelerinin kabulü için Kâbenin daha uygun bir yer olmasındandır. Böylece kendilerinden sonra gelen insanlar da günahlarından arınmak için kutsal yerlerde rablerine tevbe etsinler ve Hz. İbrahim ve İsmailin sünnetini devam ettirsinler. Belki de Hz. İbrahim ve İsmailin, rablerine tevbe etmeleri, bizzat kendi kusurlarından kaynaklanmayıp kendi soylarından gelecek olan günahkârların kusurlarının affedilmesi içindir. Çünkü Allah teala, Hz. İbrahime, soyundan zalimlerin geleceğini ve Allahın ahdine erişemeyeceklerini beyan etmiştir. Hz. İbrahim ve İsmail de soylarından gelecek insanların bağışlanmalarını rablerinden istemişlerdir.

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

129- Rabbimiz, onlara, kendi içlerinden Peygamber gönder. Âyetlerini onlara okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları (kötülüklerden) temizlesin. Şüphesiz sen, her şeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin.

Rabbimiz, bizim soyumuza, Araplardan bir Peygamber gönder. Senin vahyettiğin kitabı onlara okusun. Onlara Kur'anı öğretsin. Onları şirkten ve putlara tapmaktan temizlesin. Ey rabbimiz, şüphesiz ki sen, hiç kimsenin âciz bırakmayacağı bir güce sahipsin, hüküm ve hikmet sahibisin. Senin tedbirinde hiçbir eksiklik ve kusur yoktur.

* Hz. İbrahim ve Hz. İsmailin: "Rabbimiz, bizim soyumuza kendilerinden bir Peygamber gönder." şeklindeki duaları, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gelmesine dair olan dualarıdır. Bu dua hakkında, İrbad b. Sâriye, Resulullah efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن عرباض بن سارية قال قال رسول الله ﷺ انى عند الله لخاتم النبيين وان آدم عليه السلام لمنجدل فى طينته وسأنبئكم باول ذلك دعوة أبى ابراهيم وبشارة عيسى بى ورؤيا أمى التى رأت وكذلك أمهات النبيين ترين.

"Ben, Âdem (a.s.) yerde balçık olarak yatarken, Allah katında Peygamberlerin sonuncusuydum. Ben bunun nasıl böyle olduğunu size bildireyim. Ben, atam İbrahimin duası, İsanın müjdesi, annemin de rüyasıyım. Bütün Peygamberlerin anneleri de buna benzer rüyalar görmüşlerdir."(232)

Katade ve Süddi de, Hz. İbrahim ve İsmailin, gönderilmesini istedikleri Peygamberden maksadın, Hz. Muhammed olduğunu söylemişlerdir.

Âyette zikredilen "Kitap"tan maksat, Kur'an-ı Kerimdir. "Hikmet"ten maksat ise Katadeye göre "Sünnet"tir. İbn-i Zeyd ve Malik'e göre ise "Hikmet"ten maksat, dini bilmek ve onu anlamaktır. Zira insanlar dini ancak Peygamberin öğretmesi ve anlatmasıyla idrak edebilirler.

Taberi diyor ki: "Bize göre "Hikmet"ten maksat, "Allahın hükümlerini bilmektir. "Bu hükümler ancak Peygamberlerin bildirmesiyle öğrenilmiş olur. "Hikmet" kelimesi "Hüküm" kelimesinden türetilmiştir. Bunun mânâsı ise "Hak ile bâtılın arasını ayıran Kur'an" demektir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Rabbimiz, sen onlara, içlerinden bir Peygamber gönder. Onlara âyetlerini okusun ve kendilerine gönderdiğin kitabı ve aralarında senin hükmünle hüküm vermeyi öğretsin."

Âyet-i kerimede: "Onları (kötülüklerden) temizlesin." buyurulmaktadır. Burada ifade edilen temizlenmeden maksat, Allaha ortak koşmaktan ve putlara

232 Ahmed b. HAnbel, Müsned c. 4, s. 127, 128

tapmaktan temizlenmeleridir. "Zekat" kelimesi, "Artmak" mânâsına da geldiğinden âyette "Onların itaat ve ibadetlerini artırsın." mânâsı da mevcuttur.

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهٖيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي
الدُّنْيَا وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿١٣٠﴾

130- Kendini bilmez beyinsizlerden başka kim İbrahimin dininden yüzçevirir? Şüphesiz ki biz onu dünyada (Peygamber olarak) seçtik. Muhakkak ki o, âhirette de salih kimselerdendir.

İbrahimin Hanif dininden, beyinsiz cahillerden başkası yüzçevirmez. Ve o dini terketmez. Şüphesiz ki biz, İbrahimi dünyada Peygamber seçtik ve onu insanlara imam yaptık. Muhakkak ki o, âhirette de salih kullarımızdandır. O, dünyada net ve samimi âhirette ve dost ve velidir. Zira o, dünyada ahdine vefa göstermiştir.

* HANİF DİNİ: Bâtılı terkedip hakka yönelik olan, tek Allah inancına dayanan ve Allah tarafından gönderilen gerçek din demektir. Burada "Hanif dininden yüzçevirenler"den maksat, Yahudi ve Hıristiyanlardır. Çünkü onlar, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı İslama tercih etmişlerdir.

Nitekim, Katade ve Rebi' b. Enes, âyetin, Yahudi ve Hıristiyanları kastettiğini söylemişlerdir.

Âyet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi Hz. İbrahimin, kendisinden sonra bıraktığı sünnetine muhalefet eden kimse, Allah tealaya muhalefet etmiş sayılır. Keza, Hz. İbrahimin Hanif dinine davet eden Hz. Muhammede muhalefet eden de Hz. İbrahime muhalefet etmiş olur. Böylece Allahın emirlerine karşı çıkmış olur. Yahudi ve Hıristiyanlar bu duruma düşmüşlerdir.

اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿١٣١﴾

131- Bir zaman rabbi ona "Teslim ol" dediğinde İbrahim "Âlemlerin rabbi olan Allaha teslim oldum." demişti.

Rabbi ona "Teslim ol" yani, ibadetlerinde ihlaslı ol, rabbine itaat ederek boyun eğ." demiştir. İbrahim de "Bütün yaratılmışların sahibi ve onların sevk ve idare edeni olan Allaha boyun eğdim ve ona ibadeti ihlas ile yaptım." demişti.

* Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Allah teala, Hz. İbrahimi İslama girmeye davet etmiş miydi?" Cevaben denilir ki: "Evet etmişti" Ne za-

man etmişti?" denilecek olursa denilir ki: "Allah teala İbrahimi ay, güneş ve yıldızla imtihan ettikten sonra İbrahimin şunları söylediği anda Allah onu Müslüman olmaya davet etmiş o da Müslüman olduğunu belirtmişti. İbrahim demişti ki: **"... Ey kavmim, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." "Şüphesiz ki ben, hakka eğilerek yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben, Allaha ortak koşanlardan değilim."**[233]

وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰه۪يمُ بَن۪يهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّ۪ينَ فَلَا
تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

132 İbrahim, âlemlerin rabbine teslim olmayı oğullarına da vasiyet etti. Yakup da, "Oğullarım, Allah sizin için bu dini seçti. O halde sizler ancak Müslümanlar olarak can verin." (dedi.)

İbrahim, oğullarına Müslüman olmayı tavsiye etti. Yani ibadette, tevhid inancında samimi olmalarını, kalb ve bütün uzuvlarını ona boyun eğdirmelerini tavsiye etti. İbrahim, oğulları İsmail ve İshaka böyle vasiyet ettiği gibi, İshakın oğlu olan Yakup ta kendi oğullarına aynı vasiyeti yaptı. İbrahim ve Yakup, oğullarına şöyle demişlerdi: "Ey oğullarım, Allah size vaadettiği bu dini seçti. Bu din de İslamdır. O halde İslama sarılın ve İslam dini üzere ölün. Hayatınızda bu dinden hiç ayrılmayın. Çünkü hiçbir kimse, ölümün kendisine ne zaman geleceğini bilemez. Her zaman gelebilecek ölüme karşı tedbirli olun ve İslamı bir an bile terketmeyin."

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَن۪يهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ
بَعْد۪ي قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا
وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

133- Yoksa siz, Yakuba ölüm geldiği sırada yanında mı bulunuyordunuz? O zaman o, oğullarına: "Benden sonra neye tapacaksınız?" demiş, oğulları da "Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshakın ilahı olan tek ilaha kulluk edeceğiz. Bizler ona teslim olduk." demişlerdi.

---

233 En'am suresi, 6/78, 79

[Ey Yahudi ve Hıristiyan toplulukları, Yakuba ölüm geldiği zaman siz onun yanında bulunuyor da onun, çocuklarına, çocuklarının da ona ne dediklerini biliyor muydunuz? O zaman o, oğullarına "Benim vefatımdan sonra hangi şeye ibadet edeceksiniz?" dediğinde oğulları demişlerdi ki: "Senin şu anda ibadet ettiğin, ataların İbrahim, İsmail ve İshakın da ibadet ettiği ilaha kulluk edeceğiz. İbadeti sadece ona yapacağız, ona hiçbir şeyi ortak koşmayacağız. Bizler, kullukta ve itaatta ona boyun eğenleriz."]

* Bu âyet-i kerime, Hz. Yakubun soyundan gelen Yahudilerin ve Hz. İsmailin soyundan gelen müşrik Arapların, tevhid inancından ayrıldıklarını, halbuki tâbi olduklarını söyledikleri Peygamberlerin, tevhid inancı üzere olduklarını, bunların da o inanç üzere bulunmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Yine bu âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır ki, babalar çocuklarına çok dikkat etmelidirler. Bilhassa onların dinlerine önem vermelidirler.

Yakup (a.s.)ın yaptığı gibi, çocuklarını Allahın azabından kurtaracak hususlara titizlik göstermelidirler.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا

كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

134- Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine sizin kazandıklarınız da sizedir. Siz, onların yaptıklarından sorumlu tutulmayacaksınız.

[Ey Yahudi ve Hıristiyan toplulukları, siz, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve onların soyundan gelenleri bırakın. Onlar bir cemaat idiler, kendi yollarında yürüyüp gittiler. Onları ve çocuklarını ileri sürmeyin. Ey Yahudi ve Hıristiyanlar, kendi kâfirliklerinizi onlara isnad ederek "Onlar da Yahudi veya Hıristiyandı." demeyin.Onların yaptıkları hayır kendilerine, sizin kazandıklarınız da sizedir. Siz onların amellerinden hesaba çekilecek değilsiniz. Çünkü her nefsin kazandığı iyilik lehine, yaptığı kötülük te aleyhinedir.]

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ

الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

135- Kitap ehli "Yahudi veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız." dediler. Ey Muhammed de ki: "Hayır, biz, dosdoğru olan İbrahimin dinine uyarız. O, Allaha ortak koşanlardan değildi."

Yahudiler Müslümanlara "Yahudi olun ki doğru yolu bulasınız." dediler. Hıristiyanlar da "Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız ve hakka erişesiniz." dediler. Ey Muhammed, onlara de ki: "Biz, Yahudi ve Hıristiyanlara tabi olmayız. Onların dinine uymayız. Biz, İbrahimin, bâtılı bırakıp hakka yönelen Hanif dinine tabi oluruz. Onun izinden gideriz. O, hiçbir zaman putlara tapan müşriklerden olmadı. Yahudi ve Hıristiyan da değildi."

* O halde gelin hep beraber, Allahın seçtiği, razı olduğu ve hepimizin, Allahın dini olduğuna dair şahitlik ettiğimiz, İbrahimin dinine tabi olalım. Üzerinde ihtilaf ettiğiniz diğer dinleri bırakalım. Çünkü İbrahimin dini, Hanif dini olan İslamdır. Ona ve onun dinine uyan ise Haniftir. Yani gerçek dine uymuştur.

Kur'an-ı Kerimde Hz. İbrahimin Hanif olduğu zikredilmiştir. Müfessirler, Haniflikten neyin kastedildiğini hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Atıyye, Mücahid, Dehhak ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre "Hanif" kelimesinin asıl mânâsı, "Hac yapan" demektir. Hz. İbrahim, Hac ibadetlerinde kendisine uyulan bir imam olduğundan ve Hac ibadetini ilk eda eden kimse olduğundan ona "Hanif" ve onun dinine de "Haniflik" denmiştir. Bu görüşte olanlara göre, Hz. İbrahimin dini olan İslama uyarak Hac ibadetini eda eden her kişi Müslümandır ve haniftir. Hac ibadetini yapmak da Haniflıktir.

b- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, Hanif demek, "Uyan ve tâbi olan" demektir. Bu izaha göre, Hz. İbrahimin dinine uyanlara "Hanif" denir.

c- Başka bir kısım âlimlere göre "Hanif" demek, "Sünnet olan" demektir. Hz. İbrahimin dinine "Hanif dini" denmesi, Hz. İbrahimin ilk sünnet olan kişi olmasındandır. Bu izaha göre, "Hanif dini" demek "Sünnet olanların dini." demektir.

d- Süddiye göre "Hanif" demek, "İhlaslı" demektir.

e- Diğer bir kısım âlimlere göre "Hanif" demek, "İslam" demektir. Hz. İbrahimin dini İslam idi. Bu itibarla Hz. İbrahimin dinine tam uyan haniftir. Yani Müslümandır.

Taberi diyor ki: "Bana göre, Haniflik, Hz. İbrahimin dininde dosdoğru olmak ve ona dininde uymaktır. Hanifliğin Hac yapmak olduğunu söylemek doğru değildir. Aksi halde Hac yapan müşrikleri de Hanif saymak gerekir ki Allah

teala, Hz. İbrahimin Hanif olduğunu ve müşriklerden olmadığını buyurmuş böylece bu görüşe imkân kalmamıştır. Keza, Hanifliğin sünnet olmak mânâsına geldiğini söylemek te isabetli değildir. Aksi halde bütün sünnet olanların Hanif olduğu iddia edilmiş olur ki Allah teala, bu görüşe de mahal bırakmamış ve "İbrahim ne Yahudi idi ne de Hıristiyandı fakat o, doğruya yönelmiş bir Müslümandı. Müşriklerden de değildi."[234] buyurmuştur. O halde, Haniflik Hz. İbrahime dininde tam uymaktır. Ona dininde uymayanlar Haniflikle isimlendirilmezler. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi başka isimlerle isimlendirilirler.

قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُو۫تِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَمَا اُو۫تِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ
رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

136- Ey müminler, onlara şöyle deyin: "Biz, Allaha, bize indirilene, İbrahime, İsmaile, İshaka, Yakuba ve torunlara indirilene, Musaya ve İsaya verilenlere ve rableri tarafından bütün Peygamberlere verilenlere iman ettik. Onların arasında bir ayırım yapmayız. Biz, Allaha teslim olanlarız.

"Ey müminler, "Yahdudi olun ki hidayete eresiniz" diyen Yahudilere ve "Hıristiyan olun ki hidayete eresiniz." diyen Hıristiyanlara deyin ki: "Biz, Allahı tasdik ettik, Muhammede indirilen kitabı tasdik ettik. Aynı şekilde Peygamberlerden İbrahime, İsmaile, İshaka, Yakuba ve Yakubun soyundan gelen peygamberlere indirilenleri tasdik ettik. Aynı şekilde Musaya indirilen Tevrata ve İsaya indirilen İncile de iman ettik. Bütün Peygamberlere indirilen kitaplara iman ettik. Bütün Peygamberler hak ve hidayet üzeredirler. Tevhid inancı hususunda aynı yolu takip etmişlerdir. Bu itibarla Peygamberlerden bazılarına iman edip diğerlerini inkâr etmeyiz. Hepsinin, Allahın Peygamberi olduğuna, hak ve hidayetle gönderildiklerine şihadet ederiz. Biz, Allaha itaatla boyun eğeriz, ona kulluk ederiz."

* Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ اَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرَؤُنَ التَّوْرَاةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ

234 Âl-i İmran suresi, 3/67

وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ لاَ تُصَدِّقُوا اَهْلَ الْكِتَابِ وَلاَ تُكَذِّبُوهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِاللّهِ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْنَا.

"Ehl-i Kitap, Tervatı İbraniceden okuyor ve Müslümanlara Arapça izah ediyorlardı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Siz, ehl-i kitabı ne tasdik edin ne de yalanlayın. Siz: "Biz, Allaha ve bize indirilene iman edenleriz." deyin[235]

Abdullah b. Abbas diyor ki: "İçlerinde Ebu Yâsir b. Ahtab, Râfi' b. Ebi Râfi', Âzur, Halid, Zeyd, İzar b. Ebi İzar ve Eşya'ın bulunduğu bir Yahudi topluluğu Resulullaha geldi ve ona: "Peygamberlerden kimlere iman ettiğini sordular. Resulullah da onlara: "Ben, Allaha, bize indirelene, İbrahime, İsmaile, İshaka, Yakuba ve torunlara indirelenlere, Musaya ve İsaya verilene ve bütün Peygamberlere rableri tarafından verilenlere iman ettim. Biz, onlardan herhangi birisinin arasında ayırım gözetmeyiz. Biz, Allaha boyun eğenleriz." dedi. Resulullah İsayı zikredince Yahudi topluluğu onun Peygamberliğini inkâr ettiler ve: "Biz, İsaya da iman etmeyiz ona iman edene de iman etmeyiz." dediler. Bunun üzerine Allah teala: **"Ey Muhammed, de ki: "Ey kitap ehli, sadece Allaha, bize indirilene ve daha önce indirilenlere iman ettiğimizden ve sizin de çoğunuzun fâsıklar olduğunuzdan dolayı mı bize kızıyorsunuz?"** [236] âyetini indirdi.

Âyet-i kerimede zikredilen "Torunlar"dan maksat, Hz. Yakubun oğulları olan on iki erkeğin soyundan gelen torunlardır. Süddi, Hz. Yakubun oğulları olan ve torunların babası olan bu kişilerin adının şunlar olduğunu rivayet etmiştir: Yusuf, Bünyamin, Rubil, Yehuda, Şem'un, Levi, Dan ve Kuhas. Görüldüğü gibi Süddi, sadece sekiz kişinin ismini rivayet etmiştir.

İbn-i İshak ise, Hz. Yakubun on iki oğlunun adlarının şunlar olduğunu zikretmiştir: Rubil, Şem'un, Levi, Yehuda, Reyalan, Yeşcür, Yusuf, Bünyamin, Dan, Nefsali, Ca'd ve Eşrüb.

فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِه۪ فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ ف۪ي شِقَاقٍۚ

فَسَيَكْف۪يكَهُمُ اللّٰهُۚ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُۜ ﴿١٣٧﴾

---

235 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 11

236 Maide suresi, 5/59

137- Eğer sizin iman ettiğiniz gibi onlar da iman ederlerse şüphesiz ki hidayete ermiş olurlar. Şayet yüzçevirirlerse, bilin ki onlar ancak bir ayrılık içindedirler. Onlara karşı Allah sana yetecektir. O, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.

Ey müminler, eğer Yahudi ve Hıristiyanlar da sizin ikrar ve tasdik ettiğiniz gibi ikrar ve tasdik ederlerse şüphesiz ki hak yolu tutup hidayete ermeye muvaffak olmuşlardır. Eğer iman etmekten yüzçevirirlerse şüphesiz ki onlar, Allah ve Resulüne karşı bir isyan ve harp içindedirler. Ey Muhammed, bu suçlulara karşı Allah sana yetecektir. Onları ya öldürecek veya sürgün edecektir. Allah onların söylediklerini çok iyi işiten, içlerinde gizledikleri haset ve kini çok iyi bilendir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede vaadettiklerini yerine getirdi. Peygamberini onların şerrinden kurtardı. Peygamber onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını sürgün etti, bir kısmını ise zımmi yapıp cizye ile vergiye bağlayarak zillete düşürdü.

Nitekim Resulullah (s.a.v.) Hendek savaşında, müşriklerle birleşerek Müslümanlara ihanet ettikleri için Kureyza Yahudilerinin savaşçılarını öldürttü, kadın ve çocuklarını esir aldı. Nadr oğullarını ise Şam'a sürgün etti. Hayber Yahudilerini de Cizyeye bağlayarak Zımmi yaptı.

صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾

138- Allahın boyası (ile boyandık) Allahın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? Biz ancak sana kulluk ederiz." deyin.

Deyin ki: "Yalnız Allaha ibadeti emreden Hanif dinine yani İslam dinine uyduk. Bu, Allahın boyasıdır. Allahın boyası da boyaların en güzelidir. Allaha ortak koşmayı bırakın. Allahın dininden daha güzel hiçbir din yoktur. Ve deyin ki: "Biz, onun yüceliğine boyun eğeriz. Ona ibadet etme hususunda kibirlenmeyiz."

* Hıristiyanlar, gerek Hıristiyanlığı kabul eden insanları gerekse küçük çocukları, mukaddes kabul ettikleri suya batırıp çıkararak vaktiz yaparlar. Böylece Hıristiyanlık boyası ile boyadıklarını zannederler. Allah teala bu âyet-i kerimesinde Hz. Muhammede ve ona iman eden ümmetine "Yahudi olun ki kurtuluşa eresiniz." diyen Yahudilere ve "Hıristiyan olun ki kurtuluşa eresiniz." diyen Hıristiyanlara şöyle demelerini emretmiştir: "Biz, Hanif dini olan İslam dini üzereyiz. Allahın gerçek boyası işte bu dindir. Siz de gelip bu dine girerek bizim yaptığımız gibi, Allahın boyası ile boyanın."

Âyette zikredilen "Allahın boyası"ndan maksat, Katade, Ebul Âliye,

Atiyye, Süddi, İbn-i Abbas ve İbn-i Zeyd'e göre "Allahın dinidir." Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre ise "Allahın boyası"ndan maksat, Allahın, insanları, üzerinde yarattığı fıtrattır.

قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ
وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾

139- Onlara de ki: "Allah hakkında bizimle mücadele mi ediyorsunuz? Halbuki o, bizim de rabbimiz sizin de rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz sizedir. Biz, Allaha karşı samimi olanlarız."

Ey Muhammed, Yahudi ve Hıristiyanlara de ki: "Allahın dini hakkında bizimle tartışıp mücadeleye mi girişiyorsunuz? Peygamberinizin, bizim Peygamberimizden, kitabınızın bizim kitabımızdan daha önce gelmesinden dolayı sizin, Allaha bizden daha yakın olduğunuzu mu zannediyorsunuz. Halbuki bizim de sizin de rabbimiz birdir. O, adaletlidir, asla zulmetmez. Bizlerden herbir cemaatin yapmış olduğu iyi veya kötü ameller kendisine aittir. Herkes ameline göre sevap kazanır, veya cezalandırılır. Yoksa dininin veya kitabının eski oluşuna Yahut soyuna göre ceza veya mükâfaatlandırılacak değildir. Biz, ibadeti sadece Allaha yaparız. Sizler gibi, ona hiçbir şeyi ortak koşmayız.

* Görüldüğü gibi bu âyet-i kerime, din hususunda müminlerle mücadele eden Yahudileri kınamaktadır.

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ
كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ قُلْ أَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ
شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

140- Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunların, Yahudi veya Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz. Onlara de ki: "Siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı? Allahın indirdiği o yanındaki gerçeği gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Siz, bizimle, Allahın dini hakkında mücadele ediyor ve yolunuzun daha doğru olduğunu mu zannediyorsunuz? Yoksa sizler, İbrahim, İsmail, İshak ve

Yakup Peygamberlerin ve torunlarının Yahudi veya Hıristiyan olduklarını mı sanıyorsunuz? Halbuki Yahudilik ve Hıristiyanlık bu Peygamberlerden sonra meydana çıkmıştır. Ey Muhammed, onlara de ki: "Bu Peygamberlerin ve üzerinde bulundukları dinlerin ne olduğunu, sizler mi daha iyi biliyorsunuz? Yoksa Âlemlerin rabbi olan Allah mı? Bu peygamberlerin müslüman olduklarını bildiği halde bu gerçeği saklayıp gizleyen ve Peygamberlere, Yahudilik ve Hıristiyanlık isnad eden kişiden daha zalim kim olabilir? Allah, hakkı gizleme davranışınızdan gafil değildir. Sizi cezalandırmayı unutacak da değildir.

* Allah teala bu âyet-i kerime ile de, Resulullah ve sahabileri ile tartışmaya girişen, dinlerinin eski olması hasebiyle daha üstün olduklarını iddia eden Yahudi ve Hıristiyanları kınamakta, onları, Müslüman olan İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunları, Yahudi veya Hıristiyan şeklinde vasıflandırmalarını reddetmektedir. Zira bu insanlar, Yahudilik ve Hıristiyanlıktan önce var olan kimselerdir.

Âyet-i kerimede "Yanında bulunan gerçeği gizleyenden daha zalim kimse olmadığı" ifade edilmektedir. Allahın gönderdiği gerçeği gizleyenlerden maksat, Mücahid, Hasan-ı Basri ve Rebi' b. Enes'e göre, Yahudi ve Hıristiyanlardır. Zira bunların elinde Tevrat ve İncil bulunmaktadır. Bu iki kitap ta Hz. İrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunların Yahudi ve Hıristiyan olmadıklarını, Müslüman olduklarını zikretmektedir. Fakat Yahudi ve Hıristiyanlar, Allah katından kendilerine gönderilen kitaplardaki bu gerçeği gizleyerek adıgeçen Peygamberlerin Yahudi veya Hıristiyan olduklarını iddia etmişlerdir.

Katade ve İbn-i Zeyde göre ise, yanlarında Allah tarafından bir gerçek bulunan ve bu gerçeği saklayanlar, Yahudilerdir. Allah katından kendilerine bildirilen gerçek Hz. Muhammedin hak Peygamber oluşudur. Yahudiler bunu bile bile gizlemişlerdir. Ve Allah teala tarafından "Zalimler" olarak vasıflandırılmışlardır.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

141- Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da sizedir. Siz, onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz.

İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunlar bir cemaatti, yollarına devam edip gittiler. Rablerine intikal ettiler. Ümit ve amellerini de beraberlerinde götürdüler. Onların kazandıkları hayır ve şerler onlara,sizinkiler de size aittir. Siz onların amellerinden değil sadece kendi kazandığınız hayır ve şerden hesaba çekileceksiniz. O halde ey Yahudi ve Hıristiyanlar, neden onları ileri sürüp duruyorsunuz? Halbuki onların size, işlediğiniz kötü amellere karşı hiçbir faydaları olmayacaktır. O halde onlara güvenmeyi bırakın da iman edip salih ameller işleyin.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ
الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾

142- İnsanların içinden beyinsiz olanlar: "Yöneldikleri kıbleden onları çeviren nedir?" diyeceklerdir. Ey Muhammed, de ki: "Doğu da Allahındır batı da. O, dilediğini doğru yola iletir."

Yahudi ve münafıklardan cahil ve beyinsiz olanlar diyeceklerdir ki: "Namazlarında yönelmiş oldukları kıblelerinden onların yüzünü çeviren ve onları döndüren nedir? Ey Muhammed, onlara de ki: "Doğunun, batının ve o ikisinin arasındaki varlıkların mülkiyetleri ancak Allaha aittir. O, yarattıklarından dilediğini hidayete kavuşturur ve doğru yola gitmelerine muvaffak kılar. Dilediğinden ise yardımını keser ve doğru yoldan saptırır. O halde önemli olan doğruya veya batıya dönmek değil Allahın emrine göre hareket etmektir.

* Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Medineye hicret ettikten sonra Kudüse doğru yönelerek namaz kılmış fakat bir zaman sonra Allah teala, namaz kılarken Kâbe'ye yönelmesini emretmiştir. Bu emir üzerine Resulullah (s.a.v.) Kâbeye doğru yönelmiş fakat ehl-i kitap ve münafıkların eleştirilerine maruz kalmıştır.

Bu meseleyi anlatan Bera b. Âzib diyor ki:

عَنِ الْبَرَاءِ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ اَوَّلَ مَا قَدِمَ الْمَدِينَةَ نَزَلَ عَلَى اَجْدَادِهِ اَوْ قَالَ
اَخْوَالِهِ مِنَ الْاَنْصَارِ وَاَنَّهُ صَلَّى قِبَلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْرًا اَوْ سَبْعَةَ

عَشَرَ شَهْراً وَكَانَ يُعْجِبُهُ اَنْ تَكُونَ قِبْلَتُهُ قِبَلَ الْبَيْتِ وَاَنَّهُ صَلّٰى اَوَّلَ صَلاَةٍ
صَلاَّهَا صَلاَةَ الْعَصْرِ وَصَلّٰى مَعَهُ قَوْمٌ فَخَرَجَ رَجُلٌ مِمَّنْ صَلّٰى مَعَهُ فَمَرَّ عَلٰى
اَهْلِ مَسْجِدٍ وَهُمْ رَاكِعُونَ فَقَالَ اَشْهَدُ بِاللّٰهِ لَقَدْ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ
قِبَلَ مَكَّةَ فَدَارُوا كَمَا هُمْ قِبَلَ الْبَيْتِ وَكَانَتِ الْيَهُودُ قَدْ اَعْجَبَهُمْ اِذْ كَانَ يُصَلّٰى
قِبَلَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَاَهْلُ الْكِتَابِ فَلَمَّا وَلّٰى وَجْهَهُ قِبَلَ الْبَيْتِ اَنْكَرُوا ذٰلِكَ
قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا اَبُو اِسْحٰقَ عَنِ الْبَرَاءِ فِى حَدِيثِهِ هٰذَا اَنَّهُ مَاتَ عَلَى الْقِبْلَةِ
قَبْلَ اَنْ تُحَوَّلَ رِجَالٌ وَقُتِلُوا فَلَمْ نَدْرِ مَا نَقُولُ فِيهِمْ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَمَا كَانَ
اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ.

"Resulullah (s.a.v.) Medineye ilk geldiğinde Ensar'dan anne tarafından olan ecdadına veya dayılarına misafir oldu. Medinede on altı veya on yedi ay Kudüse doğru yönelerek namaz kıldı. Kudüse doğru namaz kılıyor fakat gönlünden kıblesinin Kâbe olmasını arzu ediyordu.

Resulullahın Medinedeyken, Kâbeye doğru kıldığı ilk namaz bir ikindi namazıydı. Kendisiyle beraber başka insanlar da namaz kılmışlardı. Bu namazı kılanlardan bir tanesi, diğer bir mescide gitti. Orada namaz kılmakta olan cemaat rüku halindeydi. Oraya giden kişi: "Allah şahidim olsun ki ben, Resulullah ile birlikte Mekkeye (Kâbeye) yönelerek namaz kıldım." dedi. Bunun üzerine cemaat, durumlarını değiştirmeden aynı vaziyette Kâbeye doğru döndü.

Resulullahın, Kudüse doğru namaz kılması Yahudiler ve diğer ehl-i kitabın hoşuna gidiyordu. Resulullah, Kâbeye doğru yönelince bunu hoş karşılamadılar.

Ayrıca, Kıble Kâbeye doğru çevirilmeden önce Kudüse doğru namaz kılan fakat o günden evvel ölmüş olan sahabiler vardı. Bunlar hakkında ne diyeceğimizi bilemez olduk. Bunun üzerine Allah teala: **"... Allah sizin imanınızı (namazınızı) zayi edecek değildir..."**[237] âyetini indirdi.[238] Yani bu âyet gelmeden önce Kudüse doğru namaz kılan ve bu âyet gelmeden evvel vefat eden Müslümanların namazları da sahihtir. Allah onların namazlarını kabul etmiştir.

237 Bakara suresi, 2/143

238 Buhari, K. el-İman bab: 30, K. Tefsir el-Kur'an sure bab: 12, Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 283

Kıblenin sonradan değişmesi onların namazlarını iptal etmez.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Kıble Kudüsten kâbeye çevrilince Yahudiler dediler ki:"Ey Muhammed, daha önce yöneldiğin kıbleye dön sana uyalım ve seni tasdik edelim." Bu sözleriyle Resulullahı dininde bocalatmaya çalışıyorlardı. İşte bunun üzerine "İnsanlar içinden beyinsiz olanlar diyeceklerdir ki:" âyet-i kerimesi nâzil oldu.

Bu âyetin izahında Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimede zikredilen "Beyinsiz insanlar"dan maksat, Mücahid, Bera b. Azib ve Abdullah b. Abbasa göre Yahudiler, Süddiye göre ise münafıklardır.

Resulullahın, Kudüse yönelerek ne kadar bir zaman namaz kıldığı ihtilaflıdır. Said b. Cübeyr veya İkrimenin Abdullah b. Abbastan naklettiklerine ve Ebubekir b. Ayyaş'ın da, Bera b. Âzibden rivayet ettiğine göre, Resulullah Kudüse doğru on yedi ay namaz kılmıştır. Ebu İshakın Bera b. Âzibden rivayet ettiğine ve Said b. el-Müseyyebe göre Resulullah Kudüse doğru on altı ay namaz kılmıştır.

Enes b. Mâlikten rivayet edildiğine göre, Resulullah Kudüse doğru dokuz veya on ay namaz kılmıştır.

Muaz b. Cebelden rivayet edildiğine göre on üç ay Kudüse doğru namaz kılmıştır.

[Resulullahın Kudüse doğru namaz kılması, ehl-i kitabı İslama kazandırmak için kendi ictihadıyla mı olmuştur? Yoksa Allah tealanın ona emretmesiyle mi olmuştur? Bu hususta iki görüş zikredilmektedir.

Hasan-ı Basri, İkrime ve Ebul Âliyeye göre Resulullah, kendi isteğiyle Kudüse doğru namaz kılmıştır. Ta ki Kudüse doğru yönelen Yahudileri İslama çeksin ve onların iman etmelerine vesile olsun.

Abdullah b. Abbas ve İbn-i Cüreyc'e göre ise, Allah teala, Resulullaha, önce Kudüse doğru namaz kılmasını emretmişti. Resulullah ve sahabileri Allah tealanın emri gereği Kudüse doğru namaz kılıyorlardı. Fakat Resulullah Hz. İbrahimin kıblesi olan Kâbeye doğru namaz kılmak istiyor, yüzünü göğe doğru çevirip Allaha niyazda bulunuyordu. Bunun üzerine Allah teala Resulullahın, Kâbeye doğru yönelmesini emreden âyetleri indirdi.]

Yahudi veya münafıkların, Resulullaha ve müminlere "Onları, üzerinde bulundukları kıbleden çeviren nedir?" demelerinin sebebi, Abdullah b. Abbas tarafından şöyle izah edilmektedir: "Kıble Kudüsten Kâbeye çevirilince Resulullaha, Yahudilerden bir topluluk geldi ve ona: "Ey Muhammed, sen, İbrahimin dini üzere olduğunu iddia ettiğin halde bulunduğun kıbleden seni çeviren nedir? Tekrar eski kıblene dön ki sana tabi olalım ve seni tasdik edelim." dediler. Ya-

hudiler bu sözleriyle Resulullahı dininde bocalatmak istiyorlardı. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre, Allah tealanın Resulullaha, Kâbeye doğru yönelmesini emretmesi üzerine Resulullah Kâbeye doğru namaz kılmaya başladı. Bunun üzerine bir kısım insanlar: "Bunları, üzerinde bulundukları kıbleden çeviren nedir? Şüphesiz ki bu adam, doğduğu yeri özledi." dediler. Bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi. Süddi de bu âyetin münafıkların dedi koduları üzerine nâzil olduğunu söylemiştir.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ
الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ
مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ
هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

143- Böylece biz sizin, insanlara karşı şahit olmanız, Peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık. Önceden üzerinde bulunmuş olduğun kıbleyi, sadece peygambere uyan kimseyi gerisingeri dönenden ayırdetmek için çevirdik. Bu, Allahın hidayet ettiklerinin dışındakilere ağır gelir. Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.

Ey müminler, biz sizleri hidayete erdirdiğimiz ve İbrahimin kıblesine dönmeyi nasibettiğimiz gibi sizi başkalarından üstün de kıldık. Sizi, seçkin ve âdil bir ümmet yaptık. Sizlerin, önceki Peygamberlerin, Allahın verdiği Peygamberliklerini ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair o ümmetlere karşı kıyamet gününde şahit olmanız, Allahın Peygamberi Muhammedin de iman ettiğinize dair size şahit olması için, orta yolu tutan bir ümmet kıldık. Ey Muhammed, bizim seni, daha önce kıble edindiğin Kudüsten çevirip Kâbeye yöneltmemiz, kesin olarak iman edenlerle şirk ve şüphe içinde olanları birbirinden ayırdetmemiz için ve kimin sana tabi olup senin kıblene yöneleceğini, kimin de dininden dönerek münafık ve kâfir olacağını açığa çıkarmamız içindir. Kıbleyi çevirme büyük bir hadisedir. Bunu ancak, Allahın sana tabi olmaya ve sana indirdiklerini tasdik etmeye muvaffak kıldığı kişiler kabullenirler. Allah, daha önce Kudüse doğru yönelerek kıldığınız namazları zayi edecek değildir. Onlar da sahih ve ge-

çerlidir. Şüphesiz ki Allah, kullarına karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.

* Âyette geçen ve "Orta yolu tutan" diye tercüme edilen "Vasat" kelimesi hakkında Taberi şöyle diyor: "Buradaki "Orta yol"dan maksat, iki uç tarafın ortası demektir. Müslümanlar dinlerinde orta yolu tutmuşlardır. Onlar ne Hıristiyanlar gibi ruhbanlıkta aşırı gitmişler ve Hz. İsa hakkında, ilahlık derecesine çıkaracak sözler söylemişler ne de Yahudiler gibi Allah tealanın kitabını değiştirerek kendilerine gönderilen Peygamberleri öldürerek ve rablerini yalancı çıkararak isyana düşmüşlerdir. Bilakis müslümanlar, itidali muhafaza etmişler, ifrat ve tefritten kaçınmışlardır.

Ebu Said el-Hudri, Resulullahın, âyette zikredilen "Sizi orta yolu tutan bir ümmet kıldık." ifadesini, "Biz sizi, adaletli bir ümmet kıldık." şeklinde izah ettiğini rivayet etmiştir."(239)

Ebu Hureyre de Resulullahın, bu ifadeyi bu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir.

Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes, Abdullah b. Abbas, Ata ve Abdullah b. Kesir de âyette zikredilen ve "Orta yolu tutan" şeklinde tercüme edilen (وسطا) kelimesini "Adaletli davranan" diye izah etmişlerdir. Taberi buradaki adaletten maksadın "Seçkinlik" olduğunu söylemiş bu ifadenin mânâsının, "Biz sizi seçkin bir ümmet kıldık" demek olduğunu beyan etmiştir.

İbn-i Zeyd ise buradaki (وسطا) "vasat" kelimesinden maksadın "İki şeyin arasında bulunan" demek olduğunu, müminlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile diğer ümmetlerin arasında bulunduklarının ifade edilmesi için onlara bu sıfatın verildiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Sizin, insanlara karşı şahit olmanız, Peygamberin de size şahit olması için sizi adaletli bir ümmet kıldık" buyurulmaktadır. Ebu Said el-Hudri, Resulullahtan, âyetin bu bölümünü izah eden şu hadisi rivayet etmiştir. Resulullah buyurdu ki: "(Kıyamet gününde) Nuh çağrılacak ve ona "Sen (kavmine) tebliğ ettin mi?" denecektir. Nuh da "Evet" diyecektir. Bunun üzerine kavmi çağırılacak ve onlara: "Nuh size tebliğ etti mi?" diye sorulacak kavmi ise: "Bize herhangi bir uyarıcı gelmedi. Bize hiçbir kimse gelmedi." diyeceklerdir. Bunun üzerine Allah teala Nuh'a: "Senin şahitlerin kimdir?" diye soracak Nuh da: "Muhammed ümmetidir." diyecektir. Bunun üzerine sizler getirileceksiniz. Onun tebliğ ettiğine dair şahitlik edeceksiniz. İşte Allah teala şu kelamıyla bunu ifade etmektedir." Böylece biz sizin, insanlara karşı şahit olmanız, Peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık."

Cabir b. Abdullah da Resulullahtan bunun benzeri bir hadisi rivayet et-

---

239 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, bab: 7, Hadis No: 2961

miştir. Hibban b. Ebi Cebele de Resulullahın şunları buyurduğunu rivayet etmiştir. "Allah teala kıyamet gününde kullarını bir araya topladığı zaman ilk çağırılacak olan İsrafildir. Rabbi İsrafile "Sana verdiğim emri ne yaptın? Tebliğ ettin mi?" diye soracak İsrafil de: "Evet rabbim ben onu Cebraile tebliğ ettim." diyecektir. Bunun üzerine Cebrail çağırılacak ve ona: "İsrafil emrimi sana tebliğ etti mi? denecek o da: "Evet rabbim o bana tebliğ etti" diyecektir. Bunun üzerine İsrafil serbest bırakılacak ve Cebraile: "Sen emrimi tebliğ ettin mi? denecektir. Bunun üzerine Cebrail: "Evet, Peygamberlere tebliğ ettim." diyecek ve Peygamberler çağırılıp bu defa onlara: "Cebrail benim emrimi size tebliğ etti mi?" denecek onlar da: "Evet rabbimiz, tebliğ etti." diyeceklerdir. Cebrail de serbest bırakılacaktır. Sonra Peygamberlere: "Siz emrimi ne yaptınız?" denecek Peygamberler de: "Biz ümmetlerimize tebliğ ettik." diyeceklerdir. Bunun üzerine ümmetler çağırılacak ve onlara: "Peygamberler size emrimi tebliğ etti mi?" denecek. Bazıları yalanlayacak bazıları da doğrulayacaktır. Bu defa Peygamberler: "Ey Rabbimiz, senin şahit olman yanında bizim onlara, emrini tebliğ ettiğimize dair şahitlik edecek şahitlerimiz mevcuttur." diyeceklerdir. Allah teala: "Kim size şahitlik edecektir?" diyecek, Peygamberler de: "Muhamed ümmeti şahitlik edecek" diyeceklerdir. Bunun üzerine Muhammed ümmeti çağırılacak ve onlara: "Şu Peygamberlerimin benim emrimi, kendilerine gönderildikleri ümmetlere tebliğ ettiklerine dair şahitlik eder misiniz?" denecek Muhammed ümmeti de: "Evet rabbimiz, o peygamberlerin tebliğ ettiklerine dair biz şahidiz." diyecekler. Bunun üzerine o ümmetler: "Bize kavuşmayan insanlar bizim hakkımızda nasıl şahitlik ediyorlar?" diyeceklerdir. Allah teala da Muhammet ümmetine "Sizler, kendilerine, yetişemediğiniz insanlar hakkında nasıl şahitlik ediyorsunuz?" diyecek Muhammed ümmeti de: "Ey rabbimiz, sen bize Peygamber gönderdin. Bize emrini ve kitabını indirdin ve bize, Peygamberlerin, ümmetlerine tebliğ ettiklerini kıssalarla anlattın. Biz de senin bize anlatmanla şahitlik ediyoruz." diyeceklerdir. Bunun üzerine Allah teala: "Doğru söylediler" diyecektir. İşte Allah tealanın şu kelamı bu anlatılanları ifade etmektedir." Böylece biz sizin, insanlara karşı şahit olmanız Peygamberlerin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık."

Enes b. Mâlik, Ebul Esved, Ebu Hüreyre ve Seleme b. Ekva'dan, ölen kişiler hakkında, insanların şahitliklerinin etkisi olacağı hususunda Resulullahtan şu hadisi rivayet ettikleri zikredilmektedir. Enes b. Mâlik diyor ki:

أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ مَرُّوا بِجَنَازَةٍ فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا خَيْرًا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَجَبَتْ
ثُمَّ مَرُّوا بِأُخْرَى فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا فَقَالَ وَجَبَتْ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهُ مَا وَجَبَتْ قَالَ هَذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَهَذَا أَثْنَيْتُمْ

عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللّٰهِ فِى الأَرْضِ.

"Onlar bir cenazenin yanından geçip onu hayırla anmışlar bunun üzerine Resulullah : "Vacip oldu" demiştir. Sonra başka bir cenazenin yanından geçmiş onun ise kötülüğünü anlatmışlar. Resulullah onun için de: "Vacip oldu." demiştir. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattab: "Ne vacip oldu?" diye sormuş. Resulullah da: "Şunu hayırla andınız onun için cennet vacip oldu. Şunu da kötülükle andınız onun için de cehennem vacip oldu. Sizler yeryüzünde Allahın şahitlerisiniz." buyurdu.[240]

Mücahid, Katade, Zeyd b. Eslem, Dehhak, Rebi' b. Enes, Abdullah b. Abbas, Ata b. Ebi Rebah da âyet-i kerimenin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede, Resulullahın daha önce yöneldiği kıblenin belli bir hikmete göre çevirildiği zikredilmektedir.

Resulullahın önce yöneldiği kıbleden maksat, Kudüstür. Resulullahın Kudüsü bırakıp Kâbeye yönelmesi üzerine bir kısım Müslümanlar imtihan geçirmiş, Yahudiler, münafıklar ve müşrikler de aleyhte dedikoduya girişmişlerdir. Bu hususta Katade diyor ki: "Kıble olayı bir imtihan ve safları netleştirme oldu. Ensar, Resulullahın hicretinden önce iki yıl Kudüse doğru namaz kılmıştı. Resulullahın Medineye gelişinden sonra da on yedi ay yine Kudüse doğru namaz kıldılar. Daha sonra Allah teala kıbleyi Beytullahil Haram olan Kâbe tarafına çevirdi. Bunun üzerine bir kısım insanlar: "Bunları daha önce bulundukları kıbleden çeviren nedir?" Bu adam mutlaka doğduğu yeri özledi." dediler. Bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, de ki: "Doğu da Allahındır batı da. Allah, dilediğini hidayete erdirir." âyetini indirdi. Yine bir kısım insanlar, "Bizim, önceki kıbleye yönelerek yaptığımız ibadetler ne olacak?" dediler. Allah teala da: "Allah sizin imanınızı (ibadetlerinizi) zayi edecek değildir." âyetini indirdi.

Allah teala kullarını, dilediği emirlerle imtihan eder ki itaat edeni, karşı gelenden ayırdetmiş olsun.

Süddi de bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Resulullah daha önce Kudüse doğru yönelerek namaz kılıyordu. Kâbeye yönelmeyi emreden âyet Kudüsün kıble olmasını neshetti. Resulullah Mescid-i Harama yönelince insanlar ihtilaf ettiler. Ve bu hususta gruplara ayrıldılar. Münafıklar şöyle demeye başladılar: "Bunlara ne oluyor? Bir zaman bir kıbleye doğru yöneliyorlardı şimdi orayı bı-

240 Buhari, K. el-Cenaiz, bab: 86 K. eş-Şehadat, bab: 6/Müslim K. el-Cenaiz, bab: 60, Hadis No: 449)

rakıp başka yere yönelmeye başladılar?" Müslümanlar da şöyle dediler: "Hayattayken Kudüse doğru namaz kıldıkları süre içinde ölen kardeşlerimizin halini bir bilsek. Allah, bizim ve onların namazlarını kabul etti mi etmedi mi?" Yahudiler ise şöyle dediler: "Muhammed, babasının vatanını ve doğduğu yeri özledi. Şayet bizim kıblemize yönelmeye devam etseydi onun, bizim, gelmesini beklediğimiz adamımız olacağını ümit ederdik." Mekkeli müşrikler ise şöyle dediler: "Muhammed, dini hususunda şaşırdı. Ey insanlar, o şimdi size yöneldi ve sizin bulunduğunuz yeri kıble edindi. O sizin daha doğru yolda olduğunuzu anladı. Yakında sizin dininize girmesi beklenir. "İşte Allah teala bunun üzerine, münafıklar hakkında bu âyeti indirdi. Ve diğer insanlar hakkında da diğer âyetleri indirdi.

Âyet-i kerimede geçen ve "ayırdetmek için" diye tercüme edilen (لِنَعْلَمَ) ifadesinin asıl mânâsı, "Bilmemiz için" demektir. Allah tealanın, gelecekte olacak şeyleri daha önceden bildiği kesin olduğundan bu âyette zikredilen "Bilmemiz için" ifadesi, müfesirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

a- Taberiye göre buradaki "Bilmemiz için" ifadesinden maksat, "Benim Peygamberimin ve dostlarımın bilmesi için" demektir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Seni, daha önce üzerinde bulunduğun Kudüsten çevirip Kâbeyi kıble yapmamızın sebebi, Peygambere uyanları ve uymayanları, Peygamberimizin ve dostlarımızın bilmeleri ve tanımaları içindir. Taberi diyor ki: "Arapçada, sebep olanın, işi yapan gibi ifade edildiği çoktur. Mesela "Irakı Ömer b. el-Hattab fethetti." denir. Aslında Irakı fetheden Hz. Ömerin bizzat kendisi değil ordusudur. O, bu işe sebep olduğu için fethetme işi ona isnad edilmiştir. Burada da Resulullahın ve sahabilerin, gerçek müminlerle mümin olmayanları ayırdetmeleri Allah tealanın açıklamasıyla olduğundan bu iş Allah tealaya isnad edilmiş ve "Bilmemiz için" ifadesi kullanılmıştır.

b- Diğer bir kısım âlimler ise, buradaki "Bilmek" fiilinden maksat, "Görmek"tir demişler ve bu cümlenin mânâsının "Görelim" şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüş doğru değildir. Zira Arapçada "Görme" fiili "Bilme" yerine kullanılır. Çünkü bir şeyi yapan kişi aynı zamanda onu bilmiş olur. fakat "Bilme" fiilinin "Görme" yerine kullanıldığı vaki değildir. Zira nice insanlar vardır ki birçok şeyleri bilirler fakat o şeyleri görmemişlerdir.

c- Diğer bir kısım âlimlere göre ise buradaki "Bilmemiz için" ifadesinden maksat, "Bildiğimizi size açıklayalım diye" demektir. Zira münafıklar, Yahudiler ve kâfirler, Allah tealanın herhangi bir şeyi henüz meydana gelmeden önce bilebileceğini inkâr edyorlardı. Onlar: "Bunun böyle olacağını kim nasıl bilecektir? Böyle bir şey olmaz." demişlerdir. Allah teala kıbleyi Kudüsten Kâbeye çevirince ve bir kısım insanlar da dinden dönünce Allah teala onlara dedi ki:

"Biz kıbleyi böyle çevirdik ki, bizim, kimin Peygambere tabi olacağını kimin de dinden döneceğini bildiğimizi size bildirmiş olalım."

d- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, buradaki "Bilmemiz için" ifadesi, Allah tealanın, kullarının kalbini İslama karşı yumuşatma maksadıyla kullandığı bir nezaket ifadesidir. Bu ifadeden asıl maksat ise "Sizlerin bilmeniz için" demektir. Allah teala Kur'an-ı Kerimin bazı yerlerinde bu gibi ifadelrei zikretmiştir. Mesela bir âyet-i kerimede: **"... O halde bir hidayet ve apaçık bir sapıklık üzerinde olan ya biziz yahut sizsiniz..."**[241] buyurulmaktadır. Resulullahın hidayet üzere olduğu, müşriklerin de sapıklık üzere oldukları muhakkaktır. Bununla birlikte sırf müşriklerin kalbini yumuşatmak için böyle bir ifade kullanılmıştır. İzahını yaptığımız âyette de durum böyledir.

Âyet-i kerimede zikredilen "Gerisin geri dönen"den maksat, "Dinden dönüp mürted olan, nifaka düşen, kâfir olan veya Hz. Muhammed (s.a.v.)'e karşı gelen" demektir.

Âyet-i kerimede **"Bu, Allahın hidayet ettiklerinin dışındakilere elbette ağır gelir."** buyurulmaktadır. Allahın hidayete erdirdiği kimselerin dışındakilere ağır gelen şeyden maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Katadeye göre, kıblenin Kudüsten çevirilip Mescidi Harama doğru dönmesidir. Zira daha önce de zikredildiği gibi,kıblenin değiştirilmesi bir çok insanları fitneye düşürmüştür.

Ebul Âliyeye göre ise, hidayette olanların dışındakilere ağır gelen şeyden maksat ise Kudüsün kıble olmasıdır.

İbn-i Zeyd'e göre ise, hidayette olnaların dışındakilere ağır gelen şey'den maksat, daha önce Kudüse doğru yönelerek kılınmış olan namazlardır.

Taberi, hidayette olanların dışındakilere ağır gelen şeyin, kıblenin çevirilmesi hadisesi olduğunu söyleyen görüşün daha doğru olduğunu söylemiştir. zira insanları fitneye düşüren, belli bir kıblenin seçilmesi veya ona doğru yapılan ibadet değil, kıblenin değiştirilmesi olayıdır. Zira bu, insanlara güvensizlik vermiş, imanı zayıf olanları tereddüde düşürmüş ve münafıkların dedikodularına yol açmıştır.

Allahın hidayete eriştirdiklerinden maksat, Allahın, iman etmeye muvaffak kıldığı, Peygamberlerine indirdiklerini tasdik etmeye ve Peygamberlere uymaya nail kıldığı kimselerdir.

Âyet-i kerimede, **"Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir."** buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas, Bera b. Âzib, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes Davud b. Ebi Âsım ve İbn-i Zeyd'e göre âyette zikredilen "İmanınız" ifadesinden

241 Sebe' suresi, 34/24

maksat, "Namazınız" demektir. Buna göre âyetin mânâsı: "Allah sizin, Kudüse doğru kıldığınız namazı zayi edecek değildir." demektir.

[Taberi diyor ki: "İman kelimesinin mânâsı, "Tasdik etmek" demektir. Tasdik bazan dil ile bazan amel ile bazan da her ikisiyle olur. Namaz kılmak, Resulullahı amel ile tasdik etmektir. Bu itibarla namaza "İman" denilmiştir. Nitekim rivayet edilen görüşler de bunu ifade etmektedir. Âyet-i Kerimede, herne kadar: "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir." buyurularak yaşayan insanlara hitabedilmişse de bu hitab, Kudüse doğru namaz kılıp ta, kıble değiştirilmeden ölenleri de kapsamaktadır. Zira, dirilerin bu tür amellerinin zayi edilmediği bildirilirken, hayattayken aynı amelleri işleyen ölülerin amellerinin de zayi olmadığı ifade edilmiş olmaktadır.]

Âyet-i kerimenin sonunda: "Şüphesiz ki Allah, müminlere çok şefkatli ve çok merhametlidir." buyurulmaktadır. "Çok şefkatli" diye tercüme edilen (رَؤُفٌ) kelimesinin mânâsı, "Merhametin en üst derecesi" demektir. Allah tealanın, böyle bir merhameti, dünyada bütün yaratıklarına şamildir. Âhirette ise yaratıklarının sadece bir kısmına ait olacaktır. "Merhametli" diye tercüme edilen (رَحِيمٌ) kelimesinin mânâsı, "Merhamet sahibi" demektir. Allah tealanın bu gibi merhameti ise hem dünyada hem de âhirette sadece müminlere aittir. Allah teala, âyet-i kerimenin sonunda bu iki sıfatını zikrederek şunu beyan etmeyi murad etmiştir: Allah, ibadet eden kullarının amellerini boşa çıkarmaz, onların sevaplarını verir. Çünkü o, bütün yaratıklarına karşı şefkatli, müminlere karşı ise özellikle merhametlidir. O halde o, yapılan amelleri boşa çıkarmaz.

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ
شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَاِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا
الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

144- Ey Muhammed, yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Seni, sevdiğin kıbleye mutlaka çevireceğiz. Hemen yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müminler) siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin. Şüphesiz, kendilerine kitap verilenler, kıblenin değişmesinin, rableri tarafından hak bir emir olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir.

[Ey Muhammed, kıbleyi Kâbe tarafına çevirme emrini bekleyerek yüzünü göğe doğru çevirdiğini görüyoruz. Seni mutlaka Kudüsten çevirip, sevdiğin kıb-

leye yöneltecegiz. Hemen Mescid-i Haram tarafına doğru dön ve yüzünü o tarafa çevir. Ey müminler, siz de nerede olursanız olun, namazda yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevirin. Şüphesiz ki Yahudi ve Hıristiyan âlimleri, Mescid-i Harama doğru dönmenin, Allahın, kullarına farz kıldığı bir gerçek olduğunu bilirler. Zira onların kitaplarında bu gerçekler mevcuttur. Allah, kullarının amellerinden gafil değildir. Onları karşılıksız bırakmaz.

* Resulullah (s.a.v.) Medineye hicret etmeden önce, namaz kılarken, Kâbeyi önüne alarak, muhtemelen rükn-i Şâmî ile Rükn-i Yemanî arasında duruyor böylece hem Kâbeye hem de Kudüste bulunan Hacer-i Muallak'a doğru yönelmiş oluyordu. Medineye hicret edince, bu şekilde iki kıbleyi birden önüne alma imkanı kalmadı. Bu sefer sadece Kudüse doğru yöneldi. Fakat içinde, Kâbeye yönelmenin hasreti vardı. Bu durum on küsur ay devam ettikten sonra bu âyet nâzil oldu ve namaz kılarken Kâbeye dönülmesi emredildi.

Resulullahın, Kâbeyi kıble edinmeyi istemesinin sebebi, Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre, Yahudilerin, "Sen bizim kıblemize tabi oluyor fakat dinimize muhalefet ediyorsun." demeleriydi. Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "Allah teala "Nereye yönelirseniz Allahın yüzü (Rızası) oradadır." âyetini indirdi. Bu sebeple Resulullah: "Bunlar, Allahın evlerinden biri olan Kudüse doğru yönelen bir kavimdir. Biz de oraya yönelsek nasıl olur?" demiş ve on altı veya on yedi ay oraya doğru yönelerek namaz kılmıştı. Yahudiler ise: "Vallahi Muhammed ve arkadaşları kıblelerinin neresi olduğunu bilemediler. Onlara kıblelerini biz gösterdik." demeye başlamışlardı. İşte bunun üzerine Resulullah Kudüse doğru yönelmeyi hoş görmüyor, yüzünü göğe doğru çevirip kıblenin Kâbe tarafına çevrilmesini istiyordu. İşte bunun üzerine Allah teala da bu âyeti indirdi.

Abdullah b. Abbasa göre ise Resulullahın, Kâbeyi kıble edinmeyi arzulamasının sebebi, oranın, atası İbrahim (a.s.)'ın kıblesi olmasıdır.

Resulullahın, yüzünü Mescid-i Haramın hangi tarafına doğru çevirmesinin emredildiği hususu ise farklı şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Amr'a göre Resulullaha, yüzünü Kâbenin oluğuna doğru çevirmesi emredilmişti ve Resulullah da yüzünü oraya doğru çevirmeyi istiyordu.

Abdullah b. Abbasa göre ise, Beytullahil Haramın tümüne çevirmesi emredilmişti. Bu itibarla Beytullahın tümü kıbledir. Beytullahın bizzat kendisinin kıblesi ise Kâbenin kapısıdır.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan görüş, Allah tealanın da buyurduğu gibi Mescid-i Harama doğru yönelmektir. Oraya yönelen kıbleye yönelmiş olur. Bu sebeple namaza duran kişinin kalbiyle Mescid-i Harama yönelmiş olduğuna niyet etmesi icabeder. Her ne kadar vücuduyla kıbleye tam isabet etmese de niyetiyle oraya yönelmesi yeterlidir.

وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَا
اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ
اَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

145- Yemin olsun ki sen, kendilerine kitap verilenlere bütün delilleri getirsen de yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kıblesine de uymazlar. Yemin olsun ki eğer sana bilgi geldikten sonra onların arzularına uyarsan o zaman şüphesiz zalimlerden olursun.

[Ey Muhammed, yemin olsun ki sen, Yahudi ve Hıristiyanlara, kıblenin Mescid-i Harama doğru değiştirilmesinin farziyetine dair bütün delilleri getirsen de yine seni tasdik etmez, senin sevdiğin kıbleye uymazlar. Sen de onların kıblesine tabi olacak değilsin. Yahudiler Hıristiyanların, Hıristiyanlar da Yahudilerin kıblesine tabi olmazlar. O halde onları razı etmeyi bekleme. Bu dinde kıble, İbrahim ve ondan sonra gelen Peygamberlerin kıblesidir. Eğer sen bu Yahudi ve Hıristiyanların rızasını kazanmak ister de bunların, inatçı oldukları ve bâtıl üzere bulunduklarına dair bilgi geldikten sonra, onların da seni çevirdiğimiz kıblenin, İbrahim ve diğer peygamberlerin kıblesi olduğunu bilmelerinden sonra bunların kıblesine döner, onların sapıklıklarına göz yumarsan, Allahın emrine karşı gelmen sebebiyle kendi kendine zulmedenlerden olursun.]

* Süddi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi şudur: Kıblenin Kudüsten Kâbeye çevirilmesi üzerine Yahudiler: "Muhammed babasının memleketini ve doğduğu yeri özledi. Şayet bizim kıblemize yönelmeye devam edecek olsaydı biz onun, gelmesini beklediğimiz adamımız olduğunu ümit ederdik." demişlerdi. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَاءَهُمْ ۗ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ
لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾

146- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu (Peygamberi) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Yine de onlardan bir cemaat, bile bile gerçeği gizlerler.

Yahudi ve Hıristiyan bilginleri, Muhammedin Allahın Peygamberi olduğunu, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Veya Kâbenin, Peygamberin kıblesi olduğunu bilirlerdi. Onlardan bir grup, ellerindeki Tevrat ve İncilde yazılı olarak buldukları halde Muhammedin Peygamberliğini veya kıble meselesini bile bile gizlerler. Yaptıklarını bile bile yaparlar. Böylece Allaha kasıtlı olarak isyan etmiş olurlar.

* Ayet-i kerimede, ehl-i kitabın, oğullarını tanıdıkları gibi belli bir şeyi tanıdıkları zikredilmektedir. Katade, Rebi' b. Enes, Abdullah b. Abbas, Süddi, İbn-i Zeyd ve İbn-i Cüreyc'e göre ehl-i kitabın, oğullarını tanıdıkları gibi tanıdıkları şeyden maksat, Beytullahil Haramın, Hz. İbrahimin ve Resulullahtan önce gelen diğer Peygamberlerin kıble olduğunu bilmeleridir. Yahudi ve Hıristiyanlar, Mescid-i Haramın kıble olduğunu, kendilerine inen kitaplardan bilmelerine rağmen onu gizlemişler, Yahudiler Kudüse doğru Hıristiyanlar da doğuya doğru yönelmişlerdir. Allah teala bu hususta Hz. Muhammed (s.a.v.)'i aydınlatıyor ve Yahudilerin, bile bile hakkı gizlediklerini beyan ediyor.

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

147- Hak, rabbinden gelendir. Sakın şüphe edenlerden olma.

Gerçek, Yahudi ve Hıristiyanların dediği gibi değil, rabbinin sana öğrettiğidir. Ey Muhammed, sakın yöneldiğin kıblenin, İbrahimin kıblesi olduğu hususunda şüphe edenlerden olma.

* Burada hitap her ne kadar Resulullaha ise de, Resulullah, gerçek hususunda şüpheye düşmeyeceğine göre asıl maksat, bu hususta onun ümmetinin dikkatini çekmektir.

Arapçada, insanların önde gelenlerine hitap edilerek onların arkasından gidenlerin kastedildiği geçerli bir usuldür. Âyet-i kerimede de bu usul görülmektedir. Âyette zikredilen "Hak"tan maksat, Kâbenin kıble olmasıdır.

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ
اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

148- Herkesin yölediği bir yön vardır. Siz, hayır işlerde yarışın. Nerede olursanız olun Allah hepinizi bir araya toplayacaktır. Şüphesiz ki Allah, her şeye kadirdir.

Her ümmetin yöneldiği bir kıblesi vardır. Yüzünü o tarafa doğru çevirir.

Siz, rabbinize şükretmek için salih amellere koşuşun. Dünyada âhiretiniz için azık hazırlayın. Kıblenizi muhafaza edin. Sizden evvelki ümmetler gibi onu kaybetmeyin. Sonra siz de onlar gibi sapıklığa düşersiniz. Nerede ölürseniz ölün, Allah hepinizi kıyamet gününde bir araya toplayacaktır. Şüphesiz ki Allah, ölümünüzden sonra sizi kabirlerinizden çıkarıp bir araya toplamaya gücü yetendir.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ
وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾

149- Her nereye çıkıp gidersen git, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu, elbette rabbinden gelen bir gerçektir. Allah, sizin yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Ey Muhammed, hangi yere gidersen git, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Kıbleye doğru yönelmek, rabbinin katından gelen ve şüphe götürmeyen bir gerçektir. O halde bu emri tut. Kıbleye yönelerek Allaha itaat et. Allah, sizin yaptıklarınızdan gafil değildir. Yaptıklarınızın karşılığını size vermesi için onları zaptetmektedir.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

150- Her nereye çıkıp gidersen git, yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müminler) siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin ki insanların, aleyhinize bir delili olmasın. Onlardan zalim olanlar müstesnadır. Onlardan korkmayın benden korkun. Ben de üzerinizdeki nimetimi tamamlıyayım. Böylece hidayete ermiş olasınız.

Ey Muhammed, hangi yere gidersen git, yüzünü Mescid-i Haram tarafına döndür. Ey müminler, siz de Allahın yeryüzünün ne tarafında bulunursanız bulunun, namaz kılarken yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevirin ki ehl-i kitap: "Muhammed bizim dinimize karşı çıkıyor fakat kıblemize tabi oluyor." diyerek

aleyhinize delil yapmasınlar. Ancak Kureyş müşrikleri müstesnadır. Çünkü onların size karşı bâtıl bir iddiaları ve husumetleri vardır. "Muhammed kıblemiz olan kâbeye döndü daha sonra da dinimize dönecektir." derler. O zalimlerin delillerinden ve mücadelelerinden korkmayın. Benim emrime karşı gelerek cezama çarpılmaktan korkun. Sizi İbrahimin kıblesine döndürmek ve böylece Hanif dini olan İslamın hükümlerini tamamlamakla size olan nimetimi kemale erdireyim. Böylece kıble meselesinde doğruyu bulasınız.

* Âyette zikredilen insanlardan maksat, ehl-i kitaptır. Taberi diyor ki: Eğer denilecek olursa ki: "Ehl-i Kitabın, Resulullaha ve sahabilerine karşı ileri sürebilecekleri ne gibi bir delilleri bulunabilir ki Allah teala: "İnsanların, aleyhinize bir delili olmasın." buyuruyor? Bu soruya cevaben denilir ki: "Resulullah Kudüse doğru namaz kıldığında, ehl-i kitap onun hakkında şöyle diyorlardı: "Muhammed ve arkadaşları, kıblelerinin neresi olacağını bilemediler. Onlara, kıblelerini biz gösterdik." "Muhammed dinimize karşı çıkıyor fakat kıblemize uyuyor." İşte bu sözlerini delil olarak ileri sürüyorlardı. Allah teala, Resulullahın, kâbeye doğru yönelmesini emredince artık ehl-i kitabın ileri sürecekleri delilleri kalmadı.

Âyet-i kerimede: "Onlardan zalim olanlar müstesnadır." buyurulmaktadır. Buradaki "Zalim olanlar"dan maksat, Mücahid, Süddi, Rebi' b. Enes, Katade ve Atâya göre, Arap müşrikleridir. Âyette, Arap müşriklerinin, Resulullahın, kâbeye yönelmesini emreden âyete rağmen yine de Resulullaha karşı bir kısım bâtıl iddialar ileri sürebilecekleri, ancak bunların bâtıl iddialarından korkulmaması gerektiği bilakis Allah tealadan korkulması gerektiği zikredilmektedir.

Eğer denilecek olursa ki: "Resulullahın, namaz kılarken Kâbeye yönelmesini emreden âyete karşılık Kureyş müşriklerinin, Resulullaha ve müminlere karşı ne gibi bir delili bulunabilir ki Allah teala onların delillerinin olabileceğine işaret ediyor ve fakat o delilin çürük olacağı sebebiyle müşriklerden korkulmamasını emrediyor?" Cevaben denilir ki: "Zalimlikle vasıflandırılan Kureyş müşriklerinin, müminlere karşı ileri sürecekleri delilden maksat, bir kısım tartışmaları ve bâtıl iddialarıdır. Çünkü onlar, "Artık Muhammed kıblemize döndü, yakında dinimize de dönecektir." şeklinde sözler söylemişlerdir. Bunun için Allah teala: "İnsanlardan zalim olanlar müstesnadır." Yani, "Onlar, aleyhinize bir kısım delilleri ileri sürmeye devam edeceklerdir." buyurmuş arkasından da "Bu gibi bâtıl iddialarda bulunacak olan müşriklerden korkmayın, benden korkun." buyurmuştur.

Bu surenin yüz kırk dört ve yüz ellinci âyetlerinde, kıbleye dönülmesinin üç kere emredilmesinin hikmeti hakkında bir çok görüşler beyan edilmiştir. Bunlardan birinde şöyle deniyor: "Birinci âyet, Kâbeyi görmekte olan kimselerin Kâbeye yönelmelerini, ikinci âyet, Mekkede bulunduğu halde Kâbeyi göre-

meyenlerin oraya yönelmelerini, üçüncü âyet ise Mekke haricinde yaşayan insanların Kâbeye yönelmelerini emretmektedir. Yahut birinci âyet, Mekkede bulunanlara, ikinci âyet diğer şehirlerde bulunanlara, üçüncü âyet ise yolculuk yapanlara Kâbeye yönelmelerini emretmektedir.

Diğer bir görüşe göre ise, birinci âyet, Resulullahın arzusunun yerine getirildiğini bildirmekte, ikinci âyet, bu arzunun yerine getirilmesinin Allah tarafından bir hak olduğunu ve Allahın rızasına da uygun düştüğünü beyan etmekte, üçüncü âyet ise, Müslümanlara: "Bizim dinimize tabi olmuyor fakat bizim kıblemize dönerek namaz kılıyorsunuz." diyen Yahudilere bir cevap teşkil ettiği zikredilmektedir.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ
وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

151- Nitekim size, içinizden, âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten ve size daha bilmediğiniz nice şeyleri de öğreten bir Peygamber gönderdik.

Sizi, dostum İbrahimin dinine erdirdiğim ve Hanif dini İslamı açıklamakla size olan nimetimi tamamladığım gibi size, içinizden, Kur'an âyetlerini okuyan, Araplardan bir peygamber gönderdim. O Peygamber sizi, günahların kirlerinden temizliyor. Size Kur'anın hükümlerini, sünnetlerini ve dinin hükümlerini öğretiyor. Ayrıca size, bilmediğiniz geçmiş ümmetlerin kıssalarını, Peygamberlerin haberlerini ve meydana gelecek hadiseler gibi şeyleri öğretiyor.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

152- Öyleyse beni anın ki ben de rahmetim ve bağışlamamla sizi anayım. Bana şükredin ve bana nankörlük etmeyin.

[Öyleyse bana itaat ederek beni anınki ben de rahmetim ve bağışlamamla sizi anayım. Ey müminler, sizi İslam ile nimetlendirdiğim, hak din ile doğru yola erdirdiğim için bana şükredin. Size olan iyiliklerime karşı nankörlük etmeyin. Yoksa nimetimi sizden geri alırım.]

* Allah teala,kullarına şah damarlarından daha yakın ve anne ve babalarından daha merhametlidir. Kul rabbini tanıyıp ona yaklaştığı sürece rabbi de ona lütfu ve rahmetiyle yaklaşır. Bu hususta bir Hadis-i Kudside şöyle buyurulmaktadır:

يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالٰى اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى وَاَنَا مَعَهُ اِذَا ذَكَرَنِى فَاِنْ ذَكَرَنِى فِى نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِى نَفْسِى وَاِنْ ذَكَرَنِى فِى مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِى مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَىَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعاً وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَىَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعاً وَاِنْ اَتَانِى يَمْشِى اَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً.

"Ben kulumun, beni zannettiği gibiyim. O, beni andığı sürece ben onunla beraberim. O beni yalnız başına anarsa ben de onu öylece anarım. Eğer beni bir topluluk içinde anarsa ben de onu o topluluktan daha hayırlı olan bir toplulukta anarım. Kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşacak olrusa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kulum bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim.(242)

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَع۪ينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٥٣﴾

153- Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

[Ey iman edenler, Allahın rızasını kazanmak için sabırla ve namazla yardım dileyin. Çünkü siz, hoşlanmadığınız şeylere sabretmek sonra da hemen namaza davranmakla ihtiyaçlarınızı gidermiş ve benim rızamı kazanmış olacaksınız. Şüphesiz ki ben, sabredenlerle beraberim. Onlara yardım ederim. Onları gözetir, yedirir, içiririm.]

* Burada, ibadetler içinde özellikle namaz zikredilmiştir. Çünkü onda Allahın kitabını okuma, dünya zevklerini terketme, âhireti ve orada insanlar için Allah tealanın hazırlamış olduğu nimetleri hatırlatma vardır. İşte bu sebeplerdir ki

كان رسول الله ﷺ اذا حزبه امر صلى.

Resulullah (s.a.v.) bir sıkıntıyla karşılaştığı zaman hemen namaz kılmaya başlardı."(243)

242 Buhari, K. et-Tevhid, bab: 15/Müslim, K. ez-Zikr, bab: 20, Hadis No: 2675
243 Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 5, s. 388

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

154- Allah yolunda öldürülenlere "Ölüler" demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz farkında değilsiniz.

Allah yolunda öldürülenlere "Onlar ölüdürler" demeyin. Zira ölü, lezzet almaz, nimetleri idrak edemez. Halbuki Allah yolunda öldürülen kimse hayatta ve nimetler içerisindedir, güzel bir hayat sürdürmektedir. Cennet yiyeceklerinden rızıklandırılmaktadır. Onlar berzah âlemindedirler ve orada nimetlendirilmektedirler. Fakat siz onları göremezsiniz ki diri olduklarını bilesiniz.

* Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "**Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanmayın. Bilakis onlar diridirler. Rableri katından rızıklandırılmaktadırlar. Allahın, kendilerine lütfundan verdiği şeylerle sevinç içindedirler. Geride kalıp kendilerine erişemeyenlere, onlar için bir korku ve üzüntü olmadığını müjdelerler. Allahın nimetini, lütfunu ve Allahın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğini müjdelerler.**"(244)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de Allah yolunda cihad ederek şehit olmanın yüce bir mertebe olduğunu beyan ederek buyuruyor ki:

«أَرْوَاحُهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خُضْرٍ. لَهَا قَنَادِيلُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ. تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ. ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقَنَادِيلِ. فَاطَّلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمُ اطِّلَاعَةً. فَقَالَ: هَلْ تَشْتَهُونَ شَيْئًا؟ قَالُوا: أَيَّ شَيْءٍ نَشْتَهِي؟ وَنَحْنُ نَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا. فَفَعَلَ ذٰلِكَ بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا، قَالُوا: يَارَبِّ! نُرِيدُ أَنْ تَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى فَلَمَّا رَأَى أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تُرِكُوا.

"Şehitlerin ruhları, yeşil renkli kuşlar şeklindeki yaratıkların içinde bulunacaktır. O ruhlar için arştan asılan kandiller vardır. Ruhlar, cennetin diledikleri yerinde gezip dolaşırlar. Sonra o kandillerin çevresinde konaklarlar. Allah teala onlara bakarak: "Bir arzunuz var mı?" diye sorar. Onlar: "Bizim başka ne arzu-

244 Âl-i İmran suresi, 3/169-171

muz olabilir ki? Biz, cennetin istediğimiz yerinde gezip dolaşıyoruz." derler. Allah teala bu soruyu onlara üç kere sorar. Onlar, soruların devam edeceğini anlayınca şöyle derler: "Ey Rabbimiz, biz, tekrar senin yolunda öldürülmek için ruhlarımızı bedenlerimize iade etmeni istiyoruz." Allah teala onların hiçbir ihtiyaçları olmadığını görünce artık kendi hallerine bırakılırlar."[245] Diğer bir Hadis-i Şerifte şöyle buyuruluyor:

الْقَتْلُ فِى سَبِيلِ اللّهِ يُكَفِّرُ كُلَّ شَىْءٍ اِلاَّ الدَّيْنَ.

"Allah yolunda öldürülmek borç hariç (kul hakkı hariç) her şeyi affettirir."[246] Başka bir Hadis-i Şerifte de:

مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ اِلاَّ كَمَا يَجِدُ اَحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ.

"Şehidin, öldürülürken hissettiği acı, sizden birinizin çimdiklenmekten hissettiği acı kadardır."[247] buyurulmaktadır.

Cihadın ve şehidin yüceliğine işaretle başka bir Hadis-i Şerifte şöyle buyuruluyor:

وَاَعْلَمُوا اَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ.

"İyi bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır."[248]

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ، أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: أَىُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: «رَجُلٌ يُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللّهِ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ».

"Bir adam Resulullah (s.a.v.)'e geldi ve ona: "İnsanların hangisi daha üstündür?" diye sordu. Resulullah da ona: "Allah yolunda malıyla, canıyla cihad eden kişidir." cevabını verdi."[249]

---

245 Müslim, K. el-İmare, bab: 121, Hadis No: 1887/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3 bab: 19. Hadis No: 3011

246 MÜslim, K. el-İmare, bab: 120, Hadis No: 1886

247 Tirmizi, K. el-Fadail el-Cuhad, bab: 26, Hadis No: 1668/Nesai, K. el-Cihad b. 35, İbn-i Mâce, K. el-Cihad, bab: 16, Hadis No: 2802

248 Buhari, K. el-Cuhad, bab: 22, 112, 156/Müslim, K. el-Cuhad, bab: 20 Hadis No: 1742.

249 Müslim, K. el-İmare, bab: 122, Hadis No: 1888

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ جُعِلَ رِزْقِى تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِى وَجُعِلَ الذِّلَّةُ وَالصَّغَارُ عَلٰى مَنْ خَالَفَ اَمْرِى.

Abdullah b. Ömer (r.a.) Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Rızkım mızrağımın gölgesinde verildi (Rızkım mızrağımın gölgesindedir) Zillet ve aşağılık ise emrime karşı gelenlere verildi."[250]

Bi'ri Maûne hadisesinde, Resulullahın emirlerini müşriklere tebliğ eden Haram b. Milhan'ın karnından ok girip sırtından çıktığında Haram, kanları alıp yüzüne sürerek şöyle demiştir:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ.

"Allahuekber. Kâbenin rabbine yemin olsun ki ben kurtuldum."[251]

Hadis-i Şeriflerin de işaret buyurduğu şehitlik, dünyanın zorluk ve külfetlerinden kurtulma ve âhiretin sonsuz nimetlerine ermedir. Yok olup gitme değildir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Resulullahtan nakledilen çeşitli Hadis-i Şeriflerde, müminler, öldükten sonra kabirlerinden cennete bir kapı açılacağı, ölen kişi cennet nimetlerini görünce rabbinden, kıyameti hemen koparmasını isteyeceği, kâfirlerin ise cehennem ateşine bir kapı açılacağı oradan cehennem ateşini görerek Allaha sığınacakları ve kıyametin kopmasının ertelenmesini isteyecekleri zikredilmiştir. Bütün müminler kabirlerindeyken cennet nimetlerini müşahade ettiklerinden dolayı sevinç içinde olacaklarına göre âyet-i kerimede özellikle, Allah yolunda öldürülenlerin ölüler olmadığının bildirilmesinin ne gibi bir özelliği olabilir? Çünkü onlar da diğer müminler gibidirler." Cevaben denilir ki: "Kabirde müminlerle şehitlerin durumu farklıdır. Müminler, cennet nimetlerini sadece görürler ve ona kavuşmak için acele ederler. Şehitler ise, âyet-i kerimenin de beyan ettiği gibi, kabir hayatındayken bile bizzat cennet nimetlerinden yer içer istifade ederler."

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ

250 Buhari, K. el-Cuhad, bab: 88/Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 2, s. 50
251 Buhari, K. el-Cuhad, bab: 9 K. el-Megazi bab: 28/Müslim, K. el-İmare bab: 147, Hadis No: 677

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾

155- Şüphesiz ki sizi, biraz korku, açlık, mal, can ve ürün eksikliği ile imtihan edeceğiz. Ey Muhammed, sabredenleri müjdele.

[Sizi, düşmanlarınızdan size ulaşacak bir korkuyla ve bir kıtlıktan dolayı gelecek açlıkla, mal, evlat ve ürün eksikliği ile imtihan edeceğiz. Bunlar, imanında sadık olanlarla münafıkları ortaya çıkarmak içindir. Ey Muhammed, belalarıma karşı sabredenleri, tayin ettiğim kaza ve kadere boyun eğenleri, kendilerini sevindirecek af ve merhametimle müjdele.]

* Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimesiyle, Resulullaha tabi olan müminlere, kendilerinden önceki Peygamberleri ve ümmetleri imtihan ettiği gibi onları da imtihan edeceğini, böylece gerçekten mümin olanı, gerisin geri gidip dinden çıkacak olandan ayırdedeceğini beyan etmektedir. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "**Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden, cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu. Ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyle ki Peygamber ve onunla beraber iman edenler: "Allahın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi. Bilinki Allahın yardımı pek yakındır.**"(252)

Allah teala müminleri dünyada çeşitli imtihanlara tabi tutabilir. Müminler bunlara karşı sabretmelidirler. Zira sabretmeleri sebebiyle mutlaka bir mükâfaat alacaklardır.

Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَىُّ النَّاسِ أَشَدُّ
بَلاَءً؟ قَالَ الأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الأَمْثَلُ فَالأَمْثَلُ، فَيُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَإِنْ
كَانَ دِينُهُ صُلْباً اشْتَدَّ بَلاَؤُهُ، وَإِنْ كَانَ فِى دِينِهِ رِقَّةٌ ابْتُلِىَ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ،
فَمَا يَبْرَحُ الْبَلاَءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَتْرُكَهُ يَمْشِى عَلَى الأَرْضِ مَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ.

"Dedim ki "Ey Allah'ın Resulü, insanların en şiddetli belaya uğrayanları kimlerdir? Resulullah buyurdu ki: "Peygamberlerdir. Onlardan sonra, dereceleri üstün olanlara göre sıralanırlar. Kişi, dindarlığına göre imtihan edilir. Eğer di-

252 Bakara suresi, 2/214

ninde sağlam ise belası da şiddetli olur. Şayet dininde gevşek ise ona göre imtihan geçirir. Kulun başına devamlı felaketler gelir. Öyle ki o felaketler kulu arındırıp yeryüzünde günahsız olarak yürümesini sağlar."(253)

Ancak sabretmek, bela veya felaketlerin geldiği anda gerçekleşmelidir. Önce sızlanıp daha sonra ise sabreden, sabrın sevabını kaybeder. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) den şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir. Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ
فَقَالَ اتَّقِي اللّٰهَ وَاصْبِرِي قَالَتْ إِلَيْكَ عَنِّي فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيبَتِي وَلَمْ تَعْرِفْهُ
فَقِيلَ لَهَا إِنَّهُ النَّبِيُّ ﷺ فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِينَ فَقَالَتْ
لَمْ أَعْرِفْكَ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى.

"Resulullah (s.a.v.) b ir gün, kabir başında ağlayan bir kadının yanından geçti ve ona: "Allah'tan kork sabret." dedi. Kadın: "Benden uzak ol. Benim musibetim senin başına gelmedi." dedi. Kadın, Resulullah'ı tanımamıştı. Ona: "Bu zat, Allah'ın Resulü." dediler. Bunun üzerine kadın, Resulullah'ın kapısının önüne geldi. Orada kapıcı görmedi ve Resulullah'a dedi ki: "Ben seni tanımadım. "Resulullah da ona dedi ki: "Sabır, felaketin ilk anındadır." (254)

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾

أُولٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

156 - Onlara bir musibet dokunduğu zaman: "Şüphesiz ki biz, Allah içiniz ve mutlaka ona döneceğiz." derler.

157- İşte rablerinin mağfiret ve rahmeti onların üzerinedir. Doğru yolda bulunanlar da onlardır.

Ey Muhammed, Sen, sabreden kullarımı müjdele. Onlar, içinde bulun-

253 Tirmizi, K. ez-Zühd, bab: 56, Hadis No: 2398/İbn-i Mace, K. el-Fiten bab: 23, Hadis No: 4023

254 Buhari, K. el-Cenaiz, bab: 32/Ebu Davud, K. el-Cenaiz, bab: 28, Hadis No: 3124/Müslim, K. el-Cenaiz, bab: 15, Hadis No: 926

dukları bütün nimetlerin bana ait olduğunu idrak eder, bana kulluğu kabul eder, beni birlerler. Öldükten sonra tekrar dirileceklerini, huzuruma çıkarılacaklarını tasdik ederler. Benim hükümlerime boyun eğer, sevaplarımı umarlar. Cezalandırmamdan korkarlar. Benim, kendilerini herhangi bir şeyle imtihan etmem halinde de sabrederler.

Biz, hayatımızda da, Allah'ın âciz bir kuluyuz. Ölümümüzden sonra da ona döndürüleceğiz." derler. Günahlarından dolayı bağışlanma, işte böyle deyip te sabredenleredir. Onlara Allah'ın rahmeti ve acıması da vardır. Hak yolu bulanlar, rüşde ve doğruya erdirilenler de onlardır.

* Abdullah b. Abbas diyor ki:

"Allah teala bildirdi ki, mümin işi Allah'a bırakır. Bir musibet ânında (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) "Şüphesiz biz, Allah içiniz ve mutlaka ona döneceğiz" derse onun için üç hayırlı şey yazılır: Allah'tan af, merhamet ve hidayet yolunu bulma.

Ebu Seleme, başına bir felaket gelen kişinin (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) demesi halinde mükâfaatlandırılacağını beyan eden şu hadis-i şerifi rivayet etmiştir:

أَنَّ أَبَا سَلَمَةَ حَدَّثَهَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ« مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصَابُ بِمُصِيبَةٍ فَيَفْزَعُ إِلَى مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ، مِنْ قَوْلِهِ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. اللَّهُمَّ! عِنْدَكَ احْتَسَبْتُ مُصِيبَتِي، فَأْجُرْنِي فِيهَا، وَعَوِّضْنِي مِنْهَا إِلاَّ آجَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهَا، وَعَاضَهُ خَيْراً مِنْهَا».

"Herhangi bir müslümana bir musibet dokunur da o da Allah'ın emrettiği gibi Allah'a sığınır (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) der ve : "Ey Allah'ım, başıma gelen musibetin mükâfaatını ancak senden isterim, sen onun mükâfaatını bana ver ondan gördüğüm zararı gider." diye dua edecek olursa Allah o musibete karşılık o kişiye sevabını verir ve karşılığında, musibetten dolayı kaybettiğinden daha hayırlısını verir."[255] Hadisi-i Şerifin diğer bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmuştur.

قال اذا أصاب أحدكم مصيبة فليقل انا لله وانا اليه راجعون اللهم عندك

255 İbn-i Mâce, K. el-Cenaiz, bab: 55, Hadis No: 1598/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 27

أحتسب مصيبتى فاجرنى فيها وأبدلنى بها خيرا منها.

"Sizden birine bir musibet dokunduğu zaman: (إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) desin ve : "Ey Allah'ım, başıma gelen musibetin mükâfaatını ancak senden beklerim. Sen o musibetten dolayı bana sevap ver ve karşılığında, ondan dolayı uğradığım zarardan daha hayırlısını ver." diye dua etsin."(256)

Hz. Hüseyin, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَبِيهَا، قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «مَنْ أُصِيبَ بِمُصِيبَةٍ، فَذَكَرَ مُصِيبَتَهُ، فَأَحْدَثَ اسْتِرْجَاعاً، وَإِنْ تَقَادَمَ عَهْدُهَا، كَتَبَ اللّهُ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلَهُ يَوْمَ أُصِيبَ».

"Kimin başına bir musibet gelir de sonra o musibeti hatırlar ve (إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) "Şüphesiz ki biz Allah içiniz ve mutlaka ona döneceğiz.-" diyecek olursa o musibetin zamanı geçmiş bile olsa Allah o kimse için, musibetin geldiği gündeki mükâfaatını verir."(257)

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

158- Şüphesiz ki Safa ile Merve, Allah'ın alâmetlerindendir. Kim, Hac için Kâbeyi ziyaret eder veya Umre yaparsa, Safa ile Merveyi tavaf etmesinde bir mahzur yoktur. Bir kimse kendi isteğiyle, fazladan hayır yaparsa, muhakka ki Allah, şükrün karşılığını veren ve herşeyi bilendir.

Şüphesiz ki Safa ve Merve tepeleri, Allah'ın kulları için kıldığı alamet ve işaretlerdendir. Kullar, onların yanında dua zikir ve sa'y yaparak Allah'a ibadet ederler. Kim, Beytül atik olan Kâbeye Hac veya umre ziyareti yapmak için gelirse, Safa ile Merve tepelerini tavaf etmesinde bir zorluk ve günah yoktur. Bir kimse, farz olanı yerine getirdikten sonra fazladan Hac ve Umre yaparsa muhakkak ki Allah, kendi rızası için fazladan ibadet yapana, şükrünün karşılığını verir. Onun kast ve niyetini de çok iyi bilir.

256 Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 4, s. 27

257 İbn-i Mâce, K. el-Cenaiz, bab: 55, Hadis No: 1600/Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 2, s. 201

* SAFA ile MERVE: Safa ve Merve, Kâbe-i Muazzamanın hemen yanında bulunan iki tepedir. Bunlar bir cadde ile birbirlerine bağlanmışlardır. Hac veya umre sırasında dört defa Safa'dan Merve'ye üç defa da Merve'den Safa'ya gidip gelmek vaciptir. Buna 'Sa'y" denir. Bu sa'y, Kâbeyi tavaf ettikten sonra yapılır.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında iki görüş zikredilmiştir: Onlardan birisi şöyledir:

a- Cahiliye döneminde Safa ve Merve'de birer put bulunuyormuş. Safa'dakinin ismi "İs'af" Merve'dekinin ismi de "Naile" imiş Müşrikler bu putları ziyaret ederlermiş. İslamiyet hakim olunca bu putlar kırılmış ve o mübarek yerler bunlardan temizlenmiştir. Fakat daha önce burada putların bulunmasından dolay bazı Müslümanlar, burada sa'y yapmanın mahzurlu olup olmayacağı hususunda tereddüt geçirmişler ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş ve bu iki tepe arasında sa'y yapmanın mahzurlu olmayacağını beyan etmiştir.

Bu görüş, Şa'bî, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbas, Süddî, Mücahid ve İbn-i Zeydden rivayet edilmiştir.

b- Diğer bir görüşe göre bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi şudur: Cahiliye döneminde bir kısım insanlar, Safa ile Merve arasında sa'y yapmıyorlardı. Bunlar, İslam geldikten sonra da Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktan çekiniyorlardı. Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi. Safa ile Merve'nin, Allah'ın nişanelerinden olduğunu, onlar arasında sa'y yapmanın herhangi bir mahzuru bulunmadığını, bilakis onlar arasında sa'y yapmanın gerekliliğini beyan etti. Bu görüş ise Katade, Urve b. Zübeyr ve Hz. Aişeden rivayet edilmiştir. Bu hususta Urve b. Zübeyr diyor ki: "Ben bu âyeti okudum ve Aişe'ye dedim ki: "Vallahi Safa ile Merve arasında sa'y yapmayan için de bir mahzur yoktur." Bunun üzerine Aişe şöyle dedi: "Bacımın oğlu ne kötü bir söz söyledin. Eğer bu âyet, senin yorumladığın gibi olsaydı: "Safa ile Merve'yi tavaf etmemekte bir mahzur yoktur." şeklinde olması icabederdi. Halbuki âyet, **"Safa ile Merve'yi tavaf etmekte bir mahzur yoktur."** şeklindedir.

Bu âyet, Müslüman olmadan önce Müşellelde bulunan "Menat" putunu Hac yapmaya girişen Ensar hakkında nâzil olmuştur. Zira, Menat putunu Hacetmeye giriştikten sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapmayı mahzurlu görmüyorlardı. Ensar Müslüman olduktan sonra Resulullah'tan bunu sordular ve dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, biz, Safa ile Merve arasında sa'y yapmayı sakıncalı görüyorduk. Bu hususta ne dersin?" İşte bunun üzerine allah teala: "Şüphesiz ki Safa ile Merve, Allah'ın alâmetlerindendir..." Kim Hac için Kâbeyi ziyaret eder veya Umre yaparsa Safa ile Merve'yi tavaf etmesinde bir mahzur yoktur..." âyetini indirdi. Aişe devamla dedi ki: "Sonra Resulullah bu ikisinin arasında bizzat tavaf yaptı. Artık o ikisinin arasında tavafı terketmeye kimsenin

hakkı yoktur."[258]

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimenin nüzul sebebi, bu görüşlerden herhangi biri olabilir. Hangi görüş alınırsa alınsın Safa ile Merve arasında sa'y yapmak gereklidir. Âyetin ifadesinden : **"Tavaf edip etmemek serbesttir."** mânâsı çıkarılmamalıdır. Zira onların arasını tavaf etmek, önce yasaklanıp daha sonra da serbest bırakılmış değildir. Ancak ilim adamları, bu iki tepe arasında tavaf etmenin (Sa'y etmenin) hükmü hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Aişe ve Enes b. Mâlike göre Safa ile Merve arasında sa'y etmek farzdır. Terkedilmesi halinde herhangi bir keffaret veya fidye geçerli değildir. Bu görüş İmam Şafiiden nakledilmiştir. Bunlara göre Allah teala, Kâbeyi tavaf etmeyi emrettiği gibi Safa ile Merve arasında tavaf etmeyi de emretmiştir. Bunların birbirlerinden farklı olduklarını söylemek isabetli değildir.

b-Ebuzzerka, Ebu Hanife, ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise Safa ile Merve arasında tavafın terkedilmesi halinde, kaza edilmesi daha evladır. Ancak mutlaka kaza edilmesi gerekmez. Sa'y etmeyi terkeden kimsenin ceza olarak kurban kesmesi de yeterlidir. Bunlara göre Safa ile Merve arasında sa'y etme, Şeytan taşlamaya, Müzdelifede vakfe yapmaya ve Kâbeye varış tavafı yapmaya benzer.

c- Atâ, Abdullah b. Mes'ud, Âsım, Mücahid ve Abdullah b. Zübeyr'e göre, Safa iel merve arasında sa'y etmek ne farzdır ne de vaciptir. O, bir nâfile ibadettir. Hac yapan kimse Sa'y yapacak olursa güzel bir iş yapmış olur. Yapmayacak olursa hiçbir şey gerekmez. Zira Abdullah b. Mes'ud ve Adullah b. Abbas bu âyet-i kerimeyi: **"Kim Kâbeyi Haccederse veya Umre yapacak olursa onun, Safa ile Merve arasında tavaf yapmamasında bir mahzur yoktur."** şeklinde okumuşlardır. Bu da Safa ile Merve arasında tavaf yapmamanın serbest olduğunu gösterir.

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüşe göre "Safa ile Merve arasında tavaf etmek farzdır. Onu terkedenin veya unutanın tekrar orayı tavaf etmekten başka hiçbir çaresi oyktur." diyen görüştür. Zira Resulullah, sahabilerine Hac ibadetinin yapılacağı yerleri öğretirken Safa ile Merve arasında sa'y yapmayı da öğretmiştir. Bu hususta Cabir b. Abdullah diyor ki:

ثم خرج من الباب الى الصفا، فلما دنا من الصفا قرأ (ان الصفا والمروة من شعائر الله).« نبدأ بما بدأ الله به» فبدأ بالصفا فرقى عليه حتى رأى البيت فكبر الله ووحده وقال:« لا إله إلا الله وحده، لا شريك له، له الملك، وله

258 Bkz. Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 56, Hadis No: 1901

الحمد، يحيى ويميت، وهو على كل شيء قدير، لا إله إلا الله وحده، أنجز وعده، ونصر عبده، وهزم الاحزاب وحده».

"Resulullah, Kâbe'nin kapısından Safa tepesine doğru çıktı. Oraya yaklaşınca: **"Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir...."** âyetini okudu sonra **"Biz de Allah'ın sıraladığı gibi başlayalım."** dedi. Safa'dan başladı. Tepenin üzerine çıktı, Kâbeyi görünce tekbir getirdi ve:

لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰه وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ اَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وهَزَمَ الاَحْزَابَ وَحْدَهُ

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Onun hiç bir ortağı yoktur. Mülk ancak onundur, övülme de ona aittir. O, diriltir ve öldürür, o, her şeye kadirdir. O, kendisinden başka hiç bir ilah bulunmayan bir Allah'tır. Kuluna verdiği vaadini yerine getirmiş, ona yardım etmiş ve tek başına bütün gurupları mağlup etmiştir." diyerek dua etti."(259)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّمَا سَعَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِالبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، لِيُرِىَ الْمُشْرِكِينَ قُوَّتَهُ.

"Resulullah (s.a.v.)'in, Kâbeyi tavaf ederken ve Safa ile Merve arasında sa'y yaparken koşmasının sebebi, müşriklere gücünü göstermek istemesiydi."(260)

Taberi diyor ki: "Resulullah, Safa ile Merve arasında sa'y yapmıştır. Onun, sa'y ve diğer Hac menasikini bizzat eda etmesi, aynı zamanda ümmetine Hac menasikini öğretmesi içindir. Ve Resulullah'ın amelleri, Allah tealanın, kitabında farz kıldığı hükümleri ümmetine açıklaması mahiyetindedir. O halde ümmetinin de bu gibi amellere uyması gerekir. Ümmet, Resulullah'ın Kâbeyi tavaf ettiği hususunda nasıl icma etmişse Safa ile Merve arasında sa'y yaptığı hususunda da icma etmiştir. Yine ümmet, Kâbe'yi tavaf etmeyenin, herhangi bir fidye veya keffaretle onu eda etmiş sayılamayacağın, ancak onu tavaf etmekle Hac farizasını eda etmiş olacağı üzerinde icma etmiştir. Safa ile Merve arasında

259 Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 57, Hadis No: 1905
260 Tirmizi, K. el-Hac, bab: 39, Hadis No: 863

sa'y etmek te Kâbeyi tavaf etmek gibidir. Onu terkeden de ancak sa'y yapmakla onu eda etmiş sayılır. Bu ikisi arasında fark gözetenden, görüşüne delil istenir. Şayet Abdullah b. Mes'uddan nakledilen: "Onları tavaf etmemenin bir mahzuru yoktur." şeklindeki kıraat delil gösterilecek olursa bunun, şaz (istisnai) bir kıraat olduğu ve bunun, Kur'anda tesbit edilmediği söylenir. Nitekim, Hz. Aişe (r.a.) Urve b. Zübeyre karşı çıkmış ve yukarıda zikredilen izahatlarda bulunmuş ve bu kıraat üzere okuyanların görüşlerini reddetmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Bir kimse kendi isteğiyle fazladan hayır yaparsa, muhakkak ki Allah, şükrün karşılığını veren ve her şeyi bilendir."** buyurulmaktadır. **"Fazladan yapılan hayır"**dan maksat, **"Farz olan Haccını yaptıktan sonr nafile olarak Hac ve Umre yapmaktır."** Yoksa Hac yaptıktan sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapmak değildir. Zira bu ikisi arasında sa'y yapmak, daha önce de belirtildiği gibi nafile değil farzdır. Ancak nafile olan bir Hacda veya Umrede bunlar arasında sa'y yapmak nafile olur.

Safa ile Merve arasında sa'y yapan Hacılar bugün, yeşil direklerle işaretlenmiş kısma gelince, erkekler, hızlı ve gösterişli bir şekilde yürürler. Buna "Hervele" denir. Hanefilere göre Hervele yapmak vaciptir.

HAC: Lüğatte, saygı gösterilecek makamları ve yerleri ziyaret kastında bulunmaktır. Şeriatta ise: Arafatta belli bir zamanda bir miktar durduktan sonra gidip Kâbeyi tavaf etmektir. Şeriatın tesbit etmiş olduğu ölçüde zengin olan ve diğer şartları da haiz olan bir Müslümana ömründe bir kere hac yapmak farzdır.

UMRE: Lügatte, ziyaret etmek mânâsına gelir. Şeriatta ise, belli bir zamana bağlı olmaksızın Kâbeyi tavaf etmek ve Safa ile Merve arasını sa'y etmekten ibarettir. umrede, Arafatta vakfe yapmak yoktur.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ
فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾

159- İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti, biz, insanlara kitapta açıkladıktan sonra gizleyenlere, işte onlara Allah lanet eder. Hem de bütün lanet edenler lanet eder.

İndirdiğimiz dellileri ve hidayeti, Tevrat ve İncil'de insanlara açıklayıp izah ettikten sonra, Muhamed'i ve getirdiği dini hakkındaki bilgileri gizleyenleri Allah rahmetinden uzaklaştırır. Melekler ve müminler da onlara lanet eder.

* Bu gerçeği gizleyenler'den maksat, Yahudi ve Hıristiyan âlimleridir.

Çünkü bu kişiler, Allah tealanın, tevrat ve İncil'de açıkladığı, Hz. Muhammed'in geleceği, Peygamberliğini ve diğer sıfatlarını gizlemişler ve ona iman etmemişlerdi. Bu yüzden Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmışlar ve lanete uğratılmışlardır.

Taberi diyor ki: "Âyet, her ne kadar bu özel kişilere işaret etmekte ise de hükmü, Allah'ın insanlara açıklanmasını farz kıldığı bilgileri saklayan herkesi içine almaktadır."

İslam dini, Allah'ın insanlara gönderdiği bilgileri onlardan gizlemeyi yasaklamış ve bunu yapanların lanetleneceklerini beyan etmiştir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) efendimiz de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قال رسول الله ﷺ: «مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللّهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

"Kimden bir ilim sorulur da o da ilmi gizleyecek olursa Allah o gizleyen kişiye kıyamet gününde ateşten gem vuracaktır."(261)

Yine bu hususta Ebu Hureyre (r.a.) şöyle demiştir:

قَالَ اِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ اَكْثَرَ اَبُو هُرَيْرَةَ وَلَوْلاَ آيَتَانِ فِى كِتَابِ اللّهِ مَا حَدَّثْتُ حَدِيثاً ثُمَّ يَتْلُوا،اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى اِلَى قَوْلِهِ الرَّحِيمُ اِنَّ اِخْوَانَنَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانَ يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالْاَسْوَاقِ وَاِنَّ اِخْوَانَنَا مِنَ الاَنْصَارِ كَانَ يَشْغَلُهُمُ العَمَلُ فِى اَمْوَالِهِمْ وَاِنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَلْزَمُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ بِشَبَعِ بَطْنِهِ وَيَحْضُرُ مَالاَ يَحْضُرُونَ وَيَحْفَظُ مَالاَ يَحْفَظُونَ.

"İnsanlar "Ebu Hureyre çok hadis rivayet ediyor" diyorlar. Şayet, Allah tealanın kitabındaki şu iki âyet olmasaydı hiçbir hadis rivayet etmezdim. "Ebu Hureyre bu âyeti ve bundan sonra gelen âyeti okumuş ve devamla şöyle demiştir: "Muhacir kardeşlerimizi çarşılardaki alış veriş meşgul ediyordu. Ensardan olan kardeşlerimizi ise malları üzerindeki çalışmaları meşgul ediyordu. Ebu Hureyre ise karın tokluğuna Resulullah'tan ayrılmıyordu. O, onların hazır bulun-

261 Ebu Davud, K. el-İlm, bab: 9, Hadis No: 3658/Tirmizi, K. el-İlm, bab: 3, Hadis No: 2649/İbn-i Mace, K. el-Mukaddime, bab: 24, Hadis No: 261

madığı yerlerde hazır bulunuyor ve onların ezberlemediklerini ezberliyordu."[262]

Âyet-i kerimenin sonunda "**İşte onlara Allah lanet eder, hem de bütün lanet edenler lanet eder.**" buyurulmaktadır. Bundan maksat, Allah'ın indirdiğini gizleyenleri Allah rahmetinden uzaklaştırır ve lanet edenler de onun, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmasını Allah'tan dilerler. Zira lanetin lügat mânâsı "Uzaklaştırmak ve kovmak" demektir.

Âyette zikredilen "**Lanet edenler**"den maksat, Mücahid ve İkrimeye göre, yeryüzündeki canlılar ve haşerattır. Zira bu yaratıklar: "**Âdemoğlunun günahları yüzünden, bizden yağmur kesildi.**" derler. ve günah işleyenlere, Allah'ın lanet etmesini dilerler. Bu hususta İkrime diyor ki: "Bütün lanet edenler lanet eder. Hatta gübre böcekleri ve akrepler dahi. Onlar, "Âdemoğlunun günahları yüzünden biz yağmurdan mahrum olduk." derler.

Katade ve Rebi' b. Enes'e göre ise "Lanet edenler" den maksat, Melekler ve müminlerdir. Süddi ve Dehhak'a göre ise "Lanet edenler"den maksat, Kabirde azap gören "kafirlerin seslerini işiten ve insan ve cinlerin de dışındaki bütün yaratıklardır. Bu hususta Bera b. Âzibin şöyle dediği rivayet edilir: "Kâfir kabire konulduğu zaman yanına bir yaratık gelir. Onun gözleri sanki bakırdan iki kazandır. Elinde demirden bir direk bulunmaktadır. Onunla kâfirin iki omuzu arasına öyle bir vurur ki kâfir çığlık koparır. Onun sesini işiten her yaratık ona lanet okur. Onun sesini işitmeyen hiçbir kimse kalmaz. Ancak cinler ve insanlar işitmezler.

[Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden doğru olanı, lanet edenlerin, melekler ve müminler olduğunu söyleyen görüştür. Zira Allah teala, başka bir âyet-i kerimede, kâfirlere lanet okuyanları saymış ve buyurmuştur ki: "**İnkâr edenler ve kâfir olarak ölenler var ya. Şüphesiz ki Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti işte bunların üzerinedir.**"[263]]

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾

160- Ancak tevbe edip kendilerini düzelten ve (Allah'ın indirdiğini) açıklayanlar müstesna. İşte onların tevbelerini kabul ederim. Ben, tevbeleri

---

262 Buhari, K. el-İlm, bab: 42/Müslim, K. Fadail es-Sahabe, bab: 160

263 Bakara suresi, 2/161

çok kabul eden ve çok merhamet edenim.

Ancak gerçeği gizlemekten vazgeçip tevbe edenler, salih amellerle nefislerini ıslah edenler ve Allah'ın, Peygamberlerine indirdiği vahyi açıklayanlar müstesna. İşte bunların tevbelerini kabul eder ve onları, bana itaat eden ve rızamı kazananlardan eylerim. Zira ben, kullarımın tevbelerini kabul eden, affımla onların kusurlarını örten, rahmetimle o kusurları cezalandırmaktan vazgeçen onlardan, tevbe edip kendisini düzelten ve Hz. Muhammed hakkında gizlediklerini açıklayan Abdullah b. Selam vb. müminlerdir. Âyet-i kerime, Yahudilerden olup iman eden bu kişilere işaret etmektedir.

* Yukarıda da zikredildiği gibi Ebu Hureyre diyor ki: "Benim hakkımda "Ne kadar çok hadis rivayet ediyor." diyorlar. Eğer Allah tealanın kitabında, ilmi gizlemeyi yasaklayan bu iki âyet olmasaydı hiçbir hadis rivayet etmezdim."(264)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ

وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾

161- İnkâr edenler ve kâfir olarak ölenler var ya, şüphesiz ki, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların laneti işte bunların üzerinedir.

Yahudi, Hıristiyan ve müşriklerden, Muhammed'in Peygamberliğini inkâr eden ve bu inkârlarıyla kâfir olarak ölenler var ya, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların laneti işte bunların üzerinedir. Allah onları rahmetinden kovar. Melekler ve bütün insanlar da, Allah'tan, onları rahmetinden uzaklaştırmasını dilerler.

* Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Âyet-i kerimede, kâfir olarak ölene bütün insanların lanet okudukları zikredilmektedir. Halbuki insanların çoğu kâfirdir. Kâfirler, kâfir olarak ölenlere nasıl lanet edeceklerdir?" Cevaben denilir ki:"Mesele öyle değil. Mesele hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir:

Katade ve Rebi' b. Enes'e göre burada ifade edilen "Bütün insanlar" dan maksat, müminlerdir.

Ebu Âliyeye göre ise bu lanetleme işi âhirette olacaktır. Öyle ki kâfirler teşhir edilecek ve böylece bütün insanlar onlara lanet edeceklerdir.

Süddiye göre ise buradaki ifadeden şu kastedilmektedir: "Her insan, "Al-

264 Bkz. Buhari, K. el-İlm, bab: 42, K. el-Hars, bab: 21,

lah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun." der. Böylece kâfir olarak ölen de "Zalimler" ifadesine dahil olduğundan o da lanetlenmiş olur.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş Ebul Âliye'den nakledilen görüşün de bununla bağdaştığını söylemiştir. Zira Allah teala kıyamet gününde, kâfir olarak ölenleri gören herkesin onlara lanet edeceklerini zikretmiş ve buyurmuştur ki: "Yalanlar uydurup Allah'a nisbet edenden daha zalim kim olabilir? İşte onlar, rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Şahitler: "Bunlar, rablerine yalan nisbet ettiler." diyeceklerdir. İyi bilinmelidir ki, Allah'ın laneti zalimleredir."[265]

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ١٦٢

162- O lanet içinde ebedi kalacaklardır, onların azabı hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez.

Onlar, kendilerini cehenneme sokacak o lanetin içinde ebedi olarak kalacaklardır. Azapları daimi ve ebedidir. Hafifletilmez ve hiç kesintiye uğratılmaz. Onlara, ileri sürecekleri bir mazeretten dolayı mühlet de verilmez.

* Âyet-i kerimede, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrayan kâfirlerin, bu lanetleri içinde devamlı kalacakları ve azaplarının da hafifletilmeyeceği zikredilmektedir. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: **"İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onların cehnnem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız"**[266] **"Âyetlerimizi inkâr edenleri, ilerde cehennem ateşine atacağız. Derileri yandıkça, azabı tatsınlar diye onları başka derilerle değiştireceğiz. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir."** [267] buyurulmaktadır. İzahı yapılan bu âyette: "Onlara mühlet te verilmez" buyurulmaktadır. Bu ifadeden kâfir olarak ölüp lanete uğrayanların mazeretlerinin dinlenilmiyeceği ve mazeretleri dinlenene kadar dahi mühlet verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususta başka âyeti kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır. **"O gün onlar konuşamazlar." "O gün, yalanlayanların vay haline."**[268]

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ١٦٣

265 Hûd suresi, 11/18
266 Fâtır suresi, 35/36
267 Nisa suresi, 4/56
268 Mürselât suresi, 77/35, 36

böylece müşrikleri susturuyor.

Ebudderda ve Said b. Cübeyr'e göre ise âyet-i kerimenin nüzul sebebi, müşriklerin, Resulullah'tan bir mucize istemeleridir. Allah teala onlara, gelip geçici olan bir mucizeyi gönderme yerine devamlı kalan ve akl-ı selimlere hitabedip ikna eden bu âyet-i kerimeyi göndermiştir ki düşünsünler ve şirklerinden vaz geçsinler. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Kureyş müşrikleri, Yahudilere "Bize Musa'nın getirdiği mucizeleri anlatır mısınız?" dediler.Yahudiler de onlara Hz. Musanın âsâsını ve beyaz el mucizesini Anlattılar.Kureyş müşrikleri,Hıristiyanlara da, Hz. İsa'nın getirdiği mucizeleri sordular.Hıristiyanlar da onlara, Hz. İsa'nın, körleri ve alaca hastalığını yakalananları iyileştirdiğini, Alah'ın izniyle ölüleri diriltiğini anlattılar.Kureyş müşrikleri bu defa da Resulullah'a: "Allah'a dua et de Safa tepesini bizim için altın yapsın ve düşmanlara karşı güçlenmiş olalım." dediler.Bunun üzerine Resulullah da rabbinden bunu istedi. Allah teala da ona:"**Ben onlara istediklerini verir Safa tepesini altın yaparım fakat artık ondan sonra da yalanlamalarına devam edecek olurlarsa ben onları, âlemlerden kimseyi uğratmadığım bir azaba uğratırım"** buyurdu. Resulullah da: **"Kavmimi bana bağışla da ben onları gün be gün davet edeyim."** dedi. İşte bunun üzerine Allah teala bu hayet-i kerimeyi indirdi. Bu âyette zikredilen hususlar, Resulullah'a güveni sağlama bakımından, Safa tepesinin altına dönüşmesinden daha büyük ve daha etkilidir.

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüş şudur ki: "Allah teala bu âyet-i kerimeyle kullarını, birliğine ve ilahlıkta tek oluşuna dair uyarmıştır. Âyetin asıl nüzul sebebi budur. Atâ'nın da dediği gibi bu âyet-, Resulullah'a müşriklere karşı bir delil de olabilir. Said b. Cübeyr ve Ebudderda'nın dediği gibi, müşriklerin, Resulullah'tan istediklerini bir mucizenin yerine inmiş te olabilir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Bir kısım kâfirler, göklerin ve yerin yaratılmasının ve âyette zikredilen diğer şeylerin, Allah tarafından meydana getirildiklerini inkâr ederler. Allah'ın yaratıcılığını inkâr edenlere karşı Allah'ın bunları yarattığnı söylemek, onun varlığını ve birliğini gösteren bir delil olur mu? "Cevaben denilir ki: Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden mülhidlere doğrudan delil olmasa da, Allah'ın yaratıcılığnı kabul eden fakat ona bir takım putları ortak koşan müşriklere karşı, Allah'ın birliğini ispat eden kesin bir delildir. Zira Allah teala onlara: "Ben bu şeyleri yaratıyorum, sizin bana ortak koştuğunuz şeyler ne yapıyor? Hiçbir şey yapmıyor." diyerek onları susturmuştur.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ

آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا
وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

165- İnsanlardan bazıları, Allah'tan başka varlıkları ona eş koşarlar. Onları, Allah'ı sevdikleri gibi severler.Müminler ise en çok Allah'ı severler. O zalimler azabı gördükleri zaman, bütün kuvvetin Allah'a ait olduğnu ve onun azabının çok şiddetli olduğunu bir bilselerdi.

[İnsanlardan bazıları, Allah'tan başka varlıkları ona eş ve benzerler koşarlar. Onlar putlarını, müminlerin Allah'ı sevdiği gibi severler. Müminler ise onların, putlarını sevmelerinden çok daha kuvvetli bir sevgi ile Allah'ı severler. O zalimler, Allah'ın, cehennemde kendileri için hazırlamış olduğu azabı görselerdi, bütün kuvvetin, kendilerine hiçbir fayda sağlamayan, o Allaha eş koştukları şeylere değil Allah'a ait olduğnu ve kendisini inkâr edenlere, Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu kesin olarak bilirlerdi.]

* Âyette zikredilen ve "Eşler" diye tercüme edilen (أندادا) kelimesinden maksat, Katade, Mücahid, rebi' b. enes ve ibn-i Zeyd'e göre müşriklerin, Allah'ın dışında taptıkları çeşitli tanrılarıdır. Onlar bu putlarını Allah kadar severler ve o putlarla övünüp iftihar ederlerdi.

Süddiye göre ise buradaki "Eşler"den maksat, Allah'a ortak koşanların ileri gelenleri ve efendileridir. Zira bunlar, Allah'a isyan ederek ileri gelenlerine itaat ederler. Onları Allah'ın derecesine yükselterek onun kadar severler.

Âyet-i kerimenin son kısmında: **"O zalimler, azabı gördükleri zaman bütün kuvvetin Allaha ait olduğunu ve onun azabının çok şiddetli olduğunu bir bilselerdi."** buyurulmaktadır.

Âyet-i kerimenin bu bölümündeki "Görme" fiili, iki şekilde okunmuştur. Biri (ترى) şeklidir. Mânâsı, "Bir görsen" demektir. Bu kıraat şekline göre âyet-i kerimeye şu çeşitli mânâlar verilmiştir.

a- Ey Muhammed, zalimlerin, Allah'ın azabını gördükleri zamanı bir görecek olsan. Onlar azabı gördükleri zaman, kuvvetin yalnızca Allaha ait olduğunu ve Allahın, azabı şiddetli olan rab olduğunu ikrar etmiş olacaklardır.

b- Ey Muhammed, bütün kuvvet Allaha ait olduğundan ve Allah, azabı şiddetli olan rab olduğundan, zalimlerin, Allahın azabını gördüklerini görecek olsan. İşte o zaman Allahın azabının derecesini bilmiş olursun.

c- Ey Muhammed, zalimlerin, Allahın azabını gözleriyle gördüklerini bir görecek olsan, onların hallerinin ne olduğunu bilmiş olursun. Şüphesiz ki dün-

yada da âhirette de bütün kuvvet yalnızca Allah'a aittir. Yine şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşanlara karşı azabı şiddetli olandır.

d- Ey Muhammed, zalimlerin, azabı gördüklerini bir görecek olsan, onlar o zaman şöyle diyeceklerdir: Şüphesiz ki bütün kuvvet Allah'a aittir. Yine şüphesiz ki Allah, azabı çok şiddetli olandır.

"Görmek" fiilinin ikinci kıraatı ise (يَرَى) şeklindedir. Buna göre ise âyete şu şekilde mânâ verilmiştir: "Zalimler, Allah'ın, kendileri için cehennemde hazırladığı azabı bir görecek olsalar. O zaman gözleriyle görmüş olacaklar ki, bütün kuvvet yalnızca Allaha aittir ve Allah, azabı şiddtli olandır.

[Taberi, birinci kıraat şeklini tercih etmiş ve kitabın Resulullaha olduğunu söylemiş bu âyetin mânâsının şöyle olduğunu zikretmiştir: "Ey Muhammed, sen zalimlerin, azabı gördüklerini bir görmüş olsaydın. O zaman bütün kuvvetin yalnız Allaha ait olduğunu ve Allahın, azabı şiddetli olan rab olduğunu görmüş olurdun. Taberi sözlerine devamla diyorki: "Burada hitap her ne kadar Resulullaha ise de asıl kastedilen, onun dışındaki insanlardır. Zira Resulullahın, bütün kuvvetin Allaha ait olduğunu ve Allahın, azabı şiddetli olan rab olduğunu bildiğinde şüphe yoktur. Bu âyete, şu âyete benzemektedir? "Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allah'a aittir?"(269)]

Taberi diyor ki: "Bu kıraatı tercih etmemizin sebebi, zalimler azabı gördüklerinde, bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allahın, azabı şiddetli olan rab olduğunu yakinen bilmiş olacaklardır. Bilinen bir şeyi söylemenin anlamı yoktur. Bu itibarla hitabın Resulullaha olduğunu gösteren kıraat daha tercihe şayandır.

Allaha ortak koşmaktan daha büyük bir günah olmadığı muhakkaktır. Bu hususta Abdullah b. Mes'uddan şu hadis rivayet edilmektedir: Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ سَاَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ اَىُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ قَالَ اَنْ تَجْعَلَ
لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ قُلْتُ ثُمَّ اَىُّ قَالَ وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ
تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَىُّ قَالَ اَنْ تُزَانِىَ حَلِيلَةَ جَارِكَ.

"Resulullahtan, "Allah katında en büyük günah nedir?" diye sordum. Resulullah: "Kendini yaratan Allaha ortak koşmandır." buyurdu. Dedim ki: "Şüphesiz ki bu, büyük bir günahtır. Peki ondan sonra hangisidir? dedim. Buyurdu

269 Bakara suresi, 2/107

ki: "Seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir." "Sonra hangisidir?" diye sordum. Resulullah: "Komşunun karısıyla zina etmendir." diye cevap verdi.(270)

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ

الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

166- İşte o zaman, tâbi olunanlar, kendilerine tabi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır.

İşte o zaman, kendilerine tabi olunan önderler, dünyada kendilerine sapıklıkta tabi olanlardan uzaklaşacaklar, âhirette, azabı bizzat gözleriyle görecekler, bunların, dünyada tabi olduklarıyla aralarındaki bağlar ve her türlü alaka kesilecektir. Dostluk, sevgi, akrabalık ve şefkat onlara âhirette hiçbir fayda sağlamayacaktır.

* Bu dünyadayken, Allahı bırakıp ta çeşitli varlıklara tapanlar veya onları Allaha ortak koşanlar, âhirete yalnız başlarına kalacaklar, Allahın dışında, taptıkları veya ortak koştukları şeyler onlardan uzaklaşacaklardır. Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: **"O gün aleyhlerinde hüküm kesinleşen kimseler "Rabbimiz, işte azdırdıklarımız. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Onlardan uzaklaşıp sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı." derler."**(271) Bir diğer âyette de şöyle buyurulmaktadır: **"Allahın emri yerine gelince, şeytan şöyle der: "Şüphesiz Allah size gerçek bir vaadde bulunmuştu. Ben de size vaadde bulunmuştum. Fakat vaadimi bozdum. Benim, sizin üzerinizde bir nüfuzum yoktur. Fakat sizi sapıklığa çağırdım. Siz de bana uydunuz. O halde beni kınamayın, nefsinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Daha önce beni Allah'a ortak koşmanızı reddediyorum." Elbette zalimlere can yakıcı bir azap vardır."**(272)

Âyette zikredilen: "Kendilerine tabi olunanlar"dan maksat, Katade, Rebi b. Enes ve Atâ'ya göre "İnsanların, Allah'a ortak koşmakta liderleri, ileri gelenleri ve zorbalarıdır." Süddiye göre ise "Şeytanlar"dır. Onlara tabi olanlar da insanlardır.

Taberi birinci görüşü tercih etmiştir. Yani, Allaha ortak koşanların önder-

---

270 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, bab: 3, sure, 25, bab: 2/Müslim K. el-İman, bab: 141, 142, Hadis No: 86

271 Kasas suresi, 28/63

272 İbrahim suresi, 14/22

leri, Allah'ın azabını gördükleri zaman kendilerine tabi olanlardan uzaklaşacaklardır.

Âyet-i kerimede: "**Aralarındaki bağlar kopacaktır.**" buyurulmaktadır. Mücahid, Abdullah b. Abbas, Katade ve Rebi' b. Enese göre âyette zikredilen "Bağlar"dan maksat, dünyadaki ilişkileri ve dostluklarıdır. Zira kâfirler âhirette, şu âyetlerde zikredildiği gibi birbirlerine lanet okuyacaklar ve birbirlerine düşman kesileceklerdir. "**... Sonra kıyamet günü birbirinizi tanımayacaksınız...**"(273) "**O gün dostlar birbirlerine düşman kesilirler. Ancak takva sahipleri böyle değildir.**"(274)

Abdullah b. Abbas ve Rebi' b. Enesten nakledilen diğer bir görüşe göre âyette zikredilen "Bağlar"dan maksat, "Onların, insanlar nezdindeki itibarlarıdır." Artık âhirette müşriklerin, insanlar arasında bu tür itibarları kalmayacaktır.

İbn-i Cüreyc'in, Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre ise, âyette zikredilen "Bağlar"dan maksat, "Akrabalık bağlarıdır." Âhirette kişi, kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve oğullarından kaçacaktır.

Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre âyette zikrediln "Bağlar"dan maksat, müşriklerin, dünyadayken yaptıkları amellerdir. Âhirette müşriklerin kendilerini kurtaracak hiçbir amelleri olmayacağından, amelleriyle bağları kopmuş olacak ve layık oldukları cezaya sürükleneceklerdir.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Âhirette takva ehline, amellerinin karşılığında bir belge verilecek, onu göstererek kendilerini kurtaracaklardır. Mümin olmayanlara ise kötü olan amellerinin karşılığında bir belge verilecek, o belge parçalanacak ve onlar cehennem ateşine sevkedileceklerdir.

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüş, kâfirlerin ve müşriklerin, âhirette vasıta yapabilecekleri bütün sebep ve bağların kopacağını söyleyen görüştür. Zira âyet-i kerimeler, kâfirlerin, azabı gözleriyle görünce ileri gelenlerin kendilerinden uzaklaşacaklarını, birbirlerine lanet okuyacaklarını, müminler dışındaki dostların da birbirlerine düşman olacaklarını, şeytanın, kendisine uyanlardan beri olduğunu bildireceğini, kâfire, Allahın dostu olan akrabasının dahi yardımcı olmayacağını ve kâfirlerin dünyada işledikleri amellerin kendileri için üzüntü kaynağı olacağını beyan etmektedirler. Bu zikredilen şeyler, dünyada başvurulan vasıta ve sebeplerdir. Âhirette bütün bu sebepler ortadan kalkacaktır. Âyeti bu sebeplerden sadece birine tahsis etmenin mânâsı yoktur. Böyle yapanlardan bu görüşlerini doğrulayacak delil istenir."

---

273 Ankebut suresi, 29/25
274 Zuhruf suresi, 43/67

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَٰلِكَ
يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

167- Tâbi olanlar şöyle derler: "Keşke bizim için (dünyaya) tekrar dönüş olsa da, onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsak." İşte böylece Allah, amellerini bir pişmanlık kaynağı olarak kendilerine gösterecektir. Ve onlar, cehennemin ateşinden çıkacak da değillerdir.

Allah'a isyan hususunda başkalarına tabi olanlar derler ki: "Keşke bizim için dünyaya geri dönüş olsa da, bizi saptıran reislerimizden, onların burada bizden uzaklaştıkları gibi uzaklaşsak. "İşte böylece Allah, dünyadayken yalanladıkları azabı kendilerine gösterdiği gibi, onların çirkin amellerini de kendilerine gösterecektir. Onun cezasını gördükleri zaman pişman olacaklardır. Cehennem azabından çıkarılmayacaklar, orada ebedi olarak kalacaklardır.

* Taberi diyor ki: "Âyeti kerimede: "Allah onlara amellerini, bir pişmanlık kaynağı olarak gösterecektir." buyurulmuştur. Eğer denilecek olursa ki "Pişmanlık, iyi ve hayırlı şeylerin terkedilmesinden duyulur. Onların amelleri, kötü ameller olduğu halde kendilerine amelleri gösterilince nasıl pişmanlık duyacaklardır? Cevaben denir ki: "Müfessirler bunu şu şekillerde izah etmişlerdir:

a- Süddi ve Abdullah b. Mes'ud'un, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah ettikleri rivayet edilmektedir: Allah, ileri gelenlerine uyan müşrik ve kâfirlere, dünyada kendilerine farz kıldığı, onların da, yapmayarak Allahın cezalandırmasına layık oldukları amellerini ve o amellerin, yapılması halinde, kendileri için hazırlanan nimetleri gösterecektir. Onlar da cennetteki bu nimetleri görünce üzülecekler, pişman olacaklardır. Bu hususta Süddi diyor ki: "İleri gelenlerine uyan kâfirlere, âhirette cennetler ve cennetteki yerleri gösterilecek ve onlara denecek ki: "Şayet sizler Allaha iman etmiş olsaydınız bu meskenler sizin olacaktı." İşte o zaman bunlar, dünyada iken Allahın emir ve yasaklarına uymamaktan dolayı pişmanlık duyacaklar ve onların bu yerleri müminlere fazladan dağıtılacaktır." Bu izaha göre âyetin bu bölümü şu mânâyı ifade etmektedir: Kâfirler azabı gördükleri gibi Allah onlara, dünyada iken yapmaları icabeden amelleri de gösterecek, onlar da yapmadıkları, bu amellerinden dolayı üzüleceklerdir.

Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd ise âyetin: "Allah, amellerini bir pişmanlık kaynağı olarak kendilerine gösterecektir." kısmını şu şekilde izah etmişlerdir: "Allah, kâfirlere, kendileri için bir pişmanlık vasıtası olsun diye kötü amellerini gösterecektir. Onlar, niçin bu gibi amelleri işleyip te Allahı razı edecek amelleri işlemediklerinden dolayı pişman olacaklardır." Taberi de bu izah tarzını tercih etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Onlar, cehennem ateşinden çıkacak ta değillerdir." buyurulmaktadır. Yani kâfirler, Allah'ın azabını gözleriyle gördüklerinde pişman olsalar da, kendilerine, çirkin olan amelleri gösterildiğinde pişmanlıkları artsa da, tekrar dünyaya döndürülüp kendilerini saptıranlardan uzaklaşmayı isterlerse de onlar, dünyadaki inkârları yüzünden, içine atıldıkları cehennem ateşinden çıkacak değillerdir. Bilakis onlar, orada ebediyyen kalacaklardır.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime: "Allahın, kâfirlere olan azabı belli bir zaman sonra bitecek, yok olacaktır." şeklinde iddiada bulunanları yalanlamaktadır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾

168- Ey insanlar, yeryüzünde bulunan helal ve temiz şeylerden yeyin. Şeytanın adımlarını takibetmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

[Ey insanlar, size haram kıldığım, ölmüş hayvan, kan, domuz eti gibi murdar yiyeceklerin dışında, helal kıldığım temiz ve güzel şeylerden yeyin. Şeytanın takibettiği yol ve işlerde ve sizi davet ettiği, Allaha itaat etmeme hususunda onun yolunu takibetmeyin. Çünkü onun düşmanlığı açıktır. O, atanız Âdemi aldatarak, yasaklanmış ağaçtan yedirdi, hata işleterek ayağını kaydırdı ve onu cennetten çıkarttı.]

* Şeytan, insanoğlunun apaçık düşmanıdır. Bu hususa çeşitli âyet-i kerimelerde işaret buyurulmaktadır. "Şüphesiz ki şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman edinin. O, kendi taraftarlarını ancak cehennemliklerden olmaya çağırır,[275] Ey Muhammed, sen insanlara Âdemle İblisin kıssasını hatırlat. hani bir zaman meleklere: "Âdeme ihtiram secdesinde bulunun." demiştik de İblisin dışında bütün melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan İblis ise rabbinin emrinden çıkmıştı. Beni bırakıp İblisi ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimlerin, Allahı bırakıp şeytanı dost edinmeleri ne kötü bir mübadeledir.[276]

Âyette zikredilen "Şeytanın adımları"ndan maksat, Abdullah b. Abbasa göre "Şeytanın ameli "Mücahid, Katade ve Dehhaka göre "Şeytanın aldatmala-

275 Fâtır suresi, 35/6
276 Kehf suresi, 18/50

rı" Süddiye göre "Şeytana itaat" Ebu Miclez'e göre ise "Günah işlemeye dair adakta bulunmak"tır.

Taberi diyor ki: "Bu zikredilen görüşlerin hepsi birbirine yakındır. Bu izahların hepsi de Şeytana uyulmama konusunda dikkatli olmaya dair dikkatleri çekmektedir.

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

169- O, size sadece kötülük ve hayasızlığı ve Allaha karşı, bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

Şeytan size, sahibine kötülük getirecek olan, Allaha isyan etmeyi ve zina gibi her çeşit çirkin ve hayasız işi yapmayı emreder. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyi söylemenizi de emreder.

* Âyette zikredilen "Kötülük"tan maksat, "Günah işlemek"tir. "Hayasızlık" ise "Her söylenilmesi, işitilmesi çirkin görülen şey"dir. Süddi, hayasızlık'tan maksatın "Zina etmek" olduğunu söylemiştir.

Âyette zikredilen: "**Allaha karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.**" ifadesindeki "İnsanların bilmeyerek söyledikleri"nden maksat, şu âyet-i kerimede zikredilen ve helal olduğu halde kendilerine haram kıldıkları şeylerdir: "Allah,, "Bahire", "Saibe", "Vasile". ve "Hâm" diye bir şey yapmamıştır. Fakat kâfirler, Allaha yalan iftira etmektedirler. Çokları da akıllarını kullanmazlar."(277)

Bahire: İslâmdan önce cahiliye döneminde Arapların bazı âdetleri vardı. Mesela bir deve, beşinci defa doğmasında da dişi doğurursa onun kulağı çentilip serbest bırakılırdı. Onun sütü sağılmaz ve binek olarak ta kullanılmazdı.

Sâibe: Dileği yerine gelen bir kimse putlara deve adardı. Bu deveye de binilmez ve sütü sağılmazdı. İşte böyle bir deveye de Saibe denirdi.

Vasile: Bir deve, birisi erkek diğeri dişi olmak üzere ikiz doğurursa, ikizi olan dişinin hatırına erkek de kesilmez ve binilmezdi. Buna da Vasile adı verilirdi.

Hâm: Bir erkek devenin soyundan on döl alınırsa artık onun sırtı haram sayılır, ona binilmez ve yük tışıtılmazdı. Böyle bir deve otlatkta serbet bırakılırdı ve buna da Hâm adı verilirdi.

İşte bu durumlarda bu develere binilmez, yük taşıtılmaz, sütleri sağılıp onlardan istifade edilmezdi. Halbuki onlardan istifade etmeyi Allah teala biz in-

---

277 Maide suresi, 5/103

sanlara helal kılmıştır. İşte Allahın helal kıldığı bir şeyi müşrikler kendi kafalarından uydurdukları bazı gerekçelerle kendilerine haram kılmışlardı. Âyet-i kerime bu gibi davranışları yasaklamakta ve Allah tealanın böyle bir şeyi emretmediğini beyan etmektedir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ
كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

170- O müşriklere: "Allahın indirdiğine tabi olun." denildiğinde, "Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye tabi oluruz." derler. Şayet ataları, hiçbir şey bilmiyor ve doğru yolu bulamıyorlarsa da mı?

O kâfirlere: "Allahın, kitabında Resulüne indirdiği şeye tabi olun. Onun helal kıldığını helal kabul edin, haram kıldığını haram kabul edin." denildiğinde "Biz, haram ve helal mevzuunda, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye tabi oluruz." derler. Şayet ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yolu bulamıyorlarsa da mı? Onlar, Allah'ın dini ve farzları hakkında hiç bir şey bilmeyen ve doğru yolu da bulamayan kâfir atalarına mı uyacaklar? Onlara nasıl tâbi oluyor da rablerinin emrettiği şeyi terkediyorlar? Bu cahillere ancak aklı ve iyiyi kötüden seçme yeteneği bulunmayan kişiler tabi olurlar.

* Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir: Resulullah (s.a.v.) ehl-i kitaptan Yahudileri İslama davet etti. Onlara İslam'ı övdü ve onları Allah'ın azabından sakındırdı. Bunun üzerine Râfi' b .Hârise ve Mâlik b. Avf şöyle dediler: "Bilakis biz atalarımız üzerinde bulduğumuz dine tâbi oluruz. Çünkü onlar daha iyi biliyorlardı ve onlar bizden daha hayırlı idiler." İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

171- Kâfirlerin durumu: Ancak çobanın bağırıp çağırmasını duyabilen ve mânâsını anlamayan hayvanların durumu gibidir. Bu kâfirler, sağır, dilsiz ve kördürler. Bu yüzden hakkı idrak edemezler.

Allah'ın bir olduğunu kabule ve ona itaat etmeye çağırılmayı kötü karşılamaları ve anlayışlarının kıt oluşu bakımından kâfirlerindurumu, sesleri duyan fakat o seslerin ne mânâya geldiğini anlamayan hayvanların durumu gibidir. Bu kâfirler sağırdırlar hakkı duymazlar. Dilsizdirler hakkı söylemezler. Kördürler doğru yolu göremezler.

* İbn-i Abbas diyor ki: "Âyet-i kerimenin izahı: Hidayeti duymaz, onu görmez ve onu düşünmezler." demektir.

Müfessirler bu âyet-i kerimyi iki şekilde izah etmişlerdir.

İkrime, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes, Atâ ve Süddiye göre bu âyet-i kerimenin izahı şöyledir: Kâfirlere öğütte bulunna kimse, çobana, kâfirler ise çobnın seslendiği hayvanlara benzerler. Nasılki bu hayvanlar,. sadece çobanın sesini duyup bir şey anlamazlarsa kâfirler de kendilerine, Allah'ın âyetlerini okuyan kimsenin sadece sesini duyar fakat ne demek istediğini anlamazlar. Kendilerine okunan Allah tealanın âyetlerini kabul etme istidadı göstermezler. Abdullah b. Abbas bu kâfirlerin âdeta develer, merkepler ve koyunlar gibi olduklarını söylemiştir.

İbn-i Zeyd ise bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Bir şey işitmeyen ve bir şey anlamayan putlara seslenen ve onlara tapan, kâfirlerin durumu, cansız varlıklara karşı bağırıp çağıran ve sesinin yankısından başka bir şey işitmeyen kimsenin durumuna benzer. Nasılki cansız varlıklara konuşan kimse onlardan hiçbir fayda görmezse, kâfirlerde o putlardan hiçbir fayda görmezler. Taberi diyor ki: "Bu izah tarzına göre âyete şu şekilde mânâ vermek de mümkündrür. "Bir şey işitmeyen ve bir şey anlamayan putlara seslenen kâfirlerin durumu, hayvanlara seslenen çobanın durumuna benzer.Hayvanlar da bir şey anlamazlar putlarda.

Taberi, âyette hakka davet edenin çobana, kâfirlerin de hayvana benzetildiğini söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş buna delil olarak ta âyet-i kerimenin Yahudiler hakkında indiğini, Yahudilerin de putlara tapmadıklarından dolayı onların çobana benzetilmesinin doğru olmayacağını göstermiştir."

Mücahid diyor ki: "Kâfirler, sesi işiten fakat onu düşünemeyen hayvanlara benzerler." İbn-i Abbas ta yine diyor ki: "Onlar, deve ve eşekler gibidirler. Onlara "Ye" desen ancak sesini işitirler başka bir şey anlamazlar. İşte kâfirler de böyledir. Sen onlara hayırı emredip kötülükten sakındırdığında sesini duymaktan başka bir şey anlamazlar.

يَا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ

كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

172- Ey İman edenler, size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin. Şayet sadece Allah'a ibadet ediyorsanız ona şükredin.

[Ey, Allah'ı ve Resulünü tasdik edenler, Allah'a itaatla boyun eğenler, size helal kıldığımız rızıklardan yeyin. Eğer Allah'ın emrine boyun eğiyor, ona itaat ederek onu dinliyorsanız size verdiği rızıklar için ona şükredin.]

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) helal ve temiz şeyleri yiyerek beslenmenin önemine işaretle buyuruyor ki:

"Ey insanlar, Allah temizdir ve ancak temiz olanları kabul eder. Allah bu hususta Peygamberlere neyi emretmişse müminlere de aynı şeyi emretmiştir. Peygamberleri için şöyle buyumuştur: "Ey Peygamberler, temiz ve helal rızıklardan yeyin, salih ameller işleyin. Şüphesiz ki ben, sizin yaptıklarınızı çok iyi bilirim."(278)

Bu konuda müminler için de, görüldüğü gibi bu âyette: **"Ey iman edenler, size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin."** buyurulmaktadır.

Resulullah (s.a.v.) uzun bir yolculuk yapan ve saçı başı birbirine karışan ve ayaklarını tozlar bürüyen bir kişinin yaptığı duayı zikrederek buyurmuştur ki: **"Bu adam ellerini göğe yukarı kaldırır "Ey rabbim, ey rabbim," diye yalvarır. Halbuki bunun yediği haram içtiği haram giydiği haramdır ve kendisi haramla beslenmiştir. Bunun duası nasıl kabul edilecektir?"**(279)

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ
اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

173- Şüphesiz ki Allah size leşi, kanı, domuz etini bir de Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Bir kimse mecbur kalır, zaruret haddini aşmadan ve başkalarının hakkına tecavüz etmeden bunlardan yerse ona günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

[Şüphesiz ki Allah size, leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına yani putlar ve uydurma tanrılar gibi varlıkların adına kesilenleri haram kıldı

278 Müminun suresi, 23/51

279 Müslim, K. ez-Zekât, bab: 65 Hadis No: 1015/Tirmizi, K. Tefsir, el-Kur'an sure 2, bab: 36 Hadis No: 2989/Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 2, s. 328

Kim bu haram kılınanları yemeye mecbur kalır da,kendisi gibi zaruret halinde bulunanın elindekini zorla almadan, onun hakkına tecavüz etmeksizin ve kendisi için de zaruret miktarını aşmadan bu haram kılınan şeylerden yese onun için bir mahzur ve günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.]

* "Allah'tan başkası adına kesilen" şeklinde tercüme edilen (وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ) cümlesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Katade, Mücahid, Dahhak, Atâ ve Abdullah b. Abbasa göre bu ifadenin mânâsı, "Allah'tan başkası adına kesilenler" demektir. Allah'tan başkası bir tağut, bir put vb. şeylerdir.

b- Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifadeden maksat, "Üzerine Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanlardır."

Âyet-i kerimenin metninde geçen (غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ) ifadesinin ne mânâya geldiği hakkında müfessirler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre bu ifadenin mânâsı "Müslüman idareciye baş kaldıran veya savaşan biri olmaksızın." demektir. Binaenaleyh böyle birinin, zaruret halinde böyle bir ruhsattan istifade etmesi caiz değildir. Said b. Cübeyr ve Mücahid bu görüştedirler. "Yol kesici olmaksızın, müslümanların cemaatinden ayrılmaksızın ve Allah'a isyan için yola çıkmaksızın" demektir.

Katade, Hasan-ı basri, Mücahid, İkrime, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre (بَاغٍ) ifadesinden maksat, "Haram yemeyi istemeksizin." (عَادٍ) ifadesinden maksat ise "Kendisine mübah kılınan, ihtiyacından fazla yemeksizin." demektir.

Başka bir kısım âlimlere göre ise bunun mânâsı: "Haramı iştahla yemeksizin, mübah olan şeyde zaruret miktarını aşmaksızın" demektir. Bu hususta Süddi diyor ki: "Bâği" demek, "Arzusuna uyan" demektir. (عَادٍ) ise yemesinde zaruret miktarını aşarak doyuncaya kadar yiyen" demektir. [Taberi diyor ki: "Âyetin yorumunda doğru olan görüş şudur: "Kendisine haram kılınanı yeme arzusunda olmaksızın helal yiyecek mevcut olduğu halde onu bırakıp harama dalmaksızın"] Zira, âdil bir idareciye karşı çıkana ve yol kesene yakışan bu hallerinden vazgeçip Allah'a ve Ulül Emre itaat etmesidir. Böylelerinin, açlıktan kendilerini öldürürken günahlarına başka bir günahı eklemeleri doğru değildir. O halde bunlar ruhsatlardan istifade ederler.

Âyet-i kerimede ifade buyurulan "Leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilenler" kısa olarak şöylece izah edilmektedir:

[**Leş:** Bundan maksat, kara hayvanlarının dini usullere riayet edilmeden kesilenleridir. Veya kendiliklerinden ölenleridir. Deniz hayvanlarının ölülürenin ise kesilmeden yenmeleri helaldir. Peygamber efendimiz (s.a.v.)den denizin su-

yu sorulmuş o da şöyle buyurmuştur:

فقال رسول الله ﷺ: «هو الطَّهور ماؤُه، الحِلُّ ميتته».

"Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir."(280)

KAN: Bundan maksat, akıtılmış kandır. Nitekim En'am suresinin yüz kırk beşinci âyetinde de bu husus açıklanmakta ve şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, de ki: "Bana vahyolunanlardan, yiyen bir kişinin yediği herhangi bir şeyin haram olduğuna dair bir hüküm bulamıyorum, ancak leş, veya akıtılmış kan yahut domuz eti..." haramdır..." (281) Peygamber efendimiz de bir Hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قال رسول الله ﷺ أحلت لنا ميتتان ودمان فأما الميتتان فالحوت والجراد وأما الدمان فالكبد والطحال.

"Bize, ölen hayvanlardan iki cins, kanlardan da iki çeşidi helal kılınmıştır. Hayvanlar balık ve çekirgedir. Kanlar ise karaciğer ve dalaktır."(282)

DOMUZ ETİ: Domuzun ehlisi de vahşi olanı da eti de yağı ve diğer parçalarının hepsi de haramdır.

Allah'tan başkası adına kesilen hayvan: Allah teala, yarattığı hayvanların kesilmeleri halinde kendi adının anılarak kesilmelerini emretmiştir. Kendi adından başka herhangi bir isim anılarak kesilen hayvanların etlerinin yenmesini ise haram kılmıştır. Bu hususta âlimler ittifak etmişlerdir. Allah'tan başka şeyler, put tağıt ve diğer bütün varlıklardır. Allah'ın dışında herhang ibir şeyin adının anılmasıyla beraber Allah'ın ismi de anılmaksızın kesilen hayvnaların etinin yenmesinde ise âlimler arasında çeşitli görüşler vardır.

Bu konuda âyet-i kerimelerde şöyle buyurulmaktadır: **"Eğer Allah'ın âyetlerine iman ediyorsanız, Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanlardan yeyin." "Size ne oluyor da Allah'ın adı zikredilerek kesilen hayvanlardan ye-**

---

280 Ebu Davud K. et-Taharet, bab: 41, Hadis No: 83/Tirmizi, k. et-Taharet, bab: 52, Hadis No: 69/Nesei, K. et-Taharet, bab: 46 Hadis No: 59, 333/İbn-i Mace K. el-Taharet, bab: 38 Hadis No: 386

281 En'am suresi, 6/145

282 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2, s. 97/İbn-i Mace K. el-Et'ime bab: 31, Hadis No: 3314

miyorsunuz?"(283) "Kesilirken üzerine Allah'ın adı zikredilmeyen hayvanları yemeyin. Bunu yapmak, allah'ın yolundan çıkmaktır."(284)

Bu âyet-i kerimelerin de ifade ve hükümlerini gözönüne alan bazı âlimler demişlerdir ki: "Hayvanı kesen kimse Müslüman dahi olsa, keserken Allahın adını anmazsa kestiği hayvan yenmez. İsterse Allah'ın adını anmayı kasten terketsin isterse unutsun." Bu görüş, Abdullah b. Ömerden, onun kölesi Nâfi'den, Şa'bî ve İbn-i Şîrin den nakledilmiştir. Aynı görüş İmam Mâlikten ve Ahmed b. Hanbelden de nakledilmektedir. Dâvud-ı Zâhirî de aynı görüştedir. Bunlar, görüşleri ne delil olarak En'am suresinin yüz yirmi birinci âyetini göstermişler, ayrıca Maide suresinin dördüncü âyetinin şu ifadesini de zikretmişlerdir:"... avcı hayvanları ava salarken üzerlerine Allah'ın adını anın..." Peygamber efendimiz de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ مَا اَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ فَكُلُوهُ لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفْرَ.

"Kanı akıtacak bir aletle kesilen ve üzerine Allah'ın ismi anılarak kesilen hayvanı yeyin. Tırnak ve diş hariç."(285)

Bazı âlimler de, hayvanı kesen müslümanın, unutarak besmele çekmeden kestiği hayvanın yenileceğini fakat kasten besmeleyi terketmesi halinde kestiğinin yenmeyeceğini söylemişlerdir. Bu görüş, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Said b. el- Müseyyeb, atâ, Tâvûs ve Hasan-ı Basriden nakledilmekte, Ebu Hanife de aynı görüşü benimsemektedir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in mezheplerinde meşhur olan görüş te budur. Bunların delilleri, Peygamber efendimiz (s.a.v.) şu hadis-i Şerifidir.

عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ «اِنَّ اللّٰهَ وَضَعَ عَنْ اُمَّتِى الْخَطَاَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ».

"Şüphesiz ki Allah ümmetinden, hata, unutma ve zorla yaptırılan şeyin sorumluluğunu kaldırmıştır."(286)

283 En'am suresi, 6/18, 19
284 En'am suresi, 6/121
285 Buhari, K. eş-Şerike, bab: 3, 16, K. el-Cuhad, bab: 91/Müslim K. el-Adahî, bab: 20, Hadis No: 1968/Ebu Davud, K. el-Adahî, bab: 15, Hadis No: 2821
286 İbn-i Mace K. et-Talak, bab: 16, Hadis No: 2044, 2045

Diğer bir kısım ise, hayvanı kesen Müslümanın besmele çekmesinin şart olmadığını, besmele çekmenin müstehap olduğunu, kesen kimsenin, kasıtlı olarak besmeleyi terketmesi halinde dahi kesilen hayvanın etinin yenilebileceğini söylemişlerdir.Bu görüş te Abdullah b. abbas Ebu Hureyre ve atâ b. ebu Rebah'an nakledilmektedir. İmam Şafii de bu görüştedir. Aynı görüş İmam Mâlik ve imam Ahmed b. Hanbeldne de nakledilmiştir.Bu görüşte olanlar, "Kesilirken üzerlerine Allah'ın adı anılmayan hayvanları yemeyin." (287) âyet-i kerimesinin, Allah'ın dışındaki varlıkarın adı zikredilerek kesilenleri kastettiğini söylemişlerdir.Delil olarak ta Dârekutnî nin rivayet ettiği şu hadisi zikretmişlerdir: "Müslüman bir kimse hayvanı keser de Allah'ın ismini anmazsa sen o kesileni ye.Çünkü Müslümanda Allah'ın isimlerinden biri mutlaka mevcuttur."(288)

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالُوا يَارَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ هُنَا اَقْوَاماً حَدِيثاً عَهْدُهُمْ بِشِرْكٍ يَأْتُونَا
بِلُحْمَانٍ لاَ نَدْرِى يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا اَمْ لاَ قَالَ اذْكُرُوا اَنْتُمْ اسْمَ اللّٰهِ
وَكُلُوا.

"Bir kısım insanlar Resulullah'an şunu sordular: "Ey Allah'ın Resulü, müşriklikten yeni dönmüş olan bazı insanlar bize et getiriyorlar. Bilmiyoruz onları keserken üzerelime Allah'ın adını andılar mı anmadılar mı? Resulullah buyurdu ki: **"Siz o ete besmele çekin ve yeyin."**(289)

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
أُولٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا
يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

174- Şüphesiz Allah'ın indirdiği kitaptan bazı şeyleri gizleyenler ve onu az bir değere değişenler, işte onlar, karınlarına sadece ateş doldururlar. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak ve onları, günahlarından

---

287 En'am suresi, 6/121

288 Bkz. Dârekutni, K. es-Sayd, ez-Zebaih, c. 4, s. 296, Hadis No: 96

289 Buhari, K. et-Tevhid, bab: 13, K. ez-Zebaih, bab: 21

temizlemeyecektir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Şüphesiz Allahın indirdiği Tevratta yazılı olarak buldukları, Muhammedin Peygamberliğini gizleyen, onun Peygamberliğini gizlemekle dünyanın az bir malını tercih eden ve Allahın âyetlerini tahrif edip mânâlarını değiştiren Yahudi bilginleri, kendilerini ateşe sürükleyecek şeyleri yeyip karınlarına doldururlar ve cehennemin ateşini boylarlar. Allah onlarla, kıyamet gününde müminlerle konuştuğu gibi, onların istediği ve sevdiği şekilde konuşmayacaktır. Onları, günahların ve inkârın kirlerinden temizlemeyecektir. Onlara acı veren bir azap vardır. O da cehennem azabıdır.

* Âyette geçen "Onlar karınlarına sadece ateş doldururlar." ifadesi mecazi bir ifadedir. Çünkü ateş yenmez. Bunun mânâsı şudur: "Onlar, cehenneme atılmalarına sebep olacak murdar şeyleri yerler."

Allah teala kıyamette kâfirlere, arzuladıkları şekilde konuşmayacaktır. Fakat onlara, arzulamadıkları şekilde konuşup cevap verecektir. Nitekim bu hususta diğer ayetlerde şöyle buyurulmaktadır: "O cehennemlikler şöyle derler: "Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkâra dönersek, gerçekten zalimler oluruz. "Allah onlara şöyle der. "Kesin sesi" (Oturun yerinizde) benimle konuşmayın."(290)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَا أَصْبَرَهُمْ
عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾

175- Bunlar, hidayet karşılığında sapıklığı, mağfiret karşılığında azabı satın alanlardır. Bunlar, ateşe karşı acaba nasıl sabredeceklerdir?

Bunlar, sapıklığı alıp hidayeti bırakan, allah'ın azabını gerektiren şeyleri alıp bağışlamasını ve rızasını gerektiren şeyleri terkedenlerdir. Bunlar, ateşe acaba nasıl sabredeceklerdir? Bunların, cehnnem ateşine karşı cür'etli olmaları ne tuhaftır.

* Âyet-i kerimenin sonunda: "**Bunlar ateşe karşı nasıl sabredeceklerdir?** buyurulmaktadır.

Katade, Hasan-I Basri, Mücahid, Said b. Cübeyr ve Rebi' b. enes bu ifadeyi "Onlar, kendilerini ateşe sürükleyecek ameli işlemeye nasıl cesaret ederler?" şeklinde izah etmişlerdir. Taberi de bu görüştedir.

290 Müminûn suresi, 23/107, 108

Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, o bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Onlara cehennemlik amellerini işleten şey nedir?"

Allah teala bu âyet-i kerimesiyle, Hz. Muhammed'in sıfatlarını Tevratta gizleyen ve bunun karşılığında faiz, rüşvet gibi şeyleri yiyen Yahudilerin durumlarına dikkatleri çekmekte ve bunların yaptıklarına şaşılması gerektiğini beyan etmektedir.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

176- Bu (azap) Allah'ın, kitabı hak olarak indirmesindendir. Allah'ın kitabı hakkında ihtilafa düşenler, derin bir ayrılık içerisindedirler.

[Yahudi bilginlerine bu azap, kitabın hak olarak inmesi, onların ise inkâr etmeleri ve o kitap hakkında ihtilafa düşmelerindendir. Ey Muhammed, sana indirdiğim kitap hakkında ihtilafa düşen bu Yahudi ve Hıristiyanlar, hak mevzuunda bir çekişme ayrılık içerisindedirler. Olgunluktan ve doğrudan uzaktırlar. O halde onlara aldırış etme.]

* Âyet-i kerimenin başında geçen (ذَٰلِكَ) "Bu" işaret zamirinden neyin kastedildiği hakkında Müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Bazılarına göre "Bu" zamirinin mânâsı şudur: "Yahudilerin, Allah'ın emirlerine karşı gelerek Hz. Muhammed hakkındaki sıfatları gizleyip cehennem ateşine girmeye cesaret etmelerinin sebebi, Allah tealanın hak olarak indirdiği kitabında, onların iman etmeyeceklerini, şu vb. âyetlerde bildirmiş olmasıdır: **"Şüphe yok ki kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler."**[291] Evet, Allah teala bu gibi kâfirlerin, iman etmeyeceklerini kesin olarak bildiğinden, bunların, hidayetin karşılığnda sapıklığı, affedilme karşılığında da azabı tercih etmekten başka bir seçenekleri yoktur.

Diğer bir kısım âlimler ise buradaki (ذَٰلِكَ) zamirini şöyle izah etmişlerdir: Onlara vaadedilen bu azabın onlar için olduğu muhakkaktır. Zira, Allah teala hak olarak indirdiği kitabında azabın onlar için hak olduğunu beyan etmiştir. Onun beyanları kesindir.

Başka bir kısım âlimlere göre (ذَٰلِكَ) zamirinin izahı şöyledir: Kâfirlere cehennem azabı vermemizin sebebi, bizim, kitabı hak olarak indirme-

291 Bakara suresi, 2/6

miz, onların da bunu yalanlamalarıdır.

Taberi diyor ki: "Buradaki (ذٰلِكَ) zamiri, bundan önce zikredilen âyetin tümüne işarettir Allah teala: "**Ben, şöyle şöyle yapan Yahudileri cehennem azabıyla cezalandırdım. Çünkü ben, kitabı hak olarak indirdim Onlar da bunu yalanladılar ve bu azaba layık oldular.**" buyurmaktadır.

Âyet-i kerimede zikredilen ve Allah'ın kitabı hakkında ihtilafa düştükleri beyan edilen kişilerden maksat, Yahudi ve Hıristiyanlardır. Yahudiler, Hz. İsa ve annesi hakkında, zikredilen hususlarda ihtilafa düşmüşler Hıristiyanlar da bu hususlardan bir kısmını inkâr etmişlerdir.Fakat hem Yahudi hem de Hrıstiyanlar, Hz. Muhammed hakkındaki bütün hükümleri inkâr etmişlerdir. Bu bakımdan Allah tealanın indirdiği kitap hakkında büyük bir ihtilafa düşmüşlerdir.

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي
الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينَ وَابْنَ السَّبٖيلِ وَالسَّٓائِلٖينَ وَفِي الرِّقَابِۚ
وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُواۚ وَالصَّابِرٖينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ
وَالضَّرَّٓاءِ وَحٖينَ الْبَأْسِۜ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذٖينَ صَدَقُواۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

177- İyilik, yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Fakat iyilik, Allah'a âhiret gününe, meleklere, kitaba , peygamberlere iman edenin, sevdiği mallardan akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalana, dilencilere ve köle azad etmeye verenin, namazı kılanın, zekâtı verenin, söz verdiklerinde sözlerin iyerine getirenlerin, sıkıntı, hastalık ve şiddet zamanında da sabredenlerin yaptıklarıdır. Bunlar, imanlarında sadık olanlardır. Müttakiler de işte bunlardır.

Ey, Yahudi ve Hıristiyan topluluğu, iyilik, bazısının yüzünü doğuya bazınızın da batıya çevirmesi değildir. İyilik, Allah'ı ve âhireti tasdik edenin, melekleri, kitaplara ve Peygamberlere iman edenin yaptığıdır. İyilik, kendisinin çok sevdiği ve biriktirmeye hırslı olduğu, harcamada ise çok cimri davrandığı malını, akrabalarına, babası ölmüş yetimlere, ihtiyaç sahiplerine, yolculuğu sırasında fakir düşmüş olana, yardım isteyen dilencilere, efendileriyle belli bir para

karşılığında kölelikten kurtulma anlaşması yapan kölelere verenin yaptığı iştir. İyilik, namazı bütün tadil-i erkânıyla kılanın, zekâtı, Allah'ın üzerine farz kıldığı şekilde verenin, Allah ile ahitleştikten sonra o ahdi bozmayanların, sıkıntı ve zorluk sırasında ve harp esnasında çatışma şiddetlendiği anda sabredenlerin yaptıklarıdır. Bunlar, imanlarında sadık olanlardır. Bunlar, Allah ı tasdik edenler, sözlerini yaptıkarıyla ispat edenlerdir. Allah'ın cezasından korkup farzlarını yerine getirerek ona isyan etmekten kaçınanlar da işte bunlardır.]

* "İyilik, yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz değildir." ifadesinden maksat, Abdullah b.Abbas, Mücahid ve Dehhaka göre şu demektir: "Ey Müminler, iyilik yapmak, kıblenin çevirilmesinden önce Kudüse, çevirilmesinden sonra da Kâbeye doğru namaz kılmak değildir. İyilik şunlardır:...." Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet- Resulullah'ın Mekke'den Medineye hicret etmesinden, bütün farzların ve cezaların inmesinden sonra nâzil olmuştur. Bu bakımdan Allah teala, sadece namazın değil bütün farzların eda edilmesini emretmiştir.

Katade ve rebi' b. Enese göre ise: "İyilik, yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz değldir." ifadesinden maksat: "Ey Yahudiler ve Hıristiyanlar iyilik, yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Bilakis iyilik şunlardır...." demektir.

[Yahudiler batıya , Hıristiyanlar da doğuya doğru namaz kılıyorlardı. Bu âyet nâzil oldu ve Allah teala, iyilik ve hayırın, sadece yüzün doğuya ve batıya çevrilmesiyle olmadığını, iyiliğin, Allah tealanın beyan ettiği, imanı gösteren şu özelliklerde olacağını açıkladı. O özellikler de: Allah'a, kitaplara, Peygamber'ine iman etmek, Allah yolunda harcamak, onun yolunda cihad etmek ve diğer amellerdir. Taberi de, bundan önceki âyetlerin de Yahudiler hakkında olması hasabiyle bu görüşü tercih etmiştir.]

Âyet-i kerimede "Sevdiği mallardan veren kimse "zikredilmektedir. Abdullah b. Mes'uda göre bu ifadeden maksat, "Mala çok düşkün ve cimri olduğu, zengin olacağını ümit edip fakirlikten korkar olduğu bir halde onu harcayan" demektir.

Şa'bi bu âyet-i kerimeye dayanarak Müsümanın mallarında zekatın da dışında hak olduğunu söylemiştir.

Süddi de bu âyette zikredilen "İnfak"ın, mal sahibinin, malı üzerinde birhak olduğunu söylemiştir. "Mal sahibi zekatın dışında bunu da vermekle yükümlüdür." demiştir.

Bu hususta Âmir eş-Şa'bi, Fatıma binti Kaysın, Resulullah'tan şu hadisi rivayet ettiğini söylemiştir. Fatıma diyor ki: "Resulullah şöyle buyurdu: "Şüpesiz ki malda zekatın dışında hak vardır." Sonra Resululha: "İyilik, yüzünü doğu-

ya ve batıya çevirmeniz değildir. " âyetini okudu." Diğer bir kısım âlimler ise âyetin bu bölümünden der zekat vermenin kastedildiğini ve kişinin, malından, zekatın dışında birşey vermekle yükümlü olmadığnı söylemişlerdir.

Âyet-i kerimede, kişinin, düşkün olduğu malından Allah yolunda vermesi takvadan sayılırken kendilerine mal verilecek kimselerin ilki olarak akrabalar zikredilmiştir. Zira bunlara verilen sadaka, diğerlerine verilenler den daha üstündür. Bu hususta Resulullah (s.a.v.)'e **"Sadakaların hangisi daha efdaldir?" diye sorulduğunda şöyle buyurmuştur: "Kişinin malı az olduğu olduğu halde son çabasını harcayarak kendisine kin besleyen akrabasına verdiği şey sadakadır."**(292)

Bu âyet-i kerimede bir çok sıfat birlikte zikredilmektedir. Arapçada cümlede çokça sıfat bulununca, sıfatların bazıları özellik arzetsin diye dilbilgisi kaidelerine göre bulundukları halden ayrılarak başka bir halde kullanılırlar. İşte burada (الصَّابِرِينَ) "Sabredenler" kelimesi, diğer sıfatların bulundukları "Yalın" halden ayrılıp ismin "İ" halinde kullanılmıştır. Arapçada buna "Mensub" denilir. Buna göre mânâ şöyledir: "İyilik Allah'a, âhiret gününe , meleklere, kitaba ve Peygamberlere iman edenin, sevdiği mallardan akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalana,dilencilere ve köle azad etmeye verenin, namazı kılanın, zekatı verenin, söz verdiklerinde sözlerini yerine getirenlerin yaptıklarıdır. Sıkıntı, hastalık ve şiddet zamanında sabredenlerin sabretmelerin de netice itibariyle bir iyilik ise de ben, özellikle bu sabredenleri daha çok takdir ederim."

Âyet-i kerime, iyilikte bulunan takva sahibi kimselerin sıfatlarını veciz bir şekilde özetlemiştir. Bunlar, iman etmek, malını Allah yolunda infak etmek, namaz kılmak, zekat vermek, verdiği sözü yerine getirmek ve sıkıntılara karşı sabretmektir. Bu sıfatları kısa olarak şu şekilde izah etmek mümkündür.

a- İman etmek: İmanın, herşeyin başında geldiği muhakkaktır. Kâfirlere dini vazifeler yüklemek söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim tek bir yerde kâfirlere hitabetmekte ve onları uyararak: **"Ey kâfirler, bugün mazeret göstermeyin. Sizler ancak dünyada yaptıklarınızla cezalandırılıyorsunuz?"**(293) demektedir. İmanı olmayandan iyilik beklemek boştur.

b- Allah yolunda infak etmek: Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde, cimri ile, malını Allah yolunda harcayan kimseyi karşılaştırarak buyuruyor ki:

292 Bkz. Ebu Davud, K. ez-Zekât, bab: 40, Hadis No: 1677/Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 3, s. 402

293 Tahrim suresi, 66/7

يَقُولُ مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُنْفِقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ مِنْ ثُدِيِّهِمَا إِلَى تَرَاقِيهِمَا فَأَمَّا الْمُنْفِقُ فَلاَ يُنْفِقُ إِلاَّ سَبَغَتْ أَوْ وَفَرَتْ عَلَى جِلْدِهِ حَتَّى تُخْفِيَ بَنَانَهُ وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ وَأَمَّا الْبَخِيلُ فَلاَ يُرِيدُ أَنْ يُنْفِقَ شَيْئاً إِلاَّ لَزِقَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا فَهُوَ يُوَسِّعُهَا وَلاَ تَتَّسِعُ.

"Cimri insan ile malını Allah yolunda harcayan insan, üzerlerinde, göğüslerinde köprücük kemiklerine kadar uzanan demir yelek bulunan iki kişiye benzerler. Malını Allah yolunda harcayan kişi, her harcadığında bu demir yelek genişler ve bütün vücudunu kaplar. Öyle ki parmak uçlarını dahi örtüp ayak izlerini yok eder hale gelir. Cimri ise harcamak istemediği her an, demir yelekte bulunan halkalar, bulundukları yerlere yapışıp kalırlar. Cimri bu yeleği genişletmeye çalışır fakat yelek genişlemez."(294)

Âyet-i kerime, müminin, malını Allah yolunda harcarken özellikle şu kimselere harcanması lazım geldiğini beyan etmektedir. Bunlar, akrabalar, yetimler, yoksulllar, yolda kalanlar, dilenciler ve azad olacak kölelerdir. Peygamber efendimiz, sadakadan akrabaya yapılan harcamanın önemine işaret ederek uyuruyor ki:

وَقَالَ « الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ. وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ».

"Herhangi bir yoksula verilen sadaka sadece sadaka sayılırken akrabaya verilen sadaka iki şeydir. O, hem sadakadır hem de akrabalık bağını gözetmektir."(295) Resulullah (s.a.v.) efendimiz, yetimi himaye etmenin önemini beyan ederken de şehadet parmağıyla orta parmığını hafifçe birbirinden ayırarak işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هٰكَذَا وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى وَفَرَّجَ بَيْنَهُمَا شَيْئاً.

---

294 Buhari, K. ez-Zekât, bab: 28, K. et-Talak, bab: 24/Müslim, K. ez-Zekât, bab: 75, Hadis No: 1021

295 Tirmizi, K. ez-Zekât, bab: 26, Hadis No: 658/Nesei, K. ez-Zekât, bab: 82/İbn-i Mâce K. ez-Zekât, bab: 28, Hadis No: 1844

"Benimle, bir yetimi gözetip koruyan kişi cennette işte şu iki parmak gibi birbirimize yakın olacağız."(296) Resulullah (s.a.v.) yoksulun kim olduğunu beyan edip ona yardımda bulunmanın önemine işaret ederek te buyuruyor ki:

قَالَ لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِى يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلٰكِنِ الْمِسْكِينُ الَّذِى لاَ يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ وَلاَ يُفْطَنُ بِهِ فَيُصَدَّقَ عَلَيْهِ وَلاَ يَقُومُ فَيَسْأَلَ النَّاسَ.

"Aslında yoksul, insanları gezip dolaşan, kendisine verilen bir lokma veya iki lokma yahut bir hurma veya iki hurmanın geri çevirdiği kişi değil dir. Yoksul, kendisine yetecek kadar bir şey bulamayan ve bu hali anlaşılamadığı için kendisine sadaka verilmeyen ve kalkıp ta insanlardan bir şey istemeye girişmeyen kimsedir."(297)

Âyet-i kerimede zikredilen "Yolda kalanlar" dan maksat, Katadeye göre "misafir"dir. Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde:

وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ.

"Kim, Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa misafirine ikramda bulunsun."(298) buyurmuştur. Resulullah:

وَالضِّيَافَةُ ثَلاَثَةُ اَيَّامٍ فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذٰلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهِ.

"Misafirlik üç gündür. Bunun ötesinde olan, ona verilen bir sadakadır."(299) buyurmuştur. Ebu Cafer ve Mücahide göre ise "yolda kalanlar"dan maksat, kişinin yanından geçip giden yolcudur.

Dilenen kimselere gelince, bunlar da azarlanıp boş çevrilimemeli az veya çok bir şeyler verilmelidir. Bu hususta âyet-i kerimede buyuruluyor ki: ""**Dilenciyi azarlama.**"(300)Bu konuda Hz. Hüseyin (r.a.) Peygamber efendimizin

---

296 Buhari, K. et-Talak, bab: 25, K. el-Edeb, bab: 24/Müslim, K. ez-Zühd, bab: 42, Hadis No: 2983, Ebu Davud K. el-Edeb, bab: 123, Hadis No: 5150

297 Buhari, K. ez-Zekât, bab: 53/Nesei, K. ez-Zekât, bab: 76

298 Buhari, K. el-Edeb, bab: 31/85/Müslim, K. el-Lukata, bab: 14, 15

299 Buhari, K. el-Edeb, bab: 31, 85/Müslim, K. el-Lukata, bab: 14, 15

300 Duha suresi, 93/10

şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قال رسول اللهِ ﷺ: «للسائل حق وإنْ جاء على فرس».

"Dilencinin hakkı vardır, ata binerek gelse dahi."(301)

Peygamber efendimiz azad olacak köleler için de şöyle buyurmaktadır:

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: ثَلاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللّهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللّهِ، وَالْمُكَاتَبُ الَّذِى يُرِيدُ الأَدَاءَ، وَالنَّاكِحُ الَّذِى يُرِيدُ الْعَفَافَ.

"Allah'ın, üç işiye yardım etmesi, üzerine aldığı bir haktır. Allah yolunda cihda eden kişiye, borcunu ödemek isteyen köleye, iffetini muhafaza etmek için evlenmek isteyene."(302)

c- Namaz kılmak: Namaz dinin direğidir. Müslüman kişi bu ibadetiyle tanınır. Resulullah (s.a.v.) ibadetlerimiz arasında namazın büyük önemine işaretle buyuruyor ki:

« إنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ والْكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاةِ».

"Kişi ile müşriklik arasındaki fark, namazı terketmektir."(303)

d- Zekat vermek: Zekat, mali ibadetlerin başında gelir. Müslüman, tam bir hesap yapmak suretiyle zekatını vermek zorundadır. İslam Devleti, zekatını vermek istemeyen müslümandan bu zekatı zorla alır. Nitekim Hz. Ebubekir(r.a.v) Resulullah'ın vefatından sonra zekatı vermek istemeyenlerin üstüne gitmiş onlarla savaşmış ve onlar hakkında şöyle demiştir:

وَاللّهِ لأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلاةِ وَالزَّكَاةِ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللّهِ لَوْ

---

301 Ebu Davud, K. ez-Zekât, bab: 33, Hadis No: 1665/Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 5, s. 201

302 Tirmizi, K. el-Fadail el-Cihad, bab: 20, Hadis No: 1655/Nesei, K. en-Nukah, bab: 5, K. el-Cihad, bab: 12/İbn-i Mace, K. el-Itk, bab: 3, Hadis No: 2518

303 Müslim, K. el-İman, bab: 134, Hadis No: 82/Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 15, Hadis No: 4678

مَنَعُونِى عِقَالاً كَانُوا يُؤَدُّونَهُ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهِ.

"Allah'a yemin olsun ki namazla zekatı birbirinden ayıranlara karşı mutlaka savaşacağım. Zira zekât, malın üzerinde bir haktır. Allah'a yemin olsun ki Resulullah'a vermiş oldukları bir yuları dahi bana vermekten kaçınırlarsa bundan dolayı onlarla savaşırım."(304)

e- Verdiği sözü yerine getirmek: İslamda çok önemli ve Müslümanın mutlaka yerine getirmesi icabeden hususlardan bir tanesi de, verilen sözün yerine getirilmesidir.Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: **"Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen sözde mes'uliyet vardır."**(305) Peygamber efendimiz de, münafıkların sıfatlarını sayarken, verdiği sözden dönmeyi de bunlardan saymıştır: **"Münafıkın alâmeti üçtür, konuştuğunda yalan söyler, verdiği sözden cayar, kendsine emanet edilen şeye hıyanet eder."**(306)

f- Sıkıntılara karşı sabretmek: Sabır, müminin sığındığı iki kaleden biridir. Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: **"Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."**(307) **"Şüphesiz ki sizi biraz korku, açlık, mal, can ve ürün eksikliği ile imtihan edeceğiz. Ey Muhammed, sabredenleri müjdele."**(308)

[Âyet-i kerimede zikredilen "Sıkıntı"dan maksat, "Fakirlik" demektir. "Şiddet zamanından" maksat ise "Savaş ânı"dır. Özellikle bu hallerde sabretmenin büyük bir iş olduğu muhakkaktır. Görüldüğü gibi âyet-i kerime, kulun yapacağı bir çok ibadet ve itaatı kapsamaktadır. Bu nedenle Allah teala bunları yapanları "Sadık" ve "Müttaki" olarak vasıflandırmıştır:]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ
وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ
ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾

---

304 Buhari, K. el-İ'tisam, bab: 2/Müslim, K. el-İman, bab: 32, Hadis No: 20/Ebu Davud, K. ez-Zekât, bab: 1, Hadis No: 1556.

305 İsra suresi, 17/34

306 Buhari, K. el-İman, bab: 24/Müslim, K. el-İman, bab: 106, Hadis No: 59

307 Bakara suresi, 2/153

308 Bakara suresi, 2/155

178- Ey iman edenler, öldürülenler hakkında kısas size farz kılındı. Hür'e hür, köleye köle, kadına kadın kısas yapılır. Fakat kim (Katil) din kardeşi tarafından (ölenin velisi tarafından) affedilirse, örfe uymak ve diyeti güzellikle ona ödemek gerekir. Bu, rabbinizden size bir kolaylık ve rahmettir. Artık bu hükümden sonra kim haddi aşarsa, onun için can yakıcı bir azap vardır.

Ey iman edenler, öldürülenler hakkında, bizzat cinayeti işlemiş olan katile kısasın tatbik edilmesi size farz kılındı. Hür bir insanın, yine hür bir insanla, kölenin köle, kadının da kadın ile kısas yapılması hükme bağlandı. Öldüren kimse, ölenin velisi olan din kardeşi tarafından, diyet mukabilinde affedilir, kısası istenmezse diyete razı olan, öldürülenin velisi, yüz deve tutarında olan diyeti istemesinde bilinen örfe uymalıdır. Bundan fazla istememelidir. Katilin de, ödemekle mükellef olduğu diyeti, hak sahibine güzellikle ödemesi, onu isteme zorunda bırakmaması gerekir. Diyet kabul edilerek kısasın düşürülebileceği hükmünü koyması, rabbinizden size bir kolaylıktır. Sizden önceki ümmetlere yasakladığı halde, diyet almayı ve yemeyi size helal kılması da ondan size bir rahmettir. Artık kim, diyeti aldıktan sonra ileri gider ve katilin kanını dökerse ona canyakıcı bir azap vardır.

*Tabari diyor ki: "Âyette, hür bir insanın karşılığında yine hür bir insanın, kadının karşılığında kadının kısas yapılacağı beyan ediliyor. Buradan, kadının karşılığında erkeğin, kölenin karşılığında ise hür'ün kısas yapılamayacağı neticesi çıkmaz mı?" diye sorulacak olursa Cevaben denir ki: "Biz, köleye karşı hür'ü, kadına karşı erkeği, şu âyetin genel ifadesine dayanarak ve Resulullah'ın, müslümanların kanlarının eşit olduklarını beyan etmesini gözönünde mulundurarak kısas yaparız. Ayette buyuruluyorki: "**Allahın, öldürülmesini haram kıldığı bir cana, haklı bir sebep olmadıkça, sakın kıymayın. Biz, haksız yere öldürülenin velisine bir yetki vermişizdir. O da öldürmede haddi aşmasın. Çünkü ona, yeterince yardım olunmuştur.**"[309] Resulullah efendimiz de hadis-i şerifinde buyuruyor ki:

الْمُؤْمِنُونَ تَكَافَؤُ دِمَاؤُهُمْ.

"**Müslümanların kanı eşittir....**"[310]

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Bu izaha göre âyet nasıl açıklanır? "Cevaben denilir ki: Bu âyeti müfessirlerçeşitli şekillerde açıklamışlardır.

Şa'bî, Katade, Mücahid ve Atâ, bu âyetin izahında özetle şunları söylemişlerdir:

309 İsra suresi, 17/39

310 Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 147, Hadis No: 2751, Nesei, K. el-Kasame bab: 10, 13

a- Arap kabileleri arasında kin ve düşmanlık vardı. Bu sebeple onlardan bir kadın öldürüldüğünde, onun mukabilinde: "Öldürenin kabilesinden bir erkek öldüreceğiz.", bir köle öldürüldüğünde ise "öldürenin kabilesinden hür bir kimseyi öldüreceğiz." derlerdi. Bunu, güçlü olanlar zayıflara karşı yaparlardı. İşte bu sakat anlayışın uygulanamayacağını bildiren bu âyet nâzil oldu ve ancak katilin öldürülebileceğini, bunun dışında, cinayetle ilgisi olmayan kişilere dokunulamayacağını hükme bağladı. Sonra Allah teala, insanların tam olarak eşit olduklarını beyan eden şu âyeti indirdi: **"Biz Tevratta onlara şu hükümleri farz kılmıştık. Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ile kısas yapılır. Yaralarda da kısas vardır. Fakat kim hakkından vaz geçerse bu onun günahlarının affına bir sebeptir. Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir."**(311)

b- Süddi, Ebu Mâlik ve Şa'bi ise bu âyetin nüzul sebebi hakkında şunları söylemişlerdir: Resulullah'ın döneminde iki gurup insan, erkekli kadınlı olarak birbirleriyle savaştılar. Resulullah bunların kadınların diyeterini birbirleriyle, erkeklerin diyetlerin biribirleriyle kölelerin diyetlerini de birbirleriyle takas yapmak suretiyle barışmalarını emretti. İşte âyet-i kerime, Resulullah'ın teklif etmiş olduğu bu barışa işaret etmektedir.

c- Hz. Ali, Rebi' b. Enes, Hasan-ı Basri ve Şa'bi den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Allah tealanın, kasıtlı cinayetlerde, hür'ün, kölenin, kadının ve erkeğin diyetlerinin karşılaştırılıp takas edilmelerini emrettiğini, bu itibarla diyeti daha fazla olan kişi (mesela hür bir kişi) diyeti daha az olan bir kişiyi (mesela bir köleyi) öldürecek olur da kölenin velisi tarafından, hür olan katilin, kısas olarak öldürülmesi istenecek olursa, kölenin velisi kısası uygulatır. Bununla birlikte hür kişinin diyetinin, kölenin diyetinden fazla olan kısmını, kısas olarak öldürülen hür kişinin velisine öder. Bu hususta Rebi' b. Enes, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Herhangi bir hür kişi, bir köleyi öldürecek olursa o kişi köle karşılığında kısasa tabi tutulur. Kölenin velileri dilerlerse hür'e kısas tatbik ettirirler ve hürün diyetinden kölenin diyetini düşerek geriye kalan farkı hürün velisine öderler.Şayet bir köle hür'ü öldürecek olursa, köle hür'ün karşılığında kısasa tabidir. Hür'ün velileri dilerlerse köleye kısas uygulatırlar ve onun diyet miktarını hür'ün diyetinden düştükten sonra geriye kalan farkı kölenin velilerinden alırlar. Dilerlerse köleye kısas tatbik ettirmekten vaz geçip bir hür'ün diyetinin tamamını alırlar. Herhangi bir hür erkek te hür bir kadını öldürecek olursa o erkek, öldürdüğü kadına karşılık kısasa tabidir. Eğer öldürülen kadının velileri dilerlerse erkeğe kısas uygulatırlar. Bu durumda hür bir kişinin diyetinin yarısını erkeğin velilerine öderler. Yine herhangi bir hür kadın hür bir erkeği öldürecek olursa o kadın o erkek karşılığında kısasa tabidir. Eğer

311 Maide suresi, 5/45

öldürülen hür erkeğin velileri dilerlerse kadına kısas uygulatırlar. Bu durumda erkeğin diyetinin yarısını da kadının velilerinden alırlar. Dilerlerse erkeğin diyetinin tamamını kadının velilerinden alır ve kadını serbest bırakırlar. Dilerlerse hiçbir şey almadan da onu affedebilirler.

Şa'bi diyor ik: "Hz. Ali'ye, kasıtlı olarak karısının öldüren bir adam getirildi. Hz. Ali kadının velilerine dedi ki: "Dilerseniz bunu öldürün ve erkeğin kadından fazla olan diyetini ödeyin."

d- Ali b. Ebu Talha'nın, Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre ise o, bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Önce insanlar kadının karşılığında erkeği öldürmüyorlardı, ancak erkeğin karşılığında erkeği kadının karşılığında da kadını öldürüyorlardı. Daha sonra ise Allah teala, Maide suresinin kırk beşinci âyetini indirerek kadınla erkeği kısasta eşit kıldı.

Taberi diyor ki: "Görüldüğü gibi âyetin nüzul sebebi hakkında ihtilaf vardır. Bu sebeple bizlerin, âyeti, kesin delillerin gösterdiğ mânâda anlamamız gerekmektedir. Resulullah'tan, hür erkeğin hür kadın karşılığında kısas yapılacağına dair birbirini destekleyen bir çok hadis rivayet edilmiştir. Ancak İslam ümmeti, hür kadına karşılık hür erkeğin kısas yapılması halinde erkeğin fazla olan diyetinin kadının velilerinden alınıp alınmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu sebeple kadına karşı erkeğe kısas tatbik edileceği ve tatbik edildikten sonra da erkeğin arta kalan diyetinin erkeğin velilerine verileceği hususunda icma olduğunu iddia etmek fasit bir görüştür.

Şu husus ta bilinmektedir ki: Bir insan belli bir bedel karşılığında bir organını telef edip vücudunun diğer kısmını sağ bırakamaz. Bunu yapması haramdır. Keza, bir başkasınınbelli bir bedel karşılığında diğe bir insanın herhangi bir organını telef edemez bu da haramdır. (Bu da gösteriyor ki, kadının karşılığın da erkeğin sadece bir bölümünün kısas yapıldığını söylemek doğru değildir) Erkek, kadının karşılığında "Cana can" kaidesine göre kısasa tabi tutulmuştur. Bütün brdn anlaşılıyor ki âyet-i kerimede zikredilen: "Hür"e hür, köleye köle, kadına kadın" kısas yapılır ifadesinden maksat, hür'e karşılık köle, erkeğe karşılık kadın, kadına karşılık ta erkek kısas yapılamaz" demek değildir. Âyetin ifade ettiği mânâ hakkında geriye iki ihtimal kalmıştır. Bunlardan biri, bizim de izah ettiğimiz gibi, kısasta cinayeti işleyenin dışına taşmamaktır. Yani, kısas ancak katile tatbik edilir. Katilin, erkek, kadın, köle veya hür olması durumu değiştirmediği gibi öldürülenin bunlardan biri olması da durumu değiştirmez. İşte âyet-e kerime bunları beyan etmektedir.

Âyetin ifade ettiği muhtemel ikinci mânâ ise şöyledir: Bu âyet, belli insanlar hakkında nâzil olmuştur. Onlar birbirleriyle savaşarak birbirlerinden kadın, erkek, köle öldürmüşlerdir. Resulullah da bunların, karşılıklı olarak diyet ödemek suretiyle barışmalarını emretmiştir. Diyetler de hür erkeğin diyeti hür

erkeğe göre, hür kadının diyeti ür kadına göre, kölenin diyeti de köleye göre takdir edilecek ve taraflar karşılıklı olarak takas yaptıktan sonra fazlalıkları ödeyeceklerdir.

Âyet-i kerimede geçen ve kim (katil) mümin kardeşi tarafından (ölenin velisi tarafındın) affedilirse, örfe uymak ve diyeti güzellikle ona ödemek gerekir." şeklinde tercüme edilen (فَمَنْ عُفِىَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ) cümlesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hasan-ı Basri, Şa'bi, Katade, Rebi' b. Enes, Atâ ve İbn-i Zeyd, âyet-i kerimenin bu bölümünü mealde zikredildiği şekliyle izah etmişlerdir. Yani bir kimse haksız ve kasıtlı olarak başka bir insanı öldürecek olursa onun karşılığında öldürülmeyi hak eder.Bununla birlikte öldürülenin velisi dilerse katile kısas yaptırmaktan vazgeçer, onu affeder ve katilden diyet alır. Fakat böyle bir affa muhatap olan katil, öldürdüğü kişinin diyetini güzellikle vermeli diyet alacak olan veli de örfe uymalıdır. Âyet-i kerimenin bu bölümü işte bunu ifade etmektedir.

Taberi de âyet-i kerimenin, cana kıyan, herhangi bir organı kesen, yaralayan ve kıran kişileri hakkında nâzil olduğunu beyan ederek bu görüşte olanlara katılmıştır. Zira âyet, kısası beyan ettiğine göre affedilme meselesi de kısas konusundadır.

b- Süddi ve benzeri âlimler, âyetin bu bölümünü şöyle izah etmişlerdir: "Kimin kardeşinin diyetinden bir şey geri kalmış olursa o kimse örfe uyarak geri kalanı istesin. Diyeti vermekle yükümlü olan da iyilikle diyeti ödesin." Bu görüşte olanlar (عُفِىَ) kelimesini "Affedilme" mânâsına değil "Arta kalma" mânâsına almışlardır. Taberi bu görüşün, "Âyet-i kerimenin nüzul sebebi, Resulullah'ın birbiriyle savaşan iki topluluğu uzlaştırmasıdır." diyenlerin görüşü olduğunu söylemiştir.

Âyette geçen "Örfe uymak gerekir." ifadesinden maksat, öldürülenin velisinin kısası affedip diyeti kabul etmesi halinde, diyeti alırken Allah'ın kendisine tanıdığı hakkı alması ve bu hususta ileri gitmemesidir.

Âyet-i kerimede zikredilen: "Güzellikle ona ödemek gerekir." ifadesinden maksat, katilin, öldürülenin velisine ödemekle yükümlü olduğu diyeti eksiltmeksizin ve veliyi mahkemeye başvurmaya mecbur etmeksizin ödemesidir.

Âyet-i kerimede geçen :"**Bu rabbinizden size bir kolaylık ve rahmettir.**" ifadesinden maksat şudur: "Öldürülenin velisine, kısası affetmesi halinde onun yerine "Diyet alabilir" şeklinde yetki verilmesi, rabbiniz tarafından sizin için bir kolaylık ve rahmettir."

Abdullah b. Abbas ve Katadenin de izah ettikleri gibi, geçmiş ümmetler de öldürülenin velisi ya kısası uygulatırdı veya katili tamamen affederdi. Affet-

mesi halinde katilden diyet alma hakkına sahip değildi. İslam ümmetine böyle bir hakkın tanınması, katilin affedilmesi için bir kolaylık ve bir rahmettir. İşte âyet-i kerime bunu izah etmektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Artık bu hükümden sonra kim haddi aşarsa onun için can yakıcı bir azap vardır."** buyurulmaktadır. Burada geçen "Haddi aşma" ifadesinden maksat, Mücahid, katade, Rebi' b. Enes, Hasan-ı Basri, Süddi, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyde göre katilden kısası affedip diyeti aldıktan sonra katili öldürmektir. Bu hususta Hasan-ı Basri diyor ki: "Cahiliye döneminde bir adam başka birini öldürecek olursa kaçıp kendi kavmine sığınırdı. Kavmi de öldürülen tarafa giderek diyet ödemek suretiyle barışırlardı. Bunun üzerine kaçan katil kendisini güven içinde hissederek evine dönerdi. Fakat öldürülen kişinin velileri, barıştıkları halde katili öldürüp diyeti geri verirlerdi. İşte âyet-i kerme böyle bir hileyi yasaklamaktadır.

Âyet-i kerimede zikredilen **"Onun için can yakıcı bir azap vardır."** İfadesinden maksat, Dehhak ve Said b. Cübeyre göre, diyeti aldıktan sonra katili öldüren kişiyi öldürmektir. Yani bir insan başka birini öldürür, öldürülenin velisi de diyeti kabul ederek öldüreni affeder daha sonra da öldüreni öldürecek olursa bu kişiye de kısas tatbik edilerek öldürülür. Zira o kişi diyeti aldığı halde haddi aşmış ve hakkı olmadığı halde katili öldürmüştür.

Leys'den nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Can yakıcı azap" tan maksat, diyet alarak katili affettiği halde onu öldüren veliye Devlet başkanının, kendi takdirne göre vereceği cezadır. Ancak Hasan-ı Basri bu kişiden diyetin alınacağını ve fakat öldürülemeyeceğini zikretmiştir.

Taberi, birinci görüşü tercih etmiş , katilden diyet alıp onu affettikten sonra öldürene kısas tatbik edileceğini söylemiştir. Zira diyeti aldıktan sonra katili öldüren veli, haddi aşarak zaim durumuna düşmüştür. Öldürdüğü kimse ise mazlum durumundadır. Bu husuta Allah teala şöyle buyurmuştur: **"Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı bir cana, haklı bir sebep olmadıkça sakın kıymayın. Biz, haksız yere öldürülenin velisine bir yetki vermişizdir. O da öldürmede haddi aşmasın. Çünkü ona yeterince yardım olunmuştur."**(312) Bu âyetten de anlaşılıyor ki diyeti aldığı halde katili öldürenin cezası, o öldürülen katilin velisine bırakılmıştır. Dilerse kısas uygulatır dilerse affeder ve diyeti alır. Buradaki cezanın Devlet başkanına bırakıldığını söylemek, öldürülenin velisine yetki veren âyetin gelen ifadesine ters düşen bir iddiadır. Bu iddiaya dair kesin bir delil yoktur.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

---

312 İsra suresi, 17/33

179- Ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır. Gerekir ki Allah'tan korkarsınız.

Ey akıl sahipleri, birbirinizi haksız yere öldürmeyi önleyen kısasın size farz kılınmasında sizin için hayat vardır. Böylece kısas sayesinde haksız öldürme ve intikamlardan vazgeçersiniz.

* Âyet-i kerimede: "**Kısasta sizin için hayat vardır.**" buyurulmaktadır. Müfessirler bu ifadeyi iki şekilde izah etmişlerdir:

a- Mücahid, Katade, rebi' b. Enes, İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyd bu ifadeyi "Kısas yapmak, cinayet işlemeyi önler. Öldürme niyetinde olanların cesaretini kırar." şeklinde izah etmişlerdir. Bu hususta Katade diyor ki: "Allah teala, kısası, insanların beyinsizleri ve cahilleri için bir ibret, bir öğüt ve bir hayat kılmıştır. Nice insanlar vardır ki içlerinde adam öldürme niyetini taşırlar. Eğer kısas yapılma korkusu olmasa bu niyetlerini yerine getirir insan öldürürler. Allah teala kısası farz kılarak insanların birbirini öldürmelerine set çekmiştir. Allah teala, insanlara neyi emretmişse o şey onlar için hem dünyada hem de âhirette faydalıdır. Neyi de yasaklamışsa o şey onlar için hem dünyada hem de âhirette zararlıdır. Yaratıklarına neyin uygun olduğunu elbetteki Allah daha iyi bilir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

b- Süddiye göre ise "Kısasta sizin için hayat vardır." ifadesinden maksat, "Kısas, birbirinizden intikam almanızı önler." demektir. Zira kısas yoluyla öldüren katil öldürülür. Böylece masum insanların öldürülmesi önlenmiş olur. Nitekim, cahiliye döneminde kuvvetli bir kabileden bir kadın öldürülecek olsa asıl katili bırakıp karşı taraftan mutlaka bir erkek öldürürlerdi. Kölenin karşılığında da mutlaka hür bir kimse öldürürlerdi. Böylece karşılıklı intikam alma savaşları devam edip giderdi. Kısas hükmü gelince artık bizzat katil öldürülür oldu ve intikam almalar sona erdi. Böylece insanlar için kısasta hayat olduğu anlaşıldı.

Burada Allah teala, özellikle selim akıl sahiplerine hitabediyor. Çünkü Allah'ın emirlerini ve yasaklarını, akıllarıyla düşünenler, delillerine gözönünde bulunduranlar ancak bunlardır.

Kısas konusunda Araplar arasında meşhur olan bir ata sözü vardı. O ata sözünde deniyordu ki: "Öldürmeyi en güzel şekilde önleyen yine öldürmedir." İslamın gelmesinden sonra Kur'an-ı Kerim bu hususu dahaz belig bir şekilde ifade etti ve "Kısasta sizin için hayvat vardır." buyurdu. Görüldüğü gibi bu âyet-i kerime, belagat ve icaz bakımından o sözle kıyaslanamaz. Zira âyette, bizzat katilin öldürülmesiyle insanlığa hayat bahşedileeceği ve masum canların korunacağı beyan edilmektedir. Bu sözde ise öldürmeye karşı öldürmenin gerektiği ifade edilmekte fakat kimin hangi sebeple nasıl öldürülmesiyle diğer ölümlere

engel olunacağı açıklanmamaktadır.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ

وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾

180- Sizden birine ölüm geldiği zaman, eğer geride mal bırakıyorsa, ana babaya ve akrabalara uygun bir şekilde vasiyette bulunmanız size farz kılındı. Bu, müttakiler üzerine bir borçtur.

Ey müminler, sizden birine ölüm geldiği vakit, eğer o kimse geride mal bırakıyorsa, işte bu durumda ana baba ve arkabalara uygun bir şekilde vasiyette bulunması ona gereklidir. Bu, Allah'tan korkan ve ona itaat edenlerin üzerine bir borçtur.

* Taberi bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "**Ey iman edenler, sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman şayet o kimse geride mal bırakacak durumda ise onun, anne ve babasına ve kendisine mirasçı olmayan akrabalarına, dinen tayin edilmiş olan üçte bir sınırını aşmamak üzere vasiyet etmesi farz kılınmıştır. Bu, Allah'tan korkan müminler üzerine bir haktır.**"

Görüldüğü gibi Taberi, anneye babaya ve mirasçı olmayan akrabalara vasiyette bulnmanın farz olduğu ve vasiyet edilecek malın miktarının da terekenin üçte birini aşmaması gerektiği kanatindedir.

Taberi âyeti bu şekilde izah ettikten sonra müfessirlerin bu âyet hakkında üç görüş zikrettiklerini özetle şu şekilde nakletmektedir:

a- Bir kısım müfessirlere göre bu âyet-i kerime, Nisa suresinde, mirasçıların paylarını belirten 11. 12. ve 176. âyetlerle neshedilmemiştir. Bu âyetin genel hükmü her anne ve baba için geçerli, akrabalar için ise sadece mirasçı olmayanlar için geçerlidir. Yani ölen kişi, geriye mal bıraktığı takdirde anne ve babası için ve mirasçı olmayan akrabaları için vasiyet etmek mecburiyetindedir. Bu, onun üzerine bir farzdır. Bunun yapmadığı takdirde günahkâr olur. Bu görüş Cabir b. Zeyd, Ebu Miclez, Abdullah b. Ma'mer, Dehhak, Lâhik b. Humeyd ve Mesruk'tan nakledilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre bu âyet-i kerime, daha önce kendisiyle amel edilmesi farz iken daha sonra onun, anne babaya ve mirasçı olan akrabalara vasiyet etme ile ilgili olan hükmü, miras hükümlerini belirten âyetlerle neshedilmiş ancak bu âyetin, mirasçı olmayan akrabalara vasiyette bulunulması-

nı ifade eden hükmü baki kalmıştır. Buna göre, ölen bir kişi geriye mal bırakacak olursa anne ve babasına ve mirasçı olan akrabalarına vasiyette bulunmayacak fakat mirasçı olmayan akrabalarına vasiyet etmek mecburiyetinde olacaktır. Bunu yapmadığı takdirde ise günah işlemiş olacaktır. Bu görüş te Katade, Abdullah b. Abbas, Tâvus, H asan-ı Basri, Rebi' b. Enes, Müslim b. Yesar ve A'lâ b. Zeydden nakledilmiştir.

c- Başka bir kısım müfessirlere göre bu âyet-i kerime, miras hükümlerini açıklayan âyetlerle, tamamen neshedilmiştir. Artık hiçbir kimse mirasçı olmayan akrabasına dahi vasiyet etme mecburiyetinde değildir. Bu görüş ise, İbn-i Zeyd, İbn-i Abbas, Şüreyh, Katade, Mücahid, Süddi, Abdullah b. Ömer ve İbrahim en-Nehaiden nakledilmiştir.

Âyet-i kerimede, ölen kişinin vasiyet edebilmesi için, ölümünden sonra geride mal bırakacak durumda olması zikrediliyor. Bırakacağı malın ne kadar olması halinde vasiyet etmesi gerekir hususu, müfessirler arasında ihtilaf konusudur.

Katadeden nakledilen bir görüşe göre geriye bırakacağı malın en az bin rirhem miktarıda olması gerekir. Aksi halde vasiyette bulunması farz değildir. Nitekim Hz. Ali, yedi yüz ile dokuz yüz dirhem arasında mal bırakan kişiye vasiyet etmesinin gerekli olmadığını söylemiştir.

İbrahim en-Nehaiye göre ise, ölenin geride bırakacağı malın en az beş yüz ile bin dirhem arasında olması gerekir.

Zühriye göre ise, ölenin malının azlığına veya çokluğuna bakılmaz. Mutlaka vasiyette bulunması gerekir.

Taberi de bu görüşü tercih etmiş, âyette malın "Hayır" kelimesiyle ifade edildiğini, hayırın ise malın hem azına hem de çoğuna söylendiğini belirtmiştir.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

181- Vasiyeti işittikten sonra onu kim değiştirrise, günahı ancak değiştirenlere aittir. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi işitendir ve çok iyi bilendir.

Kim, vasiyet edenin vasiyetini duyduktan sonra onu olduğu gibi söylemez de değiştirise, değiştirmenin günahı, vasiyeti değiştiren kimseye aittir. Şüp-

hesiz ki Allah, yaptığınız vasiyeti işitendir, içinizde gizlediğiniz şeyleri bilendir.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝١٨٢

182- Kim, vasiyet edenin bir haksızlık edeceğinden veya günah işleyeceğinden endişe eder de (vasiyet edenle vasiyet edilenin) aralarını bulursa ona bir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.

Kim vasiyet yapının haksızlık yapacağından ve haktan ayrılacağından yahut malının üçte birinden fazlasını vasiyet ederek yaptığı bu vasiyetle günah işleyeceğinden korkar da miras bırakanla mirasçının arasını düzeltirse ona bir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, düzelme yoluna girdikleri takdirde kullarının günahlarını affeden ve onlara acıyandır.

* Müfessirler bu âyeti çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Mücahid bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Kim, ölenin yanında bulunur da onun, vasiyeti hususunda bir haksızlık yapacağından veya bir hata işleyeceğinden korkarsa o kimsenin, vasiyet edenle mirasçılarının arasını bulmasında bir mahzur yoktur. Vasiyet edene adaletli davranmasını telkin eder, mirasçılara da vasiyete engel olmamalarını söyler.

b- Abdullah b. Abbas, Katade,. Rebi' b. Enes ve İbrahim en-Nehai ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: Vasiyet eden ölünün velileri veya müslümanların idarecisi, vasiyet eden ölünün vasiyetinde yanlış bir iş yaptığını veya tarafgir davrandığını hissederlerse vasiyet edilen kimselerle mirasçıların aralarını bulmalarında bir mahzur yoktur. Bu da vasiyeti meşru hale getirmeleriyle mümkün olur. Mesela, bir kişi vasiyet eder fakat haksız davranır ve yine mesela malının üçte birinden fazlasını vasiyet ederse Müslümanların idarecisi bu vasiyeti meşru hale sokar. Yani bu vasiyetin, terekenin üçte biri için geçerli olduğunu söyler. Böylece kendilerine vasiyet edilenlerle mirasçıların arasını bulmuş olur." Bu izaha göre ıslah edicinin müdahalesi, miras bırakan kişinin ölümünden sonradır.

c- Ata ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Kim, ölüm halinde vasiyet edenin mirasçılarından bir kısmını diğerlerinden üstün tuttuğunu görürse o kimsenin, mirasçıların arasını bulmasında bir mahzur yoktur. Yani, mirasçıların terekede belirlenen haklarını kendilerine verilmesini sağlar. Böylece aralarını bulmuş olur.

d- Tâvûs ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Kim, ölüm, halinde vasiyet edenin, mirasçı olmayan akrabalarına vasiyet ederek mirasçı olan akrabalarına bir fayda sağlayıp haksızlığa düşeceğinden korkacak olursa o kimse için bir mahzur yoktur. Mesela: Kişi, sağ olan oğullarından birinin çocuklarına mal vasiyet eder de aslında babalarına fazladan mal vermeyi kastedecek olursa haksızlığa düşmüş olur. Bunu görenin müdahale edip mirasçıların arasını bulmasında bir mahzur yoktur.

e- Süddi ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Kim, anne babasına ve akrabalarına vasiyette bulunanın yanlışlık yapacağından veya günah işleyeceğinden korkacak olursa o kimsenin, kendilerine vasiyet edilen anne baba ile diğer akrabalarının aralarını bulmasında bir mahzur yoktur. Aralarını bulmakta hakkaniyet ölçülerine uymalıdır.

Taberi diyor ki: Bu âyetin izahında zikredilen görüşlerden doğru olanı şudur: Kim, vasiyet edenin, yanlışlıkla veya kasıtlı bir şekilde haktan ayrılacağından korkarsa o kimsenin, kendilerine vasiyet edilenlerle mirasçılar ve ölmekte olan kişinin aralarını bulmasında bir mahzur yoktur. Mesela: Vasiyet edenin malının üçte birinden daha fazlasını anne baba ve mirasçı olmayan akrabalarına vasiyet etmesi yahut malı az, mirasçıları çok olduğu halde malının üçte birini vasiyet etmesi bu cümledendir. Böyle bir vasiyet yapanın yanında bulunan kimse ölmekte olan kişiye, itidali muhafaza etmesini, malının sadece üçte birini vasiyet etmesini veya, malı az, mirasçıları çoksa malının üçte birinden daha azını vasiyet etmesini söyler. Yine malı çok mirasçıları az olduğu halde malının üçte birinden daha azını, anne babası veya mirasçı olmayan akrabalarına vasiyet etmesi halinde ölmekte olana vasiyetini artırmasını mirasçılara da bunu kabul etmelerini telkin eder. Bu faraziyede de arayı bulan kişinin müdahalesi, miras bırakanın ölümünden öncedir.

Taberi diyor ki: "Vasiyet edenin hata edeceğinden veya günah işleyeceğinden korkmak, onun, hayatta olması durumunda söz konusudur. Artık öldükten sonra mesele kalmamıştır. Çünkü o kişinin hata etmesi veya günah işlemesi mümkün değildir. İşte bu sebeple biz bu görüşü tercih ettik.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ
مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ

طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

183-184- Ey iman edenler, sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de, Allaha karşı gelmekten sakınasınız diye, sayılı günler olarak oruç farz kılındı. O günlerde sizden kim hasta veya yolcu olur da oruç tutamazsa, başka günlerde iade eder. Oruç tutmaya takati yetmeyenlere ise, her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermek gerekir. Kim, kendi isteğiyle fazladan hayır yaparsa bu, kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

Ey, Allahı ve Resulünü tasdik edenler, sizden önceki kitap ehline farz kılındığı gibi, sayılı günler olan Ramazan ayında, yemekten, içmekten ve cinsi münasebetten kendinizi alıkoymanız suretiyle oruç sizin üzerinize farz kılındı. O günlerde oruç tutmakla mükellef olanlardan kim hasta olur veya yolculukta bulunursa, hastalığı veya yolculuğu sırasında, tutamadığı günler sayısınca Ramazan ayının dışında başka günlerde oruç tutar. Oruç tutmaya takati yetmeyenlere ise, her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermek gerekir. Kim, kendi isteğiyle fazladan hayır yapar da fakiri doyurmanın üzerine bir şey ilave ederse yahut hem oruç tutar hem de fidye verirse bu, onun için daha hayırlıdır. Eğer orucun faziletini bilirseniz, yolculuk ve hastalık hallerinde,ruhsatlı olduğunuz halde Ramazanda oruç tutmanız, yemenizden, mazeret halinde de oruç tutmanız fidye vermenizden daha hayırlıdır.

* Âyet-i kerimede: "**Sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de oruç farz kılındı.**" buyurulmaktadır. Bizden önce geçen ve kendilerine oruç farz kılınan insanlardan maksat, Hıristiyanlardır. Onlara farz kılınan oruç ise sayı ve zaman bakımından bizimki gibiydi. Bu hususta Şa'bi diyor ki: "Bütün bir yılı oruçla geçirmiş olsam dahi, Ramazan mı yoksa Şaban mı? diye şüphe edilen günde oruç tutmam. Zira Hıristiyanlara da, bize farz kılındığı gibi Ramazan ayında oruç tutmaları farz kılınmıştı. Fakat onlar, orucu, sıcak olmayan mevsimlere kaydırdılar. Onlardan sonra gelen nesiller, kendilerine güven sağlamak için otuz günün bir gün öncesinden bir gün de sonrasından oruç tutar oldular. Daha sonra gelen nesiller de kendilerinden önce gelen nesillerin yolunu tuttular. Böylece oruçları elli güne kadar çıktı.

Süddiye göre de bizden önce geçen ve kendilerine oruç farz kılınan ümmetlerden maksat, Hıristiyanlardır. Onların oruçları ise günde bir defa ve yatsıdan sonra iftar edilmek suretiyle tutulan oruç şeklindeydi. Bu oruç şekli, müslü-

manlara önceleri farz kılınan oruç şekliydi. Bu bakımdan onların oruçları da bizim ki gibiydi. Süddi diyor ki: "Hıristiyanlara da Ramazan orucu tutmak farz kılınmıştı. Onların, uyuduktan sonra yeyip içmeleri ve kadınlarına yaklaşmaları da yasaklanmıştı. Bu bakımdan Ramazan ayında oruç tutmak Hıristiyanlara ağır gelmişti. Ay'a göre oruç tutmalarından bugün bizim tuttuğumuz gibi yaz ve kış mevsimleri arasında dolaşıyordu. Hıristiyanlar bu duruma katlanamadılar ve oruçlarını yaz ve kış arasındaki bir mevsime denk getirdiler. Ve dediler ki: "Orucu yirmi gün artıralım da yaptığımız bu hatayı affettirelim." Bunun üzerine oruç günlerini elliye çıkardılar. Önceleri Müslümanlar da oruçlarını günde sadece bir kere yemek yiyerek tutuyorlardı. Bu duruma dayanamayan bazı sahabiler tarafından bazı olaylar yaşandı. Bunun üzerine Allah teala, sabahleyin tan yeri ağarıncaya kadar yemeyi içmeyi ve cinsi yaklaşımda bulunmayı helal kıldı.

Mücahide göre ise "Bizden önce kendilerine oruç farz kılınanlardan" maksat, ehl-i kitaptır. Katadeye göre ise bunlardan maksat, Müslümanlardır. Ramazan orucu farz kılınmadan önce her aydan üç gün oruç tutmak bunlara farz kılınmıştır. Daha sonra Ramazan orucu farz kılınınca bu oruçlar kaldırıldı.

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüşe göre, bizden önce kendilerine oruç farz kılınan insanlardan maksat, ehl-i kitaptır. "Sayılı günler"dan maksat da Ramazan ayıdır. Bizim orucumuzun onlara benzeme yönü ise Ramazan ayında tutulmasıdır. Zira Hz. İbrahimden sonra gelen Peygamberler, onun imam olması sebebiyle ona uymak zorundadırlar. Onun dini olan Hanif dini İslam dini olduğundan bizim orucumuz da onunkinin aynısı olmak durumundadır.

Âyet-i kerimede "Sayılı günler olarak oruç size farz kılındı." buyurulmaktadır. Sayılı günlerden maksat,

a- Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre, her aydan üç gündür. Daha önce Müslümanlara bu günlerde oruç tutmaları farz kılınmıştı. Daha sonra ise Ramazan orucu farz kılınarak bu günlerde oruç tutmanın farziyeti kaldırıldı. Bu hususta Muaz b. Cebel diyor ki: "Resulullah Medineye geldiğinde Aşûre gününde ve her ayın üç gününde oruç tutuyordu. Sonra Allah teala, Ramazan ayında oruç tutmanın farz olduğunu bildiren âyeti indirdi.

b- İbn-i Ebi Leyla'ya göre ise bu âyet-i kerimede zikredilen "Sayılı günler"den maksat, Ramazan günleridir. Daha önce oruç tutulan her ayın üç günü değildir. Zira bu günlerde oruç tutmak sünnetti. Âyet ise farz olan orucu bildirmektedir. Ramazan ayı dışında herhangi bir orucun farz kılınıp sonra da neshedildiğine dair herhangi bir delil yoktur. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i kerimenin: "Oruç tutmaya takati yetmeyenlere ise her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermek gerekir." bölümünden geçen ve "Takati yetmeyenler" şeklinde tercüme edilen (يُطِيقُونَهُ) cümlesi, müfessirler tarafın-

dan çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Bir kısım müfessirlere göre bu ifadenin mânâsı, "Mukim olduğu halde oruç tutmaya güç yetirenler, dilerlerse oruçlarını tutarlar dilerlerse her gün bir fakiri doyurarak oruçlarını yerler." demektir. Ancak âyetin bu ifadesi "Sizden kim Ramazan ayına erişecek olursa onu oruçla geçirsin. kim hasta olur veya yolculukta bulunur da oruç tutamazsa tutamadığı günler sayısında başka günlerde oruç tutsun"(*) âyetiyle neshedilmiş artık oruç tutmaya güç yetirenin fidye vererek orucu yemesine ruhsat kalmamıştır. Bu ruhsat sadece hasta ve yolcuya verilmiştir. Bu görüş, Alkame, İkrime, Hasan-ı Basri, A'meş, Abdullah b. Ömer, Şa'bî, İbn,i Ebi Leyla, İbn-i Şihab ez-Zührî, Abdullah b. Abbas, İbrahim es-Nehaî, Ubeyde, Dehhak, Muaz b. Cebel ve Seleme b. el-Ekva'dan nakledilmiştir. Bu hususta Seleme b. el-Ekva'nın şu hadisi naklettiği rivayet edilmektedir.

عَنْ سَلَمَةَ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ كَانَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْطِرَ وَيَفْتَدِىَ حَتّٰى نَزَلَتِ الآيَةُ الَّتِى بَعْدَهَا فَنَسَخَتْهَا.

"Biz, Resulullahın ilk dönemlerinde bulunduğumuz zaman dileyen oruç tutuyor dileyen ise bir fakiri doyurma fidyesi vererek oruç tutmuyordu. Nihayet, **"Sizden kim Ramazan ayına erişecek olursa onu oruçla geçirsin."**(313) âyeti nâzil oldu ve bu âyeti neshetti."(314) Bu hususta Muaz b. Cebel de şunları zikretmiştir. "Resulullah Medineye geldiğinde Aşûre gününde ve her ayın üç gününde oruç tutmaya başladı. Sonra Aziz ve Celil olan Allah, Ramazan ayında oruç tutmayı farz kılarak "Ey iman edenler, oruç size farz kılındı." buyurdu. Bu dönemde oruç tutmaya gücü yeten bir insan, dilerse oruç tutuyor dilerse bir fakiri doyurarak orucu yiyordu.Sonra Aziz ve Celil olan Allah "Sizden kim Ramazan ayına erişirse onu oruçla geçirsin. Kim de hasta olur veya yolculukta bulunur da oruç tutamazsa, tutamadığı günler sayısında başka günlerde oruç tutsun." âyetini indirdi. Ve sağlıklı ve mukim olan kimseye oruç tutmayı farz kıldı. Ancak oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar için fidye verip orucu yiyebileceklerine ruhsat verdi.

b- Diğer bir kısım müfessirler de "Onu tutmaya takati yetmeyenler" ifadesini "Oruç tutmaya takati yetenler" orucu yeyip yerine bir fakiri doyuracak kadar fidye verirler." şeklinde izah etmişler, âyet-i kerimenin bu bölümünün da-

* Bakara suresi, 2/185
313 Bakara suresi, 2/185
314 Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2 bab: 26/Müslim, K. es-Siyam, bab: 149, 150 HN. 1145

ha önceleri, oruç tutmaya gücü yeten ihtiyar erkek ve kadınlara ait olduğunu, onların, dilerlerse oruçlarını tutabileceklerini, dilerlerse oruçlarını yeyip yerine fidye verebileceklerini emrettiğini, daha sonra ise "Sizden kim Ramazan ayına erişirse onu oruçla geçirsin" âyetiyle neshedildiğini, bu itibarla gücü yeten yaşlıların da gençler gibi oruç tutmaları gerektiğini ancak oruç tutmaktan âciz olmaları halinde, daha önce kendilerine serbest bırakılmış olan oruç yeme ruhsatından istifade edebileceklerini söylemişlerdir. Bu görüş Abdullah b. Abbas, İkrime, Katade ve Rebi' b. Enesten nakledilmiştir.

c- Diğer bir kısım müfessirler ise âyet-i kerimenin "Oruç tutmaya takati yetmeyenler" bölümüne "Oruç tutmaya takati yetenler" şeklinde mânâ vermişler ve demişlerdir ki: "Bu âyet-i kerime neshedilmemiştir. Bu âyet-i kerimenin hükmü, indiği günden itibaren kıyamete kadar yürürlüktedir. Ancak bu âyetin izahı şöyledir: "Gençliğinde sıhhatli ve güçlü, kuvvetli olma durumunda oruç tutmaya güç yetirenler, ihtiyarlamalarından dolayı oruç tutmaktan âciz kalırlarsa işte onlar oruçlarını yiyebilirler ve karşılığında her gün için bir fakiri doyuracak kadar fidye verirler.

Görüldüğü gibi, âyet-i kerime, önceleri oruç tutmaya güç yetirip te sonra yetiremeyenleri kastetmektedir. Yoksa oruç tutmaya güç yetirenlerin fidye vererek oruçlarını bozabileceklerini bildirmemektedir ki âyetin neshedildiğini söylemeye gerek olsun.

Bu görüş, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Said b. el-Müseyyebden nakledilmiştir.

Bu hususta Süddi de şunları söylemiştir: Kişi daha önce oruç tutmaya güç yetirdiği için orucunu tutmuştur. Sonra o kişiye, amansız bir ağrı gelir veya uzun bir hastalık yakalar yahut o kişi, çocuğunu emziren bir kadın olduğu için güç yetiremez hale gelecek olursa işte bunlar, tutamadıkları her gün için bir fakiri doyurma fidyesi verirler.

Abdullah b. Abbas ta şöyle demiştir: Ramazanda, hamile olan kadın kendi canından, çocuk emziren kadın da çocuğunun ölümünden korkacak olursa orucunu yer ve her günün karşılığında bir fakiri doyurur ve orucunu da kaza etmez."

d- Diğer bir kısım âlimler, âyet-i kerimenin, "Oruç tutmaya takati yetmeyenler" bölümünü "Oruç tutmaya zorlukla güç yetirenler" şeklinde izah etmişler ve âyeti şu şekilde açıklamışlardır: "Oruç tutmaya zorlukla güç yetiren yaşlı erkek ve kadınlar, oruçlarını yeyip karşılığında her gün için bir fakiri doyurma fidyesi verirler. Bunlara göre de âyet-i kerime neshedilmemiştir, hükmü geçerlidir. Bu görüş te Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr gibi âlimlerden rivayet edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, bu âyet-i kerimenin: "Sizden kim Ramazan ayına erişecek olursa onu oruçla geçirsin." âyetiyle neshedildiğini söyleyen görüştür. Zira bütün Müslümanlar, oruç tutmaya gücü yeten ve mukim olan bir müslümanın Ramazan orucunu yeyip yerine fidye vermesinin caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da gösteriyor ki bu âyet mensuhtur. Diğer yandan, Seleme b. el-Ekva, Muaz b. Cebel ve Abdullah b. Ömer gibi sahabilerden nakledilen rivayetlere göre bu âyet-i kerime daha önce yürürlükte iken daha sonra gelen âyetle neshedilmiştir. Artık oruç tatmaya gücü yetenin, oruç tutmakta veya orucu yeyip yerine fidye vermekte serbest bırakılması sona erdirilmiştir. Ancak müslümanların bu icmaına, çocuklarının hayatından korkan hamile kadınlar ve çocuk emziren kadınlar dahil değildir. Zira onların, oruçlarını yiyebileceklerine dair hadisler rivayet edilmiştir. Bu itibarla bunlar, âciz duruma düştükleri takdirde orucu yeyip sonra da kaza ederler.

Âyet-i kerimede: **"Bir yoksulu doyuracakkadar fidye vermek gerekir."**buyurulmaktadır. Müfessirler, yenen oruç karşılığında verilen fidyenin miktarı hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Bazılarına göre bu fidye, yarım sa' ölçüsü buğdaydır. Bazılarına göre buğday ve diğer yiyeceklerden bir müd ölçüsündedir. Bazılarına göre bu fidye yarım sa' buğday veya bir sa' hurma yahut bir sa' kuru üzümdür. Diğer bazılarına göre bu fidye, orucunu yiyen kimsenin, oruç yediği günde yediği şeylerin miktarıdır. Başka bir kısım müfessirlere göre bu fidye, fakire yedirilecek sahur ve akşam yemeğidir.

Âyet-i kerimede: **"Kim kendi isteğiyle fazladan hayır yaparsa"** buyurulmaktadır. Fazladan hayır yapmaktan maksat, bazı müfessirlere göre, fakire, belirlenen fidyeden daha fazlasını vermektir.

Mücahid, Süddi ve Tâvûs bu ifadeyi bu şekilde izah etmişlerdir. Mücahid: "Bir fakire yarım sa' yerine bir sa' buğday verirse." Tavus: "Bir gün oruç yeme karşılığında bir fakirin yerine daha çok fakiri doyurursa." Süddi: "Bir fakirin yerine iki fakiri doyurursa" fazladan hayır yapmış olur." demişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler, "Fazladan hayır yapmak"tanmaksadın, fidye vermekle birlikte oruç tutma olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Şihab ez-Zühri bu görüştedir. Mücahid ise "Fazladan hayır yapmak"tan maksadın, yoksula, yiyeceği yemekten daha fazlasını vermek" olduğunu söylemiştir.

[Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesinin bütün bu görüşleri kapsadığını, âyeti bunlardan sadece birine tahsis etmenin doğru olmadığını söylemiştir.]

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."** buyurulmaktadır. Bundan maksat, oruç tutma ile fidye verip orucu bozma arasında serbest bırakıldığı zaman fidye vermeyi bırakıp oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." demektir.

Âyet-i kerimede geçen: **"Allaha karşı gelmekten sakınasınız diye"** cümlesini Taberi: "Orucunuzu bozan yemekten içmekten ve cinsi münasebette bulunmaktan kaçınmanız için." şeklinde tefsir etmiştir. Diğer bazı müfessirler ise bu cümlenin mânâsının: "Allah'tan korkmanız için, yani, dindarlığı ve saadeti bir arada toplayan ve Allah'ın rızasına ulaştıran takva mertebesini elde edebilmeniz için farz kılındı." anlamına geldiğini söylemişlerdir. Buna göre Ramazan orucunu tutan kimse takva sahibi müminlerden olur.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ
الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ
مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا
يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

185- O sayılı günler Ramazan ayıdır ki, insanlara doğru yolu gösteren hidayeti ve hakkı bâtıldan ayırmayı açıklayan Kur'an bu ayda indirildi. Sizden kim o aya erişirse, onu oruçla geçirsin. Kim hasta olur veya yolculukta bulunur da oruç tutamazsa, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez ki böylece sayıyı tamamlayasınız. Sizi doğru yola ilettiği için Allah'ı yüceltesiniz ve şükredesiniz.

[O sayılı günler, insanları doğru yola ileten, helal ve haramı açıklayan, hakkı ve bâtılı ayıran Kur'anın inmeye başladığı Ramazan ayıdır. Kim, mukim olduğu halde Ramazan ayına erişirse o ayı sonuna kadar oruçla geçirsin. Kim de hasta olur veya yolculukta bulunur da orucu yerse, yediği günler sayısınca Ramazan dışındaki günlerde oruç tutsun. Allah, bu hükmü size göndermekle sizin için hafiflik ve kolaylık diler. Zorluk ve meşakkat dilemez ki böylece yolculuk ve hastalıkta tutamadığınız günlerin sayısını tamamlayasınız ve size vermiş olduğu hidayet ve başarıdan dolayı, bayram günü tekbirlerle onu yüceltesiniz ve bu nimetlerinden dolayı ona şükredesiniz.]

* Allah teala bu âyet-i kerimede, İslamın temel ibadetlerinden biri olan orucun farziyetini beyan etmektedir. Orucun farz kılınışının hikmetleri pek çoktur. Bu konuda Resulullah efendimizten varid olan şu hadis-i şerifleri zikretmek mümkündür.

Resulullah (s.a.v.) efendimiz buyuruyor ki:

مَنِ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ اغضُّ لِلْبَصَرِ وَاَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ.

"Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek, gözü zinaya karşı daha iyi kapatır ve namusu daha iyi muhafaza eder. Kimin de evlenmeye gücü yetmezse oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için bir bağdır. Cinsi arzuları frenler.)"(315)

Peygamber efendimiz bu hususta diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ قَالَ الصِّيَامُ جُنَّةٌ فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَجْهَلْ وَاِنِ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ اَوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ اِنِّى صَائِمٌ مَرَّتَيْنِ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ اَطْيَبُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ اَجْلِى الصِّيَامُ لِى وَاَنَا اَجْزِى بِهِ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا.

"Oruç bir kalkandır. Oruçlu insan hayasızlık yapmaz, cahilce davranmaz, bir kimse onunla dövüşmek veya sövüşmek isterse oruçlu, o kişiye "Ben oruçluyum, ben oruçluyum." desin. Hayatım, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlu, yemeyi, içmeyi ve cinsi arzularını, benim için terkeder. (Allah teala buyuruyor ki:) Oruç benim içindir onu mükâfatlandıracak ta ben'im. İyiliğin karşılığı bir'e on'dur."(316)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) diğer hadis-i şeriflerinde de şöyle buyuruyor:

---

315 Buhari, K. es-Savm, bab: 20, K. en-Nikâh, bab: 2, 3/Müslim, K. en-Nukâh, bab: 1, Hadis No: 1400 Nesei, K. es, Sıyam, bab: 43

316 Buhari, K. es-Savm, bab: 2/Müslim, K. es-Sıyam, bab: 163, Hadis No: 1151

قَالَ رَسُولُ ﷺ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَاناً وَاحْتِسَاباً غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

"Kim, Ramazan orucunu, inanarak ve sevabını Allahtan bekleyerek tutarsa onun geçmiş günahları affedilir."(317)

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتْ الشَّيَاطِينُ.

"Ramazan geldiğinde gök kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur."(318)

Taberi diyor ki: "Arap dilini bilen bir kısım insanlar, "Ramazan" kelimesinin (رَمَضَ) kökünden geldiğini, mânâsının da "Yakan" "Kızdıran" demek olduğunu, Ramazan ayına bu adın verilmesinin, kendisinde şiddetli sıcak olmasından kaynaklandığını, öyleki bu sıcağın şiddetinden deve yavrularının bile yandığını söylemişlerdir.

Mücahid ise "Ramazan" kelimesini tek olarak kullanmaktan kaçınarak "Bu belki de Allahın isimlerinden biridir, biz onu, Allah tealanın kullandığı gibi kullanıp ona "Ramazan ayı" diyelim." demiştir.

Âyet-i kerimede, Ramazan ayının içinde, Kur'anın indirildiği zikredilmektedir. Bundan maksat, Kur'anın kadir gecesinde bir bütün olarak levh-i mahfuzdan dünya semasına, diğer bir adıyla "Beytül Ma'mura yahut Beytül İzze'ye indirilmesidir. Daha sonra da peyder pey çeşitli münasebetlerle Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilmiştir. Nitekim Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Şa'bî bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbasın özetle şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Kur'an bir bütün olarak Ramazan ayının içinde bulunan ve "Mübarek" adıyla vasıflandırılan "Kadir" gecesinde", yazılmış sahifelerden alınıp "Beytül Ma'mur" denen yere indirilmiştir. Beytül Ma'mur da dünya semasındaki yıldızların mevkileridir. Kur'an daha sonra da oradan peyder pey Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirilmiştir. Bu inişler, bir kısım emirler, yasaklar ve savaşlara ait hükümler gerektikçe devam etmiştir.

Vâsile ise, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن واثلة بن الاسقع ان رسول الله ﷺ قال أنزلت صحف ابراهيم عليه

317 Buhari, K. el-İman, bab: 28

318 Buhari, K. es-Savm, bab: 5/Müslim, K. es-Sıyam, bab: 1, Hadis No: 1079

السلام فى اول ليلة من رمضان وانزلت التوراة لست مضين من رمضان والانجيل لثلاث عشر خلت من رمضان وانزل الفرقان لاربع وعشرين خلت من رمضان.

"İbrahime inen sahifeler, Ramazanın ilk gecesinde indirilmiştir. Tevrat Ramazanın altıncı gününde İncil ise on üçüncü gününde Kur'an da yirmi dördüncü gününde indirilmiştir."[319]

Âyet-i kerimede: **"Sizden kim o aya erişirse onu oruçla geçirsin."** buyurulmaktadır. Müfessirler bu âyet-i kerimenin bu bölümünü çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Her kim evinde mukim olarak bulunduğu halde Ramazan ayına erişecek olursa o kimsenin, bütün Ramazan ayını oruçla geçirmesi gerekir. Öyle ki Ramazan ayında yolculuğa çıksa bile orucunu tutmak zorundadır. Zira önemli olan, kişinin Ramazan ayının başındaki durumudur. Ramazan başladığında kişi mukim ise sonuna kadar mukimdir. Ramazan içinde yolculuğa çıksa bile durum aynıdır. Kişi şayet Ramazan başladığında yolcu ise oruç tutup tutmamakta serbesttir.

Bu görüş, Ubeyde es-Selmani, Süddi, Hammad, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Abbas ve Hz. Aliden rivayet edilmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirler ise, âyet-i kerimenin bu bölümünün mânâsının, "Sizden kim, Ramazan ayının ne kadarında hazır bulunacak olursa o kadarını oruçla geçirsin." yani, "mukim olduğu kadarının orucunu tutsun. Yolculuğa çıkınca orucunu yeyip daha sonra tekrar tutmasında mahzur yoktur." demek olduğunu söylemişlerdir.

Bu görüş, Ebu Meysere, Hz. Ali, Şa'bî, Hakem, Hammad, Hasan-ı Basri ve Said b. el-Müseyyeb'den rivayet edilmiş, Ebu Meysere ve Hz. Alinin Ramazanda yolculuk yaptıklarında oruç tutmadıkları nakledilmiştir.

c- Başka bir kısım âlimler de âyetin bu bölümünü şöyle izah etmişlerdir. "Sizden kim, akıllı, bülûğ çağına ermiş ve mükellef olduğu halde Ramazan ayına erişecek olursa onu oruçla geçirsin." Bunlara göre, deli bir kimse, Ramazan ayının bitmesine bir gün kala akıllanacak olsa, Ramazan ayına mükellef olarak yetişmiş olduğundan Ramazan orucunun tümünden sonumludur. Son bir günün orucunu tuttuğu gibi diğerlerini de kaza eder. Fakat Ramazan bittikten sonra

319 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 107

akıllanacak olsa, Ramazan ayına mükellef olarak yetişmediğinden Ramazan orucunu kaza etmesi gerekmez." Bu görüş, Ebu Hanife ve arkadaşlarından nakledilmiştir.

Taberi, Ebu Hanife ve arkadaşlarından nakledildiğini söylediği bu görüşün anlamsız olduğunu söylemiştir. Çünkü Ramazan ayını deli olduğu halde geçirenin, Ramazan orucunu tutmakla yükümlü olmadığını söylemek, Ramazan ayını baygın halde geçirenin de bu ayın orucunu tutmak zorunda olmadığını söylemeyi gerektirir. Halbuki bütün âlimler, Ramazanın tümünü baygın halde geçirip te Ramazandan sonra ayılan kişinin Ramazan orucunu kaza etmesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. O halde Ramazan boyunca aklı başında olmayan herkes te baygın kişinin durumuna tabi olur. Durum böyle olunca âyeti yukarıdan zikredildiği şekilde izah etmeleri batıldır." Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Âyeti bu şekilde izah etmek batıl olduğuna göre onu: "Kim Ramazan ayında mukim olarak erişirse onun tümünü oruç tutarak geçirmek zorundadır. Yolculuk yapsa dahi orucunu bozmamalıdır." şeklindeki te'vil daha batıl ve daha fasittir. Çünkü Resulullahın, Mekkenin fethi yılında Ramazan ayının bir kısım günlerini oruçla geçirdikten sonra yola çıkınca hem kendisinin orucunu bozduğuna hem de sahabilerine, oruçlarını bozmaları için emir verdiğine dair, birbirini destekleyen hadis-i şerifler nakledilmiştir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ آبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَافَرَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ فِى رَمَضَانَ فَصَامَ حَتّٰى بَلَغَ عُسْفَانَ
ثُمَّ دَعَا بِانَاءٍ فَشَرِبَ نَهَاراً يَرَاهُ النَّاسُ ثُمَّ أَفْطَرَ.

"Resulullah (s.a.v.) Ramazan ayında yola çıktı. Oruca başlamış durumdaydı. "Usfan" denen yere varınca bir kap ile su istedi ve onu gündüzün içti. İnsanlar onu görüyorlardı. Sonra Resulullah yemek yedi."(320) Başka bir rivayette, Abdullah b. Abbas şöyle demiştir:

عَنْ آبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ خَرَجَ فِى رَمَضَانَ فَصَامَ حَتّٰى أَتَى قُدَيْداً ثُمَّ
أُتِىَ بِقَدَحٍ مِنْ لَبَنٍ فَشَرِبَ وَأَفْطَرَ هُوَ وأَصْحَابُهُ.

"Resulullah Ramazan ayında oruç tutarken yolculuğa çıktı. "Kudeyt" denen yere varınca ona bir kapla süt getirildi. Resulullah onu içti,

---

320 Nesei, K. es-Sıyam, bab: 55

orucunu bozdu, sahabileri de bozdular."(321)

Hamza b. Amr diyor ki:

عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ عَنِ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ قَالَ إِنْ ثُمَّ ذَكَرَ كَلِمَةً مَعْنَاهَا إِنْ شِئْتَ صُمْتَ وَإِنْ شِئْتَ أَفْطَرْتَ.

"Ben, Resulullaha, yolculukta oruç tutmanın hükmünü sordum o da buyurdu ki: "**Oruç tutmak istersen tut. Orucu yemek istersen ye."**(322)

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

أَبُو سَعِيدٍ قَالَ كُنَّا نُسَافِرُ فِي رَمَضَانَ فَمِنَّا الصَّائِمُ وَمِنَّا الْمُفْطِرُ لاَ يَعِيبُ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلاَ يَعِيبُ الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ.

"Biz, Ramazan ayında Resulullah ile yolculuk yapıyorduk. İçimizden bazılarımız oruçlu oluyor bazılarımız da oruçlarını yiyorlardı. Ne oruç tutanlarımız oruç yiyenleri ayıplıyor ne de oruçlarını yiyenler oruç tutanları ayıplıyorlardı."(323)

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَصَامَ بَعْضُنَا وَأَفْطَرَ بَعْضُنَا.

"Biz, Resulullah ile beraber yolculuk yaptık. Bazılarımız oruç tutuyor bazılarımız yiyorlardı."(324)

Taberi diyor ki: "Zikredilen bu deliller, yukarıda beyan edilen iki görüşün fasit olduklarını ortaya koyduklarına göre "Kim Ramazan ayını mukim olarak geçirecek olursa onun tümünü oruç tutmakla yükümlüdür. Kim de o ayda hasta olur veya yolculuğa çıkacak olursa orucunu yiyebilir. Yediği günler sayısınca başka günlerde oruç tutar." şeklindeki izahın doğru olduğu ortaya çıkmış olur.

Âyet-i kerimede: **"Kim hasta olur veya yolculukta bulunur da oruç tutamazsa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar."** buyu-

321 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 54
322 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 56
323 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 59
324 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 59

rulmaktadır. Burada zikredilen ve oruç tutmamaya imkân veren hastalığın ne derecede bir hastalık olacağı hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Hasan-ı Basri ve İbrahim en-Nehaiye göre orucu yemeye imkân veren hastalık, kişinin, ayakta namaz kılmasına engel olacak kadar bir hastalıktır. Eğer kişi, hastalığından dolayı ayakta namaz kılamıyorsa işte bu kişinin Ramazan orucunu yeyip sıhhata kavuştuktan sonra, tutamadığı günler sayısınca kaza etmesi gerekir.

İmam Şafiiye göre ise Ramazanda oruç tutmamaya imkân veren hastalık, oruç tutanın durumunu beklenmedik bir şekilde değiştirecek olan bir hastalıktır.

Muhammed b. Sîrîne göre ise, herhangi bir hastalık, Ramazanda oruç tutmamaya ruhsat sağlar.

[Taberi diyor ki: "Bize göre doğru olan görüş, Allah tealanın mevcudiyeti halinde orucun tutulmamasına ruhsat verdiği hastalık, oruç tutanı beklenmedik bir şekilde sarsan hastalıktır." diyen görüştür. Böyle bir durumda olan her hasta, Ramazanda oruç tutmayıp sonra kaza edebilir. Böyle bir kimseyi, oruç tutmaya zorlamak, kişiyi zor işle mükellef tutmak olur ki, Allah tealanın: "**Allah size kolaylık diler zorluk dilemez.**" beyanına ters düşer.]

Müfessirler, yolcu olan insanın Ramazanda orucunu yemesinin şart mı yoksa bir ruhsat mı olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre, Ramazan ayında yolculuk yapanın orucunu yemesi şarttır. Zira bu, yolculuk yapan kimseye Allah teala tarafından verilen bir ziyafetir. Bu ziyafeti kabul etmek gerekir. Bunlara göre Ramazan ayında yolculuk yapan kişi ve oruç tutacak olursa bu orucu Ramazan orucu yerine geçmez. mukim olduktan sonra yolculuk anında oruçlu veya oruçsuz olarak geçirdiği günlerin hepsi için orucunu kaza eder. Bunlara göre mukim ve sağlam olan kişiye Ramazan ayında oruç tutmak gerekli olduğu gibi misafir olana da Ramazan geçtikten sonra yolculuk yaptığı günler kadar oruç tutması gereklidir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Dehhak, Hz. Ömer, Ebu Hureyre ve Urve b. Zübeyrden nakledilmiş ve bu hususta Abdurrahman b. Avf'ın da Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ettiği nakledilmiştir. "**Yolculuk halinde oruç tutan kimse, mukim iken orucunu yiyen kimse gibidir.**"(325)

[**b-** Diğer bir kısım müfessirler ise, Ramazanda yolculuk yapan kimsenin orucunu yemesi, Allah tarafından ona tanınmış olan bir ruhsattır. Yolcu, Ramazan ayında orucunu tutacak olursa borcunu ifa etmiş olur. Orucunu yiyecek

325 Taberi, bu sözün Abdurrahman b. Avf tarafından, Resulullaha isnad edilerek rivayet edilen bir hadis olduğunu söylemişse de, Neseîde bu söz, Resulullaha isnad edilmeyip, Abdurrahman b. Avfın sözü olarak rivayet edilmiştir. Bunun için Basınız, (Neseî, K. es-Sıyam, bab: 53)

olursa Ramazanın dışındaki günlerde onları kaza eder." demişlerdir.

Bu görüş, Ömer b. Abdülaziz, Urve b. Zübeyr, Ömer b. el-Hattab, Enes b. Mâlik, Osman b. Ebil Âs, Atâ, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, Mücahid ve Kasım b. Muhammed gibi sahabi, tabiin ve müfessirlerden rivayet edilmektedir.

Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve özetle şunları söylemiştir: Âyet-i kerimede ruhsat, yolcu ile hastaya birlikte tanınmıştır. Şayet hasta Ramazanda kendisini zorlayarak oruç tutacak olursa orucunun sahih olacağı, iyileştikten sonra Ramazanın dışındaki günlerde, hasta iken tuttuğu oruçları kaza etmeyeceği hakkında icma vardır. Hasta ile yolcu aynı âyette zikredilirken, "Ramazanda hastanın oruç tutmaması bir ruhsat, yolcunun tutmaması ise bir şarttır." demek nasıl doğru olabilir? Durum hasta için ne ise yolcu için de odur. Diğer yandan Allah tealanın, âyetteki şu ifadesi, buna başka bir delil getirmeye ihtiyaç bırakmamaktadır. "Allah sizin için kolaylık diler zorluk dilemez." Ramazan'da yolculuk yaparken orucunu tutan kimsenin, orucunu tutmamış kabul edilmesi ve mukim olduğu zaman, oruç tuttuğu halde onu kaza etmesi gerektiğini söylemekten daha zor bir şey var mıdır? Yolcu kendisi için zor olanı seçmiş ve oruç tutmuştur. Buna rağmen onun, orucunu kaza etmesi gerektiğini söylemek onu büyük bir zora koşmaktır. Yine Ramazan'da yolculuk yapan kimsenin, orucunu tutup tutmamakta serbest olduğuna dair Resulullah'tan, birbirini destekleyen bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadisler başka delile ihtiyaç bırakmamışlardır. Bu hususta daha önce zikredilen hadislere ilaveten, yıl boyunca oruç tutan Hamza b. Amr'ın rivayet ettiği şu hadisi de görelim. Hamza diyor ki: "Dedim ki:

عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو قَالَ كُنْتُ أَسْرُدُ الصِّيَامَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أَسْرُدُ الصِّيَامَ فِي السَّفَرِ فَقَالَ إِنْ شِئْتَ فَصُمْ وَإِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ.

"Ey Allahın Resulü, ben yolculuk sırasında oruca devam ediyorum buna ne dersiniz?" Resulullah da "Dilersen tut dilersen tutma." buyurdu.[326] Hamza diğer bir rivayette şöyle demiştir:

عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ أَجِدُ فِيَّ قُوَّةً عَلَى الصِّيَامِ فِي السَّفَرِ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ قَالَ هِيَ رُخْصَةٌ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَمَنْ أَخَذَ بِهَا

---

326 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 56

فَحَسَنٌ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ.

"Dedim ki: "Ben, yolcu iken oruç tutmaya güç yetirebilecek biriyim. Benim, oruç tutmamda bir mahzur var mı?" Resulullah buyurdu ki: **"Bu, Allah tarafından bir ruhsattır. Kim bu ruhsatı kullanacak olursa güzel bir şeydir. Kim de oruç tutmayı severse onun için bir mahzur yoktur."**(327)

Taberi diyor ki: "Şayet, Cabirden rivayet edilen şu hadis-i şerif delil gösterilerek bu görüşe karşı çıkılmaya çalışılacak olursa cevaben denilir ki: "Hadis-i Şerifte, yolculuk esnasında oruç tutan kimsenin takatsiz hale gelerek yere düştüğü, bu yüzden oruç tutmasındansa tutmamasının daha evlâ olduğu muhakkaktır. Zira Allah teala bir kimsenin kendisini bizzat tehlikeye atmasını yasaklamıştır.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

أَخْبَرَنِى جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ مَرَّ بِرَجُلٍ فِى ظِلِّ شَجَرَةٍ يُرَشُّ عَلَيْهِ الْمَاءُ قَالَ مَا بَالُ صَاحِبِكُمْ هٰذَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ صَائِمٌ قَالَ إِنَّهُ لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ أَنْ تَصُومُوا فِى السَّفَرِ وَعَلَيْكُمْ بِرُخْصَةِ اللّهِ الَّتِى رَخَّصَ لَكُمْ فَاقْبَلُوهَا

"Resulullah, bir ağacın gölgesinde bulunan ve üzerine su serpilen bir adamın yanından geçti ve "Bu arkadaşınızın neyi var?" diye sordu. Dediler ki: "Ey Allahın Resulü, o oruçludur." Resulullah: "Yolculuk yaparken oruç tutmanız takva değildir. Sizler, Allahın size vermiş olduğu ruhsatı alın ve kabul edin." dedi.(328)

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Resulullahtan,

قَالَ يُقَالُ الصِّيَامُ فِى السَّفَرِ كَالاْفْطَارِ فِى الْحَضَرِ.

"Yolcu iken oruç tutan, mukim iken oruç yiyen gibidir."(329) şeklinde rivayet edilen haberlere gelince, bu haberler doğruysa belki de bunlar, yukarıda zikredilen, ağacın gölgesinde alınıp üzerine su serpilen adamın durumuna düşen kimseler için söylenmiştir. Aslında bu gibi haberlerin Resulullaha isnad edilmesi doğru değildir. Çünkü senetleri pek zayıftır. Bu gibi haberleri dini delil olarak göstermek caiz değildir.

327 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 57
328 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 47
329 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 53

Âyet-i kerimede: **"Allah size kolaylık diler zorluk dilemez."** buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhaka göre burada zikredilen "Kolaylık"tan maksat, "Yolcu iken oruç tutmamaktır." "Zorluk"tan maksat ise "Yolcu iken oruç tutmaktır." Bu hususta Abdullah b. Abbasın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Ramazan ayında yolculuğa çıkan kimse kendisini oruç tutmaya da zorlamaz tutmamaya da. Çünkü Allah teala: **"Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez."** buyurmuştur.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

186- Ey Muhammed, eğbeni senden sorarlarsa, şüphesiz ki ben çok yakınım. Bana dua edenin duasını, dua ettiğinde kabul ederim. O halde benim davetimi kabul etsinler ki doğru yolu bulalar.

[Ey Muhammed, kullarım, benim nerede olduğumu sorarlarsa, bilsinler ki ben onlara çok yakınım. Onların dualarını işitir ve onlardan, dua edenin duasına dua ettiği anda cevap veririm. Öyleyse bana iman etsinler ve bana itaat etsinler ki onlara sevap ve ikramlarımı bol bol vereyim. Böylece doğru yolu bulmuş olsunlar.]

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebinde farklı görüşler zikretmişlerdir:

Hasan-ı Basriye göre bu âyetin nüzul sebebi, Resulullahın sahabilerinin bazılarının "Rabbimiz nerededir?" şeklinde soru sormalarıdır. Diğer bazılarına göre ise, bir kişinin, "Ey Muhammed, rabbimiz bize yakın mıdır? Ona gizlice yalvaralım. Yoksa uzak mıdır ona yüksek sesle dua edelim?" diye sorması üzerine nazil olmuştur. Atâya göre ise: "Rabbiniz dedi ki: **"Bana dua edin duanızı kabul edeyim."**[330] âyeti inince bir kısım insanlar: "Rabbimize ne zaman dua edelim?" demişler ve âyet-i kerime bunun üzerine nâzil olmuştur. Yani "Kulum bana ne zaman dua ederse ben ona yakınımdır, duasını kabul ederim, her zaman davetine icabet ederim." demektir.

Mücahide göre ise bu âyetin nüzul sebebi: "Bana dua edin duanızı kabul edeyim." âyeti inince bir kısım insanlar "nerede dua edelim?" demişler bunun üzerine: "Nereye yönelirseniz rabbinizin yüzü (rızası) oradadır."[331] âyet-i keri-

---

330 Ğâfir suresi, 40/60

331 Bakara suresi, 2/115

mesi nazil olmuş ve bu âyetin nüzul sebebi de insanların bu soruları olmuştur.

Katadeye göre ise bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi, bir kısım insanların "Bana dua edin duanızı kabul edeyim." âyetinin inmesi üzerine: "Ey Allahın Peygamberi, biz, rabbimize ne şekilde dua edelim?" diye sormaları üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

Allah teala, kullarına şah damarından daha yakındır. Yalvarmalarını ve dualarını işitmektedir. Kullar ona ihlasla dua ettikleri sürece Allahın o duaları kabul edeceği ümidi kuvvetlidir. Dua ederken bağırıp çağırmak şart değildir. Zira o, duaların gizlisini de işitendir.

Ebu Musa el-Eş'ari diyor ki:

عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَكُنَّا إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى وَادٍ هَلَّلْنَا وَكَبَّرْنَا ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُنَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَإِنَّكُمْ لاَ تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلاَ غَائِباً إِنَّهُ مَعَكُمْ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ.

"Bir sefer sırasında Resulullah ile beraber bulunuyorduk. Her bir vadiye geldiğimizde bağırarak tehlil ve tekbir getiriyorduk. Bu durumumuzu gören Resulullah şöyle buyurdu: "**Ey insanlar kendinize acıyın. Çünkü sizler, sağırı ve gaip olanı çağırmıyorsunuz. Şüphesiz ki o sizinle beraberdir. O, çok iyi işiten ve çok yakın olandır.**"(332) Bu hususta Resulullah (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

أن النبى ﷺ قال ما من مسلم يدعو بدعوة ليس فيها اثم ولا قطيعة رحم الا أعطاه الله بها احدى ثلاث اما أن تعجل له دعوته واما أن يدخرها له فى الآخرة واما أن يصرف عنه من السوء مثلها.

"Bir müslüman, Allaha karşı içinde günah bulunmayan ve akrabalık bağını kesmeyen bir duada bulunursa, Allah o müslümana bu duasının karşılığında üç mükâfattan birisini mutlaka verecektir. Ya istediğini der-

332 Buhari, K. el-Cihad, bab: 131, K. ed-Da'vât, bab: 51/Ebu Davud, K. el-Vitr, bab: 26 Hadis No: 1526

hal verir veya onu âhirete bırakır yahut ta bu duası karşılığında ondan bir kötülüğü uzaklaştırır."(333)

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Allah teala bu âyet-i kerimede: **"Bana dua edenin duasını dua ettiğinde kabul ederim."** buyurmaktadır. Halbuki dua eden bir çok insanın duasının kabul edilmediği görülmektedir." Buna cevaben denilir ki: "Bunun iki izah şekli vardır:

a- Bu âyette zikredilen "Kulun duası"ndan maksat, onun, Allahın emirleri doğrultusunda amel işlemesidir. Böylece kulun, rabbinin rızası doğrultusunda amel işlemesi halinde rabbi onun amellerini kabul eder ve vaadettiği karşılıklarını verir. Nitekim Resulullahın, bu âyet-i kerime hakkında bir hadis-i şerifte:

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي قَوْلِهِ: (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ) قَالَ: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ، وَقَرَأَ: (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ .. إِلَى قَوْلِهِ دَاخِرِينَ)

"Dua ibadettir" buyurduğu, bundan sonra da **"Rabbiniz şöyle dedi: "Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim. Şüphesiz ki bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler rezil ve perişan olarak cehenneme gireceklerdir."**(334) âyetini okuduğu rivayet edilmiştir."(335)

Nitekim, Hasan-ı Basrinin de bu âyetteki duayı "İbadet ve amel" mânâsına yorumladığı rivayet edilmektedir.

b- Bu sorunun diğer bir cevabı da şudur: Allah teala bu âyet-i kerimesinde: "Ben, bana dua edenin duasını, dua ettiği zaman dilersem kabul ederim." demektir. Bu izaha göre, âyet genel bir ifade taşımakta ise de Allah tealanın dilemesi ile kayıtlıdır.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ

---

333 Ahmed b. Hanbel, c. 3, s. 18

334 Ğâfir suresi, 40/60

335 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'ân, sure, 2, bab: 16, Hadis No: 2969

فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ
الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ وَلَا
تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِه۪ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

187- Oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde hanımlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı. Onlar sizin elbisenizdir. Siz de onların elbisesiniz. Allah sizin, nefislerinize zulmettiğinizi bildi. Bunun üzerine tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Şimdi artık onlara yaklaşın. Allahın size farz kıldığını talep edin. Fecirde beyaz iplik siyah iplikten ayırdedilinceye kadar yeyin için. Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin. Mescitlerde itikâfta iken de hanımlarınıza yaklaşmayın. Bunlar Allahın koyduğu sınırlardır. Bunlara yaklaşmayın. Allah, insanlara âyetleri işte böyle açıklar ki ondan korksunlar.

[Ey müminler, oruç tuttuğunuz Ramazan günlerinin gecelerinde hanımlarınızla cinsi münasebette bulunmanız daha önce yasak iken şimdi size helal kılındı. Kadınlarınız sizin elbiseniz siz de onların elbisesiniz. Her biriniz diğerine perde olur. Siz, gece uyuyup uyandıktan sonra yemek içmek veya cinsi münasebette bulunmak suretiyle sevabınızın azalmasına ve Allahın sizi kınamasına sebep oluyor böylece de kendi kendinize zulmetmiş oluyordunuz. İşte Allah bunu bildiği için iftardan sonra artık bir daha yememek ve hanımlarınıza yaklaşmamak hükmünü kaldırdı ve önceki yaptıklarınızdan dolayı pişman olup tevbe edince de tevbenizi kabul edip sizi affetti. Şimdi artık Ramazan gecelerinde imsak vaktine kadar hanımlarınıza yaklaşabilirsiniz. Allahın, hakkınızda takdir etmiş olduğu çocuk ve nesilin üremesini isteyiniz. Fecrin doğuşuyla gece karanlığının gidip gündüz aydınlığının görünmeye başlaması anına kadar (Yani imsak vaktine kadar) yeyin için. Sonra orucunuzu güneşin batmasına kadar (yani iftar vaktine kadar) devam ettirin. Allaha ibadet maksadıyla camilerde itikâfta bulunduğunuz zamanlarda da hanımlarınızla cinsi münasebette bulunmayın. Bu açıklanan şeyler, Allahın haram kıldığı şeylerdir. Onlardan kaçının, onlara yaklaşmayın. Yoksa cezayı hak edersiniz. Allah insanlara âyetlerini, haram ve helali işte böyle açıklar. Umulur ki insanlar haramlardan kaçınır, Allahın azabından korunurlar.]

* Âyet-i kerimede geçen ve "Şimdi artık onlara (kadınlara) yaklaşın." cümlesinde geçen ve "Yaklaşın" diye tercüme edilen (فَالْـٰٔنَ) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Katade, Mücahid, Salim b. Abdullah ve Süddiye göre "Cinsi münasebette bulunmak" demektir. Bu hususta İbn-i Abbas diyor ki: "Onun mânâsı cinsi münasebette bulunmaktır. Fakat Allah teala, yüceliğinin gereği olarak bu hususu üstü kapalı bir şekilde ifade buyurmuştur."

Âyet-i kerimede geçen "Onlar sizin elbisenizdir siz de onların elbisesisiniz." ifadesi ne güzel, ne edepli bir ifadedir. Burada hayallerüstü güzellikte kelimeler seçilmiş, erkeğin kadın için, onu örtme ve güzelleştirme bakımından adeta bir elbise olduğu, kadının da, ayıplarını örtüp onu süsleme ve şahsiyetini koruma bakımından erkek için bir elbise olduğu ifade edilmiştir. Bu ifade müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Rebi' b. Enese göre bu ifadeden şunlar kastetilmektedir: Kadın ve erkek bir yatakta yatarlarken birbirlerine çok yaklaştıkları için adeta birbirlerinin elbiseleri gibi olurlar. Bu nedenle erkek kadının kadın da erkeğin elbisesidir." denilmiştir. Yani bunlar birbirlerinin yorganları gibidir." demektir.

Mücahid, Katade, Süddi ve İbn-i Abbasa göre ise bu ifadeden maksat, kadın ve erkekten herbirinin, diğeri için huzur kaynağı olması ve birbirleriyle sükunete kavuşmalarıdır. Nitekim başka bir âyette de: **"Sizi bir tek insandan yaratan ve onunla gönlü huzura kavuşsun diye eşini de kendisinden var eden Allah'tır."**(336) buyurulmaktadır.

Taberi diyor ki: "Kadınlar sizin elbisenizdir siz de onların elbisesiniz." ifadesinden, kadınla erkekten herbirinin, aralarında geçen ilişkileri insanlardan saklamaları bakımından birbirleri için bir örtü ve bir perde olduklarını söylemek mümkündür. Nitekim Abdurrahman b. Zeyd: "Karı koca, cinsi ilişkide bulunduklarında birbirlerinin perdesidirler." demiştir.

Âyet-i kerimede: **"Allah sizin, nefislerinize zulmettiğinizi bildi."** buyurmaktadır. Taberi diyor ki: "Âyette zikredilen, kendi nefislerine zulmetmekten iki şey kastedilmektedir. Bunlardan biri cinsi münasebette bulunmak diğeri ise yeyip içmektir. Zira orucun ilk farz kılındığı zaman oruç tutan kişi, iftar ettikten sonra uyursa uyandıktan sonra gece dahi olsa hanımına yaklaşamaz ve bir şey yeyip içemezdi. Bir gün Hz. Ömer, uyuduktan sonra uyanıp hanımına yaklaşmış, başka bir sahabi de uyuyup uyandıktan sonra yemek yemek istemiş fakat kendisine yemek verilmemişti. İşte bu hadiseler üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

Bu hususta Katade diyor ki: "Başlangıçta Ramazan gecelerinde iftardan

336 A'raf suresi, 7/189

sonra uyumadan yemek içmek ve cinsi münasebette bulunmak helal fakat bir süre uyuduktan sonra uyanınca bunları yapmak haramdı. Daha sonra Allah teala, imsaka kadar yeme içme ve cinsi münasebette bulunmayı helal kıldı.

Orucun farz kılındığı ilk zamanlarda, günde bir defa yemek yenip uyuduktan sonra tekrar kalkıp yemek yemenin meşru olmadığı bir zamanda yemek yenerek bu âyet-i kerimenin inmesine sebep olan bir olay, Bera b. Âzib tarafından şu şekilde nakledilmektedir. Bera b. Âzib diyor ki:

عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَائِماً فَحَضَرَ الإِفْطَارُ فَنَامَ قَبْلَ أَنْ يُفْطِرَ لَمْ يَأْكُلْ لَيْلَتَهُ وَلاَ يَوْمَهُ حَتَّى يُمْسِيَ، وَإِنَّ قَيْسَ بْنَ صِرْمَةَ الأَنْصَارِيَّ كَانَ صَائِماً، فَلَمَّا حَضَرَ الإِفْطَارُ أَتَى امْرَأَتَهُ، فَقَالَ: هَلْ عِنْدَكِ طَعَامٌ؟ قَالَتْ: لاَ، وَلَكِنْ أَنْطَلِقُ أَطْلُبُ لَكَ، وَكَانَ يَوْمَهُ يَعْمَلُ فَغَلَبَتْهُ عَيْنُهُ وَجَاءَتْهُ امْرَأَتُهُ، فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ: خَيْبَةً لَكَ. فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهَارُ غُشِيَ عَلَيْهِ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ) فَفَرِحُوا بِهَا فَرَحاً شَدِيداً.

"Resulullahın sahabilerinden biri oruç tuttuğu zaman iftar vakti gelince iftar etmekten önce uyuyacak olursa artık o gece de ertesi gün akşama kadar da bir şey yiyemezdi. Bir gün, Kays b. Sırme l-Ensari oruç tutuyordu. İftar vakti gelince hanımının yanına geldi ve ona: "Yemeğin var mı?" diye sordu. Hanımı hayır fakat gidip senin için yemek isteyeyim." dedi. O gün Kays çalışıp yorgun düşmüştü. Gözlerini uyku bastı. Hanımı gelince onu uyur halde buldu ve "Vay haline" dedi. (Onu uykudan uyandırmadı. Böylece iftar zamanı geldiği halde yemek yiyemedi) Ertesi gün, günün tam ortasında Kays bayılıp düştü. Bu durum Resulullaha anlatıldı. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu ve bundan dolayı sahabiler çok sevindiler."(337)

O dönemde iftarı müteakip uyuduktan sonra uyanıp hanımı ile cinsi ilişkide bulunan kimseler hakkında da Kâ'b b. Mâlik diyor ki: "Önceleri insanlar Ramazanda oruç tuttuklarında akşam olur da uyuyacak olurlarsa ertesi gün akşama kadar onlara yeme içme ve hanımına yaklaşma haram kılınmıştı. Bir gün

337 Tirmizi, K. TKefsir el-Kur'an, sure: 2, Hadis No: 2968

Resulullahın yanında gece sohbetinde bulunduktan sonra evine gelen Hz. Ömer hanımının uyuduğunu gördü. Onunla ilişki kurmak istedi. Hanımı da: "Ben uyudum." dedi. Ömer: "Sen uyumadın." dedi. Ve onunla ilişki kurdu. O gece Kâ'b b. Mâlik te aynı şeyi yapmıştı. Sabahleyin Hz. Ömer Resulullaha gitti ve durumu ona anlattı. İşte bunun üzerine Allah teala: **"zin nefislerinize zulmettiğinizi bildi. Bunun üzerine tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Şimdi artık onlara yaklaşın."** âyetini indirdi.

Bu olay, Abdullah b. Abbas, Mücahid, İkrime ve diğer müfessirlerden bazılarından da nakledilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen "Şimdi artık onlara yaklaşın" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, İbn-i Cüreyc, Süddi ve Mücahide göre "Hanımlarınızla cima edebilirsiniz." demektir.

Âyet-i kerimede geçen: "Allah'ın size farz kıldıklarını talep edin." ifadesinden maksat, Mücahid, Hakem, İkrime, Hasan-ı Basri, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Rebi' b. Enes'e göre: "Allahın sizin çin yazdığı çocukları talep edin." demektir.

İbn-i Zeyde göre ise: "Hanımlarınızla cima etmeyi talep edin." demektir. Abdulah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, Allahın sizin için yazdığı kadir gecesini talep edin." demektir.

Katade ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat: "Allahın sizin için helal kıldığı ve yapmanıza ruhsat verdiği şeyler talep edin." demektir.

Taberi, bu görüşlerden doğru olan görüşün: "Allahın, levh-i mahfuzda sizin için yazdığı şeyi talep edin." şeklindeki görüşü olduğunu söylemiştir. Zira bu görüşe, çocuk talep etme de, kadir gecesini araştırma da, Allahın verdiği ruhsatları isteme de girmekte ve âyet, genel bir şekilde izah edilmiş olmaktadır.

Âyet-i kerimede: **"Fecirde beyaz iplik siyah iplikten ayıredilinceye kadar yeyin için."** buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Beyaz iplik"ten maksat:

a- Hasan-ı Basri, Süddi, Katade, Abdullah b. Abbas ve diğer bazı müfessirlere göre "Gündüz aydınlığının başlaması" siyah iplikten maksat da: "Gecenin karanlığıdır." Bu hususta Adiy b. Hâtim diyor ki:

عَنْ عَدِىٍّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا الْخَيْطُ
الاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الاَسْوَدِ اَهُمَا الْخَيْطَانِ قَالَ اِنَّكَ لَعَرِيضُ الْقَفَا اَنْ اَبْصَرْتَ
الْخَيْطَيْنِ ثُمَّ قَالَ لاَ بَلْ هوَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ.

عَنْ عَدِىٍّ قَالَ اَخَذَ عَدِىٌّ عِقَالاً اَبْيَضَ وَعِقَالاً اَسْوَدَ حَتّٰى كَانَ بَعْضُ اللَّيْلِ نَظَرَ فَلَمْ يَسْتَبِينَا فَلَمَّا اَصْبَحَ قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ جَعَلْتُ تَحْتَ وِسَادَتِى قَالَ اِنَّ وِسَادَكَ اِذاً لَعَرِيضٌ اَنْ كَانَ الْخَيْطُ الاَبْيَضُ وَالاَسْوَدُ تَحْتَ وِسَادَتِكَ.

"Dedim ki: Ey Allahın Resulü, "Beyaz iplik siyah iplikten ayıredilinceye kadar" ifadesinden maksat nedir?" Bunlar gerçekten iki iplik midir?" Peygamber efendimiz şu cevabı verdi: Şayet sen, o iki ipliği görmüş olsaydın, kafanın çok geniş olması gerekirdi. Ve sonra da şöyle dedi. "Hayır, o gecenin karanlığı ve gündüzün aydınlığıdır." Diğer bir rivayette şöyle anlatılıyor: "Adiy, yastığının altına bir beyaz ip bir de siyah ip koymuş, gece ilerleyince onları birbirinden ayıramaz olmuş, sabahleyin Resulullaha: "Ey Allahın Resulü, ipleri yastığımın altına koydum." demiş Resulullah da ona demiştir ki: "Şayet o beyaz iplik ve siyah iplik senin yastığının altına girebiliyorsa senin yastığın ne kadar büyük müş!" (Yani, senin yastığın ne kadar büyükmüş ki ufukları altına alabliyor demek istemiştir.)[338]

Bu hususta Sehl b. Sa'd diyor ki:

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ وَاُنْزِلَتْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الاَسْوَدِ وَلَمْ يُنْزَلْ مِنَ الْفَجْرِ وَكَانَ رِجَالٌ اِذَا اَرَادُوا الصَّوْمَ رَبَطَ اَحَدُهُمْ فِى رِجْلَيْهِ الْخَيْطَ الاَبْيَضَ وَالْخَيْطَ الاَسْوَدَ وَلاَ يَزَالُ يَاْكُلُ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤْيَتُهُمَا فَاَنْزَلَ اللّٰهُ بَعْدَهُ مِنَ الْفَجْرِ فَعَلِمُوا اَنَّمَا يَعْنِى اللَّيْلَ مِنَ النَّهَارِ.

Âyet-i kerimenin: "Beyaz iplik siyah iplikten ayırdedilinceye kadar yeyin için." bölümü nazil olmuş fakat "Fecirde" kelimesi henüz nazil olmamıştı, İnsanlar oruç tutmak istediklerinde ayaklarına beyaz ve siyah iplik bağlıyorlardı. Bu iplikleri birbirinden ayırdedecek derecede aydınlık oluncaya kadar yeyip içiyorlardı. Daha sonra Allah teala "Fecirde" ifadesini indirdi. Bunun üzerine insanlar, âyette zikredilen "Beyaz iplik" ve "Siyah iplik"ten, gündüzün aydınlığı ve gecenin karanlığının kastedildiğini anlamış oldular."[339]

338 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 28/Müslim, K. es-Sıyam, bab: 33 Hadis No: 1090
339 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 28

[Taberi diyor ki: "Burada zikredilen beyaz iplikten maksat, gökte beliren aydınlık değil, gökte her tarafa yayılan ve yolları aydınlatan beyazlıktır. Nitekim Ebu Miclez: "Gökte beliren beyazlık sabah değildir. Bu, yalancı sabahtır. Asıl sabah, ufukta yayılan beyazlıktır." demiştir. Abdullah b. Abbas ta: "Fecir ikidir. Birincisi gökte parlayan fecirdir. Bu, bir şeyi ne helal kılar ne de haram. Fakat dağların başında görülen ikinci bir fecir vardır ki işte yemeyi içmeyi haram kılan budur." demiştir.]

Abdurrahman b. Sevban demiştir ki: "Fecir ikidir. Gökte, kurdun kuyruğu gibi görünen fecir bir şeyi haram kılmaz. Fakat ufukta yayılan fecir namazı helal, yeme içmeye devam etmeyi haram kılar. Böylece oruç başlamış olur."

Peygamber efendimiz de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَ يَغُرَّنَّكُمْ مِنْ سُحُورِكُمْ أَذَانُ بِلاَلٍ، وَلاَ بَيَاضُ الأُفُقِ الْمُسْتَطِيلُ هٰكَذَا، حَتّٰى يَسْتَطِيرَ هٰكَذَا».

"Sahurda yemek yemeye devam etmenizde Bilalin ezanı sizi aldatmasın. Ufukta görülen şu şekildeki uzunca bir beyazlık ta sizi aldatmasın. Ta ki etrafa şu şekilde yayılmadıkça."(340) Başka bir rivayette hadisin sonu şöyledir:

وَلاَ هٰذَا الْبَيَاضُ حَتّٰى يَبْدُوَ الْفَجْرُ(أَوْ قَالَ) حَتّٰى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ».

"... Ta ki fecir görülmedikçe veya fecir fışkırmadıkça."(341)

[b- Huzeyfetül Yeman, Hz. Ali, Bera b. Âzib, Abdullah b. Mes'ud gibi sahabilerden nakledilen başka bir görüşe göre âyette zikredilen "Beyaz iplik"ten maksat, güneşin ışığı, "Siyah iplik"ten maksat ise "Gecenin karanlıdır." Bunlara göre oruç gündüzün tutulduğuna göre ve gündüzün başlangıcı güneşin doğmasıyla, sona ermesi de güneşin batmasıyla olduğuna göre orucun başlangıcı da güneşin doğmasıyla bitişi de güneşin batmasıyla olur. Bunlar demişlerdir ki: "Orucun bitişinin güneşin batmasıyla olduğu hususunda icma bulunması onun başlamasının da güneşin doğmasıyla olduğuna bir delildir." Ayrıca bu hususta Resulullahtan rivayet edilen şu hadisleri de delil göstermişlerdir.]

Zirr b. Hubeyş diyor ki:

---

340 Müslim, K. es-Sıyam, bab: 43, Hadis No: 1094
341 Müslim, K. es-Sıyam, bab: 44, Hadis No: 1094

عَنْ زِرٍّ قَالَ قُلْنَا لِحُذَيْفَةَ أَىَّ سَاعَةٍ تَسَحَّرْتَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ هُوَ النَّهَارُ إِلاَّ أَنَّ الشَّمْسَ لَمْ تَطْلُعْ.

"Biz Huzeyfeye dedik ki: "Sen, Resulullah ile hangi vakitte sahur yaptın?" Huzeyfe dedi ki: "Gündüzleyin. Ancak güneş henüz doğmamıştı."(342) Zirr b. Hubeyş sözlerine devamla diyor ki:

قَالَ تَسَحَّرْتُ مَعَ حُذَيْفَةَ ثُمَّ خَرَجْنَا إِلَى الصَّلاَةِ فَلَمَّا أَتَيْنَا الْمَسْجِدَ صَلَّيْنَا رَكْعَتَيْنِ وَأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا إِلاَّ هُنَيْهَةٌ.

"Ben bir gün Huzeyfe ile birlikte sahur yaptım. Sonra çıkıp namaza gittik. Mescide varınca iki rekat namaz kıldık ve farz namazı için kamet getirildi. Bu iki namaz arasında çok kısa bir zaman geçti."(343) Ebu Hüreyre de Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن أبى هريرة قال: قال رسول اللّٰه ﷺ: « إذا سمع أحدكم النداء والإناء على يده فلا يضعه حتى يقضى حَاجَتَهُ مِنْهُ.

"Sizden biriniz ezanı işittiğinde yiecek kabı elinde bulunuyorsa ona olan ihtiyacını gidermeden onu yere koymasın."(344)

Ebu Ümame diyor ki: "Namaz için kamet getirildi. Ömerin elinde su kabı bulunuyordu. O: "Ey Allahın Resulü, bunu içeyim mi?" dedi. Resulullah: "Evet" dedi. Ömer de onu içti."

Hz. Bilal-i Habeşi diyor ki: "Ben Resulullaha vardım. Ona sabah namazının vaktinin geldiğini bildiriyordum. O da oruç tutmak istiyordu. Bir kap ile su istedi, onu içti. Sonra bana verdi ben de içtim. Sonra beraberce namaza gittik."

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, "Beyaz iplikten maksat, gündüzün beyazlığı, siyah iplikten maksat ise gecenin karanlığıdır." diyen görüştür. Zira Arap dilinde bu kelimelerin bilinen mânâları bunlardır. Bu hususta Resu-

342 Nesci, K. es-Sıyam, bab: 20/İbn-i Mâce, K. es-Sıyam, bab: 23, Hadis No: 1695
343 Neseî, K. es-Sıyam, bab: 20
344 Ebu Davud, K. es-Savm, bab: 18, Hadis No: 2350/Ahmed b. Hanbel, Müsne, c. 2, s. 510

lullahtan rivayet edilen hadislere gelince "Beyaz iplikten maksat, güneşin ışığıdır" diyenlerin dayandıkları hadisler bizim, doğru olduğunu söylediğimiz görüşü bertaraf etmemektedir. Zira Resulullahın, fecirden önce yeyip içtikten sonra namaza çıkmış olması garipsenecek bir şey değildir. Çünkü Resulullahın döneminde sabah namazı fecrin doğumundan hemen sonra kılınırdı. Hatta fecrin doğmasından önce ezan okunurdu. Huzeyfenin, Resulullahtan gördüğünü söylediği: "Resulullah, ben okların atıldığı yeri görebildiğim bir vakitte sahur yapardı." şeklindeki sözü kendisine sorulmuş Huzeyfe bu hususta kesin bir tavır almamıştır. Mesela kendisine: "Resulullahın böyle yapması sabah olduktan sonra mı oldu?" diye sorulunca tam net bir cevap vererek: "Evet, sabahtan sonra oldu." dememiş fakat o, "O vakit sabahtı" diye cevap vermiştir. Bu cevabı: "Neredeyse sabah olmuştu." şeklinde yorumlamak ta mümkündür.

Âyetteki: "Fecirde beyaz iplik siyah iplikten ayırdedilinceye kadar yeyin için." ifadesinde geçen "Fecirde" kelimesinden maksat, fecirin bir bölümünde, gecenin devamından kalan siyahlıkla gecenin bitimini gösteren beyazlık birbirinden farkedilinceye kadar." demektir. Âyet-i kerimenin bu ifadesi de, beyaz iplikten maksadın fecrin beyazlığı, siyah iplikten maksadın da gecinin seyahlığı olduğunu açıkça ortaya koymakta, "Beyaz iplikten maksat, güneşin ışığıdır." diyen görüşün yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Zira ifadede "Sabahta" veya "Güneşin doğuşunda" denilmemiş "Fecirde" denilmiştir. Artık bundan sonra ümmete muhalefet ederek "Oruç güneşin doğuşuyla başlar, batışıyla biter" demek delilsiz bir iddiadır.

Âyet-i kerimede: "Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin" buyurulmaktadır. Bu ifade, gecenin başlamasıyla orucun bittiğini, gece olmasına rağmen orucu açmayıp geceli gündüzlü oruç tutanın, kendisini aç ve susuz bırakmaktan başka bir şey yapmadığını göstermektedir.

Ayrıca gecenin başlamasıyla orucun bittiğine dair Resulullahtan şu hadis-i şerifler rivayet edilmiştir. Hz. Ömer diyor ki:

عَاصِمَ بْنَ عُمَرَ الْخَطَّابِ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ
إِذَا اَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هٰهُنَا وَاَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هٰهُنَا وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ اَفْطَرَ
الصَّائِمُ.

"Resulullah şöyle buyurdu: "Gece şuradan yöneldiği gündüz de şuradan arkasını dönüp gittiği ve güneşin battığı zaman artık oruçlu olan kimse iftar et-

miş olur."(345)

Abdullah b. Ebi Evfa diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِى اَوْفٰى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِى
سَفَرٍ وَهُوَ صَائِمٌ فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ لِبَعْضِ الْقَوْمِ يَا فُلاَنُ قُمْ فَاجْدَحْ
لَنَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ اَمْسَيْتَ قَالَ آنْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ
فَلَوْ اَمْسَيْتَ قَالَ آنْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ اِنَّ عَلَيْكَ نَهَاراً قَالَ آنْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا
فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُمْ فَشَرِبَ النَّبِىُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ اِذَا رَاَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ اَقْبَلَ مِنْ هٰهُنَا
فَقَدْ اَفْطَرَ الصَّائِمُ.

"Biz, bir yolculukta Resulullah ile beraberdik. O oruç tutuyordu. Güneş batınca insanlardan birine: "Ey falan kalk ta bize kavut çorbası yap." dedi. O da: "Ey Allahın Resulü, akşamlasanız ya.. dedi. Resulullah: "İn de bize kavut çorbası yap." dedi. Adam yine: "Ey Allahın Resulü, akşamlasanız ya," dedi. Resulullah tekrar: "İn de bize kavut çorbası yap." dedi. Adam "Henüz gündüz bitmedi." dedi. Resulullah: "İn de bize kavut çorbası yap." dedi. Adam indi ve onlara çorba yaptı. Resulullah çorbayı içti sonra şöyle buyurdu: **"Gecenin şuradan yöneldiğini gördüğünüz zaman şüphesiz ki oruçlu olan iftar etmiş olur."**(346)

Ebul Âliyenin, iftar etmeden oruç tutma, yani akşam olduğu halde yeyip içmeksizin oruç tutma hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir. "Allah teala "orucunuzu geceye kadar devam ettirin" buyurmuştur. Oruç tutan kimse gece olunca orucunu bozmuş sayılır. İster bir şey yesin isterse yemesin."

Katade de Hz. Aişenin, iftar etmeksizin oruç tutmayı kerih gördüğünü rivayet etmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer itirazen denilecek olursa ki: "Orucu açmamak ve gece gündüz oruç tutmak doğru değilse bunu yapanların gerekçeleri nelerdir? Nitekim Hişam b. Urve, Abdullah b. Zübeyrin genç iken geceleri de yemek yemeden peşpeşe yedi gün oruç tuttuğunu, yaşı ilerleyince bu şekilde beş gün oruç tuttuğunu yaşı iyice ilerleyince de bu şekilde üç gün oruç tuttuğunu rivayet et-

345 Buhari, K. es-Savm, bab: 43
346 Buhari, K. es-Savm, bab: 43

miştir. İmam Mâlik te Abdullah b. Zübeyrin oğlu Âmirin Ramazanın on altıncı günü ile on yedinci gününde geceleri de yemeksizin peşpeşe oruç tuttuğunu rivayet etmiş ve onunla şunları konuştuğunu nakletmiştir. Dedim ki: "Ey Ebul Haris, hiç yemek yemeden peşpeşe oruç tutman için sana güç veren ne oluyor? Dedi ki: "Ben yağ içiyorum. O benim damarlarımı yumuşatıyor, su ihtiyacım ise vücudumun içinden karşılanıyor."

Taberi diyor ki: "Bunu soranlara cevaben denir ki: "Bu şekilde oruç tutanlar, kendilerini aç bırakarak terbiye etmek istemişler, Allah tealanın rızası doğrultusunda amel işlerken kendilerini bir kısım çilelere katlanmaya alıştırmak istemişler ve bu tür amelleriyle de sevap kazanacaklarını arzu etmişlerdir. Bunların bu davranışları Hz. Ömerin emrettiği şu işlere benzemektedir. "Kıt kanaat yaşayın, dayanıklı olun, atların üzerine büzülürcesine binin, binekleri bırakın yalınayak yürüyün." Hz. Ömer bunları söylerken, müminlerin zevkü sefaya dalıp rahat yaşamaya alışmamalarını, böylece korkaklaşıp düşmandan kendilerini korayamaz hale gelmemelerini istemiştir. Diğer yandan geceleri dahi yeyip içmeden, peşpeşe oruç tutmanın yasaklandığı hakkında Resulullahtan,. tevatür derecesine ulaşan çeşitli hadis-i şerifler zikredilmiştir. Konuyu uzatmamak için onlardan bazılarını nakletmekle yetineceğiz.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنْ ابْنِ عُمَرِ رَضِيَ عَنهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ الْوِصَالِ قَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ « إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ. إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى».

"Resulullah, geceleri de yeyip içmeden peşpeşe oruç tutmayı yasakladı. Bunun üzerine dediler ki: "Sen yeyip içmeden peşpeşe oruç tutuyorsun. "Resulullah da buyurdu ki: "Ben sizin gibi değilim ben yediriliyorum ve içiriliyorum."(347)

Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

اَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْوِصَالِ فِي الصَّوْمِ. فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ اِنَّكَ تُوَاصِلُ يَارَسُولَ اللّٰهِ قَالَ وَاَيُّكُمْ مِثْلِي اِنِّي اَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ.

347 Müslim, K. es-Sıyam, bab: 55, 56 Hadis No: 1102

"Resulullah gecelcyin yeyip içmeden peşpeşe oruç tutmayı yasakladı. Bunun üzerine müslümanlardan bir adam: "Ey Allahın Resulü, sen de geceleri yemeden peşpeşe oruç tutuyorsun." dedi. Resulullah da ona: "Hanginiz benim gibi olabilir? Ben rabbim tarafından yedirilip içirilerek geceyi geçiriyorum."(348) buyurdu.

Taberi diyor ki: "Yeyip içmeksizin oruç tutma yasaklanmış ancak Resulullah sadece sahurdan sahura iftar ederek oruç tutmaya izin vermiştir.

Ebu Said el-Hudri, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لاَ
تُوَاصِلُوا فَأَيُّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ قَالُوا فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا
رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي أَبِيتُ لِي مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِي وَسَاقٍ يَسْقِينِ.

"Geceleri de bir şey yeyip içmeksizin peşpeşe oruç tutmayın. Sizden kim bu şekilde peşpeşe oruç tutmak isterse sahur vaktinden sahur vaktine kadar yeyip içmeden oruç tutsun." Dediler ki: "Ey Allahın Resulü, sen yeyip içmeden peşpeşe oruç tutuyorun." Resulullah da buyurdu ki: **"Benim durumum sizin gibi değildir. Ben, beni yediren biri bulunarak ve içiren biri var olarak geceliyorum."**(349)

Âyet-i kerimede: **"Mescitlerde itikâfta iken de hanımlarınıza yaklaşmayın."** buyurulmaktadır. Mescitlerde itikafta bulunmak'tan maksat, kişinin, çok zaruri beşeri ihtiyaçları (tuvalete gitme gibi) dışında mescitten çıkmaması, gece gündüz orada kalarak Allaha ibadet etmesidir.

Âyet-i kerimede, itikâfa girmiş olan insanın hanımına yaklaşmaması emredilmektedir. Kişinin, hanımına yaklaşmamasından neyin kastedildiği hakkında iki görüş zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Ata, Dehhak, Rebi' b. Ens, Katade, Süddi ve Mücahide göre burada zikredilen "Kadınlara yaklaşmama" ifadesinden maksat, "Onlarla cinsi münasebette bulunmamaktır" Buna göre itikâfta bulunan kişinin, hanımını tutması veya öpmesinde bir mahzur yoktur. Onunla sadece cinsi münasebette bulunamaz.

b- Mâlik b. Enes ve Rebi' b. Zeyde göre ise burada kadınlara yaklaşmak-

---

348 Buhari, K. es-Savm, bab: 49
349 Buhari, K. es-Savm, bab: 50

tan maksat, herhangi bir şekilde onlara dokunmamaktır. Yani itikâfta bulunan kişi hanımlarıyla cinsi münasebette bulunamadığı gibi, ona dokunamaz ve onu öpemez de. Bu görüşte olanlar, delil olarak âyetin genel ifadeli olmasını, herhangi bir dokunma şeklini özel olarak izah etmemesini zikretmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, kadınlara dokunulmamasından maksadın, onlarla cinsi münasebette bulunmama olduğunu söyleyen görüştür. Zira âyet ya genel olarak alınacak ve her türlü dokunma yasaklanacaktır yahutta âyetten özel bir dokunmanın kastedildiği, belli delillere dayanılarak söylenecektir. Resulullahın, itikâfta iken saçını hanımlarına tarattığı, birbirini te'yid eden hadisler tarafından rivayet edildiğinden, âyetin genel şekilde değil özel bir şekilde dokunmayı (ki bu da cinsi münasebettir) yasakladığı anlaşılmaktadır.

Hz. Aişe (r.anh) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ، إِذَا اعْتَكَفَ، يُدْنِي إِلَيَّ رَأْسَهُ فَأُرَجِّلُهُ. وَكَانَ لاَ يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلاَّ لِحَاجَةِ الإِنْسَانِ.

"Resulullah itikâfa girdiğinde (Mescid-i Nebevinin kapısından dışarı doğru) başını bana uzatırdı. Ben de onun başını tarardım. O, eve hiç gelmezdi ancak zaruri bir ihtiyacı için gelirdi.[350] Hz. Aişe diğer bir rivayette şöyle demektedir:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يُدْنِي إِلَيَّ رَأْسَهُ وَأَنَا فِي حُجْرَتِي. فَأُرَجِّلُ رَأْسَهُ وَأَنَا حَائِضٌ.

"Resulullah, ben odamda iken başını banadoğru uzatırdı. Ben, âdetli olduğum halde onun başını tarardım."[351]

Hz. Aişe'nin sözü diğer bir rivayete de:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كُنْتُ أَغْسِلُ رَأْسَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ وَأَنَا حَائِضٌ.

"Ben âdetli iken onun başını yıkıyordum." şeklindedir."[352]

350 Müslim, K. el-Hayz, bab: 6, Hadis No: 297
351 Müslim, K. el-Hayz, bab: 9, Hadis No: 297
352 Müslim, K. el-Hayz, bab: 190, Hadis No: 297

وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا
فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

188- Birbirinizin mallarını aranızda haksız yere yemeyin. İnsanların bir kısım mallarını, bile bile günaha girerek yemek için onları hakimlere de aktarmayın.

Bir kısmınız diğer bir kısmınızı mallarını haksız yere yemesin. Günah olduğunu bile bile insanların mallarından bir kısmını haram olarak yemeniz için mallarınızı hakimlere de aktarmayın.

* Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Süddi ve İkrime gibi müfessirler bu âyeti "Haksız olduğunuz halde muhakemeye girişmeyin." şeklinde izah etmişlerdir. Bu hususta Peygamber efendimizden şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir.

أَنَّهُ سَمِعَ خُصُومَةً بِبَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي
الْخَصْمُ فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي
لَهُ بِذَلِكَ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَأْخُذْهَا
أَوْ لِيَتْرُكْهَا.

Birgün Resulullah (s.a.v.) odasında otururken dışarıdan bir takım tartışma sesleri duydu. Çıkıp ta o tartışanların yanına gitti ve onları dinledikten sonra şöyle dedi: "Ben de bir insanım, bana, anlaşmazlığa düşenler geliyorlar. Bir kısmınız diğerinden daha güzel konuşarak dâvâsını daha güzel savunabilir ben de onun haklı olduğuna kanaat getirip lehine hüküm vermiş olabilirim. Herhangi bir müslümanın hakkını, haksız olana verecek olursam verdiğim bu şey, haksız kişi için cehennem ateşinden bir parçadır. Artık onu ister alsın ister bıraksın."(353)

Bazı müfessirler de bu âyetin mânâsının, "Hakimlere rüşvet vermeyin." demek olduğunu söylemişlerdir.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ
الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى
وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

353 Buhari, K. el-Ahkâm, bab: 29, 31, K. el-Mezalim, bab: 16/Müslim, K. el-Akdiye, bab: 5, Hadis No: 1713

189- Ey Muhammed, sana, hilal halini alan ayları sorarlar. De ki: "Onlar, insanlar ve Hac için vakit tayin eden ölçülerdir. İyilik, evlere arka taraflarından girmek değildir. İyilik, Allahtan korkan kimsenin yaptığıdır. Evlere kapılarından girin ve Allahtan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

Ey Muhammed, sana, güneş gibi devamlı olarak bir hal üzere durmayan, büyüyüp küçülerek değişikliğe uğrayan ay'ın halini soruyorlar. De ki: "O, sizin için vakit tayin etme ölçüsüdür. Onunla, oruç tutma, iftar etme ve Hac yapma gibi ibadetleri ne zaman eda edeceğinizi öğrenirsiniz. Ey insanlar, iyilik, ihramlı iken evlere arka taraflarından girmek değildir. İyilik, Allahtan korkan ve onun haram kıldığı şeylerden sakınanın yaptığıdır. Artık evlere, normal yol olan kapılarından girin. Emirlerine itaat edip yasaklarından kaçınarak rabbinizden çekinin ki cennetlerinde ebedi olarak kalasınız ve onun nimetlerinden ebedi olarak istifade edesiniz.

* Katade, Rebi' b. Enes, İbn-i Cüreyc ve Abdullah b. Abbasa göre bu âyetin nüzul sebebi, bir kısım insanların Resulullahtan, ayın büyüyüp, küçülerek değişmesinin sebebini sormalarıdır. Âyet-i kerime, bu sorular üzerine nazil olmuş, ayın maddeten değişmesinin sebebine cevap verilmemiş, değişmesindeki hikmetin ne olduğu bildirilmiştir. Böylece soru soranlara, asıl sormaları icabeden şeyin, ayın şeklinin değişip değişmemesi olmayıp onun değişmesindeki hikmetin olduğu bildirilmiştir. Evet, ay, müslümanların ibadet ve muamelat vakitlerini tesbit için Allah teala tarafından, görünümü değişir bir halde yaratılmıştır. Müslümanlar oruçlarını, Haclarını, boşanmalarını, hayız sürelerini, alacak ve verecek vakitlerini ay'a göre tesbit ederler. İşte ay bu hikmetlere binaen güneş gibi sabit olmayıp değişmektedir.

Âyet-i kerimede: "**İyilik, evlere arka taraflarından girmek değildir.**" buyurulmaktadır. Âyet-i kerimenin bu bölümünün nüzul sebebi hakkında Bera b. Âzib, Kays b. Cübeyr, Mücahid, İbrahim en-Nehai, Zühri, Katade, Süddi, Abdullah b. Abbas, Rebi' b. Enes ve Atâ özetle şunu zikretmişlerdir: Ensarın hepsi veya onların bir kısım insanlar, Hac yapıp evlerine döndükten sonra evlerine normal kapılarından girmiyor, evlerinin arkasından duvarı delerek oradan veya küçük pencerelerden giriyorlardı. Böyle yapmalarının sebebi ise Zühriye göre Hacca giden insanların bir zaruretten dolayı tekrar evlerine dönmeleri durumunda, kendileriyle gök arasına herhangi bir şeyin girmesini istememeleriydi. Kapının buna engel olduğunu kabul ediyorlardı. Abdullah b. Abbasa göre ise, insanlardan birinin herhangi bir düşmanından korkması halinde ihrama girmesi, böylece düşmanın tecavüzünden emin olmasıydı. İhrama giren ise evinin normal kapısından içeri girmez arkadan çıktığı bir delikten içeri girerdi.

Atâ ve Mücahide göre ise, böyle yapmalarının sebebi, bunu bir takva saymaları idi. Resulullahın da mensup olduğu Kureyş kabilesine: "Dinlerine bağlı muhafazakârlar" anlamına gelen "Ahmesler" deniyordu.

AHMES: Ahmesler, Hac veya Umre yaptıklarında evlerinin kapısını bırakıp başka tarafından girme şeklinde bir âdete sahip değillerdi. Resulullah Medineye hicret edince Ensarda gördüğü bu gibi halleri yasaklamamış ve onları bu âdetlerinde serbest bırakmıştı. Bir keresinde Resulullah bir yere normal kapısından girerek Ensardan Hacdan gelmiş bir adam da Resulullah gibi normal kapıdan içeri girdi. Resulullah ona niçin böyle yaptığını sorunca o da: Resulullaha: "Senin yaptığını yaptım." cevabını vermişti. Resulullah ona: "Ben Ahmes'im" deyince o da "Ben de ahmesim" dedi. Yani "Senin dinine tabiyim." demek istemişti. İşte âyet-i kerimenin bu bölümü nazil oldu ve evlere normal kapısından girilmesi gerektiğini, kapılar bırakılıp ta arkadan evlere girmenin takva ile bir ilgisinin olmadığını bildirdi. Bu hususta Berâ b. Âzib diyor ki:

عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانُوا إِذَا اَحْرَمُوا فِى الْجَاهِلِيَّةِ اَتَوُا الْبَيْتَ مِنْ ظَهْرِهِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا.

"İnsanlar cahiliye döneminde hac yapmak üzere ihrama girdiklerinde bir takva davranışı olmak üzere evlerine kapılarından girmiyorlar, arka taraftan (delik veya pencerelerden) giriyorlardı. İşte onların bu davranışları üzerine bu âyet nâzil oldu ve evlere arka taraftan girmenin takva ile alakası olmadığını beyan etti."(354)

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

190- Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın. Fakat haddi aşmayın. Şüphesiz ki Allah, haddi aşanları sevmez.

[Ey müminler, Allahın, kulları için göndermiş olduğu din uğrunda, sizinle savaşan müşriklerle savaşın. Fakat kadınları, çocukları, ihtiyarları ve size karşı silah kullanmayanları, size harp açmayanları öldürerek haddi aşmayın. Zira Allah, koymuş olduğu hudutları aşanları ve haram kıldığını helal sayanları asla sevmez.]

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin hükmünün, daha sonra gelen Tevbe suresindeki **"Bütün müşriklerle savaşın."**(355) âyet-i kerimesiyle neshedilip edilmediği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Ömer b. Abdülaziz, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Adiy b. Ertee'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime neshedilmemiştir. Ancak bu âyet-i kerimede "Haddi aşmayın" ifadesi zikredilerek kendilerine karşı savaşılan

354 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 2, bab: 29
355 Tevbe suresi, 9/36

kâfirlerin kadınlarının, çocuklarının, ihtiyarlarının, savaşamayanlarının ve silahlarını bırakarak teslim olanlarının öldürülmemeleri emredilmiştir. Burada zikredilen "Haddi aşmama"dan maksat, budur. Yoksa "Size savaş açmayan kâfirlere bir şey yapmayın." demek değildir ki "Bütün müşriklere karşı savaşın." âyet-i kerimesiyle neshedilmiş olduğu söylenmiş olsun.

İbn-i Abbas diyor ki: "Hadi aşmayın" demek, kadınları, çocukları, ihtiyarları ve savaşa katılmayanları öldürmeyin. Eğer onları öldürürseniz haddi aşmış olursunuz." demektir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

أن النبى ﷺ قال:« اغزوا باسم اللّه، وفى سبيل اللّه، وقاتلوا من كفر باللّه:
اغزوا، ولا تغدروا، ولا تغُلُّوا، ولا تمثلوا،.ولا تقتلوا وليداً».

"Allah'ın adıyla Allah yolunda cihad edin. Allah'ı inkâr edenlerle savaşın fakat ihanet etmeyin, ganimet malından bir şey saklamayın, düşmana işkence etmeyin, çocukları öldürmeyin."(356) Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerfinde şöyle buyuruyor:

أن رسول اللّه ﷺ قال: «انطلقوا باسم اللّه وباللّه وعلى ملّة رسول اللّه،
ولا تقتلوا شيخا فانيا. ولا طفلا، ولا صغيرا، ولا امرأة، ولا تغُلُّوا، وضموا
غنائمكُم، وأصلحوا، (وأحسنوا إن اللّه يحب المحسنين).

"Bismillahi ve billahi ve alâ milleti Resulillah (Allah'ın adıyla, Allah'ın yardımıyla ve Allah'ın Peygamberinin dini üzere) diyerek hareket edin. İhtiyarları, bebekleri, küçükleri ve kadınları öldürmeyin. Ganimet malından bir şey saklamayın. Ganimetleri bir arada toplayın. Durumu düzeltin, iyilikte bulunun. Şüphesiz ki Allah, iyilikte bulunanları sever."(357)

Resulullah'ın, öldürülmemelerini emrettiği bu kimseler, savaşa katılırlarsa savaşçı hükmüne gireceklerinden onlar da öldürülürler.

b- Rebi b. Enes ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Tevbe suresinin otuz altıncı âyetinde zikredilen **"Müşriklere karşı topluca savaşın"** âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. Zira bu âyet, müslümanların, müşriklerle savaştıkları ilk zamanlarda inmiş ve müslümanlara, sade-

---

356 Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 82, Hadis No: 2613/Tirmizi, K. ed-Diyat, bab: 14, HN: 1408/İbn-i Mace, K. el-Cihad, bab: 38, HN. 2958

357 Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 82, Hadis No: 2614

ce kendilerine savaş açanlara karşı savaşmalarını emretmiş ve savaş açmayanlara karşı da savaş ilan ederek ileri gitmemelerini bildirmiştir.

Taberi birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş, gerekçe olarak ta özetle şunu zikretmiştir: Bir âyet-i kerimenin neshedilmediği gözönünde bulundurularak izah edilmesi mümkün iken onun neshedildiğini söylemek doğru değildir. Bu âyet-i kerimenin neshedilmediğini söyleyerek izahı mümkündür. Zira "Haddi aşmayın" ifadesinden maksadın, kadınları, çocukları, yaşlıları ve size karşı savaşmayanları öldürmeyin." demek olduğunu söylemek mümkündür. Bunlara karşı savaşmama hükmü geçirlidir. Böylece âyetin neshedilmediği açıkça ortaya çıkar. aksini iddia edenin, sağlam delil göstermesi gerekir.

Cizye vererek, kendilerinin öldürülmelerini önleyen ehl-i kitap ve mecusiler de "Haddi aşmayın" ifadesinin içine girmektedirler.

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا
تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ
جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾

191- Onları bulduğunuz yerde öldürün. Sizi yurtlarınızdan çıkardıkları gibi siz de onları çıkarın. Fitne çkarmak adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haramın yanında, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer orada sizinle savaşırlarsa onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir.

Müşrikleri, öldürme imkânı bulduğunuz yerde öldürün. Onların , sizi yer ve yurtlarınızdan çıkardıkları gibi siz de, sizinle savaşanları yer ve yurtlarından çıkarın. Allah'a şirk koşmak fitnesi, adam öldürmekten daha kötüdür. Mümini dininden döndürüp müşrik yapmak için onu'dini hususunda fitneye düşürmek, adam öldürmekten daha fenadır. Onlar sizinle savaşa girişmedikçe siz de müşriklerle Mescid-i Haramda savaşa başlamayın. Orada sizinle savaşa tutuşurlarsa onları öldürün. Onların bu dünyadaki cezaları öldürülmek, âhirette ise perişan olmaktır.

* Bu âyet-i kerime, Mekke'den çıkarılan muhacirlere işaret etmektedir. Âyet-i kerimede: **"Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha kötüdür."** buyurulmaktadır. Burada ifade edilen "Fitne"den maksat, Katade, Rebi' b. Enes ve Dehhaka göre "Allah'a ortak koşmak" tır. Mücahide göre: "İslam dininden dön-

mektir. "İbn-i Zeyde göre ise "İnkârcılığa düşürmektir. "Bu izahlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: Mümini dini hakkında fitneye düşürerek onu kâfir veya müşrik yapmak, onu öldürmekten daha beterdir. Zira öldürülmesi halinde sadece geçici dünya hayatı bitmiş olur. İslamdan çıkarılması halinde ise âhiretteki ebedi hayatı hüsran olur, cehennemde ebedi olarak kalmasına vesile olur.

Âyet-i kerimede: **"Mescid-i Haramın yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın."** buyurulmaktadır. Bunun mânâsı, **"Ey müminler, müşrikler size mescid-i haram civarında savaş açmadıkça savaşı başlatan sizler olmayın. Ancak onlar başlatırlarsa siz de onlarla savaşın ve onları öldürün."** demektir. Bu izaha göre müminler, mescid-i haram bölgesinde yaşayan müşriklere karşı savaş açamayacaklar ancak onlar savaş açtıklarında onlara karşılık verebileceklerdi.

Katade, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd, âyetin bu ifadesinin, İslam'ın ilk zamanlarında geçerli olup daha sonra inen şu âyetlerle neshedildiğini bu itibarla Mescid-i Haramın çevresinde bulunan müşriklere karşı onların savaş açmalarını beklemeden müminlerin savaş başlatabileceklerini söylemişlerdir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: **"Fitne ortadan din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın."**(358) **"Müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, çember içine alın. Her gözetlenecek yerden onları gözetleyin..."**(359)

Mücahide göre ise izahını yapmakta olduğumuz âyet-i kerime muhkemdir, neshedilmiş değildir. Mescid-i haram çevresinde bulunan müşrikler, müminlere karşı savaş açmadıkça onlara karşı savaşılmaz.

Taberi, birinci görünüşn tercihe şayan olduğunu, bu âyetin bundan sonra gelen yüz doksan dördüncü âyetle ve Tevbe suresinin beşinci âyetiyle neshedildiğini söylemiştir.

فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾

192- Şayet vaz geçerlerse şüphesiz ki Allah, çok bağışlyan ve çok merhamet edendir.

Eğer o kâfirler, sizinle savaşmayı bırakır da tevbe eder ve müslüman olurlarsa Allah onların günahlarını affeder, lütfuyla onlara merhametli davranır.

358 Bakara sûresi, 2/193
359 Tevbe suresi, 9/5

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾

193- Fitne ortadan kalkıp din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vaz geçerlerse bilin ki düşmanlık ancak zalimlere karşıdır.

Ortada şirk kalmayıncaya ve ibadet ve taatin de putlara ve tağutlara yapılmayıp yalnız Allah'a yapılmasına kadar müşriklerle savaşın. Eğer onlar sizinle savaşmaktan vaz geçer de sizin dininize girerlerse hemen onlarla savaşmayı bırakın. Zira düşmanlık, ancak Allah'a ortak koşan zalimlere karşı geçerlidir.

* Âyette zikredilen "Fitne"den maksat, "Allah'a ortak koşmak"tır, inkâra düşmektir. Nitekim Katade, Mücahid, Süddi, İbn-i Zeyd ve Abdullah b. Abbas bu kelimeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyette zikredilen "Din" kelimesinden maksat, ise, Allah'ın emir ve yasaklarına itaat etmektir. Bu izahlara göre âyetin baş tarafının mânâsı şöyledir: **"Ey müminler, yeryüzünde Allah'a ortak koşma inkâra düşme fitnesi sona erinceye kadar ve yalnız Allah'a kullak edilip (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) deninceye kadar kâfirlerle savaşın."**

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ أُمِرْتُ اَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ
اللَّهِ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ فَإِذَا فَعَلُوا ذَٰلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ.

" (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) **Ben, şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Peygamberidir."** deyinceye, namazı kılıp zekatı verinceye kadar ben onlarla savaşmakla emrolundum. Onlar bu şeyleri yaptıkları sürece kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak İslamın getirdiği haklar müstesnadır. Onların herbirinin hesabı Allah'a aittir."(360)

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Eğer vaz geçerlerse bilin ki, düşmanlık ancak zalimlere karşıdır."** buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Şa-

360 Buhari, K. el-İman, bab: 17/Müslim, K. el-İman, bab: 36, Hadis No: 22

yet size karşı savaşan kâfirler, savaşmaktan vaz geçer, dininize girer, putlara tapmaktan vaz geçer ve Allah'ın size emrettiği şeyleri kabullenip boyun eğecek olurlarsa artık onlara karşı savaşmaktan vaz geçin. Zira ancak zalimlere karşı düşmanlık yapılır. Onlar da Allah'a ortak koşanlardır.

Âyette ifade edilen **"Zalime karşı düşmanlık"** tan maksat, onun zulmüne dur demek ve karşı koymaktır. Yoksa zalime cezasını verdikten sonra haksızlık yapmak değildir. Buradaki "Zalim" ifadesinden maksat, Rebi' b. Enes ve İkrimeye göre (لاَ إِلٰـهَ إِلاَّ اللهُ) dememekte direnenlerdir. Mücahide göre ise, Müslümanlara karşı savaşanlardır.

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا
عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾

194- Mukaddes olan haram ay, mukaddes olan harma ay'a karşılıktır. Haramların ihlalinde kısas hükmü geçerlidir. Kim tecavüz ederse siz de ona size yaptığı tecavüzün aynısıyla mukabele edin. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, müttakilerle beraberdir.

[Mukaddes olan haram ay, mukaddes olan haram aya karşılıktır. Yani, müşriklerin, Hudeybiye andlaşmasının yapıldığı yılda Umre yapmak için Mekkeye girmenize engel oldukları mukaddes olan Zilkade ayı, ertesi yıl Umre menasikini eda ettiğiniz Zilkade ayına karşılıktır. Haramların ihlalinde kısas hükmü geçerlidir. Müşrikler size, mukaddes olan Mekkede, haram olan aylarda ve ihramlı iken saldırıda bulunurlarsa siz de aynı şekilde karşılık verin. Müşriklerden kim sizinle savaşırsa siz de onlara karşı, size yaptıkları kadarıyla savaşın. Allah'ın haram kılmış olduğu şeylerde ve koyduğu hudutları aşmakta Allah'tan sakının. Allah, farzlarını yerine getirip haram kıldığı şeylerden kaçınanlarla beraberdir.]

* Âyet-i kerimede geçen: **"Mukaddes olan haram ay mukaddes olan haram aya karşılıktır."** ifadesinin, Hudeybiye yılına ve Hudeybiye andlaşmasına işaret ettiği beyan edilmektedir. Hicretin altıncı yılında yapılan Hudeybiye sulh andlaşmasından önce Resulullah (s.a.v.)in ve müminlerin, Zilkade ayında Mekkeye girerek Umre yapmalarına müşrikler engel olmuşlardı. Fakat bu sulh adlaşmasından sonra ertesi yıl yine Zilkade ayında Resulullah ve müminler Umrelerini yapmışlardır. Böylece bir senenin Mukaddes ayında yapılmayan umre, ertesi yılın aynı ayında yapılmıştır. İşte âyette geçen ve "Karşılıktır" diye tercüme edilen "Kısas" kelimesinden maksat budur. Allah teala bu olaya işaretle mü-

minlerin maneviyatını güçlendirmektedir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Miksem, Süddi, Dehhak, Rebi' b. enes bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

Taberi de bu âyeti bu şekilde tefsir etmiştir. Başka müfessirler ise bu âyetin mânâsının şöyle olduğunu söylemişlerdir: "Mukaddes olan haram ay, mukaddes olan haram aya karşılıktır. Bu ayların kudsiyeti ihlal edildiği takdidde ihlal edenlere aynı şekilde mukabele edilecektir. o halde bu aylarda sizinle savaştıkları takdirde siz de onlarla savaşmaktan çekinmeyin." Ancak, bu izah şekline göre de âyet-i kerimenin hükmünün mensuh olduğu zikredilmiştir. Zira **"Müşriklerle haram aylarda savaşılmaz."** diye bir hüküm kalmamıştır. Onlarla her yerde ve her zaman savaşmak caizdir.

Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimenin Mekke'de nâzil olduğunu bildirmiş ve özetle şunları söylemiştir: "Bu âyet-i kerime nâzil olduğu zaman Müslümanların sayısı az idi. Onların, müşrikleri ezecek güçleri yoktu. Bu sebeple müşrikler müsümanlara sövüyorlar, onlara çeşitli işkencelerde bulunuyorlardı. işte bu esnada âyet-i kerime nâzil oldu ve Allah teala müslümanlara, kendilerine saldırıda bulunanlara karşı aynen mukabele etmelerini veya sabredip affetmelerini emretti. Fakat Resulullah Medine'ye hicret edip Allah onu güçlendirince bu dönemde Allah teala müslümanlara, haksızlığa uğradıkları takdirde güçlerini kullanmalarını, ancak cahillerin birbirlerine saldırdıkları gibi birbirlerine saldırmamalarını emretti.

Mücahide göre ise bu âyet-i kerime, Resulullah'a , Hudeybiye sulhü şartlarına göre umre yaptıktan sonra Medine'de nâzil olmuştur. Mânâsı ise: "Ey müminler, müşriklerden kim size karşı savaşacak olursa siz de onların sizinle savaştıkları gibi onlarla savaşın." demektir.

Taberi diyor ki: "bu âyet-i kerimenin, Mücahidin dediği gibi Medine'de nâzil olduğunu söylemek daha doğrudur. Zira bundan önce ve sonra gelen âyetlerin cihad etmeyi emrettiklerini, cihad etmenin ise hicretten sonra farz kılındığını, bu âyetin de cihadın bir şeklini bildirdiğini kabul etmek daha isabetlidir. Ancak bu âyetin de: **"Bütün müşriklere karşı toplu halde savaşın."** âyet-i kerimesiyle ve benzeri âyetlerle neshedildiği muhakkaktır. O âyetlerden bazıları da şunlardır:

"Kitap ehlinden, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan İslam'ı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savşın."[361] **"Ey iman edenler, çevrenizde bulunan kâfirlerle savaşın. Sizde**

361 Tevbe suresi; 9/29

bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah, takva sahipleriyle beraberdir."[362]

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

195- Mallarınızı Allah yolunda harcayın da kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın. İyilik yapın. Şüphesiz ki Allah, iyilik yapanları sever.

[Mallarınızı, Allah'ın size gönderdiği dinin yücelmesi için harcayın. Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın. Yani Allah yolunda harcamayı terketmeyin. Yoksa azabı hak ederek helak olursunuz. Farzları yerine getirmek, harcamalardan kaçınmak ve fakirlere yardım etmekle iyilik yapın. Zira Allah iyilik yapanları sever.]

* Âyet-i kerimede: "**Mallarınızı Allah yolunda harcayın.**" buyurulmaktadır. Allah yolunda maksat, "**Müminleri, Allah'ın düşmanlarına karşı cihad etmeye götüren yoldur.**

Yine âyet-i kerimede: "**Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın.**" buyurulmaktadır. Müfessirler âyetin bu ifadesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir:

a- Huzeyfetül Yeman, Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi, Mücahid, Katade, Süddi, İkrime, Hasan-ı Basri, Atâ ve Dehkaka göre burada zikredilen: "Kendinizi ellerinize tehlikeye atmayın." ifadesinden maksat, "Allah yolunda harcamayı terkederek kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın." demektir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Buradaki tehlike, kişinin Allah yolunda öldürülmesi değildir. Buradaki Tehlike, Allah yolunda mal harcamamaktır." Sizden biriniz" "Harcayacağım bir şey yok." demesin. Şayet kendisinde bir mızrak dahi bulunuyorsa onunla Allah yolunda techizatlansın."

b- İbn-i Zeyde göre: "kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın." ifadesinden maksat, Allah yolunda infakı bırakarak düşmanın karşısına hazırlıksız, azıksız ve güçsüz çıkmaktır. Buna göre azığı ve gücü bulunmayan insan, düşmanın karşısına çıkarak kendisini tehlikeye atmamalıdır.

c- Bera b. Âzib ve Ubeyde es-Selmaniye göre ise: "Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın." ifadesinden maksat, günah işleyen kişinin, Allah'ın rahmetinden ümit kesmesidir. Buna göre bir insan günah işler de günahlarının affedilmez olduğu kanaatına varacak olursa işte o kimse kendisini eliyle tehlikeye atmış olur. Bu hususta bir adam Bera b. Âzib'e "Bir kişi bir tabur askere karşı hücuma geçer de savaşırsa o kimse kendisini eliyle tehlikeye atmış olur mu?" diye sormuş, Bera b. Âzib de: "Hayır olmaz. Fakat tehlike, bir günah işlemesi sonra da bu günahından tevbe etmesi halinde tevbesinin kabul edilmeyeceğini söymesidir." demiştir.

---

362 Tevbe suresi, 9/36

d- Ebu Umrana göre ise "Kendinizi ellerinizle atmayın." ifadesinden maksat, Allah yolunda cihad etmeyi terketmektir. Zira cihad etmeyenler, düşmanın kuveetlenmesine ve kendilerine karşı saldırıya geçmesine sebep olurlar. Böylece kendi kendilerini elleriyle tehlikeye atmış olurlar. Nitekim bu hususta Nüceym kabilesinden İmranın babası Eslem diyor ki:

عَنْ أَسْلَمَ أَبِي عِمْرَانَ التُّجِيبِيِّ قَالَ: كُنَّا بِمَدِينَةِ الرُّومِ، فَأَخْرَجُوا إِلَيْنَا صَفًّا
عَظِيماً مِنَ الرُّومِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُهُمْ أَوْ أَكْثَرُ. وَعَلَى أَهْلِ
مِصْرَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ، وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فَضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ، فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ
الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ، فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا: سُبْحَانَ
اللَّهِ يُلْقِي بِيَدَيْهِ إِلَى التَّهْلُكَةِ، فَقَامَ أَبُو أَيُّوبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَتَأَوَّلُونَ
هَذِهِ الآيَةَ هَذَا التَّأْوِيلَ وَإِنَّمَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِينَا مَعْشَرَ الأَنْصَارِ لَمَّا أَعَزَّ
اللَّهُ الإِسْلاَمَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ، فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ سِرّاً دُونَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
: إِنَّ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ، وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعَزَّ الإِسْلاَمَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ، فَلَوْ أَقَمْنَا
فِي أَمْوَالِنَا، فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ ﷺ يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا
قُلْنَا (وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) فَكَانَتِ التَّهْلُكَةُ
الإِقَامَةَ عَلَى الأَمْوَالِ وَإِصْلاَحِهَا، وَتَرْكَنَا الْغَزْوَ، فَمَا زَالَ أَبُو أَيُّوبَ شَاخِصاً
فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى دُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ.

"Biz, İstanbul'u kuşatmıştık. Rumlar karşımıza büyük bir orduyla çıktılar. Biz müslümanlardan da onlar kadar veya onlardan biraz daha fazla sayıda bir ordu onların karşısına çıktı. O dönemde Mısır halkının başında Ukbe b. Amir, ordunun başında da Fadele b. Ubeyd bulunuyordu. Müslümanlardan bir kişi Rum birliklerine hamle yaparak içlerine daldı. Bunu gören müslümanar: "Sübhanallah, bu adam kendisini eliyle tehlikeye atıyor." dediler. Bunun üzerine Ebu Eyyub el-Ensari ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar, siz bu ayeti bu şekilde mi yorumluyorsunuz? Şüphesiz ki bu ayet, biz, Ensar topluluğu hakkında nazil olmuştur. Allah teala İslamı aziz kılıp onun yardımcılarını çoğaltınca, bizler , Resulullah'ın bulunmadığı bir yerde birbirimizle gizli olarak şöyle konuştuk: "Biz, mallarımızı kaybettik. Şüphesiz ki Allah, İslamı aziz kıldı ve onun yardımcılarını artırdı. Biz artık mallarımızın başında durup ta kaybettiklerimizi tekrar elde etmeye çalışsak acaba nasıl olur? "Bunun üzerine Allah teala, bize ce-

vap olmak üzere Peygamberine: **"Mallarınızı Allah yolunda harcayın da kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın."** âyetini indirdi. Böylece asıl tehlikenin, malların başından ayrılmamak, onları çoğaltmaya çalışmak ve cihadı terketmek olduğu ortaya çıktı."

Eslem diyor ki: "Ebu Eyyub el-Ensari, Allah yolunda cihada devam etti ve orada ölerek Rum topraklarına defnedildi."[363]

Taberi diyor ki: "Bana göre "Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın" ifadesinin izahında ileri sürülen görüşlerden doğru olanı: Âyet-i kerimeyi şu şekilde izah edenidir: "Siz, mallarınızı, sizin için şeriat kıldığım dininizi yüceltmek ve kuvvetlendirmek yolunda harcayın. Bu da, inkârcılık uğrunda size karşı düşmanlık ilan etmiş olanlara karşı cihad etme yolunda harcamanızla olur. Kendinizi tehlikelere teslim etmeyin. Yularınızı, sizi tehlikeye götürecek şeylerin eline vermeyin." Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın." ifadesi, "Kendinizi tehlikeye teslim etmeyin." şeklinde genel bir anlamda alındığı takdirde, gerektiği halde Allah yolunda infak etmemek, tehlikeye teslim olmak demektir. Zira bu, Allah'ın emrettiği bir farizayı yerine getirmemektir. Çünkü Allah teala, kendilerine zekat verilecek sekiz sınıfı belirtirken bu sınıflardan birinin de, Allah yolunda harcamak olduğunu beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Zekât, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, zekatı toplayan memurlara, kalbleri İslama ısındırılmak istenenlere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalanlara verilir. Şüphesiz Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[364] Yine Allah'ın rahmetinden ümit kesen günahkâr da kendisini tehlikeye teslim etmiş olur. Zira Allah teala, rahmetinden ümit kesmeyi yasaklayarak şöyle buyurmuştur: **"Ey oğullarım gidin Yusuf'u ve kardeşini iyice arayın. Allah'ın merhametinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah'ın merhametinden ancak kâfir bir kavim ümidini keser."**[365] Keza, müşriklere karşı cihad gerektiği halde onu terkeden de, üzerine farz olan bir emri terkettiğinden kendisini tehlikeye teslim etmiş olur. Âyet-i kerime bütün bu ihtimalleri kapsar mahiyette olduğuna göre onu bu ihtimallerden sadece birine yorumlamak doğru değildir. Âyeti: **"Allah'ın emirlerini terkederek kendinizi onun azabına düşürmeyin."** şeklinde izah etmek daha isabetli olur. Bununla beraber Allah'ın emirlerinden ilk hatıra gelen, malları Allah yolunda harcamaktır. Tehlikeye düşmekten ilk hatıra gelen de malları Allah yolunda harcamaktır.

Ebu İshaka göre âyette geçen "İyilik yapın" ifadesinden maksat, "Allahın size farz kıldığı şeyleri yerine getirin." demektir.

---

363 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, süre 2, bab: 19, Hadis No: 2972

364 Tevbe suresi, 9/60

365 Yusuf suresi, 12/87

İkrimeye göre, bundan maksat,"Allah'a karşı hüsn-i zanda bulunun." demektir. İbn-i Zeyde' göre ise "muhtaçlara yardım ederek iyilikte bulunun" demektir.

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ
حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ
صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ
فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ
ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

196- Haccı ve Umreyi Allah için tamamlayın. Eğer Hacdan men olunursanız, size gücünüzün yettiği bir kurban gerekir. Kurban yerine varmadan başınızı tıraş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunursa tıraş olabilir ve bunun için, oruç tutmak veya sadaka vermek veya kurban kesmek suretiyle fidye verir. Eğer emniyet içindeyseniz, Hac zamanına kadar Umre yapana, gücünün yettiği bir kurban gerekir. Kurban bulamayan kimseye, Hac sırasında üc gün, döndüğünüzden sonra da yedi gün oruç tutması gerekir. Bu tam on gündür. Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram çevresinde oturmayan kimse içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

Allah'ın emrettiği gibi ve onun rızasını kazanmak için Haccı bütün farz ve sünnetleriyle, Umre'yi de bütün hüküm ve sünnetleriyle tamamlayın. Eğer hapis, düşman korkusu ve hastalık gibi bir sebeple engellenir de Kâbeye ulaşamazsanız, ihramdan çıkmak için, gücünüzün yettiği bir kurban kesmeniz gerekir. Bu kurban yerine varmadan başınızı tıraş etmeyin. Sizden kim, bir hastalık veya baş ağrısı yahut herhangi bir haşereden dolayı başını tıraş etme zorunda kalırsa bunun için ceza ve fidye olarak üç gün oruç tutması yahut her fakir için yarım sa' ölçüsüyle altı fakiri doyurması yahut da bir koyun kurban etmesi gerekir. Başını tıraş etme zorunda kalan bu kişi, bunlardan istediğini yapmakta serbesttir. Eğer korkudan emin olmuş veya hastalığınız geçmişse ve Umreyi yaptıktan sonra Hac gününe kadar ihramdan çıkmışsanız en az bir koyun kurban etmeniz gerekir. Bu halde kim kurban bulamazsa, üç gün Hac sırasında, yedi gün de memleketine döndüğü zaman oruç tutar. Kurban bulamadığınız takdirde tutacağınız orucun sayısı böylece on gün eder. Bu hüküm, Hareme yakın oldukla

n için namazı seferi olarak değil de tam kılan kişiler için söz konusu değildir. Ailesi, Mescid-i Haram çevresinde oturmayanlar içindir. Allahın emirlerine itaat edip yasaklarından kaçınarak ondan korkun ve kesin olarak bilin ki, Allahın, yasaklarına uymayanlara karşı cezası pek şiddetlidir.

* Bu âyet-i kerimede Hacla ilgili çeşitli hükümler zikredilmektedir. Bunları ayrı ayrı izah etmek faydalı olacaktır. Önce kısaca Hac ve Umre ile ilgili bazı açıklamalar verip sonra da âyetin bölüm bölüm izahını görelim:

HAC: Belirli zamanda, Arafatta vakfe yaparak Kâbeyi ziyaret edip diğer menasiki eda etmektir.

UMRE: Belli bir vakte bağlı olmaksızın, usulüne göre ihrama girdikten sonra Kâbeyi tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ibarettir. Tavaf ve Sa'y den sonra tıraş olarak ihramdan çıkılır. Böylece Umre tamamlanmış olur.

HACCIN EDA EDİLİŞ ŞEKİLLERİ

HACC-I İFRAT: Hacc-ı İfrat, Umresiz yapılan Hacdır. Hac ayları içinde Hacdan önce umre yapmaksızın sadece Hac menasikini eda edenler Hacc-ı İfrat yapmış olurlar. Hacc-ı ifrat yapmak üzere sadece Hac niyetiyle ihrama girenler, Hac menasiki sona ermeden ihramdan çıkamazlar. Bunların, Hac esnasında şükür kurbanı kesmeleri vacip değildir.

HACC-I KIRAN: Hacc-ı Kıran, hac ve Umreye aynı zamanda niyetlenip ikisini bir ihramda birleştirerek yapılan hacdır. İhrama girerken Umre ve Haccın her ikisine de niyet ederek Hac ayları içinde önce Umre yapıp ihramdan çıkmadan Hac menasikini eda eden kimse Hacc-ı kıran yapmış olur. Hacc-ı kıran yapanların tıraş olup ihramdan çıkmadan şükür kurbanı kesmeleri vaciptir.

HACC-I TEMETTU: Aynı yılın Hac ayları içnde Umre ve Haccı ayrı ayrı niyet ve ihramlarla eda etmektir. Hac ayları içinde usulüne göre Umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra Hac günlerinde yeniden ihramlanarak Hac menasikini eda eden kimseler Hacc-ı Temettu yapmış olurlar. Hacc-ı Temettu yapacak olanlar, mikatta umre için ihrama girerler. Umreyi yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkarlar. Terviye gününe kadar Mekkede ihramsız olarak beklerler. Terviye günü Hac niyetiyle Mekke'de yeniden ihrama girerek Hac menasikini eda ederler. Hacc-ı Temettu yapanların, Hacdan sonra tıraş olup ihramdan çıkmadan şükür kurbanı kesmeleri vaciptir.

Bu Hac şekillerinin hangisinin daha faziletli olduğu hususunda çeşitli görüşler vardır: Ebu Hanifeye göre, bunlardan en faziletlisi, Hacc-ı Kıran sonra Hacc-ı İfrat sonra Hacc-ı Temuttudur. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise bunların en faziletlisi, Hacc-ı Kıran sonra Hacc-ı Temettu sonra Hacc-ı İfrattır. İmam Şafiiye göre ise bunların en faziletlisi, Hacc-ı ifrat sonra Hacc-ı Temettu sonra Hacc-ı Kırandır. Ancak Şafiiye göre Hacc-ı ifratta da Umre yapmak la-

zımdır.

Âyet-i kerimenin başında: **"Haccı ve Umreyi Allah için tamamlayın."** buyurulmaktadır. Müfessirler bu ifadeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Alkame, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Rebi' b. Enes'ten nakledilen bir rivayete göre, onlar âyetin bu bölümünü şöyle izah etmişlerdir: "Ey müminler, sizler Haccı bütün menasik ve sünnetleriyle, Umreyi de tayin edilen şekli ve sünnetleriyle eda edin. Her ikisini de Beytullah'ı tavaf ederek tamamlayın."

b- Hz. Ali, Said b. Cübeyr ve Tavûs ise: "Burada zikredilen "Haccı ve Umreyi tamamlayın." ifadesinden maksat kişinin Hac ve Umreden her biri için ailesinin bulunduğu evinden başlamak üzere ayrı ayrı ihrama girmesidir." demişlerdir.

c- Katade ve Kasım b. Muhammed'den nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen "Haccı ve Umreyi tamamlayın" ifadesinden maksat, Umrenin tek başına, hac ayları dışında yapılması, Haccın da tek başına bütün menasikiyle yerine getirilmesi ve Hacc-ı Kıran veya Temettudan doğan kurban kesmenin gerekli olmamasıdır. Bunlara göre Hac aylarında yapılan Umre tam Umre sayılmaz. Buna Hacc-ı Temettu denir.

d- Süfyan es-Sevriden nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen "Haccı ve Umreyi tamamlayın" ifadesinden maksat, Hac ve Umre yayan kimsenin, ailesinden sırf bunları yapmak üzere ayrılıp yola çıkmasıdır. Bunları yapmakla birlikte ticaret veya bir ihtiyacı gidermek gibi başka bir maksat güden insan Hac ve Umresini tam yapmış olamaz.

e- İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre "Haccı ve Umreyi tamamlamak"tan maksat, bunlara başladıktan sonra bırakmadan bitirmektir.

Müfessirler, Haccın farz olduğu hakkında ittifak etmişler: "Oraya gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbeyi haccetmek farzdır."[(366)] âyetine dayanarak Haccın farz olduğu hakkında ittifak etmişler ancak Umre'nin farz mı yoksa sünnet mi olduğu hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

1- Bir kısım müfessirlere göre Hac gibi Umre yapmak ta farzdır. Bu görüş, Ebu Bürde, Mesruk, süddi, Şa'bi ve Hz. Ali'den nakledilmiştir. Onlar, görüşlerine delil olarak "Haccı ve Umreyi Allah için tamamlayın" hayetini zikretmişlerdir. Çünkü bunlara göre "Tamamlayın" ifadesinden maksat, "Yerine getirin, ayakta tutun." demektir. Bu ifade namaz için kullanıldığında nasıl ki namazın farz olduğunu beyan ediyorsa Hac ve Umre için kullanıldığında onların her

366 Âl-i İmran suresi, 3/97

kanaatine vardıkları şu hadislerin de Umre'nin farz olduğunu gösterdiklerini söylemişlerdir.

Ebul müntefik diyor ki: "Ben, Arafatta Resulüllah'ın yanına varıp ona yaklaştım. Öyle ki benim bineğimin boynuyla onun bineğinin boynu yan yana gelmişti. Biri diğerinden daha öndeydi. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, sen bana, beni Allah'ın azabından kurtaracak ve beni cennete koyacak bir ameli bildir." Resulullah da buyurdu ki: **"Allah'a kullak et hiçbir şeyi ona ortak koşma, Farz olan namazı kıl, farz olan zekâtı ver, Hac yap ve Umre yap..."**(367)

Ebu Rezin diyor ki:

عَنْ أَبِى رَزِين قال حفص فى حديثه: رجل من بنى عامر، انه قال: يا رسول اللّه، إن أبِى شيخ كبير لا يستطيع الحج ولا العمرة ولا الظَّعْن، قال: « احجُج عن أبيك واعتمر».

"Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, babam yaşlı bir ihtiyar, Hac ve Umre yapmaya, yolculukta bulunmaya gücü yetmiyor. "Resulullah buyurdu ki: **"Bababnın yerine Hac ve Umre yap."**(368)

Ebu Kılade, Resulullah'ın, hutbe okurken şunları söylediğini zikretmiştir: "Allah'a kulluk edin ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Zekatı verin, Hac yapın,Umre yapın, doğru olun, size de doğru davranılsın."

2- Diğer bir kısım müfessirler ise Umre'nin farz olmayıp nafile bir ibadet olduğunu "Haccı ve Umreyi Allah için tamamlayın." âyet-i kerimesinin Umrenin farziyetini ifade etmediğini söylemişlerdir. Ancak bir insanın Umre'ye başladıktan sonra onu bitirmeden bırakacak olursa onu tamamlama mecburiyetinde olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Mes'ud İbrahim en-Nehai ve Şa'bi gibi âlimlerden rivayet edilmiştir. Her ne kadar Şa'biden bir önceki görüş te rivayet edilmişse de bu görüşte olduğunu söylemek, tercihe şayan olanıdır. Taberi de bu görüşü tercih etmiş, Umre hakkında ihtilaf edilmesine rağmen, farziyetini iddia edenlerin kesin delilleri bulunmadığını, bir kısım zayıf senetli hadislerle Umre'nin farz olduğunu söylemenin doğru olmayacağını bildirmiş, ayrıca Umre'nin bir nafile ibadet olduğunu belirten şu gibi hadislerin bulundu-

367 Bu hadis, Ahmed b. Hanbelin Müsnedinin 6. cildinin 383 ve 384. sahifelerinde zikredilmiştir. Ancak orada "Umre yap" ifadesi mevcut değili e Taberinin metninde vardır.

368 Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 25, Hadis No: 1810/Tirmizi, K. el-Hacc bab: 87, Hadis No: 930 Neseî, K. el-Hacc, bab: 2; 10/İbn-i Mace, K. el-Menasik, bab: 10, Hadis No: 2906/Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 4, s. 10

ayrıca Umre'nin bir nafile ibadet olduğunu belirten şu gibi hadislerin bulunduğunu da zikretmiştir.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ سُئِلَ عَنِ الْعُمْرَةِ أَوَاجِبَةٌ هِىَ؟ قَالَ« لاَ، وَأَنْ تَعْتَمِرُوا هُوَ أَفْضَلُ».

"Resulullah (s.a.v.)den, Umre hakkında "O farz mıdır?" diye soruldu. Resulullah da: **"Hayır fakat Umre yapmanız daha efdaldir."** buyurdu.(369)

Talha b. Ubeydullah diyor ki:

عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّهِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ « الْحَجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ».

"Resulullah buyurdu ki: **"Hac cihaddır Umre ise nafile."**(370)

Âyet-i kerimede: **"Eğer Hac'dan men olunursanız size gücünüzün yettiği bir kurban gerekir,"** buyurulmaktadır. Âyetin bu bölümünde geçen ve **"Haccdan men olunmak"** diye tercüme edilen (أُحْصِرْتُمْ) ifadesinden neyin kastedildiğini ve Hac'dan men olunmanın, ne şekilde olduğu takdirde kurban kesmek icabettiği hakkında müfessirler iki görüş zikretmişlerdir:

1- Mücahid, Atâ, Katade, Urve, İbrahim en-Nehai ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre burada, insanları Hac yapmaktan alıkoyan ve kurban kesmelerini gerektiren engelden maksat, aslında insan eliyle olmayan hastalık, bineğinin veya kendisinin sakatlanması, düşman korkusu vb. engellerdir. Ancak düşmanın fiilen engel olması ve herhangi bir kişinin diğerini hapsetmesi de kıyas yoluyla bu engellerden sayılmıştır. Yani bunlara göre netice itibariyle Hac yapmak isteyen insanı Hacdan alıkoyan her türlü engel bu âyette zikredilen engele dahildir. Herhangi bir engelle karşılaşıp ta Hac yapamayan kimse kurban gönderip yerinde kestirdikten sonra ihramdan çıkabilir. Bu görüşte olan âlimler demişlerdir ki: "(إِحْصَار) kelimesinin asıl mânâsı, insana engel olan hastalık vb. şeylerdir. Düşmanın zorla engel olmasına ise (إِحْصَار) değil (حَصْر) denir. Bununla birlikte düşmanın engel olması da, kişiyi Hacdan alıkoyması dolayısiyle (إِحْصَار) sayılmıştır."

2- Yine Abdullah b. Abbas ve İmam Mâlik'ten nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen, Hacca engel olan ve kurban kesmeyi gerektiren engelden maksat, insan gücüyle ortaya çıkan bir engeldir. Düşmanın engel olması veya herhangibir kişinin başkasını hapsedip tutması gibi bir engelle karşılaşan Hacı adayı, gücünün yettiği bir kurbanı gönderip yerinde kestirdikten sonra ih-

369 Tirmizi, K. el-Hac, bab: 88, Hadis No: 931/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 3, s. 357
370 İbn-i Mace, K. el-Menasik,bab: 44, Hadis No: 2989

ramdan çıkar. Bu görüşte olanlara göre hastalık, yaralanma ve bir yerin kırılması gibi bedeni arızalar bu âyette zikredilen Haccın engellerinden sayılmazlar. Bunlar, görüşlerine delil olarak bu âyet-i kerimenin, Resulullah'ın Hudeybiye'de Umre yapmasına engel olunması üzerine nazil olmasını delil göstermişlerdir. Zira Resulullah herhangi bir korku veya hastalık yahut bir âfet yüzünden değil bizzat Kureyş müşrikleri tarafından insan gücüyle engellenmiştir. Bu da âyet-i kerimede (إحصار) olarak zikredilmiştir. Bu itibarla hastalık vb. şeyler (إحصار) sayılmaz. Bu gibi hallere maruz kalanlar ihramdan çıkmak için gereğini yapar ve ihramdan çıkarlar.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve özetle şunları söylemiştir: Âyette zikredilen engel her ne kadar düşmanın dışındaki engeller ise de düşman engeli de düşman engeli de kıyas yoluyla bu gibi engellerden sayılır. Bu itibarla Hacca gitmekte olan kimse, düşman korkusu, hastalık, âfet ve bizzat düşmanın veya herhangi bir insanın engel olmasıyla karşılaşacak olursa gücünün yettiği bir kurbanı göndererek yerinde kestirir ve ihramdan çıkar.

Bu hususta mezheplerin görüşleri de şöyle özetlenmiştir:

a- Ebu Hanifeye göre, Hac yapmaya düşman engel olabileceği gibi, hastalık, âcizlik, sakatlık ve yol şaşırma gibi şeyler de engel teşkil edibilir. Böyle bir engelle karşılaşan kişi, Haccını eda edemezse kurban kesip ihramdan çıkar ve gelecek Hac mevsiminde Haccını eda eder. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله ﷺ: « من كُسِرَ أو عَرَجَ فقد حلّ وعليه الحج من قابل.

"Kimin bir yeri kırılır veya sakat olur da ihramdan çıkmak zorunda kalırsa ertesi yıl ona Hac yapmak gerekir."(371)

b- İmam Şafii, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise Hac yapana, sadece düşmanın mani olması engel sayılır. Hastalık, sakatlık ve yol şaşırma gibi haller Hacca engel teşkil etmez. Bunlara maruz kalan kişi bu sebepler ortadan kalkıncaya kadar ihramlı olarak sabretmeli ve bunlar ortadan kalkınca Haccını tamamlamalıdır.

Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer'den rivayet edilmektedir. Ancak bunlara göre ihrama girerken: "Herhangi bir engelle karşılaştığım takdirde ihramdan çıkacağım." diye niyet eden kişi müstesnadır. Böyle diyen bir

---

371 Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 44, Hadis No: 1862/Tirmizi, K. el-Hac, bab: 96 Hadis No: 940

kimse kurban kesip ihramdan çıkabilir. Ve Haccını gelecek mevsimde eda eder. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ ضُبَاعَةَبِنْتَ الزُّبَيْرِ أَتَتِ النبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ : يَارَسُولَ اللّهِ!
إِنِّى أُرِيدُ الْحَجَّ. أَفَأَشْتَرِطُ؟ قَالَ« نَعَمْ» قَالَتْ: كَيْفَ أَقُولُ؟ قَالَ« قُولِى: لَبَّيْكَ
اللّهُمَّ لَبَّيْكَ. لَبَّيْكَ مَحِلِّى مِنَ الأَرْضِ حَيْثُ تَحْبِسُنِى».

"Zübeyirin kızı Dubae Resulullah (s.a.v.)e geldi ve : "Ey Allah'ın Resulü, ben bu sene Hac yapmak istiyorum, (fakat mazeretim var) buna dair bir şart koşayım mı?" dedi. Resulullah buyurdu ki: **"Evet."** Dubae "Ne diyeyim?" diye sordu. Resulullah buyurdu ki: **"Lebbeyk Allahümme Lebbeyk, ey Allah'ım, nerede benim Hac yapmama bir engel yaratırsan orada ben ihramdan çıkmış olayım."** de.(372)

Müfessirler, bu âyette zikredilen **"Gücünüzün yettiği kurban"** ifadesinden nasıl bir kurbanın kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Katade, Atâ, Süddi, Alkame, İbrahim en-Nehai, İmam Mâlik ve Hz. Aliye göre burada zikredilen Kurban'dan maksat, koyundur.

b- Abdullah b. Abbastan nakledilen ikinci bir görüşe göre burada zikredilen kurban'dan maksat, koyun, koç, keçi, teke, inek, öküz, dişi deve, erkek deve'den herhangi biridir. Bir koyun kesmekle yetinilebileceği gibi büyüğünü kesmek daha evladır.

c- Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Hz. Aişe, Tavus, Mücahid ve Urve b. Zübeyrden; nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen kurban'dan maksat Deve ve sığırdır. Âyetteki **"Kolayınıza gelen"** ifadesinden maksat, "Deve ve sığırdan kolayınıza gelen" demektir. Yani, deve ve sığırdan değeri daha düşük olanları kurban edebilir." demektir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş "Kolayınıza gelen bir kurban gerekir." ifadesindeki kurban'dan maksadın koyun olduğunu söylemiştir. Zira âyette "Kurban" kelimesi "Hediye" olarak ifade edilmiştir. Hediye ise aslında hediye etmek isteyen kimsenin hür türlü hediyesini kapsar. Ancak Allah teala, kurban olacak hediyelerin belli sınıf hayvanlardan olacağını beyan ettiğinden o hayvanlardan hediye sunulur. Hediye edene bu hayvanlardan en kolay gelecek olanı ise koyundur.

---

372 Tirmizi, K. el-Hac, bab: 97, Hadis No: 941/Müslim, K. el-Hac, bab: 106, Hadis No: 1208

Âyet-i kerimede: "**Kurban yerine varmadan başınızı tıraş etmeyin.**" buyurulmaktadır. Müfessirler bu âyette zikredilen "Kurbanın yerinin" neresi olduğu hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- "Hac için engel ancak düşman engelidir." diyenler, "Kurbanın yerinin düşmanın engellediği yer olduğunu söylemişlerdir. Buranın, Haram bölgesi veya Harem dışı olması farketmez. Nitekim Resulullah (s.a.v.) Umre yapmak için yola çıktığında Kureyş müşrikleri Hudeybiyede Resulullah'ın önüne çıkmışlar ve onun Umre yapmasına engel olmuşlardır. Resulullah Hudeybiye sulhünü yaptıktan sonra kurbanını orada kesmiş, tıraş olup ihramdan çıkmış, sahabilerine de aynı şeyi yapmalarını emretmiştir. Hudeybiye Harem bölgesi olmadığı halde kurbanların orada kesilmesi göstermiştir ki önemli olan kurbanların, kendilerinden faydalanılacak yerde kesilmeleridir. Orasının Harem bölgesi veya Harem dışı bir yer olması önemli değildir. Kurban, düşmanın engel olduğu yerde kesilir. Âyette zikredilen "**Kurba'nın yeri**"inden maksat, kesilen kurbanların etlerinin yendiği ve kendilerinden fayda sağlanan yerdir. Nitekim Resulullah'tan, bu görüşün doğru olduğunu gösteren şu hadis-i şerif rivayet edilmiştir:

Ümmü Atıyye el-Ensari diyor ki:

عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الأَنْصَارِيَّةِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ النَّبِىُّ ﷺ عَلَىٰ عَائِشَةَ
رَضِىَ عَنْهَا فَقَالَ هَلْ عِنْدَكُمْ شَىْءٌ فَقَالَتْ لاَ إِلاَّ شَىْءٌ بَعَثَتْ بِهِ إِلَيْنَا نُسَيْبَةُ
مِنَ الشَّاةِ الَّتِى بَعَثْتَ بِهَا مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَالَ إِنَّهَا قَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا.

"Bir gün Resulullah Hz. Aişe'nin yanına girdi ve ona " (Yiyecek) bir şeyiniz var mı?" dedi. Hz. aişe: "Hayır yok. ancka senin Nüseybeye gönderdiğin sadaka koyundan onun bize gönderdiği bir parça et var." dedi. Bunun üzerine Resulullah: "**Şüphesiz ki o sadaka yerine ulaşmıştı.**" **buyurdu.**"[373] Yani Resulullah "**Sadaka yerine ulaştı.**" derken "Sadaka kendisinden faydalanacak kişiye verildi o da ondan bir miktar hediye etti." demek istemiştir. Âyet-i kerimede de "Kurbanların yerine varması" ifadesi bu anlamdadır.

Bu görüşte olan âlimler, ihrama girmiş olan bir insanın, düşmanın engellemesi dışında herhangi bir sebepten dolayı Haccını veya Umre'sini yerine getirememesi halinde Kâbeyi tavaf etmedikçe ve Safa ile Merve arasında sa'y yapmadıkça ihramdan çıkamayacağını söylemişlerdir. Zira bunlar, hastalık, sakatlanma vb. şeyleri Hacca engel olan şeyler saymamışlar, dolayısıyle böyle olan kişilerin kurban keserek ihramdan çıkabileceklerini kabul etmemişlerdir. Bu gö-

---

373 Buhari, K. ez-Zekât, bab: 62

engellemesi sonucu kurban keserek ihramdan çıkan kişinin Hac veya umre'sini kaza etmesi gerekmez. Ancak farz olan Hac bunun dışındadır.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, herhangi bir sebeple Haccı yapamayan ihramlı kişi, bu ihramından, kurbanını harem bölgesinde kestirerek çıkabilir. Bunlara göre Hac yolunda hastalanan veya bir yeri kırılan yahut düşman tarafından engellenen insan, yanında bulunuyorsa kurbanını gönderir yoksa kurbanının değerini gönderip kurban aldırır ve harem bölgesinde kesilmesini ister. Ancak kurban kesildikten sonra ihramdan çıkabilir. Bu görüş Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Ata, Süddi vb. âlimlerden nakledilmiştir. Bu görüşte olan âlimler, Hudeybiye hadisesinde Resulullah'ın, kurbanları harem bölgesi dışında kestiğinin kesin olmadığını , Naciye b. Cündeb el-Esleminin, Resulullah'ın kurbanını alıp götürerek Harem bölgesinde kestiğini söylediğini bu nedenle kurbanların harem bölgesi dışında kesildiğini bildiren haberin kesinlik ifade etmediğini, nitekim Abdullah b. Mes'udun da benzer bir hadisede kurbanı harem bölgesi dışında kesmeyi kabul etmediğini söylemişlerdir.

Bu hususta Abdurrahman b. Yezid diyor ki: "Amr b. Said en-Nehai Umre için ihrama girdi. "Zatüşşükuk" denen yere varınca kendisini yılan soktu. Arkadaşları yola çıkıp insanları gözetliyorlardı. Bir de baktılar ki Abdullah b. Mes'ud geliyor. Olayı kendisine anlattılar. O da: 'Isırılan kişi bir kurban göndersin. Aranızda belli bir gün tesbit edin kurban kesilince o ihramdan çıksın. Ancak o kişinin, Umre'sini kaza etmesi gerekir." dedi.

Başka bir rivayette ise, Abdurrahman b. Yezid olayı şöyle anlatmaktadır: "Biz, umre için ihramı giyip yola çıkmıştık. İçimizde Esved b.Yezid de bulunuyordu. Biz, "Zatüşşükuk" denen yere gelip konaklayınca, içimizden bir arkadaşımızı yılan soktu. O, bundan dolayı çok sıkıntıya düştü. Ne yapacağımızı bilemez olduk. Bazı arkadaşlarımız yola çıktılar. Bir de baktık ki içlerinde Abdullah b. Mes'udun da bulunduğu bir kervan geliyor. Ona dedik ki: "Ey Ebu Abdurrahman, bizden birini yılan soktu. Şimdi onun durumu ne olacak? Abdullah b. Mes'ud dedi ki: "O, sizinle birlikte bir kurban değeri göndersin. Siz, aranızda belli bir gün tayin edin. Kurbanın kesildiği gün o ihramdan çıksın. Ancak gelecek yıl Umre'sini kaza etsin."

c- Diğer bir kısım müfessirler ise bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Ey müminler, şayet sizler, Hac için ihrama girer de bir hastalık veya düşman korkusu sebebiyle Haccınızı devam ettiremez ve Arafatta vakfeye durmayı kaçıracak olursanız size Haccınızı yapamayışınıza karşılık kolayınıza gelen bir kurban gerekir. Ayrıca eda edemediğiniz haccı da kaza etmeniz gerekir." Bu görüşte olan âlimlere göre gerek hastalık gerekse herhangi bir sebepten dolayı Hac yapamayan insanların, sonradan Haccın menasikini yapabilecek güce sahip olmaları halinde haclarını mutlaka yapmaları gerekir. Arafatta vakfeye durmayı kaçı-

ları halinde haclarını mutlaka yapmaları gerekir. Arafatta vakfeye durmayı kaçırırlarsa onun için bir kurban keserler. Fakat bununla ihramdan çıkamazlar, İhramdan çıkabilmeleri için Kâbeyi tavaf etmeleri ve Safa ile Merve arasında sa'y etmeleri şarttır. Ertesi yıl Haclarını da kaza ederler. Bu görüşte olan âlimlere göre, Umrede ihsar (Umre'nin engellenmesi) diye bir şey söz konusu değildir. Çünkü Umre her zaman yapılabilir. Umre yapan kimse bu âyet-i kerimenin ifadesine dahil değildir. Umre yapan kimsenin böyle bir engelle karşılaştığı zaman, Umre'sinin geriye kalan menasikini yapmasıyla ihramdan çıkabilir. Bu görüşte olan âlimler, düşmanın engel olması durumunda, hastalık halinde de olduğu gibi, ihramlı kişinin, ihramından çıkabilmesi için mutlaka tavaf ve sa'y yapmasının gerekli olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir:

a- Bazılarına göre, artık bugün tavaf ve sa'y yapmadan önce ihramdan çıkmayı caiz kılacak bir düşman engelinin olmayacağını söylemişlerdir. Bunlar, "Herhangi bir hastalık böyle bir engel sayılamayacağı gibi artık bugünden sonra herhangi bir düşman engeli de sözkonusu olmaz." demişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Hz. Aişeden nakledilmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirler ise "Düşmanın Hacca engel olması, bugün de geçerlidir. Bugünden sonra da olabilecektir." demişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Ömer'den nakledilmiştir. Bu hususta, Abdullah b. Ömer'in şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Kim, Hac için ihrama girer de, Haccına devam etmesine düşman korkusu veya bir hastalık, yahut kendisini taşıyan binek veya benzeri bir şey engel olacak olursa o, bu engelden dolayı kendisi için gerekli olan her şeyi yapabilir. Ancak, hanımına yaklaşmak ve koku sürmek helal olmaz. O, bu engelden dolayı, Allah'ın, kendisine emrettiği oruç veya sadaka yahut kurban kesme fidyelerinden birini yerine getirir. Şayet engellenmiş halde, Haccın bütün menasikini veya Arafatta vakfeye durmayı kaçıracak olursa artık Haccı geçmiş olur. O, haccını Umre'ye çevirir. Mekke'ye gider. Kâbeyi tavaf eder. Safa ile Merve arasında sa'y eder. Yanında kurbanı varsa Mekke'de, Mescid-i Harama yakın bir yerde onu keser. Sonra tıraş olur veya saçını kısaltır. İşte bundan sonra o kişiye, hanımına yaklaşmak, koku sürmek ve diğer şeyler helal olur. Bu kişinin, ertesi yıl Hac yapması bir de kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin tefsirinde zikredilen görüşlerden daha doğru olanı, şöyle söyleyen görüştür: "Herhangi bir insan, ister Umre yapmak için isterse Hac yapmak için ihrama girecek olur da Haccını veya Umre'sini yerine getirmesine bir düşman, hastalık yahut benzeri bir şey engel olacak olursa o kimse, engellendiği yerde, kolayına gelen bir kurban keser, ihramdan çıkar ve Haccını veya Umresini imkân bulduğunda kaza eder. Kurbanın kesildiği yerin, Harem bölgesi olması şart değildir. Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşün doğru oluşunun sebebi şu hadisenin Resulullah'tan tevatür yoluyla nakledilmiş olmasıdır. Resulullah ve sahabileri, Umre yapmak maksadıyla ih-

müşrikleri tarafından engellenmişlerdir. Hem Resulullah hem de sahibileri kurbanlarını orada kesmişler ve Kâbeye gidip tavaf etmeden ihramlarından çıkmışlar, ertesi yıl ise tekrar ihrama girerek Umrelerini kaza etmişlerdir. Hiçbir siyer âlimi veya diğer âlimler Resulullah'ın ve sahabilerinin Hudeybiye hadisesinde Kâbeyi tavaf etmeden ve Safa ile Merve arasında sa'y yapmadan ihramdan çıkmadıklarını iddia etmemiştir. Amellerin en iyisi de Resulullah'a tabi olunarak yapılan amel olduğuna göre ihtilaf edilen bu meselede, tercihe şayan olan görüş, bizim zikrettiğimiz görüştür.

Her ne kadar bu olay, sadece Umre'nin kaza edildiğini ifade ediyorsa da, herhangi bir engelden dolayı Hac için ihrama girenin Haccını eda edememesi halinde onun da Haccını kaza etmesi gerektiği şu hadisten anlaşılmaktadır: Haccac b. Amr el-Ensari diyor ki:

سمعت الحجاج بن عمرو الأنصارى قال: قال رسول الله ﷺ: « من كُسِرَ أو عَرَجَ فَقَدْ حَلَّ وعليه الحج من قابل» قال عكرمة سألتُ ابن عباس وأبا هريرة عن ذلك فقالا: صدق.

"Resulullah şöyle buyurdu: **"Kimin bir yeri kırılır veya sakatlanacak olursa o kimse ihramdan çıkar ve ertesi yıl Haccetmek onun üzerine bir borçtur."** İkrime diyor ki: "Ben, Abdullah b. Abbas ve Ebu Hureyreden bu hadisi sordum. Onlar da: "Haccac b. Amr doğru söylüyor." dediler.[374]

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Nafile bir Hac yapmak için ihrama giren kimse, düşman engelinden dolayı ihramından çıkacak olursa ona haccını kaza etmek gerekmez. Düşman engeli dışında hastalık gibi herhangi bir şeyden dolayı ihramdan çıkacak olursa onun, Haccını kaza etmesi gerekir." diyen kimselere denir ki: "Her ikisi de ihramdan çıktığı halde birisinin, haccını kaza etmekle mükellef olduğuna, diğerinin ise Haccını kaza etmekle mükellef olmadığına hükmetmenizin sebebi nedir? Şayet derlerse ki: "Âyet-i kerimenin nüzul sebebi, düşmanın engel olmasıdır. Bunun için âyetin hükmü bu engelle tahsis edilmiştir." Cevaben denilir ki: "Diğer engelleri, düşman engeline kıyaslamaya mani olan nedir?" Zira her ikisinde de illet benzerliği vardır. O da Haccın eda edilmesine engel olunmasıdır."

Taberi diyor ki: "Umrede engel diye bir şey yoktur. sadece Hacda engel olabilir" diyenlere cevaben denilir ki, "Sizler, Resulullahın Umre yapma yolun-

374 Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 43, Hadis No: 1862/Tirmizi, K. el-Hac, bab: 94, Hadis No: 940

da engellendiğini ve engelden dolayı ihramdan çıktığını bilmiyor musunuz? O halde,mrede engel diye birşey yoktur." şeklindeki sözünüzün delili nedir. Eğer bir kimse size karşı aksini iddia eder ve diyecek olursa ki: "Aslında Hacda engel diye bir şey yoktur. Çünkü Resulullahın hayatında böyle bir şey meydana gelmemiştir. Sadece Umrede engel vardır. Zira böyle bir olay bizzat Resulullahın hayatında vuku bulmuştur." Buna cevabınız ne olacaktır?

İmam Şafii, Haccın engellenmesinden dolayı kesilmesi icabeden kurbanın, harem dışında da olsa, engelin ortaya çıktığı yerde kesilip ihramdan çıkabileceğini söylemiş Ebu Hanife ise bu kurbanın dahi ancak Harem bölgesinde ve tercihan Minada kesilmesi gerektiğini söylemiştir. Buna göre Hacdan engellenen kişi, kurbanını Minaya gönderip kestirdikten sonra ihramdan çıkabilir.

Âyet-i kerimenin devamında: **"Sizden kim hasta olur veya başında rahatsızlık bulunursa tıraş olabilir. Ve bunun için oruç tutmak veya sadaka vermek veya kurban kesmek suretiyle fidye verir."** buyurulmaktadır.

Müfessirler, âyet-i kerimenin bu bölümünün izahında çeşitli yönlerden farklı şekillerde izahlarda bulunmuşlardır. Mesela: Âyetin bu bölümünün de, Haccı engellenen kişiyle mi ilgili olduğu yoksa müstakil bir hüküm mü ifade ettiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Bir kısım âlimler, burada zikredilen hükmün, Haccı engellenen kişiye ait olduğunu ileri sürmüşler ve şöyle demişlerdir: "Haccı engellenen kişi ihramdan çıkabilmek için bir kurban gönderip kestirmelidir. Şayet kurban kesilmeden önce hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunur da tıraş olursa bu kimse, hem âyette zikredilen üç fidyeden birini verecek hem de engellenme kurbanı kesecektir. Yani: Hem başını tıraş ettiği için oruç tutacak hem de engellenme kurbanı kesecek veya hem başını tıraş ettiği için sadaka verecek hem de engellenme kurbanı kesecek yahut ta başını tıraş etme kurbanı hem de engellenme kurbanı kesecektir."

Çocuğunluğun görüşüne göre ise âytin bu bölümü müstakil bir bölümdür. Hac için ihrama giren kişi hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunursa tıraş olabilir. Bunun için de ya üç gün oruç tutar veya herbirine yarım sa ölçüsüyle altı fakiri doyurur yahut ta bir ceza kurbanı keser. Bu bölümün Haccın engellenmesiyle alakası yoktur.

Yine müfessirler, ihramlı iken Hac yapmaktan engellenen kişinin ihramdan çıkmak için kesmekle mükellef olduğu kurban, yerine varmadan her hangi bir hastalık veya rahatsızlıktan dolayı başını tıraş edecek olursa bu tıraş için vereceği fidyeyi tıraştan önce mi vermelidir yoksa sonra mı vermelidir? Yahut da fidyede belirtilen üç şıktan bazılarını tercih edecek olursa onu tıraştan önce yapmalıdır. Diğer bazılarını tercih edecek olursa onları tıraştan osnra yapmalı-

dır." şeklinde çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre, Hacdan engellenen kişi ihramdan çıkabilmesi için kesilecek bir kurban gönderdiği sırada henüz kurban kesilmeden bir rahatsızlıktan dolayı veya başında bulunan bir hastalıktan dolayı tıraş olmak isterse, kurban yerine varmadan, önce tıraş olur daha sonra fidye verir ki bu da ya oruç tutmak veya sadaka vermek yahut da kurban kesmektir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise eğer bu duruma düşen biri kişi kurban kesme veya sadaka verme hususlarından birini tercih edecek olursa önce bunlardan birini yapar daha sonra tıraş olur. Şayet, oruç tutmayı tercih edecek olursa önce tıraş olur daha sonra orucunu tutabilir. Bu görüş, Hasan-ı basri ve Alkame'den rivayet edilmiştir.

c- Başka bir kısım âlimlere göre ise bu duruma düşen kişi başını tıraş etmeden önce, belirtilen fidyelerden birini yerine getirir, ondan sora tıraş olur. Bu, görüş, Abdullah b. Abbas ve Ata'dan rivayet edilmiştir.

Taberi fidyenin, başı tıraş ettikten sonra verilmesi gerektiğini söyleyen görüşün daha doğru olduğunu söylemiştir. Taberi âyet-i kerimenin bu bölümünün Kâ'b b. Ucre isimli sahabinin Hudeybiye sulhü esansında başında meydana geldiği görülen bitlenmeden dolayı nâzil olduğnu ve Resulullah'ın, Kâ'b'e, başını tıraş ederek fidye vermesini emrettiğini bu fidyenin de oruç tutmak veya fakirleri doyurmak şeklinde sadaka vermek yahut kurban kesmek olduğunu beyan ettiğini söylemiştir Âyette zikredilen "hastalık"tan maksat, iyileşmesi için başın tıraş edilmesini gerektiren hastalıktır. Yine insanın vücudunda görülen ve ancak içinde güzel kokular bulunan ilaçlarla tedavi edilebilen hastalıklardır. Baştaki rahatsızlıktan maksat, ise baş ağrısı, başın yaralanması vb. şeylerdir. Keza, bit ve diğer haşeratın insanın başında bulunması da bu tür rahatsızlıklardan sayılmaktadır. Nitekim Kâ'b b. Ucre, bundan dolayı başını tıraş etmiş bu âyet te bunun üzerine nâzil olmuştur. Kâ'b b. Ucrenin, bu olayı bizzat kendisinden, Abdullah b. Ma'kilden, Abdurrahman b. Ebi Leyla dan, oğlu Muhammed b. Kâ'b dan, Ebu Vâilden, Abdullah b. Amr b. el-As'dan ve diğer bir kısım ravilerden rivayet edilmiştir.

Bu hususta, ihramlı iken hastalanan Kâ'b b. Ucre şöyle diyor:

فَقَالَ حُمِلْتُ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلٰى وَجْهِى فَقَالَ مَا كُنْتُ أرٰى
اَنَّ الْجَهْدَ قَدْ بَلَغَ بِكَ هٰذَ اَمَا تَجِدُ شَاةً قُلْتُ لاَ قَالَ صُمْ ثَلاَثَةَ اَيَّامٍ اَوْ اَطْعِمْ
سِتَّةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ وَاحْلِقْ رَأْسَكَ فَنَزَلَتْ

فِى خَاصَّةً وَهِىَ لَكُمْ عَامَّةً.

"Beni alıp Resulullah'a götürdüler. Bitler yüzümden dökülüyordu. Resulullah, beni görünce şöyle buyurdu: "Bu kadar perişan olacağını tahmin etmezdim. Bir koyunun var mı?" "Hayır" dedim. "Öyleyse üç gün oruç tut veya herbirine yarım sa' ölçüsüyle altı fakire yiyecek ver ve başını tıraş et." buyurdu. İşte bunun üzerine bu âyet benim hakkımda nâzil oldu. Fakat sizin hepiniz için geçerlidir."[375] Bu hususta daha farklı rivayetler de vardır.

Müfessirler, bir zaruretten dolayı başını tıraş eden ihramlı kişinin tutacağı orucun ve vereceği sadakanın miktarı hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebu Mâlik, Atâ, İbrahim en -Nahai, Mücahid, Abdullah b. Ma'kıl, Süddi, Rebi' b. Enes, Said b. Cübeyr, Muhammed b. Kâ'b, Alkame ve Hz. Ali'den nakledilen bir görüşe göre bu hale düşen insanın tutacağı orucun miktarı üç gün, vereceği sadakanın miktarı da altı kişiyi doyuracak kadar üc sa' ölçüsü yiyecektir. Her fakire yarım sa' yiyecek verir. Kurban ise bir koyundur.

b- Hasan-ı Basri ve İkrimeden nakledilen diğer bir görüşe göre ihramlı iken başını tıraş eden kimsenin tutacağı orucun miktarı on gün, doyuracağı fakirin sayısı da on'dur. Bunlar bir hastalık veya eziyetten dolayı başını tıraş edecek olan insanın, kurban kesmeyi bırakıp oruç tutma veya fakirleri doyurma şıklarından birini tercih etmesi halinde Haccı temettu yapanın kurban kesmemesi halindeki oruç tutma durumuna benzediğini söylemişlerdir. Allah teala, Hacc-ı Temettu yapanın, keseceği bir kurbanı bulunmaması durumunda on gün oruç tutacağını beyan etmiştir. Binaenaleyh ihramlı iken başını tıraş edenin tutması icabeden oruç ta on gün olmalıdır. Fakirleri doyurmak ta oruç tutmanın alternatifi olduğuna göre, her günün karşılığında bir fakiri doyurması icabeder. Zira Allah teala Ramazan orucunu tutmaktan âciz olana her gün için bir fakiri doyurmasını emretmiştir. Burada da durum böyledir.

c- Said b. Cübeyr ve Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, ihramlı iken başını tıraş etmek mecburiyetinde kalan kişinin, varsa kurban kesmesi gerekir. Kurban yoksa bir kurban değeri kadar yiyecek alır ve fakirlere sadaka olarak verir. Bu da yoksa kurbanın değeri ile alınacağı farzedilen yiyeceklerden her yarım sa' karşılığında bir gün oruç tutar. Görüldüğü gibi bunlar, başını tıraş edene gereken fidyelerden birinin verilmesinin ihtiyari olmadığını, belli bir sıralamaya uyulması gerektiğini söylemişlerdir. Ancak diğer bir çok âlimler bu fidyelerden herhangi birinin verilmesinin seçenekli olduğunu söylemişlerdir.

375 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 2, bab: 32/Müslim, K. el-Hac, bab: 80, 85 Hadis No: 1201

Mesela Mücahid, Ata, Amr b. Dinar, Abdullah b. Abbas ve İkrime: "Kur'an-ı kerimde şu veya şu şeklinde ifade edilen her şey seçeneklidir. Mükellef olan kişi onlardan birini yerine getirebilir. Kur'an-ı Kerimde "Kim bunu bulamazsa diğerini yapsın." şeklinde zikredilen her hükümde ise, sıralamayı tekibetme mecburiyeti vardır." demişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş, Resulullah'tan, te'yidli bir şekilde rivayet edildiği tesbit edilen, Kâ'b b. Ucre olayıdır. Bundan anlaşılıyor ki ihramlı iken başında bir hastalık veya rahatsızlık meydana gelen, bu sebeple başını tıraş etmesi icabeden kimse dilerse bir koyun keser dilerse üç gün oruç tutar, dilerse altı fakirden herbirine yarım sa' ölçüsünde yiyecek tasudduk eder. Bu kişi bunlardan herhangibirin yapmakta serbesttir. Zira Allah teala, herhangi bir sıra takibetme mecburiyeti getirmemiştir.

"Tıraş olmadan önce keffaret verip sonra tıraş olmalıdır." diyenlere cevaben denilir ki: "Hacc-ı temettu yapan, önce kurban kesip sonra mı Haccı Temettu yapar yoksa önce Hacc-ı Temettu yapıp sonra mı kurban keser? Keza, yemin için keffaret, yemin etmeden önce mi verilir yoksa yemin ettikten sonra mı verilir? Eğer "Önce verilir." derse, ümmetin ittifak ettiği bir konuda ihtilafa düşmüş olur. "Sonra verilir" diyecek olursa, başını tıraş edenin keffaretinin de tıraştan sonra yerine getirileceğini kabul etmiş olur.

İhramlı iken başını tıraş edeni, Hacc-ı Temettu yapana kıyaslayarak on gün oruç tutması veya on fakiri doyurması gerektiğini söyleyenlere denir ki: "Sizler bu hususta, Resulullah'tan gelen sahih bir hadis-i Şerife muhalefet ediyorsunuz."

Müfessirler, ihramlı olan kimsenin bir hastalıktan veya başındaki bir rahatsızlıktan dolayı başını tıraş etmesi için kurbanı nerede keseceği, orucu nerede tutacağı, fakiri nerede doyuracağı hususunda da farklı görüşler zikretmişlerdir:

a-Hasan-ı Basri, Tavus, Ata ve Mücahide göre kurban kesme ve fakirleri doyurma, mutlaka Mekkede yapılmalıdır. Mekke'nin dışında yapılmaları halinde fidye borcu ifa edilmiş olmaz. Fakat orucu her yerde tutmak mümkündür.

b- İbrahim en-Nehai, Mücahid ve Abdullah b. Cafer'den nakledilen diğer bir görüşe göre, ihramlı iken başı tıraş etmenin fidyesi olan oruç tutma veya fakiri doyurma yahut kuban kesme hadisesi, fidye verenin dilediği yerde yapılabilir. Bunlar, görüşlerine delil olarak, Hz. Alinin oğlu Hz. Hüseyin'in ihramlı iken "Sakya" ile "Arc" denilen yerler arasında hasta olması üzerine, Hz Ali'nin, götürüp Harem bölgesi dışında onun başını tıraş etmesi ve bundan dolayı da bir deve kesmesidir. Bu deve harem bölgesi dışında kesilmiştir.

c- Ata'dan nakledilen başka bir görüşe göre başını, zaruretten dolayı tıraş edenin, varmekle yükümlü olduğu fidyelerden kurbanı seçmesi halinde onu

mutlaka Mekke'de kesmesi lazımdır. Oruç tutma veya fakirleri doyurma şıklarını tercih ettiği takdirde ise bunları herhangi bir yerde yerine getirebilir.

Taberi âyet-i kerimenin genel ifadesine bakarak, başını tıraş etmek mecburiyetinde kalan ihramlının fidyelerinden herhangibirini dilediği yerde yerine getirebileceğini söylemiştir.

Müfessirler, belli bir hastalık veya sıkıntı nedeniyle ihramlı iken başını tıraş eden kimsenin, tıraş etmesine fidye olarak kurban kesmesi halinde, kurbanının etinden yeyip yiyemiyeceği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Ata, Mücahid ve Tavus'a göre böyle bir insan fidye olarak kestiği kurbanın etinden yiyemez. Bu hususta Ata ve Mücahidin, şunu söyledikleri rivayet edilmektedir. "Üç çeşit kurbanın etinden, onu kurban eden kimse yiyemez: İhramlının işlediği bir suçtan dolayı kesilen kurban, ihramlı iken başın tıraş edilmesinden dolayı kesilen kurban ve adak kurbanı.

b- Abdullah b. Ömer, Hammad ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre ihramlı iken bir zaruretten dolayı başını tıraş eden kimse bu sebeple kestiği kurbanın etinden yiyebilir. Zira bu da, diğer kurbanlar gibi bir kurbandır.

Taberi böyle bir kurbanı kesenin sadece kesmekle emrolunmayıp aynı zamanda onu tasadduk etmekle emredildiği düşünüldüğünden, kestiği kurbandan yemesinin serbest olduğunu söylemiş ve bu kurbanın maldan verilen zekata benzediğini bildirmiştir.

Âyet-i kerimenin devamında: **"Eğer emniyet içindeyseniz, Hac zamanına kadar Umreden faydalanan kimseye kolayına gelen bir kurban gerekir."** buyurulmaktadır. "Eğer emniyet içindeyseniz." ifadesinden maksat, Alkame ve Urveye göre "Eğer sizler, sizi Haccınızdan ve Umrenizden alıkoyan hastalığınızdan şifa bulduysanız." demektir. Katade ve Rebi' b. Enese göre ise: "Eğer sizler, düşman korkusundan kurtulup emniyet içinde olursanız" demektir. Taberi de: Kur'anda "Emniyet" kelimesinin kullanılması dolayısiyle bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü emniyet, hastalıktan kurtulmada değil, korkudan kurtulmada söz konusu olur. Keza bu âyet-i kerime Resulullah'a ve sahabilerine, Kureyş müşrikleri tarafından engellendikleri bir zamanda inmiştir. Bu itibarla, düşman korkusundan emniyet söz konusudur.

Âyet-i kerimenin **"Hac zamanına kadar Umre'den faydalanan kimseye kolayına gelen bir kurban gerekir.** bölümündeki **"Umredenm faydalanan"** ifadesinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre burada şu husus kastedilmektedir: Kim korku veya hastalık gibi herhangi bir sebepten dolayı Haccını tamamlayamaz Mekke'ye gidip Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkarsa, gelecek Hac zamanına kadar ihram-

sız olarak yaşamaktan faydalanır ve Hac zamanı gelince de Haccını yaparsa bir kurban kesmekle yükümlüdür. Abdullah b. Zübeyr bu görüştedir. İshak b. Süveyd diyor ki: "Ben, Abdullah b. Zübeyrin hutbe okurken şunları söylediğini işttim. "Ey insanlar, Hac zamanına kadar Umreden faydalanmak sizin yaptığnız gibi değildir. Buradaki faydalanmaktan maksat, Hac için ihrama giren kimse, düşman tarafından veya bir hastalık yahut bir kırık sebebiyle ya da hapsedilme yüzünden Hac yamaktan alıkonur ve Hac günlerini geçirecek olursa o Haccını Umre'ye çevirir. Gelecek yıl Hac yapıncaya kadar ihramdan çıkıp faydalanır. Ertesi yıl Haccını yapar ve bundan dolayı bir kurban keser. İşte Hacca kadar Umre'den faydalanmak budur.

b- Diğer baılarına göre ise âyetin bu kısmının izahı şöyledir: "Hacdan engellendiğiniz zaman, gücünüzün yettiği bir kurban keserek ihramdan çıkın, güvene ulaştığınız zaman da, engellendiğiniz Hac için giymiş olduğunuz ihramdan Umre yapmaksızın çıkacak olursanız,Umre yapmayı da ertesi yıla bırakır, ertesi yıl Hac aylarında Umre yaparak Hac aylarına kadar ihramdan çıkarsanız, gücünüzün yettiği bir kurban kesmeniz gerekir. Yani, Hacdan engellenen kişi kurban keser, sonra da Umre yaparak ihramdan çıkar. Şayet Umre yapmadan, ihramdan çıkacak olursa, hem umresini hem de Haccını kaza etmesi gerekir. Ertesi yıl, Hac aylarında Umre yapar da ihramdan çıkar ve tekrar Hac günlerinde ihrama girecek olursa kaza edilen Hac ile kaza edilen Umre arasını ihramsız geçirmesinden dolayı onun, bir kurban kesmesi gerekir. İbrahim en-Nehai, Katade ve Hz. Ali'nin bu âyeti bu şekilde izah ettikleri rivayet edilmiştir.

c- Diğer bazılarına göre de, âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: Kim hac için niyet eder sonra da Haccını Umreye çevrir ve Umreyi yapıp, gelecek yıl Hac yapıncaya kadar ihramdan çıkarsa o kimseye , gücünün yettiği bir kurban kesmesi vaciptir. Bu görüş, Süddi'den nakledilmiştir.

d- Bir diğer görüşe göre ise âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Kim Hac aylarında Umre yapar, Umresini yaptıktan sonra ihramdan çıkar ve Mekke'de ihramsız durur daha sonra da ihrama girip o senenin Haccını yapacak olursa o kimsenin bir kurban kesmesi vaciptir. Bu görüş, Mücahid Abdullah b. Ömer, Said b. el-Müseyyeb, Ata ve benzeri âlimlerden nakledilmiştir. Nâfi diyor ki: "O ve Ömer'in oğlu Abdullah, Şevval ayında birlikte yola çıkmışlar. Mekke'ye varınca da Hacca kavuşmuşlardır.Bunun üzerine Ömerin oğlu Abdullah: "Kim bizimle birlikte Şevval ayında Umre yapmak için yola çıktı sonra da Haccını yaptıysa o, Hacc-ı Temettu yapmıştır. Onun, kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurban bulamıyorsa, Hac günlerinde üçgün oruç tutması, yedi gün de ailesine döndüğünde oruç tutması gerekir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin izahında tercih edilen görüş, şunu söyleyen görüştür: "Ey müminler, siz Hac için ihrama girdiğinizde size engel olunursa

koyayınıza gelen bir kurban keser daha sonra da kendinizi güven içinde hissedince Haccınızı kaçırdığınız için ertesi yıl Umre yapıp daha sonra da Hac aylarına kadar Umre için girmiş olduğunuz ihramdan çıkacak olursanız size de kolayınıza gelen bir kurban kesmek veya on gün oruç tutmanız gerekir. Daha sonra Haccınızı kaza edersiniz. Taberi devamla diyor ki: "Her ne kadar bu âyet-i kerime, Haccı engellenmiş olmayan ve normal Hac aylarında Umre yapıp Hacdan önce Umre ihramından çıkan ve tekrar Hac için ihrama girenler hakkında da hüküm ifade ediyorsa da âyet-i kerimenin ilk kısmında Haccın engellenmesinden bahsedildiğinden, âyetin bu bölümünü de Haccı engellenen kişi hakkında yorumlamak daha evladır.

Âyet-i kerimede **"Kurban bulamayan kimseye Hac sırasında üç gün, döndüğünüzden sonra yedi gün oruç tutması gerekir."** buyurulmaktadır. Müfessirler âyet-i kerimede zikredilen, Hac sırasında tutulacak üç günlük orucun Hac ayının hangi günlerinde tutulacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre Arefe günü bitmesi şartıyla Hac günlerinin içinde tutulmasıdır. Bu görüş, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Urve b. Zübeyr, Hasan-ı Basri - Hakem, İbrahim en - Nehai, Said b. Cübeyr, Ata, Âmir eş-Şa'bi, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes, Tavus ve Ebu Caferden rivayet edilmiştir. Bunlara göre Temettudan dolayı, kendisine kurban gereken kişi kesecek kurban bulamayacak olursa terviye gününden bir gün, önce, terviye günü ve Arefe günü oruç tutarak Hacda üç gün oruç tutmuş olur. Bunlara göre, Zilhiccenin birinci gününden başlayarak Arefe gününe kadar (Arefe dahil) kurban yerine oruç tutmayan kimse, artık Hac günlerini kaçırmıştır. Ertesi yıla kadar bir daha Hac günü bulamaycaktır. Çünkü Resulullah,kurban bayramı gününde oruç tutmayı yasaklamıştır. Bayramdan sonra devam eden ve namazların arkasından tekbir getirilen teşrik günleri de bayramın devamı mahiyetindedir. İşte bütün bu nedenlerle Arefe gününe kadar üç gün oruç tutmayan kimse, âyetin zikrettiği Hac günlerini kaçırdığı için kurban kesmek mecburiyetindedir. Başka çıkar yolu yoktur.

b- Diğer bir kısım âlimler ise, Hacda tutulacak üç günlük orucun, Mina günlerinin sona ermesiyle biteceğini söylemişler, bayramdan önce oruç tutamayanların bayramdan sonra Mina günlerinde üç gün oruç tutabileceklerini söylemişlerdir. Bu görüş te Hz. Aişe, Hz. Ali, Abdullah b. Ömer, Urve b. Zübeyr ve Ubeyd b. Umeyr'den nakledilmiştir. Bunlar, görüşlerini şöyle izah etmişlerdir: "Kendisine temettu kurbanı gereken insan, kurbanını daha önce elde etse dahi bayram gününde kesmek zorundadır. O gün kurban bulamazsa, oruç tutması gerekir. Bayram günü oruç tutmak haram olduğu için oruç tutamayan kişinin oruçlarını Mina günlerinde tutmaktan başka çaresi yoktur, Ayrıca, Mina günlerini Hac günlerinden saymamak doğru değildir. Zira o günlerde de Şeytan taşlana-

rak Hac menasikini yerine getirmeye devam edilmiş olur. Diğer yandan bu hususta Hz. Aişe ve Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, demişlerdir ki:

عَنْ عَائِشَةَ وَعَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ قَالاَ لَمْ يُرَخَّصْ فِى
اَيَّامِ التَّشْرِيقِ اَنْ يُصَمْنَ اِلاَّ لِمَنْ لَمْ يَجِدْ الْهَدْىَ.

"Teşrik günlerinde oruç tutmaya dair kimseye izin verilmemiştir. Ancak kurban kesemediği için oruç tutmakla yükümlü olan müstesnadır.[376]

Müfessirler, temettu kurbanı bulamadığından dolayı oruç tutan kimsenin veya kendisine temettu kurbanı gerekli olmadığı halde Hacda oruç tutmak isteyen kimsenin orucuna ne zamandan itibaren başlayabileceği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bir kısım müfessirlere göre, gerek temettudan dolayı oruç tutacak kimse gerekse nafile olarak oruç tutmak isteyen kimse Şevval, Zilkade ve Zilhiccenin herhangi bir gününde oruca başlayabilir. Yeter ki sona ermesi gereken günde bitirmiş olsun. Bu görüş Mücahid ve Tavus'tan nakledilmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise Hacda oruç tutacak olan kimsenin, Zilhiccenin ilk on gününde başlayıp bitirmesi gerekir. Bu görüş ise, Ata ve Ebu Cafer'den nakledilmiştir.

c- İkrime ve Ata'dan nakledilen başka bir görüşe göre, onlar, Hac'da oruç tutmakla yükümlü olan kimsenin, ihrama girmesinden önce dahi orucuna başlayabileceğini söylemişlerdir.

d- Abdullah b. Abbas ve abdullah b. Ömer'e göre ise Hacda oruç tutma mecburiyetinde olan kimsenin orucuna mutlaka ihramlı olarak başlaması gerekir.

Taberi diyor ki:: "Bu görüşlerden doğru olanı şudur: "Umr ile Hac arasında ihramdan çıktığından dolayı kurban kesmekle yükümlü olan kimsenin, keseceği bir kurban bulamaması durumunda tutacağı üç günlük orucun başlangıcı, Umrenin bitiminden sonra Hac ihramına girmekle başlar. Ve Hac ibadetlerinden sayılan Mina günlerinin bitimiyle sona erer. Ancak bayramın birinci günü hariç. Zira o günde oruç tutulması haramdır.

Âyet- i kerimede: **"Döndüğünüzden sonra da yedi gün oruç tutması gerekir."** buyurulmaktadır. Tabari diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: Temettu kurbanı bulamayan kimsenin, yükümlü olduğu on günlük orucundan üçünü Hacda tuttuktan sonra yedisini de Hacda devam ederek tutamaz mı? Onları

---

376 Buhari, K. es-Savm, bab: 68

mutlaka memleketinde mi tutması gerekir?" Cevaben denilir ki: "Onun üzerine farz olan on gün oruç tutmaktır. ancak bu on günün üç gününü Hacda tutmak mecburiyetindedir. Geriye kalan yedi günü dilediği yerde tutabilir. Fakat Allah teala, hasta ve yolcu olana, Ramazan ayında, oruçlarını yeyip daha sonra tutmalarına ruhsat verdiği gibi, temettu kurbanı bulamayana da yedi günlük orucunu Hacda tutmayıp memelketine döndükten sonra tutabileceğine ruhsat vermiştir. Böyle bir kimse dilerse orucunu yolda da tutabilir. Memleketine varması şart değildir. Nitekim Mücahid, Mensur, Ata, İbrahim en-Nehai, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir. Âyet-i kerimede: **"Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram çevresinde oturmayan kimse içindir."** buyurulmaktadır. Yani, Umre yaptıktan sonra, ihramdan çıkıp, Hac için ihrama girme gününe kadar ihramsız duran kimsenin gücünün yettiği bir kurban kesme ile yükümlü olması hükmü, sadece mescid-i Haram çevresinde yaşamayan müminler için geçerlidir. Orada yaşayanlar için böyle bir hüküm yoktur. Müfessirler, "Mescid-i Haramın çevresi" ifadesinden nerelerin anlaşıldığı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre, burada zikredilen "Mescid-i Haamın çevresi" ifadesinden maksat, Harem bölgesidir. Oranın halkından maksat da orada yaşayan insanlardır. Harem bölgesi dışıda yaşayan insanlar temattudan dolayı kurban kesmek zorundadırlar. Bu görüş, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Yahya b. Said el-Ensari ve Katade'den nakledilmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre "Mescid-i Haramın çevresi" ifadesinden maksat, Harem bölgesi ve ihrama girilen mikatların içinde kalan bölgedir. Harem bölgesi halkından maksat ise, Harem bölgesinde ve mikatlar dahilinde yaşayan insanlardır. Bu görüş Mekhul, ve Ata'dan nakledilmiştir.

c- Başka bir kısım müfessirlere göre ise Mescid-i Haramın çevresi'nden maksat, Harem bölgesi ve Harem bölgesine yakın olan yerlerdir. Buralarda yaşayan insanlara temettu kurbanı gerekmez. Mesela: Arafat, Mer, Arene, Dacnan, Reci ve Nahletan, hareme yakın olan bölgelerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden, bize göre doğru olanı şöyle diyen görüştür: "Mescid-i Haram çevresinde yaşayanlardan maksat, Mescid-i Harama, seferi olmayacak kadar bir uzaklıkta yaşayanlardır. Zira, âyette Mescid-i Haramda hazır bulunanlar" şeklinde ifade edilmiştir. Arapçada "Hazır bulunan" ifadesi "Misafir olanın aksi" olarak kullanılmaktadır. bundan da "Misafir olanın bu hükmün dışında kaldığı" anaşılmaktadır.

Taberi diyor ki: "Mescid-i Haramın gölgesinde yaşayanların, Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkmaları ve tekrar Hac için ihrama girmeleri halinde temettu kurbanı kesmekle yükümlü olmamalarının hikmeti, onların uzak mesafelerden gelen Hacılar gibi olmamalarıdır. Zira uzaktan gelen hacılar ihramdan çıkmalarına rağmen vatanlarına dönmemekte ve Harem bölgesinde ikamet et-

mektedirler ve tekrar orada Hac için ihrama girebilmektedirler. İşte bu imkanı kullandıklarından dolayı bir kurban kesmekle yükümlüdürler.

Bu âyet-i kerimenin izahında Buhari Abdullah b. Abbas'tan şunu naklet-miştir. Abdullah b. Abbas'tan Hacc-ı Temettu sorulmuş o da şunları söylemiştir:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّهُ سُئِلَ عَنْ مُتْعَةِ الْحَجِّ فَقَالَ اَهَلَّ الْمُهَاجِرُونَ وَالاَنْصَارُ وَاَزْوَاجُ النَّبِىِّ ﷺ فِى حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَاَهْلَلْنَا فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اجْعَلُوا اِهْلاَلَكُمْ بِالْحَجِّ عُمْرَةً اِلاَّ مَنْ قَلَّدَ الْهَدْىَ طُفْنَا بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَاَتَيْنَا النِّسَاءَ وَلَبِسْنَا الثِّيَابَ وَقَالَ مَنْ قَلَّدَ الْهدى فَاِنَّهُ لاَ يَحِلُّ لَهُ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ ثُمَّ اَمَرَنَا عَشِيَّةَ التَّرْوِيَةِ اَنْ نُهِلَّ بِالْحَجِّ فَاِذَا فَرَغْنَا مِنَ الْمَنَاسِكِ جِئْنَا فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَقَدْ تَمَّ حَجُّنَا وَعَلَيْنَا الْهَدْىُ كَمَا قَالَ تَعَالٰى فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْىِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاَثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلٰى اَمْصَارِكُمْ الشَّاةُ تَجْزِى فَجَمَعُوا نُسُكَيْنِ فِى عَامٍ بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَاِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى اَنْزَلَهُ فِى كِتَابِهِ وَسَنَّهُ نَبِيُّهُ ﷺ وَاَبَاحَهُ لِلنَّاسِ غَيْرَ اَهْلِ مَكَّةَ قَالَ اللّٰهُ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ.

Muhacirler, Ensar ve Resuullah'ın hanımları Veda Haccında tekbir ve tehliller getirerek, biz de dahil olmak üzere yola çıktık. Mekke'ye gelince Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Kurbanlarına gerdanlık takanlar dışındakiler Hac niyetlerini Umreye çevirsinler."** Bunun üzerine Biz Kâbeyi tavaf ettik. Safa ile Merve arasında sa'y yaptık, ihramdan çıkıp hanımlarımızın yanına geldik, elbiselerimizi giydik. Resulullah buyurdu ki: **"Kim daha önce kurbanına gerdanlık takmış idiyse (Hacda kesmek üzere kurbanını süsleyerek yanında getirdiyse) kurban yerine varıncaya kadar ihramdan çıkmasın. Sonra Resulullah terviye günü akşamleyin bizlere, Hac için niyet etmemizi emretti. Biz, Haccın diğer menasikini bitirince gelip Kâbeyi tavaf ettik, Safa ile Merve arasında sa'y yaptık. Böylece Haccımız tamamlanmış oldu. Sadece Allah tealanın şu âyetinde kesmemizi emrettiği kurbanımız kaldı. "Eğer emniyet içindeyseniz, Hac zamanına kadar Umre yapana, gücünün yettiği bir kurban gerekir. Kurban bulamayan kimse Hac sırasında üç gün, dön-**

düğünden sonra da yedi gün oruç tutması gerekir. Bu, tam on gündür."

. Âyet-i kerimede beyan edilen **"Döndüğünüz den sonra"** ifadesindeki dönülecek yerden maksat **"memleketiniz"** " demektir. **"Gücünüzün yettiği bir kurban"** dan maksat ise "asgari bir koyun." demektir. Böylece bir yılda Hac ve Umre birlikte yapıldı. Çünkü Allah teala bunu kitabında bildirmiş, Resulullah (s.a.v.) de bizzat yapmış, Mekke halkı dışındaki insanlara da mübah kılmıştır.Bu hususta Allah teala: **"Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram çevresinde oturmayan kimse içindir"** buyurmuştur.(377)

MİKAT: Mekke'ye gelen âfâkilerin (Mekke'de oturmayan yabancıların) ihramsız olarak geçemeyecekleri sınırları belirleyen noktalardır.Bu noktalar, Medine istikamitnde bulunan "Zulhuleyfe" veya "B'i-ri Ali", Irak tarafından bulunan "Zat-ı Irak", Mısır tarafında bulunan "Cuhfe", Taif tarafında bulunan "Karn", Yemen tarafında bulunna "Yelemlem", Cidde tarafında bulunan "Hudeybiye"dir.

HAREM: Mekke ve etrafında, bitkileri koparılmamak ve hayvanları avlamamak üzere sınırları belirlenmiş bölgedir. Harem bölgesinin sınırları Cebrail (a.s.) ın göstermesiyle Hz. İbrahim tarafından belirlenmiş, bu sınırları gösteren işaretler, Resulullah (s.a.v.) tarafından da yenilenmiştir. Bu sınırlar, Cidde istikametinde bulunan Hudeybiye, Medine istikametinde bulunan Ten'im ve Taif tarafında bulunan Cirane'den geçer. İşte bu yerler içerisinde kalan kısma Harem bölgesi denir.

HILL: Harem bölgesi ile Mikat sınırları arasında kalan bölgedir.

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا
جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ
خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَا اُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

197- Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda (Hacca başlayarak) onu kendisine farz kılarsa, artık Hacda cinsi temas, günah işleme, kavga etme yoktur. Ne iyilik yaparsanız onu Allah bilir. Azığınızı alın. Azıkların en hayırlısı takvadır. (Allah'tan korkmaktır) O halde ey akıl sahipleri benden korkun.

---

377 Buhari, K. el-Hac, bab: 37

Haccın vakti, bilinen aylardır. Onlar da: Şevval, Zilkade, Zilhicce'nin ilk on günüdür. Kim o aylarda ihramı giyerek telbiyeye başlamak suretiyle Haccı kendisine farz kılarsa, Hacca başlayan kimse, ailesiyle cinsi temasta bulunamaz, kötü sözler söyleyemez, günahtan şiddetle kaçınır, Mücadeleye , tartışmaya giremez. Her ne zaman bir hayır ve salih amel işlerseniz Allah size onun mükâfaatını verir. Çünkü o sırlardan ve bütün gizliliklerden haberdardır. Hac yolunda ve diğer yolculuklarınızda yeteri kadar azık alın. Takva, azığı terketmekte değildir. Takva, Allah'tan korkma iledir. Bu takva ise azıkların en hayırlısıdır. Ey akıl ve idrak sahipleri benden korkun.

* Âyet-i kerimede: "**Hac, bilinen aylardadır.**" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Bilinen aylar"dan maksat, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. abbas, İbrahim en-Nehai, Şa'bi, Mücahid, Hasan-ı Basri, Dehhak, Ata ve Abdullah b. Ömere göre, Şevval, Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on günüdür. Çünkü Allah teala bu âyet-i kerimesiyle insanlara Hac menasikinin eda edildiği ayları beyan etmektedir. Haccın menasiki ise Zilhiccenin onuncu gününde sona ermektedir. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Hac bilinen aylardadır. Bu aylar da Şevval, Zilkade ayları ile Zilhiccenin ilk on günüdür. Allah teala bu ayları Hac için tahsis etmiş diğer ayları ise Umre yapmaya ayırmıştır. Bu itibarla herhangi bir kimsenin, Hac ayları dışında Hac için ihrama girmesi caiz değildir. Buna mukabil Umre için her ayda ihrama girilebilir.

Abdullah b.Ömer, Mücahid ve Tavustan nakledilen diğerbir görüşe göre burada zikredilen Hac aylarından maksat, Şevval, zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on günü değil tamamıdır. Her ne kadar Haccın menasiki Zilhicce ayının onuncu gününde bitiyorsa da Zilhicce tam olarak Hac aylarından sayılmaktadır. Zira bunlara göre Allah teala bu hayet-i kerime ile, özellikle hac aylarını zikretmiş, bu ayların dışında kalan ayların Umre yapma ayları olduğunu bildirmek istemiştir. Bu nedenle zikredilen bu üç ayda Umre yapmak esksik bir umre sayılır. Bu aylar dışında yapılan Umre ise tam Umre kabul edilir. Bu itibarla insanlar için efdal olan, Umrelerini bu üç ayın dışındaki aylarda yapmalarıdır:

Taberi, birinci görüşü tercih etmiş ve Haccın menasikinin., Zilhiccenin onuncu gününde bittiğini, ondan sonraki günleri hac aylarından saymanın mümkün olmadığını söylemiştir.

Âyet-i kerimede, "Kim, bu oylarda haccı kendisine farz kılarsa" buyurulmamktadır. Müfessirler, hacca niyet eden kimsenin, hangi surette haccı kendisine farz kılmış olacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Ömer, Atâ, Süfyan es-Sevri, Mücahid, İbrahim en-Nehaî, Tavus ve Kasım b. Muhammed'e göre Hacc'a niyet eden kimse telbiye getirmeye başlayınca Haccı kendisine farz kılmış olur.

b- Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehaî, Atâ, Hasan-ı Basrî, katade ve Dehkaha göre Hacca niyet eden kimsenin Haccı kendisine farz kılması, ihramı giymesiyle olur.

Taberi diyor ki: "Hacca niyet eden kimsenin haccı kendisine farz kılması, Allah tealanın, hac yapan insana farz kıldığı bütün amelleri işlemeye ve Allah'ın yasakladığı bütün şeyleri terketmeye azmettiği zaman olur."

Âyet-i kerimede geçen ve **"Cinsi temas yoktur"** diye tercüme edilen (فلا رفث) ifadesinden maksat,

a- Abdullah b. Abbas, Tâvûs, Ebul Âliye, abdullah b. Ömer, Atâ, Abdullah b. Zübeyr ve Mücahide göre "Hacda kişinin, eşine cinsi münasebeti çağırıştıracak sözleri söylemesidir. "Mesela kişinin hanımına, imalı bir şekilde değil de açıkça: "İhramdan çıkarsak şöyle yapacağım." şeklinde konuşması bir edep dışı konuşmadır ve bu konuşma hacda yasaktır., Yani fiilen cinsi münasebete varmasa da onu çağırıştıracak konuşmalar'yapmaktır ve bu yasaktır.

b- Miksem, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Hasan-ı Basri, Amr b. Dinar, Atâ, Mücahid, Katade, Said b. Cübeyr, Süddi, Rebi' b. Enes, ibrahim en-Nehaî, İkrime ve Abdullah b. Ömer'e göre âyette zikredilen (رفث) kelimesinden maksat, fiilen cinsi münasebette bulunmaktadır.

Taberi diyor ki: "Refes" kelimesinin asıl mânâsı "Konuşurken edep dışı konuşmaktır" Ancak mecazi olarak cinsî münasebet için de kullanılmaktadır. Madem ki âlimler bunun hangi anlamda kullanıldığı hakkında ihtilaf etmişlerdir o halde bu kelimeyi bütün mânâlarında kullanıldığı şekliyle almak daha evladır. Zira bu kelimenin, mânâlarından herhangi birine tahsis edildiğine dair hiçbir delil yoktur.

Âyet-i kerimede geçen ve **"Günah işleme yoktur"** diye tercüme edilen (ولا فسوق) ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Bazılarına göre bu âyette zikredilen (فسوق) kelimesinden maksat bütün günahlardır. Bu görüş, Abdullah b. Abbas, Atâ, Hasan-ı Basri, Tavus, Mücahid, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi, Katade, Said b. Cübeyr, İkrime, Zühri ve İbrahim en -Nehaiden nakledilmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise buradaki (فسوق) ifadesinden maksat, Allah tealanın, ihramlı kimseye yasakladığı, av hayvanını ödürme ve saçını, tırnağını kesme gibi yasaklardır. Bu görüş, Abdullah b. Ömer'den nakledilmiştir.

c- Diğer bir kısım müfessirlere göre buradaki "Füsuk"tan maksat, sövmektir. Bu görüş ise yine Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi ve İbrahim en-Nehaiden nakledilmiştir.

d- Başka bir kısım âlimlere göre buradaki "Füsukü ifadesinden maksat, putlara kurban kesmektir. Bu görüş te İbn-i Zeydden nakledilmiştir.

e- Başka birkısım âlimlere göre buradaki "Füsuk"tan maksat, insanları kötü lakaplarla çağırmaktır. Bu görüş te Dehhaktan nakledilmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şâyân olan görüş", ihramlı iken yapılması haram olan şeylerdir". diyen görüştür. Zira âyet-i kerimenin baş tarafında "Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda haccı kendisine farz kılarsa artık o kimseye refes ve füsuk yasaktır" buyurulmuştur. Haccı kendisine farz kılmış olan kimse ihrama girmiş olacağından buradaki "Fısk"ın da, ihramla ilgili fısk olması daha evladır. O da ihramlı iken, Allah'ın haram kıldığı şeyleri yapmaktır. Halbuki diğer bütün günahlar, sövme, hoşlanılmayan lakaplarla çağırma putlara kurban kesme vb. şeyler her zaman günahtır. Bunların, haccın ahkâmını belirten âyetin içinde zikredildiğini söylemek isabetli değildir.

Âyet-i kerimede geçen ve **"Hacda kavga etmek yoktur"** şeklinde tercüme edilen (وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ) ifadesi de, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Bazılarına göre buradaki "Hacda kavga etmek yoktur" ifadesinden maksat, ihramlı olan kimsenin, herhangi bir kımseyle mücadele etmemesidir. Ancak âyetin bu bölümünü bu şekilde izah eden müfessirler, hacda ihramlı iken yasaklanan mücadelenin mahiyeti hakkında aralarında farklı görüşler zikretmişlerdir:

aa- Bazılarına göre burada, ihramlı kimseye yasaklanan tartışma, arkadaşını kızdıracak derecede bir tartışmadır. Bu görüş Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Abbas, Ata, Said b. Cübeyr, Mücahid, Amr b. Dinar, Hasan-ı Basri, Dehhak, Rebi' b. Enes. İbrahim en- Nehai, İkrime, Zühri ve Katadeden nakledilmiştir.

bb- Diğer bir kısım âimlere göre, burada ihramlı olan kimseye yasaklanan kavgadan maksat, sövme ve döğüşmedir. Bu görüş, Abdullah b. Ömer ve Katadeden nakledilmiştir.

cc- Muhammed b. Kâ'b el-Kureziye göre ise burada ihramlı olana yasaklanan kavgadan maksat, "Benim haccım senin haccından daha mükemmeldir." şeklinde yapılan övünmelerdir.

dd- Kasım b. Muhammed'e göre burada ihramlıya yasaklanan kavgadan maksat kişilerin haccın günleri hakkında birbirleriyle münakaşa etmeleridir.

ee-İbn-i zeyde göre ise burada, ihrama girenlere yasaklanan kavgadan maksat, hacda ziyaret edilen yerleri kimin tam olarak bilip bilmediği hususlarında yapılan münakaşalardır. Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "Hacca giden

herkes belli bir yerde duruyor: "Hz. İbrahim burayı ziyaret etmişti." diyordu. Allah teala Resulullah'a, hac ibadetlerinin yapıldığı yerleri öğreterek bu ihtilafları ortadan kaldırdı.

b- Diğer bir kısım müfessirler, bu âyette zikredilen **"Hacda kavga yoktur"** ifadesinin, hacda ihram giyen kimselerin kavga etmemelerini belirtmediğini, bu ifadenin, haccın gün ve yerleri hakkında cahiliye döneminde olduğu gibi artık ihtilaf edilemeyceğini ve hac aylarının yerlerinin değiştirilemeyeceğini beyan ettiğini söylemişlerdir. Yani artık hac ayları ve haccın yeri belirlenmiştir. Artık bunların değiştirileceği hususunda tartışma yapılamaz." demektir Âyetin bu şekilde izah edilişi, Mücahid ve Süddiden nakledilmiştir.

Taberi de bu görüşü tercih etmiş, âyetin baş tarafında haccın, bilien aylarda olduğunun bildirilmesinin âyetin bu bölümün bu şekilde izah etmeye daha uygun düştüğünü söylemiştir. Taberi devamla şunları söylemiştir: "Buradaki tartışmayı, arkadaşını kızdıracak şekilde bir tartışma olarak izah etmek isabetli değildir. Zira arkadaşla tartışma bâtıl bir mesele hakkındaysa bu hacda da yasaktır haccın dışında da. Şayet haklı bir meselede tartışma oluyorsa bu hacda da caizdir hac dışında da. O halde bu âyet-i kerimenin sadece hacda, kişinin arkadaşıyla tartışmasını yasakladığını söylemek isabetli değildir. Yine buradaki tartışmayı sövüşme anlamına almak ta doğru değildir. Zira sövüşme haccın dışında da yasaktır. O halde sadece hacda söüşmenin yasak olduğunu söylemenin bir anlamı yoktur. Nitekim bu hususta Resulullah şöyle buyurmuştur: **"Müslüman'a sövmek fâsıklık, onu öldürmek (kanının helal olduğuna inanmak) ise kâfirliktir."(*)** Yine Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde bu âyet-i kerimede zikredilen "Hacda cinsi temas, fısk ve tartışma yoktur" şeklindeki üç yasaktan sadece ilk ikisini birlikte zikretmiş ve bu yasaklara uyanın günahlarının affedileceğini beyan etmiş ve buyurmuştur ki:

مَنْ حَجَّ لِلّٰهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ.

"Kim bu beyti hacceder, cinsi temasta bulunmaz ve fısk işlemezse buradan ayrılırken annesinden doğmuş gibi ayrılır."[378]

Resulullah'ın, bu hadis-i şerifinde, özellikle cinsi temasla fıskı zikredip tartışmayı zikretmemesi gösteriyor ki bu âyette zikredilen tartışma, kişinin arkadaşını kızdıracağı veya arkadaşına söveceği şekilde bir tartışma değil, cahiliye

377 Buhari, K. el-İman, bab: 36, K. el-Edeb, bab: 44/Müslim, K. el-İman, bab: 116, H.N. 64
378 Buhari, K. el-Hac, bab: 4 K. el-Muhsar, bab: 9, 10/Müslim, K. el-Hac, bab: 438, H.N. 1350

döneminde olduğu gibi haccın vakti hakkında ve hacda ziyaret edilecek yerlerin nereler olduğu hakkındaki tartışmalardır. Burada zikredilen tartışma diğer tartışmalardan olsaydı Resulullah da hadis-i şerifinde aynı cinsten sayılacak yasaklarla birlikte zikrederdi.

Taberi, bu görüşü tercih etmesi nedeniyle âyet-i kerimeyi şu şekilde okuyan kıraatı tercih etmiştir. (فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِى الحَجِّ)

Âyet-i kerimede **"Azığınızı alın"** buyurulmaktadır. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, İkrime, Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes, İbrahim en-Nehai, Süfyan es-Sevri ve İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimenin nüzul sebebinin şu hadise olduğunu zikretmişlerdir: Bu âyet nâzil olmadan önce bir kısım insanlar hac yoluna çıkarken azık almazlardı. Onlar "Biz Allah'ın misafirleriyiz. O bizi yedirir içirir." derlerdi. Diğer bir kısım insanlar da ihrama girmeden önce yanlarında bulunan azıkları, ihrama girince atarlar ve kendilerine yeniden azık edinmeye çalışırlardı. İşte bu âyet-i kerime nâzil oldu ve hacıların yanlarına azık almalarını emretti. Bu hususta Mücahid diyor ki: "Dışarıdan gelen hacılar azıksız gelir, insanlardan dilenirlerdi. Allah teala onlara azık almalarını emretti." Hasan-ı Basri diyor ki: "Yemen halkından bir kısım insanlar hacca giderken ve yolculuk yaparken azık almazlardı. Allah teala onlara, Allah yolunda azık almalarını emretti ve onlara, azıkların en hayırlısının da takva olduğunu bildirdi. Abdullah b. Abbas bu hususta şöyle diyor:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ اَهْلُ اليَمَنِ يَحُجُّونَ وَلاَ يَتَزَوَّدُونَ
وَيَقُولُونَ نَحْنُ الْمُتَوَكِّلُونَ فَاِذَا قَدِمُوا مَكَّةَ سَاَلُوا النَّاسَ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى
وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى.

"Yemen halkı hacca giderken azık almıyor ve: "Biz, Allah'a tevekkül eden kullarız." diyorlardı. Fakat Mekke'ye geldikleri zaman da insanlardan dileniyorlardı. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi."(379)

Hac yolunda alınan azıkların neler olabileceği hakkında müfessirler şunları söylemişlerdir: Said b. Cübeyre göre hac yolunda alınan azık, kek, zeytin yağı, kavurulmuş ve kavurulmamış un'dur. Şa'biye göre hurma va kavurulmuş un, Süfyan es-Sevriye göre, kek ve kavurulmuş un, İkrimeye göre, kavurulmuş ve kavurulmamış un, Salime göre ise, ekmek, et ve hurmadır.

---

379 Buhari, K. el-Hac, bab: 6/Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 4, Hadis No: 1730

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فَاِذَا اَفَضْتُمْ
مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ وَاِنْ
كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿١٩٨﴾

198- Rabbinizin lütfundan rızık aranızda bir günah yoktur. Arafattan sel gibi akıp inerken, Meş'aril Haramda Allah'ı zikredin. Daha önce sapıklardan olduğunuz halde, size doğru yolu gösterdiği gibi onu anın.

Ey müminler, hac mevsiminde ticaret yaparak Allah'ın vermiş olduğu rızkı aramanızda bir zorluk ve günah yoktur. Arafattan akın akın dönerken, Müzdelifede bulunan Meş'aril Haramda Allah'a dua edin ve namazı kılın. Sizi cehennem ateşinden kurtardığı ve hidayete eriştirdiği için Allah'ı överek ve nimetlerine karşı şükrederek anın. Zira siz bundan evvel şirk ve şaşkınlık içindeydiniz. Doğru yolu görmeye gözleriniz kör idi.

* Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَتْ عُكَاظُ وَمَجَنَّةُ وَذُوا الْمَجَازِ اَسْوَاقًا
فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَتَأَثَّمُوا اَنْ يَتَّجِرُوا فِي الْمَوَاسِمِ فَنَزَلَتْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ
تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ.

"Ukaz, Mecenne ve Zül Mecaz" denen yerler, cahiliye döneminde panayır kurulan yerlerdi. Bu sebeple Müslümanlar Hac mevsiminde buralarda ticaret yapmaktan kaçınıyor ve bunu günah sayıyorlardı. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve Allah teala: **"Rabbinizin lütfundan rızık aramanızda bir günah yoktur."**(380) buyurdu.

Abdullah b. Ömer, Mücahid, Büreyde, Ata, Katade, Abdullah b. Zübeyr, Süddi, İbrahim en-Nehai ve Rebi' b. Enes de bu âyette zikredilen **"Rabbinizin lütfundan rızık aramanızda bir günah yoktur."** ifadesinden maksadın "Hac yaparken ticeret yapmanızda bir mahzur yoktur" demek olduğunu söylemişlerdir.

Ebu Ümame et-Teymi diyor ki: "Ben, Abdullah b. Ömere dedim ki: "Biz,

---

380 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 34

kiralama yapan bir kavimiz, bizim haccımız yerine geliyor mu?" O da dediki: "Siz, Kâbeyi tavaf etmiyor musunuz? Bilinen yerleri dolaşmıyor musunuz? Şeytanı taşlamıyor musunuz? ve başınızı tıraş etmiyor musunuz? " Biz de dedik ki "Evet yapıyoruz." Bunun üzerine Abdullah dedi ki: "Bir adam gelip Resulllah'a senin bana sorduğun soruyu sordu. Resulullah ne söyleyeceğini bilemez oldu.İşte o sırada Cebrail (a.s.) Resulullah'a: **"Rabbinizin lütfundan rızık aramanızda bir günah yoktur."** âyetini indirdi. Resulullah da onlara **"Sizler hacılarsınız."** buyurdu.[381]

Âyet-i kerimede **"Arfattan sel gibi akıp inerken.."** buyurulmaktadır. Burada ifade edilen "Akıp inerken" den maksat, Arafattan geri dönmektir. Âyette zikredilen "Arafat"" kelimesinin lügat mânâsı "Bilinenler" demektir. Arafata bu ismin niçin verildiği hususunda müfessirler şunları söylemişlerdir: Hz. İbrahime Arafatın nasıl bir yer olduğu, sıfatlarıyla beraber bildirilmişti. Hz. İbrahim orayı görünce tanımış ve "Ben burayı tanıdım" demiş bu sebeple de oraya "Arafat" denilmiştir. Bu hususta Süddi şunları söylemiştir: Allah tealanın emri üzerine Hz. İbrahim, insanları hacca çağırmıştır. İnsanlar "Lebbeyk" diyerek ona gelmişlerdir. Bunun üzerine Allah teala İbrahime, Arafatın sıfatlarını bildirerek oraya çıkmasını emretmiştir. İbrahim gidip Akabedeki "Şecere"denen yere varınca karşısına şeytan dikilmiş e onu geri çevrimek istemiştir. Bunun üzerine İbrahim, Şeytana yedi çakıl taşı atmış attığı her taşla birlikte de tekbir getirmiştir. Şeytan oradan kaçıp ikinci cemrede yine İbrahim'in önüne çıkmış, ona engel olmak istemiş İbrahim yine tekbir getirerek ona taşlar atmıştır. Şeytan bu kez üçüncü Cemreye varmış, orada da İbrahim'e engel olmak istemiş, İbrahim orada da tekbir getirerek Şeytanı taşlamıştır. Şeytan, İbrahim'in kendisini dinlemeyeceğini anlayınca ortadan kaybolmuş fakat İbrahimin nereye gideceğini bilememiştir. İbrahim yoluna devam ederek, "Zülmecaz" denen yere varmış, oranın tanımadığı bir yer olduğunu görünce yoluna devam etmiştir. Bu sebeple oraya, "Geçilip gidilen yer" anlamına gelen "Zülmecaz" adı verilmiştir. İbrahim yoluna devam ederek nihayet Arafata varmış,orayı görünce de, daha önce belirtilen sıfatlarından dolayı orayı tanımış ve "İşte burası, tanıdım" demiştir. Bu sebeple Arafata "Tanınan yer" anlamına gelen bu isim verilmiştir. İbrahim akşama kadar orada durmuş, akşam olunca da iki namazın birleştirildiği "Müzdelife"ye gelmiş ve orada vakfe yapmıştır. Müzdelife, "kendisine yaklaşılan yer" veya "İki namazın birbirine yaklaştırıldığı yer." demektir. Hz. Aliden de, daha kısa bir şekilde süddininkine benzer bir izah nakledilmiştir.

· Abdullah b. Abbas'a göre ise, Arafat'a bu ismin verilmesi, Cebrailin Hz. İbrahime gösterdiği her yere karşı İbrahim'in "Tamam ben burayı tanıdım" de-

381 Bkz. Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 7, Hadis No: 1733

mesindendir.

Âyet-i kerimede **"Meş'aril Haramda Allah'ı zikredin."** buyurulmaktadır. Burada ifade edilen "Allahı zikir" den maksat, namaz kılmak ve Allah'a dua etmektir.

Âyette zikredilen **"Meş'aril Haram"**dan maksat, Müzdelifenin iki dağı arasında bulunan bir tepeciktir Arafat yolu üzerinde bulunan iki boğazın bitiminden itibaren başlar ve "Muhassır" denen yere kadar devam eder. Arafat yolu üzerindeki iki boğaz, Meş'aril Harama dahil değildir.

Taberi diyor ki: "Meş'aril Haramın sınırları bu zikredilen yerler olmasına rağmen ben, hacıların Kuzeh dağı ve çevresinde vakfeye durmalarını tercih ederim. Zira Hz. Ali şöyle buyurmuştur:

عن علي، قال: فلما أصبح — النبى ﷺ — وقف على قُزَح فقال: « هذا قُزَح وهو الموقف، وجمع كلها موقف.

"Resulullah müzdelifede sabahlayınca Kuzeh tepesinin üzerinde vakfeye durdu ve Buyurdu ki: "Burası Kuzehtir ve burası vakfe yeridir. Müzdelifenin her tarafı da vakfe yeridir."(382)

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾

199- Sonra insanların akın akın döndüğü yerden siz de akın edip dönün ve Allahtan mağfiret dileyin. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Kureyş topluluğu, diğer insanların yaptığı gibi siz de Arafattan akın edip dönün ve günahlarınız için Allahtan af dileyin. Çünkü o sizi bağışlayan ve size acıyandır.

* Müfessirler bu âyette zikredilen "Akın edip dönme" emrinin kimlere verildiği ve bu emre muhatap olanların, kendilerine uymaları istenen insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Urve b. Zübeyr, Abdullah b. Abbas, Ata, Mücahid, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes, Hz. Aişe ve İbn-i Ebi Neciyh'e göre burada, diğer insanlar gibi akıp git-

382 Ebu Davud, K. el-Menasik, bab: 65, Hadis No: 1935

meleri emredilenler Kureyşlilerdir. Diğer insanlar ise Kureyşlilerin dışındaki insanlardır. Zira Kureyşliler Mekkede yaşamaları hasebiyle kendilerinin Beytullahın sakinleri olduklarını, bu nedenle diğer insanlardan daha üstün olduklarını sanıyorlar ve bu üstünlüklerini belirtmek için de hac yaparken Harem bölgesinin dışına çıkmıyorlardı. Bu yüzden Arafata varıp orada vakfeye durmuyorlardı. Allah teala onları uyardı. Kendilerinin de diğer insanlar gibi Haccın menasikini yapmalarını emretti. Bu hususta Hz. Aişe (r.anh) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَتْ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ
وَكَانُوا يُسَمَّوْنَ الْحُمْسَ وَكَانَ سَائِرُ الْعَرَبِ يَقِفُونَ بِعَرَفَاتٍ فَلَمَّا جَاءَ الْاِسْلَامُ
اَمَرَ اللّٰهُ نَبِيَّهُ ﷺ اَنْ يَأْتِيَ عَرَفَاتٍ ثُمَّ يَقِفَ بِهَا ثُمَّ يُفِيضَ مِنْهَا فَذٰلِكَ قَوْلُهُ
تَعَالٰى ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ.

"Kureyşliler ve onların dinine tabi olanlar Hac sırasında Arafata çıkmayıp Müzdelifede kalıyorlar ve kendilerine "Muhafazakârlar" mânâsına gelen "Ahmes" ismini veriyorlardı. Halbuki diğer Araplar Arafata gidip orada vakfe yapıyorlardı. İslam dini gelince Allah teala, Peygamberine, Arafata gitmesini, orada vakfe yapmasını sonra da oradan akıp gelmesini emretti. İşte bu âyet-i kerime bu hususa işaret ediyor.(383)

Dehhaktan nakledilen bir rivayete göre ise burada kendilerine akıp dönmeleri emredilenlerden maksat, Müslümanlardır. Kendilerine uymaları emredilen insanlardan maksat ise, Hz. İbrahimdir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Müslümanlar, siz de İbrahim gibi akın edip dönün...."

Taberi , müfessirlerin ittifak ettikleri bir görüş olarak birinci görüşü tercih etmiş ve âyeti ona göre izah etmiştir. Eğer böyle bir ittifak olmasaydı Dehhaktan nakledilen rivayetin daha evla olduğunu söylemiş olacağını zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Sonra insanların akın akın döndüğü yerden siz de akın edip dönün." ifadesi iki şekilde tefsir edilebilir. Bunlardan biri, yukarıda zikredilen, Dehhakın görüşüne uygun olan tefsirdir. O da şöyledir: "Ey Müminler, benim dostum İbrahimin, Meş'aril Haramdan ayrılıp Mina'ya doğru gittiği gibi siz de Meş'aril Haramdan dönüp Minaya doğru gidin. Benden günahlarınız için af dileyin. Çünkü ben, günahları çok affeden ve size çok merhametli olanım."

Taberi diyor ki: "Resulullahtan, Abdullah b. Mirdas ve Abdullah b. Ömer

---

383 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 2, bab: 35

tarafından nakledilen şu iki hadis, âyet-i kerimeyi bu şekilde tefsir etmenin daha uygun olduğunu göstermektedir.

Abbas b. Mirdas es-Selemi diyor ki:

ثنا عَبْدُاللّهِ بْنُ كِنَانَةَ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسٍ السَّلَمِيُّ؛ أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَعَا لِأُمَّتِهِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِالْمَغْفِرَةِ. فَأُجِيبَ: إِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ، مَا خَلاَ الظَّالِمَ. فَإِنِّي آخُذُ لِلْمَظْلُومِ مِنْهُ. قَالَ « أَى رَبِّ إِنْ شِئْتَ أَعْطَيْتَ الْمَظْلُومَ مِنَ الْجَنَّةِ وغَفَرْتَ لِلظَّالِمِ » فَلَمْ يُجَبْ عَشِيَّتَهُ. فَلَمَّا أَصْبَحَ بِالْمُزْدَلِفَةِ أَعَادَ الدُّعَاءَ. فَأُجِيبَ إِلَى مَا سَأَلَ. قَالَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ، أَو قَالَ تَبَسَّمَ. فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ: بِأَبِي أَنْتَ وأُمِّي! إِنَّ هٰذِهِ لَسَاعَةٌ مَا كُنْتَ تَضْحَكُ فِيهَا. فَمَا الَّذِى أَضْحَكَكَ؟ أَضْحَكَ اللّهُ سِنَّكَ! قَالَ« إِنَّ عَدُوَّ اللّهِ إِبْلِيسَ، لَمَّا عَلِمَ أَنَّ اللّهَ، عَزَّ وَجَلَّ قَدِ اسْتَجَابَ دُعَائِى، وَغفَرَ لأُمَّتِى، أَخَذَ التُّرَابَ فَجَعَلَ يَحْثُوهُ عَلَى رَأْسِهِ وَيَدْعُو بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ. فَأَضْحَكَنِى مَا رَأَيْتُ مِنْ جَزَعِهِ.

"Resulullah (s.a.v.) Arafatta durduğu akşam, ümmeti için Allah tealadan mağfiret diledi. Allah teala ona: "Bunları affettim, zalim olan hariç. Çünkü ben mazlumun hakkını ondan mutlaka alacağım." diye cevap verdi. Resulullah "Ey rabbim, eğer dilersen mazluma hakkını cenneten verir ve zalimi de affedersin." dedi. Allah teala, akşamleyin Resulullahın bu talebine cevap vermemişti. Resulullah Müzdelifede sabahlayınca bu duasını tekrarladı. Bu defa ona istediği verildi. Orada Resulullah güldü veya gülümsedi. Bunun üzerine Ebubekir ve Ömer: "Babam ve anam sana feda olsun, Bu an, senin gülmediğin bir andır. Seni güldüren nedir? Allah seni güldürsün." dediler. Resulullah da buyurdu ki: **"Allahın düşmanı İblis, Aziz ve Celil olan Allahın, benim duamı kabul edip ümmetimi affettiğini öğrenince toprakları alıp başına saçmaya başladı." Vah başıma gelenlere, keşke ölseydim de bunu duymasaydım." şeklinde**

bağırmaya başladı. İşte beni güldüren, ondan gördüğüm bu feryattır."(384)

Abdullah b. Ömer diyor ki: "Resulullah, Arafe günü, geceleyin bize bir hutbe okudu ve buyurdu ki: "Ey insanlar, Allah sizlere bulunduğunuz bu yerde lütufda bulundu. İyilikte bulunanlarınızın iyiliğini kabul etti ve ona istediğini verdi. Kötülükte bulunanlarınızı da bağışladı. Ancak aranızdaki haklar müstesna. Haydi Allahın adıyla dönüp gidin." Abdullah b. Ömer diyor ki: Namazların cem edildiği günün sabahı olunca Resulullah şöyle buyurdu: **"Ey insanlar, Allah size bulunduğunuz bu yerde de lütufta bulundu. İyilikte bulunanlarınızın iyiliğini kabul etti. Kötülükte bulunanlarınızı iyilikte bulunmalarına bağışladı. Aranızdaki hakların karşılığını da kendi katından verdi. Allahın adıyla dönüp gidin." Bunun üzerine sahabiler "Ey Allahın Resulü, sen bizi dün üzüntülü ve hazin bir şekilde döndürüp götürdün. Bugün ise bizi sevinçli ve mesrur bir şekilde döndürüp götürüyorsun." Resulullah da buyurdu ki: "Ben dün rabbimden bir şey dilemiştim o, onu bana lütfetmemişti. Ben ondan, birbiriniz üzerinde olan haklarınızı affetmesini istemiştim. O bunu kabul etmemişti. Bugün ise Cebrail geldi ve dedi ki: "Rabbin sana selam söylüyor ve diyor ki: "İnsanların birbirleri üzerinde olan haklarının karşılıklarını ben kendi katımdan garanti ettim."**(385)

Taberi diyor ki: "Âyetin diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Sonra sizler, Arafattan dönüp Meş'aril Harama akıp giderken Allahı, Meş'aril Haramda zikredin."

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ
اٰبَاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا
فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾

200- Hac ibadetlerinizi bitirince, atalarınızı andığınız gibi veya daha fazlasıyla Allahı zikredin. İnsanlardan bir kısmı: "Rabbimiz, (nimetlerini) bize dünyada ver." der. Bunların, âhirette hiçbir nasibi yoktur.

Hac ibadetlerinizi bitirip kurbanınızı kestikten sonra, rabbinizi övgü, şükür ve tekbirlerle anın. Evladın ana babaya yalvardığı, küçük çocuğun anne ve babasından bir şey istediği gibi yalvarın. Hatta ondan daha şiddetli bir istekle,

384 İbn-i Mace, K. el-Menasik, bab: 56, Hadis No: 3013
385 Bkz. İbn-i Mace, K. el-Menasik, bab: 61, Hadis No: 3024

dünya ve âhiret hayırı için onu anın. İnsanlardan bir kısmı, rablerinden sadece bu dünya malını isterler. Onlara Allahın sevabından bir pay, cennetlerinden de nasip yoktur. Çünkü onların amelleri sadece bu dünya ve onun ziynetleri içindir.

* Âyet-i kerimede: **"Hac ibadetlerinizi bitirince"** buyurulmaktadır. Hac ibadetlerinin bitirilmesi, kurbanın kesilmesiyle olur.

Âyet-i kerimede: **"Atalarınızı andığınız gibi veya daha fazlasıyla Allahı zikredin."** buyuruluyor. Müfessirler bu ifade ile neyin kastedildiği hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Enes b. Mâlik, Mücahid, Ebu Vâil, Ebubekir b. Ayyaş, Katade, Said b. Cübeyr ve İkrimeye göre âyetin bu ifadesinden maksat şudur: Bir kısım insanlar cahiliye döneminde Hac ibadetini bitirdikten sonra bir araya toplanır, atalarının yaptıklarını sayarak övünürlerdi. Mesela: "Benim babam yemek yedirendi." veya "Benim babam falan kimselerin kâküllerini kesmiştir. (Yani onları mağlup etmiştir) gibi sözler söyleyip övünürlerdi. İslam gelince Allah teala bu gibi insanlara emretti ki, İslamdan önce atalarınızı andığınız kadar veya daha fazlasıyla artık bu günden sonra Allahı zikredin, Onu ululayın başkalarıyla iftihar etmeyi bırakın."

b- Ata, Dehhak, Rebi' b. Enes ve Abdullah b. Abbas'a göre ise âyet-i kerimenin bu bölümünün izahı şöyledir: "Ey mü'minler, hac ibadetlerinizi bitirdikten sonra, çocukların babalarından birşeyler istemeleri gibi veya daha fazla bir istekle rabbinizden niyazda bulunun ve yalvarın."

c- Süddi ise bu âyet-i kerimenin izahını şöyle yapmıştır: "Sizler, haclarınızı bitirdikten sonra, atalarınızı vasıta yaparak ve onlara verilenleri zikrederek bir şey isteme yerine Allah'tan, doğrudan doğruya talepte bulunun. Dualarınızda "Ey Allahım, benim babam, çanağı büyük, kubbesi yüksek, malı çok bir kimse idi. Sen, bana da ona verdiğin gibi mal ver." şeklinde dua etmeyin.

Taberi diyor ki: "Bana göre burada tercihe şayan olan görüş şudur: "Hac bitiminden sonra Allah tealayı ululayın. Yani teşrik günlerinde tekbir getirin. Siz bu tekbirlerinizi getirirken, çocukların, babalarından bir şey istemeleri gibi veya daha fazlasıyla Allah'a yalvarın ve affınızı dileyin."

Âyet-i kerimede: **"İnsanların bir kısmı "Rabbimiz (nimetlerini) bize dünyada ver." derler."** buyurulmaktadır. Ebu Vâil, Ebubekir b. Ayyaş, Enes b. Mâlik, Mücahid, Süddi, Katade ve İbn-i Zeyd bu âyeti izah ederken şöyle demişlerdir: "Bir kısım insanlar vardır ki sadece dünya nimetlerini isterler. Allaha dua ederken şöyle derler: "Ey Allahım sen bize mal ve mülk ver. Sen bize yağmur yağdır. Sen, düşmana karşı bize zafer ver." Bunlar, âhiretle ilgili herhangi bir istekte bulunmazlar. İşte bu gibi insanların âhirette herhangi bir payları yoktur.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

201- Onlardan bir kısmı da: "Rabbimiz bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi, cehennem ateşinden koru." der.

Onlardan bir grup ta, rablerinden hem dünya hem de âhiret hayrını isterler ve: "Bizi cehennem azabından koru." derler.

* Dünya iyiliği, vücut sağlığı, geçim bolluğu, ilim ve ibadet gibi şeylerdir. Âhiret iyiliği ise, cennet ve onun nimetleridir. Çünkü kim ona ulaşamazsa bütün iyiliklerden mahrum olmuş demektir.

Katade'ye göre dünyadaki iyilikten maksat, dünyada âfiyet üzere olmak, âhiretteki iyilikten maksat ise âhirette âfiyet üzere olmaktır. Bu hususta Enes b. Mâlik'in şunu rivayet ettiği nakledilmektedir. Enes b. mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ عَادَ رَجُلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَدْ خَفَتَ فَصَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ ﷺ «هَلْ كُنْتَ تَدْعُو بِشَيْءٍ أَوْ تَسْأَلُهُ إِيَّاهُ؟» قَالَ: نَعَمْ. كُنْتُ أَقُولُ: اللّهُمَّ ! مَا كُنْتَ مُعَاقِبِي بِهِ فِي الآخِرَةِ، فَعَجِّلْهُ لِي فِي الدُّنْيَا. فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ «سُبْحَانَ اللّهِ! لاَ تُطِيقُهُ ـ أَوْ لاَ تَسْتَطِيعُهُ أَفَلاَ قُلْتَ! اللّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ؟» قَالَ، فَدَعَا اللّهَ لَهُ. فَشَفَاهُ.

"Resulullah (s.a.v.) Müslümanlardan, küçülüp civciv kadar kalmış bir hastayı ziyaret etti ve ona: "Sen, Allaha bir şeyler dua ediyor veya ondan bir şey diliyor muydun?" dedi. Adam: "Evet, diliyordum ve diyordum ki: "Ey Allahım, âhirette beni ne ile cezalandıracaksan dünyadayken onu bana hemen ver." Resulullah bunun üzerine şöyle buyurdu: Sübhanallah, senin buna gücün yetmez." Ey Allahım sen bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve sen bizi, cehennem azabından koru." deseydin ya." Sonra Resulullah bu adam için dua etti

Allah da ona şifa nasbetti."(386)

Enes b. Mâlik diyor ki:

كَانَ النَّبِىُّ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

"Resulullah: "Ey Rabbimiz olan Allahım, bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru." diye dua ederdi."(387)

Hasan-ı Basri ve Süfyan es-Sevriye göre ise "Dünyadaki iyilikten maksat, ilim ve ibadettir. Âhiretteki iyilikten maksat ise, cennettir.

Süddi ve İbn-i Zeyde göre de dünyadaki iyilikten maksat mal'dır. Âhiretteki iyilikten maksat da cennettir.

[Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan görüş şudur: "Allahın dünyada vereceği iyilik hem vücut âfiyetini, hem rızkı, hem ilmi hem de ibadeti içine alan bir iyiliktir. Âhiretteki iyilikten maksat ise, şüphesiz ki cennettir. Zira cennetten mahrum olanın âhirette başka herhangi bir nimete erişmesi mümkün değildir."]

أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

202- İşte onların, kazandıklarından payları vardır. Allah, hesabı sür'atli olandır.

[İşte onların yaptıkları hac ibadeti ve kestikleri kurban gibi amellerinde, kendileri için büyük bir pay ve bol sevap vardır. Dünya geçimliğinde basit bir değeri uman, peşin lezzeti tercih eden ve bunlar için yaptıkları yolculukta çeşitli zorluklara katlanan insanlar için ise böyle bir pay yoktur. Allah, hesabı sür'atli olandır. Kullarına, yaptıkları amellerin karşılığını en kısa zamanda verendir.]

* Âyet-i kerimede: **"Allah, hesabı sür'atli olandır."** buyurulmaktadır. Bundan maksat: "Allah, yalnızca dünyayı isteyenin de, hem dünyayı hem de âhiret nimetini isteyenin de amellerini kuşatmıştır, zaptettirmiştir. Her iki fırkanın da layık oldukları ceza ve mükâfaatı çok sür'atli verir." demektir.

386 Müslim, K. ez-Zikr, bab: 23, Hadis No: 2688
387 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 2, bab: 36

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فٖٓي اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍۜ فَمَنْ تَعَجَّلَ فٖي يَوْمَيْنِ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَٓا
اِثْمَ عَلَيْهِۙ لِمَنِ اتَّقٰىۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

203- Allahı sayılı günlerde zikredin. Kim iki gün içinde acele edip dönerse ona bir günah yoktur. Kim de geri kalırsa ona da bir günah yoktur. Bu, Allahtan korkan içindir. O halde Allahtan korkun ve bilin ki onun huzurunda toplanacaksınız.

[Allahı, Hac sırasında Minada bulunduğunuz günlerde anın. Hac yapan kimse isterse acele edip Minadan iki gün içinde ayrılsın isterse iki gün içinde dönmeyip üçüncü güne kalsın farketmez. Çünkü onun günahları affedilmiştir. O, haccını eda ederken Allahtan korksun ve onun emirlerine karşı gelmekten sakınsın. O halde emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak Allahtan korkun ve bilin ki Allah, mutlaka amellerinizin karşılığını verecektir. İyilikte bulunana mükâfaatını, kötülükte bulunana da cezasını verecektir.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Sayılı günler"den maksat, Şeytanı taşlama günleridir. Bu günlere "Teşrik günleri" denir. Allah teala kullarına, bu günlerde kıldıkları namazların arkasından tekbir getirmelerini ve bu günlerde Şeytana attıkları her taşla birlikte tekbir getirmelerini emretmiştir.] Burada zikredilen "Sayılı günler"den maksadın teşrik günleri olduğu, Abdullah b. Abbas, Ata, Mücahid, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri, İsmail b. Ebi Halid, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes, Mâlik ve İbn-i Zeyd tarafından nakledilmiştir. Ayrıca Resulullahın, teşrik günlerinde Allahın zikredileceğini bildirmesi de bu âyette zikredilen "Sayılı günler"den maksadın, teşrik günleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ».

"Teşrik (tekbir) günleri, yeme, içme ve Allahı zikretme günleridir."(388)

Âyet-i kerimede zikredilen "İki gün"den maksat ise, Hac sırasında Minada geçirilen ve Şeytanın taşlandığı günlerdir. Peygamber efendimiz bu hususta da şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : الْحَجُّ عَرَفَاتٌ، الْحَجُّ عَرَفَاتٌ، الْحَجُّ عَرَفَاتٌ، أَيَّامُ

---

388 Müslim, K. es-Siyam, bab: 144, Hadis No: 1141/Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 5, s. 75, 76.

مِنًى ثَلاَثٌ(فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ، وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ
) وَمَنْ أَدْرَكَ عَرَفَةَ قَبْلَ أَنْ يَطْلَعَ الْفَجْرُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ.

"Hac Arafattır, Hac Arafattır, Hac Arafattır. Mina günleri üç gündür. Kim iki gün içinde acele edip dönerse ona bir günah yoktur. Kim de geri kalırsa ona da bir günah yoktur. Kim bayram günü sabahı fecirden evvel Arafata kavuşacak olursa Hacca kavuşmuş olur."(389)

Âyet-i kerimede: **"Kim iki gün içinde acele edip dönerse ona bir günah yoktur. Kim de geri kalırsa ona da bir günah yoktur. Bu, Allahtan korkan içindir."** buyurulmaktadır. Müfessirler bu âyet-i kerimenin bu bölümünü şu şekillerde izah etmişlerdir:

a- Ata, İkrime, Mücahid, Süddi, Katade, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre, onlar âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir: "Kim, teşrik günlerinin ilk iki gününde acele eder ve oradan ayrılacak olursa, ayrılmasından ve acele etmesinden dolayı ona bir günah yoktur. Kim de teşrik günlerinin ikinci gününde acele etmeyip üçüncü güne kalır ondan sonra oradan ayrılacak olursa, onun için de geç kalmasından dolayı bir günah yoktur.

b- Abdullah b. Mes'ud, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Ömer, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Âmir eş-Şa'bî ve Hz. Aliden nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: Kim iki günde acele edecek olursa onun da günahları affedilmiştir. kim de iki günden fazla kalırsa onun günahları da affedilmiştir. Zira haccından dolayı onun günahları bağışlanmıştır. İki günde acele edip etmemesi onun bağışlanmış olmasını etkilemez.

c- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: O kimsenin, iki gün içinde acele etmesi halinde de, iki günden geç kalması halinde de hac yaptığı yıl ile gelecek yıl arasındaki günahları affedilmiştir.

d- Ebul Âliye, İbrahim en-Nehai, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'uddan nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir:: Kim bu iki gün içerisinde acele edecek olursa geriye kalan ömrü boyunca, Allahtan korkması şartıyla artık onun üzerinde bir günah kalmamıştır.

e- Muhammed b. Salih ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: Kim, teşrik günlerinin ilk iki gününde acele eder oradan ayrılacak olursa, av avlanmaktan kaçınması şartıyla acele edip oradan ayrılmasından dolayı ona bir günah yoktur. Kim de üçüncü güne kadar de-

---

389 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 2, bab: 22, Hadis No: 2975

vam edip sonra oradan ayrılacak olursa onun için de bir mahzur yoktur.

f- Abdullah b. Mes'uddan nakledilen son bir görüşe göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Kim, teşrik günlerinin ilk iki gününde acele eder de oradan ayrılacak olursa onun için bir günah yoktur. Çünkü o, haccından dolayı affedilmiştir. yine kim de teşrik günlerinin üçüncü gününe kadar geç kalır da ondan sonra ortadan ayrılacak olursa onun için de bir günah yoktur. Zira o da haccından dolayı bağışlanmıştır. Ancak bu bağışlanma, haccı esnasında, Allahın yasakladığı şeylerden kaçınan kimseler içindir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden daha sıhhatli olanı şudur: Minanın üç gününden ilk ikincisinde kim acele eder de ikinci günde oradan ayrılacak olursa onun için bir günah söz konusu değildir. Zira Allah onun günahlarını affetmiştir. Yeter ki haccederken Allahtan korkmuş olsun. Haccı sırasında Allahın, kaçınmasını emrettiği şeylerden kaçınmış, yapmasını emrettiği şeyleri de yapmış olsun ve gücünün yettiği bir şekilde haccını itaat içinde ifa etmiş olsun. Kim de Minanın üç gününden üçüncü gününe kadar kalır ondan sonra oradan ayrılacak olursa onun için de bir günah yoktur. Çünkü Allah haccı sayesinde onun geçmiş günahlarını affetmiştir. Yeter ki haccını Allahın koyduğu sınırlara dikkat ederek ifa etmiş olsun. Yani bu izaha göre "Acele edip iki gün içinde dönene de geri kalana da günah yoktur." ifadesinden maksat, haccını hakkıyla ifa eden, Allah tarafından bağışlanmıştır. Onun Mina günlerinde acele edip etmemesi bu bağışlanma durumunu etkilemez." demektir.

Taberi diyor ki: Bu izahın tercih edilmesinin sebebi, bu hususta Resulullahın şu ve benzeri hadisleridir.

مَنْ حَجَّ لِلّٰهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ.

"Kim Allah için hacceder, (o sırada) cinsi temasta bulunmaz ve fısk işlemezse, buradan ayrılırken anesinden doğmuş gibi ayrılır."(390)

Abdullah b. Mes'ud da Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ. فَاِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ والذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِى الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ والذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إلاَّ الْجَنَّةُ».

390 Buhari, K. el-Hac, bab: 4, K. el-Muhsar, bab: 9, 10/Müslim, K. el-Hac bab: 438, H.N. 1350

"Hac ile Umreyi peşpeşe yapın. Çünkü bu ikisi, körüğün, demir, altın ve gümüşün posasını temizleyip attığı gibi fakirliği ve günahları silip atarlar. Kabul edilen bir hac için cennetten başka bir sevap yoktur."[391] Bu hadis, Abdullah b. Abbas ve Hz. Ömerden de rivayet edilmiştir.[392]

Taber i diyor ki: "Bu ve benzeri hadis-i şerifler gösteriyor ki, âyet-i kerimede geçen: **"Kim ilk iki günde acele edip oradan ayrılacak olursa onun için günah söz konusu değildir. Kim de geri kalacak olursa onun için de günah söz konusu değildir"** ifadelerinde zikredilen "Onun için günah söz konusu değildir." cümlesinden maksat, "Hacceden kimse affedilmiştir. Mina günlerinde geri kalıp kalmaması bu affını etkilemez." demektir. Bu ifadenin mânâsı bu olduğuna göre bu ifadeyi birinci görüşte zikredildiği gibi: "Minada acele etmesinden veya geri kalmasından dolayı hacceden kimseye bir günah yoktur." şeklinde izah etmek doğru değildir. Zira Resulullahın hadisleri bu ifadeyi bizim izah ettiğimiz gibi açıklamışlardır.

Taberi, yukarıda zikredilen görüşlerin isabetli olmadığına dair uzun açıklamalarda bulunmuştur...

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾

204- İnsanlardan öylesi vardır ki,dünya hayatı hakkında sözü senin hoşuna gider ve Allahı, kalbinde olana şahit tutar. Halbuki o, en azılı bir düşmandır.

İnsanlardan bir kısımları vardır ki onların, dünya hayatı ile ilgili olarak açıktan konuştukları sözleri senin hoşuna gider. Sözünde doğru olduğuna ve söylediği sözlerin, inancına uygun olduğuna dair Allahı, kalbinde olana şahit tutar. Halbuki o, en azılı bir düşmandır. Yani onun düşmanlığı şiddetlidir. Bâtıl ile ve yalan sözler söyleyerek karşısındakilerle mücadele eder durur. İşte bu, içlerinde sakladıkları şeyin aksini ortaya koyan münafıkların sıfatıdır.

* Bu âyet-i kerime, müminlere münafıkları tanıtmaktadır. Âyet-i kerimenin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddiye göre bu âyet, Ahnes b. Şerik hakkında nâzil olmuştur. Bu kişi,

391 Tirmizi, K. el-Hac, bab: 2, Hadis No: 810/Nesei, K. el-Hac, bab: 6

392 Bkz. Nesei, K. el-Hac, bab: 6/İbn-i Mâce, K. el-Hac, bab: 3, Hadis No: 2887

Zühre oğulları ile antlaşma yapmış bir kimse idi. Bir gün, Medinede Resulullaha geldi ve ona Müslüman olduğunu söyledi. Resulullah onun bu halini beğendi. Ahnes: "Ben Müslüman olmak için geldim. Allah da biliyor ki ben bu sözümden sadıkım." dedi ve Allahı, kalbinde olana şahit tuttu. Sonra Resulullahın yanından ayrılıp gitti. Müslümanların ekinlerinin ve merkeplerinin yanından geçerken ekinleri yaktı ve merkepleri kesti. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi. Süddiye göre Hümeze suresi ve Kalem suresinin baş tarafı da bu kişi hakkında inmiştir.

b- Abdullah b. Abbasa göre ise bu sure Resulullahın, "Reci" denen yerde öldürülen ve esir alınan müfrezesi aleyhinde konuşan münafıklar hakkında nâzil olmuştur. İkrime, Abdullah b. Abbasın bu hususta şunları söylediğini rivayet ediyor. "Resulullahın, Hubeyb ve arkadaşlarından oluşan müfrezesi Mekke ile Medine arasında "Usfan" denen yerde müşrikler tarafından mağlup edilince münafıklardan bir kısım insanlar şunları söylemişlerdir: "Vay haline bu öldürülen zavallıların. Bunlar ne evlerinde oturup sağ kaldılar ne de arkadaşlarının dâvâsını tebliğ edebildiler." İşte bu âyet, bu münafıklar hakkında, bundan sonra gelen âyet te müfrezede bulunan müminler hakkında nâzil olmuştur."

c- Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi, Katade, Mücahid, Rebi' b. Enes ve Ata'ya göre bu âyet-i kerime, bütün münafıklar hakkında nâzil olmuştur. Bir gün, Said el-Makburi, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ile konuşurken Said ona, kendi ifadesiyle şu hadisi okumuştur. "Âhir zamanda, âhirete çalışır gibi görünerek dünya malını kazanmak isteyen bir kısım insanlar ortaya çıkacaktır. Bunlar insanlara karşı yumuşaklık bakımından koyun postuna bürünürler. Dilleri şekerden daha tatlı, kalbleri ise canavar kalbidir. Aziz ve Celil olan Allah, bir hadis-i Kudside:

يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَبِى يَغْتَرُّونَ، أَمْ عَلَىَّ يَجْتَرِئُونَ؟ فَبِى حَلَفْتُ لَأَبْعَثَنَّ عَلَى
أُلَئِكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً تَدَعُ الْحَلِيمَ مِنْهُمْ حَيْرَاناً.

"Bana güvenerek mi kendilerini aldatıyorlar? Yoksa bana karşı kendilerini cesur mu hissediyorlar? Ben kendime yemin ederim ki onların üzerine, kendi aralarından öyle bir fitne gönderirim ki içlerinden halim selim olanları bile şaşkına çevirir." buyurdu.[393]

Muhammed b. Kâ'b da: "Senin o okuduğun ifadeler Allahın kitabında mevcuttur." dedi. Said de: "O, Allahın kitabının neresinde?" diye sordu. Muhammed b. Kâ'b da: "İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hayatı hakkında sözü

---

393 Tirmizi, K. ez-Zühd, bab: 59, Hadis No: 2404

senin hoşuna gider. Ve Allahı kalbinde olana şahit tutar. Halbuki o, en azılı bir düşmandır. O, iş başına geçtiği zaman yeryüzünde fesat çıkarmak, ekini ve neslini helak etmek için çalışır. Allah, bozgunculuğu sevmez." âyetlerini okudu. Said de Muhammede, "Ben bu âyetin, kimin hakkında nâzil olduğunu iyi biliyorum." dedi. Muhammed de ona: "Bir âyet belli bir kişi hakkında inmiş olabilir. Fakat onun hükmü herkes için geçerlidir." dedi.

Âyet-i kerimede geçen ve "Allahı kalbimde olan şahit tutar" şeklinde tercüme edilen (وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فٖى قَلْبِهٖ) cümlesindeki (يُشْهِدُ) fiili, kıraat âlimlerinin çoğu tarafından bu şekilde okunmuştur. Bu kıraata göre âyetin mânâsı "Ey Muhammed, senin, sözlerini beğendiğin o kimse, kalbindeki inancının, diliyle söylediği sözlere mutabık olduğuna dair Allahı da şahit tutar." demektir.

Diğer bir kısım kıraat âlimleri ise bu cümleyi (وَيَشْهَدُ اللّٰهُ عَلٰى مَا فٖى قَلْبِهٖ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir. "Ey Muhammed, bir kısım insanların dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Halbuki Allah, onların kalbindeki inancın fâsit olduğuna dair şahittir, onu görmektedir."

Taberi, birinci kıraat şeklini tercih etmiş ve âyeti ona göre izah etmenin doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü kıraat âlimlerinin çoğunluğu, âyeti bu şekilde okumuşlardır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Halbuki o en azılı bir düşmandır." şeklinde tercüme edilen (وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ) cümlesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre bu cümlenin mânâsı "Halbuki o, tartışmacı bir düşmandır." demektir. Mücahid ve Süddiye göre ise bu ifadeden maksat, "Halbuki o, aksi bir düşmandır." demektir. Hasan-ı Basriye göre ise bu ifadeden maksat, "Halbuki o, yalan söyleyen bir düşmandır." demektir.

Taberi bu ifadelerin hepsinin birbirine yakın olduğunu ve aralarında pek büyük bir fark olmadığını söylemiştir.

وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فٖيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾

205- O, iş başına geçtiği zaman yeryüzünde fesat çıkarmak, ekini ve nesli helak etmek için çalışır. Allah, bozgunculuğu sevmez.

Ey Resulüm, bu münafık senin yanından ayrılıp gittiğinde, Allahın kullarını korkutmak için, yol keserek, orada anarşi çıkararak yeryüzünde Allahın haram kıldığı işleri yapar. Ekinleri yok etmek ve Allahın helal kılmadığı hayvanları ve diğer canlıları helak etmek için çalışır. Allah günah işlemeyi, yol kesmeyi ve oralarda korkulacak durumlar meydana getirmeyi sevmez.

* Âyet-i kerimede zikredilen ve **"O, iş başına geçtiği zaman"** şeklinde tercüme edilen (وَإِذَا تَوَلَّى) cümlesi, Abdullah b. Abbas tarafından "O, senin yanından ayrıldığı zaman" şeklinde izah edilmiş, İbn-i Cüreyc tarafından ise "O, senin yanından öfkeli olarak ayrıldığı zaman" şeklinde izah edilmiştir.

Müfessirler burada, münafık tarafından yeryüzünde çıkaracağı fesattan neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir. Bazılarına göre burada zikredilen fesattan maksat, "Yol kesmek" ve insanları korkutmak"tır. Nitekim Ahnes b. Şerik bunu yapmıştır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise burada zikredilen "Fesat"tan maksat, akrabalık bağını koparmak ve müslümanların kanını akıtmaktır.

Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesinin her iki fesat şeklini de kapsar mahiyette olduğunu ve âyetten, bütün isyanların anlaşıldığını söylemiştir.

Âyet-i kerimede: **"O, ekini ve nesli helak etmek için çalışır."** buyurulmaktadır. Münafıkın, ekin ve nesilleri nasıl helak ettiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Süddiye göre burada zikredilen ekinlerin helakinden maksat, Ahnes b. Şerikin yaptığı gibi onları yakmak, nesilleri helak etmekten maksat ise, yine bu kişinin yaptığı gibi belli hayvanları keserek soylarını bitirmek istemektir.

b- Mücahide göre ise, münafıkın, ekinleri helak etmesinden maksat, Allaha isyanı yüzünden yağmur rahmetinin kesilmesi ve böylece ekinlerin yok olmasına sebep olmasıdır. Soyları helak etmesinden maksat ise, ekinlerin helak olmasına vesile olarak insanların da helakine vesile olmasıdır.

Taberi diyor ki: "Her ne kadar Mücahidin söylediği de âyetin izahında muhtemel bir tevil ise de Süddinin ki âyetin zahirine daha uygundur. Bu sebeple biz bunu tercih ettik. Taberi devamla diyor ki: "Ekinden maksat, ziraat ürünleridir. Nesilden maksat ise soy ve çocuktur. Münafıkın ziraat ürünlerini helak etmesi, Süddinin söylediği gibi, onu yakmasıyla da olabilir, Mücahidin söylediği gibi, Allaha isyanı yüzünden yağmurun kesilmesine sebep olmasıyla da olabilir. Hatta tarımla meşgul olanları ve işçileri öldürmesiyle de olabilir. Keza münafıkın, nesilleri helak etmesi, anne ve baba olacak insanları öldürmekle de olabilir. Mücahidin dediği gibi, insanların gıdaları olan ekinleri helak etmesiyle de olabilir. Her ne kadar âyet-i kerimenin zahiri, Süddinin rivayet ettiği izaha daha uygun ise de, âyeti genel anlamda almak ve her ekini helak edenin ve soyun he-

lakine sebep olan herkesin bu âyetin ifadesine girdiğini söylemek uygundur. Nitekim Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak, Rebi' b. Enes, Ata, Said b. Abdülaziz ve Mekhul, bu âyette ki, "Ekin"den maksadın, ekilen bütün ekinler olduğunu ve soydan maksadın da "Her canlının soyu" olduğunu söylemişlerdir. Buna göre her ekini ifsad eden ve her soyu helak eden münafık bu âyetin ifadesine girmektedir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾

206- Ona "Allahtan kork" denildiğinde, gururu onu günah işlemeye sevkeder. Artık cehennem ona yeter. O ne kötü bir döşektir.

[O münafık kimseye "Yeryüzünde fesat çıkarma hususunda Allahtan kork" denildiğinde kibirlenir ve günah işleme gururuna kapılır. Azgınlık ve sapıklığında inat eder. Sapıklığı sebebiyle cehennemi boylaması ceza olarak ona yeter. Cehennem ne kötü bir döşek, ayak basılacak ne kötü bir yerdir.]

* Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyuruluyor: "Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman, kâfirlerin yüzlerinden inkârlarını anlarsın. Neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracak olurlar." Ey Muhammed, de ki: **"Size, bundan daha kötü bir şey haber vereyim mi? Ateştir." Allah, onu, kâfirlere vaadetmiştir. O, ne kötü bir dönüş yeridir."**(394)

Müfessirler, bu âyet-i kerimeden ve bundan sonra gelen âyet-i kerimede zikredilen insanlardan kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Hz. Ömer ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyet-i kerimede zikreilen insanlardan maksat, hem münafık ve hem de fasıklardır. Bundan sonra gelen âyette zikredilen "İnsanlar"dan maksat, ise bu âyette zikredilen münafıklara karşı cihad eden müslümanlardır. Hz. Ali bu iki âyeti okuduktan sonra şöyle demiştir: "Kâbenin rabbine yemin olsun ki onlar, birbirleriyle savaşan iki guruptur."

İbn-i Zeyd bu âyeti izah ederken şunları söylemiştir: Ömer b. el-Hattab (r.a.) sabah namazını kılıp bitirdikten sonra ağılına (bahçesine) giderdi. İçlerinde Abdullah b. Abbas ve Uyeynenin kardeşinin oğlu bulunan gençleri çağırır Kur'an okuturdu. Onlar, Kur'an okur ve kendi aralarında müzakere ederlerdi.

---

394 Hac suresi, 22/72

Öğle sıcağı basınca da dağılırlardı. Bir gün bu âyeti ve bundan sonraki âyeti okudular. Abdullah b. Abbas, yanında bulunanlardan bazılarına: "İki adam birbiriyle savaşıyor." dedi. Ömer, Abdullahın bu sözünü işitince "Sen ne söyledin?" dedi. Abdullah: "Hiç bir şey, ey müminlerin emiri." dedi. Ömer "İki adam birbiriyle savaşıyor." derken ne demek istedin? dedi. Abdullah b. Abbas, Ömerden kurtulamayacağını görünce dedi ki: "Bu âyette görüyorum ki, bir kimseye, Allahtan korkması emrediliyor o da gururuna kapılarak günah işlemesiyle iftihar ediyor. Diğer âyette de görüyorum ki, birisi ortaya çıkıyor ve "Ben, canımı cennet mukabilinde satıyorum." diyor ve bununla savaşıyor. Böylece iki kişi birbiriyle savaşmış oluyor. "Bunun üzerine Ömer "Ey İbn-i Abbas maşallah Allah seni dinine hizmet için yaratmış." dedi.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bu âyette zikredilen "İnsanlar"dan maksat, Ahnes b. Şeriktir. Bu kişinin kıssası, bir önceki âyette zikredilmiştir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْر۪ي نَفْسَهُ ابْتِغَٓاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُ۫فٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

207- İnsanlardan öylesi de vardır ki Allahın rızasını kazanmak için canını verir. Allah, kullarına karşı çok merhametlidir.

İnsanlardan, Allahın rızasını ve sevabını elde etmek için, karşılığında canını vermek isteyenler de vardır. Allah, mümin kullarına karşı, geniş ve bol merhamet sahibidir.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Katadeye göre bu âyette zikredilen insanlardan maksat, Allah yolunda cihad eden muhacirler ve Ensardır.

b- İkrimeye göre ise bu âyette zikredilen insanlardan maksat, Muhacirlerden belli kişilerdir. Bunlar da Süheyb b. Sinan ve Ebu Zer el-Ğifari'dir.

Süheyb b. Sinan, Mekkeden Medineye hicret etmek istediği zaman kavmi ona engel oldu ve onu hapsettiler. Bunun üzerine Süheyb kavmine şöyle dedi: "Evimi ve malımı ve elimde bulunan her şeyimi size vereyim yeter ki beni serbest bırakın, gidip Hz. Muhammede kavuşayım. "Bu teklifi kabul ettiler. Süheyb de evini ve malını onlara bırakarak Allah ve Resulüne hicret etti. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Süheyb Medineye yaklaştığında, sahabe-i kiramdan bazıları kendisini karşıladı. Hz. Ömer de onların içerisinde idi. Hz. Ömer, Süheybe dedi ki: "Ticaretin kazanç sağladı." Süheyb: ""Nedir o?" dedi. Hz.

Ömer de bu âyetin nâzil olduğunu ona haber verdi.

Ebu Zer de, kavminden kaçıp Mekkede bulunan Resulullahın yanına gitmiştir. Mekkeden Medineye hicret ederken de kavmi, "Merr-i Zahran" denen yerde karşısına çıkmış fakat Ebu Zer kaçıp kurtulmuş ve Resulullahın yanına varmayı başarmıştır.

c- Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, canını Allah yoluna adayarak cihad eden ve iyiliği emredip kötülükten sakındıran herkesi ifade etmektedir. Muğire diyor ki: "Ömer b. El-Hattab, bir ordu gönderip bir kaleyi kuşattı. Becile kabilesinden bir adam, ordunun önüne geçip düşmanla savaştı ve öldürüldü. İnsanlar onun hakkında çokça konuştular ve "Kendisini eliyle tehlikeye attı." dediler. Bu konuşmalar Ömer b. el-Hattaba ulaştı. O da "Yalan söylüyorlar. Aziz ve Celil olan Allah: "İnsanlardan öylesi de vardır ki Allahın rızasını kazanmak için canını verir. Allah kullarına karşı çok merhametlidir." buyurmadı mı?" dedi.

Ebu Hureyre de, Hişam b. Âmirin, düşmanın saflarına hücum ederek onların saflarını yardığı zaman onun hakkında "Kendisini eliyle tehlikeye attı." diyen kimselere karşı bu âyet-i kerimeyi okumuştur.

Hasan-ı Basri bu âyeti okuduktan sonra şunları söylemiştir: "Bu âytin kimin hakkında indiğini biliyormusunuz? Bu âyet şöyle bir müslüman hakkında inmiştir. O, bir kâfirle karşılaşır ve ona "Lailahe İllallah" de. Bunu söylediğin takdirde, canını da malını da korumuş olursan. Ancak canın ve malın hakkında cezayı hak etme durumun hariçtir..." der. Kâfir ise bu sözü söylememekte diretir. Müslüman da "Vallahi ben kendimi Allaha satıyorum." der. İlerler ve onunla öldürülünceye kadar savaşır. İşte bu âyet bu gibi müslümanlar hakkında nâzil olmuştur.

Taberi de âyetin genel ifadesini gözönünde bulundurarak bu son izah şeklini tercih etmiş ve âyetin her iyiliği emredip kötülüğe mani olanları ifade ettiğini, bu itibarla Süheybin ve Ebu Zer'in de burada zikredilen insanlara dahil olduklarını söylemiştir.

Fakat âlimlerin çoğunluğu bu âyetin, Allah yolunda cihad eden her Mücahidi içine aldığını söylemişlerdir. Nitekim bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Elbette rabbin, bunlardan her birine, yaptıklarının karşılığını verecektir. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarından haberdardır."[395]

---

395 Hud suresi, 11/111

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾

208- Ey iman edenler, hep birlikte itaate girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

Ey iman edenler, hep birlikte İslama girin ve şeriatın koymuş olduğu bütün hükümleri yaşayın. Şeytanın yollarına ve izlerine tabi olmayın. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır. Onun, hakkınızdaki düşmanlığı apaçık ortadadır.

* Âyette geçen ve "İtaat" diye tercüme edilen "Silm" kelimesi, bir kısım müfessirler tarafından "İslam" diye izah edilmiş ve onlar, âyetin mânâsının: "Bir kısmınız değil hepiniz birlikte İslama girin." demek olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Yahudilerden bir kısmı İslama girmiş diğer bir kısmı ise Müslümanlığı kabul etmemekte diretmişlerdir.

Bunlara göre âyet-i kerime, herkesin hep birlikte İslama girmeleri gerektiğini beyan etmektedir. Mücahid, Katade, Süddi, İbn-i Zeyd, Dehhak ve İbn-i Abbas bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise "Silm" kelimesini "İtaat" olarak izah etmişler ve âyetin mânâsının "Hep birlikte itaata girin." demek olduğunu söylemişlerdir.

Ebul Aliye ve Rebi' b. Enes bu görüştedirler.

Diğer bazı âlimler ise "Silm" kelimesini "Barış" olarak izah etmişler ve âyetin mânâsının: "Hep birlikte barışa girin." demek olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş te Katadeden nakledilmektedir.

Müfessirler bu âyette, İslama girmeye veya itaat etmeye çağırılan insanlardan kimlerin kastedildiği hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

İkrimeye göre burada, İslama girmeleri istenen insanlardan maksat, Hz. Muhammede iman eden müminlerdir. Müminlerin İslama girmelerini istemekten maksat ise, onların İslamın bütün emirlerini yaşamalarını istemektir. Yani, "Ey müminler, İslamın bütününü yaşayın." demektir. Bu izaha göre "Hep birlikte "sıfatı "İslam" diye tercüme edilen (سِلْم) kelimesine aittir. Bu hususta İkrime diyor ki: "Bu âyet-i kerime, Yahudilerden olan ve İslama giren, Salebe, Abdullah b. Selam, İbn-i Yamin, Kâb'ın oğulları Esed ve Üseyd, Şu'be b. Emr ve Kays b. Zeyd hakkında nâzil olmuştur. Bunlar demişlerdir ki: "Ey Allahın Resulü, Cumartesi günü, saygı gösterdiğimiz bir gündü. Bizi serbest bırak ta o güne uyalım. Tevrat da Allah tealanın bir kitabıdır. Bizi bırak ta geceleri onun hükmüne uyalım." İşte bunun üzerine "Ey iman edenler, İslama bir bütün olarak girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır."

âyeti nâzil oldu.

Abdullah b. Abbas ve Dehhaka göre ise, bu âyette İslama girmeleri emredilen müminlerden maksat, daha önceki Peygamberlere iman eden ehl-i kitaptır.

[Taberi âyet-i kerimenin bütün iman edenlerin İslam şeriatına tüm olarak girmelerini emrettiğini, bu itibarla Resulullaha iman eden müminlerin de, ondan önceki Peygamberlere iman edenlerin de âyetin kapsamına girdiğini söylemiştir.

Âyette zikredilen "Şeytanın adımları"ndan maksat, İslamın hüküm ve nizamına ters düşen her şeydir. Cumartesi günü yasağına uyma ve İslam dinine muhalif olan diğer dinlerden herhangi birinin hükümlerine uyma da bu kabildendir.]

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾

209- Size apaçık deliller geldikten sonra doğru yoldan saparsanız, bilin ki Allah her şeye galiptir. Hüküm ve hikmet sahibidir.

Eğer, İslâmın hak din olduğuna dair deliller size açıklandıktan sonra İslam şeriatının hükümlerine muhalefet ederseniz, bilin ki Allah, her şeye galiptir. Hiçbir müdafaacı Allahın, sizi cezalandırmasını önleyemez. Hiç bir kimse de ona engel olamaz. O, size yapacağı şeylerde hüküm ve hikmet sahibidir.

* Ayette zikredilen "Apaçık deliller"den maksat, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ve İslam dinidir. Bunlardan sonra sapıklığa düşenler hak yoldan şaşmış, zulme, inkâra ve küfre düşmüş olurlar. Ve her şeye gücü yeten Allahın cezalandırmasına layık olurlar. Âyet-i kerime, insanları bu gibi durumlara düşmemeleri için uyarmaktadır.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ
الْأَمْرُ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

210- Onlar, bulutlardan gölgelikler içinde Allahın (emrinin) ve meleklerin gelmesinden ve işin olup bitmesinden başka bir şey mi beklerler? Bütün işler Allaha döner.

Hep birlikte itaate girmeyi bırakıp Şeytanın adımlarına uyan ve Muhammedi yalanlayan bu insanlar, kulları arasında hüküm vermek ve işlerini sonuçlandırmak için Allahın, kıyamet gününde bulut gölgeleri arasında kendilerine gelmesini ve meleklerin de gelmesini ve yaratılanlar arasında adaletle hükmedilerek işlerinin bitirlemisini mi beklerler? Kıyamet gününde yaratıkları arasında hüküm verme Allaha aittir. Allah, birbirlerinden dâvâcı olan hasımların aralarında hüküm verir ve herkes layık olduğu ceza veya mükâfaatı görür. Çünkü orada zayıfla kuvvetli, fakirle zengin eşittir. Orada zulüm yoktur. Adaletin gücü hakimdir. Bütün işler, âhirette Allaha döner. Yaratıkları arasında âhirette sadece o hüküm verir.

* Âyette, **"Allahın emrinin gelmesi"** diye tercüme edilen cümle, âyetin Arapça metninde "Allahın gelmesi" şeklindedir. Taberi bu âyet-i kerimenin izahında çeşitli kıraat şekillerini ve müfessirlerin tefsir yönlerini izah etmiştir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

1- Âyette geçen "Melekler" kelimesini, bazı kıraat âlimleri Arapça metninde ötre okumuş diğerleri ise esre okumuşlardır. Ötre okuyanlara göre âyetin mânâsı şöyledir: "Muhammedi ve onun getirdiklerini yalanlayanlar, bulutların gölgesi içinde Allahın ve meleklerin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"

Esre okuyanlara göre ise âyetin mânâsı şöyledir: "Muhammedi ve onun getirdiklerini yalanlayarlar, Allahın, bulutların gölgeleri içinde ve meleklerin arasında gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?

2- "Gölgeler" diye tercüme edilen (ظُلَلٍ) kelimesi, bazıları tarafından (ظِلَالٍ) şeklinde okunmuştur. (ظُلَلٍ) şeklinde okuyanlara göre âyetin mânâsı "Bulutlardan gölgelik olanların içinde" şeklindedir. Kelimeyi (فِي ظِلَالٍ) şeklinde okuyanlara göre ise bu cümlenin mânâsı, "Bulutların gölgeleri içinde" şeklindedir.

Tabri (مَلَائِكَةُ) kelimesini ötreli okuyan görüşü ve (ظُلَلٍ) kelimesini de böylece okuyan görüşü tercih etmiştir. Zira bu kıraatında ifade ettiği gibi Allah tealanın, meleklerle birlikte geldiği şu âyet-i kerimelerde de zikredilmiştir. "Rabbin ve saf saf olan melekler karşına çıktığı zaman, işte o gün cehennem getirilecek yine o gün insanlar her şeyi anlayacaktır. Fakat bu anlamanın ona ne faydası olacaktır?"[396]

"Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden veya rabbinin gelmesinden yahut rabbinin bazı alametlerinin gelmesinden başka bir şey mi beklerler?"[397] Taberi (ظُلَلٍ) kelimesini tercih etmesinin sebebini ise, bu hususta zikrettiği şu hadise bağlamıştır. "Bulutlardan bazıları halka şeklindedir. Allah, onların içi-

---

396 Fecr suresi, 89/22, 23

397 En'am suresi, 6/158

ne bürülü olarak gelecektir."

3- Âyette zikredilen "Bulutlardan gölgelikler içinde" ifadesi, Mücahid, Katade ve İkrimeye göre Allah tealanın gelmesine ait bir kayıttır. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Muhammedi ve onun getirdiklerini yalanlayanlar, Allahın, bulutlardan gölgelikler içinde gelmesinden ve Meleklerin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" Bu hususta Mücahid şöyle demiştir: "Burada zikredilen bulutlar normal bulut değildir. Buradaki bulut, İsrailoğullarına çölde yollarını kaybettikleri zaman gölgelendirmek için gelen buluttur. İşte Allah, kıyamet gününde böyle bir bulutun içinde gelecektir. Taberi, yukarıda zikredilen hadisi delil göstererek bu görüşü tercih etmiştir.

Rebi' b. Enese göre ise, "Bulutlardan gölgelikler içinde" ifadesi, Meleklerin gelmesinin bir kayıtıdır. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Muhammedi ve ona gelenleri yalanlayanlar, Allahın gelmesini ve bulutlardan gölgelikler içinde meleklerin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"

4- Bu âyette zikredilen, "Allahın gelmesi"nden maksadın ne olduğu hakkında müfessirler, çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Bazılarına göre, burada geçen "Gelmek" ifadesi Allah tealaya ait bir sıfattır. Bu sıfat hakkında herhangi bir söz söylemeye zorlanmak caiz değildir. Zira, bunlar hakkında ne Allah tealadan ne de bir Peygamber tarafından herhangi bir şey söylenmemiştir. Bu itibarla herhangi bir kimsenin, Allah tealanın bu gibi sıfatlarına te'vil yolu araması caiz değildir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre bu sıfatlar, hakiki mânâlarında kullanılmış sıfatlardır. "Allah tealanın gelmesi"nden maksat, gerçekten gelmesi, bir yerden diğer bir yere intikal etmesidir.

c- Başka bir kısım âlimlere göre, burada zikredilen "Allahın gelmesi"nden maksat, Allahın hükmünün ve emrinin gelmesidir.

d- Başka bir kısım müfessirlere göre ise "Allahın gelmesi"nden maksat, Allahın sevabının, hesabının ve azabının gelmesidir. Nitekim başka bir âyette **"Siz, gecenin ve gündüzün tuzaklarısınız."**[398] buyurulmuştur. Burada zikredilen müstekbirlerin bizzat tuzak olmadıkları muhakkaktır. Onlar, tuzak kurmuşlardır. Fakat kendileri, tuzak kurmaya sebep oldukları için onlara "Tuzak" adı verilmiştir. Allah tealanın sevabına, hesabına ve azabının gelmesine kendisi sebep olduğu için "Gelme" işi Allah tealaya isnad edilmiştir. "Vali hırsızın elini kesti" ifadesi bu kabildendir. Çünkü, hırsızın elini kesen, aslında vali değil onun emriyle kesen cellattır.

---

398 Sebe' suresi, 34/33

Taberi burada zikredilen, "Allahın gelmesi"nden maksadın, kıyamet gününde Allah tealanın gelip yaratıkları hakkında hüküm vermesi olduğunu söylemiş ve buna dair Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi'nin Ebu Hureyre'den naklettiği şu uzun hadisi zikretmiştir.

Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Sizler, kıyamet gününde bir durakta yetmiş yıl durdurulacaksınız. Size bakılmayacak ve aranızda hüküm verilmeyecektir. Sizler, çepeçevre kuşatılmış olacaksınız. Gözyaşlarınız kuruyuncaya kadar ağlayacaksınız. Sonra ağlarken gözlerinizden kan dökülecek, ağlamaya devam edeceksiniz. Öyle ki gözlerinizden dökülen kanlar göl olup kulaklarınıza kadar ulaşacak veya ağzınıza dolacak hale gelecek sizler çığlık atacaksınız,sonra diyeceksiniz ki: "Rabbimiz nezdinde bize kim şefaatçi olacak ki aramızda hükmünü veresin?" Size denilecek ki: "Bu işe atanız Âdemden kim daha layık olabilir? Allah onun toprağını kendisi seçti. Onu bizzat eliyle yarattı. Ona ruhundan üfledi. Ve onunla karşı karşıya konuştu." Resulullah diyor ki: "Bundan sonra Âdeme gidilir ondan şefaatçi olması istenir. O da kabul etmez. Sonra insanlar, tüm Peygamberlere teker teker müracaat ederler. Her Peygambere vardıklarında o, şefaat etmeyi reddeder. Nihayet bana gelirler. Geldiklerinde ben de kalkıp "Fahs" denen yere varırım. (Ebu Hureyre dedi ki: "Fahs nedir ey Allahın Resulü?" Resulullah: "Fahs, Arş'ın önüdür." buyurdu.) Orada secdeye kapanırım. Ve secdede devam ederim. O esnada Allah bana bir Melek gönderir. O, benim pazularımdan tutup yukarı kaldırır. Sonra Allah bana der ki: "Ey Muhammed, "Ben de: "Evet" derim. O, benim istediğimi çok iyi bildiği halde bana der ki: "Ne istiyorsun?" Derim ki: "Rabbim, sen bana, şefaat etmemi vaadettiydin. Sen beni, yaratıkların hakkında şefaatçı kıl ve onların arasında hükmünü ver." Allah: "Ben seni şefaatçi yaptım. Ben size geliyorum ve aranızda hüküm vereceğim." der. Ben oradan ayrılırım ve gelip insanlarla beraber beklerim. Biz orada beklerken gökten şiddetli bir hışırtı işitiriz. O bizi korkutur. O esnada, gök ehlinden, yeryüzünde bulunan Cin ve insanlar kadar sakinler inerler. Onlar yeryüzüne yaklaşınca yeryüzü onların nuruyla aydınlanır ve onlar, sıra sıra dizilirler. Biz onlara deriz ki: "Rabimiz sizin içinizde mi?" Onlar da derler ki: "Hayır o geliyor. "Sonra, ikinci gök sakinleri, daha önce inen Melekler, bir de yeryüzünde bulunan Cin ve insanlar kadar Melek, ikinci gökten yeryüzüne inerler. Yeryüzüne yaklaşınca yeryüzü onların nuruyla aydınlanır. Onlar da sıra sıra dizilirler. Biz onlara deriz ki: "Rabbimiz sizin içinizde mi?" Onlar da "Hayır o geliyor." derler. Sonra üçüncü kat sakinleri, daha önce inen meleklerle, yeryüzünde bulunan insan ve cinlerin miktarınca inerler. Yeryüzüne yaklaşınca yeryüzü onların nuruyla aydınlanır. Onlar da sıra sıra dizilirler. Biz onlara: "Rabbimiz içinizde mi?" diye sorarız. Onlar da "Hayır geliyor" derler. Sonra gök sakinlerinin tümü, öncekilerin bir kat daha fazlasıyla inerler. Nihayet Cebbar olan Allah, bulutlardan gölgelikler içinde iner. Melekler de iner-

ler. Meleklerin, Allahı tesbih etmelerinin sesleri vardır. Melekler şöyle derler: "Mülkün ve kainatın sahibini tesbih ederiz. Arşın rabbini, azamet sahibini tesbih ederiz. Ölmeyen diriyi tesbih ederiz. Bütün yaratıkları öldürüp kendisi ölmeyeni tesbih ederiz. O, tesbih edilendir, münezzehtir. O, meleklerin rabbi ve ruhun rabbidir. O, münezzehtir, münezzehtir. Biz, en yüce olan rabbimizi tesbih ederiz. Biz, saltanat ve azamet sahibini tesbih ederiz. Biz onu ilel ebed tesbih ederiz." derler. İşte o an Allah teala iner. O gün onun arşını sekiz melek yüklenmiş olur. Bugün onu yüklenenler ise dörttür. Onların ayakları yerin en alt katının sınırındadır. Gökler onların bellerine ulaşmakta, Arş ise onların omuzları üzerinde bulunmaktadır. Aziz ve Celil olan Allah, arşını yeryüzünde dilediği yere koyacak- sonra bir seslenen, bütün yaratıkların işiteceği şekilde seslenecektir. Allah: "Ey cinler ve insanlar topluluğu, ben sizi yarattığım günden bu güne kadar susuyordum. Sizin konuştuklarınızı işitiyor, yaptıklarınızı görüyordum. Şimdi ise sizler susup beni dinleyin. Şimdi size amel defterleriniz ve amelleriniz okunacak. Kim onda hayır bulursa Allaha hamdetsin. Kim de hayırın dışında bir şey bulacak olursa sadece kendini kınasın." Bundan sonra Aziz ve Celil olan Allah, yaratıklarından olan cinler, insanlar ve hayvanlar arasında hükmünü verecektir. Öyle ki o gün, boynuzsuz hayvanın hakkı boynuzlu olandan alınacaktır.

Âyet-i kerimenin sonunda "Bütün işler Allaha döner." buyurulmaktadır. Bundan maksat, kıyamet gününde yaratıkları arasında,dünyadayken yaptıkları haksızlıklardan dolayı hüküm verme işi sadece Allaha aittir. O, hak sahiplerinin haklarını alır, kendilerine verir. Haksızların ise kafir olmayanlarına, dilerse lutfedip affeder, dilerse cezalandırır. Kâfir olanları ise mutlaka cezalandırır.

Her ne kadar dünyada da bütün işler sonunda Allaha ait ise de kıyamette bütün işlerin Allaha ait olduğu daha açıktır. Zira dünyada işleri onun yaratıkları yürütürler. Bazan onun emirleri doğrultusunda hareket eder hakkaniyete uyarlar bazan da onun emri dışına çıkarak haddi aşar, haksızlık yaparlar. Fakat âhirette böyle bir şey söz konusu değildir.*

سَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ
فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

* Selef-i Salihine göre bu gibi âyetlerin izahında susmak ve te'vile gitmeden işi Allaha havale etmek gerekir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise yanlış te'villere mahal bırakmamak için bu gibi âyetlerin te'viline gidilmesi uygun görülmüştür. İşte bu anlayışa göre bu âyette ifade edilen "Allah gelmesi"nden maksat, "Allahın emrinin veya azabının yahut da âyetlerinin gelmesi" demektir.

211- İsrailoğullarına sor. Kendilerine ne kadar apaçık âyetler gönderdik. Kim, Allahın nimeti kendisine geldikten sonra onu değiştirirse şüphesiz ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

[Ey Muhammed, İsrailoğullarına sor. Kendilerine, Peygamberlerinin doğruluğunu gösteren ne kadar açık alamet ve net deliller geldi. Fakat onlar, inkâr etti ve yalanladılar. Kim, Allahın nimeti olan İslamı değiştirir ve onu inkâr ederse, bilsin ki Allah, cezası çok şiddetli, azabı pek acıtıcı olandır.]

* Âyet-i kerimede, İsrailoğullarına verildiği zikredilen âyetlerden maksat, mucizelerdir. Rebi' b. Enes Hz. Musanın âsâsının, beyaz elinin, kızıl denizin yarılmasının, düşmanları Firavunun, gözleri önünde boğulmasının, kendilerinin çölde iken bulutlarla gölgelendirilmelerinin ve Yahudilere, gökten bıldırcın eti ve kudret helvasının inmesinin, İsrailoğullarına verilen bu gibi mucizelerden olduğunu zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimeleriyle, Peygamberi Muhamed (s.a.v.)'e, geçmişteki ümmetlerin hallerini bildirmekte ve ona, kendisini yalanlayanlara ve rablerine karşı böbürlenenlere sabretmesini emretmektedir. Zira, önceki ümmetlere de Peygamberleri çeşitli mucizeler getirmelerine rağmen, ümmetleri, kendilerine Hz. Muhammede karşı çıkanların yaptıklarını yapmışlardır. Resulullahın döneminde bulunan Yahudiler de bu ümmetlerden devam edip gelen bir kavimdir. Onlar, atalarından görülen şeyleri devam ettireceklerdir.

Âyette zikredilen "Allahın nimeti"nden maksat, İslam dini ve onun farz kıldığı hükümlerdir. "Onu değiştirmek"ten maksat ise, onu kabullenme yerine onu reddetme ve inkâr etmedir. Zira İslam gibi yüce bir nimete layık olan şey onu kabullenmektir. Onu reddetmek ise, nimeti felaketle değiştirmek olur.

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا
فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

212- İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. İman edenlerle alay ediyorlar. Oysa kıyamet gününde Allahtan korkanlar onlardan üstündürler, Allah, dilediğini hesapsız şekilde rızıklandırır.

Kâfirlere, geçici dünya hayatı süslü gösterildi. Orada böbürlenmeyi, mallarının ve sayılarının çoğalmasını isterler. Onlar, dünyaya ve onun süslerine önem vermemeleri sebebiyle, iman edenlerle alay ediyorlar. Oysa Allahın emir-

lerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar, kıyamet gününde cennete girerek bu kâfirlerden üstün duruma gelirler. Allah, bu takva sahiplerine ikramlarından ve bol ihsanlarından hesapsız bir şekilde rızık verir. Çünkü o, hazinelerinin tükeneceğinden korkmaz.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرٖينَ وَمُنْذِرٖينَ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ
الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فٖيمَا اخْتَلَفُوا فٖيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فٖيهِ اِلَّا الَّذٖينَ
اُو۫تُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا لِمَا
اخْتَلَفُوا فٖيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهٖ وَاللّٰهُ يَهْدٖي مَنْ يَشَاۤءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ
٢١٣

213- İnsanlar tek bir ümmetti. Allah onlara, müjdeleyen ve uyaran Peygamberler gönderdi. İnsanların ihtilafa düştükleri hususlarda aralarında hüküm vermeleri için, o peygamberlerle beraber hak kitap indirdi. Bu kitap hakkında apaçık deliller geldikten sonra aralarında kıskançlık yüzünden ancak kendilerine kitap verilenler ihtilaf etmişlerdir. Allah, onların ihtilafa düştükleri gerçekler hakkında iman edenlere, izniyle doğru olanı gösterdi. Allah, dilediğini doğru yola iletir.

[İnsanlar, topluca bir dine tabi olan tek bir ümmetti. Fakat sonra ihtilaf ve ayrılığa düştüler. Allah onlara Resuller ve Nebiler gönderdi. Onlar, Allaha itaat edenleri bol sevap ve güzel bir sonuç ile müjdelediler. Allaha isyan edenleri ise şiddetli bir azap ve çetin bir hesapla uyardılar. Allah, din hususunda ihtilafa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm versinler diye o Peygamberlerle beraber Tevratı da indirdi. Yahudilerin Tevrat hususunda ihtilaf etmeleri, onu bilmemelerinden değildi. Bilakis onlara, Tevratın hak kitap olduğuna dair delillerin ispatlanmasından sonra, liderlik kavgası yüzünden bile bile inatlaşmalarındandı. Allah, yardımı ve ilmiyle, iman ehlini, dostu olan İbrahimin dinine tabi olmaya muvaffak kıldı. Allah, yaratıklarından dilediğine sağlam yolu gösterir. Onları hakka ve doğruya yöneltir.]

* Müfessirler bu âyette zikredilen "Tek bir ümmet"ten kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Tek bir ümmet"ten maksat, Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında yaşayan ve on nesil devam eden ümmettir. Bunlar, Hz. Nuha kadar hak şeriat üzere tek

bir ümmet olarak yaşamışlar, Hz. Nuhtan sonra ihtilafa düşmüşler, Allah da bunlara, müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberler göndermiştir. Bu izaha göre "Ümmet" kelimesinden maksat "Tek din üzerinde birleşen insanlar" demektir. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede "Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı..."[399] buyurulmaktadır.

b- Mücahide göre bu âyette zikredilen "İnsanlar" kelimesinden maksat, Hz. Âdem, "Ümmet"ten maksat da "Hayırlarda önder" demektir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Âdem, hak din üzere idi ve soyu için bir imamdı, Allah, onun evlatlarından müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberler gönderdi." Bu âyetteki "Ümmet" kelimesinin, hayırlarda önder mânâsına geldiğini şu âyetteki aynı mânâya gelen "Ümmet" kelimesi de pekiştirmektedir. "Şüphesiz ki İbrahim, Allaha boyun eğen, hakka yönelen bir ümmetti (önderdi)"[400]

c- Übey b. Kâ'b ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "İnsanlar"dan maksat, Hz. Âdemin sulbünden zerrecikler halinde çıkarılan insanlar, "Ümmet"ten maksat ise "Tek din" demektir. Yani, Allah teala, Hz. Âdemi yarattıktan sonra onun sulbünden insanları zerrecikler halinde çıkarmış ve onlara "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da, hep birlikte "Evet, sen bizim rabbimizsin." demişler, böylece tek din üzere olmuşlardır. Fakat daha sonra dünyaya gelince Allaha verdikleri söze bağlı kalmamışlar, ihtilafa düşmüşler Allah da onlara müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberler göndermiştir.

d- Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre, bu âyetten maksat şudur: "İnsanlar önceleri tek bir ümmetti ve hak din üzere idiler. Allah onlara, müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberler göndermişti. Daha sonra ihtilafa düştüler."

Taberi diyor ki: "Âyeti doğru şekilde tefsir etmek şöyle olur." Allah teala bu âyet-i kerimede, kullarına bildirdi ki, insanlar önceleri tek bir ümmet idiler ve tek bir din üzere idiler. O da hak din idi. Fakat daha sonra ihtilafa düştüler. Allah da onlara, müjdeleyen ve uyaran Peygamberler gönderdi. İnsanların, tek din üzere oldukları vakit, İkrime, Abdullah b. Abbas ve Katadenin dediği gibi Hz. Âdemle Hz. Nuhun arası olabilir. Mücahidin dediği gibi Hz. Âdemin sulbünden gelecek insanların, zerrecikler halinde çıkarılıp kendilerine hak din arzedildiği zaman da olabilir. Bu hususta kesin delil olacak herhangi bir delil yoktur. O halde âyeti umumi bir şekilde izah etmek daha isabetli olur. Bu vaktin hangi vakit olduğunu bilmek veya bilmemek, Allaha bir itaat sayılmayacağından bizlere herhangi bir zarar vermez.

399 Maide suresi, 5/48
400 Nahl suresi, 16/120

Âyet-i kerimede zikredilen "Kitap"tan maksat, Tevrattır. Yahudilere apaçık mucizeler geldikten sonra sırf birbirlerine karşı azgınlıklarından ve liderlik kavgasından dolayı, Allahın hükümleri hakkında ihtilafa düştüler. Fakat Allah, Hz. Muhammede iman eden müminleri, Yahudilerin, hakkında ihtilaf ettikleri konularda, Hz. Muhammede gönderdiği bilgilerle aydınlığa kavuşturdu. Yahudilerin, aralarında ihtilafa düştükleri şeyler, kıble, oruç tutma, haftanın tatil günü, Hz. İbrahimin Yahudi veya Hıristiyan olması, Hz. İsanın Peygamberliği vb. şeylerdir, bu hususta İbn-i Zeyde diyor ki: "Ehl-i Kitap, kıble hakkında ihtilaf ettiler. Bazıları doğuya doğru bazıları da Kudüse doğru namaz kılarlar. Bize ise Allah kıbleyi gösterdi. Onlar, oruç hakkında da ihtilafa düştüler. Bazıları günün sadece bir kısmında oruç tutarlar bazıları da gecenin bir bölümünde oruç tutarlardı. Allah bize, orucun ne olduğunu gösterdi. Onlar, haftanın tatil günü olan Cuma gününde de ihtilafa düştüler. Yahudiler, Cumartesi gününü, Hıristiyanlar da Pazar gününü tatil edindiler. Allah bize de o tatil gününün Cuma günü olduğunu gösterdi. Ehl-i Kitap, Hz. İbrahim hakkında da ihtilâf ettiler. Yahudiler: "O Yahudidir." dediler. Hristiyanlar da "O Hristiyandır" dediler. Allah onu bu iftiralardan arındırdı. Onun, hakka yönelen bir Müslüman olduğunu ve iddia ettikleri gibi müşriklerden olmadığını bildirdi. Ehl-i kitap, Hz. İsa hakkında da ihtilafa düştüler. Yahudiler onun Allahın bir sözü değil bir iftira olduğunu söylediler. Hıristiyanlar ise onun rab olduğunu iddia ettiler. Allah bize, onun hakkında doğruyu bildirdi. İşte ehl-i kitabın, haklarında ihtilaf ettikleri ve Allah'ın da, biz iman edenlere bildirdiği şeyler bunlardır.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Allah, dilediğini doğru yola iletir." buyurulmaktadır. Bu âyetin bu bölümü, hak ehlinin şu sözünün doğru olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. "Kullar üzerinde bulunan her nimet, dinleri hususunda olsun dünyaları hususunda olsun Allahtandır.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا
مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللّٰهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

214- Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden, cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu. Ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyleki Peygamber ve onunla beraber iman edenler "Allahın yardımı ne zaman gelecek?" demiş-

lerdi. Bilin ki Allah'ın yardımı çok yakındır.

Ey müminler topluluğu, sizden öncekilere isabet eden şiddet, sıkıntı, dert ve çeşitli imtihanların sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara, fakirlik, sıkıntı, hastalık ve yorgunluk dokunmuştu. Onlar, korku, titreme ve büyük bir heyecanla sarsılmışlardı. İnsanlar, Allah'ın yardımının geç kaldığını sanıyorlardı. Nihayet Peygamber ve müminler "Allah bize ne zaman yardım edecek?" dediler. Bilin ki Allahın, müminlere yardmı pek yakındır.

* Bu âyet-i kerime, Hendek savaşında müminlerin, çetin bir mücadele verdikleri sırada, karşılaştıkları bitkinlikle beraber şiddetli soğuk karşısında ve yiyecek darlığı çektikleri bir sırada nâzil oldu. Nitekim onların bu hali diğer bir âyet-i kerimede de şöyle anlatılmaktadır: "**İşte orada müminler imtihan edilmişler ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı.**"(401)

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

215- Ey Muhammed sana, Allah yolunda neyi harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Harcayacağınız hayırlı bir şey, ana babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere ve yolda kalmışadır. Her ne hayır yaparsanız, şüphesiz ki Allah onu bilendir.

Ey Muhammed, sana mallarından hangi şeyleri ve kimlere vereceklerini soruyorlar. Onlara de ki: "Mallarınızdan harcayacağınız şeyi, babalaranıza, analarınıza, akrabalarınıza, babaları ölmüş yetimlere, ihtiyaç sahiplerine ve yolculuk sırasında fakir düşmüş kimselere verin. Hayır ve iyilik olarak her ne yaparsanız Allah, onu sizin hesabınıza yazar. Ve kıyamet gününde onun karşılığını size verir.

* Bu âyet-i kerimede neyin infak edileceği soruluyor. Cevap olarak ta kimlere infakta bulunulacağı açıklanıyor. İşte bu ifade özellik taşıyan bir ifadedir. Müfessirler burada kullanılan ifade tarzının, önemli bir hususun te'kid edilmek istenmesinden ileri geldiğini söylemişler ve demişlerdir ki: "Âyetin ifadesinden anlaşılıyor ki her şeyi infak etmek, her türlü mal ve varlıktan harcama yapmak mümkündür. Ancak önemli olan bu harcamanın kimlere yapılacağıdır. İşte bu hususun önemine binaen, harcanacak yerler sayılmış ve ana babaya, ak-

401 Ahzab suresi, 33/11

rabaya, yetimlere, düşkünlere ve yolda kalmış olanlara harcanması gerektiğine işaret edilmiştir.

Süddi bu âyet-i kerimenin, Allah tealanın, zekâtı farz kılmasından önce indiğini, kişinin aile efradına harcayacağı nafakaları ve vereceği sadakaları ihtiva ettiğini, zekâtı farz kılan emir gelince de bu âyetin neshedildiğini söylemiştir.

İbn-i Cüreyc ise, müminlerin, Resulullahtan mallarını nerelere harcamaları gerektiğini sormaları üzerine bu âyetin indiğini ve malların nerelere verilmesinin daha faziletli olduğunu belirttiğini bu itibarla bu âyetin, zekatın haricinde teberru şeklinde infakta bulunmayı beyan ettiğini söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Süddinin "Bu âyet zekat âyetiyle neshedilmiştir" sözü isabetli de olabilir isabetsiz de. Âyet-i kerimede, söylediğinin doğru olduğuna dair herhangi bir işaret yoktur. Zira, bu âyet-i kerimenin, teberru şeklindeki infakların yapılacağı yerlerin daha faziletli olanlarını bildirmiş olması mümkündür. Nitekim bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmuştur: "**, iyilik sevdiği mallardan akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolda kanala, dilencilere ve köle azad etmeye verenin, namazı kılanın, zekatı verenin... yaptığıdır...**"(402)

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ
لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

216- Hoşunuza gitmediği halde, savaşmak size farz kılındı. Belki de hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için daha hayırlıdır. Belki hoşunuza giden bir şey de sizin için daha kötüdür. Allah bilir, siz bilmezsiniz .

"Size hoş gelmese de müşriklerle savaşmak üzerinize farz kılındı. Zorluklarla dolu olduğu ve büyük sıkıntılara sebep olduğu için savaş nefislerinize hoş gelmez. Savaşı kötü görmeyin. Belki kötü gördüğünüz o savaşta sizin için hayır vardır. Cihadı terketmeyi de sevmeyin. Belki sevdiğiniz bu cihadı terketme işinde sizin için şer ve kötülük vardır. Allah, sizin için hangi şeyin şer, hangi şeyin hayır olduğunu bilir. Siz ise bunu bilemezsiniz.

* Bu âyet-i kerime, Allahın dinini yeryüzüne hakim kılmak için müminlerin, her türlü zorluğuna rağmen cihad etmelerinin gerekliliğini beyan etmekte-

402 Bakara suresi, 2/177

dir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ جُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي وجُعِلَ الذِّلَّةُ والصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي.

"Rızkım, mızrağımın gölgesi altında kılındı. Zillet ve aşağılık ise emrime karşı gelene verildi."(403) Resulullah efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

« مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ، وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ.

"Kim cihad etmeden ve cihad etmeyi gönlünden geçirmeden ölürse bir nevi münafık olarak ölmüş olur."(404)

Müfessirler bu âyet-i kerimede, yapılması emredilen cihadın kimlere farz kılındığı hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Ata ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu âyette emredilen cihad, sadece Resulullahın sahabilerine farz kılınmıştı. Bu hususta İbn-i Cüreyc diyor ki: "Ben, Atâdan sordum ki, bu âyete göre, bütün insanların savaş yapmaları farz mıdır? Ata dedi ki: "Hayır o âyetin indiği zamandaki insanlara farz kılınmıştı." İkrime diyor ki: "Abdullah b. Abbas dedi ki: "Bu âyet "Dediler ki "İşittik ve itaat ettik"(405) âyeti ile neshedilmiştir."

Taberi diyor ki: "Bu sözün hiç bir mânâsı yoktur. Zira hükümlerin neshedilmesi kul tarafından değil Aziz ve Celil olan Allah tarafındandır. Allah teala bu son âyette, mümin kullarının: "Biz işittik ve itaat ettik." dediklerini bildirmektedir. Burada nesih diye bir şey yoktur. Ebu İshak el-Fezari diyor ki: "Ben Evzaiden "Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı." âyetini sordum ve dedim ki: "Bütün insanların savaş etmeleri farz mı?" Evzai de dedi ki: "Ben onu bilmiyorum ama, imamların ve halkın bunu terketmeleri doğru değildir. Kişinin bizzat kendisine tek olarak farz değildir."

b- Diğer bir kısım müfessirler ise bu âyette emredilen cihadın, cenaze namazının kılınmasında olduğu gibi müminlerin üzerine farz-ı kifaye olduğunu, müminlerden belli bir grubun bu farzı eda etmeleri halinde diğerlerinden bu far-

403 Buhari, K. el-Cihad, bab: 88/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2, s. 40

404 Müslim, K. el-İmare, bab: 158, Hadis No: 1910/Ebu Davud K. el-Cihad bab: 18, Hadis No: 2502/Nesei, K. el-Cihad, bab: 2, Hadis No: 3099

405 Bakara suresi, 2/285

zın düşeceğini söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bize göre doğru olan görüş te budur. Zira, bu hususta deliller ittifak halindedir Cihad etme ne sadece belli insanlara farz kılınmıştır. Ne de her ferdi şahsen yükümlü kılan bir farzdır. Zira bu hususta Allah teala şöyle buyurmuştur: **"Müminlerden özürsüz olarak savaşa katılmayıp oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler bir değildir. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından, oturup geri kalanlardan daha üstün kılmıştır. Allah, hepsine de, en güzel şey olan cenneti vaadetmiştir. Allah, cihad edenleri, oturanlara, büyük bir mükâfaatla üstün kılmıştır."**[406] Allah teala bu âyette, cihad edenlerin, cihad etmeyenlerden üstün olduklarını belirttikten sonra, her iki sınıf için de güzellik olduğunu bildirmiştir. Şayet cihad her fert için farz olsaydı, bu farzı ifa etmeyenler için güzellik değil ceza vaadedilirdi.

c- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise, kâfirlerle savaşmak, kıyamete kadar her müslümanın üzerine farz-ı ayndır. Davud b. Ebu Âsım diyor ki: "Ben, Said b. el-Müseyyebe dedim ki: "Ben, savaşmanın insanlara farz olduğunu biliyorum." O, bu sözüme karşılık vermedi. Ben diyordum ki şayet o, benim söylediğime karşı çıkacak olsaydı elbette fikrini açıklardı.

Âyet-i kerimede **"Belki hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için daha hayırlıdır. Belki hoşunuza giden bir şey de sizin için daha kötüdür."** buyurulmaktadır.

Süddi bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Müslümanlar savaşmayı hoş görmüyorlardı. Allah teala onlara buyurdu ki: **"Belki hoşunuza gitmeyen savaş, sizin için daha hayırlıdır."** Yani, savaşta ganimet elde edersiniz, zafere ulaşırsınız ve şehit düşersiniz. Savaşa gitmemeniz halinde ise bunlardan mahrum olursunuz."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bir gün ben, Resulullahın terkisine binmiştim. O bana dedi ki: "Ey İbn-i Abbas, heva ve hevesinin aksine de olsa Allahın, senin hakkında takdir ettiğine razı ol. Zira bu durum, Allahın kitabında mevcuttur." Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, o nerede? Ben Kur'anı okudum." Resulullah buyurdu ki: "O, belki de hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için daha hayırlıdır. Belki hoşunuza giden bir şey de sizin için daha kötüdür. Allah bilir siz bilemezsiniz..." âyetinde mevcuttur.

---

406 Nisa suresi, 4/95

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ
وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ
اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾

217- Ey Muhammed, sana mukaddes olan haram ay'da savaş etmekten soruyorlar. De ki: "O ayda savaş etmek, büyük günahtır. Fakat Allah yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, insanları Mescid-i Haramdan men etmek ve oranın halkını yerinden çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha büyük bir suçtur. Kâfirlerin gücü yetse sizi dininizden döndürünceye kadar durmadan sizinle savaşırlar. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların dünya ve âhiret amelleri boşa gitmiştir. İşte cehennemlikler onlardır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.

[Ey Muhammed, sana haram ay olan Recep ayında savaşmaktan soruyorlar. Onlara de ki: "O ayda savaş etmek, haram olan ayda kan dökmek, Allah yanında çok büyük günahtır. Fakat insanları İslama girmekten alıkoymak, Allahı inkâr etmek, müminlerin Mescid-i Harama girmelerini engellemek ve Mescid-i Haram çevresinde yaşayan ve oranın halkından olan insanları oradan çıkarmak, Allah yanında, haram ayda savaşmaktan daha büyük bir günahtır. Fitne çıkarmak, adam öldürmekten daha büyük bir suçtur.]

Ey müşrikler topluluğu, Allahı inkâr etmeniz, Muhammed ve ashabını Mescid-i Harama girmekten men etmeniz, onları memleketlerinden çıkarmanız ve Müslümanları dinlerinden döndürmek için fitne meydana getirmeniz, Allah katında adam öldürmekten çok daha büyük bir günahtır. Kureyş kâfirlerinin gücü yetse, müslümanları dinlerinden çıkarıp kâfir yapıncaya kadar savaşırlar. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse işte onların amelleri iptal olmuş, sevapları boşa gitmiştir. İşte cehennemlikler onlardır. Onlar, cehennemde ebedi

olarak kalacaklar ve oradan hiç çıkmayacaklardır.

* Bu âyet-i kerimede zikredilen ve "Mukaddes olan haram ay" diye tercüme edilen (الشهر الحرام)dan maksat, Recep ayıdır. Haram aylar peşpeşe gelen, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayı ile Cemaziyel Âhir ve Şaban ayları arasındaki Recep ayıdır. Cahiliye döneminde bu dört aya hürmet gösterilirdi. Kişi, babasının katilini görse dahi ona dokunmazda ve bu aylarda savaşılmazdı.

Bu âyette zikredilen "Haram ayı'n" Recep ayı oluşu bu âyetin, nüzul sebebinin, Recep ayında meydana gelen bir olay olmasındandır. Bütün müfessirler bu âyet-i kerimenin, nüzul sebebinin, Resulullahın gönderdiği bir müfrezenin, Recep ayının birinci gününde, müşriklerden biri olan Amr b. el-Hadremi'yi öldürmesi ve iki müşriki de esir etmesi hadisesi olduğunu söylemişlerdir. Bu olay, Taberinin rivayetine göre, Urve b. Zübeyr, Süddi, Cündeb b. Abdullah, Mücahid, Miksem, Abdullah b. Abbas, Ebu Mâlik el-Ğifari, Katade, İkrime, Mücahid, Dehhak ve Şa'bi tarafından kısmen de olsa farklı şekillerde nakledilmiştir.

Bu hususta Abdullah b. Zübeyr diyor ki: "Resulullah Bedirden döndükten sonra (hicretin ikinci yılında) Recep ayında Abdullah b. Cahş'ın komutasında, muhacirlerden oluşan dokuz kişilik bir müfrezeyi bir göreve gönderdi. Abdullah b. Cahş'a bir de mektup verdi ve ona: "İki gün gitmeden mektubu açmamasını ancak ondan sonra açmasını, mektubu açmasından sonra da emredilen şeyi yapmaya devam etmesini, fakat arkadaşlarından herhangi birini bu işe zorlamamasını emretmişti. Abdullahın arkadaşları şunlardı: Ebu Huzeyfe b. Rabia, Ukkaşe b. Mihsan, Utbe b. Gazvan, Sa'd b. Ebi Vakkas, Amr b. Rabia, Vâkıd b. Abdullah, Halid b. el-Bekir ve Süheyl b. Beyda (Süddinin rivayetinde Âmir b. Rabia yerine, Âmir b. Füheyre, Ukkaşe b. Mihsan yerine, Ammar b. Yâsir zikredilmiş ve Halid b. el-Bekir de zikredilmemiştir.) Abdullah b. Cahş iki gün yürüdükten sonra mektubu açtı ve okudu. Bir de ne görsün onda: "Sen benim bu mektubumu açıp okuduktan sonra Mekke ile Taif arasındaki "Nahle" denen yere varıncaya kadar git, orada dur. Oradan Kureyşi gözetle ve onlardan bize haber topla" diye yazılı. Abdullah mektubu okuyunca "Başüstüne, dinledim ve itaat ettim." dedi. Sonra arkadaşlarına "Resulullah (s.a.v.) bana, Nahleye gitmemi, haber almak için oradan Kureyşi gözetlememi emretti ve sizden herhangi birinizi de buna zorlamamı bana yasakladı. Sizden kim şehitliği istiyor ve onu arzuluyorsa benimle gelsin. Kim de bunu istemiyorsa geri dönsün. Ben, Resulullahın emri doğrultusunda devam edeceğim." dedi. Abdullah ve arkadaşları yola devma ettiler. Onlardan hiçbiri geri kalmadı. Hicaz bölgesinde yol almaya devam ettiler. "Necran," denen yere varınca, Sa'd b. Ebi Vakkas ile Utbe b. Gazvan ortaklaşa bindikleri develerini kaybettiler. Bunun üzerine Abdullahtan, geri kalıp develerini aramaya koydular. Abdullah ile diğer arkadaşları ise yollarına devam edip "Nahle"ye vardılar ve orada konakladılar. O sırada yanlarından Kureyşin kuru

üzüm ve diğer yiyecek maddeleri taşıyan bir ticaret kervanı geçti. (Mücahidin rivayetine göre ise bu kervan Taiften Mekkeye içki taşıyordu.) Ve Resulullah ile Kureyş arasında da bir saldırmazlık antlaşması vardı. Bu Kervanda Amr b. el-Hadremi, Osman b. Abdullah, kardeşi Nevfel b. Abdullah, Hakem b. Keysan bulunuyordu. Kervanda olanlar Müslümanları görünce onlardan korktular. Zira kervan müslümanların yakınında konaklamıştı. Müslümanlardan Ukkaşe b. Mihsan, yukarıdan onlara baktı. O, başını tıraş etmişti. Müşrikler onu görünce kendilerini emniyette hissettiler ve dediler ki: "Bunlar Umre yapan insanlar, bunlardan bize bir zarar gelmez." Müslümanlar bu müşrikler hakkında istişare ettiler. Çünkü o gün, Cemaziyel Âhir ayının son günüydü. Dediler ki: "Vallahi eğer bu gece bu insanlara dokunmayacak olursanız onlar, yarın Haram ayına girecekler ve artık kendilerini bizden korumuş olacaklar. Onları öldürmüş olursanız Haram ayında öldürmüş olacaksınız. Böylece bir tereddüt içinde kaldılar. Onlara hücum etmekten çekindiler. Daha sonra kendilerinde bir cesaret buldular ve onlardan güçlerinin yettiğini öldürmek ve ellerinde bulunanları almak hususunda ittifak ettiler. Bunun üzerine Vâkıd b. Abdullah bir ok atarak Amr b. el-Hadremiyi öldürdü. Osman b. Abdullah ile Hakem b. Keysanı da esir aldılar. Osmanın kardeşi Nevfel b. Abdullah ise kaçıp ellerinden kurtuldu. Onu yakalayamadılar. Abdullah b. Cahş ve arkadaşları kervanı ve iki esiri alıp Medine'de Resulullaha geldiler. Oraya gelince Resulullah buyurdu ki" **"Ben size, haram ayında savaşmanızı emretmemiştim."** Resulullah, kervanı ve iki esiri bekletti. Herhangi bir muamele yapmadı. Resulullah, savaşmalarını emretmediğini buyurunca müfrezede olan müslümanlar çok üzüldüler, helak olduklarını zannettiler. Diğer müslümanlar da bu yaptıklarından dolayı onları kınadılar ve onlara dediler ki: "Sizler emredilmeyen şeyi yaptınız, savaşmanız emredilmediği halde savaştınız." Kureyşliler de Müslümanlar aleyhinde propaganda yaparak "Muhammed ve arkadaşları haram ay'ı ihlal ettiler. O ayda kan akıtıp mallara el koydular ve insanları esir ettiler." dediler. Mekkede bulunan müslümanlar ise onlara cevaben "Müslümanlar bunu Cemaziyel Âhir ayında yaptılar." dediler. Yahudiler de bu olaydan dolayı Resulullahın aleyhine bir gelişme beklentisine girerek şu sözleri söylediler: "Amr b. el-Hadremiyi Vâkıd b. Abdullah öldürdü. Amr savaşa ömür verdi. (Onun ölümüyle savaş fikri tekrar canlandı) Hadremi savaşı hazırladı. Vâkıd savaşı tutuşturdu. Allah onları birbirlerine düşürdü."

Urve diyor ki: "İnsanlar da bu hususta açıkça konuşunca, Aziz ve Celil olan Allah, Peygamberine bu âyet-i kerimeyi indirdi. Bu âyet inince ve Allah teala müslümanlardan sıkıntıyı kaldırınca Resulullah kervanı ve iki esiri aldı.

Müfesirler, Haram aylarında savaşmanın yasak olması hükmünün neshedilip edilmediği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Ata b. Meysere ve Zühriden nakledilen bir görüşe göre haram aylarında savaşma yasağı şu âyet-i celile ile neshedilmiştir: "Bu itibarla bu aylarda sa-

vaşmak caizdir. Savaşı önce kâfirlerin başlatması şart değildir. Bu âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: "**Şüphesiz ki ayların sayısı, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri, kitabında tesbit olunduğu üzere, Allahın katında on ikidir. Bu aylardan dördü, mukaddes olan haram aylardır. İşte dosdoğru din budur. Bu aylarda kendinize zulmetmeyin. Ey müminler, müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa, siz de onlarla topluca savaşın. Bilin ki Allah, mutlaka müttakilerle beraberdir.**"(407)

b- Ata b. Ebi Rebah'a göre ise, haram aylarında savaşmanın yasak olması hükmü neshedilmemiştir, aynen geçerlidir. Çünkü Allah teala bu aylarda savaşmanın büyük bir günah olduğunu beyan etmiştir.

Taberi, birinci görüşü tercih etmiş ve haram aylarda savaşma yasağının kaldırıldığını söylemiştir. Çünkü Tevbe suresinin otuz altıncı âyetinin bu âyeti neshettiği, Resulullahın, haram aylarda savaşmasından anlaşılmıştır. Çünkü Resulullah haram aylarında Huneyn'de Hêvazin kabilesiyle, Taifte Sakiyf kabilesiyle savaşmış, Ebu Âmiri de, Evtas denen yere, orada bulunanlarla savaşmak üzere göndermiştir. Şayet bu aylarda savaşmak yasak olsaydı Resulullah bunu yapmazdı. Taberi devamla diyor ki: "Bütün siyer âlimleri, Hudeybiye sulhünden önce Hz. Osmanı müşriklerin öldürdüğü haberi gelmesi üzerine Resulullahın, sahabeleriyle birlikte müşriklerle savaşmak üzere "Biat-ı Rıdvan"ı yaptığı ve bu biatın da bir haram ay olan Zilkade ayında yapıldığı hususunda ittifak etmişlerdir. Sulhtan sonra Resulullah savaştan vazgeçmiştir. Bu vakıa, açıklamakta olduğumuz âyette zikredilen, haram aylarında savaşmanın yasak olduğu hükmünden sonra gerçekleşmiştir. Zira, Abdullah b. Cahş olayı Hicretin ikinci yılında, Hudeybiye sulhü ise Hicretin altıncı yılında, Huneyn ve Taif olayları ise Hicretin sekizinci yılında meydana gelmişlerdir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ

رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

218- Şüphesiz ki iman edenler, hicret edip Allah yolunda cihad edenler, işte onlar, Allahın rahmetini umarlar. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

407 Tevbe suresi, 9/36

Allah ve Resulünü tasdik edenler, müşriklerin bulunduğu yerden, onlarla komşuluk etmeyi terkedip hicret edenler, Allahın dini zafere ulaşsın diye düşmanla çarpışıp savaşanlar, işte onlar Allahın lütfu ve merhametiyle, onun cennetine girmeyi arzu ederler. Allah, kullarının günahlarını örten, rahmetiyle onlara lütufta bulunandır.

* Cündeb b. Abdullah diyor ki: "Abdullah b. Cahş'ın komutasındaki müfreze, mukaddes ay olan Receb ayında, Kureyş müşriklerinden Amr b. el-Hadremiyi öldürünce müslümanlar bu müfreze hakkında "Eğer bunlar günah işlemedilerse sevapları da yoktur." demişler ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş ve mücahitlerin, Allahın sevabını umduklarını ve mükâfaatına da erebileceklerini beyan etmiştir.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا
أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

219- Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günah vardır. İnsanlar için (bazı dünyevi) faydaları da vardır Ancak, günahları faydalarından çok büyüktür." Ve yine sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan fazla olanı." İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar ki düşünesiniz.

Ey Muhammed, ashabın sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. Onlara de ki: "Onlarda büyük günahlar vardır. İçki, onu içenin aklını giderir. İşte bu, günahların en büyüğüdür. Kumar insanı meşgul ederek Allahı zikretmekten ve namazdan alıkoyar. Onu oynayanların arasına kin ve düşmanlık sokar. İçki ticaretinden elde edilen kârlar ve içenlere geçici olarak sağladığı sun'î bir zevk, onun faydası olarak sayılabilir. Kumarda ise kazanan kimsenin kumar parasını yorulmadan, kolaylıkla elde etmesi onun faydası olarak görülebilir. Ancak içki ve kumarın zararları, zikredilen önemsiz menfaatları yanında çok daha büyüktür. İçki insanı diğer varlıklardan ayıran ve onu üstün bir duruma getiren aklı giderir. İçenler sarhoş olur, birbirlerine sataşır ve dövüşürler. Böylece aralarında kötülük meydana gelir. Kumar oynayanların ise birbirlerine girdikleri ve aralarında çok büyük husumetler meydana geldiği bir gerçektir. Ve yine sana, ey Muhammed, mallarından hangi şeyi Allah yolunda harcayacaklarını ve sadaka olarak vereceklerini soruyorlar. Onlara de ki: "Fazla olanı verin" O da ihtiyacınız-

dan ve ailenizin nafakasından fazla olanıdır. Allah size, birliğini gösteren delilleri açıkladığı gibi, koyduğu sınırları, farzları ve Peygamberi Muhammede indirdiği diğer şeyleri de açıklıyor ki dünya ve âhirette vaadini, korkutmasını, sevabını, cezasını düşünesiniz ve geçici dünyanın yerine ebedi olan âhireti tercih edesiniz.

* Âyet-i kerimede geçen ve "İçki" diye tercüme edilen (خَمْرٌ) kelimesinin lügat mânâsı, "Bir şeyi örtmek, kapatmak ve gizlemektir." Arapçada (خَمَّرْتُ الإِنَاءَ) demek "Kabın ağzını örttüm" dmektir. Yine kadının başörtüsüne "Örtü" anlamına gelen (خِمَارٌ) kelimesi kullanılmıştır. Yine Arapçada (هُوَ يَمْشِي لَكَ الْخَمَرَ) "O, sana karşı gizlice yürüyor" denilmekte ve (خَمْرٌ) kelimesinden "Gizlemek" mânâsı kastedilmektedir. İçkiye (خَمْرٌ) denilmesi, insanların aklını örtmesi ve gölgelemesindendir. Bu itibarla her aklı gölgeleyen ve sarhoş eden şeye (خَمْرٌ) denilmiştir.

Âyette geçen ve "Kumar diye tercüme edilen (اَلْمَيْسِرُ) kelimesi, Abdullah b. Ömer, Dehhak, Katade, Süddi, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri ve Said b. Cübeyr tarafından bu şekilde "Kumar" olarak izah edilmiştir. Kumar, galip gelenin mağlup olandan bir şey almayı şart koştuğu her türlü oyuna denir. Müfessirler, hangi çeşit oyunun kumar sayılacağı hakkında özetle şunları söylemişlerdir.

"Abdullah b. Mes'ud, hayvanların mafsalları olan ve "Aşık kemiği" denen kemiklerle oynamanın dahi kumar olduğunu söylemiştir. Bu hususta Abdullah b. Mes'udun şöyle dediği zikredilmiştir. "Bir şey bekleyerek attığınız bu aşıklardan kaçının. Çünkü bunlar kumar sayılır."

Mücahid ve Said b. Cübeyr, çocukların cevizlerle oynamalarını da kumar saymıştır, Atâ ve Tâvûs da çocukların aşık ve cevizle oynamalarını kumar saymışlardır. Muhammed b. Sîrîn ise: "Tahakkuk edip etmeyeceği belli olmayan her muamele kumardır. Her kumar, bu âyette zikredilen Meysir'dendir. Hatta "Ayakta durdurma veya bağırma yahut başına kuş tüyü takmayı şart koşan tavla da kumardır. Bir şey içirmeyi veya bağırmayı yahut ayakta durmayı şart koşan her türlü oyun kumardır." demiştir. Kasım b. Muhammed ise, "İnsanı, Allahı anmaktan ve namazı kılmaktan alıkoyan her oyun kumardır." demiştir.

Âyet-i kerimede, içki ve kumarda büyük günah olduğu, fakat insanlar için bir kısım faydaları da bulunduğu zikredilmiştir. İçkideki günah, kişinin, içki içme neticesinde sarhoş olması yüzünden rabbini dahi tanımaz hale gelmesidir. Elbetteki bu, günahların en büyüğüdür. Ayrıca Süddinin de dediği gibi, içki içen kimse sarhoşluğu yüzünden insanlara zarar verir. Abdullah b. Abbas: "İçki içen kimsenin dini eksilir." demiştir. Yani, Allahı tanımayı bile unutur hale gelir. Kumarın günahı ise, onu oynayanın, Allahı anmaktan ve namaz kılmaktan uzak olmasıdır. Kumar oynayanlar arasında kin ve düşmanlık meydana gelir.

Nitekim bu hususta Allah teala şöyle buyurmaktadır: "... **Şüphesiz ki Şeytan, kumar ve içki ile aranıza düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allahın zikrinden ve namazdan men etmeyi ister. Artık bunlardan vaz geçmez misiniz?**"(408)

İçkide bulunduğu ifade edilen faydalara gelince, onun haram kılınmasından önceki ticaretinden elde edilen kazançlar ve içilmesiyle meydana gelen geçici zevktir. Kumarda bulunduğu ifade edilen faydalar ise, kumarın haram kılınmasından önce kumar neticesinde kazandıkları devenin kesilmesinden elde ettikleri paylar vb. değerlerdir.

Âyet-i kerimede içki ve kumar için "Ancak, günahları faydalarından çok daha büyüktür." buyurulmaktadır. Bu ifade iki şekilde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Rebi' b. Enes ve Dehhak bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "İçkinin ve kumarın haram kılınmalarından sonraki günahları, haram kılınmalarından önceki faydalarından çok daha büyüktür."

b- Diğer bir kısım müfessirler ise şöyle izah etmişlerdir: "İçki ve kumarın, haram kılınmalarından önceki günahları yine o zamanki faydalarından daha büyüktü. Çünkü onlar sarhoş oldukları zaman birbirlerine sataşıyor ve birbirleriyle savaşıyorlardı. Kumar oynadıklarında da aralarına kötülük giriyor ve onları fenalıklar yapmaya sürüklüyordu. Bu şeyler, içkiden kazandıkları para ve hissettikleri zevkten daha kötüydü. Taberi, âyeti bu şekilde izah etmenin daha doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü bu âyet, içki ve kumarın kesin olarak haram kılınmasından önce inmiştir bu sebeple o zamana göre tefsir edilmelidir.

Taberi bu âyetin, içki ve kumarın kesin olarak haram kılınmasından önce indiğini zikreden haberlerin tevatür derecesine ulaştığını söylemiş ve özetle şunları rivayet etmiştir: Said b. Cübeyr diyor ki: "Bu âyet-i kerime inince, bir kısım insanlar burada zikredilen: "Onlarda büyük günahlar vardır." ifadesini gözönünde bulundurarak içki içmeyi hoş görmemişlerdir. Diğer bir kısım insanlar ise: "Faydaları da vardır. " ifadesini gözönünde bulundurarak içki içmeye devam etmişlerdir. Nihayet: "**Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayın. Yolcu olanlar müstesnadır. Eğer hasta iseniz veya yolculukta iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya cinsi münasebette bulunmuşsanız ve bu durumda da su bulamamışsanız, tertemiz bir toprak ile teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah, çok affeden, çok bağışlayandır.**"(409) âyeti nâzil oldu. Bu defa namaz kılma zamanlarında içkiyi bırakıyor onun dışındaki zamanlarda içiyorlardı. Nihayet: "**Ey iman edenler, içki, kumar, putlar ve faal okları, sadece şeytanın işinden bi-**

408 Maide suresi, 5/91

409 Nisa suresi, 4/43

rer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz."(410) âyeti indi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: "Bu gün senin vay haline içki. Kumarla birlikte anıldın."

Abdullah b. Ömer diyor ki: "Aziz ve Celil olan Allah, içki hakkında üç defa âyet indirmiştir. İlk indirdiği âyet: **"Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: Onlarda büyük günahlar vardır. İnsanlar için bazı dünyevi faydalar da vardır..."** âyetidir. Bu âyet indikten sonra insanlar: "Ey Allahın Resulü, biz içki içelim ve Allahın, kitabında zikrettiği gibi ondan faydalanalım mı?" dediler. Bunun üzerine: "Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın."(411) âyeti nâzil oldu. Bu defa insanlar: "Ey Allahın Resulü, biz içkiyi namaza yakın bir vakitte içmeyiz." dediler. Bunun üzerine: **"Ey iman edenler, içki, kumar, putlar ve fal okları sadece Şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz."**(412) âyeti indi. Resulullah da buyurdu ki. "Artık içki haram kılındı."

İkrime ve Hasan-ı Basri demişlerdir ki: **"Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar"** âyetiyle **"Ey iman edenler, sarhoşken namaza yaklaşmayın. "** âyeti, Mâide suresinin: **"Ey iman edenler, içki, kumar, putlar ve fal okları sadece şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçınınki kurtuluşa eresiniz."** âyetiyle neshedilmiştir.

Süddi diyor ki: "Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar..." âyet-i kerimesi nâzil olduktan sonra da insanlar içki içmeye devam ettiler. Bir gün Abdurrahman b. Avf bir yemek hazırlayıp içlerinde Ali b. Ebi Talibin de bulunduğu sahabileri davet etti. Ali b. Ebi Talib, Kâfirun sûresini okudu. Fakat okuduğunun ne olduğunu anlayacak durumda değildi. Bunun üzerine Allah teala içki hakkında daha sert davranarak Nisa suresinin kırk üçüncü âyetini indirdi. İçki içmek yasak değildi. Onlar onu, sabah namazından sonra günün ortalarına kadar içiyorlardı. Öğlende ayılıp öğle namazını kılıyor yatsıya kadar içmiyorlardı. Yatsıdan sonra gecenin yarısına kadar içiyor ve yatıyorlardı. Sabahleyin ayılıp namaz kılıyorlardı. Böylece içkiye devam ediyorlardı. Nihayet Sa'd b. Ebi Vakkas bir gün bir yemek hazırladı. İçlerinde Ensar'dan bir kimsenin de bulunduğu sahabileri davet etti. Sa'd devenin kellesini kebap yaptı ve onları bu kebabı yemeye davet etti. Onlar yediler ve içki içerek sarhoş oldular ve sohbete daldılar. Bu sırada Sa'd, Ensardan olan kişiyi kızdıracak bir söz söyledi. Bunun üzerine Ensardan olan o kişi, devenin çene kemiğini alarak Sa'd'ın burnuna vurup kırdı. İşte bu olay üzerine de Allah teala, içki içmeyi tamamen yasaklayan şu âyet-i kerimeyi indirdi. **"Ey iman edenler, içki, kumar, putlar ve fal okları**

410 Maide suresi, 5/90
411 Nisa suresi, 4/43
412 Maide suresi, 5/90

sadece şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz."(413)

İçkinin aşamalı bir şekilde yasaklandığına dair Taberi, Zeyd b. Aliden, Şa'biden, Katadeden, Mücahidden, Rebi' b. Enesten ve İbn-i Zeydden de rivayetler nakletmiştir. Ayrıca bu hususta Ebu Meysereden de şunlar nakledilmiştir. Ebu Meysere diyorki: "Hz. Ömer, içkinin haram olduğunu beyan eden âyetin inmesinden az bir müddet önce şöyle demiş: "Ey Allahım sen, içki hakkında bize şifa veren bir açıklama gönder." bunun üzerine: **"Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günah vardır. İnsanlar için bazı dünyevi faydaları da vardır. Ancak günahları faydalarından çok büyüktür..."** âyeti inmiştir. Ömer çağırılmış ve kendisine bu âyet okunmuştur.

Yine Ömer: "Ey Allahım sen, içki hakkında bize şifa veren bir açıklama gönder." demiş bunun üzerine de: **"Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın."**(414) âyeti inmiştir. Bu âyetin inmesinden sonra namaza başlarken Resulüllahın bir davetçisi (Bu iş için gönderdiği birisi) "Dikkat edin, sarhoş olan sakın namaza yaklaşmasın" diye bağırıyordu. Ömer bu sefer de çağırıldı ve bu âyet ona okundu.

Ömer yine, "Ey Allahım, sen içki hakkında bize şifa veren bir açıklama gönder." demiş. Bunun üzerine de: **"Ey iman edenler, içki, kumar, putlar ve fal okları, sadece şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz." "Şüphesiz ki şeytan, kumar ve içki ile aranıza düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allahın zikrinden ve namazdan men etmeyi ister. Artık bunlardan vaz geçmez misiniz?"**(415) âyetleri inmiştir. Âyetin sonunda bulunan: **"Artık bunlardan vaz geçmez misiniz?"** ifadesini işiten Ömer:

قال عمر انتهينا.

"Artık vaz geçtik." demiştir.(416)

Âyet-i kerimenin devamında: **"Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki "İhtiyaçtan fazla olanı."** buyurulmaktadır. Burada geçen ve "İhtiyaçtan fazla olan" diye tercüme edilen (العفو) kelimesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas, Katade, Ata, Süddi, İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basriye göre, burada zikredilen (العفو) kelimesinden maksat, kişinin aile efradının na-

---

413 Maide suresi, 5/90
414 Nisa suresi, 4/43
415 Maide suresi, 5/90, 91
416 Ebu Davud K. el-Eşribe bab: 1, Hadis No: 3670/Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an, sure: 2, bab: 7/Neseî, K. el-Eşribe, bab: 1

fakasından arta kalan malı" demektir. Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "İnsanlar her gün, içinde bulundukları günün şartlarına göre çalışıyorlardı. Şayet çalıştıkları günlerde elde ettikleri mallarından aile efradına harcadıkları dışında bir şey artarsa onu tasadduk ediyorlardı. Yoksa aile efradını aç bırakarak insanlara tasadduk etmiyorlardı.

b- Abdullah b. Abbas ve Tâvûstan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen (الْعَفْوَ) kelimesinden maksat, "Mallarınızdan pek önem vermediğiniz basit şeyler" demektir.

c- Yine Hasan-ı Basri, Atâ ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (الْعَفْوَ) kelimesinden maksat, "Orta derecede infak" demektir. Yani ne malının tümünü harcayıp insanlara muhtaç hale düşmek ne de malından çok az bir bölümünü harcayarak cimriliğe kaymaktır.

d- Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen (الْعَفْوَ) kelimesinden maksat, insanların gönül hoşluğu ile verdikleri şeylerdir.

e- Rebi' b. Enes ve Katadeden nakledilen başka bir görüşe göre bu âyette zikredilen (الْعَفْوَ)den maksat, "Kişinin mallarının en güzelidir."

f- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre bu âyette zikredilen (الْعَفْوَ) kelimesinden maksat, kişinin vermesi farz olan zekat vb. mali yükümlülüklerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden doğru olanı, burada zikredilen (الْعَفْوَ) kelimesinden maksat, kişinin kendisinin ve ailesinin nafakasından arta kalan malıdır. Zira bu hususta Resulullahtan bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:"

Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

عن أبي هريرة ، قال: أمر النبي ﷺ بالصدقة، فقال رجل: يا رسول الله، عندي دينار، فقال: « تصدق به على نفسك » قال: عندي آخر، قال: « تصدق به على ولدك » قال: عندي آخر، قال: « تصدق به على زوجتك» أو قال « زوجك » قال: عندي آخر، قال: « تصدق به على خادمك » قال: عندي آخر، قال: انت ابصر.

"Resulullah, sadaka vermeyi emretti. Bunun üzerine bir adam: "Ey Allahın Resulü, benim bir dinarım var." dedi. Resulullah: "Sen onu kendine harca"

dedi. Adam "Başka bir dinarım daha var" dedi. Resulullah: "Onu da çocuğuna harca" dedi. Adam: "Başka bir dinarım daha var." dedi. Resulullah: "Onu da eşine harca" dedi. Adam: "Başka bir dinarım daha var" dedi. Resulullah: "Onu da hizmetçine harca" dedi. Adam: Bir başka dinarım daha var" dedi. Resulullah: "Onu ne yapacağını sen daha iyi bilirsin." dedi.(417)

Cabir b. Abdullah, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قَالَ إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فَقِيراً فَلْيَبْدأْ بِنَفْسِهِ فَإِنْ كَانَ فَضْلاً فَعَلَى عِيَالِهِ فَإِنْ كَانَ فَضْلاً فَعَلَى قَرَابَتِهِ أَوْ عَلَى ذِى رَحِمِهِ فَإِنْ كَانَ فَضْلاً فَهٰهُنَا وَهٰهُنَا.

"Sizden biriniz fakir olursa (malını harcamada) önce kendisinden başlasın. Şayet bir şey artarsa aile efradına harcasın. Yine bir şey artarsa akrabalarına harcasın. Yine bir şey artarsa şöyle şöyle yapsın. Yani önüne arkasına, sağına soluna harcasın."(418)

Yine Cabir b. Abdullah diyor ki:

عن جابر بن عبد الله قال بينما نحن عند رسول الله ﷺ اذ جاءه رجل بمثل البيضة من ذهب اصابها فى بعض المغازى قال احمد فى بعض المعادن وهو الصواب فقال يا رسول الله خذها منى صدقة فو الله مالى مال غيرها فاعرض عنه ثم جاءه عن ركنه الايسر فقال مثل ذلك ثم جاءه بين يديه فقال مثل ذلك ثم قال هاتها مغضبا فحذفه بها حذفة لو اصابه لاوجعه او عقره ثم قال يعمد احدكم الى ماله لا يملك غيره فيتصدق به ثم يقعد يتكفف الناس انما الصدقة عن ظهر غنى خذ الذى لك لا حاجة لنا به فاخذ الرجل ماله وذهب.

"Bir gün biz, Resulullahın yanında iken bir kişi ona, bir savaşta elde ettiği yumurta kadar bir altın külçesi getirdi. (Diğer bir rivayette, "Bazı maden ocaklarından elde ettiği" şeklindedir) ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, bunu benden sadaka olarak al. Allaha yemin olsun ki benim bundan başka malım yoktur. "Resulullah ondan yüzünü çevirdi. Adam ona sol tarafından geldi ve aynı şeyi

417 Ebu Davud, K. ez-Zekât, bab: 45, Hadis No: 1691/Nesei, K. ez-Zekât, bab: 54.
418 Neseî, K. el-Bûyu', bab: 84/Müslim, K. ez-Zekât, bab: 41, Hadis No: 997

söyledi. Sonra önünden geldi yine aynı şeyi söyledi. Bunun üzerine Resulullah kızgın bir şekilde "Getir onu" dedi. Onu alıp adama doğru öyle bir attı ki şayet ona dokunacak olsaydı onun bir tarafını ağrıtacak veya yaralayacaktı. Sonra şöyle buyurdu: **"Sizden biriniz malını alıyor, ondan başka bir şeye sahip olmadığı halde onu tasadduk etmek istiyor. Sonra da oturup insanlara el açıyor. Sadaka ancak zenginin sırtındandır. Al bu senin olsun. Bizim buna ihtiyacımız yok." Adam onu alıp gitti."**(419)

Ebu Ümame, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

أَمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ « يَا ابْنَ آدَمَ! إِنَّكَ أَنْ تَبْذُلَ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ. وَأَنْ تُمْسِكَهُ شَرٌّ لَكَ. وَلاَ تُلاَمُ عَلَى كَفَافٍ. وَابْدأْ بِمَنْ تَعُولُ. وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى.

"Ey Ademoğlu eğer sen ihtiyacından artanı harcarsan o senin için daha hayırlıdır. Eğer harcamayıp elinde tutarsan o senin için daha kötüdür. Sen kendi kendine yetinmenden dolayı kınanmazsın. (Yani kişi kendi ihtiyaç duyduğu şeyleri harcamadığından dolayı kınanmaz) sen, harcamakla yükümlü olduğundan başla (ve bil ki) üstte olan el altta olan elden daha hayırlıdır."(420)

Taberi diyor ki: "Bütün bu hadis-i şerifler gösteriyor ki bu âyette zikredilen "Afv" kelimesinden maksat, kişinin kendisinin ve ailesinin ihtiyacından arta kalandır.

Müfessirler âyet-i kerimenin bu bölümünün mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas ve Süddiye göre bu âyet-i kerime, zekâtın farz olduğunu beyan eden âyet-i kerimelerle neshedilmiştir. Bu hususta, Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmiştir: "Ey Muhammed, sana, (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan fazla olanı." âyet-i kerimesi nazıl olmuş, bu âyet harcanacak şeyler bakımından farz olan belli bir miktar tayin etmemiştir. Sonra: "Ey Muhammed, sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillere aldırış etme."(421) âyeti nâzil olmuştur. Daha sonra ise gelen âyetlerle miktarlar belirtilerek farz olan miktarlar beyan edilmiştir.

b- Mücahide göre ise bu âyetin hükmü geçerlidir, neshedilmemiştir. Zira

---

419 Darimi, K. ez-Zekât, bab: 25
420 Müslim, K. ez-Zekât, bab: 97, Hadis No: 1036/Tirmizi, K. ez-Zühd, bab: 2
421 A'raf suresi, 7/199

Mücahid bu âyeti, farz olan zekâtlara yorumlamıştır.

Taberi diyor ki: "Bu âyet ne başka bir âyeti neshetmiş ne de başka bir âyet tarafından neshedilmiştir. Allah teala bu âyet-i kerimede, farz olmayan sadakaların nasıl harcanacağını beyan etmiştir. Bu bakımdan din ve takva sahibi olan bir insanın, Allah tealanın kullarına öğrettiği bu yolu takibetmesi gerekir. Resulullah bu yolun nasıl olduğunu bizlere açıklamıştır. O yolda kişinin önce kendisinden başlaması, sonra aile efradına harcaması, daha somra da Allahı razı edecek diğer yerlerde harcamasıdır. İşte Allah tealanın beyan ettiği israfla cimrilik arasında tutulacak olan yol da budur. Allah teala, Peygamberine bu hususu beyan ederek şöyle buyuruyor: **"Sakın eli boynuna kelepçelenmiş gibi cimri olma. İsrafa dalarak ta elini tamamen açma. Sonra kınanmış ve açıkta bırakılmış olarak oturup kalırsın."**[422] Yine Allah teala kullarını "İbadürrahman" olarak vasıflandırırken şöyle buyuruyor: **"Onlar harcadıkları zaman ne israf ederler ne de cimrilik. İkisi arasında orta bir yol tutarlar."**[423] Âyet-i kerimenin mensuh olduğunu iddia eden kimseye denir ki: "Senin buna dair delilin nedir? Halbuki herkes kişinin malından, farz olan zekâtlar dışında, sadaka verebileceği, bağışta bulunabileceği ve malının üçte birini vasiyet edebileceği hususunda ittifak etmişlerdir. O halde bu âyet nasıl mensuh olabilir? Eğer diyecek olursa ki: "Arta kalanın verilmesinin farz oluşu neshedilmiştir." Cevaben denilir ki: "Kişinin malından arta kalanını harcamasının farz olduğuna dair delilin nedir? Ta ki zekatın farz oluşunun bu farzı düşürdüğünü iddia edesin? Bu âyet-i kerime bir farz hüküm koymamıştır. Sadece Resulullaha sorulan infakın nasıl yapılacağını beyan etmiştir.

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰىۜ قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌۜ وَاِنْ
تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٢٠﴾

220- Hem dünya hem de âhiret işlerini düşünesiniz. Sana yetimlerden soruyorlar. De ki: "Onların işlerini düzeltmek, kendileri için daha hayırlıdır. Eğer onları aranıza alırsanız, onlar sizin din kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyu ıslah edenden ayırdetmesini bilir. Eğer Allah dileseydi sizi zor durumda bırakırdı. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hik-

422 İsra suresi, 17/29
423 Furkan suresi, 25/67

met sahibidir.

Ey müminler, bu surede zikredilen âyet ve delilleri açıkladığım gibi size bir kısım emir ve yasaklarımı açıklarım ki, hem dünyanın geçiciliğini hem de âhiretin devamlılığını ve kalıcılığını düşünesiniz. Böylece âhiretin dünyadan daha üstün olduğunu anlayasınız ve onun için çalışasınız. Ey Muhammed, sana yetimlerden ve mallarının, kendi mallarınıza karışması halinden soruyorlar. Onlara de ki: "Yetimlerin mallarının idaresini düzene koymakla lütufta bulunmanız, Allah yanında sizin için daha hayırlı sevap bakımından da daha büyüktür. Eğer onların yiyeceklerini kendi yiyeceklerinize, içeceklerini kendi içeceklerinize ve mallarını da kendi malarınıza karıştırırsanız artık onlar dinde sizin kardeşlerinizdir. Kardeşlerin bir kısmı diğerlerine yardım eder. O halde size, onların mallarına şefkatli bir kardeş nazarıyla bakmak gerekir. Allah sizden, kendi malını, yetimin malına katan kişinin maksadının, o malı dağıtıp haksız surette yemek mi olduğunu yoksa düzeltip çoğalmasını sağlamak mı olduğunu çok iyi bilir. Eğer Allah dileseydi sizi, mallarınızı yetimlerin mallarından ayrı tutmakla yükümlü kılarak zor durumda bırakır ve sıkıntıya sokardı. Fakat o, rahmeti ve acımasıyla sizi buna mecbur etmedi. Böylece sizi genişliğe çıkardı ve işinizi kolaylaştırdı. Şüphesiz ki Allah, hükümranlığında herşeye galiptir, idaresinde hüküm ve hikmet sahibidir.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre bu âyetin nüzul sebebi, bundan önce inen Nisa suresinin onuncu âyetinin, yetimlerin mallarına yaklaşılmasını yasaklaması üzerine, müminlerin sıkıntıya düşmeleri ve Resulullahtan çare istemeleridir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Abdurrahman b. Ebi Leyla, Katade ve Rebi' b. Enesten nakledilmiştir. Ancak, Katade, Rebi' b. Enes ve Said b. Cübeyre göre, bundan önce inen ve inmesiyle müminlerin sıkıntıya düştükleri âyet: "Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar yaklaşmayın. Sadece en güzel bir şekilde yaklaşın."(424) âyetidir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال: لما أنزل الله عز وجل (ولا تقربوا مال اليتيم الا بالتى هى أحسن) و (إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما) الآية ـــ انطلق مَنْ كان عنده يتيم فعزل طعامه من طعامه وشرابه من شرابه، فجعل يفضل من

424 İsra suresi, 17/34

طعامه فيُحْبَسُ له حتى يأكله أو يفسد فاشتد ذلك عليهم، فذكروا ذلك لرسول الله ﷺ، فأنزل الله عز وجل (ويسألونك عن اليتامى، قل: إصلاح لهم خير، وإن تخالطوهم فإخوانكم) خلطوا طعامهم بطعامه وشرابهم بشرابه.

"Allah teala **"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar yaklaşmayın. Ancak en güzel bir şekilde yaklaşın."**[425] **"Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarına sadece ateş tıkamış olurlar. Onlar yakında alev alev yanan bir ateşe sokulacaklardır."**[426] âyetlerini gönderince, yanlarında yetim bulunan insanlar gidip yetimlerin yiyeceklerini ve içeceklerini, kendi yiyecek ve içeceklerinden ayırdılar. Öyle ki artan yemekler bekletilip ya onlara yediriliyor veya kimse yemiyor, bozuluyordu. Bu durum müminleri sıkıntıya düşürdü. Durumu Resulullaha aksettirdiler. Bunun üzerine Allah teala: **"Sana yetimlerden soruyorlar. De ki: "Onların işlerini düzeltmek, kendileri için daha hayırlıdır. Eğer onları aranıza alırsanız, onlar sizin din kardeşlerinizdir..."** âyetini indirdi. Artık yetimlerin varisleri, yiyeceklerini ve içeceklerini yetimlerinki ile karıştırdılar."[427]

b- Abdullah b. Abbas, Süddi ve Dehhaktan nakledilen diğer bir örüşe göre bu âyetin nüzul sebebi, daha önce inen bir âyet değil, Arapların, yetimlerin malına yaklaşmaktan uzak durma örfleri ve bu örflerinden dolayı sıkıntıya düşmemeleri için istekte bulunmalarıdır. Bu hususta Süddi diyor ki: "Araplar cahiliye döneminde yetim hakkında çok titiz davranıyorlardı. Öyle ki haklarına tecavüz ederler korkusuyla aynı kaptan onlarla yemek yemiyorlar, develerine binmiyor, hizmetçilerine hizmet ettirmiyorlardı. Bu âdet hususunda Resulullaha geldiler ondan bu meseleyi sordular. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Âyet-i kerimenin devamında: **"Eğer Allah dileseydi sizi zor durumda bırakırdı."** buyurulmaktadır. Müfessirler burada geçen ve "Zor durumda bırakırdı." diye tercüme edilen (لأعنتكم) cümlesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Mücahide göre bu ifadeden maksat: "Eğer Allah dileseydi yetimlerin otlaklarında hayvanlarınızı otlatmayı ve onların katıklarını yemeyi size haram kılar böylece sizi sıkıntıya sokardı." demektir. Mücahid: "Eğer yetimleri aranıza alırsanız bu sizin için daha hayırlıdır." ifadesini, "Eğer yetimlerin mallarını ot-

425 En'am suresi, 6/152

426 Nisa suresi, 4/10

427 Ebu Davud, K. el-Vasâyâ, bab: 7, Hadis No: 2871/Neseî, K. el-Vasâyâ, bab: 11, Hadis No: 3699

lakta kendi mallarınıza katar ve onların katıklarını kendi katıklarınızla birlikte bulundurur ve yerseniz sizin için daha hayırlıdır." şeklinde izah ettiği için bu âyetin bu bölümünü de bu şekilde izah etmiştir.

Abdullah b. Abbas ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: "Eğer Allah dileseydi sizi zorluğa koşar ve sıkıntıya düşürürdü. Fakat o, işi kolaylaştırdı ve buyurdu ki: "**İçinizden zengin olanlar, yetimlerin malını yemekten çekinsin, fakir olanlar ise meşru surette yesin.**"(428)

Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre, o bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Eğer Allah dileseydi, yetimlerin mallarından size geçenler yüzünden sizi helak ederdi."

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ
وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِك۪ينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ
اُو۬لٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِه۪
وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِه۪ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

221- İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Mümin bir cariye, hür olan müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Hür olan müşrik kadın hoşunuza gitse bile. Müşrik erkekleri de, iman etmedikçe mümin kadınlarla evlendirmeyin. Mümin bir köle, hür olan müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Müşrik olan erkek hoşuna gitse bile. Bu müşrikler insanı ateşe davet ederler. Allah ise izni ile cennete ve mağfirete davet eder ve âyetlerini insanlara açıklar. Gerekir ki düşünürler.

Ey iman edenler, kitap ehli olmayan ve putperest olan müşrik kadınlarla, Allaha, Peygamberine ve Peygambere indirilene iman etmedikçe evlenmeyin. Sizlerin, Allaha ve Peygamberine iman eden bir cariye ile evlenmeniz, hür olan-

428 Nisa suresi, 4/6

müşrik veya kâfir bir kadınla evlenmenizden, Allah katında daha hayırlı ve daha üstündür. Müşrik olan kadın, güzelliği, soyu ve malı bakımından hoşunuza gitse bile. Ey iman edenler, müslüman olan bir kadını da, Allah ve Resulüne iman etmedikçe, bir müşrik erkekle evlendirmeyin. Müslüman kadınları, Allah ve Resulüne iman eden kölelerle evlendirmeniz, onları hür olan müşriklerle evlendirmenizden sizin için daha hayırlıdır. Hür olan müşrik erkekler, mal, soy ve mevki bakımından hoşunuza gitse bile. Kendileriyle evlenmeniz yasaklanan bu kadın ve erkek müşrikler sizleri, cehenneme götürecek işleri yapmaya çağırırlar. Allah sizleri, yardımı ve kolaylaştırması ile cennete götürecek amelleri işlemeye, hatalarınızı silecek işleri yapmaya davet eder. Ve kitabındaki âyet ve delillerini kullarına açıklar ki düşünüp ibret alsınlar, cehennem ateşine davet eden ile cennete ve affa davet edeni birbirinden ayırsınlar.]

* Âyet-i kerimede, mümin erkeklerin, müşrik kadınlarla evlenmelerinin yasak olduğu beyan edilmektedir. Ancak ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyan kadınlarla mümin erkeklerin evlenmeleri caizdir. Bu hususta diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "**... Hür ve iffetli mümin kadınlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden (ehl-i kitaptan) hür ve iffetli kadınlar, namuslu olmanız, zina yapmamanız, dost edinmemeniz ve kendilerine mehir vermeniz şartıyla size helaldır...**"(429)]

Buna mukabil, mümin kadınlar, hiçbir kâfirle evlenemezler. Bu kâfirler ehl-i kitap ta olsa bu böyledir. Bu hususta da şu âyet-i kerimede buyuruluyor ki: "**.. Çünkü ne mümin kadınlar kâfirlere helaldir ne de kâfir erkekler mümin kadınlara helaldir...**"(430)

Müfessirler, açıklamakta olduğumuz bu âyet-i kerimenin, bütün müşrikleri kastederek mensuh olduğu yahut müşriklerden sadece belli bir sınıfı kastederek mensuh olmadığı hususda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid ve Rebi' b. Enes, izah etmekte olduğumuz bu âyet-i kerimenin, bütün müşriklerin müslümanlarla evlenmelerinin haram olduğunu bildirdiğini, bu itibarla Maide suresinin dördüncü âyetinde zikredilen, ehl-i kitapla evlenme hükmüyle neshedildiğini söylemişlerdir. Bu âyette buyuruluyor ki: "**Hür ve iffetli kadınlarla, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar, namuslu olmanız, zina yapmamanız, dost edinmemeniz ve kendilerine mehir vermeniz şartiyle evlenmeniz size helaldir.**"(431) Görüldüğü gibi bu âyet-i kerime, kâfir ve müşrik olan ehl-i kitabın kadınlarının mümin erkeklerle evlenebileceklerini beyan etmiştir. Bu itibarla izah etmekte olduğumuz âyet neshedilmiştir.

---

429 Maide suresi, 5/5
430 Mümtahine suresi, 60/10
431 Maide suresi, 5/4

b- Katade ve Said b. Cübeyr'e göre ise bu âyet- kerimenin her ne kadar ifadesi genel ise de hükmü özeldir. Bu itibarla neshedilmemiştir. Zira âyette zikredilen ve evlenilmesi yasaklanan müşrik kadınlardan maksat, bütün müşrik kadınlar değil, özellikle ehl-i kitap olmayan müşrik kadınlardır. Nitekim Arapların müşrik kadınları böyleydi. Ehl-i kitap olan müşrik kadınlarla evlenmenin hükmü ise başka bir âyette belirtilmiş ve bazı sahabiler de bu hüküm uyarınca evlenmişlerdir. Mesela Huzeyfetül Yeman bir Yahudi veya Hristiyan kadınla evlenmiştir.

c- Şehr b. Havşebin, Abdulluh b. Abbastan naklettiği diğer bir rivayete göre bu âyet-i kerime neshedilmemiştir. Ve bu âyetle, bütün müşrik kadınlarla evlenmek yasaklanmıştır. Müşrik kadının putperest, mecusi ve ya ehl-i kitap olması farketmez. Bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah, hicret eden mümin kadınlar dışındaki bütün kadınlarla evlenmeyi yasaklamıştır. Resulullah, İslam dini dışında herhangi bir din mensubuyla evlenmeyi haram kılmıştır. Bu hususta Allah teala: "**kim dini inkâr ederse şüphesiz ki onun, daha önceki amelleri boşa gider ve âhiret gününde o, hüsrana uğrayanlardandır.**"(432) buyurmuştur. Talha b. Ubeydullah, bir Yahudi kadınla, Huzeyfe b. Yeman da Hristiyan bir kadınla evlenmiş Hz. Ömer de onların bu hallerine şiddetli bir şekilde kızmış ve onları dövmek istemiştir. Bunun üzerine onlar: "Ey müminlerin emiri sen kızma biz onları boşarız." demişler. Hz. Ömer de: "Allah'a yemin olsun ki, eğer onları boşamak helal olsaydı onlarla evlenmek te helal olurdu. Ben onları sizin elinizden hor ve hakir bir şekilde çekip alacağım." dedi.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden doğru olanı, âyet-i kerimenin zahirinin genel mânâda olduğunu fakat aslında ise bu âyetten, ehl-i kitap dışındaki müşrik kadınların kastedildiğini, bu itibarla âyet-i kerimenin neshedilmediğini söyleyen görüştür. Zira Allah teala, müslüman erkeklere, müslüman kadınlarla evlenebileceklerini beyan ettiği gibi, ehl-i kitabın iffetli kadınlarıyla da evlenebileceklerini, Maide suresinin beşinci âyetinde zikretmiştir. Birbirlerine muarız gibi görüldüğü zannedilen her âyetten birinin diğerini neshettiğini söylemek, buna dair kesin bir delilin var oluşuna bağlıdır. Ortada böyle kesin bir delil olmadığına göre, Maide suresinin beşinci âyetinin, ehl-i kitap olan kadınlarla evlenmeyi beyan eden bölümün, müşrik kadınlarla evlenmeyi kesinlikle yasaklayan bu âyet-i kerimeyi neshettiğini söylemek caiz değildir. Zira bu, delilsiz bir iddia olur.

Abdullah b. Abbastan, Hz. Ömer'in, Talha ile Huzeyfe'nin evlendikleri ehl-i kitaptan olan kadınları bunlardan ayırdığına dair olan rivayetinin bir anlamı yoktur. Zira, bütün ümmet, Allah tealanın kitabının açık hükmüyle, ehl-i kitap olan kadınlarla evlenilebileceği hususunda ittifak etmişlerdir. Resulullah'tan

gelen hadis-i şerifler de bunu beyan etmişlerdir. Diğer yandan, Hz Ömer'den, yukarıda zikredilenin aksine bir rivayet, daha sağlam senetlerle rivayet edilmiştir. Mesela, Zeyd b. Vehb, Hz. Ömer'in şöyle dediğini nakletmiştir. "Müslüman erkek, Hrıstiyan bir kadınla evlenebilir. Fakat Hristiyan bir erkek, Müslüman bir kadınla evlenemez." Zeyd sözlerine devamla demiştir ki: "Ömer'in, Talha ve Huzeyfe'nin, Yahudi ve Hıristiyan kadınlarla evlenmelerini hoş görmemesi, insanların bu iki sahabeye uymalarından ve müslüman kadınlarla evlenmekten vaz geçeceklerinden korkmasındandır. Veya bunun dışında başka bir sebeptendir. Bu yüzden Ömer onlara, bu hanımlarını serbest bırakmalarını emretmiştir. Nitekim bu hususta Şakiyk şunları nakletmiştir. "Huzeyfe, Yahudi bir kadınla evlendi. Ömer ona mektup yazarak "Kadını bırak" dedi. Huzeyfe de ona bir mektup yazarak "Sen, bunun haram olduğunu zannederek mi benim kadını bırakmamı istiyorsun?" dedi. Bunun üzerine Ömer: "Onun haram olduğnu sanmıyorum fakat ben, onların karşısında mümin kadınları ezik düşüreceğinizden korkuyorum." diye cevap verdi.

Bu hususta, Cabir b. Abdullah da Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.: **"Bitz, ehl-i kitabın kadınlarıyla evleniriz. Fakat onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler."**

Taberi diyor ki: "Her ne kadar Cabirden rivayet edilen bu hadisin senedinin sağlamlığında bir eleştiri varsa da bu hadisi almak, Şehr b. Havşebin, Abdullah b. Abbastan naklettiği sözü almaktan daha evladır. Zira, ehl-i kitap kadınlarla evlenilebileceği, ümmet arasında ittifak edilen bir konudur.

Âyet-i kerimede, **"Mümin bir cariye, hür olan müşrik bir kadından daha hayırlıdır."** buyurulmaktadır. Süddi, âyetin bu bölümünün Abdullah b. Revaha hakkında nâzil olduğnu söylemiştir. Abdullah'ın, siyah bir cariyesi bulunuyordu. Bir gün, Abdullah ona kızarak yüzüne bir tokat vardu. Sonra da koşup Resulullah'a söyledi Resulullah ona: **"Ey Abdullah o nasıl bir cariye?"** diye sordu. Abdullah da: "Ey Allah'ın Resulü, o orucunu tutuyor, namazını kılıyor, abdestini alıyor ve Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına, senin de Allah'ın Peygamberi olduğuna dair şehadet getiriyor." dedi. Bunun üzerine Resulullah, **"Bu mümin bir kadındır."** dedi. Abdullah, "Seni hak Peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, Ben onu mutlaka azad edecek ve mutlaka onunla evleneceğim." dedi ve bu dediğini de yaptı. Bunun üzerine bazı müslümanlar onu ayıplayarak dediler ki: "Bu adam bir cariye ile evlendi." O zamanda müminler müşriklerin soylarına rağbet ederek kendi kadınlarını müşriklerle evlendirmeyi, kendileri de müşrik kadınlarla evlenmeyi istiyorlardı. İşte bunun üzerine Allah teala **"Mümin bir cariye hür olan müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Hür olan müşrik kadın, hoşunuza gitse bile. Müşrik erkekleri de iman etmedikçe mümin kadınlarla evlendirmeyin. Mümin bir köle., hür olan müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Müşrik olan erkek, hoşunuza git-**

se bile." âyetini indirdi. Ve mümin kadınların, müşrik erkeklerle, (ehl-i kitap olsun veya olmasın) evlenemeyeceklerini kesin olarak bildirdi.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى
يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ
وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

222- Ey Muhammed, sana kadınların hayız halinden soruyorlar. De ki: "O eziyettir. Hayız halindeyken kadınlardan uzaklaşın ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikten sonra, Allahın size emrettiği yerden yaklaşın." Şüphesiz ki, Allah , tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.

Ey Muhammed, ashabın sana, kadınların hayız halinden soruyorlar. Onlara de ki: "Hayız, kokusunun çirkinliği, kirliliği ve pis oluşu gibi sebeplerle eziyet veren bir haldir. Hayızlı günlerinde kadınlarla cinsi münasebette bulunmaktan kaçının. Hayızdan temizlenip yıkanmadıkça onlarla cinsi münasebette bulunmayın. kadınlar, hayızları kesilip su ile yıkanarak temizlenince onlara Allahın izin verdiği ön taraftan yaklaşın. Şüphesiz ki Allah, itaatına yönelenleri, maddi ve cünüplük gibi manevi pisliklerden temizlenenleri sever.

* Âyet-i kerimede: "**Ey Muhammed, sana kadınların hayız halinden soruyorlar**" buyurulmaktadır. Sahabilerin bu hususu Resulullahtan sormalarının sebebi hakkında iki görüş zikredilmiştir.

a- Katade ve Rebi' b. Enese göre sahabilerin bunu Resulullahtan sormalarının sebebi, bu âyet inmeden önce insanların, âdet gören hanımlarıyla âdet halindeyken aynı evde kalmamaları ve onlarla birlikte yeyip içmemeleridir. Onların bu sorusu üzerine Allah teala bildirmiş oldu ki, âdetli olan kadınların âdetli hallerinde onlarla sadece cima etmek yasaktır. Onlarla birlikte oturup kalkmakta ve yeyip içmekte herhangi bir sakınca yoktur.

Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ الْيَهُودَ كَانُوا، إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ فِيهِمْ، لَمْ يُؤَاكِلُوهَا وَلَمْ
يُجَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ. فَسَأَلَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ إِلَى آخِرِ الآيَةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلاَّ النِّكَاحَ.

"Yahudiler, kadın hayızlı iken onunla birlikte bir şey yemiyor, içmiyor ve onunla evde oturmuyorlardı. Sahabiler Resulullahtan bunu sordular ve bunun üzerine Allah teala: **"Ey Muhammed, sana kadınların hayız halinden soruyorlar. De ki: "O, eziyettir. Hayız halindeyken kadınlardan uzaklaşın ve temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikten sonra onlara, Allahın emrettiği yerden yaklaşın. Şüphesiz ki Allah, tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."** âyetini indirdi. Resulullah da insanlara **"Âdet halindeki kadınlarla cinsi münasebet dışında her şeyi yapın."** buyurdu.[433]

b- Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre, sahabilerin, âdet halinde bulunan kadınlardan sormalarının sebebi şu idi. İnsanlar, kadınlar adetli iken onlara âdetli olan ön taraflarını bırakıp arkadan yaklaşıyorlardı. İşte bunun üzerine Allah teala, insanlara, hayızlı iken kadınlarına yaklaşmamalarını, onlara ancak hayızdan temizlendikten sonra ve ön taraflarından yaklaşabileceklerini beyan etti ve arkadan yaklaşmalarını haram kıldı. Süddi, bu âyette soru sorduğu zikredilen kimsenin, Sabit b. Dehhak el-Ensari olduğunu rivayet etmiştir.

Âyet-i kerimede: **"De ki o, eziyettir."** buyurulmaktadır. Buradaki eziyetten maksat, âdetin korkusunun çirkin ve tiksindirici oluşu ve necis oluşudur.

Süddi ve Katade, buradaki "Eziyettir" ifadesinden maksadın "Murdardır" demek olduğunu, Mücahid ise bundan maksadın "Kan" demek olduğunu zikretmişlerdir.

Âyet-i kerimede: **"Hayız halindeyken kadınlardan uzaklaşın."** buyurulmaktadır. Müfessirler burada zikredilen, "Kadınlardan uzaklaşmanın" ne demek olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas ve Übeyde es-Selmaniden rivayet edilen bir görüşe göre burada zikredilen "Kadınlardan uzaklaşmaktan maksat, âdet halindeyken, kadının vücudundan uzak durmak ve ona dokunmamaktır. Zira Allah teala burada "Uzaklaşın" ifadesini mutlak olarak kullanmış ve buna herhangi bir kayıt getirmemiştir. Bu itibarla onların tüm vücutlarından uzak olmak gerekir.

Nüdbe diyor ki: "Beni, ya Meymune bint-i Haris veya Hafsa bint-i Ömer Abdullah b. Abbasın hanımına gönderdi. Ben, Abdullah b. Abbasın hanımının

---

433 Müslim, K. el-Hayz, bab: 16, Hadis No: 302/Ebu Davud, K. el-Taharet, bab: 102, Hadis No: 258/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, bab: 23, Hadis No: 2977

döşeğinin, Abdullah b. Abbasın döşeğinden ayrı olduğunu gördüm. Bunların, birbirlerinden uzak durmalarından dolayı böyle yaptıklarını zannettim. Abdullah b. Abbasın hanımına, kendi döşeği ile kocasının döşeğinin ayrı olmasının sebebini sordum. O da bana dedi ki: "Ben âdetliyim. Âdetli olduğum zaman döşeğimi ayırırım." Geri dönüp meselyi Meymuneye veya Hafsaya anlattım. O beni tekrar Abdullah b. Abbasa gönderdi. Ona şunları söylememi istedi: "Annen (müminlerin annesi) sana diyor ki: "Yoksa sen Resulullahın sünnetinden yüz mü çevirdin? Allaha yemin olsun ki Resulullah, hanımlarından biri hayızlı iken onunla bir yatakta yatardı. İkisinin arasında, dizlerine kadar örten elbiseden başka bir şey yoktu."

b- Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Hasan-ı Basri, Mücahid, Âmir eş-Şa'bî, İkrime ve Abdullah b. Abbastan nakledilen ikinci bir görüşe göre, âdetli bir kadından uzaklaşma, sadece onun, eziyet veren yeri olan kanın geldiği yerden uzaklaşmadır. Âdet gören kadının, avret mahallinin kapalı olması şartiyle bütün vücudu kocası için helaldir. Bu hususta Mesruk diyor ki: "Ben, Aişeden, âdetli olduğu zaman kadının erkeğe neresi helal olur?" diye sordum. O da: "Cinsi münasebette bulunma dışında her şey." diye cevap verdi. Ebu Kılabe diyor ki: "Mesruk bineğine binip Hz. Aişenin yanına varmış ve ona: "Peygambere ve ehl-i beytine selam olsun." demiştir. Hz. Aişe de "Hoş geldin ey Ebu Aişe." demiştir. Orada bulunanlar, Mesrukun, Aişenin yanına girmesi için izin vermişler o da girip "Ben senden bir şey sormak istiyorum. Fakat sormaya utanıyorum." demiştir. Bunun üzerine Hz. Aişe "Ben senin annenim sen de benim oğlumsun." demiştir. Bunun üzerine Mesruk, "Âdetli olan karısının, erkeğe neresi helaldir?" diye sormuş Hz. Aişe'de ona: "Avret yeri hariç her şeyi helaldir" demiştir.

Bu görüşte olanların delilleri, Resulullahın, âdetli olan hanımlarına dokunduğunu bildiren, tevatür derecesindeki haberlerdir. Şayet âdetli olan kadının hiçbir yerine dokunulmaması gerekli olsaydı Resulullah bunu yapmazdı. Fakat Resulullahın dokunması, cima etme dışındaki dokunmalardı. Bu itibarla âdetli kadınla cima etme haram fakat vücudunun diğer yerlerine dokunma ise caizdir.

c- Abdullah b. Abbas ve Şüreyh el-Kadi'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre âdetli olan kadına dokunulmamasından maksat, onun, dizkapağı ile göbeği arasına dokunmamaktır. Zira bu hususta Resulullahtan, sahih olan çeşitli hadis-i şerifler zikredilmiştir. Bu hususta Hz. Meymune diyor ki:

مَيْمُونَةَ تَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا اَرَادَ اَنْ يُبَاشِرَ امْرَأَةً مِنْ نِسَائِهِ اَمَرَهَا
فَاتَّزَرَتْ وَهِىَ حَائِضٌ.

"Resulullah (s.a.v.) Hayızlı olan hanımlarından herhangi birine dokun-

mak istediğinde ona emrederdi o da dizi ile göbeğinin arasını, örten bir şey giyerdi."(434) Diğer bir rivayette Meymune şöyle demektedir:

عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يُبَاشِرُ نِسَاءَهُ فَوْقَ الإِزَارِ، وَهُنَّ حُيَّضٌ.

"Resulullah, hayızlı olan hanımlarına,diz ile göbek arasına elbise üzerinden dokunurdu."(435)

Hz. Aişe diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ إِحْدَانَا، إِذَا كَانَتْ حَائِضاً، أَمَرَهَا رَسُولُ اللّهِ ﷺ أَنْ تَأْتَزِرَ فِي فَوْرِ حَيْضَتِهَا. ثُمَّ يُبَاشِرُهَا. قَالَتْ: وَأَيُّكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ، كَمَا كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَمْلِكُ إِرْبَهُ.

"Bizden birimiz, hayızlı olduğumuz zaman Resulullah ona hayızlı ânının başlangıcında dizi ile göbeği arasında bir şey giymesini emrederdi. Sonra ona dokunurdu. Sizden hanginiz Resulullahın hakim olduğu kadar nefsine hakimdir?"(436)

[Taberi de yukarıda zikredilen hadislerin sahih olduklarını beyan ederek bu görüşü tercih etmiştir.]

Âyet-i kerimede geçen ve "Temizleninceye kadar" diye tercüme edilen (حَتَّى يَطْهُرْنَ) ifâdesindeki (يَطْهُرْنَ) kelimesi kurralar tarafından iki şekilde okunmuştur:

a- Bazı Kurralar bunu (يَطْهُرْنَ) şeklinde okumuşlar, mânâsının da: "Temizleninceye kadar" demek olduğunu söylemişlerdir. Bu kıraata göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Sizler, âdet gören hanımlarınıza hayız kanları kesilip temizlenmelerine kadar yaklaşmayın." Bu izaha göre, hayız halinden temizlenen kadın, yıkanmadan kocasına helaldir. Bu görüş, Süfyan es-Sevri ve İkrimeden nakledilmiştir.

b- Diğer bir kısım kurralar ise âyetin bu bölümünü (حَتَّى يَطَّهَّرْنَ) şeklinde okumuşlar ve mânâsının: "Kendilerini temizleyinceye kadar" demek

434 Buhari, K. el-Hayz, bab: 5
435 Müslim, K. el-Hayz, bab 3, Hadis No. 294
436 Müslim, K. el-Hayz, bab 2, Hadis No: 293

olduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu kıraat şeklini tercih etmiştir. Ancak bu görüşte olan âlimler, âdet gören kadınların, kendilerini temizlemelerinden maksatın ne olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Bazılarına göre burada, kadınların kendilerini temizlemelerinden maksat, âdet halinden sonra bütün vücutlarını yıkayıp banyo yapmalarıdır. Kadınlar ancak bundan sonra kocalarına helal olurlar.

Diğer bazılarına göre ise, kadının sadece âdet gördüğü avret mahallini yıkamasıdır. Kadın bundan sonra kocasına helal olur.

Taberi, yıkandıktan sonra temizlenmiş olacaklarını söyleyen görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i kerimede: **"Temizlendikten sonra Allahın emrettiği yerden yaklaşın"** buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Temizlenmek"ten maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süfyan es-Sevri, Hasan-ı Basri ve İbrahim en-Nehaiye göre "Yıkanmak"tır. Kadınlar âdet hallerinden temizlendikten sonra yıkanmadıkça kocalarına helal değildirler.

Tâvus ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Temizlenmekten" maksat, kadınların sadece abdest almalarıdır. Buna göre âdetten temizlenen kadınlar, abdest aldıkları takdirde kocalarının kendilerine yaklaşmaları caizdir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve âdetli kadının tam olarak temizlenmesi için yıkanmasının gerekli olduğunda ittifak edildiğini, buradaki, "Temizlenmek"ten maksadın da böyle bir temizlik olduğunu söylemiştir. Zira "Temizlendikten sonra" ifadesinden, şu iki şeyden birini anlamak mümkündür:

a- "Necasetten temizlendikten sonra" demektir. Âyete bu şekilde mânâ verildiği takdirde, kadınlar âdetten kesilir kesilmez abdest almadanda onlara yaklaşılabileceğine hüküm verilmiş olur ki bütün âlimler bu durumda kadınlara yaklaşmanın caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.

b- Bu ifadeden anlaşılabilecek ikinci mânâ ise şudur: "Kadınlar namaz için temizlendikleri zaman onlara Allahın emretiği yerden yaklaşın." Âdet gören kadınların, yıkanmadan, sadece abdest alarak namaz kılamayacakları hususunda icma bulunduğundan bu âyette zikredilen "Temizlenmek"ten maksadın da "Namaz için temizlenmek" olduğu ve bu temizlenmenin de yıkanmakla gerçekleşeceği ortaya çıkmış olur."

Âyet-i kerimenin: **"Allahın emrettiği yerden yaklaşın"** bölümü, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid, Süfyan es-Sevri, Katade, Rebi' b. Enes ve İbrahim en-Nehaiye göre bu ifadeden maksat şudur: "Siz, hanımlarınıza

temizlendikten, âdetli iken yaklaşmamanın emredildiği yerden yaklaşın. Yani ön taraftan yaklaşın." demektir. buna göre kadınlara, tabii olan cinsel organlarından yaklaşmayanlar, Allahın bu emrini terkeden ve koyduğu sınırları aşan kimselerdir.

Abdullah b. Abbas, Ebu Rezin, İkrime, Katade, Süddi ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre "Allahın size emrettiği yerden yaklaşın" ifadesinden maksat, Allahın size emrettiği yönüyle kadınlara yaklaşın, yani, âdetli iken değil, temizlendikten sonra yaklaşın." demektir.

İbn-i Hanefiyye'ye göre ise bu ifadeden maksat, kadınlara, Allahın emrettiği nikâhla yaklaşın, nikâhsız yaklaşmayın." demektir.

Taberi bu görüşlerden "Kadınlarınıza temiz iken yaklaşın, âdetli iken yaklaşmayın." diyen görüşün daha evla olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Şüphesiz ki Allah, tevbe edenleri de sever temizlenenleri de sever."** buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Temizlenenler" ifadesinden neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir:

Atâya göre buradaki "Temizlenen"lerden maksat, "Su ile temizlenenler" demektir. Yani yıkanıp namaz için temizlenenler abdest alanlar." demektir.

Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, burada zikredilen "Temizlenenler"den maksat, hanımlarına arkadan, tabii olmayan yerden yaklaşmayanlardır. Bunlar "Temiz olanlar" diye vsaıflandırılmış ve Allahın sevgisine mazhar oldukları zikredilmiştir.

İbn-i Cüreyc'in, Mücahidden naklettiği başka bir görüşe göre burada zikredilen "Temizlenenler"den maksat, günahlarından tevbe ettikten sonra tekrar günah işlemeye dönmeyenlerdir.

Taberi buradaki "Temizlenenler"den maksadın, su ile namaz için temizlenenler olduğunu söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu zikretmiştir. Zira "temizlenme" kelimesinden akla ilk gelen şey, su ile temizlenmedir.

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا
أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

223- Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza istediğiniz şekilde yaklaşın. Kendinize ilerisi için hazırlık yapın ve Allahtan korkun. Bilin ki ona mutlaka kavuşacaksınız. Ey Muhammed, sen müminleri müjde-

le.

[Kadınlarınız sizin, çocuklarınızı yetiştirdiğiniz tarlanızdır. O halde kadınlarınıza normal cinsi temas yolundan olmak şartıyla, istediğiniz gibi ve istediğiniz taraftan cinsi münasebette bulunun. Kendinize âhiret için salih ameller hazırlayın. Ve Allahın koymuş olduğu hudutları aşmak ve isyana yaklaşmaktan korkun. Bilin ki âhirette ona kavuşacaksınız. O size, amellerinizin karşılığını verecektir. Ey Muhammed, kıyamette kurtulacakları ve cennette ebedi kalacakları hususunda müminleri müjdele.]

* Yahudiler diyorlardı ki:

كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ اِذَا جَامَعَهَا مِنْ وَرَائِهَا جَاءَ الْوَلَدُ اَحْوَلَ فَنَزَلَتْ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنَّى شِئْتُمْ.

"Kişi, hanımıyla normal yoldan da olsa arka taraftan cinsi münasebette bulunursa doğacak çocuk şaşı olur." İşte bunun üzerine: "Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza istediğiniz şekilde yaklaşın." âyeti nâzil oldu.(437)

["Kadınlarınıza istediğiniz şekilde yaklaşın." ifadesindeki "İstediğiniz şekilde" kelimesinden maksat, çocuğun dölleneceği ve doğacağı yerden olmak şartıyla istediğiniz yerden ve istediğiniz şekilde yaklaşın." demektir. O yol da ön taraftır, arka taraf değildir.]

Taberi diyor ki: "Yani nasıl isterseniz. Ayakta iken, otururken veya yan yatarken, fakat sadece ön yoldan yaklaşın. Çünkü neslin ürediği ve doğduğu yol sadece orasıdır, başka yer değildir. Bazı cahiller ise "İstediğiniz şekilde" ifadesini, "İstediğiniz yerden" diye anlamaktadırlar. Bu, çok yanlış bir anlayıştır.

Ali b. Talk diyor ki:

عَنْ عَلِيِّ ابْنِ طَلْقٍ قَالَ: اَتَى اَعْرَابِيٌّ النَّبِيَّ ﷺ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ فِي الْفَلَاةِ، فَتَكُونُ مِنْهُ الرُّوَيْحَةُ، وَيَكُونُ فِي الْمَاءِ قِلَّةٌ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اِذَا فَسَا اَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ وَلَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي اَعْجَازِهِنَّ، فَاِنَّ

437 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 2, bab: 39/Müslim, K. en-Nikâh, bab: 117, 118 Hadis No: 1435

اللّٰهَ لاَ يَسْتَحِى مِنَ الْحَقِّ ».

"Bir Bedevi Resulullaha geldi ve şöyle dedi: "Ey Allahın Resülü, bizden bazıları çöllerde bulunduğunda yelleniyor yanımızda su da az bulunuyor (Bu durumda abdest almamız gerekir mi?) Resulullah; "Sizden biriniz yellendiğinde abdeset alsın. Kadınlara makatlarından yaklaşmayın. Allah, hakkı söylemekten çekinmez" buyurdu.[438]

Diğer bir hadis-i şerifte de Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله ﷺ: « ملعون من أتى امرأته فى دُبرها ».

"Hanımına makattan yaklaşan mel'undur."[439]

Bu âyet-i kerime, kadınlara makattan yaklaşmanın haram olduğuna delildir. Çünkü arka yol, neslin doğum yoluyla meydana geldiği tabii yol değildir.

Taberi, âyet-i kerimeyi, diğer âyetlerde olduğu gibi çeşitli görüşleri zikrederek açıklamıştır. Bu açıklamalar da özetle şöyledir: Âyet-i kerimede geçen ve **"İstediğiniz şekilde yaklaşın"** diye tercüme edilen (أنّى شِئْتُم) ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

1- Abdullah b. Abbas, Mücahid, İkrime, Übey b. Kâ'b, Mürre el-Hemedani ve Süddiden nakledilen bir görüşe göre (أنّى شِئْتُم) ifadesinden maksat, kadınlara arkalarından ve âdetli iken yaklaşmamak şartıyla nasıl dilerseniz öyle yaklaşın" demektir. Yani onlara normal cinsi temas yolundan olmak şartıyla istediğiniz şekilde ve istediğiniz taraftan yaklaşın." demektir. Bu görüşte olanlar delil olarak şunu zikretmişlerdir. Bu âyet-i kerime, Yahudilerin, kadınlara tabii yoldan olmak üzere arkadan yaklaşmaya karşı çıkmaları üzerine nâzil olmuş ve onlara, tabii yoldan olmak üzere önden de arkadan da yaklaşılabileceğini beyan etmiştir. Bu da âyet-i kerimenin bu izah şeklinin doğru olduğnu göstermektedir. Bu hususta Mücahidin şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Ben, Kuran-ı kerimi fatihadan sonuna kadar Abdullah b. Abbas'ın öünde üç kere okudum. Ben onu, her âyetin sonunda durdurup ona âyetin mânâsını soruyordum. Nihayet bu âyet-i kerimeye geldik. Abdullah b. Abbas dedi ki: "Kureyş kabilesinin şu kolu Mekke'de kadınları her şekilde yatırıyorlardı ve onların tabii cinsel organlarından olmak üzere önden de arkadan da ilişki kuruyorlardı. Kureyşliler Medineye gelince Ensardan olan kadınlarla evlendiler? Onlara da Mekke'deki kadınlara yaptıkları gibi davranmak istediler. Fakat Ensardan olan kadınlar buna karşı çıktılar ve dediler ki: "Bu bize daha önce yapıl-

---

438 Tirmizi, K. er-Radâ, bab: 12, Hadis No: 1164/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 86

439 Ebu Davud, K. en-Nikâh, bab: 45, Hadis No: 2162

mayan bir şeydir." Bu davranış, insanlar tarafından duyuldu. Olay Resulullah'a kadar ulaştı. Bunun üzerine Allah teala: "**Kadınlar sizin tarlanızdır. Siz, tarlanıza nasıl isterseniz öyle yaklaşın.**" âyetini indirdi. Yani, ön yoldan olmak üzere isterseniz arkadan yaklaşın. İsterseniz önden yaklaşın. İsterseniz diz çökerek yakalşın." demektir."(440)

Cabir b. Abdullah diyor ik:

جَابِراً رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتِ الْيَهُودُ تَقُولُ اِذَا جَامَعَهَا مِنْ وَرَائِهَا جَاءَ الْوَلَدُ اَحْوَلَ فَنَزَلَتْ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ.

"Yahudiler "Kişi, hanımıyla ön yoldan olmak üzere fakat arka tarafından ilişki kurarsa doğacak çocuk şaşı olur." diyorlardı. İşte bunun üzerine "Kadınlar sizin tarlanızdır o halde tarlanıza istediğiniz şekilde yaklaşın." âyeti nâzil oldu."(441)

Abdurrahman b. Sabit diyor ki:

عن عبد الرحمن بن سابط قال دخلت على حفصة ابنة عبد الرحمن فقلت انى سائلك عن أمرو أنا استحى ان اسألك عنه فقالت لا تستحى يا ابن أخى قال عن اتيان النساء فى ادبارهن قالت حَدَّثَتِنِى أم سلمة اَنَّ الانصار كانوا لا يجبون النساء وكانت اليهود تقول انه من جَبَّى امرأته كان ولده أحول فلما قدم المهاجرون المدينة نكحوا فى نساء الانصار فجبوهن فابت امرأة ان تطيع زوجها فقالت لزوجها لن تفعل ذلك حتى آتى رسول الله ﷺ فدخلت على أم سلمة فذكرت ذلك لها فقالت اجلسى حتى ياتى رسول الله ﷺ فلَمّا جاء رسول الله ﷺ استحت الانصارية ان تسأله فخرجت فحدثت أم سلمة رسول الله ﷺ فقال ادعى الانصارية فدعيت فتلا عليها هذه الآية نساؤكم حرث لكمْ فاتوا حرثكم انى شئتم صماما واحدا.

"Ben, Abdurrahmanın kızı Hafsanın yanına vardım ve dedim ki: "Ben

440 Bkz. Ebu Davud, K. en-Nikâh, bab: 46, Hadis No: 2164

441 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 39/Müslim, K. en-Nikâh, bab: 117, 118, Hadis No: 1435

senden bir şey soracağım amma onu sormaktan utanıyorum." Hafsa dedi ki: "Ey kardeşimin oğlu utanma." Ben de: "Sorum, kadınlara tabii yoldan olmak üzere arkadan yaklaşmaktır." dedim. Hafsa dedi ki: "Ümmü Seleme bana anlattı ki Ensar, kadınları yüzükoyun yatırarak onlara yaklaşmazlardı. Zira Yahudiler: "Kim karısını yüzükoyun yatırarak ona yaklaşırsa çocuğu şaşı olur." diyorlardı. Muhacirler Medineye gelince Ensardan kadınlarla evlendiler. Onlar, hanımlarını yüzükoyun yatırarak yaklaşmak istediler. Bir kadın bu hususta kocasının isteğini reddetti ve ona dedi ki: "Ben, Resulullaha varıp bunu sormadıkça bunu yapamazsın." Kadın, Ümmü Selemenin yanına varıp meseleyi ona anlattı. Ümmü Seleme ona: "Resulullah gelinceye kadar otur bekle." dedi. Resulullah gelince de o kadın sorusunu sormaktan utandı ve dışarı çıktı. Meseleyi Resulullaha Ümmü Seleme anlattı. Resulullah "Ensarlı kadını çağır." dedi. Ümmü Seleme kadını içeri çağırdı. Resulullah da ona: "Kadınlar sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza istediğiniz şekilde yaklaşın." âyetini okudu ve "Tek yoldan." dedi.(442)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ هَلَكْتُ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَكَ؟ قَالَ: حَوَّلْتُ رَحْلِي اللَّيْلَةَ، قَالَ: فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ شَيْئاً قَالَ: فَأُوحِيَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ هَذِهِ الآيَةُ: (نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ) أَقْبِلْ وَأَدْبِرْ، وَاتَّقِ الدُّبُرَ وَالْحَيْضَةَ.

"Bir gün Ömer Resulullaha geldi ve "Ey Allahın Resulü, ben helak oldum." dedi. Resulullah: "Seni helak eden şey nedir?" diye sordu. Ömer de: "Ben bu gece palanımı ters çevirdim (Yani hanımıma tabii yoldan olmak üzere arka taraftan yaklaştım) dedi." Resulullah ona herhangi bir cevap vermedi ve şu âyet nâzil oldu. **"Kadınlar sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza istediğiniz şekilde yaklaşın." Yani, ister önden yaklaş,ister arkadan yaklaş, fakat makattan (anüsten) yaklaşmaktan ve âdetli iken yaklaşmaktan kaçın."**(443)

2- Abdullah b. Abbas, İkrime, Rebi' b. Enes ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre (أَنَّى شِئْتُمْ) ifadesinden maksat, "Ne şekilde isterseniz." demektir. Yani, kadınlara tabii yollarından yaklaşmanız şartıyla onlarla is-

442 Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 5, s. 305/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'ân, sure: 2, bab: 25, Hadis No: 2979

443 Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 26, Hadis No: 2980/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 297

tediğiniz şekilde temasta bulunabilirsiniz." demektir.

3- Dehhak ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre (أَنَّى شِئْتُمْ) ifadesinden maksat, "Ne zaman dilerseniz." demektir. Yani, kadınlarınız âdetlerinden temizlendikten sonra onlara, dilerseniz gece, dilerseniz gündüz yaklaşabilirsiniz." demektir. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Ben ve Mücahid, Abdullah b. Abbasın yanında oturuyorduk. O anda ona bir adam geldi yanına dikildi ve dedi ki: "Ey Ebul Fadl, sen benim, hayız âyeti hakkındaki derdime şifa olmaz mısın?" Abdullah b. Abbas da "Evet olurum." dedi. Adam: "Ey Muhammed, sana kadınların âdet (hayız) halinden soruyorlar." âyetini sonuna kadar okudu. "Allahın size emrettiği yerden yaklaşın." kısmına gelince Abdullah b. Abbas: "Burası kanın geldiği yerdir. Sen hanımına (âdetinden temizlendikten sonra) buradan yaklaşmakla emrolundun." dedi. Bunun üzerine adam: "Ey Ebul Fadl, bundan sonra gelen: "Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza istediğiniz şekilde yaklaşın." âyeti nasıl olacaktır?" dedi. Abdullah b. Abbas da "Vay haline, hiç makatta (anüste) ekilecek bir tarla var mı?. Şayet senin söylediğin doğru olmuş olsaydı, âdetli iken kadınlara yaklaşmayı yasaklayan âyet neshedilmiş olurdu. Zira kadının şurası meşgul olsa siz ona diğer tarafından yaklaşırdınız. Fakat buradaki "İstediğiniz şekilde" ifadesinden maksat, "Dilediğiniz zaman yaklaşın" demektir." şeklinde olurdu." demiştir.

4- Said b. el-Müseyyeb ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (أَنَّى شِئْتُمْ) ifadesinden maksat, "Kadınlarınıza, nasıl isterseniz öyle yaklaşın, ister azil yaparak (meniyi dışarıya boşaltarak) yaklaşın isterseniz azil yapmayarak yaklaşın." demektir.

5- Abdullah b. Ömer ve Atâ b. Yesardan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (أَنَّى شِئْتُمْ)ifadesinden maksat, "Nereden isterseniz" demektir. Yani kadınlarınıza tabii yoldan da yaklaşabilirsiniz makattan da." demektir. Bu görüşü, Abdullah b. Ömerden, kölesi Nâfi nakletmiş, oğlu Salimden ise, babasının böyle bir şey söylemediği rivayet edilmiştir. Ayrıca Haris b. Yakubun Said b. Yesardan rivayet ettiğine göre Hz. Ömer'in oğlu Abdullaha, cariyelere makattan yaklaşmanın hükmü sorulunca onun: "Yazık, yazık, mümin böyle bir şey yapar mı?" dediği rivayet edilmiştir. Rebia'nın Said b. Yesardan rivayet ettiğine göre ise Abdullah b. Ömer'in buna izin verdiği rivayet edilmektedir.

Ebu Macid-i Ziyadiden de, Nâfi'nin, Abdullah b. Ömerden, kadınlara makattan yaklaşılabileceği şeklindeki rivayetlerde yalan söylediği rivayet edilmiştir. Katade, Ebudderdadan böyle bir yaklaşmanın hükmü sorulduğunda onun, "Bunu ancak bir kâfir yapar." dediğini rivayet etmiş fakat Revh Katadenin bu rivayetini, İbn-i Ebi Müleykeye anlatınca o, Revh'a da Katadeye de lanet okumuştur.

Görüldüğü gibi, Abdullah b. Ömerden nakledilen bu görüş hakkında tabiiler kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden doğru olanı, bu ifadenin mânâsının, "Kadınlarınıza dilediğiniz yönden yaklaşın." Yani, tabii yoldan olmak şartıyla kadınlarınıza otururken, ayakta iken, yatarken, eğilirken, ön taraftan, arka taraftan yaklaşın." diyen görüştür. Taberi sözlerine devamla ve özetle şunları zikretmiştir: "Burada geçen (أنّى) kelimesi Arapçada bir şeyin yönü ve yolunu sorma edatıdır. Nitekim Hz. Zekeriyya da bu edatı kullanarak Meryeme gelen yemeklerin hangi yönden ve hangi yolla geldiğini sormuş Meryem de ona: Allah tarafından geldiğini söylemiştir. Olayı anlatan âyette şöyle buyuruluyor: "Zekeriyya Meryemin bulunduğu mihraba her girdiğinde onun yanında rızık buldu. Bu sana nereden ey Meryem?" dedi. Meryem de ona: "Allah tarafındandır." dedi.[444] Her ne kadar, bir şeyin yönünü sorma edatı olan (أنّى) kelimesinin mânâsı ile bir şeyin yerini sorma edatı olan (أين) "Nerede" kelimesinin mânâsı ve bir şeyin durumunu sorma edatı olan (كيف) "Nasıl" kelimesinin mânâsı birbirine yakın iseler de aslında bunlar farklı şeylerdir. Fakat bunların birbirlerine yakın olmaları, müfessirlerin bunları birbirlerine karıştırmalarına sebep olmuş ve bu âyette zikredilen (أنّى) kelimesini bazıları (أين) bazıları (كيف) hatta bazıları da (متى) ne zaman" mânâlarında izah etmişlerdir. Halbuki bu kelimelerin farklı oluşları bunlarla sorulan sorulara verilen cevaplarla ortaya çıkmaktadır. Mesela: (أنّى لك هذا المال) "Bu mal sana hangi yönden geldi?" denildiğinde cevabı: "Şu ve şu yönlerden geldi." şeklinde olur. (أين المال) "Malın nerede?" şeklinde sorulduğunda cevabı: "Malım filan yerdedir." şeklinde olur. (كيف حالك) "Halin nasıl?" diye sorulduğunda cevabı "İyiyim" şeklinde olur. İşte bütün bu izahlar gösteriyorki (أنّى) kelimesini "Nereden" "Nasıl" ve "Ne zaman" mânâlarında izah etmek isabetli değil "Ne yönden?" şeklinde izah etmek doğrudur. Bu itibarla bu âyete dayanarak kadınlara makatlarından yaklaşılabileceğini söylemek tutarsızdır. Çünkü âyette "Kadınlara dilediğiniz yerden yaklaşın" buyurulmuyor, "Dilediğiniz yönden yaklaşın" buyuruluyor. Yönlerin farklı oluşu, yaklaşılacak yerin farklı oluşunu gerektirmez. Aynı yer de olabilir. Nitekim hadis-i şeriflerde, farklı yönlerden de olsa aynı yere yaklaşılması emredilmiştir. Bu da kadınların tabii olan cinsel organlarıdır. Ayrıca kadınların makatlarından hangi ekin (döl) beklenir ki, oraya "Tarla" densin ve kadınlara o yönden yaklaşılması emredilmiş olsun?"

Âyet-i kerimede geçen ve "Kendinize ilerisi için hazırlık yapın" şeklinde tercüme edilen (وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ) ifadesi iki şekilde izah edilmiştir:

Süddiye göre bu ifadenin mânâsı: "Sizler, âhiretiniz için hayırlı ameller

444 Âl-i İmran suresi, 3/37

işleyin ve oraya gönderin." demektir.

Atâya göre ise: "Kadınlara yaklaşmadan önce besmele çekin." demektir.

Taberi, Süddinin görüşünün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira Allah teala,bundan önceki ifadesiyle bir takım şeylerden kaçınılmasını emretmiştir. Bu ifadesiyle de salih ameller işlemeyi emretmesi ise daha tabiidir.

وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ
النَّاسِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

224- Allaha yemin ederek onu, iyilik yapmanıza, kendisinden korkmanıza, insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın. Allah çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Allaha yaptığınız yemini, hayır işlemeyi terketmeye vasıta yaparak iyilikte bulunmaktan, rabbinizden korkmaktan ve insanların arasını iyilikle bulmaktan geri durmayın. İyi bilin ki Allah, kullarının sözlerini çok iyi işiten, maksatlarını çok iyi bilendir.

* Bir kimse yaptığı yemini, iyilik yapmasına nasıl engel kılar? Mesela birisinden bir iş yapması istenir o da "Ben o işi yapmamak için Allaha yemin ettim." der ve o yeminini, hayır işlememek ve insanların arasını düzeltmemek için bahane yapar. Böylece yeminini, hayır işlemesine engel kılmış olur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Allaha yemin ederek onu kendinize engel kılmayın." şeklinde tercüme edilen (وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ) ifadesi müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Tâvus, Abdullah b. Abbas, Katade, Said b. Cübeyr, Atâ, Dehhak ve İbrahim en-Nehaiye göre bu ifadenin mânâsı şudur: "Allaha yemin etmeyi kendinize bahane edinmeyin. Yani sizden bir iyilik yapmanız veya Allahtan korkmayı gerektiren bir davranışta bulunmanız yahutta insanların arasını bulmanız istendiği zaman: "Yemin olsun ki ben bunu yapmam" veya "Ben bunu yapmamaya dair daha önce yemin etmiştim." demeyin. Böyle yaptığınız takdirde Allaha yemini kendiniz için bir siper etmiş oluyor ve bahane ileri sürmüş oluyorsunuz." Tâvus diyor ki: "Kendisinden, yukarıda zikredilen şeyleri yapması istenen kimse böyle bir yemini yapmış bile olsa yeminini bozar, bu işleri yapar ve yeminin keffaretini yerine getirir.

Abdullah b. Abbas bu hususta diyor ki: "Bu âyet-i kerime şu gibi insanları beyan etmektedir. Kişi, akrabalarıyla konuşmayacağına veya sadaka verme-

yeceğine yahut kendisiyle dargın olan insanlarla konuşup aralarını düzeltmeyeceğine dair yemin eder. Kendisinden bunlar istendiğinde ise "Ben bunları yapmayacağıma dair yemin etmiştim." der. İşte bu kimsenin yeminini bozması ve yemininin keffaretini yerine getirmesi emredilmiştir.

b- Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehai, Mücahid, Hz. Aişe, İbn-i Cüreyc ve Mekhulden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Allaha yemin ederek onu kendinize engel kılmayın." ifaadesinden maksat, "Kendi aranızda konuşurken Allaha yemin ederek onu, hayırlı işleri yapmamak için kendinize bir delil edinmeyin." Yani, Allahtan korkmayacağınıza dair, akrabalarınıza iyilikte bulunmayacağınıza dair yemin etmeyin. Hayırlı bir amel işlemeyeceğinize dair, insanların arasını bulmayacağınıza dair yemin etmeyin. Keza, Allahın yasakladığı bir şeyi yapacağınıza dair de yemin edip onu yapmayın. Böyle bir yemin yapacak olursanız onu bozup keffaretini de yerine getirin."

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, "Allaha yemin etmeyi, iyilikleri yapmama hususunda kendinize delil edinmeyin." diyen görüştür."

Âyette zikredilen "İyilik yapmanız" ifadesinden maksat, bazı alimlere göre bütün hayırları işlemektir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Diğer bazı âlimlere göre ise sadece akrabalara iyi davranmaktır.

Âyette zikredilen: "Rabbinizden korkmanız" ifadesinden maksat, bazı müfessirlere göre Allah tealadan mutlak şekilde korkmaktır. Yani onun emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınma hususunda ondan korkmaktır. Diğer bazı müfessirlere göre ise insanların birbirlerinden kaçınmalarıdır. Yaniu Allaha yemin ederek birbirlerine yapacakları iyilikten kaçınmalarıdır.

Âyet-i kerimenin sonunda: **"Allah çok iyi işiten ve çok iyi bilendir"** buyurulmaktadır. Bu ifade Allah teala tarafından kulları için bir uyarı ve bir tehdittir. Yani şunu ifade eder: Ey insanlar, sizler dillerinizle, organlarınız ve kalbinizle emirlerime karşı davranışlarda bulunmayın. Aksi halde size tanıtmış olduğum cezama layık olursunuz. Çünkü ben, sizin fısıltılarınızı da işiten, gizlediklerinizi de bilenim. Yaptığınız hiç bir şey benden gizli kalamaz."

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi olarak şu olay zikredilmektedir: Abdullah b. Revaha ile damadı Beşir b. Nuam birbirlerine darılmışlar, Abdullah damadının yanına gitmemeye, onunla konuşmamaya, onun hasmıyla olan dargınlığını barıştırmamaya yemin etmişti. Kendine "Niçin böyle yapıyorsun?" diyenlere "Ne yapayım Allaha yemin ettim, yeminimden dönemem." diye cevap veriyordu. İşte bu âyet bu olay üzerine nâzil olmuştur.

İbn-i Cüreyc ise bu âyetin nüzul sebebi olarak Hz. Ebubekirin, Hz. Aişeye iftira olayına karışan Mıstah'a yardımını keseceğine dair yemin etmesi olduğunu söylemiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11

FATİHA SURESİ

Sureyi takdim (Giriş) 65
Fatiha suresinin isimleri 66
Fatiha suresinin fazileti 69
Hamd, Şükür, Âlem, Rahman, Rahim 82
Sadece Allaha ibadet etmek ve yardımı sadece ondan istemek 85
Kendilerine nimet verilenler 89

BAKARA SURESİ

Sureyi takdim 97
Surenin fazileti 99
Surelerin başında bulunan mukatta'a harfleri 104
Doğruluğa karşılık sapıklığı satın alanlar 133
Kur'anın bir suresine benzer bir eser meydana getirebeleceklerin, güçleri
yetiyorsa buna davet edilişleri 147
[illegible] .... 15[illegible]
Ahitleştikten sonra, Allaha verdikleri sözlerini bozanlar 154
Allah tealanın, yeryüzünde bir halife yaratacağını meleklere bildirmesi ve

onların da bunu hayretle karşılamaları 163
Allah tealanın, Âdem (a.s.)a bilmesi gereken herşeyi öğretmesi 176
Meleklerin, Âdeme secde etmeleri, İblisin ise bunu reddetmesi 181
Hz. Âdem ve Hz. Havvanın cennette yaşamaya başlamaları 184
Şeytanın, Hz. Âdem ve Hz. Havvayı kandırarak yasak ağaçtan yemeye sevketmesi ve sonunda bunların, yeryüzüne indirilmeleri 187
Hz. Âdem ve Hz. Havvanın bağışlanmaları 191
İsrailoğullarına verilen nimetler 195
İnsanlara iyiliği emredip te kendi nefislerini unutanlar 199
İsrailoğullarının, Firavunun zulmünden kurtarılışı 206
İsrailoğullarının buzağıya tapmaya başlamaları 211
İsrailoğullarının Hz. Musadan, Allahı kendilerine göstermesini istemeleri ve aksi halde iman etmeyeceklerini söylemeleri 216
İsrailoğullarının çölde nimetlendirilmeleri 218
İsrailoğullarından, Cumartesi yasağını çiğneyenler 233
Bir kişinin katilini ortaya çıkarmak için, İsrailoğullarına, bir buzağı kesmelerinin emredilmesi 238
Cebrail (a.s.)ın düşmanı olanlar 275
Süleymanın mülkü hakkında uydurulup okunanlar 282
Kur'anda Nesih hadisesi nerelerde meydana gelir? 296
Doğu da batı da Allahındır 314
Yahudi ve Hristiyanların, onların dinlerine dönmedikce bizden razı olmayacakları ve bizi sevmeyecekleri hususu 324
Rabbinin, İbrahim (a.s.)ı bir takım emirlerle imtihan etmesi 327
Hz. İbrahimin, Mekke ve halkı için yaptığı dua 336
Hz. İbrahim ve oğlu İsmailin, Kâbeyi inşa edişleri 339
Orta yolu tutan ümmet 359
Kıblenin Kudüsten, Kâbeye çevirilmesi 365
Ehl-i kitabın, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)i, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanıyor olmaları 367

Allah yolunda öldürülenlere "Ölü" denmeyeceği beyanı 373
Bir musibetle karşılaşıldığında okunacak olan dua 377
Safa ve Merve, Allahın alâmetlerindendir 379
Leşin, kan'ın, domuz etinin ve Allahtan başkasının adı anılarak kesilen hayvanın etinin haram olduğu hükmü 400
İyilik, yüzünüzü, doğuya ve batıya çevirmeniz değildir 407
Öldürme hadisesinde kısas hükmünün konduğunu beyan 414
Orucun farz kılındığının beyan edilmesi 424
Ramazan ayına erişen her müminin oruc tutacağı hükmü 429
Haram olan aylar 460
Allah yolunda harcamada bulunmak 462
Haccın farziyeti ve Eda ediliş şekilleri 465
Hacc esnasında yasak olan davranış ve fiiller 486
Yetimlerin işlerini düzeltmek gerektiği hususunu beyan 537
Müşrik kadınlarla evlenmeyin 540
Kadınların hayız hali ve bu haldeki davranışları 544
Kadınlara cinsel yaklaşım yolu 550

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 2

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 2

Dizgi - İçdüzen: **SARAY AJANS Tel: 526 33 18**
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

225- Allah sizi, gelişi güzel yaptığınız yeminlerinizden değil fakat kalblerinizin kazandığından dolayı sorumlu tutar. Allah, çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır.

Allah sizi, kasıtsız olarak ağızlarınızdan çıkan yeminlerinizden sorumlu tutmaz." Hayır vallahi, evet billahi" şeklinde söylenen sözler gibi. Fakat Allah, kasıtla, bilerek yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Yalan yere yemin etmek veya günaha sebep olacak şekilde yemin etmek gibi. Allah, bağışlaması geniş olandır, yumuşak davranandır. Kullarına ceza vermekte acele etmez.

* Bu âyet-i kerimede zikredilen ve "Gelişi güzel yaptığınız yeminler" şeklinde tercüme edilen "Yemin-i Lağiv"den neyin kastedildiği hakkında müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Hz. Aişe, Şa'bi, İkrime ve Mücahide göre burada zikredilen "Yemin-i Lağiv"den maksat, insanların kasıtsız bir şekilde konuşmalarında gelişi güzel söyledikleri "Hayır vallahi evet billahi" şeklindeki sözleridir. Bu hususta Hz. Aişe (r.anh). Resulullahın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

قال/ قالت عائشة: إن رسول الله ﷺ قال: « هو » كلام الرجل فى بيته، كَلاَ واللّٰه، وَبَلَى واللّٰه.

"Yemin-i Lağiv, kişinin, evinde "Hayır vallahi, evet billahi" demesidir.(451) Bu görüşte olan âlimlere göre bu gibi yeminleri yapanların yeminleri boş olduğundan bunlar için herhangi bir keffaret gerekmez.

b- Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Süleyman b. Yesar, Hasan-ı Basri, Mücahid, İbn-i Ebi Neciyh, İbrahim en-Nehai, Ebu Mâlik, Ziyad, Katade, Zürare b. Evfa, Süddi, Rebi' b. Enes, Yahya b. Said, İbn-i Ebi Talha ve Mekhul'e göre bu âyette zikredilen "Yemin-i Lağiv"den maksat, kişinin, bir şeyin doğru ol-

(451) Ebu Davud K. El-Eyman, bab: 7, Hadis No. 3254/Muvatta İmam Mâlik K. El-eyman, bab: 5, No. 9

duğunu zannederek yemin etmesidir. Halbuki o şey yeminin aksinedir. Mesela bir kimse "Allaha yemin olsun ki bu ev falan kişiye aittir." diye yemin eder. Sonra da o evin o kişiye ait olmadığı ortaya çıkar. Böyle bir yemini yapana da keffaret gerekmez.

c- Abdullah b. Abbas ve Tavustan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen yemi-i lağivden maksat, kişinin öfke halinde, kasıtsız bir şekilde, gelişigüzel konuşarak yemin etmesidir. Bunlara göre böyle bir yemini yapana da keffaret yoktur.

Abdullah b. Abbas, Resulullahın "Öfkeli halde yemin yoktur" (Bu halde yapılan yemin geçerli değildir) buyurduğunu rivayet etmiştir.

d- Said b. Cübeyr, Mesruk ve Şa'bîye göre bu âyette zikredilen yemin-i lağivden maksat, kişinin, Allahın yasakladığı bir şeyi yapmaya veya emrettiği bir şeyi yapmamaya dair yapmış olduğu yemindir. Böyle bir yemin yerine getirilmez ve keffaret de ödenmez. Halid b. İlyas diyor ki: "Babaannem, oğlu Ebul Cehm'in kızı ile konuşmayacağına dair yemin etmişti. Sonra o, Said b. El-Müseyyeb, Ebubekir ve Urve b. Zübeyr'e gitti. Onların hepsi de: "Günah işleme hakkında yemin yoktur, yemini bozması halinde yemin edene keffaret gerekmez." dediler. Yani bunlar da bu gibi yeminlerin bozulması halinde keffaret gerekmeyeceğini söylemişlerdi. Bu görüşte olanlar, delil olarak şu hadis-i şerifleri zikretmişlerdir.

"Abdullah b. Amr diyor ki:

« من حلف على معصية فلا يمين له، ومن حلف على قطيعة رحم فلا يمين له.

"Resulullah şöyle buyurdu: "Kim, bir günah işleyeceğine dair yemin edecek olursa onun yemini geçerli değildir. Kim, akrabalık bağını koparacağına dair yemin edecek olursa onun yemini geçerli değildir."(452)

Hz. Aişe (r.anh) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ حَلَفَ فِي قَطِيعَةِ رَحِمٍ، أَوْ فِيمَا لاَ يَصْلُحُ، فَبِرُّهُ أَنْ لاَ يَتِمَّ عَلَى ذَلِكَ.

"Resulullah şöyle buyurdu: "Kim, bir akrabalık bağını koparma hususunda veya doğru olmayan bir şey hakkında yemin edecek olursa onun, yeminini muhafaza etmesi, onu devam ettirmemesidir."(453)

e- İbrahim en-Nehai, Mücahid ve Hz. Aişeden nakledilen diğer bir görüşe göre, yemi-i lağivden maksat, kişinin, konuşması sırasında, kasıtsız bir şekilde

(452) Ebu Davud, K. el-Talak, bab: 7. Hadis No. 2191
(453) İbn-i Mece, K. el-Kaffaret, bab: 8 Hadis No. 2110

yaptığı ve kendisini bağlamayacağına inandığı yemindir. Bu hususta Mücahid diyor ki: "Burada zikredilen "Yemin-i lağiv"den maksat, şu iki kimsenin yaptığı şekildeki yeminlerdir. Bunlar bir şey üzerinde pazarlık yaparlar. Onlardan biri: "Vallahi ben bunu senden şu kadara satın almam." der. Diğeri de: "Vallahi ben bunu sana şu kadara satmam." der. Hz. Aişe (ra.nh) diyor ki: "İnsanların, şakalaşırken, tartışırken ve birbirleriyle kavga ederlerken kasıtsız bir şekilde yaptıkları yemin, yemi-i lağiv"dir. Bu gibi yeminler için de keffaret gerekmez. Bunların görüşlerine delil olarak, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasanın rivayet ettiği şu hadis-i şerif zikredilmektedir. Hz. Hasan diyor ki: "Resulullah, ok atarak birbirleriyle yarışan bir topluluğun yanından geçti. Yanında da sahabilerinden biri bulunuyordu. Topluluktan bir adam oku attı ve şöyle dedi: "Vallahi hedefe isabet ettirmiştim fakat saptı." Bunun üzerine Resulullahın yanında bulunan adam dedi ki: "Ey Allahın Resulü, bu adam yeminini bozdu." Resulullah da: "Hayır, okçuların yemini yemin-i lağivdir. Onların yeminleri için ne bir keffaret vardır ne de bir ceza." buyurdu.

f- Zeyd b. Esleme göre ise, yemin-i lağivden maksat, yemin eden kimsenin kendi aleyhine beddua olacak şekilde yemin etmesi veya yemin eden kişiyi şirke ve inkâra götürecek şekilde yemin etmesidir. Mesela kişinin: "Eğerben bunu yapmazsın Allah gözümü kör etsin." veya "Eğer yarın sana gelmezsem Allah beni buradan çıkarıp şuraya soksun." şeklindeki yeminlerdir. Şayet Allah bu gibi yemin yapanları hesaba çekecek olsa bunlar için ne bir çocuk bırakır ne de bir mal." Yine, "Eğer ben şunu yapmazsam kâfir olayım, yahut müşrik olayım veya Yahudi olayım." şeklinde yemin eder ve bu yeminini bozacak olursa, kasıtsız bir şekilde yemin etmiş olduğu için Allah tarafından hesaba çekilmez.

g- Abdullah b. Abbas ve Dehhaktan nakledilen diğerbir görüşe göre burada zikredilen yem-i lağivden maksat, bozularak yerine keffaret verilen yeminlerdir. Mesela bir insan bir şeyi yapacağına dair yemin eder de sonra onun kendisi için zararlı olduğunu görürse yeminini bozar ve yemin keffareti verir. İşte bu tür yeminlere de yemin-i lağiv denilmiştir.

h- İbrahim en-Nehaiye göre ise burada zikredilen, yemin-i lağivden maksat, kişinin unutarak bozduğu yemindir.

Taberi diyor ki: "Arapçada "Lağiv" kelimesinin mânâsı kötü olan bir sözü söylemek ve anlamsız bir işi yapmaktır. "Lağiv" kelimesinin boş ve kötü söz mânâsında kullanıldığı şu âyet-i kerimede görülmektedir. "Onlar boş ve çirkin bir söz işittikleri zaman ondan yüzçevirirler." Bizim amellerimiz bize sizin amelleriniz sizedir. Bizden emin olun, biz, cahillerden olmak istemeyiz." derler."(454) Lağiv kelimesinin, anlamsız bir iş mânâsında kullanıldığı ise şu âyette görülmektedir: **"Ve yine Rahman olan Allahın kulları yalan yere şehadet et-**

(454) Kasas Suresi, 27/55

mezler. Boş söz ve çirkin bir davranışla karşılaştıkları zaman vakarla oradan geçip giderler."[455]

Taberi diyor ki: "Madem ki lağiv kelimesinin mânâsı budur o halde her anlamsız yemin bu âyette zikredilen yemin-i lağiv ifadesinin içine girer. Kul böyle bir yemini yapmaktan dolayı ne dünyada keffaret vermekle yükümlüdür ne de bundan dolayı âhirette hesaba çekilir. Ancak yukarıda Said b. Cübeyr tarafından zikredilen, Allahın emirlerine karşı gelme veya yasaklarını ihlal etme şeklindeki yemin bu âyetteki yemi-i lağiv kavramına girmez. Zira Said b. Cübeyrin dediği yemini yapan kimsenin, yeminini bozarak yerine keffaret vermesi gerekir. Halbuki yemin-i lağivde böyle bir şey söz konusu değildir.

Said b. Cübeyrin zikrettiği şekildeki yeminin bozulması halinde ona keffaret icabedeceği Resulullahın şu hadis-i şerifinden anlaşılmaktadır. Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ، فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا، فَلْيَأْتِهَا، وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ».

"Kim, bir şey hakkında yemin eder de onu yapmaktansa başka bir şeyi yapmasının daha hayırlı olduğunu görecek olursa, hayırlı olanı yapsın, yeminine keffaret versin."[456]

Âyet-i kerimede: "**Fakat kalblerinizin kazandığından dolayı sorumlu tutar,**" buyurulmaktadır. Müfessirler âyet-i kerimenin bu bölümünün izahında da çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- İbrahim en-nehai, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Ata'dan nakledilen bir görüşye göre burada zikredilen "kalblerin kazandığı"ndan maksat, kişinin yalan yere ve haksız olarak yapmış olduğu yeminlerdir. Bu gibi yeminleri yapanların, keffaret vererek sorumluluktan kurtulmaları mümkün değildir. Allah onları, yalan yere yemin ettiklerinden dolayı âhirette cezalandıracaktır. Bunlara göre kalblerin kastettiği yeminler için dünyada keffaret yoktur. Keffaret, yemi-i

---

(455) Furkan Suresi, 25/72

(456) Müslim, K. el Eyman, bab: 11, 12, 13, 14 Hadis No 1650

lagivler için söz konusudur.

b- Katade, Ata ve Hakemden nakledilen diğer bir görüşe göre de, kalblerin kazandığından maksat, yemin eden kimsenin, bile bile haksız bir şekilde ve yalan yere yemin etmesidir. Ancak bunlara göre böyle bir yemini yapan kimsenin keffaret ödemesi gerekir. Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre kalblerin kastettiği yeminler için keffaret gerekir. Fakat yemi-i lağiv yapanlara keffaret gerekmez.

c- Süddiden nakledilen başka bir görüşe göre "Kalblerin kazandığı"ndan iki türlü yemin anlaşılmaktadır: Bunlardan biri, "Yemi-i Amd"dır. Yani kalblerin kasten yapmış olduğu yeminlerdir ki bu tür yeminler bozulduğu takdirde keffaret ödenir ve kişi yemininin sorumluluğundan kurtulur. Mesela bir insan bir şeyi yapmayı ister de onu yapacağına dair yemin ederse bu, kalblerin kastettiği bir yemindir. Kişi bu yeminini yerine getirmemeyi daha hayırlı görür de onu bozacak olursa yerine keffaret öder ve sorumluluğundan kurtulur. "Kalblerin kazandığı yemin" türlerinden ikincisi "Yemi-i Ğâmûs"tur. Bu gibi yeminlerde kişi, işini yürütmek için yalan yere yemin eder. Bu tür yeminleri yapan insanlara dünyada keffaret icabetmez. Fakat bunların cezası âhirette Allaha kalmıştır. Allah bunları âhirette dilediği şekilde cezalandıracaktır. Süddinin bu izahına göre bu âyet-i keriede geçen ve "Kalblerin kazandığı yemin" olarak ifade edilen yemin şekli ile Maide suresinin seksen dokuzuncu âyetinde geçen ve "Kalblerin kastettiği yemin" şeklinde ifade edilen yemin birbirinden farklıdır. Burada zikredilen "Kalblerin kazandığı yemin"den daha ziyade "Yemin-i Ğâmûs" anlaşılmaktadır. Maide suresinde zikredilen "Kalblerin kastettiği yemin"den ise "Yemin-i Amd" anlaşılmaktadır.

d- Zeyd b. Eslem ve oğlu İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyette zikredilen "Kalblerinizin kazandığı" ifadesinden maksat, kişinin kalbinde bulunan Allaha ortak koşma ve inkârcılık duygusudur.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden doğru olan görüş şöyle diyen görüştür. Allah teala bu âyet-i kerimesinde, kalbleriyle yemin kazanan kullarını tehdit etmektedir. Kalblerin kazandığı yeminden maksat, kişinin, kasıtlı ve bilinçli bir şekilde yapmış olduğu yeminlerdir. Bu tür yeminler de iki kısma ayrılmaktadır.

a- Kasıtlı bir şekilde yemin eden bir kimse bu yemini ile kasıtlı bir şekilde günah işlediğini bilmekte buna rağmen yeminini yapmaktadır. Yani, yalan yere yemin etmektedir. İşte böyle bir yemini yapan kimsenin dünyada herhangi bir keffareti yoktur. Cezası, âhirette Allaha kalmıştır. Çünkü bu tür yeminler, bozulabilen yeminler değillerdir ki bozuldukları takdirde keffaret verilsin.

b- Kişi, bir şeyi yapacağına dair bilinçli ve kasıtlı bir şekilde yemin eder. Böyle bir yeminden dönmemesi halinde onun için bir sorumluluk söz konusu

değildir. Şayet, yeminini bozacak olursa, kendisine yemin keffareti gerekir.

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَاؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾

226- Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay bekleyebilirler. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Kadınlarıyla cinsi münasebette bulunmayacaklarına yemin edenlerin bekleme süreleri dört aydır. Eğer bu süreden sonra yeminlerinden dönerlerse Allah onları, yapmış oldukları yeminlerinden dolayı affeder. Çünkü o, mümin kullarına acıyıcıdır.

* Kişinin, hanımıyla belli bir süre için cinsi münasebette bulunmayacağına dair yemin etmesine "İyla" denir. Müfessirler, erkeğin nasıl bir yemin yapması halinde "İyla" yapmış olacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Atâ ve İbn-i Şihab ez-Zühriye göre kişinin, hanımına zarar vermek için kızgın bir halde, ona yaklaşmayacağına dair yemin etmesi "İyla" sayılır. Bunlara göre kişinin, hanımına zarar vermek için değil de faydalı gördüğü başka bir sebepten dolayı ona yaklaşmayacağına dair yemin etmesi "İyla" sayılmaz. Mesela kişi, çocuğunu emziren hanımını hamile bırakmamak için ona, çocuğu emzikten kesilinceye kadar yaklaşmayacağına dair yemin etmesi "İyla" sayılmaz. Çünkü Allah teala "İyla" yapan erkek için takdir ettiği süreyi, erkek tarafından kadına yapılan baskı ve zorlamadan kadını kurtarmak için bir çıkış yolu kılmıştır.

Erkeğin, karısına yaklaşmayacağına dair yemin etmesinde ona baskıda bulunmayı veya zarar vermeyi kastetmemesi halinde "İyla"nın asıl sebebi mevcut olmaz. Zira böyle bir durumda erkek, aile efradının ve hanımının menfaatini düşünmektedir. Bu nedenle kadına zarar verme amacını taşımayan "Yaklaşmama yeminleri" "İyla" sayılmaz. Bu hususta Ümmü Atiyye diyor ki: "Kocam Cübeyr bana dedi ki: "Kendi çocuğunla birlikte kardeşimin çocuğunu da emzir." Dedim ki: "Ben ikisini de birlikte emzirmeye güç yetiremem." Cübeyr, ben çocuğu memeden kesinceye kadar bana yaklaşmayacağına dair yemin etti.

Ben çocuğu memeden kesince Cübeyr onu alıp bir toplantıya götürdü. Çocuğu görenler Cübeyre: "Bunu ne güzel beslemişsiniz." dediler. O da: "Ben

hanıma, çocuğu memeden kesinceye kadar yaklaşmayacağıma dair yemin etmiştim." dedi. Orada bulunanlar: "Bu bir İyla'dır." dediler. Bunun üzerine Cübeyr, Hz. Aliye gitti, ondan bu hususta fetva istedi. Ali de dedi ki: "Eğer sen bu yeminini kadına kızdığından dolayı yaptıysan hanımın sana helal değildir. Şayet ona kızarak yapmadıysan o senin hanımındır."

b- İbrahim en-Nehai, İbn-i Sîrîn ve Şa'bî'ye göre ise, erkeğin, hanımına yaklaşmayacağına dair yapmış olduğu her türlü yemin "İyla" sayılır. Kişinin, öfkeli bir şekilde veya sakin bir halde bunu yapması farketmediği gibi kadına zarar vermeyi veya çocuğu emzirtmesi gibi bir fayda sağlamayı düşünmesi de farketmez. Zira âyet-i kerime "İyla"yı mutlak bir şekilde zikretmiştir. Herhangi bir yemin şekline tahsis etmemiştir. Bu itibarla kişinin, hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair yaptığı her türlü yemin "İyla"dır.

c- Şa'bi, Hakem ve Said b. el-Müseyyebe göre erkeğin, hanımının hoşuna gitmeyen her yemini "İyla"dır. İsterse kadınla cinsi bünasebette bulunmayacağına dair isterse onunla konuşmayacağı gibi hususlara dair yemin etsin. İster öfkeli halinde yemin etsin isterse normal halinde. Bu hususta Şa'binin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Karı ile kocasının arasına girecek her yemin iyladır. Mesela kocasının: "Allaha yemin olsun ki ben seni kızdıracağım." veya "Allaha yemin olsun ki ben sana kötü davranacağım." yahut "Allaha yemin olsun ki ben seni döveceğim." şeklindeki yeminleri, iyladır.

İbn-i Ebi Zi'b diyor ki: "Bir adam karısına "Eğer ben seninle bir sene içinde konuşacak olursam sen benden boşsun." dedi. Sonra bu meseleyi Kasım ve Salime sordular. Onlar da dediler ki: "Eğer sen onunla bir seneden önce konuşacak olursan o senden boş olur. Eğer konuşmayacak olursan dört ay geçtikten sonra boş olur." Bu görüşte olanlar görüşlerine gerekçe olarak şunu zikretmişlerdir. Allah tealanın, iyla yapan koca için takdir ettiği dört aylık süre, kadının, kocasının sohbet ve muhabbetinden mahrum olmasına engel olması içindir. Bu itibarla kocanın karısıyla konuşmayacağına dair vb. yeminleri yapması kadının kendisiyle olan sohbet ve muhabbetini kesmesi bakımından, kadına yaklaşmayacağına dair yaptığı yeminden daha aşağı değildir.

Taberi diyor ki: "İyla, erkeğin, hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair, iyla müddetinden daha uzun bir süre için yemin etmesidir." diyen görüş daha evladır. Erkek bu yemini ister normal halinde yapsın isterse gazaplı iken yapsın farketmez.

Âyet-i kerimede "**Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse,**" buyurulmaktadır. Müfessirler, iyla yapan erkeğin yemininden nasıl dönmüş olabileceği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Mesruk, Âmir eş-Şâ'bi, Said b. Cübeyr, Said b. el-

Müseyyeb, Hakem ve Şa'bi'ye göre, hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair yemin eden kimsenin bu yemininden dönmesi sadece hanımıyla cinsi münasebette bulunmasıyla olur: Bunlara göre böyle bir yemini yapan erkek, hapsedildiğinden veya uzun bir yolculuğa çıktığından yahut hasta olduğundan dolayı, iyla müddeti olan dört ay içinde hanımıyla cinsi münasebette bulunmazsa hanımı kendisinden boş olur. Görüldüğü gibi bunlar, erkeğin fiilen hanımına dönmesine engel olacak herhangi bir mazereti kabul etmemektedirler.

b- Hasan-ı Basri, İkrime, Ebu Vâil, Zühri, Abdullah b. Mes'ud'un, arkadaşları, Alkame, İbrahim en-Nehai, Katade, Hammad, Said b. el-Müseyyeb ve Rebi' b. Enesten nakledilen diğer bir görüşe göre, hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair yemin eden kimsenin tekrar hanımına dönmesi, herhangi bir mazereti yoksa, fiilen münasebette bulunmasıyla olur . Şayet bu yemini yapan erkeğin, hastalık, yolculuk ve hapsedilme gibi herhangi bir özürü bulunursa veya tam "İyla" süresinin anında hanımı hayızlı veya nifaslı ise bu gibi hallerde erkeğin hanımına dönmesi sözle de olabilir, kalben karar vermesiyel de. Ancak bu âlimlerden bazıları, sözle dönülmesi halinde buna dair iki şahit tutmasını şart koşmuşlardır.

c- İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri ve Ebu Kılabeden nakledilen diğer bir görüşe göre, hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair yemin eden kimsenin hanımına dönmesi, dille bunu belirtmesiyle olur. Bir özürünün bulunup bulunmaması farksızdır.

Taberi diyor ki: "Sahih olan görüş, hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair yemin eden erkeğin tekrar hanımına dönmesi ancak onunla cinsi münasebette bulunmasıyla olur." diyen görüştür. Zira yeminin mahiyeti, kadınla cinsi münasebette bulunmamaktır.

Bu yemini bozma da ancak bu yolla olur. Bununla birlikte, kadınla cinsi münasebette bulunmamaya dair özürü bulunan kimsenin, bu yemininden döndüğünde kalben kaar vermesi de dönme sayılır. Çünkü cinsi münasebette bulunmak buna gücü yeten için söz konusudur. Buna gücü yetmeyeni bununla mükellef tutmakkişiyi gücünün yetmediği şeyle yükümlü tutmak olur. Böyle bir özürü bulunan bir kimsenin, yeminden sonra hanımına döndüğüne dair kararını diliyle söylemesi ve bu olaya şahit tutulması gerekli değildir. Ancak bunu yapması bize göre daha iyidir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "**Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**" buyurulmaktadır. Müfessirler âyetin bu bölümünde zikredilen "Allahın bağışlaması"ndan neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Hasan-ı Basri ve İbrahim en-Nehaiden nakledilen bir görüşe göre, bu-

rada zikredilen: "Allahın affetmesi"nden maksat, iyla yeminini yapandan yemin keffaretinin düşmesidir. Bunlara göre bir erkek hanımıyla cinsi münasebette bulunmayacağına dair yemin eder sonra da bu yeminini bozacak olursa onun, yeminini bozmasından dolayı keffaret vermesi gerekmez.. Çünkü o, kötü bir şey için yemin etmemiştir.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanların izahı: "Herhangi bir kötülüğü işlemek için yemin eden kimsenin, yeminini bozması halinde —Ki bu gereklidir— yemini için keffaret gerekmez" diyenlerin görüşüne uygundur.

b- Abdullah b. Abbas, Rebi' b. Enes, Katade ve İbrahim en-Nehaiden nakledilen diğer bir görüşe göre burada Allahın affetmesinden maksat, iyla yapan erkeğin, yeminini bozması halinde Allahın onu âhirette cezalandırmamasıdır. Fakat böyle bir erkeğin, yeminini bozmasından dolayı yemin keffareti vermesi gereklidir.

Görüldüğü gibi bu görüş,: "Yeminini bozan herkese yemin keffareti gerekir. İster bir iyilik yapmak için yemin etmiş olsun isterse bir kötülük." diyen kişilerin görüşlerine mutabıktır. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

227- Şayet boşamayı kastederlerse, şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.

Şayet onlarla beraber yaşamayı terketmeye karar verir de onları boşarlarsa şüphesiz ki Allah, kadınlarınızı boşamanızı işiten ve çok iyi bilendir.

* İyla yapan erkek dört ay içinde yeminini bozup hanımına dönerse o yine onun hanımıdır. Nitekim Resulullah (s.a.v.), hanımlarına bir ay yaklaşmayacağına dair yemin etmiş, bir ay bittikten sonra hanımlarına dönmüştür."(457)

Eğer erkek dört ay süresince hanımına yaklaşmayacağına yemin eder de bu süre içinde yaklaşmazsa "İyla" söz konusu olur. İmam Şafii, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel'e göre kadın boş olmaz. Hakim, erkeğe ya yeminini bozup hanımına dönmesini veya onu boşamasını emreder. Şayet hem dönmez hem de boşamazsa hakim boşar. Ebu Hanifeye göre ise bu dört ay'ın geçmesinden sonra kadın kendiliğinden bir talak-ı bâin ile boş olur.

(457) Bkz. Buhari, K. es-Salah, bab: 18/ Müslim. K. et-Talak. bab: 3 Hadis No. 1475

Taber ibu âyet-i kerimenin izahında şunları zikretmiştir: Müfessirler: "Şayet boşamayı kastederlerse şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir." âyet-i kerimesinin izahında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir:

a- Bazılarına göre bu âyetin izahı şöyledir: "Şayet hanımına yaklaşmayacağına dair yemin eden kimse, kendisi için tayin edilen dört ay bekleyebilme süresi içinde hanımına dönmez ve yemininde kararlı olursa hanımı ondan boş olur."

Görüldüğü gibi "İlya" yapan erkek dört ay içinde hanımına dönmezse hanımı ondan boş olur. Ancak bu görüşte olan âlimler, hanımın ric'î bir talakla mı yoksa bâin bir talakla mı boş olacağı hakkında iki ayrı görüş zikretmişlerdir.

aa- Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Osman b. Affan, Zeyd b. Sabit, İkrime, Katade, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Kubeyse b. Züeyb, Salim b. Abdullah, Ebu Seleme b. el-Ekva, Abdurrahman, Atâ, Hasan-ı Basri, İbrahim en-Nehai ve Dehhaka göre, hanımına yaklaşmayacağına dair yemin eden erkek dört ay içinde hanımına yaklaşmayacak olursa hanımı ondan bir bain talak ile boş olur. (Yani hanımın üç talakından biri gider ikisi kalmış olur. Bununla birlikte kocasına dönüp dönmeme kararı hanımının yetkisine geçer. Dilerse yeniden mehir alıp tekrar kocasıyla evlenir ve kalan iki talak ile yaşar dilerse kocasına tekrar dönmeyi kabul etmez, iddeti bittikten sonra sonra kocasından tamamen ayrılmış olur ve başka biriyle evlenebilir.)

Bu hususta İbrahim en-Nehai diyor ki: "Abdullah b. Üneys, hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmişti ve bu esnada yolcluğa çıkmak zorunda kalmış ve yolculuğu dolayısıyle hanımından altı ay uzak kalmıştı. Abdullah yolculuktan dönüp geri geldi, hanımının yanına girdi. Abdullaha denildi ki "Hanımın senden talak-ı bâin ile boş oldu." O da bunun üzerine Abdullah b. Mes'udun yanına gitti ve ona meseleyi anlattı. Abdullah b. Mes'ud da: "Hanımın senden talak-ı bâin ile boş oldu ona git bunu bildir ve kendisiyle tekrar evlenmek istediğini teklif et." dedi. Abdullah b. Üneys hanımına döndü, onun, kendisinden talak-ı bâin ile boş olduğunu söyledi ve ona evlilik teklifinde bulundu. Hanımının kabul etmesi üzerine ona bir rıtıl gümüş verdi.

bb- Said b. el-Müseyyeb, Ebubekir b. Abdurrahman, Mekhul, Zühri ve Rebi' b. Enese göre hanımına yaklaşmayacağına dair yemen eden erkek dört ay içinde hanımına yaklaşmayacak olursa hanımı ondan bir ric'î talakla boş olur. (Yani hanımın iddeti bitmedikçe kocası tekrar ona dönebilir. Hanımının razı olup olmaması farketmez.)

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre bir erkek hanımına yaklaşmayacağına dair yemin eder de dört ay ona yaklaşmayacak olursa yaklaşmamasından dolayı hanımı ondan boş olmaz. Ancak erkeğin bu hali hanıma, hakime başvurma

hakkını sağlar. Hanım hakime başvurarak kocasının ya tekrar kendisini kabul etmesini veya boşatmasını ister. Hakim de kocayı bu şıklardan birini kabule mecbur eder. (Yani koca dört aydan sonra bu hali devam ettirmekten alıkonur. Ya karı sını boşar veya yeminini bozup tekrar ona döner.)

Bu görüş Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Ebudderda, Said b. el-Müseyyeb, Hz. Aişe, Abdullah b. Ömer, Tâvus, Mücahid, Mervan b. el-Hakem, Ömer. b. Abdülaziz, Abdullah b. Abbas, İmam Mâlik, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve Kasım b. Muhammedden nakledilmiştir.

Bu hususta Ebu Salih diyor ki: "Ben, Resulullahın on iki sahabisine, karısına yaklaşmayacağına dair yemin eden erkeğin hükmünü sordum. Onların hepsi de dediler ki: "Dört ay geçinceye kadar erkek için herhangi bir şey yoktur. Dört ay geçtikten sonra artık erkek yeminini devam ettirmekten alıkonur. Yani ya hanımını boşar veya ona döner.

İmam Mâlik, bir erkeğin dört aydan az bir süre için hanımına yaklaşmayacağına dair yemin etmesini "İyla" saymamıştır. İyla'nın gerçekleşmesi için erkeğin hanımına dört ay veya daha fazla bir süre için yaklaşmayacağına dair yemin etmesini gerekli saymıştır. Böyle yapan erkek için dört ay geçtikten sonra müdahale edilir. Artık o ya hanımına döner ve yeminini bozar yahutta hanımını boşar.

c- Said b. el-Müseyyeb ve diğer bazı âlimlerden nakledilen başka bir görüşe göre "İyla" yapmanın herhangi bir hükmü yoktur.

d- İbrahim en-Nehaiden nakledilen diğer bir görüşe göre ayetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Şayet iyla yapan koca dört ay geçtikten sonra hakim tarafından hanımına dönmesine veya onu boşamasına dair karar verilirse ve koca karısına dönmemekte ısrar edecek olursa işte o zaman hanımı kendisinden bir talak-i bâin ile boş olur."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden Allahın kitabının zahirine daha uygun olanı, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Aliden nakledilen görüştür. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Hanımına yaklaşmayacağına dair yemin eden erkeğe bu yemininin üzerinden dört ay geçtikten sonra hakim bu haline son vermesine dair karar verir de erkek te tekrar hanımına dönecek olursa şüphesiz ki Allah onu affeder ve ona merhamet eder. Şayet o erkek hanımını boşamaya karar verirse Allah onun boşamasını işiten ve hanımına yaptıklarını bilendir."

Görüldüğü gibi Taberiye göre bir erkek hanımına yaklaşmayacağına dair yemin eder de bu yeminini dört ay bozmayacak olursa hanımı ondan herhangi bir talak şekli ile boş olmaz. Ancak hakime baş vurulduğunda o, erkeği iki durumdan birini seçmeye mecbur kılar. Bunlar da, tekrar hanımına dönmesi veya onu boşamasıdır.

Taberi bu görüşü tercih edişinin gerekçesi olarak özetle şunu zikretmiştir. Âyet-i kerimede "**Şayet boşamayı kastederlerse şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi işiten çok iyi bilendir.**" buyuruluyor. Elbetteki işitme söylenilen bir söz için olur. Yapılan bir iş için söz konusu olmaz. Şayet, diğer görüşlerin belirttiği gibi erkeğin hanımına yaklaşmamaya yemin etmesi hali, dört ay geçmekle hanımının boş olmasını gerektirseydi âyetin sonunda: "Şüphesiz ki Allah işitendir." denilmezdi. Böyle denildiğine göre anlaşılıyor ki dört ay geçmesi ile kadın boş olmuyor, dört ay geçtikten sonra erkeğin boşamayı tercih ettiğini söylemesi ile boş oluyor.

İyla yapmanın süresi, âyette zikredildiği gibi dört aydır. Bu hususla ilgili olarak Hz. Ömerden şunlar nakledilmektedir: Hz. Ömer (r.a.), kocası yanında bulunmayan bir kadının, geceleyin kendi kendine söylenip şikâyette bulunduğunu duyunca gelip kızı Hafsaya bir kadının kocasından en çok ne kadar ayrı kalmaya sabredebileceğini sormuş Hafsa da dört ay veya altı ay sabredebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Orduda hiçbir kimseyi bu müddetten fazla tutmayacağım." demiştir.(458)

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ
فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ
إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ
دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

228- Boşanmış kadınlar üç ay hali iddet beklerler. Eğer Allaha ve âhiret gününe iman ediyorlarsa Allahın, rahimlerinde yarattığı şeyi gizlemeleri kendileri için helal değildir. Kocaları sulh olmak isterlerse, iddet müddeti içerisinde onları geri almakta daha çok hak sahibidirler. Örfe göre kadınların, vazifeleri kadar hakları da vardır. Erkekler kadınlardan bir derece daha üstündür. Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Hayız gören kadınlar, kocalarından boşandıklarında, bir başka erkekle evlenebilmek için üç ay başı hali iddet beklemek zorundadırlar. Üç ay başı halinin sonunda iddetleri sona erer. Boşanmış kadınlara, rahimlerinde bulunan ha-

(458) İbn-i Kesir, c. 1 S. 269

yız ve gebelik gibi hususları gizlemeleri helal değildir. Şayet onlar, Allahı ve âhiret gününü tasdik eden gerçek müminler ise bunu böyle yapmazlar. Zira rahminde bulunan hayız ve çocuğu gizlemek, Allaha ve âhiret gününe iman eden kimsenin yapacağı iş değildir. Bu ancak kâfir kadınların yapacağı bir iştir. Tekrar geri dönebilecek şekilde karısını boşayan bir koca eğer sulh olup anlaşmak isterse, boşanmış karısını iddet müddeti içerisinde geri almakta herkesten daha çok hakka sahiptir. Kadınların, kocalarına itaat etme vezifeleri olduğu gibi, hoş ve iyi muamele ve örfe göre bakımları hususunda kocaları üzerinde hakları da vardır. Emir ve itaat mevzunda erkekler, kadınlardan bir derece daha üstündürler. Allah, yasakları çiğneyip, koymuş olduğu hudutları aşanlara galiptir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerime, hayız gören kadınların iddet sürelerini beyan etmektedir. Âyet-i kerimede "Ay başı hali" diye tercüme edilen (قُرُوءٍ) kelimesinin, hayız mânâsına mı yoksa "Hayızdan temizlenme" mânâsına mı geldiği hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel'in tercih edilen görüşüne göre âyette geçen (قُرُوءٍ) kelimesinden maksat, "Hayız" halidir. Bunlara göre âyetin mânâsından şü hükümler çıkarılır: Kadın temiz iken boşanır, âdet görür temizlenir, tekrar âdet görür temizlenir, tekrar âdet görür temizlenirse iddeti bitmiş olur. Şayet erkek hanımını bir veya iki ric'î talakla boşamış olursa ve hanımına tekrar dönmek isterse üçüncü hayız görmesinin içinde bu kararını açıklaması gerekir. Şayet açıklamaz da üçüncü hayız da bitecek olursa artık erkek hanımına dönme hakkını kaybeder. Artık dönüp dönmeme kararı kadına aittir. Bunlar bu görüşlerine delil olarak Resulullahın şu hadis-i şerifini zikretmişlerdir. Resulullah, kendisinden devamlı olarak kan gelen bir kadına: "Kur'u günlerinde namazı bırak. Bunlar bitince yıkan, namazını kıl ve her vakit için abdest al." buyurmuştur. Diğer bir rivayette ise,

أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَشَكَتْ إِلَيْهِ الدَّمَ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «إِنَّمَا ذٰلِكَ عِرْقٌ. فَانْظُرِي إِذَا أَتٰى قَرْؤُكِ فَلَا تُصَلِّي. فَإِذَا مَرَّ الْقَرْءُ فَتَطَهَّرِي، ثُمَّ صَلِّي مَا بَيْنَ الْقَرْءِ إِلَى الْقَرْءِ».

Ebi Hubeyş'in kızı Fatıma Resulullaha gelmiş ve kendisinden devamlı olarak kan geldiğine dair şikayetçi olmuş Resulullah da şu cevabı vermiştir: **"Bu, damardan gelen bir kandır. Durumuna bak, senin kuru günlerin gelince namazı kılma. Kuru günlerin geçince de yıkan. Sonra iki kuru günleri**

arasında geçen sürede namaz kıl."(459) Görüldüğü gibi Resulullah (s.a.v.) kuru, günlerinde namaz kılınmamasını emretmektedir. Bundan da kuru' kelimesinin "Hayız" mânâsına geldiği anlaşılmaktadır.

İmam Şafiiye, İmam Mâlike ve İmam Ahmed b. Hanbelden rivayet edilen ikinci bir görüşe göre âyetteki "Kuru" kelimesinden maksat "Hayızdan temizlenmek"tir. Bunlara göre kadın temiz iken boşanır. Âdet görür temizlenir, tekrar âdet görür temizlenirse bu temizliğinin bitmesiyle iddeti bitmiş olur. Çünkü içinde boşandığı birinci temizlik te hesaba dahildir. Bu görüşte olanlar delil olarak şu âyeti zikretmişlerdir: ""**Ey Peygamber, kadınları boşamak istediğiniz zaman iddetleri içinde boşayın...**"(460) Görüldüğü gibi âyet-i celilede, kadınların, iddetleri içinde boşanılması emredilmektedir. Kadınların boşanması temiz iken başladığına göre, üç temizlik bitince iddetleri bitmiş olur. Buradan da anlaşılıyor ki "Kuru"dan maksat "Temizlik"tir.

Taberinin beyanına göre de müfessirler bu âyette zikredilen (قروء) kelimesinin mânâsı hakkında iki görüş zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre bu kelimenin mânâsı "Hayız görmek" demektir. Bu görüş, Rebi' b. Enes, Katade, Dehhak, Abdullah b. Abbas, Amr b. Dinar, İkrime, Süddi, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Mes'ud, Ömer b. el-Hattab, Ebu Musa el-Eş'ari, Hz. Ali, Said b. Cübeyr ve Ma'bed el-Cüheni'den nakledilmiştir.

İbrahim en-Nehai, bu hususta Hz. Ömerin şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Bir erkek karısını bir veya iki ric'i talakla boşayacak olursa boşanan kadın, üçüncü hayız görmesinden sonra temizlenip yıkanmadıkça ona dönmeye kocası daha layıktır ve aralarında miras hükümleri devam eder." Yine İbrahim en-Nehai diyor ki: "Hz. Ömere, hanımını, tekrar geri alabilecek şekilde boşayan bir erkeğin meselesi arzedildi. O da bu meseleyi Abdullah b. Mes'uda havale etti ve "Sen bu mesele hakkında görüşünü söyle." dedi. Abdullah b. Mes'ud da "Bu mesele hakkında senin konuşman daha evladır." dedi. Ömer: "Sen mutlaka görüşünü söyleyeceksin." dedi. Abdullah b. Mes'ud: "Benim kanaatim şu ki, kadın üçüncü âdetinden yıkanmadıkça kocası onu tekrar hanımlığına kabul etmeye daha layıktır." dedi. Ömer de: "Benim görüşüm de budur. Söylediğin söz, kalbimdeki kanaatime uygun düştü." dedi ve böyle hüküm verdi.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre bu âyette zikredilen (قروء) kelimesinden maksat, "Âdetten temizlenmek" demektir. Bu görüş ise, Hz. Aişe, Ebu Bekir b. Abdurrahman, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Zahirî, Salim b. Abdullah ve Eban b. Osmandan nakledilmiştir.

---

(459) İbn-i Mace, K. et-Taharet bam: 115, Hadis No. 620 Ayrıca Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 112, Hadis No. 269, 297/Nesei, K. et-Taharet, bab: 135/Tirmizi K. et-Taharet, bab: 94, Hadis No. 126

(460) Talak Suresi, 65/1

Bu hususta Süleyman b. Yesar diyor ki: "Şam halkından "Ehvas" adında bir kişi karısını bir talakla boşadı ve kadın boşandıktan sonra gördüğü üçüncü hayızının içinde iken adam öldü. Durum Muaviyeye arzedildi. Muaviye meselenin hükmünü bilemedi. Bunu Fedale b. Ubeyd'e ve Resulullahın Şamda bulunan sahabilerine sordu. Onlar da bu meselenin hükmünü bilemediler. Bunun üzerine Muaviye, Zeyd b. Sabite binekli bir adam gönderdi. Zeyd o adama dedi ki: "Üçüncü hayızının içinde olan bu kadın kocasının mirasçısı olamaz. Bu kadın da ölmüş olsaydı kocası ona mirasçı olamazdı." Süleyman diyor ki: "Ömerin oğlu Abdullah da bu görüşte idi."

Taberi diyor ki: "(قُرْء) kelimesinin Arapçada asıl mânâsı "Belli bir vakitte gelmesi mutad olan bir şeyin gelme vaktidir" Bir de belli bir vakitte gitmesi alışılagelmiş olan bir şeyin gidiş vaktidir. Bu bakımdan hem âdet görme hem de âdetten temizlenme mânâlarında tefsir edilmeye müsaittir. Bu nedenledir ki bazı Araplar kadının âdetinin gelişine (قرء) demişler diğer bazıları da âdetten temizlenmesinin gelişine (قرء) demişlerdir. Resulullah (s.a.v.)in, Fatıma bint-i Hubeyşe: "Kuru' günlerinde namazı bırak." hadis-i şerifinde (قرء) kelimesi, âdet görme mânâsında kullanılmıştır. Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Madem ki kuru' kelimesinin mânâsı budur ve madem ki Allah teala, karısını boşamak isteyen erkeğe onu cinsi münasebette bulunmadığı temiz durumunda boşamasını emretmiştir ve âdetli iken boşamasını yasaklamıştır ve kendisi ile zifaf yapılan kadın boşandığı takdirde üç kuru' beklemekle yükümlüdür, buradan anlaşılmaktadır ki kadın boşandığı temiz hali ile birlikte iki temiz halini daha beklemek zorundadır. Üç temizlik hali bittikten sonra artık iddeti bitmiştir. Yani boşandıktan sonra üçüncü âdetini görür görmez iddeti bitmiş olur ve kendisiyle evlenmek isteyenlerin tekliflerini kabul edebilir.

Görüldüğü gibi Taberi, (b) şıkkında belirtilen görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i kerimede: **"Eğer Allaha ve âhiret gününe iman ediyorlarsa, Allahın, rahimlerinde yarattığı şeyi gizlemeleri kendileri için helal değildir."** buyurulmaktadır. Müfessirler, bu âyette, kadınların rahimlerinde gizlememeleri emredilen şeyden neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Zühri, İbrahim en-Nehai ve İkrimeye göre burada kadınlara, rahimlerinde gizlememeleri emredilen şeydan maksat, hayızdır. Boşanan kadınlar, Allahın, rahimlerinde yarattığı hayız hallerini, kendilerini boşayan kocalarından gizlemeleri helal değildir. Zira bu yolla, boşamadan sonra karısına dönme hakkı bulunan kocanın bu hakkı kaybedilmiş olur. Mesela: Karısını bir veya iki ric'î talakla boşamış olan erkek, karısının iki âdet görmesinden sonra ve üçüncü âdetinden önce tekrar ona dönmesini istemesi halinde kadın yalancı olarak: "Ben üçüncü âdetimi gördüm." deyip kocasının kendisine dönmesini engellemesi haramdır.

b- Abdullah b. Ömer, Mücahid, Rebi' b. Enes, İbn-i Zeyd ve Dehhaka göre Allah tealanın bu âyette, kadınlara gizlemelerini yasakladığı rahimlerindeki şeyden maksat, hem hamilelik durumları hem de âdet görmeleridir. Kadınların bu iki hallerini gizlemeleri haramdır.

c- Diğer bir kısım müfessirlere göre burada kadınlara, gizlemeleri yasaklanan, rahimlerindeki şeylerden maksat, sadece hamile olmalarıdır. Ancak bu görüşte olan âlimler, kadınların, hamile olduklarını gizlemelerinin yasak oluş sebebi hakkında farklı şeyler zikretmişlerdir.

aa- Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve İkrimeye göre, kadınların rahimlerindeki hamileliği gizlemelerinin yasaklanış sebebi, kendilerini boşayan kocalarının, hamile oldukları zamanda kendilerine tekrar dönmelerine engel olmalarıdır. Bu hususta Ali b. Ebu Talha, Abdullah b. Abbasın şunu söylediğini rivayet etmiştir: Eğer bir kişi karısını bir veya iki talakla boşayacak olur da karısı da hamile olursa, doğum yapmadıkça ona tekrar dönmeye kocası daha layıktır.

bb- Katadeye göre ise, kadınların, rahimlerinde bulunan hamileliği gizlemelerinin yasaklanmasının sebebi şudur: Cahiliye döneminde kadınlar, kendilerini boşayan kocalarının tekrar kendilerine dönmesi korkusuyla hamile olduklarını kocalarından saklarlardı. Böylece başka kocalarla evlenir, önceki kocalarından hamile kaldıkları çocuklarını yeni evlendikleri kocalarına isnad ederlerdi. İşte Allah teala bu sebepten kadınlara, rahimlerindeki hamileliği gizlemelerini yasakladı.

cc- Süddiye göre ise, kadınların, rahimlerindeki çocukları gizlemelerinin yasaklanmasının sebebi şudur: Erkekler karılarını boşamak istediklerinde onların hamile olup olmadıklarını sorarlardı. Hamile olduklarını bilince karılarını boşamak istemezlerdi. Çünkü bu takdirde hem kendileri hem de kadınları, doğacak çocuktan dolayı zarar görüyordu. İşte bu sebeple kadınların, rahimlerindeki çocuklarını kocalarından gizlemeleri yasaklandı.

Süddiye göre, kocasına bu şekilde davranan kadının hamile olduğu ortaya çıkınca doğum yapsa bile bir ceza olarak tekrar kocasına döndürülmesi gerekir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş şudur: Kadınların rahimlerinde gizlemeleri yasaklanan şey, hem hamile olmaları hem de âdetli olmalarıdır. Kadınların, kendilerini bir veya iki talakla boşayan kocalarından hamile olduklarını veya âdet gördüklerini gizlemeleri haram kılınmıştır. Zira, kadının bu iki şeyi gizlemesi halinde de erkeğe zarar verme ihtimali vardır. Çünkü karısını bir veya iki ric'î talakla boşayan erkek, kadının iddet süresi bitmeden tekrar ona dönme hakkına sahiptir. Hamile olan kadının iddeti doğum yapması ile biteceğinden âdet gören kadının iddeti de üç âdet veya üç âdetten

temizlenme ile biteceğinden kadının, hamileliğini veya âdet görmesini gizlemesi yasaklanmıştır. Ta ki kocasının kendisine dönme hakkı iptal edilmiş olmasın.

Âyet-i kerimede: "**Kocaları sulh olmak isterlerse, iddet müddeti içinde onları geri almakta daha çok hak sahibidirler.**" buyurulmaktadır. Bu ifadenin izahı şöyledir: Karısını bir veya iki talakla boşayan erkek, karısı iddet beklediği sırada veya hamilelik esnasında onu tekrar kendine kabul edip zevce yapmaya başkalarından daha layıktır. Bu hususta Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: Bir adam karısını bir veya iki talakla boşar karısı da hamile olur ise o adamın, karısını tekrar geri almaya daha çok hakkı vardır, yeter ki doğum yapmış olmasın."

İkrime ve Hasan-ı Basri ise bu âyet-i kerimenin, Bakara suresinin iki yüz yirmi dokuzuncu âyeti ile neshedildiğini söylemişlerdir. Zira bu âyete göre kişi hanımını üç talak ile boşasa dahi onu tekrar geri almaya daha evla görülüyordu. Fakat iki yüz yirmi dokuzuncu âyet bunu neshetti. Karısını üç talakla boşayan kocanın artık onu tekrar geri alma hakkı kalmadığı bildirildi.

Âyet-i kerimede: "**Örfe göre kadınların vazifeleri kadar hakları da vardır.**" buyurulmaktadır. Bu ifade iki şekilde izah edilmiştir:

a- Dehhak ve İbn-i Zeyd bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: Kadınların, kocalarına karşı, Allahın kendilerine farz kılmış olduğu itaat etme vazife ve yükümlülükleri olduğu gibi onların, kocalarının üzerinde, hoş sohbette bulunma ve örfe göre iyi davranma hakları da vardır.

b- Abdullah b. Abbas ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: "Kadınların, kocalarına karşı temizlenip süslenme yükümlülükleri olduğu gibi kocalarının da karılarına karşı ayrı yükümlülükleri vardır. Bu hususta Abdullah b. Abbasın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Hanımımın bana karşı süslenmesini sevdiğim gibi benim de hanımıma karşı süslenmemi severim. Çünkü Allah teala buyurmuştur ki: "**Örfe göre kadınların vazifeleri kadar hakları da vardır.**"

Taberi diyor ki: "Bana göre ayetin en güzel tefsiri şöyledir: "Bir veya iki talakla boşanmış olan kadınların, kendilerini boşayan kocaları üzerinde hakları vardır. O hak da, kocalarının, sırf zarar vermek için kendilerine dönmeme durumlarıdır. Yani bu şekilde boşanan karılara, iddetleri içinde tekrar dönmek isteyen kocaları, onlara zarar vermek için değil faydalı olmak için dönmelidirler. Kadınların, kocaları üzerinde böyle bir hakları vardır. Kocaların da bir veya iki talakla boşadıkları karıları üzerinde hakları vardır ki o da, kadınların, rahimlerindeki âdetlerini ve çocuklarını gizleyerek kocalarına zarar vermemeleridir. Kadınların, rahimlerindeki durumu gizleyerek kocalarının bu haklarını iptal etmeye hakları yoktur. Taberi, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmesinin gerekçesi olarak âyetin, boşanma ve iddet bekleme hükümlerini kapsamış olduğu-

nu göstermiştir. Buradaki karı ve kocanın haklarının boşama ve iddetle ilgili haklar olmasını kabul etmenin daha doğru olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte bu âyet-i kerimenin, karı kocadan herbirinin diğeri üzerindeki bütün hakları ifade ettiğini söylemenin de mümkün olabileceğini bildirmiştir.

Âyet-i kerimede: "**Erkekler kadınlardan bir derece daha üstündür.**" buyurulmaktadır. Burada zikredilen üstünlük derecesinden neyin kastedildiği hakkında müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Mücahid ve Katadeye göre, burada zikredilen, erkeklerin kadınlardan üstün olduğu dereceden maksat, Allah tealanın, miras, cihad vb. şeylerde erkeklere verdiği üstünlüktür.

b- İbn-i Zeyd ve Muhammede göre ise buradaki üstünlükten maksat, erkeklerin emirlik ve kendilerine itaat edilme üstünlükleridir.

c- Şa'biye göre buradaki üstünlükten maksat, erkeğin mehir verme ve karısına "Zina etti" iddiasında bulunması halinde "Lanetleşme" ile zina iftirası cezasından kurtulmuş olması üstünlüğüdür. Kadın ise erkeğe mehir vermediği gibi kocasının zina ettiğini iddia edecek olursa bu iddiasını doğrulayacak şahit bulamadığı takdirde kendisine zina iftirası cezası uygulanır. O, "Lanetleşerek" bu cezadan kurtulamaz.

d- Abdullah b. Abbasa göre burada zikredilen erkeğin üstünlüğünden maksat, onun, karısının üzerinde olan bir kısım haklarını tam olarak almaktan vaz geçmesi ve kadının kendi üzerindeki bütün haklarını ona vermesidir. Bu hususta Abdullah b. Abbasın şöyle dediği rivayet edilmektedir. "Ben, hanımının üzerinde bulunan bütün haklarımı almak istemem Zira Allah teala: "**Erkekler kadınlardan bir derece üstündürler.**" buyurmuştur."

e- Humeyd'e göre ise, bu âyette zikredilen, erkeklerin üstünlüğünden maksat, erkeklere sakalın lütfedilişi, kadınların ise bundan mahrum kalmalarıdır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden âyetin tefsirine daha uygun olanı, Abdullah b. Abbasın görüşüdür. Yani buradaki dereceden maksat, erkeğin karısı üzerindeki haklarına karşı bağışlayıcı ve hoşgörülü olması ve onların bir kısmından vazgeçmiş olmasıdır. Zira Allah teala bu dereceyi erkek ve kadından herbirinin diğeri üzerindeki haklarını zikrettikten sonra beyan etmiştir. Bu derecenin de bu haklarla ilgili olması daha uygundur. Bu da erkeğin, kadının üzerindeki haklarını kullanırken ona karşı müsamahalı davranmasında görülür. Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Her ne kadar: "Erkekler kadınlardan bir derece daha üstündür." ifadesi bir haber mahiyetinde ise de manen, erkeklere, bu üstünlüklerinin gereği gibi davranmaları emredilmektedir."

Âyet-i kerimenin sonunda: "**Allah her şeye galiptir, hüküm ve hikmet**

sahibidir." buyurulmaktadır. Bu ifadenin mânâsı şudur: Allah teala, hayızlı iken kadınlarına yaklaşarak veya iyilik yapmamak için Allaha yemini kendilerine siper edinerek yahut karısına yaklaşmayacağına dair yemin edip ona zarar vererek Allahın hudutlarını aşan erkeklerden ve rahimlerinde bulunan durumu gizleyip kocalarına zarar vererek Allahın koyduğu sınırları aşan kadınlardan intikam almakta her şeye galiptir. Bunları cezalandırmasına kimse engel olamaz. Verdiği bütün hükümlerde mutlak bir hikmet sahibidir." Âyet-i kerimenin bu şekilde bitmesinin hikmeti, Allah tealanın bundan önceki âyetlerde bir kısım emir ve yasaklar koyması ve bu emir ve yasaklara uymayanları tehdit etmesidir.

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا
مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا
وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

229- Boşanma iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır. Kadınlara verdiğiniz mallardan herhangi bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak eşlerin, Allahın koyduğu hudutları koruyamamaktan korkmaları hali müstesnadır. Şayet Allahın koyduğu hudutları koruyamamalarından korkarsanız, kadının, boşanması için bir bedel vermesinde, her ikisine de bir günah yoktur. İşte Allahın koyduğu hudutlar bunlardır. Bunları aşmayın. Kim, Allahın koyduğu hudutları aşarsa işte zalimler onlardır.

Tekrar geri dönme imkânı olan boşama iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur ve onlarla hoş geçinilir yahut da tamamen ayrılıp serbest bırakılır, hakları yenip zulme uğratmazlar. Ey erkekler, kadınlara mehir olarak vermiş olduğunuz mallardan herhangi bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak eşlerin, beraber oldukları sürece birbirlerine karşı hoş davranmayarak aşırı gitmelerinden korkmaları halinde durum farklıdır. Şayet eşlerin, Allahın emrettiği şekilde hoş muamele ve güzel sohbetle yaşayamamalarından korkarsanız, kendisini boşaması karşılığında kadının, kocasına bir şey vermesinde, kocasının da kadını boşamak için ondan bir karşılık almasında bir günah yoktur. İşte bunlar, Allahın emrettiği veya yasakladığı dini sınırlardır. Bunları aşmayın. Kim, Allahın koyduğu sınırları aşıp haram kıldığı şeyleri işlerse işte onlar, işi

yerli yerince yapmayan zalim kimselerdir.

* Cahiliye döneminde bir erkek, hanımını dilediği kadar boşuyor ve tekrar geri alıyordu. Bazan da erkek, bu durumu kötüye kullanarak hanımını boşuyor, onu bekletiyor, o kadın başkasıyla evlenmeye kalkınca da onu tekrar geri alıyordu. Allah teala bu âyeti indirerek boşamanın üç olduğunu, üç talakla boşadıktan sonra o kadın başka bir erkekle evlenip ondan da ayrılmadıkça ilk kocasına helal olmayacağını hükme bağladı. Böylece erkeklerin, haklarını kötüye kullanmalarını önlemiş oldu.[461] Bu konuda Abdullah b. Abbas diyor ki:

وذلك أن الرجل كان إذا طلّق امرأته فهو أحق برجعتها وان طلقها ثلاثا، فنسخ ذلك، وقال: (الطلاق مرتان).

"Daha önce erkekler kadınlarını üç talak ile boşasalar bile kendilerini onlarla tekrar evlenmeye daha layık görüyorlardı. İşte bunun üzerine: "Boşama iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır." âyeti nâzil oldu ve bu neshedildi (bu âdeti ortadan kaldırdı.)[462]

Müfessirler, âyet-i kerimenin: "Boşama iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır." bölümünü izah ederken iki görüş zikretmişlerdir:

a- Urve b. Zübeyr, Katade, İbn-i Zeyd, Süddi ve İkrimeye göre âyetin bu bölümü, karısını boşayan kişiye, kaç talakla boşarsa ona bir daha dönemeyeceğini öğretmek için nâzil olmuştur. Zira daha önce de belirtildiği gibi cahiliye döneminde ve İslamın ilk yıllarında, karıyı boşamanın bir sınırı yoktu. Kişi hanımını dilediği kadar boşuyor ve iddeti bitmeden tekrar ona dönüyordu. Bu durum erkeğin dilediği kadar tekrar ediyordu ve böylece kadınlara zarar veriliyordu. Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirerek boşamanın bir sınırı olduğunu beyan etti. Bu hususta Urve b. Zübeyr diyor ki: "Kişi karısını dilediği kadar boşuyordu. Ona tekrar dönmek isterse iddeti bitmeden önce ona dönüyordu. Bir gün Ensardan bir adam karısına kızmıştı ve ona şunları söylemişti: "Ben ne sana yaklaşacağım ne de sen benden kurtulup evlenebileceksin." Karısı: "Bu nasıl olur?" dedi. Kocası: "Ben seni boşayacağım. İddetinin bitmesi yaklaşınca da sana döneceğim. Sonra seni tekrar boşayacağım yine iddetinin bitmesi yaklaşınca tekrar sana döneceğim." dedi. Kadın, kocasını Resulullaha şikayet etti. İşte bu-

(461) Bkz. Ebu Davud, K. et-Talak, bab: 10. Hadis No. 2195
(462) Ebu Davud, K. et-Talak, bab: 10, Hadis No. 2195

nun üzerine Allah teala: **"Talak iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır."** âyet-i kerimesini indirdi. Bu hususta Katade şunları söylemiştir: "Cahiliye döneminde kişi karısını üç talakla veya on talakla yahut daha fazlası ile boşuyordu. Karısı iddet süresi içinde olduğu sürece kocası ona tekrar dönüyordu. İşte bu sebeple Allah teala, boşamanın sınırını üç talakla belirledi.

Bu izaha göre âyet-i kerimenin bu bölümünün açıklaması şöyledir: "Ey insanlar, sizin, kendileriyle zifafa girdiğiniz hanımlarınızın geri döndürülebileceklerine imkân veren boşamanızın sayısı ikidir. Karılarınızı iki talakla boşadığınız takdirde onları tekra geri alabilirsiniz. İki talaktan sonra ise koca ya tekrar hanımına dönüp ona iyi davranır veya bir talak daha boşayarak karısından güzellikle uzaklaşır.

b- Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas ve Mücahidin izahlarına göre ise bu âyetin asıl nüzul sebebi, Allah tealanın, kullarına, karılarını nasıl boşayacaklarını öğretmesidir. Bunlara göre bu âyette kocanın, karısını ne kadar talakla boşarsa ona tekrar dönebileceğini ve ne kadar talakla boşarsa ona tekrar dönemeyeceğini beyan eden bir işaret yoktur. Abdullah b. Mes'ud bu âyetin izahında şunları söylemiştir: Erkek hanımını, temizlenme halinde, kendisine yaklaşmadan bir talakla boşar sonra onu bırakır. Kadın ikinci kez âdet görüp temizlenince dilerse onu bir talakla daha boşar, bundan sonra ona dönmek isterse tekrar onu hanımı kabul eder. Dilerse onu boşar yahut da onu bırakır. Kadın üç kere âdet görmüş olur ve böylece kocasından tamamen ayrılmış olur. Mücahid de âyetin bu bölümünün izahında şöyle demiştir: "Kişi, karısını, kendisine yaklaşmadığı temiz halinde bir talakla boşar, kadın âdet görür ve tekrar temizlenecek olursa kuru' tamam olduğu için bir talak daha boşar sonra kadın tekrar âdet görürse kadın iki talakla boş olmuş ve iki de kuru' geçirmiş olur. Bundan sonrası için ise Allah teala şöyle buyurmuştur: **"Kadını ya örfe göre tutmak vardır veya güzellikle serbest bırakmak vardır. Kişi bu son kuru'unda dilerse karısını tamamen boşar."** Bu izaha göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, benim size mübah kıldığım boşanma usulü şudur: "Sizler karılarınızı her temizlenme halinde bir defa olmak üzere iki talakla boşayın. Bundan sonra sizin üzerinize gerekli olan şudur: Ya karılarınızı iyilikle tutun veya güzellikle bırakın."

Taberi diyor ki: "Âyetin zahirine daha uygun olan görüş, birinci görüştür. Yani âyetin bu bölümünün, insanlara karılarını boşamanın sayısını bildirdiğini, iki talakla boşarlarsa tekrar onlara dönebileceklerini, üç talakla boşarlarsa bir daha onlara dönemeyeceklerini beyan ettiğini söyleyen görüştür. Taberi, bu görüşü tercih etmesinin sebebi olarak şunu zikretmiştir: Bundan sonra gelen âyet, karısını tamamen boşayanın onu tekrar alamayacağını bildirmektedir. Karısı

başka bir koca ile evlenmedikçe onunla bir daha evlenemeyeceğini beyan etmiştir. Bu da gösteriyor ki, izah etmekte olduğumuz âyet-i kerime, karıları boşama usulünü değil boşama sayısını bildirmektedir. Kişi hanımını iki talakla boşayınca ona tekrar dönebilecek, üç talakla boşaması halinde ise ona tekrar dönemeyecektir.

Âyet-i kerimede geçen: **"Ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır."** ifadesi de müfessirlerarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Bazılarına göre bu ifadeler, talakın üç olduğunu ortaya koymak içindir. Bu görüş, Atâ, Mücahid, Katade ve Ebi Rüzeyn'den nakledilmiştir. Bu hususta Ebi Rüzeyn diyor ki: "Bir adam Resulullaha geldi ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, söyle bana, Allah teala "Boşama iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır." buyurmaktadır. Üçüncü talak nerededir?" Resulullah da buyurdu ki: "Ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır." ifadesindeki "Ya da güzellikle bırakılır" cümlesi üçüncü talaktır."

b- Diğer bazı müfessirlere göre: "Kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır." ifadesinin maksadı, iki talakla boşanmış olan kadına tekrar dönülebileceğini beyan etmektir. Bu ifadeden üçüncü talakı anlamak doğru değildir. Bu görüşte olanlara göre: "Kadınlar ya da güzellikle bırakılır." ifadesinden maksat, "Kadınlar iddetlerini bitirmeleri için serbest bırakılırlar." demektir. Bu görüş, Süddi ve Dehhaktan nakledilmiştir. Süddinin, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah ettiği rivayet edilmiştir: "Kadınlar ya iyilikle tutulur ya da güzellikle bırakılır." demek, kadınlar bir veya iki talakla boşandıktan sonra ya kocası ona tekrar döner ve hanım edinir yahut da döneceğine dair herhangi bir şey söylemez susar. Ta ki kadının iddeti biter. Böylece kadın kendisi hakkında karar verme yetkisine sahibolur.

Taberi diyor ki: "Eğeririnci görüşte zikredilen Resulullahın hadis-i şerifi olmasaydı bu görüşte âyetin zahirinin gösterdiği muhtemel bir görüş olurdu. Fakat Resulullahtan gelen habere uymak gerektiğinden birinci görüş tercihe şayandır. Bu görüş esas alınacağına göreayete şu şekilde mânâ verilmelidir: "Kocaların, karılarına tekrar dönebilecekleri kadar boşamaları iki talaktır. Bundan sonra karılarına döndükleri takdirde durum şudur: Ya onları iyilikle tutarlar ya da üçüncü bir boşama ile onları güzellikle bırakırlar. Böylece artık kocaların, karılarına tekrar dönebilme hakları bitmiş olur. Kadınlar kocalarına dönüp dönmemeye karar vermekte serbest olurlar.

Âyette zikredilen "İyilikle tutmak"tan maksat, Dehhak ve Abdullah b. Abbasın da izah ettikleri gibi, kadına karşı hoş davranmak ve onunla güzelce sohbet etmektir. "Güzellikle bırakılmak"tan maksat ise, yine Abdullah b. Abbas ve Dehhakın izah ettikleri gibi kadının haklarından herhangi bir şeyi yememek,

onun haklarını tam vermek, ona eziyet etmemek ve ona sövmemektir.

Âyet-i kerimede: "Kadınlara verdiğiniz mallardan herhangi bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak eşlerin, Allahın koyduğu hudutları koruyamamaktan korkmaları hali müstesnadır." buyurulmaktadır. Allah teala bu kelamı ile şunu ifade etmektedir: Ey erkekler, sizler karılarınızı boşayıp onlardan ayrılmak istediğinizde, evlenirken onlara verdiğiniz mehirlerden herhangi bir şeyi geri almanız sizin için helal değildir. Bilakis size farz olan, onların geri kalan mehirlerini vermeniz ve bir kısım giyim eşyalarını lutfetmenizdir. Ancak karı ile kocanın, Allahın koyduğu sınırları ayakta tutamayacaklarına dair korkma durumları müstesnadır. Bu durumda koca karısından bir bedel alarak ondan ayrılabilir.

Karı ve kocanın, Allahın koyduğu sınırları koruyamayacaklarına dair korkmaları şu durumda söz konusu olur: Karı kocasına karşı gelir ve ona buğuz ettiğini açığa vurursa onun, Allahın kendisine farz kıldığı, kocasına ait bir takım hakları yerine getiremeyeceğinden korkulur. Koca da Allahın kendisine farz kıldığı, karısına ait bir takım haklarda ihmalkâr davranması halinde, Allahın kendisine farz kıldığı yükümlülükleri yerine getiremeyeceğinden korkulur. İşte karı kocadan herbirinin, Allahın koyduğu sınırları koruyamayacaklarına dair korkma durumları bu hallerde olur.

Müfessirler, karı ve kocadan herbirinin, Allahın koyduğu sınırları koruyamayacaklarına dair korkmalarının hangi durumlarda gerçekleşeceği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Urve b. Zübeyr, Cabir b. Zeyd, Âmir eş-Şa'bî, Said b. Cübeyr, Rebi' b. Enes, Zühri ve Dehhaka göre karı ve kocadan herbirinin, Allahın koyduğu hudutları koruyamayacaklarına dair korkmaları, karının kocasına karşı kötü davranması ve ona kötü muamele yapması durumunda gerçekleşir. Kocası karısının böyle davrandığını görünce ondan ayrılması için, evlenirken verdiği mehiri karıdan geri alıp onu boşayabilir." Bu görüşte olan âlimlere göre, kadın tarafından kocaya herhangi bir kötülük söz konusu olmazsa kocanın karıdan bedel alarak onu boşaması helal değildir. Kötülüğün mutlaka kadın tarafından olması gerekir. Bu hususta Said b. Cübeyrin şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Kocasına bir bedel vererek boşanmak isteyen kadına kocası öğütte bulunur. Kadın bu isteğinden vaz geçerse mesele kalmaz. Şayet ısrar edecek olursa erkek ondan ayrı yatar ve onunla konuşmaz. Kadın vaz geçerse mesele kalmaz. Şayet yine ısrar edecek olursa bu defa erkek onu, ağır olmayacak bir şekilde döver. Kadın vaz geçerse mesele kalmaz. Şayet yine ısrar ederse koca meseleyi mahkemeye arzeder. Mahkeme bir kocanın bir de kadının tarafından olmak üzere iki hakem tayin eder. Kadının ailesi tarafından olan hakem kocaya: "Sen karına şöyle davranıyorsun, sen karına böyle davranıyorsun." der.

Kocanın ailesi tarafından olan hakem de karıya "Sen kocana şöyle davranıyorsun, sen kocana böyle davranıyorsun" der. Hangisi daha fazla haksız ise mahkeme onun haksızlığını giderir ve ona engel olur. Şayet kadın kocasına karşı gelen biri ise mahkeme emreder, koca da karıdan bedel olarak onu boşar. Rebi' b. Enes diyor ki: "Şayet karı kocasından razı olur ve ona itaatta bulunursa kocanın, karısı bir karşılık verip te kendisinden boşansın diye karısını dövmesi helal değildir. Kocanın böyle bir kadına kötü davranarak ondan herhangi bir şey alması haramdır. Buna mukabil şayet itaatsizlik, haksızlık ve buğuz etme kadın tarafından olacak olursa kocanın karıdan bir bedel alarak onu boşaması caizdir.

b- Hasan-ı Basri, Süddi, Miksem ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre karı ve kocadan herbirinin, Allahın koyduğu sınırları koruyamayacağına dair korkma durumları şu halde söz konusudur. Kadın, kocasının yaptığı bir yemini yerine getirmemek isterse, onun emrine itaat etmezse ve ona: "Ne cünüplükten yıkanırım ne de bir emrine itaat ederim." diyecek olursa işte bu durumda karı ve kocadan herbiri, Allahın kendileri için koyduğu sınırı koruyamayacaklarından korkar olurlar. Böyle bir durumda kocanın, karıdan bir bedel alarak onu boşaması caiz olur.

Muhammed b. Salim diyor ki: "Ben Şa'biye sordum ki, erkeğin karısından ayrılmasına karşılık ondan mal alması ne zaman helal olur?" Şa'bi dedi ki: "Kocasına karşı sevmediğini açığa vurduğu ve kocasına: "Senin hiçbir yeminini yerine getirmeyeceğim." dediği zaman helal olur."

c- Ata b. Ebi Rebah'a göre koca ile karının herbirinin Allahın koyduğu sınırları yerine getirmekten korkmaları şu durumda olur: Karı kocasına: "Ben seni sevmiyorum." der ve bunu rahatça söyleyecek olursa bu durum söz konusu olur. Bu hususta Atâ şöyle demiştir: "Kocanın bedel alarak karısını boşaması, karının şunları söylemesi halinde helal olur." Karısı derse ki: "Ben senden nefret ediyorum, seni sevmiyorum. Yanında yatmaktan çekiniyorum, hakkını yerine getiremiyorum." işte bu durumda koca gönül hoşluğu ile bedel alarak karısını boşayabilir.

d- Âmir, Tâvûs, Kasım b. Muhammed ve Said b. el-Müseyyeb'e göre ise koca ile karıdan herbirinin, Allahın koyduğu hudutları yerine getirmekten korkma durumları şu halde söz konusudur. Karı ve kocadan herbirinin diğerini sevmemesi ve herbirinin diğerine ait olan hakları yerine getirememesi durumudur.

Taberi bu son görüşü tercih etmiştir. Taberiye göre bir kocanın, karısını boşamak için bedel almasının helal olması için karı ve kocadan herbirinin diğerine karşı, üzerinde bulunan hakkı yerine getirmekten korkmuş olması gerekir. Çünkü Allah teala kocaya, karısını boşama karşılığında bedel almasını, Müslümanların, karı kocadan herhangi birinin, haklarını yerine getiremeyeceklerinden

korkmaları halinde caiz kılmıştır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Senin ifade ettiğine göre eğer sadece kadın itaatsiz olursa kocanın ondan bedel alarak karısını boşaması haram olur. Zira sen her iki tarafın da itaatsizliğini şart koşmuştum." Cevaben denilir ki: "Kadının itaatsizliği halinde koca da onu sevmez olur. Böylece her iki tarafın birbirinin hukukuna riayet etmemeleri gerçekleşir ve kocanın bedel alarak karısını boşaması caiz olur.

Âyet-i kerimenin: "Şayet (erkek ve kadının) Allahın koyduğu hudutları koruyamamalarından korkarsanız, kadının, boşanması için bir bedel vermesinde her ikisine de bir günah yoktur" kısmında kadının, bir bedel vererek kocasını razı edip ondan boşanabileceği hükme bağlanmaktadır ki İslâm hukukunda buna "Muhalaa" denir. Bu hususta şu hadis zikredilmektedir: Abdullah b. Abbas diyor ki: "Sabit b. Kays'ın karısı Resulullaha gelip: "Ey Allahın Resulü, ben Sabit b. Kays'ın dini ve ahlaki bakımdan bir kusurunu görüp onu ayıplamıyorum. Fakat ben artık ona tahammül edemiyorum." dedi. Resulullah da ona: "Sabitin bahçesini ona iade eder misin?" diye sordu. Kadın "Evet" dedi. Kadın bahçeyi Sabite verdi (böylece onu razı etti) Resulullah da Sabite emretti ve o da kadını boşadı."[463]

Âyet-i kerimenin devamında: "Ancak eşlerin, Allahın koyduğu hudutları koruyamamalarından korkarsanız." buyurulmaktadır. Müfesirler, koca ve karının, Allah tealanın koyduğu hudutları koruyamayacaklarına dair müminlerin korkması durumunun hangi halde gerçekleşeceği hususunda farklı izahlarda bulunmuşlardır:

a- Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri ve Zahiriye göre böyle bir korku, kadının, kocasının haklarını küçümsemesi, ona itaatında kötü davranması ve ona, konuşmaları ile eziyet etmesi halinde söz konusu olur. Mesela: Karı kocasına: "Vallahi ben senin hiç bir yeminini yerine getirmem. Yatağına ayak basmam, hiç bir emrine itaat etmem." diyecek olursa ve fiilen bunları yapmaya da girişecek olursa artık kocasının bedel alarak onu boşaması helaldir.

b- Âmir ve İbn-i Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre müminlerin, karı ve kocanın, Allahın koyduğu sınırları koruyamayacaklarına dair korkmaları, bunlardan herbirinin Allaha tiaat etmeyeceklerinden korkulması durumunda gerçekleşir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan tefsir şudur: "Ey müminler, şayet sizler, karı ve kocadan herbirinin, Allahın, üzerlerine farz kıldığı hakları yerine getiremeyeceklerinden ve birbirlerine iyi davranmayacaklarından korkacak

(463) Buhari, K. et-Talak, bab: 12

olursanız, erkeğin bedel alarak karısını boşamasında bir mahzur yoktur.

Taberi diyor ki: "Âyeti bu şekilde izah etmek her iki görüşü de kapsar."

Âyet-i kerimede: **"Kadının, boşanması için bir bedel vermesinde her ikisine de bir günah yoktur."** buyurulmaktadır. Bunun izahı şudur: "Ey mü-minler, eğer sizler, karı ve kocadan herbirinin, Allahın kendilerine farz kıldığı emirleri yerine getiremeyeceklerinden ve birbirlerine ait olan hakları ifa edemeyeceklerinden bu yüzden de Allahın koyduğu sınırlara riayet edemeyeceklerinden korkacak olursanız bu takdirde kadının, kendisini boşattırmak için bir bedel vermesinde, kocanın, karısını boşamak için bu bedeli almasında onlara herhangi bir günah yoktur."

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Şayet koca bir bedel alıp boşamak için karısına kötü davranacak olur da karı da kendisini kurtarmak için kocasına bir bedel verir ve kendisini boşattırıp kurtulacak olursa karıya bir günah var mıdır? Cevaben denilir ki: "Eğer karı, kocasının, bir bedel karşılığında kendisini boşamak için kötü davrandığını görür ve kocasına, boşaması için herhangi bir fidye vermediğinde kendisine veya dinine bir zarar dokunmayacağından ve kocasına bir haksızlık yapmayacağından emin olursa bu durumda herhangi bir bedel vererek kendisini kocasından boşattırması caiz olmaz. Çünkü bu durumda kocasının ondan boşama karşılığında bedel alması haramdır. Karının, kocasının böyle bir harama düşmesine âlet olması caiz değildir. Şayet kadın bu durumda malı verip kendisini boşatmazsa kocasının kendisi için veya dini için yahut kadının üzerinde bulunan hakları için zararlı olacağından korkacak olursa bu durumda kadın sorumlu olmaz. Keza, geçimsizlik kadın tarafından olur da bir bedel verip boşanmadığı takdirde kendisinin ve kocasının günaha düşmelerinden korkacak olur da bu yüzden gönül hoşluğu ile bedel öder ve boşanırsa kadın sorumlu olmadığı gibi Allah tealadan sevap alacağı da ümit edilmektedir. Buna mukabil kadın, kocasının ahlakını veya fiziğini beğenmediğinden değil sırf kocasını bırakıp başka biriyle evlenmek için bir fidye verir ve kendisini kocasından boşattıracak olursa bu onun için haramdır. Resulullah bu şekilde boşanan kadınları münafık olarak vasıflandırmıştır. Bu hususta Resulullahın azatlı kölesi olan Sevban, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ ثَوْبَانَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلَتْ زَوْجَهَا طَلَاقًا مِنْ غَيْرِ بَأْسٍ، فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ».

"Herhangi bir kadın bir sıkıntı olmaksızın kocasından kendisini boşatmak isteyecek olursa Allah ona cennetin kokusunu haram kılar. (böyle olduğu halde)

bedel ödeyerek kocalarından boşanan kadınlar münafıktırlar."(464)

Taberi diyor ki: "Bu izahlardan anlaşılıyor ki, karının, bir bedel vererek kendisini kocasından boşattırması meselesinde özetle şu ihtimaller vardır:

a- Böyle bir şeyi yapmakta sadece kadın günahkâr olabilir. Bu da karının, kocasının kötülüğünden değil sırf başka erkekle evlenebilmek için kocasına mal verip kendisini boşattırması durumunda söz konusu olur.

b- Sadece koca günahkâr olur. Bu da kocanın, sırf bedel almak için karısına kötü davranması ve karısını bezdirerek bedel alıp boşaması durumunda söz konusudur.

c- Hem karı hem de koca günahkâr olur. Bu da kocanın bir bedel alıp boşamak için karısına kötü davranması, karısının da bir bedel vermeden kocasının bu kötülüğünü önleyebileceğini bildiği halde bedel verip kendisini kocasından boşattırması halinde ve benzeri hallerde söz konusudur.

d- Böyle bir boşamadan dolayı ne karıya ne de kocaya günah vardır. Bu durum da şu halde söz konusudur: Karı ve kocadan her biri, birbirlerine karşı olan haklarını yerine getirmeyerek Allah tealanın koyduğu sınırı aşacaklarından korkacak olmaları durumunda söz konusudur.

Taberi diyor ki: "Müfesirler, kadının boşanması için ne kadar bedel verdiği zaman kadın ve erkekten her birine güah terettüp etmeyeceği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Rebi' b. Enes, Amr b. Şuayb, Atâ b. Ebi Rebah, Zühri, Âmir eş-Şa'bi, Hz. Ali, Hakem, Hasan-ı Basri, Said b. el-Müseyyeb, Tâvûs ve Zühriye göre kocasından kendisini boşattırmak isteyen kadının, boşama karşılığında vereceği bedel, erkeğin ona verdiği mehirden fazla olamaz. Bunlar görüşlerine delil olarak, âyet-i kerimede zikredilen "Kadınlara vediğiniz mallardan herhangi bir şeyi geri almanız size helal değildir." ifadesini zikretmişlerdir. Zira bu ifade, erkeğin, kadının rızası olmaksızın verdiği mehiri geri alıp onu boşamasının haram olduğunu beyan etmektedir. Bundan anlaşılıyor ki, kadının, rızası ile boşanmayı istemesi halinde vereceği bedel, bu ifadede geçen bedeldir. O da evlenirken erkekten aldığı mehir miktarıdır. Erkeğin bu miktardan fazla alması helal değildir. Bu görüşte olan müfessirler ikinci bir delil olarak Sabit b. Kays'ın daha önce nakledilen kıssasını zikretmişlerdir. Bu kıssada Resulullah Sabitin hanımına, evlenirken Sabitten aldığı bahçeyi tekrar geri vermesini emretmiştir.

b- Hz. Ömer, oğlu Abdurrahman, Kubeyse b. Zü'eyb, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Abbas ve Mücahide göre, bir bedel karşılığında karısını boşayan

---

(464) Tirmizi, K. et-Talak, bab: 11 Hadis No. 1187 / Ebu Davud, K. et-Talak, bab. 18. Hadis No. 2226 ibn i Mâe, K. et-Talak, bab. 21, Hadis No. 2055/Nesei, K. et-Talak, bab. 34

koca, karısının malından az veya çok miktarda almakta serbesttir. Evlenirken ona verdiği mehirden daha fazlasını almasında bir mahzur yoktur. Zira âyet-i kerime, kadının vereceği boşanma bedelinin miktarını belli bir ölçü ile sınırlamamış, genel olarak bırakmıştır.

Âyetin genel hükmünü kayıtlayan ikna edici bir delil bulunmadıkça âyetin genel hükmü geçerlidir.

Semüre'nin azadlı kölesi Kesir, bu konuyla ilgili olarak şunu zikretmiştir. Ömere, kocasına itaat etmeyen bir kadın getirildi. Ömer o kadının, içinde çokça çöp bulunan bir eve üç gün hapsedilmesini emretti. Sonra kadını çağırdı ve ona: "Burayı nasıl buldun?" diye sordu. Kadın: "Ben kocamın yanında bulunduğum müddetçe hiçbir rahatlık hissetmedim. Ancak burada hapsettiğin gecelerde rahatlık hissettim." dedi. Bunun üzerine Ömer, kadının kocasına "Küpesini alarak ta olsa sen bu kadını bedel karşılığında boşa." dedi.

Nâfi de bu konuda şunu zikretmiştir: "Safiyenin azadlı cariyesi, elbisesi dışında bütün mallarını verip kendisini kocasından boşattırdı. Ve Ömerin oğlu Abdullah bunu ayıplamadı.

Kubeyse b. Züeyb de "Kadının boşanması için bir bedel vermesinde her ikisine de bir günah yoktur." âyetini okuyarak erkeğin kadına verdiği mehirden daha fazlasını almasının bir mahzuru olmayacağını söylemiştir.

c- Bekr b. Abdullaha göre ise kadının bedel vererek kendisini kocasından boşattırabileceğini beyan eden bu âyet-i kerime, Nisa suresinin şu âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. "Bir eşi bırakıp ta yerine başka bir eş almak istediğiniz zaman onlardan birine (bıraktığınıza) pek çok mal verseniz dahi ondan bir şey geri almayın."(465)

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden doğru olmaya daha layık olanı şöyle diyen görüştür: "Şayet erkek ve kadından her birinin, Allahın koyduğu sınırlara riayet edemeyeceklerinden korkulur ise kadının, sahip olduğu az veya çok malını vererek kendisini boşattırmasında kadın ve erkek için bir mahzur yoktur. Yeter ki kadının verdiği mal, müslümanların mâlik olabilecekleri bir mal cinsinden olsun. Bu malın, kadının bütün mülkünü kapsaması da mümkündür. Zira âyet-i kerime, boşanma bedelini mutlak olarak zikretmiştir.

Bu âyet-i kerimenin mensuh olduğunu söyleyen görüş, mânâsız bir görüştür. Zira sahabiler, tabiiler ve ondan sonra gelen âlimler, boşanmaya karşılık kadından mal alınmasının caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca Nisa suresinde zikredilen âyette, kadın tarafından herhangi bir geçimsizlik söz konusu olmaksızın, kocanın sırf bir kadını bırakıp diğerini alması meselesi zikredilmektedir. Böyle bir durumda koca, bıraktığı karısından bir şey alamaz. Orada zikredi-

(465) Nisa Suresi, 4/20

len mesele, bir muhalaa değildir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "İşte Allahın koyduğu hudutlar bunlardır. Bunları aşmayın. Kim, Allahın koyduğu hudutları aşarsa işte zalimler onlardır." buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Bunlar" ifadesinden maksat putperest olan müşrik kadınlarla evlenmek, müşrik bir erkekle müslüman bir kadını evlendirmek, kadınlara âdetli iken yaklaşmak vb. hususlardır. Allah teala bunların yasak olduğunu bildirmiş ve hudutlarını koymuştur. Bunları yapanlar, Allahın koyduğu sınırları aşan zalim kimselerdir. Bu hususta daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakınız.(465/a)

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

230- Eğer erkek bu iki boşamadan sonra kadını bir daha boşarsa, kadın başka bir erkekle evlenmedikçe kendisine helal olmaz. Eğer ikinci koca kadını boşarsa ve onlar da (birinci kocası ve kadın) Allahın koyduğu sınırları koruyacaklarına kanaat getirirlerse tekrar nikahla birbirlerine dönmelerinde her ikisine de bir günah yoktur. İşte bu, Allahın hudutlarıdır. Onu, bilen bir kavim için açıklıyor.

Eğer erkek, kadını üçüncü defa boşarsa kadın başka bir erkekle evlenip onunla gerdeğe girmedikçe ilk kocası onunla tekrar evlenemez. Kadının evlendiği ikinci kocası da onu boşar yahut ölürse, kadınla eski kocası, Allahın emirlerini yerine getireceklerine ve güzel bir şekilde yaşayacaklarına inanırlarsa, kadının, eski kocasıyla yeniden nikahlanarak evlenmesinde bir günah yoktur. İşte bunlar, Allahın hükümleri ve emirleridir. Allah bunları, kendisinin adaletini bilen ve âyetlerini tasdik eden bir kavim için açıklıyor.

* Müfessirler, âyet-i kerimenin "**Eğer erkek bu iki boşamadan sonra kadını bir daha boşarsa kadın başka bir erkekle evlenmedikçe kendisine helal olmaz.**" bölümünü iki şekilde izah etmişlerdir:

(465 / a) Bkz. Buhari, K. et-Talak, bab, 4,43,44 / Müslim, K. el-Lian, bab: 1, Hadis No. 1492, K. et-Talak bab: 16, Hadis No. 1473 / Ebu Davud, k. et-Talak, bab: 10 Hadis No. 2206, 2207 / Şerh-i Nevevi, C. 10 S. 7072 / İlam el-Murakkî'in C.3 S. 30 48 (ahda el Ceride, Kahire baskısı) Neylül Evtar, eb.s. 255 264 (el Bâbî el Hale'bi Kahire baskısı)

a- Katade, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Süddiye göre âyet-i kerimenin bu bölümü kişinin, karısını üçüncü talakla boşamasını ve böyle bir boşamayı yaptığı takdirde artık o karasının başka bir erkekle evlenip ayrılmadıkça onunla evlenemeyeceğini ifade ettiğini söylemişlerdir. Bu hususta Katadenin şunları söylediği rivayet edilmiştir. "Allah, talakı üç adet kılmıştır. Eğer bir koca karısını tek bir talakla boşayacak olursa kadının iddeti bitmedikçe ona dönmeye kocası daha layıktır. Kadının iddeti üç kere âdet görmesidir. Şayet kadın, kocası kendisine dönmeden önce iddetini bitirecek olursa, kocasından bir talak-ı bâin ile boş olur ve kendisi hakkında karar vermeye kendisi daha layık olur. Kocası ise onunla evlenmek isteyen taliplerden biri durumuna düşer. Bir erkek hanımını boşamak istediğinde onun âdet görmesini bekler. Kadın, âdetinden temizlenince erkek onu, âdil olan iki şahit huzurunda bir talak ile boşar. Şayet tekrar ona dönmek isterse iddeti içinde ona döner. İddeti bitinceye kadar ona dönmeyecek olursa kadın ondan bir talak-ı bâin ile boş olur. Erkek bundan sonra karısına döner ve bir kere daha boşamak isterse âdetinden temizlenmesini bekler ve onu bir talak ile daha boşar. Bu durumda kadın ona sadece bir talak ile bağlı kalmış olur. Erkek karısına döndükten sonra onu bir kere daha boşamak isterse yine âdetinden temizlenmiş olarak boşar. Böylece kadın ondan üç talakla boşanmış olur. İşte Allah teala böyle bir erkek için "Kadın başka bir erkekle evlenmedikçe kendisine helal olmaz." buyurmuştur.

b- Mücahide göre ise âyetin bu bölümünden maksat, iki talaktan sonra karısını serbest bırakan erkeğin ve serbest bırakılan kadınlar hakkındaki hükümleri beyan etmektir. Âyetin bu bölümü, üçüncü bir talak halini beyan etmek için zikredilmemiştir. Zira daha önce Resulullahtan rivayet edildiği gibi, erkeğin iki talaktan sonra karısına dönmeyip onu serbest bıraktığını bildirmesi üçüncü bir talaktır. Bu itibarla bu âyetteki boşamayı üçüncü talaka yorumlamaya gerek yoktur. Fakat bu âyet, üç talakla boşanmış olan kadının, eski kocasına tekrar nasıl dönebileceğini beyan etmek için zikredilmiştir.

Taberi, Resulullahın hadisini delil göstererek Mücahidden nakledilen bu son görüşü tercih etmiş ve bu âyetin, üçüncü talakı değil üç talakla boşanan kadının hükmünü beyan ettiğini zikretmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Başka bir erkekle evlenmedikçe" diye tercüme edilen (حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ) ifadesinin (تَنْكِحَ) fiili Arapçada hem "Nikahlanmak" hem de "Cinsi münasebette bulunmak" mânâlarına gelmektedir. Bu nedenle Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Âyet-i kerimede zikredilen "Başka bir erkekle evlenmedikçe" ifadesinden maksat evlilik akdi yapmak mıdır?" Yoksa cinsi münasebette bulunmak mıdır? Cevaben denilir ki: "Her ikisidir." Yani kocasından üç talak ile boşanmış olan kadın başka bir erkekle sadece nikah akdi yapıp zifafa girmeden boşanacak olursa birinci kocasına helal olmaz. Zira Hz. Aişe, Ebu Hureyre, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b.

Ömerin rivayet ettiklerine göre Rifae el-Kurezi, bir kadınla evlenip sonra onu boşamış kadın da gidip başka biriyle evlenmiştir. Daha sonra kadın, Resulullaha gelerek yeni evlendiği kocasının yanındakinin, elbise saçağı gibi (yumuşak) olduğunu söylemiştir. Resulullah da ona:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْها اَنَّ رِفَاعَةَ الْقُرَظِىَّ تَزَوَّجَ امْرَأَةً ثُمَّ طَلَّقَهَا فَتَزَوَّجَتْ آخَرَ فَأَتَتِ النَّبِىَّ ﷺ فَذَكَرَتْ لَهُ اَنَّهُ لاَ يَأْتِيهَا وَاَنَّهُ لَيْسَ مَعَهُ اِلاَّ مِثْلُ هُدْبَةٍ فَقَالَ لاَ حَتّٰى تَذُوقِى عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ.

"Hayır, o senin balcağızından sen de onun balcağızından tatmadıkça birinci kocana dönemezsin." buyurmuştur.(466)

Görülüyor ki erkek, karısını üç talak ile boşadıktan sonra kadın, başka bir erkekle sahih bir nikah yaparak onunla gerdeğe girip ve tekrar ondan boşanmadıkça ilk kocasıyla evlenmesi caiz değildir. Hz. Aişe (r.anh) diğer bir rivayette de diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتْ امْرَأَةُ رِفَاعَةَ الْقُرَظِىِّ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّى نَكَحْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ الزَّبِيرِ وَاَللّٰهِ مَا مَعَهُ اِلاَّ مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِى اِلَى رِفَاعَةَ لاَ حَتّٰى يَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وَتَذُوقِى عُسَيْلَتَهُ.

"Rifae el-Kurezi'nin karısı, Resulullaha geldi ve: "Ey Allahın Resulü, ben, Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurezi ile evlendim. Onun yanındakini elbise saçağı gibi (yumuşak) buldum." dedi. Bunun üzerine Resulullah: **"Belki de sen, tekrar Rifaeye dönmek istiyorsun? Hayır o, (Abdurrahman) senin balcağızından sen de onun balcağızından tatmadıkça Rifae'ye dönemezsin"** buyurdu.(467)

عَنْ عَائِشَةَ ان النبى ﷺ قال العسيلة هى الجماع.

Hz. Aişe diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) "Balcağızından maksat, cinsi münasebette bulunmaktır." buyurdu.(468)

---

(468) Ahmed b. Hanbel c. 6 S. 62

Diğer yandan üç talak ile boşanmış olan kadın, zina ederek başka bir erkekle cinsi münasebette bulunmuş olsa bu onun, birinci kocasına dönmesini helal yapmaz. Bu hususta görüş birliği vardır. Ancak üç talak ile boşanmış olan bir kadını, tekrar onu, boşayan kocaya döndürmek için ikinci bir erkekle evlendirirken onu boşamasını şart koşmanın, yani "Hülle"nin caiz olup olmadığı hususu âlimler arasında tartışmalıdır:

İmam Şafii, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbele göre böyle bir evlilik bâtıldır. Bunlar bu görüşlerine delil olarak şu hadisleri zikretmişlerdir.

Hz. Ali (r.a.) diyor ki:

عن علي رضى الله عنه، قال اسماعيل: وأراه قد رفعه الى النبى ﷺ، أن النبى ﷺ قال: «لعن اللهُ المُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ له».

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah, hülleyi yapan erkeğe de yaptıran erkeğe de lanet eder."(469) Tirmizi bu hadisi aynı zamanda, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Hureyre, Ukbe b. Âmir ve Abdullah b. Abbasın da rivayet ettiklerini kaydetmektedir.

Ukbe b. Âmir diyor ki:

قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ «ألاَ أُخْبِرُكُمْ بِالتَّيْسِ الْمُسْتَعَارِ؟» قَالُوا: بَلَى. يَا رَسُولَ اللّهِ. قَالَ «هُوَ الْمُحَلِّلُ. لَعَنَ اللّهُ الْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ».

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Ben sizlere, emanet alınan tekenin kim olduğunu haber vereyim mi?"** Sahabiler: "Evet ey Allahın Resulü." dediler. Resulullah: **"O, hülle yapandır. (Yani boşamak şartıyla evlenen ikinci kocadır) Allah, hülleyi yapan erkeğe de yaptıran erkeğe de lanet eder."** buyurdu.(470)

Ebu Hanifeye göre ise böyle bir nikahı yapmak hem hülleyi yaptıran birinci koca için hem de onu yapan ikinci koca için mekruhtur. Bu konuda rivayet edilen yukarıdaki hadis-i şerif bu hususu açıklamaktadır. Ebu Hanifeye göre

---

(469) ebu Davud, K. en-Nikâh, bab: 15, Hadis No. 2067/Tirmizi, K. en Nikâh, bab: 28, Hadis No 1119,1120 Neseîk, et Talak, bab: 13/ibn i Mâce, K. en Nikâh, bab: 32 Hadis No. 1935
(470) İbn i Mâce, K. en Nikâh, bab: 13, Hadis No 1936

mekruh olmakla birlikte böyle bir nikahın sahih oluşunun sebebi, âyette geçen: **"Kadın başka bir koca ile evlenmedikçe"** ifadesinin genel bir mânâ taşıyarak nikahın hülle yoluyla yapılıp yapılmamasının ayırımına gitmemesidir."(471)

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ
هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

231- Kadınları boşadığınızda iddetlerini tamamlayınca ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz etmek için onlara zarar verecek şekilde tutmayın. Kim böyle yaparsa nefsine zulmetmiş olur. Allahın âyetlerini alay konusu yapmayın. Allahın, üzerinizdeki nimetini ve size indirdiği kitap ve hikmeti hatırlayın. Allah bununla size öğüt verir. Allahtan korkun ve bilin ki Allah her şeyi çok iyi bilendir.

Kadınlarınızı boşadığınızda, Allahın kendileri için tayin etmiş olduğu temizlenme sürelerini yahut aylarını tamamlayınca onları ya örfe göre bakımlarını temin etmek ve kendileriyle iyi geçinmek üzere tutun yahut da mehirlerini, nafakalarını ve diğer haklarını vererek bırakın. İddet süresini uzatarak yahut onlara verdiğiniz bazı şeyleri geri alarak onlara zarar vermek için tutmayın. Bu takdirde Allahın koymuş olduğu sınırları aşmış olursunuz. Kim kadına sırf zarar vermek için, boşadıktan sonra tekrar ona dönerse günahkâr olur, cezayı hak eder ve böylece kendisine zulmetmiş olur. Allahın indirdiği âyetleriyle alay etmeyin, onları eğlenceye almayın. İslam dini sebebiyle Allahın üzerinizde olan nimetini, size indirmiş olduğu Kur'anı ve Peygamberin size getirmiş olduğu sünnetleri hatırlayın. Allah size, indirdiği bu Kur'anla öğüt verir. Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun ve bilin ki Allah, hayır, şer, gizli ve açık bütün amellerinizi çok iyi bilendir. O, iyiliğinize karşı sevap, kötülüğünüze karşı da ceza verecektir.

İbn-i Abbas diyor ki: "Kişi karısını boşar sonra iddetini tamamlamadan ona döner sonra tekrar boşar ve bunu da o kadına zarar vermek ve başkasıyla

(471) Bkz. Beyayi Üssenayi, c. 4 s. 1989, 1990 / El Bugnî, İbn-i Kudame, c. 6 s. 645, 469

evlenmesine engel olmak için yapardı. İşte bu âyet bunun üzerine nâzil oldu.

Mesruk, Hasan-ı Basri, Zühri, Katade, Sevr b. Zeyd, Dehhak, Abdülaziz ve Atiyye de âyet-i kerimenin nüzul sebebi olarak Abdullah b. Abbasın zikrettiği hususu söylemişlerdir. Kadını engelleyici ve zarar verici bu boşama şekline (طلاق ضرار) denilmektedir. Mücahid talak-ı dıranı izah ederken şöyle demiştir: "Kişi hanımını boşar ve onun iddetinin son gününde ona döner. Öyle ki karısına zara vermek için onu dokuz ay böyle tutar."

Rebi' b. Enes de bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Önceleri erkek karısını bir talakla boşuyor ve onu serbest bırakıyordu. Kadının iddetinin dolması yaklaşınca da ona dönüyor, bir müddet sonra tekrar boşuyordu. Yine iddetinin dolması yaklaşınca, kadına ihtiyacı olduğu için değil sırf ona zarar vermek için tekrar ona dönüyordu. İşte Allah teala bunu yasakladı ve buyurdu ki: **"Kim böyle yaparsa nefsine zulmetmiş olur."**

Süddi diyor ki: "Bu âyet-i kerime Ensardan Sabit b. Beşşar adında bir kişi hakkında nâzil olmuştur. Bu adam hanımını boşamıştı. İddetinin bitimine iki veya üç gün kalarak ona tekrar döndü. Sonra tekrar onu boşadı. Adam kadına zarar vermek için bu durumu dokuz ay devam ettirdi. İşte bunun üzerine Allah teala: **"Haklarına tecavüz etmek için onlara zarar verecek şekilde tutmayın."** âyetini indirdi.

Âyet-i kerimede **"Allahın âyetlerini alay konusu yapmayın."** buyurulmaktadır. Yani Allahın koyduğu sınırlarla, helalleri haramları, emirleri ve yasakları arasına koyduğu hudutlarla alay etmeyin. Çünkü Allah sizlere kitabının âyetlerinde hangi tür boşamalarda tekrar hanımlarınıza dönebileceğinizi ve hangi tür boşamalarda dönemeyeceğinizi beyan etmiştir.

Hasan-ı Basri diyor ki: "Resulullah dönminde öyle insanlar vardı ki, kişi hanımını boşuyor veya kölesini azad ediyordu. Ona "Sen ne yapıyorsun?" denilince de "Ben ancak şaka yaptım, eğlendim." diyordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: **"Kim şakadan karısını boşayacak olursa veya kölesini azad edecek olursa bu davranışı onun aleyhine olmak üzere geçerlidir."** Hasan-ı Basri âyetin bu bölümünün bu gibi insanlar için nâzil olduğunu söylemiştir.

Ebu Musa el-Eş'ari diyor ki: "Bir zaman Resulullah, Eş'ari kabilesi mensuplarına kızdı. Bunun üzerine Ebu Musa ona gelerek: "Ey Allahın Resulü, sen Eş'arilere kızmışsın." dedi. Resulullah da "Sizden biriniz "Boşadım, tekrar döndüm" diyor. Bu, müslümanların boşama şekli değildir. Siz kadınları, iddetleri gelince boşayın." buyurdu.

Âyet-i kerimede **"Allahın, üzerinizdeki nimetini ve size indirdiği kitap ve hikmeti hatırlayın."** buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Nimet"ten

maksat, İslam dini ve Allahın bu ümmete, özellikle verdiği diğer nimetlerdir. Bunları anmak ise Allaha emirlerinde itaat edip yasaklarından kaçınarak şükretmekle olur. Buradaki "Kitap"tan maksat, Kur'an-ı Kerim "Hikmet"ten maksat ise Resulullahın sünnetidir. "Hikmet" kelimesinin ne gibi mânâlara geldiği "Size kitap ve hikmeti öğreten."(472) âyetinin izahında zikredilmiştir.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا
بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكُمْ
أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

232- Kadınları boşadığınızda, iddetlerini tamamlayınca ve karı koca aralarında iyilikle anlaşmışlarsa, kadınları, kocalarıyla tekrar nikahlanmaktan men etmeyin. Bununla sizden Allaha ve âhiret gününe iman eden kimseye nasihat ediliyor. Bunlar sizin için daha faydalı ve daha temizdir. Allah bilir siz ise bilemezsiniz.

Kadınları boşadığınızda ve iddet süreleri de dolunca, kadınlar ve kocaları, aralarında anlaşmışlarsa ve kadın, yeni bir nikah ile kocasına dönmek istiyorsa, artık kocalarına dönüp yeniden onlarla nikahlanmalarına engel olmayın. Allah bununla sizden, Allahı tasdik eden, onun rablığını kabul eden, öldükten sonra dirilmeye ve hesaba çekilmeye iman edenlere nasihat ediyor. Kocaların, kadınlarını, tekrar mehir vererek nikahlamaları daha güzel ve Allah yanında daha hayırlıdır. Sizin ve kadınlarınızın kalbindeki şüpheyi gidermek bakımından da daha temizdir. Çünkü eşler arasında hâlâ bir sevgi bağı bulunduğu halde tekrar evlenmezlerse bu sevginin, onları helal yoldan saptırıp harama düşürmesinden korkulur. Allah, sizlerin, birbirinize karşı bilemediğiniz gizlilikleri ve bütün kapalı hususları bilir.

* Allah teala, kadınların velilerine, onlrın evlenmelerine mâni olmalarını yasakladı. Çünkü Allah teala, evlenme teklifinde bulunan erkek ile evlenmesi istenen kadının kalblerindeki sevgiyi, birbirlerine karşı olan meyillerini bilmektedir. Veliler ise bunu bilmemektedirler.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin, kimin hakkında nâzil olduğu hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Hasan-ı Basri, Katade, Bekr b. Abdullah el-Müzeni, Mücahid, İkrime

(472) Bakara suresi 2 / 151

ve Ebu İshak el-Hemedaniye göre bu âyet-i kerime, Ma'kıl b. Yesar hakkında nâzil olmuştur. Bu hususta Hasan-ı Basri diyor ki:

عَنِ الْحَسَنِ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ: أَنَّهُ زَوَّجَ أُخْتَهُ رَجُلاً مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ ، فَكَانَتْ عِنْدَهُ مَا كَانَتْ، ثُمَّ طَلَّقَهَا تَطْلِيقَةً لَمْ يُرَاجِعْهَا حَتّٰى انْقَضَتِ الْعِدَّةُ، فَهَوِيَهَا وَهَوِيَتْهُ. ثُمَّ خَطَبَهَا مَعَ الْخُطَّابِ، فَقَالَ لَهُ: يَا لُكَعُ أَكْرَمْتُكَ بِهَا وَزَوَّجْتُكَ فَطَلَّقْتَهَا، وَاللّهِ لاَ تَرْجِعُ إِلَيْكَ أَبَداً آخِرَ مَا عَلَيْكَ، قَالَ: فَعَلِمَ اللّهُ حَاجَتَهُ إِلَيْهَا، وَحَاجَتَهَا إِلَى بَعْلِهَا، فَأَنْزَلَ اللّهُ: (وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ ــ إِلَى قوله ــ وَأَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ). فَلَمَّا سَمِعَهَا مَعْقِلٌ قَالَ: سَمْعاً لِرَبِّي وَطَاعَةً، ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ: أُزَوِّجُكَ وَأُكْرِمُكَ.

"Ma'kıl b. Yesar, Resulullahın zamanında, kızkardeşini müslümanlardan bir erkekle evlendirmiş, kızkardeşi kocasıyla belli bir süre yaşadıktan sonra kocası onu bir talak ile boşamış, iddeti bitinceye kadar onu tekrar almamıştır. Fakat adamın kadında kadının da adamda gözü varmış. Adam Ma'kıle gelerek kızkardeşini diğer dönürler gibi ondan istemiş Ma'kıl de ona "Behey âdi adam, ben onu seninle evlendirerek sana ikramda bulundum sen ise onu boşadın. Vallahi o sana asla dönmeyecektir." demiştir. Allah teala o erkeğin hanıma, hanımın da ona arzu ve ihtiyaç duyduklarını bildiği için bu âyeti indirmiş ve **"Kadınları, tekrar kocalarıyla evlenmekten men etmeyin."** buyurmuştur. Ma'kıl bu âyeti duyunca: "Başüstüne rabbim, işittim ve itaat ettim." demiş. Sonra da o adamı çağırarak: "Bunu seninle evlendiriyorum ve sana ikramda bulunuyorum." demiştir.'(473)

b- Süddi ise bu âyet-i kerimenin, Cabir b. Abdullah el-Ensari ile amcasının kızı hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Bu hususta Süddi diyor ki: "Cabir b. Abdullah el-Ensarinin amcasının bir kızı bulunuyordu. Onu kocası bir talakla boşadı. Kadın iddet bekledi ve iddeti bitti. Sonra kocası gelip karısını tekrar geri almak istedi. Bunun üzerine Cabir, "Amcamızın kızını boşadın. Şimdi de onunla tekrar evlenmek mi istiyorsun?" dedi. Cabirin amcasının kızı ise kocasıyla

---

(473) Tirmî, K, Tefsir el Kur'an, sure 2, bab 27, Hadis No 2981 / Buhari K Tefsir el Kur'an, sure 2, bab. 40

tekrar evlenmek istiyordu. İşte bu âyet-i kerime onun hakkında nazil oldu."

c- Abdullah b. Abbas, Mesruk, İbrahim en-Nehai, İbn-i Şihab ez-Zühri ve Dehhaka göre ise bu âyet-i kerime, karısını bir veya iki talakla boşayıp ta iddeti bittikten sonra tekrar onunla evlenmek isteyen kocası ile böyle bir evliliği isteyen ve fakat velisi tarafından engellenen kadın hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. İşte Allah teala böyle bir engellemeyi yasaklamıştır.

Taberi diyor ki: Bu âyetin izahında doğru olan görüş şudur: Allah teala bu âyet-i kerimeyi, kocalarından boşanarak iddetlerini bitirip onlardan ayrılan fakat üç talakla boşanmadıkları için tekrar kocalarına dönebilen, kocalarıyla yeniden kendileriyle evlenilmek istenen ve kendilerinin de kocalarıyla evlenmek istedikleri ancak velileri tarafından evlenmelerine engel olunan kadınlar hakkında indirmiş ve böyle bir engeli yasaklamıştır. Bu âyetin, Ma'kıl b. Yesar ve kızkardeşi hakkında nâzil olması da muhtemeldir. Cabir b. Abdullah ve amcasının kızı hakkında da. Durum ne olursa olsun âyet-i kerime zikrettiğimiz mânâyı ihtiva etmektedir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Nikahlanmaktan men etmeyin" diye tercüme edilen (فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ) ifadesinin asıl mânâsı "Onları sıkıştırmayın" demektir. Yani karıların yeni bir nikahla eski kocalarına dönmelerini istemeleri hallerinde sizler onların evlenmelerine engel olarak onları sıkıştırmayın, zorluğa düşürmeyin." demektir.

Âyet-i Kerimede, "Karı koaca, aralarında iyilikle anlaşmışlarsa" buyurulmaktadır. Yani, karı ve koca, aralarında yeni bir nikah ve yeni bir mehirle anlaşmışlarsa" demektir.

Taberi diyor ki: "Asabeden bir velisi bulunmaksızın kadının nikahı sahih olmaz." diyen görüşe bu âyette açık bir delil vardır. Zira bu âyette, kadının velisinin, kadının evlenmesine engel olması yasaklanmaktadır. Şayet kadının evlenmesinde velinin yetkisi olmasaydı böyle bir yasaklama söz konusu olmazdı.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ
لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ
بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ
تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

233- Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Bu hüküm, emzirmenin tamamlanmasını isteyen içindir. Annelerin yiyecek ve giyeceği, örfe göre çocuğun babasına aittir. Herkes ancak gücünün yettiği ile mesul tutulur. Ne anne çocuğu yüzünden ne de çocuk kendisine ait olan baba, çocuğu yüzünden zarara uğratılsın. Babanın mükellefiyetleri aynen mirasçıya da geçer. Eğer karı koca aralarında istişare ederek kendi istekleriyle çocuğu sütten erken keserlerse onlar için bir günah yoktur. Çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz, anlaştığınız ücreti iyilikle verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur. Allahtan korkun ve bilin ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Eğer kadınlar boşanmışlarsa ve emzirme çağında çocukları da varsa bunlar çocuklarını tam olarak iki yıl emzirirler. Yani çocuklarını emzirmeye başkalarından daha ziyade anneleri layıktır. Bu hüküm, babalar ve anaların, çocuğun tam olarak iki yıl emzirilmesi hususunda anlaşmaları halinde söz konusudur. Çocuğu emziren ananın yiyecek ve giyeceği, gücü ölçüsünde, emzirilen küçük çocuğun babasına aittir. Herkes ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutulur. Kimseye gücünün yetmediği yük yüklenmez. Anne çocuğu emzirmeye razı olduğu takdirde babası çocuğu ondan ayırarak anneye zarar veremez. Baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmaz. Yani anne de emzirebildiği halde çocuğu emzirmeyip babasının üzerine atarak babaya zarar veremez. Çocuğun malı yoksa onun emzirme ücreti ve diğer nafakası çocuğun mirasçılarına yani velilerine aittir. Eğer çocuğun babası ve annesi anlaşarak çocuğun yararına olmak üzere, tam iki sene dolmadan onu sütten kesmek isterlerse bu takdirde onlara bir günah yoktur. Ey babalar, çocukları anneleri emzirmek istemezler de onları annelerinden başka kadınlara emzirtmek isterseniz, Allahın, emzirenler için üzerinize farz kıldığı haklarını, emziren kendi annelerine veya süt annelere, zulmetmeden, eksiksiz olarak verdiğiniz takdirde sizin için bir güçlük ve günah yoktur. Allahtan korkun ve koyduğu hudutları aşmaktan sakının. Yoksa cezasını hak edersiniz. Bilin ki Allah, sizi devamlı kontrol altında tutar ve işlerinizden hiçbir şey ona gizli kalmaz.

* Kocasından boşanmış olan anne, iki yıl içinde çocuğu emzirmeye başkalarından daha layıktır. Anne bu süre içinde çocuğu ecr-i misil ile emzirmeyi kabul ettiği takdirde baba çocuğu başka bir kadına emzirtmez. Çünkü annenin sütü çocuk için daha faydalı ve annenin çocuğa şefkati başkalarından daha fazladır. Diğer yandan çocuğu emzirme durumunda bulunan bir annenin, sadece babaya zarar vermek için çocuğu emzirmekten kaçınması caiz değildir. Çünkü

bu davranışın kurbanı, masum olan çocuktur. Ancak çocuğun babası emzirme ücretini verecek kadar zengin ise anne çocuğu emzirme mecburiyetinde değildir. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: **"Boşanmış kadınlar eğer çocuklarınızı emzirirlerse ücretlerini verin. Meselelerinizi aranızda güzellikle halledin. Eğer halledemezseniz çocuğu, babası hesabına başka bir kadın emzirecektir."**(474)

Süddi ve Dehhaka göre, âyet-i kerimede zikredilen: "Anneler"den maksat, kocalarından talak-ı bâin ile boşanmış ve kendilerini boşayan kocalarından emzirme çağında çocukları bulunan annelerdir.

Âyet-i kerimede, annelerin çocuklarını tam iki yıl emzirecekleri ifade edilmektedir. Bu ifadeden, annelerin, çocuklarını emzirme mecburiyetinde olduklan anlaşılmaktadır. Bu ifadede, annelerin çocuklarını emzirmede öncelik haklarına sahib oldukları belirtilmektedir. Zira başka bir âyette de: **"İddet bekleyen kadınlar eğer çocuklarınızı emzirirlerse ücretlerini verin. Meselelerinize aranızda güzellikle halledin. Eğer halledemezseniz çocuğu babası hesabına başka bir kadın emzirecektir."**(475) buyurulmaktadır. Görüldüğü gibi bu âyet-i kerimede, annenin çocuğu emziremeyeceği ihtimali de zikredilmiştir.

Âyet-i kerimede, annelerin çocuklarını iki yıl emzirecekleri beyan edilirken "İki yıl" ifadesi, "Tam" anlamına gelen (كَامِلَيْنِ) kelimesiyle pekiştirilmiştir. Bunun sebebi, Arapçada bir yıldan fazla olan süreler için "İki yıl" ifadesinin kullanılmasıdır. "İki yıl"ın eksiksiz olduğunu belirtmek için (كَامِلَيْنِ) kelimesi kullanılmıştır.

Müfessirler, iki yıl emzirmenin, doğan her çocuk için mi yoksa özellikle belli süreler içerisinde doğan çocuklar için mi geçerli olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, İkrime ve Hz. Osmandan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen iki yıl emzirme süresi, annelerinden erken doğan çocuklar için söz konusudur. Abdullah b. Abbas: **"Çocuğun ana karnında taşınması ve sütten kesilmesi müddeti otuz aydır..."**(476) âyetini gözönünde bulundurarak, çocuğun, anne karnında kalma süresine göre emzirme süresinin tayin edileceğini ve her ikisinin otuz ayı aşmayacağını söylemiştir. Bu itibarla Abdullah b. Abbasa göre altı aylık iken doğan çocuk tam iki yıl emzirilir. Yedi aylık iken doğan çocuk yirmi üç ay emzirilir. Dokuz aylık çocuk ise yirmi bir ay emzirilir.

Ebu Ubeyde bu hususta diyor ki: "Altı aylık hamile iken doğum yapan bir kadın Hz. Osmana şikayet edildi. O da "Bu kadın şikayet edildi, kanaatime

(474) Talak suresi, 65/6
(475) Talak suresi, 65/6
(476) Ahkaf suresi, 46/15

göre bu, şer bir iş yaptı. Altı ay içinde doğum yaptı." dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas: "Emzirme süresi tam olarak alındıktan sonra hamilelik süresi altı ay kalır." dedi ve **"Onun, annesinin karnında kalması ve memeden kesilme süresi otuz aydır"**(477) âyetini okudu. Emzirme süresi tamamlanacak olursa hamilelik süresi altı ay olur." dedi. Bunun üzerine Hz. Osman kadını ser best bıraktı.

b- Ali b. Ebi Talhanın, Abdullah b. Abbastan rivayetine, Ata'ya ve Sevri-ye göre buradaki "İki yıllık emzirme süresi" anne ile babanın emzirilme süresi üzerinde anlaşamadıkları her çocuk için geçerli olduğunu söylemişlerdir. Çocuğun erken veya geç doğması farksızdır. Bu hususta Sevri diyor ki: "Baba ile anne, çocuğun emzirilmesi süresinde ittifak edecek olurlarsa iki yıldan az bir süre için emzirilmesine karar verebilirler. Şayet emzirme süresi hususunda ittifak edemezlerse, mesela baba iki yıldan daha az bir süre ister veya anne bunu ister fakat baba istemeyecek olursa bu takdirde, çocuğun iki yıl emzirilmesi gerekir.

c- Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Alkame ve Şa'bî'ye göre bu âyette emzirme süresinin iki yıl olarak zikredilmesinin sebebi, süt emzirmenin ne zaman sona ereceğini belirtmektir. Bunlara göre süt emme ile ilgili olan hükümler, çocuğun iki yaşının dolmasına kadar emmesi halinde geçerlidir. İki yıldan sonra emerse süt emmiş sayılmaz."(478)

d- Katade ve Rebi' b. Enesten nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin "Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler." bölümü, annelerin çocuklarını iki yıl emzirmelerini farz kılmıştı. Sonra Allah teala bunu hafifleterek **"Bu hüküm, emzirmenin tamamlanmasını isteyen içindir."** hükmünü indirdi. Böylece anne ile babayı, iki yıl emzirme süresini tamamlayıp tamamlamamakta serbest bıraktı. Onlar dilerlerse çocuğu iki yıl emzirirler dilerlerse çocuğun faydasını düşünerek sütten daha erken keserler.

Taberi diyor ki: "Âyetin "Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler." bölümünün izahındaki görüşlerden tercihe şayan olan görüş, ikinci ve üçüncü görüşlerdir. Bu da özetle şudur: "Âyet-i kerime, çocuğun emzirilme süresinde ihtilaf eden anne ve babaya, çocuğun emzirilme süresini bildirmektedir. Ayrıca âyet, süt emzirme hükümlerinin, iki yaşına kadar emen çocuk için geçerli olduğunu, ondan sonra emen çocuk için geçerli olmadığını beyan etmektedir.

(477) Ahkaf suresi, 46/15

(478) Ebu Hanifeye göre çocuğun iki buçuk yıla kadar emmesi halinde süt emme ile ilgili hükümler geçerlidir

Taberi bu görüşü tercih ediş sebebi olarak, özetle şunları söylemektedir: "Allah teala bu âyette, emzirmeye bir sınır koymuştur. Elbette ki Allahın koyduğu sınırın içinde bulunanla bulunmayan aynı hükme tabi değildir. Aksi halde, sınır koymanın bir anlamı olmaz. Allah teala, emzirmeye iki yıl süre koyduğuna göre elbetteki bu sürenin dışındaki emzirmeler herhangi bir hüküm ifade etmezler. Diğer yandan, âyet-i kerimede "Çocuklar" kelimesi, umumi olarak ifade edilmiştir. Bunları, belli aylarda doğan çocuklara tahsis etmeye dair hiçbir delil olmadığından, tahsis edildiğini söylemek isabetli değildir.

Âyet-i kerimede **"Annelerin yiyecek ve giyeceği örfe göre çocuğun babasına aittir,"** buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Örfe göre" ifadesinden maksat, çocuğu emziren annenin benzeri olan annelere yedirilen ve giydirilenlerdir. Allah teala, kullarının imkânlar bakımından birbirlerinden farklı olacaklarını bildiği için böyle emretmiştir. Nitekim başka bir âyet-i kerimede: **"Varlıklı kimse, nafakasını varlığı ölçüsünde versin. Rızkı dar olan da, Allahın kendisine verdiği kadarıyla versin."**(479) buyurulmaktadır.

Âyet-i kerimede: **"Herkes ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutulur."** buyurulmaktadır. Yani erkekler, boşamış oldukları hanımlarının çocuklarını emzirmeleri durumunda, ancak güçlerinin yettiği ölçüde onlara ücret vermekle yükümlüdürler.

"Güc yetirme" diye tercüme edilen (وُسْعٌ) kelimesi hakkında Taberi diyor ki: "Bunun asıl mânâsı, kişinin zorlanmadan güç yetirmesi" demektir. Kişinin, zorlanarak güç yetirmesine ise (جهد) denir.

Âyet-i kerimede: **"Ne anne çocuğu yüzünden ne de çocuk kendisinin olan baba, çocuğu yüzünden zarara uğratılsın."** buyurulmaktadır. Süt emzirecek olan annenin, babayı sıkıntıya sokması çocuğu emzirmekten çekinmesiyle olur. Babanın anneye zarar vermesi ise, onun çocuğu emzirmesine engel olarak üzüntüye düşürmesiyle olur. Âyet-i kerime, babaya, çocuğunu emzirme süresinde, annesinden ayırmamasını, anneyi de emzirme süresinde çocuğu reddetmemesini istemektedir. Bu âyette zikredilen "Anne"den maksat, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, Dehhak, Süddi, Zühri, Süfyan es-Sevri, İbn-i Zeyd ve Ataya göre, çocuğu doğuran kadındır. İkrimeye göre ise, çocuğu emziren süt annesidir.

(479) Talak suresi, 65/7

Taberi âyet-i kerimenin izahında diyor ki: "Madem ki Allah teala, çocukları yüzünden anne ve babanın her birinin diğerine zarar vermesini yasaklamıştır. O halde hakimin çocuk hususunda şu şekilde karar verme yetkisi vardır. "Şayet erkek, karısından tamamen ayrıldıktan sonra çocuğunu karısından almak isterse kadın da onu, başkalarının bakabileceği ve emzirebileceği bir ücretle bakacağını ve emzireceğini tekeffül ederse, çocuğu babadan alıp anneye verir ve çocuğun anneye ihtiyacı bulunduğu sürece böyle yapar. Keza hakim, çocuğun, annesinden başkasını emmemesi halinde veya babasının, emzirecek bir süt annesi bulamaması halinde yahut babası fakir olup ta emzirme ücreti veremediği için süt annesi tutamadığı ve çocuğu ücretsiz olarak emzirecek birini de bulamadığı halde, kadını, çocuğu emzirmeye ve büyütmeye icbar etme hakkına sahiptir. Aksi takdirde anne ve babadan herbiri dolaylı yolla da olsa, çocukları yüzünden birbirlerine zarar vermiş olurlar.

Âyet-i kerimede: "**Babanın mükellefiyetleri aynen mirasçıya da geçer.**" buyurulmaktadır. Müfessirler, bu âyet-i kerimede zikredilen: "Vâris"ten ve onun miras bırakanından kimin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

1- Katade ve Süddi gibi bazı âlimlere göre burada zikredilen "Vâris"lerden maksat, meme emen çocuğa mirasçı olacak kimselerdir. Miras bırakacak olandan maksat ise çocuktur. Buna göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Meme emmekte olan çocuğun ölmesi halinde ona mirasçı olacak kimseler de, çocuğun sağ kalan babası gibi süt emziren anneye yiyecek ve giyecek temin etmekte yükümlüdürler. Buradaki "Mirasçı"lardan maksadın, çocuğun mirasçıları olduğunu söyleyen âlimler bu mirasçıların kimler olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Said b. el-Müseyyeb, Abdullah b. Utbe, İbrahim en-Nehai, Mücahid, Ata, Katade ve Dehhaka göre, çocuğun mirasçılarından maksat, babası tarafından asabe sayılan mirasçılarıdır. Onlar, çocuğun kardeşi, kardeşinin oğlu, amcası, amcasının oğlu vb. asabeleridir. Bu hususta Said b. el-Müseyyeb diyor ki: "Ömer b. el-Hattab, usulü ve füruu bulunmayan bir kişinin nafakası hakkında, amcasının oğullarını, diyette âkile oldukları gibi nafaka için de sorumlu tutmuş ve bu konuda vazifelerini yapmadıklarından dolayı hapsetmiştir. Başka bir rivayete göre bu nafaka, süt emzirme nafakasıdır. Dehhak diyor ki: "Şayet bir çocuğun babası ölür de çocuğun malı bulunacak olursa onun emzirilme ücreti kendi malından alınır. Eğer malı yoksa asabesinin malından alınır. Asabesinin de malı yoksa, annesi çocuğu emzirmeye mecbur edilir.

b- Katade ve diğer bazı âlimlere göre burada ifade edilen "Çocuğun mirasçıları"ndan maksat, çocuğa mirasçı olacak kadın ve erkek. Çocuğun sadece babası tarafından asabe olan erkek akrabaları değildir. Bu hususta Zühri diyor

ki: "Hz. Ömer, çocuğa mirasçı olan üç kişinin hepsini de süt emme ücretini vermeye mecbur etmiştir.

c- Ebu Huzeyfe, Ebu Yusuf ve Muhammede göre, buradaki, "Çocuğun mirasçıları"ndan maksat, kendisiyle evlenmeleri ebediyyen haram olan mirasçılarıdır. Mesela: Teyzesi, halası, amcası, dayısı gibi. Amcasının oğlu mirasçı sayılmaz. Bu sebeple de süt emme ücretinin verme mecburiyeti yoktur.

2- Bişr b. Nasr, Kubeyse b. Züeyb ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Vâris"ten maksat, çocuğun kendisidir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Baba öldükten sonra çocuğu emzirme nafakası ve diğer yükümlülükler babaya imrasçı olan ve annesini emmekte olan çocuğa aittir.

3- Süfyan es-Sevriye göre buradaki mirasçıdan maksat, çocuğun anne ve babasından sağ kalmış olandır. Hangisi sağ kalmışsa çocuğu emzirme yükü ve nafakası ona ait olur.

Âyet-i kerimede "**Babanın mükellefiyetleri aynen mirasçıya da geçer.**" buyurulmaktadır. Burada mirasçılara geçecek olan yükümlülüklerden neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

a- İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Utbe, Şa'bi, Hasan-ı Basri, Mücahid, Atâ, Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre burada mirasçılara intikal eden yükümlülükten maksat, çocuğu emzirme mükellefiyeti ve nafakasıdır. Şayet çocuğun anne ve babası ölürse ve çocuğun da emzirme nafakası bulunmazsa bu nafakayı çocuğun mirasçıları ödemek zorundadırlar.

b- Dehhak, Mücahid ve Zühriden nakledilen diğer bir görüşe göre mirasçılara intikal eden mükellefiyetten maksat çocuğu emzirecek olan anneyi zarara sokmama ve çocuğu emziren anne tarafından zarara uğratılmamaktır. Yani mirasçılar da çocuğu annesinden çekip almaya kalkışmamalı anne de çocuğu emzirmeyerek onları zarara sokmamalıdır.

c- Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: Babanın ölümünden sonra ona mirasçı olan ve annesini emmekte olan çocuğa da emzirme nafakalarını yükleme bakımından, babasının mükellefiyeti gibi bir mükellefiyet vardır. Yani çocuğun babası ölürse, emziren annenin yiyecek ve giyeceği çocuğa ait olur. Şayet çocuğun malı yoksa asabesinden alınır. Onların da yoksa anneye herhangi bir ücret verilmez ve çocuğunu emzirmeye mecbur edilir.

d- Ata ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: "Mirasçı olana da Allah tealanın zikrettiği gibi şeyler vardır."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı şudur: Âyette zikre-

dilen vâristen maksat, Kubeyse b. Züeyb ve Dehhakın dediği gibi, annesini emmekte bulunan çocuktur. Annesinin örfe göre yiyecek ve giyeceği, babasına farz olduğu gibi babası yoksa bu masraflar çocuğa ait olur. Ancak annenin muhtaç olması ve kocasının bulunmaması gerekir. Şayet anne muhtaç değilse çocuk annesine sadece emme ücretini vermekle yükümlüdür, yedirme ve giydirme ile yükümlü değildir.

Âyet-i kerimede: **"Eğer karı koca aralarında istişare ederek, kendi istekleriyle çocuğu sütten erken keserlerse onlar için bir günah yoktur."** buyurulmaktadır.

Müfessirler, anne ile babanın ne zaman anlaşarak çocuklarını sütten kesmeleri halinde kendileri için bir günah olmayacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Süddi, Katade, Mücahid, Zühri, Süfyan es-Sevri ve İbn-i Zeyd buradaki: "Anne ve babanın anlaşacakları süre"nin iki yıldan daha az olabilecek bir süre olduğunu zikretmişlerdir. Yani anne ve baba, çocuğun emzirilme süresi hususunda aralarında ittifak sağlayacak olurlarsa iki yıl dolmadan sütten kesebilirler. Bunda onlar için bir günah yoktur. Şayet anlaşamazlarsa emzirme iki yıla tamamlanır.

Abdullah b. Abbas ve Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, anne ve babanın, üzerinde ittifak edecekleri süre, herhangi bir zaman olabilir. İki yıldan daha az da olabilir çok da. Anne ve baba ittifak ettikleri takdirde çocuğu iki yıldan daha az da emzirebilirler daha çok da.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan, birinci görüştür. Zira çocuğun emzirilmesinin son sınırı iki yıl olarak belirlenmiştir. Artık anne ve babanın iki yılı uzatmada istişare edip karar vermeleri söz konusu olmaz.

Âyet-i kerimede: **"Çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz, anlaştığınız ücreti iyilikle verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur."** buyurulmaktadır. Yani çocuklarınızın öz anneleri, onları emzirmemekte diretirler veya sütlerinin kesilmesi gibi herhangi bir sebepten dolayı çocuklarınızın hayatlarının tehlikeye gireceğinden korkarsanız, örfe göre ücretlerini verdiğiniz takdirde çocuklarınızı başka annelere emzirtmenizde bir mahzur yoktur. Yani çocukları asıl anneleri emzirmezler veya emziremeyecek durumda olurlarsa velilerin süt annesi tutmaları caizdir.

Âyette kendilerine emzirme ücreti verilmesi istenen annelerden kimin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Mücahid, Süddi ve Atâya göre burada, kendilerine emzirme ücreti verilmesi istenen anneler, çocukları daha önce emziren asıl anneleridir. Bunlara göre âyetin izahı şöyledir: Çocuklarınızı emziren asıl anneleri belli bir mazeret-

ten dolayı onları emziremeyecek olurlarsa onlara emzirdikleri kadar ücretlerini vermeniz şartıyla çocuklarınız için yeni süt annesi tutmanızın bir mahzuru yoktur.

b- Katade ve İbn-i Şihab ez-Zühriye göre ise bu âyetin mânâsı şöyledir: "Çocuklarınızın annesiyle istişare ederek kendi isteğinizle çocuklarınızı emzirtmek istediğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur.

c- Süfyan es-Sevriye göre ise burada, kendilerine ücretleri verilmesi emredilen annelerden maksat, süt anneleridir. Bunlara göre âyetin izahı şöyledir: Çocuğun asıl annesi örfe göre verilen ücretle çocuğu emzirmediği takdirde süt annelerine ücretlerini vererek çocuklarınızı emzirtmekte sizin için bir mahzur yoktur.

Taberi diyor ki: "Âyetin izahında tercih edilen görüş, âyeti şöyle izah eden görüştür. "Boşadığınız ve daha önce çocuklarınızı emziren annelerine ve daha sonra tuttuğunuz süt annelerine emzirme ücretini verdiğiniz halde asıl annelerinin, çocukları emzirme müddetinin sonuna kadar emzirmedikleri takdirde, süt annesi tutmanızda sizin için bir mahzur yoktur." Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşün tercih edilişinin sebebi, âyet-i kerimenin, çocuğu emzirecek olan annelere ücretlerinin verilmesini genel bir şekilde ifade etmesidir. Bu genel ifadeyi, sadece boşanmış ve çocuğunu emzirmeye devam eden öz annelere tahsis etmenin yahut öz annelerin emzirmemesi yüzünden tutulan süt annelerin ücretine tahsis etmenin bir anlamı yoktur. Âyet, her ikisinin de hak ettikleri ücretlerinin verilmesini emretmiştir.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ
وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ
بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾

234- Sizden, ölen ve geride eş bırakan erkeklerin eşleri dört ay on gün iddet beklerler. İdetlerini tamamlayınca, kendileri için meşru bir surette yaptıkları işlerden size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ölen erkeklerin eşleri, kendilerine meşru olan bazı şeylerden, iddet süresi içerisinde, ölen kocalarına hürmeten kendilerini çekmek zorundadırlar. Yani onlar, evlenemez, koku sürünemez. Süslü elbiseler giyemezler ve bu duruma dört

ay on gün devam etmek zorundadırlar. Hamile olanlar ise bu duruma doğum yapıncaya kadar devam ederler. Ey kadınların velileri, onlar iddet sürelerini tamamlayınca evlenmeleri, koku sürünmeleri, süslenmeleri ve Allahın kendileri için mübah kıldığı diğer işleri yapmalarına müsaade etmenizde sizin için bir zorluk ve günah yoktur. Bilin ki sizin işlerinizden hiçbir şey Allaha gizli kalmaz.

* Bu âyet-i kerime, kocası ölen kadının dört ay on gün iddet beklemek zorunda olduğunu beyan etmektedir. Ancak kocası ölen kadın hamile ise bunun iddeti doğum yapması ile sona erer. Bu süre, doğumun meydana gelmesine göre dört ay on günden az da olabilir çok ta. Bu hususta Abdullah b. Utbe diyor ki:

فَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُتْبَةَ يُخْبِرُهُ؛ أَنَّ سُبَيْعَةَ أَخْبَرَتْهُ؛ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ
سَعْدِ بْنِ خَوْلَةَ. وَهُوَ فِي بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ. وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدراً. فَتُوُفِّيَ
عَنْهَا فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ وَهِيَ حَامِلٌ. فَلَمْ تَنْشَبْ أَنْ وَضَعَتْ حَمْلَهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ.
فَلَمَّا تَعَلَّتْ مِنْ نِفَاسِهَا تَجَمَّلَتْ لِلْخُطَّابِ. فَدَخَلَ عَلَيْهَا أَبُو السَّنَابِلِ بْنُ بَعْكَكٍ
(رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ) فَقَالَ لَهَا: مَالِي أَرَاكِ مُتَجَمِّلَةً؟ لَعَلَّكِ تَرْجِينَ النِّكَاحَ
إِنَّكِ، وَاللّٰهِ مَا أَنْتِ بِنَاكِحٍ حَتَّى تَمُرَّ عَلَيْكِ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ. قَالَتْ سُبَيْعَةُ:
فَلَمَّا قَالَ لِي ذَالِكَ،جَمَعْتُ عَلَيَّ ثِيَابِي حِينَ أَمْسَيْتُ. فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ
فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ؟ فَأَفْتَانِي بِأَنِّي قَدْ حَلَلْتُ حِينَ وَضَعْتُ حَمْلِي. وَأَمَرَنِي
بِالتَّزَوُّجِ إِنْ بَدَا لِي.

"Sübey'a" ismindeki bir kadın Sa'd b. Havlenin karısı idi. Sa'd, Âmir oğullarından ve Bedir savaşına katılanlardan bir kimse idi. Sübey'a hamile iken Sa'd Veda haccında vefat etti. Sa'dın vefatından kısa bir süre sonra kadın doğum yaptı. Nifas halinden temizlenince kendisini istemeye gelenlere karşı süslenmeye başladı. Abdüddar oğullarından Ebu es-Senabil b. Ba'kek, Sübey'anın yanına gitti ve ona: "Bakıyorum süsleniyorsun. Belki de evlenme ümidindesin. Vallahi sen kocanın ölümünden sonra dört ay on gün geçmedikçe evlenemeyeceksin." dedi.

Sübey'a diyor ki: "Ebu es-Senabil bunu bana söyleyince akşam dış kıya-

fetlerimi giydim. Resulullaha gittim ve ona bu meselenin hükmünü sordum. Resulullah bana, doğum yapmamdan sonra başkalarıyla evlenmemin helal olduğunu ve imkân çıkarsa hemen evlenebileceğimi emretti."(480)

Ölen kocaları için, hamile olmadıkları takdirde dört ay on gün iddet bekleyen kadınlara nelerin yasaklandığı hususunda müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Ümmü Seleme, Hafsa, Ümmü Habibe, Hz. Aişe, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre, kocasının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadın, iddeti bitmeden evlenemez, süslenemez, güzel kokular sürünemez ve kocası ölmeden önceki bulunduğu evden ayrılıp başka bir eve gidemez. Zira âyet-i kerime genel bir ifade beyan etmiş ve kadının iddet beklemesini emretmiştir. Koku sürme, süslenme ve kocasının evini terkedip başka yerde kalma meseleleri de evlenmeme emrinde olduğu gibi âyetin genel ifadesine tabidir. Zira koku sürünmeme, süslenmeme ve kocanın evinden başka yerde kalmama hakkında Resulullah (s.a.v.)den sahih olan şu hadis-i şerifler zikredilmiştir.

Ümmü Seleme diyor ki:

وَسَمِعْتُ أُمَّ سَلَمَةَ تَقُولُ جَاءَتِ امْرَأَةٌ اِلَى رَسُولِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ
اِنَّ ابْنَتِى تُوُفِّىَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَقَدِ اشْتَكَتْ عَيْنُهَا اَفَتَكْحُلُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ لاَ مَرَّتَيْنِ اَوْ ثَلاَثاً كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لاَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ ﷺ اِنَّمَا هِىَ
اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْراً وَقَدْ كَانَتْ اِحْداكُنَّ فِى الْجَاهِلِيَةِ تَرْمِى بِالْبَعْرَةِ عَلٰى رَأْسِ
الْحَوْلِ قَالَ حُمَيْدٌ فَقُلْتُ لِزَيْنَب وَمَا تَرْمِى بِالْبَعْرَةِ عَلٰى رَأْسِ الْحَوْلِ فَقَالَتْ
زَيْنَبُ كَانَتْ الْمَرْأَةُ اِذَا تُوُفِّىَ عَنْهَا زَوْجُهَا دَخَلَتْ حِفْشاً وَلَبِسَتْ شَرَّ ثِيَابِهَا
وَلَمْ تَمَسَّ طيباً حَتّٰى تَمُرَّ بِهَا سَنَةٌ ثُمَّ تُؤْتٰى بِدٰابَةٍ حِمَارٍ اَوْ شَاةٍ اَوْ طَائِرٍ
فَتَفْتَضُّ بِهِ فَقَلَّمَا تَفْتَضُّ بِشَىْءٍ اِلاَّ مَاتَ ثُمَّ تَخْرُجُ فَتُعْطٰى بَعْرَةً فَتَرْمِى ثُمَّ تُرَاجِعُ
بَعْدُ مَا شَاءَتْ مِنْ طِيبٍ اَوْ غَيْرِهِ.

(480) Müslim, K. et-Talak, bab: 56, Hadis No. 1484 / Ebu Davud, K. et-Talak, bab: 47 Hadis No. 2306

"Bir kadın Resulullaha geldi ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, kızımın kocası öldü. Onun gözleri ağrıyor o gözlerine sürme çekebilir mi?" Resulullah (s.a.v.) iki veya üç defa "Hayır" dedi. Soran devamla buyurdu ki: "Onun iddeti dört ay on gündür. Sizler cahiliye döneminde ancak bir yıl bekledikten sonra kığıları (deve, koyun, keçi gibi hayvanların dışkılarını) serpiyordunuz. "Hümeyd diyor ki: "Ben, hadisi Ümmü Selemeden rivayet eden Zeynebe dedim ki: "Bir yıl sonra kığıları saçmanın mânâsı nedir? Zeyneb dedi ki: "Bir kadının kocası öldüğü zaman evlerin en kötüsüne girer ve elbiselerin en çirkinini giyerdi, koku sürünmezdi Böylece bir yıl geçirirdi. Sonra ona eşek veya koyun yahut kuş gibi bir hayvan getirilirdi. Kadın, âdet kanını ona sürerdi. Kadının âdet kanını sürdüğü hayvanlardan pek azı ölmezdi. Sonra kadın evden dışarı çıkardı. Ona kığı getirilirdi, onu serperdi ve ondan sonra koku sürme ve diğer şeylerden dilediğini yapmaya tekrar dönerdi."(481)

Hz. Hafsa ve Hz. Aişe, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

عَنْ حَفْصَةَ، أَوْ عَائِشَةَ، أَوْ عَنْ كِلْتَيْهِمَا؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «لاَ يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ (أَوْ تُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ) أَنْ تُحِدَّ عَلَىٰ مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ، إِلاَّ عَلَىٰ زَوْجِهَا».

"Allaha ve âhiret gününe iman eden herhangi bir kadının, kocası dışında herhangi bir ölü için üç günden fazla yas tutması helal değildir."(482)

Taberi diyor ki: "Kadının kocasının evinden taşınmayacağına dair delil olarak şu hadis-i şerif zikredilmiştir:

"Ebu Said el-Hudrinin bacısı Fürey'a bint-i Mâlik demiştir ki:

عَنْ فُرَيْعَةَ أَنَّ زَوْجَهَا خَرَجَ فِي طَلَبِ أَعْلاَجٍ لَهُ فَقُتِلَ بِطَرَفِ الْقَدُّومِ قَالَتْ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ النُّقْلَةَ إِلَى أَهلِي وَذَكَرَتْ لَهُ حَالاً مِنْ حَالِهَا قَالَتْ فَرَخَّصَ لِي فَلَمَّا أَقْبَلْتُ نَادَانِي فَقَالَ امْكُثِي فِي أَهْلِكِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ.

(481) Buhari, K. et-Talak, bab: 46

(482) Müslim, K. et-Talak, bab: 63, Hadis No. 1490

"Kocası, kendisine ait, yabancı adamları (kölelerini) getirmeye gitmiş sonra "Kaddum" denen yerde öldürülmüş." Fürey'a diyor ki: "Resulullaha gittim ona, bulunduğum evden çıkıp ailemin evine gitmek istediğimi söyledim ve kaldığım evin durumunun iyi olmadığını anlattım. Resulullah önce taşınmam için bana izin verdi. Sonra beni geri çağırdı ve dedi ki: "Vâde bitinceye kadar ailenin yanında kal."(483) Bu hususta Hz. Aişenin, kocası ölen kadın hakkında, iddeti bitinceye kadar yas tutmasına, renkli ve kokulu elbise giymemesine, içinde koku bulunan sürmeyi kullanmamasına dair fetva verdiği zikredilmektedir. Abdullah b. Ömer'in de, kocası ölen kadının sürme çekemeyeceğini, iddet beklediği yerden ayrılamayacağını ve renkli elbiseler giyemeyeceğini söylediği rivayet edilmektedir.

b- Atânın, Abdullah b. Abbastan naklettiğine ve Hasan-ı Basriye göre ise kocası ölen kadın dört ay on gün iddet beklerken yasaklanan şey sadece evlenmemesidir. Bunlara göre kocası ölen kadın koku sürünebilir, süslenebilir, kocasının evinden çıkıp başka yerde iddet bekleyebilir. Zira Allah teala, kocası ölen kadına, sadece evlenmemesi için iddet beklemesini emretmiştir. Nitekim Esma bint-i Umeys, kocası Cafer ölünce Resulullahın ona şöyle söylediğini rivayet etmiştir. "Üç gün yas elbisesini giy. Ondan sonra dilediğini yap."

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve bu görüşte olan âlimlerin, Esma binti Umeysden rivayet edilen hadisi şu şekilde izah ettiklerini söylemiştir. "Resulullahın Esmaya üç güne kadar yas elbisesini giyip üç günden sonra çıkarmasını emretmesi onun, kocası ölen kadına yas tutmasını kaldırdığını ifade etmez. Burada Resulullah Esmaya üç güne kadar belli bir yas elbisesini giymesine izin vermiş üç günden sonra ise her türlü yas elbisesini giyebileceğini beyan etmiştir. Elbetteki bu elbiseler süslü ve kokulu elbiseler olmayacaktır. Nitekim bir kısım elbiseler vardır ki onlar süslü ve kokulu değildirler. Bununla birlikte yas için giyilen çok özel elbiseler gibi de değildirler. Bunların, yas süresi içinde giyilmeleri Resulullah tarafından serbest bırakılmıştır.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ
عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا
مَعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ

(483) Nesei, K. et. Talak, bab: 60

يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

235- İddet bekleyen kadınlara, kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya bu isteği içinizden geçirmenizde sizin için bir günah yoktur. Allah onları yakında anacağınızı bilmektedir. Fakat onlarla gizlice vaadleşmeyin. Ancak meşru bir şey konuşmanız müstesnadır. İddet bitinceye kadar nikah akdine kalkışmayın. Bilin ki Allah, içinizde olan şeyi bilir. O halde ondan çekinin. Bilin ki Allah, çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır.

Ey erkekler, iddet bekleyen kadınlara açıkça değil de imalı yollarla, evlenme isteğinde bulunduğunuzu bildirmenizde size bir sıkıntı ve günah yoktur. Onlara, nikahlama niyetinde olduğunuzu söylemediğiniz halde içinizden geçirmenizde de bir günah yoktur. Allah, iddet bekleyen o kadınlar hakkındaki düşüncelerinizi yakında açıklayacağınızı bildiği için bu imalı konuşmaları size mübah kıldı. Onlarla zina ve çirkin bir fiil için anlaşmayın. Doğru dürüst konuşun. Bu şekilde konuşmanız da, açıkça evlenme teklifi yapmadan onlarla nikahlanmak istediğinizi imalı yollarla hissettirmenizdir. İddet bitinceye kadar nikah akdine kalkışmayın. İddet süresi bitmeden onlarla nikah yapmayı sahih kabul etmeyin, geçerli saymayın. Bilin ki Allah, içinizde olan şeyi, kadınlarla gizlice vaadleşme ve benzeri şeyleri bilir. O halde ondan çekinin. Yine bilin ki Allah, çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır. O, günahları örten ve ceza vermede acele etmeyendir.

* Âyet-i kerimede: "**İddet bekleyen kadınlara kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde sizin için bir günah yoktur.**" buyurulmaktadır. Bu âyet-i kerime, kocaları ölmüş olan kadınlara, iddetlerini beklerken imalı bir şekilde evlilik teklifinde bulunulabileceğine müsaade etmektedir. Kocası ölen kadın iddet beklerken ona açıktan evlenme teklif yapılamaz. Ancak imalı bir şekilde yapılır. İmalı şekilde evlenme teklifinin nasıl olacağı hususunda müfessirler şunları zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbasa göre bu imalı teklif "Ben evlenmek istiyorum." "Ben, şöyle şöyle olan bir kadınla evlenmek istiyorum." "Ben inşallah senin dışında biriyle evlenmek istemiyorum." "Ben, saliha bir kadınla evlenmek istiyorum." "Beni de hesaba katmadan nikah hakkında karar vermemen gerektiği kanaatindeyim." "Allahın, benimle senin aranı müsait hale getirmesini isterim." şeklindeki sözlerle olabilir.

Mücahide göre ise bu teklif, erkeğin kadına: "Sen güzelsin, sen geçer akçesin." "Senin sonun hayırlıdır." şeklindeki sözler olabilir.

Said b. Cübeyre göre bu teklif "Ben evlenmek istiyorum. Evlendiğim takdirde hanımıma çok iyi davranacağım." "Ben sana bir şeyler vereceğim." "Ben sana iyilikte bulunacağım." "Ben sana şunu ve şunu yapacağım." şeklindeki sözler olabilir.

Abdurrahman b. Kasıma göre: "Vallahi ben senin hakkında istekliyim." "Ben sana karşı çok harisim." şeklindeki sözler olabilir.

Kasım b. Muhammede göre ise: "Şüphesiz ki sen güzelsin." "Şüphesbiz ki sen geçerli bir akçesin." "Şüphesiz ki senin sonun hayırlıdır." "Şüphesiz ki ben senin hakkında istekliyim." Ben sana karşı harisim." "Ben sana hayranım." şeklindeki sözler olabilir.

İbrahim en-Nehaiye göre evlenme teklifi kadına hediye vermekle de olabilir."

Diğer bazı müfessirler de kocası ölen kadına iddetini beklerken yapılacak imalı evlilik tekliflerinin bunlara benzer sözlerle olabileceğini zikretmişlerdir. Ancak hepsi de açıktan evlilik teklifinin caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Zira daha önce de belirtildiği gibi âyetin devamında açıkça evlenme teklifi yasaklanmıştır.

Taberi, kocasının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadına ima yoluyla evlilik teklifi ile açıktan evlilik teklifinin farklı hükümlere tabi oldukları gibi iffetli bir kadına zina isnadında da, imalı bir şekilde zina isnadıyla açıktan zina isnadının farklı hükümlere tabi olduklarını söylemiştir.

Âyet-i kerimenin devamında **"Fakat onlarla gizlice vaadleşmeyin."** buyurulmaktadır. Müfessirler burada yasaklanan "Gizlice vaadleşmekten" maksatın ne olduğu hakkında farklı görüşler zikredmişlerdir.

a- Cabir b. Zeyd, Ebu Miclez, Hasan-ı Basri, İbrahim en-Nehai, Katade, Dehhak, Abdullah b. Abbas ve Rebi' b. Enese göre "Gizlice vaadleşmekten" maksat, zina edeceklerine dair gizlice anlaşmalarıdır.

b- Said b. Cübeyr, Şa'bi, Mücahid, İkrime, Süddi, Katade, Süfyan es-Sevri ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Gizlice vaadleşmek"ten maksat, bir erkeğin, kocasının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadından, kendisinden başka bir erkekle evlenmeyeceğine dair söz al masıdır.

c- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen "Gizlice vaadleşmekten" maksat, kocasının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadına bir erkeğin: "Beni düşünmeden kendin hakkında karar verme." şeklindeki sözüdür.

d- İbn-i Zeyde göre ise burada zikredilen "Gizlice vaadleşmek"ten maksat, kocasının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadınla gizlice nikah akdi yapmaktır.

Taberiye göre bu görüşlerden tercihe şayan olanının, gizlice vaadleşmekten maksadın, zina yapmaya dair anlaşmak olduğunu söyleyen görüştür. Zira âyet-i kerimede geçen ve "Gizlice" diye tercüme edilen (سِرًّا) kelimesinin Taberiye göre üç anlamı vardır. Bunlar da kadının erkekle cinsi münasebette bulunması veya kişinin bir şeyi içinde gizlemesi yahut da kişinin toplum içinde şerefli biri olması mânâlarıdır. Âyette zikredilen (سِرًّا) kelimesini, kişinin kavmi içinde şerefli olması mânâsına almak mümkün olmadığından diğer iki mânâdan birine yorumlamak zaruridir. Bu mânâlardan: "Kişinin içinde bulunduğu sır" mânâsına yorumlamak da doğru değildir. Zira kişinin kadına, evleneceğini söylemesi bunu, içindeki bir sır olmaktan çıkarmıştır. O halde (سِرًّا) kelimesini "Cinsi münasebette bulunmak" mânâsına almaktan başka bir yol yoktur. Bu mânâya göre de âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Siz, kocalarının ölümü sebebiyle iddet bekleyen kadınlarla zina edeceğinize dair vaadleşmeyin. Onlarla ancak meşru bir şey konuşmanız müstesnadır." Bu meşru söz de Allah tealanın mübah kıldığı imalı bir şekilde evlilik teklifidir.

Âyet-i kerimenin: **"İddet bitinceye kadar nikah akdine kalkışmayın"** bölümünün harfî tercümesi şöyledir: "Kitabın belirlediği vade doluncaya kadar nikah akdi yapmaya girişmeyin." Kur'anı kerim, kocaları ölen kadınların iddet bekleme vadeleri olarak dört ay on gün belirlemiştir. İşte bu âyetin bu bölümü bu süreye işaret etmektedir.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً
وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

236- Kadınlara yaklaşmadan veya onlara mehir takdir etmeden boşarsanız, sizin için bir mes'uliyet yoktur. Bu durumda zengin kendi imkânına göre fakir de kendi imkânına göre, usulüne uygun bir şekilde onlara, faydalanacakları bir şeyler verin. Bu, iyilikte bulunanların üzerine bir

borçtur.

Ey iman edenler, evlendiğiniz ve kendilerine mehir takdir ettiğiniz kadınları, kendilerine dokunmadan önce boşamanızda bir günah yoktur. Yine sizlerin, kendileriyle evlendiğiniz, kendilerine mehir takdir etmediğiniz ve kendilerine dokunmadığınız kadınları boşamanızda sizin için bir günah yoktur. Kadınları boşamanız halinde onlara, "Müt'a" diye adlandırılan bir kısım şeyler veriniz. Bu eşyalar zenginin kendi haline göre fakirinde kendi haline göre takdir edilir. Bu eşyalar Allahın size emrettiği veçhile verilir. Bunlar, iyilikte bulunanlar üzerine gerekli olan bir borçtur.

* Taberiye göre bu âyetin baş tarafında, evlendikten sonra kendilerine dokunulmayan ve bu haliyle boşanan iki sınıf kadın zikredilmiştir.

Bunlardan biri, evlenildikten sonra kendilerine dokunulmayan ve evlenirken kendilerine mehir takdir edilen kadınlardır. Kişi böyle bir kadını boşadığında, bundan sonra gelen âyette de zikredildiği gibi, ona takdir edilen mehirin yarısını vermek zorundadır.

Diğeri ise, evlenildikten sonra kendilerine dokunulmayan ve mehir detakdir edilmeyen kadınlardır. Kişi böyle bir evlilik yapar ve kadına dokunmadan boşayacak olursa bu kadının mehiri zikredilmediğinden ona"Mut'a" diye adlandırılan bir kısım eşyalar verilir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Faydalanacakları şeyler verin." diye tercüme edilen (مَتِّعُوهُنَّ) kelimesinden anlaşılan "Mut'a"dan neyin kastedildiği hususunda müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazılarına görer erkeğin, boşadığı kadına vermesi eredilen "Eşya"dan maksat, en fazla bir köle, orta olanı para en azı ise elbisedir. Elbisenin ise bir başörtüsü, bir vücudun üst kısmına giyilen bir elbise ve vücudun alt kısmına giyilen elbise bir de çarşaftır. Kadı Şüreyh bu "Mut'a"yı beş yüz dirhem olarak takdir etmiştir. İbn-i Sîrîn, mut'anın bir köle veya nafaka yahut elbise olacağını açıklamış ve Hz. Alinin oğlu Hasanın, boşadığı kadına on bin dirhem verdiğini söylemiştir.

b- Diğer b ir kısım âlimler ise mut'anın, boşanan kadının benzeri olan kadınlara verilen mehirin yarısı kadar olacağını söylemişlerdir. Zira mehiri belli olan kadınlar dokunulmadan boşanacak olurlarsa onlara mehirlerinin yarısı verilir. Mehirleri tesbit edilmemişse onlara da "Mut'a" denen şeyler verilir. Bu şeylerin de, kendisine mehir tesbit edilen kadının mehirinin yarısı kadar değerde olması hakkaniyete daha uygundur.

Taberi, âyet-i kerimede: **"Zengin kendi imkânına göre, fakir de kendi imkânına göre"** buyurulmasını gözönünde bulundurarak "Mut'a" denen eşyanın, kadının mehiri gözönünde bulundurularak takdir edilemeyeceğini, erkeğin

mali gücü gözönünde bulundurularak takdir edileceğini bu itibarla birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

Müfessirler: "Faydalanacakları bir şeyler verin." diye tercüme edilen (ومتعوهن) emrinin farziyet mi yoksa mendubiyet mi ifade ettiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir. Bazılarına göre bu emir farziyet ifade etmektedir. Karısını boşayan erkeğin ona bir kısım eşyalar vermesi farzdır. Diğer bazılarına göre ise karısını boşayan erkek ona bir kısım eşya verip vermemekte serbesttir. Ancak vermesi daha evladır. Bu görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür.

a- Hasan-ı Basri, Ebul Âliye ve Said b. Cübeyre göre erkek karısını hangi halde boşarsa boşasın onun, boşadığı karısına "Mut'a" diye adlandırılan bir kısım eşyalar vermesi onun üzerine farzdır. Bu hususta Hasan-ı Basri'den, kendisine mehir takdir edilen ve dokunulmadan boşanan kadına "Mut'a" denen eşya verilecek midir? diye sorulunca o da: "Evet vallahi" demiştir. Görüldüğü gibi bunlara göre evlenilirken kendisine mehir takdir edilen ve kendisine dokunulmadan boşanan kadına dahi mehirin yarısı verildiği gibi "Mut'a" denen diğer bir kısım eşya da verilir.

b- Abdullah b. Ömer, Said b. el-Müseyyeb, Mücahid, Nâfi, İbn-i Ebu Neciyh ve Kadı Şüreyhten nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen ve "Mut'a" diye adlandırılan eşya, kendisine mehir takdir edilmeden evlenilen ve kendisine dokunulmadan boşanan kadınlar için farzdır. Böyle bir evlilik yapıp sonra da karısını boşayan bir erkeğin, karısına "Mut'a" diye adlandırılan eşyayı vermesi, üzerine farzdır. Katade bu hususta Said b. el-Müseyyebin şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Ahzab suresinin şu âyet-i kerimesinde, kendisine dokunulmadan boşanan her kadın için şöyle buyurulmuştur: "**Ey iman edenler, mümin kadınları nikahlar sonra da kendilerine dokunmadan boşarsanız artık sizin, onların üzerinde iddet sayma hakkınız yoktur. Derhal onlara boşama bedellerini verin ve onları güzellikle salıverin.**"(484) Daha sonra ise şu âyet-i kerime nâzil oldu ve kendilerine dokunulmadan boşanan kadınlardan mehir takdir edilenlere mehirlerinin yarısının verileceği emredildi. Ahzab suresindeki âyeti nesheden Bakara suresindeki âyet şudur: "**Eğer kadınlara mehir takdir ettiğiniz halde onlara dokunmadan boşarsanız tayin ettiğiniz mehirin yarısını onlara verin.**"(485)

c- Zühriden rivayet edilen başka bir görüşe göre bu âyette zikredilen ve "Mut'a" diye adlandırılan eşya, boşanan her kadının hakkıdır. Ancak bu hak, boşanan kadınlardan bazıları için mahkeme kararıyla teminat altına alınan haklardandır. Diğerleri için ise boşayan kişinin vicdanına kalmış olan haklardandır.

(484) Ahzab süresi, 33/49
(485) Bakara suresi, 2/237

Yani kendisine mehir takdir edilmeden evlenilen ve kendisine dokunulmadan boşanılan kadın için mut'a alma bir haktır. Boşayan koca bunu vermediği takdirde kadın mahkeme kararıyla bu hakkını alır. Zira böyle bir kadının mehiri hiç zikredilmediğinden kocanın ondan herhangi bir şey almaya (mehrin yarısını vermemek gibi) hakkı yoktur. Buna mukabil kendisine mehir takdir edilen kadın, gerek zifaftan önce gerekse sonra boşandığı takdirde bunun da "Mut'a" diye adlandırılan bazı şeyler alma hakkıdır. Ancak kocası bunu vermezse kadın herhangi bir mercie baş vurarak bu hakkını alma imkânına sahip değildir. Bu izaha göre bu âyette zikredilen "Mut'a"dan maksat, hakim kararıyla teminat altına alınan eşyadır. Bu surenin yüz kırk birinci âyetinde zikredilen "Mut'a"dan maksat ise hakim kararıyla teminat altına alınamayan sadece takva sahiplerinin insiyatifinde kalan bir mut'adır.

d- Kadı Şüreyhden rivayet edilen başka bir görüşe göre boşanan kadına mut'a, yani bir kısım eşya vermek farz değildir. Kadın ne suretle boşanırsa boşansın bu gibi eşyayı kocasından hakim kararıyla alma hakkına sahip değildir. Bu gibi eşyayı vermek koca için menduptur. Zira mut'a verilmesini beyan eden ayetlerden birincisinin sonunda "Bu, iyilikte bulunanların üzerinde bir haktır." buyurulmakta diğerinin sonunda ise "Bu, takva sahipleri üzerinde bir haktır." buyurulmaktadır.[486] Şayet mut'a verme mendup olmayıp farz olsaydı bütün insanların üzerinde bir hak olduğu zikredilirdi. Sadece iyilikte bulunanların ve takva sahiplerinin üzerinde bulunan bir haktır." şeklinde zikredilmezdi.

Taberi diyor ki: "Tercih edilen görüş şudur ki: Mut'a denen eşya, boşanan her kadın için bir haktır. Boşayan kocanın bu hakkı yerine getirmesi bir vecibedir. Taberi bu görüşü tercih edişinin gerekçesi olarak mut'a vermeyi emreden âyet-i kerimenin mutlak bir şekilde zikredilmiş olmasını göstermiştir. Mutlak olarak zikredilen bir âyeti, delilsiz olarak özel bir şekilde yorumlamaya kimsenin hakkı olmadığını beyan etmiştir. Taberi diyor ki: Eğer denilecek olursa ki "Sen âyetin umum ifade ettiğini söylüyorsun halbuki Allah teala, kendilerine mehir takdir edilerek, dokunulmadan boşanılan kadınlara mehirlerinin yarısının verileceğini beyan etmiş, bunlara daha başka şeyler verileceğini zikretmemiştir. Bu da gösteriyor ki mut'a vermeyi emreden âyet, umumi mânâ ifade etmemektedir. Sadece belli bir durumda boşanan kadınlar için geçerlidir." Cevaben denilir ki: "Allah teala, kitabının herhangi bir yerinde belli bir şeyin farz olduğunu belirtirse artık her yerde aynı şeyi tekrar etmesi gerekli değildir. Allah teala şu âyette, her boşanan kadına, mut'a diye adlandırılan eşyanın verileceğini beyan etmiş ve buyurmuştur ki: "Boşanan kadınların örfe göre faydalanacakları bir kısım eşyalar (mut'a) alma hakları vardır. Bu, takva sahipleri üzerine bir borç-

(486) Bakara suresi, 2/241

tur."(487) Allah teala bu âyetinde, herhangi bir ayırım yapmaksızın, boşanan kadınlara mut'a vermenin bir hak olduğunu beyan ettiğine göre, kendilerine dokunulmadan boşanan kadınların mehirlerinin yarısını almalarından sonra artık mut'a almaya haklarının olmadığını söylemek, delilsiz b ir iddiadır. Zira böyle bir kadının, hem mehirin yarısını hem de mut'a diye adlandırılan eşyayı birlikte almayı hak ettiğini söylemeye engel nedir? Ancak âyetlerden biri bu kadının haklarından birini, diğeri ise diğer haklarını beyan etmiştir.

Taberi diyor ki: "Kanaatim kısaca şudur ki: "Boşanan her kadının, mut'a diye adlandırılan bir kısım eşyalar alması, onun, kendisini boşayan kocasının üzerinde bulunan bir hakkıdır. Koca, karısının mehirini verme hususunda hukuken hesaba çekileceği gibi bu eşyayı verme hususunda da hesaba çekilir. Kocanın böyle bir borçtan kurtulması ya bunu ödemesiyle veya karısının ona bunu bağışlamasıyla mümkündür. Bunu vermekten imtina eden kocanın, satılarak borcu ödenecek malı yoksa hapsedileceği kanaatindeyim. Zira Allah teala izah ettiğimiz bu âyet-i kerimede (وَمَتِّعُوهُنَّ) cümlesiyle "Onlara met'a verin" diye emretmektedir. Allah tealanın kayıtsız şartsız emirleri ise, mendup oldukları yine bizzat kendisi tarafından bildirilmediği takdirde farziyet ifade eder. Diğer yandan "Boşanan kadınların örfe göre faydalanacakları bir kısım eşyalar alma hakları vardır."(488) âyet-i kerimesi, bütün müfessirlerin görüş birliği ile "Kocalar üzerindeki haktır" anlamına gelmektedir. Durum böyle olduğuna göre kocanın, bu borçlarından kurtulması için yukarıda zikredilen ödeme veya borcunun bağışlanması şıklarından birine haiz olması gerekir. Şayet, kafası çalışmayan birisi diyecek olursa ki "Allah teâla mut'a diye adlandırılan eşyanın verilmesini beyan ettiği âyetlerin sonunda "Bunu vermek, iyilikte bulunanların üzerine bir borçtur. Bunu vermek, takva sahiplerinin üzerine bir borçtur."(489) buyurarak, bu borçların farz olmadığını ifade etmiştir. Zira bu borçlar farz olsaydı, sadece iyilikte bulunanlara ve takva sahiplerine değil bütün insanların üzerine borç olduğu beyan edilirdi." Cevaben denilir ki: "İnsanları, iyilikte bulunmak ve takva sahibi olmakla sıfatlandırmak, bu gibi sıfatlara sahip olan insanların yükümlü oldukları vazifelerle diğer insanların yükümlü olmadıkları anlamına gelmez. Zira Allah teala bütün insanların, iyilikte bulunanlardan ve takva sahibi olanlardan olmalarını istemektedir. O halde iyilikte bulunanlara ve diğer takva sahiplerine farz kıldığı şeyler, diğer insanlar için de farzdır.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bütün müfessirlere göre evlenme sırasında kendisine mehir tayin edilmeyen ve kendisine dokunulmadan boşanılan kadınlar için "Mut'a" diye adlandırılan eşyanın verilmesi farzdır. Zira bunlar, mehirden herhangi bir şey almaya hakları olmadığı için onun yerine "Mut'a" di-

(487) Bakara suresi, 2/241
(488) Bakara suresi, 2/2412
(489) Bakara Suresi, 2/241

ye adlandırılan eşyayı alırlar. Nitekim Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Nafi, Mücahid, Süddi, Katade ve Dehhak, kendisine mehir takdir edilmeyen ve kendisine dokunulmadan boşanan kadının mut'a dan başka bir şey alamayacağı hususunu zikretmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Âyet-i kerimede "Kadınlara yaklaşmadan boşarsanız sizin için bir mes'uliyet yoktur." buyurulmaktadır. Şayet kadınlara yaklaştıktan sonra onları boşayacak olursak bizim için bir mes'uliyet mi vardır?" Cevaben denilir ki: "Sırf kadınlardan zevk almak için evlenip sonra da boşamak doğru bir davranış değildir. Bu hususta Resulullahın: **"Şüphesiz ki Allah, sırf zevkini tatmin için evlenen erkekleri, yine sırf zevkini tatmin etmek için evlenen kadınları sevmez."** buyurduğu rivayet edilmektedir. Diğer bir hadis-i şerifinde de:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَلْعَبُونَ بِحُدُودِ اللّٰهِ، يَقُولُ أَحَدُهُمْ:
قَدْ طَلَّقْتُكِ. قَدْ رَاجَعْتُكِ. قَدْ طَلَّقْتُكِ».

"Ne oluyor şu bir kısım insanlara ki onlar, Allahın koyduğu sınırlar ile oynuyorlar. Onlardan biri karısına "Seni boşadım. Seni tekrar geri aldım." ve seni tekrar boşadım." şeklinde konuşuyor?"(490)

Âyet-i kerimede, kendisine dokunulmayan kadının boşanılmasından bir mes'uliyet olmadığının bildirilmesinin bir sebebi de şudur: "Kendisine dokunulmayan kadın, iddetli iken de boşanabilir. Halbuki kendisiyle zifafa girilen kadın, ancak kendisine yaklaşılmayan bir temizlik halinde boşanır. Bu nedenle âyet-i kerimede: **"Kendilerine dokunulmayan kadının her zaman boşanılmasında bir mes'uliyet olmadığını Bildirilmiştir.**

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ
مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ
تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

(490) İbn-i Mâce, K. et-Talak, bab: 1 Hadis No. 2017

237- Eğer kadınlara mehir takdir ettiğiniz halde onlara dokunmadan boşarsanız, tayin ettiğiniz mehirin yarısını onlara verin. Ancak kadınların, haklarından vazgeçmesi veya nikah akdi elinde bulunanın (erkeğin) vazgeçmesi müstesnadır. Fakat sizin lütufkâr davranmanız, takvaya daha yakındır. Aranızdaki iyiliği unutmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görür.

Eğer kadınları nikahlayıp mehirlerini de takdir ettiğiniz halde onlarla cinsi münasebette bulunmadan boşarsanız onlara, tayin edilen mehirin yarısını vermek zorundasınız. Ancak o boşanan kadınlar büluğa ermiş ve rüştlerine kavuşup reşit olmuşlarsa onların, bir lütuf olarak mehirlerinin yarısını istemekten vaz geçmeleri veya boşayan kocasının, mehirin tamamını vererek lütufta bulunması müstesnadır. Fakat sizin birbirinize karşı lütufkâr davranmanız takvaya daha yakındır. Ey insanlar, aranızdaki sevgiyi, iyiliği ve güzel muameleyi unutmayın. Yaptıklarınızdan hiçbir şey Allaha gizli kalmaz ve o sizin yaptıklarınızın karşılığını verir.

* Allah teala bundan önceki âyet-i kerimede, kendisine mehir takdir edilmeden ve cinsi münasebette bulunulmadan boşanan kadına ait hükmü beyan etmiş ve ona "Mut'a" diye adlandırılan bir takım eşyanın verileceğini zikretmiştir. Bu âyet-i kerimede ise yine kendisiyle evlenilen ve cinsi münasebette bulunulmadan boşanan ancak evlenilirken kendisine mehir takdir edilen kadına ait hüküm zikredilmiş ve böyle bir kadına, takdir edilen mehirin yarısının verileceği beyan edilmiştir. Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes ve Zühri bu âyetin sadece kendisi için mehir takdir edilen kadına ait hükmü zikrettiğini söylemişlerdir.

Âyet-i kerimede "**Ancak kadınların, haklarından vazgeçmesi müstesnadır.**" buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, kendisine mehir takdir edilerek evlenilen ve kendisiyle cinsi münasebette bulunulmadan boşanan kadınların hakları olan mehirin yarısını kocalarından almamaları ve onlara bağışlamalarıdır. Nitekim, İkrime, Dehhak, Abdullah b. Abbas, Mücahid Rebi' b. Enes, Kadı Şüreyh, Muhammed b. Sîrîn, Süddi, Nafi, Zühri, Ebu Salih, İbn-i Zeyd ve Süfyan es-Sevri âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir. Taberi ise böyle olan kadınların, mehirin yarısı olan haklarından vazgeçebilmeleri için ergenlik çağına gelmiş olmaları ve reşit olmaları şartını aramıştır.

Âyet-i kerimede: "**Veya nikah akdi elinde bulunanın vazgeçmesi müstesnadır.**" buyurulmaktadır. Müfessirler, "Nikah akdi elinde bulunan"dan kimin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Alkame, Esved b. Zeyd, Hasan-ı Basri, İbrahim

en-Nehai, Şa'bi Ebu Salih, Zühri, İbn-i Zeyd, Rebia ve İkrimeye göre, Tavus Mücahid ve Kadı Şüreyhin de önceki görüşlerine göre burada zikredilen "Nikah akdi elinde bulunan"dan maksat, kadının velisidir. Bunlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Veya kadının nikah akdini yapan velisinin, kadının hak ettiği mehirin yarısını kadını boşayan kocaya bırakmasında bir mahzur yoktur." Yani kadın, hak ettiği mehirin yarısını kendisini boşayan kocasından almayıp ona bağışlayabilir. Ancak Taberi, velinin böyle bir bağışı yapabilmesi için boşanan kadının kendi malından tasarrufta bulunamayacak bir durumda olmasını şart şart koşmuştur.

b- Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Kadı Şüreyh, Cübeyr b. Mut'im, Said b. el-Müseyyeb, Mücahid, Said b. Cübeyr, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi, Şa'bi, Nafi, Rebi' b. Enes, Dehhak, Süfyan es-Sevri ve Said b. Abdülazizden nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünde zikredilen "Nikah akdi elinde bulunan kişi"den maksat, kadını boşayan kocadır. Bu görüşte olanlara göre âyetin bu bölümünün manası şöyledir: "Eğer mehir takdir edilerek evlenilen ve kendisiyle cinsi münasebette bulunulmadan boşanan kadının kocası, mehirin sadece yarısını değil de tümünü ona verecek olursa bunun bir mahzuru yoktur. Bu hususta Amr b. Şuayb diyor ki: "Resulullah: "Nikah akdi elinde bulunan kocadır. O, hoşgörülü davranabilir veya boşanan kadın hoşgörülü davranabilir." buyurmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı: "Nikah akdi elinde bulunadan maksat, kadını boşayan kocadır." diyen görüştür. Zira bütün âlimler, evlenen büyük veya küçük bir kadının velisinin, kocası bu kadını boşamadan önce mehirinden herhangi bir miktarını kocasına bağışlamış olmasının bâtıl olacağı hakkında ittifak etmişlerdir. Kadın, boşanmadan önce velinin böyle bir hakkı olmadığına göre boşandıktan sonra da velinin durumu böyledir. Yine bütün âlimler, kocasından bâin talak ile boş olan kadının velisinin, kadını boşayan kocasına, kadının malından herhangi bir şeyi bağışlamasının bâtıl olduğu hakkında ittifak etmişlerdir. Kadının hak ettiği mehiri de kadının malı olduğuna göre velinin mehiri bağışlayacağı nasıl söylenebilir? Keza bütün âlimler, bekâr kızın, amcasının oğullarının ve öz kardeşlerinin oğullarının evlendirme hususunda velisi oldukları hakkında ittifak etmişlerdir. Ancak bu velilerin, bekâr kızın malından veya kocasıyla gerdeğe girdikten sora evli olan bu kadının malından, herhangi bir şeyi kocasına bağışlamalarının bâtıl olduğu hakkında da ittifak etmişlerdir. Madem ki amca oğlu veya kardeş oğlu olan kişilerin, kadının malından herhangi bir şeyi kocasına bağışlamayacağı hakkında ittifak edilmiştir o halde diğer bütün veliler de bunlar gibidir. Zira âyet-i kerime umumi bir şekilde beyanda bulunmuştur. **"Nitekim akdi elinde bulunan"** demiştir. Eğer bu ifadeden velinin kastedildiği söylenirse -ki bu görüşte olanlar böyle izah etmişlerdir- buradan her türlü velinin bu hakka sahib olduğu anlaşılmalıdır. Bir kısım veli-

lerden bu hakkı alırken diğerlerine vermenin hiçbir delili yoktur. O halde âyette zikredilen "Nikah akdi elinde bulunan"dan maksat, kadının velisi değil onu boşayan kocadır. Kocanın mehirden vazgeçmesi ise mehirin bir kısmını değil onun tümünü vermesiyle olur.

Âyet-i kerimenin devamında "**Fakat sizin lütufkâr davranmanız takvaya daha yakındır.**" buyurulmaktadır. Müfessirler bu âyet-i kerimede "Sizin" diye hitabedilen kişilerden kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbas ve Said b. Abdülazizden nakledilen bir görüşe göre buradaki hitap, hem kadınları boşayan erkeklere hem de boşanan kadınlara aittir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, sizlerin evlenme dolayısıyle ortaya çıkan mehir hakkında, boşama anında birbirinize karşı hoşgörülü olmanız Allahtan korkmaya daha yakındır.

Şa'biden nakledilen diğer bir görüşe göre burada kendilerine hitabedilen kişiler, karılarını boşayan kocalardır. Bu görüşe göre âyetin izahı şöyledir: Ey Karılarını boşayan erkekler, sizlerin, boşamadan önce Karılarınıza verdiğiniz mehirlerin bir kısmını, onları boşadıktan sonra geri almayıp bağışlamanız, Allahtan korkmaya daha yakındır.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, buradaki hitabın, birbirlerinden ayrılan kadına da erkeğe de ait olduğunu söyleyen görüştür. Bunların birbirlerine karşı, mehir hususunda hoşgörülü olmaları kendilerini Takvaya daha fazla yaklaştırır. Mesela, taraflardan herhangi biri, diğerine verdiğinden herhangi bir şeyi geri almazsa veya diğerinde kalan hakkının tamamını almaktan vazgeçecek olursa böylece birbirlerine karşı hoşgörülü olurlar ve takvaya daha fazla yaklaşmış olurlar. Böyle davranmaları sadece Allah rızası için olacağından onları takvaya yaklaştırmış olur.

Âyet-i kerimede "**Aranızdaki iyiliği unutmayın**" buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey insanlar, birbirinize karşı lütufkâr davranmayı unutmayın. Karısıyla cinsi münasebette bulunmadan önce onu boşayan erkek, karısının mehirinin tamamını vermemiş ise ona mehirin tamamını vererek lütufta bulunsun. Şayet mehirin tamamını vermişse yarısını geri almama lütfunda bulunsun. Şayet taraflardan herbiri hakkını tam olarak geri almakta ısrar edecek olursa kadına mehirin yarısı verilir."

Mücahid, Rebi' b. Enes, Dehhak, Süddi, İkrime, İbn-i Zeyd, Süfyan es-Sevri ve Said b. Cübeyr, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾

238- Namazlara ve orta namaza devam edin. Gönülden boyun eğerek Allahın huzurunda durun.

Farz namazlara ve orta namaza, yani ikindi namazına devam edin. Namazlarınızda Allahın huzurunda, gönülden itaat içinde, huşu ile sessizce durun.

Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen "Orta namaz"dan neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler beyan etmişlerdir.

a- Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudri, Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Hz. Hafsa, Abdullah b. Mes'ud, Semüre b. Cündeb, Ümmü Habibe, Hasan-ı Basri, İbrahim en-Nehai, Rüzeyn b. Hubeyş, Katade, Dehhak, Mücahid, Ebu Eyyub ve Zır b. Hubeyşe göre bu âyette zikredilen "Orta namaz"dan maksat, ikindi namazıdır. Bu hususta bazı sahabilerden şu hadis-i şerifler rivayet edilmiştir:

Hz. Aişenin azadlı kölesi Ebu Yunus diyor ki:

عَنْ أَبِى يُونُسَ مَوْلَى عَائِشَةَ قَالَ: أَمَرَتْنِى عَائِشَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مُصْحَفاً فَقَالَتْ: إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الآيَةَ فَآذِنّى (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى) فَلَمَّا بَلَغْتُهَا أَذَنْتُهَا، تَأَمْلَتْ عَلَىَّ: (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَصَلاَةِ الْعَصْرِ وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ) وَقَالَتْ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . وَفِى الْبَابِ عَنْ حَفْصَةَ.

"Aişe (r.anh.) bana, kendisi için bir Kur'an nüshası yazmamı emretti ve dedi ki: "Namazlara ve orta namaza devam edin." âyetine gelince onu bana bildir." Ben de o âyete gelince ona haber verdim. O da bana: "Namazlara, orta namaza ve ikindi namazına devam edin." şeklinde yazdırdı ve dedi ki: "Ben bunu Resulullah (s.a.v.)den duydum." (491)

Ümmü Selemenin azadlı kölesi Abdullah b. Rafi de Ümmü Selemenin kendisine Kur'an nüshası yazdırırken aynen Hz. Aişeden rivayet edilen şekilde yazdırdığını, Nafi de Hz. Hafsanın Kur'an nüshası yazdırırken yazana aynen Hz. Aişenin söylediği şeyleri söyleyip yazdırdığını rivayet etmişlerdir.

---

(491) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 28, Hadis No. 2982

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ نَبِيَّ اللّهِ ﷺ قَالَ:صَلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ.

Bu hususta Semure b. Cündeb, Resulullah (s.a.v.)'in, **"Orta namaz ikindi namazıdır"** buyurduğunu rivayet etmiştir."[492]

عَنْ عَبْدِ اللّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ : صَلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ.

Abdullah b. Mes'ud da Resulullah (s.a.v.)'in **"Orta namaz ikindi namazıdır,"** buyurduğunu söylemiştir.[493]

Hz. Aliye (r.anh.) Hendek savaşı sırasında ikindi namazı hakkında Resulullahın şöyel buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ، يَوْمَ الأَحْزَابِ « شَغَلُونَا عَنْ صَلاَةِ الْوُسْطَى حَتَّى آبَتِ الشَّمْسُ. مَلأَ اللّهُ قُبُورَهُمْ نَاراً. أَوْ بُيُوتَهُمْ أَوْ بُطُونَهُمْ».

"Düşmanlar bizi orta namazdan alıkoydular. Nihayet güneş battı. Alah onların kabirlerini ve evlerini ateşle doldursun." (Diğer bir rivayette, "Kabirlerini ve içlerini ateşle doldursun," şeklindedir")[494] **Bu hadis-i şerif Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbastan da rivayet edilmiştir. Berâ b. Âzib ise şöyle demiştir: "Bu âyet indiğinde "Namazlara ve ikindi namazına devam edin." şeklindeydi. Ben bunu Resulüllahın döneminde Allahın dilediği kadar okumuştum. Daha sonra ise Allah teala âyetin bu şeklini neshetti ve "Namazlara ve orta namaza devam edin."** şeklinde indirdi.

İbrahim b. Yezid ed-Dımışkî diyor ki: "Ben Abdulaziz b. Mervanın yanında oturuyordum. O bir adama: "Ey filan, falan adamın yanına git ve ona de

(492) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 29 Hadis No. 2983
(493) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, bab: 31, Hadis No. 2985, Tirmizi, hadisin hasen ve sahih okluğunu, zeyd b. sâbit, ütbe ve Ebu Hureyreden de rivayet edildiğini söylemiştir.
(494) Buharı, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2. bab: 42/Müslim, K. el-Mesacid, bab: 202, 205, Hadis No. 627

ki: "Sen Resulullahtan orta namaz hakkında ne işittin?" Bunun üzerine orada oturan bir adam şöyle dedi: "Ben, küçük bir çocuk iken Ebubekir ve Ömer, orta namazın ne demek olduğunu sormam için beni Resulullaha gönderdiler. O benim, serçe parmağımı tuttu "İşte sabah namazı budur" Sonra serçe parmağımın yanındaki parmağı tuttu "Öğle namazı da budur." dedi. Sonra baş parmağımı tuttu "Akşam namazı budur." dedi. Daha sonra onun yanındakini (şehadet parmağını) tuttu ve "Yatsı namazı budur" dedi. Sonra da "Hangi parmağın kaldı?" dedi. Dedim ki: "Orta parmağım." Dedi ki: Hangi namaz kaldı?" Dedim ki: "İkindi namazı." dedi ki: "İşte orta namaz budur."

Resulullah, ikindi namazını kılmayanlar için büyük bir ceza bulunduğunu haber vermiştir.

Abdullah b. Ömer Resulullahın, ikindi namazını geçiren kimse için

عَنْ ابْنِ عُمَرَ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ الَّذِى تَفُوتُهُ صَلاَةُ الْعَصْرِ كَأَنَّمَا وُتِرَ اَهْلَهُ وَمَالَهُ.

"O adam, ailesi ve malı helak edilmiş gibidir." buyurduğunu söylemiştir.(495)

b- Abdullah b. Ömer ve Zeyd b. Sabit'ten nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Orta namaz"dan maksat, öğle namazıdır. Zeyd b. Sabit diyor ki: "Resulullah öğle namazını sıcaktan dolayı insanların ortalıktan çekildikleri zamanda kılardı. Resulullahın kıldığı namazlar içinde, sahabilere bundan daha zor gelen bir namaz yoktu. Onların bu zorlanmaları üzerine "Namazlara ve orta namaza devam edin." âyeti nazil oldu. Zeyd b. Sabit, diyor ki: "Öğleden önce de iki namaz vardır. Ondan sonra da iki namaz vardır.

Hz. Hafsanın Kur'an-ı Kerim nüshası yazdırırken bu âyeti: "Namazlara, orta namaza ve ikindi namazına devam edin." şeklinde yazdırdığı ve bunu Resulullahtan işittiği rivayet edilmektedir. Görüldüğü gibi bu rivayete göre ikindi namazı, orta namazdan ayrı bir namaz olarak zikredilmiştir. Bu da orta namazın, öğle namazı olduğunu göstermektedir.

c- Kubeyse b. Züeyb'e göre ise "Orta namaz"dan maksat, akşam namazıdır. Zira, rekatlarının sayısı bakımından namazların ne en azı ne de en çoğudur. Onların ortasındaki bir sayıdadır. Ayrıca, yolculukta dahi kısaltılmaz. Keza Resulullah onun ne vaktini ertelemiş ne de onu acele ederek kılmıştır.

d- Abdullah b. Abbas, Cabir b. Abdullah, Ata, İkrime, Mücahid, Abdul-

---

(495) Buhari, K. Mevakıt es-Salah, bab: 14/Müslim, K. el-Mesacid, bab: 200, Hadis No: 626

lah b. Şeddad ve Rebi' b. Enesten nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Orta namaz"dan maksat, sabah namazıdır. Taberi diyor ki: "Bunların, "Orta namaz"dan maksadın sabah namazı olduğunu söylemelerinin sebebi, şudur: "Bunlar âyetin devamında gelen ve "Gönülden boyun eğerek." şeklinde tercüme edilen (قَانِتِينَ) ifadesini "Kunut duası yapanlar" şeklinde izah etmişlerdir. Buradaki "Orta namaz"dan maksadın da sabah namazı olduğunu söylemişlerdir.

c- Abdullah b. Ömer, Rebi' b. Haysem ve Said b. el-Müseyyebden nakledilen diğer bir rivayete göre bu âyette zikredilen "Orta namaz" beş vakit namaz içinde herhangi bir vakittir. Bu vaktin hangi vakit olduğu belirtilmemiştir. Zira bu vakit belirtilecek olsaydı insanlar sadece ona titizlik gösterir diğerlerini ihmal ederlerdi. Bu nedenle "Orta namaz"dan maksadın hangi vakitte kılınan namaz olduğu belirtilmedi. Ta ki kullar bütün vakitlere devam etmek suretiyle ona da devam etmiş olsunlar.

Taberi diyor ki: "Zikrettiğimiz bu görüşler içerisinde doğru olanı, hakkında Resulullahtan birbirini destekleyen çokça haberler zikredilenidir. O da ikindi namazıdır."

Allah teala, kullarını özellikle bu vakitte namaz kılmaya teşvik ettiği gibi Resulullah da bu vakitte namaz kılmaya teşvik etmiştir.

Ebu Basra el-Ğifari diyor ki:

عَنْ أَبِى بَصْرَةَ الْغِفَارِىِّ، قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولَ اللّهِ ﷺ الْعَصْرَ بِالْمُخَمَّصِ. فَقَالَ « اِنَّ هَذِهِ الصَّلاَةَ عُرِضَتْ عَلَى مَنْ كَان قَبْلَكُمْ فَضَيَّعُوهَا. فَمَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَ لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ. وَلاَ صَلاَةَ بَعْدَهَا حَتَّى يَطْلُعَ الشَّاهِدُ»(وَالشَّاهِدُ النَّجْمُ).

"Resulullah "Muhammas" denen yerde bizlere ikindi namazını kıldırdı. Sonra buyurdu ki: **"Bu namaz, sizden öncekilere arzedilmişti. Fakat onlar bunu zayi ettiler. Kim bu namaza devam edecek olursa onun için iki kat mükâfaat vardır. Şahit doğuncaya kadar bu namazdan başka namaz yoktur. (Yani başka namaz kılınmaz) Şahit ise yıldızdır."**(496)

Resulullah (s.a.v.) ikindi namazını geçiren kimse için **"O adam, ailesi ve malı helak edilmiş gibidir."**(497) buyurmuştur.

---

(496) Müslim, K. el-Msafirim, bab: 292, Hadis No. 830/Nesei, K. Mevakıt es-Salah, bab: 14
(497) Bahari, K. Mevakıt es-Salah, bab: 14/ Müslim, K. el-Mesacid, bab:200,201, Hadis No:626

Umare b. Rüeybe diyor ki:

مِنْ أَبِى بَكْرِ بْنِ عُمَارَةَ بْنِ رُؤَيْبَةَ عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ «لَنْ يَلِجَ النَّارَ أَحَدٌ صَلَّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا» يَعْنِى الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ.

"Resulullah (s.a.v.)'in güneşin doğmasından önce ve batmasından önce namaz kılan bir kimse asla cehennem ateşine girmeyecektir. "Yani sabah ve ikindi namazını kılan bir kimse asla cehennem ateşi görmeyecektir." buyurduğunu işittim."(498)

Taberi diyor ki: "Bütün namazlara devam etmek farz loduğu halde Resulullahın özellikle ikindi namazına devam etmeyi teşvik etmesi gösteriyor ki Allah teala da "Orta namaza devam edin" buyurarak ikindi namazına devam etmeyi teşvik etmiştir. Taberi devamla diyor ki; "Diğer vakitler arasında, özellikle ikindi namazına devam edilmesinin emredilmesi şu hikmete binaen olmalıdır. Akşam yatsı ve sabah namazları insanların çoğunun işlerini bıraktıkları ve dinlendikleri vakitlerde olduğu için onları kılmaları kendileri için bir zorluğa sebep olmaz. Öğlen namazı da sıcağın şiddetli anına rast geldiğinden, insanların istirahata çekilme anlarında kılınır. Bu da onlar için zor değildir. İkindi namazı ise, insanların çalışmalarının yoğun olduğu bir zamana rastlar. Bu bakımdan onu ihmal etme durumu daha çoktur. Bu sebeple Allah teala bütün namazlara devam edilmesini emrederken, özellikle ikindi namazına da devam etmelerini emretmiştir. İkindi namazına "Orta namaz" denmesinin sebebi ise, kendisinden önce iki vakit kendisinden sonra iki vaktin bulunması ve kendisinin beş vakit namazın tam ortasında bulunmasındandır.

Âyet-i kerimenin devamında zikredilen ve "Gönülden boyun eğerek Allahın huzurunda durun." diye tercüme edilen (وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ) cümlesinde geçen ve "Gönülden boyun eğerek" diye tercüme edilen (قَانِتِينَ) kelimesinden neyin kastedildiği hakkında müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Şa'bi, Ata, Said b. Cübeyr, Dehhak, Abdullah b. Abbas, Hasan b. Ebil Hasan, Mücahid, Atiyye, Said b. Abdülaziz, Tâvûs ve Ebu Said el-Hudriden rivayet edilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen (قَانِتِينَ) kelimesinin mânâsı "İtaat ediciler" demektir. Bu hususta Ebu Said el-Hudri, Resulullahın:

(498) Müslim, K. el-Mesacid, bab: 213,214, Hadis No. 634

عن أبى سعيد عن رسول الله ﷺ انه قال كل حرف من القرآن يذكر فيه القنوت فهو الطّاعَةُ.

"Kur'anda zikredilen her (القُنُوتُ) kelimesinden maksat, "İtaattir."(499) buyurduğunu rivayet etmiştir.

b- Süddi, Abdullah b. Mes'ud, Zeyd b. Erkam, İkrime ve İbn-i Zeyd'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen (قانِتِين) kelimesinden maksat "Sükut edenler, konuşmayanlar." demektir.

Bu hususta Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Resulullah beni, namazda iken selamımı almaya alıştırdı. (O namazda iken selam verdiğimde selamımı alırdı) Yine bir gün onun yanına varıp namazda iken selam verdim. Selamımı almadı. (Namazı bitirince) şöyle buyurdu: **"Allah, dilediği zaman işinde yenilik yapar. O namazda, Allahı zikretme, onu şanına layık bir şekilde tesbih etme ve yüceltme dışında herhangi bir kimsenin herhangi bir şey konuşmaması esasını ihdas etti. Siz, Allah için sükut ederek namaz kılın."**

Zeyd b. Erkam diyor ki:

عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ قَالَ كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلاَةِ يُكَلِّمُ اَحَدُنَا اَخَاهُ فِي حَاجَتِهِ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوٰاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلّهِ قَانِتِينَ فَأُمِرْنَا بِالسُّكُوتِ.

"Biz, daha önceleri namaz kılarken birbirimizle konuşuyorduk. Öyle ki bazımız diğer kardeşinden ihtiyacı olduğu şeyi istiyordu. Nihayet, "Namazlara ve orta namaza devam edin ve sukut ederek Allahın huzurunda durun." âyeti indi ve namazın içinde iken susmamız emredildi."(500)

c- Mücahid ve Rebi' b. Enese göre, burada zikredilen (قانِتِين) kelimesinden maksat, "Rüku eden, huşu içinde olan" demektir. Bu hususta Mücahidin şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Namazda rükuun uzun oluşu, gözlerin kapalı olması, namaz kılan kimsenin rabbine karşı kendisini zelil hissetmesi ve Allah korkusundan dolayı huşu içinde olması (Bunların hepsi) kunuttardır. Âlimlerden biri namaz kıldığında Rahman olan Allahın huzurunda ondan çekinerek etrafına bakamazdı. Secde yerindeki çakıl taşlarını dahi bir tarafa itemezdi. Herhangi bir şeyle oynayamaz hatta dünyaya ait bir işi hatırından bile geçire-

(499) Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.3 s.75

(500) Buhari, K. Tefsir el-Bur'an, sure 2, bab: 43/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2 bab: 32, Hadis No. 2986

mezdi. Ancak dalgın olduğu durumlarda böyle bir şey olurdu.

d- Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre bu âyette zikredilen (قانتين) kelimesinden maksat "Dua edenler" demektir. Buna göre âyetin mânâsı "Siz, namazı, Allaha yalvararak onun için kılın" demektir. Bu hususta Ebu Reca diyor ki: "Ben, Basra Mescidinde Abdullah b. Abbasın arkasında sabah namazını kıldım. O, rükudan önce kunut yaptı. Sonra dedi ki: "Allah tealanın "Kunut yapanlar" olarak Allah için namaz kılın." buyurduğu orta namaz işte budur." dedi.

Teberi diyor ki: "Bu âyetin tefsirinde tercihe şayan olan görüş (قانتين) kelimesinden maksat "İtaat edenler"dir, diyen görüştür. Allaha itaat, namazda susmayı da huşu içinde olmayı da Allaha yalvarmayı da kapsar. Bu nedenle, âyeti geniş şekilde yorumlamak daha evladır.

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ
مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

239- Eğer korku içinde bulunursanız, yaya olarak yahut binekli iken namazınızı kılın. Emniyet içinde olduğunuzda da, bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği şekilde Allahı zikredin.

Eğer savaş sırasında düşman korkusundan dolayı, durup ta namazı ayakta kılamıyorsanız, yürüken yahut bineklerin üzerinde kılın. Düşmanlarınızın saldırısından emin olur da korku kalmazsa, namazınızı, Allahın size öğrettiği şekilde ona şükür ve övgüde bulunarak kılın. Yani namazı, rükuu ile, secdesi ile ve diğer erkânı ile tam olarak kılın.

* İbrahim en-Nehai, Zühri ve Rebi' b. Enesten nakledilen bir görüşe göre, düşmanla çarpışmakta olan kişi kıbleye tam olarak yönelme şartı olmaksızın, dilediği yöne doğru, yürüyerek veya bineğinin üzerinde namazını kılabilir. Bu durumda namaz iki rekattır ve ima ile kılınır. Yani secdeyi rükudan biraz daha fazla eğilerek yapar.

Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, Mücahid, Süddi ve Ata da, korku içinde olan kimsenin, bineğinin üzerinde veya yürüyerek ve ima ile namazını kılacağını söylemişlerdir.

Dehhak ise dilediği yöne doğru, bineğinin üzerinde veya yürüyerek namaz kılabileceğini söylediği gibi, ima ile namaz kılma imkânı bulamaması halinde de iki kere tekbir alarak namaz kılmış olabileceğini söylemiştir.

Katade, Hasan-ı Basri ve Cabir b. Abdullah ise, korku anında iki rekat kılamayanın tek rekat kılması halinde bunun yeterli olacağını söylemişlerdir.

Taberi ise, âyette zikredilen korkunun insanı helake sürüklemesi ihtimali kuvvetli olan hertürlü korku olduğunu, düşman korkusu, yırtıcı hayvan saldırısı, evcil hayvanların saldırması ve sel baskını gibi bütün korkuların bu âyette zikredilen korkuya dahil olduğunu, zira âyetin genel olarak korkuyu zikrettiğini söylemiştir. Ayrıca korku namazı hakkında Abdullah b. Ömerin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ؛ صَلَّى رَسُولُ اللّهِ ﷺ صَلاَةَ الْخَوْفِ. بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً. وَالطَّائِفَةُ الأُخْرىٰ مُوَاجِهَةُ الْعَدُوِّ. ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ. مُقْبِلِينَ عَلَى العَدُوِّ. وَجَاءَ أُولَئِكَ. ثُمَّ صَلَّى بِهِمُ النَّبِيُّ ﷺ رَكْعَةً. ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ ﷺ . ثُمَّ قَضَى هٰؤُلاَءِ رَكْعَةً. وَهٰؤُلاَءِ رَكْعَةً.

Resulullah (s.a.v.) korku namazını şöyle kıldırdı. (Müslümanlar iki guruba ayrıldı). Resulullah bir guruba bir rekat namaz kıldırdı. Diğer gurup düşmanın karşısında duruyordu. Resulullah birinci guruba bir rekat namaz kıldırınca onlar ayrılıp arkadaşlarının yerine düşman karşısına gittiler. Düşmanın karşısında bulunan gurup geldi. Resulullah bir rekat da onlara kıldırdı. Sonra selam verdi. Bundan sonra ise her gurup, eksik kalan birer rekatlarını kendi kendilerine tamamladılar.(501)

Âyet-i kerimede zikri geçen namaza "Korku namazı" denmektedir. Ebu Hanifeye göre, muharebe sırasında namazı normal şekilde durup kılma imkanı olmazsa, yaya olanlar namazı tehir edip sonra kaza ederler. Eğer binekli iseler binekleri üzerinde kılarlar. Çünkü Resulullah (s.a.v.) Hendek muharebesinde öğle, ikindi ve akşam namazlarını, güneş battıktan sonra hep birlikte kılmıştır.

Bu hususta Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ قَالَ جَاءَ عُمَرُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ وَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللّهِ مَا صَلَّيْتُ الْعَصْرَ حَتّىٰ كَادَتْ الشَّمْسُ اَنْ تَغِيبَ فَقَالَ

(501) Müslim, K. el-Müsafirin, bab: 305,306 Hadis No. 839 / Tirmizi, Kes Salah bab: 398 Hadis No. 564

النَّبِيُّ ﷺ وَاَنَا وَاللّٰهِ مَا صَلَّيْتُهَا بَعْدُ قَالَ فَنَزَلَ اِلَى بُطْحَانَ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى
الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَابَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ بَعْدَهَا.

"Hendek savaşında Ömer b. Hattab gelip Kureyş kâfirlerine fena sözler söyledi ve "Ey Allahın Resulü, ben daha ikindiyi kılmadım, güneş neredeyse batmak üzere." dedi. Resulullah da: "Vallahi ben de kılmadım." dedi. Sonra bir düzlüğü indi, abdest aldı, güneş battıktan sonra, önce ikindiyi, daha sonra da akşam namazını kıldı."(502)

İmam Şafiiye göre ise, savaşın kızıştığı zamanlarda, binekli olsun yürüyerek olsun, kıbleye karşı olsun veya başka tarafa doğru olsun, namaz işaretle kılınır.

İmam Şafii, Ebu Hanifenin delil gösterdiği hadis-i şerife mukabil şöyle demektedir: "Hendek savaşı zamanında henüz bu âyet nâzil olmamıştı ve korku namazı da yoktu. Âyet-i kerime daha sonra nâzil oldu. Korku namazı hakkında daha geniş bilgi için Nisa suresinin yüz bir ve yüz üçüncü âyetlerinin izahına bakınız.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا
اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ
مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

240- İçinizden ölüp te geride eşler bırakan erkekler, kadınlarının, evlerinden çıkarılmayarak bir yıla kadar bırakılmasını vasiyet etsinler. Şayet kadınlar evden çıkacak olurlarsa, kendileri için yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey müminler, sizden kim ölür de geride de eşleri kalırsa, Allah, size o kadınları, tam bir yıl, ölen kocalarının evlerinden çıkarmamanızı farz kıldı. Eğer kadınlar, ölen kocalarının evlerini, bir yılı tamamlamadan terkederlerse onların, kocalarının yasını tutmayarak evlerini terketmelerinde, süslenip koku sürmelerinde, ölenin varisleri için bir zorluk ve sorumluluk yoktur. Allah, ceza verişinde her şeye galiptir, koyduğu şeriat ve hükümlerde hikmet sahibidir.

---

(502) Buhari, K-es. Salah el-Havaf bab: 4

* Katade, Rebi' b. Enes, Abdullah b. Abbas, Dehhak, Ata, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre bu âyet-i kerime, Nisa suresinin on ikinci âyeti ve Bakara suresinin iki yüz otuz dördüncü âyetiyle neshedilmiştir. Zira, önceleri bir insan ölür de geride karısı sağ kalırsa o kimse ister karısı lehine vasiyette bulunsun, isterse bulunmasın karısı, ölen kocasının evinde bir yıl kalırdı. Bu âyet-i kerime bu hususu beyan etmektedir. Ancak, Bakara suresinin iki yüz otuz dördüncü âyeti inerek kocası ölen kadınların bir yıl değil dört ay on gün iddet bekleyeceklerini beyan etti. Nisa suresinin on ikini âyeti de nâzil oldu ve kocası ölen kadına nafaka verilmeyeceğini, zira onun, kocasının malına mirasçı olacağını kocasının çocukları varsa malının sekizde birini, yoksa dörtte birini alacağını beyan etti ve böylece kadının artık nafaka alamayacağı bildirildi.

Katade ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre de bu âyet-i kerime mensuhtur. Ancak neshedilen bu âyet, sadece kadına vasiyette bulunulabileceğini beyan etmektedir. Öyle ki mirasın nasıl taksim edileceğini beyan eden âyetler nâzil olmadan önce kişi, hanımına ve dilediği kimselere terekesinden vasiyette bulunabiliyordu. Mirasın hükümlerini beyan eden âyetler nâzil olunca artık kişinin, karısı lehine vasiyette bulunması hükmü kaldırılmış oldu. Yine kişinin hanımına terekesinden bir yıl nafaka veriliyordu. Daha sonra bu da, kocası ölen kadının dört ay on gün iddet bekleyeceğini beyan eden âyetle neshedilmiş oldu.

Mücahid ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre bu âyet-i kerime mensuh değildir. Hükmü geçerlidir. Allah teala, Bakara suresinin iki yüz otuz dördüncü âyetinde kocası ölen kadınların mutlaka dört ay on gün iddet beklemelerini emretmiş bu âyet-i kerimede ise kocalarının ölümünden sonra karılarının bir yıl evlerinde kalıp kendi mallarından yiyebileceklerine dair vasiyette bulunabileceklerini beyan etmiştir. Böylece kadın dilediği takdirde, dört ay on gün olan mecburi iddetini bekledikten sonra kocasının vasiyetine uyarak yedi ay yirmi gün daha kocasının evinde kalabilir. Veya bu vasiyete uymayarak dört ay on günden sonra kocasının evinden çıkabilir. Çünkü âyet-i kerimenin sonunda "Şayet kadınlar evden çıkacak olurlarsa, kendileri için yaptıkları meşru işlerden size bir günah yoktur." buyurulmaktadır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş şudur: Allah teala, ölen erkeklerin hanımlarına bir yıl kocalarının evinde kalma ve kocalarının bıraktıkları mallardan nafaka olarak harcama hakkını vermiştir. Ölen kişinin mirasçılarına da bir yıl tamamlanıncaya kadar bu kadını içinde yaşadığı evden çıkarmamayı emretmiştir. Böylece bir kadın, ölen kocasının evini, kendiliğinden terkedecek olrusa artık mirasçılar için bir günah olmayacağını beyan etmiştir. Ancak daha sonra gelen miras âyeti, kadına harcanacak nafakayı kaldırmış,

kadınların dört ay on gün iddet bekleyeceklerini hükme bağlayan âyet de bu kadınların yedi ay yirmi günlük mesken haklarını kaldırmıştır. Ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün iddet bekleyecek kadının bu müddet içerisinde kocasının meskeninde kalma hakkına sahip olduğu, Resulullahın hadis-i şerifi ile beyan edilmiştir.

عَنِ الْفُرَيْعَةَ بِنْتِ مَالِكٍ أَنَّ زَوْجَهَا تَكَارَى عُلُوجاً لِيَعْمَلُوا لَهُ فَقَتَلُوهُ فَذَكَرَتْ
ذَلِكَ لِرَسُولِ اللّهِ ﷺ وَقَالَتْ اِنِّى لَسْتُ فِى مَسْكَنٍ لَهُ وَلاَ يَجْرِى عَلَى
مِنْهُ رِزْقٌ أَفَأَنْتَقِلُ اِلَى أَهْلِى وَيَتَامَاى وَأَقُومُ عَلَيْهِمْ قَالَ افْعَلِى ثُمَّ قَالَ كَيْفَ
قُلْتِ فَأَعَادَتْ عَلَيْهِ قَوْلَهَا قَالَ اعْتَدِّى حَيْثُ بَلَغَكِ الْخبر.

Bu hususta Fürey'a bint-i Malik (Başka bir rivayete göre Faria bint-i Malik)in anlattığına göre kocası, köleleri ücretle çalıştırıyormuş. Bir gün köleler birleşerek kocasını öldürmüşler. Fürey'a Resulullaha gelerek meseleyi anlatmış ve şunları söylemiştir: "Ben, şimdi mülkiyeti kocama ait olan bir evde değilim. Kocam tarafından bana herhangi bir nafaka da gelmiyor. Ben yetimlerimle birlikte aileme gidip onlara orada bakayım mı?" Resulullah da ona "Yap" demiş daha sonra "Ne demiştin?" diye sormuş kadın da sorusunu tekrarlayınca Resulullah ona: "Kocanın ölüm haberi sana geldiği yerde iddetini bekle." buyurmuştur.(503)

Diğer bir rivayette Resulullah o kadına şöyle demiştir:

«فَأَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ اَنَّ دَارَنَا شَاسِعَةٌ فَأَذِنَ لَهَا ثُمَّ دَعَاهَا فَقَالَ
امْكُثِى فِى بَيْتِكِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ.

"Sen, süre doluncaya kadar, dört ay on gün evinde kal."(504)

Âyet-i kerimenin sonunda: "Şayet kadınlar evden çıkacak olurlarsa kendileri için yaptıkları işlerde size bir günah yoktur." buyrulmaktadır. Yani, kadınların, kocalarının ölümünden sora, kocalarının evinde kalmaları halinde bir yıl kalma hakları vardır. Öyle ki ölenin mirasçıları bu bir yıl içinde kadın isteme-

(503) Nesei, K. et-Talak bab: 60
(504) Nesei, K. et-Talak bab: 62/İbn i Mâce K. et-Talak bab: 8, Hadis No. 2031

dikçe onu evden çıkaramazlar. Ancak kadın kendi isteğiyle kocasının evini bir yıldan önce terkedecek olursa bu takdirde mirasçılara herhangi bir vebal yoktur. Kadın da aynı evde kalıp kalmama mecburiyeti yoktur. Bu onun için bir haktır. Kadın, dört ay on günlük müddeti bittikten sonra, iddet beklemekte olduğu kocasının evini terkedip yas tutmaya sona erdirebilir ve kendisiyle evlenmek isteyenlere imkân verebilir.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

241- Boşanan kadınların, örfe göre faydalanacakları bir takım şeyler alma hakları vardır. Bu, takva sahipleri üzerine bir borçtur.

Her boşanan kadının, örfe göre elbise, giyim kuşam ve iyilikle istifade edilecek şeylerde hakkı vardır. Bu, rablerinin emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahipleri üzerine bir borçtur.

* Boşanan kadınlara verilmesi gereken eşyaya İslam hukukunda "Mut'a" denir. Mut'anın, boşanan her kadına mı yoksa belli şartlar altında boşanan kadınlara mı verileceği hususunda farklı görüşler zikredilmektedir.

a- Said b. Cübeyr, Zühri ve Ataya göre, her boşanan kadına mut'a vermek gerekmektedir. Çünkü bu âyet-i kerime genel bir mânâ ifade etmekte, boşananlar arasında ayırım yapmamaktadır.

b- Atâ ve Mücahide göre bu âyette, kendilerine mut'a verileceği beyan edilen kadınlar, kendileriyle zifafa girildikten sonra boşnan kadınlardır. Zira kendilerine dokunulmadan boşanan kadınların durumu şu âyette beyan edilmektedir. "Ey iman edenler, mümin kadınları nikahlar sonra da kendilerine dokunmadan boşarsanız artık sizin, onların üzerinde iddet sayma hakkınız yoktur. Derhal onlara boşanma bedellerini (faydalanacakları bir takım eşyayı, mut'ayı) verin ve onları güzellikle salıverin."(505)

c- İbn-i Zeyde göre ise, burada kendilerine mut'a verilmesi emredilen kadınlar, boşanan bütün kadınlardır. Ancak bu âyetin nüzul sebebi şu âyetin yanlış anlaşılmasını önlemektir. "...Zengin kendi imkânına göre fakir de kendi imkânına göre, usulüne uygun bir şekilde onlara faydalanacakları bir şeyler verin. Bu, iyilikte bulunanların üzerine bir borçtur."(506) Bu âyet nâzil olunca bir kişi: "Eğer ben iyilikte bulunursam bunu yaparım. İyilikte bulunmazsam bunu

(505) Ahzab suresi, 33/49
(506) Bakara suresi, 2/236

yapmam" demiş bunun üzerine de: "Boşanan kadınların, örfe göre faydalanacakları bir takım şeyler alma hakları vardır. Bu, takva sahipleri üzerine bir borçtur." âyeti nâzil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimede zikredilen mut'anın, boşanan her kadına verilmesi gereken mut'a olduğunu söyleyen görüş, doğru olan görüştür. Yani her boşanan kadının mut'a alma hakkı vardır. Zira Allah teala, Kur'an-ı Kerimin diğer âyetlerinde, belli durumlarda olup ta boşanan kadınlara mut'a verileceğini beyan etmiştir. Mesala: Kendilerine mehir takdir edilmeyen ve kendileriyle cinsi münasebette de bulunulmadan boşanan kadınlara mut'a verileceği şu âyette beyan edilmiştir. "Kadınlara yaklaşmadan ve onlara mehir takdir etmeden boşarsanız sizin için bir mes'uliyet yoktur. Bu durumda zengin kendi imkânına göre fakir de kendi imkânına göre, usulüne uygun bir şekilde onlara, faydalanacakları bir şeyler verin. Bu, iyilikte bulunanların üzerine bir borçtur. (507) Kendisiyle evlenilen ve zifafa girildikten sonra boşanılan hür kadınlara mut'a verileceği şu âyette zikredilmektedir. "Ey Peygamber, hanımlarına şöyle de: "Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin boşanma bedellerinizi verip hepinizi güzellikle salıvereyim."(508) Kendilerine mut'a verilip verilmeyeceği açıklanmayan kadınlar, kâfir kadınlar, köleler bir de küçük yaşta iken evlenip boşanan kadınlardır. İşte âyet-i kerimede boşanan bu gibi kadınlara da mut'a verileceğini umumi bir şekilde beyan etmiştir.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

242– Allah, âyetlerini size, düşünesiniz diye böylece açıklıyor.

Allah size, hükümlerini bildirdiği, birbirinize karşı olan vazifelerinizi açıkladığı gibi Peygamberine indirdiği âyetlerde diğer hükümleri de açıklıyor ki, koymuş olduğu hudutları tanıyasınız. Dininiz ve dünyanız için doğru ve faydalı olanı bilesiniz.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ

---

(507) Bakara suresi, 2/236
(508) Ahzab suresi, 33/28

اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

243- Sayıları binlerce vardığı halde, ölüm korkusundan memleketlerini terkedenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün" dedi. Ve sonra kendilerine yine hayat verdi. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

Ey Muhammed, sayıları binlere vardığı halde, ölümden kaçmak için memleketlerini terkedenleri bilmedin mi? Allah onları önce öldürdü sonra tekrar diriltti. Şüphesiz ki Allah, yarattıklarına karşı lütuf sahibidir. Fakat o insanların çoğu, nimetlere şükretmezler ve Allahtan başka ilahlar edinirler.

Âyet-i kerimede geçen ve "Binler" diye tercüme edilen (اُلُوفٌ) kelimesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Vehb b. Münebbih, Haccac b. Ertee, Süddi, Atâ el Horasani ve Muhammed b. İshaka göre bu âyette geçen (اُلُوفٌ) kelimesi, (اَلْفٌ) kelimesinin çoğuludur ve mânâsı "Bilenler" demektir. İsrailoğulları ya Tâun hastalığından veya cihad etmenin korkusundan dolayı memleketlerinden binlerce sayıda çıkıp gitmişler, neticede ölümden kurtulamamış ve öldürülmüşler daha sonra ise Allah teâla onları diriltmiş ve vadeleri gelinceye kadar yaşamışlar sonra tekrar ölmüşlerdir.

b- İbn-i Zeyd, Hasan-ı Basri, Amr b. Dinar ve benzeri âlimlere göre bu âyette zikredilen (اُلُوفٌ) kelimesi (اِلْفَ.اَلْفًا) kökünden türetilmiştir. Mânâsı "Ülfet ve uyum içinde olarak" demektir. Yani İsrailoğulları, memleketlerinden çıkarken kendi aralarında ayrılığa düşmemişler birbirlerine karşı buğuz eder halde olmamışlar, bilakis birlik ve beraberlik içinde çıkmışlardır" demektir.

Bu kelimeyi sayı mânâsına alan Abdullah b. Abbastan özetle şunlar rivayet edilmektedir: Yerlerinden çıkan İsrailoğullarının sayısı dört bin idi. Onlar Tâun hastalığından kaçarak köylerinden çıkmışlar ve "Biz, ölümün olmadığı bir yere gidelim." demişlerdi. Fakat onlar belli bir yere varınca Allah onlara "Ölün" demiş onlar da ölmüşlerdi. Bunun üzerine Peygamberlerden bir Peygamber onların yanından geçmiş, Allah tealaya onları dirilitmesi için niyazda bulunmuş Allah teala da onları diriltmişti. Vehb b.Münebbihe göre bu Peygamber "Hezkil"dir. Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir rivayete göre Yahudiler Tâun hastalığından değil Allah yoyunda cihad etmekten kaçmışlar ve başlarına yukarıda anlatılan olay gelmiştir.

Eş'as b. Eslem el-Basri diyor ki: "Ömer namaz kılarken geri tarafta iki Yahudi bulunuyordu. Ömer rüku yapınca karnını içeri çekerdi. Bu Yahudilerden biri diğerine: "Bu o mu?" diye sordu. Ömer namazı bitirince dedi ki: "Sizden birinizin arkadaşına "Bu o mu?" diye sorduğunu hissettim." Onlar da "Biz kitabımızda Allahın izniyle ölüleri dirilten Hezkil'e verilen demir boynuzun benzerinin o anlattığımız kişiye de verileceğini bulmaktayız." dediler. Ömer de: "Biz, Allahın kitabında ne Hezkil'i ne de İsanın dışında, Allahın dışında ve ölüleri dirilten birini görüyoruz." dedi. Onlar da: "Sen, Allahın kitabında " Bazılarını da sana anlatmadığımız Peygamberler gönderdik."[509] âyetini bulmuyor musun? dediler Ömer de "Evet" dedi. Onlar da: "Ölüleri diriltmesi meselesine gelince biz onu sana anlatalım." dediler ve şunları söylediler: "İsrailoğulları Veba hastalığına yakalandılar. Onlardan bir topluluk Vebadan kurtulmak için yurtlarını terkedip gittiler. Oradan bir mil uzaklaşınca Allah onları öldürdü. Diğer insanlar onların mezarlarının etrafını duvarlarla çevirdiler. Kemikleri çürüdükten sonra Allah Hezkil Peygamberi gönderdi. O, onların öldüğü yerde Allahın dilediği kadar kaldı. Allah onları Hezkil vasıtasıyla diriltti. Eş'as diyor ki: "İşte Allah teala bu âyeti bunlar hakkında indirmiştir."

Âyette zikredilen (أُلُوفٌ) kelimesinin mânâsının "Binlerce" demek değil "Ülfet içinde" demek olduğunu söyleyen İbni-i Zeyd ise bu hususta özetle şunları söylemiştir: Bu âyet, Tâun hastalığına uğrayan bir kasabadan bahsetmektedir. O kasabanın halkından bir gurup kasabayı terketmiş diğer bir kısmı ise orada kalmıştır. Orada kalanlara tâun hastalığı büyük zayiat vermiş, çıkanlara ise bir şey olmamıştır. Ertesi yıl tekrar tâun hastalığı çıkmış bu defa, daha önçe çıkanlardan daha çok sayıda insan kasabayı terketmiştir. Tâun hastalığı, orada kalan insanları kasıp kavurmuştur. Üçüncü yılda tekrar tâun hastalığı gelmiş bu defa İsrailoğulları ayrılığa düşmeden hep birlikte kasabayı terketmişlerdir. Fakat onlar, yaşamak için gittikleri yere varınca Allah onlara "Hep birlikte ölün" demiş onlar da ölmüşlerdir. Oradan geçen bir kişi parlayan kemikleri görünce dikkatini çekmiş, durup onlara bakmış ve kendi kendine şöyle demiştir: "Allah bunları öldürdükten sonra acaba nasıl diriltecektir?" Allah bu defa o kişiyi de öldürmüş ve yüz yıl sonra diriltmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu iki görüşten tercihe şayan olan (أُلُوفٌ) kelimesinin mânâsının "Binler" olduğunu söyleyen görüştür. İsrailoğullarının kasabadan kaçmalarının sebebi ise cihattan veya tâun hastalığındandır. Kaçan İsrailoğullarının sayısı ise on binin üzerindedir. Zira (أُلُوفٌ) kelimesi, on'dan yukarı sayılarda kullanılan çoğullar kalıbındandır.

Âyet-i kerimenin devamında, memleketlerini terkeden İsrailoğullarının,

(509) Nisa suresi, 4/164

ölüm korkusuyla terkettikleri zikredilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi İsrailoğulları ya uğradıkları tâun hastalığı sebebiyle ölceklerinden korkmaları yüzünden memleketlerinden çıkmışlar veya Allah tealadan bir komutan göndermesini istemeleri üzerine kendilerine komutan geldiğinde düşmanla savaşarak ölecekleri korkusundan dolayı çıkmışlardır. Allah teala bunların kıssalarını müminlere anlatarak kendilerine Allah yolunda cihad etmeyi ve din düşmanları ile savaşta dirençli olmayı teşvik etmekte, öldürmenin de diriltmenin de sadece kendi elinde olduğunu hatırlatarak mümin kullarına cesaret vermekte ve savaştan ve cihattan kaçıp kalelere, evlere ve müstahkem mevkilere sığınmanın hiçbir kimseyi Allahın kaza ve kaderinden kutaramayacağını bildirmektedir. Nitekim tâun hastalığından kaçan İsrailoğulları Allahın kaderinden kurtulamamış ve yine ölmüşlerdir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler." buyurulmaktadır. Allah tealanın, insanlara hidayet yolunu göstermesi ve onları helak olacakları yönlerden sakındırması, kullarına lutfettiği nimetlerdendir. Ölüm korkusuyla memleketlerinden çıkan insanları öldürüp onları tekrar diriltmesi, kullarına ibret olması bakımından Allah tealanın lütuf ve nimetlerindendir

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾

244- Allah yolunda savaşın. Bilin ki Allah her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey iman edenler, Allahın dini için, din düşmanlarıyla savaşın. Sizi dininizden alıkoyan ve rabbinizin yolundan çeviren Şeytana itaat yolunda savaşmayın. Allah düşmanlarıyla savaşmaktan çekinmeyin. Zira diri kalmanız veya ölmeniz Allahın elindedir. Sakın ölüm korkusu sizi, düşmanlarla savaşmaktan alıkoymasın, Aksi takdirde zelil olursunuz. siz de daha önce ölüm korkusuyla evlerinden çıkıp kaçanlar gibi ölümden kurtulamazsınız. Sizler de evlerinizde ölürsünüz. Bilin ki rabbiniz, samimi olan müminleri de bilir sinelerinde nifak ve inkârı saklayanları da. Ve herkesin söylediği sözü de. Bu itibarla herkesi layık olduğu şeyle cezalandıracak veya mükafaatlandıracaktır.

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا
كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

245- O kimdir ki Allah için güzel bir ödünç takdim etsin de Allah onun karşılığını kat kat versin. Rızkı daraltan da Allahtır bol veren de. Yine ona döndürüleceksiniz.

Sizden kim Allah yolunda ve onun rızasını isteyerek harcamada bulunur, zayıf olana yardım eder, fakiri destekler, ihtiyaç sahiplerine infakta bulunursa Allah, yapmış olduğu iyiliklerden dolayı o kişiye sınırsız ve sayılamayacak kadar kat kat mükâfaat verir. Dilediği kulu için rızkı daraltan dilediği için de bollaştıran Allahtır. Sonunda dönüşünüz Allahadır. Sizleri amellerinize göre cezalandıracak veya mükâfaatlandıracaktır.

* Bu konuda diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: "Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir tanenin durumuna benzer. Allah, dilediğini kat kat verir. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir."(510)

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Bu âyet-i kerime inince Ebudderda dedi ki: "Ey Allahın Resulü, Allah bizden ödünç mü istiyor?" Resulullah da "Evet ya Ebudderda," dedi. Ebudderda ise "Ver elini ya Resulullah," dedi. Resulullah da elini on verdi. Ebudderde: "Ben (hurma) bahçemi rabbime karz-ı hasen olarak verdim. Onun içinde altı yüz hurma ağacı bulunmaktadır." dedi. Sonra yürüyerek bahçesine geldi. Karısı Ümmü Dahdah ve çocukları bahçede bulunuyorlardı. Ebudderda hanımına "Ey Ümmü Dahdah, diye seslendi. Ümmü Dahdah "Buyur emrin nedir?" diye cevap verdi. Ebudderda "Bahçeden çık zira ben içinde altı yüz hurma ağacı bulunan bahçeyi rabbime karz-ı hasen olarak verdim." dedi. Resulullah, Abudderda öldüğünde onun cenaze namazını kıldırdıktan sonra hakkında şöyle buyurmuştur: "Cennette Ebudderdanın asılı duran nice hurma salkımları bulunmaktadır" (511)

Âyet-i kerimede, malını Allah yolunda harcayana Allahın kat kat karşılı-

(510) Bakara suresi, 2/162

(511) Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned s.s. 146/Müslim, K. el-Cenaiz, bab: 89, Hadis No. 965 İbn i Mace, K. el-Ticaret, bab: 27, Hadis No. 2200

ğını vereceği vaadedilmektedir. Allahın vaadettiği nimetlerin hududu belirtilmemekte, kişilerin ihlas ve niyetlerine göre karşılık alabileceklerine işaret edilmektedir. Bu hususta bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Allah size dünyayı ödünç olarak verdi ve onu sizden ödünç olarak istedi. Şayet sizler içinizden gelerek gönüllü bir şekilde onu ödünç verecek olursanız o ödüncünüzün karşılığında size on ile yedi yüz arasında değişen, hatta daha da fazla olabilen karşılık verilecektir. Şayet Allah dünyayı sizden, istemediğiniz halde çekip alacak olurda siz de buna sabreder ve iyi davranırsanız bu sizin için bir rahmet olur ve sizin hidayete kavuşmanıza sebep olur

Âyet-i kerimenin devamında "Rızkı daraltan da Allahtır bol veren de". buyrulmaktadır. Allah teala bu ifade ile kendilerine bol rızık verdiği mümin kullarını, rızıkları dar olanlara karşı infakta bulunmaya teşvik etmekte ve onları müşriklere karşı savaşmak için mallarını Allah yolunda harcamaya davet etmektedir. Zira bu harcamalar onların rızıklarını azaltmayacaktır. Çünkü rızıkları daraltan da genişleten de Allahtır. Kullar yaptıkları harcamaların karşılığını kat kat alacaklardır.

Taberi, âyetin bu bölümünün izahında, rızkın dar veya bol oluşunun Allahın elinde olduğunu beyan etmiştir ve Resulullahın şu hadis-i şerifinde de aynı meseleninbeyan edildiğini zikretmiştir.

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: غَلاَ السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ! سَعِّرْ لَنَا فَقَالَ« إِنَّ اللّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّزَّاقُ، وإِنِّى لَأَرْجُوا اَنْ أَلْقِى رَبِّى وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِى بِمَظْلَمَةٍ فِى دَمٍ وَلاَ مَالٍ».

"Resulullah (s.a.v.)'ın zamanında (bir ara) fiyatlar yükseldi. Dediler ki: "Ey Allahın Resulü, bize fiyat (Narh) koysana " Resulullah: "Şüphesiz ki fiyat koyan, daraltan, bollaştıran ve rızıklandıran ancak Allahtır. Ben dilerim ki rabbimin huzuruna çıktığımda sizden herhangi biriniz benden kanı ve malı hakkında bir haksızlıktan dolayı bir şey istemiş olmasın."(512)

(512) Tirmizi, K. el-Büyû, bab: 73, Hadis No. 1314/Ebu Davud, K. el-Boyû, bab: 49, Hadis No. 3451 İbn-i Mace, K. et-Ticaret, bab: 27, Hadis 2200

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ
ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

246- Musadan sonra gelen İsrailoğullarından bir topluluğu görmedin mi? Onlar Peygamberlerine şöyle demişlerdi: Bize bir hükümdar gönderde allah yolunda savaşalım." Peygamber de "Ya savaş size farz kılınınca savaşmazsanız?" dediğinde "Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız halde niye Allah yolunda savaşmayalım?" demişlerdi. Fakat onlara savaş farz kılınınca da pek azı müstesna, savaştan yüz çevirdiler. Allah zalimleri çok iyi bilir

Ey Muhammed, Musanın ölümünden sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini, başkalarını ve şereflilerini kalb gözüyle görüp benim de sana haber vermemle bilmedim mi? Bir zaman onlar, Peygamberleri İsmaile veya Şem'una yahut Yûşâ b. Nun'a "Bizim için ordumuza komutan olacak birini gönder de onunla birlikte Allah yolunda, düşmanlarımıza karşı savaşalım." demişlerdi. Peygamberleri de onlara: "Ya savaş size farz kılınır da Allah yolunda cihad edeceğinize dair yaptığınız vaadi yerine getirmeyip savaşmazsanız ne olacak" dedi. Onlar: "Bizleri Allah yolunda düşmanlarımıza karşı ve Allahın düşmanlarına karşı savaşmaktan alıkoyacak ne olabilir? Halbuki bizler ezilerek ülkelerimizden kovulup çoluk çocuğumuzdan ayrı düştük." dediler. Kendilerine düşmanlarıyla savaşmak farz kılınınca da Talutla beraber nehiri geçen çok az kimseler hariç savaştan kaçtılar. Peygamberlerinden istedikleri cihadın farz oluşunu ayağa düşürdüler. Allah, vaadinde durmayan, verdiği sözü bozan zalimleri çok iyi bilmektedir.

Âyet-i kerimede, İsrailoğullarının ileri gelenlerinin kendisinden bir komutan istedikleri bildirilen Peygamberin hangi Peygamber olduğu hususu müfessirler tarafından ihtilaf konusu olmuştur. Vehb b. Münebbihe göre bu Peygamber İsmaildir. Süddiye ve Mücahide göer ise Şem'undur. Şem'unun mânâsı ise "Allah duamı kabul etti." demektir. Zira Şem'unun annesi Allahtan kendine

oğlan çocuğu nasibetmesini niyaz etmiş Allah da nasibetmiş o da oğlunun adını "Şem'un" koymuştur. Katadeye göre ise bu Peygamber Yûşâ b. Nûn'dur.

İsrailoğulannın ileri gelenlerinin, Peygamberlerinden, kendisiyle birlikte savaşacakları bir komutan istemelerinin sebebi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Vehb b. Münebbihin, İsrailoğullarının bu isteklerinin sebebini şöyle izah ettiği rivayet edilmektedir: Vehb diyor ki: "Hz. Musadan sonra İsrailoğullarına Peygamber olarak Yuşa b. Nun gönderilmişti. O, İsrailoğullarına Tevratı ve Allahın diğer emirlerini tatbik ediyordu. Nihayet Allah onu da vefat ettirdi. Ondan sonra İsrailoğullarına Kâlib b. Yukanna gönderildi. O, da onlara Tevratı ve Allahın diğer emirlerini tatbik etti. Allah onunda ruhunu aldı. Ondan sonra İsrailoğullarına Hizkil b. Buzi gönderildi. Allah teala onun da ruhunu aldıktan sonra İsrailoğulları arasında olaylar büyüdü. Onlar, Allaha verdikleri ahdi unuttular. Öyle ki, putlar dikip Allahın dışında onlara tapmaya başladılar. Allah onlara, İlyas b.Nesi (Yasin) b. Finhası Peygamber olarak gönderdi. Hz. Musadan sonra, İsrailoğullarına gönderilen Peygamberler, Tevratın unutulan bölümlerini hatırlatmak için gönderilirlerdi. İlyas, İsrailoğullarından "Ehab" diye adlandırılan bir Kralla birlikte bulunuyordu. Kral, İlyas Peygamberin sözünü dinliyor ve onu tasdik ediyordu. İlyas da Krala yol gösteriyordu. İsrailoğullarının diğer kabileleri ise bir kısım putlar edinmiş, Allahın dışında onlara tapıyorlardı. İlyas onları Allaha davet ediyor fakat bu Kral dışında diğer İsrailoğulları onun hiç bir sözünü dinlemiyorlardı. O zamanda çeşitli Krallar bulunuyordu. Bunlar Şam diyarında çeşitli bölgelere yayılmışlardı ve her Kral belli bir bölgeyi kendisine ülke edinmişti ve orada yaşıyordu. Bir gün, Peygamber İlyasın sözünü dinleyen Kral ona: "Ey İlyas, vallahi senin insanları davet ettiğin şeyin batıl olduğunu görüyorum." dedi. İsrailoğullarının diğer Krallarını sayarak sözlerini şöyle devam ettirdi. "Bütün bunlar, Allahı bırakıp putlara tapıyorlar, bununla birlikte bunlar aynen bizim gibiler. Yiyorlar içiyorlar, çeşitli nimetlerden istifade ediyorlar, çeşitli eşyaları var. Dünyada hiçbir şeyleri eksik değil. Bizim onlardan herhangi bir üstün tarafımız olduğunu da görmüyorum." dedi. Bunun üzerine İlyas üzüldü ve istircada bulundu. Yani (إنا لله وإنا إليه راجعون) dedi. Saçları ve tüyleri ürperdi. Kralı bırakıp yanından çıktı. Kral da diğer Kralların yaptığı gibi putlara tapmaya devam etti.

İlyastan sonra da İsrailoğullarına Elyesa Peygamber geldi. O da, Allahın dilediği kadar onların içinde kaldı. Sonra Allah onun da ruhunu kabzederek kendisine aldı. Bundan sonra İsrailoğullarına, bir kısım insanlar geldiler. Fakat İsrailoğullarının günahları gittikçe arttı. İsrailoğullarının elinde büyüklerden birbirlerine intikal edip gelen bir Tabut bulunuyordu ki bu tabutun içinde, bir huzur ve Musa ile Harunun ailesinin bıraktıklarından arta kalanlar vardı. İsrailoğulları, düşmanla her karşılaştıklarında bu tabutu önlerine alarak yürüyorlar ve

bu sayede, Allah onların düşmanlarını mağlup ediyordu.

Sonra İsrailoğullarına "İyla" isimli bir Kral geldi. Allah, İsrailoğullarının "İlya" denen yerdeki dağlarını bol ve bereketli kılmıştı. O dağa düşman gelemiyor, İsrailoğulları da o dağın dışında başka bir yere muhtaç olmuyorlardı. Öyle ki kayalar üzerine serdikleri topraklara ektikleri mahsuller, sıktıkları zeytin yağları onlara yetiyordu. İsrailoğulları arasında olaylar büyüyünce ve onlar, Allaha verdikleri sözü terkedince, kendilerine düşman musallat oldu. Onlar da önceleri yaptıkları gibi tabutu da yanlarına alarak düşmana karşı çıktılar, savaştılar. Fakat mağlup oldular. Öyle ki düşman, tabutlarını alıp götürdü. Onlar da Kralları, İyla'ya giderek tabutun düşman tarafından gaspedildiğini bildirdiler. Bunun üzerine Kral başını yere eğdi ve üzüntüsünden öldü. İşte bundan sonra İsrailoğullarının işi iyice karıştı. Düşmanları onlara baskın yaptı. Çocuklarını ve kadınlarını esir aldı. O sırada içlerinde Allahın Peygamberi İşmoil bulunuyordu. Fakat İsrailoğulları onun hiçbir sözünü dinlemiyorlardı. İşte Allah teala bu âyette, Hz. Muhammede bu Peygamberi haber vermektedir.

İsrailoğulları, Peygamberleri, İşmoil b. Bâli'ye: "Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım." dediler. Zira, İsrailoğullarının, iyi olma durumları, Kral ve Peygamberle uyum içinde olmaları halinde gerçekleşiyordu. Kral onları sevk ve idare ediyor fakat Peygamberi dinleyip emirlerine bağlı kalıyordu. İşte böyle olduklarında İsrailoğulları mutlu oluyorlardı. Fakat Kralları Peygamberlerine karşı gelip onların emirlerini bırakınca İsrailoğullarının hali perişen oluyordu. Zira insanlar, Peygamberi bırakıp Kralın emrine talip oluyorlardı. Böylece Peygamberlerden bazılarını yalanlıyor, bazılarını da öldürüyorlardı. İsrailoğularının bu kötü durumları devam etti. Nihayet Peygamberlerine "Bize bir komutan gönder de onunla birlikte Allah yolunda savaşalım." dediler. Peygamberleri de onlara: "Sizde vefakârlık, sadakat ve cihad isteği yoktur." dedi. Onlar da "Biz, cihaddan çekiniyor ve ondan geri duruyorduk. Çünkü bizler, memleketimizde güven içindeydik. Kimse bizim topraklarımıza ayak basmıyor ve kimse bize orada galip gelemiyordu. Şimdi ise durum farklı. Bizim cihad etmekten başka çaremiz yoktur. Düşmanımıza karşı cihad hususunda rabbimize itaat edeceğiz. Çocuklarımızı ve kadınlarımızı düşmana karşı koruyacağız." dediler

b- Süddi ise, İsrailoğullarının Peygamberlerinden, savaşmak için bir komutan istemelerinin sebibini şöyle izah etmiştir. İsrailoğulları, Âmâliklara karşı savaşıyorlardı. Onların o zaman ki Kralı Calut idi. Âmâliklar, İsrailoğullarına galip geldiler. Onları haraca bağladılar ve Tevratlarını ellerinden aldılar. Bu yüzden İsrailoğulları, Allah tealaya, kendisiyle düşmana karşı savaşacakları bir Peygamber göndermesini diliyorlardı. Ancak İsrailoğullarının, kendilerinden Peygamberler gelen torunun kolu helak olmuştu. Onlardan sadece hamile olan

bir kadın kalmıştı. İsrailoğulları o kadını bir yerde ikamete mecbur ettiler. Kadının kız çocuğu doğurup onu oğlan çocuğu ile değiştireceğinden korkuyorlardı. Çünkü kadın, kendisinden doğacak olan çocuğa, İsrailoğullarının çok rağbet ettiklerini anlamıştı. Kadın Allaha yalvarıyor, kendisene erkek çocuk nasibetmesini niyaz ediyordu. İşte bu kadın nihayet bir erkek çocuk doğurdu. Çocuğun ismini "Şem'un" koydu. Bu çocuk büyüdü, Kadın onu, Tevratı öğrenmesi için Kudüse gönderdi. İsrailoğullarının âlimlerinden bir yaşlı din adamı onu evlat edinip büyütmeyi üzerine aldı. Çocuk Peygamber olacak çağa ulaşınca, kendisini büyüten o ihtiyar din adamının yanında uyurken ona Cebrail geldi ve ihtiyarın sesine benzer bir sesle "Ya Şimol" diye seslendi. Çocuk uyanıp ihtiyar zatın karşısına dikildi ve ona "Beni sen mi çağırdın baba?" dedi. İhtiyar çocuk korkmasın diye hayır demedi yat uyu evladım dedi. Çocuk yatıp uyudu. Cebrail tekrar seslendi. Çocuk yine kalktı ve ihtiyara aynı şeyi sordu. İhtiyar da ona: "Yat uyu şayet seni üçüncü defa çağırırsam bana cevap verme." dedi. Fakat üçüncü defa Cebrail çocuğun gözüne göründü. ve ona: "Kavmine git. Onlara, rabbinin Peygamberliğini tebliğ et. Zira Allah seni onlara Peygamber olarak gönderdi." dedi. Şem'un kavmine gidip durumu anlatınca onlar onu yalanladılar ve: "Sen Peygamberlikte acele ettin. Sen henüz bu mertebeye erişmedin. Eğer sen doğru isen bize bir komutan tayin et de Allah yolunda onunla birlikte savaşalım. O komutan de senin peygamberliğinin mucizesi olsun." dediler. Şem'un da onlara "Belki de savaşmak size farz kılınınca savaşmayacaksınız" dedi.

Âyet-i kerimede: "memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız halde niye Allah yolunda savaşmayalım" buyurulmaktadır aslında bu ayetin ifadesi genel bir mana taşımakta ise de İsrail oğullarından sadece belli bir sınıf memleketlerinden çıkarılmıştır. Bunlar da esir düşen insanlardır. Çünkü peygamberilerinden komutan gönderilmesini isteyen İsrailoğulları bu istekleri esnasında kendi vatanlarında bulunuyorlardı.

Yine âyet-i Kerime'de "Fakat onlara savaş farz kılınınca da pek azı müstesna savaştan yüz çevirdiler." buyrulmaktadır. Bu âyette istisna edilen "Pek az" kimseler, Talutla birlikte nehirden su içmeyerek karşıya geçen itaakâr askerlerdi.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, Peygamberimizin döneminde bulunan Yahudileri, Allahın Resulünü yalanlamaları ve rablerinin emrine karşı gelmeleri sebebiyle kınamaktadır.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوٓا اَنّٰى يَكُونُ
لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ

الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

247- Peygamberleri onlara şöyle dedi: "Allah size hükümdar olarak Talutu gönderdi." Onlar da: "Nasıl olur da Talut bize hükümdar olur. Halbuki biz hükümdarlığa ondan daha layıkız. Ona çok mal verilmemiştir." dediler. Peygamber: "Allah onu sizin için hükümdar seçti, ilim ve vücut bakımından geniş imkân vererek gücünü artırdı. Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu bol olandır ve her şeyi çok iyi bilendir" dedi.

Peygaberleri onlara dedi ki: "Allah size dilediğiniz şeyi verdi. Ordunuza komutan olarak Talutu gönderdi." Onlar da Peygambere şu cevabı verdiler: "O bizim üzerimize nasıl hükümdar olacak? O, Bünyaminin torunlarındandır. Onların ne hükümdarlığı ne de Peygamberliği vardır. Biz, hükümdarlığa Taluttan daha layıkız. Çünkü biz, Yakubun oğlu Yahudanın torunlarıyız. Ayrıca Talut kendisine çokça mal verilen birisi değildi." Peygamber onlara: "Allah onu, ilim ve vücut bakımından sizden üstün kıldı. Ona sizden fazla ilim ve sizden büyük bir vücut verdi. Allah, mülkünü yarattıklarından dilediğine verir. Çünkü mülkünün tasarrufu onun elindedir. Allah, lütfu ve ihsanı bol olan ve kimlerin ikrama layık olduklarını çok iyi bilendir." dedi.

* Katade diyor ki: "İsrailoğullarından meşhur olan iki torun soyu vardı. Birisi Peygamberlik verilen torunlar diğeri de hükümdarlık verinlen torunlardı. Kendilerine Peygamberlik verilen torunlar, Levinin torunlarıdır. Talut bu iki torun soyundan da gönderilmeyince İsrailoğulları onu benimsemediler ve karşı çıktılar.

Talutun İsrailoğullarına hükümdar tayin edilmesi olayı, müfessirler tarafından özetle şu şekilde anlatılmaktadır :

a- Vehb b. Münebbih diyor ki: "İsrailoğullarının ileri gelenleri, Peygamberleri İşmoil b. Bâli'ye "Bize bir hükümdar gönder de onunla birlikte Allah yolunda savaşalım." dediler. Peygamberleri kendileri için bir hükümdar göndermesini Allahtan diledi. Allah da onların Peygamberlerine "Evindeki boynuzun içindeki yağa bak. Senin yanına biri gelir de boynuzdaki yağ damlamaya başlarsa işte İsrailoğullarının hükümdarı o kimse olacaktır. Sen o kimsenin başını o boynuzdaki yağ ile yağla ve onu İsrailoğullarına hükümdar tayin et ve ona vazifesini bildir" diye buyurdu. İşmoil Peygamber böyle bir adamın gelmesini beklemeye başladı. Talut, deri tabaklayan bir sanatkârdı ve Bünyaminin soyundan

gelen torunlardandı. Bu torunlarda ise Peygamberlik ve hükümdarlık yoktu. Bir gün Talut, kaybolan bir hayvanını aramaya çıktı. Yanında da oğlu bulunuyordu. Peygamberin evinin yanından geçerken oğlu ona "Bu Peygamberin evine girip te kaybolan hayvanımızı ona anlatsak o bize bir yol gösterir ve o hayvan hakkında bizim için hayırlı bir duada bulunur." dedi. Talut oğluna: "Söylediğin şeyin bir mahzuru yok" dedi. İkisi birden Peygamberin evine girdiler.

Hayvanlarının durumunu ona anlatıp dua etmesini isterken, orada boynuzun içindeki yağ damlamaya başladı. Peygamber kalkıp yağı aldı ve Taluta "Başını uzat." dedi. Talut başını uzattı. Peygamber onun başını yağladı ve ona: "Sen, İsrailoğullarının hükümdarısın. Allah bana seni onların başına hükümdar yapmamı emretti." dedi.Talutun Süryanicedeki adı "Şadıl b. Kays" idi. "Talut, Kral oldu." demeye başladılar. Bunun üzerine İsrailoğullarının ileri gelenleri, Peygamberlerinin yanına vardılar. Ve ona "Nasıl olur da Talut bize hükmeder? Halbuki o ne Peygamberlik ne de hükûmdarlık ailesindendir. Sen de biliyorsun ki peygamberlik ve iktidar Levi ve Yehuda ailelerine aittir." Bunun üzerine Peygamberleri onlara "Allah onu sizin üzerinize seçti. İlim ve vücut yönünden onu sizden güçlü kıldı." dedi.

Süddi ise, Talutun hükümdar oluşunu şöyle anlatmaktadır: İsrailoğulları Şem'un Peygamberi yalanlayınca ve ona "Eğer sen doğru isen, bize bir komutan getir de onunla birlikte Allah yolunda savaşalım. O da senin Peygamberliğinin mucizesi olsun." dediler. Şem'un da onlara "Bel ki de savaş size farz kılınırsa savaşmazsınız." dedi. Onlar da: "Allah yolunda nasıl savaşmayız? Bizler yerimizden ve çoluk çocuğumuzdan uzaklaştırıldık." dediler. Bunun üzerine Şem'un Allaha niyaz etti. Allah da ona, İsrailoğullarına hükümdar olacak kişinin boyunu belirleyen bir âsâ gönderdi. Şem'un, İsrailoğullarına "Size gelecek olan hükümdarın boyu bu âsa'nın boyu kadar olacaktır." dedi.

Onlar, kendi boylarını ölçtüler. Fakat âsâya uygun olmadığını gördüler. Talut da suculuk yapan birisiydi. Merkebiyle su taşıyordu. Merkebi kayboldu. Talut onu aramaya başladı. İsrailoğulları onu görünce, çağırıp onun boyunu ölçtüler. Talutun boyu tam âsâya denk geldi. Bunun üzerine, Peygamberleri, İsrailoğullarına: "Allah size hükümdar olarak Talutu gönderdi." dedi. İsrailoğulları da: "Sen şu andakinden daha fazla yalancı olmamıştın. Soyundan hükümdarlar çıkan torunlar biziz. O, bu gibi torunlardan değil. Ayrıca ona bolca mal verilmemiş ki biz ona uyalım." dediler. Peygamberleri de onlara: "Allah onu, size karşı seçti. İlim ve vücut yönünden onu sizden daha güçlü kıldı." dedi.

Talutun ilminin fazla oluşunun sebebinin, ona vahiy gelmesi hadisesinden olduğu rivayet edilmiştir. Boyunun da İsrailoğullarından uzun olduğu, diğer insanların ancak onun omuzuna ulaşabildikleri rivayet edilmiştir

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه۪ٓ اَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ ف۪يهِ
سَك۪ينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ
تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ۟
٢٤٨

248- Peygamberleri onlara dedi ki: "Onun hükümdarlığının delili, Tabut denilen sandığın size gelmesidir. Onun içinde size, rabbinizden bir huzur ve Musa ailesi ve Harun ailesinin bıraktıklarından arta kalanlar vardır. Onu, melekler taşıyacaktır. Eğer iman ediyorsanız bunda sizin için ibret vardır.

Peygamberleri onlara şöyle dedi: "Talutun hükümdarlık alâmeti, kendisiyle zafer dilediğiniz tabutun size tekrar iade edilmesidir. O tabutta sizin için bildiğiniz alametlerden dolayı vakar ve gönül rahatlığı vardır. Yine onda Musa ailesinden, Harun ailesinden geri kalan, Musanın âsâsı, takunyaları, Musanın Tur dağında kendisine vahyedilenlerin yazılı olduğu Levhalardan bir kısmı bulunmaktadır. O tabutu melekler getirip Talutun evine koyacaklardır. Şüphesiz ki tabutun Melekler tarafından taşınarak size gelmesinde sizin için bir alâmet ve delil vardır. Şayet sizler, söylediğim şeylerde bana inanıyorsanız bu böyledir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, İsrailoğullarının, Peygamberlerinden kendilerine gönderilmesini istedikleri hükümdara uymadıklarını, o hükümdardan, gerçek hükümdar olup olmadığını ortaya koyan bir delil istediklerini, bunun üzerine de Peygamberlerinin tabutun gelmesini delil gösterdiğini beyan etmektedir.

Her ne kadar bu âyet-i kerime, geçmişteki İsrailoğullarının, Peygamberlerine karşı geldiklerini haber verir mahiyette ise de aslında âyet-i kerime, Resulullahın, Hicreti esnasında çevresinde bulunan Kureyza ve Nadr oğulları gibi Yahudileri uyarmaktadır. Bunların, daha önce Resulullahı vasıta yaparak düşmanlarına karşı yardım dilediğinde bulunmalarına rağmen Resulullah geldikten sonra ona karşı çıkmalarını ve ona iman etmemelerini kınamakta, onları atalarının izini takibetmekle suçlamaktadır.

Ayrıca âyet-i kerime, Hz. Muhammede iman eden samimi Müslümanları da cihattan geri kalma, zevkü safaya dalıp eğlenme gibi davranışlarda Yahudilere uymamaları hususunda uyarmaktadır. Onları cihada teşvik etmektedir.

Âyette zikredilen "Tabut"dan maksat, İsrailoğullarının, düşmanlarına karşı beraberlerinde taşıdıkları ve onun sayesinde düşmanlarını mağlup ettikleri bir tabuttur. İsrailoğulları peygamberlerine karşı çıktıkça Allah teala bu tabutu ellerinden almış ve zaman zaman da onlara geri vermiştir.

Müfessirler Allah tealanın, gelmesini Talutun hükümdarlığına bir alamet kıldığı bu tabutun geliş şekil ve sebebini izahta çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Bazılarına göre bu tabut, Musa ve Harunun zamanından itibaren, babadan oğula miras olarak intikal etmek üzere İsrailoğullarının elinde bulunuyordu. Fakat bir zaman geldi ki, kâfirlerin Krallarından biri bu tabutu İsrailoğullarının elinden gasbetti. Sonra Allah teala, Talutun hükümdarlığına bir delil olmak üzere onu tekrar İsrailoğullarına döndürdü.

Vehb. b. Münebbih'in bu hususu şöyle anlattığı rivayet edilmektedir. "Şimoil Peygamberi besleyip büyüten "Ayli" adındaki yaşlı bir zatın iki genç oğlu bulunuyordu. Bu gençler, kesilen kurbanlar hakkında daha önce olmayan iki âdet icadetmişlerdi. Öyleki İsrailoğulları, kesmiş oldukları kurbanların etlerini pişirirken karıştırmak için kanca şeklinde iki kaşık icadetmişlerdi. Bu iki kancaya takılıp çıkan etler, onu karıştıran kâhine ait oluyordu. Aylinin oğulları, bir çok kancalar yaptılar. Kadınlar, Kudüse gelip namaz kıldıklarında bu adamlar o kadınlara laf atıyorlardı. Bir gün Şimoil, Aylinin evine doğru yatmış uyurken gaipten "Ey Şimol" diye bir ses işitti. Şimoil yerinden fırlayıp Aylinin yanına geldi ve ona "Emret, beni niçin çağırdın?" dedi.

Ayli de: "Ben seni çağırmadım, git uyu." dedi. Şimoil gidip uyudu. Tekrar "Ey Şimoil" diye bir ses işitti. Yine yerinden kalkıp Ayliye gitti ve ona "Buyur, ne emrediyorsun, beni niye çağırdın?" dedi. Ayli, "Ben seni çağırmadım. Dön ve tekrar uyu. Yine bir şey işitecek olursan de ki: "Buyur emret yapayım." dedi. Şimoil gidip tekrar uyudu. Yine "Ey İşmoil" diye bir ses işitti, Bu defa "Buyur, işte ben buradayım emret yapayım." dedi. O ses "Ayli'ye git ve ona de ki: Çocuk sevgisi sana oğullarının, Kudüsün ve kurbanlarımın haklarında bir kısım şeyler uydurmalarına ve bana karşı gelmelerine mani olmanı engelledi. Ben, kâhinliği ondan ve oğullarından alacağım. Onu da iki oğlunu da mutlaka helak edeceğim." dedi. Sabah olunca Ayli İşmoile, kendisine ne söylendiğini sordu.

O da meseleyi ona anlattı. Bunun üzerine Ayli dehşetli bir şekilde korktu. Sonra çevrelerinde bulunan düşmanları onlara saldırdı. Ayli iki oğluna düşmana karşı çıkmalarını ve onunla savaşmalarını emretti. İki oğlu çıkıp, yanlarına tabutu da alarak düşmanlarına karşı savaşmaya gittiler. Tabutun içinde Levhalar ve

Musanın âsâsı da bulunuyordu. Onlar tabutu, düşmanlarına karşı zafer elde etmeleri için yanlarında götürmüşlerdi. Onlar savaşa gidince Ayli de arkalarından haberlerini beklemeye başladı. Ayli tahtında otururken bir adam geldi ve ona, iki oğlunun da öldürüldüğünü ve diğerlerinin de mağlup olduklarını bildirdi. Ayli "Tabut ne oldu?" diye sordu. Adam, tabutu düşmanın alıp götürdüğünü söyledi. Bunun üzerine Ayli göğsünü geçirerek, kürsüden kafasının üzerine düştü ve öldü. Tabutu gasbedenler, onu götürüp putların bulunduğu bir binanın içinde, tapmış oldukları putun altına koydular.

Fakat sabahleyin, putun aşağı düştüğünü, tabutun ise, onun üstüne çıktığını gördüler. Bunun üzerine tabutu aşağı indirip putu yukarı çıkardılar ve onun ayaklarını tabuta çivi ile çaktılar. Ertesi gün sabahleyin gelip putun iki elinin ve iki ayağının koptuğunu ve tabutun altına yüzü koyun düştüğünü gördüler. Bunun üzerine birbirlerine şöyle dediler: "Siz biliyorsunuz ki hiçbir şey, İsrailoğullarının ilahına karşı mukavemet edemez. Siz bunu putlarımızın bulunduğu binadan çıkarın" Onlar tabutu çıkarıp şehirlerinin bir kenarına attılar. Bunun üzerine o yörede yaşayan insanların boyunlarında bir ağrı meydana geldi. Onlar bunun sebebini anlamayarak "Bu nedir?" diye hayrete düştüler. İsrailoğullarından, esir düşen bir cariye onlara, "Bu tabut burada bulunduğu müddetçe sizler arzu etmediğiniz şeyleri görmeye devam edersiniz. Siz bunu şehirinizden çıkarın" dedi. İsrailoğulları o cariyeye "Yalan söylüyorsun." dediler.

Cariye de "Bunun doğru olduğunun delili şu olacaktır. Sizler yeni doğurmuş ve hiç koşulmamış iki inek getirin. Sonra onları bir arabaya koşun, tabutu da arabanın üzerine koyun ve onları sürün, yavrularını da geride bırakın. Göreceksiniz ki onlar tam boyun eğerek gidecekler. Sizin ülkenizden çıkıp İsrailoğullarının toprağına ayak basınca da boyunduruklarını kırıp yavrularına doğru koşup geleceklerdir." Onlar bunu yaptılar. Koşulan hayvanlar, kendi topraklarından çıkıp İsrailoğullarının topraklarına varınca boyunduruklarını kırıp yavrularına doğru koşmaya başladılar. Tabutu ise, İsrailoğullarının sebzeliği olan bir harabeye bıraktılar. İsrailoğulları tabutu görünce korkup şaşırdılar. Ve ona doğru yöneldiler. Fakat ona yaklaşan herkes ölüyordu.

Bunun üzerine Peygamberleri İşmoil "Bunu insanlara gösterin. Kim, kendisinde buna yaklaşma gücü hissederse o yaklaşsın." dedi. Bunun üzerine insanları çağırıp tabutu onlara gösterdiler. İsrailoğullarından, iki adam dışında kimse ona yaklaşamadı. İşmoil Peygamber bu iki adama, tabutu götürüp annelerinin evine koymalarına izin verdi. Anneleri dul bir kadındı. Bu tabut, Talut hükümdar olup İsrailoğullarının araları, Peygamberleri İşmoil ile düzelinceye kadar o kadının evinin önünde kaldı.

Vehb b. Münebbihe göre bu tabutu gasbedip götüren Kral Calut idi Tabutu Ürdün'e götürmüştü.

Diğer bir kısım müfessirlere göre, ise, Allah tealanın Talutun hükümdarlığına alamet kıldığı bu tabut gasbedilmişti. O, çölde bir yerde bulunuyordu. Zira Hz. Musanın vefatı sırasında onu genç arkadaşı Yuşa b. Nûn'a bırakmıştı. Melekler onu oradan alıp Talutun evine getirmişlerdi. Katade ve Rebi' b. Enes bu görüştedirler.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, Tabutun, İsrailoğullarının elinde iken düşmanları tarafından gasbedildiğini, daha sonra da düşmanlarının elinden çıkıp tekrar İsrailoğullarına döndürüldüğünü söyleyen görüştür. Zira, Tabut kelimesi âyet-i kerimede (ال) harf-i tarifi ile zikredilmiştir. Bu da, tabutun İsrailoğulları tarafından tanınan bir tabut olduğunu ifade eder. Şayet onların bilmedikleri ve çölde bulunan bir tabut olsaydı tabut kelimesi (ال) harf-i tarifiyle zikredilmezdi.

Âyet-i kerimede: "O tabutun içinde size rabbinizden bir huzur vardır." buyrulmaktadır. Müfessirler, burada "Huzur" diye tercüme edilen (سكينة) kelimesinden neyin kastedildiği hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Aliden nakledilen bir görüşe göre buradaki "Sekinet" kelimesinden maksat, insanın yüzüne benzer bir yüzü bulunan ve esen bir çeşit rüzgârdır.

b- Mücahide göre ise bu âyette zikredilen "Sekinet" kedi başı gibi bir başı bulunan ve iki de kanadı bulunan bir yaratıktır.

c- Vehb b. Mühebbihten nakledilen başka bir görüşe göre "Sekinet" ölmüş kedi başı şeklinde bir yaratıktır. Tabutun içinden kedi sesi çıkınca İsrailoğulları zafere erişeceklerini garanti ediyorlardı.

d- Abdullah b. Abbas ve Süddiden nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen "Sekinet"ten maksat, içinde Peygamberlerin kalbi yıkanan altından bir leğen idi.

e- Vehb b. Münebbihten nakledilen başka bir görüşe buradaki "Sekinet"ten maksat, Allah tarafından gönderilen ve konuşan bir ruh idi. İsraioğulları bir şey hakında ihtilafa düştükleri zaman o ruh konuşuyor ve onlara istediklerini bildiriyordu.

f- Ata b. Ebi Rebaha göre buradaki "Sekinet"ten maksat, İsraioğullarının bildikleri bir takım alametlerdi. Bunları gördüklerinde sükunete kavuyuyorlardı.

g- Rebi' b. Enesten nakledilen başka bir görüşe göre buradaki "Sekinet"ten maksat, rablerinin rahmetiydi.

h- Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Sekinet"ten maksat, vakar ve sükunettir.

Taberi diyor ki: "Sekinet hakkında ifade edilen bu görüşlerden doğruya en yakın olanı, Ata b. Ebi Rebahtan nakledilen görüştür. O da Sekinetten maksat, İsrailoğullarının bildikleri ve kendisini görünce sükunete kavuştukları bir kısım alametlerdir." şeklindeki görüştür. Zira, "Sekinet" kelimesi Arapçada (يَسْكُنُ – سَكَنَ) kökünden gelmekte, mânâsı ise "Sakin olmak, mutamin olmak" demektir. Sekinet'in mânâsı bu olduğuna göre bu âyette zikredilen "Sekinet"ten maksat, Hz. Alinin dediği gibi özel bir şekil olan ve estiğinde sükunete kavuşturan bir rüzgâr olabilir. Mücahidin dediği gibi özel bir şekilde olan ve İsrailoğullarını huzura kavuşturan bir hayvan olabilir. Diğerlerinin zikrettikleri yaratıklar şeklinde de olabilir. Önemli olan, ortaya çıktığında İsrailoğullarına huzur vermiş olması ve onları mutamin etmesidir.

Yine âyet-i kerimede, "O tatubutun içinde Musa ailesi ve Harun ailesinin bıraktıklarından arta kalan vardır." buyrulmaktadır. Müfessirler, bu arta kalan şeyler hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes ve İkrimeye göre bunlardan maksat, Hz. Musanın âsâsı bir de Hz. Musanın, rabbinden getirdiği levhaların parçalarıdır.

b- Ebu Salih ve Atıyye b. Sa'de göre burada zikredilen "Arta kalan" şeylerden maksat, Hz. Musanın âsâsı, Hz. Harunun âsâsı, bir de levhaların az bir kısmı idi.

c- Sevri'den nakledilen başka bir görüşe göre bu arta kalan şeylerden maksat, Hz. Musanın âsâsı ve takunyaları idi.

d- Vehb b. Münebbihten nakledilen başka bir görüşe göre buradaki "Arta kalan şey"den maksat, sadece Hz. Musanın âsâsıdır.

e- Abdullah b. Abbas ve Ata b. Ebi Rebah'dan nakledilen diğer bir görüşe göre burada ifade edilen, arta kalan şeylerden maksat, Hz. Musaya gönderilen levhaların parçaları ve kırıkları idi.

f- Dehhaktan nakledilen başka bir görüşe göre bu âyette, Hz. Musa ve Harundan kaldığı söylenen şeylerden maksat, Allah yolunda cihad etmektir.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, burada zikredilen "Arta kalan şeyler"in herhangi bir şey olduğunu kesin olarak söylemeyen görüştür. Zira bu arta kalan şeylerin, Hz. Musanın âsâsı, levhaların parçaları, Tevrat veya Tevratın bir bölümü yahut takunyalar ya da Allah yolunda cihad etme emri olması mümkün olduğu gibi bunların hepsi veya bir bölümü de olabilir. Bu arta kalanların ne olduğunu beyan eden herhangi bir kelime zikredilmediğine ve bu hususta kesin ilim ifade eden herhangi bir haber bulunmadığına göre bu görüşlerden herhangi birini tercih edip diğerini zayıf görmeye mahal yoktur.

Âyet-i kerimede, tabutu Meleklerin taşıyacağı beyan edilmektedir. Me-

leklerin tabutu nasıl taşıyacakları müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas, İbn-i Zeyd, Süddi ve Katadeye göre melekler bu tabutu, göklerle yer arasında taşımışlar ve İsrailoğullarının arasına koymuşlardır. Zira İsrailoğulları, Peygamberleri İşmoilden, Talutun gerçekten hükümdar olduğunu beyan eden bir mucize istemeleri üzerine melekler de tabutu gündüzleyin getirip göz göre göre İsrailoğullarının arasına koymuşlar onlar da istemeyerek Talutun hükümdarlığını kabul etmek zorunda kalmışlar ve öfkeli bir şekilde onun evinden çıkıp gitmişlerdir.

Sevri ve Vehb b. Münebbihten nakledilen diğer bir görüşe göre melekler tabutu, sığırların çektiği arabayı idare ederek ve sığırları sürerek getirmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Tercih edilen görüş, meleklerin tabutu, gökle yer arasında bizzat yüklenerek getirdiklerini söyleyen görüştür. Zira âyette meleklerin tabutu taşıdıkları zikredilmekte, onların onu herhangi bir vasıta ile getirdikleri bildirilmemektedir.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ
مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً
بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ
الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو اللَّهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ
فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

249- Talut ordusuyla birlikte ayrıldıktan sonra şöyle dedi: "Şüphesiz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim o ırmaktan su içerse benden değildir. Kim ondan tatmazsa bendendir. Eliyle bir avuç alan müstesna." Onların pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Talut ve kendisiyle birlikte iman edenler, ırmağı geçtikten sonra: "Bugün Calut ve askerleriyle savaşmaya gücümüz yoktur." dediler. İçlerinden, Allaha kesinlikle kavuşa-

caklarına inananlar da: "Nice az topluluklar vardır ki nice çok sayıdaki topluluklara, Allahın izniyle galip gelmişlerdir. Allah, sabredenlerle beraberdir." dediler.

İsrailoğulları, Peygamberlerinin kendilerine söylediği sözlere inandılar. Allahın Talutu kendilerine gönderdiğini kabul ettiler ve onun emirlerine boyun eğdiler. Talut da seksen bin savaşçıdan meydana gelen ordusunu düzenleyip Kudüsten ayrılınca şöyle dedi: "Allah, kendisine nasıl itaat edeceğinizi ortaya çıkarmak için sizleri bir ırmakla imtihan edecektir. Sizden kim o ırmağın suyundan içerse o benim ordumdan ve bana itaat edenlerden değildir. Kim de bu ırmağın suyundan tatmazsa o benim ordumdandır ve bana itaat edenlerdendir. Ancak eliyle tek bir avuç alıp içenler hariç. Bunlar bendendir." Fakat onlardan pek azı hariç, hepsi ırmaktan içtiler. Çok içenler daha fazla susadı, emre uyarak tek avuç içenlerin ise susuzluğu gitti. Talut, kendisiyle beraber olan inanmış askerleriyle birlikte ırmağı geçince askerleri ona şöyle dediler: "Calut ve ordusuna karşı savaşmaya bizim gücümüz yetmez Allahın huzuruna kesinlikle çıkacaklarına ve sonunda mutlak Allaha döneceklerine inanlar ise şöyle dediler: "Nice az topluluklar vardır ki Allahın izni va takdiriyle nice çok sayıdaki topluluklara galip gelmişlerdir. Allah, yardımı ve zafer nasibetmesiyle, sabredenlerle beraberdir.

* Âyet-i kerimede Talutun ordusuyla birlikte ayrıldığı zikredilmektedir. İsrailoğulları, Talutun gerçekten hükümdar olduğuna inanıca içlerinden hasta, yaşlı ve savaşmaya gücü yetmeyen özürlüleri dışında hep birlikte Talutun ordusuna katılmışlardır. Bu ordunun sayısının seksen bin savaşçıya ulaştığı rivayet edilmektedir. Allah teala, çok sayıda olan bu orduyu susuzluğa düşürdükten sonra onları bir nehire rastlatarak imtihan etmiş ve onları Taluta tanıtmıştır. Bu nehirin hangi nehir olduğu hakkında müfessirler iki görüş zikretmişlerdir.

a- Reb' b. Enes, Katade ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu nehir, Ürdün ile Filistin arasında bulunan, suyu tatlı bir nehirdir.

b- Yine Abdullah b. Abbas ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre bu nehir Filistin nehridir.

Talut ordusuna bu nehirden su içmemeyi emretmiş ancak bir avuç içmeye müsaade etmiştir. Fakat ordusundan pek az kimseler hariç diğerlerinin hepsi bu nehirden su içmiş ve Talutun emrine karşı gelerek imtihanı kaybetmişlerdir. Bu nehirden hiç su içmeyenler veya sadece bir avuç içip fazla içmeyenler, gerçekten iman etmiş olan kişilerdi. Kâfir ve münafıklar ise orada bolca su içiyorlar buna rağmen suya kanmıyorlardı.

Âyet-i kerimede Talutun ve ona iman edenlerin, nehri geçtikleri zikredilmektedir. Müfessirler, Talutla birlikte nehiri geçen insanların sayısının ve "Bu-

gün Biz Caluta ve ordusuna güç yetiremeyiz." diyenlerin sayısının ne kadar olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bera b. Âzib, Katade ve Rebi' b. Enese göre, Talutla birlikte nehirden sadece iman eden insanlar geçmişlerdir. Ve sayıları da Bedir savaşına katılan sahabilerin sayısı kadardır. Yani, üç yüz on kişidir.

Ebu İshak diyor ki:

حَدَّثَنَا اَبُو اِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ حَدَّثَنِى اَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً اَنَّهُمْ كَانُوا عِدَّةَ اَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَازُوا مَعَهُ النَّهرَ بِضْعَةَ عَشَرَ وَثَلْثِمِائَةٍ قَالَ الْبَرَاءُ لاَ وَاللّهِ مَا جَاوَزَ مَعَهُ النَّهْرَ اِلاَّ مُؤْمِنٌ.

"Ben, Bera b. Âzibin şunu söylediğini işittim." "Ben muhammed (s.a.v.)'in Bedir savaşını gören sahabilerinden işittim ki onların sayıları Talutla birlikte nehri geçen Talutun arkadaşlarının sayısı kadarmış. Bu sayı üç yüz on küsür imiş:[513]

b- Süddi ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre, Talutla birlikte nehirden dört bin kişi geçmiş ancak, Calutu ve ordusunu gördükten sonra, kâfir ve münafıklar, Talutun ordusundan ayrılmışlar geride sadece, Bedir savaşına katılan müminlerin sayısı kadar samimi müslüman kalmıştır.

Taberi, bu son görüşü tercih etmiş. Talutla beraber müminlerle birlikte bir kısım kâfirlerin de nehirden geçtiklerini ve bu kâfirlerin Calutun ordusunu gördükten sonra Taluttan ayrılıp onu müminlerle birlikte, düşmanın karşısında bıraktıklarını söylemiştir. Zira, nehiri geçen insanlardan bir kısmı "Bugün Calut ve askerleriyle savaşmaya gücümüz yoktur." demişlerdir. Bunların, mümin kişiler olmadıkları muhakkaktır. Çünkü, diğer bir kısım insanlar da "Nice az topluluklar vardır ki nice çok sayıdaki topluluklara Allahın izniyle galip gelmişlerdir." demişlerdir. Bunlar da, âyette de belirtildiği gibi, mümin kimselerdir. Fakat Allah teala, âyette sadece mümin kimselerin ırmaktan geçtiğini belirtmiştir. Çünkü gerçekte Talutla beraber kalanlar sadece onlar olmuşlardır. Diğerleri ise ayrılıp gitmişlerdir. Bununla birlikte müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen şu iki fırkanın da mümin mi yoksa birinin mümin diğerinin kâfir mi olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir. Bu fırkalar, âyetin şu bölümünde zikredilenlerdir. "Calut ve ordusuyla savaşmaya gücümüz yoktur" diyen fırka ve "Nice az topluluklar vardır ki nice çok sayıdaki topluluklara Allahın izniyle galip gelmiş-

(513) Buhari, K. el-Meğazi, bab: 6

lerdir." diyen fırkadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Süddi, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Cüreyce göre bu fırkalardan birincisi, nehiri geçen kâfir ve münafık olan fırkadır. İkinci fırka ise yine nehiri geçen samimi müminlerdir. Fakat Katade ve İbn-i Zeyde göre bu iki fırka da aslında nehirden çok az su içen ve Talutla birlikte orayı geçen mümin fırkalardır. Ancak bu mümin fırkalardan birinci olarak zikredilenler imanları zayıf olanlardır. İkincileri ise imanları güçlü olanlardır. Zira müminlerin bir kısmının diğerlerinden daha azimli ve daha kararlı olmaları mümkündür.

Taberi, daha önce de beyan edildiği gibi, Abdullah b. Abbas, Süddi ve İbn-i Cüreycden nakledilen birinci görüşü tercih etmiş ve bu fırkalardan birinin kâfir diğerinin mümin olduğunu söylemiştir.

İbn-i Abbas diyor ki: Bu ırmak Ürdün ile Filistin arasında bulunan, suyu tatlı ve güzel bir ırmaktır. Talutun ordusu susuzluktan şikayet etmiş o da onlara yukarıda geçen cevabı vermiştir.

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا
وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾

250- Müminler Calut ve ordusuyla karşılaştıklarında şöyle dediler "Ey rabbimiz, üzerimize sabır yağdır. Ayaklarımıza kuvvet ve sebat ver ve kâfir kavme karşı bize yardım et.

Talut ve ordusu, Calut ve onun ordusuyla karşılaşınca şöyle dua ettiler: "Ey rabbimiz, sen bizim üzerimize sabır indir, ayaklarımızı yerlerinde sabit kıl. Calut ve ordusu karşısında mağlup duruma düşmememiz için bize kuvvet ver. Sen, ilahlığını inkâr edip putlara tapan bu kâfirlere karşı bize zafer nasibet.

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتٰيهُ اللّٰهُ
الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ
بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى
الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾

251- Allahın izniyle kâfirleri bozguna uğrattılar. Davut Calutu öldürdü. Allah, Davuda hükümdarlık ve hikmet verdi. Ve dilediği şeyleri ona öğretti. Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla defetmeseydi yeryüzü fesada uğrardı. Fakat Allah, âlemlere karşı lütuf sahibidir.

Allah, müminlerin duasını kabul etti, Talut ve ordusu, Calutun taraftarlarını, Allahın izni ve takdiriyle mağlup etti. Müminlerden biri olan Davud, azgın olan kâfir Calutu öldürdü. Allah, Davuda hükümdarlık ve Peygamberlik verdi. Ve ona zırh yapma sanatı gibi, dilediği şeyleri öğretti. Eğer Allah, iman ve itaat ehli vasıtasıyla şirk ve isyan ehlini defetmeseydi yeryüzü fesada uğrar, orada bulunanlar helak olur ve orada fitne çıkardı. Fakat Allah, bütün yaratıklarına karşı lütuf sahibidir. Onun için böyle yaptırdı.

*Hz. Davudun, kâfirlerin Kralı olan Calutu ne şekilde öldürdüğü hususunda müfessirler çeşitli rivayetler nakletmişlerdir.

a- Vehb b. Münebbihten nakledilen bir rivayette Vehb özetle şunları anlatmıştır: Talut, Calutun karşısına çıkınca Calut ona "Benimle teke tek vuruşacak bir kimseyi ortaya çıkarın. Eğer beni öldürürse benim ülkem sizin olsun, şayet ben onu öldürecek olursam sizin ülkeniz benim olsun" demiştir. Bunun üzerine Hz. Davud, Taluta getirilmiş Talut da ona: "Eğer Calutu öldürecek olursa kızını onunla evlendireceğini ve onu, mallarının idarecisi yapacağını söylemiştir. Talut onu silahla techizatlandırmış Davud ise bunu istememiş ve "Eğer Allah, ona karşı bana yardım etmeyecek olursa silahın hiçbir faydası olmaz." demiştir. Davud, Caluta karşı sapanla ve içine taş doldurduğu bir sepetle çıktı. Calut ona "Benimle sen mi savaşacaksın? dedi. Davud : "Evet" dedi. Calut "vay haline, benim karşıma köpeğin karşısına çıkıyormuşcasına sapan ve taşla mı çıkıyorsun? Ben, senin etlerini parçalayacağım ve bugün seni kurtlara kuşlara yem edeceğim." dedi. Davud da ona : "Ey Allahın düşmanı, sen, köpekten daha kötüsün." dedi. Bir Taş alıp sapanına koydu ve Caluta doğru attı. Taş Calutun iki gözünün arasına isabet etti. Kafasını kırarak içine girdi. Calut yere düştü. Ordusu mağlup oldu. Davud, Calutun kafasını kesti. Ordu, Calutu mağlup ettikten sonra Taluta dönünce herkes Calutu, kendisinin öldürdüğünü idda etmeye başladı. Bazıları kılıcını getiriyor, bazıları diğer silahlarını getiriyor bazıları da Calutun vücudundan bir kısım parçalar kopararak getiriyordu. Davud, Calutun kestiği kafasını saklamıştı. Talut, "Kim Calutun başını getirirse onu öldüren odur." dedi. Bunun üzerine Davut Calutun başını getirdi ve Taluta: "Bana vaadettiğini ver" dedi. Fakat Talut daha önce vermiş olduğu sözden dolayı pişman oldu ve Davuda "Biliyorsun ki Kralların kızlarının mehirleri pahalıdır. Sen cesaretli bir adamsın. Kızımın mehiri, düşmanlarımızdan üç yüz kişinin, sünnet edilirken kesilmesi gereken kabuklarıdır" dedi. Talut, bu davranışıyla Davudu öldürtmek istiyordu. Fakat Davut savaştı, düşmanlarından üç yüz kişiyi esir aldı. Onları sünnet edip kabuklarını aldı ve Taluta götürdü. Talut bu durumda kızını Davuda

vermekten başka çare bulamadı. Fakat daha sonra buna pişman oldu ve Davudu öldürmek istedi. Davud kaçıp dağlara sığındı. Talut onu takibetti ve çenber içine aldı. Bir gece Talut ve muhafızları uykuya daldılar. Davud dağdan gelip Talutun su içtiği ve abdest aldığı ibriği aldı. Sakalından kıllar, elbisesinden de parçalar kesip aldı. Sonra yerine dönüp Taluta şöyle bağırdı: "Muhafızlarını değiştir. Eğer ben isteseydim seni dün öldürürdüm. İşte senin ibriğin, sakallarının kılları ve elbisenin parçaları "Davud bu aldığı şeyleri Taluta gönderdi. Talut anladı ki, Eğer Davud isteseydi kendisini öldürmüş olurdu." bunun üzerine Talut Davuda yumuşak davranmaya başladı. Ona güven verdi. Kendisinden Davuda herhangi bir kötülük gelmeyeceğine dair Allaha söz verdi ve çekilip gitti. Talut, son zamanlarda yine de Davudu öldürmek için planlar kuruyordu. Fakat ona bir şey yapamadan öldü.

Talut, savaştığı her düşmanı mağlup ediyordu. Vehb b. Münebbihe "Talut Peygamber miydi?" diye sorulunca o şeyle cevap vermiştir: "Taluta vahiy gelmiştir. Fakat onun yanında, kendisine vahiy gelen "İşmoil" isimli bir Peygamber vardı. Talutu hükümdar yapan da o idi.

Vehb b. Münebbihin, Hz. Davudla Talutun arasında geçen bu olayı, daha farklı şekilde izah ettiği de rivayet edilmiştir. Mesela, diğer bir rivayette Vehb'in özetle şunları söylediği nakledilmektedir.

İsrailoğulları Talutun hükümdarlığını kabul edince, Peygamberlerine şöyle bir vahiy gelmiştir: "Taluta söyle, Medyen halkına karşı savaşsın. Orada hiçbir cani bırakmayarak hepsini öldürsün. Çünkü ben onu onlara galip getireceğim." bunun üzerine Talut, ordusuyla birlikte Medyenin üzerine yürüdü. Kralları hariç orada bulunanların hepsini öldürdü. Krallarını ise esir edip getirdi. Ayrıca canlı hayvanlarını da sürüp getirdi. Bunun üzerine Allah teala, Peygamberi İşmoile: "Talutun yaptıklarına hayret etmiyor musun? Ben ona bir şey emrettim. O ise emrime karşı geldi. Medyenlilerin Kralını sağ bırakıp esir aldı ve hayvanlarını da sürüp getirdi. Git ve ona de ki: "Ben, hükümdarlığı onun ailesinden mutlaka alacağım. Sonra da, kıyamete kadar bir daha bu duruma dönemeyecektir. Çünkü ben, bana itaat edene ikram eder, emrimi tutmayanı da hor ve hakir hale getiririm." diye vahyetti. İşmoil Talutu gördü ve ona "Ne yaptın? Niçin onların Kralını esir alarak getirdin ve hayvanlarını da sürüp getirdin?" dedi. Talut, "Ben, hayvanlarını kurban etmek için getirdim." dedi. İşmoil Taluta, "Allah, hükümdarlığı senin ailenden aldı. Bir daha kıyamete kadar ona dönmeyeceksin." dedi. Sonra Allah, İşmoile şunu vahyetti: "Sen Îşi'ye git. O, oğullarını sana göstersin. Sana emrettiğim oğlunu Kudüsün yağı ile yağla. O, İsrailoğullarının hükümdarı olsun'." İşmoil Îşi'ye gitti ve "Oğullarını bana göster" dedi. Îşi' en büyük oğlunu çağırdı, O, vücudu iri ve yakışıklı bir genç olarak çıkıp geldi. İşmoil ona bakınca beğendi ve "Allaha hamdolsun, şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görendir." dedi. Allah teala da ona "Senin gözlerin zahiri görüyor. Ben ise kalb-

lerde olanı bilirim." diye vahyetti. Bunun üzerine İşmoil "Bu oğlunu değil diğer oğlunu göster." dedi. Îşi', İşmoile, altı oğlunu da gösterdi. Herbirinde İşmoil "Bu değil" dedi. Nihayet ona "Senin bunlardan başka herhangi bir çocuğun varmı?" dedi. Îşi', "Benim, çobanlık yapan küçük bir oğlum daha var." dedi. İşmoil "Birini gönderip onu getirt." dedi. Bunun üzerine Davud geldi. O, beyaz ve kırmızı tenli birisiydi. İşmoil onu Kudüs yağı ile yağladı ve babasına "Sen bunu gizle, zira Talut bunun gelecekteki durumunu anlayacak olursa onu öldürür." dedi. İşte o dönemlerde Calut, ordusuya birlikte İsraioğullarının üzerine yürüdü. Talut da, İsrailoğulları ile birlikte Calutun karşısına yığınak yaptı. Her iki ordu da savaş hazırlığı yaparken, Calut, Taluta bir adam göndererek ona "Niçin sen benim kavmimi ben de senin kavmini öldüreceğiz? Seninle ben teke tek savaşalım veya sen dilediğin kimseyi benimle teke tek savaştır. Eğer ben seni öldürecek olursam iktidar benim olsun. Sen beni öldürecek olursan iktidar senin olsun." dedi. Bunun üzerine Talut, askerinin içine bir adam göndererek Calutla teke tek savaşacak kim var? Eğer o Calutu öldürecek olursa, Kral Talut kızını onunla evlendirecek ve onu mülküne ortak yapacak." diye ilan ettirdi. Bu sırada, Davudun babası Îşi', Davudu Talutun ordusunun içinde bulunan diğer kardeşlerinin yanına gönderdi ve ona "Git kardeşlerini bana çağır ve diğer insanların durumunun ne olduğunu öğren ve bana bildir." dedi. Davud, kardeşlerinin yanına geldi ve orada, Kral Talut, Caluta karşı savaşıp onu öldürene kızını verecek " şeklinde bir ilan duydu. Davut, kardeşlerine "Sizin içinizde Calutla teke tek savaşıp ta Kralın kızı ile evlenecek birisi yok mu?" dedi. Onlar da: "Sen, ahmak bir çocuksun, Caluta karşı kim güç yetirebilir? O, zorbaların hayatta kalanlarındandır." dediler. Davut, kardeşlerinin istekli olmadıklarını görünce "Ben, gidip onu öldüreceğim." dedi. Kardeşleri onu azarladılar ve ona kızdılar. Fakat Davut, onların bir ara dalgınlıklarından istiafade ederek gidip Kralın tellalının yanına vardı ve ona: "Caluta karşı teke tek ben savaşacağım." dedi. Tellal onu alıp Krala götürdü. Kral ona: "Bana İsrailoğullarından bu gencin dışında kimse cevap vermedi ha? O da bu genç öyle mi?" dedi. Sonra gence "Yavrum, sen Caluta karşı teke tek savaşıp onu öldürecek misin?" dedi. Davud, "Evet" dedi. Kral, "Sen, şimdiye kadar, kendine güveneceğin bir şey yaptın mı?" dedi. Davud: "Evet, ben koyunlara çobanlık yapıyordum. Bir arslan bana hücum etti. Ben onun iki çenesini tutup ağzını ayırdım." dedi. Bunun üzerine Talut ona bir yay ve diğer bütün techizatı istetti. Davut onları giyip ata bindi. Halkın yanına vardı. Ve orada attan inerek tekrar Kralın yanına döndü. Kral ve yanında bulunanlar "Bu genç korktu" demeye başladılar. Davut gelip Kralın yanında durdu. Kral ona "Ne var?" dedi. Davut, "Eğer Allah onu öldürmeyecek olursa bu at ve bu silahlar onu öldüremez. Bırak beni de onunla dilediğim gibi savaşayım." dedi. Kral ona "Peki yavrum." dedi. Bunun üzerine Davut, torbasını aldı, içine taş doldurdu. Çobanlık yaparken yanında bulundurduğu sapanını aldı. Caluta doğru ilerledi. Ordusuna yaklaşınca, "Calut nerede Benimle teke tek savaşsın." dedi.

Calut, bütün silahlarını kuşanmış bir şekilde atının üzerinde geldi. Davudu görünce "Teke tek seninle mi savaşacağım?" dedi. Davut, "Evet." dedi. Calut: "Sen benim karşıma köpeğin karşısına çıkarmış gibi sapan ve taşlarla mı çıkıyorsun?" dedi. Davut "Evet öye." dedi. Calut: "Peki şimdi senin etlerini göklerdeki kuşlara ve yerdeki kurtlara yem edeceğim." dedi. Davut, "Belki de Allah senin etini öyle yapar." dedi. Bunun üzerine sapanına bir taş koyup onu Caluta doğru fırlattı. Taş, Calutun başında bulunan miğferin burun tarafına isabet etti. Onun kafasını kırıp beynine işledi. Calut, kafası üzerine yere düştü. Davut ilerleyip kafasını kılıncıyla kesti. Boynundaki torbasıyla birlikte, Talutu teçhizatıyla birlikte sürükleyerek götürüp Talutun önüne attı. Herkes sevinç içindeydi. Talut geri dönerken, şehrin kapısına varınca, bütün insanların Davuttan bahsettiklerini gördü. İçinden onu kıskandı. Bu arada Davut, Taluta gelip "Hanımımı ver." dedi. Talut, "Sen Kralın kızıyla mehirsiz olarak mı evlenmek istiyorsun?" dedi. Davut ona: Sen bana mehiri şart koşmamıştın. Benim verecek bir şeyim yok." dedi. Talut ona: "Ben seni gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü tutmayacağım. Sen cesaretli bir adamsın. Bizim dağlarımızda insanlara karşı savaş açan bazı insanlar var. Bunlar sünnetsiz kişilerdir. Onlardan iki yüz kişiyi öldür ve kabuklarını bana getir." dedi. Bunun üzerine Davut, öldürdüğü her kişinin, sünnet eder gibi kabuğunu kesip ipe düzüyordu. İki yüz kişi tamamlanınca onların kabuklarını getirip Taluta verdi. Ve ona: "Artık hanımımı bana ver, Şart koştuğun şeyi getirdim." dedi. Talut da kızını onunla evlendirmek zorunda kaldı. Bunun üzerine insanlar Davudu daha fazla övmeye başladılar. Bu defa Talut oğluna: "Davudu öldüreceksin." dedi. Talutun oğlu, "Sübhanallah, bu sana yakışır mı?" dedi. Talut "Sen ahmak bir çocuksun, yakında o seni de aileni de iktidardan uzaklaştıracaktır." dedi. Talutun oğlu, babasından bunları işitince, kızkardeşinin yanına gitti ve ona: "Ben babamın, senin kocan Davudu öldüreceğinden korkuyorum. Kocana söyle de tedbirini alsın ve babamın gözünün önünden kaybolsun." dedi. Davudun karısı durumu kocasına anlattı. Bunun üzerine Davut ortadan kayboldu. Sabah olunca Talut, Davudu çağırması için bir adam gönderdi. Davudun karısı, yatakta birisi yatıyormuş gibi bir şekil yaptı ve üzerine yarganı örttü. Talutun gönderdiği adam geldi ve "Davut nerede? Kral onu çağırıyor gelsin." dedi. Kız ona: "Geceleyin hastalanmıştı. Şu anda gördüğünüz gibi yatağında uyuyor." dedi. Adamlar gidip Taluta durumu anlattılar. Talut biraz durdu, sonra tekrar adam gönderdi. Kızı yine: "Gördüğünüz gibi henüz uyanmadı." dedi. Gelen bu adamlar Krala gidip durumu anlatınca bu defa Kral, "Uyusa da kaldırıp getirin." dedi. Onlar gidip yatağı kontrol ettiler fakat içinde kimseyi bulamadılar. Tekrar Krala gidip durumu anlattılar. Kral bu sefer kızını çağırttı ve ona "Bana karşı yalan söylemene sebep neydi?" dedi. Kızı da: "Böyle yapmamı benden Davut istemişti. Eğer öyle yapmayacak olsaydım beni öldüreceğinden korkuyordum." dedi. Davut dağlarda kaçak olarak yaşamaya devam etti. Niha-

yet Talut öldürüldü. Ondan sonra Davut gelip İsrailoğullarına hükümdar oldu.

b- Süddi ise Hz. Davutla Talutun arasında geçen bu hadiseyi özetle şöyle nakletmiştir. "Talutla birlikte nehirden Davudun babası on üç oğlu ile birlikte geçti. Davut, babasının en küçük evladı idi. Bir gün babasına geldi ve ona: "Ey babacağım, bu sapanımla her attığımı öldürüyorum." dedi. Babası ona: "Müjdeler olsun sana evladım. Allah senin rızkını, bu sapanına bağladı." dedi. Yine bir gün Davut, babasına gelerek: "Ey babacığım ben, dağların arasında yürüdüm. Orada yatan bir arslan gördüm onun sırtına binip kulaklarından tuttum. O bana bir şey yapmadı." dedi. Bunun üzerine babası ona: "Müjdeler olsun oğlum. Bu büyük bir şey, Allah bunu sana verdi." dedi. Yine başka bir gün, Davut babasına gelerek "Ey babacığım, ben dağların arasında yürüyor ve Allahı tesbih ediyorum. Benimle birlikte, Allahı tesbih etmeyen hiçbir dağ kalmıyor." dedi. Bunun üzerine babası ona: "Müjdeler olsun evladım. Bu, hayırlı bir şeydir. Allah bunu sana verdi." dedi. Davut, çobanlık yapıyordu. Babası ona ve diğer kardeşlerine azık getiriyordu. Bu sırada İsrailoğullarının Peygamberleri, içinde yağ bulunan bir boynuzu, demirden yapılmış bir elbiseyi (Zırhı) Taluta göndermiş ve ona "Sizin arkadaşlarınızdan Calutu öldürecek olan kişinin başına bu boynuz konulduğunda boynuz kaynayacak, ondan akan yağlarla o kişi başını yağlayacak fakat o yağlar, kişinin yüzüne akmayacak ve sadece başında bir taç gibi kalacaktır. O kişi bu elbiseyi onlara giydirdi. Fakat hiçbirinin vücuduna uygun gelmedi. Onları elbiseyi giyecek ve vücuduyla onu dolduracaktır."Bunun üzerine Talut bütün İsrailoğullarını çağırıp bu elbiseyi onlara giydirdi. Fakat hiçbirinin vücuduna uygun gelmedi. Onlar elbiseyi deneme işini bitirdikten sonra Talut, Davudun babasına : "Senin bizim göremediğimiz herhangi bir oğlun kaldı mı?" dedi. Davudun babası: "Evet, oğlum Davut kaldı. O bize azığımızı getiriyor." dedi. Davut yolda gelirken, kendisine üç taş tesadüf etti. Taşlar onunla konuştu ve ona "ey Davut, sen bizi al Calutu bizimle öldürürsün." dediler. Davut onları alıp torbasının içine koydu. Talut: "Kim Calutu öldürürse kızımı onunla evlendireceğim ve onu mülküme ortak edeceğim." demişti. Davut gelince, boynuzu başına koydular. Boynuz kaynadı ve içindeki akan yağ ile yağlandı. Elbiseyi giydi. Aslında Davut hastalıklı ve sararmış birisiydi. Elbiseyi daha önce kim giymiş idiyse, onun içinde kaybolur gibi olmuştu. Fakat Davut giyince ona dar geldi. Davut, Caluta doğru ilerledi. Calut insanların vücutça en irileri ve en güçlüleri idi. Davudu görünce kalbine korku düştü. Ve ona: "Ey genç, geri dön ben sana acıyorum ve seni öldürmek istemiyorum." dedi. Davut, "Bilakis ben seni öldüreceğim." dedi. Torbasından taşı çıkarıp sapana yerleştirdi. Her taşı çıkardığında ona bir şey okudu. Birinciye "Bu, atam İbrahim adıyla" İkinciye "Bu, Atam İshakın adıyla." Üçüncüye de: "Bu, atam Yakubun adıyla." dedi. Sonra taşları atmaya girişince hepsi tek taş haline geldi. Davut onları fırlatıp attı. Taş Calutun iki gözünün arasından girip kafasını deldi ve onu öldürdü. Bundan sonra Davut,

Talutun kızıyla evlendi. Fakat Talut bu sefer Davudu kıskanmaya başladı ve onu öldürmeye kalktı. Bunu hisseden Davut, yatağına içki dolu bir küp koyarak kaçtı. Davudun yatakta olduğunu sanan Talut, küp'e bir kılıç vurdu. Küpten ağzına bir damla sıçrayınca "Allah Davuda rahmet etsin. Ne de çok içki içiyormuş." dedi. Ertesi gün Davut, Taluk uyurken onun evine vardı. Başına iki, ayakları ucuna iki, sağına iki, soluna da iki ok bıraktı. Talut uyanınca okları gördü ve meseleyi anladı. Kendi kendine şöyle dedi: "Allah Davuda rahmet eylesin, o benden daha hayırlı. Zira ben onu yakaladığımda vurdum. Fakat o beni yakaladığında bana dokunmadı." dedi. Sonra bir gün Talut, atının üzerinde çölde geçerken Davudun oralarda dolaştığını gördü ve "Artık bugün Davudu öldüreceğim." dedi. Davut, korktuğu zaman kaçarken ona hiçbir şey kavuşamazdı. Talut kovaladı. Davut kaçtı. Nihayet Davut bir mağranın içine girdi. Allah örümceği, mağaranın önüne, ağını örmesini ilham etti. Talut mağaranın önüne varınca, örümceğin ağını gördü ve "Şayet Davut buraya girmiş olsaydı bu ağı delerdi." dedi. Böylece Allah, Talutun Davuda dokunmasına engel oldu.

Bu olayı İbn-i İshak, Mücahid, Rebi' b. Enes, İbn-i Zeyd ve İbn-i Cüreyc de bazı farklarla zikretmişlerdir...

Âyet-i kerimede: "Allah Davuda hükümdarlık ve hikmet verdi ve dilediği şeyleri ona öğretti." buyrulmaktadır. Burada zikri geçen "Hükümdarlık"tan maksat, iktidar, "Hikmet"ten maksat, Peygamberlik, kendisine öğretilen şey"lerden maksat ise, zırh yapma sanatı ve sağlam örme işidir. Süddiye göre burada zikredilen "Hükümdarlık"tan maksat, Talutun hükümdarlığı, "Hikmet"ten maksat da, Şem'unun Peygamberliğidir. Allah teala Hz. Davuda hem hükümdarlığı hem de Peygamberliği vermiştir.

Âyet-i kerimede: "Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla defetmeseydi yeryüzü fesada uğrardı. Fakat Allah, âlemlere karşı lütuf sahibidir." buyrulmaktadır.

Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime ile, Resulullahın döneminde bulunan ve cihaddan geri kalan münafıkları, kalblerindeki şüphelerinden dolayı, müşrik ve kâfirleri de inançlarının sakatlığından dolayı uyarmakta, geçmiş ümmetlerde olduğu gibi Muhammed ümmetinde de, iman edenleri onlara galip getirerek sırlarını bertaraf edeceğini bildirmektedir. Evet, Allah teala, salih bir kulu sayesinde salih olmayan kullarını düzeltir. Ve salih kul, çevresinde bulunan akrabalarına ve komşularına da faydalı olur. Bu hususta Abdullah b. Ömerden Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. "Şüphesiz ki Allah, salih bir müminle,, komşularından yüz evin ailesinden belayı def eder." Cebir b. Abdullah da bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir. "Şüphesiz ki Allah, müslüman bir insanın salih olmasıyla onun çocuğunu ve çocuğunun çocuğunu ev halkını ve çevresinde bulunan evlerin halkını salih kılar. O sa-

lih kul, içlerinde bulunduğu müddetçe onlar Allahın himayesindedirler."

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

252- Ey Muhammed, bunlar, Allahın âyetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Ve şüphesiz sen Peygamberlerdensin.

Ey Muhammed, Allahın sana, ölüm korkusuyla memleketlerinden çıkan insanların kıssalarını İsrailoğullarının ileri gelenlerinin, Peygamberlerinden bir hükümdar isteme hadisesini ve ondan sonra zikredilen olayları ihtiva eden âyetleri, Allahın kuvvet ve kudretini gösteren delilleri, zikretmesi, onun varlığını ve birliğini ispat eden alâmetlerdir. Ölümden kaçan binlerce insanı bir anda öldürüp tekrar bir anda diriltmesi, sakalık veya dericilik yapan bir adam getirip İsrailoğullarına hükümdar kılması, bu hükümdarın günah işlemesi yüzünden iktidarı ondan alıp Davuda vermesi de, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlara birer öğüt ve ibrettir. Bu haberler, Tevrat ve İncil mensupları tarafından bilinen ve Kuranda geçen şu gibi haberlerdir: "Ey Muhammed bu haberler, senin için de gizli olan haberlerdendi. Biz bu haberleri bir gerçek olarak sana bildirdik. Yahudi v Hristiyanlar da biliyorlar ki sen bu haberleri tahminlere dayanarak söylemedin ve uydurmadın. Bu bakımdan, senin hak Peygamber oluşun bunlarca şüpheli bir şey değildir. Açık ve seçiktir. Şüphesiz ki sen, gönderilen Peygamberlerdensin. Bana itaat etmeyi ve benim nizamıma uygun hareket etmeyi kendine esas edinmişsindir.".

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ
وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ
الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ
وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

253- İşte bu Peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onların bazılarıyla konuştu, bazılarının da derecelerini yükseltti. Meryemoğlu İsaya da apaçık deliller verdik ve onu ruhul Kudüs ile teyid ettik. Eğer Allah dileseydi, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra Peygamberlerin ardından insanlar birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat onlar ara-

larında ihtilafa düştüler. Bir kısmı iman etti bir kısmı ise inkâr etti. Eğer Allah dileseydi onlar birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat Allah, dilediğini yapar.

Musa, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Davud ve diğerleri, hepsi Allahın Peygamberleridir. Bunlardan bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan İmran oğlu Musa gibi bazılarıyla konuştu. Muhammed ve İbrahim gibi bazılarını da üstün kılarak derecelerini yükseltti. Biz, Meryemoğlu İsaya da, körlerin gözünü açma, cüzzamlıları iyileştirme, ölüleri diriltme gibi, Peygamberliğini ispat eden mucizeleri ve apaçık delileri verdik. Biz onu Cebrail ile destekledik ve güçlendirdik. Eğer Allah dileseydi insanlar, âyetlerin gelmesinden ve hak olan yolun kendilerine açıklanmasından sonra Peygamberlerin ardından birbirlerine düşmezlerdi. Fakat insanlar Allahın birliğini ve Peygamberlerinin Peygamberliklerini ispat eden delillerin gelmesinden sonra da ihtilafa düştüler. Bazıları iman etti bazıları inkâr ettiler. Eğer Allah onların kötlük yapmalarını engellemek isteseydi onlar birbirlerini öldüremez ve ihtilafa düşmezlerdi. Fakat Allah dilediğini yapar. Bazılarını itaat etmeye muvaffak kılar da itaat ederler, bazılarını da başıboş bırakır onlar da inkâr ve isyan ederler.

* Âyet-i kerimede Allah teala, Peygamberlerinden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldığını beyan etmektedir. Mesela Hz. Muhammed (s.a.v.)'i bütün insanlara, ve cinlere Peygamber kılmıştır. Bu hususta Ebu Zerel-Gifari, Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عن أبى ذران النبى ﷺ قال اعطيت خمساً لم يعطهن نبى قبلى بعثت الى الاحمر والاسود وَجُعِلَتْ إِلَىَّ الاَرْضُ مسجداً وطهورا واُحلت لى الغنائم و لم تحل لاحد قبلى ونُصرت بالرعب شهراً يرعب منى العدو مسيرة شهر وقيل لى سل تعطه فاختبأت دعوتى شفاعة لامتى وهى نائلة منكم ان شاء اللّه تعالى من لايشرك باللّه شيئاً.

"Bana, benden önce herhangi bir Peygambere verilmeyen beş özellik verilmiştir. Ben, kırmızı renkliye de siyah renkliye de Peygamber olarak gönderildim. Yeryüzü benim için Mescid ve temiz kılındı. Ganimetler bana helal kılındı ki benden önce hiçbir kimseye helal kılınmamıştı. Düşmanın kalbine korkum salınmakla yardım olundum. Bir aylık mesafedeki düşman benden korkar oldu. Bana "İste isteğin verilsin." denildi. Ben de isteğimi, ümmetime şefaat etmek için âhirete bıraktım. Sizden, Allaha herhangi bir şeyi ortak koşmayan kimseye,

Allah dilerse şefaatim erişecektir."(514)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ
وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

254- Ey iman edenler, alış veriş, dostluk ve şefaatin olmayacağı o gün gelip çatmadan size verdiğimiz rızıklardan, Allah yolunda harcayın. Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir.

Ey iman edenler, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın, Alış verişin fayda vermeyeceği kıyamet günü gelmeden önce rızıklardan, harcamanızı farz kıldığımız kadarını yerine getirin. Çünkü o, kıyamet günü sevap ve ceza günüdür, çalışma ve kazanç günü değildir.

Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir. Allahı ve onun Peygamberini yalanlayanlar, kendi kendilerine zulmedenlerdir.

* Katade diyor ki: "Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir. "buyuran Allaha hamdolsun, Zira o, "Zalimler kâfirlerdir." buyurmadı. Eğer böyle buyursaydı, yaptıkları zulümler sebebiyle insanların çoğu kâfir sayılır ve mahvolurdu.

Bu âyet-i kerimede, kendilerine şefaat edilmeyeceği bildirilen kimselerden maksat, kâfirlerdir. Zira, daha önce de beyan edildiği gibi müminler, birbirlerine karşı şefaatçi olacaklardır. Âyetin sonundaki: "Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir." ifadesi de burada, şefaat görmeyecekleri beyen edilenlerin, kâfirler olduklarını ortaya koymaktadır.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

(514) Darimi K. es-Siyer, bab: 29 / Ahmed b. Hanbel C.1 S. 503 Ayrıca Bkz. Müslim K. el-Mesacid bab: 3 Hadis No. 521

255- Allah kendisinden başka ilah olmayan, daima diri ve yarattıklarını koruyup idare edendir. Onu ne uyuklama ne de uyku tutar. Gökler de ve yerde olanlar onundur. Onun izni olmadan katında kim şefaat edebilir? O, insanların geleceklerini ve geçmişlerini bilir. İnsanlar ise onun ilminden, onun dilediğinin dışında bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü (hükmü) gökleri ve yeri kuşatmıştır. Yeri ve göğü koruyup gözetmek onun için zor değildir. O, yücedir, büyüktür.

Allah, kendisinden başka ibadete layık bulunmayandır. O, bakidir, ölmeyen diridir. O, yarattıklarını, rızkı ve korumasıyla muhafaza edendir. O, ne uyuklar ne de uyur. O, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibidir. Her şey onun mülkü ve yaratığıdır. O halde ondan başkasına ibadet etmek yakışmaz. Rahman olan Allahın izni olmadan kimse kimseye şefaat edemez. Onun ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey ona gizli kalmaz. Onun bildirmesi dışında hiçbir kimse hiçbir şeyi bilemez. Rahman olan Allahın ilmi gökleri ve yeri kuşattığı gibi, kürsüsü de bunların hepsini kuşatmıştır. Göklerin ve yerin korunması ve muhafazası ona asla güç ve ağır gelmez. O, yarattıklarına karşı yücelik sahibidir. Hiçbir şeyin yücelikte kendisine ulaşmadığı azamet sahibidir.

* Bu âyet-i kerime, putların şefaatçi olacağını zanneden ve "Biz ancak onlara, bizi Allaha daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz."(515) diyen kafirlere bir cevaptır.

Bu âyet-i kerimeye "Âyet el-Kürsi" denmektedir. Bunun fazileti ve insanları, şer güçlerden muhafaza edeceği hususunda çeşitli hadis-i şerifler zikredilmiştir.

Peygamber efendimiz, Hadis-i Şeriflerinin birinde şöyle buyuruyor:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ: لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامٌ، وَأَنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ
سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَفِيهَا آيَةٌ هِيَ سَيِّدَةُ آيِ الْقُرْآنِ. هِيَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ.

"Her şeyin bir zirvesi vardır. Kur'anın zirvesi de Bakara suresidir. Bakara suresinde âyetlerin efendisi olan bir ayet bulunmaktadır ki o da Âyet el-Kürsidir."(516)

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruluyor:

(515) Zümer suresi, 39/3
(516) Tirmizi, k. el Fedail el Kuran bab: 2 Hadis No. 2878

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: مَنْ قَرَأَ حم الْمُؤْمِنَ إِلَى (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ حِينَ يُصْبِحُ حُفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُمْسِي وَمَنْ قَرَأَهُمَا حِينَ يُمْسِي حُفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُصْبِحَ.

"Kim, mümin suresinin üçüncü âyetine kadar ve âyet el-Kürsi'yi sabahladığında okursa o kimse, o ikisi sayesinde akşama kadar muhafaza edilir. Yine kim, o ikisini akşamleyin okuyacak olursa, sabaha erinceye kadar o ikisi sayesinde korunmuş olur.(517)

Übey b. Kâ'b diyor ki :

عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «يَا أَبَا الْمُنْذِرِ! أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟» قَالَ قُلْتُ: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « يَا أَبَا الْمُنْذِرِ! أَتَدْرِي أَيُّ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ مَعَكَ أَعْظَمُ»؟ قَالَ قُلْتُ: اللّٰهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ. قَالَ: فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ« وَاللّٰهِ! لِيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ».

"Resulullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: "Ey Ebul Münzir, senin yanında bulunan Allahın kitabındaki en büyük âyetin hangisi olduğunu biliyor musun?" Dedim ki: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." Resulullah tekrar "Ey Ebul Münzir, senin yanında bulunan, Allahın kitabındaki en büyük âyetin hangisi olduğunu biliyormusun?" dedi. Ben de dedim ki: " Âyet el-Kürsidir." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) göğsüme vurdu ve şöyle buyurdu: "Ey Ebul Münzir, ilim (Bu öğrendiğin bilgi) sana mübarek olsun."(518)

Âyet-i kerimede, Allah tealanın daima diri olduğu ifade edilmiştir. Allah tealanın diri oluşunun başlangıcı ve sonu yoktur. O, ezelden diridir. Ebedi olarak ta diri kalacaktır.

Müfessirler, Allah tealanın, kendisini diri olarak isimlendirmesini şu şekilde izah etmişlerdir: Allah teala, işleri sevk ve idare ettiğinden, eşyayı ölçülerine göre takdir ettiğinden kendisine bu ismi vermiştir. Yani o sevk ve idare et-

---

(517) Tirmizi K. el Fedail el-Kur'an bab: 2 Hadis No. 2879

(518) Müslim, K. el-Müsafirin bab: 258, Hadis No. 810

mekte diridir." demek istediğini söylemişlerdir.

Bazılarına göre ise Allah teala, bu isimle kendisinin, dirilik sıfatı bulunduğunu beyan etmek istemiştir.

Diğer bazılarına göre ise Allah teala, bununla, isimlerinden birinin de "Diri" olduğunu ifade etmek istemiştir. Biz de onun emrine boyun eğerek onu bu isimle çağırırız.

Allah teala, âyet-i kerimede kendisinin "Kayyum" olduğunu beyan etmiştir. Kayyum ise "her şeyin başında bulunan ve onları rızıklandırıp koruyan" demektir.

Âyet-i kerimede "Onu ne uyuklama ne de uyku tutar" buyrulmaktadır. Allah tealanın uyuklaması ve uyuması söz konusu değildir. Aksi takdirde gökler ve yer ve onlarda bulunanlar, birbirine çarpar ve yok olup gider. Abdulla b. Abbas, âyetin bu bölümünün izahında şunları söylemiştir. "Hz. Musa meleklere" Allah hiç uyur mu?" diye sormuştur. Allah da meleklere, Musayı uyurken peşpeşe üç kere uyandırmalarını ve uyumaya bırakmamalarını emretmiş melekler de bunu yapmışlar ve Allahın emriyle Musanın iki eline iki şişe bağlamışlar bunları ellerinde tutmasını ve kırmamasını söylemişler, Musa ise şişeler ellerinde iken uyuklamaya başlamış, uyuklamış uyanmış, uyuklamış uyanmış ve sonunda biraz derince uyuklayınca şişeleri birbirine çarpmış ve ikisini de kırmıştır. Böylece Allah, Hz. Musaya, kendisinin uyamadığını, şayet uyuyacak olursa göklerle yerin birbirine çarparak çarçalanmış olacaklarını göstermiştir.

Taberi, Ebu Hureyrenin, Resulullahtan, bu mânâyı ifade eden şu hadisi rivayet ettiğini söylemiştir. "Ben Resulullahın, minberin üzerinde iken, Musadan şu kıssayı anlattığını dinledim. Resulullah buyurdu ki: "Bir zaman, Musanın hatırına "Acaba zikri yüce Allah uyurmu?" diye bir düşünce gelmiş Allah teala da Musaya bir melek göndermiş onu üç defa uyandırmış sonra da melek onun ellerine birer şişe vermiş ve ona "Bu şişeleri muhafaza etmesini emretmiştir. Musa uykuya dalmış, elleri birbirine çarpar gibi olunca uyanmış birini diğerinden uzaklaştırmıştır. Tekrar uyumuş bu defa elleri birbirine çarpmış ve şişelerin ikisi de kırılmıştır. Böylece Allah, Musaya, şayet uyuyacak olsaydı göklerle yerin, bulundukları yerlerde kalmayacaklarını göstermiş oldu."

Âyet-i kerimede "Göklerde ve yerde olanlar onundur." buyrulmaktadır. Bu ifadeden maksat, Allahtan başka herhangi bir şeye kulluk etmenin, kullara yakışmayan bir davranış olduğunu beyan etmektir. Zira kulun sahibi Allahtır. Kul ise Allahın mülkü ve kuludur. Kul, ancak efendisinin emrini uygular. Herhangi bir şeye hizmet etmesi de efendisinin iznine bağlıdır. Bu itibarla, Allah izin vermediği halde herhangi bir varlığa kullak etmek, akıl sahibine yakışmayan bir tavırdır.

Âyet-i kerimede "Onun izni olmadan katında kim şefaat edebilir? buyurulmaktadır. Yani, Allah tealanın, mülkü olan yaratıklarını cezalandırmayı istemesi halinde kim onun cezalandırmasına engel olabilir? veya cezalandırılacaklara yardımcı olabilir? Elbette ki Allahın, yardımcı olmaya izin verdiği kimseler dışında hiçbir kimse şefaatçi olamayacaktır.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın böyle buyurmasının sebebi, puta tapan müşriklerin şöyle demeleridir: "Biz, Allahın dışındaki varlıklara ancak bizi Allaha yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz."(519)

Allah teala, bunlara bildirmiştir ki: "Gökler, yer ve onlarda bulunanlar benim mülkümdür. Benim dışımda herhangi bir şeye kulluk etmeniz size yakışmaz. O halde sizi bana yaklaştıracaklarını zannettiğiniz putlara tapmayın. Çünkü onlar size herhangi bir fayda veya zarar sağlayamazlar. Benim yanımda şefaatçi olacaklar, ancak benim Peygamberlerim, velileri ve bana itaat eden salih kullarımdır."

Âyet-i kerimede geçen ve "O, insanların geleceklerini ve geçmişlerini bilir." diye tercüme edilen (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ) cümlesindeki (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) ifadesi Hakem Mücahid ve Süddi tarafından, "Dünyada olanlar." diye izah edilmiş (وَمَا خَلْفَهُمْ) ifadesi ise "Âhirette olanlar" diye izah edilmiştir. Bu izahlara göre, âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Allah onların, dünyada yaptıklarını da âhirette ne yapacaklarını da bilir."

İbn-i Cüreyc ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir:"Allah onların geçmişlerini de geleceklerini de bilir. "Mealde bu izah şekli tercih edilmiştir.

Âyet-i kerimede Allah tealanın kürsüsünün, gökleri ve yeri kuşattığı zikredilmektedir. Burada geçen "Kürsü" kelimesinden neyin kastedildiği hususu, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyrden nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen "Kürsü"den maksat, Allah tealanın ilmidir.

b- Ebu Musa, Süddi ve Dehhaka göre buradaki "Kürsü"den maksat ayakların konulduğu yerdir. Yani göklerle yer, kürsünün içinde bulunmakta, kürsü, rahmanın, ayaklarının koyduğu yer olmaktadır.

c- Dehhak ve Hasan-ı Basriden nakledilen başka bir görüşe göre buradaki "Kürsü" den maksat Allah tealanın arşıdır.

Allah tealanın kürsüsünün büyüklüğü hususunda şunlar zikredilmiştir: Rebi, b. Enes diyor ki: "Onun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır." âyeti nâzil olunca Resulullahın sahabileri: "Ey Allahın Resulü, bu kürsü gökleri ve yeri ku-

(519) Zümmer suresi, 39/3

şattığına göre Arş nasıldır?" diye sordular. Bunun üzerine Allah teala: "Onlar, Allahı hakkıyla takdir edemediler. Halbuki bütün yeryüzü, Onun kudret ve hakimiyeti altındadır. Gökler onun kudretiyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin koştuğu ortaklardan münezzeh ve yücedir."(520) âyetini indirdi. İbn-i Zeyd ise, kürsünün büyüklüğü hakkında, babasının, Resulullahtan şunu rivayet ettiğini zikretmektedir. Resulullah buyuruyor ki: "Yedi kat gök, kürsüye göre, halkanın içine atılmış yedi dirhem paraya benzer." Yine İbn-i Zeyd, Ebu Zer'in, Resulullahın şöyle buyurduğunu duyduğunu söylemiştir: "Arş'a nisbetle kürsü, yeryüzünde bir çöle atılmış bir demir halka kadardır."

Taberi diyor ki: "Bütün bu görüşlerden her birinin kendisine göre bir izah şekli vardır. Ancak âyet-i kerimeyi izah etmeye daha uygun olanı, hakkında Resulullahtan hadis rivayet edilenidir. Bu da Abdullah b. Halifenin rivayet ettiği şu hadiste zikredilendir. "Abdullah b. Halife diyor ki: "Bir kadın Resulullaha geldi ve ona "Allaha dua et de beni cennetine koysun." dedi. Bunun üzerine Resulullah, Allah tealanın yüceliğini zikretti sonra da şöyle buyurdu: "Allah tealanın kürsüsü, gökleri ve yeri kuşatmaktadır. O, onun üzerine oturmaktadır. Kürsünün sadece dört parmak kadar kısmı ondan fazla gelmektedir. O kürsünün, yeni yapılmış bir semerin, üzerine ağır bir kimsenin binmesi halinde çıkardığı gıcırtı gibi bir gıcırtısı vardır."(521) Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Kur'an-ı Kerimin zahirine göre ise kürsü hakkında tercihe şayan olan görüş, Abdullah b. Abbastan nakledilen görüştür. O da, kürsüden maksadın, Allahın ilmi olduğunu söyleyen görüştür. Zira, âyet-i kerimenin devamında "Yeri ve göğü koruyup gözetmek, onun için zor değildir" buyrulmaktadır. Allahın onları koruyup gözetmesi, onları bilmiş olmasını gerektirir ki, o da kürsüden maksadın ilim olduğunu ifade eder. Nitekim, Allah teala, meleklerinin dua edişlerini beyan ederken de, ilimin her şeyi kuşattığını zikrederek, dua ettiklerini şöyle bildirmiştir. "Arşı taşıyanlar ve onun etrafında bulunan melekler.. Müminlerin günahlarının bağışlanmasını dileyerek şöyle derler: "Ey rabbimiz, rahmet ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tevbe edenleri ve yoluna tabi olanları bağışla. Onları cehennem azabından koru. " (522) Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Kürsü" kelimesinin mânâsı ilimdir. Bu nedenle, üzerine ilim yayılan bir sahifeye (كُرّاسة) "Kürrase" denilmektedir. Keza, âlimlere de "Kürsüler" denilmektedir. Çünkü onlar, kendilerine güvenilen kimselerdir. Nitekim şair bir sözünde:

(520) Zümmer suresi 39/67
(521) Bkz. Darimi. K. er-Rıkak, bab: 80 / Ebu Davud K. es-Süresi bab: 19 Hadis No: 4726
(522) Müninun Suresi 40/7

"O insanları, yüzleri beyaz olan ve gelecek felaketlerin Kürsüsü olan bir topluluk kuşatmaktadır..." demiştir. Burada geçen "Felaketlerin kürsüsü" ifadesinden maksat, felaketleri bilen ve inceleyen âlimler" demektir. Araplar bir şeyin aslına da "onun kürsüsü" ifadesini kullanmışlardır. Accac, Ebul Abbası methederken: "O, yöneticiler ocağındandır ve kürsüsü üstün olandır." demiştir. Yani "Aslı üstün olan" demek istemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "O, yücedir, büyüktür." buyrulmaktadır, Müfessirler, bu ifadeleri farklı şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre "Yücedir" ifadesinden maksat, Allahın benzer ve emsalden beri ve yüce olmasıdır. Diğer bazılarına göre ise, bu ifadelerden maksat, Allah tealanın, yarattıklarından daha yüksekte olmasıdır.

Müfessirler "Büyüktür" sıfatını da farklı şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre burada geçen "Büyüktür" sıfatından maksat, Ululanmıştır" demektir. Yani yaratıkları onu ulularlar ve ondan korkup çekinirler." demektir. Diğer bazılarına göre "Büyüktür" kelimesi, Allah tealanın sıfatıdır. Biz, Allahın böyle bir sıfatı olduğunu söyler fakat bu büyüklüğün keyfiyetini tasvir etmekten kaçınırız. Aksi takdirde, Allahı, yaratıklarına benzetmiş oluruz.

Başka bir kısım müfessirlere göre buradaki "Büyüktür" sıfatının mânâsı, "Allah, yaratıklarından büyüktür. Bütün yaratıkları ondan küçüktür." demektir.

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ
بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

256- Dinde zorlama yoktur, Artık hak bâtıldan seçilip belli olmuştur. Kim Tağutu reddedip Allaha iman ederse, muhakkak ki o, kopmayan sağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

İslamda, dine girmek için zorlama yoktur. Artık hak ile bâtıl açıkça ortaya çıkmıştır. Kim, Şeytan ve putlar gibi, Allahtan başka tapınılan tağutları tanımaz da Allahın, kendisinin rabbi ve hak mabudu olduğuna iman ederse şüphesiz ki o, en sağlam bir iman kulpuna yapışmıştır. O kulp kendisine sarılanı Allahın azabı ve cezasından kurtaracak olan en sağlam bir kulptur. Allah, kendi birliğini tasdik edenlerin ikrarını işiten, ihlas ve samimiyetlerini çok iyi bilendir.

* Bazı âlimlere göre bu âyetin hükmü kaldırılmıştır. Fakat sahih olan görüşe göre bu âyetin hükmü kaldırılmamıştır. Bu âyet, İslam devletine Cizye vererek boyun eğen ehl-i kitabın durumunu hükme bağlamaktadır. Bunlardan, cizye verenleri İslama girmeye zorlama yoktur. Fakat putlara tapanlar ve İslam di-

ninden dönenler bu hüküm dışındadırlar. Onlar, İslamı kabul etmeye zorlanırlar.

Bu âyet-i kerimenin hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hususundaki görüşleri şöylece özetlemek mümkündür:

a- Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Âmir eş-Şa'bi ve Mücahide göre bu âyet-i kerime, Ensardan bir kısım insanlar hakkında nâzil olmuştur. Bu insanların kadınlarının çocukları yaşamadığında bu kadınlar, çocukları yaşadığı takdirde onu Yahudi yapacaklarına dair adakta bulunurlardı. Çünkü bunlar müşriktiler. Yahudiler ise ehl-i kitaptandı. Bu sebeple müşrikler ehl-i kitabın üstünlerini kabul ediyorlardı.

عن ابن عباس، قال: كانت المرأة تكون مِقْلاةً، فتجعل على نفسها إنْ عاشَ لها ولد أنْ تُهَوِّدَهُ، فلما أُجْلِيَتْ بنو النضير كان فيهم من أبناء الأنصار، فقالوا: لا ندع أبناءنا، فأنزل الله عز وجل: (لا إكراه فى الدين قد تبيَّنَ الرُّشْدُ مِن الغىِّ).

Resullah (s.a.v.) Medineden Yahudi kabilesi Nadr oğullarını uzaklaştırdığı zaman bunların içinde, Ensarın, Yahudileşmiş bu gibi çocukları da bulunuyordu. Ensar, "Biz çocuklarımızı bırakmayız." dediler. Bunun üzerine Allah teala: "Dinde zorlama yoktur. Artık hak bâtıldan seçilip belli olmuştur." âyetini indirdi.(523) Ensarın, çocuklarını zorla Yahudilikten çevirip Müslüman yapmalarının doğru olmadığını, onları kendi iradelerine bırakmaları gerektiğini, onlar, İslam gelmeden önce Yahudiliği kabul ettiklerinden, kendilerine ehl-i kitap muamelesi yapılacağını beyan etti.

b- Abdullah b. Abbas ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet-i kerime, Ensarın Salim b. Avf oğullarından "Hüseyni" adlı bir kişi hakkında nâzil olmuştur. Bu kişi Müslümandı ve onun, Hristiyan olan iki de oğlu vardı. Bu kişi, oğullarının, kendi istekleriyle Hristiyanlıktan dönmemeleri üzerine, Resulullahtan, bunların zorla Müslüman edilmelerini istedi. İşte bunun üzerine de Allah teala bu âyeti indirdi.(524)

c- Katade, Dehhak, Mücahid ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, cizye verip boyun eğen ehl-i kitap hakkında nâzil olmuştur. Bu sebeple hükmü bakidir, mensuh değildir. Zira bunlarla "Kitap ehlinden Allaha ve âhiret gününe iman etmeyenler, Allahın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."(525) âyeti gereğince Müslümanlara boyun eğip cizye verdikleri takdirde zorla İslam dinine sokulmaları için savaşılmaz. Daha sonra açıklanacağı üzere Taberi bu görüşü ter-

---

(523) Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 126, Hadis No. 2682

(524) ibn-i Kesir, C. 1 S. 310, 311

(525) Tevbe suresi, 9/29

"O insanları, yüzleri beyaz olan ve gelecek felaketlerin Kürsüsü olan bir topluluk kuşatmaktadır..." demiştir. Burada geçen "Felaketlerin kürsüsü" ifadesinden maksat, felaketleri bilen ve inceleyen âlimler" demektir. Araplar bir şeyin aslına da "onun kürsüsü" ifadesini kullanmışlardır. Accac, Ebul Abbası methederken: "O, yöneticiler ocağındandır ve kürsüsü üstün olandır." demiştir. Yani "Aslı üstün olan" demek istemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "O, yücedir, büyüktür." buyrulmaktadır, Müfessirler, bu ifadeleri farklı şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre "Yücedir" ifadesinden maksat, Allahın benzer ve emsalden beri ve yüce olmasıdır. Diğer bazılarına göre ise, bu ifadelerden maksat, Allah tealanın, yarattıklarından daha yüksekte olmasıdır.

Müfessirler "Büyüktür" sıfatını da farklı şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre burada geçen "Büyüktür" sıfatından maksat, Ululanmıştır" demektir. Yani yaratıkları onu ulularlar ve ondan korkup çekinirler." demektir. Diğer bazılarına göre "Büyüktür" kelimesi, Allah tealanın sıfatıdır. Biz, Allahın böyle bir sıfatı olduğunu söyler fakat bu büyüklüğün keyfiyetini tasvir etmekten kaçınırız. Aksi takdirde, Allahı, yaratıklarına benzetmiş oluruz.

Başka bir kısım müfessirlere göre buradaki "Büyüktür" sıfatının mânâsı, "Allah, yaratıklarından büyüktür. Bütün yaratıkları ondan küçüktür." demektir.

لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ
بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

256- Dinde zorlama yoktur, Artık hak bâtıldan seçilip belli olmuştur. Kim Tağutu reddedip Allaha iman ederse, muhakkak ki o, kopmayan sağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

İslamda, dine girmek için zorlama yoktur. Artık hak ile bâtıl açıkça ortaya çıkmıştır. Kim, Şeytan ve putlar gibi, Allahtan başka tapınılan tağutları tanımaz da Allahın, kendisinin rabbi ve hak mabudu olduğuna iman ederse şüphesiz ki o, en sağlam bir iman kulpuna yapışmıştır. O kulp kendisine sarılanı Allahın azabı ve cezasından kurtaracak olan en sağlam bir kulptur. Allah, kendi birliğini tasdik edenlerin ikrarını işiten, ihlas ve samimiyetlerini çok iyi bilendir.

* Bazı âlimlere göre bu âyetin hükmü kaldırılmıştır. Fakat sahih olan görüşe göre bu âyetin hükmü kaldırılmamıştır. Bu âyet, İslam devletine Cizye vererek boyun eğen ehl-i kitabın durumunu hükme bağlamaktadır. Bunlardan, cizye verenleri İslama girmeye zorlama yoktur. Fakat putlara tapanlar ve İslam di-

ninden dönenler bu hüküm dışındadırlar. Onlar, İslamı kabul etmeye zorlanırlar.

Bu âyet-i kerimenin hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hususundaki görüşleri şöylece özetlemek mümkündür:

a- Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Âmir eş-Şa'bi ve Mücahide göre bu âyet-i kerime, Ensardan bir kısım insanlar hakkında nâzil olmuştur. Bu insanların kadınlarının çocukları yaşamadığında bu kadınlar, çocukları yaşadığı takdirde onu Yahudi yapacaklarına dair adakta bulunurlardı. Çünkü bunlar müşriktiler. Yahudiler ise ehl-i kitaptandı. Bu sebeple müşrikler ehl-i kitabın üstünlerini kabul ediyorlardı.

عن ابن عباس، قال: كانت المرأة تكون مِقْلاةً، فتجعل على نفسها إنْ عاشَ لها ولد أنْ تُهَودهُ، فلما أُجْلِيتْ بنو النضير كان فيهم من أبناء الأنصار، فقالوا: لا ندع أبناءنا، فأنزل اللّه عز وجل: (لا إكراه فى الدين قد تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِن الغىِّ).

Resullah (s.a.v.) Medineden Yahudi kabilesi Nadr oğullarını uzaklaştırdığı zaman bunların içinde, Ensarın, Yahudileşmiş bu gibi çocukları da bulunuyordu. Ensar, "Biz çocuklarımızı bırakmayız." dediler. Bunun üzerine Allah teala: "Dinde zorlama yoktur. Artık hak bâtıldan seçilip belli olmuştur." âyetini indirdi.(523) Ensarın, çocuklarını zorla Yahudilikten çevirip Müslüman yapmalarının doğru olmadığını, onları kendi iradelerine bırakmaları gerektiğini, onlar, İslam gelmeden önce Yahudiliği kabul ettiklerinden, kendilerine ehl-i kitap muamelesi yapılacağını beyan etti.

b- Abdullah b. Abbas ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet-i kerime, Ensarın Salim b. Avf oğullarından "Hüseyni" adlı bir kişi hakkında nâzil olmuştur. Bu kişi Müslümandı ve onun, Hristiyan olan iki de oğlu vardı. Bu kişi, oğullarının, kendi istekleriyle Hristiyanlıktan dönmemeleri üzerine, Resulullahtan, bunların zorla Müslüman edilmelerini istedi. İşte bunun üzerine de Allah teala bu âyeti indirdi.(524)

c- Katade, Dehhak, Mücahid ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, cizye verip boyun eğen ehl-i kitap hakkında nâzil olmuştur. Bu sebeple hükmü bakidir, mensuh değildir. Zira bunlarla "Kitap ehlinden Allaha ve âhiret gününe iman etmeyenler, Allahın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."(525) âyeti gereğince Müslümanlara boyun eğip cizye verdikleri takdirde zorla İslam dinine sokulmaları için savaşılmaz. Daha sonra açıklanacağı üzere Taberi bu görüşü ter-

(523) Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 126, Hadis No. 2682
(524) ibn-i Kesir, C. 1 S. 310, 311
(525) Tevbe suresi, 9/29

cih etmektedir.

d- Zeyd b. Eslem'e göre ise bu âyet-i kerime, kâfirlere karşı savaşmayı emreden şu âyetlerle neshedilmiştir. Ve artık bütün insanların İslam dinine davet edilmeleri gerekmektedir. İnsanlar bu daveti kabul ederlerse Müslümanların kardeşleri olacaklarını, kabul etmezlerse öldürülmeleri gerektiğini, ancak bu insanlardan ehl-i kitap olanların müslümanlara boyun eğerek cizye vermeleri halinde öldürülmeyeceklerini söylemiştir.

Bu konuda âyet-i kerimelerde şöyle buyrulmaktadır: "Ey müminler, çevrenizde bulunan kâfirlerle savaşın. Sizi sert ve kuvvetli bulsunlar. İyi bilin ki Allah, kendisinden korkanların yanındadır."(526) "Ey Peygamber, kâfir ve münafıklarla cihad et. Onlara karşı sert davran. Onların varıp kalacakları yer cehennemdir. Orası varılacak ne kötü bir yerdir.(527) "Ey Muhammed, savaşa katılmayıp geride kalan Bedevilere sen şöyle de: "Yakında güçlü kuvvetli bir kavimle savaşa çağırılacaksınız. Onlarla ya savaşacaksınız veya müslüman olacaklar. Eğer bu davete uyarsanız Allah, size güzel bir mükâfaat verecektir. Eğer daha önce yüz çevirdiğiniz gibi yine de yüz çevirecek olursanız sizi, can yakıcı ağır bir azapla cezalandıracaktır."(528)

Taberi, âyet-i kerimenin, cizye veren ehll-i kitap ve Mecusilerin hükümlerini beyan ettiğini söyleyen, bu nedenle mensuh olmadığını zikreden görüşü tercih etmiş ve gerekçe olarak ta özetle şunları zikretmiştir: Bir nassın mensuh olabilmesi için, onu nesheden diğer nass ile tamamen çelişmesi ve aralarını te'lif etmenin imkânsız olması halinde söz konusu olur. Şayet iki nassın birini âmm (Genel) ifadeli diğerini hâss (özel ifadeli) kabul etmek mümkünse, âyetlerin birbirlerini neshettiklerini söylemek isabetli değildir. Bu âyet de bu kabilendir. Yani, cizye vererek boyun eğen ehl-i kitabı ve mecusileri zorla dine sokmak caiz değildir. Buna makabil cizye vermeyen veya ehl-i kitap ve mecusi olmayan kâfirleri zorla dine girmeye mecbur etmek caizdir. O halde bu âyetle, kâfirleri öldürmeyi emreden âyetlerin arasını te'lif etmek mümkündür. Bu da bu âyetin, özel bir kısım kâfirlerin hükmünü, yani eh-li kitap olan Yahudi ve Hristiyanların bir de Mecusilerin hükmünü beyan ettiğini göstermektedir.

Bu konuda Âlûsî de şunları söylemektedir. "Kişiyi İslam dinine sokmaya çalışmak onu zorlamak de ğildir. Zira zorlamak, kötü şeyleri kabul ettirmeye çalışmakla olur. Müslüman olmak ise bütün insanların hayrınadır. Bu itibarla Müslüman olmayan bir kişiyi kılıçla İslama davet etmek, onu zorlamak değildir. Bilakis ona ikramda bulunmaktır. Âyet-i kerime bunu ifade etmektedir.

(526) Tevbe suresi, 9/123
(527) Tevbe suresi, 9/73
(528) Fetih suresi, 48/16

TAĞUT: Âyette zikredilen "Tağut" kelimesinden maksat, Ömer b. el-Hattab, Mücahid, Şa'bi, Dehhak, Katade ve Süddiye göre "Şeytan" demektir Ebul Âliye ve Muhammede göre sihirbaz demektir. Said b. Cübeyr, İbn-i Cüreyc ve Cabir b. Abdullaha göre, "Kâhin" demektir.

Taberi, Tağut hakkında söylenecek en doğru görüşün, onun, "Allaha karşı azgınlaşan ve Allahın dışında kendisine tapınılan şeydir." diyen görüş olduğunu söylemiştir. İsterse tağut, kendisine tapanları zorla taptırmış olsun, isterse onun zoru olmadan insanlar kendilerinden ona tapmış olsunlar. Bu nedenle, kendisine tapılan bu varlık Şeytan da olabilir Heykel de, put da yahut başka herhangi bir şey de.

Allah teala bu âyet-i kerimede, ifade buyurmaktadır ki, kim Allahın dışında kendisine t apılan bir kısım varlıkların ilahlık ve rablıklarını reddeder ve Allaha hakkıyla iman edecek olursa, işte kopmayan sağlam kulpa sarılan kişi o'dur.

Âyet-i kerimede, tağutu inkâr edip Allaha iman edenin, kopmayan bir kulpa sarılmış olacağı beyan ediliyor. Buradaki kulptan maksat, Mücahide göre iman, Süddiye göre İslam, Said b. Cübeyre göre ve Dehhaka göre (لا إله إلا الله) demektir. Yani, Allah teala, müminin imanını, kopmayan sağlam bir kulpa benzetmiştir. Nasıl ki sağlam bir kulptan tutan kimse tehlikeden kurtulur. İman eden kişi de, dünya ve âhirette hedefine ulaşır.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوٓا
اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

257- Allah, iman edenlerin dostudur. Onları, karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise tağutlardır. Onları aydınlıklardan karanlıklara düşürürler. İşte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

Allah, müminlerin dostudur. Yardım ve muvaffak kılmasıyla onları korur. Onları, inkârın karanlıklarından çıkarıp imanın nuruna kavuşturur. Allahın birliğini inkâr edenlerin dostları ise, Allahtan başka taptıkları putlar ve benzeri tağutlardır. Bunlar, kendilerine tapanları imanın nurundan çıkarır inkârın ve az-

gınlığın karanlıklarına sürüklerler. Allahtan başka şeylere ibadet eden kimseler ise cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

* Âyette zikredilen "Karanlıklar"dan maksat, Katadeye göre, sapıklık, Dehhak ve Reb' b. Enese göre, inkârcılıktır. "Nur"dan maksat ise Katadeye göre, Hidayet, Dehhak ve Reb' b. Enese göre de imandır. Bu izahlara göre Allah teala, kâfirliği ve sapıklığı, karanlıklara benzetmiştir. Çünkü inkâr içinde olan kişinin, basireti kapanır. İmanın aydınlığını göremez olur. İman ve hidayet ise aydınlıktır. Mümin olan kişinin basireti açıktır. Hak ve hakikatı aydınlık bir şekilde görür.

Mücahid ve Abede b. Ebi Lübabe bu âyetin izahında şunları söylemişlerdir. Hz. İsa gelince bir kısım insanlar, ona iman etmiş, diğerleri ise inkâr etmişlerdir. Hz. Muhammed gelince de Hz. İsayi inkâr edenler, Hz. Muhammede iman etmiş, Hz. İsaya iman etmiş olan Hristiynlar ise Hz. Muhammedi inkâr etmişlerdir. İşte âyet-i kerime bu iki sınıfı beyan etmektedir. Yani Allah, Hz. Muhammede iman edenlerin dostudur. Onları, İsaya iman etmeyerek düştükleri inkârın karanlıklarından çıkarır ve imanın aydınlığına kavuşturur. Muhammede iman etmeyen kâfirlerin dostları ise Şeytanlardır. Şeytanlar onları, İsaya iman etmenin nurundan çıkarır. Muhammedi inkâr etmek karanlıklarına sokarlar.

Görüldüğü gibi, Mücahid ve Abede bu âyeti, özellikle Hristiyanlara ve Hz. Muhammede iman eden putperestlere yorumlamışlardır.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ
إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ
فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي
كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾

258- Allahın, kendisine hükümdarlık verdiğinden dolayı, İbrahim ile, rabbi hakkında münakaşa eden kimseyi görmedim mi? İbrahim ona: Benim rabbim dirilten ve öldürendir." dediğinde o: "Ben de diriltir ve öldürürüm." demişti. İbrahim ona: "Allah güneşi doğudan getiriyor sen de batıdan getir de görelim." dediğinde ise inkâr eden kimse şaşırıp kaldı. Allah, zalim bir topluluğu doğru yola sevketmez.

Ey Muhammed, kendisine hükümdarlık verildi diye şımararak İbrahim ile rabbi hakkında münakaşaya giren kimseyi kalb gözünle görüp benim de sana

bildirmemle bilmedin mi?" İbrahim ona: "Benin rabbim hayatı ve ölümü elinde bulundurandır. Dilediğini yaşatır dilediğini ise öldürür." dediğinde: "Onu ben de yaparım. Ben de yaşatır ve öldürürüm." demişti. İbrahim ona: "Benim rabbim güneşi doğudan getiriyor sen de ilahlık iddiasında samimi isen onu batıdan getir de görelim." dedi. Bunun üzerine o inkârcı şaşırıp kaldı ve ileri sürecek hiçbir delil bulamadı. Zira Allah, zalimleri, tartı;ma ve husumetlerinde delil bulmaya mavaffak kılmaz.

* Hz. İbrahim ile rabbi hakkında tartışan bu adamın Nemrud b. Men'an adında, yeryüzünde ilk zorbalık yapan bir hükümdar olduğu Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes, Süddi ve İbn-i Zeyd tarafından rivayet edilmektedir.

Mücahid diyor ki: "Bu zorba hükümdara iki adam getirildi. O, adamların birisini öldürdü diğerini bıraktı ve dedi ki: "İşte ben şunu öldürdüm şunu yaşatıyorum." Bu davranış Nemrudun ahmaklığını, beyinsizliğini ve anlamsız bir demegojiye giriştiğini gösterir. Çünkü yaşatma ve öldürme, yok olan bir şeyi var edip ona hayat verme, verdiği canı alıp onu öldürmedir. Yoksa bir insanı öldürüp diğerini affetme değildir.

Zeyd b. Eslem diyor ki: "Yeryüzünde ortaya çıkan ilk zorba kişi Nemruttu. İnsanlar gelip yiyeceklerini ondan alıyorlardı. Hz. İbrahim de bu insanlar gibi yiyecek almaya gelmişti. Nemrut, önünden geçen herkese "Rabbiniz kimdir?" diye sorar, onlar da "Sensin" derlerdi. Nihayet önünden İbrahim geçerken ona da: "Rabbin kimdir?" diye sordu. İbrahim de: "Rabbim, dirilten ve öldürendir." dedi. Nemrut "Ben de diriltir ve öldürürüm." dedi. İbrahim ona: "Şüphesiz ki Allah günesi doğudan getiriyor sen de onu batıdan getirsene." dedi. Bunun üzerine inkârcı Nemrut, şaşırıp kaldı ve İbrahime yiyecek vermeden geri çevirdi. İbrahim, ailesine dönerken boz renkli bir kum yığının yanından geçti ve kendi kendine: "Ben, bundan biraz alıp aileme götürsem de, onların yanına vardığımda gönülleri hoşnut olsa acaba nasıl olur?" dedi. Sonra o kumdan biraz alıp ailesine götürdü. Eşyasını yere koyduktan sonra yatıp uyudu. Karısı getirdiği şeye baktı. Bir de ne görsün, o zamana kadar gördüğü yiyeceklerin en güzelini getirmiş. Ondan yemek yapıp kocasına ikram etti. Kocası, ailesinde yiyecek bir şey olmadığını biliyordu bu sebeple "Bunu nereden buldun?" dedi. Karısı da: "Senin getirdiğinden yaptım." dedi. Bunun üzerine İbrahim bu yiyeceklerin, Allahın verdiği bir rızık olduğunu anladı ve ona hamdetti. Sonra Allah, bu zorba Nemruda bir melek göndererek "Bana iman et, seni iktidarında bırakayım." diye emretti. Nemrut, "Benden başka bir rab mı var?" dedi. Melek ikinci defa ona geldi ve aynı şeyleri söyledi. Nemrut da aynı durumda ısrar etti. Melek üçüncü defa geldi. Nemrut yine ısrar etti bunun üzerine Melek ona: "Üç güne kadar, toplayacağın ne gücün varsa topla." dedi. Zorba Nemrut, gücünü topladı. Allah meleğe emretti. Melek, sivrisineklerin gelecekleri mânevi bir kapı açtı. Sivrisineklerin havada yoğun bir şekilde bulunuşundan dolayı güneşin doğuşunu dahi

hissedemez oldular. Allah, bu sinekleri onlara musallat kıldı. Sinekler onların etlerini yeyip kanlarını emdi. Kemiklerinden başka bir şey kalmadı. Nemruda ise bir şey olmamıştı. Nihayet Allah teala ona da bir sivrisinek gönderdi. Sinek onun burnundan girdi. Dört yüz sene kafasının içinde kaldı. Sineğin verdiği rahatsızlığı önlemek için kafasına çekiçlerle vuruluyordu. Ona en çok merhamet eden, iki eliyle birlikte vuran kimseydi. Bu kişi dört yüz sene zorbalık yapmıştı. Bu sebeple Allah teala ona, dört yüz sene azap etti. Sonra da onu öldürdü. Nemrut, yüksekçe bir kule yaptırmıştı. Allah onun kulesini temelinden yıkarak başına uçurdu. Şu âyet-i kerime bu hususa işaret etmektedir. "Kendilerinden önceki kâfirler de tuzak kurdular. Fakat Allah, onların binalarını temelinden sarstı. Tavanları başlarına geçti. Azap, beklemedikleri bir yönden kendilerine geldi."(529)

Süddi de Hz. İbrahim ile tartışan Nemrudun kıssasını özetle şöyle anlatmaktadır: "Hz. İbrahim, ateşten kurtulup çıkınca onu Kralın yanına götürdüler. Hz. İbrahim daha önce Kralın yanına hiç gitmemişti. Kral onunla konuştu. Ve ona: "Rabbin kimdir?" diye sordu. Hz. İbrahim, "Rabbim, dirilten ve öldürendir." dedi. Bunun üzerine Nemrut, "Ben de diriltip öldürürüm. Dört kişiyi eve hapsederim. Onlara yiyecek içecek vermem. Açlıktan ölecek duruma gelince ikisine yemek ve su verip ölmelerini önlerim yaşarlar. İkisini de bırakırım ölürler." dedi. Hz. İbrahim, Nemrudun sahip olduğu imkânlarla bunu yapacağını anlayınca ona şu cevabı verdi: "Benim rabbim odur ki, güneşi doğudan getirir. Sen de onu batıdan getirsene." Bunun üzerine inkârcı Nemrut şaşırıp kaldı ve Hz. İbrahime "Bu, deli bir kimse bunu buradan çıkarın. Görmediniz mi bu, deliliğinden dolayı putlarınıza karşı gelme cesaretini gösterdi ve onları kırdı. Ve kendisini de ateş yakmadı." dedi. Nemrut, daha fazla tartışırsa, kavminin huzurunda rezil olacağından korktuğu için Hz. İbrahimi huzurunda çıkardı. Allah teala bu hususta şöyle buyurmuştur. "Bu, İbrahime, kavmine karşı verdiğimiz delilimizdir. Biz, dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki rabbin, hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyi iyi bilendir."(530)

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah, zalim bir topluluğu doğru yola sevketmez." buyrulmaktadır. Yani, Allah, inkâra düşerek kendine zulmeden bir kavme, müminleri mağlup edecek herhangi bir delil göstermez. Hak ehlinin karşısında, âciz kalıp susmaya mahkum olurlar.

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ

---

(529) Nahl suresi, 16/26
(530) En'am suresi, 6/83

مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا
أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ
لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ
كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللّٰهَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

259- Veya altı üstüne gelmiş bir şehire uğrayan kimseyi görmedin mi? O kimse "Burayı ölümünden sonra Allah nasıl diriltecek?" demişti. Bunun üzerine Allah, o kimseyi öldürüp yüz yıl ölü olarak bıraktı. Sonra tekrar diriltti. Ve ona: "Ne kadar kaldın?" dedi. O da: "Bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldım." dedi. Allah da: "Hayır sen yüz sene ölü kaldın. Yiyeceğine içeceğine bir bak, hiç değişmemiş, bir de eşeğine bak. Biz seni, insanlara bir ibret olasın diye böyle yaptık. Kemiklere bak, onları nasıl bir araya getirip sonra et giydiriyoruz." dedi. Allahın kudreti ona apaçık belli olunca: "Artık Allahın her şeye kadar olduğunu iyice anladım." dedi.

Ey Muhammed, İbrahim ile münakaşa eden adam gibi, altı üstüne gelmiş şehre uğrayan adamı da kalb gözünle görüp bizim de sana haber vermemizle bilmedin mi? O kimse dedi ki: "Allah, bu şehri tamamen yıkılmış, halkı da yok olmuş iken nasıl diriltilebilir?" Bunun üzerine Allah, kudretini bizzat onun üzerinde kendisine gösterdi. Onu öldürdü ve aradan yüz sene geçtikten sonra diriltti ve ona: "Ben seni diriltmeden kaç sene ölü kaldın?" diye sordu. O da: "Bir gün veya bir günün bir kısmı kadar kaldım." dedi. Çünkü Allah onun ruhunu öğleden evvel almış ve yüz sene sonra yine bir günün öğleden sonrası onu diriltmişti. Ona ne kadar kaldığı sorulunca güneşe baktı ve nerdeyse batmak üzere olduğunu gördü. Bunun içindir ki: "Bir günün bir kısmı kadar kaldım." diye cevap vermişti, Allah ona: "Hayır tam yüz sene ölü olarak kaldın." dedi. Yine devamla dedi ki: "Yiyecek ve içeceklerine bak, bu kadar uzun bir süre içinde hiç bozulmamışlar. Allah ona tekrar şöyle dedi: "Eşeğine bak. O da seninle beraber ölmüştü. Bak, kudretimizle onu da nasıl diriltiyoruz? Kudretimizden habersiz ve büyüklüğümüzden şüphede olanlara seni bir delil yapmak için öldürdük sonra dirilttik. Kendi kemiklerine ve eşeğinin kemiklerine bak, onları gözlerinle görüyorsun. Bak onları nasıl bir araya getiriyor sonra da onları etle kaplıyoruz." Allahın kudreti ve yüceliği açıkça ortaya çıkınca o kişi şöyle dedi: "Artık Allahın

her şeye kadir olduğunu çok iyi anlıyorum."

* "Allah, ölümünden sonra bu şehri nasıl diriltecektir?" diyerek harap olan ülkenin tekrar diriltilebileceğini yadırgayan o kişiye bu işin olurluğunu ispat için Allah teala, paramparça olmuş kemikleri bir araya getirip nasıl düzene koyacağını göstererek bir mucize meydana getirdi. O kişi, merkebine baktı, Onun çürümüş olduğunu gördü. Allah bir rüzgâr gönderdi, merkebe ait kemikleri dağlardan, ovalardan toplayarak bir araya getirdi. O kişi, bakıp dururken o kemikleri birbirine ekledi ve bu, Allah tealanın açık bir delili oldu.

Âyet-i kerimede zikredilen ve harabe haline gelmiş bir şehrin halkının nasıl dirileceğini soran bu kişinin kim olduğu hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Naciye b. Kâ'b, Süleyman b. Büreyde, Katade, Rebi' b. Enes, İkrime, Süddi, Dehhak ve Abdullah b. Abbas göre bu kişi Hz. Üzeyirdir.

b- Vehb b. Münebbih ve Abdullah b. Ubeyd'e göre bu kişi "Ermiya" isimli bir Peygamberdi. Taberi, doğru olan görüşün, bu kişinin kim olduğunu kesin olarak söylemeyen görüş olduğunu bildirmiş ve özetle şunları söylemiştir: "Âyetin zikredilişinin asıl sebebi Allah tealanın, ölüleri tekrar dirilteceğine dair, kudretini inkâr eden kişilere karşı, insanların dikkatini çekmek ve bu inkârcıların tavrına olan hayreti beyan etmek ve Resulullahın hicreti esnasında çevresinde bulunan Yahudilee, Resulullahın hak Peygamber olduğunu ortaya koymak ve Yahudilerin mazeretlerini ortadan kaldırmaktır. Âyetin maksadı, harap olmuş bir kentin nasıl dirileceğine hayret eden bir kişiyi bize tanıtmak değildir. Eğer böyle olacak olsaydı Allah teala, o kişinin adını açıkça Kur'anda zikrederdi. Zikretmediğine göre bu kişi, Üzeyir de olabilir, Ermiya da, Bizim, bunun adını bilmeye ihtiyacımız yoktur.

Müfessirler, harabe halinde olan bu şehrin hangi şehir olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Vehb b. Münebbih, Katade, Dehhak, İkrime ve Rebi' b. Enesten nakledilen bir görüşe göre bu şehir Kudüstür. Onu harebe haline getiren de Buhtunnasr'dır.

b- İbn-i Zeyde göre ise bu şehir, ölümden kaçan binlerce İsrailoğulunun öldürüldükleri şehirdir. Bunlar, Tâun hastalığına yakalanarak ölmüşlerdir. Allah teala bunlar hakkında "Sayıları binlere vardığı halde, ölüm korkusundan memleketlerini terkedenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün" dedi. Sonra kendilerine yine hayat verdi."(531) buyurmuştur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Altı üstüne gelmiş bir şehir"diye tercüme edi-

(531) Bakara suresi, 2/243

len cümledeki (خاوية) kelimesi, "Halkından boş kalmış, harap olmuş, tavanları yıkılmış" şeklinde izah edilmiş (عروشها) kelimesi ise "Evler, binalar ve tavanlar" şeklinde izah edilmiştir.

Âyet-i kerimede "Burayı ölümünden sonra Allah nasıl diriltecek?" buyrulmaktadır. Müfessirler, bunu söyleyen Üzeyir veya Ermiyanın bu sözünü ne maksatla söylediği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre bu sözü söyleyen, Allahın ölüleri dirilteceğine dair kudretinden şüphe ettiği için bu sözü söylemiştir. Allah da bizzat o kişinin kendisinde ve harabe olan şehirde kudretini göstererek o kişiyi ikna etmiştir. Bu soruyu soran (Kendisine Hızır da denilen) Ermiyadır. Bu hususu Vehb b. Münebbih, uzun bir şekilde şöyle rivayet etmiştir. "Allah teala, Ermiyayı Peygamber olarak İsrailoğullarına gönderdiğinde ona şunları vahyetmiştir: "Ey Ermiya, ben seni yaratmadan önce Peygamber seçtim. Annenin rahminde şekillendirmeden önce seni takdis ettim. Seni annenin karnından çıkarmadan önce temizledim. Yürüme durumuna gelmeden önce seni Peygamber yaptım. Olgunluk çağına erişmeden önce seni seçtim. Ben seni, büyük bir iş için seçtim." Bundan sonra, Allah teala, Ermiyayı İsraioğullarının Kralına gönderdi. O, Kralı irşad ediyor onu düzeltiyor ve ona Allah tarafından haberler getiriyordu. Sonra İsraioğullarında hadiseler büyüdü. Onlar isyana düştüler. Haramları helal saydılar. Allahın kendilerine yaptığı şeyleri ve kendilerini, düşmanları Sencarip'ten kurtardığını unuttular. Allah teala da Ermiyaya "Kavmin İsrailoğullarına git. Sana emrettiğim şeyleri onlara anlat: Onlara lütfettiğim nimetleri hatırlat ve ne yaptıklarını da onlara göster." diye vahyetti. Sonra Allah teala Ermiyaya "Ben, İsrailoğullarını, Nuhun oğlu Yafesin soyundan gelen ve Babilde yaşayan Yafeslerin eliyle helak edeceğim." dedi. Ermiya, rabbinin bu vahyini işitince bağırıp ağlamaya başladı. Üstünü başını yırttı. Başına topraklar saçtı ve kendi kendine: "Lanet olsun doğdum güne ve Tevratla karşılaştığım güne. Benim en kötü günüm, doğduğum günmüş. Benim İsrailoğullarının son Peygamberi olmam da benim için kötü bir şey olduğundanmış. Eğer benim için hayır dilenmiş olsaydı, İsrailoğullarının Peygamberlerinin sonuncusu olur muydum? Benim yüzümden İsrailoğulları sefalete düşüyor ve helak oluyorlar." dedi. Allah teala, Ermiyanın yalvarma ve ağlamalarını işitince ona "Ey Ermiya, vahyettiklerim sana ağır mı geldi" diye nida etti. Ermiya: "Evet ey rabbim, hiç arzu etmediğim şeyler, beni İsrailoğulları hakkında mahvetti." diye cevap verdi. Allah teala: "İzzetime yemin olsun ki, Kudüsü ve İsraioğullarını, sen istemedikçe helak etmeyeceğim." dedi. Bunun üzerine Ermiya sevindi. Allah tealanın sözünden gönlü hoşnut oldu ve kendi kendine "Musayı ve diğer Peygamberlerini hak olarak gönderen Allaha yemin olsun ki, rabbimden İsroiloğullarını helak etmesini asla istemeyeceğim." dedi. Sonra İsrailoğullarının hükümdarına gelerek Allahın kendisine vahyettiklerini ona bildirdi. O da sevindi. Hoşnut oldu ve "Eğer rabbimiz bize azabede-

cek olursa bizzat bizim işlediğimiz büyük günahlar yüzündendir. Eğer bizi affedecek olursa onun kudretindendir." dedi. Bu vahiyden sonra İsrailoğulları üç sene yaşadılar. Bu yıllar içerisinde isyanlarını artırmak ve kötülüklerinde inat etmekten başka bir şey yapmadılar. Bu da onların helak olmalarına yakın bir zamandaydı. Bu sırada, vahiy gelişi azalmıştı. Öyle ki, artık âhireti hatırlamaz oldular. İsrailoğulları, dünyaya dalıp onunla meşgul olunca Ermiya onlardan elini çekti. Bunun üzerine Kralları onlara: "Ey İsrailoğulları, Allahtan size bir ceza gelmeden ve Allah size bir kısım merhametsiz Kralları musallat etmeden önce bu halinizden vaz geçin. Zira rabbiniz, tevbeyi kabul eden, hayır nasibetmekte eli açık olan ve tevbe edene karşı merhametli olandır." dedi. Fakat İsrailoğulları, yaptıkları şeylerden vaz geçmediler ve Krallarına karşı direttiler. Bunun üzerine Allah, Buhtunnasr'ın kalbine, Kudüse doğru yürümeyi ve dedesi Sencaribin oraya yapmak istemiş olduğu şeyi yapmasını ilham etti. Buhtunnasr, altı yüz bin sancağı ile birlikte Kudüs halkının üzerine yürüdü. Ordu hareket edince İsrailoğullarının Kralına Buhtunnasr'ın kendileriyle savaşmak üzere yola çıktığı haberi geldi. Kral, Ermiyaya adam göndererek onu yanına çağırttı ve ona: "Ey Ermiya, hani sen, zannediyordun ki, rabbimiz sana vahyetmiş ki sen istemedikçe o, Kudüs halkını helak etmeyecekmiş?" dedi. Ermiya da Krala: "Rabbim vaadinden dönmez. Ben buna güveniyorum." diye cevap verdi. Zaman yaklaşıp ta, İsraioğullarının iktidarlarının yok edilme anı gelince ve Allah tealanın, onları helak etmeye azmetmesi kesinleşince Allah, kendi tarafından bir melek gönderdi ve ona, Ermiyadan bir fetva sormasını istedi. Meleğe hangi fetvayı soracağını da emretti. Melek, İsrailoğullarından bir adamın şekline girerek Ermiyaya geldi ve Ermiya ona: "Sen kimsin?" diye sordu. Adam da: "Ben, İsroğiloğullarından bir kişiyim. Bir kısım meselelerim hakkında senden fetva soracağım." dedi." dedi. Ermiya ona izin verdi. Melek ona: "Ey Allahın Peygamberi, ben sana, Allahın bana emrettiğine göre, kendilerine iyilikte bulunduğum akrabalarım hakkında fetva soruyoum. Ben onlara iyilikten başka bir şey yapmadım. Elimden gelen herhangi bir ikramda bulunmaktan geri durmadım. Fakat benim onlara ikramım, ancak onların bana kızmalarına sebep oldu. Ey Allahın Peygamberi, sen bunlara ne yapacağımı söyle." dedi. Ermiya da ona dedi ki: "Seninle Allah arasındaki şeyleri güzelce yap. Allahın sana iyilikte bulunmanı emrettiği kimselere iyilikte bulun ve neticede hayıra ulaşmayı bekle." Melek oradan ayrılıp gitti. Bir kaç gün sonra Ermiyaya, daha önce şekliyle geldi. Önüne oturdu. Ermiya ona: "Sen kimsin?" dedi. Melek ona: "Ben, daha önce sana, akrabaları hakkında şikayete gelen kişiyim." dedi. Ermiya da ona: "Şimdiye kadar ahlakları düzelmedi mi? Sen onlardan istediğin durumu görmedin mi?" dedi. Melek ona: "Ey Allahın Peygamberi, seni hak peygamber olarak gönderen Allaha yemin olsun ki, ben onlara herhangi bir insanın, akrabalarına yapabileceği en iyi ikramı yapmaktan geri durmadım. Hatta daha fazlasını yaptım. " Peygamber de: "Sen akrabalarına dön. Onlara iyilikte bulun. Ben salih kullarını ıslah eden Allahtan sizin aranızı

düzeltmesini ve sizi, razı olacağı bir şey üzerinde birleştirmesini ve sizi gazabından uzaklaştırmasını dilerim." dedi. Bunun üzerine melek kalkıp gitti. Aradan bir müddet geçtikten sonra, Buhtunnasr, ordusuyla Kudüsün yakınında karargah kurdu. Ordusu, çekirgelerden daha çoktu. İsrailoğulları bundan dolayı büyük bir korku içine düştüler. İsrailoğullarının Kralı güç durumda kaldı. Ermiyayı çağırdı ve ona: "Ey Allahın Peygamberi, Allahın sana olan vaadi nerede?" dedi. Ermiya da: "Ben, rabbime güveniyorum." dedi. Ermiya, Beytül Makdisin duvarında oturmuş gülüyor ve rabbinin kendisine vaadettiği zaferi sevinçle bekliyordu. İşte bu sırada ona melek geldi, önüne oturdu. Ermiya ona: "Sen kimsin?" diye sordu. Melek ona: "Ben, akrabaları hakkında senden iki defa fetva soran kişiyim." dedi. Peygamber ona: "Onların, içinde bulundukları o halden hâlâ uyanma zamanları gelmedi mi?" dedi. Melek ona: "Ey Allahın Peygamberi, bu güne kadar onlar tafarafından bana ne gibi bir kötülük dokunuyordu ise ona karşı sabrediyor ve bu kötülüklerini sırf beni kızdırmak için yaptıklarını biliyordum. Bu gün onların yanına vardım ve onların, Allahın razı olmadığı ve sevmediği bir şeyi yaptıklarını gördüm." dedi. Peygamber de ona: "Ne yaptıklarını gördün?" dedi. O da: "Ey Allahın Peygamberi, ben onların, Allahı gazaplandıracak bir şey yaptıklarını gördüm. Şayet onlar, bu günden önce yaptıklarını gördüğüm şeyleri yapmış olsalardı. benim onlara karşı öfkem kabarmazdı. Onlara karşı sabreder ve onlar için iyi dileklerde bulunurdum. Fakat ben bugün onlara Allah için ve senin için kızdım. Durumlarını sana bildirmek için geldim. Ben, seni, hak Peygamber olarak gönderen Allah hakkı için senden, onları helak etmesine dair Allaha niyaz etmeni istiyorum." dedi. Ermiya da: "Ey, göklerin ve yerin hükümdarı olan Allahım, eğer onlar hak üzereyseler ve yaptıkları doğru ise sen onları sağ bırak. Şeyat onlar, senin gazabını çekmişlerse ve senin razı olmayacağın amelleri işliyorlarsa sen onları helak et." dedi. Bu söz, Ermiyanın ağzından çıkar çıkmaz, Allah gökten Kudüse bir yıldırım gönderdi. Yıldırım, kurbanların kesildiği yeri yaktı ve Kudüsün kapılarından yedisini yerin dibine geçirdi. Ermiya bunu görünce ağlayıp feryad etti. Elbiselerini yırttı, başına küller saçtı ve "Ey göklerin hükümranı ve ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım, senin bana verdiğin vaadin nerede?" diye niyaz etti. Bunun üzerine, Ermiyaya şöyle nida edildi: "Onların başına gelenler, senin, bizim elçimize verdiğin fetvaların icabıdır." Bunun üzerine Ermiya: "Bu olayın sebebinin, kendisinin verdiği üç fetvadan biri olduğunu ve kendisine gelen kişinin Allahın elçisi bir melek olduğunu anladı. Kudüsü terkedip vahşi hayvanların yaşadıkları yerlere gitti. Buhtunnasr ve ordusu, Kudüse girdi. Düşman ordusu Şam topraklarına ayak bastı. Buhtunnasr İsrailoğullarını, soylarını tüketircesine öldürdü. Kudüsü yaktı. Sonra ordusuna, kalkanlarıyla toprak taşıyarak Beytül Makdisin bulunduğu yeri doldurmalarını emretti. Ordusu da bu emri yerine getirdi. Öyle ki, Beytül Makdisin yeri dolduruldu. Sonra da Buhtunnasr, Babile gitmek üzere

oradan ayrıldı. İsrailoğullarından aldığı esirleri de beraberinde götürüyordu. Buhtunnasr Kudüsten ayrılmadan önce, orada bulunan büyük küçük herkesi toplayıp kendisine getirmelerini emretti. Bunun üzerine İsroiloğulları, toplanıp kendisine getirilde. Buhtunnasr, onların içinden doksan bin çocuğu seçip ayırdı. Ordunun ganimeteleri biriktirilip dağıtılması istenince Buhtunnasr'ın yanında bulunan ileri gelenler ona şöyle dediler: "Ey Kral bütün ganimetlerimiz senin olsun. Sen, seçip ayırdığın bu çocukları bizim aramızda taksim et." Buhtunnasr onların bu istekerini kabul edip çocukları onlara dağıttı. Her birine dört çocuk düştü. Danyal, Azerya, Mesail ve Hananya bu çocçuklardandır. Buhtunnasr, onlardan aldığı esirleri üç guruba ayırdı. Üçte birini Şam topraplarında bıraktı. Üçte birini esir aldı, üçte birini de öldürdü. Kudüsten aldığı esirleri ve doksan bin çocuğu Babile götürdü. İşte bu olay, Allah tealanın, Resulullaha durumunu bildirdiği ve zulmetmeleri sebebiyle uğradıklarını haber verdiği kavmin olayıdır. Buhtunnasr, Kudüsü terkedip Babile doğru yönelince, Ermiya, merkebine binmiş, bir matara üzüm suyu bir sepet de inciriyle birlikte İlyaya gelmiştir. Ermiya, İlyayı ve oranın yıkıldığını görünce içine şüphe girmiş ve kendi kendine "Burayı ölümünden sonra Allah nasıl diriltecek?" demiş Allah da onu öldürmüş ve onu ve merkebini yüz yıl ölü olarak bırakmıştır. Üzüm suyu ve inciri de yanında kalmıştır. Allah, gözleri Ermiyayı görmeye karşı kör etmiş, herhangi bir kimse onu görmemiştir. Sonra da Allah Ermiyayı diriltmiş ve ona "Burada ne kadar kaldın?" diye sormuş o da "Bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldım." demiştir. Allah teala da ona: "Bilakis, sen burada yüz yıl kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, bunlar değişip bozulmamıştır. Merkebine de bak. Biz seni, insanlara bir mucize olman için böyle yaptık. Kemiklere de bak. Biz onları nasıl bir araya getirip sonra da onlara et giydiriyoruz." dedi. Emriya merkebine baktı. Merkep onunla birlikte ölmüştü bir de ne görsün, merkebinin eklemleri birbirine ulanıyor. Damarları ve sinirleri birbirine bağlanıyor, sonra üzerine et bürünüyor ve düzgün bir hale geldikten sonra ona ruh üfleniyor. Merkep te ayağa kalkıp anırıyor. Emriya bir de üzüm suyuna ve incire baktı. Gördü ki onlar da aynen bıraktığı gibi duruyorlar. Ermiya, Allahın kudretini bizzat gözleriyle görünce "Bildim ki Allah her şeye kadirdir." dedi. Allah teala bundan sonra da Ermiyayı yaşattı. İşte bugün yeryüzünün çöllerinde ve çeşitli şehirlerinde görülen kimse budur (Yani, Ermiya ismi taşıyan Hızırdır.)

Vehb b. Münebbih, başka bir rivayetinde özetle şunları anlatmıştır. "Ermiya, Mısırda bulunuyordu. Allah ona, İlya şehrine gitmesini emretti. O, merkebine binerek bir sepet üzüm ve inciriyle bir de su kabıyla yürüyüp Kudüse geldi. Oranın harabe haline getirildiğini görünce "Buranın halkı öldükten sonra Allah burayı nasıl diriltecek?" dedi. Kudüste bir yeri kendisine mekan edindi. Merkebini bir yere bağladı. Su kabını bir yere astı. Allah onu uyuttu. Uyuyunca da canını aldı ve Ermiya bu haliyle yüz yıl kaldı. Ermiya bu haliyle yetmiş yıl geçirince Allah, Fars Krallarından birine bir melek göndererek ona "Allah, sana,

gidip Kudüsü ve İlyayı yapmanı emrediyor. Böylece Kudüs, eskisinden mamur hale gelsin istiyor." diye söyletti. Kral hazırlık için üç gün mühlet istedi. Üç günden sonra üç yüz tane idareci seçti. Her idarecinin emrine bin kadar işçi ve yeteri kadar malzeme verdi. Üç yüz bin işçi ile idareciler Kudüse gittiler. Orada çalışmaya başlayınca, Allah Ermiyanın sadece gözlerine can verdi. Vücudunun diğer kısımları ölü idi. Ermiya, İlya şehrine ve çevresindeki köylere, mescitlere, nehirlere, ekinlere bakıp duruyordu. İnsanlar, oralarda çalışıyor oraları düzeltiyorlardı. Nihayet oralar eski durumuna dönüştü. Böylece otuz sene de geçip yüz yıl tamam olunca Allah, Ermiyanın vücudunun tamamını diriltti. Ermiya yiyeceğine içeceğine baktı. Onlar bozulmamıştı. Merkebine baktı. Onu, bağladığı gündeki gibi ayakta gördü. Merkebin boynundaki yuların, yeni olarak aynen durduğunu gördü. Halbuki üzerinden, soğuk ve sıcağıyla yüz yıl geçmişti. Ermiyanın vücudu, çürümekten mütvellit incelmişti. Allah, ona yeniden et giydirdi. Kemiklerini bir araya getirirken de Ermiya gözleriyle onlara bakıyordu. Allah teala ona: "Biz seni insanlara bir ibret olasın diye böyle yaptık. Kemiklere bak, onları nasıl bir araya getirip sonra et giydiriyoruz." dedi. Allahın kudreti apaçık belli olunca: "Artık Allahın her şeye kadir olduğunu iyice anladım." dedi

b- Süddiye göre ise bu sözü söyleyen Üzeyirdir. O, bu sözünü Allahın, ölen kişileri ve harabe olan bir yeri yeniden nasıl diriltip imar edeceğinden şüphe etmesinden dolayı söylememiş, sadece yüce mevlanın kudret ve kuvvetine hayret ettiğini belirtmek istemiştir. Bu hususta Süddi diyor ki: "üzeyir Şamdan merkebine binmiş, yanında da bir miktar üzüm suyu ve bir sepet inciriyle birlikte gelirken bir kasabaya uğramış orayı görünce durmuş ve ellerini kaldırarak: "Buranın halkını öldürdükten sonra Allah burayı nasıl diriltecek?" demiştir. Üzeyirin bu tavrı bir yalanlama ve bir şüpheden kaynaklanmıştır. Allah Üzeyiri ve merkebini öldürmüş, onların üzerinden yüz yıl geçmiştir. Sonra da Allah teala Üzeyiri diriltmiş ve ona: "Ne kadar yıl kaldın?" diye sormu o da "Bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldım." demiştir. Bunun üzerine Üzeyire, orada yüz yıl kaldığı bildirilmiş ve ona, yiyeceğine, içeceğine bakması, merkebinin diriltiliş şeklini gözlemesi emredilmiş, o da bunları görünce Allahın her şeye kadir olduğunu söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Öldürülüp yüz yıl kaldıktan sonra tekrar diriltilen Ermiya veya Üzeyir yahut ta Allahın haberini bize naklettiği fakat kim olduğunu bilmediğimiz bu kişinin, bu kadar zaman geçmesine rağmen "Bir gün kaldım" veya "Bir günün bir bölümü kadar kaldım." demesinin sebebi şudur: "Allah teala bu zatı, gündüzün başlangıcında öldürmüş ve yüz sene sonra onu güneşin batması anında diriltmiştir. Bu sebeple o kişi, sabahleyin uyuyup akşam olmadan uyandığını zannetmiş, bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldığını söylemiştir. Nitekim Katade ve İbn-i Cüreyc âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede "Yiyeceğine, içeceğine bir bak. Hiç değişmemiş." buyrulmaktadır. Buradaki yiyecek ve içecekten maksat, bazılarına göre bir sepet incir ve üzüm, bir testi de su idi. Bazılarına göre ise, bir sepet üzüm, bir sepet incir, bir tulum da üzüm suyu idi. Diğer bazılarına göre ise yiyecek bir sepet üzüm, içecek te bir küp veya bir matara içki idi.

Âyet-i kerimede geçen ve "Hiç değişmemiş" diye tercüme edilen (لَمْ يَتَسَنَّهْ) kelimesini Vehb b. Münebbih, Katade, Südi, Dehhak, İkrime ve İbn-i Zeyd "Değişmemiştir" mânâsına yorumlamış Mücahid ve Reb' b. Enes tarafından ise "Kokmamıştır" şeklinde izah edilmiştir.

Âyet-i kerimede "Bir de eşeğine bak." buyrulmaktadır. Müfessirler âyetin bu bölümünü ve devamını farklı şekillerde izah etmişlerdir.

a- Vehb b.Münebbih ve Süddiye göre, Allah teala diriltiği kimsenin bütün vücudunu düzgün hale getirip onu tamamen diriltikten sonra merkebini de nasıl dirilteceğini ona göstermek için bunu emretmiştir. Yani, "Merkebini nasıl dirilteceğimize ve onun kemiklerini bir araya getirip sora da onları etle kaplayacağımıza bir bak." demiştir.

b- Mücahid ve İbn-Cüreyce göre ise, Allah teala, dirilteceği kimsenin sadece gözlerine hayat verdikten sonra, hem kendisinin hem de merkebinin nasıl diriltildiğine bakması için ona bunu emretmiştir. Yani ona "Hayata kavuşturduğumuz gözlerinle, bizzat kendi vücudunun ve merkebinin nasıl diriltildiğine bak." demiştir. Görüldüğü gibi bu izaha göre Allah teala, diriltiği kimsenin önce gözlerini diriltmiş, onlara hayat vermiş, ondan sonra da bu kişinin vücudunu ve merkebini, gözü önünde diriltmiş, böylece kudretini ona göstemiştir.

c- Vehb b. Münebbih, Dehhak, Katade, Rebi'i b. Enes ve İbn-i Zeyde göre ise, Allah teala, öldürdüğü o kişinin, önce kafasını diriltmiş, gözlerine hayat vermiş sonra da ona kendi vücudunun nasıl diriltildiğini göstermiştir. Yüz yıl boyunca ölü kalan bu kişinin merkebi ise başucunda yemeden içmeden dipdiri ayakta durmuştur. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Sen, başucunda bulunan merkebine bak. Bir de kendi kemiklerine bak. Biz, çürüdükten sonra onları nasıl bir araya getiriyor sonra da onları et ile bürüyor daha sonra da sana hayat vererek onları da diriltiyoruz. Böylece Allahın, öldürdükten sonra bu kasaba halkını nasıl dirilteceğini bilmiş ol."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Allah tealanın, öldürdüğü bu kimseye hem bizzat kendisinin hem de merkebinin nasıl diriltileceğine bakmasını emrettiğini söyleyen görüştür. Çünkü Allah teala, öldürdüğü bu kişiye "Sen, kemiklere bak." buyurmuştur. Bu kemiklerin sadece o öldürülen kişiye veya merkebe ait olduğuna dair herhangi bir delil yoktur. Bu kemiklerin her ikisine de ait olduğunu söylemek, âyetin genel anlamda alınmasına daha ya-

kındır. Ayrıca, merkebin de telef olduğu muhakkaktır. Bu itibarla, "Merkep, ölen kişinin başucunda bıraktığı gibi mevcut duruyordu. Allah ona, sadece kendisinin nasıl diriltileceğine bakmasını emretti." diyen görüş isabetli değildir. Hasılı "Allah teala, altı üstüne getirilen şehrin nasıl dirileceğini düşünün o kimseye, bizzat kendisinin ve merkebinin diriltilmesini göstererek şehir halkının da diriltileceğini göstermiştir. Yiyeceğin ve içeceğin bozulmadığını göstererek de o şehrin bağ bahçe ve evlerinin nasıl tekrar iade edileceğini ona göstermiştir.

Âyet-i kerimede "Biz seni, insanlara ibret olasın diye böyle yaptık." buyrulmaktadır. Yani, "Biz seni, kudretimizi bilmeyen ve azametimizde şüphe eden insanlara bir ibret ve bir alamet olasın diye öldürüp, yüz yıl ölü olarak bıraktık ve sonra diriltik. Biz, öldürme, diriltme, yok etme, icadetme, nimet verme, nimetleri kısma, zelil kılma, güçlü kılma gibi dilediğimiz çeşitli şeyleri yapmaya kadiriz. Bütün bunlar, bizim elimizdedir. Bizim dışımızda hiçbir kimsenin gücü bunlara yetmez.

Müfessirler, öldürülüp tekrar deriltilen bu kişinin insanlara ne yönüyle ibret olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

A'meşe göre bu kişinin, insanlara ibret oluşu, yüz yıl sonra ihtiyarlayan oğul ve torunlarının yanına genç olarak gelmesidir.

Süddiye göre ise bu kişinin, insanlara ibret olması, yüz yıl sonra geldiğinde tanıdığı insanlardan herhangi bir kimsenin kalmamış olmasıdır. Süddi bu hususta şunları söylemiştir. "Öldürülüp yüz yıl ölü kaldıktan sonra tekrar diriltilen bu kişi (Üzeyir) ailesine dönmüş, evinin satıldığını, üzerine bina yapıldığını ve tanıdığı kimselerin yok olduğunu görmüştür. Bunun üzerine: "Evimden çıkın." demiş insanlar da "Sen kimsin?" diye sormuşlar o da: "Ben Üzeyirim." demiştir. Onlar da "Üzeyir şu kadar zamandır helak olmuş değil midir?" dediler. O da: "İşte ben Üzeyirim. Bana şöyle şöyle oldu." dedi. İnsanlar onu tanıyınca evinden çıkıp kendisine teslim ettiler.

Taberi diyor ki: "Âyetin izahında söylenecek tercihe şayan görüş şudur: Allah teala, bu âyette, sıfatlarını belirttiği kişiyi, insanlar için bir delil ve bir ibret kıldığını zikretmiştir. Bu kişi, kendisini tanıyan çocuklarına da kavmine de bir ibrettir. Onu tanımayan ve kendilerine Peygamber olarak gönderilen kimseler için de bir öğüt ve ibrettir.

Âyet-i kerimede "Kemiklere bak. Onları nasıl bir araya getiriyoruz." buyrulmaktadır. Burada zikredilen ve "Bir araya getiriyoruz." diye tercüme edilen (نُنْشِزُهَا) kelimesi iki şekilde okunmuştur.

a- Kûfe'li kurraların hepsi de bu kelimeyi Kur'anda da tesbit edildiği gbi (نُنْشِزُهَا) şeklinde okumuşlardır. Bu kelimenin lügat mânâsı, "Yerden yukarı kalkmak ve baş kaldırmak" demektir. Bu itibarla çocuk boy atınca (نَشَزَ الْغُلَامُ)

denir. Kadın kocasına karşı itaatsizlik edince (نَشَزَتْ الْمَرْأَةُ عَلَى زَوْجِهَا) denir. Bu kıraata göre âyetin mânâsı şöyledir: "Sen kemiklere bak. Biz onları nasıl birbiriyle birleştiriyor ve vücuttaki yerlerine yerleştiriyoruz." Abdullah b. Abbas ve Süddi, âyetin bu kısmını buna yakın bir şekilde izah etmişlerdir.

b- Medine halkının tümü ise bu kelimeyi (نُنْشِرُهَا) şeklinde okumuşlardır. Bunun mânâsı ise "Hayat vermek" demektir. Nitekim Allah ölüleri diriltti." demek isterken (أَنْشَرَ اللّٰهُ الْمَوْتَى) demişlerdir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Sen kemiklere bak. Biz onları, nasıl diriltiyoruz." Mücahid ve Süddi, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

c- Bir kısım kurralar da bu kelimeyi (نَنْشُرُهَا) şeklinde okmuşlardır. Bunun mânâsının ise bir şeyi yaymak" demektir. Veya "Bir şeyin dirilmesi" demektir. Taberi bu kıraatın caiz olmadığını çünkü bu kıraata göre hem âyetin mânâsı doğru olmayacağını hem de bu kıraatın şaz bir kıraat olduğunu söylemiştir. Diğer birinci ve ikinci kıraatların ise, mânâları birbirlerine yakın olan kıraatlar olduğunu ve her ikisinin de Müslümanlar tarafından okunan yaygın kıraatlar olduğunu, bu nedenle iki kıraatla okumanın da caiz olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimenin devamında "Artık Allahın her şeye kadir olduğunu iyece anladım." dedi." buyrulmaktadır. Bu bölümde geçen ve "İyice anladım." diye tercüme edilen (لأَعْلَمُ) kelimesi, iki şekilde okunmuştur.

a- Kûfe halkının hepsi bu kelimeyi, emir olark (إِعْلَمْ) şeklinde okumuşlardır. Bunlar, âyetin bu bölümünün Abdullah b. Mes'udun kıraatına göre (قِيلَ إِعْلَمْ) şeklinde olduğunu rivayet etmişler, Abdullah b. Abbas ve Reb'i b. Enesin de bu şekilde okudukları rivayet edilmiştir. Bu kıraata göre âyetin mânâsı şöyledir: "Öldürülüp, yüz yıl ölü olarak kaldıktan sonra diriltilen kimseye, Allahın emir ve kudretinin ne olduğu açığa çıkınca Allah o kimseye dedi ki: "Şimdi bil ki, Allah her şeye kadirdir." Taberi diyor ki: Bu kıraata göre âyete şu şekilde mânâ verilmesi de mümkündür: "Öldürülüp diriltilen kimseye, Allahın kudreti ortaya çıkınca o kimse dedi ki: "Bil ki Allah her şeye kadirdir." Buna göre kişi başkasına emreder gibi kendi nefsine emir ve hitabetmiştir.

b- Medine halkının hepsi ve bazı Irak kurraları bu kelimeyi (أَعْلَمُ) şeklinde fiil-i muzari nefs-i mütekellim olarak okumuşlardır. Âyet-i kerimeye Mealde bu kıraata göre mânâ verilmiştir. Vehb b. Münebbih, Katade, Süddi, Dehhak ve İbn-i Zeyd, âyeti bu kıraata göre izah etmişlerdir.

Taberi, bu kıraatlardan emir şeklinde okuyan, emredenin de Allah teala olduğunu söyleyen birinci kıraatın daha doğru olduğunu söylemiş ve gerekçe olarak ta şunları zikretmiştir. "Âyetin başlangıcı: "Allah tealanın, öldürüp dirilttiği kimseye "Yiyeceğine içeceğine bir bak hiç değişmemiş. Bir de eşeğine bak. Kemiklere bak." şeklinde emirlerle devam etmektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda Allah tealanın, yine dirilttiği o kimseye: "Bil

ki Allah her şeye kadirdir." şeklinde buyurduğunu söylemek, âyetteki âhengi sağlama yönünden daha isabetli ve mânâ yönünden daha tesirlidir. Çünkü Allah, kudretini müşahade eden bu kuluna "Bütün bunları yapanın Allah olduğunu bil." demiş olur ki bu da bundan sonra gelen âyet-i kerimenin son bölümüne tamamen uygundur. Zira onun da son bölümünde "Bil ki Allah her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahbidir." buyrulmaktadır.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ
لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖي قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ
جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتٖينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٦٠﴾

260- Yine bir zaman İbrahim: "Rabbim, ölüleri nasıl diriltirsin bana göster." demişti. Allah da: "İnanmıyor musun?" dedi. İbrahim: "Evet inanıyorum, fakat kalbim iyice mutmain olsun istiyorum." dedi. Allah: "Öyleyse dört tane kuş al, onları kendine alıştır sonra da kesip her dağın başına onlardan birer parça koy. Sonra onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." dedi.

İbrahim Peygamber demişti ki: "Rabbim, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster." İbrahim bunu söylerken Allahın varlığından ve kudretinden şüphe etmiyor sadece öğrenmek istiyordu. Bunun üzerine Allah ona: "Ey İbrahim, benim buna gücümün yeteceğini inanmıyor musun?" deyince: "İnanıyorum rabbim. Fakat istedim ki onu bana gösteresin de gördüğüm kudretinden dolayı kalbim iyice mutmain olsun." dedi. Allah da istediğini ona göstermek için dedi ki: "Dört tane kuş al onları kendine iyice alıştır sonra da onları kesip parça parça et. Her bir parçayı götürüp bir dağa at ve ardından onları: "Allahın izniyle gelin." diye çağır. Onlar sana koşarak geleceklerdir.

* Rivayet ediliyor ki, bunlar, Horoz, Tavus, Karga ve Güvercin idi. Hz. İbrahim bunları kesti ve etlerini, kemiklerini ve tüylerini birbirine karıştırdı ve her bir parçayı götürüp bir dağa attı. Sonra onları "Allahın izniyle gelin." diye çağırdı. Çağırmasıyla birlikte parçalar uçarak birbirlerini buldular ve tekrar kuş haline dönüşüp koşarak Hz. İbrahime geldiler. Bunun üzerine Allah teala buyurdu ki: "Ey İbrahim bil ki bu kuşları dirilten ve onlara tekrar can veren rabbin Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Müfessirler, Hz. İbrahimin, rabbinden, ölüleri nasıl dirilteceğini sormasının sebebinin ne olduğu hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre Hz. İbrahimin rabbinden bunu sormasının sebebi, onun, ölmüş bir hayvanın, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar tarafından parçalanıp yenildiğini görmesi ve rabbinden, gökteki kuşların kursağına ve yerdeki yırtıcı hayvanların midesine giderek parça parça olan bu hayvanı nasıl dirilteceğini kendisine göstermesini istemesidir. Ta ki ilmiyle bilmiş olduğu şeyi bizzat gözüyle de görmüş olsun ve kesin bilgisi pekişmiş olsun. Allah teala da ona, zikrettiği şekliyle istediğini göstermiştir. Katade, Dehhak, İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyd, Hz. İbrahimin sorusunun sebebini bu şekilde izah etmişlerdir. İbn-i Cüreyc bu hususta şunları zikretmiştir: "Bize ulaşan rivayetlere göre İbrahim (a.s.) bir yolda yürürken, ölmüş bir merkebin leşiyle karşılaşmış ve leşin çevresinde yırtıcı hayvanların ve kuşların bulunduğunu görmüş, merkebin etlerinin didik didik edilip yendiğini, geriye sadece kemiklerinin kaldığını görmüştür. Kuşlar semaya doğru uçup, yırtıcı hayvanlar da dağlara ve ormanlara gidince İbrahim orada durmuş, hayret etmiş ve kendi kendine "Rabbim, ben biliyorum ki sen bu leşin parçalarını yırtıcı hayvanların ve kuşların karnından toparlayıp bir araya getireceksin. Rabbim sen bana, ölüleri nasıl dirilteceğini göster." demiştir. Allah teala da: "Sen buna inanmıyor musun?" diye sormuş İbrahim de: "Evet inanıyorum fakat haberden öğrenme ile görme aynı değildir." demiştir.

b- Diğer bir kısım üfessirlere göre ise, Hz. İbrahimin, rabbinden ölüleri nasıl dirilteceğini istemesinin sebebi, Hz. İbrahim ile Nemrut arasında geçen tartışmadır. Bu hususta Muhammed b. İshak şunları zikretmiştir: Allah tealanın Enbiya suresinde anlattığı gibi Hz. İbrahim ile kavmi arasında belli hadiseler olmuş ve Nemrut, İbrahime şunları sormuştur: "Ey İbrahim, senin kendisine taptığın ve kendisine ibadet etmeye çağırdığın ve kendisinin diğer şeylerden daha büyük olduğunu anlattığın ilahın nedir?" İbrahim de "Benim rabbim dirilten ve öldürendir." demiştir. Nemrut ta "Ben de dirilitir ve öldürürüm." demiştir. İbrahim ona: "Sen nasıl diriltir ve öldürürsün?" diye sormuş ve neticede âyet-i kerimenin anlattığı şekilde Nemrutu mağlup etmiştir. İşte o sırada İbrahim: "Rabbim göster bana ölüleri nasıl diriltecesin?" demiş Allah teala da" Sen inanmadın mı?" diye sormuş İbrahim de: "Evet inandım fakat kalbim mutmain olsun diye bunu istiyorum." demiştir. Hz. İbrahim bunu isterken Allah tealânın kuvvet ve kudretinden şüphe ettiği için istememiş fakat olayı bizzat gözüyle görüp kesin bilgisinin pekişmesini arzuladığı için sormuştur.

Taberi diyor ki: "Bu iki görüş te birbirine yakındır. Zira her ikisinde de Hz. İbrahimin bildiği şeyi bizzat gözüyle görmesi için sorduğu nakledilmektedir.

c- Diğer bir kısım âlimler ise Hz. İbrahimin rabbinden ölüleri nasıl diril-

teceğini kendisine göstermesini istemesinin sebebi, Allah tealanın Hz. İbrahimi dost edindiğini müjdelemesidir. Hz. İbrahim, dost edinildiğinin derhal ortaya çıkması için rabbinden bunu istemiş ta ki kesin bilgisi pekişsin ve kalbi mutmain olsun. Bu hususta Süddi diyor ki: "Allah teala İbrahimi dost edinince ölüm meleği rabbinden İbrahime bunu müjdelemesi için izin istedi. Rabbi de ona izin verdi. Melek İbrahime geldi. İbrahim evde bulunuyordu. Melek evden içeri girdi. İbrahim insanların en kıskanç olanı idi. Öyle ki evden dışarı çıktığında kapıyı dıştan kilitlerdi. İbrahim evine döndü. Evinde bir kişi bulunduğunu gördü. Onu yakalamak için hamle yaptı ve onu "Benim evime girmen için sana kim izin verdi?" dedi. Ölüm meleği: "Bu eve girmeme dair rabbim bana izin verdi." dedi. İbrahim: "Doğru söyledin" dedi ve onun ölüm meleği olduğunu anladı. Yine de ona: "Sen kimsin?" dedi. O da: "Ben ölüm meleğiyim. Ben sana geldim ki Allahın seni dost edindiğine dair seni müjdeliyeyim." dedi. Bunun üzerine İbrahim Allaha hamdetti ve dedi ki: "Ey ölüm meleği, sen bana kâfirlerin ruhunu alırken göründüğün şeklini göster." Ölüm meleği de: "Ey İbrahim, sen buna tahammül edemezsin." dedi. İbrahim: "Evet ederim." diye cevap verdi. Bunun üzerine ölüm meleği: "Yüzünü çevir." dedi. İbrahim yüzünü çevirdi. Sonra dönüp ona baktı bir de ne görsün başı göklere değen simsiyah bir adam, Ağzından alevler çıkıyor. Vücudundaki her tüyü siyah bir adam şeklinde. Ağızlarından ve kulaklarından ateşler çıkarıyor. Bunu gören İbrahim bayılıp düştü. Sonra ayıldı. Bu sırada ölüm meleği önceki şekline girmişti. İbrahim ona: "Ey ölüm meleği, kâfir olan insan, ölümü sırasında hiçbir bela ve üzücü şey göremese de sadece senin bu şeklini görse bu onun için elbette ki kâfidir. Şimdi sen bana müminlerin ruhlarını alırken hangi şekle girdiğini göster." dedi. Ölüm meleği ona: "Yüzünü çevir." dedi. İbrahim yüzünü çevirdi. Sonra dönüp ona baktı. Bir de ne görsün, önünde genç bir adam yüzü. İsanların en güzel olanı. Kokusu en güzel olanı ve beyaz bir elbise içinde bir kişi. İbrahim, "Ey ölüm meleği, şayet müminlerin rablerinin katında kendilerini sevindirecek şeyler ve ikramlar bulunmasaydı sadece senin bu şeklin bulunmuş olsaydı elbette ki onlar için kafi gelirdi." dedi. Bundan sonra ölüm meleği geçip gitti. İbrahim ayağa kalkıp rabbine yalvarmaya ve ona "Ey rabbim, sen bana göster, ölüleri nasıl dirilteceksin? ta ki ben senin dostum olduğumu bilmiş olayım" diye niyaz etti. Allah teala da ona "Sen benim, senin dostun olduğuma inanmıyor musun?" dedi. İbrahim de "Evet inanıyorum. Fakat senin dostuluğuna dair kalbim mutmain olsun diye bunu istiyorum." diye cevap verdi.

d- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise Hz. İbrahimin, Allah tealanın, ölüleri nasıl dirilteceğini kendisine göstermesini istemesinin sebebi, Şeytanın, Hz. İbrahimin kalbine, Allahın, ölüleri dirilttiğine dair kudreti hakkında şek ve

şüphe sokmasıdır. Hz. İbrahimin kalbine doğan bu şüpheyi bertaraf etmek için Allah tealanın, ölüleri nasıl dirilteceğini kendisine göstermesini istemiştir. Bu hususta Ata b. Ebi Rebah, şunları söyemiştir. "Hz. İbrahimin kalbine, bir kısım insanların hatırına gelen şeyler gelmiş o da rabbinden "Rabbim, göster bana sen ölüleri nasıl dirilteceksin?" demiştir. Rabbi de ona: İnanmadın mı?" demiş o da "Evet inandım fakat kalbim mutmain olsun diye bunu görmek istiyorum." demiştir. Rabbi de ona, ölüleri nasıl dirilteceğini göstermek için "Dört kuş al..." demiştir.

Yine bu hususta Ebu Hureyre, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ نَحْنُ اَحَقُّ بِالشَّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ رَبِّ اَرِنِى كَيْفَ تُحْيِى الْمَوْتَى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى.

"Biz, şüphe etmeye İbrahimden daha layıkız. Zira İbrahim rabbine "Ey rabbim, ölüleri nasıl diriltirsin bana göster." demişti. Allah da "İnanmıyor musun?" dedi. İbrahim "Evet inanıyorum fakat kalbim iyice mutmain olsun istiyorum."(532) dedi.

Abdullah b. Abbas da Hz. İbrahimin, Allahtan, ölüleri nasıl dirilteceğini göstermesini istemesinin sebebinin, hatırına gelen bir şüphe olduğuna işaret ederek bu âyet hakkında şunu söylemiştir: "Bana göre Kur'anda bu âyetten daha çok ümit verici bir âyet yoktur." yani kul, belli hususlarda şüpheye düşse dahi bu âyet-i kerime kulun dinden çıkmış olmayacağını, bu şüphesini giderme yollarını aramasının gerektiğini beyan etmektedir ki bu da devamlı olarak Şeytanın vesvesesine maruz kalan insan için en büyük ümit kaynağıdır." Abdullah b. Abbasın bu kanaatini rivayet eden Said b. el-Müseyyeb diyor ki: "Bir zaman bir araya geleceklerine dair Abdullah b. Abbasla Abdullah b. Amr b. el-Ass sözleştiler. Biz o zaman genç çocuklardık. Onlardan biri diğerine: "Allah tealanın kitabında bu ümmet için en büyük ümit veren âyet hangisidir?" diye sordu. Abdullah b. Amr. dedi ki: "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle. Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakak ki o çok affeden ve çok merhamet edendir."(533) âyetidir. Abdullah b. Abbas da: "Sen ümmet için bu âyetin en büyük ümit kaynağı olduğunu söylüyor isen de aslında ümmet için

(532) Bahari, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, bab: 46/Müslim, K. el-İman bab: 238 Hadis No. 151
(533) Zümer suresi, 39/53

ondan da daha fazla ümit verici âyet şu âyetir. "Bir zaman İbrahim, "Rabbim, ölüleri nasıl diriltirsin?" demişti. Allah da, "İnanmıyor musun?" dedi. İbrahim: "Evet inanıyorum. Fakat kalbim iyice mutmain olsun istiyorum." dedi.(534)

Taberi diyor ki: "Hz. İbrahimin sorusunun sebebinin, kalbine Şeytan tarafından sokulan bir şüphe olduğunu söyleyen görüş, tercihe şayan olan görüştür. Zira bu hususta Resulullahtan nakledilen sahih bir hadis rivayet edilmektedir.

Âyet-i kerimede "Fakat kalbim iyice mutmain olsun." buyrulmaktadır. Bu ifadede zikredilen "Kalbim mutmain olsun." cümlesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir.

a- Said b. Cübeyr, Dehhak, Katade, Rebi' b. Enes, Mücahid ve İbrahim en-Nehaiye göre "Kalbim mutmain olsun" ifadesinden maksat: "Kalbim sükuna ersin ve ulaştığı yakin ile huzura kavuşsun. Yakinim ve imanım artsın." demektir.

b- Abdullah b. Abbasa göre ise "Kalbim mutmain olsun" ifadesinden maksat, "Kalbim senden bir şey dilediğinde dileğini kabul ettiğini ve bir şey istediğinde de istediğini verdiğini bilmiş olsun." demektir.

Âyet-i kerimede: "Dört tane kuş al." buyrulmaktadır. Burada zikredilen dört kuş'tan maksat, Muhammed b. İshak, Mücahid, İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyd'e göre, Horoz, Tavus kuşu , Karga ve Güvercindir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Onları kendine alıştır" diye tercüme edilen (فَصُرْهُنَّ) kelimesi çeşitli şekillerde okunmuştur.

a- Bütün Medine, Hicaz ve Basra halkı bu kelimeyi (فَصُرْهُنَّ) şeklinde, Sad harfinin ötresiyle okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelime, (صَارَ — يَصُورُ) kökünden türetilmiştir. Asıl mânâsı:

aa- Bir şeye meyletmek ve onu özlemek demektir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı "Sen o kuşları kendine meylettir ve yönelt" demektir. Yani sen onları kendine doğru çağır sonra onları kes sonra dağın üzerine onlardan birer parça koy." demektir.

bb- Diğer bir mânâsı ise "Bir şeyi kesmek ve parçalamak" demektir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Sen o kuşlardan dört tanesini kendine al. Onları kes sonra her dağın başına onlardan bir parça koy."

b- Kûfe halkından bir topluluk âyetin bu bölümünü (فَصِرْهُنَّ) şeklinde Sad harfinin esresiyle okumuşlar mânâsının da "Sen onları kes" demek olduğunu söylemişlerdir.

c- Kûfeli Navih âlimlerinden bir topluluk, bu kelimenin, Sad harfinin ötreli okunmasıyla da esreli okunmasıyla da, Arap dilinde "Kesmek" mânâsına

(534) Bakara suresi, 2/260

gelmediğini, bunun her iki okunuş şekliyle de "Meyletme" mânâsına geldiğini, Sad harfinin esresiyle okuyan şivenin, Huzeyl ve Süleym kabilesine ait olduğunu iddia etmişlerdir.

d- Kûfeli Nahiv âlimlerinden bir kısmı da (فَصُرْهُنَّ) kelimesini Sad harfinin ötreli okunmasıyla da esreli okunması halinde de bu kelimenin "Kesmek" mânâsına gelmediğini, ancak, Sad harfinin esresiyle okunan lehçede bu kelimenin son harfiyle orta harfinin yer değiştirdiği ihtimaliyle bu kelimenin "Kesmek" mânâsında kullanıldığını iddia etmişlerdir. Yani, (صَارَ – يَصِيرُ)' nun aslı (صَرَى – يَصْرِي) dir. Bu da Arapçada "Kesmek" mânâsında kullanılmıştır.

e- Basralı Nahiv âlimleri ise bu kelimenin (صَارَ – يَصُورُ) kökünden türemiş olup (فَصُرْهُنَّ) şeklinde, Sad harfinin ötresiyle okunması halinde de (صَارَ يَصِيرُ) kökünden türemiş olup (فَصِرْهُنَّ) şeklinde Sad harfinin esresiyle okunması durumunda da "Kesmek" mânâsına geldiğini söylemişler ve buna dair Arap edebiyatından örnekler göstermişlerdir.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş, buna gerekçe olarak ta özetle şunları zikretmiştir: "Müfessirlerin hepsi bu kelimenin mânâsının ya "Onları kes" veya "Onları tut, al" demek olduğu hususunda icma etmişlerdir. Bunlar, Sad harfinin ötreli veya esreli okunması arasında mânâ bakımından herhangi bir ayırım yapmamışlardır. Bu itibarla bu kelimenin "Kesmek" mânâsına gelmediğini söyleyenler yanılmışlardır.

Diğer yandan, Abdullah b. Abbas, Ebu Mâlik, Said b. Cübeyr, İkrime, Mücahid, Katade, Dehhak, Süddi ve İbn-i İshaktan (فَصُرْهُنَّ) ifadesinin mânâsının "Sen onları kes, parçala" şekilde olduğu rivayet edilmektedir. Bu da gösteriyor ki, bu kelimenin mânâsı, Sad harfinin ötresiyle de okunsa esresiyle de okunsa "Sen onları parçala" anlamına gelmektedir. Ancak, buna göre, Sad harfinin ötresiyle okunması daha evladır. Çünkü yaygın olan kıraat budur.

Bu kelimenin mânâsının "Sen onları bağlayıp tut." şeklinde olduğu pek az müfessirler tarafından nakledilmiştir. Bunlar da, Abdullah b. Abbas, Ata ve İbn-i Zeyddir.

Âyet-i kerimede "Sonra da onlardan her dağın başına birer parça koy." buyrulmaktadır. Müfessirler bu ifadeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Katade, Rebi' b. Enes, İbn-i İshak ve İbn-i Zeyd'den nakledildiğine göre bu ifadeden maksat, şudur: "Sen o dört kuşu kesip parçaladıktan ve parçalarını birbirlerine karıştırdıktan sonra onları dört kısma ayır, Her kısmı da, dünyanın dört ucunda bulunan dört dağın başına koy. Sonra onları çağır. Hepsi koşarak sana geleceklerdir." İşte Allah, kıyamet gününde dünyanın dört bucağında bulunan ölüleri de böylece diriltip kendisine çağıracak onlar da koşarak ona geleceklerdr. Bu hususta Katade diyor ki: "Allah teala,

Peygamberi İbrahime, dört kuş alıp kesmesini, onların etlerini, tüylerini ve kanlarını birbirine karıştırmasını sonra da onları dört kısma ayırarak dört dağın başına koymasını emretmiştir. İbrahim bunları yaptıktan sonra kuşların kanatlarına işaret koymuş kafalarını da elinde tutmuştur. Onları çağırınca, her kuşa ait olan kemik kendisine, tüy kendi tüyüne her parça kendina ait olana gidip eklendi. Bütün bunlar Allahın dostu olan İbrahim (a.s.)ın gözü önünde cereyan etti. Sonra İbrahim onları çağırdı. Onlar ayakları üzerinde koşarak geldiler. Her kuş kendi kafasıyla birleşti. Bu olay, Allah tealanın, Hz. İbrahime gösterdiği misaldir. Bununla denilmek istenmiştir ki: "Nasıl ki bu dört dağın üzerine serpilen kuşlar bir araya getirilerek diriltilmiş ise kıyamet gününde de Allah insanları, dünyanın dört bir tarafından toplayıp diriltilecektir.

b- İbn-i Cüreyc ve Süddiye göre ise "Sonra da onlardan her dağın başına birer parça koy." ifadesinden maksat şudur. "Sen o kesip parçaladığın ve birbirine karıştırdığın dört kuşun parçalarını, bir leşi yemeleri sırasında gördüğün yırtıcı hayvanların ve kuşların barınakları olan yedi dağın üzerine koy." Bu hususta İbn-i Cüreyc diyor ki: "İbrahim, bir leşi yiyen kuş ve yırtıcı havyanların yanlarına yaklaştığı sırada, dağılıp çeşitli yerlere gittiklerini görünce bu ölen hayvanın nasıl diriltileceği hususunda tefekkür etmiş, dehşete kapılmış ve rabbinden, ölüleri nasıl dirilteceğini bir örnekle kendisine göstermesini istemiştir. Allah teala da İbrahim, dört kuş alıp kesmesini ve âyette zikredilen diğer hususları emretmiştir. İbrahime, kuşları alıp kesmiş, onların kanlarını, tüylerini ve etlerini birbirlerine karıştırmış sonra da leşi yiyen havyanların ve kuşların dağılıp gittikleri yedi dağdan herbirinin üzerine, birbirine karıştırdığı dört kuşun parçalarını koymuştur. Kuşların kafalarını elinde tutmuş ve sonra Allahın emriyle onları kendisine çağırmıştır. İbrahim, her damla kanın diğer bir damla kanla, uçarak gidip birleştiğini, her tüyün uçarak gidip diğer tüyle birleştiğini, her parça kemiğin de yine uçup giderek diğer kemikle birleştiğini, böylece kuşların vücutlarının parçlarının semada birbirleriyle birleştiğini sonra da koşarak gelip kendi kafalarıyla birleştiklerini görmüştür.

c- Mücahid ve Dehhaka göre ise "Sonra da onlardan her dağın başına birer parça koy," ifadesinden maksat, Hz. İbrahimin, kesip birbirine karıştırdığı dört kuşun parçalarını, bilebildiği her dağın başına koymuş olmasıdır. Yani İbrahim, dört veya yedi dağa değil bilebildiği bütün dağların başına bu kuşların parçalarını koymuştur.

Taberi âyet-i kerimede zikredilen ve "Her" anlamına gelen (كل) kelimesinin bulunması nedeniyle bu son görüşü tercih etmiş "Dünyanın dört bucağındaki dört dağa koyması emredilmiştir." diyen görüşün, yine "Yırtıcı hayvanların ve kuşların kaçtıkları yedi dağ üzerine koyması emredilmiştir." diyen gö-

rüşün herhangi bir dayanağı olmadığından sahih olmadıklarını söylemiştir.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾

261- Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu: Her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir tanenin durumuna benzer. Allah dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir.

Malını Allah yolunda hercayan kimsenin sevabını Allah, toprağa ekilen bir adet buğday tanesinin yedi yüz adet olması gibi yedi yüz kat verir. Allah, kullarından dilediğinin sevabını yedi yüz kattan daha fazla da artırır. Allah, lütfu geniş olandır, dilediğinin mükâfaatını artırır. O, her şeyi bilendir, kimin mükâfaatının artması gerektiğini çok iyi bilir.

* Bu âyet-i kerime, malını Allahın düşmanlarına karşı cihad için harcayan Mücahidin durumunu anlatan bir misaldir. Allah, kendi yolunda malını harcayanlara işte böyle kat kat ve hesapsızca maddi karşılık ve âhirette de kıymetini takdirden âciz olduğumuz manevi nimetleri ihsan edecektir.

Ebu Mes'ud el-Ensari diyor ki:

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِي. قَالَ جَاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ. فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَكَ بِهَا، يَوْمَ الْقِيَامَةِ. سَبْعُمِائَةِ نَاقَةٍ. كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ».

"Bir adam, yuları boynunda bulunan bir devesini getirip "Bu, Allah yoluna olsun." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) "Bunun karşılığında kıyamet gününde sana yedi yüz deve verilecektir, hepsi de yularlı olacaktır." buyurdu.(535)

(535) Müslim, K. el-İmare bab: 32, Hadis No. 1892/Nesei K. el-Cihad bab: 36

Peygamber efendimiz (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قال من أنفق نفقة فى سبيل الله كتبت بسبعمائة ضعف.

"Kim, Allah yolunda bir şey harcarsa ona yedi yüz katı yazılır. (verilir.)(536)

Bir başka hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قال الناس أربعة والاعمال ستة فالناس موسع عليه فى الدنيا والآخرة وموسع له فى الدنيا مقتور عليه فى الآخرة ومقتور عليه فى الدنيا موسع عليه فى الآخرة وشقى فى الدنيا والآخرة والاعمال موجبتان ومثل بمثل وعشرة أضعاف وسبعمائة ضعف فالموجبتان من مات مسلما مؤمنا لا يشرك بالله شيئا فوجبت له الجنة ومن مات كافرا وجبت له النار ومن هم بحسنة فلم يعملها فعلم الله انه قد أشعرها قلبه وحرص عليها كتبت له حسنة ومن هم بسيئة لم تكتب عليه ومن عملها كتبت واحدة ولم تضاعف عليه ومن عمل حسنة كانت له بعشر أمثالها ومن أنفق نفقة فى سبيل الله كانت له بسبعمائة ضعف.

"İnsanlar dört sınıftır. Ameller de altı çeşittir. İnsanların bazıları dünyada da âhirette de bolluk içindedirler. Bazıları ise dünyada bolluk, âhirette kıtlık içindedirler. Bazıları da dünyada kıtlık âhirette ise bolluk içindedirler. Bazıları da dünyada da perişan, âhirette de perişandır. Altı çeşit olan amellere gelince: Onlardan iki amel vardır ki neticesi kesindir. Diğer iki çeşidi vardır ki onların sadece karşılıkları verilir.

Başka bir amel vardır ki onun karşılığında on katı verilir. Bir başka amel vardır ki onun karşılığında yedi yüz katı verilir. Neticeleri kesin olan iki amel şunlardır, kim Allaha hiçbir şeyi ortak koşmadan Müslüman ve mümin olarak ölecek olursa onun için cennet kesindir. Kim de kâfir olarak ölecek olursa onun için de cehannem kesindir. Sadece karşılığı verilen ameller ise şunlardır: Kim bir iyilik yapmayı diler de onu yapmaz ve Allah teala, kişinin bu ameli gönül-

(536) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 4 S. 345, 346

den istediğini ve bunu yapmaya gayret gösterdiğini bilirse böyle bir kişi için de bir sevap yazılır. Yine kim bir kötülük yapmayı düşünür de onu yapmayacak olursa karşılığında kendisine hibir günah yazılmaz. Şayet bu kötülüğü işleyecek olursa ona, bu kötülüğe karşılık sadece bir günah yazılır ve günahı artırılmaz. Karşılığında on kat sevap verilen amel de şudur: Kim herhangi bir güzel ameli işleyecek olursa ona karşılığında on katı verilir. Karşılığında yedi yüz kat sevap verilen amele gelince o amel şudur: Kim, Allah yolunda bir şey harcayacak olursa ona, karşılığında yedi yüz katı verilir."(537)

Taberi bu âyetin izahında özetle şunları zikretmiştir: Bu âyet-i kerime mânâ bakımından şu âyetin devamı mahiyetindedir. "O kimdir ki, Allah için güzel bir ödünç takdim etsin de Allah ona, karşılığını kat kat versin. Rızkı daraltan da Allahtır, bol veren de. Ona döndürüleceksiniz."(538) Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu iki âyet arasında zikredilen diğer âyetler, cümleyi mu'tariza mahiyetindedir.

Allah tealanın, bu âyetleri, mut'teriza olarak zikretmesinin sebebi ise şunlardır. "Öldükten sonra dirilmeyi ve kıyametin kopacağını yalanlayan bir kısım müşriklere cevap vermek, bir kısım müminlere, "Allah yolunda savaşın ve bilinki Allah, her şeyi işiten ve bilendir." buyurarak onları, Allah yolunda cihad etmeye teşvik etme, o müminlere, Allahın rızasına uygun şekilde hareket edenlerin sayıları az dahi olsa, düşmanlarına galip geleceklerini bildirme, Resulullahın hicret ettiği Medinenin çevresinde yaşayan Yahudilere, kendilerine gelen Peygamberin, onlara ait sırları bildiğini ve haber verdiğini ortaya koyarak Yahudilerin bu Peygambere iman etmemelerine dair herhangi bir mazeretleri bulunmadığını beyan etme ve münafık olan insanları, kendileri gibi olan insanların şehirlerinin altları üstlerine çevrildiğini hatırlatarak onları uyarma ve Hz. Muhammede iman etmelerine dair herhangi bir mazeretleri bulunmadığını beyan etmedir. İşte Allah, bu iki âyet arasında, bu ve benzeri mânâ ve maksatları ifade ettikten sonra tekrar birinci âyette verilmesi teşvik edilen karz-ı hasenin büyük mükâfaatlara vesile olacağını bu âyet-i kerimede beyan etmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu âyette zikredilen "Allah yolu"ndan maksat, Allah yolunda cihad etmektir."

Âyet-i kerimede: "Allah, dilediğine kat kat verir." buyrulmaktadır. Müfessirler âyetin bu bölümünü iki şekilde izah etmişlerdir:

a- Dehhaka göre bu ifadeden maksat, "Allah kendi yolunda harcamayanlardan, dilediği kimseninkini artırır." demektir. Yani, Allah, kendi yolunda harcayanların mallarını yedi yüz katına kadar artırır. Ancak malını yolunda harcamayanlardan ise sadece dilediği kimselerinkini artırır. Yalnız onların, malını artırması, sadece Allah yolunda harcayanınkini artırmasna asla ulaşamaz.

---

(537) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 4 S. 332, 345, 346
(538) Bakara suresi 2/245

b- Abdullah b. Abbasa göre ise bu ifadenin mânâsı şudur: "Allah, malını kendi yolunda infak edenin sevabını, yedi yüz katına kadar artırır. Ayrıca bu, infak edenlerden, Allahın dilediği bazılarınınkini yedi yüz kattan da fazla artırır.

Taberi, bu görüşü tercih etmiş ve Allah yolunda malını harcamayanın herhangi bir sevaba erişeceğine veya sevabının artacağına dair herhangi bir zikredilmediğini söylemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir." buyrulmaktadır. ibn-i Zeyd, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir: "Allah, malını kendi yolunda harcayanların mükâfaatını, yedî yüz kattan daha fazla artırmada lütfu geniş olandır. Ve bu lütfunu kim için artıracağını çok iyi bilendir.

Diğer bir kısım âlimler ise, âyetin bu bölümü şu şekilde izah etmişlerdir: "Allah, malını kendi yolunda harcayanların mükâfaatını, yedi yüz kat vermede, lüfu bol olandır. Mallarını Allah yolunda harcayanların, harcadıklarını çok iyi bilendir.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا
أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾

262- Mallarını Allah yolunda harcayıp sonra harcadıklarını başa kakmayan ve eziyet etmeyenlerin mükâfaatları, rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Ve onlar üzülmeyeceklerdir de.

Mallarını, Allah rızasını ve onun katında olan sevabı umarak Allah yolunda harcayan ve bunu yaparken de harcadıklarını başa kakıp eziyet ve kötülük yapmayanların alacakları sevap ve mükâfaat, rableri katındadır. Onlar, kıyametin sıkıntılarından korkmaz, dünyada bıraktılarına da üzülmezler.

* Âyet-i kerimede, mallarını Allah yolunda harcayanların, rableri katında kendilerine hazırlanan mükâfaatları alabilmeleri için iki husustan kaçınmaları gerektiği beyan edilmektedir. Bunlardan birisi yapılan iyiliği başa kakmaktır. Bu hususta Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْمَنَّانُ الَّذِى لاَ يُعْطِى شَيْئاً اِلاَّ مَنَّهُ. وَالْمُنْفِقُ
سِلْعَتَهُ بِالْحِلْفِ الْفَاجِرِ. وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ.

"Üç kimse vardır ki kıyamet gününde Allah onlarala konuşmayacaktır. Bunlardan biri verdiği her şeyi başa kakan diğeri yalan yeminle malını satan üçüncüsü ise elbisesinin eteğini (kibir için) uzatandır."(539)

Kişilerin, rableri katında kendileri için hazırlanan mükâfaatı alabilmeleri için, yaptıkları iyilik sebebiyle insanlara eziyet etmemeleri de gerekmektedir. Bu hususta bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: "Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir şeyden ötürü eziyet edenler, şüphesiz iftira etmişler ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."(540)

Taberi diyor ki: "Mallarını Allah yolunda harcayanlardan maksat, mallarını Allahın düşmanlarına karşı cihad eden mücahitlere harcayanlardır. Harcanan şeyi başa kakmak, yaptığını ya dille söylemek şeklinde olur veya davranışlarıyla yaptığını hissettirme şeklinde olur. "Eziyet etme" ise, malını infak ettiği kimselerin, gerekeni yapmadıklarını söyleme gibi davranışlarda bulunmaktır. Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki" "Bir kadın gelip babama "Ey Üsame, sen, gerçekten Allah yolunda cihada çıkan bir adamı bana göster. Çünkü onlar, ancak meyve yemek için gidiyorlar. Benden bir av yeleği ve içinde dolu oklar var. Onu ona vereyim." Bunun üzerine babam o kadına dedi ki: "Allah senin av yeleğini de oklarını da mübarek kılmadı. Çünkü sen onları vermeden önce vereceğin kişilere eziyet ettin."

Dehhak diyor ki: "Kişinin, malını harcayıp sonra da başa bakıp eziyet etmesindense hiç harcamaması daha evladır.

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

263- Güzel söz söylemek ve bağışlamak, peşinden eziyet gelen sadakadan daha hayırlıdır. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir. (Yarattıklarına) yumuşak davranandır.

Kişinin, müslüman kardeşi için dua etmesi suretiyle ona güzel bir söz söylemesi ve fakirin düşük halini örterek kusuruna bakmaması, Allah katında, önce verilip sonra da verilen kişiye eziyet edilen sadakadan daha hayırlıdır. Allahın, sizin sadaka olarak verdiğiniz şeye ihtiyacı yoktur. O, yaptığı yardım sebebiyle eziyet edenlerin cezasını vermekte acele etmez. Çünkü o, yumuşak davranandır.

---

(539) Müslim, K. el-iman, bab: 171, Hadi No. 106/ Ebu Davud, K. el-Libas bab: 25, Hadis No. 4087

(540) Ahzab suresi, 33/58

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذٖى يُنْفِقُ مَالَهُ
رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٦٤﴾

264- Ey iman edenler, malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allaha, âhiret gününe iman etmeyen kimse gibi başa kakarak ve eziyet yaparak sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir kayaya benzer ki, ona şiddetli bir yağmur isabet eder, üzerindekini götürür, çıplak bir taş bırakır. İşte bunlar da kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah, kâfir bir topluluğu hidayete erdirmez.

Ey iman edenler, malını Allah rızası için değil de insanlar kendisini methetsin "Çok cömert adam" desinler diye harcayan, Allahın birliğine ve öldükten sonra dirileceği âhiret gününe iman etmeyen münafık bir insanın yaptığı gibi başa kakarak ve eziyet ederek sadakalarınızı boşa çıkarmayın. İki yüzlü olan böyle bir insanın durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir taşa benzer ki ona şiddetli bir yağmur isabet ettiğinde toprak kayıp gider. İşte bu kaygan taşın üzerinde bulunan toprağın kayıp gitmesi gibi, yardımı yapıp sonra da onu başa kakan insanların yaptıkları hayırın karşılığı kaybolup gider. Bunlar, kıyamet gününde amellerinden dolayı hiçbir sevaba erişemezler. Çünkü bunlar, yaptıklarını, insanlara gösteriş için ve kendilerini övmelerini istedikleri için yapmışlardır. Allah, böyle bir kâfir topluluğun hakka ve doğruya ulaşmasını nesibetmez. Onları, sapıklıkları içerisinde bırakır, bocalar dururlar.

* Görüldüğü gibi, âyeti-i kerimede, "Allaha ve âhiret gününe iman etmeyenler." diye sıfatlanan kimselerden maksat, münafıklarıdır. Çünkü kâfirlerin, mallarını gösteriş için harcamaları beklememez. Zira onların kâfir oldukları bilindiği için müminler, onların mallarını sevap bekleyerek harcamadıklarını bilmektedirler. Bu itibarla, kâfir ve müşriklerin mallarını gösteriş için harcamaları anlamsızdır. Halbuki, münafıklar görünüşte kendilerini müslüman gibi gösterdiklerinden, müminler onların harcamalarının, Allah rızası için olacağına ihtimal verirler. Onlar da müminlere gösteriş yapmak için harcarlar. Fakat gerçekte Allah rızası için harcamadıklarından, karşılığında hiçbir sevap alamazlar. Hakiki müminler de mallarını Allah rızası için harcadıkları halde neticede bunu başa kakarlar veya mallarını verdikleri kimselere herhangi bir eziyette bulunacak

olurlarsa onlar da tıpkı mallarını gösteriş için harcayan münafıklar gibi hiçbir sevap alamazlar

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ
جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

265- Allahın rızasını kazanmak ve içlerindeki imanı sağlamlaştırmak için mallarını harcayanların durumu ise, yüksek yerde bulunan bir bahçeye benzer ki, oraya bol yağmur yağınca mahsulünü iki kat verir. Yağmur yağmasa da bir çisinti düşer. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Mallarını, Allah rızasını isteyerek, ona itaat yolunda harcayan, Allahın vaadine kesin olarak inanıp durumlarını sağlamlaştıranların hali yüksek yerde bulunan bir bahçenin haline benzer ki oraya bol yağmur yağdığında mahsulü iki kat olur. Böyle yerlere yeteri kadar yağmur yağmasa da çisinti ve ıslaklık isabet eder. Allah, sizin amellerinizi çok iyi görür. İnsanlara gösteriş için harcayanı da, kendi rızasını kazanmak için harcayanı da bilir.

* Allah teala o bahçeyi yüksek yerde olan bir bahçe olarak vasıflandırmıştır. Çünkü böyle bahçeler bitkileri daha güzel, meyveleri daha tatlı olan bir bahçedir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "İçlerindeki imanı sağlamlaştırmak için" şeklinde tercüme edilen (وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ) ifadesi, müfessirler tarafından, çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

a- Katade, Şa'bi ve Ebu Salih bu ifadeyi "Kendileri tasdik ederek ve kesin şekilde bilmiş olarak mallarını harcarlar." şeklinde izah etmişlerdir. Taberi bunların bu izahlarından maksatlarının şunu söylemek olduğunu zikretmiştir. "Onlar, mallarını, Allahın vaadettiği şeyleri tasdik ederek ve Allahın vaadlerine ulaşacaklarını yakinen idrak ederek harcarlar. Bu itibarla onlar, mallarını harcamada kararlılıklarını sağlamlaştırmış bir şekilde harcarlar. Vaadedilenlerin kendilerine ulaşacağı hususunda güvensizlik içinde harcamazlar." Taberinin de katıldığı izaha göre (تَثْبِيتًا) kelimesinin mânâsı "Kararlı kılmak, kuvvetlendirmek ve sağlamlaştırmak"tır. Allahın, infak edilen mallar karşısında vereceği sevaba ulaşacağına inanan ve bunu kesin olarak bilen kişi, malını harcarken tereddüt içinde olmaz. İradesini sağlamlaştırmış bir şekilde harcar. İşte âyet-i kerimede bu

ince noktaya işaret buyrulmaktadır.

b- Mücahid ve Hasan-ı Basri ise (تَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ) ifadesini şu şekilde izah etmişlerdir: Onlar, mallarını harcayacakları yeri tesbit ettikten sonra harcarlar. Yani malının zekatını verirken kimlerin onu almaya layık olduğunu tesbit ederek onlara verirler."

Taberi bu görüşün isabetli olmadığını söylemiştir. Zira (تَثْبِيتًا) kelimesi, "Araştırma" mânâsına gelmemektedir. Şayet araştırma mânâsı kastedilecek olsaydı. (تَثْبِيتًا) yerine (تَثَبُّتًا)kelimesi kullanılırdı.

c- Katadeden nakledilen başka bir görüşe göre (وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ) ifadesinden maksat, "Mükâfaatını bekleyerek" demektir. Taberi, bu izah tarzının da âyetin zahirinden uzak olduğunu söylemiştir. Zira (تَثْبِيتًا) kelimesinin, mükâfaat bekleme mânâsına geldiği bilinmemektedir. Ancak, "Harcamada kendilerini kararlı kılanların mükâfaat beklediklerini söylemek mümkündür. Fakat bu izah, (تَثْبِيتًا) kelimesinin asıl mânâsını açıklama değil, onun lüzumu mânâsını açıklamadır.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا
إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

266- Sizden herhangi biriniz istermi ki, altından ırmaklar akan, içinde her türlü meyvenin de bulunduğu üzüm ve hurma bahçesi olsun ve kendi üzerine ihtiyarlık çökmüş olsun, ayrıca âciz, zayıf çocukları da bulunsun. Sonra da bu bahçeye ateşli bir kasırga isabet etsin de yansın? İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki düşünesiniz.

* Allah teala, bu âyet-i kerimeyi, Allah rızası için değil de insanların övgülerini kazanmak için, gösteriş olsun diye mallarını harcayanlara bir misal olarak indirmiştir. Kıyamet gününde bunlar, harcadıklarından faydalanmak istediklerinde Allah bunlara sevap vermeyecektir. Böylece yaptıklarının karşılığını almaya en çok muhtaç oldukları bir zamanda hiçbir şey bulamayacaklardır. Tıpkı âyet-i kerimede misal verilen kişinin durumuna düşeceklerdir. Öyle ki bu kişi

bahçesi için yatırım yapmış, gereken emeği vermiş, bahçesi yetiştiğinde de kendisi yaşlanmış çoluk çocuğu çoğalmış ve o bahçeye olan ihtiyacı şiddetle artmıştır. İşte tam o anda yakıcı bir kasırga gelmiş ve bahçeyi tamamen yakmıştır ve o kişi bu bahçeden hiçbir fayda elde edememiştir.

Süddiye göre bu âyet-i kerime, yaptıklarını gösteriş için yapan münafık kimsenin, âhiretteki durumuna bir misaldir. Mücahide göre ise bu âyet-i kerime, dünya hayatında, Allaha itaatta kusur işleyen kimsenin âhiretteki durumuna bir örnektir. Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre bu ayet-i kerime, önce güzel ameller işleyen daha sonra da Şeytanın vesveselerine kapılarak isyankâr olan ve yaptığı amellerinin yok olmasına sebep olan kişiye misaldir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَوْماً لأَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَ تَرَوْنَ هَذِهِ
الآيَةَ نَزَلَتْ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ قَالُوا اللّهُ اَعْلَمُ فَغَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ
قُولُوا نَعْلَمُ اَوْلاَ نَعْلَمُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِى نَفْسِى مِنْهَا شَىْءٌ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ
قَالَ عُمَرُ يَا ابْنَ اَخِى قُلْ وَلاَ تَحْقِرْ نَفْسَكَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ضُرِبَتْ مَثَلاً لِعَمَلٍ
قَالَ عُمَرُ اَىُّ عَمَلٍ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لِعَمَلٍ قَالَ عُمَرُ لِرَجُلٍ غَنِىٍّ يَعْمَلُ بِطَاعَةِ
اللّهِ عَزَّ وجَلَّ ثُمَّ بَعَثَ اللّهُ لَهُ الشَّيْطَانَ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِى حَتَّى اَغْرَقَ اَعْمَالَهُ.

"Bir gün Halife Ömer b. Hattab, Resulullahın sahabelerine şöyle dedi: "Bu âyet-i kerimenin kim hakkında indiği kanaatindesiniz?" Onlar: "Allah daha iyi bilir." cevabını verdiler. Bunun üzerine Ömer kızdı ve şöyle dedi: "Biliyoruz veya bilmiyoruz deyin." Bunun üzerine kendisine ben şöyle dedim: "Ey müminlerin emiri, bu âyet hakkında benim bir kanaatim var." Ömer: "Söyle yeğenim kendini küçük görme." dedi. Dedim ki: "âyet, yapılan bir amele misal verilmiştir. Ömer: "Hangi amele misal verilmiştir." dedi. Dedim ki: "Herhangi bir amele misaldir." Ömer bunun üzerine şöyle dedi: "Bu âyet, zengin bir adama misaldir ki, Allaha itaat uğrunda amel işler sonra Allah ona Şeytanı gönderir. Adam günah işler ve amellerini batırır."(541)

Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, dünyada iken bolluk içinde yaşayan ve âhirette hiçbir şeye sahip olamayacak olan kâfire bir örnektir. Reb' b. Enese göre bu âyet dünyadayken sapıklık ve isyan içinde yaşayan, âhirette ise hiçbir şey bulamayacak olan kimseye örnektir. İbn-i Zeyde göre ise bu âyet, verdiği sadakayı başa kakarak ve verdiği kimseye eziyet ederek boşa çıkaran kimseye bir örnektir. Dehhaka göre de bu âyet, dün-

(541) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, bab: 47

yada bolluk içinde yaşayıp âhirette bir şey bulamayan kâfire bir örnektir. O, sevap ve yardıma en çok muhtaç olduğu zaman hiçbir şey bulamayacak, bahçesi yanan bir ihtiyara benzeyecektir.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin, gösteriş yapmak için sadaka veren münafıkın halini beyan ettiğini söyleyen görüş tercihe şayandır. Zira Allah teala bundan önceki âyette, müminlere verdikleri sadakayı başa kakmalarını ve sadaka verdikleri kimseye eziyet etmemelerini emretmiştir. Bu âyette de verdiği sadakayı başa kakan ve eziyet eden kimseye misal olarak gösteriş için mallarını harcayan münafıkı zikretmiştir. Münafık, verdiği sadakadan, âhirette mükâfaat beklemediği için dünyada yeteri kadar mükâfaat görmezse, sadaka verdiği kişilerin başına kakar, onlara eziyet eder.

Âyet-i kerimede geçen ve "Ateşli kasırga" diye tercüme edilen (إِعْصَارٌ فِيهِ
نَارٌ) ifadesinde zikredilen ateş'ten maksat, Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi ve Reb'i b. Enese göre, vücudun gözeneklerinden geçen çok güçlü bir ateştir. Abdullah b. Abbas, bu ateşin, cinlerin kendisinden yaratıldığı güçlü ateş olduğunu söylemiştir. Hasan-ı Basri ve Dehhaka göre ise buradaki "Ateşli kasırga" ifadesinden maksat, "Çok soğuk olan bir kasırgadır" çünkü o da mahsulleri yakmaktadır.

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah size âyetlerini böyle açıklar ki düşünesiniz." buyrulmaktadır. Yani, Allah teala sizlere, mallarınızı onun yolunda nasıl harcayacağınızı, nelerin lehinize, nelerin de aleyhinize olacağını beyan ettiği gibi, bunların haricindeki âyet ve hükümlerini de size açıklar ki düşünesiniz. Allahın zikrettiği delillerden öğüt ve ibret alasınız böylece kendisine itaat edesiniz. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Dünyanın geçici olduğunu, âhiretin ise baki olduğunu düşünmüş olasınız."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا
لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ
تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

267- Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın helal ve temiz olanlarından Allah için harcayın. Ancak gözünüz kapalı iken alabileceğiniz kötü şeyleri sadaka olarak vermeyin. Bilin ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layık olandır.

Ey, Allahı ve Resulünü tasdik edenler, ticaretten kazanmış olduğunuz mallarınızdan, elinizde bulunanların en iyi ve güzellerinden Allah yolunda har-

cayın. Yerden sizin için çıkarmış olduğumuz meyve ve her türlü mahsullerden de infak edin. Vereceğiniz şeyin kötülerini vermeyin, iyilerini verin. Sizler, hakkınız olan şeyleri almak istediğiniz de, sadaka olarak verdiğiniz bu kötü şeyleri ancak gözünüz kapalı olursa alırsınız. Yani gönül hoşluğu ile değil, istemeyerek alırsınız. O halde kendiniz için istemediğiniz bir şeyi, Allah rızası için bir fakire vermeye gönlünüz nasıl razı olur? Bilin ki Allahın, sizin sadakalarınıza hiç ihtiyacı yoktur. Allah, yarattıklarına bolca lütufta bulunmasından dolayı övülmeye layıktır.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Allah için harcayın." diye tercüme edilen (أَنْفِقُوا) ifadesinden maksat, "Zekâtınızı verin ve tasaddukta bulun." demektir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Helal ve temiz olanlarından" şeklinde tercüme edilen (مِنْ طَيِّبَاتِ) ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas göre "Mallarınızın en güzel ve en değerlilerinden" demektir. Mücahid, Süddi ve Hz. Aliye göre ise "Altın ve gümüş"ten demektir. Yani, ticaret yaparak veya çalışarak kazandığınız altın ve gümüşten zekât verin, tasaddukta bulunun" demektir.

Âyet-i kerimede "Yerden çıkardıklarımız" diye zikredilen ifadeden maksat, Hz. Aliye göre, hububat, meyve, kendisinden zekat verilmesi icabeden her türlü mahsuldür. Mücahidden nakledilen bir görüşe göre, hurma, diğer bir görüşe göre ise sadece meyvedir." Süddiden nakledilen başka bir görüşe göre ise burada "Yerden çıkarıldığı zikredilen" şeyden maksat, hurma ve hububattır.

Taberi, burada ifade edilen "Yerden çıkarılan şey"den maksadın hurma, üzüm, buğday, Arpa ve kendilerinden zekat verilmesi gereken bütün bitkiler olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Kötü şeyleri sadaka olarak vermeyin." buyrulmaktadır. Bu ifadede zikredilen ve "Kötü şeyler" diye tercüme edilen (الْخَبِيثَ) kelimesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Bera b. Âzib, Ali b. Ebi Talib, Ebu Ümame b. Sehl. Katade ve Mücahide göre burada zikredilen (الْخَبِيثَ) kelimesinden maksat, malın âdisi ve kötüsüdür. Allah teala bu âyette kendilerine farz kılınan zekatı veren müminlere zekatı verirken mallarının kötülerini vermemelerini emretmiştir. Bu hususta Bera b. Âzib diyor ki: "Artık bundan sonra birimiz bir şey tasadduk etmek istediğinde elinde bulunanın en güzelini vermeye başladı."(542)

Bu hususta Hz. Ali ise şunları söylemiştir: "Bu âyet-i kerime, farz olan zekat hakkında nâzil olmuştur. İnsanlar, hurmaları topladıktan sonra iyi olanlarını ayırıyorlardı. Zekat memuru geldiğinde ona kötülerinden veriyorlardı. İşte bunun üzerine, Aziz ve Celil olan Allah, "Kötü şeyleri sadaka olarak vermeyin."

(542) Bkz. Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 2 bab: 33 Hadis No. 2987

buyurdu.

b- İbn-i Zeyd ise demiştir ki: "Bu âyette zikredilen (الْخَبِيثَ) den maksat, haram olan mallar demektir. Allah teala, kişiye haram olan mallarından infak etmesini yasaklamıştır. Zira Allah, temizdir ve ancak helah ve temiz olanları kabul eder."

Taberi birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü sahabiler ve diğer müfessirler, bu ifadeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Ancak gözünüz kapalı iken alabileceğiniz." şeklinde tercüme edilen (وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ) ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Hz. Ali, Süddi, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Reb' b. Enes ve Dehhaktan nakledilen bir görüşe göre, onlar bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Sizin, başkalarında alacağınız olsaydı, size verecekleri kötü malları ancak düşük değerde tutup fazlasını isterdiniz" demektir. Yani, kendinizin başkalarında alacağınız olduğunda kötü malları kabul etmezsiniz. Değerini düşük tutarsınız. Alacağınız miktardan daha fazlasını istersiniz. O halde, mallarınız için üzerinize borç olan zekatları verirken, onları alma hakkına sahip olan fakirlere, mallarınızın kötüsünü nasıl verirsiniz? Abdullah b. Abbas, âyetin bu bölümünün izahında şöyle demiştir: "Şayet sizin bir kimsede alacağınız olsa o da size, hakkınızı öderken kötü mal verecek olsa, siz onu, iyi malın yerine almazsınız, değerini düşürürsünüz. O halde ey insanlar, sizler, kendiniz için razı olmadığınız şeyi, benim rızamı kazanmak için nasıl verebilirsiniz? Halbuki benim, sizin üzerinizdeki hakkım, mallarınızın en güzeli ve en değerlisidir. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala, bunu şu kelamıyla ifade buyurmuştur: "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz."(543)

b- Hasan-ı Basri ve Katadeden nakledilen bir görüşe göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Sizler, bu kötü malları, başka birinden satın aldığınız zaman, ancak onların değerini düşürerek satın alırsınız. O halde bu kötü malları, nasıl tam değerinde kabul ederek zekat verirsiniz.?

c- Bera b. Âzibden nakledilen başka bir görüşe göre, bu ifadeden maksat şudur: "Şayet sizlere, kötü mallar hediye edilecek olsaydı, sizler onu gönül hoşluğu ile değil istemeyerek ve utandığınızdan dolayı gözünüzü kapayarak alırdınız. O halde bu gibi malları başkalarına zekât olarak nasıl verirsiniz?

d- İbn-i Ma'kilden nakledilen diğer bir görüşe bu ifadeden maksat şudur: "Sizlerin, başkalarında alacağınız olsa kötü malları, ancak hakkınızın yenildiğini belirterek alırsınız. O halde bu gibi kötü malları zekat olarak başkalarına nasıl

(543) Âl-i İmran, 3/92

verirsiniz?

e- İbn-i Zeyde göre ise bu ifadenin mânâsı şudur: "Sizler, kazançlarınızdan haram olanları zekat ve sadaka olarak vermeyin. Çünkü sizler, bu gibi haram şeyleri ancak günahına göz yumarak alırsınız. O halde böyle malları başkalarına vermeyin.

Taberi diyor ki: "Bize göre âyetin izahına en uyğun olan tefsir şunu söylemek olur. "Aziz ve Celil olan Allah, bu âyet-İ kerimesiyle kullarını tasaddukta bulunmaya ve mallarında zekât vermeye teşvik etmiş ve zkât vermeyi kullarına farz kılmıştır. Allah tealanın, zenginlerin malları için, üzerlerine farz kıldığı zekât, ona layık olanların hakkıdır. O hak sahipleri, zekât verenlerin ortağı gibidir. Nasıl ki ortaklardan biri, ortak olan mallarından kötüsünü almayı kabul etmezse, zekatı hak edenlere de o malın kötüsünü veremez. Ortaklardan biri böyle bir şeyi kabul etmesi için ya verilen malı düşük değerde tutacaktır yahut da istemeyerek kabul edecektir. Bu itibarla, kendilerine zekat verilenlerin durumu da öyle olacaktır. O halde, Allahın rızasını kazanmak isteyen sizler, ortağına haksızlık yapacak olan kimsenin durumuna düşmeyin.

Taberi diyor ki "Malların kötüsünü vermenin yasak olması, zekat gibi, verilmesi farz olan malî yükümlülükler için söz konusudur. Teberruda bulunan kimsenin böyle bir yükümlülüğü yoktur. Her ne kadar, teberruda bulunan kimsenin de, malının en güzelini vermesinin uygun olacağı kanaatinde isem de, ben, böyle bir kimseye malının kötüsünü vermesinin haram olduğunu söyleyemem. Zira, malın kötüsünden teberru eden, daha fazla miktarda verebilir, yoksullar da daha fazla faydalanmış olur.Nitekim bu hususta Ubeyde es-Selaminin şunu söylediği rivayet edilmiştir. "Bu âyet, zekat hakkında nâzil olmuştur. Kişi teberruda bulunurken hurma da verebilir, değeri düşük para da. Aslında, değeri düşük para hurmadan daha evladır.

اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ
يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾

268- Şeytan sizi, fakirlikle korkutur ve size hayasızlığı emreder. Allah ise size katından bağışlama ve lütuf vaadediyor. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir.

Ey insanlar, Şeytan sizi "Eğer Allah yolunda harcarsanız fakir düşersiniz." diye korkutur. Sizlere, Allaha isyan etmeyi ve ona itaati terkedip hayasız olmayı emreder. Allah ise sizlere, harcamalarınıza karşılık, günahlarınızın affe-

dileceğini ve tarafından bir lütuf olarak rızıklarınızı bol vereceğini vaadeder. Allah, lütfu bol olan, kimin ikrama layık olduğunu çok iyi bilendir.

* Abdullah b. Mes'ud diyor ki" "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بِابْنِ آدَمَ وَلِلْمَلَكِ لَمَّةً، فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَإِيعَادٌ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبٌ بِالْحَقِّ، وَأَمَّا لَمَّةُ الْمَلَكِ فَإِيعَادٌ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقٌ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللّٰهِ فَلْيَحْمَدِ اللّٰهِ وَمَنْ وَجَدَ الأُخْرَى فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، ثُمَّ قَرَأَ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ).

"Âdemoğlunun kalbine şeytan da bir şey sokar melek te. Şeytanın soktuğu şeyler, kötülükler vaadetmek ve hakkı yalanlatmaktır. Meleğin soktuğu şey ise, hayırlı ümitler vaadetmek ve hakkı tasdik ettirmektir. Kim, kendisinde bu durumu hissederse bilsin ki bu, Allah tarafındandır. Bundan dolayı Allaha hamdetsin. Kim de diğerini hissederse, kavulan şeytanın şerrinden Allaha sığınsın." ve sonra bu âyeti okdu.(544)

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

269- Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime de hikmet verilirse ona çok hayır verilmiş olur. Bundan ancak akıl sahipleri ibret alır.

Allah, hikmeti yani anlayışı, sözünde isabetli olmayı, işi yerli yerince yapmayı kullarından dilediğine verir. Kime de hikmet verirse, yani kime de anlayışı, söz ve davranışlarında isabetli olma kabiliyetini verirse şüphesiz ki o kimseye çokça hayır verilmiş olur. Bunları ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alırlar

* Müfessirler, âyette zikredilen hikmetten neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Katade, Abul Âliye ve Mücahidden nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Hikmet"ten maksat, Kur'andır ve Kur'anı anla-

(544) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an Sure 2 bab: 34, Hadis no. 2988

maktır. Bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmektedir. Âyetteki "Hikmet"ten maksat, Kur'anın nâsihini, mensuhunu muhkemini, müteşabihini, mukaddemini, muahharını, helalını, haramını ve misallerini anlamak ve bilmektir.

b- Mücahitten nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen Hikmetten maksat, sözde ve işte isabetli olmaktır.

c- İbn-i Zeyde göre, burada zikredilen hikmetten maksat, dini anlamak ve ona uymaktır.

d- İbrahim en-Nehaiye göre hikmet'ten maksat, anlayışlı olmaktır.

e- Reb' b. Enese göre bundan maksat, Allahtan korkmadır. Çünkü her şeyin başı Allahtan korkmaktır. Ve Allah teala: "Kulları içinde Allahtan hakkıyla korkanlar ancak âlim kullardır."(545) buyurmuştur.

f- Süddiye göre ise buradaki "Hikmet"ten maksat, Peygamberliktir.

Taberi diyor ki: "Aslında hikmetten maksat, davranışlarda isabetli olmaktır. Davranışlarında isabetli olan, bilinmesi icabedeni bilendir, Allahtan korkandır. Fakihtir, âlimdir. Peygamberler de böyledir. Bu itibarla hikmeti, isabetli olma anlamında almak, bu görüşlerin hepsini kapsamaktadır.

وَمَا أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا
لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

270- Harcadığınız her şeyi veya adadığınız her adağı şüphesiz Allah bilir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.

Allah yolunda verdiğiniz herhangi bir nafakayı veya hayır işleme maksadıyla adadığınız herhangi bir adağı şüphesiz ki Allah bilir. Hiç bir şey ondan gizli kalmaz. O size bunların karşılığını verecektir. Zalimlerin ise Allahın azabına karşı hiçbir yardımcıları yoktur.

* Âyette zikredilen "Zalimler"den maksat, mallarını gösteriş için harcayanlar ve Allaha itaata vesile olmayacak bir şeyi adayanlardır. Bunlar, yapacakları şeyleri gerçek yerlerinin dışında yaptıkları için zalim olmuşlardır.

إِن تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا

(545) Fâtır suresi, 35/28

الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

271- Sadakaları açıkça verirseniz ne güzel. Eğer onları gizler ve fakirlere verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Allah bununla günahlarınızdan bir kısmını öter. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Eğer sadakalarınızı açıkça verirseniz bu güzel bir şeydir. Şayet onları kimseye göstermeden gizler ve gizlece fakirlere verirseniz, bu sizin için açıkça vermenizden daha hayırlıdır. Çünkü gizli verilen sadaka daha hayırlıdır, daha faziletlidir. Allah, sadakalarınız sebebiyle bir kısım günahlarınızı örter. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. Amellerinizden hiçbir şey ona gizli kalmaz.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) sadakayı gizlice verenin kıyamet gününde arşın gölgesinde gölgelendirilecek yedi sınıf insandan biri olacağını beyanla buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللّٰهُ تَعَالَى فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ اِلاَّ ظِلُّهُ اِمَامٌ عَدْلٌ وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللّٰهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللّٰهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللّٰهَ خَالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ.

"Yedi kimse vardır ki, Allahın arşının gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Allah onları, arşın gölgesi altında gölgelendirecektir. Bunlar, adaletli Halife, Allaha ibadet ederek yetişen genç, kalbi mescitlere bağlı olan kişi, Allah için birbirlerini seven iki arkadaş (öyle ki, bunlar Allah için bir araya gelir ve Allah için ayrılırlar.) Mevki ve güzellik sahibi bir kadın kendisini (hayasızlığa) davet ettiği halde: "Ben, Allahtan korkarım" diyerek onu reddeden kişi,, sağ elinin verdiği sadakayı sol elinin duymayacağı kadar gizlice sadaka veren kişi ve hiç kimsenin bulunmadığı bir yerde Allahı anarak gözlerinden yaş döken kişilerdir."[546]

Peygamber efendimiz diğer bir hadis- şerifinde de şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدُ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ، فَعَجِبَتِ الْمَلاَئِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا: يَارَبِّ هَلْ مِنْ

(546) Buhari, K. ez-Zekat, bab: 16 K. el-Ezan, bab: 36, K. el-Hudvel bab: 19/Müslim, K. ez. Zekat bab: 91, Hadis No. 1031/Tirmizi, K. ez-Zühd, bab: 52, Hadü No. 2391

خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ. قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ النَّارُ. فَقَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْمَاءُ. قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ، قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ ابْنُ آدَمَ، تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ بِيَمِينِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ.

"Allah teala yeryüzünü yaratınca, yeryüzü sarsılıyordu. Bunun üzerine Allah teala dağları yarattı. Onları yeryüzüne yerleştirdi ve yüryüzü istikrara kavuştu. Melekler, dağların güçlülüğüne şaşarak: "Ey rabbimiz, yaratıkların arasında dağlardan daha güçlü bir şey var mı?" diye sordular. Allah: "Evet, demir var." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların içinde demirden daha güçlü bir şey var mı?" dediler. Allah: "Evet ateş var." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların arasında ateşten daha güçlü bir şey var mı?" dediler. Allah : "Evet su var." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların arasında sudan daha gülçü bir şey var mı?" dediler. Allah: "Evet rüzgâr var." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların arasında rüzgârdan daha güçlü bir şey var mı?" dediler. Allah, "Evet var. O, sağ eliyle bir sadaka verip onu sol elinden gizleyen Âdemoğludur." buyurdu.(547)

Ebu Zer el-Ğifari (r.a) diyor ki:

قلت يا رسول الله فالصدقة قال أضعاف مضاعفة قلت يا رسول الله فايهما أفضل قال جهد من مُقِلٌ أوسر الى فقير.

...Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, sadakanın karşılığı nedir?" Resulullah (s.a.v.) "Kat kattır." buyurdu. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, hangi sadaka daha üstündür" Resulullah: "Malı az olanın zorlukla verdiği bir de gizli olarak fakire verilen sadakadır." buyurdu.(548)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde buyurmuştur ki:

وَالصَّدَقَةُ تُطْفِىءُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِىءُ الْمَاءُ النَّارَ.

---

(547) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 113, Hadis No. 3369/Ahmed b.Hanbel, Müsned C 5 S. 124
(548) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5 S. 178, 179, 265

"Suyun ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da hataları söndürür."(549)

Abdullah b. Abbasa göre burada gizli verilmesinin daha efdal olduğu belirtilen infak, farz olmayan bağışlardır. Çünkü farz onlanların açıktan verilmesi daha evladır. Bu âyetin izahında Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmektedir: Allah teala, gizli olarak verilen bağışı, açık olarak verilenden yetmiş kat üstün kılmıştır. Farz olan şeyin açıktan verilmesini ise gizli verilmesinden daha üstün kılmıştır. Açıktan verilenin sevabının, gizli verilenden yirmi beş kat üstün olduğu söylenmektedir. Diğer bütün farzlarda ve nafilelerde de durum böyledir.

Yezid b. Habib ise bu âyet-i kerimenin, Yahudi ve Hristiyan olan ehl-i kitap hakkında indiğini söylemiş ve âyeti şöyle izah etmiştir: "Eğer sizler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlara verdiğiniz sadakaları açıktan verecek olursanız ne güzel, şayet onu gizler ve onların fakirlerine verecek olursanız, bu sizin için daha hayırlıdır." Yezid b. Habib, fakir müslümanlara verilecek olan zekatların da bağışlarında gizli verilmelerinin, açıkça verilmeden daha evla olduğunu söylemiştir.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ اللّٰهِ وَمَا
تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾

272- Ey Muhammed, onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. Yaptığınız her hayır kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allahın rızasını kazanmak için sarfedersiniz. Allah yolunda yaptığınız her hayırın karşılığı size tam olarak verilir. Ve siz, hiçbir haksızlığa uğratılmazsınız.

Ey Muhammed, müşrikleri hidayete kavuşturmak sana ait değildir. Fakat Allah, yaratıklarından dilediğini islama ulaştırır ve o kişiyi İslama eriştirmeye muvaffak kılar. Allahın rızasını kazanmak için ne harcarsanız, onun sevap ve

(549) Tirmizi, K. el-İmran, bab: 8, Hadis No. 2616 / İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 22, Hadis No. 4210

mükâfaatı size aittir. Sizin, Allah rızası dışında harcamanız size yakışmaz. Sizin harcamış olduğunuz hayırlı malların karşılığı, kıyamet gününde tam olarak size verilecektir. Ve sizler, yaptığınız amellerin karşılıkları eksiltilerek bir zulma uğratılmayacaksınız.

*Abdlullah b. Abbas diyor ki: "Müslümanlar, müşrik olan akrabalarına sadaka vermek istemiyorlardı. Resulullahtan bu hususu sordular. Bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu. Onlara bu hususta ruhsat tanıdı. Bu rivayet, Said b. Cübeyr, Katade, Rebi' b. Enes ve Süddiden de nakledilmektedir.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ
يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ
لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ
عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

273- Sadaka, kendilerini Allah yoluna vakfedenler içindir. Bunlar (rızık aramak için) yeryüzünde dolaşmazlar. Durumlarını bilmeyen kimse, iffetlerinden dolayı onları zengin sanar. Sen onları simalarından tanırsın. Onlar, insanlardan ısrarla dilenmezler. Harcadığınız her hayırı, şüphesiz ki Allah bilir.

Allah yolunda harcanacak malların harcama yeri, kendilerini Allah yolunda cihad etmeye hasreden ve bu sebeple rızık kazanma çalışması yapmayan fakirlerdir. Bunların, yeryüzünde gezip dolaşarak rızık temin etmeye ve kazanç sağlamaya imkânları yoktur. Hallerinden anlamayanlar onları, iffetlerinden dolayı dilenmediklerinden, zengin zannederler. Sen onları, yüzlerindeki bitkinlik, mağduriyet ve ihlastan tanırsan. Onlar, iffetli oldukları için, insanlardan ısrarla dilenmezler. Siz, Allah yolunda neyi harcarsanız şüphesiz ki Allah onu bilir. Ve size karşılığını verir.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Kendilerini Allah yoluna vakfedenler"den maksat, Katade ve İbn-i Zeyde göre, kendilerini Allah yolunda savaşmaya vakfeden Mücahidlerdir. Süddiye göre ise, müşrikler tarafından, Medine-i Münev-

verede kuşatılan fakir müminlerdir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i kerimede "Sen onları simalarından tanırsın." buyrulmaktadır. Yani sen iffetli fakirleri, şekillerinden tanırsın." demektir. Müfessirler, iffetli fakirlerin, şekillerinden nasıl tanınacakları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Mücahide göre iffetli fakirlerin siması, mütevazi ve çekingen olur. Onlar, bu halleriyle tanınırlar.

b- Süddi ve Reb'i b. Enese göre ise, bu fakirlerin simaları, yüzlerindeki bitkiinlik ve fakirlik alametiyle belli olur.

c- İbn-i Zeyde göre ise bu gibi iffetli fakirler, elbiselerinin eski ve yırtık oluşuyla tanınırlar. Zira açlık hali gizli bir şeydir. İnsanlar kişinin bu halini pek iyi teşhis edemezler.

Taberi diyor ki: "Doğru olmaya daha layık olan görüş şudur: "Allah teala, Peygamberine, iffetli fakirlerin bir kısım alametleriyle ve üzerlerindeki yoksulluk nişaneleriyle tanındıklarını bildirmiştir. Resulullah da sahabileri de bu gibi fakirleri, doktorun hasta insanı tanıdığı gibi bir takım alamet ve belirtilerinden tanıyorlardı. Bu alametler, iffetli fakirin, çekingen olması da olabilir, üzerindeki bitkinliği de olabilir, elbisesinin yırtıklığı da olabilir. Bunların hepsi bir arada da bulunabilir. Kişinin fakirliği, vasfedilerek değil inceleme ile anlaşılır. Mesela bir kısım hastalar görünüşte çok sıhhatlı imiş gibi görünebilirler. Fakat muayene edildiklerinde hasta oldukları ortaya çıkar. Bazı zengin insanlar yırtık pırtık elbise giyerler. Siz onların fakir olduklarını sanırsınız. Halbuki onlarda fakirlik yoktur.

Âyet-i kerimede "Onlar, insanlardan ısrarla dilenmezler." buyurulmaktadır. Aslında iffetli fakirler, hiç dilenmezler. Burada zikredilen, ısrarla dilenmek, diğer fakirlerin sıfatıdır. Allah teala, bu sıfatı zikrederken, ısrarla dilenen fakirlerin yüzsüz olduklarını beyan etmek istemiş ve bu yolla iffetli fakirleri övmüştür. Bu hususta Ebu Said el-Hudri diyor ki: Bir zaman yoksul düştük. Bana denildi ki: "Gidip Resulullahtan bir şey istesene." Ben de yürüyerek Resulullaha gittim. Onun konuşmalarından önüme çıkan ilk sözü şu oldu. "Kim iffetli ve vakarlı olursa Allah da onu iffetli vakarlı kılar. Kim, kendisini başkasına muhtaç göstermezse Allah da onu başkasına muhtaç etmez. Bizden bir şey isteyen kimseye, elimizde bulunanı asla esirgemeyiz. "Bunun üzerine ben kendi kendime dedim ki: "Ben, iffetli ve vakarlı olsam da Allah da beni böyle yapsa daha iyi olmaz mı?" Ondan sonra oradan ayrıldım. Ve ondan sora, Resulullahtan ortaya çıkan bir ihtiyaç için hiçbir şey istemedim. Bundan sonra dünya bize meyletti. Öyle ki bizi (mala) boğdu. Ancak Allahın koruduğu kimse bundan beri oldu. Bu

hususta Katade de şunu rivayet etmiştir: Resulullah şöyle derdi: "Allah, halim selim, zengin ve iffetli olanı sever. Allah, edepsiz, hayasız zengini ve ısrarla dileneni sevmez. "Yine Katade, Resulullahın başka bir hadisinde: "Allah sizin için üç şeyi sevmez. Bunlar, dedi kodu, malı zayi etmek ve çokça dilenmektir." buyurduğunu rivayet etmiştir. Katade sözlerine devamla şunları söylemiştir: "Bakarsın ki bir insan, gün boyunca dedi kodu ile meşgul olur. Bir sürü sözler biriktirir. Geceleyin de onları insanlara aktarır. Nihayet ruhu alındığında döşeğinin üzerinde bir leş olarak bırakılmış olur. Allah ona ne gündüzünden ne de gecesinden bir pay vermiş olur. Bazı zengin insanları da görürsün ki şehvani arzularında, zevkü safalarında, oyun ve eğlenceler içindedirler. Bu şeyler onu, Allahın emirlerini yerine getirmekten alıkoyarlar. İşte malı zayi etme de böyle olur. Bazı insanları da görürsün ki, ellerini uzatmış insanlardan dilenir. Kendisine bir şey verilirse onu vereni aşırı derecede över. Verilmeyecek olursa da bu sefer o insanları aşırı derecede kınar."

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde gerçek yoksulu tarif ederek buyuruyor ki:

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِى تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلاَ اللُّقْمَةُ وَلاَ
اللُّقْمَتَانِ اِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِى يَتَعَفَّفُ وَاقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ يَعْنِى قَوْلَهُ تَعَالَى لاَ
يَسْأَلُونَ النَّاسَ اِلْحَافاً.

"Bir hurmanın, iki hurmanın, bir lokmanın iki lokmanın geri çevirdiği kişi yoksul değildir. Asıl yoksul iffetli olandır. (iffetliliğinden dolayı dilenmeyen ihtiyaç sahibidir.) Dilersiniz şu âyeti okuyun: "Onlar, insanlardan ısrarla dilenmezler."(550)

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً
فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

(550) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an Sure 2 bab: 48/Müslim, K. ez Zekat, bab: 102 Hadis No. 1039

274- Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah yolunda harcayanların, rableri katında mükâfaatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar, üzülmeyeceklerdir de.

Mallarını Allah yolunda, israf etmeksizin, cimrilik yapmaksızın, fesat çıkarıp saçıp savurmadan, gizli ve aşikâr olarak harcayanların, rableri katında sevap ve mükâfaatları vardır. Onlar için âhirette bir korku yoktur. Dünyada bıraktıkları şeylerden dolayı da üzülmezler.

*Ebüdderda, bu âyet-i kerimenin, atlarıyla Allah yolunda cihad eden mü'minleri vasıflandırdığını söylemiştir. Katade ise bu âyetin, israfa kaçmaksızın ve harcamada kısıtlı davranmaksızın, mallarını Allah yolunda harcayanları vasıflandırdığını ve bunların cennetlik kimseler olduklarını söylemiş bu hususta Resulullahın da şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Malları çok olan zenginler, en aşağıda bulunanlardır." dediler ki: "Ey Allahın Peygamberi, bundan kim müstesnadır?" Resulullah yine: "Malları çok alan zenginler, en aşağıda bulunanlardır." buyurdu. Orada bulunanlar yine "Ey Allahın Peygamberi, ondan kim müstesnadır?" dediler. Resulullah da tekrar: "Malları çok olan zenginler en aşağıda bulunanlardır." buyurdu. Yine orada bulunanlar: "Ey Allahın Peygamberi ondan kim müstesnadır?" dediler ve onlar, ortık bu soruya cevap verilmeyeceğini zannetiler ve cevap alamamaktan korktular. Nihayet Resulullah buyurdu ki: "Ondan, malını sağına soluna, önüne arkasına tasadduk eden müstesnadır. Bunlardan da pek azı bu istisnaya girer. "Evet, bu âyette zikredilenler, Allahın farz kıldığı ve razı olduğu yolda mallarını israfa, cimriliğe ve fesada kaçmaksızın harcayanlardır.

Abdullah b. Abbas Tevbe suresindeki zekata ait hükümleri belirten âyetler nâzil olmadan önce bu ve bundan önce geçen iki yüz yetmiş, yetmiş bir, yetmiş iki ve yetmiş üçüncü âyetlerle amel edildiğini, Tevbe suresindeki âyetler inince de yalnızca onlarla amel edilmeye başladığını söylemiştir.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ
ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَأَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ
جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ

فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

275- Faiz yiyenler, yerlerinden, şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu onların: "Alış veriş te aynen faiz gibidir." demelerindendir. Halbuki Allah, alış verişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Kim, rabbinden öğüt gelir de yaptığını terkederse, geçmişte aldığı onundur. Ve onun işi Allaha aittir. Kim de tekrar faizciliğe dönerse işte onlar, cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

Faizi almak vermek ve yemek suretiyle faizle muamele yapanlar, kıyamet gününde kabirlerinden, ancak şeytanın çarptığı, sara hastalığına yakalanarak kendini yerden yere atan kişinin kaltığı gibi kalkarlar. Onların, kabirlerinden bu şekilde kalkmalarının sebebi, inkâr etmeleri ve iftirada bulunarak "Alışveriş te faiz gibidir. Niçin bu haram olsun?" demelerindendir. Halbuki Allah, alış veriş suretiyle ticari kazancı helal, faizi ise bütün çeşitleriyle haram kılmıştır. Kim, rabbinden bir öğüt ve korkutma geldikten sonra faiz yemekten vaz geçerse, haram hükmü gelmeden önce olan olmuştur. Ve onun işi allaha aittir. İsterse onu affeder, isterse azabeder. Kim de haram kılındıktan sonra tekrar faiz yerse onlar cehennemliktirler. Orada edebi olarak kalacaklardır.

* Âyet-i kerimede, "Faiz yiyenler, yerlerinden, şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar." buyurulmaktadır. Arapçada "Faiz' kelimesi (الرِّبَا) lafzıyla ifade edilmiştir. Bu kelimenin mânâsı "Artmak ve fazlalaşmak." demektir. Mallarını faize verenler, onları bu yolla artırmak istedikleri için faize "Riba" denmiştir. Faiz yiyenlerin, yerlerinden şeytanın çarptığı kimse gibi kalkacakları beyan edilmiştir. Burada ifade edilen "Yerler"den maksat, Mücahid, Abdullah b. abbas, Said b. Cübeyr, Katade, Rebi' b. Enes, Dehhak, Süddi ve İbn-i Zeyde göre kıyamet gününde dirildikten sonra kalkacakları kabirlerdir. Kıyamet gününde faizcilerin alametleri, şeytanın çarpmış olduğu kişi gibi, saralı bir şekilde olmalarıdır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Âyet-i kerimede, faizi bizzat yiyenler zikredilmektedir. Ticaretlerinde faizli işlem yapan ve onu fiilen yemeyenler de bu âyetin beyan ettiği cezaya çarptırılacaklar mıdır? Cevaben denilir ki: "Faizi sadece yiyenler değil, her türlü faizli muamelede bulunanlar bu âyetin

beyan ettiği hükme dahildir. Ancak, âyetin indiği zaman faizcilerin, faizden elde ettikleri gayr-i meşru kazancı en çok yeme ve içmelerinde kullandıkları için âyette "Faiz yiyenler ifadesi yer almaktadır. Yoksa bütün faizle muamele yapanlar bu âyetin kapsamına girmektedirler. Nitekim şu âyet-i kerîme ve şu hadis-i şerif bu hususu ortaya koymaktadırlar. Allah teala buyuruyor ki: "Ey iman edenler, Allahtan korkun ve eğer iman ediyorsanız faizden arta kalanı bırakın."(551) Peygamber efedimiz de hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur.

قَالَ لَعنَ رَسُولُ اللّٰه ﷺ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهِ وَشَاهِدَهُ وَكَاتِبَهُ.

"Allah, faizi yiyene de yedirene de şahidine de kâtibine de lanet eder."(552)

يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

276- Allah, faizi mahveder, sadakaları ise artırır. Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez.

Allah, faizi eksiltir ve yok eder.Sadakaların sevabını ise kat kat artırır. Sadaka verilen malı artırır.. Allah, inkârda ısrar edenleri, ikaz ve nasihatlara aldırmayarak günah işlemeye devam edenleri asla sevmez.

* Allah tealanın, faizi mahvetmesi, ya onu tamamen imha etmesi veya onun karıştığı malın bereketini gödermesiyle olur. Resulullah (s.a.v.) efendimiz bir hadisi şerifinde:

عن ابن مسعود ان النبى ﷺ قال الربا وان كثر فان عاقبته تصير الى قلّ.

(551) Bakara suresi, 2/278

(552) Meseî K. ez-Ziynet, bab: 25 / Ebu Davud K. el-Buyü bab: 4, Hadis No: 3333 Müslim, K. el-Müsakat, bab: 105, 106, Hadis No. 1597, 1598

"Faiz çoğalsa dahi sonunda eksilmeye mahkumdur." buyurmuştur.(553)

Sadakalar bunun aksinedir. Çünkü Allah onlara bereket verir ve onları artırır. Nitekim bu hususta Allah teala diğer âyetlerinde şöyle buyurmuştur: "Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu: Her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir tanenin durumuna benzer. Allah dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olan ve her şeyi bilendir."(554) "O kimdir ki , Allah için güzel bir ödünç takdim etsin de, Allah ona karşılığını kat kat versin? Rızkı daraltan da Allahtır, bol veren de. Yine ona döneceksiniz."(555)

Peygamber efendimiz de bu hususta şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلاَ يَقْبَلُ اللّهُ إِلاَّ الطَّيِّبَ وَإِنَّ اللّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِيَمِينِهِ ثُمَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهِ كَمَا يُرَبِّى أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ.

"Kim, helal kazancından bir hurma kadarını sadaka olarak verirse ki - Allah, ancak helal maldan olan sadakayı kabul eder. - Allah onu sağ eliyle (güzelce) kabul eder. Sonra onu, sizden birinin atının tayını beslediği gibi besler. Öyle ki, o dağ gibi olur."(556)

Diğer bir rivayette de şöyle buyurmuştur.:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ « إِنَّ اللّهَ يَقْبَلُ الصَّدَقَةَ وَيَأْخُذُهَا بِيَمِينِهِ فَيُرَبِّيهَا لأَحَدِكُمْ كَمَا يُرَبِّى أَحَدُكُمْ مُهْرَهُ. حَتَّى إِنَّ اللُّقْمَةَ لَتَصِيرُ مِثْلَ أُحُدٍ».وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِى كِتَابِ اللّهِ عَزَّ وَجَلَّ: (أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ) وَ (يَمْحَقُ اللّهُ الرِّبَا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ).

"Şüphesiz ki Allah, sadakayı kabul eder. Onu sağ eliyle alır ve sizden birinizin atının tayını besleyip büyüttüğü gibi o sadakayı büyütür. Öyle ki, bir lokma uhut dağı gibi olur. Bunu, aziz ve celil olan Allahın kitabında doğrulayan

(553) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C1 S. 395, 424
(554) Bakara suresi, 2/261
(555) Bakara Suresi, 2/245)
(556) Buhari, K. ez-Zekât , bab: 8 / Müslim, K. ez-Zekât bab: 63,64 Hadis No. 1014

âyetler: "Bunlar, kullarının tevbesini ve sadakaları ancak Allahın kabul ettiğini ve tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olanın sadece Allah olduğunu bilmezler mi?"(557) "Allah, faizi mahveder, sadakaları ise artırır. Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez." (558) âyetleridir."(559)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

277- Şüphesiz ki iman edenlerin, salih amel işleyenlerin, namazı kılıp zekatı verenlerin, rableri katında mükâfaatları vardır. Onlar için korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir de.

Allahı ve Resulünü tasdik eden ve Allahın, kendilerine emrettikleriyle amel eden, namazı bütün erkânıyla birlikte kılan ve mallarından, farz kılınmış olan zekatı verenlerin, âhirette rableri katında mükâfaatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar, dünyada bıraktıkları şeylere de üzülmezler.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾

278- Ey iman edenler, Allahtan korkun ve eğer iman ediyorsanız faizden arta kalanı bırakın.

Ey iman edenler, emirlerine itaat ederek ve yasaklarından kaçınarak Allahtan korkun ve alacağınızdan, ana paranın üzerine ilave edilen faizi terkedin, almayın. Eğer sözünüzde, işinizde ve imanızda samimi kişiler iseniz bunu böyle yapın.

* Suddi, İbn-i Cüreyc ve İkrime, bu âyet-i kerimenin, nüzul sebebi hakkında şunları söylemişlerdir: Bir kısım insanlar İslama girmeden önce mallarını faize vermişlerdi. Bunlar, faizin bir kısmını almışlardı diğer kısmı duruyordu. Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirerek onların daha önce almış oldukları faizleri affettiğini ve geriye kalan faizi de almalarının haram olduğunu bildirdi. Faize mal veren kişilerin, Abbas b. Abdul Muttalib ve Muğire oğullarından bir kişi olduğu, faizle mal alanların da Sakiyf kabilesinden Amr oğulları olduğu rivayet

(557) Tevbe suresi, 9/104
(558) Bakara suresi, 2/276
(559) Tirmizi, K. ez-Zekât, bab: 28 Hadis No. 262

edilmiştir. Diğer bir rivayette ise mallarını faize verenlerin Amr oğulları olduğu, alanların da Muğire oğulları olduğu bildirilmektedir.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ
أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

279- Eğer böyle yapmazsanız Allah ve Resulü tarafından, size karşı harp ilan edilmiş olduğunu bilin. Şayet tevbe ederseniz, sadece sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa da uğramamış olursunuz.

* Âyet-i kerimede zikredilen ve "Bilin" diye tercüme edilen(فَأْذَنُوا) kelimesi iki şekilde okunmuştur.

a- Bütün Medine halkı bu kelimeyi, sülasî fiilden türetilmiş bir emir kabul etmişler ve (فَأْذَنُوا) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Şayet sizler, bu emredileni yapmazsanız, Allah ve Resulü tarafından size savaş açılmış olduğunu bilin.

b- Kûfe kurralarının tümü ise bu kelimeyi, rubai fiilerden türetilmiş bir emir kabul ederek (فَآذِنُوا) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Şayet sizler, emrolunanı yapmazsanız, Allah ve Resulüne karşı savaştığınızı diğer insanlara ilan edin."

Taberi : "Bu kıraatlardan birinci kıraatın tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira, savaş ilan etme, faiz yiyenlerin hakkı değil Allah ve Resulünün hakkıdır. Nitekim bu hususta, Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: "Şayet, faizli muamele yapan kimse, bundan vazgeçmeyecek olursa, müslümanların imanının bu kimseyi tevbe etmeye çağırması gerekmektedir. Eğer vazgeçerse mesele yoktur. Aksi taktirde imam onun boynunu vurur. Bu hususta Katade de şunları söylemiştir: "Gördüğünüz gibi Allah, faiz yiyenleri öldürmekle tehdit etmiş ve onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kanlarını heder etmiştir. Reb' b. Enes te Allah tealanın bu âyet-i kerime ile, faiz yiyenleri öldürmekle tehdit ettiğini söylemiştir.

Âyet-i kerime, faizin korkunç bir cinayet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu cinayetin büyüklüğünü anlamak için, Kur'an-ı Kerimin, faizcileri nasıl vasıflandırdığını dikkatle incelemek yeterlidir. Kur'an-ı Kerim, faizcileri, Şeytanın çarptığı, sara hastalığına yakalanmış, kendini yerden yere atan ve aklından zoru olan deliler gibi sağa sola yalpa yapan bir kimseye benzetmiştir.

Faizciler ise, Kur'an-ı Kerimin bu tasvirine rağmen faizin zararlarını yok

gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Allahın, bu kadar kötü olduğunu bildirdiği faizi meşru gören ve onunla muamele yapanların, Allah ve Resulünün kendilerine karşı savaş ilan ettiğini beyan eden âyete rağmen faizle iştigal ederek rablerine karşı savaşmayı basit bir olay gibi gösterenlerden ve o faizi helalmiş gibi takdim etmeye çalışanlardan daha zalim ki olabilir? Hangi müslüman, bu tehdidi duyduktan sonra faizli muameleye devam etmek ister? Bu âyet-i kerimeyi duyduktan sonra yaptığından vaz geçip tevbe etmeyen, bu korkunç cinayeti işlemeye devam eden kişilere yazıklar olsun. İmanla faiz birbirinin zıddıdır. Hiç bir zaman birleşmezler.

Cabir b. Abdullahın rivayetinde bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor Cabir diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ آكِلَ الرِّبَا، وَمُوكِلَهِ، وَكَاتِبَهُ، وَشَاهِدَيْهِ، وَقَالَ: هُمْ سَوَاءٌ.

"Resulullah (s.a.v.) faizi yiyene, yedirene, yazana ve şahitlerine lanet etti. Ve "Onlar eşittir" buyurdu."(560)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَتَيْتُ، لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى، عَلَى قَوْمٍ بُطُونُهُمْ كَالْبُيُوتِ، فِيهَا الْحَيَّاتُ تُرَى مِنْ خَارِجِ بُطُونِهِمْ. فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلاَءِ يَا جِبْرَائِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلاَءِ أَكَلَةُ الرِّبَا.

"Ben isra ve miraç gecesinde, karınları evler kadar büyük olan bir topluluğun yanına vardım. Karınlarında yılanlar vardı. Bu yılanlar dışarıdan görünüyordu. Dedim ki: "Ey Cebrail, bunlar kimdir?" dedi ki: "Bunlar, faiz yiyenlerdir."(561)

Peygamber efendimiz bir diğer hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « الرِّبَا سَبْعُونَ حُوباً. أَيْسَرُهَا أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ».

(560) Müslim, K. el-Müsakat, bab: 106, Hadis No. 1598/Ebu davud, K. el-Büyük bab: 4 Hn. 3333
(561) İbn-i Mace, K. et Ticaret, bab: 58, Hn. 2273/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S. 353, 363

"Faizde yetmiş günah vardır. En hafifi, kişinin, anası ile zina etmesi gibidir."(562)

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

280- Eğer borçlu darda ise ona, genişliğe çıkıncaya kadar mühlet verin. Bağışlamanız ise, bilirseniz sizin için daha hayırlıdır.

Eğer borçlu sıkıntı içindeyse ve ödeme gücü yoksa genişliğe çıkıp ödeme gücü elde edinceye kadar bekleyin. Fakat, sadakanın faziletini ve sıkıntı içindeki borçlunun sıkıntısını gidermenin sevabını bilirseniz, alacağınızdan vaz geçip onu borçluya bağışlamanız, o malı ondan almanızdan sizin için daha hayırlıdır.

* Resulullah (s.a.v.) efendemiz buyuruyor ki:

قال سمعت رسول الله ﷺ يقول من نفس عن غريمه أو محا عنه كان في
ظل العرش يوم القيامة.

"Kim, bir borçlusuna nefes aldırır veya onun borcunu silerse o kişi kıyamet gününde arşın gölgesinde olacaktır.(563)

Müfessirler bu âyet-i kerimede, darlık içinde oldukları zaman kendilerine süre tanınması emredilen borçlulardan hangi borçluların kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Sîrîn, İbrahim en-Nehai, Katade, Dehhak vb. âlimlere göre burada zikredilen borçludan maksat, faizli muamelede borçlu durumuda olan ve faizle aldığı ana parayı ödemekten âciz kalan borçlulardır. Alacaklılar, ona paralarını ödemekten âciz olan bu borçlulara, ödeme imkânları oluncaya kadar süre tanımakla emrolunmuşlardır. Fakat, faizli mua-

(562) İbn-i Mace, K. et-Ticaret, bab: 58 HN. 2274

(563) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5 S. 300, 308 / Darimi, K. el-Büyû bab: 50

mele dışındaki herhangi bir muameleden dolayı borçlu olan kimseler borçlarının vadesi geldiği zaman onu ödemek zorundadırlar. Aksi halde kendilerine hapis gibi hukuki müeyyideler uygulanır. Bu hususta, Muhammed b. Sîrî diyor ki: "Bir alacaklı kişi borçlusunu, Kadı Şüreyhe şikayet etti. Şüreyh de borçlunun aleyhine hüküm vererek hapsedilmesini emretti. Şüreyhin yanında bulunan bir dam, "Borçlu olan bu kişi dardadır. Allah teala da kitabında "Eğer borçlu darda ise ona genişliğe çıkıncaya kadar mühlet verin." buyurmaktadır." dedi. Şüreyh dedi ki de "Bu âyet, faizli muameleleri söz konusu etmektedir. Zira Allah teala, kitabında, başka bir ayette buyuruyor ki: "Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmederken adaletle hükmetmenizi emrediyor...(564) Kadı Şüreyh, sözlerine davamla dedi ki: "Allahın bize bir şeyi emredip sonra da emrini yerine getirdiğimizden dolayı bize azabetmesi beklenemez.

b- Dehhak ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet- kerime, her türlü borçluyu ifade etmektedir. Bu borç, helal bir alış verişten de olsa, faizden de olsa aynı hükme tabidir. Bu hususta, Dehhakın şunu söylediği rivayet edilmiştir. "Müslüman kardeşinde alacağı olan bir mümin, kardeşinin darda olduğunu bildiği halde, borcunu ödeyemediği için onu hapsettirmesi ve genişliğe çıkmasını beklemeyip alacağını isteyerek onu sıkıştırması helal değildir.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, bu âyet- kerimenin, Resulullah döneminde mallarını faize verip sonra da müslüman olan ve müslümün olduklarında faiz alacaklarını henüz tahsil edememiş olanlar hakkında nâzil olduğunu söyleyen görüştür. Âyet-i kerime, bu gibi insanlara faiz alacaklarını bırakıp sadece ana paralarını almalarını emretmiş, borçluları, ana paralarını ödemekten âciz iseler, onlara mühlet vermelerini emretmiştir. Bu itibarla, bu âyet, müslüman olmadan önce, malını faize veren kimselere hitabetmektedir. Ancak, her ne kadar âyet, faizli muamele yapan kimseler hakkında inmişse de hükmü her alacaklı için geçerlidir. Bu nedenle borcunu ödemede, darlık içinde olan her borçluya, alacaklısı tarafından, imkanı oluncaya kadar zaman tanınması gerekmektedir. Zira, alacaklının alacağı, borçlunun malı üzerinde bir haktır. Onun vücudu üzerinde bir hakkı değildir. Borçlunun ödeme gücü yoksa alacaklının, onun hürriyetin kayıt altına alıp onu hapsettirmeye veya onun köleleştirerek satmaya hakkı yoktur. Zira, alacaklının alacak hakkı ya malının tümü üzerinde bir hak, ya borçlunun vücudu üzerinde bir hak veya malından belli şeyler üzerinde bir hak veya malının tümü üzerinde bir hak farzedilebiler. Şayet alacaklının hakkı, borçlunun vücudu üzerinde olsaydı, borçlunun ölmesiyle bu hakkın sona

(564) Nisa suresi, 4/58

ermiş olması gerekirdi. Habluki bunun böyle olduğunu kimse söylememektedir. Şayet borçlunun belli bir malı üzeride bir hak kabul edilecek olursa o malın yok olmasıyla da alacaklının hakkının ortadan kalkması gerekirdi. Bunun böyle olduğunu da kimse söylememektedir. O halde, ortada, "Alacaklının hakkı, borçlunun malının tümü üzerindedir." demekten başka bir ihtimal kalmamıştır. Madem ki alacaklının hakkı, borçlunun malı üzerindedir o halde alacaklının, borçlunun vücudu üzerinde herhangi bir tasarruf hakkı yoktur. Alacaklının, böyle bir hakkı olmadığına göre, borcunu ödemekten aciz kalan borçluya, gücü yetinceye kadar mühlet tanımasından başka bir yol yoktur. Bu da, bu âyet-i kerimede zikredilen borçludan maksadın her çeşit borçlu olduğunu göstermektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Bağışlamanız ise, bilirseniz, sizin için daha hayırlıdır." buyurulmaktadır.

a- Katade ve İbrahim en-Nahai âyetin bu bölümünü "Sizler, mallarınızın sermayesini almanız yerine, borçlunuz olan, zengin ve fakirlere bu mallarınızı bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır." şeklinde izah etmişlerdir. Buna göre, müslüman olmadan önce faizli muamelede bulunan alacaklı kişi, müslüman olduktan sonra borçlularından sadece malının sermayesini alabilir. Sermayeyi de almaması daha evladır. Borçlunun zengin veya fakir olması farketmez.

b- Süddi, Rebi' b. Enes, Dehhak ve İbn-i Zeyde göre ise bu âyet-i kerime, ifade etmektedir, ki alacaklı kişinin alacağını, borcunu ödemekte güçlük çeken borçlusuna bağışlaması daha evladır. Zengin olan borçlusuna böyle davranmasının daha evla oluşu söz konusu değildir.

Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Zira âyetin bu bölümü, borcunu ödemede güç durumda olan borçlunun durumunu izah eden âyetin sonunda zikredilmiştir. Bu itibarla bağışlama işinin de böyle bir borçlu için yapılacağını söylemek daha uygundur.

Said b. el-Müseyyeb ve Âmir eş-Şa'binin, Hz. Ömerden, yine Şa'binin Abdullah b. abbastan rivayet ettiklerine göre Hz. Ömer ve Abdullah b. Abbas, faiz hükümlerini belirten bu âyetlerin, Kur'a-nı Kerimin en son inen âyetleri olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Hz. Ömerin şunu söylediği rivayet edilmektedir: "Kur'anın en son inen âyeti faiz âyetidir. Allahın Peygamberi onu bize tefsir etmeden önce vafat etmiştir. Siz faizi ve şüpheli şeyleri bırakın.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ

لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

281- Allaha döneceğiniz günden korkun. Sonra herkese kazandığı tamamen ödenecektir. Ve onlar, zulme uğratılmayacaklardır.

Allahın huzuruna çıkacağınız o korkulu günden sakının. Orada herkes daha önce dünyadayken yapmış olduğu iyilik ve kötülüklerin mükâfaat veya cezasına kavuşacaktır. Çünkü o gün amallerin karşılığının verileceği gündür. O gün insanlara, amellerinin mükâfaatından herhangi bir şey eksilterek zulmedilmez. Kötülüğün cezası, yapılan kötülük kadar, iyiliğin mükâfaatı ise on kat verilince kişiye nasıl zulmedilmiş olabilir? Abdullah b. Abbas, Atıyye, Süddi ve Said b. el-Müseyyebe göre Kur'anı kerimin en son inen âyeti bu âyettir. İbn-i Cüreyc, Resulullahın, bu âyetin inmesinden sonra dokuz gün yaşadığını, Cumartesi günü hastalanıp pazartesi günü vefat ettiğini söylemiştir.

Âyet-i kerime, Ahkemül Hakimîn olan Allah tealanın huzuruna çıkıp çetin bir hesap vereceğimizi hatırlatmaktadır: Bu konuda diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır. "O gün kimse kimseye bir fayda sağlayamaz. O gün emir Allahındır."(565)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبْ
بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ
وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ
الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ
فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا
رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ
إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا
تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ

(565) İnfitar suresi, 82 / 19

وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا
بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَا
يَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ
بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

282- Ey iman edenler, belirli bir vadeye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. Bunu, aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın. Kâtip onu, Allahın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Borçlu olan kimse yazdırsın. Ve rabbi olan Allahtan korksun. Borcundan hiçbir şey eksiltmesin. Eğer borçlu aklı ermez veya zayıf yahut da yazdırmaya gücü yetmeyen bir kimse ise onun yerine velisi doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendisine güvendiğiniz bir erkek ve biri unutunca diğerinin hatırlaması için iki kadın (şahitlik etsin) Şahitler çağırıldıklarında kaçınmasınlar. Borç büyük olsun küçük olsun onu, müddetiyle birlikte yazmaya üşenmeyin. Bu, Allah katında en âdil, şahitlik için en doğru, şüphe etmemeniz için en yakın bir yoldur. Ancak aranızda yaptığnız ticaret, peşin olursa yazmamanızdan dolayı size bir günah yoktur. Alış veriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Kâtibe de şahide de zarar verilmesin. Eğer zarar verirseniz o sizin için doğru yoldan sapma olur. Allahtan korkun. Allah size doğruy öğretiyor. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.

Ey iman edenler, belli bir vadeye kadar alış veriş veya ödünç verme gibi şeylerden dolayı birbirinize borçlandığınız zaman o borcu yazın. Aranızdaki bu borçlanmayı bir kâtip, hak ve adaleti gözeterek yazsın. Bunu yazacak olan kâtip Allahın, kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın. Bu borcu kâtibe bizzat borçlu yazdırsın. Rabbinin azabından korksun. Alacaklının hakkından herhangi bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu, yazdırmayı bilmemek veya neyin sağlam olacağını idrak edememk gibi sebeplerden dolayı aklı ermez birisi ise yahut kekemelik veya dilsizlik gibi sebeplerden dolayı yazdırmaktan âciz birisi ise ya da hapiste bulunmak veya kaybolmak gibi sebeplerden dolayı yazdırma imkânı yoksa, onun yerine velisi, kâtibe doğru olarak yazdırsın.

Bu alacak hakkınızı yazdırırken iki mülsüman hür erkeği de şahit gösterin. Eğer iki erkek bulunmazsa adaletli, dindar ve salih kimselerden uygun gördüğünüz bir erkek ve iki kadın şahit gösterin. Zira bu kadınlardan birisi şaşırır

veya unutursa diğeri ona hatırlatır. Şahitler, çağırıldıklarında şahitlik yapmaktan kaçınmasınlar. Borç ister az olsun ister çok olsun, onun vade miktarını yazdırmaktan üşenmeyin. Çünkü yazma, hem ödeme zamanı hem de borcun miktarını tesbit etmekte en sağlam yoldur. Şahitlerin şahitlik etmeleri için de en sağlam yoldur. Çünkü bu yazı satıcının da müşterinin de veya borçlunun da alacaklının da ikrar ve ifadelerini ihtiva etmektedir. Böylece şahitlik edilecek hususta şahitler arasında ihtilaf ta olamaz. Bu şekilde yazmak, şahitlerin şahitliğinden şüphe etmemeye en yakın olanıdır.

Eğer alış veriş nakit olarak peşin yapılırsa, onu yazmamanızda bir mahzur yoktur. Çünkü bu durumda her iki taraf birbirlerinden ayrılmadan alacaklarını almış vereceklerini vermişlerdir.

Haklarınız zayi olmasın diye alış verişlerinizde şahit bulundurun. Kâtip te şahit de zarara uğratılmasın. Yani, özel bir işi ile meşgul olan bir kimse kâtiplik yapmaya, yine başka bir şeyle meşgul olan bir insan da o işi bırakıp şahitlik yapmaya zorlanmasın.

Eğer kâtibe yahut şahide zarar verirseniz, rabbinize isyan etmiş günah işlemiş ve ona itaatten ayrılmış olursunuz. Koymuş olduğu hudutları aşmak hususunda Allahtan korkun. Allah size, dininizin hükümlerini, nelerin vazifeleriniz nelerin ise hakkınız olduğunu öğretiyor. Allah, sizin bütün yaptıklarınızı bilen ve sizi, amelerinize göre cezalandıracak olandır.

* Âyet-i kerimede Allah teala bizlere çeşitli muamelelerimizi yazı ile tesbit etmemizi öğretiyor, hayat sistemimizi nasıl tanzim edeceğimizi bildiriyor. Buna uyduğumuz takdirde tartışmalar yerini kaynaşmaya, ayrılmalar yerini birleşmeye terkeder. İslam dini zannedildiği gibi sadece ibadet dini değildir. Bu din, hayatın bütününü tanzim eden bir dindir. Evet İslam dini hem ibadet, hem ahlak hem iktisat hem siyaset hem de idari bir sistemdir. Bu yüce İslam nimetine karşılık Allaha ne kadar hamdetsek azdır.

Âyet-i kerimenin başında "Ey iman edenler, belirli bir vadeye kadar birbirinize borçlandığınız zaman" buyurulmaktadır. Taberi buradaki "Borçlanma" ifadesine vadeli alış vadeli satış, bir malı sipariş etme, sipariş verme, bir malın bedelini verip belli bir süre sonra teslim edilmek üzere ısmarlama, ödünç verme gibi bütün borçlanmaların dahil olduğunu ve âyet-i kerimenin, bunların hepsinin yazılmasını emrettiğini söylemiştir.

Abdullah b. Abbasa göre ise buradaki "Borçlanma" ifadesine, sadece İslam hukukunda "Selem" diye adlandırılan, parası peşin verilip malın sonradan teslim alınması şeklinde olan alış veriş girmektedir. Âyet-i kerimede, borçlanmanın yazılması emredilmektedir. Müfessirler bu emrin mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Dehhak, ibn-i Cüreyc, Rebi' b. Enes ve Katadeye göre buradaki emir farziyet ifade etmektedir ve halen geçerliliğini korumaktadır.

Şa'bi, İbn-i Zeyd, Hasan-ı Basri ve Ebu Said el-Hudriye göre ise daha önce bu âyete göre borçları yazmak farz iken şu âyet-i kerime bu farziyeti neshetmiş ve ortadan kaldırmıştır. "...Şayet birbirinize güveniyorsanız, güvenilen kimse, emaneti yerine versin."(566)

Âyet-i kerimenin devamında "Bunu, aranızda bir katip doğru olarak yazsın. Katip onu, Allahın, kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin." buyurulmaktadır.

Mücahid, Ata ve Âmir eş-Şa'bîye göre, borcu yazmaya çağırılan kâtibin bu vazifeyi yerine getirmesi onun üzerine farzdır. Çünkü âyet- kirimede "Kâtip onu yazmaktan çekinmesin." buyrulmaktadır.

Şa'bî, İbn-i Cüreyc, İbn-i Zeyd, Hasan-ı Basri, Ebu Said el Hûdri, Dehhak ve Reb' b. Enese göre ise, borcu yazmaya çağırılan kâtibin bunu yazması farz idi. Fakat daha sonra neshedildi ve "Kâtibe de şahide de zarar verilmesin." buyuruldu.

Süddiye göre ise, borcu yazmaya çağırılan kâtibin işi olmadığı takdirde onu yazması üzerine farzdır. Şayet meşgul ise, onu yazmak üzerine farz değildir.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, Allah tealanın, borcunun yazılmasına dair burada zikrettiği emir, farziyet ifade etmektedir ve mensuh da değildir. Zira, Allah teala, belli bir vadeye kadar borçlanma ile muamelede bulunan iki tarafa, aralarında bulunan borcu yazdırmalarını ve yazmaya çağrılan kâtibin de hakkaniyetli bir şekilde bu borcu yazmasını emretmiştir. Allah tealanın emirleri ise aslında farzilet ifade etmektedir. Ancak, emrin farz olmayıp mendup olduğuna veya irşad edici mahiyette olduğuna dair delil bulunması halinde Allah telanın emirleri mendubiyet veya irşad hükmü ifade ederler. Bu âyet-i kerimede böyle bir delil olmadığına göre, borçlanan tarafların borçlarını yazdırmaları ve bunu yazmaya çağırılan kâtibin de bunu yazması farzdır. Bir kısım âlimlerin: "Şayet birbirinize güveniyorsanız, güvenilen kimse emaneti yerine versin."(567) âyetini delil göstererek borcu yazma farziyetinin neshedildiğini

(566) Bakara Suresi, 2 / 238
(567) Bakara Suresi, 2 / 283

söylemeleri isabetli değildir. Zira bu son âyet-i kerime, borcu yazdırmaya bir imkân olmadığı veya borcu yazacak bir kâtip bulumadığı durumları sözkonusu etmektedir. Yazma işinin mümkün olduğu ve yazacak kâtibin de bulunduğu durumlarda borcu yazmanın farz olması hükmü geçerlidir. Bu itibarla bu son âyetin, birinci âyeti neshettiği söylenemez. Çünkü, iki âyetin birbirini neshettiğini söyleyebilmek için ikisinin hükmünün bir mesele üzerinde aynı anda çakışmaları gerekir. Şayet birinin hükmünü uygulama imkân dahilinde olmadan ikinci hükmü, bir alternatif olarak uygulanacaksa, burada nâsih ve mensuh sözkonusu değildir. Bir sıralama vardır. Eğer denilirse ki: "Şayet birbirinize güveniyorsanız güvenilen kimse, emaneti yerine versin.(568) âyeti "Ey iman denler, belirli bir vadeye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın." âyetini neshetmiştir. Bu takdirde "Şayet hasta iseniz yahut yolculukta bulunuyorsanız veya herhangi biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve su da bulamamışsanız temiz toprakla teyemmün yapın."(569) ifadesinin: "Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve ellerinizi, dirseklere kadar yıkayın, başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuklara kadar yıkayın."(570) ifadesini neshettiğini söylemek icabeder ki bunun böyle olduğunu kimse iddia edemez. Zira, abdest almaya imkân bulamayan kimselerin teyemmüm etmeleri emredilmiştir. Keza, zihar, keffareti hakkında "Azad edecek köle bulamayanın ise karısı ile temasta bulunmadan önce aralıksız iki ay oruç tutması gerekir. (571) âyetinin "Karılarına zıhar yapıp sonra da söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temasta bulunmadan evvel bir köle azad etmeleri gerekir.(572) âyetini neshettiğini söylemek icabeder ki bunun da yanlış olduğu ortadadır. Zikredilen bu son âyetlerle bahse konu olan âyetin ve onu neshettiği iddia edilen âyetin, birbirlerine alternatif olma bakımından, aralarında hiçbir fark yoktur. Nasıl ki, abdest alma imkânı bulamayana teyemmün etmesi emredilmiş, zıhar keffaretinde köle azad etmeye gücü yetmeyene iki ay peşpeşe oruç tutması emredilmiş, aynı şekilde borcu yazdırmaya imkân bulamayana da "Şayet birbirlerine güveniyorlarsa yazdırmadan borçlanma muamelesini yapabileceklerine izin verilmiştir. Bunların, birbirlerini neshettiklerini söylemek yersizdir.

---

(568) Bakara suresi, 2 / 283
(569) Maide suresi, 5 / 6
(570) Maide suresi 5 / 6
(571) Mücadele suresi, 58 / 4
(572) Mücadele suresi, 58 / 3

Âyet-i kerimede: "Borçlu olan kimse yazdırsın ve rabbi olan Allahtan korksun. Borcundan hiçbir şey eksiltmesin." buyrulmaktadır. Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, borcu yazdırma yükümlülüğü borçluya aittir. Onun borcu yazdırması, üzerine farzdır. Borcunu yazdırırken alacaklısının hakkında herhangi bir şeyi eksiltmemesi emredilmiştir.

Âyet-i kerimede: "Eğer borçlu, aklı ermez veya zayıf yahut da yazdırmaya güc yetmeyen bir kimse ise onun yerine velisi doğru olarak yazdırsın." buyrulmaktadır. Âyetin bu bölümünde, borcunu yazdırmaktan âciz olan kimseler zikredilmektedir. Onlar da şu kimselerdir:

a- Aklı ermeyen diye tercüme edilen (سَفِيهًا) dir. Mücahide göre "Sefih"ten maksat, yazdırmayı ve diğer işleri kavramayan kimse demektir.

Süddi ve Dehhaka göre ise buradaki "Sefih"ten maksat, küçük çocuktur. Taberi buradaki sefihten maksadın, yazdırmayı bilemeyen kişi olduğunu söyleyen görüşün daha evla olduğunu, küçük çocuğun da bu ifadenin kapsamına girdiğini söylemiştir.

b- Zayıf olan kimes'den maksat ise, dilindeki peltelikten veya konuşmaktan âcizliğinden dolayı kâtibe yazdıramayan demektir. Dehhak, Süddi ve Mücahide göre buradaki "Zayıf" kimseden maksat, ahmak olan kimsedir.

c- Yazdırmaya gücü yetmeyen kimseden maksat ise, yazma anında orada bulunmayan veya hapsedilmiş gibi kimselerdir.

Âyet-i kerimede "Erkeklerinizden iki de şahit tutun." buyurulmaktadır. Burada geçen "Erkekleriniz" ifadesinden maksat, müslüman ve hür olan erkeklerdir. Köleler ve kâfirler bu ifadenin dışındadır. Onların şahitlikleri söz konusu değildir. Nitekim Mücahid, bu kelimeyi bu şekilde yorumlamıştır.

Âyet-i kerimede: "Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden, kendisine güvendiğiniz bir erkek ve biri unutunca diğerinin hatırlaması için iki kadın şahitlik etsin." buyrulmaktadır. Burada "Kendilerine güvendiğiniz" şeklinde tercüme edilen (مِمَّنْ تَرْضَوْنَ) ifadesinden maksat, Reb' b. Enes ve Dehhaka göre, dinine ve dürüstlüğüne güvenilen kimselerdir

Âyet-i kerimede "Kadınlardan biri unutursa diğerinin hatırlaması için (اَنْ تَضِلَّ اِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدَاهُمَا الْاُخْرٰى) şeklinde geçen ifade üç şekilde okunmuştur:

a- Bütün Hicaz ve Medine halkı ile Irak halkının bir kısmı, âyetin bu bölümünü, Kur'an-ı Kerimde tesbit edilmiş olan bu şekliyle okumuşlardır ve âyetin mânâsının "Şayet şahitlik edecek iki erkek bulunmazsa bir erkek iki de kadın şahitlik etsinler. Kadınların iki oluşunun sebebi, onlardan birinin meseleyi toparlayamaması halinde diğerinin ona hatırlatması içindir." şeklinde olduğunu

söylemişlerdir.

b- Diğer bir kısım âlimler ise âyetin bu bölümünü (أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذْكِرُ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى) şeklinde okumuşlardır. Âyeti bu şekilde okuyanlar, mânâsı hususunda iki kısma ayrılmışlardır.

Bunların bazılarına göre âyetin mânâsı şöyledir: "Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendisine güvendiğiniz bir erkek ile iki kadın şahitlik etsin. Kadınların iki oluşunun sebebi, onlardan birinin meseleyi toparlayamaması halinde, diğeri onu takviye ederek bir erkek gibi yapması içindir." Yani, kadınlardan biri şahitlik esnasında irade zaafiyetine düşecek olursa diğeri onu güçlendirir. Böylece ikisi bir erkeğin yerini tutmuş olur. Süfyan b. Uyeyne, âyetin bu bölümünü işte bu şekilde izah etmiştir."

Âyetin bu bölümünü bu kıraatla okuyan diğer bazı âlimlere göre ise mânâ şöyledir: "Kadınlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması için bir erkeğin yerine iki kadın şahitliği aranmıştır."

c- Diğeri bir kısım âlimler ise âyetin bu bölümünü şu şekilde okumuşlardır: (أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتَذَكَّرُ إِحْدَاهُمَا الأُخْرَى) Mânâsının da şöyle olduğunu zikretmişlerdir: "Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendisine güvendiğiniz bir erkek ve iki kadın şahit tutun. Eğer kadınlardan biri unutacak olursa diğeri ona hatırlatsın." âyet-i kerimeyi bu şekilde A'meş okumuştur.

Taberi, birinci kıraat şeklini tercih etmiş ve âyetin bu bölümünün mânâsının: "Eğer iki erkek bulunmayacak olursa bir erkek ile iki kadın şahitlik etsin. Ta ki kadınlardan biri unutacak olursa diğeri ona hatırlatmış olsun." şeklinde olduğunu söylemiştir. Taberi bu kıraat şeklini tercih etmesinin sebebinin, önceki ve sonraki kurraların, âyet-i kerimeyi bu şekilde okumaları ve bu kıraatın yaygın bir kıraat olduğu, bunun dışındaki A'meş'in kıraatının ise ferdi bir kıraat olmasıdır. Taberi, Süfyan b. Uyeynenin te'vilinin de yanlış olduğunu söylemiştir. Zira Süfyan b. Uyeyne bütün müfessirlerin aksine bir yorumda bulunmuş, ayrıca kadınlardan birinin diğerini erkek gibi yapacağını ifade eden bir açıklama yapmıştır. Onun bu izahı doğru değildir. Çünkü kadınlardan birinin meseleden sapması erkeklerde olduğu gibi onu unutmasıyla olur. Diğer kadın onu erkek haline getirmez unuttuğunu ona hatırlatır. Nitekim Reb'i b. Enes, Süddi ve Dehhak âyeti: "Onlardan biri unutursa diğeri ona hatırlatsın." şeklinde izah etmişlerdir. Bu da bizim izah tarzımıza uygundur.

Âyet-i kerimede: "Şahitler çağrıldıklarında kaçınmasınlar." buyrulmaktadır. Müfessirler, şahitlerin çağırılmaları halinde hangi çeşit şahitlikten kaçınmalarının yasaklandığı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Katade ve Rebi' b. Enese göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir:

Bir yazışma veya herhangi bir hak için şahit olmaya çağırılan insanlar, şahit olmaktan kaçınmasınlar, Kendilerini çağıranın çağırısını kabul etsinler." Bu hususta Reb' b. Enes diyor ki: "Kişi geliyor bir çok topluluklar geziyor, şahit tutacak birini arıyordu. Fakat kimse onun çağırısını kabul etmiyordu. Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi ve "Çağırıldıkları vakit, şahit olacak kişiler imtina etmesinler." buyurdu. Böylece çağırılan kişinin şahitlik etmesi gerekli oldu.

b- Şa'bi'ye göre ise âyet-i kerimenin bu bölümü ifade etmektedir ki, herhangi bir hak için şahit olmaya çağırılan kimsenin şahitlik yapmasının farz olması için, orada çağırılan kimseden başkasının olmaması gerekir. Şayet başka kimse varsa çağırılan kişi şahit olmayı kabul edip etmemekte serbesttir.

c- Hasan-ı Basri, Ma'mer ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Şahitler bir şey için şahit tutulmaya çağırıldıkları zaman veya bildikleri bir şey hakkında şahitlik yapmaya davet edildikleri zaman bu çağırı ve daveti kabul etsinler, bundan kaçınmasınlar." Bu hususta Ma'mer Hasan-ı Basrinin şöyle dediğini rivayet ediyor: "Bu âyet iki şehadet şeklini ifade etmektedir. Sen, bildiğin bir şey hakkında şahitlik etmeye çağırılacak olursan şahitlik etmekten kaçınma. Yine sen bir şey için şahit tutulmaya çağırılacak olursan o mesele hakkında şahit olmaktan kaçınma."

d- Mücahid, Ebu Miclez, Âmir eş-Şa'bî, İkrime, Ata, Said b. Cübeyr ve diğer bir kısım âlimlere göre âyet-i kerimenin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Şahitler, daha önce şahit tutuldukları mesele hakkında şahitliğe çağrıldıkları zaman şahitlik yapmaktan kaçınmasınlar." Görüldüğü gibi bunlara göre daha önce olaya şahit olmayan kimse, şahit tutulmaya çağırıldığı zaman, onu yapıp yapmamakta serbesttir. İbn-i Cüreyc diyor ki: "Ben Ataya dedim ki: "Nasıl olur da bir kişi borçlanma ile ilgili bir muameleyi yapmaya çağırıldığında onu yazmaya mecbur olur?" Ata da dedi ki: "Bu böyledir. Kâtibin yazması, üzerine farzdır. Fakat şahidin şahit olması, üzerine farz değildir. Çünkü şahitler çoktur.

e- Atiyye el-Avfî ve Atadan nakledilen diğer bir görüşe göre Allah teala âyet-i kerimede, herhangi bir hak için şahit tutulmaya çağırılan erkek ve kadına, davete icabet etmelerini ve şahit olmaktan kaçınmamalarını emretmiştir. Ancak buradaki emir farziyet değil mendupluk ifade etmektedir. Şahitlikten kaçınan kimse günahkâr olmaz. Görüldüğü gibi bunlara göre buradaki şahitlikten maksat, kişinin, bildiği bir mesele hakkında şahitlik yapması değil belli bir muamelede şahit gösterilmesidir.

Taberi diyor ki: Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş, buradaki şahitlikten maksadın, kişinin bildiği bir şey hakkında, idarecinin veya hakimin huzurunda şahitlik etmesi ve böylece hak sahibinin hakkının, yükümlü olandan alınmasına vasıta olmasıdır. Kişi bu şekilde bir şahitlik yapmaya davet edildiğinde

bu davete icabet etmesi gerekir.

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen şahitten maksadın, bildiği bir mesele hakkında şahitlik yapacak kimse olduğunu söylememizin ve bu görüşü tercih etmemizin sebebi, âyet-i kerimede, bu insanlara "Şahitler" ismi verilmesidir. İnsanlar, ancak olaylara şahit tutulmaları ve olayları daha önce bilmeleri halinde kendilerine "Şahit" denir. İnsanları belli bir olay için şahit tutmadan onlara "Şahit" adı vermek caiz değildir. Ayrıca "Şahitler" kelimesinin başında (ال) harf-i tarifinin bulunması, bunların belli şahitler olduklarını, yani olayı daha önceden bilen kişiler olduklarını ifade eder ki bu da bizim izah şeklimizi te'yid etmektedir.

Taberi diyor ki: "Her ne kadar, âyetin bu bölümünde zikredilen "şahitler"den maksat, daha önce geçen bir olaya şahit tutulan kimseler ise de herhangi bir olaya şahit olmayan kimselerin belli bir mesele veya hak hususunda şahit tutulmaya çağırılmaları halinde, şayet kendilerinden başka şahitlik etmeye müsaid biri bulunmayacak olursa bu gibi kimselerin de bu gibi çağırıları kabul etmeleri farzdır. Şahit olma davetine icabetten imtina edemezler. Çünkü, hakları tavsik eden bir belgeyi yazmaya çağırılan katip imtina edemeyeceği gibi, ona şahit tutulmak istenen kimse de imtina edemez. Bu mesele tıpkı, Allahın dinini ve İslam şeriatını bilen bir kimseye dini ve imanı bilmeyen cahil bir kimsenin, kendisine din ve imanı öğretmesini istemesi gibidir. Şayet orada, bu çağırılan kişinin dışında imani esesları ve İslam şeratını bilen başka bir kimse bulunmazsa o kişinin, çağıranın davetini kabul etmesi farzdır. Ancak bu hüküm bu âyet-i kerimeden değil zikrettiğimiz diğer delillerden çıkartılmaktadır.

Âyet-i kerimede "Alış veriş yaptığınız zaman da şahit tutun." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, peşin olarak yapılan alış verişlerde de şahit tutmaktır. Âyetin bundan önceki bölümünde peşin olarak yapılan alış verişlerin yazılmamasının bir mahzuru olmadığı belirtildikten sonra bu bölümünde de şahit tutmanın yazdırma gibi olmadığı, peşin yapılan alış verişlerde dahi şahit tutmanın icabettiği belirtilmektedir. Zira, şahit tutulmaması halinde her iki tarafın da zarara uğramalarından korkulmaktadır. Mesela, müşterinin hakkının zayi olması şu şekilde olabilir. Satıcı satışı inkâr etmiş olabilir. Sattığı malın, kendi malı olduğuna dair bir şahit bulur, satıcı, şahidiyle birlikte malın kendisine ait olduğuna dair yemin edecek olursa, hakim satıcı lehine karar verir. Böylece alıcının satın aldığı mal elinden çıkmış olur. Satıcının hakkının zayi olması ise şu şekilde olur. Müşteri teslim aldığı malı satın aldığını inkâr eder. Elinde bulunan malın kendisine ait olduğuna dair yemin eder. Böylece satıcının sattığı malın bedelini alma hakkı zayi olur. İşte bu gibi durumların meydana gelmemesi için alış verişlerinde şahit tutmaları emredilmiştir. Ancak müfessirler taraflara, buradaki emrin mendubiyet mi yoksa farziyet mi ifade ettiği hususunda iki görüş

zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri ve Şa'bîye göre, âyetin bu bölümündeki şahit tutma emri, mendubiyet ifade eder. Peşin alış veriş yapanlar, dilerlerse şahit tutarlar dilemezlerse tutmazlar. Bunlar, görüşlerine delil olarak şu âyeti zikretmişlerdir: "Şayet birbirinize güveniyorsanız, güvenilen kimse emaneti yerine versin..."(573) Görüldüğü gibi, birbirine güvenen kimselerin şahit tutmaktan muaf oldukları beyan edilmektedir.

b- Dehhaka göre ise âyetin bu bölümündeki "Şahit tutun" ifadesi, farziyet ifade etmektedir. Buna göre peşin alış veriş yapan taraflar, muamelelerini yazdırmak zorunda değillerse de ona mutlaka şahit tutmak zorundadırlar.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş, bu görüşüne gerekçe olarak ta şunu zikretmiştir: Aslında Allah tealanın bütün emirleri farziyet ifade ederler. Ancak bu emirlerin mendubiyet ve irşad ifade ettiklerine dair kesin bir delil bulunması halinde bu emirler mendubiyet veya irşad ifade ederler. Burada buna dair herhangi bir delil bulunmadığına göre her satıcı ve müşterinin yaptıkları alış verişe şahit tutmaları farzdır. Bu farziyeti ortadan kaldıran herhangi bir delil yoktur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kâtibe de şahide de zarar verilmesin." şeklinde tercüme edilen (وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ) cümlesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Tavus, Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Zeyde göre bu âyet-i kerimenin mânâsı şöyledir: "Katip te şahit te, yazdıran ve şahitlik yaptıran kimselere zarar vermesinler. Yani, katip, yazdırılandan daha fazla veya daha eksik yazarak kendisine yazdıran tarafa ve karşı tarafa zarar vermesin. Tutulan şahit de şahitlik ederken doğruyu söylemeyerek tarafların haklarını zayi etmesin. "Görüldüğü gibi, âyeti bu şekilde tefsir edenler (وَلَا يُضَارَّ) kelimesinin aslının(وَلَا يُضَارِرْ) olduğunu kabul etmişlerdir.

b- Ata, Abdullah b. Abbas ve Mücahid de âyette zikredilen (وَلَا يُضَارَّ) kelimesinin aslının (وَلَا يُضَارَرْ) olduğunu, bu nedenle âyetin mânâsının, "Katip te şahit te, yazdırana ve şahitlik yaptırana zarar vermesinler." demek olduğunu söylemişler ancak kâtibin ve şahidin taraflara zarar vermelerinin, yazmaktan ve şahitlik yapmaktan kaçınmakla meydana geleceğini söylemişlerdir. Bunlara göre alış veriş yapan insanlar, bu muamelelerini yazmak için bir kimseyi yazmaya çağıracak olurlarsa o kimse çağıranlara uyup muamelelerini yazmalıdır. Aksi takdirde âyetin bu bölümünde de ifade edildiği gibi, taraflara zarar vermiş olur. Şahit olmaya çağırılan kimsenin durumu da böyledir.

c- Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid, Abdullah b. Abbas, İkrime, Dehhak Süddi, Rebi' b. Enes ve Tavustan nakledilen diğer bir görüşe göre

(573) Bakara Suresi, 2 / 283

âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Yaptıkları muameleyi yazdırmak isteyen ve bu muameleye şahit tutmak isteyen kimseler, yazacak olan kâtibe ve şahitlik yapacak olan şahide zarar vermesinler. "Bunlara göre (وَلَا يُضَارَّ) kelimesinin aslı (وَلَا يُضَارِرْ) dür. Katip ve şahide zarar verilmesi ise, bunları yapacak başka insanların bulunmasına ve bunların meşgul olmalarına rağmen, muameleyi yazmaya ve şahit olmaya manevi bir baskı ile zorlanmaları ile olur. Mesela: "Benim işim var git başkasına yazdır." diyen kâtibe: "Sen yazmakla emrolundun. Allah teala 'Katip onu, Allahın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın.' buyurmaktadır." diyerek onu mecbur etmę ile olur. Şahit için de aynı şeyler sözkonusudur. Mealde bu görüş tercih edilerek âyete buna göre mânâ verilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve gerekçe olarak özetle şunları söylemiştir: "Allah teala âyet-i kerimenin başından sonuna kadar borçla muamele yapan kimselere hitabetmiş, onlara bir kısım şeyleri emretmiş ve bir kısım şeyleri de yasaklamıştır."

Âyet-i kerimede, borçla muamele yapan tarafların dışındaki kişilere yapılan hitap ise emr-i gaip ve nehy-i gaip siygasıyla (istek ve dilek kalıplarıyla) ifade edilmiştir. Mesela: "Katip doğru olarak yazsın" "Şahitler çağırıldıklarında kaçınmasınlar." şeklinde ifade edilmişlerdir. Burada da "Katip ve şahit zarar görmesin" demek daha isabetlidir. Çünkü onlar için yine emr-i gaip siygası kullanılmış olur. Ayrıca âyet-i kerimenin devamında ikil kalıbı kullanılmayıp çoğul kalıbı kullanılarak: "Eğer zarar verirseniz o sizin için doğru yoldan sapma olur" buyurulması da gösteriyor ki burada kendilerine zarar verilmesi yasaklanan kimseler kâtip ve şahittir. Zarar vermemeleri istenenler ise borçla muamele yapan taraflardır. Şayet, kâtip ve şahidin zarar vermemesi istenecek olsaydı ikil kalıbı kullanılır ve "Eğer o ikisi zarar verirse" denirdi ve muhatap yerine gaip cümleleri kullanılırdı.

Âyet-i kerimede "Eğer zarar verirseniz o sizin için doğru yoldan sapma olur." buyurulmaktadır. Dehhak, Abdullah b. Abbas ve Rebi' b. Enes âyetin bu bölümünü "Ey borçla muamele yapan insanlar, şayet sizler, kâtibe veya şahide zarar verecek olursanız, şüphesiz ki böyle yapmanız, doğru yoldan ayrılmak ve günah işlemek olur." şeklinde izah etmişlerdir. İbn-i Zeyd ise "Şayet katip, kendisine yazdırılanın dışında bir şey yazarak şahit de şahitliğini değiştirerek borçla muamele yapan kişilere zarar verecek olurlarsa bu onlar için haktan ayrılma ve yalana düşme olur." şeklinde izah etmiştir.

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا

الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

283- Eğer yolculukta iseniz ve katip bulamazsanız alınan rehinler de yeter. Şayet birbirinize güveniyorsanız, güvenilen kimse emaneti yerine versin. Rabbi olan Allahtan korksun. Şahitliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse şüphesiz o, kalbi günahkâr kimsedir. Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilendir.

Şayet yolcu olur, alacağınızı yazdıracak bir katip de bulamazsanız mallarınızı güvence altına almak için alacağınız karşılığında rehin alın. Şayet birbirinize güveniyor ve borçludan rehin alamıyorsanız, borçlu kendisine bir emanet olan borcu ödesin. Onu inkâr etmek hususunda rabbi olan Allahtan korsun. Cezasına çarpılmasın. Ey şahitler, hakimler huzurunda şahitlik ettiğiniz zaman şahitliğinizden hiçbir şey gizlemeyin. Kim, şahitlik edeceği konuda bazı hususları veya tamamını gizlerse şüphesiz ki o, günahkârdır, Allaha isyan etmiştir. Allah, bütün amellerinizi çok iyi bilen ve hayırın da şerrin de karşılığını verendir.

* Kıraat âlimleri bu âyette zikredilen (كَاتِبًا) kelimesini iki şekilde okumuşlardır.

a- Bütün şehirlerin kurraları bu kelimeyi (كَاتِبًا) şeklinde okumuşlardır. Taberi de bu kıraat şeklini tercih etmiştir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey borçla muamele yapan insanlar, eğer sizler, yolculuk halinde, muamelenizi yazacak bir katip bulamayacak olursanız ve ona şahit de tutamıyorsanız belli bir vadeye kadar yaptığınız borçlanmaya bir teminat olmak üzere, borçlu alacaklıya rehin versin." Dehhak ve Rebi' b. Enes âyeti bu kıraaat şekline göre izah etmişlerdir.

b- Önceki kurralardan bir topluluk bu âyette zikredilen (كَاتِبًا) kelimesini (كِتَابًا) şeklinde okumuşlardır. Bunlara göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey borçla muamele yapan insanlar, eğer sizler, yolculuk halinde olur ve yaptığınız borçlu muameleyi, mürekkep yokluğundan veya kalem bulunmamasından, yahut da yazacak bir kişinin yokluğundan dolayı, yazdırma imkânınız olmazsa, haklarınızı teminat altına almak üzere borçlu olan taraf, alacaklıya rehin teslim etsin." Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Ebul Âliye, ayeti bu kıraata göre izah etmişlerdir. Abdullah b. Abbas, "Yazma imkânı"ndan maksadın "Kitap, kağıt, mürekkep ve kalem" olduğunu söylemiştir. Bunlardan herhangi birinin bulunmaması halinde, tarafların yazışmayı terkederek rehine başvurmaları icabettiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Şayet birbirinize güveniyorsanız güvenilen kimse emaneti yerine versin." buyrulmaktadır. Bunun izahı şöyledir: "Eğer borçlu, alacaklı

tarafından güvenilen bir kişi olur da yolculuk esnasında alacaklı ona güvenerek kendisinden rehin almayacak olursa borçlu, borcunu ödeme hususunda Allahtan korksun, onu nikâr etmesin, onu savsaklamasın ve alacaklıdan uzaklaşıp ödeyeceği borcu alıp götürmesin."

Dehhaka göre borçla muamele yapan insanlar ancak yolculuk halinde yazma ve şahit tutma imkânı bulamadıkları için alacakları karşılığında borçludan rehin alırlar veya borçlu güvendikleri bir kimse ise rehin almadan da muamele yapabilirler. Şayet onlar, yolcu değilseler, kâtip ve şahit buldukları takdirde muamelelerini yazdırmak ve ona şahit tutmak zorundadırlar.

Taberi diyor ki: "Dehhakın yolculuk yapan kimseler hakkında söyledikleri doğrudur. Onlar, yazdırma imkânı bulamazlarsa rehin verirler veya hiç rehin almadan da muamele yapabilirler. Ancak Dehhakın, yolcu olmayan kimseler hakkında ki görüşü isabetli değildir. Zira o, yolculuk yapmayanların, borçlarını yazdırmaksızın rehin almalarını caiz görmemektedir.

Halbuki Resulullah, mukim iken vadeli olarak gıda maddeleri satın almış ve yerine zırhını rehin vermiştir. Elbette ki Resulullah Medinede kâtip ve şahit bulmaktan âciz değildi. Fakat o rehin vermişti. Bu da gösteriyor ki, mukim olan insanlar da, kâtip ve şahit bulabilecekleri halde rehinli muamele yapabilirler. Ancak, rehinli muamele yapan insanlar, bu muameleyi yaparken kâtip ve şahit bulabilirlerse hem borçlarını hem de rehinlerini yazdırmak ve onlara şahit tutmak zorundadırlar. Bunları bulamazlarsa yazdırma ve şahit tutma yükümlülüğü onlardan düşer.

Görüldüğü gibi, Taberiye göre rehinli muamele yapmak, hem yolculuk halinde hem de mukim iken caizdir. Böyle bir muameleyi yapmak, kâtip ve şahidin bulunup bulunmamasıyla alakalı değildir. Bulunurlarsa rehinli muamele de yazılır ve şahit tutulur. Bulunmazlarsa, yolculuk anında olduğu gibi yazdırmaya ve şahit tutulmaya gerek yoktur.

Âyet-i kerimede: "Şahitliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse şüphesiz o, kalbi günahkâr kimsedir." buyrulmaktadır. Allah teala bu ifade ile alacaklının ve borçlunun şahit tuttukları kişilere hitabetmek ve onlara: "Ey şahitler, sizler şahit tutulduktan sonra, idareciler ve hakimler huzurunda şahitlik yapmaya çağırıldığınız zaman, bildiğiniz şahitlikten herhangi bir şeyi gizlemeyin. Sizden kim, şahitlikten bir şey gizleyecek olursa şüphesiz ki, o kalbi günahkâr olandır ve günah işlemiştir." buyurmuştur. Bu hususta Reb' b. Enes diyor ki: "Herhangi bir kimsenin bildiği bir şeyi şahitlik ederken gizlemesi helal değildir. Velev ki o şahitliği, kendi aleyhine veya annesinin babasını aleyhine olsun.

Abdullah b. Abbas da bu hususta şunları söylemiştir: "En büyük günah, Allaha ortak koşmaktır. Çünkü bu hususta Allah teala, "Kim Allaha ortak koşar-

sa, şüphesiz ki, Allah ona cenneti haram kılmıştır ve onun varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin hiçbir yardımcısı da yoktur."(574) buyurmuştur. Bir de yalan yere şahitlik etmek ve şahitlik ederken bazı şeyleri gizlemektir. çünkü bu hususta da Allah teala: "Kim şahitliği gizlerse, şüphesiz ki o, kalbi günahkâr kimsedir." buyurmuştur.

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِي اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ
يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾

284- Göklerde ve yerde ne varsa Allahındır. İçinizde olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah, onunla sizi hesaba çeker. Ve dilediğini bağışlar dilediğine ise azabeder. Allah, her şeye kadirdir.

Göklerde ve yerde bulunan her şey Allahındır. Onları sevk ve idare etmek ve onları evirip çevirmek Allaha aittir. Onlarda meydana gelen hiçbir şey ona gizli değildir. Çünkü Allah onların maliki, sevk ve idare edeni ve her hususta onlar üzerinde tasarruf sahibidir. Ey insanlar, s iz, içinizde bulunan bir şeyi açığa vursanız da örtüp gizleseniz ve bu sebeple onu kimse bilmese de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir. Allah, iman ehlini affeder, şirk ve isyan ehline ise azabeder. Allah, her şeye gücü yetendir.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin mensuh olup olmadığı hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Mücahid ve Miksem'in Abdullah b. Abbastan naklettiklerine ve İkrime ve Şa'biden rivayet edildiğine göre bu âyet-i kerime mensuh değildir. Hükmü bakidir ve hükmü şahitlerle ilgilidir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey şahitler, yaptığınız şahitlikten bir şey gizlemeyin, Kim, şahitlikten bir şey gizleyecek olursa o, kalbi günahkâr olan kimsedir. Sizin o gizlediğiniz şey benden gizli kalmaz. Çünkü ben her şeyi bilenim. Göklerin ve yerin mülkiyeti, sevk ve idaresi bana aittir. Eğer sizler, şahitliğe ait gizlenmesi gereken bir şeyi açığa vurur veya açığa vurulması gereken bir şeyi gizleyecek olursanız, şüphesiz ki Allah, sizleri bundan dolayı hesaba çekecektir. Dilediğine kötü amelinden dolayı azabedecek, dilediğinin ise günahlarını affedecektir.

(554) Maide suresi, 5 / 72

b- Başka bir kısım müfessirler ise bu âyet-i kerimenin, şahitler hakkında nâzil olmadığını, bu âyetin, Allah tealanın, kullarının hem fiilen yaptıkları amellerden hem de yapmayı döşünüp te fiilen yapmamış oldukları amellerden hesaba çekeceğini bildirmek için nâzil olduğunu söylemişler faka bunlar, kendi aralarında, bu âyetin mehsuh olup olmadığı hakkında üç ayrı görüş zikretmişlerdir:

1- Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Âmir eş-Şa'bi, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid, Hasan-ı Basri, Katade, İbn-i Zeyd, Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mes'ud, Süddi ve Hz. Aişeden nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, bundan sonraki âyetten sonra gelen "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar. Herkesin kazandığı iyilik lehine yaptığı kötülük ile aleyhinedir."[575] âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. Bu hususta, Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ ﷺ : لِلّٰهِ مَا فِى السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِى الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ. قَالَ فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى
أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَتَوْا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ . ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكَبِ.
فَقَالُوا: أَىْ رَسُولَ اللّٰهِ! كُلِّفْنَا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا نُطِيقُ. الصَّلَاةُ وَالصِّيَامُ وَالْجِهَادُ
وَالصَّدَقَةُ. وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةُ. وَلَا نُطِيقُهَا. قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ
«أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ: سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا؟
بَلْ قُولُوا: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ» قَالُوا: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا
غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ. فَأَنْزَلَ اللّٰهُ
فِى إِثْرِهَا: آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ
وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا
غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللّٰهُ تَعَالَى. فَأَنْزَلَ اللّٰهُ
عَزَّ وَجَلَّ: لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْساً إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

(575) Bakara suresi, 2 / 286

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا (قَالَ: نَعَمْ) رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْراً كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا (قَالَ: نَعَمْ) رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ (قَالَ: نَعَمْ) وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلاَنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ(قَالَ: نَعَمْ).

"Bu âyet-i kerime Resulullaha gelince bunun hükmü Resulullahın sahabilerine çok ağır geldi. Onlar Resulullaha geldiler ve diz çökerek şöyle dediler: "Ey Allahın Resulü, bizler, namaz, oruç, cihad ve sadaka gibi gücümüzün yettiği amellerle mükellef tutulduk. Şimdi ise sana bu âyet indirildi. Biz buna güç yetiremiyoruz." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizler de sizden önceki iki ehl-i kitap (Yahudi ve Hristiyanlar) gibi "İşittik ve isyan ettik."mi demek istiyorsunuz? Hayır öyle demeyin. Deyin ki: "İşitti, itaat ettik." Ey rabbimiz, bizi afeyle, dönüş ancak sanadır. "Bunun üzerine sahabiler: "Ey rabbimiz, işittik ve itaat ettik, sen bizi bağışla, dönüş ancak sanadır." dediler. İnsanlar bunu okuyup dilleri buna alışınca, bunun arkasından Allah teala: "Peygamberler ve müminler, rabbi tarafından Peygambere indirilene iman ettiler. "Allahın Peygamberlerini birbirinden ayırdetmeyiz." dediler. İşittik ve itaat ettik, rabbimiz, affını dileriz dönüş sanadır." diyerek yalvardılar..." âyetini indirdi.(576)

Sahabiler: "Bunu böyle yapınca (İşittik itaat ettik, ey rabbimiz bizi affeyle, dönüş ancak sanadır) demeye devam edince Allah teala:" İçinizden olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyetin hükmünü kaldırıp onlara şu âyetleri (Bakara suresinin bu son âyetlerini) indirdi. "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar. Herkesin kazandığı iyilik lehine, yaptığı kötülük ise aleyhinedir. Kul: "Rabbimiz, eğer unutacak ve yanılacak olursak bizi sorumlu tutma." deyince Allah: "Evet (tutmayacağım)der. Kul: "Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme." deyince Allah: "Evet (yüklemeyeceğim) der. Kul: "Rabbimiz, bize gücümüzün yetmediğini de taşıtma." deyince Allah: "Evet (Taşıtmayacağım) der. Kul: "Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et, sen bizim mevlamızsın, Kâfir topluluğa karşı bize yardım et." deyince Allah: "Evet (Yardım edeceğim) der. (577)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ (إِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ) قَالَ: دَخَلَ قُلُوبَهُمْ مِنْهُ شَيْءٌ لَمْ يَدْخُلْ مِنْ شَيْءٍ، فَقَالُوا

(576) Bakara suresi, 2 / 285

(557) Müslim, K. el-İman, bab: 199, Hadis No. 125 / Ahmed b. Hanbel Müsned, C.2 S. 412

لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا، فَأَلْقَى اللَّهُ الإِيمَانَ فِي قُلُوبِهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ)الآيَةَ(لاَ يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ (رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْراً كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) قَالَ قَدْ فَعَلْتُ (رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا) الآيَةَ قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ.

"İçinizde olanı açklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker ve dilediğini bağışlar dilediğine ise azabeder." âyet-i kerimesi inince müminlerin kalblerine daha önce hiç gelmeyen bir şey geldi. Bunu Resulullaha söylediler. Resulullah da onlara "Deyin ki işittik itaat ettik." buyurdu. Allah imanı onların kalblerine yerleştirdi ve bundan sonra gelen iki âyeti indirdi. Onlar: "Rabbimiz, eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma." dediler. Allah teala da: "Bunu yaptım. Sizi sorumlu tutmadım." buyurdu. Onlar, "Rabbizimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme." deyince Allah teala"Bunu yaptım size ağır yük yüklemedim." buyurdu. Onlar: "Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini de taşıtma bizi bağışla bize merhamet et." deyince Allah teala: "Ben bunu yaptım." buyurdu.(578)

Sadi b. Mürcane diyor ki: "Ben Abdullah b. Ömerin yanına vardım. O, "İçinizde olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker ve dilediğini bağışlar dilediğine ise azabeder." âyetini okudu. Sonra "Allaha yemin olsun ki eğer bizler bu âyete göre hesaba çekilecek olursak mutlaka helak oluruz." dedi. ve ağladı. Öyle ki gözlerinden yaşlar aktı. Sonra ben Abdullah b. Abbasa gittim ve dedim ki: "Ey Ebu Abbas, ben Abdullah b. Ömerin yanına gitti o, "İçinizde olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyetini okudu ve sonra dedi ki: "Allaha yemin olsun ki eğer biz bu âyetle hesaba çekilecek olursak mutlaka helak oluruz." Sonra da ağladı ve gözlerinden yaşlar aktı." Bunun üzerine Abdullah b. Abbas dedi ki: "Allah, Abdullah b. Ömeri affeylesin. Resulullahın diğer sahabileri de bu âyetten onun gibi korkmuşlardı. Bunun üzerine Allah teala: "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar. Herkesin kazandığı iyilik lehine yaptığı kötülük ise aleyhinedir." âyetini indirdi. Kişinin kalbine gelen vesveselerin günah olmalarını neshetti. Sadece söylediği sözün ve yaptığı işin muteber olduğunu beyan eti. Mücahid de Abdul-

(578) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, Hadis No. 2992

lah b. Ömer ile Abdullah b. Abbasın arasında geçen olayda Said b. Mürcanenin değil de kendisinin bulunduğunu rivayet etmiştir.

2- Abdullah b. Abbas, Kays b. Ebi Hâzım, Reb' ib. Enes ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, sadece şahitler hakkında inmemiştir. Bütün insanlar hakkında inmiştir. Hükmü mensuh değildir. Allah teala bu âyet-i kerimesiyle kullarına hem fiilen yaptıkları amellerden dolayı kendilerini hesaba çekeceğini hem de fiilen yapmadıkları halde yapmayı düşündükleri şeylerden dolayı hesaba çekeceğini bildirmiştir. Bu nedenle Allah teala kularını hem fiilen yapmış oldukarı amellerinden dolayı hesaba çekecek hem de fiilen yapmadıkları halde içlerinden yapmak istediklerinden dolayı hesaba çekecektir. Ancak müminlerin, fiilen yapmadıkları ve sadece yapmak istedikleri amellerini âhirette kendilerine bildirdikten sonra affedecek, kâfirlerin ve münafıkların ise bu gibi amellerini hem kendilerine bildirecek hem de onları cezalandıracaktır. Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbasın "İçinizde olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyet-i kerimesini izah ederken şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Bu hayet neshedilmemiştir. Aziz ve Celil olan Allah, kıyamet gününde yaratıkları bir araya toplayınca onlara diyecektir ki: "Ben sizlere, amellerinizi yazan meleklerimin bilmedikleri gizlediğiniz şeyleri şimdi haber veriyorum." Sonra Allah müminlere içlerinden geçirdikleri şeyleri bildirdikten sonra onları affedecektir. "İşte Allah, onunla sizi hesaba çekecektir." ifadesinden maksat budur. Yani, Allah, içinizden geçirdiğiniz şeyleri size bildirecektir. İmanında şüphe içinde olanlara ise Allah, içlerinde gözledikleri yalanlamayı haber verecektir. İşte Allah teala "o, dilediğini bağışlar dilediğine ise azab eder." buyururken bu ikisini kastetmiştir. Diğer bir âyette ise : "Allah sizi, kalbinizin kazandığından dolayı sorumlu tutar. " (579) buyurmuş ve imamlarında şek ve şüphe içinde olanları cezalandıracağını beyan etmiştir.

3- Dehhakın Hz. Aişeden naklettiği diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime mensuh değildir. Ancak bu âyet, şahitlerle ilgili değil bütün insanlarla ilgilidir. Allah teala, bu âyet-i kerimesiyle kullarını, yaptıkları gizli ve âşıkâr bütün amellerden hesaba çekeceğini ve onların işledikleri veya işlemek istedikleri gizli ve açık bütün amellerden dolayı kendilerini cezalandıracağını beyan etmiştir. Ancak onların işleme arzusunu taşıdıkları gizli amellerin cezasını onlara dünyada üzüntüye ve sıkıntıya sokan felaketler ve âfetler şeklinde verir. Bu hususta, Dehhak, Hz. Aişenin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Kim, bir kötülük işlemeyi arzu eder de onu fiilen yapmayacak olursa Allah ona, arzu ettiği kötülük kadar sıkıntı ve üzüntü gönderir. Bu sıkıntı ve üzüntüler onun bu kötülüğü arzu etmesinin keffaretidir.

(579) Bakara suresi, * / 225

على بن زيد عن أمية انها سألت عائشة عن هذه الآية ان تبدوا ما فى انفسكم
أو تخفوه يحاسبكم به الله وعن هذه الآية من يعمل سوأ يجز به فقالت ما
سألنى عنهما أحد منذ سألت رسول الله ﷺ عنهما فقال يا عائشة هذه
متابعة الله عز وجل العبد بما يصيبه من الحمة والنكبة والشوكة حتى البضاعة
يضعها فى كمه فيفقدها فيفزع لها فيجدها فى ضبنه حتى ان المؤمن ليخرج
من ذنوبه كما يخرج التبر الاحمر من الكير.

Ali b. Zeyd, Ümeyyenin Hz. Aişeden "İçinizde olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyetiyle "Kim kötülük işlerse onun cezasını görecektir."(580) âyetinin mânaâlarını sorduğunu, Hz. Aişenin de şu cevabı verdiğini rivayet etmiştir: "Ben bu iki âyeti Resulullahtan sorduğumdan beri kimse benden bunların mânâlarını sormamıştı. Resulullah demişti ki: "Ey Aişe, bu âyetler Allahın, kulunu takibettiğini göstermektedir. Öyle ki Allah, kuluna sıtma hastalığı veya başka bir felaket verir. (Yahut) ona bir diken batırır hatta evinde bulunan bir eşyayı kaybettirir. Ondan dolayı kulunu üzer. Sonra da o eşyayı koltuğunun altında buldurur. böylece kulunu takibat altında tutar. Öyle ki kul, kırmızı altının, potadan alınmış olarak aktığı gibi mümin kul da günahlarından arınmış olur.(581)

Taberi özetle diyor ki: "Zikrettiğimiz bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş: "Âyet-i kerime mensuh değildir." diyen görüştür. Zira bir âyetin neshedilmiş olması için onu nesheden âyetin hükmüyle, neshedilen âyetin hükmünün, herhangi bir yönle birleştirilmemiş olması gerekir. Birinin hükmü diğerinin hükmünü ortadan kaldırmalıdır. Halbuki "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar. Herkesin kazandığı iyilik lehine yaptığı kötülük ise aleyhinedir."(582) âyet-i kerimesi "İçinizde olanı açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker." âyet-i kerimesinin hükmünü tamemen ortadan kaldırır mahiyette değildir.

Çünkü her hesaba çekme mutlaka cezalandırmayı gerektirmez. Yine kulun hesaba çekildiği her günahından dolayı cezalandırılması gerekmez. Zira Allah teala mümin kullarına büyük günahlardan kaçınmaları halinde küçük günahlarını affedeceğini vaadetmiştir ve buyurmuştur ki: "Eğer yasakladığımız büyük

(580) Nisa suresi, 4 / 123
(581) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 6 S. 218
(582) Bakara suresi, 2/286

günahlardan kaçınırsanız kusurlarınızı örter sizi güzel bir makama koyarız." (583) Bu da gösteriyor ki Allah teala mümin kullarını sadece içlerinden geçirdikleri kötü şeylerden dolayı hesaba çekince onları cezalandırmayacak, sadece onlara, böyle şeyleri içlerinden geçirmelerine rağmen kendilerini affetme lütfunda bulunduğunu bildirecektir. Nitekim bu hususta Resulullahtan şu hadis-i şerif rivayet edilmiştir: Safvan b. Muhriz diyor ki:

عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ قَالَ بَيْنَا ابْنُ عُمَرَ يَطُوفُ إِذْ عَرَضَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا
أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أَوْ قَالَ يَا ابْنَ عُمَرَ هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ فِي النَّجْوٰى
فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ يُدْنَى الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ وَقَالَ هِشَامٌ يَدْنُو الْمُؤْمِنُ
حَتّٰى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ تَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا يَقُولُ أَعْرِفُ رَبِّ
يَقُولُ أَعْرِفُ مَرَّتَيْنِ فَيَقُولُ سَتَرْتُهَا فِي الدُّنْيَا وَاغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ تُطْوٰى
صَحِيفَةُ حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْآخَرُونَ أَوِ الْكُفَّارُ فَيُنَادٰى عَلٰى رُؤُسِ الْأَشْهَادِ هٰؤُلَاءِ
الَّذِينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ.

"Abdullah b. Ömer tavaf derken bir adam onun önüne çıktı ve ona "Ey Ebu Adurrahman, sen Resulullahhtan, insanın kalbinden geçirdiği şeyler hakkında bir şey işittin mi?" dedi. Abdullah da: "Ben Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim" dedi. "Mümin rabbine yaklaştırılır. Öyle ki rabbi onu koltuğunun altına çeker, ona günahlarını itiraf ettirir ve ona: "Sen şu günahını biliyorsun değil mi?" der. O da iki defa "Biliyorum rabbim, biliyorum rabbim." der Allah teala: "Ben o günahını sen dünyadayken örttüm bugün de onu bağışlıyorum." buyurur. Sonra onun iyi amellerini yazan sahifeler dürülür. Kâfirlere gelince, onlara şahitlerin huzurunda: "Bunlar rablerine yalan nisbet ettiler."(584) diye seslenilir. (585) Evet, Allah teala, mümin kuluna kötü amellerini söyler ki ona olan affetme lütfunu bildirmiş olsun. İçinden geçirerek açığa vurduğu ve gizlediği şeyleri de bu şekilde kıyamette mümin kuluna bildirecek sonra da onu affetme lütfunda bulunduğunu kendisine haber verecektir. İşte âyet-i kerimede "O dilediği kimseyi affeder" ifadesinden maksat, budur. Ancak münafıkların içlerinde sakladıkları imana dair şek ve şüpheleri, kâfirlerin ise inkârları, âhirette kendilerine açıkça bildirilecek ve içlerinde gizledikleri nifak ve yalanlarından dolayı hesaba

(583) Nisa suresi, 4/31
(584) Hud suresi, 11/18
(585) Buhari, K. Tefsir el-Kuur'an, sure 11, bab: 4

çekilip cezalandırılacaklardır. Âyet-i kerimenin "Allah, dilediğine ise azabeder." ifadesi, Abdullah b. Abbas ve Mücahidin de dediği gibi bu çeşit insanları gösterir. Müminlerin ise sadece içlerinden geçirdikleri günahlardan dolayı sorumlu olmayacakları, Resulullahın şu hadis-i şerifinden anlaşılmaktadır.

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وجلَّ إِذَا تَحَدَّثَ عَبْدِى بِأَنْ يَعْمَلَ حَسَنَةً فَأَنَا أَكْتُبُهَا لَهُ حَسَنَةً مَا لَمْ يَعْمَلْ فَإِذَا عَمِلَهَا فَأَنَا أَكْتُبُهَا بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا. وَإِذَا تَحَدَّثَ بِأَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً فَأَنَا أَغْفِرُهَا لَهُ مَا لَمْ يَعْمَلْهَا. فَإِذَا عَمِلَهَا فَأَنَا أَكْتُبُهَا لَهُ بِمِثْلِهَا».

"Resulullah, Aziz ve Celil olan Allah tealanın şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kulum güzel bir amel işleyeceğini içinden geçirir de onu yapmayacak olursa ben onun karşılığında mutlaka bir sevap yazarım. Şayet düşündüğü iyiliği yapacak olursa onun karşılığında mutlaka bir sevap yazarım. Şayet düşündüğü iyiliği yapacak olursa onun karşılığında kendisine on sevap yazarım. Kulum kötü bir amel işleme niyetini içinden geçirir de onu yapmayacak olursa ben onun bu düşüncesini affederim. Şayet onu işleyecek olursa ben ona yaptığı kadar günah yazarım."(586)

Taberi devamla diyor ki: "Bütün bu izahlardan anlaşıldığı üzere âyetin tefsiri şöyledir: "Ey insanlar, sizler, içinizde bulunan şeyleri açıklayıp dışarı vursanız da veya saklayıp gizli tutsanız da içinizde bulunan şeyden dolayı Allah sizi hesaba çekecektir. Mümin kuluna içinden geçirdiği kötülüğü affettiğini bildirerek ona lütufta bulunduğunu beyan edecek, münafıkları ise, yaratıcısının birliği ve Peygamberinin hak oluşu hakkındaki içlerinden geçirdikleri şek ve şüphelerden dolayı cezalandıracaktır."

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah her şeye kadirdir." buyurulmaktadır. Yani, "Allah, mümin kulun içinden geçirdiği fakat yapmadığı kötü amel işleme niyetini affetmeye de kadirdir. Allahın birliği ve Peygamberinin hak oluşu hakkında içinden şüphe eden kâfiri cezalandırmaya da kadirdir. Bunların dışındaki şeyleri yapmaya da kadirdir.

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَۜ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ

(586) Müslim, K. el-İman, bab: 205, Hadis No. 129

وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا

غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ ﴿٢٨٥﴾

285- Peygamber ve müminler, rabbi tarafından Peygambere indirilene iman ettiler. Hepsi de Allaha, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, iman ettiler. "Allahın Peygamberlerini birbirinden ayırdetmeyiz." (dediler.) "İşittik ve itaat ettik, rabbimiz affını dileriz, dönüş sanadır." diyerek yalvardılar.

Peygamber Muhammed, rabbi tarafından kendisine indirilen Kur'ana iman etti. Müminler de. Hepsi Allaha, meleklerine, kitaplarına ve Peygamberlerine iman ettiler. Onlar: "Biz bütün Peygamberleri tasdik ediyoruz. Onların bir kısmına iman edip diğerlerini inkâr ederek, Yahudi ve Hristiyanların yaptıkları gibi onlar arasında ayırımı yapmayız." derler. Onlar "Biz rabbimizin sözünü işittik ve emrine itaat ettik, ey rabbimiz, günahlarımızı ört, onlara aldırma, dönüşümüz sanadır." dediler.

* Katade diyor ki "Bize anlatıldığına göre, bu âyet-i kerime nâzil olunca Resulullah "Peygambere, rabbi tarafından kendisine indirilene iman etmek yaraşır." demiştir.

Bundan önceki âyetin izahında da zikredildiği gibi bazı müfessirlere göre bundan sonra gelen âyet-i kerimeler, insanların içlerinden geçirdikleri şeylerden dolayı hesaba çekileceklerini bildiren bundan önceki âyetin, sahabilere ağır gelmesi üzerine nâzil olmuş ve insanların fiilen yaptıkları şeylerden sorumlu olacaklarını beyan etmişlerdir.

Abadullah b. Abbas, bu âyette zikredilen ve "Kitaplar" mânâsına gelen (وَكُتُبِهٖ) kelimesini (وَكِتَابِهٖ) şeklinde okumuştur. Bu kıraata göre âyetin mânâsı "Allahın kitabına iman ettiler." demek olur ki, bu kitaptan maksat da Kur'an olur. Ancak, burada geçen "Kitap" kelimesini cins isim kabul edip bütün kitapları kastettiği de zikredilmektedir. Taberi, birinci kıraat şeklini tercih etmiştir.

Hakim b. Cabir diyor ki: "Bu âyet-i kerime Resulullaha indirilince Cebrail dedi ki: "Aziz ve Celil olan Allah, seni de ümmetini de güzel bir şekilde övdü. Sen rabbinden dile dileğin sana verilir." Resulullah da rabbinden bundan sonra gelen âyetin ifade ettiği mânâyı diledi.

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ
عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا
وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

286- Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar: Herkesin kazandığı iyilik lehine, yaptığı kötülük ise aleyhinedir. Rabbimiz, eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Rabbimiz, bize gücümüzün yetmediğini de taşıtma bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et. Sen bizim mevlamızsın, kâfir topluluğa karşı bize yardım et.

Allah her can sahibini, onu güçsüz düşürecek veya sıkıntıya sokacak herhangi bir şeyle yükümlü tutmaz. Bilakis, gücünün yettiği ile mükellef tutar. Kişinin yaptığı hayır kendi lehine, şer de kendi aleyhinedir. Deyin ki: "Ey rabbimiz, şayet unutur veya bir hususta kasıtsız olarak hata edersek sen bizim kusurumuza bakma. İhmalimizden dolayı bizi cezalandırma, Ey rabbimiz, bizden önceki Yahudi ve Hristiyanlara yüklediğin gibi sen bizlere, altından kalkamayacağımız, bizleri sıkıntıya sokacak yükler yükleme, Ey rabbimiz, sen bizleri gücümüzün yetmeyeceği amellerle yükümlü tutma. Kusurlarımızı affet. Günahlarımızı ört. Bizi rezil etme ve bizleri, her şeyi kaplayan rahmetinle kapla. Sen yardımınla bizim dostumuzsun. Çünkü biz sana iman ediyoruz, sana itaat ediyoruz. Sen, kâfirlere karşı bize zafer nasibet. Senin birliğini inkâr ederek putlara ve tağutlara tapanlara karşı bizleri galip getir. Çünkü biz, senin taraftarın olan müminleriz."

* Ayet-i kerimede "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği ile mes'ul tutar." buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Güç yetirme"den maksat, zorlanarak veya sıkıntıya düşerek güç yetirme değil normal bir halde güç yetirmedir.

Abdullah b. Abbas âyetin izahında şunları söylemiştir: "Burada zikredilen "Kimse"den maksat, müminlerdir. Allah müminlere dini hükümleri geniş kılmış ve bu konuda şöyle buyurmuştur: "Allah size, dininiz İslamda bir güçlük yüklemedi."(587) "Allah size, kolaylık diler. O size zorluk dilemez."(588) "Gücünüzün yettiği kadar, Allahtan korkun. emirlerini dinleyin ve itaat edin."(589) Abdullah b. Abbas ve Süddi, "Kişinin içine doğan vesveseler gücünün dışında ol-

(587) Hac suresi, 22/78
(588) Bakara suresi, 2/185
(589) Tegabün suresi, 64/16

duğundan bunlardan sorumlu değildir." demişlerdir.

Âyet-i kerimede "Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, yaptığı kötülük ise aleyhinedir." buyurulmaktadır. Abdullah b. 'Abbas kulun kazandığı amelin, eliyle veya ayağıyla yapacağı ameller olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Rabbimiz, eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma." buyurulmaktadır. Allah teala bu beyanıyla, mümin kullarına, kendisine nasıl dua edip yalvaracaklarını öğretmektedir, ve onlara duyurmaktadır ki: "Siz bana yalvarmak isteğiniz zaman deyin ki: "Ey rabbimiz, eğer bizler, üzerimize farz kıldığın bir ameli işlemeyi unutacak olur da yapmazsak veya bize yasakladığın bir şey hakkında yanılır da kasıtsız bir şekilde onu yanlışlıkla işleyecek olursak sen bizi hesaba çekme." Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «اِنَّ اللّٰهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِى الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ».

"Şüphesiz ki Allah, ümmetimden hata etmenin, unutmanın ve kendisine zorla yaptırılan şeyin sorumluluğunu kaldırmıştır."(590)

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki"Allah teala, kullarını unuttukları şeylerden veya hataen işledikleri şeylerden sorumlu tutacak mıdır ki, âyet-i kerimede: "Rabbımız, eğer unutacak ve yanılacak olursak bizi sorumlu tutma." buyuruluyor? Cevaben denilir ki "Unutma iki kısma ayrılır. Birisi, kulun kusuru ve ihmalinden kaynaklanan unutmadır. Diğeri ise, kulun hafızasında tutmaktan âciz oluşundan ve aklî zaafiyetinden meydana gelen unutmadır. Kulun kusuru sebebiyle meydana gelen unutmada, kulun, Allahın emrettiği şeyi terketmesi söz konusudur, İşte kulun, rabbinden bağışlamasını istediği unutma budur. Allah tealanın, Hz. Âdemi cezalandırıp cennetten çıkarmasına sebep olan unutma da bu türdendir. Allah teala, bu hususta şöyle buyurmuştur: "Yemin olsun ki biz Âdeme daha önce emretmiştik. Fakat o bunu unuttu. Biz onu kararlı görmedik."(591) Yine Alah tealanın, şu âyette zikrettiği "Unutma"da bu türdendir. "Onlar dinlerini eğlence ve oyun edinenler ve dünya hayatına aldananlardır. Bu güne kavuşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unutacağız."(592) Evet, kul k endi kusuru yüzünden, Allahın ona farz kıldığı bir emri unutup ta yerine getirmeyecek olursa, rabbinden bu kusurunun

(590) İbn-i Mâce K. et-Talak bab: 16, Hadis No. 2043, 2045
(591) Tâhâ suresi 20/115
(592) A'raf suresi, 7/51

bağışlanmasını isteyecektir. Ancak kul, rabbinin emrini yerine getirmemek kusurunda herhangi bir inkâr veya şirke düşecek olursa, iman etmedikçe rabbinden af dilemesi yersizdir. Zira, Allah teala, kendisine ortak koşanı affetmeyeceğini bildirmiştir. Kul inkârı ve şirki olmaksızın, sadece kusurundan dolayı Allahın emrettiği bir şeyi yapmaması halinde, Allahtan bu kusurunun affını diler. Melesa, Kur'anı ezberledikten sonra başka şeylerle meşgul olarak onu unutması veya onu okuyamaması yahut herhangi farz olan bir namazı veya orucu başka şeylerle meşgul olarak unutması ve yapmaması halinde, onları hatırlayınca, rabbinden bağışlanmasını ister.

Kulun hafızasının âcizliğinden veya aklının yetersizliğinden dolayı yükümlü olduğu bir kısım şeyleri unutması ise, o kul için bir günah sebebi değildir. Kulun bu tür unutmalarından dolayı rabbinden af dilemesi gerekmez. Çünkü o, işlemediği bir günahın affını istemiş olur. Mesela: Kul Kur'anı Kerimi, bütün isteğiyle ezberler onu okur fakat başka şeylele meşgul olduğundan değil sadece zekâsının âcizliğinden dolayı ezberlediğini unutacak olursa, sorumlu olmaz ve bundan dolayı Allahtan af dilemesi icabetmez.

Âyette zikredilen ve "Yanılma" diye tercüme edilen hata da iki kısımdır. Birincisi, kulun, yasaklandığı şeyi iradesiyle ve kasıtlı bir şekilde yapmasıdır ki, kul bundan sorumludur. Bu hata, inkârdan kaynaklanmadıkça kul, rabbinden bunun affını dileyecektir. Hatanın ikinci şekli ise, bilgisizlikten veya yanlış tahminden meydana gelen hatalardır ki Allah teala, kullarını işte bu gibi hatalardan dolayı sorumlu tutmamıştır. Mesela kişinin, Ramazan ayında, henüz fecir vaktinin girmediğini zannederek sahur yemeğini yemesi veya bulutlu bir günde belli vaktin girmesini beklerken vakti kaçırması bu gibi hatalardandır.

Bir kısım âlimlere göre âyetin bu bölümünde kulun rabbinden, unuttuğu veya hata ettiği şeyleri affetmesini istemesi, kulun sadece rabbinin emrine uyması ve rabbinin davetine boyun eğmesi içindir. Burada kulların, yaptıkları duanın, affedilmeleriyle herhangi bir ilişkisi yoktur. Taberi, bu görüşte olan âlimlere katılmamaktadır.

Âyet-i kerimede "Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme." buyurulmaktadır. Burada zikredilen ve "Ağır yük" diye tercüme edilen (إِصْراً) kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Katade, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Süddi, İbn-i Cüreyc, Dehhak ve Rebi' b. Enese göre buradaki (إِصْراً) kelimesinden maksat, "Ahit ve söz almak"tır. Bu izaha göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir. "Rabbimiz, bizden önce gelen Yahudi ve Hristiyanlara, belli yükümlülükler yükleyerek, kendilerinden o işleri yapacaklarına dair ahit aldığın gibi bize de yapmaktan âciz kalacağımız yükümlülükler yükleyerek onları yapacağımıza dair bizden ahit alma.

Zira onlar, verdikleri ahdi yerine getiremeyince sen onları cezalandırdın. Bizi de aynı akıbete düşürme

b- Ata b. Ebi Rebah ve İbn-i Zeyde göre burada zikredilen (إِصْرًا) kelimesinden maksat, tevbesi ve keffareti olmayan ve cezası ağır olan günahlardır. Bu izaha göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Ey rabbimiz, bizden önceki ümmetlere, ağır günalar yükleyip onları domuzlara ve maymunlara çevirdiğin gibi bize de bu gibi günahlar yükleyip bizi de o durumlara düşürme."

c- Reb' b. Enes ve Malik'e göre buradaki (إِصْرًا) kelimesinden maksat, ağır yük demektir. Müminler rablerinden, kendilerine ağır gelecek yükümlülükleri yüklememesini istemektedirler.

Âyet-i kerimede "Rabbimiz, bize gücümüzün yetmediğini de taşıtma" buyrulmaktadır. Bunun mânâsı "Ey rabbimiz, sen bizleri, gücümüzün yetmediği ve kaldıramayacağımız amellerle yükümlü kılma." demektir.

Âyet-i kerimenin bu son kısmı, kulların, Allah tealaya karşı nasıl dua edeceklerini öğretmektedir. Ve bu mübarek sure işte bu âyetlerle sona ermektedir. Bu âyetlerle sure arasında tam bir mutabakat vardır. Zira, surenin kapsadığı, namaz, zekat, oruç, hac, kısas, evlenme, boşanma, iddet bekleme ve alış veriş yapma gibi ilahi emir ve yükümlülüklerle, insanların âhirette görecekleri hesap ve ceza arasında büyük bir münasebet vardır. Bu itibarla Allah teala surenin sonunda, yarattıklarından hiç birisini, gücünün yetmediği şeyle yükümlü kılmadığını, onları ancak güçleri ölçüsünde sorumlu tuttuğunu böylece kullarına lütufta bulunduğunu bildirmektedir.

Bakara suresinin bu son iki âyetinin fazileti hakkında çeşitli hadis-i şerifler rivayet edilmiştir. Peygamber efendimiz, hadis-i şeriflerinden birinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِى لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ.

"Bakara suresinin son iki âyetini kim bir gece okuyacak olursa o iki âyet onun için kâfidir."(594)

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruyor: "Abdullah b. Abbas diyor ki:

(594) Buhari, K. el-Magazi, bab: 12 / Müslim, K. el-Müsafirin, bab: 255, Hadis No. 807

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ . سَمِعَ نَقِيضاً مِنْ فَوْقِهِ. فَرَفَعَ رَأْسَهُ. فَقَالَ: هٰذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فُتِحَ الْيَوْمَ. لَمْ يُفْتَحْ قَطُّ اِلاَّ الْيَوْمَ. فَنَزَلَ مِنْهُ مَلَكٌ. فَقَالَ: هٰذَا مَلَكٌ نَزَلَ اِلَى الأَرْضِ. لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ اِلاَّ الْيَوْمَ. فَسَلَّمَ وَقَالَ: أَبْشِرْ بِنُورَيْنِ أُوتِيتَهُمَا لَمْ يُؤْتَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ. فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ. لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا اِلاَّ أُعْطِيتَهُ.

"Bir gün Cebrail aleyhisselam Resulullah (s.a.v.) in yanında otururken yukarıdan bir gıcırtı işitti. Başını yukarı kaldırdı ve şöyle dedi: "Bu bugün gökte açılan bir kapının gıcırtısıdır. Bu kapı bu güne kadar hiç açılmamıştı. Kapıdan bir melek indi. Cebrail: "Bu, yeryüzüne inen bir melektir. Bu, bugüne kadar yeryüzüne hiç inmemişti." dedi. Melek selam verdi ve Resulullaha şöyle dedi: "İki nur için müjdeler olsun sana. Bu nurlar ancak sana verildi. Senden önce hiçbir Peygambere verilmemişti. Bu iki nur, Fatihatül Kitap (Fatiha Suresi) ve Bakara suresinin sonudur. Sen, bunlardan okuduğun her âyetin sevabını mutlaka alırsın."(595)

(595) Müslim, K, el-Müsafirîn bab: 254, Hadis No: 806

ÂL-İ İMRAN SURESİ

GİRİŞ

Âl-i İmran Suresi İkiyüz âyettir ve Medinede nâzil olmuştur. "Âl-i İmran" "İmran âilesi" demektir. İmran, Hz. Musanın babasının adıdır. Hz. Meryemin babasının adı da İmran'dır.

İmran âilesi, içinden Peygamberlerin çıktığı mübarek bir âiledir. Bu Surede İmrandan, Hz. Meryemden, Zekeriyya aleyhisselamdan ve Hz. Meryemin Hz. İsayı babasız olarak dünyaya getirmesinden bahsedilmiş ve muhtemelen bu âilenin ismine izafeten bu Sureye "Âl-i İmran" adı verilmiştir.

Bu Surenin ilk seksen küsur âyetinin, Necran Hıristiyanlarından bir heyetin, Medeniye gelişleri sırasında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Yemende bulunan Necran Hıristiyanlarından bir heyet Medineye gelmiş, Resulullah (s.a.v.) ile dini konularda görüşmüşler yapmışlar ve Hz. İsa hakkında tartışmak istemişlerdir. Konuşmaların sonunda, kendilerine teklif edilen İslam dinini kabul etmemişler fakat İslamın hakimiyetini kabul etmek zorunda kalarak, verecekleri Cizyeyi toplamak üzere tayin edilen Ebu Ubeyde b. Cerrah ile birlikte memleketlerine dönmüşlerdir.

Sure-i Celilede, Hıristiyanların, Hz. İsa ve Hz. Meryem hakkındaki yakışıksız isnatları ve sapık inançları reddedilmekte, Hz. İsanın, babasız olarak dünyay gelişi ve bu olayın, Hz. Âdemin yaratılışında olduğu gibi bir mucize olduğu, Allahın, dilemesi halinde bunlara benzer mucizeleri her zaman yaratabileceği ve Allah tealanın, Hz. İsayı kendi katına yükselttiği beyan edilmektedir.

Sure-i Celilede, Yahudi ve Hıristiyanların yani, bütün ehl-i Kitabın, İslama karşı çıkışları, inançları saptırma ve Müslümanları dinlerinde bocalatma gayret ve çalışmaları açıklanmaktadır.

Mekke döneminde Müslümanlar açıkça hakaret ve işkenceye uğruyor, eziyete maruz kalıyorlardı. Ancak Medineye hicret edip orada teşkilatlanarak kuvvet bulmalarından sonra bu dönem kapandı. Fakat İslam düşmanları bu sefer de, Müslümanların inançlarını saptırmak ve zihinlerini bulandırmak için psikolojik savaşa başladılar. Özellikle ehl-i Kitap olan Yahudiler ve Hıristiyanlar, İs-

lam dinine saldıraya geçtiler. İşte onların bu menfur çalışmaları Sure-i Celilede şöyle anlatılmaktadır.

"Kitap ehlinden bir cemaat sizi doğru yoldan saptırmak isterler. Halbuki onlar, ancak kendilerini saptırırlar da farkına varmazlar."[1]

"Ey kitap ehli, gözünüz gördüğü halde Allahın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz."[2]

"Ey kitap ehli, için hakkı bâtıla karıştırıyor ve bile bile hakkı gizliyorsunuz?"[3]

"Kitap ehlinden bir cemaat şöyle dedi: "İman edenlere indirilene günün başlangıcından iman edin, sonunda inkâr edin. Belki dinlerinden dönerler."[4]

"Onlardan bir cemaat, kitaptan olmadığı halde, tahrif ettiklerini, kitaptan sanasınız diye kitabı dilleriyle eğip bükerler "Bu, Allah katındandır." derler Halbuki o, Allah katından değildir. Böylece bile bile Allaha karşı yalan söylerler."[5]

"De ki: "Ey kitap ehli, niçin imân edeni Allahın yolundan men ediyorsunuz? Hak olduğuna şahitken o yolu eğri göstermeye çalışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."[6]

Kitap ehlinin ve diğer İslam düşmanlarının, Müslümanların inançlarını bozmayı hedef alan çalışmaları karşısında, Müslümanların, hak yolda sebat etmeleri gerektiğini emreden ve Allahın, inananlara yardım edeceğini beyan eden âyetlerde ise şöyle buyurulmaktadır:

"Ey Muhammed, inkâr edenlere de ki: "Yakında mağlup olacaksınız ve toplatılıp cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü bir döşektir."[7]

"Şüphesiz ki Allah katında din İslamdır. Kitap verilmiş olanlar, aralarındaki ihtiras yüzünden, ancak kendilerine ilim geldikten sonra ayrılığa düştüler. Kim Allahın âyetlerini inkâr ederse, şüphesiz ki Allah, hesabı çok çabuk görendir."[8]

"Müminler, müminleri bırakıp ta kâfirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allahtan bekleyeceği hiçbir şey yoktur. Ancak onlardan sakınmanız ha-

(1) Âl-i İmran : 69
(2) Âl-i İmran : 70
(3) Âl-i İmran : 71
(4) Âl-i İmran : 72
(5) Âl-i İmran : 78
(6) Âl-i İmran : 99
(7) Âl-i İmran : 12
(8) Âl-i İmran : 19

li müstesnadır. Allah, sizi kendisinden sakındırır. Sonunda dönüş ancak Allahdır."(9)

"Ey iman edenler, Allahtan korkun ve ancak Müslüman olarak ölün."(10)

"Hep birlikte Allahın ipine sıkmısı sarılın ve sakın ayrılğa düşmeyin. Allahın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz, birbirinize düşman idiniz. Allah, kalblerinizi birbirine ısındırıp kaynaştırdı da, onun nimetiyle kardeşler oldunuz. Siz, bir ateş çukurunun kenarında idiniz. Allah sizi oradan kurtardı. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklıyor ki hidayete eresiniz." (11)

"Onlar, eziyetten başka size bir zarar veremezler. Sizinle savaştıkları zaman arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez."(12)

"Size bir iyilik dokunduğu zaman bu onların kötüsüne gider. Size bir kötülük dokununca da buna sevinirler. Eğer sabreder, Allahtan korkarsanız, onların hileleri size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını ilmiyle kuşatmıştır."(13)

Surei-i Celilede Uhut savaşına da işaret buyuruluyor. Uhut savaşı, başlaması, cereyan ediş tarzı, sonucu ve bu sebeple inen hükmler ve tavsiyeler ile, ibret ve hikmetlerle dolu dehşetli bir olaydır. Bu olaya Surede: "Ey Muhammed, sabahleyin erkenden, ailenin yanından ayrılıp, müminleri savaş yerlerine yerleştirdiğini hatırla. Allah, herşeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir."(14) âyet-i Kerimesiyle işaret ediliyor. Ve daha sonra Bedir savaşı hatırlatılıyor. Orada müminlerin, Allah tarafından gördükleri yardım beyan ediliyor.

Bundan sonra Cenab-ı Hakkın yüceliğine işaret eden âyât-ı kevniyyata, kâinat düzenindeki eşsiz âhenge dikkatler çekiliyor ve buyuruluyor ki:

"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün değişmesinde, akıl sahipleri için şüphesiz deliller vardır."(15)

"Onlar, ayakta iken, otururken, yanları üzerine yatarken Allahı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler. Ve şöyle derler: "Rabbimiz, sen bunu boşa yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi, cehennem ateşinden koru."(16)

Gerçek dinin İslam olduğu büyük hakikatı Sure-i Celilede tekrarlanarak

---

(9) Âl-i İmran : 28
(10) Âl-i İmran : 102
(11) Âl-i İmran : 103
(12) Âl-i İmran : 111
(13) Âl-i İmran : 120
(14) Âl-i İmran : 121
(15) Âl-i İmran : 190
(16) Âl-i İmran : 191

buyuruluyor ki: "Şüphesiz ki Allah katında din İslamdır. Kitap verilmiş olanlar, sadece aralarındaki ihtiras yüzünden, kendilerine ilim geldikten sonra ayrılığa düştüler. Kim, allahın âyetlerini inkâr ederse, şüphesiz ki Allah, hesabı çok çabuk görendir."(17)

"Eğer seninle mücadele ederlerse de ki: "Ben Allaha yöneldim. Bana tâbi olanlar da. Kendilerine kitap verilenlere ve okur yazarlığı olmayanlara de ki: "İslam oldunuz mu? Eğer Müslüman olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Şayet yüzçevirirlerse sana düşen sadece tebliğidir. Allah, kullarını çok iyi görür."(18)

Müminlerin, başkalarını dost edinmemeleri hususunda da şöyle buyuruluyor:

"Müminler, müminleri bırakıp ta kâfirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allahtan bekleyeceği hiçbirşey yoktur. Ancak onlardan sakınmanız hali müstesnadır. Allah sizi kendisinden sakındırır. Sonunda dönüş ancak Allahıdır." (19)

Sure-i Celile, inanç mücadelesi, meydan muharebesi ve benzeri olayları dile getiriyor. Kitap ehli ve diğer İslam düşmanlarının yaptıklarını beyan ederek İslam tarihindeki en hareketli bir dönemi gözler önüne seriyor.

---

(17) Âl-i İmran : 19
(18) Âl-i İmran : 20
(19) Âl-i İmran : 28

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

الٓمٓ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Mim.

Mukatta'a harflerinin açıklaması Bakara suresinin başında geçmiştir, Bu açıklamalar için oraya bakınız.

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴿٢﴾

2- Allah, kendisinden başka ilah olmayan, daima diri olan ve yarattıklarını koruyup idare edendir.

Hakkıyla ibadet edilmeye layık olan ancak Allahtır. Ondan başka ibadet edilmeye layık olan hiçbir kimse yoktur. Çünkü Allah, rablıkta ve ilahlıkta tektir. O, devamlı diri olan, ölmeyen ve yok olmayandır. O, yarattıklarını koruyup rızıklandırarak onları sevk ve idare edendir.

* Allah teala bu sure-i celileye kendisinin dışındaki varlıklarda ilahlık vasfının bulunmadığını, ilahlığın sadece kendisine ait olduğunu beyan ederek başlamıştır. Böylece Hz. İsanın Allah veya Allahın oğlu olduğunu zanneden Hristiyanlara cevap vermiştir.

Necran Hristiyanları tarafından gönderilen bir heyet Peygamber efendimizle tartışmış ve Hz. İsanın Allah veya Allahın oğlu olduğunu yahut da üç ilahın üçüncüsü olduğunu iddia etmişlerdir. Peygamber efendimiz onlara hak dini tebliğ etmiş, Hz. İsanın da kendileri gibi insan ve Allahın Peygamberi olduğunu söylemiştir. İşte bu surenin bu âyeti de Hristiyanların bu bâtıl iddialarını reddederek Allahın tek bir ilah olduğunu, ondan başka hiçbir ilahın bulunmadığını beyan etmiştir.

Muhammed b. Cafer b. Zübeyr, Resulullaha gelen Hristiyan Necranlıların heyetini şöyle anlatmaktadır: Necranlıların heyeti altmış binekli olarak Resulullaha geldi. İçlerinden on dördü ileri gelenleriydi. Bu on dört kişiden üçü de onların reisleri durumunda idi. Bunlar, Abdülmesih, Eyhem ve Ebu Hârise b. Alkame isimli şahıslardı. Abdülmesih, toplumun emiri, fikri önderi, danışmanı ve görüşünden ayrılınmayan kişisiydi Bu kişi, "Âkıb" diye vasıflandırılıyordu.

Eyhem, toplumun kendisine sığındığı, kervan reisliği yapan, dini toplantıları yöneten kişiydi. Bu de "Seyyid" diye vasıflandırılmıştı.

Ebu Harise b. Alkame ise toplumun Piskoposu, en bilgini, imamı ve okullarının yöneticisi idi.

Ebu Hârise, bunların içinde yüksek mertebeler almış, kitaplarını okumuş ve dinlerinde iyi bir bilgi edinmişti. Öyle ki Hristiyan olan Rum Kralları ona itibar etmişler, maddi destekte bulunmuşlar, hizmetçiler tahsis etmişler, kiliseler yapmışlar ve ona bol bol ikramlarda bulunmuşlardır. Zira bu Krallara, Ebu Harisenin ilmi ve dinde ictihad derecesine vardığı haberi ulaşmıştı. Muhammed b. Cafer diyor ki: "Bu heyet Medinede Resulullaha geldi. Resulullah ikindi namazını kılarken Mescid-i Nebevide onun yanına girdiler. Üzerlerinde Yemen elbiseleri bulunuyordu. Onlar, Ebu Harise, b. Kâ'b kabilesinin elbiselerini ve örtülerini giyinmişlerdi. Onları gören Resulullahın sahabilerinden bir kısmı "Biz bunlar gibi bir heyet görmedik" demişlerdi. Onların namaz vakitleri gelince Resulullahın Mescidinde namaz kılmaya başladılar. Resulullah sahabilerine: "Bırakın namazlarını kılsınlar." dedi. Onlar doğuya yönelerek namazlarını kıldılar. Onların yöneticileri durumunda olan on dört kişiydi ve isilmeleri şöyleydi: Kendisine "Âkıb" ünvanı verilen Abdulmesih, "Seyyid" ünvanı verilen Eyhem, Ebu Harise b. Alkame Evs, Haris, Zeyd, Kays, Yezid, Nebih, Huveylid b. Amr, Halid, Abdullah ve Yuhanna." Bunlar altmış kişiyle birlikte gelmişlerdi. Resulullah bunlardan Ebu Harise b. Alkame, Abdullah el-Âkıb ve Eyhem es-Seyyid ile konuştu. Eyhem, Kralın mezhebindeydi. Bazıları, Hz. İsanın Allah olduğunu, bazıları, Allahın oğlu olduğunu, bazıları da onun, üç ilahtan üçüncsü olduğunu söylüyordu.

Bu heyette bulunan iki papaz Resulullah ile konuşunca Resulullah onlara "Müslüman olun." dedi. Onlar da "Biz Müslüman olmuşuz" dediler. Resulullah tekrara onlara: "Sizler Müslüman olmadınız. O halde şimdi müslüman olun." dedi. Onlar: "Biz, sen Müslüman olmadan önce Müslüman olduk" dediler. Resulullah da: "Yalan söylüyorsunuz. Sizin Aziz ve Celil olan Alaha çocuk isnad etmeniz, Haça ibadet etmeniz ve domuz eti yemeniz, Müslüman olmanıza engel oluyor." dedi. Onlar: "O halde ey Muhammed, İsanın babası kim?" diye sordular. Resulullah da onlara cevap vermeyip bir müddet sustu. İşte bu sırada Allah teala, Hristiyanların ihtilafa düştükleri bu konu hakkında, Âl-i İmran suresinin başından seksen küsur âyeti indirdi ve buyurdu ki: "Allah, kendisinden başka ilah olmayan, daima diri olan ve yarattıklarını koruyup idare edendir." Allah teala bu sureye, kendisini Hristiyanların iftiralarından arındırarak başladı. Bir olduğunu, yarattıklarından herhangi bir ortağı olmadığını beyan etti. Böylece Hristiyaların uydurdukları inkârcılığı, ona denk ve emsaller isnad etmeyi reddetti ve onların, sapıklık içinde bulunduklarını beyan etti.

Reb'i b. Enes de Necran heyetinin konuşmalarından şunları rivayet etmiştir. "Bu Hristiyanlar Resulullaha geldiler. Meryemoğlu İsa hakkında onunla tartıştılar. Resulullaha: "İsanın babası kim?" diye sordular ve eşi ve çocuğa olma-

yan Allah tealaya karşı yalan sözler söylediler. Ve iftiralarda bulundular. Bunun üzerine Resulullah onlara: "Sizler bilmiyor musunuz ki her çocuk babasına benzer?" diye sordu. Onlar da "Evet biliyoruz." dediler. Resulullah: "Rabbimizin, ölmeyen, devamlı hayatta kalan olduğunu, İsanın ise sonunda ölüp gideceğini bilmiyor musunuz?" dedi. onlar da "Evet biliyoruz." dediler. Resulullah: "Rabbimizin her şeyi sevk ve idare eden olduğunu, onları koruyup rızıklandırdığını bilmiyor musunuz?" dedi. Onlar da: "Evet biliyoruz." dediler. Resulullah da: "Sizce İsa bunlardan herhangi birine malik midir?" diye sordu. Onlar da: "Hayır" dediler. Resulullah: "Aziz ve Celil olan Allaha, yerde ve gökte herhangi bir şeyin gizli kalmadını bilmiyor musunuz?" dedi. Onlar da "Evet biliyoruz." dediler. Resulullah: "İsa, Allahın bildirdiği dışında, yerde ve göklerde olanlar hakkında bir şey bilirmi?" dedi. Onlar da "Hayır" dediler. Resulullah: "Rabbimiz, İsayı ana rahminde dilediği gibi şekillendirdi siz bunu biliyor musunuz?" dedi. Onlar da "Evet biliyoruz." dediler. Resulullah: "Rabbimizin yemek yemediğini, su içmediğini, bizim gibi bir takım beşeri ihtiyaçlarının olmadığını bilmiyor musunuz?"dedi. Onlar da "Evet" biliyoruz." dediler. Resulullah: "Annesi İsayu, diğer kadınların hamile olması gibi hamile olmadı mı? Diğer kadınların çocuk doğurmaları gibi onu doğurmadı mı? İsa da diğer çocukların beslendiği gibi beslenmedi mi? İsa yemek yeyip su içmiyor muydu? Ve benzeri ihtiyaçlarını görmüyor muydu?" diye sordu. Onlar da: "Evet öyleydi." dediler. Resulullah da: "Böyle olan bir insan nasıl olur da sizin dediğiniz gibi olabilir?" dedi. Onlar, bu konuşmalardan sonra gerçeği anladılar. Fakat inkârlarında ısrar ettiler. İşte bunun üzerine Allah teala, Âl-i İmran suresinin baş tarafındaki âyetleri indirdi.

Âyet-i kerimede, Allah teala kendisini "Daima diri olan" diye tercüme edilen (الْحَيُّ) sıfatıyla sıfatlandırmıştır. Müfessirler bu sıfata şu şekillerde izah etmişlerdir:

a- Muhammed b. Cafer ve Reb' b. Enes göre Allah teala, bu sıfatla kendisinin devamlı bakî olduğunu zikretmiş, ölümün, yaratıkları için geçerli olduğu halde kendisinde bulunmayacağını belirtmiş, böylece Necran Heyetine, ölümlü olan insanın hiçbir zaman ilah olamayacağını bildirmiştir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre Allah teala bu sıfatla kendisini dilediği her şeyi sevk ve idare etmeye gücü yetmekle ve dilediği her hangi bir şeyin, kendisi için imkânsız olmayacağı ile sıfatlandırmak istemiş ve kendisinin, herhangi bir şeyi sevk ve idareye gücü yetmeyen putlar gibi olmadığını bildirmek istemiştir.

c- Başka bir kısım âlimlere göre, Allah teala bu sıfatla, kendisinin ezeli ve ebedi olan bir hayata sahip olduğunu belirtmek ve "Hayat" sıfatıyla sıfatlandığını bildirmek istemiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Yine âyet-i kerimede, Allah teala kendisini "Yarattıklarını koruyup idare

eden" diye tercüme edilen (الْقَيُّومُ) sıfatıyla sıfatlandırmıştır.

Hz. Ömer ve Abdullah b. Mes'ud bu kelimeyi (الْقَيَّامُ) şeklinde, Alkame b. Kys ise (الْقَيِّمُ) şeklinde okumuştur. Taberi, birinci kıraatın çok yaygın olması şebebiyle onu tercih etmiştir.

Müfessirler, bu sıfatın mânâsını iki şekilde izah etmişlerdir.

a- Mücahid ve Reb'i b. Enese göre (الْقَيُّومُ)un mânâsı her şeyi koruyarak, her varlığı rızıklandırarak dilediği şekilde bozma, değiştirme, artırma ve eksiltme yapmak suretiyle evirip çevirerek sevk ve idare edendir.

b- Muhammed b. Cafere göre ise (الْقَيُّومُ)un mânâsı, bulunduğu yerde devamlı kalan ve ayrılmayan demektir. Yani, Allah teala, yaratıkları gibi bir yerden ayrılıp diğer yere gitmez. Değişmez, olduğu gibi ebediyyen devam eder. Halbuki Necran heyetinin, kendsine ilahlık insad ettikleri Meryemoğlu İsa böyle bir sıfata asla sahip değildir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve (القيوم) kelimesinin mânâsının, "Her şeyi rızıklandırarak, savunarak, besleyerek ve kudreti dahilinde evirip çevirerek sevk ve idare eden" demek olduğunu söylemiştir. Zira Araplar bu kelimeyi bu mânâda kulanmışlardır. Hz. Ömerin bu kelimeyi (الْقَيَّامُ) şeklinde okumasının sebebinin ise Hicazlıların şivesinden kaynaklandığını ve bu şekilde okuyarak başka bir mânâ kasetmediğini söylemiştir.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ
هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ
ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾

3-4 Ey Muhammed, Allah, sana geçmiş kitapları tasdik eden hak bir kitap indirdi. İnsanlara doğru yolu göstermek için daha önce de Tevrat ve İncili indirmişti. Şimdi ise hak ile bâtılı ayıran (Kur'anı) indirdi. Şüphesiz ki Allahın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, her şeye galiptir, hak edenlerin cezasını verendir.

Ey Muhammed, rabbin sana, Tevrat ve İncile tâbi olanların ihtilaf ettikleri hususlarda, hakkı ortaya koyan bu kitabı indirdi. Bu k itap, Allah tarafından, önceki Peygamberlere indirilen kitapları tasdik eden bir kitaptır. Rabbin bu kitaptan önce, insanlara Allahın birliğini ve dininin hükümlerini açıklamak için

Musaya Tevratı, İsaya da İncili indirmiştir. Şimdi ise İsa hakkında ve diğer hususlarda hak ile bâtılı ayırdeden ve akılları tatmin edici kesin bir delil olan kur'anı indirdi. Şüphesiz ki Allahın âyetlerini, ilahlığını ve birliğini gösteren delilleri inkâr eden, İsayı ilah ve rab kabul eden kâfirlere, kıyamet gününde şiddetli bir azap vardır. Allah, hükümranlığında her şeye galiptir. Azab etmeyi dilediği zaman, yapacağı azabı önleyecek hiçbir kimse yoktur. Allah, hak edenlerin cezasını verendir. Âyetlerini ve diğer delillerini inkâr edenlerden intikam alandır.

* Bu âyet-i kerime, gerçek açıklandıktan sonra ona karşı inat edenler ve delillerle ispat edildikten sonra doğru yoldan ayrılanlar için bir ikaz ve tehdittir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Hak ile bâtıl ayırdeden" diye tercüme edilen (الْفُرْقَانَ) kelimesi, Muhammed b. Cafer b. Zübeyr tarafından Hz. İsa hakkında ileri sürülen iddialar hususunda hakkı bâtıldan ayıran şeklinde izah edilmiş Katade ve Reb' b. Enes tarafından ise "İslamın bütün hükümleriyle hakkı bâtıldan ayıran" diye izah edilmiştir. Bunlara göre burada (الْفُرْقَانَ) Kur'an-ı Kerimin sıfatıdır. Allah tela Kur'anı Hz. Muhammed (s.a.v.) e indirerek hak ile bâtılın arasını ayırmıştır. Kuranla nelerin helal nelerin haram olduğunu açıklamış, ceza hükümlerini beyan etmiş, farzları emretmiş, kendisine itaat edilmesini istemiş ve kendisine isyan edilmesini yasaklamıştır. İşte bu yolla Kur'an hak ile batılı birbirinden ayırmıştır.

Taberi buradaki (الْفُرْقَانَ) kelimesinin, Resulullah ile Hz. İsa hakkında tartışan Hristiyanların arasını ayırdeden mânâsına yorumlanmasının daha evla olduğunu söylemiştir. Zira bundan önceki âyette Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.) e kitabı indirdiğini beyan ederek Kur'anı indirdiğini zikretmiştir. Burada zikredilen (الْفُرْقَانَ) nıda Kur'an mânâsına almak faydasız bir tekrar olur ki, bu ilahi kelamda bulunmaması gereken bir şeydir

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ ۝٥

5- Şüphesiz ki yerde ve gökte hiçbir şey Allaha gizli değildir.

Şüphesiz ki yerde ve gökte bulunan herhangi bir şey Allaha gizli değildir. O halde Meryemoğlu İsa hakkında tartışan şu Hristiyanların durumu hiç ona gizli kalır mı? Elbette ki Allah onların bu hallerini çok iyi bilmektedir. Ve âhirette bu sapıklıklarının cezasını verecektir.

هُوَ الَّذ۪ي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ۝٦

6- Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren o'dur. Ondan başka ilah yoktur. O herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

O sizlere, annelerinizin karnında erkek, dişi, beyaz, siyah, kırmızı gibi dilediği şekilleri ve renkleri verendir. İsayı da annesinin karnında şekillendiren o'dur. O halde bu durumda olan İsa nasıl ilah olabilir? Allahtan başka ilah yoktur. Hakkıyla ibadet edilmeye layık olan ancak o'dur. O, her şeye galiptir, emirlerinde ve yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

* Abdullah, b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer sahabilerin, bu âyetin izahında şunları söyledikleri rivayet edilmiştir: "Nutfe ana rahmine ulaştıktan sonra vücutta kırk gün dolaşır. Sonra kırk gün kan pıhtısı olarak kalır. Sonra kırk gün bir et parçası olarak kalır. Şekkillenme durumuna gelince Allah ona şeklini verecek bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak getirir onu et parçasına karıştırır, yoğurur sonra ona, emrolunduğu gibi şekil verir ve: "Bu erkek mi olacak dişi mi? Cennetlik mi olacak Cehennemlik mi? Rızkı nedir, ömrü nedir? Eserleri ne olacaktır? Başına ne gibi musibetler gelecektir? diye sorar. Allah teala emreder melek te yazar. Kişi ölünce vücudu, o toprağın alındığı yere defnedilir.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ
فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ
وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا
يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾

7- Sana kitabı indiren o'dur. Onun (kitabın) bir kısım âyetleri muhkemdir. (mânâsı açıktır) Bu âyetler kitabın anasıdır. (esasıdır) Diğer bir kısım âyetleri de müteşabihtir (anlaşılması güçtür) Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle, müteşabih olanlarına uyarlar. Oysa bunların açıklamasını sadece Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar ise "Biz bunlara iman ettik hepsi rabbimiz katındandır." derler. Bunları ancak akıl sahipleri düşünür.

Ey Muhammed, Kur'anı sana indiren Allahtır. O kur'anın bir kısım âyetleri açıktır, üzerinde başka türlü yorum yapılamaz. Bu âyetler, vaad tehdit, sevap, ceza, helal, haram, öğüt ve ibretleri açık bir şekilde anlatmaktadır. Bu

âyetler, dinin temeli olan kitabın esasıdır. Bunlar, farzları, cezaları, hükümleri ve bütün zaruri olan hususları kapsamaktadır. Kur'anın diğer bir kısım âyetleri de müteşabihtir, anlaşılması güçtür. Kelimeleri birbirine benzemekte fakat mânâları değişiktir. Kalblerinde haktan ayrılma, doğrudan sapma eğilimi bulunanlar bu müteşabih âyetlere uyarlar. Bunların gayesi karışıklık meydana getirmek, fitne çıkarmak ve Allahın, muhkem âyetlerle açıkladığı doğru izahı bırakıp âyetleri, kendi arzu ve istelerine göre yorumlamaktır. Halbuki bu müteşabih âyetlerin mânâlarını yalnızca Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olan sağlam bilgili âlimler ise şöyle derler: "Biz, müteşabih âyetlerin izahını bilmesek te muhkem ve müteşabih olan bütün âyetlerin rabbimiz katından geldiğine kesinlikle iman ederiz." Allahın kitabındaki müteşabih âyetler hakkında herhangi bir şey söylemekten çekinen ve bunlardan öğüt alanlar ancak akıl sahibi olan kimseledir.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimede bir kısım âyetlerin sıfatı olarak zikredilen "Muhkem" kelimesinden ve diğer bir kısım âyetlerin sıfatı olarak zikredilen "Müteşabih" kelimelerinden neyin kastedildiği husunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdulla b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Katade, Rebi' b. Enes ve Dehhakka göre "Muhkem" demek, hükümleri sabit olan, kendileriyle amel edilen veya neshedici olan âyetler demektir. "Müteşabih" demek ise "Hükümleri neshedilmiş olan ve kendileriyle amel edilmesi kaldırılan âyetlerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Muhkem olan âyetler, neshedici olan, helalı ve haramı belirten, cezaları ve farzları beyan eden, bu itibarla, iman edilen ve hükümleriyle amel edilen âyetlerdir. Müteşabih âyetler ise hükümleri kaldırılan, sonra zikredilmesi icabederken önce zikredilen, önce zikredilmesi gerekirken sonra zikredilen, misal olarak verilen, yemin olarak zikredilen âyetlerdir. Bunlara iman edilir fakat amel edilmez.

b- Mücahide göre muhkem olan âyetler, Allahın, içlerinde helal ve haram hükümlerini kesin olarak zikrettiği âyetlerdir. Müteşabih olan âyetler ise, lafızları farklı olduğu halde mânâları birbirine benzeyen âyetlerdir. Bu itibarla, bunların ifade ettikleri hükümler birbirine karıştırılırlar. Şu âyet-i kerimeler, bu gibi âyetleri heva ve heveslerine göre te'vil edenlere işaret etmektedir. "Şüphesiz ki Allah, sivrisineği ve ondan daha üstününü misal vermekten çekinmez. İman edenler onun rableri tarafından bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise: Allah bu misalle ne kastetti?" derler. Allah bu misalle bir çoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Allah bununla, sadece yoldan çıkanları saptırır."[20] "Allah hidayete erdirmek isterse onun gönlünü "İslama" açar. Kimi de saptırmak isterse, sanki göğe yükseliyormuş gibi gönlünü dar ve sıkıntılı kılar. İşte böylece

(20) Bakara suresi, 2/26

Allah, iman etmeyenlerin üzerine azap yağdırır."(21) Şu âyet ise bu gibi âyetlere iman edip teslimiyet gösteren kimseleri tasvir etmektedir. "Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidayetini artırır ve onlara "Takva" bahşeder."(22)

c- Muhammed b. Cafer b. Zübeyr'e göre ise, buradaki muhkem âyetlerden maksat, sadece bir mânâya tevili mümkün olan âyetlerdir. Müteşabih olan âyetler ise birden çok mânâya te'vil edilmeleri mümkün olan âyetlerdir. Bu hususta Muhammed b. Caferin şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Muhkem âyeter, içlerinde Allahın kesin delilleri bulunan, mümin kulları günahlardan koruyan, karşı çıkanları ve bâtılı mahkum eden âyetlerdir. Bunları konuldukları mânâlardan çıkarmak veya tahrif etmek kabil değildir. Müteşabih olan âyetler ise, çeşitli yönlere te'vil edilebilen, sapıkların, sapıklığa çekebilecekleri âyetlerdir. Allah kullarını, bir kısım helal ve haramlarla imtihan ettiği gibi bu âyetlerle de imtihan etmiştir. Bu âyetler, bâtıl te'villerle te'vil edilmemeli ve geçek mhanâlarından saptırılmamalıdırlar.

d- İbn-i Zeyde göre ise muhkem olan âyetler, geçmiş ümmetlerin ve onlara gönderilen Peygamberlerin kıssaalarını başka türlü anlaşılmaya imkan vermeycek şekilde, açık, ve detaylı olarak beyan eden hayetlerdir. Müteşabih olan âyetler ise, geçmiş ümmetlerin ve onlara gönderilen Peygamberlerin kıssalarını, çeşitli surelerde, birbirine benzeyen şekillerde anlatan âyetlerdir. Mesela, bir kıssa, lafızları aynı, mânâları farklı şekilde anlatılmış bir kıssa da lafızları farklı mânâları aynı şekilde anlatılmış olur.

Bu hususta İbn-i Vehb diyor ki: "İbn-i Zeyd, Hûd suresinin baş tarafı olan "Elif, Lâm, Râ" "Bu Kur'an, hüküm ve hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından, âyetleri muhkem kılınmış ve sonra geniş olarak açıklanmış bir kitaptır."(23) âyetlerini okudu. Sonra şunları söyledi: "Allah tela bu surenin, baştan yirmi dört âyetinde, Resulullahı zikretmiş, ondan sonra gelen yirmi dört âyette de Hz. Nuhun hadisesini anlatmış ve sonunda şöyle buyurmuştur. "Ey Muhammed, sana vahyettiğimiz bu kıssa, gaip haberlerdendir. Bundan önce, sen de, milletin de bunu bilmiyordunuz. Sabret. Şüphesiz ki hayırlı sonuç Allahtan korkanlarındır."(24) Sonra Âd'ı daha sonra Salihi, daha sonra İbrahimi daha sonra Lut'u ve daha sonra da Şuaybi zikretmiştir. İşte bunlar, muhkem olarak zikredilen ve detaylı olarak anlatılan kıssalardır. Müteşabih olan kıssa ise Hz. Musanın, bir çok yerde zikredilen kıssasıdır. Bu kıssaların hepsi aynı mânâya gelmektedir. Mesela Hz. Nuhun kıssasında geçen müteşabih kelimeler (اِحْمِلْ فِيهَا) Onları gemiye yükle"(25) (اُسْلُكْ فِيهَا) onları alıp gemiye

(21) En'am suresi, 6/125
(22) Muhammed suresi 47/17
(23) Hud suresi 11/1
(24) Hud suresi 11/49
(25) Hud suresi 11/40

bindir."[26] Hz. Musanın kıssasında geçen müteşabih kelimeler(اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ) "Elini koynuna sok."[27] (أَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ) "Elini koynuna sok."[28] (فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ) Bir de ne görsün o bir yılan olmuş."[29] (فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ) "O hemen, apaçık bir yılan oluverdi." [30] İbn-i Zeyd diyor ki: "Sonra Allah, teala Hud suresinde Hud'u on üç âyette, Salihi sekiz âyette, İbrahimi sekiz âyette, Lutu sekiz âyette, Şuaybi on üç âyette, Musayı dört âyette zikretmiştir. Böylece Hud suresinin yüz âyetinde Allah teala, Peygamberlerle kavimleri arasında hükmünü beyan etmiş, sonunda şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamber, sana anlattığımız bu kıssalar, ülkelerin haberlerinden bazılarıdır. Onların bir kısmı hâlâ ayaktadır. Bir kısmı ise, ekin gibi biçilip gitmiştir."[31] İbn-i Zeyd devamla diyor ki: "Kur'an-ı Kerimin müteşabih âyetleri hakkında, Allahın, imtihan etmeyi ve saptırmayı dilediği kimse şöyle der: "Ne oluyor bu meseleye de şöyle olmuyor?" "Ne oluyor bu meseleye de böyle olmuyor?"

e- Cabir b. Abdullahtan nakledilen diğer bir görüşe göre muhkem âyetler, âlimlerin, tevillerini bilebildikleri, mânâlarını anladıkları ve tefsir edebildikleri âyetlerdir. Müteşabih âyetler ise hiçbir kimsenin bilmeye imkân bulamadığı, bilgileri ancak Allahın nezdinde bulunan âyetlerdir. Mesela: Meryemoğlu İsanın gelme vakti, güneşin doğudan batma zamanı, kıyametin kopma anı ve dünyanın yok olma zamanına işaret eden âyetler bu türdendir. Çünkü bunların vakitlerini Ancak Allah teala bilmektedir. Bu görüşte olan âlimler, mânâları bilinmeyen âyetlere "Müteşabih âyetler" dinelimesinin sebebi olarak şunları zikretmişlerdir. "Allah teala, bazı surelerin başlarında bulunan(الر) (المص) (الم) gibi mukattaa harflere müteşabih âyetler "Birbirine benzeyen âyetler" ismini vermiştir. Zira bu âyetlerin lafızları birbirine benzemekte ve cümlelerin hesabında kullanılan Ebced hesabının harflerine mutabık olmaktadırlar. Resulullahın döneminde yaşayan Yahudilerden bir topluluk bu gibi harfleri, Ebced hesabıyla hesaplayarak İslamın ve Müslümanların ne kadar devam edeceğini, Hz. muhammedin ve ümmetinin ne zaman ortadan kalkacağını öğrenmeye çalışmışlardır. İşte Allah teala bu gibi insanların hayal ettikleri düşünceleri reddetmiş, onların iddialarını yalanlamış ve onlara bildirmiştir ki: Bu gibi müteşabih harfler aracılığı ile bir kısım şeyleri bilmeye çalışmaları boşunadır. Onlar, bu gibi bilgileri ne bu harfler aracılığı ile ne de başka bir yolla bilebilirler. Çünkü bu bilgileri ancak Allah bilir.

(26) Mûminun suresi, 23/27
(27) Kasas suresi, 28/32
(28) Nemi suresi, 27/12
(29) Tâhâ suresi, 20/20
(30) A'raf suresi, 7/107
(31) Hûd suresi, 11/100

Taberi diyor ki: Muhkem ve müteşabih âyetler hakkında zikredilen bu görüşler arasında, muhkem ve müteşabihin te'viline en yakın olan görüş, Cabir b. Abdullahtan nakledilen bu son görüştür. Zira Allah teala, Peygamberi Muhammed (s.a.v.) e indirmiş olduğu bütün âyetlerini, ona ve ümmetine bir açıklama ve bütün âlemlere bir yol gösterici olarak indirmiştir. Kur'anın içinde insanların muhtaç olmadıkları âyetlerin bulunması veya muhtaç oldukları halde mânâlarını bilmeye imkânları bulunmayan bir kısım âyetlerin bulunması asla caiz görülemez. Madem ki durum böyledir, o halde Kur'an-ı Kerimde bulunan bütün âyetlere, Allahın kulları muhtaçtırlar. O âyetleri anlamak zorundadırlar. Ancak, bu âyetlerin bazılarını anlamak kolaydır diğer bir kısım âyetler vardır ki onların mânâlarından bir çok yönlerini anlamaya insanların ihtiyaçları var iken yine o mânâların bazı yönlerini anlamaya insanların ihtiyaçları yoktur. Mesela şu âyet-i kerime bu kabildendir." "...Rabbinin alâmetlerinden bir kısmının geldiği gün, daha önce inanmamış veya imanıyla bir iyilik kazanmamış olan bir nefse, iman fayda vermeyecektir..."(32) Bu âyet-i kerimede, Allahın hangi alâmetleri geldiği zaman kişinin iman etmesinin fayda vermeyeceği beyan edilmemektedir. Kulların, mücerred akıllarıyla bunu bilmeye imkânları yoktur. Bu nedenle Resulullah, geldiği takdirde iman etmenin artık fayda vermeyeceği alâmetin, güneşin batıdan doğması alameti olduğunu beyan etmiştir. Burada kulların bilmeye muhtaç oldukları mânâ, tevbenin fayda verdiği vaktin sıfatını bilmeleridir. Resulullah da bunu açıklamıştır. Burada kulların, tevbenin fayda vermeyeceği zamanı, yılı, ayı ve günleriyle sınırlandırılmış olmaya ihtiyaçları olmadığından Allah teala onlara bu gibi zamanları bildirmemiş, Resulullah da onlara açıklamamıştır. Zira, bunu bilmeleri onlara ne dini yönden ne de dünya açısından herhangi bir fayda sağlayacaktır. İşte Allah tealanın, âyetlerin mânâlarından kendi nezdinde saklı tuttuğu ve kullarana öğretmediği mânânalar bu gibi mânâlardır. Yahudiler de, mukattaa harfler ve bu gibi mânâları bilmeye çalıştıklarından Allah teala, onlara bu gibi mânâları bilemeyeceklerini ve bunları ancak kendisinin bildiğini beyan etmiştir. Evet, müteşabih olan âyetler daha önce zikrettiğimiz gibi İsanın inmesini belirten, güneşin batıdan doğmasını bildiren, kıyametin kopacağını haber veren vb. âyetlerdir. Bunların ifade ettikleri vakitlerin ne zaman geleceği bilinmemektedir. Bunların bilgisi ancak Allaha aittir. Bunların dışında bulunan bütün âyetler ise muhkemdir. Muhkem âyetler, ya herkesin anlayabileceği şekilde açık ve seçiktirler veya birçok şekilde tefsir edilebilcek mahiyettedirler. Bu mânâları ya bizzat Allah teala açıklamıştır veya Hz. Muhammed, onları ümmetine izah etmiştir. Bu itibarla bunların mânâları, ümmetin âlimlerine gizli kalmamıştır.

Âyet-i kerimede "Muhkem âyetler, kitabın anasıdır (esasıdır)" buyurulmaktadır. Müfessirler bu ifadeden neyin kastedildiği hakkında iki görüş zikret-

(32) En'am suresi, 6/158

mişlerdir.

a- Bazılarına göre bunlara "Kitabın anasıdır" denmesinin seebi farzların, cezaların ve diğer hükümlerin onların içinde olmasındandır. Zira Araplar, her şeyin ileri gelenini (أُمّ) kelimesini ilave ederek ifade ederler. Mesala Mekkeye (أُمّ القرى) Merv şehrine (أُمّ خُرَسَان) Kervanın reisine (أُمّ المُسَافِرِين) adını vermişlerdir. İbn-i Zeyde göre ise "Kitabın anası" demek "Kitaptaki âyetin her türünü içinde toplayan" demektir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise "Kitabın anası" ifadesinden maksat, surelerin baş taraflarıdır. Çünkü sureler bu baş taraflarıyla tanınırlar. Mesela, Bakara suresi (الٓمٓ ذَلِكَ الكِتَابُ) ile tanınır. Âl-i İmran suresi (اللّٰهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ) ile tanınır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kalblerdeki eğrilik" diye tercüme edilen (زَيْغٌ) kelimesi, Muhammed b. Cafer tarafından "Kalblerinde haktan sapma eğilimi bulunanlar" şeklinde, Mücahid, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud tarafından ise "Kalblerinde şek ve şüphe bulunanlar" şeklinde izah edilmiş, İbn-i Cüreyc de, bunlardan maksadın münafıklar olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Kalblerinde eğrilik bulunanlar, âyetlerin müteşabih olanlarına uyarlar." buyrulmaktadır. Yani, kalblerinde haktan sapma meyili bulunanlar, âyetlerin lafızları birbirine benzeyen ve mânâları çeşitli olanlarına tabi olup onu çeşitli şekillerde yorumlarlar ki kalblerinde bulunan sapma ve hak yoldan ayrılma hastalıklarına bir bahane bulsunlar. Onlar, ayetlerin te'villerini bilmekte güçsüz olan kimselerin kafalarını karıştırsınlar. Böylece kendi sapıklıklarını aşılama imkânı bulsunlar.

Abdullah b. Abbas bu ifadeyi şöyle izah etmiştir. Kalblerinde haktan sapma eğilimi bulunan insanlar, muhkem olan âyetleri müteşabih olan âyetlere göre, müteşabih olan âyetleri de muhkem olan âyetlere göre yorumlamaya çalışırlar. Böylece insanların kafalarını karıştırmak isterler. Allah da onların kafalarını karıştırır.

Muhammed b. Cafer ise âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir: "Kalblerinde haktan sapma duygusu bulunanlar, uydurdukları ve bid'at olarak icadettikleri şeyleri tasdik ettirmek için kitabın âyetlerinden çeşitli şekillerde yorumlanabilecek olanlarına uyarlar ki söylediklerine delil olsun ve ortaya bir şüphe atmış olsunlar.

Süddi de âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: Kalblerinde haktan sapma duygusu olanlar, neshedilen ve nesheden âyetlere tabi olurlar ve şöyle derler: "Niçin nesheden âyet gelinceye kadar, neshedilen âyetle şöyle amel edildi?" Sonra o bırakıldı ve nesheden âyetle amel edilmeye başlandı? Daha önce gelip te neshedilen âyetle amel ettirmektense daha baştan itibaren son gelen âyetle amel edilmiş olsaydı daha iyi olmaz mıydı? Buna göre Kur'anın bir yerinde ge-

çen bir âyetle amel eden kimse cehennem azabına uğratılmakla tehdit edilmekte, başka bir yerde zikredilen bir âyette aynı ameli işleyene herhangi bir ceza vaadedilmemektedir. Bu nasıl olur?" derler ve böylece insanları saptırmaya çalışırlar.

Müfessirler bu âyette zikredilen ve kalblerinde haktan sapma isteği bulunduğu bildirilen kişilerden kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Rebi' b. Enes, bunların, Resulullaha gelen Necran Hrıstiyanları olduklarını söylemiştir. Bu hususta Rebi'nin şunları söylediği rivayet edilmektedir." Necran Hristiyanlarının heyeti Resulullaha gelmiş, onunla tartışmaya girmiş ve şöyle demişlerdir: "Sen, İsanın, Allahın sözü ve ruhu olduğunu zannetmiyor musun?". Resulullah onlara "Evet o öyledir." demiştir. Hristiyanlar da "Senin bu sözün bizim için kâfidir." demişler, işte bunun üzerine Allah teala "Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle Kur'anın, müteşabih olan âyetlerine uyarlar." âyetini indirmiştir. Başka bir âyetinde de buyurmuştur ki: "Allah katında İsanın durumu da Âdemin durumu gibidir. Allah Âdemi topraktan yarattı. Sonra da ona "Ol" dedi ve o da oluverdi."(33)

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, âyetin bu bölümünde zikredilen, sapma duygusu taşıyan insanlardan maksat, Yasir b. Ahtab, Huyey b. Ahtab gibi Resulullahın ve ümmetinin ne kadar devam edeceğini (الم)(المص)(الر) gibi mukattaa harflerden çıkarmaya çalışan Yahudilerdir. İşte Allah teala bu Yahudiler hakkında şöyle buyurmuştur: "Kalblerinde hidayeten sapma isteği bulunan bu Yahudiler, çeşitli yönlere çekilebilen mukattaa harflerini te'vil etmeye geriştiler. Bundan maksatları fitne çıkarmak ve heva ve heveslerine göre âyetleri yorumlamaktır."

c- Katade ve Hz. Aişeden nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünde zikredilen "Kalblerinde sapma duyğusu bulunan kişiler"den, maksat, Kur'an-ı Kerimin çeşitli te'villere ihtimali bulunan âyetlerini yanlış bir şekilde yorumlayarak Resulullahın getirdiği dine bid'at sokmak isteyen her insandır. Bu hususta Katadenin şunları söylediği rivayet edilmektedir. Katade: "Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle Kur'anın müteşabih âyetlerine uyarlar" âyetini okuduktan sonra demiştir ki: "Şayet, Haruriye (Harici) fırkası ve Sebeiyye fırkası bu insanlardan sayılmazlarsa başka kimler sayılacaktır? Yemin olsun ki , Bedir savaşına katılan, Hudeybiyede Resulullah ile birlikte Biat-ı Rıdvan'ı yapan muhacirlerde ve Ensarda, bilgi edinmek için yeteri kadar haber, öğüt almak isteyen için yeteri kadar öğüt bu-

---

(33) Âl-i İmran 3/59

lunmaktadır. Yeter ki kişi, aklını kullanıp gözünü açsın. Şüphesiz ki Hariciler, Medinede, Şamda ve Irakta Resulullahın sahabileri bulunduğu bir zamanda Müslümanlara karşı çıktılar. O gün Resulullahın hanımları da hayattaydı. Vallahi, sahabilerden ve Resulullahın hanımlarından ne bir erkek ne de bir kadın Haricilere katıldı. Onlar, Haricilerin durumlarını tasvip etmiyorlar ve onlara meyletmiyorlardı. Bilakis onlar, Resullahın, daha sonra ortaya çıkacak olan bu insanları ayıpladığını ve onları sıfatlarıyla tanıttığını anlatıyorlardı. Evet, sahabiler, Haricilere kalberiyle buğzediyor, dilleri ile yeriyor onlarla karşılaştıkları zaman elleriyle de sert davranıyorlardı. Yemin olsun ki eğer Haricilerin tutumları, doğru bir yol olsaydı onlar ümmetle birleşirdi. Fakat onların yolları sapıklıktı. Bu nedenle ayrılığa düştüler. Evet, herhangi bir husus Allahın gönderdiği hükümler dışındaki bir şeyden kaynaklanırsa, o hususta çokça ihtilaf edildiğini görürsün. Hariciler, uzun zamandan beri bu işi istiyorlardı. Onlar bu işte başarılı olabildiler mi? Sübbahallah... Bu kavmin sonra gelenleri, daha önce geçmiş olanlardan nasıl oluyor da ibret alımıyorlar? Şayet onlar hidayet üzere olsaydılar. Allah onları galip getirir ve başarıya ulaştırırdı, onlara yadım ederdi. Fakat onlar bâtıl üzere oldukları için Allah onları yalahladı ve ayaklarını kaydırdı. Gördüğünüz gibi Hariciler, her başlarını kaldırdıklarında Allah onların delillerini çürütmüş, konuştuklarını yalanlamış ve kanlarını akıtmıştır. Batıl düşüncelerini içlerinde gizlediklerinde de bu düşünceleri kalbelerinde bir yaraya dönüşmüş ve kendileri için bir üzüntü kaynağı olmuştur. Eğer onlar bunu açığa vuracak olurlarsa Allah onların kanlarını akıtmaktadır. Allaha yemin olsun ki onların edindikleri din kötü bir dindir, Siz ondan kaçının. Allaha yemin olsun ki Yahudilik bid'attır, Hristiyanlık bid'attır. Sebeilik bid'attır. Bunlar ne Allahın kitabında ne de Peygamberin sünnetinde bulunan şeylerdir.

Bu âyetin izahında Hz. Aişenin de şunları söylediği rivayet edilmektedir.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ تَلاَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ هٰذِهِ الآيَةَ هُوَ الَّذِى
اَنْزَلَ عَلَيْكَ الكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ
فَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ اِبْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَاِبْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ
وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ اِلاَّ اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِى العِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ
رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلاَّ اُولُو الاَلْبَابِ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَاِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ
يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُلَئِكَ الَّذِينَ سَمَّى اللّٰهُ فَاحْذَرُوهُمْ

Resulullah: "Sana kitabı indiren o'dur. O kitabın bir kısım âyetleri muh-

kemdir. (mânâsı açıktır) bu âyetler kitabın anasıdır. (esasıdır) Diğer bir kısım âyetleri de müteşabihtir (anlaşılması güçtür) Kalblerinde eğirilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle müteşabih olanlarına uyarlar. Oysa bunların açıklamasını sadece Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar ise "Biz bunlara iman ettik. Hepsi rabbimiz katındadır." derler. Bunları ancak akıl sahipleri düşünür." âyetini okudu ve sonra şöyle buyurdu: "Ey Aişe, sen, kitâbın müteşabih âyetlerine uyanları gördüğün zaman bil ki, işte Allahın zikrettiği kimseler onlardır. Siz onlardan kaçının"(34)

Taberi diyor ki: "Âyetin zahiri gösteriyor ki bu âyet, Allah tealanın, Resulullaha indirdiği müteşabih âyetlere dayanarak Resulullah ile tartışmaya girişen kimseler hakkında inmiştir. Bu tartışma Hz. İsa hakkında veya Resulullahın ve ümmetinin ömrü hakkındaki tartışmadır. Çünkü "Bunların açıklamasını sadece Allah bilir." ifadesi göstermektedir ki, Resulullah ile tartışmaya girişenkimseler, müteşabih âyetlere dayanarak bilmek istedikleri zamanı öğrenmeye çalışmışlardır.

Âyet-i kerimede "Fitne çıkarmak için müteşabih olanlarına uyarlar" buyrulmaktadır. Burada zikredilen "Fitne"den maksat, "Allaha ortak koşmak"tır. Yani, kalblerinde sapıklık bulunanlar Allaha ortak koşmak istedikleri için mânâları anlaşılamayan müteşabih âyetlere uyarlar." demektir.

Mücahid ve Muhammed b. Cafere göre ise buradaki fitne"den maksat, şüphe sokmak ve insanların kafalarını karıştırmaktır. Yani, kalblerinde sapıklık bulunanlar, Kur'anın, çeşitli mânâlara yorumlamaya müsait bulunan müteşabih âyetlerine tabi olurlar ki, insanların kafalarını karıştırsınlar, böylece kalblerinde bulunan bâtıl düşüncelere bir delil bulabilsinler.

Taberi de bu görüşün daha evla olduğunu beyan etmiştir. Âyetin kimler hakkında indiği hususunda da özetle şunları söylemiştir: "Her ne kadar bu âyet, yukarıda zikrettiğimiz müşrikler hakkında inmişse de, Kur'anın müteşabih âyetlerini te'vil ederek hak ehline karşı tartışmaya girişen, muhkem âyetleri bırakıp müteşabih âyetleri alarak müminlerin kafasını karıştıran, böylece Allahın dinine bid'at sokmak isteyen her bid'atçı bu âyetin kapsamına girmektedir. Bu bid'at ister Hristiyanlığa tabi olanlar tarafından ortaya atılmış olsun isterse Yahudiliğe tabi olanlar tarafından,ister Mecusiler tarafından ortaya atılmış olsun, isterse Sebeiler tarafından, ister Hariciler tarafından ortaya atılmış olsun isterse kaderi inkâr eden Kaderiyeciler veya Cüheymiler tarafından. Nitekim Resullah bu hususta:

(34) Buhari, K. tefsir el-Kur'an, sure 3, bab: 1/Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, bab: 1 Hadis No. 2993, 2994

قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَإِذَا رَأَيْتِ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُولٰئِكَ الَّذِينَ سَمَّى اللّٰهُ فَاحْذَرُوهُمْ

"Ey Aişe sen, kitabın müteşabih âyetlerine uyanları gördüğün zaman bil ki işte Allahın zikrettiği kimseler onlardır. Siz onlardan kaçının."(35) buyurmuştur." Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Fitne kelimesinin izahında, bundan maksadın, şüphe sokmak ve insanların kafasını karıştırak olduğunu söyleyen görüşü tercih edip te bundan maksadın Allaha ortak koşmak olduğunu söyleyen görüşü tercih etmeyişimizin sebebi şudur: Zaten bu âyet-i kerime, müşrikler hakkında inmiştir. Müşriklerin, tekrar müşrikliğe dönmek istemeleri söz konusu değildir. Halbuki onların, müteşabih âyetleri yorumlayarak insanların kalbine bazı şüpheleri sokmaları ve müminlerin kafalarını karıştırmaları, kendilerinden beklenen davranışlardır. Bu itibarla fitneyi bu son anlamda yorumlamak daha evladır.

Âyet-i kerimede "Arzularına göre açıklamak (Te'vil etmek) niyetiyle müteşabih olanlara uyarlar." buyrulmaktadır. Müfessirler, müşriklerin, müteşabih âyetleri, hangi şekliyle te'vil ettikleri takdirde heva ve heveslerine göre te'vil etmiş olcakları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbasa göre buradaki te'vilden maksat, Yahudilerin Kur'andaki (الم) (المص) (الر) (المر) gibi mukattaa harfleri, cümlelerin hesabında kulanılan Ebced hesabıyla hesap yaparak Hz. Muhammedin ve ümetinin ömürünü bilmek istemeleridir. Yani, kıyametin ne zaman kopacağını tesbit etmeye çalışmalarıdır.

b- Süddiye göre ise buradaki te'vilden maksat, bir kısım insanların neshedici son hükümlerin gelmesinden önce onların ne zaman geleceklerini bilmeye çalışmalarıdır.

c- Muhammed b. Cafer b. Zübeyre göre ise buradaki te'vilden maksat, Kur'an-ı Kerimin, çeşitli yorumlara müsait olan müteşabih âyetlerini, kalblerinde sapma bulunanların sapıklıkları doğrultusunda yorumlamalarıdır.

Taberiye göre ise, buradaki te'vilden maksat, Abdullah b. Abbas ve Süddinin dediği gibi, müteşabih âyetleri, geleceğe ait vakitleri bilmek için te'vil etmektir. Zira Allah teala, yapılan bu te'vili, kendisinden başka kimsenin bileme-

(35) Buhari K. Tefsir el-Kur'an sure 3, bab: 1

yeceğini beyan etmiştir. Allah tealadan başkasının bilmeyeceği şeyler ise, daha önce de beyan edildiği gibi, gelecekle ilgili vakit ve olaylardır.

Âyet-i kerimede "Oysa bunların açıklamasını (te'vlini) sadece Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar ise "Biz bunlara iman ettik, hepsi rabbimiz katındandır." derler. Buyrulmaktadır. Müfessirler bu ifadeyî iki şekilde izah etmişlerdir.

a- Hz. Aişe, Abdullah b. Abbas, Urve b. Zübeyr, Ömer b. Abdülaziz ve Malikin bu âyet-i kerimeyi mealde zikredildiği şekilde tefsir ettikleri rivayet edilmektedir. Bunlara göre âyetin mânâsı şöyledir: "Bu müteşabih âyetlerin te'vilini yalnızca Allah bilir. İlimde ileri gidenler bilmezler. Onlar, bu gibi âyetlere iman ettiklerini bildirirler.

b- Yine Abdullah b. Abbas, Mücahid, Rebi' b. Enes ve Muhammed b. Caferden nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünün te'vili şöyledir. "Müteşabih olan âyetlerin te'vilini ancak Allah ve ilimde ileri gitmiş olanlar bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar, onların te'villerini bilmeleriyle birlikte, "Biz bunların hepsinin rabbimizin katından olduğuna iman ettik." derler.

Görüldüğü gibi birinci görüşte olanlar, cümlenin "Bunun te'vilini ancak Allah bilir." ifadesiyle bittiğini "İlimde ileri gidenler" ifadesinin yeni bir cümle olduğunu söylemişlerdir. İkinci görüşte olanlar ise, "Bunun te'vilini ancka Allah bilir." ifadesiyle cümlenin bitmediğini, ilimde ileri gidenlerin de "Allah" lafzına bağlı olan edatla bağlandığını, bu itibarla, müteşabih olan âyetlerin mânâsını hem Allah tealanın hem de ilimde ileri gidenlerin bildiğini söylemişlerdir. Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve ilimde ileri gidenlerin, müteşabih âyetlerin te'villerini bilmeyeceklerini söylemiştir. Taberi, "Te'vil" kelimesinin Arapçada mânâsının, "Tefsir etmek, baş vurmak, bir şeyin neticesinî almak" mânâlarına geldiğini söylemiş ve buna dair Arap edebiyatından şiir örnekleri göstermiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "İlimde ileri gidenler" diye tercüme edilen (وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ) ifadesinden maksat, "Sağlam bilgi elde eden, bilgilerini kuvvetlice ezberleyen ve bilgilerine şek ve şüphe katmayan âlimlerdir." Ebudderda ve Ebu Ümame el-Bâhilî Resulullahtan" (وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ) ilmi sarsılmaz şekilde sağlam olan" kimdir? diye sorulduğunu, Resulullahın da: "O, yeminini yerine getiren, lisanı doğruyu söyleyen, kalbi söylediğine göre doğru olan ve karnı iffetli olandır. İşte "İlmi sarsılmaz derecede sağlam olan budur." buyurduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Süddi ve İbn-i Cüreycden nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen âlimlerin (الرَّاسِخُونَ) "İlimleri sarsılmayan" sıfatıyla sıfatlanmalarının sebebi, onların müteşabih âyetlere "Biz bunlara iman ettik. Hepsi rabbimizin katındadır." demelerindendir. Yani onların ilimlerinin sarsılmaz olması, imanlarının sağlam oluşundandır.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾

8- Onlar: "Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalblerimizi (haktan) kaydırma, bize kendi katından rahmet ihsan et. Şüphesiz ki sen çok bağışta bulunansın. (derler.)

O, ilimde ileri gidenler derler ki: "Ey rabbimiz, bizi hidayete kavuşturup iman etmeye muvaffak kıldıktan sonra, kalblerimizi doğruluktan kaydırma. Kendi katından bizlere rahmet, başarı ve hakta kararlılık bahşet. Şüphesiz ki, sen kullarına nimetini çokça nasibedensin.

* Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimede sağlam ilim sahibi olanları: "Ey rabbimiz, sen bizim kalblerimizi hidayete erdirdikten sonra haktan saptırma." şeklindeki dualarından dolayı övgüsüne layık gördüğüne göre kaderi inkâr eden bir kısım cahillerin. "Allahın, bazı kullarının kalblerini itaatinden saptırması bir zulumdür." demelerinin açık bir yanlışlık olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira mesele onların iddia ettikleri gibi olsaydı: "Ey rabbimiz, bizi hidayete kavuşturduktan sonra kalblerimizi haktan saptırma." diyenler övülmez bilakis kınanırdı. Ve ilimde ileri gidenler: "Ey rabbimiz, sen bizim kalblerimizi haktan kaydırma." derlerken, "Ey rabbimiz sen, bize zulmetme, bize haksızlık yapma." demiş olurlardı ki böyle bir duayı ilmi sağlam olanlar değil cahiller yapmış olabilir. Çünkü Allah teala kullarına asla zulmetmez, onlara haksız davranmaz. Nitekim bunu kullarına bildirerek şöyle buyurmuştur: "... Rabbin, kullarına karşı asla zulmeden değildir."(36)

Kaderi inkâr eden Kaderiyye fırkasının ileri sürdüğü iddia fâsit olduğuna göre buradan anlaşılmaktadır ki, Allah tealanın, kullarından bazılarının kalbini itaatinden saptırması onun tarafından bir adalettir. Bu nedenledir ki, kendisinden, kalblerini saptırmamasını isteyen kullarını övmüştür. Nitekim bu hususta Allah tealanın nezdinde büyük mevkii olan Resulullahın dahi ondan kalbini hakta kararlı kılmasını ve değiştirmemesini istemesi de bu gerçeği göstermektedir. Bu hususta Resulullahtan, birbirini destekleyen çeşitli hadisler rivayet edilmiştir.

Şehr b. Havşeb, Ümmü Selemeden şunları işittiğini rivayet etmiştir.

سمعت أم سلمة تحدث أن رسول الله ﷺ كان يكثر في دعائه أن يقول اللّهم
مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك قالت قلت يا رسول الله أو ان القلوب

(36) Fussilet suresi, 41/46

لتنقلب قال نعم ما من خلق الله من بني آدم مِن بَشَرٍ الا ان قلبه بين أصبعين من أصابع الله فان شاء الله عز وجل أقامه وان شاء الله أزاغه فنسأل الله ربنا ان لا يزيغ قلوبنا بعد اذ هدانا ونسأله ان يهب لنا من لدنه رحمة انه هو الوهاب قالت قلت يا رسول الله الا تعلمني دعوة أدعو بها لنفسي قال بل قولي اللّهم رب محمد النبي اغفر لي ذنبي واذهب غيظ قلبي وأجرني من مضلات الفتن ما أحييتنا.

Ümmü Seleme demiştir ki: "Resulullah (s.a.v.) dualarında çokça "Ey kalbleri çeviren Allahım, sen benim kalbimi dinin üzere sabit kıl." derdi. Dedim ki "Ey Allahın Resulü, kalbler değişir mi? Resullah buyurdu ki: "Evet, Allahın, Âdemoğullarından yarattığı hiçbir beşer yoktur ki onun kalbi Allahın parmaklarından iki parmağı arasında bulunmuş olmasın. Eğer Aziz ve Celil olan Allah dilerse o kalbi düzeltir, dilerse kaydırır. Biz, rabbimiz olan Allahtan dileriz ki bizi hidayete kavuşturduktan sonra kalblerimizi haktan kaydırmasın. Yine ondan dileriz ki bize katından rahmet bahşetsin. Çünkü o, çokça bahşedendir." Ümmü Seleme diyor ki: Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, benim, kendim için yapacağım bir duayı bana öğretmez misin?" Resulullah dedi ki: "Evet, öğretirim." De ki: "Ey, Peygamber Muhammedin rabbi olan Allahım, sen benim günahlarımı affet, kalbimin öfkesini gider ve sağ kaldığım müddetçe beni saptıran fitnelerden koru."(37)

Diğer bir rivayette Şehr b. Havşeb diyor ki:

قال قلت لام سلمة يا أم المؤمنين ما كان أكثر دعاء رسول الله ﷺ اذا كان عندك قالت كان أكثر دعائه يا مقلب القلوب ثبت قلبى على دينك قالت فقلت له يا رسول الله ما أكثر دعاءك يا مقلب القلوب ثبت قلبى على دينك قال يا أم سلمة ما من آدمى الا وقلبه بين أصبعين من أصابع الله عز وجل ما شاء أقام وما شاء أزاغ

(37) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6 S. 302 / Tirmizî, K. ed-Dâvâd, bab: 90 Hadis No. 3522

"Ümmü Selemeye dedim ki: "Ey müminlerin annesi, Resulullah senin yanında kaldığı zaman onun en çok yaptığı dua neydi?" Dedi ki: "Onun en çok yaptığı dua: "Ey kalbleri (halden hale) çeviren Allahım sen kalbimi dinin üzere sabit kıl." duasıydı. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, "Ey kalbleri çeviren Allahım sen kalbimi dinin üzere sabit kıl." şeklindeki duanı ne çok yapıyorsun?" dedi ki: "Ey Ümmü Seleme, hiçbir insan yoktur ki onun kalbi Aziz ve Celil olan Allahın parmaklarından iki parmağı arasında bulunmuş olmasın. O, dilediğini düzeltir dilediğini kaydırır."(38)

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يُكْثِرُ أن يَقُولَ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ آمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تخَافُ عَلَيْنَا؟ قَالَ نَعَمْ، إنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ أُصْبعَيْنِ مِنْ أَصَابعِ اللّهِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ.

Enes, b. Malik diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) "Ey kalbleri çeviren Allahım, sen kalbimi dinin üzere sabit kıl." diyerek çokça dua ederdi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, biz sana ve getirdiklerine iman ettik sen bizim için korkuyor musun?" Dedi ki: "Evet, çünkü kalbler, Allahın parmaklarından iki parmağı arasındadır. O, bunları dilediği gibi çevirir."(39)

سمعتُ النوّاس بن سمعان الكلابى يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول ما من قلب الا وهو بين أصبعين من أصابع رب العالمين ان شاء ان يقيمه أقامه وان شاء ان يزيغه أزاغه وكان يقول يا مقلب القلوب ثبت قلوبنا على دينك والميزان بيد الرحمن عز وجل يخفضه ويرفعه

Nevvas b. Sem'an el-Kilâbî diyor ki: "Ben Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim: "Hiçbir kalb yoktur ki o, âlemlerin rabbi olan Allahın parmakların-

(38) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 6 S. 315

(39) Tirmizi, K. el-Kader, bab: 7 Hadis No. 2140 "Tirmizi, bu hadisin, Nevras Ümmü Seleme Abdullah b. Emr ve Hz. Aişeden rivayet edildiğini ve bu hadisin HASEN bir hadis olduğunu, bu hadisi bu senetle, Enesin yerine, Cabir b. Abdullahtan rivayet edenlerin de bulunduğunu, ancak Enesten rivayetin, daha sahih olduğunu söylemiştir.

dan iki parmağının arasında bulunmuş olmasın. O, kalbi düzeltmek istediğinde düzeltir, kaydırmak istediğinde de kaydırır." Nevvas diyor ki: "Resullah şöyle derdi: "Ey kalbleri çeviren Allahım, sen, kalblerimizi dinin üzere sabit kıl. Terazi, Aziz ve Celi olan rahmanın elindedir. Onun keflerinden birini kaldırıp diğerini indirir."(40)

Abdullah b. Amr b. el-Ass diyor ki:

عبد الله بن عمرو انه سمع رسول الله ﷺ يقول ان قلوب بنى آدم كلها بين أصبعين من أصابع الرحمن عز وجل كقلب واحد يصرف كيف يشاء ثم قال رسول الله ﷺ اللهم مصرف القلوب اصرف قلوبنا الى طاعتك

"Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim:" Şüphesiz ki bütün Âdemoğullarının kalbleri, Aziz ve Celil olan rahmanın parmaklarından iki parmağının arasındadır. O kalblerin hepsi bir kalb gibidir. Allah onları dilediği gibi çevirir. Ey kalbleri çeviren Allahım, sen bizim kalblerimizi itaatına yönelt."(41)

رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

9- Ey rabbimiz, muhakkak ki sen, geleceğinde şüphe olmayan bir günde insanları toplayacaksın. Şüphesiz ki Allah vaadinden dönmez." derler

Ey rabbimiz, şüphesiz ki sen, geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde insanları bir araya toplayacak olansın. O gün bizleri affet ve esirge. Şüphesiz ki sen, sana iman edene ve Peygamberlerine tabi olana yaptığın vaadden dönmezsin.

* Taberi diyor ki: "Her ne kadar bu âyet-i kerime Allah tealanın sıfatlarını haber verir mahiyete ise de aslında Kur'anın tümüne iman edenlerin dualarının bir kısmını beyan etmektedir."

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا

(40) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4 S. 182
(41) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S. 168

وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz ki inkâr edenlerin malları ve evlatları, Allaha karşı kendilerine hiçbir şey sağlamaz. İşte onlar, ateşin yakıtıdırlar.

Şüphesiz ki, Yahudi, münafık ve diğer kâfirlerden, hakkı söyleyen Muhammedi inkâr edenleri, mallan ve evlatları, Allahın azabından koruyamayacak ve onlara hiçbir fayda sağlayamayacaktır. Âhirette cehennemin yakıtı işte bunlardır.

* Allah inkâr etmenin en büyük suç olduğunu ve Allahı inkâr edenleri hiçbir şeyin kurtaramaycağını başka bir âyet-i kerime de şöyle beyan ediyor: "İnkâr edip kâfir olarak ölenlerin hiç birinden yeryüzünü dolduracak kadar altın fidye verseler bile kabul olunmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların bir yardımcıları da yoktur."[42]

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

11- Bunların durumu, Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. Onlar, âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahları sebebiyle yakalayıverdi. Allah, cezası çok şiddetli olandır.

Bu kâfirlerin davranışı, Firavunu ailesinin ve onlardan önce geçen Nuh, Hud, ve Lut gibi Peygamberlerin , azgınlaşan ümmetlerinin davranışları gibidir. Onlar, âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahları sebebiyle yakalayıp helak etti. Malları ve evlatları kendilerine fayda vermedi. Allah, kendisini inkâr edene ve Peygamberini yalanlayana karşı cezalandırması çok şiddetli olandır.

* Allah teala bu âyette, kâfirleri, daha bu dünyadayken azgınlıkları sebebiyle helak ettiğini beyan etmekte ve müminleri, kâfirler karşısında güçsüz olsalar dahi, onlardan çekinmemeye teşvik etmektedir. Bu kâfirlerin akıbeti, Firavun ve diğer azgın kavimlerin akıbeti gibi olabilir. O halde müminler, kendilerinden güçlü olsalar bile kâfirlerden korkmamalıdırlar.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Firavun ailesinin durumu" diye tercüme edilen (دَأْبِ) kelimesi, Reb'i b. Enes tarafından "Firavun ailesinin âdeti" şeklinde, Dehhak, İbn-i Zeyd ve Mücahid tarafından "Firavun ailesinin ameli ve

(42) Âl-i İmran suresi, 3/91

işi" şeklinde, Süddi tarafından ise "Firavun ailesinin yalanlaması" şeklinde izah edilmiştir. Taberi de (دَأْب) kelimesinin asıl mânâsının "Bir işi yoğun bir şekilde yapmak ve onu yaparken yorulmak" olduğunu , sonra bu kelimenin hal, durumve âdet mânâlarında kullanıldığını söylemiştir.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

12- Ey Muhammed, inkâr edenlere de ki: "Yakında mağlup olacaksınız ve toplatılıp cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü bir döşektir."

Ey Muhammed, Yahudilerden olan şu kâfirlere de ki: "Yakında bir hezimete uğratılıp bir araya biriktirilecek ve cehenneme sürüleceksiniz Cehennem ne kötü bir döşektir."

* Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin, Bedir savaşında müşrikler mağlup edildikten sonra, kendilerine Müslüman olmaları teklif edilen Yahudiler hakkında indiğini söylemiştir.

عَن ابن عباس، قال: لما أصاب رسول الله ﷺ قريشاً يوم بدر وقدم المدينة جمع اليهود فى سوق بنى قَيْنُقَاع، فقال: (يا مَعشَرَ يَهُودَ، أسلِموا قَبْلَ أن يُصيبَكُم مِثلُ ما أصابَ قُرَيشاً) قالوا: يا محمدُ، لا يَغُرَّنَّكَ من نفسك أنك قتلت نَفَراً من قريش كانوا أغماراً لا يعرفون القتال، إنك لو قاتلتنا لعَرَفْتَ أنا نحن الناس، وأنك لم تَلْقَ مثلنا، فأنزل الله عز وجل فى ذلك (قل للذين كفروا ستغلبون) قرأ مُصَرِّفٌ إلى قوله (فئة تقاتل فى سبيل الله) ببدر (وأخرى كافرة).

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah Bedir savaşında Kureyşlilere ağır kayıplar verdirdikten sonra Medineye gelmiş bütün Yahudileri Beni Kaynuka çarşısında toplamış ve onlara: şunu söylemişti: "Ey Yahudi topluluğu, Kureyşin başına gelenler sizin de başınıza gelmeden Müslüman olun." Bunun üzerine Yahudiler şu cevabı vermişlerdir: "Ey Muhammed, savşmasını bilmeyen acemi Kureyşlilerden bir kaç kişiyi öldürmen seni gururlandırmasın. Eğer sen, bizimle savaşacak olsan bizim ne olduğumuzu ve bizim gibileriyle karşılaşma-

mış olduğunu anlarsın." İşte bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.(43)

Âyet-İ kerime, Yahudilerin de yakında Müslümanlara mağlup olacaklarını haber vermiştir. Nitekim daha sonra Yahudilerle yapılan anlaşmayı onların bozarak müslümanlara ihanet etmeleri üzerine Yahudiler cezalandırılmış ve bir kısmı Medineden sürgün edilmiş, diğer bir kısmı ise öldürülmüştür.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ ف۪ي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى
كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ اِنَّ
ف۪ي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

13- (Bedir savaşında) Karşılaşan iki toplulukta sizin için ibret vardır. Birisi Allah yolunda savaşıyordu diğeri ise kâfirdi. Onlar, karşı tarafı gözleriyle iki misli olarak görüyordu. Allah, dilediğini yardımıyla destekler. Şüphesiz bunda, görecek gözleri olanlar için bir ibret vardır.

Ey Yahudi topluluğu, savaşta karşı karşıya gelen şu iki taplulukta sizin için konan: "Mağlup olacaksınız." hükmünün doğruluğunu gösteren bir delil ve alâmet vardır. Bunlardan Peygamber ve ashabının meydana getirdiği topluluk, Allahın dini için savaşıyordu. Kureyş müşriklerinden oluşan diğer topluluk ise inkârcılık uğrunda savaşıyordu.

Müslüman topluluk, kâfir topluluğun sayılarının, kendi sayılarının iki katı olduğunu bizzat gözleriyle görüyorlardı. Allah, kullarından dilediğini zaferiyle destekler. Şüphesiz ki az topluluğun, çok topluluğa galip gelmesinde, aklını kullanan ve gerçekleri gören basiret sahipleri için âyetler ve ibretler vardır.

* Âyette zikredilen, iki tapluluktan, Allah yolunda savaşanlardan maksat, Abdullah b Abbas, İkrime ve Mücahide göre Bedir savaşında, Kureyş müşriklerine karşı savaşan Resulullah ve sahabileridir. Kâfir topluluktan maksat ise bu savaşta Resulullaha karşı savaşan müşriklerdir.

Âyet-i kerimede: "Onlar, karş tarafı gözleriyle iki misli olarak görüyorlardı." buyurulmaktadır. Kurralar âyetin bu bölümündeki "Görürler" diye tercüme edilen (يَرَوْنَهُمْ) fiilini üç şekilde okumuşlardır.

1- Medine Kurraları bu fiili (تَرَوْنَهُمْ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin mânâsı şöyledir. "Ey Yahudiler, birbirleriyle karşı karşıya gelen

---

(43) Ebu Davud, K. el-İmara, bab: 22, Hadis No. 3001

Müslüman ve müşrik topluluğunda sizin için bir ibret vardır. Bu topluluklardan Müslüman olanlar, Allah yoluda savaşıyorlardı. Kureyş müşrikleri ise müslümanlara karşı mü'cadele ediyorlardı. Ey Yahudiler, sizler müşriklerin sayısının, Müslümanların iki katı olduğunu bizzat gözünüzle görürsünüz. Buna rağmen Müslümanlar onlara galip gelmişlerdir. Siz de bundan ibret alın. Kureyş müşriklerinin âkıbetine uğramayın."

Görüldüğü gibi bu izaha göre Yahudiler, müşriklerin, Müslümanların iki katı olduğunu bizzat gözleriyle görmüşlerdi.

2, Bütün Kûfe ve Basra kurraları ve Mekke kurralarının bazıları bu fiili (يَرَوْنَهُمْ) şeklinde okumuşlardır. Bu kırataa göre âyetin mânâsı çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Ey Yahudiler, birbirleriyle karşılaşan toplulukta sizin için bir ibret vardır. Bunlardan bir topluluk Allah yolunda savaşan Müslümanlardır. Diğeri ise inkârcı olan kâfirlerdir. Müslümanlar, müşrik topluluğun kendilerinin iki katı olduğunu bizzat gözleriyle görmüşlerdir. Buna rağmen yılmamışlar ve onları mağlup etmişlerdir.

Görüldüğü gibi bu izaha göre Allah teala, müşriklerin gerçek sayısını Müslülanlara az göstermiştir. Çünkü müşriklerin sayısı, Müslümanların üç misli kadar hatta üç mislinden de fazla idi. Allah onların sayısını müminlere bu âyette zikredildiği gibi bir ara kendilerinin iki katı kadar gösterdi. Diğer bir durumda da müşriklerin sayısını müslümanlara kendi sayıları kadar gösterdi.

Abdullah b. Mes'ud bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra şunları söylemiştir: "Bu durum, Bedir savaşında olmuştur. Biz, müşriklere baktık. Onların bizim iki katımız olduklarını gördük. Tekrar onlara baktık. Bu defa onların bizden tek bir kişi dahi fazla olmadıklarını gördük. İşte bu son durum, Aziz ve Celil olan Allahın şu âyetinde zikredilmektedir. "O gün düşmanla karşılaştığınızda Allah, olması gereken emri yerine getirmek için onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allaha döndürülür."(44)

b- Abdullah b. Abbas ise burada, görenlerin müslümanlar, görülenlerin de müşrikler olduğunu söylemiş, müslümanların, müşriklerin sayısını k endilerinin iki katı gördüklerini ve bu sayının, müşriklerin gerçek sayısı olduğunu, Allah tealanın, onların sayılarını müminlerin gözünde azaltmadığını, çünkü onların sayısının altı yüz yirmi altı olduğunu söylemiştir. Ancak Allah teala, Müminlere yardım ederek kâfirleri mağlup ettiğinden, müminlerin yükünü bu şekilde hafifletmiştir." demiştir. Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbastan nakledilen bu görüş, Bedir savaşına katılan müşriklerin sayısı hakkında birbirini destekleyen çeşitli haberlere muhaliftir. Zira, Bedir savaşına katılanların sayıları hakkın-

---

(44) Enfal suresi, 8/44

da dokuz yüz ile bin arası mı yoksa bin mi oldukları hakkında ihtilaf edilmiştir. Dokuz yüz'den aşağısı söz konusu olmamıştır. Mesala Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ud Bedir savaşına katılan müşriklerin sayısının bin olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Hz. Alinin şunları söylediği rivayet edilmektedir.

عن علي رضى الله عنه قال لما قدمنا المدينة أصبنا من ثمارها فاجتويناها وأصابنا بها وعك وكان النبى ﷺ يتخبر عن بدر فلما بلغنا ان المشركين قد أقبلوا سار رسول الله ﷺ الى بدر وبدر بئر فسبقنا المشركون اليها فوجدنا فيها رجلين منهم رجلا من قريش ومولى لعقبة بن أبى معيط فاما القرشى فانفلت وأما مولى عقبة فاخذناه فجعلنا نقول له كم القوم فيقول هم والله كثير عددهم شديد باسهم فجعل المسلمون اذ قال ذلك ضربوه حتى انتهوا به الى النبى ﷺ فقال له كم القوم قال هم والله كثير عددهم شديد بأسهم فجهد النبى ﷺ ان يخبره كم هم فابى ثم ان النبى ﷺ سأله كم ينحرون من الجزور فقال عشرا كل يوم فقال رسول ﷺ القوم ألف كل جزور لمائة.

"Biz, Medineye gidince oranın meyvelerinden yedik. Oranın havası bize ağır geldi ve sıcaklık bizi perişan etti. Resulullah, Bedir hakkında haber topluyordu. Müşriklerin, oraya yöneldikleri haberi bize ulaşınca Resulullah Bedire doğru yürüdü. Bedir. Bir kuyunun adıdır. Biz, müşriklerden önce o kuyuya vardık. Kuyunun başında müşriklerden iki kişi bulduk. Biri Kureyştendi diğeri de Ukbe b. Ebu Muaytın kölesi idi. Kureyşli olan adam kaçtı. Biz, Ukbe b. Ebi Muaytın kölesini yakalayıp getirdik. Biz ona "Topluluğunuzun sayısı ne kadar?" diye her sorduğumuzda o bize "Vallahi onların sayıları çok, kendileri güçlüdür." diyordu. Müslümanlar da, bunu söyledikçe onu dövüyorlardı. Nihayet onu Resulullaha getirdiler. Resulullah ona "Topluluğunuzun sayısı ne kadar?" dedi. O da: "Valahi onların sayıları çok, kendileri güçlüdür."dedi. Resulullah, sayılarını söylemesi için son derece çaba harcadı. Fakat adam diretti. Sonra Resulullah ona: "Kaç deve kesiyorsunuz?" dedi. O da "Her gün on deve." diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah: "Topluluk bin kişidir. Çünkü bir deve yüz kişi içindir." buyurdu.[45]

---

(45) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 1 S. 117

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Biz müşriklerden birini Bedirde esir almıştık. Biz ona "Sayınız kaç kişiydi?" diye sorduk. O da: "Bin kişiydi." dedi.

Urve b. Zübeyr, Katade, Rebi' b. Enes ve ibn-i Cüreyc ise, Bedir savaşına katılan müşriklerin sayısının, bin ile dokuz yüz kişi arasında olduklarını söylemişlerdir. İşte bütün bu rivayetler, Abdullah b. Abbastan nakledilen rivayete muhaliftir. Bu nedenle müşriklerin sayısı dokuz yüzden fazladır.

c- Diğer bir kısım âlimler ise, Allah tealanın, müslümanlara müşriklerin sayısını az gösterdiğini, bunun müslümanlar için bir mucize olduğunu aslında müşriklerinin sayısının, ise dokuz yüzden fazla olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşte olan âlimlere göre Allah teala, müşrikleri müslümanlara az göstermiştir. Fakat Allah teala burada, Yahudilere müşriklerin sayısının müslümanlardan fazla olduğunu buna rağmen müslümanların onlara galip geldiğini beyan etmek istemiştir. Âyetin baş tarafındaki (لَكُمْ) "Sizin İçin " Zamiri ile açıkça Yahudilere hitabedilmiş, buradaki (يَرَوْنَهُمْ) "Onlar görürler" şeklindeki üçüncü şahıs fiili ile Yahudiler kastedilmiştir. Arapçada ikinci şahsa hitabederken üslubu değiştirip üçüncü şahsa konuşur gibi hitabetmek caizdir ve bu hitap sanatına "İltifat" denmektedir. İşte bu âyette de bu sanat mevcuttur. Nitekim şu âyet-i kerimede bu sanat açıkça görülmektedir. "Sizi karada ve denizde yürüten Allahtır. Bulunduğunuz gemi, içindekileri tatlı bir rüzgârla muntazam götürürken ve yolcular da neşeli iken bir fırtına çıkarak onlara her taraftan gelip çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca "Dini sadece Allaha tahsis ederek ona şöyle dua ederler: "Yemin olsun ki sen bizi bu durumdan kurtarırsan şükredenlerden oluruz."(46) İzahını yaptığımız bu Âl-i İmran suresinin on üçüncü âyetinde ifade edilen "Görenler"den maksadın Yahudiler olduğunu söyleyen âlimler demişlerdir ki: "Eğer denecek olursa ki, nasıl olur da Yahudiler, müşrikleri, müslümanların iki katı olarak görmüş olabilirler? Halbu ki müşrikler, müslümanların üç katı idiler. Cevaben deriz ki: "Yahudiler, müşrikleri müslümanların iki katı olarak gördüler." İfadesinden maksat "Yahidiler, müslümanların sayısı ile birlikte müşriklerin sayısını iki kat olarak gördüler." demektir. Buna göre, müşriklerin sayısının dokuz yüzden fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Arapçada bu gibi üsluplar kullanılmaktadır.

d- Başka bir kısım âlimler ise, Allah tealanın, müslümanları kafirlere, kendi sayılarının iki katı olarak gösterdiğini söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüş, âyetin zahirine terstir. Çünkü Allah teala başka bir âyetinde her bir gurubun gerçek sayısını diğerine az gösterdiğini, müslümanlara zafer nasibetmek için savaşmayı teşvik ettiğini beyan etmiş ve buyurmuştur ki: "O gün düşmanla karşılaştığınızda Allah, olması gereken emri yerine

---

(46) Yunus suresi, 10/22

getirmek için onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döndürülür."(47)

3- Diğer bazı âlimler bu fiili (تُرَوْنَهُمْ) şeklinde okumuşlardır. Mânâsı "Allah onları size iki kat olarak göstermiştir." şeklindedir.

Taberi diyor ki: "Bu kıraat şekillerinden tercih edilen (يَرَوْنَهُمْ) şeklinde olanıdır. Bunun mânâsı ise "Müslümanlar, kâfir olan fırkayı kendi sayılarının iki katı olarak görüyorlardı." şeklindedir. Allah, kâfirlerin gerçek sayılarını müminlere bir defasında bu kadar azaltarak göstermiş diğer bir defasında da kendi sayıları kadar göstermiştir. Başka bir defasında ise onların sayılarını müslümanların gözünde iyice azaltmış öyle ki müslümanlar onları, kendi sayılarından daha az olarak tahmin etmişlerdir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud bu hususta şöyle demiştir: "Bedir savaşında müşrikler bizim gözümüze az gösterildi. Öyle ki, yanımda bulunan birine dedim ki: "Sen bunların yetmiş kişi olduklarını görüyor musun?" O da dedi ki: "Ben onların yüz kişi olduklarını görüyorum. "Bundan sonra biz, müşriklerden bir adam esir aldık. Ona sorduk ki: "Siz kaç kişiydiniz? O da dedi ki: "Bin kişiydik." Taberi diyor ki: "Abdullah b. Mesud'dan nakledilen bu haber göstermektedir ki Müslümanlar, müşriklerin sayısını değişik zamanlarda, farklı şekillerde takdir etmişlerdir. Hepsinde de onları, gerçek sayılarından daha az görmüşlerdir. Allah teala, müslümanların bu halini, iki fırkanın da gerçek sayısını bilen Yahudilere haber vererek onları, ibret almaya, sayılarının çokluğu ile gururlanmamaya ve müşriklerin başına gelenlerin kendi başlarına gelmesinden kaçınmaya çağırmıştır.

Bazı âlimler, iki taraftan birinin diğerini çok görmesi ifadesinden, sayıları çok görülenlerin müminler olduğunu zira gökten meleklerin inerek müminleri desteklediklerini söylemişlerdir. Diğer bazı alimler ise, sayıları çok görülenlerin kâfirler olduğunu söylemişlerdir. Bunlar diyorlar ki: "Bedir savaşında müminlerin sayıları üç yüz küsur kişi iken kâfirlerin sayısı dokuz yüz küsur idi." Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid diyor ki: "İki topluluğun karşılaştığı gün, müslüman ve kâfir toplulukların karşı karşıya geldiği Bedir savaşı günüdür."

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ
الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ

(47) Enfal suresi, 8/44

ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾

14- Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, havyanlara ve ekinlere karşı duyulan aşırı istek, insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, sadece dünya hayatının geçici malıdır. Varılacak güzel yer ise Allah katındadır.

İnsanlara, arzuladıkları, kadın, oğul, kantar kantar altın ve gümüş, görenlerin boşuna giden mükemmel güzilliklere sahip besili ve nişanlı atlar, deve sığır, koyun gibi havyanlar ve ekinler güzel gösterildi. Bu sayılanlar, dünya hayatında hoşa giden geçimliklerdir. Allahın katında ise, takva sahipleri için, gidilecek güzel yerler vardır.

*Âyet-i kerime, dünya nimetlerinden insanın en çok hoşuna giden şeyleri zikretmekte ve bunların, hayır yolunda kullanılmadıkları takdirde kişiyi gaflete düşürüp rabbinden uzaklaştırabileceklerine dikkati çekmekte ve bunların başında da kadınları zikretmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bu hususta şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا تَرَكْتُ بَعْدِى فِتْنَةً اَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ

"Ben, benden sonra erkekler için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım."(48) Yine Resulullah (s.a.v.) kadınlara hitaben şöyle buyurmuştur:

مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ اَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ اِحْدَاكُنَّ
قُلْنَ وَمَا نُقْصَانُ دِينِنَا وَعَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ اَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ
نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ قُلْنَ بَلٰى قَالَ فَذٰلِكَ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا اَلَيْسَ اِذَا حَاضَتْ
لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ قُلْنَ بَلٰى قَالَ فَذٰلِكَ مِنْ نُقْصَانِ دِينِهَا.

"Ben, aklı ve dini eksik olan siz kadınlardan, kararlı bir erkeğin aklını daha çok çelen bir varlık görmedim." Kadınlar:

- Ey Allahın Resulü, dinimizin ve aklımızın eksikliği nedir? diye sordular. Resulullah buna cevaben buyurdu ki:

- Bir kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğinin yarısı değilmi dir." (Bir er-

---

(48) Buhari, K. en-Nikâh, bab: 17/Tirmizi, K. el-Edeb, bab: 31 Hadis No. 2780 İbn-i Mace, K. el-Fiten bab: 19, Hadis No: 3998

keğin şahitliği yerine iki kadının şahitliği gerekmiyor mu)? Kadınlar dediler ki:

- Evet. "Resulullah da buyurdu ki:

- İşte bu, kadının aklının eksikliğindendir. "Ve tekrar sordu:"

- Kadın, hayız halindeyken namazını ve orcunu bırakmaz mı? Dediler ki:

- Evet. Resulullah bunun üzerine de buyurdu ki:

- "İşte bu da onun dininin eksikliğindendir."(49)

Oğulların ve malların da insanlar için bir imtihan vesilesi olduğunu şu âyet-i kerime de ifade etmektedir: "Bilin ki mallarınız ve oğullarınız sizin için ancak bir imtihandır. Büyük mükâfaat ise elbette Allah nezdindedir."(50)

Resulullah (s.a.v.) kişinin sahip olduğu atların da kendisini yoldan çıkarmaya vesile olabileceğini beyanla buyuruyor ki:

اَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ قَالَ الْخَيْلُ لِرَجُلٍ اَجْرٌ وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ وَعَلَى رَجُلٍ وِزْرٌ
فَاَمَّا الَّذِي لَهُ اَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فَاَطَالَ بِهَا فِي مَرْجٍ اَوْ رَوْضَةٍ
فَمَا اَصَابَتْ فِي طِيَلِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ اَوِ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ وَلَوْ
اَنَّهُ انْقَطَعَ طِيَلُهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفاً اَوْ شَرَفَيْنِ كَانَتْ لَهُ آثَارُهَا وَاَرْوَاثُهَا حَسَنَاتٍ
لَهُ وَلَوْ اَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يُرِدْ اَنْ يَسْقِيَ كَانَ ذَلِكَ حَسَنَاتٍ
لَهُ فَهِيَ لِذَلِكَ اَجْرٌ وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغَنِّياً وَتَعَفُّفاً ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللّهِ فِي رِقَابِهَا
وَلاَ ظُهُورِهَا فَهِيَ لِذَلِكَ سِتْرٌ وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْراً وَرِيَاءً وَنِوَاءً لأَهْلِ الاسْلاَمِ
فَهِيَ عَلَى ذَلِكَ وِزْرٌ.

"At bazı kimseler için sevap işleme vasıtası, bazı kimseler için ihtiyaç giderme vasıtası bazi kimseler için de bir günah işleme aracıdır. At, şu kimseler için sevap işleme vasıtasıdır: O kimse atını Allah yolunda kullanır. Onu çayıra veya bahçye bağlar. At ipinde bağlı iken bile, çayır ve bahçeden dokunduğu şeyler o kişi için sevap kaynağıdır. Şayet ipini koparıp bir veya iki kere yukarı kalkarak şahlanacak olsa, bundan meydana gelen iz ve eserler ve dışkı dahi o kişi için sevap kaynağıdır. Şayet at, sahibinin arzusu hilafına, geçtiği bir nehirden su içse bile bu da o kişi için bir sevap kaynağıdır. Evet, böyle bir at, sahibi için sevap kaynağıdır. At, şu kimse için de ihtiyaç giderme vasıtasıdır. O kimse-

(49) Buhari, K. el-Hayz bab: 6. K. ez. Zekât, bab: 44/Müslim K. el-iman b. 132 HN 79

(50) Enfal suresi, 8/28

atını, kimseye muhtaç olmamak ve iffetli bir şekilde yaşamak için besler. Sonra da Allahın, o atın boynu ve sırtı üzerindeki hakkını unutmaz. İşte at bu kişi için vasıtasıdır. O kimse atı, böbürlenerek ve gösteriş için ve müslümanlara karşı kullanmak için besler. İşte bu kimsenin beslediği at kendisi için bir günah işleme vasıtasıdır."(51)

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, Resulullahın, Allahın hak Peygamberi olduğunu bildikleri halde ona tabi olmayan Yahudileri kınamaktır.

Âyet-i kerimede geçen (قنطار) kelimesinde ifade edilen miktarın ölçüsünün ne olduğu hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Muaz b. Cebel, Abdullah b. Ömer, Asım b. Ebinnücud, Ebu Hureyre ve Übey b. Kâ'ba göre bir kıntar, bin iki yüz Ukıyyedir."(52) Bu hususta Taberi, Übey b. Kâ'b'ın Resulullahtan, bir kıntarın bin iki yüz Ukiyye olduğuna dair bir hadis rivayet ettiğini zikretmiştir.

b- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bir Kıntar, bin iki yüz Dinardır. Bu hususta da Taberi Hasan-ı Basrinin, Resulullahtan Mürsel bir hadis rivayet ettiğini zikretmiştir.

c- Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre bir Kıntar'dan maksat, on iki bin Dirhem veya Bin Dinardır.

d- Said b. el-Müseyyeb, Katade, Ebu Salih ve Süddiden nakledilen başka bir görüşe göre bir Kıntar, seksen bin dirhem veya yüz Rıtl'dır.

e- Mücahid ve Abdullah b. Ömerden nakledilen başka bir görüşe göre bir Kıntar, yetmiş bin Dinardır."(53)

f- Ebu Nadraya göre bir Kıntar, bir öküz derisi dolusu kadar altındır.(54)

g- Rebi' b. Enese göre bir Kıntar "Çokça mal" demektir.

Taberi diyor ki: "Arapçayı bilen ilim erbabı, Arapların kıntarı belli bir ölçüyle sınırlamadaklarını, bu kelimenin, ağırlığı ölçülen cisimler için kullanıldığını söylemişlerdir. Bu görüşün isabetli olması gerekir. Çünkü o belli bir miktar olsaydı yukarıda izah edilen farklı görüşler ortaya çıkmazdı. Kıntar hakkında doğru olan görüş Rebi' b. Enesin dediği gibi onun "Çok mal" demek olduğunu söyleyen görüştür.

Âyette geçen ve "Kıntar" kelimesinin pekiştirici sıfatı gibi tercüme edilen (المقنطرة) kelimesinden maksat, Rebi' b. Enes, Katade ve Dehhaka göre "kat

---

(51) Buhari, K. el-Müsâkat, bab: 12, K. el-Cihad b. 48/Müslim K. ez-Zekât bab: 24 HN. 987
(52) Bir Uk'iyye bir "Rıtl"ın on ikide biri. Bir "Rıtl" ise yaklaşık 2564 gramdır.
(53) Bkz. Darimi, K. Fadail el-Kur'an bab: 32
(54) Bkz. Darimi, K. Fadail el-Kur'an bab: 30, 31

kat ve çokça" demektir. Süddiye göre ise bu kelimeden maksat, "Dinar ve dirhem şeklinde basılmış" demektir.

Taberi diyor ki: "Kıntar kelimesinin ifade ettiği miktar hakkında Enes b. Mâlikin, Resulullahtan bir hadis rivayet ettiği zikredilmektedir. O da Resulullahın "Kıntar iki bindir." Hadisidir. Şayet bu hadisin senedi sahih olsaydı bunu bırakıp başkasına başvurmazdık.

Âyet-i kerimede, atların sıfatı olarak zikredilen ve "Besili" diye tercüme edilen (الْمُسَوَّمَةِ) kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Said b. Cübeyr, Abdurrahman b. Ebza, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri Rebi' b Enes ve Mücahidden nakledilen bir görüşe göre(الْمُسَوَّمَةِ) kelimesinden maksat, "Otlayan" demektir.

b- Mücahid, İkrime, ve Süddiden nakledilen başka bir görüşe göre burada geçen (الْمُسَوَّمَةِ) kelimesinden maksat, "Güzel ve mükemmel" demektir.

c- Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre (الْمُسَوَّمَةِ) kelimesinden maksat "Nişaneli ve alâmetli" demektir.

d- İbn-i Zeyde göre (الْمُسَوَّمَةِ) kelimesinden maksat, "Cihad için hazırlanmış" demektir.

Taberi diyor ki: "Atların sıfatı olarak zikredilen (الْمُسَوَّمَةِ) kelimesi hakkında beyan edilen görüşlerden tercihe şayan olan "Alaca olarak nişanlanan ve güzel görünümlü olan" demektir. Zira Arapçada (الْمُسَوَّمَةِ) kelimesinin mânâsı "Nişanlanmak ve belirtmek" demektir. Güzel görünümlü atlar, Allah teala tarafından, renkleri ve alacalıklarıyla nişanelenmiş, şekilleri güzel gösterilmiştir.

Âyet-i kerimede zikredilen diğer "Hayvanlar"dan maksat ise, En'am suresinin yüz kırk üç ve yüz kırk dördüncü âyetlerinde zikredilen, koyun, keçi, sığır ve devedir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Varılacak güzel yer ise Allahın katındadır." buyrulmaktadır. Taberi diyor ki: Eğer denilecek olursa ki "Kıyamet gününde Allahın nezdinde can yakıcı azap ve dehşetli bir ceza bulunduğu halde, nasıl oluyor da Allahın katında varılacak güzel bir yer bulunduğu zikrediliyor? Cevaben denilir ki: "Burada, özel vasıftaki insanların varacakları yer bildirilmektedir. Bunlar da takva sahibi müminlerdir. Eğer o varılacak güzel yerin neresi olduğu sorulacak olursa oranın, bundan sonra gelen âyette, Allah tealanın zikrettiği yer olduğu söylenir.

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

15- Ey Muhammed, de ki: "Size, bundan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allahtan korkanlar için rableri katında, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allahın rızası vardır. Allah, kullarını çok iyi görendir.

Ey Muhammed, de ki: "Dünya hayatının çok sevilen geçimliklerinden daha üstün ve hayırlısını size bildirip öğreteyim mi? Şöyle ki: Allahın farzlarını yerine getirip yasaklarından kaçınarak ona itaat eden ve ondan korkanlar için rableri katında, altlarından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler, dünyadaki kadınlarda bulunan hayız ve nifas gibi tiskindirici şeyler kendilerinde bulunmayan tertemiz eşler ve Allahın rızası vardır. Allah, kullarının yaptıklarını çok iyi görür. Kimin kendisinden korktuğunu, kimin de kendisine karşı çıkıp isyan ettiğini iyi bilir. İyilik yapanı mükâfaatlandırır, kötülük yapanı ise cezalandırır.

* Müfessirler, bu âyetteki soru cümlesinin nerede bittiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre (مِنْ ذٰلِكُمْ) ifadesinde bitmiştir. Buna göre âyetin mânâsı "Size bundan daha hayırlısını haber vereyim mi?" demektir.

Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

b- Diğer bazılarına göre soru (عِنْدَ رَبِّهِمْ) ifadesinde bitmiştir. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Ben size, rablerinden korkanlar için daha hayırlı olanı haber vereyim mi?"

Allah teala burada, en sonunda cennetlikleri rızasına kavuştaracağını zikretmiştir. Çünkü nimetlerin en yücesi, Allahın rızasını kazanmaktır. Bu sebeplerdir ki müminler birbirlerine dua edip en iyi dileklerini sunarlarken "Allah senden razı olsun" temennisinde bulunurlar. Bu hususta Ebu Said el-Hudriden Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ (إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ! فَيَقُولُونَ: لَبَّيْكَ. رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ. وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَا لَنَا لاَ نَرْضَى ؟ يَا رَبِّ ! وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ. فَيَقُولُ: أَلاَ أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ ؟ فَيَقُولُونَ: يَا رَبِّ ! وَأَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ ؟ فَيَقُولُ: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي. فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَداً

"Allah, cennetliklere, "Ey cennetlikler," diye seslenecek, onlar da "Lebbeyk ve Sa'deyk" "Emret, emret. Emrinle mutluyuz, emrinle mutluyuz ey rabbimiz. Hayır senin ellerindedir." derler. Allah da "Razı oldunuz mu?"diye sorar. Onlar da "Ey rabbimiz, nasıl razı olmayalım? Sen bize, yaratıklarından hiçbir kimseye vermediğin nimetleri verdin." derler. Allah: "Ben size, bunlardan daha üstünün vereyim mi?"der. Onlard da "Ey rabbimiz, bunladan daha üstün ne olabilir?" derler. Allah da "Sizin üzerinize rızamı indiririm, artık ondan sonra size bir daha gazap etmem."der.(55)

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾

16- Onlar şöyle derler: Rabbimiz, şüphesiz biz iman ettik. Günahlarımızı bağışla ve bizi cehennem azabında koru.

O takva sahipleri, Allaha şöyle yalvaranlardır: Ey rabbimiz, şüphesiz ki biz sana, Peygamberine ve Peygamberlerinin senin katından getirdiklerine iman ettik. Sen bizim günahlarımızı affınla ört ve bizi cehennem azabından koru. Onunla bize azap etme.

ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾

(55) Müslim, K. el-Cennet, bab: 9 Hadis No: 2829

17- Onlar, sabredenler, doğru söyleyenler, itaat edenler, mallarını Allah yolunda harcayanlar ve seher vaktitlerinde af dileyenlerdir.

Allahın cennetine ve rızasına erişecek olan o takva sahipleri, sıkıntıların-da ve zorluk anlarında ve haram işlememek için sabredenler, imanlarında, söz-lerinde ve işlerinde doğru olanlar, Allaha itaat edenler, mallarını Allah yolunda harcayanlar, seher vakitlerinde de rablerinden af dileyenlerdir.

* Müfessirler bu âyette zikredilen ve "Af dileyenler" diye tercüme edilen (اَلْمُسْتَغْفِرِينَ) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikret-mişlerdir.

a- Katadeye göre, buradaki (الْمُسْتَغْفِرِينَ) kelimesinden maksat, "Seher vakitlerinde namaz kılanlar" demektir.

b- Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ömer, Enes b. Malik ve Cafer b. Mu-hammed göre buradaki (اَلْمُسْتَغْفِرِينَ) kelimesinden maksat, seher vakitleride Allahtan affedilmelerini dileyenlerdir. Taberi de bu görüşü tercih et-miştir.

c- İbn-i Zeyde göre ise buradaki (اَلْمُسْتَغْفِرِينَ) kelimesinden maksat, sabah namazlarını cemaatle camilerinde kılanlardır.

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِماً بِالْقِسْطِۜ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿١٨﴾

18-Allah, kendisinden başka ilah olmadığına, adaleti ayakta tutarak şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de şahitlik ettiler. Allahatn başka ilah yoktur. O, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah, yarattıkları arasında adaleti ayakta tutarak, kendisinden başka ilah olmadığına, bütün varlıkların yaratıcısı olması hasebiyle kendisinden başka hiç-bir şeyin gerçek ibadete layık olmadığına şahitlik etmiştir. Melekler ve ilim sa-hipleri de Allahtan başka ilah olmadığına, Allahtan başkasını rab edinenlerin yalancı olduklarına şahitlik etmişlerdir. Allah, kendisinden başka ilah olmayan dır. O, her şeye galiptir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

* Müfessirler, bu âyette zikredilen "Allah şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de şahitlik ettiler." ifadelerindeki şahitliği çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir.

a- Bazılarına göre buradaki şahitlikten maksat, bilinen bir şeyi haber vermedir. Buna göre Allahın şahitliği, kendi varlık ve birliğini haber vermesidir. Meleklerin ve âlimlerin şahitliği ise, Allahın kendilerine bildirdiği varlığı ve birliğini haber vermeleridir.

b- Diğer bazılarına göre ise, Allahın şahitliği, kendisinin, mevcudatı yaratarak varlığını göstermesidir. Meleklerin ve âlimlerin şahitliği ise Allahın varlığını gösteren mevcudatı görüp bu sebeple Allahın varlığını kabu etmeleridir.

"Adaleti ayakta tutma" sıfatının kime ait olduğu hakkında da farklı görüşler zikredilmiştir. Taberinin terçih ettiği görüşe göre bu, Allah tealanın sıfatıdır. Buna göre âyetin mânâsı, mealde zikredildiği gibidir.

Diğer bazı âlimlere göre de bu sıfat, ilim sahiplerine aittir. Bu görüşe göre âyetin meali şöyle olmaktadır: "Allah, melekler ve adaleti yerine getiren ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına şahitlik etmişlerdir". Allah teala bu âyet-i kerime ile, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tartışmaya girişen Hristiyan Necran heyetinin, Hz. İsaya isnad etmiş oldukları "Allahın oğlu" şeklindeki iddialarını reddetmiş, kendisinden başka hiçbir ilah olmadığını eşi benzeri ve emsali bulunmadığını beyan etmiştir. Buna hem bizzat kendisini hem de Meleklerinin ve âlim kullarının şahitlik ettiklerini beyan etmiştir. Böylece Resulullah ile asılsız bir tartışmaya girişen Hristiyan Necranlıların heyetine cevap vermiş ve onları susturmuştur.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ
مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللّٰهِ فَإِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

19- Şüphesiz ki Allah katında din, İslamdır. Kendilerine kitap verilmiş olanlar, aralarındaki ihtiras yüzünden ancak kendilerine ilim geldikten sonra ayrılığa düştüler. Kim, Allahın âyetlerini inkâr ederse şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir.

Şüphesiz ki Allahın, şeriat olarak Peygamberi vasıtasıyla gönderdiği ve ondan başkasını kabul etmediği hak din, İslamdır. Kendilerine İncil verilen Hristiyanlar, aralarındaki düşmanlıktan, başkanlık, saltanat ve Hükümdarlık ihtirası yüzünden, ancak kendilerine ilim geldikten ve gerçeği tam olarak anladık-

tan sonra ihtilafa düştüler. Kim, Allahın, düşünüp ibret alacaklar için ortaya koyduğu âyet ve delillerini inkâr ederse bilsin ki Allah, çok hızlı hesap görendir. Her insanın amelini kolaylıkla ve süratle tesbit edip karşılığını verendir.

* "Allah, hesabı çok çabuk görendir." demek, Allah, bütün yaratıkları en kısa zamanda hesaba çeker ve bir işi yapması onu, diğer işten alıkoymaz." demektir. Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır. "Kim İslamdan başka bir din ararsa onun dini asla kabul edilmeyecektir. O kimse âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır."(56)

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen "Din" kelimesinin asıl mânâsı "itaat etmek ve boyun eğmek"tir. "İslam" kelimesinin mânâsı da "Zelil bir şekilde boyun eğmek ve teslim olmak"tır. Bu mânâlara göre âyetin izahı şöyledir: "Allah katında gerçek itaat, dillerin ve kalblerin boyun eğerek Allaha kulluklarını ikrar etmeleri, emir ve yasaklarında zelil bir şekilde itaat etmeleridir. Bu hususta böbürlenmemeleri, itaatten ayrılmamaları herhangi bir yaratığını ilahlıkta ve rablıkta ona ortak koşmamalarıdır.

Âyette "Kendilerine kitap verildiği" zikredilen kimselerden maksat, Muhammed b. Cafer b. Zübeyre göre, kendilerine İncil verilen Hristiyanlardır. Allah teala, bunlara, İsa hakkında ve diğer hususlarda doğru olanı bildirdikten sonra onlar, sadece birbirlerine düşmanlıklarından, başkanlık ve saltanat sevdalarından dolayı bu hususlarda ihtilafa düşmüşler. Hz. İsa hakkında çeşitli iftiralarda bulunmuşlardır. Onların bu ihtilafları, cehaletlerinden değil, birbirlerine düşmanlıklarıdan, mal ve mevki hırslarındandır.

Rebi' b. Enese göre ise bu âyette zikredilen "Kendilerine kitap verildiği halde ihtilafa düşenler"den maksat, Yahudilerdir. Çünkü, Hz. Musaya ölüm gelip çatınca İsraioğullarından yetmiş kadar âlimi çağırdı ve Tevratı olanlara teslim etti ve Tevratın koruyuculuğunu onlara verdi. Fakat her âlim Tevratın bir bölümünü yanına aldı. Musa öldükten sora yerine Yuşa b. Nûn geldi. Birinci, ikinci ve üçüncü asırlar geçince Yahudilerin arasına ayrılık düştü. Bunlar, o yetmiş kişinin âlim olan evlatlarındandı. Öyle ki, onlar birbirlerinin kanlarını döktüler. Aralarında kötülükler oldu ve bu işi de "Kendilerine ilim verilenler" sırf dünyanın mülk ve saltanatına olan hırslarından dolayı yaptılar. Bunun üzerine Allah da onlara zorbalarını musallat kıldı. Rebi b. Enes diyor ki: Hz. Ömerin oğlu Abdullah bu âyeti çokça okur ve derdi ki: "Kendilerine kitap verilenler sırf düyyanın malını ve saltanatını istemelerinden dolayı ihtilafa düşmüşledir. Vallahi bize de ihtilaf, dünyaya düşkünlükten gelmiştir. Aslında bizi, Allahın kitabı ve Resulullahın sünnetine göre idare eden ve onların mucibince bizden hesap soran bir kişi başımızda bulunduktan sonra bizim ona karşı çıkmamızı gerektiren herhangi bir sebep yoktur. Fakat bize ihtilaflar, dünyaya düşkün olma yüzünden gelmiştir."

---

(59) Âl-i İmran suresi 3/85

فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
وَالْأُمِّيِّينَ ءَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ
الْبَلَاغُ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

20- Eğer seninle mücadele ederlerse de ki: "Ben, Allaha yöneldim. Bana tabi olanlar da. Kendilerine kitap verilenlere ve okur yazarlığı olmayanlara de ki: "İslam oldunuz mu?" Eğer Müslüman olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Şayet yüzçevirirlerse sana düşen sadece tebliğdir Allah, kullarını çok iyi görendir.

Şayet Hristiyanlar, İsa hakkında seninle tartışmaya girer ve bâtıl iddialarla seninle cedelleşirlerse de ki: "Ben, dilimle, kalbimle ve bütün azalarımla yalnızca Allaha boyun eğip teslim oldum. Bana tabi olanlar da Allaha teslim oldular. Kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hristiyanlarla okur yazarlığı olmayan Arap müşriklerine de ki: "Teslim oldunuz mu? Yani, Allahın birliğini kabul edip ibadeti ve ilahlığı sadece ona tahsis ettiniz mi? Şayet onlar Müslüman olurlarsa, yani boyun eğip sadece Allaha kulluk ederlerse, şüphesiz ki onlar, doğru yolu bulmuş olurlar. Eğer onlar, senin davet ettiğin tevhid inancından, İslamdan yüzçevirirlerse, ey Muhammed, bil ki sen, sadece tebliğ edicisin. Sana düşen ancak, ilahi hükümleri tebliğ etmektir. Allah, kulların yaptıklarını çok iyi görendir. Onlara, amellerinin karşılığını verecektir.

* Peygamber efendimiz, bütün insanlığın, kendisini Peygamber olarak kabul edip İslam dinine iman etmesi gerektiğini beyan ederek buyuruyor ki:

قَالَ (وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لاَ يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الأُمَّةِ يَهُودِيٌّ وَلاَ نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلاَّ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ).

"Muhammedin nefsi kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki bu ümmetten herhangi bir kimse Yahudi ve Hristiyan da olsa, beni duyduğu halde bana gönderilenlere iman etmeden ölürse mutlaka cehennemliklerden olur."(57)

---

(57) Müslim, K. el-iman, bab: 240, Hadis No. 153

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾

21- Allahın âyetlerini inkâr edenleri, haksız yere Peygamberleri öldürenleri ve insanlardan adaleti emredenleri öldürenleri can yakıcı bir azapla müjdele

Ey Muhammed, Yahudi ve Hristiyanlar gibi, Allahın, âyetlerini inkâr edenleri, Zekeriyya, Yahya ve benzeri Peygamberleri haksız yere öldürenleri ve yine insanlardan, adaleti emredip Allaha isyan etmeyi yasaklayan kimseleri öldürenleri, can yakıcı bir azapla müjdele.

* Bu âyet-i kerime, her ne kadar özel olarak Yahudi ve Hristiyanlardan bir gurup hakkında nâzil olmuşsa da hükmü geneldir. Yani, bu çeşit fiilleri işleyen herkes, sonunda can yakıcı bir azaba uğrayacaktır.

Ma'kil b. Ebi Miskin, Katade ve İbn-i Cüreyce göre bu âyette zikredilen "Adaleti emredenler"den maksat, İsrailoğullarının, Allahın gönderdiği vahyi insanlara tebliğ edenleridir. İsraioğulları, Peygamberlerini öldürdükleri gibi böyle olan isanları da öldürürlerdi. Bu hususta Ebu Ubeyde b. el-Cerrah diyor ki: "Dedim ki "Ey Allahın, Resulü, kıyamet gününde insanlardan azabı en şiddetli olacak olanlar kimlerdir?" Resulullah da buyurdu ki: "Bir Peygamberi öldüren veya kötülüğü emredip iyiliği yasaklayandır." Sonra Resulullah bu âyeti ve bundan sonra gelen âyeti okudu ve daha sonra şöyle buyurdu: "Ey Ebu Ubeyde, İsrailoğulları, bir günün başlangıcında kırk üç Peygamber öldürmüşlerdir. Bunun üzerine İsrailoğullarının ibadetlerini eksiksiz olarak yerine getirenlerden yüz on iki kişi, Peygamberleri öldürenlere iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya girişmişler, bunun üzerine, Peygamberleri öldürenler o kimseleri de günün sonunda öldürmüşlerdir. Aziz ve Celil olan Allah işte bu âyetinde bu kimseleri zikretmektedir."

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ
مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

22- İşte onlar, dünya ve âhirette amelleri boşa çıkanlardır. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.

İşte o, Allahın âyetlerini inkâr eden, haksız yere Peygamberleri öldüren ve insanlara adaletli olmayı emredenleri katledenler hem dünyada hem de âhirette amelleri boşa gidenlerdir. Dünyada kendilerine lanet okunması ve kınanmaları ile amelleri boşa gitmiştir. Çünkü onlar, bâtıl bir yolda va sapıklık üzere bulunmuşlardır. Bu sebeple Allah onların adını sanını yok etmiş, onları lanetlemiş ve yüzlerindeki maskeyi düşürmüştür. Âhirette ise nimetlerden mahrum olmaları ve cehennemde ebedi kalmaları ile amelleri boşa çıkacaktır. Onların, Allaha karşı herhangi bir yardımcıları ve Allahın azabından kurtaracıları da yoktur.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23- Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun? Aralarında hüküm vermesi için Allahın kitabına çağırılıyorlar da sonra onlardan bir kısmı yüzçeviriyor. Zaten onlar, devamlı yüz çevirenlerdir.

Ey Muhammed, kendilerine Tevrattan biraz pay verilen o insanları görmez misin? Onlar, seninle tartıştıkları bazı konularda, aralarında hüküm vermesi için Allahın katından geldiğini kabul ettikleri Tevratın hükümlerine çağırılıyorlar da içlerinden bir gurup yüzçeviriyor. Zaten onlar, bile bile yüzçeviren bir topluluktur..

* Müfessirler, bu âyette Yahudilerin, hükmünü kabul etmeye davet edildikleri kitabın hangi kitap olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbasa göre bu kitaptan maksat, Tevrattır. Resullullah, çeşitli fırkalara ayrılan Yahudileri, Tevratın, neshedilmemiş bazı hükûmlerini kabul etmeye davet etmiş fakat Yahudiler bundan yüzçevirmişlerdir. Âyet-i kerime bu hususa işaret etmektedir. Said b. Cübeyr ve İkrime bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediğini rivayet etmişlerdir. "Resulullah, Medinedeki "Beytül Medaris" denen yerde bir Yahudi topluluğunun yanına vardı ve onları Allaha davet etti. Nuaym b. Amr ve Haris b. Zeyd, "Ey Muhammed, sen hangi din üzeresin?" dediler. Resulullah de: "İbrahimin milleti ve dini üzereyim." de-

di. Onlar, "İbrahim Yahudi idi." dediler. Resulullah da onlara: "O halde gelin Tevrata baş vuralım. Bizimle sizin aranızda o bulunsun." dedi. Onlar kabul etmediler. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi ve bundan sonra gelen âyeti indirdi.

b- Katade ve İbn-i Cüreyce göre ise bu âyette Yahudilerin, hükmünü kabul etmeye davet edildikleri kitaptan maksat, Resulullaha indirilen Kur'an-ı Kerimdir. Resulullah, Yahudileri, aralarında hak ile hüküm vermek için Kur'ana davet etmiş fakat Yahudiler bundan yüzçevirmişlerdir. Bu hususta Katadenin, şunları söylediği rivayet edilmiştir: "Bu âyette davet edildikleri zikredilenler, Allah düşmanı Yahudilerdir. Onları aralarında hüküm varılmak için Allahın kitabı Kur'ana ve aralarında hüküm vermesi için Hz. Muhammede çağırılmışlardır. Fakat onlar, Hz. Muhammedi kendi ellerinde bulunan Tevrat ve İncilde yazılı olarak buldukları halde onun davetinden yüzçevirmişler, kabul etmemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan Resulullahın hicret ettiği Medinenin çevresinde bulunan Yauhidilerin iman ettikleri Tevratın hükümlerini kabule çağırıldıklarını söyleyen görüştür. Resulullah, Yahudileri Tevrata, kendileriyle ihtilaf ettiği hususlar için davet etmiştir. Aralarında ihtilaf ettikleri hususlar, Resulullahın Peygamberliği de olabilir, Hz. İbrahimin Peygamberliği ve dini de olabilir. İslamı kabul etmeleri de olabilir, herhangi bir cezanın tesbiti hususu da olabilir.

Çünkü Yahudiler, bütün bu meselelerde Resulullah ile ihtilafa düşmüşler, Resulullah da onları Tevratın hükmüne davet etmiş, onlar ise bunu kabul etmemişler bazıları da Tevratın hükümlerini Resulullahtan gizlemeye çalışmışlardır. Âyet-i kerimede, Resulullahın, Yahudileri hangi hususta Tevratın hükmüne davet ettiği beyan edilmemektedir. Bu itibarla, bizim, ihtilaf konusu mesele için "Şu meseledir." dememiz, delilsiz bir iddia olur. Zaten bizim, o meseleyi bilmeye ihtiyacımız da yoktur. Çünkü Yahudiler, yukarıda zikredilen bütün bu meselelerde Resulullahın davetini kabul etmek zorundaydılar. Fakat onlar kabul etmediler ve Allah tealanın kitabında yerilmeyi hak etmiş oldular.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ
مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Bu onların, "Ateş bize sadece sayılı bir kaç gün dokunacaktır." demelerindendir. Yaptıkları iftiralar, dinleri hususunda kendilerini aldatmıştır.

Yahudilerin, Tevratın hükmüne karşı çıkmalarının gerekçesi şu sözleridir. "Ateş bize sadece buzağıya taptığımız kırk gün müddetle dokunacaktır."

Yani, "Tevrata karşı çıkabiliriz. Zira biz, sadece buzağıya taptığımız gün sayısı kadar yanacağız." Onları, dinleri hususunda "Biz, Allahın oğulları ve dostlarıyız." diyerek uydurmuş oldukları yalanları ve hurafeler aldatmıştır.

فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

25- Geleceğinde şüphe olmayan günde onları topladığımız ve herkesizin kazandığı kendisine tam olarak verilip hiçbir haksızlığa uğratılmadığı zaman onların halleri ne olacak?

Onları, gelmesinde şüphe olmayan âhiret gününde bir araya toplayacağımız zaman onların hali ne olacaktır? O korkunç günde onların görecekleri azap ve cezalandırma ne büyük olacaktır. O gün harkese kazandığı hayır ve şerrin karşılığı tam olarak verilecek ve kimse zulme uğratılmaktan ve hakkının yenmesinden korkmayacaktır. Çünkü iyilikte bulunanın iyiliği eksiltilmeyecek, kötülük yapan ise hak ettiği cezadan fazlasıyla cezalandırılmayacaktır.

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ
مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

26- Ey Muhammed, de ki: "Ey mülkün sahibi Allahım, mülkü dilediğine verir dilediğinden de o mülkü alırsın. Dilediğini aziz, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz ki sen, her şeye kadirsin.

Ey mülkün sahibi, ey dünya ve âhiret hükümranlığını elinde bulunduran Allahım, sen mülkü dilediğine verir onu malik yapar ve onu dilediğine hakim kılarsın. Dilediğinden de mülkü alıp onu mahrum edersin. Mülkü ve hükümranlığı dilediğine verir onu aziz kılarsın. Dilediğinden de mülkü ve hükümranlığı alır, düşmanlarını ona musallat ederek zelil kılarsın. Hayır ancak senin elindedir. Şüphesiz sen, her şeye kadirsin. Senden başka hiçbir kimsenin bunlara gücü yetmez.

* Bu âyet-i kerime, hükümranlığın Allaha ait olduğunu, yarattıkları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunuğunu, kendi hikmeti gereği bazılarını aziz bazılarını da zelil kıldığını, buna kimsenin müdahale edemeyeceğini beyan etmektedir. Katade diyor ki: "Bu ayeti kerime, Resulullahın, İranın ve Bizansın yönetiminin ümmetine verilmesini istemesi üzerine nâzil olmuştur. Ve mülkün asıl sahibinin Allah teala olduğunu, onu kullarından dilediğine verip dilediğinden de çekip alacağını beyan etmiştir.

تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ
مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

27- Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın ve dilediğini de hesapsız olarak rızıklandırırsın,

Ey Allahım sen, eksilttiğin gecenin saatlerini, uzattığın gündüzün içine ve gündüzün saatlerini de gecenin içine katarsın. Sen ölü olan meniden diri olan insanı çıkarır, diri olan insandan ölü olan meniyi çıkarırsın. Dilediğini de hesapsız olarak rızıklandırırsın. Zira senin hazinelerin eksilmez.

* Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hasan-ı Basri, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd "Gecenin gündüze, gündüzün de geceye katılmasını" gece ve gündüzün uzayıp kısalması olarak tefsir etmişlerdir. Yani geceler kısaldığında kısaltılan saatler gündüzlere, gündüzler kısaltıldığında da kısaltılan saatler gecelere eklenir." demişlerdir.

"Ölüden dirinin, diriden de ölünün çıkarılması" ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Mes'ud, Mücahid, Dehhak, İsmail b. Ebi Halid, Katade,

Said b. Cübeyr ve İbn-i Zeyde göre bu ifadeden maksat, bütün canlı varlıkların, ölü mahiyetinde olan meniden, meninin de canlı varlıklardan çıkarılmasıdır.

b- İkrimeye göre ise, "Çekirdekten hurma ağacının, hurma ağacından çekirdeğin, taneden başağın, başaktan tanenin, yumurtadan tavuğun, tavuktan da yumurtanın çıkarılmasıdır.

c- Hasan-ı Basriye göre bu ifadeden maksat, ölü mahiyetinde olan kâfirden müminin, müminden de kâfirin çıkarılmasıdır. Hasan-ı Basri demiştir ki: "Müminin gönlü diri olduğu için ona "Diri" kâfirin kalbi de "Ölü" olduğu için ona da "Ölü" denilmiştir."

Taberi, bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, diriden maksadın, insan, ölüden maksadın da meni olduğunu söylemiştir. Taberi, diri olan varlığın cisminden koparılan veya ayrılan he şeye "Ölü" dendiğini, meni de insanın vücudundan ayrıldığı için ona bu ismin verildiğini bu meniden de canlı varlıklar meydana geldiği için onlara da "Diri" dendiğini zikretmiştir. Taberi bu âyetin "Allahı nasıl inkâr ederseniz? Halbuki siz, ölüler idiniz sizi o diriltti. Sonra öldürecek, sona tekrar diriltecektir. Nihayet ona döndürüleceksinz."(58) âyetine benzediğini söylemiştir. Taberi diyor ki "Bu ifadeyi" Taneden başak, başaktan tane, yumurtadan tavuk, tavuktan yumurta, müminden kâfir, kâfirden mümin çıkarma." şeklinde izah edenlerin izahlarının makul bir yönü varsa da âyetin zahirinin, insanlar arasında kullanılan dile göre yorumlanması daha uygundur.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ
فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَىٰةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللّٰهِ
الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

28- Müminler, müminleri bırakıp ta kâfirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allahtan bekleyeceği hiçbir şey yoktur. Ancak onlardan sakınmanız hali müstesnadır. Allah sizi, kendisinden sakındırır. Sonunda dönüş ancak Allahadır.

Müminler, diğer mümin kardeşlerini bırakıp ta düşmanları olan kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler. Dinleri hususunda onlarla samimi olup müslümanların sırlarını onlara aktarmasınlar. Bunu yapanların, Allahtan bekleyecekleri hiçbir şeyleri yoktur. Allah onlardan beridir. Onlar da Allahtan uzaktırlar. Ancak kâfirlerden çekinme haliniz müstesnadır. Bu durumda dillerinizle dostluğunuzu söyleyip kalblerinizle onlara düşmanlık besleyebilirsiniz. Allah sizi, kendisinden sakındırır. Ona karşı isyan etmeyin ve düşmanlarını dost edinme-

(58) Bakara suresi, 2/28

yin. Öldükten sonra dönüşünüz ancak Allahadır. O, sizleri amellerinize göre hesaba çekecektir.

* Bazı müminlerin, Yahudilerden arkadaşları vardı. Onlarla dostluk kuruyorlardı. Sahabilerin bir kısmı bunlara "Yahudilerden uzak durun. Sizi dininizden çıkarıp iman etmenizden sonra sizi saptırmasınlar. Onlarla arkadaşlıktan çekinin" demişlerdi. Buna rağmen, dostluk kuran müminler bu öğüdü dinlemediler ve bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Abdullah b. Abbas, İkrime, Ebul Âliye ve Dehhak, "Takiyye'nin dille olabileceğini, amel ile caiz olmadığını söylemişlerdir. Yani, kâfirlerin hakimiyeti altında bulunan kimseler, onlar tarafından, hayati bir tehlikeye düşecek şekilde tehdit edildikleri takdirde dilleriyle günah olan sözleri söyleyebilirler. Kâfirlerin dostları olduklarını lisanen ifade edebilirler. Fakat bir puta secde etmeleri istendiğinde tehdit ne olursa olsun boyun eğmeleri caiz olmaz. İkrime, tehdit edilen kişinin hayati bir tehlike karşısında, kendisinden isteneni söyleyebileceğini ancak başka bir müslümanın kanını akıtamayacağını ve malını gaspedemeyeceğini söylemiştir.

Katade ise burada zikredilen "Onlardan sakınmanız hali müstesnadır." diyen tercüme edilen (إلاَّ أنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَيةً) ifadesini "Ancak sizinle akraba olan kâfirler müstesnadır. Onlara akrabalık alakası gösterebilirsiniz." şeklinde izah etmiştir.

Taberi, Katadenin bu izahının, âyetin zahirinden uzak olması hasebiyle makbul olmadığını söylemiştir.

قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا ف۪ي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا

فِي الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢٩﴾

29- De ki: "İçinizde olanı gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. O, göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah, her şeye kadirdir.

Ey Muhammed, kâfirleri dost edinen şu insanlara de ki: "Sizler, kâfirleri dost edinme meselesini içinizde gizleseniz de, dillerinizle ve davranışlarınızla açığa vursanız da Allah onu bilir. Çünkü hiçbir şey ona gizli değildir. Allah, göklerde bulunanları da yerde bulunanları da bilir. O halde Allah, kalbinizde bulunan, kâfirlere muhbbet besleme duyğusunu veya bu duygunuzu açıkça göstermenizi nasıl olur da bilmez Allah, her şeye kadirdir. Kâfirlere karşı dostluk

beslemenizin cezasını derhal verebilir.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ

اَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

30- Herkesin, yaptığı hayırı ve işlediği kötülüğü hazır bulacağı o kıyamet gününde kişi, yaptığı kötülükle kendisi arasında uzun bir mesafe bulunmasını isteyecektir. Allah, sizi, kendisinden sakındırır. Allah, kullarına karşı çok merhametlidir.

Ey müminler, o günü düşünün ki, herkes yaptığı hayırı ve işlediği kötülüğü önünde hazır bulacak, işlediği kötülük ile kendi arasında uzun bir mesafe bulunmasını arzu edecektir. Allah, sizleri kendisinden sakındırır. O gün, azabına uğramaktan kaçınmanızı ister. Allah, kullarına karşı çok merhametli olandır. Kullarını ceza ve gazabından sakındırması da merhametininin gereğidir.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimeyi, irabına göre şu şekillerde izah etmişlerdir:

Bazılarına göre bu âyetin mânâsı şöyledir: Kişi yaptığı hayır ve işlediği kötülükleri önüne serilmiş vaziyette gördüğü o kıyamet gününde kendisiyle o günün arasında uzun bir mesafe bulunmasını arzular."

Diğer bazılarına göre ise mânâ şöyledir: "Hatırlayın o günü ki herkes yaptığı hayırı önünde hazır bulacaktır. İşlediği kötülüklerle kendisi arasında da uzak bir mesafe bulunmasını arzulayacaktır.

Yine diğer bazılarına göre âyetin mânâsı şöyledir: Hatırlayın o günü ki herkes yaptığı hayırı hazır bulacaktır. Şayet bir kötülük işlemiş ise de onun, kendisinden çok uzak olmasını isteyecektir.

Başka bir kısım alimlere göre ise âyetin izahı şöyledir: Allah sizi, kendisinden g günde korkutur ki, o gün herkes yaptığı hayırı önünde hazır bulacaktır. Kişi o gün işlediği kötü amel ile kendisi arasında uzun bir mesafe olmasını ister.

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾

31- De ki: "Eğer Allahı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Muhammed de ki: Eğer sizler, gerçekten, Allahı sevdiğinizi iddia ediyorsanız iddianızı ispatlamak için bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve geçmişteki günahlarınızı bağışlasın. Allah, günahları çokça bağışlayan ve kullarına karşı çok merhametli davranandır.

* Şurası bir gerçektir ki Allahı tanıdığını ve sevdiğini iddia eden herkesin Allahın Peygamberi olan Hz. Muhammedi de tanıması ve sevmesi ve de onun yolundan ayrılmaması gerekir. Resulullahın yolundan ayrılan herkes, sapıklık içindedir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyumaktadır:

مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ اَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ

"Kim, bizim, üzerinde bulunduğumuz yolun dışında başka bir amel işlerse o amel reddedilir."(59)

Müfessirler bu âyetin nüzul sebebi hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri ve İbn-i Cüreyce göre bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi şudur: Resulullah döneminde bir kısım insanlar "Biz, rabbimizi seviyoruz." demişlerdir. Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirmiş ve Hz. Muhammede emretmiştir ki "Biz rabbimizi seviyoruz." diyenlere de ki "Eğer sizler, gerçekten Allahı seviyorsanız onun Peygamberi olan bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı affetsin." Böylece Allaha teala, Hz. Muhammede uymayı, sevgisi için bir alâmet, ona karşı çıkmayı da azabı için bir nişane yapmıştır.

b- Muhammed b. Cafer b. Zübeyre göre ise bu âyet Hz. İsa hakkında Resulullah ile tartışan Necran Hristiyanlarının heyeti hakkında nâzil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu son görüş tercihe şayandır. Zira bu surenin başından buraya kadar, doğrudan veya dolaylı olarak Necran heyeti zikredilmiştir. Surenin başından buraya kadar, Resulullah döneminde yaşayıp ta "Biz Allahı sevi-

---

(59) Buhari, K. el-İ'tisam, bab: 20, K. el-Büyu' b. 60, K. es-Sulh, bab: 5/Müslim, K. el-Akdiye bab: 17, 18, Hadis No. 1918 / Ebu Davud K. es-Sünne bab: 5 Hadis No. 4606

yoruz" diyen bir topluluktan bahsedilmemiş, ayrıca Hasan-ı Basriden rivayet edilen bu haberin sıhhatine dair herhangi bir delil de bulunmamıştır. Ancak Hasan-ı Basri, bu toplulukla, Necran heyetini kastetmiş olursa o zaman da âyetin nüzul sebebi, bizim tercih ettiğimiz sebep olur. Yani, Allah tela bu âyet-i kerimesiyle kendisini sevdiklerini iddia eden Necran heyeti Hristiyanlarına, Hz. Muhammede tabi olmalarını ve ancak ona tabi olduklarında kendisini sevmiş olabileceklerini bildirmiş, Allah rızası için Hz. İsayı sevdikleri iddialarının da ancak Hz. Muhammede tabi olmalarıyla doğru olabileceğini beyan etmiştir.

قُلْ أَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

32- De ki: Allaha ve Peygambere itaat edin. Şayet onlar, davet ettiğin şeyden yüzçevirirlerse onlara söyle, şüphesiz ki Allah, bile bile hakkı inkâr eden o kâfirleri sevmez.

Ey Muhammed, sana gelen Necran heyetine de ki: "Allaha ve Peygamberi Muhammede itaat edin. Şayet onlar, davet ettiğin şeyden yüz çevirirlerse onlara söyle, şüphesiz ki Allah, bile bile hakkı inkâr eden o kâfirleri sevmez.

إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ إِبْرٰهِيمَ وَاٰلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾

ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

33-34- Şüphesiz ki Allah, Âdemi, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini birbirinin soyundan olarak âlemlerden üstün kıldı. Allah, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.

Şüphesiz ki Allahı, Âdemi, Nuhu, İbrahim ailesinden olan müminleri, İmran ailesinden olan müminleri, dini yönden, bütün âlemlerden üstün kıldı. Çünkü onlar müslümandı. Bunlar, din ve takva bakımından, ihlas ve tevhid inancı yönünden birbirlerinden olan soylardır. Allah, kullarının sözlerini işiten

ve yaptıklarını çok iyi bilendir.

* Katade diyor ki: "Allah teala bu âyette iki üstün insanı ve iki salih aileyi zikretmiş ve bunları âlemlerden üstün kıldığını beyan etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de bu iki aileden biri olan Hz. İbrahim ailesindendir.

Âyet-i kerimede "Onlar birbirlerinin soyundandı." buyuruluyor. Burada onların, kan bağı açısından birbirlerinden olduğu kastedilmeyip, din, takva, dürüstlük bakımından birbirlerinin aynı oldukları, Allaha itaat ve samimiyette birbirlerine benzedikleri belirtilmektedir. Cenab-ı Hakkın, onları üstün kılması hususu şöyle açıklanabilir:

Allah teala, Hz. Âdemi balçıktan yarattı, ona ruhundan üfledi, melekleri ona saygı için secde ettirdi. Ona her şeyin ismini öğretti. Onu önce cennetine yerleştirip daha sonra, hikmeti gereği yeryüzüne indirdi. Böylece Hz. Âdem, diğer varlıklara karşı seçkin bir kimse oldu.

Allah teala, Hz. Nuhu ise, insanların ilk defa putlara tapması ve kendisine ortak koşması zamanında Peygamber olarak gönderdi. Ona uzun ömür verip dokuz yüz elli sene kadar insanları hak yola davet ettirdi. O insanlar, Nuhun emrini dinlemeyince, ona tabi olanların dışında bütün insanları suda boğdu. Böylece Nuhu seçkin bir insan kıldı.

Allah teala Hz. İbrahimi de diğer insanlardan seçmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.) dahil bir çok Peygamberi onun soyundan göndermiştir.

Burada "Seçilmişler"den olduğu zikredilen İmran ailesinden maksat da Hz. Meryemin babası İmrandır. Allah teala onun soyundan Hz. Meryemi ve ondan da insanlığın ilk yaratılışını hatırlatmak üzere, babasız olarak Hz. İsayı meydana getirmiş böylece İmran ailesini de seçin kılmıştır.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي

إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾

35- Bir zaman İmranın karısı şöyle demişti: "Rabbim, karnımda taşıdığım çocuğu sadece sana hizmet etmek üzere adadım. Bunu benden kabul et şüphesiz sen, çok iyi işiten, çok iyi bilensin.

Bir zaman Meryemin annesi, İnsanın da ninesi olan, İmranın karısı, Fakuz kızı Hanne şöyle demişti: "Ey rabbim, karnımda bulunan çocuğu, yalnızca senin Beytül Makdisine hizmet etmesi için adadım. Benim adak yapmamı kabul et. Şüphesiz ki sen, duamı çok iyi işiten halimi de çok iyi bilensin."

Âyet-i Kerimede zikredilen İmranın karısı, Fakuzun kızı Hannedir. Bu kadın Zekeriya (a.s.)ın karısının kızkardeşidir. Kocası ise Yaşhim oğlu İmran'dır. Hannenin karnındaki çocuğu, Allahın evine hizmet etmek için adamasının sebebi Muhammed b. İshak tarafından şu şekilde rivayet edilmiştir: Muhammed b. İshak demiştir ki: "Zekeriyya ile İmran, iki bacı ile evlendiler. Bu bacılardan biri, Zekeriyyanın oğlu Yahyanın annesi diğeri ise İmranın kızı Meryemin annesidir. (Yani, Yahya ile Meryem teyze çocuklarıdır.) İmran, karısı Hanne, Meryeme hamile iken vafat etti. Hanne, ileri yaşlarına kadar çocuk doğurmamıştı. O, Allah tealanın seçkin kıldığı bir ailedendi. Bir gün, bir ağacın gölgesi altında otururken bir kuşun, yavrularını beslediğini gördü ve kendisinin de çocuğu olmasını arzuladı. Allah tealaya, kendisine çocuk vermesi için yalvardı bundan sonra Meryeme hamile kaldı. Hamileliği sırasında kocası İmran vefat etti. Hanne de karnında bulunan çocuğu Allaha adadı. Onu adamasının mânâsı şuydu. Adanan çocuk Kiliseye vakfedilmiş oluyordu. Artık o çocuk sadece Allaha kulluk ediyor ve ondan dünyevi bir fayda beklenmiyordu.

Âyette zikredilen ve "Sadece sana hizmet etmek üzere" diye tercüme edilen (مُحَرَّرًا) ifadesinden maksat, dünyevi herhangi bir meşgaleden uzak, hür, Allaha ibadete tahsis edilmiş" demektir. Mücahid, Şa'bi, Said b. Cübeyr, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes, Dehhak ve İkrime bu ifadeden maksadın, çocuğun Havra ve Kiliseye hizmet etmeye tahsis edilmesi olduğunu söylemişlerdir. Böyle bir kimse, dünya işleriden elini çektiği için "Hürriyetine kavuşturulmuş" mânâsına gelen (مُحَرَّرًا) vasfı verilmiştir.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّ۪ي وَضَعْتُهَٓا اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ
الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنّ۪ي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪ٓي اُع۪يذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّج۪يمِ ﴿٣٦﴾

36- Onu doğurunca şöyle dedi: "Rabbim, ben onu kız doğurdum: Halbuki Allah onun ne dourduğunu çok iyi biliyordu. Erkek, kız gibi değildir Ben onun adını Meryem koydum. Onu ve neslini, kavulmuş Şeytanın şerrinden sana emanet ediyorum."

İmranın karısı Hanne, adadığı çocuğu doğrunca şöyle dedi: "Ey rabbim, ben, adadığım çocuğu kız doğurdum. Halbuki Allah, her yarattığının ne doğurduğunu çok iyi bilir. Bu sebeple Hannenin bunu belirtmesine gerek yoktu. Hanne, rabbine karşı mazeretini belirterek şöyle devam etti "Erkek kız gibi değildir. Erkek, hizmet etmeye daha elverişlidir. Zira kız, doğum ve hayız gibi durumlardan ötürü, Beytül Makdise yani Kudüsteki mabede bazan giremez. Ayrıca erkek daha güçlü ve daha kararlıdır. Ben çocuğa Meryem adını koydum. Ben onu ve soyunu, kovulmuş Şeytanın şerrinden sana emanet ediyor ve himayene bırakıyorum.

* Allah, İmranın karısının duasını kabul etti. Meryemi ve oğlu İsayı Şeytanın şerrinden korudu. Bir hadis-i şerifte Peygamber efendimiz (s.a.v.) in şöyle buyurduğu rivayet ediliyor:

قَالَ مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ اِلاَّ وَالشَّيْطَانُ يَمسُّهُ حِينَ يُولَدُ فَيَسْتَهِلُّ صَارِخاً مِنْ مَسِّ الشَّيْطَانِ اِيَّاهُ اِلاَّ مَرْيَمَ وَابْنُهَا ثُمَّ يَقُولُ اَبُو هُرَيْرَةَ وَاَقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ وَاِنِّى اُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"Doğan hiçbir çocuk yoktur ki, anasından doğrdu anda Şeytan ona dokunmuş olmasın. Çocuk, Şeytanın bu dokunmasından dolayı ilk defa ağlar. Ancak Meryem ve oğlu İsa bundan müstesnadır."

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki: "Bu hususta isterseniz şu âyeti okuyun. "Meryemi ve neslini, kavulmuş Şeytanın şerrinden senin himayene sığındırırım..."(60)

Diğer bir hadis-İ şerif de şöyle buyuruluyor:

(60) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, bab: 2

كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانُ فِي جَنْبَيْهِ بِإِصْبَعِهِ حِينَ يُولَدُ غَيْرَ عِيسَى بْنِ
مَرْيَمَ ذَهَبَ يَطْعُنُ فَطَعَنَ فِي الْحِجَابِ.

"Bütün insanlar analarından doğdukları zaman, Şeytan onların iki böğrüne dürter. Meryem oğlu İsa hariç. Şeytan ona da dürtmeye teşebbüs etmiş fakat onu koruyan perdeye çarpmıştır."(61)

Ayrıca Hz. Meryemin annesinin bu duası üzerine Hz. Meryem ve İsanın günah işlemedikleri, Allah tealanın, Hz. İsaya verdiği kesin iman ve ihlas sebebiyle onun, karada yürür gibi denizlerin üzeride de yürüdüğü rivayet edilmektedir.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا
دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ
هَٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

37- Rabbi onu, güzel bir şekilde kabul etti ve onu, güzel bir şekilde yetiştirdi ve Zekeriyyayı, onun bakımına memur etti. Zekkeriyya, Meryemin bulunduğu mihraba her girdiğinde onun yanında yiyecek rızık buldu. "Bu sana nereden geldi ey Meryem? "dedi. Meryem: "O, Allah tarafındandır. Şüphesiz ki Allah, dilediğini hesapsız bir şekilde rızıklandırır." dedi.

Rabbi Meryemin, Beytül Makdisin hizmetine tahsis edilmesini annesinden güzel bir şekilde kabul etti. Ve Meryemi, erginlik çağına erinceye kadar, yerden biten çicekler gibi koruyup büyüttü. Zekeriyyayı, onu yetiştirmekle görevlendirdi. Zekeriyya, Meryemin bulunduğu özel yere her girdiğinde onun ya-

(61) Buhari, K. Bed'ül halk, bab: 11/ Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 2 S. 523

nında çeşitli rızıklar buluyordu. Onun yanında yaz mevsiminde kış meyveleri kış mevsiminde de yaz meyveleri görüyordu. Bunun üzerine Zekerriya: "Bu rızıklar sana nereden geliyor ey Meryem?" diye sordu Meryem: "Bunlar, Allahın katından gönderilen rızıklardır." diye cevap verdi.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Zekeriyyayı onun bakımına memur etti." şeklinde tercüme edilen (وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا) ifadesi, iki şekilde okunmuştur.

a- Hicaz, Medine ve Basra kurraları bunu (وَكَفَلَهَا) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu ifadenin manâsı "Zekeriyya kendiliğinden onun bakımını üzerine aldı." demektir.

b- Bütün Kûfe kurraları ise (وَكَفَّلَهَا) şeklinde (ف) harfinin şeddesiyle okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin mânâsı ise "Allah, Zekeriyyayı Meryemi bakmaya vazifendirdi." şeklindedir. Taberi bu son kıraat şeklini ve bu izah tarzını tercih etmiş ve özetle şunları söylemiştir. "Bize erişen haberlere göre Zekeriyya ile diğer bir kısım insanlar, Hz. Meryemi bakıp büyütme hususunda ihtilaf etmişler sonra oklarını Ürdün nehirine atmak suretiyle Kur'a çekmişler, neticede Kur'a Hz. Zekeriyyaya çıkmış ve Meryemi bakıp bütümeyi üstlenmiştir. Kur'anın nasıl çekildiği hususunda bir kısım ilim ehli şunu söylemişlerdir: "Oklarını Ürdün nehrine atınca Zekeriyyanın oku, nehrin bir kenarında dikilip kalmış su onu götürememiş, diğer okları ise alıp gitmiştir. Bu durumda diğer tartışanlar içinde Zekeriyyanın, Meryemin bakımına daha layık olduğunu göstermiştir. Diğer bir kısım âlimler de, kur'ada Zekeriyyanın okunun nehirden yukarı doğru yükseldiğini, diğerlerinin oklarının ise nehire düşüp gittiğini, bunun da Zekeriyyanın Meryeme bakmaya daha layık olduğunu göstermeye delil olduğunu söylemişlerdir.

İkrime: "Bunlar, sana vahyettiğimiz gaip haberlerindendir. Meryemin işlerine kim bakacak diye kalemlerini atıp kur'a çekerlerken sen, yanlarında değildin. Bu hususta çekişirlerken de yanlarında bulunmuyordun."(62) âyetini izah ederken şöyle demiştir. "Onlar, kalemlerini (âsâlarını) attılar. Onları su alıp götürdü. Sadece Zekeriyyanın kalemi yukarı doğru yükseldi. Su onu götüremedi. Bunun üzerine Meryemin bakımını Zekeriyya üzerine aldı.

Süddi, "Rabbi onu güzel bir şekilde kabu etti ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi." âyetinin izahında şunları söylemiştir: Annesi Meryemi doğurduktan sonra onu bir beze sarmış ve Mabedin mihrabına götürmüştür. (Bazı âlimlere göre ise Meryemi ergenlik çağına eriştikten sonra oraya götürmüştür.) Mabedde Tevratı yazanlar, kendilerine bu gibi kimseler getirildiğinde onun kimin bakıp eğiteceğini tesbit etmek için aralarında kur'a çekiyorlardı. O zaman da Tevratı yazanların en efdali olan Hz. Zekeriyya da onların içinde bulunuyordu. Meryemin

---

(62) Âl-i İmran suresi, 3/44

teyzesi, Zekeriyyanın hanımı idi. Meryemi getirip onun bakımı hususunda aralarında kur'a çekmeye teşebbüs edince Zekeriyya onlara "Buna bakmaya en layık olan kimse benim. Çünkü onun teyzesi benim hanımımdır." dedi. Fakat kur'a çekenler, onun teklifini kabul etmediler. Ürdün nehrine gittiler. Kendisiyle yazı yazdıkları kelemlerini Ürdün nehrine attılar. Kalemi dikilip kalan kimse Meryemin bakımını üstlenecekti. Hepsinin kalemi suya kapılıp gitti. Sadece Zekeriyyanın kalemi sanki çamura saplanmış gibi suyun üzerine saplanıp kaldı. Böylece Zekeriyya Meryemin bakımını üzerine aldı. Onu evine götürdü. Âyette zikredilen "Mihrap"tan maksat da onun evidir.

İkrime ise, Meryemin bakımı işini şöyle anlatmaktadır: Meryemin annesi onu bir beze sararak alıp Hz. Musanın kardeşi Harunun oğlu olan Kâhinin oğullarına götürdü. Kâhinin oğulları Kâbenin hizmetçileri gibi Beytül Makdisin hizmetçileri idiler. Meryem onlara "Alın bu adağı, ben bunu buraya hizmete adadım. Bu benim kazımdır. Âdetli olan, kiliseye giremez ve ben bunu tekrar evime döndürmem." dedi. Onlar da: "Bu bizim İmamımızın kızıdır." dediler. Çünkü İmaran bunların namazlarını kıldıran İmamları ve kurbanlarını kesen rehberleriydi. Orada bulunan Zekeriyya "Bunu bana verin. Çünkü onun teyzesi benim hanımımdır." dedi. Onlar ise "Bu bizim İmamımızın kızı, gönlümüz onu sana teslim etmeye razı değil." dediler. İşte o zaman, Tevratı yazdıkları kalemlerle kur'a çektiler. Kur'a Zekeriyyaya çıktı. O da Meryemin bakımını üzerine aldı.

Diger bir kısım âlimler, Hz. Zekeriyyanın, Meryemin bakımını üzerine alması hususunda özetle şunları söylemişlerdir: "Meryemin annesi Hanna, Meryemi doğurduktan sonra kocası gibi o da ölmüştür. Zekeriyyanın hanımı Fakuzun kızı "Îşâ" Meryemin teyzesi idi. Bu sebeple Zekeriyya Meryemi kur'a çekmeden yanına almış bakıyordu. Fakat İsraioğullarının uğradıkları şiddetli kıtlıktan dolayı Zekerriyya, Meryemin bakımını devam ettirmekte güçlük çekmeye başladı. Bu sebeple aralarında kur'a çektiler. Yine de Meryemin bakımı Zekeriyya ya düştü. Fakat Allah teala, Meryeme bol rızıklar verdi ve onu Zekeriyyaya yük yapmadı.

Taberi bundan önceki görüşü tercih etmiş, Hz. Zekeriyyanın, Meryemin bakımını daha başlangıçta kur'a ile düstlendiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede Zekeriyya Meryemin bulunduğu mihraba her geldiğinde onun yanında yiyecek rızık buldu." buyurulmaktadır. Zikredilen rızıktan maksat, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Mücahide göre mevsimi olmadığı halde görülen üzümdür. Dehhak, Katade, Rebi' b. Enes, Süddi ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu rızıktan maksat, yaz mevsiminde görülen kış meyveleri, kış mevsiminde de görülen yaz meyveleridir. Muhammed b. İshaka göre ise, burada zikredilen rızıktan maksat, Zekeriyyanın Meryeme götürdüğü yiyecekler dışında başka rızıklardır.

Âyette zikredilen "Mihrap" kelimesinden maksat, "Mabedin ön kısmı" demektir. Aslında her toplantı yerinin ve namazgâhın ön kısmına bu isim verilmektedir. Âyet-i kerimede Zekeriyya (a.s.) ın Meryeme "Ey Meryem bu sana nereden geldi?" şeklinde rızıkları sorduğu zikredilmektedir. Zekeriyyanın bunu sorma sebebi şudur: Zekeriyya, Meryemin üzerine yedi kapıyı kilitliyor ve dışarı çıkıyordu. Sonra yanına girdiğinde yaz mevsiminde kış meyvesini, kış mevsiminde de yaz meyvesini buluyordu. Gördüğü bu durumdan dolayı hayrete düşüyor ve Meryeme" Bu sana nereden geldi?" diye soruyor Meryem de bu rızıkların Allah katından gönderildiğini ifade ediyordu.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ

سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾

38- İşte orada Zekeriyya rabbine dua etti. Ey Rabbim, bana kendi katından temiz bir nesil ihsan et. Şüphesiz ki sen, duayı çok iyi işitensin." dedi.

İşte orada Zekeriyya, kendisinin ihtiyar hanımının da kısır olmasına rağmen, rabbine yönelerek dua etti ve şöyle dedi: "Ey rabbim, katından bana temiz ve salih bir evlat bahşet. Şüphesiz ki sen, sana yalvaranın duasını çok iyi işiten ve kabul edensin.

* Âyet-i kerimede, Zekeriyya (a.s.) Meryemin, hiçbir vasıta olmaksızın belli rızıklarla rızıklandırıldığını görünce, yaşının büyük hanımının da kısır olmasına rağmen, Allahın kendisine çocuk vermesini arzuladı. İşta orada rabbinden kendisine temiz bir soy vermesini niyaz etti. Bu hususta Süddi diyor ki: "Zekeriyya, Meryemin bu halini görünce dedi ki "Meryeme kış mevsiminde yaz meyvesini, yaz mevsiminde de kış meyvesini veren rab, bana da müsait olmayışıma rağmen elbette ki çocuk vermeye kadirdir. Sonra kalkıp namaz kıldı. Gizli olarak rabbine şu âyetlerde zikredilen münacaatlarda bulundu. "Hani bir zaman Zekeriyya rabbine gizlice niyaz etmişti." Şöyle demişti: "Rabbim, zayıfladım, bir deri bir kemik kaldım, saçlarım ağardı. Ey rabbim, şimdiye kadar sana dua edip te hiç mahzun ve mahrum olmadım." "Doğrusu ben, kendimden sonra ye-

rime geçecek yakınlarımdan endişelendim. Hanımımın da çocuğu olmuyor. Bana, yerime geçecek bir oğul lutfet." "Bana ve Yakup oğullarına vâris olsun. Onu, rızanı kazananlardan eyle."(63) "Zekeriyya yı da hatırla. O, bir zaman rabbine: "Rabbim, beni tek başıma evlatsız bırakma. Vârislerin en hayırlısı sensin." diye niyaz etti.(64)

Taberi diyor ki: "Nesil (zürriyet) kelimesi "Tek bir kimse" mânâsına da gelir. "Çok kimseler" manâsına da. Ancak, burada nesilden maksat, tek bir kimse demektir. Çünkü Zekeriyya (a.s.) başka bir duasında "Bana bir veli (Oğul) bahşet"(65) demiş. "Veliler bahşet" dememiştir.

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَٓائِمٌ يُصَلّ۪ي فِي الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى

مُصَدِّقاً بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّداً وَحَصُوراً وَنَبِياًّ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٣٩﴾

39- Zekeriyya mabedde kalkıp namaz kılarken, melekler ona şöyle seslendiler: "Allah sana, kendi sözüyle meydana gelen (İsayı) tasdik eden, efendi, iffetli ve salihlerden bir Peygamber olan Yahyayı müjdeliyor."

Zekeriyya mabedin ön tarafında, ayakta durup namaz kılarken melekler ona şöyle seslenmişlerdi. "Ey Zekeriyya, şüphesiz ki Allah seni, Yahya adında bir oğul ile müjdeliyor. O, babasız olarak yalnızca Allahın "Ol" demesiyle meydana gelecek olan İsayı tasdik eden, İbadetinde ve ahlakında milletinin şereflisi olan, son derece iffetli ve salih kullarından bir Peygamberdir.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Seslendiler" diye tercüm edilen (فَنَادَتْهُ) fiili bütün Medine kurrası tarafından ve bir kısım Basra ve Kûfe kurrası tarafından, Kur'anda zikredildiği şekliyle müennes fiil olarak okunmuştur. Kûfe âlimlerinden bir kısmı ise bu fiili (فَنَادَاهُ) şeklinde, müzekker olarak okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin bu bölümünün mânâsı şudur: "Cebrail Zekeriyyaya şöyle seslendi." Abdullah b. Mes'ud, âyetin bu cümlesini ikinci kıraatın ifade

(63) Meryem suresi, 19/3-6
(64) Enbiya suresi, 21/89
(65) Meryem suresi, 19/5

ettiği mânâyı ifade eder şekilde şöyle okumuştur. (فَنَادَاهُ جِبْرِيلُ) Süddi de âyete ikinci kıraat şekline göre mânâ vermiş, meleklerden maksadın, sadece Cebrail olduğunu söylemiştir.

Taberi iki kıraat şeklinin de yaygın ve sahih olduğunu, ancak Hz. Zekeriyyaya seslenen kimsenin Cebrail değil melekler topluluğu olduğunu söylemenin daha doğru olacağını zikretmiş, Kur'an-ı kerimi, te'vilini ihtiyaç olmadıkça Arap dilinde kullanılan en açık ifade şekillerine göre tefsir etmenin daha doğru olacağını söylemiştir. Bu da "Melekler" ifadesinden sadece Cebrail değil, melekler topluluğu olduğunu gösterir.

Âyet-i kerimede, meleklerin Hz. Zekeriyyayı oğlu Yahya ile müjdelediği zikredilmektedir. "Yahya" kelimesinin asıl mânâsı "Hayatını devam ettiren ve yaşayan" demektir. Katade, Hz. Yahyaya bu adın verilmesinin sebebinin, Allahın onu imanla ihya etmesi olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Allahın sözü ile meydana geldiği bildirilen kişiden maksat, Mücahid, Rakkaşi, Katade, Rebi' b. Enes, Süddi, Dehhak, Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basriden nakledilen rivayetlere göre Hzl. İsadır. Çünkü o, Allah tealanın "Ol" demesiyle babasız olarak Hz. Meryemin rahminde olmuştur. Bu sebeple ona "Allahın sözü" denmiştir. Taberi diyor ki: Bazı Basralı alimler, burdaki "Allahın sözü" ifadesinden maksadın, Allahın kitabı olduğunu söylemişlerdir. Onların bu görüşlerine göre tefsir etme, cesaretten başka bir şey değildir."

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Efendi" diye tercüme edilen "Seyyid" kelimesi Katade ve Said b. Cübeyr tarafından "Halim selim" şeklinde izah edilmiş, Mücahid ve Rakkaşi tarafından "Allah nezdinde üstün olan" şeklinde izah edilmiş, Dehhak, Süfyan es-Sevri ve Abdullah b. Abbas tarafından "Halim, selim ve takva sahibi" şeklinde izah edilmiş, İkrime tarafından ise "Gazabına mağlup olmayan" şeklinde izah edilmiştir. İbn-i Zeyd de "Seyyid" kelimesinden maksadın "Şerefli kimse" demek olduğunu söylemiştir. Katade "Vallahi Yahya ibadette de, yumuşak ahlaklı olmakta da, ilimde ve takvada da efendiydi." demiştir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "İffetli" diye tercüme edilen (حَصُورًا) kelimesi, müfessirler tarafından şu şekillerde izah edilmiştir:

a- Said b. el-Müseyyeb tarafından "Cinsel organı müsait olmayan" şeklinde izah edilmiştir. Ve bu hususta Amr b. el-As'ın şöyle söylediğini işittiğini rivayet etmiştir: Resulullah buyurmuştur ki "Kıyamet gününde Âdemoğullarından herkesin bir günahı olacaktır. Ancak, Zekeriyaya oğlu Yahya hariçtir." Amr b. el- As diyor ki: "Sonra Resulullah elini yere uzattı küçük bir ağaç parçası aldı ve buyurdu ki: "Bunun sebebi şudur ki, erkeklerde olan şey

Yahyada bu çöp kadardı. Bu sebeple Allah teala onu (سَيِّدًا حَصُورًا) "Efendi ve iffetli" diye isimlendirdi.

b- Abdullah b. Abbas ve Dehhaka göre burada zikredilen (حَصُورًا) kelimesinden maksat, erkeklik suyu olmayan" demektir.

c- Abduilah b. Mes'ud, Said b. Cübeyr, Mücahid, Rakkaşi, Katade, İbn-i Zeyd, Süddi ve Hasan-ı Basriye göre ise (حَصُورًا) demek, kadınlara yaklaşmayan" demektir.

Bu âyet, hayırların anahtarının namaz olduğuna, duaların, namazı kılmakla kabul edileceğine işaret etmektedir. Herhangi bir ihtiyacı olan kişi, huşu ile, namaza yönelmeli sonra rabbine yalvarmalıdır.

كان رسول الله ﷺ اذا حزبه أمر صلى

Nitekim Resulullah (s.a.v.) in başına bir sıkıntı geldiğinde hemen namaz kılardı.(66)

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾

40- Zekerriya şöyle dedi: "Ey rabbim, ben iyice ihtiyarlamış ve karım da kısır iken benim nasıl oğlum olabilir? Allah: "Bu böyledir, Allah dilediğini yapar" dedi.

Bunun üzerine Zekeriyya şöyle dedi: "Ey rabbim, benim nasıl oğlum olacak? Yaşım çok ilerlemiş hanımım da kısırdır. Allah, "Bu böyledir. Allah seni daha önce ortada yok iken var ettiği gibi, hanımın kısır sen de ihtiyar olduğun

---

(66) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5 S. 388

halde sana çocuk verecektir." dedi.

* Taberi diyor ki: "Zekeriyya (a.s.) Allahın Peygamberi olduğu halde "Ey rabbim, ben iyice ihtiyarlamış ve karım da kısır iken benim nasıl oğlum olabilir?" Sözünü nasıl söyledi? Halbuki melekler kendisine oğlu olacağını müjdelemişlerdi. Zekeriyya, meleklerin doğru söylediklerinden şüphe mi etmişti? Halbuki bu mümin bir kula bile yakışmaz. Nerede kaldı ki Peygambere yakışsın? Yoksa Zekeriyya, Allahın kudretini inkâra mı kalkmıştı? Bu ise daha büyük bir suçtur. Zekeriyyadan bunun beklenmesi abestir." Cevaben denilir ki: "Bu hususta Süddi ve İkrime şunları söylemişlerdir."Melekler Hz. Zekeriyyayı bir oğlu olacağı ile müjdelemelerinden sonra Şeytan ona gelip, müjdeleyenlerin Allahın elçileri olmadıklarını, bu sözlerin Şeytan tarafından söylendiğini, Zekeriyyaya söylemiş bunun üzerine Zekeriyya, içine düşen şüpheyi bertaraf etmek için meselesinin açıklığa kavuşmasını istemiş, ve âyette zikredilen sorusunu sormuştur.

Taberi "Burada, Zekeriyyanın sorusunun, kendisine müjdelenen çoçuğun, kısır olan hanımından mı yoksa başka bir kadından mı olacağını öğrenmek için sormuş olabileceğini söylemiştir.

Bazı alimlere göre ise Zekeriyya (a.s.) bu soruyu, Allahın vaadinden şüphe ettiği için değil, müjdesini sağlamlaştırmak için sormuştur.

Zekeriyyanın bu sorusu üzerine Allah teala şöyle buyurmuştur: "Bu böyledir. Allah seni daha önce ortada yok iken varettiği gibi, hanımın kısır sen de ihtiyar olduğun halde sana çocuk verecektir.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ
رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾

41- Zekeriyya: "Rabbim, o halde bana bir alâmet ver." dedi. Allah da "Senin alâmetin, insanlarla, işaretle anlaşman dışında, üç gün konuşmamandır. Rabbini çokça an. Akşam sabah onu tesbit et." dedi.

Zekeriyya şöyle dedi: "Ey rabbim, çocuğumun ne zaman doğacağına dair bana bir alamet ver." Allah: "Senin alametin, dilin alınmadan, herhangi bir hastalığa yakalanmadan insanlarla, işaretleşmen dışında üç gün konuşmamandır. Rabbini çokça an, çünkü bu hal, rabbini anmana engel olmayacaktır. Rabbini

akşam sabah tesbit et ve onu yücelt." dedi.

* Katade, Rebi' b. Enes, ve Cüveybir b. Nusayr, Hz. Zekeriyyanın oğlunun olacağına dair bir alamet istemesi üzerine Allah tealanın ona alemet olarak üç gün konuşamayacağını bildirmiş olması, onu bir nevi cezalandırmadır. Bu hususta Katade diyor ki: "Melekler, Zekeriyya (a.s.) bizzat ağızlarıyla konuşarak Yahyayı müşdelemişler, bununla birlikte Zekeriyya (a.s.), Yahyanın ne zaman meydana geleceğine dair bir delil istemiş, Allah teala da onu, bu istediğinden dolayı, bir nevi cezalandırarak üç gün ancak ima ile konuşacağını bildirmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "İşaretle anlaşma" diye tercüme edilen (الرَّمْزُ) kelimesi, Arapçada çok defa "Duduklarla işaret etme" mânâsında kullanılmaktadır. Bazan kaş ve gözle işaret etme mânâsına da gelmektedir. Bazan, fısıltı gibi kısık sesle konuşmalara da (الرَّمْزُ) denilmiştir. Müfessirler, bu âyette zikredilen (رَمْزًا) kelimesinden maksadın hangi organla işaret etmek olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahide göre buradaki (رَمْزًا) kelimesinden maksat, dudakları oynatarak işaret etmektir. Buna göre Zekeriyya (a.s.) oğlu Yahyanın doğmasından önce üç gün konuşamamış ancak duduklarını oynatarak işaret edebilmiştir.

b- Dehhak, İbn-i Zeyd, Katade, Süddi, Abdullah b. Kesir, Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Abbasa göre ise buradaki (رَمْزًا) kelimesinden maksat, el ve kaş ile işaret etmektir. Buna göre Zekeriyya (a.s.) insanlarla üç gün konuşamamış, söylemek istediğini ancak elleriyle ve başıyla işaret ederek bildirmiştir.

Âyet-i kerimede Allah teala, Zekeriyyaya üç gün konuşamayacağını bildirdikten sonra kendisini çokça anmasını ve akşam sabah tesbih etmesini emretmiştir. Bu hususta Muhammed b. Ka'b diyor ki: "Eğer Allah teala, kullarından herhangi birine kendisini anmayı terketmeye ruhsat verecek olsaydı bu ruhsatı Zekeriyyaya verirdi. Çünkü ona, üç gün konuşamayacağını bildirmesine rağmen yine de kendisini bu günlerde çok zikretmesini emretmiştir.

Taberiye göre âyette geçen ve "Akşam" diye tercüme edilen (عَشِيًّا) kelimesinin mânâsı, güneşin zeval vaktinden başlayarak batması anına kadar devam eden zamandır. Yani öğlenden akşama kadar olan zamandır. "Sabah" diye tercüme edilen (إِبْكَارًا) kelimesinden maksat ise, şafakın sökmesinden itibaren başlayıp kuşluğa kadar devam eden vakittir. Nitekim bu âyetin izahında Mücahid (إِبْكَارًا) den maksadın, sabahın ilk vakti, (عَشِيًّا) den maksadın da, güneşin meyledişinden itibaren batması anına kadar devam eden zaman oldğunu söylemiştir.

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَٰئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ

نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾

42- Melekler de şöyle demişti: "Ey Meryem, şüphesiz ki Allah, seni seçti ve tertemiz kıldı. Ve seni, âlemlerin kadınlarına üstün kıldı.

Hanne, kızı Meryemi Allaha kulluk etmeye adayınca Melekler gelip: "Ey Meryem, şüphesiz ki Allah seni, kendisine itaat içn seçti. Seni şüphelerden ve manevi kirlerden temizledi. Ve seni, zamanındaki âlemlerin kadınlarına üstün kıldı." dediler.

* Âyette zikredilen "Allah seni tertemiz kıldı." ifadesinden maksat "Senin dinini şüphelerden ve manevi kirlerden temiz kıldı." demektir. "Seni, âlemlerin kadınlarına üstün kıldı." ifadesinden maksat ise "Allah, kendisine itaat etmen sayesinde zamanındaki bütün kadınlardan üstün kıldı." demektir. Resulullah, Hz. Meryemin üstünlüğünü beyan eden bir çok hadis-i şerif buyurmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır.

"Ali b. Ebi Talib r.a. diyor ki: "Ben Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim:

سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: خَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ ابْنَتُ عِمْرَانَ.

"Cennetin kadınlarının en hayırlısı, Huveylidin kazı Haticedir Yine cennetin kadınlarının en hayırlısı İmran kızı Meryemdir.(67)

---

(67) Tirmizi, K. el-Menakıb, bab: 62 Hadis No. 3877

Enes b. Malik te Resullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: حَسْبُكَ مِنْ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ: مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَخَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ، وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ.

"Âlemlerin kadınlarından (örnek olma bakımından) şunlar sana kâfidir. İmran kızı Meryem, Huveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fatıma ve Firavunun karısı Âsiye.(68)

Ebu Musa el-Eş'ari, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ وَفَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ.

"Erkeklerden çok kimse kemale ermiştir. Kadınlardan ise İmran kızı Meryem bir de Firavunun karısı Âsiye dışında kimse kemale ermemiştir. Aişenin diğer kadınlara göre üstünlüğü ise Tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."(69)

Taberi, Hz. Fatımanın şunları söylediği rivayet etmiştir. "Bir gün ben, Aişenin yanında iken Resulullah içeri girdi ve bana gizlice bir şey söyledi. Ben ağladım. Tekrar gizlice bir ey söyledi. Bu defa da güldüm. Aişe benden bunu sordu. Dedim ki: "Acele ediyorsun. Resulullahın sırrını sana mı bildireceğim?" "Bunun üzerine Aişe vazgeçti. Resulullah vefat edince Aişe bu meseleyi bana tekrar sordu. Ben de dedim ki: "Resulullah bana gizlice demişti ki: "Cebrail her yıl Kur'anı benden bir kere dinlerdi. Şimdi ise Kur'anı iki kere dinledi. Her Peygamberin ömrü kendisinden önce gelen peygamberin ömrünün yarısı kadardır. Kardeşim İsanın ömrü yüz yirmi seneydi. Şimdi benim ömrüm altmış yıllıktır. Bu yılın içinde öleceğimi sanıyorum. Âlemlerin kadınlarından hiçbir kadının başına senin başına gelecek olan musibet gelmemiştir. Sabretme bakımından bir

---

(68) Tirmizi, K. el-Menakıb, bab: 63, Hadis No: 3878

(69) Buhari, K. el-Et'ıme, bab: 25/Müslim, K. Fadail es-Sahabe, 6, 7 HN 2431

kadının derecesinden aşağı düşme. "İşte ben bu söz üzerine ağladım. Sonra Resulullah buyurdu ki: "Sen, cennet kadınlarının hanım efendisisin. Ancak, Meryem el-Betül müstesnadır." İşte bunun üzerinde de güldüm."

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

43- Ey Meryem, rabbine boyun eğ. Ona secde et ve rüku edenlerle beraber rüku et.

Ey Meryem, itaatini samimi olarak, sadece rabbine yap. Secde et ve seni seçip üstün kıldığı için, rabbine şükrederek onun önünde huşu ile eğilenlerle beraber sen de eğil.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Boyun eğ" diye tercüme edilen (اقْنُتِي) kelimesinden maksat, Mücahide göre "Namazda kunutunu uzun yap" Rebi' b. Enese göre "Ayakta dur." Evzaiye göre "Ayağa kalk" Katadeye ve Süddiye göre "İtaat et" Hasan-ı Basriye göre "İbadet et." Said b. Cübeyre göre ise "İhlaslı ol" demektir. Bu hususta Ebu Said el-Hudri, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Kur'anın herhangi bir yerinde kunut kelimesi zikredilcek olursa bundan maksat, Allaha ibadettir."(70)

Mücahid diyor ki: "Hz. Meryeme bu emir geldikten sonra o kadar ayakta durmuştu ki topukları şişmişti." Evzai de diyor ki: "Hz. Meryemin ayakları iltihaplanıp onlardan irin akmıştı."

Taberi buradaki "Kunut"dan maksadın "Allaha itaatte ihlaslı olmak." demek olduğunu, Allah tealanın Hz. Meryeme "Ey Meryem, rabbine ibadette ihlaslı ol, sadece onun rızası için ibadet et. Ona itaatte huşu içinde ol. İbadette boyun eğ." buyurduğunu söylemiştir.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ
أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

(70) Ahmed, b. Hanbel Müsned, C. 3 S. 75

44- Bunlar, sana vahyettiğimiz gaip haberlerindendir. Meryemi kim bakacak diye kalemlerini atıp kur'a çekerlerken sen yanlarında değildin. Bu hususta çekişirlerken de yanlarında bulunmuyordun.

Ey Muhammed, sana anlattığımız İmranın karısına, kızı Meryeme, Zekeriyya, oğlu Yahya ve diğer Peygamberlere ait olan bu haberler senin ve kavminin bilmediğiniz gaip haberlerindendir. Biz onları sana vahyediyoruz. Meryemin bakımını kimin üzerine alacağını tesbit etmek için kalem şeklindeki oklarını kur'a için atarlarken sen onların içinde değildin. Bu hususta birbirleriyle tartışırlarken de sen onların yanında bulunmuyordun.

* Âyet-i kerimede geçen "Gaip haberleri"nden maksat, Hz. Muhammedin kavminin ve bir çok insanların bilmediği, Allah tealanın bildirmesiyle ancak iki ehl-i kitabın Haham ve Ruhbanlarının bilebilecekleri haberlerdir. Allah teala bu gibi haberleri Hz. Muhammede bildirerek onun hak Peygamber olduğunu inkâr eden Yahudi ve Hristiyanlara, Resulullahın doğruluğunu ispatlamış, onu yalanlayanları ise susturmuştur. Çünkü onlar, Resulullahın, okur yazarlığı omayan bir kişi olduğunu Allahın kendisine bu haberleri bildirmemesi halinde onun bunları bilemeyeceğini biliyorlardı. Böylece karşı çıkmaktan âciz kalmışlardı.

Âyette zikredilen "Sana vahyettiğimiz" ifadesinden maksat, "Sana indirdiğimiz ve sana gönderdiğimiz" demektir. Vahyetmenin asıl mânâsı vahyedenin bildirmek istediği şeyi, vahyedilene ulaştırmasıdır. Bu ulaştırma çeşitli vasıtalarla olur.

a- Yazıyla olabilir

b- İşaretle olabilir. Nitekim şu âyetteki vahyetmekten maksat, işarettir. "Zekeriyya mabedden kavminin önüne çıktı, onlara "Sabah akşam Allahı tesbih edin." diye işarette bulundu."(71)

c- İlhamla olabilir. İşte şu âyetlerdeki vahyetmekten maksat da ilhamdır. "Ey Peygamber, rabbin arıya" Dağlarda, ağaçlarda ve yapılan kovanlarda yuva edin, sonra her çeşit mahsulden ye. Rabbinin hazırladığı uyğun yollardan git." diye ilham etti. "Arıların karınlarından, içinde insanlar için şifa bulunan çeşitli renklerde şerbet çıkar. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir millet için büyük bir ibret vardır." (72)

d- Elçi göndermek suretiyle olabilir. Şu âyetteki vahyetmekten maksat da budur." De ki: "Şahitlik yönünden hangi şey daha yücedir?" De ki: "Allahtır. O, benimle sizin aranızda şahittir. Bu kur'an, sizi ve haberi kendilerine ulaşanları

(71) Meryem suresi, 19/11

(72) Nahl suresi, 16/68

uyarmam için bana vahyolunmuştur. Allah ile beraber başka ilahlar bulunduğuna siz mi şahitlik ediyorsunuz?" De ki: "Ben şahitlik etmiyorum." De ki: "O, ancak bir olan ilahtır. Ben sizin ortak koştuklarınızdan beriyim."(73)

e- Vahyetmek bazan da Şeytanın vesvese vermesi manâsına gelir. Şu âyetteki vahyetmekten maksat da budur: "Kesilirken üzerine Allahın adı zikredilmeyen hayvanları yemeyin. Bunu yapmak Allahın yolundan çıkmaktır. Şüphesiz ki Şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için dostlarına vesvese verirler. Eğer onlara uyarsanız, muhakkak ki Allaha ortak koşanlar olursunuz."(74)

Âyette zikredilen "Kalemler"den maksat, Katadeye göre "Oklar" demektir. Zira, Hz. Meryem, İsraioğullarının imamlarının ve efendilerinin kızı olduğu için bunu kimin bakıp büyüteceği hususunda tartıştılar. Bunun üzerine oklarını atarak kur'a çektiler. Kur'a, Hz. Meryemin teyzesinin kocası olan Zekeriyyaya çıktı. Zekeriyya da onu ailesinin içine alıp büyüttü.

Abdullah b. Abbas ve Dehhaka göre ise burada zikredilen "Kalemler"den maksat, gerçek kalemlerdir. Çünkü İmranın karısı, kızı Meryemi getirip Mescide adadığını belirtince, orada vahiy yazan kâtipler, Meryemi bakıp büyütme hususunda kalemleriyle kur'a çekmişler ve kur'a Zekeriyyaya çıkmıştır. İşte Allah teala, Hz. Muhammede, bu kur'a çekilirken orada bulunmadığını, bu itibarla bu haberleri bilemeyeceğini, bu haberlerin kendisine Allah teala tarafından bildirildiği için onun hak Peygamber olduğunu beyan etmiş böylece onu yalanlamaya kalkışan iki kitap ehlini de kınamıştır.

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ
عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾

45- Bir zaman Melekler şöyle demişlerdi: "Ey Meryem, Allah seni kendi tarafından bir kelime ile (emriyle meydana gelecek olan bir çocukla) müjdeler ki onun adı Meryemoğlu İsa Mesihtir. Dünya ve âhirette şeref sahibi ve Allaha yaklaştırılanlardandır.

Bir zaman melekler Meryeme şöyle demişlerdi: "Ey Meryem, şüphesiz ki Allah seni, Allahın sözü ile meydana gelecek olan bir çocuk ile müjdeliyor. Onun adı, Meryemoğlu İsa Mesihtir. O, hem dünyada hem de âhirette şerefli ve yüce mertebelere sahip biridir. Kıyamet gününde Allaha yaklaştırılanlardan ola-

(73) En'am suresi 6/19
(74) En'am suresi 6/121

caktır.

* Âyet-i kerimede geçen (كلمة)den maksat, Katadeye göre Allahın "Ol" emridir. Allah tealanın bu emriyle İsa meydana geldiği için ona "Kelime" ismi verilmiştir.

Abdullah b. Abbasa göre buradaki "Kelime" den maksat, Hz. İsanın bir adıdır.

Taberi, buradaki "Kelime" den maksadın, haber ve mesaj demek olduğunu, âyetin mânâsının ise "Ey Meryem, Allah seni bir haberle müjdeliyor." Bu haber de, adı "Meryemoğlu İsa" olacak olan bir çocuğun meydana gelmesidir.

Âyette zikredilen "Mesih" kelimesinin asıl mânâsı "Silinmiş olan" demektir. Hz. İsaya bu ismin verilmesinin sebebi ise, onun günahlarının silinip temizlendiğini belirtmek içindir. Âyette Hz. İsaya "Meryemoğlu" denmesinin sebebi, hem İsanın Allahın oğlu olduğunu iddia eden Hristiyanlara hem de onun, gayr-i meşru bir çocuk olduğunu iddia eden Yahudilere cevap vermek içindir. Zira, o, Hristiyanların iddia ettikleri gibi Allahın oğlu değil, Meryemin oğludur. Yahudilerin iddia ettikleri gibi gayr-i meşru bir çocuk değil, Allahın emriyle Meryemden, babasız olarak meydana gelmiş bir çocuktur.

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾

46- İnsanlara beşikte iken de, yetişkin iken de konuşacaktır. O, salih kimselerden olacaktır.

İsa, beşikte küçük bir çocuk ikin de, ergenlik çağına gelmiş büyük bir insan iken de insanlarla konuşacaktır ve o, salih kullarından olacaktır.

* Hz. İsanın, daha beşikte bir bebek iken insanlarla konuştuğunu şu âyet-i kerimeler beyan etmektedir. "Meryem, İsayı yüklenerek kavmine getirdi. Kavmi, hayretler içinde şöyle dediler: "Ey Meryem, doğrusu sen, görülmemiş bir iş yaptın." Ey Harunun kızkardeşi Meryem, senin ne baban ahlaksız ne de Annen iffetsizdi." "Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. "Biz, beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. "İsa, (Allahın kudretiyle dile gelerek) şöyle dedi: Şüphesiz ben, Allahın bir kuluyum. O bana, mutlaka kitap verecek ve beni Peygamber seçecektir." "Beni bulunduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Hayatım boyunca namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti." "Beni anneme hürmetkâr kıldı. Beni asla zalim ve isyankâr yapmadı." "Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün Allah bana selam ve emniyet vermiştir."[75]

(75) Meryem suresi 27/33

Âyet-i kerimeda, Allah tealanın, Hz. Meryemi hem bebek iken hem de yetişkin iken insanlarla konuşacak olan bir oğul ile müjdelediği zikredilmektedir. Hz. İsanın, bebek iken konuştuğu, yukarıda zikredilen âyetlerde izah edilmiştir. Yetişkin iken konuşmasından maksat ise, bir kısım âlimlere göre onun, ergenlik çağına geldikten sonra kendisine Peygamberlik verilmesi üzerine, Peygamberliğini insanlara tebliğ etmesidir.

İbn-i Zeyde göre ise İsanın yetişkin iken insanlarla konuşmasında maksat, dünyanın sonuna yakın zamanda, Deccal ile savaşmak için tekrar dünyaya döndüğünde, çevresindeki insanlarla konuşmasıdır.

Âyet-i kerime, Hz. İsanın hayatta olduğuna açık bir delildir. Çünkü onda Hz. İsanın kemale ermiş yaşlı bir insan olarak diğer insanlarla konuşacağı ifade edilmektedir. Bu durum âhir zamanda Hz. İsanın gökten inmesinden sonra mümkün olacaktır. Ayrıca âyet-i kerime Necran Hristiyanları heyetinin batıl iddialarına bir cevaptır. Zira âyet, Hz. İsanın da diğer insanlar gibi hayatın çeşitli aşamalarından geçmiş olduğunu belirtmiştir.

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا
يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

47- Meryem "Rabbim, bana hiçbir insan dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah da şöyle dedi: "Bu böyledir. Allah, dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasına hükmedince ona sadece "Ol" der. O da hemen olurverir.

Meryem şöyle dedi: "Ey rabbim, benim nasıl çocuğum olur ki? Ben, evli değilim. Bana hiçbir insan hiçbir zaman dokunmamıştır." Allah da ona şöyle dedi: "Bu böyledir. Allah, senden çocuk meydana gelmesini dileyecek, onu insanlara bir alamet ve bir ibret kılacaktır. Çünkü Allah dilediğini yapar ve dilediğini dilediği şekilde yaratır. O, babasız olarak çocuk yaratmaya da kadirdir. O, bir şeyin olmasını dileyince ona sadece "Ol" der. O da hemen oluverir.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾

48- Allah ona kitabı hikmeti Tevratı ve İncili öğretecektir.

Allah ona okuyup yazmayı, kendisine vahyedeceği hikmetli sünnetleri, Musaya indirdiği Tevratı ve kendisine indireceği İncili öğretecektir.

* Âyette zikredilen "Hikmet"ten maksat, Katade ve İbn-i Cüreyce göre "Sünnet" demektir. Allah teala, bu ayet-i kerimede Hz. İsaya, Musaya vermiş olduğu Tevratı ve kendisine indireceği İncili öğreteceği gibi ona sünneti de öğreteceğini beyan etmiş ve sünnete de "Hikmet" adını vererek onun mertebesinin yüceliğini bildirmiştir.

وَرَسُولًا اِلٰى بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ اَنّٖى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ اَنّٖٓى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ
الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فٖيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُبْرِئُ
الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ
وَمَا تَدَّخِرُونَ فٖى بُيُوتِكُمْ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنٖينَ ﴿٤٩﴾

49- Onu, İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderecektir. (İsa onlara şöyle diyecektir.) Ben size rabbiniz tarafından bir mucize ile gönderildim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıp ona üfüreceğim. O da Allahın izniyle (canlı) bir kuş olacaktır. Körü ve alaca hastalığına yakalanmış olanı iyileştiririm. Allahın izniyle ölüleri diriltirim. Yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiklerinizi size haber veririm. Eğer inanıyorsanız, şüphesiz ki bunlarda sizin için büyük bir ibret vardır.

Allah, İsayı, İsraioğullarına bir Peygamber olarak gönderecek ve İsa onlara şöyle diyecektir: "Şüphesiz ki ben, rabbiniz tarafından size Peygamberliğimin doğruluğunu gösteren alamet getirdim. Şöyle ki: Ben size, çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıp ona üfüreceğim. O da Allahın izniyle canlı bir kuş olacaktır. Doktorların tedavi etmekten âciz oldukları körü ve alaca hasatalığına yakalanmış olanı iyileştireceğim. Kendi gücümle değil fakat Allahın izni ve kudretiyle ölüleri dirilteceğim. Görmediğim halde sizin yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri size haber vereceğim. Eğer inanıyorsanız şüphesiz ki bunlarda sizin için büyük bir ibret vardır.

* Bu âyet-i kerime, Hz. İsanın bir kısım mucizelerini zikretmektedir. Bunlardan biri, çamurdan kuş yapmasıdır. Muhammed b. İshak özetle diyor ki:

"Bir gün, Hz. İsa, okuma yazma öğrenen gençlerle beraberken eline bir miktar çamur alıp onlara dedi ki: "Bu çamurdan bir kuş yapayım mı?" Onlar da: "Bunun yapabilir misin?" dediler. Hz. İsa da: "Evet, rabbimin izni ile yaparım." dedi. Sonra o çamurdan bir kuş yaptı ve ona üfleyerek "Allahın izniyle kuş ol." dedi. O çamur da uçan bir kuş oldu. Çocuklar gidip meseleyi hocalarına anlattılar ve bu haberi yaydılar. İsraioğulları da İsa hakkında araştırma yapmaya başladılar. Bunun üzerine Hz. Meryem, İsayı bir merkebe bindirerek alıp kaçtı.

Hz. İsanın diğer bir mucizesi de körleri iyileştirmekti. Bu ayette zikredilen ve "Kör" diye tercüme edilen (الْأَكْمَهَ) kelimesi Mücahide göre "Gündüz görüp gece görmeyen" demektir.

Katade ve Abdullah b. Abbasa göre "Annesinden kör olarak doğan." demektir. Süddi, Abdullah b. Abbas, Katade ve Hasan-ı Basrieden nakledilen diğer bir görüşe göre "Kör" demektir. İkrimeye göre ise "Görmesi zayıf olan ve gözlerinden su akan" demektir.

Taberi (الْأَكْمَهَ) kelimesinin Arapçada bilinen mânâsının "Kör" demek olduğunu, bu itibarla, bu kelimeyi "Gece görüp gündüz görmeyen veya görmesi zayıf olan" mânâlarında yorumlamanın doğru olmadığını söylemiştir. Zira, âyet-i kerimede, Allah tealanın Hz. İsaya, doktorların iyileştirmekten âciz kaldıkları hastalıkları iyileştirme mucizesini verdiği beyan edilmektedir. Gece görmeme ve görme kabiliyetinin zayıf olması gibi durumlar insanlar tarafından tedavi edilebilecek hastalıklar olmaları hasebiyle mucize olmaktan uzaktırlar. Buradaki kör'ü, "anadan doğma kör" anlamında izah etmek daha uygundur." demiştir.

Hz. İsanın mucizelerinden biri de ölüleri diriltmesiydi. Hz. İsa, Allahtan, bir ölüyü diriltmesini isterdi. Allah da onun duasını kabul edip ölüyü diriltirdi.

Bir başka mucizesi de, kavminin yeyip içtiklerini ve evlerinde gizlediklerı şeyleri bilmesiydi. Rivayet edilir ki Hz. İsa, gençlerden herhangi birine şöyle derdi: "Ailen senin için şöyle bir yemek sakladı." çocuk eve gider ailesinden o yemeği isterdi. Ailesi ona "Bunun sana kim söyledi?" diye sorduğunda da "İsa söyledi." derdi.

Katade ise, Hz. İsanın, gökten inen yemeği, kavminin yeyip yemediğini veya biriktirdiğini bildiğini söylemiştir. Zira, İsa onlara indirilen yemeklerin biriktirilmesinin yasak olduğunu söylemiştir. İsrailoğulları ise buna uymamışlardır.

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

50- Ben, benden önceki Tevratı tasdik ederek ve daha önce size haram olan bazı şeyleri size helal kılmak için gönderildim. Rabbinizden size bir mucize getirdim. Allahtan korkun ve bana itaat edin.

Ben, benden önce gönderilen Tevratı tasdik edip onun, Allah katından geldiğine iman ederek ve İncilin istisna ettiği konular hariç o Tevratın hükümleriyle amel edici olarak gönderildim. Bir de, daha önce size haram kılınmış olan deve eti, iç yağı, bazı kuş ve balık çeşitlerini size helal kılmak için gönderildim, ayrıca size, rabbiniz katından Peygamberliğimin hak olduğunu ortaya koyan ve daha önce zikrettiğim deliller getirdim.

Ey İsraioğulları, size emrettiği ve yasakladığı hususlarda Allahtan korkun ve sizleri davet ettiğim hususlarda bana itaat edin.

* Katade diyor ki: "Hz. İsanın getirdiği şeriat, Hz. Musanın getirdiğinden daha yumuşaktı. Zira Hz. İsanın getirdiği şeriatla insanlara deve eti, bağırsak ve işkembe yağları, bir kısım kuşlar ve balıklar haram kılınmıştı. Allah teala, İsaya gönderdiği şeriatla pençeli kuşlar dışındaki şeyleri insanlara helal kıldı.

اِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ ﴿٥١﴾

51- Şüphesiz ki Allah, benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. O halde ona kullak edin. İşte dosdoğru yol budur.

Diğer yaratıklar gibi ben de Allahın bir kuluyum. Ancak Allah bana Peygamberlik ve Peygamberliğimi doğrulayan mucizeler vermiştir. Allah benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. O halde, yalnızca rabbiniz olan Allaha ibadet edin. Doğru yol işte budur. Bu, kendisinde eğrilik bulunmayan sağlam bir yoldur.

* Taberi diyor ki: "Herne kadar bu ayet-i kerime, Hz. İsadan bir haber nakletmekte ise de aslında bu, Hz. Muhammedle tartışmaya girişen Hristiyan Necran heyetine karşı Resulullaha bir delildir. Zira onlar, Hz. İsa hakkında, onu uluhiyet mertebesine ulaştıracak çeşitli iddialarda bulunmuşlar, âyet-i kerime de onların bu iddialarını çürütmüş, Hz. İsanın, Allahı rab kabul ettiğini bildirmiştir.

فَلَمَّٓا اَحَسَّ ع۪يسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِي اِلَى اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ

نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِۚ اٰمَنَّا بِاللّٰهِۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

52- İsa, onların inkârını hissedince "Allah yolunda benim yardımcılarım kimdir?" dedi. Havariler de şöyle dediler: "Allah dinin yardımcıları biziz. Biz, Allaha iman ettik ve şahit ol ki, biz müslümanlarız."

İsa, İsraioğullarının kâfirliklerini ve kendi Peygamberliğini yalanlamalarını hissedince, Allahın dinini yalanlayan bu inkârcılara karşı "Allah yolunda benim yardımcılarım kimlerdir?" demişti. İsanın arkadaşları olan Havariler de şöyle dediler: "Allahın dininin yardımcıları bizi. Biz, Allaha iman ettik. Ey İsa şahit ol ki biz, gerçekten Müslümanız."

* Bu âyet-i kerime gösteriyor ki bütün Peygamberlerin dini, Tevhid dini olan İslamdır.

Âyet-i kerimede, Hz. İsanın, kendilerine tebliğde bulunduğu insanların inkâra düştüklerini anlayınca Havarilerden yardım istediği zikredilmektedir. Hz. İsanın, Havarilerden yardım istemesinin sebebi ise Süddiye göre, insanlara dini tebliğ etmek istemesidir. Mücahide göre ise kendisini öldürmeye teşebbüs eden insanlara karşı kendisini savunmak istemesidir. Bu hususta Süddi, özellikle şunları anlatmaktadır." Allah teala, Hz. İsayı Peygamber olarak gönderip ona, insanları dine davet etmeyi emredince İsa, İsrailoğullarını dine çağırmış, İsrailoğulları da onu sürgün etmişlerdir. Hz. İsa, annesiyle birlikte çıkıp yeryüzünde dolaşmaya başlamışlardır. Bir köye varıp orada bir adama misafir olmuşlar o da onlara ikramda bulunmuştur. Kendisine misafir oldukları adamın ülkesinde, insanlara zulmeden, her gün halktan birine, kendisini ve ordusunu yedirip içirmeyi emreden bir Kral vardı. Kralın tayin ettiği sıra Hz. İsa ve annesini misafir eden adama gelince onlar bunu yapmaktan âciz olmaları dolayısiyle derin derin düşünmeye başlamışlardı. Hz. Meryem meseleyi Hz. İsaya söyledi ve buna bir çare bulmasını istedi. Hz. İsa bu işe bir çare bulmasının hayırlı olmayacağını bildirmesine rağmen annesi ısrar etti. Bunun üzerine Hz. İsa, bir mucize olarak kendilerini misafir eden adamın yemeklerini, Kral ve ordusunu yedirip içirecek kadar bollaştırdı. Kral, içkiyi içtikten sora, ev sahibine, içkinin nereden geldiğini sordu. Ev sahibi meseleyi sakladıysa da Kralın ısrarı üzerine bunu Hz. İsanın sağladığını bildirdi. Bunun üzerine Kral, kendi yerine geçirmek istediği ölü oğlunun diriltilmesini Hz. İsadan istedi. İsa, onu diriltmesinin iyi olmayacağını bildirdiyse de Kral ısrar eti. Hz. İsa da oğlunu diriltti. Bu defa halk Krala ve oğluna karşı, zulümlerinin devam edeceği endişesiyle ayaklandı. Birbirleriyle savaşa girdiler. İsa ve annesi bu sebeple orayı terkedip gitmek zorunda kaldılar. İsa ve annesiyle birlikte bir de Yahudi yola çıktılar. Yahudinin yanında iki ekmek, İsanın yanında da bir ekmek bulunuyordu. Yahudi, ekmeğinin birini gizlice yemek istedi. İsa bunu hissetti. Bu hususu Yahudiye hatırlattı. Fakat Yahudi

inkâr etti ve yanında sadece bir ekmek bulunduğunu söyledi. Yolda giderlerken Hz. İsa, Yahudiye, hayvanı kesip etini yedikten sonra onu tekrar diriltme gibi çeşitli mucizeler gösterip onun aslında iki ekmeği bulunduğunu itiraf ettirmeye çalıştıysa da Yahudi devamlı olarak inkâr etti. Nihayet yırtıcı hayvanların eşeleyerek çıkardıkları bir hazineye rast geldiler. Yahudi bu hazineyi almak istediyse de Hz. İsa, onu almanın hayırlı olmayacağnı bildirdi. O sırada geriden dört adam gelip hazineyi sahiplendiler. İçlerinden ikisini çarşıya gönderip yiyecek ve binek getirmelerini istediler. Çarşıdan dönenler, kendilerini gönderen arkadaşlarının yemeklerine zehir koyarak onları öldürmeyi planladılar. Geride kalanlar da, çarşıdan gelen arkadaşlarını öldürerek hazineyi aralarında bölüşmeyi planladılar. Adamlar gelir gelmez onları öldürdüler. Fakat yemeği yeyinci kendileri de öldüler. Bunun üzerine Hz. İsa, Yahudiye "Gel şu hazineyi çıkar da hazineyi aramızda üçe taksim edelim." dedi. Yahudi: "Niçin ikiye değil de üçe taksim edileceğini sorunca Hz. İsa, üç ekmeğin sahibine üç hisse verileceğini ifade etti. Bunun üzerine Yahudi kendisinde iki ekmeği bulunduğunu itiraf etti. Hz. İsa da bütün hazineyi o Yahudiye verdi ve "Senin dünya ve âhirette bütün payın budur." dedi. Adam, hazineyi alıp giderken hazineyle birlikte yere gömüldü. Hz. İsa annesiyle birlikte yürürken Havarilerin yanına vardı. Onlar orada balık avlıyorlardı. Onlara: "Ne yapıyorsunuz?" diye sordu. Onlar da "Biz, balık avlıyoruz. dediler. Hz. İsa "Bizimle beraber gelmezmesiniz? İnsanları avlayalım?" (onları ikna ederek dine sokalım) dedi. Onlar da "Sen kimsin?" dediler. O da "Ben, Meryemoğlu İsayım." dedi. Havariler işte orada iman ettiler. Ve onunla birlikte yola koyulup gittiler. İşte âyette bunlar zikredilmektedir.

Müfessirler, Havarilere, niçin bu adın verildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Zira, "Havari" kelimesinin lügat mânâsı "Bembeyaz olan" demektir.

a- Said b. Cübeyre göre, Havarilere,bu ismin verilmesinden sebebi elbiselerinin beyaz olmasıdır.

b- Ebu Erteeye göre onlara bu ismin verilmesinin sebebi, onların elbise temizleyecisi olmalarındandır.

c- Katade ve Dehhaka göre ise, onlara bu ismin verilmesinin sebebi, Hz. isanın samimi ve net dostları olmalarındandır. Zira her Peygamberin samimi dostuna bu isim verilmiştir. Taberi de bu görüşü, tercih etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda Havarilerin "Şahit ol ki biz, müslümanlarız." dedikleri beyan edilmektedir. Bu da gösteriyor ki, İslam dini, Hz. İsanın da, ondan önce gönderilen Peygamberlerin de dinidir. Yahudilerin iddia ettikleri, Yahudilerin ve Hristiyanların ileri sürdükleri Hristiyanlık, Peygmberlerin dinleri değildir. Sonradan uydurulmuş şeylerdir.

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾

53- Rabbimiz, senin indirdiğine iman ettik ve Peygamberlere uyduk. Bizi, şahitlerle beraber yaz."

Havariler sözlerine devam ederek dediler ki: "Ey rabbimiz, Peygamberin İsaya indirdiğin kitaba iman ettik ve Peygamberin İsaya tabi olup hak yolda ona yardımcı olduk. Sen, bizi de hakka şahitlik eden, Peygamberlerini tasdik eden ve senin birliğine iman eden kişilerle beraber yaz."

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾

54- Kâfirler gizlice tuzak kurdular. Allah da onları kurduğu tuzağa düşürdü. Allah, tuzak kuranların cezasını en iyi verendir.

İsraioğullarının kâfirleri, İsayı öldürmek için gizlice tuzak kurdular. Allah da İsayı göğe kaldırıp onlardan birisini İsaya benzeterek İsraioğullarını, kurdukları tuzağa düşürdü. Şüphesiz ki Allah, tuzak kuranların cezasını en iyi veren, Peygamberlerini şerli insanların hiylelerinden en iyi koruyandır.

* Bu hususta şu âyet-i kerimelerde de buyuruluyor ki: "İnkâr edip Meryeme büyük bir iftira attıkları ve "Meryemoğlu, Allahın Resulü Mesih İsayı biz öldürdük." dedikleri için Allah onlara lanet etmiştir. Onlar İsayı ne öldürdüler ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse onlara İsa gibi göründü. İhtilafa düştükleri bu hususta gerçekten şüphe içindedirler. Onların "Zann"a uymaktan başka bir bilgileri yoktur. Kesin olarak İsayı öldürmediler. Bilakis Allah onu kendi katına yükseltti. Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir."[76]

Bu âyet-i kerimelerde belirtildiği gibi Allah teala Hz. İsayı göğe kaldırmış, onunla birlikte orada bulunanlardan birisini Hz. İsanın şekline sokmuştur. Böylece kâfirlerin tuzaklarını tersine çevirmiştir.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ

---

(57) Nisa suresi, 4/ 56,58

الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ

بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾

55- Hani Allah İsaya şöyle demişti: "Ey isa seni vefat ettirecek benim. Seni katıma yükseltecek, kafirlerden seni tertemiz olarak ayıracak, sana tabi olanları kıyamet gününe kadar kafirlerden üstün kılacak ta benim. Sonra dönüşünüz yine banadır. İhtilaf ettiğiniz konularda aranızda hükmümü vereceğim.

Bir zaman Allah İsaya şöyle demişti: "Ey İsa, ben seni, diri olarak yeryüzünden alacağım ve katıma yükselteceğim. Seni, Peygamberliğini inkar edenlerden kurtarıp arındıracağım. Senin şeriatın üzere yürüyerek sana tabi olanları, kıyamet gününe kadar Peygamberliğini inkâr edenlerden üstün kılacağım.

Ey, İsa hakkında ihtilaf edenler, kıyamet gününde dönüşünüz banadır. O tabi olup olmama hususunda ki ihtilaflarınızda aranızda hükmümü vereceğim."

* Âyet-i kerimede geçen ve "seni vefat ettirecek benim." şeklinde tercüme edilen (إِنِّي مُتَوَفِّيكَ) ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Rebi' b. Enes ve Hasan-ı Basriye göre bu ifadeden maksat, "Ben seni uyutup, uyku halindeyken kaldırıp katıma yükselteceğim." demektir. Bu hususta Hasan-ı Basri, Resulullahın Yahudilere "Şüphesiz ki İsa ölmedi. O, kıyamet kopmadan önce tekrar size dönecektir." buyurduğunu rivayet etmiştir.

b- Matarül Verrak, Hasan-ı Basri, İbn-i Cüreyç, Kâ'bul Ahbar, Muhammed b. Cafer ve İbn-i Zeyde göre ise burada zikredilen "Vefat ettirme"den maksat, yeryüzünden alıp yukarı kaldırmaktır. Bu hususta Kâ'bul Ahbar diyor ki: "Aziz ve Celil olan Allah, Meryemoğlu İsayı, insanları kendi yoluna davet eden, onları müjdeleyen bir Peygamber olarak gönderdiği halde elbette ki onu (bu görevini yerine getirmeden) öldürecek değildi. İsa, kendisine uyanların azlığını ve kendisini yalanlayanların çokluğunu görünce bu durumu Aziz ve Celil olan Allaha şikayet etmiş. Allah da ona "Ben seni vefat ittireceğim ve kaldırıp kendime alacağım." diye vahyetmiştir. Allah, "Benim nezdime yükselttiğim kimse ölü olmaz. Ben seni, bir gözü kör olan Deccala karşı göndereceğim. Sen onu öldüreceksin ve ondan sora yirmi dört sene yaşayacaksın. Onda sonra ise seni gerçek ölümle öldüreceğim." demiştir. Kâ'bul Ahbar diyor ki: "Resulullahın şu hadisi, bu zikredileni doğrulamaktadır. "Benim, başında, İsanın da sonunda bulunduğu

bir ümmet nasıl helak olabilir?"

c- Vehb b. Münebbih ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Vefat"dan maksat, gerçekten öldürmedir. Bu hususta Vehb diyor ki: "Allah teala, Meryemoğlu İsayı gündüzleyin üç saat öldürdü. Sonra onu çekip kendine aldı.

d- Diğer bir kısım âlimlere göre ise buradaki âyet-i celilenin cümlelerinin dizisinde takdim tehir vardır. Ayetin mânâsı şöyledir: "Hatırla o zamanı ki, Allah, İsaya "Ben seni kendime yükselteceğim. Seni kâfirlerin iftiralarından arındıracağım ve seni tekrar yeryüzüne indirdikten sonra vefat ettireceğim."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, buradaki "Vefat ettireceğim." ifadelerinden maksadın "Seni yeryüzünden kaldırıp kendime yükselteceğim." demek olduğunu söyleyen görüştür. Zira, Meryemoğlu İsanın tekrar yeryüzüne ineceğine, Deccalı öldüreceğine, belli bir müddet yaşadıktan sonra öleceğine, ve müslümanların onun cenazesini kılıp defnedeceklerine dair, Resulullahtan mütevatir haberler zikredilmiştir. Şu hadis-i şerifler de bunlardandır. Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.) in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ اَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَماً عَدْلاً فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتّٰى لاَ يَقْبَلَهُ اَحَدٌ

"Ruhum, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, adaletli bir hakem olarak Meryemoğlu İsanın içinize inmesi yakındır. O, haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizye almayı kaldıracak. (Yani ehl-i kitaptan cizye alarak dinleri üzerinde kalmalarını kabul etmeyecek, mutlaka müslüman olmalarını isteyecektir.) Mal bollaşacak öyle ki kimse ona iltifat etmeyecektir."[77] Hadisin devamı Müsnedde şöyledir:

قال رسول الله ﷺ والذى نفس محمد بيده لَيُهِلَّنَّ ابن مريم بفج الروحاء حاجا أو معتمر أو ليثنيهما

"Meryemoğlu İsa, "Feccir Revha" denen yerden Hac veya Umre yapmak yahut da her ikisini birlikte yapmak için ihrama girecektir."[78]

---

(77) Buhari, K. el-Enbiya, bab: 49 K. el-Büyü bab: 102, K. el-Mezalim, bab: 31/ Tirmizi, K. el Fisten bab: 54 Hadis No. 2233 / İbn-i Mace K. el-Fiten bab: 33, Hadis No : 4078

(78) Ahmed b. Hanbel, Müsned C.2 S. 240, 272

Diğer bir rivayette, Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu zikretmiştir.

عن النبي ﷺ قال الانبياء اخوة لعلات دينهم واحد وأمهاتهم شتى وأنا أولى الناس بعيسى بن مريم لانه لم يكن بيني وبينه نبي وانه نازل فاذا رأيتموه فاعرفوه فانه رجل مربوع الى الحمرة والبياض سبط كان رأسه يقطر وان لم يصبه بلل بين ممصرتين فيكسر الصليب ويقتل الخنزير ويضع الجزية ويعطل الملل حتى يهلك الله في زمانه الملل كلها غير الاسلام ويهلك الله في زمانه المسيح الدجال الكذاب وتقع الامنة في الارض حتى ترتع الابل مع الاسد جميعا والنمور مع البقر والذئاب مع الغنم ويلعب الصبيان والغلمان بالحيات لا يضر بعضهم بعضا فيمكث ما شاء الله ان يمكث ثم يتوفى فيصلى المسلمون ويدفنونه.

"Peygamberler baba bir kardeşlerdir. Dinleri bir, anneleri ise farklıdır. Ben, insanların, Meryemoğlu İsaya en layık ve en yakın olanıyım. Çünkü benimle onun arasında herhangi bir Peygamber yoktur. O, mutlaka yeryüzüne inecektir. Siz onu gördüğünüz zaman tanıyın. O, orta boylu, beyaz ve kırmızı tenli, saçları düz olan biridir. Başına herhangi bir ıslaklık dokunmasa dahi, sanki başından su damlar gibidir. O, iki sarımtırak elbisenin içinde olacaktır. O, haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve diğer dinleri ortadan kaldıracaktır. Onun zamanında Allah, İslamın dışındaki bütün dinleri helak edecektir. Yine Allah, onun zamanında, yalancı Deccal Mesihi helak edecek, yeryüzünde güvenlik hakim olacaktır. Öyle ki develer arslanlarla, sığırlar kaplanlarla, koyunlar kurtlarla birlikte otlayacaklar, çocuklar gençler, yılanlarla oynayacaklar ve bunlar, birbirlerine zarar vermeyeceklerdir. İsa yeryüzünde Allahın dilediği kadar kalacak (Ebu Davudun rivayetinde kırk yıl kalacak şeklindedir) Sonra vefat edecek, Müslümanlar onun cenazesini kılıp defnedeceklerdir."(79)

Taberi diyor ki: "Şayet Allah teala, Hz. İsayı öldürmüş olsaydı, artık onu bir daha öldürmesi söz konusu olmazdı. Zira Allah teala, herhangi bir kulunu iki kere öldürmez. O bize, kullarını yaratacağını sonra öldüreceğini sonra da tekrar diriltceğini belirtmiştir. Bu husus şu âyet-i kerimede açıkça zikredilmiştir. "Si-

(79) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S.437, 405 / Ebu Davud K. el-Melahim, bab: 14 HN. 4324

zi yaratan sonra rızıklandıran, sonra öldüren ve sonra diriltecek olan Allahtır..."(80)

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Her ne kadar bu âyet-i kerime Hz. İsaya ait haberleri zikrediyor ise de aslında bu, Resulullah ile İsa hakkında tartışmaya girişen Hristiyan Necran heyetine karşı, Resulullaha bir delildir. İsanın, öldürülmediğini ve asılmadığını ortaya koymaktadır."

Allah teala, âyet-i kerimede, Hz. İsaya tabi olanları, kıyamet gününe kada, kâfirlerden üstün kılacağını beyan etmiştir. "Hz. isaya tabi olanlar"dan maksat, Katade, Reb' b. Enes, ibnh-i Cüreyc, Süddi ve Hasan-ı Basriye göre Müslümanlardır. Bu görüşe göre ayetin mânâsı şöyledir. "Ey İsa, senin yolunda ve dinin olan İslamda sana uyan müslümanları, senin Peygamberliğini yalanlayan ve senin getirdiklerini reddeden kâfirlerden kıyamet gününe kadar üstün kılacağım."

İbn-i Zeyde göre ise, Hz. İzaya tabi olanlardan maksat, Hristiyanlar, kâfirlerden maksat ise Yahudilerdir. Buna göre âyetin mânâsı "Ey İsa, sana tabi olan Hristiyanları, kıyamet gününe kadar, seni inkâr eden Yahudilerden üstün kılacağım." şeklindedir.

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا

لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٥٦﴾

56- Kâfirleri ise dünya ve âhirette şiddetli bir azaba uğratacağım, Onların yardımcıları da olmayacaktır.

İsanın Peygamberliğini inkâr eden ve onun hakkında asılsız sözleri söyleyen kâfirleri, dünyada öldürme, esir edilme, zelil ve hakir olma gibi cezalara çarptıracağım. Âhirette ise, içinde ebedi olarak kalacakları cehenneme koyarak şiddetli bir azaba uğratacağım. Onların, Allaha karşı bir yardımcıları ve kendilerini Allahın azabına karşı savunacak bir koruyucuları da bulunmayacaktır.

وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ

(80) Rum suresi, 30/40

الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾

57- İman edip salih amel işleyenlere gelince, Allah onların mükâfaatlarını tam olarak verecektir. Allah, zalimleri sevmez.

İsaya iman edip, Allahın farz kıldığı amelleri işleyenlerin mükâfaatlarını, Allah eksiksiz olarak verecektir. Allah,zalim kimseleri asla sevmez. O halde yaratıklarının mükâfaatlarını eksilterek hiç onlara zulmeder mi?

* Bu âyet-i kerime, kâfirler için bir tehdit, müminler için de bir müjdedir.

ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

58- Bu sana okuduğumuz, âyetlerden ve hikmet dolu Kur'andandır.

Ey Muhammed, Cebrail vasıtasıyla sana okuduğumuz bu haber ve kıssalar, seni yalanlayan Yahudi ve Hristiyanlara karşı sana verdiğimiz delil ve ibretlerdir. Hakkı batıldan ayıran hikmetlerin kaynağı olan Kur'andandır.

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ

فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾

59- Allah katında İsanın durumu da Âdemin durumu gibidir. Allah Âdemi topraktan yarattı. Sonra ona "Ol" dedi ve o da oluverdi.

Yaratılış bakımından İsa, Âdeme benzemektedir. İsanın babasız olarak yaratılması, Âdemin hem annesiz hem de babasız olarak yaratılmasından daha garip değildir. Allah, Âdemi kudretiyle annesiz ve babasız olarak topraktan yarattı. Sonra ona "Ol" dedi. O da oluverdi. İsanın yaratılışı da böyledir. Allah onu Cebrail vasıtasıyla Meryeme ilka etti ve ona "Ol" dedi. O da hemen oluverdi.

* Hristiyanlar, Hz. İsa sadece babasız olarak yaratıldığı için ona "Allahın oğlu" demişlerdir. Fakat hem annesiz hem de babasız olarak yaratılan Âdem için acaba ne derler? Ve onun yaratılışını nasıl izah ederler?

Âmir eş-Şa'bi, Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi, İkrime, Muhammed b. Cafer ve İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimenin, Resulullah ile, Hz. İsa hakkında tartışmaya giren Necran Hristiyanları heyetine bir cevap olarak Resulullaha indirildiğini söylemişlerdir.

Bu âyet hakkında, Abdullah b. Abbasın şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Necran halkından bir heyet, Muhammed (s.a.v.) e geldi. İçlerinde "Seyyid" ve "Âkıb" diye vasıflandırdıkları iki kişi de bulunuyordu. Onlar, Muhammed (s.a.v.) e "Sen niçin bizim arkadaşımızı sana yakışmayacak şekilde anıyorun?" dediler. Resulullah "Arkadaşınız kimdir?" diye sordu. Onlar da "O, İsadır, sen onun, Allahın kulu olduğunu iddia ediyorsun." dediler. Resulullah da: "Evet, o Allahın kuludur." diye cevap verdi. Onlar da "Sen, hiç babasız doğan İsanın bir benzerini gördün mü? Veya böyle birisi sana bildirildi mi?" diye sorup sonra Resulullahın yanından çıktılar. Bunun üzerine Cebrail Resulullaha, her şeyi işiten ve bilen Allahın emrini getirdi ve Resulullaha dedi ki: "Onlar sana geldikleri zaman onlara de ki: "Allah katında İsanın durumu da Âdemin durumu gibidir. Allah Âdemi topraktan yarattı. Sonra ona "Ol" dedi ve o da oluverdi."

Süddi ise bu âyetin nüzul sebebinin Resulullaha gelen Hristiyan Necran heyeti olduğunu, özetle şu şekilde izah etmiştir. "Gelen heyet Resulullaha "Sen İsa hakkında ne dersin?" diye sordu. Resulullah da onlara "O, Allahın kulu, ruhu ve sözüdür." dedi. Onlar da "Hayır, o böyle değildir. O, Allahtır, Mülkünün başından inip gelmiş ve Meryemin içine girmiş sonra da ondan çıkmıştır. Böylece bizlere kudretini ve durumunu göstermiştir. Sen, babasız olarak yaratılmış olan herhangi bir insan gördün mü?" dediler. İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, bu âyeti indirdi...

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾

60- Ey Muhammed, bu, rabbin tarafından bir gerçektir. O halde şüphe edenlerden olma.

Ey Muhammed, İsa hakkında sana bildirilen malumat, rabbinin katından gelen bir gerçektir. O halde sen bu hususta şüphe edenlerden olma.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا
وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ

فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

61- Kim, sana ilim geldikten sonra seninle, onun hakkında mücadele ederse, ona şöyle de: "Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım sonra yalvaralım da yalancıların üzerine Allahın lanetini dileyelim.

Ey Muhammed sana, İsa hakkında bilgi gelip onun, Allahın kulu olduğu bildirildikten sonra kim seninle onun hakkında tartışmaya girişirse ona de ki: "Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, bizzat kendimizi ve kendinizi çağıralım da hep birlikte dualarımızı kabul etmesi için Allaha yalvaralım ve yalancıları Allahın lanetiyle lanetleyelim."

* Hz. İsa ile ilgili bu âyetlerin, Hristiyan olan Necranlıların, Resulullaha gelen ve Hz. İsa hakkında onunla tartışmak isteyen heyeti hakkında nâzil oldukları rivayet edilmiştir.

Necranlılar Resulullaha gelip onunla isa hakkında tartışarak, o zamanın âdetinden olan "Lanetleşme"yi teklif ettiler. İşte bunun üziren bu âyetler nâzil oldu.

عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ جَاءَ الْعَاقِبُ وَالسَّيِّدُ صَاحِبَا نَجْرَانَ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ
يُرِيدَانِ اَنْ يُلَاعِنَاهُ قَالَ فَقَالَ اَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ لَا تَفْعَلْ فَوَ اللّٰهِ لَئِنْ كَانَ نَبِيًّا
فَلَاعَنَّا لَا نُفْلِحُ نَحْنُ وَلَا عَقِبُنَا مِنْ بَعْدِنَا قَالَا اِنَّا نُعْطِيكَ مَا سَاَلْتَنَا وَابْعَثْ
مَعَنَا رَجُلًا اَمِينًا وَلَا تَبْعَثْ مَعَنَا اِلَّا اَمِينًا فَقَالَ لَاَبْعَثَنَّ مَعَكُمْ رَجُلًا اَمِينًا حَقَّ
اَمِينٍ فَاسْتَشْرَفَ لَهُ اَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ قُمْ يَا اَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ
الْجَرَّاحِ، فَلَمَّا قَامَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ هَذَا اَمِينُ هَذِهِ الْاُمَّةِ.

Huzeyfe el-Yeman diyor ki: "Necranın reislerinden, Âkıb ve Seyyid ünvanı verilen kişiler Resulullaha geldiler. Onunla mübahele yapmak istediler. Fakat bunlardan biri diğer arkadaşına "Bunu yapma, Allaha yemin olsun ki eğer o gerçekten Peygamber ise ve biz de onunla mübahele edersek bundan sonra ne biz kurtuluruz ne de soyumuz." dedi. Bunun üzerine o iki kişi Resulullaha dediler ki: "Biz sana istediğini vereceğiz sen bizimle birlikte güvenilen bir kişi gönder. Bizimle güvenilmeyen bir kişi gönderme." Bunun üzerine Resulullah: "Ben sizinle beraber, gerçekten güvenilir olan bir kişi göndereceğim." dedi. Sahabiler bu şerefe nail olmaya hazırlandılar. Resulullah buyurdu ki "Kalk ey Ebu Ubeyde b. el-Cerrah." Ebu Ubeyde ayağa kalkınca: "İşte ümmetin emin kişisi bu-

dur." buyurdu.[81]

Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِى وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا أَنْزَلَ اللّٰهُ هَذِهِ الآيَةَ: (نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ) دَعَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلِيًّا وَفَاطِمَةَ وَحَسَناً وَحُسَيْناً، فَقَالَ: اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِى.

"Bu âyet-i kerime nâzil olunca, Resulullah Aliyi, Fatımayı, Hasan ve Hüseyini çağırdı ve dedi ki: "Ey Allahım, işte benim ehlim bunlardır."[82]

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: Şayet Resulullahı mübahaleye çağıran insanlar mübahaleye çıkmış olsalardı, geri döndüklerinde ne ailelerini ne de malların bulabilirlerdi.

MÜBAHALE: Bu işe "Lanetleşme" derler ve bunu şöyle yaparlardı. Her iki taraf, kadınları ve çocuklarıyla birlikte bir yerde toplanıp kendi inanç ve iddialarının doğruluğunu savunur ve sonunda "Allahın laneti yalancının üzerine olsun." derlerdi. İşte Necranlılar bu âdete uyarak Resulullaha da bu şekilde mübahale yapmayı teklif etmişlerdi. Fakat bunun sonucundan korkarak kendi tekliflerinden vaz geçmişlerdir.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

62- Şüphesiz bu, gerçek haberdir. Allahtan başka bir ilah yoktur. Muhakka ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey Muhammed, İsa hakkında sana anlattığımız bu kıssa, şüphesiz ki gerçek bir haberdir. Âlemlerin rabbi olan Allahtan başka hiçbir yaratık, ibadete layık değildir. Çünkü Allahtan başka ilah yoktur. Şüphesiz ki Allah, kendisine isyan edenleri cezalandırmakta her şeye galiptir, emir ve işlerinde hüküm ve hikmet sahibidir.

---

(81) Buhari, K. el-Mağazi, bab: 72/ Ahmed b. Hanbel, Müsned C.1 S. 414
(82) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, Hadis No. 2999

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

63- Eğer yüzçevirirlerse, şüphesiz ki Allah, bozguncuları çok iyi bilir.

Ey Muhammed, eğer bunlar, sana gelen hak dinden yüzçevirirlerse bil ki Allah, bozgunculuk çıkaranları çok iyi bilendir. Onları adaletiyle cezalandıracaktır.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ
وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ
تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

64- De ki: "Ey kitap ehli, bizimle sizin aranızda müsavi olan bir söze gelin. Yalnız Allaha kulluk edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Bir kısmımız Allahı bırakıp diğer bir kısmımızı rabler edinmesin." Eğer yüzçevirirlerse deyin ki "Şahit olun bizler müslümanlarız."

De ki: "Ey ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hristiyanlar topluluğu, bizimle sizin aranızda aynı olan hak bir söze gelelim. Yalnız Allaha kulluk edelim. Allahın dışında kendilerine tapınılanlardan uzaklaşıp yalnız ona ibadet edelim. Put, Haç ve Tağut gibi herhangi bir şeyi ona ortak koşmayalım. Bir kısmımız Allahı bırakıp diğer bir kısmımızı rabler edinmesin. Birbirimize Allaha isyan hususunda itaat etmeyelim. Ve Allaha secde edercesine birbirimizin önünde eğilmeyelim.

Eğer bunlar senin davet ettiğin hak sözden yüzçevirirlerse, ey müminler, onlara deyin ki: "Şahit olun. Bizler, Allaha boyun eğen, dillerimizle ve kalblerimizle onu anan Müslümanlarız."

* Müfessirler, bu âyet-i kerimenin kimin hakkıda nâzil olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Katade, Rebi' b. Enes ve İbn-i Cüreyce göre bu âyet-i kerime, Medine-i Münevverenin çevresinde bulunan Yahudiler hakkında nâzil olmuştur. Yahudiler, Hz. İbrahim hakkında Resulullah ile tartışmaya girişince Allah teala bu

âyeti indirmiş ve Resulullaha, Yahudileri çağırarak onlara, âyette belirtilen hususları bildirmesini emretmiştir.

b- Muhammed b. Cafer, Süddi, ve İbn-i Zeyd ise bu âyet-i Kerimenin, Hristiyan Necranlıların gönderdikleri heyet hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Resulullah onları Mübahaleye davet ettiğinde "Lanetleşmekten" kaçınmaları üzerine bu defa onları, daha kolay olan bu âyetin beyan ettiği şeyleri kabul etmeye davet etmiştir. Fakat onlar, bunu da kabul etmemişlerdir.

Taberiye göre ise, bu âyyette zikredilen ehl-i kitaptan maksat, hem Yahudiler hem de Hristiyanlardır. Zira ehl-i Kitap denince her kisi de anlaşılmaktadır. Buradaki, ehl-i kitabın, sadece bir kısmına ait olduğuna dair sahih bir delil yoktur. O halde, âyetin her iki ehl-i kitabı da kastederek, onları tevhid inancına davet ettiğini söylemek daha isabetlidir. Çünkü Allahın birliğini ve sadece kendisine ibadet edileceğini kabul etme, her yaratığın vazifesidir. Ve ona gönderilen bir emirdir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Müsavi" diye tercüme edilen (سواء) kelimesi, Katade ve Rebi' b. Enes tarafından "Adaletli" mânâsında izah edilmiş, Taberi de bunu tercih etmiştir. "Aramızda müsavi olan söz"den maksat, Katade ve Rebi' b. Enese göre, âyette bu sözden sonra zikredilen hususlardır. Ebul Âliyeye göre ise bu sözden maksat, (لا إله إلا الله) kelimesidir.

İnsanların birbirlerini rabler edinmelerinden maksat ise, İbn-i Cüreyce göre, Allaha isyanda birbirlerine itaat etmeleridir. Allah teala bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur: "Onlar, Hahamlarını, Papazlarını ve Meryemoğlu İsa Mesihi, Allahtan başka rabler edindiler. Halbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilah olmayan Allaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir."(83) İkrimeye göre ise, kulların birbirlerini rab edinmelerinden maksat, birbirlerine secde etmeleridir.

Buhari bu âyetin izahında şu hadis-i şerifi zikretmiştir.

Resulullah (s.a.v.) Bizans imparatoru ve zamanın Hristiyanlarının lideri durumunda bulunan Herakliyüse mektup yazarak onu ve ona tabi olanları Müslüman olmaya davet etmiş ve mektubuna bu âyet-i kerimeyi de yazmıştır.

Mektup, o anda Kudüs topraklarında bulunan Herakliyüse ulaştığında ticaret için orada bulunan ve henüz Müslüman olmamış olan Ebu Süfyan ve arkadaşlarıyla Herakliyüs arasında şöyle bir görüşme cereyan etmiştir:

---

(83) Tevbe Suresi 9/31

Abdullah b. Abbas bu olayı Ebu Süfyandan naklen şöyle anlatmaktadır:

عبد بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ اَنَّ اَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ اَخبَرَهُ اَنَّ هِرَقلَ أَرْسَلَ اِلَيْهِ فِي رَكْبٍ مِنْ قُرَيْشٍ وَكَانُوا تُجَّاراً بِالشَّامِ فِي الْمُدَّةِ الَّتِى كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ مَادَّ فِيهَا اَبَا سُفْيَانَ وَكُفَّارَ قُرَيْشٍ فَاَتَوْهُ وَهُمْ بِايلِيَاءَ فَدَعَاهُمْ فِي مَجْلِسِهِ وَحَوْلَهُ عُظَمَاءُ الرُّومِ ثُمَّ دَعَاهُمْ وَدَعَا تَرْجُمَانَهُ فَقَالَ اَيُّكُمْ اَقْرَبُ نَسَباً بِهَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ اَنَّهُ نَبِيٌّ فَقَالَ اَبُو سُفْيَانَ قُلْتُ اَنَا اَقْرَبُهُمْ نَسَباً فَقَالَ اَدْنُوهُ مِنِّى وَقَرِّبُوا اَصْحَابَهُ فَاجْعَلُوهُمْ عِنْدَ ظَهْرِهِ ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ قُلْ لَهُمْ اِنِّى سَائِلٌ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ فَاِنْ كَذَبَنِى فَكَذِّبُوهُ قَالَ فَوَاللّهِ لَوْلاَ الحَيَاءُ مِنْ اَنْ يَأْثِرُوا عَلَيَّ كَذِباً لَكَذَبْتُ عَنْهُ ثُمَّ كَانَ اَوَّلَ مَا سَأَلَنِي عَنْهُ اَنْ قَالَ كَيْفَ نَسَبُهُ فِيكُمْ قُلْتُ هُوَ فِينَا نَسَبٍ قَالَ فَهَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ مِنْكُمْ أَحَدٌ قَطُّ قَبْلَهُ قُلْتُ لاَ قَالَ فَهَلْ كَانَ مِنْ اٰبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ قُلْتُ لاَ قَالَ فَاَشْرَافُ النَّاسِ يَتَّبِعُونَهُ اَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ قَالَ اَيَزِيدُونَ اَمْ يَنْقُصُونَ قُلْتُ بَلْ يَزِيدُونَ قَالَ فَهَلْ يَرْتَدُّ اَحَدٌ مِنْهُمْ سَخْطَةً لِدِينِهِ بَعْدَ اَنْ يَدْخُلَ فِيهِ قُلْتُ لاَ قَالَ فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالكَذِبِ قَبْلَ اَنْ يَقُولَ مَا قَالَ قُلْتُ لاَ قَالَ فَهَلْ يَغْدِرُ قُلْتُ لاَ وَنَحْنُ مِنْهُ فِي مُدَّةٍ لاَ نَدْرِي مَا هُوَ فَاعِلٌ فِيهَا قَالَ وَلَمْ تُمْكِنِّى كَلِمَةٌ اُدْخِلُ فِيهَا شَيْئاً غَيْرَ هَذِهِ الكَلِمَةِ قَالَ فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ اِيَّاهُ قُلْتُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالٌ يَنَالُ مِنَّا وَنَنَالُ مِنْهُ قَالَ مَاذَا يَأْمُرُكُمْ قُلْتُ يَقُولُ اَعْبُدُوا اللّهَ وَحْدَهُ وَلاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَاتْرُكُوا مَا يَقُولُ آبَاؤُكُمْ وَيَأْمُرُنَا بِالصَّلاَةِ وَالصِّدْقِ وَالْعَفَافِ وَالصِّلَةِ لِلتَّرْجُمَانِ قُلْ لَهُ سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ فَذَكَرْتَ اَنَّهُ فِيكُمْ ذُو نَسَبٍ فَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي نَسَبِ قَوْمِهَا وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ اَحَدٌ مِنْكُمْ هَذَا القَوْلَ فَذَكَرْتَ اَنْ لاَ فَقُلْتُ لَوْ كَانَ اَحَدٌ قَالَ هَذَا القَوْلَ قَبْلَهُ لَقُلْتُ رَجُلٌ يَتَأَسَّى بِقَوْلٍ قِيلَ قَبْلَهُ وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مُلْكٍ فَذَكَرْتَ اَنْ

لاَ قُلْتَ فَلَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مِنْ مَلِكٍ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ اَبِيهِ وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالكَذِبِ قَبْلَ اَنْ يَقُولَ مَا قَالَ فَذَكَرْتَ اَنْ لاَ فَقَدْ اَعْرِفُ اَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَذَرَ عَلَى النَّاسِ وَيَكْذِبَ عَلَى اللّهِ وَسَأَلْتُكَ اَشْرَافُ النَّاسِ اِتَّبَعُوهُ اَمْ ضعَفَاؤُهُمْ فَذَكَرْتَ اَنَّ ضُعَفَاؤُهُمْ اِتَّبَعُوهُ وَهُمْ اَتْبَاعُ الرُّسُلِ وَسَأَلْتُكَ اَيَزِيدُونَ اَمْ يَنْقُصُونَ فَذَكَرْتَ اَنَّهُمْ يَزِيدُونَ وَكَذَلِكَ اَمْرُ الإِيمَانِ حَتَّى يَتِمَّ وَسَأَلْتُكَ اَيَرْتَدُّ اَحَدٌ سَخطَةً لِدِينِهِ بَعْدَ اَنْ يَدْخُلَ فِيهِ فَذَكَرْتَ اَنْ لاَ وَكَذَلِكَ الإِيمَانُ حِينَ تُخَالِطُ بَشَاشَتُهُ الْقُلُوبَ وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَذَكَرْتَ اَنَّهُ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَعْبُدُوا اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَيَنْهَاكُمْ عَنْ عِبَادَةِ الأَوْثَانِ وَيَأْمُرُكُمْ بالصَّلاَةِ وَالصِّدْقِ وَالْعَفَافِ فَإِنْ كَانَ مَا تَقُولُ حَقاً فَسَيَمْلِكُ مَوْضِعَ قَدَمِيَّ هَاتَيْنِ وَقَدْ كُنْتُ اَعْلَمُ اَنَّهُ خَارِجٌ لَمْ اَكُنْ اَظُنُّ اَنَّهُ مِنْكُمْ فَلَوْ اَنِّى اَعْلَمُ اَنِّى اَخْلُصُ اِلَيْهِ لَتَجَشَّمْتُ لِقَاءَهُ وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَغَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ الَّذِي بَعَثَ بِهِ دِحْيَةُ اِلىٰ عَظِيمِ بُصرىٰ فَدَفَعَهُ اِلىٰ هِرَقْلَ فَقَرَأَ فَإِذَا فِيهِ بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللّهِ وَرَسُولِهِ اِلىٰ هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ سَلاَمٌ عَلىٰ مَنِ اتَّبَعَ الهُدىٰ اَمَّا بَعْدُ فَانِّى اَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الإِسْلاَمِ اَسْلِمْ تَسْلَمْ يُؤْتِكَ اللّهُ اَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ اِثْمَ الْيَرِيسِينَ وَيَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَنْ لاَ نَعْبُدَ اِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا اَشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ قَالَ اَبُوا سُفْيَانَ فَلَمَّا قَالَ مَا قَالَ وَفَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الكِتَابِ كَثُرَ عِنْدَهُ الصَّخَبُ وَارتَفَعَتِ الاَصْوَاتُ وَاُخْرِجْنَا فَقُلْتُ لاَصْحَابِي حِينَ اُخْرِجْنَا لَقَدْ اَمِرَ اَمْرُ ابْنُ اَبِي كَبْشَةَ اِنَّهُ يَخَافُهُ مَلِكُ بَنِي الاَصْفَرِ فَمَا زِلْتُ مُوقِناً اَنَّهُ سَيَظْهَرُ حَتَّى اَدْخَلَ اللّهُ عَلَيَّ الإِسْلاَمَ.

Ebu Süfyan, Kureyşlilerin, Resulullah ile yaptıkları Hudeybiye musalahasının yürürlükte olduğu bir dönemde, ticaret maksadıyla Şam topraklarında bulunuyormuş. Herakliyüs, Ebu Süfyan ve arkadaşlarına adam gönderip yanına çağırmış. Ebu Süfyan ve arkadaşları, Herakliyüs ve Rum büyüklerinin bulunduğu İlya şehrine varmışlar Herakliyüs Rum ileri gelenleriyle birlikte bulunduğu meclise, Ebu Süfyanı ve arkadaşlarını çağırmış, ayrıca bir de tercüman getirmiştir: Herakliyüs "Peygamberlik iddia eden bu kişiye soy bakımından en yakın olanınız kim?" diye sormuş Ebu Süfyan "Ona soy bakımından en yakın olan benim." demiştir. Herakliyüs, "Onu bana yaklaştırın, arkadaşlarını da yakına getirin ve onun arkasında durdurun." demiş sonra tercümana yönelerek: "Sen bu adamın arkasında duranlara bak. Ben bundan, Peygamberlik iddia eden o kişi hakkında sorular soracağım. Şayet bana yalan söyleyecek olursa onlar bunu bana arkadan işaretle bildirsinler." dedi.

Ebü Süfyan diyor ki: "Vallahi arkadaşlarım yalanımı şurda burda söylerler diye utanmasaydım onun (Yani Resulullahın) hakkında yalan uydururdum." Ondan sonra bana ilk sorusu şu oldu:

- Peygamber olduğunu söyleyen o kişinin, sizin içinizde soyu nasıldır?

- O, içimizde soyu temiz birisidir.

- İçinizde, ondan önce bu sözü (Peygamberlik iddiasını) söylemiş olan var mıdır?

- Hayır.

- Atalarının içinde Karal varmıydı?

-Hayır.

- Ona tabi olanlar, halkın ileri gelenleri mi yoksa zayıflarımıdır?

- Halkın ileri gelenleri değil zayıflarıdır.

- Ona tabi olanlar artıyor mu yoksa eksiliyor mu?

- Artıyorlar, eksilmiyorlar.

- İçlerinde onun dinine girdikten sonra kızarak o dinden çıkan var mı?

- Hayır. Yoktur.

- Bu iddiasından önce onu hiç yalancılık suçladığınız oldu mu?

- Hayır.

- Hiç sözünden döndüğü oluyor mu?

- Hayır olmuyor. Ancak şu anda onunla belli bir süreye kadar bir barış antlaşması içindeyiz. Bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz.

Ebu Süfyan diyor ki: "Ben bu konuşma sırasında, sözlerime kendiliğimden bir şeyler katmaya imkân verecek bu sözden başkasını bulamadım. Herakliyüs devamla dedi ki:

- Onunla hiç savaştınız mı?

- Evet savaştık.

- Savaşlarınız nasıl sonuçlandı?

- Aramızdaki savaşlar nöbetleşe geçti. Bazan o bizi yenilgiye uğratıyor bazan da biz onu.

- Peki size ne emrediyor?

-Bize, "Yalnız Allaha ibadet edin. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Atalarınızın, söylediklerini terkedin." diyor ve bize namaz kılmayı, doğru söylemeyi, iffetli olmayı ve akrabalarımızla ilgilenmeyi emrediyor."

Bu sözlerden sonra Herakliyü, tercümanına dedi ki: "Bu adama söyle, onun soyunu sordum, soyunun temiz olduğunu söyledin. Peygamberler de işte böyle kavimlerinin temiz soylularından gönderilirler. "İçinizden daha önce bu iddida bulunan herhangi bir kimse oldu mu?" dedim. "Hayır" dedin. Ondan evvel bu iddiada bulunmuş bir kimse olsaydı" Bu kimse, daha önce ortaya konan bir iddiaya uyan bir kimsedir." diyebilirdim. "Ataları içinde hiçbir Kral varmıdır" diye sordum. "Hayır" dedin.

Eğer ataları içinde bir Kral bulunmuş olsaydı "Bu da babasının iktidarını geri almaya çalışan bir kimsedir." derdim. "Bu iddiada bulunmadan önce onu hiç yalancılıkla suçlamış mıydınız?" diye sordum. "Hayır" dedin. Çok iyi biliyorum ki daha önce insanlara karşı yalan söylemeyen bir kimsenin Allaha karşı yalan söylemeyeceği muhakkatır. "Ona halkın ileri gelenleri mi yoksa zayıfları mı tabi oluyor?" diye sordum. Ona insanların zayıflarının tabi olduğunu söyledin. Zaten Peygamberlere bunlar tabi olular. "Ona tabi olanlar artıyor mu eksiliyor mu?" diye sordum. Onların arttıklarını söyledin. İşte iman meselesi böyledir. Tamamlanıncaya kadar bu minval üzere devam eder. "İçlerinde onun dinine girdikten sonra dini beğenmeyerek ondan çıkanlarvarmı?" diye sordum. "Hayır" dedin. İmanın lezzeti kalbe işleyince işte böyle olur. "Hiç sözünden döner mi?"

diye sordum. "Hayır" dedin. İşte Peygamberler böyledir. Verdikleri sözden dönmezler. "Size ne emrediyor?" diye sordum. Yalnız Allaha ibadet edip ona hiçbir şeyi ortak koşmamanızı emrettiğini, sizleri putlara tapmaktan men ettiğini ayrıca size namaz kılmayı, doğru söylemeyi, iffetli olmayı emrettiğini söyledin. Eğer bu dediklerin doğruysa o zat, şu ayaklarımın bastığı yerlere de bir gün sahip olacaktır. Ben böyle birinin çıkacağını çok iyi biliyordum. Fakat bunun, sizin aranızdan çıkacağını sanmıyordum. Eğer onunla başabaş kalabileceğimi bilsem onunla görüşebilmek için bütün zorlukları katlanırdım. Yanında olsaydım (hizmet ederek) ayaklarını yıkardım."

Bu sözlerden sonra Herakliyüs, Resulullahın kendisine verilmek üzere Dıhye (r.a.) vasıtasıyla Busra emirine gönderilen mektubunu istedi. Getiren adam onu Herakliyüse verdi. O da aldı ve okudu. Mektupta şöyle yazıyordu:

Bismillahirrahmanirrahîm

Allahın kulu ve Peygamberi Muhammedden, Rumların lideri Herakliyüse. Allahın selamı hidayete tabi olanlara olsun. Mesele şu ki, seni İslam daveti ile davet ediyorum. Müslüman ol ki kurtuluşa eresin. Ve Allah sana iki kat mükâfaat versin. Eğer kabul etmezsen sana tabi olanların günahı da senin boynundadır. " De ki: "Ey kitap ehli, bizimle sizin aranızda müsavi olan bir söze gelin. Yalnız Allaha kulluk edelim. Ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Bir kısmımız Allahı bırakıp diğer bir kısmımızı rabler edinmesin. Eğer yüzçevirirlerse deyin ki: "Şahit olun biz müslümanlarız."(84)

Ebu Süfyan diyor ki: "Herakliyüs sözlerini bitirip mektubu okuduktan sora çevresinde gürültüler koptu. Sesler yükseldi ve biz oradan çıkarıldık. Bunun üzerine arkadaşlarıma şöyle dedim: "İbn-i Ebi Kebşenin (Muhammedin) işi o kadar ciddi ha?" Baksanıza Beni Asfarın (Romanın) Kralı bile ondan korkuyor." O günden itibaren, sonunda onun galip geleceğini kesinlikle anlamıştım. Nihayet Allah benim kalbime İslamı soktu."[85]

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرٰهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا

مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾

65- Ey kitap ehli, İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz? Halbuki

(65) Âl-i İmran suresi, 3/64

(85) Buhari, K. Bed'ül Vahy. bab: 6, K. Tefsir el-Kuran, sure 3, bab: 4

Tevrat da İncil de ondan sonra indirilmiştir. Hiç aklınızı kullanmazmısınız?

Ey, İncil ve Tevrata tabi olan ehl-i kitap, Rahman olan Allahın dostu İbrahim hakkında niçin tartışıyor, aranızda mücadeleye girişiyorşunuz? Her bireriniz, İbrahimin, kendi dinine mansup olduğunu iddia ediyorsunuz. Halbuki Tevrat da İncil de ancak İbrahimin vefatından sonra idirilmiştir. O halde nasıl olur da İbrahim, sizin dininizden olur? Bu sözünüzün yanlış olduğunu düşünmez misiniz?

* Abdullah b. Abbas ve Katade bu âyet-i kerimenin, Hz. İbrahim hakkında tartışan ve her birinin, İbrahimin kendi dininden olduğunu iddia eden Yahudi ve Hristiyanlar hakkında nâzil olduğunu zikretmişlerdir. Bu hususta Abdullah Abbas diyor ki: Necran Hristiyanları ile Yahudi Hahamları, Resulullahın yanında bir araya geldiler ve tartıştılar. Yahudi Hahamları "İbrahim ancak Yahudidir." Hristiyanlar da: "İbrahim ancak Hristiyandır." dediler, İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi ve her iki guruba da, Hz. İbrahimin, onların dininden olmadığını bildirdi.

Rebi' b. Enes, Mücahid ve Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu ayet, İbrahim hakkında tartışan Yahudiler hakkında inmiştir. Bu hususta Katade diyor ki: "Bize nakledildiğine göre Resulullah, Medinede yaşayan Yahudileri müminlerle Yahudiler arasında müsavi bir söz olan kelime-i Tevhide ve yalnız Allah kulluk etmeye davet etti. Onlar, Hz. İbrahimin hakkında, Resulullah ile tartıştılar ve onun Yahudi olarak öldüğünü iddia ettiler. Bunun hüzerine Allah teala onları yalanlayarak bu ayeti indirdi.

هَاأَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

66- Diyelim ki siz, bildiğiniz hususlarda tartışıyorsunuz. Peki bilmediğiniz hususlarda niye tartışıyorsunuz? Halbuki Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Ey Yahudi ve Hristiyan topluluğu, haydi diyelim ki, kitaplarınızda buduğunuz ve haklarında bilgi sahibi olduğunuz dini meselelerde tartışıyorsunuz, hakkında hiçbir bilginiz olmadığı halde İbrahim ve onun dini hakkında niçin tartışıyorsunuz? İşlerin gerçek yüzünü Allah bilir sizler bilemezsiniz. O halde

batıl iddialarla tartışmaya girişmeyin.

* Süddi diyor ki: "Burada zikredilen ehl-i kitabın bildiği şeylerden maksat, onlara haram kılınan ve emredilen şeylerdir. Bilmedikleri şeyden maksat ise Hz. İbrahimin durumudur. Katade ise diyor ki: "Onların bildikleri şeyden maksat, müşahade ettikleri ve bizzat gördükleri şeylerdir. Bilmedikleri şeyden maksat ise müşahade etmedikleri ve bizzat görmedikleri şeylerdir.

مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا
كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

67- İbrahim ne Yahudi idi ne de Hristiyandı. Fakat o, doğruya yönelmiş bir müslümandı. Müşriklerden de değildi.

İbrahim ne Yahudi idi ne de Hristiyandı. Fakat o, Allahın emrine tabi olan, doğru yola yönelen bir müslümandı. Kalbiyle ve bütün azalarıyla ona boyun eğen bir kimseydi. O, putlara veya yaratıklardan herhangi birine tapan müşriklerden değildi.

* Allah teala bu âyet-i kerime ile Hz. İbrahim ve onun dini hakkında tartışan ve onun, kendi dinlerinden olduğunu iddia eden Yahudi ve Hristiyanları yalanlamış, Hz. İbrahimin, Hanif dini olan İslam dinine mensup olduğunu, Allahı bırakıp başka yaratıklara tapan müşriklerden olmadığını beyan etmiştir.

İslam gelmeden önce bir kısım insanların, Yahudi ve Hristiyan olmadıkları ve onlarıh, Hz. İbrahimin dini olar Hanif dini üzere yaşadıkları zikredilmektedir. Bu hususta, Hz. Ömerin torunu Salim, babası Abdullahtan şunu rivayet etmektedir, "Bir zaman Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Şama gitti. Orada, tabi olacağı bir dini araştırıyordu. Yahudilerden bir alimle karşılaştı. Ona dininin durumunu sordu ve dedi ki: "Belki ben, sizin dininize girerim. Dininizin nasıl olduğunu bana söyle." Yahudide ona dedi ki: "Allahın gazabından payını almadıkça bizim dinimize girmiş olamazsın." Zeyd de: "Ben zaten Allahın azabından kaçıyorum. Ben onun gazabından hiçbir şeyi yüklenemem ve benim buna gücüm yetmez. Sen bana, kendisinde bu anlattığın şey bulunmayan bir din gösterebilir misin?" dedi. Yahudi ona: "Böyle bir din bilmiyorum. Ancak Hanif olursan bu dediğin olur." dedi. Zeyd: "Hanif nedir?" diye sordu. Yahudi: "O, İbrahimin dinidir. O, Yahudi değildi Hristiyan da. O, yalnızca Allaha ibadet ediyordu." diye cevap

verdi. Bunun üzerine Zeyd, Yahudinin yanından ayrılıp Hristiyan âlimlerinden biri ile görüştü. Ona da dini hakkında sorular sordu ve ona: "Bel ki ben, sizin dininize girebilirim. Dininizin ne olduğunu bana anlat." dedi. Hristiyan ise "Sen, Allahın lanetinden payını almadıkça bizim dinimize girmiş olamazsın." dedi. Zeyd de: "Benim buna gücüm yetmez. Sen bana, kendisinde bu söylediğin şey bulunmayan bir din gösterebilir misin? dedi. Hristiyan da ona: "Yahudinin söylediği gibi "Ben böyle bir din bilmiyorum. Ancak Hanif olursan bu olur." dedi. Bunun üzerine Zeyd, Hristiyanın yanından da ayrıldı. O, Yahudi ve Hristiyanın Hz. İbrahim hakkında ittifak ederek söyledikleri tavsiyeye razı oldu. Ellerini göğe doğru kaldırıp: "Ey Allahım, ben seni şahit tutuyorum ki, ben İbrahimin dini üzereyim" dedi.

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

68- Doğrusu insanlardan İbrahime en yakın olanlar, ona tabi olanlar, bu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah, müminlerin dostudur.

Doğrusu insanlardan İbrahime en yakın olanlar, onun yolunda gidip Allahın bir olduğuna inananlar, batılı bırakıp hakka eğilenler ile bu Peygamber Muhammed ve ona iman edenlerdir. Allah, düşmanlara k arşı müminlerin dostudur.

* Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ وُلاَةً مِنَ النَّبِيِّينَ وَاِنَّ وَلِيِّ اَبِي وَخَلِيلُ رَبِّي ثُمَّ قَرَأَ: (اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ).

"Resulullah buyurdu ki: "Her bir Peygamberin, Peygamberlerden dostları vardır. Benim, onlardan dostum, atam olan ve rabbimin dostu olan İbrahimdir. Sonra Resulullah: "Doğrusu insanlardan İbrahime en yakın olanlar, ona tabi olanlar, bu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah, müminlerin dostudur." âyetini okudu.(86)

(86) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 3 bab: 3 Hadis No: 2995

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

69- Kitap ehlinden bir cemaat sizi doğru yoldan saptırmak isterler. Halbuki onlar, ancak kendilerini saptırırlar da farkına varmazlar.

Ey müminler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardan bir zümre, sizi hak dinden saptırıp inkâra düşürmek ve helak etmek arzusundadırlar. Halbuki onlar, bu davranışlarıyla ancak kendilerini saptırır ve helak ederler. Çünkü onlar, yaptıklarıyla Allahın gazabını ve lanetini hak ederler. Böylece helak olurlar. Ve onlar bunun farkında değildirler.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

70- Ey kitap ehli, gözünüz gördüğü halde, Allahın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?

Ey kitap ehli, âyetlerin, rabbiniz tarafından size bildirilen gerçekler olduğuna şahitlik ettiğiniz halde, Allahın size gönderilen kitabının âyetlerini niçin inkâr edersiniz?

* Bu âyet-i kerime, Hz. Peygamber (s.a.v.) in Peygamber olarak geleceğini, kendi kitaplarından okudukları halde onu inkâr eden ehli-i kitabı kınamaktadır. Çünkü onlara inen Tevrat ve İncilde, Hz. Muhammedin sıfatları açık bir şekilde zikredilmiştir. Onlar, sıfatları görmelerine rağmen Resulullahı yalanlamaya ve inkâra kalkışmışlardır.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾

71- Ey kitap ehli, niçin hakkı batıl ile karıştırıyor ve bile bile hakkı gizliyorsunuz?

Ey ehl-i kitap, niçin dilinizle Muhammede iman ettiğinizi söyleyip, kalblerinizle onu inkâr ederek hakkı batıla karıştırıyor, Muhammedin Peygamberliği ve sıfatları, sizin kitabınızda mevcut olduğu halde bu gerçeği gizliyorsunuz? Halbuki sizler bunun farkındasınız.

* Âyette zikredilen "Hak"tan maksat, Abdullah b. Abbas, Katade, Rebi' b. Enes ve İbn-i Cüreyce göre İslamdır. "Batıl"dan maksat ise, Yahudilik ve Hristiyanlıktır. Yahudi ve Hristiyanların batıl olan kendi dinlerini, hak olan İslam dinine karıştırmak istemeleri, Abdullah b. Abbasın neklettiği gibi şu şekilde olmuştur. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Yahudilerden Abdullah b. Sayf, Adiy b. Zeyd, Haris b. Avf, birbirlerine şöyle dediler: "Gelin muhammede ve arkadaşlarına indirilene sabahleyin iman edelim. Akşamleyin de onu inkâr edelim. Böylece onların dinlerini karıştırır ve onları, dinleri hakkında şüpheye düşürürüz. Umulur ki bu sayede onlar da bizim yaptığımız şeyi yaparlar ve dinlerinden dönerler." İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi.

İbn-i Zeyde göre ise âyette zikredilen "Hak"tan maksat, Allah tealanın Hz. Musaya indirdiği Tevrattır. "Batıl"dan maksat ise, Yahudilerin bizzat kendi elleriyle yazıp ona sokuşturdukları şeylerdir.

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ

وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾

72- Kitap ehlinden bir topluluk şöyle dedi: "İman edenlere indirilenlere, günün başlangıcında iman edin, sonunda inkâr edin. Bel ki dinlerinden dönerler.

Ehl-i Kitap olan Yahudilerden bir güruh şöyle dedi: "Müminlere indirilene gündüzün başlangıcında iman edin ve onu gündüzün sonunda inkâr edin. Böylece belki dinleriden dönerler

* Yahudiler, müminlerin inancını sarsmak maksadıyla birbirlerine: "Onlara indirilene günün başlangıcında iman edin fakat günün sonunda onu inkâr edin." tavsiyesinde bulunuyorlar ve bunu yaptıktan sonra da, kendi kendilerine "Bu insanların, günün başlangıcında iman edip sonra dönmeleri, bu dindeki eksiklik ve kusurdandır." diye İslamın aleyhinde propaganda yapıyorlardı. Yahudiler bunu, zayıf müslümanları, imanlarında şüpheye düşürmek için yapıyorlardı.

Yahudilerin, gündüzün başlangıcında iman ettiklerini, sonunda da inkâr ettiklerini ortaya koymaları, Katade, Ebu Mâlik ve Süddiye göre, bizzat dilleriyle söylemeleri şeklinde oluyordu. Bu hususta Süddi diyor ki: "Arine bölgesinde bulunan köylerin on iki Hahamı vardı. Onlar birbirlerine şöyle demişlerdi: "Siz, gündüzün başında Muhammedin dinine girin ve "Şahadet ederim ki Muhammed haktır ve doğru söyleyendir." deyin. Gündüzün sonu olunca da inkâr edin ve deyin ki: "Biz, âlimlerimize ve Hahamlarımıza başvurarak bunu onlardan sorduk. Onlar da bize dediler ki: "Muhammed yalancıdır ve siz müslümanların dayandığınız herhangi bir şey yoktur." Bunun üzerine tekrar dinimize döndük. Bizim dinimiz bize, sizin dininizden daha sevimlidir." Hahamlar, telkinlerine devam ederek dediler ki: Böyle yaptığınız takdirde belki onları, şüpheye düşerler ve kendi kendilerine derler ki: "Bunlar gündüzün başlangıcında bizimle beraberdiler. Acaba bunlar dinlerinden niçin döndüler?" Süddi diyor ki: "İşte Allah teala Peygamberine bu âyetle, Yahudilerin bu gibi davranışlarını bildirdi.

Mücahid ve Abdullah b. Abbasa göre ise, Yahudilerin, gündüzün başlangıcında iman ettiklerini, günzüdün sonunda da inkâr ettiklerini ortaya koymaları, Resulullah ile birlikte sabah namazını kılıp akşamleyin dinden çıktıklarını belirtmek şeklinde oluyordu. Veya, sabahleyin dilleriyle iman ettiklerini söylüyor akşamleyin, Yahudilere ait olan ibadeti yapıyorlar ve bu şekilde iman edip tekrar döndüklerini belirtiyorlardı.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ أَنْ يُؤْتٰى أَحَدٌ مِثْلَ مَا
أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

73- Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin. "Ey Muhammed de ki: "Şüphesiz ki hidayet Allahın hidayetidir. Size verilenin benzerinin başka birine verilmesinden veya rabbinizin katında aleyhinize delil getirilmelerinden korkarak mı tasdik etmiyorsunuz? De ki: "Şüphesiz ki lütuf Allahın elindedir. Onu, dilediğine verir. Allah geniş lütuf sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.

* Bir kısım müfessirler bu âyetin, Kur'an-ı kerimin mânâsının anlaşılması

bakımından Kur'an-ı Kerimin en zor âyetlerinden biri olduğunu söylemişlerdir. Bunun sebebi âyette geçen ifadelerden bir kısmının, hem Yahudilerin sözleri hem de Allah tealanın, Resulullaha, söylemesini emrettiği sözler olması ihtimalindendir.

Âyetin, "Sizin dinize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin." bölümünün, Yahudilerin sözü olduğu ve "Ey Muhammed, de ki: Hidayet Allahın hidayetidir." bölümünün de Resulullaha, söylemesi emredilen söz olduğu kesindir. Ancak, âyetin diğer bölümlerinin, kimin sözü olduğu kesin değildir. Bu nedenle müfessirler, âyetin izahında zorlanmışlar ve takdir ettikleri farklı faraziyelere başvurarak, âyeti izah etmeye çalışmışlardır. Taberinin, âyeti izahı özetle şu şekildedir:

a- Âyetin içindeki "Ey Muhammed de ki: " Hidayet Allahın hidayetidir." ifadesi dışındaki diğer ifadelerin tümünün Yahudilerin sözü olduğunu farzeden müfessirler bu âyete şu şekilde mânâ vermişlerdir. "Yahudiler birbirlerine dediler ki: "Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin." Ey Muhammed sen de de ki: "Şüphesiz ki hidayet, Allahın hidayetidir." Yine Yahudiler dediler ki: "Size verilen Tevratın ve size gönderilen Musanın benzerinin bir başkasına, yani Muhammede ve ümmetine de" verileceğine inanmayın. Yine sizler, rabbiniz huzurunda aleyhinize delil getirilerek mağlup edileceğinize de inanmayın."

Taberi, Mücahidin bu âyeti bu şekilde izah ettiğini zikretmiştir.

b- Âyet-i kerimenin, "Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin." kısmının, Yahudilerin sözü olduğunu fakat diğer tamamının Allah tealanın, Resulullaha söylemesini emrettiği sözler olduğunu takdir eden müfessirler, âyete şu şekilde mânâ vermişlerdir: "Yahudiler birbirlerine dediler ki: "Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin. Ey muhammed, sen de onlara de ki: "Asıl açıklama Allahın açıklamasıdır. Onun açıklaması da şudur ki, siz ümmet-i Muhammede verilenin benzeri, başka hiçbir kimseye verilmemiştir ki Yahudiler, rableri huzurunda sizinle tartışıp sizi mağlup etsinler. Çünkü size verilenler onlara verilenlerden daha afdaldir. Taberi, Süddinin âyeti bu şekilde izah ettiğini söylemiştir.

c- Yine, âyetin "Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin." kısmının Yahudilerin sözü olduğunu, diğer kısımlarının ise, Allah tealanın, Resulullaha söylemesini emrettiği sözler olduğunu söyleyen başka bir kısım müfessirler, âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Yahudiler dediler ki: Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin. Ey Muhammed sen de o Yahudilere de ki: "Ey Yahudiler topluluğu, hidayet Allahın hidayetidir. O halde sizin dışınızdaki insanları kıskanarak size verilen kitap ve Peygamberin benzerinin bir başkasına da verilmesini veya rabbinizin huzurunda başkaları tarafından delillerle mağlup edileceğinizi inkâra kalkışmayın ve reddetmeyin. Zira lütuf, Alla-

hın elindedir. Onu, kullarından dilediğini verir.

Taberi, Katade, ve Rebi' b. Enesin, âyeti bu şekilde izah ettikleri nakletmiştir.

d- Başka bir kısım müfessirler, âyet-i kerimenin "Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin." Kısmının ve "Rabbinizin katında sizin aleyhinize delil getirmiş olurlar." kısmının, Yahudilerin sözü olduğunu iğer kısımlarının ise, Allah tealanın, Resulullaha söylemesini emrettiği sözler olduğunu söylemişler ve âyet-i kerimeye şu şekilde mânâ vermişlerdir." Yahudiler dediler ki: "Sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin. Ey Muhammed, sen de de ki: "Şüphesiz ki hidayet Allahın hidayetidir. O da size verdiği kitabın benzerini başkalarına da vermesidir. Yahudiler dediler ki: "Allahın Tevratta size açıkladığı şeyleri müslümanlara haber vermeyin ki rabbinizin huzurunda onu aleyhinize delil olarak kullanmasınlar." Taberi, İbn-i Cüreycin âyeti bu şekilde izah ettiğini zikretmiştir.

Taberi bu görüşü seçmiş, âyetin, ehl-i kitaptan, gündüzün başlangıcında iman etmeyi, sonunda da inkâr etmeyi emreden kişilerin sözü olduğunu, ancak "Hidayet Allahın hidayetidir." cümlesinin bir muteriza cümlesi olduğunu, bu cümlenin faydasının ise, batıl iddialarda bulunan Yahudilerin kendi sözleri içinde tekzib etmek olduğunu söylemiş ve âyete şu şekilde mânâ vermiştir: "Yahudiler dediler ki: "Ey Yahudiler topluluğu, sizin dininize tabi olanlardan başkasını tasdik etmeyin. Ey Muhammed, sen de onlara de ki: "Şüphesiz ki hidayet, Allahın hidayeti ve beyan etme, onun beyan etmesidir. Siz Yahudiler toplulu luğunun iddiaları değildir. Yine Yahudiler dediler ki: "Size verilen kitap ve Peygamberin benzerinin bir başkasına verileceğine veya imanınızdan dolayı herhangi bir kimsenin, sizi, rabbinizin huzurunda mağlup edeceğine de inanmayın." Ey Muhammed de ki: "İmana muvaffak kılma ve İslama kavuşturma lütfu, Allahın elindedir. Ne sizin elinizde ne harhangi bir yaratığın elindedir. Allah, lütfu bol olan ve bu lütfa layın olanı çok iyi bilendir." Taberi diyor ki: "Bu izah şeklini tercih etmemizin sebebi, mânâsının daha sahih olması, Arapça ifade şekline daha uygun düşmesi ve âyetin, cümlelerinin birbirleriyle daha fazla irtibatlı sayılmasıdır. Diğer görüşler ise sıhhatten uzak bir kısım zorlamalardır ve hoş olmayan ifadelerdir.

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

74- Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder ve Allah büyük lütuf sahibidir.

Allah, İslam ve iman gibi nimetlerini, dilediğine tahsis eder. O büyük

lütuf sahbidir.

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ
بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا
فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

75- Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki ona yüklerle emanet bıraksan onu sana geri verir. Onlardan öylesi de vardır ki, bir dinar da emanet bıraksan ısrarla üzerinde durmadıkça onu sana geri vermez. Bu onların "Kitap ehlinden olmayan ümmilere karşı hiçbir mes'uliyetimiz yoktur." demelerindendir. Onlar bile bile, Allaha karşı yalan söylemektedirler.

Kitap ehlinden olan Yahidilerden öyle insanlar vardır ki, güvenilen insanlardır. Onlara yüklerle emanet bıraksan, ihanet etmeden onu sana geri verirler. Öyleleri de vardır ki, hain insanlardır. Onlara tek bir dinar dahi emanet etsen, ısrarla üzerinde durmadıkça onu sana geri iade etmezler. O Yahudilerin böyle davranmaları: "Kitap ehlinden olmayan ümmi, yani okur yazarlığı olmayan Araplara karşı hiçbir sorumluluğumuz yoktur. Allah onların mallarını bize helal kılmıştır." demelerindendir. Onlar, bile bile Allaha karşı yalan söylemektedirler. Allah, onlara hiçbir şeyi helal kılmış değildir.

* Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime ile, ehli-i kitap olan Yahudilerden bir kısmının, verilen emanete ihanet etmeyen güvenilir kimseler olduklarını, diğer bir kısmının ise verdikleri sözleri bozan ve emanete ihanet eden kimseler olduklarını bildirmiştir. Ta ki müminler mallarını onlara teslim etmesinler ve onlara aldanmasınlar. Çünkü onlardan çoğu, müminlerin mallarını kendilerine helal görürler.

Âyet-i kerimede geçen ve "Israrla üzerinde durmadıkça" şeklinde tercüme edilen (إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا) ifadesi, Katade ve Mücahid tarafından "Alacağını ısrarla isteme" şeklinde izah edilmiş, Süddi tarafından ise "Devamlı olarak başucunda durma" diye izah edilmiştir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir. Yine âyet-i kerimede geçen ve "Bu, onların, ümmîlere karşı hiçbir mes'uliyetimiz yoktur." demelerindendir. Şeklinde tercüme edilen (ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلًا) ifadesi iki şekilde izah edilmiştir:

Katade, Süddi Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat şudur "Yahudiler dediler ki: Okur yazarlığı olmayan ve müşrik olan Arapların mallarını almanızda bir sakınca yoktur. Zira Al-

lah, onların mallarını bize helal kılmıştır. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Bu âyet-i kerime inince Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah düşmanları yalan söylediler. Cahiliye döneminde olan her şey ayaklarımın altındadır. Ancak verilen emanetler müstesnadır. Zira emanet, sahibine verilmelidir. Sahibi ister takva sahibi olsun ister facir."

İbn-i Cüreyc ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre Yahudilerin, Müslümanların kendilerine emanet ettikleri mallara ihanet etmeyi caiz görmelerinin sebebi, Yahudilerin, Müslümanları dinlerini değiştiren kişiler saymaları ve Tevratın, kendilerine dinini değiştirenlerin mallarına el koymalarının caiz olduğunu bildirmesidir. Bu âyetin izahında İbn-i Cüreyc diyor ki: "Müslümanladan bir kısım adamlar, cahiliye döneminde Yahudilerle alış veriş yapmışlardı. Müslüman olduktan sonra Yahudilere satıp ta parasını almadıkları eşyanın parasını istediler. Bunun üzerin Yahudiler: "Sizin bizde ne bir emanetiniz vardır ne de bizim aleyhimize dâvâda bulunabilirsiniz. Çünkü siz, üzerinde bulunduğunuz dini terkettiniz. Biz, kitabımız olan Tevratta bunun böyle olduğunu görüyoruz. Sa'saa diyor ki: "Bir adam, Abdullah b. Abbastan şunu sorarak dedi ki: "Biz, Zımmilerin mallarından tavuk, koyun gibi bir kısım hayvanları alıyoruz." (Bunun hükmü nedir?) Abdullah b. Abbas ta dedi ki: "Onları alırken ne diyorsunuz?" O da dedi ki: "Bunda bizim için bir mahzur yoktur." diyoruz. Abdullah b. Abbas dedi ki: "Bu ehl-i kitabın" Ümmilere karşı hiçbir mes'uliyetimiz yoktur." demelerine benzemektedir. Ehl-i kitap, Cizyeyi verdikleri müddetçe onların malları size helal değildir. Ancak gönül hoşluğu ile verdikleri helaldir."

بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٧٦﴾

76- Hayır, durum böyle değildir. Kim ahdini yerine getirir ve Allahtan korkarsa, şüphesiz ki Allah, takva sahiplerini sever.

Hayır, ehl-i kitabın "Okur yazarlığı olmayan cahil insanlardan aldığımız emanetle riayet etmekle yükümlü değiliz." demeleri doğru değildir. Fakat ehl-i kitaptan kim, Tevratta Hz. Muhammede ve onun getirdiği "Emanetleri yerine verin." gibi emirlere ve bütün yasaklara iman edeceğine dair Allaha verdiği ahdi yerine getirir ve Allahın yasakladığı, inkâr ve isyandan, Allahtan korkarak kaçınacak olursa bilsin ki Allah, kendisinden korkanları ve azabından kaçınanları sever.

* Abdullah b. Abbas, âyette geçen ve "Allahtan korkarsa" diye tercüme edilen (إتّقى) kelimesini "Alaha ortak koşmaktan kaçınırsa" şeklinde izah

etmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

77- Şüphesiz ki Allaha verdikleri sözü ve kendi yeminlerini verip karşılığında az bir değeri satın alanlar var ya, işte onların, âhirette nasibi yoktur. Allah, onlarlarla konuşmayacak, kıyamet gününde onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Gerçek şu ki, kendilerine gönderilen kitapta, Muhammed ve onun getirdiklerine iman edeceklerine dair Allaha verdikleri sözü ve yalan yere yaptıkları yeminlerini, dünya malından az bir değere değişenler var ya, işte onların, âhirette cennet nimetlerinden hiçbir nasipleri yoktur. Allah onlara, kendilerini sevindirecek bir şey konuşmayacak, kıyamet gününde onlara merhamet nazarıyla bakmayacak ve onları inkâr ve günah kirlerinden temizlemeyecektir. Ayrıca onlar için can yakıcı bir azap vardır.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi ve kimin hakkında nâzil olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrimeye göre bu âyet-i kerime, Ebu Râfi', Kenane b. Ebul Hakik, Kâ'b b. el-Eşref ve Huyey b. Ahtab hakkında nâzil olmuştur.

b- Abdullah b. Mes'ud, Vâil b. Hucr ve Adiy b. Umeyr'e göre bu âyet-i kerime, Eş'as b. Kays ile onun hasmı olan bir Yahudi hakkında nâzil olmuştur. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud demiştir ki: Resullah şöyle buyurdu.

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ حَلَفَ عَلٰى يَمِينٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللّٰهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ قَالَ فَقَالَ الْاَشْعَثُ فِيَّ وَاللّٰهِ كَانَ ذٰلِكَ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ اَرْضٌ فَجَحَدَنِي فَقَدَّمْتُهُ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَلَكَ بَيِّنَةٌ قُلْتُ لَا فَقَالَ لِلْيَهُودِيِّ اِحْلِفْ قَالَ قُلْتُ

يَا رَسُولَ اللّهِ اِذاً يَحْلِفَ وَيَذْهَبَ بِمَالِى فَأَنْزَلَ اللّهُ تَعَالَى اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلاً.

"Kim, bir Müslümanın herhangi bir malını ondan haksız yere almak için yalan yere yemin edecek olursa o kimse Allahın huzuruna çıktığında onun, kendisine karşı gazaplı olduğunu görecektir. Abdullah b. Mes'udu dinleyen Eş'as b. Kays da şöyle demiştir: "Vallahi bu olay benim hakkında olmuştur. Şöyle ki "Benimle bir Yahudi arasında (ortak) bir arazi vardı. Yahudi, benim arazinin sahibi olduğumu inkâr etti. Ben onu Resulullaha şikâyet ettim. Resulullah bana dedi ki: "Senin şahidin var mı?" Ben de "Hayır" dedim. Resulullah, Yahudiye dedi ki: "Yemin et." Ben de dedim ki: "Ey Allahın Resulü, böyle olursa Yahudi yemin eder ve benim malımı alıp götürür." İşte bunun üzerine Allah teala, "Şüphesiz ki Allaha verdikleri sözü ve kendi yeminlerini verip karşılığında az bir değeri satın alanlar var ya..." âyetini indirdi.(87)

Adiy b. Umeyre diyor ki:

عدى قال خاصم رجل من كندة يقال له امرؤ القيس بن عابس رجلا من حضرموت الى رسول اللّهِ ﷺ في ارض فقضى على الحضرمى بالبينة فلم تكن له بينه فقضى على امرىء القيس باليمين فقال الحضرمى ان أمكنته من اليمين يا رسول اللّه ذهبت واللّه أو ورب الكعبة أرضى فقال رسول اللّه ﷺ من حلف على يمين كاذبة بيقتطع بها مال أخيه لقى اللّه وهو عليه غضبان قال رجاء تلا رسول اللّه ﷺ ان الذين يشترون بعهد اللّه وايمانهم ثمنا قليلا فقال امرؤ القيس ماذا لمن تركها يا رسول الله قال الجنة قال فاشهد انى قد تركتها له كلها.

"Kinde kabilesinde İmriül Kays b. Âbis isimli adam ile Hadramutlu bir adam bir arazi hakkında Resulullahın huzurunda muhakeme oldular. Resulullah dâvâ konusu yerin kendisine ait olduğnu iddia eden Hadramutluya, şahit getirmesini söyledi. Fakat onun şahidi yoktu. Bunun üzerine Resulullah, İmriül Kay-

(87) Buhari, K. el-Husumât, bab: 4/ Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, bab: 4 HN. 2996

sın yemin etmesine karar verdi. Hadramutlu adam dedi ki: "Ey Allahın Resulü, eğer sen buna yemin etme imkânı verecek olursan vallahi bu benim arazimi alır götürür." Bunun üzerin Resulullah, "Kim kardeşinin bir malını haksız olarak almak için yalan yere yemin edecek olursa, Alahın huzuruna çıktığında, onun, kendisine gazaplı olduğunu görecektir." buyurdu ve "Şüphesiz ki, Allaha verdikleri sözü ve kendi yeminlerini verip karşılığında az bir değeri satın alanlar var ya..." âyetini okudu. Bunun üzerine İmriül Kays dedi ki: "Ey Allahın Resulü, bu araziyi terkedip bırakana ne mükâfaat var?" Resulullah da: "Cennet var." diye cevap verdi. İmriül Kays da bunun üzerine "Şahit ol ben o arazinin tümünü ona bıraktım." dedi.(88)

Ebu Vâlil diyor ki: "Abdullah b. Mes'ud (r.a.) dedi ki:

قَالَ عَبْدُ اللّهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ مَنْ حَلَفَ عَلٰى يَمِينٍ يَسْتَحِقُّ بِهَا مَالاً وَهْوَ
فِيهَا فَاجِرٌ لَقِىَ اللّهَ وَهْوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فَأَنْزَلَ اللّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ اِنَّ الَّذِينَ
يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلاً فَقَرأَ اِلٰى عَذَابٌ اَلِيمٌ ثُمَّ اِنَّ الاَشعَثَ
بْنَ قَيْسٍ خَرَجَ اِلَيْنَا فَقَالَ مَا يُحَدِّثُكُمْ اَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ فَحَدَّثْنَاهُ قَالَ
فَقَالَ صَدَقَ لَفِىَّ وَاللّهِ اُنْزِلَتْ كَانَتْ بَيْنِى وَبَيْنَ رَجُلٍ خُصُومَةٌ فِى بِئْرٍ
فَاخْتَصَمْنَا اِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ شَاهِدُكَ اَوْ يَمِينُهُ قُلْتُ
اِنَّهُ اِذاً يَحلِفَ وَلاَ يُبَالِى فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ مَنْ حَلَفَ عَلٰى يَمِينٍ يَستَحِقُّ
بِهَا مَالاً وَهْوَ فيهَا فَاجِرٌ لِقِىَ اللّهَ وَهْوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فَأَنْزَلَ اللّهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ
ثُمَّ اقْتَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّهِ واَيْمَانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلاً اِلٰى وَلَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيمٌ.

"Kim, yalancı olduğu halde yemin eder de o yemini ile bir mal kazanacak olursa Allahın huzuruna çıktığında, onun kendisine gazaplı olduğunu görecektir. Allah teala, bu durumu beyan eden şu âyeti indirmiştir: "Şüphesiz ki Allaha verdikleri sözü ve kendi yeminlerini verip karşılığında az bir değeri satan alanlar var ya..." Ebu Vâil sözlerine devamla diyor ki: Sonra Eş'as b. Kays çıkıp yanımıza geldi ve Abdullah b. Mes'udu kastederek dedi ki: "Ebu Abdurrahman si-

---

(88) Ahmed b. Hanbel, C. 4 S. 191

zinle ne konuşuyordu?" Dedim ki: "Biz onunla şunu konuşuyorduk: "Eş'as dedi ki: "Abdullah b. Mes'ud doğru söylemiş, vallahi bu âyet benim hakkımda indirildi. Şöyle ki, benimle bir kişi arasında bir kuyu hakkında ihtilaf vardı. Biz, meselemizi Resulullaha arzettik. Resulullah da buyurdu ki: "Ya sen şahit getireceksin ya da o yemin edecektir." Dedim ki: "Bu takdirde o, hiç önemsemez yemin eder." Resulullah da bana dedi ki: "Kim yalan yere yemin eder de onunla bir mal kazanacak olursa o, Allahın huzuruna çıktığında Allahın kendisine gazaplı olacağını görecektir. Allah, bunu doğrulayarak şu âyeti indirmiştir." dedi ve sonra "Şüphesiz ki Allaha verdikleri sözü ve kendi yeminlerini verip karşılığında az bir değeri satın alanlar var ya..." âyetini okudu.(89)

c- Âmir'e göre ise âyet-i kerimenin nüzul sebebi, malını satmak için yalan yere yemin eden bir adamın yeminidir.

Âmir diyor ki: "Bir adam malını satmak için sabahleyin pazara götürdü. Akşam olunca bir kişi gelip onunla pazarlık etmeye başladı. Adam da: "Sabahleyin şöyle şöyle fiat verilmesine rağmen satmadığına, akşam olmasaydı, söylediği fiata satmayacağına dair yemin etti. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi. Mücahid, Katade, İmran b. Husayn ve Said b. el-Müseyyeb bu âyet-i kerimenin, yalan yere yemin eden kişiler hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Yalan yere yemin ederek başkasının malını haksız şekilde alan kişi için diğer bir hadisinde de Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ (ثَلاَثَةٌ لاَيُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ) قَالَ فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ثَلاَثَ مِرَارٍ ، قَالَ أَبُو ذَرٍّ : خَابُوا وَخَسِرُوا . مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ؟ قَالَ (الْمُسْبِلُ وَالْمَنَّانُ وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ).

"Üç kişi vardır ki kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır." Peygamber efendimiz bu sözlerini üç defa tekrarlamıştır. Bunun üzerine Ebu Zer: "Bunlar zarar etmiş, hüsrana uğramışlardır. Kimdir bunlar ya Resulullah?" demiş. Resulullah da: "Bunlar, kibirinden dolayı elbisesini uzatan, yaptıkları iyilikleri başa kakan ve yalan yere yemin ederek sattığı şeyi iyi gösterenler-

(89) Buhari, K. er-Rehn, bab: 6

dir."[90] buyurmuştur.

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ
مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى
اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

78- Onlardan bir cemaat, kitaptan olmadığı halde, tahrif ettiklerini kitaptan sanasınız diye kitabı dilleriyle eğip bükerler ve "Bu, Allah katındadır." derler. Halbuki o, Allah katından değildir. Böylece bile bile Allaha karşı yalan söylerler.

Yahudilerden bir topluluk, tahrif ettikleri şeyleri, Allahın kitabından sanasınız diye dilleriyle kitabı eğip bükerler. Halbuki uydurdukları bu şeyler, Allahın kitabından değildir. Onlar: "Bu, Allah katındandır. Bunu Peygamberlere indirdi." derler, Halbuki o, Allah katından değildir. Bir iftiradır. Onlar, dünya malından değersiz şeyleri isteyerek, bile bile kasıtlı bir şekilde Allaha karşı yalan söyleler.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Onlar, Allahın indirmediği şeyleri Allahın kitabına ilve ediyorlarlardı"

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ
كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ
الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

79- Allahın, kendisine kitap, hüküm ve Peygamberlik verdiği kimsenin, insanlara "Allahı bırakıp bana kullar olun." demesi yaraşmaz. Fakat onun insanlara "Kitabı öğretmeniz ve onu okumanız sayesinde rabbinize halis kullar olun." demesi yaraşır.

---

(90) Müslim, K. el-İman, bab: 171, Hadis No: 106 / Neseî K. el-Bey, bab: 5/ Ebu Davud K. el-Libas, bab: 28, Hadis No: 4087

Hiçbir beşere yakışmaz ki, Allah ona kitap indirsin, ona hikmeti öğretsin ve Peygamberlik versin de sonra o, kalkıp insanlara "Allahı bırakıp bana kullar olun." desin. İnsanları kendisine tapmaya çağırsın. Allahın, kendisine bu üstünlükleri verdiği kişiye yakışan odur ki, "Kur'anı insanlara öğretmeniz ve onu okumanız sayesinde ve bunun bir gereği olarak rabbinize karşı âlim, hikmet sahibi, takva sahibi, salih ve halis k ullar olun."desin.

* Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şunları söylemiştir: "Yahudi Hahamlarıyla Necran Hristiyanları, Resulullahın huzurunda bir araya geldikleri zaman, Resulullah onları müslüman olmaya davet etmiş, bunun üzerine Kureyza Yahudilerinden olan Ebu Rafi şöyle demiştir. "Ey Muhammed, Hristiyanların İsaya yaptıkları gibi, bizim de sana tapmamızı mı istiyorsun?" Necran Hristiyanlarından "Revs" diye vasıflandırılan biri de "Ey Muhammed, sen bizden kendine tapmamızı mı istiyor ve bizi buna davet ediyorsun?" demiştir. Bunun üzerine Resulullah: "Allahın dışında başka bir şeye ibadet etmemizden veya onun dışında başka bir şeye ibadet edilmesini emretmemizden Allaha sığınırız. Allah beni ne böyle bir şeyle göndermiş ne de bunu bana emretmiştir" buyurmuştur. İşte bunun üzerine de bu âyet nazil olmuştur.

İbn-i Cüreyce göre ise bu âyet-i Celilenin nüzul sebib şudur: Yahudilerden bir kısım insanlar, Allahın, kendilerine gönderdiği Tevratı tahrif ederek Allahı bırakıp insanlara tapıyorlardı. İşte bu âyet-i Celile onlara işaret etmektedir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Halis kullar olun" diye tercüme edilen (رَبَّانِيِّينَ) "Rabbaniyyin" kelimesi, Ebu Rezin tarafından "Hikmet sahipleri ve âlimler" diye izah edilmiş, Hasan-ı Basri, Katade, Süddi, Mücahid, Yahya b. Akiyl ve Dehhak tarafından, "Fakihler ve âlimler" diye izah edilmiş, Abdullah b. Abbas tarafından "Hikmet sahipleri ve fakihler" diye izah edilmiş, Said b. Cübeyr tarafından, "Hikmet sahipleri ve müttakiler" diye izah edilmiş, İbn-i Zeyd tarafından ise "İdareciler ve liderler" diye izah edilmiştir.

Taberi "Rabbaniyyîn" kelimesi hakkında özetle şunları söylemiştir: "Rabbaniyyîn" kelimesi (رَبَّانِيٌّ) kelimesinin çoğuludur. Bunun mânâsı ise "İnsanları yetiştiren, işlerini düzene koyan ve onları sevk ve idare eden" demektir. Bu nedenle, alimler de, fakihler de, hikmet sahipleri de, müttakiler de, liderler de eğiticiler de, "Rabbaniyyîn" kelimesinin ihtiva ettiği mânâya girmektedirler. Çünkü bunlardan herbiri, kendi ihtisasları alanında insanları yetiştirirler, eğitirler işlerini düzeltirler, sevk ve idare ederler.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًاۜ اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ

إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

80- Size, melekleri ve Peygamberleri rabler edinmenizi emretmesi de yaraşmaz. Siz, müslüman olduktan sonra size inkârı emreder mi?

Allahın kendisine kitap, hikmet ve Peygamberlik verdiği bir insanın, meleklere ve Peygamberlere ibadet ederek onları rabler ve ilahlar edinmenizi emretmesi de yaraşmaz. Hiç, siz Müslüman olup Allaha itaat ve Resulullaha boyun eğmenizden sonra, Peygamberiniz sizlere, Allahın birliğini inkâr etmeyi emreder mi?

* Bu âyet-i kerime de daha önce izah edildiği gibi Yahudi ve Hristiyanlardan bir topluluk hakkında inmiştir. Onlar Hz. Muhammed (s.a.v.) e "Ey Muhammed, Hristiyanların İsaya taptıkları gibi bizim de sana tapmamızı mı istiyorsun?" demişler, Resulullah da onlara "Allahtan başka herhangi bir şeye tapmaktan veya ibadet edilmesini emretmekten Allaha sığınırım." demiştir. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ
رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ
عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِي قَالُوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

81- Bir zaman Allah, Peygamberlerden ahit almıştı: Ne zaman size bir kitap ve hikmet verirsem ve sonra size bir Peygamber gelip o yanınızda bulunanı tasdik ederse, ona mutlaka iman edecek ve yardım edeceksiniz. İkrar edip buna dair ahdimi üzerinize aldınız mı?" demiş onlar da: "İkrar ettik." demişler Allah da "Şahit olun. Ben de sizlerle beraber şahitlerindenim" demişti.

Ey ehl-i kitap, hatırlayın bir zaman Allah, Peygamberlerden kuvvetli bir ahit almış ve "Ey Peygamberler, sizlere ne zaman kitap ve hikmet verirsem son-

ra da tarafımdan, sizin yanınızda bulunanı tasdik eden bir Peygamber gelirse ona mutlaka iman edip yardım edeceksiniz. İkrar edip buna dair ahdimi üzerinize aldınız mı?" demiş onlar da "İkrar ettik." demişler Allah da "Ey Peygamberler, siz bu ahde şahit olun Ben de sizinle beraber şahitlik edenlerdenim." demişti.

* Allah teala, Hz. Âdemden itibaren. İnsanlığı hak yola iletmek için çeşitli peygamberler göndermiştir. Bu Peygamberler bazan tek kişi bazan da aynı zamanda birden fazla sayıda bulunmuşlardır.

Âyet-i kerime, Peygamberlerin, aynı dâvâyı tebliğ etmeleri sebebiyle birbirlerine iman etmelerini ve birbirlerine yardımcı olmaları gerektiğini beyan etmekte ve bu hususta Allah tealanın onlardan söz aldığını, onların da bunu kabul ettiklerini bildirmektedir.

Bütün Peygamberlerin birbirlerine iman edip birbirlerini destekledikleri halde. Hz. Musanın ümmetinden olan Yahudilere Hz. İsanın ümmetinden olan Hristiyanlara ne oluyor da kendi Peygamberlerinin iman ettiği Hz. Muhammede iman etmiyor ve onu desteklemiyorlar? Onlar, bu davranışlarıyla kendi dinlerine de ters düşüyorlar.

Âyet-i kerimede, Allah tealanın, Peygamberlerden, birbirlerine iman etmelerine ve birbirlerine yardımcı olmalarına dair ahit aldığı zikredilmektedir. Bu arada, kendilerinden ahit alınanların, Peygamberler olduğu zikrediliyorsa da müfessirler, kendilerinden ahit alınan bu kişilerden maksadın, aslında kimler olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid ve Rebi' b. Enese göre, burada kendileriden ahit alındığı beyan edilenlerden maksat, Peygamberler değil, kendilerine Peygamber gönderilen ehl-i kitaptır. Zira, âyetin devamında "Gönderilecek olan Peygambere mutlaka iman edecek ve yardımda bulunacaksınız." buyrulmaktadır. Peygamberlerin, kendilerinden sonra gelen Peygamberlere iman ettikleri muhakkaktır. Bu sebeple onlara böyle bir emrin verilmesine gerek yoktur. Ayrıca Peygamberler, kendilerinden sonra gelecek olan Peygambere yardım ecedek durumda değillerdir. Çünkü bizzat onların kendilerini yalanlayan kavimlerine karşı yardım edilmeye ihtiyaçları vardır. Onların başkalarına yardım etmeleri beklenemez. Bundan da anlaşılmaktadır ki, âyette iman etmeleri ve gönderilen Peygambere yardım etmeleri istenenlerden maksat, kendilerine kitap verilen ümmetlerdir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud ve Übey b. Kâ'bın bu âyetteki kıraatları bu izahı desteklemektedir.

b- Abdullah b. Abbas, Tavus, Ali b. Ebi Talib, Katade, Süddi ve Hasan-ı Basriye göre ise burada kendilerinden söz alınanlar, âyette zikredildiği gibi ümmetler değil sadece Peygamberlerdir. Allah teala, Peygamberlerden birbirlerine

iman etmelerine ve birbirlerini desteklemelerine dair söz almış, ayrıca, en son gönderilecek olan Hz. Muhammede de iman etmelerini ve onun Hak Peygamber olduğunu, ümmetlerine bildirerek yardım etmelerini emretmiştir.

c- İkrime veya Said b. Cübeyrin, Abdullah b. Abbastan naklettiklerine göre ise burada kendilerinden söz alınanlardan maksat, hem Peygamberler hem de ümmetleridir. Âyette sadece Peygamberler zikredilmiştir. Çünkü onlardan alınan ahit, ümmetlerinden de alınmış gibidir. Buna göre Allah teala hem gönderdiği Peygamberlerden hem de Peygamberlerin ümmetlerinden, Peygamberlerine iman etmelerine ve onları destekleyip yardım etmelerine dair söz almıştır. Bu nedenle bu Peygamberlerin ümmetlerinin Hz. Muhammede iman etmeleri ve onu desteklemeleri gerekir. Ona karşı çıkmaları ve yalanlamaları, ahitlerini bozmaktır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı şudur: Âyette kendilerinden ahit alındığı zikredilen insanlardan maksat, hem Peygamberler hem de onların ümmetleridir.

Allah teala, Peygamberlerinden birbirlerine iman etmelerine ve birbirlerine yardım etmelerine dair ahit almış, Peygamberler de ümmetlerinden bu ahdi aynen almışlardır. Böylece ümmetler de Peygamberlere iman edeceklerine ve onları destekleyeceklerine dair söz vermişlerdir. Âyette, Peygamberlerden ahit alındığı açıkça zikredildiğinden Peygamberlerden değil de ümmetlerinden ahit alınmıştır." demenin hiç bir anlamı yoktur. Ayrıca buna delil gösterilen Abdullah b. Mes'ud ve Übey b. Kâ'bın kıraatlarına dair kesin bir rivayet yoktur. Diğer yandan Peygamberlerden herhangi birinin, diğerine iman etmemesi düşünülemeyeceğinden, "Peygamberlere böyle bir emir gönderilmemiştir." demek makul bir iddia değildir.

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

82- Bundan sonra kim yüzçevirirse, işte onlar, fasıkların ta kendileridir.

Artık Allahın bütün Peygamberlerinden ve onların ümmetlerinden, Peygamberlere iman etmelerine ve onları desteklemelerine dair bir söz aldıktan sonra kim Peygamberlere iman etmekten ve onlara yardım etmekten yüzçevirirse işte onlar, Allaha itaatten ayrılan fâsıkların ta kendileridir. Zira onlar bu halleriyle bütün Peygamberlerin talimatına karşı çıkmış ve kendi arzularına uymuş olurlar.

* Taberi diyor ki: "Her ne kadar bu iki âyet, Allah tealanın, belli şeyleri

yapmalarına dair Peygamberlerinden ve onların ümmetlerinden ahit aldığına dair beyanda bulunuyorsa da, bunlar Resulullahın hicreti esnasında, Medinenin çevresinde bulunan Yahudilere, Hz. Muhammed geldiğinde ona iman edeceklerine dair kendilerinde ahit alındığını bildirmektedirler. Zira onların ataları olan Yahudilerden ve o atalarına gönderilen Peygamberlerden böyle bir ahit alınmıştır. Onlar da bu ahitle yükümlüdürler.

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا
وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

83- Allahın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde ne varsa hepsi ister istemez ona teslim olmuştur. Ve yine ona döndürülecektir.

Allahın dininden başka bir din mi arıyor ve onu istiyorlar? Halbuki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allaha boyun eğmiş, onun ilahlığı önünde teslim olmuşlardır. Müminler isteyerek teslim olmuşlar kâfirler ise Allahın azabını gördükten sonra istemeyerek te olsa teslim olmuşlardır. Onlar, öldükten sonra Allaha döndürülecekler, Allah, onların amellerinin karşılığını verecektir. İyilik edene iyiliğin, kötülük edene de kötülüğün karşılığı verilecektir.

*Âyet-i kerimede "Göklerde ve yerde bulunanların isteyerek ve istemeyerek Allaha boyun eğdikleri, ona teslim oldukları zikredilmektedir. İsteyerek boyun eğip teslim olanlardan maksat, Peygamberler, müminler ve melekleridir. İstemeyerek boyun eğenlerden maksat ise müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Mücahid ve Ebul Âliyeye göre bunlardan maksat, Allahın yaratıcılığını kabu edip bununla beraber, ibadette ona ortak koşan müşriklerdir. Bunlar, Allaha samimi bir şekilde kulluk etmedikleriden, istemeyerek ona boyun eğmişlerdir. Nitekim bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır. "Yemin olsun ki, eğer kâfirlere" Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan onlar mutlaka "Allah" derler."(91)

b- Abdullah b. Abbasa göre, istemeyerek boyun eğenlerden maksat, kendilerinden ahit alınırken istemeyerek ahit verenlerdir.

c- Mücahide göre istemeyerek boyun eğenlerden maksat, kâfirlerin göl-

(91) Lokman suresi, 31/25

geleridir. Nitekim bu hususta başka bir âyette: "Göklerde ve yerde olanlar, ister istemez Allaha secde ederler, gölgeleri de sabah akşam Allaha boyun eğer."(92) buyurulmaktadır.

d- Cabir b. Âmire göre istemeyerek boyun eğenlerden maksat diliyle inkâr ettiği halde kalbiyle İslamın hak olduğunu idrak edenlerdir.

e- Hasan-ı Basri ve Matarül Verrak'a göre ise, istemeyerek boyun eğenlerden maksat, kılıç zoruyla Müslüman olduklarını söyleyenlerdir.

f- Katadeye göre ise istemeyerek teslim olanlardan maksat, Allahın azabını gözleriyle görerek ister istemez iman edenlerdir. Nitakim şu âyetlerde "Ey Muhammed, de ki: Eğer biliyorsanız söyleyin bakalım yeryüzü ve oradakiler kimindir?" "Allahındır" diyecekler. O halde hiç düşünmez misiniz?" de."(93) "İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve ordusu onlara zulmetmek ve sadırmak maksadıyla peşlerine düşmüşlerdi. Firavun, boğulacağı anda "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim. Ve ben müslümanardanım." dedi." "Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin. Ve fesat çıkaranlardandın."(94) buyurulmak suretiyle bu hususa işaret edilmektedir.

g- Abdullah b. Abbasa göre ise, bu âyette zikredilen, isteyerek boyun eğenlerden maksat, Allaha isteyerek ibadet edenlerdir. İstemeyerek boyun eğenlerden maksat ise, Allaha istemeyerek ibadet edenlerdir. Nitekim şu âyette bu husus ifade edilmektedir. "Göklerde ve yerde olanlar ister istemez Allaha secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam Allaha boyun eğer."(95)

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ
بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾

84- Ey Muhammed, de ki: "Allaha, bize indirilene, İbrahime, İsmaile, İshaka, Yakuba ve torunlara indirilene, rableri tarafından Musaya, İsaya ve bütün Peygamberlere verilenlere iman ettik. Onlar arasında bir ayırım yapmayız. Biz, Allaha teslim olanlarız."

Ey Muhammed, Allahın dininden başka bir din arayan Yahudilere de ki:

(92) Ra'd suresi, 13/15
(93) Müminun suresi, 23/ 84, 85
(94) Yunus suresi, 10 / 90, 91
(95) Ra'd suresi, 13/15

"Biz, rabbimiz olan Allaha, bize indirilen kitap ve vahye, Allahın dostu İbrahime ve İbrahimin iki oğlu olan İsmail ve İshaka ve onun torunu olan Yakuba ve sonra gelen on iki toruna indirilenlere, Musaya verilen Tevrata, İsaya verilen İncile ve diğer Peygamberlere indirilenlere iman ettik. Biz, Yahudi ve Hristiyanlar gibi, bunların bir kısmına iman edip diğerlerini yalanlayarak aralarında ayırım yapmayız, hepsine iman ederiz. Biz, Allaha boyun eğen ve onun rablığını ikrar edenleriz.

* Taberi, "Torunlar"dan maksadın Hz. Yakubun, Yusufun kardeşleri olan on iki oğlu olduğunu söylemiştir.

Görülüyor ki İslamiyet, Allah tarafından gönderilmiş olan bütün diğer ilahi kitap ve Peygamberleri tasdik etmektedir. Hatta onları kabul etmeyi, iman esaslarından saymıştır. Bu, İslamın yüceliğine büyük bir delildir.

Halbuki Yahudi ve Hristiyanlar gibi ehl-i kitap olan kimseler, İslamiyet ve onun Peygamberini kabul etmezler. Bunlar birbirlerinin dinini de kabul etmezler. Bu halleriyle ne kadar büyük bir sapıklık içinde bulundukları apaçık ortadır.

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾

85- Kim, İslamda başka bir din ararsa o din ondan asla kabul edilmeyecektir. O kimse âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır.

Kim İslamdan başka bir din ararsa Allah onun aradığı o dini asla kabul etmeyecektir. Ayrıca o kişi âhirette Allahın rahmetini kaybedip hüsrana düşenlerden olacaktır.

* Âyet-i kerimeden anlaşıldığı gibi, İslamın dışındaki Yahudilik ve Hristiyanlık gibi bütün dinlerin hükmü kaldırılmıştır. Bundan sonra kıyamete kadar bütün insanların tek dini İslamdır. Ondan başka din arayan kimse sapıklık içindedir.

İkrime, bu âyetin izahında şunları söylemiştir: İslamın dışındaki bir dini, din kabul eden kimsenin bu dininin kabul edilemeyeceği beyan edilince bütün din sahipleri "Müslüman biziz" demişlerdir. Bunun üzerine Allah teala, Müslümanların Hac yapmalarını emrederek "Allah için Kâbeyi Haccetmek farzdır. Kim inkâr ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere muhtaç değildir."[96] âyetini indir-

(96) Âl-i İmran suresi, 3/97

miş, böylece Müslümanlığın dışındaki dinlere mensup olanlar Hac yapmamışlar ve Müslüman olmadıkları ortaya çıkmış ve böylece iddiaları çürümüştür.

Abdullah b. Abbas ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Allah teala önce "Şüphesiz ki iman edenler, Yahudiler, Hristiyanlar ve Sabiilerden Allaha, ve âhiret gününe iman edenler ve salih amel işleyenlerin rableri katında mükâfaatları vardır. Onlar için bir korku yoktur. Onlar, üzülmeyecekler de."[97] âyet-i kerimesini indirmiş bundan sonra da "Kim İslamdan başka din ararsa o din ondan asla kabul edilmeyecektir. O kimse âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır." ayeti kerimesini indirmiş böylece, İslamdan başka herhangi bir dinin hak dini sayılmayacağı beyan edilmiştir.

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

86- İman edip Peygamberlerin hak olduğuna şahitlik ettikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkâr eden bir kavmi, Allah nasıl hidayete erdirir? Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez.

Muhammedin Peygamberliğine iman edip onun hak Peygamber olduğunu tasdik ettikten ve Peygamberin doğru olduğunu ortaya koyan açık deliller geldikten sonra, onun Peygamberliğini yalanlayan bir topluluğu Allah nasıl doğru yola iletir? Allah, inkârı imana tercih eden zalim bir topluluğu hidayete erdirmez.

Müfessirler bu âyet-i kerimede zikredilen ve "İman ettikten sonra kâfir olan ve bu sebeple Allahın hidayetine erişemeyecek olanlar"dan kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas İkrime, Mücahid ve Süddiden nakledilen bir görüşe göre, bu âyet-i kerime, Haris b. Süveyd el-Ensari isimli kişi hakkında nâzil olmuştur. Bu kişi Müslüman olduktan sonra, dinden çıkmış, müşriklere katılmış sonra da pişman olup ve kavmine, Resulullaha gidip tekrar İslama dönmek istediğini söylemelerini bildirmiş kavmi de bunu Resulullaha arzetmişler işte bunun üzerine tekrar Haris hakkında daha sonra gelen "Ancak bundan sonra tevbe edip kendilerini düzeltenler müstesnadır. Çünkü Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir."[98] âyet-i kerimesi nâzil olmuş kavmi de durumu ona bildirmiş o da

---

(97) Bakara suresi, 2/62
(98) Âl-i İmran suresi, 3/89

tekrar Müslüman olmuştur.

b- İkrimeden nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet-i kerime, Ebu Âmir er-Rahib, Haris b. Süveyd ve bunlar gibi on iki kişi hakkında nâzil olmuştur. Bunlar İslam dininden çıkıp Kureyş müşriklerine katılmışlar daha sonra ise ailelerine mektup yazarak tevbe edip tekrar İslama dönmelerinin mümkün olup omayacağını sormuşlar bunun üzerine bunlar hakkında bu surenin seksen dokuzuncu âyeti nâzil olmuş ve tekrar İslama girebileceklerini beyan etmiştir.

c- Abdullah b Abbas ve Hasan-ı Basriden nakledilen başka bir görüşe göre buradaki İslama girip tekrar çıkanlardan maksat, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Çünkü bunlar, kendilerine gelen Tevrat ve İncilde, Hz. Muhammedin sıfatlarını bularak, gelmeden önce ona iman etmişler fakat Hz. Muhammede Peygamberlik geldikten sonra da onu inkâr etmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimenin zahiri, bu son görüşe daha uygundur. Ancak birinci görüşte olanların sayısı daha fazla ve Kur'ana ait bilgileri daha güçlüdür. Bu itibarla bu âyet-i kerimenin, Haris b. Süveyd gibi, önce Müslüman olup daha sonra dinden çıkan kişiler hakkında inmiş olması mümkündür. Ancak, âyetin genel ifadesi, bu gibi duruma düşen herr insanı kapsadığından Resulullah gelmeden ona iman eden, geldikten sonra da onu inkâra kalkışan ehl-i kitabın da bu âyetin muhteviyatına girdiğini söylemek uygundur.

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾

87- Bunların cezası, Allahın, meleklerin ve bütün insanların lanetinin, üzerlerine olmasıdır.

Bunların yaptıklarının cezası, Allahın, meleklerin ve bütün insanların lanetinin, onların üzerlerine olması ve Allahın rahmetinden kovulmalarıdır.

* Bu âyet-i kerime gösteriyor ki, dinden çıkan mürtedler, dünyada da âhirette de lanete maruzdurlar. Çünkü bunlar, İslamın yüceliğini gördükleri ve onu iyice bildikleri halde inkâr etmiş ve dinden çıkmışlardır. Bu sebeple onların cezaları daha şiddetlidir.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾

88- O lanet içinde ebedi olarak kalacaklardır. Onlardan azap hafifletilmeyecektir. Onlara mühet de verilmeyecektir.

Onlar, Allahın azabı içinde ebedi olarak kalacaklardır. O azap onlardan hafifletilmeyecektir. Onlara, özür dilemek veya tevbe etmek için bir mühlet de verilmeyecektir.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

89- Ancak, bundan sonra tevbe edip kendilerini düzeltenler müstesnadır. Çünkü Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Günah işledikten veya İslamdan çıktıktan sora tevbe eden ve amellerini düzeltenler müstesnadır. Şüphesiz ki Allah, günahları çokça affeden ve çok merhamet edendir.

* Allahın rahmeti çok geniştir. En büyük suçlardan olan dinden dönme suçunu işleyin kimse dahi tevbe ettikten sonra onun tevbesi kabul edilir. Yeter ki tevbe ihlas ve samimiyetiyle yapılsın.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولٰئِكَ
هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

90- Şüphesiz ki iman ettikten sonra inkâr eden sonra da inkârda ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. İşte sapıklar onlardır.

Şüphesiz ki Muhammede iman ettikten sonra onu inkâr eden, sonra da Allaha isyanları artırarak inkârda ileri gidenlerin, kâfirlikten dönüp iman etmedikçe tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Hak yoldan sapanlar işte bunlardır.

* Bu âyet-i kerimeyi müfessirler çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Katade, Hasan-ı Basri ve Ata el-Horasani, burada zikredilen kimselerden maksadın Yahudiler olduğunu söylemişlerdir. Zira bunlar önce Hz. Musaya iman etmişler sonra Hz. İsayı inkâr ederek kafir olmuşlar, daha sonra da Hz. Muhammedi inkâr ederek inkârlarında iyice ileri gitmişlerdir. Bunlar, ölüm sarhoşluğundan önce hakka boyun eğip tevbe etmeyeceklerinden, ölüm anındaki tevbelerinin de kendilerine fayda vermeyeceğindendir ki âyet-i kerime, tevbelerinin kabul edilmeyeceğini beyan etmiştir. Nitekim diğer bir âyet-i kerimede "Günah işleyip te kendisine ölüm gelince "Şimdi tevbe ettim" diyenler ile kâfir

olarak ölenlerin tevbesi kabul olunmaz. İşte bunlar için can yakıcı bir azap hazırladık."(99) buyurulmaktadır.

Refi' ve Ebu Âliyeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilenler, daha önceki Peygamberlere iman ettikleri halde Hz. Muhammedi inkâr eden, sonra da günahlarını artıran kimselerdir. Bunlar inkârlarına devam ettikleri müddetçe günahlarından tevbe etmeleri kabul edilmeyecektir.

İkrime ve İbn-i Cüreycden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilenlerden maksat, Peygamberlerine önce iman ettikten sonra kâfir olan ve kâfirliklerine devam ederek te inkârlarını arttıran kimselerdir. Bunların, kâfir olarak ölmeleri halinde daha önceki iman etmeleri ve o hallerindeyken yapmış oldukları tevbeleri kabul edilmeyecektir. Çünkü onlar, sonunda kâfir olmuşlar ve inkâr üzere ölmüşlerdir.

Süddiye göre ise âyette zikredilenlerden maksat, iman ettikten sonra kâfir olan, daha sonra da inkârlarına devam edip o inkâr üzere ölerek inkârlarını artıran kimselerdir. İşte bunların ölüm anındaki tevbeleri kabul edilmeyecektir.

Taberi bu âyetin izahında, tercih edilen görüşün şöyle olduğunu söylemiştir. "Âyet-i kerime, Hz. Muhammed (s.a.v.) in sıfatlarını Tevratta buldukları için o gönderilmeden önce ona iman eden, gönderildikten sonra da onu inkâr eden ve bu inkârlarında devam ederlerken bir kısım günahlar işleyen Yahudileri beyan etmektedir. Bunların, inkârları halinde işledikleri günahlarından dolayı yaptıkları tevbeler kabul edilmeyecektir. Ta ki Hz. Muhammedi inkârlarından vaz geçip tevbe etsinler.

Taberi devamla diyor ki: Bizim, bu âyette zikredilen insanlardan maksadın, Yahudiler olduğunu söylememimizin nedeni, bundan önceki ve sonraki âyetlerin Yahudileri zikretmesindendir. Âyetleri, kendisinden önceki ve sonraki âyetlerin kapsadığı mânâlarla yorumlamak daha evladır. Bizim burada zikredilen "İnkârlarını artırırlar" ifadesini "İnkâr halindeyken günah işlerler" şeklinde izah etmemizin sebebi de kâfirlerin, kâfirlik halinde yaptıkları tevbelerinin kabul edilmemesidir. Zira, iman etmedikçe kâfirin tevbesinin kabul edilmeyeceği beyan edilmiş, buna mukabil iman ettiği takdirde, herkesin tevbesinin kabul edileceği, Allah teala tarafından vaad edilmiş ve buyurulmuştur ki: "Kullarının tevbesini kabul eden, günahlarını affeden ve yaptıklarını bilen o'dur."(100)

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşler içerisinde, ecelleri geldiğinde inkârından tevbe edenlerin tevbeleri kabul edilmeyecektir." diyen görüşü niçin reddetiniz?" denilecek olursa, cevaben deriz ki: "Bunu reddetmemizin sebebi şudur: Evvela, kulun tevbesi hayatta iken sözkonusudur. Öldükten sonra artık tevbe diye bir şey sözkonusu değildir. İkinci olarak, kulun ruhu bedende

(99) Nisa Suresi, 4/18
(100) Şura Suresi, 42/25

olduğu müddetçe tevbesinin kabul edileceği Allah teala tarafından vaadedilmiş ve bu hususta da görüşlerine itibar edilen âlimler icma etmişlerdir. Öyle ki bir kâfir göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman kalması anında tevbe edecek olsa ona müslüman muamelesi yapılır. Mesela, cenaze namazı kılınır. Mirasında İslami hükümler uygulanır. Bu sebeple ölüm anında inkârcının inkârından vazgeçerek tevbe etmesinin kabul edilmeyeceğini söyleyen görüş dayanaksızdır. Yine bu görüşler içerisinde, bu âyet-i kerimeden maksat, "Kâfir iken iman edip tevbe eden sonra da tekrar kâfir olup inkâr üzere ölenlerin, önceki iman ve tevbelerinin kabul edilmeyeceği bildirilmek istenmesidir." diyen görüş te isabetli değildir. Zira, âyet-i kerimede zikredilen insanların, önce kâfir sonra mümin sonra da kâfir oldukları zikredilmemekte sadece önce mümin oldukları halde sonra inkâra düştükleri beyan edilmektedir. Bu nedenle önce inkâr ve isyanlarından tevbe etmeleri bahse konu edilmediğinden âyette, kabul edilmediği beyan edilen tevbelerden maksadın o önceki tevbeler olduğu söylenebilsin. Bütün bu nedenlerle âyet-i Kerimenin izahı bizim zikrettiğimiz şekliyle daha isabetli bir izahtır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الْأَرْضِ
ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدَى بِهِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

91- Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenlerin hiçbirinden, yeryüzünü dolduracak kadar altın fidye verseler bile kabul olunmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.

Doğrusu Muhammedin Peygamberliğini ve onun getirdiği dini inkâr edip bu inkârları üzere ölen Yahudi, Hristiyan ve Mecusi gibi kâfirler affedilmeleri için, yeryüzü dolusunca altını fidye olarak verseler dahi, bunların hiçbirisinden, bu verdikleri kabul edilmeyecektir. İşte bunlar için can yakıcı bir azap vardır ve bunların, kendilerini Allahın azabından kurtaracak bir yardımcı ve dostları da yoktur.

* Bu hususta Enes, b. Mâlik, Resulullah (s.a.v.) in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

أَنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ يُجَاءُ بِالْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ لَهُ أَرَأَيْتَ لَوْ
كَانَ لَكَ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا أَكُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ فَيَقُولُ نَعَمْ. فَيُقَالُ لَهُ قَدْ كُنْتَ

سُئِلْتَ مَا هُوَ اَيْسَرُ مِنْ ذَلِكَ.

"Kıyamet gününde kâfir getirilecek ve ona "Şayet senin yeryüzü dolusu altının olsaydı onu fidye olarak verir miydin?" denilecek o da: "Evet" diyecektir. Bu defa ona "Senden, bu söylediğinden daha kolayı istenmişti." denilecektir.(101)

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

92- Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz. Ne harcarsanız, Allah onu mutlaka bilir.

Ey müminler, sevdiğiniz ve arzuladığınız şeyleri Allah yolunda harcamadıkça takvaya ve cennete asla ulaşamazsınız. Allah yolunda harcadığınız her şeyi şüphesiz ki Allah çok iyi bilir. Allah, o yaptığınız şeylerin karşılığını size verecektir.

* Âyette zikredilen ve "İyilik" diye tercüme edilen (الْبِرَّ) kelimesinden maksat, Allahın, kullarına yapacağı iyiliktir. Bu nedenle Âmir b. Meymun ve Süddi gibi âlimler buradaki (الْبِرَّ) kelimesini "Cennet" diye tercüme etmişlerdir. Zira, Allahın, kullarına yapacağı en büyük iyilik, onları cehennemden kurtarıp cennetine koymasıdır.

Sahabe-i Kiram bu âyet-i kerimeyi duyunca mallarının en değerlilerini Allah yolunda harcamışlardır. Bu hususta Mücahid diyor ki: "Ömer b. el-Hatab, Ebu Musa el-Eş'ariden, Medain şehri fethedildikten sonra oradan getirilen cariyelerden, kendisi için bir cariye satın almasını istedi. Cariye gelince Hz. Ömer: "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz." âyetini okudu ve Cariyeyi âzâd etti. Mücahid diyor ki: "Bu âyet-i kerime şu iki âyet gibidir." O samimi müminler, adaklarını yerine getirirler. Şerri yaygın olan bir günden korkarlar."(102) "Daha önce Medineyi yurt edinip imanı kalblerine yerleştirenler, hicret edip kendilerine gelen müminleri severler. Onlara verilen ganimet mallarından dolayı içleride hiçbir çekemezlik duymazlar. İhtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Nefsinin cimriliğinden korunmuş kimseler, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."(103)

Enes b. Malik diyor ki:

---

(101) Buhari, K. er-Rıkak, bab: 49 / Müslim, K. el-Münafık^ın, bab: 52, Hadis No: 2805
(102) İnsan suresi, 76/7
(103) Haşr suresi 59/9

عَنْ أَنَسٍ قَالَ : لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ : (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ أَوِ ــ مَنْ ذَا الذِى يُقْرِضُ اللّهَ قَرْضاً حَسَناً) قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: وَكَانَ لَهُ حَائِطٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ حَائِطِى لِلّهِ ، وَلو اسْتَطَعْتُ أَنْ أُسِرَّهُ لَمْ أُعْلِنْهُ فَقَالَ : اجْعَلْهُ فى قَرَابَتِكَ أَو أَقْرَبِيكَ.

"Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz." âyet inince yahut da: "O kimdir ki Allah için güzel bir ödünç takdime etsin de Allah da ona karşılığını kat kat versin."(104) âyeti inince, bir bahçesi bulunan Ebu Talha dedi ki: "Ey Allahın Resulü, benim bahçem Allah içindir. Şayet ben bunu gizli olarak tasadduk edebilseydim açıkça söylemezdim." Resulullah da buyurdu ki: "Sen o bahçeyi akrabalarına ver."(105)

Diğer bir rivayette Enes b. Mâlik şöyle demiştir:

فَلَمَّا اُنْزِلَتْ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قَامَ اَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ اِنَّ اللّهَ يَقُولُ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَاِنَّ اَحَبَّ اَمْوَالِى اِلَىَّ بَيْرُحَاءِ وَاِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلّهِ اَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللّهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللّهِ حَيْثُ اَرَاكَ اللّهُ قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ بَخٍ ذَلِكَ مَالٌ رَايِحٌ ذَلِكَ مَالٌ رَايِحٌ وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ وَاِنِّى اَرىٰ اَنْ تَجْعَلَهَا فِى الاَقْرَبِينَ قَالَ اَبُو طَلْحَةَ افْعَلُ يَا رَسُولَ اللّهِ فَقَسَمَهَا اَبُو طَلْحَةَ فِى اَقَارِبِهِ وَبَنِى عَمِّهِ.

"Sevdiğiniz şeylerden Allah için harmadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz. "âyeti inince Ebu Talha dedi ki: "Ey Allahın Resulü, Allah buyuruyor ki: "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz." Benim en sevgili malım Beyruha bahçesidir. Bunu Allah için tasadduk ettim. Ben bu bahçeden, Allah katında iyiliğe erişmeyi ve sevabının birikmesini ümit ediyorum. Ey Allahın Resulü, sen bu bahçeyi, Allahın sana gösterdiği yere tahsis et." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Ne güzel, bu gelip geçici bir maldır. Ne söylediğini işittim. Benim kanaatım şu ki sen bu bahçeyi akrabalarına ver." Enes diyor ki: Ebu Talha dedi ki: "Ey Allahın Resulü, söylediğini yapayım." Sonra Ebu Talha o bahçeyi akrabaları ve amca oğulları arasında taksim et-

(104) Bakara suresi 2/245
(105) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 3, b.5 HN. 2997

ti."(106)

Meymune b. Mihran diyor ki: "Bir adam Ebu Zer'e "Amellerin hangisi daha üstündür?" diye sordu. Ebu Zer de: "İslamın direği olan namazdır. Cihad ise amellerin zirvesidir. Sadaka da çok acaip bir şeydir. (fazilet çoktur)" dedi. Adam: "Ey Ebu Zer, benim en güvendiğim amelimi zikretmedin." dedi. Ebu Zer de dedi ki: "O da nedir?" Adam: "Oruçtur." dedi. Ebu Zer: "Bu bir, Allaha yaklaşma vasıtasıdır. Faka amellerin üstün olanlarından değildir." Sonra "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz." âyetini okudu.

Amr b. Dinar diyor ki: "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemezsiniz." âyeti inince Zeyd b. Harise "Sel" diye adlandırılan atını alıp Resulullaha getirdi ve "Ey Allahın Resulü, sen bunu sadaka olarak ver." dedi. Resulullah, atı alıp Zeydin kendi oğlu Üsameye verdi. Bunun üzerine Zeyd "Ey Allahın Resulü, ben bunu sadaka vermenizi istediydim." dedi. Resulullah da: "Sadakan kabul edilmiştir." buyurdu.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ
تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (93)

93- Tevrat inmezden evvel Yakubun kendi nefsine haram kıldığından başka bütün yiyicekler, İsrailoğullarına helal idi. Ey Muhammed de ki: Eğer iddianızda doğru iseniz Tevratı getirip okuyun."

Yakubun neslinden meydana gelen İsrailoğullarına, Musaya Tevrat gelmeden öcne, Yakubun bizzat kendisine haram kıldığı yiyecekler dışında bütün yiyecekler helal idi. De ki: "Ey Yahudi topluluğu, eğer iddianızda doğru iseniz Tevratı getirip okuyun ki yalancı olduğunuz orltaya çıksın.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimede "İsrail" diye isimlendirilen Hz. Yakubun, Tevrat gelmeden önce kendisine haram kıldığı şeyin, Tevrat tarafından da haram kılınıp kılınmadığı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Süddiye göre Hz. Yakubun, Tevrat inmeden önce kendisine haram kıldığı şeyi, Tevrat inince de İsraioğullarına haram kılmıştır. Şöyle ki "Hz. Yakup geceleri "İrkunnisa" diye adlandırılan sinir (siyatik) hastalığından rahatsızlanıyor, gündüzleri ise iyileşiyordu. Bunun üzerine hastalığında iyileştiği takdirde etlerin içindeki damarları yemeyeceğine dair Allaha yemin etti. Allah da Tevratta, damarları İsrailoğullarına haram kıldı.

(106) Buhari K. Tefsir el-Kur'an sure 3, bab: 5

Dehhaka göre ise Hz. Yakubun, Tevrat inmeden önce kendisine haram kıldığı şeyi Tevrat gelince İsraioğullarına haram kılmıştır. Fakat, İsraioğulları, ataları Hz. Yakuba tabi olarak onun haram kıldığını kendilerine haram kılmışlar sonra da bunun, Allah tarafından kendilerine haram kılındığını iddia etmişlerdir. Âyet-i kerime, onların bu iddialarını yalanlamaktadır.

Abdullah b. Abbasa göre ise, Hz. Yakubun kendisine haram kıldığı şey, tevrat gelince Allah teala tarafından İsrailoğullarına haram kılınmamış ancak Hz. Yakup, kendisine haram kıldığı şeyi, kendi soyundan gelenler için de haram kılmıştır. Bu sebeple Yahudiler, ataları Yakubun emrine uyarak onun haram kıldığı şeyleri yemez olmuşlardır.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş, bu görüşün, Abdullah b. Abbasın yanında, Katade tarafından da nakledildiğini söylemiştir. Buna göre, Tevrat inince Hz. Yakup, kendisine haram kıldığı herhangi bir şeyi İsrailoğullarına helal veya haram kılmamış. Ancak Hz. Yakup bazı şeyleri kendisine haram kaldığı gibi evlatlarına da haram kılmıştır. Soyundan gelen evlatları, babalarının bu yasağına uymuşlardır.

Müfessirler Hz. Yakubun Tevrat gelmeden önce kendisine haram kıldığı şeyin ne olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlrdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Miclez, Katade ve Mücahitten nakledilen bir görüşe göre Hz. Yakubun kendisine haram kıldığı şey, etlerin içinde bulunan damarlardır. Şöyle ki, Hz. Yakup siyatik hastalığına yakalandığında, eğer Allah kendisini bu hastalıktan iyileştirecek olursa hiçbir damar yemeyeceğine dair Allaha yemin ederek adakta bulunmuş ve böylece damar yemeyi kendisine haram kılmıştır.

b- Abdullah b. Kesir, Ata b. Ebi Rebah, Hasan-ı Basri ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Yakubun, Tevrat inmeden önce kendisine haram kıldığı şeyler, deve etleri ve sütleridir. O, yaklandığı siyatik hastalığından şifa bulduğu takdirde kendisi için en sevimli olan deve eti ve sütünü kendisine haram kılacağına dair adakta bulunmuş ve bunları kendisine haram kılmıştır.

c- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Yakup, hem damar yemeyi hem de deve etlerini yemeyi kendisine haram kılmıştır.

Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve buna dair şu hadis-i şerifleri zikretmiştir. Abdullah b. Abbas diyor ki:

قال عبد الله بن عباس حضرت عصابة من اليهود رسول الله ﷺ فقالوا
يا أبا القاسم حدثنا عن خلال نسألك عنها لا يعلمهن الا نبي فكان فيما

سألوه أى الطعام حرم اسرائيل على نفسه قبل أت تنزل التوراة قال فانشدكم بالله الذى أنزل التوراة على موسى هل تعلمون أن اسرائيل يعقوب عليه السلام مرض مرضا شديداً فطال سقمه فنذر لله نذراً لئن شفاه الله من سقمه ليحرمن أحب الشراب اليه وأحب الطعام اليه فكان أحب الطعام اليه لحمان الابل وأحب الشراب اليه ألبانها فقالوا اللهم نعم.

Yahudilerden bir topluluk Resulullaha geldiler ve ona: "Ey Ebul Kasım, sana soracağımız bir kısım özel sorularımızı cevaplandır. Bunların cevabını Peygamber olmayan bilemez." dediler. Sorularından biri de şu idi. "Tevrat inmeden önce Yakubun, kendisine haram kıldığı yiyecek nedir?" Resulullah şu cevabı verdi: "Musaya Tevratı indiren Allah hakkı için söyleyin, Yakup (a.s.) ağır bir şekilde hastalınıp ve hastalığı uzun süre devam edince, Allahın k endisini bu hastalıktan kurtarması halinde, kendisi için en sevimli içeceği ve en sevimli yiyeceği haram kılacağına dair Allaha adakta bulunmamış mıydı? Onun en sevdiği yemek deve eti en sevdiği içecek te deve sütü değil miydi? "Bunun üzerine Yahudiler, "Allah için doğru söyledin "dediler.[107] Fakat soru ve cevapları devam etti. Resulullaha Allahtan gelen meleğin Cebrail olduğunu öğrenince

فاخبرنا من صاحبك قال جبريل عليه السلام قالوا جبريل ذاك الذى ينزل بالحرب والقتال والعذاب عدوّنا لو قلت ميكائيل الذى ينزل بالرحمة والنبات والقطر لكان فانزل الله عز وجل من كا عدوّا لجبريل الى آخر الآية.

"Cebrail savaşma, çatışma emirlerini ve Allahın azap emirlerini getiren bir melektir. Bu, bizim düşmanımızdır. Eğer "Allahtan bana gelen melek rahmeti indiren, yağmuru yağdıran ve bitkileri bitiren Mikâildir." deseydin sana uyardırk." dediler ve yine iman etmediler.[108]

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şunlar zikredilmektedir:

a- Yahudiler "Dinler, birbirlerinin getirdiği hükümleri neshetmez" iddiası ile Hz. Muhammed (s.a.v.) in getirdiği İslam dinini kabul etmiyorlardı. Çünkü İslam dini, Yahudiliğe ve Hristiyanlığa ait bir takım hükümleri neshediyordu.

(107) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1 S. 273, 278
(108) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1 S. 274

Bu âyet-i Celile onlara cevap vererek, kendilerinde de nesih hadisesinin bulunduğunu beyan etmektedir. Çünkü daha önce bütün İsrailoğullarına helal olan yemeklerin bir kısmını, Hz. Yakbun, kendisine haram kıldığını ve ondan sonra gelenlerin de ona uyduklarını beyan etmektedir.

b- Yahudiler: "İlahi dinlerin hükümlerinin birbirine uygun olması gerektiği iddiasıyla da İslamı kabul etmiyorlardı. Bunlar, Hz. Muhammed (s.a.v.) e "Sen, İbrahimin dininde olduğunu iddia ediyorsun. Nasıl oluyor da İbrahimin yemediği deve etini yiyor ve içmediği deve sütünü içiyorsun?" diyorlardı. Bu âyet-i kerime nâzil oldu ve onlara deve eti ve sütünün, İbrahime, İsmaile, İshaka ve Yakuba helal olduğunu, fakat Yakubun belli bir sebepten dolayı bu eti kendisine haram kıldığını, böylece bu âdetin, torunlarında da devam ettiğini beyan etti ve Yahudilere "Aksini iddia ediyorsanız Tevratı getirip okuyun." dedi.

c- "Yahudilerin, zulmetmetleri ve bir çok kimseleri Allah yolundan alıkoymaları, yasakladıkları halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle, daha önce kendilerine helal kılınan temiz şelyeleri onlara haram kıldık.."(109) âyeti ve benzerleri nâzil olunca Yahudiler bunlara kızmışlar ve kendilerine haram kılınan şeylerin, eskidenn beri haram olan şeyler olduğunu ve ilk defa kendilerine haram kılınmadığını iddia etmişlerdir. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve iddialarında yalancı olduklarını ortaya koymuş ve kendi kitapları olan Tevrata başvurularak gerçeğin ortaya çıkarılacağını beyan etmiştir.

فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

94- Bundan sonra Allaha karşı kim yalan uydurursa işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.

Artık Kur'an geldikten sonra kim hâlâ "Tevrattan sonra kitap ve Peygamber gelmeyecek" der de o Tevratın hükümlerini kabul eder ve Cumartesi gününü kutsal sayarsa işte o, Allaha karşı yalan uyduran zalimin ta kendisidir. Veya size Tevrat gelip siz de onun hükümlerini okuduktan sonra artık biz veya sizden kim, Allaha karşı yalan uydurur da Allahın, Tevratta, damarları, deve eti ve sütünü haram kıldığını iddia edecek olursa işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.

* Şa'bi, bu âyetin Yahudiler hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٩٥﴾

---

(109) Nisa suresi, 4 / 160, 161

95- De ki: Allah doğru söyledi. Öyleyse hakka yönelen İbrahimin dinine tabi olun. O, müşriklerden değildi.

Ey Muhammed, de ki: "Allah, bize bildirdiği haberlerde doğru söyledi. O halde sizler, Allahın seçtiği din üzere bulunduğunuz iddianızda samimi iseniz, tahrif edilmiş Yahudi ve Hristiyanlığa değil, Allahın dostu olan İbrahimin, hakka yönelen Hanif didine tabi olun. İbrahim hiçbir zaman Yahudi ve Hristiyan müşriklerden değildi. Fakat o, Hanif didine mensuptu, müslümandı. ibadet ve itaatı sadece rabbine yapardı.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾

96- Şüphesiz ki insanlar için yeryüzünde kurulan ilk ev Mekkede bulunan mübarek ve âlemler için bir hidayet kaynağı olandır.(Kâbedir.)

Şüphesiz ki yeryüzünde insanların, Allaha ibadet etmeleri için yapılan ilk mecsid, Mekkede bulunan mübarek Beytül Atik'tir. Yani Kabedir. Burası bütün yaratılanlar için bir hidayet kaynağıdır.

* Müfessirler "İnsanlar için yeryüzünde kurulan ilk ev" ifadesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Hz. Ali, Hasan-ı Basri, Matar ve Said b. Cübeyr bu ifadeden maksadın "İnsanların ibadet etmeleri için kurulan ilk ev olduğunu söylemişlerdir. Zira ibadet için kurulmayan evlerin, Kâbeden önce mevcut oldukları bir gerçektir." Bu hususta Halid b. Ar'ara diyor ki: "Bir adam ayağa kalkıp Ali b. Ebu Talibe dedi ki: Sen Beytullahı bana anlatırmısın? O, yeryüzünde yapılan ilk ev midir?" Ali de "Hayır, Nuh kavmi, Hud kavmi ne olacak? (onlar evsiz mi yaşadılar?) Kâbe mübarek bir ev olarak ve hidayet rehberi olarak yapılan ilk evdir" (yani "Ka'be ibadet için) yapılan ilk ev'dir." demiştir.

b- Mücahid Abdullah b. Amr, Süddi ve Katadeye göre ise "İnsanlar için yeryüzünde kurulan ilk ev" ifadesinden maksat, Kâbenin, yeryüzü ver edilmeden önce yaratıldığını beyan etmektir. Bu hususta Abdullah b. Amr'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Allah, Kâbeyi yeryüzünden iki bin sene önce

yaratmıştır. Allahın arşı suyun üzerinde iken Kâbe beyaz bir köpük şeklinde yaratılmış ve bunun ardından, yeryüzü düzenli hale getirilmiştir."

c- Katadeden nakledilen başka bir görüşe göre "İnsanlar için yeryüzünde kurulan ilk ev" ifadesinden maksat, Kâbenin, üzerinde kurulduğu yerin, Allah tealanın yeryüzünde yarattığı ilk yer olmasıdır. Zira Kâbe, Hz. Âdemle birlikte gökten indirilmiş, onun için tayin edilen yere konmuş ve Arşın etrafında tavaf edildiği gibi onun da etrafında tavaf edilmesi emredilmiştir. Orayı ilk tavaf eden Hz. Âdem olmuş, daha sonra da onun soyundan gelenler tavaf etmişlerdir. Ancak Nuh tufanı olunca, yeryüzü sakinlerine gelen felaketin Kâbeye dokunmaması için Allah onu göklere kaldırmış, onu temizlemiş, Kâbe gökte Beytül mamur olmuştur. Yani onu gök ehli tavaf etmeye devam etmiştir. Sonra Hz. İbrahim gelmiş, göğe kaldırılan Kâbenin temelleri üzerine bu günkü Kâbeyi yapmıştır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Kâbenin ibadet için yapılan ilk ev olduğunu söyleyen görüştür. Zira bu hususta Resulullah (s.a.v.) den sahih bir haber rivayet edilmiştir. Bu hususta Ebu Zer el-Ğifari diyor ki:

قَالَ سَمِعْتُ اَبَا ذَرٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ فِي الأَرْضِ اَوَّلَ قَالَ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ قَالَ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ الْمَسْجِدُ الأَقْصَى قُلْتُ كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا قَالَ اَرْبَعُونَ سَنَةً.

"Dedim ki" Ey Allahın Resulü, yeryüzünde yapılan ilk mescid hangisidir?" Resulullah buyurdu ki: "Mescid-i Haramdır." dedim ki: "Ondan sonra hangisidir?" buyurdu ki: "Mescid-i Aksa'dır. Dedim ki: "Aralarında ne kadar zaman geçmiştir?" Buyurdu ki: "Kırk yıl."(110)

---

(110) Buhari, K. el-En biya, bab: 10, 40/ Müslim, K. el-Mesacid bab: 1,2 HN : 520

Âyet-i kerimede geçen ve "Mekke" diye tercüme edilen (بَكَّةَ) Bekke kelimesinin asıl mânâsı "Kalabalık" demektir. Kâbe tavaf edilirken, orada çokça izdiham olduğu için mecazi anlamda Mekkenin kendisine "Kalabalık" denmiştir. Asıl mânâsı ise "Kalabalık yer" demektir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bekke, insanların kalabalık olduğu dendiğine göre ve kalabalık ta da tavaf ederken meydana geldiğine göre bu kelimeden maksat, sadece Kâbenin kendisi değil aynı zamanda Kâbenin çevresindeki Mescid-i Haramdır. Mescid-i Haramın dışındaki yerler ise Bekke değil Mekkedir. Bu durum böyle olduğuna göre Bekke'den maksadın Mekke vadisi olduğunu, Mekkeden maksadın da Harem bölgesi olduğunu söyleyenin görüşü isabetsizdir. Nitekim Ebu Mâlik el-Gifari, İbrahim en-Nehai, Mücahid, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Zübeyr, Katade, Atiyye el-Avfi, Zühri, Ata, ve Damre b. Rabia'ya göre de Bekkeden maksat, Mescid-i Haramdır. Mekkeden maksat ise Mekke vadisidir. Bu hususta Katade de şunu söylemiştir. "Bekke, insanların kalabalık oldukları yerin adıdır. İnsanlar, Mescid-i Haramda çokça kalabalık olduklarından, orada kadın ve erkeğin karışık olarak birbirlerinin önünde ve arkasında namaz kılmaları caiz kılınmıştır. Dehhaka göre ise Bekke'den maksat, Mekkedir.

Âyet-i kerimede, Mescid-i Haram, "Mübarek" olarak sıfatlandırılmıştır. Bunun sebebi, Mescid-i Haramda Kâbeyi tavaf etmenin, günahların affına sebep olmasıdır.

فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ
مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبٖيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمٖينَ ﴿٩٧﴾

97- Orada apaçık deliller vardır. İbrahimin makamı vardır. Kim oraya girerse emniyette olur. Oraya gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbeyi haccetmek farzdır. Kim inkâr ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere muhtaç değildir.

Orada Allahın kudretini gösteren ve İbrahimin eserlerini ortaya koyan apaçık alâmetler ve Hacerül Esved ile Hatim arasında İbrahimin makamı vardır. Kim, sığınma isteyerek oraya girerse o, emniyet içinde olur. Oraya gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbeyi ziyaret edip Hac yapmak farzdır. Kim de Haccın farz olduğunu inkâr ederse, bilsin ki Allah o kimseye de, yaratıklarından herhangi bir kimseye de asla muhtaç değildir.

Bu âyet-i kerime, Haccın farz olduğunu bildirmektedir. Buna dair başka

âyetler de vardır. Haccın farziyetini ve eda edilişi şeklini belirten hadis-i şerifler ise pek çoktur. Hac, Müslümana ömründe bir kere farzdır.

Peygamber efendimizden bu hususta şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir. Hz. Ali diyor ki:

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : لمّا نَزَلَتْ: (وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ سْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً) قَالُوا : يَا رَسُولَ اللّهِ فِى كُلِّ عَامٍ ؟ فَسَكَتَ، قَالُوا : يَا رَسُولَ اللّهِ فِى كُلِّ عَامٍ ؟ قَالَ لاَ، وَلَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوجَبَتْ.

"Bu âyet nâzil olunca: "Ey Allahın Resulü Hac yapmak her yıl mı gereklidir?" diye sordular. Resulullah cevap vermedi. Tekrar: "Her yıl mı gereklidir?" diye sordular. Resulullah cevap vermedi. Tekrar "Her yıl mı gereklidir?" diye sordular. Resulullah: "Hayır. Şayet "Evet" diyecek olsaydım her yıl farz olurdu." cevabını verdi."(111) Bu hadis-i şerifin benzerini, Nesei, Ebu Hureyre ve İbn-i Abbastan (112) İbn-i Mace İbn-i Abbastan, Hz. Aliden ve Enes b. Mâlikten(113) rivayet etmişlerdir.

Âyet-i kerimede "Orada apaçık deliller vardır." buyurulmaktadır. Müfessirler, apaçık delillerden neyin kastedildiği hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre buradaki apaçık delillerden maksat, Hz. İbrahimin makamı, Meş'aril Haram ve benzeri yerlerdir.

Hasan-ı Basriye göre buradaki apaçık deliller'den maksat, Hz. İbrahimin makamı, bir de oraya girenlerin güven içinde olmalarıdır.

Süddiye göre ise, sadece Hz. İbrahimin makamıdır. Katade ve Mücahide göre de Hz. İbrahimin makamı, oradaki apaçık delillerden sadece bir tanesidir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş diğer delillerden bazılarının da Hacerül Esved ve Hatim olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Kim oraya girerse emniyette olur." buyurulmaktadır. Katade, Hasan-ı Basri, Mücahid ve Ata, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir: Kim cahiliye döneminde bir suç işledikten sonra Mescid-i Harama girecek olur idiyse ona ceza uygulanmazdı. O kişi güven içinde olurdu. "Bu izaha göre âyet-i kerime, cahiliye döneminde hakim olan bir örfü beyan etmektedir. İslam geldikten sonra bu örf kaldırılmıştır. Bu itibarla her kim bir hırsızlık yapar veya zina eder yahut haksız yere birisini öldürecek olursa, Kâbeye sığınması onu yakalayıp cezalandırmaya engel değildir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Ubeyd b. Umeyr, Şa'bi, Ata b. Ebi

---

(111) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 5, bab: 15, Hadis No: 3055
(112) Bkz. Nesei, K. el-Menasik, bab: 1
(113) Bkz. İbn-i Mace, K. el-Menasik, bab: 2, Hadis No: 2884, 2885, 2886

Rebah ve Süddiye göre ise "Kim Mescid-i Harama girerse emin olur." ifadesinden maksat, "Şu anda insanlardan kim Mescid-i Harama girecek olursa o kimse güven içindedir." demektir. Bu görüşte olanlara göre bir insan cinayet işler de Kâbeye sığınacak olursa kendi iradesiyle dışarı çıkmadıkça ona ceza uyğulanmaz. Ancak dışarı çıkmasını sağlamak için kendisine bir şey satılamaz ve kimse tarafından barındırılamaz. Bu hususta Mücahid diyor ki. "Abdullah b. Abbas dedi ki. "Bir adam birini öldürdüğünden veya hırsızlık yaptığından dolayı cezayı hak eder de Mescid-i Harama girecek olursa ona bir şey satılamaz ve o kimse barındırılamaz. Ta ki o, açlıktan kıvransın, mescitten çıksın ve kendisine ceza uyğulansın." Ben de İbn-i Abbasa dedim ki. "Ben bu kanaatta değilim. Ben şu kanaatteyim. Böyle bir suç işleyen kimse yakalanmalı, dışarı çıkarılıp kendisine ceza uygulanmalı. Zira o kişinin, suç işledikten sonra Mescid-i Harama girmesi onun ancak suçluluğunu artırır. Bu hususta Abdullah b. Ömer de: "Ben Mescid-İ Haramda babam Ömerin katilini görecek olsam onu oradan zorla çıkarmam." demiştir. Ubeyd b. Umeyr ve Şa'bi bu durumdaki kişinin, Mescid-i Haramın içinde suç işlemiş olmasını istisna etmişlerdir. Eğer bir kişi Mescid-i Haramın içinde suç işleyecek olursa ona Mescid-i Haramın içinde, suçunun cezası verilir.

Yahya b. Ca'deye göre ise "Kim Mescid-i Harama girerse güven içinde olur." ifadesinden maksat, "Kim Mescid-i Harama girerse o, cehennem ateşinden güven içinde olur." demektir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve "Kim bir suç işler de Mescid-i Harama girecek olursa güven içinde olur. Ta ki kendi iradesiyle oradan çıkıncaya kadar. Oradan çıktıktan sonra ise işlediği suçun cezası ona uyğulanır. Ancak Mescid-i Haram içinde suç işleyecek olursa o suçunun cezası Mescid-i Haramın içinde dahi uygulanır." demiştir.

Âyet-i kerimde "Oraya gitmeye gücü yeten herkese Allah için kâbeyi Haccetmek fardır." buyrulmaktadır. Müfessirler, Hacca güç yetirmenin ne demek olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Ömer, Amr, b. Dinar, Abdullah b. Abbas, Atâ, Süddi, Said b.Cübeyr, Hasan-ı Basri, Abdulla b. Ömer ve Hz. Aliye göre "Hacca gitmeye güç yetirmek"ten maksat, yol azığı ve bineğin bulunmasıdır.Bunlara göre yol azığına ve Hacca gidecek bineğe sahibolan herkesin Hacca gitmesi farzdır. Zira bu hususta:

فَقَامَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ. مَا السَّبِيلُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ: الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ.

Abdullah b. Ömer bir adamın Resulullaha: "Hacca güç yetirmek ne demektir ya Resulullah?" diye sorduğunu, Resulullahın da "Yol azığı ve binek-

tir."(114) buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ « مَنْ مَلَكَ زَاداً وَرَاحِلَةً تُبَلِّغُهُ إِلَى بَيْتِ اللّهِ وَلَمْ يَحُجَّ، فَلاَ عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا أَو نَصْرَانِيًّا. وَذَلِكَ أَنَّ اللّهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ: وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ سْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً ».

Hz. Ali de Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim kendisini Beytullaha ulaştıracak azığa ve bineğe sahibolur da buna rağmen Hac yapmazsa artık o kimsenin Yahudi veya Hristiyan olarak ölmesi farketmez. Zira Allah, kitabında "Oraya gitmeye gücü yeten herkese Allah için Kâbeyi Haccetmek farzdır." buyurmuştur."(115)

b- Abdullah b. Zübeyr, Dehhak, Ata, Âmir eş-Şa'bi ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre "Hacca gitmeye güc yetirmek"ten maksat, "Oraya ulaşacak güce sahibolmaktır." Kişi yürümeyle de bu güce sahibolabilir, binekle de. Bazan da kişi, her ikisinin de bulunmasına rağmen, yol emniyeti olmadığından Hacca gitme gücüne sahibolmayabilir. Kısaca, herhangi bir yolla Hacca gidebilen kimse, oraya gitmeye gücü yeten kimseder. O kişinin Hacca gitmesi farzdır.

c- İkrimeye göre "Hacca gitmeye güç yetirmek"ten maksat, kişinin sıhhatli olmasıdır. Sıhhatli olan herkesin Haccetmesi gerekir.

d- İbn-i Zeyde göre "Hacca gitmeye güç yetirmek"ten maksat, nafaka, vücut salığı ve binek yönünden Hacca gidecek güç ve kuvvette olmaktır. Buna göre, bir kişinin Hacca gidecek kadar nafakası ve bineği olsa dahi vücudu sıhhatli olmazsa onun Hacca gitmesi farz değildir. Keza vücudu sıhhatli olsa da nafaka bulamasa veya bineği olmasa yine onun Hacca gitmesi farz değildir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan, Abdullah b. Zübeyr, Atâ, ve arkadaşlarının zikrettikleri ikinci görüştür. Zira, âyet-i kerimede "Haccın yoluna güç yetirenler" ifadesi zikredilmiştir. Bu itibarla, Hacca gitmeye herhangi bir yol bulan kimsenin Haccetmesi farzdır. Bu itibarla, bir kimsenin, kötürüm olması veya âcizliği yahut düşmanın engel olması veya yolda suyun az bulunması, azığın yetersizliği ve kişinin yürümekten âcizliği gibi engeller bulunmadığı takdirde Hacca gidebilen herkes için Hac farzdır. Şayet bu zikredilen engellerden biri bulunacak olursa Hacca gitmeye bir yol bulamayacağı düşünü-

(114) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, süre 3, bab: 6 Hadis No: 2998
(115) Tirmizi, K. el-Hac, bab: 3, Hadis No: 812

leceğinden, Haccetmesi farz değildir. Taberi sözlerine devamlı diyor ki "Bizim bu görüşü tercih edişimizin sebebi, Allah tealanın, Haccın farziyetini mutlak bir güç yetirmeye bağlamış olmasdır. Allah teala, güç yetirmeyi mutlak bir şekilde zikrettikten sonra, güç yetirmenin belli şeyler olduğunu söylemenin bir mânâsı yoktur. Bu hususta, güç yetirmenin azık ve binekten ibaret olduğunu, Resulullahtan nakleden haberlerin senetleri tartışılabilir olduğundan bu haberleri dini meselelerde delil kabul etmek isabetli değildir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Kim inkâr ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere muhtaç değildir." buyurulmaktadır. Âyette, inkâr edilen şeyin ne olduğu açıklanmamaktadır. Bu sebeple müfessirler, bu hususta çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Dehhak, Ata, İmran el-Kattan, Hasan-ı Basri ve Mücahide göre burada zikredilen, inkâr edilecek şeyden maksat, Haccın farziyetidir. Yani, kim, haccın farziyetini inkâr ederse bilsin ki, Allahın ona da, yapacağı Hacca da ihtiyacı yoktur. Zira Allahın, âlemlerden hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

b- Mücahid ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre "İnkâr edilecek şey"den maksat, Haccın yapılması halinde sevap kazanılacağını, yapılmaması halinde ise günah işlenmiş olacağını ve cezalandırmayı inkar etmemektir. Buna göre âyetin mânâsı "Kim, Haccettiğinde sevap kazanacağını, etmediğinde de cezalandırılacağını inkâr edecek olursa bilsin ki, Alahın âlemlerden hiçbir şeye ihtiyacı yoktur." şeklindedir.

c- Mücahid, Dehhak, Âmir, Abdullah b. Ömer ve İkrimeden nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "İnkâr edilecek şey"den maksat, Allahı ve âhiret gününü inkâr etmektir. Buna göre âyetin mânâsı "Kim Allahı ve âhiret günün inkâr edecek olursa, bilsin ki, Allahın, âlemlerden hiçbir kimsenin ibadetine ihtiyacı yoktur." demektir. Bu hususta İkrime diyor ki: "Kim, İslamdan başka bir din ararsa o din ondan asla kabul edilmeyecektir."(116) âyeti kerimesi nâzil olunca diğer dinlerde olan insanlar, "Müslüman biziz" dediler. Bunun üzerine Allah teala "Oraya gitmeye gücü yeyten herkese Allah için Kâbeyi Haccetmek farzdır. Kim inkar ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere muhtaç değildir." âyetini indirdi. Müminler Hac yaptılar.Kafirler ise Hacca gitmediler. Böylece "Müslüman biziz" iddiaları çürümüş oldu."

d- İbn-i Zeyde göre "İnkâr edilecek şey"den maksat, Kâbedeki apaçık delil sayılan Hz. İbrahimin makamıdır.

e- Ata b. Ebi Rebaha göre buradaki "İnkâr edilecek şey"den maksat Bey-

(116) Âl-i İmran suresi, 3/85

tullahtır.

f- Süddiye göre ise, bundan maksat, ölünceye kadar, Hac yapmamaktır. Buna göre âyetin mânâsı "Kim, hayatı boyunca Hac yapmaz da ölürse bilsin ki, Allahın, âlemlerden hiçbir kimseye ihtiyacı yoktur." demektir.

Taberi bu görüşlerden tercihe şayan olan görüşün, birinci görüş olduğunu, buradaki "İnkâr edilecek şey"den maksadın, Haccın farziyetini inkâr etmek olduğunu söylemiş, buna delil olarak ta "Kim inkâr ederse." ifadesinin, Haccın farz olduğunu belirten ifadenin ardından zikredilmesini göstermiştir. Ayrıca, zikredilen bu görüşlerin, lafızları birbirinden farkıl ise de ifade ettikleri mânâların birbirlerine yakın olduklarını söylemiştir. Zira, Haccın farziyetini inkâr eden, onu eda etmenin sevabını ve etmemenin günahını da inkâr etmiş olur. Keza, Haccın farziyetini inkâr eden kimse dinden çıkmış olur. Artık bu kişinin Hacdaki alâmetleri delil kabul etmesi beklenemez.

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهٖيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

98- Ey Muhammed, de ki: "Ey kitap ehli, Allahın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz? Halbuki Allah, sizin yaptıklarınıza şahittir.

De ki: "Ey kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlar topluluğu, Allahın, Muhammedin Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren delillerini niçin inkâr ediyorsunuz? Halbuki Allah, yaptıklarınıza, Allahı ve Resulunü kasıtlı olarak inkâr etmenize şahittir.

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجاً وَاَنْتُمْ
شُهَدَٓاءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

99- De ki: "Ey kitap ehli, niçin iman edeni Allahın yolundan men ediyorsunuz? Hak olduğuna şahitken o yolu eğri göstermeye çalışıyorsunuz? Allah, Yaptıklarınızdan habersiz değildir.

De ki: "Ey kitap ehli, Allah ve Resulüne iman eden müminleri, Allahın doğru yolundan niçin saptırıyor ve o yola gitmelerine engel oluyorsunuz? Sizler, engellediğiniz o yolun doğru ve hak olduğuna şahit olduğunuz halde, onu eğri göstermeye, müslümanların ayağını kaydırmaya hidayetten çıkarıp dalalete düşürmeye çalışıyorsunuz. Allah, yaptıklarınızdan asla habersiz değildir. Böyle-

lerin yaptığını cezasız bırakmayacaktır.

* Süddi diyor ki: Ehl-i kitaptan birine "Muhammedin Peygaberliğini Allah tarafından size gönderilen kitaplarda buluyor musunz?" diye sorulduğunda "hayır" derdi. Böylece kendi kitaplarında mevcut olan Hz. Muhammed (s.a.v.) in sıfatlarını saklamak suretiyle insanları ona iman etmekten ve ona tabi olmaktan alıkoyuyorlardı.

Taberi diyor ki: "Bu ve bundan önceki âyet, Evs ve Hazreç kabileleri Müslüman olduktan sonra, onları cahiliye dönemindeki, gibi birbirlerine tekrar düşman olma durumuna çevirmek için bu iki kabileyi birbirine düşürmeye çalışan bir Yahudi hakkında nâzil olmuştur. Allah teala bu iki âyetle o Yahudiyi azarlamış, yaptığı şeyin çirkin bir iş olduğunu bildirmiş ve Resulullahın sahabilerini de bu gibi kışkırtmalarla ihtilafa düşmemeleri hususunda uyurmaştır. Konuyla ilgili olarak, Zeyd b. Eslem diyor ki: "Resulullahın, Evs ve Hazreç kabilesine mensup sahabileri bir yerde oturmuş sohbet ediyorlardı. Onların yanından, inkârcılığı katmerli, müslümanlara karşı kin ve kıskançlık dolu, yaşı ilerlemiş, Şa's b. Kays adındaki bir Yahudi geçti. Müslümanların bir arada olmaları, birbirleriyle kaynaşmaları ve aralarının İslam dini sayesinde düzelmiş olması bu kişiyi öfkelendirdi. Zira Müslüman olmalarından önce bu iki kabile cahiliye döneminde birbirlerinin düşmanlarıydılar. Şa's b. Kays kendi kendine şöyle dedi: "Bu ülkede deve çobanlarının ileri gelenleri bir araya geldiler. Vallahi bunların ileri gelenleri burada bir araya geldikleri müddetçe bizim burada onlarla birlikte kalmamız imkânsızdır. "Sonra Şa's, kendisiyle birlikte bulunan bir Yahudi gencini, Müslümanların yanına gönderdi. O gence "Git yanlarına otur. Onlara, iki kabilenin arasında geçen Buas harbini ve daha önceki savaşları hatırlat ve onların bu savaş hakkında birbirlerine karşı söyledikleri şiirlerini oku." dedi. Genç Yahudi gidip söylenenleri yaptı. Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlar tartışmaya başladılar. Birbirlerine karşı övünmeye giriştiler. Öyle ki iki kabileden birer kişi bineklerine bindiler. Bu kişiler, Evs kabilesinden Evs b. Kayzi, Hazreç kabilesinden Cebbar b. Sahr idiler. Bunlar, birbirleriyle ağız kavgası yaptılar. Sonra biri diğerine "Vallahi eğer isterseniz şu anda Buas savaşını başlatabiliriz." dedi. Bunun üzerine iki grup ta birbirlerine karşı gazaplandı ve "Savaşarız" dediler ve "Haydin silah başına, Medine meydanında buluşalım." diye bağırıştılar. Çıkıp oraya gittiler. İnsanlar birbirleriyle tartışıyorlardı. Cahiliye döneminde olduğu gibi Evsliler kendi gruplarına katılıp bir tarafta yığınak yaptılar. Hazreçliler de kendi gruplarına katılarak başka bir tarafta toplandılar. Mesele Resulullaha duyuruldu. Bunun üzerine Resulullah, muhacirden olan sahabileriyle çıkıp onların yanına vardı ve onlara "Ey müslümanlar topluluğu, Allahtan korkun, Allahtan. Ben sizin aranızda bulunduğum halde, cahiliye davetlerine mi uyuyorsunuz? Allahın sizi, İslama kavuşturmasından, İslamla size ikramda bulunmasından, İslam ile sizden cahiliye davranışlarını kaldırmasından, onunla sizi

inkârcılıktan kurtarmasından ve İslam ile sizin aranıza kaynaştırmasından sonra da mı, daha önceki inkârınıza döneceksiniz?" dedi. Bunun üzerine taraflar, bu durumun, Şeytanın bir kışkırtması ve düşmanlarının bir tuzağı olduğunu anladılar. Ellerinden silahlarını atıp ağlamaya başladılar. Evs ve Hazreçliler birbirlerinin boynuna sarıldılar. Sonra oradan ayrılarak Resulullah ile birlikte itaat içinde dağılıp gittiler. Allah da, Allah düşmanı Şa's b. Kaysın tuzağını boşa çıkardı ve Şa's'ın hakkında bu iki âyeti indirdi. Evs kabilesinden olan Evs b. Kayzi ve Hazreç kabilesinden olan Cebba b. Sahr ve bunlar gibi davranan kişiler hakkında da bu âyetlerden sonra gelen şu âyeti indirdi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ
إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾

100- Ey iman edenler, kendilerine kitap verilenlerin, bir kısmına uyarsanız iman etmenizden sonra sizi kâfirliğe çevirirler

Ey, Allaha ve Peygamberine iman eden müminler, kendilerine Tevrat ve İncil verilen kitap ehlinden bir kısmına uyarsanız onlar sizi, iman etmenizden sonra kâfirliğe döndürürler.

* Allah teala, kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlardan herhangi bir öğüdün kabul edilmesini veya onlarla istişarede bulunmayı yasaklıyor. Çünkü onlar, içlerinde kin, kıskançlık ve ihanet duyguları taşırlaar.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۗ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ
فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

101- Allahın âyetleri size okunup dururken ve aranızda da onun Peygamberi bulunurken, nasıl olur da inkâr edersiniz? Kim, Allahın dinine sımsıkı sarılırsa şüphesiz ki o, doğru yola iletilmiştir.

Sizler, Allahın, Peygambere indirdiği âyetlerini okuyorken içinizde de size doğru yolu gösteren ve sizleri zulüm ve sapıklıktan alıkoyan Peygamberi bulununken nasıl olur da, iman ettikten sonra kâfir olursunuz? İslamdan ayrılır mürted olursunuz? Acaba rabbinizin katında özürünüz ne olacaktır? Kim Allahın dinine ve onun itaatine sımsıkı sarılacak olursa şüphesiz ki o, doğru yol olan

İslama ulaştırılmış olur.

* Abdullah b. Abbas bu âyetin de, İslama girdikten sonra tekrar birbirleriyle dövüşmeye ve savaşmaya girişmek isteyen Evs ve Hazreç kabileleri hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

102- Ey iman edenler, Allahtan hakkıyla korkun ve ancak müslüman olarak ölün.

Ey iman edenler, Allaha itaat edip ona karşı gelmekten kaçınarak, daima onu hatırdan çıkarmayarak ve verdiği nimetlere karşı şükredip nankörlük yapmayarak Allahtan hakkıyla korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün.

* Abdullah b. Mes'ud, Allahtan hakkıyla korkmanın, hiç isyan etmeden ona itaat etmekle, hiç unutmadan onu anmakla ve hiç nankörlük etmeden ona şükretmekle gerçekleşeceğini söylemiştir.

Abdullah b. Abbas ise, Allahtan hakkıyla kormanın, Allah yolunda hakkıyla cihad etmekle, Allah uğrunda, kınayanın kınamasından korkmamakla, kendileri, babaları ve çocukları aleyhine de olsa adaleti ayakta tutmakla gerçekleşeceğini söylemiştir.

Müfessirler bu âyet-i kerimenin, "Gücünüzün yettiği kadar Allahtan korkun."(117) âyetiyle neshedilip edilmediği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Tâvus'a göre bu âyet-i kerime muhkemdir. Mensuh değildir.

Katade, Reb' b. Enes, Süddi ve İbn-i Zeyde göre ise önce bu âyet-i kerime gelmiş, kullar, Allahtan hakkıyla kormakla yükümlü kılınmışlar ve bu onlara pek ağır gelmiştir. Daha sonra yaratıklarının âcizliğini bilen Alah teala, lütfu ve rahmetiyle bu emri hafifletmiş ve "Allahtan gücünüzün yettiği kadar korkun" âyetini indirmiştir.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ
أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا

(117) Teğabün suresi, 64/ 16

حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

103- Hep birlikte Allahın ipine sımsıkı sarılın ve sakın ayrılığa düşmeyin. Allahın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani siz, birbirinize düşman idiniz, Allah, kalblerinizi birbirine ısındırıp kaynaştırdı da onun nimetiyle kardeşler oldunuz. Siz, bir ateş çukurunun kenarında idiniz, Allah sizi oradan kurtardı. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklıyor ki hidayete eresiniz.

Ey iman edenler, hep birlikte, Allahın size, sımsıkı sarılmayı emrettiği didine, kelamına yapışın. Allahın dini hususunda sakın ayrılığa düşmeyin. Ona itaatte birleşin ve kaynaşın. Allahın, üzerinizde olan lütfunu ve nimetini hatırlayın. Bir zaman sizler, cahiliye döneminde, birbirinizi öldüren düşmanlardınız. Allah, İslam dini sayesinde kalblerinizi birbirine ısındırıp kaynaştırdı da onun İslam dini nimetiyle samimi kardeşler oldunuz. Artık aranızda kin ve çekemezlik kalmadı. Daha önce sizler, bir ateş çukurunun kenarında bulunuyordunuz. İman etmeniz suretiyle Allah sizi oradan kurtardı. Alah size ayetlerini işte böyle açıklar ki doğru yolu bulmuş olsanız ve hak yolundan sapmayınız.

* Âyette zikredilen "Allahın ipi"nden maksat, Abdullah b. Mes'ud ve Şa'biye göre, İslam topluluğudur. Katade, Süddi, Mücahid, Ata, Abdullah b. Mes'ud ve Ebu Said el-Hudriden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Allahın ipi"nden maksat, Kur'an-ı Kerim ve onda bulunan emirlerdir. Bu hususta Zeyd B. Erkam, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

كِتَابُ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ. هُوَ حَبْلُ اللّٰهِ. مَنِ اتَّبَعَهُ كَانَ عَلَى الْهُدٰى. وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ عَلٰى ضَلَالَةٍ.

"Aziz ve Celil olan Allahın kitabı, onun gökten yeryüzüne doğru uzanan ipidir. Kim ona uyacak olursa doğru yolda olur. Kim de onu terkedecek olursa sapıklığa düşmüş olur."(118)

Ebu Âliye ve ibn-i Zeyde göre ise burada zikredilen "Allahın ipi"nden maksat, Allahı samimi bir şekilde birlemektir.

Âyet-i kerimede, Müminlere, ayrılığa düşmamaleri emredilmektedir. Bu hususta Katade şöyle demiştir: "Allah, sizlerin ayrılığa düşmenizi çirkin gör-

(118) Müslim, K. Fadail es-Sahabe bab: 37, Hadis No: 2408

müş, sizi ondan sakındırmış ve size onu yasaklamıştır. Buna mukabil Allah sizin dinleyip itaat etmenizi, birbirinizle kaynaşmanızı ve bir cemaat olmanızı istemektedir. Sizler de gücünüz yettiği kadar kendiniz için, Allahın razı olduğu durumu seçin. Kuvvet ancak Allaha aittir.

Enes b. Mâlik te Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ «إِنَّ بَنِى إِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. وَإِنَّ أُمَّتِى سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. كُلُّهَا فِى النَّارِ، إِلاَّ وَاحِدَةً. وَهِىَ الْجَمَاعَةُ».

"Şüphesiz ki İsraioğulları yetmiş bir fırkaya ayrılmışlardır. Ümmetim ise yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Onların hepsi cehennem ateşinde olacak sadece bir fırkası olmayacaktır. O da cemaat halinde olan fırkadır."(119)

Âyet-i kerimede zikredilen "Allahın nimeti'nden maksat, İslamın, mü'minleri kaynaştırması ve bir araya getirmesidir. Âyette zikredilen "Düşmanlık"tan maksat ise savaş düşmanlığıdır. Zira bu âyet-i kerime, müslüman olmadan önce yüz yirmi yıl birbirlerini yok edercesine savşan Evs ve Hazreç kabilelerine işaret etmektedir. İslam gelince, birbirleriyle savaşan bu iki kabile İslama girip kardeş olmuşlar ve öteden beri süregelen savaşa son vermişlerdir.

Evs ve Hazreç kabilelerinin nasıl müslüman oldukları hakkında, özetle şunlar zikredilmektedir:

İbn-i İshak bu hususta şunları rivayet etmiştir: Evs kabilesinden olan Süveyd b. Samit, Hac veya umre yapmak için Mekkeye gelmişti. Süveyd sabırlı ve metanetli, şair, şerefli ve soylu bir kimse olduğu için kavmi ona "Mükemmel" mânâsına gelen "Kâmil" adını vermişti. Onun Mekkeye geldiğini duyan Resulullah onun önüne çıktı, onu Allaha ve İslama davet etti. Bunun üzerine Süveyd: "Ey Muhammed, belki de sende bulunan şey bende bulunan gibidir." dedi. Resulullah ona, "Sende ne var?" diye sordu. O da "Bende Lokmanın sahifeleri (Yani ona verilen hikmetler) mevcuttur." dedi. Resulullah: "Onu bana gösterirmisin? dedi. Süveyd, sahifeleri Resulullaha gösterdi. Resulullah "Bu, güzel bir sözdür. Fakat bende bulunan bandan daha üstündür. O, Allahın bana gönderdiği Kur'andır. O, bir hidayet ve bir nurdur." dedi. Resulullah ona, Kur'andan âyetler okudu ve onu İslama davet etti. Süveyd İslama soğuk bakmadı ve "Şüphesiz bu güzel bir söz." dedi. Sonra ayrılıp gitti. Medinede kavminin yanına varınca çok zaman geçmeden, Hazreç kabilesinden olanlar onu öldürdüler. Süveydin kavminden olan bir kısım insanlar, onun hakkında şöyle diyorlardı. "Bize göre Sü-

(119) İbn-i Mace, K. elfiten, bab: 17 Hadis No: 3993 / Ahmet

veyd, müslüman olarak öldürüldü." Süveydin öldürülüşü, Evs ile Hazreç arasında geçen Buas harbinden önce idi."[120]

İbn-i İshak, Hazreçlilerin, Mekkeye gelip Resulullah ile görüşmelerini ise şöyle izah etmiştir: Enes b. Râfi', Abdül Eşhel oğullarından, içlerinde İlyas b. Muazın da bulunduğu bazı gençlerle birlikte Mekkeye gelmişlerdi. Bunlar, kavimleri Hazreçin aleyhine, Kureyş kabilesiyle anlaşma yapmak istiyorlardı. Resulullah bunların geldiği duyunca yanlarına varıp oturdu ve onlara "Siz, elde etmek için geldiğiniz şeyden daha hayırlısını istermisiniz?" dedi. Onlar da: "O nedir?" diye sordular. Resulullah: "Ben, Allahın peygamberiyim. O beni, kullarına gönderdi. Ben, kulları, yalnızca Allaha kulluk etmeye, her hangi bir şeyi ona ortak koşmamaya davet ediyorum. Allah bana kitap indirdi." dedi. Resulullah, sözlerine devam ederek onlara islamı anlattı ve Kur'andan âyetler okudu. Bunun üzerine yeni yetişen gençlerden, İlyas b. Muaz şunları söyledi. "Ey kavim, vallahi davet edildiğiniz bu şeyler, elde etmek için geldiğiniz şeyden daha hayırlıdır." Bunun üzerine Enes b. Rafi', Batha'nın topraklarından bir avuç alarak İlyasın yüzüne serpti ve ona "Sen bu işlere karışma. Yemin olsun ki biz, bundan başka bir şey için geldik." dedi. Bunun üzerine İlyas sustu. Resulullah kalkıp gitti. Medineliler de oradan ayrılarak Medineye döndüler. İşte bundan sonra Evs ile Hazreç kabileleri arasında Buas savaşı meydana geldi. Aradan çok zaman geçmeden İlyas b. Muaz öldü. Ölürken tehlil ve tekbir getirdiği, Allaha hamdedip tesbih ettiği nakledilmektedir. Onun Müslüman olarak ölmesinde kavmi şüphe etmemektedir. Evet, böylece İlyas, bulunduğu mecliste Resulullahtan duyduğu sözler sayesinde İslamı hissetmişti.

İbn-i İshak diyor ki: "Aziz ve Celil olan Allah, dinini açığa çıkarmayı, Peygamberini Aziz kılmayı ve vaadini yerine getirmeyi dileyince Resulullah Ensarla karşılaştığı dönemde Mekkede, dışardan gelen insanlara dini tebliğ etmeye başladı. Her mevsimde yaptığı gibi, Ensar ile görüştüğü mevsimde de Arap kabilelerini dine davet etti. O, Akabe mevkiinde bulunurken Hazreç kabilesinden, Allahın kedileri için hayır dilediği bir toplulukla karşılaştı. Resulullah onlara "Sizler kimlersiniz?" diye sordu. Onlar da "Bizler Hazreç kabilesinden bir topluluğuz" dediler. Resulullah "Sizler, Yahudilerle anlaşması bulunan kimselerdenmisiniz?" diye sordu. Onlar da "Evet" dediler. Resulullah, "Oturmazmısınız?, sizinle biraz konuşalım. "dedi." Onlar da: "Evet olur." dediler. Resulullah ile birlikte oturdular. Resulullah onları, Aziz ve Celil olan Allaha davet etti. Onalara İslamı teklif etti ve Kur'an okudu. Allah tealanın, onların İslama girmeleri için sebep kıldığı meselelerden biri de şuydu: Hazreçliler memleketlerinde Yahudilerle birlikte yaşıyorlardı. Yahudiler, kitap ehli ve bilgi sahibiydiler. Hazreçliler ise Allaha ortak koşan ve putlara tapan kimselerdi. Bunlar memle-

---

(120) Bkz. İbn-i Hişam, Siret, C.1 S. 425 - 427

ketlerinde, Yahudilere galip durumdaydılar. Aralarında bir olay çıktığında Yahudiler onları tehdit ederek şöyle diyorlardı: "Şüphesiz ki pek yakında bir Peygamber gönderilecek, onun zamanı gelmiştir. Biz ona tabi olacağız. Onunla birlikte sizleri Âd ve İrem gibi öldüreceğiz. "Resulullah bu topluluğa konuşup onları Allaha davet edince onlar birbirlerine şöyle demişlerdi: "Ey kavim, vallahi sizler biliyorsunuz ki işte bu Yahudilerin sizi kendisiyle tehdit ettikleri Peygamberdir. Buna sizden önce Yahudiler iman etmiş olmasınlar. "Bunun üzerine Resulullahın davetini kabul ettiler. Onu tasdik ettiler ve Resulullahın kendilerine teklif ettiği İslamı kabullendiler. Ve şöyle dediler: "Biz, geride öyle bir kavim bıraktık ki onların arasındaki düşmanlık ve kötülük hiçbir kavmin arasında yoktur. Umulur ki senin sayende Allah onları birleştirir. Şimdi biz, onların yanına döneceğiz. Onları senin emrine çağıracağız ve senin davetinle kabul ettiğimiz bu dini onlara da arzedeceğiz. Şayet onlar da bu din üzerinde birleşecek olurlarsa artık senden daha güçlü bir kimse olamaz." Bundan sonra Hazreçliler, mümin olarak Resulullahın yanından ayrılıp gittiler. Onlar altı kişiydiler. Bunlar Medineye gidip kavimlerinin yanına varınca onlara Resulullahı anlattılar ve kendilerini İslama davet ettiler. Böylece aralarında İslam yayılmaya başladı. Öyle ki, Ensarın evleriden hiçbir ev kalmadı ki orada Resulullah anılmış olmasın.

Ertesi yıl olunca aynı mevsimde Ensardan on iki kişi geldi. Resulullah ile "Akabe" denen yerde buluştular. Burada birinci Akabe Ibiatını yaptılar. Medineli Ensar, Resulullah ile "Kadınların biatı" diye adlandırılan bir biatta bulundular. Bu da Müslümanlara henüz savaşın farz kılınmadığı bir zamanda idi.

Bu âyette Allah teala, kâfirliği bir cehennem çukuruna, kâfirleri de o çukurun kenarında bulunup oraya düşmeye mahkum olanlara benzetmiştir. İslamı ise o çukura düşmeye engel olan sebep olarak vasıflandırmıştır. Allah, iman edenleri kurtaracak, kâfirler ise layık oldukları cezaya çarpılacaklardır.

Âyet-i kerime, müslümanların birlik ve beraberlik içinde olmaları lazım geldiğini emretmekte ve parçalanmayı, çeşitli hiziplere bölünmeyi yasaklamaktadır. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir hadisi şerifinde:

فَقَالَ إِنَّهُ سَيُكُونُ بَعْدِى هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ فَمَنْ رَأَيْتُمُوهُ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ أَوْيُرِيدُ
يُفَرِّقُ أَمْرَ أُمَّةُ مُحَمَّد ﷺ كَائِناً مَنْ كَانَ فَاقْتُلُوهُ فَانَّ يَدَ اللّٰهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ
فَانَّ الشَّيْطَانَ مَعَ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ يَرْكُضُ.

"Benden sonra fitne ve fesat olacaktır. Kimin cemaatten ayrıldığını ve Muhammed ümetinin işlerini karıştırdığını görürseniz onu öldürün. O şahıs kim olursa olsun. Zira, Allahın yardımı cemaatle birlikte olanlaradır. Cemaatten ay-

rılan kişi ile de Şeytan beraber koşar." buyurmuştur. (121)

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

104- İçinizden hayra davet eden, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte onlardır.

Ey iman edenler, içinizden, insanları islam nizamına davet eden, Muhammede ve getirdiği dine iman etmek gibi iyilikleri emredip, Allahı inkâr ile Peygamberi yalanlama gibi kötülüklerden de men eden bir topluluk oluşsun. İşte kurtuluşa erenler, Allahın cennetini ve nimetlerini kazananlar bunlardır.

* Buradaki "İyilik"ten maksat, şeriatın uygun gördüğü her söz ve iştir. "Kötülük"ten maksat da onun reddettiği her söz ve iştir.

Bu âyet-i kerime, iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın dini bir vecibe olduğunu beyan etmektedir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللّٰهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَاباً مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلاَ يُسْتَجَابُ لَكُمْ.

"Hayatım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki ya iyiliği emredip kötülüğe mani olursunuz veya pek yakın bir zamanda Allah, sizin üzerinize bir ceza gönderir sonra onun kaldırılması için dua ederseniz de duanızı kabul etmez."(122)

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ

وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

(121) Neseî, K. Tahrim ed-Dem, bab: 6
(122) Tirmizi, K. el-Fiten bab: 9, Hadis No: 2169 / Ahmed b. Hanbel Müsned C.5 S.388, 390, 391

105- Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra bölünen ve ihtilafa düşenler gibi olmayın. İşte onlara büyük bir azap vardır.

Sakın, kendilerine Allahın apaçık âyet ve delilleri geldikten ve hakkı öğrendikten sonra Allahın dininde ihtilafa düşen ve bölük pörçük olan Yahudi ve Hristiyanlar gibi olmayın. İşte ihtilaf ederek parça parça olan bu gibi insanlar için Allah katında büyük bir azap vardır.

* Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Ey Muhammed, dinlerini parça parça edip fırkalara ayrılanlarla artık senin bir alakan kalmamıştır. Onların işi Allaha kalmıştır. Sonra Allah, yaptıklarını onlara bildirecektir.[123]

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾

106- O gün bazı yüzler ağaracak bazı yüzler kararacaktır. Yüzleri kararanlara şöyle denecektir." İman ettikten sonra inkâr mı ettiniz?" O halde inkâr ettiğinizden dolayı tadın azabı."

Kâfirlere büyük bir azabın verildiği gün, müminlerin yüzleri ağaracak, kâfirlerin yüzleri ise kararacaktır. Yüzleri kararan kâfirlere şöyle denecektir: "Allahın, rabbiniz olduğunu tasdik ettikten sonra onun birliğini inkâr ederek kâfir mi oldunuz? Öyleyse inkârınız sebebiyle cehennem azabını tadın.

* Müfessirler, âyet-i kerimede "İman ettikten sonra inkâr mı ettiniz ?" diye kendilerine hitap edileceği ve âhirette yüzlerinin kararacağı beyan edilen insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Katade ve Süddiye göre âyetin bu bölümünde sıfatları zikredilen bu insanlardan maksat, önce Müslüman olup sonra dinden çıkan kişilerdir. Nitekim Resulullah bu gibi insanlara işaretle şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِنِّي عَلَى الْحَوْضِ حَتَّى أَنْظُرَ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ مِنْكُمْ. وَسَيُؤْخَذُ أُنَاسٌ دُونِي. فَأَقُولُ: يَا رَبِّ ! مِنِّي وَمِنْ أُمَّتِي. فَيُقَالُ: أَمَا شَعَرْتَ

(123) En'am suresi, 6/159

« مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ؟ وَاللّٰهِ! مَا بَرِحُوا بَعْدَكَ يَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ »

"Şüphesiz ki ben, havuzun (Havz-ı Kevsirin) başında bulunacağım. Sizden, bana gelenlere bakacağım. Bir kısım insanlar, benim arkamdan yakalanıp götürülecekler. Ben de diyeceğim ki "Ey rabbim, bunlar bendendir. Benim ümmetimdendir. "Bana denilecek ki: "Onların, senden sonra ne yaptıklarını bilmiyor musun? Vallahi onlar senden sonra gerisini geri dönmeye devam ettiler. (Dinden çıktılar)"(124)

b- Ebu Ümame el-Bâhilîye göre ise bu âyetten, âhirette yüzleri kararacağı zikredilen kimselerden maksat, Hariciye fırkasıdır.(125)

c- Hasan-ı Basriye göre âhirette yüzleri kararacak olan bu insanlardan maksat, münafıklardır. Bunlar, dilleriyle iman ettiklerini söylemelerine rağmen kalblerinde inkârcılığı saklamışlar ve yaptıkları amelleriyle de kâfir olduklarını hissettirmişlerdir. Bu nedenle âhirette onlara "İman etmenizden sonra kâfir mi oldunuz?" diye sorulacaktır.

d- Übey b.Kâ'b'a göre ise, âhirette yüzleri ak olacak insanlardan maksat, bütün müminler, kararacak olan insanlardan maksat ise bütün kâfirlerdir. Kâfirlere "İman ettikten sonra inkâr mı ettiniz?" denmesinin sebebi, onların, Âdemin sulbünden zerrecikler halinde çıkarıldıklarında, iman ettiklerini söylemeleri, doğup dünyaya geldikten sonra da kâfir olmalarındandır. Taberi bu görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş ve demiştir ki: "Zira âyet-i kerimenin, âhirette bütün insanları iki sınıfa ayırdığını, bunlardan, yüzleri ak olanların, müminler olduklarına göre, yüzleri kararanların da bütün kâfirleri kapsadığı âşikârdır. Bunların, sadece kâfirlerden bir sınıfı ifade ettiğini söylemenin gereği yoktur. Zira Allah teala âyette umumi bir ifade ile beyanda bulunmuştur.

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

107- Yüzleri ağaranlar ise Allahın rahmetindedirler. Onlar orada ebedi kalacaklardır.

İmanlarında kararlı olan ve Tevhid inancına bağlı kalan, yüzleri ağarmış mutlu müminler ise, Allahın bağışladığı cennet ve nimetler içinde olacaklar ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

---

(124) Müslim, K. el-fadail, bab: 27, Hadis No: 2293 / Buhari, K. el-fiten

(125) Bkz. Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 2, Hadis No: 3000

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

108- İşte bunlar, Allahın âyetleridir. Onları sana hak olarak okuyoruz. Allah, âlemlere zulmetmek istemez.

İşte bunlar, Allahtan gelen öğütler ve onun apaçık delilleridir. Ey Muhammed, biz onları sana, doğru ve kesin olarak bildiriyoruz. Allah, yarattıklarından hiç birisine zulmetmek istemez.

Burada zikredilen "Âyetler"den maksat, Resulullahın sahabilerini, Yahudileri ve diğer ehl-i kitabı anlatan, ahitlerini yerine getirenlere ve ahitlerini bozanlara ne yapılacağını belirten âyetlerdir. Allah teala, bunları Hz. Muhammede, Cebrail vasıtasıyla okuduğunu beyan etmiş, herkese hak ettiği mükaafaat ve cezayı vereceğini bildirmiştir. Yüzleri ak olanların bunu hak ettikleri için ak olduğu, kara olanların da buna layık oldukları için kendilerine böyle davranıldığı, Allah tealanın, hiçbir kimseye zulmetmek istemediği beyan edilmiştir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ع ﴿١٠٩﴾

109- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındır. Bütün işler Allaha döner.

Göklerde ve yerde iyi olsun kötü olsun her ne varsa, iyilik yapan kötülük yapan her kim bulunuyorsa hepsi Allahın yarattığı şeyler ve kimselerdir. Bütün işler sonunda Allaha döner. O halde onlar da Allaha dönecekler ve Allah, herkese hak ettiği ceza veya mükâfaatı verecektir.

* Madem ki göklerde ve yerde bulunan her şey Allaha aittir ve onun hükmüne tabidir o halde Allahın herhangi bir yaratığına zulmetmesi onun şanına yakışmaz. Zira zalim, nüfuzunu artırmak, iktidarını sağlamlaştırmak ve mülküne mülk katmak için zulmeder. Allah tealanın bunları yapmaya ihtiyacı yoktur. Zira o, bütün yaratıkların mutlak maliki ve mutlak hakimidir.

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ

الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ

الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

110- Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder kötülüğe mani olursunuz ve Allaha iman edersiniz. Eğer kitap ehli de iman etseydi elbetteki onlar için daha hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler varsa da çokları yoldan çıkmışlardır.

Ey Muhammed ümmeti, siz Allah katında ümmetlerin en hayırlısı ve en üstünüsünüz. İnsanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı kimselerseniz. Öyle ki bütün gücünüzle insanları, Allah nizamı olan İslama sokmaya çalışırsınız. Allah ve onun şeriatına iman etme gibi iyilikleri emreder Allaha ortak koşma ve isyan etme gibi kötülüklere mani olur ve Allaha samimiyetle iman edip ona kulluk edersiniz. Kendilerine Tevrat ve İncil gönderilen kitap ehli de Muhammed ve Kur'ana iman etmiş olsalardı, Allah katında kendileri için daha hayırlı olurdu. Bunlardan, Abdullah b. Selam ve Sa'leb b. Saye gibi iman edenler varsa da çoğunluğu, bağlı olduklarını iddia ettikleri dinlerinden de ayrılmışlardır. Zira kendi dinleri de, İslam geldikten sonra herkesin İslama girmesi gerektiğini emretmektedir.

* Hz. Ömer (r.a.) diyor ki: "Kim, insanlık için ortaya çıkarılmış hayırlı ümmetten olmak isterse, Allahın koştuğu şu şartları yerine getirsin. O şartlar, iyiliği emretmek, kötülüğe mani olmak ve Allaha iman etmektir."

Müfessirler bu âyette "Hayırlı Ümmet" olarak zikredilen "İnsanlardan kimlerin kastedildikleri hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas, İkrime ve Dehhaktan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen "En hayırlı ümmet"ten maksat, Resulullahın sahabilerinden belli bir topluluktur. Bunlar da, Abdullah b. Abbasa göre, Resulullahın sahabilerinden, Mekkeden Medineye hicret edenlerdir. İkrimeye göre bunlar, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Huzeyfenin azadlı kölesi Salim, Übey b. Kâ'b ve Muaz b. Cebeldir.

b- Mücahid, Ebu Hureyre ve atiyyeye göre âyette zikredilen sıfatları taşıyan her ümmet, en hayırlı ümmettir.

c- Rebi' b. Enese göre burada zikredilen en hayırlı ümmetten maksat, Muhammed ümmetidir. Zira İslam dinine en çok tabi olanlar Muhammed ümmetidir.

d- Hasan-ı Basriye göre ise, burada zikredilen en hayırlı ümmetten maksat, geçmişteki bütün ümmetleri tamamlayan ve onların en sonuncusu olan Mu-

hammed ümmetidir. Taberi de bu görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş ve delil olarak şu hadis-i şerifi zikretmiştir.

قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّكُمْ وَفَّيْتُمْ سَبْعِينَ أُمَّةً أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللّهِ ».

"Sizler yetmiş ümmeti tamamlayanlarsınız. Siz onların en hayırlısı ve Allah katında en üstünsünüz.(126)

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّهِ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ اَتَرْضَوْنَ اَنْ تَكُونُوا رُبُعَ اَهْلِ الْجَنَّةِ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ اَتَرْضَوْنَ اَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ اَهْلِ الْجَنَّةِ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ اَتَرْضَوْنَ اَنْ تَكُونُوا شَطْرَ اَهْلِ الْجَنَّةِ قُلْنَا نَعَمْ قَالَ وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ اِنِّى لَاَرْجُو اَنْ تَكُونُوا نِصْفَ اَهْلِ الْجَنَّةِ وَذَلِكَ اَنَّ الْجَنَّةَ لَا يَدْخُلُهَا اِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَمَا اَنْتُمْ فِى اَهْلِ الشِّرْكِ اِلَّا كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِى جِلْدِ الثَّوْرِ الْاَسْوَدِ اَوْ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِى جِلْدِ الثَّوْرِ الْاَحْمَرِ.

"Resulullah ile bir çadırda bulunuyorduk. Bize şöyle buyurdu: "Sizler, cennet ehlinin dörtte biri olmaya razı olurmusunuz?" "Evet" dedik. Resulullah: "Üçte biri olmaya razı olurmusunuz? dedi. Evet. dedik. Resulullah "Cennet ehlinin yarısı olmaya razı olur musunuz?" dedi. "Evet" dedik. Sonra şöyle buyurdu: "Muhammedin hayatı, kudret elinde olan Allah'a yemin yemin olsun ki ben sizlerin, cennet ehlinin yarısını teşkil edeceğinizi ümit etmekteyim. Zira cennete ancak müslüman olan kişi girecektir. Sizler, müşriklerin arasında, siyah bir boğanın derisindeki beyaz bir tüy kadarsınız."(127)

لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾

(126) İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: Hadis No. 4288/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4 S. 447
(127) Buhari, K. er-Rikak, bab: 45, 46 / Tirmizi K. el-Cennet, bab: 13, Hadis No: 2547

111- Onlar, eziyetten başka, size bir zarar veremezler. Sizinle savaştıkları zaman arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez.

Ey iman edenler, o fasıklar size bir şey yapamazlar. Sadece, Allaha ortak koşmak, inkârda bulunmak ve sizleri sapıklığa davet etmek suretiyle size eziyet verirler. O kitap ehli olan fasıklar, sizinle savaştıkları zaman mağlup olup kaçarlar. Sonra da, Allahı ve Peygamberini inkâr ettikleri için, Allah tarafından kendilerine yardım edilmez.

* Bu âyet-i kerime, müminlere bir vaaddir. Allah, vaadinden asla dönmez. Bizler ne zaman hakkıyla iman edersek işte o zaman Allahın vaadine erişmiş oluruz.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ
وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا
يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا
وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

112- Allah ve insanların himayesinde olanlar müstesna, nerede olurlarsa olsunlar, onlara zillet damgası vurulmuştur. Allahın gazabını hak etmişlerdir. Onlara aşağılık damgası vurulmuştur. Bu onların, Allahın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere Peygamberleri öldürmelerindendir. Bu, isyan etmelerinden haddi aşmalarındandır.

Yahudiler, yeryüzünde nerede bulunurlarsa bulunsunlar, onlara zillet de damgası vurulmuştur. O damgadan kurtulamazlar. Allahın himayesi ve insanların himayesinde bulunanlar müstesnadır. Diğerleri Allahın gazabına uğramışlardır. Ayrıca onlara aşağılık ve miskinlik damgası vurulmuştur. Bunların zelil, adi ve miskin olmalarının sebebi, Allahın Peygamberinin doğruluğunu gösteren delillerini inkâr etmeleri ve haksız yere, Allahın, insanlara gönderdiği Peygamberlerini öldürmeleridir. Bir de bunların, allahın emirlerine karşı gelmeleri ve haram kıldıklarını helal, helal kıldıklarını ise haram kılarak haddi aşmalarıdır.

* Âyet-i kerimede geçen "Allahın himeyisi"nden maksat, Allahın emriyle müslümanların, kitap ehlinden cizye alarak onlarla zimmilik sözleşmesi yapmaları ve bu sözleşmenin gereği olarak güven sağlamalarıdır.

Âyette zikredilen ve "Himaye" diye tercüme edilen (الْحَبْل) kelimesinden maksat, Mücahid, Katade, İkrime, Süddi, Reb' b. Enes, Abdullah b. Abas ve İbn-i Zeyde göre, söz verme ve ahitte bulunmadır. Buna göre âyetin mânâsı "Yahidiler nerede bulunurlarsa bulunsunlar, onların üzerine zillet damgası vurulmuştur. Ancak, Allahın, yaşamalarına dair müsaadesi bulunan ve müminlerin, cizye alarak eman verdikleri kimseler hariçtir. Bunlar, bulundukları yerlerde, canlarını ve mallarını güven içinde hissederler.

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ

وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾

113- Onların hepsi bir değildir. Ehl-i Kitaptan bir cemaat vardır ki, dosdoğrudurlar. Gece vakitlerinde Allahın âyetlerini okurlar ve secdeye varırlar.

Kitap ehlinin hepsi eşit değildir. Bir kısmı müslüman, diğerleri gayri-i müslimdir. Kitap ehlinden bazıları hakta kararlıdır, doğru yol üzeredir. Allahın nizamına bağlıdır. Gece vakitlerinde ibadetlerinde Allahın âyetlerini okurlar. Ve secdeye kapanırlar.

* Bu âyet-i kerimenin kimleri anlattığı hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Katade ve İbn-i Cüreyce göre bu âyet-i kerime, bundan önce, iki sınıfa ayrıldıkları belirtilen ehl-i kitabı beyan etmekte, onlardan, mümin olanların sıfatlarını zikretmektedir. Zira, yüz onuncu âyette ehl-i kitabın bir kısmının mümin olduğu, çoğunluğunun ise İslamı kabul etmeyerek kendi dinlerinden dahi çıktıkları beyan edilmiş, bu âyet-i kerimede de ehl-i kitabın müminlerinin sıfatları zikredilmiş ve övülmüşlerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Yahudilerden Abdullah b. Selam, Sa'lebe b. Saye, Üseyd b. Saye, Esed b. Übeyd ve benzeri kişiler müslüman olunca Yahudilerin Hahamları ve iman etmeyen kâfirleri, müslüman olanlar hakkında şunları söylemeye başladılar. "Muhammede ancak şerlilerimiz iman edip tabi olmuşlardır. Şayet onlar seçkinlerimiz olsalardı atalarının dinini bırakıp başka bir dine gitmezlerdi" İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

b- Abdullah b. Mes'ud ve Süddiye göre ise bu âyet-i kerime, İslamı kabul etmeyen ehl-i kitap ile Muhammed ümmetini anlatmaktadır. Ehl-i kitabın, Muhammed ümmetine eşit olmayacağını ve Muhammed ümmetinin, âyette zikredilen sıfatları taşıdıklarını beyan etmektedir.

Taberi, daha önceki âyetlerle irtibatlı olması bakımından birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Çünkü yüz onuncu âyette ehl-i kitabın, mümin ve dinden ayrılan fasıklar olarak iki sınıfa ayrıldıkları zikredildikten sonra bu âyette de ehl-i kitabın hepsinin eşit olmadığı, mümin olanlarının, zikredilen sıfatlarla kâfirlerden üstün oldukları beyan edilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Dosdoğrudurlar" diye tercüme edilen (قَائِمَةٌ) sıfatı, Mücahid tarafından "Adaletlidirler." şeklinde, Katade, Rebi b. Enes ve Abdullah b. Abbas tarafından "Allahın kitabı ve emirleri üzeredirler." şeklinde, Süddi tarafından ise "İtaatkârdırlar." şeklinde izah edilmiştir.

Taberi, "Alahın kitabı ve emirleri üzeredirler." şeklindeki izahı tercih etmiş, diğer görüşlerin de buna yakın olduklarını söylemiştir. Zira, Allahın kitabı ve dini üzere olanlar, aynı zamanda adaletli ve itaakâr olurlar.

Taberi, Numan b. Beşirin Resulullahtan rivayet ettiği şu hadisin ifadesinin bu âyetteki (قَائِمَةٌ) kelimesinin ifade şekline benzediğini söylemiştir. Hadis-i Şerifte buyuruluyor ki:

مَثَلُ الْقَائِمِ عَلٰى حُدُودِ اللّٰهِ وَالْوَاقِعُ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ إِسْتَهَمُوا عَلٰى سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ اَعْلاَهَا وَبَعْضُهُمْ اَسْفَلَهَا فَكَانَ الَّذِينَ فِي اَسْفَلِهَا اِذَا إِسْتَقَوْا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلٰى مَنْ فَوْقَهُمْ فَقَالُوا لَوْ اَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقاً وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا فَاِنْ يَتْرُكُوهُمْ وَمَا اَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعاً وَاِنْ اَخَذُوا عَلٰى اَيْدِيهِمْ نَجَوْا وَنَجَوْا جَمِيعاً.

"Allahın koyduğu sınırların önünde durup öteye geçmeyenlerle, o aşanların misali, bir geminin çeşitli bölümlerine binmek isteyen şu topluluk gibidirler. Kavimden bazıları kur'a neticesinde geminin üst tarafına bazıları da alt tarafına düşmüşlerdir. Alt tarafta olanlar su almaya gittiklerinde üst tarafta bulunanların yanından geçmek zorundadırlar. Bu nedenle onlar "Bizler, kendi bulunduğumuz yerde bir delik açsak ta üstümüzde bulunanlara sıkıntı vermesek nasıl olur?" derler, Şayet üstte bulunanlar, altta bulunanları, bu isteklerinde serbest bırakacak olurlarsa (Gemi delinmiş olacağı için) hepsi birden helak olurlar. Şayet üstte bulunanlar alttakilere engel olacak olurlarsa hem kendileri kurtulmuş hem de onlar kurtulmuş olurlar."[128]

Âyet-i kerimede, ehl-i kitaptan olan müminlerin sıfatları zikredilirken

---

(128) Buhari, K. eş-Şerike, bab: 6

"Gece vakitlerinde Allahın âyetlerini okurlar..." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, Katade, Rebi' b. Enes ve İbn-i Cüreyce göre, "Gecenin belli vakitlerinde Allahın âyetlerini okurlar." demektir.

Süddiye göre, bundan maksat, "Gecenin içinde Allahın âyetlerini okurlar." demektir. Abdullah b. Mes'uda göre "Yatsı namazını kılarlar." demektir. Mansura göre "Akşamla yatsı arasında namaz kılarlar." demektir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşler, zahirde farklı iseler de gerçekte birbirlerine yakındırlar. Zira, Allahın âyetlerini, yatsı namazında okuyan da, yatsıyla akşam namazı arasında kılmış olduğu herhangi bir namazın içinde okuyan da Allahın âyetlerini gecenin bir anında veya içinde okumuş olandır. Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşlerin birbirlerine çok yakın olmalarıyla birlikte, görünürde tercihe şayan olanı "Yatsı namazını kılarken Allahın âyetlerini okumaktır." diyen görüştür. Zira, hiçbir ehl-i kitap, yatsı vaktinde namaz kılmamaktadır. Allah teala, bu âyette özellikle Muhammed ümmetini yatsı namazını kılmakla övmektedir.

يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١١٤﴾

114- Allaha ve âhiret gününe iman edenler, iyiliği emreder kötülükten men ederler. Hayır işlerine koşuşurlar. İşte onlar, salihlerdendir.

Bu müminler, Allaha ve âhiret gününe iman ederler. İnsanlara da, Allaha ve Peygamberine iman etmek gibi iyilikleri emrederler. Allahı inkâr etme ve Peygamberini yalanlama gibi kötülüklere mani olurlar ve her türlü hayıra koşarlar. İşte bunlar, salih kullardandır.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِالْمُتَّق۪ينَ ﴿١١٥﴾

115- Yaptıkları hiçbir hayır asla inkâr edilmeyecektir. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilendir.

Bu müminlerin yaptıkları herhangi bir hayır, Allah katında asla zayi edilmeyecek, aksine, Allah onlara, yaptıklarının mükhafaatını tam olarak verecektir. Allah, kendisinden korkan ve karşı gelmekten kaçınanları çok iyi bilendir. Allah onlara, yaptıklarının karşılığını verecektir.

Bu konuda diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "...Şüphesiz ki Allah, iyilik yapanların kükafaatını zayi etmez."(129)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾

116- Şüphesiz ki inkâr edenlerin malları da evlatları da Allaha karşı kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir. İşte onlar, cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.

Şüphesiz ki ehl-i kitaptan fâsık olanların biriktirmiş oldukları malları ve yetiştirmiş oldukları evlatları, Allahın cezalandırması karşısında kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlar, cehennemliktirler ve orada ebidi olarak kalacaklardır.

* Allah teala, bu âyet-i kerimede, yüz onuncu âyette geçen, ehli-i kitabın fâsıklarını ve Hz. Muhammedi inkârda, onlara benzeyenleri tehdit etmektedir.

Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Rablerini inkâr edenlerin amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu küle benzer. Kazandıklarını ellerinde tutamazlar. İşte en büyük sapıklık budur.(130)

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ
قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

117- Onların, bu dünya hayatında sarfettikleri şeyin durumu, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerine isabet edip onu yok eden çok soğuk bir rüzgarın durumuna benzer. Onlara Allah zulmetmedi fakat onlar, kendi kendilerine zulmettiler.

Kâfirlerin, bu dünya hayatında, sevap almak için harcadıkları şeyler, çok soğuk bir rüzgarın durumuna benzer. Öyle ki, o rüzgar, kendi kendine zulmeden bir topluluğun ekinlerine isabet etmiş ve onu imha etmiştir. Allah, bu kâfirlerin yaptıkları amelleri bu şekilde yok edecek ve ümitlerini boşa çıkaracaktır. Amel-

(129) Tevbe suresi, 9/120
(130) İbrahim suresi, 14/18

lerini boşa çıkararak Allah onlara zulmetmiş değildir. Fakat kendilerini cehenneme götürecek işler yaparak bunlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

* Âyet-i kerimede, Kafirlerin Sarf hayır işi gibi görünen harcamalarının aslında faydası olmadığını, aksine onlar için zarara yol açacağını ifade etmektedir.

Âyet-i kerimede geçen "Kâfirlerinsarf ettikleri şey"den maksat, Mücahide göre kâfirlerin dünya hayatındayken hayır işlerinde harcadıkları mallardır. Süddiye göre ise, kâfirlerin, kalben inanmadıkları halde, dilleriyle söylemiş oldukları sözlerdir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve kâfirlerin, dünya hayatındayken, sevap kazanmak için harcadıkları mallarından âhirette hiçbir fayda göremeyeceklerini beyan etmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا
مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا
لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

118- Ey iman edenler, sizden olmayanları yakın dost edinmeyin. Onlar size, fenalık yapmaktan geri durmazlar. Sizin, sıkıntıya düşmenizi isterler. Kinleri ağızlarından dökülür. Sinelerinin gizlediği ise daha büyüktür. Eğer sizler, Allahın emir ve yasaklarını, öğüt ve uyarılarını düşünen insanlarsanız, biz size öğüt ve ibret alacağınız âyetlerimizi açıkladık.

* Bu âyette Allah teala müminlere, kâfirlerden dostlar ve samimi arkadaşlar edinip müslümanların sırlarını onlara aktarmalarını yasaklıyor ve kâfirlerin, müminleri aldatıcı hainler ve küstahlar olduklarını bildiriyor ki, müslümanlar kendi kanaatlerince faydalı görseler dahi kâfirlerle dosluk kurmaktan uzaklaşsınlar.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyuruluyor. "Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun? Onlar sapıklığı satın alıyor ve sizin de doğru yoldan sapmanızı istiyorlar."(131)

"Ey iman edenler, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar, birbirinin dostudur. Sizden kim, onları dost edinirse, şüphesiz ki onlardan olur. Muhakkak ki Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez."(132)

(131) Nisa suresi, 4/44
(132) Maide suresi, 5/51

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes, Süddi İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyde göre bu âyet-i kerime, müminlere, münafıkları yakın dost edinmemelerini emretmektedir. Zira müslümanlardan bazıları, İslam gelmeden önce "Yahudi ve münafıklarla olan dostluklarını sürdürmek istemişler ve onlarla içli dışlı olmaya devam etmişlerdir. Allah teala, bu âyeti indirerek müminlerin, Yahudi ve münafıkları yakın dost edinmelerini yasaklamıştır.

عَنْ أَزْهَرَ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لاَ تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ وَلاَ تَنْقُشُوا عَلَى خَوَاتِيمِكُمْ عَرَبِيًّا.

Bu hususta Ezher b. Raşid diyor ki. "Enes b. Malik, Resulullahın şu hadisini rivayet etti. "Siz, müşriklerin ateşiyle aydınlanmayın ve yüzüklerinize Arapça yazı işletmeyin."(133) Ezher b. Raşit diyor ki: "Biz, bunun ne demek olduğunu anlamadık. Nihayet Hasan-ı Basri yanımıza geldi. İnsanlar bunun mânâsını ondan sordular. O da şu cevabı verdi: "Yüzüklerinize Arapça işletmeyin" ifadesinin manısı "Yüzüklerinize "Muhammed" ismini kazdırmayın." demektir. Şirk ehlinin ateşiyle aydınlanmayın." demek ise "İşlerinizde onlarla istişare etmeyin." demektir. Sonra Hasan-ı Basri "Allahın kitabında bu izahın doğruluğunu beyan eten âyet şudur." dedi ve "Ey iman edenler, sizden olmayanları yakın dost edinmeyin." âyetini okudu.

Taberi diyor ki: Bu âyette zikredilenlerden maksat, sadece münafıklar değil, müslümanların Medinede, çevrelerinde bulunan ve İslama karşı kinleriyle tanınan Yahudilerdir. Zira, müminlere karşı açıkça savaşan müşrikler, müminler tarafından dost edinilmiyorlar, sadece müminlerle anlaşma yapıp onlara dost görünmeye çalışan Yahudileri dost ediniyorlardı. Bu nedenle âyet, müminleri, onları yakın dost edinmekten men etti.

هَٓا اَنْتُمْ اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ
وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا

(133) Neseî, K. ez-Ziynet, bab: 51/ Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3 S. 99

بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

119- Siz o kimselersiniz ki, onları seversiniz. Onlar ise sizi sevmezler. Halbuki siz, kitabın tamamına iman edersiniz. Onlar size rastladıkları zaman "İman ettik." derler. Başbaşa kaldıklarında ise, size karşı kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. Onlara de ki: "Kininizden ölün." Şüphesiz ki Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Ey müminler, sizler öyle insanlarsınız ki bu kâfirleri seviyorsunuz. Onlara iyi davranıyor ve onları ziyaret ediyorsunuz. Onlar ise sizleri sevmiyorlar. Bilakis size karşı düşmanlık ve tuzak kurma hisleri besliyorlar. Yine sizler, Allahın, Peygamberine indirdiği kitapların hepsine iman ediyorsunuz, onlar ise size indirilen kitabı inkâr ediyorlar. Siz, müminlerle karşılaştıkları zaman hakkı gizleyerek ve sizden çekinerek "Muhammede geleni tasdik edip iman ettik." diyorlar. Halbuki sizlerin, onları göremeyeceğiniz bir yerde birbirleriyle başbaşa kaldıkları zaman size karşı olan kin ve nefretlerinden dolayı parmak uçlarını ısırıyorlar.

Ey Muhammed, de ki: "Kininizden dolayı geberin, Şüphesiz ki Allah, göğüslerinizin içinde bulunan öfkeyi, sıkıntıyı, hayırı ve şerri çok iyi bilendir. Ve ona göre sizlere layık olduğunuz karşılığı verecektir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede müminlerle kâfirlerin birbirlerine karşı olan davranışlarını ve duygularını beyan etmektedir. Müminler, kâfirlere karşı iyi niyetli ve acıma duygusuna sahip iken kâfirler müminlere karşı katı kalbli ve kindardırlar. Bu hususta Katade diyor ki: "Allaha yemin olsun ki, mümin olan insan, münafıkı hoş görür, onu barındırır, ona merhamet eder. Şayet münafık, müminin sahib olduğu şeye sahib olsa müminlerin kökünü kurutur."

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا
وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

120- Size bir iyilik dokunduğu zaman bu onların kötüsüne gider. Size bir kötülük dokununca da buna sevinirler. Eğer sabreder Allahtan korkarsanız, onların hiyleleri size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını ilmiyle kuşatmıştır.

Eğer sizlere, zafer, kaynaşma ve birleşme gibi bir iyilik dokunacak olsa bu onları öfkelendirir ve kötülerine gider. Şayet size mağlubiyet, tartışma ve ih-

tilafa düşme gibi bir kötülük dokunacak olursa onlar bundan memnun kalırlar ve bundan dolayı sevinirler. Eğer siz, Allaha itaatte ve yasakladığı şeylerden kaçınmakta sabredecek ve rabbinizin cezalandırmasından korkacak olursanız, bu isyankâr münafıkların tuzakları sizlere hiç bir zarar veremez şüphesiz ki Allah onların yaptıkları fitne ve fesadı, insanları Allah yolunda alıkoymalarını tesbit ettirmekte ve onlara, layık oldukları cezayı artırmak için kendilerini de yaptıklarını da kuşatmaktadır.

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

121- Ey Muhammed, sabahleyin erkenden ailenin yanından ayrılıp müminleri savaş yerlerine yerleştirdiğini hatırla. Allah, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, sabahleyin ailenden ayrılıp müminleri, düşmanlarına karşı savaşacakları mevkilerine yerleştirdiğini hatırla. Allah, sözlerinizi çok iyi işiten, içlerinizde olanları ve durumlarınızı çok iyi bilendir.

* Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, bundan önce geçen âyet-i kerime ile bağlantılıdır. Bu sebeple âyetin izahı şöyledir. "Ey müminler, eğer bana itaatte ve Peygamberimin emirlerine uymada sabreder ve yasakladığım şeylerden korkup kaçacak olursanız, Yahudi kâfirlerinin tuzakları size hiçbir zarar vermez. Zira Allah size yardım eder. Nitekim Bedir savaşında, zelil halde iken sabretmeniz ve Allahtan korkmanız sebebiyle Allah size yardım etmiş ve sizi, düşmanınıza galip getirmiştir. Şayet sizler, emrime karşı gelir, sizi yükümlü kıldığım vazifeleri yerine getirmekte sabretmez ve yasakladığım şeyden kaçınmayacak olursanız. sizin başınıza, Uhut savaşında gelen olaylar gelir. Hatırlayın o zamanı ki Peygamberiniz, müminleri, sabahın erken saatinde, savaşacakları yere yerleştirmişti.

Müfessirler, bu âyet-i kerimede zikredilen, Resulullahın, savaşçıları yerlerine yerleştirmesi olayında hangi savaşın kastedildiği hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahid, Katade, Reb' b. Enes, Abdullah b. Abbas, Süddi ve İbn-i İshaka göre, bu âyette işaret edilen savaş, Uhut savaşıdır.

b- Hasan-ı Basriye göre ise bu savaş Hendek savaşadır.

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira bundan

sonra gelen âyetteki "Nerdeyse bozguna uğrayacak" olan iki topluluktan maksat, bütün müfessirlere göre Ensardan, Beni Seleme ve Beni Harise kabileleridir. Bunların, neredeyse bozguna uğrama halleri, Abdullah b. übey b. Selulün, Uhut savaşında, Resulullahın ordusundan ayrılıp gitmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki bu âyet-i kerime, uhut savaşına işaret etmektedir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Eğer denecek olursa ki" Bu âyette, işaret edilen savaştan maksadın, Uhut savaşı olduğunu nasıl söyleyebilirsin? Çünkü bu Ayette, Resulullahın sabahleyin erkenden ailesinden ayrılıp gittiği ve müminleri savaşacakları yerlere yerleştirdiği zikredilmektedir. Halbuki Resulullah Uhutta Cuma namazı kıldırdıktan sonra müminleri, savaşmak için alıp götürmüştür. Nitekim bu hususta İbn-i İshak, Muhammed b. Mesleme, Muhammed b. Yahya, Asım b. Ömer ve Husayn b. Abdurrahmanın, Resulullahın Cuma günü namazı kıldırdıktan sonra, Ensardan vefat eden bir kişinin de cenaze namazını kıldırıp zırhını giyerek Uhut savaşına gittiğini rivayet ettiklerini zikretmiştir. O halde nasıl olur da Resulullah sabahleyin erkenden Uhuda gitmiş olabilir? Cevaben denilir ki. "Resulullahın, müminleri, savaşacakları yerlere yerleştirmesinden maksat, sahabileriyle, nasıl savaşacağını istişare etmesidir. Zira, Kureyşliler, çarşamba günü gelip Uhut dağının eteğinde karargâh kurmuşlar, perşembe ve Cuma günlerini orada geçirmişler, Resulullah da cuma günü öğleden sonra çıkıp cumartesi günü Uhut dağının eteğine varmıştır. Resulullah, Kureyşlilerin Uhuda geldiklerini duyunca sahabeleriyle Medinenin içinde kalarak, kendilerini savunarak mı yoksa Uhuda gidip düşmanla sahada çarpışarak mı savaş yapılması hususunda sahabileriyle istişare etmiştir. İşte âyet-i kerime Resulullahın, sabahleyin erkenden yaptığı bir istişareye işaret etmektedir.

UHUT SAVAŞI

* Uhut savaşı, Hicretin Üçüncü Yılının Şevval ayında meydana gelmiştir. Uhut savaşının en önemli sebibi şudur: Resulullahın ordusu Bedir savaşında Kureyşin ileri gelenlerini öldürmüş ve büyük ganimetler elde etmiştir. Bunun üzerine, ölen müşriklerin oğulları ile sağ kalan liderler Kureyşin, reislerinden olan Ebu Süfyana: "Bütün servetimizi Muhammedle savaşmak için harca." demişlerdir. Bunun üzerine Ebu Süfyan, çeşitli çevrelerden topladığı paralı askerlerden bir ordu meydana getirmiştir. Sayıları üç bini bulan bu ordu, Mekkeden gelerek Medinenin yakınında bulunan Uhut dağının eteklerinde karargâh kurmuştur. Bu haberi alan Resulullah, Cuma günü, namazı kıldırdıktan sonra, Neccar kabilesine mensup olan Mâlik b. Amr'ın da cenaze namazını kılmış ve ashabıyla, düşmana nasıl karşı koyacaklarını görüşmüştür. Münafıklardan olan Abdullah b. Übeyy, düşmanın üzerine gitmeyip Medinede kalmalarını teklif etmiş

ve demişitir ki: "Düşman, olduğu yerde kalmaya devam ederse kötü bir yerde hapsedilmiş gibi olur. Medineye hücüm ederse erkeklerimiz savaşır, kadınlar ve çocuklar da onlara taşlarla karşı koyarlar. Şayet hiçbir şey yapmadan dönüp giderlerse, ümitsizce dönüp giderler."

Bazı sahabiler, özellikle Bedir savaşına katılmayanlar ise: "Müslümanların, Medineden çıkıp düşmana hücum etmelerini teklif etmişlerdir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Zırhını giymiş ve gelmiştir. Düşmanın üzerine gidilmesini teklif edenlerden bazıları, Resulullahı böyle görünce, yaptıkları tekliften dolayı pişman olmuş ve şöyle demişlerdir: "Acaba biz, Resulullahı zorladık mı?" "Ey Allahın Resulü, dilersen Medinede kalalım." Resulullah da şu cevabı vermiştir: "Bir Peygamber zırhını giydikten sonra Allah, onun karar verdiği hususta hükmünü verinceye kadar geri dönmesi ona yakışmaz."

Peygamber efendimiz, sahabilerden meydana gelen bin kişilik ordusuyla düşmanın üzerine doğru hareket edince, Medinede kalalım teklifini yapan Abdullah b. Übeyy, kendi teklifini kabul edilmemesini bahane ederek, üç yüz kişilik kuvvetiyle ordudan ayrılarak geri dönmüş, kendisi ve arkadaşları şöyle demişlerdir: "Bugün bu ordunun savaşabileceğini bilseydik size tabi olurduk. Fakat bizler, sizin savaşabileceğiniz kanaatinde değiliz."

Resulullah (s.a.v.) geri kalan ordusuyla yola devam etmiş ve Uhut dağının eteklerinde konaklamış, ordusunun arkasını dağa vererek şöyle demiştir: "Kimse ben emir vermeden sakın savaşı başlatmasın."

Resulullah bundan sonra, yediyüz kişilik ordusunu savaş düzenine sokmuş elli kişiden meydana gelen okçuların başına da Abdullah b. Cübeyr'i komutan tayin etmiş ve onlara şöyle demiştir: "Düşmana galip geldiğimizi görseniz de yerinizden ayrılmayın. Düşmanın bize galip geldiğini görseniz yerinizden ayrılıp bize yardımcı olmaya kalkmayın. Kuşların, bizim cesetlerimizi parçalayıp götürdüğünü görseniz de yerinizden ayrılmayın."

Resulullah (s.a.v.) ordunun sancağını Mus'ab b. Umeyr'e vermiş, bir kısım çocukların da savaşa katılmalarına müsade etmiştir.

Düşman ordusu da savaş düzenine girmiş, üçbin kişiden meydana gelen düşman birliklerinin sağ kanadına Halid b. Velid, sol kanadına, Ebu Cehil'in oğlu İkrime tayin edilmiş, sancakları da Mus'ab b. Umeyr'in kardeşi olan Beni Abdüddar oğullarından Ebu Aziz b. Umeyr'e verilmiştir.

İki ordu savaşa mübareze şeklinde başladı. Önce müşriklerden Ebu Âmir, onbeş adamıyla birlikte meydana çıktı ve Müslümanlara meydan okudu. Müşriklerin sancaktarı Talha b. Ebi Talha önce çıktı. Müslümanlardan da Hz. Ali ona karşı çıktı. Vuruştular Hz. Ali Talhayı bir hamlede yere serdi. Bunun üzerine Talhanın kardeşi Osman ileri atıldı. Ona da Hz. Hamza cevap verdi ve onu

da bir hamlede öldürdü. Bundan sonra her iki taraf birbirine girdi ve umumi bir savaş başladı. Saflar birbirine girmiş şiddetli bir vuruşma başlamıştı. Hz. Hamza Ebu Dücane ve diğer bütün İslam kahramanları akıllara durgunluk verecek kahramanlıklar gösteriyor, düşmanı perişan ediyorlardı. İslam ordusu içinde en gözde kahraman Hz. Hamza idi. Hz. Hamza Bedir savaşında da Ebu Süfyanın karısı Hind'in babasını öldürmüştü. Bundan dolayı Hind, Hz. Hamzaya karşı müthiş bir kin besliyor ve onu öldürtmek için fırsat kolluyordu. Bu iş için de Vahşi adındaki bir köle ile anlaşmış Hz. Hamzayı öldürdüğü takdirde kendisini hürriyetine kavuşturacağını vaadetmişti. Vahşi Habeş usulü mızrak atmakta çok usta idi. Savaş sırasında bir kenara siperlenerek Hz. Hamzayı kollamaya başladı. Hz. Hamza saflar arasında kahramanca dövüşüyor iki eliyle tuttuğu kılıcıyla müşrikleri kırıp geçiriyordu. İşte bu sırada Vahşi bir yolunu bularak Hz. Hamzaya bir mızrak fırlatarak karnına sapladı ve Hz. Hamza şehid oldu.

Fakat savaş bütün hızıyla devam ediyor, müşrikler saf dışı kalıyor, Müslümanlar devamlı ilerliyorlardı. Hz. Ali ve Ebu Dücanenin şiddetli saldırışları müşrikleri yerinden oynatıyor onları perişan ediyordu.

Düşman artık nerdeyse hezimete uğramıştı. Fakat henüz iş bitmiş değildi. Bu durumu gören Müslümanların bazıları, düşmanın takibini bırakıp ganimet toplamaya başladı. Ayrıca Peygamber efendimizin, "Yerinizden asla ayrılmayın." diye tenbih ettiği okçular da, düşmanın mağlup olmakta olduğunu görünce, onlar da ganimet toplamak için yerlerini terkettiler. Başlarında bulunan Abdullah b. Cübeyr onlara, Resulullahın tenbihini hatırlattı ise de dinletemedi. Yanında beş on kişi kaldı.

Okçuların yerlerini terkettiklerini gören düşman süvarilerinin başı Halid b. Velid, bu durumdan istifade ederek Müslümanları arkadan çevirmek için harekete geçti. Karşı koyan az sayıdaki okçuları şehit ederek Müslümanları arkadan çevirdiler. Düşman Süvarileri, ganimetle meşgul bulunan Müslümanlara âni bir baskın yaptılar. İşte bu sırada tam bir kargaşa ve panik başladı. Kimin kime vurduğu belli olmuyordu. Bu kargaşa içinde Resulullahın yanında on iki kişi kadar sahabi kalmıştı. Müslümanlar, Peygamber efendimizin nerede olduğunu bilemez duruma gelmişlerdi. Müslümanlar hem düşmanla vuruşuyor hem de Peygamberimizi arıyorlardı. Onu gören Kâ'b b. Mâlik "Ey Müslümanlar Resulullah burada" diye bağırmıştı. Bunun üzerine müşrikler bütün güçleriyle o tarafa doğru hücum ettiler. Hz. Ali ve arkadaşları da bütün güçleriyle Resulullahı koruyorlardı. Bu arada Peygamberimiz, yüzünden ve dudağından yara almıştı. Bunun üzerine sahabe, Resulullahın etrafını sarmış, vücutlarını ona siper yapmışlardı. Bilhassa Ebu Dücane, gelen oklara ve her türlü saldırıya karşı vücudunu siper yapıyordu.

Peygamber efendimiz, yanında bulunanlarla birlikte düşmanın hücumun-

dan kurtulmak için bir tepeye çıkmışlardı. Ebu Süfyan, Müslümanların oraya çıktıklarını görünce oraya da hücüm etmişse de Hz. Ömer ve diğer sahabilerin okla karşı koymaları sebebiyle yaklaşamamıştır.

Ebu Süfyan da Uhut dağının eteğinde, Peygamberimizin çıktığı tepenin karşısında bir tepeye çıkmıştı. "Muhammed içinizde mi?" diye bağırmış cevap veren olmamış "Ebubekir orada mı?" diye sormuş yince cevap alamamış "Ömer aranızda mı?" diye ybağırmış yine cevap alamayınca "Demek ki bunların hepsi ölmüş" diye seslenmiş. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bunların hepsi buradadır ey Allahın düşmanı." diye cevap vermiştir. Kureyş ordusu, ölülerini toplayıp gömdükten sonra, harp sahasını terkederek çekildi. Müslümanlar, şehitlerini defnetmek için harp sahasına geldiklerinde gördükleri manzara yürekler parçalayıcı idi. Kureyşli müşrikler Müslüman şehitlerin kulaklarını ve burunlarını kesmişler, cesetleri parça parça etmişlerdi. Peygamberimiz, amcası Hz. Hamzayı aramaya başladı. Onu bulunca yüreği parçalandı. Kulakları, burnu kesilmiş karnı deşilmiş, ciğeri çıkarılmış bir haldeydi. Bu durumu gören Peygamberimizin üzüntüsünü tarif etmek mümkün değildi.

Müslümanlar şehitlerini toplayıp defnettiler. Şehitlerin sayısı yetmiş kişiydi. Şehitleri defnettikten sonra mahzun ve mükedder olarak Medineye döndüler.

Kureyş ordusu, Uhuttan çekildikten sonra Revha ya gelmişti. Orada bu işi bitirmek ve Medine üzerine yürümek fikrinde olanlar vardı. Fakat bir yandan da onlar çekilirken, Peygamberimizin emriyle Müslüman gözcüler, onların hareketlerini ve ne yapmak istediklerini takibediyorlardı. Onların tekrar Medineye dönme niyetlerinin anlaşılması üzerine, takibe karar verildi. Müslümanlar tekrar toparlandılar ve düşmanı takibe başladılar. Kureyş ordusu Revha da bulunduğu sırada, Müslümanların da Hamraül Esed'e geldikleri haberini aldılar ve Medineye hücümdan vaz geçerek Mekkeye müteveccihen çekip gittiler. Böylece Müslümanlar savaşı kazanmış olmadılarsa da sonunda tekrar üstünlğü ve nüfuzu elde ettiler.

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

122- Hani sizden iki topluluk nerdeyse bozguna uğrayacaktı. Halbuki Allah, onların yardımcısıydı. Müminler sadece Allaha güvensinler.

Bir zaman sizden, Harise oğulları ile Seleme oğullarından meydana gelen iki topluluk, düşmanlarının karşısına dikilmekte geveşemeye ve Allahın Resulünü bırakıp başarısızlığa uğramaya yüz tutmuşlardı. Fakat Allah onları korudu. Zira, düşmanlarına karşı onun yardımcısı Allahtı. O halde müminler, bütün işle-

rinde Allaha dayanıp ona güvensinler.

* Buhari, Cabir b. Abdullahın şöyle dediğini rivayet etmektedir.

جَابِرِ بْنَ عَبْدِ اللّهِ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ فِينَا نَزَلَتْ اِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ
اَنْ تَفْشَلاَ وَاللّهُ وَلِيُّهُمَا قَالَ نَحنُ الطَّائِفَتَانِ بَنُو حَارِثَةَ وَبَنُو سَلِمَةَ وَمَا نُحِبُّ
وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً وَمَا يَسُرُّنِى اَنَّهَا لَمْ تَنْزِلْ لِقَوْلِ اللّهِ وَاللّهُ وَلِيُّهُمَا.

"Bu âyet-i kerime, iki topluluk oluşturan biz Harise oğullarıyla Seleme oğulları hakkında nâzil olmuştur. Bu âyetin bizler hakkında nâzil olmayışı beni sevindirmezdi. Çünkü âyetin devamında "Halbuki Allah her ikisinin de yardımcısıdır" buyurulmaktadır.(134)

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

123- Siz güçsüz iken, şüphesiz ki Allah size Bedir savaşında yardım etti. Allahtan korkun ki şükredesiniz.

Sizin sayınız az, düşmanınızın sayısı da çok olduğu için sizler güçsüz iken, şüphesiz ki Allah, Bedir savaşında düşmanlarınıza karşı size yardım etti. O halde Allaha itaat ederek ve haramlarından kaçınarak ondan korkun ki size verdiği zafere karşılık ona şükretmiş olasınız.

* Bedir mevkiine bu adın verilmesinin sebebi hususunda iki görüş zikredilmiştir. Şa'biye göre Bedire bu adın verilmesinin sebebi, Cüheyne kabilesinden "Bedir" diye adlandırılan bir adamın orada su kuyusu bulunmasındandır. Abdullah b. Cafer ve Muhammed b. Salihe göre ise Bedir o yere verilen addır. Herhangi bir kimsenin adı değildir.

BEDİR SAVAŞI

Bedir, Medineye seksen mil mesafede bulunan, Mekke ile Medine arası da bir yerin adıdır. Suriye ve diğer kuzey memleketlerine giden kervan yo üzerinde bulunmaktadır. İşte Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında ilk

(134) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 3, bab: 8

vaş burada olmuştur.

Kureyşliler, Mekkeden Medineye hicret eden müslümanları orada da rahat bırakmak istemiyor, onları ortadan kaldırmak için çare arıyorlardı. Bu sebeple Medinelilerden Hz. Peygamberi ve Mekkeden gelen müslümanları Medineden çıkarmalarını istiyor, Medine yakınlarına kadar gelip hayvanlarına ve çobanlarına zarar veriyor onları korkutup sindirmeye çalışıyorlardı.

Müşrikler ayrıca Medineye karşı esaslı bir saldırıya geçmek için hazırlıklara başlamışlar ve bu iş için maddi imkânlar temin etmek için de Ebu Süfyan başkanlığında Suriyeye bir Ticaret Kervanı göndermişlerdi.

Peygamber efendimiz de onların bu niyetlerini çok iyi bildiği için bu kervanın engellenmesi veya ona el konması gerektiğini düşünüyordu. Kervanın otuz kırk kadar muhafızı bulunuyordu. Peygamber efendimiz, Şamdan dönmekte olan bu kervanın takibedilmesini emretmişti.

Diger taraftan Ebu Süfyan da Müslümanların, kervanı vuracakları haberini almış ve yardım istemek için Mekkeye bir haberci göndermişti. Haberci Mekkeye varmış büyük bir feryatla, kervanın Müslümanlar tarafından vurulacağı haberini vermişti.

Mekkeli müşrikler, özellikle Ebu Cehilin teşvikleriyle bin kadar kişi toplayarak Mekkeden hareket etmişlerdi.

Diger taraftan Peygamberimiz de, Ramazan ayının sekizinci gününde Medineden, üç yüz küsur ashabıyla çıkıp Bedirde kervanı yakalamak üzere hareket etti. Zafran vadisine vardıklarında, Kureyşlilerin büyük bir ordu ile hareket ederek Medineye doğru gelmekte olduklarını haber aldılar. Müslümanlar, aslında böyle bir orduyla savaşmak için değil kervanı vurmak için çıkmışlardı.

Hz. Peygamber bu durumda ashabıyla istişare etti ve onların bu yeni durum hakkındaki fikirlerini öğrenmek istedi. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer fikirlerini söyleyerek düşmanla karşılaşılmasını teklif ettiler. Sonra Mikdat ayağa kalktı ve dedi ki:"

- Ey Allahın Resulü, Allahın emrettiği yolda devam et. Biz sana tabiyiz ve itaat ederiz. Biz, İsraioğullarının Musaya dediği gibi: "Sen git de rabbinle birlikte savaş biz burada oturacağız." demeyiz. Biz senin sağında solunda, önünde arkanda seninle beraberiz."

Peygamberimiz bundan sonra Ensarın fikrini öğrenmek istedi. Çünkü o, Ensar ile, Akabe beyatlarında, kendisini Medinede koruyacaklarına dair söz almış, Medine dışında cereyan edebilecek bir savaş hali aralarında söz konusu olmamıştı. Bu sebeple onların bu durumda ne düşündükleri önemliydi. Ensara hitaben:

- "Sizler reyinizi söyleyiniz." Buyurdu. Bunun üzerine Sa'd b. Muaz şöyle konuştu:

- "Ey Allahın Resulü biz sana inandık, Allah tarafından getirdiğin şeyin hak olduğunu kabul ettik, sana tâbi olduk. Artık ne dilersen emrindeyiz. Seni gönderen Allah hakkı için, eğer denize girsen, seninle beraber biz de gireriz, hiçbirimiz geri kalmayız. Biz, düşmana karşı savaşmaktan çekinmeyiz, sabrederiz ve sadakattan ayrılmayız. Allahtan dilerim ki, bizden memnun olacağın işler nasibetsin. Hemen istediğini tarafa gidelim."

Peygamber efendimiz bu sözlerden çok memnun oldu ve bu konuşmalardan sonra Müşriklerle savaşmak üzere Bedire doğru hareket ettiler.

Diğer taraftan Ebu Süfyan, kervanın yolunu değiştirmiş, Bedire uğramadan deniz tarafını takibederek kaçıp gitmişti.

Her iki ordu da Bedire gelip yerlerini aldılar. Ancak Müslümanların tuttukları yer, kumsal ve yürünmesi zor bir yerdi. Fakat o gece yağmur yağdı ve arazi sertleşti. Suları eksik olan müslümanlar sularını doldurdular. Allahın bir lütfu olarak yıkanıp ihtiyaçlarını giderdiler. Müslümanlar Bedire gelinceye kadar çok yorulmuşlardı ve uykusuz kalmışlardı. Düşmanın sayısı kendilerinden çok fazlaydı. Bu halleriyle savaşacak durumda değillerdi. Normalde bu halet-i Ruhiye içinde bulunan insan, uyuyamaz, sıkıntı ve endişeden kurtulmaz. Ancak Allah tarafından bir lütuf olmak üzere, o gece İslam ordusu endişesiz bir şekilde yatıp sabaha kadar çok rahat bir uyku uyudu. Ertesi sabah maneviyatları çok yüksek ve dinç olarak uyandılar.

Müşriklerin sayıları çoktu, fakat savaşma azmi bakımından aralarında bir fikir birliği yoktu. Bazıları: "Nasıl olsa kervan kurtuldu artık niçin savaşalım?" diyor. Bir kısmı, Müslümanlar içinde bulunan akrabalarına karşı savaşmak istemiyor bir kısmı da Müslümanlara yapılanın, haksızlık olduğuna inanıyordu.

Fakat Ebu Cehil ve onun gibi düşünenler tehdit ve tahrikleriyle müşrikleri savaşa razı ettiler. Artık savaş kaçınılmazdı ve her an başlamak üzereydi.

Beri tarafta Resulullah (s.a.v.) Cenab-ı Hakka yalvarıyor ve diyordu ki:

- Ya rabbi, bana vaadettiğin yardımı lütfet. Ya rabbi, bu bir avuç Muvahhit bugün yok olursa, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacak."

Hz. Ebubekir Resulullahın bu şekilde dua ve yalvarışları karşsında dedi ki

- Ya Resulullah, duan arşı titretti. Allah, vaadini elbette yerine getirecek."

Bu manzara ashabı heyecana getirdi, hepsinin gözlerinden yaşlar boşandı. Peygamberimiz o anda şu âyeti okudu: "Bütün bu toplananlar hezimete uğrayıp

dağılacaklar ve kaçacaklardır."[135]

Her iki taraf savaş durumuna girmişti. Savaş önce mübareze uzulüyle başladı. Müşriklerden Âmir-i Hadrami ortaya çıktı. Öldürülen akrabasının intikamını almak istiyordu. Ona karşı Müslümanlardan, Hz. Ömerin azadlı kölesi Mihca çıktı ve şehid oldu. Sonra müşriklerden Esved çıktı ona karşı da Hz. Hamza çıktı ve Esvedi bir hamlede yere serdi. Sonra onun ardından ortaya çıkan Şeybeyi de yine Hz. Hamza öldürdü. Müşriklerden Utbenin oğlu Velidi de Hz. Ali öldürdü. Durum bu şekilde Müslümanların üstünlüğü ile devam ederken birden her iki taraf birbirine girdi ve umumi bir çatışma başladı. Ramazan ayının on yedisi, günlerden Cuma idi. Bedir meydanında toz duman göklere yükseliyor kılıç şakırtıları ve cenk naraları etrafı inletiyordu.

Kureyşli müşrikler sayıca çok, hazırlık bakımından da üstün oldukları için daha başlangıçta zaferden emin idiler. Fakat maddi hazırlıktan daha önemlisi, manevi güçtü ve imandı. Müşrikler işte bu hususu hesap edememişlerdi.

Çok şiddetli cereyan eden çarpışmalar sonunda müşrikler mağlup oldular. Ebu Cehil dahil olmak üzere reislerini, ileri gelenlerini kaybettiler. Perişan oldular. "Bedire varıp orada içkiler içip kadınlar oynatarak herkese gücümüzü göstermeden geri dönmem" diyen Ebu Cehile, Bedir toprakları mezar olmuştu. Hatta kendisine bir mezar bile nasibolmamıştı. Çünkü sonunda müşrik ölüleri toplanıp bir kuyuya doldurulmuşlardı.

Savaş, Müslümanların çok açık ve kesin zaferiyle sona ermişti.

Bu savaşta Kureyşten yetmiş kişi ölmüş Müslümanlar da on dört şehit vermişlerdi. Bu savaşın teferruatı, incelikleri, hikmetleri ve İslâm tarihindeki büyük önemi Siyer ve Mağazi kitaplarından okunmalıdır.

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ

مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾

124- O zaman sen, müminlere: "Rabbinizin, gökten idrilimiş üç bin melekle size yardım etmesi yetmez mi?" diyordun.

Ey Muhammed, sen o Bedir savaşı sırasında müminlere şöyle diyordun: "Düşmanlarınıza karşı savaşmaları için, rabbinizin gökten size yardımcı olarak üç bin melek göndermesi yetmez mi?"

(135) Kamer suresi 54/45

بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ آلَافٍ

مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

125- Evet, şayet sabreder Allahtan korkarsanız ve düşmanlarınız da hemen o anda üzerinize gelirlerse rabbiniz, özel işaretleri bulunan beş bin melekle size yardım eder.

Şayet düşmanlarınıza karşı sabreder ve Allahtan korkarsanız ve düşmanlarınız da hemen o anda üzerinize gelirlerse rabbiniz, özel işaretleri bulunan beş bin melekle size yardım eder.

* Müfessirler, müminleri dektekleyecekleri bildirilen meleklerin hangi savaşta gelip destek vereceklerinin vaadedildiği ve bu vaadin şartlarının tahakkuk edip etmediği, bu nedenle de meleklerin, fiilen yardıma gelip gelmedikleri hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Âmir eş-Şa'b'ye göre Allah teala, meleklerin, müminlere destek için geleceklerini Bedir savaşında vaadetmiştir. Ancak meleklerin gelmeleri için düşmanların, Müslümanların üzerine üst taraftan saldırmalarını şart koşmuştur. Düşmanları böyle bir saldırıda bulunmadığından, melekler de fiilen müslümanların yardımına gelmemişlerdir.

Bu hususta Âmirin şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Bedir savaşında müslümanlara, Kürz b. Cabir el-Muharibin, müşriklere yardım edeceği haberi ulaştı. Bu, müslümanlara ağır geldi. Bunun üzerine, âyet-i kerimelerde belirtildiği gibi, Allah tealanın, üç bin melekle, hatta sabrederlerse beş bin melekle müslümanları destekleyeceği bildirildi. Fakat Kürz'e, müşriklerin mağlup oldukları haberi ulaştı. Kürz de müşrikleri desteklemedi. Allah teala da vaadinde beyan ettiği, düşmanın üzerlerine gelme şartı gerçekleşmediğinden müminleri beş bin melekle desteklemedi.

b- Malik b. Rebia, Abdullah b. Abbas, Ebu Davud el-Mazini, Resulullahın azadlı kölesi Ebu Rafi ve Katadeye göre de Allah teala, müminleri meleklerle destekleyeceğini Bedir savaşında bildirmiştir. Müminler de sabretmişler, Allah tealadan korkmuşlar, Allah teala da onları vaadettiği gibi fiilen meleklerle desteklemiştir. Bu hususta, Malik b. Rebianın, gözlerini kaybettikten sonra şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Şayet ben, bu anda sizinle Bedire gitseydim ve gözlerim de görüyor olsaydı meleklerin hangi vadiden çıkıp geldiklerini,

hiç şüphe ve endişe etmeksizin size gösterirdim."(136)

Abdullah b. Abbas da Ğifar oğullarından bir kişinin kendisine şunları anlattığını rivayet etmiştir: "Ben, amcamın oğlu ile birlikte gidip Bedir vadisine bakan bir dağın üzerine çıktık. Biz o zaman müşriktik. Felaketin kimin başına geleceğini gözlüyor ve neticede, yağma yapacaklarla birlikte yağmalamak istiyorduk. Biz, dağın başında bulunduğumuz sırada bize aniden bir bulut yaklaştı. Bulutun içinden at solumaları işittik. Bir kişinin de atına "Haydi Hayzum (Cebrailin atının adı) dediğini duyduk. Bunun üzerine amcamın oğlunun (korkudan) ödü patladı ve orada öldü. Ben de neredeyse helak olacaktım. Kendime zorla hakim oldum."(137)

Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Melekler, Bedir savaşının yapıldığı günün dışındaki herhangi bir günde savaşmamışlardır. Bedir savaşının dışındaki günlerde melekler, müslümanların sadece sayılarını çoğaltmak için onlara katılıyor ve onlara destek oluyorlar fakat fiilen vuruşmaya katılmıyorlardı."(138)

Bedir savaşına katılan Ebu Davud el-Mazeni diyor ki: "Ben, Bedir savaşında, boynunu vurmak için bir adamı kovalıyordum. Henüz kılıcım ona dokunmadan, başının önüme düştüğünü gördüm. Böylece anladım ki, onu ben değil başka birisi öldürdü."(139)

Resulullahın azadlı kölesi Ebu Rafi diyor ki: "Ben, Abdulmuttalibin oğlu Abbasın kölesi idim. Bizim eve İslam girmişti. Abbas da karısı Ümmi Fadl da ben de müslüman olmuştuk. Abbas, kavminden korkuyor ve onlara karşı çıkmak istemiyordu. Bu nedenle de müslüman olduğunu gizliyordu. Abbas, kavmine ödünç verdiği bir çok mala sahipti. Ebu Leheb, Bedir Savaşına katılmamış, yerine Hişamın oğlu el-Asi'yi göndermişti. Savaşa gitmeyenler, yerlerine bu şekilde başkalarını gönderiyorlardı. Bu nedenle savaşa katılmayan herkes yerine bir adam göndermişti. Ebu Leheb'e, Bedir'de Kureyşin mağlup olduğu haberi ulaşınca Allah onu zelil düşürdü ve rüsvay etti. Biz ise, kendimizi güçlü ve aziz hissetmeye başladık. Ben, bünyesi zayıf bir kişiydim. Zemzem odasında ok yapıyordum. Allaha yemin olsun ki yine bir gün ben, o odada oturmuş oklar yapıyordum. Yanımda da Ümmü Fadl oturuyordu. Biz, gelen haberlerden dolayı sevinçliydik. O sırada Ebu Leheb şerli bir şekilde çıkageldi. Odanın yanında oturdu. Sırtını benim sırtıma dönmüştü. Bu şekilde otururken halktan bazıları "İşte Ebu Süfyan b. el-Haris b. Abdulmuttalib geldi." dediler. Bunun üzerine Ebu Leheb "Hele buraya gel. Hayatım hakkı için gerçek haberler sendedir." dedi. Bunun üzerine Ebu Süfyan b. el-Haris gelip Ebu Lehebin yanına oturdu. Halk baş-

(136) Siret-i İbn-i Hişam, C.1 S. 633
(137) Siret-i İbn-i Hüşam, C.1 S. 633
(138) Siret-i İbn-i Hişam, C.1 S. 634
(139) Siret-i İbn-i Hişam, C.1 S. 633

larına toplanmıştı. Ebu Leheb "Yeğenim söyle bana, mesele nasıl oldu?" dedi. Ebu Süfyan b. el-Haris de şöyle cevap verdi. "Vallahi biz o insanlarla karşılaştık. Sanki onlar bizim omuzumuza binmişlerdi. Bizi diledikleri yerlere sürüp götürüyorlar ve bizlerden dilediklerini de esir alıyorlardı. Allaha yemin olsun ki böyle olduğu halde içimizden hiçbirini kınamadım. Zira bizler, gökle yer arasını dolduran alaca atlar üzerinde bulunan beyaz tenli adamlarla karşılaştık. Vallahi bunlar hiçbir şey bırakmıyorlar, hiçbir şey de bunlara karşı gelmiyordu." dedi. Ebu Rafi diyor ki: "Bunun üzerine dayanamayıp odanın perdesini kaldırarak dedim ki: "Vallahi bunlar meleklerdir."(140)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال كان الذى أسر العباس بن عبد المطلب أبا اليسر بن عمرو وهو كعب بن عمرو أحد بنى سلمة فقال له رسول الله ﷺ كيف أسرته يا أبا اليسر قال لقد أعاننى عليه رجل ما رأيته بعد ولا قبل هيئته كذا هيئته كذا قال فقال رسول الله ﷺ لَقَدْ أعانك عليه ملك كريم.

"Bedir savaşında (Babamı) kendisine "Ebul Yeser" adı verilen, Kâ'b. b. Amr esir almıştı. Resulullah, Kâ'ba "Ey Ebul Yeser, sen bunu nasıl esir alabildin?" dedi. (Zira Ebul Yeser kısa boylu Abbas ise iri yarı birisiydi) Ebul Yeser de "Buna karşı bana daha önce ve daha sonra kendisini hiç görmediğim bir adam yardım etti. Onun şekli şöyle ve şöyle idi." dedi. Bunun üzerine Resulullah "Şüphesiz ki ona karşı sana yüce bir melek yardım etti." buyurdu.(141)

Bedirde müslümanları destekleyen meleklerin sayısı hakkında Katadenin şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Önce müslümanlara yardım olarak bin melek gönderildi. Sonra onların sayısı üç bine çıkarıldı. Daha sonra da beş bine çıkarıldı. Evet, Allah, müslümanlara Bedirde beş bin meleği yardımcı olarak gönderdi.

c Abdullah b. Ebi Evfaya göre ise Allah teala müminleri, meleklerle destekleyeceğini Bedir savaşında vaad etmiş ancak, Allaha itaatte, düşmanlarına karşı savaşta sabretmeleri ve Allahın haram kıldığı şeylerden kaçınmaları halinde, meleklerin, her savaşta kendilerini destekleyeceklerini bildirmiştir. Ancak müslümanlar, Allahın istediği böyle bir sabrı ve takvayı sadece Hendek savaşında göstermişler, Allah da onları, Hendek savaşından sonra Beni Kureyza Yahu-

---

(140) İbn-i Hişam, C. 1 S. 647
(141) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 1 S. 353

dilerini kuşatmasında meleklerle desteklemiştir. Bu hususta, Abdullah b. Ebi Evfanın, şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Biz, Kureyza ve Nadr oğulları Yahudilerini Allahın dilediği kadar kuşatma altında tuttuk. Bize fetih ihsan edilmedi. Geri döndük. Resulullah, evinde başını yıkamak isterken Cebrail ona geldi ve "Ey Muhammed, siz silahı bıraktınız ama, melekler techizatlarını bırakmadılar." dedi. Resulullah bir parça bez isteyip başına sardı. O, başını yıkayıp bitirmemişti. Sonra bizi, tekrar silah başına çağırdı. Bizler, yılmış vaziyette, belli olmayan bir maksat için gidiyormuş gibi, Kureyza ve Nadr oğullarına doğru çıkıp gittik. İşte o gün, Aziz ve Celil olan Allah, bizlere destek olarak üç bin melek gönderdi ve bize, fethi ihsan etti. Biz de Allahın bize lutfettiği nimet ve üstünlükle geri döndük.

d- Dehhak, İbn-i Zeyd ve İkrimeye göre ise, Allah teala, müminleri Bedir savaşında bin kadar melekle desteklemiştir. Nitekim bu hususta bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: "Hani bir zaman rabbinizden yardım dilemiştiniz de, o: "Ben size peşpeşe bin melekle yardım edeceğim" diye dileğinizi kabul etmişti."(142) Buna mukabil Uhut savaşında da sabrettikleri ve Allahtan korktukları takdirde, müminleri üç bin melekle, hatta beş bin melekle destekleyeceğini vaadetmiş fakat müminler bu savaşta sabretmedikleri ve takvaya uygun davranmadıklarından dolayı Allah da onları meleklerle desteklememiştir."

Taberi diyor ki: "bu konuda şöyle denilmesi daha isabetlidir." "Allah teala bu âyetlerde, Peygamberine emretmiştir ki, o, müminlere desin ki: "Rabbinizin sizi üç bin melekle desteklemesi size yetmez mi?" Şayet sabreder ve Allahtan korkarsanız, Allah sizi beş bin melekle desteklemiş olacaktır.

Taberi devamla diyor ki: "Âyetlerin bu ifadelerinde müminlerin üç bin veya beş bin melekle desteklenip desteklenmediklerini ortaya koyan bir delil yoktur. İhtimaldir ki bir kısım ravilerin izah ettikleri gibi, Allah, müminleri, meleklerle fiilen desteklemiştir. Yine muhtemeldir ki başka bir kısım ravilerin zikrettikleri gibi Allah müminleri meleklerle fiilen desteklememiştir. Müminlerin üç veya beş bin melekle desteklendiğini beyan eden sahih bir haber sabit değildir. Bu bakımdan bu konuda delilsiz konuşmak caiz olmadığından iki görüşten birini kabul etmek mümkün değildir. Buna mukabil, Allah tealanın müminleri Bedir savaşında bin melekle desteklendiği şu âyet-i kerimede sabittir. "Hani bir zaman rabbinizden yardım dilemiştiniz de, o, "Ben size peşpeşe bin melekle yadım edeceğim." diye dileğinizi kabul etmişti."(143)

---

(142) Enfal Suresi, 8/9
(143) Enfal suresi, 8/9

Uhut savaşına gelince onda müminlerin, melekler tarafından desteklendiğini söylemektense desteklenmediğini söylemek daha evladır. Zira melekler tarafından desteklenmiş olsalardı kesin bir galibiyet elde ederlerdi.

Âyet-i kerimede, müminlere, yardımcı olarak gelecekleri vaad edilen meleklerin işaretli olacakları zikredilmiştir. Meleklerin işaretlerinin ne olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Ebu Üseyd ve Abdullah b. Zübeyrden nakledilen bir görüşe göre meleklerin nişaneleri, ucunu arkaya doğru sarkıttıkları sarı renkli sarıklardır. Zübeyrin sarığı da bu renkte idi.

Mücahide göre ise meleklerin atlarının kuyrukları kısaltılmış, yeleleri yünle veya kırmızı yünle süslenmişti. Yine Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, meleklerin atlarının yeleleri kısaltılmış, kakül ve kuyrukları ise yünlerle süslenmiştir.

Reb' b. Enese göre, meleklerin atları alaca renkli idi.

Katade, Dehhak ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre Meleklerin nişaneleri, atlarının yünlerle süslenmiş olmasdır.

İkrimiye göre ise, meleklerin işaretleri, savaş kıyafetinde olmalarıdır.

Hz. Ali (r.a.) dan rivayet edildiğine göre ise, beyaz renkli yün elbiseler giyerek ve beyaz yeleli atlara binerek geldikleri söylenmektedir. Ebu Hureyreden nakledildiğine göre de, melekler kırmızı yün elbiseler giyerek gelmişlerdir. Daha başka rivâyetlerde de çeşitli renk ve elbiselerle işaretlenmiş olarak geldikleri söylenmektedir. Belki de her mücahid bunları başka başka renklerde görmüştür.

Allah teala, müminlerin, düşmanların saldırılarına maruz kaldıklarında sabretmeleri halinde onlara melekleri yardımcı göndereceğini vaadetmektedir. Bundan sonra da bu şartların tahakkuku halinde yardım edeceği ümit edilir. Yeter ki müminler, Allah düşmanları karşısında sabretsin, can ve mallarını o yolda feta etmeye hazır olsunlar.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖۜ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ

عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِۙ ﴿١٢٦﴾

126- Allah bu yardımı size sadece bir müjde olsun ve kalbiniz huzura kavuşsun diye yaptı. Zafer ancak her şeye galip, hüküm ve hikmet sahibi

olan Allah tarafındandır.

Allah, meleklerle size yardım edeceği vaadini sadece bir müjde olsun ve kalbleriniz huzura kavuşup sükuna erişsin diye yaptı. Düşmanınıza karşı muzaffer olmak, sayı ve mühimmat çokluğu ile değil ancak Allah katından olan yardım iledir. Çünkü zafer ancak, her şeye galip olan, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır. O halde sadece Allaha güvenin, ondan yardım isteyin. Sayının çokluğuna aldanmayın. Zira zafer sayı ile değil ancak Allahın yardımı iledir.

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾

127- Böylece Allah, kâfirlerden bir bölümünün kökünü kessin veya onları rüsvay etsin de ümitsiz olarak geri dönsünler.

Allah size Bedir savaşında yardım etti ki böylece, kâfirlerden bir topluluğun kökünü kurutsun veya onları, size karşı galip gelmekten ümitsizliğe düşürerek rüsvay etsin de ümitsiz bir şekilde çekilip gitsinler.

* Süddi, bu âyeti Bedir savaşına değil Uhut savaşına yorumlamış ve âyetin, orada öldürülen on sekiz müşrik'e işaret ettiğini söylemiştir.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾

128- Senin elinde bir şey yoktur. Allah ya onların tevbelerini kabul eder veya onlara azap eder. Çünkü onlar zalimdirler.

Ey Muhammed, kulların işi hususunda senin elinde bir şey yoktur. Onların işi Allaha aittir. Aralarında dilediği hükmü verir. Dilerse onların tevbelerini kabul eder veya onlara azabeder. Çünkü onlar, azaba layık olan zalimlerdir.

* Enes b. Malik, Hasan-ı Basri, Katade, Rebi' b. Enes, Miksem ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullahın Uhut savaşında yüzünün yaralanması ve dişinin kırılması sebebiyle, müşriklerin iman edeceklerinden ümit keserek şu hadis-i şerifini buyurması üzerine nâzil olmuştur: "Bu hususta Enes b. Malik diyor ki: "Resulullahın yüzü yaralandı, ön dişi kırıldı. Omuzuna bir ok isabet etmişti. Öyle ki yüzünden kan akmaya başlamıştı. Resulullah yüzünü siliyor ve şöyle diyordu. "Kendilerini Allaha davet eden Peygamberlerine bunu yapan bir ümmet nasıl iflah olabilir?" İşte bunun üzerine Allah teala "Senin elinde bir şey yoktur. Allah, ya onların tevbelerini kabul eder veya onlara azabeder. Çünkü onlar zalimlerdir." âyetini indirdi.

Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre ve Ebubekir b. Abdurrahmana göre ise bu âyetin nüzul sebebi, Resulullahın bir kısım insanlar aleyhine bedduada bulunmasıdır. Bu hususta Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَن سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ: اَللّٰهُمَّ الْعَنْ أَبَا سُفْيَانَ. اَللّٰهُمَّ الْعَنْ اَلْحٰرِثَ بْنَ هِشَامٍ. اَللّٰهُمَّ الْعَنْ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ، قَالَ فَنَزَلَتْ: (لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ) فَتَابَ اللّهُ عَلَيْهِمْ فَأَسْلَمُوا فَحَسُنَ إِسْلاَمُهُمْ.

"Resulullah, Uhut savaşında "Ey Allahım, sen Ebu Süfyana lanet et . ""Ey Allahın, sen, Haris b. Hişama lanet et." Ey Allahım sen, Safvan b. Ümeyyeye lanet et." dedi. Bunun üzerine "Senin elinde bir şey yoktur. Allah ya onların tevbelerini kabul eder veya onlara azabeder. Çünkü onlara zalimdirler." âyetini indirdi. Sonra onların tevbelerini kabul etti. Çünkü onlara daha sonra müslüman oldular ve müslümanlıklarını güzel yaptılar.(144)

Bu hususta, Ebu Hureyre de diyor ki:

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ كَانَ اِذَا اَرَادَ اَنْ يَدْعُوا عَلىٰ اَحَدٍ اَوْ يَدْعُوَ لأَحَدٍ قَنَتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ فَرُبَّمَا قَالَ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ اللّٰهُمَّ اَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ اَبِي رَبِيعَةَ اللّٰهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلىٰ مُضَرَ وَاجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ يَجْهَرُ بِذَلِكَ وَكَانَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلاَتِهِ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ اللّٰهُمَّ الْعَنْ فُلاَنًا وَفُلاَنًا لاَحْيَاءٍ مِنَ الْعَرَبِ حَتَّى اَنْزَلَ اللّهُ لَيْسَ لَكَ مِنَ الاَمْرِ شَىْءٌ الآيَةَ.

"Resulullah, bir kişinin aleyhine veya lehine dua etmek istediğinde, rükudan sonra, kunut şeklinde dua ededi. Resulullah, (سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) dedikten sonra şöyle derdi: "Ey Allahım, hamd sana aittir. Ey Allahım, sen, Velidin oğlu Velidi, Hişamın oğlu Selemeyi, Ebi Rebianın oğlu Ayyaşı kurtar. Ey Allahım sen Mudar kabilesine baskı yapmayı artır. Sen onların yıllarını, Yusu-

(144) Tirmizi K. Tesir el-Kur'an, Sure 3, Hadis No: 3004

fun yılları gibi kıtlık yılları kıl. "Ebu Hureyre diyor ki: "Resulullah bu duayı açıktan yapardı. Bazı sabah namazlarında da Arapların bazı kabilelerini kastederek "Ey Allahım, filan ve filana lanet et." derdi. Nihayet Allah teala "Senin elinde bir şey yoktur.." âyetini indirdi.[145]

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٢٩﴾

129- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahındar. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azabeder. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey Muhammed, senin elinde bir şey yoktur. Zira göklerde ve yerde ne varsa hepsi ancak Allaha aittir. O, yarattıklarından dilediğinin tevbesini kabul edip onu bağışlar ve dilediğini de cezalandırıp ona azabeder. Allah, günahları çokça affeden ve kullarına çokça merhametli davranandır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَۚ ﴿١٣٠﴾

130- Ey iman edenler, kat kat afiz yemeyin. Allahtan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

Ey iman edenler, cahiliye döneminde birbirinizden kat kat faiz aldığınız gibi müslüman olduktan sonra da faizle muamele yapmayın. Allahtan korkun ki kurtuluşa erip Allahın azabından kurtulasınız.

* Cahiliye döneminde, borcun ödeme vadesi gelince faizci, borçluya şöyle derdi: Ya borcunu ödersin veya faiz iki kat artarak alacağın vadesi uzatılmış olur. "Bu yolla her yıl faizler artıyor ve alacaklar her sene bir misli daha fazlalaşıyordu. Âyet-i kerime, faizli muamelenin yasak olduğunu bildiriyor ve cahiliye teamülünden olan bu çirkin muameleyi kaldırıyor.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ٓي اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَۚ ﴿١٣١﴾

---

(145) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, bab: 9

131- Kâfirler için hazırlanmış cehennem ateşinden sakının,

* Allah teala, faizin yasak olduğunu beyan ettikten sonra "Ey iman edenler, Allahın, kendisini inkâr edenler için hazırladığı o cehennem ateşinden korkun." buyuruyor. Böylece faizcilerin, Allahtan korkup bu huylarından vaz geçmedikleri takdirde, aslında kâfirler için hazırlanmış olan cehennem ateşine onların da gireceklerini beyan etmektedir.

وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

132- Allaha ve Peygamberine itaat edin ki merhamet olunasınız.

Allahın size yasaklamış olduğu faizi terkedip bu hususlarda Allaha ve Peygamberine itaat edin ki size merhamet edilsin ve böylece azaba uğratılmayasınız.

* İbn-i İshak bu âyet-i kerimenin, Uhut savaşında Resulullahın emrini dinlemeyen sahabilere sitemde bulunduğunu söylemiştir.

وَسَارِعُوا إِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ
أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾

133- Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşuşun. O cennet, Allahtan korkanlar için hazırlanmıştır.

Günahlarınızı örtmeyi ve affettirmeyi gerektiren amellere ve genişliği yedi gök ve yer kadar olan cennete koşuşun. O cennet, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahipleri için hazırlanmıştır.

* Rivayet edilir ki "Roma İmparatoru Herakliyüs, Peygamber efendimiz (s.a.v.) e mektup yazarak şöyle demiştir: "Sen beni, genişliği göklerle yer kadar olan cennete davet ediyorsun. Acaba cehennem nerede?" Bunun üzerine Resulullah efendimiz şöyle buyurmuştur: "Sübhanallah, gündüz geldiğinde gece nerede olur?" (146)

Resulullah (s.a.v.) bu sözüyle şunu kastetmiştir: "Bizim gündüzleyin ge-

(146) Teberi, C. 3 S. 60

ceyi görmeyişimiz, onun yokluğunu gerektirmez. O, Allahın dilediği yerdedir."

Aslında âyet-i kerime, cennetin genişliğini, insanların aklına yaklaştırmak için, göklerle yerin genişliğini bir misal olarak zirketmiştir. Yoksa cennetin gerçek genişliğinin ne kadar olduğunu ancak Allah bilir.

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ

وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾

134- O takva sahibi olanlar, bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar. Öfkelerini yenenler ve insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah, iyilik yapanları sever.

O takva sahipleri, bolluk zamanlarında da sıkıntı ve darlık zamanlarında da mallarını Allah yolunda harcarlar. Kızdıkları zaman öfkelerini yenerler. İnsanların kusurlarını bağışlarlar. Allah, iyilikte bulunanları sever.

* Âyet-i kerimede, takva sahiplerinin üç sıfatı zikredilmektedir. Bunlardan birincisi cömertliktir. Bu hususta Peygamber efendimizden şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ
بَعِيدٌ مِنَ النَّارِ. وَالْبَخِيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللّٰهِ بَعِيدٌ مِنَ الْجَنَّةِ بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ
مِنَ النَّارِ. وَلَجَاهِلٌ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عَابِدٍ بَخِيلٍ

"Cömert insan Allaha yakındır, cennete yakındır insanlara yakındır. Cehennemden ise uzaktır. Cimri kişi ise Allahtan uzaktır, cennetten uzaktır, insanlardan uzaktır. Cehenneme ise yakındır. Muhakkak ki Cömert olan cahil kişi, Allaha, âbid olan bir cimriden daha sevimlidir.(147)

Bu sıfatlardan ikincisi: Öfkeyi yenme sıfatıdır. Peygamber efendimiz (s.a.v.) bu hususta da şöyle buyurmaktadır:

قَالَ « فَمَا تَعُدُّونَ الصُّرَعَةَ فِيكُمْ ؟ » قَالَ: قُلْنَا: الَّذِى لاَ يَصْرَعُهُ الرِّجَالُ.
قَالَ « لَيْسَ بِذَالِكَ. وَلٰكِنَّهُ الَّذِى يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ ».

(147) Tirmizi, K. el-Birr, bab: 40, Hadis No: 1961

"Sizler, içinizden kimi kahraman sayarsınız?" Sahabiler: "Kimsenin yenemediği kişiyi." dediler. Resulullah "Kahraman bu değil, kızdığı zaman öfkesini yenendir."(148)

Üçüncüsü ise başkalarının kusurunu bağışlama sıfatıdır. Resulullah efendimiz bu hususta da şöyle buyurmaktadır:

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللّٰهُ عَبْداً بِعَفْوٍ
إِلاَّ عِزًّا. وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلّٰهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللّٰهُ».

"Hiçbir sadaka, malı eksiltmez. Allah, başkasını affeden kulun, mutlaka şerefini artırır. Allah, kendi rızası için alçak gönüllü davranan bir kulun ise derecesini mutlaka yükseltir."(149)

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا
لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ اللّٰهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

135- Onlar, bir hayasızlık yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman Allahı hatırlarlar ve hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Günahları Allahtan başka kim bağışlar? Yaptıkları kötülükte bile bile ısrar etmezler.

Onlar, bir hayasızlık yaptıklarında veya Allaha isyan edip cezayı hak ederek kendilerine zulmettiklerinde, işledikleri günaha dair Allahın tehdidini hemen hatırlarlar. Rablerinden, günahlarının bağışlanmasını, cezaya uğratılmamalarını dilerler. Allahtan başka günahları kim bağışlar ki?

Onlar, işlemiş oldukları günahlarda Allahın kendilerini cezalandıracağını bile bile ısrar etmezler. Bilakis tevbe eder ve affedilmelerini isterler.

* Bu âyet-i kerimede de takva sahiplerinin, bir günah işlemeleri halinde hemen tevbe ederek Allahtan, bağışlanmalarını istedikleri ve günahlarında ısrar

(148) Müslim, K. el-Birr, bab: 106, Hadis No: 2608
(149) Müslim K. el-Birr, bab: 69 Hadis No: 2588

etmedikleri beyan edilmektedir.

Resullah (s.a.v.) buyurmaktadır ki:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللّهِ فَإِنِّى أَتُوبُ فِى الْيَوْمِ إِلَيْهِ مِائَةَمَرَّةٍ »

"Ey insanlar, Allaha tevbe edin. Zira ben ona günde yüz kere tevbe ediyorum."(150)

Âyette zikredilen ve "Hayasızlık" diye tercüme edilen (فاحشة) kelimesinin asıl mânâsı "Çirkin amel ve Allahın izni dışında yapılan işler"dir.

Cabir b. Abdullah ve Süddiye göre burada zikredilen (فاحشة) kelimesinden maksat, zina etmektir.

Ata b. Ebi Rebah ve Abdullah b. Mes'uda göre bu âyet-i kerime müslümanlara, günahların affedilmesi hususunda İsraioğullarına tanınan imkândan daha büyük bir imkânın tanındığını beyan etmek için idrilmiştir. Zira İsraioğulları günah işledikleri zaman, sabahleyin kapılarına, işledikleri günah ve keffareti yazılırdı. İsrailoğulları, kendilerinden istenen keffareti yerine getirerek günahlarını affetirme imkânına sahib oluyarlardı. Halbuki, müslümanların, günahlarını affettirmeleri, sadece dilleriyle, rablerinden af dilemeleri şeklinde olmaktadır. İşte âyet-i kerime, müslümanlara verilen bu özelliği beyan etmektedir.

Tevbe edilerek günahların affını dileme hususunda:

وَإِذَا حَدَّثَنِى رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ اسْتَحْلَفْتُهُ. فَإِذَا حَلَفَ لِى صَدَّقْتُهُ. وَإِنَّهُ حَدَّثَنِى أَبُو بَكْرٍ وَصَدَقَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْباً ثُمَّ يَقُومُ فَيَتَطَهَّرُ، ثُمَّ يُصَلِّى، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللّهَ إِلاَّ غَفَرَ لَهُ،ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ: (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّهَ) إِلَى آخِرِ الآيَةِ.

Hz. Alinin şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Bana, herhangi bir

(150) Müslim, K. ez. Zikr, bab: 42, Hadis No: 2702

kimse Resulullahtan bir şeyi anlattığında ben ona, anlattığını, Resulullahtan duyduğuna dair yemin ettirirdim. Yemin ederse ona inanırdım. Ebubekir bana dedi ki: (O doğru söylerdi:) "Ben, Resulullahın şöyle dediğini işittim: "Hiçbir adam yoktur ki, bir günah işlesin sonra da kalkıp temizlensin, namaz kılsın. Daha sonra da, Allahtan kendisini affetmesini istesin de Allah da onu affetmesin." Sonra da Resulullah "Onlar, bir hayasızlık yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman Allahı hatırlarlar ve hemen günahlarının bağışlanmasını isterler." âyetini okudu.(151)

Âyet-i kerimede "Yaptıkları kötülükte bile bile ısrar etmezler." buyrulmaktadır.

Katadeye göre bu ifadeden maksat, "Yaptıkları günahta devam etmezler. Ondan vaz geçip Allahtan affedilmelerini dilerler." demektir.

Hasan-ı Basri ve Mücahide göre bu ifadeden maksat, "Günah işlemeyi kasteder fakat onu işlemezler." demektir. Bunlara göre bir günahı fiilen işleyen, onda ısrar etmiş sayılır.

Süddiye göre ise "Günahta ısrar"dan maksat, günah işledikten sonra tevbe etmemek ve susup kalmaktır.

Taberiye göre, tercihe şayan olan görüşün, "Günahta ısrar etmekt"en maksadın "Günah işlemeye devem etmek"tir. Diyen veya "İşlenen günahtan tevbe etmemektir" diyen görüşlerdir. Günah işlemeyi kastedip sonra da fiilen günah işlemeyi "günahta ısrar" saymanın bir mânâsı yoktur. Zira günah işlemeyene "Günahkâr" denilmez. Ta ki, onu işleyene, "Günahında ısrar eden" densin. Nitekim bu husususta:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَلَوْ فَعَلَهُ فِى الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً.

Peygamber efendimiz buyurmuştur ki: "Af dileyen, ısrar etmiş sayılmaz. O günahı bir günde yetmiş kere işlemiş dahi olsa."(152)

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾

(151) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, Hadis No: 3006
(152) Tirmizi, K. ed-Dâvât, bab: 107, Hadis No: 3559

136- İşte bunların mükâfaatı, rableri tarafından bağışlanmak, altlarından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetlerdir. Çalışanların mükâfaatı ne güzeldir.

İşte sıfatları zikredilen bu insanların itaatlarına karşı sevap ve mükâfaatları, rableri tarafından günahlarının affedilip cezalarının kaldırılması ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi olarak kalacakları cennete girmeleridir. Allah için çalışanlara bu cennetler ne güzel bir mükâfaattır.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

137- Sizden önce de Allahın nice kanunları gelip geçmiştir. Yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların hali nice olmuş bir görün.

Ey Muhammed ümmeti, sizden önce nice ümmetlerin olayları gelip geçmiştir. Onların yurtlarında gezip dolaşın. Peygamberlerini yalanlayanların akıbetlerinin nasıl olduğunu bir görün. Helak olmuş ve hüsrana uğratılmışlardır.

* Ey müminler, sizler Uhut savaşında galip gelmeyişinize üzülmeyin Zira bu, kâfirlere bir mühlet vermedir. Onların âkıbeti de Nuh, Lut ve Salih kavimleri gibi geçmiş ümmetlerin âkıbetine benzeyecektir." Görüldüğü gibi, bu âyet-i kerime, Uhut savaşında müşriklere galip gelemeyen müslümanları teselli etmekte ve müşriklerin âkıbetlerinin kötü olacağını bildirmektedir.

هَٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

138- Bu, insanlara bir açıklama ve Allahtan korkanlar için bir hidayet rehberi ve öğüttür.

Size beyan ettiğim bu şey, insanlara bir açıklama, hak yolu gösterme, takva sahiplerine de bir öğüt ve hatırlatmadır.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimeyi iki şekilde izah etmişlerdir:

Hasan-ı Basri ve Rebi' b. Enese göre buradaki ism-i işaretten maksat, Kuran-ı Kerimdir. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir "Bu Kur'an, insanlar için, hükümleri ve geçmişteki hadiseleri açıklayan bir rehber, takva sahipleri için ise

doğru yolu gösteren bir kılavuz ve bir öğüttür."

İbn-i İshaka göre ise, buradaki ism-i işaretten maksat, yukarıda zikredilen meselelerdir. Buna göre ayetin mânâsı şöyledir: "Ey müminler, size izah ettiğim bu husus ta, insanlar için bir açıklamadır. Takva sahipleri için ise, hak yola ileten bir rehber ve bir öğüttür."

Taberi, bu son izah şeklini tercih etmiştir.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

139- Müminler, geveşemeyin, üzülmeyin. Eğer iman ediyorsanız en üstün sizsiniz.

Ey iman edenler, gevşemeyin, Uhut savaşında verdiğiniz kayıplardan dolayı sızlanmayın. Eğer size vadettiği hususlarda Muhammede inanıyorsanız bilin ki sonunda galip gelecek olan sizlersiniz.

* Allah teala bu âyet-i kerimede müminleri, Uhut savaşında verdikleri kayıplardan dolayı teselli etmekte, en sonunda yine onların galip geleceklerini haber vermektedir.

Bu hususta İbn-i Cüreyc diyor ki: "Resulullahın sahâbileri Uhut vadisinde yenilgiye uğradılar. Onlar birbirlerine "Filan ne yaptı, falan ne yaptı? dediler. Birbirlerine ölenleri bildirdiler. Ve Resulullahın öldürüldüğünü de birbirlerine anlattılar. Bu sebeple büyük bir üzüntü içine düştüler. Onlar bu haldeyken Halid b. Velid, müşriklerin süvarileriyle birlikte Uhut dağının üstüne çıktı. Müslümanlar ise dağın eteğinde idiler. O sırada müslümanlar, Resulullahın sağ olduğunu gördüler ve çok sevindiler. Resulullah, Allaha dua ederek "Ey Allahım bizim senden başka hiçbir gücümüz yoktur. Bu beldede şu topluluk dışında sana kulluk edecek hiçbir kimse de yoktur." dedi. Bunun üzerine müslümanların okçularından bir topluluk harekete geçip dağa çıktılar. Müşriklerin süvarilerine ok attılar. Böylece Allah onları mağlup etti ve dağın üstüne müslümanlar çıkmış oldular. İşte âyet-i kerimenin "Eğer inanıyorsanız en üstünsünüz" bölümü bu olaya işaret etmektedir.

Abdullah b. Abbas da diyor ki: "Halid b. Velid Uhut dağının üzerine çıkmaya yöneldi. Resulullaha da "Ey Allahım, bizim üst tarafımıza onlar çıkmasın." diye dua etti. İşte bunun üzerine Allah teala "Müminler, gevşemeyin, üzülmeyin. Eğer iman ediyorsanız. en üstün sizlersiniz." âyetini indirdi.

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا

بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾

140- Eğer siz, bir yara almışsanız, aynı yarayı düşmanlarınız olan topluluk ta almıştır. Biz bu günleri insanlar arasında evirip çeviriz ki Allah, iman edenleri belirtsin. İçinizden şahitler meydana çıkarsın. Allah, zalimleri sevmez.

Ey müminler topluluğu, sizler, savaşta zayiat verdiyseniz düşmanlarınız olan toplulukta ta aynı zayiatı vermiştir. Biz bu günleri insanlar arasında değiştiririz. Bazan mağlup olur bazan da galip gelirsiniz. Bunun sebebi de Allahın, sizden mümin olanları münafıklardan ayırması ve içinizden bir kısmınızı şahitler edinmesidir. Yani sizlerden bazılarını şahitler yapmak istemesi ve şahitlik mertebesine eriştirmesi içindir. Allah, günah işleyip cezayı hak ederek kendilerine zulmedenleri sevmez. O halde ümitsizliğe düşmeyin. Yeri geldiğinde cihada çıkmaktan asla geri durmayın.

Âyette zikredilen ve "Yara" diye tercüme edilen (قَرْحٌ) kelimesi, mücahih, Hasan-ı Basri, Katade, süddi, İbn-i ishak ve Abdullah b. Abbasa göre "Yaralanma ve öldürülme" mânâlarına gelmektedir. Burada, âyet-i kerime uhut savaşında, arkadaşları öldürülen ve yaralanan müminlere hitabetmekte ve onları teselli etmektedir. Çünkü müminler, Uhut savaşında öldürülmüş ve yara almışlarsa kâfirlerde Bedir savaşında aynı şeylere uyratılmışlardır. O halde müminlerin, mağlubiyetten sonra ümitsizliğe kapılmamaları gerekmektedir.

Âyet-i kerimede "Biz bu günleri insanlar arasında evirip çeviririz." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, savaşta galip gelmenin, taraflar arasında el değiştirmesidir. Bedir savaşında galibiyet müminlerin olmuş, Uhut savaşında da müşriklere kaymıştır. Bunun hikmeti ise Allah tealının, mağlubiyetle imtihan ettiği müminlerin, gerçekten mümin olanlarını münafıklardan ayırması ve bir kısım müminlere de şehadet şerbetini tattırmasıdır.

Abdullah b. Abbas, âyetin "Biz bu günleri insanlar arasında evirip çeviririz." bölümünün izahında şunları söylemiştir. "Uhut savaşı sonunda müslümanların verdikleri zayiattan sonra Resulullah, Uhut dağının üzerine çıktı. Ebu Süfyan da oraya geldi ve "Ey Muhammed, ortaya çıksana, ortaya çıksana harp nöbetleşedir. Bir gün bizim lehimize, bir gün de sizin lehininizedir." dedi. Bunun üzerine Resulullah sahabilerine "Buna cevap verin" dedi. Sahabiler de "Eşit değli, eşit değil. bizden öldürülen cennette, sizden öldürülenler ise cehennem ateşindedirler." dediler. Ebu Süfyan da "Bizim Uzza putumuz var. Sizin Uzzanız yoktur." dedi. Resulullah da buyurdu ki "Deyin ki" Bizim dostumuz Allah-

tır. Sizin ise dostunuz yoktur." Ebu Süfyan da "Hübel putu sen yücel." dedi. Resulullah da buyurdu ki "Deyin ki "En yüce ve en büyük olan Allahtır." Ebu Süfyan dedi ki: "Bizim de sizin de buluşacağımız yer, küçük Bedirdir." İşte âyet-i kerimenin bu bölümü bu durumu izah etmektedir.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾

141- Ve Allah, iman edenleri arındırsın. Kâfirleri mahvetsin.

Allahın, sizi Uhut savaşında mağlup edip Bedir savaşında da galip getirmesinin sebeplerinden biri de, iman edenleri imtihan edip, gerçekten inananları münafıklardan seçip arındırmak ve kâfirleri mahvetmek istemesindendir. Zira münafıkların dilleriyle söylediklerinin, kalblerindeki inançlara uymadığı, müminlerin mağlup olma durumlarında ortaya çıkmaktadır.

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ

وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾

142- Yoksa Allah, içinizden, cihad edenleri belirtmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi zannettiniz?

Yoksa Allahın, mümin kullarına, Mücahid olanları belirtmesinden ve sabredenlerinizi bildirmesinden önce cennet gibi yüce makamlara ereceğinizi mi zannediyorsunuz?

* Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Yoksa siz, başı boş bırakılacağınızı ve içinizden cihad edenleri ve Allahtan, Peygamberden ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri, Allahın bilmediğini mi sandınız? Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızı bilir."(153)

"İnsanlar sadece iman ettik demekle bırakılıp imtihan edilmeyeceklerini mi sanıyorlar?"(154)

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ

(153) Tevbe suresi, 9/16
(154) Ankebut suresi, 29/2

تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

143- Gerçekten siz, ölümle karşılaşmadan evvel onu arzu ediyordunuz. İşte onu gördünüz. Fakat hâlâ bakıp duruyorsunuz.

Ey Muhammed ümmeti, düşmanlarınızla savaşmadan ve ölümü görmeden önce, Bedir savaşına katılan müminler gibi, sevaplara nail olasınız diye, ölmeyi arzuluyordunuz. İşte siz, ölümü yakından gördünüz. Hâlâ bekleyip duruyorsunuz.

* Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes, Hasan-ı Basri, Süddi ve ibn-i İsahaka göre bu âyet-i kerime, Bedir savaşında bulunmayıp ta kâfirlerle savaşmak isteyen ve Uhut savaşına katıldıklarında da istedikleri gibi savaşmayan müslümanlara işaret etmekte ve savaşta bozguna uğrayanlara sitem etmektir.

Katade diyor ki: "Müminler, müşriklerle karşı karşıya gelip savaşmayı istiyorlardı. Uhut savaşında düşmanla karşılaşınca bozguna uğradılar. Bu sebeple kaçanlara sitem edildi ve sabredip direnenler övüldü."

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

لاَ تَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُوا اللّٰهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا اَنَّ الْجَنَّةَ
تَحْتَ ظِلاَلِ السُّيُوفِ.

"Gereksiz yere düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allahtan âfiyet dileyin. Şayet karşılaşacak olursanız da sabırlı olun ve bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır."(155)

وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا
وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

(155) Buhari, K. el-Cihad, bab: 156 / Müslim, K. el-Cihad bab: 20, Hadis No: 1742

144- Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondan önce de Peygamberler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse, ökçelerinizin üzerine geri mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerine geri dönerse Allaha hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfaatlandıracaktır.

Muhammed de ancak kendisinden önce gelen ve vadeleri yeterek ölüp dünyadan giden Peygamberler gibi bir Peygamberdir. Şayet o ölür veya öldürülürse Allaha iman ettikten sonra tekrar inkâra mı döneceksiniz? Dinden çıkıp mürted mi olacaksınız? Sizden kim iman ettikten sonra dinden çıkar ve kâfir olursa, elbette ki o, Allaha hiçbir zarar veremez. O kimse ne Allahın azametine bir küçüklük ne de mülküne bir eksiklik verebilir. Allah, kendisine şükredenleri, hakta kararlı oldukları ve dine sarıldıkları için mükâfaatlandırılacaktır.

* Hz. Ali (r.a.) "Allah, şükredenleri mükâfaatlandıracaktır." ifadesindeki "Şükredenler" den maksadın, dinlerinde karar kılanlar olduğunu, bunların da Ebubekir ve arkadaşları olduğunu söylemiştir. Hz. Ali (r.a.) derdi ki: "Ebubekir, şükredenlerin önderi ve Allahın dostlarının önderidir. O, insanların, Allaha en çok şükredeni ve en çok sevimli olanıdır."

Müfessirler diyorlar ki: Müşrikler, Uhut savaşında Resulullahın öldürüldüğüne dair yalan haberi yayınca müminlerin kalbine bir gevşeme ve zafiyet inmişti. Bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu ve gevşekliklerinden dolayı müminlere sitem etti.

Bu hususta Katade diyor ki: "Bu âyet, Uhut savaşında yaralanan ve arkadaşları öldürülen müminlere işaret etmektedir. Zira bunlar Resulullah hakkında tartışmaya girişmişlerdir. Bir kısım insanlar, "Eğer bu hak Peygamber olmuş olsaydı öldürülmezdi." dediler. Sahabilerin ileri gelenleri ise "Sizler, Peygamberiniz Muhammedin savaştığı gibi savaşın. Ta ki, Allah size fethi ihsan etsin veya siz de Peygamberinize kavuşmuş olasınız." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet,i Celile nâzil oldu.

Rebi' b. Enes diyor ki: "Savaş sırasında muhacirlerden bir adam Ensardan olan bir adamın yanından geçti. Ensardan olan adam kana bulanmış bir haldeydi. Muhacirlerden olan adam ona "Ey filan, sen Muhammedin öldürüldüğünü hissettin mi?" dedi. Ensardan olan adam da ona "Eğer Muhammed öldüyse o tebliğ ederek vazifesini yaptı. Siz, dininiz uğrunda savaşın." dedi. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Süddi diyor ki: "Resulullah, Uhut gününde müşrikleri görünce, okçulara, müşriklerin suvarilerinin karşısında, Uhut dağının altında mevzilenmelerini emretti ve onlara "Bizim onlara galip geldiğimizi görseniz dahi yerinizden ayrılmayın. Zira sizler, yerinizde kaldığınız müddetçe bizim onlara galip gelmemiz devam eder." dedi. Okçuların başına da, Havvat b. Cübeyrin kardeşi Abdullah b.

Cübeyri emir tayin etti. Zübery b. el-Avvam ve Mikdat b. el-Esved müşriklerin üzerine hamle yaparak onları hezimete uğrattılar. Resullah ve diğer sahabileri de hamle yaparak Ebu Süfyanı mağlup ettiler. Müşriklerin süvarilerinin başında bulunan Halid b. Velid, müşriklerin mağlubiyetini görünce ilerlemeye çalıştı. Fakat müslümanların okçularının ok atmaları üzerine ilerleyemedi. Fakat müslüman okçular, Resulullahın ve sahabilerinin, müşriklerin ordusunun içinden ganimet topladıklarını görünce bazıları, "Biz buradan ayrılmayalım, Resulullahın emrine karşı gelmeyelim." dedilerse de çoğunluk yerlerini terkedip ordunun içine gittiler. Halid b. Velid, okçuların ayrıldığını görünce atlılara seslendi, hücuma geçtiler. Okçuları öldürdüler ve Resulullahın diğer sahabilerine karşı hücum geçtiler. Müşrikler de süvarilerinin savaştıklarını görünce onlar da savaş giriştiler. Müslümanlara karşı yoğun bir saldırı başlattılar. Onların bir kısmını öldürerek mağlup ettiler. Haris oğullarından "İbn-i Kamie" diye adlandırılan Abdullah gelip Resulullaha bir taş attı. Onun ön dişlerinden birini ve burnunu kırdı. Yüzünü yaraladı. O anda Resulullahın sahabileri dağılıp çeşitli yerlere gitmişlerdi. Bazıları Medineye dönmüş bazıları da dağın yamacındaki kayanın üzerine çıkmış bakıyorlardı. Resulullah da müminleri kendisine çağırıyor ve "Ey Allahın kulları bana yönelin ey Allahın kulları bana yönelin." diyordu. Bunun üzerine Resulullahın etrafında otuz kadar insan toplandı. Onlar Resulullahın önünde gidiyorlardı. Fakat Resulullahın önünde ancak Talha ve Sehl b. Huneyf durabilmişlerdi. Talha, Resulullahı atılan oklara karşı koruyordu. Koluna isabet eden bir ok'tan dolayı daha sonra kolu çolak kalmıştı. Bir ara müşriklerden Übey b. Halef el-Cumahi çıkıp geldi. Bu kişi, Resullahı öldüreceğine dair yemin etmişti. Resulullah da ona "Bilakis ben seni öldüreceğim." dedi. O da "Ey yalancı nereye kaçıyorsun?" dedi. Bunun üzerine Resulullah ona hamle yaptı. Zırhının kenarından onu hafifçe yaraladı. Übey yere düştü ve öküz gibi böğürmeye başladı. Onu alıp götürdüler ve ona: "Sende yara yok." dediler. O da "O demedi mi ki "Ben seni öldüreceğim." Vallahi bu yara, bütün Rabia ve Mudar kabilelerinde bulunacak olsa onların hepsini öldürür." dedi. Ve bir gün veya daha az bir zaman sonra, müşrikler Mekkeye dönerken "Serif" denen yerde bu yaradan öldü.

Savaş sırasında Resulullahın öldüğü haberi yayılmıştı. Uhuttaki kayaya sığınan insanlardan bazıları "Bizim, Abdullah b. Übeye göndereceğimiz bir elçimiz olsa da gelip bizim için Ebu Süfyandan eman alsa. Ey kavim şüphesiz ki Muhammed öldürüldü. Gelip sizi de öldürmelerinden önce geri dönüp kavminize gidin." dediler. Enes b. Nadr ise "Ey kavim, şayet Muhammed öldürüldüyse onun rabbi de öldürülmedi ya. Muhammed (s.a.v.) niçin savaştıysa siz de onun için savaşın. Ey Allahım, ben şunların söylediklerinden beriyim. Ve şu müşriklerin de yaptıklarından beriyim." dedi. Sonra da kılıcıyla savaşa girişti ve öldürülünceye kadar savaştı Resulullah, insanları çağırmaya devam eti. Nihayet ka-

yanın üzerinde bulunan insanların yanına vardı. Onlar Resulullahı görünce tanıyamadılar. İçlerinden biri yayına ok yerleştirerek Resulullaha atmak istedi. Resululla da "Ben Allahın Resulüyüm." dedi. Bunun üzerine kayanın üstünde bulunan müslümanlar Resulullahın sağ olduğunu görünce çok sevindiler. Resulullah da sahabilerinden, düşmana teslim olmayanları görünce o da buna sevindi. Onlar, Resulullahın etrafında toplanınca üzüntüleri gitti. Ve onlar, zaferden, ona ulaşmaktan ve sahabilerin öldürülmelerinden konuşmaya başladılar. Allah teala da: "Muhammed öldürüldü, artık kavminize dönün." diyenlere karşı "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse ökçelerinizin üzerine geri mi döneceksiniz?" âyetini indirdi.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي
الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

145- Allahın izni olmadan hiçbir nefsin ölmesi mümkün değildir. Bu yazılmış bir eceldir. Kim dünya menfaatini isterse ondan kendisine veririz. Şükredenleri mükâfaatlandıracağız.

Allahın takdir ettiği ecele ulaşmadan, Muhammed dahil, hiçbir nefsin ölmesi mümkün değildir. Bu, Allah tarafından yazılmış bir eceldir. Hiçbir kimse vadesi gelmeden ölmeyecektir. Kim, işlediği amellerle dünya mükâfaatını isterse, ona dünya hayatında kendisi için takdir edileni veririz. Artık onun, Allahın ikramlarından bir payı yoktur. Kim de yaptıklarıyla, Allahın, salih ameller işleyenler için hazırladığı âhiret mükâfaatını isterse biz onu, dünyada da rızıklandırmakla birlikte ona âhiret mükâfaatları veririz. Evet şükredenleri bu bol mükâfaatlarla mükâfaatlandıracağız

* Âyet-i Kerimede, her canlı için bir ecel takdir edildiği beyan edilmektedir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır:

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman onu ne bir an geri bırakabilirler ne de ileri alabilirler."(156)

"De ki: "Allahın dilediğinin dışında benim, kendime ne bir zarar ne de bir fayda sağlamaya gücüm yeter. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiğinde

(156) A'raf suresi 7/34

onu ne bir an geciktirebilirler ne de öne alabilirler."(157)

"Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden, hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onları belli bir vakte kadar erteler. Vâdeleri geldiğinde onu ne bir an erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler."(158)

"Hiçbir ümmet ecelini ne öne alabilir, ne de erteleyebilir."(159)

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾

146- Nice Peygamberler vardır ki, rablerine ihlasla kulluk eden bir çok kimseler onlarla birlikte savaşmışlardır. Allah yolunda kendilerine isabet eden zorluklara aldırmamışlar, zayıflık göstermemişler ve boyun eğmemişlerdir. Allah, sabredenleri sever.

Nice Peygamberler gelip geçmiştir ki onlarla beraber bir çok ihlaslı ve samimi insanlar savaşmışlardır. O insanlar zayıflık göstermemiş ve düşmanlarına boyun eğmemişlerdir. Allah, cihadda sabredenleri sever. Gevşeyip zaafiyete düşenleri değil.

عَنْ خَبَّابِ بْنِ الاَرَتِّ قَالَ شَكَوْنَا اِلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً
لَهُ فِى ظِلِّ الْكَعْبَةِ قُلْنَا لَهُ اَلاَ تَسْتَنْصِرُ لَنَا اَلاَ تَدْعُوا اللّهَ لَنَا قَالَ كَانَ الرَّجُلُ
فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِى الاَرْضِ فَيُجْعَلَ فِيهِ فَيُجَاءُ بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى
رَاْسِهِ فَيُشَقُّ بِاثْنَتَيْنِ وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ وَيُمْشَطُ بِاَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا
دُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ اَوْ عَصَبٍ وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ وَاللّهِ لَيَتِمَّنَّ هَذَا
الاَمْرُ حَتَّى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ اِلَى حَضْرَمُوتَ لاَ يَخَافُ اِلاَّ اللّهَ اَوِالذِّئْبَ
عَلَى غَنَمِهِ وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ.

*Habbab b. Eret diyor ki: "Bir gün Resulullah (s.a.v.) Kâbenin gölgesin-

---

(157) Yunus suresi 10/49
(158) Nahl suresi, 16/61
(159) Hicr Suresi 15/5

de hırkasını yastık yapmış yaslanırken biz ona dedik ki: "Ey Allahın Resulü, bizim için yardım dilemez misin? Bizim için dua etmez misin? Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizden önceki ümmetlerden, kişi alınıp götürülüyor, onun için bir çukur kazılıyor, içine konuyordu. Testere ile vücudu başından aşağı ikiye bölünüyordu. Bütün bunlar onu dininden ayıramıyordu. Etinin altındaki sinir ve kemikleri demir taraklarla taranıyor bu da o kimseyi dininden ayıramıyordu. Allaha yemin olsun ki bu iş tamam olacaktır. Öyle ki bir yolcu san'adan Hadramuta kadar yürüyecek, bu yolculukta başka kimseden değil sadece Allahtan korkar olacak bir de sürüsü için kurdun saldırmasından korkacaktır. Fakat sizler acele ediyorsunuz."(160)

Âyet-i kerimede geçen ve "Rablerine ihlasla kulluk edenler." diye tercüme edilen (رِبِّيُّونَ) kelimesi, âlimler tarafından çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir.

a- Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Katade, İkrime, Mücahid, Rebi' b. Enes, Dehhak, Süddi ve İbni-i İshaka göre (رِبِّيُّونَ) kelimesinden maksat, "Topluluklar ve binlerce insan" demektir. Bu izaha göre âyetin mânâsı, "Nice Peygamberler vardır ki onlarla birlikte bir çok topluluklar, binlerce insan savaşmışlardır." şeklindedir.

b- Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimeden maksat, "Âlimler ve fakihler" demektir.

c- İbn-i Mübarekten nakledilen başka bir görüşe göre bu kelimeden maksat, "Sabırlı takva sahipleri" demektir.

d- İbn-i Zeyde göre bu kelimeden maksat, "Uyanlar ve tabi olanlar" demektir.

e- Bazı Basralı Nahivcilere göre bu kelimeden maksat, "Rablerine kulluk edenler" demektir.

f- Bazı Kûfe âlimlerine göre ise bu kelimeden maksat, "Âlimler ve binlerce insan" demektir.

Taberi (رِبِّيُّونَ) nun, (رِبِّيٌّ) kelimesinin çoğulu olduğunu, mânâsının da "Sayısı çok bir cemaat" demek olduğunu söylemiştir.

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ

(160) Buhari, K. el-Menakıb, bab: 25, K. el-İkrah, bab: 1/Ebu Davud, K-el-Cihad bab: 97, Hadis No: 2649

أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾

147- Onların sözü sadece: Rabbimiz, günahlarımızı ve işlerimizde aşırı davranışımızı bağışla. Ayaklarımızı yerinde sabit tut. Kâfir kavme karşı bize yardım et." demektir.

O Peygaberlere tabi olan "Ribbiyyûn"un sözleri: "Ey rabbimiz, günahlarımızı, hata işleyerek haddi aşmamızı affet. Savaşta ayaklarımızı kararlı kı. Senin birliğini ve Resulünün Peygamberliğini inkâr eden kâfir topluluğa karşı sen bizi muzaffer kıl." şeklindedir.

* Bu âyet-i kerime, geçmiş ümmetlerin sabır ve metanetlerini anlatarak Uhut savaşında düşmanın önünden kaçan müminleri kınamakta ve sabredenleri ise övmektedir.

فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

148- Allah onlara hem dünya nimetini hem de âhiretin özel sevabını verdi. Allah, iyilik yapanları sever.

Allah onlara, düşmanlarına gâlip getirerek, dünya nimetlerinin en hayırlısını verdi. Ve âhiret nimetlerinin en güzeli olan cenneti de bahşederek hahiretin güzel sevabını verdi. Bu, onların yapmış oldukları salih amellerin karşılığıdır. Allah, iyilik yapanları sever.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ
عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

149- Ey iman edenler, eğer kâfirlere itaat ederseniz sizi gerisin geri küfre çevirirler de hüsrana uğrayanlardan olursunuz.

Ey iman edenler, şayet sizler, Peygamberinizin Peygamberliğini inkâr eder, Yahudi ve Hristiyan kâfirlere itaat edecek olursanız, onlar sizi, iman etmenizden sonra kâfirliğe döndürürler de dünya ve âhiretinizi kaybeder ve hüsrana uğrayanlardan olursunuz.

* Âyet-i kerime, müminlerin hiçbir zaman kâfirlerin yaldızlı söz ve vaadlerine kanarak onlara uymamalarını tavsiye etmekte aksi halde sonuçta dinden

çıkarak hüsrana düşeceklerini ihtar etmektedir. Zira kâfirin müslüman için hayır düşünmesi mümkün değildir.

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾

150- Hayır, yardımcınız Allahtır. O yardım edenlerin en hayırlısıdır.

Hayır, o din düşmanlarının sözleri de doğru değildir, özleri de. O halde kâfirleri dost edinmeyin. Sizin dostunuz ve yardımcınız Allahtır. Sadece ona sığının. O yardım edenlerin en hayırlısıdır.

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللّٰهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًاۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ
مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾

151- Allahın, hakkında hiçbir şey indirmediği şeyleri ona ortak koştuklarından dolayı, yakında kâfirlerin kalblerine korku salacağız. Onların varacağı yer ateştir. Zalimlerin karargahı ne kötü bir yerdir.

Allahın, haklarında hiçbir delil indirmediği putları, Allaha ortak koşmaları sebebiyle, Uhutta size karşı savaşan kâfirlerin kalblerine yakında korku salacağız. Kıyamet gününde onların sığınakları cehennem ateşidir. Zalimlerin makamı olan o ateş ne kötü bir yerdir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, Resulullahın, sahabilerine, düşmanlarına karşı yardım edeceğini, sonunda düşmanlarını cehennem azabına koyacağını vaadetmektedir. Yeter ki müminler, Allaha verdikleri sözden ayrılmasınlar. Ona itaate sımsıkı sarılmış olsunlar.

Süddi bu âyet-i kerimenin, Hamrâul Esed hadisesine işaret ettiğini söylemiştir. Şöyle ki, Ebu Süfyan ve müşrikler Uhut savaşından sonra Mekkeye giderlerken Müslümanları tamamen mağlup etmeden geri dönmelerinden dolayı pişman olmuşlar ve kendi kendilerine şöyle demişlerdir. "Ne kötü bir iş yaptık. Onları öldürdük. Fakat sıra Mekkeden kovulanlara gelince onları bıraktık. Haydi geri dönelim ve onların kökünü kazıyalım." Fakat Allah onların kalblerine korku saldı ve onlar mağlup oldular. Şöyle ki onlar bir Bedevi ile karşılaştılar. Ona ücret vererek dediler ki: "Sen Muhammedi görecek olursan, O'na karşı ne

kadar asker hazırladığımızı bildir." Aziz ve Celil olan Allah, Kureyşlilerin bu durumunu Resulullaha bildirdi. Resulullah Kureyşlileri takibe başladı. "Hamrâul Esed" denen yere varınca Kureyşliler korkup yollarına devam ettiler. İşte bu âyet-i kerime onların bu halini tasvir etmektedir.

Resulullah efendimiz de kâfirlerin kalblerine korkunun nasıl salındığını beyan ederek buyuruyor ki:

اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ اُعْطِيتُ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الاَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً فَاَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِي اَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِيَ الغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لاَحَدٍ قَبْلِي وَاُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ اِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ اِلَى النَّاسِ عَامَّةً.

"Bana, benden önce hiçbir Peygambere verilmeyen beş şey verilmiştir. Bir aylık mesafede bulunan düşmanın kalbine korku salınarak bana yardım edilmiştir. Yeryüzü benim için mescid ve temiz kılınmıştır. Ümmetimden kim namaz vaktine erişirse namazını kılsın. Bana ganimet helal kılınmış benden önce ise hiçbir kimseye helal kılınmamıştır. Bana, şefaat etme verilmiştir. Benden önceki Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilirlerken ben bütün insanlık için Peygamber olarak gönderildim."(161)

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥٢﴾

152- Allahın izniyle kâfirleri öldürdüğünüz zaman, Allah size verdiği

(161) Buhari, K. et-Teyemmüm, bab: 1, K. es-Salah, bab: Müslim, K. el-Mesacid bab: 3,5,8 Hadis No: 521

vaadinde durdu. Ne zaman ki başarısızlığa düştünüz, savaş hususunda münakaşa ettiniz, Allah size, sevdiğiniz zaferi gösterdikten sonra isyan ettinz. Kiminiz dünyayı istedi kiminiz de âhireti diledi. Sonra Allah, imtihan etmek için sizi onlardan uzaklaştırdı ve sizi affetti. Allah, müminlere karşı lütuf sahibidir.

Ey, Uhut savaşına katılan Resulullahın sahabileri, Allahın hükmü ve müsaadesiyle düşmanlarınızı öldürdüğünüz zaman Allah, düşmanlarınıza galip geleceğinize dair olan vaadinde durdu. Ne zaman ki gevşediniz, korktunuz, başarısızlığa uğradınız ve Allahın emri olan savaş hakkında tartışmaya giriştiniz. Allah, arzuladığınız zaferi size gösterdikten sonra, Peygamberimizin emrine karşı gelip savaş için yerleştirildiğiniz mevzileri terkettiniz. İşte o zaman içinizden bazıları dünya ganimetini istiyor, yerlerinden ayrılıyor diğer bazılarınız ise âhiret sevabını arzuluyordu. Mağlup olmanızdan sonra Allah, imanlarınız hakkında sizi imtihan etmesi, samimi olanlarınızı münafıklardan ayırdetmesi için sizi, düşmanlarınız olan müşriklerden uzaklaştırdı. Şüphesiz ki Allah, günahlarınız sebebiyle sizi cezalandırmaktan vaz geçip affetti. Zira savaşta sizi helak etmedi. Allah, iman edenlere karşı lütuf sahibidir.

* Bu âyet-i kerimede, Uhut savaşındaki okçuların durumuna işaret edilmektedir. Bilindiği gibi Uhut savaşında Peygamber efendimiz (s.a.v.) müslümanları arkadan korumaları için yetmiş tane okçuyu Uhut dağına yerleştirdi ve onlara "Biz, galip gelsek te mağlup olsak ta yerlerinizden ayrılmayın." buyurmuştu. Fakat okçular ilk anda müslümanların galip geldiklerini görünce onlardan bir çoğu yerlerini bırakıp ganimet toplamaya koştular. Böylece Resulullahın emrine muhalefet ettiler. Müşrikler, okçuların, yerlerini terkettiklerini görünce, arkadan hücuma geçtiler. Ve müslümanların dağılmalarını sağladılar. Böylece Peygamber (s.a.v.) in emrine muhalafet sebebiyle felakete düşmüş oldular."

Müfessirlere göre bu âyet-i kerimenin: "Allahın izniyle kâfirleri öldürdüğünüz zaman Allah, size verdiği vaadinde durdu." cümlesindeki "Vaadinde durdu" ifadesinden maksat, Resulullahın, okçuların, yerlerinde durmaları halinde müminlerin galip geleceklerini bildirmesidir. Zira, okçular yerlerinde iken müslümanları arkalarından kuşatmak isteyen müşrik süvarilerini geri çekilmeye mecbur etmişler böylece müslümanlar, müşrikleri mağlup etmiş ve Allah tealanın, Peygamberinin diliyle vadettiği zafer gerçekleşmiştir.

Âyet-i kerimenin "Ne zaman ki başarısızlığa düştünüz, savaş hususunda münakaşa ettiniz, Allah size, sevdiğiniz zaferi gösterdikten sonra isyan ettiniz." bölümü de Resulullahın, "Bizim galip geldiğimizi de mağlup olduğumuzu da göresiniz yerinizden ayrılmayın." emrine okçuların uymadıklarını beyan etmektedir. Zira, okçuların başında bulunan Abdullah b. Cübeyr ve onların az bir kıs

mı, Resulullahın emrine bağlı kalarak yerlerinden ayrılmamayı isterlerken, okçuların çoğunluğu, savaşın zaferle neticelendiği ve ganimet toplamaya imkân doğduğu gerekçesiyle, Abdullaha ve arkadaşlarına muhalefet etmişler ve yerlerini terkederek savaş alınında ganimet toplamaya gitmişler, neticede de müminlerin mağlup olmalarına sebep olmuşlardır.

Âyet-i kerimenin devamında okçuların bu iki gurubu tasvir edilerek ganimete gidenlerin, dünyayı istedikleri, yerlerinde kalanların da âhireti istedikleri beyan edilmektedir. Bu hususta Abdullah b. Mes'udun şunu söylediği rivayet edilmektedir. "Uhut savaşı oluncaya kadar Resulullahın sahabilerinden herhangi birinin, ünyayı ve metaını istediğini tahmin etmiyordum."

yine âyet-i kerimenin devamında "Sonra Allah, imtihan etmek için sizi onlardan uzaklaştırdı." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, şudur "Sonra Allah,. sizleri imtihan edip gerçekten mümin olanlarınızı, münafık olanlardan ayırdetmek için, zafere erişmenizden sonra sizin elinizi müşriklerin üzerinden çekip aldı. Sizler galip iken, Peygamberin emrine karşı geldiğiniz için sizi mağlup etti. Çeşitli kayıplar verdiniz."

Âyet-i kerimenin sonunda "Ve Allah sizi affetti." buyurulmaktadır.

Hasan-ı Basri, İbn-i Cübeyr ve İbn-i İshaka göre bu ifadeden maksat, "Allah yine de sizi korudu. Hepinizi toptan yok etmedi." demektir. Bu hususta Hasan-ı Basrinin şunları söylediği rivayet edilmektedir. "İçlerinde Resulullahın amcası bulunan yetmiş kişinin öldürülmesine Resulullahın ön dişinin kırılıp yüzünün yaralanmasına rağmen Allah onları nasıl affetmiş olabilir? Evet, Allah onların kökünü kurutmayarak affetmiştir. Bunlar, Allahın Resulüyle birlikte olan, Allah yolunda Allah düşmanlarına karşı savaşan ve kendilerine yasaklanan bir şeyi yaptıkları için bu kadar üzüntüye sokulmadan bırakılmamışlardır. Günümüzde ise fasıkların en fasıkı, her türlü büyük günahı işlemeye cesaret göstermekte, her türlü kötülüğü irtikabetmekte, bununla birlikte bunları yapmasının bir mahzuru olmadığını sanmaktadır. Bu fasık kişi, neyin en olduğunu elbette anlayacaktır."

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ
أُخْرَىٰكُمْ فَأَثَٰبَكُمْ غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا۟ عَلَىٰ مَا
فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

153- O zaman sizler uzaklara kaçıyor kimseye dönüp bakmıyordunuz. Halbuki Peygamber sizi arkanızdan çağırıyordu. Kaybettiğinize ve

başınıza gelene üzülmeyesiniz diye Allah size, üzüntü üstüne üzüntü verdi. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

O zaman sizler, vadilere ve dağlara doğru koşuyor, düşman korkusundan birbirinize dönüp bakmıyordunuz bile. Halbuki Peygamber arkanızdan, kendisine doğru gitmeniz için sizi çağırıyordu. Böylece Allah sizleri ve Peygamberden uzaklaşmanız ve rabbinize isyan etmeniz sebebiyle üzüntü üstüne üzüntü vererek cezalandırdı ki elde edemediğiniz zaferlerden dolayı üzülmeyesiniz ve verdiğiniz kayıplardan dolayı kederlenmeyesiniz. Allah, yaptıklarınızdan çok iyi haberdardır. İyilik edeni de bilir kötülük edeni de.

* Âyet-i kerimenin başında geçen ve "Uzaklara kaçıyordunuz." diye tercüme edilen (إِذْ تُصْعِدُونَ) cümlesi, iki şekilde okunmuştur.

a- Hicaz, Irak ve Şam kurraları bu kelimeyi (إِذْ تُصْعِدُونَ) şeklinde okumuşlardır. Zira, bu kıraat şekline göre bu cümlenin mânâsı "Sizler düz arazide veya yukarıdan aşağıya doğru koşuyordunuz." demektir. Uhut savaşında müminler düz vadilere ve aşağılara doğru koştuklarından bu kıraat şeklinin daha isabetli olduğunu söylemişler, Taberi de bu kıraat şeklini tercih etmiştir.

b- Hasan-ı Basri ise bu cümleyi (إِذْ تَصْعَدُونَ) şeklinde okumuştur. Bu kıraata göre cümlenin mânâsı "O zaman sizler, yukarılara doğru tırmanıyordunuz." demektir. Bu kıraatı tercih edenler, Süddi, Mücahid ve Abdullah b. Abbasın, Uhut savaşında müminlerin mağlubiyetten sonra dağa yukarı kaçtıklarını söylemelerine binaen tercih etmişlerdir.

Âyet-i kerimede "Kaybettiğinize ve başınıza gelene üzülmeyesiniz diye Allah size, üzüntü üstüne üzüntü verdi." buyurulmaktadır. Burada ağır basan üzüntülerin, daha hafif olanlarını unutturduğu ifade edilmektedir. Müfessirler. âyette zikredilen "Üzüntü üstüne üzüntü" ifadesindeki üzüntülerden neyin kastedildiği ve birincisinin hangi şeye ikincisinin neye delalet ettiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Katade ve Mücahide göre, müslümanların hissettikleri birinci üzüntü, Hz. Muhammed (s.a.v.) in öldürüldüğünü duymalarıdır. İkinci üzüntü ise Müslümanların uğradıkları, öldürülme olayları ve aldıkları yaralardır.

b-Yine Katade ve Rebi' b. Enesten nakledilen diğer bir görüşe göre Müslümanların hissettikleri birinci üzüntüden maksat, arkadaşlarının öldürülmeleri ve yaralanmalarıdır. İkinci üzüntüden maksat ise Resulullahın öldürülüğünü duymalarıdır.

Süddi ve diğer bir kısım âlimlere göre Müslümanların hissettikleri birinc üzüntünün sebebi, zafere ulaşmamaları ve ganimet elde edememeleridir. İkinc üzüntünün sebebi ise savaşın sonunda Ebu Süfyanın, dağın başına tırmanarak müslümanlara karşı böbürlenmesidir. Bu hususta Süddi diyor ki: "Uhut savaşın-

daki yenilgiden sonra Resulullah harekete geçmişti. O, kendisinden uzak düşen sahabilerini toparlanmaya çağırıyordu. Resulullah bu çağırısına devam ederken kayaların üzerine çıkan sahabilerinin yanına yaklaştı. Onlar ilk anda Resulullahı tanıyamadıkları için içlerinden biri okunu yayına yerleştirerek Resulullaha atmak istedi. Bunun üzerine Resulullah "Ben Allahın Resulüyüm" dedi. Onun sağ olduğunu gören müslümanlar çok sevindiler. Sahabilerinden düşmana karşı koyacak birinin bulunması da Resulullahı sevindirmişti. Sahabiler gelip Resulullahın etrafında toplandılar. O anda üzüntüleri gitmişti. Onlar, zafere erişemediklerini, ganimet elde edemediklerini ve bir kısım arkadaşlarının öldürülmelerini konuşuyorlardı. İşte o anda Ebu Süfyan gelip onların üst tarafına çıktı. Müslümanlar Ebu Süfyanı kendilerinin üst tarafında görünce daha önceki üzüntülerini unuttular. Ebu Süfyanın oraya çıkmış olmasından dolayı üzüldüler. Resulullah, müslümanlara: "Onlar bizden yukarı çıkmamalıydılar. Ey Allahım eğer sen bu topluluğu öldürecek olursan artık sana kulluk edecek kimse kalmaz." dedi. Sonra sahabilerine emir verdi. Onlar, Ebu Süfyan ve arkadaşlarına taş attılar ve onları aşağa inmeye mecbur ettiler. İşte o sırada Ebu Süfyan: "Ey Hübel putu sen yücel, Hanzalya karşılık bir Hanzala Bedir gününe karşılık bir gün.." dedi. Zira bu savaşta Hanzala b. Rahib öldürülmüştü. Bedir savaşında da Ebu Süfyanın oğlu Hanzala öldürülmüştü.

d- Adullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre Müslümanların hissettikleri birinci üzüntü, mağlup olmalarından, ikinci üzüntü ise düşmanlarının, tekrar kendilerine saldırma ihtimalindendir. Müslümanlar, daha sonra hissettikleri bu ikinci üzüntü ile, önceden ölülerine ve yaralılarına olan üzüntülerini unutmuşlardır. Bu izaha göre, âyette "Kaybettiğinize" diye belirtilen ifadeden maksat, "Kaybettiğiniz ölülere" demektir. "Başınıza gelen diye" belirtilen ifadeden maksat ise, yaralanmalarıdır. Yani müslümanlar mağlup olma ve düşmanın tekrar toparlanması üzüntüsünden, arkadaşlarının öldürülmesini ve yaralanmalarını unutmuşlardır.

Taberi diyor ki "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş, şöyle diyen görüştür. "Müslümanların, hissettikleri birinci üzüntünün sebebi, Resulullahın öldürüldüğünü zannetmeleridir. İkinci üzüntünün sebebi ise, savaşın sonunda tekrar düşmanın, kendilerine saldıracaklarını zannetmeleridir. Müslümanların hissettikleri bu iki üzüntü onlara, kaçırdıkları zaferi, ganimeti ve uğradıkları öldürülme ve yaralanmayı unutturmuştur."

Âyet-i kerimede "Kaybettiğinize ve başınıza gelene üzülmeyesiniz diye." buyurulmaktadır. Müfessirler burada müminlerin kaybettikleri şeyden ve başlarına gelen şeyden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَىٰ طَائِفَةً مِنْكُمْ ۖ وَطَائِفَةٌ قَدْ
أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ ۖ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ
الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ۗ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ ۗ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ
لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا ۗ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي
صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

154- Sonra o üzüntünün arkasından Allah, üzerinize bir emniyet bir uyku indirdi. O uyku içinizden bir cemaati bürüyordu. Diğer bir cemaat ise canlarının derdine düşmüşlerdi. Allah hakkında gerçekle ilgisi olmayan cahiliyet zannında bulunuyorlardı. "Bu işte bizim bir düşüncemiz var mı?" diyorlardı. Ey Muhammed, de ki: "Bütün işler Allaha aittir." Onlar, içlerinde sana açıklamadıkları şeyleri saklıyorlar. "Eğer bu işte bizim bir düşüncemiz olsaydı burada öldürülmezdik." diyorlar. De ki: "Evlerinizde bile olsanız, kendilerine öldürülmek takdir edilenler, düşüp ölecekleri yere varırlar. Allah bunları, içinizde gizlediklerinizi denemek ve kalblerinizdeki kötülükleri temizlemek için yaptı. Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Sonra Allah, size gelen o üzüntünün arkasından, ihlaslı insanlara bir emniyet ve uyku gönderdi. Bu uyku, içinizde imanlı olan topluluğu bürüyordu. Münafık olan diğer bir topluluk ise sadece canlarının derdine düşmüş ve gözlerinden uyku kaçmıştı. Onlar, Allahın emirlerinde şüphe ettikleri ve Peygamberini yalanladıkları için Allah hakkında haksız yere cahiliye topluluğunun zanlarında bulunuyorlar ve bu münafıklar şöyle diyorlardı: "Bu işte bizim bir düşüncemiz yok. Eğer bu hususta bizim fikrimiz sorulsaydı savaşa çıkmazdık."

Ey Muhammed, bu münafıklara de ki: "Bütün işler Allaha aittir. O, dilediği gibi tasarrufta bulunur. Onlar, içlerinde sana açıklamadıkları inkâr ve şüp-

heyi gizliyorlar ve diyorlar ki: "Müşriklerle savaşma hususunda bizim de düşüncemiz alınsaydı onların karşısına çıkmazdık ve bu savaşta bizden herhangi bir kimse öldürülmemiş olurdu." Ey Muhammed onlara de ki: "Şayet sizler, müminlerle beraber savaşa çıkmayıp evlerinizde kalsaydınız bile yine de kindilerine öldürülmek takdir edilen insanlar, düşüp ölecekleri yere varıp orada öldürüleceklerdi. Allah bunları, içinizde gizlediğiniz şüpheyi denemek, münafıklığınızı müminlere açıklamak ve kalblerinizdeki bozuk inançlarınızı açığa çıkarıp net bir şekilde göstermek için yaptı. Allah, yarattıklarının kalbinde bulunan hayırı da şerri de, imanı da inkârı da çok iyi bilendir.

* Ebu Talha (r.a.) diyor ki:

اَنَّ اَبَا طَلْحَةَ قَالَ غَشِيَنَا النُّعَاسُ وَنَحْنُ فِي مَصَافِّنَا يَوْمَ اُحُدٍ قَالَ فَجَعَلَ سَيْفِي يَسْقُطُ مِنْ يَدِى وَآخُذُهُ وَيَسْقُطُ وَآخُذُهُ.

"Biz, Uhut savaşında düşmanın karşısında saf halindeyken bizi uyku kaplamıştı. Öyle ki, kılıcım elimden düşüyor onu alıyordum. Tekrar düşüyor tekrar alıyordum."(162)

Sahabe-i Kirmanın savaşta uyumaları, müminlerin enerji ve güçlerini toplamaları ve Allahın zaferinin geleceğine güven duymaları içindi. Çünkü uyku, güven alametidir. Korkan kişinin gözüne uyku girmez.

Bu hususta Süddi diyor ki: "Müşrikler Uhut savaşında ayrılıp giderken, gelecek yıl Bedir mevkiinde tekrar müslümanlarla karşı karşıya geleceklerini söylediler. Resulullah da "Evet, olur." dedi. Bunun üzerine Müslümanlar, müşriklerin, Medineye baskın yapacaklarından korktular. Resulullah, müşriklerin arkasından birini gönderdi ve ona şöyle tenbih etti: "Git bak, eğer onların, yüklerinin yanında oturduklarını ve atlarından uzak olduklarını görürsen bil ki, onlar çekilip gitmekteler. Şayet onları, atlarına binmiş ve yüklerinden uzakta görürsen bil ki onlar Medineye baskın yapacaklardır." Müminlere de "Allahtan korkun, sabredin." dedi ve onları, savaşta sabırlı olmaya teşvik etti. Resulullah, müşriklerin, hemen gidip yüklerinin yanında oturduklarını öğrenince sesinin çıkabildiği en yüksek sesiyle, müşriklerin geçip gittiklerini ilan etti. Bunu işiten müminler, Peygambere inanarak rahatladılar ve uykuya daldır. Münafıklar ise Resulullaha inanmadıklarından, müşriklerin, kendilerine baskın yapacağı korkusuyla canlarının derdine düştüler.

Görüldüğü gibi münafıklar, Resulullaha inanmadıklarından dolayı Uhut savaşından sonra korku içinde kalmışlar ve kendi kendilerine "Şayet, savaşmaya

---

(162) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, bab: 11, K. el-Mağazi, bab: 20

dair bizim görüşümüz alınsaydı bu şekilde mağlup olmazdık." demeye başlamışlardı. Bu sözü söyleyenlerden biri de Muattıp b. Kuşeyr idi. Allah teala ise münafıkları bu şekilde rüsvay etmiş, içlerinde gizledikleri şeyleri Resulullaha ve ümmetine bildirmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا
كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

155- İki topluluk karşılaştığı gün, içinizden, savaştan yüzçevirenlerin yaptıkları bazı günahlardan dolayı Şeytan, ayaklarını kaydırmak istemişti. Allah onları affetti. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve kullarına yumuşak davranandır.

Müslüman toplulukla müşriklerin karşılaştığı Uhut savaşında içinizden, savaştan kaçarak mağlubiyete sebep olanlarınızın işledikleri bazı günahlardan dolayı Şeytan, ayaklarını kaydırmak ve onları hatalara sürüklemek istiyordu. Allah onları artık affetti. Cezalandırmaktan vaz geçti. Şüphesiz ki Allah, günahları çokça affeden ve çok yumuşak davranandır. Emrine karşı gelenlerin cezasını vermekte acele etmez.

* Müfessirler, bu âyette, Uhut savaşı sırasında kaçtıkları zikredilen kişilerden kimlerin kastedildiği hususunda şunları zikretmişlerdir.

a- Hz. Ömer, Katade ve Rebi' b. Enesten nakledilen bir görüşe göre bu âyette, kaçtıkları zikredilen insanlardan maksat, Uhut savaşı esnasında kaçan bütün müminlerdir.

b- Süddiye göre ise bu âyette, kaçtıkları zikredilen kişiler, Uhut savaşından kaçarak Medineye gidenlerdir. Zira, Uhut savaşından kaçanların bazıları dağdaki kayanın üzerine çıkmışlar, diğer bazıları ise Medineye gitmişlerdir. Âyet-i kerime bu sonuncuları zikretmektedir.

c- İkrimeye göre burada, kaçtıkları zikredilen kişiler, Rafi' b. Mualla, Ebu Huzeyfe b. Utbe ve diğer belli kişilerdir. Bu hususta daha başka rivayetler de vardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا

لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾

156- Ey iman edenler, siz, inkâr eden ve yeryüzünde sefere çıkan ya da savaşa giden kardeşleri için "Eğer yanımızda olsalardı ölmez ve öldürülmezlerdi." diyenler gibi olmayın. Onların bu sözleri, Allahın, kalblerinde bir üzüntü meydana getirmesi içindi. Dirilten de öldüren de Allahtır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Ey iman edenler, Abdullah b. Selulün arkadaşları olan şu münafık kâfirler gibi olmayın. Onlar, ticaret maksadıyla bir yere gidip te orada ölen veya gaziler olarak sefere çıkıp ta orada öldürülen, inkârcılıkta beraber oldukları kardeşleri için şöyle demişlerdi. "Eğer yanımızda olsalardı, yolculukta ölmez veya savaşta öldürülmezlerdi." Böylece Allah, onların bu sözlerini kalblerinde bir üzüntü vesilesi olarak bıraktı. Dirilten de öldüren Allahtır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

* Bu âyet-i kerime, müminleri cihada teşvik etmekte, münafıkların da cihad etmekten korktuklarını beyan etmektedir.

Bu âyette zikredilen ve müminlerin, kendilerine benzememeleri emredilen kişilerden maksat, Süddi ve Mücahide göre, Abdullah b. Übey b. Selul'dür. İbn-i İshaka göre ise bütün münafıklardır.

Yine bu âyette zikredilen "Yeryüzünde sefere çıkan" ifadesinden maksat, Süddiye göre "Ticaret için çıkan" demektir. İbn-i İshaka göre ise "Allaha ve Resulüne itaat için çıkan" demektir.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

157- Yemin olsun ki, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allahın bağışlaması ve rahmeti, biriktirdiğiniz şeylerden daha hayırlıdır.

Ey müminler, şüphesiz ki ölüm mutlaka gerçekleşecektir. Ancak, Allah yolunda ölmek veya öldürülmek, kazançlı bir ölümdür. Böyle bir ölüm insanlar için, biriktirecekleri geçici dünya mallarından elbetteki daha hayırlıdır. O halde sizler de münafıklar gibi Allah yolunda cihad etmekte tereddüt etmeyin.

* Bu hususta diğer bir âyet-î kerimede şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz ki Allah, cihad eden müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allahın, Tevratta, İncilde ve Kur'anda olan gerçek vaadidir. Allahtan daha fazla kim ahdine vefa gösterir? Öyleyse yaptığınız bu alış verişe sevinin. İşte büyük kurtuluş budur."(163)

وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

158- Yemin olsun ki eğer ölür veya öldürülürseniz mutlaka Allahın huzurunda toplanacaksınız.

Ey müminler, şüphesiz ki, ölseniz de veya başkaları tarafından öldürülseniz de sonunda mutlaka, Allahın huzurunda bir araya getirileceksiniz. Allah sizlere, amellerinizin karşılığını verecektir. O halde sizler, Allaha yaklaştıran cihad etme ve Allaha ittaatta bulunma gibi amelleri, dünyaya gönül vermeye ve geçici dünya malıyla meşgul olmaya tercih edin. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلٖيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلٖينَ ﴿١٥٩﴾

159- Allahın rahmeti sebebiyle onlara yumuşak davrandın. Eğer sen kaba ve katı kalbi olsaydın, muhakkak ki insanlar etrafından dağılır giderlerdi. Öyleyse onları affet ve bağışlanmalarını dile. İşlerde onlarla istişare et. Bir işe de azmettin mi Allaha tevekkül et. Şüphesiz ki Allah, tevekkül edenleri sever.

Ey Muhammed, Allahın, senin kalbine yerleştirdiği merhamet duyğusu sebebiyle arkadaşlarına yumuşak davrandın, onların kusurlarına katlandın. Eğer sen, sert ve katı kalbli birisi olsaydın, muhakkak ki insanlar etrafından dağılır giderler ve seni tek başına bırakırlardı. Fakat Allah sana lütufta bulundu ve ahlakını güzelleştirdi, kalbini yumuşattı. Öyleyse onları affet ve Allahın, onları

---

(163) Tevbe suresi, 9/111

bağışlamasını dile. Başınıza gelecek sıkıntılarda seni dinlemeleri için, kalblerini ısındırman ve gönüllerini alman için, ortaya çıkan ciddi işlerde onlarla istişare et. Kesin olarak karar verdikten sonra da, arkadaşlarının görüşlerine uysa da uymasa da bu kararını tatbik et ve bütün işlerinde Allaha tevekkül et, ona güven. Şüphesiz ki Allah, kaza ve kadere rıza gösteren, hükmüne boyun eğen ve bütün işlerinde kendisine güvenenleri sever.

* Peygamber efendimiz, önemli meselelerde Allah tealanın emrine uyarak sahabe ile istişarede bulunmuştur. Nitekim Bedir, Uhut, Hendek ve Hudeybiye gibi savaşlarda sahabe ile istişarede bulunduğu bilinmektedir.

Müfessirler, Resulullaha vahiy gelip yol gösterdiği ve yanlış davrandığında uyarılıp davranışları düzeltildiği halde, Allah tealanın ona, sahabileriyle istişare etmesini emretmesindeki hikmeti, farklı şekillerde izah etmişlerdir.

a- Katade, Rebi' b. Enes ve İbn-i İshaka göre, Resulullahın, sahabileriyle istişare etmesinin emredilmesinin sebebi, sahabilerin gönlünün hoşnut edilmesi ve onların dine karşı bağlılıklarının kuvvetlendirilmek istenmesidir. Zira, Resulullah, savaş gibi tehlikeli işlerde sahabileriyle istişare edince onlar, Resulullahın, kendilerini dinlediğini ve onlarla yardımlaştığını hisseder, böylece huzur içinde onun kararına boyun eğmiş olurlardı. Aslında Allah teala, Resulullahı vahiy ile destekleyerek herhangi bir kimse ile istişare etmesine ihtiyaç bırakmamıştır.

b- Dehhak ve Hasan-ı Basriye göre ise, Allah tealanın, Resulullaha sahabeleriyle istişare etmesini emretmesinin sebebi, istişare etmenin faziletli bir iş olduğunu belirtmesi içindir.

c- Süfyan b. Uyeyneye göre ise, Allah tealanın Resulullaha, sahabileriyle istişare etmesini emretmesinin sebebi, Resulullahtan sonra gelen müminlerin de kendi aralarında istişareye başvurmalarının gerekliliğini öğretmelidir. Zira, Allah teala, vahiy ile Resulullaha yol göstermiştir. Ondan sonra gelen müminler için böyle bir imkân olmadığından, Allah teala, Resulullaha istişare yaptırarak onlara doğruyu bulma yolunu göstermiştir. Ta ki müminler, birbirleriyle istişare edip hakka ulaşsınlar.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın Resulullaha, müminlerle istişare etmesini emretmesinin sebebi, hem şeytanın vesvesesine kapılma tehlikesine maruz kalabilecek olan müminlerin gönüllerini hoşnut etmektir. Hem de müminlere, bir sıkıntı anında nasıl davranacaklarını öğretmektir. Böylece müminler, Resullahın hayatında olduğu gibi, ondan sonra da zor meselelerde aralarında istişare etsinler, heva ve heveslerine kapılmadan doğruyu bulsunlar.

Âyet-i kerimenin sonunda, "Bir işe de azmettin mi Allaha tevekkül et." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey Muhammed sana bir mesele

hakkında, bizim emrimiz geldiği için bir işi yapma hususunda karar verdin mi artık Allaha tevekkül et ve onu yap. Bunu yapman, sahabilerinin görüşüne uygun olsa da olmasa da farketmez.

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذ۪ي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِه۪

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

160- Eğer Allah size yardım ederse, size galip gelecek kimse yoktur. Şayet sizi yardımsız bırakırsa ondan sonra size kim yardım edecek? Müminler sadece Allaha güvensinler.

Ey iman edenler, eğer Allah, düşmanlarınıza karşı size yardım ederse, onlar aleyhinizde birleşseler dahi size galip gelecek hiçbir kimse yoktur. Şayet Allah sizi yardımsız bırakırsa ondan başka size kim yardım edebilir? O halde müminler, insanlara değil yalnızca Allaha güvensinler ki Allah, yardım ve zaferiyle onları kurtarsın. Kimseye muhtaç etmesin.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ

نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

161- Hiçbir Peygambere, ganimet malına (Ümmet malına) hıyanet etmesi yakışmaz. Kim, hıyanet ederse, kıyamet gününde hıyanet ettiği şeyle gelir. Sonra herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir. Onlara zulmedilmez.

Hiçbir Peygabere, ganimet malından bir şeye hıyanet etmesi yakışmaz. Kim, müslümanlara ait ganimet malından bir şeye hıyanet ederse, kıyamet günü o hıyanet ettiği şeyi boynunda taşıyarak mahşer yerine gelecektir. Sonra herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilecek ve hiçbir kimseye zulmedilmeyecektir

* Kurralar, bu âyette geçen ve "Hıyanet etme" diye tercüme edilen (يَغُلَّ) fiilini iki şekilde okumuşlardır.

1- Hicaz ve Irak kurralarından bir topluluk bu fiili, Kur'an-ı Kerimede tesbit edildiği şekliyle (اَنْ يَغُلَّ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraatı esas alan

müfessirler ayet-i kerimenin bu bölümünü, çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr, bu âyet-i kerimenin Bedir savaşındaki ganimet mallarından, kırmızı renkli bir kadife kumaşın kaybolması üzerine, bir kısım insanların "Belki de onu Resulullah almıştır." demeleri üzerine nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: (مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ) فِي قَطِيفَةٍ حَمْرَاءَ افْتُقِدَتْ يَوْمَ بَدْرٍ فَقَالَ بَعْضُ النَّاسِ: لَعَلَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ أَخَذَهَا، فَأَنْزَلَ اللّهُ: (مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ) إِلَى آخِرِ الآيَةِ.

"Bu âyet-i kerime Bedir savaşında nâzil olmuştur. Savaştan sonra ganimet mallarından, kırmızı renkli bir kadife kumaş kaybolmuş ve bazı kişiler şöyle demişlerdi. "Belki onu, Allahın Resulü almıştır." işte bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur."(164)

b- Yine Abdullah b. Abbas ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre, onlar, âyetin bu kıraat şeklini esas almışlar ve bu âyetin iniş sebebinin, Resulullahın göndermiş olduğu bir müfrezenin getirdiği ganimetleri alıp onlara teslim etmemesi üzerine nâzil olmuştur.

Bunlara göre âyet-i kerime, Resulullaha gelen ganimetleri, müfrezeler dahi getirmiş olsa, o ganimeti, hak edenlere adil bir şekilde dağıtmasını emretmektedir.

c- Yine bu kıraatı esas alan İbn-i İshak, Süddi ve Mücahide göre Allah teala bu âyet-i kerimede Hz. Muhammedin, kendisine vahyedilen şeylerden herhangi bir şeye ihanet etmediğini bildirmektedir. Bunlara göre (يَغُلَّ) fiili mutlak ihanet etmek mânasındadır.

2- Medine kurralarının çoğunluğu ile Kûfe kurraları ise bu fiili (أَنْ يُغَلَّ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraatı esas alanlar da kendi aralarında âyete farklı mânâlar vermişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Katade ve Rebi' b. Enese göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir. "Sahabilerinin, ganimet malını alarak peygambere ihanet etmeleri onlara yakışmaz. Bu görüşte olanlara göre bu âyet-i kerime, Bedir savaşında elde edilen ganimet mallarından bir kısmını saklayan sahabiler hakkında nâzil olmuş ve onlar Peygambere karşı olan bu davranışlarından dolayı uyarılmışlar-

(164) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, Hadis No : 3009 / Ebu Davud K. el-Haruf bab: 1 Hadis No : 3971

dır.

b- Diğer bazılarına göre, âyetin bu bölümünün mânâsı "Bir Peygamberin ganimetten mal almakla itham edilmesi yakışmaz." demektir.

Taberi birinci kıraat şeklini tercih etmiş ve âyetin mânâsının da "Ganimet mallarından herhangi bir şeye ihanet etmek, Peygamberlerin sıfatlarından değildir. Böyle bir şeyi yapan da Peygamber değildir." demek olduğunu söylemiştir. Zira, âyetin son bölümü, bu mânâya uygun düşmektedir.

Âyet-i kerimede "Kim hıyanet ederse kıyamet gününde hıyanet ettiği şeyle gelir." buyurulmaktadır. Resulullahın, ganimet mallarından herhangi bir şeye ihanet edenin, kıyamet günündeki halini beyan ederek şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir. Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ فِينَا النَّبِيُّ ﷺ فَذَكَرَ الْغُلُولَ فَعَظَّمَهُ وَعَظَّمَ أَمْرَهُ قَالَ لاَ أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلٰى رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا ثُغَاءٌ عَلٰى رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ حَمْحَمَةٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَغِثْنِى فَأَقُولُ لاَ أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ وَعَلٰى رَقَبَتِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُغَاءٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَغِثْنِى فَأَقُولُ لاَ أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ وَعَلٰى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَغِثْنِى فَأَقُولُ لاَ أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ أَوْ عَلٰى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ تَخْفِقُ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَغِثْنِى فَأَقُولُ لاَ أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ.

"Resulullah bir gün kalkıp aramızda bir hutbe irad etti. Ganimetten bir şeye ihanet etme meselesini anlattı ve bu hususun büyük bir mesele olduğunu bildirdi ve şöyle buyurdu: "Sakın sizden birinizi, kıyamet gününde boynunun üzerinde meleyen bir koyunla veya kişneyen bir at ile karşılaşmış olmıyayım. O kimse "Ey Allahın Resulü, sen beni kurtar." diyecek ben de "Sana bir şey yapacak güçte değilim. Çünkü ben sana tebliğ etmiştim." diyeceğim. Yine sizden birinizi boynunun üzerinde böğüren bir deve ile karşılamış olmıyayım. O kişi bana "Ey Allahın Resulü, beni kurtar." diyecek ben de ona: "Sana bir şey yapacak güçte değilim. Çünkü ben sana tebliğ etmiştim." diyeceğim. Yine sizden birinizi, boynunun üzerinde, altın veya gümüş bulunarak karşılaşmış olmıyayım." O kişi bana "Ey Allahın Resulü, beni kurtar." diyecek ben de ona "Sana bir şey yapacak güçte değilim. Çünkü sana tebliğ etmiştim." diyeceğim veya sizden birinizi, boynunun üzerinde sallanan bir parça elbise ile karşılamış olmıyayım. O

kimse "Ey Allahın Resulü beni kurtar" diyecek. Ben de ona: "Sana bir şey yapacak güçte değilim. Çünkü sana tebliğ etmiştim." diyeceğim.(165)

Ebu Humeyd es-Saidi diyor ki:

عَنْ اَبِي حُمَيْدٍ السَاعِدِيِّ، قَالَ: اسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ رَجُلاً مِنَ الاَسَدِ يُقَالُ لَهُ ابْنُ اللُّتْبِيَّةِ (قَالَ عَمْرٌو وَابْنُ اَبِي عُمَرَ: عَلَى الصَّدَقَةِ) فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ: هَذَا لَكُمْ. وَهَذَا لِى، اُهْدِىَ لِى. قَلَ فَقَامَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ. فَحَمِدَ اللّهَ وَاَثْنَىٰ عَلَيْهِ. وَقَالَ«مَا بَالُ عَامِلٍ اَبْعَثُهُ فَيَقُولُ: هَذَا لَكُمْ وَهَذَا اُهْدِىَ لِى! اَفَلاَ قَعَدَ فِي بَيْتِ اَبِيهِ اَوْ فِي بَيْتِ اُمِّهِ حَتَّى يَنْظُرَ اَيُهْدَىٰ اِلَيْهِ اَمْ لاَ. وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ! لاَ يَنَالُ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنْهَا شَيْئاً اِلاَّ جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلَىٰ عُنُقِهِ، بَعِيرٌ لَهُ رُغَاءٌ. اَوْ بَقَرَةٌ لَهَا خُوَارٌ. اَوْ شَاةٌ تَيْعِرُ» ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رَاَيْنَا عُفْرَتَى اِبْطَيْهِ ثُمَّ قَالَ «اللَّهُمَّ ! هَلْ بَلَّغْتُ؟» مَرَّتَيْنِ.

"Resulullah, Esed kabilesinden, İbn-i el-Lutbiyye isimli bir kişiyi zekat toplamak için memur tayin etti. O kişi dönüp gelince zekattan topladığı mallar için "Bu sizindir. Bu da bana aittir. Çünkü bu bana hediye edilmiştir." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) minbere çıktı. Allaha hamdedip onu övdükten sonra şöyle buyurdu: "Ne oluyor bir vazifeliye ki, ben onu gönderiyorum o da döndüğünde "Bu mallar sizindir, bunlar da bana hediye edildi." diyor. Babasının veya annesinin evinde otursun da görsün bakalım, ona hediye ediliyor mu, edilmiyor mu? Muhammedin nefsi, kudret elinden olan Allaha yemin olsun ki, sizden herhangi bir kimse o sadakalardan bir şey olacak olursa o kimse, kıyamet gününde o sadakayı mutlaka boynunda taşıyarak gelecektir. Onun boynunda, böğüren bir deve veya böğüren bir sığır, yahut meleyen bir koyun şeklinde olacaktır." Sonra Resulullah ellerini yukarı kaldırdı. Öyle ki biz onun koltuk altı beyazlarını gördük. O şöyle buyurdu: "Ey Allahım tebliğ ettim mi? Ey Allahım tebliğ ettim mi?"(166)

Abdullah b. Ömer diyor ki: "Bir zaman Resulullah, Sa'd b. Ubadeyi zekat

(165) Buhari, K. el-Cihad bab: 189 Müslim K. el-İmara bab: 24 Hadis No : 1831
(166) Müslim, K. el-İmara, bab: 26 Hadis No: 1832

toplamakla vazifelendirdi ve ona "Ey Sa'd, sakın sen kıyamet gününde böğüren bir deveyi sırtında taşıyarak gelmiş olma." dedi. Sa'd da "Ben ne o deveyi alırım ne de kıyamet gününde onu yüklenerek getiririm." dedi. Bunun üzerine Resulullah onu vazifeden muaf tuttu.

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

162- Allahın rızasına tabi olanla Allahın gazabına uğrayan kimse bir olur mu? Gazaba uğrayanın yeri cehennemdir. O ne kötü bir varılacak yerdir.

Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçarak, onun rızasını kazananla, onun gazabına uğrayan hiç bir olur mu? Gazabına uğrayının sığınağı cehennemdir. O cehennem ne kötü bir yerdir.

* Dehhak, bu âyet-i kerimeyi, bir önceki âyetle irtibatlayarak buna şu şekilde mânâ vermiştir. "Ganimetten herhangi bir şeye ihanet etmeyerek Allahın rızasına tabi olan kimse, ganimetten herhangi bir şeye ihanet ederek, Allahın gazabına uğrayan kimse gibi olur mu? Allahın gazabına uğrayanın, varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü varılacak bir yerdir.

İbn-i İshak ise bu âyeti genel mânâda alarak şu şekilde mânâ vermiştir. "İnsanların hoşuna gitse de gitmese de, Allahın rızasına tabi olan kimse ile sırf insanları razı etmek ve onları kızdırmamak için Allahın gazabına uğrayan kimse bir midir? Allahın gazabına uğrayanın sığınacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü varılacak bir yerdir.

Taberi, önceki âyetle irtibatlı olması hasebiyle, birinci izah şeklinin tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

163- Onların, Allah katında kendilerine göre dereceleri vardır. Allah, onların yaptıklarını çok iyi görendir.

Allahın rızasına tabi olanlarla gazabına uğrayanların, Allah katındaki dereceleri farklıdır. Allahın rızasına tabi olanlara ikramda bulunulur ve sevaplar verilir. Allahın gazabına uğrayanlar ise hor ve hakir düşürülür ve cezaya çarptı-

nlırlar. Allah, onların yaptıklarını çok iyi görendir. Bütün insanların yaptıklarını zaptettirmektedir. Hiçbir şey ona gizli değildir.

İbn-i İshak ve Abdullah b. Abbas, âyeti bu şekilde izah etmişler âyette geçen "Onlar" zamirinin hem Allahın rızasına tabi olanları hem de gazabına tabi olanları ifade ettiğini zikretmişlerdir.

Mücahid ve Süddi ise, âyette geçen "Onlar" zamirinin sadece, Allahın rızasına tabi olanlara ait olduğunu, bu nedenle âyetin mânâsının şöyle olduğunu söylemişlerdir: "Allahın rızasına tabi olanların Allah katında üstün dereceleri vardır.."

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ
قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾

164- Şüphesiz ki Allah, müminlere lütufta bulundu. Zira daha önce onlar açık bir sapıklık içinde bulunuyorken onlara, içlerinden, kendilerine Allahın âyetlerini okuyan, kendilerini temizleyen ve kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber gönderdi.

Allah, müminlere lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Çünkü Allah onlara kendi içlerinden bir Peygamber göndermiştir. O Peygamber müminlere, Allahın âyetleri olan Kur'anı okur, onları mânevi kirler olan günahlardan temizler. Onlara Allahın kitabını ve Resulullahın, hikmet kaynağı olan sünnetini öğretir. Halbuki onlar, Peygamber gönderilmeden önce apaçık bir sapıklık ve koyu bir cehalet içindeydiler.

* Allah tealanın, kullarına en büyük lütuf ve nimeti, aydınlatıcı bir nur olan Peygamber efendimiz (s.a.v.)i göndermesidir. Allah teala bütün bu kainatı ve kainatın içinde bulunan gökleri ve yeri, ayı ve güneşi, yıldızları ve diğer gezegenleri, denizleri ve ırmakları, dağları ve bitkileri yaratmış, bunların bizim için bir lütuf olduğunu söylememiş fakat Peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.)i gönderme nimetinin büyük bir lütuf olduğunu beyan etmiştir. Bu da bu nimetin büyüklüğünü göstermektedir.

اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ

عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

165- Düşmanlarınızı iki katına uğrattığımız bir musibet size gelince mi "Bu bize nereden geldi." dediniz? Ey Muhammed, onlara de ki: "bu başınıza gelen kendinizdendir. Şüphesiz ki Allah her şeye kadirdir."

Bedir savaşında, düşmanlarınızı iki katına uğrattığımız bir musibetin Uhut savaşında size bir katı dokununca mı: "Biz, müslümanız bu bize nereden geldi?" diyorsunuz? Ey Muhammed, onlara de ki: "İtaat etmeyi bırakıp benim emrime de karşı gelmeniz sebebiyle başınıza gelen bu musibet kendi nefsinizdendir. Şüphesiz ki Allah her şeyi yapmaya kadirdir."

* Müminler Bedir savaşında, müşriklerden yetmiş kişi öldürüp yetmiş kişiyi de esir almışlardır. Uhutta ise müminlerden sadece yetmiş kişi öldürülmüştür. Bu sebeple müminlerin uğradıkları zararın iki katını müşriklere verdikleri zikredilmektedir.

Âyet-i kerimede geçen "Başınıza gelen, kendinizdendir." ifadesi, iki şekilde izah edilmiştir:

a- Katade, İkrime Hasan-ı Basri ve İbn-i Cüreyce göre "Kendinizdendir." ifadesinden maksat, Uhut savaşında, Resulullahın "Medinede kalarak kendinizi savunun." emrine karşı gelmeleri ve Uhuta gitmekte ısrar etmeleridir. Bu yüzden kendi kusurlarının karşılığını görmüşler ve mağlup olmuşlardır.

b- Ubeyde es-Selmaniye göre ise bu ifadeden maksat, Bedir savaşında, müşrikleri öldürme yerine onları esir almaları ve fidye karşılığında salıvermeleridir. Bu hususta Hz. Alinin şunları söylediği rivayet edilmektedir:

Müslümanlar Bedir savaşında müşriklerden yetmiş kişi öldürmüş, yetmiş kişiyi de esir almışlardı. Resulullah (s.a.v.) bu esirler hakkında sahabileri ile istişare etmiş, Allah tealanın, kendisine, bunların ya boyunlarının vurulmasını veya ilerde bunların sayısı kadar ölü vermek karşılığında fidye alarak serbet bırakabileceklerini emrettiğini söylemiştir.

Sahabilerden bazıları, bunların boyunlarının vurulmasını isterken diğerleri "Ey Allahın Resulü, bunlar bizim akrabalarımız ve kardeşlerimizdir. Biz bunlardan fidye alıp serbest bıraksak, aldığımız fidye ile de düşmana karşı güçlensek, içimizden ilerde bunların sayısı kadar da şehit vermiş olsak olmaz mı?" dediler. Ve sonuçta esirlerden fidye alınarak serbest bırakıldı.

Daha sonra Uhut savaşında müslümanlardan yetmiş kişi öldürüldü. Böylece Bedirde serbest bırakılan yetmiş esire karşılık yetmiş müslüman öldürülmüş oldu. Âyet-i kerime buna işaretle "Bu başınıza gelen kendinizdendir." bu-

yurdu.

وَمَا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ
نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا
لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا
لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

166-167- İki topluluğun karşılaştığı günde size gelen musibet Allahın izniyledir. Ve müminleri ortaya çıkarması, münafıkları da belirtmesi içindir. Münafıklara "Gelin Allah yolunda savaşın veya kendinizi savunun." denildiği halde şöyle dediler: "Biz savaşmayı bilseydik size tabi olurduk." O gün onlar inkâra imandan daha yakındırlar Ağızlarıyla, kalblerinde olmayan şeyi söylüyorlar. Allah, onların gizlediklerini çok iyi bilir.

Müslüman ve müşrik, iki topluluğun karşı karşıya geldiği Uhut savaşında, sizin başınıza gelen öldürme ve yaralanma felaketleri, Allahın izni ve onun kaza ve kaderiyledir. Ve ayrıca Allahın, müminleri ortaya çıkarması, münafıkları belirtmesi içindir. Münafıklara: "Gelin bizimle beraber müşriklere karşı Allah yolunda savaşın veya kalabalık sayınızla bizi savunun." denildiği halde onlar, "Biz savaşmayı bilseydik elbette ki size tabi olurduk." dediler.

Abdullah b. Übey b. Selul ve arkadaşlarından oluşan ve Uhut savaşında Allahın Resulünden geri kalan bu münafıklar, o savaş günü, inkâra imandan daha yakın idiler. Ağızlarıyla, kalblerinde olmayan şeyi söylüyorlardı. Allah ise onların gizlediklerini çok iyi bilendir.

* Bu âyet-i kerimenin, Abdullah b. Übey b. Selul ve benzerleri hakkında nâzil olduğu söylenmektedir. Bilindiği gibi İbn-i Selul, daha Uhut'a varmadan "Şevt" denen yerde, kendisine tabi olan üç yüz kişiyle birlikte Resulullahın ordusundan ayrıldı.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kendinizi savunun" diye tercüme edilen (اِدْفَعُوا) ifadesinden maksat, Süddi ve İbn-i Cüreyce göre "Sayınızı çoğaltın. Böylece düşmanınızı defetmiş olursunuz." demektir. Ebu Avn el-Ensariye göre ise "Düşmanın önünde durun." demektir.

اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ

الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

168- Kendileri oturup kaldıkları halde kardeşleri için "Eğer bize uysalardı öldürülmezlerdi." dediler. Onlara şöyle de. "Eğer iddianızda doğru iseniz haydi kendinizden ölümü uzaklaştırın."

O münafıklar, Uhut savaşına gitmeyerek oturup kaldıkları halde, münafık kardeşleri için dediler ki: "Eğer sözümüzü dinleselerdi orada öldürülmezlerdi." Ey Muhammed, sen bu münafıklara de ki: "Eğer bu iddianızda doğru iseniz ölümü kendinizden uzaklaştırın. Yani, "Bizi dinleselerdi öldürülmezlerdi." diyorsunuz. Siz bırakın bu iddiayı da şayet gücünüz yetiyorsa ölümü önce kendinizden uzaklaştırın. Buna gücünüz yetmeyeceği muhakkaktır. Zira ölüm sizi nerede olursanız yakalayacaktır. O halde böyle konuşmanızın ne mânâsı vardır?

Bu âyet de Abdullah b. Übey ve arkadaşları hakkında nâzil olmuştur.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾

169- Allah yolunda öldürülenleri, sakın ölüler zannetmeyin. Bilakis onlar diridirler. Rableri katından rızıklandırılmaktadırlar.

Sakın Allah yolunda şehit düşenleri, bir şey hissetmeyen, herhangi bir şeyden zevk almayan, nimetlerden istifade etmeyen ölüler zannetmeyin. Bilakis onlar diridirler, rableri katından rızıklandırılmaktadırlar.

* Bir hadis-i şerifte Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رسول الله ﷺ: « لما أُصيب إخوانكم بأُحُد جعل الله أرواحهم فى جوْف طير خُضْر ترد أنهار الجنة: تأكل من ثمارها، وتأوى إلى قناديل من ذهب مُعلَّقة فِى ظل العرش، فلما وجدوا طيب مأكلهم ومشربهم ومقيلهم قالوا: من يبلّغ إخواننا عنا أنا أحياء [فى الجنة] نُرزق لئلا يزهدوا فى الجهاد ولا ينكلوا عند الحرب؟ فقال الله سبحانه: أنا أُبلغهم عنكم، قال: فأنزل الله (ولا تحسبنَّ الذين قتلوا فى سبيل الله) ألى آخر الآية »

"Kardeşleriniz Uhut savaşında canlarını kaybedince, Allah onların ruhlarını, yeşil renkli kuşlar şeklindeki yaratıklara verdi. Onlar cennetin ırmaklarına gelir su içerler, onun meyvelerinden yerler ve arşın gölgesindeki, altından yapılmış kandillerin çevresinde konaklarlar. Onlar, yiyecek ve içeceklerinin temiz ve lezzetli oluşunu, konaklarının da güzelliğini görünce şöyle dediler: "Bizim diri olduğumuzu ve cennette rızıklandırıldığımızı, mümin kardeşlerimze kim tebliğ ederki onlar, cihaddan geri kalmasınlar ve savaştan çekinmesinler." Bunun üzerine Allah teala "Bunu kullarıma, sizin yerinize ben bildireyim." dedi. Ve bu âyet-i kerimeyi indirdi.(167)

Abdullah b. Abbas, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ الشهداء على بارق نهر بباب الجنة في قبة خضراء يخرج عليهم رزقهم من الجنة بكرة وعشيا.

"Şehitler, cennetin kapısındaki nehirin aydınlattığı yerde yeşil bir kubbenin içindedirler. Onlara, sabah akşam rızıkları cennetten getirilmektedir.(168)

Cabir b. Abdullah diyor ki: "Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim."Ey Cabir, ben, seni müjdelemiyeyim mi?" Dedim ki: "Evet müjdele ey Allahın Resulü." Dedi ki: "Ey Cabir, senin babanı Uhutta öldürüldüğü yerde Allah tekrar diriltti. Sonra ona "Ey Amr'ın oğlu Abdullah, sana ne yapmamı arzu edersin?" dedi. Baban da dedi ki: "Ey rabbim, beni tekrar dünyaya döndürmeni isterim. Ta ki, senin uğrunda savaşıp tekrar öldürülmüş olayım."

Abdullah b. Mes'ud, Katade, Rebi' b. Enes ve Dehhaka göre bu âyet-i kerime, Uhut savaşında şehit düşenlerin nerede olduklarını soran kişilere cevap olarak inmiştir.

Enes b. Malike göre ise, B'ir-i Maune hadisesinde şehit düşen sahabiler hakkında nâzil olmuştur.

فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا۟ بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ١٧٠

(167) Ebu Davud, K. el-Cihad bab: 25 Hadis No : 2520
(168) Ahmed b. Hanbel, Müsned ,C.1 S. 266

170- Allahın, kendilerine lütfundan verdiği şeylerle sevinç içindedirler. Geride kalıp kendilerine yetişemeyenlere, onlar için bir korku ve üzüntü olmadığını müjdelerler.

Onlar, Allahın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerden dolayı sevinç içindedirler. Ölmeyip geride diri kalan ve kendilerine yetişemeyen kardeşlerine "Onlar için bir korku yoktur. Onlar, üzülmeyeceklerdir de." müjdesini verirler. Zira kardeşlerinin de kendileri gibi Allahın düşmanlarına karşı cihad ettiklerini ve öldürüldüklerinde, onların da nimetlere kavuşturulacaklarını bilirler.

* Süddi diyor ki: "Şehide bir mektup getirilir. Onda, dünyadan göçüp âhirete giden kardeşleri ve aile efradının geldikleri bildirilir ve ona denir ki: "Filan günde filan kişi, falan günde falan zat gelecek." O da, dünyada kaybolanların bulunmaları halinde sevindiği gibi sevinir.

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

171- Allahın nimetini, lütfunu ve Allahın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceğini müjdelerler.

Allah yolunda öldürülenler, Allahın nimetini, lütfunu ve Allahın, müminlerin mükâfaatını asla zayi etmeyeceğini, diğer müminlere müjdelerler. Kendileri de bunlara sevinirler.

* Peygamber efendimiz, şehitlere cennette nasıl ikram edileceğini beyan ederek buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ يَسُرُّهُ اَنْ يَرْجِعَ اِلَى الدُّنْيَا وَاَنَّ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا اِلاَّ الشَّهِيدَ لِمَا يَرٰى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ فَاِنَّهُ يَسُرُّهُ اَنْ يَرْجِعَ اِلَى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ مَرَّةً اُخْرٰى.

"Öldükten sonra Allah katında ikram gören hiçbir kul, bütün dünya ve içindekiler kendisine verilse dahi tekrar dünyaya dönmek istemez. Ancak şehit müstesnadır. O, şehitliğin üstünlüğünü gördüğü için, tekrar dünyaya dönüp bir daha öldürülmeyi (Tekrar şehit olmayı) arzular."(169)

---

(169) Buhari K. El-Cihad, bab: 6 / Müslim K. el-İmare, bab: 108, Hadis No: 1877

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا
مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾

172- O müminler, kendilerine yara isabet ettikten sonra da Allah ve Resulünün davetine uydular. Onlardan iyilik yapıp Allahtan korkanlar için büyük bir mükâfaat vardır.

* Burada zikredilen müminler, Uhut savaşı bittikten sonra "Hamraul Esed" denilen yerde tekrar Resulullahın çağırısına uyup ona tabi olanlardır.

Uhut savaşında Peygamber efendimiz yaralandıktan sonra, müşrikler oradan uzaklaşınca, Peygamber efendimiz düşmanın tekrar geri dönebileceğini düşünerek "Bunların izini kim takibedecek?" dedi. Hz. Ebubekir ve Zübeyr b. Avvamın da içinde bulunduğu yetmiş kişi kadar olan bir gurup Resulullahın bu çağırısına uydular ve Hamraul Esede kadar yürüdüler. Bunları gören müşriklerin kalbine Allah bir korku saldı ve mağlup bir şekilde kaçıp gittiler. Ve Müslümanlar emniyet içinde Medineye döndüler.(170)

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

173- İnsanlar onlara: "Düşmanlarınız size karşı ordu topladı. Onlardan korkun." dediklerinde bu, onların imanını artırmıştır ve şöyle demişlerdir: "Allah bize yeter o ne güzel vekildir."

* Müşrikler, Uhut savaşının sona ermesinden sonra Mekkeye doğru yola çıktıklarında Ebu Süfyan: "Medineye dönüp müslmanların kökünü kazımadan niçin geri dönüyoruz?" diyerek geri dönüp tekrar hücum etmek istemiş ve yanlarından geçen bir Bedeviye bahşiş de vererek "Git Muhammede söyle tekrar geliyoruz." demiş bu sırada Allah teala, durumu Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)e bildirmiş o da ordusunu hazırlayarak Hamraul Esede doğru yürümüş ve orada o Bedevi ile karşılaşmış. Bedevi kendisine söyleneni onlara iletmiştir. İşte gelen bu haber üzerine müminlerin aldıkları tavırı âyet-i kerime şöy-

(170) Bkz. Buhari, K. el-Magazi bab: 25

le beyan etmektedir.

İnsanlar o müminlere: "Düşmanlarınız size karşı koymak ve sizinle savaşmak için asker topladılar. Onlardan korkun çünkü onlara karşı sizin gücünüz yoktur." dediklerinde bu, onların imanlarını artırdı ve onlar: "Allah bize yeter, Allah kendisini dost edinenlere ne güzel bir vekildir." diye cevap verdiler.

Müfessirler, Resulullahın sahabilerine "Düşmanlarınız size saldırmak üzere toplandılar." sözünün ne zaman ve kimler tarafından söylendiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- İbn-i İshak, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen bir görüşe göre sahabilere bu söz Uhut savaşından sonra, müşriklerin takibine çıkan Resulullaha Hamraul Esed mevkiinde, Abd-i Kays oğullarına ait Kervan tarafından söylenmiştir.

Bu hususta, Muhammed b. İshak, şunları anlatmaktadır.: Mabed b. Ebu Mabed el-Huzai, Hamraul Esed mevkiinde, Resulullahın yanından geçiyordu. O sırada Mabed müşrikti. Ancak Hazaa oğullarının müslümanları da müşrikleri de Tihame bölgesinde, Resulullahın sırdaşları ve müttefikleriydiler. Orada olup biten şeyleri Resulullahtan saklamazlardı. Mabed dedi ki: "Ey Muhammed, vallahi senin uğradığın şey, bizim ağırımıza gitti. Bizler Allahın seni muhafaza etmesini isterdik." Sonra Mabed, Resulullahı Hamraul Esed'de bırakıp yoluna devam etti. "Revha" denen yerde Ebu Süfyan ve arkadaşlarına kavuştu. Onlar, tekrar, Resulullah ve sahabileriyle savaşmak üzere hazırlık yapıyorlardı ve kendi kendilerine şöyle demişlerdi: "Biz Muhammedin arkadaşlarını, onların ileri gelenlerini ve komutanlarını Uhutta öldürdükten sonra onların kökünü kurutmadan geri mi dönelim? Onların geride kalanlarına tekrar hücum edelim ve onlardan kurtulalım." Eb Süfyan, Mabedi görünce: "Ey Mabed, arkanda ne var?" dedi. Mabed de: "Arkamda Muhammed var. Arkadaşlarıyla birlikte yola çıkmışlar. Daha önce benzerini görmediğim bir kalabalıkla sizi arıyorlar. Onlar size karşı ateş püskürüyorlar. Karşılaştığınız zaman, Muhammedden geri kalmış olanlar onun yanında toplanmışlar. Daha önce yaptıklarına pişman olmuşlar. Onların içinde size karşı öyle bir kin var ki, ben bundan önce böyle bir kin görmemiştim." Ebu Süfyan ise "Vay haline, sen ne diyorsun?"dedi. Mabed: "Vallahi senin (Medine) tarafına gitmemeni, böylece senin atlarının kaküllerini görmeyi istiyorum. (Yani, gidersen öldürülürsün. Ben de senin atlarının kaküllerini görmez olurum.) dedi. Ebu Süfyan "Vallahi onların geri kalanlarının kökünü kurutmak için toplanıp hücuma hazırlanmıştık." dedi. Mabed: "Ben senin, bunu yapmamanı isterim." dedi. Ebu Süfyan "Vallahi onlardan gördüğüm halleri, beni onlar hakkında şiir söylemeye sevketti" diye ilave etti. Mabedin bu telkinleri Ebu Süfyanı ve onunla beraber olanları Medine üzerine yürümekten vaz geçirdi. Ebu Süfyanın yanından Abd-i Kays oğullarına ait bir Kervan geçiyordu. Ebu

Süfyan: Nereye gidiyorsunuz?" dedi. Onlarda "Medineye gidiyoruz." dediler. Ebu Süfyan "Niçin?" dedi. Onlar: "Biz, yiyecek maddeleri almak için gidiyoruz." dediler. Ebu Süfyan: "Sizler, benden bir mektup götürüp Muhammede verir misiniz? Bunun karşılığında ben size daha sonra Ukaz panayırında şuna kuru üzüm yükliyeyim." dedi. Onlar da "Evet, olur." dediler. Ebu Süfyan: "Ona deyin ki, biz onların geride kalanlarının kökükünü kurutmak için toplanıp ona ve sahabilerine doğru geliyoruz." dedi. Resulullah, Hamraul Esed mevkiinde iken bu Kervan gelip ona Ebu Süfyanın söylediklerini anlattı. Resulullah da: (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) "Allah bize yeter o ne güzel vekildir." dedi. İşte âyet-i kerime bu olayı anlatmaktadır.

Bu izaha göre âyete zikredilen "İnsanlar"dan maksat, Abd-i Kays oğullarına ait olan Kervandır. "Ordu toplayan düşman"dan maksat ise Ebu Süfyan ve ordusudur.

b- Mücahid ve İkrimeye göre ise, düşmanlarının bir araya gelerek kendilerine saldıracağı haberi, Resulullaha ve sahabilerine, Uhut savaşından bir sene sonra gittikleri küçük Bedir mevkiinde söylenmiştir. Zira, Uhut savaşı bittikten sonra Ebu Süfyan, Resulullaha "Gelecek yıl, karşılacağımız yer, adamlarımızı öldürdüğünüz Bedir mevkii olsun." demiş Resulullah da "Evet, olur." demişti. Resulullah verdiği sözün gereğini yerine getirerek ertesi yıl, küçük Bedir mevkiine gitti. Onlar, müşriklerle karşılaştıklarında Kureyşin ne yaptığını soruyorlardı. Müşrikler de müminlerin kalbine korku salmak için "Onlar sizinle savaşmak için çokça adam topladılar. Onlardan korkun." diyorlardı. Fakat müminler onlardan korkmuyorlar (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) "Allah bize yeter o ne güzel vekildir." diyorlardı. İşte orada müslümanlar, Bedir mevkiinde panayıra rastladılar. Oradan alış veriş edip ticaret yaptılar. Bu sebeple bundan sonra gelen âyet, onların bu durumunu tasvir ederek "Kendilerine hiçbir kötülük dokunmadan Allahın nimeti ve lütfuyle geri döndüler." buyurmaktadır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün daha evla olduğunu, zira bundan önce geçen âyetin, Resulullaha tabi olan kişilerin yaralı olduklarını beyan ettiğini, müminlerin ise Uhut savaşını müteakiben yaralı oldukları muhakkaktır. Bir yıl sonra meydana gelen Bedir olayında, yaralıların bulunmadığı bilinmektedir.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

174- Kendilerine hiçbir kötülük dokunmadan, Allahın nimeti ve lütfuyla geri döndüler ve Allahın rızasına uydular. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Resulullah ve sahabileri düşmanı Hamraul Esede kadar takibettikten sonra, kendilerine hiçbir eziyet ve kötülük dokunmadan, Allahın nimeti ve lütfuyla evlerine geri döndüler. Ve Allahın Peygamberine itaat ederek Allahın rızasına uydular. Allah, yarattıklarına karşı büyük lütuf sahibidir.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

175- O kişi ancak dostlarını korkutmak isteyen bir şeytandır. Onlardan korkmayın. Eğer mümin iseniz benden korkun.

Sizi korkutmak isteyen o kişinin (Bedevinin) yaptığı ancak kendisini dost edinenler vasıtasıyla korku salmak isteyen şeytanın yaptığı bir iştir. Siz onların topluluğundan korkmayın. Çünkü ben size zaferi garanti ediyorum. Fakat sizler, hakkıyla iman edenlerseniz. Benim emrime karşı gelmekten korkun.

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا
يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176- İnkâra koşuşanlar seni üzmesin. Onlar, Allaha hiçbir zarar vermezler. Allah onlara, âhirette bir pay vermemek istiyor. Onlar için büyük bir azap vardır.

Ey Muhammed, inkâra koşuşan şu münafık kafirler seni üzmesin. Çünkü onlar dinden çıkıp kâfir olmalarıyla Allaha hiçbir zarar veremezler. Ancak kendilerine zarar verirler. Allah bunlara âhiret sevabından bir pay vermemek istiyor. Onlar için büyük bir azap vardır. O da cehennem ateşidir.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

177- Şüphesiz ki imana karşılık inkârı satın alanlar, Allaha hiçbir zarar veremezler. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Şüphesiz ki imanı verip kâfirliği alan bu münafıklar, dinden çıkmakla Allaha hiçbir zarar vermezler. Onlara, bu yaptıklarından dolayı can yakıcı bir azap vardır.

* Allah teala, bundan önceki âyetlerde, mümin kullarını samimi olmaya, bütün işlerinde kendisine yönelmeye ve emirlerine boyun eğmeye teşvik etmekte ve onları dümanlarına karşı cihad etmeye, dostlarını yalnız bırakmayıp onlara yardım etmeye davet etmektedir. Bu âyetlerde ise, münafıkların hallerini tasvir etmekte, onların, Allaha hiçbir zarar veremeyeceklerini beyan etmekte ve onların cehenneme gireceklerini haber vermektedir.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا
إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾

178- Kâfirler, kendilerine mühlet vermemizin, sakın kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Biz onlara mühleti ancak, günahlarını artırsınlar diye veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

İnkâr edenler, ömürlerini uzatarak kendilerine mühlet vermemzin sakın kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Biz onların ecellerini, ancak günahlarının artması için uzatıyoruz. Onlar için hor ve hakir düşüren bir azap vardır.

* Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Onlar, kendilerine mal ve oğullar lutfederken, iyiliklerine koştuğumuzu mu zannediyorlar?[(171)] "Onların mal ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla dünya hayatında onlara ancak azabetmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını ister."[(172)]

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ

(171) Müminun suresi, 23/55, 56
(172) Tevbe suresi, 9/85

فَآمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

179- Allah, müminleri, içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir. Nihayet, murdarı temizden ayıracaktır. Allah sizi gayba vâkıf kılacak da değildir. Fakat Allah, Peygamberlerinden dilediğini seçip gaybı bildirir. O halde Allaha ve Peygamberine iman edin. Eğer iman eder ve Allahtan korkarsanız, sizin için büyük birmükâfaat vardır.

Allah, müminleri, içinde bulunduğunuz, müminin münafıktan ayırdedilmediği bu karışık durumda bırakacak değildir. Nihayet zorluklarla imtihan ederek temiz olan mümini, murdar olan münafıktan ayıracaktır. Allah sizi, gayba vâkıf kılarak kullarının kalbindekini size bildirecek değildi ki mümini münafıktan ve kâfirden ayırabilesiniz. Fakat Allah, Peygamberlerinden dilediğini seçip ona, kullarının kalbinde olan bazı gaybları bildirir. O halde Allaha ve Peygamberine iman edin. Şayet Peygamberlere iman eder ve Allahtan korkarsanız sizin için büyük bir mükâfaat vardır.

* Mücahid diyor ki: "Allah teala, münafıklarla müminleri Uhut savaşı imtihanı ile birbirlerinden ayırmıştır.

Katade ve Süddi ise: "Allah teala bu âyette, hicret ve cihadla müminleri kâfirlerden ayırdedeceğini beyan etmiştir." demişlerdir.

Taberi, daha önceki âyetlerin, münafıklar hakkında olması hasebiyle birinci görüşü tercih etmiştir.

Bu âyet-i kerime, Allahtan başka hiçbir kimsenin gaybı bilemeyeceğini, bu nedenle kimin gerçek mümin kimin de münafık olduğunun kesin olarak anlaşılamayacağını, bu sebeple de Allahın, insanları bir takım imtihanlardan geçirip gerçek müminle münafıkı ortaya çıkaracağını beyan etmekte, ayrıca seçmiş olduğu Peygamberine, gayba ait bazı olayları haber vereceğini bildirmektedir.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Gaybı o bilir. Kimseye gaybı göstermez." "Ancak, Peygamber olarak seçtiği kimse bunun dışındadır. Çünkü Allah, seçtiği Peygamberin önüne ve ardına gözetleyici koyar."(173)

Bu hususta Süddi diyor ki: "Allah sizi gayba vâkıf kılacak ta değildir." ifadesinden maksat, "Allah, Muhammedi gayba vâkıf kılacak değildir." demektir.

İbn-i İshak da diyor ki: "Allah sizi, gayba vâkıf kılacakta değildir." ifadesinden maksat, "Ey müminler, Allah sizleri, imtihan edeceği gayba ait olaylara

(173) Cin suresi, 72/26,27

vâkıf kılacak değildir ki, o olayların, aleyhinize olanlarından kaçınasınız." demektir.

Taberi diyor ki: "Bu ifadenin izahında tercihe şayan olan görüş şudur. "Ey müminler, Allah sizleri, kullarının kalbindekine vâkıf kılacak değildir ki, onlardan mümin olanları, münafık ve kâfirlerden ayıredebilesiniz. Bu sebeple Allah, kullarını bir kısım sıkıntı ve belalarla birbirlerinden ayırır. Nitekim Uhut savaşında düşmana karşı savaşma yoluyla onları birbirlerinden ayırdetmiştir. Böylece sizler, müminleri kâfir ve münafıklardan ayırdedebilesiniz. Ancak Allah, Peygamberlerinden bazılarını vahiy yoluyla, kullarının kalbinde bulunan şeylere vâkıf kılar."

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ ۖ
سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

180- Allahın, kendilerine lütfundan verdiği nimetlere karşı cimrilik yapanlar, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sakın zannetmesinler. Bilsinler ki bu, onlar için bir şerdir. Cimrilik yaptıkları şey, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allaha aittir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Allahın, dünyada kendilerine verdiği nimetler hususunda cimrilik yaparak, zekatlarını vermeyenlerin tutumlarının, kendileri için kıyamette hayırlı olacağını sakın zannetmesinler. Bilakis bu onlar için bir şerdir. Cimrilik yaptıkları o mal, kıyamette onların boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası ancak Allaha aittir. Çünkü o, devamlı diridir ve sonu olmayandır. O, yaptığınız her şeyden haberdardır. İyilikte bulunanı iyiliği ile mükâfaatlandıracak, kötülükte bulunanı da kötülüğü ile cezalandıracaktır.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Zannetmesinler" diye tercüme edilen (وَلَا يَحْسَبَنَّ) fiili iki şekilde okunmuştur.

a- Hicaz ve Irak kurralarından bir topluluk bu fiili (وَلَا يَحْسَبَنَّ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin mânâsı mealde zikredildiği gibidir.

b- Diğer bazı kurralar ise bu fiili (وَلَا يَحْسَبَنَّ) şeklinde okumuşlardır. Taberi de bu kıraat şeklini tercih etmiştir. Âyeti bu şekilde okuyanlar, ona çeşitli şekillerde mânâ vermişlerdir

Süddiye göre bu ifadenin izahı şöyledir: Ey Muhammed, Allahın, dünya-

da kendilerine verdiği mallar hakkında cimri davrananların ve bu mallarından, Allahın farz kıldığı zekatı vermeyenlerin bu cimriliklerinin, kendileri için kıyamet gününde hayırlı olacağını zannetme. Bilakis, âhirette onların bu cimri davranışları kendileri için şer olacaktır.

Abdullah b. Abbas ve Mücahide göre ise bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, sakın sen, Allahın, lütfundan, kendilerine verdiği Tevratta, senin sıfatlarını insanlara anlatmakta cimri davranan Yahudilerin bu cimriliklerinin kendileri için hayırlı olacağını zannetme."

Taberi, ikinci kıraattaki birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, buradaki cimrilikten maksadın, "Zekat vermemek" demek olduğunu söylemiştir. Zira bu âyetin devamındaki "Cimrilik yaptıkları şey, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır." ifadesini, Resulullahın, zekat vermemek olarak izah ettiği, bir çok hadislerde zikredilmiştir. Ayrıca bundan sonra gelen âyette, müşrik ve Yahudilerin, zekat vermemek için "Şüphesiz ki Allah fakirdir, bizler zenginiz." dedikleri ve böylece zekatla alay ettikleri belirtilmektedir. Bu da gösteriyor ki, buradaki cimrilik yapılan şeyden maksat, zekattır.

Âyet-i kerimenin devamında "Cimrilik yaptıkları şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır." buyurulmaktadır. Müfessirler, âyetin bu bölümünü çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Bazılarına göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: Allah, kıyamet gününde farz olan zekatı vermeyenin zekatını, gerdanlık gibi boynuna dolayacaktır. Bu hususta Resulullahtan şu hadis-i şerifler zikredilmiştir. Muaviye b. Hiyde diyor ki:

قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ لاَ يَأْتِى رَجُلٌ مَوْلاَهُ يَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلٍ عِنْدَهُ فَيَمْنَعُهُ اِيَّاهُ إلاَّ دُعِىَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعٌ أَقْرَعُ يَتَلَمَّظُ فَضْلَهُ الَّذِى مَنَعَ

"Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim." Herhangi bir kimse gelir de efendisinden arta kalan malını ister o da onu vermezse kıyamet gününde o kimse için dilini dışarı çıkarıp onu yalayan kel bir yılan çağırılır. O yılan, onun vermediği arta kalan malıdır."(174)

(174) Neseî K. ez. Zekat bab: 71/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5 S. 3

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ لاَ يُؤَدِّى زَكَاةَ مَالِهِ إِلاَّ جَعَلَ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِى عُنُقِهِ شُجَاعاً، ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا مِصْدَاقَهُ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ) الآيَةَ. وَقَالَ مَرَّةً: قَرَأَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِصْدَاقَهُ: (سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)

Abdullah b. Mes'ud Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Malının zekatını vermeyen hiçbir kimse yoktur ki Allah, kıyamet gününde, vermediği o zekatını, boynunda büyük bir yılan haline getirmiş olmasın." Sonra Resulullah, Aziz ve Celil olan Allahın kitabından bunun doğruluğunu ortaya koyan "Allahın kendilerine lütfundan verdiği nimetlere karşı cimrilik yapanlar, bunun kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Bilsinler ki bu onlar için bir şerdir. Cimrilik yaptıkları şey, kıyamet gününde onların boyunlarına dolanacaktır." âyetini okudu.(175)

Hicr b. Beyan Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Herhangi bir kimse akrabasına gider de ondan, Allahın kendisine verdiği şeylerden arta kalanı ister, o akrabası da o şeyi vermekte cimri davranacak olursa kıyamet gününde Allah, o kimse için cehennem ateşinden, dilini dışarı atan büyük bir yılan çıkarır, o yılan sonunda o kişinin boynuna dolanır." Resulullah bundan sonra bu âyeti okudu.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ آتَاهُ اللّٰهُ مَالاً فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ شُجَاعاً اَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوِّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتِهِ يَعْنِى بِشِدْقَيْهِ يَقُولُ اَنَا مَالُكَ اَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلاَ هٰذِهِ الآيَةَ

Ebu Hureyre de Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah kime mal verir de o da malının zekatını vermezse, o malı, gözlerinin üzerinde iki siyah nokta bulunan büyük bir yılan şekline sokulur ve kıyamet gününde o yılan onun boynun dolanır. Yılan o kişiyi iki avurdundan yakalar ve şöyle der: "İşte senin malın benim. Senin hazinen benim." Sözünü bitirdikten sonra Resulullah efendimiz, bu âyet-i kerimeyi okumuştur."(176)

b- İbrahim en-Nehaiye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Cimrilik yaptıkları şey kıyamet gününde ateşten bir gerdanlık olarak onların boynuna dola-

(175) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3 Hadis No: 3012

(176) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 3, bab: 14 K. ez-Zekât, bab: 3 / Neseî K. ez-Zekât bab: 20

nacaktır.

c- Abdullah b. Abbasa göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Muhammedin Peygamberliğini gizleyen Yahudi Hahamları, kıyamet gününde, gizledikleri bu şeyin günahını sırtlarında taşıyacaklardır.

d- Mücahide göre, bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Dünyadayken cimrilik yaptıkları şeyi kıyamet gününde getirmeye zorlanacaklardır."

Taberi diyor ki: Tercihe şayan olan görüş buradaki, cimrilik ettikleri beyan edilen şeyden maksat, zekat mallarıdır." diyen görüştür. Zira zikredilen hadisler ve rivayetler bunu ifade etmektedir.

Âyet-i kerimede: "Göklerin ve yerin mirası ancak Allaha aittir." buyurulmaktadır. Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki, "Miras, ölen bir malikin mülkünün, sağ kalan mirasçılarına intikal etmesidir. Yaratıklar yok olmadan önce de bütün göklerin ve yerin mülkiyeti Allaha ait olduğuna göre, Allahın göklere ve yere mirasçı olması ne demektir?" Cevaben denilir ki, "Allah teala bu ifade ile kendisinin devamlı olarak diri olduğunu, baki olduğunu, diğer bütün yaratıkların ise yok olacaklarını beyan etmiştir. Bu itibarla, dünyada iken bir takım eşyaya sahip gibi görünenlerin de sonunda öleceklerini ve sahiboldukları şeylerin gerçek malikinin de Allah teala olduğu gerçeğinin ortaya çıkacağını beyan etmektedir.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُ سَنَكْتُبُ

مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

181- "Şüphesiz ki Allah fakirdir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözünü Allah elbette işitmiştir. Onların söylediklerini ve Peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız ve şöyle diyeceğiz: Tadın o yakıcı azabı."

Allah, Yahudilerin "Şüphesiz ki Allah fakirdir biz ise zenginiz." sözlerini duymuştur. Biz onların yapmış oldukları iftiraları ve Peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız ve "İftiranızın cezası olarak tadın o yakcı azabı," diyeceğiz.

Abdullah b. Abbas, Süddi, Mücahid, Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimenin ve bundan sonra gelen bir kısım âyetlerin, Resulullahın döneminde bulunan Yahudiler hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbas, diyor ki "Ebubekir es-Sıddiyk, Yahudilere ait olan ve "Beytül Makdis" diye adlandırılan, Yahudilerin, içinde kitap okudukları Medre-

seye girdi. Yahudilerden bir çoğunun âlimleri ve Hahamları olan "Finhas" isimli birinin etrafında toplandıklarını gördü. Onun yanında yine, Hahamların ileri gelenlerinden biri olan Eşya' da bulunuyordu. Ebubekir, Finhasa "Vay haline ey Finhas, Allahtan kork ve müslüman ol. Allaha yemin olsun ki siz, Muhammedin, Allahın Peygamberi olduğunu ve Allah katından size, doğru olanı getirdiğini biliyorsunuz. Siz onun, yanınızda bulunan Tevrat ve İncilde de yazılı olduğunu görüyorsunuz." dedi. Finhas da Ebubekire "Vallahi, ey Ebu bekir, bizim , Allaha bir ihtiyacımız yoktur. Biz fakir değiliz. O bize muhtaçtır. Bize göre o fakirdir. Onun bize yalvardığı gibi biz ona yalvaramayız. Bizim ona ihtiyacımız yoktur. O ise bize karşı ihtiyaçsız değildir. Şayet onun bize ihtiyacı olmasaydı, arkadaşınız Muhammedin zannettiği gibi biz ona mallarımızı ödünç olarak vermezdik. O, (Allah) size faizi yasaklerken bize faiz veriyor. Şayet onun bize ihtiyacı olmasaydı bize faiz vermezdi." dedi. Bunun üzerine Ebubekir hiddetlendi ve Finhasın yüzüne dehşetli bir tokat indirdi ve şöyle dedi: "Hayatım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, eğer bizimle sizin aranızda anlaşma olmasaydı, ey Allah düşmanı elbette ki senin boynunun vururdum." Bunun üzerine Finhas, Resulullaha gitti ve ona : "Ey Muhammed, bak arkadaşın bana ne yaptı?" dedi. Resulullah Ebubekire "Seni bunu yapmaya sevkeden sebep nedir?" diye sordu. Ebubekir de dedi ki: "Ey Allahın Resulü, bu Allah düşmanı aşırı bir söz söyledi. Bu zannediyor ki Allah fakir de kendileri zengin. İşte böyle söyleyince sözleriden dolayı kızdım ve yüzüne vurdum." Finhas bunu inkâr etti. "Ben böyle bir şey söylemedim." dedi. İşte bunun üzerine Allah teala Finhası yalanlayıp Ebubekiri tasdik ederek "Şüphesiz ki Allah fakirdir biz ise zenginiz." diyenlerin sözünü Allah elbette işitmiştir. Onların söylediklerini ve Peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız ve şöyle diyeceğiz. "Tadın o yakıcı azabı." âyetini indirdi.(177)

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ۝١٨٢

182- Bu azap, sizin yaptıklarınızdan dolayıdır. Yoksa Allah kullarına asla zulmedici değildir.

Ey "Allah fakirdir biz ise zenginiz." diyen ve haksız yere Peygamberleri öldüren Yahudiler, kıyamet gününde size "Can yakıcı azabı tadın." diyeceğiz. Böyle deyişimizin sebebi, sizin, dünya hayatındayken işlediğiniz amellerdir. Yoksa Allah âdildir, haksız yere herhangi bir kimseyi cezalandırarak zulmetmez. Zira Allah, kullarına asla zulmedici değildir.

---

(177) Bakınız. Siret-i İbn-i Hişam, C.1 S. 558, 559

الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا
بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾

183- Onlar: "Ateşin yiyeceği bir kurbanı bize getirmedikçe hiçbir Peygambere iman etmememiz hususunda Allah bize ahit verdi." derler. Ey Muhammed, onlara şöyle de: "Benden önce de size Peygamberler apaçık delillerle ve bu söylediğinizle geldi. O halde iddianızda samimi iseniz niçin onları öldürdünüz?

Onlar şöyle diyorlardı: "Bize, Allaha yaklaştıran bir kurban getirip, kestiği o kurbanı da gökten bir ateş inip yemedikçe hiçbir Peygambere iman etmeyeceğimize dair Allah bize ahit verdi. Ey Muhammed, onlara de ki: "Benden önce size, Peygamberliklerinin doğruluğunu gösteren delillerle ve sizin iddia ettiğiniz kurban mucizesi ile Peygamberler geldi. Eğer iman etme iddianızda samimi iseniz, bütün deliller ortaya çıktıktan sonra o Peygamberleri niçin öldürdünüz? O halde sizler, gerçekten iman etmek için delil aramıyor, inadınızdan böyle yapıyorsunuz.

* Abdullah b. Abbas ve Dehhak diyorlar ki: "Önceki ümmetlerde bir kişi, tasaddukta bulunur da, sadakası kabul edilirse, gökten bir ateş iner onun sadakasını yerdi. Bu da o kişinin, iddiasında haklı olduğunu gösterirdi. Yahudiler, bu âyet-i kerimede zikredildiği gibi, Resulullahtan böyle bir mucize istemişlerdir. Fakat Allah teala, Yahudilere, bu gibi mucizelerle gelen Peygamberleri de öldürdüklerini hatırlatarak istediklerinde samimi olmadıklarını, sadece Hz. Muhammedi yalanlamak için bu gibi şöyleri ile sürdüklerini beyan etmiştir.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ
وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

184- Şayet seni yalanlıyorlarsa, senden önce apaçık deliller, sahifeler ve aydınlatıcı kitap ile gelen Peygamberler de yalanlanmıştı.

Ey Resulüm, şayet onlar seni yalanlıyorlarsa buna üzülme, zira senden

önce gelen Peygamberler de bunlar tarafından yalanlanmışlardı. Halbuki o Peygamberler onlara, kesin ve açık delillerle, ilahi kitaplarla ve yolları aydınlatan Tevrat ve İncil gibi kitaplarla gelmişlerdi.

*Bu âyet-i kerime, Peygamber efendimizi, Yahudilerden ve diğer müşriklerden görmüş olduğu sıkıntılara karşı teselli etmektedir.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

185- Her nefis ölümü tadacaktır. Kıyamet gününde yaptıklarınızın karşılığı size mutlaka eksiksiz verilecektir. Kim, cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa, şüphesiz o, kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı ise aldatıcı menfaatten başka bir şey değildir.

Allahın Peygamberini yalanlayan ve Allaha karşı iftiralarda bulunan bu Yahudilerin âkıbeti de diğer bütün yaratıklar için takdir edilen âkıbet gibi olacaktır. Zira, her nefis ölümü tadacaktır. O halde ey Muhammed, seni yalanlayan ve Allaha karşı iftirada bulunan o Yahudilerin ve müşriklerin, yalanlama ve iftiralarına karşı üzülme. Ey insanlar, biz kıyamet gününde size, yaptıklarınızın karşılığını tam olarak vereceğiz. Hayır işleyene hayır, şer işleyene de şer vereceğiz. Kim de cehennem azabından kurtulur ve cennete konacak olursa işte gerçekten kurtuluşa eren o'dur. Dünyanın lezzeti, ziynetleri ve zevkleri ise aldatıcı ve geçici şeylerden başkası değildir. Sizler, bu aldatıcı ve geçici dünya metaı ile zevke dalarsınız. Halbuki o, neticede sizin başınıza felaketleri, müsibetleri ve sevmediğiniz şeyleri getirir.

* Taberi diyor ki: "Abdurrahman b. Sabit, bu âyette zikredilen (غُرُور) kelimesini "Değersiz ve az bir şey" mânâsında almışsa da aslında bu kelimenin mânâsı "Aldatmak"tır. Bu itibarla, dünya malı az olsun çok olsun, aldatıcıdır. Kulun, kendisini ona kaptırarak rabbinin emir ve yasaklarından gafil olmaması gerekir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : إِنَّ مَوْضِعَ سَوْطٍ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا إِقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: (فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ

فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ)

Ebu Hureyre, Resulullahın, bu âyetin izahında şunu buyurduğunu rivayet etmiştir. "Şüphesiz ki, cennette bir kamçı kadar yer, dünyadan ve onun içinde bulunan şeylerden daha hayırlıdır. İsterseniz şu âyeti okuyun. "Kim, cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa şüphesiz o kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı ise aldatıcı menfaatten başka bir şey değildir."(178)

Bu hususta, Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنِ النَّارِ وَيُدْخَلَ الْجَنَّةَ، فَلْتَأْتِهِ مَنِيَّتُهُ وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ. وَلْيَأْتِ إِلَى النَّاسِ الَّذِى يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَىٰ إِلَيْهِ.

"Kim, cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konulmayı istiyorsa, Allaha ve âhiret gününe iman etmiş olarak ölsün ve insanlara, kendisine yapılmasını arzuladığı şeyleri yapsın."(179)

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

186- Şüphe yok ki, siz, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihan olacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allaha ortak koşanlardan mutlaka birçok eziyet verici sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allahtan korkarsanız, bilin ki bu azmi gerektiren işlerdendir.

Mallarınız ve canlarınıza gelen felaketlerle mutlaka imtihan olacak, sizden önce kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hristiyanlardan ve Allâha ortak koşan müşriklerden bir çok eziyetler göreceksiniz. Şayet bu eziyetlere karşı sabreder ve Allaha itaat ederek ondan korkarsanız şüphesiz ki bu davranışınız, az-

---

(178) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, Hadis No: 3013

(179) Müslim, K. el-İmare bab: 49, Hadis No: 1488 / Neseî, K. el-Bey'a, bab: 25

mi gerektiren işlerdendir.

* Yahudilerin incitici lafları: "Şüphesiz ki Allah, fakirdir." Allahın eli bağlıdır, cimridir." gibi sözleridir. Hristiyanların sözleri ise "İsa Mesih Allahın oğludur." "Allah, üç ilahın üçüncüsüdür." gibi sözlerdir.

Ehl-i kitap bu gibi sözleri söylüyor diğer müşrikler de Resulullaha, söz ve davranışlarıyla eziyet ediyorlardı. İşte âyet-i kerime bütün bunlara işaret etmektedir.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrime diyor ki: Bu âyet, Resulullah, Ebubekir ve Kaynuka oğullarının lideri olan Yahudi Finhas hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki: Resulullah, Ebubekir es-Sıddıkı Finhasa göndermiş ve ondan maddi destek talep etmiş ve ona bir de mektup yazmıştır. Resulullah, Ebubekire "Benim yanıma dönünceye kadar sakın kendi görüşünle hareket etme." dedi. Ebubekir, kılıcını kuşanarak Finhasa gitti. Mektubu ona verdi. Finhas mektubu okuyunca "Rabbiniz, kendisine yardım etmenize mi muhtaç oldu?" dedi. Bunun üzerine Ebubekir, "Onun boynunu kılıçla vurmak istedi. Fakat o, Resulullahın "Dönünceye kadar sakın kendi görüşünle hareket etme." sözünü hatırladı ve vurmaktan vaz geçti. İşte bunun üzerine bu âyet ve bundan önceki âyetler nâzil oldu.

b- Zühriye göre ise bu âyet-i kerime, Kâ'b b. el-Eşref hakkında nâzil olmuştur. Bu kişi, şiirleriyle müşrikleri, Resulullaha ve sahabilerine karşı kışkırtıyor ve Resulullahı kötülüyordu. Bu sebeple, içlerinde Muhammed b. Mesleme ve Ebu Abs'ın da bulunduğu, Ensardan beş kişi, Kâb b. el-Eşrefe gittiler. Kâ'b, Medinenin üst tarafında, kavminin meclisinde bulunuyordu. Gelenleri görünce içine korku düştü ve hallerini beğenmedi. Onlar, "Biz sana bir ihtiyaç için geldik." dediler. Kâ'b "Biriniz bana yaklaşsın ve ihtiyacınızı anlatsın." dedi. İçlerinden biri ona yaklaşarak "Biz sana, zırhlarımızı satarak bedellerini alıp infak edelim diye geldik." dedi. Kâ'b da dedi ki: "Vallahi eğer bunu yapacak olursanız, bu adam gelip size konakladığından beri büyük bir sıkıntıya düştüğünüz belli" dedi. Onlar, geceleyin ortalığın sakinleştiği bir vakitte Kâ'bın yanına tekrar gideceklerine dair sözleştiler. Sonra gelip Kâ'bı seslediler. Karısı ona "Bunlar bu saatte sana, hoşuna gidecek bir şey için gelmiş olamazlar" dedi. Kâ'b "Onlar bana meselelerini anlatmışlardı." dedi. ve çıkıp onlarla konuştu. Onlara "Size vereceğim hurma karşılığında rehin olarak çocuklarınızı bana verirmisiniz?" dedi. Onlar, "Bizler, çocuklarımız hakkında "Bu bir vesk karşılığında rehin verilmiştir." "Şu iki vesk karşılığında rehin verilmiştir." şeklinde söylenilerek ayıplanmalarından utanırız." dediler. Kâ'b, "Kadınlarınızı bana rehin olarak verir misiniz?" dedi. Onlar, "Sen insanların en yakışıklı olanısınız. Biz sana güvenemeyiz. Bu yakışıklılığın karşısında hangi kadın sana karşı diretebilir ki?

Fakat biz sana silahlarımızı rehin verebiliriz. Bizim bugün silahlara da ne kadar ihtiyacımız olduğunu biliyorsun." dediler. Kâ'b "Haydi silihlarınızı getirin ve istediğinizi yüklenip götürün." dedi. Onlar, "Aşağı in de sen bizden teslim al biz de senden teslim alalım." dediler. Kâ'b inmek isterken karısı ona yapıştı ve ona "Kavmine bir kişi gönder de senin de bunlar gibi adamların gelip yanında bulunsunlar." dedi Kâ'b "Bunlar, benim uyuduğumu görseler beni uyandırmazlar." dedi. Karısı" "Sen onlara evin içinden konuş" dedi. Kâ'b dinlemedi, onların yanına indi. Ondan güzel kokular saçılıyordu. Müslümanlar "Nedir bu kokular?" dediler. Kâ'b "Bu, (Karısını kastederek) filanın annesine ait olan kokudur." dedi. Müslümanlardan biri onun kokusunu koklamak gerekçesiyle ona yaklaştı ve onu kucakladı. Sonra arkadaşlarına: "Öldürün bu Allah düşmanını." dedi. Bunun üzerine Ebu Abs, Kâ'bın böğrüne mızrağını sapladı. Muhammed b.Mesleme de kılıçla boynunu vurdu ve dönüp gittiler. Bunun üzerine Yahudiler korkuya kapıldılar. Resulullaha varıp "Bizim efendimiz, süikastla öldürüldü." dediler. Resulullah da onlara, Kâ'bın yaptıklarını, müşrikleri müslümanların aleyhine kışkırttığını ve onlara eziyet ettiğini anlattı.(180)

c- Üsame b. Zeyd ise, bu âyet-i kerimenin, Abdullah b. Übey vb. müşriklerin ve ehl-i kitabın hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Abdullah b. Übey, müslüman olmadan önce, Resulullah kendisini İslama davet etmek üzere merkeple yanına varınca, merkebinin dışkısını kastederek "Bu bizi rahatsız etti." diyerek Resulullahı hoş karşılamamıştır. Bu sebeple onu üzmüştür. İşte âyet-i kerime bunun gibi meseleler hakkında nâzil olmuştur.(181)

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ
فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

187- Bir zaman Allah, kendilerine kitap verilenlerden, onu insanlara açıklayacaklarına, onda olanları gizlemeyeceklerine dair ahit almıştı. Onlar ise bunu arkalarına attılar ve az bir değere değiştiler. Bu alış verişleri ne kötüdür.

Ey Muhammed, Allahın, kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hristiyanlardan, Tevrat ve İncilde, senin Peygamberliğini insanlara açıklayacaklarına ve bu kitaplarda bulunanları gizlemeyeceklerine dair kesin söz aldığı zamanı hatırla. O, kendilerine kitap verilenler bunu arkalarına attılar. Allahın emrini bırakıp

---

(180) Bakınız. Buhari, K. el-Magazi, bab: 15
(181) Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 3 bab: 15

"Resulullah, Yahudileri çağırdı ve onlara bir şey sordu. Onlar, sorduğu şeye doğru cevap vermeyip gerçeği gizlediler ve başka bir cevap verdiler. Resulullahın yanından ayrılırken de, soruya doğru cevap vermiş gibi görünerek ayrıldılar ve bundan dolayı takdir edilmelerini istediler. Ayrıca doğru cevap vermemelerinden dolayı da sevindiler. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.(182)

ff- Katadeye göre ise bu âyet-i kerime, Hayber Yahudileri hakkında nâzil olmuştur. Onlar, Resulullaha gelmişler, sapıklıklarına bağlı oldukları halde, Resulullaha tabi imişler gibi görünmüşler ve gerçekte iman etmedikleri halde Resulullahın kendilerini övmesini istemişlerdir. İşte âyet-i kerime bunları ifade etmektedir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş, bu âyet-i kerimenin bundan önceki âyette belirtilen ehl-i kitap hakkında nâzil olduğunu söyleyen görüştür.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾

189- Göklerde ve yerde olanların mülkü ancak Allahındır. O, her şeye kadirdir.

Yahudiler: "Şüphesiz ki Allah fakirdir biz ise zenginiz."(183) diyorlardı. Halbuki, göklerde ve yerde bulunan her şeyin mülkü sadece Allaha aittir. O halde o nasıl fakir olabilir? Allah her şeye kadirdir. Her yalancı ve iftiracının cezasını derha vermeye de gücü yetendir.

اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾

190- Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün değişmesinde, akıl sahipleri için şüphesiz deliller vardır.

Ey insanlar ibret alın. Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında ve bunların içinde ihtiyacınız olan şeyleri var etmesinde, gece ile gündüzün birbirin ardınca gelmesinde akıl sahipleri için ibretler vardır. Gece ile gündüzün birbiri ar-

(182) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 3 bab: 16 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 3, Hadis No: 3014

(183) Âl-i imran suresi, 3/181

dınca gelmesi, gündüzün çalışıp rızık temin etmeniz, geceleyin de istirahat etmeniz içindir. Allah bunları sizin menfaatiniz için böyle takdir etmiştir. Bunu ancak, aklı selim sahipleri idrak ederler.

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي
خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ
النَّارِ ﴿١٩١﴾

191- Onlar, ayakta iken, otururken, yanları üzerine yatarken Allahı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler ve şöyle derler. "Rabbimiz, sen bunu boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi, cehennem ateşinden koru."

O akl-ı selim sahipleri, Allahı namazda, ayakta dururken, otururken, istirahat sırasında, yanları üstüne yatarken anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında ve bunların, kendilerini yaratanın büyüklüğünü göstermesi hususunda düşünürler ve şöyle derler: "Ey rabbimiz, sen bu yaratılanları boş yere ve eğlence olsun diye yaratmadın. Elbette ki sen bunları çok önemli bir sebeple yarattın. Gökleri ve yeri, orda yaşayan yaratıklarını, amellerine göre mükâfaatlandırmak veya cezalandırmak için yarattın. Ey rabbimiz biz seni, boş işler yapmaktan tezih ederiz. Sen bizi, cehennem ateşinden koru."

İbn-i Cüreyc diyor ki: "Burada , ayakta dururken, otururken ve yatarken Allahı zikretmekten maksat, onu namazda, namazın dışında ve kur'an okurken anmak demektir.

رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾

192- Rabbimiz, sen kimi cehennem ateşine koyarsan, şüphesiz onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.

Yine onlar şöyle derler: "Ey rabbimiz, kullarından kimi cehennem ateşine sokarsan şüphesiz ki sen, onu hor ve hakir etmişsindir. Zalimler için, ne kendilerine yardım edecek bir yardımcı, ne de onları, Allahın azabından kurtaracak bir kurtarıcı vardır.

* Müfessirler bu âyet-i kerimede zikredilen ve Allahın, cehennem azabına soktuktan sonra hor ve hakir ettiği belirtilen kişilerden kimlerin kastedildiği

hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Enes b. Malik, Said b. el-Müseyyeb ve İbn-i Cüreyce göre burada zikredilen insanlardan maksat, devamlı olarak cehennemde kalacak olan kâfirlerdir. Zira, rezil ve rüsvay edilenler bunlardır. Sonunda cennete girecek olan müminler önceden, günahları icabı cehenneme girmiş olsalar da, rezil ve rüsvay edilenlerden sayılmazlar ve bu âyetin kapsamına girmezler.

b- Cabir b. Abdullaha göre ise bu âyette, rezil ve rüsvay edilecekleri belirtilen insanlardan maksat, cehennem azabına girecek olan herkestir. İster orada ebedi olarak kalsın isterse sonradan oradan çıkarılmış olsun. Zira, cehenneme sokmaktan daha büyük bir rezil etme olamaz.

Taberi, Cabirin görüşünü tercih etmiş ve rezil etme mânâsının bu görüşe daha uygun olduğunu söylemiştir.

رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا
رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

193- Rabbimiz, biz: "Rabbinize iman edin." diyerek imana davet eden bir davetçiyi işittik ve iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla. Kötülüklerimizi ört, Canımızı iyilikte bulunanlarla beraber al.

Rabbimiz, biz, "Rabbinize iman eden" diyerek iman etmeye çağıran bir davetçiyi işittik ve onu tasdik ettik. Ey rabbimiz sen bizim günahlarımızı bağışla. Kıyamet gününde bizi rüsvay etme. Kötü amellerimizi lütfunla ve merhametinle ört ve bizleri, kendilerinden razı olduğun kullarınla beraber öldür."

* Müfessirler, bu âyette zikredilen "Davet eden"den neyin veya kimin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Muhammed b. Kâ'b el-Kureziye göre burada zikredilen "Davet eden"den maksat, kur'an-ı Kerimdir. Çünkü, bütün müminler Resulullahı görüp onu işitmemişlerdir.

b- İbn-i Cüreyce ve İbn-i Zeyde göre ise, buradaki "Davet eden"den maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.)dir.

Taberi birinci görüşün daha doğru olduğunu söylemiştir. Zira bu âyette sıfatları belirtilen insanlardan çoğu, Resulullahı görmemişler ve onun davetini de işitmemişlerdir. Bu âyette zikri geçen "Davet eden"den maksadın Kur'an-ı Kerim olduğu, Cin suresindeki âyetlerden de anlaşılmaktadır. Bu âyetlerde şöy-

le buyuruluyor: "Ey Muhammed de ki: "Bana şu vahyedildi: "Cinlerden bir topluluk Kur'an okumamı dinlemiş ve şöyle demişler: "Gerçekten biz, benzerini hiç duymadığımız, hidayete ileten, eşsiz bir Kur'an işittik ve ona iman ettik."(184)

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

194- Rabbimiz, Peygamberlerin vasıtasıyla bize vaadettiklerini ver. Kıyamet gününde bizi rezil etme. Şüphesiz sen vaadinden dönmezsin.

Rabbimiz, Peygamberlerin vasıtasıyla bize vaadettiğin zaferi hemen ver. Günahlarımız yüzünden kıyamette bizi rezil ve rüsvay etme. Şüphesiz ki sen, vaadinden dönmezsin.

* Müfessirler, akl-ı Selim sahibi olan müminlerin, Allah Tealanın, vaadettiği şeyden dönmeyeceğini bildikleri halde "Ey rabbimiz, sen bize Peygamberlerin vasıtasıyla vaadettiklerini ver." şeklinde duada bulunlarının sebebinin ne olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bir kısım âlimlere göre, her ne kadar âyetteki ifade istek şeklindeyse de aslında bu ifadeden maksat, haber vermedir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey rabbimiz, biz, iman etmeye çağıran bir davet edeni işittik ve iman ettik. Ey rabbimiz, bizim günahlarımızı affet, kötülüklerimizi ört. Bizi takva sahipleriyle birlikte vefat ettir ki, Peygamberlerinin diliyle vaadettiğin şeyleri bizlere vermiş olasın ve bizi kıyamet gününde rüsvay etmeyesin."

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise, burada zikredilen ifade, istek bildirmektedir. Ancak, bunu isteyen müminler Allahın vaadini yerine getireceğinden şüphe ettiklerinden dolayı bunu istemiş değiller, fakat onlar, kendilerini buna layık görmeyerek Allahın, mümin kullarına vaadettiği şeyleri, kendilerine de vermesini istemişlerdir. Bunların izahına göre âyetin mânâsı şöyledir: Ey rabbimiz, sen Peygamberinin diliyle, mümin kullara vermeyi vaadettiğin nimetleri bize de ver."

c- Başka bir kısım âlimlere göre de buradaki ifade istek bildirmektedir. Fakat müminlerin isteği, Allahın, kâfirlere karşı müminlere vaadettiği zaferi acele olarak vermesini istemektir. Burada müminler, Allahın, vaadinden döne-

(184) Cins suresi, 72/1,2

ceğinden şüphe etmemişler fakat onlar Allahın vaadinin, zaman geçmeden acele olarak gerçekleşmesini istemişlerdir.

Taberi de bu son görüşün tercihe şayan olduğunu beyan etmiş ve özetle şunları söylemiştir: "Bu ayette zikredilen sıfatlar, Resulullahın sahabilerinden, vatanını, evini ve ailesini bırakarak Allaha ve Resulüne hicret eden müminlerin ve Resulullaha tabi olan diğer müminlerin sıfatlarıdır. Bu müminler, Allahın ve kendilerinin düşmanlarına karşı, rablerinden kendilerini derhal zafere ulaştırmasını istemişler artık düşmana karşı sabırlarının kalmadığını ve Allah tealanın "Halim" sıfatının gereği olarak düşmanlarına mühlet vermesinin kendilerini güç duruma düşüreceğini söylemek istemişlerdir. Nitekim bundan sonra gelen âyet-i kerime, hicret eden, yurtlarından çıkarılan, Allah yolunda eziyet gören, savaşan ve öldürülen müminlerin dileklerinin kabul edildiğini beyan etmektedir ki bu âyette de zikredilen müminler aynı müminlerdir. İstekleri de, zaferin acele olarak verilmesidir.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ
بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا
لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

195- Rableri onların dualarını kabul edip şu cevabı verdi: "Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun içinizden amel işleyen hiçbir kimsenin amelini zayi etmem. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğrayanların, savaşanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örteceğim ve onları Allah katından bir mükâfaat olarak, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfaatın en güzeli Allah katındadır.

Rableri onların dualarını kabul etti ve dedi ki: "Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun, içinizden amel eden herhangi bir kimsenin amelini zayi etmem. Sizler birbirinize destek olmakta ve aynı dine mensup olmakta ve benim sevabıma erişmekte aynı durumdasınız. Topluluklarını ve aşirtlerini bırakıp hicret edenlerin, müşrikler tarafından yurtlarından çıkarılanların, bana itaat ve ibadeti sebebiyle kendilerine eziyet edilenlerin, Allahın kelamını yüceltmek için savaşanların ve Allah yolunda şehit düşenlerin günahlarını mutlaka affedeceğim. Kötülüklerini örteceğim. Onların, Allah yolunda verdikleri imtihanlara karşılık,

altlarında ırmaklar akan cennetlere mutlaka koyacağım. Gözlerinin görmediği, kulaklarının işitmediği, herhangi bir insanın hatrına gelmeyen güzel nimetler, ancak Allah katındadır.

* Mücahid ve Ümmü Selemenin çocuklarından birinin rivayet ettiğine göre Ümmü Seleme, Resulullaha "Ey Allahın Resulü, hicret etme hususunda erkekler zikrediliyor fakat bizler zikredilmiyoruz." demiş, bunun üzerine "Rableri onların dualarını kabul edip şu cevab vermiş ve "Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun içinizden, amel işleyen hiçbir kimsenin amelini zayi etmem." âyetini indirmiştir.

Âyet-i kerimede, hicret eden, Allah yolunda eziyet gören, savaşan ve öldürülen müminlerin, bağışlanıp cennete konacakları zikredilmektedir. Bu hususta Abdullah b. Amr b. el-Ass, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etmektedir.

حدّثنا عبد الله حدثنى أبى حسن ثنا ابن لهيعة ثنا أبو عشانة انه سمع عبد الله بن عمرو يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول ان أول ثلة تدخل الجنة لفقراء المهاجرين الذين يتقى بهم المكاره واذا امروا سمعوا وأطاعوا واذا كانت لرجل منهم حاجة الى السلطان لم تقض له حتى يموت وهى فى صدره وان الله عز وجل يدعو يوم القيامة الجنة فتاتى بزخرفها أو زينتها فيقول أى عبادى الذين قاتلوا فى سبيلى وقتلوا وأوذوا فى سبيلى وجاهدوا فى سبيلى أدخلوا الجنة فيدخلونها بغير حساب ولا عذاب

"Şüphesiz ki cennete girecek olan iki fırka, kendileriyle sevilmeyen şeyler uzaklaştırılan (Kendilerine zor işler yaptırılan) muhacirlerin fakirleridir. Onlara bir şey emredildiğinde dinler ve itaat ederler. Onlardan birinin, Devlet başkanına bir ihtiyacı olsa, ölünceye kadar onun ihtiyacı karşılanmaz ve o ihtiyaç içinde ölür gider. Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah, kıyamet gününde cennete çağırır O da cennet de bütün süs ve ziynetleriyle gelir. Allah, "Ey yolumda savaşan, öldürülen ve eziyet gören ve yine benim yolumda cihad eden kullarım, siz cennete girin" buyurur. Onlar cennete, hesaba çekilmeden ve herhangi bir

azap görmeden gireceklerdir."[186]

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ
وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

196-197- Ey Muhammed, kâfirlerin, diyar diyar dolaşmaları seni aldatmasın. Bu, az bir geçimliktir. Sonra onların varacakları yer, cehennemdir. O ne kötü bir döşektir. *

Ey Muhammed, kâfirlerin, ülke ülke gezip dolaşmaları, Allahın onlara, inkârlarına rağmen mühlet vermesi, sakın seni aldatmasın. Bu onların, dünyada gelip geçici az bir geçimlikleridir. Sonra onların varıp sığınacakları yer, cehennemdir. O ne kötü bir döşek, ne kötü bir yatılacak yerdir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede Resulullaha hitabetmektedir. Ancak asıl muhataplar, kâfirlerin dünya hayatındaki rahatlıklarına hayret eden müminlerdir. Onlara kâfirlerin bu hallerine aldanmamaları bildirilmektedir.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا
مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾

198- Fakat rablerinden korkanlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah tarafından ağırlanacaklardır. İyilikte bulunanlar için Allah katında olan şeyler daha hayırlıdır.

Fakat rablerinin emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar için, altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu onlara, Allahın katından bir ikramdır. Allah katında olan hayat, ikram ve güzel meskenler, takva sahipleri için, bu kafirlerin, içinde yüzdükleri geçici dünye nimetlerinden daha hayırlıdır. O halde kâfirlerin sürdürdükleri geçici dünya safası sizleri sakın imrendirmesin.

(186) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S. 168

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ
خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

199- Kitap ehlinden, Allaha boyun eğerek, Allaha, size indirilene ve kendilerine indirilene iman edenler vardır. Allahın âyetlerini az bir değere değişmezler. İşte onların, rableri katında mükâfaatları vardır. Şüphesiz ki Allah, hesabı süratli olandır.

Kendilerine Tevrat ve İncil verilen ehl-i kitaptan, Allaha itaatta boyun eğerek Allahın birliğine, size indirilen Kur'ana ve kendilerine indirilen Tevrat ve İncile iman edenler vardır. Onlar, kendilerine indirilen kitapta mevcut olan, Muhammedin sıfatları gibi bazı âyetleri tahrif etmek karşılığında az bir dünya değerini satın almazlar. İşte onlar için, itaatlerinin ve amellerinin karşılığı olarak kıyamet gününde rableri katında mükâfaatları vardır. Şüphesiz ki Allah, kullarını süratle hesaba çekendir. Çünkü onun, hesap işlemleri yapmaya ve bunun için bir zamana ihtiyacı yoktur. İrade ettiği an hesaplar bitiverir.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Cabir b. Abydullah, Katade ve İbn-i Cüreyce göre bu âyet-i kerime, Resulullahın döneminde Habeşistan Kralı olan Necaşi hakkında nâzil olmuştur. Zira Necaşi ölünce Resulullah sahabilerine, onun gıyabında cenaze namazı kılmalarını emretmiş, münafıklar da "Bakın şuna, hiç görmediği Hristiyan bir adamın cenaze namazını kılıyor." demişler bunun üzerine de bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve ehl-i kitaptan, müminlerin bulunduğunu bildirmiştir.

Peygamber efendimizin, Necaşi hakkında şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

قال صلوا على أخ لكم مات بغير بلادكم قال فصلى عليه رسول الله ﷺ وأصحابه

"Memleketinizde bulunmayan kardeşiniz Necaşi öldü. Onun cenaze namazını kılın."(187)

---

(187) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3 S. 369, 400

b- İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyde göre ise bu âyet-i kerime, Yahudilerden müslüman olan Abdullah b. Selam vb. kişiler hakkında nâzil olmuştur.

c- Mücahide göre ise bu âyet-i kerime, Yahudi ve Hristiyanlardan müslüman olan bütün insanlar hakkında nâzil olmuştur. Taberi de âyet-i kerimenin genel ifadesini gözönünde bulundurarak Mücahidin bu görüşünü tercih etmiş, "Necaşi hakkında nâzil oldu" diyenlerin görüşlerinin buna ters düşmeyeceğini söylemiştir. Zira, özel bir mesele hakkında inmiş olsa da âyetin mânâsının genel olduğu muhakkaktır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

200- Ey iman edenler, sabredin. (Düşmanlarınıza karşı) sabırlı olun. (Hudutlarınızda) nöbet bekleyin. Allahtan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

Ey iman edenler, dininiz hususunda, rabbinize itaatte ve bütün emir ve yasakların gereğini yapmakta sabırlı olun. Düşmanlarınıza karşı tahammül gösterin ki zafere erişesiniz. Sınırlarda düşmanlarınıza ve din düşmanlarına karşı nöbet bekleyin. Müslümanları koruyun. Allahtan korkun ve emirlerine karşı gelmeyin ki kurtuluşa erip ebedi olan nimetlere kavuşasınız.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ رِبَاطُ يَوْمٍ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا
وَمَوْضِعُ سَوْطِ اَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا وَالرَّوْحَةُ يَرُوحُهَا
الْعَبْدُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ الْغَدْوَةُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا

"Allah yolunda sınırda bir gün nöbet tutmak, dünyadan ve onun içinde bulunan şeylerden daha hayırlıdır. Sizden birinizin cennette sahibolacağı bir kamçı boyu yer, dünyadan ve onun içinde bulunanlardan daha hayırlıdır. Allah yolunda akşam ve sabah yürümek, dünya ve onun içinde bulunanlardan daha hayırlıdır."(188)

Müfessirler, bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir:

---

(188) Buhari, K. el-Cihad, bab: 73

a- Hasan-ı Basri, Katade, İbn-i Cüreyc ve Dehhaka göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, dininizin hükümlerine sabredin. Kâfirlere karşı sabırlı olun ve kâfir ve müşriklerin karşısında nöbet tutun."

b- Muhammed b. Kâ'b el-Kureziye göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, dininizin hükümlerine karşı sabredin. İtaatınız karşılığında size vermeyi vaadettiğim şeyleri beklemekte sabırlı olun ve düşmanınızın karşısında nöbet tutun."

c- Zeyd b. Esleme göre bu âyetin mânâsı şöyledir. "Ey iman edenler, cihatta sabırlı olun. Düşmanınıza karşı sabredin ve onların karşısında nöbet tutun." Zeyd b. Eslem diyor ki: "Bir zaman Ebu Ubeyde b. el-Cerreh, Ömer b. el-Hattaba mektup yazarak ona, Rumların askerî yığınak yaptıklarını ve onlardan herkesin korkar durumda olduğunu belirtmiştir. Ömer de ona şu cevabı yazmıştır: "Mümin bir kula ne kadar sıkıntı gelse de, Allah o sıkıntıyı ondan alır. Elbette ki bir zorluk iki kolaylığa galip gelemez. Allah teala kitabında şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, sabredin (düşmanlarınıza karşı) sabırlı olun. (hudutlarınızda) nöbet bekleyin. Allahtan korkun ki kurtuluşa eresiniz."

d- Ebu Seleme b. Abdurrahman ise, bu âyeti şu şekilde izah etmiştir. "Ey iman edenler, sabredin. İnsanlara karşı sabırlı olun. Ve namaza bağlı kalın. Bir vakti kıldıktan sonra diğer vakti bekleyin." Bu hususta Ebu Hureyrenin, Resulullahın şöyle buyurduğunu zikrettiği rivayet edilmektedir.

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ
بِهِ الدَّرَجَاتِ ؟» قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ «إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ.
وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ. وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاَةِ. فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ»

"Ben sizlere, Allahın, kendisiyle hataları sildiği ve dereceleri yükselttiği bir şeyi göstereyim mi?" Sahabiler "Evet, ey Allahın Resulü." demişler Resulullah da "Zorluklara rağmen, abdesti mükemmel bir şekilde almak, mascitlere çokça adımlarla gitmek ve bir namazdan sonra diğer bir namazı beklemektir. İşte "İrtibatlı" olmak bu demektir.(189)

Taberi, âyetin izahında, bu görüşlerden tercihe şayan olanının şöyle diyen görüşe olduğunu söylemiştir. "Ey iman edenler, dininize ve rabbinize itaatte sabredin. Düşmanlarınıza karşı sabırlı olun ve onların karşısında nöbet tutun." Taberi bu görüşü tercih edişine gerekçe olarak ta özetle şunları zikretmiştir. "Âyette zikredilen, birinci sabır, mutlak olarak zikredilmiştir. Bu itibarla her

(189) Müslim, K. et-Taharet, bab: 41, Hadis No: 251

türlü sabır bu ifadedanin içine girer. İkinci sabır ise müşareket ifade eden bir siyga ile ifade edilmiştir. Bu da, insanlar arasında karşılıklı olarak cereyan eder ki bundan maksat da müslümanların, kâfirler karşısında metanet göstermeleri demektir. "Nöbet bekleyin" diye tercüme edilen (رَابِطُوا) kelimesinin kökü (رِبَاط)dır. Bu da diğer bir âyette de zikredildiği gibi düşmanla savaşmak maksadıyla at beslemek ve muhafaza etmektir. Düşmanın önünde nöbet tutan insanlar, kendilerini sınırlarda hapsettiklerinden ve oradan ayrılmadıklarından, onlara da bu sıfat verilmiştir.

Kur'an-ı Kerimde zikredilen kelimeleri, Arapçadaki asıl mânâlarından çıkarıp başka mânâlarda, herhangi bir delile dayanmadan kullanmak elbette ki isabetli değildir. Bu itibarla (رَابِطُوا) kelimesinden maksadın, Nöbet tuttunuz" demek olduğu muhakkaktır.

NİSA SURESİ

Nisa Suresi yüz yetmiş altı âyettir ve Medinede nâzil olmuştur. Bu sure-i Celile, toplum hayıtını düzene koyan bazı önemli temel kaideleri beyan edmiş, insanlann hayatını ilgilendiren çok önemli hususları hükme bağlamıştır.

Sure-i Celile, biz insanların nasıl var edildiğimizi ve var ediliş şeklimizin nasıl olduğunu beyan edip Allahtan korkmamızı ihtar ederek şöyle başlıyor: "Ey insanlar, sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden de bir çok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan rabbinizden korkun. Kendisinin adını öne sürerek dilekte bulunduğunuz Allahtan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde devamlı gözetleyicidir."[1]

Sure-i Celilede bu çok önemli hatırlatma yapıldıktan sonra özellikle İslam gelmeden önce cahiliye döneminde, haklarına riayet edilmeyen yetimlerin meselelerine tema ediliyor ve onların mallarının yenmemesi ihtar ediliyor. Yetim kızlarla evlenildiğinde ve onlara adaletli davranılmaması halinde diğer kadınlardan dörde kadar evlenilebileceği beyan ediliyor.

Cahiliye toplumunda, özellikle kadınların haklarına riayet edilmiyor, evlilik sırasında, tabii hakları olan mehirleri kendilerine verilmiyordu. İşte sure-i Celilede bu çok önemli husus ta şöyle hükme bağlanıyor. "Kadınların mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer kendi istekleriyle mehirin bir kısmını size bağışlarlarsa onu âfiyetle yeyin."[2]

Hayayatımızda çok önemli bir yeri olan, hayatımızı devam ettirerbilmemiz için ihtiyaç duyduğumuz malları iyi muhafaza etmemiz, onları aklı zayıf olanlara vererek zayi etmememiz emrediliyor. Yine yetimlerin mallarını da iyi muhafaza etmemiz, rüştlerine erinceye kadar o malları koruyup o malları gereği gibi idare edecek yaşa gelince kendilerine teslim edilmesi lazım geldiği beyan ediliyor.

Bundan sora mirasın nasıl taksim edileceği hususu açıklanıyor. Ölen kişinin geride bıratığı akrabalarına, mallarının nasıl ve hangi ölçülerde taksim edileceği bütün teferruatıyla beyan ediliyor ve buyuruluyor ki: "İşte bunlar Allahın koyduğu sınarlardır. Kim, Allaha ve Resulüne itaat ederse Allah onu, altından

(1) Nisa suresi, 4/1

(2) Nisa Suresi, 4/4

ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur."(3) "Kim, Allaha ve Resulüne isyan eder ve Allahın k oyduğu sınırları aşarsa Allah onu, ebedi kalacağı cehennem ateşine koyar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır."(4)

Sure-i Celilede bundan sonra, insanlık hayatında toplumun en büyük dertlerinden olan zina meselesi ele alınıyor. Zinanın haram olduğu beyan ediliyor. İnsan neslinin devamı ve toplum düzeninin bozulmadan yürümesi için en önemli hususlardan biri olan evlenme meselesine temas ediliyor ve kimlerin kimlerle evlenebilecekleri, hangi dereceye kadar akrabalarla, bunun dışında daha başka kimlerle evlenmenin haram olduğu, dolayısiyle de kimlerle evlenmenin helal olduğu ve bu hususta uyulması gereken kaideler bütün teferruatıyla beya ediliyor ve buyuruluyor ki: "Allah size, dininizin hükümlerini açıklamak, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."(5)

Sure-i Celilede devamla, hayatımızda tatbik edeceğimiz diğer bir kısım kurallar beyan ediliyor, mallarımızı aramızda haksızlıkla yemememiz emrediliyor. Ölen kişilerin mirasçılarının hangi kişiler olacağı haber veriliyor. Karı kocanın arasında bir geçimsizlik çıktığında bunun nasıl halledileceği beyan ediliyor.

Kitap ehlinin, özellikle Yahudilerin, İslam dini ile alay edişleri ve yaptıkları çeşitli kötülükler ortaya konuyor ve Allah tealanın, bunlara lanet ettiği beyan ediliyor.

Sure-i Celilede, Allaha, Peygambere ve mümin olan idareciye itaat etmek gerektiği emrediliyor. Müminlerin, düşmana karşı cihattan geri durmamaları, cihattan kaçmanın ölümü engellemeyeceği, insanın başına gelen iyiliğin de kötülüğün de Allahtan geldiği haber veriliyor.

Bir müminin diğer bir mümini öldürmesinin haram olduğu, bunun cezasının da ebedi cehennem azabı olduğu ifade ediliyor. Savaş sırasında düşmanla çarpışırken namazın nasıl kılınacağı açıklanıyor.

Sure-i Celilede, şeytanın hiylelerine dikkat çekiliyor ve hiylelere aldanılmaması gerektiği beyan ediliyor.

Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hristiyanların sapıklık içinde bulundukları, onların Allahın Peygamberlerine ve onların ailelerine karşı takındıkları çirkin tavırları beyan ederek onları kınayan sure-i celile, şu âyetlerle son buluyor: "Ey insanlar, size rabbinizden bir delil. Ve size apaçık bir nur indirdik." Allaha iman eden ve emirlerine sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları rahmet ve lütfuna sokacak ve onları kendisine kavuşturacak olan dosdoğru bir yola iletecektir."(6)

---

(3) Nisa suresi 4/13
(4) Nisa suresi 4/14
(5) Nisa suresi 4/26
(6) Nisa suresi, 4/174, 175

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا
رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (1)

1- Ey insanlar, sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden de bir çok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan rabbinizden korkun. Kendisinin adını öne sürerek, birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allahtan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde devamlı gözetleyicidir.

Ey insanlar, emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak rabbinizden korkun. O sizi, tek bir can olan Âdemden yarattı. Onun kaburgalarının birinden de eşi Havvayı yarattı. O ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar meydana getirip dünyaya yaydı. "Allah için şunu bana ver." gibi sözlerle adını anarak birbirinizden istekte bulunduğunuz Allahtan korkun. Akrabalık bağlarını koparmaktan da sakının. şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde devamlı gözetleyicidir. Yaptığınız her şeyi bilir ve hepsini zaptettirir.

* Taberi diyor ki: "Allah bu âyet i kerimede, bütün insanları tek bir kişiden yaratanın, yalnızca kendisi olduğunu beyan etmiş ve insanlara ilk yaratılışlarını hatırlatmıştır. Ta ki insanlar, tek bir ana ve babadan geldiklerini, bu nedenle birbirlerinin kardeşleri olduklarını bilsinler, herbirinin diğerinin üzerinde kardeşlik hakkı olduğunu anlasınlar, böylece birbirlerine karşı insaflı ve merhametli davransınlar, haksızlık yapmasınlar, zayıf olanlarını gözetsinler, onun ezilmesini önlesinler.

Âyette zikredilen "Tek can"dan maksat, Süddi, Katade ve Mücahidin de

açıkladıkları gibi beşerin ilk atası olan Hz. Âdemdir. O candan yaratılan eş'den maksat ise Hz. Havvadır. Süddi diyor ki: "Âdem Cennette oturmaktaydı. Orada eşi olmaksızın yalnız başına dolaşıyordu. Bir ara uyudu. Sonra uyandı ve başucunda oturan bir kadın gördü. Allah teala o kadını Hz. Âdemin kaburgasından yaratmıştı. Âdem ona ne olduğunu sordu. O da "Ben bir kadınım" dedi. Âdem ona: "Niçin yaratıldın?" dedi. Kadın: "Sen benimle yaşayasın diye yaratıldım." dedi.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kendisinin adını öne sürerek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allahtan ve akrabalık bağını koparmaktan sakının." diye tercüme edilen (وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ) cümlesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Dehhak ve Rebi' b Enes bu cümlenin: "Kendisinin adını öne sürerek rabbinizden dilekte bulunduğunuz Allahtan korkun." bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir. "Sizler birbirinizden bir şey istediğinizde Allahı vasıta kılarak: "Allah hakkı için, Allah rızası için bunu bana ver." dersiniz. İşte sizler, isteklerinize vasıta kıldığınız bu Allahtan korkun.

Bu cümlenin "Akrabalık bağını koparmaktan sakının." şeklinde tercüme edilen bölümü ise müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- İbrahim en-Nehai ve Hasan-ı Basriye göre bu cümlenin mânâsı şöyledir: "Allahı ve akrabalık bağını ileri sürerek birbirinizden herhangi bir şey isterseniz. O halde isteklerinize vasıta kıldığınız Allahtan korkun." Görüldüğü gibi bu izaha göre bu âyette akrabaların talep vasıtası olarak kullanıldığı beyan edilmektedir.

b- Süddi, Katade, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Mücahid, Dehhak, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyde göre ise bu cümlenin mânâsı şöyledir: "Birbirinizden olan isteklerinizde vasıta kıldığınız Allahtan korkun ve akrabalık bağını koparmak hususunda da Allahtan korkun ve akrabalarınızla ilgiyi kesmeyin."

Bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmekterir:

عن عبد الله بن سلام قال لما قدم النبي ﷺ انجفل الناس عليه فكنت فيمن انجفل فلما تبينت وجهه عرفت ان وجهه ليس بوجه كذاب فكان أول شئ سمعته يقول افشوا السلام واطعموا الطعام وصلوا الارحام وصلوا والناس نيام تدخلوا الجنة بسلام

"Resulullah Medineye hicret edince Yahudilerden, onu görüpte Müslüman olan Abdullah b. Selam diyor ki: "Resulullah Medineye gelince insanlar ona doğru koştular. Ben de onlardan biriydim. Ben onun yüzün görünce yüzü-

nün, yalancı bir insanın yüzü olmadığını anladım. Benim ondan işittiğim ilk şey şu söz oldu." Selamı yayın, yemek yedirin. Akrabalara ilgi gösterin ve insanlar uyurken namaz kılın ki selametle cennete giresiniz."(7)

Taberi de bu son izah şeklini tercih etmiştir. Zira cümlenin, Arapça gramere göre tahlili bu görüşü desteklemektedir.

وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ

إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

2- Yetimlerin mallarını verin. Temizi pis ile değiştirmeyin. Yetimlerin mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Şüphesiz bu, büyük bir günahtır.

Ey yetimlerin velileri, yetimler akıl baliğ olup rüşdüne erince, onların mallarını kendilerine verin. Helal olan kendi temiz mallarınızı, size haram olan hoşunaza giden yetim mallarıyla değiştirmeyin. Yetimlerin mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Şüphesiz ki yetimlerin mallarını yemek büyük bir günahtır.

* Âyet-i kerimede geçen "Temizi pis ile değiştirmeyin." ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- İbrahim en-Nehai, Said b.el-Müseyyeb. Zühri, Dehhak ve Süddiye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey yetimlerin velileri, sizler, yetimlerin iyi mallarını alıp, yerine kendinize ait kötü ve adi malları vermeyin."

b- Mücahid ve Ebu Salihe göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey veliler, sizin için takdir edilen helal mallarınıza ulaşmadan önce, sizin için haram kılınan şeyleri hemen elde etmeye koşmayın."

c-İbn-i Zeyde göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey mirasçılar, ölünün malının tümünü büyük çocuğa verip diğer mirasçıları mahrum etmeyin. Böylece bütün malı alan kişi mirasta asıl hakkı olan temiz malını bırakıp mirasın tamamını almak suretiyle pis bir mal almış olur.

Taberi, bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, âyetin mânâsının "Ey yetimlerin velileri, siz, yetimlerinizin size haram olan mallarını, sizin öz mallarınızla değiştererek temiz mallarınızı murdar şeylerle değiştirmiş

(7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5 S. 451

olmayın." şeklinde olduğunu söylemiştir. Zira "Değiştirme" ifadesi, bir şeyi verip başka bir şeyi almaktır ki bu da bu görüşün doğru olduğunu gösterir. Halbuki "Helal mal elde etmede" önce haram mal elde etmeden acele etmek" şeklindeki ikinci görüşte ve "Büyük çocuğun mirasın tümünü alarak diğer mirasçıları mahrum etmesi" şeklindeki ikinci görüşte de "Değiştirme" diye bir şey sözkonusu değildir.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾

3- Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getirememekten korkarsanız, diğer kadınların size helal ve hoşunuza gidenlerinden, iki üç ve dörde kadar nikahlayın. Eğer aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız o zaman bir kadınla evlenin. Yahut da sahip olduğunuz cariyelerle yetinin. Adaletsizlik yapmamanız için en yakın yol budur.

Yetimlerin mallarını muhafaza hususunda haktan ayrılmamanız gerektiği gibi, yetim kızlarla evlendiğinizde de adaletli davranın. Şayet yetim kızlarla evlendiğinizde adaleti yerine getirememekten korkarsınız diğer kadınların size helal olan ve hoşunuza gidenlerinden iki, üç ve dörde kadar evlenin. Eğer evlendiğiniz birden fazla kadın arasında adaleti yerine getirememekten korkarsanız o takdirde tek bir kadınla evlenin veya sahibi bulunduğunuz cariyerlerle yetinin. Böyle davranmanız, haktan ayrılmamanıza daha uygundur.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre bu âyetin mânâ şöyledir: "Ey yetim velileri, şayet sizler, yetimlerin mehirleri hususunda adaletli davranamayacağınızdan ve onlara, emsallerine verilen kadar mehir veremeyeceğinizden korkacak olursanız, sizler o yetimlerle evlenmeyin. Onları bırakıp, Allahın size helal kıldığı başka kadınlarla, birden dörde kadar evlenin. Bu kadınların da arasında adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o takdirde onlardan sadece bir tanesiyle evlenin. Veya sahibi olduğunuz cariyelerle evlenin." Nitekim Hz. Aişe (r.anh.) Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şunları zikretmektedir:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ رَجُلاً كَانَتْ لَهُ يَتِيمَةٌ فَنَكَحَهَا وَكَانَ لَهَا عَذْقٌ وَكَانَ يُمْسِكُهَا عَلَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ لَهَا مِنْ نَفْسِهِ شَيْءٌ فَنَزَلَتْ فِيهِ وَاِنْ خِفْتُمْ اَنْ لاَ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى

"Bir kişinin himayesinde yetim bir kız bulunmaktaydı. Adam o kızla evlendi. Kızın bir de hurmalığı vardı. Adam aslında bu kızla, hurmalığı için evlenmişti. Yoksa kızı istediğinden değil. İşte bu âyet bu olay üzerine nâzil oldu."(8)

اَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ اَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَاِنْ خِفْتُمْ اَنْ لاَ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَقَالَتْ يَا ابْنَ اُخْتِي هٰذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجْرِ وَلِيِّهَا تَشْرَكُهُ فِي مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالُهَا فَيُرِيدُ وَلِيُّهَا اَنْ يَتَزَوَّجَهَا بِغَيْرِ اَنْ يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا فَيُعْطِيَهَا مِثْلَ مَا يُعْطِيهَا غَيْرُهُ فَنُهُوا عَنْ اَنْ يَنْكِحُوهُنَّ اِلاَّ اَنْ يُقْسِطُوا لَهُنَّ وَيَبْلُغُوا لَهُنَّ اَعْلٰى سُنَّتِهِنَّ فِي الصَّدَاقِ فَأُمِرُوا اَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ

Hz. Zübeyirin oğlu Urve. Hz. Aişeden: "Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getirememekten korkarsanız." âyeti hakkındı sormuş Hz. Aişe de ona şu cevabı vermiştir: "Ey kızkardeşimin oğlu, buradaki "Yetim"den maksat, velisinin himayesi altında bulunan ve velisiyle mal ortaklığı olan yetim kızdır." Kendisine nikâh düşen velisi, bu yetimin malı ve güzelliği hoşuna gittiği için, mehirde layık olduğu kadarını ve başkalarının verebileceği miktarı vermeksizin evlenmek ister. İşte bu âyet-i kerime gelmiş ve bu tür insanların evlenmek istedikleri yetim kazıların, layık oldukları mehirlerini vermeden, hatta rayiç mehir bedelnin en fazlasını vermeksizin evlenmelerini yasaklamıştır. Ve onlara bu takdirde yetimlerin dışındaki kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir.(9)

İkrime ve Abdullah b. Abbas göre ise bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey yetimlerin velileri, eğer sizler, çok evlenmenizden dolayı, masrafınızın artmasından ve bu yüzden yetimlerin malını muhafaza etmeyip ailenize harcayacağınızdan korkarsanız, kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenin, dörtten fazla evlenmeyin."

Bu hususta İkrime diyor ki: "Kureyşlilerden bazı kşiler, çok kadınla evlenirlerdi. Bunların velayetleri altında yetimler de bulunuyordu. Bunlar, yeteri kadar harcayacak mal bulamayınca, yetimlerin mallarından alıp kendi ailelerine harcalarlardı. Bu âyet-i kerime geldi ve erkeklerin çokça evlenerek yetimlerin mallarını ailelerine haracamaları yasaklandı.

Said b. Cübeyr, Süddi, Katade, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Rebi' b.

(8) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4. bab: 1
(9) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4. bab: 1

Enesten nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, nasıl ki sizler, yetimlerin malında adaletli davranamayacağınızdan korkuyorsanız, kadınlar hakkında da adaletli davranamayacağnızdan Korkun. O kadınlardan birden dörde kadar evlenin ve dördün üzerine çıkmayın. Bunlar arasında da adaletli davranamayacağınızdan korkacak olursanız yalnız bir kadınla veya sahibi olduğunuz cariyelerle evlenin.

Süddi diyor ki: "Bu âyet inmeden önce, insanlar, yetimler hakkında titiz davranıyorlardı fakat kadınlar hakkında bu titizliği göstermiyorlar, çok kadınla evleniyorlar ve onların da aralarında adaletli davranmıyorlardı. Bu sebeple Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi ve erkeklere, yetimlere gösterdikleri titizliği kadınlar arasında da göstermelerini emretti. Ancak dörde kadar evlenebileceklerini, adalet yapamayacaklarından korkarlarsa sadece bir kadınla veya sahip oldukları cariyelerle evlenmelerini emretti."

Mücahide göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, sizler, yetimler hakkında korktuğunuz ve onlara karşı titiz devrandığınız gibi kadınlar hususunda da korkun, onlarla zina etmeyin ve onları nikâhlayarak evlenin. Evleneceğiniz kadınlar, iki üç ve dörde kadar olabilir.

Hz. Aişe ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey yetimlerin velileri, şayet sizler, malları başkasına gitmesin diye velayetiniz altındaki yetimleri, başkalarıyla evlendirmekten çekiniyorsanız hiç olmazsa onlarla siz evlenin de onlara zarar vermiş olmayın."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercih edileni, âyete şu şekilde mânâ verenidir." Ey insanlar, nasıl ki sizler, yetimlerin mallarında, adaletli davranamayacağınızdan korkuyorsunuz, üzerinize vacip olan, kadınların hakları hususuda da Allahtan korkun. Onlardan sadece, adaletsizliğe düşmeyeceğiniz sayıda evlenin. Bu sayı da iki, üç veya dört olur. Bunlar hakkında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız tek bir kadınla evlenin. Bunun hakkında da adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız sahip olduğunuz cariyelerle evlenin.

Taberi diyor ki: "Bu görüşün tercihe şayan oluşunun sebebi, bundan önceki âyetin, yetimlerin hakkına riayet etmeyi emretmesidir. Bu âyette de, yetimlerin hakkına riayet emredildiği gibi, kadınların hakkına da riayet edilmesi emredilmiştir.

Taberi diyor ki: Eğer denilecek olursa ki, "Bilindiği gibi kendileriyle evlenilecek olan hür kadınların sayısı dörttür. Bununla beraber" Kadınların size helal olan ve hoşunuza gidenlerinden iki, üç ve dörde kadar nikahlayın." buyurulmaktadır. Bunların toplam sayısı da dokuz eder." Buna cevaben denilir ki: "Bu âyetin mânâsı şöyledir: "Sizler, kadınların, size helal ve temiz olanlarından ya iki tane evlenin veya üç tane evlenin yahut da dört tane evlenin. Nitekim:

"Şayet adaletli davranamayacağınızdan korkacak olursanız bir kadınla evlenin." ifadesi âyetin mânâsının, izah ettiğimiz gibi olduğunu göstermektedir. Zira bu ifade: "İki kadın ile evlendiğinizde adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız bir kadınla evlenin. Bir kadınla evlendiğinizde de adaletli davranamayacağınızdan korkacak olursanız, sahibi olduğunuz cariyelerle evlenin." demektir.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın emirleri, mendup ve irşad için olduklarına dair herhangi bir delil bulunmadığı takdirde farziyet ifade ederler ve bağlayıcıdırlar. Eğer denilecek olursa ki: "Allah teala burada: "Size helal olan ve hoşunuza giden kadınlardan evlenin." şeklinde emretmektedir. Bu emrin farziyet ifade etmediğine ve bağlayıcı olmadığına dair herhangi bir delil ver midir?" Cevaben denilir ki: "Evet, buradaki emrin farziyet ifade etmediğine dair delil vardır. O da: Eğer aralarında adaleti yerine getirmemekten korkarsanız o zaman bir kadınla evlenin yahut da sahib olduğunuz cariyelerle yetinin." ifadesidir. Bu ifade göstermektedir ki, iki, üç veya dört kadınla evlenmeyi zikreden emirler farziyet değil, bu emri yerine getiremeyenler için bir yasaklama ifade ederler. Yani, evlendiği kadınlar hakkında adaletli davranamaycak kimsenin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanmıştır.

Arapçada bazı emirlerin yasaklama ve tehdit ifade ettikleri vakidir. Nitekim şu âyet-i kerimelerde zikredilen emirler bu kabildendir. "Artık dileyen iman etsin dileyen inkâr etsin."[9/a] "Böylece onlara verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etsinler."[10] Görüldüğü gibi bu âyetlerdeki "Dileyen inkâr etsin." ve "Nankörlük etsin" ifadeleri her ne kadar emir şeklindeyse de aslında bunlardan maksat tehdittir ve yasaklamadır. İşte, kadınlardan iki, üç ve dört tanesi ile evlenmeyi emreden ifade de bunlar gibidir. Yani, adaletli davranamayan kimsenin, birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanmaktadır. Nitekim Katade, Süddi, Rebi b. Enes ve Dehhak, âyet-i kerimenin: "Eğer adaleti yerine getirmekten korkarsanız o zaman bir kadınla evlenin yahut da sahibolduğunuz cariyelerle yetinin." bölümünü şu şekilde izah etmşlerdir: "Şayet bir kadınla evlendiğiniz takdirde de adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o zaman sahibolduğunuz cariyerlerle yetinin."

وَاٰتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيٓئًا مَرِيٓئًا ﴿٤﴾

4- Kadınların mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer kendi isteklerîyle mehirin bir kısmını size bağışlarlarsa onu âfiyetle yeyin.

Kadınların mehirlerini bir farz olarak ve dini vecibe olarak verin. Şayet

(9/a Kehf suresi, 18(/29
(10) Nahl Suresi 16/55

onlar, mehirin bir kısmını gönül hoşluğu ile size bağışlarlarsa siz onu âfiyetle yeyin.

* Mealde "Gönül hoşluğu" olarak tercüme edilen (نحلة) "Nihle" kelimesinin mânâsı hakkında müfessirler farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Katade diyor ki: "Nihle kelimesi, "Farz olan şey" demektir. İbn-i Abbasa göre ise bu kelime "Mehir" demektir. İbn-i Cüreyce göre de "Takdir edilen ve verilmesi farz olan mehir." mânâsınadır. İbn-i Zeyde göre ise "Yapılması gereken dini bir vecibedir."

Taberiye göre ise "Nihle" kelimesinden maksat, "Verilmesi gereken bir hediye ve farz olan bir ödemedir. Âyet-i kerimenin izahı bu görüşe göre yapılmıştır.

Diğer bir kısım âlimler de "Nihle" kelimesinin "Gönül boşluğu ile verilen bir şey ve bir hediye" olduğunu söylemişlerdir. -

Müfessirler, âyette geçen "Kadınların mehirlerini verin" emrinin kime hitabettiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Katade, Rebi' b. Enes, Abdullah b. abbas, İbn-i Cüreyc ve İbn-i Zeyde göre bu emir, kadınlarla evlenmek isteyen erkeklere hitabeden bir emirdir. Erkekler, evlendikleri kadınların mehirlerini vermekle yükümlüdürler.

b- Ebu Salihe göre buradaki emir, kadınların velilerine verilen bir emirdir. Zira bir kısım veliler, evlendirdikleri kadınların mehirlerini alıp, kadınların kendilerine vermiyorlardı. Âyet-i Kerime bu velilere, mehirleri sahiplerine vermelerini emretmektedir.

c- Hadremiye göre ise buradaki emir, karşılıklı olarak birbirlerinin kızkardeşleriyle evlenen kişilere hitab etmektedir. Zira bunlar, kendi kızkardeleri-ni, karşı tarafa verdikleri için mehir almaktan, karşılıklı olarak vaz geçerlerdi. Böylece mehirin asıl sahibi olan kadınlar, mağdur edilirlerdi. Bu sebeple âyet böyle yapanların bu davranışlarını yasaklamıştır. Taberi, bundan sonraki âyetin erkeklere, kadınlarla evlenmeyi emretmeleri sebebiyle birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Eğer kendi istekleriyle mehirin bir kısmını size bağışlarlarsa onu âfiyetle yeyin." şeklinde zikredilen "Âfiyetle yeyin." emrinin muhatabının kimler olduğu hususu da ihtilaflıdır.

a- İkrime, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehai, Alkame, Abdullah b. Abbas, İbn-i Cüreyc, İbn-i Zeyd ve Hadremiye göre buradaki emir, kadınların kocalarınadır. Kadınlar, mehirlerinden veya mallarından herhangi bir şeyi kocalarına, gönül hoşluğu ile vermeleri halinde kocaların, o malları alıp yemelerinin bir mahzuru yoktur. Zira bu ayet inmeden önce bazı kişiler, karılarına verdikleri şeyleri tekrar geri almayı günah sayıyor ve almıyorlardı. Âyet-i kerime, ka-

dınların, gönül hoşluğu ile vermeleri halinde bunu almanın helal olduğunu beyan etti.

b- Ebu Salihe göre ise buradaki "Yeyin" emrinin muhatabı kadınların velileridir. Şayet kadınlar aldıkları mehirleri gönül hoşluğu ile velilerine verecek olurlarsa, velilerin onu alıp yemelerinin bir mahzuru yoktur. Taberi birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira âyetin başındaki hitabın da kadınların kocalarına ait olduğunu, bu nedenle, sonundaki emrin de kocalara ait olduğunu ifade etmesinin daha uygun olacağını söylemiştir.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ
وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾

5- Allahın, yaşayışınızın sebebi kıldığı mallarınızı, aklı zayıf olanlara vermeyin. Ancak onları o mallardan yedirin ve giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

Ey insanlar, Allahın, sizin hayatınız için yaşama sebebi kıldığı mallarınızı, çocuk ve benzeri gibi aklı zayıf olanlara vermeyin. Aksi takdirde o malı zayi ederler. Fakat mallardan onlara harcayın ve onları o mallarla yedirip giydirin ve onlara: "Düzelir de rüştünüze ererseniz mallarınızı size teslim edeceğiz." şeklinde güzel sözler söyleyin.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Aklı zayıf olanlar" diye tercüme edilen (السُّفَهَاءَ) kelimesinden hangi çeşit insanların kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, Süddi, Dehhak, Mücahid, Hakem, Katade, Ebu Malik ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Aklı zayıf olanlar"dan maksat, kadınlar ve çocuklardır. Âyet-i kerime, insanların, yaşama vasıtası olan mallarını bunlara vermemelerini emretmiştir. Ta ki malları zayi etmesinler.

b- Said b. Cübeyr ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Aklı zayıf olanlar"dan maksat, yalnızca çocuklardır.

c- Ebu Malik, İbn-i Zeyd ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Aklı zayıf olanlar"dan maksat, kişinin, aklı kıt olan çocuğudur. Bu hususta Ebu Musa el-Eş'arinin şunları söylediği rivayet edilmiştir. "Üç kimse vardır ki onlar, Allaha dua ederler. Allah onların dualarını kabul etmez. Onlar, kötü ahlaklı karısı bulunduğu halde onu boşamayan, malını,

Allah teala "Mallarınızı aklı zayıf olanlara vermeyin." buyurduğu halde bu gibi kimselere veren ve bir başkasında alacağı olduğu halde buna dair şahit tutmayandır."

d- Hadremi, Mücahid ve Dehhakka göre ise bu âyette zikredilen "Aklı zayıf olanlar"dan maksat, sadece kadınlardır.

Taberi, âyet-i kerimede geçen (السُّفَهَاءَ) kilemesinin mutlak olarak zikredildiğini, bu itibarla bütün aklı zayıf olanları kapsar mahiyette olduğunu, bu kelimeyi, aklı zayıflardan sadece bir sınıfa tahsis etmenin delilsiz bir dâvâ olacağını zikretmiştir.

Âyette zikredilen "Mallarınız" ifadesinden maksat, Süddi, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyde göre "Sefih olmayan insanların mallarıdır. Yani Allah teala, aklı başında olan kimselere, mallarını aklı yetersiz insanlara vermemelerini emretmiştir.

Said b. Cübeyre göre ise buradaki "Mallarınız" ifadesiden maksat, aklı zayıf olanların mallarıdır. Bu izaha göre Allah, aklı zayıf olanların velilerine, idare ettikleri, bu aklı zayı olan kişilerin mallarını, kendilerine vermemelerini emretmiştir. Zira onlar, kendi malları hakkında nasıl davranacaklarını bilemezler ve mallarını zayi etmiş olurlar.

Tabeberi, buradaki "Mallarınız" ifadesine hem aklı zayıf olanların mallarının hem de onları idare eden aklı sağlam olan kişilerin mallarının girebileceğini bu itibarla buradaki "Mallarınız" ifadesini sadece belli bir zümreye tahsis etmenin isabetli olmayacağını söylemiştir.

Âyet-i kerimenin devamında: "Onları, o mallarından yedirin ve giydirin." buyurulmaktadır. Burada ifade edilen "Mallar"dan maksadın, kime ait olan mallar olduğu hususu da yukarıda zikredilen şekildedir.

Mücahid, Abdullah b. Abbas, Süddi ve İbn-i Zeyde göre bu mallar aklı zayıf olanları sevk ve idare edenlerin mallarıdır. Bunlara göre, âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Ey aklı beşında olan insanlar, sizler öz mallarınızdan, aklı hafif olanların yemelerine ve giymelerine harcayın."

Diğer bir kısım âlimlere göre ise buradaki "O mallardan" ifadesinden maksat, zayıf akıllı olanlara ait mallardır. Buna göre, Allah teala, bu gibi insanları sevk ve idare edenlere bunların mallarından, yiyecek ve giyeceklerine harcamalarını emretmiştir.

Taberi buradaki "O mallardan" ifadesinden maksadın hem aklı zayıf olanların mallarının hem de onları idare edenlerin mallarının kastedilmiş olabileceğini, bu itibarla âyeti genel anlamda yorumlamanın daha isabetli olacağını söylemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Ve onlara güzel söz söyleyin" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Güzel söz"den maksat, Mücahide göre aklı zayıf olanlara, bir kısım vaadlerde bulunmak ve onların gönlünü almaktır.

İbn-i Zeyde göre ise bu ifadeden maksat, aklı zayıf olanlara "Allah bize de size de âfiyet versin. Maşallah." şeklinde dualarda bulunmaktır.

Taberi ise birinci görüşün daha evla olduğunu söylemiş, aklı zayıf olanlara söylenecek güzel sözden maksadın da "Eğer düzelir, olgunluk çağınıza erişirseniz malınızı tamamen size teslim edeceğiz. Kendiniz ve mallarınız hakkında Allahtan korkun." şeklindeki sözler olacağını söylemiştir.

وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ
اَمْوَالَهُمْۚ وَلَا تَأْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُواۜ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا
فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ
فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

6- Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin. Eğer rüşde erdiklerini açıkça görürseniz mallarını kendilerine verin. Onların mallarını israf ederek ve büyürler diye tez elden yemeyin. Zengin olan, onların malına karşı iffetli olsun. Fakir olan ise meşru suratte yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, verdiğinize dair şahit tutun. Hesap görücü olarak Allah yeter.

Yetimleri, büluğa erinceye kadar, akli yetenekleri, mallarını sevk ve idareleri, dini vacibelerini yerine getirmeleri hususunda deneyin, Şayet onların akli yetenekleri ve mallarını sevk ve idare edecekleri hususunda rüşdlerine erdiklerini görürseniz mallarını kendilerine verin, yanınızda tutmayın. Onların malını israf ederek ve büyüdükten sonra sizden alacaklarından korkarak aceleye getirip yemeyin. İçinizden zengin olanlar, yetimin malından elini çeksin. Fakir olanlarınız ise, zaruri hallerde ihtiyacı kadarını ödünç olarak o yetim mallarından alıp yesin. Yetimlere, kendi mallarını teslim ettiğinizde şahit tutun ki teslim aldıklarını inkâr etmesinler. Hesap görücü olarak Allah yeter.

Mealde "Meşru surette yesin" diye tercüme edilen ifadeden neyin kastedildiği, müfessirler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Bunu şu şekilde özetlemek mümkündür.

Bazılarına göre "Meşru surette yemek"ten maksat, ihtiyacı olduğu takdirde, yetimin malından ödünç alıp yemesi ve daha sonra gücü yettiğinde de onu ödemesidir.

Diğer bazılarına göre de, bundan maksat, yetimin malından, açlığını giderecek kadarını yemesidir. Bu yediğini ödemesi gerekmez.

Bu hususta Hz. Aişe (r.anh.)dan şunlar rivayet edilmektedir. Hz. Aişe diyorki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا فِي قَوْلِهِ تَعَالٰى وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيراً فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَاَنَّهَا نَزَلَتْ فِي مَالِ الْيَتِيمِ اِذَا كَانَ فَقِيراً اَنَّهُ يَأْكُلُ مِنْهُ مَكَانَ قِيَامِهِ عَلَيْهِ بِمَعْرُوفٍ

"Bu âyeti-i kerime, yetimin mallarını idare eden veliler hakkında nâzil olmuştur. Bunlar fakir iseler, o malları idare etmelerinin ücreti olarak onlardan örfe göre yiyebilirler."(11)

Âyet-i kerimede zikredilen "Rüşde ermek" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda, müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi ve Katadeye göre buradaki "Rüşde ermek"ten maksat, aklın idrak etmesi ve kişinin dininde salih olmasıdır.

b- Hasan-ı Bari ve Abdullah b. Abbasa göre ise, kişinin dininde salih olması ve malını güzelce sevk ve idare etmesidir.

c- Mücahid ve Şa'biye göre ise, kişinin, aklının idrak eder olmasıdır.

d- İbn-i Zeyde göre ise, kişinin salih bir kimse olması ve kendisi için neyin faydalı olacağını bilmesidir.

Taberiye göre burada tercihe şayan olan görüş, rüşdün, aklın idraki ve malın güzelce sevk ve idare edilmesi olduğunu söyleyen görüştür. Zira, aklı yeten ve mallarını güzelce sevk ve idare eden bir insanın, facir dahi olsa, hacr altına alınamayacağı ittifakla kabul edilen bir husustur. Çocuklar da bu iki sıfata sahiboldukları takdirde artık mallarının kendilerine verileceği muhakkaktır.

Âyet-i kerimede, yetimlerin mallarının israf edilerek yenilmemesi emredilmektedir. Burada geçen "İsraf"tan maksat, bunların mallarını, Allahın mübah kıldığı yerlerin dışına harcamaktır.

Yine âyet-i kerimede geçen ve "Büyürler diye tez elden yemeyin." şek-

(11) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4 bab: 2

linde tercüme edilen (وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا) ifadesinden maksat, "Büyüyecekler ve mallarına sahib olacaklar kuşkusuyla alel acele onların mallarını yemeye girişmeyin." demektir. Nitekim Abdullah b. Abbas ve Süddi bu ifadeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Fakir olan veli yetimin malından meşru surette yesin." şeklinde tercüme edilen (فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ) ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir.

1- Hz. Ömer (r.a.) Abdullah b. Abbas, Ubeyde es-Selmani, Said b. Cübeyr, Mücahid ve Ebu Âliyeye göre buradaki "Meşru şekilde yesin" ifadesinden maksat, ihtiyacı halinde yetimin malından ödünç olarak yemektir.

Bu hususta Harise b. Musarrif, Hz. Ömerin şunları söylediğini rivayet etmektedir. "Ben, Allahın malı olan Beytül Malı bir yetim malı olarak kabul ederim. İhtiyacım olmadığında ona karşı iffetli davranırım. Onu, muhtaç olduğumda da, meşru bir şekilde (örfe göre) yerim. Sıkıntıdan kurtulduğumda ise onu öderim." Hammad diyor ki: "Ben, Said b. Cübeyre, "Kim de fakir ise meşru bir şekilde yesin." âyetini sordum. O da dedi ki: "Yetimin malından ödünç alarak ve zaruret miktarınca alır daha sonra, eli genişlerse borcunu öder. Şayet eli genişlemeden ölüm gelip çatacak olursa, yetimden, hakkını helal etmesini ister. Şayet yetim küçük ise onun velisinden helallık ister."

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlar, yetimin malının, fakir veliler tarafından ancak ödünç alınabileceğini ve imkanları müsait olur olmaz velinin onu derhal ödemesi icabettiğini söylemişlerdir. Bunlar, görüşlerine delil olarak, aynı âyetin devamında "Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman verdiğinize dair şahit tutun." şeklinde zikredilen hükmü göstermişlerdir. Zira bu hüküm, fakirlerin, yetimlerin mallarından meşru bir şekilde yiyebileceklerini ifade eden hükümden sonra zikredilmiştir. Bu da gösteriyor ki, yetimin malı ancak ödünç olarak alınabilir.

2- Diger bir kısım müfessirlere göre fakir olan velinin, yetimin malından "Meşru bir şekilde yemesi"nden maksat, israfa kaçmaksızın onun malından yemesi ve bunu geri ödemekle yükümlü olmamasıdır. Ancak bu görüşte olan müfessirler, fakir olan velinin, yetimin hangi malından ve ne kadar yiyebileceği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Süddi Ata ve İkrimeye göre, fakir olan veli, yetimin malından ancak parmaklarının ucuyla yiyebilir ve onun malından herhangi bir elbise giyemez.

b- İbrahim en-Nehai ve Mekhul'e göre ise, fakir veli, yetimin malından ancak açlığını giderebilecek kadar yiyebilir ve avret mahallini kapatacak kadar giyebilir.

c- Abdullah b. Abbas, Kasım b. Muhammed, Ebul Âliye, Hasan-ı Basri, Şa'bi Katade ve Dehhaka göre ise fakir olan veli, yetimin meyvelerinden yiyebilir. Bakıp gözettiği hayvanlarının sütlerinden içebilir ve onlardan binek olarak faydalanabilir. Fakat o, yetimin, altın gümüş ve hayvan gibi mallarını, ancak ödünç olarak alabilir.

d- Hz. Ömer, Ata b. Ebi Rebah, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri, Hz. Aişe ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre fakir bir veli, yetimin bütün mallarından yiyebilir. Yediği şeyleri geri ödemesi gerekmez. Yeter ki, kendi mallarını yetimin malına tercih etmesin ve yetimin malını kendisine mal edinmesin.

Taberi bu görüşlerden tercihe taşayan olan görüşün, âyette zikredilen "Meşru surette (örfe göre) yesin." ifadesini "Yetimin malından, zaruret halinde ödünç olarak yesin" şeklinde izah eden görüş olduğunu söylemiştir. Veli, yetimin malını muhtaç olduğunda, ancak ödünç olarak alıp yiyebilir. Bunun dışında herhangi bir şekilde yemesi caiz değildir. Zira, bütün âlimler, yetimin velisinin, yetimin mallarını, sevk ve idare etme dışında, onlar üzerinde herhangi bir yetkisi olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Madem ki veli, yetimin mallarının maliki değildir o halde, malik olmayan birinin, başkasına ait mallardan yemesi caiz değildir. Bu itibarla yetimin malından herhangi bir şeyi harcayacak olursa, onu ödemekle yükümlü olur. Bu da gösteriyor ki, fakir olan veli, yetimin malını ancak ödünç olarak alabilir.

Fakir olan velinin yetimin mallarını idare etmesinin karşılığı olarak o mallardan yiyebileceğini söylemek isabetli değildir. Zira, veli, sevk ve idare etmesinin karşılığında teamülü esas alarak yetimin malından belli bir ücret alabilir. Bu, velinin hakkıdır. Yetimin malı sayılmaz.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ -
وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾

7- Ana baba ve akrabaların, miras olarak bıraktıklarında erkeklerin hissesi vardır. Kadınların da, ana baba ve akrabların bıraktıklarında hisseleri vardır. Bunlar az olsun çok olsun, farz kılınmış bir hissedir.

* Katade diyor ki: "İslamdan önce kadınlara mirastan pay verilmiyordu. Bu âyet-i kerime indi ve bu âdeti kaldırarak onlara da miras haklarının verilmesini hükme bağladı.

İkrime ise bu âyet-i kerimenin, Ensardan olan Ümmü Kühhe, onun kızı

Kühhe, Sa'lebe ve Evs b. Süveyd hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. "Sa'lebe veya Evsten biri Ümmü Kühhanın kocası, diğeri ise çocuğunun amcası idi. (Yani kayın biraderi idi) Kadın, Resulullaha geldi ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, kocam öldü. Geriye beni ve kızımızı bıraktı. Bizi, mirasçı saymadılar." Bunun üzerine, çocuğun amcası şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, bu kadın ata binmez, âcizlerin yükünü yüklenmez, düşmana karşı savaşamaz, tüketir, üretmez." İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ
قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾

8- Miras taksim olurken (Mirasçı olmayan) akrabalar, yetimler ve fakirler de bulunursa mirastan onlara da verin ve onlara güzel söz söyleyin.

Mirasın taksimi sırasında ölenin akrabaları, yetimler ve yoksullardan da orada bulunanlar olursa onlara da gönlünüzden kopan bir şeyler verin ve onlara güzel söz söyleyin.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin, mensuh mu (Hükmü kaldırılmış mı) Yoksa muhkem mi (Hükmü baki mi) olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehai, Şa'bi Mücahid, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, Zühri ve Yahya b. Ya'mur İbn-i Sirin, Ebu Musa el-Eş'arî Urve b. Zübeyr ve Alâ b. Bedr'e göre bu âyet-i kerimenin hükmü bakidir, mensuh değildir. Mirasçıların miras taksim ederlerken orada hazır bulunan akrabalara, yetimlere ve yoksullara, gönüllerinden koptuğu kadar bir şeyler vermeleri farzdır. Bu hususta Said b. Cübeyrin şunları söylediği rivayet edilmektedir: "İnsanlar bu âyetin hükmünü umursamamaktadırlar. Ölenin akrabaları iki çeşittir. Birincisi ona mirasçı olan akrabaları, ikincisi ise mirasçı olmayan akrabalarıdır. Âyet-i kerime, ölünün mirasçılarına, mirastan payı olan akrabalara paylarını vermelerini emretmiş mirasçı olmayan akrabalara ise güzel sözler söylemeyi emretmiştir. Bu itibarla âyet muhkemdir, mensuh değildir."

Görüldüğü gibi Said b. Cübeyr, bu âyetin, mirasın taksimini emreden bu surenin on birinci, on ikinci ve yetmiş altıncı âyetleriyle çelişmediğini kabul etmiş, bu itibarla mensuh olmadığını söylemiştir.

Yahya b. Ya'mur da bu âyet hakkında şunları söylemiştir: "Medinede inen üç muhkem âyet vardır ki insanlar bunlarla amel etmeyi bırakmışlardır. İş-

te bu âyetler, Nisa suresinen bu âyeti, yatak odasına girmek için izin istemeyi emreden Nur suresinin eli sekizinci âyeti ve insanların birbirleriyle tanışmalarını emreden. Hucurat suresinin on üçüncü âyetidir.

Ancak bu görüşte olan âlimler, mirası taksim edenlerin, mirasta payları bulunup bulunmaması ve mirasçıların büyük veya küçük olmaları bakımından hükümlerin farklı olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

aa- Said b. Cübeyr, İkrime ve Süddiye göre, şayet mirası taksim eden kimsenin mirasta herhangi bir payı yoksa ve miras da küçük çocuklara ait ise, mirası taksim eden böyle bir kimsenin, yetimlerin mallarından, mirasın taksimi sırasında hazır bulunan, akrabalara, yetimlere ve yoksullara herhangi bir şey vermesi caiz değildir. Onlara sadece "Bu mal küçüklere aittir, ben bundan size herhangi bir şey verme yetkisine sahip değilim." şeklinde güzel sözler söyler.

bb-Ubeyde es-Selmani ve İbn-i Sîrîne göre ise, mirası taksim eden kimsenin mirastan payı olmasa, miras da çocuklara ait olsa yine de mirası taksim eden velinin, mirastan, akrabalara, yetimlere ve yoksullara bir şeyler vermesi gerekir. Mirasçıların büyük veya küçük olmaları farketmez. Ancak mirasçılar büyük iseler, bizzat kendileri verirler. Küçük iseler velileri verir.

Bu hususta Muhammed b. Sîrîn diyor ki: "Ubeyde es-Selmani, bazı yetimlerin mallarını taksim etti. Onların mallarından bir koyun alınmasını ve pişirilip yemek yapılmasını emretti ve dedi ki: "Şayet bu âyet olmasaydı ben bu koyunun ve yemeğin, kendi malımdan olmasını isterdim." Sonra Ubeyde "Miras taksim olurken (mirasçı olmayan) akrabalar, yetimler, ve fakirler bulunursa onlara da verin." âyetini okudu.

Taberi diyor ki: "Birinci görüşte olanlar, "Verin" diye tercüme edilen (فَارْزُقُوهُمْ) ifadesini, "Mirastan bir şeyler verin." mânâsında anlamışlar, ikinci görüşte olanlar ise bunu "Mirastan bir şeyler yedirin." mânâsına almışlardır.

b- Said b. el Müseyyeb, Ebu Malik, Abdullah b. Abbas ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, bu suresinin on bir, on iki ve yetmiş altıncı âyet-i kerimeleriyle neshedilmiştir. Zira bu âyet-i kerime, miras paylarını belirten âyetlerden önce nâzil olmuş, akrabalara, yetimlere ve yoksullara mirastan mal verilmesini emretmiştir. Daha sonra mirasın pay sahiplerini belirten âyetler nâzil olunca bu âyetin hükmü neshedilmiş ve kaldırılmıştır.

c- Abdullah b. Abbas, Said b. el- Müseyyeb ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime mensuh değildir. Fakat mirası değil vasiyeti kastetmektedir. Yani malını vasiyet eden kimsenin vasiyeti yapma anında, âyette zikredilen kişiler bulunuyorsa malını bunlara vasiyet etmesi emredilmiştir. Bunlara göre âyette zikredilen "Mirasın taksimi" ifadesinden maksat, vasiyet yapılmasıdır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, bu âyet-i kerimenin muhkem olduğunu söyleyen ve bundan maksadın, akrabalara vasiyet etmek olduğunu, yetimlere ve miskinlere de güzel söz söylemek olduğunu söyleyen görüştür. Zira bir âyetin mensuh olduğuna hüküm verebilmek için başka bir âyetle tamamen çelişir olması veya neshedildiğine dair kesin bir delilin bulunması gerekir. Bu âyeti kerimeden maksadın, vasiyet etmek olduğu söylendiği takdirde miras âyetleriyle neshedildiği söylenemez. Zira bunlar arasında çelişme söz konusu olamaz. Diğer yandan bu âyetin neshedildiğine dair ne kitaptan ne de sünnetten bir delil vardır. O halde bu âyetin, isabetli olan tefsiri şöyledir: "Vasiyet eden kimse vasiyetini düzenlerken akrabaları, yetimler ve miskinler bulunacak olursa vasiyetten akrabalarına pay versin. Yetimlere ve miskinlere de güzel söz söylesin."

Âyet-i kerimenin sonunda "Onlara güzel söz söyleyin" buyurulmaktadır. Said b. Cübeyre göre âyetin bu bölümü, küçük çocukların, yetimlerin veya mirastan payı olup ta orada bulunmayanların miraslarını taksim eden idarecileri kastetmektir. Bunlar bu gibi insanların miras paylarından akrabalara, yetimlere ve yoksullara herhangi bir şey vermeyeceklerinden onlara güzel sözler söylerler."Her ne kadar bu maldan bir şeyler alma hakkınız varsa da biz size bir şey verme yetkisine sahip değiliz." şeklinde konuşurlar.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise âyetin bu bölümünde, güzel sözler söylemesi emredilen kişi, ölmeden önce malının üçte birini vasiyet eden kimsedir. Bu kimse malının üçte biri gibi belli bir miktarını, yakın akrabalarına, yetimlere ve miskinlere vasiyet eder de, vasiyet etmesi icabeden daha başka kimseler de bulunacak olursa o kimselere de güzel sözler söyler

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ

وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

9- Öldükten sonra geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlara bir kötülük gelmesinden korkanlar (başkaları için de öylece) korksunlar. Allahtan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.

İnsanlar ölüp te geriye, himayeye muhtaç çocuklar bıraktıkları taktirde o çocukların, fakirlik ve mağduriyete düşmelerinden nasıl korkuyorlarsa, himayeye muhtaç olan yetimlerin işlerini yürütmeyi üzerlerine aldıkları zaman da onlar

hakkında öylece Allahtan korksunlar. Onlara güzel ve doğru söz söylesinler.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeye çeşitli şekillerde mânâ vermişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi, Said b. Cübeyr, Dehhak ve Mücahid bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Ölümü anında malını vasiyet eden kişinin yanında bulunan kimseler, vasiyet edenin malını dağıtarak geriye kalan mirasçılarını mağdur etmesinler. Ona malından, mirasçılarını mağdur etmeyecek kadarını vasiyet etmesini söylesinler. Zira, kendileri vasiyet eden kişinin durumunda olsalardı geriye bırakacakları çocuklarının mağdur edilmemelerini arzular ve kendilerine bu gibi şeylerin söylenmesini isterlerdi. O halde başkalarının vasiyet etmesi durumunda onların çocuklarını da kendi çocukları gibi görsünler. Onlara, mallarının çoğunu veya yarısını yahut üçte birinden daha fazlasını vasiyet etmesini söylemesinler.

b- Miksem ve Hadremiye göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Ölümü anında malını vasiyet edenin yanında bulunan kimseler, vasiyet edenin akrabalarına, yetimlere ve yoksullara malının bir kısmını vasiyet etmesine engel olmasınlar. Halbuki onlar, ölünün akrabası veya yetim yahut yoksul durumda olsalar da vasiyetin kendi lehlerine yapılacağını bilmiş olsalar, vasiyet edenin böyle bir vasiyeti yapmasını isterler ve onu bu vasiyeti yapmaya teşvik ederler. O halde başkalarına yapılacak olan vasiyete de engel olmasınlar.

c- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Yetimlerin velisi olan kişiler, onlara iyi davransınlar, mallarını yemesinler, nasıl ki kendileri ölüp te geride âciz ve mağdur çocuklar bırakmaktan korkuyorlarsa ve onlara güzel davranılmasını, mallarının yenilmemesini istiyorlarsa başkalarının geride bıraktıkları yetimlere de öyle davransınlar.

d- Diğer bir kısım âlimlere göre bu âyetin izahı şöyledir: "Öldükten sonra geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde onlara bir kötülük gelmesinden korkanlar korksunlar, Allahtan sakınsınlar ve doğru söylesinler. Bu taktirde ölümlerinden sonra, Allah onların çocukları için yeterlidir.

Bu hususta Şeybani diyor ki: "Abdülmelikin oğlu Meslemenin zamanında İstanbulda bulunuyorduk. İçimizde İbn-i Muhayriz, İbn-i Deylemi ve Hani b. Gülsüm de bulunuyordu. Biz, aramızda, âhir zamanda ortaya zçıkacak şeyleri konuşuyorduk. Ben, duyduklarımdan dolayı sıkıntıya düştüm ve İbn-i Deylemiye dedim ki: "Ey Eba Bişr, ben isterim ki hiç çocuğum olmasın." Bunun üzerine o eliyle omuzuma vurdu ve dedi ki: "Yeğenim sen bunu söyleme. Zira, Allahın bir kişinin sulbünden gelmesini takdir ettiği nesil mutlaka onun sulbünden gelecektir. İster dilesin isterse dilemesin. Şimdi ben sana, bir şeyi öğreteyim mi ki, sen onu yaparsan Allah seni fitnelerden korur. Şayet sen ölüp te geriye çocuk bırakacak olursan, senin yerine onları Allah korur." Ben de dedim ki:

"Evet öğret." İşte bunun üzerine Şeybani "Öldükten sonra geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde onlara bir kötülük gelmesinden korkanlar kork sunlar. Allahtan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler." âyetini okudu.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş, âyeti şu şekilde izah eden görüştür: "Hayatta iken mallarını harcayıp bitirmeleri halinde veya ölürken akrabalarına, yetimlere ve miskinlere vasiyet ederek mallarını dağıtmaları halinde, ölmelerinden sonra geriye bıraktıkları zayıf çocuklarının muhtaç olacaklarından korkanlar, başkalarının vasiyetinde hazır bulundukları zaman, vasiyet edene, itidalli davranmasını ve geriye bırakacağı zayıf çocuklarını başkalarına muhtaç etmemesini söylesinler. Allahtan korksunlar ve vasiyet edene Allahın mübah kıldığı şekilde vasiyette bulunmasın tavsiye etsinler. Böylece doğru sözü söylemiş olurlar."

Taberi diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi, bundan önceki âyetin de vasiyet edenler hakkında olduğunu tesbit etmemizdir. Âyetleri birbiriyle irtibatlı bir şekilde izah etmek daha evladır.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

10- Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarına sadece ateş tıkamışlardır. Onlar yakında alev alev yanan bir ateşe sokulacaklardır.

Şüphesiz ki dünyadayken haksız yere yetimlerin mallarını yiyenler, kıyamet gününde karınlarına ateş dolduracaklardır ve cehenneme gireceklerdir.

* Süddi, bu âyetin izahında şöyle demiştir: Bir kişi haksız yere yetim malını yeyince kıyamet gününde diriltildiğinde ağzından, kulaklarından, burnundan ve gözlerinden ateş çıkacaktır. Onu görenler, yetim malı yiyen biri olduğunu anlayacaklardır.

Ebu Said el-Hudri diyor ki: "Resulullah İsra hadisesini anlatırken buyurdu ki: "Orada bir topluluk gördüm. Onların, deve dudukları gibi dudakları vardı. Onların dudaklarını tutup ağızlarına ateşten kayalar atan kimseler vazifelendirilmişti. Atılan taşlar, onların altlarından çıkıyordu. Dedim ki: Ey Cebrail bunlar kimdir? Dedi ki: "Bunlar, haksız yere yetim malını yiyenlerdir. Bunlar yetim

malını yerken karınlarına sadece ateş tıkamış olurlar."

İbn-i Zeyd ise bu âyetin, yetimleri mirasçı kılmayan ve onların mallarını yiyen müşrikler hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

Yetim malı yemek en büyük günahlardan biridir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اِجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ
الشِّرْكُ بِاللّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ وَاَكْلُ الرِّبَا وَاَكْلُ
مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ

"Helake sürükleyen yedi şeyden kaçının." Sahabiler: "Ey Allahın Resulü onlar nedir?" diye sorunca Resulullah (s.a.v.) şu cevabı vermiştir: "Onlar, Allaha ortak koşmak, sihir yapmak, Allahın öldürülmesini haram kıldığı insanı haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak ve iffetli ve zina ile bir alakası olmayan mümin kadınlara zina iftirasında bulunmaktır."(12)

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ
اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ
وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ
فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ
فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ
وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ

(12) Buhari, K. el-Vasâyâ, bab: 23, K. el-Hudud, bab: 44/Müslim, K. el-iman, bab: 145 Hadis No: 89/Ebu Davud, K. el-Vasâya, bab: 10, Hadis No: 2874 / Neseî, K. el-Vasâya b. 12

كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

11- Allah size, evlatlarınızın miras taksimi hususunda, erkeklerin paylarının, kadınların iki katı olmasını emretmektedir. Eğer bütün çocuklar kız olup, ikiden fazla olursa, bunların payı, ölenin bıraktığı malın üçte ikisidir. Eğer mirasçı bir tek kız ise mirasın yarısı onundur. Eğer ölen, ana ve baba ile birlikte çocuklar da bırakmışsa, ana ve babanın her birinin terekeden payı, altıda birdir. Şayet ölenin çocuğu yok da kendisine ana ve babası mirasçı oluyorsa, ananın payı sadece üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri varsa, terekenin altıda biri ananındır. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirilip veya borcu ödendikten sonra hak sahiplerine verilir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu size bilemezsiniz. Bu Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Çocuklarınıza miras taksimi hususunda Allah şöyle emreder: Sizden biriniz ölür de geriye erkek ve kız çocuklar bırakırsa, erkeklerin miras payı iki, kızların ki ise birdir. Şayet ölenin bütün çocukları ikiden fazla ise ve hepsi de kız ise, bunların hepsinin payı mirasın üçte ikisidir. Eğer mirasçı sadece bir kız ise mirasın yarısı onundur. Eğer ölen kimsenin çocuklarıyla beraber anne ve babası da bulunursa, anne ve babasının herbirinin mirastan payı, altıda birdir. Şayet ölenin çocuğu yoksa ve mirasçısı da anne ve babası ise annenin mirastan payı sadece üçte bir geri kalan ise babanındır. Eğer ölenin iki veya daha fazla kardeşi varsa, terekenin altıda biri ananındır. Geriye kalan da babanındır. Bu paylar, ölenin borçları ödenip ve malının üçte biri için geçerli olan vasiyeti yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir. Dünya ve âhirette faydalı olmak bakımından, babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha yakın olacağını bilemezsiniz. Bu hükümler, Allah tarafından size farz kılınmıştır. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Süddi ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre cahiliye döneminde, küçük çoculara ve kadınlara mirastan pay vermiyorlar ve onlar için şöyle diyorlardı: "Ata binmeyene, eli kılıç tutmayana ve düşmanla savaşmayana nasıl mal verebiliriz?"

İslam geldikten sonra bu âyet nâzil oldu, küçüğün, büyüğün, kadının ve erkeğin mirasta payları olduğunu açıkladı.

Mücahid ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir rivayete göre bu âyetin nüzul sebebi, ölenin malının, sadece çocuklarına verilmesi, vasiyetin de

sadece anne ve babaya yapılmasıdır. Allah teala, bu âyet-i kerimeyi göndererek, anne baba dahil bütün mirasçıların paylarını belirtmiş ve daha önce yapılanlardan dilediğini neshetmiştir.

Bu âyet-i kerimenin nüzulu hakkında Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ عَادَنِى النَّبِىُّ ﷺ وَاَبُوا بَكْرٍ فِى بَنِى سَلمَةَ مَاشِيَيْنِ فَوَجَدَنِي النَّبِىُّ ﷺ لاَ اَعْقِلُ فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهُ ثُمَّ رَشَّ عَلَىَّ فَأَفَقْتُ فَقُلْتُ مَا تَأْمُرُنِى اَنْ اَصْنَعَ فِى مَالِى يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَنَزَلَتْ يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِى اَوْلاَدِكُمْ.

"Resulullah ve Ebubekir, Seleme oğullarının kaldıkları yerlerden geçerlerken hasta olduğum için beni ziyarete gelmişler ve Resulullah beni baygın vaziyette bulmuş. Resulullah su istemiş ve abdest almış sonra o sudan bana serpmiş. Bunun üzerine ben ayıldım. Ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, malım hakkında ne yapmamı emredersiniz?" İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.(13)

Taberi diyor ki: ""Eğer denilecek olursa ki "Âyet-i kerimede, ölenin yalnız bir kızı varsa ona mirasın yarısının verileceği, ikiden fazla kızı varsa mirasın üçte ikisinin verileceği beyan ediliyor fakat ölenin iki kızı varsa onların paylarının ne olacağı belirtilmiyor." Cevaben denilir ki: "Bu iki kızın payının da, ikiden fazla olan kızlar gibi olduğu, şüphe götürmeyecek derecede kuvvetli olan sünnetle sabittir.

Yine Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimede, ölenin çocuğunun bulunması halinde anne ve babadan herbirinin, mirastaki paylarının altıda bir olduğu zikredilmektedir. Buna göre, ölen kişinin, sadece bir kızı bir da babası bulunacak olursa kız, terekenin yarısını baba da altıda birini alacaklardır. Terekenin geriye kalan altıda iksi ne olacaktır?" Cevaben denilir ki: "Mirasta payları bulunanlar, haklarını aldıktan sonra terekeden bir miktar artacak olursa bu miktar, Resulullah (s.a.v.)in beyan etmesiyle ölenin en yakın olan erkek akrabasına verilir. Bu itibarla misalde zikredilen halde kız terekenin yarısını aldıktan sonra geri kalan kısım tamamen babaya verilir. Baba terekenin altıda birini, hak sahibi olarak alır

(13) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4 bab: 4 / Müslim, K. el-Faraiz, bab: HN. 1616

altıda ikisini ise, ölenin en yakın erkek akrabası olarak alır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilirse ke Âyet-i kerimede ölenin mirasçıları yalnızca anne ve baba olursa, terekenin üçte birini annenin alacağı zikrediliyor, geriye kalanın ne olacağı belirtilmiyor." Cevaben denilir ki: "Yukarıda da zikredildiği gibi bu durumda da baba, ölen kişiye en yakın akrabadır. Bu itibarla hak sahibi anne, mirastan üçte bir payını aldıktan sonra terekenin geriye kalanı babaya aittir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki âyet-i kerimede "Eğer ölenin kardeşleri varsa, terekenin altıda biri ananındır." buyurulmakta ve ölenin birden çok kardeşinin bulunması durumu zikredilmekte, tek kardeşinin bulunması durumu zikredilmemektedir. Acaba ölenin, anne ve babasıyla birlikte tek kardeşi varsa annenin bu durumda mirastaki payı ne olacaktır? Cevaben denilir ki: "Âyet-i kerimede anne ve babayla birlikte, ölenin birden çok kardeşi bulunması halinde annenin mirastaki payının değişerek üçte birden altıda bire düşeceği zikrediliyor ve bundan da anlaşılıyor ki, ölenin yalnızca bir kardeşi bulunursa annenin mirastaki üçte bir payı değişmemektedir. Zira bu hüküm daha önce zikredilmiş fakat değişeceğine dair bir şey de zikredilmemiştir. O halde bir insan ölür de geriye anne baba ve bir de kardeş bırakacak olursa anne mirasın üçte birini alacak mirasın geri kalan üçte ikisi en yakın erkek akraba olarak babaya ait olacaktır.

Âyet-i kerimenin "Eğer ölenin kardeşleri varsa" bölümündeki "Kardeşler" kelimesi çoğul olarak (إِخْوَةٌ) şeklinde zikredilmektedir. Arapçada çoğul, ikiden daha fazla sayılar için kullanıldığından, âlimler buradaki çoğulun, gerçek anlamda mı kullanıldığı yoksa birden fazla olan iki kardeşin de bu ifadenin içine girip girmeyeceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Sahabi, Tabiin ve onlardan sonra gelen âlimlerin çoğunluğu, âyetin bu bölümünde zikredilen (إِخْوَةٌ) "Kardeşler" kelimesine iki kardeşin de girdiği görüşündedirler. Bunlara göre, bir kişi ölür de geride anne baba ve birden fazla kardeş bırakacak olursa annenin mirastan payı altıda birdir. Geri kalanı babanındır. Bu görüşte olanlar delil olarak ümmetin geçmişlerinden bu meselenin böyle olduğunun yaygın bir şekilde nakledildiğini, bu nedenle şüphe götürmediğini söylemişlerdir.

b- Abdullah b. Abbas ise, iki kardeşin, burada zikredilen (إِخْوَةٌ) "Kardeşler" ifadesine dahil edilemeyeceğini, zira Arapçada "İkil"in ayrı bir kalıp olduğunu söylemiş Hz. Osmanın, iki kardeşi de, ikiden çok kardeşler gibi saymasına karşı çıkmıştır. Abdullah b. Abbasa göre, bir kişi ölür de geriye anne, baba ve iki de kardeş bırakacak olursa terekenin üçte birini anne alır. Geriye kalan babaya verilir.

Taberi birinci görüşün, sahabi ve onlardan sonra gelen ümmetten yaygın bir şekilde nakledilmiş olması hasebiyle tercihe şayan olduğunu ve Arapçada bazen ikil yerine çoğul kelimelerin kullanıldığını, âyetin bu bölümünde de aynı durumun söz konusu olduğunu söylemiştir. İkil kelime yerine çoğul kelime kullanılmasına misallerden biri de şu âyettir. "Ey Peygamber hanımları, eğer ikiniz de Allaha tevbe ederseniz kalbleriniz gerçeğe yönelmiş olur."(14) Bu âyette geçen (إن تتوبا) kelimesi ikil olarak zikredilmiş (قلوبكما) kelimesi ise çoğul olarak zikredilmiştir. Bu da gösteriyor ki Arapçada bazen çoğul kelimeler ikil kelimelerin yerine de kullanılmaktadır.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Ölenin, iki veya daha çok kardeşi bulunması halinde annenin payının üçte birde altıda bire düşürülmesinin sebebi nedir? Cevaben denilir ki: Bu hususta âlimler, farklı görüşler beyan etmişlerdir:

Katadeye göre bunun sebebi, çocukların nafakalarının, babalarına ait olmasıdır. Bu nedenle baba, buradaki durumda oğlunun mirasından daha fazla pay almaktadır.

Abdullah b. Abbastan, Tavusun naklettiğine göre ise ölenin kardeşlerinin çok olması halinde annenin mirastaki payının, üçte birden altıda bire düşüüşünün sebebi, annenin payından kesilen miktarın, kardeşlere verilmesi içindir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan söz şudur: Allah teala, ölenin kardeşlerinin, birden çok olması halinde annenin mirastaki payının üçte birden altıda bire düşeçeğini belirtmiş ve bunun hikmetini bize bildirmemiştir. Allah teala, yaratıkları için neyin daha faydalı olacağını çok iyi bildiğinden, bunu böyle yapmıştır. Bizler bunu bilmekle yükümlü değiliz. Olabilir ki bu durumda annenin, mirastaki payının düşürülmesi babaların, çocukları bakmakla yükümlü olmalarındandır. Veya başka bir sebeptendir. Bununla birlikte Tavusun, Abdullah b. Abbastan naklettiği "Anneden kesilen payın, kardeşlere verilmesi içindir." şeklindeki görüş, ümmetin icmaı hilafına olduğundan şazdır. Reddedilir. Zira ümmet, ölenin babası bulunduğu sürece, mirasından kardelerine pay düşmeyeceği hususunda icma etmiştir. Ayrıcı Hasan b. Muhammedin, Abdullah b. Abbastan, kardeşlerin mirasçı oldukları "Kelale" durumunu, ölenin babası ve çocuğu olmama" şeklinde izah ettiğini rivayet etmiştir. Bu rivayet de, Tavusun rivayetine muhaliftir.

Âyet-i kerimenin devamında "Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirilip veya borcu ödendikten sonra hak sahiplerine verilir." buyurulmaktadır. Burada, her ne kadar, vasiyetin yerine getirilmesi, borçların ödenmesinden önce zikredilmişse de Hz. Alinin de Resulullahtan naklettiği gibi ölenin önce borçları öde-

(14) Tahrim Suresi, 64/4

nir daha sonra vasiyeti yerine getirilir. Buna göre bir insan öldüğünde önce bütün borçları ödenir. Bu borçlar, terekenin tümünü bitirse dahi borçlar ödendikten sonra, geriye kalan terekeden, ölenin terekesinin üçte birini aşmamak şartıyla vasiyeti yerine getirilir. Terekenin üçte birini aşan vasiyet için, ölenin mirasçılarının izni gerekir. Onlar izin vermezlerse, terekenin üçte birinin üzerindeki vasiyet geçersizdir. Borçlar ödenip vasiyetler yerine getirildikten sonra, geriye kalan tereke, mirasçılar arasında kitap ve sünnetin belirttiği şekilde taksim edilir.

Âyet-i kerimede "Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz." buyurulmaktadır.

Abdullah b. Abbas buradaki "Yakınlık"tan maksadın, âhirette görülecek yakınlık olduğunu, zira orada, Allah tealanın, kullarından bazılarını, diğerlerine şefaatçi kılacağını söylemiştir.

Mücahid ise, buradaki yakınlıktan maksadın, dünyada görülecek yakınlık olduğunu söylemiş, İbn-i Zeyd de, bu yakınlığın hem Allaha yakınlık hem de dünyadaki davranışlarla gösterilecek yakınlık olduğunu söylemiştir.(15)

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ
كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ

(15) Denebilir ki, kadın erkekten daha zayıf ve mala daha fazla muhtaç iken mirastaki payı niçin erkeğin payının yarısı kadardır? Deriz ki: "Şunu unutmamak gerekir ki: "İslam dini her zaman ihtiyaçları göz önünde bulundurmuştur. İslamada erkeğin malî mükellefiyeteleri katından kat kat fazladır. Çocukların nafakası, tedavi masrafları, eğitim giderleri vb. masraflar her erkeğe aittir. Kadının mehiri, konutu, yeyip içeceği, giyeceği ve diğer masrafları da erkeğe aittir. Kadında böyle bir sorumluluk yoktur. Kadın satece alır fakat vermez. Verme mükellefiyeti yoktur. Külfetsiz nimete konar. İslam ona bu imtayazı vermiştir. Kadının, biriktirdiği maddi varlığını harama zemini azdır.

İnsanın yaradılışı icabı, kadının vazifeleri evin iç işleriyle ilgilidir. Evin iç işlerini yürütmek, çocuklara bakıp onları büyütmek, onun vazifesidir. Buna mukabil, yine yaradılış özellikleri icabı dışişleri üstlenmek te erkeğin vazifesidir. Ailenin bütçesinden o sorumludur. Bu itibarla mali yükümlülükleri de denk değildir. İşte bu durum muvacehesinde erkekle kadını miras payında eşit tutmak elbette ki hakkaniyete uymamaktadır. Bu sebeple İslam, mirasta erkeğe iki, kadına bir pay hükümünü koymuştur. Rejimler bir bütündür. Bir müessesesi alınarak diğerleri nazır-ı itibare alınmadan üzerinde yorum yapılamaz.

لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ
رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ
وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ
فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şayet çocukları varsa, bıraktıkları mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirildikten ve varsa borcu ödendikten sonra verilir. Eğer siz, çocuk bırakmadan ölürseniz, geriye bıraktığınız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Şayet çocuklarınız varsa, bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır. Bu paylar, yaptığınız vasiyetler yerine getirilip ve varsa borcunuz ödendikten sonra verilir. Eğer ölen bir erkek veya kadın, usul ve füruu olmayıp zayıf bir derece ile varis olunuyorsa, kendisinin bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa, bunlardan herbirinin miras payı, terekenin altıda biridir. Eğer mevcut olan kardeşler bundan daha çok iseler, bu takdirde kardeşler mirasın üçte birini, eşit olarak taksim ederler. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirilip ve varsa borcu ödendikten sonra verilir. Ancak mirasçılar zarara uratılmamalıdır. Bunlar, Allah tarafından bir emirdir. Allah, her şeyi bilen ve yarattıklarına çok yumuşak davranandır.

Ey erkekler, karılarınız ölür de geride çocuk bırakamayacak olursa onların terekelerinin yarısı sizindir. Onların çocuğu varsa, bıraktıkları mirasın dörtte biri size aittir. Bu taksim de onların meşru ölçüler içinde yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesinden ve borçlarının ödenmesinden sonra yapılır. Kadınların, ölen kocalarından kendilerine düşen miras payları ise siz kocaların, herhangi bir çocuğunuz olmadığı zaman bıraktığınız mirasın dörtte biridir. Eğer çocuğunuz varsa, kadınların payı mirasınızın sekizde biridir. Bu taksim de, yaptığınız meş-

ru vasiyetlerinizin yerine getirilmesinden ve borçların ödenmesinden sonra yapılır. Eğer bir erkeğe veya kadına babası ve çocukları dışındaki kimseler mirasçı oluyorsa bunların da mirastan payı altıda birdir. Şayet, anneden kardeşler iki ise her biri mirasın altıda birini alır. Bu kardeşler ikiden fazla iseler hepsi müşterekken mirasın üçte birini alırlar. Bunlar, anne tarafından kardeşler oldukları için mirasta erkek ve kız ayırımı yapılmaz. Bu taksimat da, yapılan meşru vasiyetin yerine getirilmesinden ve borçların ödenmesinden sonra yapılır. Vasiyet yapılırken mirasçılara zarar verilmez. Bu hükümler, Allah tarafından bir emirdir. allah, her şeyi bilendir ve yaratıklarına çok yumuşak davranandır.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Eğer, ölen bir erkek veya kadın, usul ve füruu olmayıp zayıf bir derece ile varis olunuyor da" diye tercüme edilen (وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلاَلَةً اَوْ اِمْرَاَةٌ) cümlesindeki (كَلاَلَةً) kelimesinin mânâsı hakkında âlimler, farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas, Süleym b. Abd es-Seluli, Katade, Hakem, İbn-i Zeyd, Zühri ve İbn-i İshaktan nakledilen bir görüşe göre "Kelale" demek, çocuk ve babanın dışında olan kimse" demektir. Bu hususta şa'bi diyor ki: "Ebubekir (r.a.)dan Kelalenin mânâsı soruldu. O da dedi ki: "Ben bu kelimenin mânâsı hakkında kendi görüşümü söyleyeceğim. Eğer doğruysa Allahtandır. Yanliş ise benden ve Şeytandandır. Kanaatimce Kelale, baba ve çocuğun dışındaki akrabalardır." Şa'bi diyor ki: "Ömer (r.a.) Halife olunca o da şöyle dedi: "Ben, Ebubekirin söylediği bir şeyi reddetmekten dolayı Allahtan utanırım.

b- Tavusun, Abdullah b. Abbastan naklettiğine göre ise "Kelale"den maksat, çocuğun dışındaki akrabalardır. Abdullah b. Abbastan nakledilen bu görüşe göre bir kişi ölür de geride anne baba ve anne bir kardeşler bırakacak olursa, anne, terekenin altıda birini alır. Anne bir kardeşler de terekenin altıda birine mirasçı olurlar. Çünkü bu görüşe göre, babası bulunan kimse "Kelale" yoluyla mirasçı olma durumundadır.

c- Hakeme göre ise "Kelale" babanın dışındaki akrabalardır. Müfessirler, ölüp geriye, baba ve evlat dışındaki mirasçıları bırakan kimsenin, bu durumuna "Kelale" durumu denildiğini ancak "Kelale"nin ölen kişinin kendisini sıfatı mı yoksa baba ve çocukları dışındaki mirasçılarının sıfatı mı olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Süddi ve Abdullah b. Abbasa göre Kelale, ölen kişinin sıfatıdır. Babası ve çocukları bulunmayarak ölen kişiye "Kelale" denir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise "Kelale", ölenin babası ve çocukları olmaması halinde diğer mirasçılara verilen bir sıfattır. Bu durumda ölen bir kişinin kardeşine, bacısına ve diğer mirasçılarına "Kelale" denir.

İbn-i Zeyde göre ise "Kelale" baba ve çocuğu almayarak ölen kişinin hem kendisine hem de mirasçılarına verilen bir sıfattır.

Taberi bu görüşlerden, "Kelale"den maksat mirasçılardır." diyen görüşün tercihe şayan olduğunu zira bu hususta Resulullahtan rivayet edilen şu sahih hadislerin, mirasçılara "Kelale" dendiğini ifade ettiklerini söylemiştir.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ لِمَنِ الْمِيرَاثُ اِنَّمَا يَرِثُنِي كَلاَلَةٌ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرَائِضِ

"Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, mirasın kime ait olacak? Zira bana ancak "Kelale" durumundaki kimseler mirasçı oluyorlar." Bunun üzerine mirasçıların payların paylarını bildiren âyet nâzil oldu.[16]

Amr b. el-Kari diyor ki:

عمرو بن القارى ان رسول الله ﷺ قدم فخلف سعدا مريضا حيث خرج الى حنين فلما قدم من جعرانه معتمرا دخل عليه وهو وجع مغلوب فقال يا رسول الله ان لى مالا وانى أورث كلالة اَفَاُوْصي بمالى كله أو أتصدق به قال لا

"Resulullah, "Cirane"denen yerden, Umre yapmak üzere Mekkeye geldiğinde acı çeken ve düşkün bir halde olan Sa'dı ziyaret etti. Sa'd dedi ki: "Ey Allahın Resulü, benim malım var. Bana mirasçılar "Kelale" olarak mirasçı olacaklar. Ben, malımın hepsini vasiyet edeyim mi? Veya tasaddukta bulunayım mi? "Resulullah: "Hayır" dedi.[17]

Alâ b. Ziyad diyor ki:

---

(16) Buhari, K. el-Vudu, bab: 44

(17) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4 S. 60

عن العلاء بن زياد ان رجلا سأل عمر بن الخطاب فقال ان وارثي كلالة أفأوصي بالنصف قال لا

"Bir adam Ömer b. el-Hattaba soru sordu ve dedi ki: "Benim mirasçıların "Kelale"dir. Ben malımın yarısını vasiyet edeyim mi? Ömer "Hayır" dedi.(18)

Âyet-i kerimede geçen "Eğer ölen bir erkek veya kadın, usul ve füruu olmayıp zayıf bir derece ile varis olunuyor da, kendisinin bir erkek veya kızkardeşi bulunuyorsa, bunların herbirinin miras payı, terekenin altıda biridir." ifadesindeki "Erkek ve kızkardeş"ten maksat, Sa'd b. Ebi Vakkasın kıraatında da zikredildiği gibi ölenin anne bir erkek kardeşi veya kızkardeşidir. Bu kardeşler, kadın olan anneleri yoluyla mirasçı oldukları için, erkek kardeşle kızkardeşin payı eşittir.

Âyet-i kerimede: "Ancak mirasçılar zarara uğratılmamalıdır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, miras bırakan vasiyet ederken mirasçılarına zarar vermeyecek bir şekilde vasiyet etsin." demektir.

Abdullah b. Abbas: "Vasiyet ederken mirasçılara zarar vermek büyük günahlardandır." demiştir. Bu hususta Ebu Hureyre de Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

أن أبا هريرة حدثه، أن رسول الله ﷺ قال: « إنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ وَالْمَرْأَةُ بِطَاعَةِ اللّهِ ستِّينَ سَنَةً ثُمَّ يَحْضرهُما الْمَوْتُ فيضارَّانِ فِي الوصِيةِ فتجب لهما النار » قال: وقرأ عليَّ أبو هريرة من هٰهنا (من بعد وصية يوصي بها أو دين غير مضار)

"Bir erkek veya kadın, altmış sene Allaha itaatla amel ederler. Sonra bu ikisine ölüm gelir çatar. Vasiyet ederken mirasçılarına zarar verirler. Böylece ikisi için de cehennem ateşi vacib olur." Ebu Hureyre bundan sonra bu âyetin "Ancak mirasçılar zarara uğratılmamalıdır." bölümünü okumuştur.(19)

---

(18) Darimi, K. el-vasaya, bab: 8

(19) Ebu Davud, K. el-Vasâya, bab: 3, Hadis No: 2867

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

13- İşte bunlar, Allahın koyduğu sınırlardır. Kim Allaha ve Resulüne itaat ederse, Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Orada ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Allahın size gönderdiği bu hükümler, ona itaatla isyan arasına koyduğu sınırlardır. Bunları aşmayın. Kim, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak Allaha ve Peygamberine itaat ederse, Allah onları altından ırmaklar akan cennetlerine koyar. Onlar orada ebedi olarak kalırlar. Orada ne ölüm vardır ne de oradan çıkmak. İşte en büyük kurtuluş budur.

* Âyette geçen ve "Allahın koyduğu sınırlar" diye tercüme edilen (حُدُودُ اللّٰهِ) ifadesi Süddi tarafından "Allahın zikrettiği şartlardır." şeklinde Abdullah b. Abbas tarafından, "Allaha itaat yollarıdır." şeklinde izah edilmiştir. Bazılarına göre ise bu ifadeden maksat, Allahın sünneti emirleridir. Bazılarına göre ise "Allahın beyan ettiği farzlardır." şeklinde izah edilmiştir. Taberi ise (حُدُودُ) kelimesinin mânâsının, "iki şeyin arasını ayıran sınır." demek olduğunu, bu nedenle buradaki (حُدُودُ اللّٰهِ) dan maksadın "Allaha itaatle itaatsizliğin arasını ayıran sınırlar." demek olduğunu söylemiştir. Yani, Allahın, mirasa dair zikrettiği hükümler, Allaha itaatle isyanın arasını ayırıp belirleyen sınırlardır. Nitekim, âyetin sonunda, Allaha itaat edenlerin mükâfaatlandırılacaklarının zikredilmesi ve bundan sonra gelen âyette de isyan edenlerin cezalandırılmalarının zikredilmesi, bu izahın doğru olduğunu göstermektedir.

وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا
فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

14- Kim, Allaha ve Resulüne isyan eder ve Allahın koyduğu sınarları aşarsa Allah onu, ebedi kalacağı cehennem ateşine koyar ve onun için al-

çaltıcı bir azap vardır.

Kim, Allahın emirlerine karşı gelip, haram kıldıklarını işleyerek miras hükümlerine aykırı davranarak Allaha ve Peygamberine isyan eder ve Allahın koymuş olduğu hudutları aşıp yasakladığı şeyleri işlerse, Allah onu, ebedi olarak içinde kalacağı, azap görmekle ölmeyeceği cehenneme koyacaktır. Onun için, hor ve hakir düşüren bir azap vardır.

* Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Mirasın taksiminde Allahın emirlerine uymayan kimse ebedi olarak cehennemde kalacak mıdır ki miras hükümlerini belirten âyetlerden sonra zikredilen bu âyette, Allaha isyan edenin, ebedi olarak cehennemde kalacağı beyan diliyor?" Cevaben denilir ki: "Şayet miras taksiminde, Allahın emirlerine uymayan kimse bu haliyle birlikte Allahın farz kıldığı miras hükümlerinde şüphe edecek olursa veya Allaha karşı meydan okuyacak olursa, elbette ki böyle bir kimse, ebediyen cehennemde kalır. "Nitekim, Abdullah b. Abbasın da zikrettiği gibi, miras hükümlerini belirten âyet-i kerimeler inince bir kısım münafık insanlar bu âyetlerin hükmünde şüphe etmişler diğer bazıları ise bu âyetin hükümlerine karşı çıkmışlardır.

وَالّٰت۪ي يَأْت۪ينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً
مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ
اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَب۪يلًا ﴿١٥﴾

15- Zina yapan kadınlarınıza karşı içinizden dört şahit getirin. Şahitlik yaparlarsa ölüm onların alıncaya veya Allah, onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.

Evli olsun veya olmasın, kadınlarınızdan zina yapanlar aleyhine dört müslüman erkeği şahit tutun. Eğer bu erkekler, kadının zina ettiğine dair şahitlik yaparlarsa, ölüm onları alıncaya veya Allah bir yol açıncaya kadar onları evlere hapsedin.

* Âyet-i kerimede: "Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun." buyurulmaktadır.Bu âyet, evli veya bekâr olarak zina eden erkek ve kadının cezalarının, Allah teala tarafından beyan edilmesinden önce nâzil olmuştur. Bu âyete göre zina eden evli veya bekâr kadınlar evlere hapsedilip tutuluyordu. Kendileri için çıkar bir yol bekleniyordu. Daha sonra inen âyetler, evli olarak

zina eden erkek ve kadının cezalarını veya bekâr olarak zina eden erkek ve kadınların cezalarını beyan etti. Böylece bu âyette zikredilen yol açılmış oldu. Bu âyette açılmasının beklenmesi istenen ve daha sonra açılan yolun, yani cezanın ne olduğu hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Ata b. Ebi Rebah, Abdullah b. Kesir, Süddi, İbn-i Zeyd ve Dehhaka göre, zina edenler için daha sonra açılan yol ve kesinleşen ceza şudur: Zina eden erkek olsun kadın olsun bekâr ise kendisine yüz sopa vurulur. Bu husus şu âyet-i kerimede zikredilmektedir. "Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun."(20)

Zina edenler erkek olsun kadın olsun evli iseler taşlanarak öldürülürler. Nitekim Resululahın tatbikatı böyle olmuştur.

b- Katade ve Ubade b. Samite göre zina edenler için açılan yol ve kesinleşen ceza şudur: Zina eden erkek veya kadın bekâr ise her birine yüzer sopa vurulur. Ve bir yıl sürgün edilir. Evli iseler herbirine yüzer sopa vurulur. Daha sonra taşlanarak öldürülürler. Bu hususta Ubade b. Samit şunları söylemiştir:

عَنْ عُبَادَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: كَانَ نَبِيُّ اللّهِ ﷺ إذَا أنْزِلَ عَلَيْهِ كُرِبَ لِذَلِكَ وَتَرَبَّدَلَهُ وَجْهُهُ قَالَ: فَأنْزِلَ عَلَيْهِ ذَاتَ يَوْمٍ فَلُقِيَ كَذَلِكَ. فَلَمَّا سُرِّىَ عَنْهُ قَالَ «خُذُوا عَنِّي. فَقَدْ جَعَلَ اللّهُ لَهُنَّ سَبِيلاً. الثَّيِّبُ بِالثَّيِّبِ وَالْبِكْرُ بِالْبِكْرِ. الثَّيِّبُ جَلْدُ مِائَةٍ. ثُمَّ رَجْمٌ بِالْحِجَارَةِ. وَالْبِكْرُ جَلْدُ مِائَةٍ ثُمَّ نَفْىُ سَنَةٍ ».

"Resulullah âyet indiğinde sıkıntı içine girerdi. Yüzünün rengi değişirdi. Yine bir gün ona âyet indirildi. Kendisinin o hale girdiği görüldü. Daha sonra bu sıkıntıdan açılınca şöyle buyurdu: (Şu hükmü) benden alın. Allah, zina eden kadınlar için yol belirledi. Evlinin evli ile zina etmesi cezasını da, bekârın bekâr ile zina etmesinin cezasını da belirtti. Evli olarak zina edene önce yüz sopa vurulur daha sonra taşlanarak öldürülür. Bekâr olarak zina edene ise yüz sopra vurulur sonra bir yıl sürgün edilir."(21)

Taberi diyor ki: Tercihe şayan olan görüş "Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun." ifadesindeki, açılması beklenen ve daha sonra açılan yol-

---

(20) Nur suresi, 24/2

(21) Müslim, K. el-Hudud, bab: 13, Hadis No: 1690 / Ebu Davud, K. el-Hudud, bab: 23, Hadis No: 4413

dan maksat, evli olarak zina edenlerin taşlanarak öldürülmeleri, bekâr olarak zina edenlere de yüz sopa vurulması ve bir yıl sürgün edilmeleridir." diyen görüştür. Zira Resulullahın, evli olarak zina edenlere yüz sopa vurmadığına sadece recmettiğine dair nakledilen haberler sahihtir. Keza Resulullahın, bekâr olarak zina edenler yüzer sopa vurulmasına ve bir yıl sürgün edilmelerine dair hüküm verdiği sahih olarak nakledilen haberlerdendir. Bu haberler Ubade b. Samitten nakledilen, evli olarak zina edenlere, recmedilmelerinden önce yüz sopa vurulmasını beyan eden haberin zayıf olduğunu göstermektedirler.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "İslamın ilk zamanlarında kadın zina edince ölünceye kadar eve hapsedilirdi. Sonra Allah teala "Zina eden erkekle zina eden kadından herbirine yüzer sopa vurun." âyetini gönderince Resulullah, evli olduğu halde zina edenleri recmederek öldürttü. Böylece Allah teala, zina edenlere verilecek cezayı göstermiş oldu.

وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا
عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

16- Sizden fuhuş yapan kadın ve erkeğe eziyet edin. Tevbe edip kendilerini ıslah ederlerse onlardan vaz geçin. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri kabul eden ve çok merhamet edendir.

Fuhuş yapan bekâr kadın ve bekâr erkeğe, ayıplayarak,, azarlayarak, döverek eziyet edin. Şayet onlar tevbe eder ve Allahın rızasını kazanacak şekilde ameller işleyerek kendilerini düzeltirlerse onları bırakın. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri çokça kabul eden ve çokça merhamet edendir.

* Âyet-i kerimede "Sizden fuhuş yapan kadın ve erkeğe eziyet edin" buyurulmaktadır. Müfessirler bu âyette, fuhuş yaptıkları belirtilen kişilerin kimler oldukları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi ve İbn-i Zeyde göre bu âyette, fuhuş yaptıkları zikredilen kişilerden maksat, erkek olsun kadın olsun bekâr olarak zina edenlerdir. Zira bundan önceki âyette, evli olarak zina yapanların hükümleri zikredilmiş ve onların hapsedilmeleri emredilmiştir. Bu âyette de bekâr olarak zina edenler zikredilmiş ve kendilerine eziyet edilmesi emredilmiştir.

b- Mücahide göre ise bu âyette, fuhuş yaptıkları zikredilen kimselerden

mksat, birbirleriyle livata yapan cinsel erkeklerdir.

c- Ata, İkrime, Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Kesire göre ise bu âyeti kerimede, fuhuş yaptıkları beyan edilen kişilerden maksat, evli veya bekâr zina eden erkek ve kadındır.

Taberiye göre bu görüşlerden daha doğru olanı, bu âyette zikredilen "Fuhuş yapanlardan maksat, bekâr olarak zina eden erkek ve kadınlardır." diyen görüştür. Zira bu âyette, fuhuş yapanlar tesniye (İkil) olarak zikredilmişlerdir. Şayet bundan önceki âyet kadınlara, bu âyet de erkeklere ait hükümleri beyan etmiş olsalardı bu âyette ya çoğul kalıbı kullanılarak (وَالَّذِينَ) denirdi veya tekil kalıbı kullanılarak (وَالَّذِى) denirdi. Durum böyle olmadığına göre bu âyetin sadece erkeklere ait hükmü beyan ettiğini söylemek isabetli değildir.

Diğer yandan, bundan önceki âyette de, fuhuş yapanların cezası belirtildiğine göre bu âyette zikredilen "Fuhuş yapanlar"ın, evlilerden farklı kimseler oldukları muhakkaktır. Önceki âyette zikredilenlerin cezası hapsedilme, bu âyette zikredilenlerin cezası da eziyet etme olduğuna göre ve hayat boyu hapsedilme, eziyet görmeden daha ağır bir ceza olduğuna göre, önceki âyet, evli olarak zina edenlerin cezasını, bu âyette de bekâr olarak zina edenlerin cezası belirtilmiştir. Nitekim daha sonra da, evli olarak zina edenlerin cezası, bekâr olarak zina edenlerden daha ağır olarak belirlenmiştir. Evliler taşlanarak öldürülür bekârlar ise yüz sopa vurulur ve sürgün edilir.

Âyet-i kerimede, fuhuş yapanlara eziyet edilmesi emredilmektedir. Müfessirler bu eziyetten neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Katade ve Süddiye göre burada zikredilen eziyetten maksat, sözle ayıplama ve kınamadır. Bu hususta Süddi diyor ki: "Cezalar gelmeden önce zina eden bir genç erkek azarlanır ve ayıplanırdı. Ta ki bu işi bıraksın"

b- Mücahide göre ise burada zikredilen eziyetten maksat, zina edenlere sövmmektir.

c- Abdullah b. Abbasa göre ise buradaki eziyetten maksat, hem sözle ayıplamak hem de sövmektir.

Taberi diyor ki: "Allahü teala bu âyet-i kerimede müminlere, zina eden erkek ve kadınlara eziyet etmelerini emretmiştir. Aslında eziyet, insanın görmüş olduğu ve sevmediği bir muameledir. Bu şey, bir kötü söz de olabilir bir kötü davranış da. Buradaki eziyetten neyin kastedildiği hususunda kesin bir delil olmadığına göre bunu herhangi bir eziyete tahsis etmek doğru değildir. Bizim bu eziyetin ne olduğunu bilmemizde de hiçbir fayda yoktur. Zira burada zikredilen eziyet, Nur suresinde beyan edilen sopa atma ve Resulullahın yaptığı recmetme cezalarıyla neshedimiş ortadan kaldırılmıştır. Nitekim Mücahid, İkrime, Hasan-ı

Basri, Abdullah b. Abbas, Süddi, Dehhak, Katade ve İbn-i Zeyd bu âyetin, ve bundan önceki âyetin, Nur suresinin ikinci âyeti ve Resulullahın sünnetiyle neshedildiğini, zikretmişlerdir.

Hasan- Basri diyor ki: "Zina cezasıyla ilgili olarak inen ilk âyet budur. Bu âyet, zina yapanlara sadece eziyet edilmesini emretmektedir. Bundan önceki on beşinci âyet ise hapis cezası verilmesini hükme bağlamaktadır. Nur suresinin ikinci âyetinden onuncu âyetine kadar olan âyetler ise fuhuş hakkında inen en son âyetlerdir. Bu itibarla zine yapanlar bekâr iseler, kendilerine yüz sopa vurulur. Eğer biri evli diğeri bekâr iseler, kendilerine yüz sopa vurulur. Eğer biri evli diğeri bekâr ise evliye recm bekâra sopa cezası tatbik edilir. B sebeple bu surenin on beşinci ve on altıncı âyetleri mensuhtur."(22)

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ
فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

17- Allah katında makul olan tevbe, ancak cehaletle kötülük işleyip, hemen tevbe edenlerin tevbesidir. İşte onların tevbesini Allah kabul eder. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah katında makul olan tevbe ancak, Allaha iman ettikleri halde bilmeyerek kötülük işleyip sonra da kendilerine ölüm gölmeden önce derhal tevbe edenlerin tevbesidir. Allah işte böyle insanların tevbesini kabul eder. Allah, kullarından kendisine yönelenleri çok iyi bilendir, yaptıklarında ve sevk ve idaresinde hükümve hikmet sahibidir.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Cehaletle kötülük işleyen" diye tercüm e edilen (يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ) ifadesindeki (بِجَهَالَةٍ) "Cehaletle" kelimesinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebul Âliye, Katade, Mücahid, Süddi, Abdullah b. Abbas, Ata b. ebi Rebah ve İbn-i Zeydden nakledilen bir görüşe göre, buradaki "Cehaletle" ifadesinden maksat, kulun, günah işleme halidir. Bu hususta Ebul Âliyenin şunu söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullahın sahabileri derlerdi ki "Kulun günah işlemesi cehaletin kendisidir." Katade de şöyle demiştir: "Resulullahın sahabileri, kasıtlı olsun kasıtsız olsun, herhangi bir şekilde günah işlenecek olursa onun cehalet olduğu hususunda ittifak etmişlerdir." Bu izaha göre, âyetin bu bölümünün mânâsı: "Allah katında makbul olan tevbe, ancak cahilce kötülük işleyip..." şek-

---

(22) Ebu Müslime göre ise on beşinci âyet, sevicilik yapan kadınlar hakkındır. On altıncı âyet birbirleriyle livata yapan eş cinsel erkekler hakkındıdır. Nur suresinin ikinci âyetinden onuncu âyetine kadar olan âyetler ise zina yapan erkek ve kadınlar hakkındadır.

Ebu Müslim, Mücahidin de bu görüşte olduğunu söylemiştir. Bu görüşe göre âyetler mensuh değildir. Müfessirlerin çoğunluğu ise bu görüşün tutarsız olduğunu söylemiştir.

lindedir.

b- Mücahid ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki (بِجَهَالَةٍ) "Cehaletle" ifadesinden maksat, "Kasıtlı olarak günah işleyen" demektir.

c- Dehhaka göre ise buradaki (بِجَهَالَةٍ) "Cehaletle" ifadesinden maksat, dünyada işlenen günahtır.

Taberi bu görüşlerden, tercihe şayan olanı "Cehaletle" ifadesinden maksat, "Kötülüğü işlemektir" şeklindeki görüş olduğunu söylemiştir. Günah işleyenin, kasıtlı ve kasıtsız olması farksızdır. Aksi takdirde, kasıtlı bir şekilde günah işleyenin günahının affedilmeyeceğini söylemek icabeder ki, bu da, Resulullahtan geldiği sabit olan "Her tevbe edenin, tevbesinin kabulünün ümit edildiği ve güneş batıdan doğmadıkça tevbe kapısının açık olduğunu" şeklindeki hadislere ters düşmekte ve Allah tealanın şu âyetine muhalif olmaktadır. "Fakat tevbe edip, iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır.."(23)

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Hemen tevbe ederler" diye tercüme edilen (ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ) cümlesindeki (مِنْ قَرِيبٍ) ifadesinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi ve Abdullah b. Abbasa göre "Hemen" diye tercüme edilen (مِنْ قَرِيبٍ) ifadesinden maksat, "Hayatta ve sıhhatlı iken" demektir.

b- Abdullah b. Abbas, Ebu Miclez, Muhammed b. Kays ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Ölüm meleğini görmeden önce" demektir. Dehhak, kulun tevbesi, ölüm meleğini görünceye kadar geçerlidir. Ölüm meleğini gördükten sonra artık onun için tevbe imkanı yoktur." demiştir.

c- Dehhak, İkrime, İbn-i Zeyd, Ebu Kılabe ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre "Hemen" diye tercüme edilen (مِنْ قَرِيبٍ) ifadesinden maksat, "Ölüm gelmeden önce tevbe etmektir" Bu hususta Ebu Kılabe diyor ki: "Allah tebareke ve teala, İblise lanet edince, İblis ondan kendisine mühlet vermesini istedi. Allah teala da ona, kıyamet gününe kadar mühlet verdi. Bunun üzerine İblis "İzzetine yemin olsun ki ben, Âdemoğlunun vücudunda can bulunduğu müddetçe onun kalbinden çıkmayacağım." dedi. Allah teala da "Ben de izzetime yemin ederim ki, onun vücudunda can bulunduğu müddetçe ben onun için tevbe kapısını kapatmayacağım." buyurdu.

Hasan-ı Basri diyor ki: "Bana ulaştığına göre, Resulullah buyurmuştur ki "İblis, Âdemin vücudunun içinin boş olduğunu görünce şöyle demiştir: "İzzeti-

---

(23) Meryem suresi, 19/60

ne yemin olsun ki, onun vücudunda can bulunduğu müddetçe ben onun içinden çıkmayacağım." Allah teala da buyurmuştur ki "Ben de izzetime yemin ederim ki, onun vücudunda can bulunduğu müddetçe onunla tevbesi arasına girmeyeceğim."

Abdullah b. Ömer de Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ
مَا لَمْ يُغَرْغِرْ

"Şüphesiz ki Allah, "Can boğaza gelip dayanarak göğüse hırıltı düşmedikçe, kulun tevbesini kabul eder."(24)

Taberi diyor ki: "Burada, "Hemen tevbe ederler" diye tercüme edilen (مِن قَرِيبٍ) ifadesini "Ölüm gelip çatmadan önce Allahın emir ve yasaklarını anlayabilecek haldeyken tevbe ederler." diye izah eden görüş daha isabetlidir. Zira tevbenin mânâsı, işlemiş olduğu günahlardan dolayı pişman olmak ve bir daha yapmamaya dair karar vermektir. Kişinin, ölümünden önce böyle bir karar vermesi, her zaman için mümkündür. Ancak, böyle bir karar verebilmesi için aklının yerinde olması, ölüm sarhoşluğu ve can verme meşakkati içinde olmaması gerekir. Nitekim Resulullah "Göğüse hırıltı düşünceye kadar" tevbenin kabul edileceğini beyan etmiştir. Önemli olan, kişinin, aklı başındayken bilinçli bir şekilde tevbe etmesidir.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ
قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا
لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

18- Günah işleyip te kendisine ölüm gelince "Şimdi tevbe ettim." diyenler ile kâfir olarak ölenlerin tevbesi kabul olmaz. İşte bunlar için can

(24) Tirmizi, K. ed-Davât, bab: 99 Hadis No: 3537/İbn-i Mace, K. ez-Zühd, bab: 30, Hadis No: 4253

yakıcı bir azap hazırladık.

Allaha isyanda ısrar edip sonra ölüm gelip kendisine çattığında öleceğini hissederek "Şimdi ben tevbe ettim." diyenler ile kâfir olarak ölenlerin tevbeleri Allah katında, kabul edilen tevbelerden değildir. Biz, işte onlar için can yakıcı bir azap hazırladık.

* Kul, ölüm sarhoşluğu halindeyken, canını almak isteyen meleği ve diğer varlıkları görür de "Şimdi ben tevbe ettim." derse böyle tevbeler Allah katında makbul değildir.

Nitekim Abdullah b. Ömer, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللّٰهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ

"Şüphesiz ki Allah, kulunun tevbesini, can çekişme haline düşüp boğazına hırıltılar gelmeden evvel kabul eder."(25)

Müfessirler "Günah işleyip te kendisine ölüm gelince 'şimdi tevbe ettim' diyenler." ifadesinde zikredilen kişilerden kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Rebi' b. Enese göre burada işaret edilen kimseler münafıklardır. Zira bundan önceki âyette müminlerin, âyetin bu bölümünde münafıkların ve sonunda da kâfirlerin tevbe etme durumları zikredilmiştir.

b- Süfyan es-Sevriye göre ise burada işaret edilen kişilerden maksat, müslümanlardır. Zira münafıkların da dahil oldukları kâfirlerin tevbe etme durumları âyetin sonunda zikredilmiştir.

c- Abdullah b. Abbasa göre ise âyetin bu bölümünde zikredilen kişilerden maksat, müslümanlardır. Ancak âyetin bu bölümü neshedilmiştir. Zira Allah teala bu âyetten sonra "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşanları bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar.."(26) âyetini indirmiştir. Kâfir olarak ölenlere affedilmeyi haram kılmış, tevhid ehlinin tevbesini ise kendi iradesine bağlamıştır. Onları, af hususunda ümitsizliğe düşürmemiştir.

Taberi bu görüşlerden ikinci görüş olan Süfyan es-Sevrinin görüşünün tercihe şayan olduğunu, âyet-i kerimenin, can verme sarhoşluğundaki müslümanların tevbelerinin kabul edilemeyeceğini beyan ettiğini söylemiştir. Zira

(25) Tirmizi, K. ed-Davad, bab: 99 Hadis No: 3537 / İbn-i âce, K. ez-Zühd, bab: 30 Hadis No: 4253

(26) Nisa suresi, 4/116

münafıkların da gerçekten kâfir olduklarından âyetin sonunda, tevbeleri kabul edilmediği beyan edilen kâfirlere dahil olduklarını bu nedenle âyetin bu bölümünden maksadın münafıklar olduğu söylendiği takdirde âyette yersiz tekrar olduğu kabul edileceğini zikretmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا
تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ
مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

19- Ey iman edenler, istemedikleri halde kadınlara zorla vâris olmanız size helal değildir. Açık bir hayasızlık yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın. Onlara iyilikle muamele eden. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, olabilir ki hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah sizin için çok hayır takdir etmiştir.

Ey iman edenler, akrabalarınızdan herhangi biri ölür de geriye hanımı kalırsa o hanımı rızası olmadan miras yoluyla, zorla o hanımla evlenmeye kalkmayın. Zina, isyankârlık gibi açık bir hayasızlık yapmadıkça, onlara vermiş olduğunuz mehir ve benzeri şeyleri geri almak için onları sıkıştırmayın, onlara eziyet etmeyin. O kadınlara iyilikle muamele edin. Allahın size emrettiği gibi davranın. Şayet o kadınlardan hoşlanmıyorsanız onları hemen boşamayın, bekleyin.Belki hoşunuza gitmeyen şeylerde Allah sizin için çok hayır takdir etmiştir.

* Müfessirler, âyet-i kerimenin "Ey iman edenler, istemedikleri halde zorla kadınlara varis olmanız size helal değildir." bölümünde zikredilen "Varis olma" ifadesini iki şekilde izah etmişlerdir:

Abdullah b. Abbas, Sehl b. Haniyf, İkrime, Hasan-ı Basri, Ebu Miclez, Ata b. Ebi Rebah, Mücahid, Süddi, Dehhak, İbn-i Zeyd ve Miksem, burada zikredilen "Vâris olma" ifadesinden maksadın, ölen akrabanın karısıyla evlenmeye varis olma anlamında olduğunu söylemişlerdir. Zira cahiliye döneminde bir kişinin babası veya kardeşi yahut oğlu gibi akrabaları ölür de geriye karısı kalacak olursa bu kişi bu akrablarının karısıyla evlenme hakkına varis olduğunu ka-

bul eder, onunla, mehir vermeksizin evlenirdi. Veya başka birisiyle evlendirir mehirini de kendisi alırdı. Yahut da ölünceye kadar onun evlenmesine engel olurdu ki kadın ancak ölen kocasından aldığı mehiri geri vererek evlenme hakkına sahib olabilsin.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "İslamdan önceki cahiliye döneminde bir erkek ölür de geride hanımı kalırsa, ölen kişinin akrabaları kendilerini, o kadını almaya daha layık kabul ediyorlardı. İsterlerse kendileri o kadınlarla evleniyorlar veya başkalarıyla evlendiriyorlar, isterlerse de o kadının, ölünceye kadar başkalarıyla evlenmesine mâni oluyorlardı. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve bu âdeti yasakladı.

b- Abdullah b. Abbas ve Zühriden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Vâris olma"dan maksat, kadınların mallarına zorla vâris olmadır. Zira, cahiliye döneminde, kadınlar istemedikleri halde velileri onların evlenmelerine engel oluyor, evlerinde hapsediyorlardı. Ta ki öldüklerinde onların miraslarına sahibolsunlar.

Bu hususta da Abdullah b. Abbas diyor ki: "Kişi ölür de geriye karısı kalacak olursa, ölen adamın akrabası gelir, elbisesini o kadının üzerine atar böylece başkalarına engel olurdu. Eğer kadın güzel ise onunla evlenirdi. Çirkin ise, öldüğünde malına mirasçı olmak için onu evinde haphsederdi.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden, tercihe şayan olan görüş, burada zikredilen vâris olmadan maksadın, akrabaların karılarının nikâhlarına varis olduğunu söyleyen görüştür. Zira, Allah teala, mirasın hükümlerini belirten âyetlerde, erkek olsun, kadın olsun, akrabaların birbirlerine nasıl mirasçı olacaklarını beyan etmiştir. Ayrıca bu âyette, erkeklerin,kadınlara zorla varis olmalarının yasaklamasına gerek yoktur, Bundan da anlaşılmaktadır ki, bu âyetle, yasaklanması istenen, ölen akrabaların hanımlarının nikâhına mirasçı olma düşüncesidir. Böylece Allah teala, kişinin, evlendiği hanımından faydalanma hakkının, ölmesiyle sona ermiş olacağını ve bu faydalanma hakkının diğer eşyalardan faydalanma hakkı gibi, mirasçılarına intikal etmeyeceğini beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kadınlara verdiklerinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın." şeklindeki tercüme edilen ifade müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri ve İkrime gibi bir kısım âlimlere göre burada hitap, ölen erkeğin mirasçılarıdır. Ve bu ifadeden maksat şudur: Ey ölen erkeklerin mirasçıları siz, ölen akrabanızın sağ kalan karısının, kocasından aldığı mehire mirasçı olmanız için onun evlenmesine engel olup onu ölünceye kadar hapsetmeyin."

Abdullah b. Abbas, Katade, Said b. Cübeyr, Süddi ve Dehhaktan nakledi-

len diğer bir görüşe göre burada hitap kocalaradır ve bu ifadeden maksat şudur: "Ey insanlar, sizler, kendilerine ihtiyaç hissetmediğiniz kadınları istemeyerek nikâhınız altında tutup, kendilerine verdiğiniz mehirleri tekrar size iade etmeleri için onları sıkıştırmayın.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: Kişi evlendiği hanımı sevmediği için ondan ayrılmak ister fakat verdiği mehiri geri almak için ayrılmadan önce onu sıkıştırır veya herhangi bir eziyette bulunursa, o kişi işte bu âyetin muhatabıdır. Allah teala, böyle davranmayı yasaklamıştır.

c- Mücahide göre ise, buradaki hitap, kadınların velilerinedir. Allah teala, Bakara suresinin iki yüz otuz ikinci âyetinde, velilere, kadınların evlenmelerine engel olmalarını yasakladığı gibi bu âyette de velilere, kadınların evlenmelerine engel olmalarını yasaklamıştır.

d- İbn-i Zeyde göre ise, âyetin bu bölümündeki hitap, karılarını boşayan kocalarına aittir. Zira, Mekkede bulunan Kureyşliler, şerefli kadınlarla evleniyorlar sonra da geçinemedikleri oluyordu. Bu takdirde koca kendisi izin vermeden, başkasıyla evlenemeyeceğine dair kadından yazılı bir belge alıyordu. Bir kimse gelip o kadınla evlenmek isteyecek olursa kadın, bir şeyler vererek eski kocasını razı ederse kadının evlenmesine müsaade ederdi. Aksi takdirde onun evlenmesine engel olurdu. İşte bu âyet-i kerime indi ve karılarını boşayan kocaların böyle davranmalarını yasakladı.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş, buradaki hitabın, evli olan kocalara yapıldığını söyleyen görüştür. Allah teala, karısını sevmediği ve ondan ayrılmak istediği halde, onu boşamayan, sadece verdiği mehiri geri alması için onu nikahı altında tutan ve onu sıkıştıran kocalara, bu şekilde davranmalarını yasaklamıştır. Ancak, karıları açık bir hayasızlık yaptıkları takdirde, böyle bir tazyike baş vurarak verdikleri mehirleri geri alabileceklerine izin vermiştir.

Taberi devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi şudur: "Kadını sıkıştıracak ve hapsedecek iki kısım erker vardır. Bunlardan biri, kocasıdır. Koca, sevmediği halde sırf verdiği mehiri geri almak için kadını, nikahı altında tutar ve aynı zamanda ona kötü davranır ki kadın mehiri geri verip boşansın. Diğeri ise, kadının evlendirmede velisidir. Madem ki, kadını hapsedecek olan bu iki kısım erkektir, bunlardan, velinin kadına verdiği bir şeyi geri alması söz konus değildir. Âyet-i kerime, sıkıştıran kişinin, verdiği şeyi geri alma maksadı ile sakıştırdığını beyan etmektedir. O halde buradaki muhatabın, kadının kocası olduğu muhakkaktır.

Siz o malı bir iftira sonucu ve açık bir günah olarak mı geri alacaksınız?

* Cahiliye döneminde, karılarını boşamak isteyen bazı erkekler, evlendikleri zaman, tamamını vermeyip bir kısmını üzerlerinde bıraktıkları mehirini vermekten kurtulmak için, kadına zina isnad eder böylece ona iftirada bulunurlardı. İşte bu âyet-i kerime, bu davranışın çirkinliğine işaret etmektedir.

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

21- Birbirinizle kaynaşıp başbaşa kalmışken ve onlar sizden kuvvetli bir ahit almışken verdiğinizi nasıl geri alabilirsiniz?

O kadınlara vermiş olduğunuz mehirleri nasıl geri alabilirsiniz? Sizler, birbirinizle kaynaşıp başbaşa kaldınız. O kadınlar, sizden evlenirken kendilerini ya iyilikle nikâhınız altında tutacağınıza veya özellikle bırakacağınıza dair kuvvetli bir söz almışlardır.

* Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Süddiye göre buradaki "Başbaşa kalma" ifadesinden maksat, cima etmektir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Âyette geçen "Birbirinizle kaynaşmışken" ifadesinden maksat, cinsi yaklaşımdır. Fakat Allah teala bunu, yüceliği gereği üstü kapalı bir şekilde ifade buyurmuştur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Onlar sizden kuvvetli bir ahit amışken." ifadesindeki "Kuvvetli ahit"ten neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Dehhak, Katade, Süddi, Hasan-ı Basri ve Muhammed b. Sirine göre burada, kadınların aldıkları zikredilen kuvvetli ahitten maksat, Allah tealanın beyan ettiği gibi, nikah akdi yaparken, erkeklere, ya kendilerini iyilikle tutmalarını veya güzellikle serbest bırakmalarını şart koşmalarıdır. Âyet-i kerime, erkeklere, bu vaadlerinde durmalarını emretmektedir.

b- Mücahid, Muhammed b.Ka'b el-Kurezi ve İbn-i Zeyde göre bu âyet de zikredilen "Kuvvetli ahit"den maksat, kadınları erkeklere helal kılan nikah akdidir.

c- Cabir, İkrime ve Rebi' b. Enese göre ise bu âyette zikredilen "Kuvvetli ahit"ten maksat, Resulullahın şu hadisinde beyan ettiği ifadelerdir.

فَاتَّقُوا فِي النِّسَاءِ. فَإِنَّكُمْ اَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللّٰهِ. وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللّٰهِ.

"Kadınlar hakkında Allahtan korkun. Çünkü siz onları Allahın emanet etmesiyle aldınız ve Allahın emriyle avret mahallerini kendinize helal edindiniz."[29] Bu izaha göre: "Kadınlar sizden kuvvetli bir ahit almışlardır." demek, "Siz kadınları Allahın size emanetiyle aldınız ve onların avret mahallerini Allahın emriyle kendinize helal edindiniz." demektir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan, burada zikredilen kuvvetli ahitten maksat, kadınların, evlenirken kocalarından, kendilerini iyilikle tutacaklarına veya güzellikle serbest bırakacaklarına dair söz almalarıdır." diyen görüştür.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin mensuh olup olmadığı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre bu âyet-i kerime muhkemdir, mensuh değildir. Bu itibarla, koca karısını boşarken, ona verdiği mehirden herhangi bir şeyi geri alması caiz değildir. Ancak koca değil de kadın boşanmak isterse bu takdirde bir muhalaa olarak caizdir. Bekir b. Abdullah el-Müzeniye göre ise, boşanmayı kadın isterse dahi erkeğin, kadını boşama karşılığında herhangi bir şey alması caiz değildir. İbn-i Zeyde göre ise kadınlara verilen mehiri geri almayı yasaklayan bu âyet-i kerime, Bakara suresinde zikredilen şu âyet-i kerime ile neshedilmiştir "Kadınlara verdiğiniz mallardan herhangi bir şeyi geri almanız, size helal değildir. Ancak eşlerin, Allahın koyduğu hudutları koruyamamaktan korkmaları hali müstesnadır. Şayet, Allahın koyduğu sınırları koruyamamalarından korkarsanız, kadının boşanması için bir bedel vermesinde, her iki eşe de bir günah yoktur.."[30]

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, kadınlara verilen mehirin boşanma halinde geri alınmayacağını beyan eden bu âyetin mensuh olmadığını söyleyen ve karısını boşayan kocanın, karısına verdiği mehirden bir şeyi geri almasının caiz olmayacağını, ancak karının boşanmayı istemesi halde caiz olabileceğini zikreden görüştür.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin, Bakara suresinde geçen âyetle neshedildiğini söyleyebilmek için her iki âyetin hükümlerinin birbirlerine muhalif olmada ve bağdaştırılmalarının imkânsız olması durumunda söz konusu olabilir. Halbuki bu âyetlerin hükümleri, birbirleriyle çelişmemektedir. Zira, bu surede zikredilen âyet, erkeğin, kadını boşamayı istemesi halinde, ona verdiği mehirden bir şey alamayacağı ifade edilmiş, Bakara suresinde zikre-

---

(29) Müslim, K. el-Hac, bab: 147, Hadis No: 1218 / Ebu Davud, K. el-Menasık, bab: 57 Hadis No: 1905

(30) Bakara suresi, 2/229

dilen âyette ise erkek istemediği halde kadının boşanmayı istemesi durumunda, erkeğin, kadından, boşanması karşılığında bir şeyler alabileceğini ifade etmektedir. Âyetlerin hükümleri birbirleriyle çelişmediğine göre ve bu âyetin neshedildiğine dair de kesin bir delil bulunmadığına göre bu âyetlerden birine nâsih birine mensuh demek doğru değildir.

Taberi devamla diyor ki: "Bekir b. Abdullah el-Müzenin "Boşanma isteği kadın tarafından gelse dahi erkek, karısını boşama karşılğında ondan herhangi bir şey alamaz." şeklindeki sözü, isabetli değildir. Zira, Resulullahın, Sabit b. Kays b. Şemmas'a boşanmak isteyen karısından, vermiş olduğu mehiri geri almasını emrettiği, sahih bir haber olarak sabittir.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ
فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

22- Cahiliyet devrinde geçenler müstesna, babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Çünkü bu, hayasızlıktır, sevilmeyen bir şeydir ve kötü bir yoldur.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Katade, İkrime ve Ata b. Ebi Rebaha göre bu âyeti kerime, cahiliye döneminde ölen babalarının karılarıyla oğulların evlenmesi âdetini yasaklamıştır. Şöyle ki: İslamdan önce, cahiliye döneminde evlatlar, babalarının nikâhladığı sonra da boşamaları veya ölmeleriyle ayrıldıkları kadınları nikahlıyorlardı. İslam bu çirkin tatbikatı yasakladı ve bunun bir hayasızlık, Allahın gazabına sebep olacak bir davranış ve çok kötü bir iş olduğunu beyan etti.

Bu hususta İkrime diyor ki: "Bu âyet-i kerime, babalarının karılarıyla evlenen şu kimseler hakkında nâzil olmuştur: Bunlardan biri Ebu Kays b. el-Eslet'dir. Bu kişi, babası Eslet'in ölmesinden sonra analığı Ümmü Ubeyd bint-i Damre ile evlenmiştir. Bu kişilerden bir diğeri, Esved b. Haleftir. Bu da babası Halefin ölmesinden sonra, analığı olan Bint-i Ebu Talha ile evlenmiştir. Bir başkası da Safvan b. Ümeyyedir. Bu da babası Ümeyye b. Halefin ölmesinden sonra, analığı olan Fahite bint-i el-Esved ile evlenmiştir. Başka biri de, Manzur b. Rebabdır.Bu da babası Rebab b.Seyyarın ölümünden sora, analığı olan Müleyke bint-i Harice ile evlenmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Sizler, kadınlarla, babalarınızın evlendikleri gibi fâsit şekilde evlenmeyin. Ancak sizin, cahiliye dönemindeki babalarınız gibi evlenmeniz müstesnadır. Babalarınızın,

cahiliy dönemindeki fâsit olarak evlenmeleri hayasızlıktır, sevilmeyen bir şeydir ve kötü bir yoldur.

c- İbn-i Zeyd ise, bu âyeti şu şekilde izah etmiştir. "Ey insanlar, sizler, babalarınızın sahih bir nikahla evlendikleri hanımlarla evlenmeyin. Ancak onların, nikahsız olarak zina ettikleri kadınlar müstesnadır. Sizin, böyle olan kadınlarla evlenmeniz helaldir. Çünkü onlar, babalarınıza helal olan kadınlar değillerdi. Babalarınızın onlarla böyle yapmaları hayasızlıktı, sevilmeyen bir şeydi, kötü bir yol idi.

Taberi, bu görüşlerden ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş, âyetin mânâsının şöyle olduğunu zikretmiştir: "Ey insanlar, sizler, babalarınızın fâsit bir şekilde evlendikleri gibi evlenmeyin. Ancak sizin, cahiliye döneminde, balalarınız gibi fâsit bir şekilde evlenmeniz müstesnadır, bağışlanmıştır. Zira babalarınızın fâsit bir şekilde evlenleri hayasızlıktır, sevilmeyen bir şeydir ve kötü bir yoldur

Taberi, bu görüşü tercih etmesine gerekçe olarak (وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ) cümlesinde (مَا) nın zikredilmesini göstermiştir. Çünkü (مَا) insanlar dışındaki varlıklar için kullanılır. Bu itibarla bu cümlenin mânâsı "Sizler, babalarınızın evlendikleri kimselerle (kadınlarla) evlenmeyin." mânâsı kastedilmiş olsaydı, yukarıda zikredilen cümlede (مَا) nın yerine (مَنْ) kullanılırdı. Zira (مَنْ) insanlar için kullanılır.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ
وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِى
اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ
وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ
فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ
اَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ

إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًاۙ ﴿٢٣﴾

23- Size, annelerinizle, kızlarınızla, kızkardeşlerinizle, halalarınızla, teyzelerinizle, kardeş kızlarıyla, kızkardeş kızlarıyla, sizi emziren süt annelerinzle, süt kardeşlerinizle, karılarınızın anneleriyle, cinsi münasebette bulunduğunuz karılarınızdan olan ve evinizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmek haram kılındı. Eğer anneleriyle cinsi temasta bulunmamışsanız o kızlarla evlenmenizde bir mahzur yoktur. Sulbünüzden gelen oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz ve iki kızkardeşi bir arada almanız da (haram kılındı. Cahiliye devrinde) geçen ise artık geçmiştir. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, soy, süt ve hısımlık yoluyla evlenilmesi haram kılınan kadınları zikretmiştir. Soy yoluyla haram olanlar yediye ayrılır: Bunlar, anneler, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, kardeş kızları ve kızkardeş kızlarıdır.

Âyette, süt yoluyla haram olanlardan süt anneler ve süt kızkardeşler zikredilmiştir. Süt mevzuunda şu hadis-i şerif rivayet edilmiştir:

الرَّضَاعَةُ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ الْوِلاَدَةُ

Soy yoluyla haram kılınanlar, süt yoluyla da haramdır."(31) Bunun mânâsı şudur: Nasıl ki soy yoluyla anneler, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, kardeş kızları, kızkardeş kızları haram ise aynı şekilde süt emen kimseye de süt yoluyla akraba olan bu kimseler haramdır. Yani süt emen kimseye süt annesi, süt kızı, süt kızkardeşi, süt halası, süt teyzesi, süt kerdişinin kızı, süt kızkardeşinin kızı haramdır.

Hısımlık yoluyla haram kılınanlar ise, eşlerin annesidir. Bunlar, kızların sadece nikah edilmesiyle kızlarını nikahlayan kimseye haram olurlar. Gerdeğe girmeleri şart değildir. Eşlerin başka kocadan olan üvey kızları. Bunlar, annelerinin sadece nikahlanmalarıyla haram olmazlar. Ancak annelerinin gerdeğe girmesiyle üvey balalarına haram olurlar.

Kişinin kendi sulbünden gelen öz oğlunun eşiyle de evlenmesi haramdır. Üvey evladının hanımıyla evlenmesi ise caizdir.

İki kızkardeşle aynı anda evli olmak ta haramdır. Yani bir kimse, bir ka-

---

(31) Buhari, K. eş-Şahadât, bab: 7, K. en-Nikâh, bab: 20, 117 / Müslim, K. er-Radâ bab: 2,9, 12, 13 / Ebu Davut, K. en-Nikâh, bab: 7, Hadis No: 2055

dınla evli iken onu boşamadan veya o kadın ölmeden onun kızkardeşiyle evlenemez.

Taberi diyor ki: "Bu âyette zikredilen kadınlarla evlenmenin haram olduğu hakkında bütün ümmet icma etmiştir. Sadece, kişinin nikahladığı karısıyla zifafa girmeden önce onu boşaması halinde, boşadığı o kadının annesiyle evlenip evlenemeyeceği hususunda ihtilaf vardır.

a-Selef ve Halef ulemasının çoğunluğuna göre, kişinin karısının annesi, karısını sadece nikahlamasıyla ona haram olur. İster zifafa girsin ister girmesin. Bunlara göre zifafa girme şartı üvey kızlarla evlenme halinde aranır. Yani kişi bir hanım nikahlar da onunla zifafa girmeden önce onu boşarsa o kadının kızıyla evlenebilir. Eğer kadınla zifafa girmişse artık onun kızıyla hiçbir zaman evlenemez. Fakat kişinin karisının annesi böyle değildir. Yani bir kimse bir kadınla nikahlandıktan sonra onunla zifafa girmese dahi o kadının annesi o kişiye ebediyen haramdır.

b- Hz. Ali, Zeyd b. Sabit ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre kişi, nikahladığı kadınla zifafa girmeden o kadını boşarsa o kadının annesiyle evlenebilir. Eğer zifafa girerse, zifafa girdiği kadının annesiyle evlenemez. Bunlara göre üvey kızlarla kayın validelerin durumu aynıdır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Çünkü bu görüş, sözleri delil olan âlimler tarafından ittifakla kabul edilen bir görüştür. Ayrıca bu hususta Resulullahtan da senedi tartışma götüren şu hadis rivayet edilmiştir. Resulullah buyurmuştur ki: "Kişi bir kadınla evlenecek olursa artık onun evlendiği kadının annesiyle evlenmesi helal olmaz. İster kadının kızıyla zifafa girmiş olsun isterse girmemiş olsun. Kişi, bir kadının annesiyle evlenecek olur da zifafa girmeden o kadını boşayacak olursa, dilerse o kadının kızıyla evlenebilir."

Taberi diyor ki: "Her ne kadar bu hadisin isnadı tartışmaya açıksada da, sözleri delil olabilecek âlimlerin, bu hadisin ifade ettiği mânânın doğru olduğunu söylemeleri, başka delil getirmeye ihtiyaç bırakmamaktadır. Bu hususta İbn-i Cüreyc diyor ki: "Ben Ataya dedim ki: "Bir kişi bir kadını nikahlar fakat onu yüzünü görmez ve onunla cinsi münasebette bulunmaz sonra da onu boşayacak olursa o kişi o kadının annesiyle evlenebilir mi?" Ata dedi ki: "Hayır evlenemez. Çünkü nikahlanan kadının annesi, kayıtsız şartsız haram kılınmıştır. Yani kızıyla zifafa girilmesi şart koşulmamıştır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Cinsi temasta bulunduğunuz." diye tercüme edilen (دَخَلْتُمْ بِهِنَّ) ifadesi, Abdullah b. Abbas tarafından cinsi temasta bulunma" diye izah edilmiş İbn-i Cüreyce tarafından ise, kadının elbisesinden soyunması mânâsında izah edilmiştir. Ataya göre bir kişi bir kadınla nikahlanır, kadın

da erkeğin önünde soyunacak olursa erkek onunla cinsi münasebette bulunmasa dahi o kadının kızıyla ebediyyen evlenemez.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, buradaki (دَخَلْتُمْ) ifadesinden maksadın, cinsi münasebet olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Sulbünüzden gelen oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz haram kılındı." buyurulmaktadır. Bütün âlimler, kişinin öz evladının nikahladığı hanımıyla ebediyyen evlenemeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir. Oğlu ister zifafa girmiş olsun ister girmemiş olsun. Kişi, süt oğlunun hanımıyla da evlenemez. Ancak evlatlığının hanımıyla evlenebilir. Nitekim Resullah, Zeyd b. Harisenin boşadığı karısı Zeyneble evlenmiştir. Evlatlıkların, öz evlat gibi olmadıkları hususunda Allah teala şöyle buyurmuştur: "Allah, evlatlıklarınızı, öz oğullarınız yapmadı.."(32) "Muhammed, içinizdeki adamlardan hiçbirinin babası değildir."(33)

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ
فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

24- Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Ele geçirdiğiniz cariyeler müstesna. Bunlar, Allahın, üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunların dışında iffetli olarak, zina etmeksizin, mallarınız vasıtasıyla evlenmek istemeniz size helal kılındı. Onlardan faydalanmanıza mukabil, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir takdir edildikten sonra birbirinizi razı etmenizde bir mahzur yoktur. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Ele geçirdiğiniz cariyeler müstesna" şeklinde tercüme edilen cümledeki: (الْمُحْصَنَاتُ) ve (مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) kelimeleriyle hangi kadınların kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir. (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinin asıl mânâsı "Korunmuş olanlar" demektir. Bir kadının korunmuş olması evlenmesiyle veya iffetli oluşuyla gerçekleşeceğinden buradaki (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden evli ka-

(32) Ahzab suresi, 33/4
(33) Ahzab suresi, 33/40

dınlar mı yoksa iffetli kadınlar mı kastedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir. Diğer yandan (مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) ifadesinin asıl mânâsı, "Sağ ellerinizle sahibolduklarınız." demektir. Yani, kişiye bir mal gibi intikal eden kadınlar demektir. Bu şekilde bir kadın savaşta ganimet alınmak suretiyle elde edilebileceği gibi cariye olan bir kadının satın alınması suretiyle de elde edilebilir. Bu nedenle "Sağ ellerinizle sahibolduğunuz" ifadesiyle, ganimet alınan kadınlar mı yoksa satın alınan cariyeler mi kastedildiği hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilafları şu şekilde açıklamak mümkündür:

a- Abdulllah b. Abbas, Ebu Kılabe, İbn-i Zeyd ve Mekhule göre bu âyette zikredilen (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, "Evli olan ve esir düşmeyen kadınlardır." Bunlarla evleneilmesi haramdır. (مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) ifadesindeki kadınlardan maksat ise, evli oldukları halde düşmandan ganimet kadınlardır. Bunların ganimet alınmaları, kocalarıyla evlilik bağını koparır. Bu nedenle bu kadınlarla iddetleri bittikten sonra evlenmak caizdir. Bu görüşte olanlar, delil olarak bu âyet-i kerimenin, "Evtas" denen yerde ganimet olarak alınan kadınlar hakkında nâzil olduğunu zikretmişlerdir. Bu nedenle, Allah teala bu âyet-i kerimede, evli olan kadınlarla evlenmenin haram olduğunu bildirmekte ancak cihad sırasında kafirlerden esir alınan evli kadınları istisna etmektedir. Bunlar cariyelerdir ve sahiplerine helaldir.

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ، يَوْمَ حُنَيْنَ، بَعَثَ جَيْشاً إِلَى
أَوْطَاسٍ. فَلَقُوا عَدُوًّا. فَقَاتَلُوهُمْ. فَظَهَرُوا عَلَيْهِمْ. وَأَصَابُوا لَهُمْ سَبَايَا. فَكَأَنَّ
نَاساً مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ تَحَرَّجُوا مِنْ غِشْيَانِهِنَّ مِنْ أَجْلِ أَزْوَاجِهِنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ذَلِكَ: وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ
مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ أَىْ فَهُنَّ لَكُمْ حَلاَلٌ إِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهُنَّ

"Resullah Huneyn" sevaşından sonra "Evtas" denen yere asker gönderdi. Düşmanla karşılaşıp savaştılar. Neticede galip geldiler. Ganimetler ve cariyeler aldılar. Fakat bu sahabiler, aldıkları cariyelerin, müşriklerden kocaları bulunması sebebiyle onlara yaklaşmaktan kaçındılar.Bunun üzerine Allah teala0 "Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Ele geçirdiğiniz cariyeler müstesna." âyetini indirdi. Böylece cariyeler, iddetleri bittikten sonra, esir düşmeden önce evli olmalarına bakılmaksızın müminlere helal kılındı."[34]

(34) Müslim, K. er-Radâ, bab: 33, Hadis No: 1456 / Ebu Davud, K. en-Nikah, bab: 45, Hadis No: 2155 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, Hadis No: 3016

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Her evli kadınla evlenmek zinadır, haramdır. Ancak harp sırasında ganimet olarak alınanlar müstesnadır."

b- Abdullah b. Mes'ud, İbrahim en-Nehai, Said b. el-Müseyyeb, Hasan-ı Basri, Übey b. Ka'b, Cabir b. Abdullah ve Enes b. Malikten nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, "Evli olan herhangi bir kadındır. "Evli olan kadınların başkalarıyla evlenmeleri haramdır. (إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) ifadesindeki kadınlardan maksat ise evli olan köle kadınlardır. Evli olan köle kadınlar, satın alındıkları takdirdde onları satın alanlarla evlenmeleri helaldir. Zira cariyeleri satmak, onları boşatmak demek olur. Bunlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Evli olan kadınlar da size haram kılınmıştır. Ancak cariye oldukları için satın aldığınız evli kadınlar müstesnadır. Bunlarla evlenmeniz helaldir.

c- Ebu Âliye, Ubeyde es-Selmani, Tavus, Said b. Cübeyr, Ata, Süddi, ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, iffetli olan kadınlardır. (إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) ifadesindeki kadınlardan maksat ise, kişinin, nikah akdi yaparak dörde kadar evlenebileceği hür kadınlardır. Bunlara göre âyetin mânâsı şöyledir: "Akrabalarınız dışında olan iffetli kadınlarla evlenmeniz de haramdır. Ancak onlardan, dördü aşmamak şartıyla nikah akdi yapıp mehir vererek ve şahit tutarak şer'î bir şekilde evlenmiş olduğunuz kadınlar müstesnadır. İşte bunlar size helaldir." Bu görüşte olanlara göre âyet-i kerimenin bu bölümü, surenin başlangıcında dörde kadar kadınla evlenilebileceğini beyan eden âyet-i kerimeyi izah etmektedir. Zira dörtten fazla evlenmenin haram olduğu ve dörde kadar evlenilen kadınların da şer'î usullerde nikahlanarak helal oldukları bu âyetten anlaşılmaktadır.

d- Mücahid, Abdullah b. Abbas, Said b. el-Müseyyeb Adullah b. Mesud, Mekhul ve İbrahim en-Nehaiden nakledilen diğer bu görüşe göre bu âyette zikredilen (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, "Evli olan kadınlar"dır. Bunlarla evlenmenin haram olduğu zikredilmiştir. (إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) ifadesinden maksat ise, nikahla veya mülkiyetine sahibolmakla evlenilen kadınlardır.

e- Ebu Micleze göre buradaki (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, ehl-i kitabın kadınlarıdır. Allah teala bunlarla da evlenmenin haram olduğunu beyan etmiştir. Ancak nikah akdi yaparak veya mülküne sahibolarak bunlarla evlenilebileceğini beyan etmiştir.

f- Süleyman b. Ar'ara göre buradaki (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, hür kadınlardır. Bunlarla nikah akdi yapılmaksızın evlenmenin haram olduğu beyan edilmiştir.

g- Zühriye göre ise buradaki (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksat, hür ve iffetli olan kadınlardır.Bunlar ya nikah yoluyla helal olurlar yahut cariye edinil-

mekle.

h- Ebu Said el-Hudriden nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki (المحصنات) kelimesinden maksat, evli olan ve kocalarını bırakıp müminlere hicret eden kadınlardır. Allah teala bu âyet-i kerimede, kocaları müslüman olan bu gibi kadınların,hicret etmeleri halinde muhacir müslümanlarla evlenemeyeceklerini beyan etmiştir. Ta ki kocaları hicret edip kendilerine kavuşunlar.

Taberi diyor ki: "Abdullah b. Abbas ve Mücahidin bu âyetin mânâsını anlayamadıklarını söyledikleri nakledilmektedir. Burada zikredilen (المحصنات) kelimesi, (المحصنة) kelimesinin çoğuludur. Asıl mânâsı "Evlenerek avret mahallerini koruyan kadın veya iffetinden dolayı kendisini hayasızlıktan koruyan kadın." demektir. Şehirlerin kalelerine (الحصون) denilmesi, o kalelerin, insanları, düşmanlarından korumalarındandır. Madem ki (المحصنات) ın asıl mânâsı "Korunmuş ve mani olunmuş" demektir o halde bu âyetin mânâsı da "Korunmuş ve yasaklanmış kadınlar size haramdır. Ancak malik olduklarınız müstesnadır." demektir. İşte âyetin mânâsı budur. Kadının korunmuş ve mani olunmuş olması, hür olmasıyla gerçekleşebilir. Nitekim şu âyet-i kerimede geçen (المحصنات) bu mânâdadır. "...Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar... size helal kılındı..."(35)

Yine kadının "Korunmuş ve mani olunmuş" olması, müslüman olmasıyla gerçekleşebilir.Nitekim bundan sonra gelen âyet-i kerimede zikredilen ve bu kökten gelen (فإذا أحصن) kelimesi bu mânâdadır. "...Eğer evlendikten sonra (Müslüman olduktan sonra) zina ederlerse o cariyelere, hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir.."(36)

Keza kadının, korunmuş ve mani olunmuş olması, onun iffetliliği ile de olabilir Nitekim şu âyette zikredilen (المحصنات) kelimesi bu mânâdadır. "İffetli kadınlara zina isnad edip te sonra bu iddialarını doğrulayacak dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun.."(37)

Yine kadının, korunmuş ve mani olunmuş olması, evlenmesiyle de olabilir. Allah teala bu âyette zikrettiği (المحصنات) kelimesini, yukarıda zikredilen mânâlardan herhangi birine tahsis etmemiştir. O halde kadın hangi mânâda korunmuş sayılırsa sayılsın onunla cinsi münasebette bulunmak haramdır. Ancak bizim, korunmuş olan bir kadını satın alarak mülkümüze geçirme durumunda veya nikahlayarak evlenmemiz durumunda korunmuş olan kadınlar bize helal olabilir.

Bilindiği gibi Allah teala bizlere, hür olan kadınların, akrabalık ve hısımlık yoluyla haram olmayanlarından dörde kadar kadınla evlenmemizi helal kıl-

(35) Maide suresi, 5/5
(36) Nisa suresi, 4/25
(37) Nurs suresi, 24/4

mış, düşmandan aldığımız cariyelerden de, soy ve hısımlık yönünden haram olmayanlarla evlenmemizi helal kılmıştır. Allah teala ayrıca, ehl-i kitap olan düşmandan alınan cariyelerin, esir alınmadan önce evli olmaları durumunda dahi onları, ganimet alanlara helal kılmıştır. İşte bizim için helal kılınan kadınlar bunlardır.

Zina etmeye gelince, Allah teala bizlere, her türlü kadınla zina etmeyi haram kılmıştır. Kadın hür olsun köle olsun, müslüman olsun kâfir olsun bu hüküm değişmez.

Kocası bulunan cariyeye gelince, bunun, sahibine helal olması, ancak kocasının boşaması veya ölmesinden sonra iddetinin bitmesiyledir. Efendisinin, evli olan cariyeyi satması, bu cariyenin, evli olduğu kocasından boşanmış olmasını ve onu satın alan yeni efendisine helal olmasını gerektirmemektedir. Zira Resulullah, efendisi tarafından evlendirilen Berire isimli bir cariyeyi, Hz. Aişenin, kararlaştırılan parayı vererek âzâd etmesinden sonra, evli olduğu kocasıyla evliliğini devam ettirip ettirmemesinde serbest bırakmıştır. Resulullah, Hz. Aişenin Berireyi azad etmesini, kocasından boşanma saymamıştır. Şayet bu bir boşanma olsaydı Resulullah, Berireyi evliliği devam ettirip ettirmemekte serbest bırakmazdı. Bu da gösteriyor ki Resulullah, azad edilmeden önce var olan nikah akdinin devam etmekte olduğunu kabul etmiştir. Şüphesiz ki, mülkiyetin düşmesi bakımından, kölenin azadedilmesiyle satılması aynıdır. Nasıl ki azadedilmesiyle mülkiyetinin düşmesine rağmen cariyenin nikahı bozulmuş olmuyorsa satılarak mülkiyetinin gitmesiyle de nikahı düşmez. Ancak azadedilmenin, satılmadan farklı bir yönü vardır. Azadedilen cariye, azadedilmeden önce evli bulunduğu kocasıyla evliliğini devam ettirip ettirmemekte serbest bırakılır. Cariyenin satılması durumunda böyle bir seçenek hakkı yoktur.

Âyet-i kerimede: "Bunların dışında iffetli olarak, zina etmeksizin, mallarınız vasıtasıyla evlenmek istemeniz size helal kılındı." buyuyrulmaktadır. Burada zikredilen "Bunların dışında mallarınız vasıtasıyla evlenme size helal kılındı." ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Süddi ve Ubeyde es-Selmaniye göre bu ifadenin mânâsı "Beşten daha az olan kadınlarla mallarınızı vererek nikah yapıp evlenmeniz size helal kılındı." demektir.

b- Ataye göre ise "Haram olduğu zikredilmiş olanların dışındaki kadınlarla, mallarınız vasıtasıyla evlenmeniz size helal kılınmıştır." demektir.

c- Katadeye göre ise bu ifadenin mânâsı "Haram olduğu bildirilenler dışındaki dördü aşmayan hür kadınlarla ve cariyelerle, mallarınız vasıtasıyla evlenmeniz size helal kılındı." demektir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, bizim izah ettiğimiz

şu görüştür: Allah teala soydan ve hısımlıktan haram olan kadınları beyan etmiş ondan sonra muhsenat (korunmuş) olan kadınların haram olanlarını beyan etmiştir. Bu iki âyette, haram olduklarını zikrettiği kadınların dışındaki kadınlarla, mallar vasıtasıyla nikah yaparak veya satın alarak evlenmenin helal olduğunu, zinanın ise haram olduğunu beyan etmiştir.

Taberi devamla diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki" Akrabalık ve hısımlıkla haram olan kadınların dışında kalan kadınların helal olduklarını anladık fakat muhsenat (korunmuş) olan kadınların hangileri helal hangileri haramdır?" Cevaben denilir ki: "Hür olan kadınlardan birden dörde kadar olanları helal, evli olmayan cariyelerden ise belli bir sayı söz konusu olmaksızın helaldırlar. Zira âyet-i kerimedeki: "Bu sayılanlar dışında olanlar size helaldır." ifadesi genel bir ifadedir. Bize helal olan her türlü kadını kapsamaktadır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Onlardan faydalanmanıza mukabil kararlaştırılmış olan mehirlerini verin." diye tercüme edilen ifade müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: Evlenip kendileriyle zifafa girdiğiniz kadınların, takdir edilmiş bir miktar mehirlerini verin." Bu görüşte olanlara göre, kadınlardan faydalanmaktan maksat, onlarla nikahlanıp zifafa girmektir. Bu hususta Ali b. ebi Talha, Abdullah b. Abbasın şunu söylediğini rivayet etmiştir." Sizden biriniz bir kadınla evlenir sonra da onunla bir kere de olsa cinsi münasebette bulunacak olsa o kadının mehirinin tamamını vermek farz olur. Burada ifade edilen "Faydalanmak"tan maksat, "Cinsi temas"tır. Bunlara göre burda zikredilen ücretler'den maksat da mehirlerdir.

b- Süddi, Mücahid, Abdullah b. abbas, Übey b. Kâ'b, Hz. Ali ve Said b. Cübeyrden nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Sizler, kadınlarla belli bir süreye kadar evlenerek onlardan faydalandığınızda, faydalanmanız karşılığında vermeyi tayin ettiğiniz ücretlerini onlara verin."

Bu hususta Süddinin şunları söylediği rivayet edilmektedir: Âyetin bu bölümü, mut'ayı ifade etmektedir. Mut'ada kişi bir kadını, belli bir süre için velisinin iznini alarak ve iki de şahit tutarak evlenir. Müddet bittikten sonra artık erkeğin, o kadının üzerinde hiç bir hakkı kalmaz. Ancak kadının rahminin temiz olduğunu anlaşılmasını (hamile olmadığının anlaşılmasını) beklemesi gerekir. Böyle bir nikahla evlenenler birbirlerine mirasçı olamazlar.

Ebu Nedre, Abdullah b. Abbasın, Katade de Übey b. Kâ'bın, âyet-i kerimenin bu bölümüne "Belli bir zamana kadar" mânâsını ifade eden (إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى) cümlesini de ilave ederek şu şekilde okudukları rivayet etmiş-

lerdir: (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) Bu kıraata göre, "Belli bir süreye kadar" cümlesi de ilave edildiğinden, bu âyetin, mut'a nikahına yorumllanması icab etmiş olur.

Yine bu hususta Şu'be diyor ki: "Ben, Hakem'den "Âyetin bu bölümü mensuh mudur?" diye sordum. Hakem de dedi ki: "Hayır. Ali (r.a.) buyurdu ki: "Şayet Ömer (r.a.) mut'a nikahını yasaklamış olmasaydı, şaki olanlar dışında kimse zina etmiş olmazdı."

Taberi diyor ki: "Bu iki te'vilden doğru olan, âyet-i kerimenin bu bölümünü: "Kadınlardan, nikahlayıp kendileriyle zifafa girdiklerinizin mehirlerini verin." şeklindeki te'vildir. Zira Allahın, sahih bir nikah yapmaksızın veya sahih bir mülkiyetle almaksızın, kadınlardan mut'a yoluyla faydalanmayı, Peygamberinin diliyle haram kıldığına dair kesin delil bulunmaktadır. Biz, bu kitabımızın başka yerlerinde, sahih nikahla yapılmayan mut'anın haram olduğuna dair deliller zikrettik. Ayrıca burada da zikretmemize gerek yoktur.

Übey b. Kâ'b ve Abdullah b. Abbastan nekledilen (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى) kıraat şekline gelince bu kıraat, müslümanların Kur'anlarında tesbit edilmiş olan şeklen muhalif bir kıraattır. Hiçbir kimsenin, mazeretleri bertaraf edecek, kesin bir haber bulunmaksızın, Allah tealanın kitabına belli şeyler ilave etmesi caiz değildir.

Âyet-i kerimenin sonunda geçen ve "Mehir takdir edildikten sonra birbirinizi razı etmenizde bir mahzur yoktur." şeklinde tercüme edilen ifade, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Hadremiye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey kocalar, sizler,karılarınıza mehir takdir eder sonra da eliniz daralırsa mehirin indirilmesine veya bağışlanmasına dair birbirinizle, rıza gösterip ittifak etmenizde size bir günah yoktur.

b- Süddiye göre ise bu ifadedin mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, kendileriyle belli bir süreye kadar mut'a yaptığınız kadınlarla, süre bittikten sonra o süreyi ve takdir edilen ücreti arttırmaya, karşılıklı olarak razı olmanızda sizin için mahzur yoktur.

c- Abdullah b. Abbasa göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, sizler, karılarınıza, onlardan faydalanma karşılığında mehirlerini verdikten sonra onlarla beraber kalmanızda veya ayrılmanızda sizin için bir mahzur yoktur.

d- İbn-i Zeyde göre ise bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ey insanlar mehir takdir etmenizden sonra, karılarınızın mehirlerinden bir kısmını düşürmelerinde sizin için bir mahzur yoktur."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, İbn-i Zeydin görü-

şüdür. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, sizler, yaptığınız nikah akdinden dolayı karılarınıza mehir vermenizden sonra sizlerle karılarınızın, mehirin bir kısmını düşürme veya alacağından vaz geçme yahut vadesini erteleme veya tamamen düşürme hususunda rıza göstererek ittifak etmenizde sizin için bir mahzur yoktur."

Âyetin bu bölümü, şu âyete benzemektedir: "Kadınların mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer kendi istekleriyle mehirin bir kısmını size bağışlarlarsa onu âfiyetle yeyin."(38)

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ
اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ
بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ فَاِذَٓا اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ
بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ لِمَنْ
خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
٢٥

25- Sizden, hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, sahibolduğunuz mümin cariyelerden evlensin. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Siz, birbirinizdensiniz. O halde sahiplerinin izniyle ve mehirlerini örfe göre vermek suretiyle cariyelerden iffetli olan zina etmeyen, dost da edinmeyenlerle evlenin. Evlendikten sonra zina ederlerse o cariyelere, hür kadınlara verilen cezanın yarısı vardır. Bu hükümler, içinizden, sıkıntıya düşmekten korkanlaradır. Eğer sabredersemiz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Sizden, mali gücü yeterli olmadığı için hür mümin kadınlarla evlenme imkanı bulamayanlar, mümin cariyelerle evlensinler. Putperestlerle evlenmesin-

(38) Nisa suresi, 4/4

ler. İşlerin gerçek yüzünü ve sırlarını Allah daha iyi bilir. Bu itibarla evleneceğiniz cariyelerin gizli taraflarını Allaha havale edin. Sizler, birbirinizdensiniz. O cariyelerle, sahiplerinin iznini almak şartıyla evlenebilirsiniz. Ayrıca onlara, karşılıklı olarak anlaştığınız mehirlerini verin. Onların iffetli olmaları, fuhuş yapmamaları ve dost tutmamaları şartiyle onlarla evlenebilirisiniz. Bu cariyeler zina ederlerse bunların cezaları hür kadınlara verilen cezaların yarısı kadardır. Bu hükümler, içinizden günah işlemekten korkanlaradır. Sabreder de cariyelerle evlenmezseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

* Âyyet-i kerimede geçen ve "Güç" mânâsına tercüme edilen (طولا) kelimesi Mücahid, Abdullah b. Abbas, Katade, Said b. Cübeyr ve İbn-i Zeyde göre "Mal, bolluk ve maddi imkân" demektir. Buna göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "İçinizden kimin, hür ve mümin kadınlarla evlenmeye maddi imkanı yoksa, mümin olan cariyelerinizle evlensin."

Rebia, İbn-i Zeyd, Cabir, İbrahim en-Nehai ve Atadan nakledilen diğer bir görüşe göre ise burada geçen (طولا) kelimesinden maksat, "arzu ve istek"dir.Bunların anlayışına göre âyetin izahı şöyledir: "Sizden kimin, hür ve mümin kadınlarla evlenme arzu ve isteği yok da cariyelerle evlenmek istiyorsa, mümin olan cariyelerinizle evlensin."

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu (طولا) kelimesinin mânâsının "Maddeten güç yetirme ve malca zengin olma." demek olduğunu söylemiştir. Zira, bütün âlimler, Allah tealanın, haram kıldığı herhangi bir şeyi sadece şehvani arzuları tatmin etmek için helal kılmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. O halde hür olan kadınlarla evlenme imkanı bulunan kişilere cariyelerle evlenmeyi haram kılan Allah tealanın, sırf şehvani arzuları tatmin etmek için onlarla evlenmeye izin vermesi de düşünülemez. Zira, çaresiz kalan kimsenin leşten yeme ruhsatı, hayatını tehlikeden kurtarmak içindir. Şehvani arzuları tatmin etmeme hali, böyle bir tehlikeyi meydana getirmeyeceğinden sırf bu arzuları tatmin etmek için haramların helal kılınması düşünülemez. Mesela, bütün âlimler, bir insanın, hür veya cariye olan bir kadına âşık olması halinde, kadının ona ancak nikahlanmasıyla, cariyenin de satın alınmasıyla helal olacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Böyle bir kimse, âşık oldu diye, bir kadınla nikahsız olarak evlenebilir mi? Veya cariyeyi satın almadan onunla ilişki kurabilir mi? Bütün bunlar gösteriyor ki, burada ki (طولا) kelimesinin mânâsı, maddeten güç yetirmektir. Arzu ve istek mânâsına değildir.

Bu kelimenin, "arzu" mânâsına geldiğini, maddeten hür kadınlarla evlenme imkânı olan kimsenin, sırf hür kadınlarla evlenme arzusunda bulunmayıp cariyelerle evlenmeyi istediğinden, onlarla evlenebileceğini söyleyen görüşün fasit olduğunu ortaya koymaktadır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Cariyeler" diye tercüme edilen (فتياتكم) ke-

limesinin asıl mânâsı "Genç kızlarınız" demektir. Ancak burada zikredilen "Genç kızlar"dan maksat, cariyelerdir. Nitekim Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi, Said b. Cübeyr, İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri, bu kelimeyi bu şekilde izah etmişlerdir. Âyetin bu bölümünden anlaşıldığı gibi, müslüman bir erkeğin hür kadınlarla evlenme imkanı bulunduğu takdirde onları bırakıp ta, nikah akdi yapmak suretiyle cariyelerle evlenmesi caiz değildir. Bu hususta, Hasan-ı Basri, Resulullahın, hür kadının üzerine cariye ile evlenmeyi, cariyenin üzerine de hür kadınla evlenmeyi yasakladığını ve "Kimin hür kadınla evlenme imkânı varsa cariye ile nikahlanıp evlenmesin." buyurduğunu rivayet etmiştir.

Âyet-i kerimede, "Mümin cariyelerinizden evlenin." buyurulmaktadır. Müfessirler, mümin olmayan cariyelerle evlenmenin bu âyetle haram kılınıp kılınmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahid, Said b. Abdülaziz, Malik b. Enes ve Malik b. Abdullah b. Ebi Meryemden nakledilen diğer bir rivayete göre, mümin olmayan cariyeleri nikahlayarak evlenmek haramdır. Zira bu âyetteki "Müminat" kelimesi bunu ifade etmektedir. Bunlara göre, bir müslüman erkek, Hristiyan veya Yahudi olan hür bir kadınla evlenebileceği halde bu iki ehli-i kitaptan olan herhangi bir cariye ile nikah akdi yaparak evlenemez.

b- Ebu Meysere, Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre ise bu âyette zikredilen "Müminat" sıfatı, mümin olmayanları haram kılmak için değil sadece mümin olan cariyelerle nikahlanarak evlenmenin mendup olduğunu ifade etmektedir. Bu itibarla ehl-i kitap olan cariyelerle nikah akdi yaparak evlenmek caizdir. Zira, Allah teala şu âyet-i kerimesinde ehli kitabın iffetli olan kadınlarıyla evlenmenin, mutlak bir şekilde helal olduğunu beyan etmiş, hür ve cariye ayırımı yapmamıştır. "...Hür ve iffetli mümin kadınlar ile, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar, size helaldir."(39) Bu görüşte olan âlimlere göre, burada zikredilen "Müminat" kaydı, ehli-i kitap olmayan putperest cariyelerle nikah akdiyle evlenmenin haram olduğunu ifade etmek içindir.

Taberi, cariyelerle evlenmenin, ancak bir kısım şartların tahakkuku ile gerçekleşeceğinden ve bu sıfatlardan birinin de "Mümin" olma sıfatı olduğundan, mümin olmayan cariyelerle nikahlanarak evlenmenin haram olduğunu söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Maide suresinde geçen ve ehl-i kitap olan kadınlarla evlenmenin helal olduğunu beyan eden âyet-i kerimede, ehl-i kitap olan kadınlar "Muhsenat" sıfatıyla sıfatlanmışlardır. Bu safattan maksat, "Hür olan kadınlar" demektir. Bu âyette ise, kendileriyle evlenmek helal olan cariyeler, "Müminat" sıfatıyla sıfatlanmışlardır. Her iki âyetin ifade ettikleri mânâlar farklıdır. Bunlardan birinin, diğerinin hükmünü bertaraf ettiğini

(39) Maide suresi, 5/5

söylemek isabetli değildir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Sizler birbirinizdensiniz" diye tercüme edilen (بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ) ifadesi, Taberi tarafından şöyle izah edilmiştir. "Sizler, birbirlerinizin cariyeleriyle nikah akdi yaparak evlenin. Fakir olanınız, zengin olanınızın cariyesi ile evlensin."

Âyet-i kerimede, kendileriyle evlenilecek mümin cariyelerin iffetli olmaları, açıkça zina yapan gizlice dost tutan kimseler olmamaları şart koşulmaktadır. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cahiliye döneminde insanlar, açıktan yapılan zinayı haram, gizlice yapılanı ise helal sayarlardı ve derlerdi ki: "Açıktan yapılan zina kınanır. Gizliden yapılanın ise bir mahzuru yoktur." İşte bunun üzerine Allah teala "...Hayasızlıkların açığına da gizlisine de yaklaşmayın."(40) âyetini indirmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Evlendikten sonra" diye tercüme edilen (فإذا احصن) ifadesi iki şekilde okunmuştur.

a- Bazıları bunu (فَإِذَا أَحْصَنَّ) şeklinde okumuşlardır. Mânâsı "Müslüman oldukları zaman" demektir. Buna göre bu ifade ile âyetin mânâsı "Cariyeler müslüman olur ve müslüman olmakla avret mahalleri haramdan korunur daha sonra da zina ederlerse onlara, hür kadınlara verilen cezanın yarısı vardır." şeklindedir. Abdullah b. Mes'ud Şa'bi, İbrahim en-Nehai, Zühri, Süddi, Salim ve Kasım, âyeti kerimeyi bu şekilde izah etmişlerdir. Bunlara göre müslüman olan cariye, bekâr dahi olsa zina etmesi halinde ona, hür kadının cezasının yarısı verilir. Nitekim Hz. Ömer Beytül Mala ait olan ve zina eden bekâr cariyelere sopa cezası vermiştir.

b- Diğer bir kısım insanlar ise bu kelimeyi (فَإِذَا أُحْصِنَّ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin mânâsı "O cariyeler, hür kimselerle evlenir bu sebeple avret mahalleri haramdan korunmuş olur. Sonra da zina edecek olurlarsa onlara, hür olan kadınların cezasının yarısı vardır." Abdullah b. Abbas, Mücahid, Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri ve Katade, âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Said b Cübeyr, evli olmayan bir cariyenin zina etmesi halinde, kendisine sopa vurulmayacağını söylemiştir.

Taberi, bu kıraat şekillerinden ikisinin de, İslam beldelerinde bilindiği ve yaygın olduğunu, okuyucunun, bunlardan herhangi birini okuması halinde isabet etmiş olacağını söylemiştir.

---

(40) E'an suresi, 6 / 151

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Sen, her iki kıraatın da caiz olduğunu söyledin. İki kıraatın da caiz olması için her ikisinin mânâsının da aynı olması gerekir. Halbuki buradaki, her bir kıraatın mânâsı farklıdır." Cevaben denilir ki: "Her ne kadar bu kıraatların mânâları farklı ise de bunlardan birisi esas alındığında diğerinin ifade ettiği mânâ bertaraf edilemez. Zira Allah teala, Peygamberinin diliyle, müslüman olan cariyeye de müslüman olmayan cariyeye de, zina etmesi halinde ceza verileceğini beyan etmiştir. Bu hususta Resulullah, bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ النَّبِىُّ ﷺ اِذَا زَنَتِ الاَمَةُ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا وَلاَ يُثَرِّبْ ثُمَّ اِنْ زَنَتْ فَلْيَجْلِدْهَا وَلاَ يُثَرِّبْ ثُمَّ اِنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ فَلْيَبِعْهَا وَلَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعَرٍ

"Sizden birinizin cariyesi zina eder de onun zinası açığa çıkacak olursa ona sopa vursun. Onu kınamasın."(41) Tekrar zina edecek olursa ona yine sopa vursun ve onu kınamasın. Üçüncü defa zina edecek olursa onu, kıldan bir ip karşılığında dahi olsa satın."(42)

Resulullah başka bir hadisinde ise "Malik olduğunuz kölelere hadleri uygulayın." buyurmuştur. Resulullah, bu hadisleriyle, evli bekâr ayırmaksızın, kölelere ceza uygulanmasını emretmiştir. O halde bunlara ceza vermek hem Allah tealanın kitabı hem de Resulullahın sünnetiyle sabittir. Âyette zikredilen (احصن) kelimesi, hem evlenme hem de müslüman olma mânâsına geldiği gibi, hadis-i şeriflerde zikredilenlerin de bu iki mânâya da geldikleri muhtemeldir. Bu itibarla, hadislerin bazı rivayetlerindeki (احْصَانْ) kelimesini yalnızca "Evlenmiş olma" mânâsına veya "Müslüman olma" mânâsına alma isabetli değildir. O halde zina eden her köle ve cariyeye zina cezasının uygulanması vaciptir.

Âyet-i kerimede "O cariyelere, hür kadınlara verilen cezanın yarısı vardır." buyurulmaktadır. Taberinin izahına göre bir cariye evli dahi olsa, zina etmesi halinde ona, bekâr olarak zina eden hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir. Yani onlara, elli sopa vurulur. Bunların sürgün edilmeleri ve recmedilmeleri söz konusu değildir.

Âyet-i kerimede "Bu hükümler, içinizden sıkıntıya düşmekten korkanlaradır." buyurulmaktadır. Burada "Sıkıntıya düşmek" diye tercüme edilen (العَنَت) kelimesi, Mücâhid, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Atıyye ve Dehhak ta-

---

(41) Bu ifadeyi " Onu sadece kınamakla kalmasın. Allah tealanın beyan ettiği cezayı uygulansın" şeklindeki izah edenler de vardır.

(42) Buhari, K. el-Hudu, bab: 36 / Müslim, K. el-Hudu, bab: 30 Hadis No: 1703 Ebu Davud, K. el-Hudud, bab: 33, Hadis No: 4469-70-71

rafından "Zina etmek" olarak izah edilmiştir. Bunlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Hür olan kadınlarla evlenmeye maddi imkanları olmayanlara, mümin cariyelerle evlenmelerinin mübah olması, içinizden, zina yapacağından korkanlar içindir.

Diğer bir kısım âlimlere göre buradaki (ٱلْعَنَتَ) kelimesinin mânâsı "Cezalandırmak" demektir. Bunlara göre ise âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Bu hüküm, içinizden, zina cezasından korkanlar içindir."

Taberi diyor ki: "Bu kelimenin izahında, tercihe şayan olan görüş (ٱلْعَنَتَ) kelimesinin "Sıkıntıya düşmek" olduğunu söyleyen görüştür. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Bu hüküm, içinizden dini ve vücudu hususunda zarar göreceğinden korkanlar içindir. Allah teala (ٱلْعَنَتَ) kelimesini mutlak bir şekilde zikrettiğinden bunu genel anlamda almak elbette ki daha isabetlidir.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ
عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

26- Allah size, dininizin hükümlerini açıklamak, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah size, helal ve haramı açıklamak, sizleri, sizden önceki müminlerin yollarına iletmek ve geçmişte işlediğiniz günahlarınızdan dolayı tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah, kullarının menfaatine olan şeyleri çok iyi bilendir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ
تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

27- Allah sizin tevbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine uyanlar ise sizin, hak yoldan iyice uzaklaşmanızı istiyorlar.

Allah sizi, kendisine itaat etmeye döndürmek istiyor ki geçmişteki işlediğiniz günahları affetsin. Cahiliye dönemindeki haramları helal sayma günahlarınızı bağışlasın. Dünyanın zevkine dalıp, şehvani arzularına köle olarak Şeytana tabi olanlar ise sizlerin, Allahın emirlerinden uzaklaşmanızı, böyece haramları işleyip günahlara sürüklenmenizi istiyorlar.

* Müfessirler bu âyette zikredilen "Şevhetlerine uyanlar"dan kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahide göre bunlar, zina edenlerdir. Zina edenler, müminlerin de kendileri gibi zina etmelerini ve aynı seviyeye düşmelerini isterler.

b- Süddiye göre işe "Şevhvetlerine uyanlar"dan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Bunlar, müminlerin, Hak din olan islamdan sapıp başka yollara kaymalarını isterler.

c- Bazı âlimlere göre bunlardan maksat, Yahudilerdir. Yahudiler müslümanların, anne ayrı baba bir kızkardeşleriyle evlenmelerini isterlerdi. Zira onlar kendileri böyle kardeşleriyle evlenmeyi helal görürler.

İbn-i Zeyde göre ise "Şehvetlerine uyanlar"dan maksat, dinin hükümlerine ters olarak şehvani arzusuna uyan kimsedir. Böyle olan insanlar, müslümanların, dinlerinin hükümlerini bırakarak onların şehvani arzularına uymalarını isterler.

Taberi âyet-i kerimenin genel ifadesinin, bu zikredilen görüşlerden hepsini kapsar mahiyette olduğunu, bu nedenle âyeti sadece belli kimselere tahsis etmenin doğru olmayacağını söylemiştir. Bu itibarla Yahudilerin de Hristiyanların da, zina edenlerin de ve her bâtıl yola tabi olanların da, müminleri, hak yol olan dinlerinden saptırmak istedikleri muhakkaktır. İşte âyet-i kerime bunu ifade etmektedir.

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَع۪يفاً ﴿٢٨﴾

28- Allah sizden yükü hafifletmek ister. Çünkü insan zayıf olarak yaratılmıştır.

Allah sizin için dini hükümleri kolaylaştırmak ister. Siz insanlar, âciz varlıklar olarak yaratılmışsınızdır. Özellikle kadınlar hususunda sabrınız pek azdır. Bu sebeple de hür kadınlarla evlenmeye gücünüz yetmediği takdirde cariyelerle evlenmenize izin verilmiştir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ

تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

29- Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir. Birbirinizin canına kıymayın. Şüphesiz ki Allah, size karşı çok merhametlidir.

Ey iman edenler, mallarınızı aranızda, faiz alma, kumardan kazanma gibi haksız yollarla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle veya bağışta bulunmakla yemeniz helaldir. Birbirinizin canına kıymayın. Şüphesiz ki Allah, size karşı çok merhametlidir. Birbirinizin kanını dökmenizi yasaklaması da merhametinin gereğidir.

* Âyet-i kerimenin "Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyi." kısmı müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas ve Süddi, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir: "Ey iman edenler, mallarınızı aranızda faiz, kumar, gasp ve zulüm gibi, Allahın haram kıldığı yollarla yemeyin. Ancak razı olacağınız bir ticaret yoluyla kazanacağınız malları yeyin."

b- İkrime ve Hasan-ı Basri ise âyet-i kerimenin bu bölümünün, insanların, misafir olma ve ikram edilme yoluyla da birbirlerinin mallarını yemelerini yasakladığını, ancak alış veriş yaparak birbirlerinin mallarını yiyebileceklerini beyan ettiğini fakat daha sonra Nur suresinin şu âyeti inerek bunu neshettiğini ve müminlerin birbirlerinin mallarını misafir olurken ve ikram edilirken yiyecebileceklerinin artık mübah olduğunu söylemişlerdir. "Kör için bir güçlük yoktur, topal için bir güçlük yoktur, hasta için bir güçlük yoktur. Sizin de kendi evlerinizde ve babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kızkardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayınlarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarları emanet edilip tasarrufunuza verilen evlerde veya dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir günah yoktur. Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde de bir günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman kendinize selam verin. Bu, Allah nezdinde mübarek ve temiz bir selamlaşmadır. Aklınızı kullanasınız diye Allah, âyetleri size işte böyle açıklıyor."(43)

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı birinci görüştür. Allah teala bu âyetle müminlere haram kıldığı şekilde birbirlerinin mallarını yemeyi yasaklamıştır. Zira haksız yere mal yemenin mânâsı budur. Âyetin mânâsı bu olduğuna göre bunun aksini iddia ederek onun mânâsının, kişinin mümin kardeşi tarafından ikram edilen yemeği yasaklamak olduğunu ve daha sonra da neshedildiğini söyleyenlerin görüşünün bir anlamı yoktur. Zira yemek yedirmek, misafirlere ikramda bulunmak, müşriklerin de övülen amellerindendi. İs-

(43) Nur suresi, 24/61

lam da geldi bu tür amelleri yapmaya davet etti. Hiçbir zaman bunları yasaklamadı. O halde âyetin mânâsının bu gibi ikram ve ihsanlarda bulunmayı yasaklamak olduğunu söylemek yersizdir.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, ticaret ve sanat yoluyla, rızık talep etmeye karşı çıkan bazı cahil mutasavvıfları tekzib etmektedir. Âyet-i kerime, rıza ile kazanılan ticaretin helal olduğunu beyan etmektedir. Bu hususta Katade diyor ki: "Tecaret, onu doğrulukla ve takva ile yapanlar için Allahın rızıklarından bir rızık ve helal kıldığı şeylerden bir şeydir. Bize rivayet edilirdi ki: "Güvenilen ve dürüst bir tacir kıyamet gününde arşın gölgesinde bulunacak olan yedi sınıftandır."(44)

Âyet-i kerimede, rıza ile yapılan ticaretten kazanılan malın helal olduğu zikredilmektedir. Âlimler, ticaretin hangi şekilde yapılması halinde rıza ile yapılmış olacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Kadı Şüreyh, İbn-i Sirin, Şa'bi, Hz. Ali Abdullah b. Mes'ud, Ebu Zür'a ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Rıza ile yapılan ticaretten maksat, alış veriş yapan taraflardan herbirinin, alış veriş akdini yaptıktan sonra o muameleyi yaptıkları yerden ayrılıncaya kadar, birbirlerini alış verişi bozup bozmamakta serbest bırakmalarıdır. Bunlara göre taraflar bir mecliste sözle alış verişi bitirdikten sonra tekrar onu bozabilme hakkına sahiptirler. Bu hususta Muhammed b. Sirin diyor ki: "Biri diğerine bir bornoz satan iki kişi anlaşmazlığa düştüler. Biri: "Ben bu adama bir bornoz sattım. Beni razı etmesini istedim. Fakat o beni razı etmedi "dedi. Kadı Şüreyh dedi ki: "O seni razı ettiği gibi sen de onu razı et." Satın alan adam dedi ki: "Ben ona dirhemlerini verdim fakat o razı olmadı." Şüreyh dedi ki: "O seni razı ettiği gibi sen de onu razı et." Adam yine dedi ki: "Ben onu razı ettim fakat o razı olmadı." Bunun üzerine Şüreyh dedi ki: "Alış veriş yapan iki taraf adi yaptıkları yerden ayrılmadıkça onu bozup bozmamaktan serbestirler."

Taysele diyor ki: "Ben çarşıdaydım. Ali (r.a.)da oradaydı. Bir kız çocuğu geldi ve bir dirheme meyve satın almak istedi. Ben de dirhemi alıp meyveyi ona verdim. Sonra kızcağız "Bu meyveyi istemiyorum dirhemimi bana ver." dedi. Ben direttim. O sırada Ali gelip dirhemi alarak kıza verdi."

Bunlar, görüşlerine delil olarak Resulullahın şu hadis-i şerifini zikretmişlerdir. Abdullah b. Ömer diyor ki: "Resulullah şöyle buyurdu: "Her alış veriş yapın iki taraf, bulundukları yerden ayrılmadıkça aralarında satış diye bir şey yoktur."(45) Ancak birbirlerini muhayyer kıldıkları müstesnadır." Ebu Hureyre

(44) Bkz. İbn-i Mace, K. et-Ticarât, bab: 1, Hadis No: 2139 / Tirmizi, K. el-Büyû, bab: 4, Hadis No: 1209

(45) Bkz. Tirmizi, K. el-Büya', bab: 26, Hadis No: 1245

de Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Alış veriş yapan iki kimse ancak birbirlerinden razı olarak ayrılırlar."(46)

Abdullah b. Abbas diyor ki: Resulullah bir adama bir şey sattı. Sonra ona dedi ki: "Alış verişi bozup bozmamayı tercih et." Adam da "Geçerli olduğunu tercih ettim." dedi.

Resulullah da: "İşte alış veriş böyle olur." dedi.(47) Evet, bu görüşte olanlar alış veriş yapan iki tarafın, akdi yaptıkları yerden ayrılıp fiilen gitmedikleri takdirde bu âyette belirtilen ve Resulullahın hadislerinde açıklanan "Rıza ile bir alış veriş" olmayacağını söylemişlerdir.

b- İmam Malik, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammede göre ise bu âyette zikredilen "Rıza ile yapılan ticaret"ten maksat, tarafların alış veriş akdini yapmadan önce rızalarıyla akdi bitirmeleridir. Bunların, alış veriş yaptıkları meclisten ayrılmadan önce bu rızalarının bozulup bozulmaması veya birbirlerini akdi bozup bozmamakta serbest bırakmaları, rızanın ortadan kalkmasını gerektirmez. Bunlara göre taraflar, rızalarıyla alış veriş akdini yaptıktan sonra akdi yaptıkları mecliste, taraflardan birinin, akitten caydığını söyleyrek onu bozması caiz değildir. Bunlar, görüşlerine delil olarak şunu zikretmişlerdir. "Alış veriş te nikah akdi gibi, sözle yapılan akitlerdendir."

Âlimler, "Nikah akdi yapıldıktan sonra, taraflardan birinin, diğerini, akdin gereğini yapmaya mecbur edeceği hususunda hiçbir ihtilaf yoktur. Taraflar akdin yapıldığı meclisten ayrılmamış olsalar dahi akit iki tarafı da bağlayacıdır. Alış verişin hükmü de böyledir." demişlerdir.

Resulullah, "Alış veriş yapan iki taraf ayrılmadıkça akdi bozup bozmamakta serbesttirler." hadisinden maksat ise "Akdi yapma sözlerinden ayrılmadıkça." demektir. "Akdin yapıldığı meclisten ayrılmadıkça." demek değildir.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş ve bu vaziyette zikredilen "Rıza ile yapılan ticaretten maksadın, ticaret yapan tarafların, akdi yaptıkları yerden ayrılıncaya kadar rızalarının devam etmesi olduğunu beyan etmiş bu itibarla akit yapan taraflar akit meclisinden ayrılmadıkça akdi bozup bozmamakta serbest olacaklarını söylemiştir.

Zira bu hususta Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğu sahih bir haberdir. "Alış veriş yapan iki taraftan herbiri ayrılmadıkça diğer tarafa karşı muhayyerdir. Ancak muhayyer bırakılarak yapılan alış verişler müstesnadır."(48) Diğer bir rivayette hadisin sonu şöyledir: "Yahut da taraflardan biri arkadaşına "Seç" de-

(46) Bkz. Ebu Davud, K. el-Büyu', bab: 51, Hadis No: 3458
(47) Bkz. Buhari, K. el-Büyu, bab: 43
(48) Ebu Davud, K. el-Büyu' b. 51, Hadis No: 3454

melidir."(49)

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ

عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

30- Kim bunu bir düşmanlık ve zulüm olarak yaparsa yakında onu cehennem ateşine atacağız. Bu Allaha çok kolaydır.

Kim, mümin kardeşine düşmanlık yaparak onu haksız yere öldürür veya haram kılınan bir işi yaparsa biz onu yakında, içinde yanacağı bir ateşe sokarız. Ona bu cezayı vermek, bizim için pek kolaydır. Çünkü zalimler hiçbir zaman bizden yakalarını kurtaramazlar.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Kim bunu yaparsa" cümlesindeki "Bu" işaret zamiriyle neye işaret edildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir:

a- Ataya göre bu zamirle, müminlerin birbirlerini öldürmelerine işaret edilmektedir. Buna göre âyetin mânâsı "Kim mümin kardeşini düşmanca ve haksız yere öldürecek olursa biz onu yakında cehennem ateşine koyacağız ve bu, Allaha pek kolaydır." şeklindedir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre bu zamirle, surenin başından buraya kadar yasaklanan "Haram kılınan kadınlarla evlenmek" "Allahın koyduğu sınırları aşmak" "Haksız yere yetim malı yemek." ve "Allahın haram kıldığı cana kıymak." gibi haramlara işaret edilmektedir. Bunlardan herhangi birini yapanın cehennem azabına konacağı belirtilmektedir.

---

(49) Ebu Davud, K. el-Büyu'b 51, Hadis No: 3455

Âyet-i kerimede geçen ve "Birbirinizin canına kıymayın" şeklinde tercüme edilen cümle, Taberi de dahil olmak üzere, bir kısım âlimler tarafından bu şekilde izah edilmiştir. Diğer bir kısım âlimler ise bu cümleyi şöyle izah etmişlerdir: "Kendinizi öldürmeyin."Yani, allahın haram kıldığı şeyleri işleyerek, aranızda mallarınızı haksızlıkla yiyerek kendinizi cehennem ateşine atıp öldürmeyin. Ve çeşitli yollarla intihar ederek kendi canınıza kıymayın."

Amr b. el-Ass, âyet-i kerimeyi bu son izah şekliyle anlaşmış ve şu hadiseyle bunu Resulullaha arzetmitir. Amr diyor ki: "Zatüsselasil gazvesinde soğuk bir gecede ihtilam oldum. Yıkandığım takdirde hastalanıp öleceğimden korktum. Kendime acıyarak teyemmüm ettim. Sonra arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. Arkadaşlarım durumu Resulullaha anlattılar.Resulullah. Çok soğuk bir gecede ihtilam oldum. Yıkandığım takdirde öleceğimden çok korktum ve Allah tealanın: "Kendi kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki alah size karşı çok merhametlidir" âyetini hatırladım. Eyemmüm edip namaz kıldım." Resulullah bunun üzerine güldü ve hiçbir şey söylemedi." (Ebu Davud K. et-Taharet b. 35 HN. 334)

c- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bu zamirle, mümin kardeşinin malını haksız yere iyiyene ve mümin kardeşinin canına kıyana işaret edilmektedir. Ve bunları yapanların cehenneme konacakları beyan edilmektedir.

Taberi diyor ki: "Burada doğru olan görüş şudur: "Bu zamir, bu surenin on sekizinci âyetinden sonra zikredilen haramlara işaret etmektedir. Bunlar da, evlenilmesi haram olan kadınlarla evlenmek, bazı kadınların evlenmelerine engel olmak, haksız yere başkalarına ait olan malı yemek, kanı haram olan bir mümini öldürmek ve diğer haramlardır. Zira on sekizinci âyetten önce zikredilen haramların sonunda Allah teala onları işleyenleri belli cezalarla tehdit etmiş, bu âyetten sonra zikredilen haramlar için herhangi bir ceza zikretmemiştir. Bu itibarla işaret zamirinin ,cezaları zikredilmeyen haramlara işaret ettiğini söylemek daha isabetlidir.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

31- Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter, sizi güzel bir makama koyarız.

Ey müminler, eğer sizler kendinize yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, küçük günühlarınızı örter sizi affederiz. Ve sizleri, mutluluk yurdu olan cennete koyarız. Orada ne üzüntü vardır ne de keder. Ne sıkıntı vardır ne de bunalım.

* Büyük günahlar hakkında sahabe-i kiramdan, tabiinden çeşitli görüşler nakledildiği gibi Resulullahtan da kısmen birbirinden farklı olan hadis-i şerifler rivayet edilmiştir.

a- Abdullah b. Mes'uda göre bu âyette zikredilen büyü günahlardan maksat, Nisa suresinin başından bu âyete kadar geçen otuz âyette, Allah tealanın, kullarına yasakladığı günahlardır. İbrahim en-Nehai de bu görüştedir. Abdullah b. Mes'uddan nakledilen diğer bir görüşe göre ise büyük günahlar dört tanedir. Bunlar, Allaha ortak koşmak, Allahın rahmetinden ümit kesmek, Allahın lütfundan ümit kesmek ve Allahın tuzağından (cezalandırmasından) kurtulacağından emin olmaktır.

Yine Abdullah b. Mes'uddan nakledilen diğer bir görüşe göre bu günahlar üçtür. Bunlar, Allahın rahmetinden ümit kesmek, Allahın lütfundan ümit kesmek ve Allahın cezalandırmasından kurtulacağından emin olmaktır.

b- Hz. Ali (r.a.)ye göre ise burada zikredilen büyük günahlar yedi tanedir. Bunlar da, Allaha ortak koşmak, Allahın, öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek. Namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak, yetim malı yemek, faiz yemek, savaştan kaçmak, hicret ettikten sonra tekrar Bedeviliğe dönmektir. Bu hususta Ubeyde b. Umeyr diyor ki: "Büyük günahlar yedidir. Bunların herbiri hakkında Allah tealanın kitabında bir âyet vardır. Bunlar şu günahlardır. Allah ortak koşmak, Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "Allaha samimiyetle yönelin. Ona ortak koşanlardan olmayın. Kim Allaha ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp kuşlar tarafından kapılmış veya rüzgarla uzaklara sürüklenmiş gibidir."(50)

Allahın, öldürülmesini haram kıldığı bir insanı öldürmek. Allah teala bu hususta da şöyle buyuruyor: "Kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası cehennemdir. Orada ebedi olarak kalacaktır. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."(51)

Faiz yemek. Allah teala bu hususta da şöyle buyuruyor: "Faiz yiyenler, yerlerinden, şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar."(52)

Yetim malı yemek. Allah teala bu hususta şöyle buyuruyor: "Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarına sadece ateş tıkamış olurlar. Onlar yakında alev alev yanan bir ateşe sokulacaklardır."(53)

Namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak. Allah teala bu hususta da şöyle buyuruyor: "İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara zina isnad edenler, şüphesiz ki dünyada da âhirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır."(54)

Savaştan kaçmak. Bu konudada âyet-i kerimelerde şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler, savaş için ilerlerken, toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönüp kaçmayın." "Savaş için bir taktik kullanan veya başka bir birliğe katılmak isteyen hariç. İçinizden kim düşmana arkasını dönüp kaçarsa Allahın gazabına uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir. O ne kötü bir yerdir."(55)

Hicret ettikten sonra dinden çıkıp tekrar Bedeviliğe dönmek. Bu hususta da âyette şöyle buyuruluyor: "Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktan sonra tekrar eski inkârlarına dönenlerin yaptıklarını şeytan kendilerine hoş göstermiş-

(50) Hac suresi 22 / 31
(51) Nisa suresi, 4 / 93
(52) Bakara suresi, 2 / 275
(53) Nisa suresi, 4 / 10
(54) Nur suresi, 24 / 23
(55) Enfal suresi, 8 / 15-160

tir. Ve hayallerle aldatmıştır."(56)

Ata b. Ebi Rebah ise bu büyük günahların, adam öldürmek, faiz yemek yetim malı yemek, namuslu kadına zina isnad etmek, yalan yere şahitlik yapmak, anneye babaya kötü davranmak ve savaştan kaçmak olduğunu söylemiştir.

c- Abdullah b. Ömere göre ise bu büyük günahlar dokuz tanedir. Bunlar da: Allaha ortak koşmak, öldürülmesi helal olmayan bir insanı öldürmek, savaştan kaçmak, namuslu birkadına zina isnad etmek, faiz yemek, haksız yere yetim malı yemek, Mescid-i Haramda haktan sapıp zulmetmek, insanlarla alay etmek. (İnsanları angaraya olarak çalıştırmak) ve anaya babaya, onları ağlatacak derecede kötü davranmaktır.

Abdullah b. Ömerden nakledilen diğer bir rivayete göre ise insanlarla alay etme günahı yerine sihir yapma günahı zikredilmiştir.

d- Abdullah b. Abbasa göre ise büyük günahlardan maksat, Allahın yasakladığı her günahtır. Abdullah b. Abbasın yanında, büyük günahların yedi veya dokuz tane olduğu zikredilmiş o da bunların yedi veya dokuzdan fazla olduklarını söylemiştir. Abdullah b. Abbas, "Büyük günahlar yediden ziyade yetmişe daha yakındır." demiştir.

e- Said b. Cübeyr, Mücahid, Dehhak ve Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre ise, büyük günahlardan maksat, Allahın, işleyenleri cehennem azabına koyacağı ile tehdit ettiği günahların tümüdür. Buna göre, işlenildiğinde onu işleyenenin cehennem azabına konulacağı veya Allahın gazabına yahut lanetine uğratılacağı beyan edilen günahların hepsi büyük günahladır.

f- Taberi büyük günahların, sahih hadislerde beyan edilen günahlar olduğunu, bunların da, Allaha ortak koşmak, anaya babaya kötü davranmak, Allahın, öldürülmesini haram kıldığı insanı öldürmek, yalan söylemek (Yalan yere şahitlik yapmak ta buna dahildir.) Namuslu kadınlara zina iftirasında bulunmak, yalan yere yemin etmek, sihir yapmak, savaştan kaçmak ve komşunun hanımıyla zina etmek." olduğunu söylemiş, fakirlik korkusuyla çocuğunu öldürmenin de haksız yere adam öldürme hükmüne tabi olduğunu bildirmiştir.

Taberi zikrettiği bu hususları, Enes b. Malik, Abdullah b. Amr, Ebu Eyyub el-Ensari, Ebu Ümame el-Bahili ve Abdullah b. Mes'uttan rivayet ettiği hadis-i şeriflerden almıştır.

Enes b. Malik (r.a.) diyor ki:

عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْكَبَائِرِ قَالَ الإِشْرَاكُ بِاللّٰهِ

(56) Muhammed suresi, 47 / 25

وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ

"Resulullah (s.a.v.)den büyük günahlar soruldu. O da: "Büyük günahlar Allaha ortak koşmak, anne ve babaya kötülük etmek, adam öldürmek ve yalan yere şahitlik etmektir." buyurdu.(57) Diğer bir rivayette ise Enes b. Malik şöyle demiştir:

أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ذَكَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الْكَبَائِرَ اَوْ سُئِلَ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ الشِّرْكُ بِاللّٰهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ فَقَالَ اَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قَالَ قَوْلُ الزُّورِ اَوْ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ قَالَ شُعْبَةُ وَاَكْثَرُ ظَنِّى اَنَّهُ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ

"Resulullah (s.a.v.) büyük günahları anlattı veya ona büyük günahlardan soruldu. O da şöyle buyurdu: "Onlar, Allaha ortak koşmak, adam öldürmek, anne ve babaya kötülük etmektir." Ve devamla şöyle dedi: "Ben size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? O, yalan söylemektir. (Diğer bir rivayette) yalan yere şahitlik etmektir."(58)

Ebu Eyyub el-Ensari, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

اَنَّ اَبَا اَيُّوبَ الأَنْصَارِىَّ حَدَّثَهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ مَنْ جَاءَ يَعْبُدُ اللّٰهَ وَلاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً وَيُقِيمُ الصَّلاَةَ وَيُؤْتِى الزَّكَاةَ وَيَجْتَنِبُ الْكَبَائِرَ كَانَ لَهُ الْجَنَّةُ فَسَأَلُوهُ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ الاِشْرَاكُ بِاللّٰهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ الْمُسْلِمَةِ وَالْفِرَارُ يَوْمَ الزَّحْفِ

"Kim Allahın huzuruna, Allaha kulluk ederek, ona hiçbir şeyi ortak koşmayarak, namazı kılarak, zekatı vererek ve büyük günahlardan kaçınarak çıkacak olursa işte onun için cennet vardır." Bunun üzerine Resulullahtan, büyük günahların neler oldukları soruldu. Resulullah şöyle buyurdu: "Bunlar, Allaha ortak koşmak, müslüman bir kişiyi öldürmek ve savaştan kaçmaktır."(59)

(57) Buhari, K eş-Şahadat, bab: 10
(58) Buhari, K. el-Edeb, b. 6 / Müslim, K. el-İman, b. 144, Hadis No: 88
(59) Neseî, K. Tahrim ed-Dem- bab: 3

Abdullah b. Amr, Resullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ الْكَبَائِرُ الاِشْرَاكُ بِاللّٰهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَالْيَمِينُ الْغَمُوسُ

"Büyük günahlar, Allaha ortak koşmak, anne ve babaya kötülük yapmak bir insanı öldürmek ve yalan yere yemin etmektir."(60)

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَىُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ قَالَ أَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ ثُمَّ أَىٌّ قَالَ أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ مِنْ أَجلِ أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ أَىٌّ قَالَ ثُمَّ أَنْ تُزَانِىَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ.

"Dedim ki" Ey Allahın Resulü, hangi günahlar daha büyüktür?" Resulullah: "Seni yaratan Allaha birini denk tutmandır. (ortak koşmandır.) Sonra hangisidir?" dedim. Resulullah: "Seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir." buyurdu. Sonra hangisidir?" dedim. Resulullah: "Komşunun hanımıyla zina etmendir." buyurdu.(61)

Ebu Umame el-Bahili diyor ki: "Resulullah bir yere yaslanmış vaziyette iken sahabiler büyük günahları anlattılar ve şöyle dediler: "Bunlar, Allaha ortak koşmak, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadına zina iftirasında bulunmak, anne ve babaya kötülük etmek, yalan söylemek, ganimet malından bir şey saklamak, sihir yapmak ve faiz yemektir. "Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allaha verdikleri ahdi ve yeminlerini bozarak karşılığında az bir değeri satın alanları nereye koyacaksınız?"(62)

Âyet-i kerimenin devamında, büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde kusurların örtüleceği zikredilmektedir. Buradaki kusurlardan maksat, küçük günahlardır. Allah teala, biz âciz kullarına bir lütuf olarak, büyük günahlardan kaçındığımız takdirde küçük günahlarımızı affedeceğini ve bizleri, ikram yurdu olan cennete koyacağını zikretmiştir.

Sahabe-i Kiram, Kur'an-ı Kerimde zikredilen bu ve benzeri âyetlerin, yü-

---

(60) Neseî K. Tahrim ed-Dem, bab: 3
(61) Neseî K. Tahrim ed-Dem bab: 4
(62) Taberi, C.5 S.28

ce mevlanın biz âciz kullarına büyük bir lütfu olduğunu söylemişler ve bu hususta sevinçlerini izhar etmişlerdir.Bu hususta Abdullah b. Mes'udun şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Nisa suresinde beş âyet vardır ki bunlar benim için bütün dünyadan daha sevimlidir. Bunlar: "Eğer yasaklandığınız büyü günahlardan kaçınırsanız kusurlarınızı örter sizi, güzel bir makama koyarız." Şüphesiz ki Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır. Ve yapana, katından büyük bir mükafaat verir." "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakini dilediği kimse için affeder. Kim Allaha ortak koşarsa şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur." "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allahtan bağışlanmasını dilerse, Allahı, mağfiret ve merhamet edici olarak bulur." "Allaha ve Peygamberine iman edip onlar arasında hiçbir ayrılık gözetmeyenlere gelince, işte onlara, Allah mükâfaatlarını verecektir. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir."(63) âyetleridir.

Abdullah b. Abbas da: "Nisa suresinde sekiz âyet vardır ki bu âyetler bu ümmet için, güneşin, üzerine doğup battığı şeylerden daha hayırlıdır." demiş ve şu âyetleri zikretmiştir: "Allah size, dininizin hükümlerini açıklamak, sizden öncelikleri yollarını göstermek ve tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." "Allah sizin tevbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine uyanlar ise sizin hak yoldan iyice uzaklaşmanızı istiyorar." "Allah sizden yükü hafifletmek ister. Çünkü insan çok zayıf olarak yaratılmıştır." "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter sizi güzel bir makama koyarız." "Şüphesiz ki Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana, katından büyük bir mükâfaat verir." Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakini dilediği kimse için affeder. Kim Allaha ortak koşarsa şüphesiz ki büyük bir günah ile iftira etmiş olur." Kim kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allahtan bağışlanmasını dilerse Allahı mağfiret ve merhamet edici olarak bulur." "Allaha ve Peygamberine iman edip onlar arasında hiçbir ayrılık gözetmeyenlere gelince, işte onlara Allah, mükâfaatlarını verecektir. Allah çok affeden, çok merhamet edendir."(64)

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا
اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ

(63) Nisa suresi, 4/31, 40, 48, 110, 152
(64) Nisa suresi, 4/ 26, 27, 28, 31, 110, 152

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

32- Allahın, bir kısmınızı diğerinden üstün kıldığı şeylere tamah etmeyin. Erkeklere de hak ettiklerinden bir pay vardır. Kadınlara da hak ettiklerinden bir pay vardır. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.

Allahın, sizlerden bir kısmınızı diğerinden üstün kıldığı hususlarda, üstün kılınan kimseyi çekemezlik yapmayın. Herkes, Allahın kendisine taksim ettiği dereceye razı olsun. Erkeklerin de yaptıkları hayır ve kötülüklerden dolayı sevap veya cezaları vardır. Kadınların da yaptıkları iyilik ve kötülüklerden dolayı sevap veya cezaları vardır. Allahtan, sizi rızasına kavuşturması için yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, kulları için neyin faydalı olduğunu çok iyi bilendir. O halde Allaha tevekkül edin, onun takdirine boyun eğin.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahid ve İkrimeye göre bu âyet-i kerime, Ümmü Seleme hakkında nâzil olmuştur. Mücahid diyor ki:

عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: يَغْزُو الرِّجَالُ وَلاَ يَغْزُو النِّسَاءُ، وَإِنَّمَا لَنَا نِصْفُ الْمِيرَاثِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلاَ تَتَمَنَّوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ)

"Ümmü Seleme şöyle dedi: "Erkekler cihad ediyor biz etmiyoruz. Mirastan da erkeğin payının yarısını alıyoruz." Bunun üzerine: "Allahın, bir kısmınızı diğerinden üstün kıldığı şeylere temah etmeyin." âyeti nâzil oldu.(65)

b- Süddiye göre ise bu âyet-i kerime, bir kısım insanların, Allah tealanın diğer insanlara, özellikle lutfettiği üstün derecelerin kendilerine de verilmesini istemeleri üzerine nâzil olmuş ve onlara cevap vermiştir. Zira bir kısım erkekler "Bizim mirastaki payımız, kadınların iki katı olduğu gibi, alacağımız sevapların da kadınların iki katı olmasını istiyoruz." dediler. Bir kısım kadınlar da: "Biz, sevaplarımızın erkeklerin sevabı kadar olmasını istiyoruz. Zira cihad edemiyor sevabını alamıyoruz. Şayet cihad etmek bize farz kılınmış olsaydı biz de savaşır ve sevabını alırdık." dediler. Allah teala da bu âyeti indirerek "Allahtan lütfunu isteyin ki size güzel ameller istemeyi nasibetsin. Bunu istemeniz sizin için daha hayırlıdır." buyurdu.

(65) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 4, Hadis No: 3022

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, bu âyetin, erkek ve kadın bütün insanlara, bazılarına verilen üstünlüklere diğerlerinin tamah etmemesini emrettiğini söyleyen görüştür.

Âyet-i kerimenin devamında "Erkeklere de hak ettiklerinden bir pay vardır. Kadınlara da hak ettiklerinden bir pay vardır." buyurulmaktadır. Müfessirler âyetin bu bölümünü iki şekilde izah etmişlerdir.

a- Bazılarına göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Erkeklere de yaptıkları iyilik ve kötülülkerin karşılığı vardır kadınlara da. Bu hususta Katade diyor ki: "Cahiliye döneminde insanlar, kadınlara ve çocuklara mirastan hiçbir şey vermiyorlardı. Onlar mirası sadece işlerin zor olanlarını yapan, gelir sağlayan ve savaş yapan kimselere veriyorlardı. Miras paylarını belirten âyet-i kerime nazil olup kadınlara ve çocuklara da mirastan pay verip erkeklerin paylarını kadınlarınkinin iki katı yapınca kadınlar: "Keşke bizim miras paylarımız da erkeklerinki gibi olsaydı." dediler. Erkekler de: "Ümit ederiz ki mirasta kadınlardan üstün kılındığnız gibi âhiretteki sevaplarımızla da üstün kılınırız." dediler. Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi. Kadın ve erkekten herbirinin yaptıkları amellerinin karşılıklarını göreceklerini beyan etti ve Allahtan lütfunu istemelerini emretti.

b- Abdullah b. Abbas ve İkrimeye göre ise bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Ölenlerin miraslarından erkeklerin de payları vardır kadınların da."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden birinci görüş tercihe şayandır. Zira âyet-i kerimede "Hak etme" Yani kazanma ifadesi zikredilmektedir. Kazanılması beklenen şey hayır veya şerdir. Miras, kazanılan bir şey değildir. Bu itibarla erkeklerin ve kadınların mirasta olan paylarının açıklandığını söyleyen görüş isabetli değildir."

Âyet-i kerimenin sonunda "Allahtan lütfunu isteyin." buyurulmaktadır. Buradaki lütuftan maksat, Allahın muvaffak kılması ve yardımıdır. Bu da dünya işlerine ait değil Allaha kulluk etme ve itaatta bulunma ile ilgilidir. Allahtan lütfunu isteme hususunda Resulullah şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : سَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ، وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ.

"Siz Allahtan lütfunu isteyin. Zira aziz ve celil olan Allah, kendisinden talepte bulunulmasını sever. İbadetlerin efdali, sıkıntının kalkmasını beklemektir."(66)

(66) Tirmizi, K. ed-Da'vât, bab: 116 Hadis No: 3571

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ
عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

33-Ana baba ve akrabaların bıraktıkları her şey için mirasçılar tayin ettik. Yemin akdiyle mirasçı kıldıklarınızın paylarını da verin. Şüphesiz ki Allah her şeye şahittir.

* Âyet-i kerimede zikredilen ve "Mirasçılar" diye tercüme edilen (مَوَالِيَ) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İbn-i Zeyd tarafından, asabe olan baba, kardeş vb. mirasçılar olarak izah edilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Yemin akdiyle mirasçı kıldıklarınız" şeklinde tercüme edilen (وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) cümlesinin zahiri mânâsı "Yeminlerinizin size bağladığı kimseler" demektir. Müfessirler bu kişilerden kimlerin kastedildiği ve bunlara verilecek payın ne olduğu hususunda farklı örüşler zikretmişlerdir.

a- İkrime, Hasan-ı Basri, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhaka göre bu âyette zikredilen "Yeminlerle bağlanan kimseler"den maksat, cahiliye döneminde, birbirlerine mirasçı olma hususunda yeminleşerek antlaşma yapan insanlardır. Âyetin, bunlara verilmesini emrettiği paylardan maksat ise bu antlaşma gereği kendilerine mirastan verilmesi icabeden paylardır. Âyet-i kerime, cahiliye döneminde birbirleriyle bu gibi antlaşma yapanlara, İslam geldikten sonra mirastan paylarını vermelerini emretmektedir. Ancak daha sonra gelen ve sadece akrabaların birbirlerine mirasçı olacaklarını beyan eden şu âyet-i kerime ile bu âyetin hükmü neshedilmiştir. Âyet-i Kerimede buyuruluyor ki: "Allahın kitabında, akraba olanlar (miras hususunda) birbirlerine müminler ve muhacirlerden daha yakındır.."(67)

b- Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Yeminlerimizin size bağladığı kimseler"den maksat, Resulullahın, Mekkeden Medineye hicret ettiğinde Medinelilerle kardeş yaptığı Mekkeli muhacirlerdir. Bunlara verilmesi emredilen paylardan maksat ise, mirastan verilecek paydır. Ancak daha sonra Allah teala, miras hükümlerini belirten âyet-i kerimeleri indirerek bu hükmü neshetmiştir.

(67) Ahzab suresi, 33/6

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ قَالَ وَرَثَةً وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ
أَيْمَانُكُمْ كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ دُونَ
ذَوِي رَحِمِهِ لِلْأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَهُمْ فَلَمَّا نَزَلَتْ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا
مَوَالِيَ نُسِخَتْ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنَ النَّصْرِ وَالرِّفَادَةِ وَالنَّصِيحَةِ
وَقَدْ ذَهَبَ الْمِيرَاثُ وَيُوصِي لَهُ

"Âyette geçen "Yemin akdiyle mirasçı kıldıklarınız" cümlesi, muhacirlerin Ensara mirasçı olmaları hadisesine işaret etmektedir. Muhacirler Medineye gelince Resulullah onları Ensar ile kardeş yapmıştı. Bu kardeşliğin sonucu olarak muhacirler, akraba olmadıkları halde Ensara mirasçı oluyorlardı. "Ana baba ve akrabalının bıraktıkları her şey için mirasçılar tayin ettik..." hükmü inince, muhacirlerin Ensara mirasçı olmaları hükmü kaldırılmış oldu. Bundan sonra sözleşme ile mirasçı yapma ortadan kalktı ve bunlara ancak vasiyet yapma yolu açık kaldı.(68)

c- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Ata, Said b. Cübeyr, İkrime ve Süddiden naklidilen diğer bir görüşe göre "Yeminlerinizin size bağladığı kimseler"den maksat, cahiliye döneminde birbirleriyle yardımlaşma antlaşması yapan kimselerdir. Âyette bunlara verilmesi emredilen paydan maksat ise mirastan bir pay değil, antlaşmadan doğan yardım etme, öğütte bulunma, istişare etme, esirlerin fidyesine katkıda bulunma ve öldürülenlerin diyetlerini ödeme gibi haklardır. Bu görüşte olanlara göre âyet-i kerimenin bu bölümü mensuh değildir. Zira İslam geldikten sonra da bu gibi güzel amelleri teşvik etmiştir.

d- Said b. el-Müsseyebe göre ise bu âyette zikredilen "Yeminlerinizin size bağladığı kimseler" ifadesinden maksat, cahiliye döneminde evlat edinilen başkalarına ait çocuklardır.Âyette bunlara verilmesi emredilen paylardan maksat ise bunlar için vasiyet yapmaktır. Allah teala, ölen kişinin terekesini mirasçılarına verince cahiliye döneminde evlatlık edinilen kimseler açıkta kalmışlar bu nadenle bunlara da vasiyet edilmesini emretmiştir.

Taberi bu görüşlerden üçüncü göreşün tercihe şayan olduğunu söylemiş burada "Yeminlerin bağladığı kimselerden maksadın, kendileriyle yardım antlaşması yapılan kimseler olduğunu, bunlara verilmesi emredilen paydan maksa-

(68) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4, bab: 7

dın da mirasın dışında, yardımda bulunma, öğüt verme ve benzeri şeyler olduğunu beyan etmiştir. Zira, Arapların tarihlerini ve haberlerini bilen ilim adamlarına malumdur ki Araplar, aralarında yaptıkları antlaşmaları yemin ve ahitlerle yaparlardı. Âyette geçen "Yeminlerinizin size bağladığı kimseler" ifadesi bunu beyan etmektedir. Resulullahın Ensar ile muhacir arasında kurduğu kardeşlik bağı ve cahiliye döneminde yapılan evlatlık muamelesinin yeminle alakası olmadığından, âyetin bunlara işaret ettiğini söylemek isabetli değildir. Diğer yandan cahiliye döneminde yapılan dayanışma antlaşmalarında, mirastan pay verilmesinin de kararlaştırıldığı oluyorduysa da âyet-i kerimede mirastan pay değil de mirasın daşındaki yardımların yapılması kastedilmiştir. Taberi âyetin bu bölümünün neshedilmediğini söylemiştir. Zira bu hususta Resulullahtan sahih haberler rivayet edilmiştir. Resulullah, İslam geldikten sonra artık cahiliye döneminde yapılan andlaşmaların olmayacağını, ancak cahiliye döneminde yapılmış olan andlaşmaların icaplarının yerine getirilmesi gereğini beyan etmiştir.

Abdullah b. Abbas, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن ابن عباس رفعه الى النبى ﷺ قال كل حلف كان في الجاهلية لم يزده الاسلام الا شدة أو حدة

"İslam, cahiliye döneminde yapılan her antlaşmanın ancak kuvvetini artırmıştır."(69)

Şube b. Tev'em diyor ki: Kays b. Asım, Resulullaha antlaşmanın hükmünü sordu. Resululah da:

عن شعبة بن التؤام عن قيس بن عاصم انه سأل النبى ﷺ عن الحلف فقال ما كان من حلف في الجاهلية فتمسكوا به ولا حلف في الاسلام

"Cahiliye döneminde yapılan antlaşmalara bağlı kalın. Fakat İslamda antlaşma yoktur."(70) buyurdu.

(69) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S317

(70) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5 S. 61 - İbn-i kayyım bu hadisi şöyle izah etmiştir. Allah teala, islamla müslümanları birbirine kaynaştırmış olanları, birbirleriyle yadımlaşan, birbbirleriyle kenetleşen ve yekvücut haline gelen kardeşler kılmıştır. Böylece Allah teala, artık müslümanların, cahiliye döneminde yaptıkları, dayanışma antlaşmalarına ihtiyaç bırakmamıştır.

Abdullah b. Amr b. el-Ass da Resulullâhın, Mekkenin fethi gününde okumuş olduğu hutbesinde şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ فِي خُطْبَتِهِ: أَوْفُوا بِحِلْفِ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ لاَ يَزِيدُهُ يَعْنِي الإِسْلاَمَ إِلاَّ شِدَّةً وَلاَ تُحْدِثُوا حِلْفاً فِي الإِسْلاَمِ.

"Siz, cahiliye döneminde yapılan antlaşmaları yerine getirin. Zira İslam onların ancak kuvvetini artırmıştır. Siz İslamda antlaşma icadetmeyin."(71)

Cübeyr b. Mut'im de Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ. قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لاَ حِلْفَ فِي الإِسْلاَمِ. وَأَيُّمَا حِلْفٍ، كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، لَمْ يَزِدْهُ الإِسْلاَمُ إِلاَّ شِدَّةً»

"İslamda (cahliye döneminde olduğu gibi) antlaşma yoktur. Ancak İslam, cahiliye döneminde yapılan herhangi bir antlaşmanın ancak kuvvetini artırır."(72)

Abdurrahman b. Avf, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن عبد الرحمن بن عوف عن النبى ﷺ قال شهدت حلف المطيبين مع عمومتى وأنا غلام فما أحب ان لى حمر النعم وانى أنكثه قال الزهرى قال رسول اللّه ﷺ لم يصب الاسلام حلفا الا زاده شدة ولا حلف فى الاسلام وقد ألف رسول اللّه ﷺ بين قريش والانصار

(71) Tirmizi, K. es-Siyer, bab: 30 Hadis No: 1588

(72) Müslim, K. Fadail es-Sahabe, bab: 207, Hadis No: 2530

"Ben, genç bir çocukken amcalarımla birlikte "Mutayyebîn"in [(73)] (güzel koku sürenlerin) antlaşmasında hazır bulundum. Ben, bu antlaşmayı bozmam karşılığında kırmızı renkli hayvanlara sahibolmamı istemezdim. (bana çok kıymetli hayvanlar veya altın verseler bile ben bu antlaşmayı bozmak istemezdim) Hadisin devamında Zühri diyor ki: "Resulullah şöyle buyurdu: "İslam, kendisinden önce yapılmış olan her antlaşmanın ancak gücünü artırmıştır. Fakat artık İslamda (bu tür) antlaşmalar yoktur." Resulullah, hicret eden Kureyşlilerle Ensarı birbirleriyle kaynaştırmıştır."[(74)]

Taberi diyor ki: "Resulullahtan rivayet edilen bu haberler sahih olduğuna göre, âyet-i kerimede geçen ve "Yeminlerinizin size bağladığı kimseler" şeklinde ifade edilen cümlenin hükmünün mensuh olduğunu söylemek caiz değildir. Zira bu âyetin mensuh olduğu hususu âlimler arasında ihtilaf konusudur. Hadis-i şerifler de bunun neshedilmediğini ifade etmektedirler. O halde buradaki "Yeminlerimizin bize bağladığı kimseler"den maksat, kendileriyle yardımlaşma, öğütleşme ve istişarede bulunma hususunda antlaşma yapılan kimselerdir. İslam geldikten sonra da bu tür antlaşmaların gereğinin yapılması emredilmiştir ve âyet muhkemdir.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا
أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ
لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي

(73) Mutayyebîn antlaşması özetle şöyle olmuştur. Kusay b. Ka'bın, Abd-i Menaf ve Abdüddar isimli iki oğlu vardı. Kusay Kâbenin perdedarlığını, Hacılara su vermeyi ve misafirleri ağırlamayı, bu oğullarından Abdüddara vermişti. Bunun üzerine Kusay'ın diğer oğlu olan Abd-i Menafın oğulları bu işlere kendilerini daha layık görerek bunları amcalarının oğullarının elinden almak istediler. Bundan dolayı Kureyşliler de ikiye ayrılmışlardı. Bir kısmı Abd-i Menaf oğularını diğer bir kısmı da Abdüddar oğullarının destekliyorlardı. Tam savaş hazırlığı içindeyken Abd-i Menaf oğulları, için güzel kokularla dolu olan bir kap getirip Kâbenin yanında Mescid-i Harama koydular. Bu kokudan taraftarlarının sürünmesini istediler. Onlar da bu kokudan süründüler. Yeminler edip antlaşma yaptılar. Sonra antlaşmalarının pekiştirmek için ellerini Kâbeye sürdüler. Bu nedenle kendilerine, "Koku sürünenler" anlamınına gelen "Mutayyebîn" ismi verilmiştir. İki topluluk ta tam savaşa girişmek üzere iken Hacılara su verme ve misafirleri ağırlama işini Abd-i Menaf oğullarına, perdadarlık, sancaktarlık ve toplantıları idare etme işini de Abdüddar oğullarına bölüştürerek aralarında antlaşma yapmışlardı. İşte Resulullah (s.a.v) bu antlaşmada bulunmuş ve bunu övmüştür. (Bkz. Siret-i İbn-i Nişam C. s. 131, 132)

(74) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 1 S. 190

الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

34- Erkekler, kadınlar üzerine hakimdirler. Bunun sebebi, Allahın onlardan bazısını bazısından üstün kılması bir de erkeklerin, harcamaları kendi mallarından yapmalarıdır. İyi kadınlar, itaatkâr olanlar ve Allahın, korunmasını emrettiği şeyleri, kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır. Size karşı gelmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat edin. Yataklarından ayrılın. Bunlar da fayda vermezse dövün. Eğer size itaat ederlerse aleyhlerine başka bir yol aramayın. Şüphesiz ki Allah, yücedir, büyüktür.

Erkekler, kadınları terbiye etme, idare etme gibi hususlarda onlar üzerine hakimlerdir. Erkeklerin bu hakimiyeti, Allahın, erkekleri vücutça kadınlardan daha güçlü olarak yaratması ve evin geçimini erkeğe yüklemesindendir. Saliha kadınlar kocalarına itaat ederler. Kocaları evlerinde bulunmadığı zamanlarda da namuslarını korurlar. Onların böyle yapması, Allahın onları bu şekilde yaratarak korumasındandır. Onlar, kocalarının mallarını boş yere harcamazlar. Size karşı gelmelerinden korktuğunuz kadınlara Allahı hatırlatarak, ondan korkmasını söyleyerek nasihatta bulunun. Yataklarından ayrılın. Bunlar da fayda vermezse onları ağır bir şekilde olmamak üzere dövün. Şayet bundan sonra size itaat ederlerse artık onlara eziyet vermek için başka bir yola başvurmayın. Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür. Kadınlara haksızlık ettiğiniz takdirde onların haklarını sizden alır.

* Âyet-i kerimede "Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, erkeklerin, kadınları terbiyede, onları, Allahın üzerlerine farz kıldığı haklarını yerine getirmelerinde sevk ve idare etmeleridir. Bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Erkekler kadınların üzeine hakimdirler, âmirdirler. Kadınlar, Allahın, itaat etmelerini emrettiği hususlarda erkeklere itaat etmek durumundadırlar. Bu da kadının, erkeğin ailesine iyi davranması ve onun malını muhaza etmesidir. Erkeğin kadından üstünlüğü ise kadını bakma yükümlülüğünde olması ve geçimi sağlamak için çalışmasıdır.

Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Cüreyc bu âyetin, karısını döven bir kişi hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Hasan-ı Basri diyor ki: "Bir adam karısını dövdü. Kadın Resulullaha gelip kocasını şikayet etti. Resulullah da kocasına kısas uygulamak istedi. Bunun üzerine Allah teala "Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler." âyetini indirdi. Resulullah adamı çağırıp âyeti ona okudu ve buyurdu ki: "Ben bir şey yapmak istemiştim ama Allah daha başkasını diledi."

Zühri bu âyeti gözönünde bulundurarak "Koca ile karı arasında cana kıyma sözkonusu olmadıkça kısas yoktur." demiştir. Yani koca karısını öldürmedikçe, karısını dövmesinden dolayı kendisine kısas yapılamaz."

Âyet-i kerimede iyi hanımların sıfatları belirtilirken şu sıfatlar zikredilmiştir.

(صَالِحَاتٌ) "Salihat" Bu ifadeden maksat, "Dinleri hususunda doğru olan ve iyi amel işleyenler." demektir.

(قَانِتَاتٌ) "Kanitat" Bu ifadeden maksat, ise Katade, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Süddi ve Süfyan es-Sevriye göre "İtaatkâr olanlar" demektir.

(حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ) "Hafizatün Lilğayb" Bu ifadeden maksat ise "Kocalarının, yanlarında bulunmadığı sırada, kendilerini namahremlerden ve kocalarının mallarını da başkalarından koruyanlar" demektir.

Resulullah, saliha kadınları vasıflandırarak bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

«ألا أخبرك بخير ما يكنز المرء؟ المرأة الصالحة: اذا نظر اليها سرته، وإذا أمرها أطاعته، وإذا غاب عنها حفظته».

"Kişinin sahip olduğu şeylerin en hayırlısını size bildireyim mi? O şe,y saliha bir kadındır. Kocası kendisine baktığında onu sevindirir. Emrettiğinde itaat eder.Yanında bulunmadığında da namusunu ve malını muhafaza eder."(75)

Âyeti kerime, saliha kadınları zikretmiş ve müminlere üstü kapalı bir şekilde bunlara iyi davranmalarını emretmiş ve bunlardan itaatsız olanların da cezalandırılmalarını beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede: "Size karşı gelmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat edin." buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Korktuğunuz" fiilinin, bir kısım müfessirler tarafından "Bildiğiniz" mânâsında olduğu zikredilmiştir. Buna göre erkeklerin, sırf kanaatleriyle değil kadınların itaatsizliklerini fiilen bilmeleriyle onlara öğüt vermeleri söz konusudur.

Muhammed b. Ka'b ise burada zikredilen "Korkmak"tan maksadın "Sezinlemek" olduğunu söylemiştir.

Âyette geçen ve "Karşı gelme" diye tercüme edilen (نُشُوز) kelimesinin asıl mânâsı "Bir şeyin diğerinden yüksek olmasıdır." Buradaki mânâsı ise

(75) Ebu Davud, K. ezZekât, bab: 32, Hadis No: 1644 / ibn-i Mace, K. en-Nikâh, bab: 5 Hadis No: 1857

"Kadının, kocasına karşı itaatsiz olması ve ona buğuz etmesidir." Âyet-i kerimede, böyle oldukları hissedilen kadınlara nasihat edilmesi emredilmektedir. Bu nasihattan maksat ise kadınlara, Allahtan korkmalarını ve kocalarına karşı gelerek Allahın haram kıldığı bir şeyi yaptıkları takdirde günah işlediklerini kendilerine bildirmektedir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Yataklarından ayrılın." diye tercüme edilen (وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ) ifadesi, Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr tarafından "Yatakları içinde onlardan uzak durun." Yani aynı yatakta yatmakla birlikte onlarla cinsi münasebette bulunmayın." şeklinde izah edilmiştir.

Yine Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyrden nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Yataklarınızdan uzak durduklarından dolayı onlarla konuşmayı kesin ki onlar tekrar yataklarınıza dönmek zorunda kalsınlar." demektir.

Mücahid, Şa'bi, İbrahim en-Nehai, Miksem, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve Katadeye göre ise bu ifadeden maksat, "Onların yataklarını terkedin ve onlarla birlikte yatmayın." demektir.

Yine Abdullah b. Abbas, İkrime ve Ebudduhadan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Kadınların, sizin yataklarınızı terketmelerinden dolayı onlara ağır sözler söyleyin." demektir.

Taberi diyor ki: "(الْهَجْرُ) kelimesinin kökü (وَاهْجُرُوا) mastarının Arapçada üç mânâsı vardır. Birincisi, bir kişinin diğeri ile konuşmasıdır. Diğer mânâsı, bir kimsenin diğeri ile lüzümsuz yere ve çokça konuşmasıdır. Üçüncü bir mânâsıise "Deveyi iple ayağından bağlamaktır." Kaba konuşma mânâsı ifade edilmek istendiğinde bu kelime dört harfli olarak kullanılır ve (اهْجَرَ) denir. Âyette geçen bu kelime üç harfli kökten türetildiğine göre bu kelimenin, yukarıda zikredilen üç mânânın dışında bir mânâ ifade etmesi mümkün değildir.

Allah teala, itaatsizliği hissedilen kadına ilk önce, kocasının, üzerinde bulunan haklarını yerine getirmesi için kendisine öğütte bulunmasını emretmiştir. Bundan sonra da kadına karşı belli bir şekilde davranılmasını emretmiştir. Bu itibarla kadını düzeltmek için öğütte bulunulması emredildikten sonra onlarla cinsi temas yapılmamasının veya onlarla konuşmayı kesmenin emredilmiş olduğunu söylemek elbette ki isabetli değildir. Aksi takdirde bir taraftan onlara, vazifelerini yerine getirmelerine dair öğütte bulunulması emredilmiş olur diğer taraftan da onların, vazifelerini yerine getirmelerine engel olunması emredilmiş olur. Ayrıca Resulullah bir müslümanın diğer müslüman kardeşiyle üç günden fazla dargın durmasının helal olmadığını beyan etmiştir. Hatta dargın durma hali helal bile olsaydı erkeğin karısıyla konuşmamasının bir faydası olmazdı. Zira bu halde kadın erkeğe karşı itaatsiz durumdadır. Erkeğin onunla konuşmaması

onu rahatsız etmez bilakis memnun eder. Onunla cinsi münasebette bulunmada böyledir. O halde karısı kendisine buğuz eden bir erkeğe, onun buğuzunu artıracak şekilde davranmasının emredilmiş olduğu nasıl düşünülebilir? Madem ki (الْهَجْر) kelimesini, "Konuşmama ve cinsi münasebette bulunmama." şeklinde yorumlamak doğru değildir o halde kelimeyi, "Bağlamak" mânâsına almak ve bu ifadeden maksadın da "Siz, karılarınızı, yatıp kalktıkları evlere bağlayın." demek olduğunu söylemek daha isabetlidir. Nitekim bu hususta Resulullahtan nakledilen şu hadis-i şerifler, âyetin bu bölümünün mânâsının, tercih ettiğimiz şekilde olduğuna işaret etmektedir. Hakim b. Muaviye el-Kuşeyri diyor ki:

عن حكيم بن معاوية القشيري، عن أبيه، قال: قلت: يا رسول الله، ما حقّ زوجة أحدنا عليه قال: « أن تُطعمها إذا طَعِمت، وتكسوها إذا كتسيت » أو « اكتسبت »: « ولا تضرب الوجه، ولا تُقبّحْ، ولا تَهْجُر إلا في البيت »

"Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, bizden birimizin karısının üzerinde bulunan hakkı nedir? Resulullah buyurdu ki: "Yediğin zama onu yedirmen giydiğin zaman da onu giydirmen, yüzüne vurmaman, onu takbih etmemen (aşağılamaman) ve ev hariç ondan uzak durmamandır."(76) Diğer bir rivayette Muaviye el-Kuşeyri diyor ki: "Dedim ki:"

قال: قلت: يا رسول الله، نساؤنا ما نأتي منهن وما نذَرُ؟ قال: «ائت حرثك أنّى شئت، وأطعمها إذا طعمت، واكسُها إذا اكتسيت، ولا تقبح الوجه، ولا تضرب ».

"Ey Allahın Resulü, karılarımıza karşı neyi yapıp neyi yapmamamız gerekir?" Resulullah buyurdu ki: "Kadınlar sizin tarlanızdır. Sen tarlana dilediğin şekilde yaklaş. Yediğinden onu yedir, giydiğinden onu giydir. Fakat onun yüzünün çirkin olduğunu söyleme. Ve onu dövme."(77)

Hasan-ı Basri demiştir ki: "Kadın kocasına itaatsizlik ettiği zaman koca ona iyilikle öğüt versin. Eğer kabul ederse mesele yoktur. Aksi takdirde koca onu ağır olmayacak bir şekilde dövsün. Şayet kadın, normal haline dönecek

(76) Ebu Davud, K. en-Nikah, bab: 42, Hadis No: 2142 / İbn-i Mâce K. en-Nikâh, bab: 3, Hadis No: 1850

(77) Ebsu Davud, K. en-Nikâh, bab: 42, Hadis No: 2143

olursa mesele yoktur. Yine de düzelmezse kocanın ondan bir şeyler alarak onu boşaması helaldir.

Âyet-i kerimede "Onları dövün." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Kadınların size itaatsizlik etmeleri halinde önce onlara dilinizle nasihat edin. Yine ısrar ederlerse bu defa onları evlerine bağlayın ve onları dövün ki Allahın kendilerine farz kıldığı itaat vaziefelerini yerine getirsinler." burada zikredilen dövme, ağır bir şekilde olmayan dövmedir. Nitekim Said b.Cübeyr, Abdullah b. Abbas, Katade, İkrime, Süddi, Muhammed b. Ka'b ve Hsan-ı Basri bu âyette zikredilen dövmeden maksadın, ağır olmayacak şekilde dövme olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas, ağır olmayacak şekilde dövmenin, misvak ve benzeri şeylerle dövmek olduğunu, Hasan-ı Basri ve Ata da, etkili olmayacak bir şekilde dövme olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Ata, Resulullahın, ağır olmayacak şekilde dövmeyi "Misvakla dövme ve etkili olmayacak şekilde dövme" olarak izah ettiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Eğer size itaat ederlerse aleyhlerine başka bir yol aramayın." buyurulmaktadır. Bunun mânâsı şudur: "Ey erkekler size karşı gelmekten kortuğunuz karılarınız, kendilerine öğüt vermeniz halinde size itaat edecek olurlarsa onlardan yataklarda uzak durmayın.İtaat etmeyecek olurlarsa yataklarda onlardan uzak durun ve onları dövün. Şayet onlar size itaat etmeye dönerler ve vazifelerini yapacak olurlarsa artık onlara eziyet vermek için bir yol aramayın. Çeşitli bahaneler ileri sürerek onlara karşı helal olmayan şeyleri yapmayın. Mesela, "Sen beni sevmiyorsun." diyerek onları dövmeye kalkışmayın. Zira onların üzerine düşen, size itaat etmeleridir. Sizi sevip sevmemeleri ellerinde olan bir şey değildir. Kendinizi zorla onlara sevdirmeye kalkışarak onları dövmeyin ve onlara eziyet etmeyin.(78)

a

وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا

اِنْ يُرِيدَا اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ٣٥

(78) Burada erkeğin hakimeyeti bir diktatörlük veya bir köleleştirme hakimeyeti değildir. Burada ki hakimeyet, sevk ve idare etme ve yön verme hakimiyetidir. Allahın, kainat nizzamı için koymuş olduğu kanunlar gereği, aileyi sevk ve idare eden problemlerini üstlenen ve onları besleyen bir reisin, ailenin başında bulunması gerekmektedir. Böylece aile mazbut bir aile olsun, kendisinden beklenen vazifeleri yerine getirsin. Erkek, Allahın, kendisine bahşettiği akli üstünlüğü, irade ve kararlılık yeteneği, çalışıp didinerek ocukların ve eşinin geçimini temin etme zifesi gereği bu aile reisliği sorumluluğunu üstlenmeye daha layıktır. Bu itibarla ale reisliği erkeğe verilmiştir. Fakat bu reislik, üstünlük ve derece bakımından yükseklik olmaktan öte, sorumluluk ve yükümlülük makamıdır.

35- Eğer koca ile karının aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar arayı düzeltmek isterlerse Allah onları uyuşmaya muvaffak kılar. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.

Ey insanlar, karının kocasına itaatsizliği yüzünden veya kocanın, karısına karşı olan vazifelerini yerine getirmemesi yüzünden aralarının açılacağından korkarsanız, aralarını bulmak için her iki taraftan da birer hakem tayin edin. O iki hakem, samimiyetle onların aralarını bulmak isterlerse Allah onları muvaffak kılar. Çünkü Allah onların kalblerinde olanı çok iyi bilendir, yaptıklarından haberdardır. Herkese amelinin karşılığını verecektir.

* Görüldüğü gibi âyet-i kerimede, birbirleriyle geçinemeyen koca ve karıdan herbirinin ailesinden birer hakem gönderilmesi emredilmektedir. Karının geçimsizlik yapması, kocasına karşı gelmesiyle ve Allahın, kocasına karşı kendisini yükümlü kıldığı vazifeleri yerine getirmemesiyle ortaya çıkar. Kocanın geçimsizliği ise, karısını iyilikle tutmaması veya güzellikle salıvermemesiyle ortaya çıkar. İşte böyle bir geçimsizliğin var olması halinde eşlerin, aile bağları kopmadan önce herbirinin ailesinden birer hakem gönderilerek uzlaştırılmaları veya uygun bir şekilde ayrılmaları emredilmektedir.

Müfessirler, gönderilecek bu hakemleri seçip tayin etme vazifesinin kimlere ait olduğu, hakemlerin yetkilerinin neler olduğu ve bu yetkilerin sınırını kimlerin tayin edeceği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

a- Süddi ve Hz. Aliden nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen hakemleri, karı ve koca, ailelerinden seçerek bizzat kendileri tayin ederler. Yetkilerini de yine kendileri belirlerler. Hakemler, tesbit edilen bu yetkiler dahilinde hareket ederler. İki tarafı uzlaştırır veya ayrılmalarına karar verebilirler. Onların bu kararları tarafları bağlar.Bu hususta,Esbat, Süddinin şunları söylediğini rivayet etmiştir:

Koca, geçimsiz olan karısından uzak durduktan ve onu dövmesinden sonra kadın yine de geçimsizliğine devam eder ve kocasını sıkıntıya düşürecek şekilde davranacak olursa koca kendi ailesinden bir hakem karı da kendi ailesinden birer hakem gönderirler. Karı hakemine der ki: "İşi sana bıraktım. Eğer kocama dönmemi emredecek olursan dönerim. Şayet ayıracak olursan da ayrılırız. "Kadın, hakemine meselesini anlatır. Şayet nafaka istiyorsa onu belirtir. Kocasına dönmek istiyor da buna engel olan, sevmediği bazı şeyler varsa onların da giderilmesini ister. Yahut da bu kadın, hakemine, boşanmak istediğini bildirir.

Erkek de kendi ailesinden bir hakem gönderir ve onu kendisine hakem tayin eder ve ona, karısına ihtiyacı olduğunu ve onu boşamak istemediğini, dolayısiyle karısının istediklerini ona vereceğini ve harcamaları artıracağını söyler. Şayet o karıyı istemiyorsa vekiline: "O kadının benim üzerimde bulunan hakkı ne ise onu ver. Benim de onun üzerinde bulunan hakkım ne ise onu al ve onu benden boşa." der. Böylece erkek te karıyı boşayıp boşamama hususunda işi hakeme bırakmış olur. Sonra iki hakem bir araya gelirler. Her biri, vekili olduğu tarafın isteğini diğerine aktarır ve biri, müvekkilinin isteğini gerçekleştirmeye çalışır. Şayet iki hakem bir karar üzerinde ittifak edecek olurlarsa bu karar iki taraf için de geçerlidir.Bu karar ister boşanma isterse aralarını bulma şeklinde olsun. Şayet sadece kadın hakem gönderir de erkek göndermemekte ısrar edecek olursa, hakem gönderinceye kadar kadına yaklaşamaz.

Bu hususta Ubeyde es-Selmani de şunları söylemiştir. "Bibirleriyle geçinemeyen bir karı koca Hz. Aliye geldiler. Onların yanında birer grup insan da vardı. Hz. Ali (r.a.) dedi ki: "Bir hakem erkeğin ailesinden bir hakem de kadının ailesinden seçin." Sonra seçilen hakemlere dedi ki: "Vazifenizin ne olduğunu biliyor musunuz? Sizin vazifeniz, onlar birlikte yaşamak isterlerse onları birleştirmeniz, ayrılmak isterlerse onları ayırmanızdır." Bunun üzerine kadın, "Ben, lehimde de olsa aleyhimde de olsa Allahın kitabına razıyım." dedi. Erkek ise: "Ben ayrılmaya hayır diyorum." dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.) dedi ki: "Yalan söylüyorsun. Allaha yemin olsun ki o kadının kabul ettiğini sen de kabul etmeden buradan ayrılamazsın."

b- Hasan-ı Basri, Katade, Kays b.Said, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre, geçimsizliğe düşen koca ve karının ailelerinden birer hakemi Devlet idarecisi veya onun vekili durumundaki kimse tayin eder. Bu hakemlerin sadece, taraflardan kimin haksız kimin haklı olduğunu tesbit etme yetkileri vardır. Bunların, karı kocanın ayrılmalarına dair karar verme yetkileri yoktur. Bu hususta Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi diyor ki: "Ali b. Ebi Talib (r.a.), birbirleriyle geçinemeyen karı ve kocadan her birinin ailelerinden birer hakem tayin ederdi. Karının ailesinden tayin edilen hakem kocayı huzuruna alarak: "Ey filan, karından hoşlanmadığın şeyler nelerdir?" diye sorardı. Koca da: "Ben ondan şu ve şu hususlarda hoşlanmıyorum." derdi. Hakem de: "Şayet kadın senin hoşlanmadığın şeyleri bırakır da istediğin şeyleri yapacak olursa sen onun hakkında Allahtan korkar, yiyeceği ve giyeceği hususunda ona, senin üzerine vacip olduğu şekilde davranır mısın?" diye sorardı. Eğer koca: "Evet" derse bu defa kocanın hakemi karıyı huzuruna alır ve ona: "Kocanın, senin hoşuna gitmeyen tarafları nelerdi?" diye sorardı. Kadın da kocanın söylediği şekilde şikayetlerini bildirirdi. Hakem de, şikayetlerinin giderilmesi halinde kocasına itaat edip etmeyeceğini sorardı. Eğer kadın "Evet" derse Hz. Ali karı ile kocayı birleştirirdi. Görüldüğü gibi bu görüşte olan âlimlere göre hakemlerin vazi-

fesi sadece karı kocadan haksız olanı tesbit etmek ve onu, haksızlığından vaz geçirmeye zorlamaktır. Kadının boşanmasına karar verme ise erkeğe aittir. Hakemlerin boşanmaya karar verme yetkileri yoktur.

c- Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Sirin, Said b. Cübeyr, Âmir eş-Şa'bi, İbrahim en-Nehai, Ebu Seleme b. Abdurrahman ve Kadı Şüreyhten nakledilen diğer bir görüşe göre hakemleri, Devlet idarecisi veya onun vekili tayin eder. Hakemlerin, karı ve kocanın beraberliklerini devam ettirmelerine veya ayrılmalarına dair karar vermeye yetkileri vardır ve bu kararlar karı kocayı bağlayıcıdır.

Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbasın şunları söylediğini rivayet etmektedir: "Şayet karı ile kocanın arası bozulacak olursa, Allah teala, erkeğin ailesinden salih bir kimse, kadının ailesinden de salih bir kimse olmak üzere iki hakem tayin edilmesini emretmiştir. Hakemler kusurun kimde olduğuna bakarlar. Şayet kusuru işleyen koca ise karıyı ondan uzaklaştırırlar ve onu, nafaka ödemeye mecbur ederler. Şayet kusur işleyen karı ise onu, kocasıyla beraber yaşamaya mecbur ederler. Ve onun nafakasını keserler. Şayet hakemler, karı kocanın ayrılmaları veya birlikte yaşamaları hususunda ittifak edecek olurlarsa bu görüşler de geçerlidir. Hakemler, karı kocanın birlikte yaşamalarını uygun görürler de eşlerden biri razı olur diğeri razı olmayacak olur sonra da bunlardan biri ölecek olurssa, razı olan, razı olmayana mirasçı olur. Fakat razı olmayan, razı olana mirasçı olamaz.

Şa'bi diyor ki: "Bir kadın kocasına itaatsizlik etti. Onlar Kadı Şüreyhe müracaat ettiler. O da: "Erkeğin ve kadının ailelerinden birer hakem tayin edin." dedi. Hakemler karı kocanın durumlarını incelediler ve ayrılmalarını uygun gördüler. Bu karar erkeğin hoşuna gitmedi. Bunun üzerine Kadı Şüreyh "Bu iki Hakem niçin tayin edildi?" dedi. Ve Hakemlerin kanaatlerini geçerli saydı.

İkrime b. Halid, Abdullah b. Abbasın şunları söylediğini rivayet ediyor. "Ben ve Muaviye iki Hakem olarak tayin edildik." Bunları Hz. Osman tayin etmiş ve onlara demişti ki: "Karı kocanın beraberliklerini devam ettirmelerini uygun görürseniz onları bir araya getirin. Ayrılmalarını uygun görürseniz onları ayırın."

Taberi diyor ki: "Eğer koca ile karının aralarının açılmasından korkarsanız erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin." âyetinin izahında, tercihe şayan olan şu görüştür. Allah teala, müslümanlara, birbirlerini sıkıntıya düşüreceklerinden korkulan koca ve karının durumlarını görüşmek üzere iki hakem gönderilmesini emretmiştir. Bu emrini müslümanlardan sadece belli kimselere tahsis etmemiştir. Bütün müslümanlar, bu mesele hakkında hakem tayin etmenin, karı kocaya veya müslümanları yöneten idareciye ait olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak bu hakemleri tayin etmenin sadece karı kocaya mı ait olduğu yoksa sadece Devlet idarecesine mi ait olduğu

hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bu konuda hakem tayin etmenin sadece karı kocaya veya sadece Devlet idarecesine ait olduğuna dair Resulullahtan herhangi bir haber zikredilmemiştir. Ümmet de bu hususta ihtilaf etmiştir. Madem ki durum böyledir o halde âyeti, bütün ümmetin icma ettiği şekilde izah etmek daha uygundur. O da hakemi ya karı kocanın tayin etmesidir veya Devlet idarecisinin tayin etmesidir. Bunların dışında herhangi bir kimsenin hakem tayin etmesi caiz değildir. Zira âyetin zahiri her iki tayin durumunu da kapsar mahiyettedir. Buna göre bu âyette zikredilen hakemleri:

a- Karı koca seçmiş olabilir: Bu durumda gerek karı koca gerekse seçecekleri hakemler, birbirlerine karşı tam bir hür iradeye sahip olduklarından, karı kocanın, hakemleri çeşitli şekillerde yetkili kılmaları ve onlara genel veya sınırlı vekalet vermeleri mümkündür.

aa- Karı koca tayin edecekleri hakemlere genel bir yetki vererek onları, leh ve aleyhlerine karar vermekte vekil tayin etmiş olabilirler. Bu takdirde hakemlerin vekalet sınırları içinde kalmaları şartıyla verdikleri kararlar karı kocayı bağlar.

bb- Karı koca, tayin ettikleri hakemlere sınırlı bir vekalet vermiş olabilirler. Mesela taraflardan biri, hakemine sadece lehine olan konularda yetki verir aleyhine olan konularda vermez. Yahut, her iki taraf ta hekemlerine, leh ve aleyhlerine olacak hususlarda yetki vermemiş olabilirler. Yahut da her iki taraf ta sadece lehlerine olan sususlarda yetki vermiş olabilirler. Veya sadece aleyhlerine olacak konularda yetki vermemiş olabilirler. Bütün bu durumlarda hakemlerin ancak ikisinin de yetkilerinin birleştiği hususlarda karar verme yetkileri vardır. Birinin yetkili diğerinin yetkisiz olduğu hususlarda karar verme hakları yoktur. Şayet karı koca, seçtikleri hakemlere karar verme yetkisini vermezler de onları sadece haklıyı va haksızı tesbit edip Devlet idarecisi huzurunda, gerekirse şahitlik etmeleri için tayin etmiş olurlarsa bu gibi hakemlerin, karı kocanın durumlarında herhangi bir değişiklik yapmaları mümkün değildir.Mesela bunlar, karının boşanmasına karar veremezler. Nafaka veya boşanma bedeli gibi bir mal almaya veya ödemeye karar veremezler. Şayet verecek olularsa onların bu kararları karı kocayı bağlamaz.

Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursa ki: "Karı kocanın tayin ettikleri kimseler bu son izah edilen durumda olurlarsa bunlara hakem demenin mânâsı nedir?" Cevaben denilir ki: "Karı kocanın tayin ettiği bu kimselere burada hakem denmesinin mânâsı müfessirler tarafından iki şekilde açıklanmıştır:

1- Dehhaka göre bunlar sadece haklıyı ve haksızı tesbit eden bilirkişilerdir. Bunlaın verecekleri raporlara göre Devlet idarecisi karar verir.

2- Diğer bir kısım âlimlere göre ise âyette zikredilen hakemlerden maksat, Hâkimlerdir. Ancak bu hakimler, karı kocanın kendilerine yetki verdikleri konularda hüküm verebililer.

Taberi devamla diyor ki: "Bunlara ister bilirkişi densin ister hakim densin bunların her ikisinin veya herhangi birinin, taraflardan aleyhine hüküm verilenin rızası olmadıkça, karı kocanın ayrılmalarına veya onlardan herhangi birinden mal alınmasına dair karar verme yetkileri yoktur. Ancak Allah tealanın, eşleri birbirlerine karşı yükümlü kıldığı haklar hususunda karar verebilirler ki bu da, erkeğin kadına infakta bulunması ve onu iyilikle tutmasıdır.Bunun dışında bir kararı ne bu hakemler verebilirler ne Devlet idarecisi verebilir ne de bir başkası. Çünkü erkek haksız olursa Devlet idarecesi ondan sadece kadının hakkını alma yetkisine sahiptir. Kadın haksız olursa erkek ondan bedel olarak onu boşayabilir. Bu bakımdan koca ile karının ayrılmalarına kocadan başkası karar veremez. Kadından da, rızası olmadan zorla mal alıp kocaya vererek onu boşatmaya kimsenin yetkisi yoktur.

b- Hakemleri Devlet idarecisi seçmiş olabilir. Bu durumda hakemlerin, eşlerin ayrılmalarına dair karar vermeleri ancak eşlerin, kendilerini bu hususta yetkili kılmalarıyla mümkün olabilir. Keza bu hakemlerin, kadından ancak onun rızasıyla mal alınmasına karar verme yetkileri vardır. Buna mukabil bu kimseler, gerektiğinde Devlet idarecisinin huzurunda şahitlik etmeleri için karı kocadan haklı ve haksız olanı teslbit ederler, onların aralarını bulmaya çalışırlar. Ancak Devlet idarecisinin Hakem tayin edebilmesi için karı kocanın ona şikayette bulunmaları ve Devlet idarecisinin de şahsen haklıyı ve haksızı o anda tesbit edecek durumda olmaması gerekir. Aksi takdirde Devlet idarecisinin hakem tayin etmesinin bir anlamı kalmaz.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِه۪ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِي
الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ
وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًاۙ ﴿٣٦﴾

36- Allaha ibadet edin, ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya baba-

ya yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanında bulunan arkadaşa, yolcuya, sahip olduğunuz kölelere iyilik edin. Şüphesiz ki Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez.

Ey insanlar, Allaha itaatta boyun eğin. Sadece onu rab edinin. Emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ona kulluk edin. Rablıkta ve ibadette hiçbir şeyi ona ortak koşmayın. Anneye babaya iyilikte bulunun. Anne ve babanız tarafından olan akrabalarınıza, babası ölen yetimlere, ihtiyaç sahibi olan yoksullara, akrabalık bakımından veya mesafe yönünden yakınınız olan komşulara yine akrabalık bakımından ve mesafe yönünden uzakta olan komşulara, yanınızda bulunan yol arkadaşınıza hanımınız ve sizden ayrılmayan kimselere ve sahibolduğnuz kölelere iyi davranın. Şüphesiz ki Allah, kölelerine iyi davranmayan kibirlileri ve insanlara karşı böbürlenenleri sevmez.

* Âyet-i kerimede: "Allaha ibadet edin ona hiçbir şeyi ortak koşmayın." buyurulmaktadır. Allah teala burada, sadece kendisine kulluk edilmesini, canlı cansız, mevcut veya hayali olan, hiçbir şeyin kendisine ortak koşulmamasını emretmektedir. Çünkü kulu yoktan var eden, rızıklandıran, ona çeşitli lütuflarda bulunan ve bütün yaratıklarını sevk ve idare ederek büyütüp besleyen o'dur. Bu itibarla kulun onu tanıması ve hakkıyla takdir etmesi gerekir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

فَقَالَ يَا مُعَاذُ هَلْ تَدْرِى حَقَّ اللّٰهِ عَلٰى عِبَادِهِ وَمَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللّٰهِ قُلْتُ
اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ قَالَ فَاِنَّ حَقَّ اللّٰهِ عَلَى الْعِبَادِ اَنْ يَعْبُدُوهُ وَلاَ يُشْرِكُوا بِهِ
شَيْئاً وَحَقَّ الْعِبَادِ عَلَى اللّٰهِ اَنْ لاَ يُعَذِّبَ مَنْ لاَ يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً.

"Ey Muaz, sen, Allahın, kulları üzerindeki hakkını, kulların da Allahtan bekledikleri hakları nedir biliyor musun?" Muaz diyor ki: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dedim. Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Allahın, kulları üzerindeki hakkı, ona ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allahtan bekledikleri hakları ise, kendisine herhangi bir şeyi ortak koşmayan kimseye azap etmemesidir."[79]

Âyet-i kerimede: "Anaya babaya iyilik edin." buyurulmaktadır. Allah teala kişinin, ana ve babasına iyilik etmesini emretmektedir. Bu âyette olduğu gibi diğer bir çok âyette de, kendisine kulluk edilmesini emretmesinin hemen arkasından anaya babaya itaat edilmesini emretmektedir. Bu da onlara itaat ve iyilik etmenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu hususta şu âyetlerde bu-

---

(79) Buhari, K. el-Cihad, bab: 46, K. el-Libas, bab: 101 / Müslim, K. el-İman, bab: 48, 49 Hadis No: 30

yuruluyor ki: Rabbin kesinlikle emretti ki ancak kendisine ibadet edin, anne ve babaya iyilik edin. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanır ve düşkünleşirse, bezginliğini hissettirir şekilde onlara öf bile deme, azarlama. Onlara güzel ve tatlı sözler söyle."(80) "Bana ve anne babana şükret" dedik. Kıyamet günü dönüş ancak banadır."(81)

Âyet-i kerimede: "Akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edin." buyurulmaktadır. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَ « الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ. وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ »

"Yoksula sadaka vermek, sadece sadaka vermektir. Akrabaya sadaka vermek ise iki şeydir. Hem sadaka vermek hem de akrabalık bağını devam ettirmektir."(82)

Yetimlere iyilik mevzuunda ise Resulullah efendimiz, şehadet parmağı ile orta parmağını göstererek buyurmuştur ki:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ « كَافِلُ الْيَتِيمِ، لَهُ أَوْ لِغَيْرِهِ، أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ » وَأَشَارَ مَالِكٌ بِالسَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى.

"Kendi akrabası olsun yabancı olsun bir yetimi bakıp besleyen ile ben, cennette işte şunlar gibi yan yana olacağız."(83)

Yoksullara iyilik hususunda da Resulullah efendimiz şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ السَّاعِي عَلَى الأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللّهِ

"Bir dul kadının ve bir yoksulun yardımına koşan kimse, Allah yolunda

(80) İsra suresi, 17/23
(81) Lokman suresi 31/14
(82) Tirmizi, K. ez-Zekât, bab: 26, Hadis No: 658/Neseî, K. ez-Zekât bab: 82/İbn-i Mace, K. ez. Zekât bab: 28, Hadis No: 1844
(83) Müslim, K. ez-Zühd, bab: 42, Hadis No : 2983 / buhari, K. et-Talak, bab: 25, K. el-Edeb bab: 24

cihad eden kimse gibidir."(84)

Âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Komşulara iyilik edin." Bu konuda da Resulullah efendimiz şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

"Cebrail bana komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki (Allahın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı kılacağını zannettim."(85)

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلاَ يُؤْذِ جَارَهُ

"Allaha ve âhiret gününe iman eden kimse komşusuna eziyet etmesin."(86)

Yine âyet-i kerimede: "Sahip olduğunuz kölelere iyilik edin." buyurulmaktadır. Resulullah efendimizden bu konuda şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir: "Ma'rur diyor ki: " 'Rebze' denilen yerde Ebuzer ile görüştüm. Kendisi de kölesi de aynı elbiseden giymişlerdi. Ona bunun sebebini sordum bana şu cevabı verdi. "Ben bir adamla tartışmış ve onu, anasından dolayı ayıplamıştım. Resulullah da bu sebeple bana şöyle buyurmuştu:

يَا أَبَا ذَرٍّ أَعَيَّرْتَهُ بِأُمِّهِ إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ إِخْوَانُكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمُ اللّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبِسُ وَلاَ تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعِينُوهُمْ

"Ey Ebuzer, sen onu, anasından dolayı nasıl ayıplıyorsun? Demek ki sen hâlâ üzerinde cahiliyet kalıntıları taşıyan bir kimsesin. Sahip olduğunuz kardeşleriniz (köleleriniz) sizin yardımcılarınızdır. Allah onları sizin elinizin altında bulundurmuştur. Kimin elinin altında bir kardeşi bulunursa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin.Onlara, güçlerinin yetmeyeceği bir iş yüklemeyin. Şayet yükleyecek olusanız onlara yardım edin."(87)

(84) Buhari, K. el-Edeb, bab: 26 / Müslim, K. ez Zühd,bab: 41, Hadis No: 2982
(85) Buhari, K. el-Edeb, bab: 28 / Müslim, K. el-Birr, bab: 140, 141. Hadis No. 2624
(86) Buhari, K. el-Edeb, bab: 31 / Müslim, K. el-İman, bab: 75 Hadis No: 47
(87) Buhari, K. el-Edeb, bab: 22 / Müslim, K. el-Eyman, bab: 40, Hadis No: 161

Âyette geçen ve "Yakın komşu" diye tercüme edilen (وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبَى) ifadesi, Abdullah b. Abbas, Katade, Mücahid, Dehhak ve İbn-i Zeyd tarafından "Soy bakımından akraba olan komşu." diye izah edilmiş, Meymun b. Mihran tarafından da "Dinen yakın komşu" Yani Müslüman komşu şeklinde izah edilmiştir.

Taberi birinci görüşün doğru olduğunu, ikinci ve üçüncü görüşlerin ise âyetin zahirine ters düştüğünü, bu itibarla sahih olmadıklarını söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Uzak komşu" diye tercüme edilen (وَالْجَارِ الْجُنُبِ) ifadesi, Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi, Mücahid, İkrime, İbn-i Zeyd ve Dehhak tarafından "Soy bakımından uzak olan komşu." Yani müslüman olmayan komşu" diye izah edilmiştir. Bunlar da Yahudi ve Hristiyanlardır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, "Soy bakımından uzak olan komşu" diyen görüştür. Bu komşu ister Müslüman olsun ister Yahudi, isterse Hristiyan. Zira bundan önce ifade edilen komşu, akraba olan komşudur. Bu komşu da "Akraba olmayan komşu" diye izah edildiği takdirde âyet-i kerime daha genel kapsamlı olarak anlaşılır. Böylece bütün komşulara iyi davranılmasının emredildiği anlaşılmış olur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Yanında bulunan arkadaşa" diye tercüme edilen (وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ) ifadesi, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Katade, Mücahid, İkrime, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Süddi ve Dehhak tarafından "Yolculuk arkadaşı" diye izah edilmiş, Abdurrahman b. Ebi Leyla, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Abbas ve yine Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ud tarafından "Kişinin yanında bulunan karısı." şeklinde izah edilmiş yine Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd tarafından "Kişiden faydalanmak için ondan ayrılmayan arkadaş" şeklinde izah edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu ifade hakkında doğru olan söz, "Bundan maksat kişinin yanında bulunan herhangi bir arkadaştır." şeklindeki sözdür.Zira âyetin ifadesi buna müsaittir. Buna göre âyetin bu bölümünün ifadesine "Yolculuk arkadaşı"da "Kişinin karısı" da "Ondan faydalanmak için yanında bulunan arkadaşı"da girmektedir. Allah teala bu gibi bütün arkadaşlara iyi davranılmasını emretmiştir. Zira bir arkadaşın diğer bir arkadaş üzerine hakkı vardır. Nitekim bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir.:

قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: خَيْرُ الأَصْحَابِ عِنْدَ اللّهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الْجِيرَانِ عِنْدَ اللّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ.

"Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşı için hayırlı olandır. Yi-

ne Allah katında komşuların en hayırlısı, komşusu için hayırlı olandır."(88)

Yine Resullahın, bir arkadaşıyla giderken, bineğinden inip bir ağaçlığa girdiği, oradan iki dal kesip getirdiğinde eğrisini kendisi alıp düzgünü arkadaşına verdiği, arkadaşının da "Ey Allahın Resulü, anam babam sana feda olsun. Düzgün olan dal sana daha layıktır." demesi üzerine "Hayır ey filan, şüphesiz ki her arkadaş, kendisine arkadaşlık yapanın arkadaşlığından sorumludur. Velev ki bu arkadaşlık bir an için olsun." buyurulmuştur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Yolcu" diye tercüme edilen (ابْنِ السَّبِيلِ) kelimesinden maksat, Mücahid, Katade ve Rebi' b. Enese göre "Yolculuk yaparken birine uğrayan"dır.

Yine Mücahid, Katade, ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu kimseden maksat misafirdir.

Taberi diyor ki: "Bu kelimenin doğru izahı, bundan maksadın, "Yolcu" olduğunu söyleyen izahtır. Bu izaha göre yolcu olan kimse, bir günah işlemek için yolculuk yapmaması şartıyla, mümin bir kardeşininn yardımına muhtaç olursa onun, yolcuya yardım etmesi, misafir olmak isterse onu misafir etmesi, bineğe muhtaç olursa ona bir binek temin etmesi gerekir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Şüphesiz ki Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez." buyurulmaktadır. Bu hususta Ebu Reca'nın şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Kölelerine kötü davranan herkesi, kibirlenen ve övünen biri olarak görürsün. Zira Allah teala, "Kölelerinize iyi davranın." buyurduktan sonra "Şüphesiz ki Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez." buyurmuştur. Annesine babasına kötü davranan herkesin de zorba ve isyankâr olduğunu görürsün. Zira Allah teala, Hz. İsanın "Allah beni anneme hürmetkâr kıldı. O beni asla zalim ve isyankâr yapmadı."(89) diye söylediğini beyan etmiştir.

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾

37- Bunlar cimrilik ederler ve insanlara da cimriliği emrederler. Allahın, kendilerine lütfundan verdiği nimeti gizlerler. Biz, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırladık.

---

(88) Tirmizi, K. el-birr, bab: 28, Hadis No: 1944
(89) Meryem suresi, 19/32

Bu kibirlenen ve övünenler, Allahın kendilerine verdiği nimetleri harcamada cimrilik yaptıkları gibi başkalarına da cimrilik yapmalarını emrederler. Allahın, lütfundan kendilerine göndermiş olduğu kitapları Tevrat ve İncilde zikrettiği Muhammedin vasıflarını gizlerler. Biz, Allahın nimetlerine karşı nankörlük eden, Muhammedin Peygamberliğini yalanlayan kâfirler için hor ve hakir düşürücü bir azap hazırladık.

* Hadremi, Mücahid, Katade ve Süddi bu âyet-i kerimenin Yahudiler hakkında indiğini, burada ifade edilen cimrilikten maksadın ise Resulullahın isim ve sıfatlarını insanlardan gizlemeleri olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre âyet-i kerimenin bu bölümünün izahı şöyledir: "Şüphesiz ki Allah, böbürlenen ve övünen kişileri sevmez. Onlar o kimselerdir ki Muhammedin isim ve sıfatları hakkındaki bilgileri insanlara öğretme hususunda cimri davranırlar ve bu bilgilere sahip olan insanlara da cimri davranmalarını emrederler. Bunlar, Allahın, kendilerine lütfundan verdiği Tevrattaki bu gibi isimleri gizlerler.

İbn-i Zeyd ve Abdullah b. Abbas ise bu âyet-i kerimenin Yahudiler hakkında indiğnii ancak burada zikredilen cimriliklerinden maksadın, mallarını harcamada cimrilik etmeleri olduğunu ve gizlediklerinden maksadın da Resulullahın sıfatlarını gizlemeleri olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbasın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Yahudilerden Kerdem b. Zeyd, Üsame b. Habib, Nafi b. Ebi Nafi, Bahri b. Amr, Huyey b. Ahtab ve Rifaa b. Zeyd, Ensardan, Yahudilerle oturup kalkan, onların nasihatlarını dinleyen sahabilere geldiler ve dediler ki: "Sizler mallarınızı harcamayın. Zira sizlerin, mallarınızı bitirerek fakirliğe düşeceğinizden korkuyoruz. İnfak etmekte acele etmeyin. Çünkü sizler, yayrın ne olacağını bilemezsiniz." İşte bunun üzerine Allah teala: "Bunlar cimrilik ederler, Allahın, kendilerine lütfundan verdiği nimeti gizlerler. (Yani Hz. Muhammedin Peygamber olma nimetini gizlerler) âyetini indirdi.

Taberi diyor ki: "Âyetin izahında tercihe şayan olan görüş birinci görüştür. Zira âyet-i kerimede onların hem cimrilik ettikleri hem de başkalarına cimri davranmayı emrettikleri beyan edilmektedir. Buradaki cimrilikten maksadın mali yönden cimrilik olduğu söylenecek olursa bu takdirde hiçbir ümmette görülmeyen ve herkes tarafından yadırganan bir şey yapmış oldukları söylenir ki o günün toplumu içinde yaşayan insanların bu hale düşmüş olmaları beklenmez. Zira insanlar bizzat kendileri cimri olsalar da başkalarına mali yönden cimri davranmayı emredemezler. Çünkü cimrilik her topluluk ve her fert tarafından kınanan cömertlik ise herkes tarafından övülen ve takdir edilen bir haslettir. Bu nedenlerle bu âyette zikredilen cimrilikten maksadın "Bilgileri saklama cimriliği" olduğunu söylemek daha isabetlidir. Ancak buradaki cimrilik, mallarını Allah yolunda harcamaya karşı cimri davranma olarak alınırsa, Abdullah b. Ab-

bastan da nakledildiği üzere böyle bir cimriliğin olması beklenir. Âyeti bu şekilde yorumlamaya da yol açılmış olabilir.

Hz. Ebubekir (r.a.) demiştir ki:

فَقَالَ اَقُلْتَ تَبْخَلُ عَنِّى وَاَىُّ دَاءٍ اَدْوَأُ مِنَ الْبُخْلِ

"Cimrilikten daha büyük bir hastalık ne vardır?"(90) Resulullah efendimiz de bir hadis-i şeriflerinde:

وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَاِنَّ الشُّحَّ اَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. حَمَلَهُمْ عَلَى اَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ

"Cimrilikten kaçının zira cimrilik, sizden öncekileri helak etmiştir. O cimrilik onların, kanlarını akıtmaya ve kendilerine haram kılınanları helal saymaya sevketmiştir."(91) buyurmuştur.

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾

38- Bunlar, mallarını, insanlara gösteriş yapmak için harcarlar. Allaha ve âhiret gününe iman etmezler. Şeytan kimin arkadaşı olursa o ne kötü arkadaştır.

Bu gibi kibirli ve övünen insanlar, mallarını Allah rızası için değil, insanlara gösteriş için harcarlar. Allahın birliğine ve öldükten sonra tekrar dirilip hesap verecekleri âhiret gününe iman etmezler.

* Taberi diyor ki: "Mücahid bu âyeti kerimenin Yahudilere ait sıfatları beyan ettiğini söylemiştir. Ancak bu âyette zikredilen sıfatların Yahudilerden daha çok, Resulullahın ve müminlerin korkusuyla Müslüman olduklarını söyleyen fakat aslında müşrikliklerinde devam eden münafıkların sıfatı olmaya daha uygundur. Zira Yahudiler, Allaha ve âhiret gününe iman ediyorlardı. Onlar, Hz. Muhammedin Peygamberliğini yalanlayarak inkâra düşmüşlerdi. Halbuki bu

(90)Buhari, K. el-Mağazi, bab: 73/ Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3 S. 308
(91) Müslim, K. el-Birr, bab: 56 Hadis No. 2578/ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.s S. 160

âyette zikredilenlerin, Allaha ve âhiret gününe iman etmedikleri beyan edilmektedir. Diğer yandan bundan önceki âyette sıfatları zikredilen kimselerle bu âyette sıfatları zikredilen kişilerin arası (و) harfi ile ayrılmıştır. Bu da her iki âyetteki sıfatların farklı kimselere ait olduklarını gösterir. Çünkü aynı kimselerin sıfatları zikredilirken (و) harfi ile aralarının ayrılmaması Arapçada fasih şiveye uygundur.

Evet, bundan önceki âyette, cimrilik kınandığı gibi burada da mallarını gösteriş için harcayanlar kınanmaktadır. Bu hususta Resulullah efendimiz şöyle buyurmaktadır:

وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ. فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ
فَعَرَفَهَا. قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ
فِيهَا إِلاَّ أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ. قَالَ: كَذَبْتَ. وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ جَوَادٌ. فَقَدْ
قِيلَ. ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ. ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ.

"Kıyamet gününde insanların içinde ilk hesaba çekilecekler şu üç kişidir. Bunlardan biri de, kendisine zenginlik bahşettiği ve her türlü maldan kendisine verdiği kişidir. Bu kişi getirilecek. Allah ona verdiği nimetleri sayacak o da bunları hatırlayıp bilecektir. Bunun üzerine Allah teala "Bu nimetler için ne yaptın?" diye soracak. Kişi, "Nimetlerini, harcanmasını istediğin hiçbir yol bırakmayıp senin için nimetlerini o yollarda harcadım." diyecek. Allah teala ise "Yayan söylüyorsun. Sen bu harcamaları, "Bu adam cömert biridir." desinler diye yaptın. Nitekim sana öyle denmiştir." buyuracaktır. Sonra bu adam için emir verilir. Adam yüzüstü sürüklenerek cehennem ateşine atılır."(92)

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ وَكَانَ
اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

39- Bunlar, Allaha ve âhiret gününe iman etselerdi ve Allahın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı kendilerine ne zarar gelirdi? Allah onları çok iyi bilendir.

(92) Müslim, K. el-İmare, bab: 152, Hadis No: 1905 / Tirmizi, K. ez-Zühd, bab: 48, Hadis No: 2382 Neseî, K. el-Cihad, bab: 22

Şayet gösteriş yapanlar, Allahın birliğine iman edip, öldükten sonra dirilecekleri âhiret gününü tasdik etseler ve Allahın, kendilerine rızık olarak verdiği mallardan, Allahın rızasını kazanmak için zekatlarını gönül hoşluğuyla verseler, övülmek ve iftihar etmek için harcamasalar ne zarar görürlerdi? Şüphesiz ki Allah, onların, harcamadaki niyetlerini çok iyi bilendir. Ve onlara, ona göre karşılığını verecektir.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍۚ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz ki Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana, katından büyük bir mükâfaat verir.

Şüphesiz ki Allah, yarattığı ve koruyup gözettiği yaratıklarına zerre kadar zulmetmez. Zalimleri cezalandırması ise onların bu cezayı hak etmelerindendir. Ayrıca bu ceza, Allahın adaletinin de gereğidir. Kulun yaptığı en ufak ölçüdeki bir iyiliği bile Allah zayi etmeyecek, onu artıracak ve katından ona bol mükâfaat verecektir.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi iki şekilde izah etmişlerdir:

a- Katade bunu şu şekilde izah etmiştir: Şüphesiz ki Allah, kullarının, mallarını kendi yolunda harcama gibi amellerini boşa çıkararak onlara asla zulmetmez. Bu amelleri zerre kadar bile olsa bu böyledir. Allah, kullarının yaptıkları güzel amelleri daha da artırır ve karşılığında kullarına büyük mükafaatlar verir.

Ma'mer, Katadenin, bu âyeti okuduktan sonra şunları söylediğini rivayet etmiştir: "İyi amellerimin zerre kadar fazla olması benim için bütün dünya ve içinde bulunanlardan daha sevimlidir."

Enes b. Malik Resulullahın bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مُؤْمِناً حَسَنَةً. يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا وَيُجْزَى بِهَا فِي الآخِرَةِ. وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَا عَمِلَ بِهَا لِلّٰهِ فِي الدُّنْيَا. حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلَى الآخِرَةِ. لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَى بِهَا »

"Şüphesiz ki Allah, bir müminin yaptığı iyiliğini boşa çıkararak ona zulmetmez. Zira mümine o iyiliği ile dünyada rızık verilir. Âhirette de onunla mükâfaatlandırılır. Kâfire gelince, Allah için yaptığı iyi amelleriyle dünyada yedirilip içirilir, âhirete intikal ettiğinde ise onun için, mükâfaatlandırılacağı hiçbir ameli kalmaz."(93) Resulullah (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur.

«فَوَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ بِأَشَدَّ مُنَاشَدَةً لِلَّهِ، فِي اسْتِقْصَاءِ الْحَقِّ، مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لِلَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ فِي النَّارِ. يَقُولُونَ: رَبَّنَا! كَانُوا يَصُومُونَ مَعَنَا وَيُصَلُّونَ وَيَحُجُّونَ. فَيُقَالُ لَهُمْ: أَخْرِجُوا مَنْ عَرَفْتُمْ. فَتُحَرَّمُ صُوَرُهُمْ عَلَى النَّارِ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً قَدْ أَخَذَتِ النَّارُ إِلَى نِصْفِ سَاقَيْهِ وَإِلَى رُكْبَتَيْهِ، ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا مَا بَقِيَ فِيهَا أَحَدٌ مِمَّنْ أَمَرْتَنَا بِهِ. فَيَقُولُ: ارْجِعُوا. فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيرا. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! لَمْ نَذَرْ فِيهَا أَحَداً مِمَّنْ أَمَرْتَنَا. ثُمَّ يَقُولُ: ارجعُوا. فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ نِصْفِ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! لَمْ نَذَرْ فِيهَا مِمَّنْ أَمَرْتَنَا أَحَداً. ثُمَّ يَقُولُ: ارجعُوا. فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ خَلْقاً كَثِيراً. ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا! لَمْ نَذَرْ فِيهَا خَيْراً»
وَكَانَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ يَقُولُ: إِنْ لَمْ تُصَدِّقُونِي بِهَذَا الْحَدِيثِ فَاقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ: إِنَّ اللَّهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْراً عَظِيماً

"Nefesim kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki sizlerden hiç biriniz, hak talep etme hususunda kıyamet gününde Allaha, cehennem ateşine düşen kardeşinin haklarını arayan müminlerden daha fazla yalvarmaz ve ondan daha fazla yardım istemez. O müminler diyecekler ki "Ey rabbimiz, ateşe atılan bu kardeşlerimiz, bizimle beraber oruç tutuyor, namaz kılıyor ve Hac yapıyorlar-

(93) Müslim, K. el-Münafıkîn bab: 56, Hadis No: 2808

dı." Onlara denilecek ki: "Onlardan tanıdıklarınızı cehennemden çıkarın. Müminlerin yüzleri cehennem ateşine haram kılınmıştır. (Yüzleri yanmadığını için onlar yüzlerinden tanınacaklardır) O müminler, cehennem ateşi bacağının yarısına kadar ve dizlerine kadar ulaşan bir çok kişiyi o ateşten çıkaracaklardır. Sonra diyeceklerdir ki: "Ey rabbimiz, o ateşte bize çıkarmamızı emrettiğin kişilerden kimse kalmadı." Allah onlara: "Tekrar dönün, kimin kalbinde bir Dinar kadar hayır bulacak olursanız onu da çıkarın." diyecek, onlar da bir çok insanı çıkaracaklar sonra: "Ey rabbimiz, biz orada, bize emrettiklerinden hiçbir kimseyi bırakmadık" diyecekler. Sonra Allah onlara: "Geri dönün, kalbinde yarım dinar kadar hayır bulduğunuz kimseyi oradan çıkarın." diyecek onlar da çok insanlar çıkaracaklar sonra diyecekler ki: "Ey rabbimiz, biz orada bize emrettiklerinden kimseyi bırakmadık." Allah da diyecektir ki: "Geri dönün, kalbinde zerre kadar hayır bulduğunuz kimseyi çıkarın." Bunun üzerine onlar bir çok insanı çıkaracaklar ve sonra diyeceklerdir ki: "Ey rabbimiz, biz orda hayır sahibi olan hiçbir kimseyi bırakmadık."

Hadisi rivayet eden Ebu Said el-Hudri diyor ki: "Eğer sizler bu hadise inanmıyorsanız şu âyeti okuyunuz. "Şüphesiz ki Allah hiçbir kimeseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana katından büyük bir mükâfaat verir." (94)

b- Abdullah b. Mes'ud ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Allah, kıyamet gününde, zulme uğrayan kulunun hakkını, zerre kadarda olsa, zulmü yapandan almayarak, haksızlığa uğramış kuluna zulmetmez. Mazlumun hakkını zalimden mutlaka alır. Mazlum kulunun hakkını aldıktan sonra kulun zerre kadar da iyiliği kalsa Alah onun iyiliğini artırır ve katından ona büyük bir mükâfaat olarak cennetini verir.

Bu hususta Za'zan diyor ki: "Ben Abdullah b. Mes'udun yanına vardım. O dedi ki: "Kıyamet günü olunca Allah, önce geçmiş olanları da sonra gelenleri de bir araya toplayacak sonra Allah tarafından bir çağıran şöyle seslenecektir: "Dikkat edin, kim, kendisine yapılan bir haksızlığın karşılığını istiyorsa gelsin hakkını alsın."

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Vallahi o zaman, çocuk babasında, baba çocuğundan, koca karısından, karı kocasından, küçük dahi olsa bir hakkı bulunsa da onu istese diye arzu edecektir. Bunu, Allah tealanın kitabında doğrulayan âyet şudur: "(Tekrar dirilmek için) Sur'a üfürüldüğü zaman aralarında soy bağının hiçbir değeri kalmaz ve birbirlerine de bir şey sormazlar."(95) Üzerinde başkalarının hakkı bulunan kimseye denir ki: "Sen bu hak sahibine haklarını ver."

(94) Müslim, K. el-İman, bab: 302, Hadis No: 183
(95) Müminun Suresi, 23 / 101

O da der ki: "Ey rabbim nereden bulup vereyim? Dünya yok oldu." Allah da Meleklerine der ki: "Ey meleklerim siz bunun salih amellerine bakın. Hak sahiplerine o amellerden verin." Melekler hak sahiplerine haklarını verdikten sonra eğer o kişinin, zerre kadar dahi olsa geriye iyi bir ameli kalacak olursa melekler, bunu kendilerinden daha iyi bilen Allaha derler ki: "Ey rabbimiz, her hak sahibine hakkını verdik. Bu kişinin geride zerre kadar iyi ameli kaldı." Allah da meleklerine diyecektir ki: "Siz kulumun o amelini artırın ve onu merhametim sayesinde cennete koyun."

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Bu sözü, Allahın kitabında doğrulayan âyet şudur: "Şüphesiz ki Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana, katından büyük bir mükâfaat verir." Yani cenneti verir. Şayet salih amelleri alınan bu kulun bütün iyilikleri biter ve sadece kötülükleri kalacak olursa melekler, bunu kendilerinden daha iyi bilen Allaha: "Ey Allahımız bunun bütün iyilikleri bitti. Sadece kötülükleri kaldı. Bir çok kimse de bundan hak istiyorlar." Bunun üzerine Allah teala der ki: "Onların günahlarını bunun üzerine yükleyin ve buna cehennem için bir belge hazırlayın."

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin her iki şekilde de te'vil edilmesi mümkündür. Ancak birinci te'vil şekli Resulullahtan varid olan habere ve âyetin zahirine daha uygun olduğu için biz onu tercih ettik."

Taberi devamla diyor ki: "Müfessirler, Allah tealanın bu âyet-i kerimesiyle kimlere vaadde bulunduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Bazılarına göre burada kendilerine vaadedilenler, Allah ve Peygamberine iman eden bütün müminlerdir. Zira Ebu Hureyre Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Allah teala, yapılan iyiliği milyon kere artırır."

Abdullah b. Ömer ise bu âyette zikredilen vaadin sadece muhacirlere ait olduğunu, diğer insanların ve Bedevilerin bu âyetin kapsamına girmediklerini söylemiştir. Bu hususta Atıyye el-Avfi, Abdullah b. Ömerin şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Kim bir iyilik ortaya koyarsa ona o iyiliğin on katı vardır. Kim de bir kötülük işlerse sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."(96) âyeti Bedeviler hakkında nâzil olmuştur. Bir adam "Muhacirler hakkında hangi âyet nâzil olmuştur?" diye sorunca Abdullah b. ömer "Muhacirler hakkında bu âyetten daha fazla vaad beyan eden âyet nâzil olmuştur. O da: "Şüphesiz ki Allah hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zere kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana, katından büyük bir mükâfaat verir." âyetidir. Allah, bir şeyin büyük olduğunu bildirince o şey gerçekten büyüktür." demiştir.

(96) En'am suresi, 6/160

Taberi bu ikinci görüşü tercih etmiş ve delil olarak şunu zikretmiştir. Allah tealanın ve Resullahın bildirmiş olduğu haberlerin, birbirlerine ters olmaları imkânsızdır. Madem ki Allah teala bir âyeti kerimesinde, mümin kullarının yaptıkları iyiliklerin karşılığını on kat olarak vereceğini, diğer bir âyetinde bu iyilikleri kat kat artıracağını beyan etmiş ve Resulullah da bazı müminlerin mükâfaatlarının iki milyon kat artırılacağını, bazılarının ise on kat artırılacağını bildirmiştir. O halde, mükafaatları çokça artırılanlar, Ebu Hureyryenin de rivayet ettiği gibi muhacirlerdir. Daha az artırılanlar ise Abdullah b. Ömerin rivayet ettiği gibi, muhacirlerin dışındaki müminlerdir. Böylece âyet ve hadislerin, çelişir gibi olmaları, ortadan kalkmış olur.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

41- (Kıyamet gününde) Her ümmetten bir şahit getirilirken, seni de bunların üzerine şahit getirdiğimizde halleri ne olacaktır?

Kıyamet gününde her ümmetten, yaptıklarına dair aleyhlerine şahitlik edecek bir şahit getirirken, Ey Muhammed, seni de ümmetine karşı şahit getirdiğimizde bunların hali ne olacaktır?

* Abdullah b. Mes'ud şöyle rivayet ediyor:

قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ اقْرَأْ عَلَيَّ قُلْتُ أَقْرَأُ عَلَيْكَ أُنْزِلَ قَالَ فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ سُورَةَ النِّسَاءِ حَتَّى بَلَغْتُ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيداً قَالَ فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ.

"Resullah bana dedi ki: "Kur'anı bana oku." Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Kur'an sana indirildi onu ben sana nasıl okuyayım?" Resulullah: "Evet oku. Çünkü ben onu başka birinden dinlemek istiyorum." dedi. Ben Resulullaha Nisa suresini okudum. Kıyamet gününde her ümmetten bir şahit getirirken seni de onların üzerine şahit getirdiğimizde halleri ne olacaktır?" ayetine gelince "Tamam yeter." dedi. Baktım ki gözlerinden yaşlar akıyor."(97)

Yine Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Resulullah (Kıyamet gününde) her ümmetten bir şahit getirirken seni de bunların üzerine şahit getirdiğimizde halleri nice olacaktır?" âyetini okuduktan sonra şu âyeti okumuştur: "Aralarında olduğum müddetçe onlara şahit idim. Beni vefat ettirdiğinde de onları sen gözetli-

(97) Buhari, K. et-Tefsir, sure 4, bab: 9

yordun. Sen her şeye şahitsin."(98)

Süddi ise bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Kıyamet gününde Peygamberler geleceklerdir. Onların bazılarının ümmetlerinden sadece bir kişi veya iki kişi yahut on kişi ya da bundan daha az kişi insan iman etmiş olacaktır. O Peygamberlerden bazılarına da bundan daha az insan iman etmiş olacaktır. Nihayet Hz. Lutun kavmi getirilecek. Ona kavmindeki, iki oğlundan başka kimsenin iman etmediği belli olacak, Peygamberlere: "Sizler kendinize gönderilenleri tebliğ ettiniz mi?" diye sorulacak onlar da: "Evet." diyeceklerdir. Bunun üzerine: "Buna dair kim şahitlik eder?" denilecek onlar da: "Muhammed ümmeti" diyeceklerdir. Bu defa Muhammed ümmetine: "Sizler, Peygamberlerin, şahitliği size bıraktıklarını söyleyebilir misiniz? Bu hususta ne dersiniz?" denilecek, onlar da cevaben diyeceklerdir ki "Ey rabbimiz, biz şahitlik ederiz ki onlar tebliğ ettiler." Bunun üzerine denilecekti ki : " Sizin bu şahitliğinizin doğruluğunu kim tasdik edecektir ?" Onlar da diyeceklerdir ki: "Muhammed (s.a.v.) tasdik edecektir." Bu defa Muhammed (s.a.v.) çağırılacak o da ümmetinin doğru söylediğine ve Peygamberlerin tebliğ etmiş olduklarına dair şahitlik edecektir. İşte Allah tealanın: "Böylece biz sizin, insanlara karşı şahitler olmanız, Peygamberlerin de size karşı şahit olması için sizi orta yolu tutan bir ümmet kıldık.(99) âyeti bu hususu izah etmektedir.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

42- O gün, inkâr edip Peygambere isyan edenler, yerle bir olmayı isterler. Allahtan hiçbir sözü gizleyemezler.

İşte o kıyamet gününde, Allahın birliğini inkâr eden kâfirler ve Peygambere isyan edenler, Allahın, kendilerini yerle bir etmesini ve toprak olmalarını dilerler.

* Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "O gün kişi yaptığı amellere bakar. Kâfir ise "Keşke toprak olsaydım." der.(100)

Âyet-i kerimede: "O kâfirler, Allahtan hiçbir sözü gizlemmeyezler." buyurulmaktadır. Bundan maksat, "Müşrikler ağızlarıyla inkâr etmeye kalkışsalar da bizzat diğer organları, yaptıkları amellere dair şahitlik edeceklerinden, Allah-

(98) Maide suresi, 5/117
(99) Bakara suresi, 2/143
(100) Nebe, suresi, 78/40

tan hiçbir şeyi gizleyemeyeceklerdir." demektir.

Bu hususta Said b.Cübeyr diyor ki: "Bir adam gelip Abdullah b. Abbasa dedi ki: "Ben, Allah tealanın, bir âyette, müşriklerin kıyamet gününde şöyle diyeceklerini zikrettiğini gördüm." Sonra içinde bulundukları zor durumdan dolayı: "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz ona ortak koşanlardan değildik." demekten başka çareleri kalmaz."(101) Diğer bir âyette ise "Allahtan hiçbir sözü gizleyemezler." buyurduğunu gördüm. (Bunlar birbirlerine zıt değiller mi?)

Abdullah b. Abbas dedi ki: "Müşriklerin: "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz ona ortak koşanlardan değildik." şeklindeki sözlerini, onların, cennete müslüman olanlar dışında kimsenin girmediğini gördükleri ve "Gelin biz de müşrik olduğumuz inkâr edelim." dedikleri zaman söyleyeceklerdir. Bunun üzerine Allah onların ağızlarını mühürleyecek, onların müşrik olduklarını elleri ve ayakları söyleyecektir. İşte o anda Allahtan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerdir.

Nitekim Abdullah b. Abbasın zikrettiği bu husus şu âyette de beyan edilmektedir: "O gün biz onların ağızlarını mühürleriz de bize elleri konuşur. Ayakları da ne yaptıklarına şahitlik eder."(102)

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا
تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِر۪ي سَب۪يلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ
مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ
تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43- Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayın. Yolcu olanlar müstesnadır. Eğer hasta iseniz veya yolculukta iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve bu durumda

(101) En'am suresi, 6/23
(102) Yasin suresi, 36/90

da su bulamamışsanız, tertemiz bir toprak ile teyemmün edin. Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah, çok affeden, çok bağışlayandır.

Ey iman edenler, içki içerek sarhoş olmuşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayın. Fakat yolcu olup ta su bulamayanlar müstesnadır. Onlar teyemmüm ederler. Eğer yaralı veya başka bir şekilde hasta iseniz veya sıhhatli olduğunuz halde yolculukta iseniz yahut küçük veya büyük abdest bozmaktan gelmişseniz veya cinsi münasebette bulunmuşsanız ve bu durumda abdest alacak veya cünüplükten temizlenecek kadar su bulamamışsanız tertemiz bir toprak ile teyemmüm edin.

* Âyet-i kerimede: "Sarhoşken ne söylediğiniz bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." buyurulmaktadır.

Müfessirler, burada zikredilen sarhoşluğun, neden meydana gelen bir sarhoşluk olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Ebu Rezin, Mücahid, Katade ve İbrahim en-Nehaiye göre bu âyette zikredilen sarhoşluktan maksat, içki içmekten meydana gelen sarhoşluktur. Onlara göre bu âyet-i kerime, içkinin kesin olarak yasaklanmasından önce nâzil olmuş, içki içtikten sonra sarhoş olanların uyanıp ne söylediklerini bilinciye kadar namaza yaklaşmamalarını emretmiştir. Daha sonra ise içki kesin olarak yasaklanmış ve bu âyetin hükmü neshedilmiştir.

Bu hususta Hz. Alinin şunları söylediği rivayet edilmektedir:

عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ قَالَ: صَنَعَ لَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ طَعَاماً فَدَعَانَا وَسَقَانَا مِنَ الْخَمْرِ، فَأَخَذَتِ الْخَمْرُ مِنَّا، وَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَقَدَّمُونِى فَقَرَأْتُ: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لاَ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. قَالَ: فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَوَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ)

"Bir gün Abdurrahman b. Avf bize yemek yaptı ve bizi davet etti ve bize içki içirdi. İçki bizi sarhoş etti. O sırada namaz vakti gelmişti. Beni İmam olarak öne geçirdiler. Ben de Kâfirûn suresini yanlış bir şekilde şöyle okudum: "De ki: "Ey kâfirler, ben sizin yaptıklarınıza ibadet etmem. Biz ise sizin taptıklarınıza ibadet ederiz." Bunun üzerine Alla teala " Ey iman edenler, sarhoşken ne söyle-

diğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." âyetini indirdi."(103)

Ebu Vâil, Ebu Rezin ve İbrahim en-Nehai bu âyetin ve Bakara suresinin iki yüz on dokuzuncu âyeti olan: "Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki "Onlarda büyük günahlar vardır. İnsanlar için bazı faydaları da vardır. Ancak günahları faydalarından çok büyüktür." âyetinin ve Nahl suresinin altmış yeydinci âyeti olan: "Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden, sarhoş edici içkiler ve güzel rızıklar edinirsiniz..." âyetinin, içkinin kesin olarak haram olduğunu belirten Maide suresinin doksanıncı âyetiyle neshedildiğini söylemişlerdir.

b- Dehhaka göre ise bu âyette zikredilen sarhoşluktan maksat, uyku sarhoşluğudur. Buna göre Allah teala müminlere, uykudan dolayı sarhoş bir haldeyken tamamen kendilerine gelip ne söylediklerini bilinceye kadar namaza yaklaşmamalarını emretmiştir.

Taberi buradaki sarhoşluktan maksadın, içki içmekten meydana gelen sarhoşluk olduğunu ve Allah tealanın, içkiyi kesin olarak yasaklamasından önce müminlere, sarhoşken namaza yaklaşmamalarını emrettiğini söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.Zira bu âyetin, içki içmekten meydana gelen sarhoşluk hakkında nâzil olduğuna dair, Resulullahın sahabilerinden, birbirini destekleyen haberler zikredilmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Bu âyette zikredilen sarhoşluktan maksadın, içki içmekle meydana gelen sarhoşluk olduğu nasıl söylenebilir? Zira sarhoş olan aklını kaybeder, deliler gibi olur. Delileri de herhangi bir vazife ile yükümlü tutmak mümkün değildir. O halde sarhoş olan kimse nasıl olur da namaza yaklaşmamakla emrolunur?" Cevaben denir ki: "Sarhoşlar akıllarını kaybeden deliler gibi değil, vücutları uyuşan ve hareketleri yavaşlayan kimselerdir. Bu nedenle emir ve yasaklara muhatap olma durumundadırlar. Şayet birsarhoş tamamen aklını kaybedip deli durumuna düşerse elbette ki bu âyet-i kerime ile muhatap olduğu söylenemez.

Âyet-i kerimenin: "Cünup iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayın. Yocu olanlar müstesnadır." diye tercüme edilen (عَابِرِى سَبِيلٍ) ifadesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas, Hz. Ali, Said b. Cübeyr, Mücahid, Hasan-ı Basri, Hakem ve İbn-i Zeyde göre bu ifadeden maksat, "Yolcu olanlar" demektir. Bunlara göre bu cümlenin mânâsı şöyledir: "Cünüp olan kimse yıkanmadan namaz kılmasın. Ancak yolcu olanlar müstesnadır. Onlar cünüp olurlarsa teyemmüm ederek namaz kılabilirler."

(103) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'na sure 4, Hadis No: 3026

Bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmektedir: (غابر سبيل.)den maksat, yolculuk yapanlardır. Allah teala onlara buyurmuştur ki: "Cünüp iseniz, su bulduğunuz zaman yıkanmadan önce namaza yaklaşmayın. Şayet su bulamazsanız, ben sizin için toprağa meshederek teyemmüm yapmanızı helal kıldım."

Hz. Alinin de şöyle söylediği rivayet edilmektedir: "Cünüp iken yıkanmadan namaza yaklaşmayın. Ancak misafir olup ta su bulamama durumunuz müstesnadır. Bu takdirde teyammüm edin."

b- Yine Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr Hasan-ı Basri, İbrahim en Nehai, Ebu Ubeyde, İkrime, Zühri, Yezid b. Habib ve Mücahide göre (عابري سبيل.) ifadesinden maksat, "Yoldan geçenler müstesnadır." demektir. Bunlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaz kılmak için namazgâhlara yaklaşmayın. Cünüp olduğunuzda da yıkanıncaya kadar namazgâhlara yaklaşmayın. Ancak namazgâhtan, bir yol uğrağı olarak geçenler müstesnadır. Bunlar cünüp te olsalar yıkanmadan önce namazgâhların içinden geçebilirler."

Bu hususta Abdullah b. Abbasın şunları söylediği rivayet edilmektedir: Cünüp iken mescide yaklaşma. Ancak yolunun oradan geçmiş olması durumu müstesnadır. Oradan bir geçit olarak geçebilirsin. Fakat orada oturma."

Yine Abdullah b. Abbasın, Hayızlı olan kadının ve cünüp bir kimsenin, içinde oturmadıkça mescitten geçmelerinde bir sakınca yoktur." dediği rivayet edilmektedir.

Taberi, bu ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu (إلاّ عابري سبيل.) ifadesinden maksadın "Ancak namaz kılınan yerlerden gelip geçenler müstesnadır." demek olduğunu söylemiştir. Çünkü âyetin devamında: "Eğer hasta iseniz veya yolculukta iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve bu durum da su bulamamışsanız tertemiz bir toprakla teyemmüm edin." buyurulmakta ve cünüp olan yolcunun hükmü beyan edilmektedir. Âyetin bu bölümünde önce zikredilen (إلاّ عابري سبيل.) ifadesini de yolcu olarak izah etmekle âyetin, lüzumsuz bir tekrarda bulunduğu söylenmiş olur ki bu doğru değildir. Diğer yandan (عابري) kelimesinin türetildiği (عبر) fiilinin Arapçadaki mânâsı, "Yolun veya nehirin bir yanından diğer yanına geçmektir." Buradaki (عابري) sıfatı da namazgâhın bir tarafından diğer tarafına geçeni ifade etmektedir.

Âyet-i kerimede: "Eğer hasta iseniz veya yolculukta iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve bu durumda da su bulamamışsanız tertemiz bir toprakla teyammüm edin." buyurulmaktadır.

Müfessirler, burada zikredilen hastanın nasıl bir hasta olduğu farklı şekil-

lerde izah etmişlerdir.

a- Bazılarına göre burada zikredilen "Hasta"dan maksat, bir yeri kırılan veya yaralanan yahut bir yerinde yara çıkan, su ile yıkandığı takdirde zarar göreceğinden korkan kimselerdir.Bu gibi kimselerin teyemmüm etmeleri caiz olur. Bu görüşte olanlardan Abdullah b. Mes'uda göre burada zikredilen "Hasta"dan maksat, bir yeri kırılan veya yaralanandır. Ebu Malik ve Süddiye göre ise "Bir yeri yaralanandır." Said b. Cübeyre göre "Bir yeri yaralanan ve kendisinde yara meydana gelen yahut çiçek hastalığına yakalanandır."

b- İbn-i Zeyde göre ise burada zikredilen "Hasta"dan maksat, suyu kullanamayacak derecede hasta olan ve kendisine su getirip yıkayacak kimsesi de bulunmayan hastalardır. İşte böyle bir hastanın teyammüm etmesi caizdir.

Taberi diyor ki: "Âyetin te'vili şöyledir: "Eğer sizler yaralanacak olusanız veya bir yerinizde yara çıkacak olursa yahut bir yeriniz kırılacak olursa ya da cünüplükten yıkanmaya gücünüz yetmeyecek kadar hasta olursanız ve o sırada yolcu olmayıp meskun iseniz temiz toprakla teyemmüm edin."

Âyet-i kerimede geçen ve "Tuvalet" diye tercüme edilen (الغائط) kelimesinin asıl mânâsı "Geniş bir vadi" demektir. Tuvalet olarak özel yerler yapılmadan önce insanlar beşeri ihtiyaçlarını bu gibi vâdilerde giderdikleri için "Tuvalet yeri" mânâsına bu kelime kullanılmıştır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kadınlara dokunmuşsanız" diye tercüme edilen (لامستم) ifadesi, müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Hz. Ali, Katade ve Hasan-ı Basriden nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen "Kadanlara dokunmak"tan maksat, kadınlarla cinsi münasebette bulunmaktır. Bu görüşte olanlara göre âyet-i kerimede, kadınlarla cinsi münasebette bulunan kimsenin su bulamaması halinde teyemmüm etmesi emredilmektedir.

İkrime diyor ki: "Said b. Cübeyr, Ata b.Ebi Rebah ve Ubeyd b. Umeyr bu âyette zikredilen "Dokunmak"tan neyin kastedildiği hususunda ihtilaf ettiler. Said b. Cübeyr ve Ata, buradaki "Dokunmak"tan maksadın, kadınlara cinsi münasebete varmayacak derecede dokunmak olduğunu söylemişler, Ubeyd ise burada ifade edilen "Dokunmak"tan maksadın, cinsi münasebette bulunmak olduğunu söylemiştir. Onlar bu meseleyi tartışırken, Abdullah b. Abbas çıkıp gelmiş meseleyi ona sormuşlar o da şu cevabı vermiştir: "Arap olmayan iki kişi hata etmişler, Arap olan kişi ise isabet etmiştir. Buradaki dokunmak'tan maksat, cinsi münasebette bulunmaktır. Fakat Allah teala, örtülü ve nezih bir şekilde ifadede bulunmuştur.

b- Abdullah b. Mes'ud, Ubeyde es-Selmani, Abdullah b. Ömer, Âmir eş-Şa'bi, İbrahim en-Nehai, Hakem, Hammad ve Ebu Ubeydeden nakledilen ikinci

bir görüşe göre bu âyette zikredilen dokunmak'tan maksat, erkeğin, kadının vücuduna eli veya herhangi bir azası ile dokunmasıdır. Cinsi münasebette bulunmak değildir. Bunlara göre kadının vücudundan herhangi bir yere çıplak olarak eliyle dokunan veya onu öpen erkeğin abdesti bozulur. O erkeğin yeniden abdest alması gerekir.

Taberi diyor ki: "Bu iki görüşten tercihe şayan olan görüş, bu âyette zikredilen "Dokunmak"tan maksadın, cinsi münesebette bulunmak olduğunu söyleyen görüştür. Cinsi münasebetin dışındaki diğer dokunmalar değildir. Zira bu hususta Resulullahın, hanımlarından bazılarını öptükten sonra abdest almadan namaz kıldığına dair sahih haberler zikredilmiştir.

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ « قَبَّلها و لم يتوضأ »

Hz. Aişe (r.anh.) Resulullahın kendisini öptüğünü ve ondan sonra da abdest almadığını söylemiştir.(104) Diğer bir rivayette Hz. Aişe şöyle demiştir:

عن عائشة أن النبى ﷺ « قبّل امرأة من نسائه، ثم خرج الى الصلاة، و لم يتوضأ »

"Resulullah, hanımlarından birini öptü sonra çıkıp namaza gitti ve abdest de almadı."(105) Zeyneb eş-Sehmiye, Hz. Aişenin, şunları söylediğini rivayet etmiştir.

عَنْ زَيْنَبَ السَّهْمِيَّةِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ كَانَ يَتَوَضَّأُ ثُمَّ يُقَبِّلُ وَيُصَلِّى وَلاَ يَتَوَضَّأُ. وَرُبَّمَا فَعَلَهُ بِى.

"Resulullah abdest alırdı. Sonra öperdi ve namaz kılardı. Abdest de almazdı. Bunu bana yaptığı da olmuştu.(106)

Taberi, Ümmü Selemenin de Resulullahtan,benzeri bir hadisi rivayet ettiğini söylemiştir.

---

(104) Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 69, Hadis No : 178
(105) Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 69, Hadis No: 179
(106) İbn-i Mace, K. et-Taharet bab: 69 Hadis No : 503

İÇİNDEKİLER

Kişinin, gelişigüzel olarak yaptığı yeminlerden mesul tutulmaması 5
Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, boşamayı kastedenler 10
Boşanmış kadınların, üç ay hali iddet beklemeleri 16
Boşamanın iki kere olabileceği 23
Üçüncü boşamada ise artık evlilerin bir araya gelmelerinin mümkün olmaması 33
Boşanmış kadınların, çoçuklarını emzirmeleri meselesi 42
Eşleri ölen kadınların, dört ay on gün iddet bekleyecekleri 49
İddet bekleyen kadınlara evlenme teklif etmenin hükmü 54
Karısına yaklaşmadan ve mehir takdir etmeden boşamanın hükmü 56
Karısına yaklaşmadan boşamanın hükmü 62
Orta namaza devam etmenin ne anlama geldiği 65
Korku namazının nasıl kılınacağı 71
Allah icin borç vermenin fazileti 81
İsarailoğullarına, hükümdarlık alâmeti olarak "Tabut"un gelmesi 89
Talut ve ordusu 94
Davud'un Calutu öldürmesi 98
Âyetel Kürsi ve fazileti 107
Dinde zorlamanın caiz olmadığı 112
Altı üstüne gelmiş olan şehir ve oraya uğrayan kimse 119
Hz. İbrahimin, rabbinden, ölüleri nasıl diriltti̇ğini kendisine göstermesini istemesi 129

Allah yolunda harcamada bulunanın malının artma miktarı 136
Sadakayı gizli vermenin daha efdal olması 151
Mümin fakirin vasıfları 154
Faiz yemenin haram olması 158
Faizi terketmeyen, Allaha harp ilan etmiştir 162
Borçlanıldığı zaman bunu yazmanın gerektiği 168
Allah tealanın, kişiyi, gücünün yetmeyeceği şeyden dolayı sorumlu tutmaması 189

ÂL-Î İMRAN SURESİ

Surenin takdimi 195
Âyetlerin bir kısmının muhkem, bir kısmının da müteşa bih olması 204
Hak dinin, ancak islam dini olduğunun beyanı 233
Hz. Meryemin doğuşu ve Allaha hizmet etmek üzere adanması 247
Zekeriyya (a.s.)ın, Hz. meryemin bakım ve gözetimini üstlenmesi 249
Meleklerin, Hz. Meryeme, babasız çocuk verileceğini müjdelemeleri 262
Hz. İsanın, daha beşikte iken insanlarla konuşacağının haber verilmesi 263
Hristiyanların islama çağırılması ve Peygamber efendimizin, Roma imparatoru Heraklıyüs'e mektubu 279
İslamdan başka din edinmenin caiz olmadığı 307
Malların sevimlilerini harcamadıkça iyiliğe ulaşılamayacağı 313
Yeryüzünde, Allaha ibadet için kurulan ilk mescidin Kâbe olması 319
Kâbede bulunan makamı İbrahim 321
Hep birlikte, Allahın ipine sımsıkı sarılmanın emredilmesi 330
İçinizden hayra davet eden bir cemaat bulunsun 334
Uhut savaşı 349

Bedir savaşı 353
Her nefsin ölümü tadacağı 416

NİSA SURESİ

Surenin takdimi ....
İnsanların, Hz. Âdemin soyundan, Hz. Havvanın da Hz. Âdemin vücudundan meydana getirilmesi 435
Yetimlerin mallarının idaresine dikkat edilmesi 437
Kadınlara mehirlerinin, gönül hoşluğu ile taksim edileceği 455
Zina suçunun dört şahitle ispatı meselesi 465
Kadınlara zorla vâris olmanın helal olmaması 473
Hangi kadınların hangi erkelere nihakının helal olmadığı 480
Cariyelerle evlenme meselesi 484
Büyük günahlardan kaçınma 502
Yemin akdiyle mirasçı kılınması 510
Erkeklerin, kadınlara göre daha güçlü oldukları, bu sebeple harcamayı da onların yapması gerektiği meselesi 515
Aralarında anlaşmazlık çıkan karı ile kocanın aralarını düzeltmek için, ailelerinden hakem tayin edilmesi 520
Ana-babaya iyilik, komşulara yardım konusu 525

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 3

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 3

Dizgi - İçdüzen: **SARAY AJANS Tel: 526 33 18**
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin kimler hakkında nâzil olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- İbrahim en-Nahai'ye göre bu âyet-i kerime, yaralanmış olan ve yaralı iken cünüp olan sahabiler hakkında nâzil olmuştur. Onlar bu durumlarını Resulullah'a anlatmışlar bunun üzerine bu âyet inmiş ve onların teyemmüm edeceklerini beyan etmiştir.

b- Hz. Aişe ve diğer bazı sahabilere göre bu âyet-i kerime, bir yolculuk esnasında cünüp olan ve yıkanmak için su bulamayan sahabiler hakkında nâzil olmuş ve onların toprakla teyemmüm etmelerini beyan etmiştir.

Bu hususta Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فِي بَعْضِ
اَسْفَارِهِ حَتَّى اِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ اَوْ بِذَاتِ الْجَيْشِ انْقَطَعَ عِقْدٌ لِي فَاَقَامَ رَسُولُ اللهِ
(ﷺ) عَلَى الْتِمَاسِهِ وَاَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ فَاَتَى النَّاسُ اِلَى أَبِي بَكْرٍ
الصِّدِّيقِ فَقَالُوا اَلاَ تَرَى اِلَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ اَقَامَتْ بِرَسُولِ اللهِ (ﷺ)
وَالنَّاسِ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللهِ (ﷺ)
وَاضِعٌ رَأْسَهُ عَلَى فَخِذِى قَدْ نَامَ فَقَالَ حَبَسْتِ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) وَالنَّاسَ
وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَقَالَتْ عَائِشَةُ فَعَاتَبَنِى اَبُو بَكْرٍ وَقَالَ مَا شَاءَ
اللهُ اَنْ يَقُولَ وَجَعَلَ يَطْعُنُونِى بِيَدِهِ فِى خَاصِرَتِى فَلاَ يَمْنَعُنِى مِنَ التَّحَرُّكِ اِلاَّ
مَكَانُ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) عَلَى فَخِذِى فَقَامَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) حِينَ اَصْبَحَ عَلَى
غَيْرِ مَاءٍ فَأَنْزَلَ اللهُ آيَةَ التَّيَمُّمِ فَتَيَمَّمُوا فَقَالَ اُسَيْدُ بْنُ الْحُضَيْرِ مَا هِيَ بِأَوَّلِ
بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ فَبَعَثْنَا الْبَعِيرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ فَأَصَبْنَا الْعِقْدَ تَحْتَهُ.

"Biz, bir yolculuğu sırasında Resulullah ile beraber gitmiştik. "Beyda" veya "Zatülceyş" denen yere vardığımızda gerdanlığım koptu. Resulullah onu aramaya girişti. İnsanlar da onunla beraber arıyorlardı. Onlar bir su başında değillerdi. İnsanlar Ebubekir'e gittiler ve ona: "Aişenin ne yaptığını görüyor mu-

sun? O, Resulullah'ı ve insanları yolundan alıkoydu. insanlar ne bir suyun başındalar ne de onların yanında su bulunuyor." dediler. Bunun üzerine Ebubekir çıkıp geldi. O sırada Resulullah başını dizime koymuş ve uyumuştu. Ebubekir: "Sen Resulullah'ı ve insanları yolundan alıkoydun. Onlar bir su başında değiller. Yanlarında su da yok." dedi. Babam Ebubekir bana çok sitem etti ve Allah'ın dilediği kadar sözler söyledi. Eliyle böğrüme dürtüyordu. Benim hareket etmeme, Resulullah'ın dizimde uyuması engel oluyordu. Nihayet Resulullah sabah olunca kalktı. Orada hiç su yoktu. İşte o sırada Allah, teyemmüm âyetini indirdi. Orada bulunanlar teyemmüm ettiler. Üseyd b. Hudayr da: "Ey Ebubekir ailesi, bu sizin ilk bereketiniz değildir." dedi. Biz, üzerine binmiş olduğum deveyi kaldırdık. Gerdanlığımı onun altında bulduk." (107)

Taberi bu hadisi Hz. Aişe'den çeşitli şekillerde rivayet etmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Toprak" diye tercüme edilen (صَعِيداً) kelimesi, Katade tarafından "Ağaç ve bitki olmayan yer", İbn-i Zeyd tarafından "Düz yer", Amr b. Kays tarafından, "Toprak", diğer bir kısım âlimler tarafından ise "Toprak ve tozlu yeryüzü" diye izah edilmiştir.

Taberi bu kelimeden maksadın, "Bitkilerden, ağaçlardan, binalardan arınmış olan düz yer." olduğunu söyleyen görüşün doğru olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede, teyemmüm eden kimseye, yüzünü ve ellerini toprağa sürmesi emredilmektedir.

Müfessirler, teyemmüm eden kimsenin, ellerinin ne kadarını toprağa sürme mecburiyetinde olduğu hususunda üç görüş zikretmişlerdir.

a- Ammar b. Yasir, Âmir eş-Şa'bi, İkrime, Evzai ve Mekhul'den nakledilen bir görüşe göre, teyemmüm eden kimse ellerini toprağa sürüp bileklerine kadar mesheder. Bileklerinden yukarı, dirseğe doğru herhangi bir yerini meshetmez.

Bunlar, görüşlerine delil olarak, Abdurrahman b. Ebza'dan rivayet edilen şu hadis-i şerifi göstermişlerdir:

أَنَّ رَجُلاً أَتَى عُمَرَ فَقَالَ: إِنِّى أَجْنَبْتُ فَلَمْ أَجِدْ مَاءً ،فَقَالَ : لاَ تَصَلِّ فَقَال
عَمَّارٌ: أَمَا تَذْكُرُ ، يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِذْ أَنَا وَأَنْتَ فِي سَرِيَّةٍ فَأَجْنَبْنَا، فَلَمْ نَجِدْ
مَاءً ، فَأَمَّا أَنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ. وَأَمَّا أَنَا فَتَمَعَّكْتُ فِى التُّرَابِ وَصَلَّيْتُ. فَقَالَ النَّبِىُّ

107 Buhari, k. et-Teyemmüm, bab: 1

(ﷺ) «إنما كان يكفيك أن تضرب بيدك الأرض. ثم تنفخ ثم تمسح بهما وجهك وكفيك»

"Bir adam Ömer'e geldi. Ben cünüp oldum fakat su bulamıyorum." dedi. Ömer ona "Namaz kılma" dedi. Bunun üzerine Ammar, "Ey mü'minlerin emiri, hatırlamıyor musun bir zaman ben ve sen bir müfrezede bulunuyoduk. İkimiz de cünüp olmuştuk ve su bulamamıştık. Sen namaz kılmamıştın. Ben ise toprakta yuvarlanmış ve namaz kılmıştım. . Resulullah da buyurmuştu ki: "Senin iki elini yere vurman sonra da onlara üflemen daha sonra da o ikisiyle yüzünü ve ellerini meshetmen senin için kâfi idi..." (108)

Hadisin diğer bir rivayetinde Resulullah Ammar'a:

انما كان يكفيك هكذا فضرب النبي (ﷺ) بكفيه الارض ونفخ فيهما ثم مسح بهما وجهه وكفيه.

"Şöyle yapman senin için yeterliydi." buyurmuş ve Resulullah iki elini yere vurmuş, onlara üflemiş ve onlarla yüzünü ve iki elini meshetmiştir." (109)

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlar, teyemmümde ellerin, sadece bileklere kadar meshedilmesinin yeterli olduğunu, zira Kur'an-ı Kerim'de "El" kelimesi zikredilince bileğe kadar olan kısmının kasdedildiğini söylemişlerdir. Nitekim hırsızlık yapan erkek ve kadının ellerinin kesilmesi emredilmiş ve bunlara hırsızlık cezası uygulanırken de elleri bileklerinden kesilmiştir. Bu da göstermektedir ki bu âyette teyemmüm hususunda zikredilen "El"den maksat da bileğe kadar olan el'dir.

b- Abdullah b. Ömer, Hasan-ı Basri ve Âmir eş-Şa'bi'ye göre ise teyemmümde ellerin meshedilme sınırı, dirseklere kadardır. Zira abdest alırken eller dirseklere kadar yıkanır. Allah Teâlâ, teyemmüm eden kişiden, başını ve ayaklarını meshetme yükümlülüklerini kaldırmış fakat onların, yüzlerini ve ellerini toprakla meshetmelerini emretmiştir. Bundan anlaşılmaktadır ki, teyemmümde ellerin meshedilme sınırları, abdest alırken yıkanan yerlerdir.

Taberi, bu görüşte olanların, Ebu Cüheym'den rivayet edilen şu hadisi delil gösterdiklerini zikretmiştir. Ebu Cüheym diyor ki: "Ben, Resulullah'ın, küçük abdestini bozduğunu gördüm. Ona selam verdim o benim selamımı almadı. İhtiyacını görünce bir duvarın önünde kalktı. Ellerini duvara vurdu. Onlarla yüzünü meshetti. Ellerini tekrar duvara vurdu ve ellerini dirseklerine kadar meshetti.

108 Müslim, K. el-Hayz, bab: 112, Hadis no: 368

109 Buhari, K. el-Teyemmüm, bab: 4

Ondan sonra benim selamımı aldı..." (110)

c- Zühri'ye göre ise teyemmüm eden kimse ellerini omuzlarına ve koltuk altlarına kadar meshetmek zorundadır. Zira yüzünü meshederken bütününü meshettiği gibi ellerini meshederken de bütün kolunu meshetmesi gerekir.

Bu görüşte olan âlimler, görüşlerine delil olarak Ammar b. Yasir'den rivayete dilen şu hadisi zikretmişlerdir:

قَالَ عَرَّسَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) بِأُولَاتِ الْجَيْشِ وَمَعَهُ عَائِشَةُ زَوْجَتُهُ فَانْقَطَعَ عِقْدُهَا مِنْ جَزْعِ ظِفَارٍ فَحُبِسَ النَّاسُ ابْتِغَاءَ عِقْدِهَا ذَلِكَ حَتَّى أَضَاءَ الْفَجْرُ وَلَيْسَ مَعَ النَّاسِ مَاءٌ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهَا أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ حَبَسْتِ النَّاسَ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ رُخْصَةَ التَّيَمُّمِ بِالصَّعِيدِ قَالَ فَقَامَ الْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَضَرَبُوا بِأَيْدِيهِمُ الأَرْضَ ثُمَّ رَفَعُوا أَيْدِيَهُمْ وَلَمْ يَنْفُضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئًا فَمَسَحُوا بِهَا وُجُوهَهُمْ وَأَيْدِيَهُمْ إِلَى الْمَنَاكِبِ وَمِنْ بُطُونِ أَيْدِيهِمْ إِلَى الآبَاطِ.

"Resulullah, "Ulâtül Ceyş' denen yerde konakladı. Yanında hanımı Aişe de bulunuyordu. Aişe'nin, Zıfar şehri boncuklarından olan gerdanlığı kopup düşmüştü. insanlar onu aramak için hareketten alıkonmuş oldular. Nihayet tan yeri ağardı. İnsanların yanında su da yoktu. Ebubekir Aişeye kızdı ve ona dedi ki: "İnsanları yolundan alıkoydun. Onların yanında su da yok." Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, temiz toprakla teyemmüm etme ruhsatını indirdi. Müslümanlar Resulullah ile birlikte kalkıp ellerini toprağa vurdular. Sonra ellerini yukarı kaldırdılar.

Toprağa silkelemediler ve elleriyle yüzlerini ve dıştan omuzlarına içten

---

110 Not: Taberi bu hadisi bu şekilde rivayet etmiştir. Ancak Buhari, Müslim, ve diğer hadiskitaplarında Ebu Cüheym'den bu hadis-i şerif şu şekilde rivayet edilmiştir. Ebu Cüheym demiştir: "Resulullah, Cemel kuyusu tarafından geliyordu. Onunla bir adam karşılaştı. Ve ona selam verdi. Fakat Resulullah onun selamını almadı. Bir duvara yöneldi. Yüzünü ve ellerini meshetti. Sonra adamın selamını aldı. (Buhari, K. et-Teyemmüm, b. 3 / Müslim, K. el-Hayz, b. 114 HN. 369) Ebu Davud, Taberinin, ebu Cüheymden rivayet ettiği bu hadisi, onun rivayetine benzer bir şekilde, Abdullah b. Ömerden rivayet etmiş ancak hadisin ravilerinden, Muhammed b. Sabitin, Ahmed b. Hanbel tarafından, teyemmüm hakkındaki hadislerinden dolayı tenkid edildiğini söylemiştir. (Bu hususta Bkz. Ebu Davud, K. et-Taharet b. 124. HN. 330)

de koltuk altlarına kadar olmak üzere ellerini meshettiler." (111)

Taberi, zikredilen bu üç görüşten birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, teyemmüm eden kimsenin, ellerini bileklerine kadar meshetmek mecburiyetinde olduğunu zira oraya kadar meshetme hususunda icma bulunduğunu ancak bileklerden yukarıya doğru meshetmenin gerekli olmayıp caîz olduğunu, teyemmüm eden kimsenin, dirseklerine veya omuzlarına kadar meshetmesinin bir mahzuru olmadığını söylemiştir. Çünkü Allah teala, teyemmüm eden kimse için ellerini meshetme hususunda bir sınır koymamıştır. Ancak, biliklere kadar meshetmenin gerekli olduğu icma ile sabittir. Teyemmüm edenin buna uyma mecburiyeti vardır. Bileklerden yukarısının meshedilmesi ise ihtilaflı bir meseledir. Bu itibarla teyemmüm eden kimse bileklerden yukarısını meshedip etmemekte serbesttir.

Müfessirler, cünüp olan kimsenin de teyemmüm etme ruhsatından faydalanıp faydalanamayacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Hz. Ali, Hasan-ı Basri gibi, âyet-i kerimedeki "Kadınlara dokunma" ifadesini "Kadınlarla cinsi münasebette bulunma" şeklinde izah eden sahabi, tabiin ve tebe-i tabiinler, teyemmüm etme hususunda cünüp olan kimsenin de abdestsiz olan kimse gibi olduğunu, onun da su bulamaması halinde temiz toprakla teyemmüm ederek cünüplükten çıkıp temiz olacağını, ancak su bulduktan sonra yıkanacağını söylemişlerdir. Zira cünüp olan kimsenin, teyemmüm ederek temiz olacağı hususunda Resulullah'tan, şüpheyi bertaraf edecek derecede sağlam rivayetlerle hadisler zikredilmiştir.

b- Abdullah b. Mes'ud, Ömer b. el-Hattab ve İbrahim en-Nehai'den nakledilen diğer bir görüşe göre cünüp olan kimsenin, yıkanmaktan başka temizlenme yolu yoktur. Böyle bir kimsenin toprakla teyemmüm ederek temizlenmesi mümkün değildir. Zira teyemmüm, cünüp olmayanlar için verilen bir ruhsattır. Bu görüşte olanlar, âyette geçen "Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayın" ifadessini, "Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılınan yere yaklaşmayın. Ancak oradan geçip gitmeniz hariç." şeklinde izah etmişler ve demişlerdir ki "Allah teala, cünüp olan kimseye, gusül etmeden namaz kılınan yere yaklaşmamasını ve ona teyemmüm etmesini emretmemiştir. Bundan da anlaşılmaktadır ki, cünüp olanın, temizlenmek için yıkanmaktan başka çaresi yoktur. Bu görüşte olan âlimler, âyette geçen "Kadınlara dokunma" ifadesini, "Kadınlarla cinsi münasebette bulunma" haricinde ve onların avret mahallerinin dışında herhangi bir yerlerine dokunma şeklinde izah etmişlerdir.

Bu hususta Şakiyk diyor ki:

---

111 Neseî, K. et-Taharet, bab: 196 / Ebu Davud K. et-Taharet, bab: 123, Hadis No: 318 İbn-i Mace, K. et-Taharet bab: 90, Hadis No: 565, 566

عَنْ شَقِيقٍ؛ قَالَ: كُنْتُ جَالِساً مَعَ عَبْدِ اللهِ وَأَبِي مُوسَى فَقَالَ أَبُو مُوسَىٰ : يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ! أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلاً أَجْنَبَ فَلَمْ يَجِدِ الْمَاءَ شَهْراً. كَيْفَ يَصْنَعُ بِالصَّلاَةِ؟ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: لاَ يَتَيَمَّمُ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ شَهْراً. فَقَالَ أَبُو مُوسَىٰ : فَكَيْفَ بِهَذِهِ الآيَةِ فِي سُورَةِ الْمَائِدَةِ. فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: لَوْ رُخِّصَ لَهُمْ فِي هَذِهِ الآيَةِ، لأَوْشَكَ ، إِذَا بَرَدَ عَلَيْهِمُ الْمَاءُ، أَنْ يَتَيَمَّمُوا بِالصَّعِيدِ. فَقَالَ أَبُو مُوسَىٰ لِعَبْدِ اللهِ: أَلَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ عَمَّارٍ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فِي حَاجَةٍ فَأَجْنَبْتُ. فَلَمْ أَجِدِ الْمَاءَ. فَتَمَرَّغْتُ فِي الصَّعِيدِ كَمَا تَمَرَّغُ الدَّابَّةُ. ثُمَّ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ بِيَدَيْكَ هَكَذَا» ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدَيْهِ الأَرْضَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ مَسَحَ الشِّمَالَ عَلَى الْيَمِينِ، وَظَاهِرَ كَفَّيْهِ، وَوَجْهَهُ؟فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: أَوَلَمْ تَرَ عمر لَمْ يَقْنَعْ بِقَوْلِ عَمَّارٍ؟

"Ben, Abdullah b. Mes'ud ve ebu Musa el-Eş'ari ile birlikte oturuyordum. Ebu Musa, Abdullah'a dedi ki: "Ey Ebu Abdurrahman, ne dersin, bir adam cünüp olsa da bir ay su bulamayacak olsa o, namazı ne yapacaktır?" Abdullah dedi ki: "Bir ay su bulamasa dahi teyemmüm yapamaz." Bunun üzerine Ebu Musa dedi ki: "Maide suresindeki, "Şayet su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin." (112) âyeti ne olacaktır? Abdullah dedi ki: "Şayet bu âyetle onlara ruhsat verilecek olsa su kendilerine her soğuk geldiğinde büyük bir ihtimalle toprakla teyemmüm etmeye kalkarlar." Bunun üzerine Ebu Musa, Abdullah'a dedi ki: "Sen Ammar'ın şu sözünü duymadın mı? Ammar demişti ki: "Resulullah beni bir iş için gördermişti. Ben cünüp oldum ve su bulamadım. Hayvanların yuvarlanması gibi toprakta yuvarlandım. Sonra Resulullah'a geldim ve meseleyi ona anlattım. O da buyurdu ki: "İki elinle şöyle yapman seni için kâfi idi." Sonra Resulullah elleriyle yere bir defa vurdu. Sol eliyle sağ elini meshetti ve iki elinin dış taraflarını ve yüzünü de meshetti.. Ammar'ın bunu anlatması

---

112 Maide Suresi, 5/6
113 Müslim, K. el-Hayz, bab: 110, Hadis No: 368 / Buhari, K. et-Teyemmüm, bab: 8

üzerine Abdullah b. Mes'ud eddi ki: "Sen görmedin mi (Ammar bunu Ömer'e anlattı. Fakat) Ömer, Ammar'ın sözüne kanaat getirmedi." (113)

Abdurrahman b. Ebza diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أَبْزَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أَبْزَى قَالَ كُنَّا
عِنْدَ عُمَرَ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ رُبَّمَا نَمْكُثُ الشَّهْرَ وَالشَّهْرَيْنِ وَلَا
نَجِدُ الْمَاءَ فَقَالَ عُمَرُ أَمَّا أَنَا فَاذَا لَمْ أَجِدِ الْمَاءَ لَمْ أَكُنْ لأُصَلِّي حَتَّى أَجِدَ
الْمَاءَ فَقَالَ عَمَّارُ بنُ يَاسِرٍ أَتَذْكُرُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَيْثُ كُنْتَ بِمَكَانِ كَذَا
وَكَذَا وَنَحْنُ نَرْعَى الابِلَ فَتَعْلَمُ أَنَّا أَجْنَبْنَا قَالَ نَعَمْ أَمَّا أَنَا فَتَمَرَّغْتُ فِي التُّرَابِ
فَأَتَيْنَا النَّبِيَّ (ﷺ) فَضَحِكَ فَقَالَ انْ كَانَ الصَّعِيدُ لَكَافِيكَ وَضَرَبَ بِكَفَّيْهِ الَى
الأَرْضِ ثُمَّ نَفَخَ فِيهِمَا ثُمَّ مَسَحَ وَجْهَهُ وَبَعْضَ ذِرَاعَيْهِ فَقَالَ اتَّقِ اللهَ يَا عَمَّارُ فَقَالَ
يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنْ شِئْتَ لَمْ أَذْكُرْهُ قَالَ وَلٰكِنْ نُوَلِّيكَ مِنْ ذَلِكَ مَا تَوَلَّيْتَ.

"Biz, Ömer b. el-Hattab'ın yanında bulunuyorduk. Bir adam gelip ona dedi ki: "Ey müminlerin emiri, bazan bizler bir ay iki ay bekliyor su bulamıyoruz..." Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Ben su bulamayacak olsam, onu buluncaya kadar namaz kılmam." Bunun üzerine Ammar b. Yasir dedi ki: "Hatırlıyor musun ey müminlerin emiri, ben şu ve şu yerde bulunuyordum. Biz o zaman deve güdüyorduk. Sen biliyorsun ki ikimiz de cünüp olmuştuk." Ömer dedi ki: "Evet hatırlıyorum." Ammar dedi ki: "Ben toprakta yuvarlanmıştım. Resulullah'a gelip yaptığımı anlattım. Bunun üzerine Resulullah güldü ve buyurdu ki: "Yeryüzü senin için kâfi idi." Resulllah iki elini yere vurdu. Sonra onları üfledi. Elleriyle yüzünü ve kollarının bir kısmını meshetti."

Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Ey Ammar, Allah'tan kork." Ammar da dedi ki: "Ey müminlerin emiri istersen ben bunu kimseye bunu anlatmam." Ömer dedi ki: "Hayır, fakat biz seni bu hususta takibettiğin yolda serbest bırakırız." (114)

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş, cünüp olan kimsenin de teyemmüm ederek temizleneceğini söyleyen görüştür. Zira bu âyette zikredilen "Kadınlara dokunmak"tan maksat, daha önce de zikrettiğimiz gibi onlarla cinsi münasebette bulunmaktır. Ayrıca cünüp olan kimsenin, su bulamadığı takdirde teyemmüm ederek temizleneceği hususunda Resulullah'tan bir çok sahih hadis nakledilmiştir. Biz bunlardan sadece bir kısmını nakletmekle yetindik. Zira hep-

113 Müslim, K. el-Hayz, bab: 110, Hadis No: 368 / Buhari, K. et-Teyemmüm, bab: 8

114 Neseî, K. et-Taharet, bab: 198 / Müslim, K. el-Hayz, bab: 112, Hadis No: 368)

sini zikrederek meseleyi uzatmak istemedik.

Müfessirler, su bulamayıp da teyemmüm eden kimsenin, her namaz vakti için teyemmümü yenilemek zorunda olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Hz. Ali, Abdullah b. Ömer, Şa'bi, Katade, Yahya b. Said, Abdülkerim b. Rebia ve İbrahim en-Nehai'ye göre teyemmüm eden kimse her namaz vakti için teyemmümü yenilemek zorundadır. Teyemmüm etme abdest almaya benzememektedir. Yani abdest alan kimse abdesti bozulmadıkça o abdestle namaz kılmaya devam edebilir. Fakat teyemmüm eden kimse, teyemmümü bozulmasa dahi her namaz için teyemmümünü yenilemek zorundadır.

b- Hasan-ı Basri ve Ata'ya göre ise teyemmüm eden kimse teyemmümü, abdesti bozan şeylerle veya suyun bulunmasıyla bozulmadıkça o teyemmüm ile dilediği kadar nafile ve vakit namazı kılabilir. Bu hususta Hasan-ı Basri'nin şunu söylediği rivayet edilmektedir: "Bir adam, abdesti bozulmadıkça bütün vakit namazlarını bir abdestle kılar. Teyemmüm de bunun gibidir."

Taberi diyor ki: "Sahih olan görüş, "Teyemmüm eden kimsenin her namaz vakti için teyemmümünü yenilemesi gerekir." diyen görüştür. Zira, Allah teala, namz kılmaya kalkan her insana su ile temizlenmesini, su bulamadığı takdirde de teyemmüm etmesini emretmiştir. Bu emrin gereği olarak aslında her namaz vakti için abdest almak, su bulunmadığında da teyemmüm etmek icabetmektedir. Ancak hadis-i şerifler, abdesti alan kimsenin namaza kalkması halinde, daha önceden var olan abdestinin kendisi için yeterli olduğunu, yeniden abdest alması gerekmediğini beyan etmişler bu nedenle her namaz için, abdest bozulmadıkça yeniden abdest almanın gerekli olmadığını anlatmışlardır. Teyemmüm eden kimse için ise hadislerde böyle bir açıklama olmadığından, âyeti kerimenin genel ifadesi geçerlidir. Teyemmüm edenin her namaz için teyemmümü yenilemesi gerekmektedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ
أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

44- Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun? Onlar sapıklığı satın alıyor ve sizin de doğru yoldan sapmanızı istiyorlar.

Ey Muhammed, kendilerine ilahi kitaptan bir pay verilen şu Yahudilerin haline bir bakmaz mısın? Onlar imanı bırakıp, senin Peygamberliğini yalanlayarak doğru yolu terkediyor ve sapıklığı satın alıyorlar. Sizin de doğru yoldan sa-

pıp kendileri gibi olmanızı istiyorlar.

* İkrime ve Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimenin, Yahudilerden Rifaa b. Zeyd b. et-Tabut hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmiştir: "Rifaa, Yahudilerin ileri gelenlerinden birisi idi. Resulullah konuştuğunda bu kişi dilini eğer bükerdi ve "Ey Muhammed, konuşurken bize özen göster ki seni anlayabilelim." derdi. Sonra bu kişi İslâm'a dil uzattı. Onu ayıpladı. Bunun üzerine Allah teala bu âyeti ve bundan sonra gelen iki âyeti indirdi.

Âyet-i kerimede Resulullah'a: "Görmüyor musun?" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Burada ifade edilen "Görmek"ten maksat, bazı âlimlere göre "Sana bildirilmeli mi?" demektir. Diğer bazılarına göre ise "Sen bilmiyor musun?" demektir.

Taberi'ye göre ise buradaki "Görmek"ten maksat, kalb gözüyle görmektir.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَٓائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصٖيرًا ﴿٤٥﴾

45- Allah, sizin düşmanlarınızı çok iyi bilir. Dost olarak Allah yeter. Yardımcı olarak da Allah yeter.

Allah sizin düşmanlarınız olan Yahudileri çok iyi bilir. Onların telkinlerini kabul etmeyin. Yoksa helak olursunuz. Dost olarak Allah size yeter. Yardımcı olarak da Allah size kâfidir. Ona güvenin, ondan dileyin. Ondan başka kimseden istemeyin. Çünkü o sizin için kâfidir.

مِنَ الَّذٖينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهٖ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ
غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدّٖينِ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ
فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٤٦﴾

46- Yahudilerden bir kısmı, sözü esas manasından kaydırıp: "İşittik karşı geldik. Dinle işitmez olası. " derler. Yine dillerini eğerek ve dini kötüleyerek "Râine" derler. Eğer onlar: "İşittik itaat ettik. Dinle v e bizi gö-

zet." deselerdi kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat Allah onlara, inkârlarından dolayı lanet etmiştir. Onlardan iman eden çok azdır.

Düşmanlarınız olan Yahudilerden bazıları, Tevrat'ta bulunan Allah'ın kelâmını asıl yerinden alır başka yere koyarlar. Çeşitli şekillerde yorumlarlar. "Ey Muhammed, sözünü dinledik fakat emrine isyan ettik. Dinle işitmez olası." Veya: "Sen bizi dinle biz seni dinlemiyoruz." derler. Yine dillerini eğip bükerek "Râine" derler.

Eğer bu Yahudiler "İşittik karşı geldik" diyeceklerine: "Ey Muhamed işittik ve sana itaat ettik. Sana konuştuklarımızı dinle ve bizlere, konuştuğunu anlamamız için bizi gözet." demiş olsalardı bu kendileri için Allah katında daha hayırlı ve daha doğru bir söz olurdu. Fakat Allah, Yahudileri, senin Peygamberliğini inkâr etmelerinden ve sana gelen apaçık delilleri yalanlamalarından dolayı lanetledi. Rahmetinden uzaklaştırdı. Zaten onların pek azı iman eder. Veya onlar, Musa'nın Peygamberliği gibi pek az şeye iman ederler.

* "Râine" kelimesi, Yahudilerin dilinde hem sövmek hem de "Gözet, koru" mânâsına geliyordu. Yahudiler bu kelimeyi kullanmakla Hz. Muhammed (s.a.v.)e hakaret etmek gayesini güdüyordu.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقاً لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ
وُجُوهاً فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا اَصْحَابَ السَّبْتِؕ وَكَانَ
اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولاً ﴿٤٧﴾

47- Ey kendilerine kitap verilenler, bir kısım yüzleri silip belirsiz yaparak, önünü arkasına çevirmeden veya cumartesi ehline lanet ettiğimiz gibi onlara lanet etmeden, yanınızdaki kitapları tasdik eder olduğu halde indirdiğimiz Kur'an'a iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir.

Ey kendilerine kitap verilen Yahudi topluluğu, bir kısım yüzleri silip belirsiz yaparak önünü arkasına çevirmeden veya soyunuzdan, cumartesi günü kendileri için kutsal olarak seçilen Yahudilere lanet edip onları rezil ve rüsvay ettiğimiz ve onları maymunlar şekline soktuğumuz gibi, sizi de aynı âkıbetlere uğratmamızdan önce, elinizdeki Tevrat'ı doğrulayan ve Muhammed'e indirilen Kur'an'a iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir. Onun dilediği her şey anında oluverir.

* Burada zikredilen ve "Bir kısım yüzleri silip belirsiz yaparak önünü arkasına çevirme" ifadesinden neyin kasdedildiği hususunda çeşili görüşler ileri

sürülmüştür.

a- Bazılarına göre, yüzlerin silinmesinden maksat, onların silinip kafanın ense tarafı gibi olmalarıdır.

b- Abdullah b. Abbas, Atıyye el-Avfi ve Katade'ye göre, yüzlerin silinmesinden maksat, önde bulunan gözlerin silinip kör edilmesi ve gözlerin ense tarafına geçmesidir. Böyle olan kimseler gerisin geri yürümek zorunda kalacaklardır.

c- Mücahid, Hasan-ı Basri, Süddi ve Dehhak'a göre yüzlerin silinmesinden maksat, hakkı görmeye karşı kör olmaları, gerisin geri gitmelerinden maksat ise sapıklığa ve inkâra düşmeleridir.

d- İbn-i Zeyd'e göre yüzlerin silinmesinden maksat, yaşadıkları yerlerden izlerinin silinmesi, gerisin geri gitmelerinden maksat ise, Yahudilerin tekrar Şam'a döndürülmeleridir.

e- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bu ifadeden maksat, yüzlerinin şeklini kaybedip maymunların yüzü gibi olması ve âdeta kafanın ense tarafına benzemesidir.

Taberi, burada tercih edilen görüşün "Yüzleri silinip gözleri enseye çevrilecek ve böylece gerisin geri yürümek zorunda kalacaklardır." diyen görüş olduğunu söylemiştir.

Taberi bu görüşü tercih edişinin sebebi olarak özetle şunları zikretmiştir: Allah teala bu âyet-i kerime ile, ellerinde bulunan kitabı verip sapıklığı satın alan Yahudileri tehdit etmiş, onların yüzlerini silip gerisin geri yürümek zorunda bırakacağını bildirmiştir. Bu itibarla burada ifade edilen yüzleri silmekten maksadın, insanların basiretlerini kapatıp onları sapıklığa düşürmek olduğunu söylemek doğru değildir. Zira Yahudiler zaten sapıklık içindedirler. Keza yüzlerin silinmesinden maksat, "Onların yüzleri ense haline getirilecektir." diyen görüş de sahabi, tabiin ve onlardan sonra gelen âlimlerin görüşlerine muhalif olduğundan şaz bir görüştür, sahih değildir. Yine "Onların yüzlerinin silinmesi'nden maksat, Onların yaşadıkları yerlerdeki izleri silinecek ve Şam'a doğru gitmek zorunda kalacaklardır." diyen görüş de isabetli değidi. Zira "Yüzler" kelimesi Arapçada genelde, ensenin zıddı olan yüz anlamında kullanılır.

Allah tealanın kitabını, indiği dilin en çok kullanılan şekliyle izah etmek elbetteki daha evladır.

Taberi diyor ki: "Şayet denecek olursaki: Bu âyet-i kerime, senin izah ettiğin gibi Yahudiler hakkında nâzil olmuşsa âyette tehdit konusu olan husus onların başına gelmiş midir?" Cevaben denilir ki: "Hayır gelmemiştir. Zira onlardan Abdullah b. Selam, Sa'lebe Sa'ye, Esed b. Sa'ye, Esed b. Ubeyd, Muhayrık

ve bunların dışında bir topluluk müslüman olmuşlardır. Onların müslüman olmaları da kendilerinden, âyette beyan edilen azabı uzaklaştırmıştır.

Bu âyetin Yahudiler hakkında nâzil olduğunu ispatlayan bir husus da Abdullah b. Abbas'tan nakledilen şu hadistir: Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Resulullah, Yahudi hahamlarından Abdullah b. Suriya ve Ka'b b. Eşref gibi ileri gelenlere konuştu ve onlara dedi ki: "Ey Yahudi topluluğu, Allah'tan korkun, müslüman olun. Allah'a yemin olsun ki sizler benim size getirdiğim şeyin hak olduğunu biliyorsunuz. "Onlar da dediler ki: "Ey Muhammed biz bunu bilmiyoruz." Böylece bildikleri şeyi inkâr ettiler.. Kâfirliklerinde ısrar ettiler. Allah teala da: "Ey kendilerine kitap verilenler..." âyetini indirdi.

İbrahim en-Nehai, Ka'bul Ahbar'ın bu âyet-i kerimeyi işitmesi üzerine, âyetin beyan ettiği azaptan korkarak Yahudi iken müslüman olduğunu söylemiştir.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ
فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

48- Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakini dilediği kimse için affeder. Kim Allah'a ortak koşarsa şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur.

Şüphesiz ki Allah, kâfir olanı ve kendisine ortak koşanı affetmez. Bunların dışındaki günahları dilediği kimseden bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa, Allah'ın birliğini inkâr ettiği için büyük bir iftirada bulunmuş ve büyük bir günah işlemiş olur.

* Bu âyet-i kerime, Allah'a ortak koşmanın dışındaki büyük günahların affedilip edilmemesinin, Allah tealanın dilemesine bağlı olduğunu, dilediği kimseden bu günahları affedip dilediğine de azap edeceğini beyan etmektedir. Nitekim diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Allah'a samimiyetle iman edin. Ona ortak koşanlardan olmayın. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp kuşlar tarafından kapılmış veya rüzgarla uzaklara sürüklenmiş gibidir." (115) "..Kim allah'a ortak koşarsa şüphesiz ki Allah ona cenneti haram kılmıştır." (116)

Abdullah b. Ömer bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şunları söy-

115 Hac suresi, 22/31
116 Maide suheris, 5/72

lemiştir: "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle: Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki allah bütün günahları bağışlar." (117) âyeti nâzil olunca bir kişi ayağa kalktı ve dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, Allah'a ortak koşmayı da mı? "Resulullah bundan hoşlanmadı ve "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez." âyetini okudu.

Yine Abdullah b. Ömer diyor ki: "Biz sahabiler topluluğu, adam öldürenin, yetim malı yiyenin,yalan yere şahitlik edenin ve akrabalık bağını koparanın cezalandırılacağında hiç şüphe etmiyorduk. Nihayet, "Şüphesiz ki Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakilerini dilediği kimse için affeder." âyeti nâzil oldu. Biz böyle düşünmekten vazgeçtik. Çükü bu âyet beyan etti ki, her büyük günah işleyen, Allah'ın iradesine kalmıştır. Allah dilerse onu affeder dilerse azabeder. Yeter ki işlediği büyük günah, Allah'a ortak koşmak olmasın."

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

49- Kendilerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır, ancak Allah dilediğini temize çıkarır.Onlara kıl kadar zulmedilmez.

Kendilerini temize çıkaran Yahudi ve Hristiyanları görmez misin? Onlar "Biz hata işlemeyiz, biz günah işlemeyiz, biz, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." (118) "Cennete ancak Yahudi olanlar veya Hristiyanlar girecektir." (119) şeklinde iddialarda bulunurlar. Halbuki yaratıklarından dilediğini temize çıkaracak olan ancak Allah'tır. Hiçbir kimseye de kıl kadar zulmedilmeyecektir.

* Müfessirler burada, kendilerini temize çıkaranlardan kimlerin kaste dildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

Bazılarına göre bunlardan maksat, Yahudilerdir, bazılarına göre ise bunlardan maksat, hem Yahudilerdir hem de Hristiyanlardır.

Müfessirer, bu âyette kendilerini temize çıkardıkları beyan edilen insanların, kendilerini ne şekilde temize çıkarmak istedikleri hususunda da çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

117 Zümer suresi, 39/53
118 Maide suresi, 5/18
119 Bakara suresi, 2 / 111

a- Katade ve Süddi'ye göre bunlar, Allah düşmanı Yahudilerdir. Bunlar, hadlerine düşmeyen şeyleri söyleyerek kendilerini temize çıkarmak istemişlerdi. "Bizler, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." demişler. "Bizim günahımız yoktur" diye iddiada bulunmuşlardır.

b- Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd'e göre ise burada "Kendilerini temize çıkaranlardan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Çünkü onlar, "Biz, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." "Cennete ancak Yahudi ve Hristiyan olanlar girecektir." şeklinde iddialarda bulunmuşlardır.

c- Mücahid, Ebu Malik ve İkrime'ye göre ise burada kendilerini temize çıkaranlardan maksat, Yahudilerdir. Kendilerini temize çıkarma şekilleri ise namaz kılarlarken, günahsız oldukları kanaatıyla küçük çocukları kendilerine imam edinmeleridir.

d- Abdullah b. Abbas'a göre bunlar Yahudilerdir. Kendilerini temize çıkarmaları ise "Çocuklarımız bize şefaatçi olacak ve onlar bizi temize çıkaracaklardır." şeklindeki sözleridir.

e- Abdullah b. Mes'ud'a göre ise âyette zikredilen bu insanların, kendilerini temize çıkarmaları, bir kısmının diğerini temize çıkarmasıdır.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, burada zikredilen insanların kendilerini temize çıkarmaları, günahsız ve hatasız olduklarını iddia etmeleridir. Zira Allah teala bu gibi insanların böyle sözlerle kendilerini temize çıkarmalarını başka âyetlerde de beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Onlara kıl kadar zulmedilmez." şeklinde tercüme edilen cümledeki "Kıl kadar" şeklinde izah edilen (فَتِيلًا) kelimesi, müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Malik ve Süddi'ye göre (فَتِيلًا) kelimesinin mânâsı "Parmakların arasından ve avuçların içinden çıkan kir" demektir.

b- Yine Abdullah b. Abbas, Ata b. Ebi Rebah, Mücahid, Katade, Dehhak ve Atiyye'den nakledilen diğer bir görüşe göre (فَتِيلًا) kelimesinden maksat, hurma çekirdiğinin ortasındaki yarığın içindeki iplikçiktir.

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen (فَتِيلًا) kelimesinin asıl mânâsı "Bükülmüş olan bir şey" demektir. Allah teala bu ifadesiyle kullarına, hiç değeri olmayacak bir şey kadar dahi zulmetmeyeceğini beyan etmektedir. Bu nedenle Fetil kelimesini, "Parmakların arasından çıkan kirler." veya "Hurma çekirdeğinin yarığında bulunan iplikçik." şeklinde izah etmek, âyetin genel ifadesine uygundur ve kapsamı dahilindedir.

انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾

50- Bak, Allah'a nasıl yalan iftira ediyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter.

* Âyet-i kerime, kendilerini temize çıkaranların, yalancılar olduklarını "Biz, Allah'ın oğullarıyız." gibi sözler söyleyerek Allah'a karşı iftirada bulunduklarını ve bu yaptıklarının büyük bir günah olduğunu ifade etmekte ve günah olarak bunun, kendilerine yeteceeğini beyan etmektedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ

وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

51- Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun? Onlar, puta ve tağuta inanıyorlar ve inkâr edenlere "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır." diyorlar.

Kendilerine Allah'ın kitabından bir pay verilen şu ehl-i kitabı görmez misin? Onlar, Allah'tan başka tapınılan herşeye ve tağuta iman ederler ve Kureyş müşrikleri gibi kâfirlere: "Sizler, Muhammed'e iman eden insanlardan daha doğru yoldasınız." derler.

* Âyette zikredilen ve "Put ve Tağut" diye tercüme edilen (الْجِبْتُ وَالطَّاغُوتُ) kelimeleri, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- İkrime'ye göre (الْجِبْتُ وَالطَّاغُوتُ) müşriklerin taptıkları iki putun adıdır.

b- Abdullah b. Abbas'a göre (الْجِبْتُ) kelimesinden maksat, "Putlar" (وَالطَّاغُوتُ) kelimesinden maksat ise "Putlar adına konuşan ve onların durumlarını izah etmeye kalkışan" kimselerdir. Bunlar, putların önlerine dikilirler, insanları saptırmak için, onların halinden anladıklarını iddia ederek yalan sözler söylerler.

c- Hz. Ömer, Mücahid ve Şa'bi'ye göre ise (الْجِبْتُ) kelimesinden maksat "Sihir", (وَالطَّاغُوتُ) kelimesinden maksat ise "Şeytan"dır. Şeytan insan suretine girer, insanlar da gidip onun önünde muhakeme olmak isterler.

d- Said b. Cübeyr, Ebul Âliye ve Rebi'a göre (الْجِبْتُ)den maksat, "Sihirbaz" (وَالطَّاغُوتُ)dan maksat ise "Kâhindir"

e- Katade ve Süddi'ye göre (الْجِبْتُ) kelimesinden maksat, "Şeytan" (وَالطَّاغُوتُ) kelimesinden maksat ise "Kâhindir"

f- Said b. Cübeyr'den nakledilen diğer bir görüşe göre (الْجِبْتَ) kelimesinden maksat "Kâhin" (وَالطَّاغُوتَ) kelimesinden maksat ise "Şeytan"dır.

g- Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (الْجِبْتَ) kelimesinden maksat, Huyey b. Ahtab ismindeki Yahudi (وَالطَّاغُوتَ) kelimesinden maksat ise Ka'b b. el-Eşref'tir.

h- Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre (الْجِبْتَ) kelimesinden maksat, Ka'b b. el-Eşref (وَالطَّاغُوتَ) kelimesinden maksat ise insan şekline giren şeytandır.

Taberi diyor ki: "Bu iki kelimenin izahında söylenecek isabetli söz şudur: "Buradaki (الْجِبْتَ وَالطَّاغُوتَ) ifadesinden maksat, Allah'ın dışında, kendilerine tapınılan ve ilah edinilen iki varlıktır. Bunlar, taşlardan yapılan putlar da olabilir, insan da olabilir, şeytan da olabilir. Bu itibarla bu iki kelime, yukarıda zikredilen görüşlerin hepsini kapsar mahiyettedir.

Âyet-i kerimenin devamında "Kendilerine kitap verilenler, inkâr edenlere "Bu müşrikler, Muhammed'e iman edenlerden daha doğru yoldadırlar." diyorlar." buyurulmaktadır.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Süddi, Mücahid ve Katade'ye göre bu âyeti kerime Yahudilerden, Ka'b b. el-Eşref ve benzerleriyle Kureyş müşrikleri hakkında nâzil olmuştur. Bu hususta İkrime diyor ki: "Ka'b b. el-Eşref Medine'ye gelince müşrikler ona: "Sen bizim de kavminin de efendisisin. Bizimle (Muhammed (s.a.v.)i kastederek) şu kısır arasında hakemlik yap, karar ver." dediler. Yahudi olan Ka'b şöyle cevap verdi. "Vallahi siz ondan daha iyisiniz. Dininiz de onun dininden daha hayırlı." İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Abdullah b. Abbas da diyor ki: "Ka'b b. el-Eşref Mekke'ye gelince Kureyşliler ona: "Sen, Medine halkının hayırlı olanı ve efendisisin." dediler. O da "Evet öyledir." dedi. Kureyşliler: "Kavminden kopan çamı görmüyor musun? O,kendisinin bizden daha hayırlı olduğunu zannediyor. Halbuki bizler Hacıları ağırlayan, Kabe'ye hizmet eden, Hacılara su dağıtan insanlarız." dediler. Ka'b da: "Siz ondan daha hayırlısınız." dedi. Bunun üzerine "Asıl soyu kesik olan sana buğuz edendir." [120] âyeti ve bu âyet nâzil oldu. [121]

İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyette özellikle Yahudilerden Huyey b. Ahtab'a

---

120 Kevser suresi, 108/3

121 Peygamber efendimizin erkek çocukları yaşamadığı için, kız çocuklarının yaşamasına rağmen müşrikler ona "kısır" "nesli kesik" anlamına gelen "Ebter" sözünü söylüyorlardı. Kevser suresinde "Asıl soyu kesik olan sana buğuz edendir" buyurularak, onların bu yakışıksız iddialarına cevap verilmiş oldu.

işaret edilmektedir. Müşriklere, Resulullah'tan daha hayırlı olduklarını söyleyen kimse bu kişidir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime, ehl-i kitap olan Yahudileri kasdetmektedir. Bunlar, Yahudilerden bir topluluk da olabilir, Ka'b b. el-Eşref ve Huyey b. Ahtab gibi belli bir kişi de olabilir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

52- Allah'ın lanet ettiği kimseler işte bunlardır. Allah kime lanet ederse artık sen ona hiçbir yardımcı bulamazsın.

Kendilerine ilahi bir kitap verildiği halde onu bırakıp putlara ve tağutlara tapanları, Allah lanetine uğratmış, rahmetinden kovmuş ve onları rezil etmiştir. Bu onların inkârda inatçılıklarından ve kâfirleri müminlerden üstün görmelerindendir. Ey Muhammed, Allah'ın rahmetinden kovup lanetine uğrattığı kimse için ne bir yardımcı ne bir dost görürsün. Ondan, Allah'ın azabını kimse uzaklaştıramaz.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

53- Yoksa onların, mülkte bir payı mı vardır? Eğer böyle olsaydı insanlara zerre kadar dahi bir şey vermezlerdi.

Yoksa onların mülkte bir payları mı vardır? Böyle olsalar dahi, cimriliklerinden dolayı insanlara, hurma çekirdeğinin dışındaki oyuk dolusu kadar bile bir şey vermezler.

* Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Eğer siz, rabbimin rızık hazinelerine sahip olsaydınız bile yine de tükenmesinden korkar cimrilik ederdiniz. Doğrusu insan çok cimridir." [122]

Âyette geçen ve "Zerre kadar" diye tercüme edilen (نَقِيرٌ) kelimesi müfessirler tarafından çeşitli şekilde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Süddi, Ata b. Ebi Rebeh, Dehhak ve Ebu Malik'e göre bu kelimeden maksat, hurma çekirdeğinin üzerinde bulunan oyuktur.

Mücahid ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, hurma çekirdeğinin içinde bulunan tanedir.

---

122 İsra suresi, 17/100

Ebul Âliye'ye göre ise parmak ucuyla meydana getirilen herhangi bir izdir.

Taberi, burada zikredilen (نَقِير) kelimesinin, herhangi bir basit oyuk veya iz mânâsına olduğunu, Allah tealanın, bu ifade ile kâfirlerin çok cimri olduklarını beyan ettiğini söylemiştir. Öyle ki o kâfirler, dünyaya sahip olsalar dahi çekirdeğin üzerinde bulunan oyuğu dolduracak kadar bir şeyi insanlara vermeyeceklerini bildirmiştir.

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

54- Yoksa Allah'ın, lütfundan insanlara verdiklerini onlardan kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahim'in soyuna da kitap ve hikmet vermiş ve onlara büyük bir mülk bağışlamıştık.

Yoksa, kendilerine kitaptan bir pay verilen Yahudiler, Allah'ın, Muhammed'e lütfundan verdiği Peygamberliğe kaşı ona haset mi ediyorlar? Biz, İbrahim'in soyuna da kitap ve hikmet vermiş ve onlara büyük bir mülk bağışlamıştık. O halde niçin İbrahim'in soyundan gelen diğer Peygamberler'e haset etmiyorlar da Araplar'dan gelen Muhammed'e haset ediyorlar?

*Âyette zikredilen "İnsanlar"dan maksat, İkrime, Süddi, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhak'a göre, Hz. Muhammed'dir.

Katade'ye göre ise Araplar'dır. Taberi insanlardan maksadın, Resulullah ve sahabileri olduğunu söylemenin daha isabetli olacağını zikretmiştir.

Allah'ın, insanlara rızkından verdiği şeylerden maksat ise;

a- Katade ve İbn-i Cübeyr'e göre Peygamberliktir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Yoksa Yahudiler, Allah'ın Arap kavmine tülfundan verdiği Peygamberliği mi kıskanıyorlar?"

b- Abdullah b. Abbas, Süddi ve Dehhak'a göre ise, Allah'ın lütfundan verdiği şeylerden maksat, Hz. Muhammed'e dilediği kadar kadınla evlenmeyi helal kılmasıdır.

Bu izaha göre de âyetin mânâsı şöyledir: Yoksa Yahudiler, Allah'ın Peygamberi Muhammed'e bir lütuf olarak dilediği kadınla evlenmesini mübah kılmasını mı kıskanıyorlar?"

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira Allah'ın lütfundan verdiği şeyin Peygamberlik olduğu ve bununla Araplar'ı şereflendirdiği muhakkaktır. Çok kadınla evlenme de Allah tarafından verilen bir lütuf ise de bu olay Resulullah'ın ve sahabilerinin övülmeleri için yeterli bir sebep değildir.

Âyet-i kerimenin devamında "Şüphesiz ki biz, İbrahim'in soyuna da kitap ve hikmet vermiş ve onlara büyük bir mülk bağışlamıştık." buyurulmaktadır. Hz. İbrahim'in soyuna verilen kitaplardan maksat, Hz. İbrahim'e ve Musa'ya verilen sahifeler, Zebur ve diğer kitaplardır." "Hikmet"ten maksat ise "Okunan bir kitap halinde olmayan vahiylerdir.

Hz. İbrahim'in soyuna verilen "Büyük mülk"ten maksat ise Mücahide göre, Peygamberlik, Süddi'ye göre, kadınların helal kılınması, Abdullah b. Abbas'a göre, Hz. Süleyman'a verilen mülk, Hümam b. el-Haris'e göre ise, meleklerle desteklenmeleridir.

Taberi burada Hz. İbrahim'in nesline verildiği zikredilen büyük mülkten maksadın Hz. Süleyman'a verilen mülk ve iktidar olduğunu söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira Arapça'da "Mülk" denince anlaşılan mânâ "İktidar ve hükümranlık"tır. Bu kelimeden Peygamberlik ve kadınların helal olması gibi mânâları anlamak bilinen bir şey değildir.

فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُۜ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَع۪يرًا ﴿٥٥﴾

55- Onlardan bir kısmı ona iman etti. Bir kısmı da ondan yüz çevirdi. Yakıcı bir ateş olarak cehennem yeter.

Yahudilerden bazıları, Muhammed'e indirdiğimize iman etti. Bazıları da ondan yüz çevirdi. Yalanlayanlara, yakıcı bir ateş olarak cehennem yeter.

* Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, yahudilerden bir kısmının Resulullaha ve getirdiği dine iman ettiklerini diğer bir kısmının ise ona ve getirdiğine iman etmekten yüz çevirdiklerini, bu sebeple alev alev yanan cehenneme konulacaklarını beyan etmiştir. Bu da göstermektedir ki, daha önce de izah edildiği gibi, Yahudilerden bir kısmının iman etmesi, onların yüzlerinin silinip başka şekillere çevirilmesine engel olmuştur. Zira iman edenler böyle bir cezadan kurtulmuşlar, kâfir olanların ise cezaları âhirete ertelenmiştir.

اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْل۪يهِمْ نَارًاۜ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ

جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

56- Âyetlerimizi inkâr edenleri, ilerde cehennem ateşine atacağız. Derileri yandıkça, azabı tatsınlar diye onları başka derilerle değiştireceğiz. Şüphesiz ki Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Şüphesiz ki Muhammed'e indirdiğimiz kitabı ve vahyi inkâr eden Yahudi ve diğer kâfirleri âhirette cehennem ateşine sokup onları orada yakacağız. Onların derileri yandıkça tekrar yenileyeceğiz. Tâ ki o azabı tatsınlar.

*Abdullah b. Ömer (r.a.) Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن ابن عمر عن النبي (ﷺ) قال يعظم أهل النار في النار حتى ان بين شحمة اذن أحدهم الى عاتقه مسيرة سبعمائة عام وان غلظ جلده سبعون ذراعا وان ضرسه مثل أحد

"Cehennemlikler cehennemde irileşecekler. Öyle ki onlardan birinin kulağının yumuşağı ile omuzunun arası, yedi yüz yıllık bir mesafe kadar olacaktır. Derisinin kalınlığı ise yetmiş arşın olacak, dişleri de Uhut dağı gibi olacaktır." (123)

Hasan-ı Basri, kâfirlerin derilerinin günde yetmiş bin defa değiştirileceğini beyan etmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Derileri yandıkça azabı tatsınlar diye onları başka derilerle değiştireceğiz." cümlesinin mânâsı nedir? Kâfirlerin dünyadaki derileri değiştirilerek onlara başka derilerin verilmesi ve verilen o yeni derilerle onlara azab edilmesi nasıl olur? Eğer sana göre bu mümkün ise kâfirlerin dünyadaki vücutlarının ve canlarının da değiştirilerek yeni vücut ve canlarla azap görmeleri de mümkün olur. Eğer bunu da mümkün görürsen âhirette azap görecek organların, dünyada azap görmekle tehdit edilen organlardan başka organlar olduğunu söylemiş olursun. Böylece kâfirlerin azabının kaldırılmış olduğunu ifade etmiş olmaz mısın?

Cevaben denilir ki: "Müfessirler âyetin bu bölümünü çeşitli şekillerde izah edmişlerdir:

123 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S.26

a- Bazılarına göre burada zikredilen deriler acı ve ızdırap duymayacaklar, cehennemlik olan kimselerin acı duymaları için derilerinin yanıp biterek ateşin, içlerine işlemesi gerekecektir. Bu nedenle deriler devamlı olarak yanıp değişecekler ki azabın acısı hissedilsin. Deriler acı hissetmeyeceklerinden, değiştirilen derilerin, dünyada mevcut olan deriler veya âhirette yeniden yaratılacak deriler olmaları farketmeyecektir. Zira azabı hisseden deriler değil kişinin nefsidir. Bu nedenle cehennem ateşinde bulunan her kâfir için bir anda sayılamayacak kadar deri yaratılıp yakılması ve bu yolla azabın o kişinin özüne işletilmesi imkânsız bir şey değildir.

b- Diğer bazılarına göre ise, cehennemliklerin derileri, etleri ve organları cehennem azabının acısını hissedeceklerdir. Burada zikredilen derilerin değiştirilmesi meselesine gelince, bunun mânâsı şudur: "Dünyadaki derileri her yandıkça onlar yenilenecektir. Yani dünyadaki deri yandığı halde yeniden yanmamış hale gelecektir. Âdeta belli bir madenden imal edilmiş bir zinet eşyasını kırıp yeniden eriterek imal etmeye benzeyecektir. Aslında bu deriler dünyadaki derilerdir. Fakat devamlı olarak yanıp tekrar yenilendiklerinden, yeni gelen derilerin eskilerinden başka deriler oldukları ifade edilmiştir.

c- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bu âyette cehennemlilere ait olan ve değiştirilecekleri beyan edilen derilerden asıl maksat, cehennemliklere giydirilecek olan katrandan gömleklerdir. Cehennemliklerin katrandan olan bu gömlekleri yandıkça yenilenecek tekrar giydirileceklerdir. Bu gömlekler devamlı olarak cehennemliklerin vücudunda bulunacağından onlara mecazi mânâda gömlek denmiştir. Cehennemliklerin böyle bir gömlek giyecekleri şu âyet-i kerimede beyan edilmiştir: "Gömlekleri katrandandır. Yüzlerini de ateş kaplar." (124)

Bu görüşte olan müfessirlere göre, cehennemliklerin derileri tamamen yanıp yok olmayacaktır. Çünkü yok oldukları farzedilmiş olursa cehennemliklerin derilerinin yok olmasıyla yenilenmesi arasında rahat oldukları farzedilmiş olur. Halbuki Allah teala: "İnkâr edenlere cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez." (125) buyurmaktadır.

Diğer yandan kâfirlerin derileri, onların vücutlarından bir parçadır. Derilerinin yanarak yok olacakları kabul edilecek olursa diğer bütün organlarının da yanıp yok olacakları kabul edilmiş olur ki bu da yukarıda zikredilen âyet-i kerimeye ters düşmektedir.

---

124 İbrahim suresi, 14/50
125 Fâtır suresi, 35/36

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا اَبَدًا لَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

57- İman edip salip amel işleyenleri ise altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Onlara orada temiz eşler vardır. Onları koyu gölgeler altında bulunduracağız.

Yahudilerden ve diğer ümmetlerden, Allah'a ve onun Peygamberi Muhammed'e iman eden, Allah'ın, Peygamberi Muhammed'e indirdiklerini tasdik eden, Allah'ın kendilerine emrettiği hükümleri yerine getirip haram kıldığı şeylerden kaçınarak salih amel işleyenleri, kıyamet gününde altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Onlar orada süresiz ve kesintisiz olarak kalacaklardır. Onlara cennette, kirlerden, âdetten, dışkıdan, idrardan, gebe kalmaktan, balgamdan ve benzeri tiksindirici bütün şeylerden arınmış eşler vardır. Biz onları orada, devamlı duran gölgelikler altına yerleştireceğiz.

* Resulullah (s.a.v.) cennetteki gölgeliği vasıflandırarak buyurmuştur ki:

قَالَ اِنَّ فِى الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِى ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا

"Şüphesiz ki cennette öyle ağaçlar vardır ki, binekli bir kişi, onun gölgesinde yüz yıl gider yine de onu bitiremez." (126)

Peygamber efendimiz, bir hadis-i kudside Allah tealanın, cennette verilecek olan nimetleri genel bir şekilde beyan ederek şöyle buyurduğunu zikretmiştir:

قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى اَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ
وَلَا خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ

"Salih kullarıma öyle nimetler hazırladım ki onu ne bir göz görmüş ne de bir kulak işitmiştir. Onlar hiçbir beşerin kalbine dahi doğmamıştır." (127)

---

126 Buhari, K. Bed'ül Halk, bab: 8/ Müslim, K.el-Cennet, bab: 8, Hadis no: 2827
127 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 32, bab: 1/ Müslim, K. el-İman, bab: 313, Hadis no: 189

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا
بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

58- Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmederken adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size ne güzel nasihat ediyor. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi işiten, çok iyi görendir.

Ey idareciler, Allah sizlere, ganimet malları, zekâtlar, idare edilenlerin hakları gibi emanetleri ehline vermenizi emreder. İnsanlar arasında hüküm verdiğinizde adaletle hüküm vermenizi, taraf tutmamanızı, haksızlık yapmamanızı emreder. Allah size bu şekilde ne güzel nasihat ediyor. Şüphesiz ki Allah, söylediklerinizi çok iyi işiten, yaptıklarınızı da çok iyi görendir. İyilikte bulunan iyiliği ile mükâfatlandırılacak, kötülükte bulunan ise kötülüğü ile cezalandırılacaktır.

* Müfessirler, bu âyette, emanetleri ehline vermeleri emredilenlerin kimler oldukları hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Zeyd b. Eslem, Şehr b. Havşeb, Mekhul ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyette emaneti ehline vermeleri emredilenler, müslümanların idarecileridir. Bu hususta Mus'ab b. Sa'd demiştir ki: "Ali (r.a.) isabetli olan şu sözleri söylemiştir: "İmamın (Devlet Başkanının) Allah'ın indirdiği ile hükmetmesi ve emanetleri ehline vermesi, idare edilenlerin, onun üzerinde bir hakkıdır. İmam bunu yapacak olursa onun, insanlar üzerinde olan hakkı, onu dinlemeleri, ona itaat etmeleri ve davetine icabet etmeleridir."

b- İbn-i Cüreyc'e göre ise bu âyetin muhatabı Resulullah'tır. Allah teala ona, Mekke'yi fethettiğinde, Osman b. Talha'dan aldığı Kâbe'nin anahtarını tekrar ona vermesini emretmiştir. Zira Hz. Ömer demiştir ki: "Ben Resulullah'ın, Kâbeden dışarı çıktığında bu âyeti okuduğunu işittim. Babam anam ona feda olsun. Ben daha önce onun bu âyeti okuduğunu işitmemiştim."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, buradaki emanetleri ehline verme emrinin, müslümanların idarecileri için olduğunu söyleyen görüştür. Allah teala müslümanların idarecilerine, kendilerine emanet edilen ganimet malları ve diğer emanetleri, idare ettikleri kimselere vermelerini ve onlar arasında hüküm verirken âdil davranmalarını emretmiştir. Bu âyetin muhatabının müslüman idareciler olduğu, bundan sonra gelen ve idare edilenlere, idarecilerine itaat etmelerini emreden âyetten de anlaşılmaktadır.

Allah teala önce idarecilere bu âyetle, hakkaniyete uymalarını, emaneti ehline vermelerini, idare edilenlere karşı adaletli davranmalarını emretmekte

daha sonra gelen âyetle ise idare edilenlerin idarecilere karşı adaletli davranmalarını emretmekte daha sonra gelen âyetle ise idare edilenlerin idarecilere itaat emlerini emretmektedir. Böylece emir ve itaatın karşılıklı olarak vazifelerin yerine getirildiğinde tam olarak tahakkuk edeceğini beyan etmektedir.

İbn-i Cüreyc'in: "Bu âyet, Osman b. Talha hakkında nâzil olmuştur." görüşüne gelince, bu âyetin özel olarak Osman b. Talha hakkında nâzil olduğunu, bununla birlikte kendisine bir şeyler emanet edilen herkesi kapsadığını, müslümanların idarecilerinin de bunlardan olduklarını söylemek de câizdir. Bu sebepledir ki bir kısım âlimler bu âyet-i kerimenin, bütün borçları ödemeyi, insanların haklarını kendilerine vermeyi kasdettiğini söylemişlerdir. Mesela Abdullah b. Abbas'ın bu âyeti izah ederken "Allah teala bu âyetle ne zengine ne de fakire kendisine verilen emaneti yerine vermeyip elinde tutmasına dair ruhsat vermiştir." demiştir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) buyurmaktadır ki:

«أَدِّ الأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ ، وَلاَ تَخُنْ مَنْ خَانَكَ»

"Emaneti, sana emanet edene ver. Sana ihanet edene sen de ihanet etme." (128)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ
تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

59- Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan idarecilere de itaat edin. Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız, aranızda herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düştüğünüz zaman onun hükmünü Allah'a ve Peygambere havale edin. Bu daha hayırlıdır. Ve netice bakımından da daha güzeldir.

Ey iman edenler, Allah'ın kitabı olan Kur'an'a ve onun açıklaması olan Peygamberin sünnetine uyarak bütün emir ve yasaklarda Allah'a ve Resulüne itaat din. Allah'a itaate vesile olacak ve müslümaların menfaatlerini gerçekleştirecek hususlada da sizden olan müslüman idarecilere itaat edin. Eğer gerçekten

128 Ebu Davud, K. el-Büyû, bab: 81, Hadis no: 3535/Tirmizi, K. el-Büyû, bab: 38, Hadis no:1264

Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız herhangi bir meselede sizlerle idarecileriniz anlaşmazlığa düşerseniz işi Allah'a ve Resulüne havale edin. Bu sizin için Allah katında daha hayırlı ve netice bakımından daha güzeldir.

*Âyet-i kerimede Allah'a itaat edilmesi emredilmektedir. Allah'a itaatten maksat, onun bize gönderdiği emirleri tutmak ve yine onun bize yasakladığı şeylerden kaçınmaktır.

Yine âyet-i kerimede Resulullah'a itaat edilmesi emredilmektedir. Zira Resulullah'a itaat etmek Allah'a itaat etmektir. Bu hususta Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

انّ رسول الله (ﷺ) قال من اطاعني فقد اطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله ومن اطاع اميرى فقد اطاعني ومن عصى اميرى فقد عصاني.

"Kim bana itaat ederse şüphesiz ki o, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz ki o, Allah'a karşı gelmiş olur. Kim benim emirime itaat ederse, şüphesiz ki bana itaat etmiş olur. Kim de benim emirime karşı gelirse şüphesiz ki bana karşı gelmiş olur." (129)

Müfessirler, Resulullah'a itaatten neyin kasdedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Ata'ya göre Resulullah'a itaatten maksat onun sünnetine tabi olmaktır.

b- İbn-i Zeyd'e göre ise Resulullah'a itaatten maksat, kendisi hayattayken ona itaat etmektir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: "Allah teala âyet-i kerimesinde Resulullah'a, hayatta iken emir ve yasaklarında ona uyulmasını, vefatından sonra da onun sünnetine tabi olunmasını emretmiştir. Çünkü âyetteki itaat emri geneldir. Onu Resulullah'ın sadece hayatına veya ölümünden sonrasına tahsis etmek isabetli değildir.

Âyet-i kerimede Ulül Emre itaat edilmesi emredilmektedir. Müfessirler burada zikredilen Ulül Emir'den kimlerin kasdedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Meymun b. Mihran, İbn-i Zeyd ve Süddi'ye göre burada zikredilen Ulül Emir'den maksat, idarecilerdir. Abdullah

---

129 Buhari, K. el-Ahkâm, bab: 1, K. el-Cihad, bab: 109 / Müslim, K. el-İmara bab: 32, 33, Hadis no 1835

b. Abbas bu âyet-i kerimenin, Resulullah'ın bir müfrezenin başına emir tayin ettiği Abdullah b. Huzafe b. Kays es-Sehmi hakkında nâzil olduğunu söylemiş. Süddi ise bu âyetin, Resulullah'ın, bir seriyyenin başına emir tayin ederek gönderdiği Halid b. Velid hakkında nâzil olduğunu söylemiş ve bu konuyla ilgili ola bir hadise anlatmıştır.

b- Mücahid, İbn-i Ebi Neciyh, Abdullah b. Abbas, Atâ b. Ebi Saib, Hasan-ı Basri ve Ebul Âliye'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen Ulül Emir'den maksat âlimler ve fakihlerdir. Ebul Âliye bu görüşün doğru olduğuna şu âyeti delil göstermiştir. "Kendilerine emniyet veya korku hususunda bir haber geldiğinde onu yayarlar. Eğer onu Peygmabere ve kendilerinden olan Ulül Emre havale etmiş olsalardı, onlardan hüküm çıkarmaya kadir olanlar onun ne olduğunu bilirlerdi..." (130) Görüldüğü gibi burada Ulül Emir olan kimseler, hüküm çıkarmaya kadir olanlar ve meselenin ne olduğunu bilenler şeklinde vasıflandırılmışlardır. Bunlar da âlimlerin ve fakihlerin vasıflarıdır.

c- Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen Ulül Emir'den maksat, Resulullah'ın sahabileridir.

d- İkrime'den nakledilen başka bir görüşe göre ise burada zikredilen Ulül Emir'den maksat, Hz. Ebubekir ve Ömer'dir.

Taberi, bu görüşlerden tercihe şayan olan görüşün, buradaki Ulül Emir'den maksadın, idareciler ve yöneticiler olduğunu ifade etmiştir. Çünkü idarecilere, müslümanların menfaatları hususunda itaat edilmesini emreden sahih haberler nakledilmiştir.

Resulullah efendimiz buyurmuştur ki: "Bendan sonra işlerinizi yürütmeyi üzerlerine alan bir kısım idareciler gelecektir. Sizin idarenizi, müttaki olan takvasıyla, facir olan da fücuruyla üzerine almış olacaktır. Onların hakka uyan her sözlerini dinleyin ve itaat edin ve arkalarında namaz kılın. Eğer iyilikte bulunacak olurlarsa bu kendileri için de iyidir, sizin için de iyidir. Şayet kötülük yapacak olurlarsa bu sizin lehinize onların ise aleyhinedir."

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

أنه قال: «على المرء المسلم السمع والطاعة. فيما أحب وكره، إلا أن يؤمر بمعصية. فإن أمر بمعصية، فلا سمع ولا طاعة»

130 Nisa suresi, 4/83

"Müslüman olan kimsenin sevdiği şeyde de hoşuna gitmeyen şeyde de verilen emiri dinleyip itaat etmesi üzerine gereklidir. Ancak Allah'a isyan etmenin emredilmesi müstesnadır. Şayet Allah'a isyan ile emredilecek olursa artık dinleme ve itaat etme yoktur." (131)

Taberi diyor ki: "Allah teala, kendisine, Peygamberine ve âdil olan halifeye itaat edilmesini emretmiştir. Ancak idarecilerin emirlerinin, Allah'a isyan etmeyi icab ettirmemesi gerekir. Aksi halde idarecilerin emirlerine itaat edilmez.

Âyet-i kerimede "Aranızda herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düştüğünüz zaman onun hükmünü Allah'a ve Peygamber'e havale edin." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Müminler idarecileriyle veya kendi aralarında bir mesele hakkında ihtilafa düştükleri zaman o meseleyi haletmek için Allah teala-nın kitabı olan Kur'an-ı Kerim'e başvuracaklardır. Eğer onda, bahse konu olan meselenin hükmünü bulamayacak olurlarsa, hayatında iken bizzat Resulullah'a vefatından sonra da onun sünnetine başvurup meselenin çaresini arayacaklardır. Nitekim Mücahid, Katade, Süddi ve Meymun b. Mihsan, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ
الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

60- Sana indirilen Kur'an'a ve senden sonra indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia edenleri görmüyor musun? Onlar, tağutun önünde muhakeme olunmak istiyorlar. Halbuki o tağutu inkâr etmekle emrolunmuşlardı. Şeytan onları, derin bir sapıklığa düşürmek istiyor.

Ey Muhammed, sana indirilen Kur'an'a ve senden önce indiriln kitaplara iman ettiklerini iddia eden şu münafıkları kalb gözünle görmez misin? Onlar, ihtilafa düştükleri hususlarda, saygı gösterdikleri tağutlarının önünde muhakeme olunmak isterler. Allah'ın hükmüne değil onların hükmüne razı olurlar. Halbuki Allah onlara, tağutları reddetmelerini ve Allah'ın kitabını hakem tayin etmelerini emretti. Şeytan onları uzak bir sapıklığa düşürmeyi ve hak yoldan

131 Müslim, K. el-İmare b. 35 Hadis no: 1839 / Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 87 Hadis no: 2625 / Nesei, K. el-Bey'a, bab: 34 / İbn-i Mace, K. el-Cihad, bab: 40, Hadis no:2865

uaklaştırmayı ister.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli rivayetler zikretmişlerdir.

a- Âmir eş-Şa'bi, Hadremi ve Katade'ye göre bu âyet-i kerime, bir münafık ile bir Yahudi hakkında nâzil olmuştur. Bunlar bir kâhinin hakemliğini kabul etmişler ve bunu n üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

Şa'bi'ye göre kâhin, Cüheyn'e kabilesinden bir kimsedir. Hadremi'ye göre bu kâhine başvuran münafık, Yahudi iken müslüman olduğunu söyleyen biridir. Katade'ye göre ise Ensar'dan Bişr adında biridir.

Bu hususta Âmir eş-Şa'bi diyor ki: "Yahudilerden biri ile münafıklardan bir kişi arasında anlaşmazlık çıktı. Münafık olan kimse, Yahudilerin rüşvet aldıklarını bildiği için onların huzurunda muhakeme olunmak istiyordu. Yahudi ise müslümanların, rüşvet almadıklarını bildiği için onların huzurunda muhakeme olunmak istiyordu. Bu iki kişi Cüheyne kabilesinden bir kâhinin huzurunda muhakeme olmak üzere anlaştılar. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

b- Süddi'ye göre ise bu âyet-i kerime, Nadr ve Kureyze oğulları Yahudilerinden, müslüman olduklarını iddia eden münafıklarla, yine bu iki Yahudi kabilesinden, gerçekten müslüman olanlar hakkında nâzil olmuştur. Münafıklar, Ebu Berze el-Eslemi adındaki bir kâhine başvurmak istemişler, müslümanlar ise, Resululllah'ın hakemliğini istemişlerdir. Bunun üzerine de bu âyet-i kerime inerek münafıkları kınamıştır.

Bu hususta Süddi diyor ki: "Yahudilerden bir kısım insanlar müslüman olmuşlardı. Müslüman olduklarını söyleyen bu kişilerden bir kısmı da münafıktı. Cahiliye döneminde Nadr oğulları, daha kuvvetli olduklarından Kureyza oğullarından biri Nadr oğullarından bir kimseyi öldürdüğünde katile kısas tatbik edilirdi. Fakat Nadr oğullarından biri Kureyza oğullarından birini öldürecek olursa katile kısas tatbik edilmezdi. Öldürülen kişinin altmış Vesk yiyecek ölçüsündeki diyeti verilirdi.

Kureyze ve Nadr oğullarından bir kısım insanların müslüman olmalarından sonra, Nadr oğullarından biri Kureyza oğullarından bir kimseyi öldürdü. Taraflar Resululllah'ın hakemliğine başvurdular. Nadr oğulları dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, biz cahiliye döneminde bu gibi durumlarda onlara diyet veriyorduk." Kureyza oğulları da dediler ki: "Hayır bunu kabul etmeyiz. Biz hem soy bakımından hem de din bakımından sizinle kardeşiz. Bizim kanımız da sizin kanınız gibidir. Fakat sizler cahiliye döneminde bize galip gelmiştiniz. Artık Allah İslamı getirdi." Bunun üzerine Allah teala da Yahudilerin, birbirlerine karşı haksızlık yapmalarını ayıplayarak şu âyeti indirdi: "Biz Tevrat'ta onlara şu

hükümleri farz kılmıştık: Cana can, göze göz buruna burun" (132) Allah teala Nadr oğullarının diyet vererek kısas uygulamamalarını ayıplayarak da şu âyeti indirdi: "Onlar cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?" (133) Bundan sonra Resulullah, Nadr kabilesinden olan katili ona kısas tatbik etti. Bundan sonra Nadr ve Kureyza oğulları birbirlerine karşı övünmeye başladılar. Nadr oğulları da "Biz daha üstünüz" demeye başladılar. Yahudiler daha sonra Medine'ye gelip Ebu Berze el-Eslemi adındaki kâhinin yanına gittiler. Ve "Biz Ebu Berze'nin hakemliğine başvuralım da lehimize hüküm versin." dediler. Bu iki kabileden gerçekten müslüman olanlar ise "Hayır, biz Resulullah'a gidelim de aramızda o hüküm versin." dediler. Fakat münafıklar bunu kabul etmediler ve Ebu Berze'nin yanına gittiler. Onun, aralarında hakemlik yapmasını istediler. O da dedi ki: "Lokmayı büyük yapın." Onlar da dediler ki: "Sana on vesk ölçüsü yiyecek verelim." Ebu Berze "Hayır almam. Benim diyetim olarak yüz vesk vereceksiniz. Çünkü ben, Nadr oğullarının lehine hüküm verecek olsam, Kureyza oğullarının beni öldüreceklerinden korkarım. Kureyza oğullarının lehine hüküm verecek olursam, Nadr oğullarının beni öldüreceklerinden korkarım." Fakat münafıklar, Ebu Berze'ye on veskten fazla yiyecek vermemekte direttiler. Ebu Berze de bu ücretle aralarında hüküm vermemekte diretti. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu. Ve Nadr ve Kureyza oğullarının münafıklarını ve hakemliğine başvurdukları Ebu Berze'yi kınadı. Onun bir tağut olduğunu beyan etti.

c- Abdullah b. Abbas, Mücahid, İbn-i Cüreyc ve Ata'ya göre bu âyet-i kerime, Kâ'b b. el-Eşref adlı Yahudinin hakemliğine başvuran bir münafıkla bir Yahudi hakkında nâzil olmuştur. (134)

Bunlara göre münafık olan kişi, Ka'b b. el-Eşref'e, Yahudi de Resulullah'a giderek hakem olmalarını istemişler âyet de bunun üzerine nâzil olmuş ve

---

132 Maide suresi, 5/45

133 Maide suresi, 5/50

134 Rivayet edilir ki, bir Yahudi ile bir münafık arasında anlaşmazlık çıktı. Yahudi: "Gel gidelim Muhammed'e, bize hakemlik yapsın." dedi. Münafık kabul etmedi ve "Kâ'b b. el-Eşref'i hakem yapalım." dedi. Bunun üzerine Yahudi ona "Ben seni, Peygamber'ine çağırıyorum sen gelmiyorsun." dedi. Nihayet münafık istemeyerek Yahudi ile birlikte Resulullah'a gittiler. Resulullah, münafıkın aleyhine Yahudi'nin de lehine hüküm verdi. Resulullah'ın yanından ayrılınca bu defa münafık, Resulullah'ın verdiği hükmü kabul etmeyerek Yahudiye: "Gel gidelim Ömer b. el-Hattab'ı hakem tayin edelim." dedi. Hz. Ömer'e gittiler. Yahudi: "Benimle bu adam arasında anlaşmazlık oldu. Muhammed'e gittik onu hakem seçtik. O, benim lehime hüküm verdi." dedi. Hz. Ömer, münafıka: "Bunun söyledikleri doğru mu?" diye sordu. Münafık "Evet." dedi. Hz. Ömer: "Beni biraz bekleyin gelip aranızda hüküm vereyim." dedi. Evine gidip kılıcını kuşandıktan sonra çıkıp geldi ve münafıkın boynunu vurdu ve şöyle dedi: "Allah'ın hükmüne ve Peygamberinin hükmüne razı olmayana ben böyle hüküm veririm" ve işte bu olay üzerine bu âyet nâzil oldu.

Ka'b b. el-Eşref'in bir tağut olduğunu beyan etmiştir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

61- Onlara: "Allah'ın indirdiği Kur'an'a ve Peygambere gelin." denildiğinde, münafıkların senden şiddetle yüz çevirdiklerini görürsün.

Ey Muhammed, sana indirilen Kur'an'a iman ettiklerini zanneden şu münafıkları ve senden önce indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia eden şu kitap ehlini görmez misin? Onlara: "Allah'ın kitabında indirdiği hükme ve Peygamberinin hükmüne gelin." denildiği zaman onların senden şiddetle yüz çevirdiklerini, başkalarının da sana gelmelerine engel olduklarını görürsün. Çünkü sen herkese eşit muamele yapar, maddi menfaatler gözeterek kimseyi kayırmazsın. Tağutlar ise bunun aksine hareket ederler.

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ
يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

62- Kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde nice olur halleri? Sonra da sana gelip: "Biz iyilik etmek ve uzlaştırmaktan başka bir şey istemedik." diye Allah'a yemin ederler.

Ey Muhammed, sana ve senden öncekilere indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia eden fakat buna rağmen tağutların hakemliğine başvuran bu münafıklara, işlemiş oldukları günahlar yüzünden bir musibet geldiğinde bu musibete karşı ne yapabiliyorlar ki? Böyle bir musibete uğradıkları zaman ancak, sana gelip yalan yere Allah'a yemin ediyor ve "Ey Muhammed, biz hakeme başvurmakla ancak birbirimizin iyiliğini ve aramızı bulmayı istedik." diyorlar.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ
لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

63- İşte bunların kalblerindekini Allah bilir. Onlara aldırma. Onlara nasihat et. Kendilerine tesir edecek güzel söz söyle.

Allah, işte bu münafıkların kalblerinde bulunan iki yüzlülüğü ve tağutların hükmüne başvurma eğilimini bilir. Bu itibarla sen onlra aldırma. Onları cezalandırmaya girişme. Fakat onları uyar ve nasihat et. Onlara tesir edecek mânâlı sözler söyle. Allah'tan korkmalarını emret.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا
أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ
لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

64- Biz bütün Peygamberleri Allah'ın izniyle kendilerine ancak itaat edilsin diye gönderdik. Eğer insanlar kendi nefislerine zulmettikleri vakit, sana gelip de Allah'tan, günahlarını bağışlamasını dileseydiler, Peygamber de onların bağışlanmasını isteseydi, muhakkak ki Allah'ı, tevbeleri kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı.

Biz, hiçbir Peygamber göndermedik ki, emrimizle, ümmeti tarafından ona itaat edilmesini farz kılmış olmayalım. Muhammed bu peygamberlerden biridir. Ona da itaat farzdır. Ey Resulüm, şayet şu münafıklar, tağutun hakemliğini kabul ederek, kendi kendilerine zulmettikleri zaman, sana gelip de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isteseydiler sen de onlar için af dileseydin, elbette ki Allah'ı, tevbeleri çokça kabul edici ve cezalandırılmalarından vazgeçerek çok merhamet edici bulurlardı.

*Allah teala bu âyet-i kerimeyle Resulullah'ın hakemliğini bırakıp tağutun hakemliğine başvuran münafıkları kınamaktadır. Çünkü onların, Allah'a ve Resulüne itaat etmeleri ve oların hükümlerine boyun eğmeleri gerekir. Zira Peygamberler boşuna değil, kendilerine itaat edilmeleri için gönderilmiştir.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا
يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

65- Rabbine yemin olsun ki aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem seçip sonra da verdiğin hükme, içlerinde bir sıkıntı duymadan tama-

mıyla boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.

Ey Muhammed, Rabbine yemin olsun ki, insanlar, tartıştıkları konularda seni hakem seçip sonra da senin verdiğin hükme karşı, içlerinde bir sıkıntı duymayıp, senin kararına tam olarak teslim olmadıkça hakkıyla iman etmiş olmazlar.

*Görülüyor ki âyet-i kerime, aralarında ihtilaf çıkan kişilerin, Resulullah'ı hakem tayin edip sonra da verdiği hükme tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş sayılmayacaklarını beyan etmektedir.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında müfessirler iki görüş zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre bu âyetin nüzul sebebi, Zübeyr b. Avvam ile Ensar'dan bir kişinin arasında geçen anlaşmazlık üzerine, Resulullah'ın hüküm vermesi ve Ensardan olan kişinin de bu hükme rıza göstermemesidir.

Bu hususta Zübeyr b. Avvam'ın oğlu Urve, kardeşi Abdullah'tan şunu rivayet etmiştir.

عن عروة بن الزبير؛ أن عبد الله بن الزبير حدثه؛ أن رجلاً خاصم الزبير عند رسول الله (ﷺ)، في شراج الحرة التي يسقون بها النخل. فقال الأنصاري: سرح الماء يمر، فأبى: عليهم فاختصموا عند رسول الله (ﷺ). فقال رسول الله (ﷺ) للزبير «اسق. يا زبير! ثم أرسل الماء إلى جارك» فغضب الأنصاري. فقال: يا رسول الله! أن كان ابن عمتك! فتلون وجه نبي الله (ﷺ). ثم قال « يا زبير! اسق. ثم احبس الماء حتى يرجع إلى الجدر. فقال الزبير: والله! إني لأحسب هذه الآية نزلت في ذلك»

Zübeyr ile Ensar'dan bir kişi Medine'nin dışında bulunan ve "Harre" diye adlandırılan bir yerdeki su arkı hakkında Resulullah'ın yanında münakaşa ettiler. O arktan hurmalarını suluyorlardı. Münakaşa sırasında Ensar'dan olan kişi "Suyu bırak gelsin." dedi. Fakat Zübeyr kabul etmedi. Bunun üzerine Resulullah'tan aralarında hüküm vermesini istediler. Resulullah Zübeyre "Ey Zübeyr, hurmalarını sula ve suyu komşuna bırak." dedi. Bunun üzerine, Ensar'dan olan kişi kızdı ve "Ey Allah'ın Resulü, bu senin halanın oğlu olduğu için

mi?" dedi. Bunun üzerine Resulullah'ın rengi değişti ve şöyle buyurdu: "Ey Zübeyr, hurmalarını sula, ağaçlarının köküne işleyinceye kadar suyu bırakma. "İşte bu olay üzerine bu âyet nâzil oldu." (135)

Bu olayı izah eden Buhari diyor ki: "Resulullah son emriyle Zübeyr'in, hakkını tam olarak almasını emretmiştir. Halbuki daha önce söylediği "Sula ve bırak" sözüyle her iki taraf için kolaylık getirecek bir hal tarzını teklif etmişti." (136)

b- Mücahid'e göre ise bu âyet-i kerime, bu surenin altmışıncı âyetinde, tağutların hakemliğine başvurmak istedikleri zikredilen kişiler hakkında nâzil olmuştur.

Taberi, âyetlerde tağutun hükmüne başvurmak isteyen kimselerin kıssası devam ettiğinden âyet-i kerimenin nüzul sebebi olarak Mücahid'in görüşünün daha evla olduğunu söylemiştir. Zira bir kıssanın bittiğine dair bir işaret olmayınca aynı kıssanın devam ettiğini söyleyerek âyetleri birbiriyle irtibatlandırmak daha evladır.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ
مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾

66- Şayet onlara "Kendinizi öldürün." yahut "Yurtlarınızdan çıkın" diye yazsaydık içlerinden ancak pek azı bunu yapardı. Eğer onlar kendilerine öğüt edileni yapmış olsalardı elbette onlar için daha hayırlı ve daha sağlam olurdu.

Şayet biz o tağutu hakem tayin edenlere, kendi kendilerini öldürmelerini veya vatanlarından hicret etmelerini farz kılacak olsaydık, pek azı hariç onlar bunu yapmazlardı. Eğer bu münafıklar kendilerine öğütlenen, Allah'a itaati yerine getirecek olsalardı elbette ki dünya ve âhiretlerinde onlar için daha hayırlı olurdu. Bu onların imanlarını sağlamlaştırır ve kararlılıklarını artırırdı.

* Süddi diyor ki: "Sabit b. Kays b. Şemmas ve Yahûdilerden bir adam övündüler. Yahudi dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki daha önce Allah bize birbirimizi öldürmemizi emretti. Biz de o emri yerine getirdik." Sabit de dedi ki: "Şimdi Allah bize, kendinizi öldürün diye emredecek olsa mutlaka onu biz de yaparız." İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

---

135 Müslim, K. el-Fadail es-Sahabe, bab: 129, Hadis no: 2357
136 Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kuran sure h. no: 12

وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾

وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

67- O zaman elbette ki onlara, katımızdan büyük bir mükâfaat verirdik.

68- Ve onları muhakkak ki doğru yola iletirdik.

Şayet onlar emrolunanı yapacak olsalardı, amellerine karşı onlara büyük bir mükâfaat verirdik. Onların niyetlerini sağlamlaştırır, görüşlerini kuvvetlendirir, amellerini yapmaları için onlara güç ve kuvvet verirdik. Onları mutlaka, kendisinde hiçbir eğrilik bulunmayan doğdoğru bir yol olan İslama iletirdik.

* Allah teala, tağutu hakem tayin edenlerin akıbetlerini belirttikten sonra, Allah'a ve Peygambere itaat edenlerin ne gibi derece ve makamları olduğunu da belirterek buyurdu ki:

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ

وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾

69- Kim, Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın, kendilerine nimet verdiği Peygamberlerler, doğru olanlar ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaştırlar.

Kim, Allah'ın ve Peygamberin emirlerine boyun eğip hükümlerine rıza göstererek Allah'a ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine itaat etme nimetini vediği Peygamberlerle, Peygamberlerin izinde giden sadık insanlarla, Allah yolunda öldürülen şehitlerle ve Allah'ın salih kullarıyla beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel cennet arkadaşlarıdır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Doğru olanlar" diye tercüme edilen (الصِّدِّيقِينَ) kelimesinden maksat, bazı âlimlere göre "Peygamberlere uyanlar" demektir. Bunlara "Doğru olanlar" denilmesinin sebebi, Peygamberin yollarını izlemeleri, onlardan sonra da yollarından ayrılmadan devam etmeleridir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu kelimeden maksat, "Çokça sadaka verenler" demektir.

Bu hususta Mikdat b. el-Esved'in şunları söylediği rivayet edilir. "Dedim ki Ey Allah'ın Resulü, ben senden bir şey işittim ve o konuda şüpheye düştüm. "Resulullah da buyurdu ki: "Sizden biriniz bir mesele hakkında şüpheye düşe-

cek olursa onu bana sorsun." Bunun üzerine ben de dedim ki: "Senin, hanımların hakkında "Ümit ederim ki benden sonra onlar için sıddıklar olur." diye söylediğin sözdür." Resullullah buyurdu ki: "Hayır bu o değildir. Fakat sıddıklar, sadaka verenlerdir.

Taberi diyor ki: "Şayet bu hadisin senedi sahih olmuş olsaydı, "Sıddık"ın mânâsı hakkında bu hadisin ifadesinin dışında bir şey söylemeyi caiz görmezdik ve bu hadisi bırakıp başka bir şeye başvurmazdık. Fakat bunun senedinde bazı şeyler vardır. Bu nedenle "Sıddîkîn" kelimesinin mânâsının, "Sözünü doğruluyanlar" olduğunu söylemek daha isabetlidir. Zira "Sıddîk" kelimesinin Arapça'da hatıra gelen ilk mânâsı budur.

Âyette geçen ve "Şehitler" diye izah edilen (الشهداء) kelimesi (شهد) kökünden türemiştir. Allah yolunda öldürülenlere "Şehit" denilmesi ise onların, ölünceye kadar, Allah'ın haklı olduğuna dair doğru bir şahitlikte bulunmalarındandır.

Âyette geçen "Salihler"den maksat ise hem gizli amelleri hem de açık amelleri salih olanlardır.

Bir kısım müfessirler, bu âyet-i kerimenin, Resulullah'ın vefatından sonra, derecesinin yüceliğinden dolayı âhirette onu göremeyeceklerine üzülen insanlar hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Ensardan bir adam, Resulullah'a geldi. O üzgündü. Resulullah ona: "Ey filan ne oluyor ki seni üzgün görüyorum?" dedi. O adam da dedi ki: "Ey Allah'ın Peygamberi, senin hakkında düşündüğüm bir şeyden dolayı üzgünüm." Resulullah: "Nedir o?" dedi. O kişi de: "Şimdi biz, sabah akşam senin yanına geliyoruz, yüzüne bakıyoruz. Seninle birlikte oturuyoruz. Yarın sen Peygamberlerle birlikte yüce makamlara çıkarılacaksın. Artık biz sana ulaşamayacağız." dedi. Peygamber efendimiz hiçbir cevap vermedi. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) "Kim, Allah'a ve Peygamberine itaat ederse işte onlar, Allah'ın, kendilerine nimet verdiği Peygamberler, doğru olanlar, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaştırlar." âyetini indirdi. Resulullah da adamı çağırtıp onu müjdeledi.

Bu izahlardan da anlaşıldığı gibi cennetin yüksek derecelerinde bulunan kimseler, daha aşağı derecede bulunanların yanlarına gidip gelebilecekler, cennetin bahçelerinde bir araya gelerek, Allah'ın, kendilerine verdiği nimetlere kavuşacaklar ve onu göreceklerdir.

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

70- Bu, Allah'tan bir lütuftur. Herşeyi bilen olarak Allah yeter.

Allah'a ve Peygambere itaat edenlerin, Peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve salih kullarla beraber oluşu, Allah'tan, itaat edenlere bir lütuftur. Aslında onlar bunu, kendi amelleriyle hak etmiş değillerdir. Herşeyi bilen olarak Allah yeter. Kullarından kimin itaatkâr, kimlerin isyankâr olduğunu bilir ve onlara buna göre karşılık verir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾

71- Ey iman edenler, tedbirinizi alın. Bölük bölük veya toplu olarak savaşa gidin.

Ey iman edenler, düşmanlarınıza karşı silahlanarak tedbirinizi alın. Bölük bölük veya toplu olarak düşmanlarınıza karşı savaşa çıkın.

* Âyet-i kerime, kâfirlere karşı her türlü tedbirin eksiksiz olarak alınması lazım geldiğine işaret etmekte ve müminlere, kâfilerle savaşmayı ihmal etmemelerini emretmektedir.

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ
عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

72- Şüphesiz ki içinizden pek ağır davranan vardır. Size bir musibet geldiği zaman: "Allah bana nimet ihsan etti de onlarla beraber olmadım." der.

Şüphesiz ki sizin içinizde cihada çıkma hususunda pek ağır davranan ve başkalarının da ağır davranmalarına sebep olanlar vardır. Bunlar münafıklardır. Siza, mağlubiyet, yaralama ve öldürme gibi bir musibet geldiği zaman: "Allah bana lütufta bulundu. Çünkü onlarla beraber savaşta bulunmadım ve benim başıma belalar gelmedi." der. Sizden geri kaldığına ve sizin sıkıntılara uğramanıza sevinir. Zira Allah'ın mümin kullarına, yolunda cihad etmeleri halinde erişeceklerini vaat ettiği sevaptan şüphe etmektedirler.

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ
يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

73- Yemin olsun ki Allah'tan size bir lütuf eriştiğinde de, sizinle onun arasında bir dostluk yokmuş gibi "Keşke onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarı elde etseydim." der.

Yemin olsun ki şayet size, zafer ve ganimet gibi, Allah'tan bir nimet erişecek olsa, cihaddan geri kalan bu münafık, sanki aranızda hiçbir dostluk yokmuş ve o adam, görünürde de olsa sizin dininizde olan birisi değilmiş gibi "Keşke onlarla beraber olsaydım da büyük bir pay elde etseydim." der.

*Allah teala bu âyetle münafıkların savaş hakkında tutumlarını bildirmektedir. Şayet onlar savaşa katılırlarsa sadece ganimet elde etme gayesiyle katılırlar. Eğer katılmazlarsa kalblerindeki şüpheden dolayı katılmazlar. Yoksa onlar ne savaşa katılmaktan sevap ümid ederler ne de katılmamaktan dolayı cezalandırılmaktan korkarlar.

Allah teala, çetin imtihanlardan biri olan savaş karşısında münafıkların hallerini belirttikten sonra hakkıyla iman eden müminleri Allah yolunda cihad etmeye teşvik ederek şöyle buyurdu.

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ
وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

74- Âhiret hayatına mukabil dünya hayatını satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim, Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona ilerde büyük bir mükâfaat vereceğiz.

Dünya hayatını satan, ona önem vermeyerek karşılığında âhiret sevabını alan ve Allah'ın rızasını talep ederek mallarını harcayanlar, Allah'ın dinini yüceltmek ve Allah'ın şeriatını zafere ulaştırmak için Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da düşmanları tarafından öldürülür veya onlara galip gelirse, biz onlara büyük bir sevap vereceğiz.

* Bu büyük sevabın ne olduğu hususunda Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ تَكَفَّلَ اللهُ لِمَنْ جَاهَدَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ الاَّ
الْجِهَادُ فِي سَبِيلِهِ وَتَصْدِيقُ كَلِمَاتِهِ بِأَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ يُرْجِعَهُ اِلَى مَسْكَنِهِ

الذى خرج منه مع اجرٍ او غنيمة

"Evinden ancak Allah yolunda cihad etmek ve Allah'ın kelamını tasdik etmek için çıkıp, Allah yolunda cihad eden kimseye, Allah onu cennete koyacağına veya çıkmış olduğu evine mükâfaat yahut ganimetle döndüreceğine dair kefil olmuştur." (137)

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

75- Size ne oluyor da Allah yolunda ve "Ey rabbimiz, halkı zalim olan bu memleketten bizi çıkar. Kendi tarafından bize bir dost gönder. Ve yine kendi tarafından bize bir yardımcı gönder." diye yalvaran erkek, kadın ve çocuklardan güçsüz olanlar uğrunda savaşmıyorsunuz?"

Ey iman edenler, size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz? Ve yine neden kendilerine İslâm dininden çıkarmak için, müşriklerin eziyet ettikleri erkek, kadın ve çocuklardan güçsüz olanlar "Ey Rabbimiz, bizi, halkı zalim olan bu ülkeden çıkar. Bizlere kendi tarafından işlerimizi idare edecek bir dost gönder. Yine bizlere zalimlere karşı yardım edecek bir yardımcı gönder." diye yalvaran zayıflar uğrunda savaşmıyorsunuz?

* Müfessirler burada zikredilen ve "Halkı zalim olduğu bildirilen memleketin Mekke olduğunu söylemişlerdir. Zira orada müslüman olan erkeklere, arkabaları zulmetmişler, onlara çeşitli işkenceler yapmışlar ve onları dinlerinden çıkarmak için her yola başvurmuşlardır. Bu sebeple Allah teala diğer müminleri, bunları kurtarmaya teşvik etmiştir.

Hasan-ı Basri ve Katade bu âyetin izahında şunları söylemişlerdir: Bir kişi Hicret etmek maksadıyla halkı zalim olan bu memleketten çıkıp halkı salih olan ülkeye gitmek üzere yola koyulmuş ve yolun yarısında ölüm gelip ona çatmış, o da yönünü salih olan ülkeye doğru çevirmiştir. Bunun üzerine rahmet melekleriyle azap melekleri bu kişinin canını alma hususunda ihtilafa düşmüşler ve onlara: Bu kişi hangi memlekete daha yakın ise ona göre muamele yapmaları emredilmiştir. Onlar mesafeyi ölçmüşler, salih olan ülkeye bir karış daha yakın

137 Buhari, K. el-Hums bab: 8 / Müslim, K. el-İmara, bab: 104, Hadis no: 1876

olduğunu görmüşler ve bu sebeple onu rahmet melekleri vefat ettirmişlerdir.

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ
فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

76- İman edenler, Allah yolunda savaşırlar. Kâfirler ise tağutun yolunda savaşırlar. O halde siz de şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki şeytanın hilesi zayıftır.

Allah ve Peygamberine iman edip Allah'ın vaadine kesinlikle inananlar, Allah'ın dinini yüceltmek için, onun yolunda savaşırlar. Allah'ın birliğini inkâr edip Peygamberini yalanlayan kâfirler ise, tağutun yolunda ve tağutun dostları için hazırladığı plan üzere savaşırlar. O halde ey müminler, siz, şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şeytanın hile ve tuzakları pek zayıftır. Bu itibarla onanın dostlarından ve taraftarlarından korkmayın.

*Allah teala bu âyet-i kerimede şeytanın ve onun dostlarının hiylelerinin zayıf olduğunu beyan etmiştir. Zira onlar ne Allah'ın sevabını ümid ederek savaşırlar ne de Allah'ın cezalandırmasından korkarak haksız yere savaşmayı bırakırlar. Onlar sadece bir taassup uğrunda ve Allah'ın, müminlere verdiği nimetleri kıskanma yüzünden savaşırlar. Halbuki müminler, Allah'ın sevabını ümid ederek savaşır ve yine Allah'ın cezalandırmasından korkarak haksız yere savaşmayı terkederler. Böylece müminler bilinçli bir şekilde savaşırlar. Öldürüldüklerinde Allah katında mükâfaatlandırılacaklarını, zafer kazandıklarında da ganimet elde edeceklerini bilerek savaşırlar. Halbuki kâfirler ise öldürülme korkusuyla ve âhiretten hiçbir şey beklemeksizin savaşırlar. Bu sebeple onlar manevi bakımdan zayıftırlar ve korku içindedirler.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ
عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً
وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

77- Kendilerine "Ellerinizi savaştan çekin. Namazı kılın, zekatı verin." denilenleri görmez misin? Onlara savaş farz kılınınca içlerinden bir kısmı, insanlardan, Allah'tan korkar gibi hatta daha şiddetli bir şekilde korkuyorlar ve "Rabbimiz bize savaşı niçin farz kıldı?" Bizi, yakın bir zamana kadar geri bırakmalı değil miydi?" diyorlar. Ey Muhammed, de ki: "Dünyanın menfaatı pek azdır. Âhiret ise Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır. Ve kıl kadar zulme uğratılmazsınız.

Ey Muhammed, kendilerine: "Şimdilik müşriklerle savaşmaktan elinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekatı layık olanlara verin." denilenleri görmedin mi? Onlara, arzuladıkları savaş farz kılındığında, içlerinden bir cemaat, müşriklerden, Allah'tan korkarcasına veya daha şiddetli bir şekilde korkar oldular. Ve sızlanarak, dünyaya meylederek ve rahat yaşamayı tercih ederek şöyle demeye başladılar: "Ey Rabbimiz, savaşmayı bize niçin farz kıldın? Evlerimizdeki yataklarımızda ölünceye kadar bize mühlet verseydin ya." Ey Muhammed de ki: "Dünyadaki geçimliğiniz az bir şeydir. Çünkü dünyanın kendisi geçicidir. Rablerinden korkanlar için âhiret nimetleri daha hayırlıdır. Çünkü âhiret nimetleri devamlıdır. Sizler, hurma çekirdeğinin kovuğunda bulunan kıl kadar bile haksızlığa uğratılmayacaksınız.

*Müfessirler, bu âyeti kerimenin nüzul sebebi hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, İkrime, İbn-i Cüreyc, Katade ve Süddi'ye göre bu âyet-i kerime, namaz ve zakâtın farz kılınıp cihadın henüz farz kılınmadığı bir zamanda müslüman olan, nmaz kılma ve zekat vermenin yanında cihadın da farz kılınmasını isteyen fakat cihad farz kılınınca da savaşmak zorlarına giden bir kısım sahabiler hakkında nâzil olmuştur.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Abdurrahman b. Avf ve arkadaşları Resulullah'a geldiler ve ona "Ey Allah'ın Resulü, biz müşrik iken güçlüydük, müslüman olunca zelil duruma düştük." dediler. Resulullah da "Ben, affetmekle emrolundum. Kimseyle savaşmayın." buyurdu. Allah teala Resulullah'a, Medine'ye gönderince savaşmayı emretti. Fakat savaşmak bir kısım müslümanlara zor geldi. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu ve dünya hayatının az bir geçimlik olduğunu, bu itibarla onu tercih etmenin isabetli olmadığını, âhiretin ise müminler için daha hayırlı olduğunu, Allah yolunda savaşarak âhireti tercih etmenin gerektiğini beyan etmiş oldu.

b- Mücahid ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime ve bundan sonra gelen seksen üçüncü âyetin sonuna kadar olan âyetler, Yahudiler hakkında nâzil olmuştur. Allah teala bunların durumuna düşmekten sakındırmıştır.

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ
يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ
فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

78- Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar. Sağlam yapılmış kalelerde bulunsanız bile. Onlara (munafıklara) bir iyilik isabet ettiği zaman "Bu, Allah'tandır." derler. Bir kotülük isabet ettiğinde ise "Bu sendendir." derler. Ey Muhammed d. ki: "Hepsi de Allah'tandır. Bu kavme ne oluyor da soz anlamaya yanaşmıyorlar?

Ey insanlar, nerede olursanız olun ölüm sizi yakalayacaktır. Çük sağlam yapılmış kaleler içine sığınsanız bile. O halde savaşmaktan kaçmayın. Ölmek veya öldürmek korkusuyla düşmanın karşısına çıkmaktan çekinmeyin. Münafıklara ganimet, zafer ve bolluk gibi bir iyilik isabet ettiğinde onlar "Bu Allah tarafındandır, onun takdiri iledir." derler. Fakat bunların başına mağlubiyet, yatalanma ve acı çekme gibi bir kötülük geldiğinde de "Ey Muhammed, bu sendendir. Senin tedbirsizliğinden ve kıt görüşlü oluşundandır." derler. Ey Muhammed onlara de ki: "Bolluk olsun kıtlık olsun, zafer olsun, hezimet olsun her şey Allah tarafındandır. O halde ne oluyor bu topluluğa da neredeyse söz anlamaz oluyorlar? Her şeyin, Allah'ın takdiriyle olduğunu ve onun kudreti altında olduğunu idrak etmeye yanaşmıyorlar.

*Âyette zikredilen ve "Sağlam yapılmış kaleler" diye tercüme edilen (بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ) ifadesi iki şekilde izah edilmiştir.

a- Katade, Mücahid ve İbn-i Cüreyc'e göre bu ifadeden maksat, "Müstahkem köşkler"dir. Mücahid bu âyet-i kerimenin, örümceğin sokmasıyla öleceği haber verilen bu sebeple sağlam bir köşk yaptırarak korunmak isteyen fakat neticede ayak parmağını örümcek sokarak ölmüş olan bir kadın hakkında nâzil olduğunu zikretmiştir.

b- Süddi ve Rebi' b. Enes'e göre ise burada zikredilen (بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ) den maksat, gökte bulunan belli köşklerdir. Allah teala, ölümü gelen insanın o köşklerde bulunması halinde bile mutlaka öleceğini beyan etmiştir. (مُّشَيَّدَةٍ) kelimesinin asıl mânâsı ise şeddeli okunduğunda "Uzun" demek şeddesiz okunduğunda ise "Süslenmiş" demektir. Bazılarına göre de "Alçı

ile süslenmiş" demektir. Kûfe âlimleri bu kelimenin şedde ile okunması halinde emeğin çokluğunu ifade edeceğini söylemişlerdir. Burada zikredilen her bir köşkün yapımında çokça emek harcandığından (مُشَيَّدَةٌ) kelimesi şeddeli olarak zikredilmiştir. Az emek sarf ettiği ifade edilecek olsaydı şu âyet-i kerimede olduğu gibi şeddesiz ifade edilirdi. Bu kelime o âyette (وَقَصْرٍ مَشِيدٍ) şeklindedir.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ
لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا (٧٩)

79- Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük de gelirse kendi nefsindendir. Biz seni insanlara Peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter.

Ey Muhammed, sana bolluk, nimet, âfiyet ve selâmet gibi herhangi bir iyilik isabet ettiğinde bu Allah'ın sana bir lütfu ve ihsanıdır. Yine sana dokunan zorluk, sıkıntı, eziyet gibi şeyler, senin kazanmış olduğun kötülüklerdendir. Ve onları sana takdir eden de benim. Biz seni kendimize, yaratıklar arasında bir elçi kıldık. Sen onlara, gönderdiğimiz şeyleri tebliğ ile yükümlüsün. Şayet onlar senin tebliğ ettiğin şeyleri kabul ederlerse onların lehinedir. Reddederlerse onların aleyhlerinedir. Sana ve onlara karşı şahit olarak Allah yeter. Zira senin tebliğinde onların, senin tebliğin karşısındaki tutumları da Allah'a gizli değildir. O herbirinize, yaptığınızın karşılığını verecektir.

Abdullah b. Abbas bu âyetin izahında şöyle demiştir: Resulullah'a dokunmuş olan iyiliklerden maksat, Bedir savaşında kazandığı zafer ve elde ettiği nimetlerdir. Ona dokunan kötülüklerden maksat ise Uhut savaşında başına gelen hallerdir. Mesela, o savaşta Resulullah'ın yüzü yaralanmış ve dişi kırılmıştı.

Katade ise bu âyetin izahında şunları söylemiştir: Bu hususta Resulullah'ın şöyle buyurduğu bize ulaşmıştır: "Kişiye isabet eden hiçbir odun yaralaması ayak kayması ve damar seğirmesi yoktur ki işlemiş olduğu bir günah karşılığında olmasın. Allah teala günahların bir çoğunu da affeder."

Evet, âyet-i kerimede kulun, içine düştüğü sıkıntı ve başına gelen belaların kendi suçundan kaynaklandığı beyan edilmektedir. Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Başınıza gelen bir musibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar yüzündendir. Allah, işlenenlerin bir çoğunu da affeder." (138)

---

138 Şûrâ suresi, 42/30

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ
حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

80- Kim Peygambere itaat ederse şüphesiz Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse, biz seni, onların üzerine koruyucu göndermedik.

Kim Peygambere itaat ederse şüphesiz ki o Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü Peygamberi o göndermiştir. Kim de Peygambre itaatten yüz çevirirse sorumluluğu kendisine aittir. Ey Muhammed, biz seni, onları koruyucu olarak göndermedik. Seni yol gösteren olarak gönderdik. Onları denetleyip hesaba çekecek olan biziz.

*İbn-i Zeyd diyor ki: "Bu âyet-i kerime cihadı emreden âyet inmeden önce nâzil olmuş, Peygambere itaat etmeyenlere karşı Peygamberin kişileri amellerinden dolayı hesaba çeken kimse olmadığı beyan edilmiştir.

Daha sonra onlara karşı cihad etmesi, müslüman oluncaya kadar onlara sert davranması emredilmiştir.

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ
وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

81- Onlar "emrine uyduk." derler. Yanından ayrıldıkları zman da onlardan bir topluluk, senin söylediklerinin aksini geceleyin kurarlar. Allah onların geceleyin ne kurduklarını yazar. Onlara aldırma ve Allah'a güven. Allah vekil olarak yeter.

Ey Muhammed, kendilerine savaş farz kılındığı zaman insanlardan, Allah'tan korktukları kadar veya daha fazla korkan o kimselere bir şey emrettiğinde "Emrettiğine itaat eder. Yasakladığından kaçınırız." derler Fakat onlar senin yanından ayrıldıkları zaman da içlerinden münafık olanlar, senin onlara söylediklerini geceleyin değiştirirler. Allah senin sözlerinden değiştirdikleri şeylerin cezasını onların amel defterlerine kaydettirmektedir. Sen bu münafıklara aldırış etme. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا
كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

82- Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Eğer Kur'an, Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı onda birbirine zıt olan bir çok şey bulurlardı.

Ey Muhammed, senin, kendilerine söylediklerini geceleyin değiştiren o insanlar, Allah'ın kitabı olan Kur'an'ı düşünüp o kitabın, sana itaat etmelerine dair aleyhlerine bir delil olduğunu idrak etmezler mi? Kur'an Allah tarafındandır. Zira onun mânâları birbiriyle uyum içindedir, hükümleri birbirine uygundur. Ve onun bir kısmı diğer bir kısmını tasdik etmekte ve doğruluğuna şahitlik etmektedir. Şayet bu Kur'an, Allah tarafından değil de başka biri tarafından gönderilmiş olsaydı elbette ki onlar, Kur'an'ın içinde birbirleriyle çelişen bir çok hükümler, birbirini bozan bir çok mânâlar bulurlardı.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي
الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

83- Kendilerine emniye veya korku hususunda bir haber geldiğinde onu yayarlar. Eğer onu Peygambere ve kendilerinden olan idarecilere havale etmiş olsalardı, onlardan hüküm çıkarmaya kadir olanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın, üzerinize olan lütfu ve merhameti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyardınız.

Resulullah'ın söylediklerini geceleyin değiştiren o münafıklara, müslümanların müfrezelerinin savaşı kazanmaları veya mağlup olmaları gibi güven veya korku ile ilgili bir gizli haber geldiğinde o haberi Resulullah'tan ve müfrezenin komutanından önce insanlara yayarlar. Eğer bunlar işi Peygambere ve kendilerinden olan idarecilere havale edip sussalar ve haberi yaymasalardı bu haberi inceleme gücünde olanlar, onun gerçek yüzünün ne olduğunu bilirler ve onun doğru veya yanlış olduğuna karar verir ve ona göre insanlara bildirirlerdi. Eğer Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı çok azınız hariç, bu münafıkar gibi siz de şeytana tabi olurdunuz.

* Görüldüğü gibi âyet-i kerime müminlerin savaşları hakkında gelen haberleri acele yayan bir kısım münafıkları ve zayıf iradeli insanları uyarmakta, bu gibi ciddi haberleri Resulullah'a ve haberi inceleyip doğruluğunu veya yalan

oluşunu tesbit edebilecek güçteki ordu komutanlarına ve ilim sahiplerine bırakmalarını emretmektedir. Nitekim bu hususta Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ: رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ »

"Kişinin, duyduğu herşeyi konuşması, yalan olarak ona kâfidir." (139)

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah'ın, üzerinize olan lütfu ve merhameti olmasaydı pek azanız müstesna, şeytana uyardınız." buyurulmaktadır.

Bu ifadenin izahı şöyledir: Ey müminler, Allah'ın, sizi hayırlarda muvaffak kılması, lütfu ve merhameti olmasaydı Resulullah'ın yanında iken "Emrine itaat ettik." deyip de onun yanından ayrıldıktan sonra geceleyin, onun dediklerini değiştiren şu münafıklar gibi şeytana tabi olurdunuz. Bundan pek azınız kurtulabilirdi."

Müfessirler burada zikredilen "Bundan pek azınız müstesna olurdu." ifadesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir:

a- Katade'ye göre istisna edilen pek az kimseler, gelen haberlerden hüküm çıkaran kimselerden istisna edilmişlerdir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Eğer o haberi Peygambere ve kendilerinden olan idarecilere havale etmiş olsalardı, onlardan hüküm çıkarmaya kadir olanlar, pek azı müstesna onun ne olduğunu bilirlerdi.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise burada istisna edilen pek az kimseler, kendilerine emniyet veya korku hususunda heber geldiğinde onu çevreye yayan kimselerden istisna edilmişlerdir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Resulullah'ın yanında bulunduklarında "Sana itaat ediyoruz." deyip onun yanından ayrıldıktan sonra da söylediklerinin tersini planlayan kimselere emniyet veya korku hakkında bir mesele geldiğinde onların pek azı müstesna hemen o meseleyi çevreye yayarlar." Bu izaha göre, burada, haber yaydıkları beyan edilen kimselerden maksat, münafıklar, haber yayanlardan istisna edilenlerden maksat ise müminlerdir.

c- Dehhak'a göre ise, âyette istisna edilen az kimseler, şeytana tabi olabilecekleri muhtemel olan kimselerden istisna edilmişlerdir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Şayet, Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı şeytana uyardınız. Bundan pek azınız müstesna olurdu. Bu az olanlar da şeytana uyma temayülünde olmayanlarınızdır."

---

139 Müslim, K. el-Mukaddime, bab: 5, Hadis no: 5

Bu hususta Dehhak şöyle demiştir: "Âyet-i kerime, şeytanın vesveselerinden bir kısım vesveseleri içlerinden geçiren sahabileri kastedmektedir. Onlardan az bir topluluğun bu vesveselerden uzak oldukları beyan edilmiştir.

d- Diğer bir kısım müfessirlere göre burada "Pek azınız müstesna" şeklinde zikredilen cümle, zahirde bir istisna ise de aslında yukarıda geçen hükmü pekiştirmedir.

Bunlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Şayet size Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı hep birlikte şeytana uymuş olurdunuz." Bu görüşte olan âlimler, Arapçada, istisnaların te'kid mânâsına da gediğini, buradaki istisnaların da bu türden olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı burada istisna edilenlerin duydukları haberleri derhal yayanlardan istisna edildiklerini söyleyen görüştür. Zira, bu istisna edilenlerin şeytana tabi olabileceklerden istisna eildiklerini söylemek caiz değildir. Çünkü, burada şeytana tabi olmayanların, Allah'ın lütfu ve merhametiyle tabi olmadıkları beyan edimiştir. Allah'ın lütfu ve merhameti olduktan sonra artık kimsenin şeytana tabi olması beklenemez. Diğer yandan, burada zikredilen istisnayı Arapça'da yaygın olan bir üsluptan çıkarıp onun pekiştirme ifade ettiğini söylemek de caiz değildir. Çünkü Allah tealanın kitabını Arapça'da yaygın olan üsluplara göre tefsir etmek isabetli değildir.

Keza burada, istisna edilen az kimselerin, haberi bilme yetkilerinde olanlardan istisna eildiklerini söylemek de doğru değildir. Çünkü haberi bilme yetkisinde olanlar, aynı seviyededirler. Onlardan bazılarının haberleri bileceklerini, diğerlerinin bilemeyeceklerini söylemek doğru değildir. İşte bu üç izah şekli de doğru olmadığından, buradaki istisnanın, haber yayanlardan istisna edildiklerini söylemekten başka bir yol yoktur. Biz de bunu tercih ettik.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى
اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَاْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

84- Ey Muhammed, Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Müminleri de savaşa teşvik et. Umulur ki Allah, kâfirlerin şerrini önler. Allah'ın azabı çok şiddetlidir. İbret alınacak cezası da pek şiddetlidir.

Ey Muhammed, Allah düşmanlarına karşı Allah yolunda bizzat cihad et. Sen bütün gücünle gayret et. Bu hususta sana uymayanlara üzülme. Allah seni, ancak gücünün yettiği ile mükellef tutar. Müminleri de müşriklerle savaşmaya

teşvik et. Umulur ki Allah, kâfirlerin şerrini sizden uzaklaştırır. Allah'ın belası pek çetindir. Cezası da pek şiddetlidir.

*Taberi diyor ki: "Umulur" kelimesi, Allah için kullanıldığında "Şüphesiz" anlamına gelir. Bu âyetteki "Umulur ki Allah, kâfirlerin şerrini önler." demek "Şüphesiz ki Allah, kâfirlerin şerrini sizden önler" demektir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) kâfirlerle savaş hususunda bir hadis-i şerifte şöyle buyuruyor: "Kim, bir savaşa katılmadan veya savâşa katılma niyetini taşımadan ölürse, bir nevi münafık olarak ölmüş olur."

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً
يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

85- Kim, iyi bir işe aracılık ederse, onun sevabından hissesi vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse, onun günahından payı vardır. Allah, herşeye kadirdir.

Ey Muhammed, kim senin sahabilerinin zor durumda olanlarına yardımcı olur, düşmanlarına kaşı cihadlarında ve Allah yolunda savaşmalarında onlara yardımda bulunacak olursa, onun yapmış olduğu bu yardımdan dolayı, Allah'ın vereceği sevaptan bir payı vardır. Kim de, Allah'ı inkâr eden kâfirlere yardımcı olur, onlarla birlikte olarak müminlere karşı savaşacak olursa onun da günahtan bir payı vardır. Allah, herşeye kadirdir.

*Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, Resulullah'a savaşmayı ve müminleri savaşmaya teşvik etmesini emreden âyetten sonra geldiği için bu âyetteki şeytan ve yardım etmekten maksadın, bu savaşta yardım etme olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte her hayıra yardım edenin onun sevabından bir nasip ve şerre yardımcı olanın da onun günahından bir pay alacağını da ifade etmektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda geçen ve "Kadirdir" diye tercüme edilen (مُقِيتًا) kelimesi, Abdullah b. Abbas ve Mücahid tarafından "Herşeye kadir olan" şeklinde izah edilmiştir. Abdullah b. Kesir tarafından "Herşeyi sevk ve idare eden" şeklinde izah edilmiştir. Süddi ve İbn-i Zeyd tarafından ise "Herşeye kadir olan" şeklinde izah edilmiş Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü bu kelime Kureyşlilerin şivesinde bu mânâda kullanılmıştır.

Ebu Mes'ud el-Ensâri diyor ki:

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ. قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ: إِنِّي
أُبْدِعَ بِي فَاحْمِلْنِي. فَقَالَ « مَا عِنْدِي » فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! أَنَا أَدُلُّهُ

عَلَى مَنْ يَحْمِلُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ »

"Bir adam Resulullah'a geldi ve "Benim bineğim telef oldu, bineksiz kaldım. Beni savaşa götürecek bir bineğe bindir." dedi. Resululah ise "Bende, seni bindirecek binek yoktur." buyurdu. Oradan birisi "Ey Allah'ın Resulü, ben ona, bineceği bir binek verecek olanı göstereyim mi?" dedi. Bunun üzerine Resulullah "Kim, bir hayır işleme yolunu gösterecek olursa ona, hayırı işleyenin sevabı kadar sevap vardır." buyurdu." (141)

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

86- Size selam verildiği zaman siz de ondan daha güzeli ile karşılık verin veya aynısıyla mukabele edin. Şüphesiz Allah, herşeyi hesap edendir.

Ey iman edenler, sizlere ömrünüzün uzun olması, sağ ve salim olmanız dileğiyle selam verildiğinde, size bu gibi dileklerde bulunanlara daha güzeliyle dileklerde bulunarak selamlarını alın veya onların dileklerinin aynısını ifade eden selamlarla onların selamını alın. Şüphesiz ki Allah, yaptığınız her ameli muhafaza etmekte ve hesaplamaktadır. Herkese yaptığının karşılığını verecektir.

*Müfessirler, bu âyette zikredilen "Verilen selama daha güzeliyle veya aynısıyla karşılık vermek"ten neyin kasdedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Süddi, Ata, İbn-i Cüreyc ve İbrahim en-Nehai'ye göre bu âyette zikredilen iki türlü selam alma da müminlerin verdikleri selamı almakla ilgilidir. Bir müslüman diğer bir müslümana "Esselamüaleykümu değiğinde, diğer müslüman, selam verenin sözlerine ilavede bulunarak "Ve aleyküm Selem ve Rametulah" diyecek olursa işte o zaman onun selamına daha güzeliyle karşılık vermiş olur. Şayet "Esselamü aleyküm." diyene "Ve Aleyküm Selam" veya "Esselamü aleyküm" diyecek olursa işte o zaman verilen selama aynısıyla karşılık vermiş olur.

b- Abdullah b. Abbas, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyette zikredilen "Selamı alanın daha güzeliyle karşılık vermesinden maksat" müslüman kimsenin vermiş olduğu selama, daha güzeliyle karşılık vermekteir. Selam verene aynısıyla mukabele etmekten maksat ise, müslüman olmayanın vermiş olduğu se-

141 Müslim, K. el-imare, bab: 133, Hadis no: 1893 / Ebu Davud, K. el-Edeb bab: 124, Hadis no: 5129 / Tirmizi, K. el-İlm, bab: 14, Hadis no: 2670, 2671

lamı aynen almaktır. Bunlara göre, selâm veren, müslüman olsun kâfir olsun onun selamını almak gerekmektedir. Ancak müslümanın selamı daha fazla hayır temennisiyle alınır. Kâfirin ise verdiği selam aynen iade edilir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, bu âyette zikredilen selam alma şekillerinden ikisi de müslümanların vermiş oldukları selamı almaya aittir. Zira, kâfirlerin verdikleri selamların daha az temennilerle alınmasının gerekli olduğuna dair Resulullah'tan sahih haberler zikredilmiştir. Bu âyette ise selam verenin selamının verilenden daha güzel veya verilenin aynısıyla alınması emredilmektedir ki, bu da selam verenin müslüman olmasını gerektirmektedir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki Allah tealanın kitabında emredildiği üzere selam almak farz mıdır?" Cevaben denilir ki: "Evet, selef alimlerinden bir topluluk, bu görüştedir. Nitekim Cabir b. Abdullh ve Hasan-ı Basri bunlardandır. Hasan-ı Basri, "Selam vermek nafile bir amel ise de onu almak farzdır." demiştir.

Resulullah, müminleri, aralarında selamı yaymaya teşvik etmiş ve buyurmuştur ki:

قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) «لاَ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا . وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا. أَوَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ».

"Sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Size, yaptığınız takdirde, birbirinizi sevmiş olacağınız bir şeyi göstereyim mi? Aranızda selamı yayın." (142)

Müslüman olmayan kimselere selam verilmez. Şayet onlar selam verirlerse, verilecek cevapta "Selam" kelimesi kullanılmaksızın sadece "Ve aleyke" denir. Bu hususta Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا وَعَلَيْكُمْ

"Size ehl-i kitap selam verdiğinde "Ve aleyküm" deyin." (143)

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِؕ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَد۪يثًا ﴿٨٧﴾

142 Müslim, K. el-İman, bab: 93, Hadis no: 54/Tirmizi, K. el-Kıyame, bab: 56 H.no: 2510 İbn-i Mace, K. el-Mukaddime, bab: 9 H.no: 68

143 Buhari, K. el-Mürteddîn, bab: 4

87- O öyle bir Allah'tır ki, ondan başka hiçbir ilah yoktur. Sizi, kıyamet gününde mutlaka toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?

Allah, kendinden başka, hakkıyla ibadet edilecek hiçbir ilah bulunmayandır.O sizi, ölümünüzden sonra mahşer meydanında hesaba çekmek için, geleceğinde şüphe olmayan kıyamet günüde mutlaka bir araya toplayacaktır. Söyleyin bakalım, hangi varlık Allah'tan daha doğru bir söz söyleyebilir? O halde Allah'ın vermiş olduğu haberlerin doğruluğundan şüphe etmeyin.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ
أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾

88- Ne oluyor size de münafıklar hakkında iki zümreye ayrılıyorsunuz? Halbuki Allah, yaptıklarından dolayı onları baş aşağı çevirmiştir. Allah'ın saptırdığı kimseyi hidayete mi erdirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa onun için bir çıkış yolu bulamazsın.

Ey müminler, size ne oluyor da, münafıklar hakkında ikiye ayrılıyorsunuz? Bazınız onların öldürülmelerini, bazınız da serbest bırakılmalarını istiyorsunuz? Halbuki Allah, onları, işledikleri kötülükler sebebiyle müşriklerin hükmüne tabi tutarak baş aşağı çevirmiştir. Ey müminler, Allah'ın terk ettiği ve saptırdığı bir insanı İslam hidayetine kavuşturmayı mı istiyorsunuz? Allah, kimi saptırırsa onun için bir çıkış yolu bulamazsınız.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Zeyd b. Sabit'e göre bu âyet-i kerime, sahabilerin Uhut savaşında Resulullah'tan ve müslümanlardan ayrılıp Medine'ye gelen ve müslümanlara "Şayet biz savaşmayı bilseydik size tabi olurduk." diyen münafıkların düştükleri ihtilaf hakkında nâzil olmuştur.

Abdullah b. Yezid el-Ensari bu hususta Zeyd b. Sabit'in şunları söylediğini rivayet etmiştir.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ فَمَا لَكُمْ فِي
الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (ﷺ) مِنْ أُحُدٍ وَكَانَ النَّاسُ

فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فَرِيقٌ يَقُولُ اقْتُلْهُمْ وَفَرِيقٌ يَقُولُ لَا فَنَزَلَتْ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ

فِئَتَيْنِ * وَقَالَ إِنَّهَا طَيْبَةٌ تَنْفِي الْخَبَثَ كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْفِضَّةِ

"Sahabilerden bazıları Resululah ile birlikte Uhut savaşına gittikten sonra oradan savaşa katılmadan geri döndüler. İşte bu kimseler hakkında müslümanlar iki gruba ayrıldılar. Bir kısmı bunların öldürülmesini istiyordu. Diğer bir kısmı ise bunalrı mümin kabul ederek "Hayır öldürülmesinler." diyorlardı. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve "Ne oluyor size de münafıklar hakında iki zümreye ayrılıyorsunuz?" buyuruldu. Resulullah da şöyle buyurdu: "Medine pak ve temiz bir yerdir. O, ateşin, gümüşün posasını attığı gibi murdar olanı dışarı atar." (144)

b- Mücahid'e göre ise bu âyet-i kerime, sahabilerin, Mekke'den Medine'ye gelen, müslüman olduklarını açıklayan, daha sonra da Mekke'ye dönerek müşrik olduklarını ilan eden münafıklar hakkında ihtilafa düşmeleri üzerine nâzil olmuştur.

Bu hususta Mücahid diyor ki: "Bir kısım insanlar, Mekke'den çıkıp Medine'ye geldiler ve muhacir olduklarını iddia ettiler. Daha sonra da dinden çıktılar. Resulullah'tan, Mekke'ye gidip eşyalarını getirmelerine ve onlarla ticaret yapacaklarına dair izin istediler. Ve gittiler. İşte müminler, bu kimseler hakkında ihtilafa düştüler. Bazıları, onların münafık olduklarını bazıları da mümin olduklarını söylediler. Allah teala, bu âyeti indirerek, onların münafık olduklarını açıkladı ve onlarla savaşmayı emretti.

c- Abdullah b. Abbas, Ma'mer b. Raşid, Katade ve Dehhak'a göre ise bu âyet-i kerime, sahabilerin, Mekke'de müslüman olduklarını açığa vuran bununla birlikte, müslümanlara karşı müşriklere yardım eden bir kısım münafıklar hakkında ihtilafa düşmeleri üzerine nâzil olmuştur.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmiştir: "Mekke'de yaşayan bir kısım insanlar, dilleriyle müslüman olduklarını söylediler. Fakat onlar müşriklere yardım ediyorlardı. Onlar, bazı işleri için Mekke'den çıktılar ve kendi kendilerine şöyle dediler: "Eğer biz, Muhammedin sahabileriyle karşılaşacak olursak bize bir zararları dokunmaz." İşte müminler bunların, Mekke'den çıktıkları haberini alınca kendi aralarında ihtilaf ettiler. Bir kısım müminler, dediler ki: "Bineklere binin ve gidin o murdarları öldürün. Çünkü onlar, size karşı, düşmanlarınıza yardım ediyorlar."

---

144 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4, bab: 15/Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure: 4, bab: 14, Hadis no: 3028

Diğer bir kısım müminler de bunlar hakkında şöyle demişlerdir: "Sübhanallah, sizler, sizin söylediklerinizi söyleyen insanları mı öldüreceksiniz? Onların, sırf memleketlerini bırakıp hicret etmedikleri için mi, kanlarını ve mallarını helal görüyorsunuz?" İşte müminler bu insanlar hakkında iki gruba ayrılmışlardır. Resulullah, onların yanında bulunduğu halde o gruplardan herhangi birini görüşlerinden vazgeçimye çalışmamıştır. İşte bunun üzerine "Ne oluyor size de, münafıklar hakkında iki zümreye ayrılıyorsunuz? Halbuki Allah, yaptıklarından dolayı onları baş aşağı çevirmiştir..." âyeti nâzil olmuştur.

d- Süddi'ye göre ise bu âyet-i kerime, sahabilerin, Medine'de yaşayan ve münafıklarından dolayı oradan ayrılmak isteyen kişiler hakkında ihtilafa düşmeleri üzerine nâzil olmuştur.

Bu hususta Esbat, Süddi'nin şunları söylediğini zikretmiştir: Münafıklardan bir kısım insanlar, Medine'den çıkmak istemişlerdi. Onlar, müminlere "Biz Medine'de hasta olduk. Buranın havası bize ağır geldi. Bizler dağlara çıksak ve eski halimize geldikten sonra geri dönsek daha iyi olur. Çünkü bizler köy halkı idik. " dediler ve Medine'den ayrılıp gittiler.

Sahabiler bunlar hakkında ihtilafa düştüler. Bazıları "Bunlar, Allah düşmanı münafıklardır. İsteriz ki, Resulullah bize izin versin de onlarla savaşalım." dediler. Diğer bazıları ise "Bilakis bunlar, kardeşlerimizdir. Medine'nin havası bunları bunalttı ve bunlar buranın havasını ağır buldular ve dağlara çıkıp hava almak istediler. İyileşince tekrar geri döneceklerdir." dediler. Bunun üzerine Allah teala da buyurdu ki: "Ne oluyor size de münafıklar hakkında iki zümreye ayrılıyorsunuz?"

e- İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyet-i kerime, sahabilerin, Hz. Aişe'ye yapılan iftira hususunda ihtilafa düşmeleri hakkında nâzil olmuştur.

Abdullah b. Übey gibi bazı münafıklar, Hz. Aişe aleyhine konuştular. Sa'd b. Muaz gibi samimi müminler ise Abdullah'ın bu davranışlarından beri olduklarını bildirmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş, bu âyet-i kerimenin, Resulullah'ın sahabilerinin, müslüman olduktan sonra dinden çıkan Mekkeliler hakkında ihtilaf etmeleri üzerine nâzil olmuştur." diyen örüştür. Zira bu âyetten sonra gelen âyette de "... Allah yolunda hicret etmedikçe onlardan dostlar edinmeyin..." buyurulmakta ve bu insanların, Medineli olmadıkları, oraya henüz hicret etmedikleri anlaşılmaktadır.

Müfessirler de bu kişilerin ya Mekke veya Medineli oldukları huusunda ittifak etmişlerdir. Bunların Medineli olmadıkları bu âyetten anlaşıldığına göre Mekkeli oldukları kesindir.

Âyet-i kerimenin: "Halbuki Allah, yaptıklarından dolayı onları baş aşağı çevirmiştir." cümlesinde geçen ve "Baş aşağı çevirmiştir." diye tercüme edilen (أَرْكَسَهُمْ) cümlesi Ata'nın rivayetine göre Abdullah b. Abbas tarafından "Allah onları, müşriklerin hükmüne düşürmüştür. Yani kanlarını ve mallarını helal kılmıştır." şeklinde izah edilmiş, Ali b. Ebi Talha'nın rivayetine göre, yine Abdullah b. Abbas tarafından "Allah onları yere düşürmüş" şeklinde izah edilmiş, Katade ve Süddi tarafından ise "Allah onları saptırmış ve helak etmiştir." şeklinde izah edilmiştir.

Âyet-i kerimenin devamında "Allah'ın saptırdığı kimseyi hidayete mi erdirmek istiyorsunuz?" buyurulmaktadır. Burada hitap, münafıkları savunan müslümanlaradır. Allah teala onlara, bu gibi savunmalarından vazgeçmelerini emretmiştir.

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى
يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

89- Onlar, kendileri gibi sizin de inkâr edip onlarla bir olmanızı isterdiler. Allah yolunda hicret etmedikçe onlardan dostlar edinmeyin. Eğer bundan yüz çevirirlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin.

Şu münafıklar sizin de inkâr edip kendileri gibi kâfir olmanızı ve Allah'a ortak koşmakta onlarla eşit hale gelmenizi isterler. O halde onlar, şirk yurdundan çıkıp İslam yurduna hicret etmedikçe, onlardan dostlar edinmeyin. Şayet Allah'a ve Resulüne iman etmekten ve şirk yurdunu bırakıp İslam diyarına hicret etmekten yüz çevirirlerse, onları yakalayın ve nerede bulursanız öldürün. Onlardan ne dost edinin ne de düşmanlarınıza karşı bir yardımcı edinin. Çünkü onlar kâfirdir. Sizin için ellerinden gelen kötülüğü yapmaktan geri kalmazlar.

*Allah teala, bu âyet-i kerime ile, müminlerin, haklarında ihtilaf ettikleri insanların, gerçekten münafık olduklarını, bu durumlarını değiştirmedikleri takdirde öldürülmelerinin gerektiğini beyan etmiştir.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ
صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ

فلقاتلوكم فإن اعتزلوكم فلم يقاتلوكم وألقوا إليكم السلم فما
جعل الله لكم عليهم سبيلا ﴿٩٠﴾

90- Ancak aranızda anlaşma bulunan bir kavmne sığınanlar yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmak istedikleri için yürekleri sıkıntıya düşerek size gelenlerle savaşmayın. Allah dileseydi onları size musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. Eğer onlar, sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse Allah size, onların aleyhine bir yol ver mcmiştir.

Ancak sizinle anlaşması bulunan bir topluluğa gidip sığınan münafıklar bu hükümden müstesnadır. Sığındıkları topluluklara verdiğiniz eman bunlar için de geçerlidir. Veya bunlar, sizinle savaşmaktan kaçındıkları için yahut kendi topluluklarıyla savaşmaktan kaçındıkları için yürekleri sıkıntıya düşerek size geldikleri takdirde bunlar için de eman vardır. Eğer Allah dileseydi sizinle anlaşmalı olanlara sığınanları ve savaşmaktan dolayı usanıp sıkıntıya düşerek size gelenleri size sataştırırdı da, düşmanlarınız olan müşriklerle birlikte bunlar da size karşı savaşırlardı. Fakat Allah, lütfuyla onların şerrini sizden uzaklaştırdı. Eğer onlar sizden uzak durup sizinle savaşmaz ve size barış teklif ederlerse, Allah size, onların aleyhine bir yol vermemiştir. O hade böyle davrananlara dokunmayın.

*Rivayet ediliyor ki, Bedir ve Uhud savaşlarından sonra, müslümanların sayısı çoğalınca Resulullah, Halid b . Velid'i Müdlic kabilesine göndererek onları İslama davet etmek istemiştir. Bu kabilelerden olan Süraka, Peygamber efendimize gelerek şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü, kavmime adam göndereceğini öğrendim. Onlara dokunmamanı arzu ediyorum. Şayet, senin kavmin olan Kureyşliler müslüman olurlarsa onlarda islama girerler. Şayet kavmim müslüman olmazsa onlara düşmanlık beslerler." Bunun üzerine Resulullah, Ha-lid b. Velid'e "Bununla beraber git ve istediğini yap." buyurdu Halid b. Velid giti ve Müdlic kabilesiyle Resulullah'ın aleyhinde bulunmayacaklarına, Kureyşliler müslüman olursa onların da müslüman olacaklarına dair bir anlaşma yaptı.

İşte âyet-i kerime iki sınıf insanın öldürülmemesini bildirmektedir ki bunların birisi, kendisiyle sulh anlaşması yapılan bu Müdlic kabilesine katılan ve onların anlaşmasından istifade edenlerdir. Diğeri de Abbas gibi Bedir savaşında müslümanlarla savaşmak istemedikleri halde kabilelerinin baskısıyla gelip savaşa katılanlardır. Ancak müfessirler bu ve bundan sonra gelen âyet-i kerime-

nin, Tevbe suresinin beşinci âyetiyle neshedildiğini, bu itibarla münafıklar, müslümanlardan uzak dursalar, onlarla savaşmasalar ve onlara barış teklifinde bulunsalar bile, müşrikliğe devam ettikleri ve müslüman olmadıkları müddetçe onlarla savaşılacağını söylemişlerdir.

Nitekim İkrime, Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimenin ve benzeri âyetlerin, Tevbe suresinin beşinci âyetiyle neshedildiğini söylemişlerdir.

Bu hususta İkrime ve Hasan-ı Basri'nin müşrikler hakkında şu dört âyetin Tevbe suresinin beşinci âyetiyle neshedildiğini söyledikleri rivayet edilmiştir. Neshedilen bu âyetler de şunlardır: "Ancak aranızda anlaşma bulunan bir kavme sığınanlar yahut ne sizinle ne de kavimleriyle savaşmak istemedikleri için yürekleri sıkıntıya düşerek size gelenlerle savaşmayın. Allah dileseydi, onları size musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. Eğer onlar sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse, Allah size onların aleyhine bir yol vermemiştir." "Onlardan diğer bir kısmını da hem sizden hem kendi kavimlerinden emin olmak ister bulacaksınız. Fakat her fitneye döndürülüşlerinde onun içine tepetakla dalarlar. Şayet onlar, sizden uzaklaşmaz, size barış teklif etmez ve ellerini sizden çekmezlerse, onları yakalayın ve onları bulduğunuz yerde öldürün. İşte bunların aleyhine size apaçık bir ferman verdik." (145) "Allah, din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Şüphesiz Allah, adaletli davrananları sever." "Allah, ancak sizinle din hususunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerdir." (146)

Bu âyetleri nesheden âyet ise şudur: "Mukaddes olan haram aylar çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekatı verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (147)

سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَاْمَنُوكُمْ وَيَاْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا اِلَى
الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ

145 Nisa suresi, 4/90, 91
146 Mümtahine suresi, 60/8, 9
147 Tevbe suresi 9/5

فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

91- Onlardan diğer bir kısmını da hem sizden hem kendi kavimlerinden emin olmak ister bulacaksınız. Fakat her fitneye döndürülüşlerinde onun içine tepe takla dalarlar. Şayet onlar, sizden uzaklaşmaz, size barış teklif etmez ve ellerini sizden çekmezlerse, onları yakalayın ve onları bulduğunuz yerde öldürün. İşte bunların aleyhine size apaçık bir ferman verdik.

Münafıklardan diğer bir güruh da, kâfir oldukları halde size karşı canlarını ve mallarını emniyete almak için müslüman olduklarını açığa vururlar. Kendi toplumlarına karşı kendilerini emniyete almak için de onların taptıkları batıl şeylere taparlar. İşte bunlar, toplulukları tarafından Allah'a ortak koşma fitnesine her davet edildiklerinde baş aşağı dönerler. Şirkin içine gömülürler. Şayet bunlar, sizden uzak durmaz, sizinle barışa girişmez ve sizinle savaşmaktan ellerini çekmezlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. İşte bunların aleyhine savaşmak için size apaçık bir yetki verdik.

* Müfessirler, bu âyette zikredilen insanlardan kimlerin kasdedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid ve Abdullah b. Abbas'a göre bu âyette zikredilen insanlar Mekke halkından, müslüman olmadıkları halde canlarını, mallarını ve soylarını güven altına almak için müslüman olduklarını söyleyen münafıklardır. Bunlar, Allah'a ortak koşmaya davet edildiklerinde, İslamdan çıkıp hemen müşrik olduklarını ilan ediyorlardı. Böylece müşrikler nezdinde de canlarını ve mallarını emniyet altına alıyorlardı. İşte âyet-i kerime bunları vasıflandırmaktadır.

b- Katade'ye göre ise burada zikredilen insanlardan maksat, hem Resulullah'ın ve sahabilerinin nezdinde hem de müşriklerin nezdinde, güvende olmak için Resulullah'tan eman .isteyen, Tihamede yaşayan müşriklerdir.

c- Süddi'ye göre ise bu âytte sıfatları zikredilen insanlardan maksat, Nuaym b. Mes'ud el-Eşcai'dir. Bu kişi, Resulullah ile müşrikler arasında söz götürüp getirerek her iki topluluk nezdinde de kendisini güven altına almaya çalışıyordu.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً

فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلَٓى اَهْلِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَصَّدَّقُواۜ فَاِنْ
كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍۜ
وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ م۪يثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلَٓى اَهْلِه۪
وَتَحْر۪يرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَا
بِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يماً حَك۪يماً ﴿٩٢﴾

92- Hata dışında bir mümin diğer bir münini öldüremez. Kim bir münini hata ile öldürürse, bir mümin köle azad etmesi bir de ölünün ailesi ne diyet teslim etmesi gerekir. Ancak, ölünün ailesinin bağışlaması müstes nadır. Eğer ölen, size düşman olan birkavimden olur da münin olursa, öldürenin sadece mümin bir köle azad etmesi gerekir. Eğer ölen sizinle aralarında anlaşma olan bir kavimden ise, öldürenin, ölenin ailesine diyet teslim etmesi ve bir mümin köle azad etmesi gerekir. Bunu bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için arka arkaya iki ay oruç tutması gerekir. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerimede Allah teala, bir müminin diğer bir mümin kardeşinin canına hata dışında kasdedemeyeceğini beyan ediyor. Ve bir müminin, başkasını hata ile öldürmesi halinde, öldürenin, yaptığı hatanın cezasının ne olacağını beyan ediyor.

Bir mümin hata ile başka bir mümini öldürürse, öldüren kişinin, ceza olarak mümin bir köle azad etmesi bir de ölenin ailesine diyet vermesi gerekir. Bu diyeti sadece öldüren değil, öldürenin baba tarafından olan akrabaları da üstlenir. Bu akrabalara "Asabe" denir. Ödenecek diyetin miktarı yüz deve veya bin altın dinar yahut on bin gümüş dirhemdir. Şayet öldürülenin akrabaları, diyeti almaktan vazgeçerse, öldürenin bu diyeti ödeme yükümlülüğü düşer. Şayet bir mümin, müşriklerle beraber bulunan bir mümini öldürecek olursa, bu takdirde öldürenin cezası sadece mümin bir köle azad etmektir. Burada öldürülenin ailesine diyet ödenmez. Çünkü onlar, müslümanlarla savaşan Allah düşmanlarının

içinde bulunmaktadırlar. Onlara diyet verildiği takdirde dolaylı yolla içlerinde yaşadıkları müşrik topluluk güçlendirilmiş olur. Şayet bir mümin, müslümanlarla anlaşması bulunan topluluktan birisini veya zımmi statüsünde bulunan bir kimseyi öldürürse, öldürenin, ölenin ailesine diyet vermesi ve bir mümin köle azad etmesi gerekir. Azad edecek mümin bir köle bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için arka arkaya iki ay oruç tutması gerekir. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahid, İkrime ve Süddi'ye göre bu âyet-i kerime, Mahzum kabilesinden olan Ayyaş, b. Ebi Rebia hakkında nâzil olmuştur. Zira o,müslüman olduğunu bilmediği bir kimseyi öldürmüştü.

Bu hususta Süddi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, Ayyaş b. Ebi Rebia hakkında nâzil olmuştur. Ayyaş, Ebu Cehil'in anne bir kardeşiydi. O, müslüman olmuştu. Resulullah hicret etmeden önce muhacirlerle birlikte hicret etmişti. Ebu Cehil, Haris b. Hişam ve Âmir oğullarından bir kişi Medine'ye Ayaş'ın yayına geldiler. Ayyaş, kardeşleri arasında en çok sevileni idi. Onlar, Ayyaş'la konuştular. Ve dediler ki: "Annen seni görmedikçe herhangi bir evin gölgesi altına girmeyeceğine dair yemin etti. Şu anda güneşin altında yaşıyor. Gel seni görsün. Sonra geri dönersin." Bunlar, Ayyaş'a tekrar Medine'ye dönmesine engel olmayacaklarına dair Allah'a yemin edip, söz verdiler. Bazı arkadaşları, Ayyaş'a iyi bir deve verdiler, ve dediler ki: "Bunlardan korkacak olursan deveden inme." Fakat onlar, Medine'den çıkınca Ayyaş'ı tutup bağladılar. Âmir oğullarından olan kişi Ayyaş'ı dövdü. O da bu kişiyi öldüreceğine dair yemin etti. Ayyaş Mekke'nin fethine kadar hapishanede kaldı. Fetih günü hapisten çıkınca Âmir oğullarından kendisini döven adamla karşılaştı. O adam müslüman olmuştu. Fakat Ayyaş bunu bilmiyordu. Adamı tutup dövdü sonra da öldürdü. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

b- İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyet, Ebudderda'nın öldürdüğü bir kişi hakkında nâzil olmuştur. Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "Ebudderda bir müfezede bulunuyordu. Bir ihtiiyacı için müfrezeden ayrılıp bir vadiye gitti. Orada koyunlarıyla birlikte bir adam gördü. Kılıcını çekip adamın üzerine yürüdü, adam da "Lailahe İllallah" dedi. Buna rağmen Ebudderda onun boynunu vurdu. Koyunlarını alıp arkadaşlarının yanına geldi. Fakat yaptığı işten huzursuz oldu. Bu sebeple Resulullah'ın yanına geldi ve olayı Resulullah'a anlattı. Resulullah da: "Kalbini yarsaydın ya." dedi. Ebudderda "Kalbini yarsaydım ne bulacaktım ki ey Allah'ın Resulü, onun kalbinde kan ve sudan başka ne olubilirdi?" dedi. Resulullah da "O sana diliyle müslümon olduğunu söyledi, fakat sen ona inanmadın." dedi. Ebudderde, "Ey Allah'ın Resulü, benim halim ne olacak?" dedi. Re-

sulullah da: "Lailahe İllallah'ın hali ne olacak?" dedi. Ebudderda yine: "Ey Allah'ın Resulü, benim halim ne olacak?" dedi. Resulullah da tekrar "Lailahe İllallah'ın hali ne olacak?" diye cevap verdi. Ebudderda diyor ki: "İşte o anda istedim ki, yeni müslüman olmuş olsaydım." İşte bu husüsta "Hata dışında bir mümin diğer bir mümini öldüremez." âyeti indi.

Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimede, genel olarak bir mümini hata ile öldüren kimsenin keffaret ve diyetle yükümlü olduğunu beyan etmiştir. Bu itibarla âyetin, Ayyaş b. Ebi Rebia ile öldürdüğü kimse hakkında inmiş olması da mümkündür. Kimin hakkında inmiş olursa olsun Allah teala bu âyette, bizim zikrettiğimiz bu hükmü beyan etmiştir. Mümin kulları bunu anlamışlardır. Âyetin kimin hakkında indiğini bilmemelerinin onlara herhangi bir zararı yoktur.

Âyet-i kerimede bir mümin kardeşini hata ile öldüren kimsenin keffaret olarak mümin bir köle azad etmekle yükümlü olduğu beyan edilmektedir.

Müfessirler burada zikredilen mümin kölenin, erginlik çağına geldikten sonra kendi iradesiyle müslüman olan köle mi yoksa müslüman ana baba köleden doğan küçük köle mi olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Şa'bi, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre burada zikredilen mümin köleden maksat, erginlik çağına geldikten sonra kendi iradesiyle müslüman olan, namaz kılan ve oruç tutan köledir. Bunlara göre bir mümini hata ile öldüren kimsenin keffaret olarak, erginlik çağına gelmiş olan küçük bir köleyi azad etmesi yeterli değildir. Çocuğun anne ve babası müslüman olsalar da durum aynıdır.

b- Ata'ya göre ise burada zikredilen mümin köle, erginlik çağına gelmiş olan mümin köle de olabilir, henüz erginlik çağına gelmemiş fakat müslüman anne ve baba köleden doğmuş küçük bir köle de olabilir.

Taberi diyor ki:"Hata ile öldürme keffaretinde, yeterli olacak mümin köleden maksat, erginlik çağına geldikten sonra kendi iradesiyle müslüman olmuş köle ve müslüman anne ve babadan doğan küçük yaştaki köledir. Bu sıfatları taşıyan, küçük yaştaki bir kölenin de yeterli olacağının delili, bütün âlimlerin böyle bir kölenin miras hükümleri, cenaze namazının kılınması, evlenmesi, cezalandırılması ve haklarının korunması bakımından, müslüman sayılacağına dair ittifak etmeleridir. Madem ki müslüman anne ve babadan doğan küçük çocuk, diğer İslami hükümlerde mümin olarak kabul edilmiştir o halde hata ile adam öldürme keffaretinde de mümin köle sayılması gerekir.

Âyet-i kerimede: "Eğer ölen size düşman olan bir kavimden olursa öldürenin, sadece mimün bir köle azad etmesi gerekir?" buyurulmaktadır.

a- İkrime, Abdullah b. Abbas, Süddi, Katade, İbrahim en-Nehai ve İbn-i

Zeyd'e göre, âyetin bu bölümü şunu ifade etmektedir: "Eğer hata ile öldürülen mümin kimse, kâfir bir kavimden ise onun kavmine diyet ödenmez. Katilin sadece mümin bir köle azad etmesi gerekir. Bunlara göre bu durum, Darül Harp'te yaşayan insanlar için geçerlidir. Yani, Darül Harp'te yaşayan bir mümin, hata ile yine orada yaşayan başka bir mümini öldürecek olursa ve hata ile öldürdüğü kişinin kavmi de kâfir ise onlara diyet verilmez.

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, âyetin bu bölümünde zikredilen bu durum müslüman olarak, İslam ülkesine gelen sonra da Darül Harbe giden İslam ordusu Darül Harbin üzerine yürüdüğünde kâfir olan kavmi kaçıp kendisi kaçmayarak yerinde kalan ve müslüman ordusu tarafından, kâfir olduğu zannedilerek öldürülen müslüman kimse için söz konusudur. İşte böyle bir durumda öldürülen müslümanın, kâfir olan ailesine diyet ödenmez.

Âyet-i kerimenin devamında: "Eğer ölen sizinle aralarında antlaşması olan bir kavimden ise, öldürenin, ölenin ailesine diyet teslim etmesi ve bir mümin köle azad etmesi gerekir." buyurulmaktadır.

Müfessirrler burada, hata ile öldürülmüş olacağı zikredilen kişiden müslüman mı yoksa kâfir mi kasdedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas-Zühri, Şa'bi, İbrahim en-Nehai, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre, âyetin bu bölümü nde, öldürülmüş olacağı zikredilen kimseden maksat, kâfir olan kimsedir. Bu görüşte olan âlimlere göre bir mümin kendileriyle anlaşma yapılmış olan kâfir bir kavimden bir kâfir kişiyi, hata ile öldürecek olursa, o müminin hem anlaşmalı olan kavme öldürülen kişinin diyetini ödemesi hem de mümin bir köle azad etmesi, bu mümkün değilse iki ay peşpeşe oruç tutma keffaretini yerine getirmesi gerekir.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre antlaşma ile müslümanların himayesinde olan gayr-i müslim zımmilerin diyetleri, müslümanların diyeti gibidir.

b- İbrahim en-Nehai ve Cabir b. Zeyd'e göre ise âyetin bu bölümünde zikkredilen kişiden maksat, mümin olan kişidir. Bunlara göre, âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Şayet hata ile öldürülen mümin kimse, kâfir bir kavimden ise ve o kavim de sizinle anlaşmalı ise hata ile öldürülen müminin, kâfir olan ailesine diyet verilmesi bir de mümin bir kölenin azad edilmesi gerekir.

Taberi, âyette öldürülen kişinin mümin olma sıfatı zikredilmediğinden bu kişinin, mümin bir kimse olduğunu söylemenin isabetli olmadığını bu itibarla birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, müslümanlarla antlaşmalı olan kavimden kâfir bir kimsenin öldürülmesi halinde bile o kavme, öldürülenin diyetinin ödeneceğini söylemiştir.

Âyette zikredilen "Hata"dan neyin kasdedildiği, ibrahim en-Nehai tarafından şöyle izah edilmiştir: Hata ile öldürmek, bir şeyi atarken istemediğin halde bir insana isabet ettirmendir. İşte hata budur. Bunun diyeti, öldürenin babası tarafından olan erkek akrabalarına aittir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Bu âyette bir müslümanın veya antlaşmalı bir gyar-i müslimin, zımmi veya muahedeli kimsenin öldürülmesi halinde ödenmesinin gerekli olduğu zikredilen diyet ne demektir?" Cevaben denilir ki: "Bir kişiyi hata ile öldürenin ödemesi gereken diyet, hata ile öldürülen kişinin müslüman veya antlaşmalı gayr-i müslim olması halinde farklıdır. Keza öldürenin, babası tarafından olan erkek akrabalarının deve veya altın yahut gümüşle muamele yapmaları durumunda da diyetin cinsi farklıdır. Buna göre:

1- Öldürülen kimse müslüman ise öldürenin ailesine bakılır:

a- öldürenin âkilesi (babası tarafından olan erkek akrabaları) deve ile muamele yapıyorsa (bu gibi muamelelerde deveyi ölçü alıyorsa) öldürenin ailesinin, öldürülenin mirasçılarına yüz deve ödemesi gerekir. Ancak bu develerin kaçar yaşlarında olmaları hususunda üç görüş zikredilmiştir.

aa- Hz. Ali'ye göre ödenecek yüz deve, yaşlarına göre dörde ayrılır. Bunlardan yirmi beşi (بنتِ مخاض) "Bint-i Mehad" iki yaşına girmiş dişi deve, yirmi beşi (بنْتِ لبُون) "Bint-i Lebun" Üç yaşına girmiş dişi deve, yirmi beşi (حقّة) "Hikka" Dört yaşına girmiş dişi deve yirmi beşi de (جذَعَة) "Cezeatün" Beş yaşına girmiş dişi devedir.

bb- Abdullah b. Mes'ud'a göre ise ödenecek yüz deve, yaş ve cinslerine göre beşe ayrılır. Bunlardan yirmisi iki yaşına girmiş dişi deve, yirmisi üç yaşına girmiş dişi deve, yirmisi üç yaşına girmiş erkek deve, yirmisi dört yaşına görmiş dişi deve, yirmisi de beş yaşına girmiş dişi devedir. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud Resulullah'ın, hata ile öldürülen kimsenin diyetini beş kısım deveye ayırdığını rivayet etmiştir.

cc- Zeyd b. Sabit'e göre de ödenecek bu develer, yaşlarına ve cinslerine göre dört kısma ayrılırlar. Bunlardan yirmisi iki yaşına grimiş dişi deve, yirmisi üç yaşına girmiş erkek deve, otuzu üç yaşına girmiş dişi deve, otuzu da dört yaşına girmiş dişi devedir.

Taberi diyor ki: "Hata ile adam öldüren kimsenin, deve ile muamele yapması halinde diyet olarak ödenecek develerin yüz deve olduğu hakkında ittifak edilmiş fakat bunların yaşları hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak âlimlerin hepsi bu develerin belli bir yaştan daha aşağı ve daha yukarı olmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu sebeble hata ile adam öldüren kimsenin, yukarıda zikredi-

len şıklardan herhangi birini seçerek diyetini ödemesi caizdir. Zira ne Allah teala ne de Resulullah, bu develerin belli yaşlarda olmalarını tayin etmişlerdir. Bu itibarla diyet ödeyecek kimsenin, her iki taraf için de faydalı olacak şıkkı seçme hakkı vardır.

b- Öldürenin âkilesi (baba tarafından olan erkek akrabaları) altın ile muamele yapıyorsa, öldürenin âkilesi, ölenin mirasçılarına bin dinar altın vermesi gerekir. Âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir. Ancak bazı âlimler, bin dinar altının, Hz. Ömer'in altınla muamele yapan insanlara, yüz devenin değeri olarak takdir ettiğini bu itibarla her zaman yüz devenin değeri takdir edilerek altına çevirilmesi icabettiğini söyelmişlerdir. Bu görüş Mekhul'den nakledilmiştir. Mekhul demiştir ki: "Diyet yükselip düşüyordu. Resulullah vefat ettiğinde diyet sekiz yüz dinar idi. Resululah'tan sonra Ömer, haksızlıktan korktu ve idyeti on iki bin dirheme veya bin dinara çıkardı. Ancak diyetin her zaman bin dinar altın olacağını söyleyen âlimler bu hükmün Resulullah tarafından konulduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Zira develerin fiyatı çok değişir. Böylece diyetin miktarında bariz farklar meydana gelebilir.

c- öldürenin âkilesi (baba tarafından olan erkek akrabaları) gümüş ile muamele yapıyorlarsa:

aa- Bazı âlimlere göre bu âkilenin on iki bin dirhem gümüş ödemesi gerekir.

bb- Diğer bazı âlimlere göre ise bunların on bin dirhem gümüş ödemesi gerekir.

2- Öldürülen kimse muahedeli bir gayr-i müslim ise (zımmi veya kendisiyle barış antlaşması yapılan bir kavimden ise) buna ödenecek diyetin miktarı hususunda üç görüş zikredilmiştir.

a- Hz. Ebubekir, Hz. Osman, Abdullah b. Mes'ud, İbrahim en-Nehai, Şa'bi, Mücahid, Ata ve Hasan-ı Basri'den nakledilen bir görüşe göre böyle bir gayr-i müslümin diyeti ile müslümanın diyeti aynıdır. Bunlara göre müslümanlara cizye vererek canlarını ve mallarını emniyet altına alan, Yahudi, Hristiyan veya Mecusilerden bir kişi bir müslüman tarafından hata ile öldürülecek olursa öldürülenin ailesine yüz deve veya bin dinar altın yahut on bin dirhem gümüş ödenir.

b- Hz. Ömer'den ve Ömer b. Abdülaziz'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise böyle bir gayr-i müslimin diyeti, müslümanın diyetinin yarısıdır.

c- Yine Hz. Ömer ve Süleyman b. Yesar'dan nakledilen diğer bir görüşe göre böyle olan bir gayr-i müslimin diyeti, müslümanın diyetinin üçte biridir. Nitekim Merv şehrinin kadısı olan Ebu Osman, Hz. Ömer'in, Yahudi ve Hristi-

yanların diyetlerinin dört bin dinar olduğuna hükmü verdiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede 'Bunu blamayan kimsenin Allah tarafından tevbesinin kabulü için arka arkaya iki ay oruç tutması gerekir." buyurulmaktadır.

Burada, bulunmayacağı zikredilen şeyden maksadın, azad edilecek köle mi yoksa verilecek diyet mi yahut her ikisi de mi olduğu hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Mücahid'e göre burada, bulunamayacağı bahsedilen şeyden maksat azad edilecek olan köledir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Kim de hata ile öldürdüğü kimsenin keffareti olarak azad edeceği mümin bir köle bulamayacak olursa onun, bu keffaretin yerine iki ay peşpeşe oruç tutması gerekir.

b- Mesruk'a göre ise burada, bulunamayacağı zikredilen şeyden maksat hem diyet parası hem de köledir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Hata ile birini öldüren kimsenin vereceği diyet parası ve azad edecek mümin bir köleyi bulamaması halinde onun iki ay peş peşe oruç tutması gerekir."

Taberi birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş, bulunamayacağı zikredilen şeyden maksadın, azad edilecek mümin bir köle olduğunu söylemiştir. Zira hata ile öldürülenin, diyeti şahsen bulup bulamaması söz konusu değildir ki diyeti bulamadığı takdirde iki ay peşpeşe oruç tutmuş olsun. O kimse şahsen mümin bir köle azad etmekle yükümlüdür. İşte onu bulamadığı takdirde keffaret olarak oruç tutar.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا
وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

93- Kim bir mümini kasden öldürürse onun cezası cehennemdir. Orada ebedi olarak kalacaktır. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

* Haksız yere adam öldürmenin haram olduğunu beyan eden âyet-i kerime ve hadis-i şerifler pek çoktur. Bazı âyetlerde adam öldürmeme emri, Allah'a ortak koşmama emriyle beraber zikredilmiştir. Nitekim Allah teala diğer bir âyette şöyle buyuruyor: "... Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik yapın. Fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. Hayasızlıkların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana, haklı bir sebep olmadıkça asla kıymayın. Allah,

aklınızı kullanasınız diye size bunları emretti." (148) "Onlar, Allah'ın yanında bir başkasını ilah edinip ona kullak etmezler. Ölümü hak edenler dışında, Allah'ın haram kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Kim de bunları yaparsa işlediği günahın cezasını görür." (149)

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، فِي الدِّمَاءِ».

"Kıyamet gününde insanlar arasında görülecek ilk hesap, (haksız yere dökülecek) kan hususundadır." (150)

أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ: لَزَوَالُ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ

"Allah katında, dünyanın yıkılıp gitmesi, müslüman bir kişinin öldürülmesinden daha hafiftir." (151)

Müfesirler, âyet-i kerimede zikredilen ve yapılması halinde onu yapanın ebedi olarak cehennemde kalacağı bildirilen kasıtlı öldürmeden neyin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Atâ, Said b. el-Müseyyeb, İbrahim en-Nehai, Tavus ve Haris'e göre, kasıtlı bir şekilde öldürmekten maksat, kişiye kesici veya yaralayıcı yahut koparıcı ve parçalayıcı bir demirle, öldürünceye kadar vurmaktır. Bunlara göre herhangi bir değnekle veya kamçı ile yahut taş ile dövülme neticesinde öldürülen bir kimse kasıtlı bir şekilde öldürülmüş sayılmaz. Çünkü bu hususta Numan b. Beşir, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

قال قال رسول الله (ﷺ) لكل شيء خطأ الا السيف ولكل خطأ ارش

148 En'am suresi, 6/151
149 Furkan suresi, 25/68
150 Müslim K. el-Kasame, bab: 28, Hadis no: 1678
151 Tirmizi, K. ed-Diyat, b. 7 Hadis no: 1395

"Her şeyin hatası vardır, kılıç hariç. Her hatanın ise bir diyeti vardır." (152)

b- Ubeyd b. Umeyr ve İbrahim en-Nehai'ye göre ise, kişinin genellikle öldürücü olan herhangi bir âletle ve öldürme kastıyla birine vurup öldürmesi, onu kasden öldürmektir. Mesela bir kişi diğer bir insanı, ölünceye kadar değnekle dövecek olursa veya iple boğazını sıkarak öldürecek olursa o kimse o kişiyi kasden öldürmüş olur ve öldüren katile kısas uygulanır.

Bunların delilleri ise Enes b. Malik'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir. Enes diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ : أَنَّ يَهُودِيًّا قَتَلَ جَارِيَةً عَلَى أَوْضَاحٍ لَهَا فَقَتَلَهَا بِحَجَرٍ . قَالَ : فَجِيءَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) . وَبِهَا رَمَقٌ . فَقَالَ لَهَا « أَقَتَلَكِ فُلاَنٌ ؟ » فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا؛ أَنْ لاَ . ثُمَّ قَالَ لَهَا الثَّانِيَةَ . فَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا؛ أَنْ لاَ ثُمَّ سَأَلَهَا الثَّالِثَةَ . فَقَالَتْ : نَعَمْ . وَأَشَارَتْ بِرَأْسِهَا . فَقَتَلَهُ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) بَيْنَ حَجَرَيْنِ .

"Bir Yahudi bir cariyeyi, gümüşten yapılmış süs eşyalarını elinden almak için, başını taşla ezerek öldürdü. Cariyenin daha canı çıkmadan Resulullah'a getirildi. Resulullah ona: "Seni filan mı öldürdü?" (Yani seni bu ölüm haline getirinceye kadar dövdü?) dedi. Cariye başıyla işaret ederek "Hayır" dedi.. Resulullah başka birini sordu. Cariye yine başıyla "Hayır." Resulullah üçüncü bir kimseyi sordu. Cariye başıyla işaret ederek "Evet" dedi. Bunun üzerine Resulullah, o adamın da başını iki taş arasında ezerek öldürdü." (153) (Yani o şekilde öldürülmesini emretti ve öldürüldü.)

Görüldüğü gibi Resulullah'ı, cariyeyi taşla öldüren Yahudiye kısas uygulamış ve onu taş ile öldürtmüştür. Resulullah, öldürme aleti demir olmadığı halde öldürmeyi kasıtla yapılan bir fiil olarak kabul etmiş ve kısas uygulamıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki kişinin, genellikle öldürücü olan herhangi bir âletle ve öldürmek kasdıyla birine vurup öldürmesi, onu kasden öldürmedir.

Taberi bu ikinci görüşün tercihe şayan olduğun zira Resulullah'ın hadisi-

152 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 4 S. 272

153 Müslim, K. el-Kasame, bab: 15, Hadis no: 1672 / Buhari, K. ed-Duyat bab: 7

nin bunu ispatladığını söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen "Onun cezası cehennemdir, orada ebedi olarak kalacaktır." ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Ebu Miclez ve Ebu Salih bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Eğer Allah, onu cezalandırmayı dileyecek olursa onun cezası cehennemdir. Allah dilerse onu affedebilir de."

Görüldüğü gibi bunlara göre kasıtlı olarak bir mümini öldürenin büyük günah işlemesine rağmen affedilmesi muhtemeldir.

b- İkrime ve İbn-i Cüreyc'e göre de bu ifadenin izahı şöyledir: "Kim kasıtlı bir şekilde ve öldürülmesini helal sayarak bir mümini öldürecek olursa işte onun cezası cehennemdir ve o orada ebedi olarak kalacaktır.

Görüldüğü gibi bu izaha göre kasıtlı olarak bir mümini öldürenin, ebedi olarak cehennemde kalması söz konusu değildir. Fakat öldüren kişi bu öldürmenin helal olduğuna inanırsa, haramı helal saydığı için dinden çıkar ve bu sebeple de ebedi olarak cehennemde kalmayı hak etmiş olur.

c- Mücahid'e göre ise bu ifadenin mânâsı şudur: "Kim kasıtlı olarak bir mümini öldürecek olursa onun cezası cehennemdir. O orada devamlı olarak kalacaktır. Ancak tevbe etme durumu müstesnadır.

Görüldüğü gibi bu izaha göre tevbe edenin affedileceği ümit edilmektedir.

d- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat, "Kim bir mümini kasıtlı olarak öldürecek olursa onun cezası cehennemdir. O orada ebedi olarak kalacaktır. Tevbe etse de tevbesi kabul edilmeyecektir." demektir.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre bir mümini kasden öldüren, bu günahından tevbe etse dahi ebedi olara cehennemde kalacaktır. Bu görüşte olan âlimlere göre Furkan suresinin altmış sekiz altmış dokuz ve yetmişinci âyetleri bu âyetten sonra inmişlerdir. Bu itibarla onlarda zikredilen, bir mümini kasden öldürenin tevbe edip salih ameller işlediği takdirde affedileceği hükmü bu âyet-i kerimeyi meshetmemiştir.

Bu hususta Salim b. Ebil Ca'd diyor ki: "Biz, Abdullah b. Abbas, gözlerini kaybettikten sonra yanında bulunuyorduk. Ona bir adam geldi ve "Ey Abdullah b. Abbas, bir mümini kasden öldüren kişi hakkında görüşün nedir?" diye sordu. Abdullah b. Abbas da dedi ki: "Onun cezası cehennemdir. Orada ebedi olarak kalacaktır. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır. Adam da; Ne dersin o tevbe etse, imanında samimi olsa, salih amel işlese ve hidayete kavuşsa da mı?" diye sordu. Abdullah b. Abbas ise:

"Vay annesi kaybedesi, ona tevbe nereden, hidayet nereden? Ruhum, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki Peygamberinizin şöyle buyurduğunu işittim: "Vay annesi kaybedesi, o öyle bir kişidir ki, kasıtlı olarak birini öldürmüştür. Öldürdüğü kimse kıyamet gününde öldürenin kaküllerinden yakalamış bir şekilde tutup getirir. Onun kendi başı elindedir. Damarlarından kan fışkırmaktadır. Öldürülen kişi der ki: "Ey Rabbim, işte beni öldüren budur." "Onu arşa kadar çekip götürür." Abdullah b. Abbas, sözlerine devamla diyor ki: "Abdullah'ın ruhu kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu âyet indi ve Peygamberinizin ruhu alınıp âhirete intikal etmesine kadar bu âyeti nesheden herhangi bir âyet inmedi." (154)

Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Bir adam müslüman olur, İslamın hükümlerini ve emirlerini öğrenir sonra da bir mümini kasten öldürecek olursa artık onun tevbesi kabul edilmez." Daha önce Furkan suresindeki, "Onlar Allah'ın yanında bir başkasını ilah edinip ona kulluk etmezler. Ölümü hak edenler dışında Allahın haram kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Kim de bunları yaparsa, işlediği günahın cezasını görür.." Kiyamet gün azabı kat kat olur. O korkunç azabın içinde hor ve hakir bir halde ebediyyen kalır." (155) âyetleri nâzil olunca Mekke halkından müşrik olanlar dediler ki: "Biz Allah'a ortak koştuk. Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı kimseleri haksız yere öldürdük, fuhuş işledik. Artık islam bize fayda vermez." İşte bunun üzerine: "Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir." (156) âyeti nâzil oldu.

Abdulah b. Abbas, Furkan suresindeki bu âyetlerin imandan ümit kesen müşrikler hakkında nâzil olduğunu, bahse konu olan âyetin ise bunlardan sonra indiğini ve bir mümini kasten öldüren müminin hükmünü beyan ettiğini ve mensuh olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Mes'ud ve Zeyd b. Sabit'in de bu âyetin neshedilmediğini söyledikleri rivayet edilmiştir.

Taberi diyor ki "Bu hususta doğru olan görüş, âyetin mânâsının şöyle olduğunu söyleyen görüştür. "Kim kasıtlı olarak bir mümini öldürecek olursa ve Allah da onu cezalandıracak olursa onun cezası cehennemdir. O orada ebedi olarak kalmaya layıktır. Fakat Allah, müminlere lütufta bulunarak onları affeder, onları orada ebedi olarak bırakmaz. Onları ya lütfuyla affedip hiç cehenneme sokmaz yahut da oraya koyar sonra da lütfu ve merhametiyle cehennemden çıkarır. Zira o, mümin kullarına şöyle vaad etmiştir. "Ey Muhammed, kullarıma de ki: "Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidini-

154 Bkz. Tirmzî. K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, Hadis No: 3029
155 Furkan suresi, 25/68, 69
156 Furkan suresi, 25/70

zi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir." (157)

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Kasıtlı olarak bir mümini öldüren kişi, bu âyette zikredilen bütün günahların affedilmesi vaadine dahil ise Allah'a ortak koşan da bu vaade dahildir. Zira, Allah'a ortak koşmak da bir günahtır." Buna cevaben denilir ki: "Allah teala, kendisine ortak koşanı affetmeyeceğini şu âyetle açıkça beyan etmiştir. "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışında dilediği kimseyi affeder. Kim Allah'a ortak koşarsa şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur." (158)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا
تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ
مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

94- Ey iman edenler, Allah yolunda cihada çıtığınız zaman iyice araştırın. Size selam verene, dünya hayatının menfaatini gözeterek "Sen mümin değilsin." demeyin. Allah katında çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyleydiniz. Allah, size lütufta bulundu. O halde iyice araştırın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey Allah'a iman eden ve ondan getirdiği şeyler hususunda Peygamberini tasdik edenler, düşmanlarınızla savaşmak üzere, Allah yolunda sefere çıktığınız zaman düşmanlarınızdan, öldürülmesi caiz olup olmayanları iyice araştırın. Acele edip de kim oludğunu tesbit edemediğiniz kişileri öldürmeyin. Ancak, Allah'a ve Peygamberine karşı kesin olarak savaş açtığını bildiğiniz kimseleri öldürün. Size teslim olan ve size karşı savaşmadığını açıklayan ve sizin dininizden olduğunu beyan eden bir kimseye "Sen mümin değilsin." deyip sırf dünya menfaatini elde etmek için onu öldürmeyin. Zira Allah katındaki nimetler, o öldürülen kişiden elde edeceğiniz ganimetlerden pek çoktur. Ve sizin için de daha

157 Zümer suresi, 39/53
158 Nisa suresi, 4/48

hayırlıdır. Sizler de, Allah'ın sizi dini ile aziz kılıp müslüman yapmasından önce sizin, öldürmeye teşebbüs ettiğiniz o teslim olan kimseler gibiydiniz. Şimdi dininiz olan İslamı onlar gibi gizliyordunuz. Allah size dini aziz kılarak ve taraftarlarını çoğaltarak lütufta bulundu. O halde kâfir olup olmadığını kesin olarak bilmediğiniz kişileri öldürmede acele etmeyin. İyice araştırın. Ola ki, Allah o kimseye size lütfettiği gibi, İslamı lütfetmiştir. Şüphesiz ki Allah, düşmanlarınızdan kimi öldürdüğünüzü, kimden el çektiğinizi ve diğer bütün işlerinizi bilir. Kıyamet gününde herkese, yaptığını karşılığını vermek için sizin de onların da amellerinizi muhafaza ettirir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimenin Resulullah'ın gönderdiği bir müfrezenin müslüman olduğu veya kelime-i şehadet getirdiği yahut elindeki koyunlarını ve mallarını teslim etiği halde bir kişiyi öldürmeleri üzerine nâzil oludğunu söylemişlerdir.

Taberi, müslüman olduğunu beyan ettiği halde öldürülen bu kişinin ve bunu öldürenin kimler oldukları hususunda çeşitli rivayetler zikretmiştir.

a- Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Ebi Hardet, Abdullah b. Abbas, Urve b. Zübeyr ve diğer bir kısım âlimlerden rivayet edilen bir görüşe göre bu âyetin nüzul sebebi olan olay, Muhalllim b. Cessame'nin Âmir b. el-Edbad el-Eşcai'yi öldürmesidir. Bu hususta Abdullah b. Ebi Hadret diyor ki: "Resulullah bizi, müslümanlardan bir grup olarak "İdam" denen yere gönderdi. İçimizde, Ebu Katade ve Muhallim b. Cessame b. Kays da bulunuyordu. Biz yola çıktık. İdam'ın tam ortasına varınca yanımızdan Âmir b. el-Edbad el-Eşcai, üzerine bindiği bir devesi ile yanımızdan geçti. Onun çok az eşyası bir kova da sütü vardı. Yanımızdan geçerken bizi, İslam'ın selamıyla selamladı. Biz onu yakaladık. Muhallim ona saldırdı. Daha önce aralarında geçmiş bir olaydan dolayı onu öldürdü. Onun devesini ve eşyalarını aldı. Biz Resulullah'ın yanına gelip olayı anlatınca, işte bizim hakkımızda bu âyet nâzil oldu." (159)

Urve b. Zübeyr, babasının ve dedesinin bu olayı şöyle anlattıklarını zikretmiştir. "Muhallim b. Cessame el-leysi, İslam geldikten sonra, Eşca kabilesinden bir kişiyi öldürdü. Resulullah'ın hükmettiği ilk diyet, öldürülen bu kişinin diyeti idi. Uyeyne b. Hısn, kısas uygulanmasını istedi. Akra b. Habis ise Muhallim'in affedilmesini istedi. Bunun üzerine sesler yükseldi. Suçlamalar ve gürültüler çoğaldı. Resulullah buyurdu ki: "Ey Uyeyne sen diyeti kabul etmez misin?" Uyeyne "Hayır etmem vallahi bizim hanımlarınızın düştüğü, savaş ve üzüntüye, onların hanımlarını da düşürmdikçe bundan vaz geçmem dedi. Tekrar sesler yükseldi. Yine gürültü ve suçlamalar çoğaldı. Resulullah tekrar; "Ey Uyeyne diyeti kabul etmez misin? dedi. Uyeyne yine aynı sözleri söyledi. Niha-

---

159 Bkz. Siret-i İbn-i Hişam, C. 2 S. 226

yet Leys oğullarından, üzerinde silah, elinde deriden bir kalkan bulunan, Mükeytil adında bir adam ayağa kalktı ve dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, ben İslamın ilk zamanlarında bu adamın yaptığına bir örnek olarak ancak şunu görüyorum. Bir kısım koyunlar, suya gelmişler, onların önce gelenleri vurulmuş arkada olanları ise kaçıp gitmişler. Bugün yap yarın boz. (Yani eğer bugün sen buna kısas tatbik etmezsen, yarın senin ümmetin de bu gibi olaylarda kısas tatbik etmez) Bunun üzerine Resulullah, "Elli deve bu yolculuğumuz sırasında, elli deve de Medine'ye döndüğümüzde vereceğiz." dedi. Muhallim uzun boylu esmer tenli bir kişiydi. O sırada bir kenarda oturuyordu. Yerinden kalkıp geldi ve Resulullah'ın önüne oturdu. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, ben sana bildirilen işi yaptım. Ben Allah tealaya tevbe ediyorum, ey Allah'ın Resulü, sen aziz ve celil olan Allah'tan benim affımı dile." Resulullah da buyurdu ki: "Sen onu silahınla İslamın ilk döneminde mi öldürdün?" Ve yüksek sesle: "Ey Allah'ım sen Muhallimi affetme." diye dua etti. Muhallim kalkıp gitti. Giderken cübbesinin ucuyla gözyaşlarını siliyordu. Fakat onun kavmi, Resulullah'ın daha sonra onun için af dilediğini zannediyorlardı." (160)

b- Abdullah b. Abbas, Süddi ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullah'ın müfrezesinin, Mirdas b. Nehiyk isimli birisini öldürmesi üzerine nâzil olmuştur.

Bu hususta Süddi diyor ki: "Resulullah, Üsame b. Zeyd'in komutasında Damre oğullarına bir müfreze gönderdi. Müfreze bu kabileden Mirdas b. Nehiyk isimli bir kişiyle karşılaştı. Onun kuzuları ve kırmızı bir devesi vardı. Adam müfrezeyi görünce dağdaki bir mağaraya sığındı. Üsame onu takib etti. Mirdas mağaraya girince kuzularını orada bıkarıp dışarı çıktı ve müslümanlara karşı "Esselamü aleyküm. Eşhedü en Lailahe illallah ve Eşhedü enne Muhammeden Resulullah." dedi. Üsame ona saldırdı ve onu öldürdü. Resulullah Üsame'yi bir yere gönderirken onun hayırla anılmasını isterdi ve arkadaşlarından onun hakkında malumat alırdı. Bu müfreze dönünce Resulullah onlara Üsame'yi sormadı. Fakat insanlar Resulullah'a konuştular ve dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, Üsame bir adamla karşılaştı. Adam "Lailahe İllallah Muhammeden Resulullah" demesine rağmen ona hücum edip öldürdü." Resulullah bu söylenenlere pek kulak asmadı. Fakat konuşanlar ısrar edince başını kaldırıp Üsame'ye baktı ve ona: "Seninle Lailahe İllallah"ın haline ne olacak?" dedi. Üsame: "Ey Allah'ın Resulü o bu sözü kendisini kurtarmak için söyledi." dedi. Resulullah da "Sen onun kalbini yarıp içine baksaydın ya." dedi. Üsame: "Ey Allah'ın Resulü, onun kalbi vücudunun bir parçasıdır." dedi. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi. Üsame de artık ondan sonra "Lailahe İllallah" diyen bir kimseyi öldürmeyeceğine dair yemin etti." (161)

---

160 Bkz. Ebu Davud K. ed-Diyat, bab: 3, Hadis no: 4503

161 Bkz. Siret-i İbn-i Hişam, C. 2 S. 623

c- Said b. Cübeyr'e göre ise bu âyet-i kerime Resulullah'ın, Mikdat b. el-Esved'in komutasında gönderdiği bir müfrezenin müslümanlardan bir kimseyi öldürüp koyunlarını almaları üzerine nâzil olduğunu söylemiştir.

d- İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyet-i kerime Ebudderda'nın ve öldürdüğü kimsenin hakkında nâzil olmuştur.

e- Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullah b. Abbas da şöyle diyor:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِى سُلَيْمٍ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) وَمَعَهُ غَنَمٌ لَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، قَالُوا : مَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ لِيَتَعَوَّذَ مِنْكُمْ، فَقَامُوا فَقَتَلُوهُ وَأَخَذُوا غَنَمَهُ فَأَتَوْا بِهَا رَسُولَ اللهِ (ﷺ)

"Süleym kabilesinden bir adam, otlattığı koyunlarıyla birlikte Resulullah'ın sahabilerinin yanından geçti ve onlara selam verdi. Sahabiler "Bu adam, kendisini korumak için, korkusundan selam verdi." dediler ve onu öldürdüler. Koyunlarını alıp Resulullah'a getirdiler. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu." (162)

Âyet-i kerimede geçen ve "Size selam verene 'Sen ümin değilsin' demeyin" diye tercüme edilen (وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقَى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ) cümlesindeki (اَلسَّلَامَ) kelimesi bütün Mekke, Medine ve Kufe kurraları tarafından Elif harfi olmaksızın (اَلسَّلَمَ) şeklinde okunmuştur. Bu kıraata göre bu kelimenin mânâsı "Teslim olmak ve boyun eğmektir" ve âyetin bu bölümünün mânâsı da "Size teslim olup boyun eğenlere, "Sen mümin değilsin." demeyin." şeklindedir.

Kûfe ve Basra kurralarından bazıları ise bu kelimeyi, elif harfiyle birlikte (اَلسَّلَامَ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bunun mânâsı da "Selam vermek"tir.

Taberi birinci kıraat şeklini tercih etmiş ve (اَلسَّلَمَ) kelimesinin mânâsının "Tevhid inancına boyun eğmek, müslümanların dininde olduğunu ifade etmek ve teslim olmak demek olduğunu söylemiştir. Zira bu kelimenin bu kıraat şekliyle okunmasını kabul edip mânâsının da "Teslim olmak" demek olduğunu söylemek yukarıda âyetin nüzul sebebi olarak zikredilen görüşlerin hepsini kuşatmış olur. Çünkü bu görüşlerden bazıları, öldürülen kimsenin, teslim

162 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, Hadis no: 3030

olup kelime-i şehadet getirdiğini, diğerleri, öldürülen kişinin "Ben müslümanım" dediğini başka bir gurup ise onun "Selamün aleyküm" diye selam verdiğini söylemişlerdir. Teslim olmak, selam vermek de dahil tüm görüşleri kuşatmaktadır.

Âyet-i kerimede geçen "Daha önce siz de öyle idiniz." ifadesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir.

Said b. Cübeyr'e göre bu ifadeden maksat şudur: "Nasıl ki size selam verdikten sonra öldürdüğünüz o kimse canından korkarak kavmi içinde dinini gizliyor idiyse sizler de Allah'ın sizleri aziz kılmasından önce canınızdan korkarak kavminizin içinde onlar gibi dininizi gizliyordunuz.. O halde dinini gizleyen bu çobanı nasıl öldürürdünüz?"

İbn-i Zeyd ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir: Nasıl ki size teslim olduktan sonra öldürdüğünüz kimse kâfir idiyse sizler de öyle kâfir idiniz. Allah sizi hidayete erdirdiği gibi onu da hidayete erdirdi."

Taberi birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira Allah teala o kişiyi öldüren müslümanı kınamıştır. Halbuki kâfir bir kimseyi öldürenin kınanması söz konusu değildir.

Âyet-i kerimede geçen "Allah size lütufta bulundu." ifadesi Said b. Cübeyr tarafından "Allah dinini ortaya çıkararak ve o dine tabi olanları aziz kılarak size lütufta bulundu" şeklinde izah edilmiş. Süddi tarafından ise "Allah size, teslim olanı öldürmenize rağmen tevbenizi kabul ederek size lütufta bulundu." şeklinde izah edilmiştir.

Taberi birinci izah şeklini tercih etmiş, burada zikredilen Allah tealanın lütfundan maksadın, müslümanların aziz kılınması ve İslam dininin açığa çıkması olduğunu söylemiştir. Zira öldürülen kişi, kavminden korkarak müslüman olduğunu açığa vuramamış bu sebeple müslüman olduğu bilinmeyerek öldürülmüştür. Halbuki, onu öldüren müslümanlar da İslamın güçlenmesinden önce aynen o kişi gibi dinlerini gizleme durumunda idiler. Fakat Allah, lütfuyla onları güçlendirdi. Onlar da müslüman olduklarını açıkça söyleyebildiler.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ

اللّٰهُ الْحُسْنٰىۜ وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدٖينَ عَلَى الْقَاعِدٖينَ اَجْرًا عَظٖيمًاۙ ﴿٩٥﴾

95- Müminlerden, özür sahibi olanlardan başka oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildir. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından, oturup geri kalanlardan daha üstün kılmıştır. Allah, hepsine de güzelliği (Cenneti) vaad etmiştir. Allah, cihad edenleri, oturanlara büyük bir mükâfaatla üstün kılmıştır.

Müminlerden, gözleri kör, ayağı topal gibi özür sahipleri hariç, cihaddan geri kalıp oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler, hiçbir zaman eşit değillerdir. Allah, malarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, özürlerinden dolayı oturup kalanlardan bir derece daha üstün kılmıştır. Allah, cihad edenlere de özürlerinden dolayı cihada gitmeyenlere de güzel bir vaadde bulunmuştur ki o da cennettir. Allah, cihad edenleri, özürsüz olrak cihada gitmeyenlerden üstün kılmıştır.

*Bera b. Âzib, Zeyd b. Erkam, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Şeddad, Süddi ve Ebu Abdurrahman nakledildiğine göre bu âyet-i kerime, önce "Müminlerden, oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildir." şeklinde nâzil olmuştur. Bunun üzerine, İbn-i Ümmi Mektum ve Ebu Ahmed b. Ceyş gibi körlerin, cihada katılmadıklarından dolayı üzüntülerinin Resulullah'a bildirilmesi üzerine âyet-i kerimenin, "Özür sahibi olanlar hariç." bölümü de inmiş ve âyet "Müminlerden, özür sahibi olanlardan başka, oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildir." şeklini almıştır.

Mervan b. Hakem, Zeyd b. Sabit'in şunları söylediğini rivayet etmiştir.

أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) أَمْلَى عَلَيْهِ لاَ يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُمِلُّهَا عَلَيَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ وَاللهِ لَوْ أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ أَعْمَى فَأَنْزَلَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ (ﷺ) وَفَخِذُهُ عَلَى فَخِذِي فَثَقُلَتْ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ أَنْ تُرَضَّ فَخِذِي ثُمَّ

سُرِّيَ عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ.

"Resulullah, Zeyd'e "Müminlerden geri kalanlarla Allah yolunda cihad edenler bir değildir." âyetini yazdırırken, İbn-i Ümmi Mektum çıkagelmiş ve "Ey Allah'ın Resulü, Allah'a yemin olsun ki, eğer cihada gücüm yetseydi elbette cihad ederdim." demiştir. İbn-i Ümmi Mektum kör bir kişiydi. Zeyd iyor ki: "Bunun üzerine Allah teala, Peygamberine vahiy indirdi. Onun dizi benim dizimin üzerindeydi. Dizi ağırlaştı. Öyle ki ben, dizimin ezileceğinden korktum. Sonra vahiy bitince Resulullah açıldı ve Allah teala "Özür sahibi olanlar müstesnadır." bölümünü indirdi. (163)

Bera b. Âzib diyor ki:

عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ لاَ يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) ادْعُوا فُلاَنًا فَجَاءَهُ وَمَعَهُ الدَّوَاةُ وَاللَّوْحُ اَوِ الْكَتِفُ فَقَالَ اكْتُبْ لاَيَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَخَلْفَ النَّبِىِّ (ﷺ) ابْنُ مَكْتُومٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَنَا ضَرِيرٌ فَنَزَلَتْ مَكَانَهَا لاَ يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

"Müminlerden oturup kalanlarla Allah yolunda cihad edenler " âyeti inince Resulullah, "Filanı çağırın gelsin." dedi. Ona, yanında mürekkep hokkası ve bir levha yahut da kürek kemiği ile birlikte Zeyd b. Sabit geldi. Resulullah ona dedi ki: "Müminlerden oturup kalanlarla Allah yolunda cihad edenler bir değildir." diye yaz." O sırada Resulullah'ın arkasında İbn-i Ümmi Mektum bulunuyordu. Dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, ben âmâ biriyim." İşte bunun üzerine âyet-i kerime "Müminlerden özür sahibi olanlardan başka, oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad edenler bir değildir." şeklinde nâzil oldu." (164)

Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimede, bir kısım müminlerin gitmeyip diğer müminlerin gittiği zikredilen, Allah yolunda cihaddan maksadın, Bedir savaşında cihad etmek olduğunu söylemiş ve Bedir savaşına katılmayanların da,

163 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure, 4, bab: 18
164 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4, bab: 18

savaşanların derecelerine ulaşmasalar bile, Allah'ın, hepsine de güzel vaadlerde bulunduğunu zikretmiştir. (165)

دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

96- Bu da, onlara, Allah tarafından verilen dereceler, mağfiret ve rahmettir. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Allah, cihad edenleri, özürsüz olarak cihada gitmeyenlerden büyük bir mükâfaatla üstün kılmıştır. Bu mükâfaat ta Allah'ın ikram ettiği yüksek dereceler, günahlarını affetmesi ve Allah yolunda verdikleri imtihan dolayısıyla onlara, merhametli davranmasıdır. Zira Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

*Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ اِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ اَعَدَّهَا اللّٰهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ.

"Allah, kendi yolunda cihad edenler için cennette yüz derece hazırlamıştır. Her derecenin arası gökle yer arası kadardır." (166)

Müfessirler, burada zikredilen derecelerden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

·Katade'ye göre bu derecelerden maksat, müslüman olma, müslüman iken hicret etme, hicret ettikten sonra cihad etme, cihad etme sırasında düşman öldürme gibi derecelerdir. Bunların her biri başlı başına birer derecesidir.

İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikrdilen derecelerden maksat, Allah teala'nın, tevbe suresinin yüz yirmi ve yüz yirmi birinci âyetlerinde zikrettiği yedi derecedir. Bu âyetlerde şöyle buyurulmaktadır. "Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını, onun canından daha çok sevmeleri yakışmazdı. Çünkü onlar için, Allah yolunda uğrayacakları susuzluk, yorgunluk, açlık, düşmanlarını kızdıracak

165 Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4, bab: 18

166 Buhari, K. el-Cihad, bab: 4 Müslim, K. el-İmare, bab: 116 Hadis No: 1884

bir yere ayak basmaları ve düşmana verdikleri her zarar karşılığında salih bir amel yazılır. Şüphesiz ki Allah, iyilik yayanların mükâfaatını zayi etmez." "Sarfettikleri az veya çok herhangi bir mal ve Allah yolunda aştıkları herhangi bir vadi, onlar için tesbit edilip yazılacaktır ki Allah onları yaptıklarının en güzeliyle mükâfaatlandırsın." [167]

İbn-i Muhayriz ise bu âyette zikredilen derecelerden maksadın, cennetteki dereceler olduğunu söylemiştir.

Taberi, bu görüşü tercih etmiştir. Zira, bundan önceki âyette Allah tealanın, cihad edenleri, oturup kalanlardan büyük bir mükâfaatla üstün kıldığı zikredilmiştir. Bu âyette ise o büyük mükâfaatın ne olduğu açıklanmış, onun, bir kısım dereceler, Allah'ın affı ve merhameti olduğu zikredilmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيهُمُ الْمَلَٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِى الْأَرْضِ قَالُوٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ
وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾

97- Melekler, o kendilerine zulmedenlere, canlarını aldıklarında "Ne yaptınız?" derler. Onlar da "Biz yeryüzünde zayıf düşürülmüştük." derler. Melekler ise "Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi? Orada hicret edeydiniz." derler. İşte bunların varacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir.

Hicret etmedikleri için Allah'ın gazabına uğrayan ve böylece kendi kendilerine zulmedenlerin canlarını melekler alırken onlara şöyle derler: "Gelin bakalım ne yaptınız?" Neden, olduğunuz yerde kaldınız da hicret etmediniz? Onlar şu cevabı verirler: "Bizim, hicret etmeye gücümüz yetmiyordu. Çünkü müşrikler bizleri kendi topraklarımızda zayıf düşürmüşlerdi." Bunun üzerine melekler şunu sorarlar: "Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi ki kendi memleketinizden çıkıp başka bir yere hicret edesiniz? Müşriklerden ve sapıklardan uzaklaşasınız. İşte bunların varıp sığınacakları yer, cehennemdir. O, ne kötü bir varılacak yerdir.

167 Tevbe suresi, 9/120, 121

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin ve bundan sonra gelen âyetlerin Mekke halkından müsülman olan fakat Resulullah hicret ettiğinde onunla birlikte hicret etmeyen veya edemeyen, bilahare de dinden çıkarılma fitnesine düşürüldüklerinde imtihan veremeyen müşriklerin, Resulullah'a karşı yaptıkları davranışta onların sayılarını çoğaltan bir kısım insanlar hakkında nâzil olduğunu ve bu âyetin, bu insanların beyan ettikleri mazeretlerin, Allah teala tarafından kabul edilmediğini bildirdiğini söylemişlerdir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Mekke halkından bir topluluk müslüman olmuştu.Onlar müslüman olduklarını gizliyorlardı. Müşrikler, Bedir Savaşında onları da götürmüşlerdi. Onlardan bazıları öldürüldüler. Bunun üzerine müslümanlar, "Öldürülen şu arkadaşlarımız müslüman idiler. Onlar buraya zorla getirildiler. Siz onlar için af dileyin." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Müslümanlar, Mekke'de kalan diğer müslümanlara bu âyeti yazıp gönderdiler. Ve özürlerinin kabul edilmediğini bildirdiler. Bunun üzerine onlar da Mekke'yi terkedip hicret etmek için yola çıktılar. Fakat müşrikler onları yakaladılar ve dinlerinden döndürerek fitneye düşürmek istediler. Bu sefer Mekke'de kalan bu müslümanlar hakkında şu âyet nâziloldu. "İnsanlaın bir kısmı Allah'a iman ettik." der fakat Allah yolunda eziyt görünce insanların yaptığı eziyeti Allah'ın azabı gibi kabul eder..." (168) Müslümanlar bu âyeti de yazıp onlara gönderdiler. Onlar da çok özüldü ve bütün hayırlardan ümitlerini kestiler. Bundan sonra Mekke'deki o müslümanlar hakkında şu âyet nâzil oldu. "Ey Muhammed, şüphesiz ki Rabbin, mihnete uğrattıktan sonra hicret eden sonra da cihad eden ve işkencelere sabredenleri affeder." (169)

Bu defa müslümanlar, Mekke'deki müslümanlara bu âyeti yazıp gönderdiler ve onlara "Allah, sizin için bir çıkar yol gösterdi." dediler. Bunun üzerine Mekke'deki müslümanlar hicret için yola çıktılar. Müşrikler de geriden gelip onlara kavuştular ve birbirleriyle vuruştular. Ölen öldü kurtulan da kurtulmuş oldu.

Abdullah b. Abbas, başka bir rivayette şunları söylemiştir:

ابْنُ عَبَّاسٍ اَنَّ نَاساً مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكَثِّرُونَ سَوَادَ الْمُشْرِكِينَ
عَلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ) يَأْتِى السَّهْمُ فَيُرْمَى بِهِ فَيُصِيبُ اَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُه اَوْ

168 Ankebut suresi, 29/10
169 Nahl suresi, 16 / 11 6

يضرب فيقتل فأنزل الله ان الذين توفاهم الملائكة ظالمى انفسهم الآية *

"Müslümanlardan bir kısım insanlar müşriklerle aynı yerde yaşıyorlardı.. Resulullah'a karşı onların sayılarını kabartmış oluyorlardı. Savaş sırasında bir ok gelip onlardan birine isabet ediyor ve öldürüyordu. Yahut bir kılıç darbesiyle ölüyorlardı. İşte Allah teala bunlar hakkında: "Melekler o kendilerine zulmedenlere, canlarını aldıklarında "Ne yaptınız?" derler. Onlar da "Biz yeryüzünde zayıf düşürülmüştük." derler.." âyetini indirdi." (170)

İkrime bu âyetin, sıfatlarını belirttiği kimselerin, Kays b. el-Fakıh, Haris b. Zema b. el-Esved, Kays b. Velid b. el-Muğire ve Ebul Ass b. Münebbih b. el-Haccac ve Ali b. Ümeyye b. Halef olduklarını söylemiş ve demiştir ki: "Kureyşliler ve onlara katılanlar Ebu Süfyan'ı ve Kureyş kervanını Resulullah'tan ve sahabilerden kurtarmak için yola çıkınca, kendileriyle birlikte, daha önce müslüman olmuş bir kısım gençleri de, istemedikleri halde getirdiler. İki ordu, herhangi bir kararlaştırma olmaksızın Bedir'de karşılaştılar. Bu gençler de İslamdan döndüler ve Bedir savaşında kâfirler olarak öldürüldüler.

Süddi diyor ki: "Hz. Ali'nin kardeşi Akiyl ve Nevfel esir düşünce Resulullah, Abbas'a dedi ki: "Hem kendi fidyeni hem de kardeşinin oğlu Akiyl'in fidyesini ödeyeceksin." Abbas dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, senin kıblene karşı namaz kılmadık mı? Senin getirdiğin şehadeti getirmedik ki?" Resulullah da buyurdu ki "Ey Abbas, sizler, savaştınız ve mağlup oldunuz." Sonra âyetin şu bölümünü okudu: "Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi? Orada hicret etseydiniz." derler. İşte bunların varacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir."

Süddi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin indiği gün müslüman olup da hicret etmeyen kimse kâfir sayılıyordu. Ancak bir çare bulamayan, hicret etmek için malı olmayan ve yolu bilmeyenler bundan müstesna idi.

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾

170 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 4, bab: 19

98- Erkek, kadın ve çocuklardan, zayıf düşürülüp bir çare bulmaya gücü yetmeyen ve yol bulamayanlar müstesnadır.

*Bu âyet-i kerime, kimlerin, hicret etmedikleri halde sorumlu olmayacaklarını açıklamakta ve bunların, bizzat hicret etmeye gücü yetmeyen ve bir başka imkân da bulamayan âciz, erkek kadın ve çocuklar olduğunu bildirmektedir.

Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا الاّ الْمُسْتَضْعَفِينَ قَالَ كَانَتْ اُمِّى مِمَّنْ عَذَرَ اللّٰهُ .

"Benim annem de Allah'ın, burada mazur kıldığını bildirdiği kimselerdendi." demiştir."(171)

Diğer bir rivayette, Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Ben ve annem, Allah'ın burada mazur kıldığını bildirdiği kimselerdendik."

Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ بَيْنَا النَّبِىُّ (ﷺ) يُصَلِّى الْعِشَاءَ اِذْ قَالَ
سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ثُمَّ قَالَ قَبْلَ اَنْ يَسْجُدَ اللّٰهُمَّ نَجِّ عَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ اللّٰهُمَّ
نَجِّ سَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ اللّٰهُمَّ نَجِّ الْوَلِيدَ ابْنَ الْوَلِيدِ اللّٰهُمَّ نَجِّ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ اللّٰهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ اللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِنِى يُوسُفَ .

"Resulullah, yatsı namazını kılarken (سَمِعَ لِمَنْ حَمِدَهُ) dedikten sonra secdeye varmadan önce şöyle dua etti: "Ey Allahım, sen Ayyaş b. Ebi Rebia'yı kurtar. Ey Allahım sen Seleme b. Hişam'ı kurtar. Ey Alah'ım, sen Velid'in oğlu Velid'i kurtar. Ey Allahım sen müminlerin zayıf düşürülmüş olanlarını kurtar. Ey Allahım sen, Mudar kabilesine üzerindeki baskını artır. Ey Allahım, sen onların yıllarını Yusuf'un yılları gibi kıtlık yılları kıl." (172)

171 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an Sure 4 bab: 20
172 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an Sure 4, bab: 21

فَاُو۬لٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

99- İşte bunları, umulur ki Allah affeder. Allah, çok affeden ve çok bağışlayandır.

Umulur ki Allah, işte bu zayıf düşürülenlerin, hicret etmeme hususundaki mazeretlerini kabul eder. Hicret etmeme kusurlarını affetme lütfunda bulunur. Çünkü onlar kendi istekleriyle küfür diyarını tercih etmemişler, imkân bulamadıkları için hicret edememişlerdir. Şüphesiz ki Allah, kullarının işledikleri günahların cezasını vermeyi terkederek onları çokça bağışlayan ve çok affedendir.

وَمَنْ يُهَاجِرْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَث۪يرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِه۪ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿١٠٠﴾

100- Kim, Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde çok barınacak yerler, genişlik ve bolluk bulur. Kim evinden, Allah ve Resulü için hicret etmek gayesiyle çıkar da sonra ona ölüm gelirse, şüphesiz ki onun mükâfaatı Allah'a aittir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Kim müşriklerden ayrılır da dini uğruna kaçarak İslam topraklarına ve müminlere hicret edecek olursa, Allah'ın, sağlam dini olan İslam uğruna hicret eden bu kimse, yeryüzünde gezip dolaşacağı çok yer ve bolluk bulur. Hem dininin emirlerini rahatlıkla yerine getirir hem de rızık yönünden zorluk çekmez. Kim de, Allah'a ve Resulüne hicret etme niyetiyle kâfir diyarında bulunan evini terkeder de hicret edeceği yere varmadan ölüm ona gelir çatarsa şüphesiz ki onun yaptığı bu güzel amelin sevabı, Allah'a aittir. Şüphesiz ki Allah, kullarının günahını örten ve onlara karşı şefkatli olandır.

*Âyet-i kerime, müminleri, İslamı yaşamayacakları toplumların içerisinden ayrılıp hicret emye eteşvik etmekte ve müminlerden, hicret ettikleri takdirde sıkıntıya düşecekleri endişesini kaldırmakta, onlara, daha iyi bir hayat yaşayacakları müjdesini vermektedir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

من خرج من بيته مجاهدا في سبيل الله عز وجل ثم قال باصابعه هؤلاء الثلاث

الوسطى والسبابة والابهام فجمعهن وقال وأين المجاهدون فخرعن دابته ومات فقد وقع أجره على الله تعالى أو لدغته دابة فمات فقد وقع أجره على الله أو مات حتف أنفه فقد وقع أجره على الله عز وجل.

"Kim evinden, Allah yolunda cihada çıkacak olur da bineğinden düşüp ölürse -Ki nerde o mücahidler?- onun mükâfaatını Allah mutlaka verecektir.. Veya bir haşere ısırır da ölürse, yine onun mükâfaatını Allah mutlaka verecektir. Yahut kendiliğinden ölürse yine onun mükâfaatını Allah mutlaka verecektir." (173)

« من فَصَلَ في سبيل الله فمات أو قتل فهو شهيد ، أو وقصه فرسه أو بعيره أو لدغته هامّة أو مات على فراشه (أو) بأيِّ حتفٍ شاءَ الله فانه شهيد، وإن له الجنة.

"Kim Allah yolunda evinden ayrılıp gider, ölür veya öldürülürse o şehittir. Veya atı yahut katırı kendisini öldürürse, yine kendisini bir haşere sokarak öldürürse ya da Allah'ın dilediği herhangi bir ölümle yatağında ölürse o kimse şehittir. Onun için cennet vardır." (174)

Said b. Cübeyr, Katade, İkrime, Dehhak, Süddi, İbn-i Zeyd ve Abdullah b.Abbas bu âyet-i kerimenin, müslüman olduktan sonra Mekke'de ikamet eden, ancak bundan önceki iki âyt-i kerime inip, özürsüz olduğu halde hicret etmeyenleri kınayınca, hasta olmasına rağmen hicret etmek için yola çıkan ve Medine'ye varmadan yolda ölen bir kişi hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu kişinin isminin, Damre b. el-İys mi yoksa İys b. Damre mi yahut, Damre b. Cündeb mi veya Cündeb b.Damre mi olduğu hususunda farklı rivayetler zikredilmiştir.

Bu âyetin izahında Said b. Cübeyr diyor ki: "Huzaa oğullarından Damre b. el-İys veya İys b. Damre isminde birisi vardı. Müslümanlara hicret etmeleri emredildiğinde o hastaydı. Ailesine, kendisi için bir sedye yapmalarını ve kendisini Resulullah'ın yaşadığı yere götürmelerini emretti. Ailesi, emrini yerine getirdi. Fakat o, "Ten'im" denen yere varınca vefat etti. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

173 Ahmed b. Hannbel, Müsned, C. 4 s. 36
174 Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 15, Hadis no: 2499

Müfessirler bu âyet-i kerimede geçen ve "Barınak" diye tercüme edilen (مُرَاغَمًا) kelimesinin mânâsı hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Dehhak, Rebi' b. Enes, Hasan-ı Basri, Katade ve Mücahid'e göre bu kelimenin mânâsı, "Bir yerden başka bir yere intikal etmek" demektir. Yani, değiştirilecek çok yer demektir.

Süddi'ye göre, "Rızık aranacak yer" demektir. İbn-i Zeyd'e göre "Hicret edilecek yerler"dir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Genişlik ve bolluk" diye tercüme edilen (سَعَةً) kelimesinin mânâsı:

Abdullah b. Abbas, Rebi' b. Enes ve Dehhak'a göre "Bol rızık" demektir. Katade'ye göre ise "Mânevi genişlik" demektir. Yani hicret eden kişi sapıklıktan çıkıp idayete erişmiş olur. Fakirlikten kurtulup zenginliğe ulaşmış olur." demektir.

Taberi'ye göre, (مُرَاغَمًا) kelimesinin izahındaki doğru olan görüş bunun mânâsının, "Değiştirilecek yer" olduğunu söyleyen görüştür. (سَعَةً) kelimesinin izahında doğru olan görüş ise, bunun mânâsının "Bolluk" olduğunu söyleyen görüştür. Bu bolluk, hem rızık bolluğunu hem de sıkıntıdan kurtulup genişliğe kavuşmayı ifade eder.

Taberi diyor ki: "Yezid b. Ebi Habib'in naklettiğine göre Medine halkı bu âyet-i kerimeye dayanarak cihad yapmak için evinden ayrılan ve savaş meydanına varmadan yolda ölen kimseye ganimetten pay verileceğini söylemişler ve bu âyetin gaziler hakkında indirildiğini bildirmişlerdir.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ إِنْ خِفْتُمْ
أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

101- Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman, kâfirlerin size fenalık yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz, kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.

Ey müminler, sizler yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda namaz kılarken kâfirlerin hücum edip sizi öldüreceklerinden veya esir alacaklarından yahut namazınıza engel olarak sizi Allah'ı birlemekten alıkoyacaklarından korkacak

olursanız, mukim iken tam olarak kıldığınız namazları kısaltarak yarısını kılmanızda sizin için günah yoktur. Çünkü Allah'ın birliğini inkâr eden kâfirler, sizin Allah'a ve Resulüne iman etmeniz ve putlara tapmamanız vè sapıklıkta kendilerine uymamanız yüzünden sizin apaçık düşmanlarınızdır.

*Müfessirler bu âyet-i kerimede kısaltılabileceği zikredilen namazın hangi hallerde ve ne kadar kısaltılabileceği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Ya'lâ b. Ümeyye'nin, Hz. Ömer'den, Ebu Eyyub'un da Hz. Ali'den rivayet ettiğine göre burada, kısaltılabileceği beyan edilen namaz, kişinin yolculuk halindeyken kılacağı farz namazdır. Kılastılacak miktar ise, dört rekatlı farz namazların iki rekt olarak kılınmasıdır.

Âyette geçen "Kâfirlerin size fenalık yapmalarından korkarsanız" ifadesi, namazın kısaltılması için esasla ilgili bir şart olmayıp sadece o zamandaki müslümanların genel durumunu belirtmektedir. Bu hususta Ya'lâ b. Ümeyye diyor ki:

عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ ؛ قَالَ: قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ ! فَقَالَ: عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتَ مِنْهُ . فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) عَنْ ذَلِكَ . فَقَالَ « صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللهُ بِهَا عَلَيْكُمْ. فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ » .

"Ömer b. el-Hattab'a "Kâfirlerin size kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur." âyetini okudum ve "Bugün artık insanlar güven içindedirler. (Namazı yine kısıltacaklar mı?) dedim. Ömer b. el-Hattab şöyle dedi: "Senin hayret ettiğin bu hususa ben de hayret etmiş ve bunu Resulullah'a sormuştum. Resulullah da şöyle buyurmuştu: "Bu (namazı kısaltma) Allah'ın size verdiği bir sadakadır. Sadakasını kabul edin." (175)

b- Hz. Aişe ve Sa'd b. Ebi Vakkas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyette, kısaltılabileceği zikredilen namazdan maksat, yolculuk yaparken düşmandan korkma halindeki namazdır. Yolcu olan kimse, düşmandan korkacak olursa, dört rekatlı farz namazları iki rekat kılarak kısaltır. Şayet düşmandan

175 Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 4 Hadis no: 686 / ebu Davud, K. es-Sefer bab: 1 Hadis No: 1199

korkmayacak olursa kısaltmaz.

Bu hususta Abdullah b. Muhammed, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini işittiğini söylemiştir: "Yolculukta iken namazı tam kılın." Hz. Aişe'nin bu sözü üzerine kendisine denildi ki: "Resulullah yolculuk yaparken dört rekatlı farzları iki rekat kılıyordu." O da "Resulullah savaş halindeydi o korkuyordu. Siz de korkuyor musunuz?" diye cevap verdi.

Atâ da Resulullah'ın sahabilerinden Hz. Aişe ve Sa'd b. Ebi Vakkas'ın, yolculuk yaparken namazları tam kıldıklarını söylemiştir.

c- Mücahid, Ebu Ayyaş ez-Züraki ve Cabir b. Abdullah'dan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette, kısaltılacağına ruhsat verilen namazdan maksat, fiilen savaşma dışında düşmandan korkulduğu sırada kılınacak olan namazdır. Bunlara göre âyet-i kerime, müslümanların, böyle bir korku içinde bulundukları bir sırada nâzil olmuştur. Bu hususta Ebu Ayyaş ez-Züraki diyor ki:

عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي عَيَّاشٍ الزُّرَقِيِّ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) بِعُسْفَانَ فَصَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) صَلاَةَ الظُّهْرِ وَعَلَى الْمُشْرِكِينَ يَوْمَئِذٍ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ لَقَدْ أَصَبْنَا مِنْهُمْ غِرَّةً وَلَقَدْ أَصَبْنَا مِنْهُمْ غَفْلَةً فَنَزَلَتْ يَعْنِي صَلاَةَ الْخَوْفِ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فَصَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) صَلاَةَ الْعَصْرِ فَفَرَّقَنَا فِرْقَتَيْنِ فِرْقَةٌ تُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) وَفِرْقَةٌ يَحْرُسُونَهُ فَكَبَّرَ بِالَّذِينَ يَلُونَهُ وَالَّذِينَ يَحْرُسُونَهُمْ ثُمَّ رَكَعَ فَرَكَعَ هٰؤُلاَءِ وَأُولٰئِكَ جَمِيعاً ثُمَّ سَجَدَ الَّذِينَ يَلُونَهُ وَتَأَخَّرَ هٰؤُلاَءِ وَالَّذِينَ يَلُونَهُ وَتَقَدَّمَ الآخَرُونَ فَسَجَدُوا ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ بِهِمْ جَمِيعاً الثَّانِيَةَ بِالَّذِينَ يَلُونَهُ وَبِالَّذِينَ يَحْرُسُونَهُ ثُمَّ سَجَدَ بِالَّذِينَ يَلُونَهُ ثُمَّ تَأَخَّرُوا فَقَامُوا فِي مَصَافِّ أَصْحَابِهِمْ وَتَقَدَّمَ الآخَرُونَ فَسَجَدُوا ثُمَّ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ فَكَانَتْ لِكُلِّهِمْ رَكْعَتَانِ رَكْعَتَانِ مَعَ إِمَامِهِمْ وَصَلَّى مَرَّةً بِأَرْضِ بَنِي سُلَيْمٍ.

"Biz , Resulullah ile birlikte "Usfan" denen yerde bulunuyorduk. Resulul-

lah bize öğle namazını kıldırdı. Müşriklerin başında komutan olarak Halid b. Velid bulunuyordu. Müşrikler birbirlerine dediler ki: "Biz onların aldanacakları ve gafil oldukları bir zamana rastlamıştık." (Yani namaz kılarken onlara hücum etmeliydik. Çünkü o anda onları gafil avlayabilirdik) İşte bunun üzerine öğle ile ikindi vakti arasında, korku namazını beyan eden hüküm indi. Resulullah bizleri iki gruba ayırarak ikindi namazını kıldırdı. Bir grup, Resulullah ile birlikte namaz kılıyor diğeri ise onu bekliyordu. Resulullah, arkasında bulunan gruba da onları koruyan gruba da birlikte tekbir aldırdı. Ve hep birlikte rükuya vardılar. Sonra, Resulullah'ın arkasında bulunan grup secde etti. Geri çekildi. Daha sonra diğer grup ilerleyip secde etti. Sonra hep birlikte ayağa kalktılar ve hep birlikte ikinci rükuu yaptılar. Arkasında bulunanlar da onu koruyanlar da. Sonra Resulullah'ın arkasında bulunanlar secde ettiler ve geri çekildiler. Arkadaşlarının bulundukları safta ayağa kalktılar. Diğer grup ileri geçti secde etti ve Resulullah hepsiyle birlikte selam verdi. Böylece, herkes imamla birlikte iki rekat namaz kılınmış oldu. Resulullah böyle bir namazı bir defasında da Süleym oğulları yurdunda kıldı." (176)

d- Süddi, Abdullah b. Ömer, Said b. Cübeyr ve Kâ'b'dan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette, kısaltılacağı belirtilen namazdan maksat, fiilen savaşma dışında, düşmandan korkma halinde kısaltılan namazdır. Ancak bu namaz, seferi halde kılınan ve iki rekat olan namazın kısaltılarak bir rekat şeklinde kılınmasıdır.

Bu görüşte olan âlimlere göre kişi mukim iken, dört rekatlı farzları dört olarak kılar. Seferi iken de iki rekat olarak kılar. Seferi iken iki rekat kılması, namazları kısaltma değil namazı seferi olarak tam kılmaktır. Ancak kişi seferi olduğu halde düşmanlardan da korkuyorsa işte bu takdirde tam sayılan iki rekat seferi namazını kısaltıp tek rekat olarak kılar. İşte bu âyet-i kerime, kısaltılan bu tek rekatlı namazı kasdetmiştir.

Bunlar, görüşlerine delil olarak şu hadisleri zikretmişlerdir. Sa'lebe b. Zehdem diyor ki:

عن ثعلبة بن زهدم ، قال: كنا مع سعيد بن العاص بطبرستان فقام فقال: أيكم صلى مع رسول الله (ﷺ) صلاة الخوف؟ فقال حذيفة : أنا ، فصلى بهؤلاء ركعة وبهؤلاء ركعة ولم يقضوا.

176 Neseî, K. Salat el-Havf, bab: 22 / Ebu Davud, K. es-Sefer, bab: 12 Hadis no: 1236

"Biz, Said b. el-Ass ile birlikte Taberistanda'ydık. O ayağa kalktı ve dedi ki: "Sizden hanginiz Resulullah ile birlikte korku namazı kıldı?" Huzeyfe kalktı ve dedi ki: "Ben kıldım. Resulullah korku anında insanları iki gruba ayırdı. Bir gurupla bir rekat, diğer bir grupla da bir rekat kıldı. Bunlardan hiçbiri bir şey kaza etmediler." (177)

فَقَامَ حُذَيفَةُ فَصَفَّ النَّاسُ خَلْفَهُ صَفَّيْنِ صَفّاً خَلْفَهُ وَصَفّاً مُوَازِي الْعَدُوِّ فَصَلَّى بِالَّذِي خَلْفَهُ رَكْعَةً ثُمَّ انْصَرَفَ هَـٰؤُلاَءِ إِلَى مَكَانِ هَـٰؤُلاَءِ وَجَاءَ أُولَئِكَ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً وَلَمْ يَقْضُوا.

Diğer bir rivayette, Huzeyfe ayağa kalkmış, insanları arkasında iki sağ yapmış bir safı arkasında bırakmış diğer safı düşmanın karşısına koymuş, arkasında bulunmalara bir rekat namaz kıldırmış onlar ayrılıp düşmanın karşısında duranların yerine gitmişler, bu defa onlar gelip Huzeyfe ile bir rekat namaz kılmışlar, hiçbiri de namazlarını tamamlamamışlardır." (178)

Abdullah b. Abbas şöyle demiştir:

عن ابن عباس قال: فرض الله تعالى الصلاة على لسان نبيكم (ﷺ) في الحضر أربعاً، وفي السفر ركعتين، وفي الخوف ركعة.

"Allah teala, Peygamberinin lisanıyla namazı yolcu olmama halinde dört rekat, yolcu iken iki rekat ve korku anında da bir rekat olarak farz kılmıştır." (179)

Diğer bir rivayette, Abdullah b. Abbas şunları söylemiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) صَلَّى بِذِي قَرَدٍ وَصَفَّ النَّاسُ خَلْفَهُ صَفَّيْنِ صَفّاً خَلْفَهُ وَصَفّاً مُوَازِي الْعَدُوِّ فَصَلَّى بِالَّذِينَ خَلْفَهُ رَكْعَةً ثُمَّ انْصَرَفَ هَـٰؤُلاَءِ إِلَى مَكَانِ هَـٰؤُلاَءِ وَجَاءَ أُولَئِكَ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً وَلَمْ يَقْضُوا.

"Resulullah, "Zikared" denen yerde namaz kıldırdı. İnsanlar onun arka-

177 Ebu Davud, K. Salat el-Havf, bab: 287, Hadis no: 1246
178 Neseî, K. Salât el-Havf, bab: 2
179 Ebu davud, K. es-Salah, bab: 287, Hadis No: 1247

sında iki saf oldular. Bir saf, onun arkasında bulunuyor, diğer saf ise düşmanın karşısında duruyordu. Arkasında bulunan safa bir rekat namaz kıldırdı. Onlar ayrılıp düşmanın önünde bulunan diğer safın yerine gittiler. Bu defa onlar geldiler. Resulullah onlara da bir rekat kıldırdı. Bundan sonra, herhangi bir saf, namazı bitirmedi. (180)

Cabir b. Abdullah diyor ki:

جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) صَلَّى بِهِمْ صَلاةَ الْخَوْفِ فَقَامَ صَفٌّ بَيْنَ يَدَيْهِ وَصَفٌّ خَلْفَهُ صَلَّى بِالَّذِينَ خَلْفَهُ رَكْعَةً وَسَجْدَتَيْنِ ثُمَّ تَقَدَّمَ هٰؤُلاءِ حَتَّى قَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ وَجَاءَ أُولَئِكَ فَقَامُوا مَقَامَ هٰؤُلاءِ وَصَلَّى بِهِمْ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) رَكْعَةً وَسَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فَكَانَتْ لِلنَّبِيِّ (ﷺ) رَكْعَتَانِ وَلَهُمْ رَكْعَةٌ

"Resulullah onlara korku namazı kıldırdı. Bir saf, Resulullah'ın önünde, diğer bir saf da arkasında durdu. Arkasında bulunan safa bir rüku ve iki secdeli bir rekat kıldırdı. Onlar, öne geçip arkadaşlarının yerini aldılar. Onlar da gelip diğerlerinin yerinde Resulullah'ın arkasında durdular. Resulullah onlara da bir rüku ve iki secdeli bir rekat kıldırdı. Sonra selam verdi. Böylece Resulullah iki rekat kılmış oldu. Onlar da birer rekat kılmış oldular." (181)

Ebu Hureyre (r.a) diyor ki:

حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) نَازِلاً بَيْنَ ضَجْنَانَ وَعُسْفَانَ مُحَاصِرَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ إِنَّ لِهٰؤُلاءِ صَلاةً هِيَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنْ أَبْنَائِهِمْ وَأَبْكَارِهِمْ أَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ ثُمَّ مِيلُوا عَلَيْهِمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً فَجَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلامُ فَأَمَرَهُ أَنْ يَقْسِمَ أَصْحَابَهُ نِصْفَيْنِ فَيُصَلِّي بِطَائِفَةٍ مِنْهُمْ وَطَائِفَةٌ مُقْبِلُونَ عَلَى عَدُوِّهِمْ قَدْ أَخَذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ فَيُصَلِّي بِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ يَتَأَخَّرُ

---

180 Neseî, K. Salât el-Havf, bab: 5
181 Neseî, K. Salât el-Havf, bab: 17

هـٰؤلاء ويتقدم أولئك فيصلي بهم ركعة تكون لهم مع النبي (ﷺ) ركعة ركعة وللنبي (ﷺ) ركعتان

"Resulullah, müşriklerin engel oldukları zaman "Dacnan" ve "Usfan" denen yerlerin arasında konakladı. O anda müşrikler, kendi kendilerine şöyle dediler: "Bunların öyle bir namazları var ki bu namaz onlar için, oğullarından ve kızlarından daha sevimlidir. Siz, ne yapacağınıza karar verin sonra bunlara sadece bir hamle yapın." (Yani bir hamlede işlerini bitirin) Bu arada Cebrail (a.s.) geldi. Resulullah'a, sahabilerini iki kısma ayırmasını, onlardan bir gruba namaz kıldırırken diğer gruba, tedbir alarak silahlarıyla birlikte düşmanlarının önünde durmalarını, arkasında bulunanlara bir rekat kıldırdıktan sonra geri çekilmesini, düşmanın önünde bulunanların ileri gelerek onlara da bir rekat namaz kıldırmasını böylece onların her birinin Resulullah'la birer rekat kılmış olacaklarını Resulullah'ın ise iki rekat kılmış olacağını bildirdi." (182)

c- Abdullah b. abbas'dan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette kısaltılması zikredilen namazdan maksat, sefer halinde ve düşmanla çarpışma anında kısaltılacak olan namazdır. Bu âyet-i kerime, çarpışan mücahidlerin, namaz kılmak istedikleri zaman yüzleri hangi tarafa dönük olursa o tarafa doğru başlarıyla işaret ederek bir rekat namaz kılmalarına ruhsat vermiştir.

Abdullah b. Abbas'ın, bu âyetin izahında şunları söylediği rivayet edilmiştir: "Sen düşmanla karşılaşırsan namaz vakti de gelmiş olursa, "Allahu Ekber" diyerek başını eğer ve işaretle namaz kılarsın. İster binekli ol, ister bineksiz. İşte namazı kısaltma budur.

Taberi diyor ki: "Âyetin izahında tercihe şayan olan görüş, şöyle diyen görüştür: "Bu âyette kısaltılması beyan edilen namazdan maksat, düşmanla çatışma ve vuruşma anında rükunları eksilterek kılınan namazdır. Yani, rüku ve secdeleri tamamlanmayan, istenilen her yöne dönülerek kılınabilen, bineğin üzerinde ve yerde eda edilebilen namazdır. Nitekim Allah teala farz namazlarının böyle bir şekilde kılınacağını başka bir âyet-i kerimesinde şöyle zikretmiştir: "Eğer korku içinde bulunursanız, yaya olarak yahut binekli iken namazınızı kılın." (183)

Taberi diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi, bundan sonra gelen âyette: "Emniyete kavuştuğunuzda namazı gereği gibi kılın." buyurulmasıdır.

182 Neseî, K. Salât el-Havf, bab: 16
183 Bakara suresi, 2/239

Çünkü namazı gereği gibi kılmak onun rükuunu, secdelerini ve diğer farzlarını artırıp eksiltmeksizin yerine getirmektir. Bundan da anlaşılmaktadır ki kişi, korku anında kısaltılacak namazın bazı rükunlarını yerine getirmeyebilir.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوا
أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ
يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً
وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم مَّرْضَىٰ أَن تَضَعُوا
أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

102- Ey Muhammed, savaşta müminler arasında bulunur da onlara namaz kıldırırsan, onlardan bir kısmı seninle namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ederken, namaza durmamış olan diğer kısım arkanızda bulunsun. Bunlar namazı bitirince, namazı kılmayan kısmı gelsin seninle namaz kılsın. Onlar da namazda tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. Kâfirler isterler ki, silah ve eşyanızdan gafil olasınız da size âniden hücum etsinler. Eğer yağmur size eziyet verir veya hasta olursanız silahınızı bırakmanızda bir günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz ki Allah, kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

*Âyet-i kerimede zikredilen, "Silahlarını da yanlarına alsınlar." emrini, namaz kılan ve düşmanın önüde duracak olan gruplardan hangisine ait olduğu hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Bazılarına göre bu emir, Resulullah ile birlikte namaz kılmakta olan gruba aittir. Bunlara, namaz kılarken kılıçlarını kuşanmaları, bıçak ve hançer gibi şeyleri, elbise veya zırhlarını asmaları emredilmiştir.

b- abdullah b. Abbas'a göre ise burada, silahlarını yanlarına almaları em-

redilen grup, namaz kılan grup değil, düşmanın önünde nöbet bekleyen gruptur.

Âyet-i kerimede geçen ve "Bunlar, secde ederken, namaza durmamış olan diğer kısım arkanızda bulunsun." diye tercüme edilen (فاذا سجدوا فليكونوا من ورائكم) cümlesi, müfessirler tarafından üç şekilde izah edilmiştir:

1- Bir kısım müfessirler, âyetin bu bölümünün izahında, şunu söylemişlerdir: "Namaza başlayan grup namazını kılıp bitirdikten sonra arkanızda dursunlar." Ancak bu şekilde izahta bulunanlar, namaz kılan bu birinci grubun, namazlarını nasıl bitirmiş olacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre bu birinci grup imamla birlikte bir rekat kıldıktan sonra selam verir, oradan ayrılıp arkadaşlarının yerine düşmanın önüne gider. Böylece bunların bir rekat kılmakla namazları bitmiş olur. Bu görüşte olan âlimler, bundan önceki âyette zikredilen "Namazı kısaltmak"tan maksadın, onu tek rekata düşürmek olduğunu söyleyen âlimlerdir. Bunların bu görüşlerine dair olan delilleri bundan önceki âyetin izahında zikredilmiştir. Bunlara göre, düşmanın önünde bulunan ikinci grup da gelir, imamla birlikte bir rekat kılar, onların namazları da bitmiş olur. Böylece imam iki rekat, cemaat da birer rekat kılmış ve namazlarını bitirmiş olurlar.

b- Diğer bir kısım müfessirler ise imamla birlikte birinci rekatı kılan ilk grubun namazlarını bitirmesi, imamla bir rekat kıldıktan sonra namaz kıldıkları yerde kendi kendilerine, geriye kalan namazlarını da tamamlamaları ve selam verip namazlarını bitirmeleriyle olur. Bu görüşte olanlara göre, imam, cemaati iki kısma ayırır. Bir kısmı imamın arkasında namaza durur, diğer kısmı ise düşmanın önünde bekler, imamın arkasında olanlar, imamla birlikte bir rekat namaz kılarlar, imamla birlikte ayağa kalkarlar. İmam, ayakta bekler. Bir rekat kılan bu grup namazın geriye kalan kısmını kendi başına tamamlar. Selam verip namazdan çıkar. Düşmanın önünde bulunan arkadaşlarının yerine giderler. Bu defa onlar gelirler, ayakta bekleyen imama uyarlar. Onunla birlikte bir rekat namaz kılarlar. Ancak ikinci rekattan sonra imamın ne yapacağı ve ikinci grubun namazını nasıl tamamlayacağı hususu, bu görüşte olan âlimlerce ihtilaflıdır.

aa- Bazılarına göre imam kendisine göre ikinci, o gruba göre ise birinci olan rekatı bitirdikten sonra, tahiyatta bekler, ikinci grup kalkıp diğer rekatını kılar ve tahiyyatı bitirir. Böylece imam selam verir onlar da imamla birlikte selam verirler. Böylece namazı bitirirler. Böylece savaş halinde kılınan namazın bu şekilde olacağı Sehl b. Ebi Hasme ve Salih b. Havvad'dan rivayet edilmiştir. Sehl diyor ki:

عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِى حَثْمَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فِى الْخَوْفِ

فَصَفَّهُمْ خَلْفَهُ صَفَّيْنِ . فَصَلَّى بِالَّذِينَ يَلُونَهُ رَكْعَةً ثُمَّ قَامَ . فَلَمْ يَزَلْ قَائِماً حَتَّى صَلَّى الَّذِينَ خَلْفَهُمْ رَكْعَةً . ثُمَّ تَقَدَّمُوا وَتَأَخَّرَ الَّذِينَ كَانُوا قُدَّامَهُمْ فَصَلَّى بِهِمْ رَكْعَةً . ثُمَّ قَعَدَ حَتَّى صَلَّى الَّذِينَ تَخَلَّفُوا رَكْعَةً . ثُمَّ سَلَّمَ .

"Resulullah, sahabilerine korku namazı kıldırdı. Onları arkasında iki saf yaptı. Tam arkasında bulunanlara bir rekat kaldırdı. Sonra ayağa kalktı bekledi. Bir rekat kılan bu grup kendi başlarına diğer rekatlarını da kılıp bitirdiler. İlerleyip düşmanın önüne gittiler. Düşmanın önünde bulunanlar geri gelip Resulullah'ın arkasında saf tuttular. Resulullah onlara da bir rekat kıldırdı. Sonra tahiyyata oturup bekledi. Onlar da kendi başlarına bir rekatlarını kılıp tamamladılar. Sonra Resulullah selam verdi ve namazı bitirdiler. " (184)

عَنْ صَالِحِ ابْنِ خَوَّاتٍ ، عَمَّنْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) . يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ ، صَلَاةَ الْخَوْفِ ؛ أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ وَطَائِفَةٌ وِجَاهَ الْعَدُوِّ . فَصَلَّى بِالَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ ثَبَتَ قَائِماً وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ انْصَرَفُوا فَصَفُّوا وِجَاهَ الْعَدُوِّ وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمُ الرَّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ ثُمَّ ثَبَتَ جَالِساً وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ .

Salih b. Havvat da "Zatürrika" savaşında, Resulullah ile birlikte korku namazı kılan bir sahabinin şunları söylediğini rivayet etmiştir. Müslümanlardan bir grup Resulullah ile birlikte saf tuttu. Diğer bir grup da düşmanın önünde durdu. Resulullah, kendisiyle birlikte bulunanlara bir rekat kıldırdı. İkinci rekata kalktığında ayakta bekledi. Cemaat ise kendi kendine namazını tamamladı ve namazdan ayrılıp düşmanın önüne gittiler. Orada sıraya dizildiler. Bu defa ikinci grup geldi. Resulullah onlara, geriye kalan ikinci rekatı kıldırdı. Tahiyyatta bekledi. Onlar da kalkıp namazlarını tamamladılar. Sonra Resulullah onlarla birlikte selam verdi. Ve namazı bitirdiler." (185)

184 Müslim, K. el-Müsafirin bab: 309, Hadis no: 841
185 Müslim, K. el-Müsafirin bab: 310, Hadis no: 842

bb- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, imamla birlikte bir rekat namaz kılan ikinci grup imamla birlikte tahiyyatı okurlar, imam selam verip namazı bitirir. Bundan sonra cemaat kalkıp diğer rekatı kılar. Bu görüş de Sehl b. Ebi Hasme, Salih b. Havvat ve Abdullah b. Abbas'dan nakledilmiştir.

2- Diğer bir kısım müfessirler ise (فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ) "Bunlar secde ederken namaza durmamış olan diğer kısım arkanızda bulunsun." cümlesini şöyle izah etmişlerdir. "Savaş halinde iki kısma ayrılan müslümanlardan birinci grup birinci rekatın iki secdesini yaptıktan sonra namazdan çıkmasınlar bu halleriyle gidip düşmanın önünde dursunlar. Düşmanın önünde bulunan grup gelsin, Peygamber onlara da bir rekat kıldırsın ve selam verip namazdan çıksın."

Ancak âyeti bu şekilde izah eden âlimler, her iki grubun da geriye kalan namazlarını nasıl tamamlayacakları hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen bir görüşe göre imam, iki gruba ayrılan cemaatten birinci gruba bir rekat namaz kıldırır, onlar birinci rekatın ikinci secdesini bitirdikten sonra imamın arkasından ayrılır düşmanın önüne giderler. Bu durumda onların namazı tamamlanmamıştır. Bundan sonra düşmanın önünde bulunan diğer grup gelir. İmamla birlikte bir rekat kılar. İmam selam verdikten sonra bu ikinci grup aynı yerde namazını tamamlayıp düşmanın önüne gider. Bu defa birinci grup namaz kılınan yere gelir. Onlar da kendi kendilerine ikinci rekatlarını tamamlarlar.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, düşmanın önünde iki kısma ayrılan cemaatten birinci kısım imamla birlikte bir rekat kılıp düşmanın önüne gittikten sonra orada bulunan ikinci grup gelir. İmamla birlikte bir rekat namaz kılar, namazın geriye kalan kısmını bitirmeden tekrar düşmanın önüne gider. Bu defa imamla birlikte birinci rekatı kılan birinci grup gelir, birinci rekatı kıldığı yerde ikinci rekatını tamamlar. Ancak bu rekatı tamamlarken, bazılarına göre hiçbir şey okumaz, bazılarına göre bir şeyler okur. Sonra selam verir ve düşmanın önüne gider. Bu defa imamla birlikte ikinci rekatı kılar, ikinci grup namaz kıldığı yere gelir. O da ikinci rekatını kıraatını okuyarak bitirir. Böylece hep birlikte düşmanın karşısına giderler. Bu görüş, İbrahim en-Nehai ve Süfyah es-Sevri'den nakledilmiştir.

c- Ebu Musa el-Eş'ari, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre imamla birlikte birer rekat kılan bu gruplardan her biri ikinci rekatlarını, önce namaz kıldıkları yerde değil de imkân buldukları her yerde kılabilirler.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : صَلَّىٰ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) صَلاةَ الْخَوْفِ . بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً وَالطَّائِفَةُ الأُخْرَى مُوَاجِهَةُ الْعَدُوِّ . ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ مُقْبِلِينَ عَلَى الْعَدُوِّ وَجَاءَ أُولَئِكَ ثُمَّ صَلَّىٰ بِهِمُ النَّبِيُّ (ﷺ) رَكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ (ﷺ) ثُمَّ قَضَى هَٰؤُلاَءِ رَكْعَةً وَهَٰؤُلاَءِ رَكْعَةً.

"Resulullah (sa.v.) korku namazını şöyle kıldırdı. Müslümanlar iki gruba ayrıldı. Bir grup Resulullah ile beraber namaz kılıyor, diğer bir grup düşmanın karşısında duruyordu. Resulullah, birinci gruba bir rekat namaz kıldırınca onlar ayrılıp düşmanın karşısına gittiler. Düşmanın karşısında bulunan grup geldi. Resulullah bir rekat da onlara kıldırdı. Sonra selam verdi. Bundan sonra ise her grup eksik kalan birer rekatını kendi kendilerine tamamladılar. (186)

3- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Cabir b. Abullah ve Ebu Ayyaş ez-Züraki tarafından âyet-i kerimenin (فإذا سجدوا فليكونوا من ورائكم) "Namaza durmamış olan diğer kısım arkanızda bulunsun." bölümü, şu şekilde izah edilmiştir: "İmam, önlerinde bulunan düşman karşısında cemaati iki saf yapar, hep birlikte namaza başlarlar, hep birlikte rükua varıp doğrulurlar. İmam, birinci rekatın secdesini yaparken onun arkasında bulunan birinci saf da onunla birlikte secde eder. Fakat ikinci saf ayakta durur, secdeye varmaz. Böyece secde edenleri düşmandan korumuş olur. Birinci saf secdeden kalktıktan sonra ikinci saf kendi kendine secde eder sonra ayağa kalkar. Ayağa kalktıktan sonra birinci saf ile ikinci saf yer değiştirir. Yine hep birlikte rükua varırlar. Rükudan doğrulduktan sonra bu defa imamın arkasına gelmiş olan ikinci saf imamla birlikte secde eder. Arkaya geçmiş olan birinci saf ise ayakta durur. İmamın arkasındaki saf, ayağa kalkınca bu defa, arkaya geçmiş olan birinci saf secdesini yapar hep birlikte oturup selam verirler.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) قَوْماً مِنْ جُهَيْنَةَ فَقَاتَلُونَا قِتَالاً شَدِيداً فَلَمَّا صَلَّيْنَا الظُّهْرَ قَالَ الْمُشْرِكُونَ : لَوْ مِلْنَا عَلَيْهِمْ مَيْلَةً لاقْتَطَعْنَاهُمْ

---

186 Müslim, K. el-Müsafirin bab: 305, 306, Hadis no: 839

فَأَخْبَرَ جِبْرِيلُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) ذَلِكَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) قَالَ وَقَالُوا : إِنَّهُ سَتَأْتِيهِمْ صَلَاةٌ هِيَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنَ الأَوْلَادِ . فَلَمَّا حَضَرَتِ الْعَصْرُ ، قَالَ صَفَّنَا صَفَّيْنِ . وَالْمُشْرِكُونَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ. قَالَ فَكَبَّرَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَكَبَّرْنَا وَرَكَعَ فَرَكَعْنَا ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الأَوَّلُ ، فَلَمَّا قَامُوا سَجَدَ الصَّفُّ الثَّانِي. ثُمَّ تَأَخَّرَ الصَّفُّ الأَوَّلُ وَتَقَدَّمَ الصَّفُّ الثَّانِي . فَقَامُوا مَقَامَ الأَوَّلِ . فَكَبَّرَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَكَبَّرْنَا . وَرَكَعَ فَرَكَعْنَا . ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدَ مَعَهُ الصَّفُّ الأَوَّلُ وَقَامَ الثَّانِي . فَلَمَّا سَجَدَ الصَّفُّ الثَّانِي ، ثُمَّ جَلَسُوا جَمِيعاً ، سَلَّمَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ (ﷺ).

قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: ثُمَّ خَصَّ جَابِرٌ أَنْ قَالَ: كَمَا يُصَلِّي أُمَرَاؤُكُمْ هَؤُلَاءِ.

"Resulullah ile beraber, Cüheyne kabilesinden bir topluluk ile savaştık. Onlar bizimle şiddetli bir şekilde çarpıştılar. Öğle namazını kıldığımızda o müşrikler şöyle dediler: "Onlara ani bir saldırıda bulunsaydık, köklerini keserdik." Cebrail aleyhisselam onların bu niyetini Resulullah'a bildirdi. Resulullah da bize haber verdi. O müşrikler yine şöyle demişlerdi: "Onların şu anda öyle bir namaz vakitleri yaklaşıyor ki o namaz onlara evlatlarından daha sevgilidir." İkindi vakti girince, biz Resulullah'ın arkasında iki saf olarak dizildik. Müşrikler ise kıble tarafımızda bulunuyorlardı. Resulullah tekbir aldı biz de tekbir alıp namaza başladık. O rükua eğilince hep beraber biz de rükua eğildik. Fakat Resulullah secdeye varınca onunla birlikte sadece birinci saftakiler secdeye vardı. (Arka tarafındakiler düşmanı gözetleyerek ayakta beklediler) Onlar ayağa kalkınca arka saftakiler secde ettiler. Sonra birinci saftakiler arkaya ikinci saftakiler öne geçtiler. Bu sefer Resulullah tekbir aldı biz de onunla beraber tekbir aldık. Rükua vardı biz de hep beraber rükua vardık. Fakat Resulullah secdeye varınca onunla birlikte yine sadece birinci saftakiler secdeye vardılar. (İkinci saftakiler ayakta durdu) Secdeye varanlar secdeyi bitirince, ikinci saftakiler de secde ettiler. Hep birlikte oturduk ve Resulullah ile birlikte selam vererek namazı bitirdik." (187)

---

187 Müslim, K. el-Müsafirin, bab: 308, Hadis no: 840

Bu hadis, Ebu Ayyaş ez-Züraka (188) ve Abdullah b. Abbas'dan da rivayet edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimeyi bu şekilde yorumlayanlara göre onun mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, sen, korku anında sahabilerinin arasında bulunduğun ve namazı onlara tam olarak kıldırmak istediğin zaman, seninle namaza başlayanlardan bir grup ayakta dursun. Bir grup seninle birlikte secde edip secdeden kalktıktan sonra diğer grubun yerine geçsin. Henüz seninle birlikte secde etmemiş olan o grup öne geçsin. Bu defa da onlar seninle birlikte secde etsinler. Daha önce seninle birlikte secde edenler ise seni ve onları korumuş olsunlar. Nöbet tutanlar tedbirlerini alsın, silahlarını yanlarında bulundursunlar."

Taberi, bu görüşlerden tercihe şayan olan görüşün şöyle diyen görüş olduğunu söylemiştir: "İmam cemaati ikiye ayırır. Bir kısmı düşmanın önünde nöbet bekler, diğer kısmı imamla birlikte bir rekat namaz kılar. Sonra kendi başına diğer rekatını kılar ve düşmanın önüne gider. Bu defa düşmanın önünde bulunan grup gelir. İmamla birlikte bir rekat da o kılar. İmam namazını bitirir. Onlar da kendi namazlarını tamamlarlar. Nitekim Sehl b. Ebi Hasme'den ve Salih b. Havvat'tan rivayet edilen hadisler, Resulullah'ın bu namazı bu şekilde kıldırdığını beyan etmişlerdir. Bununla birlikte imamlardan herhangi biri bu namazı, Resulullah'tan nakledilen herhangi bir şekilde kılacak olursa namazı tamamdır. Çünkü Resulullah'tan bu konuyla ilgili olarak rivayet edilen haberler sahihtir. Bu namaz da, Resulullah'ın, ümmetine değişik şekillerde öğrettiği bir namazdır. Ümmetin bu namazı bu şekillerden herhangi birisiyle kılması mübah sayılmıştır.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْۚ فَإِذَا
اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَۚ إِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا
مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

103- Namazı kıldıktan sonra ayakta iken oturursken ve yanlarınız üzerine yatarken Allah'ı zikredin. Emniyete kavuştuğunuzda namazı gereği gibi kılın. Şüphesiz ki namaz, müminler üzerine belli vakitlerde farz kılınmıştır.

*Âyet-i kerimede "Namazı kıldıktan sonra, ayakta iken, otururken ve

188 Bkz. Nesei, K. Salât el-Havf, bab: 21

yanlarınız üerine yatarken Allah'ı zikredin." buyurulmaktadır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas şunları söylemiştir: "Allah teala kullarına neyi farz kılmışsa onun için belli bir mükâfaat tayin etmiştir. Kulların, özürleri bulunması halinde de onları mazur görmüştür. Ancak, Allah'ı zikretme ibadeti böyle değildir. Zira Allah teala zikir için belli bir sınır koymamış, aklı olmayanların dışında onu terkedenleri mazur görmemiş ve buyurmuştur ki: "Allah'ı ayakta iken otururken, yanlarınız üzerine yatarken, gece ve gündüz, karada ve denizde, yolcu iken, mukim iken, zengin iken, fakir iken, hasta iken, sıhhatli iken, gizli olarak, açık olark ve her halükârda zikredin."

Allah'ı zikretme hususunda başka bir âyette de şöyle buyurulmuştur: "Ey iman edenler, bir düşman topluluğu ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çokça zikredin. Umulur ki kurtulaşa erersiniz." (189)

Âyet-i kerimenin devamında "Emniyete kavuştuğunuzda namazı gereği gibi kılın." buyurulmktadır.

Müfessirler bu ifadeyi iki şekilde izah etmişlerdir:

a- Mücahid ve Katade'ye göre bu ifadenin mânâsı şudur: "Sizler, vatanlarınızda karar kılıp şehirlerinizde ikamet ettiğiniz zaman, yolculuk yaparken korku anında, kısaltmanıza izin verilen namazı artık tam olarak kılın."

b- Süddi, ibn-i Zeyd ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Sizler, korkudan sonra emniyete kavuşup sükunet bulduğunuz zaman namazın bütün farzlarını tamamlayarak kılın. Artık onu, bineğin üzerinde veya yürüyerek yahut oturarak kılmayın."

Taberi, âyetin bu bölümünü bu son şekliyle izah etmenin daha evla olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Şüphesiz ki namaz müminler üzerine belli vakitlerde farz kılınmıştır." şeklinde tercüme edilen (انَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا) cümlesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

a- Atiyye el-Avfi, Abdullah b. Abbas, Süddi ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre bu cümlenin mânâsı şöyledir: "Şüphesiz ki namaz müminlerin üzerine farz kılınmış bir farzdır."

b- Hasan-ı Basri, Mücahid, Abdullah b. Abbas ve Ebu Cafer'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu cümlenin mânâsı şöyledir: "Şüphesiz ki bu namaz, müminlerin üzerine gerekli bir farzdır."

c- Abdullah b. Mes'ud ve Zeyd b. Eslem'den nakledilen diğer bir görüşe

---

189 Enfal suresi, 8/45

göre bu cümlenin mânâsı şöyledir: "Şüphesiz ki namaz müminler üzerine vakitlere bölünmüş bir farzdır. Onlar onu vakitlerinde eda ederler."

Taberi diyor ki: "Bu görüşler birbirlerine yakın olan görüşlerdir. Bununla birlikte bu âyetin izahında evla olan yorum: "Şüphesiz ki namaz, müminlerin üzerine, vakitlere ayrılmış bir farzdır." şeklindeki yorumdur. Zira (مَوْقُوتًا) kelimesinin mânâsı, "Vakitlendirilmiş" "vakitlere ayrılmış" demektir.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ
وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ١٠٤

104- O kâfir kavmi takib etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı duyuyorsanız onlar da sizin kadar acı duyuyorlar. Üstelik siz, Allah'tan, onların ummadığı şeyleri umuyorsunuz. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey müminler, düşmanlarınızı takib etmekte gevşek davranmayın. Şayet sizler, aldığınız yaralardan acı duyuyorsanız, onlar da sizin acı duyduğunuz gibi , aldıkları yaralardan acı duymaktadırlar. Üstelik sizler, Allah'tan sevap umuyorsunuz. Onlar ise bunu da ummuyorlar. Çünkü sizler, Allah'ın sevabının kesin olduğuna iman ediyorsunuz. Onlar ise bunu yalanlıyorlar. Allah, yarattıklarının menfaatini çok iyi bilendir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerime, Uhud savaşında zayiat veren müslümanları teselli etmektedir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Uhut savaşında müslümanlar zayiat verince Resulullah Uhut dağına çıktı. Ebu Süfyan da oraya geldi ve şöyle dedi: "Ey Muhammed, yara ancak yaraya karşılıktır. Savaş nöbetleşedir. Bir gün bize, bir gün de sizedir." Bunun üzerine Resulullah, sahabilerine buyurdu ki: "Şuna cevap verin." Onlar da dediler ki: "Aramızda eşitlik yok. Çünkü bizden öldürülenler cennette sizden öldürülenler ise cehennemdedir." Bunun üzerine Ebu Süfyan dedi ki: "Bizim Uzza putumuz var sizin ise Uzza putunuz yok." Resulullah da buyurdu ki: "Ona deyin ki: "Allah bizim dostumuzdur. Sizin ise dostunuz yoktur." Ebu Süfyan dedi ki: "Ey Hübel putu yücel, ey Hübel putu yücel." Resulullah da buyurdu ki: "Deyin ki: Allah daha yüce ve daha büyüktür." Ebu Süfyan dedi ki: "Buluşacağımız yer, küçük Bedir mevkiidir." İşte müslümanlar orada yaralı halleriyle uyudular. Bu âyet-i kerime ve şu âyetler bunlar hakkında nâzil oldu. "Eğer siz bir yara almışsanız aynı yarayı, düşmanlarınız olan o topluluk da almıştır. Biz bu günleri insanlar arasında evirip çeviririz ki

Allah, iman edenleri belirtsin. İçinizden şahitler meydana çıkarsın. Allah, zalimleri sevmez." (190)

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا

أَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾

105- Ey Muhammed, şüphesiz ki Allah'ın gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için biz Kur'an'ı sana hak olarak indirdik. Sen, hainlerin savunucusu olma.

106- Allah'tan bağışlanma iste. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz sana Kur'an'ı indirdik ki Allah'ın sana, kitabında gösterdiği şekilde insanlar arasında hüküm veresin. Onların ihtilaflarını çözesin. Ey Muhammed, sakın sen, bir müslümana veya müslümanlarla antlaşması olan birine ihanet eden kimseyi savunma. Başkasının malına ihanet eden birini savunmandan dolayı yaptığın yanlışlığın, Allah tarafından affedilmesini iste. Şüphesiz ki Allah, af dileyen kullarını, hak ettikleri cezayı vermeyerek çokça affeden ve onlara karşı çok merhametli davranandır.

*Müfessirler, bu âyetlerin ve bundan sonra gelen yüz on altıncı âyete kadar olan âyetlerin, hırsızlık yapan veya kendilerine verilen bir emaneti inkâr ederek ihanette bulunan, Resulullah'ın da bilmeden savunduğu bir kişi hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta Katade b. Numan diyor ki:

قَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانِ قَالَ: كَانَ أَهْلُ بَيْتٍ مِنَّا يُقَالُ لَهُمْ بَنُو أُبَيْرِقٍ بِشْرٌ وَبَشِيرٌ

وَمُبَشِّرٌ وَكَانَ بَشِيرٌ رَجُلًا مُنَافِقًا يَقُولُ الشِّعْرَ يَهْجُوا بِهِ أَصْحَابَ رَسُو لِ اللهِ

190 Âl-i İmran suresi, 3/140

(ﷺ) ثُمَّ يَنْحَلُهُ بَعْضَ الْعَرَبِ ثُمَّ يَقُولُ قَالَ فُلاَنٌ كَذَا وَكَذَا قَالَ فُلاَنٌ كَذَا وَكَذَا، فَإِذَا سَمِعَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) ذَالِكَ الشِّعْرَ قَالُوا: وَاللهِ مَا يَقُولُ هَذَا الشِّعْرَ إِلاَّ هَذَا الْخَبِيثُ أَوْ قَالَ كَمَا قَالَ الرَّجُلُ ، وَقَالُوا ابْنُ الأُبَيْرِقِ قَالَهَا، قَالَ: وَكَانَ أَهْلُ بَيْتِ حَاجَةٍ وَفَاقَةٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالإِسْلاَمِ ، وَكَانَ النَّاسُ إِنَّمَا طَعَامُهُمْ بِالْمَدِينَةِ التَّمْرُ وَالشَّعِيرُ، وَكَانَ الرَّجُلُ إِذَا كَانَ لَهُ يَسَارٌ فَقَدِمَتْ ضَافِطَةٌ مِنَ الشَّامِ مِنَ الدَّرْمَكِ ابْتَاعَ الرَّجُلُ مِنْهَا فَخَصَّ بِهَا نَفْسَهُ وَأَمَّا الْعِيَالُ فَإِنَّمَا طَعَامُهُمْ التَّمْرُ وَالشَّعِيرُ ، فَقَدِمَتْ ضَافِطَةٌ مِنَ الشَّامِ فَابْتَاعَ عَمِّي رِفَاعَةُ بْنُ زَيْدٍ حِمْلاً مِنَ الدَّرْمَكِ فَجَعَلَهُ فِي مَشْرَبَةٍ لَهُ وَفِي الْمَشْرَبَةِ سِلاَحٌ وَدِرْعٌ وَسَيْفٌ ، فَعُدِيَ عَلَيْهِ مِنْ تَحْتِ الْبَيْتِ فَنُقِبَتْ الْمَشْرَبَةُ ، وَأُخِذَ الطَّعَامُ وَالسِّلاَحُ ، فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَانِي عَمِّي رِفَاعَةُ ، فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي إِنَّهُ قَدْ عُدِيَ عَلَيْنَا فِي لَيْلَتِنَا هَذِهِ، فَنُقِبَتْ مَشْرَبَتُنَا فَذُهِبَ بِطَعَامِنَا وَسِلاَحِنَا ، قَالَ: فَتَحَسَّسْنَا فِي الدَّارِ وَسَأَلْنَا ، فَقِيلَ لَنَا : قَدْ رَأَيْنَا بَنِي أُبَيْرِقٍ اسْتَوْقَدُوا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَلاَ نَرَى فِيمَا نُرَى إِلاَّ عَلَى بَعْضِ طَعَامِكُمْ قَالَ : وَكَانَ بَنُوا أُبَيْرِقٍ قَالُوا وَنَحْنُ نَسْأَلُ فِي الدَّارِ ، وَاللهِ مَا نَرَى صَاحِبَكُمْ إِلاَّ لَبِيدَ بْنِ سَهْلٍ رَجُلٌ مِنَّا لَهُ صَلاَحٌ وَإِسْلاَمٌ ، فَلَمَّا سَمِعَ لَبِيدٌ اخْتَرَطَ سَيْفَهُ وَقَالَ : أَنَا أَسْرِقُ؟ فَوَاللهِ لَيُخَالِطَنَّكُمْ هَذَا السَّيْفُ أَوْ لَتُبَيِّنَنَّ هَذِهِ السَّرِقَةُ، قَالُوا : إِلَيْكَ عَنْهَا أَيُّهَا الرَّجُلُ فَمَا انْتَ بِصَاحِبِهَا ، فَسَأَلْنَا فِي الدَّارِ حَتَّى لَمْ نَشُكَّ أَنَّهُمْ أَصْحَابُهَا ، فَقَالَ لِي عَمِّي : يَا ابْنَ أَخِي لَوْ أَتَيْتَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَذَكَرْتَ ذَلِكَ لَهُ، قَالَ قَتَادَةُ : فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ)

فَقُلْتُ : إِنَّ أَهْلَ بَيْتٍ مِنَّا أَهْلُ جَفَاءٍ عَمَدُوا إِلَى عَمِّي رِفَاعَةَ بْنِ زَيْدٍ فَنَقَبُوا مَشْرَبَةً لَهُ وَأَخَذُوا سِلَاحَهُ وَطَعَامَهُ فَلْيَرُدُّوا عَلَيْنَا سِلَاحَنَا ؛ فَأَمَّا الطَّعَامُ فَلَا حَاجَةَ لَنَا فِيهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) سَآمُرُ فِي ذَلِكَ فَاجْتَمَعَ فِي ذَلِكَ فَلَمَّا سَمِعَ بَنُوا أُبَيْرِقٍ أَتَوا رَجُلًا مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ أَسِيرُ ابْنُ عُرْوَةَ فَكَلَّمُوهُ فِي ذَلِكَ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الدَّارِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ قَتَادَةَ بْنَ النُّعْمَانِ وَعَمَّهُ عَمَدُوا إِلَى أَهْلِ بَيْتٍ مِنَّا أَهْلِ إِسْلَامٍ وَصَلَاحٍ يَرْمُونَهُمْ بِالسَّرِقَةِ مِنْ غَيْرِ بَيِّنَةٍ وَلَا ثَبْتٍ . قَالَ قَتَادَةُ: فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَكَلَّمْتُهُ . فَقَالَ : عَمَدْتَ إِلَى أَهْلِ بَيْتٍ ذُكِرَ مِنْهُمْ . إِسْلَامٌ وَصَلَاحٌ تَرْمِيهِمْ بِالسَّرِقَةِ عَلَى غَيْرِ ثَبْتٍ وَلَا بَيِّنَةٍ ، قَالَ: فَرَجَعْتُ ، وَلَوَدِدْتُ أَنِّي خَرَجْتُ مِنْ بَعْضِ مَا لِي وَلَمْ أُكَلِّمْ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فِي ذَلِكَ ، فَأَتَانِي عَمِّي رِفَاعَةُ فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي مَا صَنَعْتَ؟ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ (ﷺ)، فَقَالَ : اللهُ الْمُسْتَعَانُ، فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ نَزَلَ الْقُرْآنُ (إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيماً) بَنِي أُبَيْرِقَ (وَاسْتَغْفِرِ اللهَ) أَيْ مِمَّا قُلْتَ لِقَتَادَةَ (إِنَّ اللهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً. وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّاناً أَثِيماً يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللهِ - إِلَى قَوْلِهِ - غَفُوراً رَحِيماً) أَيْ : لَوِ اسْتَغْفَرُوا اللهَ لَغَفَرَ لَهُمْ، (وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْماً فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ - إِلَى قَوْلِهِ - إِثْماً مُبِيناً) قَوْلُهُ لِلَبِيدٍ: (وَلَوْلَا فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ - إِلَى قَوْلِهِ - فَسَوْفَ يُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً) فَلَمَّا نَزَلَ الْقُرْآنُ أَتَى رَسُولَ اللهِ (ﷺ) بِالسِّلَاحِ فَرَدَّهُ إِلَى

رِفَاعَةَ ، فَقَالَ قَتَادَةُ: لَمَّا أَتَيْتُ عَمِّي بِالسِّلاَحِ، وَكَانَ شَيْخاً قَدْ عَسِيَ أَوْ عَشِيَ
فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، وَكُنْتُ أُرَى إِسْلاَمَهُ مَدْخُولاً، فَلَمَّا أَتَيْتُهُ بِالسِّلاَحِ قَالَ: يَا ابْنَ
أَخِي هُوَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، فَعَرَفْتُ أَنَّ إِسْلاَمَهُ كَانَ صَحِيحاً ، فَلَمَّا نَزَلَ الْقُرْآنُ
لَحِقَ بَشِيرٌ بِالْمُشْرِكِينَ ، فَنَزَلَ عَلَى سُلاَفَةَ بِنْتِ سَعْدِ بْنِ سُمَيَّةَ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ (
وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ
مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيراً إِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيداً) فَلَمَّا نَزَلَ عَلَى سُلاَفَةَ
رَمَاهَا حَسَّانُ ابْنُ ثَابِتٍ بِأَبْيَاتٍ مِنْ شِعْرِهِ، فَأَخَذَتْ رَحْلَهُ فَوَضَعَتْهُ عَلَى رَأْسِهَا
، ثُمَّ خَرَجَتْ بِهِ فَرَمَتْ بِهِ فِي الأَبْطَحِ، ثُمَّ قَالَتْ: أَهْدَيْتَ لِي شِعْرَ حَسَّانَ؟ مَا
كُنْتَ تَأْتِينِي بِخَيْرٍ.

"Bizde bir aile vardı. Onlara "Übeyrikin oğulları" deniyordu. Bunlar, "Bişr" "Beşir" ve "Mübeşşir" isimli kişilerdi. Beşir münafıktı, şiirler yazar onunla Resulullah'ı ve sahabilerini hicvederdi. Sonra da bu şiirleri başka kimselere isnad ederek "Falan kişi böyle söyledi" "Filan kişi şöyle söyledi." derdi. Sahabiler bu şiirleri duyunca "Vallahi bu şiiri ancak bu habis herif söyler. Bunu Übeyrikin oğlu söylemiştir." derlerdi.

Bu aile, cahiliye döneminde de, İslamın gelişinden sonra da fakir ve muhtaç bir aile idi. O sırada Medine halkının gıdası, hurma ve arpa ekmeğinden ibaretti. Eğer bir insanın imkânı varsa, Şam'dan un taşıyan kervan geldiğinde ondan un satın alır ve sadece kendisi yerdi. Çocukları ise ancak hurma ve arpa ekmeği yiyebilirlerdi.

İşte o günlerde Şam'dan bir kervan geldi. Amcam Zeyd oğlu Rifaa, bir hayvan yükü un satınaldı. Onu kilere koydu. Orada silah, zırh ve kılıçlar da bulunuyordu. Kilerin altından delik açılarak yiyecekler ve silahlar çalındı. Sabah

olunca amcam Rifaa bana geldi ve "Yeğenim bu gece soyulduk. Kilerimize delik açılarak yiyeceklerimiz ve silahlarımız çalındı." dedi. Bunun üzerine evde inceleme yaptık. Sağa sola sorduk. Bazıları: "Biz bu gece Übeyrikin oğullarının ateş yaktıklarını gördük. Kanaatimiz odur ki bunlar sizin yiyeceklerinizin bir kısmı için bu ateşi yakmışlardı." Biz olayı çevreden soruştururken Übeyrikin oğulları şöyle diyorlardı. "Vallahi biz bu işi Lebid b. Sehl'in yaptığı kanaatindeyiz."

Katade diyor ki: "Halbuki Lebid aramızda salih ve dinine bağlı bir insandı. Lebid bunu işitince silahını çekip onlara hücum etti ve "Ben çaldım ha? Vallahi ya bu kılıç sizi doğrar veya bu hırsızlığın mahiyetini ortaya çıkarırsınız." dedi. Bunun üzerine Übeyrikin oğulları: "Bizden uzak ol be adam, bunu sen yapmadın." dediler. Bundan sonra çevreden tekrar soruşturduk ve kesinlikle anladık ki bu işi Übeyrikin oğulları yapmış. Amcam bana: "Yeğenim, Resulullah'a gidip hadiseyi anlatsana." dedi. Ben de Resulullah'a gittim ve ona: "Bizden fakir ve şerir bir aile, amcam Zeyd oğlu Rifaanın kilerini yarıp silah ve yiyeceklerini aldı. Bari silahlarımızı bize iade etsinler, yiyeceklere ihtiyacımız yok." dedim. Resulullah (s.a.v.) "Bunu emredeceğim." buyurdu.

Übeyrikin oğulları bunu işitince akrabaları olan ve adına "Esir b. Urve" denen bir kişiye vardılar ve bu hususu ona anlattılar. Bunun üzerine çevre halkı toplandı ve Resulullah'ın yanına gelip şöyle dediler: "Ey Allah'ın Resulü, Katade b. Numan ve amcası, aramızda müslümanlıkları ve salih kişilikleriyle tanınan bir aile aleyhine kalkıştılar. Onlari hiçbir delil ve ispat olmadığı halde hırsızlıkla itham ettiler."

Katade b. Numan sözlerine devamla diyor ki: "Ben de Resulullah'ın yanına vardım ve onunla konuştum. Resulullah bana: "Müslümanlıkları ve salih kişilikleri anlatılan bir aile aleyhine kalkışmışsın. Onları, hiçbir delilin olmadan hırsızlıkla suçluyormuşsun." dedi. Bunun üzerine geri döndüm ve "Keşke bir kısım mallarımı kaybetseydim de Resulullah'a bu hususu anlatmasaydım." diye pişmanlık duydum. Amcak Rifaa bana geldi ve "Yeğenim ne yaptın?" dedi. Ona, Resulullah'ın bana söylediği şeyleri haber verdim. O da "Alah yardımcımız olsun." dedi. Çok geçmeden işte bu surenin yüz beşinci âyetinden yüz on altıncı âyetine kadar olan âyetler nâzil oldu. O âyetlerde şöyle buyuruluyordu: "Ey Muhammed, şüphesiz ki Allah'ın gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmetmen için biz Kur'an'ı sana hak olarak indirdik. Sen, hainlerin savunucusu olma." (Yani Übeyrikin oğullarının savunucusu olma. Katade'ye söylediklerinden dolayı da) "Allah'tan bağışlanma iste. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." "Kendi nefislerine hainlik edenleri savunma. Şüphesiz ki Allah, hain günahkârı sevmez." "Yaptıkları günahları insanlardan gizlerler de Allah'tan gizlemezler. Oysa geceleyin, Allah'ın razı olmadığı sözü tertipledikleri vakit Allah onlarla beraberdi. Allah onların yaptıklarını ilmiyle kuşatıcıdır."

"Dünya hayatında onları siz savunuyorsunuz peki kıyamet gününde Allah'ın huzurunda onları kim savunacaktır? Yahut onlara kim vekil olacaktır?" "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanmasını dilerse Allah'ı mağfiret ve merhamet edici olarak bulur." "Kim bir günah kazanırsa ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." "Kim bir hata yapar veya günah işler de sonra (Übeyrikin oğullarının, Lebide attıkları gibi) onu suçsuz birinin üzerine atarsa şüphesiz o, iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur." "Eğer Allah'ın sana lütfu ve merhameti olmasaydı onlardan bir topluluk seni saptırmaya çalışırdı. Halbuki onlar ancak kendi nefislerini saptırırlar. Sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitap ve hikmet indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfu büyüktür." "Sadaka vermeyi, iyilik yapmayı ve insanlar arasında sulh yapılmasını emreden kimse müstesna, onların fısıltılarının çoğunda hiçbir hayır yoktur. Kim bunları Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa ilerde ona büyük bir mükâfaat vereceğiz."

Katade b. Numan diyor ki: "Bu âyetler inince çalınan silahlar Resulullah'a getirildi. Resulullah onları Rifa'ya verdi. Silahları amcam Rifaa'ya ben teslim ettim. Amcam, ömrünü cahiliye döneminde geçirmiş ihtiyar birisiydi. Ben onun, istemeyerek müslüman olduğu kanaatindeydim. Ona silahları götürünce şöyle dedi: "Yeğenim bunları Allah yoluna veriyorum." İşte o zaman sağlam bir şekilde müslaman olduğu kanaatine vardım." Bu âyetler inince Übeyrikin oğullarından Beşir, müşriklerin safına geçti. Sa'd'ın kızı Sülaka'nın yanında kalmaya başladı. Bunun üzerine Allah teala: "Kendisine doğru yol açıklandıktan sonra kim Peygamberle ayrılığa düşer ve müminlerin yolunun dışında bir yol takib ederse onu gittiği yolda bırakırız ve cehenneme atarız. O cehennem ne kötü bir yerdir." "Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki derin bir sapıklığa düşmüştür." [191] âyetlerini indirdi.

Katade b. Numan diyor ki: "Beşir, Sülaka'nın yanında kalırken Hassan b. Sabit, kadının o erkekle ilişkisi olduğuna dair aleyhine bir şiir yazdı. Bunun üzerine kadın, Beşir'in bineğinin eğerini alıp başının üzerinde taşıyarak götürüp "Ebtah" denen yere attı ve ona: "Sen bana, Hassan'ın şiirlerini mi hediye getirdin? Zaten senden bana hiçbir hayır gelmemiştir." dedi. [192]

Bu hususta Taberi bir kaç rivayet daha zikretmiştir.

a- Katade b. Dame'ye göre bu âyetler, Ensar'dan bir kişi olan Übeyrikin oğlu Tu'me hakkında nâzil olmuştur. Tu'me, amcasının kendisine emanet ettiği

---

191 Nisa suresi, 4/115, 116

192 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, Hadis no: 3036

zırhı çalmış sonra onu, Zeyd b. es-Semin diye adlandırılan bir Yahudinin çaldığını söylemiştir. Yahudi gelip Resulullah'a şikayette bulununcaTu'me'nin kabilesi gelip Resulullah'ın Tu'me'yi savunmasını istemişler Resulullah da onu savunmak isterken Allah teala,hakkında bu âyetleri indirmiş ve Tu'me'yi savunmamasını emretmiştir. Bu olaydan sonra Tu'me dinden çıkıp Mekke'deki müşriklerin yanına gitmiş Allah teala da onun hakkında "Kendisine doğru yol açıklandıktan sonra kim Peygamberle ayrılığa düşer ve müminlerin yolunun dışında bir yol takibederse onu takibettiği yolda bırakırız ve cehenneme atarız. O cehennem ne kötü bir yerdir." (193) buyurmuştur.

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir rivayete göre Resulullah ile beraber savaşa çıkan Ensar'dan birinin zırhı çalındı. Zırhın sahibi onu, Tu'me b. Übeyrik'in çaldığını söyledi. Tu'me Resulullah'a getirildi. Hırsız bunu görünce zırhı götürüp suçsuz bir adamın evine attı ve kendi akrabalarına: "Ben zırhı ortadan kaldırdım, onu götürüp filanın evine attım. O zırh o kişinin evinde bulunacaktır." dedi. Bunun üzerine hırsızın akrabaları geceleyin Resulullah'a giderek "Ey Allah'ın Resulü, bizim adamımız bundan beridir. Zırhı çalan falandır. Biz bunu öğrendik. Sen insanların huzurunda arkadaşımızın suçsuz olduğunu ilan et ve onu savun. Zira Allah onu senin vasıtanla korumayacak olursa o helak olur." dediler. Resulullah da insanların huzurunda o kişinin suçsuz olduğunu söyledi. İşte bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu. Resulullah'ı ve hırsızı himaye edenleri uyardı.

c- İbn-i Zeyd'e göre ise olay şöyledir: Resulullah zamanında demirden bir zırh çalınmış ve suç, bir Yahudinin üzerine atılmıştır. Yahudi kendisini savununca hırsızın komşuları, hırsızlık yapanı temize çıkarmışlar, hırsızlığı Yahudinin yaptığını söylemişler ve Resulullah'a "Ey Allah'ın Resulü, bu murdar Yahudi, Allah'ı inkâr etmektedir. Sen onu getirip hesaba çeksen iyi olur." dediler. Resulullah da Yahudiye bir kısım sözler söyledi. İşte bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu. Resulullah'a sistem etti. Hırsızı savunan komşularını da kınadı.

d- Süddi'ye göre ise bu âyet-i kerimeler, bir Yahudinin, kendisine zırhını emanet ettiği Übeyrikin oğlu Tu'me hakkında nâzil olmuştur. Yahudi, Tu'me'ye emanet ettiği zırhını, onunla beraber Tu'menin evinde belli bir yere gömdüler. Sonra Tu'me orayı eşip zırhı çıkardı. Yahudi gelip zırhını isteyince Tu'me onu inkâr etti. Yahudi, akrabalarına gidip: "Benimle birlikte gelin. Ben zırhın nereye gömüldüğünü biliyorum." dedi. Tu'me onların geleceklerini öğrenince zırhı alıp Ebu Müleyl el-Ensari adındaki kişinin evine attı. Yahudi gelip zırhını aradı fakat bulamadı. Bunun üzerine Tu'me ve akrabaları, Yahudiye hakaret ettiler. Tu'me Yahudilere: "Siz beni ihanetle mi suçluyorsunuz?" dedi. Gelenler Tu'menin evinde zırhı aradılar. Bir ara Ebu Müleyl'in evine yukardan bakarken zırhın

193 Nisa suresi, 4/115

orada olduğunu gördüler. Bunun üzerine Tu'me, "Bu zırhı Ebu Müleyl almış." dedi. Ensardan olanlar Tu'meyi savundular. Tu'me onlara: "Haydin Resulullah'a gidelim ona söyleyin beni savunsun ve Yahudilerin delilini çürütsün. Zira ben yalancı çıkacak olursam Yahudi bütün Medine halkına karşı yalan söyler." dedi. Bunun üzerine Ensardan bir kısım insanlar Resulullah'a gidip "Ey Allah'ın Resulü, sen Tu'me'yi savun ve Yahudiyi yalancı çıkar." demişler. Resulullah da bunu yapmak istemiş ve bunun üzerine Allah teala: "Sen, hainlerin savunucusu olma." âyetini ve ondan sonra gelen âyetleri indirmiş ve Resulullah'ı uyarmış ve ihanet edeni savunanları da kınamıştır.

e- İkrime'ye göre ise bu âyet-i kerimeler, Übeyrikin oğlu Tu'me hakkında nâzil olmuştur. Ensardan birisi buna, içinde bir zırhı bulunan deposunu emanet etmiş daha sonra gelip orayı açtığında zırhını bulamamış ve onu Tu'me'ye sormuş, Tu'me de: "Zeyd b. es-Semin" diye adlandırılan bir Yahudinin onu aldığını söylemiş fakat zırhın sahibi, Tu'me'nin yakasını bırakmamıştır. Onun akrabaları bu hali görünce Resulullah'a gidip, Tu'meyi savunmasını istemişler, bunun üzerine de bu âyetler nâzil olmuş ve Resulullah'ı uyarmış, Tu'me'nin kavmini de kınamıştır.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾

107- Kendi nefislerine hainlik edenleri savunma. Şüphesiz ki Allah, hain günahkârı sevmez.

Ey Muhammed, hırsızlık yaparak haram mal yiyip nefislerine zulmedenleri savunma. Çünkü Allah, hiçbir haini ve günahkarı kevmez.

*Yukarıda da izah edildiği gibi, burada, nefislerine hainlik ettikleri zikredilenlerden maksat, Übeyrikin oğullarıdır.

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا
يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾

108- Onlar, yaptıkları günahları insanlardan gizlerler de Allah'tan gizlemezler. Oysa, geceleyin, Allah'ın razı olmadığı sözü tertipledikleri va-

kit Allah onlarla beraberdi. Allah onların yaptıklarını ilmiyle kuşatıcıdır.

Bu hainler, işledikleri günahları ve yaptıkları ihanetleri, utandıkları ve çekindikleri için kendilerini ayıplamaktan başka hiçbir şey yapmayacak olan insanlardan gizlerler. Fakat bütün yaptıklarını gören, onları cezalandıracak olan ve bu nedenle kendisinden gizlenilmeye daha layık olan Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin, Allah'ın razı olmadığı sözü tertipledikleri vakit Allah onlarla beraberdi. Allah onların yaptıklarını ilmiyle kuşatıcıdır.

*Geceleyin tertiplendiği zikredilen şeylerden maksat, hırsızlık veya ihanet eden kişiyi Resulullah'ın huzurunda temize çıkarma planlarıdır. Bu planı yapanlardan maksat ise Übeyrikin oğullarını savunanlardır.

هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

109- Dünya hayatında onları siz savunuyorsunuz. Peki kıyamet gününde Allah'ın huzurunda onları kim savunacaktır. Yahut onlara kim vekil olacaktır?

Yaptıkları kötülükleri ve işledikleri suçları bilmeyerek de olsa Übeyrikin oğullarını siz savunuyorsunuz. Fakat âhirette Allah'ın, kendilerinin suçlu olduklarını kesin olarak bildiği bu kimseleri orada kim savunacaktır?

*Buradan anlaşılıyor ki herhang ibir hususta bir teşebbüse geçmeden önce o husus iyice incelenmeli ve yapılan iş sağlam yapılmalı, hatalardan sakınılmalıdır. Aksi takdirde bunun da mânevi bir sorumluluğu vardır.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُٓوءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿١١٠﴾

110- Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanmasını dilerse Allah'ı, mağfiret edici olarak bulur.

*Bir kısım müfessirler, bu âyet-i kerimenin, bundan önce geçen yüz yedinci âyette kendi nefislerine ihanet ettikleri zikredilen kimseler hakkında nâzil olduğunu söylemişler diğer bir kısım müfessirler ise bu âyetin, yüz dokuzuncu âyette beyan edilen, kendi nefislerine hainlik edenleri savunanlar hakkında nâzil

olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime, hainler ve hainleri savunanlar hakkında nâzil olsa da her kötülük işleyen veya kendi nefsine zulmedeni ifadesi içine almaktadır. Ve bu âyet, Muhammed ümmeti için büyük bir lütuftur.

Bu hususta Ebu Vâil diyor ki: "Abdullah b. Mes'ud dedi ki: "İsrailoğullarından biri bir günah işlediğinde onun günahının keffareti kapısının üzerine yazılırdı. Onlardan birinin bir yerine idrar dokunsa orayı makasla kesmek zorundaydılar."

Abdullah b. Mes'ud'un bu sözleri üzerine bir adam: "Şüphesiz ki Allah, İsrailoğullarına hayırlı şeyler vermiş." dedi. İbn-i Mes'ud da "Allah'ın size verdiği, onlara verdiğinden daha hayırlıdır. Allah sizin için suyu temizleyici kılmıştır. Günahlarınızın affedilmesi için de şöyle buyurmuştur: "O takva sahipleri bir haksızlık yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar ve hemen günahlarının bağışlanmasını isterler." (194) "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanmasını dilerse Allah'ı affedici ve merhamet edici olarak bulur."

Habab b. Ebi Sabit diyor ki: "Bir kadın Abdullah b. Muğaffel'e geldi ve ona, bir kadının fuhuş yaparak hamile kaldığını daha sonra da doğurduğu çocuğu öldürdüğünü ve bu kadının durumunun ne olacağını sordu. Abdullah da: "Onun için cehennem ateşinden başka bir şey yoktur." dedi. Kadın ağlayarak ayrılıp gitti. Abdullah kadını geri çağırdı ve ona: "Ben senin meseleni şu iki günahtan biri olarak görüyorum." dedi. Ve "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonraAllah'tan bağışlanmasını dilerse Allah'ı mağfiret ve merhamet edici olarak bulur." âyetini okudu.

Abdullah b. Abbas da bu âyeti izah ederken şunları söylemiştir: "Allah teala bu âyet-i kerimede, kullarına karşı affedici olduğunu, yumuşak davrandığını, rahmetinin ve lütfunun bol olduğunu beyan etmektedir. Kul, büyük küçük herhangi bir günah işler de sonra Allah'tan onun affını dilerse Allah'ın affedici ve merhamet edici olduğunu görür. Günahı çok olsa bile."

وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْماً فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً ﴿١١١﴾

111- Kim bir günah kazanırsa ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Kim, bilerek ve kasıtlı olarak bir günah işlerse, günahının vebali ve ayıbı

194 Âl-i imran suresi, 3/135

kendisine aittir. Zira âhirette kimse kimsenin günahını yüklenmeyecektir. O halde ey akrabalar, içinizden günahkâr olanları savunmaya kalkmayın. Yoksa siz de günahkâr olursunuz. Allah herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve ihkmet sahibidir. Herkese yaptığının karşılığını verecektir.

*Daha önce de zikredildiği gibi bu âyetin de Übeyrik oğulları hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiştir.

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا
مُبِينًا ﴿١١٢﴾

112- Kim bir hata yapar veya günah işler de sonra onu suçsuz birinin üzerine atarsa şüphesiz o, iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

Kim, kasıtsız olarak bir hata işler veya Übeyrikin oğullarının yaptıkları gibi kasıtlı bir şekilde günah işler sonra da hatasını veya günahını, masum olan bir başkasına yüklemeye kalkarsa işte böyle bir insan şüphesiz ki büyük bir iftirada bulunmuş ve apaçık bir günah işlemiş olur.

*Âyette zikretilen "Hata", kasıtlı veya kasıtsız olarak işlenen günahtır. "Günah" diye tercüme edilen (إثْماً) kelimesi ise, kasıtlı olarak işlenen günahı ifade eder. Bu sebeple bu kelimeler ayrı ayrı zikredilmişlerdir.

Müfessirler bu âyette, işlediği günahı başkalırının üzerine attığı zikredilen kişiden maksadın, Übeyrikin oğlu olduğu hususunda ittifak etmişler, ancak üzerine suç atılan masum kişinin kim olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Bazılarına göre bu kişi, Lebid b. Sehl bazılarına göre ise Zeyd b. es-Semin adlı bir Yahudidir.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ
يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ
وَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ

وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

113- Eğer Allah'ın sana lütuf ve rahmeti olmasaydı onlardan bir topluluk seni saptırmaya çalışırdı. Halbuki onlar ancak kendi nefislerini saptırırlar. Sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitap ve hikmet indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfu büyüktür.

Ey Muhammed, eğer Allah, hainlerin durumunu açıklayarak seni koruma lütfunda bulunmayıp sana merhamet etmeseydi, onlardan bir fırka, o hıyanet eden kimsenin durumunu gizleyerek ve suçsuz olduğuna dair şahitlik ederek seni doğru yoldan kaydırırdı. Halbuki onlar ancak kendilerini doğru yoldan saptırırlar Onlar sana bir zarar veremezler. Çünkü Allah seni davanda kararlı kılmış ve hataya düşmeni önlemiştir. Allah sana Kur'an'ı ve Allah'ın hükümlerini bilme hikmetini indirdi. Geçmişe ve geleceğe dair haberler gibi bilmediğin şeyleri sana bildirdi. Allah'ın sana olan lütfu pek büyüktür. Bu sebeple sana vermiş olduğu nimetlere karşı ona şükret.

*Âyet-i kerimede, "Eğer Allah'ın sana lütfu ve merhameti olmasaydı onlardan bir topluluk seni saptırmaya çalışırdı." buyurulmaktadır. Burada topluluğun Resulullah'ı saptırmaya çalışması, ihanet edenin durumu hakkında Resulullah'ı tereddüde düşürmeleri, o kişinin suçsuzluğuna dair şahitlik etmeleri ve Resulullah'tan onu temize çıkarmasını istemeleridir.

Âyet-i kerimede: "Halbuki onlar ancak kendi nefislerini saptırırlar." buyurulmaktadır. Bundan maksat ise bunların, Allah'ın kendilerine mübah kılmadığı bir şeye kendilerini sokmaları ve kendilerini günaha sürüklemeleridir. Zira Allah teala, başka bir âyette müminlere: "İyilikte ve takvada yardımlaşın. Günah işleme ve düşmanlık yapmakta yardımlaşmayın..." (195) buyurulmuştur. Hain kimselere yardım etmeye kalkışanlar, kendilerini hak yoldan saptırmış olurlar.

Âyet-i kerimede, Allah tealanın, Resulullah'a, kitabın yanında hikmeti de indirdiği beyan edilmektedir. Buradaki "Hikmet"ten maksat, Kur'an'da mücmel olarak zikredilen helallar, haramlar, emirler, yasaklar, hükümler, vaadler ve tehditlerdir.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ
النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

195 Maide suresi, 5/2

114- Sadaka vermeyi, iyilik yapmayı veya insanlar arasında sulh yapılmasını emreden kimse müstesna, onların fısıltılarının çoğunda hiçbir hayır yoktur. Kim bunları, Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa ilerde ona büyük bir mükâfaat vereceğiz.

İnsanların fısıltılarının çoğunda hiçbir hayır yoktur. Sadaka vermeyi, iyilikte bulunmayı veya anlaşmazlık içerisinde bulunan insanların arasını bulmayı emredenin fısıltısı müstesnadır. Kim bu hayırları. Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa ileride ona büyük bir mükâfaat vereceğiz.

*Taberi bu âyet-i kerimedeki çeşitli kıraat şekillerini zikrettikten sonra demiştir ki: "Âyetin mânâsını, fısıltılarda hayır yoktur. Sadece bazılarında hayır vardır. O da sadaka vermeyi veya iyilikte bulunmayı emretmek yahut insanların arasını bulmaktır." şeklinde izah etmek doğru değildir. Şu şekilde izah etmek daha doğrudur. Fısıltı yapanların çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi veya iyilikte bulunmayı emreden yahut insanların arasını düzeltenler müstesnadır. İşte fısıldaşanlardan hayırlı olanlar bunlardır."

Birinci izah şekli Basralıların, ikinci izah şekli ise Kufelilerin kıraatlarına göredir.

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ
الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

115- Kendisine doğru yol belli olduktan sonra kim Peygamberle ayrılığa düşer ve müminlerin yolunun dışında bir yol takib ederse onu gittiği yolda bırakırız ve cehenneme atarız. O cehennem ne kötü bir yerdir.

Kim Muhammed'in, Allah'ın Peygamberi olduğunu ve getirdiklerinin de Allah katından olduğunu, insanları doğru yola ilettiğini anladıktan sonra Allah'ın Peygamberi Muhammed'e karşı çıkar, ona düşman kesilip ondan ayrılırsa ve Muhammed'i tasdik edenlerin yolunun dışında bir yol tutacak olursa biz onu, tuttuğu yolda bırakır onu, yardım dilediği putlarına terkederiz. Onlar da ona hiçbir fayda sağlayamazlar ve Allah'ın azabını ondan uzaklaştıramazlar. Biz de onu cehenneme sokarız. O cehennem ne kötü bir yerdir.

*Daha önce de açıklandığı gibi bu âyet-i kerime, Tu'me b. Übeyrik gibi, , ihanet eden, ihanetinden sonra tevbe etmeyen, aksine müminleri bırakıp putlara tapan müşriklere sığınan ve dinden dönerek Resulullah ile ayrılığa düşen kimse-

ler hakkında nâzil olmuştur. (196)

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

116- Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki derin bir sapıklığa düşmüştür.

Şüphesiz ki Allah, Tu'me b. Übeyrik gibi, kendisine ortak koşan ve müşrik olarak ölenleri affetmez. Allah'a ortak koşma dışında başka bir günah işleyen kimselerin ise affedilmeleri Allah'a kalmıştır. Allah onlardan dilediğini affeder, dilediğini ise cezalandırır. Kim Allah'a ibadetinde ortak koşmuş olursa şüphesiz ki o, hak yoldan kaymış, derin bir sapıklığa düşmüştür. Zira o, Allah'a ibadette ona ortak koşmasıyla şeytana itaat etmiş ve onun yolundan gitmiş olur. Bu da büyük bir sapıklık ve açık bir hüsrandır.

*Allah'a ortak koşmaktan daha büyük bir günah yoktur. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud şöyle diyor:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) اَيُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ قَالَ اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ قُلْتُ ثُمَّ اَيٌّ قَالَ وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَيٌّ قَالَ اَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ.

"Ben Resulullah'tan "Allah katında en büyük günah hangisidir?" diye sordum. Resulullah buyurdu ki: "Başka bir şeyi, seni yarattığı halde Allah'a eş koşmandır." Dedim ki: "Bunun büyük olduğu muhakkak. Bundan sonra hangisi büyüktür?" Buyurdu ki: "Seninle beraber yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir." Dedim ki: "Bundan sonra hangisidir?" Buyurdu ki: "Komşunun karısıyla zina etmendir." (197)

196 Bu âyet-i kerime, şerî delillerden sayılan İCMA'ın, dini hükümlere delil olduğunu göstermektedir. Zira âyette "...Kim, müminlerin yolunun dışında bir yol takib ederse onu, gittiği yolda bırakırız ve cehenneme atarız." buyurulmaktadır. Sahih hadislerde de beyan edildiği gibi İslam ümmetinin sapıklık üzerinde ittifak etmeleri mümkün değildir. Bu itibarla ümmetin üzerinde ittifak ettiği husus, müminlerin tuttuğu yoldur. Bu yola uymak mecburiyeti vardır. Bundan ayrılanların akıbeti, âyet-i kerimenin ifade ettiği gibi cehenneme konulmaktır.

197 Buhari, K. el-Tefsir el-Kur'an, sure 2, bab: 3, Sure 25, bab: 2. K. el-edeb, bab: 20 Müslim, K. el-iman, bab: 141, Hadis no: 86

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾

117- Onlar, Allah'ı bırakıp da sadece bir takım dişilere taparlar. Böylece ancak inatçı şeytana tapmış olurlar.

Allah'a ortak koşan müşrikler, Allah'ı bırakıp da dişilerin adlarını tatkıtları, Lat, Uzza, Menat gibi putlara taparlar. Bunların ilah ve rab oldukarını iddia ederler. Onlar bu davranışlarıyla ancak, Allah'a isyan eden şeytana tapmış olurlar. Bu da onların, sapıklık ve inkâr içinde olduklarının ve doğru yoldan ayrıldıklarının en büyük delilidir. Zira onlar herşeyin dişisini o şeyin kötüsü sayarlar. Buna rağmen onu ilah kabul edip ona taparlar.

*Müşreklir, taptıkları varlıklara dişi adlarını koyuyarlar hatta meleklerin de Allah'ın kızları olduklarını iddia ediyorlardı. Âyet-i kerime bu hususa işaret ederek insanların ötedenberi tanrıça edinme sapıklıklarını kınamaktadır.

Müfessirler âyet-i kerimede, müşriklerin taptıkları zikredilen dişilerden neyin kasdedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebu Malik, Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre burada müşriklerin taptıkları zikredilen dişilerden maksat, kendilerine dişi adlarını verdikleri putlardır. Mesela, Lut, Uzza, Menat, Naile vb. putlar, kendilerine dişi adları takılan putlardır.

b- Abdullah b. Abbas, Katade ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette kendilerine tapınıldıkları belirtilen dişilerden maksat, taş ve ağaçlar gibi cansız varlıklar ve putlaştırılan ölülerdir.

c- Dehhak'a göre ise âyette zikredilen dişilerden maksat, meleklerdir. Çünkü müşrikler, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını zannediyorlardı.

d- Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen dişiden maksat, putlar demektir. Zira müşrikler putlarına "Dişiler" derlerdi. Bu hususta Ebu Reca, Hasan-ı Basri'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir. Arap kabilelerinden her bir kabilenin kendisine ait bir putu bulunuyordu. Onlar, putlarını kasdederek "Filan kabilenin dişisi." diyorlardı.

e- Mücahid ve Urve'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Dişiler"den maksat, putlar demektir.

Taberi diyor ki: "Bu âyette zikredilen dişilerden maksat, kendilerine dişi adları takılan Lat, Uzza, Naile,Menat gibi putlardır. Doğru olan görüş de budur. Zira dişi kelimesinin Arapçadaki en açık mânâsı "Dişi olmak" demektir. Bu kelimeyi en açık mânâsıyla yorumlamak icabeder. Bu mânâda yorumlandığında da bundan maksadın, kendilerine dişi adları takılan putlar olduğunu söylemek gerekir.

لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَص۪يبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾
وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ
وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ
اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُب۪ينًا ﴿١١٩﴾

118-119- O şeytan ki Allah ona lanet etti. O da şöyle dedi: "Yemin olsun ki kullarından belirli bir kısmını alacağım. Onları mutlaka saptıracağım. Onları boş kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim. Hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim, Allah'ın yaratışını değiştirecekler." Kim, Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse şüphesiz ki o, apaçık bir hüsrana uğramış olur.

Allah'ı bırakıp da dişilerin adlarını taktıkları bir kısım putlara tapan ve böylece Allah'ın huzurundan kovulmuş olan şeytana tapmış olan bu müşriklerin varacakları yer cehennemdir. Tapmış oldukları o şeytanı ise, Allah, rahmetinden uzaklaştırmış ve rüsvay etmiştir. Şeytan da rabbine, aldatmaları ve vesveseleriyle kullarından belli bir kısmını yakalayacağını, onları İslamdan saptırıp inkâra düşüreceğini ve bir kısım boş kuruntularla onların kalblerini kaydıracağını ve o kullara emrederek bir kısım hayvanların kulaklarını yardırıp putlara adatacağını yine onlara emredip Allah'ın yarattığı şekli değiştirmeye sürükleyeceğini söylemiştir. Allah da şeytanın aldatıp kendisine bağladığı bu kimselere, apaçık bir hüsrana düşeceklerini beyan etmiştir.

* Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Şeytan, Allah'ın kullarından bir kısmını kendisine nasıl bağlayabilir?" Cevaben denilir ki "Şeytan onları doğru yoldan saptırarak, onları kendisine itaat etmeye çağırarak ve onlara sapıklığı ve inkarı süslü göstererek onların ayaklarını doğru yoldan kaydırır. İşte bunlardan, şeytanın çağırısına ve süslü gösterdiği şeylere uyanlar ve bu âyette zikredilen, şeytanın kendisine bağladığı belli kimselerdir. Allah teala şeytanın bu davranışını zikrederek, doğru yolu gördükten sonra Peygamberle ayrılığa düşenlerin şeytanın payına düştüklerini beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede, şeytanın bir kısım kullara emrederek onlara, hayvanların kulaklarını yardırdığı beyan edilmiştir. Burada, kulaklarının yardırılacağı beyan edilen hayvanlardan maksat, bu şekilde işaretlenerek tağutlara ve putlara tahsis edilen "Bahire" ve "Saibe" gibi isimlerle isimlendirilen hayvanlardır.

Bu hususta Katade ve Süddi demişlerdir ki: "Şeytanın müşriklere verdiği

vesvese üzerine onlar hayvanların kulaklarını yarıp "Bahire" ve "Saibe" adını takıyor ve putlarına adıyorlardı."

Âyet-i kerimede, şeytanın, kendisine uyan insanlara emrederek Allah'ın yaratışını değiştireceği zikredilmektedir. Müfessirler, âyette geçen ve "Allah'ın yaratışı" diye tercüme edilen (خلق الله) ifadesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, Rebi' b. Enes, İkrime ve Ebu Salih'e göre burada bir kısım insanların, şeytanın kendilerine emretmesiyle değiştirdikleri "Allah'ın yaratışı"ndan maksat, hayvanları kısırlaştırmaktır. Ancak Hasan-ı Basri'nin, koçlarını kısırlaştırılmasında bir mahzur görmediği, Mücahid'in de buradaki (خلق الله)dan maksadın, "Allah'ın dini" demek olduğu rivayet edilmiştir.

b- Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehai, Mücahid, İkrime, Hasan-ı Basri, Katade, Kasım, Süddi, Dehhak ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyette bir kısım insanların, şeytanın emriyle değiştirdikleri zikredilen "Allah'ın yaratışı"ndan maksat, "Allah'ın dinidir" Buna göre şeytana tabi olanlar, onun emriyle Allah'ın dinini değiştirmeye kalkışırlar." demektir.

c- Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen diğer bir görüşe göre burada "Allah'ın yaratışını değiştirme" diye zikredilen şeyden maksat, insanların "Dövme" yaptırmaları, dişlerini törpületerek aralarını açtırmaları, tüylerini aldırmaları vb. şeylerdir.

Bu hususta Abdullah b. Mes'ud'un şunları söylediği rivayet edilmiştir.

عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ لَعَنَ اللهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُوتَشِيمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ
وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ.

"Allah, vücuduna dövme yaptıran kadına da yapan kadına da, tüylerini alan kadına da aldıran kadına da, güzeleşmek için dişlerini törpületerek aralarını açan kadına da, hasılı, Allah'ın yarattığını değiştiren her kadına da lanet eder." (198)

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, "Allah'ın yarattığından maksat Allah'ın dinidir." diyen görüştür. Zira diğer bir âyet, bu âyetteki "Allah'ın yarattığından maksadın", Allah'ın dini olduğunu ifade etmektedir ki o

---

198 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 59, bab: 4

âyet de şudur: "Ey Muhammed, hakka yönelerek yüzünü dosdoğru bir şekilde dine çevir. Bu, Allah'ın insanlara verdiği bir fıtrattır." (199)

Âyet-i kerimede geçen "Allah'ın yaratışı"ndan maksadın din olduğu söylendiği takdirde burada zikredilen diğer bütün görüşler bunun içine girmiş olur. Zira, Allah'ın, kısırlaştırılmasını yasakladığı varlığı kısırlaştırmak, dövme yapmak gibi yasakladığ ışeyleri yapmak, Allah'a karşı gelmektir ve onun dininin hükümlerini değiştirmeye kalkmaktır. Âyeti genel bir şekilde yorumlayarak dinin herhangi bir hükmünü değiştirmeye kalkmanın burada zikredildiğini söylemek dinin sadece belli hükümlerinin değiştirilmesini kasdettiğini söylemekten daha evladır. Âyetin sadece kısırlaştırmayı veya dövme yaptırmayı yasakladığını söylemek onu geniş mânâsından çıkarıp dar bir mânâda izah etmek olur ki bu da isabetli değildir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse şüphesiz ki o, apaçık bir hüsrana uğramış olur." buyurulmaktadır. Allah teala âyet-i kerimenin bu bölümünde, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra Allah ve Resulüyle ayrılığa düşen, dolayısıyla şeytanın taraftarı olan insanların halini bildirmekte ve buyurmaktadır ki, "Kim Allah'a isyanda ve emirlerine karşı gelmekte şeytana itaat eder, onu dost edinir ve yardımcı kabul edecek olursa şüphesiz ki o apaçık bir şekilde hücrana sürüklenmiş ve kendisine yazık etmiş olur. Zira Allah'a karşı günahlarından dolayı Allah'ın onu cezalandırması halinde şeytanın ona yardım etmeye hiçbir gücü yoktur. Bilakis onun şeytana muhtaç olduğu bir sırada onu yalnız bırakıp ondan uzaklaşacaktır. Şeytan öyle bir kişi ile dünyada yaşadığı sürece ve cezalandırılması ertelenmiş olduğu müddetçe beraber olur. Nitekim bu husus, bundan sonra gelen âyette açıklanmaktadır.

يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾

120- Şeytan onlara vaadlerde bulunur ve onları kuruntulara sokar. Halbuki şeytan onlara, aldatıcı şeylerden başkasını vaad etmez.

Şeytan o müşriklere yardım edeceğini ve onları savunacağını vaad eder. Onları, düşmanlarına karşı muzaffer olacakları kuruntusuna kaptırır. Halbuki şeytan onlara, aldatmacadan başka bir şey vaad etmez.

*Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Allah'ın emri yerine gelince şeytan şöyle der. "Şüphesiz Allah size gerçek bir vaadde bulunmuştu. Ben de size vaadde bulunmuştum. Fakat vaadimi bozdum. Benim, sizin üzerinizde bir nüfuzum yoktur. Fakat sizi sapıklığa çağırdım siz de

---

199 Rum suresi, 30/30

bana uydunuz. O halde beni kınamayın, nefsinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Daha önce beni, Allah'a ortak koşmanızı reddediyorum." Elbette zalimlere can yakıcı bir azap vardır." (200)

Yine şeytan, yaptıkları amelleri kendilerine süslü gösterdiği müşriklere Bedir savaşında şunları söylemiştir: Bu hususu şu âyet-i kerime şöyle beyan etmiştir: "O zaman şeytan onların yaptıklarını kendilerine güzel göstermiş "Bugün insanlardan sizi yenecek hiçbir kimse yoktur. Ben de mutlaka sizin yanınızdayım." demişti. İki tkopluluk birbirine görününce de geri dönüp "Ben sizden uzağım. Ben sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Ben Allah'tan korkuyorum. Allah, cezası pek şiddetli olandır." demiştir. (201)

Evet, Allah düşmanı şeytanın aldattığı kimselerin, tam kendilerine muhtaç olduğu bir sırada vaadleri boşa çıkmış, veridği vesveseleri, engin çöllerdeki serap gibi olmuştur. Allah teala bu hususta da şöyle buyurmaktadır: "İnkâr edenlerin amelleri düz bir arazideki serap gibidir. Susayan onu su zanneder. Fakat oraya vardığında umduğundan hiçbir şey bulamaz. Yanında sadece Allah'ı bulur. O da onun hesabını eksiksiz görüverir. Allah, hesabı sür'atli olandır." (202)

أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

121- İşte bunların varacakları yer cehennemdir. Orada kaçacak bir yer de bulamayacaklardır.

Şeytanın vesveselerine kanan ve vaadlerine inanan insanların, kıyamet gününde varıp kalacakları yer cehennemdir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Onlar kendilerini oradan kurtaracak bir kimse de bulamayacaklardır. Orayı başka bir yerle de değiştiremeyeceklerdir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

122- İman edip salih ameller işleyenleri ise altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah bunu

200 İbrahim suresi, 14/22
201 Enfal suresi, 8/48
202 Nur suresi, 24/39

hak olarak vaad etmiştir. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?

Allah'ı ve Resulünü tasdik eden, Allah'ın birliğini ve elçisinin Peygamberliğini ikrar eden, Allah'ın farz kıldığı amelleri yerine getiren kimseleri, kıyamet gününde Allah'ın huzuruna varınca, dünyadayken yapmış oldukları amellerinin karşılığı olarak altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu, Allah'ın, dünyada onlara, gerçek ve kesin olan bir vaadidir. Allah'ın vaadi, bir kısım kuruntular vaadeden şeytanın vaadi gibi yalan bir vaad değildir. Ey insanlar, Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir? O halde nasıl oluyor da Allah'ın size vaad ettiği şeylere ulaştıracak olan amelleri yapmıyorsunuz? Onu inkâra kalkışıyor, emrine muhalefet ediyorsunuz? Halbuki sizler, hiçbir kimsenin, Allah'tan daha doğru söz söyleyemeyeceğini biliyorsunuz. Yine nasıl oluyor da şeytanın vaad ettiği bir kısım kuruntulara ulaşacağınız ümidiyle onun emrettiği şeyleri yapıyorsunuz? Halbuki sizler, şeytanın vaadlerinin, bir kısım aldatmalar, gerçek dışı şeyler olduğunu biliyorsunuz. Bununla birlikte Allah'ı bırakıp şeytanı dost ediniyor ve Allah'a itaat etmiyorsunuz?

Allah teala bu âyet-i kerimede, İslam çerçevesi dışında bulunan ve şeytanın aldatıcı kuruntularına kapılan müşriklere mukabil, iman edip güzel amel işleyenlerin varacakları mevki ve makamları belirtmekte ve bunun, kendi tarafından gerçek bir vaad olduğunu, buna mukabil şeytanın vaadlerinin ise aldatmalardan ibaret olduğunu beyan etmektedir. Böylece müminleri müjdelemektedir.

Âyet-i kerimede: "Allah'dan daha doğru sözlü kim vardır?" buyurulmaktadır.

Peygamber efendimiz de, Allah'tan daha doğru söz söyleyecek hiçbir kimsenin bulunmadığını, hutbelerinin başında belirtir ve şöyle buyururdu:

قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ فِى خُطْبَتِهِ يَحْمَدُ اللهَ وَيُثْنِى عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ يَقُولُ مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْهُ فَلَا هَادِىَ لَهُ إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ وَأَحْسَنَ الْهَدْىِ هَدْىُ مُحَمَّدٍ وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِى النَّارِ.

"Allah kimi hidayete erdirirse onu saptıracak hiçbir kimse yoktur. Kimi de saptıracak olarsa onu da doğru yola iletecek kimse yoktur. Şüphesiz ki sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabı, hidayet ve irşadın en güzeli de Muhammed'in hi-

dayet ve irşadıdır. İşlerin en şerli olanı, dinde olmadığı halde sonradan icad edilenlerdir.B Sonradan icad edilen herşey bid'attir. Her bid'at da sapıklıktır. Her sapıklığa düşen ise cehennem ateşindedir." (203)

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِ

وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾

123- Durum ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim bir kötülük işlerse onun cezasını cehennemde görecektir. O, kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir.

Ey şeytanın dostları ve taraftarları, durum ne sizin arzunuza göre ne de kitap ehlinin arzusuna göredir. Kim, büyük veya küçük bir kötülük işlerse Allah ona, cezasını verecektir. Ve o kendisi için Allah'tan başka, işlerini üzerine alacak ne bir dost ne de Allah'ın azabına karşı yardım edecek bir yardımcı bulabilecektir.

*Müfessirler, âyette geçen: "Durum ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir." ifadesindeki "Sizin" ve "Kitap ehlinin" kelimeleriyle kimlerin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Mesruk, Süddi, Dehhak, Abdullah b. Abbas ve Ebu Salih'e göre burada zikredilen "Sizin" kelimesinden maksat, müslümanlar, "Kitap ehlinin" ifadesinden maksat ise Yahudi, Hristiyan ve benzerleridir.

Bu âyetin izahında Mesruk diyor ki: "Müslümanlarla ehl-i kitap, birbirleriyle münazara yaptılar. Müslümanlar: "Biz sizden daha doğru yoldayız." dediler. Ehl-i kitap da: "Biz daha doğru yoldayız." dediler. Bunun üzerine Allah teala: "Durum ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim bir kötülük işlese onun cezasını görecektir. O, kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de biryardımcı bulabilir." âyetini indirdi. Bundan sonra kitap ehli olanlar, müslümanlara: "Biz sizinle eşitiz." dediler. Bunun üzerine de "Erkek olsun kadın olsun, kim mümin olur da güzel amellerden işlerse işte onlar, cennete girerler. Zerre kadar da zulme uğratılmazlar." (204) âyeti nâzil oldu ve müminleri kitap ehline galip getirdi.

---

203 Neseî, K. es-Salah el-İydeyn, bab: 22 / Müslim, K. el-Cümüa, bab: 43, H.N. 867 Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 5, Hadis no: 4607

204 Nisa suresi, 4/124

Abdullah b. Abbas da bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Çeşitli dinlerden olan insanlar, kendi aralarında tartıştılar. Tevrata tabi olanlar dediler ki: "Bizim kitabımız diğer bütün kitaplardan daha hayırlıdır. Çünkü o, sizin kitaplarınızdan daha önce inmiştir. Peygamberimiz de Peygamberlerin en hayırlısıdır.." İncile tabi olanlar da buna benzer sözler söylediler. Müslümanlar da: "Artık İslamdan başka din yoktur. Bizim kitabımız ondan önceki he kitabı neshetmiştir. Peygamberimiz, Peygamberlerin sonuncudur. Sizler de bizler de sizin kitaplarınıza iman etmekle ve bizim kitabımızda amel etmekle emrolunduk." dediler. Bunun üzerine Allah teala, aralarında hüküm verdi ve buyurdu ki: "Durum ne sizin kuruntunuz ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim, bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir. "Böylece Allah teala dine uyan insanları serbest bıraktı ve buyurdu ki: "İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in hanif dinine tabi olandan, din bakımından daha iyi kim olabilir? Allah, ibrahim'i bir dost edinmişti." (205) âyetini indirdi.

b- Mücahid ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Sizin" ifadesinden maksat, müşrikler, "Kitap ehli"nden maksat ise Yahudi ve Hristiyanlardır.

Bu hususta Mücahid şunları söylemiştir: "Müşrik olan Kureyşliler ve diğer Araplar: "Biz, öldükten sonra diriltilmeyeceğiz ve azap görmeyeceğiz." dediler. Yahudi ve Hristiyanla da "Cennete ancak Yahudi veya Hristiyan olanlar girecektir. Cehnnem ateşi bizlere ancak sayılı günlerde dokunacaktır." dediler. Allah teala da bu âyeti indirdi ve buyurdu ki: "Durum ne sizin kuruntuzuna ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir."

Bu hususta İbn-i Zeyd de şunları söylemiştir: "Yahudi olan Huyey b. Ahtab, Mekke müşriklerini Resulullah'ın aleyhine kışkırtmak için oraya gitmiştir. Müşrikler ona: "Ey Huyey, sizler ehl-i kitapsınız biz mi daha hayırlıyız yoksa Muhammed ve arkadaşları mı?" Huyey: "Siz onlardan daha hayırlısınız." dedi. İşte bu husus şu âyette ifade edilmektedir. "Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun? Onlar puta ve şeytana inanıyorlar ve inkâr edenlere "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır." diyorlar." "Allah'ın lanet ettiği kimseler işte bunlardır. Allah kime lanet ederse artık sen ona bir yardımcı bulamazsın." (206) âyetlerini indirdi. Müşrikler hakkında da : "Durum ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir..." âyetini ve bundan sonra gelen âyeti indirdi.

c- Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen her iki

---

205 Nisa suresi, 4/125

206 Nisa suresi, 4/51, 52

grup insandan maksat da kitap ehlidir.

Taberi, bu görüşlerden, Mücahid'den nakledilen ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, burada zikredilen insanlardan maksadın, Kureyş müşrikleriyle kitap ehli olan kimseler olduklarını söylemiştir. Zira bundan önceki âyetlerde müslümanların kuruntuları zikredilmemiş, şeytanın taraftarlarının kuruntuları zikredilmiş ve şeytanın onlara: "Ben onları boş kuruntulara sokacağım." dediği beyan edilmiştir. Bu nedenle bu âyetteki "Sizin kuruntunuz" ifadesinden maksat, "Siz, şeytana uyan Kureyş müşriklerinin kuruntuları"dır. Müslümanların kuruntuları değildir. Çünkü bir âyeti, kendisinden önce geçen âyetlere uygun olarak tefsir etmek daha evladır. Aksine, bir âyeti, hakkında Kur'an'dan sünnetten ve müfessirlerin icmalarından herhangi bir delil olmaksızın, kendisinden önce geçen âyetlere uygun olmayacak bir şekilde izah etmek isabetli değildir.

Allah teala bu âyet-i kerimede, müşriklerin kuruntularını ehl-i kitabın kuruntularıyla beraber zikretmiştir. Zira her iki fırkanın kuruntuları da şeytanın onlara verdiği kuruntulardır. Nitekim yüz on dokuzuncu âyette bu husus açıkça zikredilmiştir.

Âyet-i kerimenin devamında: "Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir." buyurulmaktadır. Müfessirler burada zikredilen "Kim" ifadesinden, hangi insanların ve "Kötülük"ten de ne gibi bir kötülüğün kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Übey b. Ka'b, Hz. Aişe ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Kim" ifadesinden maksat, mümin olsun kâfir olsun her günah işleyendir. "Kötülük"ten maksat ise büyük küçük hertürlü günahtır. Bu izaha göre her günah işleyen, işlediği günahın cezasını mutlaka görür. Bazılarının cezasını dünyada bazılarının da âhirette görmüş olabilir.

Bu hususta Rebi' b. Zeyd diyor ki: "Ben, Übey b. Ka'b'dan, Allah tealanın, "Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir." âyetini sordum ve dedim ki: "Vallahi, eğer biz, işlediğimiz herşeyin cezasını göreceksek biz helak olduk demektir." O da bana dedi ki: "Vallahi ben seni, şu anda gördüğümden daha anlayışlı sanıyordum. Herhangi bir kimseye isabet eden yaralanma ve ayak sürçmesi, işlediği bir günahtan dolayıdır. Allah'ın bağışlamayıp cezalandırdıkları ise bunlardan daha çoktur. Hatta (hayvanlar tarafından) ısırılma ve sıkıntıya düşme de bu günahların cezalarındandır."

Hz. Aişe de bu âyette zikredilen her kötülüğün cezasının verileceği hükmünün, dünyada gerçekleşeceğini, kulun, dünyada başına gelen musibetlerin, kötülüklerinin bir cezası olduğunu söylemiştir.

b- Hasan-ı Basri, ibn-i Zeyd ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünde zikredilen "Kim" ifadesinden maksat, Yahudi, Hristi-

yan, ateşperest ve Arap müşrikleri gibi kâfirlerdir. "Kötülük"ten maksat ise kâfirlerin yaptıkları kötülüklerdir. Bu görüşte olanlara göre Allah teala, mümin olduğu halde günah işleyenlerin günahlarını bağışlayabileceğini vaad etmiş, kâfirlerin, herhangi bir günah işlemeleri halinde ise bağışlanmayacaklarını ve mutlaka cezasını göreceklerini bu âyetle bildirmiştir.

c- Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyette zikredilen "Kim" ifadesinden maksat, müşrikler "Kötülük" ifadesinden maksat ise, Allah'a ortak koşmaktır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan, Übey b. Ka'b ve Hz. Aişe'den nakledilen birinci görüştür. Yani âyetin bu bölümünde zikredilen "Kim" ifadesinden maksat, günah işleyen herhangi bir insan, "Kötülük"ten maksat ise büyük küçük herhangi bir günahtır. Zira âyet genel bir ifade kullanmıştır. Bu ifadeyi, âyet ve hadisten harhangi bir delil bulunmaksızın özel bir mânâda yorumlamak isabetli değildir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Sizlerin bu âyeti, "Herhangi bir kul, herhangi bir kötülük yapacak olursa onun cezasını mutlaka görür." şeklinde izah etmeniz karşılığında "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız kötülüklerinizi örter sizi güzel bir makama koyarız." (207) âyetinin hükmü ne olacaktır? Allah tealanın, affedeceğini vaad ettiği bir kötülüğün cezasını vereceği nasıl düşünülebilir?" Cevaben denilir ki: "Allah tealanın "Kötülüklerinizi örteriz." buyurması, onları cezalandırmayacağız anlamına gelmez. Allah teala bu ifadesi ile kıyamette müşrikleri, işledikleri günahlardan dolayı rezil ve rüsvay ettiği halde müminleri kötülüklerinden dolayı rüsvay etmeyeceğini beyan etmiştir. Müminleri,işledikleri bu gibi günahlarından dolayı affetmesi ve onları cennetine kavuşturması için dünyada iken bu kötülüklerinden dolayı onlara bir kısım musibetler vermesi işte bu kötülükleri örtmesi ve silmesidir. Nitekim Resulullahtan, âyetin bu şekilde izah edilmesine işaret eden bir çok hadis-i şerifler zikredilmiştir.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ : مَنْ يَعْمَلْ سُوءاً يُجْزَ بِهِ بَلَغَتْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

مَبْلَغاً شَدِيداً. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « قَارِبُوا وَسَدِّدُوا فَفِي كُلِّ مَا يُصَابُ بِهِ

207 Nisa suresi, 4/31

الْمُسْلِمِ كَفَّارَةٌ حَتَّى النَّكْبَةِ يُنْكَبُهَا، أَوِ الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا».

"Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir." âyeti inince bunun hükmü müslümanlara ağır geldi. Bu hususu Resulullah'a açtılar. Resulullah da "Amellerinizi, emredildiğiniz gibi yapmaya yaklaştırın. Onları tam yapmaya çalışın (ve bilin ki) müminin başına gelen her felaket onun günahlarının bir keffaretidir. Hatta ayağına dokunan bir şey, kendisine batan bir diken dahi bundandır." (208)

Hz. Ebubekir diyor ki:

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَأُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ الآيَةُ: (مَنْ يَعْمَلْ سُوءاً يُجْزَ بِهِ وَلاَ يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيّاً وَلاَ نَصِيراً) فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): يَا أَبَا بَكْرٍ أَلاَ أُقْرِئُكَ آيَةً أُنْزِلَتْ عَلَيَّ؟ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ فَأَقْرَأَنِيهَا فَلاَ أَعْلَمُ إِلاَّ أَنِّي قَدْ كُنْتُ وَجَدْتُ انْقِصَاماً فِي ظَهْرِي، فَتَمَطَّأْتُ لَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَا شَأْنُكَ يَا أَبَا بَكْرٍ؟ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، وَأَيُّنَا لَمْ يَعْمَلْ سُوءاً، وَإِنَّا لَمُجْزَوْنَ بِمَا عَمِلْنَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): أَمَّا أَنْتَ يَا أَبَا بَكْرٍ وَالْمُؤْمِنُونَ فَتُجْزَوْنَ بِذَلِكَ فِي الدُّنْيَا حَتَّى تَلْقَوُا اللهَ وَلَيْسَ لَكُمْ ذُنُوبٌ وَأَمَّا الآخَرُونَ فَيُجْمَعُ ذَلِكَ لَهُمْ حَتَّى يُجْزَوْا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

"Ben, Resulullah'ın yanında bulunuyordum. Ona "Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir. O kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir." âyeti nâzil oldu. Bunun üzerine Resulullah bana buyurdu ki: "Ey Ebubekir, bana inen bir âyeti sana okuyayım mı?" dedim ki: "Evet ya Resu-

208 Müslim, K. el-Birr, bab: 52, Hadis no: 2574

lullah." Bunun üzerine Resulullah onu bana okudu. Ben o anda sanki belimin kırıldığını hissettim ve bundan (bu âyetten) dolayı sıkıntıya düştüm. Resulullah "Ey Ebubekir, ne oluyor sana?" dedi. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, babam anam sana feda olsun. Hangimiz kötü amel işlemiyoruz ki? Bu âyette de yaptıklarımızdan dolayı cezalandırılacağımız beyan ediliyor. (Her kötü amelimizden dolayı cezalandırılacağımıza göre halimiz ne olacaktır?) Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey Ebubekir sen, (ve diğer müminler) yaptıklarınızın cezasını dünyada göreceksiniz ki rabbinizin huzuruna günahsız çakısınız. Diğer insanların ise, kötülüklerinin cezası biriktirilir ki kıyamet gününde onun cezasını görsünler." (209)

Hz. Aişe de diyor ki: "Dedim ki: "Ben Allah'ın kitabında hangi âyetin daha şiddetli olduğunu biliyorum." Resulullah da bana dedi ki "O, hangi âyettir?" Ben de dedim ki: "O, Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir." âyetidir." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki "Mümin kul, dünyada iken yaptığı amellerin en kötüsüyle cezalandırılır." Sonra Resulullah, bu cezalardan bazılarını zikretti. Hastalık ve yorgunluk da bunlardandır. Resulullah'ın zikrettiği cezalardan en sonuncusu da, kişinin ayağına bir şeyin dokunmasıydı. Resulullah buyurdu ki: "İşte bütün bunlar, kulun yaptığı amelin cezasıdır. Ey Aişe, kıyamet gününde hesaba çekilecek hiçbir kimse yoktur ki ona azap edilmiş olmasın." Ben de dedim ki: "Allah teala âyetlerinde "Amel defteri sağından verilen, kolay bir hesaba çekilecektir. Ailesine sevinçle dönecektir." (210) buyurmuyor mu? Resulullah da buyurdu ki: "Buradaki hesap sadece yapılan amelleri göstermektir. Kim hesaba çekilmede incelenecek olursa mutlaka azap görür. Resulullah, incelemeyi izah ederken parmağıyla elinin içine dürtmüş ve yeri eşeler gibi yapmıştır."

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقٖيرًا ﴿١٢٤﴾

124- Erkek olsun kadın olsun, kim mümin olur da güzel amellerden işlerse, işte onlar cennete girerler. Zerre kadar da zulme uğratılmazlar.

Ey müşrikler, durum sizin ve kitap ehlinin, kuruntuları gibi değildir. Cennete, sizler girmeyeceksiniz, oraya ancak, erkek olsun kadın olsun bana iman eden, birliğimi kabul eden, Peygamberim Muhammed'i ve onun, benim katım-

209 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, Hadis no: 3039
210 İnşikak suresi, 84/7-9

dan getirdiklerini tasdik eden, bunlarla birlikte salih amel işleyenler, işte bunlar, cennete gireceklerdir. Allah,iman edip salih amel işleyen bu kullarına hurma çekirdiğinin üzerindeki oyuk kadar dahi zulmetmeyecektir. Yani, Allah onlara, yaptıkları amellerinin karşılığını tam olarak verecektir.

*Süddi bu âyetin izahında şöyle demiştir: "İman etme, ancak salih amellerle, müslüman olma da ancak iyiliklerde bulunma ile kabul edilmiştir. Yani kişinin, sadece "Ben mü'minim" veya "Müslümanım" demesi yeterli değildir. Ayrıca salih ameller işlemesi gerekir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Niçin âyet-i kerimede "Kim salih ameller işlerse" denilmiyor da amel kelimesine "Den" takısı eklenerek "Salih amellerden" deniliyor? Cevaben denilir ki: "Bunun izahında iki yön vardır.

Birincisi şudur: Allah teala mümin kullarının bütün salih amelleri işlemeye gücünün yetmeyeceğini bildiğinden, mümin kullarının, salih amelden bazılarını işleyenleri de vaadinden mahrum etmek istememiştir.

İkinci izah ise şudur: Allah teala büyük günahlardan kaçınıp farz kıldığı amelleri yerine getiren kullarına, görevlerinin bazılarında kusur etseler de onlra olan vaadlerini gerçekleştireceğini beyan etmiştir. Bu da Allah tealadan mümin kullarına bir lütuftur. Zira, Allah'ın iman ehline karşı müsamahakâr olması, onun şanına daha layıktır.

وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

125- İyilik yaparak, kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Hanif dinine tabi olandan, din bakımından daha iyi kim olabilir? Allah İbrahim'i bir dost edinmişti.

Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ona itaat edip boyun eğenden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olandan daha güzel din sahibi kim olabilir? İbrahim'in samimiyetinden ve Allah'ı sevmesinden, Allah'ın da ondan razı olmasından dolayı Allah onu dost edinmiştir.

* Bu âyet-i kerime, müslümanların, diğer semavi din sahiplerinden daha üstün olduklarını beyan etmektedir. Çünkü müslümanlar, Allah tarafından gönderilen ve hiçbir değişikliğe uğramayan ilahi din üzeredirler. O da Hz. İbrahim'in de dini olan Hanif dinidir.

Âyet-i kerimede "Allah, İbrahim'i bir dost edinmişti" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Dostluk"tan maksat, şöyle izah edilmiştir: "Hz. İbrahim'in dostluğu, insanlara Allah rızası için düşman olması, Allah rızası için buğuz etmesi yine onları Allah rızası için dost edinmesi ve Allah rızası için sevmesidir. Yani, insanlarla olan münasebetlerini Allah'ın rızasına göre tanzim etmesidir. Allah tealanın, Hz. İbrahim'i dost edihmesi ise, onun, İbrahim'e kötülük yapan Nemrut gibi kimselere karşı yardım etmesi, onu kendisinden sonra gelen salih kullarına önder yapması ve itaatte rehber yapmasıdır.

Bir kısım âlimler, Hz. İbrahim'in "Allah'ın dostu" diye adlandırılmasının sebebi olarak şunu zikretmişlerdir: "Hz. İbrahim, ailesine yiyecek temin etmek için Musul veya Mısır halkından bir kişiden yiyecek maddeleri istemiş o kişi Hz. İbrahim'in ihtiyacını karşılamamıştır. Bunun üzerine Hz. İb.rahim evine dönerek, ailesini üzmemek için çuvallara kum doldurarak evine dönmüş ve gece yatıp uyumuştur. çuvallarda bulunan kumlar Allah tarafından una dönüştürülmüş, Hz. İbrahim'in ailesi çuvalları açınca onların un ile dolu olduklarını görmüşler ve ondan ekmek yapmışlardır. Hz. İbrahim uyanınca ailesine, ekmekleri nasıl yaptıklarını sormuş onlar da: "Dostundan getirdiğin undan yaptık" demişlerdir. Hz. İbrahim meseleyi anlamış ve "Evet, o benim dostum Allah'tandır." demiştir. İşte bu sebeple Allah, Hz. İbrahim'e (خَلِيلُ اللّٰهِ) Allah dostu" ünvanını vermiştir.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

126- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'a aittir. Allah her şeyi kuşatıcıdır.

*Allah, ibrahim'i dost edinmiştir. Onu dost edinmesinin sebebi, İbrahim'in Allah'a itaati, ona ibadette samimi olması ve onun rızasına koşmasındandır. Yoksa İbrahim'in dostluğuna ihtiyacı olduğundan değildir. Allah, İbrahim'e nasıl muhtaç olabilir ki, göklerde ve yerde bulunan herşeyin var edilişi, mülkiyeti, gözetimi ve denetimi ancak Allah'a aittir. O, yaratıkları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunur. Onun verdiği hükme kimse itiraz edemez, yaptıklarından kimse hesap soramaz. Zira o adaletlidir, hikmet sahibidir, lütuf ve merhameti herşeyi kuşatmıştır.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى

عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ
وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا
لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

127-Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "O kadınlar hakkında size fetvayı Allah veriyor. Yazılan haklarını verdiğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlar, zayıf düşürülen çocuklar hakkındaki ve yetimlere adaletle davranmanız hususundaki hükümlere de Kur'an'da size okunan âyetler fetva verir. Ne hayır işlerseniz şüphesiz ki Allah onu çok iyi bilendir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimenin (وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ) bölümünü gramer yönünden çeşitli şekillerde tahlil etmişlerdir.

a- Bazılarına göre bu cümle mübteda olarak merfudur. Haberi ise daha önceki cümlenin haberi olduğunda hazfedilmiş, düşürülmüştür. Cümlenin tam şekli şöyledir: (قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ) Mânâsı ise şöyledir: "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Kadınlar hakkında fetvayı Allah ve kitapta okunan âyetler verir."

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre (وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ) cümlesi mübteda (فِي الْكِتَابِ) cümlesi ise haberdir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor. Bu kitapta size okunan âyetler levh-i mahfuzda bulunmaktadır."

c- Diğer bir kısım âlimlere göre (وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ) cümlesi yemin cümlesidir. (و) harfi de yemin (و) dır. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir. "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "Kitaptan size okunan âyetlere yemin olsun ki o kadınlar hakkında fetvayı size Allah veriyor."

d- Diğer bir kısım müfessirler ise (وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ) cümlesinin, hazfedilmiş bir (فِي) harf-i ceriyle mecrur olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: "O kadınlar hakkında ve kitapta size okunup zikredilen

meseleler hakkında size fetvayı Allah veriyor."

Âyet-i kerimenin meali birinci izah şekline göre hazırlanmıştır. Taberi ise dördüncü ve sonuncu izah şeklini almış ve âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Ey Muhammed, ashabın sana kadınlar hakkında fetva soruyorlar. Haklarının ve vazifelerinin ne olduğunu öğrenmek istiyorlar. Onlara de ki: "O kadınlar hakkında size fetvayı Allah verir. Allah'ın, peygamberine indirmiş olduğu kitapta durumları size anlatılan,Allah'ın kendileri için farz kılmış olduğu miras paylarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenme arzusunda bulunduğunuz yetim kadınlar hakkında da size fetvayı Allah verir."

Taberi, âyeti bu şekilde izah ettikten sonra kitapta zikredilen hükümlerden hangi hükümlerin kasdedildiği hususunda müfessirlerin ihtilaf ettikleri özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

1- Hz. Aişe, Said b. Cübeyr, Şu'be, İbrahim en-Nehai, Süddi, Mücahid, Katade ve Abdullah b. Abbas'a göre, kitapta zikredilen hükümlerden maksat bu surenin baş tarafında geçen ve miras hükümlerini açıklayan on birinci ve on ikinci âyetteki hükümlerdir. Bunlara göre âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva soruyorlar. Onlara de ki: "O kadınlar hakkında size fetvayı Allah veriyor ve bu Kur'an'da zikredilen miras hükümleri bakımından kendilerine farz kılınan haklarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlar hakkında kendilerine mirastan pay verilmeyerek zayıf düşürülen çocuklar hakkında ve yetimlere adaletle davranmanız hususunda da size fetvayı Allah veriyor.

Cahiliye döneminde, çocukları ve kadınları, mirasçı saymadıklarından, Allah teala, bu âyet-i kerimede kadınların ve çocukların da bu surenin on birinci ve on ikinci âyetlerinde zikredildiği gibi mirasçı olacaklarını beyan etmiştir.

Bu âyetin izahında Said b. Cübeyr diyor ki: "Cahiliye döneminde, sadece erginlik çağına girmiş olan erkekler mirasçı oluyorlar, çocuklar ve kadınlar ise mirasçı olmuyorlardı. Nisa suresindeki, miras hükümlerini beyan eden âyetler inince, bu insanlara ağır geldi ve dediler ki: "Artık şimdi mal kazanmayan ve onu idare etmeyen çocuklar ve kadınlar da, mal kazanmak için çalışan erkekler gibi mirasçı oluyorlar." Bu şekilde konuşan insanlar bu hususta bir âyet geleceğini ümit ediyorlardı. Bir süre beklediler. Böyle bir şey gelmediğini görünce şöyle dediler: "Yemin olsun ki, bu böyle kalırsa, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir farz olur. Gidin bunu sorun." Bunun üzerine gidip Resulullah'a sordular. Allah teala da bu âyeti indirdi ve buyurdu ki "Ey Muhammed, sana kadınlar hususunda fetva soruyorlar. De ki: "Onlar hakkında da, bu kitabın bu suresinin baş tarafında zikredilen miras hükümleri bakımından yetim kadınlar hakkında da size fetvayı Allah veriyor."

Hz. Aişe diyor ki: "Bu âyet şu gibi erkeklerin durumunu açıklamaktadır. O erkeğin yanında velisi ve mirasçısı olduğu yetim bir kız bulunur. O kız ona, bir hurmanın salkımında bile ortaktır. Bu erkek onunla evlenmek istemez. Onu, malında kendisine ortak olur korkusuyla başka bir erkekle de evlendirmez. Böylece onun evlenmesine engel olur. İşte bu âyet, bu gibi erkekler hakkında nâzil olmuştur.

2- Said b. Cübeyr'den nakledilen diğer bir görüşe göre kitapta zikredilen hükümden maksat, bu surenin son âyetinde kardeşlerin miras payı zikredilen âyetteki hükümlerdir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva soruyorlar. De ki: Onlar hakkında fetvayı Allah veriyor. Bu surenin son âyetinde size okunan âyetin hükmü bakımından kendilerine farz kılınan haklarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlar hakkında mirastan pay verilmeyerek zayıf düşürülen çocuklar hakkında ve yetimlere adaletli davranmanız hususunda da size fetvayı Allah veriyor.

Cahiliye döneminde, erginlik çağına gelmemiş olan çocuklara, mirastan pay vermiyorlardı. Bunlar, ölenin bacısı ve kardeşi de olsalar mirastan pay alamıyorlardı. Bu âyet indi ve büyük olsun küçük olsun kardeşlerin de mirastan pay alacaklarını beyan etti.

3- Hz. Aişe'den nakledilen diğer bir görüşe göre, kitapta zikredilen hükümden maksat, bu surenin üçüncü âyetinde zikredilen ve mehirleri verilmeden yetimlerle evlenmeyi yasaklayan âyet-i kerimenin hükmüdür. Zira cahiliye döneminde kişiler, velayeti altında bulunan, malında kendisine ortak olan ve güzelliği de yerinde olan yetimlerle evleniyor onlara mehir vermiyorlardı. Bu surenin dördüncü âyeti indi, yetimlere karşı adaletli davranamayanlara, diğer kadınlarla evlenmeyi emretti. İşte bu âyet-i kerimede o hüküm zikredilmektedir. ve "Kitapta size okunan" şeklinde ifade edilmekte ve bu hükmü de Allah'ın koyduğu bildirilmektedir.

4- Muhammed b. Musa'ya göre ise kitapta zikredilen hükümlerden maksat, Resulullah'tan sormadıkları ve kocasıyla geçinemeyeceğinden korkan kadının hükmüdür. Bu hüküm de bu âyetten sonra gelen âyette zikredilmektedir.

Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, sana kadınlar hakkında feva soruyorlar. De ki: "Sorduğunuz o kadınlar hakkında da fetvayı Allah veriyor. Bu surenin yüz yirmi sekizinci âyetinde size okunan, kocasıyla geçinememekten korkan kadının durumu hususunda da size fetvayı Allah verir. O sordukları kadınla da, yazılan haklarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlardır."

Bu hususta, Muhammed b. Musa diyor ki: "Sahabiler, Resulullah'tan bu

âyette hükümleri belirtilen yetim kızlar ve küçük çocuklar hakkında soru sormuşlardır Zira cahiliye döneminde çirkin olan yetim kızlarla ne evleniyorlar ne de mallarını kendilerine veriyorlardı ki onlar mallarını kendilerie harcasınlar. Küçük çocukları da mirasçı saymıyorlardı. İşte Allah teala, sormuş oldukları bu soruların fetvasını verdiği gibi, sormadıkları, kocasıyla geçinmesinden korkan kadın hakkında da bundan sonra gelen âyette fetva verdiğini bildirdi. Böylece bu âyette, sormadıkları şeyden de fetva vereceğini zikretti.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı birinci görüştür. "Kitapta size okunan şeyler"den maksat, bu surenin baş tarafında ve en sonunda zikredilen ve miras hükümlerini beyan eden âyetlerdir. Buna göre âyetin izah şöyledir: "Ey Muhammed, kadınlar hakkında senden fetva soruyorlar. De ki: "Kadınlar hakkında size fetvayı Allah verir ve Kur'an'da size okunan miras âyetlerindeki hükümler yönünden Allah'ın kendileri için mirastan pay takdir etmesine rağmen sizlerin kendilerine mirastan pay vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlara ait olan fetvayı da Allah verir. Yine erginlik çağına gelmedikleri için kendilerine mirastan pay verilmeyerek zayıf düşürülen çocuklara ait ve sizin, yetimlere karşı adaletli davranmanız hakkındaki fetvayı da Allah verir."

Âyet-i kerimede geçen ve "Evlenmek istediğiniz" şeklinde tercüme edilen (وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ) cümlesi, Hasan-ı Basri ve Hz. Aişe tarafından "Kendileriyle evlenmek istemezsiniz." şeklinde izah edilmiştir. Onlara göre âyetin bu bölümü, güzel olmadığından veya malı az olduğundan kendisiyle evlenilmek istenilmeyen yetim kızları beyan etmekte ve bunlara mirastan paylarının verilmesi, kendileriyle evlenmek isteyenlere engel olunmaması istenmektedir.

Âbide es-Selmani ve Abdullah b. Abbas'a gör ise bu ifadeden maksat, "Kendileriyle evlenmek istediğiniz kadınlar." demektir. Bunlara göre Allah teala, âyet-i kerimenin bu bölümünde velayeti altında yetim kızlar bulunan velilere, güzel gördükleri ve zengin buldukları yetimlerle zorla evlenmelerini yasaklamış ve çirkin olan yetimlerin evlenmelerine engel olarak mallarını almayı arzu eden velilerden de bu çeşit davranışlarını yasaklamıştır.

Taberi birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü âyet-i kerime, evlenmelerine engel olunarak mallarına el konulan yetim kızlara bu şekilde davranılmamasını emretmektedir. Yoksa kendisiyle evlenilmesi halinde veliye böyle bir şeyin yasaklanmasını gerektiren herhangi bir durum yoktur.

Görüldüğü gibi âyet-i kerimede, yetim olan kız çocuklarına iyi davranılması emredildiği gibi küçük çocuklara da mirastan payları verilerek iyi davranılması emredilmiş, ayrıca genel olarak yetimler hakkında adeletli davranılması emredilmiştir.

İbrahim en-Nehai diyor ki: "Ömer b. el-Hattab'a, yetim bir kızın velisi geldiğinde eğer o kız güzel ve zengin ise Ömer ona derdi ki: "Sen bunu başka biriyle evlendir. Sen bu kız için senden daha hayırlı birini ara." Şayet kız çirkin olur ve malı bulunmazsa bunun velisine de "Sen bununla evlen. Çünkü bununla evlenmeye sen daha layıksın." derdi.

Hasan-ı Basri de diyor ki: "Bir adam, Ali b. Ebi Talib'e geldi ve ona dedi ki: "Ey müminlerin emiri, benimle yetimimin durumu ne olacaktır?" Ali: "Hang hususunuzda?" dedi. Adam meseleyi anlattı. Ali, "O, zengin ve güzel olursa sen onunla evlenir misin?" dedi. Adam: "Evet vallahi evlenirim." dedi. Ali: "O halde sen onunla çirkin ve malı olmadığı halde de evlen." dedi. Ali sözlerine devmala "Eğer sen onun için hayırlı olursan onunla evlen. Şayet senden başkası onun için hayırlı olursa sen onu, hayırlı olana ver." dedi.

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا
بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا
فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

128- Bir kadın, eğer kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, karı kocanın, aralarında anlaşarak sulh olmalarında bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Ne var ki nefisler cimri olarak meydana getirilmiştir. Eğer iyilik yapar, Allah'tan korkarsanız, şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Eğer bir kadın, yaşlılık ve çikinlik gibi sebeplerle kocasının kendisini kötü görerek kendisiyle geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, koca ve karıdan her birinin, nikah akdini devam etmek için, bir kısım haklarından vazgeçerek uzlaşmalarında veya başka bir yolla anlaşmalarında bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Yani anlaşarak evliliği devam ettirmek, anlaşamayıp boşanmaktan daha hayırlıdır. Ne var ki nefisler cimri olarak meydana getirilmiştir. Yani kadın ve erkekten her biri hakkından vazgeçmek hususunda çok cimridir, hakkını almakta çok hırslıdır. Eğer sizler, hanımlarınıza karşı iyi davranır onların nafaka ve sıralarında adaleti gözeterek Allah'tan korkarsanız, şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. İyilik yapanı iyilikle, kötülük yapanı da kötülükle cezalandıracaktır.

* Hz. Ali, Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Hz. Aişe, Âbide es-Selmani, Mücahid, İbrahim en-Nehai, Hakem, Katade, Süleyman b. Yesar, Süddi, İbn-i Zeyd ve Dehhak bu âyette zikredilen koca ile karının uzlaş-

malarını şöyle izah etmiştir: Bir erkek, karısının çirkinliğinden veya yaşlılığından yahut başka bir şeyinden dolayı onu sevmeyecek olur- bununla birlikte onu boşamak istemezse kadının, sırasını kumasına bırakarak veya nafakasından yahut mehirinden bir kısmını bırakarak kocasıyla uzlaşmasında bir mahzur yoktur. Şayet kadın, böyle bir fedakârlıkta bulunmazsa kocasının onu razı etmesi veya ona eşit davranması yahut da onu boşaması gerekir.

Bu hususta Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Bu uzlaşma şu şekilde olabilir: "Kişin iki hanımı bulunur, hanımlarından biri ihtiyardır veya pek güzel değildir. Bu hanım kocasına "Beni boşama fakat benden yana serbest ol." der. Böylece uzlaşmış olurlar." (211)

Âyet-i kerimede "Nefisler pek cimri olarak yaratılmıştır" buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Ata ve Süddi'ye göre âyetin bu bölümü her ne kadar erkek ve kadın ayırımını yapmadan genel bir hüküm ifade ediyorsa da bu ifadeden maksat, kadındır. Zira, gerek sırasından gerekse nafakasından fedakarlıkta bulunacak olan ve bu yolla, kocasının kendisile uzlaşmasını sağlayacak olan kadındır.

İbn-i Zeyd'e göre ise âyetin bu bölümündeki hüküm, hem kocayı hem de karıyı ifade eder. Koca da malından bir şey vererek kadını razı etmekte cimri davranır, Karı da haklarının bir kısmından vaz geçerek kocasının sevgisini kazanmakta cimri davranır..

Taberi, birinci görüşü tercih etmiş ve erkeğin mallarından bir şeyler vererek kadını razı etmesi caiz olmadığından, erkeğin cimriliğinin söz konusu olmayacağını söylemiştir. Zira, erkeğin kadına, bir kısım mallarını vermesi, herhangi bir karşılık olmaksızın verilmiş olacaktır. Bu da başkasının malını haksız yere yemiş olmaktır ki caiz değildir.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ
فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

129- Ne kadar isteseniz de kadınlar hakkında adaleti sağlamaya gücünüz yetmez. Birine tamamen meyledip diğerini askıda bırakmayın. Eğer sulh olur Allah'tan korkarsanız muhakkak ki Allah çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey erkekler, sevgi ve gönül bağlama gibi hususlarda ne kadar isteseniz de

---

211 Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, bab: 24

kadınlar arasında adaletli davranmaya gücünüz yetmez. Bununla beraber, birine sevginizle tamamen meyledip diğerini, kocasız kadınmış gibi askıda bırakmayın. Eğer sizler, sıra mevzuunda ve benzeri hususlarda kadınlar arasında adaletle davranarak yahut da kadınlar kendi rızalarıyla sıralarının ve nafakalarının bir kısmından vazgeçerek anlaşırsanız ve emir ve yasakları hususunda Allah'tan korkarsanız şüphesiz ki Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir. Günahlarınızı örter ve size merhametli davranır.

*Âyet-i kerimede, adaletin tam olarak sağlanamayacağı belirtilen hususlar, sevgi ve gönül verme hususlarıdır. Yoksa nafaka ve kadınlar arasında günlerin taksimi hususu değildir. Çünkü Allah teala: "..Hoşunuza giden kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer aralarında adaleti yerine getirememekten korkarsanız o zaman tek bir kadınla evlenin..." (212) buyurulmaktadır. Burada zikredilen adaletten maksat ise, nafaka ve kadınlar arasındaki günlerin taksimindeki adalettir. Böyle bir adaleti yerine getiremeyenin, birden fazla evlenmesi yasaklanırken bu hususlarda adaleti yerine getirip fakat sevgi ve muhabbet bakımından adaletli davranamayan erkeğin birden fazla evlenmesi serbest bırakılmıştır.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عن عائشة قالت: كان رسول الله (ﷺ) يقسم فيعدل؛ ويقول : « اللهم هذا قسمي فيما أملك، فلا تلمني فيما تملك ولا أملك.

"Resulullah (s.a.v.) nafaka ve günlerin taksimi bakımından hanımları arasında adaletli davranıyor, bununla beraber şöyle buyuruyordu: "Ey Allahım, bu benim gücümün yettiği şeyleri taksim etmemdir. Senin gücünün yettiği, benim ise gücümün yetmediği şeylerin taksiminden dolayı beni kınama (hesaba çekme)" (213)

Burada Resulullah (s.a.v.) in, taksiminde gücünün yetmediğinden bahsettiği husus, kalbi sevgidir. Nitekim âyetteki: "Birine tamamen meyledip diğerini askıda bırakmayın." ifadesi bunu göstermektedir.

Müfessirler, âyet-i kerimenin: "Ne kadar isteseniz de kadınlar arasında

212 Nisa suresi, 4/3

213 Ebu Davud, K. en-Nikah, bab: 39 Hadis no: 2134 Tirmizi, K. en-Nikah bab: 42, Hadis no: 1140 / İbn-i Mace K. en-Nikâh bab: 47, Hadis no: 1971 / Ebu Davud bu hadisi zikrettikten sonra "Resulullah (s.a.v.) bu sözüyle kalbini kasdetmiştir" diyor.

adaleti sağlamaya gücünüz yetmez." bölümünde zikredilen ve erkeklerin, karıları arasında sağlamaya güçlerinin yetmeyeceği bildirilen hususu şu şekilde izah etmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Âbide es-Selmani, Süfyan es-Sevri ve İbn-i Zeyd'e göre erkeklerin, karıları arasında adaleti sağlayamayacakları şeyden maksat, sevgi ve cinsel ilişkidir.

b- Dehhak'a göre şehvani arzular ve cinsel ilişkidir.

c- Hz. Ömer'e göre ise kalben meyletme ve gönül vermedir.

Katade, Hz. Ömer'in bu hususta şöyle dua ettiğini rivayet etmiştir: "Ey Allahım, ben kalbime malik değilim. ama bunun dışındaki şeylerde adaletli olduğumu umarım."

Nitekim bu hususta Resulullah (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

«اللهم هذا قسْمي فيما أملك، فلا تلمني فيما تملك ولاأملك».

"Ey Allahım, bu benim, gücümün yettiği şeyleri taksim etmemdir. Sen beni, senin gücünün yettiği ve benim gücümün yetmediği şeylerin taksimi hususunda kınama." (Yani kalben sevgi hususunda kınama)" (214)

Âyet-i kerimede "Kadınlardan (hanımlarınızdan) birine tamamen meyletmeyin..." buyurulmaktadır.

Âbide es-Selmani'ye göre burada tamamen meyledilmesi yasaklanan husustan maksat, kişinin bizzat kendisinin bir tarafa meyletmesidir. Yani sevgide ve cinsel ilişkide tamamen meyletmesidir.

Hasan-ı Basri'ye göre cinsel ilişki ve günlerin taksiminde tamamen meyletmektir.

Mücahid'e göre, kasıtlı olarak kötü davranmaya meyletmektir. İbn-i Zeyd'e göre, kadının yanında bulunduğu günde ondan faydalanacağı şeylerde tamamen meyletmesidir. Süddi'ye göre, nafaka hususunda ve günlerin taksiminde tamamen bir tarafa meyletmesidir.

Peygamber efendimiz, bu gibi bir meyilde bulunan erkek hakkında şöyle buyurmuştur:

---

214 Ebu Davud, K. en-Nikah, bab: 39, Hadis no: 2134 Neseî, K. el-İşret en-Nisa, bab: 2 / Tirmizi, K. en-Nikah, bab: 42, Hadis no: 1140

«من كانت له امرأتان فمال الى إحداهما جاء يوم القيامة وشقه مائل»

"Kimin iki karısı bulunur da onlardan birine meyledecek olursa o kimse kıyamet gününde bir tarafına doğru eğilmiş olarak gelecektir." (215) Diğer bir rivayette şöyle buyurmuştur:

«اذا كان عند الرجل امرأتان ، فلم يعدل بينهما ، جاء يوم القيامة وشقه ساقط»

"O kimse kıyamet gününde vücudunun yarısı yok olduğu halde gelecektir." (216)

Âyet-i kerimede "Diğerini askıda bırakmayın." buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Mücahid, İbn-i Ebi Neciyh ve Süddi'ye göre bu ifadeden maksat, "Meyletmediğiniz diğer kadını ne dul ne evli gibi bir şekilde askıda bırakmayın." demektir.

Hasan-ı Basri ve Rebi' b. Enes'e göre "Ne boşanmış ne de evli bir şekilde ortada bırakmayın." Katade'ye göre: "Hapsedilmiş gibi bırakmayın." demektir. İbn-i Zeyd'e göre "Ne kocalı ne kocasızmış gibi ortada bırakmayın." demektir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Eğer sulh olur Allah'tan korkarsanız muhakkak ki Allah çok affeden ve çok merhamet edendir." buyurulmaktadır. Bu ifadenin izahı şöyledir: "Ey insanlar, eğer amellerinizi düzeltir, karılarınız arasında günlerin taksimini, nafakanın bölüştürülmesi ve örfe göre davranışlarda adaletli davranırsanız, bu hususlarda haksızlık yapmazsanız ve birini askıda bırakarak diğerine tamamen meyletmeyip Allah'tan korkarsanız bilin ki Allah sizin daha önce böyle yaptıklarınızı cezalandırmayarak sizleri affedendir ve bu gibi davranışlardan vazgeçerek tevbe etmenizi de kabul ederek sizlere karşı merhametli olandır.

وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهٖۜ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكٖيمًا ﴿١٣٠﴾

215 Ebu Davud, K. en-Nikah, bab: 39, Hadis no: 3133 / Neseî, K. İşret en-Nisa, bab: 2
216 Tirmizi, K. en-Nikâh, bab: 42, Hadis no: 1141

130- Eğer karı koca, birbirlerinden ayrılacak olurlarsa Allah onların herbirini, geniş lütfuyla muhtaç bırakmaz. Allah'ın lütfu geniştir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Eğer kocası kendisine kötü davranan veya kendisinden yüz çevirip güzelliğinden yahut gençliğinden veya diğer bir hususundan dolayı kumasına meyleden bir kadın, günlerinin bir kısımından vaz geçmemekte diretecek olur da kocasından boşanmak isterse koca da bu karısına diğer karısı gibi eşit davranmamakta ısrar eder de bu karısından ayrılmak isterse ve bunlar boşanarak birbirlerinden ayrılacak olurlarsa Allah, ayrılan koca ve kadından herbirini lütfuyla muhtaç bırakmaz. Karıya eski kocasından, kendisi için daha iyi bir koca kocaya da o karısından daha iyi bir kadın lütfeder ve herbirine daha fazla rızık verir. Yahut da iffet nasib eder. Allah, bunları ve diğer yaratıklarını rızıklandırmada rızkı bol olandır. Karı koca ve diğer yaratıklar arasında verdiği hükümlerde sevk ve idaresinde hüküm ve hikmet sahibidir.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾

131- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere ve size, Allah'tan korkmanızı emrettik. Eğer inkâr ederseniz bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, hamde layıktır.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'a aittir. Sizden önce kendilerine Tevrat ve İncil verilen ehl-i kitaba ve sizlere: "Allah'tan korkun." diye vahyettik. Buna rağmen şayet sizler, Allah'ın birliğini inkar eder ve emrine karşı gelirseniz elbetteki sizler ona hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü göklerin ve yerin hükümranlığı sadece ona aittir. Şüphesiz ki Allah, yarattıklarından hiçbirisine muhtaç değildir. Yaptıklarında ve verdiği nimetlerinde övülmeye layıktır.

*Taberi diyor ki: "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır." âyet-i kerimesinin, "Eğer karı koca birbirlerinden ayrılacak olurlarsa Allah onların herbirini geniş lütfuyla muhtaç bırakmaz." âyetinin hemen arkasından gelmesinin sebebi, Allah tealanın, kullarının, sıkıntıya düşmeleri ve gariplik hisssetmeleri halinde başvuracakları ve ihtiyaçlarını isteyecekleri yeri bildirmesidir. Böylece kulları, herhangi bir sıkıntıya düştüklerinde veya muhtaç kaldıklarında ya-

hut eşlerinden ayrılarak yalnızlık hissettiklerinde, isteklerin mercii olan Allah'a başvursunlar, ondan yardım istesinler. Zira göklerin ve yerin bütün mülkü ona aittir. Bu itibarla her isteyenin isteğini karşılaması ve her muhtacın ihtiyacını gidermesi onun için imkansız değildir.

Taberi diyor ki: "Allah teala âyet-i kerimenin baş tarafında, kendisine başvuracak olanların isteklerini karşılamada kuvvet ve kudret sahibi olduğunu, göklerin ve yerin mülkünün kendisine ait olduğunu beyan ettikten sonra, âyet-i kerimenin devamında,daha önce kıssaları yüz beşinci ve ondan sonra gelen âyetlerde zikredilen ve hainlik yaptıkları belirtilen Übeyrikin oğullarına yardımcı olmak isteyenleri zikretmiş ve buyurmuştur ki: "Ey insanlar, sizden önce kendilerine Tevrat ve İncil verilen ehl-i kitaba da size de emrettik ki, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten kaçının.

Şayet sizler, Allah'ın size verdiği bu emri inkâr eder ve onu çiğneyecek olursanız, bilin ki siz bu davranışınızla ona hiçbir zarar veremezsiniz. Sadece kendinize zarar vermiş olursunuz. Ey müminler, böyle yaparsanız, sizden önceki kitap ehlinin müreffeh yaşantısını ve güven içinde olmasını bozup onları maymunlara ve domuzlara çevirdiği gibi cezalnıdırır. Zira göklerde ve yerde ne varsa hepsi ona aittir. Onun aziz kıldığına karşı çakacak veya zelil kıldığın savunacak hiçbir kimse yoktur. Çünkü her şey onun yaratığıdır, ona muhtaçtır. Onları ayakta tutacak olan da O'dur, helak edecek olan da O'dur. O zengindir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Yaptığı işlerinden ve lütfettiği nimetlerinden dolayı övülmeye layıktır.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

132- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

Şüphesiz ki göklerin ve yerin ihtiva ettiği herşeyin mülkiyeti Allah'a aittir. Onların hepsini sevk ve idare eden ve koruyan O'dur. Orada bulunanların herhangi birinin bilgisi Allah'ın bilgisi dışında değildir. Onları korumak ve sevk ve idare etmek Allah için zor değildir.

*Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Bundan önceki âyette ve bu âyette peşpeşe göklerin ve yerin Allah'a ait olduğunun tekraren zikredilmesinin sebebi nedi?" Cevaben denilir ki: "Her iki âyette, Allah tealanın, göklerin ve yerin maliki olduğunun zikredilmesi, Allah tealanın sıfatlarından, farklı şekillerde haber verilmesine binaendir. Zira birinci âyette kulların, yaratıcılarına muhtaç oldukları, yaratıcının da, göklere ve yere malik olduğu, bu itibarla da kullarının ihtiyacını giderecek güçte olduğu beyan edilmiştir. Bu âyette ise Allah'ın kulla-

rını himaye ettiği, onların ne yaptıklarını ildiği ve onları sevk ve idare ettiği beyan edilmekte ve göklerle yerde bulunan herşeyin himayesi ve idaresinin Allah'a ait olduğu bildirilmektedir.

Eğer denilecek olursa ki: "Birinci âyetin sonunda "Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, hamde layıktır." buyurulduktan sonra bu âyetin sonundaki "Vekil olarak Allah yeter." ifadesi de zikredilecek olsaydı göklerin ve yerin Allah'a ait olduğunu tekrar etmeye ihtiyaç kalmamış olurdu. Çünkü önceki âyetten, Allah'ın hiçbir kimseye muhtaç olmadığı, övülmeye layık olduğu ve kullarını himaye ettiği, onları sevk ve idare ettiği anlaşılmış olurdu. O halde neden Allah tealanın, göklerin ve yerin sahibi olduğu ifadesi tekrarlanmak suretiyle iki ayrı âyet oldu?" Cevaben denilir ki: "Birinci âyette Allah'ın zengin olduğunu ve övülmeye lakıyk olduğunu açıklamayı icabettiren hususlar zikredildi. Orada Allah tealanın koruyuculuğunu ve sevk ve idare ediciliğini zikretmeyi icabettiren bir husus zikredilmedi. Bu itibarla önceki âyetin sonunda bu sıfatların zikredilmesi münasip olmadı. Allah tealanın, göklerin ve yerin maliki olduğu tekrar zikredildi. Onların koruyucusu ve idare edeninin de Allah teala olduğu beyan edildi.

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

133- Ey insanlar, eğer Allah dilerse sizi yok eder de yerinize başkalarını getirir. Ve Allah buna kadirdir.

Ey insanlar, eğer Allah dilerse sizleri helak edip yok eder. Başkalarını sizin yerinize getirir. Çünkü Allah herşeye kadirdir. Sizi helak edip yerinize başkalarını getirmek onun için güç bir şey değildir.

*Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimesiyle bu surenin yüz beşinci ve ondan sonra zikredilen âyetlerinde kıssaları beyan edilen ve başkasına ait olan bir zırhı çalarak veya saklayarak emanete ihanet ettikleri bildirilen kişileri kınamakta, Resulullah'ın sahabilerini de onlar gibi olmaktan sakındırmakta ve sahabilere, zırh olayında ihanet edip dinden çıkarak müşriklere katılan kimse gibi olmamalarını emretmektedir. Aksi takdirde böyle bir kişinin sadece kendisine zarar vermiş olacağı beyan edilmektedir ve buyurulmaktadır ki: "Ey insanlar,eğer Allah dilerse sizi yok edip de yerinize başkalarını getirir." Yani Allah, Übeyrikin oğullarının yaptıkları gibi yapanları helak edip köklerini kurutur. Muhammed'e ve sahabilerine, Allah'ın dini hususunda yardım edecek başka in-

sanlar getirir. Nitekim bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Eğer haktan yüz çevirirseniz Allah, yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar." (217) "Ey Peygamber, Allah'ın, gökleri ve yeri yerli yerince yarattığını görmez misin? Eğer dilerse sizi yok eder, yerinize yeni bir kavim getirir. Bu, Allah için asla zor değildir." (218)

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: تَلاَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَوْماً هٰذِهِ الآيَةَ: (وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْماً غَيْرَكُمْ ثُمَّ لاَ يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) قَالُوا: وَمَنْ يُسْتَبْدَلُ بِنَا؟ قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) عَلَى مَنْكِبِ سَلْمَانَ ثُمَّ قَالَ: هٰذَا وَقَوْمُهُ هٰذَا وَقَوْمُهُ.

"Bir gün Resulullah, "Eğer haktan yüz çevirirseniz Allah yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar.." âyetini okudu. Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın Resulü, bizim yerimize kim getirilecektir?" diye sordular. Resulullah da: "Selmanın omuzuna vurdu ve dedi ki: "İşte bu ve kavmidir. İşte bu ve kavmidir." (219)

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

134- Kim dünya nimetini isterse bilin ki dünya ve âhiret nimeti Allah katındadır. Allah, herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi görendir.

Kim, Muhammed'e iman ettiğini açığa vurmasına rağmen içinde inkârı gizler ve münafık olarak, sadece dünya malını isteyecek olursa o kimse bilsin ki onun dünyadaki amelinin karşılığı da Allah katındadır. O da kendisine, müslüman göründüğü için ganimetten pay verilmesi, canının, malının ve soyunun emniyet içinde olması gibi nimetlerdir. Onun dünyadaki bu amelinin âhiretteki karşılığı da Allah'ın katındadır. O da cehennem ateşidir.

---

217 Muhammed suresi, 47 / 38
218 İbrahim Suresi, 14 / 19, 20
219 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 47, bab: 2, Hadis No : 3260

*Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Kim dünya hayatını ve onun zinetlerini isterse, biz onlara, dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez." "İşte onlara âhirette de cehennemin ateşinden başka bir şey yoktur. Orada yaptıkları boşa çıkmıştır. Zaten işledikleri bâtıldır." (220)

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimede, Übeyrikin oğullarına yardımcı ve şefaatçi olmak isteyen ve nifaklarında ve amellerinde onlara benzeyen kimseler kastedilmektedir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ
وَالْاَقْرَب۪ينَۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَق۪يرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُواۚ وَاِنْ
تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿١٣٥﴾

135- Ey iman edenler, Allah için şahitlik ederek adaleti ayakta tutanlar olun. Kendiniz veya ana babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa. Hakkında şahitlik yapacağınız kimse zengin de olsa fakir de olsa. Allah o ikisine daha yakındır. Adalet hususunda heva ve hevesinize uymayın. Eğer eğri davranır veya yüz çevirirseniz şüphe yok ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey iman edenler, verdiğiniz hükümlerde adaleti ayakta tutun. Allah için hakkıyla şahitlik edenler olun. Yaptığınız şahitlik kendi aleyhinize veya ana babanız aleyhine yahut diğer akrabalarınız aleyhine de olsa. Hakkında şahitlik edilen kimse zengin de olsa fakir de olsa. Kişinin zenginliği veya fakirliği sizi yalancı şahitliğe itmesin. Çünkü Allah o ikisine sizden daha yakındır. Onlar içinneyin faydalı olduğunu çok iyi bilmekte ve hükümlerini ona göre göndermektedir. Keyfi davranışlarınız sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Şayet şahitliği eğip büker, tahrif ederseniz veya şahitlik yapmayıp meseleyi gizlerseniz bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır ve ona göre size karşılığını verecektir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede müminlere, emanet zırhı saklayarak veya çalarak ona ihanette bulunan Übeyrikin oğullarına, fakir ve muhtaç oldukları için Resulullah'ın yanında yardımcı olmak isteyen ve onları savunan insanların

---

220 Hud suresi, 11/15, 16

durumuna düşmemelerini emretmekte ve onlara buyurmaktadır ki "Adaletli davranmak sizin ahlakınız olsun. Şahitliğinizi, kendiniz ve yakınlarınız aleyhine dahi olsa doğru olarak yapın."

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Kişi kendi aleyhine nasıl adaletli bir şahitlikte bulunacaktır? Kişinin kendi aleyhine şahitliği nasıl olacaktır?" Cevaben denilir ki: "Kişinin üzerinde, başkasına ait olan bir hak bulunur da o da bunu iiaf edece olursa kendi aleyhine şahitlik etmiş olur."

Bu âyet-i kerimenin aslında neye işaret ettiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Daha önce de zikredildiği gibi bu âyet-i kerime, müminleri, Übeyikin oğullarını mazur gören ve onları savunan kişilerin durumuna düşmemeleri için uyarmakta ve bu hususta onları eğitmektedir.

b- Süddi'ye göre ise bu âyet-i kerime, bir hüküm verme niyetinde olan Resulullah'ı ikaz etmektedir. Bu hususta Süddi diyor ki: "Bu âyet, Resululah hakkında nâzil oldu. Sebebi de şuydu: Biri zengin diğeri fakir iki kişi gelip bir.birleri hakkında Resulullah'a şikayette bulundular. Resulullah'ın eğilimi fakirin lehine idi. Zira bir fakirin bir zengine haksızlık yapamayacağı kanaatinde idi. Fakat Allah teala zenginin de fakirin de hakkında adaletin ayakta tutulmasında ısrar etti ve buyurdu ki: "Aleyhinde şahitlik ettiğiniz kimse zengin de olsa fakir de olsa adaletten ayrılmayın. Zira onları korumaya ve savunmaya Allah daha layıktır."

c- Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyet-i kerime, müminlerin, şahitliklerini doğru bir şekilde yapmaları hususunda nâzil olmuştur. Öyle ki Allah teala müminlere, kendi aleyhlerine veya babaları ve oğulları aleyhine de olsa hakkı söylemelerini, bu hususta zenginliğinden dolayı bir kişiyi kayırmamalarını, bir kişiye de fakirliğinden dolayı merhamet etmemelerini emretti.

İbn-i Zeyd ve Katade de âyeti bu doğrultuda izah etmişlerdir.

İbn-i Şihab ez-Zühri diyor ki: "Self-i salihin döneminde, babanın oğula, oğulun babaya, kardeşin kardeşe, kişinin hanımına şahitlik etmesi kınanmıyordu. Onlar bu âyeti delil gösteriyorlardı. Fakat daha sonra insanlar karıştı. Onlardan, şahitlikleri hakkında suçlanmalarını gerektiren durumlar görüldü. Bunun üzerine akrabaların şahitliği kabul edilmez oldu. Onlar da evlat, baba, kardeş, karı koca olarak tesbit edildi. İşte son zamanlarda sadece bunların birbirleri hakkında şahitlikleri kabul edilmez oldu."

Âyet-i kerimenin sonunda: "Şayet eğri davanır veya yüz çevirirseniz şüphe yok ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." buyurulmaktadır.

Abdullah b. Abbas'a göre bu âyet, hâkimlere ve hakemlere hitab etmekte-

dir. Dâvâcı ve dâvâlı, hâkimin huzurunda bulunur da hakim onlardan birine yumuşak davranır yahut ondan yüz çevirecek olursa onun bu davranışı, âdil olmasına ters düşer. Bu sebeple böyle bir davranışta bulunmamalıdır.

Yine Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Süddi, İbn-i Zeyd, Atiyye ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin bu bölümünde ifade edilenler şahitlerdir. Allah teala insalara, şahitlik yaparken doğru söylemelerini, dillerini eğip bükmemelerini, şahitlikten kaçmamalarını ve şahitlik edecekleri meseleyi gizlememelerini emretmektedir.

Taberi, bu son görüşün doğru olduğunu, zira âyetin başında: "Ey iman edenler, Allah için şahitlik ederek adaleti ayakta tutanlar olun." buyurulduğunu bu itibarla âyetin sonunda da şahitlere hitab edildiğini söylemenin daha isabetli olacağını ifade temiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

136- Ey iman edenler, Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim, Allah'ı, meleklerini, kitplarını, Peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse şüphesiz ki o, derin bir sapıklığa düşmüştür.

Ey daha önce Tevrat ve İncile iman eden kitap ehli, Allah'a, size indirilen kitaplarda vasıflarını bulduğunuz Muhammed'e ve ona indirdiği Kur'an'a ve Muhammed'den önce indirdiği, sizlerin de bir kısmınızın birine bir kısmınızın da diğerine iman ettiğinizi söylediğiniz Tevrat ve İncile iman edin. Kim, Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, Peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse şüphesiz ki o, doğru yoldan ayrılmış, sapıklık durumuna düşmüştür.

*Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Allah teala "Ey iman edenler," şeklinde hitab ettikten sonra bu kişilerin iman etmelerini tekrar emretmesinin sebebi nedir?" Cevaben denilir ki: "Burada ifade edilen "İman edenler"den maksat, iki kısma ayrılan ehl-i kitaptır. Onlardan, Tevrata iman edenler, İncile, Kur'an'a, Hz. İsa'ya ve Hz. Muhammed'e iman etmemişlerdir. Allah teala, işte ehl-i kitap olan ve belli bir kitaba iman ettikleri için "İman edenler" diye vasıflandırılan bu insanlara, tevhid inancının gereği olarak, bütün Peygamberlere ve kitaplara iman etmelerini emretmiş ve buyurmuştur ki: "Ey, Tevrata veya İncile

iman edenler, Allah'ı tasdik edin. Onun Peygamberi olan Muhammed'i ve Muhammed'e indirdiği Kur'an'ı ve ondan önce indirdiği İncil ve Tevratı hep birlikte tasdik edin. Zira kim, Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, Peygamberlerini ve âhiret günün inkâr edecek olursa onun başka şeylere iman etmesi geçerli değildir. Bilakis o, derin bir sapıklığa düşmüştür.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ

لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

137- İman cdip sonra inkâr eden sonra iman edip tekrar inkâr eden sonra inkârlarında ileri gidcnlcri Allah ne bağışlayacak ne de doğru yola criştireccktir.

Allah, önce Tevrata iman edip sonra onun hükümlerine karşı çakarak onu yalanlayan sonra İsa'ya ve İncile iman edip daha sonra ona da karşı çıkıp onu yalanlayan sonra da Muhammed'i ve Kur'an'ı yalanlayarak inkârlarını artıran ehl-i kitabı affedecek değildir. Onlara yol gösterecek de değildir.

*Müfessirler bu âyette zikredilen kişilerden kimlerin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Katade'ye göre burada zikredilenlerden maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Yahudiler Tevrata iman etmişler sonra da onu terketmişler böylece onu inkâr eder olmuşlardır. Hristiyanlar ise İncile iman etmişler sonra onu bırakmışlar böylece onlar da onu inkâr etmiş duruma düşmüşlerdir. Daha sonra ise Hz. Muhammed'i ve Kur'an'ı inkâr ederek inkârlarını iyice artırmışlardır. Allah teala da bunları affetmeyeceğini ve kendilerini doğru yola iletmeyeceğini bildirmiştir.

Bu izaha göre âyette zikredilen birinci iman edip sonra inkâr edenlerden maksat, Yahudiler, ikinci iman edip sonra inkâr edenlerden maksat ise Hristiyanlardır. Her iki sınıf da Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a iman etmemekle inkârlarını artırmışlardır.

b- Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyette tekrar tekrar iman edip inkâr ettikleri, daha sonra da inkârlarını artırdıkları zikredilen insanlardan maksat, münafıklardır. Bunlar önce iman etmiş sonra dinden çıkmışlar sonra da inkârcılıklarıyla birlikte öldüklerinden, inkârlarını iyice artırmışlardır. İşte Allah teala bunları affetmeyeceğini bildirmiştir.

c- Ebul Âliye'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilenler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Bunlar Allah'a ortak koşarken günah

işlemişler sonra da işledikleri günahlardan tevbe etmişler fakat müşrik oldukları için Allah onların bu günahları için yaptıkları tevbeyi kabul etmemiştir.

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira bundan önceki âyetin ehl-i kitap hakkında olduğunu bu âyetin de onunla irtibatlı olduğunu söylemenin daha doğru olacağını bildirmiştir.

Âyet-i kerimede, Allah tealanın bu gibi insanları bağışlamayacağı zikredilmiştir. Bundan maksat, Allah tealanın, onların günahlarını örtmemesi, cezalandırmaktan vazgeçememesi ve onları şahitler huzurunda rüsvay etmesidir.

Âyet-i kerimede Allah tealanın, bu gibi insanları doğru yola eriştirmeyeceği beyan edilmektedir. Bundan maksat ise Allah tealanın, onları doğru yola muvaffak kılmaması, rablerine karşı büyük cür'etlerinin bir cezası olarak onları sahipsiz bırakmasıdır.

Taberi diyor ki: "Hz. Ali ve Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir görüşe göre, onlar bu âyete dayanarak dinden çıkan kimselerin üç kere tevbe ettirilmesini söylerlermiş. Bu hususta Şa'bi, Hz. Ali'den "Ben, dinden çıkan kimseyi üç kere tevbe ettiririm." dediğini sonra da "İman edip sonra inkâr eden sonra iman edip tekrar inkâr eden sonra da inkârlarında ileri gidenleri Allah ne bağışlayacak ne de doğru yola eriştirecektir." âyetini okuduğunu söylemiştir.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre bu bir kişi dinden çıkacak olursa tevbe ettirilir. Dine döner de tekrar çıkacak olursa tekrar tevbe ettirilir. Bundan sonra artık tevbe ettirilmez ona, mürted'e ait hükümler uygulanır.

İbrahim en-Nehai'ye göre ise kişi, her dinden çıktığında tevbe ettirilir.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş ve mürtedde birinci defa tevbe ettirme sebebinin, her dinden çıkması halinde mevcut olduğunu, bu itibarla belli bir sayıda tevbe ettirmeyi durdurmanın doğru olmayacağını zira birinci inkâr durumundaki tevbe ettirme ile ondan sonraki inkârlarındaki tevbe ettirmelerinin sebepleri aynıdır, farklı değildir. O da, inkâr eden bu kişiyi İslama döndürerek hayatını kurtarmaktır.

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

138- Ey Muhammed, münafıklara, kendilerine can yakıcı bir azap olduğunu müjdele.

*Aslında müjde, sevindirici şeylerin haber verilmesiyle olur. Kötü haberlerin duyurulmasına müjde denilmesi ise, haber verilenlerle alay etmek ve onları küçük düşürmektir. Bu itibarla münafıkların cehenneme girecekleri müjdelen-

miştir.

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ
فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾

139- Onlar, müminleri bırakıp kâfirleri dost ediniyorlar. Onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Halbuki bütün izzet ve şeref Allah'a aittir.

Münafıklar, müminleri bırakıp kâfirleri dost edinirler. Acaba onlar müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmekle kâfirlerden bir izzet, bir şeref ve bir kuvvet mi bekliyorlar? Halbuki bütün izzet ve şeref, güç ve kuvvet ancak Allah'a aittir. O halde müminleri dost edinseler de Allah da kendilerini güçlü ve muzaffer kılsa olmaz mı?

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ
بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ
إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

140- Allah size Kur'an'da: "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe o kâfirlerler oturmayın. Aksi halde siz de onlar gibi olursunuz." diye hüküm indirdi. Muhakkak ki Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.

*Bu âyet-i kerime, Allah'ın âyetlerini inkâr eden veya onlarla alay eden insanlarla oturulup kalkılmamasını ve onlardan uzak durulmasını, aksi takdirde böyle yapanların da onların durumuna düşeceğini ve bunların âkıbetinin de cehennem olduğunu bildirmekte, bu hususta müminlerin tedbirli olmalarını emretmektedir.

Müfessirler bu âyete dayanarak, bid'at ehlinden veya fâsıklardan yahut benzeri, haktan ayrılan kimselerden uzak durulmasının gerektiğini, âyet-i keri-

menin, bu gibi insanlarla oturup kalkmayı yasakladığını söylemişlerdir.

İbrahim et-Teymi diyor ki: "Ebu Vâil dedi ki: "Kişi bulunduğu bir mecliste, arkadaşlarını güldürmek için bir yalan söyler. İşte bu durumda Allah onlara gazap eder." Bun bunu İbrahim en-Nihai'ye anlattım. O da dedi ki: "Ebu Vâil doğru söylüyor. Allah tealanın kitabının şu âyetinde buyurulmuyor mu ki: "Allah size kur'an'da, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman başka bir söze geçmedikleri müddetçe o kâfirlerle oturmayın. Aksi halde siz de onlar gibi olursunuz..."

Hişam b. Urve diyor ki: "Ömer b. Abdülaziz, içki masasında bulunan bir kısım insanları yakalayıp onlara içki içme cezası verdi. İçlerinden biri de oruçluydu. Onlar: "Bu adam oruçlu." dediler. Bunun üzerine Ömer: "Başka bir söze geçmedikleri müddetçe onlarla oturmayın. Aksi halde siz de onlar gibi olursunuz." âyetini okudu.

Bu âyet-i kerimede: "Muhakkak ki Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, nasıl ki kâfirler ve münafıklar, dünyada iken müminlerin aleyhine birleşmekte ve ittifak etmekte iseler, âhirette de Allah onları birleştirecek ve bir yere koyacaktır. Fakat orada birleştikleri yer, cehennem olacaktır.

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ
لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللّٰهُ
يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا
﴿١٤١﴾

141- Onlar sizi gözetlerler. Eğer Allah tarafından size bir zafer nasib olursa, "Biz sizinle değil miydik?" derler. Şayet kâfirlerin (zaferden) bir payı olursa: "Size üstünlük sağlayarak sizi müminlerden korumadık mı?" derler. Allah, kıyamet gününde aranızda hükmünü verecektir. Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir.

Bu münafıklar sizin, devamlı olarak kötülüğe uğramanızı beklerler. Eğer siz düşmanlarınıza galip gelir, ganimet gibi bazı menfaatler elde ederseniz on-

lar: "Biz de sizinle beraber düşmanlara karşı cihad etmedik mi? Ganimetten bize de pay verin." derler. Şayet kâfirlerin, sizin aleyhinize olan galibiyetten bir payları olursa onlar kâfirlere: "Size yardım ederek üstün olmanızı sağlamadık mı? Sizi, müminlerin mağlup etmelerinden korumadık mı?" derler. Allah kıyamet gününde siz müminlerle münafıklar arasında âdil olan hükmünü verecektir. Allah, müminlerin aleyhine, kâfirlere hiçbir yol ve fırsat vermeyecektir.

* Yani kâfirlere, müminlere karşı, ileri sürecekleri herhangi bir delil ve dayanak vermeyecektir. Allah teala böylece müminleri koyduğu cennete kâfirleri koymayacağını ve münafıkları koyduğu cehenneme de müminleri koymayacağını vaad etmiştir. Çünkü Allah, müminler aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyeceğini beyan etmektedir. Böylece kâfirler "Bizim dostumuz sizin de düşmanınız olan münafıklar nasıl oldu da sizinle birlikte cennete konuldu?" diyerek müminlere karşı herhangi bir gerekçe zikredemeyeceklerdir.

Nesî' el-Hadremi diyor ki: "Bir adam Hz. Ali'ye dedi ki: "Ey müminlerin emiri, Allah tealanın "Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir." âyeti hakkında ne dersin? Çünkü kâfirler bizimle savaşıyor, bize galip geliyor ve bizi öldürüyorlar." Hz. Ali de dedi ki: "Yaklaş, yaklaş." Sonra buyurdu ki: "Allah, kıyamet gününde müminlerle kâfirler arasında hükmünü verecek ve yine kıyamet gününde müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir. Yani hiçbir delil vermeyecektir.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا
كُسَالٰى يُرَاۤؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

142- Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Halbuki Allah onları aldatır (Onların oyunlarını başlarına geçirecektir) Onlar namaza kalktıkları vakit tembel tembel kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı pek az anarlar.

Şüphesiz ki münafıklar, canlarını kurtarmak için, kâfirliklerini gizleyip iman ettiklerini söyleyerek Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Halbuki Allah, cehenneme girmelerine kadar onlara mühlet verecek ve yaşadıkları sürece, kendilerine ağır gelen İslami hükümleri onlara tatbik ederek onları aldatmakta ve oyunlarını başlarına geçirmektedir. Bu münafıklar namaza kalktıkları zaman, üşenerek tembel tembel kalkarlar. Onlar, müminlere gösteriş olsun diye namaz kılarlar. Çünkü onlar, ne öldükten sonra dirilmeye ne de sevap ve cezaya inanırlar. Onlar Allah'ı ancak gösterişe vesile olacak şekilde ve pek az anarlar. Allah'ı birle-

yenin ve kesin olarak iman edinin andığı gibi anmazlar.

*Süddi, İbn-i Cüreyc ve Hasan-ı Basri'ye göre bu âyette zikredilen, Allah tealanın, münafıkları aldatmasından maksat, Allah tealanın kıyamet gününde müminlere verdiği nur gibi münafıklara da nur vermesi, daha sonra onların aydınlıklarını alarak onları karanlıkta bırakması, müminlerle münafıklar arasın abir set çekmesidiri. Nitekim bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "O gün münafık erkek ve kadınlar müminlere "Bize bakın da nurunuzdan istifade edelim." derler. Onlara "Arkanıza dönün de nur isteyin." denir. Müminlerle münafıklar arasına, kapısı olan bir sur çekilir. Onun, içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır." (221)

Âyet-i kerimede: "Münafıklar namaza kalktıkları vakit tembel tembel kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar." buyurulmaktadır. Münafıklar, âhirete, sevaba ve cezaya kesin olarak iman etmediklerinden, Allah'ın farz kıldığı ibadetleri ona yaklaşmak için yapmazlar. Sadece canlarını ve mallarını emniyet altına almak için müminlere bir gösteriş olarak yaparlar. Ta ki onlar kendilerini mümin sansınlar ve mümin muamelesi yapsınlar. Bu sebeple münafıklar, namaza, tembel tembel ve üşenerek kalkarlar. Namazı müminlere gösteriş olsun diye kılarlar. (222)

Âyet-i kerimede, münafıkların, Allah'ı pek az anacakları zikredilmektedir. Münafıklar, Allah'ı, canlarını ve mallarını korumak maksadıyla ve gösteriş için andıklarından, samimi bir şekilde anmadıklarından onların Allah'ı anmaları çok dahi olsa az olarak vasıflandırılmıştır.

مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن

تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

143- Münafıklar (inkâr ile iman arasında) bocalamaktadırlar. Ne bunlara (müminlere) bağlanırlar ne de şunlara (kâfirlere) Allah, kimi doğru yoldan saptırırsa sen artık ona bir yol bulamazsın.

Bu münafıklar, iman ile inkâr arasında bocalayıp dururlar. Onlar ne tam

---

221 Hadid suresi, 57/13

222 Âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır ki, namaza üşeerek kalkmak münafıkların sıfatlarındandır. Müminler bu âyeti göz önünde bulundurarak namazı isteyerek ve zinde bir şekilde kılmalıdırlar. Çünkü namaz müminin kalbine huzur verir. Onu rahatlatır. Nitekim Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde buyuruyor ki: "Benim gözümün aydınlığı namazdır." (Neseî K. en-Nisa, bab: 1)

olarak müminlerle beraberdirler ki gerçekten inanmış insanlar gibi amel etsinler ne de müşriklerle beraberdirler ki açıkça müşrik olduklarını söylesinler. Onlar iki sürü arasında kalan koyun gibi şaşkınlık içerisindedirler. Allah'ın, doğru yola muvaffak kılmadığı bir kimse için hakka götürecek hiçbir yol bulamazsın.

* Münafıkların bu durumunu Resulullah (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde şöyle açıklıyor:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ « مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ، تَعِيرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً، وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً »

"Münafık, iki sürü aasında şaşkınca tereddüt eden bir koyuna benzer. Bazan birine tabi olmak ister bazan diğerine." (223)

Süddi, Katade ve İbn-i Cüreyc bu âyette zikredilen münafıkların tereddüt içinde olmalarını şöyle izah etmiştir: Onlar ne müşriktirler ki Allah'a ortak koştuklarını açığa vursunlar ne de samimi müminlerdir ki imanlarının icabını yapsınlar.

Mücahid ise bu ifadeyi: "Münafıklar, ne Resulullah (s.a.v.) in sahabilerine tabi olurlar ne Yahudilere." şeklinde izah etmiştir.

İbn-i Zeyd de: "Münafıklar İslamla inkâr arasında bocalayıp dururlar. Ne müslümanlara ne de kâfirlere bağlanırlar." şeklinde izah etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Allah kimi doğru yoldan saptırırsa sen artık ona bir yol bulamazsın." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, "Allah kimi, davet ettiği İslam yolunda yardımsız bırakır ve onu İslama tabi olmaya muvaffak kılmazsa, ey Muhammed, artık sen ona, hak olan İslama götürecek hiçbir yol bulamazsın." demektir.

Allah teala, İslam dininden başka bir dini din edinenin, dininin kabul edilmeyeceğini ve saptırdığı kimseyi de doğru yola iletecek herhangi bir kimsenin bulunmadığını beyan etmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

223 Müslim, K. el-Münafıkîn, bab: 17, Hadis no: 2784 / Neseî, K. el-İman, bab: 31

أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾

144- Ey iman edenler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah'a, kendi aleyhinize olan apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz.

Ey iman edenler, müminlerin dışında kâfirleri dost ve arkadaşlar edinmeyin. Aksi tekdirde sizler de cehennemlik olursunuz. Sizler kendi aleyhinize, Allah'a apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz? Böyle yaptığınız takdirde Allah'ın gazabına uğrar, münafıkların hak etmiş oldukları cezaya siz de çarpılmış olursunuz.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

145- Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlar için bir yardım edici de bulamazsın.

Şüphesiz ki münafıklar, âhirette, bu gizli inkârlarının cezası olarak cehennemin en alt tabakasına atılacaklardır. Onları oradan hiç kimse kurtaramayacaktır. Zira onlar, müminler için, açıkça kâfir olduklarını söyleyenlerden daha zararlı ve İslam için daha tehlikelidirler.

*Abdullah b. Mes'ud, "Münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar." ifadesinin izah ederken şöyle demiştir: "Münafıklar, üzerlerine kilitlenmiş demir tabutlarda ateşin içine atılacaklardır."

Ebu Hureyre (r.a.) da âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmiştir.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ
الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

146- Tevbe edenler, kendilerini düzeltenler, Allah'ın emirlerine sımsıkı sarılanlar ve Allah için dinlerine ihlasla bağlananlar müstesna. İşte bunlar, müminlerle beraberdirler. Allah, müminlere büyük bir mükâfaat verecektir.

Ancak Allah'ın birliğini, Peygamberinin doğruluğunu ve onun Allah katından getirdiği şeyleri tasdik edip münafıklığından vazgeçerek tevbe edenler,

Allah'ın, kendilerine emrettiği şeyleri yapıp, yasakladığı şeylerden vazgeçerek kendilerini düzeltenler, Allah'a vermiş oldukları iman etme sözüne sımsıkı sarılanlar ve dinlerinin gereği olarak amellerini, insanlara gösteriş için değil sadece Allah için yapanlar müstesnadır. İşte bunlar, müminlerle beraber cennettedirler. Münafıklarla birlikte cehennemin en alt tabakasında değildirler. Yakında Allah, müminlere, iman etmelerine mukabil büyük bir mükâfaat verecektir.

*Yani Allah, ikiyüzlülüklerine karşı münafıkları cehennemin en alt tabakasına koyduğu gibi müminleri de cennetin en yüce derecelerine erdirecektir.

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا (١٤٧)

147- Eğer şükreder ve iman ederseniz Allah size niye azab etsin ki? Allah, şükredenlerin mükâfaatını veren ve herşeyi bilendir.

Ey münafıklar, şayet Allah'a tevbe eder, hakka yönelir, size vermiş olduğu nimetlere karşı şükreder ve tevhid inancına dönüp iman ederseniz artık Allah size niçin azab etsin ki? Allah'ın sizleri, cehennemin en alt derecesine koymaya ihtiyacı yoktur. Zira size azab etmek, Allah'a ne zarar ne de fayda getirir. Onun, yaratıklarına vermiş olduğu cezanın sebebi, kendisine karşı haddi aşmak ve onu tanımamaktır. Allah, böyle olanlara haddini bildirir.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا عَلِيمًا (١٤٨)

148- Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez. Zulme uğrayan müstesnadır. Allah, herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi farklı kıraat şekillerine göre farklı şekillerde izah etmişlerdir:

1- Bazı kurralar bu âyetteki (ظلم) kelimesini (ظُلِمَ) "Zulime" şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyet-i kerimeye şu şekillerde mânâ verilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas, Katade ve Hasan-ı Basri'ye göre âyetin izahı şöyledir: Allah, bir kimsenin aleyhine açıktan beddua yapılmasını sevmez. Ancak kendisine zulmedilmiş olan kimse müstesnadır. O, zulmedenin aleyhine açıkça bedduada bulunabilir.

b- Mücahid'e göre ise âyetin izahı şöyledir: Allah, kimsenin açıktan kötü söz söylemesini sevmez. Ancak zulmedilen kimse müstesnadır. Kendisine zulmedilen kimse, zulmedinin yaptığı kötülükleri açıkça söyleyebilir.

c- Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre burada zulme uğrayandan maksat, ev sahibi tarafından gereği gibi ağırlanmayan misafirdir. Kişi, misafir olduğu yerden ayrıldıktan sonra "Bu adam beni iyi misafir etmedi." der. Kötü sözün açıkça söylenmesi de işte budur. Zulme uğrayan da bu misafirdir. Misafirin, kendisine ev sahibi tarafından iyi muamele yapılmadığını söylemesi caizdir.

Ukbe b. Âmir diyor ki: "Dedik ki:

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قُلْنَا لِلنَّبِيِّ (ﷺ) اِنَّكَ تَبْعَثُنَا فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ لاَ يَقْرُونَا فَمَا تَرَىٰ فِيهِ فَقَالَ لَنَـا اِنْ نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَأُمِرَ لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِى لِلضَّيْفِ فَاقْبَلُوا فَاِنْ لَمْ يَفْعَلُوا فَخُذُو مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ.

Ey Allah'ın Resulü, sen bizi bir yere gönderiyorsun, bazı kavimlere misafir olmak istiyoruz onlar bizi misafir etmiyorlar. Bu hususta ne buyuruyorsunuz? Peygamber efendimiz şu cevabı verdi: "Siz bir topluluğa misafir olursunuz da onlar da size, misafire layık olacak şekilde davranırlarsa siz onlardan bunu kabul edin. Şayet bunu yapmazlarsa onlardan, misafirin hakkı olanı alın. (224)

d- Süddi'ye göre ise bu âyetin izahı şöyledir: Allah, kötü sözün açıktan söylenmesini sevmez. Ancak zulme uğrayanın hakkını alması ve zulmü durdurması müstesnadır.

2- Diğer bir kısım kurralar ise (ظلم) kelimesini (ظَلَمَ) "Zaleme" şekline okumuşlardır.

İbn. Zeyd bu kıraat şeklini esas alarak âyeti şöyle izah etmiştir: "Allah, kötü süzün açıkça söylenmesini sevmez. Ancak zulmeden kimse yani münafık bu hükmün dışındadır. Onun aleyhine, münafıklığından vazgeçinceye kadar açıkca kötü söz söylemek caizdir. Yani herhangi bir kimse bir münafıkın aleyhine "Sen münafıksın, sen şöyle ve şöyle yaptın." diyemez. Ancak münafıklığından vazgeçmeyen ve böylece zalim olan münafıklar için bunları söyleyebilir.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Allah teala bundan önceki âyetlerde, münafıkların, cehennemin en alt tabakalarında olduklarını bildirdikten ve iman edenlere azab etmeye itiyacı olmadığını beyan ettikten sonra bu âyette de herhangi bir kimse aleyhine açıkça kötü bir söz söylenmesini sevmediğini beyan etmiş ancak mü-

---

224 Buhari, K. el-Mezalim, bab: 18 / Müslim K. el-Lukata bab: 17 Hadis no: 1727
Ebu Davud, K. el-Et'ime bab: 5, Hadis no: 3752

nafık olarak zalim olanları istisna etmiştir. İbn-i Zeyd, Übey b. Ka'b'ın, âyet-i kerimenin bu bölümünü bu şekilde okuduğunu ve âyeti böylece izah ettiğini söylemiştir.

Taberi, birinci kıraat şeklinin, çoğunluğun kıraat şekli olması, ikinci kıraat şeklinin ise şaz bir kıraat olması dolayısıyla birinci kıraat şeklini terci ettiğini söylemiş, âyetin şu şekilde izahının da daha doğru olacağını zikretmiştir: "Ey insanlar, Allah, herhangi bir kimsenin, başka birine açıkça kötü söz söylemesini sevmez. Ancak kendisine zulmedilmiş olan kimse bundan müstesnadır. Onun, kendisine yapılan kötülüğü açıkça söylemesinde bir mahzur yoktur."

Taberi diyor ki: "Âyet bu şekilde genel olarak izah edildiği takdirde yukarıda zikredilen görüşlerin tümü âyetin kapsamına girmiş olur. Zira misafir edilmeyen veya malında yahut canında bir haksızlığa uğrayan kimsenin, gördüğü haksızlıkları açıkça söylemesi veya haksızlık yapanın aleyhine açıkça beddua-da bulunup Allah'ın yardımını istemesi, haksızlığa uğrayanın gördüğü kötülükleri açıkça söylemesidir. Âyet-i kerime de bunu ifade etmektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Allah herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, "Allah, kimlerin kimler için açıkça kötü söz söylendiğini işiten, kimlerin de kimler hakkında açıkça kötü söz söylemeyip gizlediğini bilendir. Herkese işlediği amelin karşılığını verecektir. İyilik yapana iyiliğinin, kötülük yapana da kötülüğünün karşılığını verecektir.

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

149- Bir hayırı açıklar yahut gizler veya bir kötülüğü affederseniz şüphesiz ki Allah, çok affeden ve herşeye gücü yetendir.

Ey insanlar, şayet sizler, bir kimsenin size yaptığı iyiliği açığa vurur ve ona teşekkür eder veya gizlerseniz yahut size kötülük yapanı affeder onu açıkça söylemezseniz şüphesiz ki bu davranışınız sizi Allah'a yaklaştırır ve onun katındaki sevabınızı artırır. Çünkü cezalandırmaya gücü yettiği halde affetmek, Allah'ın sıfatlarındandır. Allah, kullarından, böyle davrananları sever. Zira Allah, çok affeden ve herşeye gücü yetendir.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾
أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

150--151 - Allah'ı ve Peygamberini inkâr edenler, Allah ve Peygamberleri arasında ayrılık gözetenler, "Onların bir kısmına inanır bir kısmını inkâr ederiz." diyerek ikisi arasında bir yol tutmak isteyenler, işte onlar, gerçekten kâfir olanlardır. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

Allah'ı ve Peygamberini inkâr eden Yahudi ve Hristiyanlar, Peygamberin, Allah'a karşı yalan söylediğini iddia ederek Allah ve Peygamberi arasında ayrılık gözetenler, Yahudilerin Musa'yı tasdik etip İsa ve Muhammed'i yalanlamaları, Hristiyanların da İsa'yı ve ondan önceki Peygamberleri tasdik edip Muhammed'i yalanladıkları gibi "Biz, Peygamberlerin bir kısmına iman eder, diğerlerini inkâr ederiz." diyenler ve hidayetle sapıklık ortasında bir yol icad etmek isteyenler yok mu? İşte onlar, gerçekten kâfirlerin ta kendileridir. Çünkü Peygamberlerin bir kısmını tasdik edip diğerlerini ylanlayanlar, Allah'ı yalanlamış olurlar. Ve dolayısıyla inkâra düşerler. Biz, inkârcılar için hor ve hakir düşüren bir azap hazırladık.

*Bu âyetin izahında Katade diyor ki: "Bu âyette zikredilenler, Allah düşmanıYahudi ve Hristiyanlardır. Yahudiler Tevrat'a ve Musa'ya iman etmiş, İncil'i ve İsa'yı inkâr etmişlerdir. Hristiyanlar da İncil'e ve İsa'ya iman etmiş Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'i inkâr etmişlerdir. Yahudiler Yahudiliği, Hristiyanlar da Hristiyanlığı din edinmişlerdir. Halbuki bu iki din de bu halleriyle Allah tarafından gönderilmiş değillerdir. Sonradan icad edilmiş bid'atlardır. Bu Yahudi ve Hristiyanlar, Allah'ın bütün Peygamberlerine göndermiş olduğu hak din İslamı terkettiler.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ
يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

152- Allah'a ve Peygamberine iman edip onlar arasında hiçbir ayrılık gözetmeyenlere gelince işte onlara, Allah, mükâfaatlarını verecektir. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Allah'ın birliğini tasdik eden, Peygamberlerinin hepsinin Peygamber olduğunu ve onların, Allah tarafından getirdikleri din ve şeriatların hak olduğunu ikrar eden, Peygamberlerin bir kısmını tasdik edip diğerlerini yalanlayarak onların arasını ayıranlar gibi olmayın. Hepsinin hak olduklarına iman eden kimselere gelince, işte Allah, öyle olanlara hakkıyla iman etmelerinin karşılığı olarak mükâfaatlarını verecektir. Allah, daha önce o gibi günahları işleyip de sonra

tevbe eden kullarını çokça affeden ve kullarını doğu yola ileterek onlara çokça merhamet edendir.

*Görüldüğü gibi âyet-i kerime, Muhammed ümmetinin sıfatlarını beyan etmekte ve onlara bolca mükâfaatlar verileceğini bildirmektedir. Çünkü Muhammed ümmeti, Bakara suresinin iki yüz seksen beşinci âyetinde de belirtildiği gibi, Peygamberler arasında bir ayırım yapmaz, hepsine iman ederler. Bu hususta âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Peygamber ve müminler, rabbi tarafından Peygambere indirilene iman ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın Peygamberlerini birbirinden ayırtetmeyiz." dediler. (225)

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ
أَكْبَرَ مِنْ ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ
ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَٰلِكَ ۚ
وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾

153- Ey Muhammed, kitap ehli, gökten kendilerine bir kitap indirmeni isterler. Onlar Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişlerdi. "Allah'ı bize apaçık olarak göster." demişlerdi. Bunun üzerine zulümlerinden dolayı onları bir çığlık yakalayıverdi. Sonra, kendilerine apaçık deliller gelmişken buzağıya taptılar. Fakat biz bunu da affettik ve Musa'ya apaçık bir mucize verdik.

Ey Muhammed, Yahudiler, gökten kendilerine bir kitap indirmeni ve senin doğruluğunu gösteren bir mucize getirmeni isterler. Onların ataları da Peygamberleri Musa'dan, senden istedikleri şeylerden daha büyük şeyler istemişlerdi. "Allah'ı bize apaçık olarak göster gözümüzle görelim." demişlerdi. Bu azgınlıkları ve cür'etleri yüzünden onları bir çığlık yakalayıvermiş de ölmüşlerdi. Sonra Allah onları, Musa'nın duasıyla tekrar diriltmişti. Daha sonra bu Yahudiler, kendilerine Allah'ın kudretini ve birliğini gösteren apaçık deliller gelmesine rağmen Allah' bırakıp buzağıyı ilah edindiler ve ona taptılar. Biz, bu cinayetlerini de affettik. Musa'ya, Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren açık mucizeler

225 Bakara suresi, 2/285

ve deliller verdik.

*Âyette zikredilen ehl-i kitaptan maksat, kendilerine Tevrat verilen Yahudilerdir. Yahudiler, Hz. Muhammed'den, gökten bir kitap getirmesini istemişlerdir. Yahudilerin Resulullah'tan istedikleri bu kitabın nasıl bir kitap olmasını talep ettikleri hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi ve Muhammed b. Ka'b el-Kurezi'ye göre Yahudiler Resulullah'tan, gökten kendilerine yazılı bir kitap getirmesini istemişlerdir. Zira Hz. Musa'ya Tevrat, gökten yazılı bir kitap olarak indirilmiştir. Bu hususta Muhammed b. Ka'b el-Kurezi diyor ki: "Yahudilerden bir kısım insanlar Resulullah'a geldiler ve ona: "Musa, Allah katından yazılı levhalar getirdi. Sen de bize, Allah katından yazılı levhalar getir seni tasdik edelim." dediler. Bunun üzerine Allah teala bu ve bundan sonraki âyetleri indirdi.

b- Katade'ye göre ise Yahudilerin, Hz. Muhammed'den kendilerine indirmesini istedikleri kitap, Yahudilere mahsus olacak bir kitaptır.

c- İbn-i Cüreyc'e göre ise Yahudilerin Resulullah'tan kendileri için indirmesini istedikleri kitaptan maksat, Yahudilerin belli adamlarına inecek ve Hz. Muhammed'i tasdik etmelerini emredecek olan bir kitaptır.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı şudur: "Yahudiler Resulullah'tan istemişlerdir ki o, Allah'tan, bütün yaratıkların, benzerini getirmekten âciz kaldıkları, kendilerinin de hak Peygamber olduğuna şahitlik ettikleri ve Yahudilerin, Resulullah'a tabi olmalarına emreden bir kitabı, gökten Yahudilere indirmesini istesin. İstenen bu kitabın yazılmış bir kitap olması, onları hepsine veya bir kısmına indirilmiş olması muhtemeldir. Bu itibarla yukarıda zikredilen görüşlerin hepsi de mümkün olabilen görüşlerdir.

Âyet-i kerimenin devamında "Onlar Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişlerdi." buyurulmaktadır. Bu ifade, Resulullah'tan, kendilerine kitap indirilmesini isteyen Yahudileri kınamakta ve onları ayıplamaktadır. Allah teala bu ifadesiyle Resulullah'a şunu buyurmak istemiştir: "Ey Muhammed, sen Yahudilerin böyle bir istekte bulunmalarını çok görme. Çünkü onlar, Allah'ı hakkıyla takdir edemedikleri, ona karşı cür'etleri, onun "Halîm" sıfatından dolayı aldanmaları yüzünden onların senden istedikleri kitab ıonlara indirsen dahi, önceki atalarının yaptığı gibi onlar da Allah'ın emrine karşı gelirler. Zira ataları, Allah'ı görmek istemelerinden sonra çığlığa yakalınp ölmüşler, Allah onları tekrar diriltmiş bu defa onlar, Allah'ın mucizelerini gördükleri halde onu bırakıp buzağıya tapmışlardır.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا

لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

154- Söz vermeleri için Tur dağını üzerlerine kaldırdık. Onlara: "O kapıdan secde ederek girin." dedik. Ve onlara: "Cumartesi günü yasağını çiğnemeyin." dedik. Ve onlardan sağlam bir söz aldık.

Yahudilerin, Tevrat'taki hükümlerle amel edeceklerine dair Allah'a verdikleri söz tutmaları için Tur dağını üzerlerine kaldırdık. Onlara: "Kudüs şehrinin kapısından, Allah'a şükran secdesinde bulunarak içeri girin." dedik. Fakat onlar, kendilerine gelen emri değiştirip, kapıdan kıçlarının üzerine sürünerek gerisin geri girdiler. Yine biz onlara: "Allah'ın emrine karşı gelerek Cumartesi günü avlanmayın." dedik. Fakat onlar, emre karşı gelerek Cumartesi gününde de avlandılar. Ayrıca biz onlardan, Tevrat'taki hükümlerle amel edeceklerine dair sağlam bir söz aldık. Fakat onlar bu sözlerinde de durmadılar ve bu sebeple de lanete uğradılar.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا
غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

155- Ahitlerini bozdukları ve Allah'ın âyetlerini inkâr ettikleri, haksız yere Peygamberleri öldürdükleri ve "Kalblerimiz perdelidir." dedikleri için onlara (lanet ettik) Doğrusu Allah, inkâr etmeleri sebebiyle onların kalblerine mühür vurmuştur. Onların pek azı iman eder.

Yahudiler, Tevrat'taki hükümlerle amel edeceklerine dair vermiş oldukları sözü bozmaları, Peygamberlerin doğruluğunu gösteren, Allah'ın âyet ve delillerini inkâr etmeleri ve kendilerine hak yolu gösteren Peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve "Kalblerimiz perdelidir. bizi davet ettiğin şeyleri anlamıyoruz." demeleri yüzünden biz onları lanete uğrattık. Daha doğrusu inkârları sebebiyle Allah onların kalblerini sapıklık ve azgınlık mühürüyle mühürlemiştir de onlar, iman edilmesi gereken herşeye değil pek az şeye iman eder olmuşlardır. Böylece hiç iman etmemiş gibi olmuşlardır.

Katadeye göre bu âyet-i kerime, bundan önceki âyetlerle bağlı değildir. Kendi başına müstakil bir âyettir. Âyette bir hazvf vardır. O da "Lanet ettik" cümlesidir. Bu itibarla âyet izah edilirken bu cümlenin zikredilmesi gerekmektedir.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bu âyet-i kerime, bundan önceki âyetlerle irtibatlıdır. Bu âyet de yüz elli üçüncü âyette geçen "Onları bir çığlık yakalayıverdi" ifadesinin gerekçesidir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Zulmetmeleri, ahitlerini bozmaları ve Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere Peygamberleri öldürmeleri ve "Kalblerimiz perdelidir" demeleri sebebiyle onları bir çığlık yakalayıverdi."

Taberi, Katade'nin görüşünün doğru olduğunu, bu âyetin önceki âyetlerle bağlı olmayıp müstakil bir âyet olduğunu, âyette "Biz onlara lanet ettik, biz onlara gazap ettik." şeklinde bir cümlenin hazfedilmiş olduğunu zira, "Bilakis inkârları yüzünden Allah onların kalblerini mühürlemiştir." cümlesinin, hazfedilen bu cümleye işaret ettiğini, çünkü kalbi mühürlemenin, lanete uğratılmış ve gazap edilmiş bir kimse olacağını söylemiştir.

Taberi bu görüşü tercih etmesine sebep olarak da şunu zikretmiştir." İsrailoğullarını bir çığlığın yakalayıp öldürmesi Hz. Musa zamanında olmuştur. Halbuki onların, Peygamberlerini haksız yere öldürmeleri, bundan sonraki âyetlerde zikredildiği gibi, Hz. Meryem'e zina iftirasında bulunmaları ve "Biz İsa Mesihi öldürdük" demeleri Hz. Musa'dan çok sonra olmuştur. Bu nedenle sonra meydana gelen olayları, çığlığa sebep göstermek isabetli değildir. Zira çığlığa yakalananlarla bunlar ayrı kimselerdir. Bu da bu âyetin ve bundan sonra gelen âyetlerin önceki âyetlerle bağlantılı olmadığını gösterir.

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن
شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ ۚ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ
وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

156-157-158- İnkâr edip Meryem'e büyük bir iftira attıkları ve "Allah'ın Resulü, Meryemoğlu Mesih İsa'yı biz öldürdük." dedikleri için Allah onlara lanet etmiştir. Onlar İsa'yı ne öldürler ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse onlara İsa gibi göründü. İsa hakkında ihtilafa düşenler gerçekten şüphe içindedirler. Onların bu hususta zan'na uymaktan başka bir bilgileri yoktur. Kesin olarak İsa'yı öldürmediler. Bilakis Allah onu kendi

katına yükseltti. Allah herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yahudilerin inkhar etmeleri ve hiçbir delil olmaksızın Meryem'e zina isnad ederek büyük bir iftirada bulunmaları "Allah'ın Resulü, Meryemoğlu Mesih İsa'yı biz öldürdük." demeleri sebebiyle Allah onları lanete uğrattı. Halbuki onlar, İsa'yı ne öldürdüler ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse onlara İsa gibi göründü. İsa hakkında ihtilafa düşen bu Yahudiler, onun öldürülmesi hususunda elbetteki şüphe içindedirler. Öldürdükleri kişinin kim olduğu hakkında onların hiçbir bilgileri yoktur. Sadece öldürdükleri kimsenin İsa olduğu zannına kapıldılar. Onlar, kesin olarak İsa'yı öldürmediler. Bilakis Allah, İsa'yı diri olarak kendi katına yükseltti. Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Âyet-i kerimede, Yahudilerin, Hz. Meryem'e attıkları zikredilen iftiradan maksat, ona zina isnad etmeleridir. Nitekim Abdullah b. Abbas, Süddi ve Cüveybir, buradaki iftiradan maksadın zina isnad etmek olduğunu söylemişlerdir.

Âyet-i kerimede, Yahudilerin, Hz. İsa'yı öldürmedikleri, onu asmadıkları fakat öldürülen kişinin İsa'ya benzetildiği zikredilmektedir.

Müfessirler, öldürülen bu kişinin, İsa'ya nasıl benzetildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir. Bunlar şu üç şekilde özetlemek mümkündür.

a- Harun b. Anterenin Vehb b. Münebbih'ten rivayet ettiğine göre, Vehb, öldürülen kişinin Hz. İsa'ya benzetilmesi hususunda özetle şunları zikretmiştir: "İsa, havarilerinden on yedi kişiyle birlikte bir eve girdiler. Yahudiler evin çevresini kuşattılar. İçeri girdiklerinde Allah'ın, evde bulunanların hepsini İsa'nın şekline çevirdiğini gördüler. Onlara: "Bizi büyülediniz. Ya İsa'nın kim olduğunu bize gösterirsiniz veya hepinizi öldürürüz." dediler. Bunun üzerine İsa, arkadaşlarına: "Bugün sizden cennet karşılığında canını kim satar?" diye sordu. İçlerinden biri, "Ben satarım" dedi. Sonra çıkıp evi kuşatanların yanına gitti ve "İsa benim" dedi. Allah onu İsa'nın şekline sokmuştu. Onlar onu yakalayıp öldürdüler. Sonra da astılar. Astıkları kişi onlara İsa olarak gösterilmişti. Bu sebeple onlar İsa'yı öldürdüklerini zannettiler. Hristiyanlar da aynı zanna düştüler. Halbuki Allah teala o gün İsa'yı kendi katına yükseltmişti.

b- Abdüssamed b. Ma'kıl'ın Vehb b. Münebbih'ten naklettiği diğer bir görüşe göre ise Vehb özetle şunları söylemiştir: Allah teala Hz. İsa'ya, dünyadan ayrılacağını bildirince o ölümden korkmuş ve ölüm ona ağır gelmiştir. Bunun üzerine o, havarilerini çağırıp onlara bir yemek vermiş ve bizzat kendi eliyle onlara hizmet etmiş, onların da birbirlerine karşı , kendisinin onlara davrandığı gibi davranmalarını emretmiştir. Sonra havarilerinden, Allah'a yalvarıp ecelinin ertelenmesini niyaz etmelerini istemiştir. Fakat havarileri her dua etmeye giriştiklerinde kendilerini uyku basmış ve uykuya dalmışladır. Hz. İsa onları uyan-

dırmaya çalışmış ve onlara "Sübhanallah, bana yardımcı olmak için tek bir gece olsun sabredemiyor musunuz?" demiştir. Onlar da: "Vallahi bilmiyoruz bize ne oldu. Bizler geceleri oturup sohbet ediyorduk, sohbetimiz uzun sürüyordu. Bugün ise sohbet etmeye takatimiz yok. Biz, her dua etmek istediğimizde duamıza engel olunuyor." dediler. Bunun üzerine İsa: "Herhalde çoban gidecek koyunlar dağılacaktır." dedi. Ve buna benzer şeyler söyleyerek öleceğine işaret etti. Sonra şöyle dedi: "Gerçek şu ki bu gece horoz ötümünden önce sizden biriniz beni üç kere inkâr edecektir. Yine sizden biriniz basit dirhemler karşılığında beni satacak ve benim değerim olan o dirhemleri yiyecektir." Sonra evden çıktılar ve dağılıp gittiler.

Yahudiler İsa'yı arıyorlardı. Onlar, İsa'nın havarilerinden biri olan Şem'un'u yakaladılar. "Bu onun arkadaşlarından biridir." dediler. Şem'un inkâr etti ve "Ben onun arkadaşı değilim." dedi. Sonra o kişiyi başka bir grup yakaladı. Onlara karşı da inkâr etti. Sonra horozun ötmesini işitti ve üzülerek ağladı. Sabah olunca havarilerden biri Yahudilere gidip: "Ben size İsa'yı gösterecek olursam bana ne verirsiniz?" dedi. Onlar ona otuz dirhem verdiler. Onu aldı ve İsa'yı onlara gösterdi. Fakat onlar İsa'yı başka biriyle karıştırmışlardı. Onlar İsa'yı yakalayıp ellerini bağladılar. Onu çekip sürükleyerek götürdüler ve ona: "Sen ölüleri diriltiyor, şeytanı kovuyor ve delileri iyileştiriyorsun ha? Şimdi kendini bu ipten kurtarsana?" dediler. Ona tükürüyorlar, üzerine dikenler atıyorlardı. Nihayet onu, asmak istedikleri ağacın yanına getirdiler. Allah teala orada, İsa'yı çekip kendi katına aldı. Onlar ise İsa'ya benzetilen kişiyi astılar. Astıkları kişi orada yedi gün kaldı. İsa'nın annesiyle İsa'nın, delilik hastalığını tedavi ettiği kadın gelip asılan kişinin yanında ağlamaya başladılar. İşte o sırada İsa onlara geldi ve "Niçin ağlıyorsunuz?" dedi. Onlar da "Senin için ağlıyoruz." dediler. İsa: "Allah beni kendi katına yükseltti. Bana hiçbir şey olmadı. Onların astıkları bu kişi bana benzetilen birisidir. Siz, havarilere söyleyin de falan yerde beni görsünler." dedi. Havariler on bir kişi olarak orada İsa ile karşılaştılar. İsa kendisini Yahudilere göstererek para karşılığında satan arkadaşını onların içinde göremedi ve o kişinin ne olduğunu sordu. Onlar da: "O, yaptığına pişman oldu ve intihar etti." dediler. Bunun üzerine İsa, "Eğer tevbe etmişse Allah onun tevbesini kabul etmiştir." dedi. Sonra İsa havarilere: "Haydi gidin sizden her biriniz bir milletin dilini konuşur olacaktır. O, dilini konuştuğu kavmi uyarsın ve dine davet etsin." dedi.

c- Katade, Süddi, Kasım, İbn-i İshak, İbn-i Cüreyc ve Mücahid'e göre ise öldürülen kişinin Hz. İsa'ya benzetilmesi şu şekilde olmuştur: Hz. İsa ile havarileri bir evin içinde bulunurken Hz. İsa onlardan birinden, kendisine benzetilerek yerine öldürülmesini istemiş, arkadaşlarından biri de bunu kabul etmiş ve o kişi, Allah tarafından İsa'ya benzetilmiş ve öldürülmüştür. Meryemoğlu İsa da göğe kaldırılmıştır.

Süddi'ye göre Hz. İsa'nın arkadaşlarının sayısı on dokuz, İbn-i ishak'a göre on üç veya on dörttür. İbn-i İshak, Hz. İsa'ya benzetilerek öldürülen kişinin adının "Sercis" olduğunu söylemiştir. Bu hususta Süddi'nin özetle şunları söylediği rivayet edilmektedir:

İsrailoğulları, Hz. İsa'yı ve Havarilerinden on dokuz kişiyi bir evin içinde kuşatmışlar. Bunun üzerine İsa, arkadaşlarına: "Kim benim şeklime girip de öldürülecek olursa onun için cennet vardı." demiştir. Onlardan biri İsa'nın şekline girmiş İsa ise göğe çıkmıştır. Havariler evden dışarı çıkınca onları kuşatmışlar, çıkanların sayısının on dokuz olduğunu görmüşler onları saymışlar fakat sayılarının daha öncekilerden bir kişi daha az olduğunu görmüşlerdir. Ancak İsa'nın şekline gireri adamı da onların içinde görmüşler fakat onun İsa olup olmadığında şüphe etmişlerdir. Nihayet o kişiyi İsa zannederek öldürüp asmışlardır. İşte Allah teala: "Onlar İsa'yı ne öldürdüler ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse onlara İsa gibi göründü." âyetinde bunu ifade etmektedir.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Yani İsa ile birlikte evde bulunanların hepsinin isa'ya benzer hale geldiklerini, Yahudilerin, onlardan birini İsa zannederek öldürdüklerini, Hristiyanların da İsa'nın öldüğünü zannettiklerini, aslında ise İsa'nın göğe çekildiğini söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira İsa ile beraber olan havariler, içlerinden birinin İsa'ya benzetildiğini ve İsa'nın, onların arasından göğe kaldırıldığını bizzat müşahade etmiş olsalardı Hz. İsa'nın ne olduğu ve ona benzetilenin kim olduğu Yahudiler tarafından bilinmese de bu havariler tarafından bilinir ve bu şekilde yayılırdı. Halbuki havarilerde meselenin nasıl olduğu hakkında kesin bir bilgiye sahip değillerdi. Çünkü hepsi de İsa'ya benzetildiklerinden hangisinin gerçek İsa olduğu havariler tarafından da bilinememiş böylece Yahudiler de Hristiyanlar da öldürülen kişinin Hz. İsa olduğu hakkında ittifak etmişlerdir. Halbuki Allah tealaanın bildirdiği gibi gerçekte onlar İsa'yı öldürmemişler ve asmamışlardır. Bilakis onlardan biri İsa'ya benzetilmiştir.

Taberi diyor ki: "Vehb b. Münebbih'ten nakledilen ikinci görüş de doğru olabilir. Yani bütün havariler İsa'nın yanından ayrıldıktan sonra evin içinde İsa bir de onun şekline sokulan arkadaşı kalmıştır. Hz. İsa göğe çekilmiş ona benzetilen kişi ise öldürülmüştür. Bu sebeple hem Hz. İsa'nın rakadaşları hem de Yahudiler, öldürülüp asılan kişinin İsa olduğunu sanmışlardır. Zira onlar öldürülen kişinin İsa'ya benzediğini görmüşler, o kişinin, İsa'nın şekline dönüştüğü sırada ise yanında bulunmamışlardır. Onlar İsa'nın öleceğini geceleyin kendilerine haber verdiğini bildikleri için öldürülenin gerçekten İsa olduğunu zannetmişler ve bunu böylece insanlara aktarmışlardır. Bu mazeretlerinden dolayı da yalancı olma sıfatından kurtulmuşlardır.

Âyet-i kerimede: "İsa hakkında ihtilafa düşenler gerçekten şüphe içinde-

dirler. Onların bu hususta zanna uymaktan başka bir bilgileri yoktur." buyurulmaktadır Bu ifade yukarıda zikredilen birinci görüşe göre izah edildiğinde bunun mânâsı şöyledir: İsa'yı ve arkadaşlarını kuşatan Yahudiler onu öldürmek istediklerinde ihtilafa düştüler. Zira onlar eve girmeden önce orada bulunanların sayısını biliyorlardı. İçeri girince bir kişinin eksik olduğunu gördüler. Oradakilerin hepsi de İsa'ya benzediklerinden içlerinden birini şüpheli bir şekilde öldürdüler. Bu hususta kesin bir bilgileri yoktu. Sadece zanlarına uydular.

Yukarıda zikredilen ikinci görüşe göre ise âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: İsa'nın yanında bulunanlar, dağılıp gittikten sonra onu öldürmek isteyen Yahudiler evde kalan kişinin mi İsa olduğu yoksa çıkıp gidenlerden birinin mi İsa olduğu hususunda ihtilaf ettiler. Onu öldürüp öldürmediklerinde şüpheye düştüler. Çünkü onlar eve girip orada bulunanları saydıklarında onların, dışarı çıkanlardan ve evde bulunan kişilerin sayısından fazla olduklarını görmüşlerdi. Bu nedenle öldürdükleri kimse İsa mı yoksa başkası mı diye şüpheye düştüler. Fakat onlar, öldürdükleri kimse İsa'ya benzediği için "Biz İsa'yı öldürdük." dediler. Halbuki onların öldürdükleri kişinin İsa olup olmadığı hususunda bir bilgileri yoktu. Onlar sadece zanna tabi olmuşlardı.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kesin olarak İsa'yı öldürmediler." diye tercüme edilen (وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا) ifadesi Taberi tarafından "Onlar bu zanlarını kesin bir bilgi ile gidermediler." şeklinde izah edilmiş, Abdullah b. Abbas'ın da âyetin bu bölümünü bu şekilde izah ettiği rivayet edilmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." buyurulmaktadır. Bunun izahı şöyledir: Allah, kendilerine zulmeden Yahudileri çığlıkla yakalayarak ve onları lanetine uğratarak onlardan intikam aldığı gibi her zaman düşmanlarından intikam alır. Kimse ona karşı koyamaz. Yarattıklarını sevk ve idare etmesinde hikmet sahibidir. Onlar arasında hüküm verecek olan da O'dur. O halde ey Muhammed'den üzerlerine kitap indirilmesini isteyenler, atalarınızın Peygamberlerini yalanlamaları ve dostlarına karşı iftiralar atmaları yüzünden çarpıldıkları gibi cezama çarptırılacağınızdan korkun.

HAZRETİ İSA'NIN GÖĞE YÜKSELİŞİ

Allah teala Hz. İsa'yı apaçık delillerle ve hidayetle Peygamber olarak gönderdi. Fakat Yahudiler Allah'ın, Hz. İsa'ya Peygamberlik vermesini ölüleri diriltme, körlerin gözlerini açma, cüzzamlıları iyileştirme, çamurdan kuş yapıp ona üfleyerek gerçek kuş haline getirme gibi mucizelerle donatmasını çekemediler. Bu sebeple onu yalanladılar ve ona karşı çıktılar. Ellerinden gelen çeşitli

eziyetler yaptılar. Öyle ki Hz. İsa onlarla bir arada yaşayamaz oldu ve annesiyle beraber şehir şehir gezmeye başladı. Fakat Yahudiler bununla da kalmayıp onu, putperest olan zamanın Şam genel valisine şikayet ettiler. Hz. İsa'nın, insanları yoldan çıkardığını ve onları idarecilere karşı kışkırttığını söylediler. Vali buna çok kızdı. Kudüs'teki temsilcisine mektup yazarak ona karşı tedbir almasını ve onu asarak başına dikenler koymasını ve insanları ondan kurtarmasını emretti. Mektup Kudüs temsilcisine ulaşınca temsilci, Valinin emirlerine uydu. Yahudilerden bir grupla beraber Hz. İsa'nın on iki veya on üç yahut on yedi arkadışla beraber bulunduğu eve gitti. Olay bir cuma günü ikindi vakti başlayıp cumartesi gecesi devam etti. Bu gidenler Hz. İsa'nın evini kuşattılar. İçeride bulunan havarilerden biri Allah tarafından Hz. İsa'ya benzetildi. İçeri giren valinin adamları bu kişiyi öldürdüler sonra da götürüp astılar. Hz. İsa ise Allah tarafından kendi katına yükseltildi.

Hz. İsa hakkında Hristiyanlar üç gruba ayrılmışlardır:

a- NASTURİLER: Bunlar "İsa aramızda Allah'ın oğluydu. Sonra allah onu alıp kendisine yükseltti." dediler.

b- YAKUBİLER: Bunlar diyorlardı ki: "Allah, İsa'nın şeklinde içimize gelmişti. Sonra göre göğö çıktı."

c- GERÇEKTEN İMAN EDENLER: Bunlar da diyorlardı ki: "İsa aramızda Allah'ın kulu ve Peygamberiydi. Sonra Allah onu yükseltip kendisine aldı."

Ne yazık ki, iman etmeyen ilk iki grup iman edenler galip gelerek onları ortadan kaldırdılar. Nihayet Hz. Muhammed (s.a.v.) geldi. Tevhid inancı tekrar ortaya çıktı.

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ
شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

159- Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölmeden önce ona iman etmiş olmasın. İsa, kıyamet gününde onların üzerine şahitlik edecektir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Malik, Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Zeyd âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ehl-i kitaptan hiçbir kimse yoktur ki İsa Deccal'ı

öldürmek için tekrar yeryüzüne gönderildiğinde İsa ölmeden önce ona iman etmiş olmasın."

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre bu âyet-i kerime, Hz. İsa'nın yere inmesinden sonra ehl-i kitap olan bütün insanların Hz. İsa'ya iman edeceklerini ve müslüman olacaklarını bildirmektedir. Kıyamet gününde de Hz. İsa, ehl-i kitap için şahitlik edecektir. Onlardan kimin iman edip kimin iman etmediğini bildirecektir.

b- Yine Abdullah b. Abbas, Mücahid, İkrime, Hasan-ı Basri, Muhammed b. Sirin ve Cüveybir'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Yahudilerden hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce isteyerek veya istemeyerek İsa'ya iman etmiş olmasın."

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre bir Yahudinin boynu da vurusla bir yerden düşerek de ölse veya bir yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak da ölse mutlaka Hz. İsa'ya iman eder sonra canı çıkar. Hristiyanlar da böyledir.

c- İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardan hiçbir kimse yoktur ki o kimse ölümünden önce Muhammed'e iman etmiş olmasın."

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira ikinci görüşte olanlar, bütün ehl-i kitabın, Hz. İsa'ya iman ettikten sonra ölmüş olacaklarını söylemişlerdir. Bunların ifadeleri esas alındığı takdirde, ölen ihl-i kitaba İslam muamelesi tatbik etmek icabeder. Çünkü Hz. İsa'ya hakkıyla iman edenin, Hz. Muhammed de dahil diğer bütün Peygamberlere iman etmesi ve müslüman olması gerekir. Hz. Muhammed'e iman edinin Hz. İsa'yı yalanlaması mümkün olmadığı gibi Hz. İsa'nın Peygamber olduğuna iman edinin de Hz. Muhammed'i yalanlaması mümkün değildir. Bunların izahlarına göre ölen her ehl-i kitaba İslam muamelesi uygulanarak, onun yıkanması, cenazesinin kılınması, malının, erginlik çağına gelmemiş olan çocuklarına veya erginlik çağına ermiş müslüman çocuklarına taksim edilmesi, eğer küçük çocuğu veya erginlik çağına gelmiş müslüman çocuğu yoksa malının, böyle olan müslümanlar gibi Beytül Mala aktarılması gerekir.

Halbuki bütün müslümanlar, Hz. Muhammed'e ve onun, Allah katından getirdiklerine iman etmeden önce ölen bir ehl-i kitaba müslüman muamelesi yapılmayacağı ve ona, hayatındaki gibi ehl-i kitap hukukunun uygulanacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da: "Her ehl-i kitap ölmeden önce Hz. İsa'ya mutlaka iman eder." görüşünün yanlış olduğunu, âyetin bu bölümünden maksadın, âhir zamanda Hz. İsa'nın yeryüzüne indiği sırada mevcut olan ehl-i kitabın kasdedildiğini ve bunların, Hz. İsa'ya dolayısıyla Hz. Muhammed'e iman edeceklerini beyan ettiğini gösterir. Nitekim bu hususta Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah

(s.a.v.) in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن ابي هريرة ان النبي (ﷺ) قال الانبياء اخوة لعلات أمهاتهم شتى ودينهم واحد وانا أولى الناس بعيسى بن مريم لانه لم يكن بيني وبينه نبي وانه نازل فاذا رأيتموه فاعرفوه رجلا مر بوعاً الى الحمرة والبياض عليه ثوبان ممصران كان رأسه يقطر وان لم يصبه بلل فيدق الصليب ويقتل الخنزير ويضع الجزية ويدعو الناس الى الاسلام فيهلك الله في زمانه الملل كلها الا الاسلام ويهلك الله في زمانه المسيح الدجّال وتقع الامنة على الارض حتى ترتع الاسود مع الابل والنمار مع البقر والذئاب مع الغنم ويلعب الصبيان بالحيات لا تضرهم فيمكث أربعين سنة ثم يتوفى ويصلى عليه المسلمون.

"Peygamberler baba bir kardeştirler. Anneleri ayrıdır. Dinleri ise birdir. Ben, Meryemoğlu İsa'ya daha yakınım. Çünkü benimle onun arasında Peygamber yoktur. İsa inecektir. Siz onu gördüğünüzde onu tanıyın. O, orta boylu, kırmızı ile beyaz arası bir tendedir. Onun üzerinde iki parçadan meydana gelen açık sarı bir elbise bulunur. Ona ıslaklık dokunmasa da sanki başından (saçlarından) su damlıyor gibidir. O, haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve insanları İslama davet edecektir. Allah, onun zamanında İslam dışındaki bütün dinleri yok edecektir. Yina Allah onun zamanında Deccal Mesihi yok edecek, yeryüzünde güven hakim olacaktır. Öyle ki arslanlar develerle, kaplanlar sığırlarla, kurtlar koyunlarla beraber otlayacak ve çocuklar yılanlarla oynayacaklardr. Bunlar birbirlerine zarar vermeyeceklerdir. İsa yeryüzünde kırk sene kalacak sonra vefat edecek ve müslümalar onun cenaze namazını kılackalardır." (226)

Görüldüğü gibi Hz. İsa, Deccalı öldürmek için ölümünden evvel gökten inince bütün bâtıl dinler ortadan kalkacak, insanlar İslam dininde birleşecekler ve böylece ehl-i kitap olanlardan, İsa'ya iman etmeyen kalmayacaktır.

Hasan-ı Basri diyor ki: "Allah'a yemin olsun ki Hz. İsa şu anda diridir ve

226 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 2, s. 406

Allah katındadır. O, yeryüzüne indiği zaman bütün ehl-i kitap ona iman edecektir. Kıyamet gününde de Hz. İsa, kendisine inanan veya inanmayanlara karşı şahit olacaktır."

Resulullah (s.a.v.) Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğini beyan ederek buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ اَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ
حَكَمًا مُقْسِطًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ
حَتّٰى لَا يَقْبَلَهُ اَحَدٌ.

"Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Meryemoğlu İsa yakında aranıza adeletli bir hakem olarak inecek, haçı kıracak, domuzu öldürecek (onu ortadan kaldırıp yenmesini yasaklayacak) cizyeyi kaldıracaktır. Ayrıca o zaman mal artacak öyle ki kimse ona tenezzül etmeyecektir." (227)

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimeyi "Hiçbir ehl-i kitap yoktur ki ölmeden önce Muhammed'e iman etmiş olmasın." şeklinde izah edenlerin görüşlerinin fâsit olduğu, bundan önceki görüşün fâsit olduğunu izahtan anlaşılmaktadır. Buna ilaveten daha önce Hz. Muhammed'den bahsedilmemiştir ki bu âyette geçen (بِهِ) deki zamirin Hz. Muhammed'i gösterdiği söylensin. Daha önce Hz. İsa, annesi ve Yahudilerden bahsedildiğinden bu zamirin Hz. İsa'yı gösterdiğini söylemek elbetteki daha isabetlidir.

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ
وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٦١﴾

160-161- Yahudilerin zulmetmeleri ve bir çok kimseleri Allah yolundan alıkoymaları, yasaklandıkları halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle daha önce kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan kâfir olanlara, can yakıcı bir azap hazırladık.

Yahudilerin, Peygamberleri öldürmeleri gibi zulümleri, Allah'ın dininden

227 Buhari, K. el-Büyû, bab: 102 / Müslim, K. el-iman, bab: 242, Hadis no: 15

bir çok insanları alıkoymaları, kendilerine yasaklanmasına rağmen faiz almaları, rüşvet olarak veya Allah'ın kitabını değiştirme karşılığında para alarak haksız yere insanların mallarını yemeleri sebebiyle, daha önce kendilerine helal kıldığımız temiz şeyleri haram kıldık. Biz onlardan kâfir olanlara can yakıcı bir azap hazırladık ki o da cehennem azabıdır.

Şu âyet-i kerimede Yahudilere yasaklanan şeylerden bir kısmı zikredilmektedir. "Biz, Yahudilere, tırnaklı her hayvanı haram kıldık. Onlara sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağlarının dışında iç yağlarını da haram kıldık. Azgınlıklarından dolayı onları bu şekilde cezalandırdık. Şüphesiz ki biz, doğru söyleyiniz." (228)

Âyet-i kerimede, Yahudilerin, işledikleri dört günahtan dolayı kendilerine daha önce helal kılınan şeylerin haram kılındığı beyan edilmiştir. İşledikleri bu günahlardan biri, zulmetmeleridir. Bu zulümlerinin mahiyeti ise bundan önceki yüz elli beş, yüz ell i altı ve yüz elli yedinci âyetlerde zikredilen, Allah'a verdikleri hadi bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, Peygamberleri haksız yere öldürmeleri, "Kalblerimiz kapalıdır." demeleri, inkârcılıkta bulunmaları, Meryem'e zina iftirasında bulunmaları ve "Biz, Meryemoğlu İsa Mesihi öldürdük." demeleridir. Bu günahlardan bir diğeri ise insanları Allah'ın yolundan çokça alıkoymalarıdır. Bundan maksat ise, Allah'a karşı bâtıl şeyler uydurup onun, Allah'tan olduğunu iddia etmeleri, Allah'ın kitabını değiştirmeleri, mânâlarını gerçeğinden saptırmaları, Hz. Muhammed'in Peygamberliğini inkâr etmeleri ve onun gerçek halini bilmeyen cahil insanlara açıklamamaları ve böylece insanları saptırmalarıdır.

Yahudilerin işlemiş oldukları günahlardan bir başkası da daha önce izah edildiği gibi faiz almalarıdır.

Yine Yahudilerin işlemiş oldukları günahlardan biri de insanların mallarını haksız yere yemeleridir. Bundan maksat ise verecekleri hüküm karşılığında rüşvet almaları, kendileri herhangi bir şey yazarak "Bu Allah katındandır." demek suretiyle para almaları ve benzeri murdar kazançlar sağlamalarıdır. İşte bu günahlar yüzünden Allah teala onları cezalandırmış ve onlar için helal kıldığı şeyleri haram kılmıştır.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Onlardan kâfir olanlara can yakıcı bir azap hazırladık." buyurulmaktadık. Burada ifade edilen "Onlar"dan maksat, Yahudiler, "Onlardan kâfir olanlar"dan maksat, Hz. Muhammed'in Peygamberliğini inkâr edenler ve "Can yakıcı azap"tan maksat ise cehennem azabıdır.

لكن الراسخون في العلم منهم والمؤمنون يؤمنون بما انزل اليك وما

الطور بميثاقهم وقلنا لهم ادخلوا الباب سجدا وقلنا لهم بالله واليوم الآخر

228 En'am suresi, 6/146

أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

162- Fakat onlardan, ilimle derinleşmiş olanlar ve iman edenler, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Özellikle namazı kılanlara, bir de zekatı veren ve Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, işte onlara büyük bir mükâfaat vereceğiz.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi iki şekilde izah etmişlerdir: Birinci izah şekli mealde veridiği gibidir. Taberi'nin yaptığı ikinci izah şekli ise şöyledir: "Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlara, sana indirilen kitaba ve senden önce indirilen kitaba ve namaz kılan meleklere iman eden müminlere, zekat verenlere, Allah'a ve âhiret gönüne iman edenlere elbette ki büyük bir mükâfaat vereceğiz."

*Taberi, âyet-i kerimenin bu son şekilde izah edilmesini tercih etmiş bununla birlikte âyetin izahındaki çeşitli görüşleri özetle şu şekilde zikretmiştir. "Âyet-i kerimede geçen ve "Namaz kılanlar" diye tercüme edilen (وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ) cümlesindeki (الْمُقِيمِينَ) kelimesinin merfu mu yoksa mensub mu veya mecrur mu olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir:

1- Eban b. Osman b. Affan ve Hz. Aişe'den nakledilen bir görüşe göre bu kelime aslında (الْمُقِيمُونَ) şeklinde merfudur. Fakat hattatlar yanlışlıkla bunu (الْمُقِيمِينَ) şeklinde yazmışlardır. Bu izaha göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlara, sana ve senden önce indirilenlere iman edenlere, namazlarını dosdoğru kılanlara, zekatlarını verenlere ve Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, işte onlara yakında büyük bir mükâfaat vereceğiz."

2- Diğer bir kısım âlimlere göre ise (الْمُقِيمِينَ) kelimesi (مدح) harfi ile mensubdur. Aslında âyette zikredilen diğer sıfatlar gibi bu sıfatın da merfu olması gerekirken ancak bu sıfat, ilimde derinleşenlerin sıfatı olduğundan ve sıfatla mevsuf arasına uzun bir cümle girdiğinden bu sıfat mevsufundan, irab yönünden ayrılmış ve "Överim" anlamında olan gizli bir fiil ile mensub okunmuştur. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlara, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman eden müminlere, namazlarını dosdoğru kılanlara -Ki onları överim- zekatlarını verenlere, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, evet işte onlara yakında bir mükâfaat vereceğiz."

3- Diğer bir kısım âlimlere göre (الْمُقِيمِينَ) kelimesi ( ) harfi ile mecrurdur. Ancak bunlar ( ) harfi ile mecrur olduğunu kabul ettikleri bu kelimenin ne sebepten dolayı mecrur olduğu hususunda çeşitli izahlar zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre bu kelime, (بِمَا أُنْزِلَ اِلَيْكَ) cümlesindeki (مَا) harfine atfedildiği için bu harfi esre okutan (بِ) harf-i ceriyle mecrurdur. Bunlar âyete iki şekilde mânâ vermişlerdir:

aa- "Fakat onlardan ilimde derinleşenlere, sana indirilene, senden önce indirilenlere ve namazın dosdoğru kılınacağına iman edenlere, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, işte onlara büyük bir mükâfaat vereceğiz."

bb- "Fakat onlardan ilimde derinleşenlere, sana indirilene, senden önce indirilenlere ve namaz kılan meleklere iman eden müminlere, zekâtlarını verenlere, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, işte onlara büyük bir mükâfaat vereceğiz.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre (اَلْمُقِيمِينَ) kelimesi, gizli olan bir (مِنْ) harfi ile mecrurdur. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Fakat onlardan ilimde derinleşenlere, sana indirilene, senden önce indirilenlere iman eden ve namaz kılanlara inanan müminlere, zekat verenlere, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, işte onlara yakında büyük bir mükâfaat vereceğiz."

c- Başka bir kısım âlimlere göre (اَلْمُقِيمِينَ) kelimesi, gizli olan bir (مِنْ) harf-i ceriyle mecrurdur. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlara, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman edenlere, namaz kılanlardan ilimde derinleşmiş olanlara, zekatlarını verenlere, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere, işte onlara yakında büyük bir mükâfaat vereceğiz.

d- Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu kelime (مِنْ) harf-i ceriyle mecrurdur. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Fakat onlardan ilimde ileri gidenlere, sana indirilene, senden önce indirilenlere iman eden müminlere, zekâtı verenlere, Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere işte onlara büyük bir mükâfaat vereceğiz.

Taberi bu görüşlerden (اَلْمُقِيمِينَ) kelimesinin (بِمَا أُنْزِلَ) cümlesindeki (مَا) harfine atfedilerek mecrur olduğunu söyleyen ve (وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ) cümlesindeki namaz kılanlardan maksadın melekler olduğunu söyleyen görüşün isabetli olduğunu zikretmiş ve bunu tercih ettiğine dair delillerini serdetmiştir.

اِنَّا اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ كَمَا اَوْحَيْنَا اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَوْحَيْنَا اِلٰى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾

163- Şüphesiz biz Nuh'a ve ondan sonra gelen Peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlara, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a Zebur'u verdik.

Ey Muhammed, Nuha ve ondan sonra gelen diğer Peygamberlere Peygamberlik verip vahiy gönderdiğimiz gibi sana da Peygamberlik ve vahi y gönderdik. Allah'ın dostu olan İbrahim'e, onun oğulları İsmail ve İshak'a, İshak'ın oğlu Yakub'a, Yakub'un neslinden olan torunlara, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a da Peygamberlik vahiy göndermiştik. Sana, hak ile batılı ayırdeden Kur'an'ı verdiğimiz gibi Davud'a da Zeburu vermiştik.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Yahudilerden Sükeyn ve Adiy b. Zeyd gibi şahıslar dediler ki: "Ey Muhammed, Allah'ın, Musa'dan sonra herhangi bir insana bir şey indirdiğini bilmiyoruz." İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti ve bundan sonra gelen iki âyeti indirdi. (229)

Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ise demiştir ki: "Allah teala, bu âyetten önce zikredilen; "Kitap ehli, gökten kendilerine bir kitap indirmeni isterler." âyetini ve ondan sonra gelen yüz elli dört, yüz elli beş ve yüz elli altıncı âyetlerini indirince Resulullah bu âyetleri Yahudilere okumuş ve onlara, yaptıkları çirkin amelleri bildirmiştir. Bunun üzerine Yahudiler, Allah'ın indirdiği herşeyi inkâr etmişler ve demişlerdir ki: "Allah, herhangi bir beşere bir şey indirmemiştir. Ne Musa'ya ne İsa'ya ne de herhangi bir Peygambere bir şey indirmiştir." Bunun üzerine Allah teala: "Onlar, Allah hiçbir kimseye bir şey indirmedi." diyerek Allah'ı hakkıyla takdir edemediler." (230) âyetini indirmiştir.

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ

اللّٰهُ مُوسٰى تَكْل۪يمًا ﴿١٦٤﴾

164- Daha önce bazılarını sana anlattığımız bazılarını da anlatmadığımız Peygamberler gönderdik. Allah, Musa ile de bizzat konuştu.

Ey Muhammed, Nuh'a ve ondan sonra gelen Peygamberlere vahiy gönderdiğimiz gibi sana da vahiy ve sana anlatmadığımız başka peygamberler de indirdik. Sana anlattığımız bir kısım Peygamberlere de vahiy indirdik. Allah, Peygamberi olan Musa ile de konuşmuştur.

229 Bkz. Siret-i İbn-i Hişam, C. 1, S. 562
230 En'am suresi, 6/91

* Cez' b. Cabir el-Hasemi, Allah tealanın, Hz. Musa ile konuşması hususunda şunları söylemiştir: "Allah teala Hz. Musa ile, onun anlayacağı dilden önce diğer bütün dillerle konuşunca Musa: "Ey Rabbim, vallahi ben bunu anlamıyorum." demiştir. Nihayet Allah teala Musa'ya, onun sesine uygun şekilde ve onun diliyle konuşunca Musa: "Ey Rabbim, senin konuşman böyle midir?" diye sormuş Allah teala da: "Hayır böyle değildir." demiştir. Bunun üzerine Musa: "Senin yaratıklarında, senin konuşmana benzer bir şey var mıdır?" diye sormuş Allah teala da: "Hayır yoktur. Benim yarattıklarımdan benim konuşmama en çok benzeyeni, insanların işittikleri en şiddetli yıldırım sesidir." buyurmuştur.

Peygamberlerin bir kısmının adları Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiş bir kısmının ise zikredilmemiştir. İsimleri zikredilmeyenlerin sayılarının ne kadar olduğu hakkında ihtilaf vardır. Gönderdiği Peygamberlerin sayısını Allah bilir. Allah tealanın Hz. Musa ile konuşması ise ona bahşettiği özel bir lütuftur.

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ
بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ١٦٥

165- Müjdeleyen ve uyaran Peygamberler gönderdik ki, Peygamberler geldikten sonra insanların, Allah'a karşı herhangi bir bahaneleri kalmasın. Allah herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Biz bu Peygamberleri, itaat edenleri sevapla müjdeleyici ve isyan edenleri de cezalarla uyarıcı olarak gönderdik. Böylece, Peygamberler gönderildikten sonra kâfir olan isanlırın Allah'a karşı herhangi bir bahaneleri kalmasın ve "Bize Peygamber gönderilmedi ki ona itaat edelim." demesinler. Allah, yaratıklarını cezalandırmada herşeye kadirdir, onları sevk ve idarede hikmet sahibidir.

*Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Eğer biz onları Muhammed'den önce bir azapla helak etseydik muhakkak "Rabbimiz, bize bir Peygamber gönderseydin de zelil ve rüsvay olmadan önce âyetlerine uysaydık ya." derlerdi." (231)

Allah teala Peygamberleri gönderdikten sonra dinden çıkan her sapığın itiraz yollarını tıkamış ve bahanelerine imkân bırakmamıştır. Böylece bütün yaratılanlara karşı sadece Allah tealanın delili kalmıştır. Başkalarının delili yoktur.

231 Tâhâ suresi, /34

لَٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

166- Fakat Allah, sana indirdiğine şahitlik eder. Onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şahitlik ederler. Şahit olarak Allah yeter.

Ey Muhammed, senden, kendilerine gökten bi kitap indirmeni isteyen Yahudiler, sana indirdiğimiz Kur'an'ı inkâr ederlerse ve "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" diyerek seni yalanlayacak olurlarsa sen onların bu davranışlarına üzülme. Çünkü Allah, sana indirdiği kitabı, bilgisi dahilinde indirdiğine dair şahitlik etmektedir. Melekler buna şahitlik etmektedirler. Allah'ın şahitliği yeter. Diğer yaratıkların şahitliğine de ihtiyaç yoktur. Rabbin senin doğruluğuna şahitlik ettikten sonra artık yalanlayanların yalanlamaları sana bir zarar vermez.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah, bir Yahudi topluluğunun yanına gitti. Onlara: "Vallahi ben biliyorum ki sizler, benim, Allah'ın Peygamberi olduğumu çok iyi biliyorsunuz." dedi. Onlar da: "Biz bunu bilmiyoruz." dediler. Allah teala da: "Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder. Onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şahitlik ederler. Şahit olarak Allah yeter." âyetini indirdi.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾

167- Şüphesiz ki inkâr edenler, insanları Allah yolundan alıkoyanlar, derin bir sapıklığa düşmüşlerdir.

Ey Muhammed, kıssalarını anlattığımız kişilerden, senin Peygamberliğini bildikten sonra inkâr edenler, Allah'ın sana vahiy indireceğini kabul etmeyenler ve insanları Allah'ın sana gönderdiği İslamdan, senin aleyhinde çeşitli şeyler konuşarak ve senin hakkındaki âyetleri gizleyerek alıkyonlar, işte onlar doğru yoldan ayrılmış ve derin bir sapıklığa düşmüşlerdir. Zira Allah'ın gönderdiği hak dini bırakmış, bâtıl yollara sapmışlardır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾

إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

168- Muhakkak ki Allah, inkâr edenleri ve zulmedenleri ne bağışlar ne de doğru bir yola eriştirir.

169- Onlara ancak cehennemin yolunu gösterir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu, Allah'a göre çok kolaydır.

Şüphesiz ki Muhammed'in Peygamberliğini inkâr ederek Allah'ı da inkâr etmiş olan ve insanları haktan alıkoyarak kendilerine ve olara zulmedenleri affetmez. Onları cezalandırır ve rüsvay eder. Onlara doğru yolu da göstermez. Bu sapan ve saptıran zümreye Allah teala ancak, içinde ebedi olarak kalacakları cehennemin yolunu gösterecektir. Bu, onların yaptıklarının karşılığıdır. Bunu yapmak Allah'a pek kolaydır. Zira bütün varlıklar onun yaratığı, yapacağı işler de kendisine aittir. Ona kimse karışamaz.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ
وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

170- Ey insanlar, şüphesiz ki Peygamber, rabbiniz tarafından size gerçeği getirmiştir. İman edin. Bu sizin için daha hayırlıdır. Şayet inkâr ederseniz bilin ki göklerde ve yerde olan herşey Allah'a aittir. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey insanlar size Rabbiniz tarafından, Allah'ın Peygamberi olan Muhammed, gerçek dini olan İslamı getirmiştir. O, Allah'ın, kulları için seçmiş olduğu bir dindir. Siz, Muhammed'e ve getirdiğine iman edin. Çünkü iman etmeniz, sizin için daha hayırlıdır. Şayet Muhammed'in Peygamberliğini ve getirdiği şeyleri inkâr ederseniz, şüphesiz ki inkârınız, Allah'ın mülkünden ve hükümranlığından bir şey eksiltmez. Zira göklerde ve yerde bulunan herşey Allah'a aittir. Allah, kullarının hallerini çok iyi bilendir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى

ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقٰيهَا إِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ
لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾

171- Ey kitap ehli, dininiz hususunda aşırı gitmeyin, Meryemoğlu İsa Mesih Allah'ın sadece Peygamberidir. Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve ondan bir ruhtur. Allah'a ve Peygamberine iman edin. "Allah üçtür" demeyin. Bundan vazgeçin. Sizin için daha hayırlıdır. Allah ancak bir tek ilahtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa onundur. Vekil olarak Allah yeter.

Ey kitap ehli olan Hristiyanlar, dininiz hususunda haddi aşarak ifrata kaçmayın. İsa hususunda Allah'a karşı sadece gerçeği söyleyin. Çünkü sizin "İsa Allah'ın oğludur." sözünüz bâtıldır ve haddi aşmadır. Zira Allah çocuk edinmemiştir. Meryemoğlu İsa Mesih, iddia ettiğiniz gibi Allah'ın oğlu değil sadece Peygamberidir. Ve Meryem'e bildirdiği bir müjde sözüdür. Kendisinden Meryem'e ulaştırdığı bir ruhtur. O halde Allah'ın birliğine ve çocuğu olmadığına iman edin. Peygamberlerinin Allah katından getirdiklerini tasdik edin. İlahın üç olduğunu söylemeyin. Yalanlarınızdan ve Allah'a ortak koşma iddialarınızdan vazgeçin. Zira bu sizin için, hemen uğratılacağınız veya daha sonra gelecek olan azaptan daha hayırlıdır. Allah ancak tek bir ilahtır. Onun ne çocuğu vardır ne de babası. Allah, çocuk edinmekten münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsini yaratan ve onların sahibi olan Allah'tır. Ve büün yaratılanlar onun kuludur. Böyle olunca, yarattıklarından biri olan İsa nasıl olurda Allah'ın oğlu olur? Allah, kullarını sevk ve idare edici olarak yeter.

*Âyet-i kerimede, Hz. İsa, Mesih olarak sıfatlandırılmıştır. Bu kelime "Dokunma ve silme" mânâsına gelen (مَسَحَ) kökünden türetilmiştir. Hz. İsa'ya bu sıfatın verilmesinin sebebi ise Allah tealanın onu, günahlarından arındırmasından ve kötülükleri ondan silip gidermesindendir.

Taberi diyor ki: "Bir kısım insanlar "Mesih" kelimesinin İbranice veya "Süryanice" bir kelime olduğunu, aslının ise "Meşih" olduğunu fakat Arapça'ya "Mesih" olarak geçtiğini, nitekim İsmail, İshak, Musa ve İsa gibi Kur'an'da zikredilen Peygamberlerin adlarının da Arapça'ya başka dillerden geçtiğini söylemişlerdir. Taberi bu görüşün isabetli olmadığını söylemiştir. Zira "Mesih" kelimesi isim değil sıfattır. Kur'an'da Arapça'nın dışında bir dilden alınan bir sıfat

zikredilmemiştir. Çünkü Allah teala Kur'an'ı Arap lisanıyla göndermiştir. Şayet "Mesih" kelimesinin Arapça olmadığı söylenecek olursa Allah tealanın, Kur'an'ı anlayan Araplara, anlamayacakları bir sıfatı zikrettiği söylenmiş olur ki bu da daha önce de beyan edildiği gibi, konuşan bir kişinin, dinleyenlere anlamayacakları şeyleri söylemesi olur ki bu Allah tealaya yakışmaz. Kur'an'da zikredilen ve Arapça olmayan diğer kelimeler ise Arap olmayan Peygamberlerin sıfatları değil isimleridir. Yabancı dillerden alınan isimlerin Kur'an'da zikredilmesi onu anlamaya herhangi bir zarar vermediğinden onları zikretmenin bir mahzuru yoktur.

Deccala "Mesih" denmesinin sebebi ise onun gözünün silik oluşundandır. Resulullah da bunu böyle açıklamıştır.

Âyet-i kerimede zikredilen Hz. İsa'nın diğer bir sıfatı da (كَلِمَتُهُ) "Allah'ın kelimesi" dir. Bu sıfattan maksat, Allah tealanın, meleklerine, Meryem'e müjdelemelerini emrettiği bir mesajıdır. Nitekim bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmuştur: "Ey Meryem, Rabbine boyun eğ. Ona secde et ve rü'ku edenlerle bareber rüku et." (232)

Âyet-i kerimede Hz. İsa'nın diğer bir sıfatı olarak (وَرُوحٌ مِنْهُ) yani "Allah'tan bir ruhtur" ifadesi zikredilmiştir. Müfessirler bu sıfatı çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Bazılarına göre "Allah'tan bir ruhtur" ifadesinden maksat, "Allah tarafından bir üflemedir." demektir. Zira Hz. İsa Allah tealanın emriyle Cebrail'in, Hz. Meryem'in abasına üflemesiyle meydana gelmiştir. Bu hadise, Allah'ın emriyle meydana geldiğinden, Allah tarafından bir ruh, yani bir üfleme şeklinde ifade edilmiştir.

b- Diğer bir kısım müfessirlere göre ise "Allah tarafından bir ruhtur." ifadesinden maksat, "Allah tarafından bir hayattır." Yani, Allah'ın, "Ol" demesiyle meydana getirdiği ve can verdiği bir kuludur." demektir.

c- Başka bir kısım müfessirlere göre "Allah tarafından bir ruhtur" ifadesinden maksat, "Allah tarafından bir rahmettir." demektir. Zira Allah teala Hz. İsa'yı, kendisine iman edenlere bir rahmet kılmıştır. Çünkü Hz. İsa onlara doğru yolu göstermiştir.

d- Başka bir kısım müfessirlere göre "Allah'tan bir ruhtur" ifadesinden maksat, "İsa Allah'ın, Âdem'in sulbünden çıkararak şekillendirdiği sonra da konuşturduğu insanoğlunun ruhlarından bir ruhtur. Allah onu yarattıktan sonra şekillendirdi, Meryem'e gönderdi. O, Meryem'in ağzından içeri girdi. Sonra Allah teala onu Hz. İsa'nın ruhu yaptı. Übey b. Kâ'b bu sıfatı bu şekilde izah etmiştir.

232 Âl-i imran suresi, 3/43

c- Başka bir kısım müfessirlere göre "Allah tarafından bir ruhtur." ifadesinden maksat, "Allah'ın ruhu" diye adlandırılan Cebrail tarafından Meryem'e iletilendir." demektir. [233]

Taberi diyor ki: Bu görüşlerden her birinin doğruya uzak olmayan bir yönü vardır."

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾

172- Ne İsa Mesih Allah'a kulluk yapmaktan kaçınır ne de Allah'a yaklaştırılmış melekler. Kim, Allah'a kulluk etmekten çekinirse bilsin ki Allah, hepsini huzurunda toplayacaktır.

*Bir kısım insanlar Hz. İsa'yı ilah edindikleri gibi Allah'a yakın olan melekleri de ilah edinmişlerdir. Bu sebeple âyet-i kerime, hem İsa'nın hem de meleklerin, Allah'ın kulları olduklarını, bu itibarla meleklerin de İsa gibi Allah'a kulluk etmekten kaçınıp kibirlenemeyeceklerini beyan etmektedir.

فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ

فَضْلِهِ وَاَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا

وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

---

233 Bugün Hristiyanlar arasında Hz. İsa hakkında yaygın olan inanç şöyledir: İsa, baba oğul ve Ruhul Kudüs diye adlandırdıkları üç unsurdan müteşekkil olan oğul unsurunu teşkil etmekte ve üç ilahtan biri sayılmaktadır. Hristiyanların inancındaki şu nokta hayreti muciptir. Onlar, İsa'nın ilah olduğunu söylerler. Bununla beraber onun yiyip içtiğini, yatıp uyuduğunu ve sonunda da asılıp öldürüldüğünü kabul ederler. Halbuki bu sayılanlar, bir ilahın değil bir insanın sıfatıdır. Yine Hristiyanlar, Hz. İsa'nın, önce Meryem'in rahminde oluşup sonra doğduğunu kabul ederler. Halbuki nasıl olur da bir ilah bir kadının rahminde oluşup ondan sonra da doğar? Bunu düşünmezler. Hak din olan İslam ise bütün aşırılıkları yasaklamış, hakkaniyet ve insafa uyulmasını emretmiştir. Bu hususta Peygamber efendimiz bir hadis- işerifinde şöyle buyurmuştur: "Beni Hristiyanların, Meryemoğlu İsa'yı çokça övdükleri gibi övmeyin. Ben ancak Allah'ın bir kuluyum. (Benim için) "O, Allah'ın kulu ve Peygamberidir." deyin. (Buhari, K. el-Enbiya b. 48

173- Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin mükâfaatlarını ise eksiksiz verecek ve lütfundan daha da artıracaktır. Kendisine kulluk etmekten çekinip kibirlenenlere gelince onları can yakıcı bir azaba uğratacaktır. Bunlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulackalardır.

Allah'ın birliğini ikrar eden, ona itaata boyun eğer, kullukta ona teslim olan, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih amel işleyen müminlere gelince Allah onların salih amellerinin karşılığını tam olarak verecek ve lütfundan daha fazlasını da verecektir. Allah'a kulluk etmeyi gururlarına yediremeyen, ona boyun eğmekten kibirlenen kimselere gelince, Allah onlara can yakıcı bir azapla azab edecek, gururlanan bu insanlar, kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir dost ve yardımcı bulamayacaklardır.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, iman eden ve salih ameller işleyen kullarına, yaptıkları amellerin karşılığını tam olarak vereceği, buna ilaveten lütfundan daha fazlasını vereceği zikredilmektedir.

Taberi diyor ki: "Allah tealanın, amellerinin karşılığı olarak vereceği mükâfaatlar, amellere göre sınırlıdır. Fakat lütfundan vereceği fazla mükâfaatların ise sınırı yoktur. Kullarından dilediğine dilediği kadar fazla mükâfaat verecektir."

Bir kısım âlimler, Allah'ın lütfundan vereceği bu fazla mükâfaatların, kulun hak ettiği mükâfaatın yedi yüz katına ulaşacağını, diğer bir kısım âlimler ise iki bin katına ulaşacağını zikretmişlerdir. Bu husustaki görüşler daha önce zikredilmiştir. Bu sebeple burada tekrarına lüzum görülmemiştir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾

174- Ey insanlar, size Rabbinizden bir delil geldi. Ve size apaçık bir nur indirdik.

Ey Yahudi, Hristiyan ve müşrik olan insanlar, size Rabbiniz olan Allah tarafından, üzerinde bulunduğunuz dinlerin bâtıl olduğunu ispatlayan ve ortaya koyan bir delil geldi. O delil, Muhammed'dir. Allah onu göndererek artık sizin ileri süreceğiniz mazeretlere mahal bırakmamıştır. Ey insanlar, biz o Muhammed'le birlikte sizler için yolunuzu aydınlatan bir nur indirdik. Bu nur da Muhammed'e indirilen Kur'an'dır.

فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً ﴿١٧٥﴾

175- Allah'a iman eden ve emirlerine sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları, rahmet ve lütfuna sokacak ve onları kendisine kavuşturacak olan dosdoğru bir yola iletecektir.

Allah'a iman edip, Peygamberlerine indirdiği apaçık bir nur olan Kur'an'a sıkıca sarılanlara gelince, Allah onları, rahmet yeri olan cennete koyacak ve büyük lütfuna eriştirecektir. Ve onları, kulları için seçmiş olduğu bir din olan İslama götürecek olan dosdoğru yola sevkedecektir.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ
مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ
كَانُوا اِخْوَةً رِجَالاً وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176- Ey Peygamber, senden fetva isterler. De ki: "Size, usul ve füru bırakmadan ölen kimse hakkında Allah fetva verir. Eğer bir kimse ölür ve onun çocuğu bulunmaz da sadece bir kızkardeşi bulunursa bıraktığı mirasın yarısı onundur. Ölen, kızkardeş ise ve çocuğu da yoksa, erkek kardeşi terekenin hepsini alır. Eğer kardeşler erkek ve kadın olmak üzere ikiden çok iseler, bir erkeğin payı iki kadının payı kadardır. Allah size, sapıklığa düşmemeniz için bunları açıklar. Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

*Bu âyet-i kerime, ölüp de geriye usul ve füru bırakmayan erkek veya kadının öz veya baba bir erkek veya kızkardeşlerinin miras paylarını açıklamaktadır.

Eğer ölen erkek ise, çocuğu ve babası yoksa öz veya baba bir kızkardeşi bulunursa kızkardeş mirasın yarısını alır. Diğer yarısı ölenin asabesine aittir.

Ölen kadın ise, çocuğu ve babası yoksa, öz veya baba bir erkek kardeşi

bulunursa erkek kardeş mirasın tamamını alır. Mirasçılar iki öz veya baba bir kızkardeşler ise ölenin de çocuğu ve babası yoksa mirasın üçte ikisini aralarında paylaşırlar. Üçte biri ise asabeye aittir. Şayet mirasçılar ve babası öz veya baba bir erkek veya kızkardeşler ise ve ölenin de çocuğu ve babası yoksa mirası aralarında erkeklere iki kızlara bir pay olmak üzere bölüşürler.

Cabir b. Abdullah bu âyet-i kerimenin, kendisi hakkında nâzil olduğunu söylemiş ve şunları anlatmıştır: Ben hastalanmıştım. Resulullah ile Ebubekir yürüyerek gelip beni ziyaret etmek istemişler. Beni baygın bir halde bulmuşlar. Resulullah abdest almış sonra o abdest suyundan artanı bana serpmiş. Bunun üzerine ben ayıldım. Ve dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, malımı ne yapayım?" (Cabir'in dokuz kızkardeşi vardı. Babası ve çocuğu yoktu) Resulullah bana bir cevap vermedi. Nihayet miras âyeti indi. Yani bu âyet indi." (234)

Bera b. Âzib bu âyet-i kerimenin Kur'an'ın en son inen âyeti olduğunu söylemiştir." (235)

Âyette zikredilen: "Kelale" kelimesinden hangi mânânın kastedildiği hususunda bu surenin on ikinci âyetin izahında çeşitli görüşlerle birlikte zikredilmiştir. Taberi, "Kelale"den maksadın çocuk ve babanın dışındaki mirasçılar olduğunu söyleyen görüşü tercih etmiştir.

Hz. Ebubekir'in bir hutbesinde, ölen kişinin mirasçılarının kimler oldukları hususunda şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Dikkat edin, Allah teala Nisa suresinin baş tarafında mirasçıların paylarını izah eden ilk âyeti (onbirinci âyeti) çocuklar ve ana baba hakkında indirmiştir. İkinci âyeti (on ikinci âyeti) karı koca ve anne bir kardeşler hakkında indirmiştir. Nisa suresinin son âyetini ise anne baba bir erkek ve kızkardeşler hakkında indirmiştir. Enfal suresinin şu son âyetini ise ölenin asabesi (ölenin baba tarafından olan akrabaları) hakkında indirmiştir. "Akraba olanlar Allah'ın kitabına göre birbirlerine daha layıktırlar." (236)

Müfessirler bu âyetin nerede indiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir. Daha önce de zikredildiği gibi Cabir b. Abdullah'a göre bu âyet Medine'de Cabir'in hastalığı sırasında nâzil olmuştur. Muhammed b. Sîrîn'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime Resulullah'ın ve sahabilerin yapmış oldukları bir yolculuk sırasında nâzil olmuştur. Önde Resulullah, arkasında Huzeyfetül Yeman onun arkasında da Ömer b. el-Hattab yürüyorlardı. Bu âyet Resulullah'a inince onu Huzeyfe'ye okudu. Huzeyfe de arkasında bulunan Ömer b. el-Hattab'a okudu. Ömer Halife olunca Huzeyfe'nin bu âyetin tefsirini bileceği

234 Bkz. Buhari, K. el-Vudu' bab: 44
235 Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 4, bab: 27
236 Enfal suresi, 8/75

ümidiyle ona sordu. Huzeyfe de Ömer'e şu cevabı verdi: "Vallahi eğer sen o gün sana anlatmadığım bir şeyi bugün emirliğinden dolayı sana anlatacağımı zannediyorsan sen âciz birisin." Ömer de: "Allah hayırını vesin. Ben bunu kastetmedim." dedi. Hz. Ömer'in bu âyeti anlamakta çok zorlandığı ve bu hususus Resululah'tan tekrar tekrar sorduğu rivayet edilmektedir.

Mürre el-Hemedani, ömer b. el-Hattab'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Üç şey vardır ki Resulullah'ın bunları bize açıklaması bizim için dünyadan ve dünyada bulunanlardan daha sevimlidir, kıymetlidir." Bunlar, "Kelale" "Hilafet" ve "Faiz" meselesidir."

Daha önce zikredildiği gibi Hz. Ebubekir "Kelale"den maksadın, ölenin çocuk ve babası dışındaki mirasçıları olduğunu söylemiştir.

Hz. Ömer'den ise bu kelime hakkında iki görüş zikredilmiştir. Birincisi bu surenin on ikinci âyetinde zikredildiği gibi "Kelale"den maksadın çocuğu ve babası bulunmayarak ölen kişidir. İkincisi ise babası bulunmayarak ölendir. Ölümünden önce bu görüşünü zikrettiği rivayet edilmiştir.

NİSA SURESİNİN

SONU

MÂİDE SURESİ

Mâide suresi, yüz yirmi âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile, akitlerin yerine getirilmesini, çeşitli hayvanların bize helal kılındığını, Kâbe'ye yönelenlere ve kurbanlıklara saygısızlık edilmemesini, iyilikte ve takvada yardımlaşılmasını, günah işlemekte ve düşmanlıkta yardımlaşılmamasını beyan ederek ve hangi hayvanların etlerinin yeneceğini, hangilerinin yenmeyeceğini açıklayarak başlıyor.

Sure-i celilede devamla, abdesti nasıl alacağımız tarif ediliyor. Allah'ın bizden aldığı ahde sadık kalmamız, adaleti ayakta tutmamız emrediliyor ve böyle yapanlar için mağfiret ve büyük bir mükâfaat olduğu haber veriliyor.

Bundan sonra, Allah tealanın, İsrailoğullarından söz aldığı fakat onların, verdikleri sözde durmayarak lanete uğradıkları, aynı şekilde Hristiyanların da söz verdiği fakat onların da ahitlerinde durmadıkları ve Hz. İsa'yı Allah kabul ederek kâfir oldukları beyan ediliyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, Hz. Âdem'in iki oğlu, Habil ve Kabil'in kıssaları anlatılıyor. Hırsızlık yapan kişinin, ceza olarak elinin kesileceği beyan ediliyor. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenlerin, kâfirler, zalimler ve fasıklar oldukları beyan ediliyor.

Daha sonra gelen âyetlerde, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmememiz emrediliyor ve kim dininden dönerse onların yerine, Allah' ı seven Allah'ın da kendilerini sevdiği insanların bu dine sahip çıkacakları, müminlerin gerçek dos-

talırının ise ancak yine müminler oldukları haber veriliyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, Yahudi ve Hristiyanlara kitap verilerek gerçeğin anlatıldığı fakat onların buna rağmen hak yoldan saptıkları, İslamın getirdiği tevhid inancını bırakarak sapıklıkta ileri gittikleri ve bu sebeple de lanetlendikleri beyan ediliyor.

Sure-i Celilede devamla, içkinin, kumarın, putların ve fal oklarının birer pislik oldukları ve bunların kesinlikle haram oldukları beyan ediliyor.

Hac sırasında ihramlı iken, ihramlı kişiye nelerin yasak olduğu beyan ediliyor ve kendisine ölüm belirtileri gelen kişinin vasiyette bulunması, vasiyetine de iki âdil kişiyi şahit tutması, şahit tutulan kişilerin de gerektiğinde doğrulukla şahitlik yapmaları emrediliyor.

Sure-i Celilenin sonunda Hz. İsa'ya verilen bir mucizeden bahsediliyor. Gökten kendisine yemeklerle donatılmış sofraların indirildiği haber veriliyor. Sure-i Celile de ismini, muhtemelen bu sofradan yani Maide'den alıyor.

İnsan hayatını ilgilendiren çok önemli emir, tavsiye ve hükümleri içeren bu mübarek sure, "Göklerin ve yerin, ikisinde bulunanların mülkü Allah'a aittir. O, herşeye kadirdir." âyetiyle sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ

غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُر۪يدُ ﴿١﴾

1- Ey iman edenler, sözleşmeleri yerine getirin. İhramlı iken avlanmayı helal saymamanız şartıyla çeşitli avlar size helal kılındı. Ancak haram oldukları size okunanlar müstesna. Şüphesiz ki Allah, dilediği hükmü verir.

Ey iman edenler, Rabbinizin size dini hükümlerle gönderdiği yükümlülükleri ve insanlarla yapmış olduğunuz alış-veriş ve benzeri sözleşmeleri yerine getirin. Sizlere, deve, sığır ve davar gibi hayvanların etleri helal kılındı. Ancak Allah'ın size, haram olduğunu bildirdiği leş, boğularak ölen, dövülerek ölen ve Allah'tan başkası adına kesilen ve benzeri hayvanlar müstesna.

Hac sırasında ihramlı iken avlanmayı helal saymayın. Şüphesiz ki Allah, yarattıkları hakkında, helal, haram ve farz gibi dilediği hükümleri gönderir.

*Müfessirler, âyet-i kerimede geçen ve "Sözleşme" diye tercüme edilen (الْعُقُود) ifadesinden hangi sözleşmenin veya ahit vermenin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişledir.

a- Katade'ye göre, Allah tealanın bu âyette yerine getirilmesini emrettiği akitten maksat, İslam gelmeden önce, cahiliye döneminde insanların, birbirlerine yardım edeceklerine, birbirlerini destekleyeceklerine, saldırı ve haksızlıklara karşı birbirlerine arka çıkacaklarına dair yapmış oldukları akitlerdir.

Katade bu hususta diyor ki: "Resulullah'ın: "Cahiliye akitlerini yerine getirin. Fakat İslamda bu tür akitler icadetmiyen." [1] buyurduğu bize nakledilmiştir. Yina bize nakledilmiştir ki: Fırat b. Hayyan, Resulullah'tan cahiliye antlaşmalarının hükmünü sormuş Resulullah (sa.v.) de ona: "Belki de sen, Lahm ve

---

1 Bkz. Müslim, K. Fadail es-Sahabe, b. 206, Hadis no: 2530

Teymullah kabilelerinin antlaşmalarını soruyorsun." demiş. Fırat da: "Evet ya Resulullah." diye cevap vermiş Resulullah da: "İslam bu antlaşmaların ancak kuvvetini artırmıştır." buyurmuştur.

b- Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Ahit"ten maksat, Allah tealanın, kullarından, iman etmelerine, helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kabul etmelerine, emirlerini tutup yasaklarından kaçınacaklarına dair aldığı sözdür.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Ey iman edenler, sözleşmeleri yerine getirin." ifadesinden maksat, Allah'ın Kur'an'da helal, haram ve faz kıldığı ve sınırlar koyduğu hususlarda Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin, ahdinizi bozmayın, ihanet etmeyin." demektir. Allah teala, verdikleri sözü bozanlar hakkında sert hükümler koyarak şöyle buyurmuştur: "Kesin söz verdikten sonra Allah'ın ahdini bozanlara, Allah'ın, gözetilmesini emrettiği şeylere riayet etmeyenlere, bozgunculuk çıkaranlara, işte onlara lanet vardır. Âhiretin kötülüğü de bunlaradır." (2)

c- Abdullah b. Abide, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyette zikredilen akitlerden maksat, insanların kendi aralarında yaptıkları akitlerdir. Kişi bu gibi akitleri yaparak kendisini bir takım yükümlülükler altına sokmuş olur. Bu akitler de Nikah akdi, alış veriş, antlaşma, yeminleşme, ortaklık kurma ve benzeri akitlerdir.

d- İbn-i Cüreyc ve Muhammed b. Müslim'den nakledilen başka bir görüşe göre Allah tealanın bu âyette, yerine getirilmesini emrettiği akitlerden maksat, kendisinin, ehl-i kitaptan, gönderdiği Tevrat ve İncil'in hükümleriyle amel edeceklerine dair aldığı ahittir. Bu kitaplardaki hükümlerden bazıları da Hz. Muhammed'i ve onun, Allah katından getirdiklerini tasdik etmektedir. Bu hususta Muhammed b. Müslim diyor ki: "Ben, Resulullah'ın, Necran'a gönderirken Amr b.Hazm'e yazıp verdiği mektubu okudum. Mektup Ebubekir b. Hazm'in yanındaydı. Mektubun içinde şunlar yazılıydı: "Bu, Allah ve Resulü tarafından bir açıklamadır. Ey iman edenler, sözleşmeleri yerine getirin..." Mektupta bu âyet ve bundan sonra gelen ikinci, üçüncü ve dördüncü âyet de yazılıydı.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Abdulah b. Abbas'tan nakledilen ikinci göüştür. Bu da: "Âyette zikredilen sözleşmeden maksat, Allah'ın, kullarından, emir ve yasaklarına riayet edeceklerine, helal ve haramlarına uyacaklarına dair almış olduğu ahit ve sözdür." diyen görüştür. Taberi diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi, Allah tealanın, yerine getirilmesini emrettiği bu akitleri zikretmesinden sonra, kulları için bir kısım helal ve haramları farz ve vacipleri zikretmesidir. Bu emir ve yasaklardan anlaşılmaktadır

---

2 Ra'd suresi, 13/25

ki, bunlardan önce zikredilen akitler de bu emirler ve yasaklarla ilgili olan akitlerdir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Çeşitli hayvanlar, size helal kılındı." şeklinde tercüme edilen (أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ) ifadesindeki (بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ) kelimesinden hangi cins hayvanların kastedildiği huusunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Katade, Süddi, Rebi' b. Enes ve Dehhak'a göre buradaki (بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ) ifadesinden maksat, (أَنْعَام) diye adlandırılan, deve, sığır ve koyunun, büyük küçük her çeşididir.

b- Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen (بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ) ifadesinden maksat, deve, sığır ve koyunların, kesildikten sonra karınlarından çıkan yavrularıdır. Bu görüşte olanlara göre Allah teala, bu yavruların etlerinin de yenileceğini beyan etmeştir.

Bu hususta, Atiyye el-Avfi diyor ki: "Abdullah b. Ömer dedi ki: "(بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ) Deve, sığır ve koyunun karnında bulunan yavrulardır." Ben de dedim ki: "Yavru annesinin karnından ölü olarak çıkacak olursa onu yiyeyim mi?" O da dedi ki: "Evet."

Kabus'un babası diyor ki: "Bir inek kesildi. Karnından bir yavru çıktı. Abdullah b. Abbas bu yavrunun kuyruğundan tuttu ve dedi ki: "İşte sizin için helal kılınan Behimetül en'am budur."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden daha evla olanı, birinci görüştür. Yani, Behimetül en'am ifadesinden maksat, deve, sığır ve koyunun, büyükleri, küçükleri ve yavrularıdır. Zira Araplar, zikredilen bu hayvanların büyük, küçük hepsini "Behime" diye adlandırmışlardır. Âyet-i kerimede umumi bir şekilde zikredildiğine göre bu kelimeden sadece yavruların kastedildiğini söylemek, tahsis edici bir delil bulunmadan tahsis yapmak olur ki bu da isabetli değildir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "(أَنْعَام) kelimesi, (نَعَم) kelimesinin çoğuludur. Araplar bu kelimeyi, hayvanlardan özellikle, deve, sığır ve koyun için kullanırlar. Nitekim şu âyet-i kerimelerde önce: "Allah sizin için en'amı (hayvanları) yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve pek çok faydalar vardır. Onların etlerinden de yersiniz." [3] buyurulduktan sonra, "Allah, binmeniz ve süs hayvanı edinmeniz için atları, katırları ve merkepleri yarattı." [4] buyurulmuştur. Böylece en'am türü hayvanların ayrı bir tür olduğu beyan edilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Ancak haram oldukları size okunanlar müs-

---

3 Nahl suresi, 16/5
4 Nahl suresi, 16/8

tesna." şeklinde tercüme edilen (إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ) ifadesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir.

a- Mücahid, Katade, Süddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünde, helal kılınan hayvanlardan istisna edilen şeylerden maksat, bundan sonra gelen âyette zikredilen, kan, leş, domuz eti, Allah'tan başka birinin adı zikredilerek kesilen hayvan ve kesilmeksizin diğer çeşitli şekillerde ölen hayvanlardır.

b- Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen ikinci bir görüşe göre ise âyetin bu bölümüyle, helal kılınan hayvanlardan istisna edilen şeylerden maksat, domuzdur.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün daha evla olduğunu zira bundan sonra gelen âyetin, bu âyette istisna edilenleri açıklar mahiyette olduğunu zikremiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve: "İhramlı iken avlanmayı helal saymamanız şartıyla." şeklinde tercüme edilen (غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ) ifadesi, dilbilgisi kurallarına göre farklı şekillerde izah edildiğinden bu ifadeye çeşitli şekillerde mânâ verilmiştir.

a- Bazlarına göre bu ifade ile birlikte âyetin baş tarafının mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, ihramlı iken avlanmayı helal saymayarak yaptığınız akitleri yerine getirin."

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise mânâ şöyledir: "Ey iman edenler, akitlerinizi yerine getirin. İhramlı iken kendilerini avlamayı helal görmemeniz şartıyla, geyik, yabani sığır ve yabani eşekler sizin için helal kılındı."

c- Diğer bir kısım âlimlere göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, sözleşmeleri yerine getirin. Sizin için en'am türünden olan hayvanların her çeşidi helal kılınmıştır. Ancak bu türlerin vahşi oldukları açıklananları müstesnadır. İhramlı iken bunları avlamanız helal değildir."

Bu izaha göre âyet-i kerime, deve, sığır ve koyunun evcillerinin, ihramlı olana da olmayana da helal olduklarını, buna mukabil bunların yabani olanlarının ise ihramlı iken avlanmalarının yasak olduğunu beyan etmiştir.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira âyetin metninin bu görüşe daha müsait olduğunu beyan etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Şüphesiz ki Allah, dilediği hükmü verir." buyurulmaktadır. Bundan maksat şudur: "Allah, yaratıkları hakkında dilediği hükmü koyar. Onlara dilediği şeyi helal, dilediği şeyi haram kılar. Dilediği şeyi gerekli kılar. dilediği şeyi yasaklar. O halde ey müminler, Allah'ın, sizden aldığı, helal ve haramlarına, emir ve yasaklarına uyacağınıza dair ahdinizi yerine geti-

rin ve onu bozmayın."

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ
وَلَٓا اٰمّ۪ينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَاِذَا حَلَلْتُمْ
فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا
وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ
اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

2- Ey iman edenler, Allah'ın nişanelerine, mukaddes olan haram ay'a, hediye edilen kurbanlığa (kurbanlık hediyelere takılan) gerdanlıklara ve rablerinden lütuf ve rıza talep ederek Kâbe'ye yönelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan men ettiği için, bir kavme olan kininiz sakın sizi, onlara karşı tecavüze sevketmesin. İyilikte ve takvada yardımlaşın. Günah işleme ve düşmanlık yapmakta yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, azabı çoık şiddetli olandır.

Ey iman edenler, Allah'ın haram kıldığı şeyleri helal saymayın, farzlarını ihlal etmeyin. Haram aylarında da düşmanlarınızla savaşarak o ayların kutsallığını ihlal etmeyin. Allah'a yakın olmak için ve onun sevabını ümid ederek Kâbe'ye hediye edilen kurbanlara ve boyunlarına takılan nişanlara saygısızlık etmeyin. Beytül Haram'a yönelen ve orada ticaret yaparak rablerinin lütfundan istifade etmek isteyenlre de saygı gösterin. Onlara dokunmayın. İhramdan çıktıktan sonra avlanmanızda mahzur yoktur. Sizi daha önce Mescid-i Haram'dan men ettikleri için kendilerine karşı düşmanlık beslediğiniz insanlara karşı olan düşmanlığınız, sizi, onlara saldırmaya sevketmesin. İyilikte ve takvada yardımlaşın. Günah işlemede ve Allah'ın haram kıldığı saldırganlık ve düşmanlıkta yardımlaşmayın. Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Şüphesiz ki Allah, kendisine karşı geleni cezalandırması pek şiddetli olandır. Çünkü cehennemin ateşi sönmez ve alevi tükenmez.

*Âyetin mealinde "Nişaneler" diye tercüme edilen (شعائر) "Şeair" kelimesinin neyi ifade ettiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

a- Bazıları bunun mânâsının: "Allah'ın haram kılınış olduğu şeyler ve koymuş olduğu sınırlar." olduğunu söylemiş ve âyeti: "Allah'ın haramlarını helal saymayın, koyduğu sınırları aşmayın." şeklinde tefsir etmişlerdir. Ata b. Ebi

Rebah bu görüştedir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

b- Bazıları da bunun, Mekke'deki Harem hudutlarını ifade ettiğini söylemişler ve âyetin mânâsının: "Harem hudutlarına saygısızlık göstermeyin." anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Süddi bu görüştedir.

c- Diğer bir kısım âlimler ise bunun mânâsının: "Hac ibadetlerindeki sınırlar." olduğunu, buna göre de âyetin mânâsının: "Hac ibadetlerini ihlal etmeyin." demek olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilmiştir.

d- Başka bir kısım âlimler de bunun mânâsının, "İhram yasakları" olduğunu söylemişlerdir. Buna göre âyetin mânâsının: "İhramlı iken Allah'ın size haram kıldığı şeyleri helal saymayın." demek olduğunu izah etmişlerdir. Bu görüş de Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilmiştir.

Âyet-i kerimede, haram olan ay'a saygısızlık edilmemesi, kutsallığının korunması emredilmektedir. Bu da o ayda savaşmamakla gerçekleşmiş olur. Nitekim bu hususta bir âyette: "Ey Muhammed, sana, mukaddes olan haram ayda savaş etmekten soruyorlar. De ki: "O ayda savaşmak büyük günahtır. Fakat Allah yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, insanları Mesdi-i Haramdan men etmek ve oranın halkını yerinden çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha büyük bir suçtur. Kâfirlerin gücü yetse sizi dininizden döndürünceye kadar durmadan sizinle savaşırlar. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse işte onların, dünya ve âhirette amelleri boşa gitmiştir. İşte cehennemlikler onlardır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır." [5] buyurulmaktadır. İzahını yaptığımız bu âyette sözü edilen haram aydan maksat ise Mudar kabilesinin, kendisine savaşmayı haram saydığı Receb ayıdır. İkrime bu ayın, Zilkade ayı olduğunu söylemiştir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

Şu hadis-i şerifte ise haram ayların hangi ayların olduğu şöyle izah edilmiştir:

عَنْ أَبِى بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ انَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِى بَيْنَ جُمَادَىٰ وَشَعْبَانَ.

"Zaman, Allah'ın, gökleri ve yeri yarattığı gündeki şekliyle dönmeye devam etmektedir. Bir yıl on iki aydır. Bu aylardan dördü haram aylarıdır. Üçü

5 Bakara suresi, 2/217

peşpeşe gelen, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem'dir. Biri de Cemaziyelâhir ile Şaban ayı arasındaki Receb-i Mudar (Receb) ayıdır." (6)

Haram olan bu aylarda savaşmanın yasak olması hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hakkında müfessirlir ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre bu yasak kaldırılmıştır. Artık bu aylarda savaşmak serbesttir. Diğer bir görüşe göre ise bu yasak devam etmektedir. Bu aylarda savaşa başlamak haramdır.

Âyet-i kerimede, hediye edilen kurbanlığa ve gerdanlıklara saygısızlık yapılması yasaklanmaktadır. Burada zikredilen "Hediye kurbanlıklar"dan maksat, Allah'a yakın olma ve sevabını kazanma maksadıyla Kâbe'ye hediye edilen deve, sığır ve koyun gibi kurbanlık hayvanlardır. Allah teala bu gibi kurbanlıkların, kesilme yerlerine gitmelerine engel olmayı ve bunları götürenlere dokunmayı yasaklamıştır.

Abdullah b. Abbas, Beytullah'a hediye edilen kurbanlıklara, gerdanlık şeklinde nişane takılmadan önce onlara "Hediye" denildiğini zikretmiştir.

Âyetin bu bölümünde zikredilen gerdanlıklardan neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre buradaki "Gerdanlıklar"dan maksat, boyunlarına gerdanlık şeklinde nişane takılan kurbanlıklardır. Zira kurbanlıklara bu tür nişaneler takıldıktan sonra bu isim verilir.

b- Katade'ye göre burada zikredilen gerdanlıklardan maksat, müşriklerin evlerinden çıkıp Mekke'ye yönelirken, ağaç kabuklarından yapıp boyunlarına taktıkları, dönerken de kıldan yapıp yine boyunlarına taktıkları gerdanlıklardır. Cahiliye döneminde bu tür gerdanlıkları takan kişiler, kendilerini güven içinde hissederlerdi ve bunlara kimse dokunmazdı.

c- Ata, Mücahid, Süddi ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen gerdanlıklardan maksat, harem bölgesinden çıkmak isteyenlerin, oranın ağaçlarının kabuklarından yaparak boyunlarına taktıkları gerdanlıklardır. Bu gibi gerdanlıkları takan insanlara, diğer kabileler dokunmazlardı. Âyette bu gibi insanlara dokunulmaması emredilmektedir.

d- Ata ve Rebi' b. Enes'ten nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen gerdanlıklardan maksat, Mekke'de bulunan ağaçların kabuklarından yapılan gerdanlıklardır. Müşrikler cahiliye döneminde bu gibi gerdanlıkları takarlardı. Allah teala bu âyette müminlere, Mekke'nin ağaçlarından kabuklar soyarak böyle gerdanlıklar yapmalarını yasaklamıştır.

Taberi'ye göre burada zikredilen gerdanlıklardan maksat, Kâbe'ye sunul-

---

6 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, b. 8/Müslim, K. el-Kasame b. 29, Hadis No: 1679

mak üzere kurban edilmek istenen hayvanların boyunlarına ve Hacca giderken insanların boyunlarına takılan gerdanlıkların hepsidir. Allah teala âyette bu tür gerdanlıkları takanlara dokunulmamasını emretmiştir.

Âyet-i kerimede, Beytullahil Haram'ı Hacc etmek maksadıyla gelen insanlara dokunulmaması emredilmektedir.

Süddi, İkrime ve İbn-i Cüreyc bu âyet-i kerimenin, Hutam b. Hind el-Bekri isimli bir kişi hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bu kişi, atını Medine'nin dışında bırakarak yalnız başına Resulullah'ın yanına varmış Resulullah da onu İslama davet etmiştir. Bunun üzerine Hutam, "Bana süre tanıyın. Benim, kendileriyle isitşare edeceğim kimseler var. Belki de müslüman olurum." demiş ve Resulullah'ın yanından ayrılmıştır. Bunun üzerine Resulullah: "Bu, içeriye kâfir bir yüzle girdi. Dışarıya hain bir ökçe ile çıktı." buyurdu. Hutam, Medine'nin sürülerinin birinin yanından geçerken onları sürüp memleketine götürdü. Arkasından giden sahabiler onu yakalayamadılar. Ertesi yıl Hutam, gerdanlıklar takarak ve kurbanlıklar alarak Hac yoluna çıktı. Resulullah, bir kısım adamlarını göndererek onun kervanına el koymak istemişti. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Hac yapmak maksadıyla yola çıkanlara dokunulmamasını emretti.

Taberi diyor ki: "Müfessirler bu âyette yasaklanan hususlarda nesh bulunduğu hakkında ittifak etmişler ancak bu neshin hangi yasaklar hakkında olduğunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Âmir eş-Şa'bi, Mücahid, Katade, Dehhak, Habib b. Ebi Sabit ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyette dokunulması yasaklanan herşeye dokunmak hususu neshedilmiştir. Bu sebeple haram ayında savaşmak, Beytullaha götürülmekte olan kurbanlıklara gerdanlık takmış kişi ve hayvanlara gerektiğinde engel olmak ve yine Hacc etmek için Beytullaha gelen müslüman olmayan kişilere mani olmak caizdir. Çünkü Allah teala, bütün müşriklere karşı cihad edilmesini ve bulundukları yerde öldürülmelerini emretmiş ve buyurmuştur ki: "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün..." (7) "Müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın." (8)

b- Katade, Süddi ve Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyetin, "Allah'ın nişanelerine saygısızlık etmeyin." ifadesi dışındaki kısımları neshedilmiştir. Zira Allah teala, "Müşrikler kendilerinin kâfirliğine şahitlik ederken Allah'ın mescitlerini imar edemezler." (9) "Müşrikler ancak necistirler. Bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar." (10) buyurmuştur. Böylece Mescid-i Ha-

7 Tevbe suresi, 9/5
8 Tevbe suresi 9/36
9 Tevbe suresi 9/17
10 Tevbe suresi 9/28

ram'a, Hac yapmak maksadıyla da olsa müşriklerin gelmesini yasaklamıştır. Diğer yandan müşriklerin kanlarının helal olduğunu beyan ederek "Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." buyurmuştur. İşte zikredilen bu âyetler, açıklanmakta olan âyetteki yasaklamaları neshetmiştir.

c- Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin sadece gerdanlıklara dokunmayı yasaklayan bölümü neshedilmiştir. Buna göre ağaçların kabuklarından yapılan gerdanlıklar artık yapılmayacaktır. Çünkü âyetin bu bölümü neshedilmiştir.

Taberi, bu görüşlerden ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira müşriklere karşı haram aylarında savaşmanın caiz olduğu, keza müşrikler boyunlarına veya kollarına ağaç kabuklarından gerdanlıklar taksalar dahi onlarla savaşılabileceği hususunda âlimlerin görüş birliği vardır. Mescid-i Haram'ı Hacc etmek için gelenlerin müşrik olanlarına karşı savaşılacağının caiz olması ise "Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." âyet-i kerimesiyle beyan edilmiştir. Böylece bu âyet-i kerimenin "Allah'ın nişanelerine dokunmayın." bölümünün dışındaki diğer kısımların neshedildiği anlaşılmıştır.

Âyet-i kerimede, Kâbe'ye yönelenlerin, rablerinden lütuf ve rıza istedikleri beyan edilmektedir. Burada istenen lütuftan maksat, Hacda yapılan ticaretten elde edilecek kârdır.

Abdullah b. ömer, âyetin bu bölümünü delil göstererek Hacda ticaret yapılmasının mahzurlu olmadığını söylemiştir.

Âyette, talep edildiği zikredilen rızada maksat ise, müşriklerin Hac yaparak Allah'ı razı etmeleri ve böylece dünyada cezalandırılmaktan kurtulmalarını istemeleridir.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ
وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ
تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ
دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3- Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen, boğulan, dövülerek, düşerek birbirleriyle dövüşerek ölen, canı çıkmadan kestiğiniz hariç, yırtıcı hayvanlar tarafından yenilen, dikilen o taşlar için kesilen hayvanlar sizin için haram kılınmıştır. Fal oklarıyla kısmet aramanız da haram kılınmıştır. Bunları yapmak, yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, dininize karşı ümitsizliğe düşmüşlerdir. Onlardan korkmayın benden korkun. Bugün dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve din olarak size İslamı seçtim. Açlık sebebiyle zaruret içinde olan, günaha kaymayacak bir şekilde bu haram kılınan şeylerden yiyebilir. Çünkü Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

*Bu âyet-i kerime, müslümanlara haram kılınan şeylerden bir kısmını zikretmekte ve şunların haram kılındığını bildirmektedir.

LEŞ: Bundan maksat, kara hayvanlarının, dini usullere riayet edilmeden kesilenleri veya kendiliğinden ölenleridir. Deniz hayvanlarının ölülerinin ise, kesilmeleri söz konusu olmadan yenmeleri dinen helaldir.

Peygamber efendimizden denizin suyu sorulmuş o da şöyle buyurmuştur:

فقال رسول الله (ﷺ) : «هو الطَّهور ماؤُه ، الحِلُّ ميتته»

"Denizin suyu temiz ölüsü de helaldir." (11)

KAN: Bundan maksat, akıtılmış kandır. Nitekim En'am suresinin yüz kırk beşinci âyetinde bu husus açıklanmaktadır. Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قال رسول الله (ﷺ) أحلت لنا ميتتان ودمان فأما الميتتان فالحوت والجراد
وأما الدمان فالكبد والطحال.

"Bize, ölen hayvanlardan iki cins, kanlardan da iki çeşidi helal kılınmıştır. Ölen hayvanlar balık ve çekirgedir. Kanlar ise karaciğer ve dalaktır." (12)

---

11 Ebu Davud, K. et-Taharet, b. 41, Hadis no: 83 / Tirmizi, K. et-Taharet b. 52 Hadis no: 69/ Neseî, K. et-Taharet, b. 46, Hadis no: 59, 333 / İbn-i mace K. et-Taharet, b. 38 HN: 386

12 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2 s. 97/ İbn-i Mace K. el-Et'ime b. 31 HN: 3314

DOMUZ ETİ: Domuzun ehlisi de vahşi olanı da, eti yağı ve diğer organlarının hepsi de haramdır.

ALLAH'TAN BAŞKASININ ADI ANILARAK KESİLEN HAYVAN: Allah teala, yarattığı hayvanların, kesildikleri zaman kendi adı anılarak kesilmelerini emretmiş, kendi adından başka herhangi bir isim anılarak kesilen hayvanların yenmesini ise haram kılmıştır. Bu hususta âlimler ittifak etmişlerdir. Allah'tan başka şeyler, put, tağut ve diğer bütün varlıklardır.

Allah'ın dışında herhangi bir şeyin adının anılmamasıyla birlikte, Allah'ın ismi de anılmaksızın kesilen hayvanın etinin yenmesinde ise âlimler arasında çeşitli görüşler vardır.

Allah teala diğer âyet-i kerimelerde şöyle buyuruyor: "Eğer Allah'ın âyetlerine iman ediyorsanız, Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanlardan yiyin." "Size ne oluyor da Allah'ın adı zikredilerek kesilen hayvanlardan yemiyorsunuz?" (13) "Kesilirken üzerine Allah'ın adı zikredilmeyen hayvanları yemeyin. Bunu yapmak, Allah'ın yolundan çıkmaktır." (14)

Bu konuda âlimler arasında çeşitli görüşler vardır. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

a- Bazı âlimler demişlerdir ki: "Hayvanı kesen kimse müslüman dahi olsa, keserken Allah'ın adını anmazsa, kestiği hayvan yenmez. İsterse Allah'ın adını anmayı kasten terketsin isterse unutsun." Bu görüş, Abdullah b. Ömer'den, onun kölesi Nâfi'den, Şa'bi ve İbn-i Sirin'den nakledilmiştir. aynı görüş İmam Malik'ten, İmam Ahmed b. Hanbel'den de nakledilmektedir. Davud-u Zahiri de aynı görüştedir. Bunlar, görüşlerine delil olarak En'am suresinin yüz yirmi birinci âyetini göstermişler, ayrıca Maide suresinin dördüncü âyetinin şu ifadesini zikretmişlerdir. "...Avcı hayvanları ava salarken üzerlerine Allah'ın adını anın..." Peygamber efendimiz de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ مَا اَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ فَكُلُوهُ لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفُرَ.

"Kanı akıtacak bir âletle kesilen ve üzerine Allah'ın ismi anılarak kesilen hayvanı yiyin. Diş ve tırnak hariç." (15)

b- Bazı âlimler de, hayvanı kesen müslümanın unutarak, besmele çekme-

---

13 En'am suresi, 6/18, 19

14 En'am suresi, 6/121

15 Buhari, K. eş-Şerike bab. 3, 16 K. el-Cihad b. 91 / Müslim, K. el-Edahi, b. 20 HN: 968

den kestiği hayvanın yenileceğini fakat Besmeleyi kasten terketmei halinde kestiğinin yenmeyeceğini söylemişlerdir. Bu görüş, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Said b. Müseyyeb, Ata, Tavus ve Hasan-ı Basri'den nakledilmekte, Ebu Hanife de aynı görüşü benimsemektedir. İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel'in mezheplerinde meşhur olan görüş te budur. Bunların delilleri, Peygamber efendimiz (s.a.v.)'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir.

عَنْ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ : « إِنَّ اللّٰهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ ».

"Şüphesiz ki Allah, ümmetimden, hata, unutma ve zorla yaptırılan şeyin sorumluluğunu kaldırmıştır." (16)

c- Diğer bir kısım âlimler ise, hayvanı kesen müslümanın besmele çekmesinin şart olmadığını, besmele çekmenin müstehap olduğunu, hayvanı kesen kimsenin besmeleyi kasıtlı olarka terketmesi halinde dahi kesilen hayvanın yenebileceğini söylemişlerdir. Bu görüş de Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre ve Ata b. Ebi Rebah'tan rivayet edilmektedir. İmam Şafii de bu görüştedir. Aynı görüş, İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel'den de nakledilmiştir. Bu görüşte olanlar "Kesilirken üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanları yemeyin." (17) âyet-i kerimesinin "Allah'ın dışındaki varlıkların adı zikredilerek kesilenleri kasdettiğini söylemişlerdir. Delil olarak da Darekutni'nin rivayet ettiği şu hadisi zikretmişlerdir. "Müslüman bir kimse bir hayvanı keser de Allah'ın ismini anmazsa sen o kesileni ye. Çünkü müslümanda Allah'ın isimlerinden biri mutlaka mevcuttur." (18)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ انَّ هُنَا اقْوَامًا حَدِيثًا عَهْدُهُمْ بِشِرْكٍ يَأْتُونَا بِلُحْمَانٍ لَا نَدْرِي يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا أَمْ لَا قَالَ اذْكُرُوا أَنْتُمْ اسْمَ اللّٰهِ وَكُلُوا.

16 İbn. Mace, K. et-Talak, b. 16, Hadis no: 2044, 2045
17 En'am suresi, 7/12
18 Darekutni iki sayd ez-Zebaih, Hadis no: 96 C. 4 s. 296

"Bir kısım insanlar Resulullah'tan şunu sordular: "Ey Allah'ın Resulü, müşriklikten yeni çıkmış olan bazı insanlar bize et getiriyorlar. Bilmiyoruz onları keserlerken üzerlerine Allah'ın adını andılar mı anmadılar mı?" Resulullah buyurdu ki: "Siz o ete besmele çekin ve yiyin." (19)

Boğularak ölen, dövülerek öldürülen hayvanların etini yemek de haramdır.

Müfessirler, burada zikredilen boğulmadan hangi suretle boğulmanın kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Süddi, Dehhak ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre burada ifade edilen boğulma şeklinden maksat, hayvanın, başını bir şeyin arasına soktuktan sonra çıkamayarak boğulmasıdır.

b- Dehhak'tan nakledien diğer bir görüşe göre boğulmaktan maksat, bağlanan hayvanın, bağlandığı ipe takılarak boğulup ölmesidir.

c- Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki boğulan hayvandan maksat, müşriklerin, boğarak öldürdükleir hayvanlardır. Çünkü onlar, hayvanları kesme yerine onu boğup öldürürler sonra da etini yerlerdi.

Âyette zikredilen, dövüşerek ölen hayvanlardan maksat, birbirleriyle dövüşerek ölen hayvnalardır. Cahiliye döneminde insanlar, bu şekilde ölen hayvanların da etlerini yerlerdi.

Taberi buradaki boğulmaktan maksadın, hayvanın kendi kendine boğulması olduğunu söylemiş ve bu boğulmanın da hayvanın kafasını bir yere sokup kurtulamayarak olabileceğini yahut da bağlandığı bağa düşerek boğulmuş olabileceğini söylemiştir. Buradaki boğulmayı, insanların boğması mânâsına almak isabetli değildir. Çünkü âyetin metni boğmaktan değil boğulmaktan bahsetmektedir.

Âyette zikredilen hayvanın dövülerek öldürülmesinden maksat, ehli hayvanları kesme yerinde döverek öldürmektir. Cahiliye döneminde insanlar hayvanları döverek öldürüyor ve onların etlerini yiyorlardı. Allah teala bu şekilde öldürülen hayvanların etlerinin müslümanlara haram olduğunu beyan etti.

Âyette zikredilen, düşerek ölenden maksat, hayvanın, yüksek bir yerden düşerek ölmesi veya kuyu gibi derin çukurlara düşerek ölmesidir. Cahiliye döneminde insanlar bu şekilde ölen hayvanların etlerini yerlerdi. Allah teala, müslümanlara bunların etlerini de haram kıldı.

Âyette zikredilen, dövüşerek ölen hayvandan maksat, birbirleriyle dövü-

---

19 Buhari, K. et-Tevhid bab: 13 K. ez-Zebaih bab: 21

şerek ölen hayvanlardır. Cahiliye döneminde insanlar bu şekilde ölen hayvanların da etlerini yerlerdi.

Âyette, eğitilmemiş yırtıcı avcı hayvanların yakalayıp bir kısmını yedikleri hayvanların etlerini yemenin de haram olduğu beyan edilmektedir.

Âyet-i kerimede "Canı çıkmadan kestiğiniz hariç." buyurulmaktadır.

Müfessirler bu istisnayı iki şekilde yorumlamışlardır.

a- Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri Katade, İbrahim en-Nehai, Tavus, Dehhak, İbn-i Zeyd ve Hz. Ali'den nakledilen bir görüşe göre buradaki istisna, Allah'tan başkası adına kesilen, boğulmakta olan, dövülen, düşen, dövüşen ve yırtıcı hayvanlar tarafından yenmekte olan hayvanlardır. Bu gibi hayvanlar ölmeden yetişilip kesilirlerse bunların etlerini yemek helaldir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise buradaki istisna, âyette zikredilen haram olma hükmünden istisnadır. Bunlara göre Allah teala, haram kılınanları saydıktan sonra helal kılınan hayvanların ancak kesilmeleri halinde insanlara helal olacağını beyan etmiştir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiştir. Buna göre Allah'tan başkası adına kesilmekte olan, boğulmakta olan, yüksek bir yerden düşerek ölmekte olan, dövülerek canı çıkmakta olan, dövüşerek ölmekte olan, yırtıcı hayvanların saldırısına uğrayarak ölmekte olan hayvanlar, çıkmadan önce yetişilip kesilirse bunların etlerini yemek helaldir. Bunların ölüp ölmediklerini ise, ayaklarını, kuyruklarını oynatmalarıyla veya gözlerini çevirmeleriyle tesbit etmek mümkündür.

Putlara kurban olmak üzere, dikilen taşlar üzerinede kesilen hayvanların eti de yenmez, haramdır.

Mücahid diyor ki: "Buradaki "Dikilen taşlar"dan maksat, Kâbe'nin çevresinde bulunan taşlardır. Cahiliye döneminde hayvanları onların üzerinde keserlerdi.

Fal oklarıyla size taksim edilen kısmeti aramanız da haram kılınmıştır. Yani yolculuğa veya savaşa giderken, gayb âleminde sizin için ne taksim edildiğini anlamak üzere fal oklarına başvurmanız da size haram kılınmıştır.

Cahiliye döneminde insanlar, fal oklarını, bir kısım işlerde karar veren tanrılar kabul ederek onlara başvuruyorlar ve onlardan ilham almaya çalışıyorlardı. Bu oklardan bazılarının üzerine "Rabbim bana emretti." bazılarına "Rabbim bana yasakladı." diğer bazılarına da hiçbir şey yazmazlardı. Bunlar, yolculuğa veya savaşa çıkmak istediklerinde yahut evlenmek istediklerinde bu oklarla, kendilerine taksim edilen kısmeti bulmaya çalışırlardı. Çektikeri ok "Rabbim bana emretti." yazılı olanı ise işlerine devam ederlerdi. "Rabbim bana yasakladı." olanı çıkarsa yapmak istedikleri işten vazgeçerlerdi. Herhangi bir şey yazılı olmayan ok çıkarsa, tekrar çekmeye devam ederlerdi. Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri, Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd, Süddi, Abdullah b. Kesir, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir. Bunları yapmak, yani leşi, kanı, domuz etini, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanı, boğulan, dövülerek öldürülen

dövüşerek ölen ve yırtıcı hayvanlar tarafından öldürülerek kısmen yenen hayvanı, putlara kurban edilmek üzere taşlar üzerinde kesilen hayvanı yemeniz ve fal oklarıyla size taksim edileni aramanız fasıklıktır. Allah'ın yolundan ayrılmaktır.

Bugün artık kâfirler, sizin, dininizden çıkıp müşrik veya kâfir olmanız hususunda ümitsizliğe düşmüşlerdir. O halde hakkınızda ümitsizliğe düşen bu kâfirlerin size galip geleceğinden ve sizi dininizden çıkaracaklarından korkmayın. Çünkü bunların maneviyatı çökmüştür. Fakat siz benden korkun. Yoksa sizi cezama çarptırırım.

Âyette zikredilen bu "Gün" den maksat, Mücahid'e göre Resulullah'ın yaptığı Veda Haccının arefe günüdür.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu "Gün" Cuma gününe denk gelen Arefe günüdür. Bugünde Resulullah, çevresine bakınca hiçbir müşrik görememiş, yalnızca Tevhid inancına sahip olan insanları görmüştür. Bunun üzerine Allah'a hamdetmiş, Cebrail de "Bugün kâfirler dininize karşı ümitsizliğe düşmüşlerdir." âyetini getirmiştir.

Âyette "Bugün dininizi kemale erdirdim." buyurulmaktadır.

a- Abdullah b. Abbas ve Süddi'ye göre, dinin kemale erdirilmesinden maksat, getirdiği hükümlerin tamamlanmasıdır. Bunlara göre bu âyet-i kerime Resulullah'ın yaptığı Veda Haccının arefe gününde en son âyet olarak nâzil olmuş, bütün dini hükümlerin tamamlandığını bildirmiş ve bu âyetin inmesinden sonra Resulullah sadece seksen gün yaşamıştır. Bunlara göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Ey müminler, artık bugün size farz kıldığım hükümleri, koyduğum cezaları, emirlerimi, yasaklarımı, helallerimi, haramlarımı, kitabımda indirdiğim âyetlerimi ve âyetlerimde zikrettiğim açıklamaları ve dini hususlarda muhtaç olduğunuz herşeye dair gönderdiğim delilleri tamamladım. Artık bugünden sonra bunlarda herhangi bir artma olmayacaktır.

b- Hakem, Katade ve Said b. Cübeyr'e göre ise "Bugün dininizi kemale erdirdim." ifadesinden maksat, "Bugün Hac ibadetinizi mükemmel bir şekilde yaptırdım." demektir. Yani, sizler Veda Haccını hiçbir müşrik bulunmaksızın, müminler topluluğu olarak mükemmel bir şekilde yaptınız." demektir.

Taberi bu son görüşün daha evla olduğunu söylemiştir. Zira, dini hükümlerin hangi âyette tamamlandığı hususu ihtilaflı bir konudur.

Abdullah b. Abbas ve Süddi, dini hükümlerin bu âyette tamamlanmadığını söylerlerken Bera b. Âzib de en son inen âyetin, Nisa suresinin yüz yetmiş altıncı ve sonuncu âyeti olduğunu söylemiştir.

Diğer yandan hiçbir ilim sahibi, Resulullah'tan, ölünceye kadar vahyin kesildiğini söylememiştir. Bilakis vefatından önce kendisine daha sık vahiy gel-

miştir. Madem ki durum böyledir o halde ve Nisa suresinin "Ey Muhammed, senden fetva isterler. De ki: "Size usul ve füru bırakmadan ölen kimse hakkında Allah fetva verir." [20] âyeti en son inen âyettir. Bu âyette de mirasla ilgili hükümler zikredilmektedir. Bu da göstermektedir ki "Bugün dininizi kemale erdirdim." ifadesindeki kemale erdirmekten maksat, dini hükümlerin tamamlanması değildir. Zira ondan sonra Nisa suresinin, zikredilen son âyetindeki dini hükümler nâzil olmuştur.

Eğer denilecek olursa ki: "Niçin "Bugün dininizi kemale erdirdim." âyetinden sonra herhangi bir hüküm indirilmemiştir?" diyenlerin sözünü tercih etmiyorsun da "Nisa suresinin yüz yetmiş atıncı âyeti en son inen ayettir." diyenlerin sözünü tercih ediyorsun?" Cevaben denilir ki: "Birinci sözü söyleyenler, zikrettikleri âyetten sonra herhangi bir hükmün indiğini bilmediklerini ifade etmektedirler. Halbuki onların bunu bilmemesi, daha başka sadık kimselerin onu bilerek söylediklerini kabul etmeye engel teşkil etmez.

Âyet-i kerimede "Size nimetimi tamamladım." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey müminler, sizi, benim de sizin de düşmanlarınız olan müşriklere galip getirerek onları memleketinizden kovarak ve sizin, İslamdan dönerek tekrar eski dininize dönmenize dair onların ümitlerini keserek nimetimi size tamamladım."

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Daha önce müşriklerle müslümanlar, beraber Hac yapıyorlardı. Tevbe suresi inince müşrikler Beytullah'tan uzaklaştırıldı. Müslümanlar Beytullah'ı müşrikler olmaksızın Hac ettiler. İşte bu, Allah tealanın "Üzerinize olan nimetimi tamaladım." ifadesindeki "Nimeti tamamlama"dır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Din olarak size İslamı seçtim." diye tercüme edilen (وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلَامَ دِينًا) cümlesi şu şekilde izah edilmiştir: "Ben size dinin emirlerini, yasaklarını ve diğer hükümlerini tayin ederek emrimi kabul etmenizi ve itaatime boyun eğmenizi sizin için bir din ve bir itaat yolu yaptım."

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Allah teala, bu âyet inmeden önce İslam dininin, kulları için bir din olmasına azı değil miydi de bu âyetle din olarak seçtiğini beyan etti?" Cevaben denilir ki: "Allah teala ezelden yaratıkların dininin İslam dini olmasını istemiştir. Fakat o, Peygamberi Hz. Muhammed'i ve ona tabi olan sahabilerini, İslam dininin çeşitli mertebelerine derece derece ulaştırmış, onlar bu âyetin indiği zamanlardaki son aşamaya varınca Allah teala şeriatını ve İslam dininin kendileri için din olmasına razı olduğunu beyan etmiştir.

---

20 Nisa suresi, 4/176

Müfessirler bu âyet-i kerimenin ne zaman ve nerede indiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Tarık b. Şihab, Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi, Âmir eş-Şa'bi, Katade, İkrime, Şehr b. Havşeb, Esma bint-i yezid, Muaviye b. Ebi Süfyan ve Hz. Ömer'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime Cuma günü akşamleyin Resulullah Hac yapmak üzere Arafat'ta iken orada ona inmiştir. Bu hususta Tarık b. Şihab diyor ki:

عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ قَالَتِ الْيَهُودُ لِعُمَرَ اِنَّكُمْ تَقْرَؤُنَ آيَةً لَوْ نَزَلَتْ فِينَا لَاتَّخَذْنَاهَا عِيداً فَقَالَ عُمَرُ اِنِّي لَأَعْلَمُ حَيْثُ اُنْزِلَتْ وَاَيْنَ اُنْزِلَتْ وَاَيْنَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) حِينَ اُنْزِلَتْ يَوْمَ عَرَفَةَ وَاَنَا وَاللهِ بِعَرَفَةَ قَالَ سُفْيَانُ وَاَشُكُّ كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اَمْ لَا اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ .

"Yahudiler Ömer b. Hattab'a dediler ki: "Sizler bir âyeti okuyorsunuz. Şayet o âyet bize inmiş olsaydı biz onun indiği zamanı bayram edinirdik. Ömer dedi ki: "Ben o âyetin nerede ve nasıl indiğini ve onun indiği zaman Resulullah'ın nerede bulunduğunu iyi biliyorum. O âyet Arafe günü indi. Allah'a yemin olsun ki biz o zaman Arafattaydık. O gün Cuma günüydü. O âyet de "Bugün dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve din olarak size İslamı seçtim..." (21) âyetidir.

Ammar b. Ebi Ammar diyor ki:

عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ قَالَ: قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ (اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلَامَ دِيناً) وَعِنْدَهُ يَهُودِيٌّ فَقَالَ: (لَوْ أُنْزِلَتْ هَذِهِ عَلَيْنَا لَاتَّخَذْنَا يَوْمَهَا عِيداً) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَإِنَّهَا نَزَلَتْ فِي يَوْمِ عِيدٍ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ وَيَوْمِ عَرَفَةَ .

21 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 5, bab: 2

"Abdullah b. Abbas: "Bugün dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve din olarak size İslamı seçtim." âyetini okudu. Onun yanında bir Yahudi bulunuyordu. O dedi ki: "Eğer bu bize indirilecek olsaydı biz bunun indirildiği günü bayram edindirdik." Abdullah b. Abbas da dedi ki: "O âyet bayram gününde, Cuma gününde ve Arafat gününde nâzil olmuştur." (22)

Esma bint-i Yezid diyor ki:

عن أسماء بنت يزيد قالت انى لآخذة بزمام العضباء ناقة رسول الله (ﷺ)
اذ أنزلت عليه المائدة كلها فكادت من ثقلها تدق بعضد الناقة.

"Ben, Resulullah'ın (غضباء) ismindeki devesinin yularını tutarken ona Maide suresinin tam olarak indiğini gördüm O surenin ağırlığından dolayı neredeyse devenin ayakları ezilecekti." (23)

b- Haneş'in, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine ve Katade'ye göre ise bu âyet ve Maide suresinin tümü, pazartesi günü Medine'de nâzil olmuştur. Bu hususta Haneş, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Peygamberiniz pazartesi günü doğmuş, Mekke'den pazartesi günü çıkmış, Maide suresi de, "Bugün dininizi kemale erdirdim." âyeti dahil pazartesi günü inmiş ve vahyin kesilmesi pazartesi günü olmuştur."

c- Rebi' b. Enes'ten nakledilen diğer bir görüşe göre Maide suresi Resulullah'a, Veda haccı yapmak üzere giderken yolda bineğinin üzerinde iken nâzil olmuş ve bineği surenin ağırlığından dolayı çökmüştür.

d- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen bu "Gün"den hangi günün kastedildiği insanlar tarafından bilinmemekte sadece Allah teala tarafından bilinmektedir. Bu izaha göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Benim, dininizi kemale erdirdiğim gün, ancak benim bildiğim bir gündür. Yaratıklarımın bileceği bir gün değildir."

Taberi bu âyetin nâzil oluşu hakkındaki görüşlerden, bu âyetin Arafe gününe rastlayan Cuma gününde indiğini söyleyen birici görüşü tercih etmiştir. Zira bununla ilgili haberlerin senetleri sahih, diğerlerinin senetleri ise zayıftır.

Âyet-i kerimede: "Açlık sebebiyle zaruret içinde olan, günaha kaymayacak şekilde bu haram kılınan şeylerden yiyebilir." buyurulmaktadır. Burada

22 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 5, bab: 2
23 Ahmed b. Hanbel, C. 6, s. 455

"Günaha kaymayacak şekilde" diye tercüme edilen (غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ) ifadesinden maksat, kasıtlı bir şekilde haram yiyerek günah işlemekten çekinmektir. Yani açlığından dolayı bu âyette haram kılındığı beyan edilen şeylerden yeme mecburiyetinde kalan kimse bunlardan yiyebilir. Yeterki haramları yiyerek Allah'a karşı gelme niyetinde olmasın.

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah çok affeden ve çok merhamet edendir." buyurulmaktadır.

Bu ifadeden maksat, "Allah, açlığından dolayı, mecbur kalarak bu âyette haram kılınan şeyleri yiyeni hesaba çekmeyrek kusurlarını örtendir. Aç kalması halinde haramlardan yeme ruhsatı vererek ona merhamet edendir." demektir.

Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursa ki "Allah tealanın burada yenmesine ruhsat verdiği haram şeylerden kişi ne kadar aç olduğu zaman ve ne kadar yiyebilir?" Cevaben denilir ki: "Bu hususta şu hadis'er rivayet edilmektedir: "Ebu Vâkid el-Leysi diyor ki:

عن أبي واقد الليثى قال قلت يا رسول الله انا بارض تصيبنا بها مخمصة فما يحل لنا من الميتة قال اذا لم تصطبحوا ولم تغتبقوا ولم تحتفؤا بقلا فشأنكم بها.

"Dedim ki "Ey Allah'ın Resulü öyle yerlerde bulunuyoruz ki oralarda aç kalıyoruz. O durumda leşten bize ne kadarı helal olur?" Resulullah buyurdu ki: "Sabahleyin bir bardak süt içmiyor, akşamleyin bir bardak süt içmiyor ve yeşilliklerden de yeteri kadar bulup yiyemiyorsanız, leş hususunda serbestsiniz." (24a)

Hasan-ı Basri diyor ki: "Bir adam Resulullah'a geldi ve dedi ki: "Aç olduğumda haram olan şeyler ne zamana kadar bana helal olur?" Resulullah da buyurdu ki: "Ailene süt içirinceye veya onların yiyeceklerini temin edinceye kadar."

Urve b. Zübeyr'in rivayet ettiğine göre Bedevilerden bir adam Resulullah'a gelip Allah'ın kendisine neyi haram neyi helal kıldığını sormuş Resulullah da ona şu cevabı vermiştir: "Senin için temiz şeyler helal, murdar şeyler de haram kılınmıştır. Ancak ihtiyacın kalmayıncaya kadar kendisinden yiyeceğin bir yiyeceği muhtaç olan müstesnadır." Bunun üzerine o kişi: "Bana onu (Haram

---

24a Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5, s. 218 / Darimi, K. el-Edahi, bab: 24

kılınan şeyleri) helal kılacak ihtiyacım nedir ve beni ona muhtaç etmeyecek varlığım nedir?" dedi. Resulullah da buyurdu ki: "Sen, hayvanların döl verecekleri ni bekliyorsan döllerin meydana gelmelerine kadar hayvanların etlerini yiyerek erişirsin. (İşte senin varlığın budur) Veya sen, kendini muhtaç etmeyecek bir şeyi ümit ediyorsan herhangi bir şeyle o erişeceğin varlığa erişebiliyorsan işte o zaman ihtiyacın kalmayıncaya kadar ailene dilediğini yedir." Bedevi dedi ki: "Bulduğum takdirde aileme verdiğim o şeyleri bırakmamı icabettiren varlığım nedir?" Resulullah da buyurdu ki: "Sen ailene geceleyin süt içirebiliyorsan, yemeklerden Allah'ın sana haram kıldığı şeylerden kaçın. Kendi malından başkasına bakma. Çünkü onun kullanımı sana aittir. Sen onu ye. Onun içinde haram yoktur."

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ
تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

4- Ey Muhammed, onlar senden kendileri için neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "İyi ve temiz olan şeyler size helal kılındı. Allah'ın size öğrettiklerinden, kendilerini öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların, sizin için yakaladıklarından da yiyen. Ve onları av'a salarken üzerlerine Allah'ın adını anın. Allah'tan korkun şüphesiz ki Allah, hesabı çok sür'atli olandır.

Ey Muhammed, müslümanlar sana, Allah'ın kendileri için neyin yenilmesinin helal kılındığını soruyorlar. Onlara de ki: "Size temiz ve helal olan şeyler helal kılındı. Kendilerini öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların, sizin için yakaladığı av hayvanları da helaldir. Sizler o avcı hayvanları Allah'ın size öğretmiş olduğu şekilde eğitin. Onların sizin için yakaladığı av hayvanlarından yeyin. Avcı hayvanları avın üzerine salarken Besmele ile salın. Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Ve bilin ki Allah, hesaba çekmesi çok süratli olandır. Bütün yaratıkların hesabını en kısa zamanda bitirir. Çünkü Allah'ın bir şeyle meşgul olması, diğer şeyle meşgul olmasına engel değildir.

Taberi özetle diyor ki: "Bize ulaştığına göre bu âyet-i kerimenin nüzul se-

bebi şudur: Resulullah (s.a.v.) köpeklerin öldürülmesini emredince insanlar gelip ona "Hangi çeşit köpeği saklamanın ve onlarla av yapmanın helal olacağını sordular. Bu sorular üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi. Saklamaları haram kılınan köpeklerden av köpeklerini, çoban köpeklerini ve mahsul koruyan köpekleri, istisna etti. Bu hususta Ebu Rafi'in şunları söylediği rivayet edilmiştir. "Bir zaman Cebrail (a.s.) Resulullah'a geldi. İçeri girmek için izin istedi. Resulullah da ona izin verdi. Ve dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi biz sana izin vermiştik." Cebrail de dedi ki: "Evet ama biz, içinde köpek bulunan eve girmeyiz."

Ebu Rafi diyor ki: "Bunun üzerine Resulullah bana Medine'nin bütün köpeklerini öldürmemi emretti. Ben de öldürdüm. Nihayet bir kadının yanına vardım. Onun havlayan bir köpeği vardı. Kadına merhamet ederek onun köpeğini bıraktım. Sonra Resulullah'a gelip bunu anlattım. O da bana tekrar emretti. Ben de gidip o köpeği de öldürdüm. Bunun üzerine bir kısım insanlar gelip Resulullah'a dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, öldürülmesini emrettiğin bu köpeklerin soyundan hangisini saklamak bizim için helal olur?" Resulullah cevap vermedi. İşte bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, onlar senden kendileri için neyin helal kılındığını soruyorlar..." âyetini indirdi.

İkrime ve Muhammed b. Ka'b da âyetin nüzul sebebi hakkında bu görüşü zikretmişlerdir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Avcı hayvanlar" diye tercüme edilen (الْجَوَارِحِ) kelimesinin lügat mânâsı "Kazanan ve elde eden." demektir. Avcı hayvanlar, tuttukları hayvanları sahiplerine kazandırdıkları için onlara bu ad verilmiştir. Ancak müfessirler hangi tür hayvanların avcı hayvanlar sayılacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Hasan-ı Basri, Mücahid, Hayseme b. Abdurrahman, Ali b. Hüseyin, Abdullah b. Abbas, Tavus ve Ubeyd b. Umeyr'den nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen avcı hayvanlardan maksat, kendisine avcılık öğretilen her türlü kanatlı ve kanatsız hayvandır. Mesela, köpek, pars, şahin, doğan ve benzeri hayvanlardır.

b- Dehhak, Süddi ve Abdullah b. Ömer'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen avcı hayvanlardan maksat, sadece köpeklerdir. Diğer hayvanlar değildir.

Taberi, âyetin, avcı hayvanları umumi bir şekilde ifade etmesi nedeniyle birinci görüşün tercihe şayan olduğunu bu nedenle köpek olsun kuş olsun bütün eğitilmiş avcı hayvanların avladıkları hayvanların yenilebileceğini söylemiş ve bu hususta Resulullah'ın, şahinlerin avladığı hayvanların yenileceğine dair izin verdiğini zikretmiştir.

Adiy b. Hatim diyor ki: "Ben, Resulullah (s.a.v.) den, şahinin avladığı

hayvanın durumunu sordum, buyurdu ki: "Senin için yakaladığını ye."

Âyet-i kerimede, kendilerine av hayvanları için: "Allha'ın size öğrettiklerindn kendilerini öğretip yetiştirdiğiniz.." buyurulmaktadır.

Av hayvanlarının, Allah tealanın, müslümanlara öğrettiği şekilde nasıl eğitilecekleri hususunda müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Âmir eş-Şa'bi, Abdullah b. Ömer, Tavus, Said b. cübeyr, İbrahim en-Nehai ve Süddi'den nakledilen bir görüşe göre avcı hayvanın eğitilmesi şöyledir: "Sahibi onu av üzerine salıverdiğinde o, avın arkasından koşar. Yakaladığında ondan yemez ve sahibine getirir. Sahibi onu çağırdığında onu sözünü dinler. Ondan ayrılmaz. Avcı hayvan bu halini devam ettirince eğitilmiş sayılır. Ancak İmam Ebu Yusuf'la İmam Muhammed, avcı hayvanın tam eğitilmiş sayılması için bu davranışını en az üç kere tekrar etmesi gerektiğini söylemişler fakat diğer bir kısım âlimler böyle bir sınır belirtmemişlerdir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunarı söylediği rivayet edilmektedir: "Eğitilmiş olan köpek, avı yakalayan ve sahibine getirinceye kadar ondan yemeyen köpektir. Şayet sahibine getirmeden önce avdan yiyecek olursa, sahibi onu canlı iken kesmeye yetişse dahi o avcı hayvanların avladıkları şeyden yememeleri gerekirken şahinin, avladığı hayvandan yemesinin, onun eğitilmiş olmadığını göstermeyeceğini ifade etmişlerdir. Bunlara göre şahin, avladığı hayvandan yese dahi onun avladığı hayvanın yenmesinde bir mahzur yoktur.

b- Şa'bi, İkrime ve Ata'dan nakledilen diğer bir görüşe göre bütün avcı hayvanların, avladıkları hayvandan yememeleri şarttır. Aksi takdirde onların avladıkları hayvanlar yenmez. Şahin de diğer avcı hayvanlar gibidir.

c- Selman'ı Fârisî, Sa'd b. ebi Vakkas, Ebu Hureyre ve Abdullah b. Ömer'den nakledilen diğer bir görüşe göre avcı hayvanın, avladığı hayvandan yememesi, onun eğitilmiş sayılması için şart değildir. Bunlara göre bütün avcı hayvanların eğitilmesi aynıdır. O da şöyledir: "Avcı hayvan avın üzerine salıverildiğinde o, avın üzerine koşar, onu yakalar. Sahibi kendisini çağırdığında dönüp gelir veya ondan kaçmaz. İşte avcı hayvan bunu yapacak olursa, Allah tealanın bu âyette beyan ettiği şekilde eğitilmiş olur. Avdan yeyip yememesi önemli değildir. Bu hususta Selman-ı Farisi ve Ebu Hureyre'nin "Avcı hayvan avın üçte ikisini yese de üçte birini bırakacak olsa sen onu ye." dedikleri , Sa'd b. Ebi Vakkas'ın da "Avladığı hayvanı yiyip sadece bir parça bırakacak olsa dahi onu ye." dedikleri rivayet edilmektedir.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu görüşlerden doğru olmaya daha layık olanı, bu âyette zikredilen, eğitilmekten maksadın şu şekilde eğitilmiş olduğunu söyleyen görüştür:

Avcı hayvan av üzerine gönderilmeli o da gitmelidir. Sahibi onu geri ça-

ğırdığında da dönüp gelmelidir. Avı yakaladığında ondan yemeksizin sahibine getirmeli, sahibi ona bir emir verdiğinde ondan kaçmamalı, bilakis çağırısına uymalıdır. İşte kuş olsun diğer hayvanlar olsun, eğitilmeleri böyledir. Şayet avcı hayvan, avladığından yiyecek olursa o hayvan henüz eğitilmiş değildir. Ancak avcı hayvanın yakaladığı ve ondan bir miktar yediği av hayvanına, canlı iken yetişilir de kesilecek olursa onu yemek helal olur. Yetişilemezse hela olmaz. Zira bu âyette zikredilen haramlardan, yırtıcı hayvanların yediği türe dahil olur.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi, bunun hakkında Resulullah'tan birbirini destekleyen hadislerin rivayet edilmesidir.

Adiy b. Hâtim diyor ki:

عَنْ عَدِى بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ (ﷺ) اِنِّى اُرْسِلُ كَلْبِى وَاُسَمِّى فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) اِذَا اَرْسَلْتَ كَلْبَكَ وَسَمَّيْتَ فَأَخَذَ فَقَتَلَ فَأَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ فَاِنَّمَا اَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ قُلْتُ اِنِّى اُرْسِلُ كَلْبِى اَجِدُ مَعَهُ كَلْبًا آخَرَ لَا اَدْرِى اَيُّهُمَا اَخَذَهُ فَقَالَ لَا تَأْكُلْ فَاِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى غَيْرِهِ وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْمِعْرَاضِ فَقَالَ اِذَا اَصَبْتَ بِحَدِّهِ فَكُلْ وَاِذَا اَصَبْتَ بِعَرْضِهِ فَقَتَلَ فَاِنَّهُ وَقِيذٌ فَلَا تَأْكُلْ.

"Dedim ki "Ey Allah'ın Resulü, ben, köpeğimi av'a salıyor üzerine de besmele çekiyorum. (Bunun avladığı hayvanın hükmü nedir?) Resulullah buyurdu ki: "Sen, köpeğini saldığında ve onun üzerine besmele çektiğinde eğer o, avı yakalar, onu öldürür ve ondan yiyecek olursa sen o avı yeme. Çünkü avcı hayvan onu kendisi için yakalamıştır." (24b)

Adiy b. Hâtim diğer bir rivayetinde de diyor ki:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قُلْتُ اِنَّا قَوْمٌ نَصِيدُ بِهَذِهِ

24b Buhari, K. ez-Zebaih, bab: 9

الْكِلَابِ فَقَالَ اِذَا اَرْسَلْتَ كِلَابَكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ فَكُلْ مِمَّا اَمْسَكْنَ

عَلَيْكُمْ وَاِنْ قَتَلْنَ اِلاَّ اَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ فَاِنِّى اَخَافُ اَنْ يَكُونَ اِنَّمَا اَمْسَكَهُ عَلَى

نَفْسِهِ وَاِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ مِنْ غَيْرِهَا فَلَا تَأْكُلْ .

"Ben Resulullah'tan avı sordum ve dedim ki: "Biz, bu köpeklerle av yapan bir kavimiz." Resulullah da dedi ki: "Sen, eğitilmiş köpeklerini gönderir ve üzerlerine Allah'ın adını anacak olursan onlar, sizin için yakaladıklarını öldürmüş olsalar dahi o av hayvanını ye. Ancak köpeğin avdan yemiş olma hali müstesnadır. Çünkü korkarım ki o, bunu kendisi için yakalamıştır." (25)

Âyet-i kerimede geçen ve "Avcı hayvanların sizin için yakaladıklarından yeyin." diye tercüme edilen ifadeden neyin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Bir kısım âlimler, âyetin bu bölümünün zahirini alarak umum ifade ettiğini bu nedenle avcı hayvanların yakaladıkları, etleri helal olan her hayvanın yenilebileceğini, avcı hayvanın, yakaladığı hayvanın bir kısmını yese dahi yine de onu yemenin helal olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşte olanlar, avcı hayvanın, avladığından herhangi bir şeyi yemesinin, onun eğitilmemiş sayılmasına sebep olmayacağını söyleyen âlimlerdir. Bunlar daha önce zikredilmiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise âyet-i kerimenin bu bölümünün genel bir mânâ ifade etmeyip özel bir mânâ ifade ettiğini, bu özel mânânın da "Avcı hayvanların, yakaladıklarının tümünü yeyin. Ancak bir böümü hariç. O da avcı hayvanların, yakalayıp yedikleri hayvanlardır. Siz onlardan yemeyin." şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

Bu görüşte olan âlimler, avcı hayvanların eğitilmiş sayılabilmeleri için, yakaladıkları av hayvanlarından yememelerini şart koşan âlimlerdir. Bunlar da daha önce zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Süddi, Dehhak, Katade ve Adiy b. Hâtim de bunlardandır. Daha önce bu son görüşün tercihe şayan olduğu açıklanmıştı.

Âyette zikredilen "Allah'ın adını anın." ifadesinden maksat, avcı hayvanları avın üzerine salarken Besmele çekmektir.

Adiy b. Hâtim diyor ki: "Resulullah'a, köpekle av yapma meselesi soruldu. Resulullah buyurdu ki: "Sen, eğitilmiş köpeğini avın üzerine gönderir o da avı yakalayıp öldürürse onu ye. O köpek, tuttuğu avdan yerse sen o avdan ye-

25 Buhari, K. ez-Zebaih, bab: 7

me. Çünkü o bunu kendisi için yakalamıştır." Dedim ki: "Köpeğimi gönderiyor, ona başka köpeğin de katıldığını görüyorum." Resulullah: "Bu durumda o avdan yeme. Çünkü sen, sadece kendi köpeğine besmele çektin. Diğer köpeğe besmele çekmedin." buyurdu.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ
حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي
أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

5- Bugün size, temiz ve güzel olan şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yemekleri size helaldir. Hür ve iffetli mümin kadınlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar, namuslu olmanız, zina yapmamanız, dost edinmemeniz ve kendilerine mehirlerini vermeniz şartıyla size helaldir. Kim dini inkâr ederse şüphesiz onun, daha önceki amelleri boşa gider. Ve âhiret gününde o, hüsrana uğrayanlardandır.

Ey müminler, kesilen hayvanlardan ve yiyeceklerden temiz olanları size helal kılındı. Murdar olanları ise haram kılındı. Kendilerine Tevrat verilen Yahudilerin ve İncil verilen Hristiyanların kestiği hayvanların etleri de size helal kılındı. Müminlerin hür kadınlarıyla, kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hristiyaları hür kadınlarıyla evlenmeniz de size helal kılındı. Ancak, evlendiğiniz bu kadınlara mehirlerini vermeniz, iffetli olmanız, hayasızlık yapmamanız ve onları dost tutmamanız şartıyla size helal kılınmıştır. Kim, Allah'ın, iman etmeyi emrettiği şeyleri inkâr edecek olursa şüphesiz ki onun amelleri iptal edilir. O kimse, âhirette hüsrana uğrayanlardan olur.

*Ehl-i kitabın kestiğinin yenmesinin helal olduğu huusunda şu hadis-i şerif delil gösterilmektedir:

يهودية من أهل خيبر سمت شاة مصلية ثم أهدتها لرسول الله (ﷺ) ، فأخذ
رسول الله (ﷺ) الذراع، فأكل منها، وأكل رهط من أصحابه معه، ثم قال

لهم رسول الله (ﷺ): « ارفعوا أيديكم» وأرسل رسول الله (ﷺ) إلى اليهودية فدعاها ، فقال لها: « أسممت هذه الشاة »؟ قالت اليهودية: من أخبرك؟ قال : « أخبرتني هذه في يدي : للذراع، قالت: نعم، قال: « فما أردت إلى ذلك »؟ قالت : قلت : إن كان نبياً فلن يضره، وإن لم يكن (نبياً) استرحنا منه، فعفا عنها رسول الله (ﷺ) ولم يعاقبها، وتوفي بعض أصحابه الذين أكلوا من الشاة، واحتجم رسول الله (ﷺ) على كاهله من أجل الذي أكل من الشاة، حجمه أبو هند بالقرن والشفرة، وهو مولى لبني بياضة من الأنصار. كان رسول الله (ﷺ) يقبل الهدية ولا يأكل الصدقة، زاد : فأهدت له يهودية بخيبر شاة مصلية سمتها ، فأكل رسول الله (ﷺ) منها وأكل القوم ، فقال : «أرفعوا أيديكم ؛ فانها أخبرتني أنها مسمومة» فمات بشر بن البراء بن معرور الأنصاري ، فأرسل إلى اليهودية: « ما حملك على الذي صنعت »؟ قالت : إن كنت نبياً لم يضرك الذي صنعت ، وإن كنت ملكاً أرحت الناس منك ، فأمر بها رسول الله (ﷺ) ، فقتلت، ثم قال في وجعه الذي مات فيه: « ما زلت أجد من الأكلة التي أكلت بخيبر، فهذا أوان قطعت أبهري.

"Hayberli bir Yahudi kadın,kızartılmış bir koyunu zehirleyerek Resulullah'a ikram etti. Resulullah koyunun ön kolundan alıp yedi. Kendisiyle beraber sahabilerden bir cemaat da o koyundan yedi. Sonra Resulullah onlara "Ellerinizi yemekten çekin." buyurdu. Yahudi kadına adam gönderip yanına çağırdı ve ona

"Sen bu koyunu zehirledin mi?" diye sordu. Kadın: "Bunu sana kim haber verdi?" dedi. Resulullah "Elimde bulunan bu kol haber verdi." dedi. Bunun üzerine kadın: "Evet zehirledim." cevabını verdi. Resulullah: "Maksadın neydi?" diye sordu. Kadın da şu cevabı verdi: "Ben, kendi kendime dedim ki: "Eğer bu adam Peygamber ise bu koyun ona asla zarar vermez. Şayet Peygamber değilse ondan kurtulmuş oluruz." Resulullah o anda bu kadını affetti, cezalandırmadı. Koyundan yiyen sahabilerden bazıları öldü. Resulullah da bu koyundan yediği için omuzundan kan aldırdı."

Diğer bir rivayette, ölen kişilerden birisinin, Bişr b. el-Bera olduğu ve onun ölümünden sonra Resulullah'ın, o kadını öldürttüğü bildirilmektedir." (26)

Âyet-i kerimede, kendilerine kitap verildiği zikredilenlerden kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, İkrime, Şa'bi, Ata, Hakem, Hammad ve Katade'ye göre burada zikredilen ehl-i kitaptan maksat, kendilerine Tevrat ve İncil verilnen Yahudi ve Hristiyanlar ve bu iki dine herhangi bir milletten giren insanlardır. Bunlar, sadece kendilerine Tevrat ve İncil verilen İsrailoğullarının soyundan gelen insanlar değildir. Bu itibarla Arap oldukları halde Hristiyan olan Tağlib oğullarının kestikleri hayvanlar da müslümanlar tarafından yenebilir. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın, şunu söylediği rivayet edilmektedir. "Tağlib oğullarının kestiklerini yeyin, kadınlarıyla da evlenin. zira Allah teala kitabında: "Ey iman edenler, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o da onlardan olur." (27) buyurulmaktadır.

Görüldüğü gibi, Yahudi ve Hristiyanları sadece dost edinenler bile onlardan sayılmıştır. Başka milletlerden onların dinine girenler elbetteki onlardan olacak ve onların hükümlerine tabi olacaklardır. Yani Arap olduğu halde İsrailoğullarına gelen İncile bağlanıp Hristiyan olan Tağlib oğulları ehl-i kitab sayılırlar bu sebeple de kestikleri yenir.

b- Diğer bir kisim âlimlere göre ise bu âyette kendilerine kitap verildiği zikredilen ehl-i kitaptan maksat, kenndilerine Tevrat ve İncil verilen İsrailoğulları ve bizzat onların soyundan gelen insanlardır. Başka milletlerden bu dinlere girenler burada zikredilen ehl-i kitap mefhumuna girmemekte bu nedenle de kestikleri hayvanlar helal sayılmamaktadır, yenilmezler. Muhamed b. İdris eş-Şafii (İmam Şafii) bu görüşte olanlardandır.

Taberi diyor ki: "Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin bu görüşe varmasının

---

26 Ebu Davud, K. ed-Diyat, bab: 6, Hadis no: 4510, 4512 / Darimi, K. el-Mukaddime b. 11
27 Maide suresi, 5/51

sebebi Arap Hristiyanların kestikleri hayvanların etlerinin yenmeyeceği hususundaki görüşlere tabi olmasıdır.

Bu hususta Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Tağlib oğulları Hristiyanlarının kestiklerini yemeyin. Çünkü onlar Hristiyanlığın sadece içki içme adetine sarılmışlardır." Abdullah b. Abbas'ın da "Siz, Arap olan Hristiyanların ve Ermeni Hristiyanların kestiklerini yemeyin." diye söylediği rivayet edilmektedir.

Taberi diyor ki: "Aslında Hz. Ali'den rivayet edilen bu gibi haberler şunu ifade etmektedir: Hz. Ali, Tağlib oğullarının kestiklerini yemeyi yasaklıyordu. Çünkü onlar, gerçek Hristiyanların helal kabul ettikleri şeyleri helal saymayarak ve haram kabul ettikleri şeyleri de haram kabul etmeyerek hakiki Hristiyanlığı bırakmışlar sadece içki içme âdetini devam ettirmişlerdir. İşte israiloğullarından olmayan diğer miletlerin Hristiyanlığın sadece içki içme âdetini alarak kendilerini onlardan saymaları onlara yakışmayan bir şeydir."

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki: "Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin bu görüşü isabetli değildir. Her milletten Yahudi ve Hristiyan olanların kestikleri hayvanlardan yemek mübahtir.

Âyette zikredilen ehl-i kitabın yemeğinden maksat, Mücahid, ibrahim en-Nehai, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Süddi, Dehhak, İbn-i Zeyd ve Ebu'd-Derda'dan da nakledildiği gibi ehl-i kitabın kestiği hayvanların etidir.

Âyet-i kerimede, "Hür ve iffetli mümin kadınlarla sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar." ifadesi zikredilmektedir. Bu ifadede geçen ve "Hür ve iffetli" diye tercüme edilen (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Mücahid, Tarık b. Şihab, Âmir eş-Şa'bi ve Hasan-ı Basri'den nakledilen bir görüşe göre bu kelimeden maksat, "Hür olan kadınlar" dır. Bunların iffetli veya iffetsiz olmaları farksızdır. Bu gröüşte olanlara göre bu âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır ki, Allah teala, mümin erkeklere, hür olan mümin kadınlarla ve hür olan ehl-i kitap kadınlarla evlenmeyi helal kılmıştır. Hür kadınların iffetli olmamaları veya iffetsizliğe düşüp sonra vazgeçmiş olmaları önemli değildir.

Yine bu âyetten anlaşılmaktadır ki, cariyelerle evlenmek caiz değildir. Çünkü sadece hür kadınlarla evlenileceği beyan edilmiştir. Ancak mümin cariyelerle de evlenileceği şu âyette: "Sizden hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, sahib olduğunuz mümin cariyelerden evlensin.." [28] diye zikredilmiş, kâfir olan cariyelerle evlenme ise, izahını yapmakta olduğumuz âyet-i

---

28 Nisa suresi, 4/25

kerimenin delaletiyle yasaklanmıştır.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlar (المحصنات) kelimesini "Hür olan kadınlar" diye izah ettiklerinden, zina eden kadınlarla evlenmenin helal olduğunu söylemişlerdir. Hz. ömer'in, hilafeti döneminde zina eden bir kadının mümin bir erkekle evlenmesine izin verdiği, Tarık b. Şihab, Âmir eş-Şa'bi ve benzeri kimseler tarafından rivayet edilmiştir. Bu hususta Âmir diyor ki: "Biz Hemedan oğullarından bir kadın zina etmişti. Ona, Resulullah'ın zekat toplayan memuru zina cezası uygulayarak sopa vurmuştu. Sonra kadın tevbe etmişti. Kadının akrabaları Ömer'e geldiler ve ona: "O, çok çirkin bir iş yaptığı halde biz onu nasıl evlendireceğiz?" dediler. Ömer de onlara: "Yemin olsun ki eğer onun yaptıklarından herhangi bir şeyi anlattığınızı duyarsam sizi cezalandırırım." dedi.

Âmir eş-Şa'bi diyor ki: "Yemen halkından bir adamın kızkardeşi fuhuş yaptı. Kadın, usturayı boynundaki şah damarına sürerek kesmek istedi. Ona yetişildi ve engel olundu, yarası tedavi edildi. Kadın iyileşti. Sonra amcası onu ailesi ile birlikte Medine'ye getirdi. Kadın Kur'an okumaya başladı. Çokça ibadet yaptı. Öyle ki onların kadınlarının en çok ibadet yapanı oldu. Amcasından onu istediler. Amcası hem onun geçmişteki halini gizlemek istemiyor hem de yeğenini rezil etmek istemiyordu. Bunun üzerine Ömer'e geldi ve meseleyi ona anlattı. Ömer de dedi ki: "Eğer sen onun bu meselesini yayarsan seni mutlaka cezalandırırım. Sana, onunla evlenmek isteyen ve senin de razı olacağın salih bir adam gelirse onu o adamla evlendir." dedi.

b- Mücahid, Âmir eş-Şa'bi, Süfyan es-Sevri, Süddi, Katade, İbrahim en-Nehai ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünde zikredilen (المحصنات) kelimesinden maksat, iffetli olan, zina etmeyen kadınlardır. Bunlara göre hür olan mümin ve ehl-i kitap kadınlarla evlenilmesi caiz olduğu gibi köle olan mümin ve ehl-i kitap cariyelerle de evlenilmesi helaldir. Ancak evlenilen kadın hür olsun, köle olsun, mümin olsun, ehl-i kitap olsun zina etmiş olmamalıdır. Aksi takdirde onunla evlenilemez. Bu hususta Âmir eş-Şa'bi demiştir ki: "Yahudi ve Hristiyan kadınların (المحصنات) olmalarından maksat, zina etmemeleri ve cünüplükten yıkanmalarıdır.

Katade diyor ki: "Hür bir kadın, erkek kölesiyle ilişkide bulundu. Kendisine, bunu niçin yaptığı sorulunca: "Ben, Allah tealanın kitabındaki: "...Sahib olduğunuz kölelere iyilik edin..." (29) âyetini bu şekilde te'vil ettim." dedi. Kadın, Ömer b. el-Hattab'a getirildi. Resulullah'ın sahabilerinden bir kısım insanlar: "Bu kadın, Allah'ın kitabındaki bir âyeti uygun olmayan bir şekilde te'vil etmiş." dediler. Bunun üzerine Ömer köleyi yanına çağırdı. Başını tıraş etti ve

29 Nisa suresi, 4/36

kadına da dedi ki: "Sen bundan sonra hiçbir müslümana helal değilsin."

İbrahim en-Nehai'ye de, nikahlanmadan önce bir kadını dost edinmenin hükmü soruldu. O da: "Bu kadının mehir hakkı yoktur. Bunlar birbirlerinden ayrılsınlar." dedi.

Müfessirler, âyet-i kerimenin bu bölümünde geçen (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesini "İffetli kadınlar" mânâsında aldıkları takdirde dehür kadınlar mânâsında aldıkları takdirde de kendi aralarında iffetli veya hür kadınlardan özelikle kimlerin kastedildiği hususunda dört görüş zikretmişlerdir.

a- Bir kısım âlimlere göre burada zikredilen (الْمُحْصَنَاتُ) ifadesinden maksat, iffetli olan ve mümin ve ehl-i kitap olan kadınlardır. Bunlardan olan kadınlarla evlenmek caizdir. Müslüman bir erkek, hür veya cariye olan mümin bir kadınla evlenebileceği gibi ehl-i kitap olan hür veya cariye, zımmi veya harbi olan kadınlarla da evlenebilir. Çünkü âyet, umumi bir ifade ile ehl-i kitap ve müminlerden her kadınla evlenilebileceğini beyan etmiştir.

b- Diğer bir kısım âlimler ise buradaki (الْمُحْصَنَاتُ) kelimesinden maksadın "Hür kadınlar" demek olduğunu, bu itibarla mümin olan hür kadınlarla evlenilebileceği gibi ehl-i kitap olan her hür kadınla da evlenilebilir. Bunun zımmi veya harbi olması, Yahudi veya Hristiyan olması farksızdır. Yeter ki ehl-i kitap ve hür olsunlar.

c- Başka bir kısım âlimlere göre ise buradaki ehl-i kitap kadınlarından maksat, sadece İsrailoğullarından, kendilerine Tevrat ve İncil gelen kadınlar ve o kadınların soylarından gelen kızlardır. Bunlara göre başka milletlerden Yahudi ve Hristiyanlık dinine girenlerin kadınlarıyla evlenmek caiz değildir. Bu görüş, İmam Şafii ve ona tabi olanlardan nakledilmektedir.

d- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen ehl-i kitap kadınlarından maksat, müslümanlarla zimmet sözleşmesi yapan ehl-i kitabın kadınlarıdır. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın: "Ehl-i kitabın bazı kadınları bize helaldir, bazı kadınları ise helal değildir." dediği ve sonra da şu âyeti okuduğu rivayet edilmektedir: "Kitap ehlinden, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyenler, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın." (30)

Abdullah b. Abbas bu âyeti okuduktan sonra demiştir ki: "Ehl-i kitaptan bize kim cizye verirse işte onların kadınları bize helal olur. Kim de cizye vermezse onların kadınları bize helal olmaz."

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş, bu âyette zikredilen (الْمُحْصَنَاتُ

30 Tevbe suresi, 9/29

) kelimesinden maksadın hür kadınlar olduğunu söyleyen görüştür. Buna göre âyet-i kerime, hür olan mümin kadınlarla ve hür olan ehl-i kitap kadınlarla, mümin erkeklerin evlenmelerinin helal olduğunu beyan etmiş, Nisa suresinin yirmi beşinci âyeti de mümin olan cariyelerle evlenmenin helal olduğunu beyan etmiş, mümin olmayan cariyelerle evlenme ise helal olan evlenmenin dışında kalmıştır.

Ayrıca, evlenilmesi helal olduğu zikredilen bu kadınların iffetli olmamaları veya fuhuş işleyip tevbe etmiş olmaları farksızdır. Biz bu meselenin farksız olduğunu başka yerlerde ispatladık. Burada tekrarlanmasına gerek görmedik.

Âyet-i kerimede geçen ve "Namuslu olmanız" diye tercüme edilen (مُحْصِنِينَ) ifadesinden maksat, "Açıkça zina etmemeniz." demektir. "Dost edinmemeniz." diye tercüme edilen (غَيْرَ مُسَافِحِينَ) ifadesinden maksat, "Dostlar edinmemeniz, dost tutmamanız." demektir. Yani müminler, kadınlara mehir vererek onlarla evlendiklerine dair şahit tutarak evlensinler. Onlarla açık veya gizli bir şekilde zina etmesinler." demektir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Kim dini inkâr ederse şüphesiz onun daha önceki amelleri boşa gider." buyurulmaktadır. Yani kim Allah'ın, tasdik etmesini emrettiği birliğini, Muhammed'in Peygamberliğini ve onun Allah katından getidiklerini inkâr edecek olursa şüphesiz ki o, dünyada iken sevap kazanacağı ümidiyle yaptığı amellerin sevabını iptal etmiş olur. O, âhirette kendisini aldatan ve helak olanlardan olacaktır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah bize buyurmuştur ki: "İman, sarılacak sağlam bir kulptur. O olmaksızın hiçbir amel kabul edilmeyecektir. Cennet ancak bu imanı terkedene haram kılınmıştır."

Katade de özetle şöyle diyor: "Ehl-i kitabın kadınlarıyla evlenilebileceği hükmü nâzil olunca bir kısım müminler: "Biz onların kadınlarıyla nasıl evleneceğiz? Onlar bizim dinimizden değiller." demişlerdir. Bunun üzerine Allah teala: "Kim dini inkâr ederse şüphesiz onun daha önceki amelleri boşa gider ve âhiret gününde o, hüsrana uğrayanlardandır." hükmünü indirmiş ve ehl-i kitap kadınlarının kâfirliklerini bilerek onlarla evlenmeyi helal kıldığını beyan etmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ

وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ

كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا
بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ مِنْهُ مَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُر۪يدُ
لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

6- Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklere kadar yıkayın. Başlarınızı meshedin. Ayaklarınızı da topuklarla beraber yıkayın. Eğer cünüp iseniz temizlenin. Şayet hasta iseniz yahut yolculukta bulunuyorsanız yahut herhangi biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve su da bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinizi ve ellerinizi temiz toprakla meshedin. Allah size bir zorluk çıkarmayı dilemez. Fakat o, temizlenmenizi ve üzerinizde olan nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.

Ey iman edenler, siz namaz kılmak istediğiniz zaman abdestsiz iseniz, yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklerle beraber temiz su ile yıkayın. Başlarınızı meshedin. Ve ayaklarınızı topuklarla beraber yıkayın. Şayet cünüp iseniz yıkanarak temizlenin. Eğer hasta iseniz veya yolculukta bulunuyorsanız yahut abdest bozmaktan gelmişseniz veya hanımlarınızla cinsi münasebette bulunmuşsanız ve bu durumda su bulamıyorsanız yahut su bulunduğu halde onu kullanma imkanınız yoksa temiz bir toprakla teyemmüm edin. O toprakla yüzünüzü ve ellerinizi meshedin. Allah size farz kılmış olduğu hükümlerle sizi zora koşmak ve sıkıntıya sokmak istemez. Fakat o sizi, abdestsizlikten, cünüplükten ve manevi kirler olan günahlardan temizlemek ister. Ve şükredesiniz diye teyemmümü size mübah kılarak size olan nimetini tamamlamak ister.

*Âyet-i kerimede müminlere, namaza kalktıkları zaman abdest almaları emredilmektedir.

Müfessirler, namaza hangi halde kalkıldığında abdest alınması gerekli olacağı hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Musa el-Eş'ari, Ebul Âliye, Said b. el-Müseyyeb, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri, Cabir b. Abdullah, Dehhak, Esved ve Süddi'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerimede, kişi abdestsiz iken namaza kalktığı zaman abdest alması emredilmiştir. Şayet kişi namaza kalkmadan

önce abdestli ise yeniden abdest alması gerekli değildir.

Bu hususta İkrime diyor ki: "Abdullah b. Abbas dedi ki: "Abdestsiz olmadıkça abdest almak gerekmez." Yine İkrime diyor ki: "Sa' b. Ebi Vakkas, bir kaç namazı bir abdestle kılardı." Muhammed b. Sirin diyor ki: "Ben, Âbide es-Selmaniye sordum ki: "Abdest almayı hangi hal gerektirir?" O da dedi ki: "Abdestsiz olma hali."

Tarif b. Yezid'den nakledilmiştir ki, onlar Ebu Musa el-Eş'ari ile birlikte Dicle nehrinin kenarında bulunuyorlarmış. Abdest alıp öğle namazını kılmışlar. Sonra ikindi ezanı okununca adamlar kalkıp Dicle nehrinde tekrar abdest almaya başlamışlar. Bunun üzerine Ebu Musa: "Abdest almak ancak abdestsizlik halinde gerekir." demiştir.

A'meş diyor ki: "Ben, İbrahim en-Nehai'nin, öğle, ikindi ve akşam namazlarını tek bir abdestle kıldığını gördüm. Fadl b. Mübeşşir diyor ki: "Ben, Cabir b. Abdullah'ın birkaç vakit namazı tek bir abdestle kıldığını gördüm. O, idrarını yaptığında veya başka bir şeyle abdestini bozduğunda abdest alırdı. Suyun artığı ile mestlerini meshedirdi. Dedim ki: "Ey Ebu Abdullah, bu, senin görüşüne dayanarak yaptığın bir şey mi?" Dedi ki "Hayır. Ben, Resulullah'ın böyle yaptığını gördüm ve ben de onun yaptığını yapıyorum.

b- Zeyd b. Eslem ve Süddi'ye göre bu âyette zikredilen namaza kalkma halinden maksat, uykudan sonra namaza kalkma halidir. Uyuyan kimsenin abdesti bozulmuş olacağından, uyandıktan sonra namaz kılmak istediğinde abdest alması emredilmiştir.

c- İkrime'nin ve Nizal'ın Hz. Ali'den, Enes'in de Hz. Ömer'den rivayet ettiklerine göre bu iki sahabi bu âyet-i kerimenin, her namaz kılmaya kalkıldığında abdest almayı emrettiğini söylemişlerdir. Ancak kişi abdestli olduğu halde namaz kılmak istediğinde tekrar abdest alırken bu abdesti biraz daha hafif alır. mesela ayaklarını yıkama yerine onları mesheder.

Bu hususta Mes'ud b. Ali diyor ki: "Ben, İkrime'ye sordum ve dedim ki: "Ey Ebu Abdullah, ben sabah namazı için abdest alıyorum. Sonra çarşıya geliyorum. Öğle namazı vakti oluyor. Ben o abdestle öğle namazını kılayım mı?" O da dedi ki: "Ali b. Ebi Talib (r.a.) şu âyeti okuyordu: "Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklere kadar yıkayın. Başınızı meshedin, Ayaklarınızı da topuklarla beraber yıkayın."

İbn-i Sirin diyor ki: "Halifeler her namaz için yeni bir abdest alırlardı." Enes diyor ki: "Ömer b. el-Hattab, hafif bir abdest aldı ve dedi ki: "Bu, abdesti bozulmayan kişinin tekrar aldığı abdesttir." Nizal diyor ki: "Ben, Ali'nin öğle namazını kıldığını gördüm. Sonra o, insanlar için geniş bir yere oturdu. Ona su getirildi. O, yüzünü ve ellerini yıkadı, başını ve ayaklarını ise meshetti ve dedi ki: "İşte bu, abdesti bozulmayanın abdestidir."

d- Abdullah b. ömer ve Büreyde'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyette de zikredildiği gibi Allah teala önce Resulullah'a ve müminlere, her namaza kalktıkları zaman abdest almalarını emretmişti. Daha sonra ise bu yükü

hafifletti. Abdestli olma durumunda, namaz kılmak için yeniden abdest alma hükmünü kaldırdı.

Bu hususta Muhammed b. Yahya diyor ki: "Ben, Abdullah'ın oğlu Ubeydullah'a dedim ki: "Sen, Abdulah b. Ömer'in, abdestli olsun veya olmaın her namaz için abdest almasının sebebi nedir biliyor musun?" O da dedi ki: "Bana Zeyd b. Hattab'ın kızı dedi ki: "Abdullah b. Zeyd b. Hanzal'a anlatmış ki, Resulullah her namaz kılarken abdest almayı emretmiş bu da ona ağır gelmiş. Bunun üzerine Resulullah, her namaz için misvak kullanmasını emretmiş, abdest almasını kaldırmış, ancak abdestinin bozulma halini müstesna kılmıştır. Fakat Abdullah her namaz vakti için abdest almaya gücü ve kuvvetinin yettiğini hissetmiş ve bundan dolayı her namaza kalktığında abdest almıştır.

Büreyde diyor ki:

بُرَيْدَةَ عن أبيهِ قال : « كان النبي (ﷺ) يتوضأُ لكُلِّ صلاةٍ، فلمَّا كانَ عامُ الفَتْحِ صَلَّى الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ ومَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ . فَقَالَ عُمَرُ : إنَّكَ فَعَلْتَ شيْئًا لَمْ تَكُنْ فَعَلْتَهُ؟ قَالَ: عَمْدًا فَعَلْتُهُ » .

"Resulullah her namaz için abdest alırdı. Mekke'nin fethi yılında bütün namazları tek bir abdestle kıldı ve mestleri üzerine de meshetti. Ömer dedi ki: "Sen daha önce yapmadığın bir şeyi yaptın" Resulullah da buyurdu ki: "Ben bunu kasıtlı olarak yaptım." [31]

Abdullah b. Ömer diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) öğleyi, ikindiyi, akşamı ve yatsıyı tek bir abdestle kıldı."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Allah tealanın bu âyetle her namaz kılmaya kalkana abdest almayı emrettiğini söyleyen görüştür. Ançak bu emir, abdestsiz olanlar için farz, abdestli olanlar için ise menduptur. Nitekim Resulullah, Mekke fethedilmeden önce her vakit namaz için yeni bir abdest alarak ümmetine, her vakit namaz için abdest yenilemenin faziletli bir amel olduğunu öğretmiş Mekke fethedildikten sonra da tek bir abdestle bir çok vakit namazını kılmış böylece asıl farz olanın abdestli olmak olduğunu ümmetine beyan etmiştir. G

31 Tirmizi, K. et-Taharet, bab: 45, Hadis no: 61 / Müslim, K. et-Taharet bab: 86, HN: 277

Eğer denilecek olursa ki yukarıda, Abdullah b. Zeyd b. Hanzala'nın rivayet ettiği hadise göre Resulullah, her namaz için abdest alınmasını emretmiş sahabiler de bu emrin farziyet ifade ettiğini anlayarak ona uymaya çalışmışlar, fakat bu onlara ağır gelmiş. Bunun üzerine bu emir neshedilmiştir. Bu da gösteriyor ki, namaza kalkıldığında abdest alınmasını beyan eder emir, mendubiyet ifade etmemektedir." Cevaben denilir ki "Allah'ın, Resulüne emrettiği emirler farziyet, öğüt, mendupluk, mübahlık ve mutlak bir hal ifade edebilir. Allah'ın buyurduğu emri bu yönleri ifade etme ihtimalinde olduğuna göre emri bu yönlerden, daha kuvvetli yöne yorumlamak elbetteki daha evladır. Kaldı ki bütün büyük âlimler Allah tealanın, Peygamberlerine ve diğer kullarına her zaman için abdest almayı önce farz kılıp daha sonra da bozmuş olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da gösteriyor ki Resulullah'ın her vakit abdest alması bir mendubu tercih etmesidir yoksa bir farzı yerine getirmesi değildir. Nitekim abdestli iken tekrar abdest almanın sevap olduğunu beyan eden şu hadis-i şerifler bunu ifade temektedirler.

Amr b. el-Âmir el-Ensari diyor ki:

عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ الأَنْصَارِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: « كَانَ النَّبِيُّ (ﷺ) يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ. قُلْتُ: فَأَنْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ مَالَمْ نُحْدِثْ ».

"Ben, Enes b. Malik'in şöyle dediğini işittim: "Resulullah, her namaz için abdest alırdı. Dedim ki: "Siz ne yapıyordunuz?" dedi ki: "Biz bütün namazları, abdestini bozmadıkça tek bir abdestle kılardık." (32)

Abdullah b. ömer diyor ki :

« مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طُهْرٍ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ ».

"Resulullah buyurdu ki : "Kim, abdestli olduğu halde tekrar abdest alacak olursa onun içi on sevap yazılır." (33)

---

32 Tirmizi, K. et- Taharet, bab : 44, Hadis No : 60 / Buhari, K. el-Vudu, bab : 54
33 Tirmizi, K. et-Taharet, bab: 45, Hadis no: 61

Ebu Gutayf diyor ki : "Ben , Abdullah b. ömerle birlikte öğle namazını kıldım. Abdullah, binasındak oturma yerine geldi. Orada oturdu. Ben de onunla birlikte oturdum. ikindi ezanı okununca abdest suyu istedi. Abdest aldı çıkıp namaza gitti. Sonra tekrar oraya döndü. Akşam ezanı okununca yine su istedi, abdest aldı. Ben de dedim ki : "Yaptığını gördüğüm bu şey sünnet midir?" O da dedi ki : "Hayır, sabah namazı için aldığım abdest, onu bozmadıkça bütün bu namazlar için kâfi idi." Fakat ben, Resulullah'ın: "Kim, abdestli iken tekrar abdest alacak olursa onun için on sevap yazılır." buyurduğunu işittim ve ben bu sevapları kazanmak istedim."

Taberi diyor ki: "Bir kısım âlimlere göre namaza kalkıldığında abdest almayı emreden bu âyet-i kerime, Allah tealanın, Resulullah'a, diğer amelleri yaparken değil, sadece namaz kılarken abdest almasının gerekli olduğunu bildirmek için nâzil olmuştur. Zira bu âyet inmeden önce Resulullah, abdestini bozunca abdest almadan hiçbir iş yapmıyordu. Bu âyet-i kerime indi. Resulullah'a, sadece namaz kılmak istediğinde gerekli olduğunu, abdestsiz iken istediği diğer amelleri yapabileceğini beyan etti.

Bu hususta Alkame b. Ebi Vakkas diyor ki: "Resulullah idrarını yaparken biz ona konuşuyorduk, o bize cevap vermiyordu. Biz ona selam veriyorduk. O, evine varıp, namaz için aldığı abdesti almadıkça bizim selamımızı almıyordu. Dedik ki: "Ey Allah'ın Resulü, sana konuşuyoruz bize cevap vermiyorsun. Selam veriyoruz selamımızı almıyorsun." Nihayet abdestsiz iken bu gibi şeyleri yapmaya ruhsat veren şu âyet nâzil oldu. "Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklere kadar yıkayın..."

Âyet-i kerimede "Yüzlerinizi yıkayın." buyurulmaktadır. Müfessirler bu âyetle, abdest alırken yıkanması emredilen yüzün sınırlarını tayinde farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bir kısım âlimlere göre Yüz'den maksat, karşıdan bakan kişinin, baktığı kimsenin yüzünden çıplak derisini gördüğü kısımdır. Bunlara göre yüzün boyu, baştakı saçların bitiminden itibaren çenenin altına kadardır. Eni ise, iki kulak arasıdır. Bu itibarla kulaklar, ağızın, burunun ve gözün içi yüz'den sayılmaz. Çenenin ve yanakların sakalla kaplı bölümlerinin dibine su eriştirmek gerekmez. Bu sakallı kısımların üzerinden suyu yürütmek yeterlidir.

İbrahim en-Nehai, Muğire, Hasan-ı Basri, İbn-i Sirin, İbn-i Şihab, Rabia Said b. Abdülaziz, Mekhul, Kasım b.Muhammed, Abdullah b. Abbas, Dehhak, Abdullah b. Ömer, Said b. el-Müseyyeb, Ebu Ümame, Ebu Hureyre ve Süleyman b. Musa'nın bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir.

Bu görüşte olan âlimlere göre abdest alan kimsenin, kulaklarını yıkaması, ağzına burnuna su vermesi, gözünün içini yıkaması, sakalının dibine su geçir-

mesi gerekli değildir. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunu söylediği rivayet edilmektedir. "Şayet namazda iken, ağızda kalan yemeği çiğneme ihtimali olmasaydı ağzıma su vermezdim."

İbrahim en-Nehai de "Ağıza ve burna su vermek abdestin farzlarından değildir." demiştir. Dehhak da Ramazan ayında ağıza ve buruna su vermeyi yasaklamıştır.

Abdullah b. Ömer: "İki kulak, baş'tan sayılır. Başını meshettiğinde onları da meshet." demiştir.

Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri ve Said b. el-Müseyyeb de "Kulaklar baş'tan sayılır." demişlerdir. Ayrıca

Ebu Ümame ve Ebu Hureyre de Resulullah'ın

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ، وَذَكَرَ وضوء النبي (ﷺ) قال : « كان رسول الله (ﷺ) يمسح المأقين قال : وقال (الأذنان من الرأس) .

"İki kulak, baş'tan sayılır." (34) buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu âyet-i kerimede, namaza kalkıldığında abdest alırken yıkanılması emredilen yüz'ün sınırı, boy olarak başın tüy bitiminden itibaren çenenin altına kadar, en olarak da iki kulağın, gözle görülen ve görülmeyen arasıdır." Bunlara göreabdest alırken sakalın dibini yıkamak, kulakların, ağızın, burnun ve kulakların içini yıkamak, Allah tealanın "Yüzünüzü yıkayın." emrine göre farzdır. Bu sebeple abdest alan kimse bunlardan herhangi birini yıkamayı terkedecek olursa o abdestle kılmış olduğu namaz caiz değildir.

Bu hususta Abdullah'ın azadlı kölesi Nâfi, Abdullah b. Ömer'in, abdest alırken suyu sakalının dibine geçirinceye kadar hilalladığını, öyle ki sakalından çokça sular damladığını söylemişlerdir.

İbn-i Ebi Leyla, Mücahid, Said b. Cübeyr, Tavus, İbn-i Sirin, Şube ve Dehhak'ın da sakallarını hilalladıkları rivayet edilmekte, Said b. Cübeyr'in de "Nasıl oluyor da sakal yeri yıkanıyor, tüy bittikten sonra ise yıkanmıyor?" dediği rivayet edilmektedir.

---

34 Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 51, Hadis no: 134 / Müslim, K. et-Taharet bab: 29 HN: 37

Enes b. Malik de diyor ki:

عن أنس - يعني ابن مالك - أن رسول الله (ﷺ) كان اذا توضأ أخذ كفاً من ماء فأدخله تحت حنكه فخلل به لحيته ، وقال: « هكذا أمرني ربي عز وجلّ».

"Resulullah abdest aldığında bir avuç su alıyor, onu çenesinin altına götürüyor ve onunla sakalını hilallıyordu. Resulullah: "Aziz ve Celil olan Rabbim bana böyle yapmamı emretti." (35) buyurdu.

Hassan b. Bilal diyor ki:

عَنْ حَسَّان بن بلال قال: « رأيتُ عمَّار بن ياسرٍ توضَّأ فخلَّل لحيَتَه ، فقيل له، أو قال: فقلْتُ لَهُ: أتخلّلُ لحيَتك؟ قال: وما يمنعني؟ ولقد رأيتُ رسول الله (ﷺ) يخلّلُ لحيتَه».

"Ben, Ammar b. Yasir'in abdest aldığını ve sakalını hilalladığını gördüm. Dedim ki: "Sen sakalını hilallıyor musun?" O da dedi ki: "Benim bunu yapmama mani olacak ne var ki? Ben Resulullah (s.a.v.) in, sakalını hilalladğını gördüm." (36)

Taberi bu hadisin benzerini Ümmü Seleme, Ebu Eyyub, Ebu Ümame, Cübeyr b. Nüfeyr, Yezid er-Rekkaşi ve Katade'den de rivayet edildiğini nakletmiştir.

Ağıza buruna su verme hususunda da Mücahid'in "Buruna su vermek abdestin yarısıdır." dediği, Hammad'ın da ağzına burnuna su vermeden abdest alıp namaza duran kimse hakkında (namazını bozup ağzına burnuna su versin) dediği, namazını bitirmiş olana da tekrar abdest alıp namazını iade etsin." dediği rivayet edilmektedir.

Kulakların yüz'e yönelik olan taraflarının yüz'den sayılacağı bu itibarla onların da parmakla meshedilmek suretiyle de olsa yıkanmaları gerektiği Şa'bi, Abdullah b. Abbas ve benzeri âlimler tarafından zikredilmiştir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet itmiştir. "Ben size Resulullah'ın abdesti gibi bir abdest alayım mı?" "Evet" dedi-

35 Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 56, Hadis no: 145
36 Tirmizi, K. et-Taharet, bab: 23, Hadis no: 29

ler. O abdest aldı. Yüzünü yıkayınca baş parmaklarını kulaklarının, yüze yönelik taraflarına soktu. Kulaklarını meshedince dışlarını da meshetti." (37)

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı "Yüz'ün sınırı boy olarak,, başın tüy bitiminden başlayıp çene altına kadardır. En olarak da ki kulak arasındaki gözle görülen kısımdır. Gözle görülmeyen ağız içi, burun içi, göz içi, sakalın ve bıyıklaın dibi yüzden sayılmaz." diyen görüştür. Bizim bu görüşü tercih etmemizin sebebi ise bütün âlimlerin iki gözü yüzden saymalarına rağmen bunların sadece kapaklarının yıkanmasının gerekli olduğu, kapakların içine su geçirmenin gerekli olmadığı hususunda görüş birliğine varmalarıdır. Onların böyle bir görüş birliğine varmaları Resulullah'ın, ümmetine öğretmesiyledir. İşte insanın abdest azalarının herhangi birine su ulaştırılması zorluğa sebep olacak olursa onlar da gözlerin içine kıyaslanarak gözlerin hükmünü alırlar. İşte ağzın içi, burnun içi sakal ve bıyıkların dibine su ulaştırmanın zorluğu, göz kapaklarının içine su ulaştırmak gibidir. Bu itibarla onlara da su ulaştırmak gerekli değildir.

Sahabi ve tabiinden sakal ve bıyığın dibine su ulaştıranlar ağız ve burnun içini yıkayanlar, yapılıp yapılmaması serbest bırakılan iki hususun zor tarafını seçenlerdir. Nitekim Abdullah b. Ömer'in, göz kapaklarının altına su serpecek o kısımları da yıkadığı rivayet edilmektedir. Abdullah bunu farz olduğu için değil zor olanı tercih etmesinden dolayı yapmıştır. Sahabilerin bunları farz olduklarından dolayı yaptıklarını zannedenler bunların davranışlarını bilmeyenler ve kıyastan haberi olmayanlardır.

Diğer yandan Resulullah'ın sahabilerinden herhangi birinden abdest alırken sakalının dibine su ulaştırmayanın ağıza ve buruna su vermeyenin bu abdestle kıldığı namazı iade etmesi gerektiği hususunda herhangi bir haberin zikredilmeyişi en açık delildir ki, sahabilerden herhangi birinin bu zikredilenlerden birini yapması, terkedilip edilmemesi serbest olan işlerden daha efdal olduğuna inandığını tercih etmesidir.

Resulullah (s.a.v.) in

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ وَمَنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ.

"Sizden biriniz abdest aldığı zaman burnuna su çekip sümkürsün.." (38) hadis-i şerifini delil göstererek burna su çekip sümkürmenin farz olduğunu zan-

37 Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1 S.83
38 Buhari, K. el-Vudu, bab: 25 / Müslim, K. et-Taharet, bab: 22 Hadis No: 237

neden kimse bilsin ki, âlimler görüş birliğine varmışlardır ki, burnuna su çekmeden abdest alan kimse bundan dolayı namazını iade etmez. Bu da bu iddiayı ileri sürenin aleyhine yeterli bir delildir.

Kulaklara gelince, yine âlimler, kulakların ön tarafını veya tümünü yıkamamanın, böyle bir abdest alanın namazını ifsad etmeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir. Nitekim Resulullah'ın sahabilerinin, "Kulaklar baş'tandır." demeleri ve bunu Resulullah'tan rivayet etmeleri zikredilen bu hükmü, yani kulakların yıkanmasının gerekli olmadığı hükmünü göstermektedir. Bu hususta sadece Şa'bi muhalefet etmiştir.

Âyet-i kerimede ellerin dirseklere kadar yıkanması emredilmektedir.

Müfessirler, abdest alırken kollarla birlikte dirseklerin de yıkanmasının gerekli olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Malik b. Enes ve Şafii'den nakledilen bir görüşe göre, elleri yıkamaya dirsekler de dahildir.

b- Züfer b. Hüzeyl ve benzeri âlimlere göre ise abdest alanın, kollarını yıkarken dirsekleri yıkaması gerekli değildir. Bu âyetteki "Ellerinizi dirseklere kadar yıkayın." ifadesindeki "kadar" kelimesi, "..Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin.." (39) âyetindeki "kadar" ifadesi gibidir. Nasıl ki gündüzleyin tutulan oruç, gecenin başlangıcı olan akşama kadar devam eder ve akşamleyin biter. Abdestte kolların yıkanması da dirseklere kadar devam eder ve orada biter. Yani nihai noktayı ifade eden ve "kadar" diye tercüme edilen (الى) kelimesi, nihai noktanın hükme dahil olmadığını gösterir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: "Abdest alındığında eller yıkanırken dirsekleri yıkamak farz değildir. Yukarıda da zikredildiği gibi bu mesele, orucun, gecenin başlangıcı olan akşama kadar devam etmesine benzemektedir. Ancak bizzat dirsekleri ve onların daha yukarısını yıkamak, Resulullah'ın ümmetine açıkladığı sünnetiyle menduptur. Bu hususta Resulullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

انى سمعت النبي (ﷺ) يقول ان امتى يدعون يوم القيامة غرا محجلين من آثار الوضوء فمن استطاع منكم ان يطيل غرته فليفعل .

---

39 Bakara suresi, 2/187

"Şüphesiz ki ümmetim kıyamet gününde abdestin eseri olarak alınları ve ayakları parlar bir vaziyette çağırılacaktır. Sizden kimin alnındaki parlaklığı çoğaltmaya gücü yeterse onu yapsın.." (40)

Âyet-i kerimede, namaz kılmak için abdest alanların, başlarını meshetmeleri emrediliyor.

Müfessirler, başın ne kadırının ve ne şekilde meshedilmesi hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bir kısım âlimlere göre abdest alan kişi başından dilediği yeri su ile meshedebilir. Başın meshedilmesinin bir sınırı yoktur.

Bu hususta Abdullah b. Ömer'in, başının sadece ön tarafını meshettiği, İbrahim en-Nehai'nin: "Başın hangi tarafını su ile meshedecek olursan o, senin için yeterlidir." dediği ve Süfyah es-Sevri'nin de "Abdest alan kişi başından tek bir tüy dahi meshedecek olsa o onun için kâfidir." dediği rivayet edilmektedir.

b- İmam Malik'e göre ise bu âyetle başın tümünün meshedilmesi emredilmektedir. Bu nedenle bir kişi başının tümünü değil de bir kısmını su ile meshepdip namaz kılacak olursa yeniden abdest alıp başının tümünü meshetmesi ve namazını iade etmesi gerekir.

c- Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bu âyet-i kerime ile abdest alanın, başının en az üç parmak miktarını meshetmesi emredilmiştir. Abdest alan kişi başın üç parmak miktarından daha azını meshedecek olursa bu onun için yeterli değildir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, abdest alan kimse, başından dilediği yeri meshedebilir. Bunun bir sınırı yoktur." diyenin görüşüdür. Zira âyet-i kerime, namaz kılmak için abdest alan kimseye genel bir şekilde başını meshetmesini emretmiş ve bunun için belli bir sınır tayin etmemiştir ki abdest alan kimse o sınırla bağlı kalsın, onu aşmasın ve ondan azını da yapmasın. Bu itibarla abdest alan kimse başının ne kadarını meshedecek olursa, meshetme emrini yerine getirmiş olur.

Allah tealanın kitabında genel olarak zikredilen hükümler belli şartlarla kayıtlanıp şartlanmadıkça umumi mânâ ifade teme durumlarını korurlar. Bu âyet de bu kabildendir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Ayaklarınızı da topuklarla beraber yıkayın." diye tercüme edilen (وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ) cümlesindeki (وَاَرْجُلَكُمْ) kelimesi, kurralar tarafından iki şekilde okunmuş ve okunma şekilleri-

40 Buhari, K. el-Vudu, bab: 3 / Müslim, K. et-Taharet, bab: 34, Hadis No: 246

ne göre farklı mânâlar verilmiştir.

a- Hicaz ve Irak kurralarından bir topluluk, âyet-i kerimenin bu kelimesini (وَأَرْجُلَكُمْ) şeklinde (ل) harfinin üstün olmasıyla okumuşlar ve bunu (أَيْدِيَكُمْ) "Elleriniz" kelimesine atfedildiğini söylemişlerdir.

Âyet-i kerime bu kıraata göre okunduğu takdirde mânâsı mealde zikredildiği gibi şöyle olur. "Ayaklarınızı da topuklarla beraber yıkayın."

Görüldüğü gibi bu izaha göre abdest alan kimsenin ayaklarını mutlaka yıkaması gerekir. Çıplak ayaklara mesheden kimse abdest almış sayılmaz.

Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ömer, ömer b. Abdülaziz, Hz. Ali, Kasım b. Muhammed, İbrahim en-Nehai, Abdullah b. Abbas, Urve b. Zübeyr, Süddi, Ata, Mücahid, A'meş, Malik b. Enes ve Dehhak'tan, abdest alırken ayakların yıkanmasının gerekli olduğu rivayet edilmiştir.

Bu hususta Ömer b. el-Hattab'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ؛ أَنَّ رَجُلاً تَوَضَّأَ فَتَرَكَ مَوْضِعَ ظُفُرٍ عَلَى قَدَمِهِ، فَأَبْصَرَهُ النَّبِيُّ (ﷺ) فَقَالَ: «ارْجِعْ فَأَحْسِنْ وُضُوءَكَ» فَرَجَعَ ثُمَّ صَلَّى.

"Bir adam abdest aldı. Ayağının üzerinde tırnak kadar yer bıraktı. Resulullah onu gördü ve dedi ki: "Geri dön abdestini güzelce al." adam geri döndü (abdestini tamamladı) ve sonra namazını kıldı." [41] Bu hadis, Enes b. Malik'ten de rivayet edilmiştir." [42]

Ebu Kılabe diyor ki: "Bir adam abdest aldığında ayağının üzerinde bir tırnak kadar bir yer kuru kalmış olduğu halde namaz kıldı. Namazını bitirince Ömer ona dedi ki: "Abdestini ve namazını iade et."

عَن بعض أصحاب النبي (ﷺ)، أن النبي (ﷺ) رأى رجلا يصلي وفي ظهر قدمه لُمْعَة قدر الدرهم لم يصبها الماء، فأمره النبي (ﷺ) أن يعيد الوضوء والصلاة.

41 Müslim, K. et-Taharet, bab: 31, Hadis no: 243
42 Bkz. Ebu Davud, K. et-Taheret, bab: 67, Hadis no: 173

Bazı sahabilerden rivayet edildiğine göre Resulullah, su isabet etmediğinden ayağının üzerinde bir dirhem kadar parlaklık bulunan bir kişinin namaz kıldığını gördü. Ona, abdestini ve namazını iade etmesini emretti. (43)

Kasım b. Muhammed diyor ki: "Ömer'in oğlu Abdullah, mestlerini çıkarır sonra abdest alırdı. Ayaklarını yıkar, parmaklarının arasını da hilallerdi."

İbrahim b. Meyser'e, Ömer b. Abdülaziz'in, İbn-i Ebi Süveyd'e şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Resulullah'ı gören üç kimseden, Resulullah'ın abdest alırken ayaklarını yıkadığını gördüklerine dair bize haber ulaşmıştır.

Haris, Hz. Ali'nin, "Ayaklarınızı topuk kemikelrine kadar yıkayın." dediğini rivayet etmiştir.

Ebu Abdurrahman, Hz. Ali'nin, İkrime Abdullah b. Abbas'ın, Hişam b. Urve, Urve b. Zübeyr'in, Zır b. Hubeyş, Abdullah b. Mes'ud'un (وَأَرْجُلَكُمْ) cümlesindeki (ل) harfini üstün okuduklarını ve böylece âyette ayakların yıkanılmasının emrelidğini söylediklerini rivayet etmişlerdir.

Abdu Hayr demiştir ki: "Ben, Ali'nin abdest aldığını ve ayaklarının üzerini yıkadığını gördüm. Ali dedi ki: "Şayet ben, Resulullah'ın bunu yaptığını görmemiş olsaydım ayakların altının yıkanmaya üstlerinden daha layık olduğunu zannederdim."

Abdülmelik, Ata'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben, çıplak ayak üzerine mesheden kimseyi görmedim."

Eşheb diyor ki: "Malik'ten bu âyet soruldu ve denildi ki: "(أَرْجُلَكُمْ) mü yoksa (أَرْجُلِكُمْ) mü yani, (ل) harfi üstün mü okunur yoksa esre mi okunur?" O da dedi ki: "Bu âyet, ayağı yıkamayı ifade etmiştir. Bu, meshetmeyi ifade etmemiştir. Ayaklar meshedilmez ancak yıkanır." Denildi ki: "Ne dersin, bir kimse ayağını meshedecek olursa onun için yeterli olur mu?" O da "Hayır" demiştir.

b- Hicaz ve Irak kurralarından diğer bir kısmı ise (أَرْجُلِكُمْ) ifadesindeki ل) harfini esre okumuşlardır Bunlara göre Allah teala bu âyet-i kerime ile, abdest alırken, başın ve ayakların meshedilmesini emretmiştir. Abdest alırken ayaklar yıkanmaz meshedilir.

Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, İkrime, Ebu Cafer, Âmir eş-Şa'bi, Katade, Alkame, Mücahid ve Dehhek'tan bu kıraat şekli ve bu görüş nakledilmiştir. Bu hususta İkrime, Abdullah b. Abbas'ın: "Abdest iki azayı yıkama ve iki azayı da meshetmedir." dediğini rivayet etmiştir.

43 Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 66, Hadis no: 175

Enes'in oğlu Musa, babasına, "Ey Ebu Hamza, Haccac bize Ahvaz'da hutbe okudu. Temizlenmekten bahsetti ve dedi ki: "Yüzünüzü yıkayın, ellerinizi yıkayın.. Başınızı meshedin. Ayakları da. Ayakların, insanoğlunun, pisliklere en yakın uzvu olduğu muhakkaktır. Onların altlaını ve üstlerini ve ökçelerini yıkayın." Bunun üzerine Enes dedi ki: "Allah doğru söyledi. Haccac ise yalan söyledi. Allah: "Başınızı meshedin ve ayaklarınızı." buyurdu. Musa diyor ki: "Ancak Enes ayaklarını meshederken onları ıslatırdı. Asım el-Ehvel de Enes'in "Kur'an, ayağın meshedilmesi hükmünü indirdi. Sünnet ise onu yıkamaktır." dediğini söylemiştir.

Muğire de Şa'bi'nin: "Allah teala, abdest alırken yıkanmasını emrettiği organların (el ve yüzlerin), teyemmüm ederken meshedilmesini emretmiş, abdest alırken meshedilmesini emrettiği iki organın ise (Baş ve ayağın) teyemmüm ederken terkedilmesini beyan etmiştir." dediğini rivayet etmiştir.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu görüşlerden doğru olanı: "Allah teala abdest alırken iki ayağın tümünü su ile meshetmeyi emrettiğini söyleyen görüştür. Abdest alan kimse ayaklarının tümünü su ile meshettiği takdirde o kişiye "Ayaklarını mesheden" de denir. "Yıkayan" da. Zira iki ayağı yıkamak, onların üzerine su akıtmakla veya onları suya sokmakla gerçekleşir. Onları meshetmek ise elleri veya ellerin yerini tutacak herhangi bir şeyi onların üzerine sürmekle gerçekleşir. Herhangi bir kimse ayaklarına bu iki şeyi birden yapacak olursa ona hem "Yıkayan" hem de "Mesheden" denir.

Aslında meshetmenin iki mânâsı vardır. Bir mânâsı, meshedilecek organın tümünü meshetmek diğeri ise meshedilecek organın sadece bir kısmını meshetmektir. Bu nedenle kurraların bazıları bu âyetteki (أَرْجُلَكُمْ) ifadesindeki (ل) harfini üstün okumuşlar, bu âyette, farz olanın ayakların yıkanması olduğunu söylemikşler ve ayakların tümünün su ile meshedildiğine dair Resulullah'tan, birbirini destekleyen haberler geldiği halde ayaklara meshedilmeyi reddetmişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise (وَأَرْجُلِكُمْ) ifadesindeki (ل) harfini esre okumuşlar, bu âyetten maksadnı, ayakların meshedilmesinin farziyetini bildirmek olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bize göre ise asıl maksat, ayakların tümünün su ile meshedilmesidir. Bu itibarla ayaklarını elleriyle veya ellerinin yerini tutacak herhangi bir şeyle meshetmeksizin sadece onlara su dökmek veya onları suya sokup çıkarmak yeterli değildir. Nitekim Tavus'tan, abdest alan kimsenin ayaklarını sadece suya sokup çıkarması sorulunca "Ben bunun, maksada ulaşan bir amel olduğunu kabul etmem." dediği rivayet edilmiştir. Buna mukabil ayakların yıkanmasını farz sayan Hasan-ı Basri'den, gemide abdest alan kimsenin, ayakla-

rını nasıl yıkayacağı sorulduğunda onun: "Ayaklarını suya daldırıp çıkarmasında bir mahzur yoktur." dediği rivayet edilmiştir.

Taberi sözlerine devamle diyor ki: "Madem ki meshetmenin, organın tümünü veya bir bölümünü meshetme olarak iki mânâsı vardır ve daha sonra zikredeceğimiz deliller, Allah tealanın buradaki meshetmeden ayakların tümünün meshedilmesini kasdettiğini göstermektedir. Ve bu suretle meshetme de hem yıkama ve hem de meshetmeyi içirmiş olacağından (وَأَرْجُلَكُمْ) kelimesini iki şekilde okumak da sahihtir. Ancak her ne kadar iki kıraat da güzel ise de bunlardan benim daha fazla hoşuma giden (لِ) harfini esre okuyan kıraattır. Çünkü bu kıraata göre ayakların tümünün su ile meshedilmesi hükmü ortaya çıkmaktadır. Böyle bir meshetme de hem ayakları yıkama hem de meshetmedir. Diğer yandan (وَأَرْجُلَكُمْ) ifadesi başı meshetmeden sonra zikredilmiştir. Bu ifadeyi, daha önce zikredilen "Elleri yıkama" ya atfedip bağlama yerine hemen yanında bulunan, başı meshetmeye atfedip bağlamak daha evladır.

Eğer denilecek olursa ki: "Sizin, burada zikredilen, ayakları meshetmekten masadın, onları tümünü meshetmek olduğunu, başı meshetmek gibi sadece bir bölümünü meshetmek olmadığını iddia etmenize dair deliliniz nedir?" Cevaben denilir ki: "Buna dair delil, çeşitli rivayetlerle Resulullah'tan nakledilen:

وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ

"...Cehennemden, ökçelerin vay haline..." (44) hadis-i şerifidir. Şayet ayakların sadece bir böümünün meshedilmesi yeterli olsaydı Resulullah'ın, ayaklarının bir bölümünü su ile meshetmeyenleri bu şekilde uyarması söz konusu olmazdı. Bilakis kişi o ameliyle sevap kazanmış olurdu. Bu hadisi, Resulullah'tan çeşitli sahabiler bazı farklarla rivayet etmişlerdir.

Bu hususta Muhammed b. Ziyad diyor ki:

مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ وَكَانَ يَمُرُّ بِنَا وَ« وَالنَّاسُ يَتَوَضَّؤُونَ مِنَ الْمِطْهَرَةِ قَالَ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ فَإِنَّ أَبَا الْقَاسِمِ (ﷺ) قَالَ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ.

44 Buhari, K. el-İlm, bab: 3

"Ebu Hureyre yanımızdan geçiyordu. O esnada insanlar mataradan abdest alıyorlardı. Ebu Hureyre dedi ki: "Abdesti, azaları tam yıkayarak hakkıyla alın. Çünkü Ebul Kasım (s.a.v.)'in "Ateşten, ökçelerin vay haline. (45) diğer bir rivayette:

"Ateşten topuk sinirlerinin vay haline." (46) dediğini duydum.

وَيْلٌ لِلْعَرَاقِيبِ مِنَ النَّارِ».

Şeddad'ın azadlı kölesi Salim diyor ki:

عَنْ سَالِمٍ مَوْلَىٰ شَدَّادٍ. قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ (ﷺ) يَوْمَ تُوُفِّي سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ. فَدَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فَتَوَضَّأَ عِنْدَهَا. فَقَالَتْ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَٰنِ! أَسْبِغِ الْوُضُوءَ. فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ: «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ».

"Ben, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın vefat ettiği gün, Resulullah'ın zevcesi Aişe'nin yanına gittim. Ebubekir'in oğlu Abdurrahman da onun yanına geldi. Aişe'nin yanında abdest aldı. Aişe ona dedi ki: "Ey Abdurrahman, abdesti, azalarını tam yıkayarak al.. Çünkü ben, Resulullah (s.a.v.) in "Ateşten, ökçelerin vay haline." dediğini işittim." (47)

Diğer bir rivayette, "Ateşte yanacak topuk sinirlerinin vay haline." şeklindedir.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ «وَيْلٌ لِلْعَرَاقِيبِ مِنَ النَّارِ».

"Ben, Resulullah'ın, "Ateşten topuk sinirlerinin vay haline." dediğini işittim." (48)

45 Buhari, K. el-Vudu, bab. 29
46 Müslim, K. et-Taharet, bab. 29 Hadis no: 242
47 Müslim, K. et-Taharet, bab. 25, Hadis no: 240
48 İbn-i Mace, K. et-Taharet bab. 55, Hadis no: 454

Abdullah b. Amr b. el-Ass diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَمرٍو قَالَ تَخلَّفَ النَّبيُّ (ﷺ) فِي سَفرةٍ سَافرْنَاهَا فَادْرَكَنَا وَقَدْ ارْهَقَتْنَا الصَّلاةُ ونَحنُ نَتوضَأُ فَجعَلْنَا نَمسَحُ عَلَى ارْجُلِنَا فَنَادَى بِاعْلَى صَوتِهِ وَيلٌ لِلأَعقَابِ مِنَ النَّارِ مَرَّتَينِ أَوْ ثَلاثًا.

"Yaptığımız yolculukların birinde Resulullah (s.a.v.) geride kalmıştı da bize sonradan yetişmişti. Tam o sırada da namaz vakti girmişti. Abdest alıyorduk. Ayaklarımızı meshetmeye başladık. Resulullah bunu görünce gayet yüksek bir sesle, iki veya üç kere: "Cehennemde yanacak ökçelerin vay haline." diye seslendi." (49) Taberi bu hadisi Ebu Ümame el-Bahili'den rivayet etmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: Sen, abdest alırken ayaklarının tümünün su ile meshedilmesi gerektiğini söyledin. Halbuki Evs b. Ebi Evs'den ve Huzeyfe'den naledilen şu iki hadis ve benzeri haberler, abdest alırken ayakların sadece bir bölümünün meshedilmesinin yeterli olduğunu ifade etmektedirler."

Evs'den rivayet edilen hadis şöyledir: Evs b. Ebi Evs demiştir ki:

---

49 Buhari, K. el-İlm, bab. 3, 30, K. el-Vudu, bab. 27, 29 / Müslim K. et-Taharet, bab. 25-30, Hadis no. 240, 241 / ebu Davud K. et-Taharet, bab. 46, Hadis no: 97 / Tirmizi, K. et-Taharet, bab. 31, Hadis no: 41 / Nesei, K. et-Taharet bab. 89 / İbn-i Mace, K. et-Taharet, bab. 55, Hadis no. 450-455 / Muvatta K. et-Taharet, bab. 5 / Darimi, K. el-Vudu, bab. 35 / Ahmed b. Hanbel, Müsned C. 2 S. 193 C.3 S.316 C.4 S.191 C.5 S.425 C.6 S.81

Bu hadis-i şerif, adı geçen kaynakların herbirinde şu sahabilerden rivayet edilmiştir.

BUHARİ'DE: Abdullah b. Amr, İbnül Ass ve Ebu Hureyre'den.

MÜSLİM'DE: Hz. Aişe, Abdullah b. Amr, ibnül Ass ve Ebu Hureyre'den

EBU DAVUD'DA: Abdullah b. Amr, İbnül Ass'dan

TİRMİZİ'DE: Ebu Hureyre'den rivayet edildiği zikredildikten sonra Tirmizi sahibi ebu İsa diyor ki: "Bu hadis, Abdullah b. Amr İbnül Ass, Hz. Aişe, Cabir b. Abdullah, abdullah b. Haris, Muaykıb b. Ebi Fatıma, Halid b. Velid, Şurahbil Hasene, amr İbnül Ass ve Yezid b. Ebi Süfyan'dan da rivayet edilmiştir. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis, HASEN VE SAHİHTİR.

NESEİ'DE: Ebu Hureyre ve abdullah b. Amr b. el-Ass'dan.

İBN-İ MACE'DE: Abdullah b. Ömer, Hz. Aişe, Ebu Hureyre ve Cabir b. Abdullah'tan. Diğer bir rivayetinde ise Halid b. Velid, Yezid b. Ebi Süfyan, Şuahbil Hasene ve Amribnül Ass'dan da geldiği ziredilmektedir.

MUVATTA'DA: Hz. Aişe'den.

DARİMİ'DE: Abdullah b. Amribnül Ass ve Ebu Hureyre'den.

اخبرني أَوْس بن أبي أوس الثقفي، انّ رسول الله (ﷺ) (توضأ ومسح على نعليه وقدميه).

"Resulullah abdest aldı, ayakkabılarına ve ayaklarına meshetti." (50)

Taberi bu hadisin başka bir rivayetinin,

عن أوس بن أبي أوس قال رأيت رسول الله (ﷺ) توضأ ومسح على نعليه ثم قام الى الصلاة.

"Resulullah ayakkabılarına meshetti. Sonra kalkıp namaz kıldı..." şeklinde olduğunu"(51) diğer bir rivayetinde de "Abdest aldı. Ayakları üzerine meshetti." şeklinde olduğunu belirtmiştir.

Huzeyfe'nin rivayet ettiği hadis ise şöyledir: Huzeyfe diyor ki: "Resulullah bir kavmin çöplüğüne gitti. Ayakta durarak küçük abdestini bozdu. Sonra su istedi abdest aldı ve ayakkabılarının üzerine meshetti."

Taberi diyor ki: "Evs b. Evs'den rivayet edilen hadis, ayakların sadece bör bölümünü meshetmenin abdeste yeterli olacağını ifade etmektedir. Zira bu hadiste Resulullah'ın, abdestini bozduktan sonra abdestsiz iken böyle yaptığı zikredilmemektedir. Resulullah, abdestli iken tekrar abdest aldığı zaman ayakkabılarına veya ayaklarına meshederdi. Evs'in rivayet ettiği hadiste Resulullah'ın, abdestli iken tekrar abdest aldığını bildirmektedir. Resulullah'ın abdestli iken tekrar abdest aldığında ayaklarını veya ayakkabılarını meshetmekle yetindiğini, Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadis-i şerif te belirtmektedir:

Abdu Hayr diyor ki:

عن عبد خير عن علي رضى الله عنه انه دعا بكوز من ماء ثم قال أين هؤلاء الذين يزعمون انهم يكرهون الشرب قائماً قال فاخذه فشرب وهو قائم ثم

50 Ebu Davud, K. et-Taharet, bab: 62, Hadis no: 160
51 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.8

توضأ وضوأ خفيفاً ومسح على نعليه ثم قال هكذا وضوء رسول الله (ﷺ)
للطاهر مالم يحدث.

"Ali (r.a.) bir testi su istedi. Sonra: "Ayakta su içmeyi sevmeyen o kişiler nerede?" dedi. Testiyi aldı ayakta su içti. Sonra hafifçe bir abdest aldı. Ayakkabıları üzerine meshetti ve dedi ki: "İşte Resulullah'ın, abdestini bozmayan temiz kimse için aldığı (öğrettiği) abdest böyledir." (52)

Taberi diyor ki: "Resulullah'ın, abdest alırken ayaklarının tümünün yıkanmasını emrettiğine dair, mazeret bırakmayacak derecede çokça hadislerin rivayet edilişi de göstermektedir ki, Evs'den rivayet edilen hadis, abdestli iken abdest alındığını beyan etmektedir.

Huzeyfe'den rivayet edilen hadise gelince bunu Huzeyfe'den Ebu Vail yoluyla A'meş rivayet etmiştir. A'meş'in güvenilen arkadaşları Ebu Avane, İbn-i İdris, Ebu Muaviye ve Amr b. Yahya, A'meş'ten bu hadisin metninin şu şekilde olduğunu rivayet etmişlerdir:

عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَانْتَهَى إِلَى سُبَاطَةِ قَوْمٍ . فَبَالَ قَائِماً. فَتَنَحَّيْتُ ، فَقَالَ « ادْنُهْ » فَدَنَوْتُ حَتَّى قُمْتُ عِنْدَ عَقِبَيْهِ فَتَوَضَّأَ فَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ.

"Resulullah bir kavmin çöplüğüne gitti. Ayakta küçük abdestini bozdu. Ben ondan uzaklaştıydım. O bana "Yaklaş." dedi. Ben de yaklaşıp ayaklarının arkasında durdum. Resululah abdest aldı ve iki mestinin üzerine meshetti." (53) Sadece Cerir b. Hazım'ın A'meş'ten rivayet ettiği şekilde Resulullah'ın, ayakkabılarına meshettiği zikredilmektedir. Bu da şaz bir rivayettir. Sahih olduğu kabul edilecek olsa dahi Resulullah'ın, çorapları üzerine giymiş olduğu ayakkabılarına meshettiğini ifade etmiş olur.

Âyet-i kerimede: "Ve topuklarla beraber." diye tercüme edilen (إِلَى الْكَعْبَيْنِ) ifadesindeki (إلى) kelimesinin asıl mânâsı (kadar) demektir. Daha önce dirseklerin, abdest alma yerlerinden sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf eden âlimler, topukların da, bunlardan sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

---

52 Ahmed b. Hanbel, C.1, S.120
53 Müslim, K. et-Taharet bab : 73, Hadis No: 273

Ancak "Topuk" diye tercüme edilen (الكعب) kelimesiyle nerenin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Bazı âlimlere göre bu âyette zikredilen ve "topuklar." diye tercüme edilen (الكعبين) ifadesinden maksat, ayakla baldırın birleştiği eklemdeki yuvarlak kemiktir. Yani eklemlerin içinde bulunan kemiktir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise burada zikredilen (الكعبين) den maksat, dışarı doğru çıkıntılı olan topuk kemikleridir.

Âyet-i kerimede: "Allah size zorluk çıkarmayı dilemez. Fakat o, temizlenmenizi ister." buyurulmaktadır. Yani Allah sizlere, abdestiniz olmadığında abdest almanızı, cünüp iken yıkanmanızı ve su bulamadığınızda da teyemmüm etmenizi emrederken o sizleri arındırmak ister. Siz de kendinizi maddi ve manevi kirlerden temizleyin. Günahlarınızı yıkayın." buyurmaktadır

Bir çok hadis-i şerifte abdest almanın fazileti ve kulu günahlardan arındıracağı zikredilmiştir.

Bu hususta Şehr b. Havşeb, Ebu Ümame'nin Resulullah'tan şunu rivayet ettiğini söylemiştir: Resulullah buyurmuştur ki: "Kim abdest alır, abdestini güzel yapacak olur sonrada kalkıp namaza başlayacak olursa onun günahları, kulağından, gözünden, ellerinden ve ayaklarından dışarı çıkar."

Ka'b b. Mürre de Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Abdest alıp yüzünü yıkayan herkesin hataları yüzünden dışarı çıkar. Ellerini veya kollarını yıkadığında kollarından dışarı çıkar. Başını meshettiğinde hataları başından çıkar. Ayaklarını yıkadığında hataları ayaklarından dışarı çıkar."

Amr b. Abese diyor ki: "Ben, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim. "Müslüman ellerini yıkadığında hataları ellerinden sağa sola dağılır. Ağzına burnuna su verdiğinde hataları ağzından burnundan dışarı çıkar. Yüzünü yıkadığında hataları yüzünden dışarı çıkar. Öyle ki göz kapaklarından bile dışarı çıkar. Kollarını yıkadığında kollarından çıkar. Başını ve ayaklarını meshettiğinde başından ve kulaklarından çıkar. Ayaklarını yıkadığında ayaklarından çıkar. Öyle ki ayaklarının tırnakalırın altından bile dışarı çıkar. Abdest bitinci işte ondan kazandığı payı bu olur. Şayet kalkıp yüzünü ve kalbini tam Rabbine yönelterek namaza durur ve iki rekat da namaz kılacak olursa bu kimse hataları bakımından annesinin, kendisini doğurduğu gündeki gibi olur." (54)

Ebu Hureyre demiştir ki:

---

54 Bkz. Neseî, K. et-Taharet, bab: 108 / İbn-i Mace, K. et-Taharet, bab: 6, Hadis no: 283

عن أبي هريرة ان رسول الله (ﷺ) قال اذا توضأ العبد المسلم أو المؤمن فغسل وجهه خرجت من وجهه كل خطيئة نظر اليها بعينه مع الماء أو مع آخر قطر الماء فاذا غسل يديه خرجت من يديه كل خطيئة بطشتها يداه مع الماء أو مع آخر قطر الماء حتى يخرج نقياً من الذنوب.

"Resulullah buyurdu ki: "Bir müslüman veya mümin kul, abdest alır da yüzünü yıkayacak olursa, gözüyle bakarak işlemiş olduğu her hata, su ile birlikte veya suyun son damlasıyla yüzünden dışarı çıkar. Ellerini yıkadığında, elleriyle vurarak işlediği her hata, su ile birlikte veya suyun son damlasıyla birlikte ellerinden çıkar. Öyle ki kul, günahlardan tertemiz olup onlardan ayrılmış olur." (55)

Hz. Osman'ın azadlı kölesi Hümran diyor ki:

حدثنى حُمْرَانُ مولَى عثمانَ ابنِ عفّانَ ؛ قالَ : رأيتُ عثمانَ بنَ عفّانَ قاعداً في المَقاعِدِ فدعَا بِوَضُوءٍ فتوضّأَ . ثُمَّ قالَ: رأيتُ رسُولَ اللهِ (ﷺ) في مقعدى هٰذا توضّأَ مثلَ وُضُوئى هذا . ثُمَّ قالَ: « منْ توضّأَ مثلَ وُضُوئى هذا، غُفِرَ لهُ ما تقدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » وقالَ رسُولُ اللهِ (ﷺ) « ولاَ تغترّوا ».

"Ben, Osman b. Affan'ın, oturakların üzerinde oturduğunu gördüm. O, abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra dedi ki: "Ben, Resulullah'ın, bu oturduğum yerde oturduğunu ve aldığım bu abdest gibi abdest aldığını gördüm. Buyurmuştu ki: "Kim benim bu abdestim gibi abdest alacak olursa onun daha önceki günahları bağışlanmış olur. Fakat aldanmayın." (56)

---

55 Darimi, K. el-Vudu, bab: 45
56 İbn-i Mace, K. et-Taharet, bab: 6, Hadis no: 285

Abdullah es-Sünabihiy diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ الصُّنَابِحِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) قَالَ «مَنْ تَوَضَّأَ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ فِيهِ وَأَنْفِهِ، فَإِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ، حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَشْفَارِ عَيْنَيْهِ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ يَدَيْهِ، فَإِذَا مَسَحَ بِرَأْسِهِ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ رَأْسِهِ، حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أُذُنَيْهِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ رِجْلَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِ رِجْلَيْهِ، وَكَانَتْ صَلَاتُهُ، وَمَشْيُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ نَافِلَةً.

"Resulullah buyurdu ki: "Kim abdest alır da ağzını burnuna su verecek olursa onun hataları ağzından burnundan dışarı çıkar. Yüzünü yıkadığında hataları yüzünden dışarı çıkar. Öyle ki göz kapaklarının altından bile dışarı çıkar. Ellerini yıkadığında hataları ellerinden dışarı çıkar. Başını meshettiğinde hataları başından dışarı çıkar. Öyle ki kulaklarından bile dışarı çıkar. Ayaklarını yıkadığında hataları ayaklarından dışarı çıkar. Öyle ki ayaklarının tırnaklarının altından bile dışarı çıkar. Bu kişinin namazı ve mescide doğru yürümesi nafile bir ibadet olur." (57)

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

7- Allah'ın, üzerinizdeki nimetini ve "İşittik itaat ettik" dediğinizde sizden aldığı ve onunla sizi bağladığı ahdini hatırlayın. Allah'tan korkun çünkü Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Ey müminler, sizi İslama kavuşturarak, Allah'ın size bahşettiği yüce nimetini hatırlayın. Allah'ın Resulünü zor anda da kolay zamanlarda da, istenilen şeylerde de sevilmeyen şeylerde de dinleyip itaat edeceğinize dair biat ettiğiniz

57 İbn-i Mace, K. et-Taharet, bab: 6, Hadis no: 282

zaman Allah'a vermiş olduğunuz ahdi de hatırlayın. Bir zaman siz, "Yaptığımız ahdi dinledik, emirlerinde ve yasaklarında sana itaat edeceğiz." demiştiniz. O halde Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Şüphesiz ki Allah, göğüslerin özünü çok iyi bilendir ve onlara göre sizi hesaba çekecektir.

*Müfessirler, bu âyet-i kerimede, Allah tealanın, aldığını beyan ettiği ahdinden hangi ahdin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas ve Süddi'ye göre bu âyette zikredilen ahitten maksat, müminlerin Resulullah'ı, sevdikleri şeylerde de dinleyip itaat edeceklerine, sevmedikleri şeylerde de dinleyip itaat edeceklerine söz vererek ona biat etmeleri anında Allah'a ahit vermeleridir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Allah, Peygamber (s.a.v.)i gönderdi. Ona kitap indirdi. Müminler de: "Biz, Peygambere ve kitaba iman ettik. Tevrat'takileri de ikrar ettik." dediler. İşte Allah teala da onlara, vermiş olduklarını bu sözü hatırlıyor ve bu sözü yerine getirmelerini emrediyor.

b- Mücahid'e göre ise bu âyette zikredilen ahitten maksat, insanların, Âdem'in sulbünden zerrecikler şeklinde çıkarıldıktan sonra Allah tealanın, Rableri olduğuna şehadet etmeleridir.

Taberi birinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Buradaki ahitten maksat, Hz Muhammed'i dinleyip itaat edeceklerine dair biat etmeleri anında Allah'a verdikleri sözdür. Zira Allah teala buradaki ahdi aldığını zikrettikten sonra ehl-i kitaptan aldığı ahdi zikredecektir. Böylece Resulullah'ın sahabilerini ehl-i kitabın durumuna düşmemeleri için uyarmıştır. Çünkü onlar verdikleri ahdi bozmuşlar ve bu sebeple cezalandırılmışlardır. Müminlerin de bu duruma düşmemeleri istenmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8- Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olun. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adaletli olun. Çünkü o, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkun şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey Allah'a ve Peygamberi Muhammed'e iman edenler, dostlarınız ve düşmanlarınız hakkında adletle şahitlik eden ve Allah için vazife yapan kimseler olun. Verdiğiniz hükümlerde ve yaptığınız işlerde haksızlık etmeyin. Sırf size düşman olduklarından dolayı düşmanlarınıza dair koyduğum sınırları aşmayın. Yine sırf dostluk yaptıkları için koyduğum sınırlarda ileri gitmeyin. Hepsi hakkında da koyduğum hudutlara bağlı kalın. Benim emrimi yerine getirin. Ey mü'minler, dostunuz olsun düşmanınız olsun bütün insanlara karşı adaletli davranın. Adaletli olmanız, Allah'tan korkmuş olmanıza daha yakındır. Kullarına zulmetmekten korkun ve bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. Herkese, yaptığının karşılığını verecektir.

*Abdullah b. Kesir, bu âyet-i kerimenin, Resulullah'a suikast düzenleyen Hayber Yahudileri hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Resulullah, öldürülen bir kişinin diyeti hususunda bunlarla yardımlaşmaya gitmiş fakat Yahudiler Resulullah'ı öldürmeyi planlamışlardır. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime inmiş ve "Bir kavme olan kininiz sizi adaletsizliğe sevketmesin." buyurmuştur.

Numan b. Beşir diyor ki:

حَدَّثَنِي النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ ؛ أَنَّ أُمَّهُ بِنْتَ رَوَاحَةَ سَأَلَتْ أَبَاهُ بَعْضَ الْمَوْهُوبَةِ مِنْ
مَالِهِ لِابْنِهَا فَالْتَوَىٰ بِهَا سَنَةً ثُمَّ بَدَا لَهُ فَقَالَتْ : لَا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ رَسُولَ اللهِ
(ﷺ) عَلَى مَا وَهَبْتَ لِابْنِي فَأَخَذَ أَبِي بِيَدِي وَأَنَا يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ فَأَتَى رَسُولَ
اللهِ (ﷺ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّ أُمَّ هَذَا بِنْتَ رَوَاحَةَ، أَعْجَبَهَا أَنْ أُشْهِدَكَ
عَلَى الَّذِي وَهَبْتُ لِابْنِهَا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « يَا بَشِيرُ ! أَلَكَ وَلَدٌ
سِوَىٰ هَذَا؟» قَالَ: نَعَمْ فَقَالَ: «أَكُلُّهُمْ وَهَبْتَ لَهُ مِثْلَ هَذَا؟» قَالَ: لَا . قَالَ
« فَلَا تُشْهِدْنِي إِذًا فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ».

"Annem, Revaha kızı Amre, babamdan, bazı mallarını bana hibe etmesini istedi. Babam bu işi bir sene erteledi. Sonra bunu yapmaya karar verdi. Bu sefer annem: "Oğluma yaptığın hibeye Resulullah'ı şahit tutmadıkça razı olmam." dedi. Bunun üzerine babam beni, elimden tutup Resulullah'a götürdü. O sıra ben henüz çocuktum. Babam "Ey Allahın Resulü bu çocuğun annesi Revaha kızı buna hibe ettiğim mala, seni şahit tutmamı istiyor." dedi. Resulullah$ "Ey Beşir

senin bundan başka çocuğun varmı?" diye sordu. Babam: "Evet." dedi. Resulullah: "Çocukların hepsine de buna hibe ettiğin gibi hibede bulundun mu?" diye sordu. Babam ise "Hayır." dedi. Bunun üzerine Resulullah: "O halde sen beni şahit tutma. Çünkü ben, zulme şahitlik edemem." buyurdu. [58] Görüldüğü gibi Resulullah, haksız bir muameleye şahitlik yapmamıştır.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

9- Allah, iman edip salih amel işleyenlere vaad etmiştir. Onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfaat vardır.

Ey Allah'ı ve Resulünü takdik eden, Peygamberin, Allah katından getirdiklerini ikrar edip Allah'a verdikleri ahdi yerine getiren, yaptıkları sözleşmeleri ifa eden, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınan insanlar, sizin için, geçmişteki günahlarınızın örtülmesi vardır. Bir de sınırlarını, Allah'ın dışında kimsenin bilemeyeceği bir mükâfaat vardır.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

10- İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar, cehennemliklerdir.

Allah'ın birliğini inkâr eden ve Peygamberlere gelen, Allah'ın âyet ve mucizelerine yalanlayanlar cehennemliktirler. Ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ
يَبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

58 Müslim, K. el-Hibat, bab: 14, Hadis no: 1623 / Buhari, K. el-Hibe, bab: 12, 13

11- Ey iman edenler, Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir kavim size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah onların ellerini üzerinizden çekmişti. Allah'tan korkun. İman edenler sadece Allah'a güvensinler.

*Müfessirler, Allah tealanın bu âyet-i kerimede müminlere lütfettiğini beyan ettiği nimetten hangi nimetin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Asım b. Ömer b. Katade, Abdullah b. Ebibekr, Mücahid, Yezid b. Ebi Ziyad, İkrime ve Ebu Malik'ten nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen nimetten maksat, Allah tealanın, yanlışlıkla öldürülen Âmir oğullarından iki kişinin diyetlerini ödemede yardımcı olmaları için Nadr oğulları Yahudilerine gittiği zaman onların Resululah'a suikast düzenlemeleri, Allah tealanın da vahiy ile bunu Resulullah'a bildirip Resulullah'ı onların saldırısından kurtarmasıdır.

Rivayet edilir ki Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir kısım sahabileriyle birlikte Nadr oğulları Yahudilerine gitmiş ve B'ir-i Maune olayından kurtulup geri gelen Amr b. Ümeyye ed-Dâmri'nin, Resulullah'la anlaşmalı olan Âmir oğullarından iki kişiyi yanlışlıkla öldürmesi üzerine bu kişilerin diyetlerini ödeme hususunda Nadr oğullarının kendisine yardımcı olmalarını istemişti. Fakat Yahudiler, Amr b. Cehhaş'a, Resulullah gelip duvarın dibine oturunca onların da çevresinde toplandıkları bir sırada Resulullah'ın üzerine el değirmeni taşını düşürmesini söylediler. Bunun üzerine Allah teala, Peygamberine, Yahudilerin bu tuzağını haber verdi. Resulullah da oradan uzaklaşıp Medine'ye döndü. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise Allah tealanın burada zikrettiği nimetten maksat, Resulullah'ı, içine zehir kattıkları bir yemekle öldürmek isteyen Yahudilerin suikastından kurtarmasıdır.

c- Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre ise Allah tealanın bu âyette zikrettiği nimetten maksat, Batn-ı Nahle gazvesinde Resulullah'a, düşmanlarının, kendileri namaz kılarlarken saldırıya geçeceklerini bildirmesi ve Resulullah'a da korku anlarında nasıl namaz kılacağını beyan etmesidir.

Bu hususta Katade diyor ki: "Bu âyet Resulullah'a, yedinci gazve olan Batn-ı Nahle gazvesinde nâzil olmuştur.

Sa'lebe ve muharib oğulları, Resulullah'ı ansızın yakalayıp öldürmek istemişler Allah teala da bu hallerini Resulullah'a bildirmiştir. Katade diyor ki: "Cabir b. Abdullah, Resulullah ile birlikte Necid tarafına savaşa gittiklerinde savaştan Resulullah ile beraber döndüklerini, dikenli ağaçların çokça bulunduğu bir vadiye geldiklerinde şiddetli bir sıcağın bastırdığını söyledi. Bu sıcakta Resulullah bir ağacın gölgesine oturmuş, kılıcını da ağaca asmış ve uyumuştu.

Herkes dağılıp bir ağacın gölgesine çekilmişti. İşte o sırada bir Bedevi gelip Resulullah'ın kılıcını alarak kınından çıkarmış ve üzerine yürümüştü. Resulullah uyanınca ona demişti ki: "Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?" Resulullah ise "Allah" demişti. Adam tekrar: "Seni benim elimden kim kurtaracak?" demiş. Resulullah da "Allah" demişti. Bunun üzerine Bedevi kılıcını kınına koymuş Resulullah da bizi yanına çağırıp hadiseyi anlatmıştı. Resulullah (s.a.v.) bu adamı cezalandırmamıştı."[59] İşte böylece Allah, düşmanın elini Peygamberinden çekmişti.

Taberi bu görüşlerdin birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, buradaki nimetten maksadın, Allah tealanın, Resulullah'ı, Nadr oğulları Yahudilerinin suikastından kurtarması olduğunu söylemiştir. Zira bundan sonra gelen âyetlerde Yahudilerin çirkin sıfatları zikredilmekte, Allah'a ve Paygamberlerine ihanet ettikleri bildirilmektedir. Resulullah'a, onların yaptıkları bu kötülüklere karşı onlara dokunmaması da emredilmektedir. Bu da göstermektedir ki âyette, müminlere ve Resulullah'a el uzatmak isteyenlerden maksat, Yahudilerdir.

Âyet-i kerimenin sonunda "İman edenler sadece Allah'a güvensinler." buyurlumkatadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey iman edenler, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten ve sizden aldığı ahdi bozmaktan kaçının. Aksi takdirde çare bulamayacağınız bir cezayı hak edersiniz. Müminler işlerini Allah'a bıraksınlar, onun kaza ve kaderine teslim olsunlar, onun zaferine ve yardımına güvensinler. Çünkü bu onların dinlerinin kemale ermesidir.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا
وَقَالَ اللّٰهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي
وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ
ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾

59 Bkz. Buhari, K. el-Cihad, hab 84, 87 K. el-Megazi bab: 31, 32

12- Şüphesiz ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. Biz onlara, içlerinden on iki başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle dedi: "Şüphesiz ben sizinle beraberim. Yemin olsun ki eğer namazı kılar, zekatı verirseniz, Peygamberlerime iman edip onlara yardım ederseniz ve Allah için güzel bir ödünç takdim ederseniz muhakkak ki kötülüklerini örterim ve sizi, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, şüphesiz doğru yoldan sapmış olur.

Şüphesiz ki Allah, İsrailoğullarından, Allah'a itaat etmelerine ve Peygamberine iman etmelerine dair kesin söz almıştı. Bunların, vermiş oldukları sözü yerine getireceklerine dair kefil olmaları için de içlerinden kendilerini takibedecek on iki vekil seçmişti. Allah onlara "Şüphesiz ki yardım ve desteğimle sizinle beraberim. Ey İsrailoğulları, yemin olsun ki eğer namazı dosdoğru kılar zekatı layık olanlara verir. Peygamberlerime iman eder, onlara destek olursanız ve Allah rızası için Allah yolunda mallarınızı harcayarak Allah'a güzel bir ödünç verirseniz elbetteki ben,kötülük ve günahlarınızı örtüp silerim. Ve sizleri kıyamet gününde, altından ırmaklar akan cennetlere bir lütuf olmak üzere koyarım. Bu söz vermenizden sonra kim Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ederse şüphesiz ki o, doğru yoldan sapmış ve hidayetten ayrılmış olur." buyurmuştur.

*Bu âyet-i kerimede Allah teala Peygamberine ve müminlere, Yahudilerin ihanet ve sözlerinden dönme huylarını bildirmekte, bu huyların, Yahudilerin atalarından kalma mirasları olduğunu beyan etmekte ve Yahudileri, inatlarında ve sapıklıklarında ısrar etmelerinden dolayı kınamaktadır.

Resulullah'a ve müminlere: "Bu Yahudilerin size el uzatmaya girişmelerini ve ihanet etmeye kalkışmalarını garipsemeyin. Çünkü bu onların, atalarından devam edip gelen kötü ahlaklarıdır. Onlar bu halleriyle atalarının yaptıklarını devam ettirmektedirler." buyurulmaktadır.

Âyet-i kerimede Allah tealanın, İsrailoğullarından söz aldığı zikredilmekte ancak neye dair söz aldığı açıklanmamaktadır.

Ebul Âliye'ye göre burada İsrailoğullarından, yapacaklarına dair söz alınan husus, sadece Allah'a kulluk etmeleri ve ondan başkasına tapmamaları sözüdür.

Âyet-i kerimede geçen ve "Başkan" diye tercüme edilen (النَّقِيب) kelimesinden maksat, Katade'ye göre "Şahit" demektir. Yani Allah teala İsrailoğullarının on iki torunundan her birinden, yaptıklarına şahitlik etmek üzere birini şahit tayin etmiştir.

Rebi' b. Enes, Süddi ve Mücahid'e göre ise buradaki (النَّقِيب) den maksat, on iki torundan seçilip zorbalar diyarı Şam'a gönderilen on iki önderdir. Bunlar Şam diyarındaki zorbaların helak olup olmadıkları haberini öğre-

nip Hz. Musa'ya getireceklerdi. Çünkü Allah teala bu zorbaları helak edip onların yerlerini İsrailoğullarına miras bırakacağını ve İsrailoğullarını onların yerine yerleştireceğini bildirmişti. Bu sebeple de Hz. Musa, ileri gelen bu on iki kişiyi oraya göndermişti.

Bu hususta Süddi diyor ki: "Allah teala, İsrailoğullarına Kudüs toprakları olan Eriha'ya gitmelerini emredince onlar yürüyüp oraya yakın bir yere ulaşmışlardı. Bunun üzerine Musa İsrailoğullarının on iki torununun her birinden bir öncü seçerek zorbaların bulunduğu yere göndermişti. Onlar gittikleri yerden o zorbaların haberini getireceklerdi. Bu on iki kişi ile "Ac" diye adlandırılan zorba bir kişi karşılaştı. O, on iki kişiyi yakalayıp koltuğunun altına (Kontrolüne) aldı. Başında bir kulaç odun bulunuyordu. Adamları alıp karısına götürdü. Ve ona: "Şunlara bak, bunlar bizimle savaşmak istiyorlarmış." dedi. Ve onları, karısının önüne attı. "Şimdi ben bunları ayağımın altında ezeyim mi?" dedi. Karısı: "Hayır. Onları bırak ki gördüklerini gidip kavimlerine haber versinler." dedi. "Ac" karısının dediğini yaptı. O iki önder oradan ayrılınca birbirlerine "Ey topluluk, eğer siz, İsrailoğullarına bu kavmin haberini bildirecek olursanız İsrailoğulları dinlerinden döner. Peygamberlerine karşı gelirler. Siz bu haberi gizleyin. Siz onu sadece Allah'ın Peygamberine bildirin ki böylece onlar, uygun gördüklerini yapsınlar." dediler. Bunlar, meseleyi gizleyeceklerine dair birbirlerine söz verdiler. Geri dönüp geldiler. Onlardan on kişi verdikleri bu sözü bozdular. Bunlar, babalarına, kardeşlerine, gördükleri o "Ac" adındaki zorbayı anlatıyorlardı. Sadece iki kişi meseleyi gizledi ve onu Hz. Musa ve Harun'a anlattılar. İşte Allah teala bu âyet-i kerimede bu olaya işaret etmektedir. Mücahid bu iki kişinin Yûşa b. Nûn ve Kâlip b. Yûfenna olduklarını zikretmiştir.

Taberi bu hususta İbn-i İshak'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir: Musa'ya İsrailoğullarıyla birlikte mukaddes topraklara (Kudüs'e) gitmesi emredilmişti ve Allah teala buyurmuştu ki: "Ben, orayı sizin yurdunuz, karargahınız ve konaklama yeriniz olarak yazdım. Ey Musa, sen çıkıp oraya git. Orada bulunan düşmanlara karşı cihad et. Çünkü ben onlara karş sana yardım edeceğim. Kavminden de her torundan bir kişi olmak üzere on iki kişi önder al. Onlar kavimlerine emredilenleri uygulasınlar ve onlara de ki: "Allah diyor ki: "Yemin olsun ki eğer sizler namazı kılar, zekatı verir, Peygamberlerime iman eder, onları destekler ve Allah için güzel bir ödünç verecek olursanız ben sizin kötülüklerinizi mutlaka örterim. Ve sizi altından ırmaklar akan cennete koyarım. Sizden kim de söz verdikten sonra bu emrettiklerimden neyi inkâr etmeye kalkışacak olursa şüphesiz ki o, doğru yoldan sapmıştır.

Bunun üzerine Musa onlardan on iki önder seçti. Bu önderlerden her biri temsil ettiği topluluğun vermiş olduğu ahdin gereğini yerine getirmeleri için bir kefildi. Musa bu toplulukların seçkinlerini ve vefakârlarını seçmişti. Bundan sonra Musa onlarla birlikte Allah'ın emriyle mukaddes topraklara doğru yürüdü.

Mısır'la Şam arasında bulunan "TİH" çölüne vardılar. Orası ağaç ve gölgelik bulunmayan bir çöldü. Sıckatan daralınca Musa orada rabbine yalvardı. Allah teala da onları bulutlarla gölgelendirdi. Yine Musa, Allah'tan yiyecek istedi. Allah da onlara kudret helvası ve bıldırcın kuşu gönderdi. Allah Musa'ya emretti ki "İsrailoğullarına hibe ettiğim Ken'an topraklarına düşmandan haber getirmeleri için her torundan bir adam gönder." Musa bu torunların liderlerini gönderdi. Bu liderlerin isimleri Tevrat'ta zikredildiğine göre şunlardır:

Rubil torunundan Şamun b. Rekum, Şem'un'dan Safat b. Harba, Yehuda'dan Kâlib b. Yufenna, Kâz'dan Mihail b. Yusuf, Yusu'tan Yuşa b. Nun, Bünyamin'den Felat b. Zennun, Ribalondan Kerabil, Minşa'dan Haddi b. Şusa, Dan torunundan Hamlail b. Hamel, Eşar'dan Sabur b. Melkili, Neftali'den Mahreb b. Veks, Yesahir'den Holaid b. Minked. Musa bunları gönderirken kendilerine "Güneş doğmadan önce yukarı çıkın, dağa tırmanın. Onların oturdukları arazi ve vadide ne bulunduğunu gözetleyip bakın. Onlar kuvvetli mi yoksa zayıf mı? Sayıları az mı çok mu? Oturdukları yer ağaçsız ve güneşli mi yoksa ağaçlık mı? O topraklarda bulunan meyvelerden bize getirin." dedi. Musa'nın istediği ilk meyve üzümdü.

Âyet-i kerimede: "Yemin olsun ki eğer namazı kılar zekatı verirseniz Peygamberlerimize iman edip onlara yardım ederseniz ve Allah için güzel bir ödünç takdim ederseniz muhakkak ki kötülüklerinizi örterim." buyurulmaktadır.

Âyetin bu bölümündeki hitap, kendilerinden ahit alınan İsrailoğullarınadır. Allah teala İsrailoğullarına burada zikredilen emirleri yerine getirmeleri halinde düşmanlarına karşı onlara mutlaka yardım edeceğini ve günahlarını affedeceğini bildirmiştir.

Rebi' b. Enes'e göre ise âyetin bu bölümünde hitap İsrailoğullarından öncelikle on iki öndere yapılmıştır. Allah teala bunlara zorbaların diyarına gitmelerini emrederken âyette zikredilen emirleri yerine getirmeleri halinde düşmanlarına arşı onlara yardım edeceğini ve günahlarını affedeceğini belirtmiştir. Ancak âyetin bu bölümünde zikredilen emirleri yerine getiren herkes Allah'a itaat etmiş olacağından Allah'ın yardımını kazanmış olur. Bu itibarla burada hitabın İsrailoğullarının hepsine olmayıp sadece on iki öndere olduğunu söylemek isabetli değildir.

Âyette geçen ve "Yardım ederisniz" diye tercüme edilen (وَعَزَّرْتُمُوهُمْ) ifadesi Mücahid ve Süddi tarafından "Yardım etme" diye izah edilmiş Abdurrahman b. Zeyd tarafından da "İtaat etme ve yardım etme" diye tercüme edilmiş Ebu Ubeyde tarafından "Yardım etme, saygı gösterme, tazim etme ve destekleme" olarak tefsir edilmiş ve Ferra tarafından ise "Haksızlıktan alıkoyma" diye izah edilmiştir.

Taberi bu görüşlerden "Yardım etme" mânâsı verilen görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş, buna delil olarak da demiştir ki "Şu âyette hem saygı gösterme anlamına gelen (وَتُوَقِّرُوهُ) kelimesi hem de (وَعَزَّرُوهُ) kelimesinin kökünden türeyen (وَتُعَزِّرُوهُ) kelimesi zikredilmektedir. Bu da göstermektedir ki (وَتُعَزِّرُوهُ) kelimesinin mânası, saygı gösterme dışında başka bir mânâ ifade etmektedir. O da "Yardım etmek'tir(وَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا) "Böylece ey insanlar siz de Allah ve Resulüne iman edesiniz. Allah'ın dinine yardımda bulunasınız. Ona ta'zim edesiniz ve onu layık olmadığı şeylerden sabah akşam tenzih edesiniz. " (60)

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

13- Verdikleri sözü bozdukları için onları lanetledik. Ve kalblerini katılaştırdık. Onlar, kelimeleri yerlerinden kaldırıp değiştirdiler. Uyarıldıkları şeylerden pay almayı unuttular. Ey Muhammed, pek azı müstesna onlardan devamlı hainlik göreceksin.Onları affet ve aldırma. Muhakkak ki Allah, iyilik yapanları sever.

Yahudilerin, Allah'a vermiş oldukları ahitlerini bozmuş olmaları sebebiyle biz onları kovduk ve rahmetimizden uzaklaştırdık. Kalblerinden merhamet duygularını çekip alarak katılaştırdık. Artık öğütlerle yumuşamaz oldular. Bunlar, rablerinin kelamı olan Tevratı tahrif ettiler, bozdular. Allah'ın indirmediği şeyleri kendi elleriyle yazıp cahil insanlara "Bu, Allah katındandır." dediler. Allah'ın emir ve hükümlerinden kendilerine hatırlatılan kısımları bıraktılar. Artık onlarla amel etmez oldular. Ey Muhammed, sen hâlâ bu Yahudilerin hıyanete ve sözlerinde durmamaya devam ettiklerini görürsün. Bunlardan pek azı müstesnadır. Sen bu Yahudileri affet, tuzaklarına aldırma. Şüphesiz ki Allah, kusurluyu affederek iyilikte bulunanları sever.

*Allah teala bu âyet-i kerimede Hz. Muhammed'e, Yahudileri tavsif ederek beyan etmiştir ki: "Ey Muhammed, sana ve sahabilerine el uzatmak isteyen,

60 Fetih seruse, 48/9

seninle kendileri arasında bulunan ahdi bozan bu Yahudilere hayret etme. Zira bunları yapmak, onların, atalarından süregelen bir âdetidir. Bu âdetlerden biri de şudur ki: "Bunlar, bağlı kalacaklarını bildirdikleri ahitlerini bozarlar. Zira ben onlardan Musa döneminde, bana itaat edeceklerine dair söz almıştım. Ve içlerinden seçtikleri on iki önderi, zorba düşmanlarının haberlerini öğrenmeleri için gözcü olarak göndermiştim. Ben onlara yardım edeceğimi vaad etmiştim. Firavunun o kavmini helak ettikten sonra onların yerlerini, yurtlarını ve mallarını, kendilerine miras olarak bırakacağımı bildirmiştim. Bütün bu mucizeleri kendilerine göstermeme rağmen, bağlı kalacaklarını bildirdikleri sözlerini bozdular. Ahitlerinden döndüler. Ben de bu yüzden onları lanetime uğrattım. İsrailoğullarının ileri gelenlerinin, kendilerine lutfettiğim bütün nimetlere rağmen, durumları bu iken artık onların rezillerinin yaptıklarını garipseme.

Âyet-i kerimede geçen ve "Katılaştırdık" diye tercüme edilen (قَاسِيَة) kelimesi, bazılarına göre "Katı kalblilik" anlamında yorumlanmış, diğer bazıları tarafından ise "Karışık ve bozuk kalblilik" diye izah edilmiştir. Taberi, âyetin önceki ifadelerine daha uygun olması hasebiyle birinci görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i kerimede, Yahudilerin, kelimeleri yerlerinden kaldırıp değiştirdikleri zikredilmektedir. Bu ifadeden maksat, Allah tealanın, Hz. Musa'ya gönderdiği Tevrat'ı değiştirip yerine kendi elleriyle başka şeyleri yazmaları ve cahillerine de, Allah'ın indirdiği Tevrat'ın, kendi yazdıkları olduğunu söylemeleridir. Evte, Hz. Musa'dan sonra Hz. Muhammed'e kadar devam eden Yahudilerin sıfatları bu olmuştur.

Katade bu âyet-i kerimenin, Tevbe suresinin şu âyetiyle neshedildiğini söylemektedir: "Kitap ehlinden, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyenler, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın." (61)

Taberi diyor ki: "Katade'nin bu söyledikleri mümkün olmayan şey değildir. Ancak, "Neshetme"nin mânâsı, kendinden önce bulunan hükme tamamen ters düşmüyorsa ve onları belli bir noktada bağdaştırmak mümkünse, sonra gelenin öncekini neshettiğini söylemek, ancak Allah'ın veya Resulünün bildirmesiyle mümkün olur.

Katade'nin zikrettiği Tevbe suresinin yirmi dokuzuncu âyetinin hükmü bu âyette Resulullah'a emredilen, Yahudileri affetmesine ve onlara aldırış etmemesine tamamen ters düşmemektedir. Çünkü Yahudiler zilleti kabul eder ve savaştan sonra cizye vermeye razı olurlarsa buna rağmen onların yaptıkları her-

61 . Tevbe suresi, 9/29

hangi bir ihaneti veya ahitlerini bozma teşebbüslerini affetmek mümkündür. Yeter ki cizye vermeyerek savaşa girişmiş olmasınlar ve kendileri için gerekli olan hükümlere karşı diretmiş olmasınlar."

Bu izahlar da gösteriyor ki, Tevbe suresinin yirmi dokuzuncu âyetinin bu âyeti neshettiğine hüküm vermek vacib değildir. Zira bunları bağdaştırmak mümkündür.

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا
بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ
يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

14-"Biz Hristiyanız" diyenlerden de ahit almıştık. Onlar da uyarıldıkları şeylerden pay almayı unuttular. Bu yüzden onların aralarına, kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin saldık. Allah onlara, ne yaptıklarını ilerde haber verecektir.

"Biz Hristiyanız." iddiasında bulunanlardan da bizzat itaat edeceklerine ve Peygamberlerimize uyacaklarına dair ahit almıştık. Onlar da sapık Yahudilerin yolunu tuttular, dinlerini değiştirdiler ve Allah'a vermiş oldukları sözlerini bozdular. Allah'ın, kendilerine hatırlatılan hükümlerinden pay almayı unuttular, onu tatbik etmediler. Bu Hristiyanların aralarına, Allah'ın kitabını terkettikleri, farzlarını ihlal ettikleri ve cezalarını uygulamadıkları için düşmanlık ve kin saldık. Aralarındaki bu kin, kıyamet gününe kadar devam edecektir. Allah bunlara âhirette, dünyada işledikleri suçları bildirecek, Allah'a ve Resulüne karşı uydurmuş oldukları yalanlarından dolayı da cezalandıracaktır.

*Âyet-i kerimede, Hristiyanların da Allah'a vermiş oldukları sözü bozmaları yüzünden Allah'ın, aralarına düşmanlık ve kin saldığı zikredilmektedir. Bu düşmanlık ve kinin, aralarına ne suretle salındığı hususunda iki görüş zikredilmiştir:

a- İbrahim en-Nehai'ye göre burada düşmanlık ve kinin aralarına sokulması; heva ve heveslerinin birbirleriyle çelişmesiyle ve görüş ayrılığına düşmeleriyle olmuştur Mesela Hz. İsa hakkında çeşitli ihtilaflara düşülmüştür.

b- Katade'ye göre ise, Hristiyanların aralarına fiilen düşmanlık ve kin girmiştir. Bu yolla birbirlerine karşı savaşmışlardır.

Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i kerimede, aralarına düşmanlık ve kin sokuduğu beyan edilen insanlardan kimlerin kasdedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Süddi, İbn-i Zeyd, Mücahid, ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bunlar Yahudi ve Hristiyanlardır. Bu iki güruh da kendilerine hatırlatılan hükümlerden öğüt almayı unuttukları için Allah bu Yahudilerle Hristiyanları birbirlerine düşman kılmış ve aralarına kin sokmuştur.

b- Rebi' b. Enes'e göre ise bu âyette, aralarına düşmanlık ve kin sokulduğu beyan edilen insanlardan maksat, Hristiyanlardır. Allah teala, Hristiyanların kendilerine hatırlatılan şeylerden pay almayı unutmaları sebebiyle aralarına düşmanlık ve kin sokmuştur. Nasturiler, Yakubilere karşı, Yakubiler Nasturilere karşı düşmanık besler hale gelmişledir.

Taberi, âyet-i kerimenin baş tarafında Hristiyanlardan bahsedildiğinden bu ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.[62]

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ
كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ
قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15- Ey kitap ehli şüphesiz size kitaptan gizlediklerinizin bir çoğunu açıklayan ve bir çoğunu da açıklamayıp geçiveren Peygamberimiz gelmiştir. Muhakkak ki size, Allah tarafından bir nur ve apaçık bir kitap gelmiştir.

Ey kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyan topluluğu, size Peygamberimiz-Muhammed geldi. O, Rabbiniz tarafından size gönderilmiş olan Tevrat ve İn-

---

62 Bu âyet-i kerime, Hristiyanlar arasında düşmanlık ve kinin, kıyamete kadar devam edeceğini kesin bir şekilde ifade etmekte ve hadiseler de âyetin belirttiği doğrultuda cereyan etmektedir. Hristiyanların birbirlerine düşman oldukları, birbirleriyle savaştıkları, birbirlerini inkârcılıkla itham ettikleri, hatta birbirlerine lanet okudukları herkes tarafından bilinmektedir. Bazıları Katolik, bir kısmı Ortodoks diğer bir kısmı ise Protestandır. Bir mezhebin mensubu diğer bir mezhebin mensubuyla evlenmeyi dahi caiz görmemektedir. Birbirlerinin kiliselerine girmeye dahi müsaade etmemektedirler. İcad ettikleri güçlü silahlarla birbirlerini de hiç çekinmeden nasıl imha ettikleri bilinmektedir. İkinci dünya savaşında Almanya, İngiltere ve Fransa'nın nasıl harap edildikleri çok iyi bilinmektedir. Bunların hepsi Hristiyan değil midir?

cil'in hükümlerinden, insanlardan gizlediğiniz, evli olduğu halde zina edenlerin recmedimedilleri gibi bir çoğunu sizlere açıklar ve ortaya koyar. Ve kitaplarınızda bulunan fakat gizlediğiniz şeylerden bir çoğunu da açıklamayıp vazgeçer. Sizlere, Allah katından, hak yolunu aydınlatan ve Allah'a eş koşmayı ve sapıklığı ortadan kaldıran bir nur olarak Muhammed gelmiştir. Ve Allah'ın, içinde helal ve haramı açıkladığı, kendisiyle hak ve batılı ayırdettiği Kur'an gelmiştir.

*Âyette zikredilen Peygamberden maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.) dir. Hz. Muhammed (s.a.v.) in, kitap ehlinin gizlediği hükümlerden açıkladığı şeylerden biri de, evli olduğu halde zina eden erkek ve kadının recmedilmeleri hükmüdür.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Kim, recmetme hükmünü inkâr edecek olursa, o hiç farkında olmadan Kur'an'ı inkâr etmiş olur. Çünkü Allah teala, kitabında: "Ey kitap ehli, şüphesiz size, kitaptan gizlediklerinizin bir çoğunu açıklayan Peygamberimiz gelmiştir." buyurmaktadır. Kitap ehlinin gizlediği şeylerden biri de, recmetme hükmüdür.

İkrime bu âyetin izahında şunları söylemiştir: "Yahudiler Resulullah'a gelmiş ve ondan, recmetme hükmünü sormuşlardır. Resulullah onlara "Daha bilgili olanınız hanginizdir?" diye sormuş, onlar da İbn-i Suriya'yı göstermişlerdir. Resulullah ona: "Bunların en bilgilisi sen misin?" demiş. O da: "Dilediğini sor." demiş. Resulullah da: "O halde onların en bilgilisi sensin." demiş, İbn-i Şuriya da: "Onlar öyle zannediyorlar. " diye cevap vermiştir. Resulullah, İbn-i Suriya'yı, Musa'ya Tevrat'ı indiren, Tur dağını yukarı kaldıran Allah hakkı için doğru söylemeye davet etmiş, yine Resulullah onu kendilerinden alınan ahitler hakı için doğru söylemeye çağırmış ve demiştir ki: "Zina cezalarının hepsi Tevrat'ta var mıydı?" İbn-i Suriya da: "Bizim kadınlarımız güzeldir. Bizde bir zaman çok öldürme hadisesi olduydu. Biz bu sebeple zina cezasını hafifletmiştik. Zina edene yüz sopa vuruyor bir de başını traş ediyorduk. Biz onların baş traşlarını hayvan kırkmalarından farklı yapıyorduk." dedi. Resulullah da onlara, Recmedilme hükmünü verdi. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Âyette zikredilen "Nur" dan maksat, Hz. Muhammed, "Apaçık kitap" tan maksat ise Kur'an-ı Kerim'dir. Zira Kur'an, ehl-i kitabın, aralarında ihtilaf ettikleri Tevhid inancını, helalları, haramları ve diğer dini hükümleri açıklığa kavuşturmuştur.

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَ
يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ

إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

16- Allah, o kitapla, rızasına tabi olanları selamat yollarına eriştirir. Onları, izni ile karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları doğru yola iletir.

Allah bu apaçık Kur'an'la, rızasına uyanları kurtuluş yollarına iletir. Ve onları, inkârın ve Allah'a ortak koşmanın karanlıklarından çıkarır. Allah'ın izni ve başarılı kılmasıyla İslamın nuruna ve aydınlığa götürür. Ve onları, dosdoğru bir yol olan Allah'ın sağlam dini İslama iletir.

*Âyette zikredilen, Allah tealanın razı olmasından neyin kasdedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir:

Bazılarına göre, Allah'ın bir şeye razı olması demek, onu kabul etmesi ve övmesi demektir. Allah tealanın bir müminden razı olması demek, onun imanını kabul etmesi ve onu, imanından dolayı övmesi demektir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise Allah tealanın razı olmasından maksat, gazap etmemesi demektir. Razı olma, Allah tealanın sıfatlarından biridir. Bu da övmek demek değildir. Çünkü övmek, sözde olan bir şeydir. Rıza ise sözle söylenen bir şey değildir.

Allah teala, bundan sonra gelen âyet-i kerimede de, Hak yoldan sapan Hristiyanları kınayarak buyuruyor ki:"

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ
مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17- Şüphesiz ki: "Allah ancak Meryemoğlu İsa Mesihtir." diyenler kâfir olmuşlardır. Ey Muhammed, de ki: "Allah, Meryemoğlu İsa Mesihi, anasını ve bütün yeryüzündekileri helak etmek isterse ona kim engel olabilir? Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti sadece Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır. Allah, herşeye kadirdir.

Yemin olsun ki "Allah ancak Meryemoğlu İsa Mesihtir." diyenler kâfir olmuşlar ve Allah'a karşı iftirada bulunmuşlardır. Ey Muhammed, Allah'a karşı iftirada bulunan o Hristiyanlara de ki: "Eğer Allah, Meryemoğlu İsa'yı, annesini ve bütün yeryüzünde bulunanları yok etmeyi dilerse Allah'ın bu emrine karşı gelecek kim vardır? Eğer İsa, iddia ettiğiniz gibi Allah olsaydı, elbette ki Allah'ın yok etme emrine karşı gelirdi. Fakat o, diğer insanlar gibi bir insandır. Allah, devamlı diri olan, kullarını sevk ve idare eden, dirilten, öldüren, var eden, yok eden, galip gelen ve mağlup olmayan tek ilahtır. Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkü ona aittir. Onlarda tasarruf yetkisi sadece Allah'a aittir. Yaratıklar üzerinde verdiği hükmü yerine getirir. Ona kimse karşı çıkamaz. Dilediği şeyi dilediği şekilde yaratır. İsa'yı babasız yaratması da böyledir. Allah, herşeye gücü yetendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, doğru yoldan sapan Hristiyanları kınamakta, Hz. Muhammed'e yapmış oldukları iftiralarda haksız olduklarını ortaya koyakta ve Hristiyanların, Meryemoğlu İsa Mesihin Allah olduğunu söyleyerek iftira yapmaya alışık olduklarını beyan etmektedir. Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.v.) in, bu iftiralara karşı üzülmemesini bildirmektedir.

Âyet-i kerimede Hristiyanların, Meryemoğlu İsa Mesihin Allah olduğunu iddia ederek gerçeği örtmeye çalıştıkları, böylece Allah'a karşı iftirada bulunarak kâfir oldukları bildirilmektedir. Devamında ise, Meryemoğlu İsa'nın, ilah olmasının aklen mümkün olmadığı da bildirilmektedir. Çünkü Allah tealanın, Meryemoğlu Mesihi, annesi Meryem'i ve yeryüzünde bulunan bütün varlıkları helak etmeyi dilemesi halinde hiçbir kimsenin, Allah'a karşı koyamayacağı zikredilmektedir. şayet Meryemoğlu İsa Mesih ilah olsaydı Allah'ın kendisini helak etmesi halinde ona nasıl boyun eğmiş olabilirdi?

Âyet-i kerimenin devamında, göklerin ve yerin ve o ikisinin arasında bulunan şeylerin mülkiyetinin sadece Allah'a ait olduğu, İsa'nın da Allah'ın yarattığı varlıklardan birisi olduğu, bu itibarla ona ilahlık atfetmenin iftiradan başka bir şey olmadığı zikrediliyor. Âyetin sonunda, gerçekten ibadete layık olan mabudun, herşeye kadir olan Allah olduğu, âciz yaratıkların ilah olamayacağı beyan edilmektedir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ

بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَلِلّٰهِ

مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18- Yahudiler ve Hristiyanlar: "Biz, Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." dediler. Onlara de ki: "O halde niçin günahlarınızdan dolayı size azap ediyor? Hayır, siz de Allah'ın yarattığı birer insansınız. Allah, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti Allah'a aittir. Dönüş sadece onadır.

Ey Muhammed, Allah'a karşı yalan uyduranlara de ki: "Eğer bu iddianızda doğru iseniz o halde niçin Rabbiniz sizi, günahlarınız yüzünden cezalandırıyor? Halbuki seven kimse sevdiğinin kusurlarını bağışlar, onu cezalandırmaz. O halde iddialarınızın aksine sizler de diğer insanlar gibi, Allah'ın yarattığı varlıklarsınız. Allah, dilediğini, lütfunun gereği olarak affeder. Dilediğine de adaletinin gereği olarak ceza verir. Sizi affetmesi veya cezalandırması sizin özelliğinizden değildir. Göklerin ve yerin ve aralarındaki şeylerin mülkü ancak Allah'a aittir. Onları dilediği gibi sevk ve idare eder ve tasarrufta bulunur. Sonunda dönüş yine onadır. O, herkese işlediği amele göre muamele yapacaktır.

*Âyet-i kerime, Yahudi ve Hristiyanların, şımararak İslam dinine girmekten kaçınmalarına ve bu şımarıklıklarına gerekçe olarak da kendilerinden uydurdukları bazı iftiraları ileri sürdüklerine dikkati çekmektedir. Yahudi ve Hristiyanlar, "Allah bizi seviyor, bize ayrı bir önem veriyor. Çünkü bizler onun oğulları olan Peygamberlerin çocuklarıyız." demişlerdir.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا

مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

19- Ey kitap ehli, "Bize müjdeci ve uyarıcı gelmedi." demeyesiniz diye Peygamberlerin arasının kesildiği birdevirde size gerçekleri açıklayan Peygamberimiz geldi. İşte size, müjdeci ve uyarıcı geldi. Allah, herşeye ka-

dirdir.

Ey kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlar, Peygamberlerin gelişinin kesintiye uğradığı bir sırada size hakkı öğreten, doğru yolu açıklayan ve Allah'ın rızasını kazanmayı gösteren Peygamberimiz Muhammed geldi. Böylece "Bize, müjdeleyici ve uyarıcı bir Peygamber gelmedi." demeyesiniz. İşte size, Allah'a itaat edenleri bol sevaplarla müjdeleyen, ona karşı gelenleri de can yakıcı bir azaba uğatma ile uyaran Muhammed geldi. Allah herşeye kadirdir. Hiçbir şey onu, dilediğini yapmaktan alıkoyamaz.

*Peygamber efendimizle ondan önce gelen Hz. İsa arasında ne kadar zaman geçtiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Mamer'in Katade'den zikrettiğine göre bu süre beş yüz altmış senedir.

b- Said b. Ebi Urube'nin, Katade'den naklettiğine göre bu süre altı yüz senedir.

c- Başka bir kasım âlimlere göre, beş yüz kırk senedir.

d- Dehhak'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu süre dört yüz otuz küsur senedir.

Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, "Altı yüz senedir." diyen görüştür.

Hz. İsa ile Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) arasında başka Peygamber gelmemiştir. Bu hususta Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ اَنَا اَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ وَالاَنْبِيَاءُ اَوْلاَدُ
عَلاَّتٍ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ.

"Ben insanların, Meryemoğlu İsa'ya en yakın olanıyım. Peygamberler amca oğullarıdırlar. Benimle onun arasında Peygamber gelmemiştir." (63)

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فٖيكُمْ اَنْبِيَاءَ
وَجَعَلَكُمْ مُلُوكاً وَاٰتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَداً مِنَ الْعَالَمٖينَ ﴿٢٠﴾

63 Buhari, K. el-Enbiya, bab: 48

20- Musa kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. O, içinizden Peygamberler çıkardı. Sizi hükümdarlar yaptı ve âlemlerden hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

Bir zaman Musa kavmine "Ey kavmim, Allah'ın üzerinizde bulunan büyük nimetlerini hatırlayın. Hani bir zaman Allah, içinizden sizlere İbrahim, İsmail, İshak ve Yakub gibi Peygamberler göndermişti. Daha önceleri Firavun ve taraftarlarının köleleri olduğunuz halde sizleri şereflendirdi. Ve başkalarını sizin hizmetinize verdi. Ve sizi hükümdarlar yaptı. Ve zamanınızda, kainatta hiçbir kimseye verilmeyen, denizi yarıp karşıya geçirme, taştan pınarlar fışkırtma ve gökten yemek indirme gibi nimetleri ve üstünlükleri verdi.

*Âyet-i kerimede, Hz. Musa, kavmine, peygamberler gönderildiğini hatırlatıyor. Bu peygamberlerden maksat, Hz. Musa'dan önce İsrailoğullarına gönderilen Peygamberlerdir. Bu peygamberlerden maksadın, Hz. Musa'nın, Tur dağında Allah ile konuşmaya giderken seçtiği yetmiş kişi olduğu da söylenmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Hükümdarlar" diye tercüme edilen (مُلُوكًا) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir:

a- Katade'ye göre İsrailoğullarına, Hükümdarlar denilmesinin sebebi, insanların onlara hizmet etmeleridir. Zira, İsrailoğullaından önce herhangi bir ümmette insanların, kendilerine hizmet ettirme hadisesi yoktu.

b- Abdullah b. Amr b. el-Ass, Zeyd b. Eslem, Hasan-ı Basri, Hakem, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre İsrailoğullarına, "Hükümdarlar" denilmesinin sebebi, onların mesken, hizmetçi ve eşlere sahip olmalarıdır. Zira zikredilen bu üç şeye sahib olanlara, "Kral" mânâsına gelen "melik" denilmiştir.

c- Süddi'ye göre ise burada zikredilen (مُلُوكًا) kelimesinden maksat, "Sahip olanlar" demektir. İsrailoğulları ailelere ve bir kısım mallara sahip oldukları için onların bu sıfatı haiz oldukları zikredilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Âlemlerden hiçbir kimseye vermediğini size verdi." cümlesindeki muhatapların kimler oldukları hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Ebu Malik ve Said b. Cübeyr'e göre âyetin bu bölümünde zikredilen insanlardan maksat, Hz. Muhammad (s.a.v.) in ümmetidir. Alah teala, Hz. Muhammed'in ümmetine verdiği meziyet ve üstünlükleri, âlemlerden herhangi bir kimseye vermediğini beyan etmiştir.

b- Mücahid ve Abdullah b. Abbas'a göre ise âyetin bu bölümünde zikre-

dilen inanlardan maksat, İsrailoğullarıdır. Ancak âlimlerden hiçbir kimseye verilmediği halde sadece İsrailoğullarına verilen nimet ve meziyetlerin neler olduğu hususunda iki görüş zikredilmiştir:

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre sadece İsrailoğullarına verilen bu nimetlerden maksat, kudret helvası, bıldırcın kuşu, kendisinden on iki pınar fışkıran taş ve Sina çölünde onları gölgelendiren buluttur.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu nimetlerden maksat, ev, hizmetçi ve eş'tir.

Taberi diyor ki: "Âyetin bu bölümünde, âlemlerden hiçbir kimseye verilmeyen nimetlerin, kendilerine verildiği beyan edilen insanlardan maksat, İsrailoğullarıdır. Zira âyetin başı, İsrailoğullarından bahsetmektedir. Âyetin devamının, İsrailoğullarının dışındaki insanlara hitabettiğine dair herhangi bir delil yoktur.

Eğer denilecek olursa ki: "Burada hitap İsrailoğullarına olamaz. Zira Muhammed ümmetine verilen nimet ve meziyetler, İsrailoğullarına verilenlerden daha üstündür." Cevaben denilir ki: "Bu âyette, İsrailoğullarına verilip diğer insanlara verilmediği beyan edilen nimet, aslında İsrailoğullarının dışında hiçbir ümmete verilmemiş demek değildir. Sadece kendilerinin zamanındaki insanlara verilmeyen nimetlerin onlara verildiği zikredilmektedir.

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ
أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

21- Ey kavmim, Allah'ın size takdir ettiği mukaddes yere girin. Geri dönmeyin. Yoksa hüsrana uğrarsınız."

Ey kavmim, Allah'ın size ikametgâh ve mesken olmasını vaad ettiği temiz ve mübarek olan o mukaddes yere yani Kudüs'e girin. Mağlup bir şekilde geri dönmeyin. Aksi takdirde zarara uğrayanlar olarak geri dönmüş olursunuz ve cihad farizasını ihlal ederek izzet ve şerefinizi kaybetmiş olursunuz.

*Bu âyette zikredilen mukaddes yer'den maksat,

a- Mücahid ve Abdullah b. Abbas'a göre, Tur dağı ve çevresidir.

b- Kata'deye göre Şam topraklarıdır.

c- İbn-i Zeyd, Süddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe

göre "Eriha" şehridir.

d- Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen mukaddes yerden maksat, Şam, Filistin ve Ürdün'ün bir bölümüdür. "Mukaddes" kelimesinin mânâsı ise "Pâk ve mübarek" demektir.

Taberi, burada zikredilen mukaddes yerin, Fırat nehri ile Ariş kasabası arasında bir yer olduğu hususunda görüş birliği bulunmasına rağmen buranın bu iki sınır arasında tam olarak neresi olduğuna dair kesin bir delil bulunmadığından bu mukaddes yerin neresi olduğunu kesin olarak söylemenin doğru olmadığını zikretmiştir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın kavmine "Geri dönmeyin yoksa hüsrana uğrarsınız." dediği zikredilmektedir. Buna göre bir insanı, girmesi emredilen yere girmeyecek olursa hüsrana uğrar. Bu nasıl olur?" Cevaben denilir ki: "Allah teala, İsrailoğullarına, mukaddes topraklara girerek orada bulunan düşmanlarına karşı cihad etmelerini farz kılmıştır. İsrailoğulları bu emre uymadıkları takdirde iki yönden hücrana uğramış olacaklardır. Bunlardan biri kendilerine farz kılınan cihaddan geri durmaları diğeri de. Allah'ın mukaddes topraklara girme emrine karşı gelmeleridir. Bu sebeple hüsrana uğramış olacaklardır.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

22- Onlar da: "Ey Musa orada zorba bir kavim vardır. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa şüphesiz biz gireriz." dediler.

Musa kavmine, Allah'ın vermiş oludğu nimetleri hatırlatıp, girmelerini emrettiği Kudüs şehrine gitmelerini söyleyince, düşmanları karşısında korkan, sinen Yahudiler, Mua'ya şu cevabı vermişlerdi: "Ey Musa, O mudaddes topraklarda güçlü kuvvetli, zorba bir kavim var. Biz onlarla savaşmaya güç yetiremeyiz. Çünkü onlar, ezici bir güce sahib oldukları için bütün milletleri mağlup etmişlerdir. Bu zorba kavim o mukaddes topraklardan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Şayet onlar oradan çıkarlarsa biz oraya gireriz."

*Âyet-i kerimede Hz. Musa'nın, kavmine, mukaddes topraklara girmelerini emretmesi üzerine kavminin, o topraklarda bulunan güçlü kuvvetli insanlardan korkarak Musa'nın emrine karşı geldikleri zikredilmektedir.

Süddi bu hususta şunları anlatmaktadır: "Musa, kavmine Kudüs topraklarında bulunan Eriha'ya girmelerini emretti. Onlar buraya yaklaşınca Musa, İsrailoğullarının on iki torununun herbirinden bir kişi seçilmek üzere on iki kişiyi öncüler olarak gönderdi. Bu adamlar zorba kavmin haberlerini toplayıp Musa'ya getirmek için gönderilmişlerdir. Bunlar, "Uc" diye adlandırılan bir zorba ile karşılaştılar. O, başında odun taşıdığı halde bu on iki kişiyi koltuğunun altına sıkıştırıp götürmüş, onları karısının önüne atmış ve "Bak şunlara, bunlar bize karşı savaşacaklaını zannediyorlarmış. Şimdi ben bunları ezeyim mi?" demiş karısı da "Hayır, bir şey yapma. Onlar gidip kavimlerine, gördüklerini anlatsınlar." diye cevap vermiştir.

Abdullah b. Abbas da demiştir ki: "Musa'ya, zorbaların şehrine girmesi emredilmişti. Musa yanındakilerle birlikte yürüyüp şehrin yakınında bir yere ulaştı. Oranın adı "Eriha" idi. Musa, her torundan bir kişi seçerek on iki kişiyi, zorbalardan haber getirmek üzere öncüler olarak gönderdi. Onlar şehri girdiler. Zorbaların şekil ve manzaralarının çok büyük olduğunu gördüler. Onlardan bir kişinin bahçesine girdiler. Adam, bahçesinden meyve toplamak üzere girmişti. Meyve toplarken on iki kişiden her birinin izini takib ederek onları yakaladı ve kolunun yeninin içine koydu. Onları krala götürdü ve yeninin içinden onun önüne döktü. Kral onlara: "Bizim kim olduğumuzu gördünüz. Şimdi gidip bu durumu arkadaşlarınıza anlatın." dedi. Onlar da Musa'nın yanına dönüp gördükleri şeyleri ona anlattılar.

Âyet-i kerimenin devamında: "Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz." buyurulmaktadır.

Burada İsrailoğullarının, girmeleri emredilen şehre, orada bulunan zorbalar yüzünden giremedikleri beyan edilmektedir. Bu hususta İbn-i İshak diyor ki: "Kâlib b. Yûfenna, Musa'ya karşı isyan eden halkı susturdu ve onlara dedi ki: "Biz bu emredilen yere çıkacağız, oraya sahib olacağız. Bizim, orada bulunanlara gücümüz yeter." Ancak Kâlib'le birlikte giden diğer öncüler: "Biz oraya ulaşamayız. Çünkü orada bulunan insanlar bizden daha cesaretli kimselerdir." dediler. Öncü olarak gönderilen o insanlar, İsrailoğullarına, zorba kavmin güçlü ve kuvvetli oldukları haberini yayarak dediler ki: "Orası, içinde bulunanları yiyip bitiriyor. Bir kısım insanlar gördük, onların vücutları çok büyüktü. Biz orada zorba oğlu zorbalar gördük. Biz onların gözünde çekirgeler gibiyiz."

Bunun üzerine İsrailoğuları korkudan titremeye başladılar. Yüksek sesle ağladılar. Gecelerini ağlama ile geçirdiler Musa ve Harun hakkında da şüpheye düşerek şöyle dediler. "Keşke biz Mısır'da ölmüş olsaydık. Keşke biz şu çölde ölsek de savaşa katılmasak. Böylece kadınlarımız, çocuklarımız ve mallarımız düşmanlar tarafından yağmalanmasaydı. Biz, Mısır topraklarında kalmış olsaydık bizim için daha hayırlı olurdu."

hep birlikte Mısır'a dönelim" şeklinde konuşmaya başladılar. (64)

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا
دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

23- Allah'tan korkan ve Allah'ın kendilerine iman nimetini verdiği kimselerden iki adam şöyle dedi: "O zorbaların üzerine kapıdan yürüyün. Oradan girerseniz şüphesiz galip gelirsiniz. Eğer mümin iseniz, sadece Allah'a tevekkül edin."

Musa'nın kavminden, Allah'tan korkan, emir ve yasaklarını göz önünde bulunduran ve Allah'ın kendilerine itaat etme ve rızasını kazanma nimetini verdiği insanlardan iki adam şöyle dediler: "Siz bu zorba topluluğun üzerine, şehirlerinin kapısından yürüyün. Siz bunların üzerine kapılarından yürüdüğünüz takdirde şüphesiz ki galip geleceksiniz. Çünkü Allah sizinle beraberdir. Ve sizin yardımcınızdır. Eğer gerçekten Peygamberinize iman ediyor, size vermiş olduğu zafer haberine inanıyorsanız sadece Allah'a güvenin, onun zaferine itimad edin.

---

64 Yahudiler bu sözlerini, korktuklarından, sindiklerinden ve düşmanlarına karşı savaşmakta yılgın davrandıklarından söylemişler ve Hz. Musa'ya karşı sızlanmaya başlamışlardı. Bu, Yahudilerin içinde kökleşmiş bir huydur. Yahudiler: "O zorbalar, mukaddes topraklardan çıkmadıkça biz oraya giremeyiz." demektedirler. Hiçbir insanın, savaşsız ve mücadelesiz, evini ve vatanını başkalarına bırakıp gitmesi düşünülebilir mi? Bu hadiseyi bizlere anlatan Kur'an-ı Kerim, başarılı savaş taktiklerini öğretmektedir. Kur'an, müslümanların savunmada değil devamlı taarruzda bulunmaları gerektiğini öğretmektedir. Çünkü taarruza geçmek cesaret ve kahramanlık işidir, Yahudiler ise bunun tam aksini yapmışlardır. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi onlar yılgın, cesaretsiz ve korkak insanlardır. Ne yazık kı günümüzde Yahudiler Araplara karşı arslan kesilmektedirler. Çünkü müslümanlar Allah yolunda cihad etmeyibırakmışlar, dünya hayatının zevkine dalmışlardır. Cihadı terkeden her millet, zelil olmaya mahkumdur. Günümüzdeki Yuhadiler, kendilerine karşı duracak kimseyi bulamadıkları için adeta kedi gibi kabarmaktadırlar. Eğer gerçek arslanı karşılarındagörseler kokup kaçacaklardır. Müslümanların bugünkü halini tasvir eden bir hadis-i şerifte Resulullah efendimiz buyuruyor ki: "Aç insanların yemek kabına üşüştükleri gibi yakında milletler sizin başınıza üşüşeceklerdir." Bir kişi: "O gün, bizim azlığımızdan mı böyle olacaktır?" diye sorunca Resulullah: "Bilakis o gün sizlerin sayısı çok olacka fakat sizler, sel üzerindeki çer çöp gibi olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın kalbinden, sizden korkma duygusunu çekip alacak sizin kalbinize ise zafiyet salacaktır." cevabını verdi. Bir kişi: "Ey Allah'ın Resulü, zafiyet nedir?" diye sorunca Resulullah, "Dünyayı sevmek ve ölümden nefret etmektir." buyurdu. (Bkz. Ebu Davud K. el-Melahim bab. 5, Hadis no: 4297 / Ahmed b. Hanbel, Müsned C.5 S.278)

*Bu âyette zikredilen iki salih kişi, Yûşa b. Nûn diğeri ise Kâlib b. Yûfenna'dır.

Hz. Musa'nın gönderdiği on iki kişilik öncü, zorbaları görüp geri dönünce Hz. Musa onlara, gördükleri güç ve kuvveti İsrailoğullarına söylememelerini emretmiştir. işte on iki kişiden sadece bu iki kişi, Hz. Musa'ya verdikleri sözü yerine getirmişler ve İsrailoğullarını, vaad edilen şehre kapısından girmeye teşvik etmişlerdir. Bu iki kişinin Yûşâ b. Nûn ve Kâlib yahut Kalub b. Yûfennâ oldukları, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Süddi, Katade, Rebi' b. Enes tarafından rivayet edilmiştir.

Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyette zikredilen iki salih kişi, halkı zorba olan şehrin insanlarından müslüman olan iki kişidir. Onlar müslüman olduktan sonra İsrailoğullarını, zorbalara karşı savaşmaya ve vaad edilen şehre girmeye teşvik etmişler ve onların morallerini yükseltmişlerdir.

Taberi bu iki kişinin, Yûşâ b. Nûn ve Kâlib b. Yûfennâ olduklarını söyleyen görüşün daha sahih olduğunu söylemiştir.

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ
فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾

24- Kavmi ona: "Ey Musa, onlar orada oldukça biz ebediyyen oraya girmeyiz. Sen ve rabbin gidin ve savaşın. Biz burada oturacağız." dediler.

Yahudiler Musa'ya şu cevabı verdiler: "Ey Musa, o zorbalar o şehirde bulundukları müddetçe biz onların şehirlerine ve yerlerine kesinlikle girmeyeceğiz. O zorbalarla savaşmak için sen ve rabbin gidi savaşın. Bizler mutlaka burada oturacağız."

*Yahudiler Hz. musa'ya böyle derken, Mikdat b. esved Resulullah'a, Yahudilerin bu söylediklerinin tam aksini söylemiş ve demiştir ki:

قَالَ الْمِقْدَادُ يَوْمَ بَدْرٍ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ
لِمُوسَى فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ وَلٰكِنْ امْضِ وَنَحْنُ مَعَكَ
فَكَأَنَّهُ سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ).

"Ey Allah'ın Resulü, biz sana, İsrailoğullarının Musa'ya: "Sen ve rabbin gidin ve savaşın. Biz burada oturacağız." şeklinde söylediklerini söylemeyiz Fa-

kat biz deriz ki: "Sen devam et. Biz seninle beraberiz." Bunun üzerine sanki Resulullah'tan büyük bir sıkıntı gitmiştir." [65]

Taberi, Mikdat'ın bu sözlerini Resulullah'a, Hudeybiye sulhünün yapılmasından önceki sıkıntısı sırasında söylediğini rivayet etmiştir.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾

25- Musa: "Ey Rabbim, ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu fasık kavmin arasını ayır." dedi.

Musa, Allah'a yönelerek şöyle dedi: "Ey Rabbim, ben, kendim ve kardeşim Harun dışında herhangi bir kimseyi senin emrine itaat etmeye sevkedemiyorum. ve onlara söz geçiremiyorum. Sen bizimle, imandan çıkıp inkâra ve isyana düşen bu fâsık topluluğun arasını âdil hükmünle ayır."

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

26- Allah Musa'ya şöyle dedi: "Kırk sene o mukaddes yer onlara haram kılınmıştır. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır. O fasık kavim için üzülme."

Allah, Musa'ya şöyle dedi: "O mukaddes topraklar İsrailoğullarına, korkaklıkları, Rablerinin emirlerini ve Peygamberlerinin nasihatını dinlemelerinin cezası olarak kırk yıl haram kılınmıştır. Onlar bu müddet içinde yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır. Ey Musa, artık sen de, Allah'a itaatten ayrılan bu fasık kavme üzülme.

*Bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah edenler de vardır. "Ey Musa, o mukaddes yer, zorbalara karşı savaşmayan bu insanlara ebediyyen haram kılınmıştır. Bu insanlar yeryüzünde kırk yıl şaşkın şaşkın dolaşacaklardır. Sen bu fasık kavmin haline üzülme."

65 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 5, bab: 4

Bu izaha göre âyette geçen (أَرْبَعِينَ) "Kırk" kelimesi, daha sonra gelen (يَتِيهُونَ) "Şaşkın şaşkın dolaşırlar" fiilinin meful-ü bihidir. Birinci izaha göre ise bu kelime (مُحَرَّمَةٌ) "Haram kılınmıştır." kelimesiyle mensuptur.

Rebi' b. Enes, birinci izah şeklini zikretmiş, Katade, İkrime, Süddi ve Abdullah b. Abbas ise ikinci izah şeklini tercih etmişler ve Hz. Musa'ya isyan eden bu insanların hepsinin çölde öldüklerini, Kudüs topraklarına bunların çocuklarının, bir de Yûşâ b. Nûn ile Kâlib b. Yûfenna'nın girdiğini söylemişlerdir.

Bilindiği gibi Allah teala, İsrailoğullarına, Kudüs ve civarında yaşaya Âmâlika ve Ken'an oğullarına karşı cihad edip mukaddes olan Kudüs topraklarına girmelerini emretmiş fakat Yahudiler, orada bulunan insanların zorba olduklarını, onlara karşı savaşamayacaklarını ileri sürerek Hz. Musa'ya: "Biz gelemiyoruz, sen ve rabbin gidip savaşın." demişlerdi. Bunun üzerine Allah teala onların mukaddes topraklara girmelerini kırk yıl yasaklamıştır. Yahudiler bu arada Sina çölünde dolaşıp durmuşlardır.

İsrailoğulları bu çöllerde dolaşıp dururlarken bile Allah teala, Rahman isminin gereği olarak onlara çeşitli nimetler vermiştir. Çölün sıcağında onları bulut gölgeleriyle korumuş, açlıklarını gökten yiyecek indirerek gidermiş, susuzluklarını, Musa'nın, âsâsını taşa vurarak su fışkırtmasıyla gidermiştir.

Hz. Musa ve Harun'un bu çölde vefat ettikleri ve bunlardan sonra İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderilen Yûşâ b. Nûn'un, mukaddes topraklara girdiği rivayet edilmektedir. Bu hususta daha başka çeşitli uzun rivayetler de mevcuttur.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ
مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

27- Ey Muhammed, onlara, Âdem'in iki oğlunun kıssasını hakkıyla oku. Onların her ikisi de birer kurban kesmiş, birinin kurbanı kabul olunmuş diğerininki kabul olunmamıştı. Kurbanı kabul olunmayan, diğerine: "Mutlaka seni öldüreceğim." demişti. Kurbanı kabul olunan da şöyle demişti: "Allah ancak takva sahiplerinin kurbanını kabul eder."

Ey Muhammed, sen bu Yahudilere, Âdem'in iki oğlu olan Habil ve Kabil'in kıssalarını bir gerçek olarak anlat ve onlara, zulüm ve hiylenin neticesinin ne olduğunu öğret. Bir zaman, Habil ve Kabil, Allah için birer kurban kesmiş-

lerdi. Allah, Habil'in kurbanını kabul etmiş, Kabil'inkini kabul etmemişti. Bunun üzerine, Kabil, kurbanı kabul edilen kardeşi Habil'e "Seni mutlaka öldüreceğim." demişti. Habil ise ona şu cevabı vermişti. "Benim ne suçum var ki? Allah ancak takva sahiplerinin kurbanını kabul eder."

*Abdullah b. Ömer diyor ki: "Habil sürü sahibi Kabil ise ekin sahibi idi. Sürü sahibi olan Habil, koyunlarının en semiz ve en güzelini gönül hoşluğu ile kurban ederken, ekin sahibi Kabil, ekinlerinin en kötüsünü ve istemeyerek Allah için vermişti. Allah, sürü sahibi olan Habil'in kurbanını kabul etmiş, Kabil'inkini ise kabul etmemişti."

Müfessirler, Hz. Âdem'in iki oğlunun neden kurban kestikleri ve bunlardan birinin kurbanının ne sebepten kabul edildiği ve bu kurban kesenlerin, Hz. Âdem'in gerçek oğulları mı yoksa soyundan gelen torunları mı olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Bir kısım müfessirlere göre, Hz. Âdem'in iki oğlunun kurban kesmelerinin sebebi, Allah'ın onlara kurban kesmelerini emretmesidir. Onlardan birinin kurbanının kabul edilmesinin sebebi ise, mallarının en iyisini kurban etmesi, diğerinin kurbanının kabul edilmemesinin sebebi de mallarının en kötüsünü kurban etmesidir. Kurban sunan bu iki kimse, Hz. Âdem'in bizzat sulbünden gelen iki oğludur. Bunlardan kurbanı kabul edilenin adı Habil, kabul edilmeyenin adı ise Kabil'dir.

Kurbanı kabul edilen kişi, Hz. Âdem'in, hayvancılıkla uğraşan oğlu idi. Bu kimse koyunlarının en iyisini ve sevimlisini kurban etmişti. Kurbanı kabul edilmeyen ise tarımla uğraşan oğlu idi. Bu kimse de ekinlerinin en kötüsünü kurban olarak sundu. O zamanda sadaka, zekat ve benzeri mali ibadetler olmadığından herkes, sahip olduğu malın belli bir miktarını kurban olarak sunardı. Ancak kimin kurbanının kabul edilip kiminkinin kabul edilmediği, gökten inen bir ateşin, kabul edilen kurbanı yakmasıyla belli oluyordu. Allah tealanın, Hz. Âdem'in oğullarına kurban sunmalarını emretmesinin sebebinin şu hadise olduğu söylenmiştir: Hz. Âdem'in çocukları, biri kız diğeri erkek olmak üzere devamlı olarak ikiz doğuyorlardı. Bir evvelki doğumdan olan erkek bir sonraki doğumdan olan kız ile bir sonraki doğumdan olan erkek de bir önceki doğumdan olan kız ile evlenirlerdi. Kabil, kendisinin ve ikiz kardeşinin, cennette iken annelerinin karnında bulunduklarını, diğerlerinin ise dünyada iken ana rahmine düştüklerini, bu sebeple diğerleriyle eşit olmadıklarını ileri sürmüş ve kendisiyle beraber doğan kızkardeşini Habil'e vermik istememiş bu sebeple aralarında ihtilaf çıkmıştır. Onlar bu ihtilafı babaları Hz. Âdem'e götürmüşler Hz. Âdem, cennette doğan oğlu Kabil'in haksız olduğunu söylemiş ve bu konuda her ikisinin de Allah'a birer kurban takdim etmelerini önermiştir. Kimin kurbanı kabul edilirse onun haklı olacağını söylemiştir. Kişinin kurbanının kabul edilmesinin

işareti ise, gökten inen bir ateşin, kurbanı kabul edilen kişinin kurbanını yakmasıydı. Habil ile Kabil, zikredildiği üzere, sahip oldukları şeylerden kurban sundular. Ve neticede gökten inen ateş, Habil'in kurban olarak sunduğu koyunu yaktı. Böylece Habil'in haklı olduğu ortaya çıktı.

لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ اِنِّي اَخَافُ
اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

28- Yemin olsun ki sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için elimi sana uzatmayacağım. Şüphesiz ben, âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım."

Habil sözlerine devamla şöyle dedi: "Ey Kabil yemin olsun ki sen beni öldürmek için bana elini uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatmayacağım. Çünkü ben, Allah'tan korkan biriyim. O, bütün yaratılanların sahibidir. Eğer sana saldıracak olsam o beni cezalandırır."

*Abdullah b. Amr ve Abdullah b. Abbas'a göre burada öldürülmekle tehdit edilen kardeşin, diğerine bunları söylemesinin sebebi, Allah'ın izni olmadıkça bir insanın diğerinin kanını akıtmasının haram olduğunu bildirmek içindir.

Mücahid'e göre ise öldürülmekle tehdit edilenin bunları söylemesinin sebebi, Allah tealanın o zamanda öldürülmek istenen kimsenin kendisini öldürmek isteyen kimseye karşı koymasını yasaklamasıdır.

Taberi birinci görüşün daha evla olduğunu söylemiş, Hz. Âdem'in oğullarından, öldürülmek isteninin diğerine "Yemin olsun ki sen beni öldürmek için elini uzatsan da ben seni öldürmek için elimi sana uzatmayacağım." demesinin sebebi, kardeş kanı akıtmanın haram olduğunu ifade etmesi içindir." demiştir. Öldürülenin, diğerine hiç karşılık vermediği zikredilmemiştir. Hatta uykuda iken suikastla öldürüldüğü de rivayet edilmiştir.

İki müslümanın birbiriyle savaşması haramdır. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

«إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفِهِمَا ، فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! هَذَا الْقَاتِلُ ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ «إِنَّهُ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ».

"İki müslüman, kılıçlarıyla karşı karşıya geldiğinde öldüren de öldürülen de ateştedir." Dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, evet, bunların biri katildir. Fakat öldürülenin suçu nedir?" Buyurdu ki: "O da karşısındaki arkadaşını öldürmek istemiştir." (66) Diğer bir hadis-i şerifinde de buyuruyor ki:

قَالَ: «إِذَا الْمُسْلِمَانِ، حَمَلَ أَحَدُهُمَا عَلَى أَخِيهِ السِّلاَحَ، فَهُمَا عَلَى جُرُفِ جَهَنَّمَ. فَإِذَا قَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ، دَخَلَاهَا جَمِيعاً».

"İki müslüman, birbirlerine silah çekerlerse her ikisi de cehennemin kenarındadır. Biri diğerini öldürecek olursa her ikisi de oraya girer." (67)

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوأَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

29- Çünkü ben, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip cehennem ehlinden olmanı istiyorum. İşte zalimlerin cezası budur."

Habil şöyle devam etti: "Şüphesiz ki ben, benim hatalarımın günahını da senin, beni öldürme günahını da senin yüklenmini ve böylece cehennemliklerden olmanı istiyorum. Allah'ın sınırlarını aşan her zalimin cezası cehennem ateşidir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi iki şekilde izah etmişlerdir:

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Katade, Mücahid ve Dehhak'a göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ben, hem beni öldürmenin günahını hem de diğer günahlarını yüklenmeni ve böylece cehennemliklerden olmanı istiyorum."

66 İbn-i Mace, K. el-Fiten, bab: 11, Hadis no: 3964 / Neseî, K. Tahrim ed-Dem, bab: 29
67 İbn-i Mâce, K. el-Fiten, bab: 11 Hadis no: 3965 / Neseî, K. Tahrim ed-Dem, bab: 29

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ben senin, hem benim günahlarımı yüklenmeni hem de beni öldürmek suretiyle kazanacağın günahı yüklenmeni ve böylece cehennemliklerden olmanı istiyorum."

Taberi diyor ki: "Birinci izah şekli daha doğrudur. Zira hiçbir kimsenin başka birinin günahını yüklenmeyeceği nasslarla beyan edilmiştir. Bu sebeple öldürülenin günahlarının öldürene intikal edeceğini söylemek isabetli değildir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Cehennemliklerden olmanı istiyorum. İşte zalimlerin cezası budur." buyurulmaktadır. Bu da göstermektedir ki Allah teala, Hz. Âdem'i yeryüzüne indirdikten sonra ona emirler, yasaklar, vaadler ve tehditler içeren hükümler indirmiştir. Zira Hz. Âdem'in oğullarından, öldürülmek istenen, öldürmeye kalkışana, cehennemliklerden olacağını ve zalimlerin cezasının da bu olduğunu söylemiştir. Elbetteki o bunu, bildiği bir şeriatten söylemiştir.

Mücahid diyor ki: "Katilin, o günden kıyamete kadar ayaklarının biri diğer bacağına dolaştırılmış, yüzü, güneşe doğru döndürülmüştür. Yüzünü güneşin döndüğü yöne doğru döndürür. Yazlarda onun başında ateşten bir harman, kışlarda da kardan bir harman bulunmaktadır."

Bu hususta Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

«عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَض رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لاَ تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْماً، إِلاَّ كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا لأَنَّهُ كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ».

"Hiçbir insan haksız yere öldürülmez ki onun kanından Âdem'in ilk oğluna bir pay gitmiş olmasın. Çünkü o, öldürme işini ilk işleyendir." (68)

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾

30- Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyenin nefsi kendisini, kardeşini öldürmeye teşvik etti ve öldürdü. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.

Kabil'in nefsi, kardeşi Habil'i öldürmeyi süsledi ve güzel gösterdi. Niha-

68 Müslim, K. el-Kasame, bab: 27, Hadis no: 1677 / Buhari, K. el-Enbiya, bab: 1

yet Kabil, kardeşini öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Teşvik etti." diye tercüme edilen (طَوَّعَتْ) kelimesi, Mücahid tarafından "Kışkırtma" mânâsında, Katade tarafından ise süslü gösterme anlamında izah edilmiştir.

Hz. Âdem'in oğullarından birinin, diğer kardeşini ne şekilde öldürdüğü ihtilaflıdır.

Süddi, Ebu Mâlik, İbn-i Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bazı sahabilerden nakledildiğine göre Hz. Âdem'in katil oğlu, kardeşini uyurken yakalamış ve başını iki taşın arasına koyup ezerek öldürmüştür.

İbn-i Cüreyc ve Mücahid'e göre ise katil olan kardeş, diğerini nasıl öldüreceğini bilememiş, Şeytan ona bir kuş şeklinde gelmiş, başka bi kuşukafasından yakalamı, onu iki taşın arasına koymuş ve ezerek öldürmüş böylece katile, kardeşini nasıl öldüreceğini göstermiştir.

Taberi diyor ki: "Tercih olunan görüş şudur: Kabil Habil'i öldürmüştür. Ancak öldürme şeklinin nasıl olduğu kesin olarak bildirilmemiştir. Öldürülen Habil, birinci görüştekilerin zikrettikleri şekilde de öldürülmüş olabilir ikincilerin zikrettikleri şekilde de."

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ
قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ
مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

31- Kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için, Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Bunu görünce: "Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup kardeşimin cesedini gömmekten âcizmişim ha?' dedi. Ve yaptığına pişmanlık duyanlardan oldu.

Allah, Kabil'e kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Ve onu gören Kabil şöyle didi: "Yazıklar olsun baba, kardeşimin cesedini gömme hususunda bu karga kadar olmaktan âciz mişim ha?" Ve Kabil,kardeşini öldürerek Allah'a isyan etmesinden dolayı pişman oldu.

Müfessirler, Hz. Âdem'in oğullarından, kardeşini öldüren katilin, öldürülmüş olan kardeşini ne yapacağı hususunda nasıl tereddütler geçirdiğine dair çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas'a göre Kabil, kardeşi Habil'i öldürdükten sonra onu bir tulumun içine koyarak bir yıl omuzunda gezdirmiş. Nihayet Allah teala iki karga göndermiş ve ona, kardeşini nasıl gömeceğini öğretmiştir.

b- Ebu Malik, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve diğer bir kısım sahabilerden rivayet edildiğine göre ise, katil olan kardeş, diğer kardeşini öldürdükten onra onu açık bir arazide bırakmış ve onu nail defnedeceğini bilememiştir. Bunun üzerine Allah teala, kardeş olan iki karga göndermiş, onlar birbirleriyle dövüşmüşler, biri diğeini öldürmüş, yeri kazmış ve öldürdüğü kardeşini oraya gömmüştür. İşte bunu görmesi üzerine Âdem'in oğlu, "Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup kardeşimin cesedini gömmekten âcizmişim ha?" dedi.

c- Atiyye'den nakledilen diğer bir görüşe göre, katil olan kardeş, diğer kardeşini öldürünce pişman olmuş ve öldürdüğü kardeşini bağrına basmış ve ondan ayrılmamıştır. Nihayet ölü kokmuş, kuşlar ve yırtıcı hayvanlar onun başına toplanmış ve onu yemek için cesedin terkedilmesini beklemeye başlamışlardır.

d- Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre katil olan kardeş, öldürdüğü kardeşini yüz sene sırtında gezdirmiş ve onu ne yapacağını bilememiştir. Cesedi bazan sırtında taşımış bazan da yere bıkamıştır. Nihayet bir karganın, ölen diğer bir kargayı yere gömdüğünü görmüş ve "Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup kardeşimin cesedini gömmekten âciz mişim ha?" demiştir.

Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimede Hz. Âdem'in iki oğlunu bir misal olarak zikretmiştir. Allah teala bu âyetle Resululah'ın sahabilerini, Amr b. Ümeyye ed-Darimi'nin hataen öldürdüğü iki muahedeli kişinin diyeti hususunda yardım istemeye giden Resulullah'a suikast planlayan Nadr oğulları Yahudilerini affetmeye teşvik etmiş ve Yahudilerin atalarının karakterlerinin kötülüğünü bildirmiş ve Allah'ın kendilerine çeşitli nimetler vermesine rağmen Yahudilerin doğru yolda sebat etmediklerini beyan etmiştir.

Allah teala, Yahudileri, müminlere karşı düşmanlıkları yüzünden, Hz. Âdem'in katil olan oğluna benzetmiş, müminleri ise, vefakârlıkları ve hoşgörülü olmaları yönünden Hz. Âdem'in öldürülen oğluna benzetmiştir. Ayrıca müminlere, Hz. Âdem'in iki oğlundan, salih olana uymalarını, katil olanı örnek almalalarının bildirmiştir. Nitekim bu hususta Resulullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah size Âdem'in iki oğlunu örnek olarak zikretmiştir. Siz onlardan hayırlısını örnek alın, şerli olanını bırakın."

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ

فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا
أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ
كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

32- Bunun içindir ki İsrailoğullarına: "Kim, bir insanın canına kaymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir insanın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir nefsin yaşamasına sebep olursa bütün insanları yaşatmış gibi olur." hükmünü farz kıldık. Andolsun ki onlara, Peygamberlerimiz apaçık delillerle geldiler. Yine de bundan sonra onların bir çoğu yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

Âdem'in oğlu, kardeşini haksız yere öldürdüğü içindir ki biz, İsrailoğulları için şu hükmü koyduk: "Kim, mümin bir insanı, başka bir insanı öldürüp kısası hak etmediği veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarıp öldürülme cezasını hak etmediği halde öldürürse, o kimse bunu yapmakla bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de haksız yere bir insanı öldürmeyip sağ bırakırsa bütün insanları yaşatmış gibi olur. Andolsun ki insanlara Peygamberlerimiz açık delillerle geldiler. Yine de bundan sonra onların bir çoğu yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

Âyet-i kerimede, İsrailoğullarından "Bir kimsenin, haksız yere bir insanı öldürmesi halinde bütün insanları öldürmüş gibi olacağı bir insanı da ölümden kurtarması halinde bütün insanları ölümden kurtarmış gibi olacağı." hükmünün farz kılındığı zikredilmektedir.

Müfessirler, bir insanı öldürmekle bütün insanları öldürmüş gibi olma ve bir insanın yaşamasına sebep olmakla bütün insanların yaşamasına sebep olmuş gibi olma ifadelerinden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir:

a- Abdullah b. Abbas'a göre bu âyette öldürülmesi veya diriltilmesi zikredilen insanlardan maksat; bir Peygamber veya âdil olan bir Halifedir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Kim bir Peygamberi veya adaletli bir Halifeyi öldürecek olursa o kimse sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de bir Peygamberi veya adaletli bir Halifeyi destekleyecek olursa o kimse bütün insanları hayata kavuşturmuş gibi olur.

b- Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud ve Resulullah'ın diğer bir kı-

sının sahabilerinden nakledilen başka bir görüşe göre bu âyette, öldürülmesi veya sağ bırakılması zikredilen insandan maksat, herhangi bir insandır. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Kim, herhangi bir insanı haksız yere öldürecek olursa o kimse öldürülen şahıs nezdinde bütün insanlığı öldürmüş gibidir. Kim de bir insanı ölümden kurtarıp hayata kavuşturacak olursa o kimse, kurtarılan kişi nezdinde bütün insanlığı hayata kavuşturmuş gibidir.

c- Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Kim, haksız yere Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir kimseyi öldürecek olursa o kimse bütün insanlığı öldürmüş gibi cehennem ateşine girer. Kim de bir insanı ölümden kurtaracak olursa bütün insanlığı ölümden kurtarmış gibi olur."

Bu hususta Mücahid'in şunları söylediği zikredilmektedir: "Kasıtlı olarak bir mümini öldürenin cezası (Nisa suresinin doksan ikinci âyetinde zikredildiği gibi) cehennemdir. Allah ona gazap etmiş ve lanetine uğratmıştır. Onun için büyük bir azap hazırlamıştır. Bu da göstermektedir ki bu kimse bütün insanlığı da katletmiş olsaydı yine azabı bu olacaktı. Bundan fazla bir şey olmayacaktı. Bu nedenle haksız yere bir insanı öldüren kimse bütün insanlığı öldürmüş gibi olur.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre, bir insanı öldüren veya yaşamasına sebep olan kimse âhirette göreceği ceza veya mükâfaat bakımından bütün insanları öldürmüş veya yaşamalarına sebep olmuş gibi muamele görecektir.

d- İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri'den nakledilen başka bir görüşe göre ise "Kim bir insanı öldürecek olursa o bütün insanları öldürmüş gibi olur." ifadesi, dünyevi cezayı uygulamayı beyan etmektedir. Yani bir insanı öldürene de bütün insanlığı öldürene de aynı ceza verilir ki o da ölüm cezasıdır." Kim de bir insanın yaşamasına sebep olursa bütün insanları yaşatmış gibi olur." ifadesi de bu kişinin kazanacağı sevabı beyan etmektedir.

İbn-i Zeyd, bir insanın yaşamasına sebep olmaktan maksadın, öldürülenin bizzat kendisinin can vermeden önce öldüreni affetmesi veya velisinin, öldüreni affetmesidir.

Mücahid'e göre bir insanın yaşamasına sebep olmaktan maksat, onu boğulmak, yanmak ve helak olmaktan kurtarması demektir.

Bu hususta Katade'nin şunları söylediği rivayet edilmektedir: Allah'a yemin olsun ki Allah bir insanı haksız yere öldürmenin cezasını ve yaşamasına sebep olanın mükâfaatını çok büyük olarak takdir etmiştir. Ey Âdemoğlu, gücün yeterse malınla ve affınla bir insanı hayata kavuştur. Kuvvet ancak Allah'ındır. Bizim bildiğimize göre bu kıbleye yönelen herhangi bir müslümanın kanını akıtmak helal değildir. Ancak üç kimsenin kanını akıtmak helaldır. O da müs-

lüman olduktan sonra dinden çıkan kimse. Evlendikten sonra zina eden kimse. Ve kasıtlı olarak bir insanı öldüren kimse. Bunlardan dinden çıkan ve bir müslümanı öldüren kişi öldürülür. Zina eden kimse de recmedilerek öldürülür.

Rebi' diyor ki: "Ben Hasan-ı Basri'ye dedim ki: "Ey Ebu Said, "Kim bir insanın canına kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir insanı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir nefsin yaşamasına sebep olursa bütün insanları yaşatmış gibi olur." âyetinin hükmü İsrailoğullarına farz kılındığı gibi bizim için de geçerlidir midir?" Dedi ki: Kendisinden başka ilah olmayan Allaha yemin ederim ki, İsrailoğullarına farz kılındığı gibi bizim için de geçerlidir. Allah katında İsrailoğullarının kanları bizim kanlarımızdan daha değerli değildir."

Taberi bu görüşlerden âyeti şu şekilde izah eden görüşün daha evla olduğunu söylemiştir: "Kim, mümin bir insanı, öldürülmeyi hak etmesizin öldürecek olursa o kimse Allah tarafından kendisine verilecek ceza bakımından bütün insanlığı öldürmüş gibidir. Kim de Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürmeyi haram görür de onu öldürmeye teşebbüs etmeyecek olursa kendisinden kimseye zarar dokunmaması bakımından bütün insanları hayata kavuşturmuş gibi olur. Bu âyette ifade edilen "Yaşamasına sebep olmak"tan maksat yaşayan bir insanın canına kıymamaktır. Nitekim Hz. İbrahim ile tatışmaya girişen kişi de İbrahim'in "Benim Rabbim dirilten ve ööldürendir." demesi üzerine: "Ben diriltir ve öldürürüm." [69] demesi bu kabildendir. Burada, kâfir olan kişi "Ben de diriltirim." derken "Öldürmeye gücümün yettiği kimseyi öldürmem" demek istemiştir.

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ
فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم
مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ
فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

33- Allah ve Resulü'ne karşı savaşan ve yeryüzünde fesa çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir. Bu, dünyada onlar için bir zillettir. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.

Allah'a ve Resulüne karşı savaş açarak haksız yere insanları öldürenlerin, şehir ve köylere baskın yaparak insanlar üzerine korku salanların ve yol keserek yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların cezası, insan öldürdükleri takdirde onla-

69 Bakara suresi, 2/258

rın da öldürülmesi, insanları öldürüp mallarını da gaspettikleri takdirde cezaları, öldürüldükten sonra asılmaları, sadece malları gaspedip insanları öldürmedikleri takdirde ise cezaları, sağ kollarıyla sol ayaklarının çaprazlama olarak kesilmesi, insanları öldürmeyip mallarını da almadıkları halde sadece insanlara korku vermenin cezası ise sürgün edilip hapsedilmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyada bir zillet ve rüsvaylıktır. Âhirette ise onlara büyük bir azap vardır ki o da cehennem ateşidir.

*Müfisserler, bu âyet-i kerimenin kimler hakkında nâzil olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullah ile "Savaş yapmama" antlaşması yappan sonra da bu antlaşmaları bozup yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve ehl-i kitaptan olan bir topluluk hakkında nâzil olmuştur. Allah teala, Peygamberine, bu insanlara ne ceza verileceğini beyan etmiştir.

b- İkrime ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, müşriklerden bir topluluk hakkında nâzil olmuştur. Ancak burada zikredilen suçları işleyen müsülmanlara da burada beyan edilen cezalar verilir.

c- Enes b. Malik, Said b. Cübeyr, Cerir b. Abdullah, Urve b. Zübeyr ve Süddi'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Ukl veya Ureyne kabilelerinden, önce müslüman olup sonra dinden dönen, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açarak Resulullah'ın çobanını öldürdükten sonra ganimet mallarını sürüp götüren bir kavim hakkında nâzil olmuştur.

Bu hususta Ene b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَس بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَهْطاً مِنْ عُكْلٍ اَوْ قَال عرينة ولا اعلمه الأ قَالَ مِنْ عُكْلٍ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَ لَهُمْ النَّبِىُّ (ﷺ) بِلِقَاحٍ وامرهم ان يخرجوا فيشربوا من أَبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا فَشَرِبُوا حَتَّى إِذَا بَرِؤُا قَتَلُوا الرَّاعِى وَاسْتَاقُوا النَّعَم فَبَلَغَ النَّبِىَّ (ﷺ) غُدْوَةً فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِى اِثْرِهِمْ فَمَا ارْتَفَعَ النَّهَارُ حَتَّى جِىءَ بِهِمْ فَأَمَرَ بِهِمْ فَقَطَعَ اَيْدِيَهُمْ وَاَرْجُلَهُمْ وسمر اعينهم فَالْقُوا بِالْحَرَّةِ يَسْتَسْقُونَ فَلَا يُسْقَوْنَ.

"Ukl veya Ureyne kabilesinden bir topluluk Medine'ye geldiler. Resulullah onlara sağmal develerden faydalanmalaını emretti. Ve onları Medine'nin dışına çıkararak o develerin idrarlarını ve sütlerini içmelerini emretti. Onlar içtiler ve iyileştiler. Sonra da çobanı öldürerek develeri sürüp götürdüler. Sabahleyin haber Resulullah'a ulaştı. Resulullah arkalarından adam gönderdi. Güneş yükselmeden onlar yakalanıp getirildi. Resulullah emretti. Onların ellerini ve ayaklarını kestirdi. Gözlerine mil çektir. Onlar "Harre" denen yere atıldılar. Su isti-

yorlardı. Fakat kendilerine su verilmiyordu." (Hadisi rivayet eden Ebu Kılabe demiştir ki: Bunlar hırsızlık yapan, adam öldüren, iman ettikten sonra kâfir olan ve Allah'ın Resulüne karşı savaşan bir kavimdi.) (70)

Diğer bir rivayette Enes bunların, Ukl kabilesinden olduklarını, suffe ehline katıldıklarını, Medine'nin havasını ağır bulduklarını ve bu yüzden Resulullah'a "Ey Allah'ın Resulü, sen bize süt bul." dediklerini, bunun üzerine Resulullah'ın onları develerin yanına gönderdiğini, onların da yukarıda zikredilen şeyleri yaptığını rivayet etmiştir. (71) Başka bir rivayetinde de bunların sayısının sekiz kişi olduğu zikredilmiştir." (72)

Taberi bu görüşlerden son görüşün daha evla olduğunu, zira bu hususa dair Resulullah'ın sahabilerinden sıhhatli görüler rivayet edildiğini söylemiştir.

Müfessirler, Resulullah'ın, Ureyne kabilesine tatbik ettiği bu cezanın neshedilip neshedilmediği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

a- Bazılarına göre bu âyet-i kerimede eşkiyanın cezası belirtilerek işkence etme, yasaklanmış ve böylece Resulullah'ın Ureyne kabilesinden olan kişileri cezalandırma şekli neshedilmiştir.

b- Diğer bazılarına göre ise Resulullah'ın Ureyne kabilesinden suç işleyen bu insanlara verdiği ceza geçerlidir. Benzeri suçları işleyenlere aynı cezalar verilir. Bu âyet-i kerime ise sadece müslümanlara karşı savaş açan ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran insanların cezasını belirtmektedir. Ureyne kabilesinden olan insanlar ise müslüman olduktan sonra dinden çıkmışlar, adam öldürmüşler, hırsızlık yapmışlar ve Allah'a ve Resulü'ne karşı savaşa girişmişlerdir. Elbette ki onların cezası, müslüman ve zımmi olarak eşkiyalık yapan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkaran insanların cezasından farklı olacaktır.

c- Diğer bir kısım âlimlere göre de Resulullah'ın, Ureyne kabilesinden cinayet işleyen bu insanlara verdiği ceza, benzeri suçları işleyenler için geçerlidir. Zira Resulullah onlara bu âyette zikredilen, el ve ayaklarını çaprazlama kesme cezası vermiştir. Onların gözlerine mil çekmek istemiş fakat çekmeden önce bu âyet nâzil olmuş ve Resulullah'ın bunu yapmasını yasaklamıştır. Bu itibarla Ureyne kabilesinden olan insanlara verilen ceza şekli, âyetin beyan ettiği cezaya uygun olduğundan mensuh değildir.

Müfessirler bu âyette zikredilen cezaları hak eden ve kendilerine "Muharip" yani "Eşkiya" diye isim verilen kimselerin nasıl kimseler oldukları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

---

70 Buhari, K. el-Hudud, bab: 17
71 Bkz. Buhari, K. el-Hudud, bab: 16
72 Bkz. Buhari, K. el-Cihad, bab: 152

a- Katade ve Ata el-Horasani'den nakledilen bir görüşe göre bu âyette cezaları zikredilen "Eşkiya"dan maksat, yol kesen kimsedir.

b- Malik b. Enes'e göre, şehirde veya şehir dışında gasp yapan kimselerdir. Bu hususta Velid b. Müslim diyor ki: "Ben, Malik b. Enes'e dedim ki: "Şehir içinde de eşkiyalık olur mu?" O da dedi ki: "Evet, bize göre eşkiya, şehir içinde olsun şehir dışında olsun, müslümanlara silahla saldırandır."

Velid sözlerine devamla diyor ki: "Ben bunu Leys b. Said ve İbn-i Leyla'dan sordum. Dedim ki: "Şehir, kasaba ve köy evlerinde de eşkiyalık olur mu?" Onlar da dediler ki: "Eğer saldırganlar açıkça saldıracak olurlarsa veya geceleyin ışıkla gelecek olurlarsa bunlar eşkiyadır." Dedim ki: "Eğer adam öldürürlerse yahut adam öldürmeyip sadece mal gasp edecek olurlarsa yine eşkiya sayılır lar mı?" Dediler ki: "Evet, onlar eşkiyadır. Eğer onlar adam öldürecek olurlarsa onlar da öldürürler. Şayet adam öldürmez sadece malları gaspedip götürecek olurlarsa onların elleri ve ayakları çaprazlama kesilir. Çünkü müslümanlara karşı şehir dışında ve yollarda savaşanın oluşturduğu tehlike, onlara karşı evleri ve mahrem bölgeleri içinde savaşanın meydana getirdiği tehlikeden daha az değildir. İmam Malik ve İmam Şafii, eşkiyanın hem şehirde hem de taşrada olabileceği görüşündedirler.

Bu hususta Velid diyor ki: "Bana Malik söyledi ki ona göre bir insanı hiyle ile öldürmek eşkiyalıktır." Dedim ki "Hiyle ile öldürmek nasıl olur?" O da dedi ki: "Kişi bir adamı veya çocuğu aldatır, onu bir eve veya sahipsiz bir araziye götürür sonra onu öldürür ve malını alır. İşte bu şekilde öldürülen kimsenin velisi Halifedir. Artık o kimsenin soydan velisi katile kısas uygulatma yetkisini kaybeder. Bu katile Halife, âyette zikredilen cezalardan hak ettiğini uygular. İmam Şafii de bu görüştedir.

c- Ebu Hanife, arkadaşları ve İbn-i Hübeyre'ye göre ise eşkiya şehir dışında yol kesendir. Şehir içinde isyan eden ise eşkiya değildir. Ona eşkiya hükmü uygulanmaz.

d- Mücahid'e göre ise her zina yapan, hırsızlık eden, insan öldüren ve ekini ve nesli helak eden kimse, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran eşkiyadır.

Taberi bu görüşlerden ikinci görüşün daha evla olduğunu söylemiş, müslümanların ve zımmilerin yollarını kesenlere de, onlara şehir içinde ve köylerinde saldıranlara da eşkiya denileceğini zikretmiştir. Zira mülümanlara karşı savaş açanlara eşkiya denileceği hususunda ittifak vardır. Bu savaş açma şehir içinde de olabilir dışında da. Yollarda da olabilir köylerde de.

Âyet-i kerimede geçen "Yeryüzünde fesat çıkarırlar." ifadesinden maksat, Allah tealanın yarattığı yeryüzünde mümin kullarının veya zımmilerin yollarını keserek haksız yere ve düşmanca, onların mallarını alara v onların ırz ve

namuslarına edepsizce saldırarak onlara karşı isyan ederler ve bozgunculuk yaparlar." demektir.

Âyet-i kerimede, eşkiyalık yapmanın cezası olarak, öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yada bulundukları yerden sürgün edilmeleri hükümleri zikredilmektedir.

Müfessirler, eşkiyanın işlediği suç türüne göre bu cezalardan birinin seçilip uygulanacağı ya da Halifenin, eşkiyalık yapana bu cezalardan herhangi birini vermekte serbest olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, ibrahim en-Nehai, ebu Miclez, Hasan-ı Basri, Katade, Süddi, Ata el-Horasani, Said b. Cübeyr, Rebi' b. Enes, Muğrik el-Iclî ve Muhammed b. Ka'b el-Kurezi'den nakledilen bir görüşe göre, eşkiyanın işlediği suçun türüne göre, bu âyette zikredilen cezalardan biri seçilip uygulanır. Halifenin bu cezalardan herhangi birini seçip uygulama yetkisi yoktur. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Bir adam müslümanlara karşı savaş açar da bir kimseyi öldürecek olursa tevbe etmeden yakalandığı takdirde o da öldürülür. Şayet eşkiya savaş açar, hem mal gaspeder hem de adam öldürecek olursa, tevbe etmeden yakalanması halinde asılır. Eğer savaş açan sadece mal gaspeder ve adam öldürmeyecek olursa, tevbe etmeden yakalaması halinde eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Şayet savaş açan, sadece yol kesip korku salacak olursa sürgün edilir.

Ebu Miclez, Katade, Süddi, Atiyye el-Avfî ve Ata el-Horasani de, Abdullah b. Abbas'ın, suç ve cezaları sıraladığı şekilde sıralamışlardır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre o, suç ve cezaları şöyle sıralamıştır. "Bir eşkiya baş kaldırır yol kesecek olur da sadece mal gaspedecek olursa eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Şayet o, hem mal gaspeder hem de adam öldürecek olursa eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Sonra da asılır. Şayet sadece adam öldürecek olursa o da öldürülür. Eğer yol kesme dışında bir şey yapmayacak olursa sürgün edilir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve Said b. Cübeyr ise bu suçları ve cezaları şu şekilde sıralamıştır: Yol kesen eşkiya sadece mal gaspeder fakat adam öldürmeyecek olursa eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Eğer sadece adam öldürecek olursa asılır. Şayet hem mal gaspeder hem de adam öldürecek olursa önce eli ve ayağı kesilir sonra öldürülür, daha sonra da asılır. Eğer teslim olmazsa, Halifenin ve müslümanların, yakalayıncaya kadar onu takib etmeleri ve yakalayıp kendisine Allah'ın hükmünü uygulamaları ya da onu kovalayıp İslam topraklarından çıkarmaları ve kâfir topraklarına sürmeleri gerekir.

Yol kesen eşkiyaya verilecek cezasının, işlediği suçun türüne göre verileceğini zikreden âlimler, görüşlerine gerekçe olarak şunu zikretmişlerdir: Allah

teala katile kısas uygulamayı, hırsızlık yapanın elinin kesilmesini farz kılmış, Resulullah da müslümanların kanının ancak üç şeyden birini işlemesiyle helal olacağını beyan etmiştir. Bunlar da ya bir insanı öldürmektir ki bu takdirde katil de ödürülür. Yahut evli iken zina etmektir ki, zina eden recmedilir. Yahut da müslüman olan bir kimsenin dinden çıkmasıdır ki bu kimse de öldürülür.

Resuullah, bir müslümanın kanının, zikredilen şeyler dışında helal olmadığını beyan ettiğine göre, müslümanların Halifesinin, yol kesen eşkiyaya, yol kesme dışında hiçbir şey yapmadığı takdirde öldürme cezasını uygulaması nasıl isabetli olabilir? Zira "Halife, yol kesen eşkiyaya karşı, âyette zikredilen cezalardan herhangi birini uygulamakta serbesttir." demek, Halifenin, yol kesen eşkiyaya, yol kesme suçu dışında herhangi bir suç işlememesi durumunda da ölüm cezası verebileceğini veya onu asabileceğini yahut elini ve ayağını çaprazlama kesebileceğini ya da sürgün edebileceğini gerektirir ki bu da isabetli değildir.

b- Mücahid, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas ve Said b. el-Müseyyeb'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise müslümanların Halifesi, yol kesen eşkiyaya, hangi suçu işlerse işlesin, âyette zikredilen cezalardan herhangi birini seçip tatbik etmekte serbesttir.

Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbas'ın şunu söylediğini rivayet etmiştir: "Kim, müslüman bir topluluğa silah çeker ve yol kesip korku salacak olur da sonra yakalanacak olursa Halife ona şu cezaları uygulamakta serbettir. Dilerse onu öldürür, dilerse asar, dilerse elini ve ayağını çaprazlama keser."

Bu görüşte olan âlimler, görüşlerine gerekçe olarak şunu zikretmişlerdir: "Bu âyetin ifadesinde geçtiği gibi, Kur'an-ı Kerim'de geçen "Veya", "Yahut" manalarına gelen (أَوْ) kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in her yerinde, asıl mânâsı olan "Veya" "Yahut" mânâlarında kullanılmıştır. Bu da, zikredilen şeylerden herhangi birini seçmenin serbest olduğunu ifade etmektedir. Mesela yeminin keffaretini belirten şu âyetteki (أَوْ) harf-i atıfları bu türdendir. "Allah sizi, bile bile yaptığınız yeminlerden sorumlu tutar. Bozulan yeminin keffareti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak (أَوْ) veya giydirmek (أَوْ) (أَوْ) yahut da bir köle azad etmektir." (73) Yine Hac için ihrama girmiş olan kimsenin başını traş etmesi halinde vereceği fidyenin seçenekli olduğunu ifade eden şu âyette de (أَوْ) kelimesi bu mânâyı ifade etmiştir. "Sizden kim hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunursa tıraş edebilir ve bunun için oruç tutma (أَوْ) veya sadaka vermek (أَوْ) veya kurban kesmek suretiyle fidye verir." (74)

---

73 Maide suresi, 5/89
74 Bakara suresi, 2/196

Yine Hac için ihrama girmiş olan kimsenin herhangi bir hayvanı avlaması halinde yerine getireceği keffaretin seçenekli şeyler olduğunu beyan eden şu âyetteki (أَوْ) kelimesi de muhayyerlik ifade etmektedir. "Sizden kim, ihramlı iken, kasden bir av hayvanını öldürürse onun cezası, içinizden âdil iki kişinin vereceği hükme göre ehli hayvanlardan öldürdüğüne denk ve Kâbe'ye ulaşacak bir kurbanlıktır. (أَوْ) Yahut kıymeti ölçüsünde oruç tutmaktır... " [75] Madem ki Kur'an-ı Kerim'de zikredilen (أَوْ) kelimesi, her yerde hükmün seçenekli olduğunu beyan etmektedir, eşkiyanın cezaları hakkında zikredilen (أَوْ) kelimesi de bu türdendir. Binaenaleyh, Halifenin, yol kesen eşkiyanın suçunun çeşidine hakmaksızın, âyette zikredilen cezalardan herhangi birini seçip uygulama hakkı vardır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün daha isabetli olduğunu söylemiştir. Bu da âyette zikredilen cezaların, eşkiyalık yapan kimsenin suçunun türüne göre uygulanacağını söyleyen görüştür. Bu görüşe göre yol kesen kişiye, herhangi bir mal almadan veya herhangi bir kişiyi öldürmeden ve bu halinden dolayı tevbe etmeden yakalanacak olursa sürgün edilir. Şayet bir malı gaspedip ve Allah'ın haram kıldığı bir cana kıydıktan sonra yakalanacak olursa asılır. Bu görüşün daha isabetli olduğu bu görüşte olan âlimlerin zikrettikleri gerekçelerden anlaşılmaktadır. İkinci görüşte olanların, bu âyette zikredilen (أَوْ) kelimesinin muhayyerlik mânâsında zikredildiğini ileri sürerek görüşlerine delil getirmeleri isabetli değildir. Zira (أَوْ) kelimesi, arap dilinde bir çok mânâlara gelmektedir. Eğer sözü uzatmak sıkıcı olmasaydı onun çeşitli mânâlarını burada zikrederdik. Bu kelimenin bir çok mânâsını anlattığımız gibi bundan sonra da yeri geldikçe anlatacağız.

Bu âyette (أَوْ) kelimesinin mânâsı, sıralamayı ifade etmektedir. Buradaki (أَوْ) kelimesi, şu sözde zikredilen (أَوْ) gibidir. "Şüphesiz ki müminlerin, kıyamet gününde, Allah katındaki mükâfaatları, Allah'ın, onları cennetine koyması (أَوْ) veya onların derecelerini yüksek mevkiler ulaştırması (أَوْ) yahut onları Peygamberler ve sıddıyklarla beraber bulundurmasıdır." Şüphesiz ki bu sözü söyleyen, her mümimin, bu sözde zikredilen mertebelerden birini seçmekte serbest olduğunu kasdetmemiş, bilakis müminlerin derecelerine göre bu mevkilerden birine ulaşacağını beyan etmiştir. Bu âyette zikredilen (أَوْ) kelimesi de bu türdendir.

Bu hususta, senedi hakkında bazı şeyler söylenen şu hadis, bizim zikrettiğimiz bu görüşün doğru olduğunu ortaya koymaktadır. Yezid b. Ebi Habib diyor ki: "Abdülmelik b. Mervan, Enes b. Malik'e, bu âyetin mânâsının nasıl olduğunu öğrenmek için bir mektup yazdı. Enes de onun mektubuna cevaben şu-

---

75 Maide suresi, 5/93

nu yazdı: "Bu âyet-i kerime, Ureyne kabulesinden olan o topluluk hakkında nâzil olmuştur. Onlar, İslam dininden çıktılar. Çobanı öldürdüler, develeri sürüp götürdüler. Yol kesip korku saldılar ve Alla'ı haram kıldığı ırza tecüvüz ettiler. Resululllah (s.a.v.) de Cebrail (a.s.) dan, bu şekilde savaş açan eşkiyanın hükmünü sordu. O da dedi ki: "Kim, hırsızlık yapar ve yol kesip korku salacak olursa sen onun elini, hırsızlık yapmasının cezası olarak, ayağını da, terör estirip korku salmasının cezası olarak kes. Kim de sadece adam öldürecek olursa onu öldür. Kim de adam öldürür, yol kesip terör estirir ve haram kılınan namusa, helal görüp tecavüz ederse sen onu as."

Âyet-i kerimede geçen, eşkiyanın el ve ayağının çaprazlama kesileceğini ifade eden cezadan maksat, eşkiyanın sağ eli ile sol ayağının kesilmesidir. Böylece eli ve ayağı çaprazlama kesilmiş olur.

Âyette zikredilen "Sürgün" den neyin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir:

a- Süddi, Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, Dehhak, Hasan-ı Basri, Resi' b. Enes, Katade ve Said b. Cübeyr'den nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen sürgün'den maksat, eşkiyayı İslam diyarından sürüp kâfir diyarına kaçmaya mecbur etmektir. Bu görüşte olanlara göre eşkiya yakalanıncaya kadar takib edilir. Yakalanırsa suçuna göre öldürülür veya asılır yahut eli ve ayağı çaprazlama kesilir. Ona, İslam diyarı içinde bir yerden diğer yere sürgün cezası verilmez. Nitekim yukarıda zikredilen mektupta Enes b. Malik, Abdülmelik b. Mervan'a aynı şeyleri yazmıştır. İslam diyarı içinde sürgüncezasından bahsetmemiştir.

b- Said b. Cübeyr ve ömer b. Abdülaziz'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Sürgün"den maksat, eşkiyalık yapan kimsenin, İslam ülkesinde bir yerden başka bir yere sürgün edilmesidir. Bu hususta Hibban b. Şüreyh'in katibi Sult şunları anlatmıştır: "Kadı Şüreyh'in oğlu Hibban, Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz'e bir mektup yazarak ona şunları bildirmiştir: "Kıptilerden bir kısım insanların Allah'a ve Resulüne karşı savaş açtıkları ve yeryüzünde fesat çıkardıklarına dair deliller ortaya çıkmıştır. Allah teala da bu husuta buyurmuştur ki: "Allah ve Resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesidir..." Hibban âyetin: "Ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir." bölümünü zikretmemiştir. Mektubunda, Ömer b. Abdülaziz'e hitaben: "Eğer müminlerin emiri bu kimseler hakkında Allah'ın hükmünü tatbik etmek kanaatinde ise onu yazsın." demiştir. Ömer b. Abdülaziz Hibban'ın mektubunu okuyunca: "O, âyeti kesmiş." dedi. Sonra Hibban'a şu cevabı yazdı. "Mektubun bana ulaştı onu okuyup anladım. Sen, âyeti kesmişsin. Seni onlara benzetmek istemiyorum amma sanki sen, Yezid b. Ebi Müslim'in

yazdığı veya Irak idarecisinin yazdığı mektup gibi bir mektup yazmışsın. Âyetin baş tarafını yazmış sonunu zikretmemişsin. Halbuki Allah teala ".. Ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir." buyurmaktadır. Şayet yazdığın gibi onların böyle yaptıklarına dair delil mevcutsa sen onların boyunlarına demir tak ve onları "Şuğup" ve "Beda" denen yerlere sürgün et."

c- Ebu Hanife ve arkadaşlarından nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zkredilen "Sürgün" den maksat, "Hapsetmek"tir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden evla olanı, "Sürgünden maksat, eşkiyalık yapanın bir şehirden başka bir şehre sürgün edilmesidir. Ve tevbe edip fısk ve isyanından vazgeçmesine kadar sürgün edildiği şehirde hapsedilmesidir." diyen göüştür. Zira kâfir diyarına kaçmak onun cezasını düşürmez. Keza bir beldeden diğer bir beldeye sürgün edip hapsetmek de, sürgün etmek sayılmaz. Çünkü kişi oradan dilediği yere gidebilir.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

34- Ancak kendilerini yakalamanızdan evvel tevbe edenler olursa bilin ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Yol kesiciler eşkiyalıktan vazgeçer, devlet idaresi de yakalanmalarından önce kendilerine eman verir, güven içinde olduklarını bildirirse, onlara eşkiyaya verilen cezalar uygulanmaz. Çünkü tevbeleri, onlardan dünyevi sorumluluğu kaldırır.

*Müfessirler, bu âyette, yakalanmadan önce tevbe etmeleri halinde affedilecekleri bildirilen kişilerden kimlerin kasdedildiği ve tevbelerinden maksadın da ne olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrime, Hasan-ı Basri, Mücahid, Dehhak, Abdullah b. Abbas, Katade ve Ata el-Horasani'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen insanlardan maksat, müşrikler, tevbelerinden maksat da müslüman olmalarıdır. Bunlara göre Allah teala bu âyette şunu beyan etmiştir: "Müslüman olmadan önce Allah'a ve Resulüne savaş açan ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran müşrikler, müslümanlar tarafından yakalanmadan önce müslüman olularsa onlara, eşkiyaya uygulanan ceza uygulanmaz. Buna mukabil, bir müslüman diğer müslümanlara karşı veya müslümanlarla antlaşması bulunan diğer insanlara savaş açacak olursa ve bundan önceki âyetlerde zikredilen suçlardan birini işleyecek olur da müslümanları kendisini yakalamasından önce tevbe edip teslim olursa onun tevbesi, kendisine uygulanacak cezayı düşürmez. Sadeece kendisiyle rabbi arasında geçerli olur. Mülümanların halifesi, Allah'ın bir kişi için farz kıldığı cezayı ona uygular ve insanların hakkını ondan alır.

b- Âmir eş-Şa'bi, Süddi ve Mekhul'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen insanlardan maksat, müslümanlardan, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açan, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran sonra da İslam dininden çıkıp mürted olan ve kaçıp Darül Harb'e (kâfirlerin ülkesine) sığınan kimsedir. Onu yakalamadan önce tevbe etmesinden maksat ise, eman istemesi, Halifenin de kendisine, önceki suçlarından dolayı cezalandırmayacağına dair eman vermesidir. İşte böyle olan bir kimseye, önceden işlediği suçlardan dolayı herhangi bir ceza uygulanmaz. Âyet-i kerime işte bu gibi eşkiyayı beyan etmektedir.

Bu hususta Âmir eş-Şa'bi diyor ki: "Ali b. Ebi Talib'in halifeliği döneminde Haris'e b. Bedr, müslümanlara karşı savaş açtı. Sonra Hz. Ali'nin oğlu Hasan'a gelerek, babası Ali tarafından kendisine eman vermesini istedi. Hasan onun bu talebini reddetti. Sonra o, Cafer-i Tayyar'ın oğluna gitti. O da reddetti. Daha sonra Said b. Kays el-Hemedani'ye gitti. O da eman verdi ve onu yanında tuttu. Harise ona dedi ki: "Sen bana, müminlerin emiri Ali b. Ebi Talib'den eman al." Bunun üzerine Ali, sabah namazını kılınca Said b. Kays onun yanına vardı ve ona: "Ey müminlerin emiri, Allah"a ve Resulüne karşı savaş açanların cezası nedir?" diye sordu. ali de ona: "Öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da yeryüzünde sürgün edilmeleridir." dedi. Sonra sözlerine şöyle devam etti: "Ancak kendilerini yakalamadan önce tevbe edenler müstesnadır." Bunun üzerine Said dedi ki: "Bu kişi Harise b. Bedir olsa da mı?" Ali de "Harise b. Bedir de olsa." dedi. Said: "İşte Harise b. Bedir. Bu, tevbe ederek ve iman ederek geldi." dedi. Bunun üzerine Ali de: "Olur." dedi. Said onu alıp Ali'ye getirdi. O, ali'ye biat etti. Ali de onun biatını kabul etti ve ona bir eman belgesi verdi.

c- Âmir eş-Şa'bi, İmam Malik, Leys b. Sa'd, Musa b. İshak el-Medeni ve Ata'dan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen insanlardan maksat, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açan, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve yakalanmadan önce tevbe edip teslim olan her insandır. Halifenin kendisine eman verip vermemesi farketmez.

Bu hususta Âmir eş-Şa'bi diyor ki: "Murat kabilesinden bir adam, Hz. Osman'ın Halifeliği döneminde Kûfe valisi olan Ebu Musa el-Eş'ari'nin yanına geldi. Namazı kıldıktan sonra dedi ki: "Ey Ebu Musa, burası sana sığınma yeridir. Ben, Murat kabilesinden filan oğlu filanım. Ben, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açmış ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmıştım. Şimdi ise beni yakalamalarından önce tevbe edip geldim." Bunun üzerine Ebu Musa ayağa kalktı ve dedi ki: "Bu, filan oğlu filandır. Bu, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açmış ve yeryüzünde fesat çıkarmıştı. Şimdi ise yakalanmadan önce tevbe edip geldi. Kim bununla karşılaşırsa ona bir kötülük yapmasın." Âmir diyor ki: "Bu adam dilediği kadar kaldı. Sonra tekrar dağa çıktı. Allah teala da günahları yüzünden onu

yakalattı ve öldürttü. Böylece cezasını buldu.

Velid b. Müslim diyor ki: "Ben, İmam Malik'e dedim ki: "Yol kesip korkur salan, adam öldürüp mal gaspeden sonra da kaçıp Darül Harbe giden yahut İslam ülkesinde kendisini koruyup yakalanmayan daha sonra da tevbe edip teslim olan eşkiya hakkında görüşün nedir? " O da dedi ki: "Tevbesi kabul edilir." Ben de dedim ki: "O, işlediği suçlardan dolayı hesaba çekilmeyecek midir?" İmam Malik de dedi ki: "Hayır. Ancak kendisinde, gaspettiği malın aynısı ele geçirilecek olusa o mal sahibine iade edilir. Veya eşkiyalık yaptığı sırada bir kişi öldürür de buna dair şahit bulunur veya kendisi itiraf edecek olur da öldürülenin velisi de ona kısas uygulanmasını isterse kısas uygulanır. Şayet öldürülenin velisi böyle bir şey istemezse Halife ona herhangi bir ceza uygulamaz. Velid diyor ki: "Ben, İmam Malik'e sorduğum bu meseleyi Leys b. Sa'd'a da sordum. O da dedi ki: "Öldürülenin velisi kısas tatbiki istese dahi ona herhangi bir ceza verilmez." Velid sözlerine devamla diyor ki: "Leys dedi ki: "Bizim emirimiz olan Musa b. İshak el-Medeni de aynı şeyi anlattı ve dedi ki: "Esed kabilesinden Ali el-Esedi, müslümanlara karşı savaş açtı. Yol kesti adam öldürdü, mal gaspetti. İdareciler de halk da onu yakalamaya çalıştı. Fakat o kendisini korudu yakalayamadılar. Nihayet tevbe edip geldi, tevbesinin de şöyle olduğunu söyledi: "O, bir kişinin şu âyeti okuduğunu işitti: "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle "Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.." [76] Onu durdurdu ve "Ey Allah'ın kulu onu bir kere daha oku." dedi. Adam onu bir kere daha okudu. Bunun üzerine Ali el-Esedi kılıcını kınına koydu. Tevbe ederek seher vaktinde Medine'ye geldi. Yıkandı ve Resulullah'ın mescidine gidip sabah namazını kıldı. Ebu Hureyre'nin arkadaşlarının arasına katılarak yanına oturdu. Sabah aydınlanınca insanlar onu tanıdılar ve üzerine yürüdüler. Bunun üzerine Ali el-Esedi: "Sizin bana bir şey yapmaya hakkınız yoktur. Çünkü ben size, beni yakalamanızdan önce tevbe edip geldim." dedi. Ebu Hureyre dedi ki: "Doğru söyledi." Sonra Ebu Hureyre onun elinden tutup o sırada Halife olan Muaviye'nin Medine valisi Mervan b. Hakem'e götürdü ve ona dedi ki: "İşte bu, Ali el-Esedi'dir. Tevbe ederek geldi. Sizin buna bir şey yapmaya ve öldürmeye hakkınız yoktur." Bunun üzerine Ali'ye hiçbir şey yapılmadı ve serbest bırakıldı. Ali, Allah yolunda cihad etmek üzere deniz savaşına katıldı. Rumlarla karşılaştılar. Onun gemisi, Rumların gemilerinden birine yaklaştı. Ali hücum ederek aralarına daldı. Onları püskürttü. Rumlar, diğer gemilerine doğru kaçmaya çalışırlarken, Ali el-Esedi'nin, içine daldığı Rum gemisi alabora oldu ve hep birlikte boğuldular.

d- Urve b. Zübeyr'e göre ise bu âyette zikredilen "Tevbe edenler"den maksat, Allah'a ve Resulüne karşı savaş açtıktan ve yeryüzünde bozgunculuk

76 Zümer suresi, 39/53

çıkardıktan sonra kaçıp kâfirlerin ülkesine sığınan kimselerdir. Bunların tevbelerinden maksat ise, yaptıklarından vazgeçip İslam topraklarına dönmeleridir. İşte bu durumda olan bir kimse, kaçmadan önce yaptığı eşkiyalığından dolayı hesaba çekilmez. Buna mukabil, eşkiya, suç ve cinayetlerini, İslam diyarında bulunarak ve ümmetin içinde yaşayarak işler de sonra da yakalanmadan tevbe edip teslim olursa onun tevbesi, kendisinden hiçbir cezayı ve hakkı düşürmez.

e- Ebu Amr'a göre bu âyette, tevbelerinin kabul edileceği beyan edilen eşkiyadan maksat, kendisini himaye edecek bir zümreye (bir örgüte) dayanarak eşkiyalık yapan kimsedir. Tevbesinden maksat ise, müslümanların, kendisini yakalamadan, himayecilerini terkederek teslim olmasıdır. Buna göre eğer eşkiya, kendisini koruyacak bir örgüte sığınmaksızın suç ve cinayetlerini İslam diyarında işler sonra da yakalanmadan tevbe edip teslim olursa onun bu tevbesi kendisinden ne bir cizyeyi ne de bir hakkı düşürür. O, bütün yaptıklarından sorumludur. Buna mukabil eğer eşkiya, kendisini müslümanların idarecisine karşı himaye eden bir örgüte sığınarak, gerek İslam diyarında bulunurken gerekse kâfirlerin diyarına kaçtıktan sonra bir suç veya cinayet işler sonra da yakalanmadan tevbe edip teslim olursa onun bu tevbesi, eşkiyalık sırasında işlediği suç ve cinayetlerin cezasını düşürür. Ancak gaspettiği malların aynısı mevcut ise o, sahibine iade edilir.

f- İmam Şafii'ye göre ise eşkiyalık yapan kişi, yakalanmadan tevbe edecek olursa onun bu tevbesi, kendisinden kul hakkını düşürmez. Sadece Allah'ın koyduğu cezaları düşürür.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden tercihe şayan olanı şöyle diyen görüştür:

aa- Gerek kendi gücüyle gerekse bir topluluğa dayanarak müslümanlara karşı kendisini koruyabilen bir eşkiyanın, yakalanmadan önce tevbe etmesi onun dünyevi sorumluluğunu düşürür Böyle bir kişinin, eşkiyalık yaptığı sırada işlediği suç ve cinayetlerden dolayı cezalandırılması söz konusu değildir. Bu ceza ister bir kısas isterse had uygulanması şeklinde olsun. Sadece onun elinde bulunan, müslümanlardan veya antlaşmalı kimselerden gaspedilen mallar sahiplerine iade edilir. Zira bütün İslam âlimleri, devlet idaresine karşı kendisini koruyabilecek bir topluluğun, İslam dininden çıkarak Allah'a ve Resulüne karşı savaş açmaları ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaları daha sonra da mağlup edilmeden tevbe edip teslim olmaları halinde işledikleri suç ve cinayetlerden dolayı sorumlu olmayacakları hususunda ittifak etmişlerdir. Binaenaleyh tek başına devlet güçlerine karşı kendisini koruyabilecek eşkiyanın durumu da, cemaat halinde kendilerini koruyan mürtedlerin durumuna benzemektedir. Ona da aynı hükümler uygulanır.

bb- Şayet eşkiya, gizlice hırsızlık yapan birisi ise yahut da, insanların bu-

lunmadığı bir yerde silah çekip yol kesen, takip edildiğinde de kendisini korumaktan âciz olan bir kimse olursa, onun tevbe edip etmemesi, ceza ve sorumluluğunu düşürmez. Onlardan, mallarını gaspettiği kimselerin hakları alınır. İşlediği cinayetlerin cezası verilir. Tevbesi ise sadece kendisi ile Allah arasındadır. Böyle olan kimse, bütün âlimlerin, hükmünde görüş birliğine vardıkları şu kimseler gibidir: "Bir insan müslümanlarla barış içindeyken bir kısım suçlar işlese sonra da onlara karşı savaşa girip eşkiyalık yapsa, daha sonra da tevbe edip teslim olsa bu kimsenin, müslümanlara savaş açmadan önce işlediği suç ve cinayetlerin cezası düşmez. Bu kişi, yaptıklarından sorumludur. İşte kimsenin olmadığı yerde veya gizlice eşkiyalık yapan ve kendisini devlet kuvvetlerine karşı koruyacak bir gücü de bulunmayan eşkiyanın durumu da buna benzemektedir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu âyet-i kerimeyi anlamaya muvaffak olan kimse için açıktır ki, burada zikredilen eşkiyalara ait hükümler, müslüman olan veya müslümanlarla antlaşmalı olan eşkiya için geçerlidir. Müslümanlara karşı savaşan müşrikler için geçerli değildir. Çünkü "Bu hükümler, müşrik olan eşkiya içindir.." denildiği takdirde, müşriklerin, müslümanlar tarafından mağlup edildikten veya ele geçirildikten sonra müslümanolmaları veya tevbe edip teslim olmaları halinde onların, müslüman olmadan ve tevbe etmeden önce işledikleri cinayet ve gaspettikleri mallardan sorumlu olmalarını icabettirir. Çünkü onlar, müslümanların kendileini yakalamasından önce değil yakaladıktan sonra müslüman olmuşlardır. Âyet-i kerime ise yakalanmalarından önce tevbe edenlerin affedileceklerini beyan etmektedir. Halbuki bütün âlimler, müşriklerin İslama girmeleri halinde, müslüman olmadan önce işledikleri cinayet ve suçlardan sorumlu olmayacakları hakkında ittifak etmişlerdir. Velev ki bunlar yakalandıktan sonra müslüman olsunlar. Bu da gösteriyor ki, eşkiyaya ait hükümler, müslüman olan veya müslümanlarla antlaşmalı olan eşkiya içindir. Müslümanlarla savaş halinde olan müşrikler için geçerli değildir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي
سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

35- Ey iman edenler, Allah'tan korkun . Ona bir yol arayın ve onun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

Ey iman edenler, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Onun rızasını kazanacak salih ameller işleyerek sizi ona yaklaştıracak bir yol arayın. Allah yolunda, düşmanlara karşı cihad edin ki kurtuluşa erip cen-

nette ebedi olarak kalmayı hak edesiniz.

*Burada aranılması emredilen yol, yakınlık demektir. Yani Allah'a yakın olmayı isteyin demektir. (77)

Ebu Vâil, Ata, Süddi, Katade, Mücahid, Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Kesir bu görüştedirler. Bu hususta Katade diyor ki: "Bu âyetin mânâsı şudur: Allah'a itaat ederek ve onun rızasını kazanacak ameller işleyerek ona yakın olun." İbn-i Zeyd de "Buradaki "Vesile'den maksat sevgidir. âyet-i kerimede "Kendinizi Allah'a sevdirin" buyurulmaktadır." demiştir. Sonra da şu âyeti okumuştur: "Onların taptıkları da rablerine bir yol arar." (78)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

36- Bütün yeryüzündekiler ve bir o kadarı daha inkâr edenlerin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye verseler yine onlardan kabul olunmaz. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Şüphesiz ki Allah'ın rablığını inkâr eden, İsrailoğullarından, Allah'ın dışında buzağıya tapan, İsrailoğullarının haricindeki insanlardan putlara ve heykellere tapanlar, bu hallerinden vazgeçip tevbe etmeden önce ölürlerse yeryüzünde bulunan herşey ve bir o kadarı daha kendisinin olsa da kıyamet gününde, Allah'a isyan etme suçunu affettirme karşılığında fidye verecek olsa Allah onlardan bu fidyeyi kabul etmeyecek ve onları kızgın cehennemin ateşine koyacaktır.

*Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime ile, Resulullah'ın hicret ettiği bölgede bulunan Yahudilere, putlara tapan diğer müşriklerden farksız ol-

---

77 Âyette geçen ve "Yol" diye tercüme edilen "Vesile" kelimesi aslında, "Kişiyi maksadına eriştirecek vasıta" demektir. Fakat bu âyette bu kelimenin "Yakınlık" mânâsına geldiği rivayet edilmiştir.ayrıca "Vesile" cennetin bu yüce makamının adıdır. Bu makam cennette Peygamber efendimize verilecektir. Burası cennetin arş'a en yakın noktasıdır. Çeşitli hadislerde Allah tealadan hz. Muhammed (s.a.v.) e bu makamı vermesini dilememiz emredilmiştir. Buhari'nin, Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiği bir hadiste Cabir diyor ki: "Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki: "Kim, ezanı işittiği zaman şu duayı okursa kıyamet gününde ona şefaatim erişir: "Ey bu mükemmel davetin ve kılınmasına başlanan namazın sahibi olan Allahım, sen, Muhammed'e vesile makamını ve fazileti ver. Ve onu, vaad ettiğin o övülen makama gönder. (Buhari, K. el-Ezan, b.8) İmam Ahmed b. Hanbel de Ebu Hureyre (r.a.)'dan şu hadisi rivayet eder. "Siz bana salavat getirdiğinizde, bana vesilenin verilmesini isteyin." Denildi ki: "Ya Resululah vesile nedir?" Peygamber efendimiz buyurdu ki: "O, cennetin en yüce derecesidir." Ona ancak tek bir adam erişecektir. Ümit ederim ki o adam ben olurum." (Müsned, C.2 S.265

78 İsra suresi, 17/57

dukların, zira hepsinin de cehennem azabına gireceklerini bildirmiştir.

Yahudiler Allah'a karşı yalan uydurarak ve kendilerini aldatarak "Bize Cehennem azabı sadece sayılı bir kaç gün isabet edecektir." diyorlardı. Allah teala bu âyeti ve bundan sonra gelen âyetleri göndererek Yahudilerin bu iddialarını yalanladı, onların ümitlerini kesti.

Âhirette hiçbir maddi varlığın kıymeti olmayacaktır. Kişi sadece bu dünyada işlemiş olduğu amellerine göre muameleye tabi tutulacaktır. Orada, bu dünyada bulunan herşey bir kimsenin olsa da o kimse bunları kendisini cehennemden kurtarmak için verse asla kabul edilmez. Orada kişiyi kurtaracak ve kendisini cennete götürecek olan tek şey, onun bu dünyadayken işlemiş olduğu salih amellerdir.

يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

37- Cehennem ateşinden çıkmak isterler. Ama oradan çıkacak değillerdir.Onlar için devamlı bir azap vardır.

Bu dünyadaki amelleriyle ebedi cehennemi hak etmiş olan kâfirler, kıyamet gününde, içinde bulundukları o korkunç azaptan kurtulmak isteyecekler fakat onların artık bu azaptan kurtulmaları mümkün olmayacaktır.

*Bu âyet-i kerime, kıyamet gününde kâfirlerin halini belirtmektedir. Mü'minlerin isyankârları ise günahları kadar yandıktan sonra cehennemden çıkarılacaklardır. Bu hususta İkrime diyor ki: "Nafi b. el-Ezrak, Abdullah b. Abbas'a dedi ki: "Ey gözü ve kalbi körü olan, sen bir kısım insanların, cehennem ateşine girmelerinden sonra onların tekrar çıkacaklarını sanıyorsun. Halbuki Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor ki: "Onlar cehennemden çıkacak değillerdir." Abdullah b. Abbas da dedi ki: "Vay haline, bundan önceki âyeti oku. Bu âyet, kâfirler hakkındadır."

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

38- Hırsızlık yapan erkekle hırsızlık yapan kadının, yaptıklarının

karşılığı ve Allah tarafından bir ceza olarak ellerini kesin. Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Herhangi bir erkek veya kadın hırsızlık yapacak olursa onların sağ ellerini kesin. Bu ceza, onların hırsızlıklarının karşığı ve Allah tarafından da bir cezalandırmadır. Bu bakımdan, Allah'ın koyduğu cezayı takbik ederken onlara acımayın. Zira Allah'ın emrettiği şeyler faydanıza yasakladığı şeyler ise zararınızadır. Allah, hırsızlık yapan erkek ve kadını cezalandırmada herşeye galiptir, verdiği hükmünde de hikmet sahibidir. Sizler bu hükümler hususunda ifrat ve tefrite kaçmayın.

*Âyet-i kerimede geçen "Eller" ifadesinden maksat, sağ ellerdir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud'un kıraatında ifade, "Sağ ellerini kesin" şeklindedir.

Kişinin ne kadar mal çalması halinde, âyette zikredilen hırsız ifadesinin içerisine gireceği hususunda dört görüş zikredilmiştir.

a- İmam Malik dahil, Medine halkından bir topluluk, üç veya daha fazla dirhem çalanın hırsız sayılacağını söylemişler ve görüşlerine delil olarak Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği şu hadisi zikretmişlerdir. Abdullah b. Ömer demiştir ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قَطَعَ فِى مِجَنٍّ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمَ.

"Resulullah (s.a.v.) hırsızın elini, değeri üç dirhem olan bir kalkanı çalmasından dolayı kesmiştir." (79)

b- İmam Evzai, imam Şafii ve bunlara tabi olan diğer bazı âlimlere göre ise çeyrek dinar veya onun kadar bir şey çalan kimse âyette ifade edilen hırsız kavramına girer. Bunlar da görüşlerine delil olarak, Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadisi zikretmişlerdir. Hz. Aişe, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) تُقْطَعُ الْيَدُ فِى رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا.

79 Buhari, K. el-Hudud, bab: 13 / Müslim, K. el-Hudu, bab: 6, Hadis no: 1686

"Hırsızın eli, çeyrek dinar veya daha fazlasını çaldığında kesilir." (80)

c- Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre ise on dirhem ve daha fazlasını çalan kimse, âyette zikredilen hırsız kavramına girer. Bunların delilleri ise şu hadistir. Abdullah b. abbas demiştir ki:

عن ابن عباس، قال: قطع رسول الله (ﷺ) يد رجل في مجن قيمته دينار أو عشرة دراهم.

"Resulullah bir adamın elini bir dinar veya on dirhem değerinde olan bir kalkanı çalması karşılığında kesti." (81)

d- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, değeri az olsun çok olsun herhangi bir şeyi çalana "Hırsız" denir. Zira âyet-i kerimede, hırsızlık yapanın, herhangi bir miktarı çalmış olması şart koşulmamış, âyet mutlak bir ifade beyan etmiştir. Âyetin hükmünü belli bir miktar mal çalan hırsıza tahsis etmek için buna dair, kabul edilebilecek bir delilin bulunması gerekir. Bu hususta Resulullah'tan nakledilen haberler, birbirleriyle çelişkili olduklarından, itibar edilecek haberler değillerdir. Ayrıca hiçbir kimse tek bir dirhem çalanın Resulullah'a getirildiğini ve az bir şey çaldığından dolayı ona hırsızlık cezası uygulanmadığını rivayet etmemiştir.

Resulullah'tan, üç dirhem değerinde bir kalkanı çalanın kolunu kestiği rivayet edilmiştir. Ona, daha az değerde bir şey çalan getirilmiş olsaydı onun kolunu da kesmesi mümkün olabilirdi.

Diğer yandan, Abdullah b. Zübeyr, tek bir dirhem çalanın da kolunu kesmiştir. Abdullah b. Abbas'ın da "Bu âyet umum ifade eder. Yani herhangi bir miktar mal çalanın hırsız olduğunu ifade eder." dediği rivayet edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Bize göre doğru olan görüş, âyetin mânâsının genel olmayıp, çeyrek dinar veya daha fazla değerdeki bir şeyi çalanı ifade ettiğini söyleyen görüştür. Zira bu hususta, Resulullah'tan, sahih olan bir haber rivayet edilmiştir. Biz bu meseleyi "Kitab es-Sirka" adlı eserimizde detaylı bir şekilde izah ettik. Burada tekrarlanmasına lüzum görmedik.

---

80 Buhari, K. el-Hudud, bab: 13 / Müslim, K. el-Hudud, bab: 2, Hadis no: 1684
81 Ebu Davud, K. el-Hudud, bab: 11, Hadis no: 4387

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾

39- Kim, zulmettikten sonra tevbe edip kendini düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Muhakkak ki Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Bu hırsızlar, hırsızlık yaptıktan sonra tevbe eder ve amellerini düzeltirse şüphesiz ki Allah, hırsızlık cezası tatbik edildikten sonra onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Mücahid ve İbn-i Abbas diyorlar ki: "Burada hırsızın tevbesinden maksat, kendisine hırsızlık cezasının tatbik edilmesidir.

Abdullah b. Amr ise bu âyetin nüzul sebebi hakkında şunları söylemiştir: Bir kadın süs eşyası çaldı. Eşyaları çalınan insanlar Resulullah'a geldiler ve ona: "Ey Allah'ın Resulü, bu kadın bizim malımızı çaldı." dediler. Resulullah da: "Sağ elini kesin." dedi. Bunun üzerine kadın: "Tevbe kabul edilir mi?" dedi. Resulullah da ona: "Sen bugün, günahların bakımından annenin seni doğurduğu gündeki gibisin." dedi. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi.

Âyet-i kerimede: "Allah onun tevbesini kabul eder." buyurulmaktadır. Bundan maksat, Allah onu, sevmediği günahlardan döndürür, sevdiği amellere yöneltir." demektir.

Âyet-i kerimede: "Allah çok affeden ve çok merhamet edendir." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat ise: "Şüphesiz ki Alah, günah işlemekten vazgeçip itaate yönelenin günahlarını affeder. Kıyamet gününde o günahlarından dolayı kendisini cezalandırmaz ve onu, şahitler huzurunda rezil etmez ve ona merhametli davranır."demektir.

Hırsızlık yapanın, tevbe etmesi halinde günahlarının bağışlanacağına dair Resulullah'tan şunlar rivayet edilmiştir: "Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki: "Cübbe çalan bir hırsız Resulullah'a getirildi. Resulullah ona: "Bunu çaldığını sanmam." dedi. Hırsız: "Çaldım ya Resulullah." dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz: "Onu götürün, kolunu kesin sonra dağlayın, sonra bana getirin." buyurdu. Kolu kesildikten sonra Resulullah'a getirildi. Resulullah ona: "Tevbe et." dedi. O da: "Allah'a tevbe ettim." dedi. Resulullah da ona: "Allah senin tevbeni kabul etsin." dedi. (82)

Hz. Aişe (r. anh.) da buyuruyor ki:

82 Dârekutni, K. el-Hudud, bab: 71

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ (ﷺ) ، أَنَّ قُرَيْشاً أَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الَّتِى سَرَقَتْ فِي عَهْدِ النَّبِىِّ (ﷺ) فِي غَزْوَةِ الْفَتْحِ فَقَالُوا : مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللهِ (ﷺ) ؟ فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِىءُ عَلَيْهِ إِلاَّ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، حِبُّ رَسُولِ اللهِ(ﷺ)؟ فَأُتِىَ بِهَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فَكَلَّمَهُ فِيهَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) . فَقَالَ « أَتَشْفَعُ فِى حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ؟ فَقَالَ لَهُ أُسَامَةُ: اسْتَغْفِرْ لِى. يَا رَسُولَ اللهِ! فَلَمَّا كَانَ الْعَشِيُّ قَامَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فَاخْتَطَبَ فَأَثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ. ثُمَّ قَالَ « أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ ، تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ ، أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ. وَإِنِّى وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ! لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا » ثُمَّ أَمَرَ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ الَّتِى سَرَقَتْ فَقُطِعَتْ يَدُهَا قَالَتْ عَائِشَةُ: فَحَسُنَتْ تَوْبَتُهَا بَعْدُ وَتَزَوَّجَتْ وَكَانَتْ تَأْتِينِى بَعْدَ ذَلِكَ فَارْفَعُ حَاجَتَهَا الَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ).

"Mekke'nin fethi sırasında Mahzumi kabilesinden bir kadın hırsızlık yaptı. Bu kadının hali Kureyş kabilesini üzüntüye boğdu." dediler ki: "Bu kadın hakkında Resululah ile kim konuşabilir? Bu hususta Resulullah ile, onun sevdiği Üsame b. Zeyd'den başka kim konuşmaya cesaret edebilir? Kadın Resulullah'a getirildi. Üsame b. Zeyd onun için Resulullah ile konuştu. Bunun üzerine Resulullah'ın rengi değişti ve şöyle buyurdu: "Allah'ın koymuş olduğu cezalardan birinin düşürülmesi hususunda mı şefaatçi oluyorsun?" Bunu duyan Üsame "Ey Allah'ın Resulü, Allah'tan affedilmemi dile." dedi. Akşam olunca Resulullah (s.a.v.) mescitte hutbeye çıktı ve Allah'a hamdedip onu layık olduğu şekilde övdükten sonra şöyle buyurdu: "Sizden öncekiler, içlerinden şerefli birisi hırsızlık yapınca onu serbest bırakıyor, zayıf birisi yapınca da onu cezalandırıyorlardı. Onlar işte bu sebepten helak oldular. Nefsim, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki eğer Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı onun da elini keserdim." Resulullah (s.a.v.) bu sözlerinden sonra hırsızlık yapan kadının elinin kesilmesini emretti ve kesildi. Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Elinin kesilmesinden sonra bu kadın düzeldi, tevbe etti ve evlendi. Her zaman bana gelip gidiyordu.

İhtiyaçlarını Resulullah'a arzederdi." (83)

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

40- Göklerin ve yerin hükümranlığının Allah'a ait olduğunu, dilediğine azap edip dilediğini de bağışladığını bilmez misin? Allah, herşeye kadirdir.

Ey Muhammed, ateşin kendilerine sadece belli günlerde dokunacağını iddia eden ve Allah'ın oğulları ve sevgilileri olduklarını zanneden o insanlar bilmezler mi ki, gökleri ve yeri sevk ve idare eden, onları yaratan, evirip çeviren Allah'a, orada bulunanlardan herhangi birine bir şey dilemesi halinde, karşı gelecek kimse yoktur. Çünkü göklerin ve yerin mülkü ona aittir. Kullarından dilediğine, günahından dolayı azab eder, dilediğini ise tevbesinden dolayı affeder. Allah, herşeye kadirdir. Çünkü bütün varlıklar onun yaratığıdır ve onun mülküdür.

*Bu âyet-i kerime her ne kadar Resulullah'a hitab etmekte ise de aslında Resulullah'ın Medine'sinde ve çevresinde yaşayan İsrailoğullarının çeşitli fırkalarına hitabetmektedir. Arapça'da bu tür hitaplar vardır.

يَٓا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ
قَالُوا اٰمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ
الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ
وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ

83 Müslim, K. el-Hudud, bab: 9, Hadis no: 1688 / Buhari, K. el-Enbiya bab: 54, K. el-Hudud, bab: 12

لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٤١﴾

41- Ey Peygamber, kalbleri inanmadığı halde ağızlarıyla "İman ettik." diyenlerden ve Yahudilerden, inkâra koşanlar seni üzmesin Onlar, çokça yalan dinlerler. Sana gelmeyen başka bir kavme çokça kulak verirler. Bunlar, kitabın kelimelerini asıl yerlerinden değiştirirler. (Kendilerine uyanlara) "Bu, (değişik şekliyle) size verilirse alın, verilmezse kaçının." derler. Allah bir kimsenin fitneye düşmesini dilerse senin, o kimse için Allah'a karşı yapacak hiçbir şeyin yoktur. İşte onlar, Allah'ın, kalblerini temizlemek istemediği kimselerdir. Dünyada onlar için zillet, âhirette de büyük bir azap vardır.

Ey Peygamber, dilleriyle "İman ettik" dedikleri halde kalbleriyle seni yalanlayarak iman etmeyenlerden ve Yahudilerden kâfirliğe koşuşanlar sakın seni üzmesin. Onlar, hem Medine'de bulunan hahamlarından yalanlar dinlerler hem de senin yanına hiç gelmemiş olan Yahudilerin yalanlarını dinlerler. Bu Yahudiler, Allah'ın Tevrat'ta kendilerine indirdiği hükmü değiştirirler. Zina yapana verilen ve taşlanarak öldürme olan recm cezasını kaldırıp yerine, sopa vurma ve yüzünü kömürle siyaha boyama cezasına çevirdiler. Ey Muhammed, bunların âdileri şöyle derler: "Eğer Muhammed, zina yapan arkadaşınıza sopa vurma cezası verirse sözünü kabul edin. Şayet recmedilmesine hükmederse ondan kaçının, fetvasını kabul etmeyin." Allah kimin sapmasını dilerse sen onu sapıklığından kurtaramazsın. Bu itibarla hak yola dönmedikleri için kendini üzme. Çünkü Allah onların kalblerini, kâfirlik ve Allah'a ortak koşma kirlerinden temizlemek istememiştir. Bunlar için dünyada zelil ve rüsvay olmak vardır. Âhirette de bunlara, büyük bir azap olan cehennem azabı vardır.

*Müfessirler bu âyet-i kerimenin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi'den rivayet edilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Ensar'dan Ebu Lübabe b. Münzir ismindeki bir kişi hakkında nâzil olmuştur. Resulullah, Hendek savaşını yaptığında Kureyza oğlu Yahudileri düşmanla işbirliği yaparak Resulullah'a ihanet etmişler bunun üzerine Resulullah Kureyza oğlu Yahudilerini kuşatmıştır. İşte bu sırada Kureyza oğlu Yahudileri, ebu Lübabe'ye işaret ederek, Sa'd b. Muaz'ın hakemliğinin nasıl bir netice vereceğini öğrenmek iste-

mişler Ebu Lübabe de onlara, Sa'd b. Muaz'ın hakemliğini kabul etmeleri halinde, eliyle boğazını işaret ederek öldürüleceklerini işaret etmiştir.

b- Âmir eş-Şa'bi'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, müslümanların birinden, öldürdüğü bir kimsenin hükmünün ne olduğunu Resulullah'tan sormasını isteyen bir Yahudi hakkında nâzil olmuştur.

Bu hususta Âmir diyor ki: "Yahudilerden bir adam, kendi dininden olan bir adamı öldürdü. Katil, müslümanlardan antlaşmalı olduğu kimselere: "Siz bunun cezasının ne olduğunu Muhammed'den sorun. Eğer o, diyet ödemeye dair hüküm verecek olursa onun önünde muhakeme oluruz. Şayet o, öldürülmeye hüküm verirse ona gitmeyiz." dedi.

c- Ebu Hureyre ve Bera b. Âzib'den rivayet edilen başka bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Abdullah b. Suriya ve benzeri Yahudiler hakkında nâzil olmuştu. Bunlar, zina eden evli iki Yahudinin Resulullah'a götürülmesini istemişler, Resulullah'ın onlara sopa vurma ve yüzlerini karalama cezası vermesi halinde onun hükmünü kabul etmelerini, recmedilme cezası vermesi halinde ise kabul etmemelerini söylemişlerdir.

Bu hususta Ebu Hureyre diyor ki:

عن أبي هريرة ، وهذا حديث معمر وهو أتم ، قال : زنى رجل من اليهود وامرأة ، فقال بعضهم لبعض : اذهبوا بنا الى هذا النبي؛ فإنه نبي بعث بالتخفيف . فإن أفتانا بفُتيا دون الرجم قبلناها واحتججنا بها عند الله، قلنا: فُتيا نبيٍّ من أنبيائك ، قال: فأتوا النبي (ﷺ) وهو جالس في المسجد في أصحابه ، فقالوا : يا أبا القاسم ، ما ترى في رجلٍ وامرأةٍ زنيا؟ فلم يكلمهم كلمة حتى أتى بيْتِ مدراسهم ، فقام على الباب فقال : «أنشدكم بالله الذي أنزل التوراة على موسى ما تجدون في التوراة على من زنى إذا أُحصن»؟ قالوا : يُحَمَّمُ ويُجَبَّهُ ويُجلد ، والتجبيه: أن يحمل الزانيان على حمار وتقابل أقفيتهما ويطاف بهما؛ قال: وسكت شاب منهم ، فلما رآه النبي (ﷺ) سكت ألظَّ به النِّشْدة، فقال: اللّهُمَّ إذ نشدتنا فإنا نجد في التوراة الرجم ،

فقال النبي (ﷺ): «فما أول ما ارتخصتم أمر الله»؟ قال: زنى ذو قرابة من ملك من ملوكنا فأخر عنه الرجم، ثم زنى رجل في أسرة من الناس فأراد رجمه فحال قومه دونه وقالوا: لا يرجم صاحبنا حتى تجيء بصاحبك فترجمه، فاصطلحوا على هذه العقوبة بينهم، فقال النبي (ﷺ): «فإني أحكم بما في التوراة» فأمر بهما فرجما.

"Yahudilerden bir erkekle bir kadın zina etti. Yahudiler birbirlerine: "Biz bu Peygambere gidelim çünkü o, cezaların hafifletilmesiyle gönderilen bir Peygamberdir. Eğer o bize, recmedilmekten başka bir fetva verirse onu kabul ederiz. Allah katında onu delil olarak beyan ederiz ve deriz ki: "Bu, senin Peygamberlerinden bir Peygamberin fetvasıdır." Resulullah, sahabileriyle birlikte mescitte otururken onun yanına geldiler ve ona: "Ey Ebul Kasım, zina eden bir erkekle bir kadın hakkında görüşün nedir?" dediler. Resulullah da tek bir kelime konuşmadan, onların Tevratı okudukları yer olan Beytül Midras'a gitti. Kapısında durdu ve dedi ki: "Sizi, Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah'a yemin ettiriyorum. Söyleyin bana, evli iken zina eden kimse hakkında Tevrat'ta nasıl bir hüküm buluyorsunuz?" Onlar da dediler ki: "Kömürle yüzlerini karartmak, her ikisini de merkebe (birbirlerine) ters bindirerek dolaştırmak ve onlara sopa vurmaktır." Ebu Hureyre diyor ki: "İçlerinden bir genç sustu. Resulullah onun sustuğunu görünce yemin ettirmede ona ısrar etti. Bunun üzerine o genç dedi ki: "Hay Allahım, madem ki sen (Ey Ebul Kasım) bize yemin ettirdin. (Şimdi ben doğrusunu söyleyeyim) "Biz, Tevrat'ta recmedilme cezasını buluyoruz." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Allah'ın emrini ihmal etmenizin ilk sebebi neydi?" Genç de dedi ki: "Bizim Krallarımızdan birinin akrabası zina yaptı. Kral recmedilmesini erteledi. Sonra halktan birisi daha zina yaptı. Kral onu recmetmek istedi. Fakat zina yapanın akrabaları ona engel oldular ve dediler ki: "Sen getirip adamını recmetmedikçe bizim adamımız da recmedilmeyecektir." İşte o zaman yukarıda zikredilen ceza üzerinde anlaştılar." Resulullah da buyurdu ki: "Ben, Tevrat'ta bulunan ceza ile hükmediyorum?" Resululah emretti ve iki Yahudi recmedildi." (84)

84 Ebu Davud, K. el-Hudud, bab: 26, Hadis no: 4450 / Not, Taberani'nin rivayetinde de Ebu Hureyre'nin, bu hadisi daha uzun ve kısmen farklıdır.

Bu hususta Bera b. Âzib de diyor ki:

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ . قَالَ: مُرَّ عَلَى النَّبِيِّ (ﷺ) بِيَهُودِيٍّ مُحَمَّماً مَجْلُوداً فَدَعَاهُمْ (ﷺ) فَقَالَ « هَكَذَا تَجِدُونَ حَدَّ الزَّانِي فِي كِتَابِكُمْ؟ » قَالُوا: نَعَمْ. فَدَعَا رَجُلاً مِنْ عُلَمَائِهِمْ فَقَالَ « أَنْشُدُكَ بِاللهِ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلَى مُوسَى! أَهَكَذَا تَجِدُونَ حَدَّ الزَّانِي فِي كِتَابِكُمْ »؟ قَالَ: لاَ ، وَلَوْلاَ أَنَّكَ نَشَدْتَنِي بِهَذَا لَمْ أُخْبِرْكَ نَجِدُهُ الرَّجْمَ وَلَكِنَّهُ كَثُرَ فِي أَشْرَافِنَا فَكُنَّا ، إِذَا أَخَذْنَا الشَّرِيفَ تَرَكْنَاهُ وَإِذَا أَخَذْنَا الضَّعِيفَ ، أَقَمْنَا عَلَيْهِ الْحَدَّ . قُلْنَا: تَعَالَوْا فَلْنَجْتَمِعْ عَلَى شَيْءٍ نُقِيمُهُ عَلَى الشَّرِيفِ وَالْوَضِيعِ. فَجَعَلْنَا التَّحْمِيمَ وَالْجَلْدَ مَكَانَ الرَّجْمِ. فَقَالَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) « اللَّهُمَّ إِنِّي أَوَّلُ مَنْ أَحْيَا أَمْرَكَ إِذْ أَمَاتُوهُ » فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ ، فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ : يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ. إِلَى قَوْلِهِ : إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ. يَقُولُ : أَئْتُوا مُحَمَّداً (ﷺ). فَإِنْ أَمَرَكُمْ بِالتَّحْمِيمِ وَالْجَلْدِ فَخُذُوهُ، وَإِنْ أَفْتَاكُمْ بِالرَّجْمِ فَاحْذَرُوا، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ. وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ فِي الْكُفَّارِ كُلُّهَا.

"Resulullah'ın yanından yüzü kömürle karartılmış ve sopa vurulmuş bir Yahudi geçti. Resulullah Yahudileri çağırdı ve dedi ki: "Siz kitabınızda zina cezasını böyle mi buluyorsunuz?" Onlar da "Evet." dediler. Bunun üzerine Resulullah onların âlimlerinden birini çağırdı ve ona: "Seni, Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah'a yemin ettiriyorum. Söyle bana siz kitabınızda zina edenin cezasını böyle mi görüyorsunuz?" O kimse: "Hayır, eğer sen bana bu yemini ettirmeyecek olsaydın söylemezdim. Onun cezasını Tevrat'ta recmedilme olarak buluyoruz. Fa-

kat bizim ileri gelenlerimizde zina çoğaldıydı. Biz, ileri gelenlerimizi yakaladığımızda serbest bırakıyor zayıf olanlarımızı yakaladığımızda ise bu cezayı veriyorduk. Bu sebeple dedik ki: "Gelin bir ceza üzerinde ittifak edelim de onu hem ileri gelenlerimize hem de güçsüz olanlarımıza uygulayalım." İşte biz bu sebeple recmetme yerine kömürle yüz karartma ve sopa vurma cezasını koyduk." dedi. Bunu üzerine Resulullah: "Ey Allahım, onların öldürdükleri (yürürlükten kaldırdıkları) emrini ilk ihya eden benim." dedi. Sonra onların recmedilmelerini emretti ve recmedildier." İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, "Ey Peygamber, kalbleri inanmadığı halde ağızlarıyla "İman ettik" diyenlerden ve Yahudilerden inkâra koşanlar seni üzmesin." âyetini indirdi. Yahudiler demişlerdi ki: "Siz Muhammed'e varın. Eğer o, zina edenlerin yüzlerinin karartılmasını ve sopa vurulmasını emrederse onu alın. Şayet o size, recmedilmesini emrederse kaçının." Bunun üzerine Allah teala: "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onla, kâfirlerin ta kendileridir." (85) âyetini indirdi. (86)

d- Abdullah b. Kesir ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, münafıklar hakkında nâzil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden doğru olmaya daha evla olanı, bu âyetin, münafıklar hakkında nâzil olduğunu söyleyen görüştür. Bu münafıklar, Abdullah b. Suriya gibileri de, Ebu Lübabe gibileri de ve bunların dışındakiler de olabilirler. Ancak bu münafıkların, Abdullah b. Suriya ve benzerleri oldukları hakkında Resûlullah'ın iki sahabisi Ebu Hureyre ve Bera b. Âzib'den hadisler rivayet edilmiştir. Bu nedenle bu konuda rivayet edilenlerin en sağlamları bu iki sahabinin rivayet ettikleridir. Bu da göstermektedir ki, Abdullah b. Suriya, diliyle Resulullah'a iman ettiğini söyleyen, kalben ise iman etmeyenlerden biridir.

Âyet-i kerimede: "Onlar çokça yalan dinlerler. Sana gelmeyen bir kavme çokça kulak verirler." buyurulmaktadır.

Burada zikredilen yalan dinleyenlerden kimlerin kastedildiği, dinledikleri yalanın ne olduğu hususunda çeşitli izahlar yapılmıştır.

a- Mücahid'e göre, yalan dinleyenler, müslüman gözüken Yahudilerdir. Dinledikleri yalan ise hahamlarının "Evli oldukları halde zina edenlerin cezası recmedilme değil yüzünün karalanması ve sopa vurulmasıdır." şeklindeki sözleridir. Başka bir kavmi dinleyenler de münafık Yahudilerdir. Dinledikleri kavimden maksat ise, zina edenin ailesinden olan ve münafık Yahudileri Resulullah'a gönderirken şu şekilde telkinde bulunan Yahudilerdir. Onlar, münafık Yahudilere: "Eğer Muhammed size, evli olduğu halde zina edene yüz karartma ve sopa vurma cezası verirse onu kabul edin. Şayet size recmetme cezası verirse onu ka-

---

85 Maide suresi, 5/44, 45, 47

86 Müslim, K. el-Hudud, bab: 28, Hadis no: 1700 / Buhari, K. el-Hudud, bab: 24

bulden kaçının." şeklinde telkinlerde bulunmuşlardır.

b- Cabir b. Abdullah'a göre ise, hahamların yalanlarını ve başka bir kavmin sözlerini dinleyen kimseler, Medine'de bulunan Yahudilerdir. Onlara telkinlerde bulunan kimselerden maksat ise Fedek'te yaşayan Yahudilerdir. Fedek Yahudileri Medine Yahudilerine: "Muhammed size şu hükmü verirse kabul edin, şunu verirse kabul etmeyin." demişlerdir.

c- Süddi'den nakledilen diğer bir görüşe göre de hahamların yalanlarını ve Resulullah'a gelmeyen kavmin telkinlerini dinleyen insanlardan maksat, zina eden kadın veya erkeğin ailelerinin gönderdikleri heyettir.

Resulullah'a gitmediği halde telkinde bulunan kavimden maksat ise zina edenin ailesidir.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden doğru olanı, şöyle diyen İbn-i Zeyd'in görüşüdür. "Burada yalanları dinleyenler de, başka bir kavme kulak verenler de aynı insanlardır. Bunlar, Fedek Yahudilerini dinlyen Medineli Yahudiler de olabilir, başkalarını dinleyen diğer insanlar da olabilir. Ancak şurası bir gerçektir ki evli olduğu halde zina eden bir kadının cezası hakkında Allah'ın hükmünün dışında uydurulan yalanları dinlemek Yahudilerden bir topluluğun sıfatıdır. Onlar Resulullah'a gelmeden önce hem hahamlarının yalanlarını dinlemişler hem de fuhuş yapan kadının kavminin telkinlerini dinlemişler, Resulullah'ın cevabının ne olacağını öğrenip kadının ailesine bildirmek için onun hükmüne başvurmuşlardır. Eğer Resulullah, hahamlarının uydurdukları gibi ve zina eden kadının ailesinin telkinde bulunduğu gibi hüküm verecek olsaydı Yahudiler buna uyacaklardı. Vermezse uymayacaklardı.

Âyet-i kerimede "Bunlar, kitabın kelimelerini asıl yerlerinden değiştirirler. (kendilerine uyanlara) Bu (değişik şekliyle) size verilirse alın, verilmezse kaçının." buyurulmaktadır.

Yani hahamların yalanlarını ve telkinlerini dinleyen Yahudiler, evli olduğu halde zina eden kadın ve erkeklerin recmedilme cezalarını Allah, tam yerine koyduktan sonra değiştirirler. Onu sopa vurma cezası yaparlar. Bu Yahudiler, münafık olanlarına veya Fedek Yahudileri Medine Yahudilerine yahut zina edenin ailesi, gönderdiği temsilcisine derler ki: "Eğer Muhammed size, zina eden adamımız hakkında sopa vurma ve yüzünü karalama cezası verirse onu alın, recmedilme cezası verirse onu bırakın."

Katade bu âyetin izahında demiştir ki: "Bu âyet, Nadr oğulları Yahudilerinin, öldürdüğü Kureyza oğullarından bir Yahudi hakkında nâzil olmuştur. Nadr oğulları Kureyza oğullarından birini öldürdükleri zaman, kendileri onlardan üstün sayıldığı için kendilerine kısas yapılmazdı. Bunlar, Kureyza oğullarına sadece diyet öderlerdi. Kureyza oğulları, Nadr oğullarından birisini öldürürse

Nadr oğulları, kendilerini üstün sayarak kısasın dışında hiçbir şeye razı olmazlardı. Onlar bu şekilde devam ederken Resulullah Medine'ye geldi. Yahudiler bu meseleyi Resulullah'a sormaya karar verdiler. Bunun üzerine münafıklardan biri dedi ki: "Bu kişi kasıtlı bir şekilde öldürülmüştür. Siz bu meseleyi Muhammed'e götürürseniz korkarım ki o size kısas yapma hükmünü verir. Eğer Muhammed, sizin diyet vermenizi kabul ederse onun verdiği hükmü alın. Aksi takdirde ondan kaçının."

Âyet-i kerimede: "Allah bir kimsenin fitneye düşmesini dilerse senin o kimse için Allah'a karşı yapacak hiçbir şeyin yoktur." buyurulmaktadır.

Allah teala âyet-i kerimenin bu bölümüyle, Yahudi ve münafıklardan inkâra koşuşanlara karşı üzülen Resulullah'ı teselli etmekte ve ona buyurmaktadır ki: "Sen onların, senin Peygamberliğini inkâr etmeye koşmalarına üzülme. Çünkü ben daha önce onlara gazap etmemle, onların sapıklıklarından bir daha dönmeyeceklerini kesinleştirdim. Senin, onların bu hallerine üzülmen, onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır."

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen fitneden maksat, doğru yoldan sapmaktır."

Âyet-i kerimenin sonunda "İşte onlar, Allah'ın, kalblerini temizlemek istemediği kimselerdir. Dünyada onlar için zillet âhirette de büyük bir azap vardır." buyurulmaktadır.

Yani, işte kalbleri mühürlenin bu insanlar, Allah'ın, kalblerini inkâr kirlerinden, şirk pisliklerinden, İslamın temizliği ve imanın nezafeti ile temizlemek istemediği kimselerdir ki tevbe edip de kötü hallerinden vazgeçsinler. Bilakis Allah onların dünyada zelil ve âciz olmalarını dilemiştir. Âhirette de onlar için, içinde ebedi kalacakları cehennem azabı vardır.

İkrime âyetin bu bölümünde geçen ve "Zillet" diye tercüme edilen (الْخِزْىُ) kelimesini, Bizans Rumlarının bir şehri olarak izah etmiş ve demiştir ki: "Allah teala buyuruyor ki: "Bu fitneye düşen insanlar için dünyada (الْخِزْىُ) "Hizy şehrini ele geçirme vardır." Onlar orayı önce fethedip sonra da esir düşeceklerdir.

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
بِالْقِسْطِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

42- Onlar, yalana çok kulak veren ve haramı çokça yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer aralarında hükmedersen, adaletle hükmet. Şüphesiz ki Allah, adaletli davrananları sever.

Ey Muhammed, sana sıfatlarını belittiğim bu Yahudiler, batıl sözlere ve yalanlara çokça kulak verenlerdir. Yalanlarından bazıları da "Muhhammed Peygamber değidir. O yalancıdır. Evli olarak zina edenin Tevrat'taki cezası sopa vurma ve onun yüzünü karalamadır." şeklindeki iftiralarıdır. Yine bu Yahudiler, Allah'a karşı yalan uydurmaları mukabilinde rüşvet yer ve batıl hükümler veriler. Şayet sana gelmemiş olan, zina eden kadının ailesi sana gelir ve senin hakemliğini kabul edecek olursa sen dilersen, Allah'ın, zina eden kadın hakkında koymuş olduğu hükmü onlara ver. Dilersen aralarında nüküm verme. Şayet sen, ehl-i kitaptan, hüküm vermen için başvuran kimseler arasında hüküm vermeyi tercih edecek olursan elbette ki onlar ne dinen ne de dünyevi bakımdan sana hiçbir zarar veremezler. Sen onlar hakkında hüküm vermemekte serbestsin. Eğer hüküm verecek olursan adaletle hüküm ver. O da Allah'ın, onların yaptıkları işlerin benzerleri için koyduğu hükümdür. Şüphesiz ki Allah, insanlar arasında adaletli hüküm vereni ve koyduğu hükümleri uygulayanları sever.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Haram" diye tercüme edilen (السُّحْت) kelimesinin lügat mânâsı "Aç gözlülük ve doyma bilmemek"tir. Mecazi anlamda ise rüşvete bu isim verilmiştir. Çünkü rüşvet isteyen, aç gözlülüğü bakımından, doyma bilmeyenlere benzetilmiştir. (السُّحْت) kelimesinin bu âyette nasıl bir mânâ ifade ettiği hakkında ise çeşitli izahlar yapılmıştır.

a- Hasan-ı Basri, Katade, Abdullah b. Mes'ud, İbrahim en-Nehai, Süddi ve Enes b. Malik'ten nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen (السُّحْت) kelimesinden masa "Rüşvet"tir. İsrailoğullarının yöneticileri çokça batıl sözler dinlediklerinden ve rüşvet yediklerinden onlar bu âyette bu iki sıfatlarıyla zikredilmişlerdir.

b- Mücahid, Dehhak, Abdullah b. Abbas, İbn-i Zeyd ve Abdullah b. Ömer'e göre bu âyette zikredilen (السُّحْت) "Suht" kelimesinden maksat, "Hüküm vermede rüşvet alma"dır. Bu hususta Hz. Ömer'in oğlu Abdullah diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Suht'un beslediği her et için cehennem azabı daha evladır." Denildi ki: "Ey Allah'ın Reulü, suht nedir?" buyurdu ki: "Hüküm vermede rüşvet almak"tır. (87)

c- Hz. Ömer'den nakledilen başka bir rivayete göre "Suht" rüşvet ve fuhuş işleyen kadının aldığı ücrettir.

87 Bkz. Buhari, K. el-İcare, bab: 16

d- Hz. Ali'ye göre hacamat yapanın aldığı ücret, zina yapanın aldığı para, köpek satarak alınan para, dâvâya bakılması için veriler ücret, kâhine verilen bahşiş, erkek hayvanın döl için kullanılması halinde alınan para, hüküm verilirken alınan rüşvet, içki parası ve leş satılarak elde edilen para "Suht" sayılır.

e- Ebu Hureyre'ye göre "Suht"tan maksat, zina edenin aldığı para, erkek hayvanın döl için kullanılması halinde alınan para, hacamat yapanın aldığı ücret ve köpek satarak alınan paradır.

f- Abdullah b. Hubeyre'ye göre "Suht" zina edenin aldığı para, hüküm vermede alınan rüşvet ve cahiliye döneminde kâhinlere verilen bahşiştir.

g- Abdullah b. Mes'ud ise suht'u şöyle tarif etmiştir: "Bir adam bir kimseden ihtiyacının giderilmesini ister. O da onun ihtiyacını giderir. Sonra ihtiyacı gideren kişiye hediye verilir. O da onu kabul eder. İşte suht budur." Diğer bir rivayette şöyle demiştir: "Bir adam senden, bir haksızlığa karşı yardım ister sen de ona yardım edersin. Sonra da o adam sana bir şey hediye eder. Sen de onu kabul edersin. İşte suht budur. Abdullah b. Mes'ud'a göre hüküm vermede rüşvet alan kâfir olur. Bu hususta Mesruk diyor ki: "Ben, abdullah b. Mes'ud'dan: "Suht, hüküm vermede rüşvet alma mıdır?" diye sordum. O da dedi ki: "Hayır, suht o değildir. Çünkü Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen kâfirdir, Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen zalimdir, Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyen fâsıktır. Suht ise şudur: "Bir kimse uğradığı haksızlığa karşı senden yardım ister. Sen de o kişiye yardım edersin. Sonra o kişi sana hediye verir. Sen de onu alırsın. İşte suht budur."

Âyet-i kerimede "Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet veya yüz çevir." buyurulmaktadır.

Müfessirler, âyetin bu bölümünü göz önünde bulundurarak bu âyetin, kimin hakkında nâzil olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Mücahid, Zühri, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Kesir'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, daha önce izahı yapılan, zina eden Yahudiler hakkında nâzil olmuştur. Yahudiler, şereflileri zina ettiğinde ona zina etmenin Tevrat'taki asıl cezasını vermeyip onun yüzünü karalıyor ve ona sopa vuruyorlardı. Zayıf olanlarından biri zina yaptığında ise onu recmediyorlardı. Resulullah Medine'ye gelince ona, evli oldukları halde zina yapanların cezasının ne olduğunu sordular. Resulullah da onlara recmedilme olduğunu söyledi ve zina yapanların recmedilmesini emretti. Allah teala bu âyeti indirdi ve Resulullah'ı, ehl-i kitabın kendisine başvurmaları halinde aralarında hüküm verip vermemekte serbest bıraktı.

Bu mesele hakkında Abdullah b. Kesir diyor ki: "Yahudiler önceleri zina cezasını uygulamıyorlardı. Nihayet içlerinden şerefli olan bir genç zina yaptı.

Onlar birbirlerine: "Bunun kabilesi, sizin onu recmetmenize müsaade etmez. Siz ona sopa vurun ve işkence edin." dediler. Ona sopa vurdular. Onu semerli bir eşeğe ters olarak bindirdiler ve dolaştırdılar. Yine onlardan, halktan zayıf birisi zina yaptı. Yahudiler: "Bunu recmedin." dediler. Sonra da: "Öncekini neden recmetmediniz? Buna da öncekine yaptığınızı yapın." dediler. Resulullah (s.a.v.) Medine'ye hicret edince Yahudiler: "Meselenin hükmünü ona sorun. Belki de mesele hakkında bir ruhsat bulursunuz." dediler. Allah teala da: "Eğer sana gelirlerse aralarında hüküm ver." âyetini indirdi.

b- Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet-i kerime Yahudilerden Nadr oğulları ile Kureyza oğulları arasında ihtilaf konusu olan bir diyetin Resulullah'a sorulması üzerine nâzil olmuştur.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediği rivayet ediliyor:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ قُرَيْظَةُ وَالنَّضِيرُ وَكَانَ النَّضِيرُ أَشْرَفَ مِنْ قُرَيْظَةَ وَكَانَ إِذَا قَتَلَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْظَةَ رَجُلاً مِنَ النَّضِيرِ قُتِلَ بِهِ وَإِذَا قَتَلَ رَجُلٌ مِنَ النَّضِيرِ رَجُلاً مِنْ قُرَيْظَةَ أَدَّى مِائَةَ وَسْقٍ مِنْ تَمْرٍ فَلَمَّا بُعِثَ النَّبِيُّ (ﷺ) قَتَلَ رَجُلٌ مِنَ النَّضِيرِ رَجُلاً مِنْ قُرَيْظَةَ فَقَالُوا ادْفَعُوهُ إِلَيْنَا نَقْتُلْهُ فَقَالُوا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ النَّبِيُّ (ﷺ) فَأَتَوْهُ فَنَزَلَتْ وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَالْقِسْطُ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ.

Medine'de Yahudilerden Kureyza ve Nadr oğulları kabileleri bulunuyordu. Nadr oğulları kabilesi Kureyza oğulları kabilesinden daha şerefli kabul ediliyordu. Kureyza oğullarından biri Nadr oğullarından birisini öldürürse, öldüren katil de öldürülürdü. Fakat Nadr oğullarından birisi Kureyza oğullarından birisini öldürürse, katil öldürülmez diyet olarak yüz vesk (yaklaşık yirmi ton) hurma verilirdi. Resulullah Medine'ye geldikten sonra Nadr oğullarından bir adam, Kureyza oğullarından birisini öldürdü. Kureyza oğulları, "Katili bize verin onu öldürelim." dediler. Karşı taraf itiraz edince Kureyza oğulları "Bizimle sizin aranızda Allah'ın Peygamberi var ona başvuralım." dediler. Ve Resulullah'a geldiler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve Resulullah'ın, onların arasında hü-

küm verirken adaletle hüküm vermesini (yani kısas hükmü vermesini) bildirdi." (88)

Müfessirler, âyet-i kerimede geçen "Sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir." hükmünün neshedilip neshedilmediği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- İbrahim en-Nehai; Şa'bi, Ata ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bu hüküm neshedilmemiştir. Bugün dahi geçerlidir. Buna göre Zımmilerin ve müslümanlarla antlaşmalı olan diğer gayr-i müslimlerin, müslüman idarecilerin hükümlerine başvurmaları halinde müslüman idareciler bunların meseleleri hakkında hüküm verip vermemekte serbesttirler.

Bu hususta İbrahim en-Nehai ve Şa'bi'nin şunları söyledikleri nakledilmiştir: "Eğer bir müşrik, muhakeme edilip hüküm verme hususunda sana başvuracak olursa sen dilersen onlar arasında Allah'ın indirdiği ile hükmedersin. Dilersen onların taleplerini reddedip yüzçevirirsin."

b- İkrime, Hasan-ı Basri, Mücahid, Katade, ömer b. Abdülaziz, Zühri ve Süddi'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyet-i kerimenin bu bölümü mensuhtur. Zımmi olan gayr-i müslimler muhakeme olunmak üzere müslüman hakime başvurduklarında müslüman hakim onlar arasında hüküm vermeye mecburdur. Meselelerine bakıp bakmamakta serbest değildir. Âyetin bu bölümünü nesheden âyet ise daha sonra nâzil olan şu âyettir: "Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların heva ve heveslerine uyma. Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın. Eğer onlar yüz çevirirlerse bil ki Allah, bir kısım günahları sebebiyle onları musibete uğratmak istiyor." (89)

Hakem diyor ki: "Mücahid demiştir ki: "Maide suresinden sadece şu iki âyet neshedilmiştir. Neshedilen âyetlerden birincisi: "Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir." âyetidir. Bunu nesheden âyet de "Ararlarında Allah'ın indirdiği ihe hükmet, onların heva ve heveslerine uyma." (90) âyetidir.

Neshedilen âyetlerden ikincisi ise "Ey iman edenler, Allah'ın nişanelerine, mukaddes olan haram aya, hediye edilen kurbanlara, gerdanlıklara ve rablerinden lütuf ve rıza talep ederek Kâbe'ye yönelenlere sakın saygısızlık etmeyin." (91) âyetidir. Bunu nesheden de: "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." (92) âyetidir.

---

88 Neseî, K. el-Kasame, bab: 8, Hadis no: 4736
89 Maide suresi, 5/49
90 Maide suresi, 5/49
91 Maide suresi, 5/2
92 Tevbe Suresi, 9/5

Zühri de: "Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet." âyeti hakkında sünnetin açıklamasının şöyle olduğunu söylüyor: "Gayr-i müslimler, haklarında ve miraslarında kendi dinlerine havale edilirler. Ancak onlar, kendi istekleriyle bir ceza hususunda bize başvuracak olurlarsa bu takdirde onlar arasında Allah'ın kitabıyla hüküm verilir."

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, âyetin mensuh olmadığını söyleyen ve gayr-i müslimlerin meseleleri hakkında müslüman hakime başvurmaları durumunda, hakimin, onların arasında hüküm verip vermemekte serbest olduğunu söyleyen görüştür. Zira hakimin bu durumda hüküm vermek mecburiyetinde olduğunu söyleyen görüş, bu âyetin, bu surenin kırk dokuzuncu âyetiyle neshedildiğini söylemektedir. Biz, "Kitabül Beyan an Usulül Ahkâm" adlı kitabımızda, bir neshin gerçekleşmesi için iki âyetin hükümlerinin birbirine tamamen zıt olması gerektiğini zikrettik. Burada birbirlerini neshettiklerini söyledikleri âyetlerin birbirleriyle bağdaştırılmaları mümkün olduğundan bunların birbirlerini neshettiklerini söylemek isabetli değildir. Zira bu âyeti nesheden âyet olarak zikredilen: "Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, heva ve heveslerine uyma." [93] âyetini, "Eğer yüz çevirmeyi değil de onlar arasında hüküm vermeyi seçecek olursan, aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet." şeklinde izah ederek iki âyeti birbiriyle bağdaştırmak mümkündür. Madem ki âyetlerden birinin diğerini neshettiği açıkça zikredilmemiştir, onlardan birinin ifade ettiği hüküm diğeri tarafından tamamen kaldırılmış değildir ve birinin diğerini neshettiğine dair Resulullah'tan sahih bir haber nakledilmemiştir müslümanların da bu hususta icma ettiklerine dair herhangi bir rivayet yoktur, o halde bu âyetlerden herbirini, diğeri ile bağdaşacak bir şekilde tefsir etmek ve birbirlerini neshetmediklerini söylemek daha isabetlidir.

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ
بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَٓا اُو۬لٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

43- Allah'ın hükmü, yanlarında bulunan Tevrat'ta yazılı olduğu halde, nasıl oluyor da senin hüküm vermeni istiyorlar? Sonra da verdiğin hükümden yüz çeviriyorlar?. Onlar, mümin değillerdir.

Ey Muhammed, nasıl oluyor da bu Yahudiler, aralarında senin hüküm vermeni istiyorlar ve senin hakemliğine razı oluyorlar? Halbuki onların yanın-

93 Maide suresi, 5/49

da, benim Musa'ya indirdiğim, onların da hak kitap olduğunu kabul ettikleri Tevrat bulunmaktadır. Onun içinde bulunan hükümler benim gönderdiğim hükümlerdir. Evli olarak zina edenin hükmü de onda mevcuttur. Onlar bunu bilmelerine rağmen onun hükmünü terkedip bana isyan etme cesaretini göstererek ondan yüz çevirirler. Daha doğrusu onlar, mümin kimseler değillerdir. Zira Allah'ın hükmünden yüz çevirme, müminlerin sıfatlarından değildir.

*Taberi diyor ki: "Her ne kadar bu âyet Resulullah'a hitabetmekte ise de aslında Yahudileri, yaptıkları çirkin davranışlarından dolayı kınamaktadır. Çünkü onlar hem Hz. Muhammed (s.a.v.) in Peygamberliğini reddediyor ve yalanlıyorlar hem de onu hakem tayin ediyorlar. Ayrıca fetva almak istedikleri konunun hükmü, hak kitap olduğuna iman ettikleri Tevrat'ta mevcut bulunmaktadır. Bu sebeple âyet,Yahudilerin davranışlarının samimiyetle bağdaşmadığını ve Yahudilerin gerçekten iman edenler olmadıklarını bildirmektedir.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا
لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ
اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ
الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

44- Şüphesiz ki biz, içinde hidayet ve nur bulunan Tevrat'ı indirdik. Allah'a teslim olan Peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi. Rablerine samimi olarak kulluk edenler ve âlimler de Allah'ın kitabını korumakla görevlendirildiklerinden onunla hükmederlerdi. Onlar, Tevrat'ın hak olduğuna şahit idiler. İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir değere satmayın. Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir.

Şüphesiz ki biz Tevrat'ı indirdik. Onda insanları doğru yola ileten hidayet ve karanlıkları aydınlatan nur vardır. Allah'a boyun eğen Peygamberler, kendilerine tabi olan Yahudilere Tevrat ile hükmederler, âlimleri de Allah'ın kitabını muhafaza etmekle görevlendirildikleri için Tevrat'la hükmederlerdi. Yahudi

âlimleri, Peygamberlerin, Allah'ın kitabıyla hükmettiklerine dair şahitlerdir. Ey Yahudi alimleri, insanlardan korkmayın, benden koku. Çünkü fayda ve zarar verme ancak benim elimdedir. Âyetlerimle hükmetmeyi bırakıp karşılığında geçici ve az bir değeri almayın. Allah'ın göndermiş olduğu kitabın hükmüyle hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir.

*Âyette, Allah'a teslim oldukları zikredilen Peygamberberden maksat, evli oldukları halde zina eden iki Yahudi hakkında recmedilme cezasını veren ve Kureyza oğullarıyla Nadr oğullarının öldürülenlerinin diyetlerinin eşit olduğuna hüküm vereri Hz. Muhammed'dir ve Hz. Muhammed'den önce geçen ve Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmeden diğer Peygamberlerdir.

Katade diyor ki: "Bize anlatıldığına göre bu âyet-i kerime indirilince Resulullah buyurmuştur ki: "Yahudiler hakkında da onların dışındaki, diğer dinlere sahip olan insanlar hakında da biz hüküm vereceğiz."

Zühri bu âyet-i kerimenin, Resulullah'a evli oldukları halde zina eden iki Yahudinin cezasının ne olacağını sormalarıyla Resulullah'ın, onlara recmedilme cezası vermesi üzerine nazil olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Rablerine samimi olarak kulluk edenlerin ve âlimlerin de insanlara, Allah'ın indirdiği Tevrat'la hükmedecekleri" beyan edilmiştir.

Burada zikredilen ve "Rablerine samimi olarak kulluk edenler.." diye tercüme edilen (رَبَّانِيُّونَ) "Rabbaniyyun" kelimesinden maksat, hikmetli davranan, insanları idarede, işlerini düzenlemede ve menfaatlerini korumada basiretli olan âlimler." demektir. Daha önce bunun izahı ve hakkındaki görüşler zikredilmiştir.

Burada geçen ve "Âlimler" diye tercüme edilen (الأَحْبَارُ) "Ahbar" kelimesi (حِبر) "Hibr" kelimesinin çoğuludur. Mânâsı ise "Bir şeyi sağlam bir şekilde bilen" demektir.

Süddi burada "Rabbaniyyun" ve "Ahbar" diye vasıflandırılan kişilerden maksadın "Suriya" ismindeki Yahudinin iki oğlu olduğunu söylemiştir.

Esbat, bu hususta Süddi'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Yahudilerden iki kardeş vardı. Bunlara "Suriya'nın iki oğlu" denirdi. Bunlar, müslüman olmadıkları halde Resulullah'a tabi olmuşlardı. Bunlar, Resulullah'ın, kendilerinden, Tevrat hakkında bir şey sorduğunda ona,Tevrat'tan bildiklerini söyleyeceklerine dair ahit vermişlerdir. Bunlardan biri "Rabbani" diğeri ise "Hibr" idi. Bunlar, Resulullah'a, ondan bir şeyler öğrenmek için tabi olmuşlardı. Bir gün Resulullah onları çağırdı. Kendilerinden bazı şeyler sordu. Onlar da "İleri gelen kimselerin zina etmeleri halinde hükmün ne olduğunu, zayıf olanların zina etmeleri halinde de hükmün ne olduğunu ve diğer hükümlerin neler olduklarını anlattılar. Bunun üzerine Allah teala "Şüphesiz biz, içinde hidayet ve nur bulu-

nan Tevrat'ı indirdik. Allah'a teslim olan Peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi." Yani, Muhammed (s.a.v.) Yahudilere Tevrat'ın hükmüyle hüküm verir." beyanını indirdi.

Yine Allah teala "Rablerine samimi olarak kulluk edenler ve âlimler de, Allah'ın kitabını korumakla görevlendirildiklerinden, yani Suriya'nın, Rabbani ve Hibr denen iki oğlu da, Yahudilere Allah'ın indirdiği Tevrat'la hükmederlerdi." ifadelerini indirdi.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu mesele hakkındaki doğru görüş burada zikredilen "Rabbani"nin ve "Ahbar"ın, âlimlerin sıfatı olduğunu söyleyen görüştür. Bunlar, Suriya'nın iki oğlu da olabilir, başkaları da. Bunların bilinen Rabbani ve Ahbar olduklarına dair kesin bir delil yoktur. Nitekim, Dehhak, Hasan-ı Basri, Katade ve Mücahid bunlardan maksadın Yahudilerin kurraları ve fıkıhcıları olduklarını söylemişler, İbn-i Zeyd ise, Rabbanilerin idareciler, Ahbar'ın da âlimler olduklarını söylemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda, "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir." buyurulmaktadır. Yani kim Yahudilerin, evli oldukları halde zina eden iki kişi hakkında merkebe ters bindirme ve yüzlerini karalama hükmünü verip recmedilmeleri hükmünü saklamaları, öldürülen bazı kişiler hakkında tam diyet ödettirirken diğer bazıları hakkında yarım diyet ödetmeleri, ileri gelenleri öldürüldüğünde, öldüreni kısasa tabi tuttukları halde zayıfları öldürüldüğünde sadece diyet ödettirmeleri gibi hükümler verir de Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyecek olursa işte onlar, hakkı gizleyen ve onu insanların gözünden kaçıran kimselerdir."

Müfessirler bu âyette zikredilen kâfirlerden kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Bera b. Âzib, Ebu Salih, Dehhak, Ebu Miclez, İkrime, Katade ve Ubeydullah b. Abdullah'dan nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen kâfirlerden maksat, Allah'ın kitabı Tevrat'ı tahrif edip değiştiren Yahudilerdir.

Bu hususta Bera b. Âzib demiştir ki:

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ. وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ، وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

. فِي الْكُفَّارِ كُلِّهَا.

"Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir." [94] "İşte onlar fâsıkların ta kendileridir." [95] âyetlerinin hepsi, kâfirler hakkında nâzil olmuştur. [96]

Ebu Salih diyor ki: "Maide suresinin bu üç âyetinde ehl-i islam için bir şey yoktur. Bunlar, kâfirler hakkındadır.

İmran diyor ki: "Ebu Miclez'e, Hariciye mezhebinin ibadiye fırkasından bir kısım insanlar gelip Ebu Miclez'in yanında oturdular ve ona dediler ki: "Allah teala buyuruyor ki: "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir." "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir." "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fasıkların ta kendileridir." (İbadiye fırkasına mensup olanlar bu sözlerini söylerken, idarecilerin, Allah'ın indirdiği ile hükmetmediklerinden, kâfirler, zalimler ve fasıklar olduklarını söylemek istemişlerdir.) Ebu Miclez de dedi ki: "Bu idareciler bu yaptıklarını yapıyorlar ve yaptıklarının günah olduğunu da biliyorlar. Bu âyetler, Yahudi ve Hristiyanlar hakkında nâzil olmuştur."

İbadiye fırkasından olanlar dediler ki: "Vallahi sen de bizim bildiğimiz gibi biliyorsun. Fakat sen onlardan korkuyorsun." Ebu Miclez de dedi ki: "Siz buna bizden daha layıksınız. Biz, sizin bildiğiniz gibi bilmiyoruz. Sizler, biliyorsunuz fakat, bildiğiniz gibi hareket etmenize engel olan, sizin onlardan korkmanızdır."

Bu hususta Ebul Buhturi de şunları söylemiştir: "Bir adam Huzeyfe'den "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.." "... İşte onlar zalimlerin ta kendileridir." "... İşte onlar, fasıkların ta kendileridir..." âyetlerinin izahını sordu ve dedi ki: "Bu âyetlerin İsrailoğulları hakkında nazil olduklarını söylüyorlar ne dersin?" Huzeyfe de dedi ki: "Evet, size kardeş olan İsrailoğulları hakkında, her acı şey onların hakkında, her tatlı şey ise sizin hakkınızda. Hayır vallahi mesele böyle değil. Siz, İsrailoğullarının yolunu, bir takunyanın tasması kadar çok yakın bir mesafeden takibedeceksiniz."

Bera b. Âzib de Resulullah'ın, zina eden Yahudiler hakkında recm cezası vermesi üzerine bu âyetlerin indiğini ve bunların, Yahudiler hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

İbn-i Zeyd de demiştir ki: "Kim, kendi eliyle bir kitap yazar, Allah'ın kitabını bırakarak o kitapla hüküm verir ve kendi yazdığı o kitabın da Allah katından olduğunu zannedecek olursa işte o zaman kâfir olur.

---

94 Maide suresi, 5/45
95 Maide suresi, 5/47
96 Müslim, K. el-Hudud, bab: 29, Hadis no: 1700

Ebuzzinad diyor ki: "Biz, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud'un yanında bulunuyorduk. Bir adam, "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir." "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıkların ta kendileridir." âyetlerini okudu. Bunun üzerine Ubeydullah dedi ki: "Vallahi bir çok insan, bu âyetleri, haklarında inmedikleri mânâlarla yorumluyorlar. Bunlar, Yahudilerden iki kabile hakkında nazil olmuştur. Onlar da Kureyza ve Nadr oğullarıdır."

Ubeydullah, bu iki kabileden birinin, kendisini daha üstün sayarak öldürülenlere diyet takdir edildiğinde, kendi kabilesinden öldürülenlerin diyetini diğer kabileden öldürülenin iki katı kabul ederlerdi. Resulullah Medine'ye hicret edip diyetlerinin eşit olduğuna hüküm vereceği anlaşılınca onlar, içlerinden müslüman görünen bir münafıkı Resulullah'a gönderip durumu öğrenmek istemişler, daha önce yaptıkları gibi hüküm verirse kabul edeceklerini, eşit olduklarına hüküm verirse kabul etmeyeceklerini kararlaştırmışlardır. İşte bunun üzerine Allah teala, bundan önceki âyetleri, bunu ve bundan sonraki âyetleri o Yahudiler hakkında indirmiştir.

b- Âmir eş-Şa'bi'ye göre ise "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." âyeti müslümanları kasdetmektedir. "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, zalimlerin ta kendileridir." âyeti, Yahudileri kasdetmektedir. "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fasıkların ta kendileridir." âyeti Hristiyanları kasdetmektedir. Yani, birinci âyet müslümanlar hakkında, ikinci âyet Yahudiler, üçüncü âyet de Hristiyanlar hakkında nâzil olmuştur.

c- Ata b. Ebi Rebah, Tavus ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre "Kim,Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir..." "İşte onlar, zalimlerin ta kendileridir.." "İşte onlar fasıkların ta kendileridir." âyetlerinde zikredilen kâfirlikten maksat, insanı dinden çıkaran kâfirliğin daha alt seviyesinde bir kâfirliktir. Zalimlik ve fasıklık da, bilinen zalimlik ve fasıklıklardan daha alt derecede zalimlik ve fasıklıklardır.

Bu hususta Said el-Mekki Tavus'un şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir." âyetindeki kâfirlik, kişiyi dinden çıkaran kâfirlik değildir.

Tavus diyor ki: "Bir kişi, Abdullah b. Abbas'tan, "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler.." âyetlerini sordu ve dedi ki: "Bir kimse bunu yaparsa kâfir mi olur?" Abdullah b. Abbas da dedi ki: "Onun bunu yapması kâfirliktir. Fakat o kimse Allah'ı âhiret gününü, şunu ve şunu inkâr eden kimse gibi değildir.

d- İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri, Abdullah b. Mes'ud ve Süddi'ye göre

ise bu âyetler, ehl-i kitap hakkında inmiştir. Fakat bunlar, bütün insanları kapsamaktadır. Müslümanlar için de geçerlidir, kâfirler için de geçerlidir.

Bu hususta Mansur, İbrahim en-Nehai'nin şunu söylediğini rivayet etmiştir: "Bu âyetler İsrailoğulları hakkında inmiştir. amma bu ümmet için de geçerlidir.".

Avf da, Hasan-ı Basri'nin "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." âyeti hakkında şunu söylediğini rivayet etmiştir. Bu âyet, Yahudiler hakkında nazil olmuştur ama onun hükmüne uymak bize farzdır.

Selem b. Küneyl diyor ki: "Alkame ve Mesruk, Abdullah b. Mes'ud'dan, rüşvetin hükmünü sordular o da dedi ki: "Rüşvet suht'tandır. (Yani bu surenin kırk ikinci âyetinde geçen ve "Haram" diye tercüme edilen "Suht'tandır) Onlar da dediler ki: "Bu, hüküm verme sırasında alınan rüşvet midir?" Abdullah b. Mes'ud da dedi ki: "Böyle bir halde rüşvet almak kâfirliktir. Çünkü Allah teala buyurmuştur ki: "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir."

Süddi de bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Allah teala buyurmuştur ki "Kim benim indirdiğim ile hüküm vermez, onu kasıtlı olarak bırakır ve bile bile haksızlık yapacak olursa işte o kâfirlerdendir.

e- Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen diğer bir görüşe göre "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." âyetindeki "Kâfirler"den maksat, Allah'ın indirdiğini inkâr ederek onun dışındaki şeylerle hüküm verenlerdir. Allah'ın indirdiğinin, Allah tarafından olduğunu kabul ederek onun dışındaki şeylerle hüküm verenler ise zalimler ve fasıklardır.

Taberi diyor ki: "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir." âyeti hakkındaki görüşlerden doğru olmaya daha layık olanı, bu âyetin ve bundan sonra gelen âyetlerin, kâfirler hakkında olduğunu söyleyen görüştür. Çünkü bu âyetten önce gelen âyetlerin de sonraki âyetlerin de ehl-i kitabın kâfirlerinden haber verdiğini söylemek daha evladır.

Eğer denilecek olursa ki: "Allah teala, ehl-i kitaptan bahsettikten sonra umumi bir ifade ile, indirdiği ile hükmetmeyen herkesin kâfir olduğunu bildirmiştir. Sen bunun nasıl olur da, özellikle ehl-i kitabın kâfirlerine mahsus olduğunu söylersin?" Cevaben denilir ki: "Allah teala, indirdiği ile hükmetmeyenlerin kâfirliğini, indirdiği ile hükmetmemesiyle birlikte, onu inkâr edenler için genelleştirmiştir. Abdullah b. Abbas'ın da dediği gibi Allah'ın indirdiğini inkâr ederek onunla hükmetmeyen herkes de ehl-i kitabın kâfirleri gibi kâfirdir. Zira, Allah'ın indirdiğini bildiği halde onu inkâr eden kimse, Resulullah'ın Peygamberliğini bildiği halde onun Peygamberliğini inkâr eden kimse gibidir.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ
تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ
هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

45- Biz, Tevrat'ta onlara şu hükümleri farz kılmıştık: Cana can, göze göz, buruna buun, kulağa kulak, dişe diş ile kıyas yapılır. Yaralarda da kısas vardır. Fakat kim hakkından vazgeçerse bu onun günahlarının affına bir sebeptir. Kim,Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.

Biz, Tevrat'ta Yahudilere şu hükümleri farz kılmıştık: Haksız yere bir insanı öldüren kimse kısas olarak öldürülür. Göz çıkaranın gözü çıkarılır. Burun kopaaranın burnu koparılır. Kulak kesenin kulağı kesilir. Diş kıranın dişi kırılır. Yaralamalarda da kısas vardır. Bununla beraber kim hakkını bağışlarsa bağışladığı kadar günahları affedilir. Veya kim, hakettiği cezayı kabullenirse bu onun günahları için bir keffarettir. Allah'ın nizamı ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir.

*Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime ile Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) e Yahudilerin hallerini bildirmekte, onlardan, önce Resulullah'ı kabul edip de sonra inkâr edenlerin inkârlarına karşı Resulullah'ı teselli etmekte ve Resulullah'a, Yahudilerin, eskiden beri süregelen, Rablerine ve Peygamberlerine karşı isyan etme cesaretinde oduklarını, Allah tealanın gönderdiği kitabı tahrif ve tebdil ederek kendilerini Allah'tan üstün tutma gibi bir hale düştüklerini bildirmekte ve buyurmaktadıı ki: "Ey Muhammed, bu Yahudiler sana gelip hüküm vermen için seni hakem tayin ederek senin verdiğin hükme hiç razı olurlar mı? Çünkü onların elinde Tevrat bulunmaktadır. Onlar Tevrat'ın hak kitap olduğunu, benim kitabım olduğunu, Peygamberim Musa'ya vahyettiğim bir kitap olduğunu ikrar ediyorlar. Tevrat'ta ise, evli oldukları halde zina edenler hakkındaki recmedilme hükmüm ve haksız yere birini öldürenin kısas yapılması, haksız yere bininip gözünü çıkarının, gözünün çıkarılması, burun koparanın burnunun koparılması, diş kıranın dişinn kırılmasına ait hükümlerim, yaralarda da, yaralayanın aynen yaralanmasına dair hükümlerim vardır. İşte onların elinde bulunan Tevrat'ta bu hükümlerimin bulunmasına rağmen onlar bu hükümlere sırt çevirirler. Onlarla amel etmezler. Bu itibarla onların, senin vereceğin hük-

mü almamaları ve vereceğin karara kızacakları muhakkaktır."

Bu âyetin nüzul sebebi hakkında İbn-i Cüreyc demiştir ki: "Kureyza oğulları Resulullah'ın, gizlemiş oldukları recm cezası ile hüküm verdiğini görünce harekete geçmişler ve demişlerdir ki: "Ey Muhammed, bizimle kardeşlerimiz Nadr oğulları arasında da sen hüküm ver." Zira Resulullah'ın hicretinden önce aralarında, öldürülen bir kişinin kanı söz konusu idi. Nadr oğulları kendilerini Kureyza oğullarından üstün gördüklerinden Kureyza oğullarının diyetlerini kendi diyetlerinin yarısı olarak kabul ediyorlardı. O zamanda diyetin miktarı Nadr oğullarının öldürülenleri için yüz kırk vesk [97] miktarı hırma idi. Kurezya oğullarının diyeti ise yetmiş vesk idi. Resulullah da buyurdu ki: "Kureyza oğullarının kanı Nadr oğullarının kanına denktir." Bunun üzerine Nadr oğulları kızdılar ve dediler ki: "Recm hükmünü vermende sana itaat etmeyeceğiz. Biz, daha önce uyguladığımız cezayı tatbik edeceğiz." İşte bunun üzerine: "Onlar; cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?" [98] âyeti, bir de: "Biz Tevrat'ta onlara şu hükümleri farz kılmıştık." âyeti nazil oldu.

Abdullah b. Abbas bu âyetin izahında demiştir ki: "Bu âyetten de anlaşıldığı gibi Yahudilerin arasında meydana gelen cinayetler ve yaralamalar hususunda kısas yapmaktan başka bir hüküm yoktu. Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.)in ümmetine bu cezayı hafifletti ve kısasın yanında diyet ödemeyi de geçerli saydı ve "Bu, rabbiniz tarafından size bir hafifletmedir ve bir merhamettir. Kim bu hususta tasaddukta bulunacak olursa bu onun için bir keffarettir." buyurdu.

Âyet-i kerimede geçen ve: "Fakat kim hakkından vazgeçerse bu onun günahlarının affına bir sebeptir." şeklinde izah edilen (فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ) cümlesi müfessirler tarafından iki şekilde izah edilmiştir:

a- Abdullah b. Amr, İbrahim en-Nehai, Cabir b. Zeyd, Hasan-ı Basri, Âmir eş-Şa'bi ve Katade'ye göre bu âyette zikredilen "Kim" kelimesinden maksat, yaralananın kendisi ve öldürülenin velisidir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Yaralanan kimsenin kendisi veya öldürülenin velisi, zikredilen cezalardan birini affedecek olursa onun affedeceği ceza kadar günahı affedilir."

Bu hususta Ebussefer diyor ki:

حَدَّثَنَا أَبُو السَّفَرِ قَالَ: دَقَّ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ سِنَّ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ فَاسْتَعْدَى عَلَيْهِ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ لِمُعَاوِيَةَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ هَذَا دَقَّ سِنِّي قَالَ مُعَاوِيَةُ إِنَّا

97 Bir vesk, yaklaşık olarak 200 kgr.dir.
98 Maide suresi, 5/50

سنرضيك ، وألح الآخر على معاوية فأبرمه فلم يرضه ، فقال له معاوية شأنك بصاحبك وأبو الدرداء جالس عنده ، فقال أبو الدرداء سمعت رسول الله (ﷺ) قال سمعته أذناى ووعاء قلبي يقول: ما من رجل يصاب بشيء في جسده فيتصدق به إلا رفعه الله به درجة وحط عنه به خطيئة قال الأنصاري أأنت سمعته من رسول الله (ﷺ) ؟ قال سمعته أذناى ووعاه قلبي قال فإني أذرها له ، قال معاوية : لا جرم لا أخيبك ، فأمر له بمال.

"Kureyş'ten bir adam Ensar'dan bir adamın dişini kırdı. Muaviye ona yardım etmeye çalıştı. O da dedi ki: "Ey müminlerin emiri, bu benim dişimi kırdı." Muaviye de dedi ki: "Biz seni razı edeceğiz." Fakat adam, cezayı uygulaması için Muaviye'ye diretti. Muaviye ona kesin söz verdi fakat razı edemedi. Bunun üzerine "Arkadaşına ne yaparsan yap." dedi. O sırada Ebudderda Muaviye'nin yanında bulunuyordu. Ebudderda dedi ki: "Ben, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim. Onun konuştuğunu bizzat kulaklarımla duydum ve kalbimle idrak ettim. O buyurdu ki: "Hehangi bir adam, vücudunun herhangi bir yerinden zarara uğratılacak olur da zarar vereni affedecek olursa Allah, affetmesiyle o kulun bir derecesini yükseltir ve bir hatasını da düşürür." Ensar'dan olan adam dedi ki: "Bunu Resulullah'tan bizzat işittin mi?" Ebudderda dedi ki: "Ben onu kendi kulaklarımla işittim ve kalbim onu idrak etti. "Ensardan olan adam dedi ki: "Ben bunun cezasını ondan düşürüyorum. Muaviye de ona dedi ki: "Zararı yok ben seni mahrum etmem." Ve ona mal verilmesini emretti." (99)

Ubade b. es-Samit diyor ki:

ان عبادة بن الصامت قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول ما من رجل يجرح في جسده جراحة فيتصدق بها الا كفر الله عنه مثل ما تصدق به.

"Ben, Resulullah (s.a.v.) in şöyle buyurduğunu işittim: "Herhangi bir adam vücudunda bir yara alır sonra da aldığı yaranın cezasını bağışlayacak olur-

99 Tirmizi, K. ed-Diyat, bab: 5, HN. 1393 / Ahmed b. Hanbel, Müsned C.6 S.448

sa Allah da onun bağışladığı kadar günahlarını örter." (100)

b- Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İbrahim en-Nehai'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Yaralananın kendisi ve öldürülenin velisi, ceza uygulaması hakkından vazgeçecek olursa onun bu vazgeçmesi suçu işleyen için bir keffarettir. Günahlarının affına vesiledir. Affedenin mükâfaatı ise Allah'a aittir."

Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şunu söylediği rivayet edilmektedir: "Kim yaralanır da yaralayanı cezalandırma hakkından vazgeçecek olursa artık yaralayana bir şey yapılmaz. Ona kısas uygulanmaz. Ondan diyet alınamaz ve ona yara açılamaz. Zira yaralanan kimse onu bağışlamıştır. Onun bağışlaması, yaralayanın haksızlığının cezasını düşüren bir keffarettir."

Taberi diyor ki: "Bana göre bu iki görüşten doğru olmaya daha layık olanı, affedilmenin, yaralanan için keffaret olacağını söyleyen görüştür. Zira âyette, açıkça, hakkını bağışlayan hak sahibinden bahsedilmektedir. "Onun günahları" ifadesindeki "Onun" zamirinin, daha önce zikredilen "Hakkından vazgeçen"e ait olması, açıkça zikredilmeyen affedilene ait olmasından daha uygundur. Diğer yandan herhangi bir sadaka,sadaka verenin günahının affına vesiledir. Sadaka alanın günahına değil. Burada da maksat, kısas hakkından vazgeçen yaralanan kişiye veya hakkından vazgeçen, öldürülenin velisine ait olmasıdır.

Taberi diyor ki: "Denecek olursa ki: "Cinayet işleyene kısas tatbik etmek onun günahlarını affettirir. Çünkü Resulullah, sahabilerinden biat alırken "Adam ödürmeyeceğinize, zina yapmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza dair bana biat edin. Sizden kim bunlardan birini yapacak olur da o cezalandırılacak olursa, cezalandırılması onun için bir keffarettir." şeklinde biat almış ve kendisine kısas uygulanan suçlunun affedilmiş olacağını beyan etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, yaralananın kendisi veya öldürülenin velisi de suç işleyenin affedilmesi gibi değildir. Mağdurun cinayet işleyeni affetmesi, onun için bir keffaret sayılmaz. Aksi halde iftiraya maruz kalan kişinin, kendisine zina iftirasında bulunanı affetmesi de iftiracı için bir keffaret olmasını ve sopa vurma cezasından kurtulmasını gerektirir. Halbuki biz, zina iftirasında bulunan kimse için böyle bir şeyin söylendiğini hiçbir ilim ehlinden duymadık. Şimdi biz deriz ki: "Zina iftirasında bulunanın, iftiraya uğrayan tarafından affedilmesi, iftiracı için bir keffaret sayılmadığı gibi cinayet işleyenin de cinayete maruz kalan tarafından affedilmesi cinayet işleyen için bir keffaret sayılmaz."

Eğer denilecek olursa ki: "Yaralanan kimse, yaralayana kısas yaptırma yerine ondan diyet alabilir mi?" Cevaben denilir ki: "Evet alabilir." Tekrar denilecek olursa ki: "Yaralanan kimse kısas yerine diyet almayı tercih eder sonra da

100 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5 S.316, 329, 412

o diyeti almaktan vazgeçecek olursa yaralayan kimse kıyamet gününde yaraladığı kimseye karşı sorumlu olur mu?" Cevaben denir ki: "Bize göre senin söylediğin durum imkânsızdır. Çünkü bize göre diyet almayı tercih etmiş olabilmesi için diyeti fiilen almış olması gerekir. Diyet alınadan affetme işi, kısas yaptırmakta söz konusudur. Ancak mağdur diyeti aldıktan sonra tekrar suç işleyene hibe edebilir. Diğer yandan mağdurun, diyet almayı tercih ettikten sonra onu amlamktan vazgeçmesi caiz görülse dahi bu, suç işleyenin Allah katında affedildiğini ifade etmez. Zira Allah teala bir mümini katledene, tevbe etmemesi halinde büyük cezalar vereceğini bildirmiştir. Diyet, suç işleyenden iradesi dışında alınır. Bu da suç işleyenin kendi iradesiyle suçundan tevbe ettiğini ifade etmez. Halbuki tevbe, işlediği suçtan hür iradesiyle vazgeçme ve benzerini yapmamaya karar vermekle olur.

Yine denecek olursa ki: "Yaralanan diyeti tercih eder sonra da onu almaktan vazgeçecek olursa suçlu, kısas tatbikinde olduğu gibi bu durumda da affedilmiş olur." Buna cevaben deriz ki: "Kısasın suç işleyen için keffaret sayılması, Resulullah'ın bildirdiği gibi onun, cezalandırılmaya boyun eğerek tevbe etmesinden dolayıdır. Mağdurun diyet almayı tercih edip sonra da diyetten vazgeçmesi, suçlunun cezasının verildiğini ifade etmez ki Resulullah'ın: "Kim de suç işleyecek olur da bundan dolayı cezalandırılacak olursa bu onun için bir keffarettir." ifadesine dahil olabilsin.

Taberi diyor ki: "Âyetin, "Kim hakkından vazgeçerse bu onun günahlarının affına bir sebeptir." bölümünü "Cinayete uğrayan herhangi bir mağdur suçluyu affedecek olursa bu, suçlu için bir keffarettir." şeklinde izah edenler, Zübeyr'in oğlu Urve'nin hadisesindeki şekilde izah etmek istemişlerdir. Bu hususta Mücahid diyor ki: "İnsanlar Kâbenin rüknünü (köşesini) istilam (selamlama) ederken Zübeyr'in oğlu Urve, birinin gözüne çarptı ve ona dedi ki: "Ey arkadaş, ben, Zübeyr'in oğlu Urve'yim. Şayet gözüne bir zarar verdiysem ben ondan sorumluyum."

Eğer, yaralayan kimse, Urve'nin yaptığı gibi, kasıtsız olarak hatalı bir şekilde birini yaralayacak olur da bunu itiraf eder sonra da yaralanan kişi onu affederse artık yaralananın yaralayandan alacağı ne dünyevi bir hakkı vardır ne uhrevi. Zira böyle bir durumda yaralananın yaralayandan alacağı hak maldır, kısas değildir. Mal hakkını ise bağışlamıştır. Bu bağışlaması da yaralayan için bir keffarettir. Bu sebeple artık ona herhangi bir dünyevi veya uhrevi ceza uygulaması söz konusu değildir. Zira Allah teala kullarının kasıtsız olarak işledikleri fiillerinden dolayı onların günahkâr olmayacaklarını beyan etmiş ve buyurmuştur ki: "Yanlışlıkla yaptığınız şeylerden dolayı size bir günah yoktur." (101)

Âyet-i kerimenin sonunda "Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte

101 Ahzab suresi, 33/5

onlar, zalimlerin ta kendileridir." buyurulmaktadır. Yani kim Allah'ın Tevrat'ta indirdiği "Kasıtlı olarak ve haksız yere birini öldürene kısas yapılır. Kasıtlı olarak haksız yere birinin gözünü çıkaranın gözü çıkarılır." şeklindeki hükümleriyle hüküm vermez de bazılarına kısas uygular bazılarına uygulmaz veya bir kişi öldürür ve benzeri şeyleri yapacak olursa şüphesiz ki onlar, Allah'ın koyduğu hükmü aşan, onun yerine başka hükümleri koyan zalimlerdir.

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ
وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ
وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

46- O Peygamberlerin peşinden, kendinden önceki Tevrat'ı tasdik eden Meryemoğlu İsa'yı gönderdik ve ona, içinde hidayet ve nur olan, kendinden önceki Tevrat'ı tasdik eden ve Allah'tan korkanlar için bir hidayet rehberi ve bir nasihat olan İncil'i verdik.

Ey Muhammed, senden önce, Allah'a boyun eğen Peygamberlerin arkasından da Meryemoğlu İsa'yı, kendinden önce indirilen Tevrat'ı doğrulayan bir Peygamber olarak gönderdik. İsa, Tevrat'ın İncil'le neshedilmeyen hükümlerinin kendi ümmeti için de geçerli olduğunu beyan eden bir Peygamberdir. Biz İsa'ya da "İncil" diye adlandırılan kitabı verdik. İncil'de o zamanki insanların bilmedikleri, Allah'ın hükümleri ve cahalet karanlıklarını aydınlatan nurlar vardı. İncil kendisinden önce inen Tevrat'ı doğrulayan, Allah'ın müttaki kulları için seçtiği hükümleri beyan eden ve bu müttaki kulları, Allah'ın sevmediği şeylerden sakındırıp sevdiği şeylere teşvik eden bir kitaptı.

وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ
اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

47- İncil'e tabi olanlar, Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fasıkların ta kendileridir.

Biz, Yahudilere, Tevrat'la hükmetmelerini farz kıldığımız gibi İsa ve ona tabi olanlara da İncil'de Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmelerini emretmiştik. İncil'e tabi olanlar, Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler." demiştik. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, Allah'ın emir ve yasaklarına uymayan fasıkların ta kendileridir.

*Bu surenin kırk dört, kırk beş ve kırk yedinci âyetlerinde, Allah'ın nizamıyla hükmetmeyenler, kâfirlik, zalimlik ve fasıklıkla sıfatlandırılmaktadırlar. İbn-i Zeyd, burada zikredilen "Fasıklar" ifadesini, "Yalancılar" şeklinde izah etmiştir.

İbn-i Vehb diyor ki: "İbn-i Zeyd dedi ki: "Kur'an'da bulunan her "Fasık" kelimesi, çok azı müstesna "Yalancı" manasınadır. Nitekim Allah teala: "Ey iman edenler, eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluk derecesini araştırın." (102) buyurmuş ve buradaki fasıktan maksadın, yalancı mânâsını taşıdığını kasdetmiştir.

Bu âyetin baş tarafındaki (وَلْيَحْكُمْ) kelimesi, Hicaz, Basra ve bazı Kûfe kurraları tarafından (ل) harfi harekesiz olarak (وَلْيَحْكُمْ) şeklinde okunmuştur. Kûfe, âlimlerinin diğer bir kısmı tarafından ise (ل) harfinin esresiyle (وَلِيَحْكُمَ) şeklinde okunmuş, Taberi her iki kıraatın da meşhur olduğunu, mânâ bakımından da birbirlerine yakın olduklarını, bu itibarla okuyucunun her iki kıraatla da okumasının doğru olacağını söylemiştir. Birinci kıraata göre âyetin bu bölümünün mânâsının: "Biz İncil'i verdiğimiz insanlara emrettik ki onlar, Allah'ın İncil'de indirdiği ile hükmetsinler." şeklinde olduğunu, ikinci kıraata göre ise: "Biz İncil'i İsa'ya verdik ki ona tabi olanlar, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsinler." şeklinde olduğunu söylemiştir.

وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ
مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً

---

102 Hucurat suresi, 49/6

وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتٰيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ
جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed sana da geçmiş kitapları tasdik eden ve onları muhafaza altına alan Kur'an'ı hak olarak indirdik. Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların heva ve heveslerine uyarak sana gelen haktan sapma. Herbiriniz için bir şeriat ve yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat sizi ümmetlere ayırması verdikleriyle sizi imtihan etmesi içindir. O halde iyiliklere koşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ihtilaf etmekte olduğunuz şeyi size bildirecektir.

Ey Muhammed, sana da, Allah katından geldiğinde şüphe olmayan ve hak bir kitap olan Kur'an'ı indirdik. O Kur'an geçmişte Allah'ın, Peygamberlerine indirmiş olduğu kitapları tasdik eder ve onları muhafaza altına alır. Ve onların nerelerinin sağlam kaldığını, nerelerinin değiştirildiğini size bildirir. O Kur'an'a mutabık düşen semavi kitaplar hak, düşmeyenler ise batıldır. Zira o batıllar, Yahudi ve Hristiyan din adamlarının tahrifleri sonucunda ortaya çıkmıştır.Ey Muhammed, sen ehl-i kitap ile müşrikler arasında Allah'ın sana indirdiği Kur'an'daki hükümlerle hükmet. Allah katından sana gelen hakkı bırakıp Yahudilerin ve müşriklerin seni davet ettikleri heva ve heveslerine uyma. Sizden her ümmet için bir yol ve bir şeriat tayin ettik. Eğer Allah dileseydi sizin şeriatlarınızı tek bir şeriat kılarak sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat Allah, size göndermiş olduğu şeriatları farklı yaptı ki sizleri imtihan etsin. İtaat edeni isyan edenden, emirlere uyanı onlra karşı çıkandan ayırdetsin. Sizler, rabbinizin rızasına yaklaştıracak işleri yapmakta yarışın. Ey insanlar, hepenizin dönüşü ancak Allah'adır. Sizlerin ihtilaf etmiş olduğunuz hususların gerçeğini size haber verecek ve adaletli hükmüyle sizi yargılayıp kararını verecektir. İşte o zaman kimin iyi kimin de kötü olduğu ortaya çıkacaktır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Muhafaza altına alan" diye tercüme edilen (مُهَيْمِنًا) kelimesinin lügat mânâsı "Korumak ve denetim altında bulundurmak"tır.

Bir adam bir şeyi korur ve onu denetimi altında bulunduracak olursa o kişiye "Müheymin" denir. Bu izaha göre Allah teala Kur'an-ı Kerim'i, kendinden önce gönderilen İncil, Tevrat, Zebur gibi hak kitapları doğrulayan bir kitap olarak ve onları muhafaza eden, denetleyen onların hak kitap olduklarına şahit olan bir kitap olarak vasıflandırmıştır.

Taberi diyor ki: "Müfessirler, "Müheyminen" kelimesinin izahında zikredilen ve bu mânâyı ifade eden görüşleri zikretmişlerdir. Sözleri farklı olsa da söylemek istedikleri aynı şeydir. Onları bu husustaki görüşleri şunlardır:

a- Abdullah b. Abbas, Süddi ve Katade'ye göre "Müheyminen" kelimesinin mânâsı "Şahit olan" demektir. Yani, Kur'an-ı Kerim, kendisinden önce gelen, kitapların hak kitap olduklarına şahittir." demektir.

b- Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimeden maksat, "Güvence" demektir. Yani, Kur'an-ı Kerim, kendinden önce gelen kitaplar için bir güvencedir.

c- İbn-i Zeyd'e göre "Müheyminen" kelimesinden maksat, "Doğrulanan" demektir. Yani, Kur'an-ı Kerim diğer kitapları doğruladığı gibi diğer kitaplar da Kur'an-ı Kerim'in hak olduğunu doğrulamışlardır.

d- Mücahid'e göre ise burada zikredilen "Müheyminen" kelimesi Resulullah'ın sıfatıdır. Mânâsı "Emanet edilen ve güvenilen" demektir. Buna göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Biz sana, hak bir kitap olarak Kur'an'ı indirdik. Kur'an kendisinden önce indirilen kitapları doğrulayan bir kitaptır. Ey Muhammed, sen de Kur'an kendisine emanet edilen bir Peygambersin."

Taberi bu son görüşün, âyetin metnine müsait olmaması dolayısıyla isabetli olmadığını söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların heva ve heveslerine uyarak sana gelen haktan sapma." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey Muhammed, sen ehl-i kitabın ve müşriklerin arasında, sana başvurdukları meseleler hakkında sana indirilen kitabı uygula. Evli olarak zina edeni recmet. Haksız yere birini öldüreni öldür. Haksız yere birinin gözünü çıkaranın gözünü çıkar. Burnunu kesenin burnunu kes. Zira ben sana Kur'an'ı, daha önce inen kitapları doğrulayan ve onları denetleyici bir kitap olarak indirdim. Sen sakın şu Yahudilerin heva ve heveslerine uyma. Onlar diyorlar ki: "Eğer Muhammed size, evli olduğu halde zina eden hakkında sopa vurma cezasını verirse ve şerefli bir kimseyi normal bir kimse öldürdüğünde onun da öldürüleceğine, şereflinin, normal bir kimseyi öldürmesi halinde ise kendisinin öldürülmeyeceğine dair hüküm verecek olursa onun hükümlerini alın, kabul edin. Eğer böyle hüküm vermezse ondan kaçının."

Ey Muhammed, işte böyle diyen Yahudilerin heva ve heveslerine uyarak "Allah tarafından sana indirilen hak kitaptan uzak kalma. O kitapla amel et., ona uy."

Âyet-i kerimede geçen ve "Bir şeriat ve bir yol" diye tercüme edilen (شرعة ومنهاجا) kelimelerinden birincisinin mânâsı "Belli bir yol" demektir. İkincisinin mânâsı ise "Açık seçik olan bir yol" demektir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi, Katade ve Dehhak (شرعة) kelimesinin mânâsının "Devam eden bir sünnet" (منهاجا)nin mânâsının da "Bir yol" demek olduğunu söylemişlerdir.

Müfesirler, âyetin bu bölümünde zikredilen "Herbiriniz" ifadesinden kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Katade ve Hz. Ali'den rivayet edilen bir görüşe göre buradaki "Herbiriniz" ifadesinden maksat, çeşitli dinlerde olan ümmetlerdir. Yani Allah her dinde olan bir ümmet için belli bir şeriat ve belli bir yol kılmıştır. Tevrat'ın şeriatı başka, İncil'in şeriatı başka, Kur'an'ın şeriatı daha başkadır. Allah teala bu şeriatlardan bazılarında helal kıldığını diğerlerinde haram kılmış olabilir. Aksini de yapabilir. Ta ki itaat edenleri itaat etmeyenlerden ayırdetsin ve tanıtsın. Ancak, tevhid inancı, Allah teala ve Peygamberlerle ilgili olan hükümler tektir. Şeriattan şeriata değişmez.

b- Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Herbiriniz" ifadesinden maksat, "Muhammed Ümmetidir." Bu görüşte olanlara göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Ey insanlar, sizden İslam dinine giren ve Muhammed'in hak Peygamber olduğunu ikrar eden herbiriniz için Muhammed'e indirdiğimiz bu Kur'an'ı bir şeriat ve bir yol kıldık.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, birinci görüştür. Çünkü âyetin devamında "Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı." buyurulmaktadır.

Muhammed ümmeti tek ümmet olduğuna göre, buradaki "Herbiriniz" ve "Sizler" ifadesinden maksat, geçmiş milletlerden, çeşitli şeriatlar üzere olan ümmetlerdir.

Âyet-i kerimede "Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ihtilaf etmekte olduğunuz şeyi size bildirecektir." buyurulmaktadır.

Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursa ki "Rabbimiz bizlere, dönüp kendisine gitmeden önce, daha dünyadayken ihtilaf ettiğimiz şeyleri bildirmemiş midir?" Cevaben denilir ki: "O, ihtilaf ettiğimiz şeyleri bizlere dünyada iken Peygamberleri ve çeşitli vasıtalarıyla bildirmiş fakat mükâfaatlandırma ve cezalandırmayı, açıktan açığa yapmamıştır. Bu nedenle Allah'ın bildirdiklerini bazı insanlar doğrulamış bazıları da yalanlamışlardı. Allah'ın huzuruna döndüğümüzde ise Allah, ihtilaf ettiğimiz meselelerin gerçeğini bizlere, ceza ve mükâfaatlarını da vererek bildirecektir. Böylece kimin haklı kimin haksız olduğu kesin olarak ortaya çıkacak, artık kimse bu hususta şüphe edemeyecektir. İşte bu nedenle Allah teala, ihtilaf ettiğimiz meselelerin mahiyetini, âhirette bize bildireceğini özellikle zikretmiştir. (103)

---

103 Bu hususta Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve İncil'e şahhid ve önce gelen bütün kitaplara hakim durumdadır." Âyet-i kerime, Peygamberlerin şeriatlarının farklı olduğunu beyan etmektedir. Buradan dinlerin de farklı olduğu anlaşılmamalıdır. Allah tealanın birliği ve Peygamberlerin, Allah'ın elçileri olmaları gibi dindeki temel pren-

وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ
عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾

49- Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların heva ve heveslerine uyma. Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından sseni saptırmalarından sakın. Eğer Allah'ın hükmünden yüzçevirirlerse, bil ki Allah, bir kısım günahları sebebiyle onları musibete uğratmak istiyor. Muhakkak ki insanların bir çoğu fasıktırlar.

Ey Muhammed, sen o Yahudilerin arasında, Allah'ın sana kitabında indirdiği hükümlerle hüküm ver. Öldürülenleri ve fuhuş işleyenleri hakkında senin hakemliğine başvuran Yahudilerin heva ve heveslerine uyma. Onların, seni, Allah'ın sana indireceği hükümlerin bazılarından saptırıp heva ve heveslerine alet etmelerinden kaçın. Şayet senin hakemliğine başvuran o Yahudiler, senin verdiğin hükmü reddedip onunla amel etmeyecek olurlarsa bil ki, onların böyle sapmaları Allah'ın onları, daha dünyada iken, işledikleri bazı günahlar yüzünden cezalandırmak istemesindendir. Şüphesi kiYahudilerin çoğu, Allah'ın kitabıyla amel etmenin dışına çıkan ve ona itaatten ayrılıp isyana düşenlerdir.

*Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet ediliyor: "Yahudilerden Ka'b b. Esed, ibn-i Salûba, Abdullah b. Suriya, Şa's b. Kays, aralarında şöyle konuştular: "Haydin gidelim Muhammed'e, belki dini hususunda onu yoldan çıkarırız." Kalkıp Resululah'a geldiler ve ona şöyle dediler: "Biliyorsun ki bizler, Yahudilerin âlimleri, ileri gelenleri ve efendileriyiz. Eğer biz sana tabi olursak bil ki Yahudiler de bize tabi olur ve bize karşı gelmezler. Ancak şu anda kavmimizle aramızda bir anlaşmazlık var. Bu hususta seni aramızda hakem tayin edelim. Fakat sen bizim lehimize onların aleyhine hüküm ver. Böyle yaparsan sana iman eder ve seni tasdik ederiz."

---

siple değişmez. Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "Şüphesiz ki Allah katında din İslamdır." (3/19) Fakat Peygamberlere gelen tevhid dininin, teferruattaki hükümleri, kullara kolaylık olsun diye birbirinden farklı kılınmıştır. Zira insanlığın bazı dönemlerinde konan hükümler, başka dönemlerde onların faydasına olmayabilir. Bu sebeple, dönemler değiştikçe teferruattaki dini hükümler de değişmiştir. Ancak, İslam en son dindir. Bu dinin, teferruata ait hükümlerinin de artık değişmesi sözkonusu değildir.

Peygamber efendimiz, Yahudilerin bu tekliflerini reddetti ve bunun üzerine de bu âyet nâzil oldu.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Yahudilerin, Resulullah'ı, Allah'ın indirdiği hükümlerden saptırmaya çalışmaları "Bu mesele Tevrat'ta böyledir." şeklindeki sözleriyle olur. Yahudiler buna imkân bulamamışlardır. Zira Allah teala, Teevrat'ta ne olduğunu bildirmemiştir.

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

50- Onlar, cahiliye hükmünü mü istiyorlar? İncelikleri idrak eden bir kavim için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim vardır?

Ey Muhammed, senin hakemliğine başvurup sonra da senin adaletle verdiğin hükme razı olmayan bu Yahudiler, ellerinde Allah'ın kitabı Tevrat bulunduğu halde, putperestlerin ve müşriklerin hükümlerini mi istiyorlar? Ey Yahudiler, Allah'ın birliğini ve rabliğini kesin olarak bilen bir kavim için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir? Eğer sizler, gerçekten Allah'ı birleyen ve onun rabliğini ikrar eden insanlarsanız, bunu idrak etmelisiniz.

*Abdullah b. Abbas'tan şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ اَبْغَضُ النَّاسِ اِلَى اللّٰهِ ثَلَاثَةٌ مُلْحِدٌ فِي الْحَرَمِ وَمُبْتَغٍ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَمُطَّلِبُ دَمِ امْرِىءٍ بِغَيْرِ حَقٍّ لِيُهَرِيقَ دَمَهُ.

"Allah katında insanların en sevilmeyeni şu üç kimsedir: Harem bölgesi içinde zulüm ve haksızlık yapan, İslam döneminde cahiliye devri âdet ve hükümlarini araştırıp yaşatmaya çalışan,bir de bir kimsenin, haksız yere kanını dökmek için çalışandır." (104)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

104 Buhari, K. ed-Diyat, bab: 9

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

51- Ey iman edenler, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar, birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz onlardan olur. Muhakkak ki Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez.

Ey müminler, Yahudi veHristiyanlara karşı samimi davranarak onlarla gizli gizli konuşup müminlerden saklayarak ve müminlere karşı onlara yardım ederek onları dostlar edinmeyin. Zira, müminlere karşı, Yahudiler Yahudilerin, Hristiyanlar da Hristiyanların dostlarıdır. Bu nedenle siz müminlerden kim onları dost edinecek olursa o da onların dininden ve güruhundan olur. Zira, kişi dost edindiği kimsenin, bizzat kendisini, dinini ve halini beğendiği için dost edinir. Bu itibarla o da dost edindiği kimsenin hükmüne tabidir. Şüphesiz ki Allah,dost edinilmeyecek kimseleri dost edinerek haksızlık yapan bir kavmi hidayete erdirmez.

*Müfessirler, bu âyet-i kerimenin bütün müminlere, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyi yasaklamasıyla birlikte bu âyetin inmesine sebep olan kişilerin kimler olduğu hususunda farklı izahlarda bulunmuşlardır.

a- Atiyye b. Said, İbn-i Şihab ez-Zühri ve Ubade b. Velid'den rivayet edilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Yahudilerle olan dostluğunu sona erdiren Ubade b. es-Samit ile onlarla olan dostluğunu sürdüren münafıkların lideri Abdullah b. Übey b. Selul hakkında nâzil olmuştur.

Bu hususta Atıyye b. Said diyor ki: "Ensarın Hazrec kabilesinden olan Ubade b. es-Samit Resulullah'a geldi ve dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, benim, Yahudilerden çok sayıda dostlarım var. Artık ben, Yahudilerden dost edinmekten beri olduğumuAlla ve Resulüne bildiriyor ve Allah'ı ve Resulünü dost ediniyorum." Bunun üzerine orada bulunan Abdullah b. Übey de dedi ki: "Ben, bir takım felaketlerin geleceğinden korkan bir insanım. Dostlarımın dostluğunu bırakamam." Resulullah da Abdullah b. Übey'e dedi ki: "Ey Habbab'ın babası, Ubade b. es-Samit'e karşı cimrilik ettiğin Yahudilerin dostluğu, onun değil sadece senin olsun." Übey de dedi ki: "Kabulümdür." İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti ve bundan sonra gelen âyeti indirdi.

Zühri diyor ki: "Bedir savaşında müşrikler mağlup olunca müslümanlar, Yahudilerden olan dostlarına: "Allah'ın, Bedir gününde yaptığı gibi sizi de bir gün felakete uğratmadan önce iman edin." dediler. Bunun üzerine Yahudilerden Malik b. Sayf şunları söyledi: "Sizi, savaş bilgisi olmayan Kureyş topluluğunu mağlup etmeniz şımarttı. Şayet bizler size karşı birleşip karar verecek olursak sizin bize karşı savaşmanız mümkün olmaz. Savaşacak bir güç bulamazsınız."

Bunun üzerine Ubade b. es-Samit dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, benim, Yahudilerden olan dostlarım çetin insanlardı, silahları çoktu, çevrelerine tesirleri büyüktü. Şimdi ise ben onları dost edinmekten beri olduğumu Allah'a ve Resulüne bildiriyorum. Benim artık Allah ve Resulünden başka hiçbir dostum yoktur." Abdullah b. Übey de dedi ki: "Fakat ben, Yahudilerin dostluğundan beri olmam. Ben, Yahudiler kendisi için gerekli olan bir adamım." Resulullah da buyurdu ki: "Ey Habbab'ın babası, Ubade b. es-Samit'e karşı cimrilik ettiğin Yahudilerin dostluğu onun değil sadece senin olsun." Abdullah b. Übey de dedi ki: "Ben kabul ediyorum." İşte bunun üzerine Allah teala bunu ve bundan sonra gelen âyetleri indirdi.

b- Süddi'ye göre ise bu âyet-i kerime, Uhut savaşında müşrikler tarafından mağlup edilen ve Yahudilere sığınmak isteyen bazı müminler hakkında nâzil olmuştur.

Bu hususta Süddi diyor ki: "Uhut savaşının sonucu bir kısım insanlara ağır geldi. Onlar kâfirlerin, kendilerini istila etmesinden korkmaya başladılar. Bir adam arkadaşına: "Ben, "Dehlek" adındaki Yahudiye sığınacağım, ondan eman alacağım, onunla birlikte Yahudi olacağım. Çünkü ben, Yahudilerin bizi istila etmesinden korkuyorum." dei. Başka bir adam da dedi ki: "Ben de Şam topraklarında bulunan filan Hristiyana sığınacağım. Ondan eman alacağım ve onunla birlikte Hristiyan olacağım." İşte Allah teala bu iki kimseye de yapmak istedikleri şeyleri yasaklayarak bu âyeti indirdi.

c- İkrime'ye göre ise bu âyet-i kerime, Ebu Lübabe b. Abdülmünzir'in, Yahudi Kureyza oğullarının, Sa'd b. Muaz'ın hakemliğini kabul etmeleri neticesinde onların kesileceğini bildirmesi üzerine nâzil olmuştur.

İkrime diyor ki: "Resulullah, Evs kabilesinden olan Ebu Lübabe b. Abdülminziri Hendek savaşında, Resulullah ile olan antlaşmalarını bozan Kureyza oğlu Yahudilerine gönderdi. Kureyza oğulları, Sa'd b. Muaz'ı hakem kabul ederek Resulullah'ın hakeme başvurma çağırısını kabul edince Ebu Lübabe boynunu göstermiş ve Yahudilere "Bu hakemliğin sonu kesilmekter." diye işarette bulunmuştur.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu âyetin nüzul sebebi hakkında doğru olan görüş şudur: Allah teala tüm müminlere, Yahudi ve Hristiyanları, müminlere ve Peygambere karşı dost edinmeyi ve onlarla antlaşmalar yapmayı yasaklamıştır. Müminlerden erhangi bir kimsenin, Allah'ı, Resulünü ve müminleri bırakarak Yahudi ve Hristiyanları dost edinmesi halinde onun da Allah'a, Resulüne ve müminlere karşı olmakta Yahudi ve Hristiyanlardan biri olacağını, Allah ve Resulünden uzaklaşacağını beyan etmiştir. Bu âyet, Ubade b. es-Samit ve Abdullah b. Übey ile onların dost edindikleri Yahudiler hakkında da nazil olmuş olabilir. Ebuu Lübabe ile, hain, Kureyza oğlu Yahudileri hakkında da nâzil olmuş

olabilir. Süddi'nin zikrettiği Yahudi Dehlek'i ve Şamlı bir Hristiyanı dost edinmek isteyen iki kişi hakkında da nazil olmuş olabilir. Zikredilen bu görüşlerden herhangi birinin, iddiasının delil olacak derecede sahih olduğu tesbit edilemediğinden âyeti umumi mânâda almak ve müfessirlerin hepsinin görüşlerini kapsar mahiyette olduğunu söylemek daha isabetli olur. Ancak âyetin, başına bazı felaketlerin gelmesinden korkarak Yahudi veya Hristiyanları dost edien bir münafık hakkında nazil olduğu muhakkaktır. Zira bundan sonra gelen âyette "Kalblerinde hastalık bulunanların onlara doğru koştuğunu görürsün." buyurulmaktadır.

Âyet-i kerimede: "Onlar birbirlerinin dostudurlar." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: Yahudiler müminlere karşı birbirlerinin dostudurlar ve yek vücutturlar. Hristiyanlar da, dinlerine ters olanlara karşı birbirlerinin dostudurlar ve yek vücutturlar. Bu itibarla müminlerden bir kısmını veya hepsini dost edinenler de onlardan olmuş ve müminlere cephe almış sayılırlar. O halde ey müminler, sizler birbirinizin dostu olun, bütün kâfirlere karşı yek vücut olun. Aksi takdirde müminlere karşı savaş açmış ve onların dostluğunu sona erdirmiş olursunuz.

Âyet-i kerimede: "Sizden kim, onları dost edinirse şüphesiz onlardan olur." buyurulmaktadır. Yani kim, müminleri bırakır da Yahudileri ve Histiyanları dost edinecek olursa o da onlardan biri olur. Zira kim onları dost edinir, müminlere karşı onlara yardım ederse o da onların dininden, onların mezheplerine girenlerden olur. Çünkü bir kimsenin başka birini dost edinmesi, ancak dost edindiği kimsenin dinin ve ahvalini beğenmesiyle ve dost edindiği kimsenin karşı olduğu kimselere düşmanlık yapması, kızması ve nefret etmesiyle olur. Bu da o kişinin, dost edindiklerinden bir fert olduğunu ortaya koyar.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimenin bu bölümü göstermektedir ki, herhangi bir kimse herhangi bir kavmin dinine girecek olursa o kimseye o kavminin dininin hükümleri uygulanır. Velev ki o kimse o dine İslam geldikten sonra girmiş olsun. Meselâ İslam geldikten sonra putperest birkimse Yahudilik dinine girse o kimseye ehl-i kitap hükmü uygulanır. Ancak, müslüman olduğu halde dinini bırakıp başka bir dine girecek olursa onun girdiği bu din kendisi için bir din kabul edilmez. O kimse ya tekrar İslam dinine döner yahut da ölüm cezasına çarptırılır.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Âyetin bu bölümünden anlaşılıyor ki: Şöyle diyenlerin görüşü fasittir: "İslam geldikten sonra Yahudilik veya Hristiyanlık dinine giren kimselere iki ehl-i kitabın hükmü uygulanmaz. İki ehl-i kitabın hükmünün uygulanması için kişinin, devam edip gelen İsrailoğullarından biri olması veya İsrailoğullarının mensup oldukları Yahudilik ve Hristiyanlığa İslam gelmeden önce girmiş olması gerekir." Bu görüşün fasit olup daha önce zikredilen görüşün isabetli olduğu, Abdullah b. Abbas'ın şu sözlerinden de anla-

şılmaktadır. Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Tağlib oğullarının kestiklerini yiyin. Kadınlarıyla evlenin. Çünkü Allah teala kitabında buyurmuştur ki: "Ey iman edenler, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz onlardan olur." Tağlib oğulları sadece Histiyanları dost edinmiş olsalardı bu dahi onların Hristiyan sayılmaları için yeterli olurdu." (105) Hasan-ı Basri de Arap oldukları halde Hristiyan olanların kestiklerini yemede ve kadınlarıyla evlenmekte bir mahzur görmemiş ve âyet-i kerimeyi okumuştur. (106)

Muhammed b. Sirin Hristiyanlara mabed yeri satmanın onları dost edinmek olduğunu kabul etmiş ve evini manastır yapmak üzere Hristiyanlara satmak isteyen bir kimseye: "Ey iman edenler, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin." âyetini okumuştur.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ
فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ
نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

52- Kalblerinde hastalık bulunanların, onlara doğru koştuğunu görürün. "Bize kötülük isabet etmesinden korkarız." derler. Umulur ki Allah bir fetih ihsan eder veya katından bir emir gönderir de, içlerinde gizlediklerine pişman olurlar.

Ey Muhammed, Abdullah b. Übey gibi, kalblerinde şüphe ve münafıklık hastalığı bulunanların, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeye ve onlara yaranmaya koşuştuklarının görürsün. O koşuşanlar: "Başımıza bir bela gelir de onla-

---

105 Tağlib oğulları, önce müşrik iken sonra Hristiyan olan Araplardır.

106 Müminlerin kimleri dostlar edinmesinin icab ettiği hususunda şu âyet-i kerimeleri de hatırlamak lazımdır. "Ey iman edenler, benim düşmanımı da sizin düşmanınızı da dost edinmeyin. Siz onlra sevgi gösteriyorsunuz. Halbuki onlar size gelen hakkı inkâr ettiler. Peygamberi ve sizi, rabbiniz olan Allah'a iman ettiği için yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz, benim yolumda cihad için ve rızamı talep için yurdunuzdan çıktıysanız onları dost edinmeyin. Onlara olan sevginizi gizlersiniz. Oysa ben sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da çok iyi bilirim. İçinizden kim, benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinirse şüphesiz o, doğru yoldan sapmıştır." (60/1) Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeye çalışan müslümanların bu âyetleri çok iyi okumaları ve ona göre davranmaları gerekmektedir. Müminler bilmelidirler ki Yahudi ve Hristiyanları hoşnut etmek ve onlarla gerçek anlamda dost olmak asla mümkün değildir. Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Kendi dinlerine uymadıkça Yahudi ve Hristiyanlar senden asla razı olmayacaklardır. De ki: "Hidayet ancak Allah'ın hidayetidir. Yemin olsun ki sana ilim geldikten sonra şayet onların arzularına uyarsan, Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır." (2/120

rın yardımına muhtaç oluruz korkusuyla onları dost ediniyoruz." derler. Umulur ki Allah, düşmanlarına karşı müminlere zafer ihsan eder ve fetih nasib eder yahut katından bir emir gönderir de müminleri kâfirlerden üstün kılar. Böylece Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeye koşuşan o münafıklar, kalblerinde gizledikleri sevgi ve dostluktan dolayı pişman olurlar.

*Müfessirler, bu âyette, kendilerinde hastalık bulunduğu beyan edilen kişilerden kimlerin kasdedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Atıyye b. Said ve Ubade b. el-Velid'e göre burada, kalblerinde hastalık bulunduğu zikredilen kimselerden maksat, Abdullah b. Übey b. Selul'dür. Çünkü o, "Ben, Yahudilerle olan dostluğumu bozmak istemiyorum. Başıma bir felaketin gelmesinden korkuyorum." demişti.

b- Mücahid, Katade ve Süddi'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette, kalblerinde hastalık bulunduğu beyan edilen kimselerden maksat, Yahudilere karşı samimi olan ve müminleri aldatan münafıklardır.

Mücahid diyor ki: "Bu âyet, Yahudilerle hoş geçinen, onlarla fısıldaşan ve çocuklarını onlara emzirten münafıklar hakkında nazil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin, Yahudi ve Hristiyanları dost edinen, müminleri aldatan münafıklar hakkında nâzil olduğunu söyleyen görüş isabetli görüştür. Bu münafık, Abdullah b. Übey b. Selul de olabilir, başka biri de olabilir.

Âyet-i kerimede "Umulur ki Allah bir fetih ihsan eder veya katından bir emir gönderir de içlerinde gizlediklerine pişman olurlar." buyurulmaktadır.

Katade'ye göre burada zikredilen "Fetih"ten maksat, Allah'ın vereceği hükümdür. Süddi'ye göre ise Mekke'nin fethidir.

Taberi diyor ki: "Fetih kelimesi Arapça'da "Hüküm vermek" mânâsına gelir. Nitekim bu âyet-i kerimedeki (بالفتح) kelimesi "Hüküm ver" mânâsına gelmektedir. "Ey rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın." (107) Ancak buradaki fethin, Mekke'nin fethi mânâsına gelmesi de mümkündür. Zira Allah tealanın, iman ehli ile inkâr ehli arasında verdiği en büyük hükümlerden biri de Mekke'nin fethedilmesine dair verdiği hükümdür. Allah teala bü hükmüyle küfür ve nifak ehline, sözünü mutlaka yücelteceğine ve kâfirlerin tuzaklarını mutlaka etkisiz hale getireceğine dair hükmünü vermiştir.

Âyetin bu bölümünde zikredilen "Allah'ın, katından göndereceği bir emir"den maksat ise Süddi'ye göre ehl-i kitabın, boyun eğerek zillet içinde ciz-

---

107 A'raf suresi, 7/89

ye vermelerine dair emirdir.

Taberi diyor ki: "Allah'ın, katından göndereceği emir cizye de olabilir başka bir şey de. Ancak her halü kârda bu emrin, münafıkların hoşuna gitmeyen, müminleri kâfirlere karşı aziz kılacak olan bir emir olduğu muhakkaktır.

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا اَهٰؤُلَاءِ الَّذِينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

53- İman edenle, birbirlerine: "Sizinle beraber oduklarına dair Allah'a ağır yeminler edenler bunlar mıdır?" derler. Onların amelleri boşa gimiştir ve hüsrana uğramışlardır.

İman edenler, münafıkların haline şaşarak "Bizimle beraber olacaklarına dair şunlar mı ağır yeminler ediyorlar?" derler. O münafıkların yaptıkları boşa gitmiştir. Karşılığında hiçbir şey alamayacaklardır. Onlar hüsrana uğramışlardır.

*Taberi bu âyet-i kerimenin başındaki (يَقُولُ) fiilinin kıraatında üç görüş olduğunu söylemiştir:

a- Medineliler bu kelimenin başında (و) harfi olmaksızın (يَقُولُ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu âyet-i kerime ile bundan önceki âyet-i kerime birbirleriyle iç içedirler. Ve izahları şöyledir: "Allah bir fetih ihsan eder veya katından bir emir gönderir de münafıklar, içlerinde gizledikleri, Yahudi ve Hristiyanları dost edinme hallerine pişman olurlar. Müminler de onların bu hallerine ve yalan yere yeminler ederek Allah'a karşı cür'etkâr davranmalarına hayret ederek derler ki: "Bunlar mı bizimle beraber olduklarına dair Allah'a bütün güçleriyle yemin ediyorlardı? Halbuki bunlar, bütün yeminlerinde yalancı imişler."

b- Bir kısım Basralılar ise bu kelimenin başında (و) harfi bulunarak sonunu da üstün olarak (وَيَقُولَ) şeklinde okumuşlardır. Bu cümlenin bundan önce zikredilen (و) harfi ile üstün okunan (يَأْتِيَ) cümlesine (و) harfi ile atfedildiğini söylemişlerdir. Bu kıraata göre iki âyetin birbirleriyle bağlantısı olan bölümlerinin mânâsı şöyledir: "Umulur ki Allah bir fetih ihsan eder veya katından bir emir gönderir de onunla müminleri, düşmanları olan kâfirlere galip getirir. Münafıklar da içlerinde gizledikleri, kâfirleri dost edinme hallerinden dolayı pişman olurlar. Yine umulur ki o zaman müminler, münafıklara: "Bizimle beraber olduklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yalan yere yemin edenler bunlar mıydı?" derler.

c- Kûfe kurraları ise bu âyetin başına (و) harfi ile ve (يَقُولُ) fiilinin sonunu ötreli olarak (وَيَقُولُ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu âyet müstakil bir âyettir.

Taberi diyor ki: "Bizim kıraatımız bu son kıraat şekline göredir. Çünkü biz doğudaki insanların ellerinde bulunan Kur'an'ların yazısı şu şekildedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ
أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ
لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

54- Ey iman edenler, sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah onların yerine kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise güçlü ve şerefli olan, Allah yolunda cihad eden, kınayanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir. Herşeyi çok iyi bilendir.

Ey iman edenler, sizden kim, hak din olan İslamdan döner de Yahudi veya Hristiyan dinlerine yahut başka bir dine girer yahut da dinsiz olarak kalırsa bilsin ki Allah onun yerine, kendisinin onları sevdiği, onların da kendisini sevdiği, müminlere karşı alçak gönüllü ve merhametli, kâfirlere karşı ise sert ve şiddetli olan, Allah yolunda cihad eden, hak yolunda kınayanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir. Bunu yapmak Allah'ın bir lütfudur. Allah, o lütuf ve ihsanını dilediğine verir. Allah, lütfu bol olandır. Ona layık olanı çok iyi bilendir.

*Taberi diyor ki: "Allah tealanın İslamdan çıkanlara yaptığı bu tehdidi, ezeli ilminde Resulullah'ın vefatından sonra, dinden çıkacaklarını bildiği kimselere aittir. İslam dinine girerek artık ondan çıkmayan ve onu tahrif etmeyen kimselere ait olan vaadi ise yine Allah tealanın ezeli ilminde bir kısım insanların İslama girdikten sonra onda dosdoğru devam edeceklerini bildiği kimselere aittir. Nitekim Resulullah'ın vefatından sonra bir çok Bedevi ve bazı şehirliler, dinlerinden çıkıp mürted olmuşlar, Allah teala da onların yerine, kararlı, sebatlı müminleri getirmiş, böylece müminlere vaadini yerine getirmiş, mürdedlere olan tehdidini de uygulamıştır.

Muhammed b. Ka'b el-Kurezi demiştir ki: "Ömer b. Abdülaziz Medine valisi iken onu yanına çağırmış ve demiştir ki: "Ey Ebu Hamza, bir âyet, dün gece beni uyutmadı." Muhammed b. Ka'b da: "Ey Emir, o âyet hangi âyettir?"

dedi. Ömer b. Abdülaziz bu âyeti okudu. Muhammed b. Ka'b da "Allah teala bu âyette zikrettiği müminlerden, Kureyş idarecilerinden haktan dönenleri kastetmiştir." demiştir.

Taberi diyor ki: "Müfessirler, bu âyet-i kerimede, dinden çıktıkları için yok edilecekleri zikredilen kimselerden ve onların yerine getirilecek kararlı müminlerden kimlerin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Dehhak ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bu âyette dinden çıkacakları bildirilen kişilerden maksat, Resulullah'ın vefatından sonra Hz. Ebubekir'in Hilafeti döneminde, zekat vermemekte direterek mürted olan kişilerdir. Onların yerine getirilecekleri beyan edilen kararlı müminlerden maksat ise, dinden çıkanlara karşı savaşan Hz. Ebubekir ve arkadaşlarıdır.

Bu hususta Katade diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdiğinde bir kısım insanların daha sonra dinden çıkıp mürted olacaklarını biliyordu. Allah teala, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) in ruhunu alınca Medine halkı, Mekke halkı ve Bahreyn halkı dışında Araplar'ın geneli dindin çıktılar ve dediler ki: "Namaz kılarız fakat zekat vermeyiz. Vallahi mallarımız gaspedilemez."

Bunlar hakkında Ebubekir konuştu. Ona denildi ki: "Eğer bunlar zekatın ne demek olduğunu anlamış olsalardı onu verirlerdi. Hatta daha fazla da verirlerdi." Ebubekir de dedi ki: "Hayır vallahi, Allah'ın "Namazı kılın zekatı verin." [108] şeklinde birlikte zikrettiği şeylerin arasını ayırmam. Eğer onlar Allah'ın ve Resulünün farz kıldığı bir yuları dahi vermeye engel olurlarsa o uyları alıncaya kadar onlarla savaşırım." Bunun üzerine Allah teala, Ebubekirle birlikte, müslüman ordusunu gönderdi. Ebubekir onlara karşı Resulullah'ın savaştığı hususlar için savaştı. İslamdan çıkıp zekatı vermeyenleri, esir aldı, öldürdü ve ateşle yaktı. Nihayet onlar, zekat vermeyi, zelil ve sindirilmiş olarak kabul ettiler. Bunun üzerine Ebubekir'e, Araplardan çeşitli heyetler geldi. Ebubekir de onları rüsvay eden bir planla, köklerini kazıyacak savaş arasında serbest bıraktı. Onlar, kendileri için daha kolay olduğundan rüsvay eden planı seçtiler. O da kendilerinden öldürülenlerin cehennemde olduklarını, müminlerden ölenlerin ise cennetlik olduklarını kabul etmeleri, müslümanlardan aldıkları malları geri vermeleri, müslümanların onlardan aldığı malların ise müslümanlara helal olduğunu kabul etmeleri planı idi.

b- Iyad el-Eş'ari'ye göre ise bu âyette, mürted olanların yerine gelecekleri beyan edilen istikrarlı müminlerden maksat, Ebu musa el-Eş'ari'nin kavminden gelecek olan Eş'arilerdir.

Iyad el-Eş'ari diyor ki: "Bu âyet nazil olunca Resulullah kendisinde bulu-

---

108 Bakara suresi, 2/43

nan bir şeyle Ebu Musa el-Eş'ari'ye işaret etti ve dedi ki: "Mürted olanların yerine gelecek olanlar, bunun kavmidir."

c- Mücahid, Şehr b. Havşeb ve Muhammed b. Ka'b'e göre bu âyette mürted olanların yeride getirilecekleri beyan edelin insanlardan maksat Yemen halkıdır.

d- Süddi'ye göre ise bu âyette, mürted olanların yerine getirilecekleri beyan edilen kararlı müminlerden maksat, Resulullah'ın yardımcıları olan Ensardır.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu görüşlerden, doğru olmaya daha layık olanı, hakkında Resulullah'tan hadis rivayet edilen görüştür. O da "Dinlerinden çıkan mürtedlerin yerine getirilecek kararlı müminlerden maksat, Yemen halkından Ebu Musa el-Eş'ari'nin kavmidir." diyen görüştür. Şayet bu hususta Resulullah'tan hadis zikredilmemiş olsaydı bu kararlı müminlerden maksadın Hz. Ebubekir ve arkadaşları olduğunu söylerdim. Çünkü Resulullah'ın döneminde müslüman iken vefatından sonra dinden çıkıp mürted olan insanlara karşı savaşanlar, Ebubekir ve arkadaşlarıdır."

Taberi, sözlerine devamla diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Yemen halkı, Hz. Ebubekir'le birlikte mürtedlere karşı savaştıysalar, sizin bu âyeti Yemen halkına yorumlamanız isabetlidir. Savaşmadıysalar, âyeti Yemen halkına nasıl yorumlarsınız?" Cevaben denilir ki: "Allah teala bu âyette, mürted olanları yok edip yerlerine daha hayırlı olan insanları getireceğini beyan etmiş, getireceği insanların, mutlaka o mürtedlerle savaşmış olacaklarını beyan etmemiştir. Bu itibarla Hz. Ebubekir döneminde Yemenliler'in, mürtedlere karşı savaşmamış olmaları, bu âyette zikredilen kararlı müminler olmamalarını icabettirmez. Nitekim Hz. Ömer döneminde, Yemenliler, müslümanlar için Bedevi Araplar'dan daha faydalı olmuşlardır.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ

وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾

55- Sizin dostunuz sadece Allah, onun Peygamberi ve namazı kılan ve Allah'a boyun eğerek zekatı veren müminlerdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede müminlerin, Allah'ın Peygamberlerinden ve kendi dinlerinden olan müminlerden başka hiçbir dostları olmadığını belirterek Yahudi ve Hristiyanlar gibi din düşmanlarını dost edinenlerin, yanlış bir yol seçtiklerini, sonunda mutlaka pişman olacaklarını veya o dost edindikleriyle beraber olacaklarını bildirmektedir.

İshak b. Yesar ve Atiyye b. Sa'd bu âyet-i kerimenin, Kaynuka Yahudileriyle olan dostluğunu ve antlaşmasını bozup ancak Allah Resulünü ve müminleri dost edindiğini bildiren Ubade b. es-Samit hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Âyet-i kerimenin "Namazı kılarlar, rüku ederek (boyun eğerek) zekatı verirler." bölümünün kimin hakkında indiği huusunda iki görüş zikredilmiştir.

Bazılarına göre bu âyet, bütün müminler hakkındadır. Süddi, Ebu Cafer, Utbe b. Ebi Hakim ve Mücahid'e göre ise âyetin bu bölümü Hz. Ali hakkında nâzil olmuştur. Çünkü Hz. Ali namazda rüku ederken yanından geçen dilenci ondan bir şey istemiş Hz. Ali de onu yüzüğünü vermiştir. Bu sebeple "Rüku ederken zekatlarını verirler" şeklinde vasıflandırılmıştır.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

56- Kim Allah'ı, Resulünü ve iman edenleri dost edinirse, şüphesiz ki Allah'ın taraftarları galip geleceklerdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede de Yahudilerden ve diğer Allah düşmanlarından uzak olup, Allah'ı, Peygamberi ve müminleri dost edinenlerin, Allah'ın taraftarları olduklarını, bu itibarla sonunda mutlaka galip geleceklerini ve kâfirlerden korkularak onların dostluğuna sığınılmaması gerektiğini beyan ediyor. Kâfirlerden korkarak onlarla dostluk kuranlara, sonunda müminlerin galip geleceklerini, bu itibarla onların dostluklarını bırakmamalarını bildiriyor.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُواً وَلَعِباً مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

57- Ey iman edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenlerle, kâfirlerden dininizi alay ve eğlence konusu yapanları dost edinmeyin. Eğer iman ediyorsanız Allah'tan korkun.

Ey iman edenler, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardan ve putlara tapan müşriklerden, dininizle istihza edip onu eğlenceye alanları dostlar ve yardımcılar edinmeyin. Onlar size, dostluk ve samimiyet gösterseler dahi siz bunu yapmayın. Eğer âhirete ve orada Allah'ın, sizi hesaba çekeceğine iman ediyorsanız Allah'tan korkun. Emirlerine karşı gelmeyin.

*Âyet-i kerimede, daha önce kendilerine kitap verildiği beyan edilen in-

sanlardan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Allah teala, müminlere bunları yardımcı edinmemelerini, onları kardeş saymamalarını ve onlarla dostluk antlaşmaları yapmamalarını emretmiştir. Çünkü ehl-i kitaptan olan bu insanlar, müminlere karşı dost gibi görünseler dahi onlara ellerinden gelen kötülüğü yapmaktan geri durmazlar.

Yahudilerin, müminlerin dini ile istihza etmeleri şu şekilde olurdu. Onlardan biri, kâfir olduğu halde müminlere kendisinin de mümin olduğunu söyler biraz zaman geçtikten sonra yine diliyle kâfir olduğunu açıklardı. Böylece din ile oynar ve onu alaya almak isterdi. Allah teala bu gibi münafık Yahudilerin kötü fiillerini beyan ederek diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur: "İman edenlerle karşılaştıkları zaman "İman ettik." derler. Şeytanlarıyla başbaşa kalınca da "Şüphesiz biz, sizlerle beraberiz. Onlarla sadece alay ediyoruz." derler. (109)

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Rifaa b. Zeyd ile Süveyd b. el-Haris önce müslüman olduklarını açıkladılar, sonra münafık oldular. Müslümanlardan bir kısım insanlar, bunlara dostluk besliyorlardı. Allah teala bu iki kişi hakkında "Ey iman edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenlerle kâfirlerin, dininizi alay ve eğlence konusu yapanları dost edinmeyin" âyetini indirdi.

Âyette zikredilen "Kâfirler"den maksat ise, putlara tapan müşriklerdir. Allah teala, müminlere, bu gibi kâfirleri dost edinmelerini de yasaklamıştır.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

58-Namaza çağırıldığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu, onların, akıllarını kullanmayan bi kavim olmalarındandır.

Ey müminler, sizin müezzininizin ezan okuyup sizi namaza davet ettiğinde, Yahudi, Hristiyan ve müşriklerden olan kâfirler, sizin bu davetinizi alaya alır, onu oyuncak yapmak isterler. Bu da, rablerini bilmemelerinden ve namaza çağrıyı kabul etmenin kendileri için ne kadar faydalı olduğunu idrak edememelerindendir. Yine bu davranışları, namaza çağıran ezanla alay edenlerin cezasının ne olacağını düşünememelerindendir. Eğer bunun cezasını düşünecek olsalardı elbette böyle davranmazlardı.

*Süddi diyor ki: "Medinede Hristiyan olan bir adam vardı. Müezzinin ezan okurken "Eşhedü enne Muhammeden Resulullah" dediğini duyunca şöyle

109 Bakara suresi, 2/14

dedi: "Ateşte yanası yalancı" Bir gece bu Hristiyanın hizmetçisi, kendisi ve ailesi uyurken elinde bir ateşle içeri girdi. Ateşten bir parça düştü ve ev yanarak o kişi ve ailesi öldü.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ
قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾

59- Ey Muhammed, de ki: "Ey kitap ehli, sadece Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilenlere iman ettiğimizden ve sizin de çoğunuzun fasıklar olduğunuzdan dolayı mı bize kızıyorsunuz?

Ey Muhammed, dininizle alay edip onu eğlenceye alan kitap ehline de ki: "Siz, bizim sadece Allah'a, bize indirilen Kur'an'a, bizden önce indirilen ilahi kitaplara iman ettiğimiz için mi ve sizlerin çoğunuzun da Allah'a itaatten ayrılarak fasıklar olduğunuz için bizi sevmiyor ve bize kızıyorsunuz? Aslında sizin bize kızdığınız bu husus, bizim için bir kusur değil bir meziyettir. Bundan dolayı ayıplanmamız değil takdir edilmemiz gerekir.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin bir kısım Yahudiler hakkında indiğini söylemiş ve demiştir ki: "İçlerinde Ebu Yasir b. Ahtab Rafi b. Ebi Rafi, Azur, Zeyd, Halid, Âzâ b. Âzâr ve Eşya'ın da bulunduğu bazı Yahudiler Resulullah'a geldiler ve ona Peygamberlerden kimlere iman ettiğini sordular. Resulullah da onlara dedi ki: "Ben, Allah'a, bize indirilene, ibrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlara indirilene, Musa'ya ve İsa'ya indirilenlere ve rableri tarafından bütün Peygamberlere verilenlere iman ediyorum. Biz, onların arasında bir ayırım yapmayız. Biz, Allah'a teslim olanlarız." Resulullah İsa'yı zikredince Yahudiler, onun Peygamberliğini inkâr ettiler ve dediler ki: "Biz, ona iman edene iman etmeyiz." İşte bunun üzerine: "De ki: Ey kitap ehli, sadece Allaha, bize indirilene ve daha önce indirilenlere iman ettiğimizden ve sizin de çoğunuzun fasıklar olduğunuzdan dolayı mı bize kızıyorsunuz?" âyeti nâzil oldu.

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ
مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ
سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

60- De ki: "Allah tarafından bir cezaya çarptırılma bakımından size bunlardan daha kötüsünü haber vereyim mi? Onlar o kimselerdir ki Allah onlara lanet etmiş ve gazabına uğratmış, o kimselerden, maymunlar, domuzlar ve tağuta tapanlar yapmıştır. İşte bunlar, makamları en kötü, yolları da en sapık olanlardır".

Ey Muhammed, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve kâfirlerden, sizin dininizle alay eden ve onu eğlenceye alan kâfirlere de ki: "Ben sizlere, alaya aldığınız bizlerden, Allah katındaki cezası bakımından daha kötü olanları haber vereyim mi? Allah katında cezası daha kötü olan o insanlar, Allah'ın, lanetine uğratarak rahmetinden uzaklaştırdığı, kendilerine gazap ettiği, içlerinden bir kısmını, maymunlara, domuzlara dönüştürdüğü bir kısmını da tağutlara taptırdığı kimselerdi. İşte onlar dünyada da âhirette de sizin kızdığınız bizlerden, yerleri daha kötü olanlar ve yolları daha sapık olanlardır. Ey kâfirler, sizler bizi, Allah'a iman etmemiz ve Allah'ın kitaplarını ve peygamberlerini tasdik etmemizden dolayı ayıplıyorsunuz. Aslında ayıplanacak olanlar, Allah'ın lanetine uğrattığı, gazap ettiği ve kendilerini maymunlara ve domuzlara çevirdiği ve tağutlara taptırdığı kimselerdir. Çünkü Allah tarafından cezalandırılma bakımından en fena durumda olanlar bunlardır. İşte bunlar, makamları en kötü, yolları da en sapık olanlardır. Sizler de böyle misiniz yoksa değil misiniz? Bir düşünün".

* Görüldüğü gibi âyet-i kerime, Yahudilere işaret etmektedir. Onların çirkin davranışlarını ve güzel olmayan ahlaklarını zikrederek onlara şöyle demektedir: "Sizin alay ettiğiniz bu müminler mi daha kötüdür yoksa Allah'ın, lanetine ve gazabına uğrattığı, maymunlara ve domuzlara çevirdiği ve tağutlara kulluk ettirdiği kimseler mi?"

Taberi diyor ki: "Bir kısım insanların maymunlara dönüştürülmelerinin sebebini bu kitabımızın bundan önceki bölümünde kısmen zikrettik. Geriye kalan bölümü de yeri geldiğinde zikredeceğiz".

İsrailoğullarından bir kısmının domuza çevrilmelerinin sebebi ise Amr b. Kesir b. Eflah tarafından şu şekilde anlatılmıştır: "İsrailoğullarının domuzlara dönüştürülmesi şöyle olmuştur: İsrailoğullarının kasabalarından birinde, onlardan bir kadın bulunuyordu. İsrailoğullarının kralı da o kasabada yaşıyordu. İsrailoğulları helak olmaya odoğru sürükleniyorlardı. Ancak o kadın müslümanlığın temel esaslarından kalan hükümler üzere yaşıyordu. Onlara sımsıkı bağlıydı. O kadın, insanları Allah'a davet etti. Bunun üzerine çevresinde insanlar toplandı ve onun emrine itaat ettiler. Kadın onlara dedi ki: "Sizin, Allah'ın dini uğrunda cihad etmeniz ve kavminizi ona davet etmeniz gerekir. Haydi gidip bunu yapın. Ben de bu işe gidiyorum". Kadın davete çıktı. Bunun üzerine kral, adamlarıyla birlikte onun karşısına çıktı. Onun bütün adamlarını öldürdü. Kadın kaçıp onla-

nın elinden kurtuldu. Ve yine insanları Allah'a davet etmeye devam etti. İnsanlar tekrar onun etrafında toplanmaya başladı. Kadın yeteri kadar insan topladığı kanaatine varınca onlara da çıkıp cihad etmelerini ve dini tebliğ etmelerini emretti. Onlar da çıktılar. Kadın da onlarla beraber çıktı. Bu defa bu insanların hepsi öldürüldü. Kadın yine kaçıp kurtuldu. Yine insanları Allah'a davet etti. Birtakım insanlar çevresinde toplanıp onu dinleyince onlara da çıkıp cihad etmelerini ve dini tebliğ etmelerini emretti. Onlar da bu maksatla çıktılar. Kadın da onlarla birlikte çıktı. Bu insanların da hepsi öldürüldü. Kadın ise yine kaçıp kurtuldu. Fakat bu defa geri çekildi, ümitsizliğe kapıldı ve kendi kendine "Sübhanallah, eğer bu dinin dostu ve yardımcısı varsa elbette ki bundan sonra yardım eder." dedi. Geceyi üzüntülü olarak geçirdi. Kasaba halkı ise kasabanın çevresinde domuzlar olarak dolaşmaya başladılar. Çünkü Allah onları o gece domuza çevirmişti. Kadın sabahleyin onların halini görünce dedi ki: "Bugün iyice anladım ki Allah, dinini aziz kıldı ve emrini yerine getirdi." İşte İsrailoğullarının domuzlara dönüştürülmesi bu kadın sebebiyle olmuştur.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: سَئَلْنَا رَسُولَ اللهِ (ﷺ) عَنِ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ اَهِيَ مِنْ نَسْلِ الْيَهُودِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) اِنَّ اللهَ لَمْ يَلْعَنْ قَوْماً قَطُّ فَمَسَخَهُمْ فَكَانَ لَهُمْ نَسْلٌ حِينَ يُهْلِكُهُمْ وَلَكِنْ هَذَا خَلْقٌ كَانَ ، فَلَمَّا غَضِبَ اللهُ عَلَى الْيَهُودِ مَسَخَهُمْ فَجَعَلَهُمْ مِثْلَهُمْ.

Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre bir gün Resulullah (s.a.v.)'den, maymun ve domuzlar hakkında "Acaba bu hayvanlar, bunların şekline giren Yahudilerin soyundan mı gelmedir?" diye soruldu. Resulullah şu cevabı verdi: "Allah'ın, lanetine uğratarak, başka yaratıklar şekline döndürdüğü her topluluk yok olup gitmiştir, soyları kalmamıştır. Bu maymun ve domuzlar, daha önce var olan soylarının devamıdır. Allah, Yahudilere gazabedince onları maymunlar ve domuzlar şekline çevirmişti."(110)

وَاِذَا جَاؤُكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

61- Onlar size geldikleri zaman: "İman ettik." derler. Oysa yanınıza kâfir olarak girip, kâfir olarak çıkmışlardır. Allah onların, gizlediklerini

110 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 1, S. 395, 397, 421 / Müslim K. el Kader b. 33 Hadis N. 2663.

çok iyi bilir.

Yahudilerin münafıkları size geldikleri zaman: "Dininizin ve Peygamberinizin getirdiğini tasdik ettik." derler. Halbuki onlar, yanınıza girdiklerinde de yanınızdan çıktıklarında da kâfirdirler. Fakat onlar, kâfirliklerini sizden gizlerler ve bunun, Allah'tan da gizli kalacağını zannederler. Bu onların cehaletindendir. Çünkü Allah, içlerinde gizledikleri kâfirliği çok iyi bilmektedir.

* Katade bu âyetin izahında diyor ki: "Yahudilerden bazı insanlar, Resulullah'ın yanına geliyor ve ona, iman ettiklerini, getirdiklerine razı olduklarını söylüyorlardı. Halbuki onlar, sapıklıklarına ve inkârcılıklarına sımsıkı bağlı idiler. Onlar, Resulullah'ın yanına girerken de böyle idiler, çıkarken de."

İbn-i Zeyd de diyor ki: "Ehl-i kitap olan Yahudilerden bir kısım insanlar şu âyette zikredildiği gibi davranırlardı. "Kitap ehlinden bir cemaat şöyle dedi: "İman edenlere indirilenlere günün başlangıcında iman edin. Sonunda inkâr edin. Umulur ki dinlerinden dönerler."[111]

Evet, onlar ehl-i kitaptan olan kendi kâfirlerine ve şeytanlarına döndükleri zaman inkârlarıyla birlikte dönerlerdi.

وَتَرٰى كَث۪يرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

62- Onların çoğunun günaha, düşmanlığa ve haram yemeye koşuştuklarını görürsün. Bu yaptıkları ne kötü bir şeydir.

Ey Muhammed, o Yahudilerden çoğunun, günah işlemeye ve azgınlığa düşerek haddi aşmaya, rüşvet ve diğer haramları yemeye koşuştuklarını görürsün. Yemin olsun ki onların yaptıkları ne kötüdür.

* Süddi, bu âyette zikredilen günahtan maksadın, inkârcılık olduğunu söylemiş, âyet-i kerimede, Yahudilerin, inkâra koştuklarının bildirilmek istendiğini ifade etmiştir.

İbn-i Zeyd ise, buradaki günahtan maksadın, inkârcılık dahil her türlü günah olduğunu söylemiş, Allah Teala'nın, Yahudilerin her çeşit günaha koşuştuklarını bildirdiğini ifade etmiştir.

Katade de demiştir ki: "İşte her gün sizin aranızda bulunan Yahudiler

111 Âl-i İmran Suresi, 3/72.

böyledir. Âyet, onların hallerini beyan etmektedir."

لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ
مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

63- Rablerine hakkıyla kulluk edenler ve âlimler onları, yalan söylemek ve haram yemekten men etmeli değil miydiler? Bu işledikleri ne kötü bir şeydir.

Günah işlemeye, azgınlığa, hüküm verme karşılığında rüşvet almaya koşuşan bu Yahudilerin ileri gelenleri olan idarecileri ve âlim olan komutanları, bunları, yalan söylemekten, yalan yere şahitlik etmekten ve insanlar arasında verdikleri hükümler karşılığında rüşvet yemekten alıkoymalı değiller miydi? Yemin olsun ki, Yahudilerin idarecilerinin ve âlimlerinin yaptıkları bu şeyler, ne kötüdür.

* Abdullah b. Abbas ve Dehhak diyorlar ki: "Kur'an-ı Kerim'de, âlimleri bu âyetten daha şiddetli bir şekilde kınayan ve korkutan başka bir âyet daha yoktur."(112)

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Eğer herhangi bir topluluk içinde günah işleyenler bulunur, o toplulukta günah işleyen kimseden daha güçlü ve engel olmaya daha muktedir kimseler de olur, buna rağmen o günahı işleyenlere mani olmazlarsa, Allah, o topluluğun hepsini azaba uğratır."(113)

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ
مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ

112 Yahya b. Ma'mer diyor ki: "Hz. Ali (r.a.) hutbe okudu. Allah'a hamd edip onu gereği gibi övdükten sonra şöyle dedi: "Ey insanlar, sizden önceki insanlar günah işledikleri zaman din adamları ve âlimler onları bu günahlardan men etmedikleri için helak olmuşlardır. Onlar günah işlemeye devam edince, kendilerini, Allah'ın belaları yakalamıştır. Onların başına gelenler, sizin de başınıza gelmeden evvel, iyiliği emredin, kötülüğe mani olun ve iyi bilin ki, iyiliği emredip kötülüğe mani olmak bir insanın ne rızkını keser, ne de ecelini yaklaştırır."

113 İbn-i Mace K. el-Fiten bab. 20 HAdis No. 9004 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S. 361, 364, 366.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ

لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

64- Yahudiler: "Allah'ın eli sıkıdır." dediler. Dediklerinden ötürü elleri bağlansın. Ve kendilerine lanet olsun. Aksine, Allah'ın (nimet veren) iki eli açıktır. Dilediği gibi sarfeder. Şüphesiz ki Rabbinden sana indirilenler, onların çoğunun azgınlığını ve inkârını artıracaktır. Biz onların arasına, kıyamete kadar düşmanlığı ve kini saldık. Ne zaman harp için bir ateş tutuştursalar Allah onu söndürür. Onlar, yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez.

Yahudiler, Allah'a layık olmayan sıfatları isnad ederek "Allah bize karşı cimridir. Eli sıkıdır." demişlerdir. Onların elleri bağlansın. Hayır yapamaz olsunlar. Allah'a karşı bu yalan ve iftiralarından dolayı onlar, Allah'ın rahmetinden ve lütfundan uzaklaştırılmışlardır. Onların iddia ettikleri gibi Allah cimri değil, bilakis lütfu bol olandır. Dilediği gibi rızıklandırır. Ey Muhammed, Rabbin tarafından sana indirilen Kur'an, gizli taraflarını sana bildirdiğimiz bu Yahudilerden çoğunun ancak inkârda azgınlıklarını artırır. Onlar, Allah'ı, layık olmadığı sıfatlarla sıfatlandırmaları yanında, senin Peygamberliğini de inkâra kalkışırlar. Böylece azgınlıklarını daha da artırmış olurlar. Biz, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanların arasına, kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin salmışızdır. Onlar, savaşmak için her birleştiklerinde Allah onları mağlup eder. Bölük pörçük yapar. Onlar, yeryüzünde Allah'a isyan ederek, onun âyetlerini ve Peygamberlerini yalanlayarak bozgunculuk çıkarırlar. Allah ise, kendi mülkünde, kendisine isyan ederek bozgunculuk çıkaranları sevmez.

* Allah Teala bu âyet-i kerime ile, Yahudilerin, Rablerine karşı nasıl cür'etkâr olduklarını, Rablerini layık olmayan sıfatlarla sıfatlandırdıklarını beyan etmekte, bu davranışlarından dolayı onları kınamakta ve inkârlarıyla Peygamberi Hz. Muhammed'e tanıtmaktadır.

Yahudiler, ötedenberi cehaletleri ve devam eden şımarıklıkları sebebiyle kendilerinden ayrılmayan, Allah'ın, kendilerine verdiği bol nimetlerine ve büyük günahlarını bağışlamasına rağmen nankörlük eden bir kavimdir.

Allah Teala bu âyetiyle, Peygamberi Hz. Muhammed'in, hak Peygamber olduğunu, kendi tarafından gönderildiğini ispatlamıştır. Zira, Resulullah'ın, bu âyetlerle bildirdiği haberler, Yahudilerin sadece ruhban ve hahamlarının bildikleri haberlerdi. Bu haberleri sadece okur yazarlığı olmayan ve ehl-i kitaptan herhangi bir âlim olmayan Araplar değil, âlim olmayan Yahudiler de bilmiyorlardı. Allah bu haberleri, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bildirdi ki, Resulul-

lah'ın, Yahudiler nezdinde hak Peygamber olduğu kesinleşsin ve onu inkâr hususunda hiçbir mazeretleri kalmasın.

Âyet-i kerimede "Yahudiler 'Allah'ın eli sıkıdır.' dediler." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, "Allah bize karşı nimetlerini kısıtlamıştır. Lütfu geniş değildir." demektir. Burada zikredilen "Allah'ın eli"nden maksat, Allah'ın nimetleri ve verdiği ihsanlardır. Âyet-i kerimede "Verilen ihsan" yerine "El" kelimesi kullanılmıştır. Zira insanlar, ihsanlarını ve iyiliklerini çoğu zaman elleriyle yaptıklarından bu ihsan ve iyiliklerin yerine onları yapan organ olarak "El" kelimesi kullanılmıştır. Bir insanın cömertliğinden bahsederken "Eli bol", cimriliğinden bahsederken de "Eli sıkı" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Nimet ve ihsanın yerine "El" kelimesinin kullanıldığı, Arapçanın şiirlerinde darb-ı mesellerinde sayılamayacak kadar çoktur. Allah Teala, Kur'an'ı Arap diliyle indirdiğinden Kur'an'da Arapçaya ait olan ifadeleri de zikretmiştir ki, Kur'an akıllara yaklaşmış olsun ve anlaşılsın. Yani, Allah Teala bu ifadeleriyle demek istemiştir ki: "Yahudiler dediler ki 'Allah bize karşı cimri, o bizden lütfunu esirgiyor. O, bize karşı âdeta eli boynuna bağlı olduğundan herhangi bir şey vermeyen, kimse gibidir.'

Allah Teala, Yahudilerin bu iftiralarından münezzeh olduğunu, nimetlerinin bol ve kuşatıcı olduğunu beyan ederek yine aynı mecazi üslupla buyurmuştur ki: "Bilakis Allah'ın iki eli de açıktır. O, dilediği gibi rızıklandırır. Bazısına bol rızık verirken, bazılarının rızkını kısar. Yani Allah, geniş lütuf sahibidir. O, ihsanında âdeta iki eli açık gibidir."

Abdullah b. Abbas, Mücühid, Katade ve Dehhak bu âyette zikredilen, "Allah'ın eli"nden maksadın, Allah'ın lütfu ve ihsanı olduğunu söylemişler Yahudilerin, "Allah'ın eli sıkıdır." şeklindeki sözleriyle "Allah cimridir, cömert değildir." demek istediklerini beyan etmişlerdir. Ancak Taberi'nin de vasıflandırdığı gibi tartışmacı insanlar bu âyette zikredilen "Allah'ın eli"nden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

a- Bazılarına göre buradaki "El" kelimesinden maksat "Nimet" demektir. Çünkü Araplar "Falanın benim üzerimde eli vardır." dediklerinde "Onun bana iyiliği ve ihsanı vardır." demek isterler.

b- Bazılarına göre burada zikredilen "El" kelimesinden maksat, "Kuvvet" demektir. Nitekim bu âyette zikredilen "Eller" kelimesi de "Kuvvet" anlamındadır. "Ey Muhammed, kuvvetli (el sahipleri) kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u hatırla."[114] âyetindeki "El" kelimesi buna misaldir.

114 Sa'd Suresi, 38/45.

c- Diğer bazılarına göre burada zikredilen "El" kelimesinden maksat, "Mülk" demektir. Yahudiler, "Allah'ın eli sıkıdır." derken "Allah'ın bize karşı mülkü ve hazineleri kapalıdır." demek istemişlerdir. Nitekim Araplar: "Filan kadının nikah akdi filan adamın elindedir." derken, "O kadın onun mülkündedir." demek isterler.

d- Başka bir kısım âlimlere göre ise bu âyette zikredilen "El" kelimesi, Allah Teala'nın sıfatlarından bir sıfattır. Ancak o, Âdemoğlunun organları gibi bir organ değildir. "El" kelimesinin, Allah Teala'nın sıfatlarından bir sıfat olduğu şunlardan anlaşılmaktadır:

aa- Allah Teala: "Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"[115] buyurarak Âdem'i elleriyle yarattığını ve bunun Âdem'e mahsus bir durum olduğunu beyan etmiştir. Şayet, "El" kelimesi "Kudret ve kuvvet" mânâsına olsaydı Hz. Âdem için böyle bir meziyeti zikretmeye gerek olmazdı. Çünkü bütün yaratıklar Allah'ın kudretiyle yaratılmıştır. Bütün yaratıkları Allah Teala yarattığı halde Hz. Âdem'i bizzat eliyle yaratmasının Âdem için bir şeref ve üstünlük olduğunu bildirmiştir. Bu da göstermektedir ki Allah Teala'nın eli, kuvveti, nimeti ve mülkünün dışında bir şeydir.

bb- Şayet "El" kelimesinden maksat, "Nimet" demek olsaydı âyetin devamında "Allah'ın iki eli açıktır." denmez "Eli açıktır." denirdi. Çünkü Allah'ın nimeti iki tane değil, kendisinin de beyan ettiği gibi saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Bu hususta buyurulmaktadır ki: "Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz."[116] Eğer buna itiraz edilerek denilecek olursa ki "Buradaki iki el'den maksat, iki nimet, iki nimetten maksat da "Nimet" demektir." Cevaben denilir ki: "Nimet kelimesi müfred olarak kullanıldığında Arapçanın üslubu gereği "Nimetler" mânâsına gelebilir. Nitekim "Asra yemin olsun ki insan ziyandadır."[117] âyetindeki insan kelimesi, "İnsanlar" demektir. Fakat tesniye olarak kullanılan bir kelime Arapçada hiçbir zaman çoğul mânâsına gelmemektedir.

cc- "El kelimesinin Allah'ın sıfatı olduğuna dair Resulullah'tan birçok haberler varid olmuş, âlimler ve müfessirler de böyle izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimedeki "Şüphesiz ki Rabbinden sana indirilenler, onların çoğunun azgınlığını ve inkârını artıracaktır." buyurulmaktadır. Yani "Ey Muhammed, biz bu Yahudilerin, insanlardan gizledikleri ve ancak âlim ve hahamlarının bildikleri hükümleri sana bildirince ve onların: "Muhammed'in Peygamber olduğuna dair bize ne bir müjdeci, ne de bir uyarıcı geldi." şeklindeki bahanelerini ortadan kaldırıp senin Peygamberliğinin hak olduğunu ispatlayan meseleleri sa-

115 Sa'd Suresi, 38/75.
116 İbrahim Suresi, 14/34.
117 Asr Suresi, 103/1, 2.

na beyan edince bunlar, Yahudilerin, senin Peygamberliğini inkâr hususundaki aşırılıklarını ve Allah'ın büyüklüğünü inkârlarını iyice artırdılar. Onlar, Allah'ı cimrilikle vasıflandırır oldular."

Allah Teala âyet-i kerimenin bu bölümüyle Resulullah'a, Yahudilerin Rablerinin emirlerine karşı inatçı ve isyankâr insanlar olduklarını ve hakka boyun eğmediklerini, Resulullah'ın hak Peygamber olduğunu bildikleri halde sırf inatçılıklarından dolayı onu kabul etmediklerini bildirmekte ve böylece Resulullah'ı, Yahudilerin çirkin davranışları karşısında teselli etmektedir.

Âyet-i kerimede: "Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlığı ve kini soktuk." buyurulmaktadır. Burada, aralarına düşmanlık ve kinin sokulduğu insanlardan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Bunlar bu surenin elli birinci âyetinde zikredildiğinden, burada isimleri tekrarlanmamış, "Onlar" şeklinde zamir olarak zikredilmiştir.

Allah Teala, âyet-i kerimenin bu bölümüyle Yahudilerle Hristiyanlar arasında kıyamete kadar düşmanlık ve kinin sokulduğunu beyan etmektedir.

Âyet-i kerimede: "Ne zaman harp için bir ateş tutuşturursalar Allah onu söndürür." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Onlar müslümanlara karşı her işbirliği yaptıklarında Allah onları bölük pörçük eder. Onların amelleri ve niyetleri bozuk olduğundan Allah onların savaş planlarını bozar."

Reb'i b. Enes bu âyet-i kerimeyi, İsra Suresi'nde zikredilen Yahudiler hakkındaki âyetlerle irtibatlandırarak izah etmiş ve demiştir ki: "Allah Teala buyuruyor ki: "Biz, kitapta İsrailoğullarına "Şüphesiz ki yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkaracaksınız ve aşırı bir şekilde azgınlaşacaksınız." diye yazdık. Birinci bozgunculuğunuzun cezalandırma vakti geldiğinde, güçlü kuvvetli kullarımızı üzerinize saldık. Ülkenizin her yerini didik didik ettiler. Bu, mutlaka yerine gelen bir vaad idi." "Sonra sizi, üzerinize saldıranlara galip getirdik. Size mallar ve oğullar verdik, sayınızı çoğalttık."(118)

Reb'i b. Enes sözlerine devamla diyor ki: "İsrailoğulları birinci bozgunculuklarını yapmışlardı. Allah onların üzerine düşmanlar gönderdi. Düşmanları onların ülkelerini talan ettiler. Kadınlarının ırzına geçtiler, çocuklarını köle yaptılar. Mescid-i Aksa'yı yıktılar. Böylece zamanın akışını değiştirdiler. Sonra Allah onlara Peygamber gönderdi. İsrailoğullarının durumu öncekinden daha güzel oldu. Ne var ki onlar daha sonra Peygamberleri öldürerek ikinci bozgunculuğu yaptılar. Zekeriyya'nın oğlu Yahya'yı öldürdüler. Bunun üzerine Allah onlara Buhtunnasr'ı musallat etti. O da İsrailoğullarından öldürdüklerini öldürdü, esir aldıklarını esir aldı, Mescid-i Aksa'yı tahrip etti. Evet, iki . bozgunculuk-

---

118 İsra Suresi, 17/4, 5, 6.

ları sonunda Buhtunnasr onlara musallat oldu. Allah Teala bu hususta şöyle buyurmaktadır: "..Yeryüzünde çıkardığınız ikinci bozgunculuğun cezalandırma vakti gelince, sizi, yüreklerinizden keder dökülür hale getirsinler, daha önce girdikleri gibi Mescid-i Aksa'ya girsinler ve ellerine geçirdikleri yeri yıksınlar diye düşmanlarınızı üzerinize salıvereceğiz. Belki Rabbiniz size merhamet eder. Eğer bozgunculuğa dönerseniz biz de cezalandırmaya döneriz.."[119]

Allah Teala, İsrailoğullarının yeryüzünde çıkardıkları ikinci bozgunculuktan ve onun cezasını çekmelerinden sonra onlara Üzeyir'i gönderdi. O, Tevrat'ı bilen, onu ezberleyen, onu yazıp Yahudiler için kitap haline getiren biriydi. Üzeyir de yaşadığı dönemde Tevrat'ı onlara tatbik etti. Onlar zamanla Tevrat'ı unuttular. Üzeyir öldü. Bazı olaylar cereyan etti. Onlar Allah'a verdikleri ahdi unuttular. Allah'ı cimrilikle itham ederek "Allah'ın eli sıkıdır." dediler. Üzeyir için: "O, Allah'ın oğluydu." dediler. Halbuki onlar daha önce Hristiyanların, Hz. İsa'ya "Allah'ın oğlu" demelerini ayıplıyorlardı. Daha önce karşı çıktıklarını kendileri yapar oldular. Hristiyanları kâfirlikle itham ettikleri şeyleri kendileri yaptılar. İşte o zaman Allah Teala, İSrailoğullarının, düşmanlarına bir daha galip gelemeyeceklerini bildirdi ve buyurdu ki: "Ne zaman harp için bir ateş tutuştursalar, Allah onu söndürür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."

Evet, Allah, İsrailoğullarına Mecusileri musallat etti. Onlar, Mecusilerin tehditlerini enselerinde hissederek yaşadılar. Onlar o zamanlarda "Keşke biz kitabımızda yazılı olan o Peygambere kavuşsak, belki Allah onunla bizi Mecusilerin elinden, işkencelerinden kurtarır." diyorlardı.

Allah Teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i gönderdi. Onun adı İncil'de "Ahmet" olarak geçiyordu. Yahudilere, gelmesini bekledikleri Peygamber gelince onu inkâr ettiler. Allah'ın laneti kâfirlerin üzerine olsun. Böylece gazap üstüne gazaba uğradılar.

Âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullah b. Abbas diyor ki: "Şa's b. Kays adında bir Yahudi, Resulullah'a dedi ki: "Şüphesiz ki senin Rabbin cimridir, kimseye bir harcamada bulunmuyor." İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu ve Yahudilerin, Allah'a isnad ettikleri iftirada yalancı olduklarını ortaya koydu. Zira Allah Teala kullarına, istedikleri nimeti bolca verir. Nitekim başka bir âyet-i kerimede: "Allah, istediğiniz her şeyden size verdi. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan çok zalim, çok nankördür."[120] buyurmuştur.

Allah Teala'nın nimetlerinin sayılamayacak kadar çok olduğu muhakkak-

119 İsra Suresi, 17/7, 8.
120 İbrahim Suresi, 14/34.

tır. Nitekim Resulullah (s.a.v.) de Allah Teala'nın geniş lütfu hakkında şöyle buyuruyor: "Allah Teala buyuruyor ki:

قَالَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ اَنْفِقْ اُنْفِقْ عَلَيْكَ وَقَالَ يَدُ اللّٰهِ مَلأَى لاَ يَغِيضُهَا نَفَقَةٌ سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَقَالَ اَرَاَيْتُمْ مَا اَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَدِهِ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَبِيَدِهِ الْمِيزَانُ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ.

Ey Kulum, sen Allah yolunda harca ki, ben de sana vereyim." Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla şöyle buyuruyor: "Allah'ın eli (hazinesi) doludur. Ondan vermesiyle eksilmez. O hazineler gece ve gündüz akar. Allah'ın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri ne kadar nimetler verdiğini söyleyebilir misiniz? Bütün bu verdikleri onun hazinesinden bir şey eksiltmemiştir. Çünkü onun arşı (hudutsuz nimet deryası) üzerinde kurulmuştur. Terazi onun elindedir. Kefeyi bazan indirir, bazan kaldırır. (Yani böylece insanların bazısına çok, bazısına az verir. Bir topluluğu yükseltir, diğerini alçaltır."(121)

Allah Teala'ya: "Senin Rabbin cimridir, kimseye bir harcamada bulunmuyor." diyerek iftirada bulunan Yahudiler ise cimrilikleriyle tanınmış, hatta Kur'an-ı Kerim'de bu manvei hastalıkları dile getirilerek şöyle buyurulmuştur: "Yoksa onların, mülkte bir payı mı vardır? Eğer böyle olsaydı insanlara zerre kadar dahi bir şey vermezlerdi."(122)

Âyet-i kerime, Allah Teala'nın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verdiği nimetler ve meziyetlerin, müminlerin imanlarını takviye edip amellerini artırdığı gibi, bunu kıskanan kâfirlerin de azgınlıklarını ve inkârlarını artırdığını beyan etmektedir. Nitekim başka bir âyette de: "Biz Kur'an'ı iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Bu Kur'an zalimlerin ise ancak zararını (hüsranını) artırır."(123) buyurmuştur.

Âyet-i kerime, Yahudilerin, kıyamet gününe kadar birbirlerine karşı düşmanlık ve kin besleyeceklerini bu itibarla tartışma ve cedelleşmenin son bulmayacağını, görünüşte birleşmiş olsalar da aslında kalblerinin birbirinden nefret ettiğini de bildirmektedir. Bu hususa bir başka âyette de buna işaretle buyuruluyor ki: "Onlar sizinle toplu halde ancak surlarla çevrilmiş müstahkem yerlerden ve-

121 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 11, bab: 2 / Müslim, K. ez-Zekat, b. 36, Hadis No. 993.
122 Nisa Suresi, 4/53.
123 İsra Suresi, 17/82.

ya duvarların arkasından savaşabilirler. Onların kendi aralarındaki çekişmeleri pek çetindir. Sen onları birlik beraberlik içinde sanırsın. Halbuki onların kalbleri darmadağınıktır. Çünkü onlar, akıllarını kullanmayan bir kavimdir."(124)

Ayrıca âyet-i kerime, bunların her hile ve desiseye başvurdukları ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e karşı savaş hazırlığına giriştiklerinde Allah'ın, onların tuzaklarını kendilerine çevirdiğini ve savaş için yaktıkları ateşlerini söndüreceğini bizlere haber vermektedir.

Âyet-i kerime son olarak Yahudilerin genel karakterlerini müminlere bildirerek buyuruyor ki: "Onların işi, devamlı olarak yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaktır. Allah ise bozgunculuk çıkaranları sevmez."

Bu âyet-i kerimede geçen "Allah'ın nimet veren elleri açıktır." ifadesi mecazi mânâ taşır. Bundan, Allah'ın, kullarına bolca nimetler verdiği kastedilmektedir. Elin açıklığı cömertlik mânâsına gelmektedir. Yoksa Allah'a el isnadı mümkün değildir.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ

جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

65- Eğer kitap ehli iman edip Allah'tan korksaydılar, elbette günahlarını örter ve onları naim cennetlerine koyardık.

Şayet ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlar, Allah'a hakkıyla iman etmiş olsalar, Peygamberi Muhamed'i tasdik edip ona indirilenlerin hak olduğuna inansalar, Allah'ın yasakladıklarından kaçınıp emirlerini tutacak olsalar, biz onların günahlarını siler, kusurlarını örter, onları rüsvay etmeyiz ve onları, âhirette, bolca nimetlerle yaşadıkları cennetlere koyarız.

* Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve Peygamberine iman edin ki Allah da size merhametinden iki misli versin. Kendisiyle aydınlık içinde yürüyeceğiniz bir nur bahşetsin ve sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."(125)

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ

124 Haşr Suresi, 59/14.
125 Hadid Suresi, 57/28.

فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ
مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

66- Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni tatbik etseydiler, üstlerinden ve ayaklarının altından rızıklandırıldıkları nimetleri yerlerdi. Onlardan bir kısmı mutedil bir ümmettir. Birçoklarının yaptıkları da ne kötü bir şeydir.

Eğer, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlar, Tevrat ve İncil'in ve Rableri tarafından Muhammed'e indirilen Kur'an'ın hükümleriyle amel etmiş olsalardı elbette ki Allah, onlara bol nimetler verirdi ve onlar, üstlerindeki göklerden gelen bolca yağmurların, altlarında bulunan yeryüzünün çeşitli bitki ve mahsullerine hayat vermesi neticesinde bu nimetlerden bol bol yerlerdi. Bunlardan bir topluluk vardır ki orta yolu tutar. Dini hususta ne aşırı gider, ne de eksik bırakır. Adaletli davranır. Fakat Yahudi ve Hristiyanlardan çoğunun yapmış oldukları amelleri pek fenadır. Hristiyanlar, İsa'nın, Allah'ın oğlu olduğunu iddia eder ve Muhammed'i yalanlarlar. Yahudiler ise hem İsa'nın hem de Muhammed'in Peygamberliğini yalanlarlar.

* Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Ehl-i kitap nasıl olur da Tevrat'ı, İncil'i ve Muhammed'e indirilen Kur'an'ı tatbik etmiş olabilirler? Çünkü bu kitaplar yer yer birbirlerine muhalif hükümler ihtiva etmektedirler ve birbirlerini neshetmektedirler." Cevaben denilir ki: "Her ne kadar kitaplar bazı hükümlerinde birbirlerine muhalif olmuş ve birbirlerini neshetmişlerse de zaman içinde değişmeyen temel hükümlerde müttefiktirler. Mesela, Allah'ın Peygamberlerine iman etme, onların, Allah'ın katından gönderildiklerini tasdik etme bu temel hükümlerdendir. İnsanların Tevrat'ı, İncil'i ve Hz. Muhammed'e gönderilen Kur'an'ı tatbik etmelerinden maksat, onlarda bulunan hükümlerden hepsinin hak olduğuna inanmaktır. Onların, üzerinde ittifak ettikleri temel esasları tasdik etmektir. Ve her ümmetin kendisine indirilen kitaptaki özel hükümlerle, neshedilmeden önce amel etmesidir.

Âyet-i kerimede ehl-i kitaptan bazılarının mutedil bir ümmet oldukları zikredilmektedir. Bu kimselerden maksat, onların içinden müslüman olanlardır. Zira onlar Hz. İsa hakkında itidali muhafaza etmişler, onun, Allah'ın Peygamberi olduğunu ve Allah'ın Meryem'e ilka ettiği ruhu olduğuna inanmışlar ve aşırı giderek onun, Allah'ın oğlu olduğunu veya iffetsiz bir kadının çocuğu olduğunu söylememişlerdir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Bir çoklarının yaptıkları da ne kötü şeydir." buyurulmaktadır. Bunlardan maksat, ehl-i kitabın, Hz. Muhammed'e iman etmeyenleridir. Ehl-i kitaptan Hristiyan olanlardan bazıları Hz. Muhammed'i yalanlayıp Hz. İsa'nın, Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmişler, Yahudiler ise Hz. Muhammed'i yalanladıkları gibi Hz. İsa'yı da yalanlamışlardır. Böylece yaptıkları şey çirkin bir iş olmuştur.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ
رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

67- Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan Allah'ın Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz ki Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.

Ey, insanlara Peygamber olarak gönderdiğim elçi, Rabbin tarafından sana indirilen Kur'an'ı insanlara tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan Peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah'ın sana gönderdiği şeylerden bir kısmını da gizlersen Peygamberliğini tebliğ etmemiş olur ve büyük bir günaha girmiş olursun. Allah seni insanların şerrinden koruyacaktır. O halde Allah'tan başka kimseden korkma ve şunu da bil ki Allah, kâfir topluluğu hidayete erdirmez.

* Allah Teala bu âyet-i kerime ile Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, ehl-i kitap hakkında indirdiği hükümleri onlara tebliğ etmesini ve bunu onlara tebliğ ederken onlardan çekinmemesini emretmiştir. Allah Teala ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanların kıssalarını bu surenin başından bu tarafa zikretmiş, onların sakat taraflarını, dinleri hususunda kötü niyetli olduklarını, Rablerine karşı cür'etkâr olduklarını, Peygamberlerini sindirmeye çalıştıklarını, Allah'ın, kendilerine gönderdiği kitabı değiştirdiklerini, yediklerinin ve içtiklerinin murdar şeyler olduğunu zikretmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e de onların bu hallerini kendilerine söylemekten çekinmemesini, onların sayılarının çokluğunun kendisine herhangi bir zarar veremeyeceğini bildirmiştir. Allah yolunda hiçbir kimsenin korkmamasını, zira Allah'ın, bütün yaratıklara karşı kendisine yeteceğini ve onu savunacağını bildirmiştir. Resulullah'ın, tebliğ etmesi emredilen şeylerden herhangi birinde kusur etmesi halinde kendisine indirilen hiçbir şeyi tebliğ etmemiş derecede günahkâr sayılacağını beyan etmiştir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah Teala buyurmak istemiştir ki: "Ey Muhammed, eğer sen, Rabbin tarafından sana indirilen bir âyeti gizleyecek

olursan Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun."

Müfessirler bu âyet-i kerime indikten sonra Resulullah'ın artık insanlardan çekinmez olduğunu, hatta yanında muhafız bulundurmaktan dahi vaz geçtiğini zikretmişlerdir.

Katade diyor ki: "Bu âyet-i kerime indirilince Allah Teala, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, insanlara karşı kendisinin ona yeteceğini, onu insanlardan koruyacağını bildirdi ve ona, kendisine indirilenleri insanlara tebliğ etmesini emretti. Resulullah'a denilmişti ki: "Sen bir kapıcı edinsen nasıl olur?" Resulullah da: "Vallahi ben insanlarla beraber bulunduğum müddetçe ökçemi onlara göstereceğim." buyurdu.

Said b. Cübeyr diyor ki: "Bu âyet-i kerime inince Resulullah buyurdu ki: "Artık beni korumayın. Çünkü Rabbim beni korumuştur."

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ (ﷺ) يُحْرَسُ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ : (وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) فَأَخْرَجَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) رَأْسَهُ مِنَ الْقُبَّةِ، فَقَالَ لَهُمْ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ انْصَرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنِي اللهُ.

"Bu âyet-i kerime gelmeden önce Resulullah (s.a.v.) sahabe tarafından korunuyordu. Bu âyet gelip de: "Allah seni insanlardan korur." buyurulunca Resulullah başını o anda içinde bulunduğu çadırdan dışarı çıkararak: "Ey insanlar, yanımdan dağılın. Artık Allah beni koruyor." dedi.[126]

Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında iki görüş zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre bu âyet-i kerime, bir Bedevinin Resulullah'ı öldürmek istemesi üzerine Allah Teala'nın, onun şerrini Resulullah'tan bertaraf etmesi sebebiyle nâzil olmuştur.

Bu hususta Muhammed b. Ka'b el-Kurezi demiştir ki: "Resulullah bir yerde konakladığında sahabileri onun için gölgelendirici bir ağacın altını seçerlerdi. Resulullah da onun altında gölgelenirdi. Resulullah böyle bir durumda iken ona bir Bedevi geldi. Kılıcını çekti ve dedi ki: "Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?" Resulullah da: "Allah" dedi. Bunun üzerine Bedevinin eli tit-

126 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 5, Bab: 3, Hadis No: 3046.

redi, kılıç elinden düştü. Kafasını ağaca çarptı. Öyle ki beyni dağılıp çevreye yayıldı. İşte bunun üzerine Allah Teala bu âyeti indirdi.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu âyetin nüzul sebebi, Resulullah'ın Kureyş'ten çekinmesi idi. Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirince sırtüstü yattı ve sonra buyurdu ki: "Dileyen beni yalnız bıraksın." Bu sözü iki veya üç defa söyledi.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَنْ حَدَّثَكَ اَنَّ مُحَمَّداً (ﷺ) كَتَمَ شَيْئاً مِمَّا اُنْزِلَ عَلَيْهِ فَقَدْ كَذَبَ وَاللّٰهُ يَقُولُ يَا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الآيَةَ.

"Kim sana "Hz. Muhammed kendisine indirilenlerden bir şeyi gizledi." diyecek olursa şüphesiz ki o yalan söylemiştir. Çünkü Allah Teala: "Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan Allah'ın Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun." buyurmuştur."(127)

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَاناً وَكُفْراً فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

68- Ey Muhammed, de ki: Ey kitap ehli, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbiniz tarafından size indirileni tatbik etmedikçe hiçbir dayanağınız olmaz. Şüphesiz ki Rabbinden sana indirilenler, onların çoğunun azgınlığını ve inkârını artıracaktır. O halde kâfir bir topluluğa üzülme.

Ey Muhammed, ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlara de ki: "Sizin elinizde Musa'nın getirdiği Tevrat'tan ve İsa'nın getirdiği İncil'den bir şey yok ki sizler, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbiniz tarafından Muhammed vasıtasıyla size indirilen Kur'an'ı hep birlikte tatbik edesiniz. Onlarda zikredilen Muhammed'e iman edesiniz. Onların hepsinin Allah katından inen kitaplar olduğunu ikrar edesiniz.

127 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 7.

Onlardan herhangi birini yalanlamayasınız. Ve Allah'ın Peygamberleri arasında ayırım yapmayasınız. Yemin olsun ki sana Rabbin tarafından indirilen Kur'an, bu Yahudi ve Hristiyanların çoğunun azgınlığını ve senin Peygamberliğini inkârlarını artırır. O halde ey Muhammed, Yahudi ve Hristiyan kâfirlerinin seni inkâr etmelerine karşı üzülme. Çünkü bu, onların, Peygamberlerine karşı süregelen âdetleridir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, hicret ettiği Medine'nin çevresinde bulunan Yahudi ve Hristiyanlara Allah'ın gönderdiği Tevrat ve İncil'den herhangi bir şeyin, ellerinde kalmadığını, bu itibarla Yahudi ve Hristiyanların hak din üzere olmadıklarını, bu nedenle Resulullah'ı yalanlamaya kalkıştıklarını tebliğ etmesini emretmiştir. Şayet ehl-i kitap olan Yahudilerin elinde gerçek Tevrat ve Hristiyanların elinde de gerçek İncil bulunmuş olsaydı onlar birbirlerini tasdik ederler ve Hz. Muhammed'e de iman ederlerdi. Böylece hak olan bütün kitapları tatbik etmiş olurlardı.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah'a, Rafi b. Harise, Selam b. Miskin, Malik b. Sayf ve Rafi' b. Harmele geldiler ve dediler ki: "Ey Muhammed, sen, İbrahim'in dini ve inancı üzere olduğunu, bizim elimizde bulunan Tevrat'a iman ettiğini ve Tevrat'ın, Allah tarafından gönderilen hak bir kitap olduğuna şahitlik ettiğini sanmıyor musun?" Resulullah da buyurdu ki: "Evet öyle, fakat sizler sonradan bir şeyler icadettiniz. Tevrat'ta bulunan sizden ahit alma meselesini inkâr ettiniz ve Tevrat'tan insanlara açıklamanız emredilen şeyleri gizlediniz. Ben, sizin, kendiliğinizden uydurduğunuz bu şeylerden beriyim." Onlar da dediler ki: "Biz elimizde bulunanları kabul ediyoruz. Hak ve hidayet üzereyiz. Sana iman etmiyoruz ve sana tabi olmuyoruz." İşte bunun üzerine Allah teala: "Ey kitap ehli, sizde bir şey yok ki, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbiniz tarafından size indirileni tatbik edip onunla amel edesiniz." âyetini indirdi.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

69- Şüphesiz iman edenler, Yahudiler, Sabiiler ve Hristiyanlardan kim Allah'a ve âhiret gününe iman eder ve salih amel işlerse, onlar için bir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.

Allah'ı ve Resulü'nü tasdik eden müslümanlar, Musa'ya tabi olan Yahudiler, Sabiiler ve İsa'ya tabi olan Hristiyanlardan kim Allah'a ve âhiret gününe iman eder ve salih amel işlerse onlar için, kıyametin dehşetinden bir korku yok-

tur. Dünyada bıraktıkları şeylerden dolayı da üzülmezler. Zira âhirette bol mükâfatlara erişeceklerdir.

* Âyet-i kerime, bu sayılan fırkalardan herbirinin Allah'a ve âhiret gününe iman etmeleri, salih ameller işlemeleri ve kendi zamanlarında bulunan Peygamberleri tasdik etmeleri halinde cennete gireceklerini beyan etmektedir.

Fakat Hz. Muhammed (s.a.v.) geldikten sonra bu fırkaların hepsi Hz. Muhammed'in Peygamberliğini kabul edip ona uymak mecburiyetindedirler. Aksi takdirde cehennemin yakıtı olacaklardır. Zira Allah Teala buyuruyor ki: "Kim, İslam'dan başka bir din ararsa o din ondan asla kabul edilmeyecektir. O kimse âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır."[128]

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ
بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

70- Yemin olsun ki İsrailoğullarından ahit aldık ve onlara Peygamberler gönderdik. Ne zaman bir Peygamber onlara, nefislerinin hoşlanmadığı şeyi getirdiyse onların bir kısmını yalanladılar ve bir kısmını da öldürdüler.

Yemin olsun ki biz, İsrailoğullarından, samimi davranacaklarına, Allah'ı ve Peygamberini dinleyip onlara itaat edeceklerine, emirlerine uyup yasaklarından kaçınacaklarına dair ahit almış ve onlara Peygamberler göndermiş ve onlar vasıtasıyla bize itaat edenlere bol mükafatlar vereceğimizi, isyan edenleri de ağır şekilde cezalandıracağımızı bildirmiştik. Fakat Peygamberler ne zaman onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir şey getirdilerse onlar Allah'a verdikleri ahdi bozarak ve ona karşı gelerek, Peygamberlerden bir kısmını yalanladılar bir kısmını da öldürdüler.

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا
وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

71- Onlar bir fitne kopmayacağını sandılar. Kör ve sağır oldular.

128 Âl-i İmran suresi, 3/85.

Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Yeniden onların bir çoğu kör ve sağır oldular. Allah onların yaptıklarını çok iyi görendir.

Kendilerinden ahit aldığımız ve kendilerine Peygamber gönderdiğimiz İsrailoğulları, Allah tarafından imtihan edilmeyeceklerini, yaptıklarından dolayı Allah tarafından cezalandırılıp başlarına bir bela gelmeyeceğini zannettiler ve böylece gerçeği göremeyen körler ve hakkı işitmeyen sağırlar oldular. Daha önce verdikleri ahdi unuttular. Sonra yaptıklarından vaz geçip tevbe edince Allah yine de tevbelerini kabul etti. Bunlardan çoğu tekrar hakkı göremeyen ve işitemeyenler oldular. Allah, bunların yaptıklarını çok iyi görendir. Kıyamet gününde kendilerini ona göre hesaba çekecektir.

* Allah Teala bundan sonra gelen âyetlerde, İsrailoğullarının, Hristiyan olanlarının içine düştükleri fitnelerden bir kısmını beyan etmektedir. Bu da Hz. İsa'yı ilah edinmeleri ve Allah Teala'nın üç ilahtan biri olduğunu iddia etmeleridir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ
الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ
يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

72- Şüphesiz: "Allah, Meryemoğlu İsa Mesih'tir." diyenler kâfir oldular. Oysa Mesih onlara: "Ey İsrailoğulları, hem benim hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Kim Allah'a ortak koşarsa şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Ve onun varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları da yoktur." demişti.

Şüphesiz ki: "Allah, Meryemoğlu İsa Mesih'tir." diyenler kâfir olmuşlardır. Hristiyanların Yakubi fırkası bunu iddia eden kâfirlerdendir. Halbuki Meryemoğlu İsa Mesih onlara şöyle demişti: "Ey İsrailoğulları, benim de sizin de Rabbiniz olan, beni de sizi de yaratan, her varlığı önünde boyun eğdirmiş olan Allah'a kulluk edin. Zira kim, Allah'a başka bir şeyi ortak koşarsa Allah ona âhirette cennete girmeyi haram kılmıştır. Onun varıp sığınacağı yer de cehennem ateşidir. Ayrıca zalimlerin, kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir

şefaatçileri de yoktur."

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, İsrailoğullarının, içine düştükleri fitnelerden birini bize bildirmekte ve beyan etmektedir ki: İsrailoğullarının Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceklerine ve Allah'tan başka herhangi bir şeyi Rab edinmeyeceklerine, onun yarattığı ve Peygamber olarak gönderdiği İsa'nın emirlerine itaat edeceklerine dair verdikleri ahdi bozmuşlar, Allah'ın yaratığı olan İsa'nın, Allah olduğunu iddia etmişlerdir. Nitekim Hristiyanlardan Yakubi fırkasının inancı bu doğrultudadır. Onlar, Allah'ın kulu, soyu belli, anası belli bir insan olan Hz. İsa'ya ilahlık isnad etmişlerdir. Halbuki İsa onları, Allah'ın bir olduğuna inanmaya, ona ibadet etmeye, ona itaat etmeye davet etmiş, Allah'ın kendisinin de onların da Rableri olduğunu söylemiş, onların, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmalarını yasaklamıştır. Fakat onlar Allah hakkındaki aşırı cehaletlerinden dolayı ona babalık isnad etme fitnesine düşmüşlerdir. Halbuki Allah'a ne baba olmak yaraşır ne de oğul.

Görüldüğü gibi İslam inancına göre Hristiyanlar kâfirdirler. Çünkü İslam'dan başka bir dini kabul eden herkes kâfirdir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ
وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

73- Şüphesiz ki: "Allah, üç ilahın üçüncüsüdür." diyenler kâfir olmuşlardır. Oysa tek bir ilahtan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer söylediklerinden vaz geçmezlerse şüphesiz onlardan, inkâr edenlere can yakıcı bir azap isabet edecektir.

Şüphesiz, "Allah üç ilahın üçüncüsüdür." diyen Hristiyanlar da kâfir olmuşlardır. Çünkü ilah tek bir ilahtır. Gerçekte kulluk edilecek ilah yalnızca O'dur. Şayet onlar söylemiş oldukları bu yalan ve iftiralardan vaz geçmezlerse şüphesiz ki "Allah, Meryemoğlu İsa Mesih'tir.", "Allah, üç ilahın üçüncüsüdür." diyerek kâfir olanları can yakıcı bir azap yakalayacaktır.

* Allah Teala bu âyet-i kerime ile İsrailoğullarının, Hristiyan olan başka bir fırkasının, içine düştükleri fitneyi açıklamaktadır. Bu fırka, Allah'a ortak koşarak, "O, üç ilahın üçüncüsüdür." demişlerdir. Bu görüş, Hristiyanların, Yakubiler, Melkaniler ve Nasturiler diye üç fırkaya ayrılmalarından önceki görüşleri-

dir. Onlar, kadim olan ilahın, bir cevher ve üç unsurdan oluştuğunu iddia etmişlerdir. Üç unsurdan biri, başka birinden doğmayan, fakat çocuk sahibi olan "baba"dır. Diğeri babadan meydana gelen, fakat çocuk sahibi olmayan "oğul"dur. Üçüncüsü ise baba ile oğul arasında vasıta olan "eş"tir. Allah Teala bu gibi iftiralarda bulunan Hristiyanları yalanlamış, Allah'ın tek bir ilah olduğunu, ondan başka herhangi bir hak mabud bulunmadığını beyan etmiştir.

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

74- Hâlâ Allah'a tevbe edip ondan af dilemiyorlar mı? Halbuki ALlah çok affeden ve çok merhamet edendir.

"Meryemoğlu İsa Mesih Allah'tır." diyen ve "Allah üç ilahın üçüncüsüdür." diyen iki fırka, bu söylediklerinden hâlâ vaz geçip Allah'a tevbe etmiyorlar mı? Ondan günahlarının bağışlanmasını istemiyorlar mı? Halbuki Allah, yaratıklarından tevbe edenin günahını bağışlayan, tevbelerini kabul etmede çokça merhamet edendir. Onları cezalandırmaktan vaz geçip sevgisine kavuşturandır.

* Bu âyet-i kerime, Allah Teala'nın lütuf ve rahmetinin çok büyük olduğunu göstermektedir. Zira Hristiyanların bu büyük iftira ve yalanlarına rağmen Allah onları tevbe etmeye, affedilmeye çağırmakta ve kendisinin, affeden ve merhamet eden olduğunu bildirmektedir.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ
صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ
انْظُرْ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

75- Meryemoğlu İsa Mesih de ancak bir Peygamberdir. Ondan önce de Peygamberler gelip geçmiştir. Onun annesi dosdoğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz. Sonra bak nasıl yüz çeviriyorlar?

Meryemoğlu İsa Mesih ancak diğer Peygamberler gibi bir Peygamberdir. Diğer Peygamberlerin bir anneden doğdukları gibi, o da bir anneden doğmuştur. O, Meryem'in oğludur. Bir anneden doğmak ise yaratan Allah için değil, yaratı-

lan insan için söz konusudur. Fakat Allah, onun vasıtasıyla birtakım mucizeler göstermiştir. Bundan önce de birçok Peygamberler gelip geçmiş, Alah onlar vasıtasıyla da nice mucizeler göstermiştir. İsa'nın annesi Meryem ise, Allah'ın lanetine uğrayan Yahudiler gibi bir fahişe değil, saliha ve takva sahibi dosdoğru bir kadındı. İsa nasıl bir ilah olabilir ki, kendisi de annesi de diğer insanlar gibi hayatlarını devam ettirebilmek için yeyip içerlerdi. O halde yeyip içen ve diğer beşeri ihtiyaçlarını gidermek zorunda olan böyle bir varlığın ilah kabul edilmesi şaşkınlık ve sapıklık değil de nedir? Ey Muhammed, Yahudi ve Hristiyanlardan kâfir olan bu insanların, Allah'ın Peygamberleri hakkındaki iddia ve iftiralarının batıl olduklarına dair delillerimizi nasıl açıkladığımıza bir bak. Bir de bütün bu delillerimize rağmen yine de onların hak yoldan saptıklarına bir bak.

* Onların bu şaşkın ve sapık hallerini Allah Teala başka bir âyet-i kerimede şöyle beyan ediyor: "..Bu kavme ne oluyor da söz anlamaya yanaşmıyorlar?"(129)

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا

وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

76- Ey Muhammed, de ki: "Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeye gücü yetmeyen şeylere mi ibadet ediyorsunuz? Allah, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, İsa Mesih'in, rableri olduğunu zanneden bu kâfirlere de ki: "Her şeye gücü yeten Allah'ı bırakıyor da size herhangi bir fayda sağlamayan ve sizden herhangi bir zararı uzaklaştıramayan varlıklara mı tapıyorsunuz? Allah, kullarının sözünü çok iyi işiten ve hallerini çok iyi bilendir.".

* Allah Teala bu âyet-i kerimeyi, Hz. İsa'nın Allah olduğunu veya üç ilahtan biri olduğunu iddia eden Hristiyanlara karşı Hz. Muhammed'e bir delil olarak göndermiş, her şeyi yaratan, rızıklandıran, hayat veren ve öldüren Allah'ı bırakıp da herhangi bir zarar veya fayda sağlayamayan Hz. İsa'ya ilah olarak tapanların, sapıklık içinde olduklarını bildirmiştir. Zira Rab olan kimse, her şeye kadir olan ve yarattıklarına dilediğini yapabilendir. Bu sıfatlardan yoksun olanın Rab kabul edilmesi, sapıklığın ta kendisidir.

---

129 Nisa Suresi, 4/78.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ
قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

77- De ki: "Ey kitap ehli, hakkın dışına çıkarak dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, bir çoklarını da saptırmış ve böylece doğru yolu kaybetmiş bir kavmin heva ve heveslerine uymayın."

Ey Muhammed de ki: "Ey kitap ehli olan Hristiyanlar, hakkın dışına çıkarak dininizde aşırı gitmeyin. İsa'nın Allah veya Allah'ın oğlu olduğunu söylemeyin. Sizden önce hak yoldan sapmış olan ve İsa'nın gayr-i meşru bir çocuk olduğunu söyleyen, annesini de iffetsizlikle suçlayan Yahudilerin heva ve heveslerine uymayın. Onlar insanlardan bir çoğunu saptırıp inkâra sürüklemişler, kendileri de İsa'yı ve Muhammed'i yalanlayarak doğru yoldan sapmışlardır.

* Allah Teala bundan sonra gelen âyetlerde Yahudilerin uğradıkları zillet, lanet ve helaki zikretmekte ve buyurmaktadır ki:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾

78- İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud'un ve Meryemoğlu İsa'nın lisanıyla lanetlendiler. Bu onların isyan etmeleri ve aşırı gitmelerindendi.

Allah, İsrailoğullarından kâfir olanları, Zebur'da Davud'un, İncil'de de İsa'nın lisanıyla lanetledi. Bu da Allah'ın emirlerine karşı isyan etmelerinden ve haddi aşmalarındandı.

* Âyet-i kerimede, İsrailoğullarının, Hz. Davud ve Hz. İsa'nın lisanıyla lanetlendikleri zikredilmektedir.

Müfessirler bu lanetlenmenin nasıl olduğu hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Abdullah b. Abbas bu lanetlenmeyi şöyle izah etmiştir: "İsrailoğulları her dil ile lanetlenmişlerdir. Hz. Musa'nın döneminde Tevrat'ta lanetlenmiş, Hz. Davud'un dtöneminde de Zebur'da lanetlenmişler, Hz. İsa'nın döneminde İncil'de lanetlenmişler, Hz. Muhammed'in döneminde ise Kur'an'da lanetlenmişlerdir. Lanetlenmelerinin sebebi ise, kötülük yapanların, kötülük yapmamalarına dair uyarılmalarından sonra, o kötülük yapanlarla ticari muamelelerinde içli dışlı olmalarıdır. İşte Allah Teala onları bu yüzden birbirlerine düşürmüş ve onları lanetine uğratmıştır.

b- Mücahid, Katade ve Ebu Malik ise bu lanetlenmeyi şöyle izah etmişlerdir: "İsrailoğulları Hz. Davud'un lisanıyla lanetlenerek şeklen maymuna dönüştürülmüşler, Hz. İsa'nın lisanıyla lanetlenerek de domuza dönüştürülmüşlerdir."

c- İbn- Cüreyc ise bu lanetlenmenin ve neticesinin şöyle olduğunu nakletmiştir: "Hz. Davud, İsrailoğullarının evlerinde bulunan bazı kimselerin yanından geçmiş, onlara, "Evde kim var?" diye sormuş, onlar da: "Domuzlar var." demişlerdir. Hz. Davud da: "Ey Allah'ım sen bunları domuz yap." demiş onlar da domuza dönüşmüşlerdir.

Hz. İsa da İsrailoğullarının aleyhine bedduada bulunarak: "Ey Allah'ım, sen bana ve anneme karşı iftirada bulunanları zelil ve adi maymunlar kıl." demiştir.

d- Abdullah b. Mes'ud ve Ebu Ubeyde'den rivayet edilen şu hadis-i şeriflerde ise, İsrailoğullarının lanete uğratılmalarının sebebinin "Kötülükten men ettikleri kimselerle içli dışlı olmaları" hadisesi olduğu beyan edilmektedir.

Abdullah b. Mes'ud bu hususta diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "İsrailoğulları isyana dalınca, âlimleri onları bu hallerinden vazgeçmeye çağırdılar. Fakat onlar vazgeçmediler. Buna rağmen âlimleri, onların meclislerine gidip oturdular. Onlarla yeyip içtiler. Allah Teala İsrailoğullarını birbirlerine düşürdü. Onları, işledikleri günahları ve aşırı gitmeleri yüzünden Davud'un ve Meryemoğlu İsa'nın diliyle lanetledi."

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

قَالَ: فَجَلَسَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ)، وَكَانَ مُتَّكِئًا فَقَالَ: لاَ وَالَّذِي نَفْسِي

بِيَدِهِ حَتَّى تَأْطِرُوهُمْ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا .

"Resulullah bunları söylerken sırtını bir yere dayamıştı. Doğrulup oturdu

ve dedi ki: "Hayır, ruhum kudret elinde olana yemin ederim ki, böyle yapan günahkârları, yaptıklarından alıkoyup hakka boyun eğdirmedikçe azaptan kurtulmuş olamazsınız."(130)

Ebu Ubeyde de Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الذَّنْبِ فَيَنْهَاهُ عَنْهُ ، فَإِذَا كَانَ الْغَدُ لَمْ يَمْنَعْهُ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيبَهُ وَخَلِيطَهُ ، فَضَرَبَ اللهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ ، وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ فَقَالَ: (لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ) فَقَرَأَ حَتَّى بَلَغَ: (وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ فَاسِقُونَ) قَالَ : وَكَانَ نَبِيُّ اللهِ (ﷺ) مُتَّكِئاً فَجَلَسَ ، فَقَالَ : لَا ، حَتَّى تَأْخُذُوا عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ فَتَأْطِرُوهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْراً.

"İsrailoğullarından bir kusur meydana geldiğinde, kişi, din kardeşinin günah işlediğini görüyor ve ona o günahı işlememesini söylüyordu. Ancak ertesi gün, onda gördüğü bu günah işleme hali, kendisinin, onunla birlikte yeyip içmesine ve onunla içli dışlı olmasına mani olmuyordu. Bunun üzerine Allah onları birbirlerine düşürdü. İşte bunlar hakkında Kur'an'ın şu âyetleri indi. "İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud'un ve Meryemoğlu İsa'nın lisanıyla lanetlendiler. Bu onların isyan etmeleri ve aşırı gitmelerindendi."

Ebu Ubeyde devamla diyor ki: "Resulullah bundan sonra gelen âyetleri şu âyete kadar okudu: "Eğer onlar, Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman etmiş olsalardı kâfirleri dost edinmezlerdi. Fakat onların bir çoğu yoldan çıkan kimselerdir."(131) Resulullah bunları söylerken bir yere yaslanmış vaziyetteydi. Doğrulup oturdu ve dedi ki: "Hayır, zalime el çektirip onu hakka boyun eğdirmedikçe cezalandırılmaktan kurtulamasınız."(132)

---

130 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 5, Hadis No: 3047.
131 Maide Suresi, 5/81.
132 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Hadis No: 3048.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

79- Onlar, yaptıkları kötülüklerden de birbirlerini men etmiyorlardı. Yaptıkları şey ne kötü idi.

* Bu âyet-i kerime, İsrailoğullarının yapmış oldukları kötülüklerden birbirlerini men etmemeleri neticesinde Allah'ın lanetine uğradıklarını bildirmekte, böyle olanların aynı akıbete uğrayacaklarına işaret etmektedir. İyiliği emredip kötülüğe mani olmanın bizim de en önemli vazifelerimizden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.)'den bir çok hadis-i şerif rivayet edilmektedir: Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : لَمَّا وَقَعَتْ بَنُوا إِسْرَائِيلَ فِي الْمَعَاصِي نَهَتْهُمْ عُلَمَاؤُهُمْ فَلَمْ يَنْتَهُوا فَجَالَسُوهُمْ فِي مَجَالِسِهِمْ وَوَاكَلُوهُمْ وَشَارَبُوهُمْ فَضَرَبَ اللهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ (وَلَعَنَهُمْ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ) قَالَ : فَجَلَسَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) ، وَكَانَ مُتَّكِئاً فَقَالَ : لَا وَالَّذِى نَفْسِي بِيَدِهِ حَتَّى تَأْطِرُوهُمْ عَلَى الْحَقِّ أَطْراً.

"İsrailoğulları isyana düşünce âlimleri onları bu isyandan men ettiler. Fakat onlar vazgeçmeyip isyanlarına devam ettiler. Buna rağmen âlimleri onlarla münasebetlerini kesmeyip, oturdukları yerde onlarla oturup kalktılar, onlarla yeyip içtiler. Bu sebeple Allah onların kalblerini birbirinden nefret ettirdi. Davud ve Meryemoğlu İsa'nın diliyle onlara lanet etti. Bu, onların, günah işlemelerinden ve haddi aşmalarındandı." Resulullah (s.a.v.) bu sözü söylerken yaslanarak oturuyordu. Sonra doğruldu ve şöyle buyurdu: "Hayır, nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler de günah işleyenleri hakka boyun eğdirmedikçe bu cezaya çarptırılacaksınız."[133]

---

133 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 5, Hadis No: 3047.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الذَّنْبِ فَيَنْهَاهُ عَنْهُ ، فَإِذَا كَانَ الْغَدُ لَمْ يَمْنَعْهُ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيبَهُ وَخَلِيطَهُ ، فَضَرَبَ اللهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ ، وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ فَقَالَ: (لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ) فَقَرَأَ حَتَّى بَلَغَ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالنَّبِيِّ .

"İsrailoğullarında bozulma başladığında onlardan bir adam kendi dininden olan kardeşini günah işlerken görünce, onu sakındırıp men ediyordu. Fakat ertesi gün bu kişiyi, daha önce gördüğü günah işleme hali, günah işleyenle yeyip içmekten, oturup kalkmaktan ve içli dışlı olmaktan alıkoymuyordu. Allah Teala onların bu halleri sebebiyle kalblerini birbirinden nefret ettirdi. Ve haklarında şu âyetler indi: "İsrailoğullarından kâfir olanlar Davud'un ve Meryemoğlu İsa'nın lisanıyla lanetlendiler. Bu onların, isyan etmeleri ve aşırı gitmelerindendi. Onlar yaptıkları kötülüklerden de birbirlerini men etmiyorlardı. Yaptıkları şey ne kötü idi."(134)

Resulullah efendimiz sözlerine devamla buyurdu ki:

«كَلاَّ وَاللهِ لَتَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذُنَّ عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ وَلَتَأْطُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْراً وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْراً أَوْ لَيَضْرِبَنَّ اللهُ بِقُلُوبِ بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ ، ثُمَّ لَيَلْعَنَنَّكُمْ كَمَا لَعَنَهُمْ»

134 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 6, Hadis No: 3048 / İbn-i Mâce, K. el-Fiten, Bab: 20, Hadis No: 4006.

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, ya iyiliği emredip kötülüğe mani olur, zalimi yaptığından vazgeçirir ve onu hakka boyun eğdirirsiniz, veya Allah sizin kalblerinizi birbirinden nefret etririr de birbirinize düşersiniz ve İsrailoğullarına lanet ettiği gibi sizi de lanetine uğratır."(135)

Resulullah (s.a.v.) efendimiz yine bu hususta buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَاباً مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلاَ يُسْتَجَابُ لَكُمْ.

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, ya iyiliği emreder, kötülüğü nehyedersiniz, ya da Allah pek yakında katından size bir azap gönderir de, o azabı kaldırması için Allah'a yalvarırsınız, fakat duanız kabul edilmez."(136)

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ ، وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ، قَبْلَ أَنْ تَدْعُوا فَلاَ يُسْتَجَابُ لَكُمْ ».

Başınıza Allah'ın azabı gelip de o azabın kaldırılması için dua ettiğiniz halde duanızın kabul edilmeyeceği an gelmeden önce mutlaka iyiliği emredin, kötülüğe mani olun."(137)

Ayrıca şu hadis-i şerifte de buyurulmaktadır ki:

« مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ . فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ . وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ ».

İçinizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirin. Eğer buna gücü yetmezse diliyle (değiştirsin.) Şayet buna da gücü yetmezse kalbiyle (değiştir-

135 Ebu Davud, K. el-Melahim, Bab: 17, Hadis No: 4336, 4337.
136 Tirmizi, K. el-Fiten, Bab: 9, Hadis No: 2169 / AHmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S. 388.
137 İbn-i Mace, K. el-Fiten, Bab:20, Hadis No: 4004.

sin.) Bu da imanın en zayıf halidir."[138]

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

ان الله عز وجل لا يعذب العامة بعمل الخاصة حتى يروا المنكر بين ظهرانيهم وهم قادرون على ان ينكروه فلا ينكروه فاذا فعلوا ذلك عذب الله الخاصة والعامة

Şüphesiz ki Allah, bazı kişilerin işledikleri günahlar yüzünden bütün insanları cezalandırmaz. Ancak bütün insanlar aralarında kötülüğün yayıldığını görür de ona mani olmaya güçleri yettiği halde, o kötülüğe mani olmazlarsa, o zaman bir kısmınızın işlediği günah yüzünden hepinizi cezalandırır."[139]

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

«إِذَا عُمِلَتِ الْخَطِيئَةُ فِي الأَرْضِ كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكَرِهَهَا ، وَقَالَ مَرَّةً «أَنكَرَهَا» كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْهَا، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا فَرَضِيَهَا كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا».

"Yeryüzünde bir günah işlenir de bir kimse onu görüp karşı çıkarsa, o kimse orada bulunmamış gibidir. (Yani o günahın işlenmesinden dolayı hesaba çekilmez.) Şayet orada bulunmadığı halde işlenen günaha rıza gösterirse, o günahın işlendiği yerde bulunmuş gibidir. (Yani o günahın işlenmesinden dolayı hesaba çekilir.)[140]

Diğer bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

«لَنْ يَهْلَكَ النَّاسُ حَتَّى يَعْذِرُوا ، أَوْ يُعْذِرُوا ، مِنْ أَنْفُسِهِمْ»

"İnsanlar özür beyan edemeyecek hale düşmedikçe, veya mazur görülme-

138 Müslim, K. el-İman, Bab: 78, Hadis No: 49 / Ebu Davud, K. es-Salah, Bab: 248, Hadis No: 1140. K. el-Melahim, Bab: 17, Hadis No: 4340 / Tirmizi, K. el-Fiten, Bab: 11, Hadis No: 2172 / İbn-i Mace, K. el-Fiten, Bab: 20, Hadis No: 4013.

139 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 4, S. 192 / Muvatta, K. el-Kelam, Bab: 23.

140 Ebu Davud, K. el-Melahim, Bab: 17, Hadis No: 4345.

yecekleri hale gelmedikçe helak olmayacaklardır."(141) Yani insanlar bilerek ve çokça günah işleyecekler, böylece özür beyan edemeyecek duruma düşeceklerdir.

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَامَ خَطِيباً . فَكَانَ فِيمَا قَالَ «أَلاَ ، لاَ يَمْنَعَنَّ رَجُلاً ، هَيْبَةُ النَّاسِ، أَنْ يَقُولَ بِحَقٍّ ، إِذَا عَلِمَهُ».

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) hutbe okurken şöyle buyurdu: "Dikkat edin, insanlardan çekinmek, sakın bir kişinin hak bildiği şeyi söylemesine engel olmasın."(142)

«أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ» أَوْ «أَمِيرٍ جَائِرٍ»

"Cihadın en üstünü zalim idareci huzurunda hakkı söylemektir."(143)

Bir diğer hadis-i şerifinde de Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولَ (ﷺ) «لاَ يَحْقِرْ أَحَدُكُمْ نَفْسَهُ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ يَحْقِرُ أَحَدُنَا نَفْسَهُ؟ قَالَ « يَرَى أَمْراً ، للهِ عَلَيْهِ فِيهِ مَقَالٌ ، ثُمَّ لاَ يَقُولُ فِيهِ . فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ، لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ : مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَ فِي كَذَا وَكَذَا؟ فَيَقُولُ : خَشْيَةُ النَّاسِ. فَيَقُولُ : فَإِيَّايَ ، كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ تَخْشَى».

"Sizden bir kimse sakın kendisini küçük görmesin." Bunun üzerine dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, bizden bir kimse kendisini nasıl küçük görür?" Re-

141 Ebu Davud, K. el-Melahim, Bab:17, Hadis No:4347 / AHmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S. 260; C.5, S. 293.

142 İbn-i Mace, K. el-Fiten, Bab: 20, Hadis No: 4007 / Tirmizi, K. el-Fiten, Bab: 26, H. No:2191.

143 Ebu Davud, K. el-Melahim, Bab:17, Hadis No:4344/Tirmizi, K. el-Fiten, Bab:13, H.No:2174.

sulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Allah'ın, tebliğ edilmesi icabeden bir emrini görür de orada susarsa, Allah da ona kıyamet gününde "Senin şöyle şöyle konuşmana engel neydi?" diye sorar. O da: "İnsanların korkusuydu." der. Bunun üzerine Allah Teala "İnsanlardan değil, benden korkman gerekirdi." buyurur."(144) İşte insanın kendisini küçük düşürmesi budur. Resulullah (s.a.v.)'e bir gün şöyle soruldu:

قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! مَتَى نَتْرُكُ الأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ قَالَ: «إِذَا ظَهَرَ فِيكُمْ مَا ظَهَرَ فِي الأُمَمِ قَبْلَكُمْ» قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَا ظَهَرَ فِي الأُمَمِ قَبْلَنَا؟ قَالَ «الْمُلْكُ فِي صِغَارِكُمْ وَالْفَاحِشَةُ فِي كِبَارِكُمْ، وَالْعِلْمُ فِي رُذَالَتِكُمْ».

"Ey Allah'ın Resulü, biz müslümanlar iyiliği emretme ve kötülüğe mani olmayı ne zaman terkederiz?" Resulullah (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Sizden evvelki ümmetlerde görülenler, sizde de görüldüğü zaman." Dedik ki: "Ey Allah'ın Resulü, bizden önceki ümmetlerde neler görülmüştü?" Buyurdu ki: "Görülen şeyler, mülkün küçüklerinizde olması, fuhuşun büyüklerinizde görülmesi, ilmin de rezillerinizde bulunmasıdır."(145)

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

80- Onlardan bir çoklarının, kâfirleri dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendilerine takdim ettiği şey ne kötüdür. Allah onlara gazap etmiştir. Onlar ebedi olarak azap içinde kalacaklardır.

Ey Muhammed, Yahudilerden bir çoğunun putlara tapan müşrikleri dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendileri için takdim ettiği bu hal ne çirkin bir durumdur. Allah, kâfirleri dost edinmeleri sebebiyle onlara gazap etmiştir.

---

144 İbn-i Mace, K. el-Fiten, Bab:20, Hadis No:4008 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.47, 73, 91.
145 İbn-i Mace, K. el-Fiten, Bab: 20, Hadis No: 4015/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.187.

Onlar kıyamet gününde de cehennem azabında ebedi olarak kalacaklardır.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ
اَوْلِيَٓاءَ وَلٰكِنَّ كَث۪يرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

81- Eğer onlar Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman etmiş olsalardı, kâfirleri dost edinmezlerdi. Fakat onlardan bir çoğu yoldan çıkan kimselerdir.

Eğer İsrailoğulları Allah'a, Peygamberi Muhammed'e ve Muhammed'e indirilen Kur'an'a iman etmiş olsalardı, kâfirleri dost edinmezlerdi. Fakat onlardan çoğu Allah'a itaatten ayrılan, helali haram sayan fasıklardır.

* Mücahid bu âyet-i kerimenin, münafıklar hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذ۪ينَ اَشْرَكُواۚ
وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰىۜ
ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسّ۪يس۪ينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

82- Ey Muhammed, şüphesiz insanlardan iman edenlere en şiddetli düşman olarak Yahudileri ve Allah'a ortak koşanları bulursun. Ve yine iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak "Biz Hristiyanız." diyenleri bulursun. Bu da onların arasında papazların ve rahiplerin bulunmasından ve büyüklük taslamamalarındandır.

Ey Muhammed, şüphesiz ki insanlardan müminlere en şiddetli düşman olarak Yahudileri ve Allah'tan başka şeylere tapan müşrikleri bulursun. Çünkü bunların inkârları inatçılıklarından kaynaklanmaktadır. Ve yine insanlardan müminlere en yakın olarak böbürlenmeyen Hristiyanları bulursun. Çünkü onların içinde papazlar ve rahipler vardır. Bir de onlar hakka karşı büyüklük taslamaz-

lar.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazı âlimlere göre bu ve bundan sonra gelen âyetler Habeşistan'dan Resulullah'a gelip, müslüman olan Habeşliler hakkında nazil olmuştur.

b- Diğer bazılarına göre bu âyet-i kerime, Habeşistan Kralı Necaşi ve onunla birlikte müslüman olan kişiler hakkında nazil olmuştur. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Necaşi Resulullah'a bir heyet gönderdi. Resulullah onlara Kur'an okudu. Onlar da müslüman oldular. Allah o müslüman olan kişiler hakkında bu âyeti indirdi. Onlar gidip bu durumu Necaşi'ye anlattılar, o da müslüman oldu ve müslüman olarak öldü. Necaşi'nin ölüm haberi gelince Resulullah buyurdu ki: "Kardeşiniz Necaşi öldü. Onun cenaze namazını kılın." Resulullah, Necaşi Habeşistan'da iken cenaze namazını Medine'de kıldırdı. Abdullah b. Abbas da bu âyetin izahında diyor ki: "Resulullah Mekke'de iken müşriklerin, sahabilerine bir şey yapacaklarından korkuyordu. Bu sebeple Cafer b. Ebi Talib, Abdullah b. Mes'ud ve Osman b. Mez'umun da içinde bulunduğu bir topluluğu Habeşistan Kralı Necaşi'ye gönderdi. Müslümanların Habeşistan'a gittikleri haberi müşriklere ulaşınca, onlar da Amr b. el-Ass'ın içinde bulunduğu bir heyeti Necaşi'ye gönderdiler. Müşriklerin heyeti müslümanlardan önce Habeşistan'a vardı ve Necaşiye dediler ki: "İçimizden bir adam çıktı. Kureyşlilerin akıllarını ve düşüncelerini küçümsüyor. Kendisinin Peygamber olduğunu iddia ediyor. O sana, kavmini, senin aleyhine ifsad etmek için bir heyet gönderdi. Biz sana gelip bunu bildirmeyi düşündük." Necaşi dedi ki: "Onlar bana geldiklerinde ne söyleyeceklerine bakarım." Resulullah'ın gönderdiği heyet Habeşistan'a ulaştı. Necaşi'nin kapısına vardılar ve dediler ki: "Allah'tan dostlarının içeri girmesine izin verir misin?" Necaşi de dedi ki: "İzin verin girsinler. Allah'ın dostlarına kapımız açıktır." Heyet içeri girince Necaşi'ye selam verdiler. Kureyş'in gönderdiği heyet, "Ey Kral bizim sana doğru söylediğimizi gördün mü? Bunlar seni, selamlandığın şekilde selamlamadılar." dediler. Necaşi müslümanlara: "Sizin, beni, benim selamlanmam ile selamlamamanızın sebebi nedir?" diye sordu. Onlar da: "Biz seni cennet ehlinin ve meleklerin selamı ile selamladık." dediler. Necaşi onlara: "Adamınız İsa ve annesi hakkında ne diyor?" diye sordu. Onlar da: "O, İsa hakkında diyor ki: "O, Allah'ın kuludur. Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı bir sözüdür. Ve Allah'tan bir ruhtur." Meryem hakkında da diyor ki: "O, bakire ve sevimli bir kadındır. Kendisini Rabbine adayan bir kadındır." Bunun üzerine Necaşi yerden bir çöp aldı ve dedi ki: "İsa ve annesi, sizin arkadaşınızın bu söylediklerinden şu kadar farklı bir şey söylememişlerdir." Müşrikler Necaşi'nin bu sözünden hoşlanmadılar. Yüzleri değişti. Necaşi müslümanlara: "Size indirilen âyetlerden herhangi bir şey biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar da "Evet." dediler. Necaşi: "Okuyun." dedi. Onlar da okudular. Orada papazlar, ruhbanlar ve

etmeyiz? Halbuki bizler, Rabbimizin bizi, salih topluluklarla beraber naim cennetlerine koymasını ve kıyamette bizleri onların derecelerine erdirmesini candan isteriz."

* Süddi, Abdullah b. Zübeyr, Urve b. Zübeyr ve Zühri bu âyet-i kerimenin, Habeşistan Kralı Necaşi'nin gönderdiği heyet hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Bunlar, kendilerine Kur'an okununca, onun hak olduğunu anlamışlar, gözleri yaşlarla dolmuş ve iman ettiklerini bildirmişlerdir. Ayrıca Allah Teala'dan, kendilerini şahitlerle birlikte yazmasını niyaz etmişlerdir.

Burada zikredilen şahitlerden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre, Muhammed ümmetidir. "Şahitler" denilmesinin sebebi ise onların kıyamet gününde Kur'an'dan öğrendiklerine göre, Peygamberlerin, ümmetlerine, Allah'ın emirlerini tebliğ ettiklerine dair şahitlik yapacak olmalarındandır.

Bu husus başka bir âyette de şöyle beyan edilmektedir: "Böylece biz sizin, insanlara karşı şahitler olmanız, Peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık."(147)

Âyette zikredilen "salih topluluk"tan maksat, Allah'a iman eden, ona itaat eden, bu sayede cennete girmeyi hak eden insanlardır.

فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ
جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾

85- Böyle dediklerinden dolayı Allah onları, altlarından ırmaklar akan cennetlerle mükâfaatlandırmıştır. Orada ebedi olarak kalacaklardır. İşte iyilik yapanların mükâfaatı budur.

Onların iman etmeleri, hakkı kabul etmeleri ve bunları söylemeleri sebebiyle Allah onları, altlarından ırmaklar akan cennetlerle mükâfaatlandırmıştır. Onlar orada devamlı olarak kalacaklardır. Oradan hiç çıkmayacaklardır. Başka bir yere de nakledilmeyeceklerdir. İşte iyilikte bulunanların mükâfaatı budur. İyilikte bulunanın iyilikte bulunması ise Allah'ı kesin bir şekilde birlembek, hiçbir şeyi ona ortak koşmamak, Peygamberleri ve onların, Allah katından getirdikleri kitapları tasdik etmek, farzlarını eda edip yasaklarından kaçınmaktır. İşte altından ırmaklar akan cennetleri hak etme, böyle bir iyiliğin karşılığıdır.

147 Bakara Suresi, 2/143.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

86- İnkâr edenlere ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte onlar, cehennemliklerin ta kendileridir.

Allah'ın birliğini ve Muhammed'in Peygamberliğini inkâr edenlere ve kitaplarda gönderdiğimiz âyetleri yalanlayanlara gelince; işte onlar, ateşi çok şiddetli olan cehennemin sakinleridirler.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾

87- Ey iman edenler, Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram saymayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.

Ey iman edenler, Allah'ın size helal kıldığı et, süt vb. şeyleri yeme ve kadınlara yaklaşma gibi hoşunuza giden temiz şeyleri, papaz ve ruhbanların yaptıkları gibi kendinize haram kılmayın. Onlar kadınları, temiz yiyecekleri ve içecekleri kendilerine haram kılmışlardır. Bunların bazıları kendilerini manastırlara hapsetmiş, bazıları da yeryüzünde dolaşıp durmuşlardır. Helal ve haram hususunda Rabbinizin sizin için çizdiği hududu aşmayın. Şüphesiz ki Allah haddi aşanları sevmez.

* Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında müfessirler iki görüş zikretmişlerdir.

a- Ebu Malik, İkrime, İbrahim en-Nehai, Ebu Kılabe, Katade, Süddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi şudur: Osman b. Mez'un, Abdullah b. Amr, Ali b. Ebi Talib gibi bir kısım sahabiler, müttaki bir davranış olduğu kanaatiyle, Allah'ın helal kıldığı bazı şeyleri kendilerine yasaklamışlardır. Mesela kadınlara yaklaşmamak, temiz ve lezzetli olan bazı yiyecek ve içecekleri yeyip içmemek gibi davranışlarda bulunmuşlardır. Hatta bazıları, tenasül organını kesip şehvani arzulardan tamamen uzak olmayı düşünmüşlerdir. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil olmuş, müminlere, Allah'ın helal kıldığı şeyleri kendileirne yasaklamamalarını emretmiştir.

Bu hususta Ebu Kılabe diyor ki: "Resulullah'ın sahabilerinden bazıları dünyayı bırakmayı, kadınları terketmeyi ve ruhbanlaşmayı arzulamışlardı. Bunun üzerine Resulullah ayağa kalktı, onlar hakkında çok sert konuştu ve dedi ki: "Sizden öncekiler kendilerine dini zorlaştırarak helak oldular. Onlar dini kendilerine zorlaştırdılar. Allah da zorlaştırdıkları şekliyle dinlerini onlara meşru kıldı. Bugünkü manastır ve kiliselerde bulunan insanlar onların kalıntılarıdır. Siz, Allah'a kulluk edin, hiçbir şeyi ona ortak koşmayın. Hac ve Umre yapın. Dürüst olun ki size de dürüst davranılsın." Ebu Kılabe diyor ki: "İşte bu âyet böyle kimseler hakkında nazil olmuştur."

Katade de bu âyetin nüzul sebebi hakkında diyor ki: "Bize anlatıldığına göre; Resulullah'ın sahabilerinden bazıları, kadınlara yaklaşmaktan ve et yemekten kendilerini uzaklaştırdılar. Manastırlar oluşturmak istediler. Bunların haberi Resulullah'a ulaşınca, Resulullah buyurdu ki: "Benim dinimde kadınlara yaklaşmayı ve et yemeyi terketme, manastırlar edinme diye bir şey yoktur." Katade diyor ki: "Yine bize bildirildiğine göre, Resulullah'ın döneminde üç kişi şunları yapmaya karar vermişlerdi: Biri demişti ki: "Ben geceleyin uyku uyumayacağım, devamlı ibadet edeceğim." Diğeri de demişti ki: "Ben de kadınlara yaklaşmayacağım." Bunun üzerine Resulullah bunları yanına çağırttı ve buyurdu ki: "Şöyle şöyle yapacağınız bana bildirildi. Bu doğru mu?" Onlar da: "Evet ey Allah'ın Resulü, biz bunları yapmakla hayırdan başka bir şey istemedik." dediler. Resulullah da buyurdu ki: "Fakat ben geceleri hem namaz kılıyorum, hem de uyuyorum. Bazı günler oruç tutuyorum, bazı günler tutmuyorum. Kadınlara da yaklaşıyorum. Kim benim sünnetimden yüzçevirirse, o benden değildir."

Bu hususta Abdullah b. Abbas da diyor ki: "Bu âyet-i kerime, Resulullah'ın bazı sahabilerine işaret etmektedir. Onlar demişlerdi ki: "Biz cinsel organlarımızı keselim. Dünyanın şehvani arzularını terkedelim ve rahiplerin yaptıkları gibi yeryüzünde gezip, seyahat edelim." Bunların haberi Resulullah'a ulaştı. Resulullah onları yanına çağırdı ve bu söylenenleri kendilerine sordu. Onlar da: "Evet öyle." dediler. Resulullah da buyurdu ki: "Fakat ben, oruç tutuyorum. Oruca ara da veriyorum. Namaz da kılıyorum. Uyku da uyuyorum. Kadınlarla evleniyorum. Kim benim sünnetimi alırsa o bendendir. Kim de benim sünnetimi almazsa, o benden değildir." Abdullah b. Abbas, Osman b. Mez'un'un bu sahabilerden biri olduğunu zikretmektedir.

İkrime diyor ki: "Resulullah'ın sahabilerinden Osman b. Mez'un, Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Mes'ud, Mikdat b. el-Esved ve Ebu Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim inzivaya çekildiler. Kendilerini evlerine hapsettiler, kadınlardan uzak durdular. Yün giymeye başladılar. Güzel olan yiyecek ve giyecekleri kendilerine haram kıldılar. Sadece İsrailoğullarından, dünyayı gezip dolaşanların yediklerini yediler, giydiklerini giydiler. Kendilerini iğdiş yapmak istediler. Geceleri devamlı olarak namazla geçireceklerine, gündüzleri de devamlı oruç tuta-

caklarına dair ittifak ettiler. Bu âyet işte bunlar hakkında nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah adam gönderip onları yanına çağırttı ve buyurdu ki: "Nefsinizin üzerinizde hakkı var. Gözünüzün üzerinizde hakkı var. Oruç da tutun, ara da verin. Namaz da kılın, uyku da uyuyun. Bizim sünnetimizi terkeden bizden değildir." Bunun üzerine o sahabiler dediler ki: "Ey Allah'ım, biz teslim olduk ve indirdiğine uyduk."

b- İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyet-i kerime Abdullah b. Revaha, hanımı ve misafiri hakkında nazil olmuştur.

Abdullah b. Revaha bir kişiyi misafir etmiş, fakat bir işi çıkmış ve akşam yemeğinde bulunamamış. Eve dönünce ailesine: "Sen misafire akşam yemeği vermedin mi?" diye sormuş, hanımı da ona: "Yemek az idi. Senin gelmeni bekledim." diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Abdullah "Sen benim için misafirime yemek vermedin ha? Senin yemeğini tatmak bana haram olsun." demiştir. Hanımı da: "Eğer sen onu tatmazsan, onu tatmak bana da haram olsun." demiş. Misafir de: "Sizler onu tatmazsanız, onu tatmak bana da haram olsun." demiştir. Abdullah b. Revaha bu durumu görünce hanımına: "Getir yemeği haydi besmele çekip yeyin." demiş. Yemeği yedikten sonra gidip durumu Resulullah'a anlatmıştır. Resulullah da ona: "İyi yapmışsın." demiştir. İşte bu ve bundan sonra gelen âyet onlar hakkında nazil olmuştur.

c- İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi şudur:

Bir adam Resulullah'a gelmis ve ona demiş ki:

حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ (ﷺ) ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ
إِنِّي إِذَا أَصَبْتُ اللَّحْمَ انْتَشَرْتُ لِلنِّسَاءِ ، وَأَخَذَتْنِي شَهْوَتِي، فَحَرَّمْتُ عَلَيَّ
اللَّحْمَ فَأَنْزَلَ اللهُ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكُمْ وَلاَ
تَعْتَدُوا إِنَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلاَلاً طَيِّبًا).

"Ey Allah'ın Resulü, ben et yediğim zaman kadınlara karşı isteğim artıyor, şehvani isteklerim beni kaplıyor. Bu sebeple ben et yemeyi kendime haram kıldım." İşte bunun üzerine Allah Teala: "Ey iman edenler, ALlah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram saymayın." âyetini indirmiştir.[148]

148 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 12, Hadis No: 3054.

Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki; bu âyet-i kerime, kişinin Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyleri haram saymasının yasak olduğunu bildirmekte, bu yolla takvaya erişmek isteyenlerin yanlış bir yolda olduklarını beyan etmektedir. Bu hususta Peygamber efendimizden şu hadisler de nakledilmektedir: Enes b. Malik'in şöyle dediği rivayet edilmektedir:

انَّهُ سَمِعَ أَنَس ابْنَ مَالِك رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَ ثَلاثَةُ رَهْطٍ الَى بُيُوتِ ازْوَاجِ النَّبِيِّ (ﷺ) يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ (ﷺ) فَلَمَّا اُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا فَقَالُوا وَايْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ (ﷺ) قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ احَدُهُمْ اَمَّا انَا فَإِنِّى اُصَلِّى اللَّيْلَ ابَداً وَقَالَ آخَرُ انَا اصُومُ الدَّهْرَ وَلاَ افْطِرُ وَقَالَ آخَرُ انَا اَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلا اتَزَوَّجُ ابَداً فَجَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) فَقَالَ انْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا امَا وَاللّٰهِ انِّى لأَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَاَتْقَاكُمْ لَهُ لَكِنِّى اصُومُ وَافْطِرُ وَاُصَلِّى وَارْقُدُ وَاَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّى.

"Ashaptan üç kişi Resulullah'ın zevcelerinin evlerine gelerek onun, gizlice yaptığı ibadetleri öğrenmek istemişlerdi. Durum (Resulullah'ın evinde gizlice yaptığı ibadetler) kendilerine bildirilince, Resulullah'ın yaptığı ibadetleri azımsarcasına şöyle dediler: "Durum böyle amma, Resulullah nerde biz nerde. Çünkü onun geçmişte ve gelecekte işlemesi muhtemel bütün günahları affedilmiştir." Sonra içlerinden biri: "Ben, geceleri devamlı namaz kılacağım." dedi. Diğeri: "Ben devamlı oruç tutacağım ve bozmayacağım." dedi. Üçüncüsü ise: "Ben de kadınlardan ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim." dedi. O anda Resulullah (s.a.v.) geldi ve onlara: "Şöyle şöyle konuşanlar sizler misiniz? Allah'a yemin olsun ki ben sizin Allah'tan en çok çekineniniz ve ondan en çok korkanınızım. Fakat ben bazan oruç tutarım, bazan da yerim. (Geceleri) bazan namaz kılarım, bazan da uyurum. Kadınlarla da evlenirim. (İşte benim sünnetim budur.) Kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir."(149)

149 Buhari, K. en-Nikâh, Bab: 1 / Müslim, K. en-Nikâh, Bab: 5, Hadis No: 1401 / Nesei, K. en-Nikâh, Bab: 4 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S. 158.

Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِى وَقَّاصٍ ، قَالَ: رَدَّ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ التَّبَتُّلَ. وَلَوْ أُذِنَ لَهُ لاخْتَصَيْنَا.

"Resulullah (s.a.v.) Osman b. Mez'un'un, kadınlardan uzak durma kararını reddetmeyip, ona bu hususta izin verseydi, bizler de mutlaka kendimizi iğdiş eder, erkekliğimizi yok ederdik."(150)

Âyet-i kerimede geçen "Haddi aşmayın" ifadesi, Süddi tarafından, "Osman b. Mez'un gibi, cinsel organlarınızı kesmeye kalkarak, Allah'ın koyduğu sınırı aşmayın." demektir.

İkrime'ye göre bu ifadeden maksat şudur: "Kadınları, bir kısım yiyecek ve içecekleri ve uykuyu kendinize haram kılmaya girişerek Allah'ın sizin için koyduğu sınırları aşmayın." demektir.

Hasan-ı Basri'ye göre ise bu ifade geneldir. Allah Teala, bununla helallar aşılarak, haramlara düşmeyi yasaklamıştır.

Taberi, âyetin genel ifadesine uygun olması hasebiyle ve âyetin genel ifadesini tahsis eden özel bir delilin bulunmaması dolayısıyla Hasan-ı Basri'nin izah şeklini tercih etmiş, âyetin mânâsının "Gerek haramlar, gerekse helaller hususunda Allah'ın koyduğu sınırları aşmayın." şeklinde olduğunu söylemiştir. Âyetin nüzul sebebinin, Osman b. Mez'un ve benzeri sahâbilerin davranışları olması âyetin genel hükmünü kayıtlamaz. Bu âyet her helalin ve haramın sınırlarını aşanları kapsamaktadır.

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88- Allah'ın size verdiği rızıklardan helal ve temiz olarak yeyin. İman ettiğiniz Allah'tan korkun.

Ey iman edenler, Allah'ın size rızık olarak verdiği ve size helal kıldığı yemeklerden yeyin. Birliğine iman ettiğiniz ve Rabliğini tasdik ettiğiniz Allah'tan korkun. Onun, helal ve haramlar hususunda koyduğu sınırları aşmayın. Haram

150 Müslim, K. en-Nikâh, Bab: 6, Hadis No: 1402 / Nesei, K. en-Nikâh, Bab: 4.

kıldıklarını helal, helal kıldıklarını da haram saymayın. İman ettiğiniz Rabbinize karşı gelmekten kaçının. Aksi takdirde onun gazabına veya azabına uğratılmış olursunuz.

* Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler, size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin. Şayet sadece Allah'a ibadet ediyorsanız ona şükredin."(151)

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ
الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ
أَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89- Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Fakat bile bile yaptığınız yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bu, (bozulan) yeminin keffareti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından, on yoksulu yedirmek veya giydirmek, yahut da bir köle azad etmektir. Bunları bulamayan kimse için de üç gün oruç tutmaktır. Yapıp da bozduğunuz yeminlerinizin keffareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar ki şükredesiniz.

Allah sizleri, "Hayır vallahi, evet billahi" gibi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden dolayı hesaba çekmez. Fakat sizleri, bir şeyi yapıp yapmayacağınıza dair bilerek yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutar. Bozduğunuz yeminlerinizin keffareti, ya ailenize yedirdiğiniz şeylerin ortalamasından yedirmek suretiyle on fakiri doyurmak veya giydirmek ya da Allah rızası için bir köle azad etmektir. Yedirecek yemek, giydirecek elbise veya azad edecek köle bulamayanın keffareti ise üç gün oruç tutmaktır. İşte yaptığınız yeminleri bozmanızın keffareti budur. Yeminlerinizi muhafaza edin, bozmayın. Bozduğunuz takdirde keffaretini yerine getirin. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar ki şükredesiniz.

151 Bakara Suresi, 2/172.

* Resulullah'ın sahabileri, bir kısım helal şeyleri, yemin etmek suretiyle kendilerine haram kılmışlardır. Allah Teala, bu âyet-i kerime ile, yeminler ederek helal şeyleri kendilerine haram kılmalarını yasaklamıştır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Ey iman edenler, Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram saymayın." âyet-i kerimesi, kendilerine kadınlara yaklaşmayı ve et yemeyi yasaklayan kimseler hakkında nazil olunca bunlar dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, bunları yapmayacağımıza dair yaptığımız yeminler ne olacak?" Bunun üzerine Allah Teala: "Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutmaz." âyetini indirdi.

Taberi diyor ki: "Biz daha önce hangi yeminlerin kasıtsız (Yemi-i lağiv), hangilerinin kasıtlı yeminler olduğnu ve hangi yeminlerin bozulup, hangi yeminlerin bozulmayacağı hususunu bu kitabımızda Bakara Suresi'nin iki yüz yirmi beşinci âyetinin izahında zikrettik, bu sebeple burada tekrarlanmasına lüzum görmedik."

Mücahid, kasıtlı olarak yapılan yeminlerden maksadın, bilerek yapılan yeminler olduğunu, Hasan-ı Basri ise bunlardan maksadın, günah işlemek maksadıyla yapılan yeminler olduğunu, bu nedenle bozularak yerine keffaret ödenmesi gerektiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Bu yeminin keffareti." buyurulmaktadır. Burada zikredilen bu yeminden, yemi-i Lağiv mi, yoksa kasıtlı olarak yapılan yeminin mi kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Hasan-ı Basri, Şa'bi, Ebu Malik, İbrahim en-Nehai, Hz. Aişe, Yahya b. Said, Ali b. Ebi Talha ve Süddi'ye göre burada zikredilen "Bu yemin"den maksat, kasıtlı olarak yapılan yemindir. Bunun bozulması halinde âyette zikredilen keffaretler yerine getirilecektir. Bunlara göre yemin-i lağiv'den maksat, kişinin, bir şeyin doğru olduğunu sanarak yemin etmesidir. Halbuki o şey zannettiği gibi doğru değildir. Kişi böyle bir yeminden dolayı sorumlu olmaz. Onu bozmasından dolayı keffaret gerekmez. Kasıtlı olarak yapılan yeminden maksat ise kişini bildiği bir şey üzerine kasıtlı olarak yemin etmesidir. İşte bu yeminleri bozması halinde onun, âyette zikredilen keffaretleri yerine getirmesi gerekir. Ayrıca kasıtlı olarak yaptığı bu yemin bir günah işlemek için ise, onu bozması ve keffaret ödemesi gereklidir. Yemini sürdüremez.

Ebu Malik diyor ki: "Yeminler üç türlüdür. Bozulduklarında keffaret verilmesi gereken yeminler, bozulduklarında keffaret verilmesi icabetmeyen yeminler, bir de yemin edenin hiçbir şekliyle sorumlu olmayacağı yeminlerdir. Keffaret icabeden yeminler, kişinin bir şeyi yapmayacağına dair yaptığı yeminlerdir. Böyle bir iş yapılacak olursa işte o durumda keffaret gerekir. Keffaret icabetmeyen yeminler ise kişinin kasıtlı bir şekilde yalan yere yaptığı yeminler-

dir. Bu yeminler için keffaret icabetmez. Kişinin sorumlu olmadığı yeminler ise bir şeyin, yemin ettiği gibi olduğu kanaati ile yemin etmesi, daha sonra da o şeyin yemin ettiği gibi olmadığının anlamış olduğu yeminlerdir. İşte buna "Yemin-i Lağiv" denir ve bunun için de herhangi bir keffaret söz konusu değildir.

b- Abdullah b.Abbas, Said b.Cübeyr ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin "Bu yeminin keffareti" ifadesinde geçen "Bu yemin"den maksat, "Yemin- Lağiv"dir (Bozulması gerekli olan yemindir). Bunların izahına göre Yemin-i Lağivden maksat, caiz olmayan bir hususun yapılmasına dair edilen yemindir. Bu gibi yeminlerin bozulmaları ve yerine getirilmemeleri gerektiğinden bunlara lağiv yeminler (İptal edilen yeminler) ismi verilmiştir. Kişi böyle bir yemini yaptığı takdirde onu bozmakla ve âyette zikredilen keffareti yerine getirmekle mükelleftir. İşte böyle bir yemini yapan kimse yeminini bozar ve keffareti de yerine getirirse sorumluluktan kurtulmuş olur, hesaba çekilmez. Bu görüşte olan âlimlere göre kasıtlı olarak yapılan yeminden maksat ise caiz olmayan bir şeyin yapılmasına dair edilen ve bozulmayan yeminlerdir. Bu gibi yeminleri yapanlar, caiz olmayan şeyleri yaptıklarından dolayı sorumlu olurlar ve hesaba çekilirler.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, yemin-i Lağivden maksadın, günah işleme maksadıyla yapılmayan yeminler olduğunu, kasıtlı olarak yapılan yeminlerden maksadın ise günah işlemek amacıyla yapılan yeminler olduğunu söylemiş ve âyetin mânâsının şu şekilde olduğunu söylemiştir: "Ey insanlar, Allah sizleri boş sözlerinizden ve kendisine karşı gelmeyi kastetmeyen, günah işlemeyi hedef almayan yeminlerinizden dolayı hesaba çekmez. Fakat o sizi, günah işlemeyi kastederek yaptığınız ve kendinize gerekli kıldığınız yeminlerinizden dolayı hesaba çekecektir. Hesaba çekileceğiniz bu yeminlerin icabettiği günahları sizden silecek ve affettirecek vasıta, sizlerin, zikredilen keffaretleri yerine getirmenizdir.

Âyeti kerimede geçen ve "Ailenize yedirdiğinizin ortalamasından" diye tercüme edilen ifadeden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

a- Esved b.Yezid, Abddullah b.Ömer, Ubeyde es-Selmani, Muhammed b.Sirin, Hasan-ı Basri, Dehhak, Şüreyh, Hz.Ali, Ebu Rezin, Hişam b.Muhammed ve benzeri âlimlere göre burada zikredilen "Ailenize yedirdiğinizin ortalaması'ndan maksat, yemin edenin, memleketinin halkının yediklerinin çeşitlerinin ortalamasıdır. Buna göre yemin eden kimse bulunduğu beldenin halkının yediklerinin ortalamasından on fakiri doyurarak yeminlerinin keffaretini ödemiş olur. Bu görüşte olan âlimler zamanlarında ve memleketlerinde mevcut olan yemekleri gözönünde bulundurarak, yemin edenin, on fakiri, zikrettikleri belli yemeklerle doyurması gerektiğini beyan etmişlerdir. Mesela Esved b.Yezid, yenen

şeylerin ortalamasının ekmek, hurma, zeytinyağı ve terayağı olduğunu söylemiş, bunların en iyisinin ise et olduğunu zikretmiştir. Hz. Ömerin'in oğlu Abdullah ise yenen şeylerin ortalamasının, ekmekle hurma, ekmekle tereyağı, ekmekle zeytinyağı olduğunu, yiyeceklerin en iyisinin ise ekmekle et olduğunu, başka bir rivayette Abdullah, yiyeceklerin ortalamasının, ekmek, et, ekmek tereyağı, ekmek peynir, ekmek ve sirke olduğunu söylemiştir.

Hasan-ı Basri ise yiyeceklerin ortalamasının ekmek, et veya ekmek ve tereyağı yahut ekmek ve süt olduğunu söylemiştir.

Şüreyh ise yiyeceklerin ortalamasının ekmek ve zeytinyağı olduğunu, sirkenin ise güzel bir yiyecek olduğunu söylemiştir.

Hz.Ali bu âyette zikredilen "Ailenize yedirdiğinizin ortalaması"ndan maksadın, sabah akşam olmak üzere iki vakit yemek olduğunu, bir vakit yemeğin de ekmek, zeytinyağı veya ekmek tereyağı yahut sirke ve zeytinyağı olduğunu söylemiştir.

Hasan-ı Basri ise bu âyette zikredilen "yiyeceklerin ortalaması" olan keffaretten maksadın, bir vakit yemek yedirmek olduğunu, bunun da ekmek ve et, bu olmadığı takdirde ekmek tereyağı ve süt, bunlar da olmadığı takdirde ekmek sirke ve zeytinyağı olduğunu, yedirilecek kimselerin doyuncaya kadar yedirilmeleri gerektiğini söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Yedirilen şeyin ortalamasından maksadın, belde halkının yiyeceklerinin çeşidinin ortalaması olduğunu söyleyen âlimler her bir fakire verilecek gıda maddelerinin miktarı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

aa- Hz. Ömer, Hz. Ali, İbrahim en-Nehai, Said b.Cübeyr, Şa'bi, Abdullah b.Abbas, Mücahid ve Ebu Malike göre, yemin eden kimse fakire yemek yedirmeyip gıda maddesi vermek istediğinde on fakirden herbirine buğdaydan yarım sa', diğer hububattan ise bir sa' ölçüsünde gıda maddesi verir."[152]

bb- Zeyd b.Sabit, Abdullah b.Abbas, Abdullah b. Ömer, Kasım, Salim, Süleyman b.Yesar ve Atadan nakledilen diğer bir görüşe göre yemini bozan kimse keffaret olarak on fakirden her birine bir müdd (çeyrek sa') ölçüsünde gıda maddesi verir.

cc- Hasan-ı Basriye göre her fakire bir müdd buğday bir müdd de hurma verilir.

b- Hz. Ali ve Muhammed b.Ka'b el-Kureziden nakledilen diğer bir görüşe göre yemin eden kimse keffaret olarak on fakirden her birini sabah akşam yedirir.

---

152 Bir sa' dört müdd'e eşittir. Bir sa', yaklaşık 2.917 kg. veya 3.333 kg.'dır.

c- Abdullah b.Abbas, Âmir eş-Şa'bi, Said b.Cübeyr ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Ailenize yedirdiklerinizin ortalaması"ndan maksat, keffaret verenin, kendi ailesine yedirdiği az veya çok yemeklerin ortalamasıdır. Eğer yeminine keffaret veren kimse, ailesini doyurabilen kimselerden ise on fakiri tam doyurur. Şayet bu kimse fakirliğinden dolayı ailesini doyuramıyorsa on fakire de ailesine yedirdiği miktarda yemek verir.

Bu hususta Abdullah b.Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmiştir. "Eğer sen, aileni yedirip doyurabilen kimselerden isen fakirleri de doyur. Şayet değilsen aileni yedirdiğin kadar yedir."

Said b.Cübeyr de demiştir ki: "Daha önce yeminlere keffaret verirken, büyük insanlara, küçük yaştakilere yedirmediklerini yedirirlerdi. Hürlere de, kölelere yedirmediklerini yedirirlerdi. Bunun üzerine bu âyet indi ve kendilerine keffaret verilen fakirlerin eşit tutulmalarını, onlara keffaret verenin ailesine yedirdiklerinin ortalamasını yedirmesini emretti.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş: "Ailenize yedirdiğinizin ortalamasından yedirmektir." ifadesini: "Yemininden dolayı keffaret veren kimse, kendi ailesine yedirdiği yemeklerin cinsine göre değil azlık ve çokluğuna göre ortalamısını yedirsin." şeklinde izah eden görüştür. Çünkü Resulullah bütün keffaretlerde bu şekilde hüküm vermiştir. Mesela ihramlı iken başını tıraş etmek zorunda kalan kimseye, altı fakire üç sa' gıda maddesi vermesini emretmiştir.

Ka'b b. Ucre diyor ki:

أَنَّ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ وَقَفَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) بِالْحُدَيْبِيَةِ وَرَأْسِي يَتَهَافَتُ قَمْلاً فَقَالَ يُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ اَوْ قَالَ احْلِقْ قَالَ فِيَّ نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ اِلَى آخِرِهَا فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) صُمْ ثَلاَثَةَ اَيَّامٍ اَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقٍ بَيْنَ سِتَّةٍ اَوْ انْسُكْ بِمَا تَيَسَّرَ.

"Hudeybiye'de Resulullah gelip benim yanımda durdu. Benim başımdan bitler dökülüyordu. Dedi ki: "Haşeratların seni rahatsız ediyor mu?" Dedim ki: "Evet." Dedi ki: "Başını tıraş et. Buna mukabil üç gün oruç tut veya altı kişiye

bir "Ferak" (153) ölçüsünde sadaka ver. Veya gücünün yettiği bir kurbanı kes." (154)

Resulullah (s.a.v.) Ramazan ayında hanımıyla cinsi münasebette bulunan kimse için ise altmış fakire on beş sa' miktarında yiyecek vermesini emretmiştir. Yani burada keffaret verenin durumu fakir olduğundan her fakire yarım sa' vermesi yerine çeyrek sa' vermesi emredilmiştir.

Bu hususta Ebu Hureyre diyor ki: "Bir adam Ramazan günü orucunu bozdu. Resulullah'a geldi. Resulullah ona bir köle azadetmesini veya peşpeşe iki ay oruç tutmasını yahut altmış fakiri yedirmesini emretti. Adam: "Bende altmış fakiri yedirecek bir şey yok." dedi. Resulullah ona "Otur bekle." dedi. Bu arada Resulullah'a içinde on beş sa' miktarında hurma bulunan bir sepet getirildi. Resulullah buyurdu ki: "Bunu al ve tasadduk et." Adam dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, bu hurmalara benden daha muhtaç kimse yoktur." Bunun üzerine Resulullah güldü öyle ki, dişleri göründü ve ona dedi ki: "Bunu götür ye." (155)

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Resulullah'ın herhangi bir keffaret hakkında ekmek ve katığa dair hüküm verdiği veya sabah akşam yemek yedirmeye dair hüküm verdiği bilinmemektedir. Bu da göstermektedir ki keffaret, Resulullah'ın hüküm verdiği şekliyle fakirlere belli miktarlarda gıda maddeleri vermekle olur. Onları sabah veya akşam ekmek ve katık ile doyurma şeklinde değildir.

Buna göre âyetin bu bölümünün izahı şöyledir: "Kasıtlı olarak yaptığınız yeminlerin keffareti, ailenize yedirdiğiniz gıda maddelerinin ortalamasından on fakiri yedirmektir. Zenginin ailesine yedirdiğinin ortalaması iki müdd, yani yarım sa' miktarıdır. Resulullah'ın, fakirleri doyurma keffaretinde hükmettiği en yüksek miktar işte budur. Fakirin ailesine yedirdiğinin ortalaması ise bir müdd'dür. Yani çeyrek sa' dır. Resulullah'ın, fakirleri yedirme keffaretinde hüküm verdiği en az miktar da budur.

Âyet-i kerimede, yeminini bozan kimsenin on fakiri giydirmekle de keffaretini yerine getirebileceği zikredilmiştir. Müfessirler burada zikredilen giysinin nasıl bir giysi olacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid, Hasan-ı Basri, Tavus, Mansur, Ata, İbrahim en-Nehai, Abdullah b.Abbas ve Ebu Malik'ten nakledilen bir görüşe göre burada, keffaret olarak giydirilmesi emredilen elbiseden maksat, tek bir parça elbisedir. Yeminini bozan kimse on fakirden her birine birer parça elbise giydirerek keffaretini ödemiş olur. Bu elbise bir gömlek veya belden yukarı yahut belden aşağı giyi-

153, Bir ferak, üç sa' miktarına eşittir.

154 Buhari, K. el-Muhsar, b. 6 / Müslim, K. el-Hac, Bab: 82, Hadis No: 1201.

155 Bkz. Ebu Davud, K. es-Savm, Bab: 37, Hadis No: 2392, 2393.

len bir elbise olabilir.

b- Said b.el-Müseyyeb, Hasan-ı Basri, Muhammed b.Sirin, Ebu Musa el Eş'ari ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen elbiseden maksat, iki parça elbisedir. Yeminini bozan kimse on fakirden her birine iki parça elbise giydirerek keffaretini yerine getirmiş olur.

Said b.el-Müseyyeb, bu iki elbisenin, bir cübbe bir de sarık olabileceğini söylemiştir.

c- İbrahim en-Nehai ve Muğireye göre ise burada zikredilen elbiseden maksat, kişinin vücudunun tamamını kaplayan çarşaf, cübbe ve benzeri elbiselerdir. Bunlara göre sadece bir gömlek veya çamaşır yahut başörtüsü, burada zikredilen "Elbise" ifadesini kapsamaktadır.

d- Abdullah b.Ömere göre ise bu âyette zikredilen "Elbise"den maksat, belden yukarı ve belden aşağı giyilen iki parçadır.

Mücahid, Hasan-ı Basri ve Hakemden nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin bu bölümünde mutlak olarak zikredilen elbise, giyilen herhangi bir elbisedir. Mücahid demiştir ki: "Yeminin keffaretinde, şortun dışında her türlü elbise yeterlidir."

Hasan-ı Basri de demiştir ki: "Yeminin keffaretinde bir sarık dahi yeterlidir."

Taberi diyor ki: "Bize göre bu görüşlerden doğru olmaya daha yakın olanı ve âyetin mânâsına daha uygun olanı şöyle diyen görüştür: Burada on fakire giydirilecek elbiseden maksat, kendisine giysi denilecek bir ve daha fazla elbisedir. Zira, kendisine "Elbise" denmeyen bir giysinin, bu âyetin kapsamına girmediği herkes tarafından ittifakla kabul edilmektedir. Kendisine "Elbise" denen bir şeyin ve daha fazlasının, âyetin kapsamına girdiği muhakkaktır.

Âyet-i kerimede, yemin eden kimsenin yeminin bozması halinde keffaret olarak,bir köleyi azadetmesinin de yemini çin keffaret olacağı beyan edilmektedir. Yeminin keffareti olarak azadedilecek kölenin nasıl bir köle olacağı hususunda Taberi özetle şunları söylüyor: "Eğer denilecek olursa ki: "Burada zikredilen köleden bütün köleler mi kastedilmektedir yoksa bazı vasıfları haiz olan köleler mi?" Cevaben denilir ki: "Burada zikredilen köleden maksat, sıhhatli olan her köledir. Küçük olsun büyük olsun, müslüman olsun kâfir olsun fark yoktur. Buna mukabil bütün âlimler kötürüm olan, kör olan, dilsiz olan, elleri kesik veya çolak olan, deli olan ve benzeri sakatlıkları bulunan kölelerin azadedilmelerinin keffaret için yeterli olmayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak bir kısım âlimler yeni doğan ço5cuğa köle denilmeyip "Neseme" dendiğinden, çocuk kendi kendine hareket ederek dönme durumuna gelmeden önce yemin keffareti için azadedilen köle kavramına girmeyeceğini bu duruma geldik-

ten sonra ise bu kavrama gireceğini söylemişlerse de bu görüş isabetli değildir. Çünkü köle kavramı âyet-i kerimede genel olarak zikredilmiştir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Âyet-i kerimede yeminini bozan kimsenin keffaret olarak on fakiri yedirmesi veya giydirmesi ya da bir köle azadetmesi zikredilmiştir. Yeminin keffaretini ödeyen kimse bu üç şıktan herhangi birini seçmekte serbesttir. Abdullah b.Mes'ud ve Abdullah b.Ömer'in, hali vakti yerinde olan kimselere bu üç şıktan köle azadetme şıkkını tavsiye etmeleri sadece hükmün mustehap olma durumunu ifade eder. Binaenaleyh zengin olan kimse köle azadetmeyip on fakiri yedirse veya giydirse yeminin keffaretini ödemiş olur. Çünkü hiç bir âlimden "Zengin olan kimse ancak bir köle azadederek yemininin keffaretini yerine getirmiş olur." şeklinde bir söz nakledilmemiştir. Aksine, kölenin dışındaki şıkların yapılmasıyla kefffaretin yerine getirileceği hususunda ittifak etmişlerdir.

Âyet-i kerimede "Bunları bulamayan kimse için keffaret, üç gün oruç tutmaktır." buyurulmaktadır. Bu ifadelerden maksat şudur: "Yemininden dolayı keffaret vermesi gerekli olan kimse on fakiri doyuracak yiyecek ve giydirecek elbise yahut azadedecek bir köle bulamayacak olursa o kimsenin üç gün oruç tutması gerekir.

Müfessirler yemininden dolayı keffaret ödemekle yükümlü olan kimsenin, maddi durumu ne kadar düşük olduğunda oruç tutabileceği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Şafiiye göre yeminini bozan kimsenin, keffaret ödeme anında kendisinin ve ailesinin sadece bir günlük ve bir gecelik yiyeceği bulunur ise bu kimse gücü yetmeyendir. Ve yeminine keffaret olarak üç gün oruç tutar. Şayet yeminini bozan kimsenin keffaretini ödeme anında kendisinin ve ailesinin bir günlük ve bir gecelik yiyeceği ile birlikte on fakiri yedirebilecek veya giydirebilecek maddi imkânı da varsa yeminini bozan kimsenin ya on fakiri yedirmesi veya giydirmesi gerekir. Bunun oruç tutması, keffaretini yerine getirme sayılmaz.

Said b.Cübeyr üç dirhemi bulunanın, Hasan-ı Basri iki dirhemi bulunanın keffaret olarak oruç tutamayacağını, bunlarla fakirleri yedireceğini söylemişlerdir.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise iki yüz dirhemi bulunanın dahi gücü yetmeyen sayılacağını, on fakiri yedirme veya giydirme yerine üç gün oruç tutarak keffaretini ödeyebileceğini söylemişlerdir.

c- Son devrin bazı fıkıhçıları ise geçimini sağlamak için sadece sermayesi bulunan, geçimini sağlayacak sermayesinden fazla olarak fakirleri yedirecek veya giydirecek gücü bulunmayan kimselerin, yeminlerine keffaret olarak oruç tutabileceklerini ancak geçimlerini sağlayabilecek sermayelerinden fazla olarak

on fakiri yedirecek veya giydirecek kadar maddi imkânları bulunanların oruç tutamayacaklarını söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olan görüş şudur: Gücü yetmeyenlerden maksat, yeminini bozduğu günde kendisinin ve ailesinin, bir günlük ve bir gecelik yiyeceğinden başka herhangi bir şeyi bulunmayan kimsedir. Böyle bir kimsenin, bozduğu yeminine keffaret olarak üç gün oruç tutması yeterlidir. Buna mukabil yeminin bozduğu anda, kendisinin ve ailesinin bir günlük ve bir gecelik yiyeceğinden fazla olarak on fakiri yedirecek veya giydirecek kadar bir imkânı varsa yahuta da azadedeceği bir köle varsa böyle bir kimsenin oruç tutması, keffareti için geçerli değildir. Zira iflas eden kimsenin malları borçlularına dağıtıldıktan sonra ona sadece kendisinin ve ailesinin bir günlük ve bir gecelik yiyeceği bırakılır. Keffaret konusunda da gücü yetmeyenin ölçüsü de budur.

Müfessirler burada zikredilen orucun, peşpeşe tutulması icabeden bir oruç mu yoksa ara verilerek tutulabilecek bir oruç mu olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahid, Rebi' b.Esnes, Übey b.Ka'b, İbrahim en-Nehai, Abdullah b.Mes'ud, Süfyan es-Sevri, Katade ve Abdullah b.Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre yemin keffareti olarak tutulan üç günlük orucun ara vermeden peşpeşe tutulan oruçlardan olduğunu söylemişlerdir. Zira Übey b.Ka'b ve Abdullah b.Mes'udun kuraatlarına göre âyetin bu bölümü (فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ) şeklinde okunmuştur.. Mânâsı da: "Peşpeşe üç gün oruç tutmak gerekir." demektir.

b- Malike göre ise burada zikredilen üç günlük orucun peşpeşe tutulması daha iyi iken ayrı ayrı tutulmaları da caizdir.

Taberi diyor ki: "Bize göre tercih edilen görüş bu son görüştür. Zira Allah teala mutlak şekilde üç gün oruç tutulmasını zikretmiştir. Bunların peşpeşe veya aralıklı olarak tutulacaklarına dair bir kayıt ve şart zikretmemiştir. Bu nedenle ayeti mutlak bir şekilde almak daha isabetlidir.

Übey b.Ka'b ve Abdullah b.Mes'udun kıraatlarına gelince bu kıraatlar elimizde bulunan mushafların hilafına olan kıraatlardır. Mushafımızda olmayan kıraatları delil göstererek bunun, Allah'ın kelamından olduğunu söylememiz caiz değildir. Bununla birlikte ben, yemin keffaretinde tutulan üç gün orucun, âlimlerin ihtilaflarından kurtulmak için peşpeşe tutulmasını tercih ediyorum."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ

ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾

90- Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları, sadece Şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz.

* Allah teala bundan önceki âyetlerde, insanlara helal kıldığı temiz şeyleri, bir kısım insanların, kendilerine haram kılmalarının caiz olmadığını beyan ettikten sonra bu âyet-i kerimede de insanlara haram kıldığı şeyleri beyan etmekte ve buyurmaktadır ki: "Ey, Allah'ı ve Peygamberini tasdik eden müminler, şimdiye kadar içtiğiniz içkiler, oynadığınız kumarlar, önünde kurbanlar kestiğiniz dikili taşlar ve kendileriyle şans aradığınız fal okları Şeytanın yaptığı amellerden murdar olan, günaha vesile olan ve Allah'ın gazabını celbeden amellerdir. Siz, içki içmekten kumar oynamaktan, dikili taşların önünde putlara kurban kesmekten ve fal oklarıyla şans tayin etmekten kaçının ki rabbiniz katında kurtuluşa ermiş olasınız.

Ayet-i kerimede geçen ve "Pisliktir" diye tercüme edilen (رِجْسٌ) kelimesi, Abdullah b.Abbas tarafından "Allah'ı gazaplandıran" mânâsına, İbn-i Zeyd tarafından "Kötü şey" mânâsına yorumlanmıştır.

Âyet-i kerimede görüldüğü gibi içki ve kumar haram kılınmıştır putlar yapıp taşlar dikerek önünde kurbanlar kesmek ve oklar çekerek falcılık yapmak yasaklanmış ve bunların, şeytanın işinden birer pislik oldukları ifade edilmiştir. Haram kılınan bu şeylerin izahları kısaca şöyle yapılabilir:

a- İÇKİ: Bu konuda Peygamber efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyuruyor:

قال رسول الله (ﷺ) «كل مسكر خمر، وكل مسكر حرام ومن شرب الخمر في الدنيا فمات وهو يدمنها لم يتب، لم يشربها في الآخرة».

"Sarhoşluk veren her şey içkidir. Ve sarhoşluk veren her şey de haramdır. Kim dünyada içki içer de tevbe etmeden ve içkiyi bırakmadan ölürse âhirette cennet şarabını içmekten mahrum kalacaktır." (156)

156 Müslim, K. el-Eşribe, Bab: 73, Hadis No: 2003 / Ebu Davud, K. el-Eşribe, Bab: 5, Hadis No: 3679.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عن أبي هريرة قال حرمت الخمر ثلاث مرات قدم رسول (ﷺ) المدينة وهم يشربون الخمر ويأكلون الميسر فسألوا رسول الله (ﷺ) عنهما فأنزل الله على نبيه (ﷺ) يسألونك عن الخمر والميسر قل فيهما اثم كبير ومنافع للناس واثمهما أكبر من نفعهما الى آخر الآية فقال الناس ما حرم علينا انما قال فيهما اثم كبير وكانوا يشربون الخمر حتى إذا كان يوم من الأيام صلى رجل من المهاجرين أمّ أصحابه في المغرب خلط في قراءته فأنزل الله فيها آية أغلظ منها يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون وكان الناس يشربون حتى يأتي أحدهم الصلاة وهو مفيق ثم أنزلت آية اغلظ من ذلك يا أيها الذين آمنوا إنما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون فقالوا انتهينا ربنا فقال الناس يا رسول الله ناس قتلوا في سبيل الله أو ماتوا على فرشهم كانوا يشربون الخمر ويأكلون الميسر وقد جعله الله رجسا ومن عمل الشيطان فأنزل الله ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا إذا ما اتقوا وآمنوا الى آخر الآية فقال النبي (ﷺ) لو حرمت عليهم لتركوها كما تركتم.

"İçki üç aşamada kesin olarak haram kılındı. Resulullah (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde Medineliler içki içiyor ve kumar parası yiyorlardı. Bunlar hakkında Resulullah'a soru sordular bunun üzerine Allah Teala: "Ey Muham-

med sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günahlar vardır. İnsanlar için bazı dünyevi faydaları da vardır." (157) âyet-i kerimesini indirdi. Bunun üzerine insanlar: "Allah bize içkiyi haram kılmadı. Sadece onda büyük günahlar ve insanlar için bazı menfaatlar olduğunu beyan etti." dediler. Ve içkiyi içmeye devam ettiler. Bir gün muhacirlerden bir kişi akşam namazında arkadaşlarına iman olup namaz kıldırırken âyetleri yanlış okudu ve bunun üzerine de Allah teala birincisinden daha sert bir hüküm getiren şu âyeti indirdi: "Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." (158) Bundan sonra da insanlar yine içki içmeye devam ettiler. Nihayet içkiyi tamamen yasaklayan ve daha sert bir hüküm getiren: "Ey im denler, içki, kumar, putlar ve fal okları sadece şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Artık bundan vaz geçmez misiniz?" (159) âyet-i kerimesi gelince de insanlar "Ey rabbimiz, artık vaz geçtik." dediler. Sonra da Resulullah'a "Ey Allah'ın Resulü, daha önce Allah yolunda cihad ederken öldürülmüş veya yatağında ölmüş müslümanlar içki içiyor ve kumardan kazandıklarını yiyorlardı. Allah teala bunların, şeytanın işinden birer pislik olduklarını beyan etti. Şimdi onların hali ne olacaktır?" diye sordular. Bunun üzerine şu âyet-i kerime indi. "İman edip iyi amel işleyenler Allah'tan korktukları, imanlarında sebat ettikleri, iyi amel işlemeye devam ettikleri sonra Allah'tan sakındıkları, imanlarından ayrılmadıkları, yine Allah'tan korktukları ve iyilikte bulundukları müddetçe daha önce yediklerinden dolayı kendilerine bir günah yoktur. Allah iyilikte bulunanları sever." (160) Resullullah (s.a.v.) de şöyle buyurdu: "Eğer içki onların zamanında haram kılınmış olsaydı sizin terkettiğiniz gibi elbette ki onlar da terkederlerdi." (161) Resuulallah (s.a.v.) efendimiz içkinin içilmesi haram olduğu gibi onunla ilgili her türlü muamelenin de haram olduğunu beyan ederek buyurmuştur ki:

قال رسول الله (ﷺ) لعنت الخمر على عشرة وجوه لعنت الخمر بعينها وشاربها وساقيها وبائعها ومبتاعها وعاصرها ومعتصرها وحاملها والمحمولة اليه وآكل ثمنها.

"İçki on cihetten lanetlenmiştir. İçkinin bizzat kendisi, onu içen, sunan,

157 Bakara Suresi, 2/219.
158 Nisa Suresi, 4/43.
159 Maide Suresi, 5/91.
160 Maide Suresi, 5/93.
161 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2, s. 351, 352.

satan, satın alan, imal eden, imal ettiren, taşıyan, taşıttıran ve ondan elde edilen kazancı yiyen." (162)

Abdullah b.Abbas diyor ki:

عن ابن عباس ، قال (يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سكارى) و(يسألونك عن الخمر والميسر قل فيهما إثم كبير ومنافع للناس) نسختهما التي في المائدة (إنما الخمر والميسر والأنصاب) الآية.

"Bu âyet-i kerime, Nisa suresinin içki ile ilgili olan kırk üçüncü âyetini ve Bakara suresinin iki yüz on dokuzuncu âyetini neshetmiştir." (163)

b- KUMAR: Her türlü şans oyunu kumardır ve bu kumarın da her çeşidi yasaktır. Hatta tavla oyunu hakkında Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

انَّ النَّبيَّ (ﷺ) قَالَ: مَنْ لَعِبَ بالنَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِي لَحِمِ خِنْزِيرٍ».

"Kim tavla oynarsa ellerini domuzun etine ve kanına bulamış gibidir" (164)

c- DİKİLİ TAŞLAR: Abdullah b.Abbas, Mücahid, Ata, Said b.Cübeyr ve Hasan-ı Basriye göre buradaki dikili taşlardan maksat, önünde kurban kesilen dikili taşlardır.

d- FAL OKLARI: Bu hususta Maide suresinin üçüncü âyetinin izahına bakınız .

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ

162 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2, s. 25, 71 / İbn-i Mace, K. el-Eşribe, Bab: 6, Hadis No: 3380.
163 Ebu Davud, K. el-Eşribe, Bab: 1, Hadis No: 3672.
164 Müslim, K. eş-Şiir, Bab: 10, Hadis No: 2260 / Ebu Davud, K. el-Edeb, Bab: 56, 64, Hadis No: 4939 / İbn-i Mace, K. el-Edeb, Bab: 43, Hadis No: 3763.

وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

91- Şüphesiz ki şeytan, kumar ve içki ile aranıza düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan men etmeyi ister. Artık bunlardan vaz geçmez misiniz?

Ey iman edenler, Allah sizleri islam kardeşliği ile birleştirdiği halde şeytan, kumar ve içki vasıtasıyla sizin aranıza ancak düşmanlık sokmayı, kin tohumları ekmeyi, böylece sizi birbirinize düşürmeyi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymayı ister. Artık Allah'ın size haram kıldığı şeylerden vaz geçin.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- Bazılarına göre bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi, Hz.Ömer'in, içkinin haram kılınmasına dair Allah tealaya dua etmesidir. Bu hususta Ebu Meysere diyor ki:

عَنْ أَبِي مَيْسَرَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ: اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانَ شِفَاءٍ، فَنَزَلَتْ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ: (يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ) الآيَةَ، فَدُعِيَ عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانَ شِفَاءٍ، فَنَزَلَتِ الَّتِي فِي النِّسَاءِ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى) فَدُعِيَ عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانَ شِفَاءٍ، فَنَزَلَتِ الَّتِي فِي الْمَائِدَةِ: (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ - إِلَى قَوْلِهِ - فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) فَدُعِيَ عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: انْتَهَيْنَا انْتَهَيْنَا.

"Ömer b.el-Hattab Allah'a şöyle dua etti: "Ey Allahım sen içki hakkında bizi şifaya kavuşturan bir açıklama yap." Bunun üzerine Bakara suresinin "Ey

Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar de ki: "Onlarda büyük günah vardır. İnsanlar için faydaları da vardır." [165] âyet-i nezil oldu. Ömer çağırıldı ve bu âyet ona okundu. Yine Ömer: "Ey Allahım sen içki hakkında bizi şifaya kavuşturan bir açıklama yap." diye dua etti. Bunun üzerine Nisa suresinin: "Ey iman edenler sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." [166] âyeti nazil oldu. Yine Ömer çağırıldı ve bu âyet kendisine okundu. sonra Ömer tekrar: "Ey Allahım sen içki hakkında bizi şifaya kavuşturan bir açıklama yap." diye dua etti. Bu sefer Maide suresinin: "Şüphesiz ki şeytan, kumar ve içki ile aranıza düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan men etmeyi ister. Artık bunlardan vaz geçmez misiniz?" âyeti nazil oldu. Yine Ömer çağırıldı ve ona bu âyet okundu. Ömer de dedi ki: "Vaz geçtik, vaz geçtik." [167]

b- Muhammed b.Kays'a göre ise bu âyet-i kerime bir kısım Medineli kişiler hakkında nazil olmuştur. Resulullah Medine'ye gelince içki içen ve kumar oynayan bazı insanlar onun yanına gelmişler ve ona bunların hükmünün ne olduğunu sormuşlardır. Bunun üzerine Allah teala "Ey Muhammed, sana içki ve kumardan soruyorlar. De ki: "Onlarda büyük günah vardır. İnsanlar için faydaları da vardır. Ancak günahları faydalarından çok büyüktür." [168] âyetini indirdi. Bunun üzerine o insanlar dediler ki: "Bunlar, haklarında ruhsat gelen şeylerdir. Biz, kumardan kazandığımız malı yiyelim içkiyi de içelim. Allahtan da affedilmemizi dileyelim. "Nihayet bir adam akşam namazını kılarken Kâfirûn suresini şu şekilde okumaya başladı. "Ey Muhammed de ki: "Ey kâfirler, ben sizin taptıklarınıza ibadet ederim. Siz ise benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz." Bu kişi âyeti doğru okuyamadığı gibi ne okuduğunu da bilmiyordu. İşte bunun üzerine Allah teala, "Ey iman edenler, sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." [169] âyetini indirdi. Bundan sonra insanlar yine içki içmeye devam ediyorlardı. Namaz vakti yaklaşınca ne okuduklarını bilmeleri için içki içmeyi bırakıyorlardı. Böylece devam ederlerken Allah teala, bunu ve bundan önceki âyeti indirdi. Ve "Artık bunlardan vaz geçmezmisiniz?" buyurdu. Onlar da "Vaz geçtik ey rabbimiz." dediler.

c- Sa'd b.Ebi Vakkas da bu âyet-i kerimenin kendisi hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Sa'd b.Ebi Vakkas demiştir ki:

---

165 Bakara Suresi, 2/219.
166 Nisa Suresi, 4/43.
167 Tirmizi, K. Tefsir.el-Kur'an, s. 5, Bab: 7, Hadis No: 3049.
168 Bakara Suresi, 2/219.
169 Nisa Suresi, 4/43.

قال وصنع رجل من الأنصار طعاما فدعانا فشربنا حتى انتشينا قال فتفاخرت الأنصار وقريش فقالت الأنصار نحن أفضل منكم وقالت قريش نحن أفضل منكم فاخذ رجل من الأنصار لحي جزور فضرب به أنف سعد ففزره قال فكان أنف سعد مفزورا قال فنزلت هذه الآية يا أيها الذين آمنوا انما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون.

"Ensardan bir kişi yemek yaptı bizi davet etti. Biz, hafifçe sarhoş oluncaya kadar içki içtik. Ensardan olan insanlarla Kureyşliler birbirlerine karşı övünmeye başladılar. Ensar, "Biz sizden daha üstünüz." dediler. Kureyşliler de "Hayır biz sizden daha üstünüz." dediler (Sa'd b.Ebi Vakkas, Kureyştendir.)" Bunun üzerine Ensardan bir kişi Devenin çene kemiğini aldı ve onunla Sa'd b.Ebi Vakkas'ın burnuna vurdu ve burnunu yardı. Bundan sonra Sa'dın burnu yarık kaldı. İşte bunun üzerine: "Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar, putlar ve fal okları sadece şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz." "Şüphesiz ki şeytan, kumar ve içki ile aranıza düşmanlık ve kin sokmayı, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan men etmeyi ister. Artık bunlardan vaz geçmez misiniz?" âyetleri nazil oldu." (170)

d- Abdullah b.Abbas ise bu âyet-i kerimenin Ensardan iki kabile hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Onlar içki içmişler, sarhoş olunca da birbirleriyle şakalaşmışlar ve dalaşmışlardır. Ayılınca da yüzlerinde ve sakallarında bulunan izleri görmüşler. Her biri kendi kendine şöyle demiştir: "Benim kardeşim bana bunu yaptı ha? Şayet o bana karşı şefkatli ve merhametli olsaydı bana bunu yapmazdı." Bu insanlar birbirlerine karşı kalplerinde kin taşımayan insanlar iken bu olaydan sonra birbirlerine karşı kin beslemeye başladılar. İşte bunun üzerine bu ve bundan önceki âyet nazil oldu.

e- Katadeye göre ise bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi, içki değil kumardır. Çünkü kin ve düşmanlık, kumar oynama sebebiyle insanların arasında ortaya çıkmış, Allah teala da onlara hem kumarı hem de içkiyi yasaklamıştır. Bu hususta Katade diyor ki: "Cahaliye devrinde kişi ailesini ve malını kumara verirdi. Bundan sonra elinde bulunanları kaybettiği için mahrum bir şekilde otururdu

170 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 1, S. 186 / Müslim, K. el-Fadail es-Sahabe, B: 43, H. N.1748.

başkasının elinde bulunan mallara bakar dururdu. Bu da insanlar arasında düşmanlığı, kini doğururdu. Allah teala bu sebeple kumarı ve çkiyi yasakladı.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta doğru olan görüş şunu söylemektir: Allah Teala bu âyetlerde bazı şeylerin necis olduğunu zikretmiş ve onlardan kaçınmamızı emretmiştir.

Müfessirler ise bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bunların nüzul sebebi Hz. Ömer'in duası da olabilir Sa'd b.Ebi Vakasın içine düştüğü hadise de olabilir. Kumar oynama sebebiyle kişinin malını kaybetmesi de olabilir. Elimizde buna dair kesin bir delil yoktur. Ancak şurası bir gerçektir ki bu âyetlerin hükümleri bütün mükellefleri bağlamaktadır. Mükelleflerin bunların nüzul sebeplerini bilmemeleri onlar için bir özür sebebi sayılmaz. Binaenaleyh âyeti öğrenen her mükellefin içki, kumar, dikilen taşlar ve fal oklarından kaçınması farzdır.

Bu âyet-i kerime nazil olunca sahabiler: Ey rabbimiz vaz geçtik. Artık yapmayacağız." dediler ve ellerinde bulunan içkileri döktüler.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ
الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

92- Allah'a da itaat edin Peygmbere de itaat edin. Karşı gelmekten sakının. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki Peygamberimize düşen sadece apaçık tebliğdir.

İçki kumar ve yasaklanan diğer şeylerden kaçınarak Allah'ın emirlerine itaat edin ve Peygamberinin emirlerine uyun. Allah'ın emrine karşı gelmekten sakının. Aksi takdirde onun cezasını hak etmiş olursunuz. Eğer emirlerinden yüz çevirir yasaklananları işlerseniz bilin ki Peygamberimize düşen sadece açık bir şekilde tebliğdir. Hesaba çekip cezalandırma ise Allah'a aittir.

* Görüldüğü gibi bu âyet-i kerime, Allah tealanın emir ve yasaklarını ihlal edenleri tehdit etmekte, yasakları çiğneyenlerin cezalandırılacaklarına dikkati çekmektedir.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ

الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

93- İman edip iyi amel işleyenler Allah'tan korktukları, imanlarında sebat ettikleri, iyi amel işlemeye devam ettikleri sonra Allah'tan sakındıkları, imandan ayrılmadıkları, yine Allah'tan korktukları ve iyilikte bulundukları müddetçe daha önce yediklerinden dolayı kendilerine bir günah yoktur. Allah iyilikte bulunanları sever.

Sizden iman edip salih emel işleyen kimseler için, haram kılınmadan önce içki içmesinde veya kumar kazancı yemesinde bir günah yoktur. Yeter ki sizler Allah'ın size haram kıldığı şeylerden kaçınmakta ondan korkun. Onun sizi denetlediğini bilin. Allah ve Resulünü, emir ve yasaklarında tasdik edin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ve her ikisini de razı edecek ameller işleyin. Sonra da Allah'tan korkmaya ve imanınızda kararlı olmaya devam edin. Allah'ın gönderdiği emir ve yasakları değiştermeyin. Sonra da farz kılınmayan nafile ibadetler yaparak Allah'tan korkun ve sizi cezalandırmasından çekinin. Zira Allah, nafile ibadetler yaparak kendisinden korkanları sever.

* Âyet-i kerimede üç defa müminlerin Allah taeladan korkmaları emrediliyor. Taberi diyor ki: "Burada emredilen birinci korkma, müminlerin, Allah'ın emirlerini kabul etmeleri ve onunla amel etmeleriyle olur. İkinci korkmaları Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmada kararlı olmalarıyla gerçekleşir. Üçüncü korkmaları ise müminlerin, farzların dışında bir kısım nafile ibadetleri yerine getirmekle olacağına dair delil nedir? Cevaben denilir ki: "Âyet-i kerimede zikredilen birinci korkma, Allah'ın emir ve yasaklarını kabul etmelerini, ikinci korkma ise bu emir ve yasaklara uymada kararlı olmalarını ifade etmektedir. Böylece Allah'ın farz kıldığı şeyleri yapmaya devam edeceklerini bildirmektedir. Son korkma ise, nafile ibadetleri yaparak Allah'ın kendilerini cezalandırmasından kaçınmalarını ifade etmektedir. Bu son korkmayı da farz olan amellerin eda edilmesi anlamında almak lüzumsuz bir tekrar olur. Bu nedenle nafile ibadetler yaparak korkma şeklinde izah edilmesi daha evladır.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi olarak şunu zikretmişlerdir: İçki, kumar yasaklanınca, bunlar yasaklanmadan önce bunları işleyen ve ölüp âhirete irtihal eden kimselerin durumlarının ne olacağı hususunda sorular sorulmuş bunun üzerine bu âyet nazil olmuş ve âyetler nazil olmadan önce içki içmiş olanların günahkâr olmadıklarını beyan etmiştir.

Bu hususta Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ! أَرَأَيْتَ الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ لَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ ، فَنَزَلَتْ : (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ).

"İçkinin haram olduğunu bildiren âyet nazil olunca sahabiler dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü, içkinin haram olduğunu beyan eden âyet nazil olmadan önce içki içen ve ölen kimselerin hali ne olacaktır?" İşte bunun üzerine "İman edip iyi amel işleyenlerin, Allah'tan korktukları, imanlarında sebat ettikleri, iyi amel işlemeye devam ettikleri sonra Allah'tan sakındıkları, imanlarından ayrılmadıkları, yine Allah'tan korktukları ve iyilikte bulundukları müddetçe daha önce yediklerinden dolayı kendilerine bir günah yoktur. Allah, iyilikte bulunanları sever. "âyeti nazil oldu." [171]

Enes b.Malik diyor ki: "Ben içki kadehini Ebu Talhaya, Ebu Ubeyde b.el-Cerraha, Muaz b.Cebel'e, Şüryh b.Beyda'ya ve Ebu Dücaneye sunarken - Ki onlar içtikleri hurma şarabından sarhoş olmuşlar ve başları önlerine eğilmişti - bir kimsenin dışarıdan şöyle seslendiğini işittik. "Dikkat edin içki haram kılındı. "Bunun üzerine bizim yanımıza herhangi bir kimse girmeden ve bizden de herhangi bir kimse dışarı çıkmadan şarapları döktük, testileri kırdık. Bir kısmımız abdest aldı bir kısmımız yıkandı. Ümmü Süleymin kokularından süründük. Sonra çıkıp Resulullah'ın mescidine gittik. Bir de ne görelim Resulullah (s.a.v.) "Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları sadece şeytanın işinden birer pisliktirler. Bu pislikten kaçının ki kurtuluşa eresiniz." [172] âyetini ve ondan sonra gelen âyeti okuyor. Bunun üzerine bir adam dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, bizden, içki içtiği halde ölenin yeri ne olacaktır?" Bunun üzerine de Allah teala: "İman edip iyi amel işleyenler..." âyetini indirdi. [173]

Bera b.Âzib diyor ki:

قَالَ الْبَرَاءُ مَاتَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (ﷺ) وَهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ، فَلَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُهَا قَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (ﷺ)، فَكَيْفَ بِأَصْحَابِنَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يَشْرَبُونَهَا؟ فَنَزَلَتْ: (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ)

171 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 10, Hadis No: 3052.
172 Maide Suresi, 5/90
173 Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 11.

الآية.

"Resulullahın sahabilerinden bazıları, içki haram kılınmadan önce ölmüşlerdir. İçki haram kılınınca bir kısım insanlar dediler ki: "Bizim arkadaşlarımız ne olacak? Onlar içki içerken ölüp gittiler." İşte bunun üzerine "İman edip iyi amel işleyenler, Allah'tan korktukları, imanlarında sebat ettikleri, iyi amel işlemeye devam ettikleri, sonra Allah'tan sakındıkları, imanlarından ayrılmadıkları, yine Allah'tan korktukları ve iyilikte bulundukları müddetçe daha önce yediklerinden dolayı kendilerine bir günah yoktur. Allah, iyilikte bulunanları sever." âyeti nazil oldu. (174)

Abdullah b.Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ : (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ (ﷺ): أَنْتَ مِنْهُمْ؟.

"İman edip iyi amel işleyenler..." âyeti nazil olunca Resulullah bana buyurdu ki: "Sen de bunlardan mısın? (175)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

94- Ey iman edenler, şüphesiz ki Allah sizi, elinizin ve oklarınızın ulaşacağı bir kısım av'lar ile imtihan eder ki, kimin, görmediği halde kendisinden korktuğunu ortaya çıkarsın. kim bundan sonra haddi aşarsa onun için can yakıcı bir azap vardır.

Ey iman edenler, Hac ve Umre için ihrama girdiğiniz sırada Allah sizi, küçüklüğünden ve zayıflığından dolayı kolayca elde edebileceğiniz av hayvan-

---

174 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 9, Hadis No: 3051.
175 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 11, Hadis No: 3053.

larıyla imtihan eder ki, gözüyle görmediği halde Allah'a iman edip ondan korkanları ortaya çıkarsın. Kim, ihramlı iken avlanmayı helal görerek Allah'ın koyduğu sınırı aşarsa onun için can yakıcı bir azap vardır.

* Âyet-i kerimede zikredilen, "Elin ulaşacağı av"dan maksat, yaban eşeği, yaban sığırı, geyik vb. hayvanlardır.

Bu hususta Abdullah b.Abbas demiştir ki: "Hac veya Umre için ihrama giren kişinin elinin erişeceği av hayvanlarından maksat, gücü zayıf olan hayvanlardır. Allah teala, bu gibi hayvanlarla ihramlı olan kişileri imtihan eder. Zira onlar, diledikleri takdirde bu gibi hayvanları hemen yakalayabilirler. İşte Allah teala, ihramlıların bu gibi hayvanları avlamalarını yasaklamıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ
مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ
طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

95- Ey iman edenler, (Hac'da) ihramlı iken av hayvanı öldürmeyin. Sizden kim, ihramlı iken bir av hayvanını öldürürse onun cezası, içinizden âdil iki kişinin vereceği hükme göre, ehli hayvanlardan, öldürdüğüne denk ve Kabe'ye ulaşacak bir kurbanlıktır. Yahut onun kıymeti kadarıyla, keffaret olarak yoksulları doyurmak veya kıymeti ölçüsünde oruç tutmaktır. Bu ceza, işlediği suçun karşılığını tatması içindir. Allah, geçmişte yapılanları affetmiştir. Kim tekrar bu yasağı ihlal ederse Allah onu cezalandırır. Allah her şeye galiptir layık olana cezasını verendir.

Ey iman edenler, Hac ve Umre için ihrama giren bir kimse, ihramlı iken kasıtlı olarak bir av hayvanını öldürürse, dindarlıklarına güvenilen adaletli iki kişinin vereceği hükme göre öldürülen hayvanın değerinde ehli bir hayvanı, Kabe'de kesip dağıtması gerekir. Yahut da avlanan ihramlı kimsenin, avladığı hayvanın değeri kadar yiyecek maddeleri alıp fakirlere dağıtmasıdır. Yahut da ihram yasağını ihlal eden bu kimsenin avladığı hayvanın değeri takdir edildikten sonra her fakire vereceği belli bir ölçek buğday karşılığında bir gün oruç tutmasıdır.*

Bu âyet-i kerime, karada yaşayan av hayvanlarının, Hac ve Umre için ihrama girmiş insanlar tarafından avlanmasının haram olduğunu bildirmektedir. Burada zikredilen av hayvanlarından maksat, âlimlerin çoğunluğuna göre eti yenilsin veya yenilmesin bütün kara hayvanlarıdır. Ancak Resulullah (s.a.v.) in istisna ettiği şu beş cins hayvan buna dahil değildir. Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ يَقْتُلُهُنَّ فِي الْحَرَمِ الْغُرَابُ وَالْحِدَأَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ.

"Beş cins zararlı hayvan vardır ki bunlar, ihramlı iken de ihramsız iken de öldürülürler. Bunlar, karga, delice kuşu, akrep, fare ve saldırgan (kuduz) köpektir." (176)

Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen "Av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmek"ten neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Mücahid, İbn-i Cüreyc, Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyde göre buradaki av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmekten maksat, kişinin, ihramlı olduğunu unutarak av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmesidir. İşte ihramlı olduğunu unuttuğu bir sırada, av hayvanını kasıtlı olarak öldürene, âyette zikredilen ceza mahiyetindeki keffaretleri yerine getirmesi gerekir. Diğer yandan kişi ihramlı olduğunu bildiği halde av hayvanını öldürecek olursa bunun suçu, keffaret ödemekle affedilmekten daha ağırdır. Bu nedenle onun işi Allah'a kalmıştır.

Bu hususta Mücahid diyor ki: "Âyette zikredilen, av hayvanını kasıtı olarak öldürmekten maksat, kişinin ihramlı olduğunu unutarak, av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmesi veya başka bir şey yapmak isterken hataen onu öldürmesidir. Buna mukabil kim ihramlı olduğunu hatırlayarak ve av hayvanını öldürmenin dışında herhangi bir şey de kastetmeyerek kasıtlı bir şekilde av hayvanını öldürecek olursa bu kişi ihramdan çıkmış olur. Buna keffaret ödeme ruhsatı yoktur. Keffaret ancak ihramlı olduğunu unutarak öldürene veya, başka bir şey yapmak isterken onu öldürene gerekir.

İbn-i Zeyd de diyor ki: "Burada av hayvanını kasıtlı olarak öldürmekten maksat, ihrama girmiş olan kimsenin, ihramlı olduğunu unutarak av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmesi veya ihramlı avlanmanın haram olduğunu bilmemesidir. İşte böyle olanların, âyette zikredilen keffaretleri yerine getirmelerine

176 Buhari, K. es-Sayd, Bab: 7 / Müslim, K. el-Hac, Bab: 71, 74, Hadis No: 1198, 1199.

hüküm verilir. Buna mukabil Allah'ın, ihramlı iken avlanmayı yasaklamasından sonra ihramlı olduğunu hatırlayarak ve bu durumda av hayvanının öldürülmesinin haram olduğunu bile bile onun öldürenin durumu, Allah'ın vereceği cezaya bırakılmıştır.

b- Ata, Zühri, Abdullah b.Abbas, Said b.Cübeyr ve Tavus'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmek"ten maksat, ihramlının, ihramlı olduğunu bile bile, av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürmesidir.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta doğru olan söz, şunu söylemektir. "Allah teala bu âyet-i kerime ile, ihrama giren herkesin, ihramda bulunduğu müddetçe, kara av hayvanlarını öldürmeyi kastederek öldürmesini haram kılmıştır. Öldürmeyi kastetmesini, ihramlı olduğunu unutma haline veya başka bir şey yaparken onu öldürmüş olma haline tahsis etmemiş bilakis onu, kasıtlı öldürene umumi bir şekilde yasak kılmıştır. Ve bunu yapana belli keffaretleri yerine getirmesini emretmiştir. Durum böyle iken âyetten, Resulullahın hadislerinden, ümmetin icmaından ve diğer herhangi bir yönden açık bir delil bulunmadıkça âyetin zahirini bırakıp onu batıni tevillerle yorumlamak caiz değildir. Madem ki mesele böyledir, ihramlı olan kimse av hayvanını ister ihramlı olduğunu hatırlayarak kasıtlı bir şekilde öldürsün ister ihramlı olduğunu unutmuş vaziyette av hayvanını kasıtlı bir şekilde öldürsün isterse başka bir şeyi kastettiği halde onu öldürmüş olsun, bütün bu durumlarda onun, rabbimizin beyan ettiği keffaretlerden birini ödemesi gerekir. Bunlar da müslümanlardan, dinine güvenilir iki âdil kimsenin vereceği hükme göre, öldürülen av hayvanının, ehli olan hayvanlardan karşılığını harem bölgesinde kurban etmektir. Veya onun değeri kadar gıda maddesini fakirlere dağıtmaktır yahut her fakire verilecek gıda maddesi yerine bir gün oruç tutmaktır. Nitekim Ata ve Zühri, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bir av hayvanını hatalı olarak öldüren ihramlı kişinin cezasının ne olduğunu "Latifül Kavl Fi Ahkamiş Şerai'" adlı kitabımızda, burada izaha ihtiyaç bırakmayacak derecede açıkladık. Burası bu meseleyi açıklama yeri değildir. Çünkü bu kitabımızda Kur'anın tevillerini açıklamayı hedef aldık. Kur'anda da av hayvanını hata ile öldürmeye dair bir açıklama yoktur ki onun hükmünü de burada zikredelim.

Müfessirler, ihramlı iken av hayvanını öldüren kimseye, ehli hayvanlardan o av hayvanının dengini kurban etmesine nasıl hüküm verileceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Süddi, Ata, Abdullah b.Abbas, Hz. Ömer, Dehhak ve Mücahide göre dinine güvenilen adaletli iki kimse, ihramlının öldürdüğü av hayvanına, ehli hayvanlardan en çok benzeyenini araştırırlar ve ihramlıya, o hayvanı elde edip

harem bölgesinde kurban etmesine hüküm verirler. Bunlara göre öldürülen av hayvanının değerine bakılmaksızın onun şeklinde olan ehli hayvanlardan biri kurban edilir. Av hayvanının değerinin, ondan fazla veya eksik olması, durumu değiştirmez. Ancak bunlar hangi ehli hayvanların hangi av hayvanlarına daha çok benzediği hususunda zaman zaman farklı örnekler zikretmişlerdir.

Bu hususta Süddi demiştir ki: "Öldürülen av hayvanı ile onun ehli hayvanlardan benzerleri şöyle tesbit edilir. Eğer ihramlı kişi, bir deve kuşu veya yaban eşeği öldürecek olursa onun bir deve kurban etmesi gerekir. Eğer bir yaban ineği veya geyiği yahut koyunu öldürecek olursa onun bir inek kurban etmesi gerekir. Eğer bir ceylan yavrusu veya tavşan öldürecek olursa onun bir koyun kurban etmesi gerekir. Eğer bir keler veya Bukalemun yahut tarla faresi öldürecek olursa onun bir kuzu kurban etmesi gerekir.

Bu hususta Abdullah b.Abbas demiştir ki: "Eğer ihramlı olan bir kimse, ceylan ve benzeri bir hayvanı öldürecek olursa o kimsenin, Mekke'de bir koyun kurban etmesi gerekir. Şayet bunu bulamazsa altı fakiri doyurur. Buna da gücü yetmezse üç gün oruç tutar. Eğer ihramlı kişi geyik veya benzeri bir hayvanı öldürecek olursa bir inek kurban etmesi gerekir. Eğer deve kuşu veya yaban eşeği ve benzeri herhangi bir hayvanı öldürecek olursa o kimsenin bir deve kurban etmesi gerekir.

İbn-i Cüreyc diyor ki: "Ben Ata'ya dedim ki: "Ne dersin ben bir av hayvanı öldürsem, onun bir gözünün kör olduğunu veya topal olduğunu yahut herhangi bir organının eksik olduğunu görecek olsam, onun aynını mı benzerini mi ödeyeceğim?" O dedi ki: "İstersen evet." dedim ki: "Sen bunu daha fazla tercih etmiyor musun?" O da "Evet." dedi ve devamla dedi ki: "Eğer sen ceylan yavrusunu öldürecek olursan karşılığında koyun yavrusu kurban edersin. Yaban sığırı yavrusu öldürürsen ehli bir sığır yavrusunu kurban edersin."

Süleyman el-Bâhilî diyor ki: "Ben Dehhak b.Müzahimin şunları söylediğini işittim. "Av hayvanlarından yaban eşeği, deve kuşu gibi boynuzsuz olanları öldüren ihramlının onlar gibi boynuzu olmayan bir deve kurban etmesi gerekir. Kara av hayvanlarından dağ keçisi veya geyik gibi boynuzlu olanlarını öldürenin bir sığır kurban etmesi, ceylan gibilerini öldürenin bir koyun kurban etmesi, tavşan öldürenin, iki yaşında bir koyun, tarla faresi ve benzerini öldürenin küçük bir kuzu kurban etmesi, çekirge ve benzerini öldürenin de bir avuç yiyecek vermesi, karada yaşayan kuşları öldürenin, biçilen değerini tasadduk etmesi gerekir.

Kabise b.Cabir diyor ki: "Ben, ihramlı iken bir geyik öldürdüm. Ömer'in yanına gittim ve ona bunun hükmünü sordum. O da beni Abdurrahman b.Avf'a gönderdi. Ben de dedim ki: "Ey müminlerin emiri, bu mesele, Abdurrahman'a gidip ona soracak kadar büyük bir mesele değil." bunun üzerine elindeki sopay-

la bana bir tane vurdu öyle ki, onun önünden kaçtım. Sonra dedi ki: "İhramlı iken av hayvanını öldürdün sonra da fetvayı küçümsüyorsun." Abdurrahman geldi, ikisi birlikte bir koyun kurban etme hükmünü verdiler.

b- İbrahim en-Nehaiden nakledilen diğer bir görüşe göre, ihramlının öldürdüğü av hayvanının keffareti şöyle ödenir. "Müslümanlardan dinine güvenilir iki adil kimse, öldürülen av'a para ile değer biçerler ve ihramlının, ehli hayvanlardan o değerde bir hayvan alıp harem bölgesinde kurban etmesini emrederler.

Taberi diyor ki: "Öldürülen av hayvanının, ehli hayvanlardan dengini tesbit etmesi hususundaki bu iki görüşten, Hz.Ömer ve Abdullah b.Abbas'ın da katıldığı birinci görüş daha evladır. Zira bunlar, ihramlının öldürdüğü hayvanın en çok benzeri olan ehli bir hayvanı kurban etmesi gerektiğini söylemişlerdir ki âyeti kerime de aynı şeyi ifade buyurmuştur. Buna mukabil öldürülen av hayvanının değerinin ödenmesini söyleyen ikinci görüş, âyetin zahirine muhaliftir. Çünkü av hayvanının değeri, âyette zikredildiği üzere av hayvanının ehli hayvanlardan benzeri değil nakit paradır.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Her ne kadar takdir edilen dirhemler, öldürülen av hayvanının benzeri değilse de bu dirhemlerle ehli bir hayvan alınır da Kabe'de kurban edilecek olursa o takdirde ihramlı kişi, öldürülen av hayvanının benzerini kurban etmiş olur ve âyetin zahiri emrini yerine getirmiş olur." Cevaben denilir ki: "Her zaman av hayvanının değeri, aynen onun benzeri, ehli bir hayvan almaya denk olmaz. Mesela öldürülen av hayvanı büyük ve sağlam bir hayvan olur da onun değeri ile de ancak küçük veya sakat bir ehli hayvan alınacak olursa sence ihramlı kişi ne yapmalıdır? O, avladığı av hayvanına benzemeyen ve onun misli olmayan bu ehli hayvanı kurban edecek midir?" Eğer diyecek olursan ki "İhramlı kişi, ancak öldürdüğü hayvanın benzeri olan bir hayvanı satın alıp kurban edebilir." Bu sözünle önceki sözünden vaz geçmiş olursun. Çünkü av hayvanının değeri ile ehli bir hayvanın alınamayacağını söyleyen senin görüşündeki insanlar, alınacak ehli hayvanın, kurban edilecek bir hayvan olmasını şart koşmuşlardır. Halbuki avlanan hayvan, küçük veya sakat olabilir. Bu takdirde de ona biçilen değerle benzeri bir ehli hayvan alınır da kurban edilecek olursa, kurban olmayacak hayvan kurban edilmiş olur. Böylece alınacak ehli hayvanın kurban edilecek vasıfta olma şartı bozulmuş olur.

Eğer diyecek olursan ki: "İhramlı kişi, öldürdüğü av hayvanının değeri ile, mutlaka kurban olacak bir ehli hayvan alır." Bu takdirde de söylediğin söz, Kur'anın zahirine ters düşmüş olur. Zira Allah teala, ihramlının, kasıtlı olarak öldürdüğü av hayvanının karşılığında onun benzeri ehli bir hayvanı kurban etmesini emrediyor. Sen ise, benzerinin kurban olmayacak vasıfta olması halinde

kurban edilemeyeceğini söylüyorsun. Senin bu sözün, âyetin zahirine ters düşmektedir.

Âyet-i kerimede: "İçinizden âdil iki kişinin vereceği hükmü göre ceza kurbanı tespit edilir" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "İki âdil kimse"den maksat, dindar, faziletli, âlim ve fakih olan iki kimsedir. Bu iki âdil kimse, öldürülen av hayvanını, ehli hayvanlardan benzeri ile mukayese etmeye giriştiklerinde şu usulü takibederler: Öldürülen hayvanı inceler ve vasıflarını öğrenirler. Eğer ihramlı olan kimse küçük bir geyik öldürmüşse ona yaş ve vücut bakımından benzeyen bir koyun yavrusunu kurban etmesini, büyük bir geyik öldürmüşse büyük bir koyun kurban etmesini, yaban eşeği öldürmüşse, onun büyüklüğüne veya küçüklüğüne göre büyük veya küçük bir sığır kurban etmesini emrederler. Kısaca, avlanan hayvana, ehli hayvanlardan en çok benzeyenini tesbit ederler ve ihramlıya onu kurban etmesini emrederler. Bu hususta iki görüş zikredilmiştir:

a- Birinci görüş bizim zikrettiğimiz görüştür. Şu âlimlerin de bu görüşte oldukları zikredilmiştir: Ömer b.el-Hattab, Abdurrahman b.Avf ile birlikte, bir geyik öldürene bir koyun kurban etmesini, etini tasadduk edip derisini de su kabı olarak kullanmasını emretmişlerdir.

Bu hususta Kabise b.Cabir diyor ki: "Biz, yolculukta iken sabah namazını kıldıktan sonra bineklerimizden uzaklaşır gezerdik. Aramızda konuşurduk. Yine bir sabah böyle yaparken aniden bir geyik gördük. İçimizden biri ona bir taş attı. Taş tam kulağının arkasına isabet etti ve hayvanı öldürdü. Biz onun bu hareketini ayıpladık ve "Büyük bir kusur işledin." dedik. Mekke'ye varınca onunla birlikte Ömer'in yanına gittik. O adam meseleyi Ömer'e anlattı. Ömer'in yanında yüzü gümüş gibi parlayan bir adam vardı. (O kişi Abdurrahman b.Avf idi) Ömer ona yöneldi ve onunla konuştu. Sonra da soru soran adama yöneldi ve dedi ki: "Sen o hayvanı kasıtlı olarak mı öldürdün? Yoksa hataen mi?" Adam dedi ki: "Ben ona taş atmak istedim fakat onu öldürmek istememiştim." Ömer dedi ki: "Senin onu kasıtla hata arasında öldürdüğüne kaniyim. Git bir koyun kes. Onun etini tasadduk et, derisini de su kabı yap." Bundan sonra Ömer'in yanından ayrıldık Ben, arkadaşıma dedim ki: "Ey adam, Allah'ın koyduğu sınırlar büyük bir şeydir. Müminlerin emiri sana nasıl fetva vereceğini bilemedi. Bu sebeple arkadaşına sordu. Sen git deveni kes. "Adam da bunu yaptı. ben o'anda Maide suresinin: "İçinizden adil iki kişi hüküm versin." âyetini hatırlamıyordum. Benim sözüm Ömer'e ulaşmış. Bir de ne görelim, Ömer sopasıyla yanımızda. Ömer elindeki sopayla arkadaşıma vurdu ve dedi ki: "Hem Harem bölgesinde hayvanı öldürüyorsun hem de aleyhinde verilen hükmü hafif buluyorsun ha?" Ömer daha sonra bana yöneldi. Ben de dedim ki: "Ey müminlerin emiri bana yapman haram olan bir şeyi (beni dövmeni) bugün sana helal görmüyorum." Ömer de dedi ki: "Ey Cabirin oğlu Kabise, ben seni küçük yaşta bir genç,

ufku geniş, düzgün konuşan bir kimse olarak görüyorum. Bir gençte dokuz tane güzel ahlak olur bir tane de kötü ahlak. Kötü olan ahlak, diğer güzel ahlakları ifsad eder. Sen, gençlerin düştükleri hatalardan kaçın."

Katade diyor ki: "Bize anlatıldı ki, bir adam av hayvanını avlamış Ömer b.Hattab'ın oğlu Abdullah'a gelmiş ve bunun hükmünü sormuştur. Bu sırada Abdullah'ın yanında Safva'nın oğlu Abdullah bulunuyormuş. Ömer'in oğlu Abdullah, Safva'nın oğluna: "Ya ben konuşayım sen beni tasdik et ya da sen konuş, ben seni tasdik edeyim." demiştir. Bunun üzerine Ömer'in oğlu fetvayı vermiş Safva'nın oğlu da onu doğrulamıştır. Böylece av hayvanı hakkında iki kişi olarak hüküm vermişlerdir.

Muhammed b.Sirin diyor ki: "Bir adam ihrama girmiş, devesinin üzerinde giderken bir tepeye sığınan geyiği görmüş ve demiş ki: "Bakalım bu tepeye ben mi önce varacağım yoksa bu geyik mi?" Devesini koştururken geyiklerden biri onun devesinin ayaklarının altına düşmüş ve deve onu öldürmüştür. Adam Ömer'e gelmiş ve meseleyi anlatmış Ömer de Abdurrahmanla birlikte onun beyaz bir keçi kurban etmesine hüküm vermişlerdir.

b- İbrahim en-Nehai ve Kufeli fıkıh âlimlerine göre ise, müslümanlardan âdil olan iki kimse, öldürülen av hayvanına bakarlar ve ona para ile değer biçerler. Sonra onu öldürene, biçtikleri değerle, ehli hayvanlardan kurbanlıklar satın alıp harem bölgesinde kesmesini emrederler.

Âyet-i kerimede, ihramlı iken av hayvanını öldürenin keffaretinin yoksulları doyurmak ta olacağı zikredilmektedir.

Müfessirler bu âyette zikredilen, ihramlı iken av hayvanını öldürenin, ceza olarak yerine getireceği keffaretlerin âyette zikredilen sıralamaya göre mi yoksa bunlardan herhangi birini yapmakta avlananın serbest mi olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b.Abbas, Ata, Mücahid, Âmir, İbrahim en-Nehai, Hammad, Şüddi ve Hasan-ı Basri'den nakledilen bir görüşe göre, ihramlı iken av hayvanını öldüren kimse, avlanmanın cezası olarak yerine getireceği keffarette, âyette zikredilen sıralamaya uymaya mecburdur. Yani ihramlı iken kasıtlı olarak av hayvanını öldüren kimse önce o hayvanın ehli hayvanlardan bir benzerini harem bölgesinde kurban etmekle yükümlüdür. Bunun dışında keffaretler ondan sorumluluğu düşürmez. Şayet buna gücü yetmezse av hayvanının değeri ölçüsünde, fakirlere gıda maddesi verir. Buna da gücü yetmezse gıda maddelerinin kıymeti ölçüsünde oruç tutar.

Bu hususta Ali b.Ebi Talha, Abdullah b.Abbas'ın, bu âyeti okuduktan sonra şunları söylediğini rivayet etmiştir. "İhramlı olan kimse av hayvanlarından birini öldürdüğünde onun, bu hayvanların bir benzerini kurban etmesine hü-

küm verilir. Mesela bir ceylan veya benzerini öldürmüşse onun, Mekke'de kurban etmek üzere bir koyun kesmesi gerekir. Eğer buna gücü yetmezse altı fakiri doyurur. Buna da gücü yetmezse üç gün oruç tutar. Şayet ihramlı kimse bir geyik veya benzeri bir hayvanı öldürecek olursa onun, bir sığır kurban etmesi gerekir. Eğer buna gücü yetmezse yirmi fakiri doyurur. Buna da gücü yetmezse yirmi gün oruç tutar. Şayet ihramlı kişi bir deve kuşu veya yaban eşeği yahut bunların benzeri bir hayvanı öldürecek olursa onun bir deve kurban etmesi gerekir. Bunu bulamazsa otuz fakiri doyurur. Bunu da bulamazsa otuz gün oruç tutar. Fakat fakirlere verilecek gıda maddesine gelince, her bir fakire bir müdd miktarı gıda maddesi verir. Bu da onları doyurur.

Abdullah b.Abbas'ın, ihramlı iken av hayvanını öldüren kimsenin, öldürdüğü hayvanın karşılığında kurban edeceği bir hayvanı kurban etmemeye gücünün yetmemesi halinde fakirleri doyurmakla yükümlü olmayacağını söylediği rivayet edilmektedir. Zira öldürdüğü hayvanın değeri kadar, fakirlere gıda maddesi verecek güçte olan insan, öldürdüğü hayvanın benzerini de alıp kurban edebilir. Bu da göstermektedir ki bu âyette, fakirleri doyurma keffareti, sadece tutulacak oruç günlerinin sayısını tesbit etmek için zikredilmiştir. Yani ihramlı iken av hayvanını öldüren kimse, evvela, öldürdüğü hayvanın benzeri ehli bir hayvanı kurban etmekle yükümlüdür. Şayet buna gücü yetmezse av hayvanına değer biçilir ve bu değerin fakirlere dağıtılacağı farz edilir ve her fakire dağıtılacağı farz edilen miktar karşılığında bir gün oruç tutulur. Böylece fakirleri doyurma şıkkı alternatif olmaktan çıkar.

b- Ata, İkrime, Mücahid, Dehhak, Hasan-ı Basri ve Abdullah b.Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, ihramlı olan kimsenin, kasıtlı olarak bir av hayvanını öldürmesi halinde, âyette zikredilen üç keffaret şıkkından birini seçmesi caizdir. Dilerse öldürdüğü av hayvanının benzeri bir ehli hayvanı kurban eder, dilerse av hayvanının değeri ölçüsünde fakirleri doyurur. Dilerse öldürdüğü av hayvanının benzeri bir ehli hayvanı kurban eder, dilerse av hayvanının değeri ölçüsünde fakirleri doyurur. Dilerse her fakiri doyurma karşılığında bir gün olmak üzere oruç tutar. Zira ceza olarak yerine getirilmesi emredilen bu üç keffaret şeklinde de "Veya" mânâsına gelin ( ) kelimesi zikredilmiştir. Bu da mükellefin, zikredilen şıklardan birini seçmekte serbest olduğunu ifade eder. Buna mukabil, Kur'andaki "Buna gücü yetmezse şunu yapsın." şeklindeki ifadeler mükellefin, âyette zikredilen sıralamaya uyma mecburiyetinde olduğunu ifade ederler. Ancak ihramlının bu âyette zikredilen keffaretlerden herhangi birini yerine getirmekte serbest olduğunu söyleyen bu âlimler, ihramlı kimsenin, av hayvanının karşılığında ehli bir hayvanı kurban etme şıkkından vaz geçip de fakirleri doyurma veya oruç tutma şıklarını tercih etmesi halinde fakirlere vereceği miktarın veya tutulacak orucun neye göre takdir edileceği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre, ihramlının bu şıklardan birini tercih etmesi halinde av hayvanının dengi olan ehli hayvana gıda maddeleriyle değer biçilir. Sonra da avlanan ihramlı kişi, gıda maddelerinden herbir müdd' ün karşılığında bir gün oruç tutar. Ata bu görüştedir.

b- Diğer bazılarına göre ise, ihramlı iken av hayvanını öldüren kimse, fakirleri doyurma veya oruç tutma şıklarından birini tercih ettiği takdirde bizzat öldürülen av hayvanına gıda maddeleriyle değer biçer. Eğer fakirleri doyurmak isterse o gıda maddelerini fakirlere verir. Oruç tutmayı tercih edecek olursa oruç tutar. Katade bu görüştedir. Ancak ne kadar gıda maddesine karşılık bir gün oruç tutmanın gerekli olacağı hususunda âlimler, farklı görüşler zikretmişlerdir.

Bunların bazılarına göre ihramlı iken av avlayan kişi, gıda maddelerinden her müdd karşılığında bir gün oruç tutar.

Diğer bazılarına göre ise her yarım sa' (İki müdd) ölçüsü karşılığında bir gün oruç tutar.

Bunlardan bir başka kısmına göre ise her sa' karşılığında bir gün oruç tutar.

c- İhramlı iken av hayvanını öldüren kimsenin, âyette zikredilen keffaretlerde sıralamayı takibetme mecburiyetinde olduğunu söyleyen âlimlerden bir kısmı demişlerdir ki: "İhramlı iken kasıtlı olarak av hayvanını öldüren kimsenin, fakirleri doyurma şeklindeki keffaret şıkkını seçmesinin bir mânâsı yoktur. Zira fakirleri doyurabilecek güçte olan kimse, öldürdüğü hayvanın dengi ehli bir hayvanı kurban etmeye de gücü yetmiş olur. Bu durumda da birinci şık olarak, ehli bir hayvanı kurban etmek zorundadır. Ehli bir hayvanı kurban etmeye gücü yetmeyen kimsenin, fakirleri doyurmaya da gücü yetmeyeceğinden böyle bir kimsenin, oruç tutma şıkkını tercih etmekten başka bir yolu yoktur. Allah tealanın, fakirleri doyurma şıkkını zikretmesinin hikmeti ise sadece tutulacak oruç günlerinin sayısını, doyurulacağı farz edilen fakirlerin sayısına göre tesbit etmek içindir. Yoksa gerçekten fakirleri doyurmak için değildir.

Taberi diyor ki: "Âyette zikredilen "Öldürülene denk kurbanlık" ifadesinin izahında beyan edilen görüşlerden tercihe şayan olan görüş şudur: İhramlı iken kasıtlı olarak bir av hayvanını öldüren kimse, kurban kesme şıkkını tercih ettiği takdirde av hayvanının, ehli hayvanlardan benzeri olan bir hayvanı kurban etmekle yükümlüdür. Av hayvanına değer biçerek o değerde bir hayvanı alıp kesmek söz konusu değildir. Zira hayvanın değeri onun misli değil kıymetidir. Halbuki Allah teala, av hayvanının mislinin yani benzerinin kurban edilmesini emretmiştir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "İhramlının, âyette zikredilen üç kefarrette sıralamayı mı takibetmek zorunda olduğu yoksa onlardan herhangi biri-

ni seçmekte serbest mi olduğu ugörüşlerinden de, serbest olduğunu söyleyen görüş tercihe şayandır. Bu itibarla ihramlı iken av hayvanını kasıtıl bir şekilde öldüren kimse dilerse ehli hayvanlardan, onun bir benzerini haremde kurban eder dilerse onun değeri kadar fakirlere infakta bulunur. Dilerse infakta bulunacağı miktarlar ölçüsünde oruç tutar. Zira başka bir âyette ihramlı iken başını tıraş eden kimsenin, keffaret olarak dilerse oruç tutacağı veya sadaka vereceği yahut da kurban kesebileceği zikredilmiştir. Bu âyette de ihramlı iken bir av hayvanını avlayanın keffareti zikredilmiştir. Bunun keffareti de başını tıraş edenin keffareti gibi seçeneklidir. Kişi dilediği şıkkı seçebilir.

Müfessirler, ihramlının, fakirleri doyurma şıkkını tercih etmesi halinde av hayvanını değerlendirirken hangi yerdeki değerinin esas olacağı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- İbrahim en-Nehai, Hammad, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhummed'e göre av hayvanına öldürüldüğü yerde değer biçilir ve bu değer esas alınarak gıda maddeleri satın alınır ve fakirlere dağıtılır.

b- Âmir eş-Şa'biden nakledilen diğer bir görüşe göre ise öldürülen av hayvanına, keffaretinin ödeneceği yerdeki değerine göre kıymet takdir edilir.

Bu hususta Âmir demiştir ki: "Bir ihramlı kişi Horasan'dan geçerken bir hayvanı avlayacak olur da onun keffaretini Mekke veya Mina'da ödeyecek olursa onun değeri, ödeneceği yere göre tesbit edilir ve fakirlere dağıtılır.

Taberi diyor ki: "Bize göre doğru olan görüş şudur: Av hayvanını öldüren ihramlı kişi onun ehli hayvanlardan benzerini kurban etmeyi tercih ettiği takdirde onun için av hayvanının, yaratılışı ve cinsindeki kuvveti bakımından, ehli hayvanlardan en çok benzeyenini kurban etmesi onun için kâfidir. Şayet ihramlı, fakirleri doyurma şıkkını tercih edecek olursa, av hayvanına, öldürüldüğü yerdeki değerine göre değer biçer. Dilerse onu oradaki fakirlere infak eder dilerse Mekke'de infak eder, dilerse başka bir yerde infak eder. Zira Allah teala, ihramlının avlanması halinde kurban kesme veya fakirleri doyurma yahut da oruç tutma gibi üç keffaret şeklinden birini yerine getirmesini emretmiş, bunlardan, sadece kesilecek kurbanın Kâbe'ye ulaştırılarak kesilmesini şart koşmuş, diğer iki keffaret şeklinin herhangi bir yerde yerine getirileceğine dair bir şart koşmamıştır. Bu sebeple fakirleri dilediği yerde doyurur, orucu dilediği yerde tutar. Ancak kurbanı canlı olarak Kâbe'ye ulaştırması ve orada kesip fakirlere dağıtması gereklidir. Buna mukabil, avlanmanın cezası olarak kesilecek bu kurbanın, kesilmesi için belli bir gün tayin edilmemiştir. Avlanan kişi onu her zaman kesebilir. Bayramdan önce de kesebilir sonra da.

Fakirleri doyurma veya oruç tutma keffaretlerini yerine getiren kimse ise dilediği yerde ve dilediği zaman bunları yerine getirebilir. Ata da bu meseleyi

böyle izah etmiştir.

Âyet-i kerimede "Veya kıymeti ölçüsünde oruç tutmaktır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: İhramlı olduğu halde kasıtlı bir şekilde av hayvanını öldüren kimsenin, yerine getireceği keffaretlerden biri de öldürdüğü av hayvanının değerinin miktarında oruç tutmasıdır.

Taberi diyor ki: "Av hayvanının değerine göre oruç günlerinin sayısının tesbiti şu şekilde yapılır: Öldürülen av hayvanı, öldürüldüğü yerde sağ kabul edilerek gıda maddeleriyle değer biçilir. Sonra onu öldüren ihramlı kişinin bu gıda maddelerinden her müdd'ünün karşılığında bir gün oruç tutmasına hüküm verilir. Çünkü Resulullah, Ramazan ayında, gündüzün kasıtlı bir şekilde hanımıyla cinsi münasebette bulunan kimseye keffaret olarak her bir müdd'ün karşılığında bir gün oruç tutmasına hüküm vermiştir. Av hayvanını öldürenin tutacağı oruç günlerinin sayısı da müdd ile tesbit edilir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: Niçin ihramlı olduğu halde av avlayanın keffaretinde, oruç günlerini tesbit ederken müdd ölçeğini esas aldın da Sa' ölçeğini esas almadın?" Halbuki Resulullah (s.a.v)hramlı iken başı bitlenen Ka'b b.Ucreye, başını tıraş ederek her bir sa' karşılığında bir gün oruç tutmasına dair hüküm vermiştir. İhramlı iken avlanmanın keffaretini, ihramlı iken tıraş olana kıyaslamak, Ramazanda oruç yiyene kıyaslamaktan daha evladır." Cevaben denilir ki: "Kıyas demek, ihtilaflı olan fer'i meseleleri, üzerinde ittifak edilen ve fer'i meselelerin de benzeri olan asıl meselelere benzetmektir. Sözlerine itibar edilen âlimlerin hepsi, ihramlı iken avlanmanın keffareti olarak tutulacak bir günlük orucun, fakirlere yedirilecek bir sa' ölçeğine tekabül etmeyeceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da göstermektedir, ki ihramlı iken avlananın tutacağı keffaret orucunun günlerinin tesbiti, ihramlı iken başını tıraş edenin tutacağı orucun günlerini tesbite kıyas edilemez. O halde Ramazan ayında, gündüzün hanımıyla cinsi münasebette bulunan kimsenin tutacağı orucun günlerinin tesbit şekline kıyaslamaktan başka bir yol kalmamıştır. Nitekim Ata, Abdullah b.Abbas ve Said b.Cübeyr, avlanan ihramlının, her müdd karşılığında bir gün oruç tutacağını söylemişlerdir.

Âyet-i kerimede: "Allah, geçmişte yapılanları affetmiştir. Kim tekrar bu yasağı ihlal ederse Allah onu cezalandırır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, bu âyette zikredilen "Geçmişte yapılanların affedilmesi"nden "Yasağı ihlal etmek"ten ve "Allah'ın cezalandırması"ndan nelerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Ata, Mücahid ve Said b.Cübeyrden nakledilen bir görüşe göre "Allah, geçmişte yapılanları affetmiştir." ifadesinden maksat, "Allah, islam gelmeden önce, cahiliye döneminde, ihramlı iken av hayvanları öldürmenin cezasını affet-

miştir." demektir. "Kim tekrar bu yasağı ihlal ederse Allah onu cezalandırır." ifadesinden maksat ise: "Kim, islam geldikten sonra tekrar ihramlı olduğu halde av hayvanlarını avlamaya dönecek olursa Allah onu hem dünyada keffaretle yükümlü kılarak cezalandırır hem da âhirette cezalandıracaktır." demektir.

Bunlara göre ihramlı olan kimse tekrar tekrar ihram yasağını ihlal ederek avlanacak olursa her defasında da keffaret ödemekle cezalandırılır. Ancak tekrarından dolayı kazandığı günah, kendisiyle rabbi arasındaki bir meseledir.

b- Said b.Cübeyr ve Ata'dan nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Allah, geçmişte yapılanları affetmiştir." ifadesinden maksat, "Allah sizlerin cahiliye döneminde ihramlı iken yaptığınız avlanmalarınızın cezasını affetmiştir." demektir. Kim tekrar bu yasağı ihlal ederse Allah onu cezalandırır." ifadesinden maksat ise "Kim, islam geldikten sonra tekrar ihramlı iken avlanma yasağını ihlal edecek olursa Allah onu, keffaret ödemkle yükümlü kılarak dünyada iken cezalandırır." demektir.

c- Abdullah b.Abbas, Kadı Şüreyh, İbrahim en-Nehai, Said b.Cübeyr, Mücahid ve Hasan-ı Basriden nakledilen diğer bir görüşe göre "Allah, geçmişte yapılanları affetmiştir." ifadesinden maksat, "Allah, ihramlı iken avlanmayı ilk defa yapanı affetmiştir." demektir. "Kim tekrar bu yasağı ihlal ederse Allah onu cezalandırır." ifadesinden maksat ise "Kim ihramlı olduğu halde ikinci kez avlanmayı yapacak olursa artık onu cezalandıracak olan Allahtır. Onun için dünyada yerine getireceği keffaret diye bir şey söz konusu değildir." demektir.

d- İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Allah, geçmişte yapılanları affetmiştir." ifadesinden maksat, "Allah, avlanması haram kılınmadan önce, ihramlı iken avlananın avlanmasını affetmiştir." demektir. "Kim de tekrar bu yasağı ihlal ederse Allah onu cezalandırır." ifadesinden maksat ise "Kim de Allah'ın, ihramlı iken avlanmayı haram kılmasından sonra, avlanmanın haram olduğunu bilerek, ihramlı olduğunu hatırlayarak, av hayvanını öldürmeyi kastederek, ihramlı iken avlanacak olursa işte bunu cezalandıracak olan ancak Allah'tır. Bunun günahlarını affetmek üzere dünyada yerine getireceği herhangi bir keffareti yoktur" demektir.

e- Diğer bir kısım âlimlere göre de bu âyet-i kerime, belli bir insanı beyan etmektedir. O kimse ihramlı iken bir kere hayvan avlamış Allah da onu bağışlamıştır. Tekrar avlanmış Allah da gökten bir ateş göndererek onu yakmıştır.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu konuda evla olan söz, âyetin bu bölümüne şu şekilde mânâ veren sözdür: "İslam gelip ihramlı kişinin avlanmasını yasakladıktan sonra kim ilk defa kasıtlı olarak bu yasağı ihlal edecek olursa, dünyada iken keffaret ödemesi halinde Allah onu affeder. Fakat kim de ikinci bir defa tekrar ihramlı iken avlanma yasağını ihlal edecek olursa, keffaret ödemekle yü-

kümlü olmasıyla birlikte Allah ondan intikam alacaktır."

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Eğer bir kişi zannedecek olursa ki, keffaret ödemek cezayı düşürür. Bu itibarla ihramlı iken birinci avlanmasından sonra tekrar avlananın keffaret ödemesi söz konusu olursa onun âhiretteki cezası düşer." Bu kimse yanlış bir zanda bulunmuş olur. Zira Allah tealanın, kendisine isyan etmenin cezalarını dilediği gibi farklı yapma yetkisi vardır. Bazı isyanların cezalarını artırırken diğerlerini azaltabilir. Nitekim bekâr olarak zina edenle evli olarak zina edenin cezalarını, çeyrek dinar çalanla daha az miktardaki bir şeyi çalanın cezalarını farklı kılmıştır. İhramlı iken kasıtlı olarak ilk defa avlananın cezasını da ikinci defa avlanandan farklı kılmıştır. Birinci defa avlanana ceza olarak ya avladığı hayvanın benzeri olan ehli bir hayvanı kurban etmesini veya onun değeri kadar gıda maddeleriyle fakirleri doyurmasını yahut gıda maddeleri miktarınca oruç tutmasını beyan buyurmuştur. Bu yasağı tekrar ihlal edene ise bu keffaretlere ilaveten ayrı bir ceza vereceğini beyan etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda geçen ve "Allah her şeye galiptir, layık olana cezasını verendir." şeklinde tercüme edilen (والله عزيز ذو انتقام) cümlesindeki (عزيز) kelimesinin mânâsı "Allah, hakimiyetine dokunulamayan, hiçbir güç tarafından mağlup edilemeyen, cezalandırmak istediğinde kendisine karşı gelinemeyen ilahtır. Çünkü kainat onun yaratığıdır. Emir verme de ona aittir, izzet ve dokunulmazlık ta ona mahsustur." demektir. (ذو انتقام) kelimesinin mânâsı ise "İntikam sahibidir. Yani kendisine karşı geleni cezalandırır." demektir.

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ

الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

96- Size de yolculara da yiyecek olmak üzere, deniz avı ve onu yemek helal kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz müddetçe size haram kılınmıştır. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun.

Ey iman edenler, denizde avlanmak ve ondan çıkan av hayvanını yemek, mukim olanlarınız için bir geçimlik, misafirleriniz için de azık olmak üzere sizlere helal kılındı. Karada yaşayan hayvanların avlanması ise, Hac veya Umre için ihramlı bulunduğunuz sürece sizlere haram kılınmıştır. Huzurunda toplanacağınız Allah'ın sizi cezalandırmasından korkun. Çünkü o sizi, amellerinize göre hesaba çekecektir.

* Âyet-i kerimede, deniz avlarının helal olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca

(طَعَامُهُ) ifadesi zikredilmiştir. Bu ifade müfessirler tarafından başlıca iki şekilde izah edilmiştir.

a- Bazı âlimlere göre (طَعَامُهُ) ifadesinden maksat, denizden avlanan hayvanların yenmesi demektir. Mealde bu görüş tercih edilmiştir. Buna göre âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Sizin için çeşitli maksatlarla denizden avlanmak helal kılındığı gibi, denizden avladığınız hayvanları yemek te sizin için helal kılınmıştır." Taberi bu izah tarzını zikretmiştir.

b- Taberinin de zikrettiği diğer bir görüşe göre âyette geçen (طَعَامُهُ) ifadesinin mânâsı "Denizin yemeği" demektir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Denizin av hayvanları sizin için helal olduğu gibi onun yemeği de sizin için helal kılınmıştır." Müfessirler, burada zikredilen "Deniz avı"ndan ve "Denizin yemeği"nden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Denizin avından maksat, Hz. Ömer, Abdullah b.Abbas, Ebu Seleme ve Hz. Ebubebekir'e göre "Denizden avlanan şey"dir.

Abdullah b.Abbas, Said b.Cübeyr, Süddi ve Said b.el- Müseyyebe göre ise "Denizden çıkarılan taze avlar"dır.

Mücühide göre ise "Denizden avlanan balıklar" dır.

"Denizin yemeği"den maksat ise, Hz.Ebubekir, Ömer b.el-Hattab, Abdullah b.Abbas, Abdullah b.Ömer ve Ebu Eyyube göre denizde ölüp te ölü olarak kıyıya vuran deniz hayvanlarıdır.

Bu hususta Ebu Hureyre diyor ki: "Ben, Bahreyn'de bulunuyordum. Bahreynliler bana, kıyıya vuran ölü balıkların hükmünü sordular. Ben de onlara, o balıkları yemelerine dair fetva verdim. Ömer b.el Hattabın yanına gelince meseleyi ona anlattım. O da bana dedi ki: "Onlara nasıl fetva verdin?" Dedim ki: "Yeyin diye fetva verdim." Dedi ki: "Bunun dışında bir fetva vermiş olsaydın sana sopa atardım. Çünkü Allah teala kitabında buyurmuştur ki: "Deniz avı sizin için helal kılınmıştır. Denizin yemeği ise sizin için de yiyecektir yolcular için de." Burada zikredilen denizin avından maksat, oradan avlanılanlardır. Denizin yemeğinden maksat ise ölü olarak kıyıya vuranlardır."

Nafi diyor ki: "Ebu Hureyrenin oğlu Abdurrahman, Abdullah b.Ömerin yanına geldi ve ona dedi ki: "Deniz kıyıya çokça ölü balık çıkarmış." Abdullah da Abdurrahman'a bu balıkları yemesini yasakladı ve dedi ki:" "Ey Nafi Kur'anı getir." Ben Kur'anı ona getirdim. O da: "Denizin av hayvanları size helal kılındı. Onun yemeği de sizin için de yolcular içinde bir geçimliktir." âyetini okudu. Ben de dedim ki: "Denizin yemeği kıyıya vuranlar mıdır?" Abdullah da dedi ki: "Abdurrahman'a yetiş ve ona, denizden kıyıya vuranları yemesini söyle."

Hz.Ebubekir ve İkrime'den nakledilen bir görüşe göre de denizin yeme-

ğinden maksat, denizde bulunan her şeydir.

Abdullah b.Abbas, İkrime, Said b.Cübeyr, İbrahim en-Nehai, Katade, Mücahid, Süddi, Said b.el-Müseyyeb ve Cabir b.Zeyd'e göre ise denizin yemeğinden maksat, denizden çıkarıldıktan sonra tuzlanıp bekletilen balıktır.

Bu hususta Said b.Cübeyr diyor ki: "İnsanlar deniz kenarında yaşayan kimselere giderler onlara: "Bize yemek verin." derler. Yemek isterken de "Tazesinden istiyoruz." derlerse onlar, ağlarını atıp av yaparlar. Şayet, "Yemeklerinizden bize yedirin." derlerse onlar, tuzladıkları balıkları yedirirler.

İbrahim en-Nehai ve Abdullah b.Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre denizin yemeğinden maksat, hem ölü olarak kıyıya vuran balıklar hem de tuzlanarak bekletilen balıklardır.

Taberi diyor ki: "Bize göre denizin yemeği hakkındaki görüşlerden doğru olmaya en evla olanı, denizin yemeğinden maksadın, denizin dışarı attığı veya deniz çekilerek sahilde ölü bulunan balıklardır. Zira âyetin başında, denizden avlanılanların helal olduğu zikredilmiş ondan sonra da denizin yemeğinin helal olduğu beyan buyurulmuştur. Bundan da anlaşılmaktadır ki denizin yemeği, denizden avlanmayan şeylerdir. Bunlar da kıyıya vuran balıklardır.

Denizin yemeğini "Denizden çıkarıldıktan sonra tuzlanıp bekletilen balıktır." şeklinde izah etmek isabetli değildir. Zira bu da denizden avlanılanlardındır. Ve âyetin: "Deniz avı" ifadesine dahildir. Denizin yemeğini de denizin avının içerdiği şeylerden biri olarak izah etmek, âyette tekrar olduğunu söylemek olur ki bu, ilahi kelamın üslubuna uygun düşmez. Ayrıca bu hususta Resulullahtan, bazı âlimler tarafından mevkuf olduğu söylenen şu hadis rivayet edilmiştir: "Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.) in, bu âyeti okurken şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Denizin yemeği, onun, ölü olarak dışarı attığıdır. İşte onun yemeği budur." Ebu Seleme bu hadisin Ebu Hureyreye mevkuf olduğunu (Yani rivayetin Ebu Hureyre'de kalıp Resulullaha dayandırılmadığını) söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Size ve yolculara yiyecek (geçimlik) olmak üzere" buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, denizin avı ve yemeği, içinizden mukim olanlar için de geçimliktir. Onu yer ve ondan faydalanırlar. Yolcu olanlar için de geçimliktir. Onlar da tuzladıkları balıkları azık olarak taşırlar." demektir.

Hasan-ı Basri buradaki yolculardan maksadın, ihrama girmiş olan yolcular olduğunu söylemiştir.

Mücahid ise buradaki "Sizden" ifadesinden maksadın, köylüler, yolcular" dan maksadın da şehirliler olduğunu söylemiştir.

Taberi, Mücahidin bu görüşünün isabetli olmadığını zira, "Yolcu" ifade-

sine köylü ve şehirli her türlü yolcunun girdiğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Kara avı ise, ihramlı olduğunuz sürece size haram kılınmıştır. " buyurulmaktadır. Müfessirler, ihrama girmiş olan kimseye, kara av hayvanlarının hangi yönleriyle haram olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz.Ali, Abdullah b.Ömer ve Said b.Cübeyrden nakledilen bir görüşe göre, ihrama giren kimseye kara av hayvanı her yönüyle haramdır. Böyle bir kimse kara av hayvanını avlayamaz, başkası tarafından avlananın etinden yiyemez, onu öldüremez, satamaz, satın alamaz, yakalayamaz ve onu mal edinemez.

Bu hususta Nevfel diyor ki: "Osman b.Affan hac yapıyordu. Ali de onunla birlikte hac yapıyordu. Osman'a, ihramlı olmayan bir kimsenin avladığı hayvanın eti getirildi. Osman ondan yedi. Fakat Ali yemedi. Osman dedi ki: "Vallahi biz onu avlamadık, onun avlanmasını emretmedik, avlanması için kimseye de göstermedik." Bunun üzerine Ali: "Kara avı ise, ihramlı olduğunuz müddetçe size haram kılınmıştır." âyetini okudu.

b- Hz.Ömer, Ebu Hureyre, Kâ'bul Ahbar, Abdullah b.Ömer, Osman b.Affan Zübeyr b.El-Avvam, Abdullah b.Abbas ve diğer bir kısım âlimlere göre ise ihramlı olan kimse, ihramlı iken avladığı veya kestiği veya ihramlı olduğu halde kendisi için avlanan av hayvanlarının etlerinden yiyemez. Buna mukabil ihrama girmeden önce avladığı veya kestiği hayvandan yahut ihramlı olmayan bir kimse için avlanan hayvanlardan yemesinin bir mahzuru yoktur. Yine ihramlının ihrama girmeden önce mülkünde bulunan av hayvanlarından yemesinde bir mahzur yoktur. Keza ihramlının, av hayvanını sadece yakalaması haram değildir.

Bu hususta Said b.el-Müseyyeb, Ebu Hureyreden şunları işittiğini söylemiştir.

أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّهُ أَقْبَلَ مِنَ الْبَحْرَيْنِ
حَتَّى إِذَا كَانَ بِالرَّبَذَةِ ، وَجَدَ رَكْباً مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ مُحْرِمِينَ فَسَأَلُوهُ عَنْ لَحْمِ
صَيْدٍ وَجَدُوهُ عِنْدَ أَهْلِ الرَّبَذَةِ . فَأَمَرَهُمْ بِأَكْلِهِ . قَالَ : ثُمَّ إِنِّي شَكَكْتُ فِيمَا
أَمَرْتُهُمْ بِهِ . فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ . فَقَالَ عُمَرُ :

مَاذَا أَمَرْتَهُمْ بِهِ؟ فَقَالَ أَمَرْتُهُمْ بِأَكْلِهِ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ : لَوْ أَمَرْتَهُمْ بِغَيْرِ ذَلِكَ لَفَعَلْتُ بِكَ يَتَوَاعَدُهُ.

Ebu Hureyre Bahreyn'den geliymuş, "Rebze" denen yere varınca Irak halkından olan ihramlı bir kafile ile karşılaşmış. Kafile Ebu Hureyre'ye, Rebze halkında buldukları av hayvanının etinin hükmünü sormuşlar. Ebu Hureyre de o ihramlı kafileye o eti yemelerini emretmiş." Ebu Hureyre demiştir ki: "Sonra ben onlara verdiğim emirde şüpheye düştüm. Medineye gelince bunu Ömer b.el-Hattaba anlattım. Ömer de dedi ki: "Sen onlara neyi emretmiştin?" Ben de dedim ki: "Onu yemelerini emretmiştim." Bunun üzerine Ömer b.el-Hattab dedi ki: "Şayet sen bunun dışında bir şey emretmiş olsaydın sana şunu yapardım." Bunu söylerken tehditte bulunuyordu." (177)

Ebu Seleme diyor ki: "Osman b.Affan ihramlı iken "Arc" denen yerde konakladı. Arc'ın sahibi ona bağırtlak kuşu hediye etti. Osman arkadaşlarına dedi ki: "Siz onu yeyin. O, benim adıma avlandığı için ben yemiyorum." Onlar da o kuşların etini yediler. Fakat Osman yemedi.

Ata b.Yesar diyor ki:

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ؛ أَنَّ كَعْبَ الأَحْبَارِ أَقْبَلَ مِنَ الشَّامِ فِي رَكْبٍ. حَتَّى إِذَا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ، وَجَدُوا لَحْمَ صَيْدٍ فَأَفْتَاهُمْ كَعْبٌ بِأَكْلِهِ . قَالَ فَلَمَّا قَدِمُوا عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ بِالْمَدِينَةِ. ذَكَرُوا ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ: مَنْ أَفْتَاكُمْ بِهَذَا؟ قَالُوا: كَعْبٌ. قَالَ: فَإِنِّي قَدْ أَمَّرْتُهُ عَلَيْكُمْ حَتَّى تَرْجِعُوا.

"Ka'bul Ahbar bir kervanla birlikte Şam'dan geliyordu. Onlar yolda iken av hayvanı eti elde ettiler. Ka'b onlara eti yemelerine dair fetva verdi. Kervan Medine'de Ömer b.el-Hattab'ın yanına ulaşınca meseleyi ona anlattılar. Ömer de onlara: "Buna dair size kim fetva verdi?" dedi. Onlar da "Ka'b verdi." dediler.

177 Muvatta, K. el-hac, Bab: 24, Hadis No: 80.

Ömer de dedi ki: "Siz hacdan dönünceye kadar ben bunu size emir tayin ettim." (178)

Urve b.Zübeyr diyor ki: Zübeyr b.el-Avvam ihramlı iken av hayvanlarının etini azık olarak alırdı."

Abdullah b.Abbas demiştir ki: "Herhangi bir şey, sen ihrama girmeden avlanacak veya kesilecek olursa o senin için helaldır. Herhangi bir şey de sen ihramlı iken avlanacak veya kesilecek olursa o da senin için haramdır."

c- Ebu Selem'e ve diğer bir kısım âlimlere göre ise ihramlı olan kimseye av hayvanını sadece avlaması haramdır. İhramlının av hayvanını ona malik olan bir kimseden alıp kesmesi, kendisi için avlamadıkça, kendi malı olduktan sonra onu yemesi, onu satması ve onu satın alması caizdir.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta doğru olan görüş, şunu söylemektir. "Allah teala bu âyet-i kerimede ihramlı olan kimseye kara av hayvanlarını avlama mânâsını içeren her türlü şeyi haram kıldığını beyan etmiştir. Avlama mânâsını ifade eden şeylerden herhangi biri hususunda özellikle haram olduğunu beyan etmemiştir. Bu sebeple ihramlı olan kimseye avlanma mânâsına gelen her şey haramdır. Ona av hayvanını satması, satın alması, avlaması, öldürmesi ve buna benzeyen avlanma mânâsına dahil olan her şey haramdır. Ancak ihramlı kişi av hayvanının ihramlı olmayan bir kimse tarafından yine ihramlı olmayan bir kimse için kesildiğini anlayacak olursa işte onun bu takdirde ondan yemesi helaldir. Zira bu hususta Resulullah (s.a.v.) den sabit olan şu hadis rivayet edilmiştir. Şöyle ki, Abdurrahman b.Osman et-Teymi diyor ki:

عَبْدِ الرَّحْمنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ . قَالَ: كُنَّا مَعَ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ وَنَحْنُ حُرُمٌ . فَأُهْدِيَ لَهُ طَيْرٌ. وَطَلْحَةُ رَاقِدٌ . فَمِنَّا مَنْ أَكَلَ وَمِنَّا مَنْ تَوَرَّعَ . فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ طَلْحَةُ وَفَّقَ مَنْ أَكَلَهُ ،وَقَالَ : أَكَلْنَاهُ مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ).

"Biz, Talha b.Ubeydullah ile birlikte ihramlı idik. Talha'ya bir kuş hediye edildi. Talha uyuyordu. Bizden bazılarımız ondan yedi, bazılarımız ise çekindi, Talha uyanınca onu yiyenlerin görüşüne katıldı ve dedi ki: "Biz, Resulullahla beraber onu yemiştik." (179)

178 Muvatta, K. el-Hac, Bab: 24, Hadis No: 82.
179 Müslim, K. el-Hac, Bab: 65, Hadis No: 1197.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Sen Sa'b b.Cessameden rivayet edilen şu hadis hakkında ne dersin?

Sa'b b.Cessame demiştir ki:

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ اللَّيْثِي أَنَّهُ اَهْدَى لِرَسُولِ اللهِ (ﷺ) حِمَاراً وَحْشِياً وَهُوَ بَالأَبْوَاءِ او بوَدّانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا رأى مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ اِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ اِلاَّ اَنَّا حُرُمٌ.

"Resulullah, "Ebva" veya "Veddan" denen yerde iken kendisi Resulullaha bir yaban eşeği hediye etmiş Resulullah da onu geri iade etmiştir. Resulullah, Sa'bın yüzündeki hali görünce buyurmuştur ki: "Biz onu başka bir sebepten değil ancak ihramlı olduğumuz için iade ettik." (180) Yine sen, Aişeden, "Resulullaha, ihramlı iken kurutulmuş geyik eti hediye edildi, Resulullah da onu geri iade etti." şeklinde rivayet edilen hadis hakkında ve benzeri haberler hakkında ne dersin?" Cevaben denilir ki: "Bu mânâda rivayet edilen haberlerden herhangi birinde Resulullaha hediye edilen av hayvanlarının, ihramlı olmayan bir kimse tarafından, yine ihramlı olmayan bir kimse için kesildiğine, buna rağmen o hayvanların, Resulullah tarafından geri iade edildiğine dair herhangi bir beyan yoktur. Bu haberlerde sadece Resulullaha, av hayvanlarının etlerinin hediye edildiği, Resulullahın da onları geri çevirdiği zikredilmektedir. Olabilir ki Resulullahın bunları reddetme sebebi o av hayvanlarını kesen veya avlayan kimseni, Resulullah ihramlı iken onu Resulullah için kesmiş veya avlamış olmasıdır. Nitekim Cabir b.Abdullah'ın Resullahtan rivayet ettiği şu hadis, izah edilen bu mânâyı ifade etmektedir.

Cabir b.Abdullah demiştir ki:

عن جابر بن عبد الله قال : سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: « صيد البر لكم حلال، مالم تصيدوه أو يُصَدْ لكم

"Ben, Resullahın şöyle buyurduğunu işittim. "Kara av hayvanları sizin için (ihramlı için) helaldir. Sizler bizzat onu avlamadıkça veya onlar özellikle

180 Buhari, K. es-Sayd, Bab: 6 / Müslim, K. el-Hac, Bab: 50, Hadis No: 1193.

sizin için avlanmadıkça." [181]

Madem ki bu iki hadis te sahihtir bunların her ikisiyle de amel etmek ve her ikisini de sahih bir şekilde izah etmek gerekir. Bu da şu şekilde olur. Resulullahın, kendisine hediye edilen av hayvanlarını kabul etmemesi o hayvanın, kendisi için avlanmasındandır. Onun, av hayvanının yenilmesine izin vermesi ise av hayvanının ihramlı kişi tarafından avlanmamış olmasından ve yine ihramlı bir kimse için avlanmamış olmasındandır.

Müfessirler bu âyette zikredilen "Kara av hayvanından" hangi hayvanların kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Ebu Miclez, Ata ve Said b.Cübeyre göre kara av hayvanlarından maksat, yalnızca karada yaşayan veya hem karada hem de suda yaşayan hayvanlardır. Deniz av hayvanlarından maksat ise sadece suda yaşayan hayvanlardır. Bunlara göre kaplumbağa, yengeç ve kurbağa kara av hayvanlarından sayılır. Bunları öldüren ihramlı kişinin, keffaret ödemesi gerekir.

b- Ata b.Ebi Rebahtan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen kara av hayvanlarından maksat, denizden çok karada yaşayan hayvanlardır.

Âyet-i kerimenin sonunda "Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun." buyurulmaktadır.

Allah teala âyetin bu bölümünde insanlara buyurmaktadır ki: "Ey insanlar, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınmak suretiyle ondan korkun. Bundan önceki âyetlerde size yasakladığı içki içme, kumar oynama, taşlar dikme, fal okları çekme, ihramlı iken kara av hayvanlarını avlama gibi size haram kıldığı şeylerden uzaklaşın. Zira sizin dönüşünüz Allah'adır. O size, yaptıklarınızın karşılığını verecektir."

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ
وَالْقَلَٓائِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٩٧﴾

97- Allah, Beytül Haram olan Kâbe'yi, hürmet gösterilen ay'ı, Kâbe'ye hediye edilen kurbanı, işaret olarak takılan gerdanlıkları, insanla-

181 Ebu Davud, K. el-Menasık, Bab: 41, Hadis No: 1851 / Tirmizi, K. el-Hac, Hadis No: 875 / Nesei, K. el-Hac, Hadis No: 2830.

rı ayakta tutan bir vesile yaptı. Bu Allah'ın, göklerde ve yerde olanları bildiğini ve Allah'ın her şeyi ilmiyle kuşattığını bilmeniz içindir.

Allah Kâbe'yi, insanları ayakta tutan bir rızık kaynağı, nizam ve intizama sokan bir merkez, insanoğlunu güven ve huzura kavuşturan bir dayanak yapmış böylece zayıfları güçlülerin şerrinden, mazlumları zalimlerin zulmünden, iyilik yapanları, kötülük yapanların kötülüklerinden korumuştur. Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarından ibaret olan haram ayları, Kâbe'ye hediye edilen kurbanları, Hac mevsiminde insanların veya kurbanlık hayvanların boynuna takılan gerdanlıkları da bir güven vesilesi, bir rızık kaynağı kıldı. Bu, Allah'ın, göklerde ve yerde olanları bildiğini ve sizin için faydalı olan hükümler koyduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilmeniz içindir.

* Âyet-i kerimede zikredilen Kâbe'den maksat, bütün harem bölgesidir. Kâbe'nin lügat mânâsı "Dörtgen" demektir. Ona bu ismin verilmesi, dörtgen oluşundandır.

Âyette zikredilen "Beytül Haram"dan maksat, Kâbe'dir. Beytül Haram'ın lügat mânâsı, kendisinde bir kısım şeylerin yapılmasının haram kılındığı ev demektir. Kâbe'ye bu adın verilmesinin sebebi ise, oranın avlarının avlanmasının, otlarının biçilmesinin, ağaçlarının kesilmesinin haram olmasındandır.

Allah teala bu âyet-i kerimede, Kâbe'nin, haram ayının, Kâbe'ye sevkedilen kurbanların ve hac yapan kimselerin, gerek kendilerinin gerekse hayvanlarının boyunlarına taktıkları gerdanlıkları, insanlar için, ayakta tutan bir vasıta kıldığını zikretmiştir. Bundan maksat şudur, İslam gelmeden önce bir çok insanların, özellikle Araplar'ın sevk ve idare eden ciddi idarecileri olmadığından Allah teala, Kâbe'yi, haram ay'ı, hacca götürülen kurbanları ve boyunlara takılan gerdanlıkları insanlar için, özellikle Araplar için bir manvei otorite ve bir güven vasıtası kılmıştır. Öyleki kişi Kâbe'de babasının katilini dahi görse ona dokunmazdı. Kâbeye sevkedilen kurbanlıklara kimse bir şey yapmazdı. Haram ayında kimseye dokunulmazdı.

Bu âyetin izahında İbn-i Zeyd diyor ki: "Diğer insanların, kendilerini birbirlerine karşı koruyacak, onları savunacak Kralları vardı. Araplar'ın ise kendilerini savunacak ve onları birbirlerinin haksızlığından koruyacak Kralları yoktu. Bu sebeple Allah teala, Beytül Haram olan Kâbe'yi oraya sevkedilen kurbanlıkları ve hacıların taktıkları gerdanlıkları da bu gibi sıfatları haiz kıldı. Öyle ki kişi kardeşini veya amcasının oğlunu öldüren kimseyle karşılaşıyor ve ona dokunmuyordu.

Taberi diyor ki: "Allah teala, bu zikredilen şeyleri, cahiliye döneminde Araplar'ı düzelten vasıtalar kıldığı gibi İslam geldikten sonra da müslümanların hac yapma yerleri ve namazlarında yönelme yönleri kılmıştır. Böylece Kâbe

müslümanlar için kutsallığını korumuştur."

Müfessirler, Kâbe'nin, insanlar için ayakta tutan bir vesile oluşundan neyin kastedildiği hususunda farklı şeyler söylemişlerse de hepsinin izahı, Kâbe'nin, insanların işlerini düzenleyen bir vasıta kılındığı hususunda birleşmektedirler.

اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾

98- Bilin ki Allah, azabı çok şiddetli olandır ve Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey insanlar, bilin ki göklerde ve yerde olanları bilen, yaptığınız bütün amelleri tesbit ettiren ve o amellere göre sizi hesaba çekecek olan rabbiniz, kendisine karşı gelenlere karşı pek şiddetlidir. Fakat kendisine itaat edenlere ve günah işledikten sonra tevbe ederek kendisine yönelenlere karşı ise çok affeden ve çok merhamet edendir.

مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

99- Peygamberin üzerine düşen ancak tebliğ etmektir. Allah, açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.

* Bu âyet-i kerime, Allah teala tarafından kullara gönderilmiş bir ihtar mahiyetindedir. Ve izahı şöyledir: "Ey insanlar, size göndermiş olduğumuz Peygambere düşen görev, Allah'ın emir ve yasaklarını size tebliğ etmek, Allah'a karşı gelenin cezalandırılacağını bildirmek ve Allah katında bahane edilecek bir şey bırakmamaktır. Sonra cezalandırma Allah'a aittir. Çünkü o, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir. Kimin itaat edip kimin isyan ettiği ona gizli değildir.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُو۬لِي
الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Ey Muhammed de ki: "Pis olan şeyin çokluğu hoşuna gitse de pis ile temiz bir değildir. Ey akıl sahipleri Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

Ey Muhammed de ki: "Az olan helal ve faydalı şeyler, sizin için, çok olan murdar ve haram şeylerden daha hayırlıdır. Zira hiçbir zaman, murdar bir şey temiz bir şeye eşit olamaz. Yani salih bir kul günahkâr bir kula, itaatkar bir kul günahkâr bir kula, itaatkâr bir kul da isyankâr bir kula eşit değildir. İsyankâr ve sapıkların çok oluşları hoşuna gitse bile böyledir. İsyankârların çokluğu sizi aldatmasın. Çünkü onlar, sonunda mutlaka hüsrana uğrayıp yok olacaklardır. Ey akıl sahipleri, Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz, arzularınıza kavuşasınız. Sakın murdarların çokluğunu size hoş gösteren şeytanın vesveselerine kapılmayın."

* Süddi demiştir ki: "Burada zikredilen "Pis olan şey"den maksat, müşrikler, "Temiz olan şey"den maksat da müminlerdir."

Bu âyet-i kerime her ne kadar Resulullaha hitabetmekte ise de asıl muhatap, Resulullaha tabi olan bir kısım insanlardır. Nitekim âyetin sonundaki "Ey akıl sahipleri." ifadesi de bunu göstermektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا
عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101- Ey iman edenler, açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeylerden sormayın. Eğer onları Kur'an indirilirken sorarsanız size açıklanır. Allah, sorduklarınızdan dolayı sizi affetmiştir. Allah, çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır.

Ey iman edenler, açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri Allah'ın Resulünden sormayın. Eğer bu şeyleri, Peygambere vahiy indiği sırada soracak olursanız Allah onların hükmünü size açıklar. Geçmişteki faydasız sorularınızdan dolayı Allah sizi affetmiştir. Allah tevbe edenlerin günahlarını çokça affeden ve günahkârların cezasını hemen vermeyerek yumuşak davranandır.

* Allah teala bu âyet-i celile ile kullarına, davranış ve konuşma âdâbını öğretmekte, kendileri için faydalı olmayan şeylerin arkasına düşmelerini yasaklamaktadır. Zira sorulan hususların cevapları ortaya çıkınca ya kendilerine ağır gelen bir hüküm gelecek veya hoşlarına gitmeyen bir durum ortaya çıkacaktır.

Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b.Abbas, Enes b.Malik, Katade, Süddi ve Ebu Hureyre'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullahtan, babalarının kimler olduğunu veya kaybolan develerinin nereye gittiğini soracak kadar Resulullahtan çokça soru soran sahabiler hakkında nazil olmuştur ve onların, bu tür huylarından vazgeçmelerini emretmiştir.

Bu hususta Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) اسْتِهْزَاءً فَيَقُولُ الرَّجُلُ مَنْ أَبِى وَيَقُولُ الرَّجُلُ تَضِلُّ نَاقَتُهُ أَيْنَ نَاقَتِي فَأَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِمْ هٰذِهِ الآيَةَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ حَتَّى فَرَغَ مِنَ الآيَةِ كُلِّهَا.

"Bir kısım insanlar Resulullahı alaya alarak ondan çokça sorular soruyorlardı. Bir kimse geliyor ve "Babam kimdir?" diye soruyor. Bir başkası geliyor "Devem kayboldu nerededir?" diyordu. İşte Allah teala bu gibi kimseler hakkında bu âyeti indirdi."(182)

Enes b.Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ قَالَ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً قَالَ فَغَطَّى أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) وُجُوهَهُمْ لَهُمْ خَنِينٌ فَقَالَ رَجُلٌ مَنْ أَبِي قَالَ فُلاَنٌ فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الآيَةُ لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ.

182 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 12.

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) öyle bir hutbe okudu ki ben onun benzeri hiçbir hutbe işitmemiştim. Hutbede şunları söylemişti: "Eğer benim bildiğimi sizler de bilseniz elbette ki az güler çok ağlardınız." Bunun üzerine sahabiler yüzlerini kapatarak hüngür hüngür ağlamaya başladılar. İçlerinden birisi, "Benim babam kim?" diye sordu. Resulullah da: "Falan adam." dedi. Ve bunun üzerine bu âyet nâzil oldu." [183]

Enes b.Malik başka bir rivayette de diyor ki:

عَنْ أَنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلُوا النَّبِيَّ (ﷺ) حَتَّى اَحْفَوْهُ بِالْمَسْئَلَةِ فَصَعِدَ النَّبِيُّ (ﷺ) ذَاتَ يَوْمٍ الْمِنْبَرَ فَقَالَ لاَ تَسْأَلُونِى عَنْ شَيْءٍ اِلاَّ بَيَّنْتُ لَكُمْ فَجَعَلْتُ اَنْظُرُ يَمِيناً وَشِمَالاً فَإِذَا كُلُّ رَجُلٍ رَأْسُهُ فِى ثَوْبِهِ يَبْكِى فَأَنْشَأَ رَجُلٌ كَانَ اِذَا لاَحَى يُدْعَى اِلَى غَيْرِ أَبِيهِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللهِ مَنْ أَبِي فَقَالَ اَبُوكَ حُذَافَةُ ثُمَّ أَنْشَأَ عُمَرُ فَقَالَ رَضِينَا بِاللهِ رَبّاً وَبِالإِسْلاَمِ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ سُوءِ الْفِتَنِ فَقَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) مَا رَأَيْتُ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ كَالْيَوْمِ قَطّ اِنَّهُ صُوِّرَتْ لِي الْجَنَّةُ وَالنَّارُ حَتَّى رَأَيْتُهُمَا دُونَ الْحَائِطِ قَالَ قَتَادَةُ يَذْكُرُ هٰذَا الْحَدِيثُ عِنْدَ هٰذِهِ الآيَةِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ.

"İnsanlar Resullahtan çokça sorular sordular. Sorularında çok ileri gittiler. Nihayet bir gün Resulullah minbere çıktı ve buyurdu ki: "Sizler bana neyi sorarsanız ben onu size mutlaka açıklayacağım. "Ben de sağa sola baktım bir de ne göreyim, herkes elbisesini başına çekmiş ağlıyor. Bu arada, kendisiyle tartışıldığında babasından başkasına isnad edilen (yani asıl babasının bir başka adam olduğu söylenen) bir adam harekete geçti ve "Ey Allah'ın peygamberi, benim babam kimdir?" diye sordu. Resulullah da "Senin baban Huzafedir." dedi. Sonra Ömer harekete geçti ve dedi ki: "Biz, Allah'ın rabbimiz, islamın dinimiz, Muhammed'in Peygamberimiz olduğuna razı olmuşuzdur. Biz, fitnelerin şerrinden Allah'a sığınırız." Resulullah da buyurdu ki: "Hayır ve şerri müşahade etme bakımından bugün ki gibi hiçbir gün görmemiştim. Öyleki cennet ve cehennem

183 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 12.

bana tasvir edildi. Ben onları duvarın yanında (yüzünde) gördüm." Hadisi rivayet eden Katade diyor ki: "Bu hadis-i şerif bu âyetin izahında zikredilmiştir." (184)

İbn-i Şihab ez-Zühri de diyor ki:

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ قَالَ: قَالَتْ أُمُّ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُذَافَةَ لِعَبْدِ اللهِ ابْنِ حُذَافَةَ: مَا سَمِعْتُ بِابْنٍ قَطُّ أَعَقَّ مِنْكَ؟ أَأَمِنْتَ أَنْ تَكُونَ أُمُّكَ قَدْ قَارَفَتْ بَعْضَ مَا تُقَارِفُ نِسَاءُ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ، فَتَفْضَحَهَا عَلَى أَعْيُنِ النَّاسِ؟ قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ حُذَافَةَ: وَاللهِ لَوْ أَلْحَقَنِي بِعَبْدٍ أَسْوَدَ، لَلَحِقْتُهُ.

"Ubeydullah b.Abdullah'ın bana anlattığına göre Resulullahtan, babasının kim olduğunu soran Abdullah b.Huzafeye annesi demiştir ki: "Ey oğlum, ben senden daha isyankâr kimse duymadım. Sen, annenin, cahiliye dönemi kadınlarından bir kısım kadınların işledikleri çirkin işi işlediğine mi kanaat getirdin de anneni insanların huzurunda rezil ediyorsun?" Abdullah da dedi ki: "Vallahi eğer Resulullah bana babamın siyah bir köle olduğunu söylemiş olsaydı ben onu baba edinip peşine takılırdım." (185)

b- Ali b.Abdüla'la, Ebu Hureyre, Ebu Ümame el-Bahili, Abdullah b.Abbas ve Mücühid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi, hac farz kılındıktan sonra bir kişinin, haccın her yıl mı yoksa ömründe bir kere mi farz olduğu hususunda Resulullaha sorması üzerine bu âyet nazil olmuş ve Resulullahtan çokça sorular sorarak neticesinde bir kısım emir ve yasakların gelmesine vesile olmak yasaklanmıştır.

Bu hususta Hz.Ali (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً)

184 Buhari, K. el-Fiten, Bab: 15.
185 Müslim, K. el-Fadail, Bab: 136, Hadis No: 2359.

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فِى كُلِّ عَامٍ؟ فَسَكَتَ، قَالُوا: يَارَسُولَ اللهِ فِى كُلِّ عَامٍ؟ قَالَ لاَ، وَلَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ، فَأَنْزَلَ اللهُ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ).

"Oraya gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbe'yi ziyaret edip hac yapmak farzdır." [186] âyeti nâzil olunca bazıları "Ey Allah'ın Resulü, her yıl mı farzdır?" diye sordular. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) cevap vermedi. Tekrar "Her yıl mı farzdır?" diye sordular. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) "Hayır değildir." "Evet." diyecek olsaydım elbette ki her yıl hac yapmak farz olacaktı. (Farz olunca da bunu yapamayacaktınız.) dedi ve bunun üzerine bu âyet nazil oldu." [187]

c- Mücahidin Abdullah b.Abbastan rivayet ettiğine göre ise bir kısım insanların Resulullahtan, bu âyetten sonra gelen âyette zikredilen "Bahire, Sâibe, Vasile ve Hâm gibi bir kısım hayvanların durumlarını sormaları üzerine nazil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu hususta söylenen sözlerin doğru olmaya daha layık olanı şöyle diyenin sözüdür." Bu âyet-i kerime, Resulullahtan soru soranların çokça soru sormaları üzerine nazil olmuştur. Mesela, Abdullah b.Huzafe'nin, babasının kim olduğunu sorması, başka bir sahabinin her yıl mı farz olduğunu sorması ve benzeri sorular bu kabildendir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Böyle söyleyen görüşün tercih edilmesinin sebebi, bu görüş hakkında sahabilerden, tabiinden ve bütün müfessirlerden çokça rivayetler zikredilmesidir.

Mücahidin Abdullah b.Abbastan rivayet ettiği üçüncü bir görüşe gelince bu görüş her ne kadar doğru olmaktan uzak olmayan bir görüş ise de sahabi ve tabiinden nakledilen rivayetlere muhalif olan bir görüştür. Bununla birlikte Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm gibi hayvanların durumlarını sormanın da Resulullaha çokça sorulan sorulardan olması muhtemeldir. Âyet-i kerimenin, bütün bu soruları soranları uyardığını söylemek daha isabetli olur.

Âyet-i kerimede "Eğer onları Kur'an indirilirken sorarsanız size açıklanır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey çokça soru soran insan-

---

186 Âl-i İmran Suresi, 3/37.

187 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Hadis No: 3055 / İbn-i Mace, K. el-Menasık, Bab: 2, Hadis No: 2884, 2885.

lar, eğer sizler o sorularınızı Kur'anın, onların hükümlerini açıklamasından sonra Peygamberime soracak olursanız o size kitabımın açıklamasını ve dolayısiyle sizin sorularınızın cevabını size açıklamış olur. Böylece önceden sorduğunuz bir kısım sorularla kendinize farz olmayan şeylerin farz kılınmasına, haram kılınmayan şeylerin haram kılınmasına vasıta olmazsınız."

Bu hususta Ebu Sa'lebe el-Huşeni diyor ki: "Şüphesiz ki Allah, bir kısım hükümleri farz kılmıştır. Siz onları zayi etmeyin. Bir kısım şeyleri yasaklamıştır, onları işlemeyin. Hudutlar koymuştur, onları aşmayın. Allah bazı şeyleri de bilerek bahse konu etmemiştir, siz bu hususları deşelemeyin.

Ubeyd b. Umeyr de demiştir ki: "Allah bazı şeyleri helal, bazı şeyleri de haram kılmıştır. Helal kıldığı şeyleri helal görün, haram kıldığı şeylerden de kaçının. Allah, bazı şeyleri de serbest bırakmıştır. Onları ne helal, ne de haram kılmıştır. İşte bu, Allah'ın size karşı olan bir affıdır." Ubeyd bu sözlerden sonra "Ey iman edenler, açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeylerden sormayın." âyetini okumuştur.

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ١٠٢

102- Sizden önce de bir kavim bunları sormuştu da sonra onları inkâr etmişti.

Sizden önce geçen Salih'in kavmi, Allah'ın Peygamberi olan Salih'ten sizin sormanız gibi bir mucize getirmesini istemişlerdi. Allah onlara mucize olarak deveyi gönderince de onu kesip inkârcılığa düşmüşlerdi. İsa'nın adamları da gökten kendilerine yemek indirilmesini istemişlerdi. Kendilerine yemek indirildikten sonra da inkâra düşmüşlerdi. Siz Muhammed ümmeti de bu kavimlerin durumuna düşmeyin, neticesi hoşunuza gitmeyecek sorular sormayın.

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَٰكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ١٠٣

103- Allah, Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm diye bir şey yapmamıştır. Fakat kâfirler Allah'a yalan iftira etmektedirler. Çokları da akıllarını kullanmazlar.

* Bu âyet-i kerime, cahiliye dönemine ait bazı âdetlerin din haline getirildiğini, bunların, Allah'ın emriymiş gibi gösterildiklerini, fakat Allah'a karşı iftirada bulunmaktan başka bir şey olmadıklarını bizlere bildirmekte, dinde olmayan şeyleri dine sokmanın yasak olduğuna işaret etmektedir. Bu cahiliye anlayışına göre Allah'ın, kullarına helal kıldığı bazı hayvanlar birtakım özel durumlarından dolayı haram sayılmışlardır. Onların etlerinden, sütlerinden, yünlerinden ve çalıştırılmalarından faydalandırılmazlardı.

Allah'ın, kullarına helal kıldığı hayvanları ilk defa insanlara haram kılan kişinin, Amr b. Âmir b. Luhayy b. Kam'a b. Hındif el-Huzai olduğu, bu sebeple cehennemde bağırsaklarını sürükleyerek dolaşacağı rivayet edilmektedir.

Ebu Hureyre bu hususta Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

وقال ابو هريرة قال النبي (ﷺ) رأيت عمرو بن عامر ابن لحى الخزاعى يجر قصبه فى النار وكان اول من سيب السوائب.

"Ben, Amr b. Âmir b. Luhayy el-Huzai'nin, cehennem ateşinde bağırsaklarını sürüklediğini gördüm. O, saibeleri ilk saibe yapandır."(188)

Ebu Salih es-Semman da, Ebu Hureyre'nin, Resulullah'tan şunları işittiğini söylemiştir: Resulullah, Eksem b. Cevn el-Huzai'ye şöyle buyurmuştur: "Ey Eksem, ben, Amr b. Luhayy b. Kam'a b. Hındif'in, cehennem ateşinde bağırsaklarını sürüklediğini gördüm. Ben senden daha fazla ona benzeyenini görmedim." Bunun üzerine Eksem dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, onun bana benzemesinin, bana zarar vereceğinden korkuyorum." Resulullah da buyurdu ki: Hayır korkma. Çünkü sen müminsin, o ise kâfirdi. O, İsmail'in dinini değiştiren ilk kişiydi. Putları dikti, hayvanları Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm yaptı."(189)

Zeyd b. Eslem de Resulullah'ın, Saibe yapılan hayvanları, Amr b. Luhayy'ın yaptığını, Bahire yapılan hayvanları ise Müdlic oğullarından bir kimse-

---

188 Buhari, K. el-Menakıb, Bab: 10.
189 Bkz. Siret-i İbn-i Hişam, C. 1, S. 76, el-Bâbi, el-Halebi baskısı.

nin yaptığını beyan ettiğini rivayet etmiştir.

Bu âyette zikredilen ve Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm diye adlandırılan hayvanlardan hangi hayvanların kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

BAHİRE: "Kulağı yarılan deve" demektir. Bu hususta Ebul Ahvas, babasının şunları söylediğini rivayet etmiştir:

سمعت أبا الأحوص يحدث عن أبيه قال أتيت النبي (ﷺ) وأنا قشيف الهيئة فقال هل لك مال قال قلت نعم قال فما مالك فقال من كل المال من الخيل والإبل والرقيق والغنم قال فاذا آتاك الله عز وجل مالا فلير عليك فقال هل تنتج ابل قومك صحاحا آذانها فتعمد الى الموسى فتقطعها أو تقطعها وتقول هذه بحر وتشق جلودها وتقول هذه صرم فتحرمها عليك وعلى أهلك قال قلت نعم قال كل ما آتاك الله عز وجل لك حل وساعد الله أشد وموسى الله أحد.

"Ben, Resulullah'ın yanına vardım. Elbiselerim dağınık bir haldeydi. Resulullah buyurdu ki: "Senin malın var mı?" Dedim ki: "Evet." Dedi ki: "Neyin var?" Dedim ki: "At, deve, köle ve koyundan her türlüsü var." Dedi ki: "Aziz ve Celil olan Allah sana mal verdiği zaman, o mal senin üzerinde görülsün. Senin kavminin develeri yavrularını, kulakları sağlam olarak doğuruyorlar, sen usturayı alıp onların kulaklarını kesiyorsun. "Bunlar Bahirelerdir." diyorsun. Derilerini yarıyorsun. "Bunlar Sarimlerdir." diyorsun. Ve onları kendine ve ailene haram kılıyorsun, değil mi?" Dedim ki: "Evet." Resulullah da buyurdu ki: "Aziz ve Celil olan Allah'ın verdiği her şey sana helaldır. Allah'ın bileği daha güçlü ve onun usturası daha keskindir."[190]

Müfessirler, hangi develerin Bahir eyapıldığı hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır:

---

190 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3, S. 473.

Ebu Hureyre'den nakledilen bir rivayete göre Bahire, peşpeşe on iki dişi yavru yapan ve bu sebeple tamamen serbest bırakılan SAİBE'nin on ikinci dölünden sonra doğurduğu dişi yavrudur. Bu yavrunun kulağı yarılır ve annesi gibi serbest bırakılırdı. Sırtına binilmez, yünü kırkılmaz ve sütü içilmezdi. Onun sütünü sadece misafirler içerdi.

Mesruk'tan rivayet edilen diğer bir görüşe göre Bahire, beş veya yedi kere doğuran dişi devedir. Bu devenin kulağını yararlar ve "Bu Bahire'dir" derlerdi.

Ebul Ahvas'a göre Bahire, beş defa doğurduktan sonra kulağı yarılıp serbest bırakılan devedir.

Mücahid'e göre ise Bahire, yünü, binilmesi, sütü ve eti kadınlara haram, erkeklere ise helal kılınan, öldükten sonra ise hem erkek hem de kadınlar tarafından eti yenen devedir.

Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'a göre ise Bahire, devenin, beşinci defasında doğurduğu dişi yavrudur. Bu yavrunun kulaklarını yararlar, tüylerini kırkmazlar ve sütünü tatmazlardı.

Süddi'ye göre ise Bahire, beşinci yavrusunu dişi doğuran devedir. Bu devenin kulağını yarar, tüylerini kırkar ve onu "Batha" denen yerde serbest bırakırlardı. Artık bu deve diyet olarak verilmez, sütü sağılmaz, tüyü kırkılmaz ve sırtına binilmezdi.

SAİBE: "Serbest bırakılan hayvan" demektir. İslam geldikten sonra müslümanların, kölelerini azad ederek onları serbest bırakmaları ve onlardan faydalanmaktan vazgeçmeleri gibi, cahiliye döneminde insanlar, bir kısım hayvanlarını serbest bırakıyor ve ondan faydalanmayı kendilerine haram kılıyorlardı. İşte bu tür hayvanlara SAİBE deniyordu. Ancak müfessirler hangi hayvanların Saibe yapıldığı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Ebu Hureyre'den nakledilen bir görüşe göre Saibe, peşpeşe on iki defa dişi yavru doğuran devedir. Böyle develer serbest bırakılıyordu. Onların sırtına binilmiyor, tüyleri kırkılmıyor, sütleri içilmiyordu. Bunların sütünü ancak misafirler içiyordu.

Mesruk'a göre ise Saibe, insanların salıverdikleri bazı mallardır. Şa'bi'ye göre de, insanların, putlarına kurban edilmek üzere salıverdikleri deve ve koyunlardır.

Mücahid'e göre Saibe, cahiliye insanları tarafından yünü, binilmesi, eti ve sütü kadınlara yasaklanıp, sadece erkeklere tahsis edilen koyunlardır. Bu koyunların, yedinciye kadar doğurdukları yavruları da kendileri gibi sayılırdı. Yedinci defasında tek bir erkek yavru veya dişi yavru yahut iki erkek yavru doğurursa o

yavruyu keserler ve onu sadece erkekler yerdi. Şayet Saibe, yedinci defa doğurmasında, biri erkek diğeri dişi olmak üzere ikiz yavrularsa erkek yavruyu da dişinin hatırı için kesmezler ve dişinin adına da "Kardeşinin yardımına koşan" anlamına gelen "Vasile" adı verirlerdi. İkiz yavruların ikisi de dişi olursa ikisi de sağ bırakılırdı.

Abdullah b. Abbas, Katade, Süddi, Said b. el-Müseyyeb, Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre ise Saibe, sahibi tarafından serbest bırakılan, putlar için kurban edilen hayvanlardır.

VASİLE: "Yardıma koşan hayvan" demektir. Ebu Hureyre'den nakledilen bir rivayete göre Vasile'den maksat, arka arkaya beş kere doğurmasında on adet ikiz dişi yavru doğuran koyundur. Böyle bir koyuna "İstenene ulaştı." anlamına gelen "Vasile" adını verirlerdi. Bu koyunun bundan sonra doğurduğu yavruları erkeklere helal sayılırdı. Kadınlara helal sayılmazdı. Ancak bu yavrulardan herhangi biri kendiliğinden ölürse erkekler de kadınlar da ondan yerlerdi.

Mesruk'a göre Vasile, devenin, biri dişi diğeri erkek olmak üzere doğurduğu ikizlerden dişi olanına verilen isimdir. Çünkü develer, dişi yavruladıklarında o yavruları yalnız erkekler yerdi. Kadınlar yemezdi. Eğer deve, biri dişi diğeri erkek olmak üzere ikiz yavrularsa dişi yavruya "Kardeşinin yardımına koşan" anlamına gelen "Vasile" adını verir, her iki yavruyu da yemezlerdi. Bunlardan erkek ölünce onu sadece erkekler yerdi.

Mücahid, Abdullah b. Abbas, Katade, Dehhak ve Süddi'ye göre "Vasile", "Saibe" diye isimlendirilerek serbest bırakılan koyunun, yedinci doğumunda biri erkek, diğeri dişi olmak üzere doğurduğu ikizlerden, dişinin adıdır. Zira böyle bir koyunun yedinci doğumundan sonra doğurduğu tek erkek veya dişi yavru yahut ikiz erkek yavrular, erkekler tarafından yenir, kadınlara ise yedirilmezdi. Yedinci doğumunda ikizlerden biri erkek diğeri dişi olursa, diğerinin hatırı için erkeği de kesmediklerinden dişiye "Vasile" yani "İmdada koşan" diye isim verirlerdi.

Said b. el-Müseyyeb'e göre ise "Vasile" bir devenin birinci defa dişi doğurmasından sonra ikinci defa da dişi olarak doğurduğu yavrusudur. Bu ikinci dişiye "Arayı açmayan" anlamına da gelen "Vasile" ismi verilirdi. Zira ikinci dişi yavru, birinci yavrunun peşinden doğmuş, aralarına erkek yavru girmemiştir. Müşrikler böyle bir hayvanı, tağutlarına kurban ederlerdi.

İbn-i Zeyd'e göre Vasile, peşpeşe yedi defa dişi yavru doğuran koyundur. Böyle olan koyuna "Vasile" derlerdi. Ve etini yemezlerdi.

HÂM: "Kendisini koruyan hayvan" demektir. Ebu Hureyre'den nakledilen bir görüşe göre "Hâm" peşpeşe on defa dişi yavru babası olan erkek devedir. Böyle bir devenin sırtı korunur, ona binilmez ve yünü kırkılmazdı. Bu deve di-

ğer develer arasında damızlık erkek deve olarak bırakılır ve bu işin dışında bu deveden başka türlü faydalanılmazdı.

Mesruk'a göre "Hâm" kazandığı yavrusunun da bir yavrusu olan erkek devedir. Böyle bir deveye "Bu, üzerine düşeni yaptı." derlerdi ve onun sırtından faydalanmazlardı.

Şa'bi'ye göre "Hâm", yavrusunun yavrusu, dişi develeri dölleyen erkek devedir.

Mücahide göre "Hâm", Bahire dlan devenin, dişi develeri döllendiren erkek yavrusudur.

Abdullah b. Abbas, Katade ve Süddi'ye göre Hâm, on defa döl veren erkek devedir.

Yukarıda izahı yapılan bu hayvanlar hakkında İbn-i Şihab ez-Zühri, Said b. el-Müseyyeb'in, şunları söylediğini rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ الْبَحِيرَةُ الَّتِي يُمْنَعُ دَرُّهَا لِلطَّوَاغِيتِ فَلَا يَحْلُبُهَا اَحَدٌ مِنَ النَّاسِ وَالسَّائِبَةُ كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِآلِهَتِهِمْ لَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ قَالَ وَقَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ الْخُزَاعِيَ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ كَانَ اَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَائِبَ وَالْوَصِيلَةُ النَّاقَةُ الْبِكْرُ تُبَكِّرُ فِي اَوَّلِ نِتَاجِ الْاِبِلِ ثُمَّ تُثَنِّي بَعْدُ بِاُنْثَىٰ وَكَانُوا يُسَيِّبُونَهُمْ لِطَوَاغِيتِهِمْ اَنْ وَصَلَتْ اِحْدَاهُمَا بِالْاُخْرَىٰ لَيْسَ بَيْنَهُمَا ذَكَرٌ وَالْحَامُ فَحْلُ الْاِبِلِ يَضْرِبُ الضِّرَابَ الْمَعْدُودَ فَاِذَا قَضَىٰ ضِرَابَهُ وَدَعُوهُ لِلطَّوَاغِيتِ وَاَعْفَوْهُ مِنَ الْحَمْلِ فَلَمْ يُحْمَلْ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَسَمَّوْهُ الْحَامِي.

Bahire, sütü putlar için terkedilen hayvandır. Bu gibi bir deveyi kimse sağmazdı. Saibe, yine putlar için başı boş bırakılan hayvandır. Bu gibi hayvan-

lara herhangi bir şey yüklenmezdi. Ebu Hureyre, Resulullah'ın, "Ben, Amr b. Âmir el-Huzai'nin cehennem ateşinde bağırsaklarını sürüklediğini gördüm. O, develeri başıboş bırakma âdetini ilk icad edendi." buyurduğunu rivayet etmiştir.

Vasile ise ilk yavrusunu da ikinci yavrusunu da dişi olarak doğuran devedir. Müşrikler böyle olan develeri de tağutları için serbest bırakıyorlardı. Bu gibi develer iki dişi yavruyu peşpeşe doğurup aralarında erkek yavru doğurmadığından bunlara "Vasile" deniyordu.

Hâm da, döllendirmeye belli bir sayıda katılan ve bu sayıları tamamlayan devedir. Bu gibi develeri de tağutlar için serbest bırakıyorlar, onu binilmekten azade tutuyorlar ve onun sırtına herhangi bir şey yüklemiyor, buna da "Hâm" diyorlardı.(191)

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen hayvanların nasıl hayvanlar oldukları hakkında, belirttiğimiz gibi çeşitli haberler rivayet edilmiştir. Bunların ne olduklarını bilmenin herhangi bir zararı yoktur. Yeter ki meselenin aslını kavrayacak kadar bilgimiz olsun. Bu bilgi de mevcuttur ve o da şudur: Bir kısım insanlar şeytanın adımlarına uyarak, Allah'ın kendilerine haram kılmadığı bazı hayvanları kendilerine haram kılmışlardır. Bu sebeple Allah onları kınamış, bu hayvanların aslında helal olduklarını, sadece Allah'ın ve Resulünün haram kıldıklarının haram olacağını beyan etmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Fakat kâfirler, Allah'a yalan iftira etmektedirler. Çokları da akıllarını kullanmazlar." buyurulmaktadır.

Muhammed b. Ebu Musa'ya göre burada zikredilen, Allah'a karşı yalan uyduran kâfirlerden maksat, ehl-i kitap olan Yahudilerdir. Akıllarını kullanmayan çok kimselerden maksat ise putperestlerdir.

Şa'bi'ye göre ise Allah'a karşı yalan iftira eden kâfirlerden maksat, kâfirlerin önderleridir. Akıllarını kullanmayan çok kimselerden maksat ise o önderlere uyan tabilerdir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: Bu âyette zikredilen "Allah'a karşı yalan iftirasında bulunan kâfirler"den maksat, Amr b. Luhayy gibi, Allah'ın helal kıldığı şeyleri haram kılma âdetini icadeden müşriklerdir. Bunlar, Allah'ın hak olan dinini değiştirmişler, Allah'ın haram kılmadığı şeylerin Allah tarafından haram kılındığını ileri sürerek, bile bile Allah'a karşı iftirada bulunmuşlardır. Bunlar bir kısım hayvanları, Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm diye vasıflandırmışlar, insanlara haram olduklarını ileri sürmüşlerdir. İşte Allah Teala bu gibi insanların iddialarını yalanlamış, kendisinin, Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm diye herhangi bir şey yapmadığını beyan etmiştir.

---

191 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Bab: 13.

Âyette zikredilen "Çokları da akıllarını kullanmazlar." ifadesindeki insanlardan maksat ise Allah'ın helal kıldığı hayvanları belli sıfatlarla vasıflandırdıkktan sonra insanlara haram kılan müşriklerin ileri gelenlerine, akıllarını kullanmadan uyan kimselerdir. Allah Teala bunları, akıllarını kullanmamakla vasıflandırmıştır. Çünkü bunlar bir kısım hayvanları kendi arzularıyla haram kılıp, Allah'ın haram kıldığını söyleyen kimselerin Allah'a karşı iftirada bulunduklarını, söyledikleri sözlerinde yalancı olduklarını düşünüp anlamamışlar, bilakis onların söyledikleri sözlerin hak, kendilerinin de sadık kimseler olduklarını zannetmişlerdir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bizim bu izah tarzımız, Şa'bi'den rivayet edilen ikinci izah tarzına uygundur. Âyette geçen kâfirlerden maksadın, ehl-i kitap olduğunu söyleyen görüş isabetli değildir. Zira âyetin başında müşrikler kınanmaktadır. Âyetin sonunun da müşrikler hakkında olduğunu söylemek, ifadenin baş tarafına daha uygundur. Ayrıca âyetin son bölümünde zikredilen insanların, âyetin başında zikredilen insanlardan farklı kimseler olduklarına dair herhangi bir delil yoktur.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ
آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

104- "Onlara: Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." dendiği zaman: "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter." derler. Ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolu da bulamayan kimseler olsalarda mı?

Allah'ın helal kıldığı hayvanları, Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm gibi isimlerle isimlendirerek insanlara haram olduğunu ileri süren müşriklere "Siz bu batıl sözleri bırakın da Allah'ın indirdiği âyetlere ve Allah'ın Peygamberine gelin ki, söylediğiniz sözlerin, haram kıldığınız şeylerin doğrusu ortaya çıksın." dendiği zaman, o müşrikler şu cevabı verirler: "Daha önce atalarımızın yapmış olduğu şeyleri yapmamız ve onlara uymamız bizim için yeterlidir. Biz onları önderler edinmişizdir. Onlar neyi helal saymışlarsa, biz de onu helal sayarız." Ey Muhammed, bunu söyleyenlerin ataları, bir kısım hayvanları haram kılmanın Allah'a karşı bir iftira olduğunu bilmemiş olsalarda mı yine onlara tabi olacaklardır?" Ataları doğru yolu bulamamış olsalar da yine onlara tabi mi olacaklar? Böyle yaptıkları takdirde yalancılara ve sapıklara uymuş olacaklardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ
جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız başkasının sapması size zarar vermez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman yaptıklarınızı size haber verecektir.

Ey iman edenler, siz kendinizi düzeltip bizzat kendinizi Allah'ın cezalandırmasından kurtarmaya çalışın. Sizler doğru yolda olup insanlara dini tebliğ edip, onlara doğru yolu gösterme vazifenizi yerine getirdiğiniz müddetçe sapıklığa düşenlerin sapmalarından sizler sorumlu değilsiniz. Onlar kendilerinden sorumludurlar. Âhirette hepinizin döneceği yer, Allah'ın huzurudur. Allah orada, yaptıklarınızı size haber verecektir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, mümin kullarının, bizzat kendilerini düzeltmelerini, güçlerinin yettiği kadarıyla hayır işlemeye gayret göstermelerini emretmekte, müminin, Allah'ın kendisine yüklediği vazifeyi yerine getirmesi şartıyla başkalarının yaptıklarından sorumlu olmayacağını bildirmektedir.

Başkalarının hak yoldan sapması ve günah işlemesi, günah işlemeyen kimselere şahsen suç olarak yüklenemez. Suç ve ceza şahsidir. Herkes işlediği suçun cezasını bizzat kendisi çekecektir. Fakat burada önemli olan bir nokta vardır ki, o da şudur: Kişi başkasının işlediği suç fiilinden dolayı cezalandırılmayacak, amma o kişinin o suçu işlemesine engel olma görevini yerine getirmediğinden dolayı hesaba çekilecektir. Hatta günahkârların işledikleri suçlardan dolayı gelecek olan umumi beladan da kurtulamayacaktır. Çünkü bu hususta diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Fitneden sakının. Çünkü o, içinizden sadece zulmedenlere dokunmaz. Bilin ki Allah'ın cezası çok şiddetli olandır."[192]

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin izahında farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ömer, Ebu Mazin ve Cübeyr b. Nüfeyr'den rivayet edilen bir görüşe göre, bu âyetin izahı şöyledir: Ey iman edenler, sizler iyiliği emredip kötülüğü nehyettiğiniz zaman, sizin emir ve nehiyleri-

---

192 Enfal Suresi, 8/25. Bu âyetin izahına bakınız.

nizin kabul edilmemesi durumunda siz kendinizi düzeltmeye bakın. Siz doğru yolda olduğunuz sürece emr-i bilmaruf ve nehy-i Anilmünkeri kabul etmeyerek sapanların sapması size herhangi bir zarar vermez.

Görüldüğü gibi bu görüşte olanlara göre bir müslüman, insanlara Allah'ın emrettiğini emreder, yasakladığını nehyederse, insanlar da bu emir ve nehiyleri kabul etmezlerse, artık o müslümanlardan, başkalarının sorumlulukları düşer ve o kimse kendisini düzeltmekle yükümlüdür.

Bu hususta Hasan-ı Basri diyor ki: "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız başkasının sapması size zarar vermez." âyeti Abdullah b. Mes'ud'a okundu. O da dedi ki: "Şu an bu âyetin zamanı değildir. İnsanlar Allah'ın emir ve yasaklarını sizden kabul ettikleri müddetçe siz onları söyleyin. Eğer insanlar emir ve yasakları kabul etmezlerse, işte o zaman siz başkalarını bırakıp kendinize bakın."

Ebu-l Âliye de bu âyetin izahında diyor ki: "Biz Abdullah b. Mes'ud'un yanında oturuyorduk. İki kişinin arasında olağan bir hadise meydana geldi. Bunlar ayağa kalkıp birbirlerine hücum ettiler. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud'un yanında oturanlardan biri dedi ki: "Ben kalkıp bunlara iyiliği emredip, kötülükten nehyetmiyeyim mi?" Onun yanında bulunan bir başkası da dedi ki: "Sen kendine bak. Çünkü Allah Teala buyuruyor ki: "Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olursanız, başkasının sapması size zarar vermez." Abdullah b. Mes'ud bunu işitince dedi ki: "Sus, bu âyetin hükmünün tatbik edileceği zaman henüz gelmemiştir. Zira Kur'an indiği zaman onun bir kısım âyetlerinin ifade ettikleri hükümlerin zamanı Kur'an inmeden önce geçmişti. Diğer bir kısım âyetlerin hükümlerinin zamanı da Resulullah'ın dönemiydi. Başka bir kısım âyetlerin hükümlerinin zamanı ise Resulullah'tan bir müddet sonraki zaman idi. Kur'an'ın âyetlerinden diğer bir bölümünün hükümlerinin zamanı ise bugünden sonrasıdır. Başka bir bölümünün hükümlerinin zamanı ise, kıyametin kopma zamanıdır. Kur'an'ın âyetlerinin bir bölümünün hükümlerinin zamanı da kıyamet günündeki hesap ve ceza zamanıdır. Kalbleriniz ve arzularınız bir olduğu, tefrikaya düşmediğiniz ve birbirinize musallat olmadığınız sürece iyilikleri emredin, kötülükleri yasaklayın. Kalblerinizin ve arzularınızın zıtlaştığı, tefrikaya düştüğünüz ve birbirinize musallat olduğunuz zamanda ise kişi sadece kendisini korumakla yükümlüdür. İşte o zaman bu âyetin hükmünün tatbik edildiği zamandır."

Süfyan diyor ki: "Abdullah b. Ömer'e denildi ki: "Sen bu fitne günlerinde otursan, herhangi bir şeye karışmasan, iyilikleri emredip, kötülükleri nehyetsen nasıl olur? Zira Allah Teala buyurmuştur ki: "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız, başkasının sapması size bir zarar vermez." Bunun üzerine Abdullah b. Ömer dedi ki: "Bu âyet benim ve arkadaşlarım için

değildir. Zira Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Hazır olan hazır bulunmayana tebliğ etsin. Bizler hazır bulunanlarız. Hazır bulunmayanlar ise sizlersiniz. Bu âyetin hükmünün zamanı ise bizden sonra gelecek olan ve söyledikleri kabul edilmeyecek olan insanların yaşadıkları zamandır."

Cübeyr b. Nüfeyr de diyor ki: "Ben, Resulullah'ın sahabilerinin oluşturdukları bir halkanın içinde bulundum. Ben orada bulunanların en küçüğü idim. Onlar aralarında iyiliği emretme ve kötülüğü nehyetme meselesini müzakere ediyorlardı. Ben de dedim ki: "Allah Teala kitabında: "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız, başkasının sapması size zarar vermez." buyur muyor mu?" Onlar bana döndüler ve hep bir ağızdan: "Sen, Kur'an'dan bilmediğin ve yorumunun ne olduğunu anlamadığın bir âyeti Kur'an'dan koparmaya çalışma." dediler. Ben "Keşke bunu söylemeseydim." diye pişman oldum. Sonra onlar konuşmalarına devam ettiler. Kalkıp gitme zamanları gelince dediler ki: "Sen yaşı küçük bir çocuksun. Sen, mânâsını bilmediğin bir âyeti Kur'an'ın içinden çekip ayırdın. Belki de sen bu âyetin hükmünün uygulanacağı zamana erişirsin. Sen, itaat edilen bir cimrilik, kendisine uyulan bir heva ve heves ve herkesin kendi görüşünü beğenmesini görürsen, işte o zaman sen sadece kendine bak. Sen doğru yolda olduğun sürece sapanın sapması sana zarar vermez."

Ebu Ümeyye eş-Şa'bani diyor ki:

عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيِّ قَالَ : أَتَيْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيَّ فَقُلْتُ لَهُ : كَيْفَ تَصْنَعُ بِهَذِهِ الآيَةِ؟ قَالَ : أَيَّةُ آيَةٍ؟ قُلْتُ: قَوْلُهُ : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) قَالَ : أَمَا وَاللهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَبِيراً، سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَقَالَ: بَلِ ائْتَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحّاً مُطَاعاً، وَهَوًى مُتَّبَعاً، وَدُنْيَا مُؤْثَرَةً، وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ نَفْسِكَ وَدَعِ الْعَوَامَّ فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّاماً الصَّبْرُ فِيهِنَّ مِثْلُ الْقَبْضِ عَلَى الْجَمْرِ ، لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلاً يَعْمَلُونَ مِثْلَ

عَمَلكُم.

"Ben, Ebu Sa'lebe el-Huşeni'ye gittim ve ona dedim ki: "Sen bu âyeti nasıl anlıyorsun?" O da dedi ki: "Hangi âyeti?" Ben de dedim ki: "Allah Teala'nın, "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız başkasının sapması size zarar vermez." âyetini." Ebu Salebe de dedi ki: "Vallahi sen bu âyetin mânâsını bilene sordun. Ben onu Resulullah (s.a.v.)'e sormuştum. O da buyurmuştu ki: "Bilakis iyiliği emredin, kötülüğü men edin. Sen, kendine tabi olunan bir cimrilik ve kendisine uyulan bir heva ve heves, tercih edilen dünya, herkesin kendi görüşünü beğenmesini gördüğün zaman, sadece kendi öz nefsine bak. İnsanların umumunu bırak. Zira sizin önünüzde bazı günler var ki, o günlerde sabretmek, elde ateş tutmak gibi olacaktır. O günlerde iyi amel işleyene, sizlerden aynı ameli işleyen elli kişiye verilecek olan mükâfaat verilecektir."[193]

b- Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey iman edenler, sizler Allah'a itaat ettiğiniz sürece sapanların sapması ve neticede helak olması size zarar vermez."

Bu izaha göre Allah Teala, bu âyet-i kerimede kullarına, kendisine, emir ve yasaklarında, helal ve haramlarında itaat etmelerini emretmiş ve onlara, başkalarının sapmasının, itaat edenlere zarar vermeyeceğini bildirmiştir.

Mürre b. Rebia diyor ki: "Hasan-ı Basri, "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız başkasının sapması size zarar vermez." âyetini okudu ve dedi ki: "Bu âyetten dolayı Allah'a hamdolsun. Zira geçmişte ve gelecekte hiçbir mümin bulunmamıştır ki onun yanında müminin yaptığı amelden hoşlanmayan bir münafık bulunmuş olmasın."

c- Said b. el-Müseyyeb, Hz. Ebubekir ve Huzeyfe'den nakledilen başka bir görüşe göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, siz kendinize bakın. Allah'a itaat edin. Sizler iyiliği emredip kötülüğe mani olarak doğru yol üzere olursanız sapan kimsenin sapması size zarar vermez."

Bunlara göre müminler, insanlar dinlese de dinlemese de iyiliği emredip kötülüğe mani olmak mecburiyetindedirler. Bu yükümlülüklerini yerine getirmelerinden sonra sapanların sapmasından sorumlu değillerdir.

Bu hususta Kays b. Ebi Hazım diyor ki: "Ebubekir es-Sıddıyk dedi ki:

عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِى حَازِمٍ عَنْ أَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ أَنَّهُ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ

193 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Hadis No: 3058.

تقرءون هذه الآية : (يا أيها الذين آمنوا عليكم أنفسكم لا يضركم من ضل إذا اهتديتم)، وإني سمعت رسول الله (ﷺ) يقول : إن الناس إذا رأوا ظالما فلم يأخذوا على يديه أوشك أن يعمهم الله بعقاب.

"Ey insanlar; sizler, "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız başkasının sapması size zarar vermez." âyetini okuyorsunuz. Ben de Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Şüphesiz ki insanlar zalimi görürler de ona el çektirmezlerse, Allah'ın onları umumi bir ceza ile cezalandırması yakındır."(194)

d- Said b. Cübeyr'den nakledilen diğer bir görüşe göre, bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız ehl-i kitabın yoldan sapıp, kâfir olması size zarar vermez."

e- İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre, bu âyetin izahı şöyledir: "Ey iman edenler, siz kendinizi koruyun. Siz doğru yolda olursanız hak dinden sapanlar size zarar vermez."

İbn-i Zeyd diyor ki: "Bir insan İslam'a girince, diğer insanlar ona: "Sen atalarını küçük düşürdün. Onları sapık gördün ve şöyle şöyle yaptın. Halbuki senin, atalarını desteklemen ve şöyle yapman gerekirdi." derlerdi. İşte bunun üzerine Allah Teala bu âyeti indirdi ve hak dinden sapmış olanların, müminlere zarar veremeyeceklerini bildirdi.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu âyetin izahında belirtilen görüşlerden daha evla ve daha doğru olanı, Ebubekir es-Sıddıyk'tan rivayet edilen izahtır. O da âyetin mânâsının şöyle olduğunu zikreden izah şeklidir: "Ey iman edenler, Allah'a itaatten ayrılmayın. Emir ve yasaklarını tutun. Böylece kendi yükümlülüğünüzü yerine getirin. Sizler Allah'ın size farz kıldığı iyiliği emretme, kötülüğe mani olma vazifesini yerine getirmenizden sonra, artık sapanların sapmalarından sorumlu olmazsınız."

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi şudur: Allah Teala, müminlere, adaleti ayakta tutmalarını, iyilikte ve takvada yardımlaşmalarını emretmiştir. Kötülüğe mani olarak zalime zulmünden el çektirmek, adaleti ayakta tutmaktır. İyiliği emretmek de iyilikte ve takvada yardımlaşmaktır. Diğer yandan Resulullah'tan, iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün neh-

194 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Hadis No: 3057.

yedilmesi hakkında birbirini destekleyen birçok haberler rivayet edilmiştir. Şayet insanların iyiliği emretmeyi ve kötülüğe mani olmayı terketmeye hakları olsaydı insanların bunları yerine getirmelerini emretmenin bir anlamı olmazdı. İnsanlar ancak aciz oldukları durumlarda iyiliği emretme ve kötülüğe mani olma yükümlülüğünden kurtulmuş olabilirler. Bu takdirde fiilen yaptırma ve engel olmaktan sorumlu olmazlar, ancak kalben buğuz etmekten sorumlu olurlar.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا
عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ
تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ
كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

106- Ey iman edenler, herhangi birinize ölüm belirtisi geldiği zaman vasiyet ederken sizden iki adaletli kişiyi veya yolculukta iseniz ve başınıza ölüm musibeti gelmişse sizin dışınızdan iki kişiyi şahit tutun. Eğer kendilerinden şüpheleniyorsanız onları namazdan sonra tutun ve "Akraba bile olsa yeminimizi hiçbir değere değişmeyeceğiz, Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz, yoksa şüphesiz ki günahkârlardan oluruz." diye yemin etsinler.

* Bu âyet-i kerime, vasiyet yapılırken şahit tutulmasını emretmektedir. Şahitlerin adaletli ve müslümanlardan olması şart koşulmakta, ancak yolculuk halinde ölümle karşılaşan kişinin, gayr-i müslimleri de vasiyeti için şahit tutabileceğini beyan etmektedir. Gayr-i müslimlerin şahitlikleri sadece zikredilen şartlarda geçerlidir. Aksi takdirde müslüman şahit bulunması zorunludur.

Taberi bu âyette geçen şahitlikten maksadın, hazır bulunmak ve yemin etmek olduğunu izah etmiş ve âyet-i kerimeye şu şekilde mânâ vermiştir: "Ey iman edenler, sizden birinize ölüm belirtisi geldiği zaman vasiyet ederken aranızda hazır bulunanların yemin etmeleri, siz müslümanlardan âdil iki kimsenin yemin etmesi şeklinde olur. Veya yolcu iken ölüm felaketi sizi yakalarsa müslümanların dışında iki kimsenin yemin etmesi şeklinde olur. Eğer vasiyeti yerine getirmekle vazifelendirilecek kimselerden şüpheleniyorsanız, bu kimseleri na-

maz kılındıktan sonra tutun ve onlar, "Akrabamız bile olsa yeminimizi hiçbir değere değişmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa şüphesiz ki günahkârlardan oluruz." diye yemin etsinler.

Âyet-i kerimede geçen "Sizden iki adaletli kişiyi şahit tutun." cümlesindeki "Sizden" ifadesinden kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir:

a- Said b. Cübeyr, Yahya b. Ya'mur, Âbide es-Selmani, Mücahid, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'e göre buradaki "Sizden" ifadesinden maksat, "Siz müslümanlardan." demektir. Bunlara göre müslümanların bulunması halinde, müslüman olmayanların, vasiyete şahit tutulmaları veya vasiyeti yerine getirmekle vazifelendirilmeleri caiz değildir. Çünkü Allah Teala "Sizden adaletli iki kişiyi şahit tutun." buyurmuştur.

b- İkrime ve Âbide es-Selmani'den nakledilen diğer bir görüşe göre, burada zikredilen "Sizden" ifadesinden maksat, "Vasiyet eden sizlerin akrabalarınızdan" demektir. Bunlara göre vasiyet eden kimse, vasiyetine şahitlik etmek için veya vasiyetini yerine getirmeleri için ilk önce kendi akrabalarından iki kimseyi şahit tutmak veya vazifelendirmek durumundadır. Akrabalarından kimseyi bulamazsa bu takdirde yabancıları şahit tutar veya vekil yapar.

Taberi birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü Allah Teala, âyetin başında: "Ey iman edenler." buyurarak, bütün müminlere hitabetmiş ve müminlerden iki kişinin vasiyeti yerine getirmekle vazifelendirilmelerini emretmiştir. Âyetin bu genel ifadesini, herhangi bir delil olmaksızın terk edip onu sadece vasiyet edenin akrabalarına yorumlamak isabetli değildir. Çünkü âyetlerin genel ifadelerini delilsiz bir şekilde özel hale getirmek caiz değildir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Sizden iki adaletli kişiyi şahit tutun." şeklinde tercüme edilen (اثنان ذوا عدل منكم) cümlesindeki "Sizden adaletli iki kimse"den, vasiyete şahit tutulacak iki kimse mi, yoksa vasiyeti yerine getirmekle vazifelendirilecek iki vekil mi kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir:

a- Bazılarına göre, âyetin bu bölümünde zikredilen adaletli iki kimseden maksat, "İki şahit"tir. Vasiyet eden kimse, mirasçıların vasiyet hakkında ihtilaf etmeleri halinde vasiyetin nasıl olduğuna şahitlik etmeleri için böyle iki kimseyi şahit tutar, bu şahitlere de gerektiğinde (âyette belirtildiği gibi) yemin ettirilerek şahitlik yaptırılır.

b- Diğer bir kısım âlimlere göre ise, âyetin bu bölümünde zikredilen adaletli iki kimseden maksat, vasiyet edenin vasiyetini yerine getirmek üzere vazifelendirdiği iki kimsedir. İşte bunlar, vasiyeti yerine getirirlerken, mirasçılar tarafından itiraza uğrarlarsa namazdan sonra yemin ettirilirler.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş, bu âyette zikredilen iki kişiden maksadın, vasilerin yani vasiyeti yerine getirmekle vazifelendirilen kimselerin kastedildiğini söylemiş, bu görüşü tercih edişine gerekçe olarak da özetle şunu zikretmiştir: Âyet-i kerimede bu iki kimseye yemin ettirileceği beyan edilmiştir. Şayet bunlardan maksat şahitler olsaydı onlara yemin ettirilmesi söz konusu olmazdı. Zira İslam hukukunun hiçbir sahasında şahitlere yemin ettirilmesi diye bir şey yoktur. Bundan da anlaşılmaktadır ki, buradaki iki kişiden maksat, vekillerdir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Sen, bu âyette zikredilen iki kimseyi "Şahitler" değil de "Vekiller" diye izah ettin. Gerekçe olarak da şahitlere yemin ettirmenin söz konusu olmadığını zikrettin. Ancak senin bu izahına göre âyetin devamından anlaşıldığı gibi dâvâcılara yemin ettirilir. Yani, bu iki kimsenin yalan yere yemin ettikleri tesbit edilecek olursa, bunlara karşı çıkan mirasçılardan iki kimseye, bunların yalancı olduklarına ve kendilerinin doğru söylediklerine dair yemin ettirilir. Böylece dâvâcılara yemin ettirilmiş olur. Sen Allah'ın kitabının neresinde, dâvâcılara yemin ettirileceğine dair bir hüküm bulabilirsin?" Cevaben denilir ki: "İslam hukukunda bazan dâvâcılar dâvâlı durumuna düşerler. Böylece onların yemin etmeleri gerekir. Mesela bir kişi, başka birinde alacağı olduğunu iddia eder de o kimse de borçlu olduğunu itiraf eder, fakat borcunu ödediğini ileri sürerse bu defa ona, borcunu ödediğine dair yemin ettirilir. Bu âyette de, vasiyeti yerine getirenlerin haksızlık yaptıklarını gören mirasçılar, aslında dâvâlı olan, vasiyeti yerne getirenlerin haksızlık yaptıklarını ileri sürünce dâvâcı durumuna geçmişler ve onlara yemin ettirilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen "Yolculukta iseniz ve başınıza ölüm musibeti gelmişse sizin dışınızdan iki kişiyi şahit tutun." cümlesindeki "Sizin dışınızdaki iki kişi"den maksat;

a- Said b. el-Müseyyeb, İbrahim en-Nehai, Said b. Cübeyr, Ebu Miclez Yahya b. Ya'mur, Kadı Şüreyh, Meslem, Âbide es-Selmani, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Ebu İshak, Said b. Ebi Musa el-Eş'ari, İbn-i Zeyd ve Zeyd b. Eslem'e göre "Sizin dışınızdan iki kişi, müslüman olmayan iki kimse" demektir. Bunlara göre vasiyet eden kimse yolculukta bulunur ya da yanında müslüman kimse bulunmazsa, müslüman olmayanlardan iki kimseyi vasiyetine şahit tutabilir veya vasiyetini yerine getirmeleri için vazifelendirebilir. Bunlara göre müslüman olmayan insanların şahitliği sadece yolculukta vasiyet yapılırken ve müslüman kimse yoksa caizdir. Bu hüküm de bu âyetten çıkarılmaktadır.

Âmir eş-Şa'bi, Kadı Şüreyh'in bu âyet hakkında şunları söylediğini rivayet etmiştir: "Bir insan yabancı bir yerde bulunur, vasiyetine şahitlik edecek iki müslüman da bulunmayacak olursa, o kimse Yahudi veya Hristiyan yahut mecusilerden iki kimseyi şahit tutar. Bu iki kimsenin şahitliği geçerlidir. Ancak iki

müslüman gelir de bu iki gayr-i müslim şahidin aksine şahitlik edecek olursa, ben iki müslümanın şahitliğini kabul eder, diğerlerininkini iptal ederim."

İbrahim en-Nehai de diyor ki: "Hişam b. Hubeyre, Mesleme'ye, müşriklerin, müslümanların aleyhine şahitlik edip edemeyeceklerini beyan etmesi için bir mektup yazdı. Mesleme de mektuba cevaben yazdı ki, müşriklerin müslümanlara karşı şahitliği caiz değildir. Ancak vasiyette caizdir. Vasiyette de vasiyet edenin yolcu olması halinde caizdir.

Şa'bi diyor ki: "Müslüman bir adam "Dekuka" denen yerde ölüm hastalığına yakalandı. Müslümanlardan vasiyetine şahitlik edecek iki kimse bulamadı. Ehl-i kitaptan iki kişiyi şahit tuttu. Bunlar Kufe'ye gelip Vali Ebu Musa el-Eş'ari'nin yanına vardılar, meseleyi ona anlattılar. Ölenin terekesini ve vasiyetnamesini yanlarında getirmişlerdi. Ebu Musa el-Eş'ari de dedi ki: "Bu mesele Resulullah'ın döneminde olduktan sonra bir daha olmamıştı. Ebu Musa onlara yemin ettirdi. Ve şahitliklerini geçerli saydı."

Zeyd b. Eslem de demiştir ki: "Bu âyet-i kerime, yanında herhangi bir müslüman bulunmadığı halde vefat eden bir adam hakkında nâzil olmuştur. Bu mesele İslam'ın ilk dönemlerinde olmuştu. O zaman ortam savaş ortamıydı. İnsanlar kâfir idi. Resulullah ve sahabileri Medine'de bulunuyorlardı. İnsanlar o dönemde birbirlerine vasiyet yoluyla mirasçı oluyorlardı. Daha sonra vasiyet neshedildi. Mirasta payları belirten hükümler geldi. Müslümanlar da onlarla amel eder oldular.

b- Hasan-ı Basri, Zühri, İkrime ve Âbide es-Selmani'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin "Sizin dışınızda iki kişi şahit tutun." cümlesindeki "Sizin dışınızdaki iki kişi"den maksat, "Siz vasiyet edenlerin akrabaları dışında iki kimse." demektir.

Bu görüşte olanlara göre kâfirlerin, müslümanlar aleyhine şahitlikleri hiçbir zaman geçerli değildi. Bu hususta İbn-i Şihab ez-Zühri demiştir ki: "Sünnete göre kâfirin şahitliği, ne mukim iken caiz olur ne de yolcu iken. Şahitlik ancak müslümanlara aittir."

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, buradaki "Sizin dışınızdan iki kimse"den maksadın, müslüman olmayan kimseler olduğunu, bunların da Yahudi veya Hristiyan, yahut Mecusi veya puta tapan ya da herhangi bir dine mensup olan kimseler olabileceklerini söylemiş ve âyeti genel bir şekilde izah etmenin daha uygun olacağını beyan etmiştir. Yani "Sizden olmayan iki kimse" ifadesindeki iki kimseyi sadece vasiyet edenin akrabaları olmayan iki kimseye tahsis etme yerine bütün müslümanlardan olmayan iki kimse olduğunu söylemek, âyeti genel mânâda izah etmektir ve daha evladır.

Âyet-i kerimede vasiyet eden kimsenin müslümanlardan veya müslüman

olmayanlardan iki kimseyi vasiyetine şahit tutması emredilirken, ifadede "Veya" mânâsına gelen (أو) kelimesi zikredilmiştir. Bu kelime bazan iki şeyden birisini seçmeyi ifade ederken, bazan da iki şeyin sırasıyla yapılabileceğini, yani önce birincisinin yapılmasının gerekli olduğunu, o bulunmadığı takdirde ikincisinin yapılabileceğini ifade etmektedir. Bu sebeple müfessirler buradaki (أو) kelimesinin seçenek mi yoksa sıralama mı ifade ettiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Yahya b. Ya'mur, Said b. el-Müseyyeb, Kadı Şüreyh, Süddi, Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'a göre âyette, müslüman olan şahitler veya vekillerle, müslüman olmayan şahit veya vekiller arasında zikredilen (أو) kelimesi sıralama ifade etmektedir. Bunlara göre vasiyet eden kimse, vasiyetine şahitlik etmek veya vasiyetini yerine getirmek üzere önce iki müslüman kimseyi arayıp vazifelendirmek mecburiyetindedir. Şayet müslüman bulunmazsa ya da yolcu ise bu takdirde gayr-i müslimleri vasiyete şahit tutabilir. Veya vasiyetini yerine getirmeye vekil tayin edebilir.

Daha önce de zikredildiği gibi bu hususta Kadı Şüreyh şöyle demiştir: "Eğer vasiyet eden kimse yabancı bir yerde bulunur da vasiyetine şahit tutacak iki müslüman bulunmazsa bu kimse Yahudi veya Hristiyan yahut Mecusilerden şahit tutar. Bu halde onların şahitlikleri de caizdir."

Süddi de demiştir ki: "Müslüman olmayanların şahit tutulmaları şu kimse için söz konusudur: Kişi yolcu iken ölüm gelir, onu yakalar. Yanında da müslümanlardan herhangi bir kimse bulunmazsa, işte bu kimse Yahudi veya Hristiyan, yahut Mecusilerden iki kişi çağırır ve vasiyetini onlara yapar.

b- Diğer bir kısım âlimler de bu âyette zikredilen (أو) kelimesinin seçenek ifade ettiğini söylemişlerdir.

Bunlara göre vasiyet eden kimse güvendiği herkese malını emanet edebilir. O kişinin müslüman veya kâfir olması önemli değildir. Âyet-i kerimede "Eğer kendilerinden şüphe ediyorsanız, o iki kimseyi namazdan sonra tutun ve "Akraba bile olsa yeminimizi hiçbir değere değişmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa şüphesiz ki günahkârlardan oluruz." diye yemin etsinler." buyurulmaktadır. Bu ifadeye göre vasiyet eden kimse müminlerden iki kimseye, onları bulamazsa mümin olmayanlardan iki kimseye vasiyetini beyan eder. Onları şahit tutar ve onlara, vasiyetini yerine getirmelerini bildirecek olursa ve bu kimse şüphe edilecek kimse olursa, bunlar hapsedilir ve belli bir namazdan sonra, söylediklerine dair yemin ederler.

Müfessirler burada zikredilen namazdan hangi namazın kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Şa'bi, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehai ve Katade'ye göre buradaki

"Namaz"dan maksat, ikindi namazıdır. Çünkü Ebu Musa el-Eş'ari, gayri müslim olan iki vekili ikindi namazından sonra yemin ettirmiştir. Bu şahitler de ihanet etmediklerine, yalan söylemediklerine, vasiyeti değiştirmediklerine, vasiyetten bir şey gizlemediklerine, kişinin vasiyetinin ve terekesinin, beyan ettikleri şeyler olduğuna dair yemin etmişler, Ebu Musa da bunların şahitliklerini kabul etmiştir.

b- Süddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki, kendisinden sonra yemin ettirilecek namazdan maksat, yemin eden kimselerin dinlerindeki namazdır. Yeminin tesirli olabilmesi için, kendi dinlerine göre namaz kıldıktan sonra yemin ettirilirler.

Bu hususta Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Ben sanki şu anda Ebu Musa el-Eş'ari'nin evinde, yanına gelen iki gayr-i müslimi görüyor gibiyim. Ebu Musa vasiyet mektubunu açtı, ölünün ailesi vasiyeti reddettdi. Bu iki kişiyi hainlikle itham ettiler. Ebu Musa bunları ikindiden sonra yemin ettirmek istedi. Ben de ona dedim ki: "Bunlar ikindi namazını önemsemezler. Sen bunları, kendi dinlerindeki namazdan sonra yemin ettir. Bu iki adam kendi dinlerine göre kıldıkları namazdan sonra ayağa kaldırılırlar ve "Akraba bile olsa yeminimizi hiçbir değere değişmeyeceğiz. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Yoksa şüphesiz ki günahkârlardan oluruz. Bu adam bunu vasiyet etmiştir. İşte terekesi de budur." diye yemin ettirildiler.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu görüşlerden tercihe şayan olanı, buradaki namazdan maksat, ikindi namazıdır. Zira namaz anlamına gelen (الصلاة) kelimesi (ال) harfi ilavesiyle birlikte zikredilmiş ve belli bir namaz olduğu belirtilmiştir. Buradaki namaz bütün namazlar olmadığına, belli bir namaz olduğuna göre bundan maksat, müslümanların namazıdır. Resulullah da "Aclan" kabilesinden olan iki kimseye ikindi namazından sonra "lanetleşme" yemini ettirmiştir. Bu da göstermektedir ki, müslümanların namazında yemin ettirme vakti olarak seçilen namaz, ikindi namazıdır. Ayrıca ikindi namazı güneşin batma ânına yakın olması hasebiyle kâfilerin de kutsal gördükleri bir vakitte kılınmaktadır. Bu vakit esas alındığında doğru yemin etmeye etkili olur.

فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ
عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا
اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾

107- Eğer ikisinin, günahı gerektiren bir şey yaptıkları ortaya çıkarsa, bu ikisinin haksızlığa uğratmak istedikleri hak sahiplerinden, şahitliğe daha layık olan iki kişi, öncekilerin yerine geçer ve "Şüphesiz bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur. Biz hakkı çiğnemedik. Eğer çiğnemiş olsaydık zalimlerden olurduk." diye yemin ederler.

Eğer, kendilerine vasiyeti yerine getirme vazifesi verilen iki vasinin, yalan söylemeyeceklerine dair yemin ettikleri halde, yine de yalan yere yemin ederek günah işledikleri ortaya çıkacak olursa, bu iki vasinin, haksızlığa uğratmaya çalıştıkları kişilerden iki kişi, bunların yerine yemin ederler ve derler ki: "Şüphesiz bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur. Biz, hakkı çiğnemedik. Eğer çiğnemiş olsaydık zalimlerden olurduk."

* Görüldüğü gibi, bundan önceki âyet-i kerimede, vasiyet edilirken iki müslümanın hazır bulundurulması, iki müslüman bulunmazsa onların yerine iki gayr-i müslimin hazır bulundurulması ve bu iki kimseye vasiyet hakkında yemin ettirilmesi emredilmiştir. Bu âyet-i kerimede de yemin eden iki kimsenin yalan yere yemin ettiklerinin ortaya çıkması halinde, ölünün terekesinde hak sahibi olanlardan iki kimseye, yemin eden şahitlerin yalan söylediklerine dair yemin ettirileceği beyan edilmiştir. Böylece yemin etme durumu iki şahitten alınıp terekede hak sahibi olanlara verilmiştir.

Müfessirler, şahitlere niçin yemin ettirildiği ve sonra da yeminin yer değiştirmesinin sebebi hakkında iki görüş zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas ve Süddi'den nakledilen bir görüşe göre şahitlere yemin ettirilmesinin, sonra da mirasçılara yemin ettirilmesinin sebebi, şahitlerin beyanlarından şüphe edilmesidir. Bu şüphe de, vasiyet edenin, malını İslam'da caiz olmayan bir yere vasiyet ettiğine dair şahitlik etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu hususta Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Şayet iki müslüman bulunmadığı için vasiyete şahit tutulan iki gayr-i müslim, vasiyet eden kişinin, Allah Teala'nın beyan ettiği hükümlere muhalif bir şekilde vasiyette bulunduğuna dair yemin edecek olurlarsa, işte o zaman ölünün velilerinden iki kimse, Allah'a yemin ederler ve derler ki: "Bizim adamımız böyle bir vasiyet yapmazdı. Bu iki şahit yalancıdırlar. Bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur."

b- Yahya b. Ya'mur'a göre ise, önce şahitlere, daha sonra da mirasçılara yemin ettirmenin sebebi, şahitlerin, vasiyet eden kimsenin kendilerine, malından bir kısmını verdiğini iddia etmeleridir. Bu durumda vasiyet edenin velileri, şahitlerin iddiaları hususunda şüpheye düşecek olurlarsa kendileri, şahitlerin yalancı olduklarına dair yemin ederler.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta doğru olan görüş şudur: "Şahitlerin yemin etmeye mecbur edilmelerinin sebebi, mirasçıların, onları, vasiyet ma-

lından bir kısmına ihanet etmekle suçlamalarıdır. Şahitler, mirasçıların bu ithamlarını bertaraf etmek için, mirastan herhangi bir mal saklamadıklarına dair yemin ederler. Mirasçıların yemin etmelerinin sebebi ise iki ihtimalden dolayı olabilir:

a- Şahitlere yaptıkları ithamın doğruluğunu ortaya koyacak yeni bir delilin meydana çıkmasıdır. O da başka bir kişinin, bu şahitlerin her ikisi veya biri aleyhine şahitlik etmesidir. İşte bu takdirde mirasçı olan kimse, iddiasının doğru olduğuna dair, o kimsenin şahitliği ile birlikte yemin eder. Böylece mirasçının iddiası geçerli olur.

b- Şahitler, mirasçıların ithamlarının tümünü veya bir bölümünü ikrar eder, vasiyet edilen maldan bir bölümünün kendilerinde bulunduğunu söyler. Fakat bu malın kendilerine verildiğini veya satıldığını iddia edecek olurlarsa ve buna dair de şahitleri bulunmazsa işte bu takdirde mirasçılar yemin ederek şahitlerin elinde bulunan o malların terekeye ait olduğunu söyler ve ona sahip olurlar.

Görüldüğü gibi Taberi'ye göre vasiyet hususunda şahitlere yemin ettirilmesinin sebebi, yalan söylemekle itham edilmelerinden veya yapılan vasiyeti saptırmalarından dolayı değil, vasiyet edilen malın bir kısmına ihanet etmekle suçlanmalarındandır. Zira İslam'ın hükümlerinde hiçbir şahide, şahitliğinde itham edilmesinden dolayı yemin ettirildiği görülmemiştir. Bu hususta ne Resulullah'tan sahih bir haber, ne de ümmetin bir icmaı vardır. Bu itibarla şahitlerin, vasiyet edenin kendilerine mal verdiğini iddia ettikleri için yemin ettirildiklerini söylemek isabetli değildir. Zira İslam âlimleri, terekeden bir şeyin kendisine vasiyet edildiğini iddia eden kimsenin, yemin etmesi halinde bile terekeden herhangi bir şeye sahip olamayacağı, ancak buna dair bir şahidi bulunursa sözünün geçerli olacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, vasiyette hazır bulunanların, bir kısım malların kendilerine vasiyet edildiğine dair yemin etmelerinin hiçbir tesiri yoktur. Bu itibarla bu âyette: "Bu iddiada bulunan şahitlere yemin ettirileceği beyan edilmiştir." iddiası isabetli değildir.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Şahitlere yemin ettirmenin asıl sebebinin, onların ihanetle suçlanmaları olduğu, mirasçılara yemin ettirilmesinin asıl sebebinin de, şahitlere yönelttikleri ithamın doğruluğuna dair yeni bazı delillerin ortaya çıkması meselesi olduğu, Resulullah'tan nakledilen bir kısım hadis-i şeriflerden de anlaşılmaktadır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِىِّ فِي هَذِهِ الآيَةِ : (يَا أَيُّهَا الَّذِين آمَنُوا شَهَادَةُ
بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ) قَال بَرِىءٌ مِنْهَا النَّاسُ غَيْرِى وَغَيْرَ عَدِىِّ بْنِ

بَدَاءٍ، وكَانَا نَصرانِيَّيْنِ يَخْتَلِفَانِ إلى الشَّامِ قَبْلَ الإسْلامِ، فَأَتَيَا الشَّامَ لِتِجَارَتِهِمَا وَقَدِمَ عَلَيْهِمَا مَوْلًى لِبَنِي هَاشِمٍ، يُقَالُ لَهُ بُدَيْلُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ بِتِجَارَةٍ، وَمَعَهُ جَامٌ مِنْ فِضَّةٍ يُرِيدُ بِهِ الْمَلِكَ وَهُوَ عُظْمُ تِجَارَتِهِ، فَمَرِضَ فَأَوْصَى إِلَيْهِمَا ، وَأَمَرَهُمَا أَنْ يُبَلِّغَا مَا تَرَكَ أَهْلَهُ، قَالَ تَمِيمٌ: فَلَمَّا مَاتَ أَخَذْنَا ذَلِكَ الْجَامَ فَبِعْنَاهُ بِأَلْفِ دِرْهَمٍ ثُمَّ اقْتَسَمْنَاهُ أَنَا وَعَدِيُّ بْنُ بَدَاءٍ فَلَمَّا قَدِمْنَا إِلَى أَهْلِهِ دَفَعْنَا إِلَيْهِمْ مَا كَانَ مَعَنَا وَفَقَدُوا الْجَامَ ، فَسَأَلُونَا عَنْهُ ، فَقُلْنَا مَا تَرَكَ غَيْرَ هَذَا، وَمَا دَفَعَ إِلَيْنَا غَيْرَهُ، قَالَ تَمِيمٌ: فَلَمَّا أَسْلَمْتُ بَعْدَ قُدُومِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) الْمَدِينَةَ تَأَثَّمْتُ مِنْ ذَلِكَ، فَأَتَيْتُ أَهْلَهُ فَأَخْبَرْتُهُمُ الْخَبَرَ، وَأَدَّيْتُ إِلَيْهِمْ خَمْسَمِائَةِ دِرْهَمٍ، وَأَخْبَرْتُهُمْ أَنَّ عِنْدَ صَاحِبِي مِثْلَهَا، فَأَتَوْا بِهِ رَسُولَ اللهِ (ﷺ)، فَسَأَلَهُمُ الْبَيِّنَةَ فَلَمْ يَجِدُوا، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَسْتَحْلِفُوهُ بِمَا يَقْطَعُ بِهِ عَلَى أَهْلِ دِينِهِ فَحَلَفَ فَأَنْزَلَ اللهُ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ ـ إِلَى قَوْلِهِ ـ أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ). فَقَامَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ، وَرَجُلٌ آخَرُ فَحَلَفَا، فَنُزِعَتِ الْخَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ مِنْ عَدِيِّ بْنِ بَدَاءٍ.

"Temim ed-Dâri bu âyet hakkında şöyle dedi: "Vasiyet şahitliği hususunda benimle Adiy b. Beda dışındaki insanlar suçsuzdur. Temim ile Adiy, müslüman olmadan önce Hristiyan idiler. Ticaret için Şam'a gider gelirlerdi. Yine bir gün ticaret için Şam'a vardıklarında, Sehm kabilesine mensup ve Haşimoğullarının âzâdlı kölesi olan "Büdeyl b. Ebi Meryem" adlı bir kişi de ticaret için onların yanına geldi. O kişinin yanında bir de gümüş kap bulunuyordu. O gümüş ka-

bı Kral'a satmak istiyordu. Elindeki en önemli ticaret malı da buydu. Sehm kabilesine mensup olan adam, yani Büdeyl hastalandı. Adiy ve Temim'e, geride bırakacağı mirasını ailesine vermelerini vasiyet etti ve öldü.

Temim diyor ki: "Biz o gümüş kabı alıp, bin dirheme sattık ve arkadaşım Adiy ile parasını aramızda bölüştük. Geri dönüp ailesinin yanına gelince de elimizde kalan terekesini ailesine verdik. Eşyalar arasında gümüş kabı bulamadılar ve bize sordular. Biz de Büdeyl'in, verdiğimiz mallar dışında bize bir şey bırakmadığını ve bize bunlardan başka bir şey teslim etmediğini söyledik. Resulullah (s.a.v.) Medine'ye göç ettikten sonra müslüman oldum ve bu yaptığımın günah olduğunu anladım. Ölen kişinin ailesine gidip durumu anlattım. Onlara beşyüz dirhem verdim. Arkadaşım Adiy'de de bir o kadarı bulunduğunu haber verdim. Bunun üzerine ölen kişinin ailesi Adiy'i alıp Resulullah'ın huzuruna getirdiler. Resulullah onlardan şahit istedi. Bulamadılar. Bunun üzerine Resulullah onlara, kendi dinlerince katiyyet ifade eder bir şekilde Adiy'e yemin ettirmelerini emretti. Adiy de yemin etti. İşte bunun üzerine bu âyet, bundan önceki ve sonraki âyetler nâzil oldu. Sonra Amr b. el-Ass ve Sehm kabilesinden başka bir kişi, gümüş kabın varlığına dair yemin ettiler. Bunun üzerine Adiy'den beşyüz dirhem zorla alındı."(195)

Diğer bir rivayette Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ وَعَدِيِّ بْنِ بَدَّاءٍ، فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضٍ لَيْسَ فِيهَا مُسْلِمٌ، فَلَمَّا قَدِمْنَا بِتَرِكَتِهِ فَقَدُوا جَامًا مِنْ فِضَّةٍ مُخَوَّصًا بِالذَّهَبِ فَأَحْلَفَهُمَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ)، ثُمَّ وُجِدَ الْجَامُ بِمَكَّةَ، فَقِيلَ اشْتَرَيْنَاهُ مِنْ عَدِيٍّ وَتَمِيمٍ، فَقَامَ رَجُلَانِ مِنْ أَوْلِيَاءِ السَّهْمِيِّ فَحَلَفَا بِاللهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَأَنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمْ قَالَ وَفِيهِمْ نَزَلَتْ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ).

---

195 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Hadis No: 3059.

"Sehm oğullarından bir adam, Temim ed-Dari ve Adiy b. Beda ile yola çıktılar. Sehm oğullarından olan kimse müslümanların bulunmadığı bir yerde vefat etti. Temim ile Adiy, vefat eden kişinin malını getirdiler. Mirasçıları, terekeden altın yaldızlı gümüş bir kabın eksik olduğunu gördüler. Resulullah onlara yemin ettirdi. Sonra o kap Mekke'de bulundu. Kap kendilerinde bulunan insanlar: "Biz bunu Temim ile Adiy'den satın aldık." dediler. Bunun üzerine ölen kişinin velilerinden iki kişi: "Allah'a yemin olsun ki, bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha doğrudur. Bu kap, vefat eden adamımızındır." diye yemin ettiler. İşte bunlar hakkında bundan önceki âyet nâzil oldu."[196]

Taberi diyor ki: "Zikrettiğimiz bu haberlerden anlaşılıyor ki, Allah Teala'nın burada iki şahidi yemin etmekle mükellef kılması, mirasçıların, bu şahitleri, vasiyet edenin, kendilerine verdiği mala ihanet ettiklerine dair suçlamalarıdır. Zira böyle bir durumda dâvâlı olan kimse ancak yemin ederek kendisini kurtarmış olur.

Yeminin, şahitlerden sonra mirasçılara intikal etmesi ise, şahitlerin yalancı oldukları ortaya çıkıp, terekeden mal aldıkları belli olunca mirasçıların, malın, iddia ettikleri gibi şahitlere ait olduğunu reddetmelerindendir. Böylece "İddia edene şahit, inkâr edene de yemin gerekir." kuralı burada da geçerli sayılmıştır.

Kadı Şüreyh, Katade ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, onlar âyet-i kerimenin "Eğer ikisinin, günahı gerektiren bir şey yaptıkları ortaya çıkarsa, bu ikisinin, haksızlığa uğratmak istedikleri hak sahiplerinden, şahitliğe daha layık olan iki kişi öncekilerin yerine geçer." bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir: "İlk şahitlik yapan iki kimsenin, günahı gerektiren bir şey yaptıkları ortaya çıkarsa, bunların yerine, müslümanlardan iki kimse veya öncekilerden daha âdil olan iki kimse şahitlik eder."

Bu hususta Kadı Şüreyh demiştir ki: "Eğer bir kişi yabancı bir yerde bulunur da vasiyetine şahit tutacak müslüman bir kimse bulamayacak olursa, o kimse, Yahudi veya Hristiyan yahut ateşperestleri vasiyetine şahit tutabilir. Bunların şahitlikleri geçerlidir. Ancak başka iki müslüman gelir de bunların yaptığı şahitliğin aksine bir şahitlik yapacak olursa, ben Müslümanların şahitliğini kabul eder, öncekilerin şahitliğini ise reddederim."

Taberi bu görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ

196 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 5, Hadis No: 3060.

بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

108- Bu, şahitliklerini gerektiği gibi yapmaları, yahut yeminlerinden sonra yeminlerin kabul edilmemesinden korkmaları için en iyi yoldur. Allah'tan korkun ve emirlerini dinleyin. Allah, yoldan çıkan bir topluluğu hidayete erdirmez.

Vasiyeti yerine getirenler hakkında beyan edilen bu hüküm en uygunudur. Zira bu hükme uyulduğu takdirde, vasiyete şahit tutulanlar, hakkı söyleyip, doğru şahitlik etme zorunda kalacaklar ve ihanette bulunmayacaklardır. Keza bu şahitler, yeminlerinin kabul edilmeyerek yemin etme haklarının mirasçılara geçmesinden ve yalancılıklarının ortaya çıkarak, rezil olmalarından korkacaklardır. O halde yemin ederken Allah'tan korkun. Size gönderilen hükümelri dinleyip, onlarla amel edin ve bilin ki Allah, yoldan çıkan bir topluluğu hidayete erdirmez.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin mensuh olup, olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- İbrahim en Nehai ve Abdullah b. Abbas'a göre bu âyet-i kerime mensuhtur.

b- Çoğunluğa göre ise âyet-i kerime mensuh değildir. Taberi de âyetin hükmünün İslam'ın genel kurallarına uygun olması hasebiyle mensuh olmadığı görüşünü tercih etmiştir.

Taberi bu hususta özetle şunları zikrediyor: Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamber olarak gönderildiği günden bu güne kadar, müslümanların yaşadıkları Allah'ın nizamında dâvâcı ile dâvâlı arasındaki dâvâyı ispat şeklinin şöyle olduğu bilinmektedir: Eğer bir insanın aleyhine herhangi bir maldan dolayı dâvâ açılacak olursa, dâvâcı dâvâsını ispatlamak zorundadır. Dâvâcı bunu ispat edemezse, dâvâlı ancak haklı olduğuna yemin ederek kendisini kurtarmış olur. Buna mkabil dâvâlı elinde bulunan malın aslında dâvâcıya ait olduğunu itiraf eder ve dâvâcıdan satın aldığını iddia edecek olursa, bu takdirde malı satın aldığını ispatlamak zorundadır. Aksi takdirde mal sahibi yemin ederek malını geri alır.

Görüldüğü gibi, bu son durumda dâvâcı, dâvâlı durumuna düşer. Böylece dâvâyı ispat etme yükümlülüğü de ondan düşer. Dâvâcı durumuna geçen

dâvâlıya intikal eder. Yemin etme yükümlülüğü de, dâvâcı iken dâvâlı durumuna düşen mal sahibi olan dâvâcıya geçer.

Bu âyet-i kerimede de aynen bu genel kaideler zikredilmektedir. Bu itibarla âyetin mensuh olduğunu söylemek caiz değildir. Şöyle ki, kendilerine vasiyeti yerine getirme vazifesi yüklenen vekiller, ellerinde bulunan malları mirasçılara teslim ederken, mirasçılar malların eksik olduğunu iddia ederlerse bu vekiller dâvâlı durumuna düşerler. Bu itibarla onlara yemin ettirilir. Şayet bu vekiller, mirasçıların iddia ettikleri eksik malları, vasiyet edenden satın aldıklarını iddia edecek olurlarsa, bu takdirde mirasçılar dâvâlı durumuna düştüklerinden, yemin etme yükümlülüğü onlara geçer. Nitekim daha önce, Abdullah b. Abbas'ın, Resulullah'tan rivayet ettiği, gümüş kap meselesini anlatan hadis-i şerifte de Resulullah, genel kaidelerde zikredilen bu kaideyi tatbik etmiştir. Önce, gümüş kabı almadıklarını iddia eden vekillere yemin ettirmiş, daha sonra gümüş kabın, vekillerde olduğu veya onlar tarafından satıldığı anlaşılıp da vekillerin, bunu vasiyet edenden satın aldıklarını iddia etmeleri üzerine de bu defa kabın, vasiyet edenin malı olduğuna dair mirasçılara yemin ettirmiş ve bu yeminle kabın bedelini mirasçılara iade ettirmiştir.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْۜ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ
عَلَّامُ الْغُيُوبِ (١٠٩)

109- Allah, Peygamberleri bir araya topladığı gün "Ümmetiniz tarafından davetinize ne cevap verildi?" der. Onlar da "Hiçbir bildiğimiz yoktur, şüphesiz ki gaybları bilen ancak sensin." derler.

Âhiret gününden sakının. O gün Allah, Peygamberlerini bir araya toplayacak ve onlara: "Ümmetleriniz size ne cevap verdi?" diye soracaktır. Onlar ise, edeple cevap vererek: "Senin her şeyi kuşatan bilgin karşısında bizim herhangi bir bilgimiz yokdur. Şüphesiz ki sen, gaybı çok iyi bilensin, gizli ve açık hiçbir şey senden saklı kalamaz." derler.

* Âyet-i kerimede, âhirette Peygamberlere: "Ümmetleriniz size ne cevap verdi?" diye sorulduğunda onların: "Bizim herhangi bir bilgimiz yoktur." diyecekleri beyan edilmiştir.

Peygamberlerin, ümmetlerinin ne yaptıklarını bildikleri halde: "Bizim bir bilgmiz yoktur." demelerinin sebebi hakkında müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır:

a- Süddi, Hasan-ı Basri ve Mücahid'e göre, Peygamberlerin: "Ümmetleri-

mizin ne cevap verdiğini bilmiyoruz." demelerinin sebebi; kıyamet gününün dehşetinden dolayı dikkatlerinin dağılmasından ve kendilerini toparlayamamalarındandır. Yoksa onların, ümmetlerinin, bildikleri hallerini inkâr etmelerinden değildir.

b- Mücahid'e göre ise burada Peygamberler: "Ümmetlerimizin ne yaptığı hakkında bilgimiz yoktur." derken: "Bizim, senin bize öğrettiğinin dışında herhangi bir bilgimiz yoktur?" demek istemişlerdir.

c- Abdullah b. Abbas'a göre ise; Peygamberler: "Ümmetlerimizin yaptıklarına dair herhangi bi bilgimiz yoktur." derken: "Bizim, senin bizden daha iyi bildiğinin dışında bir bilgimiz yoktur." demek istemişlerdir.

d- İbn-i Cüreyc'e göre i bu âyetin izahı şöyledir: "Peygamberlere: "Sizden sonra ümmetleriniz ne bidatler yaptılar?" diye sorulacak, Peygamberler de o hususta: "Bizim herhangi bir bilgimiz yoktur?" diyeceklerdir.

Taberi bu görüşlerden, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen üçüncü görüşün daha evla olduğunu söylemiş, Peygamberlerin burada: "Senin bizden daha iyi bildiğinin dışında bizim herhangi bir bilgimiz yoktur." diyeceklerini beyan etmiştir.

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ
بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ
بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي
وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾

110- O gün Allah şöyle der: "Ey Meryemoğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Hani seni Ruhul Kudüs ile desteklemiştim. Beşikte iken ve kemale ermiş iken insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. İznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyor ve ona üflüyordun. O da iznimle kuş oluyordu. Anadan doğma kör olanı ve alaca hastalığına yakalanmkış olan kimseyi iznimle iyileştirmiştin. Ölüleri iznimle kabirden çıkarıp diriltiyordun. İsrailoğullarına apaçık delillerle geldiğin ve onlardan inkâr edenlerin "Bu apaçık bir sihirdir." dedikleri zaman seni onlardan korumuştum.

Allah, Peygamberleri bir araya toplayıp onlara, ümmetlerinin ne yaptıklarını soracağı o kıyamet gününde Meryemoğlu İsa'ya şöyle diyecektir: "Ey Meryemoğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Hani bir zaman seni Ruhul Kudüs olan Cebrail vasıtasıyla güçlendirmiş ve seni desteklemiştim. Sen insanlara, daha beşikte bir bebek iken ve kemale erdikten sonra da konuşuyordun. Yine hatırla; sana okuma yazmayı, her şeyin inceliği olan hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Yine bir zaman sen, benim öğretmem ve iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şeyler yapıyor, ona üflüyordan da, o da benim emrim ve iznimle kuş oluyordu. Ölüleri kabirlerinden çıkarıyor ve diriltiyordun. Yine hatırla, ben seni, İrailoğullarından kurtardım. Sen onlara, Peygamberliğini gösteren kesin delilleri getirince onlar seni öldürmeye kalkışmışlardı. Onların içinde kâfir olanlar, senin getirdiğin mucizeler için: "Bu apaçık bir sihirdir. Bunları yapan bir Peygamber değil, bir sihirbaz dır." demişlerdi."(197)

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

111- Hatırla, hani Havarilere: "Bana ve Peygamberime îman edin." diye bildirmiştim. Onlar da: "İman ettik. Şahit ol ki biz müslümanız." demişlerdi.

---

197 Âyet-i kerime, Hz. İsa'nın, beşikte iken insanlarla konuştuğunu ve kemale erdikten sonra da konuşacağını bildirmektedir. Hz. İsa genç yaşında iken göğe çekilmiştir. Bu sebeple âyet, Hz. İsa'nın, tekrar yeryüzüne inerek yaşlanıncaya kadar yaşayacağına işaret etmektedir. Âyet-i kerime ayrıca Hristiyanların: "İsa asılmıştır." şeklindeki iddialarını da yalanlamaktadır. Müfessirler, Allah Teala'nın, Hz. İsa'ya hitabederek verdiği nimetleri zikretmesinin, Hz. İsa'yı göğe kaldırdıktan sonra mı olduğu yoksa âhirette mi olacağı hususunda ayrı görüşler beyan etmişlerdir. Biz, bir önceki âyetle ilgi kurarak bu hitabın âhirette olacağını söyleyen görüşü tercih ettik.

Ey İsa; yine hatırla bir zaman, yardımcıların olan Havarilere: "Beni ve Peygamberim İsa'yı tasdik edin." diye bildirmiştim. Onlar da: "Ey Rabbimiz, bize emrettiğini tasdik ettik. Bizim, boyun eğerek müslüman olduğumuza sen şahit ol." demişlerdi.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Bildirmiştim." diye tercüme edilen ve "Vahiy" kökünden türemiş olan (أَوْحَيْتُ) "Vahyettim." ifadesinden maksat, Süddi'ye göre "Kalblerine sokmuştum." demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise "İlham ettim." demektir.

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112- Hani Havariler: "Ey Meryemoğlu İsa, Rabbinin gökten bize bir sofra indirmeye gücü yeter mi?" demişlerdi. O da: "Eğer iman ediyorsanız Allah'tan korkun." demişti.

Ey İsa, yine üzerine olan şu nimetimi hatırla. Hani bir zaman yardımcıların olan Havariler sana: "Ey Meryemoğlu İsa, Rabbin bizlere gökten çeşitli yemeklerle donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. Sen de onlara: "Eğer Allah'ın kudretini tasdik edenlerdenseniz böyle bir soruyu sormaktan korkun. Çünkü Allah hiçbir şeyden âciz değildir. İstediğinizi gönderdiği takdirde bu sizin için bir imtihan olabilir. Bu itibarla rızık hususunda Allah'a tevekkül edin." demiştin.

* Bir kısım âlimlere göre bu soruyu soran Havariler, aslında Allah'ın kudretinden şüphe etmiyorlardı. Fakat onlar bu ifadeleriyle, Hz. İsa'nın, Allah Teala'dan yemek indirmesini isteyip istemeyeceğini öğrenmek istiyorlardı.

Hz. Aişe (r.anh.) ve Said b. Cübeyr'in bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir. İbn-i Ebi Müleyke, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Havariler, Allah'ın, gökten sofra indirebileceğinden şüphe etmemişlerdir. Fakat onlar demek istemişlerdir ki: "Ey İsa, sen Rabbinden bunu dileyebilir misin?"

Âyeti bu şekilde izah edenler, (هَلْ يَسْتَطِيعُ) ifadesini(هَلْ تَسْتَطِيعُ) şeklinde, (رَبُّكَ) ifadesini de (رَبَّكَ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin bu bölümünün mânâsı: "Sen Rabbinden dileyebilir misin?" demektir.

Abdullah b. Abbas ve Süddi'ye göre ise bu âyette zikredilen Havariler, gerçekten dinleri hakkında şüpheye düşen, Hz. İsa'nın hak Peygamber olup ol-

madığını anlamak için ondan mucize isteyen ve "Rabbin gökten bir sofra indirebilir mi?" şeklinde sorular soran kimselerdir. Abdullah b. Abbas bu hususta demiştir ki: "İsa (a.s.) İsrailoğullarına: "Sizler Allah için otuz gün oruç tutup da sonra da ondan bir şey dileyecek olursanız, o size dilediğinizi verir. Çünkü çalışanın ücretini onu çalıştıran verir." demiştir. Onlar da otuz gün oruç tuttuktan sonra: "Ey hayırlar muallimi, bize dedin ki: "Çalışanın ücretini onu çalıştıran verir." Bize otuz gün oruç tutmamızı emrettin. Biz onu yaptık. Biz, herhangi bir kimseye otuz gün çalışacak olsaydık o bizi, işi bitirir bitirmez yedirip doyururdu. Şimdi senin Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" dediler. İsa da dedi ki: "Eğer hakkıyla iman edenlerdenseniz bu gibi soruları sormaktan dolayı Allah'tan korkun." Onlar da dediler ki: "Ondan yemeyi, kalblerimizin huzura kavuşmasını, senin bize doğru söylediğini bilmeyi ve ona şahitlik edenlerden olmayı istiyoruz."

Süddi diyor ki: "Hz. İsa'nın istemesi üzerine, Allah onlara etin haricinde, içinde her türlü yemek bulunan bir sofra indirdi. Onlar da ondan yediler."

Taberi, kendilerine yemek indirilmesini isteyen Havarilerin, dinlerinde ve Hz. İsa'nın hak Peygamber olduğu hususunda şüpheye düştükleri için gökten yemek indirilmesini istediklerini söyleyen görüşün daha evla olduğunu zikretmiştir.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا
وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

113- Bunun üzerine dediler ki: "Ondan yemeyi, kalblerimizin huzura kavuşmasını, senin bize doğru söylediğini bilmeyi ve o sofraya şahitlik edenlerden olmayı istiyoruz."

Bunun üzerine Havariler şöyle dediler: "Biz her şeyden önce muhtaç insanlarız. O sofradan yemek istiyoruz. Ayrıca gökten rızık indiğini görünce kalblerimiz huzura kavuşacaktır. Bir de bize tebliğ ettiğin Peygamberliğinde doğru olduğun hususundaki imanımız artacak ve bu sofranın, Allah katından, Peygamberliğini gösteren bir mucize olduğuna dair insanlar karşısında şahitler olacağız. Bu sofrayı işte bunlar için istiyoruz."

* Hz. İsa'dan, gökten yemek indirilmesini isteyen Havarilere Hz. İsa'nın: "Eğer Allah'a iman ediyorsanız, bu gibi soruları sormaktan dolayı Allah'tan korkun." demesi üzerine Havariler de Hz. İsa'ya şu cevabı vermişlerdir: "Biz o sofradan yemek istiyoruz. Böylece Allah'ın her şeye kadir olduğunu yakınen öğ-

renmek istiyoruz. Allah'ın, dilediği her şeyi yapmaya kadir olduğuna, birliğinin kesin olduğuna dair kalblerimizin sükun ve istikrara kavuşmasını istiyoruz. Ayrıca senin, Allah'ın gönderdiği bir Peygamber olduğuna dair bize söylediğin sözlerde doğru söylediğini öğrenmek istiyoruz ve Allah'ın birliğine ve kudretine bir delil ve mucize olmak üzere, göndereceği sofrayı görüp, şahitlik edenlerden olmak istiyoruz."

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا
وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾

114- Meryemoğlu İsa şöyle dedi: "Ey Rabbimiz olan Allah'ım, gökten bize bir sofra indir ki bize, bizden öncekilere ve bizden sonrakilere bir bayram olsun ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen, rızık verenlerin en hayırlısısın."

Meryemoğlu İsa şöyle dedi: "Ey Rabbimiz olan Allah'ım, gökten bize bir sofra indir de bizler ve bizden sonra gelenler o sofranın indiği günü bayram edinelim. Ve o günde sana ibadette bulunalım. Ayrıca o sofra senden, benim Peygamberliğimi gösteren bir mucize olsun. Sen bizi rızıklandır. Çünkü sen, rızıklandıranların en hayırlısısın."

* Müfessirler: "Gökten bize bir sofra indir ki bize, bizden öncekilere ve bizden sonrakilere bir bayram olsun." cümlesindeki "Bayram olsun." ifadesinden neyin kastedildiği hususunda farklı izahlarda bulunmuşlardır.

Süddi, Katade ve İbn-i Cüreyc'e göre bu ifadeden maksat, "Biz, yemeğin indiği o günü bayram edinelim. Bizler de bizden sonra gelecek olan insanlar da o günü kutsal bir gün edinsinler." demektir.

Abdullah b. Abbas'a göre ise bu ifadeden maksat, "Biz, inen o sofradan hep birlikte yeyip bayram etmiş olalım." demektir.

Diğer bir kısım âlimlere göre de bu ifadeden maksat, "O yemek bizim için Allah tarafınan bir hatırlatma ve bir delil olsun." demektir.

Taberi bu izahlardan birinci izah şeklinin tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Yani, inen o sofra bizim için bir bayram olsun." ifadesiden maksat: "Biz, sofranın indiği o günü bayram edinelim ve insanların, bayram günlerinde Rablerine ibadet ettikleri gibi bizler de o günlerde namaz kılalım ve sana ibadet edelim." demektir. Taberi bu görüşü tercih etmesinin sebebinin "Bayram" kelimesinin Arapça'da bilinen mânâsının "Bayram yapma" demek olduğunu söylemiştir.

Allah'ın kelamını mümkün olduğunca en açık şekline göre yorumlamak esastır. Bu itibarla "Bayram"ı, "Bayram yapma" mânâsına almak daha evladır.

Müfessirler, bu âyette indirilmesi istenen sofranın fiilen indirilmiş olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a- Abdurrahman, Atiyye, Abdullah b. Abbas, Vehb b. Münebbih, Mücahid, İshak b. Abdullah, Ammar b. Yasir, Katade, Meysere ve Za'zan gibi müfessirlere göre Allah teâlâ istenen bu sofrayı gökten indirmiş, İsrailoğulları da ondan yemişlerdir. Ancak indirilen sofrada ne türlü yiyeceklerin bulunduğu hususunda bu âlimler de kendi aralarında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

aa- Abdurrahman es-Selemî, Atiyye, Abdullah b. Abbas, Mücahid, İshak b. Abdullah ve Ammar b. Yasir'den nakledilen bir görüşe göre indirilen bu sofrada balık ve ekmek bulunuyordu. İsrailoğulları bu sofradan yeyip doyuyorlardı. Fakat onlar daha sonraları bir takım günahlar işlediler. Bu yüzden de Allah teâlâ sofrayı indirmez oldu.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Meryemoğlu İsa'ya ve Havarilere gökten sofra indirilmiştir. Sofrada ekmek ve balık bulunuyordu. Onlar nerede konaklıyorlarsa sofra oraya geliyor ve onlar ondan diledikleri gibi yiyorlardı.

Bu hususta İcl oğullarından biri diyor ki: "Ben Ammar b. Yasir'in yanında namaz kıldım. O, namazı bitirince dedi ki: "Sen, İsrailoğullarına inen sofranın ne olduğunu biliyor musun?" Ben de dedim ki: "Hayır" O da dedi ki: "İsrailoğulları, Meryemoğlu İsa'dan, yiyecekleri ve tükenmeyecek olan bir sofra indirilmesini dilemesini istediler. Onlara denildi ki: "Sizler, indirilen sofradan bir şey saklamadıkça veya bir şeyine ihanet etmedikçe veya bir şeyini kaldırıp saklamadıkça o sizin için devamlı bulunacaktır. Şayet bunlardan birini yapacak olursanız ben sizlere, âlemlerden hiçbir kimseye yapmadığım bir şekilde azap ederim." Sofranın indirildiği birinci gün tamamlanmadan İsrailoğulları ondan bazı şeyleri sakladılar. Kaldırıp belli yerlere koydular. Hainlik ettiler. Bunun üzerine de Allah onları, âlemlerden herhangi bir kimseyi cezalandırmadığı bir şekilde cezalandırdı. Ey Arap topluluğu, sizler de develerin ve koyunların arkasını bırakmayan kimselersiniz. Allah sizlere kendinizden Peygamber gönderdi. Siz onun soyunu biliyorsunuz. Allah sizlere Peygamberinizin lisanıyla bildirdi ki, sizler Araplara galip geleceksiniz. Allah sizlere, altın ve gümüşü biriktirip yığmanızı yasakladı. Allah sizlere, can yakıcı bir azapla azabedecektir."

Ammar b. Yasir, İsrailoğullarına inen sofra hakkında Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Gökten inen sofra ekmek ve et idi. İsrailoğullarına, ihanet etmemeleri, ertesi gün için bir şey saklamamaları emredildi. Fakat onlar ihanet ettiler, sakladılar. Ertesi gün için sofradan yemek ayırdılar. Bu sebeple de Allah onları maymunlara ve domuzlara çevirdi."

bb- Ammar b. Yasir ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre İsrailoğullarına gökten inen sofrada cennet meyveleri bulunuyordu. İsrailoğullarına, bunlardan herhangi bir şeyi saklamamaları emredildi. Fakat onlar bunlardan sakladılar, ihanet ettiler. Allah da onları maymunlara ve domuzlara çevirdi.

cc- Za'zan ve Meysereye göre ise İsrailoğullarına gökten indirilen sofrada etin dışında her türlü yemek mevcuttu.

b- Mücahid ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. İsa'nın, Allah teâladan, İsrailoğullarına gökten bir sofra indirmesini istemesine rağmen gökten herhangi bir sofra inmemiştir. Bu hususta Mücahid demiştir ki: "Allah teala bu âyet-i kerimeyi, sadece bir darb-ı Mesel olarak indirmiş ve insanların, Peygamberlerinden kendilerine verilmeyen bir takım şeyleri istemelerini yasaklamıştır.

Hasan-ı Basri de demiştir ki: "Sofra indirildikten sonra sizden kim kâfir olursa ben ona, âlemlerden hiçbir kimseye yapmadığım bir azabı yaparım." denilmesi üzerine İsrailoğulları "Bizim böyle bir sofraya ihtiyacımız yoktur" demişler, bu sebeple de onlara herhangi bir sofra indirilmemiştir.

Taberi diyor ki: "Sofranın fiilen indirilip indirilmediği hususundaki iki görüşten, tercihe şayan olan görüş, sofranın indirildiğini söyleyen görüştür. Zira buna dair Resulüllahtan, sahabilerden ve onlardan sonra gelen müfessirlerden haberler zikredilmiştir. Buna ilaveten Allah teala, bundan sonra gelen âyette "Ben o sofrayı size indireceğim" buyurmuştur. Allah teâlânın, verdiği vaadden dönmesi imkansızdır. Bu itibarla sofranın indirildiği muhakkaktır.

Sofranın üzerinde bulunan yiyecekler hakkındaki görüşler hususunda doğru olan söz, sofranın üzerinde yiyeceklerin bulunduğunu söyleyen sözdür. Bu yiyeceklerin, balık, ekmek olması da mümkündür, cennet meyveleri olması da mümkündür. Bu yemeğin ne olduğunu bilmemek bize herhangi bir zarar vermez.

قال الله اني منزلها عليكم فمن يكفر بعد منكم فاني اعذبه عذابا لا اعذبه احدا
من العالمين ﴿١١٥﴾

115- Allah: "Ben o sofrayı size indireceğim. Fakat bundan sonra sizden kim inkâr ederse, âlemlerden hiç kimseye yapmadığım bir azapla onu azaplandırırım" dedi.

Ey Havariler, ben o sofrayı size indiriyorum ve size yediriyorum. Bu sofrayı indirmemden sonra sizden kim, Peygamberim İsa'nın Peygamberliğini

inkâr eder, emir ve yasaklarımda bana karşı gelecek olursa ben onu öyle bir cezalandırırım ki, zamanındaki varlıklardan hiç birini o şekilde cezalandırmış olmam.

Taberi diyor ki: "Allah teala yemeği indirmiş, İsrailoğulları da yemek indikten sonra inkâra düşmüşler, Allah teala da onları, maymun ve domuzlara çevirmekle cezalandırmıştır. Bunların, âhiretteki cezaları da dehşetli olacaktır."

Bu hususta Abdullah b. Amr demiştir ki: "Kıyamet gününde insanların en şiddetli azap görecek olanları üç sınıf insandır. Bunlar, münafıklar, kendilerine sofra inen İsrailoğullarından inkâra düşenler, bir de Firavun ailesidir."

Süddi ise, kendilerine sofra inenlere verilen azabın, kainatta hiçbir suçluya verilmeyen bir azap olduğunu söylemiştir.

Yukarıda da zikredildiği gibi Abdullah b. Abbas'tan da bu sofra ile ilgili olarak şunlar nakledilmiştir: "İsa, İsrailoğullarına dedi ki "Allah için otuz gün oruç tutup sonra ondan bir şeyler dilemeyi, onun da size dilediğinizi vermesini ister misiniz? Çünkü işçinin ücreti çalıştırana aittir."

Bunun üzerine İsrailoğulları, İsanın söylediğini yaptılar ve sonra şöyle dediler: "Ey hayırı öğreten muallim, bize "İşçinin ücreti çalıştırana aittir." dedin ve bize otuz gün oruç tutmamızı emrettin. Biz de bunu yaptık. "Biz, herhangi bir kimseye otuz gün çalışsak, işi bitirdiğimizde bizi yedirip içirirdi. Rabbin bize gökten yemekle donatılmış bir sofra indirebilir mi?" İsa da "Eğer iman ediyorsanız Allahtan korkun." dedi. Onlar da âyet-i kerimede beyan edildiği gibi o sofrayı niçin istediklerini izah ettiler. Bunun üzerine Hz. İsa, Allah tealadan, sofranın indirilmesini istedi. Allah teala da sofrayı indireceğini, sofranın inişinden sonra da nankörlük edenler olursa onları en şiddetli azaba çarptıracağını belirtti. Bundan sonra Melekler gökten, üzerinde yedi balık ve yedi ekmek bulunan bir sofra indirip İsrailoğullarının önüne koydular. Onlar da sofradan yeyip hepsi doydular.

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ
تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

116- Yine bir zaman Allah şöyle demişti: "Ey meryemoğlu İsa, sen insanlara: "Allahı bırakıp ta beni ve annemi iki ilâh edin." dedin? İsa dedi ki: "Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyleri söylemek bana yakışmaz. Eğer böyle söylemişsem sen onu bilirsin. Sen benim içimdikleri bilirsin. Ben ise senin gizlediklerini bilmem. Şüphesiz ki sen, gaybları çok iyi bilensin.

Allah, Peygamberleri bir araya toplayacağı kıyamet gününde veya İsayı göğe kaldırdığı zamanda ona, "Ey Meryemoğlu İsa, insanlara sen mi dedin ki: "Allahın dışında beni ve annemi, kendisine ibadet edilen iki ilah edinin?" İsa da ona dedi ki: "Ey rabbim ben, böyle bir şeyi yapmak veya konuşmaktan beriyim. Seni bundan tenzih ederim. Benim, hakkım olmayan böyle bir şeyi söylemeye ne haddim var? Çünkü ben de annem de senin yarattığın kullarız. Kulların nasıl olur da rablık iddiasında bulunabilirler? Şayet ben böyle bir şey söylemiş olsaydım sen onu bilirdin. Çünkü senden hiçbir şey gizli değildir. Sen benim kalbimde gizlediğim şeyleri dahi bilirsin. Açıkça söylediğim şeyleri nasıl bilmezsin? Ben, senin bana bildirmediğin şeyleri bilmem. Şüphesiz ki sen, senin dışında kimsenin bilemeyeceği gizli şeyleri bilensin.

Müfessirler, Allah tealanın, Hz. İsaya kendisini ve annesini Hristiyanların ilah edinmelerini kendisinin mi söylediği hususunu ne zaman sorulduğu hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Süddiye göre Allah teala, Hz. İsaya bu soruyu onu göğe kaldırdığı zaman sormuştur. Zira İsa göğe çekildikten sonra Hristiyanlar, onun ve annesinin hakkında bir kısım batıl iddialarda bulunmuşlar ve bu iddiaları kendilerine İsanın telkin ettiğini söylemişlerdir. Allah teala da İsayı göğe kaldırdığında bunları İsaya sormuştur.

b- İbn-i Cüreyc ve Katadeye göre ise Allah teala bu soruyu İsaya kıyamet gününde, Hristiyanları teşhir etmek için soracaktır. Bu sorunun kıyamet gününde sorulacağı, bundan sonra gelen yüz on dokuzuncu âyetten de anlaşılmaktadır. O âyette şöyle buyurulmaktadır: "Allah şöyle dedi: "Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür."

Taberî diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Süddinin zikrettiği birinci görüştür. O da, Allah tealanın İsaya bu soruya göğe kaldırdığı zaman sorduğunu söyleyen görüştür. Allah teala burada, geçmişte cereyan eden bir hadisenin haberini bizlere bildirmiştir.

Bu görüşün tercih edilmesinin iki sebebi vardır.

a- Cümlenin başında (إذْ) kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimenin Arapçada her ne kadar delil bulunduğunda gelecek zaman için kullanıldığı vaki ise de aslında geçmiş zaman için kullanılır. Allah tealanın kelamını müm-

kün olduğu sürece, en çok kullanıldığı şekilde izah etmek daha uygundur. Bu itibarla Allah tealanın bu soruyu Hz. İsaya, geçmişte sorduğunu söylemek daha isabetlidir.

b- Allah tealanın, bu soruyu İsaya kıyamette soracağı söylenildiği takdirde Hz. İsanın, müşrik olarak ölenlerin affedilip affedilmeyecekleri hususunda şüphe ettiği zannedilmiş olur. Zira bundan sonra gelen yüz on sekizinci âyette Hz. İsanın şöyle dediği zikredilmektedir. "Eğer onlara azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır. Şayet bağışlarsan muhakkak ki sen her şeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin."

Hz. İsanın ve diğer herhangi bir Peygamberin böyle bir şüpheye düşmeyecekleri kesin olduğuna göre Allah tealanın bu soruyu Hz. İsaya, geçmişte göğe kaldırdığı zaman sormuş olduğunu söylemek daha isabetlidir.

Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Allah teala, İsa'nın, Hristiyanlara, kendisini ve annesini ilah edinmelerini söylemediğini bildiği halde niçin İsa'ya bunu sormuştur?" Cevaben denilir ki: "Bu husus iki şekilde izah edilebilir.

a- Hz. İsayı bu gibi şeylerden sakındırmak ve bu şeylerin çok tehlikeli şeyler olduğunu bildirmektir.

b- Hz. İsaya, kavminden ayrıldıktan sonra, onların, verdikleri sözü bozduklarını, dinlerini değiştirdiklerini bildirmektir.

مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَآ اَمَرْتَنِي بِهِ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا
مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

117- Ben onlara sadece, bana emrettiklerini söyledim. "Benim ve sizin rabbiniz olan Allaha ibadet edin." dedim. Aralarında olduğum müddetçe onlara şahit idim. Sen beni vefat ettirdiğin zaman, onları sen gözlüyordun. Sen her şeye şahitsin.

*Allah teâlâ bu âyet-i kerimede Hz. İsanın insanlara: "Allahı bırakın da beni ve annemi iki ilah edinin" diyen sen misin? sorusuna karşı nasıl bir cevap verdiğini zikretmiştir.

Tavus, Hz. İsa'nın verdiği bu cevabı ona Allah tealanın öğrettiğini beyan

etmiştir.

Abdullah b. Abbas bu âyetin izahında şunları söylemiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ اِلَى اللّٰهِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً ثُمَّ قَالَ كَمَا بَدَأْنَا اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً عَلَيْنَا اِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ اِلَى آخِرِ الآيَةِ ثُمَّ قَالَ الاَ وَاِنَّ اَوَّلَ الْخَلاَئِقِ يُكْسٰى يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِبْرَاهِيمُ الاَ وَاِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ اُمَّتِى فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُصَيْحَابِى فَيُقَالُ اِنَّكَ لاَ تَدْرِى مَا اَحْدَثُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ فَيُقَالُ اِنَّ هَؤُلاَءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى اَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ.

"Bir gün Resûlüllah (s.a.v.) bir hutbe okudu ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar şüphesiz ki siz, Allahın huzurunda yalınayak, çırılçıplak ve sünnetsiz olarak toplanacaksınız." sonra şu âyet-i kerimeyi okudu: "Onları ilk defa nasıl yarattıysak sonra da öyle dirilteeceğiz. Bu bizim bir vaadimizdir. Şüphesiz biz vaadimizi mutlaka yerine getirenleriz."[198] Daha sonra şöyle buyurdu: "İyi bilin ki kıyamet gününde, yaratılanların ilk elbise giydirileni İbrahim olacaktır. Yine iyi bilin ki ümmetimden bir kısım insanlar getirilecek ve onlar sol tarafa doğru götürüleceklerdir. Ben: "Ey rabbim, bunlar benim ashabım." diyeceğim. Bana "Sen bunların senden sonra ne yaptıklarını bilmiyorsun." denilecektir. Ben de şu salih kulun söylediği sözü söyleyeceğim. "Aralarında bulunduğum müddetçe onlara şahit idim. Sen beni vefat ettirdiğin zaman onları sen gözlüyordun." Bana şöyle denecektir: "Sen onlardan ayrıldıktan sonra dinden döndüler ve mürted olarak devam ettiler."[199]

198 Enbiya suresi, 21/104

199 Buharî, K. Tefsir el-Kur'an sure 5, bab: 14

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

118- Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır. Şayet bağışlarsan muhakkak ki sen, her şeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin.

Ey rabbim, eğer sen beni ve annemi ilah edinenleri, bu inançları üzerinde öldürür de onlara ahirette azap edecek olursan kimsenin sana karşı gelmesi mümkün değildir. Çünkü onlar senin kullarındır. Senin iradene boyun eğmek mecburiyetindedirler. Şayet sen, ölmelerinden önce onlara hidayet nasibeder ve günahlarını da bağışlayacak olursan şüphesiz ki sana karşı gelecek kimse yoktur. Zira sen, dilediğini cezalandırmada her şeye galipsin. Kimse sana karşı duramaz. Yaratıklarından kimin hidayete kavuşup tevbe etmeye layık olduğunu bilen ve hikmet sahibi olansın.

Süddi bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Eğer onları Hristiyanlıkta bırakıp âhirette de cezalandıracak olursan onlar senin kullarındır. Şayet onları Hristiyanlıktan çıkarıp İslama iletecek olursan şüphesiz ki sen, her şeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin." Süddi demiştir ki: "Bu söz, İsanın dünyada iken söylediği bir sözdür."

Bu âyet-i kerime, bütün işlerin Allahın iradesiyle olacağını, çünkü onun, dilediğini yapabileceğini ve yaptıklarından dolayı onu hiç kimsenin hesaba çekemeyeceğini beyan etmekte, Hz. İsanın da Hristiyanların iftiralarından uzak olduğunu bildirmektedir.

Ebu Zer el-Ğifari bu âyetin izahında şunları söylemiştir:

عن أبى ذر قال صلى رسول الله (ﷺ) ليلة فقرأ بآية حتى أصبح يركع بها ويسجد بها ان تعذبهم فإنهم عبادك وان تغفر لهم فإنك أنت العزيز الحكيم فلما أصبح قلت يا رسول الله ما زلت تقرأ هذه الآية حتى أصبحت تركع بها وتسجد بها قال انى سألت ربى عز وجل الشفاعة لامتى فاعطانيها وهى نائلة ان شاء الله لمن لا يشرك بالله عز وجل شيئاً.

"Resûlüllah (s.a.v.) bir gece namaz kıldı ve namazda devamlı olarak bu âyet-i kerimeyi okudu. Öyle ki rükuda da secdede de bu âyeti okuyordu. Sabah olunca dedim ki: "Ey Allahın Resulü, devamlı olarak bu âyeti okudun. Hatta rükuda da secdede de bunu okudun." Resûlüllah (s.a.v.) buyurdu ki: "Ben, rabbim tealadan ümmetim için şefataçi olmayı diledim o da bunu bana verdi. Ümmetimden, Allah ortak koşmayanlar inşaallah bu şefaate nail olacaklardır."[200]

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

119- Allah şöyle dedi: "Bu, doğrulara doğruluklarının fayda verdiği gündür. Onlar için altlarından akar cennetler vardır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allahtan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur.

*Kıraat âlimleri bu âyette zikredilen (يوم) kelimesini iki şekilde okumuşlardır:

a- Bazı Hicaz ve Medine Kurraları ile bütün Irak kurraları (يوم) kelimesini ötre okumuşlardır. Bu kıraatı esas alan müfessirler, Allah tealanın bu sözleri kıyamet gününde söyleyeceğini beyan etmişlerdir. Süddi bu görüşte olan âlimlerdendir. Ona göre Allah teala Hz. İsayı göğe kaldırınca ona Hristiyanların, kendisini ve annesini iki ilah edinmelerini kendisinin mi söylediğini sormuş Hz. İsa da böyle bir şey söylemediğini dünyada iken beyan etmiştir. Allah teala bu doğru söyleyenlerin doğruluklarının kendilerine fayda vereceğini ve onların cennetlere konulacaklarını âhirette kendisine söyleyecektir.

b- Bazı Hicaz ve medine kurraları ise (يوم) kelimesini üstün olarak okumuşlardır. Taberi de bu kıraatı tercih etmiştir. Bu kıraata göre Allah teala bu sözleri âhirette söyleyecek değildir. Dünyada söylemiştir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Allah, kendisini tenzih ettiğini söyleyen İsaya demiştir ki: "Senin dünyada iken söylediğin bu söz, doğru söyleyenlerin doğru sözlerinin kendisine fayda vereceği kıyamet gününde faydalı olacak bir sözdür. Yani senin bu sözün doğru bir sözdür. Bu söz sana âhirette faydalı olacaktır. Zira âhiret gününde doğru söyleyenlerin sözleri kendileri için faydalı olmaktadır. İşte o günde doğru söyleyenler için altından ırmaklar akan cennetler vardır. Onlar orada ebe-

200 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 149

di olarak kalacaklardır. Allah, kendi verdikleri söze bağlı kalarak emirlerini tutup yasaklarından kaçınan bu doğru söyleyenlerden razı olmuş, bunlar da, kendilerine vaad ettiği şeyleri âhirette veren rablerinden razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş dabudur.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

120- Göklerin, yerin ve onlarda bulunanların mülkü Allaha aittir. O, her şeye kadirdir.

Ey Hristiyanlar, göklerin ve yerin ve onlarda bulunanların mülkiyeti ve idaresi, sizin zannettiğiniz gibi, ilah edindiğiniz İsa'ya, annesine veya göklerde ve yerde bulunan herhangi bir yaratığa ait değil yalnızca Allaha aittir. Zira gökler, yer ve onlarda bulunan varlıklar, Allahın yarattıklarının bir bölümüdür. İsa ve annesi de bu yaratılanların içinde bulunan ve bunların içinde hareket eden varlıklardır. Bu da göstermektedir ki onların ikisi de içinde yaşadıkları dünyaya sahip olan Allahın yaratıklarıdır. Allah her şeye kadirdir, bütün kainatı yoktan var ettiği gibi tekrar yok etmeye de kadirdir. İsa ve annesini de yok etmeye kadirdir. O halde nasıl olur da o iki aciz yaratık ilah olabilir?

Allah teala bu âyet-i kerimesiyle Hz. İsa'yı ve annesini ilah edinen Hristiyanları ve bütün yaratıklarını, deliller beyan ederek uyarmakta, düşünmelerini, öğüt almalarını ve idrak etmelerini istemektedir.

Abdullah b. Amr, Kur'anın en son inen suresinin Maide süresi olduğunu söylemiş Abdullah b. Abbas ise en son inen surenin Nasr suresi olduğunu söylemiştir.(201)

Göklerin, yerin ve orada bulunan varlıkların mülkiyeti sadece Allah'a aittir. Allah onlarda dilediği gibi tasarrufta bulunur. Hristiyanların zannettikleri gibi İsanın bunlarda herhangi bir tasarruf hakkı yoktur. Allah her şeye gücü yetendir, hiçbir şey onu âciz bırakamaz.

MAİDE SÜRESİNİN

SONU

---

201 Bkz. Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an sure 5 Hadis No: 3063

EN'AM SURESİ

En'am suresi yüz altmış beş âyettir ve 20.23.91.93.114.141.151.152 ve 153. âyetleri Medinede diğerleri Mekkede nazil olmuştur.

Bu sure-i Celile de diğer Mekki surelerde olduğu gibi inanç konusunu işliyor. Göklerde ve yerde ilahlık ve kulluk meselesini ele alıyor. Bütün insanları, Allah'tan başka ilah bulunmadığına şehadet etmeye davet ediyor. Onlara hak olan rablarını tanıtarak ondan başkasına ibadet etmemelerini, yalnızca ona ibadet edip sadece ondan yardım dilemelerini emir ve tavsiye ediyor.

Sure-i Celile, ortada Allahın birliğine dair yığınlarca delil bulunduğu halde ona şirk koşanları, çevrelerinde bulunan bu delillerle yüz yüze getirerek başlıyor. İnsanları, hem bütün varlıklar âlemini kaplayan hem de kendi varlıklarını kuşatan delillerle karşı karşıya getiriyor. Ve Allahın varlık ve birliğini müessir bir şekilde ifade eden şu âyetlerle gerçekleri dile getiriyor:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allaha mahsustur. Öyle iken kafirler hâlâ rablerine başkalarını eşit sayıyorlar."

"Sizi çamurdan yaratan sonra size bir ecel tardir eden O'dur. Tayin edilen bir ecel de onun katındadır. Sonra bir de şüphe ediyorsunuz."

"Göklerde ve yerde Allah sadece O'dur. O sizin gizlinizi ve açığınızı da ve ne kazandığınızı da bilir."

Bu âyetlerle başlayan sure-i celilede devamla, her şey Allahın varlık ve birliğini ikrar ettiği halde bu delillerle doğru yolu bulamayan kafirlerin bu inkâr ve inatlarını neden sürdürdüklerine ve sonlarının nasıl olduğunu temasla buyuruluyor ki:

"Böyle iken onlara rablerinin âyetlerinden bir âyet gelince hemen

ondan yüz çevirirler."

"Hak kendilerine gelince hemen onu yalanladılar. Alaya aldıkları şeyin haberi yakında kendilerine gelecektir."

"Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik. Onlara gökten bol bol yağmur indirmiş, altlarından ırmaklar akıtmıştık. Fakat onları günahlarından dolayı helak ettik ve kendilerinden sonra başka bir nesil var ettik."

Göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibinin, bütün mahlukatı rızıklandıranın fakat kendisinin böyle bir şeye ihtiyacı olmayanın, fayda ve zarar verme kudretine sahib olanın ve kulları üzerinde kahredici bir gücü bulunanın da yine Allah olduğu gerçeği de şöyle beyan ediliyor:

"De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" de ki: "Allahındır." o, merhamet etmeyi üzerine almıştır. Muhakkak ki o sizi, kendisinde şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplayacaktır. Hüsrana düşenler, inanmayanlardır."

"Gece ve gündüzde barınan her şey ona aittir. O, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir."

"Ey Muhammed de ki: "Gökleri ve yeri yaratan, rızıklandıran fakat rızka ihtiyacı olmayan Allahtan başkasını mı dost edineyim? Ve de ki: "Şüphesiz ben, müslümanların ilki olmakla emrolundum." Asla ortak koşanlardan olmam."

"O, kulları üstünde kahredici güce sahiptir. Ve o, hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyden haberdardır."

Sure-i celilede bundan sonra Allah teala, Resulullahın tebliğde bulunduğu insanların, kendisini yalanlamalarından dolayı duyduğu üzüntüyü gideriyor ve onu sevindiriyor. Geçmiş Peygamberleri örnek göstererek üzülmemesini beyan ediyor:

"Ey Muhammed, onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar fakat o zalimler Allahın âyetlerini inkâr ediyorlar."

"Senden önce de nice Peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar yalanlanmaya ve eziyet olunmaya sabrettiler. Allahın sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz ki sana, Peygamberlerin haberlerinden bir kısmı geldi."

İlahlığın gerçeğini beyan etmek, insanlara hak olan rablarını tanıtmak ve onları, sahte ilahların kulluğundan kurtarıp sadece Allaha kulluk ettirmek gibi

dinin temel esaslarını beyan ve tebliğ eden sure-i celile, bu kadar muhteşem delilller getirdikten sonra, akıllara en ikna edici delil ve gerçekleri beyan ettikten sonra şu âyet-i kerimelerle sona eriyor.

"De ki: "Allah her şeyin rabbi iken ondan başka bir rab mı arıyayım? Herkesin kazandığı günah ancak kendi aleyhinedir. Hiçbir kimse başkasının günahını taşımaz. Sonra dönüşünüz yine rabbinizedir. O, ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir."

"Verdiği şeylerde sizi imtihan etmesi için sizleri yeryüzünün Halifeleri kılan ve sizi derece bakımından birbirinizden üstün yapan O'dur. Şüphesiz ki rabbin, azabı sür'atli olandır. O, çok affeden ve çok merhamet edendir."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla,

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ

يَعْدِلُونَ ﴿١﴾

1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allaha mahsustur. Böyleyken kâfirler hâlâ rablerine başkalarını denk tutuyorlar.

*Bu âyet-i kerime, kafirlerin, yaratıcıları olan Allahın dışındaki varlıklara tapmalarını kınamakta ve bunların hallerinin şaşılacak bir hal olduğunu bildirmektedir.

Yüce mevla insanların, düşünüp ibret almaları için veciz ve beliğ bir şekilde bu âyet-i kerimeyi göndermiştir. Evet ,bütün kainatı yokken var eden sadece O'dur. Yarattığı bu kâinattaki göklerin ve yerin içine, insanların, hayattayken ihtiyaçlarını karşılayacak nimetleri koymuş, böylece yağmurları gökten indirmiş, kulların hizmetine âmâde olan güneş ve ay gibi gezegenleri orada yörüngelerine koymuş, yerden, yarattıklarının gıdalarını bitirmiş, sularını var etmiştir. Bütün bunları yapana, herhangi bir âciz yaratık denk tutulabilir mi?

Muhammed b. Kâ'b el-Kurezî demiştir ki: "Tevratın girişi, En'am suresinin girişi gibidir.

Âyet-i kerimede kafirlerin bir takım putları, rableri olan Allaha denk tuttukları zikredilmektedir. Burada zikredilen kafirlerden maksat İbn-i Ebza'ya göre, ehl-i kitaptır. Katade Süddi ve İbn-i Zeyde göre ise putlara tapan müşriklerdir. Taberiye göre de âyet-i kerime, kâfirlerin tümünü ifade etmektedir.

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ ثُمَّ قَضٰٓى اَجَلاًۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

2- Sizi çamurdan yaratan, sonra size bir ecel takdir eden O'dur. Tayin edilen bir ecel de onun katındadır. Sonra bir de şüphe ediyorsunuz.

Sizin atanız olan Âdemi çamurdan yaratan, sonra ölümünüz için size belli bir vakit tayin eden O'dur. Ayrıca dirilip kabirlerinizden kalkmanız için tayin edilen bir zaman da onun katındadır. Sonra yine de öldükten sonra, Allahın sizi dirilteceğine dair kudretinden şüphe ediyorsunuz ha?

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, bir ecel takdir ettiği, tayin edilen bir ecelin de Allahın katında bulunduğu zikredilmiştir.

Müfessirler, takdir edilen ve tayin edilen bu ecellerden nelerin kastedildiği hususunda farklı izahlarda bulunmuşlardır.

a- Hasan-ı Basri, Katade ve Dehhak'a göre takdir edilen ecelden maksat, kulun yaratılmasıyla ölmesi arasındaki eceldir. Tayin edilen ecelden maksat ise kulun ölümünden sonra dirilmesine kadar devam eden süredir.

b- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, İkrime ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre Allahın takdir ettiği ecelden maksat, dünya hayatında yaşanan eceldir. Katındaki tayin ettiği ecelden maksat ise kıyamet günündeki zamandır.

c- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre takdir edilen ecelden maksat uykudur. Zira, kişi uyurken ondan ruh çıkar, uyanınca tekrar ona döner. Tayin edilen ecelden maksat ise, insanın ölümüdür.

d- İbn-i Vehb'e göre ise takdir edilen ecelden maksat insanların Adem'in sülbünden çıkarılıp kendilerinden, iman edeceklerine dair ahit alınmasıdır. Tayin edilen ecelden maksat ise, dünya hayatıdır.

Taberi diyor ki, Bana göre doğru olan görüş takdir edilen ecelden maksat dünya hayatı, tayin edilen ecelden maksat ise âhiretteki zamandır" diyen görüştür.

Bu âyet-i Kerime, dünyada yaşayan her canlının belli bir eceli yanında, dünyanın da belli bir eceli bulunduğunu, zamanı gelince onun da sona ereceğini bildirmekte ve sadece Allahın sonsuz olduğuna işaret etmektedir.

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَفِي الْاَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

3- Göklerde ve yerde Allah, sadece O'dur. O, sizin, gizlinizi de açığınızı da bilir. Ve ne kazandığınızı da bilir.

Ey insanlar, göklerde ve yerde Allah, sadece O'dur.

O, sizin, içinizde sakladığınız gizlilikleri de, açığa vurduğunuz söz ve işlerinizi de bilir. Dünya hayatında neler elde ettiğinizi de bilir.

*Âyet-i Kerime, övülmeye ve ihlasla ibadet edilmeye layık olan Allahın, bu sayılan sıfatlara sahip olduğunu, bu itibarla herhangi bir menfaat veya zarar vermekten âciz olan şeylerin ilah olamayacaklarını bildirmektedir.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾

4- Onlara, rablerinin âyetlerinden hiçbir âyet gelmesin ki, ondan yüzçevirmiş olmasınlar.

*Allah teala, inatçı ve yalancı olan müşriklerin durumunu bizlere bildirerek buyuruyor ki: "Bunlara Allahın birliğini ve Peygamberin doğruluğunu gösteren herhangi bir delil veya mucize geldiğinde ondan yüzçevirirler. Kendilerini ilgilendirmiyormuş gibi hiç aldırış etmezler. Müşriklerin huyu böyledir.

فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ اَنْبَٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥﴾

5- Hak kendilerine gelince onu yalanladılar. Alaya aldıkları şeyin haberi yakında kendilerine gelecektir.

Peygamberliği Hak olan Muhammed kendilerine gelince onu yalanladılar. Alay ettikleri âyetlerin ve Peygamberlerimizin, gerçekten tarafımızdan gönderilmiş olduklarını bildiren haberler yakında kendilerine gelecektir.

Bu âyet-i kerime, alay etmelerinden dolayı kâfirleri tehdit etmektedir. Nitekim kafirler Bedir savaşında bu tehditlerin bir kısmının ne olduğunu görmüşlerdir.

اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَاَرْسَلْنَا

السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا
مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

6- Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik. Onlara gökten bol bol yağmur indirmiş, altlarından ırmaklar akıtmıştık. Fakat onları, günahlarından dolayı helak ettik ve kendilerinden sonra başka bir nesil var ettik.

Hakkı yalanlayan bu kâfirler, kendilerinden önce nice ümmetleri helak ettiğimizi hiç görmezler mi? Biz o ümmetlere yeryüzünde mal evlat, makam, mevki, bolluk ve nüfus çokluğu bakımından size vermediğimiz büyük imkanlar verdik. Onlara gökten bol yağmurlar indirdik. Altlarından ırmaklar akıttık. Fakat onlar, rablerinin nimetlerine karşı nankörlük edip Peygamberlerine karşı gelince, biz onları, işledikleri günahları sebebiyle helak ettik. ve onlardan sonra yerlerine başka nesiller var ettik. Sizler bunlardan ibret alın. Onların başına gelenlerin sizin de başınıza geleceğini düşünün. Çünkü Allah katında, sizin onlara bir üstünlüğünüz yoktur.

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7- Ey Muhammed, sana, kağıtta yazılı bir kitap indirmiş olsak da onu elleriyle tutsalardı yine de o kafirler: "Muhakkak ki bu apaçık bir sihirdir" derlerdi.

Ey Muhammed, şayet biz, tarafımızdan sana gelen vahyi kağıt üzerinde yazılı bir şekilde göndermiş olsaydık, onlar da o yazıyı bizzat elleriyle tutup görmüş olsalardı yine o kâfirler: "Bu kitap apaçık bir sihirdir, bununla bizim gözlerimizi büyüledin" derlerdi.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾

8- "Ona bir melek indirilseydi ya." dediler. Eğer bir Melek indirmiş olsaydık iş bitmiş olurdu. Sonra onlara hiç mühlet verilmezdi.

O kâfirler, "Peygamberlere gökten bir Melek indirilse de onun, Allah tarafından bize gönderilmiş bir Peygamber olduğunu doğrulamış olsaydı ya." derler. Şayet biz Melek gönderirsek sonra da onlar bu Meleğe inanmayıp onu da yalanlarlarsa görecekleri azap ertelenmez, hemen geliverir. Böylece iş bitmiş olur. Ve onlara asla mühlet verilmezdi.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

9- Eğer Peygamberi Melekten yapsaydık, onu, erkek kişi suretinde kılardık. Onları yine de düştükleri şüpheye düşürürdük.

Eğer onların istedikleri gibi biz, insanlara, meleklerden bir Peygamber gönderseydik, insanların ondan vahiy alabilmeleri ve onunla muhatap olabilmeleri için o meleği de bir erkek adam suretinde gönderirdik. Çünkü insanların yapısı, Meleği kendi suretinde görmeye müsait değildir. Durum böyle olsaydı onlar yine de "Acaba bu Melek mi yoksa insan mı?" diye şüpheye düşerlerdi. Kitabı tahrif eder aslının ne olduğunu bilmez hale gelirlerdi.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا
بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz ki senden önceki Peygamberler ile de alay edilmişti. Onlarla alay edenleri, alay konusu ettikleri şey, çepeçevre kuşatıverdi.

*Bu âyet-i kerime, kâfir ve müşriklerin, Hz. Peygamberi yalanlamalarına karşı onu teselli etmekte ve Allah teala "Onların alaylarına üzülme. Çünkü senden önceki ümmetlere gönderilen peygamberler de ümmetleri tarafından alaya alınmışlardır. Bu, kâfirlerin, süregelen âdetleridir" buyurmaktadır.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

11- De ki: "Yeryüzünde dolaşın. Sonra da, yalanlayanların akıbetleri nasıl olmuş bir görün.

Ey Muhammet putları bana denk tutan, seni yalanlayan ve getirdiğini inkar eden o müşriklere de ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın, Peygamberlerini yalanlayan, onlara karşı inatçılık yapan geçmiş ümmetlerin akıbetlerinin ne olduğuna bir bakın. Onlar daha dünyadayken, çeşitli azaplara uğratılmışlardır. Aynı şeylerin sizlerin de başına gelmesinden sakının."

قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ
لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ
فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

12- De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" De ki: "Allahındır." O, merhamet etmeyi üzerine yazmıştır. Muhakkak ki o, sizi, kendisinde şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar iman etmezler.

Ey Muhammed, putları rablerine denk tutan o müşriklere de ki: "Göklerde ve yerde bulunanların mülkiyeti ve hükümranlığı kime aittir?" Her şeyden aciz olan bu putlara mı yoksa, her şeye kadir olan Allaha mı? Ey Muhammed, de ki: ... Oralarda bulunanların mülkiyeti, her şeye boyun eğdiren, otoritesiyle her şeyi kahretme gücünde olan Allaha aittir. Kendilerine dahi herhangi bir menfaat ve zarar veremeyecek olan aciz putlara ait değildir. Ancak Allah, dünyada iken kullarına merhametli davranmayı üzerine yazdığı için, Allaha ortak koşan o müşrikleri derhal cezalandırmaz. Ortak koşmalarından vaz geçip iman etmeleri için mühlet verir. Yemin olsun ki, Allah sizleri, kendisinde şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplayacak ve herkese, yaptığı amelinin karşılığını verecektir. Putları, rablerine denk tutarak kendilerini zarara uğratanları da kıyamet gününde bir araya toplayacak, onlar, kendi kendilerini aldattıkları için Allahı birlemezler. Onun vaad ve cezalarını tasdik etmezler ve Muhammedin Peygamberliğini ikrar etmezler.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın üzerine merhametli olmayı yazdığı zikredilmektedir. Bu husus zikredilerek Allah tealaya kulluk etmekten yüz çevirenler, tevbe etmeye teşvik edilmekte ve yaptıkları kötülüklerden vaz geçmeleri istenmektedir.

Allah tealanın merhametli olmayı üzerine yazdığı hususunda: Ebu Hureyre'nin Resulullahtan şunu rivayet ettiği zikredilmektedir.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِى كِتَابِهِ هُوَ يَكْتُبُ عَلٰى نَفْسِهِ وَهُوَ وَضْعٌ عِنْدَهُ عَلَى الْعَرْشِ اِنَّ رَحْمَتِى تَغْلِبُ غَضَبِى.

Ebu Hureyre'nin Resulullahtan şunu rivayet ettiği zikredilmektedir. "Allah teala mahlukâtı var edince Arşın üzerinde kendi katında bulunan kitabına şunu yazmıştır. Şüphesiz ki merhametim gazabıma galip gelmiştir...[1]

Selman-ı Farisi de Resulullahın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

عَنْ سَلْمَانَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) «إِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ ، يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضَ، مِائَةَ رَحْمَةٍ ، كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ، فَجَعَلَ مِنْهَا فِى الأَرْضِ رَحْمَةً. فَبِهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلٰى وَلَدِهَا، وَالْوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلٰى بَعْضٍ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، أَكْمَلَهَا بِهٰذِهِ الرَّحْمَةِ».

Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün, yüz tane rahmet yaratmıştır. Her rahmeti, gökle yerin arasını kaplayacak kadardır. Bu rahmetlerinden yalnız bir tanesini yeryüzüne yerleştirmiştir. İşte o rahmetiyle anne çocuğuna merhamet eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar, birbirlerine merhamet ederler. Kıyamet günü olduğunda da o rahmetleriyle bu rahmetini birleştirecektir."[2]

1 Buhârî, K. et-Tevhid, b. 15, 22, 55/Müslim k. et-Taberi b. 14, 16, H.N. 2751/Tirmizî, K. et-Dâvât b. 100 HN. 3541

2 Müslim K. et-Tevbe b. 21 HN. 2753

Yine Ebu Hüreyre Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) « إِنَّ لله مائة رحمة ، أنزل منها رحمة واحدة بين الجن والإنس والبهائم والهوام ، فبها يتعاطفون وبها يتراحمون، وبها تعطف الوحش على ولدها وأخر الله تسعاً وتسعين رحمة يرحم بها عباده يوم القيامة.

"Şüphesiz ki, Allahın yüz rahmeti vardır. Onlardan bir rahmetini cinlerin, insanların hayvanların ve haşeratın arasına indirmiştir. Onunla birbirlerine şefkat gösterirler, merhametli davranırlar. Ve yine onunla vahşi hayvanlar yavrularına merhamet ederler. Allah, doksan dokuz rahmetini ise geride bırakmıştır. Onlarla kullarına kıyamet gününde merhamet edecektir...[3]

Allah teala bu âyet-i kerimede, göklerin ve yerin mülkünün kendisine ait olduğunu, yarattıklarına karşı merhametli davranmayı kendi üzerine yazdığını ve bütün yükümlüleri kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacağını, iman etmeyen kimselerin, kendilerini ziyana sokan kimseler olduklarını bildirmektedir.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قال لما خلق الله الخلق كتب فى كتابه هو يكتب على نفسه وهو وضع عنده على العرش ان رحمتى تغلب غضبى.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde, Allah tealanın merhameti hususunda şöyle buyurmaktadır: "Allah teala mahlukatı var edince arşın üzerinde kendi katında bulunan kitabına şunu yazmıştır. "Şüphesiz ki merhametim gazabıma galip gelir."[4]

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾

13- Gece ve gündüzde barınan herşey ona aittir. O, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

*Bu âyet-i kerimede Allah teala, gece ve gündüzde var olan herşeyin kendisine ait olduğunu, bu itibarla kafirlerin ve imansızların, kendilerinin de Al-

3 Müslim, k. et-Tevbe b. 19 HN. 2752

4 Buharî, K. et-Tevhid, bab: 15, 22, 28, 55/Müslim, K. et-Tevbe, bab: 14, 16, Hadis No: 2751, Tirmizî, K. ed-Dâvât, bab: 100, Hadis No: 3541

lahın yaratıkları olduklarını ve kendisine itaat edip boyun eğmeleri gerekirken isyan ettiklerini, böylece nankörlükte zirveye ulaştıklarını bildirmekte ve buyurmaktadır ki: "Putları Allaha denk tutan kimseler, Allaha iman etmemekte ve onu bilmemektedirler.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ

قُلْ اِنّ۪ٓي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٤﴾

14- Ey Muhammed, "Gökleri ve yeri yaratan, rızıklandıran fakat rızka ihtiyacı olmayan Allahtan başkasını mı dost edineyim?" de. Ve "Şüphesiz ben, Müslümanların ilki olmakla emrolundum." de. Asla ortak koşanlardan olma.

Ey Muhammed, sen o müşriklere de ki: "Göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allahın dışında herhangi bir mahluku mu rab edinip te ondan yardım istiyeyim? Afet ve felaketlere karşı ona sığınayım? Beni yedirip içermesini ondan mı istiyeyim? Halbuki bütün yaratılanları rızıklandıran Allahtır. Onun ise hiçbir kimsenin rızıklandırmasına ihtiyacı yoktur.

Yine de ki: "Rabbim bana, zamanımdaki insanların ilk müslüman olanı, ibadette kendisine ilk boyun eğeni olmamı emretti ve buyurdu ki: "Sakın Allaha ortak koşan müşriklerden olma."

قُلْ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥﴾

15- De ki: "Şüphesiz ki ben, rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım.

De ki: "Eğer putlara taparak rabbime isyan edersem o dehşetli kıyamet gününün azabından korkarım.

مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُب۪ينُ ﴿١٦﴾

16- O gün kim azaptan uzaklaştırılırsa şüphesiz ki Allah, ona merhamet etmiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

*Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Her nefis ölümü tadacaktır. Kıyamet gününde, yaptıklarınızın karşılığı ise mutlaka eksiksiz verilecektir. Kim, cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa şüphesiz ki o, kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı ise, aldatıcı menfaattan başka bir şey değildir."(5)

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17- Allah, sana bir zarar isabet ettirecek olsa, o zararı ondan başka hiçbir kimse kaldıramaz. Sana bir hayır isabet ettirecek olursa, o, herşeye kadirdir.

Ey Muhammed, eğer Allah, dünyadayken sana bir sıkıntı, hayatında bir darlık gösterirse, onu senden kim kaldıracak? Onu senden kaldıracak olan yine ancak Allahtır. Şayet sana bir iyilik, bir hayır ve bir bolluk isabet ederse bil ki o da Allah tarafındandır. Çünkü Allah, her şeye gücü yetendir. Sana fayda ve zarar verecek olan o uydurma ilahlar değil, mutlak kudret sahibi olan Allahtır. O halde sen Allahı nasıl birlemeyeyeceksin? Resûlüllah (s.a.v.) her namazın sonunda şöyle dua ederdi.

إِنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ (ﷺ) كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ

لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللّٰهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ

وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ.

"Allahtan başka hiçbir ilah yoktur. O birdir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk sadece onundur. Hamd ona mahsustur. O, herşeye kadirdir. Ey Allahım, senin verdiğine mani olacak yoktur. Vermediğini verebilecek te yoktur. Kimsenin varlığı, sen dilemedikçe kendisine fayda vermez."(6)

---

5 Âl-i İmran suresi, âyet: 185

6 Buhari, K. el-İ'tisam bab: 3, K. el-Kader, bab: 12 K. et-Da'vât, bab: 18/Müslim, K. es-Salah, bab: 194, 205, 206, Hadis No: 471, 477, 478.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

18- O, kulların üstünde kahredici güce sahiptir. Ve o, hüküm ve hikmet sahibidir. Herşeyden haberdardır.

Allah, zalim ve Tağutları kahreden, kulları üzerinde mutlak ezici bir güce sahib olan, bütün işlerinde hikmet sahibi olan ve herşeyden haberdar olandır.

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ
وَمَنْ بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ
وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

19- De ki: "Şahitlik yönünden hangi şey daha yücedir?" De ki: "Allahtır. O, benimle sizin aranızda şahittir. Bu Kur'an sizi ve haberi kendilerine ulaşanları uyarmam için bana vahyolunmuştur. Allah ile beraber başka ilahlar bulunduğuna siz mi şahitlik ediyorsunuz? De ki: "Ben şahitlik etmiyorum. "De ki: "O ancak bir olan Allahtır. Şüphesiz ki ben, sizin ortak koştuklarınızdan beriyim."

Ey Muhammed onlara de ki: "Şahitliği daha güçlü ve büyük olan kimdir? "De ki: "O, Allahtır. O, benimle sizin aranızda, benim Hak Peygamber olduğuma şahittir. O, kimin haklı kimin haksız olduğunu çok iyi bilir. Rabbim bana bu Kur'anı, sizi ve kendilerine tebliğ ulaşan kimseleri, Allahın azabı ve cezalandırmasıyla uyarmam için vahyetti. Ey müşrikler, sizler mi Allahla beraber diğer tapınılan ilahların var olduğuna şahitlik ediyorsunuz? Onlara de ki: "Ben böyle bir şahitlikte bulunmam, bilakis bunu reddederim." Yine de ki: "Allah, tek olan bir ilahtır. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben, sizin, Allaha ortak koşarak kendilerine taptığınız şeylerden beriyim. Allahtan başka hiçbir ilah tanımam.[7] [7/a]

---

7 Bkz. FiZilaliİKur'ân, c. 5, s. 127

7/a Bu âyet-i kerimeyi: "De ki "Şahitlik bakımından hangi şey şahittir" şeklinde tercüme edenler de vardır. Ancak biz, Allah lafzından sonra bir "Hüve" zamirinin takdir edilmesinin uygun olacağını söyleyen görüşü tercih ederek âyeti, "De ki: şahitlik yönünden hangi şey daha daha yücedir? "De ki "Allahtır. O, benimle sizin aranızda şahittir." şeklinde izah etmeyi tercih ettik.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

20- Kendilerine kitap verdiklerimiz, Peygamberi, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Onlar, nefislerini hüsrana uğratanlardır. Onlar iman etmezler.

Kendilerine Tevrat ve İncili verdiğimiz kitap ehli, Muhammedi, kendi kitaplarında sıfatları belirtildiği için, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini helak edip Cehenneme sürükleyenler yok mu? İşte onlar, Muhammedin Peygamberliğini kabul ile ona iman etmeyenlerdir.

*Rivayet edildiğine göre, Müslüman olan Yahudi asıllı insanlar demişlerdir ki: "Allaha yemin olsun ki, bizim Muhammedi tanımamız oğlumuzu tanımamızdan daha sağlamdır. Çünkü Muhammedin bütün sıfatlarını Tevratta okuduk."

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

21- Allaha karşı yalan uyduran veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki zalimler kurtuluşa eremezler.

Allahın ortağı olduğunu veya eşi ve çocuğu bulunduğunu iddia ederek ona karşı iftirada bulunanlardan veya Allahın peygamberinin doğruluğunu gösteren mucizelerini ve âyetlerini yalanlayanlardan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki Allaha karşı iftirada bulunan bu zalimler asla kurtuluşa eremezler.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

22- Kıyamet gününde hepsini toplarız. Ve sonra o ortak koşanlara "Allaha ortak olduklarını sandığınız şeyler nerede?" deriz. Allah'a iftirada bulunan ve onun âyetlerini yalanlayan müşrikler, ne bu dünyada kurtuluşa erecekler ne de âhirette kendilerini bir araya getirdiğimiz gün kurtuluşa ereceklerdir.

Allah'a iftirada bulunan ve onun âyetlerini yalanlayan müşrikler ne bu dünyada kurtuluşa erecekler ne de âhirette kendilerini bir araya getirdiğimiz gün kurtuluşa ereceklerdir.

Biz o müşriklerin hepsini kıyamet gününde bir araya toplar sonra onlara "Allah'a ortak koştuğunuz putlarınız, ilahlarınız, uydurma rableriniz nerede?" diye sorarız.

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

23- Sonra, içinde bulundukları zor durumdan dolayı: "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz ona ortak koşanlardan değildik" demekten başka çareleri kalmaz.

Müşriklere, "Var olduklarını sandığınız ve Allaha ortak koştuğunuz putlarınız nerede?" diye sorulduğunda onlar, imtihandan geçirildikleri için yalan söyleyerek "Ey rabbimiz, sana yemin olsun ki, bizler, sana ortak koşanlardan değildik" diyeceklerdir.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Zor durumdan dolayı" diye tercüme edilen (فتنتهم) ifadesinin manası, Katade Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre "Sözleri" demektir. Yani, imtihana çekilen müşriklerin cevapları "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz ona, ortak koşanlardan değildik" demekten başka bir çareleri kalmaz" şeklindedir.

Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadenin mânâsı, "Onların mazeretleri" demektir. Taberi, birinci izah tarzını tercih etmiştir.

اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Bak, kendi kendilerini nasıl yalanladılar. Ve uydurdukları putlar, kendilerinden nasıl kaybolup gitti.

Ey Muhammed, bak, putları ve diğer şeyleri rablerine denk tutan bu müşrikler, Allahın huzuruna çıktıklarında söyleyecekleri: "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz, Allaha ortak koşanlardan değildik." şeklindeki sözleriyle kendilerini nasıl yalanlayacaklarıdır. Onlar, bu iftiralarından ve Allaha ortak koşmalarından dolayı cezalandırılınca da uydurdukları putları kendilerinden uzaklaşarak kaybolup gidecek ve onlar, yapayalnız kalacaklardır.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا
وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُوٓا
اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٥﴾

25- Onlardan seni dinleyen de vardır. Biz onların kalblerine, anlamalarına engel olan perdeler gerdik. Ve kulaklarına ağırlık verdik. Onlar, bütün delilleri görseler bile onlara iman etmezler. Hatta sana geldiklerinde seninle mücadele ederler. Ve inkâr edenler: "Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir." derler.

Ey Muhammed, kavminden, putlara taparak onları Allaha denk tutanlardan bazıları, senin yanına gelip senden Kur'anı ve senin davetini dinlerler. Fakat onlar, senin ne söylediğini anlamazlar. Sadece sesini ve okumanı işitirler. Çünkü Allah, onların kalblerini perdelemiş ve kulaklarına, işitmelerine engel olan bir ağırlık koymuştur. Hatta onlar, Allahın birliğini ve senin peygamberliğinin doğruluğunu gösteren bir alâmet ve mucizeyi görseler dahi yine onlara iman etmezler. Senin yanına geldiklerinde hakta da batılda da seninle tartışırlar. Senden duydukları ikna edici âyetlere: "Bu ancak, öncekilerin masallarıdır, başka birşey değildir." derler.

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

26- Onlar (insanları) ondan (Kur'andan) alıkoyarlar ve kendileri de ondan uzaklaşırlar. Böylece ancak kendilerini helak ederler. Fakat bunun farkında değildirler.

Onlar, insanları Kur'ana boyun eğmekten, hakka uymaktan ve Peygamberi tasdik etmekten alıkoyarlar. Kendileri de onlardan uzaklaşırlar. Böylece hem

kendileri faydalanmaz hem de diğer insanların faydalanmalarına engel olurlar. Bu halleriyle ancak kendilerini helake sürüklemiş olurlar. Fakat bunun farkında değildirler.

*Âyet-i kerimede: "Onlar, ondan alıkoyarlar" buyurulmaktadır. Muhammed b. el-Hanefiyye, Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre bu ifadenin manası şöyledir: "Allahın âyetlerini yalanlayan müşrikler, insanları, Muhammede tabi olmaktan ve onun Peygamberliğini kabul etmekten alıkoyarlar. Kendileri de o peygamberlerden uzak dururlar. Böylece hem insanları saptırmış hem de kendileri sapmış olurlar.

Katade Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifadenin mânâsı şöyledir: "O müşrikler, insanları, Kur'an'ı dinlemekten alıkoyarlar. Kendileri de ondan uzak dururlar."

Abdullah b. Abbas, Kasım b. Muhaymire ve Habib b. Ebi Sabit'e göre ise bu ifadenin mânâsı şöyledir: "O müşrikler, hem insanların Muhammede eziyet etmelerine engel olurlar hem de kendileri ondan uzak dururlar." Bu görüşte olanlara göre bu âyet-i kerime, Ebu Talip hakkında nazil olmuştur. O, hem Resulullahı, müşriklerin eziyetlerine karşı savunuyor hem de ona iman etmekten uzak duruyordu.

Taberi diyor ki: Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, bu ifadeyi şu şekilde izah eden görüştür: "Müşrikler, insanları, Muhammed (s.a.v.)'e tabi olmaktan alıkoyarlar. Kendileri de ondan uzak dururlar." Taberinin, bu görüşü tercih etmesinin sebebi, bundan önceki âyetlerin, genel olarak, müşriklerden ve onların, Peygamberi yalanlamalarından bahsetmiş olmasıdır. Ayetin genel ifadesini, belli bir kişiye tahsis etmek isabetli değildir.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

27- Ateşin üzerinde durduruldukları zamam: "Ne olurdu tekrar dünyaya döndürülseydik, rabbimizin âyetlerini yalanlamasaydık da Müminlerden olsaydık" dediklerini bir görsen.

Ey Muhammed, sen, kafirlerin, kıyamet gününde, cehennem ateşi üzerinde durdurulup oradaki dehşet verici halleri gördükleri zaman: "Keşke dünyaya tekrar döndürülsek te yaptıklarımızdan vazgeçerek rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve Müminlerden olsak dediklerini bir görsen.

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

28- Hayır, daha önce gizledikleri onlara göründü. Tekrar dünyaya döndürülseler yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerler. Doğrusu onlar, yalancıdırlar.

Hayır, onlar dünyaya dönmeyeceklerdir. Dünyadayken gizlemiş oldukları kötü amelleri, artık ortaya çıkmıştır. Tekrar dünyaya döndürülseler bile, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yapacaklardır. Şüphesiz ki onlar: "Ne olurdu tekrar dünyaya döndürülseydik, rabbimizin âyetlerini yalanlamasaydık ta Müminlerden olsaydık." sözlerinde yalancıdırlar.

وَقَالُوا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

29- Onlar: "Hayat ancak dünya hayatıdır, biz tekrar diriltilecek değiliz." dediler.

Putları Allaha denk tutan bu kâfirler, "Dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Biz tekrar diriltilmeyeceğiz" derler. Bu nedenle âhirette kendilerini azaba sürükleyecek inkâr ve isyanları işlemekten çekinmezler. Çünkü onlar, iyi amellerinden dolayı sevap, kötü amellerinden dolayı da günah kazandıklarına inanmazlar.

وَلَوْ تَرٰى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

30- Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman onları bir görsen, Rableri onlara şöyle der: "Bu gerçek değil midir?" Onlar da: "Evet, rabbimize yemin olsun ki gerçektir." derler. Rableri de onlara: "Öyleyse inkârınız sebebiyle tadın azabı" der.

Ey Muhammed, onların, rableri huzurunda hesap vermek için durdurulduklarını bir görsen, o zaman rableri onlara: "Dünyadayken inkâr ettiğiniz tekrar dirilme" bir gerçek değilmiymiş?" diyecek. Onlar da: "Evet, rabbimize yemin olsun ki bu bir gerçekmiş" diyeceklerdir. Bunun üzerine rableri de onlara: "Dünyadaki inkâr ve yalanlamalarınız sebebiyle tadın bu azabı" diyecektir.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ حَتّٰى إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلٰى
مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

31- Allahın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar, gerçekten hüsrana uğramışlardır Kıyamet günü ansızın gelince onlar, günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak şöyle derler: "Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize!" Bakın yüklendikleri günah ne kötüdür.

İnkârı imana tercih ederek, öldükten sonra dirilmeyi, cenneti, cehennemi ve Allahın huzurunda hesaba çekilmeyi yalanlayanlar, hüsrana uğramışlardır. Allahın, ölüleri diriltip kabirlerinden çıkaracağı o kıyamet günü onlara ansızın gelince onlar, daha önce yaptıklarından dolayı pişmanlıklarını belirterek "Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize." diyeceklerdir. Onlar, günahlarını bizzat yükleneceklerdir. Yüklendikleri bu günah ne kötüdür.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Günahlar" diye tercüme edilen (أَوْزَار) kelimesi hakkında Taberi diyor ki: "Bundan maksat, işlenen günahlardır. Bir kısım insanlar buradaki (أَوْزَار) kelimesinin "sırtlarında taşıyacakları yükler" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Fakat ben bu kelimenin bu mânâya geldiğine dair ne bir delil gördüm. Ne de Arapçasına güvenilen birinden bir açıklama duydum. Kâfirlerin kıyamet gününde sırtlarına yüklenecekleri bildirilen şeylerden maksat, günah olan amelleridir. Bu hususta Süddi demiştir ki: "Hiçbir zalim insan yoktur ki o ölüp kabrine konulduktan sonra onun yanına çirkin yüzlü, siyah renkli, pis kokulu, kirli elbiseli bir adam gelmiş olmasın. Ölen zalim kimse, kabirde yanına giren o kişiyi görünce, "Yüzün ne de çirkinmiş!" diyecek, o da "Senin amelin böyleydi!" diyecek. Zalim: "Kokun ne pismiş" diyecek o da "Senin amelin böyle pis idi" diyecek, zalim: "Senin elbisen ne kadar kirli" diyecek o da: "Senin amelin böyle kirli idi." diyecek. Zalim: "Sen kimsin?" diyecek. O da: "Ben senin amelinim" diyecektir. O, ölen zalim kişiyle birlikte kabirde kalacak, kıyamet gününde zalim kimse diriltilince de ameli ona diyecek ki: "Dünyada iken zevk ve şehvani arzular vasıtasıyla ben seni taşıyordum. Bu gün de sen beni taşıyacaksın." Böylece ameli o kişinin sırtına biner, onu sürer ve cehennem ateşine sokar, işte Allah tealanın "Onlar, günahlarını sırtlarına yüklenirler." ifadesinden maksat budur.

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌۜ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ يَتَّقُونَۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

32- Dünya hayatı oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise Allahtan korkanlar için daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız?

Ey insanlar, dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Kısa bir süre içinde gelip geçer. Sakın kendinizi ona kaptırmayın. Çünkü ona aldananlar, sonunda pişman olurlar. Âhiret yurdu ise Allahtan korkup o hayata hazırlık yapanlar için daha hayırlıdır. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

*Bu âyet-i kerime: "Hayat ancak dünya hayatıdır. Biz tekrar diriltilecek değiliz" diyen kâfirlere cevap vermekte ve bu dünya hayatının geçiciliğine dikkati çekmektedir. Başka bir âyet-i kerimede de dünya hayatı şöyle tasvir edilmektedir: "Bilin ki dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider, sonra o bitki kurumaya yüz tutar. Bir de bakarsın ki sapsarı kesilmiş. Daha sonra çerçöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allahın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka birşey değildir."(8)

قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذٖي يَقُولُونَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِمٖينَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾

33- Ey Muhammed, onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar. Fakat o zalimler, Allahın âyetlerini inkâr ediyorlar.

Ey Muhammed, senin hakkında "Şüphesiz ki o bir yalancıdır." şeklindeki sözlerinin seni üzdüğünü çok iyi biliyoruz. Aslında onların maksadı, seni yalanlamak değildir. Çünkü onlar, senin doğru söylediğini biliyorlar. Fakat o zalimler, Allahın âyetlerini inkâr ediyorlar. Onların asıl maksadı, hakka karşı inatçı olmak ve onu yalanlamaktır.

*Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede Resulullah (s.a.v.)'i kâfirlerin iftira ve yalanlarına karşı teselli etmekte ve onların bu çirkin iftiralarına aldırmamasını tavsiye buyurmaktadır. Aslında o kâfirler, Resulullah (s.a.v.)'in yalan söyleme-

8 Hadid suresi, âyet: 20

diğini biliyor ve fakat getirdiği İslam dinine karşı çıkarak, onu karalıyor ve her türlü iftirada bulunuyorlardı. Müfessirlerin bir kısmı, bu âyeti şöyle izah etmişlerdir:

Bazı müşrikler Resulullahın hak Peygamber olduğunu bildikleri halde sadece inat ederek onu yalanlıyorlardı. Ona "Şair" "Kahin" "Mecnun" gibi sıfatlar atfediyorlardı. Böylece kalbleriyle, hak peygamber olduğunu kabul eden bu müşrikler, dilleriyle Allahın bir delili olan Hz. Muhammedi yalanlıyorlardı. İşte âyet-i kerime, müşriklerin bu halini beyan etmektedir.

Bu hususta Ebu Salih diyor ki: "Bir gün Cebrail (a.s.) Resûlullah (s.a.v.)'e geldi. Resulullah üzgün bir halde oturuyordu. Cebrail ona dedi ki: "Seni üzen nedir?" Resulullah da dedi ki: "Şunlar beni yalanladılar" Cebrail de ona dedi ki: "Onlar seni yalanlamıyorlar. Senin doğru söylediğini biliyorlar. Fakat zalim olan insanlar, Allahın âyetlerini inkâr ederler."

Süddi de diyor ki: "Bedir savaşının yapıldığı günde, Ahnes b. Şerik, Zehra oğullarının yanına gitti ve onlara dedi ki: Ey Zehra oğulları, şüphesiz ki Muhammed, bacınızın oğludur. Onu savunmaya sizler daha layıksınız. Şayet o peygamber ise ona karşı bugün niçin savaşıyorsunuz? Eğer yalancı ise kızkardeşinizin oğlunu savunmaya sizler daha layıksınız. Burada bekleyin. Ben, Ebul Hakem ile görüşeyim. Eğer Muhammed galip gelirse sağ salim geri dönersiniz. Mağlup olursa, kavminiz size bir şey yapmaz." İşte o gün Ahnes'e "sinsi" mânâsına gelen bu isim verildi. Onun asıl ismi "Übey" idi. Ahnesle Ebu Cehil karşılaştılar. Ahnes Ebu Cehille başbaşa kaldı ve ona dedi ki: Ey Ebul Hakem, söyle bana, Muhammed, doğru mu söylüyor yoksa o bir yalancı mı? Burada senden ve benden başka, sözümüzü işiterek, Kureyş'ten herhangi bir kimse bulunmamaktadır" Ebu Cehil dedi ki: Vay haline! Vallahi Muhammed doğru söylüyor. O asla yalan söylemedi. Fakat o sancaktarlığı, hacılara su vermeyi ve Peygamberliği, Kureyşin Kusayoğulları götürecek olursa diğer Kureyşlilere ne kalacaktır?

Süddi diyor ki "İşte bu âyet, Ebu Cehil hakkında nazil olmuştur.

Diğerir kısım müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Aslında müşrikler Resulullahı değil onun getirdiği âyetleri yalanlıyorlardı.

Hz. Ali (r.a.)'dan, Ebu Cehilin, Peygamber efendimize şöyle söylediği rivayet edilir. "Ey Muhammed, biz senin, akrabalık hukukunu gözeten ve doğru söyleyen bir kimse olduğunu biliyoruz. Biz seni yalanlamıyoruz fakat biz senin getirdiğin şeyleri yalanlıyoruz." Bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.[9]

---

9 el-Müstedrek, Hâkim, k. et-Tefsir sure el-En'am c. 2, s. 315.

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ
أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾

34- Muhakkak ki senden önce nice Peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelene kadar yalanlanmaya ve eziyet olunmaya sabrettiler. Allahın sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz ki sana, Peygamberlerin haberlerinden bir kısmı geldi.

Ey Muhammed, bu kâfirlerin, seni yalanlamaları ve onlardan görmüş olduğun eziyetler seni üzmesin. Çünkü bu muameleler ilk defa sana yapılmış değildir. Senden önceki Peygamberler de yalanlanmışlardır. Onlar, ümmetlerinin kendilerini yalanlamalarına karşı sabırlı olmuş, metanet göstermişler ve bu yolda çeşitli eziyetler görmüşler, buna rağmen, kendilerine zaferimiz ulaşıncaya kadar davalarını, ısrarla devam ettirmekten geri durmamışlardır.

Allahın, Peygamberlerine vaadetmiş olduğu zaferi değiştirecek hiçbir kimse de yoktur. Allahın zaferi sana da ulaşacaktır. Önceki Peygamberlerin, ümmetleriyle olan kıssaları sana gelmiştir. Sen bunları bilmektesin. Kâfirler azaba uğratılmış, müminler ise kurtarılmışlardır.

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ
أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ ۚ فَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

35- Eğer onların yüzçevirmeleri sana ağır geliyorsa ve onlara bir âyet getirmek için yere bir tünel kazmaya veya göğe bir merdiven kurmaya gücün yetiyorsa yap. Allah dileseydi onları, hidayette birleştirirdi. O halde sakın cahillerden olma.

Ey Muhammed, kâfirlerin senden yüz çevirmeleri, sana göndermiş olduğum şeyleri tasdik etmekten kaçınmaları, sana ağır geliyor, onların bu davranışları karşısında sabredemiyorsan ve onlara, kendilerini ikna edebilecek bir delil getirmek için yere bir tünel kazmaya veya göğe bir merdiven dayamaya gücün yetiyorsa bunu yap. Halbuki bunu yapamazsın. O halde, kâfirlerin böyle dav-

ranmaları sana ağır gelmesin. Eğer Allah dileseydi onların hepsini hidayette birleştirirdi. O halde sen, sakın cahillerden olma.

*Bu âyet-i kerime, kaderi inkâr eden, her şeyi kulun yaptığı iddia eden insanlara bir cevaptır. Zira, bu âyette, hidayete erme ve imana kavuşma sebeplerinin, tamamen kullara verilmediği beyan edilmektedir.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

36- Dâveti ancak dinleyenler kabul ederler. Ölülere gelince, Allah onları diriltir. Sonra ona döndürülürler.

Ey Muhammed, şu inatçı kâfirlerin senden ve senin, Tevhid inancına davetinden yüzçevirmeleri sakın senin ağırına gitmesin. Çünkü senin yaptığın daveti ancak, Allahın, kulaklarını Hakkı işitmeye açtığı ve doğru yola tabi olmayı kendilerine kolaylaştırdığı kimseler dinleyip kabul ederler. Kafirler ise âdeta ölülere benzerler. Senin davetini kabul etmekten uzaktırlar. Allah onları diriltecek ve hepsi hesap vermek için huzuruna sevkedileceklerdir. Herkes yaptığının ne olduğunu görecektir.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

37- O kâfirler: "Ona rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" dediler. De ki: "Şüphesiz ki Allah, bir mucize indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

O gün Mekke kâfirleri: "Muhammede rabbi tarafından bir alâmet, bir mucize indirilseydi ya." dediler. Ey Muhammed, onlara de ki: "Allah, bir alâmet indirmeye elbette ki kadirdir. Fakat onların çoğu, alameti indirmenin neticesinin nereye varacağını bilmezler. Şayet bunu bilmiş olsalardı onu istemezlerdi.

*Allah Teâlâ, Furkan suresinin yedi ve sekizinci âyetlerinde, bu kâfirlerin, Allahtan, alâmet olarak ne idirmesini istediklerini beyan ederek buyurdu ki: "Kâfirler şöyle dediler: "Bu ne biçim Peygamber ki, yemek yiyor, çarşılarda geziyor." Kendisine bir Melek indirilip te onunla birlikte uyarıcı olsaydı

ya." Yahut kendisine bir hazine indirilse veya bir bahçesi olsa da ondan yese ya!..(10)

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ

مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

38- Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı varlık ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi birer topluluk olmasınlar. Biz, kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar hesap için rablrenin huzurunda toplanacaklardır.

Ey insanlar, yeryüzünde hareket eden, küçük büyük, hiçbir canlı varlık, iki kanadıyla havada uçan hiçbir kuş yoktur ki onlar da sizin gibi birert opluluk olmasınlar. Biz, bunlardan herhangi birini levh-i Mahfuzda tesbit etme hususunda herhangi bir eksiklik bırakmadık. Bütün varlıklar yok olduktan sonra tekrar rablerinin huzurunda bir araya toplanacaklardır.

*Evet, bütün varlıkların rabbi olan yüce mevla, bütün canlı varlıkların yaptıklarını tesbit etmekte, hatta onların hareketlerini ve davranışlarını levh-i Mahfuzda zapt altına almaktadır. Hesaba çekme yurdu olan âhirette bunları bir araya toplayıp, dünyada yaptıklarının karşılığını verecektir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve sonra onlar "Rablerinin huzurunda toplanacaklardır" diye tercüme edilen (ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ) cümlesi, Abdullah b. Abbas ve Dehhak tarafından "Sonra onlar, öldürülüp, rableri huzurunda bir araya getirileceklerdir." şeklinde izah edilmiş, diğer bazı âlimler tarafından ise "Onlar, kıyamet gününde diriltilip rableri huzurunda bir araya getirileceklerdir."şeklinde izah edilmiştir.

Bu hususta Ebu Hüreyre diyor ki: "Allah, kıyamet gününde hayvanları, kuşları ve bütün yaratıkları bir araya toplayacaktır. O gün Allahın adaleti öyle bir dereceye ulaşacaktır ki, boynuzsuz hayvanların hakkını boynuzlu olanlardan alacak ve buyuracaktır ki: "Hepiniz toprak olun." İşte bu nedenle kafir olan insan "Keşke ben de toprak olsaydım" diyecektir.

Resulullah (s.a.v.) efendimiz buyuruyor ki:

---

10 Furkan suresi, âyet: 7, 8.

قال رسول الله (ﷺ) لتؤدن الحقوق الى أهلها يوم القيامة حتى يقتص للشاة الجماء من الشاة القرناء تنطحها.

"Sizler, kıyamet gününde hakları, mutlaka sahiplerine vereceksiniz. Öyleki boynuzsuz koyunun, kendisini boynuzlayan boynuzlu koyundan hakkı alınacaktır."(11)

قال رسول الله (ﷺ) الا والذى نفسى بيده ليختصمن كل شىء يوم القيامة حتى الشاتان فيما انتطحتا.

"Nefsim, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kıyamet gününde herşey birbirinden şikâyetçi olacaktır. Öyleki, iki koyun dahi birbirlerini boynuzlamaktan şikayet edeceklerdir."(12)

"Ebu Zer diyor ki:

عن أبى ذر فذكر معناه ان رسول الله (ﷺ) رأى شاتين تنتطحان فقال يا أبا ذر هل تدرى فيم تنتطحان قال لا قال لكن الله يدرى وسيقضى بينهما.

"Resûlullah (s.a.v.), birbirleriyle boynuzlaşan iki koyun gördü ve bana "Ey Eba Zer, bunların niçin boynuzlaştıklarını biliyor musun?" dedi, "Hayır" dedim. Resulullah (s.a.v.) "Fakat Allah biliyor ve aralarında hüküm verecektir." buyurdu.(13)

Hayvanlar için bunu yapan rabbimiz, biz insanların amellerini hiç zayi edip onları muhafaza altına almayı ihmal eder mi? Bizi, âhirette cezalandırma veya mükafatlandırmayı terkeder mi? "Halbuki o, biz insanları, diğer hayvanlara vermediği akıl, anlayış ve idrak özellikleriyle yaratmıştır.

---

11 Ahmed b. Hanbel, MÜsned, c. 2, s. 235, 301
12 Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 2, s. 390, c. 3, s. 29
13 Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 5, s. 162

Bu hususta Hud suresinin altıncı âyetinde şöyle buyurmaktadır: "Yeryüzünde hiçbir canlı varlık yoktur ki, rızkı Allaha ait olmasın. Allah, her canlının, hayatta iken yerleştiği, ölümden sonra da konulacağı yeri bilir. Hepsi apaçık bir kitapta kayıtlıdır."

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ

وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

39- Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklarda kalmış sağır ve dilsizlerir. Allah kimi dilerse onu saptırır. Kimi de dilerse onu doğru yola koyar.

Âyetlerimizi yalanlayanlar, cehalet ve anlayışsızlık bakımından, karanlıklar içinde kalmış olan sağır ve dilsize benzerler. Hem sağır hem dilsiz hem de karanlıklar içinde kalan böyle bir insan, doğru yolu nasıl bulabilir? Allah, kimi imandan saptırmayı dilerse onu saptırır. Kimi de hidayete ulaştırmayı dilerse onu, doğru yol olan İslama sevkeder. O, yarattıkları üzerinde mutlak tasarruf sahibidir.

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

40- De ki: "Söyleyin bana, Allahın azabı size erişse veya kıyamet vakti size gelse Allahtan başkasına mı yalvarırsınız? Eğer sözünde doğru kimselerseniz cevap verin.

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Söyleyin bana, şayet size Allahın azabı gelecek veya hesap vermek için dirilip kabirlerinizden kalkacağınız kıyamet günü gelip çatacak olsa, bu felaketlerin, üzerinizden kaldırılması için Allahtan başkasının yardımını mı dilersiniz? Eğer sizler, ilahlarınızın fayda veya zarar vermeye kadir oldukları iddianızda doğru iseniz cevap verin bana.

بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

41- Hayır, (sıkıntı zamanınızda) sadece Allaha yalvarırsınız. O dilerse yalvardığınız şeyi giderir. Siz de koştuğunuz ortakları unutursunuz.

Hayır, Allahtan başkalarına değil, bu sıkıntılı anlarda bilakis Allaha yalvarırsınız. O da sizden sıkıntıyı gidermeyi dilerse duanızı kabul edip onu sizden kaldırır. Çünkü o her şeye kadir olandır. Ve herşeyin sahibidir. Bu durumda sizler artık, Allaha ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَاْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ

يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾

42- Şüphesiz ki senden önceki ümmetlere de Peygamberler gönderdik. Yalvarmaları için onları sıkıntı ve zararlara uğrattık.

Ey Muhammed, şüphesiz ki senden önceki ümmetlere de Peygamberler gönderdik. Onlara da emir ve yasaklar koyduk. Onlar, Peygamberlerimizi yalanlayıp emir ve yasaklarımıza karşı geldiler. Biz de onları, sıkıntı, fakirlik, hastalık ve zararlara uğratarak imtihan ettik. Belki yaptıklarından vaz geçip bana yalvarırlar ve sadece bana kulluk ederler diye.

فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَاْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ

الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

43- Onlara azabımız geldiği zaman yalvarmalı değillermiydi? Fakat kalbleri katılaştı ve Şytan, yaptıklarını kendilerine güzel gösterdi.

Onlara azabımız geldiği zaman, onu kendilerinden kaldırmamız için rablerine yalvarmalı ve ona boyun eğerek itaat etmeli değil miydiler? Fakat tam aksine onların kalbleri katılaştı. Allahın cezalandırmasını küçümseyerek ve azabını hafife alarak Peygamberleri yalanlamaya devam ettiler. Şeytan, Allahın sevmediği, onların yaptıkları bu işleri kendilerine süslü gösterdi.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتّٰٓى اِذَا فَرِحُوا

بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

44- Kendilerine hatırlatılanları unuttuklarında onlara herşeyin kapısını açtık. Nihayet kendilerine verilen o nimetlerle sevinip zevke dalınca onları azabımızla ansızın yakalayıverdik. Hemen ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler.

Peygamberlerimiz vasıtasıyla kendilerine hatırlatılan emirlerimizle amel etmeyi unutunca biz önce herşeyin kapısını onlara açtık. fakirlik yerine bol geçim, hastalıklar yerine sağlam beden ve sıkıntılar yerine rahatlık verdik. Nihayet, kendilerine verilen o nimetlerle sevinip zevke dalınca onları azabımızla ansızın yakalayıverdik. Onlar da ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler. Yaptıklarına pişman oldular.

Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة بن عامر عن النبى (ﷺ) قال إذا رأيت الله يعطى العبد من الدنيا على معاصيه ما يحب فانما هو استدراج ثم تلا رسول الله (ﷺ) فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شىء حتى إذا فرحوا بما أوتوا أخذناهم بغتة فإذاهم مبلسون.

"Resûlullah (s.a.v.) "Kulun günah işlemesine rağmen Allahın, dünya nimetlerinden o kulun sevdiği şeyleri ona verdiğini gördüğün zaman, bil ki bu, Allah tarafından onun için bir oyalamadır" buyurdu ve sonra bu âyeti okudu.(14)

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

45- Böylece zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun.

Rablerinin emrine karşı gelen, kendilerine gönderilen Peygamberlere karşı gelen ve yalanlayan ve böylece zalim olan topluluklara, Allahın azabı gelince kökleri kesildi. Ve yok olup gittiler. Şımaran kâfirleri yok eden ve kendisine ita-

14 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 145

at edenleri onların şerrinden kurtaran Allaha hamdolsun.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ
يَأْتِيكُمْ بِهِ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾

46- Ey Muhammed, de ki: "Söyleyin bana, eğer Allah, kulağınızı, gözlerinizi alırsa ve kalblerinizi mühürlerse, Allahtan başka onu size getirecek ilah kimdir? Bak, âyetleri nasıl açıklıyoruz? Sonra onlar, nasıl yüzçeviriyorlar?

Bu âyet-i kerime, Peygamber efendimize, kâfirlere karşı nasıl ikna edici delilller ileri sürmesi gerektiğini öğretmekte, bu inkârcıların putlaştırdıkları diğer şeylerin, herhangi bir iş yapmaktan âciz olduklarını beyan etmekte, bunlara tapanların, akıllarını kullandıkları takdirde, kendilerine çeşitli duyu organlarını bahşeden rablerine derhal teslim olmaları gerektiğini anlatmaktadır.

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾

47- De ki: "Söyleyin bana, eğer size Allah tarafından ansızın veya açıkça bir azap gelirse, zalim bir kavimden başkası mı helak olur?

Ey Muhammed, şu yalanlayanlara de ki: "Söyleyin bana, eğer size Allahın bir azabı ve cezası ansızın veya göz göre göre açıkça gelecek olsa, zalim olan topluluk dışında kim helak olacaktır?

*Evet, zalimler helak olacak, Müminler ise güven içinde olacaklardır. Nitekim Allah teala diğer bir âyette şöyle buyurmaktadır: "İman edenler ve imanlarını zulümle karıştırmayanlar, işte emniyet içinde olma, onların hakkıdır. Onlar doğru yoldadır."(15)

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ

15 En'am suresi, âyet: 82

عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾

48- Biz Peygamberleri ancak müjdeleyenler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar, üzülmezler de.

Biz Peygamberleri ancak, Allahın mümin kullarını hayırlı şeylerle müjdeleyenler ve kâfirleri de, Allahın cezalandırmasıyla uyarıcılar olarak gönderiz. Kim, Peygamberlerimize iman eder ve dünyada salih ameller işleyerek kendini düzeltirse, onlar için geleçekten bir korku yoktur, geçmiş amellerinden dolayı da bir üzüntü yoktur.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

49- Âyetlerimizi yalanlayanlara ise, doğru yoldan çıkmaları sebebiyle azap dokunacaktır.

*Evet, ilahi kanun böyledir. Gönderilen Peygamberleri ve onlara indirilen kitaplaları yalanlayan her ümmet, çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Nuh, Âd ve Semud kavimleri bunlara misaldir.

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي
مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ
أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

50- Ey Muhammed, de ki: "Size, "Allahın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. Ve size, "Ben bir Meleğim" de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana tâbi oluyorum. De ki: "Kör ile gören bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?

Ey Muhammed, de ki: "Ben size "Allahın hazineleri benim elimdedir. Onlarda dilediğim gibi tasarruf ederim." demiyorum. Gaybı bildiğimi de söyle-

miyorum. Çünkü gaybı bilmek ancak Allaha aittir. Ben gaybdan ancak Allahın bana bildirdiğini bilirim. Ben sizlere bir Melek olduğumu da iddia etmiyorum. Çünkü ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana Allah katından vahiy geliyor. Ben sadece bana vahyolunana tâbi oluyorum. Ondan asla ayrılmam."

Ey Muhammed, yine de ki: "Hiç, hakkı görmeyen kör ile hakkı görüp ona uyan kimse bir olur mu? Size açıkladığım bu hususları hiç düşünmez misiniz? Düşünün ki söylediklerimin doğru olduğunu anlayasınız.

*Allah Teâlâ, Ra'd suresinin dokuzuncu âyetinde aynı konuya işaret ederek buyuruyor ki: "Ey Peygamber, rabbin tarafından sana indirilenin gerçek olduğunu bilenle, doğruyu görmeyen kör bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri idrak ederler."

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا
شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

51- Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'anla uyar. Onlar için Allahtan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi vardır. Gerekir ki Allahtan korkarlar.

Ey Muhammed, sen bu Kur'an'la, Allahın vaad ve tehdidine iman eden, bu itibarla rablerinin huzurunda toplanarak hesap vereceklerinden korkanları uyar. Onların, Allahtan başka ne kendilerine yardım edecek dostları ne de kendilerini Allahın azabından kurtaracak bir şefaatçileri vardır. İşte bunları Kur'anla uyar ki Allahtan korksunlar. Rablerine itaat edip ona karşı gelmekten sakınsınlar.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ
مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَ
هُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

52- Sırf Allahın rızasını dileyerek, sabah akşam rablerine dua edenleri huzurundan kovma. Onların hesabından sen sorumlu değilsin. Onlar

da senin hesabından sorumlu değiller ki, onları kovasın da zalimlerden olasın.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin, bir kısım güçsüz, mustaz'af müslümanlar hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Müşrikler, Resulullaha: "Sen bunları yanından kovarsan sana gider geliriz, meclisinde bulunuruz" demişler ve bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن ابن مسعود قال مر الملا من قريش على رسول الله (ﷺ) وعنده خباب وصهيب وبلال وعمار قالوا يا محمد أرضيت بهؤلاء فنزل فيهم القرآن وانذر به الذين يخافون أن يحشروا الى ربهم الى قوله والله أعلم بالظالمين.

Kureyş'in ileri gelenleri Resulullahın yanına uğradılar. Onun yanında, Habbab b. Eret, Süheyb-i Rumi, Bilal-i Habeşi, Ammar b. Yâsir ve benzeri mustaz'aflar bulunuyordu. Bu ileri gelen Kureyşliler dediler ki "Ey Muhammed, kavmini bırakıp ta bunlarla birlikte olmaya mı razı oldun?" İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu.[15a]

Habbab b. Eret'de bu âyetin izahında diyor ki: "Akra b. Hâbis et-Temimî ve Uyeyne b. Hısn el-Fezari, Resulullaha geldiler. Onun, Bilal, Süheyb, Ammar ve Habbab gibi, müminlerin mustaz'aflarının yanında oturduğunu gördüler. Bunları küçümsediler ve Resulullaha dediler ki: Biz, senin bize, Arapların üstünlüğümüzü görecekleri belli bir toplantı yeri yapmanı istiyoruz. Zira sana Arapların heyetleri geliyorlar. Biz, Arapların, bizleri bu kölelerle beraber görmelerinden utanırız. Biz, senin yanına gelince sen bunları yanından kaldır. Biz, işimizi bitirdikten sonra, sen dilersen bunlarla birlikte otur." Resulullah onlara "Evet" dedi. Onlar da "Sen bu hususta bize bir yazı yaz" dediler. Resulullah da yazı yazacak bir kağıt ile Hz. Ali'yi çağırdı. Biz bir kenarda otururken Cebrail (a.s.) işte bu âyeti ve bundan sonra gelen iki âyeti indirdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) kağıdı elinden attı. Sonra bizi çağırdı. Biz onun yanına vardık. O şöyle diyordu: "Selam olsun size, Rabbiniz, merhamet etmeyi üzerine yazmıştır." Bundan sonra biz, Resulullah ile birlikte oturuyorduk. Resulullah kalkmak istidediğinde kalkıp gidiyor ve bizi orada bırakıyordu. Bunun üzerine de: "Ey Muhammed, rablerinin rızasını dileyerek sabah akşam ona ibadet edenlerle birlikte dur, sabret sakın dünya hayatının ziynetine kapılıp gözünü onlardan ayırma... âyeti nâzil oldu.[16] Bundan sonra artık Resulullah (s.a.v.) bizimle birlikte

15a Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 1, s. 420
16 Kehf suresi, 18/28

oturuyordu. Onun kalkma zamanı gelince biz kalkıyorduk ve onu bırakıyorduk ki o da kalksın."

İkrime de diyor ki: "Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Mut'im b. Adiy, Haris b. Nevfel, Kureze b. Abd, Amr b. Nevfel, Abd-i Menaf oğullarından, kâfirlerin ileri gelenleriyle birlikte Ebu Talibe geldiler ve dediler ki: "Ey Ebu Talib, eğer kardeşinin oğlu, yanından kölelerimizi ve işçilerimizi kovarsa, bu bizim için daha hoş olur. Bizim ona itaat etmemize ona tabi olmamıza ve onu tasdik etmemize daha fazla yardımcı olur" Bunun üzerine Ebu Talip, Resulullah'a geldi ve konuşulanları ona anlattı. Ömer b. el-Hattab da dedi ki: "Sen bunu yapsan da baksak ne istiyorlar. Sözlerinde ne kadar durabilecekler." Bunun üzerine Allah teala "Ey Muhammed, rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'anla uyar. Onlar için Allahtan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi vardır. Gerekir ki Allahtan korkarlar." "Sırf Allahın rızasını dileyerek sabah akşam, rablerine dua edenleri huzurundan kovma, onların hesabından sen sorumlu değilsin. Onlar da senin hesabından sorumlu değillerdir ki, onları kovasın da zalimlerden olasın. "Neticede Allah, aramızdan bunlara mı lütufta bulundu." desinler diye onları birbirleriyle böyle imtihan ettik. Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil midir?" âyetlerini indirdi.

İkrime diyor ki: Orada bulunanlar Bilal, Ammar b. Yasir, Huzeyfe'nin azadlı kölesi Salim, Useyd'in kölesi Subeyh gibi kimselerdi. Abdullah b. Mes'ud, Mikdat b. Amr, Mes'ud b. Kari, Vâkıd b. Abdullah el-Hanzeli, Amr b. Abd-i Amr, Zuşşimaleyn, Mersed b. Ebu Mersed, Ebu Mersed ve benzeri, antlaşma ile Kureyş'in yanında yaşayan kimseler de bulunuyordu. İşte Kureyş'in ileri gelen kâfirleri, efendileri ve andlaşma yapanları hakkında "Biz onları birbirleriyle böyle imtihan ederiz ki onlar "Allah içimizden bunlara mı lütufta bulundu? desinler, âyeti nazil oldu. Âyet nazil olunca Ömer geldi. Söylediklerinden dolayı özür diledi. Bunun üzerine de "Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman onlara şöyle de "Selam olsun size, sizden bilmeyerek bir kötülük işleyip te sonra tevbe edip nefsini ıslah eden kimseye, "Rabbiniz merhamet etmeyi üzerine almıştır. Çünkü o, çok affeden ve çok merhamet edendir" âyeti nazil oldu.

Âyet-i kerimede "Sırf Allah'ın rızasını dileyerek, sabah akşam, rablerine dua edenleri huzurundan kovma... buyurulmaktadır.

Müfessirler, bu âyette, mü'minlerin, sırf Allah rızası için yapmış oldukları duadan neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a) Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hasan-ı Basri, Katade, Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebi Amre ve İbrahim en-Nehai ve Amir eş-Şa'biye göre buradaki dua'dan maksat, beş vakit namazdır. Müşrikler, namazlarını kılan mü-

minlerin kovulmalarını istemişler, bunun üzerine de bu âyet nazil olmuştur.

b) Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki duadan maksat, namaz kılmaktır. Ancak müşrikler, namaz kılan bu müslümanların, Resulullahın meclisinden kovulmalarını değil, namazda arka safta durdurulmalarını istemişlerdir. Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

c) İbrahim en-Nehai ve Mensur'a göre ise burada zikredilen duadan maksat, müminlerin, Allahı zikretmeleridir.

d) Ebu Cafer'e göre ise, Kur'an öğrenmeleri ve onu okumalarıdır.

e) Dehhak'a göre ise rablerine ibadet etmeleridir.

Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesinin, bütün bu görüşleri kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir. Zira Allah'a dua etmek olduğunu söylemiştir. Zira allah'a dua etek bazan lisanen olur ki bu da ona dua etme ve onu zikretmeyi ihtiva etmektedir. Bazan da vücudun diğer azalarıyla olur ki, bu da, farz namazları ifa etme ve diğer nafile ibadetleri de kapsamaktadır.

Bu konuda başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyuruluyor: "Ey Muhammed, rablerinin rızasını dileyerek sabah akşam ona ibadet edenlerle birlikte kendini tut. Sabret. Sakın dünya hayatının aldatıcı ziynetine kapılıp gözünü ashabından ayırma. Kötülük yapacağını bildiğimiz için, kalbini, bizi anmaktan uzaklaştırdığımız, arzularının kölesi olmuş, işi gücü haddi aşmak olan kimseye sakın uyma."[17]

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهٰؤُلَاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾

53- Neticede, "Allah aramızda bunlara mı lütufta bulundu?" desinler diye onları birbirleriyle böyle imtihan ettik. Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil midir?

İşte biz, insanların bir kısmını zenginleştirip diğerlerini fakirleştirerek, bir kısmını güçlendirip diğerlerini zayıf bırakarak, bazılarını aziz kılıp, diğerlerini zelil düşürerek, bazılarını hidayete erdirip diğerlerini sapıklığa düşürerek birbirleriyle imtihan ederiz ki, kimin ne olduğu belli olsun ve Allahın, sapıtıp Hakka karşı gözlerini kör ettiği kişiler, fakir, zayıf fakat Hidayete ermiş olanlara: "Aramızdan Allah bunlara mı lütufda bulundu?" desinler. Böylece onları tanımış olasınız.

17 Kehf suresi, âyet: 28

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾

54- Âyetlerimize iman edenler, sana geldikleri zaman onlara şöyle de: "Selam olsun size. Sizden, bilmeyerek bir kötülük işleyip te sonra tevbe edip nefsini ıslah eden kimseye, rabbiniz merhamet etmeyi üzerine almıştır. Çünkü o çok affeden ve çok merhamet edendir."

Ey Muhammed, sana, âyetlerimize iman edip, delillerimizi kabul edenler gelir de daha önce işlemiş oldukları günahları hususunda senin yol göstermeni isterlerse sakın onları ümitsizliğe düşürme. Ve onlara de ki: "Allahın selamı sizin üzerinize olsun. Rabbiniz, yarattıklarına karşı merhametli davranmayı kendisine yazmıştır. Sizden kim günah işler sonra da günahından tevbe edip amellerini düzeltirse şüphesiz ki Allah, tevbe edenleri affeden ve kullarına merhametli davranandır.

وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

55- Suçluların tuttuğu yol açığa çıksın diye, âyetleri işte böyle genişçe açıklarız.

Ey Muhammed, putlara tapan müşrikler hakkındaki delillerimizi buraya kadar açıkladığımız gibi, bundan sonra da, inkârcıların inkâr ettikleri her hak hususundaki delillerimizi açıklayacağız. Böylece suçluların gittiği yol açıkça ortaya çıkmış olsun.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ
قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

56- Ey Muhammed, de ki: "Ben sizin, Allahtan başka taptıklarınıza ibadet etmekten men olundum" Ve de ki: "Sizin, heva ve heveslerinize uyacak değilim. Aksi takdirde sapıklığa düşmüş olurum. Ve hidayete erenlerden olmamış olurum."

Ey Muhammed, seni, kendi bâtıl dinlerine uymaya davet eden müşrik ve putperestlere ki: "Ben sizin, Allahtan başka ilah olduklarını iddia ettiğiniz şeylere tapmaktan men olundum. Yine de ki: "Ben bu hususta sizin davetinize asla uymayacağım. "Aksi takdirde sizin gibi sapıklar olur ve hidayete erişemeyenlerden olurum."

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُم بِهِ مَا عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ
إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

57- De ki: "Ben, rabbimden gönderilen apaçık bir delile dayanmaktayım." Siz ise onu yalanladınız. Acele istediğiniz şey de benim elimde değildir. Hüküm ancak Allahındır. O, hakkı haber verir. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

Ey Muhammed, de ki: "Ben, rabbimden gönderilen açık bir delile dayanmaktayım. Siz ise rabbimi ve onun tarafından gönderilen hakkı yalanladınız. Sizin, "Eğer sözünde doğru isen hemen Allahın azabını getir" diye acele olarak istediğiniz azap benim elimde değildir. Benim buna gücüm yetmez. Hüküm Allahındır. Dilerse azabı acele gönderir, dilerse onu erteler. O, hakkı haber verir. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

*Allah teala, Ankebut Suresinin elli üç ve elli dördüncü âyetlerinde, kâfirlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den kendilerini korkuttuğu azabı hemen getirmesini istemelerini ve bu azabın hemen gelmemesinin hikmet ve sebeplerini beyan ederek buyuruyor ki: "Onlar senden, azabın acele indirilmesini istiyorlar. Eğer tayin edilen bir ecel olmasaydı azap onlara gelmişti. Şüphesiz ki azap onlara, hiç haberleri olmadan, ansızın geliverecektir." "Senden azabın bir an önce inmesini istiyorlar. Eğer tayin edilen bir ecel olmasaydı azap onlara gelmişti. Şüphesiz ki azap onlara, hiç haberleri olmadan, ansızın geliverecektir." "Senden azabın bir an önce inmesini istiyorlar. Halbuki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır."

قُل لَّوْ أَنَّ عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٥٨﴾

58- De ki: "Eğer acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, sizinle benim aramızdaki iş bitmiş olurdu." Allah, zalimleri daha iyi bilir.

Ey Muhammed, de ki: "Sizin, acele gelmesini istediğiniz azap benim elimde olsaydı onu hemen getirirdim. Ve aramızda mesele kalmazdı. Fakat o, Allahın elindedir. O, zalimleri çok iyi bilmektedir. Azap edilme zamanı gelince azabını onlara gönderecektir.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَٓا اِلَّا هُوَۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ
وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ ف۪ي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ
وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٩﴾

59- Gaybın anahtarları Allahın katındadır. Onları ancak o bilir. O, karada ve denizde olanları bilir. Düşen hiçbir yaprak dahi yoktur ki, Allah onu bilmesin. Yerin karanlıklarında olan her tane, kuru ve yaş, her şey, mutlaka apaçık bir kitapta kayıtlıdır.

Yaratıkların bilmediği gayb bilgileri,Allah'ın katındadır. Gaybı bilmek, Allahın, kendisine mahsus kıldığı konulardandır. Bunu ondan başka kimse bilemez. Allah, karada ve denizde olan her şeyi bilir. Hiçbir şey ona gizli değildir. Hiç bir yaprak yoktur ki düşsün de Allah onu bilmiş olmasın. Yeryüzünün karanlıklarında hiçbir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki levh-i Mahfuzda yazılmış ve tesbit edilmiş olmasın.

Resulullah (s.a.v.) efendimiz buyuruyor ki:

انَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قَالَ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ
وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِى
نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ.

"Gaybın anahtarları şu âyette zikredilen beş husustur. (Bunları Allahtan başka kimse bilemez). "Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi ancak Allah katındadır. Yağmuru o indirir. Rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse nerede öleceğini de bilmez. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilendir, herşeyden haberdardır."[18] [19]

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

60- Geceleyin sizi öldürür gibi uyutan, gündüzün ne elde ettiğinizi bilen O'dur. Sonra tayin edilen vâdenin tamamlanması için sizi gündüzün diriltir gibi uyandırır. Sonra dönüşünüz yine onadır. Nihayet o, yaptıklarınızı size haber verecektir.

*Bu âyet-i kerime, Allahın, insanları öldürdükten sonra onları tekrar diriltmeye kadir olduğunu inkâr eden kâfirlere bir cevap mahiyetindedir. Çünkü insanlar uyurken onların bedenlerinden ruhlarını alıp uyandıklarında tekrar iade eden Allah, onların eceli geldiğinde bedenlerinden canlarını alıp onları tamamen öldürdükten sonra tekrar diriltip canlarını iade edeceğine kadir olduğunu göstermektedir.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

61- O, kulları üzerinde kahredici güce sahiptir. Size koruyucu Melekler gönderir. Nihayet sizden birine ölüm geldiği zaman elçilerimiz onun canını alırlar. Ve hiçbir eksiklik yapmazlar.

Allah, yarattığı kulları üzerinde mutlak bir güce sahiptir. Kudretiyle onlara galiptir. Müşriklerin putları gibi zelil ve âciz değildir. Allah, sizlerin üzerine gece gündüz sizi katibeden, yaptığınız amelleri tesbit edip muhafaza eden Melekler gönderir. Sizden birinin eceli geldiği zaman da ruhları almakla mükellef

18 Lokman suresi, âyet: 34
19 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 6, bab: 1, sure 31 bab: 2

olan Meleklerimiz onların canlarını alarak öldürür ve vazifelerinde kusur etmezler.

*Allah teala, yaratmış olduğu kullarını başıboş bırakmayıp herbirinin yaptığı amelleri tesbit eden Melekler vazifelendirmiştir. Muhtelif âyetler bu Meleklerden bahsetmektedir. Onlardan bazılarında şöyle buyurulmaktadır:

"İnsanı önünden ve arkasından takibeden ve Allahın emriyle onu koruyan Melekler vardır..."[20]

"Onun (İnsanın) sağında ve solunda oturan iki alıcı Melek, yaptıklarını kaydetmektedir."[21]

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Ölüm meleğinin, diğer meleklerden çeşitli yardımcıları vardır."

ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

62- Sonra Hak olan Mevlaları Allaha döndürülürler. Doğrusu, hüküm yalnız onundur. O, hesap görenlerin en süratlisidir.

Bütün yaratıklar öldürüldükten sonra, kıyamet gününde tekrar diriltilip Allahın huzuruna sevkedilecekler, Allah da onları adaletiyle en hızlı bir şekilde hesaba çekecektir.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجٰينَا
مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾

63- De ki: Eğer bizi bu sıkıntıdan kurtarırsan, yemin olsun ki bizler mutlaka şükredenler olacağız." diye rabbinize boyun eğerek gizli ve âşikâr yalvarırken, sizi, kara ve denizin karanlıklarından kim kurtarır?

*Allah teala bu âyet-i celilede, yeryüzünün veya denizin korkunç karanlık yerlerine düşen insanların, herşeyden ümidi kesilip ancak Allaha döndüklerini beyan etmekte, benzeri diğer âyetlerde de, Allahın, kendilerini bu sıkıntılar-

20 Ra'd suresi, âyet: 11
21 Kaf suresi, âyet: 17

dan kurtarmasından sonra da yine eski azgınlıklarına döndüklerini açıklamaktadır. Bu âyetlerde buyurulmaktadır ki:

"Denizde herhangi bir tehlikeye maruz kaldığınızda, Allahtan başka, yardımını istediğiniz bütün putlar hatırınızdan silinir gider. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da yüzçevirirsiniz. Zaten insanoğlu nankördür."(23)

"Sizi karada ve denizde yürüten Allahtır. Bulunduğunuz gemi, içindekileri tatlı bir rüzgarla muntazam götürürken ve yolcular da neşeli iken bir fırtına çıkarak onlara her taraftan dalgalar gelip çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca dini sadece Allaha tahsis ederler. Ve ona şöyle dua ederler: "Yemin olsun ki sen bizi bu durumdan kurtarırsan şükredenlerden oluruz." Allah onları kurtarınca da hemen yeryüzünde haksız yere azgınlık ederler. "Ey İnsanlar, azgınlığınız ancak kendinizedir. İstediğiniz şey, dünya hayatının geçimiğidir. Sonra dönüşünüz bizedir. Yaptıklarınızı size haber vereceğim."(24)

قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

64- Ey Muhammed, de ki: "Sizi ondan ve bütün sıkıntılardan Allah kurtarır. Sonra da siz ona ortak koşarsınız."

Ey Muhammed, de ki: "Sizi kara ve denizin karanlıklarından kurtaran, sizden sıkıntıları gidermeye kadir olan sadece Allahtır. Bu itibarla sizi her türlü şiddet ve dehşetten kurtaran odur, ona ortak koştuğunuz putlarınız değil. Sonra yinede sizler, birtakım yaratıkları Allaha ortak koşarsınız.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ
أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ
لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65- De ki: "Üstünüzden yahut ayaklarınızın altından size azap göndermeye veya sizi parçalara bölüp bir kısmızın kötülüğünü diğer bir kısmı-

---

23 İsra suresi, âyet: 67

24 Yunus sûresi, âyet: 22, 23

nıza tattırmaya kadir olan O'dur. Bak, âyetleri iyice anlasınlar diye nasıl açıklıyoruz?

Ey Muhammed, onlara de ki: "Allaha ortak koşmanız ve onun nimetlerine karşı nankörlük etmeniz sebebiyle üzerinize taş yağdırma veya yağmur yağdırarak tufan meydana getirme azabı gibi, yahut ayaklarınızın altından yeri yarıp sizi oraya geçirme veya zelzele meydana getirip bulunduğunuz yerleri başınıza yıkma azabı gibi ya da sizi birbirinize düşürüp çeşitli fırka ve hiziplere ayırarak bazınızı diğerine musallat edip sizi birbirinize öldürtme azabı gibi azapları size vermeye kadir olan Allahtır.

Ey Muhammed, bak biz, Allahın âyet ve delillerini anlayıp düşünmeleri için âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz.

*Allah teâlâ, diğer âyet-i kerimelerde de, gökten insanların üzerine gelebilecek azaba dikkati çekerek buyuruyor ki: "Gökte olanların, Allahın emriyle sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin misiniz? O vakit bir de bakarsınız ki yeryüzü şiddetle sarsılıp çalkalanıyor." "Gökte olanların, Allahın emriyle, başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? O vakit uyarmanın ne olduğunu bileceksiniz."(25)

Müfessirler, Allah tealanın bu âyet-i kerimede, insanların, üstlerinden ve ayaklarının altından gönderebileceğini beyan ettiği azaplardan ne gibi azaplar kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Ebu Malik, Said b. Cübeyr ve Süddi'den nakledilen bir görüşe göre üstten gönderileceği bildirilen azaptan maksat, taş yağdırma veya yağmur yağdırarak tufan meydana getirme azaplarıdır. Ayakların altından gönderileceği beyan edilen azaptan maksat ise yerin yarılarak insanların, o yerin içine geçirilmeleridir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğerir görüşe göre, burada üstten gönderilebileceği beyan edilen azaptan maksat, kötü idarecilerdir. Ayakların altından gönderilecek azaptan maksat ise, kötü hizmetçilerdir.

Taberi, bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, zira, âyetin mânâsına bu görüşün daha uygun olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede, "Sizi parçalara bölüp bir kısmınızın kötülüğünü diğer bir kısmınıza tattırmaya kadir olan da O'dur" buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, insanların heva ve hevesleri yüzünden fırkalara ayrılmaları ve birbirlerini öldürmeleridir.

Müfessirler, bu âyette zikredilen bu gibi insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

---

25 Mülk suresi, âyet: 16, 17

a) Bir kısım müfessirlere göre bu âyette, heva ve heveslerine kapılarak bölünecekleri ve birbirlerini öldürecekleri beyan edilen insanlardan maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ümmetinden olan müslümanlardır. Müslümanlar, heva ve heveslerine kapıldıkları zaman bölük pörçük olacaklar ve birbirlerini öldürmeye girişeceklerdir.

Bu hususta Habbab b. Eret, diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ خَبَّابِ بنِ الأَرَتِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ (ﷺ) صَلاةً فَأَطَالَهَا قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ صَلَّيْتَ صَلاةً لَمْ تَكُنْ تُصَلِّيهَا؟ قَالَ: أَجَلْ إِنَّهَا صَلاةُ رَغْبَةٍ وَرَهْبَةٍ إِنِّي سَأَلْتُ اللهَ فِيهَا ثَلاثًا فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ وَمَنَعَنِي وَاحِدَةً، إِنِّي سَأَلْتُهُ أَنْ لا يُهْلِكَ أُمَّتِي بِسَنَةٍ، فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لا يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا، وَسَأَلْتُهُ أَنْ لا يُذِيقَ بَعْضَهُمْ بَأْسَ بَعْضٍ فَمَنَعَنِيهَا.

"Resulullah (s.a.v.) namaz kıldı. Onu uzattı. Dediler ki: "Ey Allahın Resulü, sen, daha önce kılmadığın şekilde bir namaz kıldın" Resulullah buyurdu ki. "Evet, bu, ümit ve korku namazı idi. Ben bu namazda rabbimden üç şey istedim. O, ikisini bana verdi. Birini ise vermedi. Ben ondan ümmetimi kıtlıkla helak etmemesini istedim. O, onu bana verdi. Yine ben ondan ümmetime, kendilerinin dışından düşmanlar musallat etmemesini istedim. Bana onu da verdi. Ben ondan ümmetimin birbirlerine azaplarını tattırmamalarını istedim. İşte bunu bana vermedi.[26]

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ قُلْ هُوَ القَادِرُ عَلَى انْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) أَعُوذُ بِوَجْهِكَ قَالَ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ قَالَ أَعُوذُ بِوَجْهِكَ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ

26 Tirmizi, K. el-Fiten bab: 14, HN. 2175

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) هَذَا أَهْوَنُ أَوْهَذَا أَيْسَرُ.

Âyetin, "Üstünüzden bir azap göndermeye kadir olan O'dur." bölümü inince Resulullah dedi ki: "Ben senin himayene sığınırım" Âyetin "Veya ayaklarınızın altından bir azap gönderir" bölümü inince de Resulullah yine dedi ki: "Ben senin himayene sığınırım" Âyetin "Ve sizi parçalara bölüp de birbirinize düşürür" bölümü indiğinde ise buyurdu ki: Bu daha ehvendir."[27]

Şeddad b. Evs diyor ki:

عن شداد بن أوس ان النبى (ﷺ) قال ان الله عز وجل زوى لى الأرض حتى رأيت مشارقها ومغاربها وان ملك أمتى سيبلغ ما زوى لى منها وإنّى أعطيت الكنزين الابيض والاحمر وإنّى سألت ربى عز وجل لا يهلك أمتى بسنة بعامة وان لا يسلط عليهم عدواً فيهلكهم بعامة وان لا يلبسهم شيعا ولا يذيق بعضهم بأس بعض وقال يا محمد انى اذا قضيت قضاء فانه لا يرد وانى قد أعطيتك لامتك ان لا أهلكهم بسنة بعامة ولا أسلط عليهم ممن سواهم فيهلكوهم بعامة حتى يكون بعضهم يهلك بعض وبعضهم يقتل بعضا وبعضهم يسبى بعضا قال وقال النبى (ﷺ) وانى لا أخاف على أمتى الا الائمة المضلين فاذا وضع السيف فى أمتى لم يرفع عنهم الى يوم القيامة.

Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki, Aziz ve Celil olan Allah, benim için yeryüzünü toplayıp bir araya getirdi. Öyle ki ben, onun doğusunu ve batısını gördüm. Şüphesiz ki, benim ümmetimin iktidarı, benim için toplanmış olan yerlere kadar ulaşacaktır. Bana, beyaz ve kırmızı iki hazine verildi. Ben, Aziz ve Celil

27 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an süre 6, bab: 2

olan rabbimden, ümmetimi, herkesi kuşatan bir kıtlık yılıyla helak etmemesini hepsini helak edecek bir düşmanı onlara musallat etmemesini ve onları bölük pörçük yaparak birbirlerine düşürmemesini istedim. O da dedi ki: "Ey Muhammed, ben, bir hüküm verdiğim zaman benim hükmüm geri çevirilmez. Ben sana ümmetini kuşatıcı bir kıtlık yılıyla helak etmeyeceğimi, onlara, kendilerinin haricinden, hepsini helak edecek bir düşmanı musallat kılmayacağımı bir vaad olarak verdim ki böylece onların bir kısmı diğerlerini helak etsin. Onların bazıları diğerlerini öldürsün ve bir kısmı diğerlerini esir alsın." Şeddat diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Ben, ümmetim için herhangi bir şeyden korkmuyorum, sadece saptırıcı önderlerden korkuyorum. Ümmetimin boynuna bir kere kılıç konunca artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz."(28)

b) Diğerbir kısım müfessirlere göre ise, bu âyette, bölük pörçük olacakları ve birbirlerine düşecekleri beyan edilen insanların bir kısmından maksat müşrikler, diğerlerinden maksat ise müslümanlardır.

Hasan-ı Basriye göre üstlerinden ve ayaklarının altlarından azap gönderilecek insanlardan maksat, müşriklerdir. Ayrılığa düşürülecek ve birbirlerini öldürecek kimselerden maksat ise müslümanlardır.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu konuda doğru olan görüş şudur: Allah, teala, bu âyet-i kerime ile, puta tapan müşrikleri tehdit etmekte ve onlara hitabetmektedir. Çünkü bu âyet-i kerime, müşriklerden bahseden iki âyetin arasında bulunmaktadır. Ancak, müşriklerle birlikte onların bu haline düşen, Allaha ve Resulüne karşı gelen ve Allahın âyetlerini yalanlayan diğer bütün insanlar için de geçerlidir."

Taberi, sözlerine devamla diyor ki: "Resûlüllah'tan rivayet edilen, Allah'tan üç şey istemesi, onların ikisinin kendisine verilip birisinin verilmediği beyan edilen haberlere gelince, deriz ki: "Bu âyet, müşrikleri ve onlara benzeyenleri tehdit eder mahiyette inince Resulullah rabbinden, ümmetini, isyana düşerek bu gibi azaplara layık olan insanlardan kılmamasını dilemiş olabilir. Allah teala da, Resulullahın duası ile ümmetine bu azaplardan, iki büyüğünü hak edecekleri günahları işletmeyeceğini ve onları bu günahlardan koruyacağını vaadetmiş fakat diğer iki azabı hak edecekleri günahları işlemekten korumayacağını bildirmiştir. Bu âyette zikredilen bütün tehditlerin bu ümmete yapıldığını söyleyen alimlerin görüşüne gelince onlar, bu ümmetten bir kısım insanların, geçmiş ümmetlerin işledikleri günahları işleyerek ve inkarcılığa düşerek Allahın gazabına uğrayacaklarını ve böylece geçmiş ümmetlerin başına gelen, gökten taş yağdırma, yeri yarıp içine geçirme gibi azaplara düşeceklerini söylemek istemişlerdir. Nitekim Ebul Âliye ve onun görüşünde olan insanlar, bu âyeti bu şe-

---

28 Ahmed b. HAnbel c. 4, s. 123/Müslim, K. el-Fiten, b. 19 H.N. 2889

kilde izah etmişlerdir.

Ebul Âliye demiştir ki: "Bu âyette zikredilen tehditler dört tanedir. Onların hepsi azaptır. Onlardan iki tanesi, Resulullahın vefatından yirmi beş sene sonra gerçekleşmiştir. Müminler, bölük pörçük olmuşlar ve birbirlerine acılarını tattırmışlardır. Bu azaplardan ikisi kalmıştır. Bunlar da mutlaka gerçekleşecektir. Yani, yere geçirilme ve başka yaratıklara çevirilme azapları henüz gerçekleşmemiştir.

Taberi diyor ki: Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : يَكُونُ فِي آخِرِ هَذِهِ الأُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ.

"Bu ümmetin sonunda yere geçme, diğer hayvanların şekline döndürülme ve taşlanma hadiseleri vardır.[29] Şüphesiz ki bu hadiseler, geçmiş ümmetlerden görülen hadiselerdir. Übey b. Kâ'b'den de, Ebul Âliyeden nakledilen bu görüşleri zikrettiği rivayet edilmiştir.

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾

66- Kavmin, hak olduğu halde Kur'anı yalanladı. De ki: "Ben, sizin üzerinize vekil değilim."

Kur'anın hak olduğunda hiçbir şüphe olmadığı halde, senin kavminden olan Mekkeli kafirler onu yalanladılar. Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Ben sizin vekiliniz, denetleyiciniz değilim. Ben ancak tebliğ edenim."

لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

67- Her haberin neticelenip kararlaşacağı bir vakit vardır. Yakında bileceksiniz.

29 Tirmizi, K. el-Fiten bab: 21, HN: 2185

Her haberin doğru veya yanlışlığının ortaya çıkacağı bir zaman vardır. Zamanı gelince Kur'anın vermiş olduğu haberlerin de ne olduğunu anlayacaksınız.

*Bu âyet-i Kerime, Kur'an'a ve onun verdiği haberlere inanmayan kâfirleri tehdit etmektedir.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ

غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

68- Âyetlerimiz aleyhinde konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir söze geçmelerine kadar onlardan yüzçevir. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalim kavimle beraber oturma.

*Bu âyet-i Kerime, Müslümanlardan herhangi bir kimsenin, Allahın âyetlerini alaya alanları gördüğü zaman onlardan uzak durmasını, şayet ona Şeytan bunu unutturursa hatırlar hatırlamaz hemen o zalimlerden ayrılmasını emretmektedir. Unutması halinde ise ona bir sorumluluk yoktur. Zira Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ « إِنَّ اللّٰهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ.

"Şüphesiz ki Allah, ümmetimden hata etmenin, unutmanın ve kendisine zorla yaptırılan işin sorumluluğunu kaldırmıştır." buyurmaktadır."[30]

Bu hususta diğerir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır:

"Allah, size Kur'anda "Allahın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman başka bir söze geçmedikleri müddetçe o kâfirlerle oturmayın. Aksi halde siz de onlar gibi olursunuz" diye hüküm indirdi. Muhakkak ki Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır."[31]

---

30 İbn-i Mâce, k. et-Talak bab: 16, Hadis No: 2045

31 Nisa suresi, âyet: 140

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

69- Allahtan korkanlara, o zalimlerin hesabından sorumluluk yoktur. Fakat bu bir hatırlatmadır. Gerekir ki sakınırlar.

Allahtan korkanlar, Allahın âyetlerine dil uzatanlarla oturup kalkmadıkları ve onlardan uzak kaldıkları müddetçe, o zalimlerin günahlarından bunlara bir sorumluluk yoktur. Fakat "Onlardan uzak durun" emrimiz, Allahtan korkanlara bir hatırlatmadır. Gerekir ki sakınırlar.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ
أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70- Dinlerini oyun ve eğlence edinen ve kendilerini dünya hayatının aldattığı kimseleri bırak. Kişi, kazandığı amel yüzünden helake uğramasın diye Kur'an'la öğüt ver. O gün onun Allahtan başka ne bir dostu ne de bir şefaatçısi vardır. Her türlü fidyeyi verse de ondan kabul edilmez. İşte onlar, yaptıkları amel yüzünden kendilerini helake teslim eden kimselerdir. Onlar için, inkâr ettiklerinden dolayı kaynar bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır.

*Âyet-i Celile, Peygamber efendimiz (s.a.v.)'e, dinlerini oyun ve eğlence edinen ve kendilerini dünya hayatına kaptıran kâfirlerden yüz çevirmesini, onların bu hallerinden tedirgin olmamasını, zira sonunda mutlak azaba uğrayacaklarını bildirmektedir.

Yine âyet-i Celile, Resulullah (s.a.v.)'e, kazandıkları ameller yüzünden helake uğramasınlar diye insanlara, Kur'an'la öğüt vermesini emrediyor. Zariyat suresinin elli beşinci âyetinde buyuruluyor ki: "Sen hatırlat. Çünkü hatırlatma

mutlaka müminlere fayda verir."

قُلْ أَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا
بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ
لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَ
أُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

71- Ey Muhammed, de ki: "Allahı bırakarak bize bir fayda ve bir zarar vermeyen şeylere mi tapalım da, Allah bizi hidayete erdirdikten sonra geriye döndürülmüş olalım? Şeytanın, yeryüzünde alçalttığı, şaşkınlık içerisinde kalan arkadaşlarının kendisini doğru yola davet ederek "Bize gel" dedikleri kimse gibi mi olalım?" de ki: "Şüphesiz hidayet ancak Allahın hidayetidir. Biz, âlemlerin rabbi olan Allaha boyun eğmekle emrolunduk."

Ey Muhammed de ki: "Zarar ve fayda vermek ancak kendisine ait olan Allaha ibadeti bırakıp ta, bizlere herhangi bir zarar veya menfaat vermeye gücü yekmeyen taş ve ağaç ve benzeri şeyler gibi putlara mı ibadet edelim? Allah bizi doğru yola kavuşturduktan sonra İslamı bırakıp kâfir mi olalım? Bu takdirde bizler, şeytanın aldatmasına kapılmış ve Şeytan tarafından saptırılıp yeryüzünde şaşkına çevirilmiş bir insana benzeriz ki onun, kendisini doğru yola davet eden bir kısım arkadaşları vardır. Onlar ona "Bırak şeytanın yolunu gel bizimle beraber hak yol üzere ol." derler. Fakat bu şaşkın, arkadaşlarının davetini reddedip şeytanın davetine uyar.

Ey Muhammed, de ki: "Doğru yol, sizin, bizi davet ettiğiniz putlara tapma yolu değil, Allahın bize bildirdiği hak yoldur." Bizler, âlemlerin rabbi olan Allaha boyun eğmekle ve sadece ona ibadet etmekle emrolunduk.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet-i Kerime, putları ve onlara davet edenlere Allaha davet edenleri tasvir eden bir âyettir. Allahı inkâr eden kimse, yolunu kaybeden bir şaşkına benzetilmektedir. Bu şaşkın kimseyi bir taraftan kötüler, uçuruma götüren bir yola davet ediyor. Daha önceki arkadaşları ise doğru yola çağırıyorlar. Bu kimse, kendisini uçuruma davet edene uyarsa helak olup gidecektir. Doğru yola çağırana uyarsa sağ salim menziline varacaktır.

Süddî diyor ki: "Müşrikler, Müslümanlara "Muhammedin dinini bırakın bize uyun" demişler ve bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

وَاَنْ اَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذٖٓي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾

72- "Namazı kılın ve Allahtan korkun" diye emrolunduk. Huzurunda toplanacağınız odur.

Allah bize namaz kılmamızı ve daima kendisinden korkmamızı emretmiştir. Kıyamet gününde hepimiz, yaptıklarımızın hesabını vermek üzere onun huzurunda toplanacağız.

وَهُوَ الَّذٖي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ
قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْخَبٖيرُ ﴿٧٣﴾

73- Gökleri ve yeri, yerli yerince yaratan O'dur. Bir şeye "ol" dediği gün hemen oluverir. Onun sözü Haktır. "Sur"a üfürüldüğü günde mülk ancak onundur. O, gizliyi ve açığı bilendir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

Gökleri ve yeri yerli yerince yaratan Allahtır. O, onları boş yere yaratmamıştır. O, bir şeyin olmasını istediği zaman ona sadece "Ol" der. O şeyin olması için bu emir kâfidir. O şey hemen oluverir. Kıyamet gününde onun yanında hiçbir kimse söz sahibi değildir. O, kullarının yaptıkları gizli ve açık hereyi bütün teferruatıyla beraber bilmektedir. O, hüküm ve hikmet sahibidir. Hükmetme yetkisi sadece ona aittir ve her şeyin en güzelini ve münasip olanını o yapar.

*Diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Biz göğü ve yeri ve aralarında bulunanları boşu boşuna yaratmadık."(32)

Âyet-i kerimede geçen "Sur"un, kıyamet gününde İsrafilin üfleyeceği ve keyfiyetini bilmediğimiz bir âlet olduğu söylenmektedir.

Ebu Said el-Hudrî diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): كَيْفَ أَنْعَمُ وَقَدِ الْتَقَمَ

32 Sa'd suresi, âyet: 27

صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنَ وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَأَصْغَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ.

"Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben nasıl rahat yaşayabilirim" Sur sahibi (İsrafil) Sur'u ağzına almış, alnını yere eğmiş, kulağını Allahın emrine vermiş ve Sur'a üflemek için üfleme emrini beklemektedir."(33)

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّىٓ أَرَىٰكَ وَقَوْمَكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾

74- Ey Muhammed, onlara İbrahimin kıssasını hatırlat. Bir zaman İbrahim, babası Azer'e: "Putaları ilahlar mı ediniyorsun?" Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içerisinde görüyorum" demişti.

Ey Muhammed, sen putları hakkında seninle tartışan kavmine, yine putları hakkında kavmiyle tartışan dostum İbrahimin kıssasını anlat: Bir zaman İbrahim, babası Azer'e, putlara ibadet etmelerini kınayarak: "Seni yaratan, düzgün bir şekle koyan ve rızıklandıranı bırakıp ta putları mı ilah ediniyor ve onlara tapıyorsun? Doğrusu ben seni de, seninle beraber putlara tapan milletini de doğru yoldan ayrılıp apaçık sapıklığa düşenler olarak görüyorum" demişti.

*Müfessirler, bu âyette zikredilen (آزر) kelimesinin, bir isim mi yoksa bir şeyin sıfatı mı, isim ise kimin ismi olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a) Süddi, Muhammed b. İshak ve Said b. Abdülaziz'den nakledilen bir görüşe göre "Azer" Hz. İbrahimin babasının adıdır. O, Irak'ta yaşamaktaydı.

b) Mücahid ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre, Azer, Hz. İbrahim'in babasının adı değil bir putun adıdır. Zirak onun babasının adı "Tarih"tir.

c) Diğer bir kısım âlimlere göre "Âzer" "Sövme ve ayıplama" ile ilgili bir sözdür. Mânâsı "Sakat, topal" demektir. Bunlara göre, Hz. İbrahim, babasını, sakat ve çarpık inançta olmakla vasıflandırmıştır.

Taberi diyor ki: Bu görüşlerden doğru olanı, Azer'in, İbrahim'in babası olduğunu söyleyen görüştür. Zira Kur'an-ı Kerim bunun bu şekilde zikretmiş,

---

33 Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, sure 34, Hadis No: 3243

ilim adamları da bu mânâya geldiğini söylemişlerdir.

Eğer denilecek olursa ki: Nesep ilmiyle meşgul olan alimler, İbrahim'in babasının adının "Tarih" olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda onun babasının adının "Azer" olduğu nasıl söylenebilir?" Cevaben denilir ki: "Zamanımızın insanlarında olduğu gibi İbrahimin babasının da iki ismi olması mümkündür. Bunlardan birinin adı, diğerinin de lakabı olması muhtemeldir.

وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ

ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

75- Yakinen iman edenlerden olsun diye İbrahime, göklerin ve yerin mülkünü öylece gösteriyorduk.

İbrahim'e din hususunda gerçekleri gösterdiğimiz gibi, ona göklerin ve yerin ve onlarda bsulunan ay, güneş, yıldız ve ağaçlar gibi Allahın mülkünün büyüklüğünü gösteren yaratıkları da gösterdik ki yakinen iman edenlerden olsun.

Âyet-i kerimede geçen ve "Göklerin ve yerin mülkü" diye tercüme edilen (مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ) ifadesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir:

a) Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "göklerin ve yerin nasıl yaratılmış olduklarını ona gösterdik." demektir.

b) İkrime'ye göre bu ifadeden maksat, "Göklerin ve yerin mülkünü ona gösterdik" demektir.

c) Mücahid, Süddi, Said b. Cübeyr ve Selman-ı Farisî'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Biz İbrahime, gökleri gösterdik" demektir.

Bu hususta Mücahid demiştir ki: "İbrahime, Arşa varıncaya kadar yedi gök gösterilmiş, o da onlara bakmıştır. Yine ona yedi kat yer gösterilmiş, o da onlara bakmıştır.

Süddi de demiştir ki: "İbrahim, büyük bir kayanın üzerine çıkarılmış, gökler ona açılmış o da Allahın göklerdeki mülküne bakmış hatta Cennetteki yerini dahi görmüştür. Yine ona yeryüzünün perdeleri açılmış, o, yerin en dibini

görmüştür.

d) Dehhak, Mücahid, Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat: "Biz, İbrahime yıldızları, ayı ve güneşi gösterdik" demektir.

Bu hususta Katade diyor ki: "İbrahim (a.s) zorbalardan bir zorbanın yüzünden saklandı. Allah ona rızkını parmaklarında vermişti. Parmaklarından birini emdiğinde onda rızkını buluyordu. İbrahim dışarı çıkınca Allah ona, göklerin ve yerin mülkünü gösterdi. Bunlar da, güneş, ay ve yıldızlardı. Yine ona yerin mülkünü gösterdi. Bunlar da dağlar, ağaçlar ve denizlerdi."

Taberi diyor ki: Bu görüşlerden doğru olmaya daha yakın olanı, bu ifadeden maksadın, göklerin ve yerin mülkiyetinin gösterilmesi olduğunu söyleyen görüştür. Yani, Allah teala, Hz. İbrahim'e, göklerde ve yerde yarattığı güneşi, ayı, yıldızları, ağaçları hayvanları ve saltanatının azametini ifade eden diğer yaratıkları gösterdi. Böylece ona, hadiselerin dış yüzünü gösterdiği gibi, iç âlemlerini de öğretti."

Âyet-i kerimede "Yakinen iman edenlerden olsun diye" buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Biz İbrahime, göklerin ve yerin mülkünü gösterdik ki o, Allahı belirleyenlerden ve kavuşturulduğu hidayetin gerçeğini bilenlerden, kavminin, putlara tapmalarının bir sapıklık olduğunu idrak edenlerden olsun."

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًاۚ قَالَ هٰذَا رَبّ۪يۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِل۪ينَ ﴿٧٦﴾

76- Kendisini gece bürüyünce bir yıldız gördü ve "İşte benim rabbim budur?" dedi. Yıldız kaybolunca da "Ben, kaybolup gidenleri sevmem" dedi.

İbrahimi gece bürüyüp karanlık olunca, ortaya çıkan bir yıldız gördü. Allah'tan başkasına ibadet etmenin bâtıl olduğuna dair bir delil göstermek için kavmine "Bakın işte benim rabbim bu." dedi. Sonra yıldız kaybolunca da "Ben, kaybolup gidenleri sevmem." dedi.

*Müfessirler, bu âyette zikredilen, Hz. İbrahimin yıldızlara "Rabbim" demesini ne maksatla söylemiş olduğu hususunda üç görüş zikretmişlerdir.

a) Abdullah b. Abbas ve Muhammed b. İshak'tan rivayet edilen bir görüşe göre Hz. İbrahim, Nemrut'un, erkek çocukları öldürmesi sebebiyle bir mağarada saklanıp büyüdükten sonra dışarı çıkınca, yıldızı, ayı, güneşi, rabbi zanne-

derek gerçekten onlara tapmış fakat onların geçici olduklarını görünce, ilah olmaya layık olmadıklarını anlamış ve hakiki mabud olan Allahı idrak etmiş ve ona iman ettiğini beyan etmiştir. Bu hususta İbn-i İshak'tan uzunca bir kıssa nakledilmiştir.

b) Diğer bir kısım âlimler ise yukarıda Abdullah b. Abbas'tan nakledilen birinci görüşü reddetmişler bir peygamberin böyle bir duruma düşmeyeceğini aksi halde müşriklerle eşit duruma düşeceğini, Allah tealanın, böyle bir insanı Peygamber yapmasının ise mümkün olmayacağını söylemişlerdir.

Bunlar: Özetle şunları söylemişlerdir...

Hz. İbrahimin burada yıldıza "İşte benim rabbim budur" demesi, yıldızın gerçekten rab olduğunu kabul ettiğinden değil, putlara tapan kavmine delil getirmek istemesindendir. Zira ay ve güneş dahil bütün gezegenler, kavminin tapmış olduğu putlardan daha parlak, daha güzel ve daha faydalı şeylerdir. Fakat buna rağmen tapılmaya layık değillerdir. Çünkü kalıcı değil bir süre sonra gözden kaybolup giden şeylerdir.

Hz. İbrahim, kavmine demek istemiştir ki: "O halde bunlardan daha basit şeyler olan putların, tapılmaya layık olduklarını nasıl düşünebilirsiniz?

c) Diğer bir kısım âlimlere göre ise, Hz. İbrahim, yıldıza "İşte benim rabbim budur" derken "Benim rabbim bu mudur?" demek istemiş ve kavminin, gelip geçici varlıkları putlar edinmelerini kınamış ve onlara karşı çıkmıştır.

Taberi, bundan sonra gelen âyette zikredilen: "Eğer rabbim beni doğru yola sevketmeseydi, yemin olsun ki, sapık kavimden olurdum" dedi." ifadesini delil göstererek birinci görüşün tercih edileceğini ima etmiştir.

فلما رأى القمر بازغا قال هذا ربي فلما أفل قال لئن لم يهدني ربي
لأكونن من القوم الضالين ﴿٧٧﴾

77- Ay'ı doğarken görünce: "Benim rabbim budur" dedi. O da kaybolunca: "Eğer rabbim beni doğru yola sevketmeseydi yemin olsun ki sapık kavimden olurdum." dedi.

* Hz. İbrahim, yıldızdan sonra daha büyük ve parlak olan ay'ı görünce kavmine hitaben "Benim rabbim bu" yani, benim rabbimin bu olduğuna mı ihtimal veriyorsunuz? dedi. Ve sözlerine devamla "Eğer rabbim bana, onun ilahlı-

ğını anlayacak bir idrak kabiliyeti vermemiş olsaydı yemin olsun ki ben de sapıklardan biri gibi olurdum" dedi ve bu gibi batıp kaybolan şeylerin tanrı olamayacağını kavmine göstermek istedi.

فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي هٰذَٓا اَكْبَرُۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ي
بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾

78- Güneşi doğarken görünce: "Benim rabbim budur, bu daha büyüktür" dedi. O da kaybolunca dedi ki: "Ey kavmim, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."

Diğer gezegenlerden daha büyük ve daha parlak olan güneş de kaybolup gidince Hz. İbrahim, bunun da ilah olamayacağına işaretle kavmine "Sizin, taptığınız bu gibi şeylerden ben uzağım. Bilin ki bunlar ilah olamaz." diyerek onları bir kere daha uyarmış oldu.

اِنّ۪ي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذ۪ي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَن۪يفًا وَمَٓا اَنَا مِنَ
الْمُشْرِك۪ينَۚ ﴿٧٩﴾

79- Şüphesiz ki ben, hakka eğilerek yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben, Allaha ortak koşanlardan değilim.

Artık ben yüzümü, devamlı var olan, sonu olmayan ve gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim. Batılı bırakıp Hakka yöneldim. Ey müşrikler, ben artık sizin dininize giren müşriklerden değilim.

*Bu âyet-i Celilede, Allah teala bize bildiriyor ki: Hz. İbrahim gerçeği görünce hakkı söylemekten geri durmadı. Batıla saplanmış olan müşrik kavmine karşı çıkmaktan asla çekinmedi. Allah yolunda, kınayanın kınamasına asla aldırış etmedi. Bütün kavminin karşı çıkmasına rağmen doğruyu söyleyip onda ısrar etmeyi terketmedi. Onlara "Ey kavmim, beni de sizi de yaratmış olan Allaha kullukta, sizin ilah ve putlarınızı asla ona ortak koşamam. Ben ibadetimde yüzümü, gökleri ve yeri yaratan, evveli ve sonu olmayan, öldüren ve dirilten Allaha yönelttim. Gelip geçici olan, zarar veya menfaat vermeye gücü yetmeyen âciz varlıklara değil." dedi.

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ
إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

80- Kavmi onunla tartışmaya başladı. O da: "Beni doğru yola eriştirdiği halde Allah hakkında benimle mücadele mi ediyorsunuz? Ona ortak koştuklarınızdan korkmuyorum. Ancak rabbimin dilediği şey müstesna. Rabbim, ilmiyle herşeyi kuşatmıştır. Düşünmez misiniz?" dedi.

Kavmi, İbrahimle, Allah'ın birliği hususunda tartışmaya girişti. İbrahim onlara: "Siz benimle Allahın birliği hususunda tartışmaya mı girişiyorsunuz? Halbuki Allah beni, onun bir olduğunu bilmeme muvaffak kıldı ve bana hakkı gösterdi. Ben, sizin, Allaha ortak koştuğunuz şeylerin bana herhangi bir zarar vereceklerinden korkmam. Ancak rabbimin, bir şeyin olmasını dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey ondan gizli değildir. Zarar ve menfaat vermeye gücü yetmeyen ve çeşitli şeylerden yapılmış olan bir kısım putlara tapmanızın yanlış olduğunu hiç düşünüp ibret almaz mısınız?

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

81- Hakkında hiçbir delil indirmediği halde siz, Allah'a ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben, sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Eğer bilirseniz söyleyin. Bu iki topluluktan hangisi emniyet içinde olmaya daha layıktır?

Ben, sizin, Allaha ortak koştuğunuz, zarar ve menfaat vermeye gücü yetmeyen ilahlarınızdan nasıl korkarım? Sizler, sizi yaratıp rızıklandıran Allaha, elinizde hiçbir delil bulunmadığı halde ortak koşmaktan korkmuyorsunuz. Siz ve biz, bu iki gruptan Allahın azabından kurtularak güven içinde olmaya hangimiz daha layıkız? Tek olan Allaha ibadet eden mi yoksa kendiliğinden rabler icadederek onlara tapanlar mı? Eğer bunu biliyorsanız söyleyin bana.

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

82- İman edenler ve imanlarını zulümle karıştırmayanlar. İşte emniyet içinde olma olanların hakkıdır. Onlar, doğru yoldadır.

Allah'a iman edip ibadeti sadece ona yapanlar, iman ve ibadetlerine şirk karıştırmayanlar var ya. İşte güven içinde olma bunlara mahsustur. Doğru yolu tutanlar da bunlardır.

*Âyet-i kerimede, iman edenlerin ve imanlarına zulüm karıştırmayanların güven içinde olacakları ve hidayete erişmiş kimseler olacakları zikredilmiştir.

Müfessirler, burada, imana karıştırılmaması istenen zulümden ne kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a) Abdullah b. Mes'ud, Alkame, İbrahim en-Nehai, Ebubekir, Selman-ı Farisî, Huzeyfe, Abdullah b. Abbas, Übey b. Kâ'b, Ebu Meysere, Katade, Mücahid, Süddi İbn-i Zeyd ve İbn-i İshaktan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen zulümden maksat, Allah'a ortak koşmaktır. Bunların izahına göre, âyetin mânâsı şöyledir: "Allah'a iman edip ibadeti sadece ona yapanlar, iman ve ibadetlerine şirk karıştırmayanlar var ya, işte güven içinde olma bunlara mahsustur. Doğru yolu tutanlar da bunlardır."

Bu hususta Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتِ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَيُّنَا لاَ يَظْلِمُ نَفْسَهُ قَالَ لَيْسَ ذَلِكَ اِنَّمَا هُوَ الشِّرْكُ اَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ لُقْمَانُ لاِبْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ.

"İman edip imanlarını zulümle karıştırmayanlar..." âyeti gelince Resulullahın sahabileri üzülmüşler, güçlerine gitmiş ve Resulullaha şunu sormuşlardır. "Ey Allahın Resulü, bizden, kendisine zulmetmeyen kim var ki?" Resulullah

Bu, Allaha ortak koşmak mânâsınadır. Lokman'ın, oğluna nasihatta bulunurken "Yavrum, hiçbir şeyi Allaha ortak koşma. Şüphesiz ki Allaha ortak koşmak büyük bir zulümdür."(34) dediğini duymadınız mı?"(35)

Peygamber efendimiz (s.a.v.), iman ettikten hemen sonra ölen bir sahabe için de bu âyeti okumuş ve bu sahabe için: "İmanına zulmü karıştırmadan ölen kimse" demiştir.

Hadiseyi nakleden Ahmed b. Hanbel, Cerir b. Abdullahın şöyle dediğini rivayet eder.

عن جرير بن عبد الله قال خرجنا مع رسول الله (ﷺ) فلما برزنا من المدينة
اذا راكب يوضع نحونا فقال رسول الله (ﷺ) كان هذا الراكب اياكم يريد
قال فانتهى الرجل الينا فسلم فرددنا عليه فقال له النبى (ﷺ) من اين أقبلت
قال من أهلى وولدى وعشيرتى قال فاين تريد قال أريد رسول الله (ﷺ)
قال فقد أصبته قال يا رسول الله علمنى ما الايمان قال تشهد ان لا اله الاالله
وان محمدا رسول الله وتقيم الصلاة وتؤتى الزكاة وتصوم رمضان وتحج البيت
قال قد أقررت قال ثم ان بعيره دخلت يده في شبكة جرذان فهوى بعيره
وهوى الرجل فوقع على هامته فمات فقال رسول الله (ﷺ) علىّ بالرجل قال
فوثب اليه عمار بن ياسر وحذيفة فاقعداه فقالا يا رسول الله قبض الرجل قال
فاعرض عنهما رسول الله (ﷺ) ثم قال لهما رسول الله (ﷺ) أما رأيتما
اعراضى عن الرجلين فانى رأيت ملكين يدسان في فيه من ثمار الجنة فعلمت
انه مات جائعاً ثم قال رسول الله (ﷺ) هذا والله من الّذين قال الله عز وجل
الذين آمنوا ولم يلبسوا ايمانهم بظلم أولئك لهم الأمن وهم مهتدون.

34 Buharî, K. el-Enbiya, bab: 41/Ahmed b. HAnbel, MÜsned, c. 1, s. 424
35 Ahmed b. HAnbel, Müsned, c. 4, s. 359

"Birgün Resulullah (s.a.v.) ile yola çıktık. Medineden ayrılınca bir binek-linin hızla bize doğru geldiğini gördük. Resulullah buyurdu ki: "Bu adam bize geliyor galiba." Adam gelip bize yetişti selam verdi. Selamını aldık. Resulullah (s.a.v.) ona "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Adam: "Ailem, çocuklarım ve kabilemden geliyorum" dedi. Resulullah, "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sorunca adam: "Resulullaha gitmek istiyorum" dedi. Resulullah da "Tam isabet ettin." buyurdu. Adam: "Ey Allahın Resulü iman nedir?" bana öğret dedi. "Resulullah: "İman, Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammedin, Allahın Resulü olduğuna şehadet getirmen, namazı kılman, zekatı vermen, Ramazanda oruç tutman ve Hac yapmandır" buyurdu. Adam da "Kabul ettim" diye cevap verdi. Sonra Devesinin ön ayağı, yerde açılmış olan bir fare deliğine girdi. Deve düştü ve adam da kafasının üzerine düşerek öldü. Resulullah: "Adamı bana getirin" buyurdu. Ammar b. Yâsir ve Huzeyfe b. Yeman hemen koşarak adamı kaldırıp oturttular ve "Ey Allahın Resulü adam ölmüş" dediler. Resulullah ise yüzünü bunlardan çevirerek buyurdu ki: "Bu iki adamdan yüz çevirdiğimi görmediniz mi? Çünkü ben, iki meleğin, bu kişinin ağzına cennet meyvelerinden birşeyler koyduklarını gördüm. Anladım ki adam aç olarak öldü." Resulullah (s.a.v.) sonra şöyle devam etti. "Allah'a yemin olsun ki işte bu adam, Allah tealanın, haklarında: "İman edenler ve imamlarını zulümle karıştırmayanlar, işte emniyet içinde olma onların hakkıdır. Onlar doğru yoldadır" buyurduğu kimselerdendir."(36)

b) Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu âyette zikredilen zulümden, maksat Allahın yasakladığı herhangi bir şeyi yapma veya yapmasını emrettiği herhangi bir şeyi terketmeden dolayı ortaya çıkan herhangi bir zulümdür. Ancak bu âyet-i kerimeden bütün insanlar değil selef-i salihinden belli kimseler kastedilmiştir. Yani bu âyetin hitabettiği özel kimselerin herhangi bir zulüm yapmamaları halinde, güven içinde olabilecekleri ve hidayete erişmiş olacakları beyan edilmiştir. Âyetin hitabettiği özel kimselerden maksat ise, İbrahim (a.s.)'dir. Âyet ona hitabetmiştir. İkrimeye göre ise Medine'ye hicret eden muhacirlerdir. Âyet bütün müminlere değil sadece onlara hitabetmiştir. Taberi, Resulullahtan nakledilen sahih haberlere dayanarak birinci görüşü tercih etmiştir.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيْنَٰهَآ إِبْرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ
حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

36 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 359

83- Bu, İbrahime, kavmine karşı verdiğimiz delilimizdir. Biz, dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki rabbin, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi iyi bilendir.

İşte bu, "Haklarında hiçbir delil indirmediği halde, siz Allah'a ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım?" âyeti, İbrahime, kavmini susturup bahanelerine yer bırakmaması için verdiğimiz bir delildir. Biz, dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. İbrahimi de kavmimin üzerinde derecelerle yükselttik. Dünya ve âhirette onlardan üstün kıldık. Şüphesiz ki rabbin, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir, yarattıklarını çok iyi bilendir.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾

84- Biz İbrahime, İshakı ve Yakubu bahşettik ve hepsini doğru yola sevkettik. Daha önce Nuh'u ve soyundan olan Davudu, Süleymanı, Eyyubu, Yusufu, Musayı ve Harunu da doğru yola sevketmiştik. İşte biz, iyilikte bulunanları böyle mükafatlandırırız.

Biz İbrahime, şerefli kıldığımız ve kendilerine Peygamberlik verdiğimiz bir soy bahşettik. İbrahimin oğlu İshak ve İshak'ın oğlu Yakup bunlardandır. Daha önce Nuhu doğru yola ilettiğimiz gibi bunları da doğru yola ilettik. Nuhun soyundan olan Davudu, Süleymanı, Eyyubu, Yusufu, Musayı ve Harunu da doğru yola ilettik. Biz bunları, itaatlerinden dolayı iyilikle mükafaatlandırdığımız gibi her iyilikte bulunanı da yine iyilikle mükafaatlandırırız.

*Allah teâlâ bu âyet-i celilede Hz. İbrahim ve eşi Sare, yaşlanıp çocuk sahibi olmaktan ümitlerini kestikleri bir zamanda onlara oğul ve torunlar verdiğini, böylece lütufta bulunduğunu bildirmektedir. Nitekim başka bir âyet-i Celilede de şöyle buyurulmaktadır: "İbrahimin hanımı "Vay başıma gelen, ben bir koca karı iken çocuk mu doğuracağım? İşte kocam, o da ihtiyar. Cidden bu, hayret verici bir şeydir." dedi. Melekler hanıma "Allahın işine şaşıyor musun? Ey ev halkı, Allahın rahmeti ve bereketi üzerinizdedir. Şüphesiz ki o, övgüye çok layıktır, izzet ve şeref sahibidir." dediler."[37]

37 Hud suresi, âyet: 72, 73.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾

85- Zekeriya, Yahya, İsa ve İlyası da hidayete erdirdik. Hepsi de salih kullarımızdandı.

Nuh Peygamberin soyundan olan bunları da hidayete erdirdik. Bunların hepsi de salih kullarımızdandır.

*Hz. İsanın, Nuh'un soyundan olduğunun zikredilmesi, annesi bakımındandır. Çünkü onun annesi Hz. Nuh'un soyundandır.

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾

86- İsmail, Elyesa, Yunus ve Lut'u da hidayete erdirdik. Hepsini de âlemlerden üstün kıldık.

Bunları da hidayete erdirdik. Ve hepsini, zamanlarındaki âlemlerden üstün kıldık.

وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾

87- Babalarından, nesillerinden ve kardeşlerinden bazılarını da üstün kıldık. Onları seçtik ve doğru yola ilettik.

Biz, bunların babalarından, soylarından ve kardeşlerinden size haber veremediğimiz bir kısım insanları da üstün kıldık. Onları, gönderdiğimiz dini tebliğ etmeleri için seçtik ve kendisinde eğrilik bulunmayan dosdoğru olan İslam dinine ilettik.

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ

مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

88- İşte bu, Allahın doğru yoludur. Kullarından dilediğini o doğru yola iletir. Eğer onlar, Allaha ortak koşsalardı yaptıkları bütün amelleri boşa giderdi.

Peygamberleri ulaştırdığımız bu hidayet, Allahın, kullarından dilediğine bahşettiği bir lütuf ve başarıdır. Şayet bu Peygamberler de Allah ile birlikte başka şeylere taparak ona ortak koşsalardı, elbette ki onların da yaptıkları ameller boşa çıkmış olurdu. Çünkü Allah, kendisine ortak koşularak yapılan hiçbir ameli kabul etmez.

*Bu âyet-i kerime, Allaha ortak koşmanın korkunç bir şey olduğunu, yüce mertebelerine rağmen, Peygamberler dahi böyle bir hale düşecek olsalar onların da amellerinin boşa gideceğini, Peygamber olmayan normal insanların ise böyle bir hale düştüklerinde hiçbir zaman kurtuluş yolu bulamayacaklarını bildirmektedir.

Âyet-i kerime, Peygamberlerin, Allah'a ortak koşmalarını bir faraziye olarak zikretmiştir. Yoksa günahlardan korunmuş olan Peygamberlerin böyle bir hale düşmeleri mümkün değildir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ
وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

89- Kendilerine kitap, hüküm ve hikmet ve Peygamberlik verdiklerimiz işte bunlardır. Eğer o kâfirler, bu verdiklerimizi inkâr ederlerse bilsinler ki, bunları inkâr etmeyecek bir kavmi, o verdiklerimize vekil kılmışızdır.

İşte Peygamber olarak gönderdiğimiz bunlara, ilahi kitapları, bu kitapları anlayıp onlardan hüküm çıkarma kabiliyetini ve Peygamberliği verdik. Senin kavminden olan bu müşrikler, verilen bu şeyleri inkâr ederlerse biz, bunları, inkâr etmeyecek bir topluluğa emanet etmişizdir.

*Âyet-i kerimede: "Eğer o kâfirler, bu verdiğimiz kitapların ve Kur'ânın âyetlerini inkâr edecek olursa bilsinler ki biz onları, inkâr etmeyen bir kavme emanet etmişizdir" buyurulmaktadır.

Müfessirler, bu âyette, Allahın âyetlerini inkâr edebilecekleri zikredilenlerden kimlerin kastedildiği ve âyetlerin, kendilerine emanet edildiği kimselerden de kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a) Katade, Dehhak, Suddi, İbn-i Cüreyc ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu âyette, Allahın âyetlerini inkâr edebilecekleri bildirilen kimselerden maksat, Mekkeli Kureyş müşrikleridir. Ayetlerin kendilerine emanet edildiği beyan edilen kimselerden maksat ise Medineli Ensar'dır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas demiştir ki: Medine halkı, Resulullah kendilerine hicret etmeden önce, orayı yurt edinmişler ve imanı kalblerine yerleştirmişlerdi. Allah teala, bunlara âyetleri indirince Mekke halkı, âyetleri inkâra giriştiler. Allah teala da buyurdu ki: "Eğer şunlar, âyetleri inkâr ediyorlarsa bilsinler ki, biz o âyetleri, inkâr etmeyen bir topluluğa emanet etmişizdir.

b) Ebu Reca'ya göre ise, âyetleri inkâr edecek kimselerden maksat, Mekke halkı, âyetler kendilerine emanet edilenlerden maksat ise meleklerdir.

c) Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre, âyetleri inkâr edecek kimselerden maksat Kureyşliler, bu âyetler kendilerine emanet edilenlerden maksat ise, bundan önceki âyette zikredilen on sekiz Peygamberdir.

Taberi bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Çünkü bu âyetten önceki âyetler de, bundan sonraki âyet de Peyganberler hakkındadır. Bu âyetin de Peygamberler hakkında olduğunu söylemek, âyetleri birbirleriyle irtibatlandırma bakımından daha uygundur.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

90- İşte bunlar, Allahın, hidayete erdirdiği kimselerdir. Sen de onların doğru yoluna uy. Ve de ki: "Sizden bu tebliğe karşılık bir ücret istemiyorum. O Kur'an, âlemler için sadece bir hatırlatmadır, bir öğüttür."

İşte Allahın, hidayete kavuşturduğu kimseler bu Peygamberler ve onların atalarından, soylarından ve kardeşlerinden seçilmiş olan kimselerdir. Ey Muhammed, sen de bunların yolundan git. Ve bunları kendine örnek al. ve kavminin müşriklerine de ki: "Kur'anı sizlere tebliğ etmeme karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Bu Kur'an, sizler de dahil, bütün âlemler için bir nasihattır, bir

hatırlatıcıdır. Düşünüp ibret alasınız ve kötülüklerden el çekesiniz diye.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ اِذْ قَالُوا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ
الَّذ۪ي جَاءَ بِه۪ مُوسٰى نُوراً وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاط۪يسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ
كَث۪يراً وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا اَنْتُمْ وَلَا اٰبَاؤُكُمْ قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ ف۪ي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ
﴿٩١﴾

91- O kâfirler: "Allah, hiçbir insana bir şey indirmedi." diyerek Allahı hakkıyla takdir etmediler. Ey Muhammed, de ki: "Musanın, insanlar için bir nur ve hidayet rehberi olarak getirdiği Tevratı kim indirdi? Siz onu, parça parça kağıtlar haline getirip bir kısmını açıklıyor, çoklarını da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size öğretilmiştir. De ki: "O kitabı Allah indirdi." Sonra bırak onları daldıkları sapıklıkta oyalanadursunlar.

O kâfirler, Allahı hakkıyla yüceltmediler. Onlar: "Allah herhangi bir kitap veya vahiy gibi birşey indirmedi." dediler. Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Musanın getirdiği, sapıklık karanlıklarını aydınlatan ve insanlara hakkı gösteren o Tevratı kim indirdi? "Ey Yahudi topluluğu siz o Tevratı ayrı ayrı sahifeler haline getirip o şekilde insanlara gösteriyorsunuz ve ondan, Muhammedin Peygamberliğini gösteren birçok şeyleri gizliyorsunuz.

Ey Yahudiler şimdi ise size Kur'anda sizlerin ve atalarınızın bilmediği şeyler öğretilmektedir.

*Taberi âyetin bu bölümündeki hitabın Müslümanlara yapıldığını beyan ederek buraya şöyle mânâ vermektedir: "Ey MÜslümanlar, size de, sizin ve önceki atalarınızın bilmediği, geçmiş ümmetlere ait haberler öğretildi."

Ey Muhammed o müşriklere de ki: "Musaya Tevratı Allah indirdi." Sonra da onları, içine daldıkları bâtılda bırak. Alay etsinler, eğlenip dursunlar.

Bu âyet-i Kerime, müşrikleri tehdit etmektedir. Âyetin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

a) Said b. Cübeyr ve İkrimeye göre bu âyet-i kerime, Yahudi Malik b. Sayf hakkında nazil olmuştur. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Yahudilerden Malik b. Sayf isimli bir adam gelip Resulullah ile tartışmaya girişti. Resulullah da ona: "Seni, Musaya Tevratı indiren Allaha yemin ettiriyorum. Söyle,

sen Tevratta "Şüphesiz ki Allah, şişman din adamına buğuz eder." hükmünü görmedin mi?" Malik, şişman bir din adamıydı. Resulullahın bu sorusu üzerine kızdı ve dedi ki: "Allaha yemin olsun ki, Allah, hiçbir insana hiçbir şey indirmemiştir." Arkadaşları ona "Vay haline, Musaya da mı indirmemiştir?" dediler. Malik tekrar: "Allaha yemin olsun ki Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmemiştir... dedi. İşte bunun üzerine Allah teala: "O kâfirler, "Allah, hiçbir insana bir şey indirmedi." diyerek Allah'ı, hakkıyla takdir etmediler. De ki: "Musanın insanlar için bir nur ve hidayet rehberi olarak getirdiği Tevratı kim indirdi, âyet-i kerimesini indirdi.

b) Süddiye göre ise bu âyet-i kerime "Finhas" isimli bir Yahudi hakkında nazil olmuştur. O, "Allah, Muhammede bir şey indirmedi" demiş ve bunun üzerine de bu âyet nazil olmuştur.

c) Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi, Katade ve Abdullah b. Abbasa göre ise bu âyet-i kerime, Hz. Muhammed (s.a.v.)'den Hz. Musaya inen mucizelerin benzerini isteyen bir Yahudi topluluğu hakkında nazil olmuştur. Bu hususta Muhammed b. Kâ'b el-Kurezî diyor ki: Yahudilerden bir kısım insanlar Resulullaha geldi. Resulullah bir elbiseye bürünmüş vaziyette oturuyordu. Dediler ki: "Ey Ebul Kasım, Musanın, Allah tarafından alıp getirdiği levhalar gibi sen de gökten bize bir kitap getirmez misin?" Bunun üzerine Allah teala: "Kitap ehli, gökten kendilerine bir kitap indirmeni isterler. Onlar Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişlerdi."[38] âyetini indirdi. Yahudilerden bir adam, dizlerinin üzerine oturdu ve dedi ki: "Allah ne sana, ne Musaya ne İsaya ne de herhangi bir kimseye bir şey indirmiştir." dedi. Bunun üzerine Allah teala: "O kâfirler" Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" diyerek Allahı hakkıyla takdir etmediler..." âyetini indirdi.

d) Mücahid ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet, Kureyş müşrikleri hakkında nazil olmuştur. Allah teala bu âyetle Kureyş müşriklerinin "Allah, hiçbir beşere bir şey indirmemiştir." sözlerini bizlere bildirmiştir.

Taberi, bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira, bundan önceki âyetler, müşrikler hakkındadır. Bu âyetin de onlardan bahseder olması daha münasiptir. Yahudilerin ise zikri geçmemiştir. Ayrıca Yahudilerin, "Allah herhangi bir beşere hiçbir kitap indirmemiştir" şeklinde bir inançları da yoktur. Çünkü onlar, Hz. İbrahime sahifelerin, Davuda Zebur'un ve Musaya, da Tevratın indiğine iman etmektedirler.

---

38 Nisa suresi, 4/153

Abdullah b. Abbas ve Mücahide göre bu âyet, Kureyşli müşrikler hakkında nazil olmuştur. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Diğer bazı âlimlere göre ise bu âyet, Yahudilerden bir grup hakkında nazil olmuştur. İbn-i Kesir de, âyetin Mekkede nâzil olması sebebiyle Kureyşliler hakkında nazil olduğu görüşünü tercih etmiştir.

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ
حَوْلَهَاۜ وَالَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِه۪ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

92- Bu Kur'an, kendinden önceki kitapları tasdik eden, Ümmül Kura (Mekke) ve çevresindeki bütün insanlığı uyarman için indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Âhiret gününe iman edenler bu Kur'ana da iman ederler ve onlar namazlarına devam ederler.

Ey Muhammed, bu Kur'an, sana indirdiğimiz bir kitaptır. Bu, hayır ve bereketle dolu gmübarek bir kitaptır. Kendinden önce indirilen kitapları tasdik etmektedir. Biz bu kitabı sana, bir de Mekke halkını ve çevresinde bulunan kafirleri uyarasın diye indirdik. Âhirete iman edenler, sana indirdiğimiz bu Kur'ana da iman ederler. Onlar, namazlarına devam ederler.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُو۫حِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ
قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُۜ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ ف۪ي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَ
الْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا اَيْد۪يهِمْۚ اَخْرِجُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ
تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِه۪ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

93- Allaha yalan uyduran, veya kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde "Bana vahyolundu" diyen ve: "Allahın indirdiği kitap gibi bir kitap ta ben indireceğim" diye iddia edenden daha zalim kim olabilir? O zalimlerin halini, ölüm şiddeti içindeyken bir görsen. Melekler onlara ellerini uzatırlar ve "Ruhunuzu teslim edin. Bugün Allaha karşı haksız şeyler söylediğinizden ve onun âyetlerine karşı böbürlenmenizden dolayı alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız." derler.

Allaha karşı yalan uyduranđan veya kendisine hiçbir şey indirilmediği halde "Bana vahiy geliyor" diyen, "Müseylimetül Kezzab, Esvedül Ansî gibi Peygamberlik iddia eden kâfirlerden ve "Ben de Allahın indirdiği gibi kitap indiririm, Allahın kelamı gibi konuşabilirim" diyen müşriklerden daha zalim kim olabilir? Sen, zalimleri ölüm sarhoşluğu içinde, Melekler kendilerine azap etmek için ellerini uzatmış halde "Verin canınızı, bugün, Allaha karşı bâtıl şeyler söylemeniz ve âyetlerine karşı böbürlenmeniz sebebiyle alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız." dedikleri zaman onların halini bir görsen.

Kâfirler can çekişirlerken, melekler onları, azapla, ceza ile, boyunlarına geçirilen halkalarla, zincirlerle, alevlerle, kaynar sularla ve Allahın gazabı ile müjdelerler. Bunun üzerine kafirlerin canları bedenlerine yayılır, çıkmak istemez. Melekler onları, canlarını çıkarıp teslim etmeleri için döverler. ve şöyle derler: "Çıkarın canlarınızı."

*Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Ya Meleklerin, yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken halleri nice olacak?"(39)

Bu âyet-i kerime, Peygamberlik bakımından Resulullaha benzediklerini iddia etmiş olan Abdullah b. Said b. Ebi Sarh, Müseylimetül Kezzab ve Esvedü'l Ansi gibi bir kısım yalancılara inanan Arap müşriklerinin beyinsiz ve cahil kimseler olduklarını beyan etmektedir. Müfessirler bu âyetin, yukarıda zikredilen kişilerden hangisi hakkında nazil olduğu hususu hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a) İkrimeye göre âyetin "Allaha yalan uyduran veya kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde "Bana vahyolundu" diyen..." bölümü, Müseylimetül Kezzab hakkında nazil olmuştur. Bu kişi, vezinli ifadelerle konuşuyor ve gaipten haberler vererek Peygamber olduğunu iddia ediyordu. Ayetin, "Allahın indirdiği gibi bir kitap ta ben indireceğim" diye iddia eden..." bölümü ise Abdullah b. Said b. Ebi Sarh hakkında nazil olmuştur. Bu, kişi müslümandı. Resulullahın vahiy katiplerindendi. Fakat daha sonra dinden çıkıp Mekke müşriklerine katıldı. Daha sonra ise Resullullah Mekkeyi fethetmeden önce "Merr" denen

39 Muhammed suresi, âyet: 27

yerde iken tekrar müslüman oldu.

b) Süddiye göre ise bu âyet-i kerimenin tamamı Abdullah b. Said b. Ebi Sarh hakkında nazil olmuştur.

Katadeye göre ise bu âyet-i kerime sadece Müseylimetül Kezzab hakkında nazil olmuştur.

Abdullah b. Abbas, Resulullahın şöyle dediğinin kendisine anlatıldığını söylemiştir.

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ذُكِرَ لِي اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قَالَ بَيْنَا اَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ اَنَّهُ وُضِعَ فِي يَدَيَّ سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَوَضَعْتُهُمَا وَكَرِهْتُهُمَا فَاُذِنَ لِي فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا. فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ فَقَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ اَحَدُهُمَا الْعَنْسِيُّ الَّذِى قَتَلَهُ فَيْرُوزُ بِالْيَمَنِ وَالْآخَرُ مُسَيْلِمَةُ.

"Ben uykuda iken iki elime altından iki bileziğin verildiğini gördüm. Bunlardan korktum ve hoş karşılamadım, bana izin verildi. Ben onlara üfledim. İkisi de uçup gittiler. Ben o iki bileziği, "Ortaya çıkacak iki yalancı" olarak yorumladım" Hadisi rivayet edenlerden Ubeydullah diyor ki: "Bunlardan biri, Feyruzun, Yemende öldürdüğü Esvedül Ansi'dir. Diğeri ise Müseylime'dir.[40] Diğer bir rivayette hadisin sonu şöyledir:

وَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) بَيْنَا اَنَا نَائِمٌ اِذْ أُتِيتُ بِخَزَائِنِ الْاَرْضِ فَوُضِعَ فِى يَدَىَّ سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَكَبُرَا عَلَيَّ وَاَهَمَّانِى فَاُحِيَ اِلَيَّ اَنِ انْفُخْهُمَا فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوَّلْتُهُمَا الْكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ اَنَا بَيْنَهُمَا صَاحِبَ صَنْعَاءَ وَصَاحِبَ الْيَمَامَةِ.

"Bana, o iki bileziğe üflemem vahyedildi. Ben de onlara üfledim. Onların ikisi de uçup gittiler. Ben onları, aralarında bulunduğum iki yalancıya yorumladım. Onlar da, San'a şehrinin yöneticisi ve Yemamenin idarecileridir.[41]

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime, umumi bir şekilde, Allaha karşı yalan uyduranları, kendisine bir şey vahyedilmediği halde "Bana vahyedildi" diyenleri

40 Buhari K. et-Ta'bir bab: 38
41 Buhari K. et-Tabir bab: 40

ve "Ben de Allah gibi kitap indiririm" diyenleri zikretmiştir. Bu itibarla, âyetin, yukarıda zikredilen bütün kişileri ve onlardan sonra gelip te aynı iddiada bulunan diğer kimseleri kapsadığını söylemenin âyetin umumi ifadesine daha uygun olacağını beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede, zalimler ölüm sarhoşluğu ve sıkıntısı içindeyken meleklerin onlara ellerini uzatacakları zikredilmiştir. Meleklerin ellerini uzatmalarından maksat, Abdullah b. Abbas ve Süddiye göre zalimleri dövmeleridir. Zira melekler, kafirlerin canlarını alırken onların yüzlerine ve arkalarına vuracakları başka bir âyette de zikredilmiştir. Dehhak ve Abdullah b. Abbasa göre ise, meleklerin ellerini uzatmalarından maksat, ölüm sarhoşluğunda olan zalimlere azap etmeleridir. Bir kısım Kûfeli âlimlere göre ise onların canlarını istemeleri içindir.

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ
ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ
لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

94- Şüphesiz ki bugün, ilk yarattığımız gibi teker teker huzurumuza geldiniz. Verdiğimiz herşeyi ardınızda bıraktınız. İçinizden, ortaklar olduklarını sandığınız şefaatçilerinizi sizinle beraber görmüyoruz. Muhakkak ki onlarla aranızdaki irtibat kesildi. Ortaklar olduklarını sandığınız şeyler sizi bırakıp kayboldular.

Allah, kıyamet gününde bu müşriklere diyecek ki: "Siz bugün sizi ilk yarattığımızdaki gibi huzurumuza teker teker geldiniz. Şu anda, sizinle birlikte, dünyada kendileriyle iftihar ettiğiniz hiçbir şey yoktur. Dünyada size vermiş olduğumuz mal, mevki ve şeref gibi herşeyi arkanızda bırakıp geldiniz. Sizlerin, rabbinizin huzurunda kendinize şefaatçi olacağını sandığınız şeyleri, artık sizinle görmüyoruz. Aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve Allaha ortak koştuğunuz şeyler kaybolup gitmişlerdir.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ
فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

95- Şüphesiz ki Allah, taneleri ve çekirdekleri yarandır. O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkaran odur. İşte Allah budur. O halde nasıl çeviriliyorsunuz?

Şüphesiz ki Allah, taneleri yararak onlardan ekinleri, çekirdekleri yararak ta onlardan ağaçları çıkarandır. O halde ey insanlar, hiçbir zarar ve menfaat vermeyen putlara değil, bunları yaratan Allaha ibadet edin. O, ölü olan taneden diri olan başağı, ölü olan çekirdekten diri olan ağacı, ölü olan meniden diri olan insanı çıkarır. Yine o, diri olan başaktan ölü olan taneyi, diri olan ağaçtan ölü olan çekirdeği ve diri olan insandan ölü olan meniyi çıkarandır. İşte bütün bunları ve benzerlerini yapan Allahtır. O halde haktan nasıl çeviriliyorsunuz? Ekinleri, bitkileri ve bütün canlıları yaratan Allahı bırakıp, hiçbir şey yapamayan yaratıklara tapıyorsunuz.

فَالِقُ الْاِصْبَاحِۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًاۜ ذٰلِكَ تَقْد۪يرُ
الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِ ﴿٩٦﴾

96- Karanlığı yarıp tanyerini ağartan, geceyi dinlenme zamanı yapan, güneşi ve ay'ı bir hesaba göre hareket ettiren O'dur. İşte bu, herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allahın takdiridir.

Gecenin karanlığını yarıp sabahın aydınlığını getiren, geceyi dinlenme vakti yapan, güneşi ve ay'ı belli bir hesap çerçevesinde hareket ettiren ve insanların hesaplarına vasıta kılan Allahtır. Bütün bunlar, herşeye galip olan, yarattıklarının menfaatlerini çok iyi bilen Allahın takdiriyledir.

وَهُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا ف۪ي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِۜ قَدْ فَصَّلْنَا
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

97- Kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan o'dur. Muhakkak ki biz, bilen bir kavim için âyetleri geniş bir şekilde açıkladık.

Karanın ve denizin karanlıklarında, kendileriyle yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için yaratan o'dur. Şüphesiz ki biz âyetlerimizi, hakkı tanıyan bâtıldan kaçınan bir topluluk için açıklarız.

*Allah teala diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyuruyor: "Biz, dünya semasını, lamba gibi parlayan yıldızlarla donattık. Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık..."(42)

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

98- Sizi bir tek candan yaratan o'dur. Sizin için karar kılınan ve emanet olarak kalınan yerler vardır. Anlayan bir kavim için, âyetleri geniş bir şekilde açıkladık.

Sizi, tek bir can olan Âdemin sulbünden meydana getiren Allahtır. Sizin için, ana rahmi, yeryüzü, kabir ve âhiret gibi karar kılacağınız yerler olduğu gibi, atalarınızın sulbü ve geçici dünya gibi emanet olarak kalacağınız yerler de vardır. Şüphesiz ki biz, âyetlerimizi ve delillerimizi, bunları anlayıp ibret alan bir topluluk için geniş bir şekilde açıkladık.

*Müfessirler, âyet-i kerimede geçen ve "karar kılınan yer" diye tercüme edilen (مُسْتَقَرٌّ) kelimesiyle, "Emanet olarak kalınan yer." diye tercüme edilen (مُسْتَوْدَعٌ) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a) Abdullah b. Mes'ud, İbrahim en-Nehai ve Muksem'e göre, "Karar kılınan yer"den maksat, annelerin rahimleridir. "Emanet olarak kalınan yer"den maksat ise kabirdir. Allah, insanları, annelerinin rahminde karar kıldırmış, kabirlerinde de dirilinceye kadar, emanet olarak bekletmiştir.

b) Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre "Karar kılınan yer"den maksat, annelerin karınları, yeryüzü ve yerin içi"dir. "Emanet olarak kalınan yer"den maksat ise babaların sulbleridir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen diğer bir görüşe göre "Karar kılınan yer"den maksat, yeryüzü ve dünyadır. "Emanet edilen yer"den maksat ise, Allahın huzurudur, âhirettir.

d) Yine Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücaid Atâ İbrahim en-Nehai, Süddî, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeydden nakledilen diğer bir görüşe göre, karar kılınan yerden maksat, ana rahmi, emanet olarak kılınan yer"den maksat ise babaların sulbüdür.

42 Mülk suresi, âyet: 5

e) Hasan-ı Basriye göre ise, karar kılınan yer"den maksat, kabir, emanet olarak kalınan yer'den maksat ise dünyadır. Çünkü dünyada bulunan kimse, kabirde bulunan kardeşine kavuşmak üzere dünyada emanet olarak durmaktadır.

Taberi diyor ki "Bu hususta doğru olan söz, şunu söylemektir: "Allah teala bu âyette, insanları tek bir nefisten yarattığını ve onların, karar kılınan ve emanet olarak kalınan yerlerde kaldıklarını, genel bir şekilde zikretmiştir. İnsanların bir kısmı, ana rahminde karar kılmakta, diğerleri babalarının sulbünde emanet olarak durmaktadırlar. Diğer bir kısmı, yeryüzünde veya yerin içinde karar kılmış halde, başka bir kısım insanlar ise, babalarının sulbünde emanet olarak bulunmaktadırlar. Bir kısım insanlar da, kabirde karar kılmış halde, bazıları da yeryüzünde emanet olarak bulunmaktadırlar. Bu itibarla, her karar kılınan yer ve emanet olarak kalınan yer, âyetin genel ifadesinde dahildir.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ
خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انْظُرُوا
إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

99- Gökten suyu indiren O'dur. Biz o su ile herşey için gerekli bitkiyi çıkardık. Ondan da yeşillik meydana getirdik. Yeşillikten ise, birbiri üzerine yığılmış taneler çıkarırız. Hurmanın tomurcuğundan, sarkıp yere yaklaşan salkımlar çıkarırız. Ayrıca o su ile birbirine benzeyen ve benzemeyen, üzüm, zeytin ve nar bahçeleri meydana getiririz. Herbirinin meyve verdiği zaman meyvesine ve onun olgunlaşmasına ibretle bakın. Şüphesiz ki bunlarda, iman eden bir kavim için birçok deliller vardır.

Gökten su indiren Allahtır. Biz o su ile, insanların, hayvanların ve bütün canlıların beslendikleri bitkileri çıkardık. Yeşil sebzeler ve ekinler bitirdik. O yeşilliklerden, birbiri üzerine yığılmış taneler çıkarırız. Hurma ağacının tomurcuğundan da, sarkıp yere yaklaşan hurma salkımları çıkarırız. O su ile üzüm bahçeleri, yaprakları ve görünüşleri bakımından birbirine benzeyen fakat meyve ve tat bakımından birbirine benzemeyen zeytin ve nar ağaçları çıkardık. Bu ağaçlar meyve verdikleri zaman meyvelerine ve meyvelerinin nasıl olgunlaştığı-

na bir bakın. Şüphesiz ki, suyun gökten indirilmesinde ve onunla çeşitli bitkilerin çıkarılmasında, Allahın birliğini ve kudretini tasdik eden bir topluluk için büyük deliller vardır.

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Cinleri Allah yarattığı halde, kâfirler onları Allaha ortak koştular. Ve hiçbir bilgiye dayanmadan Allaha oğullar ve kızlar isnad ettiler. Allah, onların uydurdukları sıfatlardan münezzehtir, yücedir.

Kâfirler, Cinleri Allaha ortak koştular. Halbuki o Cinleri Allah yaratmıştır. Yine kâfirler, hiçbir bilgiye dayanmaksızın, Allahın yüceliğini takdir edemeyerek ona oğullar ve kızlar isnad ettiler. Allah, bu cahillerin yakıştırdığı sıfatlardan beridir, uzaktır

(Saffat Suresinin Yüz kırk dokuz ve Yüz ellinci âyetlerinin izahına bakınız.)

بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ
وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101- O, gökleri ve yeri eşsiz bir şekilde yoktan var edendir. Onun eşi yokken çocuğu nasıl olabilir? Üstelik herşeyi yaratan da O'dur. O, herşeyi çok iyi bilendir.

Allah, gökleri ve yeri, daha önceden benzerleri yokken var edendir. Onun eşi olmadığı halde çocuğu nasıl olur? Herşeyi o yaratmıştır. Ve o, herşeyi çok iyi bilendir. O halde nasıl olur da onun yarattıkları arasında, kendisine bir eş bulunur da o eşten çocuğu meydana gelir?

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

102- İşte rabbiniz olan Allah budur. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Herşeyin yaratıcısıdır. O halde ona itaat edin. O, herşeye vekildir.

Ey Allahı bırakıp ta putlara tapanlar, cinleri Allaha ortak koşanlar, ve ona çocuk isnad eden kafirler. İyi bilin ki, sizin rabbiniz Allahtır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Herşeyin yaratıcısı odur. O halde kendilerine ve sizlere hiçbir zarar veya menfaat vermeyen putları bırakıp ta sadece Allaha kulluk edin. Allah, yarattığı herşeyin denetleyicisi ve koruyucusudur.

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

103- Gözler onu görmez. O ise bütün gözleri görür. O, herşeyin inceliklerini bilendir, her şeyden haberdardır.

Gözler onu kapsayamaz, o ise bütün gözleri kuşatır. O, kullarına lütufta bulunandır. Onların hak ve menfaatlerini çok iyi bilendir.

*Müfessirler, âyette zikredilen "Gözler Allahı görmez, Allah ise bütün gözleri görür" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

a) Abdullah b. Abbas, Katade, Atiyye el-Avfi vb. âlimlerden rivayet edilen bir görüşe göre bu ifadenin manası şudur: "Hiçbir göz, Allahı kuşatamaz. Allah ise bütün gözleri kuşatır." Bunlara göre, kıyamet gününde, şu âyette belirtildiği gibi rablerine bakacaklar fakat onların gözleri, büyüklüğünden dolayı rablerini kuşatamayacaktır. Mü'minlerin, kıyamet gününde rablerini göreceklerini beyan eden âyetler ise şunlardır. "O gün öyle yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar. Rablerine bakarlar."[43] Bu görüşte olan âlimlere göre, âyette zikredilen ve "Görme" olarak tercüme edilen (تُدْرِكُ) fiili, "Görmek" mânâsına değil "Kuşatmak" mânâsınadır. Zira bu fiil, Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde "Görme" dışındaki mânâlarda da kullanılmıştır. Mesela: Nihayet boğulma Firavunu yakalayınca o, "Gerçekten İsrailoğullarının inandığından başka ilah olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım" dedi."[44] âyetinde zikredilen ( ) fiilinin mânâsı, "görmek" değil "yakalamak" demektir. Zira, boğulma işinin, bir kimseyi gördüğünü söylemek mümkün değildir.

Yine "İki topluluk birbirini görünce "İşte yakalandık" dediler."[45] âyetindeki (مُدْرَكُونَ) kelimesinin mânâsı "Görmek" değil "yakalanmak" de-

43 Kıyamet suresi, 75/22, 23
44 Yunus suresi, 10/90
45 Şuara suresi, 26/61

mektir. Bunlar da göstermektedir ki, bir şey diğer bir şeye ulaşır fakat onu göremeyebilir. Birinci âyette durum böyledir. Yine bir şey diğer bir şeyi görebilir. Fakat ona ulaşamaz. Bundan da anlaşılıyor ki "Gözler Allahı idrak edemez" ifadesindeki (لَا تُدْرِكُهُ) fiilinin mânâsı "Görmek" değildir. "İhata etmek ve kuşatmak" demektir.

Evet, müminler ve cennetlikler, rablerini gözleriyle görecekler fakat gözleri onu kuşatamayacaktır. Zira, Allah tealayı herhangi bir şey tarafından kuşatılmakla vasıflandırmak caiz değildir. Allah tealayı "Görülmek"le vasıflandırırken görmenin kendisini kuşatamayacağı ile de vasıflandırmak, onu "Bilinmekle" vasıflandırırken, bilmenin kendisini kuşatamaması ile vasıflandırmak gibidir. İlmimizle Allahı kuşatamıyacağımızı söylememiz, onu bilemeyeceğimiz anlamına gelmediği gibi, onu görmemizle kuşatamayacağımızı söylememiz de onu hiç göremeyeceğimiz anlamına gelmez. Nitekim yaratıklar, bir takım eşyayı bilirler fakat bilgileri o eşyayı tam kuşatamayabilir. İşte Allah tealayı görmek te böyle. Mümin kulları onu görürler, fakat görmeleri onu tam olarak ihata edemez.

Bu görüşte olan âlimler demişlerdir ki: Eğer denecek, olursa ki "Bu âyette geçen (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) cümlesini "Gözler, Allahı kuşatamaz" yerine "Gözler Allahı göremez" şeklinde izah etmeye neden karşı çıktınız?" Cevaben deriz ki: "Aziz ve celil olan Allah, kitabının kıyamet suresinde bir kısım yüzlerin kendisine bakacağını beyan buyurmuş[46] Resulullah da ümmetine kıyamet gününde rablerini, ay'ın ondördünde görülmesi gibi, bulutsuz bir günde güneşin görülmesi gibi görüleceğini haber vermiştir. Madem ki, Allah teala, kitabının bir yerinde, bir kısım yüzlerin kendisine bakacağını beyan etmiş, Resulullah da bunu sahih haberlerle haber vermiştir, o halde Allah tealanın, kıyamette, müminler tarafından görüleceğini söylemek te kaçınılmazdır. Zira, Allah tealanın kitabı, birbirini doğrulamakta ve desteklemektedir. Allah tealanın, bir kısım yüzlerin kendisine bakacağını beyan ettiği haberiyle, gözlerin kendisini idrak edemeyeceğini beyan-ettiği haberlerinden herhangi birinin diğerini neshettiğini söylemek caiz değildir. Zira verilen haberlerde nesih caiz değildir. Bu da göstermektedir ki "Gözler Allahı idrak edemez" haberi ile "Yüzler rablerine bakarlar" haberi farklı şeylerdir. Yani, cennetlikler kıyamet gününde gözleriyle rablerine bakacaklar fakat onu tam ihata edemeyeceklerdir. Bu iki âyetin bu şekilde izah edilmesi her iki âyeti de doğru bir şekilde anlamaktır. Her iki haberi de tasdik etmektir. Her iki surede gelen âyetlere de boyun eğmektir.

b) Süddî ve Hz. Aişeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) cümlesindeki (تُدْرِكُ) fiilinin mânâsı

46 Bkz. Kıyamet suresi, 75/22, 23

"Görmek" demektir. Cümlenin mânâsı ise "Gözler Allahı göremez" demektir. Bu hususta Süddi demiştir ki "Bu cümlenin mânâsı" Allahı, yarattıklarından herhangi birisi göremez." demektir.

Mesruk diyor ki:

عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا يَا اُمَّتَاهْ هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ (ﷺ)
رَبَّهُ فَقَالَتْ لَقَدْ قَفَّ شَعْرِى مِمَّ قُلْتَ اَيْنَ اَنْتَ مِنْ ثَلَاثٍ مَنْ حَدَّثَكَهُنَّ فَقَدْ
كَذَبَ مَنْ حَدَّثَكَ اَنَّ مُحَمَّداً (ﷺ) رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ ثُمَّ قَرَأَتْ لَا تُدْرِكُهُ
الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ
اِلَّا وَحْياً اَوْ مِنْ وَرَائِى حِجَابٍ وَمَنْ حَدَّثَكَ اَنَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى غَدٍ فَقَدْ كَذَبَ ثُمَّ
قَرَأَتْ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَداً وَمَنْ حَدَّثَكَ اَنَّهُ كَتَمَ فَقَدْ كَذَبَ ثُمَّ
قَرَأَتْ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الآيَةَ وَلَكِنَّهُ رَأَى جِبْرِيلَ عَلَيْهِ
السَّلَامُ فِي صُورَتِهِ مَرَّتَيْنِ.

Ben, Aişe'ye (r.anh) dedim ki "Ey anneciğim, Muhammed (s.a.v.) rabbini gördü mü?" Aişe de dedi ki: "Söylediğin sözden dolayı tüylerim ürperdi. Sen şu üç şeyden haberdar değil misin? Onları sana kim söylerse yalan söylemiş olur. Kim sana "Muhammed (s.a.v.) rabbini gördü" derse şüphesiz ki o, yalan söylemiş olur" Sonra Aişe "Gözler onu görmez o ise bütün gözleri görür. O her şeyin inceliklerini bilendir, her şeyden haberdardır" âyetini ve "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyeder..."[47] âyetlerini okudu ve dedi ki: "Kim sana, yarın ne olacağını bildiğini söylerse şüphesiz ki o, yalan söylemiş olur." Sonra, "Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez"[48] âyetini okudu ve dedi ki: "Kim

47 Şura suresi, 42/51
48 Lokman suresi, 31/34

sana, "Peygamber bir şeyi gizledi" derse şüphesiz ki o, yalan söylemiş olur" Sonra: "Ey Peygamber, rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan, Allahın peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun."(49) âyetini okudu ve sözlerine devam ederek dedi ki: "Fakat Muhammed, Cebrail (a.s.)'ı iki defa asıl şeklinde görmüştür."(50)

Görüldüğü gibi Hz. Aişe, Allah tealanın, Resulullah tarafından dünyada iken görülmediğini ifade etmek istemiştir. Ancak bir kısım âlimler Allah tealanın, dünyada, görülemeyeceği gibi, âhirette de görülmeyeceğini iddia etmişler ve izah etmekte olduğumuz âyeti buna delil göstermişlerdir ve demişlerdir ki: "Bu âyetteki (تُدْرِكُهُ) kelimesinin mânâsı, "Gözle görmek" demektir. Allah teala, kendisinin gözle görülemeyeceğini beyan etmiştir. Bu da hem dünya hem de âhiret için geçerlidir.

Bu görüşü savunan insanlar kıyamet suresinde bazı yüzlerin rablerine bakacaklarını beyan eden âyeti te'vil etmişler, bu âyetten maksadın, "Bir kısım yüzler, rablerinin rahmetini ve sevabını beklerler." demek olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan bazıları Resulullahdan, âhirette müminlerin, rablerini göreceklerine dair rivayet edilen sahih haberleri, bir kısım te'villerle te'yid etmişler, diğer bazıları ise bu haberlerin varid olduklarını inkâr etmişler, bu haberlerin, Resulullahın söylediği söz olamayacağını savunmuşlar ve Allahın görülemeyeceği hususunda akıllarını hakem tayin etmişlerdir. Bunlar, akıllarının, Allah tealanın gözle görülmesini imkânsız gördüğünü zannetmişler, bu hususta çeşitli yaldızlı sözler söylemişler, kendilerine delil bulmak için uzun uzadıya izahlarda bulunmuşlardır.

Bunların iddialarının doğru olduğunu ispatlayan ve en büyük delilleri olduğunu iddia ettikleri sözlerden biri de şudur. "İnsanların gözü, kendisine yapışık olan bir şeyi değil, görebileceği kadar uzaklıkta bulunan bir şeyi görebilir. Gözden uzak olan şey ile gözün arasında ise bir boşluk ve bir mesafe vardır. Şayet gözlerin âhirette Allahı dünyadaki eşyayı gördüğü gibi görecekleri söylenirse Allah teala için bir sınır tayin edilmiş olur. Allah tealayı böyle bir sıfatla sıfatlayan ise onu, cisimlerin sıfatlarıyla sıfatlamış olur. Allah teala ise, yaratıklarına benzemekten münezzehtir. Diğer yandan, kulakların sesleri, koku alma duyusunun, kokuları idrak ettikleri gibi gözlerin de renkleri görmeleri muhakkaktır. Nasıl ki sesleri almayan bir duyu organı, kokuları koklamayan koku alma organı bulunacağına hüküm vermek fasit ise, renkleri görmeyen bir görme organı bulunacağına hüküm vermek te fasittir. Allah tealayı, herhangi bir renkle vasıflandırmak caiz olmayacağına göre, onugörülebilir olmakla vasıflandırmak ta caiz değildir.

---

49 Maide suresi, 5/67

50 Buhari, K. Tefsir el-Kuran sures 53, bab: 1

c) Diğer bir kısım âlimler de (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) cümlesindeki (تُدْرِكُ) fiilinin mânâsının "Görmek" olduğunu, âyeti kerimede, Allah tealanın, görülmeyeceği beyan edildiğini, ancak bu görülmemenin, dünyada söz konusu olduğunu, âhirette ise, Allah tealanın müminler tarafından görüleceğini, zira başka bir âyette: "O gün, öyle yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar. Rablerine bakarlar."(51) buyurulduğunu, Allah tealanın bildirdiği haberlerde tezat olmasının mümkün olmadığını, bu itibarla, izah edilen âyetteki "Görülmeme"nin sadece dünyaya mahsus olan bir görülmeme olduğunu söylemişlerdir.

Bunlardan bazıları demişlerdir ki: "Bu âyette zikredilen (تُدْرِكُ) fiili her ne kadar bazı yerlerde "Görmek" mânâsına gelmiyorsa da burada "Görmek" mânâsında kullanılmıştır. Çünkü bu fiilin mânâlarından biri de "Görmek"tir. Kişi, gördüğü şeyi aynı zamanda idrak ta etmiş olur. Buradaki, "Görme" mânâsına gelen "İdrak etme" her zaman olacak bir idrak etme değil sadece dünyaya has olan bir idrak etmedir. Yani dünyada gözler Allahı göremezler. Allah ise o gözleri hem dünyada hem de ahirette görür" demektir.

Bu görüşte olan âlimlerden diğer bir kısmı da burada zikredilen ve "Görme" mhanâsına gelen "İdrak etme"nin, hususi bir görme ve idrak etmeyi ifade ettiğini söylemişler ancak bu hususiliğin çeşitli ihtimallere göre olacağını zikretmişlerdir. Mesela: Âyetin mânâsının, "Allahı, zalimlerin gözü dünyada da görmez ahirette de görmez. Müminlerin ve velilerin gözleri ise onu görür." şeklinde olması caizdir. Keza âyetin mhanâsının: "Gözler Allahı tam olarak kuşatıcı bir şekilde görmezler. Fakat genel olarak görürler" şeklinde olması da caizdir. Yine âyetin mânâsının: "Gözler Allahı dünyada görmezler. Ahirette ise görürler" şeklinde olması da caizdir. Yine âyetin mânâsının: "Gözler Allahı, Allahın onları gördüğü gibi göremezler. Zira yaratılanların gözü zayıftır. Allahın, görme gücü verdiği kadarıyla verirler. Allah tealanın ise görmesi herşeyi açık seçik olarak görmesi şeklindedir. Bunlar demişlerdir ki: "Gözler Allahı göremez" ifadesinin özel bir göremezlik şekli olduğu ve Allahın dostlarının kıyamet gününde kendisini görmelerinin kesin olduğu muhakkaktır. Ancak bu özel görmezliğin yukarıda zikredilen dört ihtimalden hangi çeşit görmezlik olduğu bizce belli değildir.

d) Diğer bir kısım âlimler ise (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) cümlesindeki (تُدْرِكُ) fiilin mânâsının "Görme" olduğunu, âyetin mânâsının ise "Gözler Allahı göremez" demek olduğunu ve buradaki görmeme'nin umumi anlamda her zaman görmeme olduğunu söylemişler ve demişlerdir ki "Hiçbir göz Allahı ne dünyada iken ne de âhirette iken görebilecektir. Ancak Allah, kıyamet gününde dostları için beş duyu organı dışında altıncı bir duyu organı yaratacak ve onlar, bu duyu

51 Kıyamet suresi, 75/22, 23

organlarıyla rablerini göreceklerdir. Bunlar, görüşlerine delil olarak şunu zikretmişlerdir: Allah teala bu âyette genel bir ifade ile, gözlerin kendisini göremeyeceğini beyan etmiştir. Buradaki görmemenin, özel bir görmeme olduğuna dair herhangi bir delil yoktur. Bu itibarla bu görmeme, her zaman ve her yer için geçerlidir. Diğer yandan başka bir âyetinde, bir kısım yüzlerin kıyamet gününde rablerine bakacaklarını beyan etmiştir. Allah tealanın haberleri arasında tezat olmayacağına göre ve her iki haber de sahih olduğuna göre bunları birbirleriyle dağdaştırmak izah ettiğimiz şekilde olur. Bu görüşte olan âlimler, aklî delil olarak ta şunları söylemişlerdir: "Bizim âhirette Allahı bu gözlerimizle kuvvetlendirilerek görmemiz caiz olsa dünyada iken zayıf halleriyle de kısmen de olsa görmemiz icabeder. Çünkü herhangi bir fonksiyon için yaratılan bir organ, tamamen yok olmadıkça o fonksiyonunu az da olsa icra eder. Bu itibarla gözün, yaratıcısını herhangi bir haliyle veya herhangi bir zamanda görmesi mümkün kabul edilecek olursa bu gözün, dünyada iken zayıf olduğu halde de yaratıcısını görmesi gerekir. Gözlerimiz dünyada, yaratıcılarını görmediklerine bunların bu halleriyle ahirette de görmeleri mümkün değildir. Allah teala da âhirette, yüzlerin, rablerine bakacaklarını bildirmiştir. O halde âhirette Allah teala, özel bir duyu organı yaratacak biz de onunla kendisini göreceğiz.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta doğru olan görüş, Resulullah (s.a.v.)'den sağlam bir şekilde nakledilen haberlerin beyan ettikleri görüştür. Resulullah, kıyamet gününde müminlerin, rablerini ayın on dördünde onu gördükleri ve bulutsuz bir zamanda güneşi gördükleri gibi göreceklerini beyan etmiştir. Evet, mümminler rablerini görecekler, fakat kafirlerin görmelerine engel olunacaktır. Nitekim Allah teala bu hususta bir âyet-i kerimesinde: "Hayır, hayır o gün yalanlayanların önüne rablerine karşı perde çekilmiştir.[52] buyurmuştur.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Kıyamet gününde Allah tealanın, gözle görüleceğini inkâr edenlere gelince bunlar, delil olarak şunu zikretmişlerdir. "Gözler ancak görülebilecek kadar uzak bir mesafede olanı görebilirler. Kendilerine yapışık olanı göremezler. Bu da gözle, görülen şeyin arasında bir boşluğun ve bir mesafenin bulunmasını icabettirir. Allah tealanın bu şekilde görüleceğini söylemek te caiz değildir. Zira, bu takdirde Allah tealaya bir sınır ve nihayet biçilmiş olur ki bu da caiz değildir. O halde Allahı gözle görmek te mümkün değildir.

Taberi, bunlara cevap olarak özetle şunu söylemekte ve demektedir ki: "Allah tealanın herhangi bir sıfatı yaratıklarının sıfatına benzetilemez. Nasıl ki, Allah tealanın, her şeyi sevk ve idare etmesi, yaratıklarının sevk ve idare etmelerine benzemiyorsa, yaratanın görülmesi de diğer yaratıkların görülmelerine

---

52 Muttafifîn suresi: 83/15

benzemez. Allahın dışındaki sevk ve idare eden yaratıklar ya sevk ve idare ettiklerinin yanında bulunurlar veya uzağında bulunurlar. Allah teala ise, sevk ve idare ettiklerinin ne yanındadır ne de onlardan belli bir mesafede uzaklıkta bulunmaktadır.

Yaratıkların görülmesi, görenden belli bir mesafede uzak olmalarını icabettirirken Allah tealanın görülmesi için böyle bir durum söz konusu değildir.

Taberi, bu meseleyi izah etmek için şunları söylemektedir: "Sizler, yaratıcınız dışında sevk ve idare etme sıfatına sahib olan bir yaratık biliyor musunuz ki, o size ne temas eder bir vaziyette bulunsun ne de uzak olsun?" Şayet onlar böyle birisini bildiklerini iddia ederlerse onu açıklamaları istenir. Buna da imkanları yoktur. Şayet, "Böyle birisinin bulunduğunu bilmiyoruz, derlerse onlara denilir ki "Sizler, yaratıcınızı, size dokunmayan ve uzakta da bulunmayan bir zat olarak bilmiyor musunuz? Halbuki o, sevk ve idare etme ve işleri icra etme sıfatlarına sahiptir. İşte Allah tealanın görülmesi de böyledir. Onun, görene temas eder halde olması veya uzakta bulunması söz konusu değildir. Çünkü o, diğer görülen şeylere benzetilemez.

Mutezile fırkası, bu âyet-i kerimeye dayanarak, Allah tealanın, dünyada görülemediği gibi âhirette de hiç görülemeyeceğini söylemiştir. Onların bu sözü yanlıştır. Gerek lügat bakımından gerekse Şer'î yönden, âyetin batıl bir te'vilidir. Allah tealanın âhirette görüleceği, sahih Hadis kitaplarında mevcut olan sağlam Nass'lar ile bildirilmiştir.

Resulullah (s.a.v.) efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

عَنْ جَرِيرٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِىِّ (ﷺ) فَنَظَرَ اِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً يَعْنِى الْبَدْرِ فَقَالَ اِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ.

"Şüphesiz ki sizler, ay'ı on dördünde gördüğünüz gibi kıyamet gününde rabbinizi göreceksiniz.[53]

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِىَ فَعَلَيْهَا وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

53 Buhari, K. el-Mevakıt, bab: 16, bab: 26, K. el-Ezan, bab: 129, K. et-Tefsir, Sure 50, bab: 2, K. er-Rikak, bab: 52, K. et-Tevhid bab: 24/Ebu Dâvûd, K. es-Sünne, bab: 19, Hadis No: 4729 Tirmizî, K. el-Cennet, bab: 16, Hadis No: 2551

104- Şüphesiz size, rabbinizden, hakikati gösteren deliller gelmiştir. Kim onları görürse kendi lehinedir. Kim de onlara karşı kör olursa kendi aleyhinedir. Ben, sizin üzerinize bekçi değilim.

Şüphesiz ki sizlere, rabbiniz tarafından, hidayeti sapıklıktan, imanı inkârdan ayırdeden ve sizlere hakkı gösteren apaçık deliller gelmiştir. Kim bunları görür ve bunlarla doğru yolu bulursa, hayırı kendi lehinedir. Kim de bunların ifade ettiği şeylere karşı kör olur da bunları tasdik etmezse onun kötülüğü de kendisine aittir. Ben, sizin üzerinize bir denetleyici değilim ki yaptığınız amelleri hesap edeyim. Ben ancak tebliğ edenim.

وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Kâfirler: "Onu başkalarından öğrendin." desinler ve bilen bir kavme açıklayalım diye âyetleri geniş olarak işte böyle izah ederiz.

*Müfessirler ve kıraat âlimleri bu âyette geçen ve "Başkalarından öğrendin" diye tercüme edilen (دَرَسْتَ) kelimesini farklı şekillerde okumuşlar ve okunan kıraat şekline göre de farklı mânâlar vermişlerdir.

a) Medine ve Kufe kurraları ile Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi ve Dehhakın bu kelimeyi Kur'anda tesbit edilmiş olan şekliyle (دَرَسْتَ) şeklinde okudukları ve bunun mhanâsının, "Okudun ve öğrendin" demek olduğunu söyledikleri rivayet edilmiştir. Taberi de bu kıraatı ve bu izah tarzını tercih etmiştir. Çünkü şu âyette de belirtildiği gibi, müşrikler, Resulullahı, Kur'anı başkasından okuyup öğrenmekle itham ediyorlardı. "Şüphesiz ki biz, kafirlerin, "Bu Kuranı Muhammede bir adam öğretiyor" dediklerini çok iyi biliyoruz. Kuranı Muhammede öğrettiğini iddia ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Kur'an ise açık, fasih Arapça'dır."(54)

b) Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Mücahid, Dehhak ve bir kısım Basra Kurraları bu kelimeyi (دَارَسْتَ) şeklinde okumuşlar, mânâsının da "Tartıştın, birbirinize okudunuz..." demek olduğunu söylemişlerdir. Yani, Kureyş müşrikleri, Resulullahı, ehl-i kitapla tartışarak ve onlarla karşılıklı olarak birbirlerine okuyarak öğrenmekle itham etmişlerdir.

c) Katadeden nakledilen başka bir görüşe göre bu kelime, (دُرِسَ) şeklinde okunmuş manası ise "Sana okundu bildirildi" demektir.

---

54 Nahl suresi, 16/103

d) Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Mes'uddan nakledilen bir diğer görüşe göre bu kelime (درست) şeklinde okunmuştur. Mânâsı ise "Silinip gitmiştir, zamanı geçmiştir" demektir. Yani, müşrikler Resulullaha "Senin bu okuduğun Kur'anın zamanı geçmiştir" demişlerdir. Bu âyeti "Biz bu âyetleri sana: "Sen bunu, başkalarından okuyup öğrendin" demesinler diye..." şeklinde izah edenler de vardır.

اِتَّبِعْ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٦﴾

106- Rabbin tarafından sana vahyolunana tabi ol. Ondan başka ilah yoktur. Allaha ortak koşanlardan yüzçevir.

Ey Muhammed, rabbinin sana vahyettiği emirlerine uy. Müşriklerin seni davet ettikleri putları bırak. Allahtan başka hiçbir ilah yoktur. Hakkıyla kulluk edilmeye ancak o layıktır. Allaha ortak koşanlarla tartışmayı bırak, onlardan yüzçevir.

وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكُواۜ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَف۪يظاًۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ

بِوَك۪يلٍ ﴿١٠٧﴾

107- Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen onlara vekil de değilsin.

Eğer Allah dileseydi onları da hidayete kavuştururdu. Onlar da Allaha ortak koşmazlardı. Ey Muhammed, biz seni, onların üzerine, yaptıkları amelleri denetleyen bir bekçi yapmadık. Sen onların vekilleri de değilsin ki onları müdafaa edesin.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْواً بِغَيْرِ عِلْمٍۜ

كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْۖ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ

بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

108- Kâfirlerin, Allahtan başka taptıklarına sövmeyin ki onlar da aşırı giderek bilgisizce Allaha sövmesinler. Her ümmete, yaptığı işi böylece süslü gösterdik. Sonra onların varacakları yer, rablerinin huzurudur. Rableri onlara yaptıklarını haber verecektir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler "Ey Muhammed, ya bizim ilahlarımıza hakaret etmekten vazgeçersin veya biz de senin rabbini alaya alırız." dediler ve bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu."

Katade diyor ki: "Bu âyet-i Celilenin asıl nüzul sebebi, Müslümanların, kâfirlerin putlarına sövmeleri, kâfirlerin de haddi aşarak cahillikle Allah tealaya sövmeleridir.

Bu âyet-i Kerime, herhangi bir menfaatın, büyük bir zarara yol açtığı takdirde terkedilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bir Hadis-i Şerifte Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ « مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ! وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ « نَعَمْ . يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ، فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ، فَيَسُبُّ أُمَّهُ.

"Kişinin, anne ve babasına sövmesi, büyük günahlardandır." Sahabiler: "Ey Allahın Resulü, kişi nasıl olur da anne ve babasına söver?" diye sorunca Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Kişi başkasının babasına söver, sövdüğü adam da onun babasına söver. Ve başkasının annesine söver o da onun annesine söver."(55)

Bu âyetin izahında Süddinin şunları söylediği rivayet edilmiştir: Ebu Talibin ölümü esnasında Kureyşliler demişlerdir ki: "Haydin bu adamın yanına gidelim. Kardeşinin oğlunun bize sataşmasını yasaklamasını isteyelim. Çünkü bizler, onun ölümünden sonra yeğenini öldürmekten utanırız. Çünkü Araplar diyeceklerdir ki: Onu öldürmelerine Ebu Talip engel oluyordu. O ölünce yeğenini öldürdüler." Ebu Süfyan Ebu Cehil, Nadr b. Haris, Ümeyye b. Halef, Übey b. Halef, Ukbe b. Ebi Muayf, Amr b. el-Ass ve Esved bir araya gelip "Muttalip" isimli birini Ebu Talibe gönderdiler. Kendisini ziyaret için ondan izin istidiler. Adam Ebu Talibin yanına vardı ve ona "Bunlar kavminin ileri gelenleridir. Senin

55 Müslim, K. el-İman, bab: 146, Hadis No: 90/Tirmizi, K. el-Birr, bab: 4, Hadis No: 1902 Ahmed b. Hanbel, Müsned c. 2, s. 164, 195, s. 214, 216.

nin yanına gelmek istiyorlar" dedi. Ebu Talib izin verdi . İçeri girdiler ve ona dediler ki: "Ey Ebu Talib, sen bizim büyüğümüz ve efendimizsin. Muhammed, bize de ilahlarımıza da eziyet etti. Onu çağırıp bizim ilahlarımıza sataşmaktan vaz geçmesini, bizim de onu, ilahı ile başbaşa bırakmamızı emretmeni istiyoruz." Bunun üzerine Ebu Talib Resulullahı çağırdı. Resulullah geldi. Ebu Talib ona: "Bunlar senin kavmin ve amcalarının oğullarıdır." dedi. Resulullah: "Ne istiyorsunuz?" dedi. Onlar da: "Senin, bizi ve ilahlarımızı bırakmanı, bizim de seni ve ilahını bırakmamızı istiyoruz" dediler. Ebu Talib, Resulullaha "Kavmin sana insaflı davrandı. Onların bu tekliflerini kabul et" dedi. Resulullah da buyurdu ki: "Söyleyin bana, eğer ben, bu teklifinizi kabul edeceğime dair size söz verecek olsam sizler de, söylediğiniz takdirde Araplara hakim olacağınız ve Arap olmayanları da haraç alarak boyun eğdireceğiniz bir sözü söyleyeceğinize dair bana söz verir misiniz?" Ebu Cehil dedi ki: "Baban hakkı için evet söyleriz ve onun on mislini de söyleriz. O söz nedir?" Resulullah da dedi ki: "Lailahe illallah" deyin" müşrikler bunu kabul etmediler. Yüzlerini astılar. Ebu Talib de dedi ki: "Ey yeğenim, onun dışında başka bir söz söyle. Çünkü kavmin bu sözden tedirgin oldu" Resulullah da dedi ki: "Ey amca, onlar güneşi getirip sağ elime koysalar, yine de ben bunun dışında bir söz söylemem." Resulullah bunu söyleyerek müşriklerin beklentilerinden vazgeçip ümide kapılmamalarını istedi. Fakat onlar öfkelendiler. ve dediler ki "Ya ilahlarımıza sövmekten vaz geçersin veya biz de sana ve sana emir gönderene söveriz.." İşte bu âyet bunu izah etmektedir.

وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ
عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

109- Kendilerine bir mucize gelirse, ona mutlaka iman edeceklerine dair en ağır yeminleriyle Allaha yemin ettiler. De ki: "Mucizeler ancak Allah katındadır." Onlara mucizeler geldiğinde dahi iman etmeyeceklerini siz nereden bileceksiniz?

* Âyet-i kerimedeki "Nereden bileceksiniz?.. ifadesindeki muhatabın kim olduğu hakkında farklı izahlar yapılmıştır. Mücahide göre burada kendilerine hitabedilen kimseler müşriklerdir ve cümle burada sona ermektedir. Bundan sonra gelen cümle müstakil bir cümledir. Müminlere durumu haber vermekte-

dir. Bu izaha göre âyetin bu kısmının mânâsı şöyledir: "Ey müşrikler, Allahın mucizeleri size geldiğinde iman edeceğinizi nereden biliyorsunuz?" "Ey müminler, o mucizeler onlara gelse de onlar iman etmeyeceklerdir."

Diğer bir kısım âlimler ise buradaki muhatapların müminler olduğunu söylemişlerdir. Zira müşrikler, kendilerine bir mucize geldiği takdirde iman edeceklerine dair yemin edince müminler Resulullaha demişlerdir ki: "EyAllahın Resulü, sen rabbinden bir mucize iste de müşrikler iman etsinler." Bunun üzerine Allah teala bu âyeti kerimeyi indirmiş ve müminlere buyurmuştur ki: "Ey müminler, o müşriklere, bu istedikleri mucizeler geldiğinde onların iman edeceklerini nereden biliyorsunuz?" âyet-i bu şekilde izah eden alimler (وَمَا يُشْعِرُكُمْ) cümlesinin başındaki (مَا) nın bir pekiştirme edatı olduğunun ve olumsuzluk ifade etmediğini "Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan neydi?[56] âyetindeki (مَا) gibi olduğunu söylemişlerdir.

Başka bir kısım âlimler ise buradaki hitabın müminlere yapıldığını ancak şüphesiz ki" ifadesinden maksadın "Belki de" mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve âyetin mânâsının şöyle olduğunu söylemiştir: "Ey müminler ne biliyorsunuz? Belki de bu müşriklere mucizeler geldiğinde bunlar iman etmeyecekler böylece derhal cezalandırılacaklar, ertelenmeyeceklerdir."

Taberi, İbn-i Kâ'b'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: "Resulullah (s.a.v.), birgün Kureyşlilerle konuşuyordu, Onlar dediler ki: "Ey Muhammed, sen bizlere, Musanın âsâsı bulunduğunu, onu taşa vurarak on iki göze fışkırttığını haber veriyorsun. Yine sen, İsanın, ölüleri diriltiğini, Semud kavmine mucize olarak bir Deve verildiğini söylüyorsun. O halde sen de bize bazı mucizeler getir ki biz de seni tasdik edelim" Resulullah (s.a.v.) "Size ne getirmemi istersiniz? diye sorunca Kureyşliler: "Safa tepesini altın yapmanı istiyoruz" dediler. Resulullah onlara: "Şayet bunu yaparsam beni tasdik eder misiniz?" diye sorunca dediler ki: "Evet, Allaha yemin olsun ki eğer bunu yaparsan hepimiz sana tabi oluruz." Resulullah (s.a.v.) Kalkıp dua etmeye başladı. Bunun üzerine Cebrail aleyhisselam geldi ve Resulullaha şöyle dedi: "Dileğin yerine getirilecek. İstersen Safa tepesi altın olacak. Fakat bir mucize gönderilir de buna rağmen iman etmezlerse biz onları mutlaka azaba uğratırız. İstersen bırak onları da tevbe edip imana gelenler tevbe etmiş olsunlar." Resulullah (s.a.v.) bunun üzerine dedi ki: "O halde tevbe edenler tevbe etsin." İşte bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil oldu.[57]

56 A'raf suresi 7/12
57 Taberi, c. 7, s. 210/İbn-i Kesir, c, 2, s. 164

وَنُقَلِّبُ اَفْـِٔدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ
وَنَذَرُهُمْ ف۪ي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

110- Biz onların kalblerini ve gözlerini ters çeviririz de ilk defa ona iman etmedikleri gibi şimdi de iman etmezler. Onları azgınlıkları içerisinde bırakırız, bocalayıp dururlar.

Biz o müşriklerin kalblerini imandan, gözlerini hakkı görmekten çeviririz de, daha önce Allaha ve Resulüne iman etmedikleri gibi mucizeyi gördükten sonra da iman etmezler. Biz onları, azgınlıkları içerisinde bırakırız, bocalayıp dururlar. Ne hakka ulaşırlar ne de doğruyu görürler.

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَٓا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ
قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُٓوا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

111- Eğer biz onlara, Melekleri indirseydik, ölüler kendileriyle konuşsaydı ve herşeyi karşılarında toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. fakat onların çoğu, bu hususta cehalet içindedirler.

Şayet biz o müşriklere, gözleriyle görecekleri Melekleri indirseydik ve ölüleri diriltip te onlar da senin Peygamberliğinin doğruluğunu ispat için kendileriyle konuşmuş olsalardı ve herşeyi onların karşısına toplayacak olsaydık yine de Allah dilemedikçe iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu, herşeyin, Allahın elinde olduğu hususunda cehalet içindedirler. İmanın, kendi ellerinde olduğunu zannederler. Diledikleri zaman iman edeceklerini, diledikierinde de imandan çıkabilme hürriyetine sahip olduklarını sanırlar. Halbuki durum böyle değildir. Ve Allah dilemedikçe onlar imana erişemezler.

* Kafirler, iman etmek için Resulullah (s.a.v.)'den çeşitli mucizeler göstermesini istemişlerdir. Şu âyet-i Kerimeler bu hususları beyan etmektedir: "Kafirler şöyle derler: "Bizim için yerden, suyu kesilmeyen bir kaynak çıkarmadıkça sana iman etmeyeceğiz" "Veya içinde üzüm ve hurma bulunan bir bahçen olsun, ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıt. Yahut zannettiğin gibi, göğü başımıza parça parça düşür veya Allahı ve Melekleri karşımıza getir." "Yahut altından bir evin olmalı veya göğe çıkmalısın. Allahtan, Peygamber olduğunu yazan, okuya-

bildiğimiz bir kitap getirmedikçe göğe çıktığına da inanmayız..."[58]

Görüldüğü gibi, açıklaması yapılan bu âyette, kâfirlerin bu istekleri yerine getirilse bile, Allah dilemedikçe yine de iman etmeyecekleri bildirilmektedir.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ
بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ
﴿١١٢﴾

112- Sana yaptığımız gibi her Peygamber için de insan ve cin şeytanlarından düşmanlar yaratmıştık. Bunlar birbirlerine, aldatmak için süslü sözler fısıldarlar. Eğer rabbin dilemiş olsaydı, bunu yapamazlardı. Onları iftiraları ile başbaşa bırak.

Ey Muhammed, kavminin müşriklerinden olan şu düşmanlarla seni imtihan ettiğimiz gibi senden önce gelen Peygamberleri de imtihan etmiş, onlara eziyet veren insan ve cin şeytanlarını onlara düşman yapmıştık. Bu şeytanların bir kısmı, süsledikleri batıl sözleri diğerlerine fısıldarlar ki bunları işitenler Allahın yolundan sapsınlar. Eğer rabbin dileyecek olsaydı elbette ki bunların, Peygamberlere karşı olan kötülük ve eziyetlerini bertaraf ederdi ve bunu yapamazlardı. Bırak onları, iftiralarıyla başbaşa kalsınlar. Onlara tahammül et. Çünkü onların cezalandırılması bana aittir.

* Müfessirler, bu âyette zikredilen "İnsan ve Cin şeytanlarından" neyin kast edildiğini hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Süddi ve İkrimeye göre, insanların şeytanlarından maksat, şeytanlardan, insanlara musallat olan ve onlarla beraber bulunan şeytanlardır. Cinlerin şeytanlarından maksat da, cinlere musallat olan ve onlarla beraber bulunan şeytanlardır.

Görüldüğü gibi bunlara göre şeytanlar, İblisin çocuklarıdır. İnsanların ve cinlerin herhangi bir türü, şeytan değildir.

Âyet-i kerimede, insanlara musallat olan şeytanlarla Cinlere musallat olan şeytanların, birbirlerine bir kısım yaldızlı sözleri fısıldadıkları ve Peygamberlere her iki sınıfın da düşman kılındıkları bildirilmiştir.

58 İsra suresi, âyet: 90-93

Taberi bu izah şeklini anlamanın herhangi bir yolunun bulunmadığını söylemiştir. Çünkü İblis ve onun bütün çocukları, sadece Peygamberlerine değil Ademoğullarının hepsine düşmandırlar. Allah teala bu âyette, özellikle Peygamberlere düşman olan şeytanları zikrettiğine göre buradaki şeytanlardan maksadın, sadece İblisin soyundan olan şeytanlar olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu da göstermektedir ki, buradaki, insanların şeytanlarından maksat, insanların azgınları, cinlerin şeytanlarından maksat da cinlerin azgınlarıdır. Nitekim bu hususta Ebu Zer el-"Ğifarî'nin şöyle dediği rivayet edilir:

عن أبى ذر قال أتيت رسول الله (ﷺ) وهو في المسجد فجلست فقال يا أبا ذر هل صليت قلت لا قال قم فصل قال فقمت فصليت ثم جلست فقال يا أبا ذر تعوذ بالله من شر شياطين الإنس والجن قال قلت يا رسول الله وللإنس شياطين قال نعم.

"Ben, Resulullah (s.a.v.)'e geldim. Resulullah mescitte bulunuyordu. Ben de oturdum. Bana: "Ey Eba Zer, namaz kıldın mı?" buyurdu. "Hayır" dedim. "Kalk namazı kıl" dedi. Kalktım namaz kıldım sonra oturdum. Resulullah: "Ey Eba Zer, insanların ve Cinlerin şeytanlarından Allaha sığın." dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, insanların da Şeytanı var mı?" Resulullah "Evet" buyurdu.[59]

وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٔدَةُ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

113- Bir de âhirete iman etmeyenlerin kalbleri, o süslü söze meyletsin, ondan hoşlansın ve işleyecekleri suçu işlesinler diye böyle yaparlar.

Bu insan ve Cin şeytanlarından bazıları, diğerlerine bâtıl sözleri süslü bir şekilde fısıldarlar ki, Peygamberlere tabi olan müminleri aldatıp yoldan çıkarsınlar, âhirete iman etmeyenlerin kalbleri de o sözlere meyletsin, o sözler hoşuna gitsin ve kötü amelleri işlemeye devam etsinler.

---

59 Nesei, K. el-İstiaze, bab: 48/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 178, 265

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾

114- Size kitabı genişçe açıklanmış olarak indirmişken, Allahtan başka hakem mi arıyayım? Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Kur'anın, gerçekten rabbin tarafından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O halde sakın şüphe edenlerden olma.

Ey Muhammed, bu müşriklere de ki: "Allahtan başka daha adeletli bir hakem mi arıyayım? Halbuki o size, hükümleri açıklayan Kur'anı gönderdi. Kendilerine Tevrat ve İncili verdiğimiz kitap ehli, Kur'an'ın, rabbin tarafından indirilen bir gerçek olduğunu bilirler. O halde sen, sana anlattığımız şeyler hususunda şüphe edenlerden olma.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

115- Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tamam oldu. Onun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O, herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Rabbinin sözü olan Kur'an âyetleri, vermiş olduğu haberlerin doğruluğu ve getirmiş olduğu hükümlerin adaletli olması bakımından tam kemale ermiştir. Rabbinin, kitabında bildirmiş olduğu sözlerini değiştirecek hiçbir güç yoktur. O, kullarının sözlerini çok iyi işiten ve hallerini çok iyi bilendir.

وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا
الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

116- Eğer yeryüzündekilerin çoğunluğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Çünkü onlar sadece "Zan'a uyarlar ve sadece tahmin yürütürler.

* Bu âyet-i Kerime, yeryüzünde yaşayan insanların çoğunluğunun görüşünün hakkı temsil etmediğini, çünkü bunların birtakım hayal ve kuruntulara dayandığını, bu itibarla çoğunluğun, doğru olmayan görüşüne uyulduğu takdirde, insanları Allahın yolundan saptıracaklarını bizlere öğretmekte, azınlık tarafından benimsenmiş olsa da, gerçeğe uymak gerektiğini bildirmektedir. O halde "Çoğunluk böyle düşünüyor öyleyse bu doğrudur" mantığı geçersizdir.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

117- Şüphesiz ki rabbin, yolundan kimin saptığını çok iyi bilir. O, doğru yolda olanları da çok iyi bilir.

Ey Muhammed, senin, putları Allaha denk tutan bu müşriklere uymanı yasaklayan rabbin, doğru yolundan kimlerin saptıklarını senden de diğer bütün yaratıklardan da çok iyi bilir. Doğru yolda olanları da herkesten daha iyi bilir. O halde ey Resulüm, sana emrettiklerime uy ve yasakladıklarımdan kaçın. Sana karşı çıkanlara aldırma. Zira ben, yarattıklarımı çok iyi bilmekteyim.

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

118- Eğer, Allahın âyetlerine iman ediyorsanız, Allahın adı zikredilerek kesilen hayvanlardan yeyin.

Ey Müminler, eğer gerçekten, Allahın âyetleri olan Kur'ana iman ediyorsanız, üzerine Allahın ismi anılarak sizin tarafınızdan veya ehl-i kitap tarafından kesilen hayvanlardan yeyin. Putperestlerin kestiklerini yemeyin.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا
اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ

بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

119- Size ne oluyor da, üzerine Allahın adı zikredilerek kesilenlerden yemiyorsunuz? Halbuki o size, mecbur kalmanızın dışında haram olan şeyleri geniş olarak açıklamıştır. Doğrusu, birçokları heveslerine uyarak, hiçbir ilme dayanmaksızın, insanları doğru yoldan saptırırlar. Muhakkak ki rabbin, haddi tecavüz edenleri çok iyi bilir.

Ey insanlar size ne oluyor da üzerine Allahın ismi zikredilerek kesilen hayvanların etinden yemiyorsunuz? Halbuki Allah sizlere haram kılmış olduğu şeyleri genişçe açıklamıştır. Zaruret halinde bulunursanız haram olan şeylerden zaruret miktarınca yemeniz caizdir. Birçokları hiçbir bilgiye dayanmadan sırf heva ve heveslerine uyarak insanları doğru yoldan saptırırlar. Leşlerin ve üzerine Allahın adı anılmayarak kesilen hayvanların etlerinin helal olduğunu söylerler. Şüphesiz ki rabbin, haddi aşanları çok iyi bilir. Ve onları ona göre cezalandıracaktır.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا
يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

120- Günahın açığını da gizlisini de terkedin. Şüphesiz ki günah kazananlar, yaptıklarından dolayı cezalandırılacaklardır.

Ey insanlar, gizli olsun açık olsun, Allaha karşı günah işlemekten kaçının Çünkü Allahın yasak kılmış olduğu günahları işleyenler, kıyamet gününde bunun cezasını göreceklerdir.

*Müfessirler, burada zikredilen, günahın açığından hangi günahların ve gizlisinden hangi günahların kastedildiği hususunda farklı izahlarda bulunmuşlardır.

a) Said b. Cübeyre göre burada ifade edilen, açık günahlardan maksat, Allah tealanın, evlenmelerini Nisa suresinin yirmi ikinci ve yirmi üçüncü âyetlerinde haram kıldığı kadınlarla evlenmektir. Gizli olan günahlardan maksat ise zina etmektir.

b) Süddi, Dehhak ve Mücahide göre ise açık günahtan maksat, cahiliye döneminde fuhuş yapmak için bayrak asıp açıkça ilan eden kadınlarla zina et-

mektir. Gizli günahtan maksat ise, bir kısım kadınları dost edinerek gizlice zina etmektir.

c) İbn-i Zeyd'e göre ise, açık günahtan maksat, Kabeyi tavaf ederken, soyunmak ve avret mahallini örtecek bir şey giymemektir. Gizli günahtan maksat ise zina etmektir.

Taberi, âyetin umumi ifadesinin bütün bu görüşleri kapsadığı gibi açık ve gizli yapılan diğer bütün günahları da kapsadığını söylemiştir.

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ

اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

121- Kesilirken üzerine Allahın adı zikredilmeyen hayvanları yemeyin. Bunu yapmak, Allahın yolundan çıkmaktır. Şüphesiz ki Şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için dostlarına fısıldarlar. Eğer onlara uyarsanız muhakkak ki Allaha ortak koşanlardan olursunuz.

Ey iman edenler, kendiliğinden ölmesi sebebiyle veya sizin yahut ehli kitabın kesmesi sebebiyle, kesilirken üzerine Allahın ismi anılmayan veya müşrikler onları putları için kestiklerinden üzerlerine Allahın ismi anılmayan hayvanlardan yemeyin. Üzerine Allahın ismi anılmayarak kesilen hayvanlardan yemek, Allaha itaatten ayrılmaktır, fasıklıktır. Şüphesiz ki bir kısım şeytanlar, kendi dostlarına vesveseleler verirler ki, o dostları sizinle, Allahın ismi anılmayarak kesilen hayvanların yenebileceği hususunda tartışsınlar. "Kendi kestiğinizi yiyorsunuz da Allahın öldürdüğünü niçin yemiyorsunuz?" şeklinde konuşsunlar. Eğer sizler, şeytanlara ve dostlarına itaat edecek olursanız şüphesiz ki sizler, müşrikler olursunuz.

* Müfessirler, kesilirken üzerlerinde Allahın ismi anılmayan hayvanların yenmelerini yasaklayan bu âyetle neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a) Ata'ya göre bu âyet-i kerime Arapların putları için kestikleri hayvanların yenilmelerinin yasak olduğunu bildirmektedir.

b) Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyet, kesilmeden ölen hayvanların yenmelerinin yasak olduğunu bildirmektedir.

c) Muhammed b. Sîrîn ve Abdullah b. Yezid el-Hıtmî'ye göre bu âyet-i kerime kasıtlı olsun kasıtsız olsun, kesilirken üzerine Allahın ismi anılmayan bütün hayvanların yenilemeyeceklerini bildirmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: "Allah teala bu âyet-i kerime ile, putlar için kesilen hayvanları kendiliğinden ölen hayvanları ve kestiği yenmeyen bir kimse tarafından kesilen hayvanları kastetmiş ve bunların yenilmeyeceklerini beyan etmiştir.

Müslüman bir kimsenin, unutarak, besmele çekmeksizin kesmiş olduğu hayvanın etinin yenilemeyeceğini söyleyenlerin görüşüne gelince, bu görüş şaz bir görüş olduğundan ve güvenilir kimselerin bu şekilde kesilen hayvanların helal olduklarına dair olan ittifaklarına ters düştüğünden, itibar edilmeyen bir görüştür.

Âyet-i kerimede, üzerine Allahın ismi anılmadan kesilen hayvanın veya leşin yenilmesinin fasıklık olduğu zikredilmektedir.

Abdullah b. Abbasa göre buradaki fasıklıktan maksat, günahkar olmaktır. Diğer bir kısım âlimlere göre ise dinden çıkıp kafir olmaktır.

Âyet-i kerimede: "Şüphesiz ki şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için, dostlarına fısıldarlar... buyurulmaktadır.

Müfessirler burada zikredilen şeytanlardan ve şeytanların vesvese verdiği dostlarından kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşlerikretmişlerdir:

a) İkrimeye göre, burada zikredilen şeytanlardan maksat, insanlardır. Bunlar da Farslar ve onların dininde olan ateşperestlerdir. Şeytanların dostlarından maksat ise Kureyş müşrikleridir. Farslar Kureş müşriklerine mektup yazarak Resulullahla şöyle tartışmalarını istemişlerdir. "Siz Allahın emrine uyduğunuzu zannediyorsunuz. Bununla birlikte Allahın altın bıçakla kesip öldürdüğünü yemiyor, kendi kestiğinizi yiyorsunuz. "İşte burada şeytanlık yapanlar Farslardır. Onların dostları ise kendileriyle antlaşmalı olan Kureyş müşrikleridir. Onlara söylenen yaldızlı sözler ise, "Allahın kestiğini yemiyor, kendi kestiğinizi yiyorsunuz." şeklindeki sözleridir.

b) İkrime, Abdullah b. Abbas, Hadremi, Dehhak, Mücahid, Katade ve Süddiden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilen şeytanlardan maksat,İblisin soyundan gelen gerçek şeytanlardır. Şeytanların dostlarından maksat ise onların vesveselerine uyan Kureyş müşrikleridir.

Bu hususta İkrime diyor ki: "Müşriklerden bazı insanlar Resulullaha geldiler ve ona dediler ki: "Söyler misin bize, ölen bir koyunu kim öldürmüştür? Resulullah da dedi ki: "Allah öldürmüştür. "Müşrikler de dediler ki: "Sen, kendi öldürdüğü ve arkadaşlarının öldürdüğünü helal, Allahın öldürdüğünü ise haram

sayıyorsun ha?" İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ عَبْدِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَتَى أُنَاسٌ النَّبِىَّ (ﷺ) ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ: أَنَأْكُلُ مَا نَقْتُلُ وَلاَ نَأْكُلُ مَا يَقْتُلُ اللهُ؟ فَأَنْزَلَ اللهُ : (فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ - إِلَى قَوْلِهِ - وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ) .

"Bir kısım insanlar Resulullaha geldiler ve dediler ki: "Ey Allahın Resulü, biz kendi öldürdüğümüzü yiyor, Allahın öldürdüğünü ise yemiyoruz." İşte bunun üzerine Allah teala bundan öncekini ve bu âyeti indirdi.(60)

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, burada zikredilen şeytanlardan maksat, gerçek şeytanlar, onların dostlarından maksat ise Yahudilerdir. Yahudiler, Resulullaha gelerek "Kendi öldürdüğümüzü yiyor, Allahın öldürdüğünü ise yemiyoruz, bu nasıl oluyor?" demişler, bunun üzerine de bu âyet nazil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüş burada şunu söylemektir: "Allah teala burada, leşin yenileceği hususunda müminlerle tartışmaları için, bazı şeytanların, kendi dostlarına vesvese verdiklerini bildirmiştir. Bu şeytanlar, bir kısım azgın insanlar olabilir, ki bunlar, insanlardan dost edindiklerine leşin yenileceği hususunda tartışmalar için onlara vesvese verirler. Bu şeytanlar, gerçek şeytanlar da olabilirler ki bunlar da, insanlardan olan dostlarına bu gibi vesveseleri verirler. Her iki cinsten olan şeytanların birbirleriyle yardımlaşmış olmaları da muhtemeldir. Nitekim bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "Sana yaptığımız gibi her peygamber için de insan ve cin şeytanlarından düşmanlar yaratmıştık.(61)

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikredilmiştir:

Hasan-ı Basri ve İkrimeye göre bu âyet-i kerime mensuhtur Ehl-i Kitabın kestiğinin yenileceğini belirten âyet bunu neshetmiştir.

Âlimlerin çoğunluğuna göre ise bu âyet-i kerime mensuh değildir, muhkemdir. Ehl-i kitabın kestiklerinin yenilmesi, başka bir âyette zikredilmiş, o âyet ise bunu neshetmemiştir.

60 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 6, HN. 3069
61 En'am 6/112

Taberi sözlerine devamla diyor ki, "Doğru olan görüş, bu âyetin mensuh olmadığını söyleyen görüştür. Zira, ehl-i kitabın kestiğinin yenileceğini beyan eden âyetle bu âyet arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü Allah teala bu âyetle bizlere, leş'in ve putlar için kesilenlerin yenilemeyeceklerini bildirmiştir. Ehl-i kitap ise, kendilerine kitap verilen kimselerdir. Onlar bu kitapların hükümleriyle amel ederler. Müslümanlar hayvanları kendi dinlerine göre kestikleri gibi onlar da kendi dinlerine göre keserler. Kestikleri hayvanların üzerine besmele çekip çekmemeleri önemli değildir. Ancak, hayvanı kesen kimse, kestiği hayvanın üzerine besmele çekmeyi, Allahın sıfatlarının bulunmadığı kanaatıyla veya Allahtan başka bir şeye taptığından dolayı terkedecek olursa. İşte böyle bir kimsenin kestiğini yemek haramdır. Böyle bir kimse besmele çekse bile kestiği yenmez.[62]

أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

122- Ölü iken (hidayetle) diriltip kendisine insanlar arasında yürüyecek bir nur verdiğimiz bir kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan çıkmayan kimse gibi midir? İşte kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterildi.

İnkâr içinde bulunduğundan, ölü gibi olduğu halde, kendisine iman nasip ederek dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında onunla yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimse, kâfirlikte devam ettiği için, inkârın karanlıkları içerisinde kalan, ondan çıkıp hidayete eremeyen kimse gibi midiri? Elbette ki bunlar eşit değildirler. Kafirlere, yapmış oldukları ameller süslü gösterilmiştir.

*Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli rivayetler vardır. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet, Hz. Hamza ile Ebu Cehili anlatmaktadır. Zira birgün Ebu Cehil, Resulullahın üzerine Deve işkembesi atmış bu durum Hz. Hamzaya bildirilmiş, henüz Müslüman olmayan Hamza avdan döndüğü bir sırada imiş ve elinde ok ve yayı bulunuyormuş. Hamza Ebu Cehile gidip onu elindeki yayla dövmeye başlamış. Ebu Cehil ise ona yalvararak demiştir ki: "Ey Ebu Ya'lâ, Muhammedin, bizi geri zekalı olarak görmesini, ilahlarımıza sövmesini, atalarımıza karşı çıkmasını görmüyor musun? Hamza da şu cevabı vermişti: "Sizden daha beyinsiz kim var? Allahı bırakıp tanrı diye taşlara tapıyorsunuz.

62 Üzerine Allahın ismi anılmadan kesilen hayvanların etlerinin yenip yenmeyeceğine dair geniş bilgi için, Maide suresinin üçüncü âyetinin izahına bakınız.

Ben şehadet ederim ki Allahtan başka ilah yoktur. Onun hiçbir ortağı yoktur. Muhammed de onun kulu ve Peygamberidir."

Mukatil, bu âyetin Resulullah ile Ebu Cehil hakkında indiğini, İkrime de âyetin, Ammar b. Yâsir ile Ebu Cehil hakkında indiğini, Dehhak ise, Hz. Ömer ile Ebu Cehil hakkında indiğini söylemişlerdir.

Aslında âyetin hükmü geneldir. Her Mümin ve kâfiri kapsamaktadır.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا
بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

123- Böylece biz, her ülkenin ileri gelenlerini oranın suçluları yaptık ki orada tuzaklar kursunlar. Halbuki onlar sadece kendi aleyhlerine tuzak kurarlar. Fakat bunun farkında değildirler.

Biz, kafirlere, yaptıklarını süslü gösterdiğimiz gibi, her şehrin ileri gelenlerini de oranın, Allaha ortak koşan ve isyan eden suçluları kıldık. Böylece insanları aldatsınlar, bâtıl sözleriyle ve tutarsız davranışlarıyla onları kandırmış olsunlar. Halbuki onlar, ancak kendilerini aldatmış olurlar. Çünkü Allah onları kontrol altında bulundurmaktadır. Onlar ise bunu hissetmezler. Allahın, kendileri için nasıl bir yakıcı azap hazırladığını nereden hissedecekler?

*Nisaburî, "Garâibül Kur'an" adlı tefsirinde, Zeccacın, memleketin ileri gelenlerinin suçlular olması durumunu şöyle izah ettiğini anlatıyor: "İleri gelenler suçludur. Çünkü ihanet etmeye, tuzak kurmaya, asılsız şeyleri insanlar arasında yaymaya, diğer insanlardan daha fazla güç yetirebilirler. Bir de kişinin malının çokluğu veya mevkiinin yüksekliği, onun azmasına ve bunları muhafaza için her çareye başvurmasına, hatta, aldatma, ihanet etme, yalan söyleme, aleyhte konuşma, laf taşıma, yalan yere yemin etme gibi bir kısım ahlaksızlıkları işlemesine sebep olur. Dolayısıyle ülkesinin azgınlarından olur.

Bu hususta Allah teala, İsra suresinin onaltıncı âyetinde şöyle buyuruyor: "Biz, bir ülkeyi yok etmeyi dilediğimizde oranın zevk düşkünlerine hakka uymalarını emrederiz. Fakat onlar, dinlemeyip yoldan çıkarlar. Artık o ülke yok olmayı hak eder biz de o ülkeyi tamamen helak ederiz."

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ

اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Onlara bir âyet geldiği zaman: "Allahın Peygamberlerine verilenin aynısı bize de verilmedikçe iman etmeyiz" derler. Allah, Peygamberliğini nereye vereceğini daha iyi bilir. Suçlu olanlara, yaptıkları hiylelerinden dolayı, Allah katından bir zillet ve şiddetli bir azap erişecektir.

O müşriklere, Allah tarafından, Muhammedin Peygamberliğinin doğru olduğunu gösteren bir delil geldiği zaman onlar: "Allahın Peygamberlerine verilen mucizeler bize de verilmedikçe onun Peygamberliğine asla iman etmeyiz" derler. Kimin Peygamberliğe layık olduğunu Allah daha iyi bilir ve Peygamberliğini ona verir. Peygambere iman etmeyen suçlulara ise, İslama ve Müslümanlara karşı tuzak kurmaları sebebiyle Allah katında bir zillet ve şiddetli bir azap vardır.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ
يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ
الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

125- Allah, kimi hidayete erdirmek isterse onun gönlünü İslama açar. Kimi de saptırmak isterse sanki göğe yükseliyormuş gibi gönlünü dar ve sıkıntılı kılar. İşte böylece Allah, iman etmeyenlerin üzerine azap yağdırır.

Allah, kimi doğru yola kavuşturmayı dilerse, gönlünü İslama açar, kalbini onunla nurlandırır. Ve ufkunu onunla genişletir. Kimi de saptırmayı dilerse gönlünü dar ve sıkıntılı kılar. Oraya iman nuru girmez, öğütler ulaşamaz. Böyle bir insan, çektiği sıkıntı bakımından sanki göğe yukarı tırmanan birisidir. İşte böylece Allah teala, iman etmeyenlerin üzerine azap yağdırır. Şeytanı onlara musallat kılar. ve murdarlıklara ve belalara uğratır.

* Âyet-i Kerimede, hidayete eriştirilen kimsenin göğsünün ve gönlünün İslama açılacağı zikredilmektedir. Sahabe-i Kiram bu âyetin mânâsını, Peygam-

ber Efendimizden sorarak: "Ey Allahın Resulü, hidayete eren kişinin göğsü nasıl açılır?" demişler, Resulullah da onlara şu cevabı vermiştir. "İslam bir nur olarak onların gönlüne konur, onların gönlü de bu nur ile açılır, huzura kavuşur. Sahabiler: "Böyle olanı belirtecek bir alâmet var mıdır Ey Allahın Resulü?" diye sormuşlar. Resulullah da: "Ebedî yurda yönelmek, aldatan yurttan kaçınmak ve ölüm gelmeden önce ona hazırlanmaktır" buyurmuştur."

Âyet-i Kerimede, Allahın Allahın saptırdığı kişinin, hırçın, ufku dar biri olacağı, âdeta göğe tırmanır bir halde olacağı beyan edilmektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Rics" kelimesi geçmektedir. Abdullah b. Abbas bunun mânâsının "Şeytan" olduğunu söylemekte, Mücahit "Kendisinde herhangi bir hayır bulunmayan şey" olduğunu bildirmekte, Abdurrahman b. Zeyd ise bundan maksadın, azap olduğunu söylemektedir. Taberi ise bu son görüşü tercih etmiştir.

Taberiye göre buradaki "Rics" kelimesinden maksat, "Necis" demektir. Çünkü Resulullah (s.a.v.) şu hadis-i şerifinde "Rics"i, Necis manasında kullanmıştır. Resulullah buyurmuştur ki: "Sizden biriniz tuvalete girdiğinde şunu söylemekten üşenmesin: "Ey Allahım, murdar olan, necis olan, pis olan ve pislikten, o kovulmuş şeytanın şerrinden sana sığınırım."

وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًاۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126- İşte rabbinin doğru yolu budur. Şüphesiz biz, hatırlayıp ibret alan bir kavim için âyetleri geniş bir şekilde açıkladık.

Rabbinin, kulları için seçtiği din işte budur. Dosdoğrudur. Bunda hiçbir eğrilik yoktur. Biz, âyet ve delillerimizi, düşünüp ibret alan bir topluluk için açıkladık.

* Âyet-i Kerimede: "Hatırlayıp ibret alan bir kavim" zikredilmektedir. Çünkü Hakkı bâtıldan, gerçeği gerçek olmayandan ayıracak olanlar bu kavimden olanlardır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

وَهُوَ حَبْلُ اللّٰهِ الْمَتِينُ، وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ، وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ.

"Bu Kur'an, Allahın sağlam bir ipidir. hikmet dolu bir zikirdir. Ve dosdoğru bir yoldur."[63]

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

127- Rablerinin katında onlara güven yurdu olan Cennet vardır. Yaptıkları iyi amelden dolayı, Allah onların dostudur.

Allahın âyetlerini düşünen, onlardan ibret alan, onların ifade ettikleri mânâların inceliklerine inen o topluluk için, rableri katında, Selamet yurdu olan Cennet vardır. Allah, yapmış oldukları amellerden dolayı onların dostudur.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ
مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ
النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128- Allah onların hepsini bir araya topladığı gün, cinlere: "Ey Cin topluluğu, insanların çoğunu yoldan çıkardınız." der. İnsanlardan, Cinlerin dostu olanlar da şöyle derler: "Rabbimiz, biz birbirimizden faydalandık. Nihayet bize tayin ettiğin vademize ulaştık." Allah da: "Sizin durağınız Cehennemdir. Orada Allahın dilemesi müstesna, ebedî olarak kalacaksınız." der. Şüphesiz rabbin, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyi çok iyi bilendir.

Allah, kıyamet gününde müşrikleri, dostları olan Cin şeytanlarıyla bir araya topladığı zaman onlara: "Ey Cin topluluğu, şüphesiz ki insanlardan birçoğunu saptırdınız." diyecektir. Cinlerin, insanlardan olan dostları ise şöyle derler: "Ey rabbimiz, dünyada biz birbirimizden faydalandık ve senin, ölümümüz için tayin ettiğin vakte ulaştık. "Allah da onlara: "Sizin varıp kalacağınız yer Cehen-

63 Tirmizî, K. el-Fadail el-Kur'an, bab: 14, Hadis No: 2906/Dârimî, K. el-Fadail, el-Kur'an bab: 1

nem ateşidir, orada ebedî olarak kalacaksınız. Allahın dilemiş olduğu süre hariç. O da kabirlerinizden çırıp Cehennem ateşine varacağınız zamandır." der. Şüphesiz ki rabbin, yaratıklarının işlerini zevk ve idare etmekte hüküm ve hikmet sahibidir ve onları çok iyi bilmektedir.

* Âyet-i Kerimede geçen "Birbirimizden faydalandık." ifadesinden maksat, Şeytanların, insanlara şehvani şeyleri süslü göstermeleri ve haramları yaldızlamalarıdır. Şeytanların insanlardan faydalanmaları ise, insanların kendilerine itaat etmeleri, sözlerini dinlemeleri ve şeytanların, insanları sevk ve idare-denler haline gelmeleridir.

وَكَذٰلِكَ نُوَلّ۪ي بَعْضَ الظَّالِم۪ينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

129- İşte biz böylece, kazandıkları günahlardan dolayı zalimlerin bir kısmını, diğer bir kısmının başına dikeriz.

İnsanların zarara uğrayanlarını, kendilerini aldatan Cin taifesiyle dostlar kıldığımız gibi, zalimleri de zulüm ve azgınlıklarının cezası olarak birbirlerine musallat ederiz. Onları birbirleriyle helak eder ve onları birbirine düşürerek intikam alırız.

* Diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyuruluyor: "Kim, rahman olan Allahı anmaktan yüzçevirirse, biz ona, bir şeytan musallat ederiz. Artık o şeytan her zaman onunla beraberdir."[64]

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَات۪ي
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِر۪ينَ ﴿١٣٠﴾

130- "Ey Cin ve insan topluluğu, içinizden size âyetlerimi okuyan ve sizi, bugününüze kavuşacağınız hususunda uyaran Peygamberler gelmedi mi? Onlar: "Kendi aleyhimize şahidiz" derler. Dünya hayatı onları aldattı ve kendi aleyhlerine, kâfir olduklarına dair şahitlik ettiler.

---

64 Zuhruf suresi, âyet: 36

* Allah teala, kıyamet gününde cin ve insanların kâfirlerini bir araya toplayarak onları kınamak için şöyle buyuracaktır: "Ey Cin ve İnsan topluluğu, size içinizden, âyetlerimi anlatan ve sizi bugünle karşılaşacağınız hususunda uyaran Peygamberler gelmedi mi? Yaptıklarınızın yanlış olduğuna dair sizi uyarmadı mı? Aynı şekilde devam ettiğiniz takdirde azabımla karşılaşacağınızı sizlere bildirmediler mi de hiç düşünüp ibret almadınız bı?

Bu iki topluluktan kâfirler şu cevabı vereceklerdir: "Evet, Peygamberlerinin bize gelip senin emir ve yasaklarını tebliğ ettiklerini itiraf ediyor ve kendi aleyhimize şahitlik yapıyoruz"

Evet, bunları dünya hayatının süsleri aldatmıştır. Bunlar, kendi aleyhlerine, kâfir olduklarına dair şahitlik etmiş olacaklar ve suçlarını itiraf edeceklerdir.

* Müfessirler, cinlere bizzat kendilerinden Peygamberler gönderilip gönderilmediği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a) Dehhaka göre, insanlara, insanlardan Peygamberler gönderildiği gibi Cinlere de cinlerden Peygamberler gönderilmiştir. Çünkü bu âyet-i kerimede "Ey cin ve insan topluluğu, içinizden size, âyetlerimi okuyan ve sizi, bu gününüze kavuşacağınız hususunda uyaran, Peygamberler gelmedi mi?" buyurulmuş, onlar da geldiğini itiraf etmişlerdir.

b) İbn-i Cüreyce göre ise cinlere cinlerden peygamberle gönderilmemiştir. Çünkü Allah teala, cin taifesinden hiçbir peygamber göndermemiştir. Ancak cinlere, insanlara gönderilen peygamberler tarafından vazifelendirilen uyarıcılar gitmiştir. Bunlar Kuranı işittikten sonra gidip kavimlerini uyarmışlardır. Bu âyette, cinlerden de Peygamberler gönderildiği zannına kapılmak mümkün ise de aslında onlardan peygamber gönderilmemiş, cin ve insan taifelerinin birinden, her iki topluluğa da Peygamber gönderilmiş, bu nedenle cin ve insan birlikte zikredilmiştir.

ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

131- Bu böyledir. Çünkü rabbin bir ülkeyi, halkı gaflette iken haksız yere helak edici değildir.

Bu iş böyledir. Biz, Peygamberler gönderdik. Bu Peygamberler vasıtasıyla cinleri ve insanları uyardık. Çünkü senin rabbin, halkı uyarılmamış olan gaflet içindeki bir ülkeyi haksız yere helak etmez.

* Ayette geçen "Rabbın bir ülkeyi haksız yere helak edici değildir" ifade-

si iki şekilde izah edilmiştir.

Birinci izah şöyledir "Rabbin kendisine ortak koşarak zulme düşen bir ülkeyi derhal helak etmez. Onlara peygamberler gönderir ve kendilerini uyarır. Eğer vazgeçmezlerse ondan sonra onları helak eder. Ta ki onlar, "Biz herhangi bir müjdeleyen ve uyaran gelmedi." demesinler. Bu izaha göre haksızlık yapma, ülkenin sıfatı olmaktadır.

İkinci izah şekli de şöyledir: "Rabbin, bir ülkeyi, peygamberler, mucizeler ve ibretler gönderip uyarmadan önce o ülke halkını suçsuz olarak helak etmez. Zira Allah, kullarına asla zulmetmez." Bu izaha göre haksızlık yapma, Rabbın sıfatıdır.

Taberani birinci izah tarzının âyet-i kerimenin üslubuna daha uygun olduğunu ve bu itibarla da tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Biz, bir Peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz."[65] "... Hiçbir ümmet yoktur ki içinde bir uyarıcı bulunmuş olmasın."[66]

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

132- Herkesin, yaptığı işlerden dolayı dereceleri vardır. Rabbin, onların yaptıklarından habersiz değildir.

Her amel edenin yaptığı hayır veya şer işlerine göre dereceleri vardır. Rabbin, bunların yaptıklarından gafil değildir. Ve herkesi ameline göre mükafaatlandırsın veya cezalandırsın diye amellerini tesbit ettirmektedir.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ
مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

---

65 İsra suresi, âyet: 15
66 Fâtır suresi, âyet: 24

133- Rabbin hiçbir şeye muhtaç değildir. Merhamet sahibidir. Sizi, başka bir kavmin soyundan getirdiği gibi, dilerse sizi de yok edip, sizden sonra yerinize dilediğini getirir.

Ey Muhammed, rabbin, yarattıklarına asla muhtaç değildir. Aksine o, yarattıklarına lütufta bulunmaktadır, merhamet sahibidir. Eğer rabbinizin emirlerine karşı gelirseniz, sizden evvelki toplulukları yok edip yerlerine onların soyundan sizi getirdiği gibi, sizi de yok edip yerlerinize dilediğini getirir.

* Allah teala, bu âyet-i Kerimede, mutlak kudret sahibi olduğunu, yarattıklarının kendisine muhtaç olduklarını ve dilediği zaman, yaşamakta olan toplulukları helak edip yerlerine yeni topluluklar getirebileceğini beyan ediyor. Ve, kullarının, başıboş olmadıkları hususunda kendilerini uyarıyor.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyuruluyor. "İşte sizler, Allah yolunda mallarınızı harcamaya davet ediliyorsunuz. Amma içinizden kimisi cimrilik ediyor. Kim, cimrilik ederse, kendine cimrilik etmiş olur. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, amma sizler muhtaçsınız. Eğer haktan yüzçevirirseniz, Allah, yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar."(67) "Ey insanlar, sizler, Allaha muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layıktır." "Eğer dilerse sizi yok eder de yerinize yeni varlıklar getirir."(68)

إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

134- Size vaadedilen şeyler mutlaka gelecektir. Ve siz, Allahı âciz bırakamazsınız.

Şüphesiz ki âhirette size geleceği vaadedilen ceza veya mükafaatlar, mutlaka gerçekleşecektir. Sizler bu hususta Allahı âciz bırakamazsınız. Çünkü sizler, onun hakimiyeti altındasınız. O, sizleri, ölüp çürümenizden sonra bile aynen diriltecektir. Ve yaptıklarınıza göre hesaba çekecektir.

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

67 Muhammed suresi, âyet: 38
68 Fâtır suresi, âyet: 15, 16

135- Ey Muhammed, de ki: "Ey kavmim, gücünüzün yettiğini yapın. Muhakkak ki ben de yapacağım. Yakında o yurdun âkıbetinin kimin olacağını bileceksiniz." Şüphesiz ki zalimler kurtuluşa eremezler.

Ey Muhammed, kâfirlere de ki: "Siz kendi yolunuzda gücünüzün yettiğini yapın. Ben de rabbimin bana emrettiğini yapıyorum. Âhiret yurdunda güzel âkıbetin kimin olacağını, azabı gözünüzle görünce bilmiş olacaksınız. Şu da bir gerçektir ki, zalimler kurtuluşa eremezler.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا
هٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا
يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ
سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

136- Allahın yarattığı ekin ve hayvanlardan ona pay ayırdılar ve kendi tutarsız zanlarına göre: "Bu Allahındır. Şu da ortak koştuklarımızındır." dediler. Ortakları için ayırdıkları, Allah için verilmezdi. Fakat Allah için ayırdıkları, ortakları için verilirdi. Bu hükümleri ne kötüydü.

Allaha ortak koşanlar, Allahın yarattığı ekinlerden, hayvanlardan, Allah için belli paylar ayırdılar ve tutarsız zanlarına göre: "Şu pay Allaha aittir, bu da Allaha ortak koştuğumuz şeylere aittir." dediler. Ortak koştuklarının paylarına düşen şeyleri muhafaza ettiler, ondan herhangi bir şeyi Allahın payına karıştırmadılar. Allahın payına ayırdıkları şeyler, ortak koştukları şeylerin paylarına karışınca da aldırış etmediler. Ve "Allahın buna ihtiyacı yok." dediler. Vermiş oldukları hüküm ve karar ne kötüdür.

* Rivayet olunduğuna göre, müşrikleri elde ettikleri tarım ürünlerinden ve yetiştirdikleri hayvanlardan bir miktar Allah için bir miktar da diğer ilahlarına ayırırlardı. Allah için ayırdıklarını misafirlerec fakirlere, diğer ilahları için ayırdıklarını da, o ilahların bakımına, onların huzurunda yapılacak âyine, kesilecek kurbana ve hizmetçilere harcarlardı. Eğer, Allah için ayırdıkları ürün ve hayvanlar çoğalır ve gelişirse, onları değiştirerek ilahlarına verir fakat ilahlarına ayırdıkları çoğalır ve iyi gelişirse onları değiştirmez ilahlarına bırakırlardı. İbn-i Zeyd demiştir ki: "Müşrikler, Allaha ayırdıkları hayvanları kestiklerinde, onların üzerine putların isimlerini anmadan yemezlerdi. Putları için kestiklerini ise,

Allahın ismini anmaksızın yerlerdi."

İşte âyet-i kerime, onların bu anlamsız ve çirkin işlerine işaret etmektedir.

وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ
شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

137- Yine ortak koştukları şeyler, müşriklerden çoğuna, çocuklarını öldürmeyi süslü gösterdi ki, müşriklerin helak olmalarına ve dinlerinde şüpheye düşmelerine sebep olsunlar. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Ey Muhammed, onları iftiraları ile başbaşa bırak.

Allaha ortak koşulan put ve şeytanlar, kendilerine tapanlara, ekin ve mallarının bir kısmını Allaha bir kısmını da ortak koştuklarına ayırmalarını süslü gösterdikleri gibi yine bu şeytanlar ve putlar, müşriklerden çoğuna, yaşamalarını şerefsizlik saydıkların kızlarını, diri diri toprağa gömerek öldürmelerini ve fakirlik korkusuyla çocuklarını katletmelerini süslü göstermiştir. Böyle yapıyorlardı ki kendilerine tapan bu şaşkın insanlar helak olsunlar ve dinlerinde şüpheye düşüp doğru yoldan sapsınlar. Eğer Allah dileseydi, Allaha ortak koşanlar bunları yapamazlar, çocuklarını öldüremezlerdi. Fakat Allah onları serbest bıraktı onlar da şeytana uydular ve bunları yaptılar. Ey Muhammed, sen onları, yaptıkları iftiralarla başbaşa bırak.

*Müşrikler, bir taraftan, kızlarının kaçırılıp cariye yapılacaklarından korkarak ve bu sebeple şereflerini korumak amacıyla kız çocuklarının doğmasını istemiyorlar, şayet kızları doğarsa onları diri diri toprağa gömdükleri oluyordu.

Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "Onlardan biri kız çocuğu ile müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolar, yüzü simsiyah kesilir." "Kız çocuğunun kendisine müjdelenmesinden utanarak halktan gizlenmeye çalışır ve şöyle düşünür: Kız çocuğunu zillet ve ar pahasına korusun mu yoksa diri diri toprağa gömüp öldürsün mü? Dikkat edin, verdikleri hüküm ne kötüdür."[69]

Diğer taraftan da ellerine fırsat geçtiğinde başkalarının kızlarına ve namuslarına saldırmaktan geri durmuyorlardı.

---

69 Nahl suresi, âyet: 58, 59

* İslâm nizamı gelince bu cahiliye âdetine son verdi. Masum olarak öldürülen bu yavruların hesabının sorulacağını beyan etti. "Diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun hangi suçla öldürüldüğü sorulduğu zaman."(70) "Herkes önceden hazırlayıp gönderdiğini görecektir."(71)

Evet, bu cinayetlerin hesabı âhirette mutlaka sorulacaktır.

وَقَالُوا هٰذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ
حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ
سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾

138- Müşrikler, bâtıl zanlarıyla: "Şu hayvanlarla ekinler yasaktır. Onları sadece bizim istediklerimiz yiyecektir. Şu hayvanların da sırtları binmeye ve yüklemeye haram kılınmıştır." dediler. Ayrıca bir kısım hayvanları da (keserken) Allaha iftira ederek Allahın adını onların üzerine zikretmezler. Allah onları, yaptıkları iftira sebebiyle cezalandıracaktır.

Bu cahil müşrikler, tutarsız zanlarıyla şöyle dediler. "Şunlar, haram olan hayvanlar ve ekinlerdir. Onlardan, ancak bizim istediğimiz kişiler yiyebilir."

Yine bunlar: "Şunlar da bir kısım hayvanlardır ki, sırtlarına binilmek yasak kılınmıştır." derlerdi. Yine Allaha iftira ederek bir kısım hayvanları da kestiklerinde üzerlerine Allahın ismini anmıyorlardı. Putlarının ismini anıyorlardı. Veya o hayvanların üzerine binerek Hacca gitmiyorlardı yahut Allaha karşı yalan uydurarak bunları sağdıklarında veya üzerlerine bindiklerinde, Allahın adını anmıyorlardı. Allah onları, kendisine karşı uydurmuş oldukları yalanlar sebebiyle cezalandıracaktır.

*Müşrikler, "Şunlar, haram olan hayvan ve ekinlerdir", derken putlarına ayrıldıkları malları veya "Bahire..." gibi hayvanları kastediyor. "Onlardan ancak bizim istediğimiz kişiler yiyebilir" derken de putlarını ve onların hizmetçilerini kastediyorlardı.

Yine müşrikler, "Şunlar da bir kısım hayvanlardır ki sırtlarına binilmek yasak kılınmıştır." diyorlardı ve bu hayvanları da, Bahîre, Sâibe, Vasîle, ve

70 Tekvir suresi, âyet: 8, 9
71 Tekvir suresi, âyet: 14

Hâm diye isimlendiriyorlardı. Bu hususta daha geniş bilgi, mâide suresinin yüzçüncü âyetinde verilmiştir. Oraya bakılabilir. Üzerlerine Allâhın adının anılmadığı hayvanladan maksat ise, üzerlerine bbindiğinde Allahın adı asla anılmayan ve kendilerine binilerek Hacca gidilmeyen hayvanlardır.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَٓاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

139- O müşrikler: "Bu hayvanların karınlarındaki şeyler sadece erkeklerimize ait olup hanımlarımıza haram kılınmıştır." dediler. Bununla beraber o ölü doğarsa o zaman hepsi onda ortaktır. Allah onların bu yanlış vasıflandırmalarının cezasını verecektir. Çünkü o, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyi çok iyi bilendir.

O müşrikler, belirli hayvanları kastederek "Bu hayvanların karnında bulunan yavru ve sütler, erkeklerimize aittir, hanımlarımıza haram kılınmıştır." derler. Şayet onların karnında bulunanlar ölü doğar ya da hayvanlar ölürse, kadın erkek onların hepsi ölen bu hayvanı yemede ortak olurlardı. Allah bunları, kendisine karşı yalan uydurup, helali haram, haramı helal olarak vasıflandırmalarına karşılık cezalandıracaktır. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyi çok iyi bilendir.

* Allah teala, müşriklerin bu huylarına, Nahl zuresinin yüz on altıncı âyetinde işaretle buyuruyor ki: "Dilinizin alıştığı yalanlarla "Bu helaldir, bu haramdır." demeyin. Aksi halde bu sözlerinizle Allaha yalan isnad etmiş olursunuz. Şüphesiz ki Allaha yalan isnad edenler hiçbir zaman kurtuluşa eremezler."

Müşrikler, belli hayvanların karınlarında bulunanların, sadece erkeklereait olduğunu söylemişlerdir. Bu hayvanlardan maksat, "Bahire" ve "Sâibe" gibi hayvanlardır. Bunların karınlarında bulunan şeylerden maksat ise, Abdullah b. Abbas, Katade ve Âmir eş-Şa'biye göre bu hayvanların sütleridir. Müşrikler, bu hayvanların sütlerini sadece erkeklerine yediriyor, kadınlarına haram olduğunu iddia ediyorlardı. Bu hayvanlar ölünce de, erkek kadın, hepsi birden onların etinden yiyorlardı.

Süddiye göre ise bu hayvanların karınlarında bulunandan maksat, hay-

vanların karnında bulunan yavrularıdır. Bu yavrular, canlı olarak doğarsa onlar sadece erkeklere ait olur, kadınlara yasak sayılırdı. Ölü olarak doğunca da kadın erkek hep birlikte onu yerlerdi.

Taberi, âyetin umumi olan ifadesinin hayvanların hem sütlerine hem de yavrularına şamil olduğunu, bunu sadece birine tahsis etmenin isabetli olmadığını söylemiştir.

Âyette geçen ve "Hanımlar" diye tercüme edilen (أَزْوَاجِ) kelimesinden maksat, Mücahide göre "Kadınlar" demektir. İbn-i Zeyd'e göre "Kızlar" demektir.

Taberi, bu kelimenin Arapçada "Kadınlar" mânâsına geldiğini, kızların da bu ifadeye dahil olduğunu söylemiştir.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا
رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

140- Hiçbir bilgiye dayanmadan beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allaha iftira ederek, onun, kendilerine verdiği rızkı haram kılanlar, muhakkak ki hüsrandadırlar. Bunlar, doğru yoldan sapmışlardır. Hidayete erenler de değillerdir.

* Bu âyet-i Celile, "Bahîre" diye adlandırılan hayvanların etlerinin yenilmesini haram sayan "Sâibe" diye adlandırılan hayvanları başıboş salıveren ve kızlarını diri diri toprağa gömen insanlar hakkında nâzil olmuştur.

Katade diyor ki: "Âyet-i Celilede zikredilen bu işler, cahiliye insanlarının davranışlarındandı. Onlar, kaçırılır veya fakirliğe sebep olurlar korkusuyla kızlarını öldürürler buna mukabil köpeklerini beslerlerdi."

Abdullah b. Abbasın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Arapların, İslamdan önce ne kadar cahil olduklarını öğrenmek istersen, En'am suresinin yüz otuzuncu âyetinden sonrasını oku."[72]

Evet, bu müşrikler, bu davranışlarıyla, dünyada çocuklarını öldürmek ve helal olan mallarını kendilerine haram kılmak suretiyle zarara uğramışlar, âhirette de: "Bunları Allah yapıyor." diyerek yapmış oldukları iftiralardan dola-

72 Buharî, K. el-Menakib, bab: 12

yı cehennem azabına sürüklenip hüsrana uğramışlardır. Nitekim diğer âyet-i Kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "... Şüphesiz ki Allaha yalan isnad edenler, hiç bir zaman kurtuluşa eremezler..." "Bu, dünyada az bir geçimdir. Ahirette onlara can yakıcı bir azap vardır."(73)

وَهُوَ الَّذِيٓ اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ
وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهٖ وَلَا تُسْرِفُوا
اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾

141- Çardaklı ve çardaksız bağları, hurma ağaçlarını, çeşitli meyveleri olan bitkileri, zeytin ve narları, birbirine benzeyen ve benzemeyen özelliklerde yaratan O'dur. Bunların herbiri mahsul verdiği zaman mahsullerinden yeyin. Hasat zamanı da hakkını verin. İsraf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez.

Sizler için çardaklı ve çardaksız bağları ve kavun karpuz gibi yeryüzüne yayılmış, elma armut gibi yerden yükselmiş meyve ağaçlarını ve bahçeleri yoktan var eden, hurma ağacını, çeşitli meyve ve taneleri olan bitkileri, zeytini ve Narı, görünüşleri, tatları, renkleri ve büyüklükleri birbirine benzeyen ve benzemeyen şekilde yaratan Allahtır. Onların herbiri meyve verdikleri zaman meyvelerinden yeyin. Hasat zamanı da üzerlerinde olan zekât ve benzeri hakları verin. İsraf etmeyin. Zira Allah, israf edenleri sevmez.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Hasat zamanı da hakkını verin" diye tercüme edilen (وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ) cümlesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a) Enes b. Malik, Abdullah b. Abbas, Hz. Abbas, Cabir b. Zeyd, Hasan-ı Basri, Said b. el-Müseyyeb, Katade, Tavus, Muhammed b. el-Hanefiyye, Dehhak ve İbn-i Zeyde göre "Hasat gününde de hakkını verin" ifadesinden maksat, "Mahsullerinizin zekâtını verin..." demektir. Mahsullerin zekâtı ise, sulama ile yetiştirilip elde edilen mahsullerden onda bir'in yarısı, sulama yapılmadan elde

73 Nahl suresi, âyet: 116, 117

edilen mahsullerden ise onda biridir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

قال رسول الله (ﷺ) : « فيما سقمت السماء والانهار والعيون أو كان بعلا العشر وفيما سقي بالسواني أو النضح نصف العشر.

"Yağmurun, nehirlerin, pınarların suladığı veya yerin altından kendiliğinden su alan mahsullerin zekâtı onda birdir. Deve ile veya kuyulardan su çekilerek sulanan mahsulün zekâtı ise onda bir'in yarısıdır."[73/a]

Katade demiştir ki: "Bu zekât, ölçülen ürünlerdedir. Bu ürünler, beş vesk'e yani, üç yüz sa'a ulaşınca ondan zekât vermek farz oluyordu. Ancak, ölçülmeyen ürünlerden de, ölçülenlerin miktarında zekât verilmesini müstehap görüyorlardı.

b) Cafer b. Ali, Ata, Hammad, Mücahid, İbn-i Ebi Neciyh, Abdullah b. Ömer, İbn-i Sîrîn, İbrahim en-Nehai, Yezid b. el-Esam, Rebi b. Enes, Said b. Cübeyr, ve Muhammed b. Kâ'b'a göre ise "Hasat gününde mahsullerin hakkını verin" ifadesinden maksat, "zekâtın haricinde, mahsullerden tasaddukta bulunun" demektir. Ancak bu âlimler, zekâtın haricinde, tasadduk edilecek miktarın ne kadar olacağı hususunda çeşitli izahlarda bulunmuştur.

Atâ'ya göre, mahsul sahibinin gönlünden kopacak olan bir miktardır. Veya yiyecek maddelerinden bir avuçtur. İbrahim en-Nehaiye göre bir tutam mahsuldür, Rebi' b. Enese göre, yere dökülen başaklardır. Mücahide göre fakirlerin yemesi için mescitlere asılan hurma salkımıdır. Said b. Cübeyre göre, hayvanların yiyeceğidir.

Mücahid demiştir ki: "Kişi ekinleri biçtiği zaman dilencilere başak verir, dövmeye götürdüğü zaman da onlara yine başaklardan verir. Dövüp sapından ayırınca da onlara yiyecek olarak verir, işini bitirip mahsulü ölçünce de zekâtını ayırır. Hurmaları toplarken de onların salkımlarından yedirir. Ölçerken de yedirir. Ölçmeyi bitirince de zekâtını ayırır.

Bu hususta Yezid b. el-Esam diyor ki: "Hurmalar toplanınca hurma sahipleri, ağaçlarından bir hurma salkımı getirip Resulullahın mescidine asarlardı. Fakirler gelir, değnekleriyle o salkıma vururlar ve düşenleri yerlerdi. Birgün Resulullah, Hasan veya Hüseyinle birlikte mescide geldi. Onlardan biri bir hur-

73/a Ebu Davud, K. ez-Zekât bab: 12, Hadis No: 1596

ma alıp ağzına götürdü. Resulullah o hurmayı çekip ağzından aldı. Çünkü Resulullah da, ehl-i beyti de sadaka yemiyorlardı.

a) Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri, Süddü ve Atiyye'den nakledilen diğer bir görüşe göre, "Hasat gününde, mahsullerin hakkını verin" emri, daha önce nazil olmuştu. Mahsullerin, zekâtını belirten emirler gelince bu âyet neshedilmiş oldu. Artık hangi mal olursa olsun, ekin ve ağaç ta olsa zekât dışında bunlardan bir miktar tasaddukta bulunmak farz değildir. Çünkü, mahsullerin onda birinin veya onda yarımının zekât olarak verilmesi farz kılınmıştır.

Taberi de bu son görüşü tercih etmiştir. Zira, bütün âlimler, ekinlerin zekâtlarının ancak dövülüp tanelerinin ayrılmasından sonra, hurmaların zekâtlarının da ağaçlarından toplanıp kurumalarından sonra verileceği hususunda ittifak etmişlerdir. Halbuki bu âyette, mahsullerin haklarının hasat gününde verilmesi emredilmektedir. Bu da göstermektedir ki bu emir neshedilmiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez." buyurulmaktadır.

Müfessirler, burada geçen "İsraf etmeyin" ifadesindeki muhataplardan kimlerin, israftan da neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a) Ebul Âliye, İbn-i Cüreyc ve Ataya göre buradaki israf yasağı, tarımla meşgul olan kimseleredir. O kimselerin israf etmelerinden maksat ise, mahsullerini ve diğer mallarını fazlaca dağıtıp yoksul hale düşmeleridir.

b) Said b. el-Müseyyeb ve Muhammed b. Kâ'b el-Kureziye göre ise buradaki muhataplar, tarımla meşgul olan insanlardır. İsraf etmelerinden maksat ise, mallarındaki, zekât ve sadaka hakkını vermeyerek günahkâr olmalarıdır. Bunlara göre israf etme, "Hakkı tecavüz etme" demektir.

c) İbn-i Zeyd'e göre ise, burada, kendilerine, israf etmeleri yasaklanan kimselerden maksat, idarecilerdir. İsraf etmelerinden maksat, ise, idare ettiklerinden, Allahın koyduğu sınırın üstünde mal almalarıdır. Allah teala, bu âyet-i kerimesiyle, idare ettiklerinden zekâtları toplayan idarecilere, Allahın farz kıldığı miktardan daha fazlasını almalarını yasaklamıştır.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta söylenecek doğru söz şudur: "Allah teala bu âyet-i kerime ile, haddi aşma anlamına gelen bütün israfları yasaklamıştır. Bu israf, Allahın koyduğu miktarın üstüne çıkmakla da olur, altına düşmekle de olur. Bu israfa, bizzat mal sahipleri de düşmüş olabilir, idareciler de, Kur'an-ı kerimi, tahsis edici herhangi bir delil olmadıkça genel anlamıyla olmak elbette ki daha isabetlidir.

Mahsullerini toplarken fakirlerin haklarını vermeyenler hakkında Kalem suresinde şöyle buyuruluyor:

"Bahçe sahiplerini imtihan ettiğimiz gibi, bunları da imtihan ettik. Bir zaman bahçe sahipleri, sabahleyin erkenden bahçelerinin meyvelerini devşireceklerine dair yemin etmişlerdi."

"Hiçbir istisnaya yer vermemişlerdi."

"Onlar daha uykudayken rabbin tarafından o bahçeyi bir bela sardı da simsiyah kesiliverdi."

"Sabah erkenden birbirlerine "Haydi devşireceksiniz mahsülünüzün başına erken gidin" diye seslendiler.

"Bugün hiçbir yoksul, oraya girip yanınıza sokulmasın" diye aralarında fısıldaşarak bahçeye doğru yürüdüler."

"Onlar, fakirlere yardım etmemeye güçlerinin yeteceğini zannederek gittiler."

"Bahçeyi görünce şöyle dediler: "Şüphesiz biz yolumuzu şaşırdık."

"Hayır hayır, biz mahrum edilmişiz"

"İçlerinden en insaflıları: "Ben size, tevbe edip Allahı tesbih etmeniz gerekir dememiş miydim? dedi."

"Onlar da 'Biz, rabbimizi, layık olmadığı sıfatlardan tenzih ederiz. Şüphesiz biz, zalimlermişiz.' dediler."

"Birbirlerini kınamaya başladılar."

"Yazıklar olsun bize, şüphesiz biz, haddi aşanlar mışız."

"Umulur ki rabbimiz, bize bu bahçeden daha hayırlısını verir. Biz, herşeyi yalnız rabbimizden isteriz." dediler.

"İşte azap böyledir. Âhiret azabı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi."(74)

وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

142- Hayvanlardan yük taşıyanları, etinden ve yününden istifade edilenleri de yaratan O'dur. Allahın, size rızık olarak vermiş olduğu şeylerden

---

74 Kalem suresi, âyet: 17-33

yeyin. Şeytanın izinden gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

Hayvanlardan binilmeye müsait ve yük taşımaya elverişli olanları, kesip etinden istifade ettiğiniz, ayrıca yünlerinden ve tüylerinden faydalandıklarınızı yaratan Allahtır. Allahın size, rızık olarak vermiş olduğu ekinlerden, meyvelerden ve hayvanların etinden yeyin. Allahın size helal kıldığı temiz rızıkları kendinize haram kılarak Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır. Sizin yok olmanızı ve Allahın yolundan alıkonulmanızı ister.

* Âyet-i kerimede, bir kısım hayvanların yük taşıyan yani (حَمُولَةً) "Hamule" oldukları, diğerlerinin ise "Etinden ve yününden istifade edilen" Yani (فَرْشًا) "ferşen" oldukları zikredilmiştir. Müfessirler, bu iki kısım hayvanlardan hangi hayvanların kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Abbdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Hasan-ı Basri'den nakledilen bir görüşe göre "Hamule" diye vasıflandırılan hayvanlardan maksat, gebe kalabilen ve sırtlarında yük taşıyabilen büyük develerdir. "Ferşen"den maksat ise küçük develerdir.

Abdullah b. Abbas, Rebi b. Enes, Katade Süddi, Dehhak, Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyde göre ise, "Hamule"den maksat, sırtlarına binilebilen deve, at, katır gibi hayvanlardır. "Ferşen"den maksat ise, koyunlar ve diğer hayvanların yavrularıdır. Taberi bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

Hayvanların, insanların istifadesi için yaratıldığını beyan eden diğer âyetlerde de buyuruluyor ki:

"Onlar, kendileri için, bizzat kudretimizin eseri olarak yarattığımız hayvanları görmüyorlar mı? Üstelik o mallara sahiptirler."

"Biz, o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Bazılarına binerler, bazılarının da etini yerler."

"Kendileri için onlarda daha nice faydalar ve içecekler vardır. Hiç şükretmezler mi?"[75]

"Sizler için hayvanlarda da ibret vardır. İşkembelerindeki yem artıklarıyla kandan meydana gelen, saf, kolayca içilebilen sütü size içiririz."

"Allah, evlerinizi sizin için mesken kıldı. Hayvanların derilerinden, yolculuğunuzda ve mukim olduğunuzda kolayca taşıyabildiğiniz barınaklar yarattı. Size bu hayvanların yünlerinden, tüylerinden ve kıllarından eşya ve belirli bir zamana kadar kullanılan ticaret malları yarattı."[76]

---

75 Yâsin suresi, âyet: 71-73
76 Nahl suresi, âyet: 66, 80

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

143- Sekiz çifti yaratan da O'dur. İkisi koyun ikisi keçidir. Ey Muhammed, de ki: "Allah, o çiftlerden iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi yahut o her iki dişinin karındakileri mi haram kılmıştır? Eğer doğru iseniz, bilgiye dayanarak bana haber verin."

Deve, sığır, koyun ve keçilerden dişi ve erkek olmak üzere sekiz tane çifti yaratan da Allahtır. Bunlardan ikisi, koyun ve koç ikisi de keçi ve tekedir. Ey Muhammed, kendilerine ekin ve hayvanlardan bazılarını yasaklayıp onu Allahın haram kıldığını iddia eden şu insanlara de ki: "Allah, o çiftlerden erkek olan koç ve tekeyi mi yoksa dişileri olan koyun ve keçiyi mi yahut koyun ve keçinin karnındaki kuzu ve oğlağı mı haram kıldı? Eğer Allahın, bunları size haram kıldığı iddianızda doğru iseniz, ilme dayanarak, bunu bana bildirin."

* Görüldüğü gibi Allah bu âyet-i kerime ile, helal kıldığı şeyleri kendilerine çeşitli isimler takarak haram kılan müşrikleri kınamakta ve böyle bir yasağı kendisinin koymadığını beyan etmektedir.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا
اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا فَمَنْ
أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا
يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

144- Geriye kalanın ikisi deve, ikisi de sığırdır. De ki: "Allah, bu çiftlerden iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi yahut o dişlerin karnındakileri mi haram kılmıştır? Yoksa Allah bunu size emrederken huzurunda mı bulunuyordunuz?" Hiçbir bilgiye dayanmadan, insanları saptırmak için Allaha karşı yalan uyduranlardan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez.

Bunlardan ikisi erkek ve dişi deve, ikisi de erkek ve dişi sığırdır. Böylece hepsi sekiz çift eder. Ey Muhammed, yine onlara de ki: "Allah, erkek deve ve erkek sığırı mı haram kıldı. Yoksa dişi Deve ve dişi sığırı mı? Yahut bu dişilerin karınlarındaki yavruları mı haram kıldı? Yoksa rabbiniz bunları size emrederken sizler orada hazır mı bulunuyor dunuz? Çünkü bu iddia ettiğiniz şeyler, ya vahiy yoluyla yahut da kulaklarınızla işitmek suretiyle bilinir. Allah size bu hususta Peygamber gönderip onun vasıtasıyla vahiy mi indirdi? Yoksa siz bizzat Allahtan kulağınızla mı duydunuz? Hiçbir bilgiye dayanmaksızın, sırf cehaleti ve beyinsizliğiyle, insanları yoldan saptırmak için Allaha karşı yalan uyduranlardan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez.

* Bu âyet-i kerime, taptıkları putları Allaha denk tutan müşriklerin, bir kısım hayvanları "Bahîre" "Sâibe" "Vasîle" ve "Hâm" diye vasıflandırarak onlardan faydalanmamalarını kınamakta ve bu cahiliye adetlerini reddetmektedir.

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً
أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ
بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

145- Ey Muhammed, de ki: "Bana vahyolunanlarda, yiyen bir kişinin yediği herhangi bir şeyin haram olduğuna dair bir hüküm bulamıyorum. Ancak leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -Ki o pistir- yahut doğru yoldan çıkarak Allahtan başkası adına kesilen hayvanların yenmesi haramdır. "Kim zaruret içinde kalırsa, haddi aşmamak ve başkasının hakkına tecavüz etmemek suretiyle bunlardan yiyebilir. Şüphesiz ki rabbin çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan bu müşriklere ki: "Allahın kitabında bana vahyettiği hükümler içinde, sizin haram saydığınız şeylerin haram olduğunu görmüyorum." Ancak şunlar hariç. Bunlar haramdır. Bunlar da leş, akıtılmış kan, pis olduğundan dolayı domuz eti, Allahın adı anılmayıp Allahın dışındaki başka varlıkların adı anılarak kesilen hayvanların etidir. Kim mecbur kalır da zaruret halini aşmadan ve başkalarının hakkına tecavüz etmeden bunlardan yerse, bilsin ki rabbin çok affeden ve çok merhamet edendir. Mecbur kalanın bu

haram şeylerden yemesine izin vermesi de onun merhametindendir.

* Allah teala bu âyet-i kerime ile, ekinlerinden ve hayvanlarından bir kısmını putlarına, bir kısmını da Allaha ayıran yine ekin ve hayvanlarından bazılarının sadece belli kimselere helal olup diğerlerine haram olduğunu iddia eden müşrikleri yalanlamakta ve buyurmaktadır ki: "Bunların haram kılındığına dair, Allah tarafından size bir peygamber mi gelip te haber verdi. Yoksa sizler, bizzat Allahı görüp, haram kıldığını ondan işittiniz de onların haram olduklarınımı söylüyorsunuz? Sizler bu iddialarınızda yalancısınız.

Ey Muhammed de ki: "Bana gelen âyetlerde, ancak leşin, akıtılmış kanın, domuz etinin ve Allah'tan başka bir varlık adına kesilenin haram olduğu bildirildi. Ey müşrikler, sizlerin, bir takım şeyleri kendi iftiralarınızla helal veya haram kılmanız, uydurulmuş yalandan başka bir şey değildir. Ona itibar edilmez. Zira, helâl ve haram kılma yetkisi ancak Allaha aittir.

Âyet-i kerimede, akıtılmış kanın haram kılındığı ifade edilmiştir. Bu itibarla, kesilen hayvanın etinin üzerinde veya pişirildiği kabın ağzında görülen kan ve kırmızılıklar haram değildir.

Dini usullere riayet edilmeden kesilen ve leş olan hayvanın eti, hayvanı keserken akıtılmış olan kan, domuz eti, kesilirken, Allahın adı anılmayarak kesilen hayvan, boğularak ölen, dövülerek öldürülen, yüksek bir yerden düşerek ölen, birbirleriyle dövüşerek ölen hayvanların, eğitilmemiş yırtıcı av hayvanlarının, yakalayıp bir kısmını yedikleri hayvanın etleri haramdır. Bunlar yenmez.

Eğer boğulmakta olan, dövülen, yüksek yerden düşen, dövüşerek ölme durumuna gelen ve yırtıcı hayvanların saldırısına uğrayan hayvanlar henüz ölmeden yetişilip kesilirse etleri helaldir, yenir. Zira âyette "... Canı çıkmadan kestiğiniz hariç..."[77] buyurulmaktadır.

Bu konuda daha geniş bilgi için Maide suresinin üçüncü âyetinin izahına bakınız.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا
عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

77 Mâide suresi, âyet 3

146- Biz, Yahudilere, tırnaklı her hayvanı haram kıldık. Onlara, sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağlarının dışında, iç yağlarını da haram kıldık. Azgınlıklarından dolayı onları bu şekilde cezalandırdık. Şüphesiz ki biz doğru söyleyiniz.

Biz, bu zikredilen haram şeyler yanında, özellikle Yahudilere, her tek tırnaklı veya bitişik parmaklı deve, deve kuşu, ördek ve benzeri hayvanları haram kıldık. Sığır ve koyunun da sırt veya bağırsak yahut, kemiklere karışık olanın dışındaki iç yağlarını haram kılmıştık. Bizim bunları, özellikle Yahudilere haram kılmamız, onları, azgınlıkları yüzünden cezalandırmamızdandı. Şüphesiz ki biz, sözünde sadık olanlarız. Yahudiler ise: "Bunları Allah haram kılmadı, Yakup aleyhisselam kendi kendine haram kıldı. Biz de ona uyuyoruz." şeklindeki iddialarında da yalancıdırlar.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ
الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

147- Eğer seni yalanlarlarsa onlara şöyle de: "Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. Fakat onun azabı da suçlu kavimden geri çevrilmez."

Ey Muhammed, eğer yahudiler seni yalanlarsa de ki: "Rabbim geniş rahmet sahibidir. Bu itibarla beni yalanlamanız suretiyle inkâra düşmenizden dolayı sizin cezanızı derhal vermez. Belirli bir güne kadar erteler." Şunu da bilin ki, rabbimin azabı suç işleyen bir topluluktan geri çevrilmez.

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا
مِنْ شَيْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ
مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

148- Allaha ortak koşanlar şöyle diyecektir: "Eğer Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ona ortak koşardık. Ve ne de bir şeyi haram kılar-

dık. "Bunlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Nihayet azabımızı tattılar. Onlara de ki: "Meydana çıkararak bize göstereceğiniz bir bilgi var mı? Siz sadece Zann'a tâbi oluyorsunuz. Ve siz, yalan söylüyorsunuz.

Allah ortak koşanlar şöyle diyeceklerdir. "Eğer Allah bizim iman etmememizi dilemiş olsaydı, biz de atalarımız da iman eder, ona ortaklar koşmazdık. Sadece ona tapardık. Bir takım şeyleri de haram saymazdık. Fakat Allah, yaptıklarımızdan razı olmaktadır.

Ey Muhammed, bu müşrikler, senin getirdiğin hakkı yalanladıkları gibi bunlardan önce gelen ataları da hakkı yalanlamışlar ve bizim azabımızı tatmışlardır. Şayet bu iddialarında doğru olsalardı Allah onları cezalandırmazdı.

Ey Muhammed onlara de ki: "Bize gösterebileceğiniz bir ilim var mı? Sizler ancak zann'a tâbi oluyorsunuz. Ve sadece yalan söylüyorsunuz."

قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٤٩﴾

149- De ki: "En üstün delil Allahındır. O dileseydi elbette hepimizi hidayete erdirirdi.

*Allah dileseydi bütün insanları zorla hidayete erdirdi. Fakat bunu dilemedi ve herkesi kendi iradesine bıraktı. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır. "... Allah dileseydi onları hidayette birleştirirdi..."(78)

"Ey Muhammed, sana da geçmiş kitapları tasdik eden ve onları muhafazası altına alan Kur'anı hak ile indirdik. Aralarında Allahın indirdiği ile hükmet. Onların heva ve heveslerine uyarak, sana gelen haktan sapma. Herbiriniz için bir şeriat ve yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat sizi ümmetlere ayırması, verdikleriyle sizi imtihan etmek içindir. O halde iyiliklere koşuşun. Hepinizin dönüşü Allahadır. O, ihtilaf etmekte olduğunuz şeyi size bildirecektir."(79)

"Ey Muhammed, eğer rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi. O halde iman etsinler diye insanları zorluyor musun?"(80)

"Eğer rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat onları serbest bıraktı. Onlar da durmadan ihtilaf etmektedirler."(81)

78 En'am suresi, âyet: 35
79 Mâide suresi, âyet: 48
80 Yunus suresi, âyet: 99
81 Hud suresi, âyet: 118

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا فَإِن شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا
يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

150- De ki: "Haydi Allahın, bunu haram kıldığına dair şahitlik edecek şahitlerinizi getirin. "Şahitlik etseler de onları tasdik etme. Âyetlerimizi yalanlayan ve ahirete iman etmeyenlerin heva ve heveslerine uyma. Onlar, taptıklarını rablerine denk sayarlar.

Ey Muhammed, Allaha karşı yalan uyduran bu müşriklere de ki: "Allahın belli ekin ve hayvanları size haram kıldığına dair şahitlik edecek olan şahitlerinizi getirin. "Onlar şahit getirecek olsalar bile sen onlara inanma. Çünkü onlar, yalancı şahitlerdir. Helal ve haram hakkındaki âyetlerimizi yalanlayanların ve âhiret gününe iman etmeyenlerin heva ve heveslerine uyma. Bunlar, âhireti inkâr etmeleri yanında, put ve benzeri şeyleri rablerine denk tutan ve ona ortak koşan kimselerdir.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُم مِّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ
وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

151- De ki: "Gelin size rabbinizin haram kıldıklarını okuyayım. Allaha hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya iyilik yapın, fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin." Sizi de onları da biz rızıklandırırız. Hayasızlıkların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Allahın, öldürülmesini haram kıl-

dığı bir cana, haklı bir sebep olmadıkça sakın kıymayın. Allah, aklınızı kullanasınız diye size bunları emretti.

Ey Muhammed, sadece kendi görüşlerine ve şeytanın vesveselerine kapılarak Allahın, kendilerine vermiş olduğu rızıklardan bir kısmını haram sayan, çocuklarını öldüren ve Allaha eşler koşan şu müşriklere de ki: "Gelin, rabbinizin size gerçekten haram kıldığı şeyleri bildireyim. Allaha hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne ve babaya iyi davranın, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de çocuklarınızı da biz rızıklandırırız. Hayasızlıkların açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Kısası hak etme, dinden çıkma, evli iken zina etme gibi, ölümü hak etme halleri müstesna, Allahın, öldürülmesini haram kıldığı kişiyi öldürmeyin. Allah size bunları emretti ki aklınızı kullanasınız.

*Görüldüğü gibi âyet-i kerime, Allah tealanın haram kıldığı ve ayrıca yapılmasını emrettiği beş hususu zikretmektedir. Abdullah b. Mes'ud'un bu âyeti hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Kim, Allahın Resulünün, üzerinde mühürü bulunan vasiyetini görmek isterse şu üç âyeti okusun. Bu âyetler, En'am suresinin yüz elli bir, yüz elli iki ve yüz elli üçüncü âyetleridir."

Bu âyette zikredilen beş hususa gelince:

a- Allaha ortak koşmak: Bu, en büyük günahtır. Nitekim şu âyette de buyuruluyor ki: "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışında dilediği kimseyi affeder. Kim Allaha ortak koşarsa, şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur."(82)

b- Ana babaya iyilik yapmak: Allah teala, Kur'an-ı Kerimin birçok âyetinde, kendisine itaat edilmesini emretmesinin hemen ardından anne babaya iyilikte bulunmayı emretmektedir. Bu hususta da şu âyetlerde de buyuruluyor ki:

"Rabbin kesinlikle emretti ki, ancak kendisine ibadet edin, anne ve babaya iyilik edin. Anne ve babadan biri veya her ikisi yanında yaşlanır ve düşkünleşirse, bezginliğini hissettirir bir şekilde, onlara "Öf" bile deme, azarlama, onlara güzel ve tatlı sözler söyle."(83)

"Biz insana, ana-babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu kat kat meşakkat içinde karnında taşımıştır. Çocuğun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. Biz insana: "Bana ve anne babana şükret" dedik. Kıyamet günü dönüş ancak banadır."(84)

---

82 Nisa suresi, âyet: 48
83 İsra suresi, âyet: 23
84 Lokman suresi, âyet: 14

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَىُّ الْعَمَلِ اَفْضَلُ قَالَ الصَّلاَةُ عَلَى مِيقَاتِهَا قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَكَتُّ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) وَلَوِ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِى .

"Resulullah (s.a.v.)'den "Ey Allahın Resulü, amellerin hangisi daha üstündür?" diye sordum. "Vaktinde kılınan namazdır." buyurdu. "Sonra hangisi?" dedim, Resulullah (s.a.v.) "Anneye babaya iyilikte bulunmaktır." buyurdu. "Sonra hangisidir?" diye sordum, Resulullah "Allah yolunda cihad etmektir." diye cevap verdi. Bundan sonra ben sustum. Şayet daha fazla soracak olsaydım onlara da cevap verecekti."(85)

c) Fakirlikten dolayı çocukları öldürmek: Fakirlik korkusuyla çocukları öldürmenin de en büyük günahlardan olduğunu beyan eden bir Hadis-i Şerifte buyuruluyor ki: "Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِىَّ (ﷺ) اَىُّ الذَّنْبِ اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ قَالَ اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ اِنَّ ذٰلِكَ لَعَظِيمٌ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ وَاَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ تَخَافُ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ اَنْ تُزَانِىَ حَلِيلَةَ جَارِكَ .

"Resulullah'tan, "Allah katında en büyük günah nedir?" diye sordum. Resulullah "Kendini yaratan Allaha ortak koşmandır." buyurdu. Dedim ki: "Şüphesiz ki bu büyük bir günahtır. Peki sonra hangisidir?" buyurdu ki: "Seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir." Sonra hangisidir?" diye sordum. Resulullah: "Komşunun karısıyla zina etmendir." diye cevap verdi.(86)

---

85 Buharî, K. el-Cihad, bab: 1, K. et-Tevhid, bab: 48/Müslim, K. el-İmam, bab: 137, Hadis No: 85

86 Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 2, bab: 3, sure 25, bab: 2/ Müslim, K. el-İman bab: 141, 142, Hadis No: 86

d- Hayasızlık yapmak: Buradaki hayasızlıktan maksat, zina ve benzeri fiilleri işlemektir. Bu hususta Allah teala buyuruyor ki: "Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur."(87)

e- Allahın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymak: Allah teala bu hususta da buyuruyor ki: "Kim bir mümini kasten öldürürse, onun cezası cehennemdir. Orada ebedî olarak kalacaktır. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.(88)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Müminin ancak şu sebeplerle öldürülebileceğini, bunun dışında öldürmenin cinayet olacağını beyan etmektedir. Buyuruyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لاَ يَحِلُّ دَمُ امْرِىءٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ اَنْ لاَ
اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ اِلاَّ بِاِحْدَى ثَلاَثٍ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالثَّيِّبُ
الزَّانِى وَالْمَارِقُ مِنَ الدِّينِ التَّارِكُ الْجَمَاعَةَ.

"Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına ve benim, Allahın peygamberi olduğuma dair şehadet getiren bir Müslümanın öldürülmesi şu üç kimse dışında helal değildir. Bunlar, haksız yere birini öldüren, evli olduğu halde zina eden ve dinden çıkıp cemaati terkedenlerdir."(89)

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ
وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ
ذَا قُرْبٰى وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

152- Yetim güçlenip rüşdüne erinceye kadar onun malına en güzel yolun dışında yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın. Biz, kişiyi an-

87 İsra suresi, âyet: 32
88 Nisa suresi, âyet: 94
89 Buhari, K. ed-Diyat, bab: 6/Müslim, K. el-Kasame, bab: 25, 26, Hadis No: 1676

cak gücünün yettiği ile mes'ul tutarız. Akrabanız dahi olsa, konuşurken adaletli olun. Ve Allahın ahdini yerine getirin. Allah, düşünesiniz diye size bunları emretti.

Yetim büyüyerek rüşdüne erinceye kadar onun malına yaklaşmayın. Ancak ona faydalı olacak bir şekilde yaklaşın. Ölçü ve tartılannızı adaletle yapın. İnsanların haklarını yemeyin. Biz, kişiyi, ancak gücünün yettiği ile mükellef tutarız. Kimseye gücünün yetmediği yükü yüklemeyiz.

Ey insanlar, aranızda hüküm verdiğiniz zaman hakkı söyleyin. Hakkında hüküm vereceğiniz kimse, akrabanız dahi olsa adaletli davranın, Allahın emirlerini yerine getirin. Allah bunları size, düşünüp öğüt alasınız diye emretti.

وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

153- İşte benim yolum budur. Dosdoğrudur. Ona uyun. Başka yollara uymayın ki sizi, Allahın yolundan ayırmasın. Allah bunları size, sakınasınız diye emretti.

Size göndermiş olduğum bu din, benim dosdoğru yolumdur. Onda hiçbir eğrilik yoktur. Ona uyun. Kendinize onu rehber edinin. Yahudiler, Hıristiyanlar ve Putperestler gibi birçok yollar tutmayın ki sizi, Allahın yolundan ayırmasınlar. Rabbiniz bunları size emreder ki onun azabından ve gazabından korkasınız.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن عبد الله بن مسعود قال خط لنا رسول الله (ﷺ) يوما خطاً ثم قال هذا سبيل الله ثم خط خطوطاً عن يمينه وعن شماله ثم قال هذه سبل على كل سبيل منها شيطان يدعوا اليه ثم تلا (وان هذا صراطي مستقيماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله).

"Birgün Resulullah (s.a.v.) yere bir çizgi çizdi ve "Bu Allahın yoludur" dedi. Sonra bu çizginin sağında ve solunda başka çizgiler de çizdi ve şöyle bu-

yurdu: "Bunlar da başka yollardır. Bunların herbirinin başında, kendisine çağıran bir Şeytan bulunmaktadır. "Sonra da bu âyet-i kerimeyi okudu."[90]

*Abdullah b. Abbasın da, bu mahiyetteki âyetleri şöyle izah ettiği rivayet edilir. "Allah, müminlere, cemaat halinde olmayı emretti. Ve onlara, ihtilafa düşmeyi ve bölük pörçük olmayı yasakladı. Ve kendilerinden önceki ümmetlerin, Allahın dini hususunda tartışıp birbirlerine düşmeleri sebebiyle helak olduklarını haber verdi.

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

154- Sonra iyilik işleyenlere nimetimizi tamamlamak, herşeyi geniş bir şekilde açıklamak ve bir hidayet ve rahmet olmak üzere Musaya kitabı verdik. Ki onlar rablerine kavuşacaklarına iman etsinler.

*Allah teala, insanlara ve özellikle İsrailoğullarına neleri helal, neleri haram kıldığını zikrettikten sonra, İsrailoğullarından olan Hz. Musaya, herşeyi bütün incelikleriyle anlatan Tevratı verdiğini beyan ederek buyuruyor ki:

Sonra biz Musaya, dünyada yapmış olduğu iyiliklere ve rabbinin kendisine yüklemiş olduğu vazifeleri ifa etmesine mukabil ona vermiş olduğumuz nimetleri tamamlamak için Tevratı verdik. O Tevrat, dini hususlarda herşeyi izah ediyor, onlara doğru yolu gösteriyordu. O, tarafımızdan onlara verilmiş bir rahmetti. Böylece İsrailoğulları, rablerinin huzuruna çıkacaklarına iman etmiş olsunlar, inkârdan vaz geçsinler.

Müfessirler bu âyet-i kerimeyi birkaç şekilde tefsir etmişlerdir. Mücahid, Mealde tercih edilen görüşü ileri sürerek bu âyetin mânâsını: ... İyilik işleyenlere nimetimizi tamamlamak..." şeklinde izah etmiştir.

Abdullah b. Mes'ud'un da bu âyet-i kerimeyi, bu mânâyı ifade edecek şekilde kıraat ettiği rivayet edilmektedir.

Rebi' b. Enes ise âyetin mânâsını ".. Dünyada iyilik işleyen Musaya nimetimizi tamamlamak..." şeklinde izah etmiştir.

İbn-i Zeyd de âyetin mânâsını, "Allahın, Peygamberlerine olan nimetleri-

90 İbn-i Mace, K. el-Mukaddime bab: 1/Darimî, K. el-Mukaddime, bab: 23

ni tamamlamak üzere..." şeklinde izah etmiştir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü âyetin metni buna daha müsaittir.

وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾

155- İşte bu da bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ona uyun ve Allahtan korkun ki merhamet olunasınız.

Peygamberimiz Muhammede indirmiş olduğumuz bu Kur'an da mübarek bir kitaptır. Siz Müminler ona tâbi olun. Onu rehber edinin kudsiyetini ihlal ederek başka hükümlerle amel etmekten kaçının ki merhamet olunasınız ve Allahın azabından kurtulasınız.

أَن تَقُولُوا إِنَّمَا أُنزِلَ الْكِتَابُ عَلَىٰ طَائِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن
دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُم
بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ
عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا
يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

156-157- Bu Kur'anı indirdik ki: "Kitap, bizden önceki Yahudi ve Hıristiyan taifelerine indirildi. Biz ise, onların kitabını okumaktan habersizdik." Veya: "Eğer bize kitap indirilseydi biz onlardan daha doğru yolda olurduk." demeyisiniz. Şimdi ise, rabbinizden size apaçık bir delil, bir hidayet ve rahmet gelmiştir. Allahın âyetlerini yalanlayan ve onlardan yüzçevirenden daha zalim kim olabilir? Âyetlerimizden yüzçevirenleri, yüzçevirdiklerinden dolayı yakında en kötü bir azapla cezalandıracağız.

Ey Müşrikler topluluğu, "Bizden önceki Yahudi ve Hristiyan taifelerine kitap indi. Bize ise, tâbi olacağımız bir kitap inmedi. Biz bu iki taifenin okuduğu şeylerden habersiziz. Çünkü o kitaplar bizim lisanımızla değil." demeyisiniz

veya: "Yahudi ve Hıristiyanlara indirildiği gibi, şayet bizim üzerimize de kitap indirilmiş olsaydı biz onlardan daha fazla doğru yolda olurduk." demeyesiniz diye bu kitabı indirdik. Şüphesiz ki sizlere, rabbiniz tarafından açık bir delil, bir hidayet ve rahmet olan Kur'an geldi. Artık Allahın âyet ve delillerini yalanlayan ve onlardan yüzçevirip onlara iman etmeyenden daha zalim kim olabilir? Âyetlerimizden yüzçevirenleri, yüzçevirmeleri sebebiyle kötü bir azapla cezalandıracağız.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي
بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا
خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

158- Onlar, kendilerine Meleklerin gelmesinden yahut rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesinden başka bir şey mi beklerler? Rabbinin alâmetlerinden bir kısmının geldiği gün, daha önce inanmamış veya imanıyla bir iyilik kazanmamış olan bir nefse imanı fayda vermeyecektir. De ki: "Bekleyin, şüphesiz biz de bekliyoruz."

Ey Muhammed, bu müşrikler, kendilerine canlarını almak için Meleklerin gelmesinden veya kıyamette hesaba çekmek için rabbinin gelmesinden yahut, güneşin batıdan doğması gibi, rabbinin kıyamet alâmetlerinin gelmesinden başka birşey mi beklerler? Rabbinin kıyamet alâmetlerinden bir kısmının geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanı kendisine fayda vermemiş olan bir kişiye o gün imanı fayda vermeyecektir. O halde Allahın, size gelecek olan ceza ve azabını bekleyin. Biz de sizinle beraber bekliyoruz.

* Bu âyet-i kerimede Allah teâlanın, kıyamet kopmadan önce göstereceği bazı alemetlerin ortaya çıkması halinde, ondan önce iman etmeyenlerin, o alamet çıktıktan sonra iman etmelerinin, kendilerine herhangi bir fayda sağlamayacağı beyan edilmektedir. Bu alâmetin kıyamet alâmetlerinden hangisi olduğu hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a) Ebu Said el-Hudri, Ebu Hüreyre, Ebu Zer el-Ğifari, Safvan b. Assâl, Muaviye b. Ebi Süfyan, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Amr b. el-As ve Abdullah b. Abbasın, Resulullahdan rivayet ettiklerine göre bu alâmet, güneşin batıdan doğmasıdır.

Abdullah b. Mes'ud, Katade, Ubeyd b. Umeyr, Dehhak, Muhammed b. Ka'b el-Kurezî ve Abdullah b. Amr da bu görüştedirler.

Bu hususta Ebu Said el-Hudrî diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ (أَوْ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ) قَالَ: طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا.

"Resulullah (s.a.v.), Aziz ve Celil olan Allah tealanın "... Rabbinizin alâmetlerinden bir kısmının geldiği gün daha önce inanmamış veya imanıyla bir iyilik kazanmamış olan bir nefse imanı fayda vermeyecektir..." âyetini okuduktan sonra buyurdu ki: "Bu alâmet, güneşin batıdan doğmasıdır."(91)

Bu hususta, Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ وَرَآهَا النَّاسُ آمَنُوا أَجْمَعُونَ وَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا ثُمَّ قَرَأَ الآيَةَ.

Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Güneş batıdan doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Güneşin batıdan doğduğunu görünce, yeryüzünde yaşayan bütün insanlar iman edeceklerdir. Fakat o zaman daha önce inanmamış veya imanı kendisine bir fayda vermemiş olan kişiye, imanı fayda vermeyecektir."(92)

Ebu Zer el-Ğifarî de diyor ki:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ ، أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ، يَوْمًا «أَتَدْرُونَ أَيْنَ تَذْهَبُ هَذِهِ الشَّمْسُ؟» قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «إِنَّ هَذِهِ تَجْرِي حَتَّى تَنْتَهِي إِلَى مُسْتَقَرِّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ. فَتَخِرُّ سَاجِدَةً ، فَلَا تَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يُقَالَ لَهَا: ارْتَفِعِي . ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ. فَتَرْجِعُ فَتُصْبِحُ طَالِعَةً مِنْ مَطْلِعِهَا. ثُمَّ

91 Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an sure 6, Hadiş No: 3071

92 Buharî, K. Tefsir el-Kur'an sure 6, b. 9 Müslim K. el-İman b. 248, HN. 157

تَجرِى حتّى تنتهِى إلى مُستقرِّها تحتَ العرشِ. فتخرُّ ساجدةً ولاَ تزالُ كذلكَ حتّى يُقالَ لها: ارتفِعى ارجِعى مِن حيثُ جئتِ. فترجِعُ فتُصبِحُ طالعةً مِن مَطلِعِها. ثُمَّ تجرِى لاَ يستنكِرُ النّاسُ منها شيئاً حتّى تنتهِى إلى مُستقرِّها ذاكَ، تحتَ العرشِ، فيُقالُ لها: ارتفِعى أَصبِحى طالعةً مِن مغربِكِ. فتُصبِحُ طالعةً مِن مغرِبِها». فقالَ رسولُ اللهِ (ﷺ) «أتدرُونَ متى ذاكُم؟ ذاكَ حينَ لاَ ينفعُ نفساً إيمانُها لم تكُن آمنتْ مِن قبلُ أو كسبتْ فى إيمانِها خيراً».

Bir gün Resulullah buyurdu ki: "Bu güneşin nereye gittiğini biliyor musunuz?" Sahabiler de dediler ki: "Allah ve Resulü daha iyi bilir". Resulullah buyurdu ki: "Bu güneş, ,Arşın altındaki karargahına varıncaya kadar yoluna devam eder. Oraya varınca secdeye kapanır. Kendisine "Yukarı kalk. Geldiğin yere geri dön." denînceye kadar secde halinde devam eder. Bundan sonra geriye döner, doğduğu yerden doğar, sonra yine Arş'ın altındaki karargahına varıncaya kadar yoluna devam eder. Oraya varınca secdeye kapanır. Kendisine "Yukarı kalk. Geldiğin yere geri dön" deninceye kadar secde halinde devam eder. Bundan sonra geri döner. Doğduğu yerden doğar. Sonra insanlar o güneşte garip karşılayacakları bir değişiklik görmezler. Nihayet Arş'ın altındaki karargahına varır. Orada ona denir ki "Yukarı kalk. Artık batıdan doğ." Güneş te batısından doğar. Siz biliyor musunuz bu ne zaman olacaktır?" Bu, daha önce iman etmemiş veya imanıyla bir iyilik kazanmamış olan kimseye, imanının fayda vermeyeceği bir zamandır."[93]

Safvan b. Assâl diyor ki:

عَنْ صَفوانَ بنِ عَسّالٍ قالَ: قالَ رسولُ اللهِ (ﷺ) «إنَّ مِن قِبَلِ مغربِ الشّمسِ باباً مفتوحاً عرضُهُ سبعونَ سنةً فلاَ يزالُ ذلكَ البابُ مفتوحاً للتّوبةِ، حتّى تطلُعَ الشّمسُ مِن نحوِهِ، فإذا طلعتْ مِن نحوِهِ، لم ينفعْ نفساً إيمانُها لم

93 Müslim, K. el-İman b. 250. HN: 159

تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْراً».

Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Güneşin battığı yerde, genişliği, yetmiş yıllık bir mesafede bulunan açık bir kapı vardır. Bu kapı, güneş batı yönünden doğuncaya kadar, tevbe için açıktır. Güneşin bu yönden doğduğu zamandan itibaren ise daha önce iman etmeyen veya imanından hayır görmeyen herhangi bir kimsenin iman etmesi ona fayda vermeyecektir.[94]

Abdullah b. Abbas diyor ki "Yatsılardan bir yatsı vaktinde Resulullah dışarı çıktı ve insanlara dedi ki: "Ey Allahın kulları, Allaha tevbe edin. Çünkü sizlerin, güneşin batıdan doğduğunu görmeniz yakındır. Güneş bunu yapınca tevbe kapısı kapanacak, amel defteri dürülecek ve iman etme imkanı sona ermiş olacaktır." İnsanlar da dediler ki! "Ey Allahın Resulü, bunun bir alâmeti var mıdır?" Resulullah da buyurdu ki: "Bunun, sizin için alâmeti, üç gece kadar uzayan bir gecedir. Rablerinden korkan insanlar uyanacaklar, rablerine namaz kılacaklar. Namazlarını bitirecekler, gece bitmeyecek aynen devam edecektir. Sonra yataklarına varıp uyuyacaklar, uyandıklarında, gecenin aynen devam ettiğini görecekler. Bunu anlayınca büyük bir hadisenin, başlarına geleceğinden korkacaklar. Sabah olunca güneşin doğması uzayacak, onlar, güneşin doğmasını beklerken güneş onlara batı tarafından doğacak. Güneşin böyle yapmasından sonra, daha önce iman etmemiş olan kimsenin iman etmesi, kendisine herhangi bir fayda sağlamayacaktır.

b) Abdullah b. Mes'ud, Hz. Aişe, Ebu Hureyre, Hasan-ı Basri ve Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette beyan edilen ve ortaya çıkması halinde, iman etmeyenin iman etmesinin fayda sağlamayacağı bildirilen bir kısım kıyamet alametlerinden maksat şu üç alamettir. Onlar da Dâbbetül Arz ile Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkması ve güneşin batıdan doğması alametleridir.

Bu hususta Ebu Hüreyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «ثَلاَثٌ إِذَا خَرَجْنَ ، لاَ يَنفَعُ نَفْساً إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْراً: طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَالدَّجَّالُ . وَدَابَّةُ الأَرْضِ».

94 İbn-i Mace K. el-Fiten bab: 32 HN. 4070

"Üç şey ortaya çıktığında, daha önce iman etmeyenin veya imanından hayır görmeyenin iman etmesi, artık kendisine fayda vermeyecektir. Bu üç şey de, güneşin batıdan doğması, Deccalın ve Dâbbetül Arz'ın ortaya çıkmalarıdır.[95]

Taberî diyor ki: "Bu iki görüşten doğru olmaya daha layık olanı, hakkında Resulullahtan birbirini destekleyen haberler rivayet edilen birinci görüştür. Yani, güneş batıdan doğduktan sonra artık herhangi bir kimsenin iman etmesi ona bir fayda sağlamayacaktır.

Evet, güneşin batıdan doğduğu zaman insanlar büyük bir paniğe kapılacaklar, o günün dehşetini bizzat gözleriyle görecekler, artık düşünüp öğüt alma imkanları kalmayacaktır. İşte o anda ister istemez iman edenlerin imanları kendilerine fayda vermeyecektir. Bunlar daha önce, ellerinde olan fırsatı kaçırdıklarından, bahaneleri de olmayacaktır.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ
يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

159- Ey Muhammed, dinlerini parça parça edip fırkalara ayıranlarla artık senin bir alakan yoktur. Onların işi Allaha kalmıştır. Sonra Allah, yaptıklarını onlara bildirecektir.

Ey Muhammed, sen dinleri hakkında ihtilafa düşüp bölünerek fırka ve hiziplere ayrılan Yahudiler, Hıristiyanlar bid'atçılar, şüpheciler ve sapıklardan uzaksın. Sen, hak olan dininden ayrılan müşriklerden, putperestlerden, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve mürtedlerden değilsin. Onlar da senden değildir. Onların cezalandırılmaları Allaha aittir. Sonra Allah âhirette onlara yaptıkları amelleri bildirecek ve ona göre hesaba çekecektir.

*Müfessirler, bu âyette, dinlerini parça parça ederek gruplara ayrıldıkları beyan edilen, kişilerden kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

a) Mücahid, Katade, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Dehhaka göre bunlardan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Çünkü bunlar, Resulullah gelmeden önce dinlerini bölük pörçük etmişler ve ihtilafa düşmüşlerdir. Resulullah gelnice de bu âyetle halleri beyan edilmiştir.

95 Müslim, K. el-İman b. 249, HN: 158.

b) Ebu Hüreyre'ye göre ise bu âyette, dinlerini parça parça edip ayrılığa düşmeleri beyan edilen insanlardan maksat, bu ümmetin bid'atçıları, Kuranın muhkem âyetlerini bırakarak müteşabih âyetlerine uyanlarıdır. Ebu Hüreyre, Resulullahın, bu âyeti bu şekilde izah ettiğini rivayet etmiştir.

Taberi, diyor ki: "Bana göre bu konuda doğru olan söz, Allah tealanın, bu âyetle hak dinini bölük pörçük eden ve ayrılığa düşen bütün insanları kastettiğini söyleyen sözdür. Resulullahın üzerinde bulunduğu Hanif dininden ayrılan putperest müşrikler de Yahudiler de Hıristiyanlar da, Hanif dinindeymiş gibi görünüp te bid'atlar icadedip insanları doğru yoldan saptıranlar da bu âyetin genel ifadesine dahildirler."

Âyet-i kerimede "Senin, dinlerini parça parça edip fırkalara ayrılanlarla bir alakan yoktur" buyurulmaktadır.

Süddiye göre bu âyet-i Kerime, kâfirlerle savaşmanın farz kılınmasından önce inmiş, Resulullaha, kâfirlerle savaşmamalarını emretmiş, daha sonra ise tevbe suresinin, otuz altıncı âyetindeki "Ey müminler, müşriklerle topluca savaşın" emriyle neshedilmiştir.

Ebul Ahves, Mâlik b. Miğvel ve Ümmü Selemeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime neshedilmemiştir. Zira bu âyet, Resulullahın vefatından sonra, islamda olmayan bir kısım şeyleri ihdas edecek olan kişilerden onun beri olduğunu beyan etmektedir.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: Allah teala bu âyetle, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e, ümmetinin bid'atçılarından, inkârcılarından, kavminin müşriklerinden, yahudi ve hıristiyanlardan beri olduğunu bildirmektedir. Allah tealanın bunu bildirmesi, Resulullahın, onlarla savaşmalarını yasaklamış olduğu mânâsına gelmemektedir. Bu itibarla âyetin mensuh olduğunu söylemek doğru değildir. Zira, bir âyetin mensuh olduğunu söyleyebilmek için ona dair sahih delillerin bulunması gerekir.

Mücahid, Katade, Dehhak ve Süddî, bu âyetin, yahudi ve Hıristiyanlar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا
يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

160- Kim bir iyilik ortaya koyarsa ona o iyiliğin on katı vardır. Kim de bir kötülük işlerse, sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır. Onlar, haksızlığa uğratılmazlar.

Kim, kıyamet gününde rabbinin huzuruna, yaptığı bir iyilikle gelirse, ona, yaptığı iyiliğin on katı sevap vardır. Kim de yaptığı bir kötülükle gelirse o da ancak yaptığı kötülük kadar bir cezaya çarptırılır. Böylece Allah, bunlardan hiçbirine zulmetmiş olmaz.

Âyet-i kerimede, iyilik yapana on katı mükafaat verileceği, kötülük yapana da ancak kötülüğü kadar ceza verileceği zikredilmiştir. Buradaki, iyilik ve kötülükten neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a) Said b. Cübeyr, Abdullah b. Mes'ud, Şakiyk, Mücahid, Kasım, Ata, Muhammed b. Kâ'b, İbrahim en-Nehai, Ebu Salih, Dehhak, Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Abbas'dan nakledilen bir görüşe göre, burada zikredilen iyilikten maksat, "Lailahe İllalah" demektir. Yani, Allahın varlığına ve birliğine iman etmek ve peygamberini tasdik etmektir. kötülükten maksat ise Allaha ortak koşmak ve kafir olmaktır. Taberi bu izahı tercih etmiştir.

b) Ebu Said el-Hudri, Abdullah b. Ömer ve Rebi b. Enese göre bu âyette zikredilen iyiliklerden maksat, Bedevilerin yaptıkları Salih amellerdir. Onlara, bu amellerinin karşılığında on kat sevap verilecektir. Muhacirlere ise bundan daha çok sevap verilecektir. Bu sevap yedi yüz kata kadar erişecektir.

Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde buyurmuştur ki:

قال قال رسول الله (ﷺ) الاعمال ستة والناس أربعة فموجبتان ومثل بمثل والحسنة بعشر أمثالها والحسنة بسبعمائة فاما الموجبتان من مات لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة ومن مات يشرك بالله شيئاً دخل النار وأما مثل بمثل فمن هم بحسنة حتى يشعرها قلبه ويعلم الله عز وجل ذلك منه كتبت له حسنة ومن عمل سيئة كتبت عليه سيئة ومن عمل حسنة كتبت له بعشر أمثالها ومن أنفق نفقة في سبيل الله فحسنة بسبعمائة.

"Ameller altı türlü, insanlar da dört çeşittir. İki türlü amel vardır ki, onlar, karşılıklarını gerekli kılarlar. İki amel de vardır ki karşılıkları tam kendileri kadardır. Bir iyilik te vardır ki, karşılığında on misli sevap vardır. Bir iyilik te vardır ki, karşılığında yedi yüz misli sevap vardır. Karşılıklarını gerekli kılan iki

amelden biri, kişinin, Allaha ortak koşmadan ölmesidir. Bu, o kişinin cennete girmesini gerekli kılar. Karşılıkları tam kendileri kadar olan iki amel ise şunlardır. İyilik etmeyi hissedip kalbiyle karar veren, Allah teala tarafından da bu hali bilinen kimsenin isteğidir. Onun bu isteğine karşılık tam kendisi kadar olan diğer amel ise bir kötülük yapanın amelidir. Ona o kötülüğü kadar günah yazılır. Karşılığında on sevap yazılan amel ise, güzel bir amel işleyenin amelidir. Karşılığında yedi yüz kat mükafaat verilecek amel ise, Allah yolunda infakta bulunanın amelidir....[96]

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾

161- De ki: "Şüphesiz rabbim beni, dosdoğru bir yola, dimdik ayakta duran bir dine, hakka yönelen ve müşriklerden olmayan İbrahimin dinine sevketti."

Ey Muhammed de ki: "Şüphesiz ki rabbim beni, sağlam ve dosdoğru bir yol olan İslam dinine iletti. Bu din, sağlam bir dindir. Bâtılı bırakıp hakka yönelen İbrahimin dinidir. İbrahim ise hiçbir zaman müşriklerden olmadı. O, Müslümandı.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾

162- De ki: "Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin rabbi olan Allaha aittir.

Ey Muhammed de ki: "Namazım, ibadetlerim ve ibadetlerimden olan Kurban kesmem, hayatım ve ölümüm, sizin, Allaha ortak koştuğunuz putlara değil, sadece, âlemlerin rabbi olan Allaha aittir.

96 Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 4, s. 346

لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

163- Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben böyle emrolundum. Ve ben, Müslümanların ilkiyim.

Allahın hiçbir ortağı yoktur. O, âlemlerin rabbidir. Herşey onun emriyle var olmakta, onun bilgisi ve emri dışında hiçbir şey meydana gelmemektedir. Ben de bu ümmetin Müslümanlarının ilkiyim.

*Cabir b. Abdullah diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Kurban bayramında iki koç kurban etti ve onları keserken şu âyetleri okudu:

"Ben, hakka eğilerek yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben, Allaha ortak koşanlardan değilim. De ki: "Namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm, ancak âlemlerin rabbi olan Allaha aittir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben, böyle emrolundum ve ben, Müslümanların ilkiyim."[97]

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا
تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

164- De ki: "Allah, herşeyin rabbi iken ondan başka bir rab mı arıyayım? Herkesin kazandığı günah ancak kendi aleyhinedir. Hiçbir günahkar kimse bir başkasının günahını yüklenmez. Sonra dönüşünüz yine rabbinizedir. O, ihtilafa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

Ey Muhammed, de ki: "Allah, herşeyin terbiye edeni, yetiştireni ve sevk ve idare edeni iken ben, Allahtan başka bir rab mı arıyayım? Her günah işleyen, kendi aleyhine işlemiş olur. Çünkü o, günahından dolayı cezalandırılacaktır. Ve hiçbir kimse başkasının günahını yüklenmeyecektir. Ey insanlar, sonunda dönüşünüz ancak rabbinize olacak ve o size, dünyada ihtilaf ettiğiniz dinlerinizin gerçeğini haber verecek ve amellerinize göre sizleri cezalandıracaktır.

Allah tealanın adaleti icabı, hiçbir kimse başkasının günahından sorumlu

97 En'am suresi, âyet: 79, 162, 163

tutulmayacaktır. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır:

"Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez. Eğer günahı ağır olan bir kimse, yükünü taşımak için bir başkasını çağırsa, akrabası bile olsa, yükünden hiçbir şey taşımaz. Ey Muhammed, sen ancak, görmedikleri halde rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın. Kim, günahlardan arınıp temizlenirse, kendisi için arınıp temizlenmiş olur. Nihayet dönüş Allahadır."[98]

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ
لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

165- Verdiği şeylerle sizi imtihan etmesi için sizleri yeryüzünün Halifeleri kılan ve sizi derecelerle birbirinizden üstün yapan O'dur. Şüphesiz ki rabin, cezalandırması sür'atli olandır. O, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey insanlar, Allahın size vermiş olduğu rızıklarla sizleri imtihan edip, itaat edenlerinizi isyankârlarınızdan ayırması için, sizlerden önceki ümmetleri helak edip, onların yerine sizleri, yeryüzünde Halifeler kılan O'dur. Sizin bir kısmınızı diğerlerinden mal, güç ve kuvvet gibi bazı derecelerle üstün kılan O'dur. Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, cezalandırması sür'atli olandır, çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, insanların bir kısmını diğerlerinden, rızık, ahlak, güzellik ve renk gibi özellikler bakımından üstün kıldığı bildirilmektedir. Bu, onun hikmeti icabıdır. Bu hikmet, bu âyette belirtildiği gibi, kullarını imtihan edip, emirlerine uyanlarla uymayanları ortaya çıkarması olabileceği gibi, insanların psikolojik durumlarını tanıtması da olabilir. Nitekim başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyuruluyor:

"Ey Muhammed, onlar, rabbinin rahmetini mi paylaştırıyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliliklerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerinden faydalansınlar diye, derece bakımından biz onların bazısını bazısına üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların dünyada topladıklarından daha hayırlıdır."[99]

Peygamber efendimiz de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

98 Fâtır suresi, âyet: 18
99 Zuhruf suresi, âyet: 32

قَالَ « إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَإِنَّ اللّٰهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا، فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ
فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِى إِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِي النِّسَاءِ.

Şüphesiz ki dünya tatlıdır, yeşildir, Allah, sizleri oraya halifeler kılmıştır. Nasıl ameller işleyeceğinize bakmaktadır. Dünyadan sakının. Kadınlardan sakının. Zira İsrailoğullarının ilk fitnesi kadınlar olmuştur."[100]

EN'AM SURESİNİN SONU

100 Müslim, k. ez-Zikr, bab: 99, Hadis No: 2742/Tirmizî, K. el-Fiten, b. 26, Hadis No: 2191/İbn-i Mâce, K. el-Fiten, bab: 19, Hadis No: 4000

İÇİNDEKİLER

NİSA SURESİ

Su bulunamadığında toprakla teyemmüm yapılması hükmü 5
Emanetlerin ehline verilmesi 27
Allaha, Peygambere ve emir sahiplerine itaat hükmü 28
İnsan, nerede olursa olsun ölüm onu yakalayacaktır 45
Bir mümini hata ile öldürmenin hükmü 61
Bir mümini kasten öldürmenin hükmü 67
Cihad edenlerle etmeyen bir değildir 77
Yolculukta namazın kısaltılması (seferilik) hükmü 86
Korku namazı ve nasıl kılınacağı 93
Şâhitliği Allah için yapmak 143
Kâfirler dost edinilmezler 153
Tur dağının, İsrailoğullarının üzerine kalkması 160
Hz. Meryeme iftira yapılması, Hz. İsanın öldürüldüğü iddiası ve Hz. İsanın göğe kaldırılışı 161
Usul ve füru bırakmadan ölen kişini mirasının taksimi 181

MAİDE SURESİ

Sureyi takdim 185
Sözleşmeleri yerine getirmek, İhramlı iken av yapmamak 187

Mukaddes olan haram ay'a, kurbanlıklara ve Kâbeye saygı 191
Leş, kan, domuz eti, Allahtan başkası adına kesilen, boğulan, dövülerek, düşerek, birbirleriyle dövüşerek ölen hayvanların etlerinin yenmeyeceği hükmü 196
Temiz ve güzel olan şeyler ve ehl-i kitabın kadınları müminlere helal kılındı 211
Namaza kalktığınızda abdest alınız 218
Allah teala, İsrailoğullarından söz almıştı 244
İsrailoğullarına, çölde kırk yıl dolaşma cezası verilmesi 262
Habil ile Kabil'in kısassı 263
Kim bir inasanın canına kıyarsa, bütün insanları öldürmüş gibidir 270
Allaha ve resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkaranların cezası 272
Hırsızlık yapana verilen el kesme cesazı 286
Kalbleri inanmadığı halde ağızlarıyla "iman ettik" diyenler 292
Yalana çok kulak veren ve ç okça haram yiyenler 299
Tevratta da yer alan kısas hükümleri 310
Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin 322
Yaptıkları kötülüklerden birbirlerini men etmeyenler 358
Allahın size helal kıldığı temiz şeyleri haram saymayın 369
Kasıtsız olarak yapılan yeminlerden dolayı sorumluluk yoktur. Fakat bile bile yapılan yeminlerden dolayı sorumluluk vardır 374
İçki, kumar, putlar ve fal okları şeytanın işinden birer pisliktirler 383
Şeytan, içiki ile, aranıza düşmanlık sokmak ister 387
Haccda, ihramlı iken av hayvanı öldürmek yasaktır 394
Deniz avı ve onu yemek helal kılındı 406
Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın 416
Allah, Bâhire, Sâibe, Vasile ve Hâm diye bir şey yapmamıştır 422
Ey iman edenler, siz, kendinizi koruyun 429

Ölüm belirtisi geldiğinde vasiyet ederken şahit bulundurun 434
İsa aleyhisselama indirilen sofra 451

EN'AM SURESİ

Surenin takdimi 461
İnsan, çamurdan yaratılıp kendisine bir ecel takdir edilmiştir 466
Göklerde ve yerde olanlar, Allahındır 470
Yeryüzünde hareket eden her canlı varlık ve iki kanadıyla uçan kuşlar, aralarında topluluklar oluştururlar 486
Sırf Allahın rızasını dileyerek sabah akşam rabblerine dua edenleri huzurundan kovma 493
Gaybın anahtarları Allahın katındadır 499
Üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından azap gönderen Allahtır 503
İbrahim (a.s.)ın, babası Âzere nasihatı 512
Hz. İbrahimin, gerçek rab olan Allahı bulması 514
Kendilerine peygamberlik verilenler 522
Yalancı peygamberler, zalimlerin ta kendileridir 528
Sizi, bir tek can olan Âdemden yaratan Allahtır 532
Kâfirlerin, Allahtan başka taptıklarına sövmeyin 544
Kesilirken besmele çekilmeyen hayvanları yemeyin 553
İsraf etmeyin. Allah, israf edenleri sevmez 570
Rabbimizin bize haram kıldığı şeyler 580
Yetim rüşdüne erinceye kadar, malına yaklaşmayın 583
Rabbinin, alâmetlerinin geldiği anda, daha önce iman etmemiş olanlara, o andaki imanları fayda vermeyecektir 587
Kim bir iyilik yaparsa ona on katı vardır 593

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 4

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 4

Dizgi - İçdüzen: **SARAY AJANS Tel: 526 33 18**
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

A'RAF SURESİ

İki yüzaltı âyettir. Yüz altmış üçten Yüz yetmişe kadar olan âyetler Medinede, diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

الٓمٓصٓ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

* Bu harflerin ne manaya geldiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a) İbn-i Abbas'dan rivayet edilen bir görüşe göre bu harflerin manası, "Ben Allahım, açıklarım." demektir.

b) Süddîye göre bu harfler, Allah Teâlâ'nın bir sıfatı olan ve "Şekil veren" anlamına gelen "El-Musavvir" kelimesinin kısaltılmış harfleridir.

c) Ebu Talha'nın, İbn-i Abbas'dan rivayet ettiği bir görüşe göre, Elif, Lâm, Mîm, Sâd, Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Allah Teâlâ bu ismine yemin ederek sureye başlamıştır.

d) Katadeden rivayet edilen bir görüşe göre ise bu harfler, Kur'an-ı Kerimink isimlerinden biridir.

e) Bazılarına göre de bu harfler, Allahım ismi A'zamının harfleridir.

f) Başka bir görüşe göre ise bu harfler, kısaltılmış bir hesabı ifade ederler.

g) Bu harfler sadece Mukatta'a harflerdir.

h) Bunlar, birçok mânâyı ihtiva eden sembollerdir. Bu harfler vasıtasıyla, Allah Teâlâ, yarattıklarına, irade ettiği şeyleri göstermektedir.

كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

2- Bu, kendisiyle sakındırman için ve müminlere öğüt olsun diye Allah tarafından sana indirilen bir kitaptır. Bundan dolayı kalbinde bir sıkıntı olmasın.

Ey Muhammed bu, rabbin tarafından sana indirilmiş bir kitaptır. Bu kitabı, insanlara tebliğ ederken içinde bir sıkıntı bulunmasın. Bu Kur'anı tebliğ etmekten usanma. Bu kitap, kendisiyle müşrikleri uyarman için ve müminleri de bir hatırlatma ve bir öğüt olsun diye indirilmiştir.

* Ayet-i Kerimede geçen ve "Sıkıntı" diye tercüme edilen (حَرَجٌ) kelimesinin Arapça'da sözlük anlamı "Sıkıntı, darlık vb. şeyler"dir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Süddî buradaki sıkıntıdan maksadın, "Şüpheye düşmek" olduğunu, ayetin bu bölümünün manasının da "Ey Muhammed, sana indirdiğimiz Kur'an hakkında şüpheye düşme" demek olduğunu söylemişlerdir.

Taberi diyor ki: Müfessirlerin, burada geçen sıkıntıyı, "Şüpheye düşme" manasında tefsir etmelerinin sebebi, onun hak kitap olduğundan şüpheye düşmektir. Bu sebeple buradaki sıkıntı, "şüpheye düşme" olarak ifade edilmiştir.

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3- Rabbinizden size indirilene uyun. Ondan başkalarını dost edinip de kendilerine uymayın. Ne kadar az öğüt alıyorsunuz.

Ey insanlar, rabbiniz tarafından size indirilen apaçık delillere ve hidayete uyun. Size, Allaha ortak koşmayı, put ve tağutlara ibadet etmeyi emreden Allah'tan başka dostlarınızın emirlerine uymayın. Çünkü onlar sizi doğru yola ilet-

meyip eğri yola saptırırlar. Ne de az öğüt dinliyorsunuz.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾

4- Biz, nice memleket halkını yok ettik ki, onlara azabımız, gece uyurlarken veya gündüz istirahat halindeyken geldi.

* Allah Teâlâ bu ayet-i kerimede Resûlullah'a Allah'tan başkasına ibadet eden putları ona denk tutan insanları uyarmasını, Allah'a kulluk etmemeleri halinde helak edileceklerini bildirmesini emretmiş ve buyurmuştur ki:

«Rablerinin emirlerine karşı gelen ve peygamberlerini yalanyalan nice memleket halkı vardır ki biz onları helak ettik. Bizim cezamız onlara ya geceleyin veya gündüz istirahat halindeyken gelip yakalayıverdi.»

* Bu âyet-i Kerime, Allahı bırakıp tağutlara boyun eğenlerin akıbetlerinin felaket olacağını bildirmektedir. Kur'ân-ı Kerimde bu manayı ifade eden başka ayetler pek çoktur. Bu âyetlerde buyuruluyor ki:

"Biz nice zalim ülkeleri helak ettik. Onlar, duvarları, damları üstüne yıkılıp ıpıssız kaldılar. Biz, nice kuyuları muattal, nice muhteşem sarayları bomboş bıraktık." (1)

"Biz, refah içinde şımapırp azgınlaşan nice ülkeleri helak ettik. İşte onların geride bıraktıkları yerleri, Kendilerinden sonra onların pek azında oturulabilmiştir. Onlara hep biz varis olmuşuzdur." (2)

Âyet-i kerimede "Nice" diye tercüme edilen (كَمْ مِنْ) ifadesi zikredilmiştir. Bu ifade, Allahın emrine karşı gelerek helak edilen kavimlerin çok sayıda olduklarına işaret etmektedir.

Âyet-i Kerimenin lafzında, ülkelerin helak edildiği zikredilmiştir. Bundan maksat, ülkelerin, içinde yaşayan insanlarla birlikte helak edilmiş olmalarıdır. Zira, içinde insan yaşamayan yerlere ülke denmez.

(1) Hac suresi, 22/45.
(2) Kasas suresi, 28/58.

فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ ۝٥

5- Onlara azabımız geldiği zaman: "Biz, gerçekten zalimlermişiz." demekten başka bir itirafları olmadı.

Kendilerine azabımız gece uyurken veya gündüz dinlenirken geldiği zaman helak ettiğimiz ülke halkının, dua ve yalvaması, sadece kendi aleyhlerine itirafta bulunmak, rablerinin emir ve yasaklarına karşı gelerek kendi kendilerine zulmettiklerini söylemek oldu.

* Taberi diyor ki: Bu âyeti kerime, Resûlullah'tan rivayet edilen şu hadisin sahih olduğunu göstermektedir. Resûlullah buyurmuşturki: "İnsanlar cezalandırılmayı hak etmedikçe veya özürleri kabul edilmeyecek hale düşmedikçe cezalandırılmazlar.* (3)

Taberi diyor ki: Eğer denilecek olursa ki: "Ayet-i Kerime'de Onlara azabımız geldiği zaman Helak edilenlerin" "Biz gerçekten zalimlermişiz." dedikleri zikredilmektedir. Şayet helak edilenler bunu, helak edilmeden önce söylemiş olurlarsa âyetin ifadesine ter sdüşer. zira âyette, bu sözü helak anında söyledikleri zikredilmiştir. Eğer onların, bu sözü, helak edilmelerinden sonra söyledikleri farz edilecek olursa bu takdirde de, helak edildikten sonra konuştukları farzedilmiş olur ki bu da imkansızdır. O halde helak edilen insanlar bu itiraflarını ne zaman yapmışlardır?" Cevaben denilir ki: "Bütün ümmetler bir anda helak olup gitmiş değillerdir. Onlardan bazıları önce uyarılmış, azabın geleceği haberi verilmiş ve belli bir zaman geçtikten sonra da azap fiilen gelip onları helak etmiştir. İşte bu ümmetler, azabın geleceğini kesin olarak anladıktan sonra, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelerek kendi kendilerine zulmettiklerini itiraf etmişler, fakat bu itirafları kendilerine fayda vermemiş ve azaba uğratılıp helak olmuşlardır. Nitekim, tufan olayı, Salih (a.s.)'ın kavmi Semud'un ve benzerlerinin helak olmaları bu şekilde olmuştur. Allah Teâlâ Muhammed ümmetini de böyle bir âkıbete düşmemeleri için uyarmaktadır.

Evet, Allah'ın gazabına uğrayan şımarık kafirlerin, herhangi bir itirazda bulunmaları mümkün değildir. Onların, kendilerini kınamaktan başka çareleri yoktur. Nitekim başka ayetlerde de şöyle buyuruluyor:

"Şüphesiz biz, halkı zalin olam nice ülkeleri toptan yok ettik. Onlardan sonra da başka kavimler yarattık."

"Onlar, azabımızın şiddetini hissedince, ondan öyle kaçıyorlardı ki."

"Onlara: "Hiç kaçmayın, refah içinde yaşayıp şımardığınız yerlere ve evlerinize dönün. Çünkü sorğuya çekileceksiniz." denildi."

(3) Ebû Davud, Kel-Melahim bab: 17 Hadis No: 4347.

"Vay halimize, gerçekten biz zalimlermişiz." dediler."

"Biz, kendilerini biçilmiş ekinde döndürüp ocaklarını söndürünceye kadar onlar bu pişmanlıklarını tekrar edip durdular." (4)

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ۝٦

6- Kendilerine Peygamber gönderilenleri elbette hesaba çekeceğiz. Gönderilen Peygamberleri de mutlaka hesaba çekeceğiz.

Kendilerine Peygamber gönderilen ümmetlere, Peygamberlerinin getirdikleri hükümlere uyup uymadıklarını mutlaka soracağız. Kendileriyle hükümlerimizi gönderdiğimiz Peygamberlere de, bu hükümleri tebliğ edip etmediklerini elbette soracağız.

* Evet, Allah Teâlâ, hem kendilerine Peygamber gönderilenleri hem de Peygamberleri kıyamet hesabı çekecek, haklıyı haksızı gösterecektir. Bu hususta da diğer âyet-i Kerimelerde buyrulmaktadır ki:

" Allah, Peygamberleri bir araya topladığı gün: "Ümmetiniz davtinize ne cevap verdi?" der. Onlar da: "Hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz gaybları bilen ancak sensin." derler. (4/a)

" O gün Allah, müşriklere nida eder ve "Gönderilen Peygamberlere ne cevap verdiniz?" der." (4/b)

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ۝٧

7- Şüphesiz ki biz onlara, yaptıklarını bilerek anlatacağız. Zaten onlardan uzak değildik.

Şüphesiz ki biz kendilerine Peygamber gönderilenlere de Peygamberlere de dünyada kendilerine gönderdiğimiz emir ve yasaklar hususunda ne yaptıklarını bilerek anlatacağız. Zaten biz onların yaptıklarından uzak değildik.

(4) Enbiya suresi, 21/11-15.
(4/a) Maide suresi, 5/109
(4/b) Kasas suresi, 28/58

* Her şeyi bilen yüce mevla elbette ki kullarının dünyada yaptıklarını da bilmekte ve tesbit ettirmektedir. Kıyamette kullarını bu tesbitlerle hesaba çekecektir.

Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursaki "Allah Teâlâ bundan önceki âyette, kendilerine Peygamber gönderilen ümmetlerden ve Peygamberlerden hesap soracağını bildirirken bu âyet-i kerimede de, onların ne yaptıklarını bizzat kendisinin onlara bildireceğini beyan etmektedir. O halde birinci ayette ifade edilen "Hesaba çekme"den maksat nedir?" Cevaben denilir ki: "Allah Teâlâ'nın hesaba çekmesinden maksat, kınama ve hatırlamadır. Onların ne yaptıklarını öğrenme değildir. Bu bakımdan iki ayet birbirini tamamlamaktadır.

Allah Teâlâ'nın kullarını kınama ve hatırlatmada bulunma maksadıyla, kıyamet gününde onları hesaba çekeceği onların da çeşitli cevaplar verecekleri şu ayette belirtilmiştir. "Ey Ademoğulları, ben size "Şeytana tapmayın. O sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte doğru yol budur." diye emretmemiş miydim?"(5)

Diğer yandan, Peygamberlerin hesaba çekilmesinden maksat ise, onları kendilerine gönderildikleri ümmetlere karşı şahitler tutarak ümmetleri, peygamberlere uymadıklarından dolayı kınamak ve onlara, Peygamberleri vasıtasıyla emir ve yasaklar gönderdiğini hatırlatmaktır. Zira kıyamet gününde, kâfirler hesaba çekilerek onlara: "Size rabbinizin ayetlerini okuyan ve sizi bu gününüze kavuşmakla uyaran Peygamberler gelmedi mi?"(6) denildiği zaman onların çoğu bunu inkâr edecekler ve: "Bize müjdeci ve uyarıcı gelmedi..."(7) diyeceklerdir. İşte bu sırada Peygamberlere "Siz bu insanlara, size gönderilen şeyleri tebliğ ettiğniz mi?" veya "Tebliğ etmediniz mi?" şeklinde sorular sorulacak, Peygamberler de, tebliğ ettiklerine dair şahitlik edeceklerdir. Böylece Allah, Peygamberleri şahitlik yapmaları için sorguya çekecektir. Nitekim bu hususta Resulullah'tan hadisler rivayet edilmiş, Allah Teâlâ'da başka bir ayetinde hem Muhammed ümmetini hem de peygamberleri şahit tutacağını beyan etmiş ve "Böylece biz sizin, insanlara karşı şahitler olmanız, peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tatan bir ümmet kıldık."(8) buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın kullarını bilinmeyen bir şeyi öğrenmek için sorgulaması, kendisi için söz konusu olmayan bir husustur. Zira Allah Teâlâ, her şeyi daha meydana gelmeden evvel de, meydana gelme anında da meydana geldikten sonra da bilir. Böyle bir soru sormaya ihtiyacı yoktur. Bu husustu şu ayetlerde de

(5) Yasin suresi, 36/60-61
(6) Zümmer suresi, 39/71
(7) Maide süresi, 5/19
(8) Bakara suresi, 2/143

beyan etmiştir: "İşte o gün, insanlara da cinlere de, günahları sorulmayacaktır."(9) "Suçlulara, günahları sorulmaz."(10)

Abdullah b. Abbas bu ayeti kerimede geçen "Biz onlara, yaptıklarını bilerek anlatacağız." ifadesini şu şekilde izah etmiştir. "Onların amel deftelerleri, yaptıkları amelleri bildirecektir."

Taberi diyor ki: "Bu görüş gerçekten uzak olmayan bir görüş ise de bu hususta Resulullah'tan sahih olan şu haber rivayet edilmiştir.

وليلقين الله احدكم يوم يلقاه وليس بينه وبينه ترجمان يترجم له فيقولن الم
ابعث اليك رسولا فيقولون فيبلغك فيقول: بلى فيقول الم اعطك مالا
وافضل عليك فيقول بلى فينظر عن يمينه فلا يرى الا جهنم وينظر عن
يساره فلا يرى الا جهنم.

"Sizden biriniz Allah'ın huzuruna çıktığı gün onunla karşılaşacak, kendisiyle Allah arasında konuştuklarını tercüme edecek herhangi bir tercüman bulunmayacaktır. Allah bizzat ona konuşarak diyecektir ki: "Ben sana tebliğde lbulunan bir peygamber göndermedim mi?" O da: "Evet gönderdin." diyecek Allah: "Ben sana mal verip sana" lütufta bulunmadım mı?" diyecek kul de "Evet verdin." diyecek. Sağına bakacak cehennemden başka bir yer görmeyecek, soluna bakacak yine cehennemden başka bir yer görmeyecektir."(11) Elbette ki, Resulullah'tan gelen haberi kabul etmek başkasının sözünü kabul etmekten daha evladır. Demek ki, kıyamet gününde Allah, kullarıyla doğrudan konuşacak, onlarla konuşmak için amel defterini aracı yapması şart olmayacaktır.

(9) Rahman suresi, 55/39
(10) Kasas suresi, 28/78
(11) Buhari kı el-Menakıba bab: 25

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾

8- O gün, amellerin tartılacağı bir gerçektir. Sevap tartıları ağır gelenler, kurtuluşa erenler işte onlardır.

Kıyamet gününde, bu dünyada işlenen ameller tartılacak, sevap ve günahın hesabı yapılacaktır. Sevapları ağır gelenler kurtulacaklar, cehenneme konulmayacaklardır.

* Ayet-i Kerimede geçen ve "Tartılma" diye tercüm edilen (وَالْوَزْنُ) kelimesi, Mücahid tarafından "Yargılanma" diye tefsir edilmiştir. Ona göre bu ayetin manası şöyledir. "Kıyamet gününde insanlar adaletle yayrgılanacaklardır..." Mücahid ayetteki (الْحَقُّ) "el-Hakkı" yani "Hak'tır." ifadesini de "Adaletli olacaktır." şeklinde izah etmiştir.

Süddi, Ubeyd b. Umeyr ve Huzeyfeden rivayet edilen diğer bir görüşe göre ise bu ayette zikredilen tartılma'dan maksat, kıyamet gününde kulların amel defterlerinin tartılmasıdır. Bu hususta, Ubeyd b. Umeyr demiştir ki "İri vücutlu, uzun boylu çok yiyen ve çok içen bir kişi getirilir. O, bir sivrisineğin kanadı kadar dahi ağırlık meydana getirmez."

Huzeyfe de demiştir ki: "Kıyamet gününde, tartı ile görevli olan melek, Ceblrail (a.s.) olacaktır. Allah ona: "Ey Cebrail, sen bunların arasında tartma işini yap. Mazlumun hakkını alıp kendisine ver. Eğer haksızın iyi ameli yoksa mazlumun günahlarını ona yükle.", Böylece kişi üzerinde dağlar gibi yükler bulunarak geri dönmüş olur. İşte «O gün amellerin tartılacağı bir gerçektir.» ayeti bunu beyan etmektedir.

Müfessirler, bu ayette geçen ve "Sevap tartıları ağır gelenler" diye tercüme edilen (فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ) ifadesini iki şekilde izah etmişlerdir:

Mücahide göre bu ifadeden maksat, "Kimin iyilikleri çok olursa" demektir.

Amr b. Dinar'a göre ise bu ifadeden maksat sevap ve günahları tartılanlardan kimin sevapları terazide ağır gelirse" demektir.

Taberi de Amr b. Dinarın görüşünün doğru olduğunu söylemiş, buradaki tartıdan maksadın, sevap ve günahların tartılması olduğunu, ağır gelen şey'den maksadın ise, tartılan sevap ve günahlardan, sevapların ağır gelmesi olduğunu söylemiştir. Zira, salih amelleri ağır gelenlerin kurtuluşa erip cennete girecekleri ve orada ebedi olarak kalacakları, Resulullah'tan nakledilen çeşitli hadislerde beyan edilmiştir. Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

مَا مِنْ شَىْءٍ يُوضَعُ فِى الْمِيزَانِ اَثْقَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ .

"Teraziye güzel ahlaktan daha agır bir şey konulmayacaktır."(12) Taberi diyor ki: "Görüldüğü gibi bu ve benzeri hadis-i şerifler kıyamet gününde amellerin tartılması için teraziler kurulacağını bildirmişlerdir. Şayet, Allah Teâlâ'nın kelamını ve Resulullah'ın haberini asıl maksatlarından çeviren bir cahil diyecek olursa ki: "Allah, her şeyin miktarını yaratmadan önce de sonra da bildiği halde onları tartmaya ihtiyacı olur mu?" veya "Ameller cisim değlidir ki tartılsın. Ancak cisimler tartılarak ağır veya hafif oldukları ölçülür. Cisim olmayan şey için böyle bir durum söz konusu değildir." Buna cevaben denilir ki: "Allah Teâlâ'nın amelleri tartması, onları levh-i mahfuzda yazıp tesbit etmesine benzemektedir. Nasıl ki Allah, her şeyi bildiği halde onları unutma korkusundan beri olduğu halde kulların amellerini levh-i mahfuzda yazıp tesbit etmişse onları aynı şekilde ahirette de tartıp ayıracaktır. Bunları yapması onları bilmemesinden değil, yaratıklarına bir delil olarak ortaya koyması içindir. Nitekim Allah Teâlâ diğer bir ayetinde amellerin levh-i mahfuzda yazıldığını beyan ederek şöyle buyurmuştur: "Sen o gün, bütün ümmetlerin diz üstü çöktüklerini görürsün. O gün her ümmet, amel defterinin başına çağırılacak ve onlara şöyle denecektir: "Bugün dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz. İşte kitabımız, size gerçekleri söylüyor. Şüplesiz biz, dünyada iken yaptıklarınızı yazıyorduk."(13)

Evet, Allah Teâlâ'nın, yaratıklarının amellerini terazide tartması da onların aleyhine ve lehine delil olması içindir. Böylece emirleri yerine getirip yasaklardan kaçındıkları veya aksini yaptıkları ortaya çıkmış olacaktır. Allah Teâlâ, kulu getirip iyi amelleriyle birlikte terazinin bir gözüne koyacak günahlarımı da diğer gözüne koyup tartacaktır. Ve hangi taraf ağır gelirse o kula ona göre muamele edecektir. Allah Teâlâ'nın, kullarının amellerini bu şkilde tartması onlara bir delil olması içindir. Nitekim Allah Teâlâ, kulların yaptıklarına şahitlik etmek için onların ellerini ve ayaklarını konuşturacaktır. Bu hususta şöyle buyurmak-

(12) Tirmizi, K. el-Birr bab: 62 HN: 2003/Eb Davud K.el-Edeb bab 7, HN. 4799
(13) Casiye Suresi, 45/28-29

tadır. "O gün biz onların ağızlarını mühürleriz de bize elleri konuşur, ayakları da ne yaptıklarına şahitlik eder."(14)

Bütün bunlar gösteriyor ki ahirette ammelleri tartan terazi kurulacak, kulların iyi amelleriyle kötü amelleri terazinin iki gözünde tartılacak sevap tarafı ağır gelirse kurtuluşa ererek, hafif gelirse cehenneme sürüklenecektir. Nitekim bundan sonra gelen ayet de bunu ifade etmektedir.

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

9- Sevap tartıları hafif gelenler ise, kendilerini zarara uğratanlardır. Bunun sebebi de âyetlerimize karşı haksız davranmalarıdır.

Kimin de salih amellerinnin tartısı, Allahı birlemediği ve peygamberine iman etmediği ve Allahın emir ve yasaklarına uymadığı için hafif gelecek olursa işte bunlar, Allahın lutfedeceği büyük sevap ve ikramlara karşı kendilerini zarara sokmuş olurlar. Bunun sebebi ise bunların, Allahın, delillerini ve ayetlerini inkar ederek onlara karşı haksız davranmalarıdır. Bu hususta diğer ayetlerde de buyurulmaktadır ki: "Kimlerin tartısı ağır gelirse işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." Kimilerin tartıları da hafif gelirse işte onlar, kendilerini ziyana sokanlardır. Cehennemde ebediyyen kalacaklardır."(15)

"O gün sevap tartısı ağır gelen, razı olacağı bir hayat içindedir. Sevap tartısı hafif gelenlerin ise kucağına sığınacağı anası, bir uçurumdur."(16)

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz ki sizi, yeryüzüne yerleştirdik. Orada sizin için geçim imkânları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.

---

(14) Yasin Suresi, 36/65
(15) Müminun suresi, 40/102-103
(16) Karia suresi, 101/6-9

Ey insanlar, biz, yeryüzüne sizler için bir karargâh, bir beşik kıldık. Sizler için orada hayatınızı sürdüreceğiniz yiyecekler ve içecekler yarattık.Buna rağmen ne de az şükrediyorsunuz.

* Allah Teâlâ insanları, sadece kendisine kulluk etmeleri için yaratmış, yeryüzünü onlar için kararghah yapmış ve orada onlara yetecek her türlü nimeti var etmiştir ki o nimetlerden faydalansınlar ve rablerine gereği gibi kulluk etsinler. Fakat insanoğlu yaratılış gayesini unutarak nankörlük etmiştir. Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyuruluyor:

"Allah, istediğiniz herşeyden size verdi. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan, çok zalim ve çok nankördür."[17]

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَ
لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

11- Şüphesiz ki sizi yarattık sonra size şekil verdik sonra Meleklere" Âdeme secde edin." dedik. Derhal secde ettiler, İblis hariç. O secde edenlerden olmadı.

Ey insanlar, biz atanız Âdemi topraktan yarattık. Sonra ona şekil verdik. Böylece sizi de yaratıp şeklinizi vermiş olduk. Sonra Meleklere: "Âdeme saygı secdesi edin." dedik. Meleklerin hepsi de secde ettiler İblis hariç. O, Âdeme secde edenlerden olmadı.

Müfessirler bu âyetin "Şüphesiz ki sizi yarattık. Sonra size şekil verdik" bölümündeki "Sizi" ifadesinden kimin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir:

a- Abdullah b. Abbas, Rebi b. Enes, Süddi, Katade ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre bu ayetteki "Sizi" ifadesinden maksat, Hz. Adem ve devamındaki "Size" ifadesinden maksat da, Hz. Âdemin soyundan gelenlerdir. Bunlara göre ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz, atanız olan Âdemi dolayısıyle onun sulbünde sizi yarattık, onun soyundan gelen sizlere de annenizin karnında şekil verdik."

b- İkrime ve A'meşe göre bu âyetteki "Sizi" ve "Size" ifadelerini beyan eden her iki (كُمْ) zamirinden maksat da, insanlardır. Ve ayetin manası

(17) İbrahim suresi, 14/34

şöyledir: "Şüphesiz ki biz sizi, babalarınızın sulbünde yarattık ve sizlere, annenizin karnında şekil verdik"

c- Mücahide göre ise buradaki zamirlerden birincisinden maksat Hz. Âdem, ikincisinden maksat ise onun sulbünde mevcut olan soyudur ve âyetin manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz Âdemi yarattık sonra size, Âdemin sulbünde iken şekil verdik.»

d- Diğer bir kısım alimlere göre ise burada geçen her iki zamirden de maksat insanlardır. Ayetin manası da şöyledir. "Şüphesiz ki biz sizi, annelerinizin karnında yarattık ve sizlere annenizin rahminde iken şekil verdik. Kulak, göz, el, ayak gibi organlarınızı meydana getirdik.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, her iki zamirin de Hz. Âdeme işaret ettiğini ve ayetin bu bölümünün manasının şöyle olduğunu söyleyen görüştür. "Şüphesiz ki biz, Âdemi yarattık. Ona şekil vererek size de şekil vermiş olduk."

Âyet-i Kerimede Âdem kastedildiği halde "Siz" ve "Size" zamirleri zikredilen hazır bulunan insanlara hitabedilmesi, Arap dilinin yaygın olan usullerinden birinin gereğidir. Zira Arapça'da ataların yaptıkları torunlara isnad edilerek "Siz şöyle şöyle yaptınız" denmesi bir üslup şeklidir. Nitekim Resulullah zamanındaki Yahudilere hitab edilerek atalarının yaptıkları beyan edilmek istenmiş ve şöyle buyrulmuştur. "Bir zaman sizden kesin söz almıştık. Üzerine tur dağını kaldırmıştık. (Size verdiğimize kuvvetle sarılın) demiştik...(18)

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih etmemizin sebebi ayetin devamında "Sonra, meleklere "Âdem'e secde edin" buyrulmasıdır. Arapça'da "sonra" manasına gelen (ثُمَّ) kelimesi, kendisinden sonra zikredilenlerin kendisinden önce zikredilenlerden kesinlike daha sonra meydana geldiklerini ifade eder. Ayet-i Kerime'de, önce yaratılma olayı sonra da Âdeme meleklerin secde etmelerinin emredildiği zikredildiğine göre, yaratılanların, Âdeme secde emrinden daha önce yaratılmış olmaları gerekmektedir. Hz. Âdeme secde edilmesi emredildiğinde, insanlar henüz yaratılmış olmadıklarından buradaki "Sizi yarattık." Size şekil verdik... ifadelerindeki zamirlerden maksadın Hz. Âdem olduğu ortaya çıkmaktadır.

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

(18) Bakara suresi, 2/63)

12- Allah: "Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan nedir?" dedi. İblis: "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." dedi.

Allah, İblise; «Âdeme secde etmeni emrettiğim zaman senin ona secde etmene engel olan şey nedir?» dedi. İblis de ona cevaben: "Ben ondan daha üstün ve daha hayırlıyım. Çünkü sen beni ateşten Âdem'i ise çamurdan yarattın. Ateş çamurdan daha üstündür." dedi.

Âyet-i Kerime'de geçen ve "Secde etmek" diye tercüme edilen (أَلَّا تَسْجُدَ) ifadesinin görünürdeki manası, "secde etmemekten" şeklindedir. Buna göre ayete mana verildiği takdirde ayetin bu bölümünün manası şöyle olur: "Sana emrettiğimde seni secde etmemekten alıkoyan nedir?" Görüldüğü gibi, mana böyle kabul edilirse İblis'in secde etmesinden dolayı hesaba çekildiği anlaşılır. Halbuki İblis'in, Âdem'e secde etmemesinden dolayı sorgulandığı bütün nasslarda açıkça ifade edilmiştir. İşte âyetteki bu kapalılıktan dolayı müfessirler bu âyeti çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Bazı Basralı lügat âlimlerine göre ayette geçen (أَلَّا تَسْجُدَ) ifadesindeki (لَا) harfi zaiddir, olumsuzluk manası ifade etmemektedir. Bu durum Arapça'da kullanılan bir üsluptur. Bu sebeple ayetin bu bölümünün manası: "Seni secde etmekten alıkoyan nedir?" şeklindedir.

b- Diğer bir kısım alimlere göre ise ayetin, (أَلَّا تَسْجُدَ) ifadesindeki (لَا) harfi zaid değildir. Ancak bu ifadeden önce geçen (مَنَعَكَ) cümlesindeki (مَنَعَ) fiilinin manası "Engel olmak" değil "söylemek"tir. Bu nedenle ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Sana emrettiğim zaman Âdeme secde etmemeni sana kim söyledi?" Arapçada bu fiil, "söylemek" manasına kullanıldığı zaman, bundan sonra (أَنْ) edatı zikredilir. Bu ayette de durum böyle olmuştur.

c- Diğer bir kısım alimlere göre buradaki (لَا) harfi zaid değildir. Fakat (مَنَعَ) fiilinin manası "Mecbur olmak" demektir. Ayetin manası ise: "Seni Âdeme secde etmemeye mecbur eden sebep nedir?" şeklindedir.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan söz, bu ayette, belli bir ifadenin mahzuf olduğunu söylemek ve mahzufun da (أَحْوَجَكَ) "muhtaç kıldı" fiili olduğunu ifade etmektir. Yani, bu ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Ey İblis, Âdeme secde etmeni emrettiğim zaman, secde etmene engel olan ve seni, secde etmemeye zorlayan şey nedir? Bu görüşü tercih edişimizin sebebi, Allah'ın kelamında her hangi bir şeyin zaid olduğunu ve bir mana taşımadığını söylemekten kaçınmaktır. (مَنَعَ) fiilinin buradaki şekliyle, "söylemek" manasına gelmesi de üslup itibariyle uygun değildir. Bu nedenle ayette

manayı tamamlayacak bir ifadenin mahzuf olduğunu söylemek isabetli olan bir görüştür. Zira muhataplar bu mahzuf olan cümleyi, ayetin akışından anlayabilirler.

Âyet-i Kerime'de İblisin, Allah Teâlâ'nın sorusuna şu cevabı verdiği zikredilmektedir. "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın." İblis Ademe secde etmemesinin gerekçesi olarak kendisinin yaratıldığı ateşin, Âdem'in yaratıldığı topraktan daha üstün olduğunu söylemiş, böylece hakkı idrak edememiş ve doğru yoldan sapmıştır. Zira ateş cevherinin hafif, körü körüne yayılan, dalgalanan ve yukarı doğru yükselen bir cevher olduğu malumdur. İşte İblis'te bulunan bu cevher onu, Allah'ın, levh-i mahfuzunda isyankâr biri olacağı tescil edildiği üzere Âdem'e secde etmekten kibirlenmeye, onu hafife almaya sevk etmiş böylece kendi kendini yeyip bitiren bir ateş gibi helake sürüklemiştir. Toprak cevherinin ise, istikrarlı oturaklı; yumuşak, edepli, kararlı bir cevher olduğu malumdur. İşte Âdem'de bulunan bu cevher, onun, levh-i mahfuzda mes'ud bir kimse olacağı tescil edildiği üzere Âdemi, hata yapmasından sonra tevbe etmeye ve rabbinden af ve mağfiret dilemeye sevketmiştir.

İşte Hasan-ı Basri ile İbn-i Sîrin'in "İlk kıyası yapan İblis'tir." sözleri bu türden olan yanlış kıyası ifade etmektedir. Hz. Âdem'in, İblis'ten üstün olduğu muhakkaktır. Çünkü Allah Teâlâ onun bizzat kendi eliyle yaratmış, ona kendi rahundan üflemiş, ona melekleri secde ettirmiş, her şeyin ismini öğretmiş ve diğer bir çok özellikler vermiştir. Fakat ahmak İblis bütün bunları görememiş, kendisinin, ateşten yaratılması, Âdem'in de topraktan yaratılması dolayısiyle ondan üstün olduğuna delil getirmek istemiştir. Halbu ki o, her ikisinin de yaratıldıkları maddeler bakımından da Âdemden üstün değildir. Ayrıca Âdem'e yaratıldığı cevherin dışında bir çok üstünlük verilmiştir. Bu durumda nasıl olur da İblis ondan üstün olabilir?

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾

13- Allah dedi: "Öyleyse in oradan. Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık cünkü sen, âdilerdensin."

Allah, İblis'e "Cennletten in. Senin cennette kibirlenmeye hakkın yoktur. Cennette olan kimse kibirlenemez. Cennetten çık. Çünkü sen, zelil ve âdi kılınanlandansın." dedi.

* Müfessirlerin çoğunluğu, İblise "İn oradan" diye hitabeden cümleyi izah ederken buranın cennet olduğunu ve dolayısiyle İblis'in cennetten indirildiğini söylemişler buna mukabil bazıları da oranın, göklerde İblise ait bir makam olduğunu ve oradan indirildiğini söylemişlerdir.

قَالَ أَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾

قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

14- İblis dedi: "Bari, insanların dirilieceği güne kadar bana mühlet ver."

15- Allah da "Sen, mühlet verilenlerdensin" dedi.

* İblis, Allah Teâlâ'dan, kıyamette insanların dirileceği güne kadar kendisine mühlet vermesini istedi. Ona bu isteği tam olarak verilmedi. Eğer verilecek olsaydı ebedî olarak yaşayacak ve hiç ölmeyecekti. Çünkü insanlar dirildikten sonra artık bir daha ölüm yoktur. Bu sebeple Allah Teâlâ İblise "... Sen, vakti tayin edilen bir güne mühlet verilenlerdensin." dedi. [19] İşte, İblis'in öleceği o gün, sur'a birinci üfleniş günüdür. O günde göklerde ve yerde bulunan herkes, bayılıp yere düşecek ve ölecektir. İblis de bu ölecek kimselerden biridir.

Eğer denilecek olursa ki "Birinci Sur'un üflenişine kadar kendilerine mühlet verilen başka kimseler varmı ki, ayet-i kerimede İblise" "Sen de o güne kadar mühlet verilenlerden birisin." denmiştir? Cevaben denilir ki "Evet birinci, sur'un üflenmesinden önce hayatta bulunup ta o anda ölecek olanlar o ana kadar yaşamış olanlardır. İblis de bunlardan biri olacaktır.

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

16- İblis: "Benim azama hükmettiğin için, senin doğru yolunda, kullarının önünü keseceğim.

İblis dedi ki: "Beni saptırman sebebiyle insanoğlunu sana ibadet ve itaatten alıkoyacağım. Senin beni saptırdığın gibi ben de onları saptıracağım."

(19) Hicr suresi, 15/37-38)

* Âyet-i Kerime'de eçen ve "Azmama hükmettin" diye tercüme edilen (بِمَا أَغْوَيْتَنِي) ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b.Abbas ve İbn-i Zeyde göre bu ifadenin manası "Beni saptırdığın için" demektir. Başka bir kısım alimlere göre "Beni perişan ettiğin için" demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre "Beni cezalandırdığın için" demektir. Başka bir kısım alimlere göre ise bu ifadenin manası "Senin beni azdırmana yemin olsun ki" demektir.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime'nin bu ifadesi kaderi inkâr edenlerin şu iddialarının bâtıl olduğunu gösterir. Onlar derler ki: "Allah, iman etme ve inkâr etme sebeplerini insanlara bırakmıştır. İnsanlar bu sebeplere baş vurarak ya iman eder veya inkâr ederler. İnsanların iman etmelerine aracı olacak sebeplerle inkâr etmelerine vasıta olacak sebepler aynıdır." Evet, onların bu iddiaları fasittir. Şayet onların bu iddiaları doğru olacak olsaydı burada İblis, Allah Teâlâ'ya "Sen beni düzelttiğim için ben, senin doğru yolunda oturup kullarının önünü keseceğim." demiş olurdu. Zira İblis'i saptıran da düzelten de onlara göre aynı sebeplerdir. İblis'in saptırılmassını haber vermesiyle düzeltildiğini haber vermesi aynı şey olur. Aslında ise saptırma ile düzeltme sebepleri farklı şeylerdir. Ve bunlar, Allah'ın elinde olan şeylerdir. Bu sebeple İblis, Allah Teâlâ'ya hitabederek "Senin, beni saptırman yüzünden" ifadesini kullanmıştır. Muhammed b. Ka'b el-Kurezi bu noktaya işaret ederek bu âyetin izahında şunu söylemiştir. "Allah kaderi inkâr edenleri kahretsin. İblis, Allah'ı onlardan daha iyi biliyor."

Âyet-i Kerime'de geçen ve "Senin doğru yolun" diye tercüme edilen (صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ) ifadesinden maksat Allah'ın gerçek dini olan İslâmdır. İblis kulları, Allah'ın dininden, ona ibadet ve itaatten saptıracağını söylemiştir. Evet, İblisin işi budur.

Sebre b. Ebi Fâkih diyor ki:

عَنْ سَبْرَةَ بْنِ اَبِى فَاكِهٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ اِنَّ الشَّيْطَانَ قَعَدَ لِاَبْنِ اٰدَمَ بِاَطْرُقِهِ فَقَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْاِسْلَامِ فَقَالَ تُسْلِمُ وَتَذَرُ دِينَكَ وَدِينَ اٰبَائِكَ وَاٰبَاءِ اَبِيكَ فَعَصَاهُ فَاَسْلَمَ ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ تُهَاجِرُ وَتَدَعُ اَرْضَكَ وَسَمَاءَكَ وَاِنَّمَا مَثَلُ الْمُهَاجِرِ كَمَثَلِ الْفَرَسِ فِى الطِّوَلِ فَعَصَاهُ فَهَاجَرَ ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْجِهَادِ فَقَالَ تُجَاهِدُ فَهُوَ جَهْدُ النَّفْسِ وَالْمَالِ فَتُقَاتِلُ فَتُقْتَلُ

فتنكح المرأة ويقسم المال فعصاه فقال رسول الله ﷺ فمن فعل ذلك كان حقا على الله عز وجل ان يدخله الجنة ومن قتل كان حقا على الله عز وجل ان يدخله الجنة وان غرق كان حقا على الله ان يدخله الجنة او وقصته دابته كان حقا على الله ان يدخله الجنة .

" Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim. "Şüphesiz ki Şeytan, insanoğlunun yollarını keser. Evvela Müslüman olma yolunu keser ve ona şöyle der: "Müslüman olup ta kendi dinini, babalarının ve atalarının dinini mi bırakacaksın?" Fakat kişi onu reddeder ve Müslüman olur. Sonra Şeytan İnsanoğlunun hicret etme yolunu keser ve ona "Hicret edip yurdunun topraklarını ve gökyüzünü (ufuklarını) terk mi edeceksin? Zira hicret edip başka yere giden kimse, otlaktaki ipe bağlı at'a benzer. (Gittiği yabancı ülkede hürriyeti kısıtlıdır) İnsanoğlu ise ona karşı gelir hicret eder. Sonra Şeytan onun cihad etme yolunu keser ve ona: "Cihad edip te malını ve canını zarara sokacaksın, savaşacaksın, öldürüleceksin, karını başkaları alcak ve malın bülüşülecektir." der. İnsanoğlu onun bu sözlerini reddeder ve cihadını yapar."

Peygamber efendimiz sözlerine devamla buyurdu ki: "İnsanoğlundan kim böyle yapar da ölürse onu, Allah'ın cennete koyması haktır. Şayet öldürülürse yine Allahın onu cennete koyması haktır. O kişi boğularak ölse de Allah'ın onu cennete koyması haktır. Yahut hayvanı kendisi düşürerek öldürse de yine Allah'ın onu cennete koyması haktır."[20]

Avn b. Abdullah'a göre ise burada zikredilen "Senin doğru yolun"dan maksat Mekke'nin yoludur. İblis Allah'ın kullarının, Mekke'ye gitmelerine engel olacağını söylemiştir.

Taberi diyor ki: "Her ne kadar Avn'ın söylediği yol da Allah'ın doğru yollarından biri ise de o yolların hepsini kapsamamaktadır. Ayet-i Kerime'de İblis'in genel bir ifade ile, insanları Allah'ın yolundan alıkoyacağı zikredildiğinden ve bu yol hakkında Resulullah'tan da hadis rivayet edildiğinden bunu "Hak Yol" olarak izah etmek daha isabetlidir. Nitekim Mücahid de, buradaki Yol'dan maksadın, hak yol olduğunu söylemiştir. Zaten Şeytan, insanları Allah'a yaklaştıracak herhangi bir yolun başında durup onları oradan saptırmaktan geri durmaz. Aksine bütün gayretlerini harcar.

(20) Nese-i K.el-Cihad bab: 19 / Ahmed b. Hanbel, Müsned: C:3, S.483.

ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ
أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾

17- Sonra onlara, önlerinden arkalarından, sağlarından sollarından sokulacağım. Böylece çoğunu şükredenler olarak bulmayacaksın" dedi.

İblis devam ederek şöyle demiştir: "Sonra Âdemoğullarına hak ve bâtıl olan her yönden sokulacağın. Onları, âhlirettleri hakkında şüpheye düşüreceğim. Dünyayı kendilerine süslü göstereceğim. İyiliklerden nefret ettireceğim. Kötülüklere teşvik edeceğim. Sen de onlarnn çoğunu nimetlerine karşı sana şükredenler ve seni birleyenler olarak bulmayacaksın.

Müfessirler, bu âyeti kerimede geçen "Ön, arka, sağ ve sol" ifadelerinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen bir görüşe göre bu ayette zikredilen ön'den maksat, ahiret Arka'dan maksat, dünya, Sağ'da maksat, dini hükümler ve sevaplar, So'ldan maksat ise, isyanlar ve kötü amellerdir."

Bu izaha göre şeytan şöyle demiştir: "Ben insanlara âhiretleri hususunda sokulacağım. Ölümden sonra dirilme, hesaba çekilme, cennet ve cehenneme konulma hususunda onları şüpheye düşüreceğim. Ben insanlara dünyaları hususunda da sokulacağım. Dünyayı onlara sevdirip yaldızlı göstereceğim. Böylece onları dünyaya daldıracağım. Yine ben insanlara dinleri ve salih amelleri hususunda da sokulacağım. Onları, iyilik yapmaktan engellemeye çalışacağım.Ben insanlara, kötü ameller hususunda da sokulacağım. Onları, kötü amellere çağıracağım ve o amelleri süslü göstereceğim.

b- Yine Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehâi, Hakem, Süddî ve İbn- Cüreyc'den nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen Ön'den maksat dünya, Arka'dan maksat âhiret, Sağ'dan maksat hakikat ve salih ameller, Sol'dan maksat ise bâtıl ve kötü amellerdir. Şeytan bunların hepsi hakkında insanları saptıracağını söylemektedir.

c- Mücahide göre ise baradaki Ön ve Sağ ifadelerinden maksat, görünen yönler, Arkak ve Sol ifadelerinden maksat ise, görünmeyen yönler demektir. Bu izaha göre de şeytan, insanlara görünen ve görünmeyen her yerden sokulacağını sölmeşitir.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden doğru olanı, bu ifadelerin manasının şöyle olduğunu söyleyen görüştür. "Şeytan demiştir ki "Ben insanlara, bütün hak ve bâtıl yönlerden sokulacağım. Onları hak'tan alıkoyup batılı ise süsleyeceğim."

Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Şeytan insanlara üstten sokulacağını zikretmemiştir. Zira o yönden kullara Allah'ın rahmeti gelmektedir."

Âyet-i kerime'nin sonunda "Çoğunu şükredenler olarak bulmayacaksın." buyurulmaktadır. Kulların Allah'a şükrü, Allah'ın birliğini ikrar edip emir ve yasaklarına uymalarıdır. Nitekim, Abdullah b. Abbas, buradaki "Şükredenler" ifadesini, "Allah'ı birleyenler" şeklinde izah etmiştir.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُمًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

18- Allah dedi "Horlanmış ve kovulmuş olarak CennetTen çık. Yemin olsun ki sana tabi olanlarla birlikte cehennemi sizinle dolduracağım."

Allah İblise dedi ki: "Horlanmış ve kovulmuş olarak cennetten çık. Yemin olsun ki Âdemoğullarından sana kim itaat ederse, cehennemi seninle ve onlarla birlikte dolduracağım.

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ bu ayet-i kerime'leriyle kullarını onların ve kendisinin düşmanı olan İblis'in düşmanlığına karşı uyarmakta ve onun bu düşmanlığının çok eskiye dayandığını beyan etmektedir ki kulları şeytanın vesveselerinden kaçınıp kendisinin emirlerine yönelsinler.

* Bu hususta diğer ayetlerde de buyuruluyor ki:

"Allah şöyle dedi: "Haydi git, Âdemin soyundan sana kim uyarsa, cezanız cehennemdir. Bu yeterli bir cezadır."

"Onlardan gücünün yettiklerini evsvesenle bana karşı tahrik edip yoldan çıkar. Atlı ve yayalarını toplayarak bütün oyunlarını ortaya koy. Onlara, mal ve çocuklarında ortak ol. Asılsız vaadlerde bulun. Aslında Şeytan, kendisine uyanlara aldatıcı vaadlerde bulunmaktan başka bir şey yapamaz."

" Şüphesiz ki senin, salih kullarım üzerindne hiçbir nüfuzun yoktur. Rabbin vekil olarak yeter."(21)

---

(21) İsra suresi, 17/63-65

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ
فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

19- Ey Âdem, sen ve zevcen cennette kalın. Dilediğiniz yerden yeyin. Faka şu ağaca yaklaşmayın. Sonnra zalimlerden olursunuz."

Allah Âdeme dedikİ: "Ey Âdem, sen ve eşin Havva Cennette kalın. Cennet nimetlerinden dilediğiniz yerden yeyin. Yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Aksi takdirde Allah'ın emrine karşı gelen zalimlerden olursunuz.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا
رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾

20- Şeytan onlara, kendilerine görünmeyen avret yerlerini göstermek için vevese verdi. Ve şöyle dedi: "Rabbiniz size bu ağacı, sadece, ikiniz de Melek olmayasınız veya cennette ebedi olarak kalmayasınız diye yasakladı."

Şeytan, Adem ve Havva'ya, içinde bulundukları nimetlerden mahrum etmek ve elbiselerinden soyundurarak örtülü olan avret yerlerini açığa çıkarmak için tuzaklar kurarak vesvese verdi. Ve şöyle dedi: "Rabbiniz size bu ağacı, sadece, ikiniz de Melek olmayasınız veya cennette ebedi olarak kalmayasınız diye yasakladı."

Âyet-i kerimede geçen ve "Olmayasınız" diye tercüme edilen (الا ان تكونا) ifadesinin görünürdeki manası, "Olasınız" şeklindedir. Olumsuzluk ifadesi zikredilmemiştir. Ancak Arapça'da bu gibi ifadelerde olumsuzluk ifade eden (لا) edatının düşürülmesi, uygulanan bir kuraldır. Burada da bu kuralın gereği bu edat düşmüştr. Fakat manası mevcuttur. Nitekim Nisa suresi'nin yüz yetmiş altıncı ayetinin en son cümlesinde de bu edat düşürülmüş ve cümle şöyle olmuştur. (اَنْ تَضِلُّوا) halbuki cümlenin aslı (اَنْ لَا تَضِلُّوا)'dür. Cümleye mana verilirken bu harfin varlığı da kabul edilir ve "Sapıklığa düşmemeniz için" şeklinde izah edilir.

وَقَاسَمَهُمَٓا اِنّ۪ي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِح۪ينَۙ ﴿٢١﴾

21- Ayrıca onlara: Şüphesiz ki ben, size, nasihat edenlerdenim." diye yemin etti.

* Şeytan, Âdem ile Havva'ya: "Ben sizden önce yaratıldım. Bu işleri sizden daha iyi bilirim. Bana tâbi olun size doğru yolu göstereyim." diye vesvese verdi. Ve bu hususta doğru söylediğine dair de Allah'a yemin ederek aldanmalarına vesile oldu. Zira onlar, herhangi bir kimsenin, yalan yere Allah adına yemin edebileceğini tahmin etmiyorlardı.

فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِۜ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَٓا اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَٓا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٢٢﴾

22- Böylece onları aldatarak, ağaçtan yemeye sevketti. Ve o ağacın meyvesinden tadınca avret yerleri onlara göründü. Başladılar cennet yapraklarıyla ayıp yerlerini örtmeye. Bunun üzerine rableri onlara şöyle nida etti: "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedim mi? Ve size Size, şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır» deme dim?»

Şeytan, Âdem ve Havvayı aldatarak ağacı onlara gösterdi. Onlar da ağacın meyvesinden yeyince avret yerleri açıldı. Bunun üzerine Âdem ve Havva, avret mahallerini kapatmak için cennet ağaçlarının yapraklarını toplamaya başladılar. Bunun üzerine rableri onlara şöyle nida etti: "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedim mi? Ve size "Şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır." demedim mi?"

Abdullah b. Abbas bu ayetin izahında diyor ki: "Allah'ın Âdem' ve zevcesine yasaklamış olduğu ağaçtan maksat, başaktır. Âdem ile Havva bundan yeyince avret mahalleri açığa çıktı. Onların avret mahallerini, tırnak şeklinde kabuklar örtüyordu. Âdem ve Havva, cennetteki incir ağacının yapraklarını alıp avret mahallerine yapıştırmaya başladılar. Âdem cennette gerisin geri gitmeye

başladı. Cennet ağaçlarından bir ağaç onu yakaladı. Allah ona "Ey Âdem benden mi kaçıyorsun." dedi. Âdem şöyle cevap verdi: "Hayır, fakat senden utandım ey rabbim." Allah "Benim cennette sana bahşettiğim ve serbest kıldığım şeyler, sana haram kıldığım şeyin dışında kafi gelmiyor muydu?" dedi. Âdem "Evet rabbim, kafi geliyordu. Fakat senin izzetine yemin olsun ki, herhangi bir kimsenin senin adına yalan yere yemin edeceğini sanmıyordum." diye cevap verdi. Abdullah b. Abbas diyor ki: "O yemin de "Yemin olsun ki ben size nasihat edenlerdenim" sözüdür. Bunun üzerine Allah buyurdu ki: "İzzetime yemin olsun ki seni yeryüzüne indireceğim. Ondan sonra geçimini zorlukla sağlayacaksın." Böylece Âdem cennetten indirildi. O ve Havva cennette bol rızıklar yiyorlardı. İkisi de, bol olmayan yiyicek ve içeceklerin içine indirildiler. Ona demiri işleme sanatı öğretildi. Ekin ekmesi emredildi. O da toprakları sürdü, ekti, suladı. Mahsuller yetişince de biçti, dövdü, savurdu, öğüttü, hamur yoğurdu, ekmek yaptı sonra onu yedi. Ancak bu duruma alışıncaya kadar bir tıkım sıkıntılar çekti.

Âyet-i kerime'de Hz. Âdem ile Havva'nın yasaklanan ağaçtan yemeleri üzerine, avret mahallerinin görünür hale geldiği zikredilmektedir. Onlar bu ağaçtan yemeden evvel, avret mahallerinin örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Onların avret mahallerini örten bu elbisenin ne olduğu hakkında iki görüş zikredilmiştir.

Vehb b. Münebbih ve diğer bir kısım alimlere göre bu elbise bir nur idi ve onların avret mahallerini örtüyordu.

Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre ise bu elbise tırnak idi.

Ayet-i kerimenin devamında "Rabbi onlara "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedin mi? Ve "Şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır." demedim mi? dedi." buyurulmaktadır.

Muhammed b. Kays, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir. "Allah Teâlâ Âdeme, "Niçin bu ağaçtan yedin? Ben bunu sana yasaklamıştım." dedi. Âdem de: "Ey rabbim, onu bana Havva yedirdi" dedi. Allah Teâla Havvaya: "Sen niçin ona bunu yedirdin?" diye sordu. Havva da: "Bana yılan emretti." dedi. Allah Teâlâ Yılna: Havva'ya bunu neden emrettin?.. diye sordu. Yılan da: Onu bana İblis emretti." dedi. Allah Teâlâ da: "İblis kavulmuştur, lanete uğratılmıştır. Sen de ey Havva, ağacı kanattığın gibi her ay kanayacaksın. Sana gelince ey yılan, senin ayaklarını keseceğim. Yüzüstü sürükleneceksin. Seni görenler kafanı ezecekler. Birbirinize düşman olarak inin." buyurdu.

Abdullah b. Abbas da diyor ki: "Âdem ağaçtan yeyince Allah Teâlâ ona: "Sana yasaklamış olduğum ağaçtan niçin yedin?" diye sordu. Âdem de: "Onu bana Havva emretti." dedi. Allah Teâlâ: "Ben Havvayı zorluklarla gebe kalması

ve zorluklarla doğurmasıyla cezalandırdınm." buyurdu. Bunun üzerine Havva ağladı. O anda ona "Ağlama, sana ve çocuğuna verildi." denildi.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

23- Âdem ve zevcesi rablerine şöyle yalvardılar: "Ey rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, şüphesiz hüsrana uğrayanlardan oluruz."

Allah Teâlâ bu ayet-i Kerime'de, Hz. Âdem ve Havva'nın uyarılmalarından sonra ne cevap verdiklerini beyan etiyor, onların, günah işlediklerini itiraf ederek kendisinden, affedilmelerini dilediklerini haber veriyor. Halbuki mel'un İblis, bunlar gibi yapmamış, hatasını itiraf ederek bağışlanmasını dileme yerine, kendisine mühlet verilmesini istemiştir. Allah Teâlâ'da onların her ikisine de istediklerini vermiştir.

* Âdamin bu yalvarması, rabbinden almış olduğu kelimelerledir. "Âdem rabbinden kelimeler aldı. Günahının bağışlanmasını istedi. Allah da tevbesini kabul etti. Şüphesiz Allah, tevbeleri çokça kabul edendir, merhamet sahibidir."(22) Âyet-i Kerimesi buna işaret etmektedir.

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

24- Allah dedi "Bir kısımsız diğer birkısımınıza düşman olarak cennetten inin. Yeryüzünde sizin için bir müddete kadar yerleşme ve geçinme vardır."

Allah Âdeme, Havva'ya onların soylarından geleceklere, İblis'e ve onun soyundan olanlara ve yılana dedi ki: "Birbirinize düşman olarak yeryüzüne inin. Yeryüzünde, sizlerin karar kılacağınız ve yatıp kalkacağınız yerler vardır ve hayatınızın sonuna kadar sizi geçindirecek şeyler mevcuttur."

Ayette geçen ve "Yerleşme" diye tercüme edilen (مُسْتَقَرٌّ) kelimesi, Ebul Âliye tarafından "Karargah" diye izah edilmiş, Abdullah b. Abbas

(22) Bakara suresi, 2/97

tarafından ise "Kabir" olarak açıklanmıştır. Taberi, âyetin umum ifadesinin, yeryüzünün hem diriler hem de ölüler için karargah kılındığını ifade ettiğini söylemenin daha evla olduğunu beyan etmiştir.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

25- Yine şöyle dedi: "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve tekrar oradan diriltilip çıkarılacaksınız."

* Yine Allah dedi ki: Hayatınız yeryüzünde geçecek, ölümüz yeryüzünde olacak, kıyamette hesaba çekilmeniz için de oradan çıkarılıp diriltileceksiniz.

Bu hususta diğer bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır:

"Biz, sizin aslınızı topraktan yarattık. Öldükten sonra sizi oraya döndürürüz. Kıyamet günü de oradan tekrar çıkaracağız."[23]

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ
خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

26- Ey Âdemoğulları, sizin için, avret yerinizi örtecek elbise ve ziynet eşyası yarattık. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır. İşte bu, Allah'ın delillerindendir. Gerekir ki ibret alırlar.

Ey Âdemoğulları, size, avret yerlerinizi örtecek elbiseler, sıkıntısız ve genişçe yaşamınızı sağlayacak mallar verdik. Allah'ın yasaklarından kaçınıp, emirlerine itaat ederek takvaya bürünmeniz, sizin için, avret mahallerinizi örten elbiselerden daha hayırlıdır. Bu elbise ve mallar, Allah'ın, varlığını gösteren delillerindendir. Gerekir ki ibret alır, bâtılı bırakıp hakka yönelirler.

Âyet-i kerimede, insanların, avret mahallerini örtmeleri için, Allah Teâlâ'nın, kullarına elbise nimetini lutfettiği zikredilmektedir. Cahiliye döneminde, Araplardan bir kısım insanlar, Kâbeyi tavaf ederken, her zaman giydik-

(23) Taha suresi, 20/55

leri elbiselerini çıkarır çıplak olarak tavaf yaparlardı. Âyet-i Kerime böyle yapanları uyararak, avret mahallerin örtmeleri için kendilerine elbiseler verdiğini beyan etmektedir.

Ayet-i kerimede geçen ve "Zinet eşyası" şeklinde tercüme edilen (رِيشًا) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi, Urve b. Zübeyr ve Dehhaktan nakledilen bir görüşe göre "Mal" demektir. Buna göre, ayetin bu bölümünün manası: "Sizin için elbiseler ve mal var ettik." demektir.

Yine Abdullah b. Abbas ve Mabed el-Cüheniden, nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimenin manası "Elbiseler" ve "Müreffeh hayat" demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise bu kelimenin manası "Güzellik" demektir.

Taberi diyor ki: (رِيشًا) kelimesinin asıl manası "Geçimlik ve mal" demektir. Bazan bunu Araplar, diğer mallar dışında sadece "Elbise" anlamında kullanırlar. Bazan da "Bolluk ve müreffeh yaşantı" manasınnda kullanırlar.(24)

Âyette zikredilen "Takva elbisesi"nden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Katade ve İbn-i Cüreyce göre burada zikredilen "Takva elbisesi"nden maksat iman'dır.

b- Mabed el-Cüheniye göre "Haya ve edep"tir.

c) Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre "Salih amel"dir.

d- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe ve Hz. Osman'a göre "Güzel kıyafet"tir.

e- Urve b. Zübeyre göre "Allah korkusu"dur.

f- İbn-i Zeyde göre ise "Avret mahallini öertmek"tir. Zira, Allah'tan korkan, avret mahallini örter ve böylece takva elbisesini giymiş olur.

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerimede geçen (وَلِبَاسُ) kelimesi çeşitli gramer kaideleri gözönünde bulundurularak iki şekilde okunmuştur.

a- Bu kelimenin sonu (وَلِبَاسُ) şeklinde ötre okunmuştur. Bu kıraata göre âyetin manası şöyledir: "Ey Âdemoğulları, sizin bilmiş olduğunuz bu takva elbisesi sizin için, avret mahallerinizi örten elbiselerden ve sizin için ya-

(24) İbn-i Kesir ise bu kelimenin "Süslü elbise" manasına geldiğini söylemekte ve şöyle demektedir: "Normal elbise insanın avret mahallerini örten elbisedir." "Riyş" ise süslü elbise, süslemek ve güzelleşmek için giyilen elbisedir. Normal elbise zaruri eşyalardan sayılırken, süs elbisesi olan "Riyş" lüks eşyalardan sayılmıştır. Allah, kullarına, zaruri olanların üstünde de nimetler vermiş ve bu itibarla düşünüp ibret almalarını istemiştir.

rattığımız mal ve süslerden daha hayırlıdır. Siz bu takva elbisesini giyin.

b- Bu kelimenin sonu (وَلِبَاسَ) şeklinde üstün okunmuştur. Bu kıraata göre ise ayetin manası şöyledir. "Ey Âdemoğulları, biz sizin için, avret mahallerinizi örten elbiseler mal ve süs eşyaları ve takva elbisesi indirdik. İşte bizim size indirdiğimiz bu şeyler, Kâbeyi tavaf ederken soyunup ta çıplak şekilde tavaf etmenizden" Sizin için daha hayırlıdır. O halde Allah'tan korkun. Allah'ın sizi rızıklandırdığı bu şeyleri geyin, elbiselerinizden soyunmak suretiyle şeytana itaat etmeyin. Çünkü şeytan, bu davranışıyla sizi alaya alıyor, atanız Âdem ve Havvayı, Allah'ın kendilerine giydirdiği elbiseden soyundurarak onları aldattığı gibi sizi de böylece aldatmak istiyor.

Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Bu son kıraat şekli ayetin manasının daha sıhhatli bir şekilde ifade ettiği için daha isabetlidir. Nitekim bundan sonra gelen ayetin manası da bu ayeti, son kıraat şekliyle izah etmenin daha münasip olduğunu ifade etmektedir.

Müfessirlerin, takva elbisesi hakkında beyan ettikleri görüşlere gelince; "Onlardan doğru olanı, takva elbisesinden maksadın, nefislerin ve kalblerin, Allah korkusunu hissetmeleri ve bunun icabı olarak ta emirlerini tutup yasaklarından kaçınmalarıdır." diyen görüştür. Takva elbisesi bu manada alındığı takdirde, iman da, salih ameli de hayayı da, Allah korkusunu da ve güzel kıyafetli olmayı da ifade etmiş olur, Zira, Allah'tan korkan, ona iman etmiş olur. Emirlerini tutar, ondan çekinir, her yerde onun, kendisini gözetlediğini düşünür. Diğer kulların onun kusurunu görmelerinden utanır. Böyle olan kimsede de güzelliğin eserleri, hem şekilde hem de ruhda görülür.

Allah teala, nefislerin ve kalblerin, kendisinden korkmalarını, kişinin üzerine giydiği bir elbiseye benzetmiştir. Zira insa kendisini maddi tehlikelere karşı elbise ile koruduğu gibi manevi tehlikelere karşı da Allah korkusunu hissetmeyle korur.

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا
لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

27- Ey Âdemoğulları, Şeytan, ana va babanızı (Âdem ile Havva'ya) avret yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini soyarak cennetten çı-

kardığı gibi sizi de altmasın. Çünkü Şeytan ve kabilesi, sizin onları göremediğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz ki biz, Şeytanları, iman etmeyenlerin dostları yaptık.

Ey Âldemoğulları, sakın Şeytan iki atanızı, kendilerine avret mahallerini göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizleri de aldatmasın. Çünkü Şeytan ve kabilesi, sizin onları göremediğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz ki biz Şeytanı, müminlerin değil ancak kafirlerin dostları kılmışızdır.

Âyet-i kerimede, Şeytanın, Hz. Âdem ile Havva'nın elbiselerini soyduğu zikredilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi müfessirler soyulan bu elbiselerin ne olduğu hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

a- İkrime ve Abdullah b. Abbas'a göre Hz. Âdem ile Havva'nın bu elbiseleri tırnak idi. Ebul Cevze, Abdullah b. Abbas'ın bu hususta şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Âdem ile Havva, yasaklanan ağaçtan yiyerek hata işleyince onların, tırnaktan olan elbiseleri soyuldu ve bugün var olan tırnaklar, bir hatırlatma ve süs olarak bırakıldı.

İkrime de demiştir ki: "Âdem ile Havva'nın elbiseleri olan tırnaklar soyulurken bugün mevcut olan tırnaklar soyulmadan önce Âdem tevbe etti böylece bu tırnaklar kaldı.

Vehb b. Münebbihe göre ise Hz. Âdem ile Havva'nın cennetteki elbiseleri, avret mahalleri örtenni bir nur idi. Onlar, birbirlerinin avret mahallerini göremiyorlardı.

Mücahide göre ise, onların bu elbiseleri, Allah korkusuydu.

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: Âdem ile Havva'nın, avret mahallerini örten bir vasıtaları vardı. Bu vasıta tırnak da olabilir, nurda olabilir, başka bir şey de olabilir. Bu vasıta'nın ne olduğuna dair kesin bir delil bulunmadığından bunun yukarıda zikredilen görüşlerden herhangi biri olduğunu söylemek ve onlardan birini diğerine tercih etmek isabetli değildir.

Ayet-i kerime'de, Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarılışı ve elbiselerinin soyulması, şeytana nisbet edilmiştir. Halbuki bunları yapan Allah'tır. Olayın Şeytana isnad edilmesinin sebebi, onun, Âdem ile Havva'yı aldatarak bu olayla cezalandırılmalarına sebep olmasıdır. Bu sebeple bazan bu olaya sebep olan şeytana bazan da onu fiilen meydana getiren Allah Teâlâ'ya isna edilmiştir.[25]

---

(25) Âyet-i Kerime'de belirtildiği gibi, Şeytanın gayelerinden biri de insanın çirkin yerlerini açığa çıkarmak ve ırzına ayaklar altına düşürmektir. Şeytanın günümüzdeki taraftarları da aynı gayeleri gütmektedirler. Medeniyet ve olgunluk adına kadınları açılmaya, namahrem erkeklerle karışmaya, İslamın getirdiği ahlak kurallarına karşı çıkmaya davet

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28- Onlar, bir hayasızlık yaptıkları zaman: "Babalarımızı bu yolda bulduk, Allah da bize bunu emretti." dediler. Ey Muhammed, de ki "Şüphesiz ki Allah, hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı söylüyorsunuz.

Bu kâfirler, Kâbeyi tava etmek için çırılçıplak soyunmak veya diğer zamanlarda açılıp saçılmak gibi bir hayasızlık yapap ta ayıplandıkları zaman kendilerini şöyle müdafa ederlerdi. "Biz, atalarımızı da bu hal üzere bulduk. Biz, onlara uyuyoruz. Bize bunu, Allah emretti."

Ey Muhammed, de ki: "Şüphesiz ki Allah, kullarına hayasızlığı ve çirkin işleri emretmez." Bu hayasızlıkları bize Allah emretti." diyerek, böyle bir şey dediğini bilmediğiniz halde Allah'a karşı iftirada mı bulunuyorsunuz?

Mücahid, Said b. Cübeyr, Şa'bi, Sü'ddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledildiğine göre bu âyet-i kerime'de geçen, "Hayasızlık"tan maksat. İslam gelmeden önce cahiliye döneminde bir kısım Arapların, giydikleri elbiseleriyle Kâbeyi tavaf etmelerinin caiz olmadığı kanaatıyla arayı orayı çırılçıplak tavaf etmeleridir.

Bu hususta Mücahid diyor ki: "Kâbeyi çıplak olarak tavaf ediyorlar ve "Biz orayı annemizden doğduğumuz gibi tavaf ediyoruz" diyorlardı. Kadınlar, ön taraflarına geniş bir kayış parçası bağlıyorlar ve şöyle diyorlardı. "Bugün bir kısmı veya tümü görünebilir. Fakat ben, görüneni helal yapmıyorum."

Süddi de diyor ki: "Yemen Araplarından bir kabile, Kâbeyi çıplak olarak tavaf ederlerdi. Onlara: "Niçin böyle yapıyorsunuz?" denince de "Atalarımızı bu hal üzere bulduk. Bunu bize Allah emretti." derlerdi. İşte âyet-i kerime bu hususları beyan etmektedir. Mücahid'den nakledilen başka bir rivayete göre kendi-

---

etmekte ve onları kışkırtmaktadırlar. Her çeşit tesettür vasıtlarını kaldırmanın, kadınların İslamî kıyfetten uzaklaştırmanın hedefi malumdur. O da şehevani arzuları kışkırtarak, ırz ve namusları payimal ederek cemiyeti bozmak ve huzursuz etmektir. Yeryüzünde bozgunculuk çıkaran bu mücrimlerin vay haline, kıyamet gününün o dehşetli azabından nasıl kurtulacaklardır.

lerine "Muhafazakârlar." anlamına gelen (حمس) "Humus" ismi verilen Kureyşliler dışında diğer bütün Araplar Kâbe'yi tam çıplak olarak tavaf ederlermiş.

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ

لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

29- De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her Mescitte yüzlerinizi ona çevirin ve dini sadece ona tahsis ederek ona yalvarın. İlk defa sizi o yarattığı gibi yine ona döneceksiniz."

Ey Muhammed, o cahillere de ki: "Rabbim bana, adaletli davranmayı ve doğru olmayı emretti. Herhangi bir Mescitte namaz kıldığınız zaman putlara değil Allah'a yönelin. İbadet ve itaatlerinizi sadece ona tahsis ederek ona yalvarın. Zira o sizi ilk defa yoktan var ettiği gibi, ölüp yok olmanızdan sonra, kıyamet gününde tekrar dirilip ona döneceksiniz. Yaptıklarınızdan hesap vereceksiniz."

* Âyete geçen "Yüzlerinizi ona çevirin." ifadesinden neyin kastedildiği hususunda iki görüş vardır. Mücahid ve Süddîye göre âyetin manası: "Her Mescitte yüzünüzü Kâbeye çevirin." demektir. Rebi' b. Enese göre ise âyetin manası: "Herhangi bir Mescitte namaz kıldığınız zaman putlara değil Allah'a yönelin" demektir.

Taberi, âyetin, müşrikleri kasdettiğini ve müşriklerin mabedleri olmadığı için yüzlerini Kâbeye çevirmelerinin söz konusu olmadığını, bu nedenle bu son görüşün tercihe şayan olduğunu ve "Yüzlerini putlara değil Allah'a çevirmelerinin emredildiğini söylemektedir."

Âyet-i kerimenin sonunda "ilk defa sizi o yarattığı gibi yine ona döndürüleceksiniz.» buyurulmaktadır. Bu ifade, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, Cabir, Said b. Cübeyr ve Mücahide göre ayetin bu bölümünün manası şöyledir: "Allah sizleri ilk yarattığında iki guruba ayırıp mümin ve kafir olarak yarattığı gibi kıyamette de aynı şekilde iki gurup olarak dirileceksiniz. Müslüman olarak ölen kimse ahirette de müslüman olarak dirilecek, kafir olarak ölen de kafir olarak dirilecektir.

b- Ebul Âliye, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve Süddiye göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Allah yarattıklarını ezeli ilminde nasıl bilmiş ve takdir et-

mişse yaratıklar, Allah'ın o bilgisine göre davranacaklardır. Müm'min olacaklarını bildiği kimselerin mümin olarak doğup mü'min olarak öleceklerdir. Kâfir olacaklarını bildiği kimseler ise, İblis gibi, önce cennetliklerin amellerini işleseler dahi sonunda cehennemlik olarak öleceklerdir.

c- Hasan-ı Basri, Katade, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre bu ifadeden maksat şudur: Allah sizleri, hiç yokken ilk defa nasıl var ettiyse ölüp yok olmanızdan sonra da tekrar dirilip aynı şekilde ona döneceksiniz."

Taberi de bu son görüşü tercih etmiştir. Zira ayet-i kerime ahirete iman etmeyen müşriklere öldükten sonra dirilmenin gerçekleşeceğini bilidirmeyi kastetmektedir. Sonra dirilmenin gerçekleşeceğini bildirmeyi kasetmektedir. Âhirete iman etmeyen insanlara, mümin veya kâfir olarak dirileceğini bildirmenin bir manası yoktur. Bu nedenle âyetin tekrar dirilmeyi beyan ettiğini söyelemek daha isabetlidir. Resulullah (s.a.v.)'de şu hadis-i şerifinde insanların tekrar dirileceklerini beyan ettikten sonra şu ayeti okumuştur. Bu da bizim izah şeklimizin sıhhatli olduğunu göstermektedir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Sizler, yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolacaksınız. " Sonra Resulullah "varlıkları ilk defa nasıl yarattıysak sonra da öyle dirilteceğiz. Bu bizim vaadimizdir. Şüphesiz biz, vaadimizi mutlaka yerine getirenleriz.»[25/a]

فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

30- Allah, insanların birkısmını hidayete erdirdi. Bir kısmı da sapıklığı haketti. Çünkü onlar, Allah'ı bırakıp Şeytanları dost ediniyor, bununla beraber kendilerini doğru yolda zannediyorlar.

Allah sizden bir topluluğu hidayete kavuşturdu ve onları salih ameller işlemeye muvaffak kıldı. Onlardan bir fırkanın da sapıklığa düşmesi hak oldu. Çünkü onlar, Allah'ı bırakıp şeytanları dostlar edindiler. Kendilerinin de doğru yolda olduklarını zannederler.

Taberi diyorki: "Bu âyet-i kerime, bilmeden günah işleyenlerin ve sapık inanca düşenin sorumlu olmayacağını iddia edenlerin iddialarının yanlış olduğunu beyan etmektedir. Zira âyette, hidayet üzere olduklarını zanneden fakat sa-

(25/a) Enbiya suresi, 21/104

pık olan imselere, "Sapıklar" denilmiş, bu hallerini bilmemelerinden dolayı mazur sayılmamışlar ve hidayette olanlarla aynı oldukları zikredilmemiştir.

يَا بَنِيٓ اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

31- Ey Âdemoğulları, her Mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyinin. Yeyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez.

Allah Teâlâ bu ayeti kerime ile, Arap müşriklerinden, Kâbe'yi çıplak olarak tavaf eden ve Allah'ın helal kıldığı bir kısım hayvanlara, "Bahire, Saibe, Vasile ve Hâm" gibi isimler takarak onları kendilerine haram kılanlara hitab ediyor ve buyuruyor ki: "Ey Âdemoğulları, her mescide gittiğinizde vücudunuzu örten süsler olarak elbiselerinizi giyin. Sizi rızıklandırdığımız temiz ve helal şeylerden yeyin için. Ancak Kur'anda, haram olduğunu sizlere bildirdiğim veya Peygamberin Muhhamed'in diliyle, haram olduğunu size açıklattığım şeyleri yemeyin."

Abdullah b. Abbas, Ata, İbrahim en-Nehâi, Mücahid Said b. Cübeyr, Tavus, Katade, Süddi, Zühri, Dehhak ve İbn-i Zeyd, bu âyette zikredilen ve "Temiz ve güzel elbiseler" diye tercüme edilen (زينتكم) kelimesinden maksadın kişinin avret mahallini örtecek herhangi bir giyecek olduğunu söylemişler, âyet-i kerimenin de Kâbeyi çıplak olarak tavaf edenlerin hakkında nâzil olduğunu bildirmişlerdir.

Âyet-i Kerime, helal şeyleri yeyip içmenin mübah olduğunu bildiriyor israfı ise yasaklıyor.

Ahmed b. Hanbel, Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet eter.

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: مَا مَلأَ آدَمِيٌّ وِعَاءً شَرّاً مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أُكُلاَتٌ يُقِمْنَ صُلْبَهُ ، فَإِنْ كَانَ لاَ مَحَالَةَ فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ وَثُلُثٌ لِشَرَابِهِ وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ .

"İnsanoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmuş değildir. İnsanoğluna, belini doğrultacak birkaç lokma yemesi yeter. Şayet karnını mutlaka dolduracaksa, o zaman üçte birini yemek, üçte birini su ile üçte birini de nefes ile doldursun.(26)

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا

فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

32- De ki "Allah'ın, kulları için var ettiği ziyneti ve temiz rızıkları kim haram etti? De ki: "Bunlar, dünya hayatında, iman edenler içindir. Âhirette ise yalnız onlar için olacaktır." İşte biz âyetleri, bilen bir kavim için böyle geniş olarak açıklarız.

Ey Muhammed, Allahın helal kıldığı şeyleri kendileri için haram sayan şu cahillere de ki: "Allah'ın, kullarına, giyinip kuşanmayı helal kıldığı elbise ve benzeri süs eşyalarını ve helal kıldığı yeme ve içmeyi kim haram kıldı? Onlara de ki: " Bu şeylerden dünya hayatında kafirler de faydalansa aslında müminlerin hakkıdır. Çünkü o nimetlere ancak müminler şükrederler. Âhirette ise bu nimetler sadece müminlere aittir. Sana, haram ve helale ait hükümlerimi açıkladığım gibi bilen bir topluluk için de ayetlerimi böylece çıklarım.

Müfessirler, bu âyette zikredilen "Temiz rızıklar"dan neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Bazılarına göre burada zikredilen "temiz rızıklar"dan maksat, et, iç yağı, süt vb. şeylerdir. Çünkü cahiliye dönemindeki müşrikler, Hac yapmak için ihrama girdikten sonra et vb. şeyleri kendilerine haram kılıyorlardı. Allah Teâlâ bu gibi insanlara, bu nimetleri kendilerine haram kılmaya hakları olmadığını bildirdi.

Hasan-ı Basri bu âyet-i kerimeyi delil gösterek israf ederek yeyip içen ve çeşitli süs eşyasına önem veren insanları yeriyor ve bu hallerin, şeytanların dostlarına yakışacağını söylüyor.

b- Katade ve Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyette zikredilen "temiz rızıklar"dan maksat, cahiliye döneminde, insanların, kendilerine haram kıldıkları,

(26) Tirmizi K. ez-Zühd, bab: 57, Hadis No: 2380/ Ahmed b. Hanbel Müsned. C:4 S:132.

"Bahire Saibe Vasile ve Hâm" diye isimlendirdikleri havyanlardır. Allah Teâlâ, bu hayvanların, temiz rızıklar olduklarını bildirmiş ve onları haram kılanların, kendi kendilerine bunları haram saydıklarını, aslında ise, böyle bir şeye hakları olmadığını beyan etmiştir.

Âyet-i Kerime'nin sonunda, helal ve temiz olan rızıkların, dünya hayatında, aslında müminlerin hakkı iken kâfirlerin de bu rızıklardan faydalandıkları fakat ahirette bu rızıkların sadeçe müminlere ait olacağı kâfirlerin, bunlardan hiçbir şekilde faydalanamayacağı beyan edilmektedir. Zira kafirlerin, âhirette yiyecekleri deve dikenleri, içecekleri ise, cehennemliklerden akan kan ve irinlerdir.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33- Ded ki: "Rabbim, açık ve gizli hayasızlıkları, günah işlemeyi, haksız yere yapılan zulmü, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyi Allaha karşı söylemenizi haram kıldı.

Ey Muhammed onlara de ki: "Rabbim, açıkça yapılan hayasızlığı da gizli yapılanı da, günah işlemeyi, haksız yere insanlara karşı azgınlık etmeyi, düşmanlık yapmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği halde başka şeyleri Allah'a ortak koşarak onlara tapmayı ve bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı iftira etmenizi haram kıldı.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

34- Her ümmetin bir eceli vardır. ECelleri geldiği zaman onu ne biran geri bırakabililerler ne de ileri alabilirler.

Allah'ın Peygamberlerini yalanlayan her topluluğun başına gelecek felaket için belli bir vakit vardır. O helak olma vakti gelince ne bir an geri bırakabilirler ne de bir an ileri alabilerler.

* Bu âyet-i Celile, Allah düşmanlarını, başlarına gelecek bela sebebiyle uyayrdığı gibi Allah'ın dostlarını da ahirette karşılaşacakları nimetlerle müjdelemektedir. Zira belli bir süre sonra aherkes layık olduğuna ulaşacaktır.

ler'dir. Herkes, onda zikredilen hayır ve şerri görecektir.

e- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen, kitaptaki paylar'dan maksat, Allah Teâlâ'nın kendisine yalan iftira edenin göreceği pay'dır ki, o da yüzünün simsiyah kesilmesidir.

f- Rebi' b.Enes, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikredilen, kitaptaki paylar'dan maksat, insanlar için yazılmış olan rızık, ömür ve amel'dir. Âyet-i Kerime, herkesin, kendisi için yazılmış olan rızka ve ömre ulaşacağını ve yine kendisi için yazılmış olan ameli işleyeceği beyan edilmiştir.

Taberi, bundan sonra gelen âyeti dikkate alarak bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira âyetin bundan sonraki bölümü ölüm meleklerinin gelip insanların canlarını alacağını beyan etmiştir. Bu da göstermektedir ki, bu ayet-i kerime'de, insanların erişecekleri beyan edilen hususlar, ölmeden önce ulaşacakları hususlardır ki, bunlar da rızıklar, ömürler ve amellerdir.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'nin sonunda kâfirleri uyarmakta ve onlara: "Sakın ömrünüzün uzun olması veya rızıklarınızın bol olması sizi aldatmasın. Zira herkese, takdir edilen payı mutlaka erişecektir. Bu sebeple yaptığınız fenalıklardan vaz geçip iman edin. Size verilen mühlet sebebiyle şımarıp aldanmayın." buyurmaktadır.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ
لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَيهُمْ لِأُولَيهُمْ رَبَّنَا
هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38- Allah kıyamet gününde onlara der ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan ümmetleriyle beraber cehennem ateşine girin." Cehenneme giren her ümmet kendi din kardeşine lanet eder. Nihayet hepsi oraya toplandığında, sonrakiler, öncekiler hakkında derler ki: "Rabbimiz, işte şunlar bizi doğru saptırdı. Onlara cehennem ateşinden iki kat azap ver." Allah der ki: "Her kesin azabı kat kattır. Fakat siz bilemezsiniz.

Allah'a iftira eden bu kâfirler, kıyamet gününde Allah'ın huzuruna varınca Allah onlara der ki: "Cinlerden ve insanlardan olan, geçmiş kâfir ümmetlerle birlikte siz de cehennem ateşine girin." Her ümmet cehennem ateşine girince, kendi dininden olan kardeşine, cehenneme girmesine sebep olduğu düşüncesiy-

le lanet okuyacaktır. Nihayet hepsi beraber cehennemde bir araya gelince, en son giren zayıflar, kendilerinden önce giren elebaşları için derler ki: "Ey rabbimiz, işte bunlar bizleri senin yolundan saptırıp Şeytanlara itaat etmeyi süslü gösterdiler. Cehennem ateşinden bunlara bir kat daha azap ver." Allah da der ki: "Hepinizin azabı katmerlidir. Fakat ey cehennemlikler, siz bunun farkında değilsiniz."

Âyet-i kerime'nin sonunda: "Herkesin azabı kat kattır." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat azaplarının tekrar etmesidir. Ancak Abdullah b. Mes'ud, buradaki: "kat, kat" diye tercüme edilen (ضعف) kelimesinden maksadın "Yılanlar" olduğunu söylemiş, ayet-i kerime'de, kâfirlerin, kıyamet gününde yılanların sokmasıyla da azap göreceklerinin beyan edildiğini bildirmiştir.

وَقَالَتْ أُولَيهُمْ لِأُخْرَيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ

بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

39- Öncekiler de sonrakilere derler ki: "Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur. O halde yaptıklarınızdan dolayı azabı tadın."

Cehenneme önceden giren elebaşılar derler ki: "Bizim, Allah'ın ayetlerini inkâr etmemiz sebebiyle nasıl bir cezaya çarptırıldığımızı gördünüz. Sizin, bizden üstün bir tarafınız yoktur. Sanki siz, Allah'a itaate yönelip te azgınlaığınızdan ve sapıklığınızdan vaz mı geçmiştiniz? Bizim saptığımız gibi sizler de sapmıştınız."

Allah onlara: "Ey kâfirler, işlediğiniz günahlardan dolayı cehennem azabını tadın." der.

* Bu hususta diğer bazı âyetlerde de şöyle buyrulmaktadır:

"Şüppesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için, alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir."

"Yüzleri ateşe çevrildiği gün onlar: "Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik." derler.

"Ey rabbimiz, biz efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk. Onlar ise bizi doğru yoldan saptırmışlar. Ey rabbimiz, onların azabını iki kat ver. Onları büyük bir lanete uğrat." derler.(28)

(28) Ahzab suresi, 33/64-68

"İşte o zaman, tâbi olunanlar, kendilerine tâbi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır."

"Tâbi olanlar şöyle derler: "Keşke bizim için tekrar dünyaya dönüş olsa da, onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşssak." İşte böylece Allah, amellerini bir pişmanlık kaynağı olarak kendilerine gösterecektir. Ve onlar, cehennem ateşinden çıkacak ta değillerdir."(29)

İnkâr edenler: "Biz bu Kur'ana ve ondan önce gelen kitaplara inanmayacağız." dediler. Sen o zalimlerin, rablerinin huzurunda dururken, birbirlerini suçlayarak söz attıklarını bir görmelisin. Zayıflar büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız biz mutlaka iman etmiş olacaktır." derler.

"Büyüklük taslayanlar da zayıfların sözlerini reddederek: "Size hiyadet gelince, sizi ondan biz mi alıkoyduk? Bilakis siz suçluydunuz." derler.

"Zayıflar, büyüklük tasyanlara: "Bilakis gece gündüz tuzaklar kurmanız bizi alıkoydu. Çünkü siz, Allah'ı inkâr etmemizi ve ona ortaklar koşmamızı emrederdiniz." derler. Onlar, azabı görünce, pişmanlıklarını içlerine atıp gizlerler. Biz, inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar, yaptıklarından başka bir şeyin mi cezasını çekerler?"(30)

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanyayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmaz ve deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler. Biz, suçluları işte böyle cezalandırırız.

Şüphesiz ki âyetlerimizi, delillerimizi yalanlayan, onlara uymaya ve onlara karşı boyun eğmeye kibirlenenlerin amellerine, dualarına ve ruhlarına göklerin kapıları açılmayacaktır. Onlar, deve iğnenin deliğinden geçmedikçe, Allah'ın, müminlere hazırlamış olduğu cennete giremeyeceklerdir.

Yani, devenin, iğne deliğinden geçmesi nasıl mümkün değilse kafirlerin cennete girmeleri de öylece mümkün değildir.

(29) Bakara suresi, 2/166-167
(30) Sebe' suresi, 34/31-33

Âyet-i Kerime'de geçen, "Göğün kapıları açılmaz" ifadesiyle neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas ve Süddiye göre, göklerin kapıları kâfirlerin ruhları için açılmayacaktır. Bu hususta Süddi diyor ki: "kâfirin ruhu alındıktan sonra, yeryüzünde bulunan melekler o ruhu döverler. O, göğe doğru çıkar. Oraya ulaşınca da gökteki melekler onu döverler, o yeryüzüne iner. Yine yeryüzü melekleri onu döverler. O, yukarı çıkar, göğe ulaşınca da gökteki melekler onu döverler. O ruh da yeryüzünün en alt tabakasına inerler...

b- Yine Abdullah b. Abbas, Mücahid, İbrahim en-Nehai ve Said b. Cübeyrden nakledilen diğer bir görüşe göre göklerin kapıları, kâfirlerin amel ve dualarına karşı açılmaz. Yani onların herhangi birinin bir amel veya duası Allah katına ulaşmaz ve kabul edilmez.

c- İbn-i Cüreyce göre ise göklerin kapıları kâfirlerin hem ruhları hem de amelleri için açılmaz. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve demiştir ki: "Kâfirler öldükten sonra onların ruhları için göklerin kapıları açılmayacağı gibi hayatta oldukları zamanda da onların sözleri ve amelleri için göklerin kapıları açılmayacaktır. Çünkü onların amelleri murdar şeylerdir. Halbuki Allah Teâlâ, ancak güzel sözlerin ve salih amellerin, kendisine yükseleceğini belirtmiştir.

Taberi bu görüşü tercih etmesinin sebebi olarak ayet-i kerimenin ifadesinin genel bir ifade olduğunu zikretmiş bir de Resulullah'tan bu hususta Bera b. Âzib ve Ebu Hureyre'den hadisler nakledildiğini söylemiştir.

Bera b. Âzib diyor ki:

عن البراء عازب قال خرجنا مع النبي ﷺ في جنازة رجل من الانصار فانتهينا الى القبر ولما يلحد فجلس رسول الله ﷺ وجلسنا حوله وكأن على رؤسنا الطير وفي يده عود ينكت في الارض فرفع رأسه فقال استعيذوا بالله من عذاب القبر مرتين أو ثلاثاً ثم قال ان العبد المؤمن اذا كان في انقطاع من الدنيا واقبال من الآخرة نزل اليه ملائكة من السماء بيض الوجوه كأن وجوههم الشمس معهم كفن من أكفان الجنة وحنوط من حنوط الجنة حتى يجلسوا منه مدا البصر ثم يجيء ملك الموت عليه السلام حتى يجلس عند

رأسه فيقول أيتها النفس الطيبة اخرجي الى مغفرة من الله ورضوان قال فتخرج تسيل كما تسيل القطرة من فى السقاء فيأخذها فاذا أخذها لم يدعوها فى يده طرفة عين حتى يأخذوها فيجعلوها فى ذلك الكفن وذلك الحنوط ويخرج منها كاطيب نفخة مسك وجدت على وجه الارض قال فيصعدون بها فلا يمرون يعنى بها على ملأ من الملائكة الا قالوا ما هذا الروح الطيب فيقولون فلان بن فلان باحسن أسمائه التى كانوا يسمونه بها فى الدنيا حتى ينتهوا بها الى السماء الدنيا فيستفتحون له فيفتح لهم فيشيعه من كل سماء مقربوها الى السماء التى تليها حتى ينتهى به الى السماد السابعة فيقول الله عز وجل اكتبوا كتاب عبدى فى عليين وأعيدوه الى الارض فانى منها خلقتهم وفيها اعيدهم ومنها اخرجهم تارة اخرى قال فتعاد روحه فى جسده فياتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له من ربك فيقول ربى الله فيقولان له مادينك فيقول دينى الاسلام فيقولان له ما هذا الرجل الذى بعث فيكم فيقول هو رسول الله ﷺ فيقولان له وما علمك فيقول قرأت كتاب الله فآمنت به وصدقت فينادى مناد فى السماء ان صدق عبدى فافرشوه من الجنة وألبسوه من الجنة وافتحوا له بابا الى الجنة قال فيأتيه من روحها وطيبها ويفسح له فى قبره مد بصره قال ويأتيه رجل حسن الوجه حسن الثياب طيب الريح فيقول أبشر بالذى يسرك هذا يومك الذى كنت توعد فيقول له من أنت فوجهك الوجه يجىء بالخير فيقول أنا

عملك الصالح فيقول رب أقم الساعة حتى أرجع الى أهلى ومالى قال وان العبد الكافر اذا كان فى انقطاع من الدنيا واقبال من الآخرة نزل اليه من السماء ملائكة سود الوجوه معهم المسوح فيجلسون منه مد البصر ثم يجيء ملك الموت حتى يجلس عند رأسه فيقول أيتها النفس الخبيثة اخرجى الى سخط من الله وغضب قال فتفرق فى جسده فينتزعها كما ينتزع السفود من الصوف المبلول فيأخذها فاذا اخذها لم يدعوها فى يده طرفة عين حتى يجعلوها فى تلك المسوح ويخرج منها كانتن ريح جيفة وجدت على وجه الارض فيصعدون بها فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا ما هذا الروح الخبيث فيقولون فلان بن فلان باقبح أسمائه التى كان يسمى بها فى الدنيا حتى ينتهى به الى السماء الدنيا فيستفتح له فلا يفتح له ثم قرأ رسول الله ﷺ لا تفتح لهم أبواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل فى سم الخياط فيقول الله عز وجل اكتبوا كتابه فى سجين فى الارض السفلى فتطرح روحه طرحاً ثم قرأ ومن يشرك بالله فكأنما خرّ من السماء فتخطفه الطير أو تهوى به الريح فى مكان سحيق فتعاد روحه فى جسده ويأتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له من ربك فيقول هاه هاه لا أدرى فيقولان له ما دينك فيقول هاه هاه لا أدرى فيقولان له : ما هذا الرجل الذى بعث فيكم فيقول: هاه هاه لا ادرى فينادى مناد من السماء ان كذب فافرشوا له من النار وافتحوا له باباً الى النار فيأتيه من حرها وسمومها ويضيق عليه قبره حتى تختلف فيه أضلاعه ويأتيه رجل قبيح

الوجه قبيح الثياب منتن الريح فيقول ابشر بالذى يسوءك هذا يومك الذى كنت توعد فيقول من انت فوجهك الوجه يجيء بالشر فيقول أنا عملك الخبيث فيقول رب لا تقم الساعة.

"Resulullah (s.a.v.) ile beraber Ensar'dan bir adamın cenazesinde bulunduk. Kabre vardığımızda kabrin henüz lahdi yapılmamıştı. (İçi tam olarak hazırlanmamıştı.) Resulullah (s.a.v.) oturdu. Biz de onun çevresinde, başlarımızda sanki kuşlar varmış gibi sükunetle oturduk. Resulullah'ın elinde bir ağaç parçası vardı ve onunla yeri eşeliyordu. Başını kaldırdı ve şöyle buyurdu: "Kabir azabından Allah'a sığının." Bu sözü iki veya üç defa tekrarladı. Ve sonra şöyle buyurdu: "Mümin bir kulun dünyadan kopup âhirete yönelme vakti gelince, onun yanına gökten, yüzleri güneşe benzeyen beyaz yüzlü Melekler iner. Yanlarında cennet kefenlerinden bi kefen ve cennet kokularından bir koku bulunur. O Melekler, can vermekte olan kişinin gözünün göreceği kadar bir uzaklıkta otururlar. Sonra ölüm Meleği (Azrail a.s.) gelir, onun başucuna oturur ve şöyle der: "Ey pâk ve temiz can, vücuttan çık. Allah'ın affına ve rızasına kavuş."

Bunun üzerine su kabından bir damlanın akması gibi ruh vücuttan akıp çıkar. Melek onu alır ve diğer Melekler o ruhu, ölüm Meleğinin elinden, göz açıp kapayıncaya kadar bile bekletmeksizin alırlar. Cennetten getirdikleri o kefenin ve kokunun içine koyarlar. O ruhtan, yeryüzündeki en güzel misk'in kokusu gibi bir koku çıkar. Ve Melekler bu ruhu alıp yukarı çıkarlar. Hangi Melek topluluğuna uğrarlarsa onlar: "Bu güzel ruh kimin?" diye sorarlar. O ruhu taşıyan Melekler, kişinin, dünyada çağırıldığı en güzel adını söyleyerek: "Bu, falan oğlu falandır." derler. Nihayet o ruhla birlikte dünya göğüne varırlar ve kapının açılmasını isterler. Kapı onlara açılır. Her katta bulunan ileri gelen kimseler o ruhu bir üst kata kadar yolcu ederler. Nihayet yedinci kat göğe ulaşırlar. Orada Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Bu kulumun amelini yüksek katlarındakinin içine yazın. Ve kendisini yeryüzüne gönderin. Çünkü ben onları oradan yarattım ve oraya döndürürüm. Tekarar oradan çıkaracağım."

Bu kişinin ruhu tekrar vücuda döndürülür. İki Melek gelip yanına oturur ve ona şu soruları sorarlar: (Aralarında şu konuşma geçer)

— Rabbin kimdir?

— Rabbim Allah'tır.

— Dinin nedir?

— Dinim İslamdır.

— Size gönderilen bu adam kimdir?

— O Allah'ın Peygamberidir.

— Amelin nedir?

— Allah'ın kitabını okudum. Ona iman ettim ve onu tasdik ettim.

Bunun üzerine gökten: "Kulum doğru söyledi. Onun altına Cennetten sergiler serin ve onu cennetten giydirin. Ona, cennete bakan bir kapı açın." diye bir ses gelir. O kişiye cennetin havası ve kokuları gelir. Kabri, gözün görebileceği kadar genişler. Yanına güzel yüzlü temiz elbiseli, hoş kokulu bir adam gelir. Ve ona: "Ben seni, sevindirici bir şeyle müjdeleyeyim. İşte sana vaadedilen gün bugündür." der. Ölen kişi ona: "Sen kimsin? Yeryüzünden bile hayırlı bir haber getirdiğin belli oluyor." der. O kişi: "Ben senin, dünyada işlediğin güzel amelinim" der. Bunun üzerine ölen kişi şöyle demeye başlar. "Ey rabbim, kıyameti kopar da ileme ve cennetteki ebedi nimetlere kavuşayım."

Kâfir bir kulun, dünyadan kopup âhilrete yönelme vakti gelince de onun yanına gökten, siyah yüzlü Melekler iner. Yanlarında bir paçavra vardır. O Melekler cen vermekte olan kişinin gözünün görebileceği kadar bir uzaklıkta otururlar. Sonra ölüm Meleği (Azrail) gelir, onun başucuna oturur. Ve şöyle der: "Ey habis can, bedenden çık ve Allahın gazabına uğra. "Bunun üzerine ruh, kişinin vücudunun he rtarafına yayılır. Melek o ruhu, ıslak yünün içinden kebap şişini çekercesine çekip alır. Ve diğer Melekler, göz açıp kapayıncaya kadar bile lbekletmeksizin onu ölüm Meleğinden alırlar. Ve onu, getirdikleri paçavranın içine koyarlar. O paçavradan, yeryüzündeki en pis kokulu leşten çıkan koku gibi bir kou çıkar. Melekler onu alıp yukarı çıkarırlar. Hangi Melek topluluğuna uğrarlarsa onlar "Bu habis ruh kimin?" diye sorarlar. O ruhu taşıyan Melekler, kişinin dünyada çağırıldığı en kötü adını söyleyerek. "Bu falan oğlu falandır." derler. Nihayet o ruhla dünya göğüne varırlar ve onun için kapıların açılması istenir. Fakat kapı ona açılmaz."

Resulullah (s.a.v.) sözünün bu noktasında bu âyet-i kerimeyi okudu: "Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanlayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmaz. Ve deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler.."

Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla buyurdu ki: "Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ şöyle der: "Bunun amelini, yerin en alt katında bulunan siccîn'e yazın." Bundan sonra onun ruhu aşağıya atılır."

Resulullah (s.a.v.) sözünün bu noktasından şu âyet-i kerimeyi okudu. "Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp kuşlar tarafından kapılmış veya rüzgarla uzaklara sürüklenmiş gibidir."[31] Ve sonra şöyle buyurdu: "Bu adamın ruhu vücuduna döndürülür. İki Melek gelip yanına oturur ve ona şöyle derler. (Aralarında şu konuşa geçer)

— Rabbin kimdir?

— Ha, ha, bilmiyorum.

— Dinin nedir?

— Ha, ha, bilmiyorum.

— Size gönderilen bu adam kimdir?

— Ha ha bilmiyorum.

Bunun üzerine gökten: "Kulum yalan söyledi. Altına ateşten yaygılar serin, kendisine, cehenneme bakan bir kapı açın." diye bir ses gelir. Bu kişiye cehennemin sıcağı ve alevi gelir. Kabri sıkıştırıldıkça sıkıştırılır, kaburgaları birbirine girer. Yanına, çirkin yüzlü, pis kokulu bir kişi gelir ve ona: "Seni, hoşuna gitmeyecek bir şeyle müjdeleyeyim. İşte sana vaadedilen gün bugündür." der. Ölen kişi de ona şöyle der: "Sen kimsin? Yüzün bile kötülüğü ifade ediyor." O da: "Ben senin pis amelinim." der. Ölen kişi: "Ey rabbim, sen kıyameti kaparma." der.[32]

Âyet-i kerimede geçen ve "Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler" şeklinde tercüme edilen وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir: Bunun sebebi ise burada zikredilen ve "Deve" diye tercüme edilen (الجمل) kelimesinin çeşitli şekillerde okunmasıdır.

a- Kurraların büyük çoğunluğu bu kelimeyi (ج) ve (م) harflerinin üstün okumasıyla (الْجَمَلُ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası "Erkek deve" demektir. Ayet-i kerime, deve'nin iğnenin deliğinden geçmesinin mümkün olmadığı gibi kâfirlerin de cennet'e girmelerinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud. Hasan-ı Basri, Ebul Âliye, Dehhak ve bir rivayete göre Abdullah b. Abbas, âyetin bu bölümünü bu şekilde izah etmişlerdir.

b- İkrime, bir rivayete göre Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr bu keli-

(31) Hac suresi, 22/31

(32) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:4, S:287 / Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 27 HN:4753

meyi (ج) harfinin örteli ve (م) harfinin de şeddeli okunmasıyla (الجُمَّل) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası " Gemi halatı" demektir. Bu kıraata göre âyet-i kerimede "gemi halatının, iğnenin deliğinden geçmesi mümkün olmadığı gibi kâfirlerin de cennete girmeleri mümkün olmayacaktır." hükmü beyan edilmiştir.

c- Said b. Cübeyrden nakledilen diğer bir kıraata göre ise bu kelime (ج) harfinin ötre (م) harfinin de üstün okunmasıyla (الجُمَل) şeklinde okunmuştur. Manası ise "Gemi halatları" demektir. Buna göre âyet-i kerime, gemi halatlarının iğnenin deliğinden geçmeleri mümklün olmadığı gibi kâfirlerin de cennete girmelerinin mümkün olmayacağını beyan etmiştir.

Taberi, kurraların büyük çoğunluğunun okuduğu birinci kıraat şeklinin doğru olduğunu ve âyete buna göre mana vermenin isabetli olacağını söylemiştir.

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

41- Onlara cehennemde ateşten altlarına yatak, üstlerine de örtüler vardır. Biz, zalimleri işte böyle cezalandırırız.

Allah'ın âyetlerini yalanlayanların ve böbürlenerek onları kabul etmeyenlerin cehennemdeki yatak ve yorganları ateşten olacak ve onlar ateş içerisinde kalacaklardır. Bu hususta diğer bir âyet-i kerime'de de şöyle buyuruluyor:

"İnkâr edenlere ise, cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan, cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız."(32/a)

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

42- İman eden ve amel-i Salih işleyenler-ki herkesi ancak gücünün yettiği ile mükellef tutarız. -İşte onlar, cennetliktirler. Ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

(32/a) Fatır suresi, 35/36

* Allah Teâlâ bu âyette, iman edip salih amel işleyenlerin cennetlik olduklarını ve orada ebediyyen kalacaklarını beyan ediyor ve hiçbir kimseye gücünün yetmeyeceği bir şeyi yüklemeyeceğini bildiriyor.(33)

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ
رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

43- Orada kalblerinde bulunan kini çıkarıp atarız. Altlarından ırmaklar akar. "Bizi buna erdiren Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola sevketmeseydi biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz, rabbimizin Peygamberleri bize gerçeği getirmişler." derler. Onlara şöyle nida edilir: "İşte size cennet, buna, yaptıklarınız karşılığında vâris oldunuz."

Biz, cennetliklerin kalbinden kini ve düşmanlığı çekip alırız. Altlarından cennet ırmakları akar ve onlar, Allah'ın kendilerine olan ikramlarını görünce şöyle derler: "Cennete girmemize sebep olan salih amellere bizleri muvaffak kılan ve cehennem azabını bizden uzaklaştıran Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bize doğru yolu göstermeseydi biz bu nimetlere ulaşamazdık. Allah'a yemin olsun ki dünyada Peygamberler bize doğru haberler getirmişlerdir" Onlara, Melekler tarafından şöyle seslenilir: "Rabbinize itaatiniz ve onun Peygamberlerini tasdik etmeniz sebebiyle mirasçı olduğunuz cennet işte budur."

Âyet-i kerimede, salih ameller işleyerek cennete girenlerin kalblerinden birbirlerine karşı beslenebilecek olan kin ve düşmanlığın çekilip alınacağı beyan ediliyor.

Bu hususta Katade, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Umarım ki ben, Osman, Talha ve Zübeyr, Allah Teâlâ'nın, haklarında "Onların kalblerinde bulunan kini çekip atarız." dediği kimselerden oluruz."

(33) Âslında bütün dînî yükümlülükler, kişinin yapabileceği şeylerdir.Bu itibarla herhangi bir ihmalkâr veya tenbelin özürü geçerli değildir. Camiye yönelip abdest alan, namazını kılıp Allah'ın rızasını kazanmak için ona yalvaran bir kul için hiçbir zorluk yoktur. Acaba bu kimse malından veya sağlığından herhangi bir şey kaybetmiş midir? Buna mukabil haramları işleyen kimse malını, sıhhatını hatta bazan tamamen hayatını kaybedebilir. Bu iki hayır ve şer yolundan hangisi daha kolay ve hangisi daha kazançlıdır? Cennetin yolu mu yoksa cehennemin yolu mu?

Ebu Nadra da diyor ki: "Cennetlikler cennete girmeden önce, birbirlerinden alınmaları almalır için bekletilirler. Böylece onlar cennete girdiklerinde, herhangi bir kimsenin diğerinden, kesilen bir tırnak kadar bir haksızlığın cezasını istemek durumunda kalmaz. Cehennemlikler de cehenneme varmadan önce birbirlerinden haklarını almak üzere durdurulurlar. Onlar cehenneme girdiklerinde herhangi biriin, diğerinden, kesilen bir tırnak kadar haksızlığın cezasını istemek durumunda kalmaz.

Âyet-i kerime'de, cennetliklerin "Bizi buna erdiren Allah'a hamd olsun. Eğer Allah bizi doğru yola sevketmeseydi biz bu yolu bulamazdık." dedikleri beyan edilmektedir. Bu hususta Ebu Said el-Hudri, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Bütün cehennemlikler aslında cennette kendileri için hazırlanmış olan yerlerini görürler ve "Keşke Allah bizi buna iletseydi." derler. Ve bu budurmları, onlar için bir hasret ve nedamet olur. Bütün cennetlikler de aslında cehennemde kendileri için hazırlanan yerlerini görürler ve derler ki: "Eğer Allah bu cenneti bize nasibetmeseydi biz bunu bulamazdık." Bu da onların, Allah'a şükretmeledir."

وَنَادَىٰٓ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا
وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

44- Cennetlikler, cehennemliklere: "Rabbimizin bize vaadettiğini gerçek bulduk siz de rabbinizin size vaadettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenirler Cehennemlikler de "Evet" derler. Bunun üzerine aralarında bir çağırıcı şöyle seslenir: "Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun."

* Allah Teâlâ bu âyette, cehennemliklerin,layık oldukları yere konmalarından sonra cennetliklerin onlara nasıl seslendiklerini bildirmektedir.Bu cehennemlikler sadece Müminler tarafından değil Melekler tarafından da aşağılanacaklardır.

Bu konuda diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır:

"O gün onlara şöyle denecektir: "Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur."

"Bu bir sihir midir? Yoksa hala görmüyor musunuz?"

"Girin cehenneme. Sabredin veya sabretmeyin, sizin için değişen bir şey

olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz."(34)

ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾

45- Onlar, Allah yolundan alıkoyanlar, onu eğri göstermeye çalışanlar ve âhireti de inkâr edenlerdir.

* Allah Teâlâ, lanetlenen bu zalimlerin kimler olduklarını şöyle beyan ediyor: "Bunlar, insanları Allah'ın yoluna uymaktan, onun Şeriatını kabul etmekten ve onun Peygamberlerinin getirdiği hükümlere tâbi olmaktan alıkoyan, Allah'ın doğru yolunu eğri göstererek ona uyulmasına engel olan ve âhiret gününü inkâr edenlerdir."

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى ٱلْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّۢا بِسِيمَىٰهُمْ وَنَادَوْا۟ أَصْحَٰبَ
ٱلْجَنَّةِ أَن سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

46- Cennetliklerle Cehennemlikler arasında bir perde vardır. A'raf üzerinde de her iki taraftakileri yüzlerinden tanıyan kişiler vardır. Bunlar Cennetliklere: "Selam olsun size" diye seslenirler. Bunlar henüz cennete girmemiş fakat girmeyi arzu eden kimselerdir.

* Cennetliklerle cehennemlikler arasındaki perdenin, Hadid Suresinin onüçüncü âyetinde zikredilen sur olduğu söylenmiştir. O âyette buyuruluyor ki: "...Mümlinlerle münafıklar arasına, kapısı olan bir sur çekilir.."

Âyette geçen (ٱلْأَعْرَافِ) "A'raf" kelimesi (عُرْف) kelimesinin çoğunluğudur. Lügat manası "Yüksek bir yer" demektir. Âyetteki manası ise cennetle cehennem arasında bulunan ve sur vazifesi gören bir tepe'dir.

Müfessirler, A'raf üzerinde bulunan ve cennetliklerle cehennemlikleri simalarında tanıdıkları beyan edilen bu kişilerin kimler oldukları hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Huzeyfetül Yeman Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Dehhak, Said b. Cübeyr ve Alkameye göre A'raf üzerinde bulunan kişiler, sevapları ile

(34) Tur suresi, 52/14-16

günahları eşit olduğu için cehenneme atılmamış fakat henüz cennete de konulmamış, haklarında, Allah Teâlâ'nın emrini bekleyen ve sonunda cennet'e girecek olan kişilerdir. Bu hususta Şa'bi, Huzeyfetül Yeman'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "A'rafın üzerinde bulunanlar, iyilikleri sebebiyle cehennemden kurtulan, işledikleri günahlar sebebiyle de cennete giremeyen kimselerdir. Onların gözleri cehennemliklere doğru çevirildiği zaman derler ki: "Rabbimiz, sen bizi, zalim kavimle beraber kılma." Onlar bu haldeyken, yüce rableri onlara üstten bakar ve buyurur ki: "Gidin cennet'e girin. Artık ben sizi affettim."

Sad b.Cübyer de bu hususta Abdullah b. Mes'ud'un şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Kıyamet gününde insanlar hesaba çekileceklerdir. İyi amelleri kötü amellerinden bir tane fazla olan cennete, kötü amelleri iyi amellerinden bir tane fazla olan ise cehenneme girecektir. Allah Teâlâ, "Sevap tartıları ağır gelenler, kurtuluşa erenler işte onlardır. Sevap tartıları hafif gelenler ise kendilerini zarara uğratanlardır."(35) buyurmuştur. Amelleri tartan terazi, bir buğday tanesi kadar eksiklikten dolayı hafif ve bir buğday tanesi kadar fazlalıktan da ağır gelecektir. İyi amelleri ile kötü amelleri eşit gelenler de A'rafta bulunanlardır. Bunlar, sırat köprüsü üzerinde duracaklar Cennetlikleri ve cehennemlikleri tanıyacaklardır. Cennetliklere baktıkları zaman "Size selam olslun" diye seslenecekler, gözlerini sol tarafa çevirincede cehennemlikleri görecekler ve "Rabbimiz, bizi zalim kavimlerle beraber kılma" diyecekler ve onların oldukları yere konulmaktan Allah'a sığınacaklardır. İyi amel işleyelere, önlerini ve sağ taraflarını aydınlatan nurlar verilecek, o gün, aslında her kula ve her ümmete nur verilecek, onlar sırat köprüsüne varınca Allah, her münafık erkek ve kadının nurunu alacaktır. Cennetlikler, münafıkların karşılaştıkları durumu görünce "Rabbimiz, sen bizim nurumuzu sonuna kadar devam ettir." diyeceklerdir. A'rafta bulunanlara da önlerini aydınlatan nur verilecek ve bu nur onlardan çekilip alınmayacaktır. Bu sebeple onlar cennete girmeyi ümit edeceklerdir. Kul bir güzel amel işlerse onun karşılığında kendisine on sevap yazılır. Kötü bir amel işlerse sadece bir günah yazılır. On sevap kazanacağı amellerine bir günah kazanacağı ameli galip gelen kimseye yazıklar olsun. İşte o kimse helak olacaktır.

Abdullah b. Abbas da, A'rafda duran insanlar için şunları söylemiştir. "A'raf cennetle cehennemin arasında bulunan bir sur'dur. A'rafta bulunacak olan kimseler burada olacaklardır. Allah Teâlâ, bunlara lütufta bulunmayı murad edince bunları hayat nehrine götürecek. Bu nehir'in kenarları, üzerleri inci ile kaplanmış altın parmaklıklarla çevrilidir. Bu nehir'in akıp gittiği yer, misktendir. A'rafta bulunlar bu nehire atılacaklar, renkleri düzelecek, göğüslerinde beyaz bir ben oluşacak, onlar, bu beyaz ben ile tanınacaklardır. Onların renkleri düzeldikten sonra rahman olan Allah onlara "Dilediğinizi isteyin.." diyecek, on-

(36) A'raf suresi, 7/8-9

lar her türlü isteklerini arzedecekler, Allah da onlara: Size bütün istekleriniz yetmiş kat fazlasıyla verildi." diyecek, onlar da cennete gireceklerdir. Onları göğüslerindeki beyaz ben'den tanınacaklar ve kendilerine "Cennetin miskinleri" denecektir.

b- Şurahbil b. Sa'd ve Abdurrahman'a göre ise A'rafta bulunacak insanlar, babalarından izin almaksızın, onlara karşı gelerek cihada katılan ve öldürülen kimselerdir. Allah yolunda öldürülmeleri, onların, cehenneme girmelerine engel olmuş fakat babalarına karşı gelmeleri de cennete girmelerine mani olmuştur.

c- Ebu Miclez'e göre ise A'rafın üzerinde bulunanlar, insan değil melektir. Bunlar, hem cennetlikleri hem de cehennemlikleri tanıyacaklar, her bir sınıfa gerektiği gibi davranacaklardır.

Taberi diyor ki: Âyet-i kerime'de, A'rafta bulunanların erkek oldukları zikredildiğinden, Ebu Miclez'in, bunların melek olduklarını söylemesinin manası yoktur. Doğru olan görüş, bunların, "İnsanlar arasında, haklarında en son hüküm verilecek olan, sonunda da cennete girecek olan kişilerdir." diyen görüştür. Bu hususta Amr b. Cerir. Resulullah'tan, senedinde zayıflık bulunan şu hadisi rivayet etmiştir. Amr b. Cerir demiştir ki: "Resulullaha, A'rafta bulunan kişiler hakkında soruldu. O da buyurdu ki: "Onlar, kulların içinde, haklarında en son hüküm verilecek kimselerdir. Âlemlerin rabbi olan Allah, kullar arasında hükmünü verdikten sonra onlara buyuracak ki: "Sizler, iyi amelleri kendilerini cehennemden uzaklaştıran fakat cennete de girdiremeyen kimselersiniz. Sizler de benim azatlıllarımsınız. Cennette, dilediğiniz yerde yaşıyın."

Âyet-i kerimede,, A'rafta bulunan kişilerin, cennetlikleri de cehennemlikleri de simalarından tanıyacakları zikredilmektedir. Cennetlikler, yüzlerinin beyazlıklarından cehennemlikler ise yüzlerinin siyahlığı ve gözlerinin maviliğinden tanınacaklardır.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

47- Gözleri cehennemlikler tarafına çevrilince: "Rabbimiz, bizi zalim bir toplulukla beraber yelme." derler.

A'rafta bulunan o kişilerin gözleri cehennemliklere çevrilince onları tanır ve şöyle derler. "Ey rabbimiz, sen bizi, kendilerine zulmettikleri için cehennem ateşine giren şu toplulukla beraber beyleme.

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ قَالُوا مَٓا اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾

48- A'raftakiler, yüzlerinden tanıdıkları kişilere seslenere şöyle derler: "Topluluğunuz ve büyüklük taslamanız size fayda vermedi."

A'rafta bulunan kişiler, yüzlerindeki alametlerinden tanıdıkları cehennemliklerden bazılarına seslenerek şöyle derler: "Dünyada topluluğnuzun çokluğu ve biriktirdiğiniz mallar ve kibirlenmeniz size hiçbir fayda vermedi. İçinde bulunduğunuz azaba düştünüz."

اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذِينَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾

49- "Allah rahmetine kavuşturmayacak" diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıdır? Halbuki onlara: "Girin cennete, sizin için bir korku yoktur. Mahzun da olmayacaksınız." denir.

Ey, dünyada büyüklük taslayan mal sahipleri, ydünyada iken, zayıf kullara bakarak: "Allah, rahmetine kavuşturmayacak." diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı? Ben onları lütfumla ve merhametimle bağışladım. Onlara: "Girin cennete" cezalandırılacağınıza dair bir korkunuz olmasın.Sizler, dünyada geçen şeylerden dolayı üzülecek te değilsiniz." diyorum.

* Müfessirler, âyet-i kerimenin tümünün Allah Teâlâ tarafından mı söylendiği yoksa ilk bölümünün melekler son bölümünün de Allah Teâlâ tarafından söylenmiş olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Dehhak, Süddi ve Huzeyfetül Yeman'dan nakledilen bir görüşe göre âyetin tümü, Allah Teâlâ'nın konuşmasıdır. Allah Teâlâ bu âyetle, cehennemlikleri kınamış ve onların, A'rafta bulunan insanlar için, dünyada iken Allah'a yemin ederek Allah'ın rahmetine kavuşmayacaklarını söylediklerini hatırlatmış, A'rafta bulunanlara da, korkusuz ve üzüntüsüz olarak cennete girmelerini buyurmuştur.

Bu hususta Huzeyfetül Yeman'dan özetle şunlar rivayet edilmiştir. "A'rafta bulunan kişiler, günanları ile sevapları eşit olan bu yüzden cennete de cehenneme de gidemeyen kimselerdir. Kullar arasında hüküm verildikten sonra bunlara kendileri için şefaatçi bulmalarına dair izin verilecektir. Bunlar da sırasıyla Hz. Âdem'e, Hz. İbrahim'e, Hz. Musaya ve Hz. İsaya, şefaat etmeleri için baş vuracaklar bu Peygamberlerden her biri kendi özel durumlarıyla meşgul olduklarını ve onlara şefaatçi olamayacaklarını söyleyeceklerdir. Nihayet onlar

Hz. İsanın yol göstermesiyle Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gidecekler Resulüllah, onlar için şefaatçı olacak onlar, hayat suyunda yıkandıktan sonra parlayan yıldız halini alacaklar, göğüslerinde beyaz benler oluşacak, onlar bu benlerle tanınacaklardır. Onlara, "Cennetin miskinleri" denilecektir.

b- Ebu Micleze göre ise bu âyet-i kerime'nin ön kısmı, cehennemliklerin cehhenme girmelerinden sonra meleklerin onları ayıplamaları ve dünyada iken müminlere söylediklerini hatırlatmalarıdır.

Âyetin, "Girin cennete, sizin bir korku yoktur. Mahzun da olmayacaksınız." bölümü ise, Allah Teâlâ'nın cennetliklere söyleceği sözdür.

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

50- Cehennemlikler cennetliklere: "Bize biraz su veya Allah'ın size verdiği rızıktan aktarın." diye seslenirler. Cennetlikler de: "Allah bunlar ikisini de kâfirlere haram kıldı." derler.

Cehennemlikler, aşırı susuzluk ve açlıklarından dolayı cennetliklere: "Bize biraz su akıtın veya Allah'ın size rızık olarak vermiş olduğu yiyeceklerden verin." diye seslendiklerinde, cennetlikler: "Allah, suyu ve yemeği kâfirlere haram kılmıştır." diye cevap verirler.

* Rivayet edilmiştir ki: "Cehennemlikler, cennette bulunan kardeş vaya babalarına seslenerek: "Yandım biraz su ver" dediklerinde, Cennetlikler: "Allah, su ve yemeği kâfirlere haram kıldı." diye cevap vereceklerdir.

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ
كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

51- Onlar, dinlerini eğlence ve oyun edinenler ve dünya hayatına aldananlardır. Bugüne kavuşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unutacağız.

Allah'ın kendilerine cehennemde su ve yemeği haram kıldığı bu kâfirler, dünyada iken dinleriyle eğlenen, onunla oynayan, kendilerini dine davet edenlerle alay eden ve onları eğelenceye alan kimselerdir. Onlar nasıl bu kıyamet günüyle karşılaşacaklarını unuttular, bunun için amel etmediler ve dünyadayken âyetlerimizi inkâr ettilerse biz de onları bugün, merhametli davranma yönünden unutur ve onları aç, susuz, azabın içinde bırakırız.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52- Şüphesiz ki biz, onlara, iman eden bir topluluk için bir hidayet rehberi ve bir rahmet kaynağı olmak üzere, ilim ile açıkladığımız bir kitap indirdik.

Yemin olsun ki biz onlara, hakkı bâtıldan ayıran bir kitap gönderdik. O kitapta meseleleri bilerek açıklığa kavuşturduk. Bu kitap Müminler için bir hidayet rahberi ve mehamet kaynadğıdır. [36]

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ
جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ
غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾

53- Onlar, kitabın vaaddettiği akîbetten başka bir şey mi beklerler. O âkıbetin geldiği gün daha önce o kitabı unutanlar şöyle diyecekler: "Meğer rabbimizin Peygamberleri bize gerçeği getirmişler. Şimdi ise bize şefaat edecek şefaatçiler yok mudur? Yahut da tekrar dünya hayatına döndürülür müyüz ki, yaptıklarımızdan başka ameller yapalım?" Şüphesiz ki onlar, kendilerini ziyana soktular ve uydurdukları şeyler kendilerinden uzaklaşıp kayboldu.

Bu müşrikler, kitabın kendilerine vaadettiği, hesaba çekilme ve cehenneme girme âkıbetinden başka bir şey mi beklerler? O Kur'anın haber verdiği, Allah'ın cezalandırma âkıbeti geldiğinde, daha önce dünyada onunla amel etmeyi unutanlar, pişmanlıklarını belirterek: "Meğer rabbimizin Peygamberleri bize gerçeği getirmişler. Bugün, rabbimizin katında bize şefaatçi olacak dostlar yok mudur? Veya tekrar dünyaya döndürülür müyüz ki, daha önce yaptığımız amellerden başka ameller yapalım da rabbimizi razı edelim." derler. Bunlar, devamlı

(36) Bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi şöyle tefsir etmişlerdir. "Biz onlara, insanları doğru yola iletecek ve bozulma ve değiştirilmeden korunmuş olacak bir şekilde bölümlere ayırdığımız bir kitap gönderdik. Biz bunu, bölümlere ayırmanın faydalı olduğunu bilerek yaptık."

olan âhiret nimetlerini bırakıp ta geçici ve basit dünya nimetlerini tercih ederek kendilerini zarara uğratanlardır. Uydurdukları ilahları kendilerinden uzaklaşıp gitmiştir.

* Diğer âyetlerde, bu gibilerin, tekrar dünyaya döndürülürseler bile yine de kendilerine yasak edilen şeyleri yapmaya devam edecekleri şöyle ifade ediliyor:

"Ateşin üzerinde durduruldukları zaman: "Ne olurdu tekrar dünyaya döndürülseydik, rabbimizin âyetlerini yalaynlamasaydık da müminlerden olsaydık." dediklerini bir görsen."

"Hayır, daha önce gizledikleri onlara göründü. Tekrar dünyaya döndürülseler yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerler. Doğrusu onlar, yalancıdırlar.(37)

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ
يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَث۪يثاًۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِه۪ۜ
اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُۜ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٥٤﴾

54- Şüphesiz ki rabbiniz Allah, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra Arş'a hükmedendir. O, gece ile, onu durmadan takibeden gündüzü bürür. Emrine amade olan güneş, ay ve yıldızları da o yaratmıştır. İyi biliniz ki yaratmak ve emretmek ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir.

Ey insanlar, sizin rabbiniz, hiçbir fayda ve zarar vermeye gücü yetmeyen putlar değil, gökleri ve yeri altı günlük bir süre içinde yaratan sonra yüceliğine yaraşır bir şekilde Arş'a hükmeden Allah'tır. O, gece ile, onu devamlı olarak takibeden gündüzü bürür ve onun ışığını ve palrlaklığnı giderir. Emrine âmâde olan güneşi Ay'ı ve yıldızları yaratan da O'dur. İyi bilin ki yaratmak ta emretmek te ona aittir. Ona karşı gelinemez. İnsan, Cin, Melek gibi bütün âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir. Her şey sonunda mutlaka ona boyun eğecektir.

* Âyet-i kerimede zikredilen "altı gün" pazar, pazartesi, salı, çarşamba, perşembe ve cuma günleridir. Mücahid demiştir ki: "Allah Teâlâ, önce Arş'ı su-

(37) Enam suresi, 6/27-28.

yu ve havayı yaratmış, yeryüzünü de su'dan yaratmıştır. Yer'i yaratmaya pazar günü başlamış pazartesi, salı, çarşamba ve perşembe günleri devam etmiş, Cuma gününde ise yaratma işini tamamlamıştır. Fakat Yahudiler, cumartesi gününü kutsallaştırmışlardır. O altı günden her bin gün sizin, saydığınız günlerden bir sene gibidir.(38)

Âyet-i kerimenin sonunda, yaratmanır ve emir vermenin yalnızca Allah'a mahsus olduğu zikredilmektedir. Bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kim yaptığı salih bir amelden dolayı Allaha hamdetmez de kendisini örmeye kalkışırsae şükrü azalır, ameli de boşa çıkar. Kim de Allah'ın,

---

(38) Allah Teâlâ'nın, gökleri ve yeri bir anda var etmesi mümkün iken bunları bir anda yaratmayıp altı günde yaratmasının hikmeti de şöyle izah edilmiştir.

a- Allah Teâlâ'nın kullarına, dünyada yapacakları işlerinde acele etmemelerini ve sabırlı olmalarını öğretmesidir.

b- Herhangi bir şeyin bir anda meydana getirilmesi halinde, bazı insanların kalbine o şeyin kendiğilinden ve tesadüfen meyydana geldiği hissi doğabilir. Fakat bir şeyi hikmetli bir şekilde, birbirini takibeden zaman parçaları içinde meydana getirilirse, bu şeyin, hikmet sahibi, bilgili, kuvvet ve kudreti olan merhametli bir var edici tarafından meyydana getirildiği daha iyi anlaşılmış olur.

c- Eşyanın, birdenbire değil, birbirini takibeden bir sıra ile yaratılması, önce yaratılanların, sonradan yaratılanların yaratılmasına şahit olmalarına ve böylece o şeylerin bir kudret tarafından var edildiğini kesin olarak bilmelerine vesile olur. Nitekim önce akıllı varlıkların daha sonra da akıl sahibi olmayan diğer varlıkların yaratıldığı söylenmektedir.

d- Yaratıkların bir anda değil, tedricen, birbirinin ardından yaratılması, Allah'ın kudretini devamlılığını göstermesi bakımından da önemlidir. Bu demektir ki Allah, her an yaratma gücüne sahiptir. O, yaratır ve devamlı olarak kontrolda tutar.

Âyet-i Kerime'de "Arş'a hükmeden" diye tercüme edilen "İstiva" kelimesi, Arapçada, Hükmü altına alma, karar kılma ve karar buldurma, sahip olma ve benzeri manalara gelmektedir. Bu kelimenin Allah'a isnad edilmesi halinde hangi manada kullanıldığı, alimlerce uzun tartışmalara konu edilmiştir. Bu hususta İbn-i Kesir diyor ki: "Biz bu konuda İmam Mâlik, Evzâî, Sevrî, Leys, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, İshak gibi Selef âlimlerinin tuttuğu yoldan gideriz. Bu da Allah'ın zatını şekillendirmeye veya onu bir şeye benzetmeye yahut var olan bir sıfatını reddetmeye yol açmaksızın, bu tür nassları bize geldiği şekliyle kabullenmektir. Allah'ı, bazı şeylere benzetenlerin hatırlarına gelen düşünceler Allah'tan uzaktır. Zira Allah, yaratıklarından hiçbirine benzemez. Nitekim bir âyet-i Kerimede "... Onun hiçbir benzeri yoktur..." buyurulmuştur. (Sura suresi, 11).

Bu mesele Buharinin hocası Nuaym b. Hammadın dediği gibidir. O diyor ki: "Kim Allahı, yarattıklarından birine benzetirse o kimse kâfir olur. Yine kim, Allahın sıfatlarından birini inkâr ederse o kimse de kâfir olur. Allah'ın kendisini sıfatlandırdığı şeylerde benzetme diye bir şey yoktur. Kim, Allah'ın yüceliğine yaraşır bir şekilde âyetlerde zikredilen şeyleri Allah'a isnad eder ve Allah'tan, ona yakışmayacak şeyleri uzaklaştırırsa işte o kimse hidayet yolunu tutmuş olur."

Şurası bir gerçektir ki, Allahın, Arşı istiva etmesinin ne anlama geldiğinin kesin olarak izahını yapmak mümkün değildir. Bu hususu peşinen belirttikten sonra" Allah arşı istiva etti" ifadesini izaha çalışan bazı görüşleri şöyle özetlemek mümkündür.

kullar için emirden birpay verdiğini zannederse Allahın, Peygamberlerine indirdiğini inkâr etmiş olur. Çünkü Allah Teâlâ... "İyi bilinki yaratmak ve emretmek ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir." buyurmaktadır.

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

55- Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin. Çünkü o, aşırı gidenleri sevmez.

Ey Müminler, rabbinize boyun eğerek, yalvararak gizlice dua edin. Gösteriş için, bağırarak dua etmeyin. Çünkü Allah, dua ederken bağırarak haddi aşanları sevmez.

* Ebu Musa el-Eş'âri şöyle diyor:

عَنْ اَبِى مُوسٰى الْاَشْعَرِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَكُنَّا اِذَا اَشْرَفْنَا عَلٰى وَادٍ هَلَّلْنَا وَكَبَّرْنَا ارْتَفَعَتْ اَصْوَاتُنَا فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ يَا اَيُّهَا النَّاسُ ارْبَعُوا عَلٰى اَنْفُسِكُمْ فَاِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ اَصَمَّ وَلَا غَائِبًا اِنَّهُ مَعَكُمْ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ.

---

aa- Bu ifade gerçek anlamda kullanılmamış, mecazi manada kullanılmıştır. Manası şudur: "Allah, arşı hükmü altına almıştır." Mesela bir şahsın bir koltuğa oturması nasıl gerçekten gidip fiilen o koltuğa oturması manasına gelmeyip, "O makama sahip olması" manasına geliyorsa buradaki ifade de böyledir.

bb- Bazı halimlere göre bu ifadenin manası: "Alllah bütün yaratıklar üzerinde devamlı olarak hükmünü icra eder ve idareyi elinde tutar." demektir. Diğer bazılarına göre ise bunun manası: "Allah mevcudatı yarattı ve kontrolunda tutuyor ve kendisinin takdir edeceği bir zamana kadar da kontrolunda tutmaya devam edecektir." demektir. Bir kısım alimlere göre ise bunun manası: "Allah her şeyi yaratan ve herşeye aynı derecede yakın olandır." anlamındadır. Bazı alimler de bunun manasının şöyle olduğunu söylerler: "Allah, gökleri ve yeri, takdir ettiği bir zaman için yarattı. Sonnra da onları bir daha hakimeyiti altından bırakmadı."

ARŞ: Yaratılmışlar âleminin tümünü içine alan ve sınırlandırılması insan aklının ve muhayyilesinin dışında kalan ve gerçek durumunu ancak Allah'ın bileceği genişlik ve büyüklükteki kâinattır. Evren, gökler, cennet, sidre, kürsü hep bu tarif ve ifadenin içindedir.

"Bir gün Resulullah ile beraberdik. Bir vadiye vardığımızda tekbir ve tehlil getirdik. Seslerimiz fazla yükseldi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar, kendinize gelin ve kendinize acıyın. Sizler sağır veya burada olmayan birine yalvarmıyorsunuz. Şüphesiz ki sizler, herşeyi işiten ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz."[39]

Bu hususta Hasan-ı Basri diyor ki: "Önceleri kişi Kur'anın tümünü kalbinde toplayıp ezberliyor, komşusu bunu hissetmiyordu. Yine kişi çokça fıkıh bilgisi elde ediyordu, insanlar onu hissetmiyorlardı. Yine kişi, yanında ziyaretçiler bulunduğu halde evinde uzun uzun namaz kılıyor ziyaretçiler bunu hissetmiyorlardı. Biz öyle insanlara kavuştuk ki, onların, yeryüzünde, gizli olarak yapabilecekleri bir ameli açıkça yapptıkları asla görülmezdi. Müslümanlar, kendilerini telef edercesine dua ederler fakat sesleri duyulmazdı. Sadece bir fısıltı duyulurdu.Çünkü Allah Teâlâ "Rabbinize yavlararak ve gizlice dua edin." buyurmuştur. Yine Allah, yaptığı amelden razı olduğu Zekeriyya'yı zikrederken: "Bir zaman Zekeriyya rabbine gizlice niyaz etmişti."[40] buyurmuştur.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا

إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

56- Yeryüzü düzene konduktan sonra orada bozgunculuk yapmayın. Azabından korkarak ve rahmetini umarak Allah'a dua edin. Şüphesiz ki Allah'ın rahmeti, iyilik yapanlara yakındır.

Allahın, yeryüzünü, Peygamberler göndererek düzeltilmesinden sonra, siz orada Allaha ortak koşarak veya isyan ederek bozgunculuk yapmayın. Siz Allaha, cezalandırmasından korkarak, mükâfaatını umarak dua edin. Şüphesiz ki Allahın rahmeti, iyilikte bulunanlara pek yakındır.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا

---

(39) Buhari, K. el Cihad, bab: 131, K. el-Megazi, bab: 38 / Ahmet b. Hanbel Müsned, C: 4, S: 394, 402, 418.

(40) Meryem suresi, 19/3

سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ
الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57- Rahmetinin önünde müjdecei olarak rüzgârları gönderen Allah'tır. O rüzgarlar, yağmur yüklü bulutları yüklenince, onu, ölmüş gibi olan bir memlekete gönderir sonra onunla su indirir ve onunla her çeşit türünü çıkarırız. İşte biz, ölüleri de böyle diriltip çıkarırız. Gerekir ki düşünüp ibret alırsınız.

Rahmetinin önünde müjdeleyici olarak rüzgarları gönderen Allah'tır. Bu rüzgarlar su ile yüklü olan bulutu sevkedince biz o bulutu, kuruyup ölü gibi olmuş bir memleketi diriltmek için oraya göndeririz. Ve o memlekete yağmur indiririz. O yağmur vasıtasıyla her türlü mahsulleri çıkarırız. İşte biz, ölüleri de böylece diriltip kabirlerinden çıkaracağız. Umulur ki düşünüp ibret alırsınız. Ve Allah'ın kudretini anlamış olursunuz.

* Allah Teâlâ diğer âyet-i Kerimelerde de şöyle buyurmaktadır:

"İnsanlar ümitlerini kestikten sonra, yağmur indiren ve rahmeti yayan O'dur. O, dosttur övülmeye layıktır."(41)

"Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak. Ölümünden sonra yeryüzüne nasıl hayat veriyor? Şüphesiz o, ölüleri de böyle diriltecektir. O, herşeye, kadirdir."(42)

Âyet-i kerimede geçen ve "müjdeci" diye tercüme edilen (بُشْرًا) kelimesi kurralar tarafından çeşitli şekillerde okunmuş ve okunuş şekline göre farklı manalarda izah edilmiştir.

a- Kûfe kurralarından Âsım b. Ebinnücud bu kelimeyi (ب) harfinin öterli (ش) harfinin de sükun üze okunmasıyla (بُشْرًا) şeklinde ve (ش) harfinin öterli okunmasıyla (بُشُرًا) şeklinde okumuştur. Bu kıraata göre kelimenin manası "Müjdeleyici" demektir. Allah Teâlâ, rüzgarları, yağmurları müjdeleyici olarak estirdiğini beyan etmiştir.

b- Diğer bütün Kûfe kurraları ise bu kelimeyi, (نَشْرًا) şeklinde, başında (ن) harfiyle okumuşlardır. Bu kıraata göre bu kelimenin manası "Bulutları oluşturan ve yumuşakça esen güzel rüzgar" demektir. Allah Teâlâ ayet-i kerimede, yağmur yağdırmada önce bu gibi rüzgarları estirdiğini bildirmiştir.

(41) Şûrâ suresi, 42/28
(42) Rûm suresi, 30/50

c- Medine, Mekke ve Basra kurraları ise bu kelimeyi (نُشُرًا) şeklinde (ن) ve (ش) harflerinin öterli okunmasıyla okumuşlardır. Buna göre ise bu kelimenin mânâsı, "Her yönden esen ve her taraftan gelen rüzgar" demektir. Allah Teâlâ, yağmur yağmadan önce bu gibi rüzgarları estirdiğini beyan etmiştir.

Âyette zikredilen "Rahmet"ten maksat, yağmur'dur. Âyet-i kerimenin sonunda, "Yeryüzünün kuruyup ölü hale gelmesinden sonra, Allah Teâlâ'nın, yağmurları yağdırıp orada bitkiler bitirerek âdeta diri hale getirmesi gibi, insanlar ölüp kabirlerinde çürüdükten sonra onlara da hayat verip dirilteceği zikrediliyor. Böylece, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden müşrik ve kâfirlere, dünyada gördükleri yeryüzündeki değişmeyi misal veriyor ve ibret almalarını emrediyor.

Ebu Hureyyre (r.a.): İnsaların, öldükten sonra nasıl dirileceklerini beyan ederek demiştir ki: "Birinci sur'a üflenince bütün insanlar öldükten sonra, onların üzerine, Arş'ın altında bulunan ve "Hayat suyu" diye adlandırılan su'dan kırk yıl yağmur yağdırılacak, insanlar, suyun ekini bitirmesi gibi bitecekler vücutları tamamlanınca da kendilerine ruhlar üflenecek, onlara uyku verilecek ve kabirlerinde uyuyacaklardır. Sur'a ikinci defa üflendiğinde ise onlar uyanacaklar, uyuyan kişinin uyanmasından sonra, başında ve gözlerinde hissettiği uykulu hali bunlar da hissedeceklerdir. İşte o zaman: Vay halimize, uyuduğumuz yerden bizi kaldırdı? derler. Onlara, bir seslenen şöyle seslenecektir. "Bu rahman olan Allah'ın vaadettiği kıyamet gündür."

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ
نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

58- Güzel bir ülke, rabbinin izniyle mahsulünü verir. Kötü olan bir ülke ise ancak kavruk bir mahsul çıkarır. İşte şükredecek bir kavim için âyetleri böyle açıklarız.

Toprağı güzel, suyu tatlı olan bir ülke, Allah ona yağmuru gönderdiğinde, Allah'ın iradesiyle, vaktinde güzel mahsuller çıkarır. Toprağı kötü, suyu tuzlu olan bir ülke ise, bitkisini zor bir şekilde bitirir. Ve bitkisi iyi olmaz. İşte biz, ayetlerimizi ve delillerimizi, Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükreden bir topluluk için peş peşe açıklar ve örnekler veririz.

* Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Süddi bu âyet-i kerime'nin, Mümin ve kâfirlerin hallerini belirten bir misal olduğunu söylemişlerdir.

Mümin kul, kendisi güzel olduğu gibi ameli de güzeldir. Tıpkı güzel bir ülkenin mahsullerinin güzel olması gibidir. Kâifir ise, kendisi de pistir, ameli de kötüdür. Tıpkı çorak araziye benzer. O araziden güzel ve bol mahsul elde edilemez.

Bu hususta, Ebu Musa el-Eş'ari, Resûlullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ اَبِى مُوسىٰ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ مَثَلُ مَا بَعَثَنِى اللّٰهُ بِهِ مِنَ الْهُدىٰ وَالْعِلْمِ
كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ اَصَابَ اَرْضاً فَكَانَ مِنْهَا نَقِيَّةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ فَاَنْبَتَتِ الْكَلَأَ
وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ وَكَانَتْ مِنْهَا اَجَادِبُ اَمْسَكَتِ الْمَاءَ فَنَفَعَ اللّٰهُ بِهَا النَّاسَ
فَشَرِبُوا وَاسْقَوْا وَزَرَعُوا وَاَصَابَ مِنْهَا طَائِفَةً اُخْرىٰ اِنَّمَا هِىَ قِيعَانٌ لَا تُمْسِكُ
مَاءً وَلَا تُنْبِتُ كَلَأً فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقُهَ فِى دِينِ اللّٰهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِى اللّٰهُ بِهِ
فَعَلِمَ وَعَلَّمَ وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْساً وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللّٰهِ الَّذِى اَرْسِلْتُ
بِهِ .

"Allah'ın, benimle gönderdiği hidayet ve ilim, yeryüzüne yağan bol yağmura benzer. Üzerine yağmur yağan yerin bir kısmı has topraktır. Suyu emer ağaçları ve birçok bitkileri bitirir. Bir kısmı ise çorak topraktır. Suyu alır ve içinde tutar. Böylece Allah onunla insanları faydalandırır. Ondan içerler, havyanlarına içirirler ve ekinlerini sularlar. Yağmurun yağdığı toprakları bir kısmı ise, su tutmayan ve bitki bitirmeyen yayvan bir topraktır.

Allah'ın dinini anlayan ve Allah'ın, benimle göndermiş olduğu şöylerden faydalanarak onları öğrenen ve öğreten insan, bu toprakların (birincisine) benzer.

Allah'ın dinine aldırış etmeyen ve Allah'ın, benimle göndermiş olduğu hidayetini kabul etmeyen kimse ise bu toprakların (Üçüncüsüne) benzer. (Ne kendissi faydalanır ne de başkalarına faydası olur) (43)

(43) Buhari, K. el-İlim, bab: 20 / Müslim, K. el- Fadail bab: 15 HN: 2282

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي

أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾

59- Muhakka ki, biz Nuh'u kavmine Peygamber olarak gönderdir. "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, ondan başka ilahınız yoktur. Doğrusu sizin için, büyük bir günün azabından korkuyorum." dedi.

Yemin olsun ki biz Nuh'u, kavmine, emirleri tebliğ etmesi, Allah'tan başka şeylere taptıklarından dolayı gazaba uğrayacakları hususunda uyurması için Peygamber olarak gönderdik. Nuh onlara: "Ey kavmim, sadece Allah'a kulluk edin. Onun dışındaki putlara ve tanrılara tapmayı bırakın. Zira sizin, Allahtan başka ilahınız yoktur. Şayet iman etmezseniz, sizler için, cezası büyük olan bir günün azabından korkarım." dedi.

* Allah Teâlâ, bu suresinin başında Hz. Âdemi zikretmiş, bu âyetten itibaren de başta Hz. Nuh olmak üzere bir kısım Peygamberlerin, ümmetleriyle olan kıssalarını bizlere bildirmiştir. Bunları bildirmesinin hikmetlerinden bazılarının şunlar olduğu söylenmektedir. [44]

قَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

60- Kavminin ileri gelenleri ise: "Muhakkak biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz." dediler.

(44) a- Resulullah teselli etme. Çünkü bu kıssalar, insanların, Peygamberlerin getirdiği delil ve mucizelerden yüzçevirmelerinin sürgegelen bir huyları olduğunu bildirmektedir.
b- Müminlerin mâneviyatını takviye etmek, kâfirlerin ise moralini yıkmaktır. Zira bu kıssalar, büyüklük taslayanların sonlarının kötü olduğunu, itaat edenlerin âkıbetlerinin ise güzel olacağını bildirmektedir.
c- Allah Teâlâ'nın, kâfirlere mühmet verse de sonunda onlardan intikam alacağını bildirmek ve bu kıssalardan öğüt ve ibret almayı sağlamaktır.
d- Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberliğinin hak olduğunu ortaya koymaktır. Zira okur yazar olmayan bir zatın, insanlığın başlangıç tarihinden itibaren, kendi dönemine kadar olan zamanı, Allahtın vahiy gelmeden özetlemesi imkânsızdır.

Nuh kavminin, zengin olan ve daha başka imkahlarla toplum içinde sözü geçen kişileri ona karşı çıkararak Peygamberliğini kabul etmemiş ve bilakis ona sapık olduğunu söylemişlerdir.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾

61- Nuh da şöyle dedi: "Ey kavmim, bende bir sapıklık yoktur. Ancak, ben, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderilen bir Peygamberim."

* Kavminin, kendisini sapıklıkla suçlaması ve kendisine uymaması karşısında Nuh aleyhisselam da kendisinin dalalete düşmüş bir kimse olmadığını, Allah tarafından, emir ve yasaklarını tebliğ etmek üzere Peygamber olarak gönderildiğini söylemiş ve böyece bir kere daha, kendisine uymalarını istemiştir.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

62- Size, rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum. Ve size nasihat ediyorum. Ve ben, Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.

* Nuh aleyhisselam sözlerine devamla, söylediklerinin, Allah tarafından gönderilmiş emir ve yasaklar olduğunu, kendisinin de ancak bu emir ve yasakları tebliğ eden bir kişi olduğunu söylemiş ve onların bilmedikleri bir çok şeyleri bildiğini beyan etmiştir. Onların bilmediği şeylerden biri de Allah'ın azabının suç işlemiş olan bir kavimde n asla geri döndürülemeyeceği gerçeğidir.

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

63- Allah'tan korkup böylece merhamet olunmanız için sizi uyarmak üzere içinizden bir erkeğe, rabbiniz tarafından vahiy gelmesine mi şaşıyorsunuz?

Nuh kavmi, Nuh'un kendilerine, Allah hakkındaki nasihatlarını reddedip Allah'ın onu Peygamber göndermesini inkâr edince ve ona "Seni ancak bizim gibi bir beşer olarak görüyoruz. İçimizden sana, basit görüşlü, en âdi kimselerden başkasının tabi olduğunu görmüyoruz. Sizin, bizden bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine, yalancı olduğunuzu sanıyoruz."(45) demeleri üzerine Nuh da onlara "Size, Allah tarafından bir hatırlatma ve bir öğüdün, sizinle birlikte bulunan bir adamın üzerine inmiş olmasına mı şaşıyorsunuz? Bunlar, ona indi ki, Allahı inkâr etmenizden dolayı sizi onun cezasına karşı uyarsın. Sizler de Allah'ı birleyerek sadece ona iman edip amellerinizi onun için yaparak onun azabından korkmuş olasınız. Böylece rabbiniz de size merhamet etmiş olsun.

* Görüldüğü gibi âyet-i kerime, Nuh aleyhisselam'ın kavmine hitabla, aralarındaen birinin peygamber olarak gönderilmesinin şaşılacak bir şey olmadığını aslında, o Peygambere gönderilen emir ve yasaklara uymak suretiyle Allah'tan korkmak gerektiğini, kendilerini kurtaracak davranışın bu olduğunu aksi halde kötü sonuçtan kurtulamayacaklarını ihtar etmektedir.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

64- Buna rağmen Nuh'u yalanladılar. Biz de Nuh'u ve gemide onunla beraber olanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar, gerçeği görmeyen kör bir millet idiler.

* Allah Teâlâ, bu âyet-i Kerime'de, inkârlarından dolayı kâfirleri cezalandırdığını, buna mukabil Peygamberi ve Müminleri kurtardığını beyan etmektedir. İşte bu, Allah Teâlâ'nın, hem dünyada hem de âhirette geçerli olan hükmüdür.

Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyet-i Kerime'de de şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz biz, Peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edeceği kıyamet gününde mutlaka yardım edeceğiz." (Mümin, 51)

(45) Hud suresi, 11/27

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

65- Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin için ondan başka ilah yoktur. Allah'tan korkmaz mısınız?

Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u Peygamber olarak gönderdik. Hud da, Peygamber olarak gönderildiği kavmine dedi ki: "Ey kavmim, sadece Allah'a kulluk edin. Ondan başkasını ilah edinmeyin. Zira sizin, ondan başka hiçbir ilahınız yoktur. Allah'ı bırakıp başkalarına kulluk ederken Allah'ın azabından korkmuyor musunuz? Halbuki sizi yoktan yaratan ve rızıklandıran yalnızca O'dur.(46)

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾

66- Bunun üzerine, kavminin ileri gelen kâfirleri" Şüphesiz biz seni bir beyinsizlik içerisinde görüyoruz ve seni muhakkak yalancılardan sanıyoruz." dediler.

Hûd'un kavminin ileri gelenlerinden, onun Peygamberliğini inkâr ederek kâfir olanlar Hûd'a şu cevabı verdiler: "Ey Hûd şüppesiz biz seni, dinimizi ve ilahlarımızı reddetmekle haktan uzaklaşan ve sapıklığa düşen bir kimse olarak görüyoruz. Ayrıca Peygamberlik iddianda da yalancılardan olduğun kanaatindeyiz."

(46) Hûd aleyhisselam'ın ve onun kavmi olan Âd kavminin, Yemende "Ahkâf" denilen dağlık bölgede yaşadıkları rivayet edilmektedir. Bu kavmin insanlarının bedenleri çok güçlü kalbeleri de o nisbette katıydı. Bunlar, hakkı yalanlamakta en haşin ümmetlerden biriydi.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

67- Hûd dedi: "Ey kavmim, bende bir beyinsizlik yoktur. Ancak, ben Âlemlerin rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim.

* Hûd aleyhisselam, kavminin kendisini yalanlamasına cevap olarak, hak Peygamber olduğunu tekrarlıyor ve "Sizin sandığınız gibi, ben, beyinsiz, anlayışsız bir kimse değilim. Ben, Allah tarafından gönderilmiş gerçek bir Peygamberim." diyerek kavmini tekrar bir kere daha uyarmış oluyor.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾

68- Size, rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum. Ve sizin için güvenilir bir nasihatçıyım.

Ey kavmim, ben sizlere, rabbimin bana tebliğ etmemi emrettiği şeyleri tebliğe ediyorum. Sizleri Allah'a ibadet etmeye davetimde bir nasihatçıyım. Öğüdümü kabul edin. Ben, Allah'ın, vahyini bana emanet ettiği güvenilir bir kimseyim. Yalan söylemem. Allah'ın vahyini ne eksiltir ne de ona birşey katarım.

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً
فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

69- Sizi uyarması için içinizden bir erkeğe, rabbiniz tarafından vahiy gelmesine mi şaşıyorsunuz? Hatırlayın, bir zaman Allah sizi, Nuh kavminden sonra Halifeler kıldı. Ve yaratılış bakımından da size güç ve kuvvet verdi. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

Allah tarafından bir öğüdün ve bir hatırlatmanın, sizinle beraber bulunan bir adama, sizi, Allahın cezelandırmasından sakındırması için gelmesine mi şa-

yıyorsunuz? Hatırlayın, Peygamberlerine karşı gelen Nuh kavmine nasıl azap gelip onları yok edildikten sonra Allah sizleri onların yerine getirip onların Halfeleri kıldı. Onların başına gelenlerin, sizin de başınıza geleceğinden kaçının. Allah sizi de helak edip yerinize başka bir topluluk getirebilir. Allah sizleri, yaratılış bakımından da Nuh kavminden daha güçlü ve kuvvetli kıldı. O halde Allah'ın size olan nimetlerini ve lütfunu iyi düşünün. Yalnız ona ibadet ederek ona şükredin ki kurtuluşa erip hahirette de nimetlere ulaşasınız.

Taberi diyor ki: "Allah Teâlâ, bu âyette sıfatlarını belirttiği ve Allah'ı birleyip gönderdiklerine uymaları için kendilerine Hz. Hud'u Peygamber olarak gönderdiği Âd kavmi, İbn-i İshak'tan rivayet etildiğine göre, İrem'in oğlu Âd'ın soyundan gelen bir kavimdir. İrem ise Us'un oğludur. Us'da Hz. Nuh'un oğlu Sâm'ın oğludur. Bunlar, Yemendeki Şuhr bölgesinde yaşıyorlardı. Âmir b. Vâsile de, Hz. Ali'nin bunlar hakkında şunları söylediğini rivayet etmiştir. Hz. Ali Hadromutlu bir adama "Sen, içine kırmızı toprak karışan kırmızı kum yığınını gördün mü? Onun çevresinde çokça misvak ağacı ve sedir ağaçları bulunmaktadır. Hadrammutun toprakları da şöyle şöyledir." Adam dedi ki: "Evet ey müminlerin emiri, Allah'a yemin olsun ki sen onu gören bir adam gibi anlatıyorsun." Hz. Ali dedi ki: "Ben onu görmedim ancak o bana anlatıldı." Hadramutlu adam dedi ki: "Oranın neyi var ki sana anlatıldı ey mûmininlerin emiri?" Hz. Ali dedi ki: "Orada Hud (a.s.)'ın Kabri bulunmaktadır.

İbn-i İsâk diyor ki: "Âd kavminin hz. Hud'un kendilerine peygamber olarak gönderildiği zaman kaldığı yer, Ahkaf bölgesi idi. Ahkâf, Yemendeki Umman ile Hadramut arasındaki kumluk bölgedir. Âd kavminin yaşadığı yer burası olmasına rağmen Allah'ın kendilerine verdiği güç ve kuvvet sayesinde bütün yeryüzüne yayılmış ve insanları kendilerine boyun eğdirmişlerdi. Onlar, putlara tapan put perest insanlardı. Allah onlara, içlerinde soy ve mevki bakımından en üstünleri olan Hud'u Peygamber olarak gönderdi. Hud onlara, Allah'ı birlemelerini, onunla birlikte başka ilahlar edinmemeleri ve insanlara zulmetmekten ellerini çekmelelerine emretti. Onlar da karşı geldiler. Hud'u yalanladılar. "Bizden daha kuvvetli kim vardır?" dediler. İçlerinden çok az kimseler, Hz. Hud'a iman ettiler. Onlar da imanlarını gizliyorlardı. Bunlardan biri de Mersed b. Sa'd b. Ufeyr idi. Hud, kavmi, Allaha isyan etmeye, Peygamberlerini yalanlamaya, yeryüzünde çokça fesat çıkarmaya ve tağutlaşmaya, devam ettiler. Her tepenin başına bir bina kurup onunla eğlendiler. Bunun üzerine Hud onlara "Siz, her tepeye bir bina kurup onunla eğlenir misin? Dünyada ebedi kalacağınızı umarak sağlam köşkler (fabrikalar) mi edindiniz? Birini yakaladığınız zaman ona zorbaca mı davranırsınız. Allah'tan korkun ve bana itaat edin."(47) dedi. Onlar da cevaben dediler ki: "Ey Hud, bize apaçık bir delil getirmedin. Bizler de sırf senin

(47) Şuara suresi, 26/128-131

sözünle ilahlarımızı barakacak değiliz. Sana inanacak da değiliz. Sana ancak şunu deriz: "İlahlarımızdan bazısı seni çarpmış." Hud da dedi ki: "Allah'ı şahit tutarım. Siz de şahit olun ki ben sizin Allah'ı bırakıp ortak koştuklarınızdan beriyim. Hep birlikte yapacağınız hileyi bana yapın. Sonra elinizden gelirse bana hiç fırsat vermeyin. Ben, benim ve sizin rabbiniz olan Allah'a güvendim. Hareket eden hiçbir canlı varlık yoktur ki, onun tasarrufu Allah'ın elinde olmasın. Şüphesiz, rabbimin yolu dosdoğru yoldur."(48)

Hud kavmi böyle yapınca Allah, üç yıl onlara yağmur yağdırmadı. Böylece çok sıkıntılara düştüler. O zamanlarda insanların başına bir bela veya kıtlık gelince onu kendilerinden kaldırması için Allah'a Mekke'deki Beytül Haram'da dua ederlerdi. Müşrikler de Müslümanlar da böyle yaparlardı. O zamanda Mekke'ye Âmâlika kavmi hakimdi. Bunların liderleri Muaviye b. Bekr idi. Onun annesi, Âd kavmindendi. Âd kavmi, kıtlığı kendilerinden kaldırması için Allah'a dua etmek üzere Mekke'ye bir heyet gönderdi. Muaviye b. Bekr, gelen dayısı oğullarına İkramda bulundu. Onlar oraya gelme amaçlarını unutup zevkü safaya daldılar. Nihayet Âmâlukanın lideri Muaviye b. Bekr, bir şiir yazıp cariyelerine okutarak onları uyardı. Onlar Allah'a yalvarıp kendilerine yağmur yağdırmasını dilediler. Allah onlara, beyaz, kırmızı ve siyah olmak üzere üç bulut gönderdi. Bunlardan birini istemelerine dair bir ses işittiler. Onların liderleri de, siyah bulutun içinde daha çok yağmur bulunacağı düşüncesiyle onu istedi. Halbuki o bulut, toz duman dolu bir buluttu. Allah bu bulutu, Âd kavminin bulunduğu yere gönderdi. Bulut onlara bir vadiden görününce sevindiler. Ve "Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur." dediler. Allah da onlara: "Hayır, o, hemen inmesini istediğiniz şeydir. O bir rüzgardır. Onun içinde, rabbinin emriyle her şeyi yerle bir edecek can yakıcı bir azap vardır." buyurdu. (49) Allah bu rüzgarı onlara yedi gece ve sekiz gün musallat etti. Rüzgar devamlı esiyordu. Âd kavminin hepsini helak etti. Hiçbir kimse bırakmadı. Hud Peygamber, kendisine iman edenlerle birlikte bir bahçeye gitmişlerdi. Rüzgardan onlara, hoşlarına gidecek bir esinti ulaştırıyordu. Âd kavmini ise yerden yere vuruyor ve beyinlerini taşlarla eziyordu.

قَالُوٓا اَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا
تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾

(48) Hud suresi, 11/53-56
(49) Ahkaf suresi, 46/24-25

70- "Sadece Allah'a ibadet etmemiz ve atalarımızın taptıklarını terketmemiz için mi bize geldin? Eğer doğru söylenlerden isen, tehdit ettiğin azabı bize getir." dediler.

Kavmi Hûd'a şu cevabı verdi: "Sen bize, yalnızca Allah'a ibadet edip taptığımız diğer ilahlarımızı terketmemiz için mi geldin? Bizleri, cezalandırılmakla tehdit ediyorsun. Eğer sözlerinde doğru isen, vaadettiğin azabı bize getir de görelim."

* Başka birâyette de bu sapık insanların Hakka boyun eğmeleri gerekirken, ona karşı çıkıp Allah'ın azabını istedikleri şöyle beyan edilmektedir: "Yine bir zaman onlar: "Ey Allah'ım, eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa, gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize, can yakıcı bir azap ver." demişlerdi.[50]

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا
أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ
الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

71- Hûd dedi: "Rabbinizden sizin üzerinize bir azap ve gazap hak oldu. Hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, isimlerini, sizin ve babbalarınızın koyduğu putlar hususunda benimle tartışıyor musunuz? O halde bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

Hud, kavmine dedi ki: "Artık size rabbiniz tarafından azap ve gazap geldi. Helak olacaksınız. Sizler benimle kendilerinizin ve atalarınızın putlar" diye adlandırdığınız şeyler hakkında mı tartışmaya girişiyorsunuz? Halbuki Allah, sizin bunları put edinmenize ve bunlara tapmanıza dair hiçbir delil indirmemiştir. Çünkü ibadet, zarar ve fayda verebilecek, itaat edeni mükâfaatlandırıp isyan edeni cezalandırabilecek bir yüce zat'a yapılır. Cansız olan taş, maden gibi şeyler ise ne bir zarar verebilir ne de bir fayda. Sizler, hakkınızda Allah'ın hükmünü bekleyin. Ben de, benimle sizin aranızdaki hükmünü bekleyinlerdenim.

* Bu âyet-i Kerime, Hz. Hud'un, kavmini tehdit ettiğini göstermektedir. Bu itibarla bundan sonra gelen âyet, kavminin âkıbetini bildirmektedir.

(50) Enfal suresi, 8/32

فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

72- Biz, Hûd ve beraberindekileri rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların da kökünü kazıdık. Çünkü onlar, müminler değillerdi.

* Allah Teâlâ başka âyetlerde Hûd kavmini nasıl helak ettiğini beyan ederek buyuruyor ki: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran, herşeyi kasıp kavuran ve şiddetle esen bir rüzgarla yok edildi."

"Allah, onların köklerini kazımak için o kasırgayı yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün."

"Sen, onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?(51)

Evet, Âd kavmi, Peygamberlerine karşı inatlaşıp azgınlıklarında diretince Allah onları, herşeyi yok eden bir rüzgarlar helak etmiştir.

Rivayet edildiğine göre, rüzgar insanları kaldırıyor ve kafalarının üzerine yere bırakıyordu. Kafaları dağılıyor geriye bedenleri, çürümüş kof kütükler şeklinde kalıyordu.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ
إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا
تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

(51) Hak suresi, 69/6-8

73- Semud kavmine de kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin için ondan başka ilah yoktur. Size rabbinizden apaçık bir delil gelmiştir. İşte Allah'ın şu dişi devesi size bir mucizedir. Bırakın onu Allah'ın arzından otlasın. Ona bir kötülük yapmayın. Sonra can yakıcı bir azaba uğrarsınız.

* Bu âyet-i kerime ve bundan gelen âyetler, Salih aleyhisselamın, kendilerine Peygamber olarak gönderildiği Semud kavminin durumunu özet olarak anlatmaktadır.

Bu kavim,Hicaz ile Şam toprakları arasındaki "Hicr" bölgesinde yaşıyordu.

İşte Allah Teâlâ, Salih aleyhisselamı bu kavme Peygamber olarak gönderdi. O da kavmini, diğer Peygamberlerin yaptığı gibi, putları bırakıp yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etti. Onlar ise Salih Peygamberden, Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren bir mucize getirmesini istediler. Ve bu sebeple, Hicr bölgesinde bulunan "Kâibe" isimli bir kayadan, doğurması yakınlaşmış bir dişi devenin çıkmasını istediler. Bunun üzerine Salih aleyhisselam, bu mucize gönderildiği takdirde mutlaka iman edeceklerine ve kendisine tâbi olacaklarına dair kesin söz aldı. Ve rabbine yalvardı. Adıgeçen taş yarılarak, içinden geniş vücutlu, kusursuz, yavrusu karnında hareket eden bir deve çıktı. Bunun üzerine kavminin ileri gelenleri ve etrafındakiler iman ettiler.

Deve, Semud kavmiyle birlikte yaşamaya başladı. Bu deve, diğer normal hayvanlardan çok farklı idi. Bu sebeple çok su içiyordu. Bunun için Semud kavminin su içtiği kuyudan birgün deve bir gün de insanlar içiyordu. Devenin su içtiği gün bütün insanlar süt ihtiyaçlarını ondan sağlıyorlardı.

Bu şekilde günle uzayıp gidince Semud kavmi buna tahammül edemeyip deveyi öldürmeye karar verdi. İçlerinden bazıları ona ok attılar ve yere düşen deveyi kesip öldürdüler. Bu haber Salih aleyhisselam'a ulaşınca, âyet-i kerime'ninde belirttiği onlara şöyle dedi: "... Evlerinizde üç daha yaşayın. Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir."(52)

Bundan sonra içlerinden dokuz kişi aralarında şöyle kararlaştırdılar: "Biz bu Salihi öldürelim. Eğer tehdidinde doğru ise önce biz onu halletmiş olalım.Şayet yalancı ise onu da devesine kavuşturalım." Âyet-i Kerime bu hususa da şöyle işaret buyuruyor: "Aralarından Allah'a yemin ederek şöyle konuştular: "Salih'i ve ailesini, bir gece baskınıyla öldürelim. Sonra da akrabasına "Yakınlarınızın öldürülmesinden haberimiz yok, şüphesiz bizler doğru kimseleriz." diyelim.(53)

---

(52) Hud suresi, 11/65
(53) Neml suresi, 27/49

Bu adamlar geceleyin gelip Salih aleyhisselam'ı öldermek isteyince Allah Teâlâ bunların üzerine gökten taş yağdırdı ve helak etti.

Semud kavmi, Salih aleyhisselam'ın söylediği üç günü beklediler. Birinci gün yüzleri sarardı, ikinci gün kızardı, üçüncü gün simsiyah oldu. Dördüncü günde ise artık Allah'ın azabını bekliyor ve neyin, nereden nasıl geleceğini bilmiyorlardı. Birgün, güneş doğar doğmaz, gökten şiddetli bir gürültü, yerden şiddetli bir sarsıntı başladı. Böylece hepsi oldukları yerde dizüstü çöke kaldılar.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Semud kavminin yaşamış olduğu Hicr bölgesinden geçerken ashabına, oradan hızlı geçmelerini, oranın kuyularından su içmemelerini ve onların hallerine ağlamalarını söylemiştir. Taberi bu hususta çeşitli rivayetler zikretmiştir.

وَاذْكُرُوٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَٓاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّاَكُمْ فِي الْاَرْضِ
تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوٓا
اٰلَٓاءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدٖينَ ﴿٧٤﴾

74- Hatırlayın Allah sizi, Âd kavminden sonra halifeler yaptı. Ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Orada, ovalarında köşkler yapıyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Allah'ın nimetlerini hatırlayın. Yeryüzünde bozguncular olarak fesat çıkarmayın.

Allah'ın üzerinizde olan nimetini hatırlayın. Hani Allah, Âd kavmini helak ettikten sonra onların yerine sizi getirmişti. Sizleri yüryezünde yerleştirdi. Ovalarında köşkler yapıyorsunuz dağları delip evler ediniyorsunuz. Allah'ın, üzerinizde olan nimetlerini hatırınızdan çıkarmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.

قَالَ الْمَلَاُ الَّذٖينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذٖينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ
اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهٖ قَالُوٓا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾

75- Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, aralarında küçümsedikleri iman edenlere dediler ki: "Salihin, rabbi tarafından Peygamber olarak gönderildiğini gerçekten biliyor musunuz?" Onlar da: "Şüphesiz biz, onunla gönderilenlere iman ediyoruz." dediler.

Salih'in kavminden, kibirlerinden dolayı Salih'e iman etmeyen ileri gelen kimseler, kavminden, Salih'e iman eden zayıflara şöyle dediler: "Salih'in, rabbi tarafından bize ve size gerçekten Peygamber olarak gönderildiğini biliyor musunuz? Onlar da "Biz, Allah'ın Salihle beraber gönderdiği hak ve hidayete şüphesiz iman ediyoruz." dediler.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

76- O büyüklük taslayanlar ise: "Şüphesiz sizin iman ettiğinizi biz inkâr ediyoruz. dediler.

Kendi güçlerine, mal ve servetlerine güvenen o mütekebbir kavim, cahilce ifadelerle Salih aleyhisselam'a karşı çıkıp onun tebliğ ve tekliflerine karşı "Senin iman ettiğini biz inkâr ediyoruz." dediler. Halbuki onların, fani olan bu dünya varlıkları, kendilerinin felaketine sebep olacaktı da bunun farkında değillerdi.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا
تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

77- Deveyi kestiler ve böylece rablerinin emrine isyan ettiler. Ve dediler ki: "Ey Salih, eğer gerçekten Peygamberlerdensen bizi tehdit etmekte olduğun azabı bizlere getir."

Kavmi, Salih'in tenbih ve ikazlarına rağmen deveyi kestiler ve gayet şımarık ve münkir bir eda ile ona meydan okuyarak: "Eğer sen, gerçekten Peygambersen, tehdit ettiğin, geleceğini haber verdiğin azabı bize getir de görelim. "Artık lâyık oldukları acıklı azabın başlarına gelmesi pek yakındı.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾

78- Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsınıt yakalayıverdi de, evlerinde dizüstü kapanıp kaldılar.

Semud kavmi Salih Peygamberin davetine uymadı ve onun ikazını dinlemeyerek, bir mucize olarak Allah tarafından gönderilen deveyi kestiler. İşte bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakaladı. Gökten de pük müthiş bir çığlık kopup geldi. Bu sarsıntı ve çığlığın dehşetinden kalbleri parçalanarak helak olup gittiler. Gelen facianın şiddetinden hiçbir tarafa kıpırdayamadan oldukları yerde dizüstü yığılıp kaldılar.

* Rivayete göre onlar deveyi çarşamba günü kesmişler bu azapta ta k endilerine Cumartesi günü gelmişti. Hz. Salih, gelecek olan bu felaketi bildiği için yüz yirmi kadar müminle beraber o memleketi terketmişti. Oradan uzaklaştıktan sonra uzaktan bir dumanın, kavminin üzerine çöktüğünü görmüş ve onların helak olduklarını anlamıştı.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

79- Salih onlardan yüzçevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim, ben, rabbimin vahyinî size tebliğ ettim. Ve size nasihat ettim. Fakat siz, nasihat edenleri sevmezsiniz."

Salihin kavmi Semud, deveyi kesip azabın kendilerine derhal gelmesini isteyince Salih, onların arasından çıkıp gitmiştir. Çünkü Allah ona, üç gün içerisinde kavmini helak edeceğini bildirmiştir. Salih aralarından ayrılmadan önce onlara "Rabbimin size ulaştırmamı emrettiği emir ve yasaklarını size ilettim. İnkârcılığınıza ve putlara tapmaya devam etmeniz halinde, azabına uğratacağına dair sizlere nasihat ettim. Fakat sizler, Allah hakkında size nasihat edenleri ve şehvani arzularınıza uymamanızı söyleyenleri sevmezsiniz.(54)

(54) Bir kısım müfessirlere göre; Salih aleyhislelam bu sözlerini onlara, helak olmalarından sonra söylemiştir. Onlar ölü olmalarına rağmen Salih aleyhisselam'ın sözlerini işitiyor-

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

80- Lut'u da kavmine Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Sizden önce âlemlerden hiçbirinin yapmadığı hayasızlığı mı yapıyorsunuz?

Biz, Lut'u da kavmine peygamber olarak gönderdik. O, Sudan şehrinde yaşayan kavmine dedi ki: "Kadınları bırakıp ta kadınlara yaklaşma hayasızlığını mı yapıyorsunuz? Sizden önce bu hayasızlığı, âlemlerden hiçbir kimse yapmamıştır.

* Allah Teâlâ Lût aleyhisselam'ı da kendi kavmine Peygamber olarak göndermiştir. Lût, Hz. İbrahimin kardeşinin oğludur. Hz. İbrahim"e iman etmiş ve onunla beraber Şam topraklarına hicret etmiştir. Sonra Allah Teâla onu, Sodom halkına ve çevresine Peygamber olarak göndermiştir. Lût, kavmini, Allah'a iman etmeye davet etmiş, onlara iyiliği emredip kötülükten alıkoymak için gayret göstermiş ve onları insanlık tarihinde ilk defa icat ettikleri, erkeklere yaklaşma hayasızlığından uzaklaştırmaya çalışmıştır. Fakat onlar bu çirkin ahlaklarında ısrar etmişler kendilerini ayıplayan Lût ile alay ederek oradan sürgün edilmesine karar vermişler, bunun üzerine Allah onların üzerine ateşten taşlar yağdırarak, Lût'a iman edenlerin dışında hepsini helak etmiştir.

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

---

lardı. Nitekim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Bedir savaşında, öldürülerek kuyulara atılan ileri gelen müşriklerin cesetlerine seslenerek şöyle demiştir. "Ey Hişam oğlu Ebu Cehl, ey Rabia oğlu Utme, ey Rabia oğlu Şeybe, rabbinizin size vaadettiği şeyi gerçek olarak bulmadınız mı? Zira ben, rabbimin bana vaaddetiği şeyi gerçek olarak buldum."
Resulullah (s.a.v.)'in bu sözünü duyan Ömer (r.a.) "Ey Allah'ın Resulü, onlar nasıl işitir ve cevap verirler? Onlar, leş haline gelmiş durumdalar." diye sorunca Resulullah (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Canım, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki sizler benim söylediklerimi onlardan daha iyi işitmiyorsunuz. Ne var ki onlar cevap veremiyorlar." (Müslim, k. el-Cennet, bab: 77 Hadis No: 2874 / Buhari, K. el-Cenaiz, bab: 87).

مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

81- Siz kadınları bırakıp ta şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz, haddi aşan bir kavimsiniz.

Lût, kavminin yaptığı çirkin fiilden dolayı onları kınamış ve onlara "Allah'ın size helal kıldığı kadınları bırakıpta erkeklere mi şehvetle yaklaşılorsunuz? Doğrusu sizler, Allah'ın koyduğu sınırları aşan bir topluluksunuz." dedi.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ

إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾

82- Kavminin cevabı şöyle oldu: "Lût ve onunla beraber iman edenleri memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar, çok temizlenen insanlarmış."

Lut, kacmini, yaptığı çirkin fiilden ve irtikabettikleri haramdan dolayı uyarınca onların cevapları ancak şu olmuştur. "Lut'u, ailesini ve ona iman edenleri buradan çıkarın. Çünkü onlar bizim, erkeklere arkadan yaklaşmamızı çirkin görüyor ve ondan kaçınıyorlar.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

83- Bunun üzerine biz de Lut'u ve ailesini kurtardık. Karısı müstesna. Çünkü o, geride kalıp helake uğrayanlardan oldu.

Lut kavmi, Lut'un bütün kınamalarına ve onlara, Allah'ın bu fiili kendilerine haram kıldığını tebliğ etmesine rağmen Lut kavmi, azgınlığında ısrar etti. Biz de onları helak ettik. Lutun ve karısı hariç ona iman eden ailesini kurtardık. Karısı ise Lut'a ihanet eden ve Allah'a karşı inkârcı biri olduğundan biz onu, Lut gittikten sonra geride kalıp helak olanlardan kıldık.

* Lût aleyhisselam'ın karısı, Lut'a iman etmeyen ve kavminin sapık dini üzere yaşayan bir kadındı. Kavmini Lût'a karşı kışkırtıyor, gelen misafirleri özel bir işaretle diğer insanlara haber veriyordu. Bu sebeple Lût'a, o memleketten çıkıp gitme emri gelince bu işi karısına haber vermemesi ve onu da beraberinde götürmemesi bildirilmişti.

وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًاۜ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

84- Biz, onların üzerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, suçluların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak.

* Allah Teâlâ başka bir âyet-i kerime'de de bu yağmuru nasıl bir yağmur olduğunu beyan ederek buyuruyor ki: "Azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin üstünü altına çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları sağnak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir.(55)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : « مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ ، فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ » .

"Kimin, Lût, kavminin yaptıklarını yaptığını görürseniz, yapanı da yaptıranı da öldürün. (56), (56/a)

(55) Hud suresi, 11/82-83

(56) İbn-i Mace, K. el-Hudud, bab: 12, Hadis NO: 2561 / Tirmizi, k. el-Hudud, bab: 24, HN: 1456

(56/a) Bu Hadis-i Şerifi rivayet eden Tirmizi sahibi Ebu İsa özetle, şunları söylemektedir. "Bu konuda Cabir yb. Abdullah ve Ebu Hureyreden de Hadis edilmiştir. Âlimler, Lût kavminin yaptığı bu çirkin fiili işleyenlerin cezası hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir.

İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Ahmet ve İshak'a göre bu işi yapanın cezası; ister evli olsun ister bekâr olsun, recm edilmektir.

Tabiî fakihlerinden, Hasan,ı Basrî, İbrahim en-Neâhi, Ata b. Ebi Rebba ve bunlara katılan Sevrî ve Kûfe âlimlerine göre bu işi yapanın cezası, zina yapanın cezası gibidir. (Bkz. Tirmizi K. el-Huduf b. 24 HN: 1456).

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُۜ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمٖيزَانَ وَلَا
تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَاۜ ذٰلِكُمْ
خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَۚ ﴿٨٥﴾

85- Medyen halkına kardeşleri Şuaybı Peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin. Sizin için ondan başka ilah yoktur. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların eşyasının değerini düşürmeyin. Düzeltildikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer iman ediyorsanız bu, sizin için daha hayırlıdır.

Medyen kabilesine de kardeşleri Miykil oğlu Şuayb'i Peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara şöyle dedi: "Sizin için, sizi yaratan, size mefaat ve zarar verme elinde bulunan Allah'tan başka kulluk edeceğiniz bir ilah yoktur. Sizlere, benim hak Peygamber olduğumu gösteren açık bir delil ve alâmet gelmiştir.

Ebu Davud'un zikrettiği Hadislere yorum yapan Hattabî ise bu konuda şunları söylüyor: "Said b. el-Müseyyeb, Ata b. Ebi Rebah, Nehaî, Hasan-ı Basrî ve Katadeye göre, Lût kavminin yaptığı o çirkin işi yapan kişi evli ise recmedilerek öldürülür, bekâr ise yüz sopa vurulur. Şafiî'nin tercih edilen görüşe de budur. Aynı görüş, Hanefî mezhebi âlimlerinden, İmam Ebu Yusuf ve İmam Ahmed'den de nakledilmektedir.

Şa'bî'den nakledilen, İmam Mâlik ve İshak'ın da katıldıkları diğer bir görüşe göre ise bu işi yapan ister evli olsun ister bekâr olsun recmedilir.

Ebu Hanife ise, bu kişiye zina cezasının uygulanamayacağı, buna tazir cezasının gerektiği görüşündedir.

Evzahi, bu işi yapanın, zina yapanın hükküne tabi olduğunu söylemiştir.

Zahiriye mezhebinin bazı âlimleri ise bu işi yapan, herhangi bir ceza gerekmediği söylemişlerdir.

Hattâbi diyor ki: "Ben son görüş, gerçeğe en uzak olan ve hayasızlara bu iş için açık kapı bırakan bir görüştür. Reddedilmesi gerekir. (Bkz. Ebu Davud, K, el-Hudud HN: 4462)

Âlimlerin bir kısmı bu Hadise dayanarak, bu işi yapanın veya yaptıranın evli veya bekâr olmasına bakmaksızın taşlanarak öldürülmesine hükmetmişlerdir.

Diğer bi kısım âlimler ise bu halde de evli ve bekâr ayırımı yapan zina cezasına hükmetmişlerdir.

Kadınlara da arkadan, yani anüsten yaklaşmak haramdır. Bu hususta birçok Hadisler zikredilmiştir.

Ölçü ve tartılarınızı tam olarak yapmak suretiyle insanlara haklarını verin. Onların haklarından birşey eksiltmeyin. Allah, Peygamberler göndererek yeryüzünü düzelttikten sonra, sizler, Allaha isyan ederek orada bozgunculuk çıkarmayın. Benim size: "Yalnız Allaha kulluk edin, ölçü ve tartılarda insanlara haklarını tam olarak verin." diye bildirdiğim emir, eğer iman ediyorsanız, sizin için Allah katında daha hayırlıdır.

* Âyet-i Kerimede: "Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir." ifadesi, Şuayb aleyhisselamın da bir mucizesi bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu mucizenin ne olduğu açıklanmamıştır.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ
وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

86- Allah'a iman edeni tehdit ederek, Allah yoyundan men ederek ve o yolun eğriliğini dileyerek her yolun önünü kesmeyin. Hatırlayın, vaktiyle siz, pek az idiniz. Allah sizi çoğalttı. Bozguncuların sonu nasılmış bir bakın.

Müminleri ölümle tehdit ederek, Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik edenleri Allah'ın dininden men ederek, Allah'ın yolunda gidenlere eğri yollar göstererek her yolun başını kesmeyin. Hatırlayın, bir zaman sizin sayınız az idi. Allah sizin cemaatinizi çoğalttı. Böylece sizi, zilletten ve ezilmekten kurtardı. Allah'ın, size vermiş olduğu bu nimetlere karşılık ona şükredin ve sadece ona kullak edin. Yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların nasıl cezalara çarptırıldıklarına ve âkıbetlerinin ne olduğuna bir bakın.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Medyen halkı yolların başını tutup oradan geçenlere: "Şuayb yalancıdır." diyorlardı. Ona iman etmek isteyenleri tehdit ediyor ve korkutuyorlardı. Âyet-i Kerime buna işaret etmektedir.

Katade, Mücahid ve Süddi de Şuayb kavminin, bu şkekilde yolları kestiklerini zikretmişlerdir.

Âyet-i kerime'ede, Şuayb kavminin, insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları zikredilmektedir. Bundan maksat, onların Allah'a iman edenleri ve itaat ederek Salih amel işleyenleri iman ve amelden alıkoymaya çalışmalarıdır.

Ayet-i kerime'nin sonunda "Bozguncuların sonu nasılmış bir bakın" buyurulmaktadır. Bundan maksat, "Rablerine karşı gelen ve peygamberlerine isyan eden sizden önceki ümmetlerin başlarına nasıl felaket ve azaplar geldiğine bir bakın. Bunlardan bazıları tufanla boğularak bazıları taşlar yağdırılarak, bazıları da çığlığa kapılarak helak olmamışlar mıdır?" demektir.

وَإِنْ كَانَ طَٓائِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذٖٓي اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَٓائِفَةٌ لَمْ
يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَاۚ وَهُوَ خَيْرُ
الْحَاكِمٖينَ ﴿٨٧﴾

87- Mademki içinizden bir topluluk benimle gönderilene iman ediyor, bir toplulukta inanmıyor. O halde Allah'ın aramızda hükmünü bildirmesine kadar sabredin. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

Madem ki içinizden bir topluluk, bana indirilen, ibadeti yalnız Allah'a yapma, ona karşı gelmeyi terketme, insanlara haksızlık yapmayı bırakma, ölçü ve tartıyı eksik yapmaktan vaz geçme esaslarına iman ediyor, diğer bir topluluk ta bunlara iman etmiyor ve bana tabi olmuyor, o halde Allah'ın aramızda vereceği kesin hükme kadar sabredin. Allah, hüküm verenlerin en hayırlısı ve yargılıyanların en adaletlisidir. Zira onun verdiği hükümde herhangi bir kayırma bulunmlaz.

قَالَ الْمَلَاُ الَّذٖينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ
قَرْيَتِنَٓا اَوْ لَتَعُودُنَّ فٖي مِلَّتِنَاۜ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا كَارِهٖينَ ﴿٨٨﴾

88- Kavminin, büyüklük taslayan ileri gelenleri şöyle dediler: "Ey Şuayb, seni ve seninle beraber iman edenleri ülkemizden mutlaka çıkaracağız yahut da bizim dinimize döneceksiniz. "Şuayb da şöyle dedi: "Dininize dönmek istemesek te mi?"

Şuaybın kavminden ileri gelen ve Allah'a iman edip, Peygamberlerine uymayı gururlarına yediremeyenler ise Şuayba şu cevabı vermişlerdir. "Ey Şu-

ayb ya sen ve sana tabi olan müminler bizim dinimize dönersiniz yahut da sizleri ülkemizden mutlaka çıkaracağız. "Bunun üzerine de Şuayb şöyle demiştir: "Bizler istemesek te mi? bizleri memleketinizden çıkarıp ve Allah'ın dininden alıkoyacaksınız."

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا ف۪ي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰينَا اللّٰهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا
اَنْ نَعُودَ ف۪يهَا اِلَّا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا
رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِح۪ينَ ﴿٨٩﴾

89- Eğer Allah bizi, dininizden kurtardıktan sonra tekrar ona dönecek olursak Allah'a yalan iftira etmiş oluruz. Rabbimiz olan Allah'ın dilemesi müstesna, sizin dininize dönmeniz mümkün değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Ey rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile hükmünü ver. Sen, hüküm verenlerin en hayırlısın.

Allah bizleri hiyate erdirip sizin dininizden kurtardıktan sonra şayet sizin dininize dönecek olursak biz Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Artık bizim, sizin dininize dönmemiz imkânsızdır. Ancak Allah, daha önce hakkımızda böyle bir şey takdir etmişse bu müstesnadır. Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Olup biten ve olacak şeylerden hiçbiri ona gizli değildir. Biz, bütün işlerimizde ancak Allah'a dayanırız. Ey rabbimiz, sen, bizimle, kafir olan kavmimizin arısını adaletli hükümle ayır. Zira sen, hükü verenlerin en hayırlısısın."

* Şuayb aleyhisselam, kavminin iman etmesinden ümidini kesip kendisinin ve müminlerin, bunların şerrine uğramalarından korkunca Allah'a yalvararak meseleyi ona havale etti. Allah da Şuayb'in duasını kabul etti.

وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

90- Kavminin ileri gelen kâfirleri şöyle dediler: "Yemin olsun ki eğer Şuayb' uyarsanız o zaman hüsrana uğrarısınız.

Şuaybin kavminden ileri gelen kâfirler ise: "Yemin olsun ki eğer sizler, Şuaybin, Allah'ın bir olduğunu kabil etme davetine uyar ve onun Peygamberliğini kabul edersiniz, o takdirde mutlaka helak olacak ve bu yaptıklarınızla aldanmış olacaksınız" dediler.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

91- Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayıverdi de evlerinde dizüstü çöküp kaldılar.

Sonunda onları bir çığlık ve şiddetli bir sarsıntı yakaladı. Evlerinin içinde dizüstü çökerek helak oldular.

* Şuayb aleyhisselam'ın kavminin nasıl helak olduklarını şu âyet-i kerimeler daha açık bir şekilde belirtmektedir. Şuayb onları imana davet edince şöyle demişlerdi. "Sen ancak büyülenmişlerden birisin." "Sen, bizim gibi bir beşerden başka bir şey değilsin. Öyle sanıyoruz ki sen, yalanclardansın." "Eğer sözünde sadık kimselerdensen, üzerimize gökten parçalar düşür."(57)

Onların böyle söylemeleri üzerine Allah Teâlâ da onları cezalandırdı. Onların başına gelen azabın ne olduğunu da şu âyet-i kerime beyan etmektedir.

"... Onları, gölgeleyen bulut gününün azabı yakalayıverdi."(58)

Onları gölgeleyen bu bulutun ateşlerle dolu olduğu, üzerlerine gürültülerle geldiği ve yer'in de şiddetli sarsıldığı, böylece helak olup gittikleri ve geriye içi boş cesetlerinin kaldığı rivayet edilmektedir.

Sü'ddî, Şuayb (a.s.)'ın, kavmiyle olan kıssasını ve kavminin akıbetinin ne olduğunu beyan ederek diyor ki: "Allah, Şuayb (a.s.) Medyen şehrine ve Eyke halkına Peygamber olarak gönderdi. Bu kavmin, inkârcılıklarıyla lbirlikte ölçü ve tartılarını eksik yapıyorlardı. Şuayb (a.s.) onları dine davet etti. Onlar onu yalanladılar. Onlar, inkârcılıklarında ve yalanlamalarında ısrar edince Şuayb onları, Allah'ın cezalandırmasıyla uyardı. Onlar buna aldırış etmediler. Bilakis Şuayb'i alaya alarak vaadettiği azabın derhal gelmesini istediler. Bunun üzerine

(57) Şuara suresi, 26/185-187
(58) Şuara suresi, 26/189

Allah onlara cehennemin kapılarından bir kapı açtı. Dehşetli bir sıcak onları yakıp kavuruyor onlara ne gölgeler ne de sular fayda veriyordu. Sonra Allah onlara güzel rüzgar estiren bir bulut gönderdi. Onlar rüzgarın serinliğini ve güzelliğini hissettiler. Birbirlerine "Bulutun altında gölgelenelim." diye seslendiler Bulutun altında, erkek, kadan, çoluk çocuk toplanınca bulut onların üzerine kapandı ve hepsini birden helak etti.

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

92- Böylece Şuayb'i yalanlayanlar, sanki o evlerde yaşamamış gibi oldular. Hüsrana uğrayanlar, Şuayb'i yalanlayanlar oldu.

Evet, kâfirlerin iddia ettikleri gibi, Şuayb'e tabi olanlar değil, Şuaybi yalanlayanlar azaba uğratılarak hüsrana uğramışlardır.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ
آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

93- Şuayb onlardan yüzçevirerek şöyle dedi: "Ey kavmim, size rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size nasihatta bulundum. Artık, kâfir olan bir kavme nasıl acırım?

Şuayb, onların arasından ayrıldı ve üzerlerine azabın kesin olarak geleceğini anlayınca, durumlarını dile getirerek şöyle dedi: "Şüphesiz ki ben size, rabbimin emirlerini ilettim. Ona itaat etmeniz için size nasihatta bulundum. Şimdi ben, rablerinin birliğini inkâr eden ve Peygamberlerini yalanlayan kafir bir topluluğun uğrayacağı bir felakete nasıl üzüleyim ve onlara acıyayım?

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ
يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾

94- Biz hangi memlekete bir Peygamber gönderdiysek, oranın halkı boyun eğip yalvarsınlar diye yokluk ve sıkıntıya uğratmışızdır.

Ey Muhammed, biz senden önce, hangi ülkeye bir Peygamber gönderdiysek, oranın halkı, rablerine yalvarıp, günahlarından dolayı ona tevbe etsinler diye onları ızdıraplara, sıkıntılara ve felaketlere uğrattık.

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَاءَنَا الضَّرَّاءُ
وَالسَّرَّاءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

95- Sonra o kötü durumu iyice çevirdik. Nihayet çoğaldılar ve şöyle dediler: "Atalarımız da sıkıntılı ve sevinçli günler yaşamışlardı." Neticede onları, haberleri olmadan ansızın yakalayıverdik.

Sonra, o ülke halkının sıkıntı ve darlıklarını bolluğa ve genişliğe çevirdik. Hem kendileri çoğaldı hem de malları arttı. Onlar: "Bizden önceki atalarımızın ve geçmişlerimizin başına sıkıntılar ve darlıklar gelmiştir. Onlar, sevinçli günler de yaşamışlardır." demiş fakat kendileri öğüt almamışlardır. Bunun üzerine biz onları, haberleri olmadan ani bir azapla yakalamışızdır.

* Bu âyet-i Celile, Peygamberi yalanlayanlara karşı Allah Teâlâ'nın süregelen kanununu beyan etmektedir. Allah, bu tür insanları ızdıraplara, sıkıntılara düşürür. Tâ ki, yaptıkları kötülüklerden vaz geçip hakka yönelsinler. Sonra da sıkıntıları genişliğe, darlıkları bolluğa çevirir. Tâ ki, uyansınlar ve nimetlere karşı şükretsinler. Buna rağmen inkâr ve yalanlarında yine de ısrar ederlerse bu defa da onları ansızın yakalayıverir ve cezalandırır.

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ
وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

96- Eğer o memleketlerin halkı iman edip Allah'tan korksalardı yerden ve gökten onlara bereket kapıları açardık. Fakat onlar yalanladılar. Bunun üzerine biz de onları, yaptıklarından dolayı azabımızla yakaladık.

Şayet o memleketlerin halkı, Allah'ı ve Peygamberlerini tasdik edip, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korksalardı, onlara gökten bol yağmurlar gönderir, yeryüzünden bol bol bitkiler çıkarırdık. Böylece gökle-

rin ve yerin nimetlerinden faydalanmış olurlardı. Fakat onlar, buna layık olamadılar. Kendilerine gönderilen Peygamberleri yalanladılar. Biz de onları, günahları yüzünden helak ettik.

أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾

أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾

97-98- O memleketler halkı, azabımızın onlara uyurlarken gece gelmeyeceğinden eminmidirler? Ve yine o memleketler halkı, azabımızın kendilerine, kuşluk vakti eğlenirlerken gelmeyeceğinden emin midirler?

Allah, azabını dilerse gece, dilerse gündüz gönderir. Hiçbir kimse ona mani olacak güçte değildir. O halde akıllarını kullanıp doğru yoldan ayrılmasınlar.

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

99- Yoksa onlar, Allahın, kendilerini ansızın yakalayıvermesinden emin mi oldular? Allah'ın ansızın yakalamasından, ancak hüsrana uğrayan bir topluluk emin olur?

Yoksa onlar, Allah'ın, kendilerine bolluklar ve sıhhatlar ihsan ederek fırsat vermesinden dolayı mı Allah'ın azabından emin oldular? Allah'ın azap ve cezalandırmasından ancak helak olan bir topluluk emin olur.

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Önceki halkından sonra, yeryüzüne vâris olanlara şu gerçek belli olmadı mı ki? Eğer dilersek onları, günahlarından dolayı cezalandırırız. Kalblerini mühürleriz. Böylece işitmez olurlar.

Yeryüzündeki insanları helak ettikten sonra, onların arkasından getirdiğimiz insanlara şu gerçek beli olmamış mıdır ki, eğer biz dilersek,kendilerinden öncekilere yaptığımız gibi, onları da günahları yüzünden cezalandırırız, kalblerini mühürleriz de, öğüt alıp faydalanacakları şeyleri işitmez olurlar.

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓائِهَاۚ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِۚ
فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُۜ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ
الْكَافِر۪ينَ ﴿١٠١﴾

101- Ey Resulüm, işte memleketler, onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki onlara, Peygamberleri apaçık delillerle gelmişlerdi. Fakat onlar daha önce yalanladıklarına iman edecek değillerdi. Allah, kâfirlerin kalblerini işte böyle mühürler.

Ey Muhammed, sana anlattığımız, Nuh, Âd, Semud Lut ve Şuayb kavimlerinin ülkelerinde yaşayan insanların haberlerini ve Peygamberlerine karşı nasıl davrandıklarını bildiriyoruz ki, düşmanlarımız karşısında zaferin daima Peygamberlerimize ait olduğunu bilmiş olasın. Bu ülkeler halkına Peygamberler, alelâde insanlar gibi değil, apaçık delillerle gelmişlerdi. Kendilerine hak geldiğinde onu yalanlayan müşrikler, elbette ki daha sonra ona iman edecek değillerdi. Allah, geçmişte bu ümmetlerin kalbini mühürlediği gbii, senin ümmetinden olan kâfirlerin kalblerini de öylece mühürler.

* Âyet-i kerime'de geçen "Fakat onlar, daha önce yalanladıklarına iman edecek değillerdi." İfadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Süddiye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir: "Helak ettiğimizi anlattığımız bu müşrikler, kendilerini Âdemin sulbünden çıkarıp iman etmelerine dair söz aldığımızda, yalanlamış oldukları şeylere, daha sonra iman edecek değillerdi.

b- Übey bi Kâ'b ve Rebi' b. Enes'e göre ise bu ifadenin manası şöyledir: "Kendilerini helak ettiğimiz bu müşrikler, Âdemin Sulbünden çıkarılıp imana davet edildiklerinde, ikrar etmelerine rağmen, Allah'ın ezeli ilminden Peygamberlerini yalanyaacakları daha önceden belli olduğu için helak edilmeselerdi de iman edecek değillerdi.

c- Mücahide göre bu ifadenin manası şöyledir: "Bu müşrikler, helak edilmeden önce iman etmediklerinden helak edilmelerinden sonra tekrar diriltilecek olsalardı yine iman etmezlerdir.

Taberi, bu görüşlerden ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, bu ifadenin manasının da şöyle olduğunu söylemiştir. "Helak edilen bu müşriklerin iman etmeyecekleri, Allah'ın ezeli ilminde belli olduğu için bunlar, kendilerine peygamberler geldiğinde onlara iman edecek değillerdi.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

102- Onların ekseriyetini ahde bağlı bulmadık. Bilakis çoğnu fâsıklar olarak bulduk.

Ey Muhammed, kendilerini helak ettiğimiz ve kıssalarını sana anlattığımız bu ülkeler halklarının çoğunu, kendilerine emrettiğimiz, Allah'ı birleme, Peygamberlerine uyma, Allah'a itaatte buulunma ve putlardan kaçınma gibi esaslara bağlı kimseler bulmadık. Aksine bunların çoğunu, rablerine itaatten ayrılan, onun emirlerini terkeden kimseler olarak bulduk."

Âyet-i kerime'de geçen ve "Ahd" diye tercüme edilen (عَهْد) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli izahlarda bulunulmuştur.

a- Bir kısım alimlere göre bu ahit'ten maksat, emredilenleri yerine getirmektir. Âayet-i kerime'de, helak edilen bu ümmetlerden çoğunun, emredilenleri yerine getirmedikleri beyan edilmiştir. Abdullah b. Abbas, âyeti bu şekilde izah etmiştir.

b- Mücahid ve Ebbul Âliyeye göre ise ayette geçen (عَهْد)'den maksat, Allah Teâlâ'nın, Âdem'in sulbünde iken, insanlardan, iman etmelerine dair aldığı söz'dür. Âyet-i kerime'de, helak edilen ümmetlerden çoğnun, daha önce Allah'a vermiş oldukları bu söze bağlı kalmadıkları zikredilmiştir.(59)

---

(59) Âyette zikredilen "Ahit" üzerinde müfessirler özetle şunları söylemişlerdir.

Daha çok naklî delillere dayanan müfessirler âyetin zahirî manasını alarak, Allah Teâlâ'nın, bütün insanları zerrecikler halinde Hz. Âdemin sulbünden çıkarıp akıl verdiğini ve onlara rableri olduğunu ikrar ettirdiğini, daha sonra, beşer olarak dünyaya gelen insanlardan bir kısmının bu sözlerine sadık kaldıklarını, bir kısmının ise sözlerinden döndükleririni..." Ve işte âyeti kerime'de geçen ahitten maksadın, buradaki söz verme olduğunu söylemişlerdir. Âyet-i kerime'de buyurulmaktadır ki:

"Rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da "Evet şahidiz sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde "Bizim bundan haberimiz yoktu" dememeniz içindir." Diğer bir görüşe göre Buradaki "Ahit"den maksat, insanların yaratılışları itibariyle, Allah'ın varlığını ve birliğini kabule meyilli olmalarıdır. Yani, Allah'ın kullarından ahit ve söz alması demek, onları kendisini tanıyacak ve emirlerine uyacak özellikte yaratması ve bu özelliği benliklerinde taşımalarıdır. Nitekim Peygam-

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ فَظَلَمُوا
بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدٖينَ ﴿١٠٣﴾

103- Sonra o Peygamberlerin arkasından, Firavun ve topluluğuna mucizelerimizle Musayı gönderdik. Fakat onlar, mucizelerimize karşı haksız davrandılar. Bozgucuların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak.

Nuh, Hud, Lut, Salih ve Şuayb Peygamberlerden sonra, İmran oğlu Musayı, apaçık delil ve mucizelerimizle Firavuna ve kavmine gönderdik. Fakat onlar, delil ve mucizelerimizi yalanladılar.

Ey Muhammed, Firavun ve kavmi gibi yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak. Biz onları denizde boğduk.

وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّٖي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿١٠٤﴾
حَقٖيقٌ عَلٰٓى اَنْ لَٓا اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ
مَعِيَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ ﴿١٠٥﴾

104-105- Musa dedi: "Ey Firavun, şüphesiz ben, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamberim. Bana, Allaha dair ancak gerçeği söylemem yaraşır. Rabbinizden size apaçık bir delil getirdim. Artık İsrailoğullarını benimle beraber salıver."

Müsa, Firavuna şöyle demişti: "Ey Firavun, şüphesiz ki ben, âlemlerin rabbi tarafından gönderilen bir Peygamberim. Beni sana Allah gönderdi. Allah' karşı hak olandan başka bir şey söylemem bana yakışmaz. Size, rabbiniz tarafından, Peygamberliğimin doğru olduğunu gösteren apaçık bir delil getirdim. Artık İsrailoğullarını esaretinde tutma, onları serbest bırak benimle beraber gelsinler.

---

ber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır: "Her doğan çocuk, fıtrat üzere (İslamı kabullenecek şekilde) doğar. Fakat onu, anne ve babası, Yahudileştirir, yahut Hıristiyanlaştırır yahut da putperestleştirir. Nitekim bir hayvan, yavrusunu ağlım bir şekilde doğurur. Size, doğan yavrunun herhangi bir organını kesilmiş görür müsünü?" (Buhari, k. el-Cenaiz b. 80 / Müslim, k.el-Kader b. 22 HN: 2658).

قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَأْتِ بِهَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾

106- Firavun: "Şayet bir delil getirdiysen ve doğru söyleyenlerden isen onu ortaya koy." dedi.

Firavun ise Musaya şu cevabı vermişti: "Eğer sen, söylediklerinin doğru olduğunu gösteren bir delil getirdiysen ve bu iddianda doğru ise onu ortaya koy da görelim."

فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿١٠٧﴾

وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

107-108- Bunun üzerine Musa âsâsını yere attı. O hemen apaçık bir yılan olu verdi. Elini koynundan çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlara pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir el.

Firavunun bu sözü üzerine Musa, âsâsını yere bıraktı. Âsâ hemen, herkes tarafından görülebilecek büyük bir yılan oluverdi.

* Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın âsâsı'nın apaçık bir yılana dönüştüğü zikredilmiştir. Müfessirler, bu yılanın mahiyeti hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Âsâ, ağzı açık büyük bir yılan oluverdi. Hızla Firavunun üzerine doğru gelmeye başladı. Bunun gören Firavun, kendisini tahtından aşağı attı ve Musa'dan, yılana engel olması için yardım istedi. Bunun üzerine Musa, onu eline aldı ve âsâ eski haline döndü.

Süddi de diyor ki: "Bu yılan, ağzı açık, alt çenesini yere üst çenesini sarayın duvarına koymuş olan erkek bir yılan idi. Firavunu yakalamak için ona yöneldi. Firavun onu görünce çok korktu. Yukarı doğru sıçradı ve altına kaçırdı. Daha öne başına böyle bir iş gelmemişti. Firavun: "Ey Musâ şunu tut. Ben, sana iman edenlerdenim. İsrailoğullarını seninle birlikte gitmeleri için serbest bırakacağım." dedi. Musa onu tuttu ve yılan tekrar âsâya dönüştü.

Mücahid de demiştir ki: "Âsâ'nın dönüştüğü yılanın iki çenesinin arası kırk arşın idi."

Âyet-i kerime'de, Musa'nın elini koynundan çıkarınca bakanlar için bembeyaz bir el olduğu zikredilmiştir. Rivayet edildiğine göre Hz. Musa'nın teni esmer imiş. Elini koynuna sokup çıkardığında ise eli bembeyaz oluvermiş.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾

109- Firavun kavminin ileri gelenleri şöyle dediler: "Şüphesiz bu, çok bilgili bir sihirbazdır."

Musa'nın göstermiş olduğu mucize karşısında hemen iman etmeleri gereken Firavun ve kavminin ileri gelenleri, Musa'nın sihirbaz olduğunu söylemeye başladılar. Musa'nın göstermiş olduğu mucizeyi, sihirbazların gösterdikleri sihir cinsinden bir olay gibi göstermeye çalıştılar.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

110- Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Firavun dedi: "O halde ne emredersiniz?

Bunun üzerine Firavun kavminin ileri gelenleri: "Şüphesiz ki bu Musa çok bilgili bir sihirbazmış, sihiri ile insanları aldatıyor. Siz Kıptîler topluluğunu, topraklarınız olan Mısır'dan çıkarmak istiyor." dediler. Firavun da o topluluğa yönelerek: "O halde ne emredersiniz?" dedi.

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

111-112- Dediler ki: "Onu ve kardeşini şimdilik ertele ve şehirlere, sihirbazları toplayacak adamlar gönder." Ne kadar bilgili sihirbaz varsa hepsini sana getirsinler.

Firavun kavminin ileri gelenleri: "Musa'yı ve kardeşini şimdilik tut. Emrin altında bulunan şehirlere görevliler gönder, sihirbazları toplayıp sana getirsinler." dediler.

* Firavun döneminde sihir yapmak çok yaygın olduğu için, mucizelele gelen Hz. Musa'nın da bir sihirbaz olduğunu sananlar ve kendi sihirleriyle ona galip geleceklerine inananlar vardı. Bu nedenle, kendi sihirbazlarını toplayarak Hz. Musa'yı mağlup etmek istediler.

Nitekim diğer bir âyet-i kerime'de Firavunun şöyle dediği zikredilmektedir: "Firavun Musa'ya şöyle dedi: "Sihirinle bizi yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin ey Musa? Biz de mutlaka sana, senin sihirin gibi bir sihir getireceğiz. Şimdi sen, bizimle bir buluşma zamanı ve yeri tayin et. Ondan ne biz cayalım ne de sen. Buluşacağımız yer, münasip bir yer olsun." (60)

Âyette zikredilen ve "Ertele" diye tercüme edilen (أَرْجِهْ) kelimesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Ertele" manasına Katade tarafından "Tutukla" manasına yorumladığı zikredilmiştir. Firavun, Musa ve Harun'a karşı koymak üzere, Mısır'dan sihirbazları toplamak için her tarafa polislerini göndermiştir.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾

113- Sihirbazlar Firavuna geldiler ve dediler ki: "Eğer biz galip gelirsek bize mutlaka mükâfaat var değil mi?"

Sihirbazlar Firavuna geldiler ve ona: "Eğer biz Musaya galip gelirsek, mutlaka bize bir mükâfaat var, biz ödüllendirileceğiz değil mi?" dediler.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Firavun, şehirlere polislerini gönderip sihirbazları toplamalarını isteyince ilgili bütün sihirbazlar yanına toplandı ve ona, "Sihirbaz olan Mus'a ne ile sihir yapıyor?" diye sordular. Onlar da "Yılanlarla sihir yapıyor." dediler. Sihirbazlar: "Allah'a yemin olsunki yeryüzünde yılan, ip ve âsâlarla, bizden iyi sihir yapan bir kavim yoktur. Eğer biz ona gelip gelecek olursak mükâfaatımız ne olacaktır?" diye sordular. Firavun da onlara dedi ki: "Sizler, bana yakın olan ve benim korumam altında bulunan kimselerden olacaksınız. Size sevdiğiniz her şeyi yapacağım."

---

(60) Tâhâ suresi, 20/57-58

Diğer bir rivayette, Abdullah b. Abbas, Firavunun, sihirbazları, Mısırda özel bir şehirde yetiştirdikten sonra Musa'nın karşısına çıkardığını rivayet etmiştir.

İbn-i İshak ise, Firavunun, Hz. Musaya karşı on beş bin sihirbaz topladığını, İbn-i Münzir, seksen bin sihirbaz topladığını rivayet etmişlerdir.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

114-Firavun: "Evet, hem de bana en yakın kimselerden olacaksınız." dedi.

Firavun, sihirbbazlara: "Evet, sizin için mükâfaat var. Ayrıca sizler bana yakın kimselerden olacaksınız." diye cevap verdi.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾

115- Sihirbazlar şöyle dediler: "Ey Musa, önce maharetini ya sen ortaya koy yahutta biz koyalım."

Firavun'dan, mükâfaatlandırılacaklarına dair söz alan sihirbazlar, Musa'ya yönelerek: "Ey Musa ya önce sen âsânı yere at. Veya biz senden önce yapacağımız şeyleri ortaya koyalım." dediler.

قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُو
بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

116- Musa: "Önce siz koyun." dedi. Sihirbazlar marifetlerini ortaya koyunca, insanların gözlerini büyülediler ve onları korkuttular. Böylece büyük bir sihir göstermiş oldular.

Musa, önce sihirbazların maharetlerini ortaya koymalarını istemiştir ki

insanlar onların tüm maharetlerini görsünler, düşünsünler heyecanları yatışsın, ondan son sonra da kendisinin ortaya koyacağı Hakka şahit olsunlar. Hayalî şeylerle gerçekleri birbirinden ayırabilsinler.

Evet, sihirbazlar bütün maharetlerini ortaya koydular, insanların gözlerini büyülediler, onlara korku verdiler. Fakat gerçeği görünce de önce bizzat kendileri iman ettiler.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Sihirbazlar ortaya kalın ipler ve uzun uzun ağaçlar attılar. Sonra da sihir yaparak bu attıkları şeyleri insanlara, hareket ediyormuş gibi gösterdiler. İnsanlar onlardan korktular.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾

117- Biz de Musa'ya: "Âsânı bırakıver." diye vahyettik. Bir de ne görürsün, âsâ onların bütün uydurduklarını yutuyor.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Musa'nın âsâsı, sihirbazların ortaya attıkları ip ve odunlardan önüne geleni yutuyordu. Bu yüzden sihirbazlar bunun, ilâhî bir mucize olduğunu ve sihir olmadığını anlayarak secdeye kapandılar. Ve dedilerki: "Musa'nın ve Harun'un rabbi olan, âlemlerin rabbine iman ettik."

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾

فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾

118-119- Böylece hak ortayı çıktı ve onların bütün yaptıkları boşa gitti. İşte orada yenildiler ve zelil olarak geri döndüler.

Böylece Musa'nın Hak Peygamber olduğu ortaya çıktı ve sihirbazların uydurdukları şeyler boşa gitti. Musa, Fiarvunu ve topluluğunu mağlup etti. Böylece onlar, hor ve hakir olarak geri döndüler.

وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿١٢١﴾

رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾

120-121-122- Sihirbazlar secdeye kapandılar ve şöyle dediler: "Âlemlerin rabbi olan, Musa ve Harun'un rabbine iman ettik."

* Hz Musa'nın gösterdiği şeyin sihir olmadığını herkesten önce sihirbazlar anlamışlardı. Zira onlar kendi yaptıklarının nasıl birşey olduğunu, onunla insanları nasıl yanılttıklarını iyi biliyorlar ve Hz. Musa'nın gösterdiği şeyin de kendilerinin yaptığına benzemediğini çok iyi anlıyorlardı. Bu yüzden derhal gerçeği kabul ederek secdeye kapandılar ve Allahla iman ettiler.

قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدٖينَةِ

لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَاۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾

لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿١٢٤﴾

123-124- Firavun şöyle dedi: "Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha? Şüphesiz bu, halkı oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır. Yakında göreceksiniz. Muhakkak ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim sonra da hepinizi astıracağım."

Musa'nın mucizesi karşısında âciz kalan Firavun, Allah'a iman eden sihirbazları tehdit ederek şunları söylemiştir: "Ben, iman etmeniz için size izin vermeden siz Musa'ya iman ettiniz ha? Şüphesiz ki bu yaptığınız bir tuzaktır. Siz bunu, şehrin halkını oradan çıkarmak için şehirde tezgâladınız. Bu yaptıklarınıza karşı size ne yapacağımı yakında göreceksiniz. Muhakkak ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Sonra sizin hepinizi Hurma dallarından astıracağım.

* Âyet-i kerime'de Fiavun'un "Bu, sizin kurduğunuz bir tuzaktır." dediği beyan edilmektedir.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Meydanda toplanıp karşılıklı yarışmaya girmeden önce Hz. Musa, sihirbazların liderine demiştir ki: "Eğer ben sana ga-

lip gelecek olursam bana iman eder ve getirdiğim dinin hak olduğuna şahitlik eder misin?" Sihirbazların lideri de demiştir ki: "Yemin olsun ki, yarın öyle bir sihir yapacağım ki, hiçbir sihir ona galip gelemez. Allah'a yemin olsun ki, şayet sen bana galip gelecek olursan ben sana iman edeceğim ve getirdiğinin hak olduğuna şahitlik edeceğim." Onlar bunu kunuşurken Firavun onlara bakıyordu. İşte bu sebeple onlara: "Bu sizin kurduğunuz bir tuzaktır." dedi.

Âyet-i kerime'de, Firavunun, sihirbazların el ve ayaklarını çaprazlama kesmekle tehdit ettiği zikredilmmektedir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "İlk olarak adam asan el ve ayakları çaprazlama kesen kişi Firavundur."

قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا

صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

125-126- Sihirbazlar da ona şöyle dediler: "Şüphesiz biz rabbimizde dönüyoruz." Bizden, sadece bize gelen rabbimizin âyetlerine iman ettiğimiz için intikam alıyorsun. Ey rabbimiz, bize bol sabır ver ve bizi Müslüman olarak öldür."

Firavun, sihirbazları bu şekilde tehdit edince, ona boyun eğmeyen s ihirbazlar şu cevabı verdiler: "Biz Allah'a dönüyoruz, onun huzuruna varacağız. Artık senden korkmayız. Sen bizden, rabbimizden gelen âyetlere iman ettiğimiz için intikam almaya kalkıyorsun. Bizim başka bir suçumuz yoktur."

Rabbimiz, Fliravunun işkencelerine karşı sen bize sabır ihsan et. Ve bizleri Müslüman olarak öldür.

* Gerçeği görerek hakka teslim olan sihirbazların, Firavun nasıl cevap verdikleri başka bir âyet-i kerime'de de şöyle beyan ediliyor:

"... Elbette seni, bize gelen apaçık mucizelere ve biz yaratan tercih edemeyiz. Sen istediğini yap. Sen ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin."(61)

Abdullah b. Abbas, Ubeyd b. Umeyr, Katade ve Mücahid demişlerdir ki:

(61) Tâhâ suresi, 20/72

"Firavunun, el ve ayaklarını çaprazlama kesip sonra da astığı bu insanlar, günün başlangıcında sihirbaz iken günün sonunda şehit olmuşlardır.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ
وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا
فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

127- Firavun kavminin ileri gelenleri Firavuna şöyle dediler: "Musa ve kavmini, yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar, seni ve ilahlarını terketsinler diye mi serbest bırakıyorsun? "Firavun da dedi ki: "Oğlan çocuklarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız, elbette ki biz, onların başında kahredici bir güce sahibiz."

Firavun kavminden ileri gelenler Firavunu: "Musa'yı ve kavmini, Mısır topraklarında bozgunculuk çıkarıp senin hizmetçilerini ve kölelerini baştan çıkarması için mi serbest bırakıyorsun? Halbuki o, seni ve ilahlarını reddetti." diye kışkırttılar. Bunun üzerine Firavun onlara şu cevabı verdi: "Onların erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını sağ bırakacağız. Buna kimse engel olamaz. Çünkü biz onların üzerinde kahredici bir güce sahibiz. "Firavun, Hz. Musa daha doğmadan önce de İsrailoğularının erkek çocuklarını öldürtüyordu."

* Firavun ilah olduğunu iddia eden bir kimse idi. "Ben sizin en yüce rabbinizim."(62) diyordu. Bu âyet-i kerime'de ise Firavunun da ilahları bulunduğu ve Hz. Musa'nın da bu ilahları reddettiği zikredilmektedir.

Abdullah b. Abbas, Firavunun ilahları hususunda şöyle demiştir: "Firavunun kavmi güzel bir inek gördüklerinde Firavun onlara, ineğe tapmalarını emrederdi. Böylece inekler onların ilahları sayılırdı. Firavunun zulmünden kurtulan İsrailoğullarının, Hz. Musa Tûr dağında iken, Samiri adlı kişi tarafından yapılan buzağı heykeline tapmaları da bu inançtan kaynaklanmaktaydı."(63)

Firavunun ilahları meselesinde Hasan-ı Basri demiştir ki: "Firavunun boynunda asılı bir inci vardı. Ona ibadet eder, Ona secde ederdi."

Abdullah b. Abbas ve Mücahid, âyette geçen ve "İlahlar" diye tercüme edilen (اٰلِهَتَكَ) kelimesini hemzenin esre okunuşuyla (إِلٰهَتَكَ) şeklinde okumuşlar, âyetin bu bölümünün manasının "Halbuki Firavun seni ve

(62) Naziat suresi, 79/24
(63) Bkz. Tâhâ suresi, 20/88

ilahlığını reddetti." olduğunu söylemişler, gerekçe olarak ta şunu zikretmişlerdir. "Firavun, kendisine tapınılan biriydi. O, kimseye tapmıyordu ki ilahları olsun."

Taberi, kurraların sözleri delil kabul edilecek olanların bu kelimeyi hemzenin fethası ne meddi ile olmaları sebebiyle Abdullah b. Abbas ve Mücahidden nakledilen görüşlerin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ona göre Firavunun da taptığı ilahlarının bulunduğu görüşü isabetlidir.

قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

128- Musa kavmine şöyle dedi: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Onu, kullarından dilediğine miras bırakır. İyc âkıbet, Allah'tan korkanlarındır.

Firavunun bu tehditlerinden sonra Musa şöyle dedi: "Firavun ve kavmine karşı Allah'tan yardım dileyin. Size yapılan çeşitli işkencelere karşı sabredin. Zira yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğini ona mirasçı kıllar. Sabretmeniz neticesinde sizleri de Mısır'a mirasçı kılabilir. Zira, güzel netice, Allah'tan korkunlarındır.

* Hz. Musa ile sihirbazlar arasındaki karşılıklı düello'dan sonra Hz. Musa'nın galip gelmesi ve sihirbazların da Musa'ya iman etmeleri üzerine İsrailoğullarından altı bin kişi, Musa'ya tabi olmuştur. Bunu gören Firavun, onlara karşı daha sert tavır takınmış, Musa da onlara Allah'tan yardım dilemelerini ve sabretmelerini istemiştir.

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ
عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

129- Kavmi Musa'ya: "Sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da eziyet gördük." dediler. Musa da onlara: "Umulur ki rabbiniz, düşmanlarınızı yok eder ve sizi yeryüzünde onların yerine geçirir. Sonra da ne yapacağınıza bakar." dedi.

* Hz. Musa; Peygamber olarak gönderilmeden önce Firavun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürtüyordu. Sihirbazlar Musa'ya iman edip onun güçlendiğini görünce Firavun tekrar eski zulmüne dönmeye karar verdi. Bu sebeple İsrailoğulları Hz. Musaya sızlanarak: "Sen bize gelmeden önce de Firavun bize zulmediyordu. Geldikten sonra da devam ediyor." dediler.

Hz. Musa ise, Allah'a sığınmalarını, onun gücünün, her gücün üzerinde olduğunu, dilerse Firavunun yok edip İsrailoğullarını onun yerine yerleştireceğini söylüyor ve onlara ümit kaynağı oluyordu.

Bir kısım müfessirler, Hz. Musa'ya iman eden İsrailoğullarının, Musa'ya bu sözleri söylemelerinin Firavunun, Musa'yı takibetmesi anında olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta İkrime, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. " Musa, İsrailoğulları ile giderken denize ulaşmışlar ve geri dönüp bakmışlar ki, Firavunun atlarının ayaklarının çıkardığı tozlar görünüyor. Bunun üzerine Musa'ya demişler ki: "Sen bize gelmeden önce de geldikten Sonra da eziyet gördük. Önümüzde deniz arkamızda, ordusuyla birlikte Firavun." Musa da onlara demiştir ki "Umulur ki rabbiniz, düşmanlarınızı yok eder ve sizi, yeryüzünde Firavunun ve taraftarlarının yerine getirir. Sonra da ona itaat ve ibadetinizde nasıl davranacağınıza bakar ve size ona göre muamele eder."

وَلَقَدْ اَخَذْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّن۪ينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

130- Şüphesiz biz, ders alsınlar diye Firavunu kavmini kıtlık yılları ve ürün azlığı ile cezalandırdır.

Firavun kavmi ibret alıp sapıklığından vaz geçsin ve rabbine yönelsin diye biz onları kıtlık yıllarıyla, mevyelerini ve ürünlerini eksiltmekle imtihan etmiştik.

* Katade diyor ki: "Kıtlık yılları, onların köylerinde ve kırsal kesimlerde etkili oldu. Ürün eksikliği ise şehir ve kasabalarda görüldü."

Reca b. Hayve demiştir ki: "Ürün eksikliği bir hurma ağacında tek bir hurmanın bulunması şeklindedir."

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى
وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

131- Onlara iyilik ve bolluk geldiği zaman: "Bu bize aittir." derler. Bir kötülüğe uğradıkları zaman da bunu, Musa ve beraberindekileri uğursuzluklarına yorarlar. İyi bilin ki, onların uğursuz saydıkları şey, Allah katındadır. Fakat çokları bunu bilmez.

Firavun kavmine iyilik, bolluk ve bereket geldiği zaman: "Biz buna layıkız bunlar bizim hakkımızdır."derler. Kendilerine bir kötülük, bir bela ve kıtlık geldiğinde ise, Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlar: "Bu belaların sebibi onlardır." derler. İyi bilin ki onlara dokunan hayır ve şer, Allah'ın takdiriyledir. Ne kendi iyiliklerinden ne de Musa'nın uğursuzluğundandır. Fakat çocukları bunu bilmezler.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

132- Firavun kavmi Musa'ya: "Bizi büyülemek için ne kadar mucize getirirsen getir sana inanacak değiliz." dediler.

* Firavunun kavmi, Hz Musa tarafında getirilen mucizelere inanarak hak yolu bulmaları gerekirken Hz. Musayı, kendilerini büyülemekle itham ediyor, ona inanmıyacaklarını ilan ederek saygısızlıklarını çekinmeden açığa vuruyorlardı.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ
اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

133- Bunun üzerine onlara, açık mucizeler olarak, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.

Firavun kavmi inkârlarında ısrar edince, Musa'nın Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren açık deliller olarak biz de onlara, mahsullerini suya boğan tufanı, yine mahsullerini yeyip bitiren çekirgeyi, hububattan türeyen haşeratı, yiyecek ve içeceklerinin içine düşecek kadar çok olan kurbağaları, elbiselerini, sularını ve yemeklerini bulayan kanı gönderdik. Buna rağmen onlar, Allaha ve onun Peygamberi Musaya iman etme hususunda böbürlendiler. Ve böylece inatçı, günahkâr bir topluluk oldular.

* Rivayet edildiğine göre Firavun ve kavmi, Hz. Musayı yalanlayınca Alla onlara, ardı ardına gelen çeşitli musibetler vermiştir. Herşeyi yakıp yok eden bir tufan, ekinleri yeyip bitiren çekirge, hububatı mahveden güve, evlerinin içine kadar dolan kubağa, kuyu ve akar sularına karışan kan gibi felaketler bunlardan bazılarıdır. Bu felaketlere maruz kalan Firavun ve kavmi, her belaya uğradıklarında Hz. Musaya başvuruyor, onun emirlerine uyacaklarına dair söz veriyorlar, Musa da Allah'a yalvarıyor ve belanın kaldırılmasını sağlıyordu. Fakat onlar felaketten kurtulunca Musa'ya verdikleri sözü tutmuyor, tekrar eski günahkâr hallerine dönüyorlar Allah da kendilerine başka bir bela gönderiyordu. Bundan sonra gelen âyetler, onların bu davranışlarını beyan etmektedir.

Âyet-i kerime'de zikredilen "Tufan"dan neyin kastedildiği hususunda, müfessirler, çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Malik ve Mücahidden nakledilen bir görüşe göre bu âyette zikredilen "Tufan"dan maksat, yağmurların sebep olduğu su taşmalarıdır.

b- Hz. Aişe, Ata Mücahid ve Ubeydullah b. Kesir'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Tufan"dan maksat ölüm'dür.

c- Ebu Zıbyan'ın, Abdullah b. Abbas'tan rivayetine göre buradaki "Tufan"dan maksat Allah'ın Firavun kavminin üzerinde dönüp dolaşan azabıdır. Abdullah b. Abbas, buradaki tufanın, bu manada olduğunu gösteren bir delil olarak şu âyeti zikretmiştir. "Onlar daha uykuda iken rabbin tarafıdan o bahçeyi bir bela sardı da simsiyah kesiliverdi."(64)

d- Diğer bir kısım alimler ise, buradaki tufandan maksadın, çokça yağmur ve rüzgar olduğunu söylemişlerdir.

Taberi, tufan hakkındaki bu görüşlerden üçüncü görüşün daha isabetli olduğunu, tufan'dan maksadın, Allah'ın, Firavun kavminin üzerinde dönüp dola-

(64) Kalem suresi, 68/19-20

şan bir azabı olduğunu söylemenin doğru olacağını zikretmiş ve tufanın bu şekilde kapsamlı alındığı takdirde zikredilen diğer tümgörüşleri de kapsayacağını bildirmiştir. Buna göre buradaki tufan şiddetli bir yağmur da olabilir, ölüm de olabilir, rüzgarlı bir yağmur da olabilir.

Âyet-i kerime'de zikredilen ve "Haşerat" diye tercüme edilen (قُمَّلَ) kelimesinden de neyin kastedildiği hakkında, müfessirler, çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Said b. Cübeyr'in, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre buradaki (قُمَّلَ)'den maksat, buğday gibi hububatta bulunan güvedir.

b- Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan nakleltiğine ve Südd'i, Katade, Mücahid ve İkri'meye göre ise, burada zikredilen (قُمَّلَ)'den maksat, kanatsız olan küçük çekirge'dir.

c- İbn-i Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre ise burada zikredilen (قُمَّلَ)'den maksat, piredir.

d- Said b. Cübeyr ve Hasan-ı Basri'den nakledilen başka bir görüşe göre buradaki (قُمَّلَ)'den maksat, siyah ve küçük bir haşeratlır.

e- Bir kısım Basralı âlimlere göre ise burada zikredilen (قُمَّلَ)'den maksat, hayvan kenesidir.

Abdullah b. Abass, bu âyetin izahında şunları söylemiştir. "Musa, Firavuna, Peygamber olduğunu bildirince Firavun, ona iman etmemekte ve İsrailoğullarını Musa ile birlikte gitmeleri için serbest bırakmamakta diretmiş ve büyüklük taslamıştır. Musa'ya demiştir ki: "Yemin olsun ki İsrailoğullarını seninle birlikte serbest bırakmayacağım." Bunun üzerine Allah onlara tufanı göndermiştir. Tufan, gökten yağan yağmur sularıdır. Onlar, nerdeyse yağmurla helak olacaklardı. Bu yağmurlar yüzünden her şeyleri tükendi. Bu sebeple İsrailoğulları, Musa'ya gidip demişlerdir ki: "Ey Musa, sana verdiği vaade binaen bizim için rabbine dua et. Eğer bu azabı bizden kaldıracak olursan, yemin olsun ki sana iman eder ve İsrailoğullarını seninle beraber göndeririz."(65) Musa Allah'a dua etti. Allah Yağmuru durdurdu. Ekinlerini bitirdi. Bu yağmurların memleketlerinde bulunan her şeyi yeniden diriltti. Bunun üzerine onlar, "Vallahi bize böyle bir yağmurun yağmamış olmasını istemezdik. Çünkü yağmurun yağması bizim için daha hayırlı oldu. Ey Musa, biz İsrailoğullarının seninle birlikte göndermeyiz. Sana da iman etmeyiz." dediler Bu defa Allah onlar'a çekirge gönderid. Çekirgeler onların her şeyini yeyip bitirdi. Bunun üzerine İsrailoğulları tekrar Musa'ya gelip çekirgelerden kurtarılmaları için Allah'a yalvarmasını istediler. Bunlardan kurtarılmaları halinde Musa'ya iman edeceklerini ve İsrailoğullarını

(65) A'raf suresi, 7/134

onunla birlikte göndereceklerini söylediler. Musa dua etti. Allah Teâlâ, çekirgeleri onlardan giderdi. Çekirgeler, onlara bir kısım mahsuller bırakmışlardı. Firavun ve taraftarları tekrar şımararak, "Bizim ekinlerimizden, bize yetecek kadar kaldı. Biz, dinimizi terkedip sana iman edemeyiz, İsrailoğullarını da seninle birlikte gönderemeyiz." dediler. Bunun üzerine Allah onlara kanatsız çekirgeleri musallat etti. Bunlar da, önceki çekirgelerden arta kalan ekinlerini, ağaçlarını ve bütün bitkilerini imha ettiler. Bu çekirgeler, öncekilerden daha dehşetliydi. Bunlara karşı hiçbir çare bulamadılar. Aciz kaldılar. Yine Musa'ya geldiler, aynı isteklerde ve vaadlerde bulundular. Allah onlardan, (قُمَّل) diye adlandırılan bu tür çekirgeleri de bertaraf etti. Firavun taraftarları tekrar Musa'ya iman etmeyeceklerini ve "İsrailoğullarını onunla birlikte göndermeyecekleri bildirdiler. Allah bu defa da kurbağalar gönderdi. Evleri, yiyecekleri ve içecekleri kurbağalarla doldu. Onların, kurbağalardan çektikleri sıkıntı, önceki sıkıntılardan daha dehşetli idi. Yine Musa'ya gelip aynı istek ve vaadlerde bulundular. Fakat Allah onlardan, bu türden olan azabı kaldırınca da yine sözlerinden ve vaadlerinden döndüler.

Sonra Kan ile imtihan edildiler. Yine aynı dilekte bulundular. Allah, bu belayı da onlardan giderince yine iman etme ve İsrailoğullarını serbest bırakma sözlerinden döndüler. Böylece Allah'a karşı hiçbir mazeretleri kalmadı. Allah da onları, denizde boğdu.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ
عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾

134- Üzerlerine azap inince şöyle dediler: "Ey Musa, sana verdiği ahde binaen bizim için rabbine dua et. Eğer bu azabı bizden kaldırırsan, yemin olsun ki sana iman eder ve İsraioğullarını seninle beraber göndeririz."

Firavun kavmine Allah'ın azabı gelince hemen Musaya koştular ve ona şöyle dediler: "Ey Musa, bizim için rabbine, sana emir ve tavsiye ettiği şekilde dua et bizden bu azabı kaldırsın. Yemin olsun ki eğer sen, içinde bulunduğumuz bu azabı bizden kaldırırsan senin Peygamberliğine iman ederiz ve İsrailoğullarını, dilediğin yere göndeririz."

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Azap" diye tercüme edilen (الرِّجز) kelimesi iki şekilde izah edilmiştir.

a- Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'a göre buradaki (الرجز)

'den maksat, taun hastalığıdır. Allah Teâlâ, Firavun ve kavmine tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gibi şeyleri musallat kıldıktan sora. Onların yine de iman etmemeleri üzerine bu defa onlara taun hastalığını musallat etmiş ve onlardan, yetmiş bin kişi ölmüştür. İşte bunun üzerine Musa'ya başvurarak bu azabın, kendilerinden kaldırılması için Allah'a ydua etmesini istemişlerdir.

b- Mücahid Katade ve İbn-i Zeyd'e göre ise, burada geçen (الرجز) kelimesinden maksat Allah Teâlâ'nın, Firavun ve kavmine göndermiş olduğu tufan, çekirge, haşerat kurbağa ve kan gibi azabıdır. Bu azaplardan her biri geldiğinde onlar, Musa'ya giderek, kaldırılması halinde ona iman edeceklerini ve İsrailoğullarını onunla birlikte serbest bırakacaklarını söylemelerine rağmen her azap kaldırıldığında tekrar inkârlarına dönmüşlerdir.

Taberi diyor ki: "Burada geçen (الرجز) kelimesinden maksat, Allah Tehalâ'nın, Firavuna ve kavmine gönderdiği azap ve gazabıdır. Bu azap, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan da olabilir, taun hastalığı da olabilir. Bu hususta herhangi bir açıklık bulunmadığından, Resulullah'tan da herhangi sahih birhaber rivayet edilmediğinden bu kelimeyi genel manada azap olarak izah etmek daha isabetlidir.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

135- Ne zaman ki erişecekleri bir süreye kadar üzerlerinden azabı kaldırdık hemen yeminlerini bozdular.

Biz onlardan azabı, son helak olma zamanlarına kadar her kaldırdığımızda onlar hemen verdikleri sözü bozup kâfirlik ve sapıklıklarına döndülerr.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

136- Bunun üzerine onları cezalandırdık. Âyetlerimizi yalanladıkları ve olardan gafil oldukları için denizde boğduk.

* Âyet-i Kerime, Firavun ve kavminden olan askerlerinin, Allah'a isyan etmeleri ve söz vermelerine rağmen sözlerinde durmamaları sebebiyle cezalan-

dırıldıklarını ve bu cezalarını da denizde boğulmak suretiyle çektiklerini beyan etmektedir.

Firavun ve ordusunun denizde nasıl boğuldukları hususunda Şuara Suresi'nin altmıştan Altmışyedinci âyetlerine kadar bakılabilir.

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي
إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ
وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

137- Hor görülen o kavmi de, mübarek kıldığımız yerin doğularına va batılarına vârisler yaptık. Böylece, sabretmelerinden dolayı, rabbinin, İsrailoğullarına olan o pek güzl vaadi yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükselttikleri şeyler de yerle bir ettik.

Firavun ve topluluğu tarafından ezilen İsrailoğullarını ise, bereketlendirdiğimiz yerin doğularına ve batılarına mirasçılar yaptık. Böylece, düşmanlarının saldırılarına karşı sabretmelerinden dolayı, rabbinin, İsraioğularına olan o güzel vaadi yerine geldi. Biz, Firavun ve topluluğunun yaptığı şeyleri ve diktikleri bina ve köşkleri harabeye çevirdik.

* Müfessirlerin çoğunluğuna göre İsrailoğullarına miras kalan mübarak yer, Şam topraklarıdır. Allah Teâlâ, orada yaşayan Âmâlika kavmini helak ettikten sonra, İsraioğulları oraya yerleşmişlerdir. İsrailoğullarına miras kalan yerin Mısır toprakları olduğu görüşü ise, Taberi'nin de dediği gibi uzak bir görüştür.

Allah Teâlâ'nın, İsrailoğullarına olan pek güzel vaadi ise şu âyet-i Celileler tarafından izah edilmektedir:

"İstedik ki, yeryüzünde ezilen İsrailoğullarına lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, vârisler kılalım ve onları yeryüzünde yerleştirelim. Firavuna, Hâmâna ve askerlerine, sakındıkları şeyi, o zayıfların eliyle gösterelim."[66]

(66) Kasas suresi, 28/5-6

وَجَاوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا
يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾
إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾
قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾

138-139-140- İsrailoğullarını denizden geçirdik. Onlar, kendilerine ait putlara secde eden bir kavme rastladılar. Ve Musa'ya şöyle dediler: "Ey Musa, bunların nasıl ilahları varsa, bize de öyle ilah yap. "Musa da şöyle dedi: "Şüphesiz ki siz, cehalete düşen bir kavimsiniz."

"Çünkü şu gördünüz putlara ibadet edenlerin, içinde bulundukları din, yıkılmaya mahkumdur. Ve yaptıkları ameler bâtıldır."

"Size, Allah'tan başka bir ilah mı arıyayım? Halbuki o, sizi, âlemlerden üstün kılmıştır." dedi.

Firavun ve kavmini helak ettik. İsrailoğullarını ise denizden geçirdik. Fakat onlar, bu kadar mucizelere rağmen ibret almadılar. Hatta inek şeklinde yaptıkları putlara tapan bir topluluğun yanından geçerken: "Ey Musa, şunların taptıkları putlar gibi sen de bize put yap onu ilah edinelim." dediler.

* Bu âyet-i Kerimeler, İsrailoğullarının ne kadar çirkin huylu olduklarını ve azgınlıkta ne kadar ileri gittiklerini göstermektedir. Allah Teâlâ onları Firavunun zulmünden kurtardığı, zilletten şerefe ulaştırdığı ve yeryüzünün mübarek bir yerine mirasçı kıldığı halde onlar yine bozgunculuk çıkarmaya ve cinayetler işlemeye dönmüşler, Peygamberleri Hz. Musa'dan, bir kavimde gördükleri putlar gibi, kendilerine de, tanrı edinecekleri bir put yapmasını istemişlerdir. Bundan daha büyük ahmaklık ve hafiflik olur mu?

Hz. Musa, İsrailoğullarının bu ahmakça tekliflerine şu cevabı vermiştir. "Şüphesiz ki sizler, cahil bir topluluksunuz. Allah'ın yüceliğini bilmiyorsunuz. Allah'ın, ortaklardan ve benzerlerden uzak tutulması gerektiğini anlamıyorsunuz. Sizin gördüğünüz bu putlara tapan insanların, içinde bulundukları din, yok olmaya mahkumdur. Yaptıkları ameller boştur. Kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır.Ben size, sizi yaratan ve sizi, zamanınızın âlemine üstün kılan

Allah'tan başka bir ilah mı arayacağım? Elbette ki bu mümkün değildir.

Ebu Vâkid el-Leysî diyor ki:

عن ابى واقد الليثى قال خرجنا مع رسول الله ﷺ قبل حنين فمررنا بسدرة فقلت يا نبى الله اجعل لنا هذه ذات أنواط كما للكفار ذات انواط وكان الكفار يتوطون بسلاحهم بسدرة ويعكفون حولها فقال النبى ﷺ الله أكبر هذا كما قالت بنوا واسرائيل لموسى اجعل لنا الهاً كما لهم آلهة انكم تركبون سنن الذين من قبلكم .

"Biz, Resulullah (s.a.v.) ile beraber Mekke fethinden sonra oradan çıkıp Huneyn'e giderken yolda kâfirlerin, saygı gösterdikleri ve silahlarını üzerine astıkları bir sedir ağacına rastladık. Bu ağaca onlar, "Askılı ağaç" diyorlardı. Daha ileride biz de yeşil ve büyük bir sedir ağacına rastladık. Dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, kâfirlerin o askılı ağacı gibi bize de bir ağaç edin." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.): "Allahuekber, hiç böyle şey olur mu? Bu söz, İsrailoğullarının, Hz. Musa'ya "Ey Musa, bunların nasıl ilahları varsa bize de öyle ilah yap" demelerine benzer. Şüphesiz ki sizler, sizden öncekilerin izini takibediyorsunuz." buyurdu.(67)

Resulullah (s.a.v.) bu Hadis-i Şerifi ile Müslümanları, Allah'a ortak koşmaya sevkedecek bütün tavır ve hareketlerinden sakındırmakta ve bu tür davranışlarda iyi niyetli olmanın fayda veremeyeceğine işaret buyurmaktadır.

وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ وَفٖي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظٖيمٌ ﴿١٤١﴾

141- Ey İsrailoğulları, hatırlayın, hani bir zaman biz size şiddetli azabı tattıran, erkek çocuklarınızı öldürüp, kadınlarınızı sağ bırakan Firavun ailesinden sizi kurtarmıştık. Bunların hepsinde rabbiniz tarafından sizin için büyük bir imtihan vardı.

(67) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 218

* Firavun, İsrailoğullarının doğan çocuklarının erkeklerini öldürtüyor kadınlarını ise sağ bırakıyordu. İsrailoğullarından çıkacak bir erkek çocuğun, büyüyüp saltanatını elinden alacağı korkusuyla böyle bir zulmü uyguluyor ve İsrailoğullarına daha başka türlü işkenceler de yapıyordu. İşte Allah Teâlâ, onların gördükleri bu zulme son verdi. Hz. Musayı onlara Peygamber olarak gönderip, İsrailoğullarını onun vasıtasıyla Mısır'dan çıkararak Firavunun zulmünden kurtardı. Allah Teâlâ işte İsrailoğullarına bu nimeti hatırlatmakta ve bütün bunların bir imtihan olduğunu beyan etmektedir.

وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ
اَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَاَصْلِحْ وَلَا
تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

142- Musaya otuz gece vaadettik. Sonra buna on gece daha ilave ettik. Böylece rabbinin tayin ettiği süre kırk geceye tamamlanmış oldu. Musa, kardeşi Haruna: "Kavmimin başında benim yerime geç, onları ıslah et ve bozguncuların yoluna uyma." dedi.

Biz, Musa ile, bize dua etmesi için, otuz gece ile vaadleştik ve bu otuz geceye on gün daha katarak böylece Musa'nın rabbinin, ona vaadettiği süre kırk güne ulaşıp tamamlandı. Musa'nın, rabbi ile vaadleştiği bu günlerde emredileni yapmak üzere, kavminin yanından ayrılırken kardeşi Haruna: "Ben dönünceye kadar sen benim yerime bunların başına geç. Bunları Allah'a itaat ve ibadete teşvik ederek düzelt, rablerinden başkasına kulluk eden ve rablerine karşı çıkan bozguncuların yoluna uyma." dedi.

* İbn-İ Cüreyc diyor ki: "Allah Teâla bu vaadi Musa'ya, Firavunu helak edip Musa'yı ve İsrailoğullarını kurtarmasından sonra yapmıştır. Allah Teâlâ, Firavunu helak edip Musa'yı ve kavmini boğulmaktan kurtardıktan ve onlara gökten kudret hevlası ve bıldırcın eti gönderdikten sonra Musa'ya, huzuruna varmasını ve kendisiyle görüşmesini emretmiştir. Musa, Rabbi'nin huzuruna gitmeyi kararlaştırınca kavminin üzerine, kardeşi Harunu vekil tayin etmiş ve otuz gün içinde geri döneceğini vaad etmiştir. Bu vaadi, Allah ona emretmemiş o, kendiliğinden böyle bir vaadde bulunmuştur. Otuz gün tamam olup ta Musa geri dönmeyince, Allah düşmanı Samiri, İsrailoğullarını fitneye düşürmeye koyulmuş ve onlara "Musa artık dönmez. Sizin tapacağınız bi ilah edinmeniz daha

uygundur." demiştir. Harun, İsrailoğullarını Samirinin daveti karşısında uyarmış ve Musa'yı beklemelerini söylemiştir. Allah Teâlâ, Hz. Musa ile görüşmeyi on gün daha uzatınca, otuzuncu günden sonra her gün Samiri İsrailoğullarına bu tür telkinlerde bulunmuştur. Harun da, onun her davetinde, Musa'yı beklemelerini söylemiştir. Bu esnada Samiri, İsriloğullarının, suda boğulan Kıptilerden emanet olarak aldıkları süs eşyalarının, kendilerine helal olmayacağı nedeniyle onların, kendisiine verilmesini, Musa gelinceye kadar muhafaza edip geldiğinde ona teslim edeceğini söylemiş, İsrailoğulları da, emanetleri ona teslim etmişlerdir. Samiri, alınan süs eşyalarını bir buzağı şeklinde yapmış, buzağı böğürür hale geldiğine ise İsrailoğullarına şunla söylemiştir: "İşte Musa'nın da sizin de rabbiniz budur. Musa otuzuncu geceden sonra bunu arayıp duruyor, ve rabbinin ne olduğunu unutmuştur."

Mücahid, Hadremi, Abdullah b. Abbas ve Mesruk, bu otuz gecenin zilkade ayı olduğunu, on günün de Zilhicce ayının ilk on günü olduğunu söylemişlerdir.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ اَرِنِي اَنْظُرْ اِلَيْكَ
قَالَ لَنْ تَرٰينِي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ
تَرٰينِي فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا فَلَمَّا اَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

143- Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip rabbi onunla konuşunca Musa şöyle dedi: "Rabbim, bana kendini göster. Sana bakayım." Allah" "Beni göremezsin, fakat şu dağa bak. Eğer o dağ yerinde durabilirse o zaman sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi o dağa tecellî edince onu yerle bir etti. Musa da baygın düştü. Ayılınca şöyle dedi: "Rabbim, seni tenzih ederim. Tevbe ettim sana. Ben, iman edenlerin ilkiyim."

* Hz. Musa, Allah Teâlâ'nın, sonunda kendisiyle konuşacağını vaadettiği kırk günü tamamlayınca, kardeşi Harunu yerine bırakıp Allah ile konuşmak için Tûr dağına gitmiş ve orada Allah Teâlâ kendisiyle konuşmuştur. Kendisini konuşmanın havasına kaptıran. Hz. Musa, Allah Teâla'dan, kendisini göstermesini

istemiştir. Allah Teâlâ da ona cevap vererek: "Sen bu dünya hayatında beni asla göremezsin. Fakat sen şu dağa bak. Eğer o dağ, beni görmeye tahammül edip yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin." demiştir. Allah, dağa görününce onu yele bir etti. Musa da bayılıp yere düştü. Ayılınca dedi ki: "Ey Allah'ım, ben seni, dünyada herhangi bir kimsenin görebileceğinden tenzih ederim. Seni görmek istememden dolayı sana tevbe ederim. Ben, İsrailoğullarından, senin, dünyada görülemeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." dedi.

Bu âyetin izahında, İbn-i İshak'ın şunları rivayet ettiği zikredilmiştir. "Musa, Harun'u, İsrailoğullarının başına bırakıp ona "Ben acele olarak rabbime gidiyorum. Kavmimin başında benim halifem ol ve bozguncuların yoluna uyma." demiş, sonra rabbiyle görüşmek üzere acele olarak yola çıkmış, Harun da, Samiri'nin de içlerinde bulunduğu İsrailoğullarıyla birlikte Musa'nın arkasından yollarına devam etmişlerdir. Allah, Musa ile konuşunca, Musa, onu görebileceğine de ümütlenmiş ve rabbinden, kendisine görünmesini kendisinin de ona bakmasını istemiştir. Allah: "Sen beni asla göremezsin. Fakat dağa bak. Şayet o, yerinde durabilirse sen de yakından beni görebilirsin" buyurmuştur.

İbn-i İshak, sözlerine devamla diyorki: "İşte, Allah Teâlâ'nın kitabında Musa'nın, Rabbini görmeyi istemesine dair bize ulaşan bilgiler bunlardır. Ancak kitap ehli ve Tevrat'a iman edenler bu olayın uzun hikayesi ve geniş açıklaması olduğunu söylemektedirrler. Kitap ehli'nin hadislerini bilen önceki âlimlerden bazıları, Musa'nın, rabbini görmeyi istemesi olayının kitap ehli'nin izahlarında şu şekilde olduğunu söylemişlerdir: "Musa rabbiyle karşılaşmak için hem vücudunu hem elbisesini temizliyor ve oruç tutuyordu. Sina dağına varınca, Allah bulutların içinde ona yaklaştı. Musa, Allah ile konuştu; ona yalvararak ve mahzun bir şekilde ağlayarak , Onu tesbih etti. Ona hamd etti, onu uluIadı ve onu takdis etti. Sonra, Allah'ı şu şekilde övdü:"Rabbim ne yücesin. Bütün yaptıkların ne kadar yücedir. Senden önce hiçbir şeyin olmayışı, senin tek ve kahhar oluşun, arşı'nın, azametinin altında senin için tutuşturulmuş bir ateş oluşu, onun çevresini nurdan surlar'la kuşatman senin azametindendir. Ey rabbim, sen ne yücesin, mülkün ne kadar büyük! Kendinle meleklerinin arasında beş yüz yıllık mesafe var ettin. Ey rabbim sen ne yücesin! Saltanatında mülkün ne büyük. Sen, göklerde veya yeryüzünde yahut denizdeki orduların hakkında bir şeyi yerine getirmek istediğinde, yarattıklarından hiçbirkimsenin görmediği, ancak senin gördüğün bir rüzgarı gönderirsin de dilersen o rüzgar, peygamberlerinden dildediğinin içine girer. Peygamberler de o emrini kullarından, senin dilediğine tebliğ ederler. Meleklerin'den hiçbiri, senin azametine, senin arşına güç yetiremez ve senin sesini dinleyemez. Sen bana lütufta buludun. Sen bana lütfunu çok büyük yaptın. Bana en büyük iyiliği yaptın. Sen beni, yeryüzü ümmetleri arasında ve meleklerin katında yücelttin. Bana sesini duyurdun, kelamını sarfettin. Hikmetini verdin. Nimetlerini saymaya kalkışacak olsam sayamam. Şükretmek

karşısında gücüm yetmez. Ey rabbim, Firavuna karşı sana yalvardım. Büyük mucizelerle ve dehşetli bir cezalandırmayla bana yardım ettin. Elimde bulunan asâmı denize vurdum. Deniz benim için ve benimle birlikte bulunanlar için yarıldı. Deniz parçlandığındada sana dua ettim. Senin ve benim düşmanımı orada boğdun. Kendim için ve ümmetim için senden su istedim elimde bulunan asamı taşa vurdum. Beni ve ümmetimi, o taştan çıkan su ile suladın. Senden ümmetim için kendilerinden önce hiçbir kimse'nin yemediği yiyecekler istedim. Bana doğu ve batı taraflarından sana dua etmemi istedin. Doğudan sana yalvardım. Sen onlara doğu tarafından kudret helvası verdin. Onlara batılarından ve deniz yönünden bıldırcınlar gönderdin. Sıcaktan sana şikayet ettim. Sana yalvardım. Sen onları bulutlarla gölgelendirdin.Ben senin nimetlerini sayıp hesap etmeye güç yetiremem. Onlara karşı şükretmeye kalkışsam gücüm yetmez. Bugün de sana, arzulayarak, isteyerek, dilenerek ve yalvararak geldim ki, benim dışımdakilere vermediğini bana veresin. Ey azamet, izzet ve saltanat sahibi rabbim, ben senden, seni görmem için bana görünmeni diliyor ve istiyorum. Zira ben, yarattıklarından hiçbir kimsenin görmediği yüzünü görmeye âşık oldum."

Aziz olan Allah ona dedi ki: "Ey imran oğlu, ne söylediğinin farkında mısın? Sen öyle bir şey konuştun ki o, bütün yaratıklardan daha büyük bir söz! Hiçbir kimse beni görüpte sağ kalmaz. Göklerde donattığım yerler yok mu? Onlar, benim azametimi taşımaktan âcizdirler. Yeryüzünde donattığım yerler yok mu? Onlar da benim ordularımı kuşatmaktan âcîzdirler. Ben tek bir yerde değilim ki bana bakan bir göze görüneyim."

Musa dedi ki: "Ey rabbim, seni görüp ölmem, seni hiç görmemiş ve hiç yaşamamış olmamdan daha sevimlidir."

İzzet sahibi olan rab da buyurdu ki: "Ey İmran oğlu, Sen öyle bir söz seyledin ki, bu bütün yaratıklardan daha büyüktür. Beni gören hiçbir kimse yaşamaz."

Musa dedi ki: "Rabbim, bana olan nimetlerini tamamla, bana olan lütfunu tamamla,·senden istemiş olduğum bu iyiliğini bana tamamla. Benim senden istediğim, seni görüp öldürülmem değildir. Fakat ben, seni görüp kalbimin mutmain olmasını istiyorum."

Rab buyurdu ki: "Ey İmran oğlu, beni gören hiçbir kimse sağ kalmaz." Musa da dedi ki: "Rabbim, bana olan nimetlerini tamamla, buna olan lütfunu tamamla, bana olan ihsanını tamamla. Ben senden, seni görüp arkasından öldürülmemi isteme hakkına sahip değilim. Fakat senden istediğim, benim için hayattan daha sevimlidir." Yarattıklarına merhamet eden rahman da buyurdu ki: Sen istedin, ben de sana istediğini verdim. "Eğer bana bakmaya gücün yeterse git iki levha al sonra o dağın başındaki en büyük taşı bul. "Ey İmran oğlu, çünkü onun

arkasında ve altında ancak senin oturabileceğin kadar dar bir yer bulunmaktadır. Sonra bana bak. Ben, azı ve çoğu ile, ordularımla birlikte sana ineceğim."

Musa rabbi'nin emrettiklerini yaptı. İki levha yonttu. Onlarla birlikte dağa çıktı. Taşın üzerine oturdu. Oraya tam yerleşince Allah, dünya semasında olan ordularına emretti; Onlara "Göğsünüzü dağın çevresine dayayın" dedi. Ordular rab'ın söylediğini işittiler, emrini yerine getirdiler. Sonra Allah Musa'ya her yandan dört fersah uzaklıktan bulunan dağın eteğine yıldırımlar, karanlıklar ve dumanlar gönderdi. Sonra Allah dünya semasındaki meleklerine emretti ki, Musa'nın yanından geçsinler. Melekler, Musa'nın önünden geçit yaptılar. Onun yanından, bülbül kuşları gibi geçip gittiler. Ağızlarından takdis ve tesbih sesleri yüsleyiyordu. Sesleri, şiddetli gök gürültüsüne benziyordu. Bunun üzerine İmran oğlu Musa dedi ki:"Ey rabbim, benim buna ihtiyacım yoktu. Benim gözlerim bir şey görmüyor. Onların görmesi rabbimin meleklerinin üzerine yayılmış olan nurun ışığından dolayı kayboldu." Sonra Allah, ikinci semadaki meleklerine "Musanın üzerine inin ve onun önünden geçit yapın." diye emretti. Melekler, arslanlar şeklinde indiler. Onların tesbih ve takdis eden yüksek sesleri vardı. Zayıf kul, İmran oğlu Musa, gördüğü ve işittiği şeylerden müthiş korktu. Başında ve derisinde bulunan bütün tüyler ürperdi ve sonra şöyle dedi: "Ey rabbim sana sorduğum sorudan pişman oldum. İçinde bulunduğum bu yerden beni kurtaracak herhengi bir şey var mı?" diye seslendi. Meleklerin en üstünü ve başkanları olan dedi ki: "Ey Musa, istediğin şey için sabret. Senin gördüğün çok şeyin azı'dır." Sonra Allah, üçüncü sema meleklerine dedi ki: "Musa'nın yanına inin. Onun önünde geçit yapın." Melekler kartallar gibi, yönelip geldiler. Onların, dehşetli hamurtuları, titremeleri ve kükremeleri vardı. Ağızlarından tesbih ve takdisler, büyük bir orduunun kükremesi gibi veya bir ateşin alevi gibi çıkıyordu. Musa bunu görünce iyice korktu. Kendisinden ümidini kesti ve kötü tahminler yürütmeye başladı. Hayatımdan ümidini kesti. Meleklerin en üstünü ve başkanı dedi ki: "Ey İmran oğlu, yerinde dur ki, sabırsızlıkla görmek istediğini görebilesin." Sonra Allah, dördüncü semadaki meleklere "Aşağı inin, İmranoğlu Musa'nın önünde geçit yapın" diye emretti. Onlar, Musa'nın yanına geldiler. Onlar, daha önce yanından geçtiklerinin hiçbirine benzemiyorlardı. Renkleri ateş rengiydi. Diğer tarafları ise beyaz Kar'a benziyordu. Tesbih ve takdis eden sesleri çok yüksekti. Daha önce yanından geçtiklerinin sesleri, onlarınkine yaklaşamazdı. Bunun üzerine, Musa'nın iki dizi birbirine vurmaya başladı. Kalbi titredi, ağlaması şiddetlendi. Yine meleklerin en üstünü ve başkanları ona dedi ki: "Ey İmran oğlu, istediğin şey için sabret. Çok şeyden daha azını gördün.Sonra Allah, beşinci semadaki meleklere: "Musa'nın yanına inin ve önünden geçit yapın." buyurdu. Onlar, onun yanına indiler. Renkleri yedi çeşitti Musa onlara bir kere bile bakamadı. Onlar gibissini hiç görmemiş ve onlarınki gibi hiçbir ses de işitmemişti. Musa'nın içi korkuyla doldu. Üzüntüsü iyice arttı. Ağlaması git-

likçe çoğaldı. Yine ona meleklerinen üstünü ve başkanları dedi ki: "Ey İmran oğlu, yerinde dur ki, sabırsızlıkla görmek istediğin şeyi görebilesin." Sonra Allah, altınca sema meleklerine: "Beni görmek isteyen kulun İmranoğlu Musa'nın yanına inin. Onun önünde geçit yapın." diye emretti. Onlar da indiler. Herbir meleğin elinde uzun bir hurma ağacı kadar ateş vardı. Ateş ışığı, güneşinkinden daha güçlüydü. Meleklerin elbiseleri ateşlerin alevleri gibiydi. Onlar, Allah'ı tesbih ve takdis ettikleri zaman yanlarında bulunan, göklerin diğer meleklerin onlara katılıyor ve hep birlikte çok yüksek bir sesle Allah' şöyle tesbih ediyorlardı: سبوح قدوس رب العزة ابدا لا يموت ....

"Biz, Allah'ı tesbih eder ve arındırırız. O, güç sahibi ve her şeye galip olan rab'dır. O hiç ölmeyecektir." Bu meleklerin herbirinin kafasında dörder tane yüz bulunuyordu. Musa bunları görünce onların tesbihleri esnasında sesini yükseltiyor ve onlarla birlikte Allah'ı tesbih ediyordu. Ağlayarak şöyle diyordu. "Ey rabbim, beni hatırla. Kulunu unutma. Bilmiyorum, ben içinde bulunduğum bu durumdan kurtulabilecek miyim, kurtulamıyacak mıyım? Buradan çıkacak olsam yanarım, duracak olsam ölürüm." Bunun üzerine meleklerin büyüğü ve başkanı ona "Ey İmran oğlu, içinin dolması, kalbinin kupması ve ağlamanın dehşetlenmesine az bir zaman kaldı. Ey İmranoğlu, neyi görmek için oturduysan onun için sabret" dedi. Musa'nın, üzerinde bulunduğu dağ, büyük bir dağ idi. Allah o dağa, Arş'ını yüklenmesini emretti ve sonra buyurdu ki: "Benimle kulumun yanından geçin ki o beni görsün. O, çok şeyden az bir şey gördü." Bunun üzerine, rabbinin azametinden dağ yanıldı. Rahman'ın arşının ışığı Musa'nın dağını kapladı. Bütün göklerin melekleri, seslerini yükseltti. Dağ sarsıldı ve yerle bir oldu. Zayıf kul, İmran oğlu Musa ise, ruhu bedeninden ayrılmış olarak yüzükoyun düştü. Allah ona, merhametiyle tekrar hayat verdi. Onu rahmetiyle kapladı. Üzerine düşen taşı kaldırdı. Onu, Musa'nın yanmaması için bir kubbe haline getirdi. Cebrail onu, anne'nin yere düşen bir bebeği tutup kaldırması gibi tutup kaldırdı. Musa, Allah'ı tesbih ederek ayağa kalktı. O sırada şöyle diyordu. "Senin, benim rabbim olduğuna iman ettim. Seni gören herhangi bir kimsenin sağ kalmayacağını tasdik ettim. Senin meleklerini görenin kalbi yerinden kopar. Ey rabbim, ne büyüksün! Meleklerin ne büyük! Sen, rablerin rabbi, ilahların ilahı ve hükümdarların hükümdarısın. Nezdinde bulunan ordularına emredersin. Onlar sana itaat ederler, göklere ve orada bulunanlara emredersin. Sana itaat ederler, emrine itaat etmekten geri durmazlar. Hiçbir şey sana denk değildir. Hiçbir şey sana karşı gelemez. Rabbim sana tevbe ettim. Ortağı olmayan Allah'a hamdolsun. Ey âlemlerin rabbi, sen ne büyüksün, ne yücesin!.."

Âyet-i kerime'de geçen ve "Yerle bir olma" diye tercüme edilen (دكا) kelimesi iki şekilde okunmuştur. Medine ve Basra kurralarının tümü bu kelimeyi (دكا) şeklinde okumuşlardır. Bunun manası parçalamak, ufalamak ve yerle bir etmek" demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bu kelime şu âyetlerde bu

manada kullanılmıştır. "Hayır, böyle yapmayın. Yeryüzü yıkılıp dümdüz olduğu zaman..."(68) "Yer ve dağlar, yeyrlerinden kaldırılıp tek bir çarpışla darmadağın edildiği zaman..."(69)

Kûfe kurralarının çoğunluğu ise bu kelimeyi (دَكَّاءَ) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat İkrime'den rivayet edilmiştir. Bu kıraata göre bu kelimenin manası "Silinip gitmek ve içeri geçmek"tir. Taberi bu kıraat şeklini tercih etmiştir. Zira, Resulhullah'tan gelen bir hadis-i şerifte, Hz. Musa'nın, üzerinde bulunduğu dağın, yerin dibine gömüldüğü beyan edilmiştir ki bu k ıraat şekli de bu manaya uygundur.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Baygın düştü" diye tercüme edilen (صَعِقًا) kelimesi, Süd'di Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd tarafından bu manada tefsir edilmiş, Katade ve İbn-i Cüreyc tarafından ise, "Ölüp düştü" şeklinde izah edilmiştir. Bu izaha göre Hz. Musa ölmüş ve tekrar dirilmiştir.

Âyet-i Kerime'nin sonunda, Hz. Musa'nın, "Ben, iman edenlerin ilki'yim" dediği rivayet edilmektedir. Bu ifadeden maksat, Ebul Âiye, Rebi' b. Enes ve Abdullah b. Abbas'a göre şudur. "Ey rabbim, ben, kıyamet gününe kadar hiçbir kimsenin seni göremeyeceğine dair iman edenlerin ilki'yim." Yine Abdullah b. Abbas ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe bu ifadeden maksat şudur: "Ey rabbim, ben, İsrailoğullarının sana iman edenlerinin ilkiyim."

Taberi, birinci görüşü tercih etmiştir. Çünkü İsrailoğullarından, Hz. Musa'dan önce de Peygamberler ve iman edenler bulunmuştur. Hz. Musa İsrailoğullarının iman edenlerinin ilki değildir. O halde bu ifadeden maksat, "Ben senin, dünyada görülemeyeceğine iman edenlerin ilkiyim." demektir.

قَالَ يَا مُوسٰى اِنّ۪ي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٤﴾

144- Allah şöyle dedi: "Ey Musa, seni, sana vahyettiğim şeylerle ve seninle konuşmamla insanlar arasında üstün kıldım. O halde sana verdiklerimi al ve şükredenlerden ol."

Ey Musa, ben seni Peygamber seçmek ve seninle konuşmakla, zamanının insanlarından üstün kıldım. Sana verdiğim şeriatı al, tatbik et. Ve bütün bu nimetlerime karşı bana şükredenlerden ol..

(68) Fecr suresi, 89/21
(69) Hâkka suresi, 69/14

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

145- Musaya levhalarda herşeyden bir göğüt ve herşeyin tafsilatını yazdık. "Onlara sıkıca sarıl. Kavmine de emret, en güzel hükümlerini alsınlar. Size ilerde o fâsıkların yurdunu göstereceğim." dedik.

* Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, Hz. Musa'ya levhalar verdiğini ve bu levhalarında kavmine öğüt olma, helâl ve haramı açıklama bakımından gereken bütün hükümlerin bulunduğunu beyan etmekte, Musa'ya, bu levhalarda bulunan hükümlere sıkıca sarılmasını, kavmine de bu levhalardaki hükümlerin en güzeliyle amel etmelerini öğütlemesin emretmektedir.

Bu levhaların sayısı, neden yapıldıkları, üzerlerinde yazılı olan şeylerin neler olduğu ve bunların şekil ve ebadlarının nasıl olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Sayılarının on veya yedi yahut iki olduğu söylenmiş yapıldıkları maddenin ise zümrüt veya yeşil zebercet yahut kırmızı yâkut veya gökten inen bir ağaç veya Hz. Musa'nın, yontarak meydana getirdiği taşlar olduğu söylemiş, ebadlarının ise yedi arşın olduğu ifade edilmiştir. Levhaların üzerinde yazılı olan hükümlerin ise bir kısım âlimlere göre, Tevrat gönderilmeden önce ve Tevratın haricinde olan bazı hükümler olduğu söylenmiştir.

Vehb b. Münebbihe göre ise levhalarda yazılı olan hükümler, "Gökler ve yer sakinlerinden hiçbirini bana ortak koşma. Çünkü onların hepsi benim yaratıklarımdır. Yalan yere benim adım ile yemin etme. Zira kim yalan yere benimle yemin edecek olursa ben onu arındırmam. Annene babana saygı göster" hükümleridir.

Bazı âlimlere göre ise Levhalar, Tevratın içindeki hükümleri taşıyan belgelerdir. Ancak bu hususta kesin bir nass bulunmadığı için bu görüşlerden herhangibirini tercih etmek mükün olmamıştır.

Âyet-i Kerime'de geçen ve Hz. Musa'ya gösterileceği vaadedilen "Fâsıklar diyarının" ise bazılarına göre Şam toprakları olduğu zikredilmekte bazılarına göre ise bu toprakların, Mısır diyarı olduğu ve Firavunun helak olma-

sından sonra oranın nasıl harap olduğunun gösterileceği beyan edilmektedir.

Taberiye göre ise, gösterilecek olan "Fâsıklar yurdu", âhiretteki cehennemdir. Allah Teâlâ, kendisine isyan edenleri tehdit ederek, Hz. Musa'ya, âhirette fâsıkların halinin ne olacağını ve onların, kendileri için hazırlanan ateşe nasıl konacaklarını bildirmektedir.

"Tevrat'ın en güzel hükümlerinden" maksat ise, tercihli olan hükümlerden takvaya daha yakın olanını seçmeleri emirleri tutup yasaklardan kaçmaladır.

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِن يَرَوْا
كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا
وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا
عَنْهَا غَافِلِينَ (146)

146- Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar, her âyeti görseler yine ona iman etmezler. Doğru yolu gördükleri zaman onu kendilerine yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu gördüklerinde onu kendilerine yol edinirler. Bunun sebebi ise, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmalarıdır.

Yeryüzünde haksız yere böbürlenerek bana itaat etmeyenleri gururlanmalarının cezası olarak, yüceliğimi gösteren delillerimi anlamaktan mahrum edeceğim. Onlar, ibret alıp düşünmeyeceklerdir. Onlar, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren herhangi bir delil ve alâmeti gördükleri zaman ona inanmayacaklar ona "Bu bir sihirdir." veya "Efsanedir" şeklinde iftiralarda bulunacaklardır. Onlar, doğru yolu gördüklerinde onu takibetmeyecekler, sapıklık ve bozgunculuk yolunu gördüklerinde ise ona sahip çıkıp onu takibedeceklerdir.

Bizim, onları, âyetlerimizi düşünüp ibret almalarından mahrum etmemiz, âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlara kayıtsız kalmalarındandır.

* Âyet- kerime'de geçen ve "Âyetlerimden uzaklaştıracağım" diye tercüme edilen (سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ) ifadesi, iki şekilde izah edilmiştir.

İbn-i Uyeyne'ye göre bu ifadenin mânâsı şöyledir. "Yeryüzünde haksız yere böbürlenen kâfirlerin kalbinden Kur'ân'ı anlama kabiliyetini çekip olacağım ve onları, ayetlerimi anlamaktan uzaklaştıracağım. Çünkü onların, iman et-

meyecekleri kesindir. Buna göre âyet, Resulullah dönemindeki ve günümüzdeki kafirlere hitabetmektedir.

İbn-i Cüryc ise bu ifadenin şu manayı içerdiğini zikretmiştir. "Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri gerçekleri gösteren delillerden öğüt ve ibret almaktan uzaklaştıracağım. Onlar, göklerin ve yerin yaratılışındaki delillerden ve onlardan bulunan çeşitli alemetlerden uzak kalacaklar, düşünüp ibret almayacaklardır." Bu izaha göre âyet, bütün kafirlere hitabetmektedir.

Taberi bu son görüşün,âyetin genel ifadesine uygun olması hasebiyle daha evla olduğunu söylemiştir. Çünkü Allah Teâlâ, kullarına emrettiği ibadetlerin hak olduğunu gösteren, kendisinin birliğini ve âdil olduğunu ortaya koyan delil ve alametlerini, yeryüzünde haksız yere böbürlenenlerden uzaklaştıracağını, onların artık iman etmeyeceklerini beyan etmiştir. Elbetteki, gökler, yer ve bütün yarattıklar, Alllah'ın, bu türden olan delillerindendir. Kur'an-ı Kerim de bu delillerden biridir. İmam etmeyecekleri kesinleşen kâfirler, bunların hiç birinden ibret olmazlar.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ

إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

147- Âyetlerimizi ve âhiret gününe kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa gitmiştir. Onlar, yaptıklarından başka şeyle mi cezalandırılacaklardır?

Yeryüzünde haksız yere böbürlenenlerin ve Allah'ın delillerini ve âyetlerini yalanlayanların, öldükten sonra kıyamet gününde dirilip Allah'ın huzurunda varılacağını inkâr edenlerin amelleri boşa gitmiştir. Çünkü onlar, Allah'tan başkası için amel işlemişler, kendilerini, Allah'ın razı olmadığı şeylerle yormuşlar, böyece amelleri, aleyhlerine bir vebal olmuştur. Bu gibi insanlar, yaptıkarı amellerin karşılığı olan şeyler dışında başka şeylerle mi cezalandırılacaklardır? Hayır, onların amelleri, Allah'a ittat değil şeyytana itaat idi. Karşılığı da çevresi surlarla çevrilmiş olan cehennemdir.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا

أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾

148- Musa rabbine dua etmek için gittikten sonra kavmi, ziynet eşyasından, böğürür gibi ses çıkaran bir buzağı heykeli ilah edindi. O buzağının kendileriyle konuşmadığını ve onlara doğru yola sevk etmediğini görmüyorlar mıydı? Onlar, buzağıyı ilah edinmekle zalimler oldular.

Musa Rabbi'nin kendisine verdiği vaadi yerine getirmesi ve ona münacaat'ta bulunması için kavmi olan İsrailoğullarını bırakıp Tur dağına gittikten sonra kavmi, Masır Kiptilerinden emanet olarak aldıkları zinet eşyalarını Samiriye vermişler o d abunları böğüren bir buzağı haline getirmiş ve İsrailoğulları'nın ilahları'nın bu olduğunu ve onların buna tapmaları gerektiği söylemiş onlar'da bunu ilah edinmişlerdir. Süs eşyalarından meydana getirilen bu buzağıyı ilah edinen İsrailoğulları hiç görmüyorlar mıydıki, bu buzağı onlarla konuşmuyor onlara herhangi bir yol göstermiyor? Bu durum hakkıyle kendisine külluk edilen bir ilah'a yakışmayan bir sıfattır. Hakiki olan ilah'ın sıfatı peygamberlerine konuşması yaratıklarını hayra iletmesi onlara helaka sürükleyici yolları yasaklamasıdır.

İsrailoğulları hiçbir şey konuşmayan ve hiç bir yol gösteremeyen bir buzağıyı ilah edinmekle kentilerine zulmetmişlerdir.

* Hz. Musa Cenab-ı Hak ile konuşmak için Tûr dağına gidince geride kalan İsrailoğulları'nın içinden "Sâmirî" adında birisi, İsrailoğullarının, Mısırdan çıkarken, bayram gününü kutlamak gerekçesiyle, Mısır kıptîlerinden emanet olarak aldıkları mücevheratı toplayıp ateşe attı. Onları eriterek, buzağı şeklinde, böğürür gibi ses çıkaran bir heykel yaptı. Ve İsrailoğullarına: "İşte sizin de Musa'nın da ilahı budur." diyerek ona tapmaya teşvik etti. Allah Teâlâ Hz. Musa ile konuşurken ona, kavminin, samirhi tarafından saptırıldığını haber verdi. Musa kavmine dönünce onlara çok kızdı. Karedeşi Harunu ser bir şekilde hesaba çekti. Bundan sonra Allah Teâlâ, buzağıya tapanların ancak birbirlerini öldürerek tevbe edebileceklerini bildirdi. Onlar da birbirlerini öldürdüler. Sağ kalanlar ise tevbe etmiş sayıldılar.(70)

İsrailoğullarının bu davranışları ne kadar gariptir. Kendilerini Firavunun zulmünden kurtaran ve herşeye gücünün yettiğini iyi bildikleri Allah'ı bırakıp, şeklen buzağıya benzeyen cansız bir varlığa, sırf buzağı gibi ses çıkardığı için tapmışlar ve neticede birbirlerini öldürmek gibi en çetin bir azaba uğratılmışlardır.

(70) Bkz. Tâhâ suresi, âyet: 96

وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا
رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

149- Pişman olup saptıklarını görünce: "Yemin olsun ki eğer rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa muhakkak hüsrana uğrayanlardan oluruz." dediler.

Buzağıya tapan İsrailoğullaı, Musa Konuştuktan sonra geri dönüp kendilerini uyarması onların da Musa'nın verdiği hükmü, kabul etmeleri üzerine buzağıya tapma davranışlarından pişman olmuşlar doğru yoldan ayrıldıklarını Allah'ın dininden çıktıklarını ve rab'lerini inkâ ettiklerini görmüşler, bu defa Allah'a yönelip tövbe ederek şöyle demişlerdir. "Yemin olsun ki: "Eğer rabbimiz bize merhamet etmez, ve bizi bağışlamazsa bizler mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz."

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ
أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ
اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

150- Musa, kavmine kızgın ve üzgün olarak dönünce şöyle dedi: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız. Rabbiinizi emrini beklemeyip acele mi ettiniz?" Levhaları yere attı ve kardeşinin başından tutup kendisine doğru çekmeye başladı. Bunun üzerine kardeşi Harun şöyle dedi: "Ey anamın oğlu bu kavim beni küçümsedi, neredeyse beni öldürüyorlardı. Bana düşmanları güldürecek şekilde davranma, beni bu zalim kavimle lbir tutma."

* Hz. Musa Tûr dağında Allah Teâlâ ile konuştuktan sonra geri döndüğünde çok kızgın ve çok üzgündü. Buzağıya tapan kavmini kınayarak: "Ben siz-

den ayrıldıktan sonra ne kötü işler yaptınız. Rabbinizin emrini beklemeyip neden acele attiniz? Peygamberinizin Tûr dağından dönmesini neden beklemediniz?" dedi. Buzağıya tapmalarından dolayı kavmine olan kızgınlığı yüzünden, Tûr dağından getirdiği öğüt ve hükümlerle dolu levhaları yere attı. Kardeşi Harun'un vazifesini yapmadığından kuşkulanarak, saçlarından ve sakalından tutup kendisine doğru çekmeye başladı. Harun aleyhisselam, olayda kusuru olmadığını ortaya koyarak ve Hz. Musa'nın şefkat hislerine hitab ederek şöyle dedi: "Ey annemin oğlu, buzağıya tapan bu insanlar beni küçümsediler ve sözümü dinlemediler. Az kalsın beni öldürüyorlardı. Bana bu şekilde davranarak düşmanları sevindirme. Beni, Allah'ı bırakıp buzağıya tapan bu zalimler güruhundan sayma."

Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın, levhaları elinden attığı zikredilmektedir. O levhaları atmasının sebebi hususunda iki görüş zikredilmektedir.

a- Abdullah b. Abbas Suddi ve İbn-i İshaka göre, Hz. Musa'nın levhaları elinden atmasının sebebi, kavminin, Allah'ı bırakıp buzağıya topmalarına kızmasıdır.

b- Katadeye göre ise, onları atmasının sebebi, onların içinde, İsrailoğullarının dışındaki bir ümmetin (Muhammed ümmettinin) İsrailoğullarından daha üstün olduklarını belirten bir kısım sıfatların mevcut oluşudur. Bu hususta Katade diyor ki: "Musa levhaları aldı ve dedi ki: "Ey rabbim, ben bunlarda, insanlar için ortaya çıkarılmış, iyiliği emreden ve kötülüğe mani olan en hayırlı bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." Allah da buyurdu ki: "Bu ümmet Ahmedin (Muhammedin) ümmetidir." Musa: "Ey rabbim, ben, levhalarda, en son yaratalacak ve önce cennete girecek olan bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "O, Ahmedin (Muhammed'in) ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben, levhalarda, mukaddes kitaplarını ezberleyip, ezberden okuyan bir ümmetin geleceğini gördüm. Bundan önceki ümmetlerse, kitaplarını yüzünden okuyorlar, kapattıklarında ise ondan ezbere bir şey bilmiyorlardı. Sen onları, benim ümmetim kıl." dedi. Allah Teâlâ'da buyurdu ki: "Bu ümmet Ahmed'in ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben levhalarda, önceki kitaplara da, en son gelen kitaba da iman eden, sapıklığın bütün çeşitlerine karşı savaşan, hatta yalancı, kör Deccala karşı dahi savaşacak olan bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "Bu ümmet Ahmed'in ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben levhalarda, sadakalarını kendileri yiyen, bununla birlikte sadakalarından mükâfaat kazanan bir ümmetin geleceğini gördüm. Halbuki bunlardan önceki ümmetler, bir sadaka verdiklerinde eğer o kabul edilirse Allah bir ateş gönderip onu yakardı. Eğer kabul edilmezse sadaka sahibi onu bırakırdı, kuşlar ve yırtıcı hayvanlar yerdi. Rabbim, sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "Bu

ümmet Ahmed'in ümmetidir." dedi. Musa: "Rabbim ben levhalarda, içlerinden biri bir iyilik yapmayı ister de sonra da yapamayacak olursa, onun için bir sevap yazılan, şayet yapacak olursa yedi yüz'e kadar artabilme ihtimaliyle on sevap yazılan bir ümmet'in geleceğini gördüm. Rabbim, sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da buyurdu ki: "Bu ümmed, Ahmed'in ümmetidir." Musa: "Rabbim, ben levhalarda, içlerinden biri bir kötülük yapmak ister de yapamazsa aleyhine herhangi bir günah yazılmayan, şayet yaparsa tek bir günah yazılan bir ümmetin geleceğini gördüm. Ey rabbim, Sen bunları benim ümmetim kıl." dedi. Alah da: "Bu Ahmed'in ümmetidir." buyurdu. Musa: "Rabbim, ben levhalarda, emirleri kabul eden ve duaları kabul edilen bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah: "O, Ahmed'in ümmetidir." buyurdu. Musa: "Rabbim, ben levhalarda, başkalarına şefaat eden ve kendilerine şefaat olunan bir ümmetin geleceğini gördüm. Sen onları benim ümmetim kıl." dedi. Allah da: "Bu Ahmed'in ümmetidir." buyurdu. Sonra Musa (a.s.) levhaları attı ve dedi ki: "Ey Allah'ım sen beni de Ahmed'in ümmetinden kıl." Allah da, Peygamberi Musa (a.s.)'a herhangi bir Peygamber'e vermediği iki meziyeti verdi. Birincisi şu âyette beyan edilendir. "Ey Musa seni, vahyettiğim şeylerle ve seninle konuşmamla insanlardan üstün kıldım."(71) Bunun üzerine Hz. Musa razı oldu. Sonra Allah ona ikincisi de şu hayette beyan edilendir: "Musa'nın kavmi arasında hak ile doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti sağlayan bir topluluk ta vardır."(72) Bu meziyetten sonra Hz. Musa iyice razı oldu.

Taberi Hz. Musa'nın; levhaları atma sebebinin kavminin, buzağıya tapmasından dolayı kızması olduğunu söyleyen görüşün daha tercihe şayan olduğunu zira, âyet-i kerime'nin bunu ifade ettiğini söylemiştir. Ayrıca birçok sahabi ve tabiinden rivayet edildiği gibi, Allah Teâlâ Tevratı Musa için yazdırırken Musa, kalemlerin gıcırtılarını işitiyormuş. Bu itibarla Tevrata ne yazıldığını biliyordu. Sonradan onun içindeki hükümlerin başka ümmetlere ait olduğunu anlayarak Tevratı birtarafa bırakmasına gerek yoktu.

Ayet-i kerime'de zikredilen levhaların mahiyeti hakkında, daha önce de zikredildiği gibi çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım âlemlere göre bunlar, cennetten getirilen zeberced ve yeşil zümrütlerdi. Diğer bazılarına göre yakut idi. Başka bir kısım alimlere göre ise "Berdi" denen bitkinin yaprağıydı. (Eskiden insanlar, bu bitkinin yapraklarına yazı yazıyorlardı.)

Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın kardeşi Harun'un başını tutup kendisine doğru çektiği zikredilmektedir. Bunun sebebi, Hz. Harun'un İsrailoğullarıyla birlikte Hz. Musa'nın bıraktığı yerde beklemesi ve Musa'nın arkasından gitmemesidir. Musa (a.s.) bu halini görünce ona: "Ey Harun bunların saptıklarını gör-

(71) A'raf suresi, 7/144
(72) A'raf suresi, 7/159

düğünde bana tâbi olmana engel neydi, emrime karşı mı geldin?" dedi.(73) "Harun, mazeretini beyan ederek Musaya: "Ey anamın oğlu, sakalımı ve başımı tutma, Doğrusu ben, "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın. Sözümü dinlemedin." diyeceğinden korktum." dedi.(74) ve "Ey anneminoğlu bu kavmi beni küçümsedi. Nerdeyse beni öldürüyorlardı. Bana düşmanları güldürecek şekilde davranma, beni bu zalim kavmimle bir tutma" dedi.

Hz. Harun'un, Hz. Musa'nın anne baba bir öz kardeşi olmasına rağmen ona "Ey babamın oğlu" demeyip, "Ey annemin oğlu" demesinin sebebi, Hz. Musa'nın, merhamet hislerini celbetmek istemesidir.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

151- Musa şöyle vardı: "Rabbim, ben ve kardeşimi affet. Bizi rahmetine garket. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin.

Musa'ya, kardeşinin mazur olduğu ve vazifesinde kusur işlemediği belli olunca Musa, rabbine yalvararak: "Rabbim, sen benim kardeşime yaptığın şeylerden dolayı beni affet. Kardeşimin de geçmişteki kusurlarını affet. Bizi rahmetine girdir. Çünkü sen, kullarına karşı, her merhamet edenden daha çok merhametlisin.." dedi.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

152- Buzağıyı ilah edinenlere, şüphesiz rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da zillet erişecektir. İşte biz, iftira edenleri böyle cezalandırırız.

* İsrailoğullarının daha dünyadayken kendilerine ulaşan Allah'ın gazabı, onların birbirlerini öldürmeleridir. Onların tevbelerinin kabul edilmesi ancak bu şekilde mümkündü. Tabi bu da onlar için Allah4ın bir gazabı idi.

(73) Tâhâ suresi, 20/92, 93
(74) Tâhâ suresi, 20/94

Şu âyet de bu hususa işaret etmektedir: "Bir zaman Musa, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, buzağıyı ilah edinmekle şüphesiz kendinize zulmettiniz. O halde yaratanınıza tevbe edin ve birbirinizi öldürün. Yaratanınız katında bu, sizin için daha hayırlıdır."(75)

İsrailoğullarının zillete düşürülmesi ise, onların, ülkelerinden kovulmaları ve yabancı diyarlarda dolaşıp durmalarıdır.

Ayrıca, buzağı heykelini yapan Samiri, lanete uğramış ve cemiyet dışına atılmıştır. Hiçbir insanla irtibat kuramayıp vahşi hayvanlarla yaşamak zorıda kalmıştır.

Rivayet edildiğine göre samiri cüzzam hastalığına yakalanmış ve cüzzamlılar vadisinde ölmüştür.

Diğer bir âyet-i kerime'de de şöyle buyuruluyor: "Musa Samiri'ye şöyle dedi: "Haydi git. Sen, hayatın boyunca "Bana dokunmayın" diyeceksin..."(76)

Âyet-i kerime'nin sonunda, "işte biz, iftira edenleri de böyle cezalandırırız." buyurulmaktadır. Bunun izahı şöyledir: "Nasıl ki biz, buzağıyı ilah edinenleri, rablerini inkârları yüzünden ve Allah'a iman ettikten sonra dinden çıkmalarından dolayı gazabımıza uğratarakve dünya hayatındayken zelil kılarak cezalandırdık ise, Allah'ın ulhiyyetini bırakıp ta başka şeyleri ilah edinerek ve putlara taparak Allah'a iftira eden ve dinden dönen her yalancıyı da bunlar gibi cezalandırırız. Gazabımıza uğratır ve dünya hayatında zelil kılarız."

Taberi âyeti kerime'nin sonunda geçen "İşte biz, iftira edenleri böyle cezalandırırız." ifadesini izah ederken şunu rivayet etmiştir: "Humeyd b. Kays ile Haris e b. Kudame, Ali b. Ebi Talib (r.a.)'ın yanına varmışlar ve ona "Senin şimdi yapmakta olduğun ve insanları davet ettiğin bu iş, Resulullah'ın sana emrettiği bir emir mi yoksa senin şahsi görüşün mü?" diye sormuşlar. Ali de onlara: "Bırakın bunu. Bundan size ne?" diye cevap vermiştir. Fakat bu iki zat, ısrar etmişlerve: "Vallahi bunu bize bildirmeden biz bundan vaz geçmeyiz." demişlerdir.Bunun üzerine Ali: "Resulullah bana, kılıcımın kınında asılı bulunan şu yazıdan başka hiçbir emir bırakmamıştır." demiş ve kılıcının kınından yazıyı çıkarmıştır. Orada şunlar yazılıydı: "Hiçbir Peygamber yoktur ki, onun haram kıldığı kutsal bir yeri bulunmuş olmasın. İbrahim (a.s.)'ın, Mekke'yi haram belde kıldığı gibi ben de Medineyi haram belde yapıyorum; Medine'de savaşmak için silah taşınamaz. Kim (orada) bir cinayet işler veya cinayet işleyeni barındıracak olursa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerinedir. Onun ne tevbesi ne de fidyesi kabul edilir."(77) Ali b. Ebi Talib'e bu soruyu soran o iki

---

(75) Bakara suresi, 2/54
(76) Tâhâ suresi, 20/97
(77) Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:1, S: 42

kişi, Ali'nin yanından ayrılınca biri diğerine şöyle demiştir. "Gördün mü o yazıyı?" Sonra orada uzaklaşıp gitmişler ve kendi kendilerine: "Biz, Allah Teâlâ'nın "Buzağıyı ilah edinenlere, şüphesiz, rablerinden bir gazap ve dünya hayatında da zillet erişecektir. İşte biz, iftira edenleri de böyle cezalandırırız." buyurduğunu işittik. İnsanlar, bir kısım iftiralarda bulundular. Bilmiyoruz ama, yakında onlara zillet ulaşabilir.[78] demişlerdir.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِن بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

153- Kötü ameller işleyipte ardından tevbe ve iman edenler bilsinler ki, rabbin,bu davranışlarından sonra tevbe edenler için çok affeden ve çok merhamet edendir.

Büyük olsun küçük olsun, herhangi bir günahı işleyerek veya imana girdikten sonra buzağıya tapanlar gibi herhangi bir şeye tapıp inkâr'a düşerek kötü amel işleyenler, yaptıklarına pişman olur, Allah'ın razı olacağı amelleri yapar ve Allah'ın tevbe edenlerin tevbesini kabul edeceğine iman edecek olurlarsa, şüphesiz ki Allah'a onların yaptıkları kötü amelleri örter, onları rezil etmez ve onlara merhamet eder.

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى
وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

154- Musa'nın kızgınlığı geçip sakinleşince yere attığı levhaları aldı. Onlardaki yazıda, rablerinden korkanlar için bir rahmet ve hidayet vardı.

* Hz. Musa, kavminin buzağıya tapmasına çok sinirlenmiş ve Tûr dağından onların yanına döndüğünde elinde bulunan levhaları hırsından yere atmıştı. Kardeşi Harun'u dinleyip onu bir suçu olmadığını anlayınca kızgınlığı yatışmış ve öfkesi geçince de daha önce yere atmış olduğu levhaları yerden almıştı. O

(78) Bir kısım insanlar Hz. Ali'nin yanında Kurân'ın hiç kimsede bulunmayan bazı âyet ve hükümlerinin bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bu olayda bu iddiacıların iftiracı oldukları anlatılmaktadır.

levhalarda Cenab-ı Hak tarafından getirmiş olduğu emirler vardı.

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ
قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ
مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

155- Musa, tayin ettiğimiz o vakit için kavminden yetmiş kişi seçti. Onları kuvvetli bir sarsıntı yakalayınca Musa şöyle dedi: "Ey rabbim eğer dileseydin bunları ve beni daha önce helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? Bu olanlar ancak senin bir imtihanındır. Sen bu imtihanla dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirirsin. Sen bizim velimizsin. Artık bizi bağışla, bize merhamet et. Sen, bağışlayanların en hayırlısın.

* Suddîden rivayet edildiğine göre. Hz. Musa, buzağıya tapmalarından dolayı Allah'tan af dilemeleri için, İsrailoğullarının ileri gelenlerinde yetmiş kişi seçip Allah ile görüşülmesi vaadedilen yere ötürmüştür. Fakat bu yetmiş kişi oraya varınca Hz. Musa'ya karşı diretip demişlerdir ki: "Ey Musa, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana asla iman etmeyeceğiz..."(79) Bunun üzerine onları korkunç bir sarsıntı yakalayıverdi. Perişan oldular. Diğer bir rivayete göre ise öldüler.

Bunun üzerine Hz. Musa, Allah'a yalvararak şöyle dedi: "Ey rabbim, ben İsrailoğullarının yanına varınca onlara ne diyeyim? Sen onların en seçkinlerini helak ettin. Eğer dileseydin beni de onları da daha önce helak edebilirdin." Hz. Musa'nın böyle yalvarması üzerine Allah onları tekrar diriltti. Nitekim şu âyette de buyurulur ki: "Sonra şükredesiniz diye, ölmüşken size tekrar hayat verdik."(80)

Hz. Musa ile birlikte Allah Teâlâ'nın emirlerini dinlemeye giden bu yetmiş kişinin kuvvetli bir sarsıntıya yakalanmalarının sebebi olarak müfessirler

(79) Bakara suresi, 2/55
(80) Bakara suresi, 2/65

ayrı ayrı üç şey zikretmişlerdir.

a- Süddi, İbn-i İshak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bunların, sarsıntıya yakalanmalarının sebebi, Hz. Musa'dan, kendilerine Allah'ı göstermesini istemeleridir. Bunlar demişlerdir ki: "Ey Musa sen Allah'ı bize açıkça göstermedikçe biz sana iman etmeyeceğiz." Bunun üzerine, kendilerini dehşetli bir sarsıntı yakalayıvermiş ve ölmüşlerdir. Hz Musa'nın, Allah'tan onların diriltmelerini istemesi üzerine diriltmişlerdir.

b- Hz. Ali'den nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Musa'nın seçmiş olduğu bu yetmiş kişinin, dehşetli sarsıntıya yakalanmalarının sebebi, Hz. Musa'nın, kıskanarak Harun'u öldürdüğünü iddia etmeleridir.

Umara b. Abdüsselûl, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Musa ile Harun, bir dağın eteğine gitmişler. Harun, bir yatak üzerine yatmış uyumuş, Allah'da onu vefat ettirmiştir. Musa dönüp İsrailoğulları'nın yanına gelince onlar, "Harun nerede?" diye sormuşlar, Musa da: "Allah onu vefat ettirdi." demiştir. Onlar da: "Sen onun güzel ahlakını ve yumuşak huyluluğunu kıskanarak onu öldürdün." demişler. Bunun üzerine Musa: "İçinizden yetmiş kişi seçin de gidip hadiseyi tahkik edelim." demiş, onlar da yetmiş kişi seçip Musa ile birlikte ölen Harun'un yanına göndermişlerdir.Bunlar oraya varınca: "Ey Harun seni kim öldürdü?" diye sormuşlar, Harun da: "Beni kimse öldürmedi. Beni Allah vefat ettirdi." demiştir. Bunun üzerine onlar: "Ey Musa artık bundan sonra sana asla karşı gelinemez." demişler ve ondan sonra da kendilerini kuvvetli bir sarsıntı yakalayıvermiştir. Musa sağa sola gezinmiş ve demiştir ki: "Ey rabbim, eğer dileseydin, onları da beni de daha önceden helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? Bu senin ancak bir imtihanındır. Bununla dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletirsin." Bunun üzerine Allah onların hepsini diriltmiştir...

c- Katade, Abdullah b. Abbas, İbn-i Cüreyc, Mücahid ve Muhammed b. Kâ'b el-Kureziden nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Musa'nın seçtiği bu yetmiş kişiyi, kuvvetli bir sarsıntının yakalamasının sebebi, onların, buzağıya tapmalarına rağmen ona tapan'lardan uzaklaşmamaları ve onlara hakkı tebliğ edip kötü amellerine mani olmamalarıdır. Bu sebeple Allah'tan uğradıkları felaketlerin kendilerinden kaldırmasını dilerken, yaptıkları günahlardan dolayı şiddetli bir sarsıntıya yakalanmış ve ölmüşlerdir. Daha sonra da Allah onları diriltmiştir.

Âyet-i kerime'de: "İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin?" buyurulmaktadır.

Müfessirler burada zikredilen "Beyinsizler"den kimin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Süddiye göre burada ifade edilen "Beyinsizler"den maksat, buzağıyı ilah edinenlerdir. Hz. Musa, buzağıya ibadet etmeyenlerden yetmiş kişi seçip onlarla birlikte Allaha dua etmek için tayin edilen yere gidince, Allah Teâlâ'nın da bu yetmiş kişiyi, sarsıntıya yakalatıp öldürünce Musa: "Rabbim, buzağıya tapan beyinsizler yüzünden, ona tapmayan bizleri de mi helak edeceksin?" şeklinde yalvarmış ve bu yetmiş kişinin suçsuz kimseler olduklarını zannetmiştir. Halbuki onlar da buzağıyı ilah edindikleri için Allah kendilerini helak etmiştir.

İbn-i İshak'a göre ise âyetin bu bölümünde zikredilen beyinsizleri'den maksat, Hz. Musa'dan, Allah'ı kendilerine açıkça göstermesini isteyen kimselerdir. Yani Hz. Musa ile birlikte Allah'a yavlarmaya giden yetmiş kişi'dir. Allah Teâlâ bunları şiddetli sarsıntı ile helak edince Hz. Musa, orada bulunmayan diğer bütün İsrailoğullarını da helak edileceğini sanmış ve Allah Teâlâ'ya: "Seni açıkça görmek isteyen bu beyinsizler yüzünden bütün İsrailoğularını helak mi edeceksin?" şeklinde niyazda bulunmuştur.

Taberi, bu görüşlerden birincisinin tercihe şayan olduğunu, beyinsizler'den maksat'ın da buzağıya tapanlar olduğunu söylemiştir. Zira Hz. Musa, Allah Teâlâ'ya yalvarmaya giderken buzağıya tapanları seçmesi mümkün değildir. O, İsrailoğulları'nın en üstünlerini seçip Allah'ın huzuruna götürmüş, onların helak edilmeleri üzerine "İçimizdeki, buzağıya tapan beyinsizlerin yüzünden huzurunda bulunan bizleri de helak mı edeceksin?" demiştir.

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا اِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي
اُصِيبُ بِهِ مَنْ اَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

156- Bize hem bu dünyada hem de hahirette yili yaz. Biz, sadece sana yöneldik." Allah şöyle dedi: "Azabıma dilediğimi uğratırım. Rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır. Rahmetimi, Allah'tan korkanlara, zekâtını veren ve âyetlerimize iman eden kimselere yazacağım."

Yine Musa, "Rabbim, sen bizlere, dünyada iken salih ameller işlemeyi, âhirette de günahları bağışlanan kimseler olmayı yaz Şüphesiz ki bizler, sana yöneldik ve tevbe ettik." diye dua etmiş Allah da "Senin kavmine isabet ettirdiğim bu sarsıntı benim azabımdır. Bu azabımı, yaratıklarımdan dilediğime yaparım. Rahmetim ise dünyada iken her şeyi kuşatmış iken âhirette onu, bana ortak

koşmakve isyan etmekten kaçınanlara, mallarının zekâtını vererek ve vücutlarıyla salih amel işleyerek kendilerini arındıranlara, âyet ve delillerimize iman edenlere mahsus kılacağım." diyece cevap vermiştir.

Âyet-i kerime'de, Hz. Musa'nın "Biz sadece sana yöneldik" dediği zikredilmektedir. Burada ifade edilen "Yönelme"den maksat, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, İbrahim et-Teymi, Katade, Mücahid, Ebul Aliye ve Dehhaka göre "Sana tevbe ettik." demektir. Hz. Ali (r.a.) demiştir ki: "Yahudilere "Yahudi" adının verilmesinin sebebi, onların, (إنا هدنا إليك) "Biz ancak sana yölendik." demeleridir.

* Âyet-i kerime'de "Rahmetin her şeyi kuşatmıştır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, rahmetin, her şeyi kuşatmasının ne demek olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Ebubekr el-Hezlî, İbn-i Cüreyc ve Katadeye göre, her ne kadar âyette, Alah'ın rahmetinin her şeyi kuşattığı zikredilmiş ise de bundan sonra gelen âyette de belirtildiği gibi aslında, Allah'ın rahmetinin, Hz Muhammed'in ümmetini kuşattığı beyan edilmek istenmiştir. Bu hususta:

Ebubekir el-Hezlî ve İbn-i Cüreyc bu âyetin izahında şunları söylemişlerdr: "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır." âyet-i Kerimesi inince İblis: "Ben de o şeylerden biriyim." demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, İblis'in bundan faydalanamayacağını beyan ederek: "Ben o rahmetimi, benden korkan, zekâtlarını veren ve âyetlerimize iman edenlere tahsis edeceğim." âyetini göndermiş bu defa da Yahudiler: "Biz de Allah'tan korkuyor, zekâtımızı veriyor ve rabbimizin âyetlerine iman ediyoruz." demişler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Yahudilerin de bundan nasibi olmadığını beyan ederek: "Rahmetime layık olan o kişiler, ümmhi (okur-yazarlığı olmayan) Peygambere tabi olanlardır." âyet-i Celilesini göndermiş ve rahmetinin, Muhammed ümmetine tahsis edildiğini beyan etmiştir.

b- Hasan-ı Basrî ve Katade'ye göre: "Bunun mânâsı "Rahmetim, dünyada Mümin, kâfir, günahkâr veya salih olan herkesi kaplamıştır. Fakat âhirette onu özellikle benden korkan zekâtını veren, âyetlerime iman eden ve Muhammede isyan etmeyen kullarıma tahsis edeceğim." demektir.

c- İbn-i Zeyd ise demiştir ki: "Bu âyetin mânâsı: "Azabıma dilediğimi uğratırım." Fakat rahmetimden kaynaklanan tevbeyi kabul etme kapısı herkese açıktır." demektir. Yeni buradaki "Rahmet"ten maksat, tevbedir.

ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِىَّ ٱلْأُمِّىَّ ٱلَّذِى يَجِدُونَهُۥ مَكْتُوبًا عِندَ

هُمْ فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ
وَالْاَغْلَالَ الَّت۪ي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِه۪ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
النُّورَ الَّذ۪ٓي اُنْزِلَ مَعَهُٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

157- Onlar, yanlarındaki Tevratta ve İncilde yazılı buldukları, okuyup yazması olmayan Allah'ın elçisi Peygambere tâbi olurlar. O Peygamber ki onlara iyiliği emreder. Temiz şeyleri onlar için helal, murdar şeyleri de haram kılar. Onların üzerindeki ağır yükleri ve kendilerini bağlayan bağları kaldırır. O Resule iman edenler, ona saygı gösterenler ve kendisine indirilen nur'a tabi olanlar, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

Rahmetimi kendilerine tahsis ettiğim o insanlar, yanlarındaki Tevratta ve İncil'de sıfatlarını yazılı olarak buldukları, okuyup yazması olmayan, Allah'ın elçisi Muhammed'e tâbi olanlardır. Peygamber onlara, Allah'a iman edip ona itaat etmeyi emreder. Allah'a ortak koşmayı ve ona karşı günah işlemeyi yasaklar. Temiz ve helâl şeyleri kendilerine helal kılar. Domuz eti ve içki gibi şeyleri onlara haram kılar. Onlardan, ağır hükümlerle amel etme yükünü kaldırır. Ganimet mallarının ve hayvanları iç yağlarının haram olması gibi, kendilerini bağlayan bağları kaldırır. Bu Peygambere iman edenler, ona saygı gösterenler ve Alalh düşmanlarına karşı cihad ederek ona ve getirdiği dine yardım edenler ve Allah'ın ona indirdiği bir nur olan Kur'an'ın hükümlerine tâbi olanlar, işte kurtuluşa erenler onlardır.

* Abdullah b. Abbas, bu âyette zikredilen insanların, Muhammed ümmeti olduklarını söylemiştir.

Resulullah'ın, tevratta zikredilen sıfatları şöyle anlatılmaktadır: Atâ b. Yesar diyor ki:

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ لَقِيتُ عَبْدَ اللّٰهِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا
قُلْتُ اَخْبِرْنِى عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِى التَّوْرَاةِ قَالَ اَجَلْ وَاللّٰهِ اِنَّهُ

لَمَوْصُوفٌ فِي التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِي الْقُرْآنِ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً وَحِرْزاً لِلأُمِّيِّينَ أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ لَيْسَ بِفَظٍّ وَلاَ غَلِيظٍ وَلاَ سَخَّابٍ فِي الأَسْوَاقِ وَلاَ يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَغْفِرُ وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ بِأَنْ يَقُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَيَفْتَحَ بِهَا أَعْيُناً عُمْياً وَآذَاناً صُمّاً وَقُلُوباً غُلْفاً.

"Abdullah b. Amr b.Ass ile karşılaştım. Ona: "Resulullah'ın, Tevratta zikredilen sıfatlarını bana bildir." dedim. Abdullah: "Peki bildireyim. Allah'a yemin olsun ki Resulullah, Tevratta, Kuran-ı Kerim'de zikredilen sıfatlarının bir kısmıla tavsif edilmektedir." dedi. Ve Peygamber'in, Tevratta geçen sıfatını şöyle anlattı: Ey peygamber, "Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı ve okuma yazma bilmeyenleri himaye eden olarak gönderdik. Sen benim kulumsun ve Peygamberimsin. Ben seni "Mütevvekil" diye adlandırdım. Sen, sert katı kalbli biri değilsin. Çarşıda pazarda bağırıp çağıran da değilsin. Sen, kötülüğü kötülükle gideren değilsin, fakat sen, affeden ve bağışlayansın." Allah onunla, eğrilen dini doğrultup, insanlar, "Lailahe İllallah" demedikçe ve bu sözle kör gözleri sağır kulakları ve perdeli kalbleri açmadıkça onun ruhunu almayacaktır."(81)

Âyet-i kerimede, "O Pegamber, onların üzerlerinldeki ağır yükleri kaldırır" buyurulmaktadır. Burada zikredilen "Ağır yük"ten neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

Abdullah b.Abbas, Hasan-ı Basri, Mücahid ve Süddiye göre burada zikredilen "Ağır yük" Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarından, Tevratla amel edeceklerine dair aldığı ahd ve yeminlerdir. Hz. Muhammed gelince İsrailoğullarının ona iman ederek bu ahitlerinden kurtulmuş olmaları söz konusudur. Bu nedenle sırtlarındaki ağır yükleri kalkmış olur.

Katade, Said b. Cübeyr, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre ise âyette zikredilen "Ağır Yük"ten maksat Allah Teâlâ'nın, İsrailoğullarına koyduğu, ganimetlerin haram olması, idrarın isabet ettiği elbisenin ancak kesilerek temizlenmesi gibi ağır hükümlerdir. İslam dini geldikten sonra Allah Teâlâ bu ağır hükümleri kaldırmıştır.Bu itibarla Resulullah'a iman eden Yahudilerden bu gibi yükler kaldırılmış olur.

---

(81) Buhari, k. el-Bü'yu; bab: 50. Tefsir el-Kur'ân, Sure 48, bab: 3 / Ahmed b. Hanbel Müsned C: 2, s: 174.

Taberi, burada zikredilen "Ağır Yükler"den maksadın Tevratla amel edeceklerine dair Allah'a verdikleri söz olduğunu söylemiş, Resulullah geldikten sonra Kurân-ı Kerim'in, Tevrat'ı neshetmesi üzerine artık Yahudilerin, bu sözlerine bağlı kalma yükümlülükleri kalkmıştır.

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَم۪يعًا الَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْي۪ وَيُم۪يتُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ
النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذ۪ي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِه۪ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

158- Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, şüphesiz ki ben, göklerin ve yerin hükümranı, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hayat veren ve öldüren Allah'ın, hepinize gönerdiği bir elçiyim. O halde Allah'a iman edin. Allah'a ve sözlerine iman eden, okuyup yazması olmayan, Allah'ın elçisi Peygambere de . Ona uyun ki doğru yola eresiniz.

Ey Muhammed, insanlara de ki: "Ben, benden önceki Peygamberler gibi insanların sadece bir kısmına değil sizin hepinize gönderilen bir Peygamberim.Beni gönderen, göklerin ve yerin ve her ikisinde bulunan şeylerin hükümranlığını elinde bulunduran, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, varlıklara hayat veren ve öldüren Allah'tır. O halde Allah'ın birliğini ve okur zayar olmayan Peygamberinin elçiliğini tasdik edin. O Peygamber de Allah'a iman eder ve onun âyetlerini tasdik eder. Sizler o Peygamber'in yolunu tutun ki hidayete ermiş olsanız.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِه۪ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

159- Musa'nın kavmi arasında, hak ile doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti sağlayan bir topuluk ta vardı.

* Allah Teâlâ, İsrailoğullarının kıssası arasında, Resulullah (s.a.v.)'e bütün insanlara Peygamber olarak gönderildiğini ilan etmesini emrettikten sonra, tekrar, İsrailoğullarının durumuna işaretle buyuruyor ki:

Musa'nın kavmi arasında insanları doğru yola davet eden ve adaletten ayrılmayan bir gurup ta vardı.

Bu âyette zikredilen ve İsrailoğullarından bir topluluk oldukları beyan edilen insanların kimler oldukları hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Süddi bunlar hakkında şöyle demiştir. "Bu kavim, sizinle onlar arasında bal'dan bir nehir bulunan bir kavimdir." Başka bir rivayette "Kum"dan bir nehir." şeklindedir.

İbn-i Cüreyc ise bunların hakkında şunları söylemiştir: "On iki toruna ayrılan İsrailoğulları Peygamberlerini öldürüp inkâra düşünce, içlerinden, bir toruna mensup olanlar, bunların yaptıklarından uzak kalmışlar onlara rıza göstermemişler ve Allah'tan, kendilerini bunlardan, ayırmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Allah onlara, yerin altından bir tünel açmış, onlar oradan yürüyüp, çin topraklarının arkasında bir yere çıkmışlardır. Onlar orada, bizim kıblemize yönelip müslüman olarak yaşamaktadırlar.

Abdullah b. Abbas, şu âyet-i kerimeenin onlara işaret ettiğini söylemiştir. "Bundan sonra İsrailoğullarına şöyle dedik: "Buraya siz yerleşin. Âhiret vaadi (İsa) gelince sizleri bir araya toplarız."(82)

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًا وَاَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى اِذِ
اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ
عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا
عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

160- Biz, İsrailoğullarını, her biri bir ümmet olan on iki kabileye ayırdık. Ve Musa'ya, kavmi su istediğinde: Âsânı taşa vur." diye vahyettik.

---

(82) İsra suresi, 17/104. Bu hususta başka görüşler de vardır. Bunları şöylece özetlemek mümkündür.

Vuruncu taştan oniki pınar birden akmaya başladı. Herkes su içeceği yeri öğrendi. Onlara bulutu gölgelik yaptık. Üzerlerine kudret helvasıyla bıldırcın eti indirdik. Ve onlara: "Sizi rızıkladırdığımız temiz şeylerden yeyin." dedik. Fakat onlar, nankörlük ederek bize zulmetmediler. Bilakis kendi nefislerine zultmetmiş oldular.

İsrailoğulları, dinleri hususunda ihtilafa düştükleri için onları oniki guruba bölüp oniki ümmet yaptık. Onlar, TİH çölünde iken Musa'dan su istedikleri zaman biz ona, âsâsını taşa vurmasını emrettik. O da vurdu ve taştan oniki pınar fışkırdı. Kabilelerden herbiri su içeceği pınarı öğrendi. Ayrıca biz onları güneşin sıcağından kendilerini koruyacak bulutların altında gölgelendirdik. Ve onlara, yiyecek olark kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. Ve onlara: "Size verdiğimiz rızıkların helal ve temizlerinden yeyin." dedik. Fakat onlar bu rızıklardan hoşlanmadılar. Aynı şeyleri yemekten usandıklarını söylediler ve: "Biz, bir tek yenekle yetinemeyiz." dediler. Daha basit şeyleri daha güzel şeylere tercih ettiler. Böylece biz onlara zulmetmedik, onlar böyle bir istekte bulunmakla kendi kendilerine zulmettiler.

وَاِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطِيَّاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾

161- O vakit onlara şöyle denilmişti: "Şu şehre yerleşin, oranın mahsullerinden dilediğiniz gibi yeyin. "Affet" deyin ve kapısından secde ederek girin ki, kusurlarınızı bağışlayalım. Biz, iyilikte bulunanlara daha fazlasını vereceğiz."

Ey Muhammed, İsrailoğullarının, Peygamberleri Musa'nın emrine nasıl karşı geldiklerini de bir düşün. Bir zaman onlara şöyle denilmişti: "Siz Kudüs

---

Bu insanların kimler olduğu ve hangi asırda yaşadıkları hususunda müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bir görüşe göre, bunlar, İsraiiloğullarından gelen Peygamberler ve onların izinden giden idareciler ile halktır.

Diğer bir görüşe göre ise, bunlar, Peygamberimiz (s.a.v.) gelince Müslüman olan Abdullah b. Selam ve İbn-i Suriya gibi Yahudilerdir.

Başka bir görüşte de bunların, İsrailoğullarının bölünüp, dinlerine uydurma şeyleri soktukları bir zamanda, Musa'nın getirdiği hak din üzere sabit kalan, insanları, onu kabul etmeye davet eden ve bu dini bozulmaktan ve değiştirilmekten koruyan Salih bir toplu-

şehrine yerleşin. Onun meyvelerinden, hububat ve bitkilerinden, dilediğiniz yerden yeyin. "Ey Rabbimiz, bizi affet" deyin. Kudüs şehrinin kapısından, Allah'ın nimetlerine karşılık ona şükür secdesi yaparak girin ki, daha önce yaptığınız günahları bağışlayalım, onlardan dolayı sizi hesaba çekmeyelim. Biz, iyilikte bulunanların mükâfaatların fazlasıyla vereceğiz.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

162- Fakat içlerinden zalim olanlar, kendilerine söylenen sözü değiştirip başka şekle koydular. Biz de, zulmetmeleri sebebiyle üzerlerine gökten azap indirdik.

* Burada, İsrailoğullarının, değiştirdikleri söz: "Bizi affet," demeleri yerine herhangi bir anlamı olmayan "Hınta Fi Şa'rah" sözüdür. Bir kısım âlimler,bu anlamsız sözleri söyleyerek Allah'ın kendisinden af dilemeleri isteğini reddettiklerini ve bunun üzerine Allah'ın, kendilerini cezalandırarak yetmişbin kişinin "Tâun" hastalığından öldüğünü söylemişlerdir. İşte gökten indirilen azabın da bu olduğu ifamde edilmektedir.

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ

---

luk olduğu beyan edilmektedir. Bunlar, Hz. İsa gelmeden önce ölmüşler veya Hz. İsaya kadar durumlarını muhafaza edip ona kavuşunca da iman etmişlerdir.
Ehl-i kitap'tan, hak dinde karar kılan va adaletten ayrılmayan bu insanlara, çeşitli âyetlerde işaret edilmiştir.: "Kitap ehlinden Allah'a boyun eğerek, Allah'a size indirilene ve kendilerine indirilene iman edenler vardır. Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir değere değişmezler. İşte onların, rableri katında mükâfaatları vardır. Şüphesiz ki Allah, hesabı sür'atli olandır."(3/199)
"Kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onlardan bir cemaat vardır ki, dosdoğrudurlar. Gece vakitlerinden Allah'ın âyetlerini okurlar. Ve secdeye varırlar."(3/113)
"Bundan önceki kendilerine kitap verdiklerimiz buna da iman ederler."
"Kendilerine Kur'an okunduğu zaman: "Biz ona iman ettik, şüphesiz o, rabbimizden indirilmiş bir haktır. Doğrusu biz, ondan önce de Müslümandık."derler."
"İşte onlara, sabırlarından dolayı mükâfaatları iki kat verilir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar. Ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolundan infak ederler."(28/52,54).

فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ
لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

163- Ey Muhammed, onlara, deniz kenarındaki şehir halkının başına gelenleri sor. Hangi onlar Cumartesi günü haddi aşıyorlardı. Tatil yaptıkları cumartesi günü, balıklar akın akın kendilerine geliyor, tatil yapmadıkları diğer günlerde ise onlara yaklaşmıyorlardı. İşte biz onları, yoldan çıkmaları sebebiyle böylece imtihan ediyorduk.

* İsrailoğullarının bir kısmı, Kızıldeniz kenarındaki "İlat" veya "Medyen" adlı şehirde oturuyordu. Allah Teâlâ onlara imtihan için, cumartesi günleri avlanmayı yasaklamıştı. Cumartesi günleri balıklar akın akın kıyılara geliyor ve gözönünde dolaşıyorlardı. Bunu gören İsrailoğulları balıkların böyle bolca bulunmasına dayanmayarak, Cumartesi günü avlanma yasağını bozup onları avlama başladılar. Böylece imtihanı kaybettiler.

* Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen deniz kenarındaki şehirin hangi şehir olduğu hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Kesir, İkrime, Süddi ve Mücahide göre bu şehir "Eyle" kasabasıdır. Katadeye göre Medyen şehrinin sahilidir.İbn-i Zeyde göre Medyen ile Aynûnî arasında bulunan "Mukannâ" şehridir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre Medyen şehridir.

Taberi, tercih edilen görüşün, bu şehrin, sahilde bulunan bir şehir olduğunu söyleyen görüş olduğunu ifade etmiştir.

Zira âyet-i kerime'de, şehrin hangi şehir olduğu belirtilmediği gibi onun hakkında Resulullah'tan da güvenilir herhangi bir hadis rivayet edilmemiştir. Bu itibarla bu şehir Eyle'de olabilir, Medyen de, Mukanna da.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا
قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

164- Bir zaman, onlardan bir topluluk şöyle diyordu: "Allah'ın helak

edeceği yahut ta şiddetli bir azaba çarptıracağı bir kavme ne diye vaaz ediyorsunuz". Vaaz edenler ise: "Rabbinize bir özür beyan edelim, ayrıca Allaha karşı gelmekten de sakınırlar ümidiyle vaaz ediyoruz." dediler.

Ey Muhammed, İsrailoğullarından bir topluluğun Cumartesi günü yasağını ihlal edenlere nasihatta bulunan diğer bir topluluğa şöyle söylediklerini düşün. "Ey cumartesi günü yasağını ihlal edenleri, bu hallerinden vaz geçirmek için nasihatta bulunan kimseler Allah'ın günahları yüzünden dünyada helak edeceği veya suçlarını erteleyip âhirette kendilerine şiddetli bir şekilde azabedeceği bir topluluğa neden vaaz ediyorsun ki?" Vaz eden ntopluluktan onlara şu cevabı vermişti. "Biz, rabbimizin bize farz kıldığı, iyiliği emretme ve kötülüğe mani olma vazifımizi yerine getirerek ona karşı sorumlu olmamamızı istiyor bir de kendilerine nasihatta bulunacağımız insanların işledikleri günahlardan kaçınacaklarını ümit ediyor ve bu sebeple onlara nasihat ediyoruz.

* Müfessirler, âyet-i kerime'de, İsrailoğullarından, isyanda bulunanlara nasihat eden topluluğa "Niçin nasihatta bulunuyorsunuz?" diyen üçüncü bir topluluğun, Allah'ın cezalandırmasından kurtulup kurtulmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Bir kısım alimlere göre bunlar önceden İsrailoğullarını günahkârlarına iyiliği emredip kötülüğe mani oldukarı, daha sonra ise öğütlerinin fayda vermediğini anlayarak bunlardan uzaklaştıklarını ve bunlara öğüt verenlere de öğütlerinin fayda vermeyeceğini bildirmeleri sebebiyle Allah'ın cezalandırmasından kurtulmuşlardır.

Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbas'ın şunlaır söylediğini rivayet etmiştir. "Bu âyette zikredilen insanlar, Mekke ile Medine arasında, deniz kenarında bulunan "Eyle" kasabası sakinleridir. Allah bunlara, cumartesi günü balık avlanmayı yasaklamıştı. Ancak balıklar, cumartesi günü deniz kenarına akın akın geliyorlardı. Cumartesi gününden sonra ise avlanma serbestti, fakat onlar balıkları yakalayamıyorlardı. O insanlar bu hal üzere Allah'ın dilediği kadar yaşadılar. Sonra içlerinden bir grup Cumartesi günü balık avlamaya başladı. Diğer bir grup ise onların bu hallerini kınadı ve onlara: "Allah balık avlamanızı Cumartesi günü yasakladığı halde siz onları nasıl avlarsınız?" dedi. Bu nasihatler onların azgınlığını iyici artırdı. Bu defa üçüncü bir grup bunlara balık avlamamaları için öğütte bulundu. Aradan uzun bi zaman geçtikten sonra önceden öğütte bulunan grup sonrada öğüt veren guruba dedilerki: "Sizler biliyorsunuz ki, bu kavim, azabı hak etmiştir. Sizler, Allah'ın mutlaka helak edeceği bir kavme niçin öğüt veriyorsunuz? Nasihat eden bu ikinci grup ise "Rabbinize karşı mazeret belirtilem diye. Bir de bunlar, yaptıklarından vaz geçerler ümidiyle nasihatta bulunuyoruz." dediler. Her iki grup ta emr-i bilma'ruf ve nehy-i anıl münker yaptıkları için Allah'ın azabından kurtulmuşlar, Allah'a isyan edenler

ise maymunlara ve domuzlara döndürülmüşlerdir. Bu hususta daha başka rivayetler de zikredilmiştir.

b- Diğer bi kısım âlimler ise, İsrailoğullarına nasihatta bulunan insanları, bu davranışlarından dolayı tenkid eden insanların da isyan edenlerle birlikte helak olduklarını söylemişlerdir.

Bu hususta İkrime, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Cumartesi günü yasağını Yahudilerin kendileri icadetmişler, Sonra da onunla imtihan edilmişlerdir. Şöyle ki, Allah onlara, cumartesi günü balık avlamayı yasaklamış bu günde de balıklar onlara akın akın gelir olmuşlardır. Cumartesi geçtikten sonra ise gelecek cumartesine kadar balık göremez olmuşlardır. İsrailoğulları bu şekilde Allah'ın dilediği kadar yaşamışlardır. Nihayet içlerinden bir adam, cumartesi günü bir balık yakalamış onun burnunu delip, bir ip ile, deniz kenarına çaktığı kazığı bağlamış ve onu suda bırakmıştır. Ertesi gün ise onu kızartıp yemiştir. Diğer insanlar bunu görmelerine rağmen karşı çıkmamışlar, hiçbiri o kişiyi, bu yaptığından men etmemiştir Ancak küçük bir topluluk onu men etmeye çalışmış fakat muvaffak olamamışlardır. Öyle ki, bu iş çarşılara kadar yayılmış, herkesin gözü önünde yapılmaya başlanmıştır. İsrailoğullarından bir grup, bunu yasaklayan gruba demiştir ki: "Allah'ın helak edeceği yahut da şiddetli bir azaba uğratacağı bir topluluğa ne diye vaaz ediyorsunuz? Karşı çıkan topluluk ise "Rabbinize bir özür beyan edelim, bir de onlar, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye vaaz ediyoruz." demişlerdir. "Yasağı ihlal eden topluluk kendilerine yapılan ikazı unutunca biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri ise yoldan çıkmaları sebebiyle şiddetli bir azap ile yakaladık... Onlara "Hor ve hakir maymunlar olun." dedik.

Abdullah b. Abbas, sözlerine devamla diyor ki: "İsrailoğulları üç kısma ayrılmışlardı. Bir kısmı, cumartesi günü balık avlamaya karşı çıkıyor, diğer bir kısmı, karşı çıkanlara "Niçin bunlara nasihat ediyorsunuz?" diyor üçüncü bir kısmı ise avlanma yasağını ihlal etmeye devam ediyordu. Bu üç grup insandan, sadece avlanma yasağını ihlal edenlere karşı çıkan grup, cezalandırılmaktan kurtuldu. Diğer iki grupta cezalandırılmış oldular.

Avlanma yasağını ihlal edenlere karşı çıkanlar bir gün, diğer iki grubun insanlarını göremez oldular. Ve kendi aralarında dediler ki "Hele bakın bu insanlara ne oldu. Başlarına bir şey mi geldi?" O insanların evlerine baktılar. Bir de ne görsünler onlar evlerinin içinde maymuna döndürülmüşler. Onların kimler olduklarını gözlerinden tanıyorlardı. Allah Teâlâ, işte bunlar hakkında buyurmuştur ki: "Biz onların bu hallerini o zamanda bulunanlara ve sonradan gelecek olanlara bir ibret ve müttakiler için de bir nasihat yaptık."(83)

---

(83) Bakara suresi, 2/66

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ
ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

165- Kendilerine yapılan ikazı unutunca biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri ise, yoldan çıkmaları sebebiyle, şiddetli bir azap ile yakaladık.

* Âyet-i Kerime, cumartesi günü avlanma yasağını çiğneyenlere nasihatta bulunanların kurtulduğunu, yasağı çiğneyenlerin de şiddetli bir azaba uğratıldığını açıklamakta, tarafsız kalanların ise durumları belirtilmemektedir. Burada tarafsız kalanların zikredilmemesi, kendi davranışlarına uygun bir muameledir. Zira onlar da, hakkın tebliği hususunda susmuşlardır. Bu sebeple övülmeye layık görülmedikleri gibi kınanamamışlardır da.

Ancak, bunların da cezaya çarptırılıp çarptırılmadıkları hususunda daha önce de belirtildiği gibi iki görüş vardır.

Bir kısım âlimler bu tarafsız kalan kişilerin de cezalandırıldıklarını söylemişler diğer bazıları ise bunların da kurtuluşa erdiklerini beyan etmişlerdir.

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

166- Kendilerine yasak edilen şeylerden vaz geçmemekte ısrar edince, onlara: "Hor ve hakir maymunlar olun." dedik.

* Katede diyorki: "Bu topluluk günah işlemekte ısrar edince Allah bunları, normal insanlarken, hayvan kuyruklu maymunlara çevirmiştir."

Bu insanlar, gerçekten maymuna dönüşmüşlerdir. Fakat onların soyları devam etmemiş, yok olup gitmişlerdir. Bu hususta daha geniş bilgi için Mâide Suresi'nin altmışıncı âyetine bakınız.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

167- Yine bir zaman rabbin onlara, kıyamet gününe kadar en kötü azabı yapacak kimseleri musallat edeceğini bildirmişti. Şüphesiz ki rabbin, azabı çok sür'atli olandır. Ve o, çok affeden ve çok merhamet edendir.

* Yahudilerin kıyamet gününe kadar zelil düşürüleceklerini beyan eden bu ilhî hüküm kesindir. Yahudiler, işlemiş oldukları cinayetlerinin cezası olmak üzere bu hükmün gereği olarak günümüze kadar hor ve hakir düşürüldükleri gibi bundan sonra da bu kötü durumları devam edecektir.

Yahudilere, kıyamet gününe kadar en kötü azabı yapacak olan kimseler, Abdullah b. Abbas Katade, Said b.Cübyr, Süddi ve İbn-i Zeyd'e göre, Müslüman olan Araplardır. Müslümanlar, Yahudilerin, cizye vermeyenlerine karşı savaşır, onları mağlup ederler veya onları zelil ederek kendilerinden cizye alırlar. Her iki haldede Allah Teâlâ, müslamanları, Yahudilerin üzerine göndermiş ve Müslamanların eliyle onları zelil kılmıştır. Âyet-i kerime buna işaret etmektedir.

Allah Teâlâ, Yahudilere, Roma Krallarını ve Keldanileri musallat etmiş daha sonra da Hıristiyanların eliyle onları ezmiş ve perişan etmiştir. Sonra İslam dini gelmiş, Müslümanların davetlerini kabul etmemeleri sebebiyle yine o perişanlıkları devam etmiştir. Son olarak bunların, Deccalın yardımcıları olacağı ve bu nedenle gökten inecek olan Hz. İsa ile beraber olan Müslümanların eliyle öldürülecekleri, Hadis-i Şeriflerde bildirilmektedir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ. فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ. حَتَّى يَخْتَبِئَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ وَالشَّجَرِ: فَيَقُولُ الْحَجَرُ أَوِ الشَّجَرُ: يَا مُسْلِمُ، يَا عَبْدَ اللهِ هَذَا يَهُودِيٌّ خَلْفِي. فَتَعَالَ فَاقْتُلْهُ. إِلَّا الْغَرْقَدَ. فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ ».

"Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Müslümanlar onları öldüreceklerdir. Öyleki Yahudiler, taşların ve ağaçların arkasında saklanacaklar fakat o taş veya ağaç: "Ey Mülüman, ey Allah'ın kulu işte Yahudi benim arkamdan, gel onu öldür." diyecektir. Ancak garkat ağacı (Musa

ağacı) hariç, Çünkü bu, Yahudi ağacıdır."(84)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de buyruluyor ki:

تُقَاتِلُكُمُ الْيَهُودُ فَتُسَلَّطُونَ عَلَيْهِمْ حَتَّى يَقُولَ الْحَجَرُ يَا مُسْلِمُ هَذَا يَهُودِيٌّ وَرَائِي فَاقْتُلْهُ.

"Yahudiler sizinle savaşacaklar fakat siz onlara galip geleceksiniz. Öyleki taşlar: "Ey Müslüman, işte Yahudi benim arkamda, gel onu öldür." diyecektir."(85)

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

168- Onları yeryüzünde ümmetler halinde ayırdık. İçlerinden bir kısmı salih kişilerdi. Bir kısmı ise değildi. Biz onları, hakka dönsünler diye, iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.

Âyet-i Kerime, İsrailoğullarının, yeryüzüne dağılmadan önce iki fırkaya ayrıldıklarını, bazılarının salih kişiler olduklarını, diğerlerinin ise böyle olmadıklarını ve yaptıklarından vaz geçmeleri için Allah Teâlâ tarafından, bolluk, darlık, sıkıntı ve genişlikle imtihan edildiklerini beyan etmektedir.

İsrailoğularının iyi olmaları Hz. İsa'nın kendilerine Peygamber olarak gönderilmesinden önce'dir. Hz. İsa gönderildikten sonra, dinlerinden dönmüşler, inkâra düşmüşlerdir.

---

(84) Müslim, K. el-Fiten bab: 83, Hadis No: 2922

(85) Buhari K. el-Menâkıb, bab: 25 / Müslim, K. el-Fiten bab: 81, HN: 2921 / Tirmizi, K. el-Fiten bab: 56 HN: 2236.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُولُونَ
سَيُغْفَرُ لَنَا وَاِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ
الْكِتَابِ اَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ
لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

169- Nihayet onların ardından, yerlerine kötüler gelip kitaba vâris oldular. Onlar, şu dünyanın geçici menfaatini alırlar. Ve: "İlerde aafolunuruz." İderler. Aynı menfaatla karşılaştıkları zaman onu yine alırlar. Allah hakkında gerçek dışında başka bir şey söylemeyeceklerine dair Tevratta kendilerinden söz alınmamış mıydı? Ve orada olanları okumamış mıydılar? Allah'tan korkanlar için âhiret yurdu daha hayırlıdır. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

* Hikâyeleri anlatılan İsrailoğullarının, bu nesillerden sonra, kendilerinde hayır bulunmayan bir nesil geldi. Bunlar Tevrata mirasçı olmuşlardı. Fakat Tevratla amel etmeyi bıraktılar. Geçici dünya menfaatlarını ona tercih eder oldular. Rüşvetler alıp Tevrat'ın hükümlerini tatbik etmiyorlar sonra da: "Allah, günahlarımızı ilerde affeder." diyorlardı. Bununla beraber yeni bir menfaat bulunca yine haramları helal sıyıyorlardı.

Dünyada ellerine geçen, haram ve helal herşeyi alıyorlar yine de Allah'ın, kendilerini affedeceğimi umuyorlardı.

Halbuki İsrailoğullarından, Allah hakkında, gerçeğin dışında birşey söylemeyeceklerine dair Tevratta ahit alınmıştı. Onlar da Tevratı iyice okumuşlardı. Fakat Tevratla amel etmeyi bırakmışlar, kendilerine verilen emanete ihanet etmişler ve Allah'a verdikleri sözü bozmuşlardır. Allah Teâlâ işte bunları uyararak buyuruyor ki: "Allah'tan korkanlar için âhiret yurdu bu dünyanın geçici metaından daha hayırlıdır. Hiç aklınızı kullanmaz mısın?

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

170- Kitaba sımsıkı sarılan ve namazı kılanlara gelince, şüphesiz ki biz o iyiliğe çalışanların mükâfaatını asla zayi etmeyiz.

* Allah Teâlâ, Tevrattan yüzçevirenlerin halini beyan ettikten sonra, göndermiş olduğu kitaba sımsıkı sarılanları överek buyuruyor ki: "Allah'ın kitabına sarılıp onunla amel edenler namazlarını tam vaktinde hakkıyle kılanlar yok mu? Şüphesiz ki biz, iyi amel işleyenlerin amellerini asla zayi etmeyeceğiz.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ
بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

171- Hani bir zaman dağı bir gölgelik gibi İsrailoğullarının üzerine kaldırmıştık ta onu, üzerlerine düşecek zannetmişlerdi. Ve onlara: "Size verdiğimiz kitabı kuvvetle tutun ve ondaki hükümleri düşünün. Belki Allah'tan korkarsınız." demiştik.

Ey Muhammed, İsrailoğullarının şu halini de bir düşün. Biz bir zaman dağı yerinden koparıp onların üzerine bir bulut gibi kaldırdık. Onlar, Allahın, kendilerine emrettiği şeyleri yapmadıkları takdirde dağın, üzerlerine mutlaka düşeceğini anladılar. O zaman biz kendilerine: "Sizi sorumlu tuttuğumuz kitabımızın hükümlerine sımsıkı sarılın. Onda bulunan ahit ve antlaşmaları hatırlayın. Belki bu yolla rabbinizden korkar ve cezalandırmasından çekinirsiniz." demiştik.

* İsrailoğulları Tevratla amel etmeyi terkedince Allah Teâlâ Cebrail'e emretmiş, Cerbrail bir dağı yerinde koparıp onların üzerine kaldırmıştır. Allah Teâlâ onlara "Ya Tevrattaki hükümlerle amel etmeyi kabul edersiniz veya bu dağı başınıza indiririm." buyurmuştur.

Hasan-ı Basrî diyor ki: "Yahudiler, dağı üzerlerine kalkmış görünce, onun düşüneceğinden korkarak, sol kaşlarının üzerine secdeye kapanmış ve sağ gözleriyle de dağa bakıp duruyorlardı. Yahudiler bugün de hâlâ sol kaşlarının üzerine secde etmektedirler.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾

172- Hani rabbin, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da: "Evet, şahidiz sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde: "Bizim bundan haberimiz yoktu." dememiz içindir.

* Müfessirler, nakillere dayanarak âyetin zahirî mânâsını almışlar ve Allah Teâlâ'nın, bütün insanları zerrecikler halinde Hz. Âdemin sulbünden çıkarıp akıl verdiğini ve onlara, rableri olduğunu ikrar ettirdiğini, daha sonra beşer olarak dünyaya gelen insanlardan bir kısmının bu sözlerine sadık kaldıklarını bir kısmının da sözlerinden döndüklerini açıklamışlardır.

Abdullah b. Abbas da Peygamber efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عن ابن عباس عن النبى ﷺ قال أخذ الله الميثاق من ظهر آدم بنعمان يعني عرفة فاخرج من صلبه كل ذرية ذرأها فنثرهم بين يديه كالذر ثم كلمهم قبلا قال ألست بربكم قالوا بلى شهدنا ان تقولوا يوم القيامة انا كنا عن هذا غافلين أو تقولوا انما أشرك آباؤنا من قبل وكنا ذرية من بعدهم أفتهلكنا بما فعل المبطلون.

"Allah, Araftta, Âdemin sulbündeki zerreciklerden söz aldı ve onun sulbünden yarattığı her zürriyeti çıkardı. Onlar, zerrecikler halinde önüne dizdi sonra hepsiyle yüzyüze konuştu ve onlara bu âyetleri (A'raf Suresi, 172, 173) bildirdi."(86)

Abdullah b. Amr Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Âdemin sulbünden, daha sonra meydana gelecek olan insanlar, tarağın, baş'tan bir şeyleri alması gibi alınıp çıkarıldılar. Sonra Allah onlara: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" diye sordu. Onlar da: "Evet sen bizim rabbimizsiniz." dediler. Melekler de kıyamet gününde: "Biz böyle bir şey hatırlamıyoruz" dememeniz

(86) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 272

için bizler şahidiz." dediler.

Müslim b. Yesar diyor ki:

عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ الْجُهَنِيِّ اَنَّ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: (وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلَى اَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ) قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُسْئَلُ عَنْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: اِنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ، فَاَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً، فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ اَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلِ اَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ.

"Ömer b. Hattab'dan bu âyet hakkında soruldu. Ömer şu cevabı verdi. "Ben bu âyetin, Resulullah'dan sorulduğunu duydum. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah Âdemi yarattı. Sonra onun sırtını sağı ile meshetti. Âdemden zürriyetler çıkarı ve: "Bunları cennet için yarattım, bunlar, cennetliklerin amellerini işleyeceklerdir." dedi ve tekrar Âdem'in sırtını meshetti. Yine ondan zürriyetler çıkardı ve: "Bunları da ateş için yarattım. Bunlar cehennemliklerin amellerini işleyeceklerdir." dedi.(87)

* Übey b. Kâ'b'dan bu âyetin izahı hakkında şunları söylediği rivayet edilmektedir:

عن أبى بن كعب فى قول الله عز وجل واذا أخذ ربك من بنى آدم من ظهورهم ذرباتهم وأشهدهم على أنفسهم الاية قال جمعهم فجعلهم أرواحاً ثم صورهم فاستنطقهم فتكلموا ثم اخذ عليهم العهد والميثاق وأشهدهم على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى الآية قال فانى أشهد

(87) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 8, HN: 3075

عليكم السموات السبع والارضين السبع وأشهد عليكم أباكم آدم عليه السلام ان تقولوا يوم القيامة لم نعلم بهذا اعلموا انه لا اله غيرى ولا رب غيرى فلا تشركوا بى شيئاً انى سأرسل اليكم رسلى يذكرونكم عهدى وميثاقى وأنزل عليكم كتبى قالوا شهدنا بانك ربنا والهنا لا رب لنا غيرك فاقروا بذلك.

"Allah, Âdem'in soyundan gelecek olan insanları onun sulbünde toplamış, onlara can vermiş ve onları şekillendirmiştir. Sonra onları konuşmalarını istemiş onlar da konuşmalardır. Daha sonra bunlardan ahd almış ve bunları, kendi nefislerine şahit tutarak: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş onlar da: "Evet, şahidiz sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Allah: "Ben de yedi kat göğü ve yedi kat yeri ve atanız Âdemi, kıyamet gününde: "Biz bunu bilmiyorduk." dememeniz için size karşı şahit tutuyorum. Bilin ki benden başka ne bir ilah ne di bir rab vardır. Hiçbir şeyi bana ortak koşmayın. Ben sizlere, sizden aldığım ahdi size hatırlatacak Peygamberlerimi göndereceğim ve sizlere kitaplarımı indireceğim." dedi. Onlar da: "Senin, bizim rabbimiz ve ilahımız olduğuna, bizim senden başka hiçbir rabbimiz olmadığına şahitlik ederiz." dediler. Ve böylece ikrarda bulundular."(88)

Enes b. Mâlik, Resulullah (s.a.v.)'in bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ اَنَسٍ يَرْفَعُهُ اِنَّ اللّٰهَ يَقُولُ لاَ هْوَنِ اَهْلِ النَّارِ عَذَاباً لَوْ اَنَّ لَكَ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ شَىْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِى بِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَقَدْ سَاَلْتُكَ مَا هُوَ اَهْوَنُ مِنْ هٰذَا وَاَنْتَ فِى صُلْبِ آدَمَ اَنْ لاَ تُشْرِكَ بِى فَاَبَيْتَ اِلاَّ الشِّرْكَ.

"Allah Teâlâ cehennemliklerden azabı en hafif olana şöyle diyecektir: "Yeryüzünde ne varsa hepsi senin olsaydı şimdi onları verip kendini kurtarmak ister miydin?" O kişi ise "Evet" diyecektir. Bunun üzerine Allah ona: "Sen, Âdem'in sulbünde iken ben senden, bundan daha kolayını istemiştim. Bana ortak koşmamanı istemiştim, fakat sen, ortak koşmaktan direttin."(89)

---

(88) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 135

(89) Buhari, K. el-Enbiya bab: 1. / Ahmed b Hanbel, Müsned, C:3, S: 127
Bir kısım müfessirlere göre ise bu âyette bir misal söz konusudur. Bu âyet, insanların,

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

173- Yahutta: "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Bize de onların arkalarından gelen zürriyetleriyiz. Şimdi o, hakkı batıl gösterenlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin?" dememeniz içindir.

Veya:"Bizden önceki atalarımız sana ortak koşmuşlardı. Biz, gerçeği bilmeyerek onların izini takibettik. Şimdi sen, sapık atalarımızın sana ortak koşmalarından, Allah'tan başka ilahlar olduğu iddialarından dolayı bizi helak mi edeceksini?" dememeniz için sizlerden ahit aldık.

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

174- Doğru yola dönsünler diye işte biz, âyetleri böye genişçe açıklarız.

---

yaratılışları itibariyle Allah'ın varlığını ve birliğini kabule meyilli olduklarını ifade etmektedir. Yani Allah Teâlâ kullarını, kendisini tanıyacak ve emirlerine uyacak kabiliyette yaratmış ve bu özelliği benliklerine yerleştirmiştir.

Hasan-ı Basri de bu âyeti bu şekilde tefsir etmiş, görünüşün doğru olduğuna dair de şunları söylemiştir. "Âyet-i Kerime'de" Âdemin sulbünden" denilmemiş, " Âdemoğullarının sulblerinden." denmiştir. Bu da meselenin, sadece Hz. Âdemle ilgili olmayıp bütün Âdemoğulları ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bütün Âdemoğullarının sulblerinden zerrecikler çıkarılıp kendilerinden söz alınması bahis konusu olmadığına göre, âyetin ifadesinden, Âdemoğullarının yaratılış itibariyle Allah'ı bilme özelliğine sahip oldukları kastedilmektedir.

Evet, bu nimet Âdemoğullarının, yaratılışları itibariyle Allah'ı bilme nimetidir. Zira Allah Teâlâ, kendisini tanımayan ve kendisine ortak koşan kullarını hesaba çekerken onlara verdiği bu nimeti aleyhlerine delil olarak gösterecektir. Eğer bu nimet, bütün kulların, Âdemin sulbünden zerrecikler halinde çıkarılıp, daha başlangıçta Allah'ın birliğini ikrar etme nimeti olsaydı, daha sonra dünyaya gelen kulların, hesap sırasında bu ahdi hatırlamaları gerekirdi. Zira kişi, hiç bilmediği bir şeyden hesaba çekilemez. O halde bu nimet, kulların, Allah'ın varlık ve birliğini bilecek kabiliyette yaratılmaları nimetidir. Allah onlara verdiği bu nimeti hatırlatarak onları hesaba çekecektir.

Ey Muhammed, senin ümmetine geçmiş ümmetlere neler yaptığımızı, inkârları ve ortak koşmaları yüzünden onları nasıl cezalarla cezalandırdığımızı açıklıyoruz ki ibret alsınlar. İnkârdan ve ortak koşmaktan kaçınsınlar, imana ve tevhid dinine dönsünler.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ
مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾
وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ
كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

175-176- Ey Muhammed, onlara şu adamın halini anlat: "Biz ona âyetlerimizi vermiştik. O, onlardan sıyrılıp çıktı. Şeytan onu peşine taktı. Nihayet azgınlardan oldu.

"Eğer dileseydik onu âyetlerimizle yüceltirdik. Fakat o, ebedî kalacakmış gibi dünyaya sarılı. Ve arzularına uydu. Onun hali şu köpeğin durumuna benzer ki, üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. Âyetlerimizi yalanlayan kavmin sıfatı işte budur. Ey Muhammed, bu kıssayı anlat. Gerekir ki düşünürler.

Ey Muhammed, sen, ümmetine, kendisine deliller verdiğimiz o kişinin hikâyesini anlat. O kişi, kendisine verdiğimiz âyetlerden uzaklaştı. Şeytan onu aldattı. Allah'ın emrine karşı geldiği için helak oldu. Eğer biz dileseydik, ona verdiğimiz alâmetler vasıtasıyla onun şanını yüceltirdik. Fakat o, dünyanın lezzetlerini ve şehvanî arzularını âhirete tercih etti. Kendi nefsine uydu. Ve rabbine itaati terketti. Bu gibi insanlar âdeta köpeğe benzerler. Onu kovsan da dilini sarkıtıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. Çünkü onun huyu böyledir.

* Aslında sık, sık, soluma, bir gayretli çalışmanın veya bir sıkıntının sonucudur. Fakat köpekte durum böyle değildir. Sıkıntı sebebiyle de böyle solur.

Normal zamanlarda da böyle solur. Yani bu tür insanlar, yöneticilere yaranmaya çalışırken, bunu bir ihtiyaç sebebiyle değil huyları böyle olduğu için yaparlar. Şüphesiz ki ilim sahibi bir kişinin, ilmini kullanarak dünya malını veya mevkiini elde etmeye çalışması, aynen dilini sarkıtarak soluyan köpeğe benzer.Müfessirler, bu âyette, Resulullah'a kıssası anlatılan kişinin kim olduğu hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Abdullah b. Mes'uda göre bu kişi, İsrailoğullarından Bel'am b. Ebur isimli bir kimsedir.

b- Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İkrimeye göre bu kişi, İsrailoğullarından, Bel'am b. Bâûra ismli bir kişidir.

c- Ali b. Abi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan rivayetine göre bu kişi, "Zorbalar" diye vasfılandırılan Ken'anîler'den Bel'am isimli biridir.

d- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu kişi Yemen halkından, Bel'am isimli biridir.

e- Abdullah b. Amr ve Kelbiye göre ise bu kişi Ümeyye b. Ebi es-Salt isimli kişidir.

Bel'am'ın kıssası, Seyyar tarafından şöyle anlatılmıştır: Bel'am, kendisine peygamberlik verilmiş olan ve duası kabul edilen bir kişiydi. Hz. Musa İsrailoğullarıyla birlikte Bel'amın yaşadığı topraklara veya Şam'a gitmek isteyince insanlar, Hz. Musa'nın gelmesinden dolayı büyük bir korkuya kapılmışlar ve Bel'ama giderek: "Sen bu kişinin ve ordusunun aleyhinde Allah'a dua et." demişler Bel'am da: "Ben, rabbimle istişare edeyim ondan sonra." demiştir. Bel'am İsrailoğulları aleyhine dua etmesi hususunda istişare edince ona "Onların aleyhine dua etme. Onlar benim kullarımdır. İçlerinde de kendilerinden peygamberleri bulunmaktadır." denilmiştir. Bel'am da kavmine İsrailoğullarına beddua etmesinin kendisine yasaklandığını bildirmiştir. Bel'amın adamları Bel'ama bir hediye vermişler o da kabul etmiştir. Sonra tekrar Bel'ama gelip İsrailoğulları aleyhine dua etmesini istemişler yine Bel'am: "Ben, rabbimle istişare edeyim ve ona göre davranayım." demiştir. Tekrar istişare etmiş bu defa kendisine herhangi bir şey emredilmemiştir. Bunun üzerine Bel'am: "Ben istişare ettim ama bana bir şey emredilmedi." demiştir. Bu defa kavmi: "Şayet rabbin, onların aleyhine dua etmeni istememiş olsaydı ilk istişarende yasakladığı gibi bu istişarende de yasaklardı." demişlerdir. Bunun üzerine Bel'am İsrailoğullarının aleyhine dua etmeye başlamış fakat onların aleyhine her dua ettikçe dili tersini söyleyerek kendi kavmi aleyhine dua etmiş, kavminin muzaffer olması için dua ettiğinde de, Musa (a.s.) ve ordusunun galip gelmesi için dua etmiştir. Bunun üzerine Belamın adamları: "Görüyoruz ki sen bizim aleyhimize dua ediyorsun" demişler. Bel'am da: "Dilim buna dönüyor. Musa'nın aleyhine dua etsem

de duam kabul edilmiyor. Fakat ben size, onların helak olacakları ümidini veren bir hususu öğreteyim. O da şudur, Allah, zinaya buğuz eder. Eğer onlar zinaya düşecek olurlarsa umarım ki Allah onları helak eder. Kadınlarınızı gönderin onları karşılasınlar. Onlar, sefer halindeki insanlardır. Umulur ki zinaya düşer helak olurlar." dedi. Bel'am'ın adamları, onun söylediklerini yapılar. Kadınları gönderip onları karşıladılar. İsrailoğulları zinaya düştüler. Bunun üzerine Allah onlara taun hastalığını musallat etti. Onlardan yetmiş bin kişi öldü. Bel'am, eşeğine binerek onlara doğru gitmek istedi. Eşek gitmiyordu. Bel'am onu ağır şekilde dövünce eşek: "Önümde olanı görmüyor musun? Niçin beni dövüüyorsun?" dedi. Eşeğin önünde şeytan bulunuyordu. Bel'am eşeğinden inip ona secde etti. Bu sebeple Allah Teâlâ onun hakkında "Şeytan onun peşine taktı." buyurdu.

Salim b. Ebinnadr ise, Bel'amın kıssası hakkında şunları anlatmıştır. "Musa, Şam'mdaki Ken'an oğulları topraklarına ulaşınca Bel'am'ın kavmi ona gitmiş demişlerdir ki: "Ey Bel'am, İmran oğlu Musa, İsrailoğullarıyla birlikte buraya geldi. Bizi, memleketimizden çıkarıp öldürecek, buraya İsrailoğullarını yerleştirecek. Biz senin kavminiz. Bizim gideceğimiz başka yerimiz yok. Sen, duası makbul bir zatsın. Git de onların aleyhine dua et." Bel'am da dediki: "Vay halinize o, Allah'ın peygamberidir. Onunla birlikte melekler ve müminler bulunmaktadır. Ben onlara nasıl beddua edebilirim. Ben Allah'ın ne yapacağını biliyorum." Bel'amın kavmi: "Bizim gideceğimiz hiçbir yerimiz yok" dediler. Bel'am'ı övmeye ve ona yalvarmaya devam ettiler. Nihayet onu baştan çıkardılar. Bel'am İsrailoğullarının ordusunu takibetmek üzere eşeğine binip Cebel-i Hassan'a doğru gitti fazla ilerlemeden eşeği çöktü. Bel'am inip onu dövdü. Eşek kalkıp yürüdü. Sonra yine çöktü. Bel'am onu yine dövdü. Eşek tekrar kalkıp yürüdü. Bel'am onu yine dövünce eşek konuştu ve "Vay haline Bel'am nereye gidiyorsun, meleklerin beni geri çevirdiklerini görmüyormusun? Sen, Allah'ın peygambernininve müminlerin aleyhine dua etmeye mi gidiyorsun?" dedi. Bel'am yolundan dönmedi ve eşeği yine dövdü. Bunun üzerine Allah onun yolunu serbest bıraktı. Bel'am yürüyüp Cebel-i Hassan'ın üzerine çıktı. Orda Musa ve İsrailoğullarını askerleri aleyhine dua etmeye başladı. Fakat yaptığı her duada dili tersine dönüyor, İsrailoğulları aleyhine dua edecekken kendi kevminin aleyhine dua ediyor, kendi kavminin lehine dua etmek isterken de İsrailoğullarının lehine dua ediyordu. Kavmi ona: "Ey Bel'am ne yaptığının farkında mısın? Onların lehine, bizim aleyhimize dua ediyorsun." dediler. Bel'am "Bu, benim elimde olmayan ve gücümün yetmediği bir şeydir..." dedi. Dili uzayıp göğsünün üzerine kadar sarktı. Bel'am dedi ki: "Şu anda ben dünyamı da kaybettim, ahiretimi de. Benim aldatmada bulunmak ve tuzak kurmaktan başa çarem kalmadı. Size şu hiyleyi öğreteceğim. Kadınları süsleyin. Onlara birkısım eşyaları verip, satmaları için İsrailoğullarının askerleri içine gönderin. Herhangi bir askerin,

onlardan biriyle zina etmek istemesi halinde karşı koymamalarını tenbih edin. O askerlerden bir tanesinin bile bu kadınlardan birisiyle zina etmesi sizin yeterlidir. Onlardan kurtulmuş olursunuz."

Bel'am'ım kavmi bu tavsiyeyi tuttu. Kadınlar ordunun içine içine girince, torunlardan (on iki fırkadan) birinin lideri, Hz. Musa'nın karşı çakmasına rağmen, kadınlardan biriyle zina etti. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarına taun hastalığını musallat etti. Hz. Harun'un torunu Fenhas b. İzar ise Hz. Musa'nın komutanı idi. zina eden erkekle kadının çadırına girdi. Onların ikisini de mızrağına geçirerek yukarı doğru kaldırdı ve "Ey Allah'ım, sana isyan edenleri böyle yaparız." dedi. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarıdan taun hastalığını kaldırdı. Fakat taun hastalığından bir gün içinde onlardan yetmiş bin kişi ölmüştü. İşte bu Bel'am b. Bâûra hakkında, Allah Teâlâ, Muhammed (s.a.v.)'e buyurdu ki: "Ey Muhammed, onlara şu adamın halini anlat. Biz ona, âyetlerimizi vermiştik. O, onlardan sıyrılıp çıktı. Şeytan onu peşine taktı. Nihayet azgınlardan oldu.

Âyet-i Kerimede, kıssası zikredilen kişiye âyetlerin verildiği zikredilmektedir. Bu âyetlerden neyin kastedildiği hususunda müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi ve Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüş göre bu âyetlerden maksat, Allah'ın ism-i A'zamıdır. Süddi diyor ki: "İsrailoğulları kırk yıl TİH çölünde ölünüp dolaştıktan sonra Allah onlara Peygamber olarak Yûşâ b. Nun'u gönderdi. O, İsrailoğullarına, kendilerine peygamber gönderildiğini bildirdi. Allah'ın, kendisine zorbalara karşı savaşmasını emrettiğini haber verdi. İsrailoğulları onu tasdik ettiler ve ona biat ettiler. Ancak, içlerinden, Allah'ın gizli tuttuğu ism-i Âzam'ını bilen "Bel'am" isimli biri inkâra düştü. İsrailoğullarından ayrılıp zorbaların tarafına geçti ve onlara "Siz, İsrailoğullarından korkmayın. Zira siz onlara karşı savaşmaya çıktığınızda ben onların aleyhine dua ederim, onlar size birşey yapamazlar" dedi. İşte Allah Teâlâ, âyette buna işaret etmiştir.

b- İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre, kıssası anlatılan bu kişi Bel'am b. Bâûra, kendisine verilen âyetler ise Semavi kitaplarından bir kitaptı.

c- Mücahid ve Seyyar'a göre ise bu kişi İsrailoğullarından "Bel'am" isimli biriydi. Ona verilen âyetler'den maksat ise Peygamberlikti.

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen âyetlerin nelelr oldukları beyan edilmemiştir. Bunların, "Deliller" şeklinde izah edilmeleri isabetlidir."

Âyet-i kerime'de, kıssası anlatılan kişi, devamlı olarak dilini sarkıtıp soluyan köpeğe benzetilmiştir. Mücahid, İbn-i Cüreyc, Abdullah b. Abbas, Katade ve Hasan-ı Basri'ye göre Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, kendisine Allah'ın

âyetleri verildiği halde onlarla amel etmeyen ve onlardanöğüt ve ibret almayan-kimse, dilini dışarı çıkararak, her durumda soluyan köpeğe benzetilmiştir. Solumakta olan bir köpeknasıl ki üzerine gidilse de serbest bırakılsa da solur. Kıssası zikredilen bu kimse de Allah'ın ayetleriyle uyarılsa da uyarılmasa da heva ve hevesine uymaya devam eder ve hiçbir zaman ondan vaz geçmez. Bu itibarla her durumda soluyan bir köpeğe benzetilmiştir.

Süddiye göre ise âyette işaret edilen Bel'am isimli kişi, fiilen köpek gibi dilini sarkıtıp solumuş. Âyet-i kerime'de,Bel'amın köpeğe benzetilmesi söz konusu değildir. Buradaki ifade o kişinin gerçek durumunu beyan etmektedir.

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, Bel'am'ın uyarılıp uyarılmaması kendisini etkilemediğinden, dilini sarkıtıp devamlı olarak soluyan üzerine gidilip gidilmemesiyle etkilenmeyen köpeğe benzetildiğini söylemenin daha isabetli olacağını bildirmiştir.

Âyet-i kerime'de "Ayetlerimizi yalanlayan kavmin misali işte budur. Ey Muhammed, bu kıssayı onlat. Gerekir ki düşünürler." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat şudur: "Ey Muhammed, kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıkan kimse için zikrettiğimiz bu örnek delillerimizi ve alametlerimizi yalanlayan kavmimlerin öğrneğidir. Ey Muhammed, kendisine âyet verdiğimiz bu kişinin kıssasını ve bu surede geçen diğer ümmetlerin kıssalarını, neticede ne şekilde cezalandırıldıklarını insanlara anlat ki onların bu kıssalarını düşünsünler öğüt alsınlar, bana itaate yönelsinler ve onların uğradıkları âkıbete düşmesinler. Etrafında bulunan Yahudiler de senin gerçek Peygamber olduğunu anlasınlar. Çünkü sen, okur yazarlığı olmayan bir kişi olduğun halde Yahudilerin, ancak Hahamlarının bildikleri bilgileri onlara aktarıyorsun. Bu da senin ancak gökten gelen bir vahiyle konuştuğunu gösterir.

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ
لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ

أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

177-178-179 Âyetlerimizi yalanlayan ve böylece sadece kendi nefislerine zulmetmiş olan kavmin hali ne kötü bir misaldir."

"Allah kimi hidayetine erdirirse, muhakkak ki o, doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, işte onlar, hüsrana uğramış kimselerdir.

"Yemin olsun ki biz, cinlerden ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalbleri vardır ama onunla gerçeği anlamazlar. Gözleri vardır ama onlarla hakkı görmezler. Kulakları vardır ama onunla hakkı işitmezler. İşte onlar, hayvanlar gibidir. Hatta daha da sapıktırlar. İşte onlar, gafillerin ta kendileridir.

Âyetlerimizi ve delillerimizi yalanlayan kavimlerin misalleri nne kötü misaldir. Onlar, ancak nasiplerini kaybederek kendilerine zulmetmiş olurlar. Allah kimi hidayete erdirecek olursa, hidayet üzere olan işte o'dur. Kimi de sahipsiz bırakır, elinden tutmazsa işte öyle insanlar, hüsrana uğrayanlar ve helak olanlardır. Şüphesiz ki, biz cin ve insanlardan bir çoğunun cehenneme girecek amel işleyeceklerini bilerek onları cehennem için yarattık. Onların cehennemlik oluş sebepleri, kalblerinin, Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren ve Peygamberleri'nin hak olduğunu beyan eden delilleri anlamak istememeleri, onların yüz çevirmeleri, gözleriyle bu delillere bakmamalı ve kulaklarıyla da bunları dinlemek isteemeleridir. İşte cehennem için yaratılan bu insanlar, kendisine konuşulanı anlamayan, hayrı şerri ayırdedemeyen hayvanlar gibidirler. Hatta batıla uymada bu hayvanlardan daha da alt derecededirler. Zira, hayvanların, iyiyi kötüden ayırdeden hayrı şer'den seçen, akılları olmadığı halde onlar yine de kendilerine zarar veren şeylerden kaçınır, faydalı olan şeylere yaklaşmaya çalışırlar. Bu kâfirler ise uzun vadede kendileri için zararlı olan şeylere yaklaşır, faydalı olan şeylerden kaçınırlar.

* Allah Teâlâ bu son âyette birçok cin ve insanı, cehennem için yarattığını beyan etmektedir. Bunlar Allah'ın kâfir olacaklarını bildiği kimselerdir. Allah Teâlâ bunların, kalblerinin anlamaz, gözlerinin görmez ve kulaklarının işitmez olduklarını beyan etmektedir. Aslında bunlar, maddî olarak, anlamayan, görmeyen ve işitmeyenler değil, dünya ve âhiretlerinde kendilerine faydalı olacak şeyleri idrak etmeyen, görmeyen ve anlamayan kimselerdir. Zira bu duyu organları maddi şeylerin gerçeğini idrak etmek için bir vasıta olduğu gibi, mânevî şeylerin bilinmesi ve hidayete erişilmesi için de birer vasıtadırlar. Bunlar sadece madde için kullananlar, âyet-i kerme'nin de ifade buyurduğu gibi, insanlık mer-

tebesine ulaşamayıp hayvanlık derecesinde kalan kimselerdir. Hatta bu yeteneklerin gereğini yapmadıkları için, bu yeteneğe sahip olmayan hayvanlardan da aşağıdadırlar.

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاۤءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِى اَسْمَاۤئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

180- En güzel isimlar Allah'ındır. Allah'a bu isimlerle dua edin. Onun isimlerini değiştirenleri terkedin. Onlar, ilerde bu yaptıklarının cezasını göreceklerdir.

En güzel isimler Allah'ındır. Siz onu o isimlerle anın. Onun isimlerini değiştiren ve onları yalanlayan müşriklerden uzak durun. Onlar, âhirette, yaptıklarının cezasını göreceklerdir.

* Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.), Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: اِنَّ لِلّٰهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اِسْماً مِائَةً اِلاَّ وَاحِداً مَنْ اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ.

"Şüphesiz ki Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Yüzden bir eksiktir. Kim onları sayarsa cennete girecektir.[90]

Diğer bir rivayette ise Yine Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : اِنَّ لِلّٰهِ تَعَالٰى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اِسْماً
مَنْ اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، هُوَ اللّٰهُ الَّذِى لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ
الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلاَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ

(90) Buhari, K. et-Tevhid bab: 12 / Tirmizi, k. ed-Da'vât b: 83, Hadis No: 3526

الْخَالِقُ الْبَارِىءُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ
الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ
الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ
الْحَفِيظُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ
الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِىُّ الْمَتِينُ
الْوَلِىُّ الْحَمِيدُ الْمُحْصِى الْمُبْدِىءُ الْمُعِيدُ الْمُحْيِى الْمُمِيتُ الْحَىُّ
الْقَيُّومُ الْوَاجِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ
الْاَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِى الْمُتَعَالِى الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنْتَقِمُ الْعَفُوُّ
الرَّؤُفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ، الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِىُّ
الْمُغْنِى الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِى الْبَدِيعُ الْبَاقِى الْوَارِثُ الرَّشِيدُ
الصَّبُورُ.

"Şüphesiz ki Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa cennete girer. O, kendisinden başka hiçbir ilah olayan Allah, Rahman, Rahim, Melik, Kuddûs, Vehhab, Selam, Mü'min, Müheymin, Aziz, Cebbar, Mütekebbir, Hâlik, Bâri, Musavvir, Gaffar, Kahhar, Rezzak, Fettah, Âlim Kaabıd, Bâsıt, Hâfıd, Râfi', Muizz, Müzil, Sem'i, Basîr, Hakem, Adl, Latîf, Habîr, Hâlim, Halîm, Ğafûr, Şekûr, Aliyy, Kebîr, Hafîz, Mukît, Hasîb, Celil, Kerîm, Rakîb, Mucîb, Vasi', Hakîm, Vedûd, Mecîd, Bâis, Şehîd, Hakk, Vekîl, Kaviy, Metîn, Veliyy, Hamîd, Muhsî, Mübdî', Muîd, Muhyî, Mümîd, Hayy, Kayyûm, Vâcid, Mâcid, Vâhid, Samed, Kaadir, Muktedir, Mukaddim,Muahhir, Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın, Vâlî, Müteâlî, Ber, Tevvab, Muntakim, Afuvv, Reûf, Mâlikülmülk, Zülcelalvelikram, Muksıt, Câmi, Ganî, Muğnî, Mâni', Dârr, Nâfi', Nûr, Hâdî, Bedi', Bakî, Vâris, Reşîd, Sabûr'dur."[91]

Rivayet edildiğine göre Ebu Cehil, bazı Müslümanların, Kur'an okurken, Allah'ın, "Rahman", Allah" gibi çeşitli isimlerini zikrettiklerini duymuş ve "Muhammed, İlahın tek bir ilah olduğunu iddia ediyor, halbuki o da birçok ilaha ta-

(91) Tirmizi, K. ed-Da'vât, bab: 83, Hadis No: 2507

pıyor." demiş işte bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş ve bu isimlerin hepsinin tek bir ilaha ait olduğunu beyan etmiştir.

"Mücahid diyor ki: "Müşrikler "Allah" lafzını tahrif ederek "el-Lât", Aziz kelimesini de tahrif ederek "el-Uzza" isimlerini türetmiş ve putlarına isim olarak takmışlardır.

Âyet-i kerime'de geçenve "Değiştirenler" diye tercüme edilen (يُلْحِدُونَ) fiili, Abdullah b. Abbas tarafından "Yalanlar" şeklinde izah edilmiş Katade tarafından da "ortak koşarlar" diye izah edilmiştir. Birinci izaha göre âyetin bu bölümünün manası, "Onun ismini yalanlayanları terkedin." şeklindedir. İkinci izaha göre ise "Onun ismine ortak koşanlardanuzak durun." demektir. Aslında bu fiilin manası "Doğru yoldan ayrılmak, eğri yola sapmak" demektir. Müşrikler, Allah'ın isimlerini kendisine vermeyip putlara vererek isimlere bir kısım harfler ilave edip veya eksilterek onları gerçek müsemmalarından saptırmışlar, "Allah" ismini tahrif edip "el-Lât" demişler. "Aziz" ismini değiştirerek "el-Uzza" demişlerdir. Bunlarla da putlarını kastetmişlerdir.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾

181- Yarattıklarımızdan, hak ile doğruyu gösteren ve hak ile adaleti sağlayan bir topluluk da vardır.

* Burda zikredilen topluluğun,Muhammed ümmeti olduğu, Hadis-i Şeriflerde zikredilmektedir. Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ لاَ تَزَالُ مِنْ أُمَّتِي أُمَّةٌ قَائِمَةٌ بِأَمْرِ اللهِ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ وَلاَ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ عَلَى ذَلِكَ.

"Ümmetimden bir taife, Allah'ın emrini yerine getirmeye devam edecektir. Karşı çıkanlar onlara zarar vermeyecektir. Allah'ın emri gelinceye kadar böyle olmaya devam edeceklerdir.(92)

(92) Buhari, k. el-Menakıb, bab: 28 / Müslim, K. el-İmara bab: 70, Hadis No: 1920

Diğer bir rivayette ise:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِى الدِّينِ وَلاَ تَزَالُ عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَاهُمْ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ».

"Allah, kim için hayır dilerse onu dinde fakih (anlayışlı) kılar. Müslümanlardan bir topluluk, kıyamet gününe kadar hak uğrunda savaşacaklar ve kendilerine karşı çıkanlara galip geleceklerdir."(93) buyurmaktadır.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾

وَاُمْلِى لَهُمْ اِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

182-183- Âyetlerimizi yalanlayanları, bilemeyecekleri bir yerden, yavaş yavaş helake yaklaştıracağız.

"Onlara mühlet veririm. Şüphesiz ki benim tedbirim çok kuvvetlidir.

Âyet ve delillerimizi yalanlayanlara,belli bir zamana kadar fırsat veririz. Onlar şımarırlar ve haklı olduklarını zannederler. Fakat cezalandırma zamanımız gelince, kötülüklerine karşı onları cezalandırırız. Ben, bu yalanlayanların cezalarını ertelerim. Onları hemen cezalandırmam. Zira benim tedbir ve tuzağım pek çetindir.

* Âyet-i Kerime'de de işaret edildiği gibi, Allah Teâlâ, kendisini tanımayan kullarını hemen cezalandırmayabilir. Allah'ın hemen ceza vermemesi, onu tanımayan insanların, doğru yolda oldukları anlamına gelmez. Zira Allah Teâlâ bazan mühlet verir. Sonra da çetin bir azaba uğratır. Nitekim şu âyet-i Kerime'ler de bunu beyan etmektedir.

"Kendilerine hatırlatılanları unuttuklarında onlara herşeyin kapısın açtık. Nihayet, kendilerine verilen o nimetlerle sevinip zevk'e dalınca onları, azabımızla ansızın yakalayıverdik. Hemen ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler." "Böyelce zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun"(94)

---

(93) Müslim, K. el-İmara bab: 175, Hadis No: 1037 / Buhari, K. el-İtisam, bab: 10

(94) En'am suresi, 6/44-45.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾

184- Onlar, arkadaşları olan Peygamberde delilikten bir eser olmadığı hiç düşünmediler mi? O, ancak, apaçık bir uyarıcıdır.

Âyetlerimizi yalanlayan bu insanlar, kendilerine Peygamber olarak gönderdiğimiz bu arkadaşları Muhammedde delilikten ve akıl eksikliğinden bir eser bulunmadığını ve onları davet ettiği şeyin, sağlam bir din ve açık bir gerçek olduğunu hiç düşünmüyorlar mı? O Peygamber, onlar için apaçık bir uyarıcıdır. Onları, iman etmedikleri müddetçe Allah'ın azabıyla korkutur.

* Bu âyetin nüzul sebebi hakkında Katade diyorki: "Resulullah, safa tepesinin üzerine çıkıp Kureyş'lileri aile aile, "Ey filan oğulları," "Ey falan oğulları" şeklinde İslama davet edip onları Allah'ın azabından ve başlarına gelebilecek felaketlerden sakındırınca Kureyş'lilerden biri, "Şüphesiz ki sizin bu adamınız delirmiş. Gece sabaha kadar buradan bağırdı." demiş işte bunun üzerine de Allah Teâlâ bu âyet-i kerimeyi indirmiş ve buyurmuştur ki: "Arkadaşlarında delilikten hiçbir eser olmadığını düşünmediler mi? O, sadece apaçık bir uyarıcıdır."

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ

أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾

185- Allah'ın, yer ve göklerdeki büyük mülküne ve orada yarattığı her şeye, kendi ecellerinin yakın olması ihtimaline hiç bakmadılar mı? Artık bundan sonra hangi söze iman edecekler?

Âyetlerimizi yalanlayan bu insanlar, Allah'ın mülküne, göklerde ve yerdeki geniş saltanatına ve oralarda yarattığı varlıklara hiç bakmazlar mı ki, ibret alsınlar ve bunları, Allâh'ın yarattığını bilsinler. Bunlar, ecellerinin pek yakın olacağından ve khafir olarak ölüp, ebedî olarak cehennemde kalacaklarından korkmazlar mı? Şayet onlara Kur'ân-ı tasdik etmiyorlarsa, artık hangi söze, hangi uyarı ve ikaza inancaklar?

مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

186- Allah kimi saptırırsa artık onu hidayete erdirecek kimse yoktur. Allah, böylelerini, azgınlıkları içerisinde bocalar halde bırakır.

* Allah'ın saptırdığı kişinin, göklerde ve yerdeki, çeşitli yaratıklara bakarak yaratanı idrak etmesi mümkün değildir. Nitekim başka bir âyet-i Kerime'de de:

"Ey Muhammed, de ki: "Bir bakın göklerde ve yerde ne var? İman etmeyen bir kavme, deliller ve uyarılar fayda vermez." buyurulmaktadır.[95]

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَا قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّ۪ي لَا يُجَلّ۪يهَا
لِوَقْتِهَا اِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَا تَأْت۪يكُمْ اِلَّا بَغْتَةً يَسْـَٔلُونَكَ
كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

187- Ey Muhammed, sana kıyammeten soruyorlar, ne zaman kopacak? diye. Deki ki: "Onun ilmi ancak rabbimin katındardır. Kıyametin vaktini ancak o açıklar. O kıyamet, göklerde ve yerde ağır basmıştır .Size ansızın gelecektir. "Gerçekten onu biliyormuşsun gibi senden sorarlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Ey Muhammed, insanlar sana, kıyamet gemisinin ne zaman gelip limana demirleyeceğini, yani ne zaman kopacağını soruyorar. Onlar de ki:. "Onun ne zaman kopacağı bilgisi ancak rabbimin katındadır. Onun ne zaman meydana geleceğini ancak o açığa çıkarır. Kıyamet hadisesi göklerde ve yerde bulunanlara ağır gelen bir hadisedir. Kıyametin hem kopması hem de bilinmesi zordur. Çün-

(95) Yunus suresi, 10/101

kü Allah onu, yaratıklarından gizlemiştir. Bu itibarla onu, ne yüksek dereceli bir Melek ne de kendisine kitap verilen bir Peygamber bilebilir.

Ayrıca, kıyamet koptuğunda gökler ayrılıp, güneş dürülüp ve yıldızlar dağılacağından, bu hadisee göklerde ve yeryde yaşanlar için pek zor bir hadise olacaktır.

Kıyamet sizlere ansızın gelecektir. Ey Muhammed, müşrikler ve Yahudiler sana, sanki sen onu bilmiyormuşsun ve ondan sorulmaya önem veriyor, onu öğretmek istiyormuşsun gibi kıyameti soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın katındadır. Ben onun ne zaman kopacağı hakkında hiçbir bilgiye sahip değilim. Fakat insanların çoğu bunun böyle olduğunu bilmiyorlar."

* Müfessirler, bu âyet-i Kerimede, Resulullah'a kıyametin ne zaman kopacağını sormuş olan insanların kimler oldukları hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Katadeye göre bunlar Kureyş'lilerdir. Onlar Resulullah'a gelerek "Aramızda akrabalık var. Sen gizli olarak bize, kıyametin ne zaman kopacağını söyle" demişler, bunun üzerine bu âyet-i kerime inmiş ve onun ne zaman kopacağını ancak Allah'ın bildiğini beyan etmiştir.

Abdullah b. Abbas'a göre, Resulullah'tan kıyametin ne zaman kopacağını soranlar Yahudilerdir.İbn-i Ebi Kuşeyr ile Semuel b. Zeyd, Resulullah'a gelerek "Ey Muhammed, eğer sen söylediğin gibi gerçekten Peygambersen, kıyametin ne zaman kopaccağını bize söyle. Çünkü bizler onun ne zaman kopacağını biliyoruz" demişler, bunun üzerine de Allah Teâlâ bu ayeti indirmiş ve onun ne zaman kapacağını Allah'tan başka hiç birkimsenin bilemeyeceğini beyan etmiştir.

Âyet-i kerime'de geçe ve "Kopacak" diye tercüme edilen (مرسيها) kelimesi, Süddi ve Katade tarafından "Kopaçak" şeklinde, Abdullah b. Abbas tarafından ise "Sona erecek" şeklinde izah edilmiştir.

Âyet-i kerime'de kıyametin kopmasının göklerde ve yerde ağır bir hadise olacağı zikredilmiştir. Müfessirler, kıyametin kopmasının, göklerde ve yerde ağır olmasının ne demek olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Süddiye göre bu ağırlıktan maksat, kıyametin ne zama kapacağını göklerde ve yerde bulunanların idrak edememeleri ve bilememeleridir. Onun kopma anını bilme o kadar ağır bir şeydir ki, onu ne Allah'a yaklaştırılan bir melek ne de kendisine kitap verilen bir Peygamber bilebilir.

b- Hasan-ı Basri, İbn-i Cüreyc ve Katadeye göre ise kıyametinkopmasının göklerde ve yerde ağır gelmesinden maksat, o ikisinde yaşayanlara maddeten ağır gelmesidir. Zira kıyametin kopması anında gökler yarılacak güneş dürülecek, yıldızlar dağılacak, dağlar yerinden yürüyecek ve kainat karmakarışık

olacaktır. Bu nedenle kıyamet, göklerde ve yerde yaşayanlar için çok zor bir hadise olacaktır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, ayet-i kerime'nin, kıyametin kopma zamanını bilme yönünden, göklerde ve yerde yaşayanlar için zor olduğunu ifade ettiğini söylemiştir. Çünkü ayetin devamında, onun ne zaman kapacağını ancak Allah'ın bildiği ve aniden kopacağı beyan edilerek hangi yönüyle ağır geldiği açıklığa kavuşmuştur.

Âyet-i kerime'de: "Kıyamet size ansızın gelecektir." buyurulmaktadır. Peygamber efendimiz, kıyametin, ansızın geleceğin şu şekilde izah etmiştir.

اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَقْتَتِلَ فِئَتَانِ عَظِيمَتَانِ تَكُونُ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ دَعْوَتُهُمَا وَاحِدَةٌ وَحَتَّى يُبْعَثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ قَرِيبٌ مِنْ ثَلاَثِينَ كُلُّهُمْ يَزْعَمُ اَنَّهُ رَسُولُ اللهِ وَحَتَّى يُقْبَضَ الْعِلْمُ وَتَكْثُرَ الزَّلاَزِلُ وَيَتَقَارَبَ الزَّمَانُ وَتَظْهَرَ الْفِتَنُ وَيَكْثُرَ الْهَرْجُ وَهُوَ الْقَتْلُ وَحَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمُ الْمَالُ فَيَفِيضَ حَتَّى يُهِمَّ رَبَّ الْمَالِ مَنْ يَقْبَلُ صَدَقَتَهُ وَحَتَّى يَعْرِضَهُ فَيَقُولَ الَّذِى يَعْرِضُهُ عَلَيْهِ لاَ اَرَبَ لِى بِهِ وَحَتَّى يَتَطَاوَلَ النَّاسُ فِى الْبُنْيَانِ وَحَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ الرَّجُلِ فَيَقُولَ يَا لَيْتَنِى مَكَانَهُ وَحَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَاِذَا طَلَعَتْ وَرَاهَا النَّاسُ آمَنُوا اَجْمَعُونَ فَذَلِكَ حِينَ لاَ يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِى اِيمَانِهَا خَيْرًا وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَقَدْ نَشَرَ الرَّجُلاَنِ ثَوْبَهُمَا بَيْنَهُمَا فَلاَ يَتَبَايَعَانِهِ وَلاَ يَطْوِيَانِهِ وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَقَدِ انْصَرَفَ الرَّجُلُ بِلَبَنِ لِقْحَتِهِ فَلاَ يَطْعَمُهُ وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَهُوَ يَلِيطُ حَوْضَهُ فَلاَ يَسْقِى فِيهِ وَلَتَقُومَنَّ السَّاعَةُ وَقَدْ رَفَعَ اُكْلَتَهُ اِلَى فِيهِ فَلاَ يَطْعَمُهَا.

"İdidialari aynı olan iki büyük grup birbirleriyle savaşıp aralarında büyük bir kıyım olmadıkça, herbiri Allah'ın Peygamberi olduğunu iddia eden otuza ya-

kın, yalan söyleyen Deccal çıkmadıkça, İslamî ilimler inkıraza uğrayıp yok olmadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman yaklaşmadıkça, (Kâinat son gönlerini yaşamaya başlamadıkça), fitneler ortaya çıkmadıkça, adam öldürme olayları çoğalmadıkça, aranızda mal çoğalıp sel gibi akmadıkça, mal sahibinin, malının zekâtını kabul edecek kimsenin bulunmamasından endişe etmedikçe, malının zekâtını vermek istediği kimse "Benim buna ihtiyacım yok" demedikçe, insanlar, binalar yükseltmekte yarışmadıkça, kişi, ölen birinin mezarının yanından geçerken "Keşke bunun yerinde ben olsaydım" demedikçe ve güneş batıdan doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. "Güneş batıdan doğunca insanlar onu görecek ve hep birden iman edecekler, fakat bu iman etme zamanı, daha önce iman etmeyen kimsenin veya imanından hayır görmeyen kimsenin imanının kendisine fayda vermeyeceği bir andır. Şüphesiz ki kıyamet öyle bir anda kopacaktır ki, satıcı kişi ile alıcı kişi elbiseyi açacaklar fakat ne satabilecekler ne de katlayıp kaldırabileceklerdir. Yine kıyamet öyle bir an'da kopacaktır ki, sağmal devesinin sütünü sağıp getiren kişi o sütü içemeyecektir. Yine kıyamet öyle bir anda kopacaktır ki, kişi havuzunu sıvayıp tamir edecek fakat ondan su içemeyecektir. Yine kıyamet öyle bir anda kopacaktır ki, yemek yemekte olan kişi yemeği ağzına götürecek fakat onu yiyemeyecektir."(96)

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ
الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ۚ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

188- De ki: "Allah'ın dilediğinin dışında ben, kendim için bir menfaat elde etmeye ve bir zarar vermeye kadir değilim. Eğer ben, gaybı bilseydim daha çok hayır elde ederdim. Ve bana bir kötülük dokunmazdı. Ben iman eden bir kavim için ancak bir uyarıcı ve bir müjdeciyim."

Ey Muhammed, de ki: "Allah'ın dileyip bana yardım etmesi dışında ben kendime ne bir menfaat sağlayabilirim ne de kendimden bir zararı uzaklaştırabilirim. Eğer ben, kıyametin kopması gibi gayba ait haberleri bilmiş olsaydım elbette ki ben daha çok hayır elde ederdiim ve daha çok tedbirli olurdum. Ve bana hiçbir zarar da dokunmazdı. Ben, Allah'ın Peygamberi olduğumu kabul edip iman eden bir topluluğu ancak Allah'ın cezalandırmasıyla korkutan, sevabı ve

(96) Buhari, K. el-Fiten, bab: 25

lütfuyla müjdeleyen bir Peygamberim.

* Âyet-i Kerim'e, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini beyan etmekte, böylece, gaipten haber vermeye kalkanların yalancı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu hususta diğer âyet-i kerime'lerde de şöyle buyuruluyor:

"Gaybı o bilir. Kimseye gaybı göstermez."(97)

"Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları ancak o bilir..."(98)

"... De ki"Gaybı bilmek Allah'a aittir..." (99)

"Ey Muhammed, de ki: "Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilemez. Onlar ne zaman diriltceklerini bilemezler."(100)

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا
تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا
لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾

189- Sizi bir tek insandan yaratan ve onunla gönlü huzura kavuşsun diye eşini de kendisinden var eden, Allah'tır. Erkek eşine yaklaşınca eşi hafif bir yük yüklendi. Ve bu halde bir müddet onu taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, erkek ve kadın, rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: "Yemin olsun ki bize sağlam bir çocuk verirsen, muhakkak ki şükredenlerden oluruz.

Sizleri tek bir can olan Âdemden yaratan Allah'tır. Allah, Âdemin eşi Havvayı da o candan yarattı ki Âdem onunla mutlu olsun. Erkek, hanımına yaklaşınca o ilk anda kendisine ağır gelmeyecek bir şekilde hamile kaldı. Zira o anda rahminde sadece nutfeyi taşıyordu. Hamileliği devam edip karnında taşıdığı çocuk kendisine ağırlık verince, erkek ve kadın, Allah'a şöyle yavlardılar: "Ey Allah'ım, yemin olsun ki, bize sağlam bir çocuk verirsen, muhakkak ki şükredenlerden olacağız."

(97) Cin suresi, 72/26
(98) En'am suresi, 6/59
(99) Yunus suresi, 10/20
(100) Neml suresi, 27/65

* Âyet-i kerimede, Hz. Âdem ile Havva'nın, Allah'a yemin ederek kendilerine salih bir evlat vermesi halinde ona şükredeceklerini bildirdikleri beyan edilmektedir. Buradaki "Salih" olmaktan neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Hasan-ı Basri'ye göre buruda zikredilen "Salih"ten maksat, çocuğun erkek olmasıdır.

Ebul Buhturi, Ebu Salih, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Süddiye göre ise buradaki "Salih"ten maksat çocuğun, kendileri gibi eksiksiz bir insan olması, başka herhangi bir hayvan şeklinde olmamasıdır. Bu hususta Said b. Cübeyr diyor ki: "Âdem ile Havva yeryüzüne inince Âdem'e şehvet verildi. O, Havva ile evlendi. Havva hamile kaldı. Çocuk karnında hareket etmeye başladı. Havva "Bu da nesi?" dedi. İblis ona geldi ve dedi ki: "Sizler yeryüzünde ancak deve veya sığır yahut koyun, yahut keçi görüyorsunuz. Senin karnında olan işte bunlardan birisi." Bunun üzerine Havva: "Vallahi benim hiçbir yerim bunlara güç yetiremez. Ben âciz kalırım." dedi. Bunun üzerine Şeytan dedi ki: "Sen beni dinle Ona "Abdülhâris" ismini ver. O sizin benzeriniz olarak doğar." Havva meseleyi Âdem'e anlattı. Âdem "O, bizi cenneten çıkaran kimse" dedi. Havva'nın karnındaki çocuk ölü doğdu. Havva ondan sonra tekrar hamile kaldı. İblis yine geldi ve ona: "Beni dinle onu "Abdülhâris" diye isimlendir. (İblis'in meleklerin yanında adı Hâris'di) Aksi halde o çocuk, bir deve veya sığır yahut koyun ya da keçi olarak doğar. Yahut da ben onu öldürürüm. Zaten birincisini de ben öldürdüm." dedi. Havva meseleyi tekrar Âdem'e anlattı. Âdem, karşı çıkmaz gibi bir tavır takındı. Bunun üzerine Havva ona "Abdülharis" adını verdi ki, kendileri gibi bir insan olark doğsun ve yaşasın. İşte bu ve bundan sonra gelen âyet buna işaret etmektedirler.

Taberi diyor ki: Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, Hz. Âdem ile Havva'nın çocuklarının salih kimseler olmasının istediklerini beyan etmiştir. Salih olmanın bir çok manası vardır. Kişinin vücutça sağlam olması, dininde samimi olması, aklının ve iradesinin sağlam olması, onun salih olması manasına gelir. Resulullah'tan bunlardan herhangi birinin kastedildiğine dair sahih bir haber rivayet edilmediğine göre buradaki salih olma"yı bütün manalarında almak âyetin umumi ifadesine daha uygundur. Hz. Âdem ile Havva, rablerine çocuklarının her yönüyle sağlam olması için duada bulunmuşlardır.

فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا

يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾

190- Allah onlara sağlam bir çocuk verince de, Allah'ın kendilerine verdiği şeyde ona ortak koşmaya başladılar. Allah, onların ortak koştukları şeyden yücedir.

Fakat Allah kendilerine sağlam bir çocuk verince, Allah'ın kendilerine verdiği o çocuk hususunda Allah'a ortak koşmaya başladılar. Allah, müşriklerin iftira ve uydurmalarından münezzehtir ve yücedir.

* Âyet-i kerime'nin baş tarafında (آتَاهُمَا) (جَعَلَا) şeklinde iki kişiyi gösteren tesniye kelimeler zikredilirken sonunda (يُشْرِكُونَ) gibi ikiden çok kimseyi ifade eden çoğul bir kelimenin kullanılması, müfessirleri bu âyetin izahında zorlamış ve çeşitli görüşler zikretmelerine vesile olmuştur. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

a- Samüre b. Cündeb, Abdullah b. Abbas, İkrime, Katade, Mücahid, Said b. Cübeyr ve Süddi, bu âyeti kerimenin baş tarafının Hz. Âdem ve Havva'yı anlattığını sonunun ise Allah'a ortak koşan müşrikleri zikrettiğini söylemişlerve bu âyetin izahında şunları açıklamışlardır: Hz. Âdem'in çocukları yaşamayınca İblis, Havva'ya gelerek doğacak çocuğun adını kendi adı olan "Haris" ismine "Abd" kelimesini de ilave ederek ona "Abdülharis" yani "Harisin kulu" şeklinde koyması halinde onun yaşayacağını söylemiştir. Hz. Havva bunu Âdem'e söyleyince Hz. Âdem, daha önce kendilerinin cennetten çıkmalarına sebep olması nedeniyle İblis'in bu teklifini reddetmiştir. Ancak, Havva'nın çocukları peşpeşe yaşamayınca İblis, durmadan Âdem il Havva'ya bu adı koymadıkları takdirde çocuklarını öldüreceğini söylemiş nihayet onlarda çocuklarına bu adı koyarak, Allah'ın isimlerinde ona ortak koşma durumuna düşmüşlerdir. Fakat hiçbir zaman ona kullukta ortak koşmamışlardır. İşte âyet-i kerime'nin baş tarafı bu hadiseye işaret ederek "Allah onlara sağlam bir çocuk verince de Allah'ın kendilerine verdiği şeyde ona ortak koşmaya başladılar." buyurmuştur. Bu hususta, Semüre b.Cündeb, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : لَمَّا حَمَلَتْ حَوَّاءُ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لَا
يَعِيشُ لَهَا وَلَدٌ، فَقَالَ سَمِّيهِ عَبْدَ الْحَرِثِ، فَسَمَّتْهُ عَبْدَ الْحَرِثِ، فَعَاشَ
ذَلِكَ، وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ.

Havva hamile kalınca İblis onun etrafından dolaşıp durmuştur. Çünkü Havva'nın çocukları yaşamıyordu. İblis, Havva'ya "Sen ona Abdülharis ismini

koy." demiştir. Havva da hamile olduğu çocuğun adını Abdülharis koymuştur. Bundan sonra çocukları yaşamıştır. Havva'nın böyle yapması, Şeytanın vesvesi ve emriyledir."(101)

Görüldüğü gibi, bu izah şekline göre Hz. Âdem ile Havva'nın çocuklarının adını Abdülharis koyarakAllah'ın isimlerinde ona koşma durumuna düştükleri söylenmiştir.

b- Hasan-ı Basriye göre ise bu âyet-i kerime'nin baş tarafında, Hz Âdem'in soyundan iki kâfir kimseden bahsedilmekte sonunda ise bütün müşriklere değinilmekte ve Allah Teâlâ'nın ortak koşulan şeylerden münezzeh olduğu beyan edilmektedir. Buna göre:

"Bu âyet önce, insanlığın ataları ola Hz. Âdem ve Havvayı zikrediyor.Daha sonra bunların soyundan gelen Yahudi, Hıristiyan ve müşriklerin, hak dinden sapıp Allah'a ortak koşmaya sürüklendiklerini beyan ediyor.

Bu insanlar çocuklarını ya Yahudileştirmiş veya Hıristiyanlaştırmış yahut da müşrik yapmışlardır.

Âyetin son cümlesi, iki kişiyi ifade etmeyip, ikiden fazla yani çoğul kişileri ifade etmektedir. Bu da âyetin, Hz. Âdem ve Havva'yı kastetmediğine delildir. Hz. Âdem bir Peygamberdir. Peygamberlere, Allah'a ortak koşma gibi en büyük cinayeti işleme fiili isnad edilemez.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, Zira müfessirlerden, sözleri delil sayılacak zatların bu görüş üzerinde İttifak ettiklerini söylemiştir. Yani. Hz. Âdem ile Havva, çocuklarının adını "Abdülharis" koyarak Allah Teâlâ'ya kullukta değil, onun isimlerinde ona ortak koşma durumuna düşmüşlerdir. Zira "Kul" manasına gelen "Abd" kelimesi ancak Allah'ın isimlerinden biriyle birlikte zikredilecek "Abdullah", Abdurrahman" şeklinde insanlara isim verilir. Abdülharis" diye isim koymak, Allah'a mahsus olan kullara sahibolma sıfatı başkalarına da vermiş olur.

أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾

191- Hiçbirşey yaratmayan, üstelik kendileri yaratılmış olan şeyleri mi Allah'a ortak koşuyorlar?

(101) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'ân, Sure; 7 bab: 4 HN: 3077

* Allah'a ortak koşan bu bâtıl inançlılar, taş ağaç, maden gibi, hiçbirşeyi yaratmaya gücü yetmeyen ve kendileri Allah tarafından yaratılan varlıkları Allah'a ortak mı koşuyorlar? Bu, ahmaklığın zirvesi değil midir?

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾

192- O putların, kendilerine tapanlara yardım etmeye güçleri yetmez. Hatta, kendilerine bile yardım edemezler.

Allah, o putlara tapanlara bir kötülük dileyecek olsa, putlar o kötülüğü, kendilerine tapanlardan uzaklaştırıp onlara yardımcı olamazlar. Onlar, kendilerine bile bir menfaat sağlamaktan ve kendilerinden bir zararı uzaklaştırmaktan hacizdirler. O halde kendilerine tapanlara nasıl yardım ledebilirler?

* Bu âyet-i Kerime, Allah'a ortak koşanların, şaşılacak bir duruma düştüklerini bildirmektedir. Öyleki, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapar ve onlardan yardım umarlar.

وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ
أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾

193- Onları doğru yola çağırsanız size uymazlar. Onları çağırsanız da sussanız da sizin için aynıdır.

Şayet o putları hayra ve doğruya davet edecek olsanız bu davetinize uyacak kabiliyette değildirler. Çünkü onlar, anlamayan ve düşünmeyen varlıklardır. Bu itibarla, sizin onları hakka ve doğruya çağırıp çağırmamanız farksızdır.

* Bu âyet-i kerime, kendilerine tapılan putların, duyup işitmez, idrak edip algılamaz olduklarını, kendilerine tapanlarla onları ayaklar altına alıp çiğneyenlerin, bunlar açısından farksız olduğunu, duyu organlarına sahip, geçmişi düşünüp geleceği planlayan bir varlık olan insanın, bu şereflerini ayaklar altına alarak çocuk oyuncakları mahiyetindeki putlara tapmasının ahmaklıktan başka bi rşey olmadığını beyan etmektedir. Bundan sonra gelen âyet-i Kerimeler de bu manayı pekiştirmektedirler.

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾

194- Şüphesiz ki Allah'tan başka taptıklarınız da sizin gibi yaratılmış kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz onları çağırın da size cevap versinler bakalım.

Ey, Allah'a ortak koşan müşrikler, sizin, Allah'ın dışında taptığınız putlar da sizin gibi yaratılmış varlıklardır. Eğer siz, onların ilah oldukları iddianızda doğruysanız, çağırın onları da size cevap versinler bakalım.

أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا
أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا
تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

195- Onların, yürüyecek ayakları mı var? Yoksa yakalayacak elleri mi? Yahut görecek gözleri mi var? Yoksa işitecek kulakları mı? Ey Muhammed, de ki: "Allah'a ortak koştuklarınızı çağırın. Sonra da bana fırsat vermeden hiylenizi yapın bana.

O putların, sizin ihtiyaçlarınızı karşılamak için yürüyebilecek ayakları mı var? Yoksa onların, size yapılacak kötülükleri savaşacak elleri mi? Veya onların, göremediğiniz şeyleri görecek gözleri mi var? Yahut ta onların, sizin işitemediğiniz şeyleri işitecek kulakları mı var?

İlahlarınız bunlardan herhangi birine sahip olmadığına göre onlara tapmanızın mânâsı nedir?

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "İlahlarınızı çağırın, onlardan yardım dileyerek bana karşı tuzaklarınızı kurun. Bir an bile fırsat vermeyin. Amma bilinki bana bir şey yapamayacasınız. Çünkü Allah beni korumaktadır."

إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

196- Şüphesiz ki benim dostum, kitabı indiren Allah'tır. O, salih kimselere dost olur.

Şüphesiz ki size karşı benim yardımcım ve dostum, Kur'anı bana hak olarak indiren Allah'tır. O, her salih kulun dostudur.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ
يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

197- Allah'tan başka taptıklarınızın size yardım etmeye güçleri yetmez. Hatta, kendilerine bile yardım edemezler.

Allah'tan başka taptığınız ilahların ne size yardım etmeye güçleri yeter ne de kendi kendilerine yardım etmeye. O halde dostlarına yardım etme güç ve kudretine sahib olan Allah mı kulluk edilmeye daha layıktır? Yoksa kendi kendine dahi yardım etmekten âciz olan putlar mı?

وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا
يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

198- Onları doğru yola davet etseniz duymazlar. Onları sana bakar görürsün. Halbuki onlar görmezler.

Şayet sizler, putlarınızı doğru yola davet etseniz, onlar davetinizi duymazlar. Çünkü onların kulakları yoktur.

Ey Muhammed, sen o müşriklerin ilahlarını, sun'î gözleriyle sana doğru bakar gibi görürsün. Fakat onlar görmezler. Çünkü onların görme duyuları yoktur. Onlar, bir kısım cansız varlıklardır.

* Bu âyette geçen "Halbuki onlar görmezler" ifadesinden, müşriklerin bizzat kendilerinin kastedildiğini ve bunların, hakkı görmeyen ve işitmeyen insanlar olduklarını söyleyenler de vardır.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

199- Ey Muhammed, sen af yolunu tut. İyiliği emret ve cahillere aldırış etme.

* Allah Teâlâ, putlara tapanların tuttukları yolun bâtıl ve metodlarının sakat olduğunu beyan ettikten sonra, Peygamber efendimize, doğru yolu ve üstün ahlakı öğretmiş, ümmetinin de onun yolunda olmasını istemiştir.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Af yolunu tut" diye tercüme edilen (خُذِ الْعَفْوَ) ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- Mücahid ve Urve b. Zübeyre göre bu ifadenin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen insanların ahlaklarının zahirine bak. Onlara sert davranma ve ahlaklarının iç yüzünün araştırmaya girişme."

b- Abdullah b. Abbas Şüddi ve Dehhaka göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Ey Muhammed sen, insanların mallarından, fazla olanı ve isteyerek sana getirdiklerini al." Bu görüşte olanlara göre Bu âyet, zekâtın farz olduğunu beyan eden. Tevbe suressi'nin altmışıncı ayeti inmeden önce nazil olmuştur. Tevbe suresindeki âyet inince bunu neshetmiştir.

c- İbn Zeyd'e göre ise bu ifadenin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen, müşriklere karşı af yolunu tut. Onların yaptıklarına bakma." Bu görüşe göre de bu âyet-i kerime, Resulullah Mekke'de iken nâzil olmuş ve ona, müşriklere karşılık vermemesini emretmiştir. Daha sonra ise, Allah Teâlâ Resulullah'a, müşriklere karşı sert davranmasını, onları yakalayabileceği her yolu tutmasını, onları kuşatmasını emretmiş ve buyurmuştur ki: "Mukkaddes olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Şayet tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse artık yollarını serbest bırakın"(102) "Ey Peygamber, kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et.Onlara sert davran. Varıp kalacakları yer cehennemdir. Orası varılacak ne kötü bir yerdir."(103)

---

(102) Tevbe suresi, 9/5
(103) Tevbe suresi, 9/73

Allah Teâlâ, bütün mü'minlere de, kâfirlere karşı sert davranmalarını emrederek buyurmuştur ki: "Ey iman edenler çevrenizde bulunan kafirlere karşı savaşın. Sizde bir sertlik bulsunlar. İyi bilin ki Allah, takva sahipleriyle beraberdir."(104)

Evet, Allah Teâlâ daha önce müminlere, kafirleri affetmelerini emrederken ve "Ey Muhammed, iman edenlere söyle, Allah'ın cezalandırma günlerinin geleceğini ummayanları bağışlasınlar ki Allah her kavmi kazandığı ile cezalandırsın."(105) buyururken daha sonra müminlerin, kâfirleri affetmeleri hükmünü neshetmiş ve kafirlerin müslüman olmaları yahut da kendilerine karşı savaşılmayı kabul etmelerinden başka bir yolları olmadığını bildirmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden, tercihe şayan olanı, birinci görüştür. "Ey Muhammed, sen af yolunu tut" ifadesinden maksat, "Sen, insanların ahlaklarının zahirine bak. Onlara sert davranma." demektir. Bu görüşü tercih etmemizin sebebi şudur, Allah Teâlâ, bu surenin daha önce geçen doksanbeşinci ayetinde "Dek ki: "Ortak koştuklarınızı çağırın. Sonra da bana fırsat vermeden hiylenizi yapın bana." buyurarak Resulullah'a, müşriklere karşı, sözle nasıl mücadele edeceğini öğretmiştir. İzah etmekte olduğumuz âyetten sonra da "Şeytanların kardeşlerine gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra o azgınlıktan geri durmazlar..." "Sen onlara bir ayet getirmediğin zaman da "Sen bir âyet yapsaydın ya" derler. De ki: "Ben sadece rabbim tarafından bana vahyolununa tabi oluyorum. Bu Kur'an, inanan bir kavme, rabbiniz tarafından açık bir delil bir hidayet rehveri ve bir rahmettir."(106) buyurarak Resulullaha, müşriklerle, sözle tartışmayı öğretmiştir. Bu iki öğretme'nin arasında geçen, bu âyetin de Resulullah'ın, müşriklere karşı nasıl davranacağını, onların ahlaklarının zahirine bakmasını ve onlara karşı sert davranmamasını emrettiğini söyelmek, ayetlerin, birbirleriyle olan münasebetlerine daha uygundur.

Taberi sözlerine devmla adiyor ki: "Eğer denilecek olursa ki: "Âyetin bu bölümü mensuh mudur?" Cevaben denilir ki: "Bize göre bu ayetin mensuh olduğunu gösterecek herhangi bir işaret yoktur. Zira her ne kadar, Allah Teâlâ bu âyeti peygamberine, kendileriyle henüz savaşması emredilmeyen müşriklere karşı nasıl davranacağını öğretmek için indirmişse de âyetin, Resulullah'ı ve bütün müslümanları insanlara karşı nasıl davranacaklarını ve onların ahlaklarının zahirine bakmalarını emrettiğini söylemek mümkündür. Böylece âyetin, Allah Teâlâ'nın bütün yarattıklarına birbirlerine nasıl davranacaklarını emrettiğini belirttiği ortaya çıkar. Bu da, kendilerine karşı sert davranılması gerekmeyen ve şiddet kullunılması icabetmeyen kimseler için söz konusudur. Kendilerine karşı

(104) Tevbe suresi, 9/123
(105) Casiye suresi, 45/714
(106) A'raf suresi 7/202-203

sert davranılması ve güç kullanılması icabedenlere ise gereken yapılır. Hasılı, af'dan başkası caiz olmayanlara karşı af yolu tutulmuş olur ki bâyet-i kerime onu beyan etmiştir. Affedilmesi mümkün olmayanlar için ise gereken yapılır. Onu da ilgili ayetler belirtmiştir. Madem ki durum böyledir bu âyetin mensuh olduğuna hüküm verilemez.

Âyet-i kerimede geçen ve "İyiliği emret" diye tercüme edilen (وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ) ifadesindeki (الْعُرْفِ) kelimesinden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Süfyan b. Uyeyne ve Übey b. Kâ'b'dan rivayet edildiğine göre burada emredilen örf (iyilik)ten maksat, ilişkiyi kesen akraba ile ilişki kurmak sana bir şey vermeyene bir şeyler vermek ve haksızlık yapanı affetmektir.

Süddiye göre ise buradaki "örf"ten maksat, iyilik demektir. Taberi, âyetin umum ifadesinin genel olarak alınmasının daha evla olduğunu söylemiş, buradaki iyiliğin her türlü iyiliği kapsadığını bildirilmiştir.

Âyet-i kerimede "Cahillere aldırış etme" buyurulmaktadır. Allah Teâlâ, bu âyetle Peygamberine, dolaylı olarak bütün müslümanlara, bilmeyerek haksızık yapan bir kısım insanları affetmelerini ve kusurlarına bakmamalarını emretmiştir. Fakat bu âyetten, Allahın kendisine farz kıldığı hükümlerde k usur edenlerin affedileceği veya Allah'ı inkâr eden, onun birliğini bilmeyen ve müslümanlara karşı savaş açan kâfirlere aldırış edilemeyeceği anlaşılmamalıdır. Onların affetmeye kimsenin hakkı yoktur.

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٢٠٠

200- Eğer Şeytan tarafından sana bir vesvese gelirse Allah'a sığın. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, eğer sana, Şeytan tarafında, cahillere aldırış etmemene engel olacak bir vesvese ve bir öfke gelecek olur da seni intikam almaya teşvik edecek olursa, bu vesvese ve ifsada karşı, cahillerin cehaletini çok iyi bilen ve Şeytanın vesvesesini çok iyi işiten Allah'a sığın.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ٢٠١

201- Allah'tan korkanlara, Şeytan'dan bir vesvese dokununca Allah'ı hatırlarlar. Ve hemen gerçeği görürler.

Kendilerine farz kıldığımız emirleri yerine getirip, yasakladığımız haramlardan kaçınarak Allah'tan korkanlara, Şeytan tarafından bir sıkıntı, bir vesvese, bir arıza dokunduğu zaman, onlar, Allah'ın azabını ve mükâfaatını, vaadlerini ve tehditlerini hatırlarlar. Ve hemen Allah'a karşı günah işlemekten ellerini çekip gerçeği görürler.

* Anlaşılacağı gibi Şeytan, zaman zaman insanın nayağını kaydırmak için uğraşmaktadır. Fakat buna maruz kalan insan, derhal Allaha sığınmalı, Allah'ın yardımını dilemeli, onun ceza ve mükâfaatının büyüklüğünü düşünerek kendisini, Şeytanın tahrik ve teşviklerinden koruması için Allah'a sığınmalıdır.

وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

202- Şeytanların kardeşlerine gelince, Şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra o azgınlıktan geri durmazlar.

Şeytanlar, kâfir ve müşriklerden, kendilerine kardeş olanların ise azgınlıklarını ve sapıklıklarını artırırlar. Sonra bu azgınlar, sapıklık ve azgınlıklarından geri durmaz, aynı yolda devam ederler.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَٰذَا
بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

203- Ey Muhammed, onlara bir âyet getirmediğin zaman da: "Kendin bir âyet yapsaydın ya" derler. De ki: "Ben sadece rabbim tarafından bana vahyolunana tâbi oluyorum. Bu Kur'ân inanan bir kavme, rabbiniz tarafından açık bir delil, bir hidayet rehberi ve bir rahmettir.

Ey Muhammed, sen onlara, Allah tarafından bir mucize getirmeyince de: "Sen onu kendin icad etsene" derler. De ki: "Ben, Allah'ın bir kuluyum. Ancak rabbim tarafından bana vahyedilene uyarım. Bu Kur'an, kendisine iman eden bir

topluluk için, rabbiniz tarafından gönderilen, hakkı gösteren apaçık bir delil, doğru yolu gösteren bir hidayet rehberi ve bir rahmet kaynağıdır.(107)

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

204- Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin. Ve susun ki merhamet olunasınız.

Ey iman edenler, size Kur'an okunduğu zaman, âyetlerinin mânâsını anlamanız ve öğütlerinden ibret almanız için onu dinleyin. O okunurken susun, gürültü yapmayın. Böylece rabbiniz size merhamet etsin.

* Kur'ân-ı Kerim okunduğunda müşrikler, onu dinlememek için gürültü yapıyorlar ve birbirlerine" ... Bu Kur'anı dinlemeyin. Okunurken görültü yapın. Belki bu yolla galip gelirsiniz." diyorlardı.(108)

Allah Teâlâ müminlere, müşriklerin yaptıklarınının tam aksini emrederek, Kur'an okunurken onu dinlemelerini, ona saygı gösterip susmalarını emretmiştir.

Görüldüğü gibi âyet-i kerime'de, Kur'an okunurken onun dinlenilmesi ve konuşulmaması emredilmektedir.

Müfessirler, Kur'anın hangi durumlarda okunması halinde dinlenilmesinin gerekli olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Mes'ud , Ebu Hureyre, Zühri, Ubeyd b. Umeyr, Mücahid, Said b. el-Müseyeb, Dehhak, Katade, Süddi, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'den nakledilen görüşe göre, Kur'anı imam okurken ona uyan cemaatin dinlemesi gerekir. Bu halin dışında Kur'anı okuyanı mutlaka dinlemek gerekmez. Bu hususta, Müseyyeb b. Râfî Abdullah b. Mes'udun şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Bizler, namazda iken birbirimize selam veriyorduk. Nihayet "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merahmet olunasınız." âyeti nâzil oldu. İnsanların, namazın içinde Kur'an dinlemeleri ve susmaları emredildi.

(107) Müşrikler, Kur'ân-ı Kerim'in, Resulullah (s.a.v.) tarafından uydurulduğunu idddia ediyorlar ve zaman zaman, ondan kendilerine, mesela: "Göğü parçalayarak üzerimize düşür" diyerek mucizeler getirmesni istiyorlardı. Peygamber efendimiz de böyle mucizeler getirmeyince bu sefer de: "O mucizeyi kendin yapsana" diyorlardı. Yani demek istiyorlardı ki: "Ayetleri yapıyorsun da mucizeleri neden getirmiyorsun?" İşte bunun üzerine bâyet nâzil oldu ve onların bu mânâsız isteklerine cevap verdi.

(108) Fussilet suresi, 41/26

Talha b. Ubeydullah da diyor ki: "Ben, Ubeyd b. Umeyr ile Atâ b. Ebi Rebahın, bir kimse vaaz ederken konuştuklarını gördüm. Onlara dedim ki: "Siz Kur'anı dinlemiyor ve Kur'anı dinleyene vaadedileni kazanmak istemiyor musunuz?" Onlar dönüp bana baktılar sona konuşmalarına devam ettiler. Sözümü tekrarladım. Yine dönüp bana baktılar. Sonra sözlerine devma ettİler? Üçüncü defa tekrarladım. Yine bana dönüp baktılar ve dediler ki: "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız." âyeti namazın içinde olanlara mahsustur." Ebu Hureyre de demiştir ki: "Resulullah namaz kıldırırken bazı insanlar seslerini yükseltiyorlardı. Bu sebeple bu âyet indi ve susulmasını emretti. Zühri de demiştir ki: "İmam namaz kıldırırken açıktan okuduğu zaman ona uyan herhangi bir kimsenin, açıktan veya gizli olarak Kur'an okuması caiz değildir. Zira, Allah Teâlâ: "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız." buyurmuştur.

b- Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre, Kur'ân hutbe esnasında okunduğunda dinlemek gereklidir. Âyet-i kerime bunu beyan etmiştir. Hutbenin dışında okunan Kur'ânı mutlaka dinlemek gerekli değildir.

c- Atâ, Hasan-ı Basri ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre Kur'ân, hutbede veya namazın içinde okunduğu zaman onu, hutbeyi dinleyenlerin ve namaz kılanların dinlemeleri gerekir. Âyet-i kerimede bunu beyan etmiştir. Bu hususta, Sabit b. Acle, Said b. Cübeyr'in bu âyeti okuduktan sonra şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Kur"an, Kurban bayramı Ramazan bayramı ve Cuma hutbelerinde okunduğunda ve imamın, namaz kıldırırken açıktan okuması halinde dinlenilmesi gereklidir. Bu durumun dışında gerekli değildir.

Taberi, bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Zira Resulullah'ın imam kur'an okurken cemaatin onu dinlemesine dair bir çok sahih hadisleri rivayet edilmiştir. Keza, hutbe okunurken orada bulunanların onu dinlemesi gerektiğine dair bir çok sahih hadis zikredilmiş ve âlimler tarafından üzerinde ittifak edilmiş bir meseledir.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ
الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

205- Ey Muhammed, sabah akşam yalvararak, korkarak, yüksek olmayan bir sesle rabbini içinden zikret. Gafillerden olma.

Ey, namazda veya hutbede okunduğu zaman Kur'anı dinleyen kişi, sen onu dinlediğin zaman onun âyetlerinden öğüt al. Nihayet bir gün Allah'a döneceğini unutma. Sen Allah'a boyun eğerek huşu içinde kusurundan dolayı seni cezalandıracağından korkarak, dilinle gizlice yalvararak onu an. Onu özellikle sabahleyin ve geceleyin an. Kur'an okunduğunda onun üstün öğretilerinden ibret almayan gafilerden olma.(109)

Âyet-i kerimede kulun, gizlice sabah akşam rabbini içinden anması ve okunan kur'andan öğüt ve ibret alması emredilmektedir. Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً.

"Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Kulum beni nasıl zannederse ben öyleyim. O beni andığı zaman ben onunla beraberim. Eğer beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. Eğer beni bir topluluğun içinde anarsa ben de onu, o topluluktan daha hayırlı bir topluluğun içinde anarım. Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşacak olursa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer o bana yürüyerek gelecek olursa ben ona koşarak varırım."(110)

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

---

(109) Âyet-i Kerime, Resulullah'ı ve dolayısıyle bütün müminleri, Allah Teâlâyı sabah akşam ve devamlı olarak zikretmeleri için teşvik ediyor. Allah Teâlâyı zikirden gafil olmamaları gerektiğini beyan buyuruyor. Sabah ve akşam, güneşin doğması ve batması sebebiyle dünya hayatında, dolayısıyle insan hayatında önemli değişikliklerin meydana geldiği anlardır. İşte bu anlarda insanların rablerini anmaları istenmekte, gafilce yaşayıp evrensel olayların cereyanına ve onlardaki hikmetlere karşı kayıtsız kalınmaması hususunda dikkatimiz çekilmektedir.

(110) Buhari, K. et-Tevhid bab: 15 / Tirmizi, K. ed-Da'vât b. 13; Hadis No: 3603.

206- Doğrusu rabbinin huzurunda olanlar, ona ibadet etmekten kibirlenmezler. Onu tenzih ve tesbih ederler ve sadece ona secde ederler.

Rabbinin katında bulunan büyük Melekler, Allah'a ibadet etmekten kibirlenmezler. Onu, layık olmadığı sıfatlardan tenzih ederler ve ona boyun eğip secde ederler. Siz de o Melekler gibi rabbinizi tenzih edin ve ona boyun eğip secdeye kapanın. (111)

(111) Bu âyetin, Kur'an-ı Kerim'in ilk secde âyeti olduğu hususunda ittifak vardır. Bu âyeti okuyanın ve dinleyenin secde etmesi gerekir.

ENFAL SURESİ

Yetmişbeş âyettir. 30.-36. âyetleri Mekke'de, diğerleri Medine'de nâzil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ
وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, sana, ganimetlerden soruyorlar. De ki: "Ganimetler, Allah'ın ve Resulünündür. Eğer gerçek müminler iseniz, Allah'tan korkun, aranızı düzeltin. Allah'a ve Resulüne itaat edin."

Ey Muhammed, arkadaşların sana, ganimet malının kime ait olduğunu soruyorlar. Onlara de ki: "Ganimet sizin değil, Allah'ın ve Resulünündür. Onu dilediği yere verir. Eğer, rabbiniz tarafından gönderilenlere iman ediyorsanız, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Aranızdaki durumları düzeltin. Allah'ın ve Resulünün emrine itaat edin.

* Bu âyetten geçen ve "Ganimet" olarak tercüme edilen "ENFAL" kelimesinden neyin kastedildiği hususunda şu açıklamalar yapılmaktadır.

a- İkrime, Mücahid, Dehhak, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyde göre buradaki "Enfal" kelimesi, "Ganimetler" demektir. Âyet-i kerime, ganimetlerin o sırada sadece Resulullah'a ait olduğunu, başka kimsenin bunda bir hakkı olma-

dığını bildirmektedir. Daha sonra gelen başka bir âyet ise, ganimet mallarının nasıl taksim edileceğini beyan etmiştir. Bu görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sahabilerin sana, Bedir savaşında elde ettiğiniz ganimetlerin kime ait olacağını soruyorlar. De ki: "Onlar, Allah'ın ve Peygamberindir."

b- Ali b. Salih'ten rivayet edilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Enfal"dan maksat, müfrezelerin elde ettikleri ganimetlerdir. Âyet-i kerime'de bu gibi ganimetlerin, Allah'a ve Resulüne mahsus olduğu beyan edilmektedir.

c- Zührinin, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine ve Atâ b.Ebi Rebah'a göre ise buradaki "Enfal" kelimesinden maksat, savaş sırasında kaçıp Müslümanlar tarafına geçen, asker, köle, Cariye, hayvan vb. şeylerdir. Bunlar,Resulullah'a aittir.O, bunlardan dilediği gibi tasarrufta bulunur. -Enfal, ganimet mallarının beşta biri demektir. Mücahid diyor ki: "Muhacirler: "Ganimet mallarından beşte bir niçin ayrılarak bizim paylarımızdan çıkarılıyor?" diye sorunca bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve ganimet mallarının beşte birinin Allah'a ve Resulüne ait olduğu bildirilmiştir.

d- Mücahide göre ise burada zikredilen "Enfal" kelimesinden maksat, bu surenin kırk birinci âyetinde, verileceği yerler belirtilen ganimetin beşte biridir. Bu âyette: "Savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'ın, Peygamber'inonun yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır." buyurulmaktadır.

e- Abdullah b. Abbas'dan nakledilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Enfal" kelimesinden maksat, Resulullah'ın veya yerine geçen Halifesinin, ganimet malının taksimi bittikten sonra bazı mücahitlere verebileceği, öldürdükleri düşmanın, elbise kılıç benzeri eşyalarıdır. Yani, ganimetten özel bir paydır.

f- Abdullah b. Mes'ud ve Mesruk'tan rivayet edilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Enfal" kelimesinden maksat, savaştan önce, Peygamberimizin veya Halifesinin, bazı mücahidlere vermeyi vaaddettiği ganimet mallarıdır.

Taberi ise "Enfal" kelimesinin, devlet başkanının, ordunun bir kısmına veya tümüne ganimet paylarından fazla olarak verdiği mallar mânâsına geldiğini söylemiştir. Buna göre âyet-i kerime'inin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sahabilerin sana, Bedir savaşı ganimetlerinin taksiminden sonra arta kalan malların kime ait olacağını soruyorlar. De ki: "Onlar size değil Allaha ve Resulüne aittir. O, onları dilediği yere verir."

Bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi hakkında şu üç görüş zikredilmektedir:

a- Bedir savaşına katılanların, ganimet malının kime ait olacağı hakkında ihtilaf etmeleri üzerine nâzil olmuştur. Bu hususta Ubade b. Sabid diyor ki:

عن عبادة بن الصامت قال خرجنا مع النبى ﷺ فشهدت معه بدرا فالتقى الناس فهزم الله تبارك وتعالى العدو فانطلقت طائفة فى آثارهم يهزمون ويقتلون فأكبت طائفة على العسكر يحوونة ويجمعونه وأحدقت طائفة برسول الله ﷺ لا يصيب العدو منه غرة حتى اذا كان الليل وفاء الناس بعضهم الى بعض قال الذين جمعوا الغنائم نحن حوّيناها وجمعناها فليس لاحد فيها نصيب وقال الذين خرجوا فى طلب العدو لستم باحق بها منّا نحن نفينا عنها العدو وهزمناهم وقال الذين أحدقوا برسول الله ﷺ لستم باحق بها منا نحن أحدقنا برسول الله ﷺ وخفنا ان يصيب العدو منه غرة واشتغلنا به فنزلت يسألونك عن الانفال قل الانفال لله والرسول فاتقوا الله واصلحوا ذات بينكم فقسمها رسول الله ﷺ على فواق بين المسلمين.

"Biz, Resulullah (s.a.v.) ile Bedir savaşına gittik. Savşa ben de katıldım. Çatışma başladı. Allah, düşmanı mağlup etti. Müslümanların bir kısmı kaçan düşmanları kovalayıp onları yakalıyor ve öldürüyorlar, bazıları da savaş alınanda ganimet topluyorlar, bir kısmı da Resulullahı düşmandan korumak için onun etrafına toplanmışlardı. Gece olunca herkes bir araya toplandı. Ganimet toplayanlar, "Bunları biz topladık, kimsenin bunlarda hakkı yoktur." dediler. Düşmanı kovalayanlar da "Siz, ganimete bizden daha lâyık değilsiniz." Zira düşmanın o malları alıp götürmelerine biz mânî olduk, onları biz mağlupettik." dediler. Resulullah (s.a.v.)'in çevresinde bulunup onu koruyanlar ise: "Siz, ganimete bizden daha layık değilsiniz. Çünkü biz, Resulullaha, düşmandan bir zarar geleceğinden korkarak onun etrafında toplandık ve bundan dolayı ganimet toplayamadık." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet nhazil oldu ve Resulullah, ganimet mallarını müslümanlar arasında eşit bir şekilde taksim etti.[1] Bu görü, Abdullah b. Abbas ve İkrimeden de nakledilmiştir.

(1) Ahmet b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 324

b- Bedir savaşına katılanların tamamının değil bazı sahabîlerin, ganimetten özel pay istemeleri üzerine nhazil olmuştur. Bu hususta da Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عن سعد بن أبى وقاص قال لما كان يوم بدر قتل أخى عمير وقتلت سعيد بن العاص وأخذت سيفه وكان يسمى ذا الكتيفة فاتيت به نبى الله ﷺ

"Bedir savaşında kardeşim Umeyr öldürüldü. Ben de Saîd b. Âs'ı öldürdüm. Onun "Zül Kuteyfe" adındaki kılıcını alıp Resulullaha geldim (2) Dedim ki:

فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ شَفَى صَدْرِى مِنَ الْمُشْرِكِينَ ، اَوْ نَحوَ هَذَا ، هَبْ لِى هَذَا السَّيْفَ . فَقَالَ: هَذَا لَيْسَ لِى وَلاَ لَكَ، فَقُلْتُ: عَسَى اَنْ يُعْطَى هَذَا مَنْ لاَ يُبْلِى بَلاَئِى، فَجَاءَنِى الرَّسُولُ فَقَالَ: اِنَّكَ سَاَلْتَنِى وَلَيْسَتْ لِى، وَقَدْ صَارَتْ لِى وَهُوَ لَكَ قَالَ فَنَزَلَتْ: (يَسْاَلُونَكَ عَنِ الاَنْفَالِ) .

"Ey Allah'ın Resulü bugün Allah, müşrikleri mağlup ederek beni mesrur etti. Bu kılıcı bana ver." Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Bu kılıç ne senindir ne de benim. (Onu, toplanan ganimet mallarının içine koy." Kılıcı koydum geri döndüm) ve kendi kendime şöyle dedim "Belki de Resulullah bu kılıcı, savaşta benim gibi imtihan geçirmemiş olan birine verecektir." Böyle düşünürken birisi arkadan beni çağırdı. Dedi ki "Acaba Allah hakkımda bir hüküm mü indirdi?" Resulullah'ın yanına vardım bana buyurdu ki: "Sen, benden bu kılıcı istedin. O, benim değildi. Şimdi ise bana bağışlandı. Al o kılıç senin olsun." İşte bu âyet sırada nâzil olmuştu.(3)

c- Bedir savaşına katılanlar Resulullah'tan, ganimet mallarının taksim edilmesini istemişler ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş ve ganimet mallarının Allaha ve Resulüne ait olduğunu, Resulullah'ın, o mallarda dileldiği gibi tasarrufta bulunacağını beyan etmiş ancak daha sonra aynı sure'nin, kırk birinci âyeti gelmiş ve ganimetlerin nasıl taksim edileceğini beyan etmiştir. Bu görüş. A'maş, Dehhak, İb-i Cüreyc ve İkrime'den nakledilmiştir.

---

(2) Ahmet b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 180

(3) Tirmizi, K. Tefsiri el-Kur'an, bab: 9, Hadis No: 3079) / Ahmet b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 178 / Eb Davud, K. el-Cihad, bab: 156, Hadis No: 2740 / Müslim, K. el-Cihad, bab: 33-34, Hadis No: 1748

Taberi, âyetin genel ifadesinin, bütün bu görüşleri kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir.

Âyet-i Kerime'in neshi hususuna gelince: Bir kısım âlemler, bu âyetin mensuh olduğunu sölmeşilerdir. "Enfal" kelimesini bütün ganimetler manasına almışlar ve ganimetlerin önce, sadeçe Resulullaha ait olduğunu ve bunlarda dilediği gibi tasarrufta bulunduğunu, bu itibarla Bedir savaşı ganimetlerini, kendisine bir pay almadan, mücahitler arasında eşit şekilde dağıttığını, ancak daha sonra aynı surenin kırkbirinci âyeti inerek, ganimetlerin nasıl taksim edileceğini hükme bağladığını ve bu âyeti de neshettiğini söylemişlerdir. Mücahid, İkrime, Süddî bu görüştedirler.

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyette geçen "Enfal" kelimesinin mânâsının, "Ganimetleri toplamak" olduğunu, daha sonra gelen kırk birinci, âyetin ise, toplanılan ganimet mallarının, nasıl taksim edileceğini belirttiğini, bu sebeple bu âyetin mensuh olmadığını, sadece kırbirinci âyetle hükmünün kayıtlandığını söylemişlerdir.

Taberi, âyet-i kerime'nin mensuh olduğuna dair herhangi bir işaret bulunmadığını, bu itibarla, herhangi bir delile dayanmaksızın ayetin mensuh olduğunu söylemenin doğru olmayacağını söylemiş ve özetle şunları zikretmiştir. "Allah Teâla bu âyet-i kerime'de ganimetlerin, Resulullah (s.a.v.)'e ait olduğunu ve bunlardan dilediğine pay vereceğini bildirmiştir. Resulullah da bazan düşmanı öldürene, öldürülenin techizatını vermiş bazan orduya savaşa başlamadan önce ganimetin dörtte birini, savaş bittikten sonra da beşte bir'in dışında kalanın üçte birini vermiştir Bir kısım insanlara da bazı savaşlarda, ganimetten payını aldıktan sonra, İlaveten develer vermiştir. Bu da göstermektedir ki, zikri yüce olan Allah, ganimetler hakkında nasıl davranılacağını, peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bırakmış ki onlarda müslümanların maslahatlarını gözeterek tasarrufta bulunsun. Resulullah'tan sonra gelen halifelere düşen de, onun sünnetine uymaları ve ganimet mallarında müslümanların maslahatını gözeterek çeşitli tasarruflardan bulunmalarıdır.

Âyet-i kerime'de "Aranızı düzeltin" buyurulmaktadır. Katade ve İbn-i Cüreyce göre bu cümleden maksat, Bedir savaşında ganimet alanlar aldıkları, paylarından birbirlerine vererek uzlaşmalarıdır. Böylece ganimetten pay alan güçlü ve kuvvetli olan insanlar yine ondan pay alan zayıflara kendi paylarından bir kısmını vererek aralarını bulmuş olsun ve uzlaşmış olsunlar.

Mücahid, Abdullah b. Abbas ve Süddi'ye göre ise bu ifadeden maksat, insanların, ganimet hususundaki tartışmaları bırakıp bir birleriyle sulh olmalarıdır. Allah, onlara bu tür tartışmaları yasaklamıştır.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

2- Müminler ancak o kimselerdirki, Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperir. Allah'ın âyetleri onlara okunduğu zaman imanlarını artırır ve sadece rablerine güvenirler.

Müminler, Allah'ın, kitabında indirdiği yasakları ihlal edip farzları terkedenler değil, Allah anıldığı zaman kalbleri, ürperen kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda kalbleri ürperip imanları artan ve Allah'tan başka kimseden medet ummayanlardır.

* Bu âyet-i Kerime, gerçekten iman edenlerin sıfatlarını beyan etmekte onların, Allah'ın âyetleri okunduğunda kalblerinin ürperdiğini, böylece Allah'ın emirlerine sımsıkı sarılıp yasaklarından derhal kaçındıklarını beyan etmektedir. Mümine yaraşan, bir günah işlediğinde hemen ondan tevbe etmesidir. Bu hususta diğer bir âyet-i kerime'de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar, bir hayasızlık yaptıkları veya nefislerine zulmettikleri zaman Allahı hatırlarlar ve hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Günahları Allah'tan başka kim bağışlar? Yaptıkları kötülükte bile bile ısrar etmezler."(4)

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Münafıklar, Allah'ın farzlarını yerine getirirken onların kalbine Allah'ı hatırlatma gimez. Onlar, Allahın âyetlerinden herhangi birine iman etmezler. Allah'a tevekkül etmezler. Kimsenin olmadığı yerde namaz kımazlar. Mallarının zekâtlarını vermezler. Bu nedenle Allah Teâlâ, onların mümin olmadıklarını bildirmiş, müminleri ise şu şekilde vasfılandırmıştır. "Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperir. Böylece Allah'ın farz kıldığı ibadetleri yerine getirirler. Âyetleri kendilerine okunduğu zaman ise onların imanları artar ve onlar ancak Allah'a güvenirler. Onun dışında herhangi bir kimseye güvenmezler.

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾

(4) Al-i İmrân suresi, 3/135

3- Onlar, namazlarını dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan, Allah yolunda harcarlar.

O müminler, kendilerine farz kıldığımız namazı hakkıyla kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz mallardan, zekât, sadaka,cihad ve Hac gibi yerlere harcarlar.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

4- İşte gerçek müminler onlardır. Onlar için, rableri nezdinde dereceler, mağfiret ve güzel rızık vardır.

Gerçek müminler, işte bu şekilde hareket edenlerdir. Yoksa "İman ettik" diyen ve kalbleri nifakla dolu olanlar değildir. Bu gerçek müminler için, Allah katında yüksek dereceler günahlarının affedilmesi ve cennette bol rızıklar vardır. Ayette zikredilen derecelerden masat, Mücahide göre dünya hayatındayken yaptıkları kıymetli amellerdir. İbn-i Muhayriz'e göre ise, cennette erişecekleri mertebelerdir.

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾

5- Bu durum (Ganimet malları hakkındaki ihtilaf) müminlerden bir cemaat istemediği halde, rabbinin seni evinden hak uğrunda çıkardığı (Bedirde savaşmak için çıkardığı) durum gibidir.

Müfessirler, neyin Resulullah'ın, müminler istemediği halde evinden çıkarılmasına benzetildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- İkrimeye göre müminlerin, Allah'tan korkup aralarını düzeltmelerinin, kendieri için hayırlı olacağı, hususu, Resulullah'ın, müminler istemediği halde evinden çıkarılmasının kendisi için daha hayırlı olacağı hususuna benzetilmiştir. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey müminler, nasıl ki müminler istemediği halde Allah'ın, peygamberini, savaşmak için evinden çıkarması onun için hayırlı olmuşsa sizin de Allah'tan korkup birbirinizle barışmanız sizin için daha hayırlıdır.

b- Mücahid ve Süddiye göre ise burada, müminlerin savaşmayı istememeleri durumu, Resulullah'ın evinden çıkarılmasını istememeleri durumuna benzetilmiştir. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Nasıl ki bu müminler daha önce Kureyşin ticaret kervanına el koymak için senin, evinden çıkmanı istemiyorlardı ise şimdi de düşmanla savaşmak istemiyorlar ve o hususta seninle tartışıyorlar.

c- Kûfeli lügat âlimlerinden bazılarına göre ise burada Resulullah'ın, ganimetleri taksimde bildiğini yapması hususu Kureyş kervanına el koymak için evinden çıkmada bildiğini yapma hususuna benzetilmektedir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Nasıl ki Kureyş müşriklerinin ticaret kervanına el koymak için çıkıp gitmek istediğinde arkadaşların istemediği halde kararını yerine getirdiysen, ganimet mallarının taksiminde de, arkadaşlarının hoşuna gitmese de kararını yerine getir."

d- Kûfeli lügat âlimlerinden diğer bir kısmına göre ise burada, bir kısım insanların, ganimet malları hususundaki tartışmaları meselesi, Bedirde savaşmak için tartışma meselesine benzetilmektedir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Nasıl ki arkadaşların Bedirde savaşma hususunda "Bizi kervan için çıkardın savaş için çıkarmadı ki hazırlıklı gelelim." diyerek seninle tartışıyorlardı ise şimdi de ganimet hususunda tartışıyorlar.

e- Bir kısım Basralı lügat âlimlerine göre ise burada sıfatları zikredilen bazı müminlerin gerçek mümin olmaları hususu Resulullah'ın, müminler istemediği halde evden çıkarılmasının bir gerçek olduğu hususuna benzetilmektedir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyledir: "Nasıl ki müminler istemediği halde rabbinin seni evinden çıkarması hak idiyse Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperen, âyetleri okunduğunda imanları artan, sadece rablerine güvenen, namazlarını kılan ve verdiğimiz rızıklardan infak edenlerin mümin olmaları da hak'tır.

f- Bir kısım âlimlere göre de bu âyette yemin vardır. Manası: "Müminlerden bir grup istemediği halde seni evinden çıkaran rabbine yemin olsun ki onlar seninle savaş hususunda tartışırlar." demektir.

Taberi bu görüşlerden ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, ayet-i kerimede müminlerin, Resulullah'ın, evinden çıkmasını hoş görmedikleri gibi düşmanla savaşmayı da hoş görmedikleri hususunun belirtilmek istendiğini söylemiştir.

* Bu âyet-i kerime, Bedir savaşına işaret etmektedir. Bedir savaşı, özet olarak şöyle cereyan itmişti: Ebu Süfyan idaresindeki bir Kureyş ticaret kafilesi Şamdan dönmekteydi. Resulullah (s.a.v.) kafilenin gelişini haber aldı ve durumu ashabına bildirdi. Onlar da "Çok mal, az adam" diyerek bu kafileyi ele geçirmek istediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) üçyüz on küsür kişiden olu-

şan bir mücahit birliği ile yola çıktı. Onun yola çakışını Mekkeli müşrikler haber almıştı. Ebu Cehil Mekke'de Kâb'nin damına çıkarak: "Ey Mekkeliler yetişin, kervanınız ve mallarınız elden gidiyor. Eğer Muhammed bu kervana el koyarsa artık bundan sonra size kurtuluş yoktur." diye feryad etmiş ve bu suretle bütün Mekkelileri toplayıp, bin küsür kişiden oluşan bir müşrik ordusuyla Medine'ye doğru yola çıkmış Bedir istikametine geliyordu. Medine'den hareket eden Resulullah da, ashabıyla birlikte Zafran vadisine varmıştı. Bu sırada Cebrail (a.s.) Resulullah'a gelerek "İki taifeden biri yani ya Kervan veya Kureyş ordusu sizindir." vahyini bildirdi.

* Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bu ikisinden hangisini tercih edecekleri hususunda ashabıyla istişare etti. Sahabilerden bazıları: "Bize savaştan bahsetseyydiniz ona göre hazırlanırdık. Biz, sadece kervan için yola çıktık." dediler. Resulullah (s.a.v.): "Kervan deniz kenarından geçip gitmiştir. Ebu Cehili kastederek şu adam ise bize yönelmiştir." dedi. Ebubekir ve Ömer (r.a.) ayağa kalkıp güzel şeyler söylediler. Sonra Hazreç kabilesinin reisi Sa'd b. Ubade "Ey Allah'ın Resulü, sen yapacağına bak, sana emredileni yerine getir." dedi. Ondan sonra Mikdat b. Amr "Allah'ın emrini yerine getir. Biz, senin arzun neyse onu yapmakta seninle beraberiz. Çünkü biz sana, İsrailoğullarının, Musa aleyhisselama, "Sen ve rabbin gidin birlikte savaşın, biz burada oturacağız." dedikleri gibi demeyiz. Biz, "Sen, rabbinle beraber git, onunla beraber savaş, biz de seninle beraber savaşacağız." deriz." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) tebessümle Ensarı kastederek şöyle dedi: "Ey insanlar görüşünüzü belirtin. "Çünkü Resulullah, Ensar ile, Medine'nin içinde bulunduğu sürece kendisini savunacaklarına dair ahitleşmişti. Bu sözleri duyunca Sa'd b. Muaz: "Ey Allah'ın Resulü galibe bizi kastediyorsun?" dedi. Resulullah da "Evet" cevabını verdi. Sa'd dedi ki: "Biz sana iman etmişiz. Getirdiğin İslâm'ın hak olduğuna şahit. Seni dinleyip sana itaat edeceğimize dair biat etmişiz. İstediğin yöne git. Ey Allah'ın Resulü sen bize denizi göstersen ve kendin içine dalsan bizden hiçbir kimse geri kalmamak üzere hepimiz birlikte oraya dalarız..."

Bu konuşmlardan sonra Müslümanlarla Mekkeli Müşrikler karşı karşıya geldiler. O zamanın harp usullerine göre savaş önce mübareze şeklinde başladı. Bir taraftan bir kişi çıkıyor meydan okuyor ona diğer taraftan bir rakip çıkıyor teke tek vuruşuyorlar, onlardan birisi yeniliyor daha sonra başka bir kişi çıkıyor ve bir müddet böyle devam ediyordu. Burada da savş mübareze usulü ile başladı. Müslümanlar karşılarına çıkan düşmanları tepelediler. Bundan sonra her iki taraf ta umumi bir saldırı ile birbirlerine girdiler. Ramazan ayının onyedinci cuma günüydü. Toz duman ortalığı kaplamış, kılıç şakırtıları cenk nâraları ufukları inletiyordu... Hz. Peygamber savaşın en şiddetli anında mücahitlerin arasında dolaşıyor onların morallerini takviye ediyor onlara destek oluyordu. İman güçleriyle savaşan Müslümanlar, kendilerinde kat kat üstün olan müşrikleri sonun-

da bozguna uğratarak Allahın yardımıyla galip geldiler.

يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾

6- Gerçek açıkça ortaya çıkmışken, sanki göz göre göre ölüme sürükleniyormuşçasına, hak olan cihad hususunda seninle münakaşa ediyorlardı.

Bir kısım müminler: "Sen bize düşmanla karşılaşacağımızı bildirmedin ki onlarla savaşmak için hazırlık yapalım. Biz, yalnız ticaret kervanını yakalamak için çıkmıştık" diyerek seninle bir gerçek olan savaş hakkında tartışırlar. Halbuki bunu Allah'ın emriyle yaptığı onlar için ortaya çıkmıştır. Onlar, düşmanla karşılaşmayı sevmediklerinden, sanki ölüme sürükleniyormuş gibi oluyorlar.

Âyet-i kerime'de bir kısım insanların Resulullah ile tartıştıkları zikredilmektedir.

Abdullah b. Abbas ve İbn-i İshaka göre bunlar, Resulullah'ın mümin olan sahabileridir. Bunlar demişlerdir ki: "Biz kervan için çıkmıştık. Sen bize, düşmanla karşılaşacağımızı haber vermiştin ki onlarla savaşacak şekilde hazırlanalım."

İbn-i Zeyde göre ise burada, Resulullah ile tartıştıkları beyan edilen kimseler, müşriklerdir. Onlar, savaşmaktan korkarak ölüme sürükleniyonmuş gibi hareket ediyorlar ve savaşmamak için Resulullah ile tartışıyorlardı.

Taberi diyor ki, Bundan sonra gelen ayette "Allah, o iki zümreden birinin, sizin olacağın vaadediyordu da siz kuvvetli olmayanın, sizin olmasını istiyordunuz." buyurularak müminlerin, Kureyş ordusuyla karşılaşmayı değil kervanı istedikleri beyan edildiği için bu âyette zikredilen tartışanların da müminler oldukları muhakkaktır."

Âyet-i kerime'de geçen "Gerçek"ten maksat, savaş'tır. Âyet-i kerime'de gerçeğin açıkça ortaya çıktığı beyan edilmektedir. Süddi'ye göre bundan maksat, Resulullah'ın, Allah'ın emri dışında bir şey yapmadığının belli olmasıdır. Abdullah b. Abbas'a göre ise savaşmanın, Allah tarafından emredildiğinin ortaya çıkmasıdır. Birinci izaha göre âyetin manası "Ey Muhammed, senin, Allah'ın emri dışında bir şey yapmadığının ortaya çıkmasına rağmen yine de gerçek hususunda seninle savaşıyorlar." şeklindedir. İkinci izaha göre ise "Ey Muhammed, savaşın emredilmesinin ortaya çıkmasından sonra yine de gerçek hususun-

da seninle tartışıyorlar." şeklindedir.

وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّٓائِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ
تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾

7- Hatırlayın, Allah, o iki zümreden birinin, sizin olacağını vaadediyordu da siz, kuvvetli olmayanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu.

* Zikredilen iki zümre, Ebu Süfyan başkanlığındaki Kureyş'in Şam'dan dönen, takriben kırk kişilik kervanıyla, Resulullah'ın bu kervana el koyacağını duyarak Mekke'den hareket edip Bedire kadarg elen, yaklaşık bin kişilik müşrik ordusudur. Müslümanlar, kuvvetli olmayan zümrenin, yani kervanın kendilerinin olmasını istiyorlardı. Allah Teâlâ ise, müşrik ordusunun mağlup edilerek müslümanların yücelmesini, kâfirlerin ise kökünün kesilmesini sitiyordu. Neticede ilâhî irade tecelli etti. Müslümanlar kervanı yakalayamadılar fakat müşriklerle çarpışarak onları mağlup ettiler.

لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

8- Bu, suçlular istemese de Allah'ın, hakkı gerçekleştirmesi ve bâtılı ortadan kaldırması içindir.

Allah, kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu ki, suçlular istemese de hakkı ortaya çıkarsın. Allah'a kulluk edilsin, İslâm yücelsin. Bâtılı ise ortadan kaldırsın. Artık putlara tapılır olmasın.

اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنّ۪ي مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
مُرْدِف۪ينَ ﴿٩﴾

9- Hani bir zaman rabbinizden yardım dilemiştiniz de o, "Ben size,

peşpeşe bin Melek ile yardım edeceğim." diye dileğinizi kabul etmişti.

* Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ، نَظَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفٌ، وَأَصْحَابُهُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَتِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً. فَاسْتَقْبَلَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ الْقِبْلَةَ. ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ فَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ « اَللّٰهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي. اَللّٰهُمَّ آتِ مَا وَعَدْتَنِي. اَللّٰهُمَّ إِنْ تُهْلِكْ هٰذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبَدْ فِي الْأَرْضِ » فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ، مَادًّا يَدَيْهِ، مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ عَنْ مَنْكِبَيْهِ. فَأَتَاهُ أَبُو بَكْرٍ. فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنْكِبَيْهِ. ثُمَّ الْتَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ. وَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ كَذَاكَ مُنَاشَدَتُكَ رَبَّكَ. فَإِنَّهُ سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ. فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ فَأَمَدَّهُ اللهُ بِالْمَلَائِكَةِ.

"Peygamber efendimiz Bedir savaşında, bin kişiden meydana gelen müşrik ordusuna ve üçyüz on kişiden meyana gelen sahabelerine bakmış ve sonra kıbleye dönüp ellerini açarak rabbine şöyle yalvarmıştır: "Ey Allahım bana vadettiğini gerçekleştir. Ey Allahım bana vadettiğini gönder. Ey Allahım, şayet müslümanların bu topluluğunu helak edece kolursan artık yeryüzünde sana ibadet edilmeyecektir."

Dua sırasında Resulullah (s.a.v.)'in üzerindeki cübbesi omuzlarından aşağı düşünceye kadar elleri açık ve kıbleye yönelik olarak rabbine yavarmıştır. Hz. Ebubekir gelip cübbesini almış ve Resulullah'ın omuzuna koymuş ve yanından ayrılmayarak demiştir ki: "Ey Allahın Peygamberi, artık rabbine yalvarman kâfidir. O, sana vaadettiğini gerçekleştirecektir." İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah bu ayetleri indirmiş ve Melekleriyle ona yardım etmiştir.(5)

(5) Müslim. K. el-Cihad, bab: 58 HN: 1763 / Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an bab: 9 HN:3081

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِه۪ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿١٠﴾

10- Allah bunu ancak bir müjde olarak ve bununla kalbinizi huzura kavuşturmak için yapmıştır. Yardım ancak Allah katındandır. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah'ın size Melekler vasıtasıyla yardım etmesi, sizi zaferle müjdelemesi ve kablerinizi sükunete kavuşturması içindir. Gerçekte zafer, ancak Allah katındadır. O halde onun zaferine güvenin, kendi gücünüze aldanmayın. Zira Allah, her şeye galip gelendir, yapıklarında hikmet sahibidir.

اِذْ يُغَشّٖيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِه۪ وَيُذْهِبَ
عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿١١﴾

11- Yine hatırlayın bir zaman Allah, katından bir güven olarak sizi hafif bir uykuya bürüdü. Sizi temizlemek, sizden şeytanın murdarlığını gidermek, kalblerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı yerinde sebatlı kılmak için üzerinize gökten su indirmişti.

Hatırlayın Allah, Bedir gününde kendi katından bir emniyet olmak üzere sizleri uykuya daldırdı. Böylece istirahat ettiniz. Yorgunluğunuzu atıp düşmanla savaşmak için dipdiri hale geldiniz. Allah sizi, maddi ve mânevi pislikten temizlemek,sizden şeytanın "Susuzluktan öleceğiniz" hususundaki vesvesesini gidermek, size zafer nasibedeceğine dair olan vaadi ile kalblerinizi pekiştirmek istedi. Bastığınız yerleri sağlamlaştırarak, ayaklarınızı sabit kılmak için gökten üzerinize yağmur indirdi.

* Rivayet ediliyor ki, müslümanlar, ayaklarının battığı kumlu, susuz birarazide konaklamış ve uyumuşlardı. İçlerinden bazıları ihtilam olmuş ve yıkanmaları gerekmişti. Şeytan bunlara şöyle vesvese veriyordu: "Sizler zafere nasıl ulaşabileceksiniz? Su bile bulamıyorsunuz, abdestsiz ve cünüp namaz kılıyorsunuz. Bununla beraber kendinizi Allah'ın dostları sayıyor, içinizde onun Peygam-

beri bulunduğunu zannediyorsunuz. "Bunun üzerine Allah Teâlâ yağmur yağdırdı. Müslümanlar hem su içtiler hem de maddi ve manevi kirlerden temizlendiler. Yumuşak kumlu arazi sertleşti, ayakları yere batmaz oldu. Böylece Allah onlardan şeytanın vesvesesini giderdi.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ
الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾

12- Ey Muhammed,bir zaman rabbin Meleklere şöyle vahyediyordu: "Şüphesiz ben sizinle beraberim. İman edenleri yerlerinde sebatlı kılın. Ben, yakında inkâr edenlerin kalblerine korku salacağım. Siz hemen onların boyunlarını vurun ve bütün parmaklarını doğrayın."

*. Allah Teâlâ bu âyet-i kerime'de, müminlere yaptığı, gözle görülmeyen yardımını bildiriyor ki onların, rablerine olan güvenleri pekişsin ve kendilerine verilen nimetlere karşı ona şükretsinler ve Allahın, dilediği zaman sebepler yaratarak, maddi bakımdan güçsüz olan mümin kullarını muzaffer kılacağını bilmiş olsunlar.

Âyet-i kerime'de, Allah Teâlâ'ın, meleklere, "iman edenleri yerlerinde sabit kılın" buyurduğu zikredilmiştir. Meleklerin müminleri yerlerinde sabit kılmalarından, neyin kastedildiği hususunda çeşitli izahlar yapılmıştır.

Bazılarına göre bundan maksat, savaş esnasında meleklerin orada hazır bulunmalarıdır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre bundan maksat meleklerin, müminlerle birlikte, müşriklere karşı fiilen savaşmalarıdır.

Başka bir kısım müfessirlere göre ise, meleklerin, müslümanlara "Biz, müşriklerin" Vallahi bize hücum ederlerse bizi mağlup ederler" dediklerini işittik." diyerek maneviyatlarını takviye etmeleridir.(6)

(6) Ayet-i Kerime, savaşta çok önemli olan şu üç hususa işaret buyurmatadır: Birincisi, savaşan ordunun maneviyatını yükseltmek gerektiği hususudur. "İman edenleri yerlerinde sebatlı kılın." ifadesi buna işaret etmektedir. İkincisi, düşman ordusuna korku salıp moralini yıkma meselesidir. "Ben, yakında, inkâr edenlerin kalblerine korku salacağım." ifadesi de bunun belirtmektedir. Üçüncüsü ise, savaş sırasında en etkili bir şekilde düşmanı tesirsiz hale getirmek taktiğidir. "Siz hemen onların boyunlarını vurun." cümlesi de bu hususu belirtmektedir.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾

13- Çünkü onlar, Allaha ve Resulüne karşı geldiler.Kim, Allaha ve Resulüne karşı gelirse şüphesiz ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

Evet, bunların boyunlarının vurulması ve parmaklarının doğranması, böylece müminlerin eliyle hak ettikleri cezaya uğramaları, şeytana uyup Allah ve Resulüne karşı gelmelerindendir. Zira, Allahın ve Resulünün emirlerine karşı gelenlerin cezası bir gün mutlaka verilecektir. Şüphesiz ki Allah cezası şiddetli olandır. Onun dünyada vereceği ceza düşmanlarını helak etmesidir. Ahirettteki cezası ise suçluyu cehennem azabına sokmasıdır.

ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

14- İşte size vaadedilen. Onu tadın. Şüphesiz ki kâfirler için cehennem azabı vardır.

Ey kâfirler topluluğu, işte size hemen peşinen verdiğim, boyunlarınızın vurulması ve parmaklarınızın doğranması azabını tadın. Ve bilin ki kafirler için âhirette de cehennem ateşinde yanma azabı vardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾

15- Ey iman edenler,savaş için elerlerken toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönüp kaçmayın.

Ey iman edenler, savaş sırasında size doğru yaklaşan kâfirlerle karşılaştığınız zaman, sakın onların önünden kaçmayın. Yerlerinizde sabit olun. Onların önünde mağlup olup geri dönmeyin.

* İslâmda,savaş sırasında dümanla karşılaşmak zarureti doğunca ve karşılaşma hali meydana gelince artık ya zafer ya da şehitlik söz konusudur. Üçüncü bir yol yoktur.

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

16- Savaş için taktik kullanan veya başka bir birliğe katılmak isteyen hariç, içinizden kim düşmana arkasını dönüp kaçarsa, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun varıp kalacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir.

Sizden kim, savaş taktiği icabı veya başka birliğe katılmak için çekilme hariç, çatışma anında düşmandan geri dönüp kaçarsa şüphesiz ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olur. Kıyamet gününde onun varacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimede zikredilen, savaştan kaçanın cezasının, sadece Bedirde savaşanlar için mi yoksa bütün savaşlarda savaşanlar için mi geçerli olduğu hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Ebu Nadra, Ebu Said el-Hudri, Nafi, Dehhak, Hasan-ı Basri, Katade, Yezid b. Habib, Ata b. Ebi Rebah ve Mücahid'e göre bu âyette savşatan kaçan için zikredilen ceza, Bedir savaşından kaçacak olan kimselere mahsuştur. Bu itibarla bundan sonra yapılan savaşlarda kaçanların, bu âyette zikredilen cezalarla cezalandırılmaları söz konusu değildir. Zira bu ayetin hükmü mensuhtur.Bu hususta Ebu Said el-Hudri demiştir ki: "Bu hüküm Bedir savaşı içindi. O sırada müslümanların, Resulullah'tan başka katılacakları başka bir askeri birlikleri yoktu. Bedirden sonra ise artık müslümanlar birbirlerine destek olan birlikler meydana getirdiler.

Yezid b. Habib de demiştir ki: "Allah Teâlâ, Bedir savaşından kaçana cehennem azabını gerekli kılarak buyurmuştur ki: "İçinizden kim düşmana arkasını dönüp kaçarsa Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun varıp kalacağı yer cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir."

Daha sonra Uhut savaşı meydana geldiğinde o savaştan kaçanlar hakkında ise "İki topluluk karşılaştığı gün, içinizden savaştan yüzçevirenlerin işledikleri bazı günahlardan dolayı şeytan, onların ayaklarını kaydırmak istemişti. Allah onları affetti."(7) buyurmuş ve onları affettiğini belirtmiştir. Yedi sene sonra

(7) Âl-i imran suresi, 3/155

Huneyn savaşından kaçanlar hakkında: "O gün sayınızın çokluğu, sizi gururlandırmıştı. Fakat çokluğunuz size bir fayda sağlamamıştı da o geniş yeryüzü size dar gelmeye başlamıştı. Sonra da yüz çevirip geri kaçmıştınız..." Ondan sonra Allah dilediği kullarının tevebesini kabul eder.(8) buyurmuş ve dilediğini affedeceğini belirtmiştir.

Ata b. Ebi Rebah da demiştir ki: "Düşmanın önünden kaçanın, cehennem azabıyla cezalandırılacağını beyen eden bu âyet-i kerime, yine bu surenin altmış altıncı âyeti olan şu âyetle neshedilmiştir. Artık bundan sonra müslümanların kendi sayılarının iki katı olan düşmanın önünden kaçmaları yasaklanmıştır. Daha fazla olan düşmandan kaçmalarına ise izin vardır. Bu hususta Allah Teâlâ: "Şimdi ise Allah, yükünüzü hafifletti. Çünkü içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Bundan böyle içinizden sabırlı yüz kişi çıksa iki yüz k işiye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa Alalh'ın izniyle iki bin kişiye galip gelir.'(9) buyurmuştur.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise bu âyetin hükmü, savaştan kaçan herkes için geçerlidir. Çünkü savaştan kaçmak, Allah'a ortak koşma gibi en büyü günahlardandır.

Bu hususta Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا هُنَّ قَالَ
الشِّرْكُ بِاللّٰهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَكْلُ الرِّبَا وَاَكْلُ
مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلِّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ.

"Helak eden yedi şeyden kaçının" "Ey Allah'ın Resulü onlar nedir?" diye sorulunca "Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir kişiyi haksız yere öldürmek, faiz yemek yetim malı yemek, savaş sırasında düşmandan kaçmak ve namuslu mümin kadınlara iftirada bulunmaktır." cevabını vermiştir.(10)

Taberi ikinci görüşün tercihe şayan olduğunu, âyetin, Bedirde savaşanlar hakkında nazil olmasına rağmen hükmünün, bütün müminler için geçerli olduğunu, bu itibarla, herhangi bir müminin bir taktik kullanma veya başka bir birliğe katılma dışında, savaştan kaçmasının haram olduğunu, buna rağmen savaştan kaçarsa, Allah'in affetmesi dışında cehennem azabını hak etmiş olacağını söyle-

(8) Tevbe suresi, 9/ 25-27
(9) Enfal suresi, 8/66
(10) Buhari, K. el-Vasaya b: 23 / Müslim, K. el-İman b. 145, HN: 89

miş ve âyetin neshedildiğini gösteren kesin bir delil olmadığından, muhkem olduğunu belirtmiştir.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ
وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

17- O kâfirleri siz öldürmenidiz, Fakat Allah öldürdü. Ey Muhammed, kâferlere attığın zaman aslında sen atmadın, fakat Allah attı. Allah bunu, güzel bir imtihanla, müminleri denemek için yapptı. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey müminler Bedir savaşında müşrikleri siz öldürmedinz. Onları, size yardım ederek Allah öldürdü. Ey Muhammed, müşriklerin gözlerine kum taneleri saçtığından onları aslında sen atmadın. Fakat o kum tanelerini onların gözlerine isabet ettirerek Allah attı. Allah bunu, müminlere, zafer ve ganimet ihsan etmesi ve Resulullah ile beraber yaptıkları cihadın mükâfaatını vermesi için yaptı. Şüphesiz ki Allah, Peygamberinin de diğer bütün yarattıklarının da yalvarmalarını çok iyi işiten ve hallerini çok iyi bilendir.

* Abdullah b. Abbas diyorki: "Bedir savaşında, Resulullah (s.a.v.) bir avuç toprak aldı ve müşriklerin yüzlerine doğru serperken şöyle buyurdu: "Yüzleri berbat olsun." Resulullah'ın serptiği bu toprağın, göz ve burunlarına değmediği hiçbir müşrik kalmadı. Bunu üzerine müşrikler geri dönerek kaçmaya başladılar.

Resulullah'ın müşriklere karşı böyle yaptığı, Mücahid Katade, Hişam b. Urve, Hakîm b. Hizam Muhammed b. Kâb, Süddi, İbn-i Zeyd ve İbn-i ishaktan da rivayet edilmiştir.(11)

Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede müminlere, Bedir savaşında müşrikleri onların değil kendisinin öldürdüğünü, Resulullah'ın attığı şeyleri, onun değil kendisinin attığını bildirmekte ve böylece kulların yaptıkları işlerin yaratıcısının ve asıl sebebinin kendisi olduğunu bildirmekte, kulun ise sadece cüzî iradesini kullanarak o işi kazandığını bildirmektedir. Böylece kulun fiilinde Allah Teâlânın herhangi bir müdahalesi olmadığını söyleyenlerin görüşlerinin fasit olduğunu ortaya koymaktadır.

---

(11) Bu olayın, Huneyn savaşında cereyan ettiği sahih hadis kitaplarında zikredilmekle beraber, benzer olayın Bedir savaşında da cereyan ettiği, Ali b. Ebi Talha, Suddî, Muhammed b. Kays, Muhammed b. Kurezi el-Karzî, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, Mücahid, İkrime ve Katade tarafından rivayet edilmektedir.

ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

18- İşte durumunuz budur. Şüphesiz ki Allah, kâfirlerin tuzağını güçsüz kılar.

Müşriklerin öldürülmeleri, üzerlerine saçılan toprakla mağlup olmaları ve müminlerin onlara galip gelmesi gibi olaylar, cereyan etmiş gerçeklerdir. İyi bilin ki biz, kâfirlerin tuzaklarını güçsüz kılarız. Böylece ya zillette düşüp hakka boyun eğerler veya helak olup giderler.

إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ وَلَن
تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

19- Ey müşrikler eğer fetih istiyorsanız işte fetih geldi. Eğer karşı gelmekten vaz geçersiniz, bu, sizin için daha hayırlıdır. Şayet tekrar savaşa dönerseniz, biz de müminlerin yardımına döneriz. Sayıları çok da olsa, topluluğunuzun size hiçbir faydası olmayacaktır. Şüphesiz ki Allah, müminlerle beraberdir.

Ey kâfirler topluluğu, eğer sizler fethi, müslümanlara karşı muzaffer olmayı ve hakkınızda Allah'ın hükmünü istiyorsanız, işte, Allah'ın, hakkınızdaki hükmü gelmiştir. O hüküm de, zulme uğramış olanların, siz zalimlere karşı galip gelmeleri ve haklı olanın, haksızı mağlup etmesidir.

Ey kâfirler, eğer Alalh ve Resulünü inkâr etmekten ve Müslümanlara karşı savaşmaktan vaz geçersiniz bu, sizin dünyanız ve âhiretiniz için daha hayırlıdır. Şayet yeniden müslümanlara karşı savaşmaya başlarsanız biz de Bedir savaşında olduğu gibi sizi yine mağlup ederiz. Sizin topluluğunuz ne kadar çok olsa, Bedir savaşında size bir fayda sağlamadığı gibi bundan sonra da hiçbir fayda sağlamayacaktır. İyi bilin ki Allah, yardım ve zaferiyle müminlerle beraberdir.

Zühri, Atıyye, Abdullah b. Sa'lebe, İbn-i İshak, Yezid b. Ruman ve benzerlerinden rivayet edildiğine göre Ebu Cehil, Bedir savaşında şöyle demiştir:

أن ابا جهل قال حين التقى القوم اللهم أقطعنا الرحم واتانا بما لا نعرف فاحنه الغداء فكان المستفتح.

"Ey Allah'ım, o, akrabalık bağını kopardı. Bizlere bilmediğimiz şeyleri getirdi. Yarın sen onu helak et." Ebu Cehil işte böyle söyleyerek fetih istemişti.(12) Bu âyet onlarla bir nevi alay etmektedir. Yani onlar fetih istemiş fakat fetih, müslümanlara nasib olmuştur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

20- Ey iman edenler, Allaha ve Resulüne itaat edin. Davetini işittiğiniz halde Peygamberden yüz çevirmeyin.

Ey iman, edenler, sizlere olan emir ve yasaklarında Allah'a ve Resulüne itaat edin. Allah'ın Resulünün size tebliğ ettiği emir ve yasakların duyduğunuz halde onlardan yüz çevirip karşı çıkmayın.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

21- Sakın, dinlemedikleri halde "Dinledik" diyenler gibi olmayın.

Ey iman edenler, Kur'anın öğütlerini kulaklarıyla dinleyip onlardan faydalanmayan müşrikler gibi olmayın. Onlar "İşittik" derler amma aslında, onlardan faydalanacak bir şekilde dinlememişlerdir.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

(12) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 55, S: 431

22- Şüphesiz ki Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, akıllarını kullanmayan sağır ve dilsizlerdir.

Şüphesiz ki, Allahın yaratıklarından, yeryüzünde kımıldayanların, Allah nezdide en kötüsü, hakkı işitip öğüt almamak için, onu konuşmamak için sağırkesilen ve Allah'ın emirve yasaklarını idrak edemeyen kimselerdir.

* Müfessirler, bu âyetle kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas'a göre:

Bu âyet-i kerime, Abdüddar oğulları hakkında nâzil olmuştur. Bunlar şöle diyorlardı: "Biz, Muhammed'in getirdiği şeylere karşı sağır ve dilsiziz." Âyet-i kerime'de işte bunlar kınanmaktadır. Onların, yeryüzünde hareket eden, merkep, köpek, domuz gibi navyanlardan bile kötü oldukları bildirilmektedir. Zira bu çeşit hayvanlar, idrak kabiliyetinden yoksun oldukları için mazurdurlar.Fakat kâfirler, idrak sahibi oldukları halde gerçekler karşısında kör ve sağır gibidirler. İşte bu sebeple hayvanlardan daha aşağıdırlar.

Muhammed b. İshak'a göre ise bu âyetle münafıklar kastedilmiştir. Taberi bundan önceki âyetlerin de Mekke müşriklerinden bahsetmeleri hasebiyle bu âyetin de, Abdullah b. Abbas'ın dediği gibi, onları kastettiğini söylemenin daha isabetli olacağını söylemiştir.

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23- Eğer Allah, onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, hakkı mutlaka işittirirdi. Allah onlara işittirse bile yine de yüz çevirirlerdi. Onlar zaten yüz çeviricildirler.

Şayet Allah, bu müşrikler hakkında hayırlı olacağını bilmiş olsaydı onlara, Kur'anın öğüt ve ibretlerini işittirirdi ki, Allah'ın delillerini bizzat Allah'tan duyup düşünsünler. Fakat Allah onlarda herhangi bir hayır olmadığını, onların, cehennemlik oldukları yazılan şakiler olduklarını bu itibarla iman etmeyeceklerini bildi ve onlara işittirmedi. Şayet Allah onlara Kur'anı işittirse de onu öğrenmiş olsalar bile onlar, Allah'tan ve peygamberlerinden yüzçevirirler. Kendilerine gerçekleri gösterecek delillere iman etmezler. İnatlarında ısrar ederler.

* Bir kısım müfessirler,bu âyet-i kerime'nin müşrikleri kastettiğini Allah Teâlâ'nın, onların iman etmeyeceklerini bildiği için Resulullah'a indirdiği Kur'anı onların işitmesini nasibetmediğini söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyetle münafıkların kastedildiğini, Allah Teâlâ'nın, onların dilleriyle söylediklerini kalblerine nüfuz ettirmediğini zira onların, iman etmeyeceklerini bildiğini söylemişlerdir.(13)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Ey iman edenler, Allah'ın Resulü sizi, kendinize hayat verecek şeylere davet ettiği zaman, hemen Allah'ın ve Resulünün davetini kabul edin. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer. Ve onun huzurunda toplanacaksınız.

Ey iman edenler, Allah'ın Resulü sizi, insanlara hayat veren imana, hakka ve Kur'an davet ettiği zaman davetini kabul edin. İyi bilin ki her şey, Allah'ın tasarrufu altındadır. O, kalbleri dilediği gibi evirip çevirir. O, kalbler üzerinde, onları taşıyan bedenlerden daha hakimdir. Allah dilerse müminin kâfir olmasını, kafirin de mümin olmasını engeller.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Hayat verecek şey" diye tercüme edilen (لِمَا يُحْيِيكُمْ) ifadesinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler, çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddiye göre burada insanlara hayat verdiği bildirilen şeydan maksat, İslam ve imandır. İnsanlar kâfir iken ölüler gibi oldukları halde müslüman olduktan sonra onlar hayat bulmuş olurlar.

b- Mücahide göre burada, insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden maksat, haktır. Hakkı kabul edenler hayata kavuşmuş olurlar. Bâtıla saplananlar ise ölü gibidirler.

c- Katadeye göre ise burada, insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden

---

(13) Âyet-i Kerime bir faraziyeyi belirtmektedir. Yani, kendilerinde bir hayır olmadığını bildiği halde, Allah'ın, onlara, Kur'anın öğütlerini işittirdiği farz edilse bile onlar yine de inkâra sapacaklardı.
Âyet-i Kerime, Peygamber efendimizi teselli etmekte ve müşriklerin iman etmemelerine üzülmemesini öğütlemektedir.

maksat, Kur'an-ı Kerim'dir. Zira Kur'an dünyada da ahirette de hayat sistemidir. İnsanları her türlü kötülükten koruyan bir kaledir.

d- İbn-i İshak'a göre ise burada, insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden maksat, Allah yolunda düşmünlara karşı savaşmak ve cihad etmektir. Zira Allah cihadla, müminleri zilletten kurtarıp aziz kılmış, güçssüzlükten sonra kuvvetlendirmiş ve düşmanlarını ezdirerek onları dokunulmaz hale getirmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, burada insanlara hayat verdiği zikredilen şeyden maksadın "Hak" olduğunu söyleyen görüştür. Bu görüş esas alındığı takdirde bundan maksadın "Kur'an veya cihad etme" diyen görüşler de ifade edilmiş olur. Zira Kur'an da hak'tır. Allah yolunda cihad etmek te hak'tır. Bunlara uyan dünyada methedilmeye erişerek hayat kazanmış olur. Âhirette de cennete girerek ebedi hayatı elde etmiş olur. Buradaki, hayat veren şey'den maksadın İslam olduğunu söyleyen görüşe gelince bu görüş isabetli değildir. Zira âyetin başında İslam'a girmiş olan müminlere hitabedilmektedir. Bunların, imana çağırılmaları halinde onu kabul etmelerini istemek abes bir şey olur. Çünkü onlar zaten mümindirler.

Âyet-i kerime'de "Bilin ki Allah" kişi ile kalbi arasına girer" buyurulmaktadır.

Müfessirler bu ifadeden de neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Said b.Cübeyr, Abdullah b. Abbas, Dehhak, Mücahid ve Ebu Salih'e göre bu ifadeden maksat, "Allah, kâfir ile onun iman etmesi, mümin ile de onun inkâr etmesi arasına girer" demektir.

b- Mücahide göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Allah kişi ile aklı arasına girer de kişi ne yapacağını bilemez. Böylece kâfir, salih amel işleyemez.

c- Süddiye göre ise bu ifadeden maksat, "Allah, kalblere, sahibinden daha hakimdir. Dilediği zaman kişi ile kalbi arasına girer. Öyle ki kişi, Allah'ın izni olmadan kalbi ile iman veya inkârı idrak edemez olur.

d- Katadeye göre ise bu ifadeden maksat şudur. "Allah kişiye kalbinden daha yakındır. Onun hiçbir gizlisi ve âşikârı, Allah'a gizli kalmaz. Nitekim başka bir âyette "Şüphesiz insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne fısıldadığını da biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınızdır."(14) buyurulmaktadır.

e- Allah, kişi'yi öldürmek suretiyle, kişi ile, kalbinden faydalanması arasına girer. O halde kişi, ölüm gelmeden iman etmeli ve kendi kalbinden faydalan-

(14) Kaf suresi, 50/16

malıdır. Âyetin, "Ve onun huzurunda toplanacaksınız." ifadesi bu izahı güçlendirmektedir.

f- Allah, kişinin aczini güç'e, korkusunu cesarete çevirerek onunla kalbi arasına girer. O halde kalbinizde hissettiğiniz korku ve acz'den dolayı iman ve itaattan geri durmayın. Allah'a dayanın o, sizin acizinizi giderir.

Taberi,bu görüşlerden tercihe şayan olan görüşün şu görüş olduğunu söylemiştir. "Allah, kullarının kalblerine, onları taşıyan vücutlardan daha fazla hakimdir. Dilediği zaman, kullarıyla kalbleri arasına girer de kalb sahibi olan kişi iman, inkâr, anlama ve benzeri herhangi bir şeyi idrak edemez olur.

Âyetin bu şekilde izah edilmesi, yukarıda zikredilen görüşlerin hepsini kapsamış olur ki, âyetin genel ifadesine uygun olan da budur.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

25- Fitneden sakının. Çünkü o, içinizden sadece zulmedenlere dokunmaz. Bilin ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

* Âyet-i Kerime, insanların, iman etmemeleri, Allah'ın emirlerine uymamaları, ve alakasızlaşmaları sebebiyle gelecek olan musibetin, iyiyi kötüyü ayırmadan, herkesi içine alacağını, kuru ile beraber yaşın da yanacağını zalimlerin başına gelecek olan felakete, salih kişilerin de uğrayacağını beyan etmektedir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) efendimiz de şu hadis-i Şeriflerinde buyurmaktadır ki:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ
الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ
لَكُمْ.

"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, ya iyiliği emredip kötülüğe mâni olursunuz yahut Allah sizlere kendi katından pek yakında bir azap

gönderir de sonra onu kaldırılması için Allah'a yalvarırsınız Allah da duanızı kabul etmez."(15)

سمعت رسول الله ﷺ يقول ان الله عز وجل لا يعذب العامة بعمل الخاصة حتى يروا المنكر بين ظهرانيهم وهم قادرون على ان ينكروه فلا ينكروه فاذا فعلوا ذلك عذب الله الخاصة والعامة.

"Allah, belirli kişilerin suçundan dolayı bütün insanları cezalandırmaz. Ancak, aralarında kötülük yayılır, onlar da bu kötülükleri önlemeye kadir oldukları halde engel olmazlarsa işte o zaman Allah, belirli kişilerin suçundan dolayı onları da diğerlerini de cezalanıdırır."(16)

"Ümmü Seleme diyor ki:

عن أم سلمة زوج النبى ﷺ قالت سمعت رسول الله ﷺ يقول اذا ظهرت المعاصى فى أمتى عمهم الله عز وجل بعذاب من عنده فقلت يا رسول الله اما فيهم يومئذ اناس صالحون قال بلى قالت فكيف يصنع أولئك قال يصيبهم ما أصاب الناس ثم يصيرون الى مغفرة من الله ورضوان .

"Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim. "Ümmetim içinde günah açıktan işlenince Allah, katından göndereceği bir azapla hepsini cezalandırır. "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, onların içinde o gün salih insanlar yokmudur?" Resulullah buyurdu ki "Evet vardır." Dedim ki "Onların durumu ne olur?" Buyurdu ki: "Herkesin başına gelen, onların da başına gelir. Sonra onlar, Allah'ın affına ve rızasına kavuşurlar."(17)

Zübeyr b. el-Avvam demiştir ki: "Ben bu âyeti uzun zaman okudum. Bizim, bu âyetin zikrettiği kimselerden olacağımızı sanmıyorduk. Bir de baktık ki, bununla biz kastediliyormuşuz."

Hasan-ı Bari demiştir ki: "Bu âyet, Ali, Osman, Talha, Zübeyr gibi, Resulullah'ın sahabilerinden bir kısım insanlar hakkında nazil olmuştur.

(15) Tirmizi, K. el-Fiten, bab: 9, HN: 2169/Ahmed b. Hanbel Müsned, C:5, S: 388-390-391
(16) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:4 S: 192/Muvatta, imanı mâlik, K. el-Kelâm bab: 23
(17) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 6, S: 304

Süddi de bu âyetin, Cemel vak'asına katılan sahabilere işaret ettiğini söylemiştir.

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ
النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

26- Düşünün ki, bir zamansayınız az idi. Yeryüzünde zayıf görülenlerdiniz. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Öyle iken Allah sizi barındırdı. Yardımıyla destekledi. Ve sizi, helal ve temiz şeylerle rızıklandırdı ki şükredesiniz.

Ey iman edenler, Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Bir zaman sizler az ediniz. Kâfirler tarafından küçümseniyor, dininzden dönmeye zorlanıyor ve çeşitli işkencelere maruz kalıyordunuz. Müşriklerin, sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Allah sizleri Medine'de yerleştirdi. Oranın sakinleri olan Ensar ile size yardım etti. Onlar vasıtasıyla Bedir savaşında muzaffer oldunuz. Ve Allah, size verdiği nimetlere karşılık, ona şükredesiniz diye sizleri çeşitli nimetlerle rızıklandırdı.

Âyet-i kerimede müminlerin, bir takım insanlar tarafından kaçırılıp götürülmekten korktukları zikredilmektedir. Kendilerinden korkulan bu insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- İkrime, Kelbi ve Katadeye göre, müslümanların, kendilerini kaçıracaklarından kortukları bu insanlar, Kureyş müşrikleridir.Zira müslümanlar hicret etmeden Mekke'de iken Kureyş müşriklerinden çekiniyorlar, Bedir savaşı başlamadan önce de yine onların, kendilerini esir edip Mekke'ye götüreceklerinden korkuyorlardı.

b- Vehb b. Münebbih ve Katadeye göre ise burada, kendilerinden korkulduğu zikredilen insanlardan maksat, Farslar ve Bizanslılardır. Onlardan korkanlar'dan maksat ise Araplardır.

Bu hususta Katade şunları söylemiştir: "Araplar insanların en zelili, yaşantısı en perişan olanı, karnı en aç olan, vücudu en çıplak olan, sapıklığı en açık olanıydı. Onlardan yaşayan, derbeder ve perişan şekilde yaşardı. Ölenler ise cehennem azabına sürüklenirdi. Başkaları tarafından sömürülür, kendileri başkalarının bir şeyini yiyemezlerdi. Vallahi yeryüzü sakinlerinden, o günün

şartlarında onlardan daha perişan bir millet yoktu. Nihayet Allah islamı gönderdi. Onları yeryüzünde yerleştirdi. Rızıklarını bollaştırdı. Onları İslamla, insanların üzerine idareciler yaptı. Evet, bu gördüğünüz şeyleri Allah size İslam sayesinde verdi. O halde nimetlerine karşı Allah'a şükredin. Zira rabbiniz, şükrü seven bir lütufkârdır. Şükredenler ise Allah'tan, daha fazla nimetlere erişirler.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı birinci görüştür. Müslümanların kendilerinden korktukları insanlar, Kureyşlilerdir. Çünkü müslümanlar, hicret etmeden önce Kureyşlilerin haricinde herhangi bir kimseden korkmuyorlardı. Zira kâfirlerden, müslümanları en yakınında olanlar Kureyş müşrikleriydi. Onlar sayıları çok, müminleri az idi. Bu sebeple müminler, onlardan çekiniyorlardı.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

27- Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Bildiğiniz halde emanetlerinize de ihanet etmeyin.

Müfessirler, bu âyet-i kerime'de geçen (وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ) cümlesindeki (تَخُونُوا) fiilinin cümlenin içindeki gramer durumunun ne olduğu hakkında iki görüş zikretmişler ve âyete, bu görüşlere göre mana vermişlerdir.

Abdulah b. Abbas'a göre bu fiil kendisinden önce geçen (لَا تَخُونُوا اللّٰهَ) cümlesine atfedilmiştir. Bu itibarla her ne kadar başında (لا) harfi zikredilmemişse de manen zikredilmiş gibidir. Bu izaha göre âyetin manası, mealde verildiği gibidir.

Süddi ve İbn-i İshaka göre ise (تَخُونُوا) fiili, yukarıda geçen cümlenin illeti ve gerekçesidir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Zira onlara ihanet etmeniz, sizin, emanetinize ihanet etmeniz ve onu yok etmenizdir.'

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerime ile, Resulullahın sahabilerinden iman edenlere hitabetmekte ve onlara duyurmaktadır ki: "Ey , Allah'ı ve Peygamberini tasdik edenler, görünüşte iman ediyor gibi olup ta inkâcılığınızı gizleyerek ve müşriklere, müminlerin gizli durumlarını bildirerek Allah'a ve Peygamberine ihanet etmeyin. Ve Allah'ın size emanet ettiği farzlara da ihanet etmeyin. Onları eksik yapmayın. Bunu, bile bile yapmayın."

Müfessirler, bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Atâ b. Ebi Rebahın, Cabir b. Abdullah'tan naklettiğine göre bu âyet-i kerime kervanı ile ticaret yapmaya giden Ebu Süfyan'a, müslümanların, kervanına el koyma planı yaptıklarını bildiren bir münafık hakkında nazil olmuştur. Cabir b. Abdullah diyor ki: "Ebu Süfyan, ticaret yapma maksadıyla Mekke'den ayrılıp Şam'a gidince, Cebrail (a.s.) Resulullah'a gelerek "Ebu Süfyan, ticaret kervanıyla falan yerde bulunmaktadır." demiş, Resulullah da sahabilerine: "Ebu Süfyan filan yerde gidin onu yakalayın. Bunu da gizli tutun" buyurmuştur. Bunun üzerine münafıklardan bir adam mektup yazıp Ebu Süfyana göndermiş ve demiştir ki: "Muhammed üzerinize gelecek tedbirinizi alın." İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime inmiş ve "Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Bildiğiniz halde emanetlerinize de ihanet etmeyin." buyurmuştur.

b- Zühri ve Abdullah b. Ebi Katadeye göre ise bu âyet-i Kerime, "Ebu Lübabe" isimli bir sahebe hakkında nazil olmuştur.

Hendek savaşında, Mekkeli müşrikler, müslümanlarla savaşmak için Medine'yi kuşatmışlardı. Bunu gören Yahudi Beni Kureyza kabilesi, daha önce Medine'yi savunmak üzere Müslümanlarla anlaştıkları halde bu durumu fırsat bilerek Müslümanlar aleyhine müşriklerle işbirliği yaptılar. Allah, müşrikleri mağlup ederek müslümanları galip getirince Resulullah (s.a.v.) bu hainlerden hesap sordu. Ve kendilerine verilecek cezada bir hakem seçmelerini istedi. Onlar da Sa'd b. Muaz'ı seçtiler Fakat, Sa'd'in haklarında ne gibi bir hüküm vereceğini öğrenmek için, sahabeden, Ebu Lübabe ile istişare ettiler. Ve "Biz bu kaleden inip te teslim olursak hakkımızda ne işlem yapılacak?" diye sordular. Ebu Lübabe ise eliyle boğazına işaret etti. Onlar da bundan, kafalarının kesileceğini anladılar.

* Ebu Lübabe diyor ki: "Daha oradan kımıldamadan, Allah ve Resulüne ihanet ettiğimi anladım." Ebu Lübabe gelip, kendisini Mescid-i Nebevideki bir direğe bağladı ve "Ölünceye veya Allah tarafından tevbesi kabul edilinceye kadar yeyip içmeyeceğine yemin etti. Bu şekilde yedi gün kaldı. Sonunda düşüp bayıldı. Nihayet Allah Teâlâ, Tevbe suresinin yüz iki ve yüz üçüncü âyetlerinde Ebu Lübabe'nin tevbesini kabul ettiğini bildirdi. İşte bu olay üzerine bu âyety nhazil oldu.

c- Muğire b. Şubeye göre ise bu âyet-i kerime, Hz. Osman (r.a.)'nın öldürülmesi hakkında nâzil olmuştur.

Taberi diyor ki: "Bu hususta en doğru olan söz şudur. "Allah teâlâ, âyet-i kerimede, müminlere, kendisine, peygamberine ve müminlere emanet ettiği şeylere ihanet etmemelerini emretmiştir. Bu âyetin, Ebu Lübabe hakkında inmiş ol-

ması da mümkündür, başkaları hakkında inmiş olması da. Bu âyetin iniş sebebine dair elimizde kesin bir delil bulunmamaktadır.

Müfessirler, âyette zikredilen "Emanetleriniz" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbas'a göre burada zikredilen "Emanetler"den maksat, insanların, gözleriyle göremedikleri, Allah'ın farzlarıdır.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah'a ihanet etmek, onun farzlarını terketmekle, Resulullah'a ihanet etmek ise onun sünnetlerini yapmamakla olur.Kendi emanetlerine ihanet de, Allah'ın, kullarını sorumlu tuttuğu görevleri yerine getirmemekle olur.

İbn-i Zeyde göre ise burada zikredilen "Emanetler"den maksat, "Din"dir. İbn-i Zeyd demiştir ki: "Münafıklar, bile bile dine ihanet etmişlerdir. Çünkü onlar, kâfir oldukarı halde, mümin olduklarını açığa vurmuşlar, Allah'ın, kendilerine emanet ettiği dinine ihanet etmişlerdir.

وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌۙ وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظٖيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Bilin ki sizin için mallarınız ve evlatlarınız ancak bir imtihandır. Büyük mükâfaat ise elbette Allah nezdindedir.

Ey iman edenler, bilin ki mallarınız ve çocuklarınız, sezin için ancak bir imtihandır. Allah, onlarla sizi imtihan eder. Emirve yasaklarına uyup uymadığınıza bakar. Büyük mükâfaat ise ancak Allah katındadır. O halde Allah'a itaat edin de büyük sevaba nail olun.

* Âyet-i Kerime, mal ve evlatların insanı yoldan çıkarabileceğini bu itibarla bunlara kapılmayarak, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınılması gerektiğini bildirmektedir. Zira büyük mükâfaatı mal ve evlatlar değil Allah verecektir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyrulmaktadır: "Ey iman edenler, mallarınız ve çocuklarınız, sizi, Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim böyle olursa, işte onlar, hüsrana uğrayanlardır.(18) "Ey iman edenler, hanımlarınızdan ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının..."(19)

(18) Münafikûn suresi, 63/9

(19) Teğabün suresi, 64/14

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

29- Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız o size, iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir. Kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir.

Ey iman edenler, eğer Allaha itaat edip ona karşı günah işlemekten kaçınırsanız, o size, hakkı bâtıldan ayırdedebileceğiniz bir nur ve bir çıkış yolu verir. Geçmiş günahlarınızı siler ve sizi bağışlar. Allah, yarattıklarına karşı büyük lütuf sahibidir.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "İyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış" diye tercüme dilen (فُرْقَانًا) kelimesi, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve İkrime'den nakledilen bir görüşe göre "çıkış yolu" demektir. Bunların izahına göre âyetine izahı söyledir: "Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız o size bir çıkış yolu yaratır."

Yine İkrime, Mücahid, Süddi, Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre (فُرْقَانًا) kelimesinin manası: "Kurtuluş" demektir. Bu izaha göre âyetin mânâsı şöyleldir: "Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız o sizi kurtuluşa eriştirir."

İbn-i İshaka göre ise bu ifadeden maksat, hakkı bâtıldan ayırdeden kabiliyet demektir.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ
وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

30- Ey Muhammed hatırla, bir zaman, kâfirler, seni yerinden kımıldatmamak veya öldürmek yahut sürüp çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken, Allah da onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır.

Ey Muhammed hatırla, hani bir zaman müşrikler Mekkede, Dârünnedvede, seni hapsetmek veya öldürmek yahut vatanından çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarlarken, rabbin de onların tuzaklarını boşa çıkarıyordu. Allah, tuzakları bozanların en hayırlısıdır.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Yerinden kımıldatmamak" diye tercüme edilen (لِيُثْبِتُوكَ) kelimesi, Abddullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Miksem tarafından "Seni bağlamak" şeklinde izah edilmiş, Atâ ve İbn-i Zeyd tarafından, "Seni hapsetmek" şeklinde izah edilmiş, Ubeyd b. Umeyr tarafından ise "Seni sihirlemek" diye izah edilmiştir. Birinci izaha göre müşrikler, Resulullahı bağlayıp tutmak istemişler ikinci izaha göre bir yere hapsedip tutmak istemişler, üçüncü izaha göre ise onu büyüleyip tutmak istemişler, üçüncü izaha göre ise onu büyüleyip şakın hale getirmek istemişlerdir. Mekkeli müşriklerin, Resulullahı büyülemek istemeleri hususunda Ubeyde b. Umeyr demiştir ki: "Ebu Talib, Resulullah'a dedi ki: "Kavmin sana karşı ne gibi tuzaklar kuruyorlar?" Resulullah da buyurdu ki: "Beni büyülemeyi, öldürmeyi ve yurdumdan çıkarmayı istiyorlar." Ebu Talip dedi ki: "Bunu sana kim bildirdi? "Resulullah da buyurdu ki: "Rabbim bildirdi" Ebu Talip dedi ki: "Rabbin ne güzel bir rab! ona iyi davran." Resulullah da buyurdu ki: "Ben mi ona iyi davranacağım? O bana iyi davranır." İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

* Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullahb. Abbas'dan şunlar nakledilmektedir: "Kureyş kabilesinin ileri gelenleri Darünnedveye gitmek üzere toplandılar. Darünnedvenin kapısına gelince karşılarına, saygı değer yaşlı bir zat şeklinde Şeytan çıktı. Onu görünce "Sen kimsin?" diye sordular. İhtiyar "Ben, Necidli bir şeyhim, sizin, önemli bir husus için toplanacağınızı duydum. Görüş ve nasihatlarımdan mahrum olmayasınız diye buraya geldim." dedi. Peki bizimle baraber içeri gir." dediler. O da girdi. Darünnedvede toplananlar Resulullah hakkında "Bu adamın meselesine iyi dikkat edin, vallahi bu, yakında size galip gecektir." dediler. İçlerinden biri: "Onun elini kolunu bağlayarak hepsedin. Sonra da "Onun, zamanın felaketine uğramasını bekleyin..."[20] yok olup gitsin. Nitekim bundan önce Züheyr ve Nâbiğa gibi şairler de yok olup gittiler .Bu da onlar gibi birisidir." dedi. Bunun üzerine, Necidli Şeyh görünümündeki, Allah düşmanı Şeytan bağırdı. "Vallahi sizin bu görüşünüz görüş değildir. Rabbi, onu, sizin hapsettiğiniz yerden çıkarıp arkadaşlarına kavuşturur. Arkadaşları size karşı ayaklanıp onu elinizden alırlar, ona bir şey yapmanıza engel olurlar. Ayrıca sizi, memleketinizden çıkarmayacaklarına da emin değilim."

Müşrikler "Şeyh doğru söyledi başka bir çare düşünün." dediler. Bunun üzerine başka birisi: "Onu aranızdan çıkarıp sürgün edin. Böylece ondan kurtul-

(20) Tûr suresi, âyet, 52/30

muş olursunuz. Zira o, buradan çıkarıldıktan sonra bize bir zarar veremez. Gittiği yerde ne yaparsa yapsın." dedi. Necidli Şeyh yine bağırarak şöyle dedi: "Vallahi bu görüşünüz de görüş değildir. Onun sözlerinin tatlılığını, hatipliliğini, konuştuklarıyla insanların kalbini çeldiğini görmüyormusunuz? Vallahi eğer siz böyle yaparsanız o gider, davasını diğer Araplara anlatır, onları aleyhinize kışkırtır. Onlar da gelip sizi memleketinizden çıkarır ileri gelenlerinizi de öldürürler. "Müşrikler Vallahi doğru söyledi. Başka bir çare düşünün." dediler. Bunun üzerine Ebu Cehil: "Vallahi size, düşünemeyceğinizi sandığım bir görüş arzedeceğim. Bundan başka da çıkar yolun bulunduğunu sanmıyorum." dedi. "Nedir o?" diyer sordular. Ebu Cehil şöyle dedi: "Her kabileden seçkin bir genç alalım. Her birinin eline keskin bir kılıç verelim. Onlar hep beraber vurup onu öldürsünler. O zaman onun kanı, bütün kabilelere dağılmış olur. Onun kabilesi olan Haşimoğullarının, bütün Kureyş'e karşı savaşabileceklerini sanmıyorum. Böyle bir durumla karşılaşınca diyeti kabul etmek zorunda kalacakladır. Böylece biz de rahat eder ve bu adamın sıkıntısından kurtulmuş oluruz." Bunun üzerine Necidli Şeyh "İşte uygun olan görüş budur, bu gencin söylediği söz doğrudur. Bundan başka uygun bir görüş görmüyorum." dedi. Bu görüş üzerine ittifak ederek dağıldılar. Bunun üzerine Cebrail Aleyhisselam Resulullah'a gelip o gece her günkü yattığı yerde yatmamasını söyledi. Allah teâlâ, Peygamber efendimizin hicretine izin verdi. Peygamber efendimiz de, Tevbe suresinin kırkıncı âyetinde anlatıldığı gibi Mekke'den Medine'ye hicret etti.

Onun Medine'ye hicret etmesinden sonra bu âyet nâzil oldu ve Cenab-ı Hak, hicretten evvel müşriklerin, onun hakkında neler düşündüklerini, buna karşılık kendisinin de Resulünü nasıl koruduğunu ve ona olan nimetlerini hatırlattı.

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا إِنْ
هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

31- Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman "İşittik. İstesek biz de bunun aynısını söyleyebiliriz. Bu, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir." dediler.

* Allah teâlâ bu âyet-i kerime'de, Kureyş kâfirlerinin inatçılığını ve Kur'an-ı kerimi dinlediklerinde "Eğer istersek bunu gibisini biz de söyleriz?" şeklindeki bâtıl iddialarını haber vermektedir. Aslında müşriklerin bu iddiaları, sadece şımarıklıklarının ve kuruntularının sonucudur. Zira Kur'an-ı Kerim, çeşitli âyetlerde insanların, onun bir suresinin dahi benzerini yapamayacaklarını

bildirmekte ve bu hususta şöyle meydan okumaktadır: "Kulumuz Muhammede indirdiğimizden şüphe ediyorsanız onun benzeri bir sure meydana getirin. Eğer iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka yardımcılarınızı da çağırın."(21)

Bu âyet-i Kerime'nin nüzul sebebi hakında, Sa'd b. Cübeyr, Suddî ve İbn-i Cüreyc şunu rivayet etmişlerdir. "Nadr b. el-Hâris, Fars diyarına gidip onların Kisralarına ait bazı bilgiler edindikten sonra dönmüş ve döndüğünde Resulullaha Peygamberlik geldiğini öğrenmişti. Resulullah İslâm'ı tebliğ ediyor, insanları İslâm'a davet ediyordu. O, insanların yanına varıp onlara Kur'an okuyup tebliğ yaptıktan sonra oradan kalkıp gidince Nadr onun yerine oturup, Farslara ait hikâyeler anlatır sonra şöyle dermiş, "Allah için söyleyin benim hikâyelerim mi güzel yoksa Muhammedinkilermi?"

İşte âyet-i kerime bu olaya işaret etmekte ve Nadr b. Hârisin bu sapık davranışını yermektedir.

Bu şahıs Bedir savaşında esir düşmüş, Resulullah (s.a.v.) onu boynunun, kendi huzurunda vurulmasını emretmiştir. Bu olay, kendisi hakkı kabul etmediği gibi başkalarının da hidayetine engel olmanın ne kadar büyük bir suç teşkil ettiğini göstermekte, özellikle bu engelcilerin cezalarının ağırlığına işaret etmektedir.

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا
حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

32- Yine bir zaman onlar "Ey Allahım eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa, gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver." demişlerdi.

Eğer Muhammed hatırla, bir zaman, Kureyş kabilesinin ileri gelenleri "ey Allahım eğer Muhammedin söylediği, senin katından gelen bir gerçek ise, daha önce Lût kavmine gökten yağdırdığın gibi bizim de üzerimize gökten taş yağdır. Veya geçmiş ümmetlere verdiğin azap gibi bize de bir azap verd." dediler.

* Bu sözler, Kureyşin ileri gelenlerinden, Nadr. B. Hâris ve benzerleri tarafından söylenmiştir. Söyledikleri sözler, onların azgınlıkta zirveye ulaştıklarını akl-ı selimi bırakıp, şımarıklıklarından dolayı, hislerine kapılarak helak olma-

(21) Bakara suresi, âyet 23

yı istediklerini göstermektedir. Eğer akıllıca düşünecek olsalardı "Ey Allahım eğer Muhammedin getirdikleri doğruysa bizi de ona ilet." demeleri gerekirdi.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

33- Halbuki sen onların içlerindeyken, Allah onlara azap edecek değildi. Affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir.

Ey Muhammed, sen onların içinde bulunduğun müddetçe onlara azap edecek değilim. Onlar, af diledikleri takdirde de kendilerine azap edecek değilim.

Müfessirler, bu âyet-i kerimeye çeşitli şekillerde mana vermişlerdir.

a- İbn-i Ebza, Ebu Malik, Dehhak ve Abdullah b. Abbas'a göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen Mekke'de o müşriklerin içindeyken Allah onlara azap edecek değildi. Müminler de Mekke'de affedilmelerini dilerken Allah, Mekkede bulunan müşriklere azap edecek değildi. Sen ve müminler, oradan çıkmanızdan sonra o kâfirlere, Mekke fethedilerek azap edilmiş oldu. Bu hususta İbn-i Ebza diyor ki: "Resulullah Mekke'de iken Allah ona: "Sen onların içlerindeyken Allah onlara azap edecek değildi." âyetini indirdi. Bundan sonra Resulullah hicret edip Medine'ye gitti. Bundan sonra, müminler de Mekke'den çıkınca Allah "insanları mecscid-i haramdan alıkoyarlarken Allah onlara niçin azap etmesin?" ayetini indirdi Böylece, Peygamberine, Mekke'yi fethetmesine dair izin verdi. Mekke'nin fethi ise müşrikler için bir azaptı.

b- Abdullah b. Abbas, Yezid b. Rûman, Muhammed b. Kays ve İbn-i İshaka göre bu ayetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen Mekke'de Kureyşlilerin içlerindeyken seni onların arasından çıkarmadan Allah onlara azap edecek değildir.Yine Kureyş müşrikleri, Kâbeyi tavaf ederken veya yaptıkları kötülüklere pişman olurken "Ya rabbi, sen bizi affet" derlerken Allah onlara azap edecek değildir. Ancak insanları mescid-i haramdan alıkoyarlarken Allah onlara âhirette niçip azap etmesin?" Görüldüğü gibi bu izaha göre, Allah'ın müşriklere azap göndermemesinin sebebi içlerinde Resulullah'ın bulunması bir de birinci görüşte zikredildiği gibi müminlerin değil de bizzat kendilerinin, yerine ve zamanına göre Allah'tan af dilemeleridir. Bundan sonra gelen âyette müşriklerin uğrayacakları bildirilen azap ise âhiret azabıdır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler, Kâbeyi tavaf ediyor ve şöyle diyorlardı: "Emrine âmâdeyiz. Senin hiçbir ortağın yoktur. Emrine âmâdeyiz. Resulullah'da buyurdu ki: Doğru, doğru" Bunun üzerine müşrikler de diyorlardı ki: "Senin hiçbir ortağın yoktur. Ancak öyle bir ortağın vardır ki, sen ona maliksin. O ise hiçbir şeye mâlik değildir. Affet bizi, affet bizi!" işte bunun üzerine Allah Teala "Sen onların içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir." âyetini indirdi. Evet, onlar için iki güvence vardı. Bunlardan biri, Allahın Peygamberi, diğeri ise af dilemeleriydi. Peygamber gitti, Sadece af dilemeleri kaldı. Bundan sonra gelen: "İnsanları Mescid-i haramdan alıkoyarlarken, Allah onlara niçip azap etmesin..." âyet-i kerimesi ise, âhirette görecekleri azabı bildirmektedir.

c- Katade, Süddi ve İbn-i Zeyde göre ise bu âyeytin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, Sen Mekke'de o müşriklerin içlerindeyken Allah onlara azabedecek değildi. Onlar affedilmelerini dilemiş olsalardı, affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azabedecek değildi. Fakat onlar, affedilmelerini dilemediler. Bu itabarla insanları mescid-i haram'dan alıkoyarlarken Allah onlara niçin azabetmesin?" Bunların izahına göre Allah Teala bu âyet-i kerime'de Resullah içlerinde bulunduğu müddetçe müşriklere azabetmeyeceğini beyan etmiş, Resulullah'ın onların arasından ayrılmasından sonra ise Allah'dan af dilemediklerinden ve müminlerin, mescid-i haram'a girmelerine engel olmalarından dolayı azaba uğratacağını bildirmiştir.

d- İkrime ve Mücahide göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen Mekke'de onların içlerindeyken Allah onlara azap edecek değildir." Bu izaha göre ise Allah Teala'nın müşrikleri, derhal cezalandırmamasının sebebi, onların içinde Resulullah'ın bulunması ve onların zamanla müslüman olacaklarındandır.

e- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Sen, Mekkede o müşriklerin içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Ezelde müslüman olacakları yazıldığından Allah'tan af dileyerek iman edeceklerinden Allah onlara azap edecek değildir. Ancak müminleri mescid-i haram'dan alıkoyanlar müstesnadır. Bunlar, Bedir savaşında boyunları kılıçla vurularak azaba uğratmışlardır.

f- Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, Sen Mekke'de, müşriklerin içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Onların iman edip namaz kılmaları beklenirken de Allah onlara azap edecek değildir.

g- İkrime ve Hasan-ı Basriye göre ise bu âyet-i kerime'nin hükmü, bundan sonra gelen âyetle neshedilmiştir. Öyle ki, Allah Teala bu âyet-i kerime'de,

Resulullah'ın içlerinde bulunması ve onların da Allah'dan af dilemeleri sebebiyle müşriklere azabetmeyeceğini bildirmiş, bundan sonra gelen âyet-i kerime'de ise, müşriklerin müminleri, mescid-i haram'dan alıkoymaları yüzünden azaba uğratılacaklarını beyan etmiş ve bu âyet-i neshetmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu âyeti izah eden görüşlerden, bana göre en doğru olanı şudur: "Allah Teala Resululah'a bildirmiştir ki "Sen, müşriklerin içinde bulunduğun sürece ben onlara azabetmem. Zira ben, peygamberimin, içinde bulunduğu bir ülkeyi helak etmem. Yine Allah Teala Resulullah'a bildirmiştir ki "Seni onların içinden çıkardıktan sonra onlar, yaptıklarından vaz geçip affedilmelerini isteyecek olsalardı yine ben onlara azap edecek değildim. Fakat onlar, günah ve inkârlarından vaz geçip af dilemiyorlar. Bilakis ısrar ediyorlar.Bu sebeple onlar azabı hak etmiş oluyorlar."

Bu görüşü tercih etmemizin sebebi şudur: "Mekke müşrikleri, "Şayet Muhammed'in getirdiği doğru ise sen bizim üzerimize gökten taş yağdır. Veya bize can yakıcı bir azap ver." demişlerdir. Bunun üzerine de Allah Teala, peygamberine buyurmuştur ki: "Sen onların içindeyken ben onlara azap edecek değilim. Seni onların içinden çıkardıktan sonra onlar af dilemiş olsalardı yine onlara azap edecek değildim. Fakat onlar, isyan ve inkârlarına devam ettiler. İnsanları, mescid-i haram'dan alıkoydular. Artık ben onlara niçin azap etmiyeyim?" Böylece Allah Teala, azap isteyen bu insanları, Resullah'ı aralarından çıkarmasından sonra, azabına uğratacağını bildirmiş ve Bedir savaşında mağlup ederek ileri gelenlerinin boynunu vurdurmuştur. Âhirette de kendilerini cehennem azabı beklemektedir. Bir kısım insanların, burada zikredilenleri, müminler sayıp bu nedenle helak edilmediklerini söylemeleri isabetli değildir. Zira âyet, müşriklerden bahsetmektedir. Keza, diğer birkısım insanların bu âyetin, bundan sonra gelenâyetle neshedildiğini söylemelir, isabetli değildir. Zira bu âyet, belli şeyleri beyan eden bir haberdir. Haberlerin ise neshedilmeleri söz konusu değildir. Neshedilme ancak emir ve yasaklarda olur.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا
أَوْلِيَاءَهُ ۚ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

34- İnsanları Mescid-i Haram'dan alıkoyarlarken, Allah onlara niçin azap etmesin? Aslında onlar, Mescid-i Haram'ın dostları değillerdir.Onun dostları, ancak Allah'tan korkanlardır. Fakat onlardan çoğu bunu bilmezler.

Allah onlara niçin azap etmesin ki? Onlar, inkârlarından vaz geçip tevbe etmediler. Umre yapmak için Mescid-i Haram'a gitmek isteyen müminleri, Hudeybiye gününde Mescid-i Haram'a sokmadılar. Halbuki onlar, Mescid-i Haram'a lâyık insanlar değillerdi. Mescid-i Haram'a layık olanlar, ancak, Allah'tan korkan kimselerdir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler ve Mescid-i Haram'a lâyık olduklarını zannederler.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

35- Onların, Mecsid-i Haram'daki ibadet ve duaları, sadece ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. O halde ey kâfirler, inkârlarınızın karşılığı olarak azabı tadın.

Müşriklerin Kâbedeki ibadet ve duaları, ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler, çıplak olarak Kâbeyi tavaf ederler ve ıslık çalıp el çırparlardı. Âyet-i kerime onların bu çirkin işlerini anlatmaktadır.

Said b. Cübeyr diyor ki: "Resulullah tavaf ederken, Kureyşliler ona sataşıyor, onu alaya alıyorlar ve ona ıslık çalıyor ve el çırpıyolardı. İşte bu âyet bunun üzerine nâzil oldu.

İbn-i İshak, İbn-i Cüreyc ve Dehhaka göre bu kâfirlerin tadacakları haber verilen azap'tan maksat, Bedir savaşında öldürülmeleri ve esir edilmeleridir.

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا
ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اِلٰى جَهَنَّمَ
يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

36- Kâfirler mallarını, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak için harcarlar ve harcayacaklar da. Sonra bu onlar için bir pişmanlık sebebi olacaktır. Sonra da mağlup olacaklardır. Kâfrler toplanıp cehenneme sürükleneceklerdir.

Kâfirler mallarını, insanların İslâm'a girmelerine engel olmak için harcarlar. Bundan sonra da harcamalarına devam edeceklerdir. Fakat bu harcamaları onlar için sonunda bir pişmanlık sebebi olacaktır. Çünkü malları gidecek fakat onlar yine de, Allah'ın nurunu söndürüp, inkârcılığı yüceltme maksatlarına ulaşamayacaklardır. Sonunda müminler onlara galip gelecektir. Bu onların hem ölüleri hem de dirileri için büyük bir kayıp ve agır bir pişmanlık sebebidir. Ölen yok olmuş gitmiş, malları, yağma edilmiş ve ebedi olarak kalacaği azabın içine girmeye acele etmiştir. Sağ kalanlar ise mallarını kaybetmiş, hezimete uğramış, hor ve hakir olarak geri dönmek zorunda kalmıştır. En sonunda hepsi de toplanıp cehenneme sürükleneceklerdir.

* Kureyş kâfirleri Bedir savaşında mağlup olunca, savaştan sağ olarak kurtulanlar Mekke'ye dönmüşler ve şöyle demişlerdir. "Ey Kureyş topluluğu, Muhammed ileri gelenlerinizi öldürdü. Bize malarınızla yardım edin tekrar savaşarak yaptıklarının intikamını alalım."

Said b. Cübeyr diyor ki: "Bu âyet-i kerime Ebu Süfyan hakkında nâzil olmuştur Ebu Süfyan, Uhut savaşında, soyu sopu belli olmayan karışık insanlardan iki bin kişi kiralamış ve Resulullaha karşı savaşmıştır. Bu ayet işte o günkü durumu tasvir etmektedir.

Zühri, Muhammed b. Yahya, Asım b. Amr, Husayn b. Abdurrahman ve Amr b. Said b. Muaz demişlerdir ki: "Müslümanlar, Bedir savaşında Kureyş kâfirlerinden ileri gelenlerini öldürüp kuyuya doldurmaları üzerine, geriye kalan perişanları Mekke'ye döndüler. Ebu Süfyan da ticaret kervanıyla Mekke'ya varmıştı. Kureyşlilerden Rabia'nın oğlu Abdullah, Ebu Cehilin oğlu İkrime ve Ümeyye b. Halefin oğlu Safvan gibi babaları, oğulları ve kardeşleri Bedirde öldürülenler, Ebu Süfyanın ve kervanında eşyası bulunan diğer Kureyşli tüccarların yanına gittiler. Onlara: "Ey Kureyş topluluğu Muhammed sizi helak etti. Seçkinlerinizi öldürdü. Siz bu kervan malıyla, onun taraflarına karşı bize yardım edin. Ola ki biz, ölenlerimizin intikamını onlardan alırız." dediler. Onlar da bunların isteklerini yerine getirdiler. İşte bunun üzerine Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ

فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

37- Bu, Allah'ın, murdarı temizden ayırması, murdarların hepsini birbiri üstüne yığıp cehenneme atması içindir. İşte hüsrana uğrayanlarlar onlardır.

Kâfirler cehennemde bir araya getirilirler ki Allah, murdar olan hafirleri, temiz olan müminlerden ayırmış olsun. Müminler cennete kâfirler ise cehenneme yerleşsin. Ve Allah, kâfirleri üstüste yığıp hepsini bir yere biriktirsin. Sonunda onları cehenneme atsın. İşte tamamen zarara uğrayanlar bunlardır. Zira, dünya malını harcayarak âhiret azabını satın almışlar ve bu harcamalarıyla kendilerini rezil etmişlerdir.

* Âyet-i kerime'de, müminlerin kâfirlerden ayırdedilmesi zikredilmemektedir. Bir kısım müfessirlere göre bu iş âhirette olacaktır. Nitekim Allah Teala başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır.

"Kıyamet koptuğu gün, işte o gün, müminlerle kâfirler birbirlerinden ayrılırlar."(22) "Ey mücrimler, bugün müminlerden ayrılan."(23) "Kıyamet günü bütün insanları bir araya toplarız. Sonra Allah'a ortak koşanlara şöyle deriz: "Siz ve Allah'a ortak koştuklarınız, yerinizden kımıldamayın." Sonra müşriklerle ortak koştuklarını birbirlerinden ayırırız. Kendilerine tapanlara şöyle derler: "Siz, bize tapmıyordunuz."(24)

Bir kısım âlimlere göre ise, kâfirlerin müminlerden ayırdedilmesi, daha dünyadaken de cihat ve benzeri yollarla gerçekleşmiş olabilir. Bu hususuta da şöyle buyurulmaktadır: "İki topluluğun karşılaştığı günde size gelen musibet, Allah'ın izniyledir. Ve müminleri ortaya çıkarması, münafıkları da belirtmesi içindir."(25) "Yoksa Allah, içinizden cihad edenleri belirtmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi zannettiniz?"(26)

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا

فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

---

(22) Rum suresi, 30/14(23)
(23) Yasin suresi, 36/59
(24) Yunus suresi, 10/28
(25) Âl-i imransuresi, 3/166
(26) Âl-i imransuresi, 3/142

38- Ey Muhammed kâfirlere söyle, eğer kötülüklerinden vaz geçerlerse geçmiş günahları bağışlanacaktır. Şayet yine kötülüğe dönerlerse, geçmiş ümmetlerin başına gelen felaketler gözler önündedir.

Ey Muhammed, o mişriklere de: "Eğer inkârlarından, Peygamber ve müminlerle savaşmaktan vaz geçerlerse onların geçmiş günahları bağışlanır. Şayet tekrar inkârcılığa ve savaşmaya dönerlerse, Peygamberlerimi yalanlayanları helak ettiğime dair sürgelen konunlarımı göz önünde bulundursunlar. Onları da aynı âkıbete uğratırım.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا

فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

39- Hiçbir fitne kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer kötülükten vaz geçerlerse, şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi görür.

Ey müminler, kâfirlerle savaşın ki ortada şirk kalmasın, sadece Allah'a kulluk edilsin. Allah'ın kulları fitneye düşmekten kurtulsun. Yeryüzünde sadece Allah'ın dini hakim olsun. Eğer kâfirler, Allaha ortak koşmaktan ve onu inkâr etmekten vaz geçer de hak dine dönerlerse şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi görendir. Kullarının yaptıklarından hiçbir şey ona gizli değildir.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Fitne"den maksat, Allah'a ortak koşmak ve inkârcılığa düşmektir. Allah Teala âyet-i kerimede müminlerin, dinlerinden çıkarılıp şirke ve inkara düşürülmeeleri için ve sadece Allah'a ibadet etmeleri ve onu bilrelemeleri için savaşmaları emredilmiştir.

Bu hususta Urve b. Zübeyr diyor ki: "Allah Teala, Resulullah'a peygamberliği verince o kavmini hidayet ve nur olan dine çağırdı Kureyş'liler buna karşı, önceleri sert davranmadılar. Ancak Resulullah onların tağutlarını reddedince müşrikler sertleştiler, Resulullaha tabi olan müminleri dinlerinden çıkarıp tekrar sirke düşürmeye çalıştılar. Bunun üzerine Resulullah müminleri Habeşistana hicret ettirdi. Müşrikler gevşediler. Habeşistandaki müslümanlar, Mekkede durumunu sakin olduğu ve dinlerinden çıkmayan zorlanmayacakları kanaatıyla Mekke'ye döndüler. Bu sırada Medine'de de müslümanlar çoğalmaya başlamıştı. Bu durum, müşrikleri tekrar kızdırdı. Onlar, müminleri dinlerinden döndürmeye çalıştılar. Resusullah bu sefer de müminlere, Medine'ye hicret etmelerini emretti. Daha sonra ise kendisini hicret etmesine izin verildi. Ardından mümin-

lere, kâfirlere karşı savaşma emri geldi. Tâ ki müminleri, tekrar Allah'a ortak koşma fitnesine düşürmesinler.

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

40- Eğer yüz çevirirlerse, bilin ki, Allah, sizin dostunuzdur. O, ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır.

Şayet kâfirler, inkârlarından ve size karşı savaşmaktan vaz geçmeyip davetinizden yüz çevirecek olurlarsa bilsinler ki Allah, sizin dostunuzdur. Kâfirlere karşı size yardım eder. O halde kâfirlerle savaşın. Allah, ne güzel dost ne güzel yardımcıdır.

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبٰى
وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلٰى
عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

41- Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun karşılaştığı o gün, kulumuz Muhammed indirdiğimiz âyetlere iman ediyorsanız bilin ki savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'ın, Peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır. Allah her şeye kadirdir.

* Allah Teala âyet-i kerime'de, müminlerin, aldıkları ganimetleri nasıl taksım edeceklerini beyan ediyor:

Müfessirler, bu âyette zikredilen ganimetle Haşr suresinde zikredilen (فَيْءٌ) "Fey" kelimesinin aynı anlamamı yoksa farklı anlamlara mı geldikleri hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Atâ b. Saib'e göre ganimet, düşmandan zorla alınan mal'dır. "Fey'" ise yine düşmandan zorla alınan arazidir.

b- Süfyan es-Sevriye göre ise "Ganimet" müslümanların kâfirlerle savaşarak zorla aldıkları şeylerdir. İşte bunlar, beş'e taksim edilir. Dördü cihada katılan gazilere taksim edilir. Bir'i ise bu âyette belirtilen kimselere, veriler. "Fey' " ise müslümanların, savaşmaksızın, sulh yoluyla düşmndan aldıkları mallardır.Bu beş'e bölünmez hepsi bu âyette zikredilen kimselere verilir.

c- Katadeye göre ise ganimet ve fey, aynı anlama gelmektedir. Bu itibarla bu âyet-i kerime, Haşr suresinde "Fey' "in hükmünü beyan eden yedinci âyeti neshetmiştir. Böylece sulh yoluyla alınan mallar dahi beşe bölünür. Dördü, savaşan müminlere verilir. Bir'i ise bu âyette beyan edilen kimselere verilir. Halbuki Haşr suresinde, savaşanlara herhangi bir şey verilmeksizin, elde edilen Fey'in tümünün, Allah'a peygambere yakınlara yeminlere, yoksullara ve yolda kalmışlara verileceği beyan edilmiştir.

Taberi diyor ki: "Ganimet, müslümanların, galip gelerek ve savaşarak aldıkları mallardır. Fey' ise müşriklerle savaşmaksızın, sulh yapılarak alınan mallardır. Bu itibarla bu âyet-i kerimenin, Haşr suresinde zikredilen fey' ile ilgili âyeti neshettiğini söylemek isabetli değildir. Zira herbirinin hükmü diğerinden ayrıdır. Birbirleriyle çelişmemektedirler.

Âyet-i kerime'de "Savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'ın Peygamberi ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, âyet-i kerime'nin bu bölümünü çeşitli şekillerde izah etmmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehaî, Katade ve Ata'ya göre: "Âyet-i kerime'de Allah Teala'nın ismi hürmeten başta zikredilmiştir. Zira her şey zaten Allah'ındır. Bu sebeple AllahTeala için özel bir pay ayrılması söz konusu değildir. Allah ile Resulullah'ın payı aynı şeydir. Buna göre ganimetin tamamından ayrılacak beşte bir, altıya değil beş'e bölünecektir.

b- Ebul Âli'yeye göre ise ganimetin beşte biri de altıya bölünerek, bir'i Allah için ayrılır, bu da Kâbeye verilir. O diyor ki: "Resulullah'a savaş ganimeti getirildiğinde onu beşe böler, dördünü savaşa katılanlara verir, geriye kalan beşte birinin ise üzerine elini koyar ve avucunu dolduracak kadar alır onu Kâbeye tahsis ederdi. İşte beşte bir'den Allah'ın hissesine ayrılacak olan bu idi. Geriye kalan kısmı, Resulullah tekrar beşe böler, birini kendisi alır, birini akrabalarına, birini yetimlere, birini yoksullara ve birini de yolda kalmışlara verirdi.

c- Ali b. Ebi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ise, Allah'ın, Resulullah'ın ve Resullah'ın akrabalarının payları aynı şeydir. Bu hususta Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbas'dan şunu rivayet etmiştir. "Savaş ga-

nimeti beşe bölünürdü. Dördü savaşanlara verilir, beşte biri ise tekrar dörde bölünürdü. Biri Allah'a ve Resulullah'a tahsis edilirdi. Bu pay, Resulullahın akrabalarına verilirdi. Resulullah bu beşte bir'den hiçbir şey almazdı. Kalanın dörtte biri yetimlere, dörtte biri yoksullara ve dörtte biri de yolda kalmışlara verilirdi.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, birinci görüştür. Ganimetin tümü beş'e taksim edilir. Bunun dördü, savaşan mücahitlere verilir. Beşte biri ise tekrar beşe bölünür, bunun da biri Resulullah'a diğeri akrabalarına, bir diğeri yetimlere dördüncüsü yoksullara beşincisi ise yolda kalan yolculara verilir. Âyette Allah Telala'nın isminin zikredilmesi ise hürmet içindir. Mesele'ye giriş mahiyetindedir. Bu itibarla ganimetin beşte birinden, Allah için özel bir pay ayrılması söz konusu değildir. Nitekim Katade ve Yahya b. el-Cezzar, bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerime'de geçen ve ganimetin beşte birinden pay alma hakkı olduğu zikredilen "Yakınlar"dan kimlerin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid, Ali b. el-Hüseyin ve İbn-i Cüreyce göre burada zikredilen "Yakınlar"dan maksat Haşimoğullarından, Resulullah'ın akrabalarıdır. Bu hususta Mücahid demiştir ki: "Resulullah ve ehl-i beyti, sadaka yemiyorlardı. Bu sebeple Allah onlara, ganimetin beşte birinin beşte birini tahsis etti.

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Akrabalar"dan maksat, bütün Kureyşlilerdir. Bu hususta Said el-Makburi diyor ki: "Necde, Abdullah b. Abbasa, "Yakınlar"ın kimler olduklarını öğrenmek için bir mektup yazdı. Abdullah b. Abbas da ona bir cevap yazarak dedi ki: "Biz diyorduk ki: "Akrabalar biziz. Fakat kavmimiz bunu bize tahsis etmekte direttiler ve dediler ki: "Bütün Kureyşliler akrabadır."

c- Katadeye göre ise bu âyette zikredilen akrabaların, ganimetten olan payını Resulullah alıp tasarrufta bulunuyordu. Onun vefatından sonra ise bu pay, Ulül-Emir'e verildi.

d- İmam Şafii'nin de katıldığı diğer bir kısım âlimlerin görüşüne göre ise burada zikredilen "Akrabalar"dan maksat, Haşimoğulları ve Muttaliboğullarıdır. Bu hususta Cübeyr b. Mut'im demiştir ki: "Resulullah, Hayber ganimetlerinden akrabalara olan payı, Haşimoğullarına ve Muttaliboğullarına verince ben ve Osman b. Affan ona gittik ve dedik ki: "Ey Allah'ın Resulü, şunlar Haşimoğulları, senin kardeşlerin. Allah seni, onların arasından, Peygamber seçerek onlara üstün kıldığını inkâr edemeyiz. Kardeşlerimiz Muttaliboğuları hakkında ne dersin? Ganimeti onlara verdin bizi bıraktın. Halbuki bizimle onlar, sana yakınlık bakımından aynı derecedeyiz." Resulullah buyurdu ki: "Onlar bizden ne cahiliye döneminde ayrıldılar ne de İslam döneminde. Haşimoğulları ile Muttalibo-

ğulları aynıdır." Sonra Resulullah, bir elinin parmaklarını diğer elinin parmaklarına geçirerek onların bir olduklarını ifade eder şekilde bize gösterdi.

Taberi diyor ki: "Akrabaları hakkında zikredilen bu son görüş tercihe şayandır. Zira bu hususta Resulullah'tan rivayet edilen hadis sahihtir.

Taberi, sözlerine devamla diyor ki: "İlim ehli, Resulullah'ın vefatından sonra, ganimetin beşte birinden, Resulullah'a ve akrabalarına verilen iki payın ne yapılacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Haşan-ı Basri ve İbrahim en-Nehaiye göre ganimetin beşte birinden Resulullah'a ve akrabalarına Resullah sağ iken verilmiş olan iki pay, Resulullahın vefatından sonra, İslama ve müslümanlara yardıma harcanır. Bu hususta Dehhak, Abdullahb. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Ganimetin beşte birinde zikredilen, Allah'ın payı ile Resulullahın payı, tek bir pay kabul edilmiş bu pay ile akrabaların payı, orduyu techiz etmek için, at, silah gibi şeylerin alınmasına harcanmıştır. Yetimlerin, yoksulların ve yolda kalanların payları ise kendileri dışında kimseye verilmemiştir." Bu hususta Hasan-ı Basri demiştirki: "Resulullah'ın vefatından sonra, savaş ganimetinden, Resullah'a ve akrabalarına verilen payın ne yapılacağı hususunda sahabe arasında ihtilaf çıkmış, bazıları: "Resulullah'ın hissesi Halife'ye verilsin." demiş bazıları ise: "Bu hisse Resulullah'ın akrabalarına verilsin" demiş, diğer bazıları da: "Resulullah'ın hissesi Halifeye, akarabalarına verilen hisse de Halife'nin akrabalarına verilsin." demiş ve neticede Resulullah ile akrabalarının hissesisinin, Allah yolunda savaşanlar için savaş araç ve gereçleri almaya harcanmasına karar verilmiştir. Hz. Ebubekir ve Ömer'in Hilafetleri döneminde uygulama böyle yapılmıştır.

Ali b. Ebi Talha da bu hususta Abdullah b. Abbas'ın, şunları söylediğini rivayet etmiştir. "Ganimet beş'e bölünürdü." Beşte dördü savaşan Mücahidler'e verilirdi. Beşte biri ise tekrar dörde bölünürdü. Allah'ın ve Resulü'nün payları, Resulullah'ın akrabalarına veriliyordu. Resulullah, ganimetin beşte birinden hiçbir şey almamıştı. Resulullah vefat ettikten sonra ise Ebubekir, akrabaların paylarını müslümanlara verdi. Onunla Allah yolunda cihad edenlere binek temin ediyordu. Çünkü Resulullah:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لاَ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ.

"Biz Peygamberler topluluğu miras bırakan olmayız. Bizim bıraktığımız sadakadır." buyurmuştur.(27)

(27) Buhari, K. el-Humus bab: 1, K. el-Megazi bab: 14-38

b- Hz. Ali ve Katadeden rivayet edilen diğer bir görüşe göre Resulullah'ın ve akrabalarının, ganimetin beşte birindeki payları, müslümanların ulül-Emrine verilir.

c- Iraklı âlimlerden bir topluluk ise ganimetin beşte birinin, yetimler, yoksullar ve yolda kalan yolculara taksim edileceğini, Resulullah'ın payının da bunlara verileceğini söylemişlerdir.

d- Abdullah b. Muhammed b. Ali ve Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'e göre ise, ganimetin beşte birinin tümü, Resulullah'ın akrabalarına verilir. Âyette zikredilen, yetimler, yoksullar ve yolda kalan yolculardan maksat, Resulullah'ın akrabalarından bu durumda olanlardır.

Taberi diyor ki: "Tercihe şayan olan görüş şudur. Resulullah'ın, ganimetin beşte birindeki payı, beşte bir'in içinde bırakılır ve bu beşte bir de eşit paylarla dörde ayrılır ve bu beşte bir pay akrabalara, diğer bir pay yetimlere, üçüncü pay yoksullara, dördüncü pay da yolda kalan yolculara verilir. Zira, Allah Teala'nın, kendilerine ganimetten pay verileceğini beyan ettiği kimselerden paylarını alıp başkalarına vermeye kimsenin hakkı yoktur.

Taberi, sözlerine devamla diyor ki: "Âyette geçen "Yetim"lerden maksat müslümanların ihtiyaç içinde bulunanlarıdır. "Yolda kalan"dan maksat da, yolculuk yaparken yoksul düşüp yoluna devam edemeyen'dir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Hak ile bâtılın ayrıldığı gün" diye tercüme edilen (يوم الفرقان) ifadesinden maksat, Bedir savaşının yapıldığı gün'dür. Allah bugünde, hak üzere olan mü'minleri, bâtıla saplanmış olan kâfirlere galip getirerek hakkı bâtıldan ayırmış bu nedenle o güne bu isim verilmiştir. Nitekim Abdullah b. Abbas, Mücahid, Urve b. Zübeyr, Miksem ve Hz. Hasan bu ifadeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ
مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ
مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللّٰهَ
لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

42- Hatırlayın o zamanı ki, siz vadinin en yakın tarafında, onlar ise en uzak tarafında, kervanın süvarileri de sizin daha aşağınızda idiler. Eğer düşmanla daha önce sözleşmiş olsaydınız, tayin edilen vakitte ihtilafa düşerdeniz. Fakat Allah, olması gereken bir emri yerine getirmek için sizi aniden buluşturdu ki helak olan da açıkça delili gördükten sonra helak olsun. Yaşayan da açıkça delili gördükten sonra yaşasın. Şüphesiz ki Allah, çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey müminler, hatırlayın o zamanı ki siz, Bedirde vâdinin Medine'ye en yakın olan tarafından idiniz. Düşmanlarınız ise vadinin Mekke'ye uzak olan tarafındaydılar.Şamdan gelen Ebu Süfyan ve arkadaşlarının bulunduğu kafile ise sizden aşağıda ve deniz tarafında bulunuyordu. Eğer sizler, düşmanlarınızla anlaşarak, orada buluşmaya karar verecek olsaydınız, vereceğiniz kararda ihtilaf eder ondan cayardınız. Zira hem yeriniz müsait değildi hem de onlar, sayıca çokluktu. Sizler az idiniz. Fakat Allah Teala kudretiyle, İslâm'ı ve Müslümanları aziz kılmak, inkârı ve taraftarlarını da alçaltmak için, sizleri haberiniz olmadan bir araya getirdi. Allah bunu böyle yaptı ki, helak olacak olan da, açıkça delili gördükten sonra helak olsun. Yaşayacak olan da açıkça delili gördükten sonra yaşasın. Şüphesiz ki Allah, sözlerinizi çok iyi işiten, halinizi çok iyi bilendir.

* Âyet-i Kerime, müminlerin, Bedir vâdisinin su bulunmayan, çorak ve savaşa elverişli olmayan bir yerinde bulunduklarını, buna mukabil müşriklerin, vadinin, su bulunan müsait bir yerinde bulunduklarını işaret ediyor. Ve bunu şöyle ifade ediyor: "Eğer burada düşmanla buluşmak için sözleşmiş olsaydınız ve size yine burası düşseydi mutlaka anlaşmazlığa düşer, burayı istemezdiniz."

Aslında Allah, size yardımını göstermek için durumu böyle takdir etmiştir. İstiyordu ki mağlup olan, açıkça mağlup olduğunu ve her türlü tedbire rağmen yenildiğini, galip gelen de az bir kuvvetle büyük bir kuvveti yenmiş olduğunu açıkça görsün.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ
وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

43- O zaman Allah, uykuda onları sana az gözetiyordu. Eğer onları sana çok gösterseydi başarı elde edemezdiniz ve savaş konusunda aranızda

tartışırdınız. Fakat Allah sizi bundan kurtardı. Şüphesiz ki Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Ey Muhammed hatırla o zamanı ki, Allah, arkadaşlarının, düşmanlarıyla savaşırken moralleri yüksek olsun diye, düşmanlarının sayısını uykunda sana az gösterdi. Sen de arkadaşlarına, düşmanın sayısının az olduğunu söyledin. Şayet onları sana çok olarak gösterseydi sen de onların çok olduğunu bildirecek olsaydın, arkadaşların korkar onlarla savaşmazlardı. Dolayısiyle başarı elde edemezdiniz ve bu konuda tartışmaya girerdiniz. Fakat Allah, senin karkadaşlarını böyle bir duruma düşmekten kurtardı. Çünkü o, göğüslerin özünü ve oralarda nelerin gizli olduğunu çok iyi bilendir.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ
اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾

44- O gün, düşmanlarla karşılaştığınızda, Allah, olması gereken emri yerine getirmek için, onları sizin gözlerinize az gösteriyordu. Sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döndürülür.

Hatırlayın, sizler, Bedir savaşında düşmanlarımızla karşı karşıya geldiğiniz zaman, kendinize güveniniz gelsin diye Allah, düşmanlarınızı sizin gözünüze az gösteriyordu. Düşmanlarınız da gereği kadar tedbirli olmasınlar diye, sizi de onların gözüne az gösteriyordu. Böylece Allah, olması gerekeni yapmış, müminleri galip getirmiş, Allah'ın emri yücelmiş, kâfirlerin sözleri ise ayaklar altına düşmüştür.

İşte burada olduğu gibi, her yerde ve her zaman, bütün işlerin sonucu, Allah'ın takdirine bağlıdır. Onun dilemesiyle olmaktadır.

* Abdullah b. Mes'ud diyor ki: Bedir savaşının yapıldığı günde düşmanlar bizim gözümüze o kadar az gösterilmiştir ki yanımızdaki arkadaşıma: "Ne dersin bunlar yetmiş kişi varı mı? diye sordum. O da: "Kanaatimce bunlar yüz kişidir." demişti. Nihayet onlardan bir kişiyi esir ettik ve ona kaç kişi olduklarını sorduk. O da "Biz, bin kişi idik." dedi.

Süddi diyor ki: "Müşriklerden bir kısım insanlar dediler ki: "Ticaret kervanı kurtulmuş, biz de dönüp gidelim." Ebul Cehil ise demiştir ki: "Şimdi mi? Muhammed ve arkadaşları size göründükten sonra mı? Onların kökünü kazımadan geri dönmeyin. Ey kavim,siz onları silahlarla öldürmeyin. Onları yakalayın ve iplerle bağlayın." Evet Ebucehil kendisine çok güvenmiş fakat neticede Bedirdeki kuyuya atılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

45- Ey iman edenler, bir düşman topluluğu ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çokça zikredin. Gerekir ki kurtuluşa erersiniz.

Ey iman edenler, savaşta herhangi bir kâfir toplulukla karşılaştığınız zaman, savaşmakta kararlı olun, düşmanın önünden kaçmayın. Kalblerinizle ve dillerinizle Allahı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz ve muzaffer olasınız.

* Abdullah b. Ebi Evfa diyor ki:

كَتَبَ اِلَيْهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ اَبِى اَوْفٰى رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا فَقَرَاْتُهُ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِى بَعْضِ اَيَّامِهِ الَّتِى لَقِىَ فِيهَا اَنْتَظَرَ حَتّٰى مَالَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِى النَّاسِ قَالَ اَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُوا اللهَ الْعَافِيَةَ فَاِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا اَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ ثُمَّ قَالَ اَللّٰهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِىَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْاَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَانْصُرْنَا عَلَيْهِمْ.

"Resulullah (s.a.v.), düşmanlarıyla karşılaştığı günlerin birinde, güneş tepe noktasından biraz eğilinceye kadar bekledi, sonra ayağa kalkıp şöyle buyurdu: "Ey insanlar, düşmanla karşı karşıya gelmeyi temenni etmeyin. Allah'tan âfiyet dileyin. Şayet düşmanlarınızla karşılaşacak olursanız da sabredin ve bilin ki cennet, kılıçların gölgesi altındadır." Resulullah, sonra Allah'a şöyle dua etti. "Ey kitabı indiren, bulutları yürüten, kafir ordularını mağlup eden Allah'ım, sen, bunları mağlup et. Onlara karşı bizi muzaffer kıl."(28)

Âyet-i kerime'nin sonunda: "Allah'ı çokça zikredin ki başarıya ulaşasınız." buyurulmaktadır. Bu hususta Katade diyorki: "Allah sizlere kılıçlarla vuruştuğunuz, en çok meşgul olduğunuz durumda bile bşarıya ulaşmanız için, kendisini anmanızı farz kılmıştır."

(28) Buhari, K. el-Cihad, bab: 112-156 / Müslim, K. el-Cihad, bab: 19-20 Hadis No: 1741-1742 / Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 79, Hadis No: 2661

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

46- Allaha ve Resulüne itaat edin, Birbirinizle çekişmeyin. Yoksa başarısızlığa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Sabredin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

*Allah Teala, müminlere, savaşırken de Allaha ve Resulüne itaat etmelerini, emirlerine uyup, yasaklarından kaçınmalarını emretmekte böylece Allah'ın, kendilerine yardım etmesini hak edeceklerini beyan etmektedir. Ayrıca Allah Teala müminlere, birbirlerine kenetlenmeleri gereken savaş halinde ihtilafa düşmemelerini, aksi takdirde birlik ve beraberliklerinin zedelenerek güçlerinin gideceğini, dolayısıyle sabretmeleri görektiğini, zira Allahın, sabredenlerle beraber olacağını bildirmektedir.(29)

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

47- Sakın, memleketlerinden böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve başkalarını Allahın yolundan alıkoyanlar gibi olmayın. Allah, onların yaptıklarını ilmiyle çepeçevre kuşatmıştır.

Ey iman edenler, sizler, evlerinizden, böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak savaşa çıkan ve insanların İslâma girmelerine engel olan kâfir Kureyş orduları gibi davranmayın. Allah, onların yaptıkları her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Ve kendilerini ona göre cezalandıracaktır.

---

(29) Sahabe-i Kiram, savaş alanlarında metanet göstermekte, Allahın ve Resulünün emrine uymakta örnek olmuşlar, geçmiş ve gelecek ümmetlerde benzerleri görülmeyen mücahitler olmuşlar, sayılarının az oluşuna rağmen kısa bir zamanda doğuyu ve batıyı fethetmişlerdir. Onlar, Bizansı, Acemi, Türkü, Berberiyi, Habeşliyi ve Kıptileri mağlup edip İslamı onlara ulaştırmışlardır. Böylece Allah'ın dini yücelmiş, İslam toprakları, o gün kü dünyanın çoğunu kaplamıştır. Allah, onlardan razı olsun, bizi de onların izinden gidenlerden eylesin!

* Âyet-i kerime, Bedir savaşında, Resulullah ve müminlele savaşmak için şımarık bir şekilde yola çıkan Kureyş kafirlerine ve Ebu Cehilin şu sözlerine işaret etmektedir: "Müşriklerden bazıları "Şamdan gelen kervan, müslümanların saldırısına uğramadan sağ selim Mekke'ye ulaştı artık geri dönelim." demişler Ebu Cehil ise bu teklife şöyle karşılık vermiştir. "Vallahi Bedir'e gidip orada içki içip, develeri keserek yemedikçe, cariyeleri oynatıp eğlenmedikçe, Arapların, bizim bu halimizi duyarak bizden çekinmeye devam etmelerini sağlamadıkça geri dönmeyeceğiz."

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ
وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ
وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

48- O zaman şeytan, onların yaptıklarını kendilerine güzel göstermiş "Bu gün insanlardan sizi yenecek hiçbir kimse yoktur. Ben de mutlaka sizin yanınızdayım." demişti. İki topluluk birbirine görününce de geri dönüp "Ben, sizden uzağım. Ben, sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Ben, Allahtan korkuyorum. Allahın cezası pek şiddetlidir." demişti.

Ey müminler, o zamanı hatırlayın ki, şeytan, kâfirlere, Allah'ın Resulü ve müminlere karşı savaşmalarını süslü göstermiş ve onlara şöyle demişti: "Bu gün, insanlardan kimse size galip gelecek değildir. Müsterih olun, sevinin. Şüphesiz ki ben de sizin yardımcınızım. Onlara engel olurum. Muhammed'den ve arkadaşlarından korkmayın."

Fakat ne zaman ki Allah erleriyle Şeytanın güruhu karşılaştı, birbirlerini gördüler. Şeytan, gerisin geri dönüp kaçıverdi. Bu defa da müşriklere şöyle demeye başladı. "Ben, size yardımcı olabilirim." diye verdiğim sözden caydım. Zira ben, sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Müslümanlara yardım etmek için gökten Melekler iniyor. Siz, bunu görmüyorsunuz. Ayrıca ben, Allah'ın cezalandırmasından korkuyorum. Zira, Allah'ın, kendisine karşı gelenlere verdiği ceza pek şiddetlidir."

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Bedir savaşının yapıldığı gün İblis, şeytan-

lardan oluşan bir ordunun içinde, elinde sancak bulunduğu halde Müdlic oğullarından şair, Süraka b. Mâlik'in şeklinde çıkıp geldi ve müşriklere dedi ki: "Bugün insanlardan sizi yenecek hiçbir kimse yoktur. Ben de mutlaka sizin yanınızdayım." dedi. İnsanlar, savaş için mevzilenince Resulullah, bir avuç toprak alıp onu müşriklerin yüzüne serpti. Onlar da gerisin geri dönüp kaçmaya başladılar. Bu sırada Cebrail İblis'e geldi. İblis onu görünce elini, müşriklerden birinin eline vermiş durmaktayken elini çekip aldı. Kendisi ve taraftarları gerisin geri kaçmaya başladılar. Elini tutan adam ona: "Ey Süraka, sen bizim yanımızda olacağını söylüyordun" dedi. İblis'te dedi ki: "Ben sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Ben Allah'tan korkuyorum. Zira Allah, cezalandırması şiddetli olandır."

Bu hususta Talha b. Ubeydullah diyor ki:

عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ كَرِيزٍ. اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَارُؤِيَ الشَّيْطَانُ يَوْماً ، هُوَ فِيهِ اَصْغَرُ وَلاَ اَدْحَرُ وَلاَ اَحْقَرُ وَلاَ اَغْيَظُ ، مِنْهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ. وَمَا ذَاكَ اِلاَّ لِمَا رَأَى مِنْ تَنَزُّلِ الرَّحْمَةِ، وَتَجَاوُزِ اللهِ عَنِ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ، اِلاَّ مَا اُرِيَ يَوْمَ بَدْرٍ، قِيلَ وَمَا رَأَى يَوْمَ بَدْرٍ ، يَارَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « اَمَا اِنَّهُ قَدْ رَاَى جِبْرِيلَ يَزَعُ الْمَلاَئِكَةَ ».

"Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Şeytan hiçbir gün Arefe günündekinden dah azelil daha tardedilmiş, daha hakir ve daha öfkeli görülmemiştir. Bu da onun Allahın rahmetinin indiğini ve Allahın, büyük günahların cezasından vaz geçtiğini görmesindendir. Ancak ona Bedir gününde gösterilen bundan müstesnadır." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, o Bedir günü ne gördü? Resulullah buyur du ki: "Dikkat edin, o Cebraili gördü, Cebrail, melekleri mevzilendiriyordu.(30)

اِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

---

(30) Muvatta, K. el-Hac bab: 81, HN: 245

49- Yine o zaman münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, müminler için "Bunları dinleri aldattı." diyorlardı. Kim, Allah'a güvenip tevekkül ederse bilsin ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yine o zaman münafıklar ve kalblerinde İslâm dininde şüphe etme hastalığı bulunan kimseler, Müslümanlar aleyhine "Bunları dinleri aldattı da, kendi sayılarının az, düşmanlarının ise çok olmasına rağmen savaşa giriştiler." demişlerdi. Halbuki önemli olan sayı değildir, İman gücüdür. Zira, kim Allaha tevekkül eder ve ona güvenirse şüphesiz ki Allah, onu muhafaza eder ve ona yardım eder. Allah, he şeye galiptir ve hüküm ve hikmet sahibidir.

* Müminlere "Bunları dinleri aldattı" diyen insanlar, münafıklar, bir de Mekkeli müşriklerden, müslüman olup ta henüz İslam, kalblerinde karar kılmamış olan kimselerdir. Bunlar, müşriklerle birlikte Bedir savaşına katılmışlar, müslümanların sayılarının az olduğunu görünce de "Bunları dinleri aldattı." demişlerdir. Bu hususta Mücahid diyor ki: "Bu sözü söyleyen, Kureyş'ten bir topluluktur. Bunlar da Kays b. Velid b. Muğire, Ebu Kays b. Fâkih b. Muğire, Haris b. Zem'a, Ali b. Ümeyye b. Halef, Âsi b. Münebbih b. Haccac'dır. Bunlar, Mekke'den Kureyş'lilerle birlikte tereddüt halinde çıkıp geldiler. O tereddütlü halleri, bunları yavaşlatıyordu. Fakat bunlar, Resulullah'ın sahabilerinin sayılarının azlığına ve düşmanlarının sayılarının da çokluğuna rağmen bunu yapmaya gelmişler" dediler.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۙ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

50- Melekler: "Tadın azabı" diyerek kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alırken bir görseydin.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bedir savaşında müşrikler Müslümanlara hücum ettiklerinde, Melekler onların yüzlerine, geri döndüklerinde kıçlarına kılıçlarla vuruyorlardı."

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

51- İşte bu, kendi ellerinizle yaptıklarınızın cezasıdır. Yoksa Allah, kullarına asla zulmetmez.

Ey kâfirler, Bedir savaşında size verilen bu ceza, kendi ellerinizle yaptıklarınızın cezasıdır. Yoksa Allah, sebepsiz yere hiçbir kuluna ceza vermez.

* Diğer bir âyet-i Kerime'de de şöyle buyurulmaktadır: "Başınıza gelen bir nmusibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar yüzyündendir. Allah, işlediklerinizin bir çoğunun da affeder."(31)

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

52- Bunların davranışı da tıpkı Firavun ailesi ve ondan önce geçmiş olanların davranışı gibidir. Onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler de Allah da onları, günahlarından dolayı yakaladı. Şüphesiz ki Allah, çok güçlü ve cezası çok şiddetli olandır.

Ey Muhmmad,seni ve sana gönderilenleri nikâr eden bu müşriklerin hali, Firavun ailesi ve onlardan önce geçen inkârcıların hali gibidir. Onlar, Allahın âyetlerini, mucizelerini ve Peygamberini inkâr etmişlerdi. Allah da işledikleri günahlar sabebiyle onları cezalandırmıştı. Şüphesiz ki Allah, çok güçlüdür. Kimse onun cezasından kurtulamaz. Cezası pek çetindir, başkasının cezasına benzemez.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ
وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

53- Çünkü bir kavim, kendi davranışlarını değiştirmedikçe, Allah, onlara verdiği nimeti değiştirmez. Şüphisiz ki Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Biz Kureyş müşriklerini cezalandırdık. Çünkü onlar bizim kendilerine vermiş olduğumuz nimetleri değiştirdiler. Gönderdiğimiz peygamberi yurdundan çıkardılar. Bir topluluk kendi ahlak ve davranışlarını değiştirmedikçe Biz,

(31) Şûra suresi âyet; 30

onlara vermiş olduğumuz nimetleri değiştirmeyiz. Zira biz, hiç kimseye sebepsiz yere ceza vermeyiz.

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

54- Onların tutumu, Firavun ailesi ve ondan önce geçmişlerin tutumu gibidir. Onlar, rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı. Biz de işledikleri günahları yüzünden kendilerini helak etmiş ve Firavun ailesini suda boğmuştuk. Hepsi de zalimdiler.

Bu müşriklerin âdet ve davranışları, Firavun ailesi ve onlardan önceki kâfir toplulukların davranış ve âdetleri gibidir. Onlar, rableri olan Allah'ın âyetlerini, Peygamberlerini ve delillerini yalanlamışlardı. Biz de günahları yüzünden onların bazılarını şiddetli bir çığlıkla, bazılarını yere geçirerek, bazılarını da şiddetli bir kasırga ile helak ettik. Firavun ailesini de denizde boğduk. Bizim helak ettiğimiz bu ümmetlerin hepsi de, Allahın Peygamberlerini yalanlayıp, âyetlerini inkâr ederek kendilerine zulmeden kimselerdi.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾

55- Allah nezdinde canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Onlar iman etmezler.

Allah katında, yeryüzünde hareket eden canlıların en şereflisi, Allahın birliğini inkâr edip, ondan başkasına tapan kâfirlerdir. Onlar, Allah'ın indirdiği vahye iman etmezler.

* Bu âyet-i kerime, Beni Kureyza Yahudileri hakkında nâzil olmuştur. Bu kabilenin ileri gelenlerinden Kâb'b b. el-Eşref ve taraftarları, Resulullah'a karşı savaşmayacaklarına dair bir antlaşma yapmışlar fakat Hendek savaşında bu antlaşmayı bozarak Resulullah'ın düşmanlarına arka çıkmışlardır.

Bundan sonra gelen âyet-i kerime de bu hususu açıklığa kavuşturmaktadır.

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾

56- Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her defasında antlaşmalarını bozan kimselerdir. Onlar, Allah'tan korkmazlar.

Medinede bulunan Yahudiler sadece Hendek savaşında değil daha bir çok yerde antlaşmalarına riayet etmediler. Mekke müşriklerine silah yardımı yaptılar. Daha sonra yine antlaşmalar yaptıları fakat yine antlaşmalarına uymadılar. Bunların ne bârizlerinden birisi de Hendek muharebesiydi. Onlar, bu yaptıklarının cezasını da gördüler.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57- Eğer savaşta onları yakalarsan, arkalarındakini dağıtacak bir şekilde cezalandır. Belki ibret alırlar.

Eğer o ahitlerini bozanlardan birini savaşta yakalayıp esir alacak olursan, arkalarında bulunan diğer ahitlilere de ibret olsun ve dağılıp gitsinler diye onları ağır bir şekilde cezalandır ki bir daha böyle bir şey yapmaya cesaret edemesinler, ibret alsınlar da verdikleri sözü bir daha bozmasınlar.

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

58- Eğer bir kavmin ihanetinden korkarsan, sen de aynı şekilde sözleşmelerini bozarak üzerlerine at. Şüphesiz ki Allah, ihanet edenleri sevmez.

Ey Muhammed, Eğer aranızda düşmanlık bulunan bir kavmin, sana ihanet edeceğinden ve antlaşmayı bozmasından korkacak olursan, sen de onlara, antlaşmayı bozduğunu bildir. Böylece antlaşmanın bozulduğundan heriki taraf açıkça ve eşit şekilde haberdar olsun. Ve sen, ihanet etmiş olmayasın. Zira Allah, hainleri sevmez.

* Taberi diyor ki: "Eğer denecek olursa ki: "Sırf düşmanın ihanetinden korkularak ahit nasıl bozulabilir? Çünkü bu bir zan'dır. Zan ise kesinlik ifade etmez." Cevaben denilir ki: "Mesele senin anladığın gibi değil. Buradaki cümlenin manası şudur "Düşmanın ihanet edeceği belirtisi sana belli olur ve onların sana saldıracaklarından korkacak olursan işte o zaman onların anlatlaşmalarını üzerlerine at ve onlara karşı savaş ilan et." Nitekim Resulullah Kureyza oğullarının, Ebu Süfyan ve müşriklerle, kendisine karşı yardımlaşmayı kabul etmelerinden ve kendisine karşı savaşacaklarını bildilırmelerinden sonra, onlarla olan antlaşmasını bozduğunu bildirmiştir. Müminlerle savaşı kesme atlaşması yapan bütün kavimler bu hükme tabidirler. Müslümanların halifesi, Kureyza oğullarının, Resulullah'a ve sahabilere yaptıkları ihanet gibi herhangi bir ihanet görecek

olursa onlarla yaptığı antlaşmayı üzerlerine atıp bozabilir ve onlara karşı savaş ilan edebilir.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

59- Kâfirler, yakalarını kurtarıp kaçacaklarını sanmasınlar. Onlar, Allahı âciz bırakamazlar.

* Kâfirlerin, yakalarını Allah'tan kurtarmaları mümkün değildir. Allah onları mutlaka cezalandırır. Nitekim diğer bir âyet-i kerime'de şöyle buyuruluyor: "Yoksa kötülüklerde bulunanlar, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sanıyorlar? Ne de kötü hüküm veriyorlar!"(32)

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ
وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا
تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

60- Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın ki bununla, Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınız ve daha bundan başka, sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız, karşılığı size eksiksiz ödenir ve siz, asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Ey, Allaha ve peygamberine iman edenler, kendileriyle muahede yaptığınız ve muhadeyi bozup size ihanet edeceklerinden kortuğunuz kafirler ve diğer bütün inkârcılar için gücünüzün yettiği kadar savaş araçları hazırlayın. Besili atlar yetirştirin ki bu araçlarla sizin de Allahın da düşmanı olan kâfirleri korkutasınız. Böylece size karşı savaşma cesaretini bulamasınlar. yine bu savaş araçlarıyla sizin bilmediğiniz ve Allahın bildiği münafıklar ve cinler gibi düşmanlarınızı da korkutasınız. Allah yolunda savaşmak için mallarınızı harcayarak silah almanız halinde bu harcamalarınız boşa gitmeyecek, Allah, bunların karşılığını dünyada verecek, sevaplarını da âhirete saklayacak ve size hiçbir haksızlık yapılmayacaktır.

* Âyet-i kerime'de, müslümanların, kâfirlere karşı güçlerinin yettiği ka-

(32) Kasas suresi âyet; 28/4

dar kuvvet hazırlamaları emredilmiştir. Peygamber efendimiz bu kuvvet hakkında şöyle buyurmuştur: Ukbe b. Âmir diyorki:

أَنَّهُ سَمِعَ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، يَقُولُ «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ. أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ. أَلاَ إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ».

"Ben Resulullah'ın, minberin üzerinde: "Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın." âyetini okuduktan sonra şöyle buyurduğunu işittim. "Dikkat edin, şüphesiz ki kuvvet, atmak'tır. Dikkat edin şüphesiz ki kuvvet atmaktır.Dikkat edin şüphesiz ki kuvvet atmaktır."(33)

Taberi diyor ki: " Resulullah'tan rivayet edilen bu hadis-i şerifte, âyet-i kerimede zikredilen kuvvet, "Atmak" olarakizah edilmiş ise de bu izahtan, kuvvetin sadece "Atmak"tan ibaret olduğu anlaşılmamalıdır. Çünkü Resulullah: "Kuvvet, sadece atmaktır, başka bir şey değildir." buyurmamaştır. Bu nedenle, kılıç, ok, mızrak ve düşmana karşı savaşmakta kullanılan her türlü silah âyettte geçen "Kuvvet" kavramı içine girmektedir. Kaldı ki Resulullah'tan zikredilen bu haberin senedi gevşektir."

Âyet-i kerimede "Bundan başka, sizin bilmediğiniz fakat Allahın bildiği diğer düşmanları korkutasınız" buyurulmaktadır.

Müfessirler, Allahın bildiği, müminlerin ise bilmediği bu düşmanlardan kimlerin kastedildiği hususunda dört görüş zikretmişlerdir.

a- Mücahide göre bunlardan maksat, Yahudi Kureyza oğullarıdır. Bedir savaşı yapıldığında onların düşmanlığı henüz ortaya çıkmamıştı.

b- Süddiye göre bu düşmanlardan maksat, Farslar'dır. Müslümanlar, Farslarla savaşacaklarını o sırada tahmin etmiyorlardı.

c- İbn-i Zeyde göre ise, müminlerin bilmediği bu düşmanlardan maksat, münafıklardır. Çünkü onlar, kelime-i şehadet getiriyorlar, hatta müminlerle birlikte savaşlara katılıyorlardı. Bu nedenle düşmanlıkları bilinmiyordu.

d- Diğer bir kısım âlimlere göre ise burada zikredilen düşmanlardan maksat, cinlerdir.

Taberi bu son görüşün tercihe şâyân görüldüğünü söylemiştir. Çünkü

(33) Müslim, K. el-İmara, bab: 167, HN: 1917 / Ebu Davud k. el-Cihad bab: 23, HN: 2514

Müminler, Kureyza oğlu Yahudilerin ve Farsların müşrik olmaları hasebiyle kendilerine düşman olduklarını ve onlara karşı savaşabileceklerini biliyorlardı. Bu itibarla, âyette zikredilen bilinmeyen düşmanlar değillerdi.

Münafıklara gelince, her ne kadar bunlar düşmanlıkları bilinmeyen kimseler idiyseler de müminlerin güçlerinin artması yüzünden korkacak kimseler de değillerdi. Münafıklar, müminlerin, kendilerinin iç yüzlerini bilmelerinden korkuyorlardı. Bu nedenle âyette zikredilen güç hazırlamadan dolayı korkmaları düşünülemezdi. O halde, âyette, müminlerin bilmedikleri zikredilen düşmanlar, insanların dışındaki düşmanlardır ki onlar da cinlerden olan düşmanlardır. Nitekim, atlarının kişnemelerinin cinleri korkuttuğu ve atın bulunduğu yere cinlerin yakşalamadığı rivayet edilmiştir.(34)

وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦١﴾

61- Eğer onlar, barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allaha güven. Şüphesiz o, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, eğer bir kavmin ihanetinden korkarsan sen de aynı şekilde sözleşmelerini bozarak üzerlerine at. Ve onlara karşı savaş ilan et. Şayet, İslam'a girerek veya boyun eğip cizye vermeyi kabul ederek yahut savaşmayı bırakarak seninle barışmaya eğilim gösterirlerse sen de ona eğilim göster. İşini Allah'a bırak ona tevekkül et, o sana yeter. zira o, senin de kendileriyle barışmak istediğin kimselerin de ne söylediğinizi ve ne gibi şartlar koştuğunuzu işiten ve her iki tarafın diğeri hakkında sadakat mı yoksa ihanet mi düşündüğünü çok iyi bilendir.

* Katade, İkrime, Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyet-i kerime tevbe suresinde, müşriklere karşı savaşmayı emreden çeşitli âyetlerle neshedilmiştir. Bu hususta Katade diyor ki: "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş." hükmü, Berae suresi inmeden önce nâzil olmuştur. Bu dönemde Resulullah, müşriklerle belli süreler için ateşkes antlaşması yapıyor, sürenin sonunda müşrikler ya müslüman oluyor veya savaş yapılıyordu. Daha sonra, Berae (tev-

---

(34) Buradan anlaşılıyor ki, Müslümanlar her halükârda savaşa hazırlıklı olacaklardır. Fiilen savaş hayatının yaşanması şart değildir. Daima savaşa hazırlıklı olmak gerekir.

* Hiçbir hazırlığa girişmediği halde "Ben, cihad ederim" iddiası boş bir iddiadır. Zira gerçekten savaşmak niyetinde olanlar, her an savaş hazırlığı içinde olurlar. Nitekim diğer bir âyet-i kerime'de şöyle buyuruluyor: "Eğer bunlar cihada çıkmak isteselerdi, onun için hazırlık yaparlardı."(9/146)

be) suresi nazil olunca bu hükmü kaldırdı ve Allah teala buyurduki: "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün."(35) "Ey müminler, müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın..."(36) Böylece Allah teala, Resullah ile muahede yapmış olan her antlaşmalının antlaşmasını üzerlerine attırdı ve Resullaha "Müşrikler Lailahe illallah deyip müslüman olmadıkça onlara karşı savaşmasını, iman dışında onlardan herhangi bir şey kabul etmemesini emretti. Bu surede ve bunun dışındaki surelerde zikredilen müminlerin, müşriklerle yaptıkları muahede ve sulh antlaşmaları, tevbe suresiyle neshedilmiş oldu.

İkrime ve Hasan-ı Basri de demişlerdir ki: "Tevbe suresinin: "Kitap ehlinden, Allaha ve âhiret gününe iman etmeyen, Allahın ve peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan islamı din edinmeyenlerle, boyuneğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."(37) âyet-i kerimesiyle bu âyetin hükmü neshedilmiştir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin neshedildiğini söyleyen görüş, kitap sünnet ve akl-ı selimden herhangi bir delili olmayan görüştür. Çünkü "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." âyet-i kerimesi, "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş" âyet-i kerimesinin hükmünü ortadan kaldıracak bir durumda değildir. Zira, barış yapılabileceğini beyan eden bu son âyet, Kureyza Yahudileri hakkında nâzil olmuştur. Onlar ise ehl-i kitaptır. Tevbe suresinin yirmi dokuzuncu âyetinde belirtildiği gibi, cizye verip boyun eğdikleri takdirde onlarla barış yapılmasına izin verilmiştir. Tevbe suresinin, "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." âyeti ise, putlara tapan Arap müşriklerini kastetmektedir. Bunların, cizye vererek mallarını, canlarını teminat altına aldırmaları mümkün değildir. Onların müslüman olmaktan başka kurtuluş yolları yoktur.

Görüldüğü gibi, sulh yapılmasını emreden âyetle, müşriklerin öldürülmesini emreden âyetlerin hükümleri farklıdır. Onlardan biri,diğerinin hükmünü tamamen ortadan kaldırmadığı için birinin diğerini neshettiğini söylemek doğru değildir. Âyetlerin her ikisi de muhkemdir.(38)

---

(35) Tevbe suresi, 9/5

(36) Tevbe suresi, 9/36

(37) Tevbe suresi, 9/29

(38) Bu izahlardan da anlaşıldığı gibi

Eğer karşı taraf sulh isterse sulh antlaşması yapmak icabeder. Bu açık sulh teklifine rağmen savaşa devam edilmez.

Bu hususta Peygamber efendimiz bir örnek vermiş, Hudeybiye musalahasında, dokuz yıl savaşmayacaklarını hükme bağlayan barış antlaşmasını kabul etmiştir. Çünkü karşı taraf sulh istemiş, savaşmak niyetinde olmadığını beyan etmiştir.

Ancak, Müslümanların, düşmanla sulh antlaşması yapmaları için, güçlü durumda olmaları ve yapılacak barışın kendileri için açıkça menfaat getirmesi şarttır. Aksi takdirde, düşmana boyun eğerek barış antlaşması yapmak caiz değildir. Bu konuda bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır. "Ey iman edenler, üstün olduğunuz halde, düşmanlarınız karşısında gevşek davranıp da barış istemek zoruda kalmayın..."(47/35)

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾
وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

62-63- Eğer seni aldatmak isterlerse, şüphesiz ki sana, Allah yeter. Seni ve müminleri yardımıyla destekleyen ve onların kalblerini birbirine ısındıran O'dur. Eğer sen, yeryüzündeki her şeyi harcasan, onların kalblerini birbirine ısındıramazdın. Fakat Allah, onları birbirine ısındırdı. Şüphesiz ki o, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey Resulüm, seninle barış yapmak isteyen bu insanlar şayet bu yolla seni aldatmak istiyorlarsa, Allah, onların kötülüklerini senden uzaklaştırmaya kâfidir. Allah senin dinini, onların dinine galip getirmeyi üzerine almıştır. Sana verdiği zaferle ve Ensar'dan olan müminleri sana yardımcı kılmakla seni destekleyen O'dur.

Medine'deki Evs ve Hazreç kabilelerinden olan ve daha önce aralarında savaş eksik olmayan, Ensarın kalblerini birbirine ısındıran o da O'dur. Ey Muhammed, eğer sen, yeryüzünde bulunan bütün değerli şeyleri harcayacak olsaydın yine de onların kalblerini birbirine ısındıramazdın. Fakat Allah, seni desteklemeleri için onlara hidayette birleştirip kalblerini birbirine ısındırmış, kaynaştırmıştır. Şüphesiz ki Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Mücahid bu ayetin izahında şunları söylemiştir: "İki müslüman, birbirleriyle karşılaşır ve müsafaha yapacak olurlarsa günahları bağışlanır." Velid b. Ebu Muğis diyor ki: "Mücahide dedim ki: "Bir musafaha yapmakla onların günahları bağışlanır mı?" O da dedi ki: "Sen Allah teala'nın "Eğer sen, yeryüzündeki her şeyi harcasan onların kalblerini birbirine ısındıramazdın." buyurduğunu duydun mu?" Bende de ona dedim ki: "Sen bunu benden daha iyi biliyorsun."(39)

(39) Âyet-i kerime, müminlerin kalblerinin birbirine ısındırıldığını beyan etmektedir. Onların kalblerinin birbirine ısındırılması suretiyle meydana gelen kardeşlik, tarihte eşine rastlanmayan bir olaydır. Böyle bir kardeşliği ve yakınlığı, para ile, dünya malı ile temin etmek asla mümkün değildir. Allah'ın nimeti olmak üzere bu insanlar birbirlerini sevdi ve kardeş oldular.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾

64- Ey Peygamber, sana ve sana tâbi olan müminlere Allah yeter.

Ey Peygamber, sana ve sana tâbi olan müminlere Allah kâfidir. O halde düşmanlarınızın çokluğu sizi korkutmasın. Zira sizi destekleyen Allah'tır.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوٓا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65- Ey Peygamber, müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizden sabırlı yirmi kişi çıkarsa, iki yüz kişiye galip gelir. Eğer sizden yüz kişi olsa, kâfirlerden bin kişiye galip gelir. Çünkü onlar, anlamayan bir kavimdir.

* Âyet-i kerime, bir müminin, on kâfire bedel olacağını bildirmekte, sebep olarak ta, kâfirlerin, savaşırken herhangi bir sevap elde etme inancından yoksun olmalarını göstermekte bu nedenle savaşta metanetli olmayacaklarına, dünyalıklarını kaybedecekleri korkusuyla savaşta korkak davranacaklarına dikkati çekmektedir.

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ
يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُوٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ
مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾

66- Şimdi ise Allah, yükünüzü hafifletti. Çünkü içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Bundan böyle içinizden sabırlı yüz kişi çıksa, ikiyüz kişi-

ye galip gelir. Eğer sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelir. Allah, sabredenlerle beraberdir.

* Abdullahb. Abbas diyorki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ
صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ شَقَّ ذٰلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ عَلَيْهِمْ اَنْ لاَ يَفِرَّ
وَاحِدٌ مِنْ عَشَرَةٍ فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ اْلآنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ
ضَعْفاً فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ قَالَ فَلَمَّا خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْهُمْ مِنَ
الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدَرِ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ.

"Eğer içinizden sabırlı yirmi kişi çıkarsa iki yüz kişiye galip gelir..." ayeti nâzil olunca, bir müslümanın on düşman karşısında direnmesi farz kılınmıştır. Bu ise Müslümanlara çok zor geldi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Ve Müslümanların yükünü hafifletti. Ancak, Allah teala, karşı konacak düşman sayısını eksilttiği nisbette müminlerin sabrını da eksiltti.(40)

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime'de, her ne kadar ifade emir şeklinde değilse de mana itibariyle emirdir. Yani, bir Müslüman en az iki düşman karşısında savaşmak farzdır.

Abdullah b.Abbas, İkrime, Hasan-ı Basri ve Süddi'den nakledilen bir görüşe göre bu âyet, bundan önce gelen âyetin hükmünü neshetmiştir. Artık bir müminin on kâfirle savaşma mecburiyeti kalmamıştır. Ancak bir mümi'nin iki kafire karşı savaşması farzdır. Onların önünden kaçması haramdır. Taberi de bu âyetin bundan önceki âyeti neshettiğini söylemiş ve ayetlerin emirmahiyetinde olduğun söylemiştir.

Mücahid diyor ki: "Bir mümin'in on kâfire karşı savaşması hükmü, Bedir savaşına katılan sahabiler içindi. Bu durum onlara ağır geldi. Bununüzerine, birmümin'in iki kâfirle savaşması hükmü geldi."

Abduah b. Abbas da diyor ki: "Bir müminin on kâfir karşısında on müminin de yüz kâfir karşısında savaşıp sabretmesi emri, müslümanlarının sayılarının az olduğu zamanda idi. Müslümanlar çoğalanıca Allah onların yüklerini hafif-

(40) Buharî, K. Tefsir el-Kur'an, sure 8 bab: 6 / Ebu Davud K. el-Cihad b: 114 HN: 2646

letti Bir müminin iki kâfir karşısında, on müminin de yirmi kâfir karşısında svaşmaları emredildi.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا

وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

67- Hiçbir Peygambere, yeryüzünde düşmanlarına tam bir darbe indirmedikçe esir almak yaraşmaz. Siz, dünya malını istiyorsunuz. Allah ise sizin için âhireti istiyor. Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Hiçbir peygamberin, kendisiyle savşan bir putperesti yüryüzünde müşriklere tam bir darbe indirmedikçe sırf fidye almak için veya lütufta bulunmak için esir alması yaraşmaz. Ey müminler, siz, müşrikleri esir alırken onlardan fidye olarak dünya metaını elde etmek istiyorsunuz. Allah ise sizin için âhiretteki nimetleri ve hazırladığı cenneti istiyor. Eğer siz, âhireti ister, kâfirleri esir etme yerine onları öldürmeye kalkarsanız, onlar size galip gelemez. Çünkü Allah, her şeye galiptir ve yaratıklarını sevk ve idarede hikmet sahibidir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet, müslümanların az olduğu Bedir savaşının yapıldığı günde inmiştir. Müslümanların sayısı çoğalıp hakimiyetleri artınca Allah teala esirler hakkında şu âyeti indirmiştir. "Kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılık almadan serbest bırakın veya serbest bırakma karşılığında fidye alın..."(41)

Bu hususta Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Bedir savaşı bitince esirler getirildi. Resulullah:"Bu esirler hakkında ne diyorsunuz." diye sordu Ebubekir: "Ey Allahın Resulü, Bunlar senin kavmin ve ailendir. Bunları sağ bırak ve bunlarla yardımlaş. Umulur ki: Allah bunlarıntevbelerini kabul eder." dedi. Ömer ise: "Ey Allah'ın Resulü, bunlar seni yalanladılar, yurdundan çıkardılar. İnsanların önünde onların boyunlarını vur." dedi. Abdullah b. Revaha da dedi ki: "Ey Allahın Resulü, ağacı bol olan bir vadi araştır. Onları onun içine koy, sonra ateşe ver." Abbas da dedi ki: "Sen akrabalık bağını kopardın." Resulullah sustu, onlara cevap vermedi. Sonra çadırına girdi. Bir kısım insanlar dediler ki: "Ebubekir'in teklifini kabul edecek." Diğer bir kısım insanlar ise dediler ki: "Ömer'in teklifini kabul edecek." Başka bir kısım insanlar da dediler ki: "Abdullah b. Revaha'nın dediğini kabul edecek." Sonra Resulullah dışarı çıktı ve buyurdu ki:

(41) Muhammed suresi, 47/4

"Şüphesiz ki Allah, bir kısım insanların kalblerini yumuşak kılmışştır. Öyle ki onların kalbleri sütten daha yumuşaktır. Bir kısım insanların kalblerini de katı kılmıştır. Öyle ki, onların kalbleri taştan daha katıdır. Ey Ebubekir sen İbrahim gibisin. O şöyle demişti "Kim bana uyarsa şüphesiz ki o benim dinimdendir. Kim de bana karşı gelirse şüphesiz ki sen, af ve merhameti bol olansın."(42) yine sen İsa gibisin. O da şöyle demişti: "Eğer onlara azap edersen, şüphesiz ki onlar senin kullarındır. Şayet bağışlarsan muhakkak ki sen, her şeye galipsin, hükümve hikmet sahibisin.(43) Ey Ömer sen de Nuh gibisin o da şöyle demişti: "Rabbim kafirlerden, yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma"(44) Ey Abdullah b. Revaha sen de Musa gibisin. O da şöyle demişti: "Rabbimiz, onların mallarını yok et. Kalblerini katılaştır. Can yakıcı azaba görmedikçe iman etmiş olmasınlar."(45) Bugün sizler, üstünsünüz. Onlardan hiçbiri, fidye vermedikçe veya boynu vurulmadıkça kaçıp sizden kurtulamazlar." Abdullah b. Mesud diyor ki: "Dedim ki: Ey Allah'ın Resulü, Süheyl b. Beyda bu esirlerin dışındadır. Çünkü ben onun müslüman olduğunu söylediğini duydum." Bunun üzerine Resulullah sustu. O gün ben, gökten üzerime bir taş düşeceğinden korktuğum kadar hiçbir gün korkmamıştım. Nihayeyt, Resulullah buyurdu ki: "Süheyl b Beyda müstasnadır." Âyet Hz. Ömer'in görüşünü destekler mahiyette indi ve Allah teala buyurdu ki: "Hiçbir peygambere yeryüzünde düşmanlarına tam bir darbe idndirmedikçe esir almak yaraşmaz."(46) Bu olay, Abdullah b. Abbas'tan da buna yakın birşekilde rivayet edilmiştir. Enes b. Mâlikin de bu hususta şunları söylediği rivayet edilmiştir.

عن أنس وذكر رجلان عن الحسن قال استشار رسول الله ﷺ الناس فى الاسارى يوم بدر فقال ان الله عز وجل قد أمكنكم منهم قال فقام عمر بن الخطاب فقال يا رسول الله اضرب أعناقهم قال فاعرض عنه النبى ﷺ قال ثم عاد رسول الله ﷺ فقال يا ايها الناس ان الله قد امكنكم منهم وانما هم

(41) Muhammed suresi, 47/4
(42) İbrahim suresi, 14/36
(43) Maide suresi, 5/118
(44) Nuh suresi, 71/26
(45) Yunus suresi, 10/88
(46) Bkz. Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 8 HN: 3084

اخوانكم بالامس قال فقام عمر فقال يا رسول الله أضرب أعناقهم فاعرض
عنه النبى ﷺ قال ثم عاد النبى ﷺ فقال للناس مثل ذلك فقام أبو بكر
فقال يا رسول الله ان ترى ان تعفو عنهم وتقبل منهم الفداء قال فذهب عن
وجه رسول الله ﷺ ما كان فيه من الغم قال فعفا عنهم وقبل منهم الفداء
قال وأنزل الله عز وجل لو لا كتاب من الله سبق لمسكم فيما أخذتم الى
آخر الآية .

"Resulullah Bedirde esir alınan müşrikler hakkında sahabîlerle istişare etti ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah, bunlara karşı size bir imkân verdi." Bunun üzerine Ömer b. Hattab ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, bunların boynunu vur." Resululla'ı bunu benimsemedi ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar, Allah, bunlara karşı size bir imkân verdi. Bunlar düne kadar sizin kardeşlerinizdi." Ömer b. Hatta yine söz alarak şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, bunların boynunu vur." Resulullah yine benimsemedi ve yine aynı sözlerini tekrarladı. Bunun üzerine Ebubekir ayağa kaltı ve dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü, dilersen onları affet ve verecekleri fidyeyi kabul et." Bununüzerine Resulullahın yüzündeki sıkıntılı ifade gitti ve fidye alarak esirleri serbest bıraktı."(47) İşte bu olay üzerine bundan sonra gelen âyet-i kerim ãzil oldu.

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

68- Eğer, Allahın, geçmişte verilmiş birhükmü olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü, size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

(47) Ahmed b. Hanbel, Müsned C: 35, S: 243.

Eğer Allahın, ganimet mallarını Muhammed ümmetine helal kıldığına ve Bedirsavaşına katılan müminlere azap etmeyeceğine dair geçmişte verilmiş bir hükmü olsaydı, Bedirde esir ettiğiniz düşmanı serbest bırakma karşılığında aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

* Müfessirler bu âyet-i kerime'yi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas, A'meş, Ebu Hurey're Dehhak ve Atâ bu âyet-i şu şekilde izah etmişlerdir. "Eğer Allah'ın, ganimet mallarını ve esir almayı, Muhammed ümmetine helal kıldığı hükmü, daha önceden, Allah'ın bilgisinde ve levh-i mahfuzda mevcut olmasaydı, ganimetlerin size helal olduğu bildirilmeden öcne Bedir esirlerinden fidye alıp serbest bırakmanızdan dolayı sizleri büyük bir azap yakalamış olurdu. Fakat, ganimetlerin, Muhammed ümmetine hela olacağı hükmü daha önceden yazılmış olduğundan sizleri böyle bir azaip yakalamadı. Bu hususta Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. "Sizden önce Âdemoğullarından hiç bir kimseye ganimet helal kılınmamıştı. Gökten ateş iner, onlaı yakıp bitirirdi. Bedirsavaşı olunca henüz ganimetlerin müslümanlara helal olduğu bilidirilmeden onlar ganimetlere daldılar. Bunun üzerine Allah teala "Eğer Allahın, geçmişte verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu." âyetini indirdi.

b- Said b. Cübeyr, Mücahid, Katede İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Şayet, Allahın kitabında Bedir savaşına katılanların azaba uğratılmayacakları hükmü olmasaydı, Bedir savaşında, size helal kılınmadan önce ganimet mallarını almanızdan dolayı sizi şiddetli bir azap yakalamış olurdu.

Bedir savaşına iştirak edenlere azap edilmeyeceği hususunda da şu hadisi şerif zikrediliyor: "Hâtıb b. Ebî Belte'a, Mekke müşriklerine mektup yazmış, Resulullah'ın savaş hazırlığı içinde olduğunu bildirmişti. Mektup yolda iken Resulullah'a vahiy gelmiş ve o mektubu, bir kadının götürmekte olduğun ubildirmiştir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Hz. Ali ile iki kişi göndermiş ve mektubu yakalatıp getirmiştir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Hâtıb hakkında asahabıyla istişare etmiş, Hz Ömer, Hâtıb b. Ebi Beta'nın öldürülmesi görüşünü ileri sürmüş Resulullah ise şöyle buyurmuştu: "Hâtıb, Bedir savaşına katılanlardan biri değil midir? Ne bileceksin belki de Allah, Bedir savaşına katılan müminlere bakmış ve onlar için "Dilediğinizi yapın. Ben, sizi affetmişimdir." demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömerin gözleri yaşarmış ve "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demiştir."(48)

(48) Bkz. Buhari, K. el-Megazi, bab: 9 / Müslim, K.el-Fadail es-sahabe b: 161 HN: 2494

c- Mücahide göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Şayet Alalhın kitabında bilmeyerek bir günah işleyenin hesaba çekilmeyeceği yazılmış olmasaydı esir almanızdan dolayı size büyük bir azap dokunudur."

İbn-i İshak diyorki: "Allah teala, müminlere, ganimet toplamalarından ve esir almalarından dolayı sitem etmiştir. Zira Resulullah'tan önce hiçbir peygamber düşmanıdan aldığı ganimeti yiyemiyordu. Çünkü ona helal değildi.

Ganimetlerin, sadece Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ümmetine helal kılındığı hussunda şu hadis zikrediliyor. Cabir b. Abdullah diyor ki:

قَالَ اَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ اُعْطِيْتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ
اَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الْاَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا
فَاَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِي اَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ
لِاَحَدٍ قَبْلِي وَاُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ اِلٰى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ
اِلَى النَّاسِ عَامَّةً.

"Resulullah şöle buyurdu: "Bana, benden önceki hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verildi: Bir aylık mesafedeki düşmanın kalbine bir korku girmesi ile yardım olundum. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden kime namaz vakti gelirse o namazını kılsın. Ganimetler bana helak kılındı. Benden önce kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefaat etme hakkı verildi. Daha önceleri Peygamberler, kendi kavimlerine gönderilirlerdi ben ise bütün insanlığa Peygamber olarak gönderildim."(49)

Taberi diyor ki: "Âyet-i kerime'yi bu görüşlerdensadece birine tahsis etmek isabetli değildir. Âyet-i kerime bütün bu görüşleri kapsar mahiyettedir. Âyeti genel bir şekilde yorumlamak daha isabetlidir.

(49) Buhari, K. et-Teyemmüm bab:1, K. es-Salah, bab: 56 / Müslim, K. el-Mesacid bab: Hadis No: 521 / Nesaî K. el-Gusl, bab: 25

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

69- Artık elde ettiğiniz ganimetleri, helal ve temiz olarak yeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Müminler, düşmandan elde etmiş olduğunuz ganimet mallarını artık helal ve temiz olarak yeyin. Çünkü o, sizin cihadınızın sonucudur. Allahın emirlerine karşı gelmekten çekinin. Bedir savaşında esir edilen müşriklerden fidye alıp serbest bırakma gibi davranışlarda bulunmayın. Şüphesiz ki Allah, mümin kullarını çokça affeden ve onlara merhametli davranandır.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا
مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾

70- Ey Peygamber, elinizde bulunan esirlere şöyle de: "Eğer Allah, kalbinizde bir hayır olduğunu bilse, size, sizden alınandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Peygamber, Bedir savaşında esir aldığınız müşriklere de ki: "Eğer Allah,sizin kalbinizde, İslâm'ın, ihlasın ve imanın varlığını bilse, sizden alınan fidyeler karşılığında sizlere daha üstün şeyler verir ve geçmişte yaptığınız günahları bağışlar. Çünkü Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

* Hz. Abbas, "Bu âyet, benim hakkımda nâzil olmuştur." dedi.

Resullah (s.a.v.) esir düşen amcası Abbas'dan, fidye vererek kendisinin ve kardeşinin çocukları Akîl ve Nevfel'in serbest bırakılmalarını sağlamasını istedi. Bunun üzerine Abbas şöyle dedi: "Ey Muhammed, sen beni, yaşadığım müddetçe Kureyş'ten dilenecek hale getirdin." Resulullah da ona şöyle dedi: "Savaşa çıkarken, hanımın Ümmül Fadl'a verdiğin altınlar nerede? Altınları verirken ona şöyle demiştin: "Ben, bu seferimde başıma ne geleceğini bilemiyorum. Öldürülme veya esir edilme gibi bir hal başıma gelecek olursa bu altınlar senin ve çocukların olsun." Abbas da "Sen bunun nereden biliyorsun?" deyince Resulullah "Bunu bana rabbim haber verdi." dedi. Bunun üzerine Abbas: "Senin

doğru söylediğini ve Allah'ın Pegamberi olduğunu kabul ediyorum. Vallahi bu yaptığımı kimse görmemişti. Ben, altınları ona, gecenin karalığında verdim." dedi.

Hz. Abbas bu âyeti açıklayarak şöyle derdi. "Allah, verdiğim fidyeden daha hayırlısını bana verdi. Bana Zemzemi verdi. Ben, rabbimin affını da bekliyorum."

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

71- Eğer esirler sana ihanet etmek isterlerse bil ki daha önce onlar Allaha ihanet etmişlerdir. Bu yüzden Allah onlara karşı sana imkân verdi. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Şayet bu esirler, içlerinde gizlediklerinin aksini sana bildirerek ihanet etmeyi isterlerse bilki onlar, Bedir savaşından önce de Allahın emirlerine karşı gelerek ona ihanet etmişlerdir. İhanet etmek, onlardan beklenen bir davranıştır. Bu yüzden Allah, onlara karşı sana imkân vermiştir. Allah, onların içlerinde gizledikleri şeyleri çok iyi bilendir. Yarattıklarının işlerini sevk ve idarede hüküm ve hikmet sahibidir.

* Katade diyorki: "Bu âyet-i kerime daha önce Müslüman olduğu halde sonra dinden çıkarak müşriklere katılan Abdullah b. Sa'd b. Ebi Sarh vb. hakkında nâzil olmuştur.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ
آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا
مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ
النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

72- Şüphesiz ki iman edip hicret edenler Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, muhacirleri barındırıp yardımda bulunanlar, işte onlar, birbirlerinin dostudurlar. İman edip hicret etmeyenlerle ise hicret edinceye kadar aranızda hiçbir velayet sorumluluğu yoktur. Bununla beraber eğer onlar, din hususunda sizden yardım isterlerse, yardımda bulunmak üzerinize borçtur. Yalnız, aranızda antlaşma olan birkavmin aleyhine yardım etmek bunun dışındadır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

* Âyet-i kerime, iman ettikten sonra Mekke'den Medine'ye hicrat eden muhacirlerle, onları barındırıp yardım eden Ensar'a işaret etmekte ve bunların, birbirlerinin gerçek dostları olduğunu bildirmektedir. diğre yandan, iman etmesine rağmen küfür diyarını bırakıp İslâm diyarına göç etmeyen üminlerin, hicret eden müminlerinden, gereken ilgiyi beklemeye hakları olmadığını, öldükleri takdirde birbirlerine mirasçı olamayacaklarını ifade ediyor. Bununla beraber Müslüman olduğu halde hicret etmeyen müminler, hicret eden müminlerden, dini hususlarda yardım istedikleri takdirde, hicret eden müminlerin, onlara yardım etmelerinin gerektiğini beyan etmektedir.

Mekke'den Medeni'ye hicret eden muhacirlerle, onları Medine'mde barındıran Ensar, Resulullah tarafından kardeş yapılmış, aralarındaki dostluk o dereceye ulaşmıştı ki, birbirlerine mirasçı olmuşlardı. Daha sonra miras hükümlerini açıklığa kavuşlturan âyetler geldi ve âyetlerde belirtilen akrabalar dışında, müminlerin birbirlerine mirasçı olmaları kaldırıldı.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ

وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

73- Kâfirler de birbirlerinin dostudurlar? Eğer birbirinizle yardımlaşmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fırsat doğar.

Kâfirler de birbirlerinin dostudurlar. Onlar da kendi aralarında yardımlaşır, işlerini takibeder ve birbirlerine mirasçı olurlar.

O halde eğer sizler kendi aranızda yardımlaşmaz, birbirinize karşı olan vazifelerinizi yerine getirmezseniz, yeryüzünde, büyük bir fitne çıkar. Öyleyse bu konudaki vazifelerinizi asla ihmal etmeyiniz, onları titizlikle yerine getiriniz.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ

هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

74- İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler, muhacirleri barındırıp yardımda bulunanlar, işte onlar, gerçek müminlerdir. Bağışlanma ve güzel rızık bunlaradır.

İman eden ve bu imanın gereği olarak yerini yurdunu bırakıp Mekke'den-Medine'ye göçen ve yine imanının gereği olarak Allah yolunda zahmetlere katlanıp cihad edenlerle, memleketlerini bırakıp göç eden bu müminlere kucak açıp yardım eden ve onları barındıranlar, işte gerçek müminler bunlardır. Bunlar için bağışlanma ve âhirette güzel rızıklar vardır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

75- Daha sonra iman edip hicret edenler ve sizinle beraber cihad edenler, işte onlar da sizdendir. Akraba olanlar, Allahın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar. Şüphesiz ki Allah,her şeyi çok iyi bilendir.

İman ettiği halde önce hicret edenlerle birlikte hicret etmeyip daha sonra hicret edenler ve sizinle beraber Allahın düşmanlarına karşı savaşanlar da sizdendir. Sizin, onları dost edinip yardımda bulunmanız gerekir. Allahın, kitabında belirttiği üzere mirasçı olma bakımından akrabalar birbirlerine daha layıktırlar.Birbirlerine ancak akrabalar mirasçı olurlar.

* Bu âyet-i kerime, "Kardeşlik" kurma veya "Anlaşma" yapmak suretiyle müminlerin birbirlerine mirasçı olmaları teamülünü ortadan kaldırmış ve sadece belirli akrabaların birbirlerine mirasçı olacaklarını beyan etmiştir.

TEVBE SURESİ

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾

1- Bu, Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır.

* Bazı Müşrik kabileler, Resulullah ile yapmış oldukları antlaşmalarını bozmaya başlamışlardı.Bunun üzerine Allah teala, Resulullahın da, Müşriklerle olan antlaşmalarını bozmasını ve kendilerine dört aylık bir süre tanıdıktan sonra savaş açacağını ihtar etmesini emretmiştir.

Taberiye göre, burada ahidleri bozularak kendilerine savaş açılacağı ihtar edilenler, Resulullahın aleyhine başka kâfirlere yardım edenler ve tek taraflı olarak Resulullah ile olan andlaşmalarını bozanlardır.

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي
الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

2- Ey Müşrikler, dört ay daha yeryüzünde serbestçe dolaşın. Allahı hiçbir şekilde âciz bırakmayacağınızı ve Allahın, kâfirleri mutlaka rezil ve rüsvay edeceğini de bilin.

Ey, peygamberler muahadeli olup ta muahedesini bozan müşrikler, yeryüzünde, dört ay güven içinde gezip dolaşın. Peygamber ve taraftarları, bu dört ay içinde size herhangi bir zarar vermeyeceklerdir. Ve bilin ki, sizler,bu dört

ay'dan sonra yine inkârınıza devam edecek olursanız, kendinizi Allah'ın elinden kurtaramazsınız. Zira sizler, nereye giderseniz gidin ve nerede bulunursanız bulunun onun pençesindesiniz ve hakimiyeti altındasınız. Size azap etmek istediğimde hiçbir güç ve sığınak o azaba engel olamaz. Ancak tevbe edip iman etmeniz engel olur. O halde size fayda vermeyecek olan gezip dolaşmayı bırakın da onun azabını sizden uzaklaştıracak tevbeye koşuşun. Yine bilin ki, Allah, kâfirleri dünyada iken helak ederek âhirette de cehennem azabına koyarak rüsvay edendir.

* Müfessirler, bu âyette kendilerine dört ay serbest dolaşma izni verilen bundan sonra da, iman etmezlerse kendileriyle savaşılacağı ilan edilen müşriklerden kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- İbn-i İshaka göre, kendilerine dört ay müddet tanınan müşrikler iki sınıftır. Biri Resulullah ile yapmış oldukları barış antlaşmasının süresi dört ay'dan daha az olan sınıftır. Bunların müddetleri dört ay'a kadar uzatılmış ondan sonra biteceği bildirilmiştir. Diğer sınıf ise, Resulullah ile yaptıkları sulh antlaşması belli bir vade ile sınırlı olmayan sınıftır. Bunların antlaşmalarının da dört ay için geçerli olduğu belirtilmiş tak ki, kendilerine gelsinler. Aksi takdirde Allaha, Resulüne ve müminlere karşı savaş açmış sayılacaklardır.

Bu hususta İbn-i İshak diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Ebubekir (r.a.)'ın insanlara hac yaptırması için hicretin dokuzuncu yılında hac emiri olarak gönderdi. Müşrikler, hacdaki yerlerinde bulunuyor ve kendilerine göre hac yapıyorlardı. Ebubekir ve beraberindeki müslümanlar yola çıktıktan sonra Berae suresi indi. Resulullah'ın, müşriklerle yapmış olduğu antlaşmaların bozulduğunu beyan etti. Bu antlaşmaların metininde, Kâbe'ye gelen herhangi bir kimseye engel olunmayacağı ve haram aylarında herhangi bir kimseye karşı terör estirilip onun korkutulmayacağı hükümleri mevcuttu. Bu muahede, Resulullah ile müşrikler arasında genel bir muahede idi. Resulullah'ın, diğer Arap kabileleriyle de, belli vadelerle sınırlanmış özel muahedeleri de bulunuyordu. İşte Berae suresi bu gibi muahedelerin dört ay sonra bitecekleri Tebük savaşında, Resulullah'tan geri kalan münafıkların durumu ve dedikodu yapan bir takım insanların kimler olduklan hakkında nazil oldu. Böylece Allah teala bu surede görüldüklerinin aksini içlerinde gizleyenleri açığa çıkardı. Onlardan bazılarını bize anlattı, bazılarını ise anlatmadı ve buyurdu ki: "Allah ve Resulünden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere bir ihtardır."

b- Abdullah b. Abbas Dehhak ve Katadeye göre ise bu âyet-i kerime ile, kendilerine dört ay, serbest dolaşma izni verilen ve bu süre bittikten sonra müslümanlarda savaş halinde olacakları belirtilen müşriklerden maksat, sadece Resulullah ile muahede yapmış olan müşriklerdir. Bunlar, Berae suresinin okunduğu Zilhicce ayı'nın onuncu günü olan Kurban bayramından itibaren Rebiulâhir

ayının onuna kadar dört ay, diledikleri yerde gezip dolaşbileceklerdir. Resulullah ile hiç muahede yapmayan müşrikler serbest dolaşma müddetleri ise yine Zilhicce'nin onundan başlamak üzere, Muharrem ayının sonun kadardır. Bunların toplamı elli gündür. Çünkü Resulullah ile muahedeleri olmayanlar hakkında, bu surenin beşinci âyetinde şöyle buyurulmuştur. "Mukkades olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün..." Mukaddes aylar, Muharrem ayının bitmesiyle sana erdiklerinden, muahedeli olmayan müşriklerin serbest dolaşma müddetlerinin elli gün olduğu ortaya çıkmaktadır.

c- Süddi, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette kendilerine dört ay serbest dolaşma izni tanınan, bu süreden sonra da müslümanlarla savaş halinde olacakları beyan edilen müşriklerden maksat, bütün müşriklerdir. Bunlara Zilhicce'nin onun'dan itibaren Rebiulâhir'in onun'a kadar dört ay serbest dolaşma izni verilmiş, bu süreden sonra, müslüman olmadıkça, kendilerine karşı savalışmaktan kurtulamayacakları belirtilmiştir. Bu dört aylık süre şöyledir. Yirmi gün Zilhicce, Muharrem Safer ve Rebuü'levvel aylarının tamamı Rebiülâhir ayının da ilk on günüdür. Bu hususta Mücahid diyor ki "Resulullah, Tebük savaşını bitirip geri dönünce hac yapmak istedi. Sonra da dedi ki: "Beytullah'a müşrikler gelecekler, orayı çıplak olarak tavaf edecekler, ben bu hal ortadan kalkmadıkça hac yapmak istemiyorum." Bunun üzerine Ebubekir ve Ali'yi gönderdi. Onlar, Zülmecaz ve diğer alıveriş yerlerinde ve bütün pazarları gezip dolaştılar. Muahedeli olanlara dört ay serbet gezebileceklerini, ondan sonra da muahedelerinin bitmiş olacağını söylediler. Bütün insanlar'a iman etmedikleri takdirde, onlarla savaşılacağını bildirdiler.

d- Zühriye göre ise bu âyette, kendilerine dört ay serbest dolaşma izni verilen müşrikler, bütün müşriklerdir. Bu aylardan maksat da Şevval, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayı'dır. Tevbe suresi, Şevval ayında indiği için bu aydan itibaren dört ayın süresi başlamıştır. Ve Muharrem ayının bitmesiyle süre sona ermiştir .Yani Kurban bayramı gününden başlamak üzere elli gündür.

e- Kelbiye göre ise bu âyette, kendilerine dört ay serbest dolaşma izni verilen, bu müdetten sonra müslünlarla savaş halinde olacakları bildirilen müşriklerden maksat, Resulullah ile yapmış oldukları muahedelerinin suresi dört ay'dan daha az olan müşriklerdir. Bunların antlaşma süreleri dört ay'a kadar uzatılmıştır. Resulullah ile olan muahedelerinin süresi dört ay'dan fazla olan müşriklere gelince bu sure'nin dördüncü âyetinde belirtildiği gibi bunların muahedeleri, bitiş tarihlerine kadar geçerli sayılmıştır ve buyrulmuştur ki: "... Bunlarla yaptığınız antlaşmayı, müddeti bitinceye kadar yerine getirin."

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur: "Allah teala, müşriklerden, Resulullah ile muahede yapıp ta daha sonra Resulullahın aleyhine

davranan ve süresi dolmadan, antlaşmalarını bozan müşriklere dört ay daha serbest dolaşma izni vermiş bu süreden sonra müslümanlarla savaş halinde sayılacaklarını beyan etmiştir. Resulullah ile muahede yapıp ta onun aleyhine davranmayan ve muahedelerini bozmayan müşriklere gelince, Resulullah'ın, bunların muâhe-delerini son zamanına kadar devam ettirmesi emredilmiştir. Nitekim bu surenin yedinci âyetinde şöyle buyrulmuştur: "Müşrîklerin, Allahve Peygamberi katında nasıl bir antlaşmaları olabilir? Ancak Mescid-i haram çevresinde kendileriyle antlaşma yaptıklarınız müstesnadır. Onlar size doğru davrandıkça siz de onlara doğru davranın.." Diğer yandan, Resulullah'ın tevbe suresini insanlara okumak üzere, Hz. Aliyi göenderdiğinde, onlara tebliğ edeceği şeylerden birinin de "Muahede yapmış olanların muahedelerinin süreleri sonuna kadar devam edecektir." şeklinde olması göstermektedir ki, muahedelerini bozmayanlar için sadece dört ay serbest dolaşma süresi söz konusu değildir. Onlar için geçerli olan muahede süresidir.

Bu hususta Zeyd b. Yüsey diyor ki:

عَنْ زَيْدِ بْنِ يُثَيْعٍ قَالَ: سَأَلْنَا عَلِيًّا بِأَيِّ شَيْءٍ بُعِثْتَ فِي الْحَجَّةِ؟ قَالَ: بُعِثْتُ بِأَرْبَعٍ: أَنْ لَا يَطُوفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، وَمَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّ ﷺ عَهْدٌ فَهُوَ إِلَى مُدَّتِهِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَهْدٌ فَأَجَلُهُ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ، وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُؤْمِنَةٌ، وَلَا يَجْتَمِعُ الْمُشْرِكُونَ وَالْمُسْلِمُونَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا.

"Biz, Aliye dedik ki: "Sen hacda neyi tebliğ etmek için gönderildin?" O da dedi ki: "Dört şeyi tebliğ etmek için gönderildim." Çıplak olan, Kâbeyi tavaf edemez. Kimin Resulullah ile bir muahedesi varsa o muahade sonuna kadar geçerlidir. Kimin de Resulullah ile muadesi yoksa onun, serbest olma zamanı dört ay'dır. Cennete ancak mümin olan kişi girer. Bu yıllarından sonra artık müşriklerle müslümanlar (hacda) bir arada olmayacaklardır."(1)

Taberi bu hadisi, Ebu Hureyre, Hz. Ali, Abdullah b. Abbas ve Ebu Cafer Muhammed b. Ali'den de farklı şekillerde rivayet etmiştir.

Taberi, muahedelerini bozan müşrikler için tanınan dört aylık müddetin, kurban bayramından başlayıp Rabiülâhir ayının sonuna kadar devam eden bir müddet olduğunu söylemiştir. Bu surenin beşinci âyetinde zikredilen "Mukkades olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün." hükmüne

(1) Tirmizi, K: Tefsir el-Kur'an, sure 9 HN: 3092.

gelince bu, Resulullah ile hiç antlaşması olmayan müşrikler için geçerlidir. Bunlar kurban bayramında başlamak üzere, Muharrem ayının sonuna kadar elli-gün serbest dolaşma hakkına sahiptirler.

وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرٖيٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ
وَرَسُولُهُ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ
وَبَشِّرِ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣﴾

3- Bu, Allah ve Resulünü, Müşriklerden uzak olduklarına dair, büyük Hac gününde, insanlara, Allah ve Resulü tarafından yapılan bir tebligattır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Allah âciz bırakamazsınız. Kâfirleri, can yakıcı bir azapla müjdele.

Bu âyet, Büyük Hac gününde, Allah ve Resulünün, bütün müşriklerden beri olduklarına, onlardan uzak olduklarına dair ve yine, Allah ve Resulü tarafından yapılan bir tebligattır. Ey Müşrikler, eğer tevbe ederseniz bilin ki bu sizin için çok hayırlıdır. Şayet bu ikazları dinlemez, bu ihtarlardan yüz çevirseniz bilin ki Allah'ı âciz bırakamazsınız. O, size, lâyık olduğunuz cezayı mutlaka verir. Onun vereceği cezaya kimse engel olamaz.

Ey Resulüm, o kâfirleri, acıklı bir azap ile müjdele

* Onların azapla müjdelenmesi, kendilerini alçaltıcı bir ifadedir. Zira, müjdelenmek, sevinçli bir haber için söz konusudur. Bu ifadede ise onların, çok acıklı bir azaba düşecekleri belirtilmektedir. Bu sebeple onlar, müjdelenmiş değil, alay edilmiş, küçük düşürülmüş oluyorlar.

Müfessirler, âyette zikredilen "Büyük Hac günü"nden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hz. Ali, Ebu Ceheyfe, Atâ, Hz. Ömer, İbn-i Zübeyr Muhammed b. Kays, Mücahid ve Abdullah b. Abbas'a göre burada zikredilen "Büyük Hac Günü"nden maksat, Arafa günüdür.

Ebu es-sahba diyor ki: "Ben, Ali b.Ebi Talib (r.a.)'a büyük Hac gününün hangi gün olduğunu sordum. O da dedi ki "Resulullah, Ebu Ebubekir (r.a.)'in insanlara Hac yaptırmak için gönderdi. Beni de tevbe suresinin kırk âyetiyle bir-

likte gönderdi. Ebubekir Arafata vardı. Arafa günü hutbe okudu. Hutbeyi bitirdikten sonra bana döndü ve "Ey Ali kalk, Resulullah'ın mesajını ilet" dedi. Ben de kalktım. Tevbe suresin'den kırk âyet okudum. Sonra birlikte Minaye geldik. Şeytan taşladım kurbanı kestim, başımı tıraş ettim. O sırada anladım ki, topluluklar, Arafa günü Ebubekir'in hutbesinde bulunmamışlar. Ben çadırları gezdin. Onlarda bulunan insanlara tevbe suresinin baş tarafını okudum. Sanırımki benim bayram gününde böyle yapmamdan dolayı büyük hac gününü, bayram günü olduğunu sandınız, dikkat edin, o Arafa günüdür."

Abbad el-Asri diyor ki: "Ben, Ömer b. el-Hatbın şöyle didiğini işittim.: "Bugün Arafa günüdür, büyük hac günüdür. Bu günde kimse oruç tatmasın."

Muhammed b. Kays da, Resulullah'ın Arafa günü akşamleyin hutbe okuduktan sonra "Bu büyü hac günüdür." dediğini söylemiştir.

b- Yine Hz. Ali, Abdullahb.Ebi Evfa, Muğire b. Şu'be, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Ebu Cüheyfe, Abdullah B. Şeddad, Nâfi b. Cübeyr, İbrahim en-Nehaî, Şa'bi, Mücahid, İkrime, Zühri, Humeyd, Abdullah b. Ömer, Atâ, İbn-i Zeyd ve Süddi'ye göre ise, âyette zikredilen "Büyük hac günü"nden maksat, kurban bayramı günüdür. Bu hususta Haris, Hz. Ali'nin şunları söylediğini rivayet etmiştir.

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ يَوْمِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَقَالَ يَوْمُ النَّحْرِ.

"Ben, Resulullah'tan, büyük hac gününün hangi gün olduğunu sordum. O da" Kurban bayramı günüdür."dedi.(2) Taberi, bunu ifade eden başka bir hadisi Abdullah b. Ömer'den ve Resullahın sahabilerinin birinden de rivayet etmiştir.

c- Mücahidden nekledilen diğer bir görüşe göre büyük hac gününden maksat, haccın bütün günleridir. Tek bir gün değildir.

Taberi,bu görüşlerden, ikinci görüşün daha evla olduğunu, büyük hac gününden maksadın, Kurban bayramı günü olduğunu söylemiştir. Zira, daha önce de zikredildiği gibi bunun böyle olduğuna dair Resulullah'tan hadis rivayet edilmiştir.

Müfessirler; Kur'anda zikredilen bu güne, "Büyük hac günü" denilmesinin sebebi hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri ve Abdullah b. el- Haris b. Nevfel'e göre, bu güne "Büyük hac günü" denmesinin sebebi, bu hacda, müslümanların ve müşriklerin, bir-

---

(2) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 9 HN: 3088-3089

leşerek hac yapmaları ve bugünün, Yahudi ve Hristiyanların bayram gününe denk gelmiş olmasındandır.

b- Mücahide göre ise bugüne "Büyük hac günü" denmesinin sebebi, bu haccın, hacc-ı kıran olmasıdır. Haac-ı ifrat ise, küçük hac sayılmaktadır.

c- Atâ, Âmir eş-Şa'bi, Mücahid, Abdullah b. Şeddad ve Zühri'den nakledilen diğer bir görüşe göre, bugüne "Büyük hac günü" denilmesinin sebebi, bu günde asıl haccın yapılmasıdır. Küçük hac ise Umre yapmaktır. Taberi, bu görüşün doğru olduğunu söylemiştir. Zira asıl hac gününde yapılan ameller, Umre'de yapılan amellerden daha fazladır. Bu nedenle ona "Büyük hac günü" Umreye'de "küçük hac günü" denilmiştir.(3)

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ
أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

4- Ancak, antlaşma yaptığınız müşriklerden, antlaşmada hiçbir eksiklik yapmayanlar ve aleyhinizde hiçbir kimseye yardım etmeyenler müstesna. Bunlarla yaptığınız antlaşmayı müddeti bitinceye kadar yerine getirin. Şüphesiz ki Allah, takva sahiplerini sever.

* Katade'den rivayet edildiğine göre bu âyet-i kerime'de zikredilen müşriklerden maksat, Resulullah'ın, Hudeybiye musalahasında kendileriyle antlaşma yaptığı kimselerdir.Tevbe suresinin tebliğ edildiği bayram gününden itibaren bu müşriklerin andlaşmalarının süresinin dolmasına dört ay daha vardı. Allah teala Peygamberine, âyette zikredilen hususlara uymaları şartıyla bu müşriklerin antlaşmalarının süresini tamamlamasını emretmiştir. Hiçbir antlaşması olmayan müşrikler için ise haram aylarının çıkmasını beklemesi emredilmekte ve bundan sonra herhangi bir antlaşmayı kabul emeyip Müslüman oluncaya kadar kendilerile savaşması gerektiğini bildirmektedir.

Abdullah b. Abbas'dan rivayet edilen bir görüşte de şunlar zikredilmektedir: Tevbe suresi gelmeden önce, Resulullah'ın kendileriyle antlaşma yaptığı müşriklerin antlaşmalarının sürelerinin dolmasına dört ay kalmıştı. Sure, Rebiülâhir ayının on'unda bitiyordu. Eğer müşrikler bu süre içinde antlaşmalarını bozar veya Müslümanların diğer düşmanlarına yardım ecedek olurlarsa antlaşmaları hemen bozulmuş sayılacaktı. Eğer antlaşmalarına uyar, Müslümanlar

(3) Bir kısım âlimlere göre ise, Haac-ı ekber, Arefe günü Cumaya tesadüf eden hac demektir.

aleyhine herhangi bir düşmana yardımda bulunmazlarsa Resulullah'ın da bu dört ay süresince onlara dokunmaması emredilmektedir.

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ
وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا
سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

5- Mukaddes olan "Haram aylar" çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekâtı verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.

Haram ayları olan, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayı çıktıktan sonra, Resulullah ile hiç muahede yapmamış olan veya muahede yaptığı halde Resulullah'ın ve müminlerin aleyhinde bulup muahedesini bozan yahut muahede süresi tayin edilmeyen müşrikleri, haram bölgesinde de olsalar dışında da olsalar, haram aylarının içinde de olsalar dışında da olsalar, onları öldürün.

Onları esir edin. Diledikleri gibi gezip dolaşmalarına engel olun. Onları esir almak veya öldürmek için her gözetlenebilecek yerden gözetleyin. Eğer onlar, Allah'a ortak koşmaktan ve Muhammed'in Pegamberliğini inkâr etmekten vaz geçip tevbe ederler, Allahın kendilerine farz kıldığı namazı kılıp zekâtı verirlerse onları serbest bırakın, diledikleri gibi hareket etsinler. Beytullah'a girsinler. Şüphesiz ki Allah, tevbe edenleri çokça affedendir ve bol merhamet sahibidir.

* Görüldüğü gibi, bu izaha göre haram aylar'ından maksat, Zilkade, Zülhicce ve Muharrem aylarıdır. Tevbe suresi, Zilhicce ayında inmesine rağmen, ondan önceki Zilkade ayının da sayıya katılarak haram ayları şeklinde çoğul bir ifade ile söylenmesinin sebebi, bunların birbirlerine bitişik aylar olmalarıdır. Ancak Süddi, Mücahid, Amr b. Şuayb, İbn-i Zeyd ve İbn-i İshak'a göre, bu âyette zikredilen haram aylarından maksat; meşhur olan haram ayları değil, Zilhicce'nin yirmisi, Muharrem ayı, Safer ayı Rebiülevvel ayı ve Rebiülhahir ayının onu'dur. Toplamı dört ay'dır. Bunlar da bu sürenin ikinci ayında zikredilen dört ay'dır. Bu aylara haram ayları denilmesinin sebebi ise Allah tealanın, bu surenin ikinci âyetinde, bu aylarda müşriklere serbest dolaşma izni vermesi ve on-

ların kanlarının akıtılmasını, kendilerine kötülük yapılmasını yasaklamasıdır. Bu izaha göre bu âyet-i kerime de ikinci ayette zikredilen, dört ay geçtikten sonra müşriklerle savaşılmasını emretmektedir. Birinci görüşte olanlara göre ise Kurban bayramından itibaren elli gün'den sonra, müşriklerle savaşılması emredilmiştir. Çünkü Muharrem ayı bu günde bitmektedir.

Müfessirler bu âyet-i kerime'nin mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

İbn-i Zeyd'e göre bu âyet mensuh değildir. Katadeye göre bu âyet, mensuh değil aksine, Muhammed suresinin dördüncü âyeti olan şu âyetin şu bölümünü neshetmiştir. "Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya serbest bırakma karşılığında fidye alın."

Dehhak ve Süddiye göre ise "Müşrikleri nerede bulursunuz öldürün" âyeti, muhammed suresinin şu dördüncü âyetiyle neshedilmiştir. "Kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya serbet bırakma karşılığında fidye alın..."

Taberi diyor ki: "Bu hususta doğru olan görüş şudur. "Bu âyetlerden herhangibiri diğerini neshetmiş değildir. Zira bunlardan herhangi biri diğerinin hükmünü ortadan kaldıracak mahiyette değildir. Allah teala müşriklerle savaşmayı emredip daha sonra o savaşı kaldırarak onlardan fidye alınmasını emretmemiştir. diğer yandan, fidye alınacak kâfirlerden fidyeyi kaldırıp öldürülmelerini emretmemiştir. Bu da göstermektedir ki, Resulullah'ın, kâfirlerle yapmış olduğu ilk savaş olan Bedir savaşından bu yana, müminlerin, müşrikleri buldukları yerde öldürmeleri, onları ya öldürmek veya yakalayıp fidye alarak yahut da fidyesiz olarak serbest bırakmaları hükmü geçerlidir."

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ
مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, müşriklerden biri sana sığınırsa, onu emniyet altına al ki Allahın kelamını dinlensin. Sonra onu, güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. Çünkü onlar, hakkı bilmeyen bir topluluktur.

Ey Muhammed, eğer müşriklerden biri senden, Allah kelamını işitmek için kendilerine, güven içinde bulunacağına dair teminat vermeni isterse, Kuranı

dinleyip onu düşünebilmesi için ona teminat ver. Sonra onu, Müslüman olmasa bile, kendisini güven içinde hissedebileceği bir yere kadar ulaştır. Çünkü bunlar cahil bir topluluktur. Gösterilen delilleri anlamaz, iman etmekle neler kazanacaklarını idrak etmezler.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ اِلَّا الَّذِينَ
عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا
لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾

7- Bu müşriklerin, Allah ve Peygamberi katında nasıl bir antlaşmaları olabilir? Ancak Mescid-i Haram çevresinde kendileriyle antlaşma yaptıklarınız müstesna. Onlar size doğru davrandıkça siz de onlara doğru davranın. Şüphesiz ki Allah, takva sahiplerini sever.

Ey Müminler, rablerine ortak koşan insanların, Allah ve Resulü nezdinde, kendilerini himaye edecek nasıl bir muahadleri olabilirki? Bunların muahedeleri bitmiştir. Bunları bulduğunuz yerde öldürün. Ancak bu müşriklerden Bekiroğlu kabilesine mensup bazı insanların mescid-i haram yanında sizinle yapmış oldukları muahedeleri bunun dışındadır. Onlar size karşı muahedelerinde dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Şüphesiz ki Allah, verdiği sözü yerine getirerek emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak kendisinden korkanları sever.

* Müfessirler, bu âyet-i kerime'de zikredilen ve mescid-i haram civarında, müminlerle muahede yaptıkları beyan edilen ve muahedelerinin korunması emredilen insanlardan kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Süddi, Muhammed b. Abbad ve İbn-i İshaka göre burada, kendileriyle mescid-i haram civarında muahede yapıldığı zikredilen insanlar, Cüzeyme kabilesinden bir topluluktur. Bunlara, Bekir oğullarının Deyl kolu da denmektedir.

b- Abdullah b. Abbas, İbn-i Zeyd ve Katadeye göre ise bunlar, Kureyşlilerdir. İbn-i Zeyd diyor ki: "Bunlar, Kureyşlilerdir.. Fakat bunlar, muahedelerinde durmayıp ihanet etmişlerdir. Bu sebeple, Mekke'nin fethinden sonra bunlara dört ay mühlet verilmiştir. Ya Müslüman olsunlar veya başka bir memlekete gitsinler diye. Fakat bunlar dört ay dolmadan müslüman olmuşlardır.

c- Mücahide göre ise bunlar, Huzaa oğullarından bir topluluktur.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden, tercihe şayan olan görüş, bu insanların, Bekiroğullarından bir kısım insanlar olduklarını söylen görüştür. Resulullah, Hudeybeyi musalahasını yaparken bunlar da Kureyşlilerle birlikte bu musalahaya katılmışlar ve bu muahadelerini bozmamışlardır.Halbuki Kureyşliler, kendileriyle muahadeli olan Deyl oğullarına, Resulullah ile muahedeli olan Huzaa oğullarına karşı yardım etmişler ve böylece Hudeybiye musalahasını bozmuşlardır.

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

8- Evet, Allah ve Resulü yanında onların nasıl bir antlaşması olabilir ki? Size gelip gelecek olsalar ne akrabalık bağını gözetirler ne de verdikleri sözü. Ağızlarıyla sizi memnun etmeye çalışırlar fakat kalbleri bundan kaçınır. Onların çoğu fâsıktırlar.

Bu müşriklerin, Allah ve Resulü katında ahitleri nasıl geçerli olabilir ki? Eğer bunlar, siz müminlere galip gelecek olsalar, ne akrabalık bağını, ne Allahın hakkını, ne yaptıkları yeminleri ne de verdikleri sözü gözetirler. Sizlere dilleriyle tatlı sözler söyleyip, kalblerinde bulunanın akine, size şirin görünmeye çalışırlar. Halbuki aslında onların kalbleri, böyle davranmalarını kabullenmemektedir. Onların çoğu ahitlerini bozan, rablerini inkâr eden ve Allaha itaatten ayrılan insanlardır.

* Evet, Allah teala müminleri işte bu çeşit insanlardan sakındırmakta ve bunlara karşı savaşmalarını tavsiye etmektedir.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Akrabalık bağı" diye tercüme edilen (إلًّا) kelimesinin burada hangi manayı ifade ettiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Mücahid ve Ebu Miclez'e göre (إلًّا) kelimesinin manası, "Allah" demektir. "Cebrail, İsrafil, Mikail" isimlerinin sonlarındaki "İL" kelimesi de bu türdendir. Allah teala bu âyette, muahedelerini bozan kâfirlerin, ne Allahın hakkını gözeteceklerini ne de verdikleri muahedelerine bağlı kalacaklarını beyan etmiştir.

b- Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Süddiye göre ise burada zikredilen

(إلًّا) kelimesinden maksat, "Akrabalık" demektir. Allah teala, âyet-i kerimede, muahedelerini bozan müşriklerin, akrabalık bağını gözetmeyeceklerini ve verdikleri muahedeye bağlı kalmayacaklarını bildirmiştir.

c- Katadeye göre, burada zikredilen (إلًّا) kelimesinden maksat, yemin etmektir.

d- Mücahid ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen (إلًّا) kelimesi, bundan sonra gelen (ذمّة) kelimesi gibi "Söz verme" manasınadır. Pekiştirme için tekrar edilmiştir.

Taberi (إلًّا) kelimesinin "Söz verme, sözleşme yapma, yemin etme ve akrabalık" manalarına, geldiğini ayrıca "Allah" manasına geldiğini, âyet-i kerime'de mutlak bir şekilde zikredildiğinden burada bu manaların hepsinin kastedildiğini söylemenin daha isabetli olacağını söylemiştir.

اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑨

9- Onlar, az bir değer karşılığında Allah'ın âyetlerini sattılar. Böylece insanları Allah'ın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları ne kötüdür.

Onlar, Kur'anı bırakıp, karşılığında dünyanın değersiz şeylerini aldılar. İnsanların İslâma girmelerine engel oldular. Yaptıkları bu alışveriş ve bu davranış ne kötüdür. Müşrikler, Resulullah ile yaptıkları muahedeyi, Ebu Süfyan'ın kendilerine yedirdiği bir yemek karşılığında bozdukları için muahedelerini bozmuşlar ve böylece az bir değer karşılığında Allah'ın ayetlerini satmışlardır.

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ⑩

10- Onlar, hiç bir Müminin akrabalık bağını ve onlarla yaptığı sözleşmeyi gözetmezler. İşte haddi aşanlar bunlardır.

Onlar, bir Müminin canına kastederken ne Allahın hakkını, ne akraballık bağını, ne yaptıkları yeminleri ne de verdikleri sözü gözetirler. İşte onlar, haddi aşan zalimlerdir.

فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدّ۪ينِۜ
وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

11- Eğer onlar tevbe eder, namazı gereği gibi kılar ve zekâtı verirlerse artık dinde kardeşleriniz olurlar. Biz, âyetleri, bilen bir kavim için geniş olarak açıklarız.

Bütün bunlara rağmen, şayet onlar, inkârcılıktan vaz geçer, üzerlerine farz kılınan namazları hakkıyla kılar ve zekâtlarını lâyık olanlara verirlerse artık onlar sizin din kardeşleriniz olurlar. sizin haklarınıza sahip olur, sorumlu olduğunuz şeylerle yükümlü olurlar. Biz, âyet ve delilerimzi, anlamayan cahilere değil, onları idrak edebilen bir topluluğa geniş bir şekilde açıklarız.

وَاِنْ نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُٓوا اَئِمَّةَ
الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَٓا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

12- Eğer onlar, antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozar ve dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderleriyle savaşın. Çünkü onlarda yemine sadakat yoktur. Gerekir ki bundan vaz geçerler.

Sizinle antlaşma yapan kâfirler, şayet verdikleri sözden sonra bu sözlerini bozar, dininiz İslâma dil uzatır, onu küçümser ve ayıplarlarsa, inkârcılığın önderleriyle savaşın. Çünkü onlar, verdikleri sözde durmazlar. Onlarla savaşırsanız belki İslaâm'a dil uzatmaktan sakınırlar.

* Bu âyette zikredilen "küfrün önderlerine" Kureyşin ileri gelenlerinin de girip girmediği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

Katadeye göre, küfrün önderleri, Ebu Cehil, Utbe b. Rebia, Ebu Süfyan, Ümeye b. Halef ve Süheyl b. Ümeyr'dir. Çünkü Resulullah'ı Mekke'den çıkarmayı onlar istemişlerdir.

Mücahid, Ebu Süfyanın, küfrün önderlerinden sayıldığını, Süddi ise bunların, Kureyş'liler olduğunun, Dehhak da bunların, Mekke müşrikleri olduklarını, Abdullah b. Abbas ise bunların, müslümanlarla muahede yapan müşrikler ol-

duklarını söylemişlerdir.

Huzeyfetül Yeman ise burada zikredilen, küfrün önderlerinin, henüz ortaya çıkarmadıklarını ve kendileriyle savaşılmadığını zikretmiştir.

Taberi bunların, Allahı inkar eden bütün kafirlerin önderleri olduklarını söylemiştir.

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ
بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

13- Ey müminler, yeminlerini bozan ve Peygamberi yerinden çıkarmayı kasteden bir kavimle savaşmaz mısınız? Halbuki size karşı ilk önce onlarbaşladılar. Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçekten mümin, iseniz, korkmanıza Allah daha lâyıktır.

Ey müminler topluluğu, verdikleri sözü bozan, dininize dil uzatan, sizin aleyhinize düşmanlarınıza yardım eden ve Peygamberi yurdundan çıkarmaya azmeden şu müşrikler topluluğu ile savaşmaz mısınız? Sizinle anltlaşması olan Huzaa kabilesine savaş açarak sizinle savaşı da önce onlar başlatmıştır. O halde onlarla savaşmanıza mâni olan nedir? Yoksa onlardan korkuyor da mı savaşmıyorsunuz? Eğer gerçekten iman edenlerdenseniz, kendisinden korkmanıza Allah daha lâyıktır.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ
قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

14- Onlarla savaşın ki Allah, sizin elinizle onlara azap etsin. Onları rezil ve rüsvay etsin. Onlara karşı size zafer versin. Ve mümin kavmin gönlünü huzura kavuştursun.

Ey müminler topluluğu, o müşriklere karşı savaşın ki sizin vasıtanızla Allah onların bir kısmını öldürsün, bir kısmını esir düşürerek zelil kılsın, bir kısmını da mağlup ederek sizi onlara karşı muzaffer kılsın ki böylece müminler

topluluğunun görmüş olduğu işkence, hakaret ve eziyetlerle olmış oldukları maddi ve manevi yaraları şifaya kavuşturmuş olsun.

وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

15- Kalblerinden öfkeyi gidersin. Allah, dilediği kimselerin tevbesini kubal eder.Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey müminler, kâfirlerle savaşın ki Allah, daha önce gördüğünüz eziyet sebebiyle kalbinizde yerleşen öfkeyi gidersin. Allah, kullarından dilediğine lütufta bulunarak tevbesini kabul eder ve İslama girmesini nasibeder. Allah, kullarının gizlediklerini çok iyi bilendir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

16- Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri, Allahı, Peygamberini ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri açığa çıkarmadan bırakılacağınızı mı zannediyor sunuz? Şüphesiz ki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

* Ey müminler topluluğu, Allahın, sizi çile ve imtihanlardangeçirmeden dininde samimi olanla yalancı olanı ayırdetmeden başıboş bırakacağını mı zannediyor sunuz? Halbuki içinizden kimlerin cihad ettiği, kimlerin ise dininden taviz verenler olduğu Allah tarafından henüz ortaya çıkarılmamıştır. Kendisinden, peygamberinden ve müminlerden başkasını canciğer dost edinmeyenler henüz belirtilmemiştir. İşte Allah, bütün bunları açığa çıkarmak için size cihadı emretmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Evet, Allah teala samimi olan müminleri, samimi olmayanlardan ayırmak için insanları çeşitli imtihanlardan geçirir.

Bu hususta İbn-i Zeyd "Allah, insanları arındırmadan ve denemeden bırakmamıştır." demiş ve bu âyet-i bir de şu âyetleri okumuştur. "Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyle ki, peygamber ve onunla beraber iman edenler, "Allahın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi. Bilin ki Allahın yardımı çok yakındır."[4] "İnsanlar sadece "İman ettik" demekle bırakılıp imtihan edilmeyeceklerini mi sanıyorlar." "Doğrusu biz, onlardan öncekileri de imtihan etmiştik. Allah elbette sözüne sadık olanları da bilir, yalancıları da bilir."[5]

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِۜ
أُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْۚ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

17- Müşrikler, kendilerinin kâfirliğine şahitlik ederken, Allahın mescidlerini imar edemezler. İşte onların yaptıkları boşa çıkmıştır. Cehennemde devamlı kalacak olanlar da onlardır.

Mescitler ancak Allaha kulluk etmek için yapılır. Allahı inkâr etmek için değil. Bu nedenle, kim Allahı inkâr ederse onun, mescit yapmaya hakkı yoktur. Halbuki onlar, dinlerinin ne olduğu sorulduğunda kendi ağızlarıyla, müşrik olduklarını söyleyerek kâfirliklerine bizzat şahitlik ederler. Bunlar, yaptıklarını Allah için değil de şeytan için yaptıklarından, amelleri boşa çıkmış olur. Cehennem ateşinde ebedi olarak kalırlar.

* Süddi, müşriklerin kâfir olduklarına şahitlik etmelerini şöyle izah etmiştir. "Hristiyanlara, kim oldukları sorulunca, Hristiyan olduklarını söylerler. Yahudilere sorulunca Yahudi olduklarını söylerler. Müşriklere, kim oldukları sorulunca da, ağızlarıya, müşrik olduklarını söylerler. Böylece kâfir olduklarına bizzat kendileri şahitlik etmiş olurlar.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ
وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى أُولٰٓئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

(2) Bakara suresi, 2/214

(3) Ankebut suresi, 29/2,3

18- Allahın mescitlerini, ancak Allaha ve âhiret gününe iman eden, namazı gereği gibi kılan ,zekâtı veren ve yalnız Allah'tan korkan kimseler imar ederler. Gerekir ki onlar, doğru yolda bulunanlardan olurlar.

Gerçekte Allahın mescitlerini imar etme çalışmaları, Allaha ve âhiret gününe iman eden, namazı gereği gibi kılan, zekâtı veren ve yalnız Allah'tan korkan kimselerin çalışmalarıdır. İşte doğru yolu bulmaya layık olanlar bunlardır.

* Âyet-i kerime'de, Kureyşlilerin "Biz haremin sakinleriyiz, hacılara su verenleriz. Beytullahı imar edenleriz. Hiçbir kimse biden üstün olamaz." demeleri üzerine bu âyet-i kerime inmiş, Beytullahı ve diğer mescitleri ancak hakkıyla iman eden, Allahın emirlerini yerine getiren ve Allah'tan korkan müminlerin gerçek manada imar edeceklerini beyan etmiştir.[6]

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
﴿١٩﴾

19- Hacılara su dağıtan ve Mescid-i Haramı imar edenle Allaha ve âhiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihadda bulunanı bir mi tutarsınız? Bunlar, Allah katında eşit değildirler. Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez.

Alalh ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad edenlerle, inkârcılıkta ve şirkte ısrar ettiği halde Hacılara su dağıtıp Mescid-i Haramı tamir edenler elbetteki bir değildirler. Çünkü Allah teala, kendisine iman edilmeden hiçbir ameli kabul etmez.

Bu âyet-i kerime, hacıları su vermekle ve Beytullaha hizmet etmekle iftihar eden bir kısım insanları kınamış ve onlara, insanlara su vermek ve Kâbeye hizmet etmekle değil. Allah ve âhiret gününe iman etmekle ve Allah yolunda cihad etmekle iftihar edileceğini bildirmiştir.

(6) Her şeyden önce Allah ve âhiret gününe iman etmek, Allahın hakimiyetini, yüceliğini ve rablığını kabul etmek gerekir. Bu temel esası kabul edip iman sahasına girmeyen kimselerin, mescit yapmaları, mescitleri imar etmeleri boşuna bir uğraştır. Bu çalışmaların, Allah yanında hiçbir kıymeti yoktur. Nitekim diğer bir âyet-i Kerime'de şöyle buyurulmaktadır." İnkâr edenlerin amelleri, engin çöllerdeki serap gibidir.."(24/39) Yani netice itibariyle hiçbir kıymeti yoktur.

Bu hususta Numan b. Beşir diyor ki:

حَدَّثَنِى النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ رَجُلٌ: مَا أُبَالِى أَنْ لاَ أَعْمَلَ عَمَلاً بَعْدَ الاِسْلاَمِ. اِلاَّ أَنْ أَسْقِىَ الْحَاجَّ. وَقَالَ آخَرُ: مَا أُبَالِى أَنْ لاَ أَعْمَلَ عَمَلاً بَعْدَ الاِسْلاَمِ. اِلاَّ أَنْ أَعْمُرَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ. وَقَالَ آخَرُ: الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللهِ أَفْضَلُ مِمَّا قُلْتُمْ. فَزَجَرَهُمْ عُمَرُ وَقَالَ: لاَ تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ. وَلَكِنْ اِذَا صَلَّيْتُ الْجُمُعَةَ دَخَلْتُ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فِيمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ. فَاَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ، الآيَةَ اِلَى آخِرِهَا.

"Ben Resulullahın mimberinin yanında bulunuyordum. Bir adam dedi ki: "Müslüman olduktan sonra hacılara su dağıtmam dışında başka bir ameli işlememiş olmam benim için önemli değildir." Diğer bir adam da dedi ki: "Müslüman olduktan sonra, Mescid-i Haramı tamir etmem dışında başka bir amel işlemem benim için önemli değildir." Başka bir adam da dedi ki: "Allah yolunda cihad etmek sizin söylediklerinizden daha üstündür." Ömer b. el-Hattab, bu sözleri söyleyenleri azarladı ve dedi ki: "Resulullahın minberi yanında seslerinizi yükseltmeyin." (O gün cuma günü idi) Ben Cuma namazını kıldıktan sonra Resulullahın yanına gider, sizin ihtilaf ettiğiniz hususu ondan sorup öğrenirim." İşte bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah: "Hacılara su dağıtan ve mescid-i haramı imar edenle, Allaha ve âhiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihadda bulunanı bir mi tutarsınız?.." âyetini indirdi.(7)

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müşrikler dediler ki: "Allahın evini tamir eden ve hacılara su dağıtan kimse, Allaha iman eden ve cihad edenden daha hayırlıdır. Onlar, haremin sakinleri ve banileri olmaları hasebiyle bununla iftihar ediyor ve gururlanıyorlardı. Allah, onların böbürlenmelerini ve haktan yüzçevirmelerini zikrederek buyurdu ki: "Size âyetlerimiz okunurken arkanızı dönüyordunuz. Yaptıklarınızla böbürleniyor, geceleri toplantınızda hezeyanlarda bulunuyordunuz."(8) Evet, onlar haremle övünüyor, geceleri eğleniydr, Kuran-ı Ke-

(7) Müslim, K. el-İmana, bab: 111, HN: 1879 / Ahmed b. HanbelMüsned: C: 4, S: 229.
(8) Mü'minun suresi, 23/66-67

rimi ve Resulullahı alaya alıyorlardı. Allah, iman etmenin ve cihad etmenin, Beytullahı tamir etmekten ve hacılara su vermekten daha hayırlı olduğunu bildirdi. Müşriklerin, Allaha ortak koşmalarıyla birlikte yaptıkları amellerin, kendilerine fayda vermediğini beyan etti.

Muhammed b. Kâb el-Kurezi diyor ki: "Talha b. Şeybe, Abbas b. Abdülmuttalib ve Ali b. Ebi Talib birbirlerine karşı övündüler. Talha dedi ki: "Ben Kâbenin sahibiyim, anahtarı elimde. Dilersem onun içinde yatabilirim. Abbas da dedi ki: "Hacılara su verme işi bana aittir. Dilersem Mescid-i Haramda yatabilirim. Ali de dedi ki: "Söylediklerinizi anlamıyorum amma, bütün insanlardan önce altı ay kıbleye karşı namaz kıldım. Cihad ettim." İşte bunun üzerine Allah teala: "Hacılara su dağıtan ve mescid-i haramı imar edenle, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihadda bulunanı bir mi tutarsınız?" âyetini indirdi.

Dehhaktan rivayet edildiğine göre:

Abbas b. Abdülmuttalip, Bedir muharebesinde esir düşünce Müslümanlaronu, inkârcılığından ve akrabalık bağlarını koparmasından dolayı ayıplamışlar, Hz. Ali ise daha ağır sözler söylemiş bunun üzerine Abbas da demişti ki: "Bizim kötü taraflarımızı söylüyor iyi taraflarımızı anlatamıyorsunuz." Hz. Ali de: "Sizin iyi tarafınız var mı ki?" deyince Abbas: "Evet ver. Mescid-i Haramı biz imar ediyoruz. Kâbenin perdedarlığını biz yapıyoruz, Hacılara su dağıtıyoruz ve köleleri hürriyetine kavuşturuyoruz." diye cevap vermişti. İşte bu olay üzerine bu âyet-i Kerime nâzil oldu.

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَهَاجَرُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ
دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

20- İman eden, hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenler, Allah katında daha büyük dereceye sahiptirler. İşte bunlar, kurtuluşa erenlerdir.

İman eden, yurt ve mallarını bırakarak hicret eden, İslâm dinini yaymak için Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, Allah katında, Hacılara su dağıtan ve Mescid-i Haramı imar eden kişilerden daha büyük dereceye sahiptirler. İşte cehennemden kurtulup cennete erişecekler de bunlardır.

وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ
فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾

24- Ey Muhammed de ki: "Eğer babalarınız, oğullarınızı, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgunluğundan korktuğunuz ticaret, ve hoşlandığınız evler, Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda cihad etmekten sizin için daha fazla sevgili ise, Allahın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, fâsıklar güruhunu hidayete erdirmez.

Ey Muhammed, hicret etmekten ve cihad etmekten geri kalanlara de ki: "Eğer babalarınızla, oğullarınızla, kardeşlerinizle, eşlerinizle, kendilerinden yardım istediğiniz kabilelerinizle, kazandığınız mallarınızla, hicret ettiğiniz takdirde kesada uğrayacağından korktuğunuz ticaretle, içinde yaşamaktan hoşlandığınız evlerinizle başbaşa kalmak sizin için, küfür diyarını terk edip Allah rızası için hicret etmekten, Resulünün emrine uymaktan ve Allahın dinine yardım için cihad etmekten daha sevgili ise, Allahın hemen veya daha sonra gelecek olanemrini bekleyin. Şunu da bilin ki Allah, itaatinden ayrılan fâsıklar güruhunu hayır işlemeye muvaffak kılmaz.

Mücahide göre ayette zikredilen ve geleceği bildirilen, Allahın emrinden maksat, Mekke'nin fethidir.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ
كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾

25- Şüphesiz ki, Allah size birçok yerde ve Huneyn savaşı yapıldığı günde yardım etmişti. O gün, sayınızın çokluğu sizi gururlandırmıştı. Fakat çokluğunuz size bir fayda sağlamamıştı da, o geniş yeryüzü size dar gelmeye başlamıştı. Sonra da yüz çevirip geri kaçmıştınız.

* Resulullah (s.a.v.) Hicrî sekizinci yılda Mekke'yi fethettikten sonra aynı yılın Şevval ayında Mekke ile taif arasında bulunan Huneyn vadisinde Huneyn savaşını yaptı.

Mekke'nin fethinden sonra halk, Resulullah tarafından serbest bırakılmış onlar da Müslüman olmuşlardı. Durum sakindi. İşte o günlerde Resulullaha Hevazin kabilesinin, Müslümanlarla savaşmak için, reisleri Mâlik b. Avf en-Nadrî'nin başkanlığında toplandıkları beraberlerinde sakiyf kabilesi, Cüşem oğulları ve Sa'd b. Bekr oğullarının da bulunduğu haberi ulaştı.

Bunlar, Mekke'nin fethiyle bütün Arap kabilelerinin, Müslümanların kontrolüne girmekte olduğunu görüyor, bunu önlemek için de acele tedbir alınması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu sebeple bu hareket onlar için bir ölüm kalım meselessiydi. Bunu ispat etmek ve icabında askerlerin geri dönüp kaçmalarını ölmek için de savaş meydanına, kadınları, çocukları, malları davaları ve herşeyleri ile birlikte gelmişlerdi.

Resulullah da, Mekke'nin fethi için gelen Muhacir, Ensar ve diğer Arap kabilelerinden oluşan on bin kişilik kuvvetin yanında Mekke fethinde Müslüman olupkendisine katılan iki binkişi ile birlikte on iki bin kişiye ulaşan ordusuyla Huneyn'e yürümüştü.

Asker içinde "Bugün azlıktan dolayı asla mağlup olmayız." diyen ve sayılarının çokluğuyla övünenler vardı. Bu sözü Resulullah da işitmiş ve hiç hoşuna gitmemişti.

İki ordu Huneyn vadisinde karılaştı. Savaş sabah karanlığında balamıştı. Müslümanlar ta vadiye inerken Hevazin kabilesi pusuda bekliyordu. Müslümanları habersiz yakalayıp yağmur gibi ok yağdırdılar. Kılıçlarını çekip hücuma geçtiler. Komutanlarının emrettiği gibi hep birden saldırıyorlardı. Bu beklenmedik saldırı karşısında Müslümanlar geri çekilmek zorunda kaldılar.

Resulullah ise bindiği katırını düşmanın üzerine doğru sürüyordu. Sağ tarafında amacası Abbas sol tarafında da Süfyan b. el-Haris bulunuyor ve katırın hızlı gitmesini önlemeye çalışıyorlardı. Resulullah, Müslümanları, geri dönüp savaşmaya davet ederek şöyle diyordu. "Ey Allahın kulları bana yönelin bana. Ben Allahın Resulüyüm. Ben, Peygamberim. Bunda yalan yok. Ben, Abdülmuttalibin torunuyum."

Resulullah ile birlikte, Ebubekir, Ömer, Abbas, Ali, Fadl, Ebu Süfyan b. el-Haris, Eymen, Üsame b. Zeyd dahil yüz kadar sahabî düşmana karşı direniyordu. Resulullah, sesi gür olan amcası Abbas'a yüksek sesle Müslümanlara "Ey mübarek ağaç altında Resulullaha bey'at eden insanlar" diye bağırmasını söyledi. Bunun üzerine Abbas, sesinin çıktığı kadar, Müslümanlara "Ey, Mübarerek ağaç altında bey'at eden insanlar." "Ey, Bakare suresinin sahipleri." diye bağırmaya başladı. Bunu duyan sahabiler "Lebbeyk, Lebbeyk." Buyur emret, emrine âmâdeyiz." diye cevap verdiler. Kaçanlar geri dönüp Resulullaha gelmeye başladılar. Hatta bineğini bırakıp koşarak gelenler vardı. Resulullahın etrafında bir gurup toplanınca onlara, tam bir istekle saldırmalarını emretti. Al-

lah'tan düşmanını mağlup etmesini ve kendisine yardım etmesini diledikten sonra yerden bir avuç toprak aldı ve onu düşmanın üzerine serpti. Düşman içinde gözlerine ve ağzına bu topraktan isabet etmeyen kimse kalmadı. Böylece şaşırdılar ve savaşamaz hale geldiler. Nihayet mağlup oldular. Müslümanlar bunların bazılarını öldürüp bazılarını da esir almışlardı. İşte Huneyn savaşı bu şekilde Müslümanların zaferiyle sonuçlandı.

Bera b. Âzib müslümanların, çetin bir imtihan verdikleri bu savaşta, müşriklerin önünden nasıl kaçtıklarını ve Resulullahı beyaz katı üzerinde yalnız bıraktıklarını beyan ederek şunları söylemiştir: Ebu İshak diyor ki:

عَنْ اَبِى اِسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ وَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا اَبَا عُمَارَةَ اَتَوَلَّيْتَ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ اَمَّا اَنَا فَاَشْهَدُ عَلَىٰ النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ لَمْ يُوَلِّ وَلَكِنْ عَجِلَ سَرْعَانُ الْقَوْمِ هَوَازِنَ وَاَبُوا سُفْيَانَ بْنُ اُحَرِثِ آخِذُ بِرَأْسِ بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَيَقُولُ (اَنَا الَّبِىُّ لاَ كَذِبْ اَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ).

"Bir adam gelip Bera'ya" Ey Ebu Umare, sen Huneyn savaşında kaçtınmı?" diye sordu. Bera'da: "Ben Şehadet ederim ki: Resulullah kaçmadı. Fakat insanların hızlı olanları acele ettiler. Hevazin kabilesinden olan düşman da onlara ok yağdırdı. Ebu Süfyan b. el-Haris, Resulullah'ın beyaz katırını yularından tutmuştu. Resulullah da: "Ben Peygamberim bunda yalan yok.Ben Abdülmuttalibin torunuyum." diyordu.[11]

Ebu İshak diğer bir rivayette diyor ki:

عَنْ اَبِى اِسْحَقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ وَسَاَلَهُ رَجُلٌ مِنْ قَيْسٍ اَفَرَرْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ لَكِنْ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَمْ يَفِرَّ كَانَتْ هَوَازِنُ رُمَاةً وَاِنَّا لَمَّا

(11) Buhari, K. el-Megazi bab: 54

حَمَلْنَا عَلَيْهِمْ اَنْكَشَفُوا فَاَكْبَبْنَا عَلَى الْغَنَائِمِ فَاسْتَقْبَلْنَا بِالسِّهَامِ وَلَقَدْ رَاَيْتُ
رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَلٰى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَاِنَّ اَبَا سُفْيَانَ آخِذٌ بِزِمَامِهَا وَهُوَ يَقُولُ*
اَنَا النَّبِيُّ لاَكَذِبْ*

"Kays kabilesinden bir adamın, Bera b.Azib'e şunları sorduğunu işittim. "Siz, Huneyn savaşında Resulullah'ı bırakıp kaçtınız mı?" Bera b. Azib de dedi ki: "Fakat Resulullah kaçmamıştı. Hevazin kabilesi atıcılıkta maharetli insanlardı. Biz onlara hücum edince dağıldılar. Biz, ganimetlere üşüşütük. Bunun üzerine onlar bize oklarla karşılık verdiler. Ben, Resulullahın, beyaz katırı üzerinde olduğunu gördüm. Ebu Süfyan b. el-Haris katırın yularını tutuyordu. Resulullah da: "Ben peygamberim, bunda yalan yok." diyordu.(12)

ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ
تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

26- Sonra Allah, Peygamberin ve müminlerin üzerine emniyetini indirdi. Görmediğiniz askerler gönderdi. Kâfirleri de azaba uğrattı. İşte kâfirlerin cezası budur.

Sonra Allah, Peygamberinin ve müminlerin üzerine güven ve huzur indirerek ve sizin görmediğiniz Melekleri asker olarak göndererek üzerinizden sıkıntı ve belayı kaldırdı. Kâfirleri ise öldürterek, esir ettirerek, mallarını yağma ettirip, kendilerini zillete düşürerek cezalandırdı. Kâfirlerin cezası işte budur.

Said b. Cübeyr demiştir ki: "Huneyn savaşında, müminlere destek olmak için Allah teala, özel işaretleri bulunan beş bin melek göndermiştir. Bu meleklerin, müminlere nasıl yardım ettikleri hakkında ise,Huneyn savaşı sırasında müşrik iken daha sonra müslüman olan bir kişi şunları anlatmıştır. "Huneyn savaşında biz, Resulullahın ordusuyla karşılaştık. Onlar bize, bir koyunun sağılma zamanı kadar dayanamadılar. Biz onları dağıtınca, arkalarından kovalıyorduk. Nihayet beyaz katırın sahibinin yanına vardık. Bir de ne görelim, o, Resulullahimiş. İşte onun yanında karşımıza, beyaz tenli, güzel yüzlü adamlar dikildiler ve bize dediler ki: "Yüzünüz kararsın. Haydi geri dönün." İşte o sırada biz mağlup olduk. O sırada onlar bizim omuzlarımıza bindiler İşte savaş orada sona erdi.

(12) Buhari, K. el-Megazi bab: 54

Yezid. Âmir de, müminlerin dağılmaları halinde Resulullahın nasıl bir tavır takındığını beyan ederek diyor ki: "Huneyn savaşında müslümanlar dağılınca Resulullah yerden bir avuç toprak aldı. Onu, mülümanları kovalayan müşriklerin yüzüne serpti ve dedi ki: "Yüzünüz kararsın. Haydi geri dönün." İşte o sırada oradan uzaklaştık. Herkes gözüne isabet eden toz ve toprakları siliyordu. Yezid, o savaşta henüz müşrikti.

Yezid b. Âmir'e: "O gün Allahın, müşriklerin kalblerine soktuğu korkuyu nasıl hissediyordunuz." diye sorulunca o bir taş alıp testiye vuruyordu. Testi ses çıkarıyordu. Yezid diyordu ki: "İşte bizim içimizde böyle bir korku vardı."

Huneyn savaşında Hevazin Kabilesi mağlup olduktan sonra müslümanlar çok miktarda ganimet almışlardır. Resulullah, müslüman olup geri gelirler diye ganimetleri hemen dağıtmamış, "Cirane" denen yerde belli bir süre bekletmiştir. Gelmediklerini görünce de ganimetleri dağıtmış, daha sonra Hevazin kabilesinden müslüman olan bir heyet, ganimetlerin, kendilerine iade edilmesini istemişlerdir. Katede'nin rivayetine göre, ganimetlerin vadesi hususunda, Resulullahın Bekr kabilesinin Sa'd oğulları kolundan olan, süt annesi gelip, Huneyn savaşında alınan esirlerin geri verilmesi hususunda Resulullah'tan ricada bulunmuştur. Reusullah da ona: "Benim onları iade etmeye hakkım yok. Ben ancak benim hakkıma düşenleri iade etme hakkına sahibim. Fakat sen, yarın gel insanlar benim yanımda olacaklar.Ben payıma düşeni sana verince onlar da verirler." demiştir. Resulullahın süt annesi ertesi gün gelmiş, Resulullah, onun altına elbisesini sermiş, süt annesi de onun üzerine oturmuş ve esirlerin iadesini istemiştir. Resulullah, payını verince diğer insanlar bunu görmüşler ve onlar da kendi paylarına düşenleri vermişlerdir.

Ganimet mallarının iadesi hususunda Mervan ve misver b. Mahreme, Urve b. Zübeyr'e şunları anlatmışlardır.

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شِهَابٍ وَزَعَمَ عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ اَنَّ مَرْوَانَ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ اَخْبَرَاهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفْدُ هَوَازِنَ مُسْلِمِينَ فَسَاَلُوهُ اَنْ يَرُدَّ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَعِي مَنْ تَرَوْنَ وَاَحَبُّ الْحَدِيثِ اِلَيَّ اَصْدَقُهُ فَاخْتَارُوا اِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ اِمَّا السَّبْيَ وَاِمَّا الْمَالَ وَقَدْ كُنْتُ اسْتَاْنَيْتُ بِكُمْ وَكَانَ انْظَرَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ غَيْرُ رَادٍّ اِلَيْهِمْ اِلَّا اِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَاِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي الْمُسْلِمِينَ فَاَثْنَى

عَلَى اللّٰهِ بِمَا هُوَ اَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ اِخْوَانَكُمْ قَدْ جَاؤُنَا تَائِبِينَ وَاِنِّى قَدْ
رَاَيْتُ اَنْ اَرُدَّ اِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ فَمَنْ اَحَبَّ مِنْكُمْ اَنْ يُطَيِّبَ ذٰلِكَ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ
اَحَبَّ مِنْكُمْ اَنْ يَكُونَ عَلٰى حَظِّهِ حَتّٰى نُعْطِيَهُ اِيَّاهُ مِنْ اَوَّلِ مَا يُفِىءُ اللّٰهُ عَلَيْنَا
فَلْيَفْعَلْ فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَيَّبْنَا ذٰلِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِنَّا لَا
نَدْرِى مَنْ اَذِنَ مِنْكُمْ فِى ذٰلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ فَارْجِعُوا حَتّٰى يَرْفَعَ اِلَيْنَا
عُرَفَاؤُكُمْ اَمْرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرَفَاؤُهُمْ ثُمَّ رَجَعُوا اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ
ﷺ فَاَخْبَرُوهُ اَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَاَذِنُوا.

"Hevazin kabilesininin heyeti, müslüman olarak Resulullaha gelince, Resulullah, ayağa kaltı. Onlar, Resulullah'tan, mallarını ve esir edilen adamlarını kendilerine iade etmesini istediler. Resulullah da onlara dedi ki: "Benim elimde şu gördüğünüz şeyler var. Bana en sevimli olan söz, dorğu söylenen söz'dür. Sizler, ikisinden birini seçin. Ya esirleri veya malları isteyin. Ben, sizin için beklemiştim." Resulullah Huneyn savaşından sona Taife gitti. Oradan döndükten sonra, on küsur gece Hevazin kabilesinin ganimetlerini dağıtmayıp bekletmişti. Hevazinlilerin heyeti, Resulullahın, kendilerine ancak iki şeyden birini vereceğini anlayınca şöyle dediler: "Biz esir alınan adamlarımızı tercih ediyoruz." Bunun üzerine Resulullah, müslümanların arasında ayağa kaltı. Allahı layık olduğu şekliyle övdü ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki kardeşleriniz tevbe ederek geldiler. Ben, esirlerini onlara iade etme kanaatine vardım. Sizden kim, gönül hoşluğuyla bunu yapmak isterse yapsın. Kim de Allahın bize vereceği ilk ganimetten karşılığını vermemiz üzere payına düşeni borç olarak vermek isterse versin." Bunun üzerine insanlar: "Ey Allahın Resulü, biz bunları gönül hoşluğu ile veriyoruz." dediler. Resulullah da buyurdu ki: "Doğrusu bizler içinizden hanginizin buna razı olduğunu hanginizin razı olmadığını bilemiyoruz. Siz gidin. Görüşünüzü bize temsilcileriniz bildirsin." İnsanlar Resulullaha varıp insanların, gönül hoşluğu ile, esirlerin geri verilmesini kabul ettiklerini ve buna izin verdiklerini bildirdiler.(13)

Said b. el- Müseyyeb, Huneyn savaşında müslümanların altı bin esir aldıklarını, Hevazinlilerin müslüman olup gelmeleri üzerine bu esirlerin kendilerine iade edildiklerini rivayet etmiştir.

---

(13) Buhari, K. el-Megazi bab: 54

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

27- Bundan sonra Allah, dilediği kullarının tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Bundan sonra Allah, kullarının sağ kalanlarından dilediğine lütufta bulunur. Onu teve etmeye muvaffak kılar da tevbe eder. O da tevbesini kabul eder. Allah, kullarının günahlarını çok affeder ve onlara karşı merhamet sahibidir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ
عَامِهِمْ هٰذَا وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ٓ
اِنْ شَٓاءَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Ey iman edenler, müşrikler ancak necistirler. Bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Harama yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluğa düşeceğinizden korkuyorsanız yakında Allah dilerse sizi lütfuyla zenginleştirir. Allah, şüphesiz her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Âyet-i kerime'de, müşriklerin Necis, yani pis oldukları ifade edilmektedir. Bu husus değişik şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbastan rivayet edilen bir görüşe göre müşrikler, domuzla rve köpekler gibi maddeten pistirler.Bu hususta Hasan-ı Basri'den "Müşrikler necistir. Onlarla el sıkışmayın. El sıkışan kimse ise abdest alsın." sözü nakledilmektedir.

b- Katadeye göre ise bunlar, cünüp olunca yıkanmadıkları için manen pistirler. Bu halleriyle Mescid-i Harama yaklaşamazlar.

c- Başka bir görüşe göre ise bunlar, maddî pisliklerden gereği gibi temizlenmedikleri için üzerlerinde pislik taşırlar.Bu sebeple pistirler. Ve Mescid-i Harama yaklaşamazlar.

d- Tercihe şayan görülen bir başka görüşe göre ise müşrikler, inanç bakı-

mından necistirler, pistirler. Onların, Allahı inkâr etmeleri kendilerini mânen pis yapar. Bu bâtıl inançları sebebiyle Mescid-i Harama yaklaşamazlar.

Âyette, "Mescid-i Harama yaklaşmasınlar." ifadesi kullanılmıştır. Müfessirler bu ifadeden neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Atâ'ya göre burada geçen Mescid-i Haram ifadesinden maksat, Mekke ve bütün Harem bölgesidir. Zira, Mescid-i Harama yaklaşmamak, bu bölgeye girmemekle olur.

b- Ömer b. Abdülaziz'e göre ise, Mescid-i Haram ifadesine müslümanların bütün mescitleri girmektedir. Bu hususta Ebu Amr diyor ki:"Ömer b. Abdülaziz, idarecilerine mektup yazarak: "Yahudi ve Hristiyanların, müslümanların mecsitlerine girmelerine engel olun" demiş ve bu yasaklamanın delili olarak ta: "Müşrikler ancak necistirler." âyetini zikretmiştir.

Âyette zikredilen "Bu yıldan sonra" ifadesi, Hz. Ebubekir'in Hac emiri olarak tayin edildiği Hicrî dokuzuncu yıldan sonra demektir. Çünkü Tevbe suresi bu yılda nâzil olmuştur.

Âyet-i kerime'de: "Eğer yoksulluğa, düşeceğinizden korkuyorsanız, yakında, Allah dilerse sizi lütfuyla zenginleştirir." buyurulmaktadır. Çünkü müminler, müşriklerin, Mescid-i Harama girmelerinin yasaklanmasından sonra ticaret gelirlerinin eksilip fakirliğe düşeceklerinden korkmuşlar Allah teala da, kalblerinden Şeytânın vesvesesini çıkarmaları için "...Eğler yoksulluğa düşeceğinizden korkuyorsanız, yakında Allah dilerse sizi lütfula zenginleştirir..." buyurmuştur.

Müfessirler, Allah tealanın müminleri yakında hangi yolla zengileştireceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Dehhak, Mücahid ve İbn-i İshaka göre, Allahın, müminleri zengin kılması, müşriklerin, harem bölgesine girmelerini yasaklamasından sonra, müminlere, ehl-i kitap ile savaşıp onlardan cizye almaları şeklinde olmuştur.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah, müşrikleri mescid-i haram'dan uzaklaştırınca şeytan, müminlerin kalbine üzüntü soktu. Onlar, "Müşrikler uzaklaştıktan sonra ticaret yolu kesildi. Nereden yemek bulup yiyeceğiz?" şeklinde vesveselere kapıldılar. Bunun üzerine Allah teala buyurdu ki: "Eğer yoksulluğa düşeceğinizden korkuyorsanız yakında, Allah dilerse sizi lütfuyla zenginleştirir." Onlara, ehl-i kitaba karşı savaşmalarını, boyun edikleri takdirde onlardan cizye almalarını emretti ve böylece onları lütfuyla zenginleştirdi. Yani aydan ay'a ve yıldan yıla alacakları cizyelerle onları zenginleştirdi.

b- İkrimeye göre ise, Allahın, harem bölgesinden müşrikleri uzaklaştır-

dıktan sonra müminleri zenginleştirmesi, onlara bolca yağmurlar yağdırmasıyla ve bolluk yılları nasibetmesiyle gerçekleşmiştir.

Âyet-i kerime'nin bu son bölümünün hükmüne göre artık müşriklerin herhangi bir surette harem bölgesine yaklaşmaları yasaklanmıştır.

Cabir b. Abdullah ve Katadeye göre cizye veren zımmiler ve müslümanların, gayr-i müslim olan köleleri bu yasaklanmanın dışındadır. Onlar bu bölgeye girebilir.

Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen bir görüşe göre zımmiler de harem bölgesine giremezler.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا
حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ
حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

29- Kitap ehlinden, Allaha ve âhiret gününe iman etmeyen, Allahın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

Ey iman edenler, kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan, Allaha ve âihert günündeki cennet ve cehenneme iman etmeyen, Allahın ve Peygamberi Muhammed'in haram kıldığı şeyleri haram saymayan,aksine, haham ve papazlarının meşru saydıklarını meşru sayan ve hak din olan İslamı din kabul edip ona boyun eğmeyenlerle, ister istemez boyun eğip bizzat kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

* CİZYE: Gayr-i müslimlerin, hayat ve hürriyetlerinin korunması karşılığında, içinde yaşadıkları İslâm devletine vermek zorunda oldukları vergidir.

Âyet-i kerimede geçen "Kendi elleriyle" ifadesi şu şekillerde izah edilmiştir. a- Takip ve tahsiline lüzum kalmadan kendiliklerinden b-Elden, nakden ve gecikmeksizin c-Herkes vekil kullanmaksızın bizzat kendi eliyle. d-Gücü yeten, kazancı olanlar.

Âyet-i kerimede geçen ve "Boyun eğmek" diye tercüme edilen (صَاغِرُونَ) kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

a- İkrimeye göre bu ifadeden maksat, cizyeyi verenin ayakta olması, alanın ise oturmasıdır.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise bu ifadeden maksat cizye verenlerin, hoşlarına gitmediği halde, yürüyerek gidip kendi elleriyle cizyelerini teslim etmeleridir.

c- Başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, cizye vermeleridir. Zira cizye vermek boyun eğmektir ve zillete düşmektir.(14)

Müfessirler, bu âyetin, Resulullahın, Rumlarla savaşmasını emretmek üzere indiğini ve bu âyetin inmesinden sonra Resulullah, Rumlara karşı Tebük savaşını yaptığını söylemişlerdir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ
ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

30- Yahudiler "Üzeyir Allahın oğludur." dediler. Hıristiyanlar da "İsa Mesih Allahın oğludur." dediler. Bu onların, ağızlarında geveledikleri sözleridir. Onlar bu sözlerini, kendilerinden önceki kâfirlerin sözlerine benzetirler. Allah bunları kahretsin. Nasıl da uyduruyorlar.

Fenhas, Sellam b. Mişkem ve Numan b. Evfa gibi bir kısım Yahudiler, Üzeyir, Tevratı tekrar ortaya çıkardığından "Bu Allahın oğludur" demişlerdir. Hristiyanlar da Meryemoğlu İsa Mesih, babasız meydana geldiğinden "O, Allahın oğludur" demişler ve böylece Hristiyanlar, kendilerinden önce inkâra düşen Yahudilerin putperestlerin durumuna düşmüşler ve onların sözlerine benzer sözler söylemişlerdir. Allah onlara lanet etsin! Nasıl da haktan döndürülüyorlar ve saptırılıyorlar.

* Müfessirler, Yahudilerden kimlerin, Üzeyirin Allahın oğlu olduğunu iddia ettikleri hususunda çeşitli görüşler zikremişlerdir.

---

(14) Gayr-i Müslimlerin bu cizyeyi öderken tabi tutuldukları muamelenin önemli hikmetleri vardır. Kişinin bu vergiyi vekil kullanmaksızın bizzat kendi eliyle vermesi, onun bir mağlup kimsa olarak, himayeci galip karşısında küçük düşüşünün ifadesidir. Bu durum, o kimselerin, bir İslâm ülkesinde hâlâ müslüman olmadan yaşamalarının bir nevi cezasıdır.

a- Ubeyd b. Umeyrin oğlu Abdullaha göre, Üzeyirin, Allahın oğlu olduğunu söyleyen kimse "Fenhas" ismindeki tek bir Yahudidir. "Şüphesiz ki Allah fakirdir.Biz ise zenginiz."[15] diyen de bu kişidir.

b- Abdullah b. Abbas'a göre ise, Üzeyirin, Allahın oğlu olduğunu söyleyen kimse tek bir Yahudi değil bir kaç Yahudidir. Bunlar da Sellam b. Mişkem, Numan b.Evfa, Şa's b. Kays ve Malik b. Sayf'dir. Bunlar, Resulullahın yanına gelip ona: "Biz sana nasıl tâbi olalım? Çünkü sen, bizim kıblemiz olan Kudüs'ü bıraktın. Üzeyirin, Allahın oğlu olduğu inancını da kabul etmiyorsun." demişler ve bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur."

Yahudilerin, Üzeyir'e "Allahın oğludur." demelerinin sebebi hususunda Abdullah b. Abbas ve Süddiden, özetle şunlar zikredilmiştir. Yahudilerin, Tevratı ve Tabutu bırakarak sapmaları üzerine, Allah teala onların elinden tabutu almış ve düşmanları olan Âmâlikalara vermiş Tevratı da onlara unutturmuş ve kalblerinden çekip almıştır. Salih bir zat olan Üzeyir Allah'a dua edip yalvarmış, Tevratın tekrar Yahudilere gönderilmesine dair niyazlarda bulunmuştur. Allah teala, Üzeyirin duasını kabul edip Tevratı tekrar Üzeyirin kalbine ilah etmiş o da İsrailoğullarına bildirmiştir. İşte bunun üzerine İsrailoğulların'dan bazıları "Üzeyir, Allahın oğlu olduğu için Allah Tevratı tekrar ona iade etti." demişlerdir.

Hıristiyanlar da "İsa Mesih Allahın oğludur. Onun insanlardan bir babası yoktur. Babasız evlat olmaz o halde o Allahın oğludur." demişlerdir. Böyle iddialarda bulunanlara Allah lanet etmiştir. Âlemlerin rabbi olan yüce Allah, böyle şeylerden münezzehtir. Zira o, her şeyin yaratıcısı ve rabbidir. Oğul evlat sahibi olmak, ana baba olmak gibi haller yaratıklara mahsus hallerdir. Bu gibi şeyler Allaha isnad edilemez. Bu iddialarda bulunanlar, ne kadar büyük bir sapıklık içinde bulunduklarını bir bilseler.

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ
ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَٰهًا وَاحِدًا لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

31- Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryemoğlu İsa Mesihi, Allah'tan başka rabler edindiler. Halbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilah olmayan Allaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir.

(15) Âl-i imran suresi, 3/181

Yahudiler hahamlarını, Hıristiyanlar da Papazlarını rabler edindiler. Bu din adamlarının helal saydıklarını helal, harmm saydıklarını da haram saydılar. Ayrıca Hıristiyanlar Meryemoğlu İsa'yı da Rab edindiler. Halbuki Yahudi ve Hıristiyanlar, sadece bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah, onların koştukları ortaklardan beridir.

* Âyette zikredilen hahamlar'dan maksat, Yahudilerin din âlimleridir. Papazlardan maksat ise, Hristiyanların manastırlara çekilen ve dini hususlarda ictihadda bulunan âlimleridir. Allah teala bu âyet-i kerime'de Yahudi ve Hristiyanların din adamlarını rabler edindiklerini zikretmiştir. Bu ifadeden maksat onların din adamlarını ilah edinerek onlara tapmaları değildir. Bundan maksat, Allahın emir ve yasaklarını bırakıp din adamlarının koydukları emir ve yasaklara uymalarıdır. Nitekim, Resulullah'tan rivayet edilen şu hadis-i şerif ve birçok tabiinden rivayet edilen şu görüşler, din adamlarını rabler edinmelerinden maksadın, onların emir ve yasaklarına uymak olduğunu göstermektedir.

Adiy b. Hâtim diyor ki:

عَنْ عَدِىِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: اَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ وَفِى عُنُقِى صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ.
فَقَالَ يَاعَدِىُّ اطْرَحْ عَنْكَ هٰذَا الْوَثَنَ، وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِى سُورَةِ بَرَاءَةٍ: (
اتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ) قَالَ: اَمَا اِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا
يَعْبُدُونَهُمْ، وَلٰكِنَّهُمْ كَانُوا اِذَا اَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ، وَاِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ
شَيْئًا حَرَّمُوهُ.

"Ben, Resulullahın yanına gittim. Boynumda altın'dan bir haç bulunuyordu. Bana dedi ki: "Ey Adiy, bu putu çıkarıp at." Ben onun, Tevbe suresinin "Onlar, hahamlarını, papazlarını ve Meryemoğlu İsa Mesihi, Allah'tan başka rabler edindiler." âyetini okuduğunu işittim. (Dedim ki: "Ey Allahın Resulü biz onlara ibadet etmiyorduk ki,) Resulullah da buyurdu ki: "Dikkat edin, Yahudi ve Hristiyanlar, din adamlarına tapmıyorlardı. Fakat onlar, hahamlar ve papazlar kendilerine bir şeyi helal kılınca onu helal sayıyorlardı. bir şeyi haram kılınca da onu haram kabul ediyorlardı."[16]

Huzeyfetül Yeman' "Yahudi ve Hristiyanlar, Allahı bırakıp ta hahamları-

(16) Tirmizi K. Tefsir el-Kur'ân sure 9 bab: 10, Hadis No: 3095

nı ve papazlarını rabler edindiler." buyuruluyor. Bunlar, haham ve papazlara tapıyorlar mıydı?" diye sorulunca o şu cevabı vermiştir: "Hayır Yahudi ve Hristiyanlar, bunlara tapmıyorlardı. Fakat haham ve papazları, kendilerine bir şeyi helal yapınca onlar onu helal görüyorlar bir şeyi haram yapınca da onu haram sayıyorlardı."

Abdullah b. Abbas da demiştir ki: Hahamlar ve papazlar, Yahudi ve Hristiyanlara, kendilerine secde etmelerini emretmemişlerdir. Fakat onlar, Allahın emirlerine aykırı emirler vermişler, onlar da bu emirleri tutmuşlardır. Bu sebeple Allah, hahamları ve papazları "Rabler" diye isimlendirmiştir."

Rebi' b. Enes diyor ki: "Ben, Ebul Âliye'den "Yahudiler ve Hristiyanlar, hahamlarını ve papazlarını rabler edindiler." âyetinin manasını sordum ve dedim ki: "İsrailoğullarında bu rab edinme olayı nasıldı?" O dedi ki: "Hahamlar bize ne emrettiyse ona uyduk. Neyi de yasakladıysa, sözlerini dinledik. Halbuki bunların emrettikleri ve yasakladıkları şeylerin hükmü, Allahın kitabında mevcuttu. İnsanlar din adamlarının telkilerini nasihat kabul edip aldılar ve Allahın kitabını arkalarına attılar. Böylece Allahı bırakıp din adamlarını rabler edinmiş oldular.

Âyet-i kerime'de "Halbuki onlar, ancak bir olan ve kendisinden başka ilah olmayan Allaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı." buyurulmaktadır. Bunun izahı şöyledir: "Hahamlarını, papazlarını ve İsa Mesihi rabler edinen Yahudi ve Hristiyanlar, yalnızca tek bir ma'bud olan Allaha ibadet etmekle ve tek bir rabbe itaat etmekle emrolunmuşlardı ki o da her şeyin kendisine kulluk ettiği ve her yaratığın, kendisine itaat ettiği Allah'tır. Bütün yaratıklarının, birliğine ve rabliğine boyun eğmeleri gerekmektedir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Allah, "Üzeyir, Allahın oğludur, İsa Mesih Allahın oğludur... diyen ve Allahı bırakıp ta hahamlarını ve papazlarını rab edinip onların koydukları nizamlara uyan müşriklerin söylediklerinden ve yaptıklarında uzaktır beridir."

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾

32- Onlar, ağızlarıyla Allahın nurunu söndürmek isterler. Kâfirler istemeseler de Allah, nurunu mutlaka tamamlayacaktır.

Hahamlarını ve papazlarını rabler edinen bu kâfirler, Allahın nuru olan İslâmı yalanlayarak ve insanların onu kabul etmelerine engel olarak ağızlarıyla

söndürmeye kalkarlar. İnkârcılar istemese de Allah, dinini mutlaka yüceltecek ve nur olan hakkı tamamlayacaktır.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

33- İslâm dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen Allah'tır. İsterse müşrikler hoş görmesinler.

Peygamberi Muhammedi açık delillerle ve hak din olan İslâm ile gönderen Allah'tır. Bunu, müşrikler istemese de İslâm dinini bütün dinlere galip getirmek için yapmıştır.

* Âyet-i kerimede geçen ve "İslam dinini bütün dinlerden daha üstün kılmak için" şeklinde izah edilen (لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ) ifadesinin harfi tercümesi, "Allah onu bütün dinlere galip getirsin diye" veya "Allah ona bütün dinleri açıklasın diye." iki şekil de mümkin olduğundan, müfessirler bunu, iki şekilde izah etmişlerdir.

a- Ebu Hureyre, âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir "Allah, İslam dinini diğer bütün dinlere galip getirmesi için Peygamberini hidayet ve hak din ile göndermiştir. Ebu Hureyre, İslâm dininin diğer bütün dinlere galip geleceği zamanın da Meryemoğlu İsa'nın dönmesi ile olacağını söylemiştir.

b- Abdullah b. Abbas ise âyetin bu bölümünü şöyle izah etmiştir. "Allah, Peygamberi Muhammede bütün dini hususları açıklaması ve hiçbir şeyi ona gizli bırakmaması için onu hidayetle ve hak din ile göndermiştir. Müşrikler ve Yahudiler ise Resulullahın böyle olmasını hoş karşılamamışlardır. Fakat Allah onların hoş görmemelerine rağmen Resulullah'a bütün dini meseleleri öğretmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ
يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْ

هُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍۙ ﴿٣٤﴾

34- Ey iman edenler, Hahamlar ve Papazlardan bir çoğu, haksız yere insanların mallarını yerler. Onları Allahın yolundan alıkoyarlar. Ey Muhammed, altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenleri ise can yakıcı bir azap ile müjdele.

Ey iman edenler, Yahudi Hahamlarından ve Hristiyan papazlarından bir çoğu, verdikleri hükümler karşılığında rüşvet alırlar. İşlerini idare ettikleri insanlardan az bir şey almak için Allahın kitabını tahrif ederler. Böylece insanların mallarını haksız yere yemiş olurlar. Ve onların, İslam dinine girmelerine engel olurlar.

Ey Muhammed, altın ve gümüşü biriktirip de, insanların, onlardaki Zekât gibi haklarını vermeyenleri, kıyamet gününde uğrayacakları can yakıcı bir azap ile müjdele.

* Müfessirler,ayet-i kerimede zikredilen "Altın ve gümüşü biriktirme" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Ömer, İkrime, Süddi ve Şa'biye göre bu âyette zikredilen, biriktirilen mal'dan maksat kendisinden zekât vermek farz olduğu halde zekatı verilmeyen her türlü malın zekâtını vermektir. Âyet-i kerime'de, mallarının zekâtlarını vermeyenlerin, insanların mallarını haksız yere yedikleri ve o mallardan zekatı ayırmayıp biriktirdikleri, Allah yolunda harcamadıkları, bu sebeple can yakıcı bir azapla azap görecekleri beyan edilmiştir.

Bu hususta Abdullah b. Ömer diyor ki: "Zekâtını verdiğin her türlü mal, yere gömülüp depolanmış olsa dahi, biriktirilmiş mal değildir. Buna mukabil zekâtı verilmeyen her mal, Allahın, Kur'an'da zikrettiği biriktirilmiş mal'dır. Sahibi hahirette bu mal ile dağlanacaktır. Bu mal, biriktirilip gömülmemiş bir mal dahi olsa.

b- Ca'de b. Hubeyre'nin, Hz. Ali'den rivayet ettiğine göre ise bu âyette zikredilen "Biriktirilen mal"dan maksat, dört bin dirhem miktarını aşan mal'dır. Kişi, bunun zikâtını verse de vermese de yine bu, biriktirilmiş mal'dır. Mal sahibi, ancak dört bin dirhem miktarında bir mal tutabilir. Bundan fazlasını Allah yolunda harcamak zorundadır.

c- Ebuzer el-Ğifariye göre ise, bu âyette zikredilen "Biriktirilen mal"dan maksat, mal sahibinin ihtiyacından arta kalan mal'dır. Kişi, ihtiyacından artan

malı, Allah yolunda harcamak mecburiyetindedir. Onu biriktirip yanında tutması caiz değildir.

Ebu Mucib diyor ki: "Ebu Hureyre'nin kılıcının kını gümüştendi. Ebuzer bunu görünce Ebu Hureyre'yi bundan sakındırdı ve dedi ki: "Resulullah buyurdu ki: "Kim öldükten sonra geriye sarıyı (altını) ve beyazı (gümüşü) bırakacak olursa onlarla dağlanır.

Sevban diyor ki:

عَنْ ثوبَانَ قَالَ: لَمَا نَزَلَتِ (الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِىِّ ﷺ فِى بَعْضِ اَسْفَارِهِ، فَقَالَ بَعْضُ اَصْحَابِهِ: اَنْزِلَ فِى الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ مَا اُنْزِلَ. لَوْ عَلِمْنَا اَىُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَنَتَّخِذَهُ؟ فَقَالَ: اَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَقَلْبٌ شَاكِرٌ، وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَهٌ تُعِينُهُ عَلٰى اِيمَانِهِ.

"Altın ve gümüşü biriktirenler âyet-i kerimesi nazıl olduğunda, biz, Resulullah ile birlikte yolculukta bulunuyorduk. Resulullahın sahabilerinden bazıları dediler ki: "Altın ve gümüş hakkında bu hüküm indi. Hangi malın daha hayırlı olacağını bilsek te onu mal edinsek." Resulullah da buyurdu ki: "Bunların en hayırlısı, zikreden dil, şükreden kalb ve kocasının imanına (dinine) yardımcı olan mümin bir kadındır."(17)

Ebu Ümame diyor ki:

عن ابى امامة ان رجلاً من اهل الصفة توفى وترك ديناراً فقال رسول الله ﷺ له كية قال ثم توفى آخر فترك دينارين فقال رسول الله ﷺ كيتان.

"Suffe ashabından biri öldü. Onun peştemalında bir dinar bulundu. Resulullah buyurdu ki: "Bunun için bir dağlama vardır." Sonra onlardan başka biri daha öldü. Onun peştamalında da iki dinar bulundu. Resulullah: "Bunun için de iki dağlama vardır."(18) buyurdu.

(17) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, Hadis No: 3094
(18) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5 S: 252-253

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Abdullah b. Ömer'in zikrettiğidir. O da, zekatı verilen her mal, biriktirilen mal değildir. Mal sahibi, malının zekâtını verdikten sonra dilediği kadar mal biriktirebilir. Buna mukabil, zekât verilecek miktarda olup ta kendisinden zekât verilmeyen her mal, biriktirilmiş mal'dır. İşte bu malın sahibi cezalandırılacaktır. Allahın lütfuyla affetme durumu müstesnadır. Bu görüşün doğru olduğu şu hususlardan anlaşılmaktadır. Allah teala, Resulullahın lisanıyla, beş Ukye'ye ulaşan gümüşün onda birinin dörtte birini, yine yirmi miskale ulaşan altının da onda birinin dörtte birini (yani kırkta birini) zekat olarak vermeyi farz kılmıştır. Mal sahibi, mallarından, farz kılınan bu miktarları zekât olarak verdikten sonra yükümlülükten kurtulmuş olur. Şayet, zekât vermesine rağmen yine de mal biriktirmiş kabul edilecek olursa, Allah teala'nın böyle bir kişiye malının kırkta birini zekât olarak vermesini emretmesinin ne anlamı olur? Buna, Hz. Ali'den nakledilen görüşe göre malının dört bin dirhemden daha fazlasını vermesi emredilirdi. Veya Ebuzer'den nakledildiğine göre malının, ihtiyacından arta kalanını vermesi emredilirdi. Bunu yapmadığı takdirde de cezalandırılacağı bildirilirdi. Halbuki durum böyle değildir. Mal sahiplerine zekât nisabına ulaşan mallarının kırkta birini zekât olarak vermeleri emredildi ve bu zekâtı vermemeleri halinde cezalandırılacakları, çeşitli hadis-i şeriflerde beyan edildi.

Bu hususta Ebu Hureyre, Resulullahın, şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

أَنَّهُ سَمِعَ اَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ وَلَا
فِضَّةٍ، لَا يُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا، اِلَّا اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحَ مِنْ
نَارٍ، فَأُحْمِيَ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ. فَيُكْوَىٰ بِهَا جَنْبُهُ وَجَبِينُهُ وَظَهْرُهُ. كُلَّمَا
بَرَدَتْ اُعِيدَتْ لَهُ. فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ. حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ
الْعِبَادِ. فَيُرَىٰ سَبِيلُهُ. اِمَّا اِلَى الْجَنَّةِ وَاِمَّا اِلَى النَّارِ. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَالاِبِلُ؟
قَالَ « وَلَا صَاحِبُ اِبِلٍ لَا يُؤَدِّى مِنْهَا حَقَّهَا. وَمِنْ حَقِّهَا حَلَبُهَا يَوْمَ وِرْدِهَا.
اِلَّا اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ. بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ. اَوْفَرَ مَا كَانَتْ. لَا يَفْقِدُ مِنْهَا
فَصِيلاً وَاحِداً. تَطَؤُهُ بِاَخْفَافِهَا وَتَعَضُّهُ بِاَفْوَاهِهَا. كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ اُولَاهَا رُدَّ
عَلَيْهِ اُخْرَاهَا. فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ. حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ

العباد. فيرى سبيله اما الى الجنة واما الى النار». قيل: يا رسول الله فالبقر
والغنم؟ قال « ولا صاحب بقر ولا غنم لا يؤدى منها حقها. الا اذا كان
يوم القيامة بطح لها بقاع قرقر. لا يفقد منها شيئا. ليس فيها عقصاء ولا
جلحاء ولا عضباء تنطحه بقرونها وتطؤه باظلافها. كلما مر عليه اولاها
رد عليه اخراها. في يوم كان مقداره خمسين الف سنة. حتى يقضى بين
العباد. فيرى سبيله اما الى الجنة واما الى النار.

"Hiçbir altın ve gümüş sahibi yoktur ki, onlarda olan hakları vermezse o kimse için kıyamet gününde ateşten tabaklar biçilmiş olmasın. O tabaklar, cehennemin ateşinde kızdırılır. Onlarla o kişinin alnı, yanı ve sırtı dağlanır. Her soğudukça bu tekrarlanır. Bu öyle bir günde olacaktır ki, onun miktarı elli bin senedir. Bu hal, kullar arasında hüküm verilip o kulun yolu tayin edilinceye kadar devam edecektir. O da ya cennete veya cehenneme giden yol'dur." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü ya devenin durumu nedir?" Resulullah da buyurdu ki: "Herhangi bir deve sahibi devenin hakkını ödemezse ki, devenin su içtiği gün onu sağması da devenin haklarındandır. (Yani, deveyi sağıp onun sütünden fakirlere vermesi de onun haklarındandır.) Kıyamet gününde o kişi düz bir alanda devenin altına yüzü koyun yatırılır, Deve de en besili halinde gelir. Onun yavrularından hiçbiri eksik bırakılmaz. Develer o kişiyi ayaklarıyla çiğner, ağızlarıyla ısırırlar. Sürünün önü geçtikçe sonda olanlar aynı şeyi yaparlar. Bu da miktarı elli bin yıl olan bir günde yapılır. Bu iş, kullar arasında hüküm verilip o mal sahibinin hangi yola gideceği ortaya çıkıncaya kadar devam eder. Onun yolu da ya cennete veya cehenneme'dir." Denil di ki: "Ey Allahın Resulü, sığır ile koyu'nun durumu nedir?" Resulullah da buyurdu ki: "Herhangi bir sığır veya koyun sahibi, onların haklarını vermezse kıyamet gününde, düz bir alanda onların altlarına yatırılır. Onlardan hiçbiri eksik bırakılmaz. Onların içinde boyunuzu kıvrık olan boynuzsuz olan ve boyunuzu kırılmış olan yoktur. Onlar bu mal sahibini boynuzlarıyla vuracaklar tırnaklarıyla çiğneyeceklerdir.Öndekiler bu işi yaptıkça arkadan gelenler onları takibedeceklerdir. Bu iş, miktarı elli bin yıl olan bir günde yapılacaktır. Bu azap, kullar arasında hüküm verilip o kişinin yolu belli oluncaya kadar devam edecektir. Onun yolu da Cennete veya cehenneme'dir."(19)

(19) Müslim K. ez-Zekât, bab: 24, Hadis No: 987 / Ahmed b. Hanbel Müsned: C: 2, S: 262

Abdullah b. Abbas,bu âyetin izahında şöyle demiştir. Bu âyet-i kerime, müslümanlardan sadece belli kimseleri kastetmektedir. Bunlar da mallarının zekâtlarını vermeyen müslümanlardır. Ehl-i kitabın ise tümünü kastetmektedir. Çünkü onlar kâfir oldukları için hiçbirinin infakı kabul edilmemektedir. Dolayısıyla mal biriktirenler sınıfına girmişlerdir.

Muaviye b. Ebi Süfyan da bu âyet-i kerime'nin her para biriktiren ehl-i kitabı kastettiğini, müminleri kastetmediğini söylemiştir. Bu hususta Zeyd b.Vehb diyorki: "Ben, Rebzede Ebuzer el-Ğifariye uğradım ve dedim ki: "Ey Ebuzer bu belaya ne sebeple düştün?" O da dedi ki: "Ben, Şam'da idim. "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenler" âyetini okudum. Muaviye dedi ki: "Bu âyet bizim hakkımızda değil, ehl-i kitap hakkındadır. Ben de dedim ki: "Bu âyet, hem bizim hakkımızda hem de onların hakkındadır." Bunun üzerine aramızda tartışma kızıştı. O, Osman'a mektup yazdı ve beni şikayet etti. Osman da bana mektup yazdı ve "Buraya gel" dedi. Ben de kalkıp geldim. Medine'ye gelince sanki insanlar, daha önce beni görmemişler gibi başıma biriktiler. Ben bu durumu Osmana şikayet ettim. O da dedi ki: "Buradan ayrıl, yakın bir yere git." Dedim ki: "Allaha yemin olsun ki ben, söylediğim sözden geri dönmem."

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فٖي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ

وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

35- Kıyamet gününde bunlar, cehennemin ateşinde kızdırılır. Bunllarla, biriktirenlerin alınları, böğürleri ve sırtları dağlanır. Onlara: "İşte kendiniz için biriktirdiğiniz şeyler bunlardır. Şimdi biriktirdiklerinizi tadın." denir.

Kıyamet gününde, biriktirmiş oldukları bu mallar, altınlar, gümüşler, cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla alınları, böğürleri ve sırtları dağlanır. Ve onlara "Dünyada kendiniz için biriktirmiş olduğunuz mallar işte bunlardır. Bu biriktirdiklerinizin cezasını tadın." denir.

* Ebuzer el-Ğifari şöyle derdi: "Mal biriktirenleri, alınlarının dağlanmasıyla, yanlarının dağlanmasıyla ve sırtlarının dağlanmasıyla müjdele. Onlar bu dağlanmanınhararetini içlerinde hissedeceklerdir."

Ahnes b. Kays diyorki: "Ben, Medine'ye gittim. Kureyşin ileri gelenlerinin bulunduğu bir topluluğun içinde bulundum. O anda kıyafeti bozuk, vücudu sert, yüzü haşin bir adam çıkageldi. Kureyşlilerin yanına da durdu ve "Sen, mal biriktirenleri, cehennem ateşinde kızdırılan ocak taşı ile müjdele. O taş, mal bi-

riktirenlerden birinin memesine konduğunda onun vücudunu delip omuzunun kemiğinden dışarı çıkacaktır. Omuz kemiğine konacak, memesinin ucundan çıkacaktır. Ve o kişiyi titretecektir." dedi. Ahnes b. Kays diyor ki: "Orada bulunanlar, başlarını yere eğdiler. Ona bir şey söyleyen her hangi bir kimse görmedim. Sonra o adam dönüp gitti. Ben onu takip ettim.O gidip bir direğin dibinde oturdu. Ben de dedim ki: "Onların, senin söylediğinden hoşlanmadıklarını gördüm." O da dedi ki: "Onlar birşey anlamazlar."

Ebu Hureyre, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.:

عن ابى هريرة قال قال رسول الله ﷺ من ترك كنزاً فانه يمثل له يوم القيامة
شجاعاً اقرع يقـقه له زبيبتان فما زال يطالبه يقول ويلك ما انت قال يقول
انا كنزك الذى تركتا بعدك قال فيلقمه يده فيقضمها ثم يتبعه بسائر جسد.

Kim, geride biriktirilmiş mal bırakacak olursa o mal kıyamet gününde o kimse için kel bir yılana dönüşecek ve onu kavolayacaktır. O yılanın, gözlerinin üzerinde iki siyah nokta bulunmaktadır. O yılan, mal biriktireni durmadan kovalayacak, o da "Val haline, sen nesin?" diyecektir. Yılan: "Ben, kendinden sonra bıraktığın birikmiş mallarınım" diyecek ve o kişinin elini ağzına alarak çiğneyip koparacak sonra bütün vücuduna böyle yapacaktır.[20]

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ
كَافَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

36- Şüphesiz ki ayların sayısı, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri, kitabında tesbit olunduğu üzere, Allah katında on iki'dir. Bu aylardan dördü, mukaddes olan haram aylardır. İşte dosdoğru din budur.Bu aylarda kendinize zultmetmeyin. Ey müminler, müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa, siz de onlarla topluca savaşın. Bilin ki Allah, mutlaka müttakilerle beraberdir.

---

(20) Ahmed b.Hanbel, Müsned, C: 2, S: 489

Şüphesiz ki Allah katında, bir yılın ayları on iki'dir. Allah, gökleri ve yeri yarattığı zamanda neleri meydana getireceğine hüküm verdiği ada, her şeyi yazdığı kitabında, yılın aylarının sayısının on ki olduğunu da yazmıştır. Bu on iki ay'dan dördü, haram aylarıdır. Size, ayların sayısını ve haram olanlarını haber veren bu din, dosdoğru bir dindir. Haram ayların kutsallığına uymayan veya onları yerinden kaydırıp erteleyelerin yaptıkları ise bâtıldır. Sizler yılın bütün aylarında, özellikle bu aylarda Allah'a isyan etmeyin. Allahın bu aylarda haram kıldığı savaş gibi şeyleri kendinize helal saymayın. Müşrikler işbirliği yaparak, hep birlikte size karşı savaştıkları gibi sizler de ayrılağa düşmeksizin hep birlikte müşriklere karşı savaşın ve bilin ki sözler müşriklerle savaşır ve Allahın emir ve yasaklarına uyacak olursanız, düşmanlarınıza karşı Allah, sizinle beraber olacaktır. Böylece kimse size galip gelmeyecektir.

Âyet-i Kerime'de zikredilen Haram aylar: "Peşpeşe gelen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ayları ile Cemaziyelâhir ve Şaban ayları arasındaki Receb ayıdır. Cahiliye döneminde de bu dört aya saygı gösterilir ve bu aylarda savaş yapılmazdı.

Ebu bekra, Resulullahın, veda Haccını yaptığında bir hutbe irad ettiğini ve hutbesinde şunları zikrettiğini söylemiştir.

عَنْ اَبِى بَكْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ اِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِى بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ.

"Şühesiz ki zaman, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri, bulunduğu şekliyle dönmektedir. Şüphesiz ki ayların sayısı, Allahın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri kitabında tesbit olunduğu üzere, Allah katında on iki'dir Bu aylardan dördü mukkades olan haram aylardır. Bunlar da, peşpeşe gelen zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayları ile ile Cemaziyelâhir ile Şaban ayı arasında bulunan ve Mudar kabilesinin takdis ettiği Recep ayı'dır.[21]

Taberi, bu hadis-i şerifi, Abdullahb. Ömer ve Ebu Hureyre'den de rivayet etmiştir.

Âyet-i kerime'de geçen ve "Bu aylarda kendinize zulmetmeyin" diye tercüme edilen (فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ) cümlesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbasa göre bu ifadeden maksat şudur: "Bütün aylarda günah işleyerek kendinize zulmetmeyin." Bu izaha göre (فِيهِنَّ)'deki zemir on iki ay'a aittir.

(21) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, bab: 8 / Müslim K. el-Kasame bab: 29 HN:1679

b- Katadeye göre ise bu ifadenin manası şöyledir "Haram aylarında günah işleyerek kendinize zulmetmeyin. Zira bu aylar, kutsal ay olduğundan,bunlarda günah işlemenin cezası diğer aylardan daha ağırdır.

c- İbn-i İshak ve Hasan-ı Basriye göre ise bu ifadenin manası: "Dört adet olanharam aylarının haramlığını kaldırıp onları helal aylar sayarak kendinize zulmetmeyin. Zira böyle yapmak, cahiliye döneminde yaptıkları gibi haram aylarını başkalarıyla değiştirip yerlerinden kaydırmaktır." demektir.

Taberi, bu son izah şeklinin tercihe şayan olduğunu söşlemiştir. Zira bu aylarda yasak kılınan şeyleri helal sayarak işlemek, diğer aylarda aynı şeyi işlemekten daha ağır cezayı gerektirmektedir. İnsanların bütün aylarda günah işlememekle mükellef oldukları halde, özellikle bu dört ayda, yasaklanan şeyleri işlememekle emredilmelerinin sebebi, bu ayların, kutsal olmalarındandır. Nitekim bir âyette "Namazlara özellikle orta namaza devam edin.[22] buyurulmuş ve orta namazın önemi özellikle belirtilmiştir. Bu âyette de durum böyledir, özellikle dört haram ayı'nın kutsallığı belirtilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın" ifadesinden maksat şudur: "Nasıl ki müşrikler, birlik ve bareberlik içinde, ihtilaf etmeksizin toplu olarak sizinle savaşıyorlarsa sizler de onlara karşı ihtilaf etmeksizin hep birlikte savaşın."[23]

إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا
وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ
اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

37- Bu ayların yerlerini değiştirerek geri bırakmak,inkârda ileri gitmekten başka bir şey değildir. Kâfirler böyle yapmakla doğru yoldansaptırılırlar. Allahın haram kıldığı ayların sayısına uygun yapmak için bir yıl haram ayı helal, diğer bir yılı onu haram sayarlar. Böylece Allahın haram kıldığını helal kabul ederler. Yaptıkları kötü ameller kendilerine hoş gösterildi. Allah, kafirler güruhunu doğru yola iletmez.

(22) Bakara suresi, 2/338

(23) Müfessirler, bu aylarda savaş açmanın haram oluşu hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hakkında ihtiaf etmişlerdir. Meşhur olan görüşe göre, bu aylarda savaşmanın haram olduğu hükmü kaldırılmıştır. Zira Peygamber efendimiz (s.a.v.) Taifi, haram ay olan Zilkade ayında kırk gün kuşatmıştır.
Diğer bir görüşe göre ise bu aylarda savaşmanın haram olduğu hükmü halen yürürlüktedir. Zira Allah teala "Mukaddes olan Haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün..."(5/5 buyurmaktadır.)

Savaş ve benzeri davranışların yasak olduğu Haram ayların yerlerini değiştirip onların bu kutsallığını geri bırakarak başka ay'a kaydırmak, inkârcılıkta ileri gitmekten başka bir şey değildir. Allah, kâfirleri işte bu davranışlarıyla saptırır. onlar, haram olan ay'ı bazı yıl helal bazı yıl da haram sayarlar. Böylece güya, Allahın haram kılmış olduğu dört ay'ı tamamlamış olurlar. Halbuki onlar bu davranışlarıyla, Allahın haram kılmış olduğu bir şeyi helal kalmış olurlar. Şeytan onlara, yapmış oldukları çirkin amellerini güzel gösterdi. Allah, kâfir olan bir topluluğu doğru yola iletmez, onları iyi ameller işlemeye muvaffak kılmaz.

* Araplar bibirleriyle devamlı olarak savaşırlardı. Adı geçen haram aylar gelince, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail zamanından beri kendilerine hürmet gösterilen bu aylarda savaşmama mecburiyetine uyarladı. Fakat bu iş onların zoruna giderdi. Bu sebeple Haram olan ayları başka aylarla değiştirerek savaşı devam ettirirlerdi. Meselâ: Haram ay olan Muharrem ay'ı geldiğinde, devam ettirmek istedikleri bir savaş varsa, onu, ikinci ay olan Safer ay'ı olarak kabul eder ve savaşa devam ederlerdi. Safer ayını ise Muharrem ay'ı olarak kabul eder ve savaşmazlardı. Böylece Allahın haram kıldığını hela, helal kıldığını ise Haram kılmış olurlardı. İşte âyet-i Kerime, onların bu hallerine işaret etmektedir.

Müfessirler, müşriklerin haram aylar olan, Zilkade, Zülhicce, Muharrem ve Recep aylarını ne şekilde değiştirerek helal aylar yaptıkları ve başka ayları da bunların yerine koyup haram ayları saydıkları hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Abdullah b. Abbas, Ebu Vâil, Dehhak ve Katadeye göre, müşriklerden, lider kabul edilen biri ortaya çıkar, bir yıl Muharrem ayını haram ilan eder, ertesi yıl ise Safer ayını haram ilan eder, insanlar da ona uyarlardı. Böylece bir yıl Muharrem ay'ı haram ay k abul edilir ertesi yıl da Safer ay'ı haram ay kabul edilirdi. Bu şekilde hem haram ay olan Muharrem ay'ı ertelenmiş kabul edilir hem de haram aylarına bir ay daha katarak Safer ayını da haram aylarından saymış olurlardı.

Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbasın bu hususta şunları söylediğini nakletmektedir. "Haram ayların haramlığını terketmek şöyle olmuştur. "Ebu Sümame" diye adlandırılan "Cünade b. Avf b. Ümeyye" her yıl, mevsim başında gelir ve şöyle seslenirdi. "Dikkat edin. Ebu Sümameye karşılık verilmez. O, kınanamaz. dikkat edin. Geçen yılın Safer ayı bu yıl helal ay'dır." Böylece bu ay'ı insanlara helal yapardı. Bir yıl Safer ayını, ertesi yıl da Muharrem ayını haram ay yapardı.

b- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre, müşrikler, iki yıl Zilhicce ayında iki yılda Muharrem ayında Hac yapıyorlar. Hac yaptıkları yıllarda Muharrem ayını da "Zilhicce" diye isimlendiriyorlar, böylece Allahın mukaddes

kıldığı Zilhicce ayını yerinden oynatıyorlar,bazı yıllar Recep ayına, Cemaziyelâhir ayı diyorlar, Şaban ayına Ramazan diyorlar. Şevval ayına Ramazan diyorlar, Zilkade ayına Şevval diyorlar, Zilhicce ayına Zilkade diyorlar, Muharrem ayına Zilhicce diyorlar ve böylece ayların yerlerini değiştiriyorlardı.

c- İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir rivayete göre ise haram ayların yerlerinin değiştirilmesi şöyle olurdu. Bir yıl, Muharrem ayına da "Safer" adı verip onu helal ay kabul ederlerdi. Böylece haram aylar üç ay olurdu. Ertesi yılda ise Safer ayına da "Muharrem" adı verirler, onun da haram ay olduğunu kabul ederlerdi. Böylece o yılda haram aylarının sayısı beş olurdu.

Bu hususta İbn-i Zeyd diyor ki: "Araplar cahiliye döneminde, haram aylarında birbirlerine kızmaz ve dokunmazlardı. Öyle ki kişi babasını öldüren kimseyle karşılaşsa ona elini kaldırmazdı. Kinane oğullarından "Kalmez" isimli bir kimse bu duruma düştü. "Suçluyu bize getirin." dedi. Onlar da "Bu ay Muharrem ayı'dır." dediler. O da: "Bu yıl Muharrem ayı'nı erteleriz. Her iki ay da Safer ayı olur. Gelecek yılda ise onu kaza ederiz. Her iki ay da Muharrem ay'ı olur" dedi. Onlar da söylediklerini yaptılar. Ertesi yıl olunca dedi ki: "Safer ayında savaş yapmayın. Onu Muharrem ayı ile birlikte haram ay sayın. Bunlar iki haram ay'dır. Geçen yıl, muharrem ayını ertelemiştik. Bu yıl onu kaza ediyoruz..." İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا ق۪يلَ لَكُمُ انْفِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِؕ اَرَض۪يتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِۚ فَمَا
مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَل۪يلٌ ﴿٣٨﴾

38- Ey iman edenler, size ne oldu ki "Allah yolunda cihada çıkın" denildiğinde ağırdan alarak bulunduğunuz yerden kımıldamak istemediniz? Yoksa siz, âhireti bırakıp, sadece dünya hayatına mı razı oldunuz? Halbuki dünya hayatının geçimliği âhiret yanında pek azdır.

Ey iman edenler, size ne oldu ki, Allahın Peygamberi sizlere "Allahın düşmanları Rumlara karşı cihad etmek üzere hep birlikte savaşa çıkın" dediği zaman olduğunuz yerde yığılıp kaldınız? Yoksa sizler âhiret saadeti karşılığında, geçici dünya zevklerine mi razı oldunuz? Halbuki dünya hayatının geçimlik ve lezzetleri, âhiret nimetleri yaında çok değersiz şeylerdi.

* Bu âyet-i Kerime Hicrî onuncu yılda meydana gelen Tebük seferi hakkında nâzil olmuştur. Tebük Seferi İslâm tarihinde önemli bir hadisedir.

Resulullah (s.a.v.) Taif muhasarasından dönüp Medine'de birkaç gün kaldıktan sonra, müslümanlara, Bizans İmparatorluğu ile savaşmak üzere cihad emretmiştir. Resulullah, yaptığı bütün savaşlarda çıkacağı asıl ciheti belirtmez, başka bir tarafı hedef alırmış gibi gösterirdi. Fakat Tebük seferinde böyle yapmadı. Müslümanlar iyi bir şekilde hazırlansınlar diye, savaşa gideceği yeri daha önceden ilan etti. Yapılacak olan bu sefer, müslümanlara zor geldi. Çünkü yaz mevsimiydi ve sıcak çok şiddetliydi, kıtlık yılları yaşanıyordu, düşman uzak bir mesafede idi ve Müslümanlar, Bizans ordusuyla savaşmaktan çekiniiyorlardı. Savaş için uzun bir hazırlık gerekiyordu. Ayrıca Medine'de hurmalar yetişmiş, toplama zamanı yakalamıştı. Bütün bu sebeplerden dolayı,Tebük seferi, müslümanların tamamına değilse de bir kısmına ağır ve zor gelmişti. Âyet-i Kerime Müslümanların bu haline işaret etmekte onları Cihada teşvik etmekte, daha sonra gelen âyetler ise cihada çıkmadıkları takdirde cezalandırılacaklarını bildirmektedir.

إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ
وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39- Eğer cihada çıkmazsanız, Allah, sizi can yakıcı bir azapla cezalandırır. Sizin yerinize başka bir kavmi getirir ve Allaha bir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye kadirdir.

Ey müminler, Eğer Resulullah ile birlikte cihada çıkmazsanız Allah, sizi âhirette cezalandıracağı gibi daha dünyadayken de sizleri can yakıcı bir azaba uğratır. Sizi yok eder ve yerinize, Allaha ve Peygamberine itaat eden bir topluluk getirir. Sizler, cihadı terketmekle Allaha hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü Allahın, sizin cihad etmenize ihtiyacı yoktur. Allah her şeye kadirdir. Sizi yok edip yerinize başka bir topluluğu getirmek, onun için güç bir şey değildir.

*Abdullah b. Abbas, bu âyette zikredilen "Can yakıcı azab"ın, Resulullah ile birlikte savaşa çıkmayanlara yağmur yağdırmamak şeklinde tahakkuk ettiğini söylemiş ve demiştir ki: "Resulullah, Arap kabilelerinden birini savaşmaya çağırdı. Onlar Resulullaha karşı ağır davrandılar. Allah da onlardan yağmuru kesti. Böylece onlara azap etti.

İkrime ve Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerime'nin, bir de "Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevmeleeri yakışmazdı.[24] ayetinin, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez."[25] ayetiyle neshedildiğini söylemişlerdir.

Taberi, İkrime ve Hasan-ı Basri'nin bu âyetlerin neshedildiğine dair zikrettikleri görüşün doğru olduğu hususunda herhangi bir haber ve kabul edilecek bir delil bulunmadığı için bunun doğru olmadığını söylemiş, bir çok sahabi ve tabiinden bu âyetin hükmünün neshedilmediğinin rivayet edildiğini bildirmiştir. ayrıca bu âyet-i kerime'nin Abdullah b. Abbas'ın da zikrettiği gibi, Resulullah'ın savaşa çağırdığı belli kimseleri kastettiği, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez." âyetinin ise bütün müminleri kastetmiş olması mümkündür. Bu son âyet, müminlerin hepsinin değil de sadece savaşa çağırılanların savaşa katılmalarının gerekli olduğunu beyan etmiş olurki, izah etmekte olduğumuz âyet-i kerime'de savaşa çağrılan insanları beyan etmektedir. Bu da göstermektedir ki, âyetler arasında birbirlerini neshedecek bir çelişki söz konusu değildir.

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ
اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ
اللّٰهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا
وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا
وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

40- Siz, Peygambere yardım etmeseniz de Allah ona yardım etti. Hani bir zaman Peygamber, iki kişiden biri iken Kâfirler onu Mekke'den çıkardılar. Onlar mağarada iken arkadaşına "Üzülme, şüphesiz ki Allah bizimle beraberdir." diyordu. Böylece Allah, Peygamberin üzerine emniyetini indirdi ve onu, görmediğiniz askerlerle destekledi. Kâfirlerin sözlerini alçalttı. Yüca olan, ancak Allahın sözüdür. Allah her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

---

(24) Tevbe suresi, 9/120
(25) Tevbe suresi, 9/122

Âyet-i Kerime'de, Allah tealanın, Peygamberine yaptığı yardımlardan biri olan Hicret sırasındaki yardımdan bahsedilerek buyuruluyor ki: "Ey iman edenler, eğer sizler, Allahın Resulüyle birlikte cihada çıkıp ona yardım etmeyecek olursanız bilin ki onun yardımcısı Allah'tır. Allah ona yardım ettikten sonra artık onun, sizin yardımınıza ihtiyacı yoktur. Nitekim Mekke'deki Kureyş kâfirleri onu yurdundan ve evinden çıkarmak istedikleri zaman ona yardım etmişti. O, Ebubekir'le beraberdi. İkisi birlikte evlerinden çıkıp Sevr dağındaki mağaraya gizlenmişlerdi. Muhammed, arkadaşı Ebubekir'e: "Üzülme şüphesiz ki Allah bizimle beraberdir." diyordu. Böylece Allah, Peygamber'in üzerine emniyet ve sükunat indirdi. Onu, sizin görmediğiniz Melekler ordusuyla destekledi. Kâfirlerin sözünü ise ayağa düşürüp onları alçalttı. Zira, yüce olan ancak Allahın sözüdür. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Âyet-i Kerime, Resulullah (s.a.v.)'in Mekke'den Medine'ye hicretini bahis mevzuu etmektedir. Hicret, İslâm tarihinde bir dönüm noktası ve en önemli olaylardan bir tanesidir. Özet olarak şöyle cereyan etmiştir.

Mekke'de müslümanlara müşrikler tarafında işkenceler, kötülükler yapılıyordu. Bu sebeple Müslümanların bir kısmı Habeşistana hicret etmişti. Daha sonraları, Medine'de bulunan Evs ve Hazreç kabilesinden, İslâmiyeti kabul edenler çoğalınca, Müslümanlar, Resulullah'ın müsaadesiyle Medine'ye hicret etmeye ve orada önemli bir güç haline gelmeye başladılar. Mekkeli müşrikler bu durumdan endişelendiler. Resulullahın da oraya giderek Müslümanların başına geçmesi halinde kendileri için çok tehlikeli olacağını düşünerek Dârünnedve denilen yerde toplanıp durumu müzakere ettiler. Ve Ebu Cehl'in teklifiyle Resulullahı öldürmeye karar verdiler. Bu durumu Cebrail (a.s.) Resulullaha bildirdi. Ve Medineye hicret etmesine Allah tealanın müsaade buyurduğunu tebliğ etti.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) o gece, Hz. Aliyi kendi yatağına yatırarak evinden çıktı ve evinin etrafında bekleyen kâfirlerinyüzüne bir avuç toprak serpti. Böylece kâfirler kendisini göremediler Doğruca Hz. Ebubekir'in evine gitti ve beraberce hicret edeceklerini söyledi. Hemen birkılavuz tutuldu ve üç gün sonra develeri alıp Sevr dağına gelmesi söylendi.

Resulullah (s.a.v.) ile Hz. Ebubekir o gece şehirden çıkarak Mekke'ye bir saat mesafede bulunan Sevr dağına gittiler. Ve orada bulunan mağaraya sığındılar.

Ertesi sabah müşrikler, Resulullahın Mekke'den ayrılmış olduğunu öğrenince onu aramaya başladılar. Her tarafı arıyorlardı. Sevr dağına kadar da geldiler. Fakat mağaranın ağzına, Allahın takdiriyle örümcek ağını germiş bir kuş da oraya yuva yapmıştı. Bu durumu gören müşrikler, bu mağarada kimsenin bulunamayacağını düşünerek içeriye girmediler. Böylece Resulullah ve arkadaşı müşriklerin saldırısından kurtuldular.

Resulullah (s.a.v.) ile Hz. Ebubekir, üç gün sonra, kılavuzun getirdiği develere binerek Medine'ye doğru yola çıktılar...

İşte bu mağarada bulundukları sırada Hz Ebu Bekir, mağaranın ağzına kadar gelen müşriklerin, kendilerini göreceği endişesine kapılarak demişti ki:

قال حدثني ابو بكر رضي الله عنه كنت مع النبي ﷺ في الغار فرأيت آثار المشركين قلت يارسول الله لو ان احدهم رفع قدمه رآنا قال ما ظنك باثنين الله ثالثهما.

"Ey Allahın Resulü, eğer bunlardan biri ayağını biraz daha kaldıracak olsa bizi görecekler." Resulullah (s.a.v.)'de buyurmuştur ki: "Ey Ebubekir, üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünebilirsini?"(26) Yani, Allah bizimle beraberdir hiç endişe etme.

Âyet-i Kerime, Resulullahın, hicret sırasında Allah tealanın himaye ve lütfuna mazhar oluşunu gösterdiği gibi Hz. Ebubekir'i de anarak onun mertebesinin yüceliğine de işaret buyurmaktadır.

انفروا خفافا وثقالا وجاهدوا بأموالكم وأنفسكم
في سبيل الله ذلكم خير لكم إن كنتم تعلمون ﴿٤١﴾

41- Ey müminler, güçlünüz, zayıfınız hep birlikte savaşa koşun. Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer billersiniz bu, sizin için daha hayırlıdır.

Ey iman edenler, Allah düşmanlarına karşı genç-ihtiyar, süvari-yaya zengin-fakir, sağ-hasta, güçlü-güçsüz, hep birlikte cihada çıkın. Allahın dinini yaymak ve yüceltmek için kâfirlere karşı mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer Allah yoluhda cihad etmenin faziletini bilen insanlarsanız, topluca savaşa çıkıp cihad etmeniz, yerlerinize çakılıp kalmanızdan sizin için daha hayırlıdır.

---

(26) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 9 bab: 9 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an bab: 10 Hadiş No: 3096

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Güçlü" diye tercüm edilen (خِفَافًا) kelimesinden ve yine âyette geçen ve "zayıf" diye tercüm edilen(ثِقَالًا) kelimelerinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Ebu Talha, İkrime, Dehhak, Bişr b. Atiyye Muktail ,Mücahid, Katade ve Ebu Salih'e göre (خِفَافًا) kelimesinden maksat ise "Genç olarak" (ثِقَالًا) kelimesinden maksat "İhtiyar olarak" demektir. Bunlara göre âyitin bu bölümünün manası "Genç ihtiyar hep birlikte savaşa çıkın" demektir. Bu hususta, Muğire b. Numan diyor ki: "İtaatkâr ve iri vücutlu bir yaşlı adam vardı. Savaşa katılmak istedi. Sa'd b. Ebi Vakkas, onun savaşa katılmasına engel oldu. Yaşlı adam: "Allah zinde olanınız ve ağır hareket edeniniz, savaşa katılsın" buyuruyor dedi. Bunun üzerine onun, savaşa katılmasına izin verdi. Yaşlı adam savaşta öldürüldü. Ömer b. el-Hattab: "Haşimoğullarının dostu olan o yaşlı adam ne oldu?" diye sordu. Kendisini tanıyanlar da: "Ey müminlerin emiri o, öldürüldü." dediler.

Hibban b. Yezid diyor ki: "Ben, Safvan b. Amr ile savaşa katıldım. Çok yaşlı ve zayıf bir adam gördüm. Öyle ki kaşları, gözlerinin üzerine düşmüştü. O adam Şam halkından idi. Savaşanlarla birlikte bineğinin üzerinde bulunduğ bir sırada yanıma vardı ve dedim ki: "Amca Allah seni mazur görmüştür." O da kaşlarını kaldırdı ve dedi ki: "Yeğenim, Allah, bizlerin, zinde ve ağır haraket edenlerimizin, hep birlikte savaşa katılmamızı istedi. Allah, sevdiğini imtihan eder. Sonra onu, eski haline getirir. Ve yaşatır, Allah, kullarından ancak şükredeni, sabredeni, zikredeni ve Allah'tan başkasına ibadet etmeyeni imtihan eder."

b- Hakem'e göre (خِفَافًا)'den maksat, meşguliyeti bulunmayan (ثِقَالًا)'den maksat ise "meşguliyeti bulunan" demektir.

c- Ebu Salihe göre (خِفَافًا)'den maksat, "zengin olanlar" (ثِقَالًا)'den maksat da "Fakir olanlar" demektir.

d- Abdullah b. Abbas ve Katadeye göre (ثِقَالًا)'den maksat "Zinde olanları (ثِقَالًا)'den maksat ise "Zinde olmayanlar" demektir.

e- Ebu Amr el-Evzaiye göre ise (خِفَافًا) demek "Binekli olanlar" (ثِقَالًا) demek ise "Yaya olanlar" demektir.

f- ibn-i Zeyd ve diğer bir kısım alimlere göre ise (خِفَافًا)'den maksat "Arazisi olmayan" (ثِقَالًا)'den maksat ise "Arazisi olan"dır. Böyle birinin arazisini teredip savaşa gitmesi kendisine ağır geldiğinden bunlara "Ağır hareket edenler" anlamına gelen (ثِقَالًا) sıfatı verilmiştir.

Bu hususta Hadremi diyor ki: "Bir kısım insanlar, hasta veya yaşlı olduklarından dolayı savaşa katılmamaları sebebiyle günahkâr olmayacaklarını zan-

netiler. Bunun üzerine Allah teala "Güçlü olanınız da zayıf olanınız da savaşa katılsın." âyetini indirdi. Kimseye mazeret bırakmadı.

Muhammed b. Sirin? diyor ki: "Ebu Eyyub el Ensari, Resulullah ile birlikte Bedir savaşına katıldıe. Sonra da müsülümaların yaptığı hiçbir savaştan geri kalmadı. Ancak bir yıl katılmadı. Ebu Eyyub bu âyeti okur ve şöyle derdi "Ben kendimi ya (خفافا) ya (ثقالا) hissediyorum. Benim savaştan kopmam mümkün değildir.

Ebu Raşid el- Harrani diyor ki: "Ben, Resulullahın süvarisi Mikdat b. Esvedi, Humus şehrinin sarraflarının oturaklarından birinde oturduğunu gördüm. Onun vücudu büyük olduğu için oturağa sığmıyordu. O, savaşmak istiyordu Dedim ki: "Alah seni mazur görmüştür." Oda dedi ki: "bize Buûs suresi (tevbe suresi) gönderildi. Ve buyuruldu ki: "Güçlü olan, zayıf olan hep birlikte savaşa katılın."

Taberi diyorki: "Bu âyette zikredilen (خفافا) ve (ثقالا) kelimeleri hakkında bize göre doğru olan görüş şudur. Allah teala, müminlere, düşmanlarına karşı kendi yolunca cihad etmelerine emretmiş, bu cihad, müminlere hafif gelse de zor gelse de ona katılmaları gerektiğini beyan etmiştir. Cihad etme kendisine hafif gelene, cihad etmeyi kolay bulan herkes dahildir. Bu kişinin cihad etmeye güç yetirmesinden, vücudun sağlığından, genç oluşundan, maddi imkânını bolluğundan, meşguliyetinin olmayışından, binek temin etme imkanından kaynaklanmış olabilir. Diğer yandan, cihad etme kendisine ağır gelene, cihad eteye zorlanan herkes dahildir. Bu, kişinin vücudunun zayıflığından, hasta oluşundan, maddi imkanının kıtlığından, arazisi ve geçimiyle meşgul olmasından binek temin edemeyişinden yaşının ileri olmasından ve çoluk çocuğunun kalabalık oluşundan kaynaklanmış olabilir. Madem ki, Allah teala, kitabında (خفافا) ve (ثقالا) kelimelerini zikredilen bu hal ve sıfatlardan birine tahsis etmemiş, bu hususta Resulullahtan da herhangi bir haber zikredilmemiştir, o halde bu kelimeleri, genel anlamlarıyla alma ve cihad kendisine zor gelen veya kolay gelen her müminin, seferbelik ilan edildiğinde cihada katılması gereklidir, demek doğru olan görüştür.

Müslim b. Sabih, bu âyetin, Tevbe suresinin ilk inen âyeti olduğunu, söylemiş, Mücahid ise bu surenin yirmi beşinci âyetinin, surenin ilk inen âyeti olduğunu söylemiştir.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ
وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ

وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

42- Ey Muhammed, eğer cihad, kolaylıkla elde edilecek bir dünya menfaatı ve istenilen bir yolculuk olsaydı elbette sana uyarlardı. Fakat zorlukla aşılacak yol, onlara uzak geldi. "Eğer gücümüz yetseydi, elbette sizinle beraber cihada çıkardık." diye Allaha yemin edeceklerdir. Onlar bu davranışlarıyla kendilerini helak ederler. Allah biliyor ki, onlar mutlaka yalancıdırlar.

* Bu âyet-i kerime, Tebük seferine katılmayan münafıklar hakkında nâzil olmuştur. Bu kimseler, çeşitli bahaneler ileri sürerek cihattan geri kalmışlar ve bu davranışlarıyla Resulullahı kandırdıklarını zannetmişlerdi. Allah teala bunların iç yüzünü, Peygamberine bildirerek, bahanelerinin yersiz olduğunu ve iddialarında yalancı olduklarını açıkladı.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾

43- Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler sana belli olmadan ve yalan söyleyenleri bilmeden cihada çıkmamalarına niçin izin verdin?

* Bu âyet-i kerime'de Cenab-ı Hak, yumuşak bir üslup ile Resulullaha sitem etmektedir. Ancak Allah teala, Resulullahın bu olayda daha uyğun olan hareketi yapmamasından dolayı ona sitem etmeden önce, onun bu davranışını affettiğini bildirmektedir ki bu da Resulullah için bir lütuftur.

Katade diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime'de, savaşa katılmamak için bahaneler uydurup izin isteyenlere izin verdiği için Resulullahı kınamış ancak bundan sonra Nur suresinin şu âyetini indirerek bu gibi insanlara izin verip vermemekte Resulullahı serbest bırakmıştır. "... Eğer onlar, bazı işleri için senden izin isterlerse içlerinden dilediğine izin ver..."(27)

(27) Nur suresi, 24/62

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

44- Allaha ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad etmemek için senden izin istemezler. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, Allahın varlığını ve birliğini tasdik eden, öldükten sonra dirilmeye ve âhiret yurduna iman edenler, Allah düşmanlarına karşı, mallarıyla, canlarıyla cihad etmemek için senden izin istemezler. Allah, emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak kendisinden korkanları çok iyi bilendir. Bu âyet-i kerime, üstü kapalı bir şekilde münafıkları kınamaktır.

اِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ
قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

45- Senden, ancak Allaha ve âhiret gününe iman etmeyenler, kalbleri şüpheye düşmüş ve kuşkuları içinde bocalayıp duranlar cihada çıkmamak için izin isterler.

Ey Muhammed, geçerli bir özürü olmadığı halde, seninle beraber cihada gitmemek için izin isteyenler: "Allahın varlığını ve birliğini tasdik etmeyenler, âhiret gününe iman etmeyenler, Allaha itaat edenlerin mükâfaatlarıındırılacağı, karşı gelenlerin ise cezalandırılacağı hususunda şüphe içinde bulunanlardır. Zaten onlar, şaşkınlıkları içinde bocalayıp durmaktadırlar. Neyin hak neyin bâtıl olduğunu seçmemektedirler.

* İkrime ve Hasan-ı Basri, bu âyetin ve bundan önceki âyetin, Nur suresinin şu âyetiyle neshedildiğini söylemişlerdir: "Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki, Allaha ve Resulüne iman ederler. Bir arada olmayı gerektiren bir meselede Peygamberle bir araya geldikleri zaman Peygamber'den izin almadan ayrılmazlar. Senden izin isteyenler, işte onlar, Allaha ve Resulüne iman edenlerdir. Eğer onlar, bazı işleri için senden izin isterlerse içlerinden dilediğine izin ver. Onlara, Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."(28)

(28) Nur suresi, 24/62

Taberi, bu âyetlerin, birbirlerini neshetmediklerine işaret etmiştir.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ
وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

46- Eğer bunlar, cihada çıkmak isteselerdi onun için hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların savaşa çıkmalarını hoş görmedi de yerlerinde durdurdu. Onlara: "Geride kalıp oturanlarla beraber siz de oturun." denildi.

Ey Muhammed, eğer bu münafıklar seninle beraber, düşmanlarına karşı cihad etmek için çıkmayı istemiş olsalardı, yolculuk ve savaş için gereken malzeme ve techizatı hazır ederlerdi. Fakat Allah, bunların, seninle beraber savaşa çıkmalarını istememiş, onları yerlerinde durdurmuştur. Onlara: "Cihattan geri kalan hasta, âciz, çocuk ve kadınlarla birlikte oturup kalın." denilmiştir.

İbn-i İshak diyorki: "Savaşmamak için Resulullah'tan izin isteyenler, münafıkların ileri gelenlerinden Abdullah b. Übey b. Selul, Ced b. Kays vb. kimselerdir. Allah, bunların çıkıp müminlerin ordularını ifsad edeceklerini bildiği için bunları, yerlerinde bırakmış ve savaşa çıkmalarını nasibetmemiştir.

* Allah teala, münafıkların, Resulullah ile birlikte savaşa katılmalarını niçin istemediğini ise şu âyette beyan ederek buyuruyor ki:

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

47- Eğer onlar, sizinle beraber cihada çıkmış olsalardı, ancak bozgunculuk çıkarır, sizi birbirinize düşürmek için aranıza fitne sokarlardı. İçinizde onları dinleyenler de vardır. Allah, zalimleri çok iyi bilendir.

Eğer bu münafıklar sizinle beraber savaşa çıkmış olsalardı, sizin aranıza fitne sokmaktan sizi cihattan geri bırakmaya çalışmaktan başka bir şey yapmayacaklardı. Sizin içinizde, onların sözlerini dinleyen zayıf iradeli kişiler bulunmaktadır. Özellikle bunları kandırmaya çalışacaklardı. Allah, zâlim olan müna-

fıklar güruhunu çok iyi bilendir.

* Taberi, bu âyetin: "İçinizde onları dinleyenler de vardı." kısmını şöyle izah etmiştir: "Sizin içinizde, sözlerinizi dinleyip büyüklerine götürmek için onların casusları vardır." Mücahid de bu görüşü tercih etmiştir. Birinci izah şekli ise Katade'nin görüşüdür. İbn-i Kesir de bunu tercih etmiştir.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتّٰى جَٓاءَ الْحَقُّ
وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed, nitekim bunlar, daha önce de aranızda bozgunculuk çıkarmaya çalıştılar. Sana karşı çeşitli işler çevirdiler. Nihayet hak geldi. İstemedikleri halde Allahın emri gelip oldu.

Ey Muhammed, Uhud savaşında, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy'in, taraftarlarıyla birlikte sizi bırakıp gitmeleri gibi, münafıklar, senin arkadaşlarını fitneye düşürmeyi istediler. Dinin olan İslâmı geçersiz kılmak için sana karşı nice dalavereler çevirdiler. Nihayet Allahın hak olan zaferi geldi. Ve Allahın emri olan İslâm dini, onlar istemedikleri halde galip oldu.

* Resullah, sahabilerine Rumlarla savaşmak üzere hazırlanmalarını emretmiştir. Bu da insanların zor zamanlarına sıcağın şiddetli olduğu bir döneme memleketin kıtlık içinde olduğu bir devreye meyvelerin olğunlaştığı ve gölgelerin sevildiği bir mevsime rastlamıştır. Öyle ki insanlar, meyvelerinin başında ağaçların gölgelerinin altında durmayı istiyorlar, oradan ayrılmak istemiyorlardı. Resulullah, yapmış olduğu savaşların hemen hemen tümünde hedef şaşırtır, savaşacağı yönden başka bir yöne gideceğini ima ederdi. Tebük seferinde durum böyle olmadı. Mesafenin uzaklığı zamanın sıkıntılı oluşu ve düşman sayısının çok olması sebebiyle Resulullah bu seferi, insanlara açıkça anlattı ki, hazırlanıp tedbirlerini alsınlar. İnsanlara, cihada çıkacaklarını, Rumlarla savaşacaklarını emretti. İşi sıkı ve ciddi tuttu. Zenginlere, fakir olan askerlerin techizat ve bineklerini temin etmelerini emretti. Ordu hazırlandıktan sonra "Seniyyetül Veda" denen yerde ordusunu topladı. Abdullah b. Übey b. Selul de Seniyyetül Veda'dan daha aşağı bir yerde kendisine ait askerlerini topladı. Onun askerleri, Resulullah'ın ordusu haraket edince Abdullah b. Übey, Abdullah b. Nebtel, Resulullah'ın askerlerinden daha az değildi. Rifaa' b. Yezid gibi münafıkların ileri gelenleri, geri kalanlarla birlikte geride kaldılar. Allah teala da onların halini Resulullaha bildirerek bu âyeti indirdi.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ
جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

49- Onlardan bazısı Peygambere: "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyordu. Bilin ki onlar zaten fitne içine düşmüşlerdi. Şüphesiz cehennem, kafirleri çepeçevre kuşatıcıdır.

Ey Muhammed, münafıklardan bazıları sana: "Savaştan geri kalmam için bana izin ver. Benim, rum kadınlarını görerek fitneye düşmeme sebep olma." demişlerdi. İyi bilin ki bunlar aslında savaşta Allahın Peygamberin'den geri kalarak fitneye düşmüşlerdir. Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri, kıyamet gününde çepeçevre kuşatacaktır.

Zühri, Yezid, Abdullah ve Âsımın rivayetlerine göre, Peygamberimiz, Cedd b. Kays'ın, Tebük seferi için hazırlanmasını isteyerek şöyle buyurmuştur. "Ey Cedd, bu sene Rumların cellatlarına karşı savaşa var mısın?" Cedd ise şöyle cevap vermiştir: "Ey Allahın Resulü bana izin ver, beni fitneye düşürme. Vallahi kavmim, kadınlara benden daha düşkün birisinin olmadığını çok iyi bilir. Korkuyorum ki Rum kadınlarını görünce sabredemem. "Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ondan yüz çevirerek: "Haydi sana izin verdim." buyurmuştur. işte bu olay üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

50- Ey Muhammed, sana bir iyilik dokunursa onlar üzülürler. Şayet bir kötülük dokunursa "Daha önce biz, cihada çıkmayıp geride kalmakla tedbirli davrandık" derler ve sevinerek dönüp giderler.

Ey Muhammed senin bir başarı elde etmen, bir zafer kazanman, münafıkların hoşuna gitmez, buna üzülerler. Şayet savaşta mağlup olmanız veya başarı elde edememeniz gibi bir müsibet dokunacak olsa münafıklar bu durum karşısında "Biz daha önce savaşa katılmayıp Muhammed'den geri kalmakla tedbirimizi aldık." derler. Ve sizin uğradığınız zarardan dolayı sevinerek sizden uzak-

laşıp giderler. İştee Cedd b. Kays vb. münafıklar bunlardandır.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا هُوَ مَوْلٰينَا وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51- Onlara de ki: "Bize ancak Allahın yazdığı isabet eder. O, bizim dostumuzdur. Müminler sadece Allaha güvensinler."

Ey Muhammed, cihattan geri kalan o münafıklara de ki: Bize ancak Allahın levh-i Mahfuzda yazdıkları isabet eder. Onun dışında birşey dokunmaz. O, bizim dostumuzdur. Ve düşmanlarımıza karşı yardımcımızdır. Müminler sadece Allaha güvensinler ki Allah da onlara, düşmanlarına karşı yardım etsin.

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ
أَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا
إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

52- De ki: Siz, bizim için iki güzelliğin birinden başka neyi bekleyebilirsiniz? Biz ise, sizin için, Allahın kendi katından veya bizim elimizle sizi bir azaba uğratmasını bekliyoruz. Bekleyin, doğrusu biz de sizinle beraber bekleyenleriz."

Ey Muhammed, yine o münafıklara de ki: "Sizler,bizim için övülmeye lhayık olan iki güzel neticeden başka neyi bekleyebilirsiniz ki? Biz, ya düşmana galip gelir sevap kazanırız ve ganimet elde ederiz veya öldürülür, şehitlik mertebesine ulaşır cenneti kazanırız. Fakat biz, sizin için, Allahın ya kendi katından göndereceği bir ceza ile sizi helak etmesini yahut bizim vasıtamızla sizi öldürmesini bekliyoruz. Bakalım Alllah, bize de size de ne yapacaktır?

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ

قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾

53- Ey Muhammed de ki: "Malınızı ister gönülü, ister gönülsüz harcayın. Sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, fâsıklar güruhu oldunuz."

EyMuhammed de ki: "Ey münafıklar gürühu, malınızı isteyerek veya istemeyerek harcayın, Allah,sizin bu harcamalarınızı kabul etmeyecektir. Çünkü sizler, Allahın dininden şüphe eden ve ona itaattan ayrılan fasık bir kavimsiniz.

* Bu âyet-i kerime'nin de Cedd b. Kays hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Ced, "Rum kızlarını görünce baştan çıkarım." gerekçesiyle savaşa katılmayınca Resulullaha "İşte benim malım. Sana bununla yardım ederim." demiş ve bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ
وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا
يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

54- Onların harcadıklarının kabul edilmesine mani olan şey, sadece Allahı ve Peygamberini inkâr etmeleri, namaza ancak tembel tembel gelmeleri ve ancak istemeyerek harcamalarıdır.

O münafıkların, Allah yolunda harcadıkları şeyler kabul edilemez. Bunun sebebi, onların, Allahı ve Peygamberini inkâr etmeleri, faydasına inanmadıkları için namaza istemeyerek gitmeleri ve yine, inançlarının aksine niteceler meydana getireceği için istemeyerek harcamalarıdır.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

55- Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla dünya hayatında onlara azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını diler.

* Allahın, münafıklara, mal ve evlatlarıyla daha dünyadayken azap etmesi; onlara, zekât gibi mâli vazifeler yüklemesidir Çocuklarıyla azap etmesi ise onların savaşlarda ve benzeri hadiselerde babalarının gözleri önünde öldürülmeleridir.

Bu konuda başka âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Ey Muhammed, bir kısım kafirlere, kendilerini imtihan etmek için verdiğimiz dünya hayatının süsünde sakın gözün kalmasın. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir."(29) "Onlar kendilerine mal ve oğullar lütfederken iyiliklerine koştuğumuzu mu zannediyorlar? Hayır, onlar, işin farkında değiller."(30)

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾

56- Bu münafıklar, sizden olduklarına dair Allaha yemin ederler. Gerçekte ise onlar sizden değildirler. Fakat onlar, korkak bir güruhtur.

Ey Muhammed, bu münafıklar, sizin dininizden olduklarına dair Allaha yemin ederler. Halbuki onlar, aslında sizin dininizden değildirler Onlar, şüpheci ve nifakçı insanlardır. Onların, sizin dininizden olduklarını söylemeleri, onları öldüreceğinizden korkmalarındandır.

لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

57- Eğer birsığınak veya mağralar yahut girecekleri bir delik bulsalar hemen oraya süratle koşarlar.

Bu münafıklar sizden o derece korkarlar ki şayet sığınacakları bir kale veya dağlarda mağralar yahut yer altında bir geçit bulacak olsalar hemen oralara sığınırlardı.

---

(29) Tâhâ suresi, âyet; 31
(30) Müminûn suresi, âyet; 55-56

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا
مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

58- Onlardan bazıları sadaka hakkında sana dil uzatırlar. Kendilerine ondan verilirse razı olurlar. Ondan birşey verilmezse bir de bakarsın kızarlar.

* Bu âyet-i Kerime "Zul Huveysire" adındaki bir münafık hakkında nazil olmuştur. Resulullah (s.a.v.) Huneyn ganimetlerini taksimi ederken bu adam Resulullaha "Ey Muhammed âdil ol. Hiç de adaletli davranmadın." demiş Resulullah (s.a.v.)'de ona "Vay haline, ben adaletli davranmazsam kim adaletli davranır"(31) buyurmuştur. Bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

59- Eğer onlar, Allahın ve Peygamberi'nin, kendilerine verdiği şeye razı olsalar ve "Allah bize yeter, Allah bizi ilerde lütfuyla rızıklandırır Resulü de. Biz, Allahı istiyoruz." deselerdi bu onlar için daha hayırlı olur.

Ey Muhammed, eğer sadaka hakkında sana dil uzatan bu insanlar, Allahın ve Resulünün, kendilerine verdiği paya razı olup "Allah bize yeter. O bize, hazinelerinden lütfuyla verecek. Peygamberi de kendisine gelen sadakalardan verecektir. Biz, Allahın, lütfuyla rızkımızı artırmasını arzularız." deselerdi daha hayırlı olurdu.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ

(31) Buhari, K. Tefsir el-Menakıb bab: 25, K. El-Edeb bab: 95 / Müslim k. ez-Zekah bab: 142, 148 Hadis No% 1063

وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ

اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

60- Zekât, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, zekât toplayan memurlara, kalbleri İslam'a ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalanlara verilir. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Âyet-i kerime'de kenidlerine zekât verilecek sekiz sınıf insan zikredilmiştir. Bu sınıflar şunlardır.

1- FAKİRLER: Tercih edilen görüşe göre bunlar, muhtaç olan, bununla birlikte iffetinden dolayı insanlardan dilenmeyen kimselerdir.

2- MİSKİNLER: Bunlar, muhtaç olan ve dilendikleri için de mmeskenet ve zilletleri belli olan kimselerdir.

Müfessirler, fakirlerle miskinler arasındaki farkı, çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Abdullah b. Abbas, Cabir b. Zeyd, Zühri, Mücahid ve İbn-i Zeyde göre "Fakir"den maksat, muhtaç olan, bununla birlikte iffetinden dolayıe dilenmeyen kişidir. "Miskin" ise muhtaç olan ve dilenen kimsedir.

b- Katadeye göre ise "Fakir" vücudunda sakatlık bulunan muhtaç kimsedir. "Miskin" sağlam olan muhtaç kimsedir.

c- Dehhak, İbraim en-Nehai, Said b. Cübeyr ve Said b. Abdurrahman'a göre buradaki fakir'den maksat, muhacirlerin fakirleridir. Miskin'den maksat ise hicret etmeyen müslümanların fakirleridir.

d- İkrimeye göre ise burada zikredilen fakir'den maksat müslümanların muhtaçlarıdır. Miskin'den maksat ise ehl-i kitabın muhtaçlarıdır.

Taberi diyorki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, birinci görüştür. Fakir'den maksat, ihtiyacı olduğu halde dilenmeyen, Miskin'den maksat ise ihtiyaçlı olan ve dilenen kimsedir." Zira miskin'in lügat manası zillete düşen kimsedir. Fakirler dilendikleri takdirde bu hale düşkütlerinden onlara bu ad verilmiştir. Nitekim bir âyet-i kerime'de fakirlerin kimler oldukları şöyle beyan edilmiştir. "Sadaka kendilerini Allah yoluna vakfeden fakirler içindir. Bunlar, rızık aramak için yeryüzünde dolaşmazlar (dilenmezler) Durumlarını bilmeyen kimse

haya ve iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları, yüzlerinden tanırsın. Onlar, insanlardan ısrarla dilenmezler..."[32]

3- ZEKAT TOPLAYAN MEMURLAR: Bunlar, zekât verecek kişilerden zekâtı toplayan ve zekat almaya layık olan kimselere dağıtan görevlilerdir. Bunlara çalışmalarının karşılğı olarak zekattan ücret ödenir. Bu sebeple bunların fakir veya zengin olmaları farketmez. Ancak fakir olanlarına ayrıca fakirliklerinden dolayı zekat da verilebilir.

Müfessirler, bu sınıftan olan insanlara, toplanan zekâtın en çok ne kadarının verilebileceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Dehhak ve Mücahide göre bunlara toplanan zekatın ancak sekizde biri verilir. Çünkü bunlar, sekiz sınıftan birini oluşturmaktadırlar.

b- Abdullah b. Amr b. el-Ass ve İbn-i Zeyd'e göre ise bunlara toplanan zekâttan, yaptıkları işe göre ücret verilir. Bu ücret, herhangi bir miktarla kayıtlanmaz Alacakları ücret çalışmalarıyla orantılıdır.Zira Hz. Ömer bu şekilde tatbikatta bulunmuştur.

Taberi bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir. Çünkü âyeti kerime, kendilerine zekat verilenleri sekiz sınıfa ayırmışsa da bunlardan herbirine eşit paylarda zekât verilmesini emretmemiştir. Sadece bu sınıflara zekât verilip bunların dışındakilere verilemeyeceğini beyan etmiştir. Onlardan herhangi birini tercih etmeyi, zekatı dağıtana bırakmıştır. Zekat toplama işinde çalışan kimseler, emekharcadıklarından bu emeklerinin karşılığını almaları haklarıdır. Bunu belli bir miktarla dondurmak doğru değildir.

4- KALBLERİ İSLAMA ISINDIRILMAK İSTENENLER: Bunların fakir veya zengin olmaları şart değildir.

Bunlar da şu üç grupta mütalaa edilebilir.

a- Yeni müslüman olan ancak henüz İslamın kalblerinde iyice yerleşmediği kimseler. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bunlar, müslüman olduklarını beyan ederek Resulullah'a gelen kimselerdi. Resulullah bunlara, sadakalardan pay ayırırdı. Bunlara bir pay verdiğinde "Bu, iyi bir din." derlerdi vermediğinde ise idini ayıplar ve terkederlerdi Yahya b. Ebi Kesir, diyorki: "Ebu Süfyan b. Harb, Haris b. Hişam, Abdurrahman b. Yerbu Safvan b. Ümeye,Süheyl b. Amr, Huvaytıb b. Abdüluzza, Hakim b. Hizam, Süfyan b. Haris b. Abdulmuttalib, Uyeyne, B. Hısn, Akra b. Hâbis, Malik b. Avf, Abbas b. Mirdas ve A'lâ b. Harîs, kalbleri İslama ısındırılmak istenen kimselerdi.Resulullah bunlardan her birine yüz deve verdi. Ancak Abdurrahman b. Yerbu ve Huvaytı b. Abdüluzzaya ellişer deve verdi.

(32) Bakara suresi, 2/273

Safvan b.Ümeyye demiştir ki: "Resulullah bana mal verdiğinde o, insanlardan en sevmediğim bir kimseydi. Bana mal vermeye devam etti. Sonunda o bana, insanların sevimli olanı haline geldi."

c- Henüz müslüman olmayan fakat İslama girmelerini teşvik için kendilerine zekât verilen kimseler. Bedeviler bu türden kimselerdi.

Müfessirle, İslamın iyice kuvvetlenip yayılmasından sonra bu gibi insanlara zekâttan pay verilip verilemeyeceği hakkında iki görüş zikretmişlerdir.

a- Hasan-ı Basri, Âmir es-Şa'bî ve Ömer b. el-Hattaba göre, kalbleri İslama ısındırılmak istenenlere artık zekattan pay verilemez. Hibban b. Ebi Cebele diyor ki: "Daha önce zekâttan pay alan Uyeyne b. Hısn, Ömer b. el- Hattab'a geldi. Ömer de ona "Dileyen iman etsin, Dileyen inkâr etsin...[33] âyetini okudu ve demek istedi ki" Artık bugün kalbleri İslama ısındırılmak istenen kimse kalmadı."

b- Ebu Cafer'e göre ise, kalbleri islama ısındırılmak istenen kimseler her zamanın mevcuttur.Bunlara zekâttan pay verilebilir.

Taberi diyor ki: "Bize göre bu hususta söylenecek doğru söz şudur: "Allah teala, zekâtı, iki maksada binaen farz kılmıştır. Bunlardan biri, müslümanların ihtiyacını gidermektir. Diğeri ise İslama yardım etmek ve onu kuvvetlendirmektir. İslamı güçlendirmek için zekât verildiği takdirde zekât fakire de verilir, zengine de, Zira bu durumda kişinin ihtiyacı gözönünde bulundurularak zekât değil İslamı yardım hususu gözönünde bulundurularak verilir. Nitekim Allah yolunda cihad eden mücahidlere verilen zekatın maksadı budur. Bunlar, zengin dahi olsalar, kendilerine zekât verilir. Kalbleri İslam'a ısındırılanlara zekat verilmesinin maksadı islama yardım etmektir. Bu nedenle Resulullah Mekke'nin fethinden sonra, Huneyn savaşı ganimetlerinden bir çok insana, zengin dahi olsa pay vermiş ve onların, İslama faydalı olmalarını sağlamıştır. Bu faydanın gerçekleşmesi beklenen her zamanda aynı şeyi yapmak isabetlidir. Bu nedenle "Müslümanların sayıları artık çoğaldı. Bu itibarla, müslümanlar kendilerini savunabiliyorlar. Dolayısıyle, bir kısım insanların kalblerini İslama ısındırmaya ihtiyaç yoktur" diyenlerin delilleri yoktur. Zira Resulullah, müslümanların güçlü oldukları bir zamanda bu tatbikatı yapmıştır.

5- KÖLELER: Bunların hangi köleler oldukları hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Ebu Musa el-Eş'ari, Zühri, İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri'nin de katıldığı, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre, burada zikredilen "köleler"den maksat, belli bir miktar para ödenme karşılığında kölelikten kurtulacağına dair efendisiyle

---

(33) Kehf suresi, 17/29

sözleşme yapan ve kendisine "Mükâtep" denen köle'dir. Bu gibi kölelere, zekattan pay verilir ki, efendilerine ödeyip hürriyetlerine kavuşsunlar.(34)

b- Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise, burada zikredilen köle herhangi bir köledir. Zekât malı ile köleler satın alınıp hürriyetlerine kavuşturulabilirler.(35)

Taberi, birinci görüşün doğru olduğunu söylemiş ancak mükatep olan kölelere zekâttan pay verilerek azad edileceklerini söylemiştir. Zira, zekât veren kişi zekât verdiği kimseden herhangi bir menfaat bekleyemez. Köleye zekât verip hürriyetine kavuşturan kimse o köle'nin velisi olacağından ve velayetin sağladığı haklardan faydalanacağından zekât verdiği kimseden bir menfaat beklemiş olur ki bu da Allah teala'nın, karşılık beklemeden zekat verme hükmüne ters düşer.

6- BORÇLULAR: Bunlar, günah işlemek için borçlanmayan, israfa düşmeden borçlanan ve borcunu ödemekten âcîz kalan kimselerdir. Bunlara da zekâttan bir pay verilir ki, borçlarını ödeyip kurtulsunlar. Günahkârlar ve israf edenler ise ancak tevbe etmeleri hallerinde bu haktan faydalanırlar.

Mücahid demiştir ki: "Evi yanan veya sel felaketine uğrayan yahut da çocukları için borçlanan kimse burada ifade edilen" Borçlular" sınıfına girerler.

7- ALLAH YOLUNDA HARCAMALAR: Bundan maksat, Allah düşmanları olan kâfirlere karşı savaşta, Allahın dinine ve Şeriatına yardım etmek için verilen zekattır. Mücahidlerin savaş techizatının temin edilmesi gazilere yardım edilmesi bu kabildendir. Bu hususta Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

أن رسول الله ﷺ قال: « لاَ تحل الصدقة لغنيٍّ الا لخمسة: لغازٍ في سبيل الله، أو لعامل عليها، أو لغارم، أو لرجل اشتراها بماله، أو لرجل كان له جار مسكين فتصدق على المسكين فأهداها المسكين للغني ».

"Şu beş kişi dışında, zengin olan kişiye sadaka helal olmaz.Bunlar Allah yolunda savaşan kimse, zekât toplayan memur, borçlu olan kimse, sadaka malını kendi parasıyla satın alan ve sadaka alan fakir komşusunun kendisine aldığı sadakadan hediye ettiği kimselerdir.(36) Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi,

(34) İmam Şafii bu görüştedir.
(35) İmam, Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler.
(36) Ebu Davud, K. ez-Zekat bâb: 24 HN-: 1635/İbn-i Mace K. ez-Zekat bab:27 HN: 1841

Allah yolunda cihad eden gazilere, zengin dahi olsalar, zekattan pay verilebilir.

8- YOLDA KALAN: Memleketinden ayrılıp başka yere giden ve herhangi bir sebeple yolda iken fakir düşen kimsedir. Bu gibi kimselere memleketlerine sağ selim ulaştıracak kadar, zekattan pay verilebilir.

Müfessirler, âyette zikredilen bu sekiz sınıfa zekâtın nasıl taksim edileceği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre zekat veren kişi zekâtını, bunlardan herhangibirine vereceği gibi onu kısımlara ayırarak bu sayılanlardan herbirine de verebilir. Sınıfların paylarını eşit tutması şart değildir. Zira Allah teala, bu âyet-i kerime'de, kimlere zekât verileceğini belirtmiştir. Bunlar arasında bölüştürülmesinin gerekli olduğunu beyan etmek istememiştir. Nitekim, Huzeyfetül Yeman, Ömer b. el-Hattab Atâ, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehai, Ebul Âliye ve Meymun b. Mihran bu görüştedirler.

b- Ancak son dönemin alimlerinden bazıları zekât veren kişinin zekâtının, verilecek kimselere taksim etmek istemesi halinde zekatını altı sınıfa taksim etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü kalbleri İslam'a ısındırılmak istenenler, bunlara göre artık ortadan kalmış, zekât toplama memurları da bu durumda söz konusu değildir. Bu sebeple sayılan sekiz sınıfın altısı kalmıştır.Bunun için mükellef olan kişi, zekâtını altı sınıfa dağıtır. Buna mukabil, toplanan zekâtı Halife dağıtacak olursa yedi sınıfa verir. Çünkü bu durumda zekât toplayan memurlar da mèvcuttur.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ
يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾

61- Onlardan bazıları, Peygambere eziyet ederler. Ona: "Her şeye kulak kesilen." derler. De ki: "O, sizin için hayırlı bir kulak kesilendir. Allaha iman eder, müminleri tasdik eder ve sizden iman edenlere bir rahmettir. Allahın Peygamberine eziyet edenlere can yakıcı bir azap vardır.

Bu münafıklardan bazıları, Allahın Resulüne eziyet eder, onu ayıplar ve ona "Her şeye kulak kesilen biridir. Herkesin sözünü dinler, ona inanır ve kabul eder. Saf bir kimsedir." derler. De ki: "O, hayırlı bir kulak kesilendir. Kötü bir

kulak kesilen değildir. O, münafıkların ve kâfirlerinkini değil, Allahın kelamını tasdik eder. Müminlere inanır. O, içinizden iman edenlere bir rahmet kaynağıdır. Çünkü iman edenleri sapıklıktan kurtarmış olur.

Allahın Resulüne eziyet edenler, ona asılsız ve yersiz söyleyenler için can yakıcı bir azap vardır. Bu âyeti kerimenin, Nebtel b. Haris hakkında nazil olduğu söylenmiştir. O, Resulullaha: "Bu kulak kesilen biri kendisine kim ne anlatırsa tasdik ediyor." demiş, bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ
إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

62- Münafıklar sizi razı etmek için Allaha yemin ederler. Eğer iman etmiş iseler, Allah ve Peygamberini razı etmeleri daha layıktır.

O münafıklar yalan yere yemin ederek sizi razı etmeye çalışırlar. Eğer gerçekten iman eden kimseler ise; bilsinler ki razı edilmeye Allah ve Peygamberi daha lâyıktır. Yaptıklarından vaz geçip tevbe ederek Allahı ve Peygamberini razı etmeye çalışsınlar.

* Katade diyorki: Münafıklardan birisi şöyle demiş "Vallahi bu kınananlar bizim seçkinlerimiz ve eşrafımızdır. Şayet Muhammedin söyledikleri doğru olsa bu adamlar eşeklerden daha âdî olmuş olurlar." Müslümanlardan biri bu sözü duymuş ve ona şu cevabı vermiş: "Allaha yemin olsun ki Muhammedin söylediği gerçektir ve sen de eşekten daha âdisin." Bu sözü söyleyen zat durumu Resulullaha bildirmiş Resulullah da o münafık'ı çağırmış ve ona "Seni bu sözü söylemeye sevk edennedir?" diye sormuş münafık ta ta böyle birşey söylemediğine dair yemin etmeye ve öyle söyleyenlere lanet okumaya başlamış. Müslüman olan zat'da da demiş ki: "Ey Allahım sen doğru söyleyeni tasdik et yalan söyleyeni de açığa çıkar." İşte bu olay üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا
ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

63- Onlar, Allah ve Peygamberine karşı gelen için, ebedi kalacağı cehennem ateşi olduğunu bilmezler mi? İşte büyük rüsvaylık budur.

O münafıklar bilmezler mi ki? Kim Allaha ve Peygamberine karşı savaşır onların emirlerine karşı gelirse şüphesiz ki ona âhirette cehennem azabı vardır. Orada ebedi kalacaklardır. İşte zillet ve büyük rezillik budur.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ
اسْتَهْزِؤُا إِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

64- Münafıklar, aleyhlerine bir sure inip kalblerinde gizlediklerini haber vereceğinden korkuyorlar. Onlara de ki: "Siz alay edin. Korktuğunuz şeyleri Allah mutlaka meydana çıkaracaktır.

* Mücahid diyor ki: "Münafıklar kendi aralarında Müslümanlar aleyhine konuşur sonra da "Umulur ki Allah, bu söylediğimiz gizli sözleri açığa çıkarmaz." derlerdi.Âyet-i kerime bu hususa işaret buyurmaktadır.

Allah teala, münafıkların konuştuklarını açığa çıkararak onları rezil edeceğini, diğer bir âyette şöyle açıklıyor. "Yoksa kalblerinde hastalık olanlar, Allahın, kalblerindekini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?"(37)

Katade diyor ki: "Bu surenin diğer bir adı da "Rüsvay eden" anlamına gelen "Fâdıha"dır. Çünkü bu surede, münafıkların rüsvay edildiği bildirilmektedir.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللّٰهِ وَآيَاتِهِ
وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾

65- Onlara niçin alay ettiklerini sorsan, "Yemin olsun biz lafa dalmış eğleniyorduk." derler. Onlara de ki: "Allah ile, âyetleri ve Peygamberiyle mi alay ediyorsunuz?"

* Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Tebük seferine çıkmak üzere devesine binmiş yürüyordu. Münafıklar da ilerde yürüyor ve kendi aralarında şöyle

(37) Muhammed suresi, 47/39

konuşuyorlardı. "Bu adam, Rumların köşklerini ve kalalerini fethedeceğini mi zannediyor? Mümkün mü? "Allah teala bu konuşmaları Peygamberine bildirdi o da "Şu adamları bana getirin." dedi. O adamlar yanına gelince onlara: "Siz, şöyle şöyle konuştunuz." dedi. Onlar da "Biz, aramızda lafa dalmış şakalaşıyorduk." diye yemin ettiler. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Abdullah b.Ömer diyor ki: "Tebük savaşında bir adam bulunduğu bir mecliste şöyle demiştir: "Bizim şu kurralar (hocalar) kadar boğazına daha düşkün, dili daha fazla yalan söyleyen, düşmanın karşısına çıkmaktan daha fazla korkan kimse görmedik." Bunun üzerine o mecliste bulunan bir kişi "Yalan söylüyorsun. Sen münafıksın. Ben bunu mutlaka Resulullaha haber vereceğim." demiştir. Bu haber Resulullaha ulaşmış ve hakkınd âyet nâzil olmuştur. Abdullah diyor ki: "Ben bu adamın, Resulullahın devesinin terkisine sarıldığını, ayaklarının taşlara çarptığını gördüm. O şöyle diyordu: "Ey Allahın Resulü, biz lafa dalmıştık, eğleniyorduk." Resulullah da diyordu ki "Siz Allah ile ve Peygameriyle mi alay ediyordunuz? Artık özür beyan etmeyin. Çünkü iman ettikten sonra kâfir oldunuz."

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ

نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

66- Özür beyan etmeyin. Çünkü iman ettikten sonra inkâr ettiniz. İçinizden bir zümreyi affetsek de, suç işlemiş olduklarından dolayı diğer bir zümreye azap edeceğiz.

Ey münafıklar, samimi olmayan laflarla özür dilemeyin. İman ettiğinizi söyledikten sonra Peygambere dil uzatarak açıkça inkâra saptınız. İçinizden birgurup tevbe ettiği için onları affetsek te tevbe etmeyen diğerlerini, günahlarından dolayı cezalandıracağız.

* Âyeti-i kerime'de, Resulullaha dille uzatılan o mecliste bulunanlardan birkısmının affedilebilineceği diğerlerinin ise azaba uğratılacağı beyan edilmiştir.

Müfessirler, affedilecek taifeden kimin kastedildiği hususunda iki şekilde izahta bulunmuşlardır.

Ma'merden rivayet edildiğine göre burada affedileceği belirtilen taifeden maksat, Resulullaha dil uzatan münafıklara, konuştukları sırada karşı çıkan ve onların görüşlerini reddeden kişi veya kişilerdir. Diğer bir kısım âlimlere göre

ise bu taife, Reusullah ile alay ettikten sonra yaptıklarına pişman olan ve tevbe eden taifedir.

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ
وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

67- Münafık erkeklerle münafık kadınlar, birbirinin aynıdırlar. Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar. Ellerini sıkı tutar mallarını hayır yollarında harcamazlar. Onlar Allahı unuttular Allah da onları unuttu. Şüphesiz ki münafıklar, kâfirlerin ta kendileridir.

Münafık erkek ve münafık kadınlar, iman ettiklerini söyledikleri halde inkârcılıklarını gizlemeleri bakımından aynen birbirlerine benzerler. Onlar, Allahı ve peygamberini inkâr etme gibi kötülükleri emreder. Allaha ve Peygamberine iman etme gibi iyilikleri ise yasaklarlar. Allah yolunda mallarını harcamak- bakımından elleri pek sıkıdır. Onlar, Allaha itaati terkederek onu unutmuşlardır. Şüphesiz ki münafıklar, Allaha itaatten ayrılan fâsıklardır.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

68- Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara ve kâfirlere, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vaad etmiştir. Bu onlara yeter. Allah, onlara lanet etmiştir. Onlar için devamlı azap vardır.

Onlar, dünyada da azaplara ve felaketlere uğrayacaklar âhirette de .İşte inkârcılığın ve iki yüzlülüğün cezası budur. Bunlar, âhiret hayatlarında içinden hiç çıkamayacakları ebedi azaplara duçar olacaklardır.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا
بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَ

خُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

69- Ey münafıklar, siz de sizden öncekiler gibisiniz. Onlar sizden daha güçlü, malları ve evlatarı çok idi. Dünyadan nasiplerini almışlardı. Siz de sizden öncekilerin, nasiplerini alıp faydalandıkları gibi alıp faydalandınız. Onların bâtıla daldıkları gibi siz de daldınız. İşte onlar, dünya ve âhirette amelleri boşa gidenlerdir. Hüsranda olanlar da bunlardır.

* Âyet-i kerime, münafıkların, kendilerinden önce gelip geçen azgın kimselerin yolunu takibettiklerini, yaptıklarından vaz geçmedikleri takdirde aynen onların uğradıkları cezaya uğrayacaklarını beyan etmektedir. Bu hususta bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

"Canım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki sizler, sizden önce geçen ümmetlerin yolunu karış karış, arşın arşın, kulaç kulaç izleyeceksiniz. Öyleki onlar, bir Keler'in deliğine girmiş iseler siz de oraya girersiniz." Orada bulunanlar bunun üzerine dediler ki: "Ey Allahın Resulü bunlar ehl-i kitap mı?" Resulullah da "Başka kim olabilir?"[38] diye cevap verdi.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ
وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

70- Onlara, kendilerinden önce geçen, Nuh, Âd, Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen ve alt üst olan ülke halkının kıssaları gelmedi mi? Bu kavimlere Peygamberleri apaçık delillerle geldiler. Allah, onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

---

(39) Buhar K. el-İ'tisam bab: 14 K. el-Enbiya bab: 50 / Müslim K. el-İlm bab: 6 HN: 2669

Bu münafıklara, kendilerinden önce geçen şu kavimlerin, neye uğratıldıkları haberi gelmedi mi? Nuh kavmini tufan ile boğmadık mı? Âd kavmini, uğultu ile gelen ve her şeyi kasıp kavuran şiddetli rüzgarla helak etmedik mi? Semud kavmini korkunç bir sarsıntı ile yok etmedik mi? İbrahim kavminden, verdiğimiz nimetleri alıp, Kralları Nemrud'u helak etmedik mi? Medyen halkı da, Şuayb"ı yalanlayınca, onları, gölgeleyen bulut gününün azabı ile yakalayıvermedik mi? Lut kavmine azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin altını üstüne çevirmedik mi? Üzerlerine işaretlenmiş kızgın taşlar yağdırmadık mı?

Allah, bunların hiç birisini haksız yere helak etmemiştir. Onlar, Allaha isyan ederek ve Peygamberlerini yalanlayarak bu cezaya layık olmuş ve böylece kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

Ey münafıklar, aynı şeylerin sizin de başınıza gelmeyeceğinden eminmisiniz?

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُط۪يعُونَ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ اُو۬لٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ (٧١)

71- Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin (Allah için) dostudurlar. İyiliğin emreder kötülüğü yasaklarlar. Namazlarını kılarlar, zekâtlarını verirler. Allaha ve Peygamberine itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Bu âyet-i kerime, müminlerin sıfatlarını belirtmektedir. Peygamber efendimiz de, müminlerin, birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini beyan ederek şöyle buyurmaktadır.

عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ اِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا وَشَبَّكَ
ﷺ اَصَابِعَهُ.

"Bir mümin diğer bir mümine karşı, birbirine kenetlenmiş bir duvar gibidir" Peygamber efendimiz bunu söylerken ellerinin parmaklarını birbirine kenetlemiştir.(39)

Diğer bir hadis-i şerifinde ise şöyle buyurmuştur.

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ
الْجَسَدِ اِذَا اشْتَكَى عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى.

"Müminler, birbirlerini kollamada birbirlerini sevmede ve birlirlerine karşı merhametli olmada tek bir vücut gibdirler. Vücudun organlarından biri hasta olduğunda diğer organlar da uykusuzlukta ve acıda ona ortak olurlar."(40) Ayette zikredilen iyiliği emretmek"ten maksat insanları İslama davet etmektir. Kötülüğü men etmekten maksat ise, insanları, putlara ve şeytanlara tapmaktan men etmektir.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ
اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

72- Allah, mümin erkekere ve mümin kadınlara, altından ırmaklar akan, içinde devamlı kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinden güzel meskenler vaadetmiştir. Allah rızası ise her şeyden daha üstündür. En büyük kurtuluş ise budur.

* Âyet-i kerime'den açıkça anlaşıldığı gibi Allah teala mümin erkeklerle mümin kadınlara, içinde ebedi olarak kalacakları cennetler vaadetmiştir. Allahın rızasını kazanmak ise, erişilebilecek nimetlerin en büyüğüdür. İşte bu büyük nimetler karşısında geçici dünya metaının ne kıymeti olabilir? İnsan, aklını kulanıp nimetlerin en yücesine ve ebedi olanına talib olmalıdır.

(39) Buhari K. es-Salah bab: 88, K. el-Edeb, bab: 36, K. el-Mezalim, bab: 5 / Müslim K. el-Birr, bab: 65 Hadis No: 2585 / Tirmizi, K. el-Birr, bab: 18, Hadis No: 1928 / K. ez. Zekâh, bab: 7.

(40) Buhari, K. el-Edeb, bab: 27 / Müslim, K. el-Birr bab: 66, Hadis No: 2586

Peygamber efendimiz (s.a.v.),müminlerin âhirette erişecekleri nimetlerden olan cennetleri bir hadis-i şerifinde şöyle vasıflandırdıyor:

عَنْ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا.

"İki cennet vardır ki kapları ve içindeki her şeyi ile birlikte gümüştendir. Ve yine iki cennet vardır ki kapları ve içindeki her şeyi ile birlikte altındandır."(41)

Âyet-i kerimede mümin erkek ve kadınlara vaadedilen cennetlerin güzel meskenler oldukları zikredilmektedir.

İmran b.Husayn ve Ebu Hureyre, Resulullahın, cennetlerin bu güzelliklerini zikrederek şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Bu cennet, inciden bir köşktür. Köşkte kırmızı yakuttan, yetmiş site bulunmaktadır. Her sitede yeşil zeberced'den yetmiş ev bulunmaktadır. Her evde yetmiş yatak, her yatağın üzerinde farklı renklerden yetmiş döşek, her döşeğin üzerinde de hurilerden bir hanım bulunmaktadır. Her evde yetmiş sofra her sofranın üzerinde yetmiş türlü yemek bulunmaktadır. Ve her evde yetmiş hizmetçi mevcuttur. O zaman mümine bütün bunlara güç yetirecek kadar kuvvet verilecektir.

Âyette zikredilen "Adn" cennetlerinin nasıl cennetler oldukları hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Bir kısım âlimlere göre bunlar, içlerine girildikten sonra bir daha oradan çıkarılmayan cennetlerdir. Diğer bir kısım alimlere göre bunlar, Allah teala'nın sadece peygamberlere, sıddıklara ve şehitlere tahsis ettiği özel cennetlerdir.

Bu hususta Ebud derda diyorki: "Adn cenneti hiçbir gözün göremediği bir meskendir. Burada sadece Peygamberler, sıddıklar ve şehitler kalacaktır.

Ka'bul Ahbar ise bu cennetlerin, bağlık ve bahçeliklerle dolu cennetler olduklarını söylemiş ve Süryanice'de "Adn" kelimesinin manasının "Bağlar ve bahçeler" demek olduğunu zikretmiştir.

Abdullah b. Mes'ud da Adn cennetinin, cennetlerin ortası olduğunu söylemiştir. Hasan-ı Basri bu cennetin özel bir köşk olduğunu, bu köşkün, altından yapıldığını, buna ancak peygamberlerin, sıdıkların şehitlerin ve adaletli hakimlerin gireceğini söylemiştir

---

(41) Buhari, K. et-Tevhid, bab: 24 / Müslim K. el-İmam, bab: 296 Hadis No: 180

Dehhak bunun cennetin şehri olduğunu söylemiş, Atâ da bunun bir nehir olduğunu zikretmiştir.

Âyet-i kerimede, Allahın rızasının, cennetler'den daha büyük bir değer taşıdığı zikredilmiştir. Bu hususta, Ebu Said el-Hudri, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ اَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولَ اللهِ ﷺ انَّ اللهَ يَقُولُ لأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا اَهْلَ الْجَنَّةِ يَقُولُونَ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ فَيَقُولُ هَلْ رَضِيتُمْ فَيَقُولُونَ وَمَا لَنَا لاَ نَرْضَى وَقَدْ اَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ اَحَداً مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُولُ اَنَا اُعْطِيكُمْ اَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالُوا يَارَبِّ وَاَىُّ شَيْءٍ اَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ فَيَقُولُ اُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِى فَلاَ اَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ اَبَداً.

"Allah, cennetliklere buyuracaktır ki: "Ey cennetlikler" Onlar da diyeceklerdir ki: "Buyur ya rab, emrine âmâdeyiz ve onunla mutlu oluruz." O da diyecekktir ki: "Siz memun oldunuz mu?" Onlar da diyecekler dir ki: "Nasıl memnun olmayız? yaratıklarından hiçbir kimseye vermediklerini bize verdin. O da diyecektir ki: "Ben size bunardan daha üstününü vereceğim" Onlar da diyeceklerdirki: "Ey rabbimiz, bunlardan daha üstün olan nedir?" O da diyecektir ki0 "Ben size rızamı lutfedeceğim. Ondan sonra size bir daha gazap etmeyeceğim."(42)

يَاۤ اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

73- Ey Peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla cihad et. Onlara karşı sert davran .Onların varıp kalacakları yer cehennemdir. Orası, varılacak ne kötür bir yerdir.

(42) Buhari, K. er-Rikak bab: 51 / Müslim, K. el-Cennet bab: 9 Hadis No: 2829

Ey Peygamber, sen kâfirlere karşı kılıç ve silahla savaş. Münafıklara karşı da dilinle ve delillerle savaş. Onları sindirmek için onlara sert davran. Bu, onların, dünyada iken çekecekleri cezadır. Âhirette ise varıp kalacakları yer, cehennemdir. Orası ne kötür bir yerdir!..

* Müfessirler, bu âyette zikredilen, Resulullahın, münfaklara karşı savaşmasının ne şekilde olacağı hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdulah b. Mes'ud'a göre Allah teala bu âyet-i kerime'de Resulullah'a: "Münafıklara karşı hem sözle hem de silahla savaşmasını emretmiştir.(43)

b- Abdulah b. Abbas ve Dehhaka göre ise, Allah teala bu âyeti kerime'de Resulullaha, münafıklara karşı sadece diliyle savaşmasını ve onlara yumuşak davranmamasını kâfirlere karşı ise silahla sevaşmasını emretmiştir.

c- Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre ise, Allah teala, bu âyet-i kerime'de, Resulullaha, münafıklara islamın emrettiği cezaları uygulamasını emretmiş, kâfirlere karşı ise silahla savaşmasını bildirmiştir.

Taberi, âyet-i kerimede, kâfirlere karşı savaşma ile münafıklara karşı savaşmanın farklı olacağı zikredilmediğinden, her iki sınıfa karşı da genel birşekilde cihad edilmesi beyan edildiğinden, Abdullah b. Mes'uddan nakledilen birinci görüşü tercih etmenin daha doğru olduğunu, Allah teala'nın Resulullah'a münafıklara karşı da hem diliyle hem de eliyle savaşmasını emrettiğini söylemiştir.

Resulullahın, müslümanların içinde bulunan münafıklara karşı savaşmaması ise, onların, kâfirliklerini söylemelerinden sonra, onu inkâr etmeleri ve ondan dönüp müslüman olduklarını söylemiş olmalarındandır. Bu âyette ise münafıklardan, kâfir olduklarını açığa vurup ta onda devam edenlerle savaşılması emredilmiştir. Resulullah, münafıkların iç yüzlerini, Allahın bildirmesiyle öğrenmiş olmasına rağmen onların, teslimiyetçi dış görünüşlerine bakmış ve onlarla savaşmamıştır.

---

(43) Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Resulullaha dört kılıç verilmiştir. Bunlardan biri, müşriklerle savaşmak içindir. "Mukaddes olan haram aylar çıkınca müşrileri nerede bulursanız öldürün."(9/5) âyeti Celilesi bunu beyan etmektedir. Bu kılıçlardan ikincisi ehl-i Kitapla savaşmak içindir. "Kitap ehlinden Allah ve âhiret gününe iman etmeyen, Allahın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve hak din olan İslamı din edinmeyenlerle, boyun eğip cizye verinceye kadar savaşın."(9/29) âyet-i Kerimesi bunu bildirmektedir. Bu kılıçlardan üçüncüsü ise münafıklarla ve bütün kâfirlerle savaşmak içindir. İşte bu âyet-i kerime de bunu açıklamaktadır. Dördüncüsü de, İslam devletine karşı gelen âsilerle savaşmak içindir. "Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle savaşırlarsa, aralarını bulup barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine saldırmaya devam ederse, saldıran taraf Allahın hükmüne dönünceye kadar onlarla savaşın. Eğer Allahın hükmüne dönerse, aralarını adaletle bulup barıştırın. Her zaman âdil davranın. Şüphesiz ki Allah, âdil davrananları sever."549/9) âyeti kerimesi de bunu açıklamaktadır.

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ
وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا اِلَّا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ
فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيمًا فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

74- Onlar, söylemediklerine dair Allaha yemin ettiler. Halbuki onlar, kâfirliğe götüren sözü söylediler. Müslüman olduktan sonra tekrar kâfir oldular. Erişemeyecekleri işe giriştiler. Onların kızmaları, sırf, Allah ve Resulünün, Allahın lütfuyla kendilerini zenginleştirmesindendir. Eğer tevbe ederlerse bu onlar için daha hayırlıdır. Şayet yüz çevirrirlerse Allah onları dünyada ve âhirette can yakıcı bir azapla cezalandırır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.

Münafıklar yalan yere yemin ederek, kendilerini inkârcılığa götürecek bir şey söylemediklerini iddia ederler. Halbuki onlar, Tebük seferinden dönerken, kendilerini inkârcılığa götürecek şuna benzer sözleri söylemişlerdir. "Eğer Medineye dönersek yemin olsunki en şerefli olan en zelil olanı oradan çıkaraacaktır...[44] Onlar böylece, müslüman olduklarını ilan ettikten sonra tekrar kâfir olduklarını açığa vurdular. Peygamberi öldürme teşebbüsü gibi, erişemeyecekleri bir işe giriştiler. Onların, Peygambere karşı çıkmaları, sadace, Allahın ve Peygamberin, kendilerini birleştirip kaynaştırarak zengin etmesindendir. Evet onlar, Allahın lütfuyla ganimetlerden pay alarak zenginleşmişler, buna rağmen bu nimeti inkâr ederek İslama ve müslümanlara kızmak suretiyle kindar bir tutum içine girmişlerdir. Fakat bununla birlikte eğer tevbe edip nifaklarından vaz geçerlerse bu onlar için daha hayırlıdır. Şayet yüz çevirir nkârlarında devam ederlerse, Allah onları, dünyada esir düşürme ve öldürtme gibi azaplarla, âhirette de cehennem ateşinde yakmakla cezalandıracaktır. Onların, yeryüzünde, kendilerini Allahın azabından kurtaracak ne bir dostları ne de bir yardımcıları bulunur.

(44) Münafikûn suresi, 63/8

* Bu âyet-i kerimenin kimin hakkında indiği hususunda iki görüş zikredilmiştir.

a- Urve b. Zübeyr, İbn-i İshak, Mücahid ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu âyet-i kerime, "Cülas b. Süveyd b. es-Samit" isimli bir kişi hakkında nazil olmuştur. Bu kişi önce münafık olmuş daha sonra ise tevbe edip bu halinden vaz geçmiştir. Urve diyor ki: "Bu âyet Cülas b. Süveyd hakkında nazil olmuştur. Bu kişi" Eğer Muhammed'in getirdiği doğru ise bizler, eşeklerden dahi kötüyüz." demiş, bunun üzerine onun üvey oğlu Mus'ab ona şu cevabı vermiştir. "Ey Allahın düşmanı, Allaha yemin olsun ki, senin bu söylediğini Resulullaha haber vereceğim. Çünkü ben bunu yapmazsam başıma bir bela geleceğinden veya senin suçundan dolayı hesaba çekileceğimden korkarım." Mesele Resulullaha intikal edince, Cülası çağırmış ve ona: "Ey Cülas, sen şöyle şöyle söyledin mi?" demiş, Cülas da, söylemediğine dair yemin etmiştir. Bunun üzerine Allah teala "söylemediklerine dair Allah yemin ettiler," ayetini indirmiştir.

b- Katadeye göre ise bu âyet, Abdullah b. Übey b. Selul hakkında nâzil olmuştur. Katade diyor ki: "Cüheyne ve Gifar kabililerine mensup olan iki kişi birbirleriyle kavga etmişler. Cüheyne kabilesi, Ensar ile savunma antlaşması yapan bir kabile idi. Gifar kabilesine mensup olan kişi Cüheyneliye galip gelmişti. Bunu gören münafıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selul, sabredemeyerek şöyle demiş "Ey ensar, kardeşinize yardım edin. Vallahi bizimle Muhammed," Besle köpeğini yesin seni (Besle kargayı oysun gözünü), diyenin anlattığı kimse gibiyiz." İbn-i Selul devamla şöyle demiştir: "Eğer Medineye dönersek yemin olsun ki en şerefli olan, en zelil olanı oradan çıkaracaktır."

İbn-i Selulün bu sözü, Müslümanlardan bir kişi tarafından Resulullaha bildirilmiş Resulullah da onu çağırıp sormuştur. O da böyle bir şey söylemediğine dair yeminler etmiş ve bunun üzerine işte bû âyet nazil olmuştur.

Taberi, ayetin, bu münafıklardan her ikisi hakkında da nazil olabileceğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Onlar, erişemeyecekleri işe giriştiler." buyurulmaktadır.

Müfessirler, burada zikredilen "Onlar"dan kimlerin kastedildiği ve erişemeyecekleri beyan edilen şeyden neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Mücahide göre "Onlar"dan maksat münafıklar "Erişemeyecekleri işler"den maksat da onların eleştirilerine karşı çıkan mümini öldürmek istemeleridir.

Yine Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Onlar"dan maksat, Cülas b. Süveyd'dir. "İstediği fakat erişemeyeceği şey"den maksat ise Resulullahı öldürmeyi kastetmektedir.

Diğer bir kısım alimlere göre ise "Onlar'den maksat, Abdullah b. Üby b. Selûl'dür "Kastettiği ve erişemeyeceği şey"den maksat ise: "Yemin olsun ki eğer Medine'ye döncek olursak aziz olanlar (Medine'nin yerlileri) zelil olanları (Muhacirleri) oradan çıkaracaklardır." sözüdür.

Âyet-i kerimede "Onların kızmaları, sırf Allahın ve Resulünün Allahın lütfuyla kendilerini zenginleştirmesindendir." buyurulmaktadır.

Bu münafık'ın zenginleştirilmesi, öldürülen kölesinin fidyesinin ödenmesiyle olmuştur. Resulullah, kölesi öldürülen Cülas'a veya Abdullah b. Übey'e on iki bin dirhem diyet ödemiş, böylece o münafık, zengin olmuş,buna rağmen, Resulullaha ve müminlere dil uzatmaktan geri durmamıştır.

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

75- Münafıklardan bir kısmı da "Yemin olsun ki eğer Allah,lütfuyla bize mal verirse biz mutlaka onu hayır yolunda harcarız ve.mutlaka salih kullardan oluruz." diye Allaha söz verdiler.

* Bu âyet-i kerime'nin Salebe isimli bir kişi hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. (Bu kişinin, sahabeden olan Salebe b. Hâtıb mı yoksa başka bir Salebe mi olduğu ihtilaflıdır. Bu olay birçok tefsir kitabında bu âyetin nüzul sebebi olarak gösterildiği için burada da zikredilmiştir. Olay özetle şöyledir:)

Adıgeçen kişi Resulullaha gelerek "Ya Resulullah, Allaha dua et de beni zengin yapsın." demiş. Resullah da ona "Şükrünü eda edeceğin az mal,şükrünü eda edemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır." buyurmuştur. Salebe tekrar "Ya Resulullah, seni hak Peygamber olarakgönderen Allaha yemin ederim ki bana mal verirse her hak sahibine hakkını vereceğim." demiş bunun üzerine Resulullah da "Ey Allahım sen Salebeye mal ver" diye dua etmiştir.

Salebe bir koyun almış, bu koyun zamanla o kadar çoğalmışki Medine ona dar gelmiş, bu sebeple bir vadiye inmiş, oraya da sığımaz olmuş, kendisi de öğlen ile ikindi vakti dışında cemaata gelemez olmuş. Zamanla da sadece Cumalara gelir olmuş, daha sonra Cumaya da gelmez olmuş, artık çevreden geçen

yolculardan Cuma günleri görüşüp haber almaya başlamış. Daha sonra Resulullah (s.a.v.) "Salebe ne yapıyor?" diye sormuş sahabiler: "Ey Allahın Resulü sürü edindi, Medine ona dar geldi." demişler ve durumunu anlatmışlar bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) "Vay Salebenin haline vay Salebenin haline, vay Salebenin haline." buyurmuştur. Daha sonra "Sen onların mallarından zekât el."[45] âyeti nazil olmuş bunun üzerine Resullah zekâtları toplamak üzere iki kişiyi vazifelendirmiş ve bunların, zekâtı nasıl toplayacaklarına dair ellerine bir yazı vermiş ve bu iki kişiye "Salebeye ve Benî Süleym'den falancı kişiye söyleyin zekâtlarını versinler." buyurmuştur. Bunlar, Salebeye gelip, Resulullahın verdiği yazıyı okuyup zekât isteyince Salebe "Bu ancak bir haraçtır. Bu, haraç benzeri bir şeydir. Bilmiyorum bu nedir?" Gidin işinizi bitirin sonra bana gelin." cevabını vermiştir. Bu şahıslar ikinci defa gitmişlerse de Salebe yine zekâtı vermekten kaçınmıştır. Memurlar Resulullaha gelip durumu haber vermişler ve bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

Sonra Salebe gelip zekâtını vermek için Resulullaha yalvarıp yakarmış fakat Resuulullah, zekâtını kabul etmemiştir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de hilafetleri zamanında Salebenin vermek istediği zekâtı kabul etmemişler ve "Resulullahın almadığı bir şeyi biz kabul edemeyiz." demişlerdir. Salebenin zekâtının hiçbir Halife tarafından kabul edilmediği ve bu şahsın, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında öldüğü rivayet edilmektedir.

Katadeye göre ise bu âyet-i kerime, Hz. Musadan, Tevratın uzun bir kitap olması sebebiyle, Allah tealadan onu kısaltmasını dilemesini isteyen daha sonra da özetlenmiş olan Tevratla amel etmeyen İsrailoğullarına işaret etmektedir.

Hasan-ı Basri ve, Mücahide göre ise bu âyet-i kerime iki kimse hakkında nazil olmuştur. Bunlar da Sa'lebe b. Hâtıb ve Muattıb b. Kuşeyr'dir.

فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾

76- Allah onlara lütfundan nimetler verince de cimrileştiler. Allahın emirlerinden yüz çevirdiler. Zaten onlar yüz çeviricidirler.

Allah onlara lütfundan nimetler verip hiç ummadıkları taraflardan onları zengin edince cimrileştiler ve o servetin zekât ve sadakasını vermediler. Bunlar, Allaha itaat ve ibadetten de yüzçevirdiler. Bu münafıklar, diğer insanların gördükleri yerde ibadet yapıyor, görünüşte ibadet halinde bulunuyorlar fakat insan-

(45) Tevbe suresi, 9/103

lardan kimsenin görmediği yerde ise ibadet yapmıyorlardı. İşte bu münafıkar böyle rezil bir topluluktur.

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ

وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

77- Allaha vaadettiklerini tutmamaları ve yalan söylemeleri sebebiyle Allah, kendi huzuruna çıkıncaya kadar onların kalblerine nifakı yerleştirdi.

Sonunda Allah, onların kalblerine, ölüpte Allahın huzuruna çıkma zamanına kadar münafıklığı yerleştirdi. Bunun sebebi, Allaha verdikleri sözü tutmamaları ve yalan söylemiş olmalarıdır.

* Taberi diyor ki: Bu âyet-i kerime, münafıkların âlametlerini beyan etmiştir ki, bunlar da, Resulullahın bildirdiği gibi üç'tür. Konuştuğunda yalan söyler, verdiği sözden cayar ve kendisine emanet edilene ihanet eder. Resulullah buyurmuştur. ki:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ» إِذَا كَذَبَ. وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ

وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ».

"Münafıkın alameti üç'tür. Konuştuğunda yalan söyler, vaadettiğinde ondan döner."(46) Hadisin diğer bir rivayeti şöyledir: "Oruç tutsa, namaz kılsa, Müslüman olduğunu zannetse de münafıkın alâmeti üçtür."

Muhammed el- Mahremî özetle şunları söylemiştir: "Ben, Hasan-ı Basrinin, bu hadisi okuduğunu işittim ve ona dedim ki: "Ey Ebu Said, bir kişinin bende alacağı olsa, onu istese, bende de vereceğim şey olmasa ve adamın beni hapsedip helak edeceğinden korksam ve ona borcumu ayın başında ödeyeceğimi vaadetsem de sonra onu yapmasam ben münafık mı olurum?" O da dedi ki: "Hadis böyle gelmiştir." Sonra dedi ki: "Abdullah b.Ömer anlattı ki, babası Ömer, ölüm anında "Filanı evlendirin. Çünkü ben onu evlendireceğimi vaadetmiştim. Allahın huzuruna üçte bir münafıklıkla çıkmayayım." demiş. Dedim ki:

(46) Müslim, K. el-İman bab: 107, Hadis No: 59

"Ey Ebu Said ,kişinin üçte biri münafık üçte ikisi de mümin olur mu?" Dedi ki: "Hadis böyle gelmiştir." Bunun üzerine ben delil karşsında sustum. Sonra Atâ b. Ebi Rebahla karşılaştım. Hasan'la konuştuklarımı ona anlattım. O da bana dedi ki: "Sen, Yusuf (a.s.)'ın kardeşlerini ona niçin anlatmadın. Onlar, babalarına vaad edip te vaadlerinden dönmediler mi? Ona konuşup yalan söylemediler mi?" Yakup kardeşlerini kendilerine emanet ettikten sonra ona ihanet etmediler mi? Onlar münafık mıydı? Onlar peygamber değil miydi. Hatta babaları, dedeleri peygamber değilmiydi?" Bunun üzerine Atâ'ya dedim ki: "Ey Ebu Muhammed, münafıklığın aslının ne olduğun ve bu hadisin aslında ne ifade ettiğini bana anlatır mısın?" O da dedi ki: "Cabir b. Abdullah bana anlattı ki Resulullah bu hadis-i şerifini özellikle münafıklar hakkında söylemiştir. Münafıklar, Resulullaha konuştuklarında ona yalan söylediler. Resulullah, Sahabelerine Ebu Süfyanın kervanı ile birlikte belli bir yerde olduğunu bildirip onu gizlemelerini emrettikten sonra münafıklar, bu emanete ihanet ederek, Mekke müşriklerine, Resulullahın, üzerlerine gitmek istediğini bildirdiler. Resulullah ile birlikte savaşa çıkacaklarını vaa edip daha sonra bu vaadlerinden döndüler. "Ey Ebu Muhammed, sen, Hasanla görüştüğünde ona selam söyle bu hadisin asıl maksadını ve sana söylediklerimi ona anlat." Bunun üzerine ben Hasan'la karşılaştım. Ona, Atâ ile konuştuklarımızı anlattım. O da dedi ki: "Ey Irak halkı, sizler bu adam gibi olamıyorssunuz. Bakın bu benden bir hadis dinledi, onu hemen kabul etmedi. Gidip onun aslını araştırdı. Evet Atâ doğru söylemiş, hadisin asıl maksadı budur. O, özellikle münafklar hakkındadır."

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

78- Onlar, Allahın mutlaka sırlarını ve fısıltılarını bildiğini ve Allahın, gaybları çok iyi bilen olduğunu hâlâ bilmediler mi?

Bu münafıklar, Allahın, içlerinde gizledikleri inkârcılığı, İslâm'a ve müslümanlara dil uzatma şeklindeki fısıltılarını mutlaka bildiğini ve Allahın, onların gözlerinden, kulaklarından ve bütün duyu organlarından uzak kalan gaybları çok iyi bildiğini bilmedilermi?

اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ

إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

79- İçlerinden gelerek sadaka veren müminleri ve güçlerinin yettiğinden fazla verecek birşey bulamayanları ayıplayanları ve onlarla alay edenleri, Allah, maskaraya çevirir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

* Münafıkların kötü huylarından birisi de, onların dillerinden hiçbir kimsenin kurtulamamasıdır. Hattâ hiçbir dünyevî karşılık beklemeden, mallarını Allah yolunda harcayanlar bile bu adamların dilinden kurtulamamışlardır.

Bu hususta, Ebu Mes'ud'un şöyle söylediği nakledilmektedir:

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ الصَّدَقَةِ كُنَّا نُحَامِلُ فَجَاءَ
رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ فَقَالُوا مُرَاءٍ وَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ فَقَالُوا إِنَّ
اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَاعِ هَذَا فَنَزَلَتْ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي
الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ الْآيَةَ.

"Zekât âyeti geldikten sonra sırtımızla yük taşıyarak kazanç elde edip tasadduk ediyorduk. Birgün bir adam çok miktarda mal getirip tasadduk etti .Bunun üzerine münafıklar "Bu adam bir riyakârdır, gösteriş yapıyor." dediler .Sonra başka bir adam, bir sa' ölçüsü kadar bir şey getirip tasadduk etti. Ona da" "Allahın, bunun sadakasına ihtiyacı yoktur." dediler.(47) İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Bu hususta Abdullah b.Abbas diyor ki: "Birgün Resulullah çıkıp insanların yanına geldi ve şöyle seslendi: "Sadakalarınızı buraya toplayın." Bunun üzerine insanlar, sadakalarını getirip bir araya topladılar. İçlerinden muhtaç olan biri bir ölçek hurma getirdi ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, bu, bir sa' ölüsü hurma.Gece boyu testi ile su çektim. İki sa' hurma kazandım. Birini geride bıraktım, diğerini sana getirdim." Resulullah, ona bu getirdiğini diğer sadakaların içi-

(47) Buhari, K. ez-Zekât, bab: 10 / Müslim, K. ez-Zekât bab: 72, Hadis No: 1018

ne katmasını emretti. Bunun üzerine bir kısım insanlar onunla alay ettiler ve dedilerki: "Allaha yemin olsun ki, Allahve Resulünün buna ihtiyacı yoktur. Onlar senin bu bir sa' ölüsü hurmanı ne yapacaklar?" Sonra Kureyş kabilesinin Zühre oğullarından Abdurrahman b. Avf, Resulullaha dedi ki: "Bu sadakaları getirenlerden sadaka vermeyen kimse kaldımı?" Resulullah da buyurdu ki: "Hayır" Abdurrahman b.Avf dedi ki: "Bende yüz Ukye sadaka altın var" Ömer b. el-Hattab ona dedi ki: "Sen delimisin?" O da dedik: Hayır, ben deli değilim." Ömer: "Sen ne söylediğinin farkında mısın?" dedi. Abdurrahman da dedi ki: "Evet farkındayım. Benim, sekiz bin dirhemim var. Bunlardan dört binini rabbime ödünç veriyorum." Diğer dört binini ise kendime bırakıyorum." Bunun üzerine Resulullah dedi ki: "Allah verdiğini de, kendine bıraktığını da mübarek kılsın." Bu durum, münafıkların hoşuna gitmedi ve onlar şöyle dediler "Allaha yemin olsun ki, Abdurrahman bu bağışını gösteriş için yaptı." Halbuki münafıklar yalan söylüyorlardı. Abdurrahman bunu gerçekten bağış olarak vermişti. İşte bunun üzerine Allah teala bu âyeti kerimeyi indirdi. Abdurrahmanı ve arkadaşı ihtiyaçlı kişiyi akladı.

Tableri bu hususta, benzer rivayetler ve kıssalar zikretmiştir.

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ
لَهُمْ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

80- Ey Muhammed, ister bağışlanmalarını dile ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir. Bu onların, Allah ve Peygamberini inkâr etmelerindendir. Allah, fasıklar güruhunu asla doğru yola geriştimez.

* Rivayet edildiğine göre, bundan önceki âyet nâzil olunca münafıkların bazıları Resulullaha gelip tutumlarının yanlışlığını itiraf ederek "Ey Allahın Resulü bizim için Allah'tan af dile" demişler Resulullah da "Sizin için af dilerim" buyurmuştu. Bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş ve Resulullahın, onlar için af talep etmesiyle neticenin değişmeyeceğini, zira onların yine münafıklıktan vaz geçmeyerek nifak üzere ölceklerini beyan edereke şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed, bu münafıklar için ister af dile istersen dileme. Bunların affedilmelerini yetmiş kere dilesen de Allah bunları affetmeyecek, kıyamet gününde onları diğer yaratıkların huzurunda rezi edecektir. Bunların affedilmeme-

lerinin sebebi ise Allahın birliğini ve Peygamberini inkâr etmeleridir. Zira Allah, fâsıklar güruhunu iman etmeye muvaffak kılmaz.

Bu hususta, Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّهُ قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ اُبَيٍّ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَاَعْطَاهُ قَمِيصَهُ وَاَمَرَهُ اَنْ يُكَفِّنَهُ فِيهِ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي عَلَيْهِ فَاَخَذَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِثَوْبِهِ فَقَالَ تُصَلِّي عَلَيْهِ وَهُوَ مُنَافِقٌ وَقَدْ نَهَاكَ اللّٰهُ اَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُمْ قَالَ اِنَّمَا خَيَّرَنِي اللّٰهُ اَوْ اَخْبَرَنِي اللّٰهُ فَقَالَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْلَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ فَقَالَ سَاَزِيدُهُ عَلٰى سَبْعِينَ قَالَ فَصَلّٰى عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَا تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا عَلٰى قَبْرِهِ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ.

Abdullah b. Übey ölünce oğlu Abdullah b. Abdullah, Reşulullah'a geldi. Ondan, babasını kefenlemesi için gömleğini vermesini istedi. Resulullah, gömleğini ona verdi Abdullah'ı onunla kefenlemesini istedi. Sonra cenazesini kılmak istedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattab, Resulullahın elbisesinden tuttu ve dedi ki: "Sen bunun, namazını kılıyorsun, halbuki bu münafık. Allah sana, bunlara af dilemeni yasakladı." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Allah beni, bunlar içi af dileyip dilememekte serbest bıraktı ve buyurdu ki: "İster bağışlanmalarını dile ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları affetmeyecektir." Ben, bunlar için yetmişten daha fazla af dileyeceğim." dedi ve onun cenaze namazını kıldırdı. Biz de onunla birlikte kıldık. Bunun üzerine Allah teala, "Münafıklardan biri ölürse sakın cenaze namazını kılma..."(48) âyetini indirdi.(49)

Abdullah b. Übey'in oğlunun adının, Hàbbab olduğu, Resulullah'ın bunu değiştirerek adını Abdullah koyduğu, bu âyetin izahında zikredilmiştir.

(48) Tevbe suresi, 9/84
(49) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure; 9 bab; 13

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

81- Cihaddan geri kalanlar, Allahın Resulüne muhalefet ederek oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmek hoşlarına gitmedi. "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." dediler. De ki: "Cehennem ateşinin sıcaklığı daha şiddetlidir." keşke bilseydiler.

* Bu âyet-i Kerime, Tebük seferinde, Resulullaha katılmayıp geri kalan ve bu hallerine sevinen münafıkların durumunu anlatmaktadır. Sıcak sebebiyle savaşa gitmek istemeyen bu münafıkların, cehhennemde yanacakları, cehenem ateşinin ise bu sıcaklardan çok daha şiddetli olduğu beyan edilmektedir.

Tebük seferi, bu surenin otuz sekizinci âyetinin izahında özet olarak anlatılmıştır.Bu sefer, yaz aylarının en sıcak günlerine isabet etmişti. Münafıklar, havanın çok sıcak oluşunu bahane ederek "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." diyerek diğer insanları da bu seferden alıkoymaya çalışmışlardı. İşte bu sözü söyleyen münafıklar için buyuruluyor ki: "De ki: Cehennem ateşinin sıcaklığı daha şiddetlidir." Yani, bu dünya sıcağını bahane ederek savaşa gitmeyenler, çok daha şiddetli olan cehennem ateşine atılacaklardır.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

82- Yaptıklarının cezası olarak artık az gülsünler, çok ağlasınlar.

O münafıklar, bu dünyanın geçici hayatında gülsünler. Zira bu gülüş, bu zevk ve sefa, netice itibariyle bitmeye, yok olmaya mahkumdur.Bu gülüş bu sebeple az bir gülüştür, süresi az olan bir zevktir. Bunlar çok ağlasınlar. Zira yaptıkları şeylerin cezası olarak cehennemde yanacaklardır. Çokça ağlayacaklar, ebediyyen ağlayacaklardır.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki:

يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَاللهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً.

"Ey Muhammed ümmeti, Allaha yemin olsun ki benim bildiğimi bilmiş olasanız, az güler çok ağlardınız."(50)

فَإِنْ رَجَعَكَ اللهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾

83- Eğer Allah bu cihaddan sonra, tekrar seni, geri kalan bu topluluğa döndürür de, onlar da seninle cihada çıkmak için izin isterlerse onlara şöyle de: "Benimle beraber bir daha asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber savaşmayacaksınız. Çünkü daha önce savaşa çıkmayıp oturmayı istediniz. Şimdi de geriye kalanlala beraber oturun."

Ey Muhammed, eğer Allah seni, Tebük seferinden sonra o münafıkların yanına dönrürür de onlar da seninle başka bir savaşa çıkmayı isterlerse onlara de ki: "Sizler benimle asla bir daha cihada çıkmayacaksınız. Benimle beraber düşmanla savaşamayacaksınız. Zira sizler Tebük seferine çıkmayarak oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de cihaddan geri kalan âcizlerle ve münafıklarla beraber oturup kalın."

*Âyette zikredilen "Geriye kalanlar" ifadesinde maksat, Abdullahb. Abbasa göre, Tebükseferinde cihada katılmayan münafıklardır. Katade'ye göre ise "Savaşa gitmeyen kadınlar"dır. Allah teala, sayılan on iki olan bu münafıklara, cihada katılmayan kadınlarla oturup kalmalarını emretmiştir.

(50) Buhari, K. el-Küsuf bab:2
Bu âyet-i kerime insana çok şeyler anlatmakta, her türlü davranışın ve özellikle sevincin ifadesi olan gülmenin mânâ ve muhtevasına dikkat çekmektedir.
* Resulullah efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde buyuruyorlarki "Çokça gülmeyin. Zira çok gülmek kalbi öldürür." (İbni Mace,K. ez-Zühd bab: 19 Hadi No: 4192

Taberi, âyet-i kerime'nin lafzının birinci görüşe daha uygun olması hasebiyle Abdullah b. Abbas'ın görüşünü tercih etmiş, "Geriye kalanlar"dan maksadın, münafıklar olduğunu, âyet-i kerime'nin cihada çıkmayanların, münafıklarla oturup kalmalarını emrettiğini söylemiştir.

وَلَا تُصَلِّ عَلٰۤى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِه۪ ۜ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِه۪ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾

84- O münafıklardan biri ölürse sakın cenaze namazını kılma. Kabrinin başında durma. Çünkü onlar, Allah ve Peygamberini inkâr etmişler ve dinden çıkmış olarak ölmüşlerdir.

Ey Resulüm, münafık olarak ölenlerin cenaze namazlarını kıldırma.Zira onlar, müslüman olarak ölmemişlerdir. Onların kabirlerinin başına varıp da dua da etme. Dinden çıkmış veya hiç iman etmemiş olarak ölen bu insanlar duaya da ehil ve layık değillerdir.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا تُوُفِّىَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ اُبَىٍّ جَاءَ ابْنُهُ
عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ اِلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَسَاَلَهُ اَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَهُ يُكَفِّنُ فِيهِ
اَبَاهُ فَاَعْطَاهُ ثُمَّ سَاَلَهُ اَنْ يُصَلِّىَ عَلَيْهِ فَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لِيُصَلِّىَ فَقَامَ عُمَرُ
فَاَخَذَ بِثَوْبِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ تُصَلِّى عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ
اَنْ تُصَلِّىَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ اِنَّمَا خَيَّرَنِى اللّٰهُ فَقَالَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْلَا تَسْتَغْفِرْ
لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً وَسَاَزِيدُهُ عَلَى السَّبْعِينَ قَالَ اِنَّهُ مُنَافِقٌ قَالَ
فَصَلّٰى عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ لِلّٰهِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَلَا تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ
اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهِ.

"Abdullah b.Übey ölünce oğlu, Abdullah b. Abdullah, Resulullah'a geldi ona; babasına kefen yapması için gömleğini vermesini istedi. Resulullah da verdi. Sonra Abdullah, Resulullah'tan, babasının cenaze namazını kıldırmasını istedi. Resulullah, kalkıp cenaze namazını kıldırdırmaya yeltenince Ömer kalkıp Resulullah'ın elbisesinden tuttu ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, sen bunun cenazesini mi kılıyorsun? Halbuki rabbin sana bunun cenaze namazını kılmanı yasakladı." Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki: "Allah beni serbest bıraktı ve buyurdu ki: "İster bağışlanmaları dile ister dileme. Onlar için yetmiş defa af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir."(51) Ben, af dilemeyi yetmişten fazla yapmış olacağım. (Ömer) Dedi ki: "Ama o, münafık." Resulullah yine de onun cenaze namazını kıldırdı. Bunun üzerine Allah teala, "O münafıklardan biri ölürse sakın cenaze namazını kıldırma" âyetini indirdi."(52)

Diğer bir rivayette, bu âyet nâzil olduktan sonra Resulullah'ın bir daha münafıkların cenaze namazını kıldırmadığı zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس عن عمر بن الخطاب رضى الله عنه قال لما مات عبد الله بن
ابى ابن سلول دعى له رسول الله ﷺ ليصلى عليه فلما قام رسول الله ﷺ
وثبت اليه فقلت يا رسول الله اتصلى على ابن ابى وقد قال يوم كذا كذا
وكذا قال اعدد عليه قوله فتبسم رسول الله ﷺ وقال اخر عنى يا عمر فلما
اكثرت عليه قال انى خيرت فاخترت لو اعلم انى ان زدت على السبعين
يغفر له لزدت عليها قال فصلى عليه رسول الله ﷺ ثم انصرف فلم يمكث
الا يسيرا حتى نزلت الآيتان من براءة ولا تصل على احد منهم مات ابدا
الى قوله وهم فاسقون قال فعجبت بعد من جراتى على رسول الله ﷺ
والله ورسوله اعلم.

Ben Ömer b. el-Hattab'ın şunları söylediğini işittim. "Abdullahb. Übey b. Selûl ölünce Resulullah, onun cenazesini kıldırmaya davet edildi. Resulullah

(51) Tevbe suresi, 9/80
(52) Buhari, K.Tefsir el-Kur'an sure: 9, bab: 12 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure:9 bab: 11, Hadis No: 3098

ayağa kalkınca ben de sıçrayıp kalktım ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, sen, Übeyin oğlunun cenazesini mi kıldıracaksın? Halbuki o falan günde şöyle ve şöyle yaptı." Ben, Resulullaha İbn-i Übey'in yaptıklarını sayıp durdum. Resulullah gülümsedi ve: Ey Ömer hele öte çekil: dedi. Ben daha fazla üzerine gidince dedi ki: "Ben, Allah tarafından (Af dilemeyi) tercih ettim. Şayet ben, yetmişten fazla af dilememle affedileceğini bilmiş olsam af dilememi yetmişten fazla yapanm" Resulullah cenazeyi kıldırıp gitti. Aradan çok geçmeden tevbe suresi'nin "O münafıklardan biri ölürse, sakın cenaze namazını kılma." âyeti ve bundan sonra gelen âyet nâzil oldu. Ben de Resulullaha karşı cüretkâr davranışımdan dolayı kendi kendime hayret ettim. Allah ve Resulü (her şeyi) daha iyi bilir.(53) Taberi bu hadisi, Cabir, Enes, Katade ve Âsım b. Ömer'den de rivayet etmiştir.

Cabir b. Abdullah diyorki:

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اَتَى النَّبِيُّ ﷺ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ اُبَيٍّ بَعْدَ مَا دُفِنَ
فَاَخْرَجَهُ فَنَفَثَ فِيهِ مِنْ رِيقِهِ وَاَلْبَسَهُ قَمِيصَهُ

"Resulullah, Abdullah b. Übey defnedildikten sonra kabrine vardı. Onu çıkardı, Ona tükürdü ve gömleğini ona giydirdi.(54)

Bu âyet-i Kerime nâzil olduktan sonra Peygamber efendimiz, münafıklardan hiçbir kimse'nin cenaze namazını kıldırmamış ve kabirlerinin başında da bulunmamıştır. Bu hususta Ebu Katade diyor ki:

حَدَّثَنِي عَبْدُ الله بن أبى قتادة عَنْ أَبِيهِ قال كان رسول الله ﷺ اذا دعى
لجنازة سأل عنها فان أثنى عليها خير قام فصلى عليها وان أثنى عليها غير
ذلك قال لأهلها شأنكم بها ولم يصلى عليها.

"Resulullah (s.a.v.) bir cenazeye davet edildiğinde onun hakkında sorular sorar, eğer iyi bir kimse olduğu söylenirse cenazesini kıldırırdı. İyi bir kimse olduğu hakkında bir şey söylenmezse, cenaze sahiplerine" Ona siz bakın." der ve o cenazenin namazını kıldırmazdı.(55)

---

(53) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9 bab: 12
(54) Buhari, K. el-Cenaiz bab: 23
(55) Ahmed b. Hanbel, Müsned C: 5, S: 299

Ömer b. El-Hattab da, tanımadığı kimselerin cenaze namazını, Huzeyfe b. el-Yeman kılmadıkça kılmazdı. Çünkü Huzeyfe b. el-Yeman, kimin münafık olduğunu bildiri. Bu sebeple Huzeyfeye "Sır sahibi" deniyordu.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا
وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

85- Onların mal ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla, dünya hayatında onlara ancak azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını ister.

Allah o münafıklara malları ve evlatlarıyla azap eder. Çünkü, istemedikleri halde mallarından zorla zekât alınır, çocukları da savaşlara katılarak ölürler. Böylece daha âhirete varmadan bunlar, çocukları ve malları sebebiyle ceza görmüş olurlar. Ayrıca mal ve evlat gibi bu dünyanın geçici varlıklarına kapılıp onlarla uğraşarak hak ve hakikatten habersiz yaşayıp imansız olarak ölürler.

وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

86- "Allaha iman edin ve Peygamberiyle birlikte cihad edin" diye bir sure indirildiğinde, onlardan zengin ve güçlü olanlar, senden izin istediler. "Bırak bizi, cihaddan geri kalanlarla beraber oturalım." dediler.

* Allah teala bu âyet-i kerime'de, güç ve kuvvet sahibi olmalarına rağmen, cihaddan geri kalmak için izin isteyenleri ve "Bırak bizi, cihaddan geri kalanlarla beraber oturalım." diyenleri kınamaktadır. Halbuki bunlar korku olmayan güven zamanlarında kahraman kesilirler ve iğneli dilleriyle eleştirmedikleri kimse bırakmazlar.

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

87- Savaştan geri kalan muhaliflerle beraber olmayı kendilerine yakıştırdılar. Onların kalbleri mühürlenmiştir. Onlar anlayamazlar.

Bunlar, savaşa gitmeyip evlerinde kalan kadınlar, hastalar ve hacizlerle beraber olmaya razı oldular. Allah, bunların kalblerini mühürlemiştir. Bunlar Allahın öğütlerini anlayıp ondan ibret almazlar.

لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾

88- Fakat Peygamberve onunla birlikte Allaha iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. Hayırlar işte bunlar içindir. Kurtuluşa erecekler de yalnız onlardır.

Evet, münafıklar cihada katılmadılar. Fakat Allahın peygamberi Muhammed ve onunla birlikte iman edenler, müşriklere karşı mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. Allahın dinini muzaffer kılmak için mallarını harcadılar, canlarını verdiler. Bu itibarla âhiretin nimetleri bunlarındır, kurtuluşa erip cennette ebedi olarak kalacak olanlar da bunlardır.

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

89- Allah, onlar için, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar orada ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Allah, Peygamberi ve onunla birlikte cihad edenler için, altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar, o cennette ebedi olarak kalacaklardır. İşte büyük başarı ve kurtuluş budur. Yoksa savaştan geri kalmak değildir.

وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا

اللهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

90- Bedevilerden, özür beyan edenler, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allaha ve Peygamberine yalan söyleyenler de yerlerinde oturup kaldılar. Bunlardan kâfir olanlara yakında can yakıcı bir azap isabet edecektir.

Bedevilerden, özür dileyenler, cihaddan geri kalmalarından kendilerine izin verilmesi için Resulullaha geldiler. Allah ve Peygamberine karşı yalan uyduranlar ise, Peygambere gelmeyip yerlerinde oturup kaldılar. İşte cihaddan geri kalan bu insanların kâfir olanlarına, yakında can yakıcı bir azap erişecektir.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

91- Allah ve Peygamberine karşı samimi oldukları takdirde, âcizlere, hastalara, harcayacak birşey bulamayanlara, cihada çıkmamaktan dolayı bir sorumluluk yoktur. İyilikte bulunanları ayıplamaya yer yoktur, Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Âyet-i kerime"nin "Allah ve Resulüne karşı samimi oldukları takdirde" diye tercüm edilen bölümü "Allah ve Resulü için nasihatta bulundukları takdirde" şeklinde izah edilmiştir.

* Bu âyet-i kerime, cihada katılmamakta kimlerin mazur sayılacağını beyan etmektedir. Bunlar, kör ve topal gibi âcizler, hastalar ve savaşa gitmek için maddi imkânı olmayanlardır. Yeter ki bunlar Allaha ve Peygamberine karşı samimi olsunlar, özürlerinde haklı bulunsunlar. İnsanları savaştan caydırmasınlar. Geride fitne çıkarmasınlar ve onlara nasihatta bulunsunlar. İşte bu takdirde kendilerine bir sorumluluk yoktur. Katade bu âyet-i kerimenin Âiz b. Amr hakkında indiğini söylemiş Abdullah b. Abbas ise Abdullah b. Mukaffel ve arkadaşları hakkında indiğini söylemiştir. Katade'nin görüşü bu şekilde izah edilmektedir.

Zeyd b. Sabit diyor ki: "Ben, Resulullaha gelen vahyi yazanlardan biriydim. Birgün Tevbe suresini yazıyordum. Kalemi kulağımın üzerine koyduğum

bir sırada (Yazım işi bittiği bir sırada) bize savaşmamız emredildi. Resulullah (s.a.v.) kendisine vahyedilen emirlerle meşguldü. O anda gözleri görmeyin birisi geldi "Ey Allahın Resulü benim durumum ne olacak, ben körüm?" dedi. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ
تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾

92- Cihada çıkma maksadıyla binek vermen için sana geldikleri vakit "Sizi bindirecek birşey bulamıyorum" dediğinde, harcayak birşey bulamadıklarına üzlüüp, gözleri yaşla dolu olarak geri dönenlere de sorumluluk yoktur."

Yine, cihada çıkmayan şu kimselere de sorumluluk yoktur ki onlar, Allah yolunda savaşmak gayesiyle, kendilerine teçhizat ve binek vermen için sana geldiler sen de onlara "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." dedin. Bunun üzerine onlar, Allah yolunda harcayacak bir şey bulamadıklarına üzülerek gözlerinden yaşlar döküp geri dönmek zorunda kaldılar.

* Mücahide göre bu âyet-i kerime Müzeyne Kabilesinden "Mukarrin"in oğlulları hakkında nazil olmuştur.

Abdurrahman b. Amr ve Hucr b. Hucr'e göre ise bu âyet-i kerime, İrbad b. Sâriye hakkında nâzil olmuştur.

Muhammed b. Kâ'b'a göre ise bu âyet-i kerime, çeşitli kabilelerden olan yedi kişi hakkında nâzil olmuştur. Bunlar Amr oğullarından Salim b. Umeyr, Vâkıf oğullarından Haremî b. Amr, Mâzin oğullarından "Ebu Leyla" lakabıyla anılan, Abdurrahman b. Kâ'b, Mualla oğullarından Selman b. Sahr, Harise oğullarından, Abdurrahman b. Yezid, Seleme oğullarından Amr b. Ğanme ve Abdullah b. Amr el-Müzeni'dir.

Bunlar Resulullaha gelmişler "Biz, savaşa çıkmayı adadık bize binek ver de seninle birlikte savaşa katılalım." demişler. Resullah da onlara "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." cevabını vermiş. Onlar da ağlayarak dönüp gitmişlerdi.

Enes b. Mâlik'in rivayetine göre bu kişiler hakkında Resulullah efendimiz, tebük seferinden dönerken Medineye yaklaştığında şöyle buyurmuştur.

فَقَالَ اِنَّ بِالْمَدِينَةِ اَقْوَاماً مَا سِرْتُمْ مَسِيراً وَلاَ قَطَعْتُمْ وَادِياً الاَّ كَانُوا مَعَكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ قَالَ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ.

"Medine'de öyle topluluklar var ki sizin yürüdüğünüz her mesafede ve aştığınız her vadide onlar sizinle beraberdirler." Orada bulunan sahabiler "Ey Allahın Resulü, onlar şimdi Medinede mi?" diye sorunca, Resullah "Evet onlar Medine'de, onları özürleri orada hapsetti." buyurmuştur.(56)

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

93- Sorumluluk sadece, zengin oldukları halde, cihada gitmemek için senden izin isteyenlerdir. Onlar, geri kalanlarla beraber olmaya razı oldular, Allah, onların kalblerini mühürlemiştir. Onlar, bilmezler.

Evet, gerçek özür sahiplerine günah yoktur. Günah, savaşa gitmeye güçleri yetecek kadar zengin oldukları halde, cihaddan geri kalmak için senden izin istenleredir. Çünkü bunlar, cihada katılamayan kadınlarla beraber olmayı kendilerine layık görmüşlerdir. Kazandıkları günahlar sebebiyle Allah, onların kalblerini mühürlemiştir. Onlar, âkıbetlerinin kötü olduğunu bilmezler.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

(56) Buhari, K. el-Megazi, bab: 81 / Müslim, K. el-İmara bab: 59 Hadis No: 1911

94- Savaştan dönüp onlara geldiğinizde, sizden özür dilerler. Onlara de ki: "Özür beyan etmeyin. Biz, asla size inanmıyoruz. Çünkü Allah bize, haberlerinizi bildirdi. Allah da Peygamberi de amellerinizi yakında görecektir. Sonra, gizliyi de açığı da bilen Allahın huzuruna çıkarılacaksınız. Yaptıklarınızı size haber verecektir."

Cihaddan geri kalan bu münafıklar, seferden döndüğünüz zaman sizden özür dilerler. Ey Muhammed onlara de ki: "Hiç özür dilemeyin, söylediklerinize asla inanmıyoruz. Çünkü Allah, sizin durumunuzu bize bildirdi. Daha sonra Allah ve Resulü ne yapacağınızı görecektir. Münafıklığınızdan vaz mı geçeceksiniz yoksa onda ısrar mı edeceksiniz? Sonra, görülen ve görülmeyen her şeyi bilen Allahın huzuruna çıkarılacaksınız. O, size, yaptıklarınızı haber verecek ve herkese amellerinin karşılığını gösterecektir.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا
عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

95- Cihaddan döndüğünüzde, kendilerini bırakmanız için, Allaha yemin edeceklerdir. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. İşledikleri günahın cezası olarak varıp kalacakları yer cehennemdir.

Siz, cihaddan döndüğünüz zaman, bu münafıklar, kendilerini ayıplamanız için, sizi ikna etmek maksadıyla Allaha yemin edeceklerdir. Siz onlardan yüz çevirin. Onları, tercih ettikleri inkârcılık ve nifakla başbaşa bırakın çünkü onlar necistirler. İşledikleri günahlar sebebiyle varacakları yer, cehennemdir.

* Bu âyetin izahında Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullaha denildi ki: Sarılarla (Rumlarla) savaşmaz mısın? Belki de sen Rumların liderinin kızını esiralırsın. Çünkü onlar güzeldir." Bunun üzerine iki adam şöyle dediler "Ey Allahın Resulü, biliyorsun ki kadınlar fitnedir. Sen bizleri, onlar yoluyla baştan çıkarmış olma. Bize (cihada katılmamak için) izin ver." Bunun üzerine Resulullah o ikisine de izin verdi. Bunlar oradan ayrılıp gidince biri diğerine şöyle dedi. "Bu, ancak ilk yiyeni yiyeceği bir yağdır."

Resulullah yoluna devam etti. Bu gibi izin isteyenler hakkında ona bir şey nâzil olmadı. Ancak yolun bir kısmını yürüyüp bazı suların başına varınca Resulullaha şu âyetler indi. "Eğer cihad, kolaylıkla elde edilecek bir dünya menfaatı ve istenilen bir yolculuk olsaydı elbette sana uyarlardı..." Allah seni affetsin. Doğru söyleyenleri bilmeden cihada çıkmamalarına niçin izin verdin?.. Al-

laha ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla cihad etmemek içinsenden izin istemezler."[57] ayetleri ve "Onlardan" yüzçevirin. Çünkü onlar murdârdılar. İşledikleri günahın cezası olarak varıp kalacakları yer, Cehennemdir." âyetleri nâzil oldu. Resulullah ile birlikte cihada katılanlardan bir adam geri kalan bu adamlara gitti ve dedi ki: "Biliyormusunuz, sizden sonra Resullah'a Kur'an âyetleri indi?" Onlar da dediler ki "Ne duydun?" O da dedi ki "Bilmiyorum ama âyetin, "Şüphesiz ki onlar murdardılar" dediğini işittim. "Bunun üzerine savşa katılmayan kişilerden "Mahşi" diye isimlendirilen bir adam diğerlerine dedi ki "Vallahi ben, sizinle birlikte geride kalmaktansa bana yüz sopa vurulmasını isterdim." Sonra çıkıp Resulullahın yanına gitti. Resulullah ona: "Seni buraya getiren sebep nedir?" dedi. O da "Resulullahın yüzünü rüzgar yakarken ben güneş görmeyen yerde mi oturup kalayım?" Bunun üzerine Allah teala bu ayetleri indirdi. "Onlardan bazısı, Peygambere "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyordu"[58] âyeti ve "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." dediler"[59] âyeti nazil oldu. "Vallahi ben, sizinle birlikte savaşa gitmemektense bana yüz sopa vurulmasını isterdim." diyen kimse hakkında da şu âyet nâzil oldu. "Münafıklar aleyhlerine bir sure inip kalblerinde gizlediklerini haber vereceğinden korkuyorlar"[60] Resulullah ile birlikte bulunanlardan bir münafık ta, müminleri kastederek şöyle dedi: "Şayet bunlar, söyledikleri gibi iseler bizde hiçbir hayır yoktur." Bu kişinin sözü Resulullaha ulaştı. Resulullah onu çağırıp "Duyduğum bu sözün sahibi sen misin?" dedi. O kişi de: "Sana kitabı indirene yemin olsun ki, hayır!" diye cevap verdi. Allah, bunun hakkında da "Onlar, söylemediklerine dair Allah a yemin ettiler. Halbuki onlar, kâfirliğe götüren sözü söylediler."[61] âyetini ve "İçinizde onları dinleyenler de vardır. Allah, zalimleri çık iyi bilir." âyetlerini indirdi.[62]

Tebük seferinden geri kalan, Kâ'b b. Malik'in oğlu Abdullah b. babası Kâ'b b. Malîkin bu âyet nazil olduktan sonra şunları söylediğini rivyat etmiştir.

أن عبد الله بن كعب قال سمعت كعب بن مالك حين تخلف عن تبوك

والله ما انعم الله علي من نعمة بعد اذ هداني اعظم من صدقي رسول الله

(57) Tevbe suresi, 9/42-43-44
(58) Tevbe suresi, 9/49
(59) Tevbe suresi, 9/81
(60) Tevbe suresi, 9/ 64
(61) Tevbe suresi, 9/74
(62) Tevbe suresi, 9/47

ﷺ ان لا اكون كذبته فاهلك كما هلك الذين كذبوا حين انزل الوحى
سيحلفون بالله لكم انقلبتم اليهم الى قوله الفاسقين.

"Allah beni hidayete kavuşturduktan sonra Resulullaha karşı doğu söylemeden daha büyük bir nimet lutfetmedi. Yalan söyleyip te, yalan söyleyenler gibi bu âyetin beyan ettiği üzere helak olmadım"(63) Kâ'bın korkusu âyet-i kerimenin, yalan söyleyenleri, "Onlar murdardılar" şeklinde vasıflandırmasındandır.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ
الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

96- Kendilerinden razı olmanız için size yemin ederler.Siz onlardan razı olasınız da şüphesiz ki Allah, fâsıklar güruhundan razı olmaz.

Onlar, sizin gönlünüzü almak için yemin ederler. Sizin gönlünüz onlardan hoşnut olsa bile, Allah onlardan razı olmaz. O halde Allahın kendilerinden razı olmadığı kişilerden siz de razı olmayın, onlarla münasebette bulunmayın.

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
عَلٰى رَسُولِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

97- Bedeviler, inkâr ve iki yüzlülük yönünden daha fenadırlar ve Allahın, Peygamberine indirdiği dini hükümlerin sınırlarını bilmemeye daha müsaittirler. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Araplar, çölde yaşayan insanlara "Bedevî" derler. Bu insanlar genellikle şehirlerde yaşayan âlimlerden uzak kaldıkları, takva sahbi salih kişilerle münasebetleri olmadığı ve eğitimden uzak oldukları için, katı kalbli, sert mizaçlı olarak yetişirler. İslâma karşı çıkmalarında da bu halleri önemli bir rol oynamıştır.

(63) Buhari, K. Tefsir el-Kur4an sure: 9 bab: 14

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ
دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

98- Bedevilerden bir kısmı da, Allah yolunda harcandığını bir ziyan sayar. başınıza bir felaket gelmesini bekler. Şiddetli felaket onların başına gelsin. Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Bedevilerden bazıları da vardır ki, müşriklere karşı cihad etmek için veya bir müslümana yardım etmek için yahut da Allahın emrettiği herhangi bir yöne vermek için harcadığı mallarını bir zarar sayar. Ondan bir sevap beklemediği gibi onun, kendisinden bir cezayı uzaklaştırdığına da inanmaz. Onlar, sevmediğiniz birşeyin, başınıza gelmesi, sevdiğiniz bir kimsenin sizden uzaklaşması ve düşmanınızın size galip gelmesi gibi felaketlerin sizlere gelmesini beklerler. Felaketler sizin değil onların başına gelsin. Allah, kendisine yalvaranların duasını çok iyi işiten ve kimlerin,azaba uğrayacaklarını çok iyi bilendir.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Bu âyette zikredilenler Bedevilerin münafıklarıdır. Bunlar, kendilerine karşı savaş açılacağı korkusuyla, gösteriş için mallarını harcıyorlardı. Bu itibarla harcadıklarının kendileri için, zarardan başka bir şey olmadığına inanıyorlardı.

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ
عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَا اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ
اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

99- Bedevilerden bir kısmı da Allaha ve âhiret gününe iman eder.Harcadığını, Allah katında yakın dereceler elde etmeye ve Peygamberin dualarını almaya vesile sayar. İyi bilinmelidir ki, bu onlar için, Allaha bir yakınlık vesilesidir. Allah onları yakında rahmetine koyacaktır. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Bedevilerden bazıları da vardır ki, Allahı tasdik ederler, onu birliğini ikrar ederler. Öldükten sonra dirilmeye, sevap ve cezaya iman ederler. Müşriklere karşı cihad etmek için ve Resulullahın seferleri için harcadıkları mallardan, Allahın rızasına erişmeyi, sevgisine nail olmayı ve Peygamberin dua ve affına mazhar olmayı isterler. İyi bilin ki, Peygamberin onlara dua etmesi ve onlar için af dilemesi, onları Allaha yaklaştıran bir vasıtadır. Onların harcamaları da bir vasıtadır. Allah onları, rahmetinin içine koyup cennetine katacağı kimselerden yapacaktır. Şüphesiz ki Allah, onların işlediği kusurları affeden, tevbe etmelerinden sonra azaplarını düşürüp merhamet edendir.

Mücahid diyor ki: "Bu âyette ziklredilen Bedeviler, Müzeyne kabilesinden "Mukarrin"in oğullarıdır. Şu âyet de bunların hakkında nâzil olmuştur: "Cihada çıkma maksadıyla binek vermen için Sana geldikleri vakit" Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum" dediğinde harcayacak bir şey bulamadıklarına üzülüp gözleri yaşla dolu olarak geri dönenlere de sorumluluk yoktur."[64]

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

100- İki iman eden muhacirler ve Enser ile, iyilik yaparak onlara tabî olanlardan Allah razı oldu. Onlar da Allahtan razı oldular. Allah onlar için altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar orada ebedî kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Allaha ve Resulüne iman etmeye ilk önce koşan muhacirlerle düşmanlarına karşı Resulullaha yardım eden Ensar4dan bir de Allah ve Resulüne iman etmede, Darülharbi bırakıp Darülislama hicret etmede bunlara uyanlardan Allah razı olmuş, bunlar da Allah'dan razı olmuşlardır. Zira bunlar Allahın emir ve yasaklarını tutmuşlar, Allah da bunların iman ve itaatlarına karşı kendilerine bol-sevaplar vermiş ve onlar için altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır.? Ne ölecekler ne de oradan çıkarılacaklardır.

* Ayet-i kerimde zikredilen "İlk hicret edenler"in kimler olduğu hakkın-

(64) Tevbe suresi, 9/94

da iki görüş zikredilmektedir.

Şa'bî'nin naklettiği bir görüşe göre bunlar, Hudeybiye musalahasındaki "Bey'at-ı Rıdvan"a katılan ve o ân'a kadar hicret etmiş olanlardır.

Ebu Musa el-Eş'arî, Saîd b. El-Müseyyeb, Muhammed b. Kâ'b, Hasan-ı Basrî ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bunlar, iki kıbleye karşı yani, daha önce kıble olan Mescid-i Aksâ'ya ve sonra da Kâbe'ye karşı namaz kılan sahabîlerdir.

Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi diyor ki: "Ömer b. el- Hattab, "İlk iman eden muhacirler ve Ensar ile, iyilik yaparak onlara tabi olanlardan Allah razı oldu. Onlar da Allahtan razı oldular." âyetini okuyan bir kişinin yanından geçti. Ömer onun elinden tutup "Bunu sana kim okuttu?" diye sordu. O da: "Übey b. Kâ'b" dedi. Ömer: "Benden ayrılma seninle birlikte ona gidelim" dedi. O kişiye varınca Ömer ona: "Buna bu âyeti bu şekilde sen mi okuttun?" diye sordu. O da: "Evet" dedi. Ömer "Sen bunu Resulullahtan mı duydun?" dedi. Übey "Evet" dedi. Ömer "Ben sanıyordum ki biz, bizden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mertebeye ulaştırıldık" Bunun üzerine Übey dedi ki: Bu âyetin manasını ifade eden diğer âyetler de vardır. Onlar da: "Cuma suresinin: "Allah bu peygamberi bunlara kavuşmamış kimselere de göndermiştir. O, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." [65] âyeti, Haşr suresinin: "Muhacirlerden ve Ensardan sonra gelen müminler şöyle dua ederler "Ey rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla" [66] âyeti ve Enfal suresinin, "Daha sonra iman edip hicret edenler ve sizinle beraber cihad edenler, işte onlar da sizdendir."[67] âyetidir.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ
نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

101- Çevrenizdeki Bedevîlerden münafıklar olduğu gibi, bizzat Medine halkından da münafıklığı huy edinenler vardır. Ey Peygamber onları sen bilmezsin, biz biliriz. Yakında onlara iki defa azap edeceğiz. Sonra da büyük bir azaba uğratılacaklardır.

Medine'nin çevresinde bulunan Bedevilerden münafıklar olduğu gibi biz-

(65) Cuma suresi, 62/3
(66) Haşr suresi, 59/10
(67) Enfal suresi, 8/75

zat Medine halkından da münafıklığı âdet edinen ve onu sürdüren kimseler de vardır.Bunlar, münafıklıkta devam ederler, tevbe edip ondan vaz geçmezler. Ey Muhammed,sen Bedevilerden ve Medine halkkından olan bu münafıkları bilmezsin. Bunların kimler olduklarını ancak bizler biliriz. Biz onları, dünyada iken, rezil etme, aç bırakma, müslümanların eliyle öldürme, kalblerine korku salma, felaketlere uğratma, İslamî cezaları uygulama, kendilerini kızdırma gibi azaba ve kabir azabına uğratacağız. Sonra da âhirette büyük bir azap olan cehennem azabına götürüleceklerdir.

Âyet-i kerimede münafıkların, Resulullah tarafından bilinmeyecekleri ancak Allah tarafından bilinecekleri beyan edilmektedir. Bu hususta Katade diyor ki: "Ne oluyor bir takım insanlara ki, kendilerini bazı insanların ne olacaklarını bilmeye zorlarlar. "Falan cennetliktir" "Filan cehennemliktir." derler. Bunlardan birine, kendisinin ne olacağını sorduğunda ise "Bilemiyorum" der. Yemin olsun ki sen, kendi amelini diğer insanların amelinden daha iyi bilirsin. Sen başkalarının ne olacağını bileceğini iddia etmenle senden önceki Peygamberlerin dahi kendilerini zorlamadıkları bir şeye kendini zorlamış oluyorsun. Çünkü Hz. Nuh, kendisine tabi olan kimseler hakkında şöyle demiştir. "Onların ne yaptıklarını ben ne bileyim?"(68) Hz. Şuayb da, kavmi için şöyle demiştir: "Eğer iman ediyorsanız, Allahın geriye bıraktığı şey sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinize bekçi değilim."(69)

Allah teala bu âyette de Resulullaha, "Onları sen bilmezsin, biz biliriz." buyurmuştur.

Ayet-i kerime'de "Yakında onlara iki defa azap edeceğiz. Sonra da büyük bir azaba uğratılacaklardır." buyurulmaktadır.

Müfessirler, âyetin sonunda zikredilen "Büyük azap"tan maksadın, Cehennem azabı olduğu hakkında ittifak etmişler, ondan önce zikredilen "İki azap"tan neyin kastedildiği hususunda ise farklı görüşler zikretmişlerdir. Bu iki azap'tan birinin, kabir azabı olduğu, Abdullah b. Abbas, Ebu Malik, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, İbn-i Cüreyc ve İbn-i İshak'tan nakledilmiştir. Bunun, öldürülme ve cehennemde yapılan ilk azap olduğunu söyleyenler de vardır.

Bu iki azap'tan bir diğerinin hangi azap olduğu hususunda birçok görüş zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Ebu Malik'e göre bu azap'tan maksat, münafıkların, isimleriyle belirtilerek rüsvay edilmeleridir. Bu hususta Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Resulullah, bir Cuma günü hutbe okuyordu. Hutbesinde: "Ey filan çık dışarı çünkü sen münafıksın. Ey filan çık dışarı çünkü sen münafıksın" bu-

(68) Şuara suresi, 26/112
(69) Hud suresi, 11/86

yurdu. Münafıklardan bazı insanları mescitten çıkardı, onları rezil etti. Onlar mescitten çıkarken Ömerle karşılaştılar. Ömer, Cumaya yetişemediğinden utanarak onlardan gizlendi. Çünkü o, insanların, Cumayı kılıp dağıldıklarını zannetmişti. Münafıklar da, ömerin, durumlarını bileceğinden utanarak onlar da ondan gizlendiler. Çünkü onlar, Ömerin, onların halini bildiğini zannetmişlerdi. Ömer gelip mescide girdi. Bir de ne görsün, insanlar henüz namaz kılmamışlar. Müslümanlardan bir adam ona: "Müjde ey Ömer, Allah bugün münafıkları açığa çıkarıp rezil etti." dedi. İşte münafıkların gördükleri ilk azap bu idi. İkinci azap ise kabir azabı'dır.

Mücahid ve Ebu Malikten nakledilen ikinci bir görüşe göre bu iki azaptan biri de "Açlık"tır. Yahyaya göre, kalblerine giren korkudur. Katade, Hasan-ı Basri ve İbn-i Cüreyce göre dünyada görecekleri herhangi bir azap'tır. Bu azap dünyada yakalancakları herhangibir hastalık olabilir. Nitekim peygamber efendimiz, Huzeyfetül Yeman'a, sahabilerinden on iki kişinin münafık olduklarını, bunlardan bazılarının yakalanarak öleceklerini beyan etmiştir.

Ammar b. Yâsir diyor ki:

عَنْ حُذَيْفَةَ أَخْبَرَنِى النَّبِىُّ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِى ﷺ « فِى أَصْحَابِى اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقاً. فِيهِمْ ثَمَانِيَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ. ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ تَكْفِيكَهُمُ الدُّبَيْلَةُ وَأَرْبَعَةٌ » لَمْ أَحْفَظْ مَا قَالَ شُعْبَةُ فِيهِمْ.

"Huzeyfe bana Resulullahın şöyle buyurduğunu haber verdi: "Sahabilerimin içinde on iki münafık vardır. Onlardan sekizi, deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete girmeyeceklerdir. Bu sekiz kişiden cehennem ateşinden kaynaklanan ve omuzlarında görünüp göğüslerinde dahi kendisini gösteren çıbanlar çıkacak. Seni onların şerrinden kurtaracaktır.(70)

Taberinin rivayetinde, bu on iki kişiden altısının, zikredilen bu çıbanla ölcekleri, altısının da normal ölümde ölecekleri rivayet edilmektedir.

Katade devamla diyor ki: "Bize anlatıldığına göre Ömer b. el-Hattab (r.a.) bu on iki kişiden birisi olduğunu zannettiği kişilerden biri ölünce Huzeyfe bakarmış, o onun cenaze namazını kılarsa Ömer'de kılarmış, yoksa kalmazmış. Yine bize anlatıldığına göre Ömer, Huzeyfeye şöyle demiştir: "Allah hakkı için söyle bana ben de onlardan mıyım?" Huzeyfe'de demiştir ki: "Allah'a yemin olsun ki, sen onlardan değilsin. Ancak senin dışında herhangibir kimsenin nifaktan uzak olduğuna garantim yoktur."

(71) Tebve suresi, 9/55

İbn-i Zeyde göre ise, münafıkların, dünyada görecekleri azaplardan birinden maksat, onların, mallarına ve evlatlarına gelen felaketlerdir. Nitekim bu hususta Allah teala "Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla dünya hayatında onlara azap etmeyi diler...[71] buyurmuştur.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, dünyadaki bu azaptan maksat, İslam ceza hukukunun kendilerine tatbik edilmesidir.

Hasan-ı Basriye göre kendilerinden zekât alınmasıdır. İbn-i İshaka göre ise, kalblerine kızgınlık ve öfkelerin sokulmasıdır.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan söz Şudur" Allah teala, bu münafıklara iki kere azap edeceğini bildirmiş ancak bu azapların neler olacağına dair bize herhangi bir delil vermemiştir. Bu azapların Yukarıda zikredilenlerden bazılarının olması mümkündür. Ancak, âyetin sonunda, münafıkların büyük bir azaba uğratılacakları beyan edildiğinden bundan önce zikredilen iki azabın dünyada görüleceği ortaya çıkmaktadır. Dünyada görülecek bu azaplardan birinin de kabir azabı olması büyük bir ihtimaldir.

وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ
أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

102- Günahlarını itiraf eden diğerleri de vardır. Bunlar, kötü amelle iyi ameli birbirine karıştırdılar. Umulur ki Allah, onların tevbelerini kabul eder.Çünkü Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Medine halkından, nifak üzere devam edenler bulunduğu gibi onlardan, günahlarını itiraf edenler de vardır. Bunlar, Resulullah ile birlikte cihada çıkmama kötü amellerini, günahlarından tevbe etme iyi amellerine karıştırmışlardır. Allah bunların tevbelerini kabul edecektir. Zira Allah,kullarını çokça affeden ve çok merhametli davranandır.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Umulur ki" diye tercüme edilen (عسى) kelimesi, Allah teala için kullanıldığında "Muhakkak ki" manasını ifade eder. Bu nedenle âyette zikredilen kimselerin günahlarının affedileceği vaadedilmiştir.

Haccac b. Ebi Zi'b diyorki: "Ben Ebu Osman'ın şöyle söylediğini işittim", "Bana göre Kur'anda bu ümmet için bu âyetten daha fazla ümit veren bir ayet

(71) Tevbe suresi, 9/55

yoktur."

Semüre b. Cündeb, Resulullahın, bu âyetin izahında şunları buyurduğunu rivayet edmiştir:

حدثنا سمرة بن جندب رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ لنا اتانى
الليلة آتيان فابتعثانى فانتهيا الى مدينة مبنية بلبن ذهب ولبن فضة فتلقانا
رجال شطر من خلقهم كأحسن ما انت راء وشطر كأقبح ما انت راء قالا
لهم اذهبوا فقعوا فى ذلك النهر فوقعوا فيه ثم رجعوا الينا قد ذهب ذلك
السوء عنهم فصاروا فى احسن صورة قالا لى هذه جنة عدن وهذاك
منزلك قالا اما القوم الذين كانوا شطر منهم حسن وشطر منهم قبيح فانهم
خلطوا عملا صالحا وآخر سيئا تجاوز الله عنهم.

"Bu gece rüyamda bana iki kimse geldi .Beni alıp altın ve gümüş kerpiçlerden yapılmış bir şehre götürdüler. Bizi, vücutlarının yarısı gözle görebileceğin en güzel bir şekilde diğer bir yarısı da yine gözle görebileceğin en çirkin şekilde olan adamlar karşıladı. O iki kimse o adamlara dediler ki: "Gidin, kendinizi şu nehire atın." Onlar da gidip kendilerini o nehre attılar. Sonra dönüp bize geldiler. Onlarda olan o kötü durum gitmişti. Onlar, en güzel bir şekile girmişlerdi. O iki kişi bana dediler ki: "İşte bu, Adn cennetidir. Şu da senin makamındır." Yine dediler ki: "Yarıları güzel, diğer yarıları çirkinolan o insanlara gelince onlar, salih amellerine kötü ameleri katanlardır. Allah onlarınkusurlarını bağışladı."(72)

Müfessirler, bu âyet,i kerimenin kimler hakkında indiği hususunda çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Abdullahb. Abbas'a göre bu âyet, içlerinde Ebu Lübabe'nin de bulunduğu on kişi hakkında nazil olmuştur. Bunlar, Tebük seferinde Resulullaha katılmayıp geride kalmışlardır. Ebu Lübabe dahil, bunlardan yedi tanesi, yaptıklarına pişman olarak kendilerini, mescid-i Nebevi'nin direklerine bağlamışlardır.

---

(72) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 9, bab: 15.

Resulullah savaştan dönüp kendilerini affedip çözmedikçe kendi kendilerini çözmeyeceklerine yemin etmişlerdir. Resulullah dönünce bunların niçin böyle yaptıklarını sormuş, durumları ona anlatılmıştır. Resulullah da: "Allah onların özürlerini kabul etmedikçe ben de kabul etmeyeceğim ve onları çözmeyeceğim. Çünkü onlar, benim emrimden yüz çevirdiler, müslümanlarla savaşa çıkmayıp geride kaldılar." buyurmuş onlar da "Allah bizi çözmedikçe biz de kendimizi çözmeyeceğiz" diye yemin etmişler nihayet bu âyet inmiş, onların tevbelerinin kabul edildiği beyan edilmiş Resulullah da onları serbest bırakmış ve özürlerini kabul etmiştir.

b- Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bunlar altı kişidir, Ebu Lübabe, dahil üçü, kendilerini mescidin direklerine bağlamışlardır.

c- Zeyd b. Eslem'e göre bunlar sekiz kişidir.Kendilerini direğe bağlayanlar, Kerdem, Mirdas ve Ebu Lübabe'dir. Said b. Cübeyre göre de bunlar, Hilal, Ebu Lübabe, Kerdem, Mirdas ve Ebu Kays'dır.

d- Katadeye göre bunlar yedi kişidir. Salih amel ile kötü amelleri birbirine karıştıranlar bunlardan dördü'dür. Bunlar da Cedd b. Kays, Ebu Lübabe, Haram ve Evs'dir.

e- Mücahidden nakledilen başka bir görüşe göre bu âyeti kerime yalnız Ebu Lübabe hakkında inmiştir. Ebu Lübabe, muhasara altında bulunan Kureyza oğlu Yahudilerinin yanından geçerken eliyle bağazına işaret etmiş, Sa'd b. Muazın hakemliğini kabul etmeleri halinde kesileceklerini anlatmak istemiştir Bunun üzerine Ebu Lübabe, kendisini mescidin direklerinden birine bağlamış, tevbesi kabul edilinceye kadar kendisini çözmeyeceğine yemin etmiştir. Bu âyet-i kerime inmiş, Ebu Lübabe'nin tevbesinin kabul edildiğini bildirmiştir.

f- Zühriye göre ise bu âyeti kerime sadece Ebu Lübabe hakkında nazil olmuştur amma, Kureyza oğlu Yahudilerinin hadisesinden dolayı değil Tebük savaşına katılmamasından dolayı nazil olmuştur.

Taberi diyorki: "Bu âyetin nüzul sebebi hakkında doğru olan görüş şudur0 "Bu âyet, Resulullahın Tebük seferinde çıktığı zaman, onunla beraber cihada çıkmayan ve geride kalan bir topluluk hakkında nazil olmuştur. Bunlardan biri de Ebu Lübabe'dir. Bu âyetin, yalnız Ebu Lübabe hakkında indiğini söylemek doğru değildir. Zira âyette, "Günahlarını itiraf eden diğerleri de vardır." buyurulmakta ve günahlarını itiraf edenlerin çok kimseler olduğu beyan edilmektedir. Nitekim, sîret âlimleri de bunun, Tebük seferinden geri kalan bir topluluk hakkında nazil olduğunu rivayet etmiştir.

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ

سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

103- Ey Peygamber, onların mallarından sadaka al ki bununla onları mânevî kirlerden temizlemiş ve derecelerini yüceltmiş olasın. Onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için bir huzur kaynağıdır. Allah, her şeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

* Peygamber efedimiz (s.a.v.) zekâtını getirip teslim edene hayır duada bulunurdur. Abdullah b. Ebi Evfa diyor ki:

عَنْ اِبْنِ اَبِى اَوْفَىٰ قَالَ كَانَ اِذَا اَتَىٰ رَجُلٌ النَّبِىَّ ﷺ بِصَدَقَتِهِ قَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ فَاَتَاهُ اَبِى بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ آلِ اَبِى اَوْفَىٰ.

"Bir kimse zeâktını Resulullaha getirdiğinde onun Resulullah onlara dua ederdi. Babam da zekâtını Resulullaha getirdiğinde için de "Ey Alahım sen Ebi Evfa ailesine merhamet eyle." diye duada bulundu.(73)

Abdullah b. Abbas'dan rivayet edildiğine göre cihaddan geri kalan Ebu Lübabe ve arkadaşları daha sonra çihaddan geri kalmalarına pişman olmuşlar ve kendilerini Mescid'in direğine bağlayarak, Allah tarafından affedilinceye kadar kendilerini çözmeyeceklerine yemin etmişlerdi. Allah teala bunların tevbelerini kabul etmiş onlar da kendilerini bağladıkları direkten çözmüş ve mallarını getirip Resulullaha vermek istemişler ve ona "Ey Allahın Resulü, işte mallarımız, bunları al sadaka olarak dağıt ve bizim için af dile." demişlerdi. Resulullah da "Ben, sizin mallarınızdan bir şey almakla emrolunmadım." buyurmuş bunun üzerine de bu âyet-i kerime nâzil olmuş. Resulullah da onların mallarından bir kısmını alıp dağıtmıştır.

اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ

هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

(73) Buhari, K. ed-Da'vât, bab: 33 / Ebu Davud, ez-Zekâh bab: 6, Hadis No: 1590 / Nesaî K. ez-Zekâh, bab: 13 / İbn-i Mace, K. ez-Zekâh, bab: 8 Hadis No: 1796

104- Onlar bilmediler mi ki? kullarının yaptığı tevbeyi ancak Allah kabul eder, sadakalarını da ancak o kabul eder.Ve Allah, tevbeleri çokça kabul edendir, çok merhametli olandır.

* Bu âyet-i kerime, Tebük seferine katılmayanları tevbe etmeye, sadaka vermeye, tevbe ve sadakalarında da samimi olmaya teşvik etmektedir. Çünkü tevbe ve sadaka, günahların affedilmesine, kişilerin, manevî kirlerden temizlenmesine sebep olmaktadır.

Abdullah b. Mes'ud, bu âyetin izahında şunu söylemiştir: "Hiçbir kimse bir sadaka vermez ki, dilencinin eline konulmadan Allahın eline konulmuş olmasın." Sonra Abdullah b. Mes'ud "Onlar bilmediler mi ki, kulların yaptığı tevbeyi ancak Allah kabul eder. Sadakalarını da ancak o alır." âyetini okudu.

Verilen sadakanın, Allah katında ne kadar sevap olduğunu belirten bir hadis-i şerifte de Resulullah şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «انَّ اللّٰهَ يَقْبَلُ الصَّدَقَةَ وَيَأْخُذُهَا بِيَمِينِهِ، فَيُرَبِّيهَا لأَحَدِكُمْ كَمَا يُرَبِّى اَحَدُكُمْ مُهْرَهُ. حَتَّى انَّ اللُّقْمَةَ لَتَصِيرُ مِثْلَ اُحُدٍ». وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِى كِتَابِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ: (اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ) وَ (يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ).

"Allah, verilen sadakayı kabul eder. Onu sağ eliyle alır ve sizden birinizin,tayını beslediği gibi onu büyütür. Öyle ki, bir lokma, Uhut dağı gibi olur. Bunu, Aziz ve celil olan Allahın kitabında doğrulayan âyetler şunlardır: "Onlar bilmedilermi ki, kulların yaptığı tevbeyi ancak Allah kabul eder. Sadakalarını da ancak Allah alır." "Allah, faizi mahveder, sadakaları ise artırır"(74)(75)

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Ey Muhammed de ki: "Çalışın. Yakında Allah, Peygamberi ve

(74) Bakara suresi, 2/276
(75) Tirmizi, K. ez-Zekât bab: 28, Hadis No: 662

müminler, yaptığınız işleri görecektir. Sonra da gizli ve açık olanı bilen Allahın huzuruna çıkarlacaksınız. Yaptıklarınızı size haber verecektir.

Ey Muhammed, cihaddan geri kalan ve günah işlediklerini itiraf eden bu insanlara de ki: "Siz, Allahı razı edecek ameller işleyin. Sizin böyle ameller işlediğinizi, Allah, Resulü ve müminler göreceklerdir. Ve sizler, kıyamet gününde gizliliklerinizi de gizli olmayan şeylerinizi de bilen Alllahın huzuruna çıkarılacaksınız. O, size ne yaptığınızı bildirecek ve size, yaptığınızın karşılığını verecektir.

وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

106- Savaştan geri kalan diğer bir kısım insanların durumu ise, Allahın hükmüne bırakılmıştır. Onlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerime, daha sonra gelen yüz on sekizinci âyette zikredilen üç kişiye işaret etmektedir. Bunlar Kâ'b b. Malik, Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye isimli sahabilerdir. Bu sahabiler, bir çok savaşa katılmalarına rağmen Tebük seferinden geri kalmışlardır. Bu sebeple Resulullah (s.a.v.) kendileriyle konuşulmasını yasaklamış ve durumlarını Allah'a havale etmiştir. Yüzon sekizinci âyette bunların tevbelerinin kabul edildiği bildirilmiştir.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ
حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى وَاللَّهُ
يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

107- Zarar vermek, inkâr-etmek, müminlerin arasını ayırmak ve daha önce Allah ve Peygamberine karşı savaşanlara gözetleme yeri hazırlamak için bir mecsid yapanlar "Biz, sadece iyilik yapmak istiyorduk" diye yemin ederler. Allah da şahittir ki bunlar yalancıdırlar.

Peygamberin mecsidine zarar vermek, Allahın Peygamberine karşı gelip Allahı inkâr etmek, müminler topluluğunun arasını açmak, daha önce Resulullaha karşı savaşan Ebu Âmir el-Fâsık'a gözetleme yeri hazırlamak için özel bir mescid yapanlar "Biz bunu yapmakla ancak iyilikte bulunmak ve Müslümanların sıkıntılarını gidermek istiyorduk." diye yemin ederler. Allah da şahittir ki bunlar yalancıdırlar.

Said b. Cübeyr, Mücahid, Urve b. Zübeyr, Katade ve diğerlerinden rivayet edildiğine göre Medinede Hazreç kabilesine mensup Ebû Âmir adında bir adam vardı. Bu adam, cahiliyye döneminde Hıristiyanlığı kabul etmiş ve ehl-i kitaba ait birçok kitapları okuyarak ta Papaz olmuştu. Bu adamın, kabilesi nezdinde büyük bir itibarı vardı. Resulullah (s.a.v.) Medineye hicret etmiş, çevresinde Müslümanlar çoğalmış ve Müslümanlar Bedir savaşıyla da müşriklere karşı büyük bir zafer elde etmişlerdi. İslâm'ın ve müslümanların güçlenmesi ve Hazreç kabilesinden birçoklarının Müsülman olması karşısında Ebû Âmir Resullaha ve İslâma kin beslemey başladı. Resulullah onu İslâma davet etti, kendisine Kur'an okudu fakat o, Müslümanlığı kabul etmemekte ısrar etti. Resulullaha karşı düşmanlığını açığa vurdu. Medine'de tutunamayarak Mekke'ye kaçtı. Orada, bütün mişrikleri ve Arap kabilileleri Müslümanlara karşı kışkırttı. Uhud savaşı için yapılan hazırlıklara katıldı ve bizzat savaşa da iştirak ettti. Savaştan sonra İslamın gittikçe güçlendiğini görünce bu defa Bizans İmparatoru Herakliyüs'a giderek, Resulullah'a karşı kendisine yardım etmesini istedi. Ve bir müddet orada kaldı. İşte orada bulunduğu sırada, Medine'de bulunan kendi taraftarı münafıklara mektup yazarak, yakında büyük bir güçle Medine'ye geleceğini, kendisi için orada bir karargâh ve gözetleme yeri yapmalarını istedi. Bunun üzerine taraftarları Kuba Mecsidi'nin yakınında bir Mescit yaptılar.

Resulullah Tebük seferine çıkarken, Ebu Âmirin adamları olan münafıklar, Müslümanlar nezdinde bir meşruiyet kazandırmak için kendisini bu mescitte namaz kılmaya davet ettiler. Bu mescidi, âcizler ve sakatlar için yaptıklarını söylüyorlardı. Resulullah onlara "Şu anda sefere çıkıyoruz, inşallah dönerken." cevabını verdi.

Tebük seferinden döndüğünde Medine'ye yaklaşırken Cebrail Aleyhisselam geldi ve bu mescid'in Mescid-i Dırar yani, Müslümanlara zarar vermek için kurulmuş bir Mescid olduğunu, bunu yapanların, sadece inkârcılık ve bölücülük için yaptıklarını bildirdi. Bunun üzerine Resulullah, daha Medine'ye varmadan adamlar gönderip mescidi yıktırdı. İşte âyet-i kerime'nin nüzul sebebi bu olaydır ve bu fitneyi açıklamaktadır.

Zühri, Yezid b. Rûman, Abdullah b. Ebibekr, Âsım b. Ömer b. Katade ve diğer ravilerin naklettiklerine göre Resulullah Tebükten dönerken, Medineye yakın bir mesafede bulunn "Zîevan" denen yerde konakladı. Orada Resulullaha,

Dırar mescidinin gerçek yüzünü beyan eden haber ulaştı. Bunun üzerine Resulullah, Seleme b. Avf oğullarının kardeşliği olan Mâlik b. Duhşum'u ve Aclan oğullarının kardeşliği olan Maan b. Adiy veya kardeşi Âsım b. Adiy'i çağırdı. Onlara, "Halkı zalim olan bu mescide gidin. Onu yıkın ve yakın" dedi. Onlar da çıkıp hızlıca gittiler Mâlik b. Duhşum'un kabilesi olan Salim b. Avf oğullarına varınca Mâlik, Maan b. Adiy'e dedi ki: "Beni bekle, Ailemden ateş alıp geleyim." Ailesine gitti. bir hurma dalı aldı. Onu yaktı. İkisi birden koşarak Mescidi Dırara girdiler. Orada Dirar cemaati bulunuyordu. Bu iki kişi, mescidi yaktılar. Kalanın yıktılar. İçinde bulunanlar da dağılıp gittiler. İşte bunlar hakkında Kur'anın bu âyeti nâzil oldu. Bu mescidi yapanlar on iki kişiydi. Bunlar, şu kimselerdi:

– Amr b. Avf oğullarından, Hizam b. Halid B. Ubeyd, Mescid-i Dırarın yerini bu kişi vermişti.

- Ubeyd oğullarından, Sa'lebe b. Hâtıb.

- Dubey'a b. Zeyd oğullarından Muattıb b. Kuşeyr,

- Dubey'a b. Zeyd oğullarından Ebu Habibe b. el-Ez'ar,

- Amr b. Avf oğullarından olan Sehl b. Huneyfin kardeşi, Abbad b. Huneyf.

- Câriye b. Âmir, Bu da Dubey'a oğullarındandır.

- Cariye b. Âmir'in oğlu, Mücemma' b. Câriye,

- Zeyd b. Câriye

- Dubey'a oğullarından olduğu söylenen Bahtec veya Bahsec,

- Dubey'a oğullarından Bicad b. Osman

- Nebtel b. el-Hâris, Bu da Dubey'a oğullarındandı.

- Vedia b. Sâbit. Bu da Ümeyye oğullarına nisbet eldilmiştir.

Leys demiştir ki: "Şakiyk, Âmiroğullarının mescidinde namaza kavuşamamış. Ona denilmiş ki: "Filan oğullarının mescidinde henüz namaz kılınmadı." O da demiştir ki: "Ben orada namaz kılmak istemiyorum. Çünkü, o zarar vermek için yapılmıştır. Her zarar vermek için veya gösteriş için yahut şan şeref için yapılan mescid, mescid-i Dırar hükmündedir."

لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَدًا لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ

رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

108- Ey Muhammed, bu mescitte asla namaza durma. Şüphesiz ki başlangıcından itibaren, takva üzere kurulan mescitte namaz kılman daha hayırlıdır. O mescitte, temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah, kendilerini temizleyenleri sever.

Ey Muhammed, münafıkların, müminleri bölmek, Allaha ve Resulüne karşı savaşan kimseye gözetleme yeri hazırlamak maksadıyla yaptıkları mescid-i Dırarda hiçbir zaman namaz kılma. İlk gününden itibaren, Allah'tan korkma ve ona itaat etme düşüncesiyle yapılan mescid-i Nebevide namaz kılman daha hayırlıdır. Takva üzere yapılmış olan bu mescidin çevresinde, tevbe ederek manevi kirlerden, su ile taharet ederek te maddi kirlerden temizlenmek isteyen kişiler vardır. Allah, kendilerini temizleyenleri sever.

* Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen ve "İlk gününden itibaren takva esası üzere kurulan mescit'den hangi mescidin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sabit, Ebu Said el-Hudri ve Said b. el-Müseyyeb'e göre bu mescitten maksat, Medine'de bulunan Mescid-i Nebevidir. Bu hususta Osman b.Ubeydullah diyorki: "Ebu Hureyre'nin oğlu Muhammed beni, takva üzerine kurulu mecsidin hangi mescit olduğunu sormam için Abdullah b. Ömer'e gönderdi. Onun, mescid-i Nebevi mi yoksa Kuba mescidi mi olduğunu sordum. O da bu mescidin Kuba mescidi değil mescid-i Nebevi olduğunu söyledi.

Ebu Seleme b. Abdurrahman diyorki:

سَمِعْتُ اَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ: مَرَّبِى عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ اَبِى سَعِيدٍ
الْخُدْرِىُّ. قَالَ: قُلْتُ لَهُ: كَيْفَ سَمِعْتَ اَبَاكَ يَذْكُرُ فِى الْمَسْجِدِ الَّذِى
اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى؟ قَالَ: قَالَ اَبِى: دَخَلْتُ عَلَى: رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِى بَيْتِ
بَعْضِ نِسَائِهِ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! اَىُّ الْمَسْجِدَيْنِ الَّذِى اُسِّسَ عَلَى
التَّقْوٰى؟ قَالَ: فَاَخَذَ كَفًّا مِنْ حَصْبَاءَ فَضَرَبَ بِهِ الْاَرْضَ. ثُمَّ قَالَ: هُوَ

مَسْجِدُكُمْ هَذَا ، (لِمَسْجِدِ الْمَدِينَةِ) قَالَ فَقُلْتُ: اَشْهَدُ اَنِّى سَمِعْتُ اَبَاكَ
هَكَذَا يَذْكُرُهُ.

"Benim yanımdan, Abdurrahman b.Ebu Said el-Hudri geçti. Ona dedim ki: "Takva üzerine kurulmuş olan mescid hakkında babanın ne anlattığını duydun?" O da dedi ki: "Babam dedi ki: "Ben, Resulullahın, hanımlarından birinin evinde iken onun yanına girdim ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, takva üzerine kurulmuş ola mescid, hangi mescittir?" O, bir avuç çakıltaşı alıp yere attı sonra şöyle buyurdu: "O, sizin şu mescidinizdir..." (Mescid-i Nebevidir.) Ebu Seleme diyorki: "Ben, Abdurrahman'a dedim ki: "Babanın bunu anlattığına şahidim."(76)

b- Abdullah b. Abbas, Atiyye, İbn-i Büreyde, İbn-i Zeyd ve Urve b. Zübeyre göre, burada zikredilen mescitten maksat, Kuba mescididir.

Taberi birinci görüşün doğru olduğunu, çünkü bu hususta Resulullah'tan sahih hadis rivayet edildiğini söylemiştir. Nitekim Sehl b.Sa'd Übey b. Kâbın şunu söylediğini rivayet etmiştir.

عن سهل بن سعد عن أبى كعب ان رسول الله ﷺ سئل عن المسجد الذى
أسس على التقوى فقال هو مسجدى.

"Resulullaha, takva üzere kurulu olan mescdin hangi mescit olduğu soruldu. O da: "O, benim mescidimdir." buyurdu."(77)

Ebu Said el-Hudri de demiştir ki:

عَنْ أَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ أَنَّهُ قَالَ: تَمَارَى رَجُلَانِ فِى الْمَسْجِدِ الَّذِى أُسِّسَ
عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ، فَقَالَ رَجُلٌ: هُوَ مَسْجِدُ قُبَاءٍ، وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ
مَسْجِدُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : هُوَ مَسْجِدِى هَذَا.

(76) Müslim K. el-Hacc b: 514 HN:1398
(77) Ahmed b. Hanbel, Müsned C:5, S: 116

İki adam, ilk günden itibaren takva üzere kurulmuş olan mescidin hangi mescit olduğu hususunda tartıştılar. Biri: "Bu Kuba mescididir." dedi. Diğeri de "Bu Resulullahın mescididir" dedi. Bunun üzerine Resulullah buyurduku "O, benim şu mescidimdir."[78]

Taberi bu hadisin diğer bir rivayetinde Resulullahın şöyle buyurduğunu nakletmiştir. "Takva üzerine kurulan mescit, benim şu mescidimdir. Onların hepsinde hayır vardır.

Âyet-i kerimede "Orada, temizlenmeyi seven adamlar vardır." buyurulmaktadır. Bundan maksat "Takva üzere kurulan o mescitte, su ile taharet ederek temizlenmek isteyen insanlar vardır." demektedir.

Ebu Hureyre Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ ، قَالَ: نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ فِى اَهْلِ قُبَاءَ (فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ) قَالَ: كَانُوا يَسْتَنْجُونَ بِالْمَاءِ، فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ فِيهِمْ.

"O mescitte temizlenmeyi seven adamlar vardır. allah, kendilerini temizleyenleri sever" âyet-i Kuba halkı hakkında nâzil olmluştur. Çünkü onlar, su ile taharet ederlerdi. Bu sebeple bu âyet, onlar hakkında nâzil oldu.[79]

Abdullah b. Selam, Uveymir, b.Sâide, Huzeyme b. Sabit, İbrahim b. İsmail, Musab. Ebi Kesir, Urve b. Zübeyr, Hasan-ı Basri, Atiyye, İbn-i Zeyd ve Ata'ya göre bu âyet-i kerime, Su ile taharet eden Kuba halkı hakkında nazil olmuştur.

İbrahim b. İsmail el-Ensari diyor ki: "Resulullah, Uveymir b. Saideye dedi ki: "Allah teala'nın" O mescitte, temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah, kendilerini temizleyenleri sever" âyetiyle, nedn sizi övmüştür?" O demiştirki: "Bizler, su ile taharet ederiz."

اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ

(78) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9 bab: 14 HN: 3099 / Nesei K. el-Mesacid bab: 8
(79) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9, bab: 15, HN: 3100 / Ebu Davud, K. et-Taharet bab: 23 HN: 44.

بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِه۪ ف۪ي نَارِ جَهَنَّمَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي

الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٩﴾

109- Binasının temelini, Allahtan korkma ve rızasını kazanma esası üzerine kuran mı yoksa binasını, yıkılmak üzere olan bir uçurumun kenarına kurup ta onunla cehennemin ateşine göçen mi daha hayırlıdır? Allah, zalimler güruhunu doğru yola sevketmez.

Ey insanlar, iki türlü mescid yapan insanlardan hangileri daha hayırlıdır? Mescidini, Allaha itaat etmek için, onun farz kıldığı ibadetleri yerine getirmek için ve onun rızasına erişmek için yapan kimseler mi? Yoksa mescidini, çevresine duvar yapılmayan bir kuyu gibi uçurumun kenarına yapan bu itibarla, âkıbetinin ne olduğunu bilmeyen neticede de yaptığı binası ile birlikte yuvarlanıp cehenneme sürüklenen kimselerin yaptıkları mesitler mi?

* Bu âyet-i kerime, iman ve ihlas sahibi olan insanların yaptığı amellerle, münafıklık ve sapıklık hastalığına kapılanların yaptıkları işleri karşılaştırmakta, imanlıların, amellerini, sağlam zemine oturtulmuş muhkem bir binaya benzetmekte, münafıkların amellerini ise heyelan bölgesindeki bir uçurumun kenarına yapılan ve neticede, yapanla birlikte uçuruma yuvarlanan çürük bir binaya benzetmektedir.

İşte gerçek iman sahibi müminler ile münafıklar arasındaki fark da böyledir. İmansızlar ve münafıklar sonunda cehenneme yuvarlanırlar. Zira Allah, bu zalimleri hidayete erdirmez. Onlar, ebedî olarak cehennemde kalırlar.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذ۪ي بَنَوْا ر۪يبَةً ف۪ي قُلُوبِهِمْ اِلَّٓا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْۜ وَاللّٰهُ

عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١١٠﴾

110- Yürekleri paramparça oluncaya kadar, yaptıkları o mescid, daima bir şüphe kaynağı olarak kalblerinde kalacaktır. Allah, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yaptıkları bu Dırar mecsidi yıkılmamış olsaydı, orada toplanıp konuşmaları, onların nifakını artırmaktan başka bir şeye yaramayacaktı. Yıkıldıktan son-

ra da, inkârcıların münafıklıklarının anlaşılmış olması sebebiyle, kinleri artmaya devam edecektir. Ve ölüp kalbleri parçalanıncaya kadar bu kin kalblerinde yaşayacaktır.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا
فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

111- Şüphesiz ki Allah, cihad eden müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allahın, Tevratta, İncilde ve Kur'anda olan gerçek vaadidir. Allahdan daha fazla kim ahdine vefa gösterir? Öyleyse yaptığınız bu alışverişe sevinin. İşte büyük kurtuluş budur.

* Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve aynı rivayeti nakleden diğer âlimler diyorlar ki: "Akabe biatının yapıldığı gecede, Abdullah b. Revaha, Resulullaha (s.a.v.)'e şöyle demiştir "Rabbin için ve kendin için dilediğini şart koş." Resullah da "Rabbim için sadece ona kullak etmenizi, hiçbir şeyi ona ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Benim için de, kendinizi ve mallarınızı koruduğunuz gibi korumanızı şart koşuyorum." dedi. Bunun üzerine Resulullaha biat eden Medineliler dediler ki "Biz bunu yaparsak ne kazanmış oluruz? "Resulullah da "Cenneti." cevabını verdi. Medineliler "Bu, kârlı bir alış veriş. Bunu ne biz bozarız ne de karşı tarafın bozmasını isterim." dediler. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Evet, iman eden insanlar fâni bir hayatı ve değeri olmayan dünya malını vererek karşılığında ebedi hayatı ve tükenmeyen cennet nimetlerini satın almış olurlar Çok kârlı bir alış veriştir bu. Nitekim Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde böyle buyurmuştur:

قَالَ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ تَكَفَّلَ اللّٰهُ لِمَنْ جَاهَدَ فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ اِلاَّ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِهِ وَتَصْدِيقُ كَلِمَاتِهِ بِاَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ اَوْ يَرْجِعَهُ اِلَى مَسْكَنِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ مَعَ اَجْرٍ اَوْ غَنِيمَةٍ.

"Allah, sadece kendi yolunca cihad etmek ve Peygamberini tasdik etmek maksadıyla efere çıkan bir gaziyi öldürürse cennete koyacağına, sağ selim evine döndürürse mükâfaat veya ganime vereceğine kefildir."(80)

اَلتَّٓائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّٓائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112- Bunlar, günahlardan tevbe edenler, Allaha ibadet edenler, ona hamd edenler, onun yolunda seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülüğü yasaklayanlar ve Allahın koyduğu sınırları koruyanlardır. Müminleri müdele.

Allahın, cennet karşılığında canlarını ve mallarını aldığı müminler o kimselerdir ki, Allahın sevmediği şeylerden vaz geçip sevdiği şeylere yönelirler Allah'tan korkarak ona boyun eğer, kullak ederler Her hallerinde ve her türlü imtihan karşısında Allaha hamdederler. Oruç tutarak vücutlarını Allah yolunda esirgemedikleri için seyahat edenler gibi kendilerini yorarlar. Namazlarında rüku ederler secdeye varırlar. İnsanlara, hakka uymalarını, doğru yolda gitmelerini ve salih amel işlemelerini emrederler. Ve onlara, Allahın yasakladığı her şeyi yasaklarlar. Allahın kendilerine, farz kıldığı ibadetleri yerine getirip yasakladığı şeylerden kaçınarak onun koyduğu sınırları korurlar.

* Âyet-i kerime'de Allah yolunda cihad edecek olan müminlerin bir kısım sıfatları zikredilmiştir. O sıfatlar şunlardır:

---

(80) Buhari, K. el-Hums, bab: 8, K. et-Tevhid bab: 28-30 / Müslim, K. el-İmarah bab: 6 Hadis No: 1876

- Tevbe edenler: Bundan maksat, yaptıkları günahlardan vaz geçenler, şirk ve nifaktan uzaklaşanlar, demektir.

- İbadet edenler: Bundan maksat, Allah korkusundan dolayı boyun eğip kulluk edenler ve kulluklarını her halükârda yaparak bu uğurda vücutlarını esirgemeyenlerdir.

- Hamd edenler: Bundan maksat, Allahın, kendilerini imtihan ettiği hayırlı durumlarda da, kötü hallerde de ona hamd edenler demektir.

- Seyahat edenler: Bundan maksat ise Ubeyd b. Umeyr, Ebu Hureyre, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Abdurrahman, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Abdurrahman, Mücahid, Ebu Amr el-Abdi ve Hz. Aişeye göre, oruç tutanlar'dır. Oruç tutanlar da seyahat edenler gibi Allah yolunda vücutlarını esirgemedikleri için onlara "Seyahat edenler" denilmiştir. Ubeyd b. Umeyr ve Ebu Hureyre, Resulullahın, bu âyette zikredilen "Seyahat edenler"den maksadın, oruç tutanlar olduğunu beyan ettiğini rivayet etmiştir. Hz. Aişe de, "Bu ümmetin seyahatı oruç tutmaktır." dremiştir.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا
أُولِي قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

113- Ne Peygamberin ne de müminlerin, cehennemlik oldukları belli olduktan sora, akrabaları da olsa, müşrikler için af dilemeleri asla doğru olmaz.

Ne Peygamber Muhammede ne de onunla birlikte iman edenlere yakın akrabaları dahi olsa, kâfir olarak ölüp cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, müşrikler için af dilemeleri onlara yakışmaz.

* Müfessirler, bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Müseyyeb b. Hazen, Mücahid, Amr b. Dinar ve Said b. el- Müseyeb'e göre bu âyet-i kerime, Resulullahın amcası Ebu Talib hakkında nazil olmuştur. Bu hususta Müseyyeb diyor ki:

عَنْ اِبْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ اَبِيهِ اَنَّ اَبَا طَالِبٍ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ دَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِىُّ
ﷺ وَعِنْدَهُ اَبُوا جَهْلٍ فَقَالَ اَىْ عَمِّ قُلْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ كَلِمَةً اُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ

الله فقال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية يا أبا طالب ترغب عن ملة عبد المطلب فلم يزالا يكلمانه حتى قال آخر شيء كلمهم به على ملة عبد المطلب فقال النبي ﷺ لأستغفرن لك ما لم أنه عنه فنزلت ما كان للنبي والذين آمنوا أن يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولي قربى من بعد ما تبين لهم أنهم أصحاب الجحيم ونزلت إنك لا تهدي من أحببت.

"Ebu Talip ölüm hastalığında iken Resulullah onun yanına gitti. Orada, Kureyşin ileri gelenlerinden, Ebu cehil ve Abdullah b. Ebi Ümeyye bulunuyordu. Resulullah Ebu Tabile "Ey amca, Lâilahe illallah" de. Bununla Alla katında seni savunayım." dedi. Ebu Cahil ve Abdullah b Umeyye "Ey Ebu Talip, Abdulmuttalibin dininden dönecek misin?" dediler. Bunlar Ebu Talibe devamlı olarak aynı şeyi telkin ediyorlardı. Nihayet Ebu Talip onlara son söz olarak Abdulmuttalibin dini üzere olduğunu söyledi. Bunun üzerine Resulullâh şöyle buyurdu "Bana yasaklanmadıkça senin için mutlaka af dileyeceğim."[81] İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu ve iman etmeyenler için af dilemeyi yasakladı. Aslında, hakkında af dilemekle herhangi bir kimseyi imana getirmek mümkün değildir. Nitakim bu hususta yine Ebu Talib hakkında nâzil olduğu rivayet edilen bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır "Ey Muhammed, şüphesiz sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakkat Allah dilediğini hidayete erdirir. O, hidayete erecekleri çok iyi bilir. [82]

b- Atiyye ve Abdullah b. Abbastan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullahın annesi hakkında nazil olmuştur. Atiyye diyor ki: "Resulullah Mekke'ye gelince annesi için af dilemesine izin verilir ümidiyle güneş ortalığı iyice kızdırıncaya kadar annesinin kabrinin başında durdu. Nihayet "Ne Peygamberin ne de müminlerin, cehennemlik olduktan sonra, akrabaları da olsa müşrikler için af dilemeleri asla doğru olmaz" ayeti inti. Resulullah da annesi için af dilemekten uzak durdu. Bu hususta Ebu Hureyde diyor ki:

---

(81) Buhari, K. el-Menakıb el-Ensar, babO 40, K. Tefsir el-Kur'an sure: 9, bab: 16 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 533

(82) Kasas suresi, 28/56

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: زَارَ النَّبِىُّ ﷺ قَبْرَ أُمِّهِ. فَبَكَى وَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ. فَقَالَ «اسْتَأْذَنْتُ رَبِّى فِى أَنْ اسْتَغْفِرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِى. وَاسْتَأْذَنْتُهُ فِى أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِى. فَزُورُوا الْقُبُورَ. فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْتَ».

"Resulullah (s.a.v.) annesinin kabrini ziyaret etti. Kendisi ağladı, çevresinde bulunanları da ağlattı ve buyurdu ki: "Ben rabbimden onun için af dilememe izin vermesini istedim. O bana izin vermedi. Onun kabrini ziyaret etmek için izin istedim. Bana izin verildi. Sizler, kabirleri ziyaret edin. Çünkü onlar, ölümü hatırlatırlar."(83)

c- Abdullah b. Abbas ve Katadeden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetin nüzul sebebi, bazı müminlerin, ölen akrabaları müşrikler için af dilemeleridir. Bu hususta Katade diyor ki: "Bize anlatıldığına göre, Resulullahın sahabilerinden bazı kişiler dediler ki: "Ey Allahın Resulü, atalarımızdan bazıları iyi komşuluk yapıyor, akrabalarına iyi davranıyor, darda kalanların sıkıntılarını gideriyor ve üzerlerinde bulunan hakları yerine getiriyorlardı. Biz, onlar için af dilemeyelim mi?" Resulullah da buyurdu ki: "Evet dileyin. Ben de" İbrahimin babası için af dilediği gibi babam için af dileyeceğim" Bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu. Af dilemelerini yasakladı. Bundan sonra gelen âyet de nâzil olup Hz. İbrahimin mazeretini belirtti.

Âyet-i kerime'de, cehennemlik oldukları belli olduktan sonra müşrik akrabalar için af dilenilemeyeceği beyan edilmektedir. Onların, cehennemlik oldukları ölümlerinden sonra belli olacağından Abdullah b. Abbas, diri olan müşrik akrabalar için af dileneceğinin caiz olduğunu söylemiştir. Said b. Cübeyr diyor ki: "Yahudi olan bir kişi öldü. Onun, müslüman bir oğlu vardı. Cenazesine katılmadı. Bu, Abdullah b. Abbasa anlatıldı. O da dedi ki: "Oğlunun cenaze ile beraber gidip onu defnetmesi icabederdi. Ölünceye kadar ona iyi dileklerde bulunmalıydı. Öldükten ssonra ise o haline bırakılır. Allah teala buyurmuştur ki «İbrahimin, babası için af dilemesi, yalnızca ona verdiği sözü yerine getirmesi içindi. Fakat babasının, Allah düşmanı olduğu ortaya çıkınca ondan uzaklaştı.»

Atâ b. Ebi Rebah, bu âyette zikredilen, af dilemeden maksadın, öldükten sonra cenaze namazını kılmak olduğunu söylemiş, Ebu Hureyre de dua etmek olduğun beyan etmiştir.

Taberi de, aslında af dilemenin, kulun, rabbinden, günahların bağışlanmasını istemesi olduğunu, bu itibarla Atâ'nın izah ettiği gibi cenaze namazını kılmayı da ona dua etmeyi de kapsadığını söylemiştir.

---

(83) Müslim, K. el-Cenaiz bab: 105-106, Hadis No: 976 / Ebu Davud, K. el-Cenaiz bab: 81 Hadis No: 3234

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

114- İbrahimin, babası için af dilemesi ise, sadece ona verdiği sözü yerine getirmesi içindir. Fakat babasının Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim niyaz eden ve çok halim selim bir insandı.

* İbrahim aleyhisselam, babası için Allah'tan af dileyeceğine dair söz vermişti. Bu hususta şu âyette buyuruluyor ki: "İbrahim şöyle dedi "Selam sana. Rabbimden bağşalanmanı dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkârdır."[84] İşte İbrahim aleyhisselam bu vaadini yerine getirmek için Allahtan af dilemiş, ancak, babasının, Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca af dilemekten vaz geçmiş ve ondan uzaklaşmıştır.

Âyet-i kerime'de, "Babasının, Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı." buyurulmaktadır.

Müfessirler, babasının bu halinin nasıl ortaya çıktığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hakem, Dehhak ve Katadeye göre İbrahimin babasının müşrikliğinin belli oluşu, müşrik olarak ölmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece İbrahim de artık onun için af dilemekten vaz geçmiştir.

b- İbrahim en-Nehai ve Ubeyd b. Umeyre göre ise, İbrahimin babasının müşrik oluşunun ortaya tam olarak çıkması, âhirette olacaktır. Sırat köprüsünü geçerken babası, İbrahime sarılacak, onunla birlikte geçmek isteyecek, İbrahim ona yumuşak davranacak ancak onun, maymuna çevirildiğini görünce ondan uzaklaşacak ve onu yalnız başına bırakacaktır.

Taberi birinci görüşün doğru olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Çok niyaz eden" diye tercüme edilen (لَأَوَّاهٌ) kelimessi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

(84) Meryem suresi, 19/47

b- Yine Abdullah b. Mes'ud, Ebu Meysere, Katade, Amr b. Şürahbil ve Hasan-ı Basri'ye göre bu kelimeden maksat, "Çokça merhamet eden" demektir. Yani, Hz. İbrahim, Allahın kullarına çokça merhamet eden biriymiş. Amr b. Şürahbil bu kelimenin, Habeşçeden alındığını söylemiştir.

c- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süfyan, Atâ, İkrime ve Dehhak'a göre bu kelimeden maksat "Kesin iman eden" demektir.

d- Abdullah b. Abbas ve İbn-i Cüreyce göre bunun manası "Mümin" demektir.

e- Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basri ve Ukbe b. Âmir'e göre bu kelimenin manası "Tesbih eden ve Allahı çokça zikreden" demektir. Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة بن عامر ان النبى ﷺ قال لرجل يقال له ذو البجادين انه اواه وذلك انه كان رجلا كثير الذكر لله عز وجل فى القرآن ويرفع صوته فى الدعاء.

"Resulullah "Zülbicadeyn" ismindeki bir adam için buyurdu ki: "Bu adam (لأَوَّاهٌ) "Evvah"dır. Çünkü bu Kur'anı okuyarak, Allahı çokça zikrederdi ve dua ederken sesini yükseltirdi.(85)

f- Atâ ve Abdullah b.Abbas'a göre bu kelimeden maksat, "Kuranı çokça okuyan" demektir. Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ دَخَلَ قَبْراً لَيْلاً. فَاُسْرِجَ لَهُ سِرَاجٌ. فَاَخَذَهُ مِنْ قِبَلِ الْقِبْلَةِ وَقَالَ « رَحِمَكَ اللهُ! اِنْ كُنْتَ لَاَوَّاهاً تَلاَّءً لِلْقُرْآنِ ».

"Resulullah geceleyin kabristana vardı. Ona bir kandil yakıldı. Cenazeyi kıble tarafından kabre koydu ve buyurdu ki: "Allah sana rahmet eylesin. Şüphesiz ki sen, çok evvah idin. Kur'anı çokça okuyan idin."(86)

g- Ebuzer ve Ka'ba göre bu kelimeden maksat duasında "âh, âh" diyen kimsedir.

(85) Ahmed. b. Hanbel, Müsned, C: 4, S: 159
(86) Tirmizi, K. el- Cenaız b. 62, Hadis No: 1057

h- Mücahide göre bu kelimeden maksat, "Fakih olan" demektir.

i- Abdullah b. Şeddad'a göre ise (أَوَّاهٌ) kelimesinden maksat "Huşu içinde Allaha yalvaran" demektir.

Taberi diyor ki: "Bana göre bu görüşlerden doğru olan, Abdullah b. Mes'uddan nakledilen birinci görüştür. Yani (أَوَّاهٌ) kelimesinden maksat, "dua eden" demektir. Çünkü Hz. İbrahim, babasını hakka davet ettikten sonra babası, onu tehdit etmiş. İbrahim de babasına Allahtan af dileyeceğini ve ona dua edeceğini belirtmiştir. Nitekim bu hususta Allah teala diğer ayetlerde şöyle buyurmuştur: "(Babası İbrahime şöyle dedi) Ey İbrahim, ilahlarıma karşı çıkıp yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vaz geçmezsen, yemin olsun seni taşlarım. Haydi uzun müddet benden uzak ol." İbrahim şöyle dedi "Selam sana Rabbimden bağışlanmanı dileyeceğim. Çünkü o bana çok lütufkârdır" "İşte sizden ve Allah'tan başka taptığınız şeylerden ayrılıyorum. Ben rabbime dua ediyorum. Umarım ki rabbime dua edip te mahrum olmam"(87)

Müfessirler, Hz. İbrahimin neden böyel bir kimse olduğu hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

(أَوَّاهٌ) kelimesinin, "Merhametli olan" anlamına geldiğini söyleyenler, Hz. İbrahimin böyle oluş sebebini şöyle izah etmişlerdir: "O, babasına ve diğer insanlara karşı çok merhametli ve çok yumuşaktı. Bu sebeple o, bu sıfatla sıfatlandı.

Diğer bir kısım alimlere göre, Hz. İbrahimin böyle oluşu, Allah'a kesin iman etmesinden, onun azametini bilmesinden ve ona boyun eğmesindendi. Başka bir kısım âlimlere göre İbrahimin böyle oluşu, onun, rabbine olan imanının sağlamlığındandır. Diğer bir kısım alimlere göre onun, kendisine inen ilahı kitabı çokça okumasındandır. Bir başka kısım âlimlere göre ise, onun, rabbini çokça zikretmesindendir.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا

يَتَّقُونَ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

115- Allah, bir kavmi hidayete erdirdikten sonra o kavme, kaçınmaları gerekenleri açıklamadıkça onları saptıracak değildir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilendir.

(87) Meryem suresi, 19/46-48

Allah sizi hidayete erdirdikten sonra sizlere, müşrikler için af dilemenin yasak olduğunu bildirmedikçe elbette ki böyle bir af dilemenizden dolayı sizi sapıklığa düşürecek değildir. Çünkü sizler, bu yasağı bilmeden önce yaptıklarınızdan sorumlu değilsiniz. Fakat bu yasaktan sonra af dilemeniz de mümkün değildir.

إِنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُحْيٖ وَيُمٖيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصٖيرٍ ﴿١١٦﴾

116- Şüphesiz ki göklerin ve yerin mülkü yalnız Allahındır. Dirilten ve öldüren O'dur. Sizin için Allahtan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Şüphesiz ki göklerin ve yerin mülkü ve hükümranlığı sadece Allaha aittir. Dirilten de öldüren de O'dur.O halde cihada çıkarsınız öldürüleceğinizden veya müşriklerle münasebeti kesip savaştığınızda gelirinizin kesilip fakir düşeceğinizden korkmayın. Zira yardımcınız sadece Allahtır. Ondan başkasının yardımına bel bağlamayın.

* Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerime, müminleri, müşriklere karşı savaşmaya teşvik etmektedir. Zira bu âyet, göklerin ve yerin hükümranlığının, ancak Allaha ait olduğunu, diriltmenin ve öldürmenin, düşmanların elinde değil, ancak Allahın elinde bulunduğunu, müminlerin yardımcısının da böyle bir kudret sahibi olan Allah olduğunu bildirmektedir. Bu itibarla müminler Rum Krallarına Fars krallarına ve Habeşistan krallarına karşı savaşmaktan geri durmamalı ve çekinmemelidirler.

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرٖينَ وَالْاَنْصَارِ الَّذٖينَ اتَّبَعُوهُ فٖي
سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزٖيغُ قُلُوبُ

فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

117- Yemin olsun ki Allah, Peygamberin ve sıkıntılı zamanda Peygambere tâbi olan muhacirlerle ensarın, -içlerinden bir takımının kalbleri kaymak üzere iken- tevbelerini kabul etti. Sonra da tevbeleri sebebiyle onları affetti. Şüphesiz ki Allah, onlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir.

Şüphesiz ki Allah, Peygamberin ve Tebük seferinde, bineklerinin, azıklarının ve sularının kıt olduğu sıkıntılı bir anda Peygambere tâbi olan muhacir ve Ensarın tevbelerini kabul etmiştir. O sıkıntılı zamanda, müminlerden bir gurubun, yolculukta karşılaştıkları çile ve meşakkat sebebiyle neredeyse kalberi hak'tan kayıyor ve dinlerinden şüpheye düşüyorlardı. Sonra Allah, bunların tevbelerini kabul etti. Zira Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır ve çok merhametlidir.

* Bu âyet-i kerime, Tebük seferine katılan müminleri anlatmaktadır. Tebük seferine "Zorluk seferi" adı verilmiştir. Çünkü bu sefer, bineklerin, azıkların ve suların az, sıcağın ise şiddetli olduğu bir zamanda yapılmıştı .Bu sefere katılanlar büyük bir sıkıntıya düşmüşlerdir.

Hz. Ömer bu sefer hakkında diyor ki: "Biz, Resulullah ile birlikte, sıcağın şiddetli olduğu bir sırada Tebük seferine çıktık. Bir yerde konakladık. Çok susamıştık. Neredeyse susuzluktan ölecektik. Bazıları, develerini kesip karnındaki suyu içiyor böylece ciğerini yanmaktan kurtarıyordu. Ebubekir "Ey Allahın Resulü, Allah sana, dualarının karşılığında hayır nasibediyor bizim için dua et." dedi. Resulullah "Bunu istiyor musun" diye sordu Ebubekir de "Evet" dedi. Bunun üzerine Resulullah, ellerini kaldırıp Allaha yalvarmaya başladı. Daha ellerini indirmeden hava değişti, bulutlar geldi ve gökten yağmur dökülmeye başladı. Herkes yanında bulunan kapları doldurdu. Etrafımıza baktık, yağmurun, ordunun üzerinden başka yere yağmadığını gördük."

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ
وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ
تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

118- Ve savaştan geri kalan o üç kişinin tevbesini de, bütün genişliğine rağmen yeryüzünün, kendilerine dar geldiği, ruhlarının son derece sıkıldığı ve Allahın cezasından kurtulmak için Allahtan başka bir sığınak olmadığını anladıkları bir zamanda kabul etti. Aslında Allah onların tevbelerini, gelecekte de tevbe etsinler diye kabul etmişti. Şüphesiz ki tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan ancak Allahtır.

* Savştan geri kalan ve tevbeleri daha sonra kabul edilen bu üç kişi Kâ'b b. Mâlik, Mürare b. Rebi' ve Hilâl b. Ümeyye'dir.

Kâ'b b. Mâlik, Akabe bey'atına katılmış, Resululahı ve İslâmı kendi canından önce koruyacağına, onu her zaman ve her yerde müdafaa edeceğine dair ahitte bulunmuş seçkin ve şair bir kişiydi. Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye de Bedir savaşına katılmış, halk için örnek davranışlara sahip olan salih birer kişiydiler.

Tebük seferine gitmemek için münafıklar ve Bedeviler, bir takım uydurma sözler ileri sürmüşler bazıları da sefer sonrasında özür beyan ederek Resulullah'tan affedilmelerini istemişlerdir.

Fakat bu üç kişi, hiçbir özürleri bulunmadığı halde sefere katılmamışlar, sefer sonrasında da hiçbir özürleri olmadığı halde sefere katılmadıklarını itiraf etmişlerdir. Onların bu itirafları üzerine, Resulullah (s.a.v.) gidip, Allahın, haklarında hüküm vermesine kadar beklemelerini söylemiş bunlar da, haklarında hükmü beklemeye başlamışlardı. Resulullah onlarla konuşmayı yasaklamıştı. Bu sebeple kimse onların yüzüne bakmıyor, onlarla münasebette bulunmuyordu.

Mürare b. Rebi' ve Hilal b. Ümeyye, yaşlı oldukları için evlerine çekilmiş kimseyle görüşmüyor, devamlı ağlıyorlardı. Kâ'b b.Mâlik ise çarşı pazar dolaşıyor fakat kimse ne selâmını alıyor ne de konuşuyordu.

Bu olay onlara çok ağır geliyordu. Bu hal üzere tam elli gün beklediler. Âyet-i kerime'nin de belirttiği gibi, yeryüzünün, bütün genişliğine rağmen onlara dar geldiği, ruhlarının son derece sıkıldığı bir anda işte bu âyet nâzil oldu ve tevbelerinin Allah tarafından kabul edildiği beyan edildi.

İbn- Şihab ez-Zühri diyor.ki: "Bana, Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b bildirdi ki, Ka'bın görmesini kaybetmesinden sonra onu, elinden tutup gezdiren oğlu Abdullah demiştir ki: "Ka'bın, tebük gazvesinde Resulullahtan geri kaldığını şu şekilde anlattığını duydum. Ka'b b. Malik dedi ki: "Ben Tebük seferi hariç Resullahın yapmış olduğu hiçbir gazve'den geri kalmamıştım. Ben sadece Bedir savaşından geri kalmıştım. Fakat Resulullah, Bedir savaşından geri kalan hiçbirkimseye sitem etmemişti. Çünkü Resulullah ve müslümanlar, Kureyş ka-

bilesinin kervanına el koymak için gitmişlerdi. Allah onları, karşılaşmayı beklemedikleri bir anda düşmanlarıyla bir araya getirdi. Ben, Resulullah ile birlikte, müslüman olmaya dair biat ettiğimiz zaman. Akabe gecesinde bulunmuştum. Her ne kadar Bedir, insanlar arasında Akabe biatından daha çok anılıyor ise ben bu biatın yerine Bedirde bulunmayı daha çok arzu eden biri değilim. Benim, tebük seferinde Resulullahtan geri kalmam ise şöyle olmuştur:Ben geri kaldığım bu seferdeki zamanımdan daha güçlü ve daha imkânlı bir an yaşamamıştım. Allaha yemin olsun ki, ondan önce elimde iki binek hiçbir zaman bulunmamıştı. O sefer sırasında ise elimde iki binek vardı. Resulullah bu seferi, şiddetli bir sıcak mevsimde yapmıştı. O uzun bir yolculuğa ve ıssız çöllere yönelmişti. Büyük bir düşmanla karşılaşmaya gidiyordu. Müslümanlar, savaşmak için bütün hazırlıklarını yapsınlar diye Resulullah onlara durumu iyice açıkladı. Hangi tarafa doğru sefer yapmak istediğini onlara bildirdi. Bu sefer esnasında Resulullahile beraber bulunan müslümanların sayısı çoktu. Onların isimlerini kaydeden belli kayıt defteri yoktu. Bu sebeple ortadan kaybolmak isteyen kişi, hakkında Allah tarafından vahiy gelmedikçe gizlenebileceğini düşünüyordu. Resulullah bu seferi meyvelerin olgunlaştığı, gölgelerin sevildiği bir zamanda yaptı. Ben de bunları severim. Resulullah ve müslümanlar, hazırlığa başladılar. Ben de onlarla birlikte hazırlanmak için eve gidiyor fakat hiçbir şey yapamadan geri dönüyordum. Ve kendi kendime diyordum ki: "İstediğim zaman bunu yapabilirim." Bu hal bende devam etti.. Nihayet insanlar, işi ciddiye almaya başladılar. Resulullah ve onunla birlikte müslümanlar sefere başladılar. Ben ise hiçbir hazırlık yapamamıştım. Gidip geliyor fakat hiçbirşey yapamıyordum. Bu durum bende devam etti. Nihayet onlar hızla yola koyuldular Ben seferi kaçırmıştım. Yola çıkıp onlara kavuşmak istedim. Keşke bunu yapmış olsaydım. Fakat bana bu da nasip olmadı. Artık ben Resulullahın sefere gitmesinden sonra, insanların içine gittiğimde benim durumumda olan bir kimse göremiyordum. Ancak münafıklıkla itham edilen veya âcizliğinden dolayı Allah tarafından mazur görülen kişileri görebiliyordum. Bu da beni üzüyordu. Ordu Tebük'e varıncaya kadar Resulullah benden bahsetmemiş. Fakat Tebükte insanların içinde otururken "Ka'b'dan ne haber?" diye sormuş, Seleme oğullarından bir kişi de: "Ey Allahın resulü onu iki Cübbesi ve omuzlarına bakması alıkoydu. 'Yani zenginliği ve gururu onu alıkoydu) dedi. Bunun üzerine Muaz b. Cebel "Ne kötü bir şey söyledin! Ey Allahın Resulü, Allaha yemin olsun ki biz onda hayırdan başka bir şey görmedik" dedi. Resulullah bir şey söylemedi. O arada Resulullah, beyaz bir elbise giymiş, o elbisesiyle de âdeta serapları titreten bir adamın çıkıp geldiğini görmüş ve buyurmuştur ki: "Sen keşke Ebu Hayseme olsan!" Bir de bakmışlarki o kişi gerçekten Ebu Hayseme el-Ensari. Bu kişi bir ölçek hurmayı tasadduk ettiği için müfakılar tarafından ayıplanan kişidir.

Ka'b. sözlerine devamla diyor ki: "Resulullahın" Tebükten dönerek Me-

dineye yöneldiği haberi bana ulaşınca işte o zaman büyük bir sıkıntıya düştüm. Hatırıma yalan söylemek geldi. Diyordum ki "Yarın ben onun gazabından nasıl kurtulacağım? Bu hususta ailemin, görüş sahibi olanlarıyla istişare ediyordum. Resulullahın yaklaştığı haberini alınca bâtıl düşünceler benden uzaklaştı ve anladım ki, kendimi, Resulullahtan hiçbir şekilde kurtaramam. Ona doğruyu söylemeye karar verdim. Resulullah sabahleyin çırık geldi. O, bir yolculuktan döndüğünde önce Mescide gider iki rekât namaz kılardı ve sonra insanlarla görüşmek için orada oturdu. Tebükten dönünce de aynı şeyi yaptığında savaştan geri kalanlar ona gelip özür beyan etmeye başladılar. Yeminler ettiler. Bunlar seksen küsur kişi idi. Resulullah onların düş görünüşlerine bakarak özürlerini kabul etti. Onlardan biat aldı onlar için af diledi ve gizli durumlarını ise Allaha bıraktı. Nihayet ben de gittim. Selam verdim. Resullah, kızgın bir kimsenin tebessümü gibi tebessüm etti ve Sonra "Gel" dedi. Yürüyüp yanına gittim ve önüne oturdum. Bana: "Seni geri bırakan neydi. Sen, binek satın almamış mıydın?" diye sordu. Ben de dedim ki "Ey Allahın Resulü, Allaha yemin olsun ki eğer ben, senin dışında dünyadaki insanlardan herhangibir insanın yanına oturmuş olsaydım, bir özür beyan ederek onun bana kızmasından kurtulabilirdim kanaatindeyim. Çünkü Allah bana, güzel konuşma kabileyeti vermiştir. Fakat Allah yemin olsun ki, ben çok iyi biliyorum ki, eğer sana bugün yalan söyleyip razı edecek olsam yarım, Allahın seni bana gazaplandırması yakındır. Şayet sana doğru söyleyecek olsam ondan dolayı bana kızacaksın. Ben, bu hususta Allahın, hakkımda hayır nasibetmesini ümit ediyorum. Allaha yemin olsun ki benim hiçbir özürüm yoktu. Allah yemin olsun ki senden geri kaldığım zamandan daha güçlü ve daha imkânlı bir anım olmamıştı." Resulullah da buyurdu ki: "İşte bu doğru söyledi. Haydi kalk, Allah, lakkında hükmünü verinceye kadar bekle." Ben de kalkıp gittim. Seleme oğullarından bazı kişiler kızngınlıkla gelip bana kavuştular ve dediler ki: "Vallahi bizler, senin bundan önce bir günah işlediğini bilmiyoruz. Savaştan geri kallanların dilemiş oldukları özürleri beyan ederek Resulullah özür dilememkten âciz kaldın. Senin günahın için Resulullahın af dilemesi yeterliydi." Ka'b diyor ki: "Allaha yemin olsun ki,onlar durmadan beni kınıyorlardı. Öyle ki bir ara geri dönüp Resulullaha, kendimi yalancı çıkarmak istedim. Sonra onlara dedim ki: "Benim durumuma düşen başka kimse var mı?" Onlar da dediler ki: Evet, iki kişi var. Onlar da senin söylediğin gibi sözler söylediler. Onlara da, sana söylenen şeyler söylendi. Dedim ki: "Onlar kimler?" dediler ki: "Onlar Mûrare b. Rebia el-Âmir'i ve Hilal b. Ümeyye el-Vakifidir." Onlar bana Bedir savaşında bulunan salih iki kişiyi anlattılar. Onlar benim için örnek kişilerdi. Bunları bana anlatınca ben devam edip yoluma gittim. Resulullah müslümanlara, savaştan geri kalanlar arasında üçümüzle konuşmalarını yasakladı. Böylece insmanlardan uzak kaldık. Onlar bize karşı değiştiler. Öyle ki, ben sanki daha önce tanımadığım bir yerde yaşıyormuş gibi oldum. Bu halimiz, elli gün devam etti. Diğer iki arkadışım ise boyunlarını büküp evlerinde oturdu-

lar ve ağladılar. Ben onların en genci ve en metanetlileri idim. Çıkıp geziyordum. Namazlarda bulunuyor, çarşılarda dolaşıyordum. Fakat kimse benimle konuşmuyordu. Resulullah, namazdan sonra oturup sohbet ettiğinde gidip ona selam veriyordum. Kendi kendime diyordum ki "Acaba selamımı almak için dudaklarını oynattımı yoksa oynatmadı mı? Ona yakın yerde namaz kılıyor ve göz ucuyla onu takibediyordum. Namaza yöneldiğimde bana bakıyordu.Ben ona doğru yönelince de yüzünü çeviriyordu. Müslümanların bu tavrı uzayınca gidip Ebu Katade'nin bahçesini duvarından tırmandım. O, benimamcamın oğlu ve en çok sevdiğim bir kişiydi. Ona selam verdim. Vallahi o selamımı almadı. Ona dedim ki: "Ey Aba Katade, Allah hakkı, için söyle bana, sen benim, Allahı ve Resulünü sevdiğimi biliyor musun?" O hiç cevap vermedi. Tekrar seslendim yine sustu. Tekrar seslendim. Bunun üzerine dedi ki: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." Bunu duyunca gözlerim yaşla doldu. Geri döndüm. Duvarda tırmanıp çıktım. Medine'nin çarşısında yürürken, Şam halkının Nabtilerinden Medine'ye gıda maddesi getirip satan bir kimse orada şöyle diyordu: "Bana, Ka'b b. Mâliki kim gösterecek?" İnsanlar beni gösterdiler. O adam gelip bana Ğassan kralından birmektup verdi. Ben, okur yazar biriydim Mektubu okudum. Bir de ne göreyim onda şöyle yazıyor: "Bize ulaşan haberlere göre adamın (Peygamber) sana eziyet ediyormuş. Allah seni. zelil olacağın, haklarının zayi olacağı bir yer için yaratamıştır. Bize gel, yardımlaşalım." Ka'b diyorki: "Bunu okuduğumda dedim ki: "İşte bu da belalardan başka bir bela! Götürüp o mektubu, tandıra atıp yaktım. Yasaklanan elli günden kırk gün geçip vahiy gelmeyince baktım ki, Resulullahın elçisi bana geldi ve dedi ki: "Resululah, hanımından uzaklaşmanı emrediyor." Dedim ki: "Ben onu boşayayım mı yoksa ne yapayım?" Dedi ki: "Hayır boşama, ondan uzaklaş ve ona yaklaşma" Resulullah diğer iki arkadaşıma da aynı emri göndermiş. Hanımıma dedim ki: "Ailene git. Allah bu mesele hakkında hükmünü gönderinceye kadar onların yanında dur" Hilal b. Ümeyye'nin karısı Resulullaha gitti ve ona: "Ey Allahın Resulü, Hilal b. Ümeyye kendisine bakmayan bir ihtiyardır. Onun bir hizmetçisi de yoktur. Benim ona hizmet etmeme kızar mısın?" Resulullah da buyurdu ki: "Hayır. Fakat o sana yaklaşmasın." Kadın da dedi ki: "Vallahi onda hiçbir hareket yok. Vallahi bu mesele ortaya çıktaktan sonra durmadan ağlıyor." Kâ'b diyor ki: "Ailemden bazı kişiler dediler ki: "Sen de karın hususunda Resulullahtan izin isteseydin. Çünkü o, Hilal lb. Ümeye'nin hanımının, ona hizmet etmesine izin verdi. Ben dedim ki: "Ben karım hakkında Resulullah'tan izin istemem.Ben, genç bir adamım. Karım hakkında Resulullahtan izin istersem onun bana nasıl bir cevap vereceğini ne bileyim?" Bu hal üzere on gün daha devam ettim. Böylece bizimle konuşulması yasaklanan günler elliye tamamlandı. Ellinci gecenin sabahı evlerimizden bir evin üzerinde sabah namazını kıldım. Ben, Allah tealanın vasıflandırdığı bir şekilde sıkıntılı ve bütün genişliğine rağmen yeryüzü bana dar gelmiş bir halde otururken, Sel dağının üzerine çıkmış olan bir kişinin sesini işittim. O, en yüksek se-

siyle şöyle diyordu: "Ey Ka'b. b. Malik, müjde!" Bunun üzerine secdeye kapandım. Artık kurtluşun geldiğini anlamıştım. Resulullah, sabah namazını kıldıktan sonra, Allahın tevbemizi kabul ettiğini ilan etmiş. İnsanlar, bizleri müjdelemek için gelmişler. İki arkadaşıma müjdeciler gitmiş. Bir kişi de atına binip bana gelmek için sürmüş. Eslem kabilesinden bir kişi koşup dağa çıkmış ve yukarıda zikredildiği şekilde bağırmış. Ses at'tan daha hızlı geldi. Bu sebeple sesini işittiğim adam gelip beni müjdeleyince sırtımda bulunan iki elbiseyi çıkarıp müjdesine karşılık ona giydirdim. Allaha yemin olsun ki, o gün benim iki elbiseden başka elbisem yoktu. Emanet iki elbise alıp onları giydim. Resulullah ile görüşmek için çıkıp gittim. İnsanlar grup grup beni karşılıyor, tevbemin kabul edilişi sebebiyle beni tebrik ediyor ve şöyle diyorlardı: "Allahın tevbeni kabul etmesi mübarek olsun" Nihayet mescid-i Nebeviye girdim. Baktım ki, Resulullah orada otruyor. Çevresinde de insanlar var. Talha b. Ubeydulah kalkıp koşarak geldi. Benimle musafaha yaptı ve beni tebrik etti. Vallahi muhacirlerden, ondan başka kimse gelmedi. (Ka'b Talha'nın bu davranışın hiç unutmadı.) Resulullaha selam verince ki onun yüzü sevinçten dolayı parlıyordu. O şöyle buyurdu: "Annenin seni doğurduğu günden beri geçen günlerin en hayırlı bir günü sana müjdelenmiş olsun!" Ben dedim ki: "Ey Allahın Resulü, bu senin tarafından mı yoksa Allah katından mı?" Resulullah da buyurdu ki: "Hayır benim tarafımdan değil Allah tarafından" Resulullah sevinince yüzü aydınlanırdı. Sanki o, ay'dan bir parça olurdu. Biz bunu anlardık. Resulullah önünde oturunca dedim ki: "Ey Allahın Resulü benim, Allah ve Resulü yolunda sadaka olarak bütün malımdan feragat etmem tevbe edişimin bir bölümü idi." Resulullah da buyurdu ki: "Malların bir kısmını elinde tut. O, senin için daha hayırlıdır." Ben de dedim ki0 O halde ben, Hayberde hakkıma düşen hisseyi tutayım." Yine dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Allah beni, ancak doğru söylemem sayesinde kurtardı Yaşadığım müddetçe, konuştuğumda doğrudan başkasını söylemeyeceğim. Vaadim de tevbemin bir bölümüydü. Allah yemin olsun ki, ben anlattıklarımı Resulullaha söylediğim günden bugüne kadar, Allah tealanın, doğru söylemesinden dolayı bir müslümana benim doğru söylememden dolayı bana lutfettiği iyilik kadar iyilik lutfettiğini sanmam. Allaha yemin olsun ben, Resulullaha doğru söyleyeceğimi vaadettikten bu güne kadar, kasıtlı bir şekilde yalansöylemedim. Temennim odur ki, hayatımın geri kalan kısmında da Allah beni korur." Ka'b diyor ki: "Bu hadise üzerine Alla teala bu surenin yüz on yedi, yüz on sekiz ve yün on dokuzuncu âyetlerini indirdi. Allaha yemin olsun ki, kanaatıma göre, Allah beni islama eriştirdikten sonra, bana, Resulullaha doğru söylememden dolayı lütufta bulunduğundan daha büyük bir lütufta bulunmadı. Ben, yalan söyleyenler gibi helak olmadım. Zira Allah; yalan söyleyenler hakkında vahiy indirerek bir insana söylediğinin en ağırını söyledi ve buyurdu ki: "Cihaddan döndüğünüzde, kendilerini bırakmanız için, Allah yemin edeceklerdir. Onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar, murdardırlar işledikleri günahların cezası olarak varıp kalacakları yer, ce-

hennemdir.Kendilerinden razı olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan razı olasınız da şüphesiz ki Allah, fâsıklar güruhundan razı olmaz."[88]

Ka'b diyor ki: Âyette bizim geri bırakıldığımız zikredliyor. Bundan maksat, savaştan geri bırakılmamız değil, meselemizin ne olacağının geri bırakılması, özürler beyan ederek kendiler için af dilenilenlerden geri kalmamızdır.[89]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

119- Ey iman edenler, Allah'tan korkun. Doğrularla birlikte olun.

Ey iman edenler, Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Daha dünyadayken Allaha itaat edenlerden olun ki ahirette de cennete girip doğrularla beraber olasınız. Nâfi, Dehhak, Said b. Cübeyr buradaki doğrulardan maksadın, Resulullah, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve diğir sahabiler olduğunu söylemişlerdir.

Abudllah İbn-i Mes'ud ise bu âyetin son bölümünü (مِنَ الصَّادِقِينَ) şeklinde okumuş ve âyetin manasının, "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğru söyleyenlerden olun." Olduğunu söylemiştir. Bu hususta Abdullah b. Mes'udun oğlu Ebu Ubeyde, babasının şunu söylediğini rivayet etmiştir. "Yalanı ne ciddi olarak söylemek helaldır ne de şaka olarak. Dilersiniz şu âyeti okuyun: "Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğru söylenlerden olun."

Taberi, birinci kıraat şeklinin ve izahın doğru olduğunu söylemiştir. Çünkü müslümanların mushaflarında yazılı olan hat (مَعَ الصَّادِقِينَ) şeklindedir. (مِنَ الصَّادِقِينَ) şeklinde değildir.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ
رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ
ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ

(88) Tevbe suresi, 9/95-96
(89) Bkz. Müslim, k. et-Tevbe, bab: 53, Hadis No: 2769

الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللّٰهَ لَا
يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120- Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Pegamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevmeleri yakışmazdı Çünkü onlar için, Allah yolunda uğrayacakları susuzluk, yorgunluk, açlık, düşmanlarını kızdıracak bir yere ayak basmaları ve düşmana verdikleri her zarar karşılığında salih bir amel yazılır. Şüphesiz ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

Resulullahın şehri olan Medine halkının ve Medine'nin çevresinde bulunan Bedevilerin, mümin oldukları halde Tebük savaşında Peygamberle birlikte savaşa gitmeyip yerlerinde kalmaları, yolculuk ve cihatda kendi canlarını onun canından daha üstün tutmaları, onlara yakışmayan bir tutumdur. Zira onlar için, Allah yolunda karşılaşacaları susuzluk, yorgunluk ve açlık karşılığında salih bir amel yazılır. Onlara, düşmanı kızdıracak herhangi bir yere ayak basmaları ve düşmana verdikleri her zarar karşılığında da büyük bir mükafaat yazılır. Şüphesiz ki Allah, kullarından, emir ve yasaklarına uyarak güzel amel işleyenlerin mükâfaatlarını asla zayi etmez. Bilakis onların karşılığını verir. Bu nedenle onların amellerini yazdırıp zaptettirir.

Müfessirle, bu âyet-i kerime'nin mensuh olup olmadığı hususunda iki görüş zikretmişlerdir.

a- Katadeye göre bu âyet-i kerime muhkemdir. Fakat sadece Resulullaha mahsustur. Resulullah'tan sonra gelen idarecilerin yaptıkları, her savaşa, bütün müminlerin katılması gerekli değildir. Bu izaha göre bizzat Resulullahın savaş yapması halinde, özürlü olan kimseler dışında, herhangi bir müslümanın, savaştan geri kalması bu âyetle yasaklanmıştır. Nitekim Resulullah bu hususta bir hadis-i şerifnde şöyle buyumuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ فِى يَدِهِ! لَوْلَا اَنْ اَشُقَّ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِى سَبِيلِ اللّٰهِ. وَلٰكِنْ لَا اَجِدُ سَعَةً
فَاَحْمِلَهُمْ. وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً فَيَتَّبِعُونِى وَلَا تَطِيبُ اَنْفُسُهُمْ اَنْ يَقْعُدُوا
بَعْدِى».

"Muhammedin nefsi, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki şayet (Benimsavaşa gidip müminlerin geri kalmaları) ağırlarına gitmemiş olsaydı, Allah yolunda cihad eden hiçbir müfrezeden geri kalmazdım. Fakat ben onları taşıyacak bine tedarik etmek imkanını bulamıyorum. Onlar da benimle beraber gelme imkânını bulamıyorlar. Bu sebeple benden geri kalmaları hoşlarına gitmiyor."(90)

b- İbn-i Zeyde göre ise bu âyet-i kerime, bundan sonra gelen, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez." âyet-i kerimesiyle neshedilmiştir. Zira bu âyet-i kerime geldiğinde müslümanların sayısı az idi. Bütün müminlerin, Resulullah ile birlikte savaşa katılmaları gerektiğinden katımayanlar bu âyetle yerilmişlerdi. Ancak müslümanların sayısı çoğalınca bu âyet, bundan sonra gelen yüz yirmi ikinci âyette neshedildi.

Taberi diyor ki: "Bana göre doğru olan görüş "Ayet muhkemdir,mensuh değildir." diyen görüştür. Ancak bu âyet-i kerime, Resululahın, herkesin katılmasını istediği Tebük seferinde ona katılmayanlar hakkında nazil olmuş ve onları kınamıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki Resulullahın, herkesin katılmasını istediği savaşlarda, müminlerin, savaşa katılmamaları yasaklanmıştır. Buna mukabil, Resulullahın, herkesin katılmasını gerekli görmediği savaşlarda, savaşa katılmak mecburi değildir. Dileyen savaştan geri kalabilir. Bugün müslümanların, Halifesi'nin durumu da böyledir. Bütün müslümanların, Halifenin yaptığı her savaşa katılmaları gerekli değlidir. Sadece Halifenin herkesin katılmasını gerekli gördüğü savaşlara katılmaları mecburidir.

* Görüldüğü gibi Allah teala âyet-i kerime'de Tebük seferinde Resulullaha katılmayan Medinelileri ve çevresindeki Bedevileri kınamakta, kendi canlarını, Resulullahın canından daha kıymetli saymalarını ayıplamakta ve bunların, savaş yolunda çekecekleri çileler karşılığında kazanmış olacakları büyük mükâfaatları teptiklerini beyan etmekte, dolayısıyle müminleri cihada tevşik etmektedir.

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

121- Sarfettikleri az veya çok herhangibir mal ve Allah yolunda aştıkları herhangibir vâdi onlar için yazılıp tebit edilecektir ki Allah onları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfaatlandırsın.

(90) Müslim K. el-İmara bab: 106 Hadis No: 1876

Müminlerin, Allah yolunda az veya çok herhangibir harcamada bulunmaları mutlaka tesbit edilir ve onun mükâfaatı verilir. Allah yolunda yapılan maddi harcamallar yazılıp tesbit edildiği gibi fiilen yapılan savaşlar ve bu mahiyetteki her türlü gayretler de yazılır, tesbit edilir ve karşılığı mükâfaat olarak verilir. Zira Allah, kullarının, kendi rızası için yaptıkları amelleri asla karşılaksız bırakmaz.

Hz. Osman (r.a.) "Zorluk ordusu" olarak adlandırılan, Tebük seferine çıkacak orduya büyük yardımlalrda bulunarak bu âyet-i Kerime'nin işaret ettiği mükâfaatlara nail olmuştur. Bu hususta Abdurrahman b. Habbab es-Selemî diyor ki:

عن عبد الرحمن بن خباب السلمى قال خرج رسول الله ﷺ فحث على جيش العسرة فقال عثمان بن عفان علىّ مائة بعير باحلاسها واَقْتابهَا قال ثم حث فقال عثمان على مائة أخرى باحلاسها واقتلها قال نزل مرقاة من المنبر ثم حث فقال عثمان بن عفان علىّ مائة أخرى باحلاسها واَقتَابهَا قال ثم فرايت النبى ﷺ يقول بيده هكذا يحركها (واخرج عبد الصمد يده كالمتعجب) ما على عثمان ما عمل بعد هذا.

"Birgün Resulullah bir konuşma yaptı, konuşmasında zorluk ordusuna yardımı teşvik etti.Bunun üzerine Hz. Osman, keçeleri ve Semerleriyle birlikte yüz deve verdi. Resulullah, zorluk ordusuna yardım için yine teşvik etti, Hz. Osmanda da keçeleri ve semerleriyle birlikte yüz deve daha bağışladı. Sonra Resulullah minberden bir basamak aşağı indi ve yine yardım için teşvik etti. Hz. Osman bu defa da keçeleri ve semerleriyle birlikte yüz deve bağışladı. İbn-i Habbab diyor ki: "Resulullah hayretle ellerini açarak (Kollarını hareket ettirerek) şöyle buyurdu "Bundan sonra Osman başka bir amel işlemese de sorumlu olmaz."(91)

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ

(91) Ahmed b. Hanbel, Müsned C: 4, S: 75

طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدّ۪ينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

122- Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez: Her Topluluktan bir scemaatin, dini iyi öğrenmeleri ve kavimleri kendilerine döndüklerinde onları uyarmaları için, savaştan geri kalmaları daha doğru olmaz mı? Gerekerir ki böylece yanlış haraketlerinden sakınırlar.

a- Mücahide göre bu âyet-i kerime, Resulullahın çölde yaşayan bazı sahabileri hakkında nazil olmuştur. Resulullah onları, insanlara İslamı öğretmeleri için vahalara göndermişti. Bu sırada "Medine halkı ve çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevemeleri yakışmaz."(92) âyeti nazil oldu. Bu sahabiler, Resulullahtan geri kalmış sayılcaklarından ve bu âyetin kınadığı kişilerden olacaklarından korkarak, vahaları bırakıp Resulullahın yanına döndüler. Bunun üzerine Allah teala, "Müminlerin hepsinin savaşa çıkmaları gerekmez." ayetini indirerek bu sahabilerin mazur olduklarını beyan etti. Hepsinin, vahaları bırakıp Medine'ye gelmelerini hoş görmediğini ibildirdi. Bu hususta Mücahit de demiştir ki:

Sahabe-i Kiramdan bazıları, çöllerde yaşayan Bedevîlere dini tebliğ etmek için gitmişler, tebliğde bulundukları insanlar tarafından ilgi ile karşılanmışlardı. Onlar, bu insanları hidayete davet ediyorlardı. Diğer yandan sahabilerin bir kısmı da düşmanlara karşı savaşa çıkıyorlardı. Bu Bedeviler, kendilerine dini tebliğ eden sahabilere demişlerdi ki "Ne oluyor size? arkadaşlarınızı bırakıp bize geldiniz." Bunun üzerine tebliğde bulunan sahabiler bundan sıkıntı hissetmişler ve hepsi dönüp Medineye gelmişlerdir. İşte bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş ve herkesin savaşa gitmesinin gerekli olmadığını beyan etmiştir. Böylece Bedevilere tebliğde bulunanların savaşa katılmamalarını mazur görmüş dini öğrenerek gidip Bedevileri uyarmalarını emretmiştir.

b- İbn-i Zeyd, Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Resulullahın gönderdiği müfrezelere herkesin katılmasının gerekli olmadığını beyan etmektedir. Ayette, Resulullahın gönderdiği her müfrezeye herkesin katılarak Resulullahı yalnız bırakmamaları her kabileden belli kişilerin, Resulullahın izni ile müfrezelere katılmaları diğerlerinin ise Resulullah ile birlikte kalıp yeni inen ayetleri öğrenmeleri ve müfrezeden dönen mümin kardeşlerine, öğrendiklerini öğretmeleri emredilmiştir.Bu izaha göre, belli insanlar timler halinde savaşa gönderildiklerinde geride kalan insanlar, dini hükümleri öğrenir ve savaştan geri dönen mücahidlere, onları öğretirler.

(92) Tevbe suresi, 9/120

c- Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullahb. Abbas'dan rivaye ettiği görüşe göre ise âyetin izahı şöyledi: Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet cihad hakkında nâzil olmamıştır. Bu âyetin nüzul sebebi şöyledir: "Resulullah (s.a.v.) Bi'ri Maûne âdisesinden sonra Mudar kabilesinin, kıtlığa düşmesi için beddua etti. Bunun üzerine mudar kabilesi kıtlığa düştü. Bu kabile, büyük topluluklar halined Müslüman olduklarını söyleyerek akın akın Medineye gelmeye başladılar. Gerçekte Müslüman olmamışlardı. Onların, kalabalık gruplar halinde Medineye gelmeleri, sahabe-i Kiramı sıkıntıya soktu. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Onların mümin olmadıkları bildirildi. Resulullah da onları geri çevirdi, henüz gelmemiş olanlara da gelmemeleri için uyarıda bulundu. Bu izahata göre âyetin manası şöyledir: "Gerçek müminlerin akın edip hep birlikte gelmeleri yakışmaz onların her kabilesinden bir gurubun gelip dini öğrenmesi ve geri dönerek kabilelerini uyarması daha uygundur. Bölece uyarılanlar da Allahın azabından kaçınmış olurlar."

Abdullah b. Abbas'dan rivayet edilen bir başka görüşe göre ise bu âyetin nüzul sebebi ve izahı şöyledir: Arap kabilelerinden Resulullaha heyetler geliyor, dinlerini öğreniyor giderken de " Topluluğumuza döndüğümüzde onlara nasıl davranmamızı ve neleri bildirmemizi emrediyorsun?" diyorlardı. Resulullah da onlara "Allaha ve Peygamberine itaat etmelerini emrediyor, topluluklarına namaz kılmalarını ve zekât vermelerini bildirmelerini söylüyordu. Onlar da topluluklarına döndüklerinde "Kim müslüman olursa o bizdendir." döyorlar ve onları uyarıyorlardı. Bu izahata göre âyetin manası şöyle anlaşılır: "Bütün müminlerin bizzat Medineye gelmeleri gerekmez. Onlardan bir topluluk, heyet halinde gelip dini öğrenmeleri ve geri döndüklerinde, kabilelerini Allahın azabıyla korkutup cennetiyle müjdelemeleri daha uygundur. Böylece kabileleri de uyarılmış olur."

İkrime'nin naklettiği bir rivayete göre ise bu âyet-i kerime'nin nüzul sebebi ve izahı şöyledir: "Medine halkı çevresinde bulunan Bedevilere, Peygamberle birlikte savaşa çıkmatan geri kalmaları, kendi canlarını onun canından daha çok sevmeleri yakışmazdı..." âyeti inince münafıklar: Resulullahın, cihada çıkmayıp Bedevilere ve kendi kavimlerine dini tebliğ etmek için vazifelendirdiği sahabilerin ve bunların, kendilerine tebliğde bulundukları Bedevilerin helak olduklarını söylemişlerdir. İşte bunun üzerine âyet-i kerime nâzil olmuş ve bu münafıkları yalanlamıştır. Buna göre âyetin manası şöyle anlışılır: "Bütün müminlerin cihada katılmaları gerekmez. Onlardan bazılarının geri kalıp dini öğrenmeleri ve Müslüman olmayan kavimlerine gidip onlara tebliğde bulunmaları ve onları uyarmaları daha uygundur. Böylece uyarılanlar, Allahın azabından sakınmış olurlar."

-Taberinin de tercih ettiği, Hasan-ı Basrî'nin görüşüne göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Bütün müminlerin savaşa çıkıp Resulullahı Medinede yalnız ba-

şına bırakmaları onlara yakışmaz. Onların her topluluğundan birc emaatın cihada çıkıp, Allahın, kendilerine göstermiş olduğu zafer vasıtasıyla dini öğrenmeleri ve geri dönüp geldiklerinde cihada katılmayan münafık ve kâfirleri, Allahın azabıyla korkutmaları daha uygun olmaz mı? Böylece uyarılanlar, Allahın azabından korkarlar ve imana gelmiş olurlar." Bu görüşü tercih eden Taberi, özetle şöyle diyor: "Bu görüş tercihe şayındır. Çünkü cihada çıkanlar, Allahın, kendilerine nasibedeceği zafer sayesinde İslâm dininin birçok sır ve hikmetlerini öğrenmiş olacaklar ve savaştan sonra geri döndüklerinde, kavimlerinden, henüz iman etmemiş olan müşrikleri ve iman ettiklerini iddia eden münafıkları uyaracaklar, savaşta mağlup ettikleri müşriklerin düştükleri âkıbete onların da düşeceklerini bildireceklerdir. Böylece kendilerine tebliğ edilenler, bunların uyarılarından korkarak Allahve Peygambere iman edeceklerdir. Taberi devamla diyor ki: "Bu görüşü tercih ettik zira âyet-i kerimede "Her topluluktan bir cemaatin ayrılıp gitmesi manasına gelen "Nefere" kelimesi kullanılmaktadır.Bu kelime tek başına kullanıldığında "Cihada çıkma" ve "Savaş yapma" manasına gelir. O halde burada, dini öğrenecek olanlar geride kalanlar değil cihada çıkanlardır. Eğer "Dini, cihada çıkmayanların değil de çıkanların öğrenecekleri manasını nasıl çıkarıyorsun?" denecek olursan derim ki: "Aksi takdirde cihada çıkmayanlar, cihada çıkanları uyarmış olacaklardır. Cihada çıkanlar günah mı işlediler ki, geride kalanlar onları uyarsın? Mutlaka uyarılmak gerekiyorsa, cihad edenlerin, cihad etmeyenleri uyarması gerekir. Kaldı ki burada, uyarılacak olanlardan maksat, Allaha iman etmeyenlerdir. Bunları, cihad edenler uyaracaktır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ
غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

123- Ey iman edenler, çevrenizde bulunan kâfirlerle savaşın. Sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah, takva sahipleriyle beraberdir.

Ey iman edenler, kâfirlerle, size en yakın olanlardan başlayarak savaşın. Savaşmaya sizden uzak olanlardan başlamayın. zira yakınınızdaki düşmana, gücünüz henüz zayıflamamışken saldırmış olursunuz. Böylece onları mağlup etmeniz daha kolay olur. Onlar sizde bir sertlik bulsunlar, onlarla savaşmaktan çekinmeyin ve bilin ki Allah, mutlaka takva sahipleriyle beraberdir.

* Müminin mümine karşı çok yumuşak ve halim selim olması gerekirken, kâfirleri inkârlarından caydırmak için onlara karşı da sert ve güçlü olması gerekir. Bu hususa işaret eden çeşitli âyetler mevcuttur. Allah teala bu âyetlerin

birinde buyuruyor ki: "Ey iman edenler, sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah, onların yerine, kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği, müminlere karşı alçak gönüllü kâfirlere karşı ise güçlü ve şerefli olan, Allah yolunda cihad eden ve kınayanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir. İşte bu, Allahın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir. Her şeyi çok iyi bilendir."(93)

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Kur'andan bir sure indiği vakit, kâfirlerden bazıları birbirlrine şöyle derler: "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" Doğrusu inen sure, iman edenlerin imanını kuvvetlendirir. Onlar, bundan sevinç duyarlar.

Allah, Kur'anın surelerinden birini Peygamberi Muhammede indirdiğinde münafıklardan bazıları alaylı bir şekilde "Ey insanlar, bu inen sure sizin hanginizin imanını artırdı? Hanginizin, Allah ve âyetlerine olan imanınızı güçlendirdi?" derler. Doğrusu bu sure, iman edenlerin imanını artırmıştır. Onlar, Allahın, kendilerine bahşettiği imandan dolayı sevinirler.

وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا
وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

125- Kalblerinde hastalık olanlara gelince: Bu sure, onların murdarlıklarına murdarlık katar. Ve kâfir olarak ölürler.

Bu sure, kalblerinde münafılık ve şüphe hastalığı bulunanların ise münafıklıklarını ve şüphelerini artırarak murdarlıklarına murdarlık katar ve onlar, iman etmeden, kâfir olarak ölüp giderler.

* Evet, Kur'an-ı Kerim, müminlerin imanını artırırken, ona karşı cephe alan kâfirlerin kinlerini kamçılar, öfkelerini kabartır. Böylece murdarlıklarını iyice artırır.

---

(93) Maide suresi, 6/54

Bu hususta diğer âyet-i kerime'lerde de şöyle buyuruluyor: "Biz, Kur'an-ı iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Kur'an, zalimlerin ise ancak hüsranını artırır."[94] (... O Kur'an, iman edenlere bir hidayet rehberi ve şifadır. İman etmeyenlerin ise, kulaklarında bir ağırlık vardır. Onların gözleri Kur'ana karşı kördür. Onlar, tıpkı uzak bir yerden çağırılıp ta duymayan kimseler gibidirler.[95]

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126- Onlar, hiç görmüyorlar mı ki, yılda bir veya iki defa imtihan oluyorlar, yine de tevbe etmiyor ve öğüt almıyorlar.

O münafıklar hiç görmüyorlar mı ki, Allah onları her yıl bir veya iki defa açıklık, kıtlık, bela ve azap ile imtihan ediyor?

Onlar bütün bu imtihanlara rağmen yine münafıklıklarından vaz geçip tevbe etmiyorlar. Başlarına gelen felaketlerden öğüt ve ibret almıyorlar.

* Müfessirler, âyette zikredilen 'imtihanlardan neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.'

Mücahie göre burada zikredilen imtihan'dan maksat, Allahın, her yıl bir veya iki defa, kalblerinde hastalık bulunan münafıkları, kıtlık ve çeşitli sıkıntılarla imtihan etmesidir.

Katadeye ve Hasan-ı Basriye göre ise Allahın, onları her yıl bir veya iki defa sefere çıkarmakla imtihan etmesidir.

Huzeyfeye göre ise burada zikredilen "imtihan"dan maksat, Resulullahın aleyhine müşriklerin yaydıkları yalan ve iftiralardır. Kalbleri hasta olan insanlar, bu tür iftiralara inanarak fitneye düşüp hak yol'dan sapıyorlardı. Sonra da tevbe edip doğru yola yönelmiyorlardı.

Taberi diyor ki: "Burada söylenecek dorğu söz şudur: "Allah teala bu âyet-i kerime ile mümin kullarının, münafıkların haline hayretle bakmalarını emretmiş ve münafıkları çok az düşünmekle, Allahın nasihatlarından öğüt almamakla kınanmıştır. Allahın, münafıklara verdiği ibretli dersler açlık ve kıtlıkta

(94) İsra suresi, 17/82
(95) Fussilet suresi, 41/44

olabilir, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i diğer kâfirlere galip getirmesi de olabilir, münafıkların, müşriklerin sözlerine aldanarak sapmalarını müminlere bildirmesi şeklinde de olabilir. Bunlardan herhangi birini diğerine tercih etmeye dair herhangi bir sahih haber yoktur.

وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ
انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

127- Onlar,bir sure indiğinde birbirlerinin yüzüne bakarlar. Ve: "Sizi kimse görüyor mu?" derler.Sonra oradan uzaklaşırlar. Allah da onların kalblerini haktan uzaklaştırır. Çünkü onlar, anlamaz bir kavimdir.

Münafıklar, peygamberin meclisinde bulunurken, ayıplarını açıklayan bir sure indirildiğinde, birbirlerinin yüzlerine işaretleşerek bakarlar. Ve "Sizi aleyihnde bulunduğunuz müslümanlardan herhangi biri gördümü? Kur'an onu da haber verir." derler. Sonra da kalkıp Peygamberin meclisinden ayrılır, sureyi dinlemeden giderler. Allah,bunların kalblerini, hayırı kabul etmekten uzaklaştırmıştır. Çünkü bunlar, münafıklıklarından ve böbürlenmelerinden dolayı, Allahın öğütlerini anlamayan bir kavimdir.

لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128- Ey insanlar, şüphesiz ki size, kendinizden bir Peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O size, son derece düşkündür. Müminlere çok şefkatli ve merhametlidir.

Ey insanlar, şüphesiz ki sizlere, başkalarından değil kendi cinsinizden bir Peygamber gelmiştir. Size yaptığı öğütlerden dolayı onu itham etmemelisiniz. Size herhangi bir eziyet çile ve zorluğun dokunması ona ağır gelmektedir. O, sizin hidayete kavuşmanızı kuvvetli bir arzu ile istemektedir. O, müminlere karşı pek şefkatli ve pek merhametlidir.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

129- Ey Peygamber, eğer yüzçevrirlerse de ki: "Allah bana yeter. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ona güvendim. O, yüce arşın rabbidir."

Ey Peygamber, şayet onlar sana sırt çevirir, nasihatını dinlemez ve getirdiğin nuru ve hidayeti kabul etmezlerse onlara de ki: "Rabbim olan Allah bana yeter. Ondan başka hakkıyla, kendisine kullak edilecek bir ilah yoktur. Ben, ona dayandım, ona güvendim. Bana yardım edecek olan O'dur. O her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. O, yüce arşın rabbidir.

Ebu Salih el-Hanefi demiştir ki: "Resulullah şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah,merhamet edendir, her merhamet edeni sever ve rahmetini merhamet edenin üzerine koyar." Dediler ki "Ey Alahın Resulü,bizim, kendimize mallarımıza ve eşlerimize merhamet etmemizle merhamet eden oluruz?" Resulullah da buyurdu ki: "Öyle değildir. Fakat sizler, Allahın buyurduğu gibi olun" Şüphesiz ki size, kendinizden bir peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O size son derece düşkündür. Müminlere çok şefkatli ve merhametlidir. Eğer yüzçevirirlerse de ki: "Allah bana yeter, Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ona güvendim. O, yüce arşın rabbidir."

Abdullah b. Abbas ve Yusuf b. Mihran'ın rivayetine göre Übey b. Ka'b, bu son iki âyetin, Kur'anın en son inen âyetleri olduğunu söylemiştir.

Zeyd b. Sabit el-Ensari, bu iki âyeti, Huzeymetül Ensari'nin getirip yazdırdığını rivayet etmiştir.

YUNUS SURESİ

Yunus suresi Mekke'de nazil olmuştur ve yüz dokuz âyettir.

Bu sure-i Celile de diğer Mekki sureler gibi uluhiyet gerçeği ile kulluk meselesi arasındaki münasebetleri beyan etmekte, insanlara gerçek, rableri olan Allah tealayı tanıtmaktadır.

Sure-i Celile, Mekke'de bulunan putperestlerin, Resulullaha gelen vahiy gerçeği karşısındaki tutumlarını ele almakta, Kur'anın başka bir kaynaktan değil bizzat Allah teala tarafından gönderildiğini beyan etmektedir. Âyet-i kerimede bu hususta şöyle buyurulmaktadır:

"Bu Kur'an Allah'tandır. Allah'tan başkası tarafından uydurularak Allah'a nisbet edilmiş değildir. Fakat o, daha önceki semavi kitapları doğrulayan, onlarda yazılı olan hakikatları açıklayan bir kitaptır. Âlemlerin rabbi olan Allah'tan indirildiğinde asla şüphe yoktur.

Müşrikler Resulullah'tan, Kur'anın dışında bir mucize istiyorlar, Kurana inanmıyorlar ve onun doğruluğunu ispat etmek için başka harikalar talep ediyorlardı. Kur'an-ı Kerim onlara bu hususta şöyle cevap veriyor:

"Andolsun ki sizden önce nice nesilleri, zulmettikleri zaman helak ettik.peygamberlerimiz onlara apaçık delilleri getirdileri halde onlar inanmamışlardı. İşte biz, zalimleri böyle cezalandırırız."

"Rabbinden ona bir mucize indirilse ne olur?" derler. Onlara de ki "Gaybı bilmek Allaha mahsustur. Doğrusu ben de sizinle birlikte beklemekteyim."

Allah teala, müşriklerin bu inatçı ve anlamsız davranışları karşısında üzülen Resulullahı teselli ediyor ve üzülmemesi için buyuruyor ki: "Onların söyledikleri sözler seni üzmesin. Kuvvet ve kudret yalnızca Allahındır. O, her şeyi işitendir, bilendir."

Allah teala sure-i Celilede devamla, müşrikleri, dünyaya olan aldatıcı güvenden sakındırıyor, uğrayacakları kayıptan dolayı onları korkutuyor ve onlara,bu dünya hayatının aslında bir imtihan yeri olduğunu, asıl hayatın âhirette ya-

şanacağını beyan ediyor sonra da mmuhtelif kıyamet manzaralarını gözler önüne seriyor, daha sonra da inançlarındaki bu sakatlıktan dolayı başlarına gelecek felaketleri açıklıyor.

Yine sure-i celile, geçmişteki yalanlayıcıların âkıbetlerinin ne olduğunu bildiriyor. Bazan o kavimlerin başlarına gelenler doğrudan haber veriliyor bazan da Peygamberlerin kıssalarıyla anlatılıyor.

Sure-i celile, vahyi yalanlayan müşriklere meydan okuyor ve eğer güçleri yetiyorsa Kur'anın surelerine benzer bir sure meydana getirmelerini teklif ederek onları âciz bıkakıyor.

Hz. Musanın kısassına işaret ediliyor ve Firavun ve ordusunun Allahın Peygamberini yakalayıp öldürmek için arkasından gittiklerini ve denizde boğulurken Musa'nın rabbine iman ettiklerini söylediklerini fakat bu imanlarının kabul edilmediğini beyan ediyor. Daha sonra, Allah teala'nın, Peygamberlerini yalanlayanlara gönderdiği çeşitli azaplar haber veriliyor ve sure-i celile şu âyet-i kerime ile sona eriyor:

"Sana ne vahyediliyorsa onu tabi ol. Allah hükmünü verinceye kadar sabret, O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ, Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.

Bunlar, Allahın, sağlamca yapıp kullarına açıkladığı, muhkem Kur'anın âyetleridir.

* Elif, Lâm, Râ ve benzeri Mukattaa harfleri hakkında Bakara Suresinin başında verilen izahata bakınız. Orada Elif, Lâm, Mim harfleri hakkında izahat verilmiştir. Burada ise Elif, Lâm, Râ harfleri vardır. Bu sebeple oradaki izahata ilaveten bu harfler hakkında da şunlar söylenmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Dehhaktan, bu harflerin mânâlarının: "Ben Allahım, görürüm." anlamına geldiği rivayet edilmiştir.

Yine Abdullah b. Abbas, Salim b. Abdullah ve Âmir'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu harfler, Allahın, er-Rahman sıfatının kısaltılmış şeklidir.

Katade'den nakledilen diğer bir görüşe ise bu harfler, Kur'an-ı Kerimin isimlerindendir. Ayet-i kerimede geçen "Kitap"tan maksadın, İncil veya Kur'andan önce inen kitaplar olduğu, Mücahit ve Katade tarafından söylenmişse de Taberi bundan maksadın Kur'an olduğunu söylemiştir. Çünkü önceki kitaplar zikredilmemiştir.

اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ
اٰمَنُوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ
مُبِينٌ ﴿٢﴾

2- İçlerinden bir adama: "İnsanları uyar, iman edenleri, rablerinin katında yüce derecelerle müjdele." diye vahyetmemizde, insanlar için şaşılacak bir şey mi var ki kâfirler: "Şüphesiz ki bu adam apaçık bir sihirbazdır." dediler?

İnsanlar bizim içlerinden biri olan Muhammedi seçip te ona, kendilerini uyarması, Allahın azabıyla korkutması, Allaha ve Peygamberine iman edenleri, yapmış oldukları salih ameller karşılığında, kendileri için Allah katında güzel mükâfaatlar bulunduğunu müjdelemesini vahyetmemizde şaşılacak bir şey mi görüyorlar? Bu insanlar daha önce de onun gibi bir Âdemoğluna vahiy gönderdiğimizi sanki bilmiyorlar mı?

Peygamber bu insanları müjdeleyip uyarınca Allahın birliğini inkâr edenler "Şüphesiz ki o apaçık bir sihirbazdır, iddia ettiği şeyler asılsızdır." dediler.

* Âyet-i kerime'de geçen ve "Onlar için rablerinin katında yüce dereceler vardır." şeklinde tercüme edilen (أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ) cümlesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Dehhak, Mücahid, Abdullah b. Abbas, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd, bu cümleyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Yapmış oldukları salih ameller karşılığında onlar için rableri katında güzel bir mükafaat vardır."

b- Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre bu cümlenin manası şöyledir: "Onların cennetlik oldukları, rableri katında levh-i mahfuzda mevcuttur."

c- Katade, Hasan-ı Basri ve Zeyd b. Esleme göre bu cümlenin manası şöyledir: "Onlara, rableri katında, Muhammed (s.a.v.) şefaatçı olacaktır.

Taberi bu görüşlerden birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, bu ifadenin manasının, "Onların, rableri katında salih amelleri vardır. Bu amelleri sayesinde mükafaatlara erişeceklerdir." şeklinde olduğunu söylemiştir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala Muhammed (s.a.v.)'i Peygamber olarak gönderince, Araplar onun Peygamberliğini inkâr ederek şöyle dediler: "Alah,Muhammed gibi bir insanı Peygamber göndermekten münezzehtir." Onların bu sözü üzerine Alla teala işte bu âyet-i kerimeyi gönderdi.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ
عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ

فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3- Şüphesiz ki rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, daha sonra kudretiyle arş'ı kuşatan Allah'tır. Bütün işleri nizama koyan O'dur. Hiçbir kimse onun izni olmadıkça şefaatçi olamaz. İşte bu, rabbiniz olan Allah'tır. Yalnız ona ibadet edin. Hiç düşünmez misiniz?

Şüphesiz ki sizin rabbiniz, gökleri ve yeri, hiçbir ortağı ve yadımcısı olmaksızın, tek başına, altı günde yaratan sonra da arş'ı kuşatan Allahtır. Bütün işleri o sevk ve idare eder. Onun sevk ve idaresine hiç kimse karışamaz. Kıyamet gününde onun huzurunda, o izin vermedikçe hiçbir kimse başkasına şefaatçi olamaz. İşte rabbiniz olan Allah budur. Sadece ona kulluk edin. İşitmeyen, görmeyen ve idraki olmayan varlıkları değil, sadece onu rab edinin. Hiç bunları düşünüp ibret almaz mısınız?(1)

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ
شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

4- Hepinizin dönüşü Allahdır. Bu, Allahın, hak olan vaadidir. Allah, varlıkları yoktan yaratmıştır. İman edip salih amel işleyenleri, adaletle mükâfaatlndırmak için, bütün yaratılanları, yok olduktan sonra tekrar diriltecektir. Kâfirlere ise, inkârlarının cezası olarak, cehennemde kaynar içecekler ve can yakıcı bir azap vardır.

Kıyamet gününde hepinizin dönüşü rabbinizedir. Allah, bunu size bir gerçek olarak vaadetmiştir. Rabbiniz, bütün varlıkları henüz hiçbiri ortada yokken varetmiştir. Sonra onları öldürüp yok edecek ve tekrar diriltecektir ki, emrettiği amelleri, İşleyen müminleri adaletli birşekilde mükâfaatlandırsın ve onlara âhirette, yaptıklarının karşılığını versin. Allahın varlığını ve birliğini inkâr edenlere gelince onlar için cehennemde kaynar içecekler ve yine bu inkârları sebebiyle can yakıcı bir azap vardır.

(1) Bu âyet-i kerimede, göklerin ve yerin altı günde yaratıldığı, Allahın, arş'ı istiva ettiği zikredilmektedir. Göklerin ve yerin altı güde yaratılmalarının sebep ve hikmetleri, Arş ve İstiva'nın ne manaya geldikleri hususlarında, A'raf Suresinin ellidördüncü âyetinde izahat verilmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakılmalıdır.

* Allah teala, bu âyet-i Kerimede, yarattıkları, öldükten sonra tekrar diriltemesinin hikmetini beyan etmekte ve bu hikmetin, herkese, yaptığının karşılığını vermek olduğun açıklamaktadır.

Âyet-i kerimede, cehennemliklerin, kaynar sular içecekleri beyan edilmektedir. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz biz, zalimlere, çevrelerini surlarıyla kuşatan korkunç bir ateş hazırlamışızdır.Susuzluktan dolayı yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar, O, ne kötü bir içecektir. O, cehennem ne kötü bir yerdir."(2)

Ebu Ümame el-Bâhilî, Resulullahın,

عَنْ اَبِي اُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي قَوْلِهِ (وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ)
قَالَ: يُقَرَّبُ اِلَى فِيهِ فَيَكْرَهُهُ، فَاِذَا اُدْنِيَ مِنْهُ شَوَى وَجْهَهُ وَوَقَعَتْ فَرْوَةُ رَأْسِهِ،
فَاِذَا شَرِبَهُ قَطَّعَ اَمْعَاءَهُ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ دُبُرِهِ ، يَقُولُ اللّٰهُ (وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا
فَقَطَّعَ اَمْعَاءَهُمْ) وَيَقُولُ (وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ
بِئْسَ الشَّرَابُ).

"Her zorba inatçıya irinli sudan içirilecektir. O, suyu yutkunur fakat bir türlü yutamaz."(3) âyetinin izahında şöyle buyurduğunu riayet etmiştir. "Su o kişinin ağzına yaklaştırılır. O bunu sevmez. Ancak su ona yaklaştırıldığında yüzünü kavurur ve başının derisi sıyrılıp düşer. Onu içtiğinde ise su onun barsaklarını parçalar. Onlar onun arkasından dökülür. Bu hususta Allah teala: "Cehennemde ebedi kalanlara kaynar sular içirilecek o da onların barsaklarını paramparça yapacaktır."(4) buyurmaktadır.(5)

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ

(2) Kehf suresi, 17/29
(3) İbrahim suresi, 14/16-17
(4) Muhammed suresi, 47/15
(5) Tirmizi, K. el-Cehennem bab: 4 Hadis No: 2583

السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

5- Güneşi ışıklı ayı nurlu kılan, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için ay'a menziller takdir eden Allah'tır. O, bunları, şüphesiz yerli yerince yaratmıştır. Allah, bilen bir topluluk için, âyetleri geniş olarak açıklar.

Güneşe aydınlatma, ay'a nurlandırma gücünü veren, yılların sayısını ve günlerin hesabını bilmeniz için ay'a, eksiltip çoğaltmayacağı mesafeler takdir eden, o rabbinizdir. Rabbiniz, ay ile güneşi hoşun değil, yerli yerince yaratmıştır. O, âyet ve delilleri, Allahın varlık ve birliğini düşünen bir topluluk için açıklar."(6)

اِنَّ فِي اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

6- Şüphesiz ki gece ve gündüzün, birbiri ardınca gelmesinde, Allahın, göklerde ve yerde yarattıklarında, Alahtan korkan bir topluluk için deliller vardır.

Şüphesiz ki gece ile gündüzün, biri gidip diğeri gelerek, birbirlerini takibetmelerinde ve Allahın, göklerde ve yerde yarattığı çeşitli varlıklarda, Allahın tehdit ve cezalandırmasından korkan bir topluluk için, Allahın varlığını ve birliğini gösteren deliller vardır.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, varlığını ve kudretini gösteren delileri zikretmiştir ki böylece kulları, Allah'tan başka rableri olmadığını, her şeyin yaratıcısının kendisi olduğunu bilsinler ve Allaha ortak koşanlara karşı bu delilleri

(6) Allah teala,bu âyet-i kerimede, güneş ile ayın yaratılmalarındaki sır ve hikmetleri beyan ederek güneş ve ayın, gündüz ve gece birer aydınlatma aracı olduğunu, zamanın hesaplanabilmesi için birer vasıta yapıldıklarını, bunların gelişigüzel değil, Allahın emriyle, yerli yerince hareket ettiklerini beyan etmektedir.
Bu konuyla ilgili olarak Kur'an-ı kerimde birçok ayetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu âyetlerdir:
"Ay'a menziller takdir ettik. Nihayet o, eski hurma salkımının eğri sapına döner."
"Ne güneşin ay'a erişmesi gerekir, ne de gece gündüzü geçer. Herbiri bir yörüngede yüzmektedir."(36/35-40)
"Güneş de ay'da mutlaka bir hesaba göre hareket eder."(55/5).

de ileri sürsünler. Çünkü insan gâfildir, uyarılmaya muhtaçtır. Bu sebeple diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır.

"Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, insanlar bunların yanından yüz eçirip geçerler de irbret almazlar."(7)

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ
آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾

أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

7-8- Bizimle karşılaşmayı ummayanlar, dünya hayatına razı olup onunla rahat edenler ve âyetlerimizden gafil olanlar, işte onların yaptıklarından dolayı, varacakları yer ateştir.

Âhirette mükâfaat ve ceza görmeyi yalanlayıp huzurumuza çıkmaktan korkmayanlar, kahireti bırakıp sadece bu dünya hayatına razı olanlar ve dünyanın, aldatıcısı süs ve güzelliklerine gönül bağlayanlar,bizim birliğimizi gösteren delil ve alametlerden gafil olup, bunlardan öğüt almaktan yüz çevirenler, işte bunların âhirette varıp kalacakları yer, dünyada işlemiş oldukları günahlar yüzünden cehennem ateşidir.

* Bu âyet-i kerime, kıyamet gününde Allahın huzuruna çıkmayı inkâr eden, dünya hayatıyla yetinip ona kalbden bağlı olanların, hahirette hayatlarının perişan olacağını bildirmekte, bizlerin de böyle olmamamız için ikaz etmektedir.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmuştur: "Kim, dünya hayatını ve onun zinetlerini isterse biz onlara, dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez. Bunlara âhirette de cehennem ateşinden başka birşey yoktur. Yaptıkları orada boşa çıkmıştır. Zaten işledikleri bâtıldır."(8)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ

(7) Yusuf suresi, 12/105
(8) Hud suresi, 11/15-16

تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

9- Şüphesiz ki iman edip salih ameller işleyenleri, rableri,imanları sebebiyle doğru yola iletir. "Naîm" cennetlerinde onların altlarından ırmaklar akar.

Şüphesiz ki Allaha ve âhiret gününe iman edip salih amel işleyenleri, rableri, imanları sebebiyle cennete sevkeder. Bu müminlerin, Allahın, kendilerine nimet verdiği cennetlerde önlerinden ırmaklar akar.

* Bu âyet-i kerime'de, âhirette mes'ud olacak müminlerin halleri bildirilmektedir. Bunlar, imanları sayesinde kendilerini kurtarmış olacaklardır. Allahın bir lütfu olarak ta çeşitli nimetlerle doldurulmuş cennetlere yerleştirileceklerdir.

دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

10- Onların orada duaları: "Ey Allahımız, seni noksan sıfatlarından tenzih ederiz." dir. Oradaki selamlaşmaları da "Selam" sözdür. Dualarının sonu ise "Alemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun."dur.

Cennet ehlinin, oradaki duaları: "Ey rabbimiz seni, sana yakışmayan şeylerden tenzih ederiz."dir. Birbirleriyle selamlaşmaları ise: "Selam olsun sana, yani, sen, cehennemliklerin uğradıkları kötü âkıbetten selamette o." demeleridir.

* İbn-i Cüreyc diyor ki: "Bize anlatıldığına göre, cennetliklerin üzerinden, arzuladıkları bir kuş uçunca onlar: "Sübhaneke Allahümme" derler. İşte onların duaları budur. Onların bu duaları üzerine bir Melek, arzuladıklarını onlara getirir ve onlara selam verir. Onlar da Meleğin selâmını alırlar. "Onların oradaki selamlaşmaları "Selam"dir. Cümlesi bunu ifade etmektedir. Onu yedikten sonra da "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamd ederler. Dualarının sonu ise "Âlimlerin rabbi olan Allaha hamd olsun" olsun" şeklindedir." Cümlesi de bunu ifade etmektedir.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ

فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾

11- Eğer Allah, insanların hayırı acele istedikleri gibi onlara şerri de acele verseydi vadeleri bitmiş olurdu. Fakat biz, bizimle karşılaşmayı ummayanları azgınlıklarında bırakırız da bocalayıp dururlar.

Eğer Allah, insanların mal ve canlarına zarar verecek olan beddualarını, hayır dileğinde bulundukları duaları gibi hemenkabul edecek olsaydı, ölüm derhal kendilerini yakalar ve vadeleri biterek helak olurlardı. Fakat biz, öldükten sonra dirilmeye ve huzurumuza çıkarak hesap vermeye iman etmeyenleri, azgınlıklarında ve inatçılıklarında serbest bırakırız. Şaşkınlık içinde bocalayıp dururlar.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, kullarına karşı lütufkâr olduğunu, kulların birbirleri aleyhinde yaptıkları haksız beddualarını hemen kabul edip onları helak etmediğini,müminlere tevbe imkânı bırakıp kâfirlere de mühlet verdiğini beyan etmektedir. Bir mümin, ne kadar kızgın ve öfkeli olursa olsun, kendisi, çocukları ve malları aleyhine bedduada bulunmamalıdır.

Mücahid diyor ki: "İnsanların beddua etmeleri,kızmaları durumunda, çocuklarına veya mallarına "Allahım, sen bunda hayır bırakma, sen buna lanet et." şeklindeki beddualarıdır.Eğer Allah, bu tür dualarını kabul etmiş olsaydı onlar yok olup giderlerdi.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَسَّهُ كَذَٰلِكَ
زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

12- İnsana bir zarar dokunduğunda, yan yatarken veya otururken veya ayakta iken bize yalvarıp durur. Fakat ondan, uğradığı zararı kaldırınca, sanki o, dokunan zararın kalkması için bize yalvarmamış gibi yine yoluna devam eder. İşte böyle aşırı gidenlerin yaptıkları, kendilerine güzel gösterilir.

İnsana bir zorluk, bir sıkıntı isabet ettiği zaman, yatarken olsun otururken olsun, ayakta iken olsun, o sıkıntı ve zorluğun giderilmesi için bizden yardım

dileyip durur. Fakat biz onun başına gelen sıkıntıyı kaldırdığımızda,insan o içinde bulunduğu hali unutur veya unutmaya çalışır. Mevlasına şükretmeyi terk eder, tekrar sapıklığa ve Allaha ortak koşmaya döner. Sıkıntısı kaldırılan insana, tekrar inkâra dönmek süslü gösterildiği gibi, Allaha karşı yalan uydurmada ileri gidenlere de yaptıkları günahları süslü gösterilir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, İnsanoğlunun hem çok sabırsız hem de arsız olduğunu beyan etmektedir. Öyleki, insanoğluna bir sıkıntı ve bir darlık geldiğinde ne durumda olursa olsun derhal Allaha yalvararak o sıkıntının kendisinden uzaklaştırılmasını ister. Ona hiç sabretmez. Bununla beraber Allah, sıkıntıyı kendisinden giderip aydınlığa çıkardığı zaman o sıkıntılı olan eski halini hemen unutur ve tekrar isyana döner.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

13- Şüphesiz biz, sizden önce birçok nesilleri, Peygamberleri kendilerine apaçık delillerle geldikleri halde, zulmettikleri için helak ettik. Zaten onlar, iman edecek değildi. İşte biz, suçlu birkavmi böyle cezalandırırız.

Ey müşrikler, biz sizden önce de inkâr eden, Allahın emirlerine karşı gelen ve Peygamberlerini yalanlayan nice kavimleri helak ettik. Halbuki Peygamberleri onlara, kendilerinin hak Peygamber olduklarını gösteren apaçık deliller ve alâmetler getirmişlerdi. Bu helak edilen kavimler ise, kendilerini hakka davet eden Peygamberlere iman edecek durumda değillerdi. Peygamberlerini yalanlayn, geçmişteki zalim kavimleri helak ettiğimiz gibi, Peygamberim Muhammedi yalanlayan siz suçluları da şayet vaz geçip tevbe etmezseniz öylece helak ederiz.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ
تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

14- Sonra da sizi, onların ardından, ne yapacağınızı görmek için yeryüzünde halifler kıldık.

Ey insanlar, biz o geçmişteki kavimleri helak ettikten sonra sizleri onların yerine getirdik ki bakalım siz ne yapacaksınız. Onların izini takibedip cezalandırılmayı mı hak edeceksiniz yoksa onlar gibi davranmayıp hak yolda devam ederek sevaba mı erişeceksiniz.

* Allah teala bizleri yeryüzünde başıboş olarak yaratmamış, bizleri, kendisini tanımamız ve tanımayanlara da tanıtmamız için halife yani vekil yapmıştır. Bizim yaptıklarımızı ve yapmadıklarımızı kontrol etmektedir. Sonuçta bizi cezalandıracak veya mükâfaatlandıracaktır.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

قَالَ « اِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ. وَاِنَّ اللّٰهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا. فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ. فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ. فَاِنَّ اَوَّلَ فِتْنَةِ بَنِى اِسْرَائِيلَ كَانَتْ فِى النِّسَاءِ ».

"Şüphesiz ki dünya tatlıdır, yeşildir. Allah sizleri orada halifler kılmıştır. Ne yaptığınıza bakmaktadır. Dünyadan kaçının, kadınlardan kaçının. Zira, İsrailoğullarının ilk fitnesi kadınlardan kopmuştur."(9)

Katade, Ömer b. el-Hattab (r.a)'ın, bu âyetin izahında şunları söylediğini rivayet etmiştir. Hz. Ömer demiştir ki: "Rabbimiz doğru söyledi. O, bizleri, ancak amellerimizin nasıl olacağını görmek için yeryüzünde halifeler kıldı. Siz, Allah gece gündüz, gizli ve açık iyi ameller gösterin."

Abdurrahman b. Ebi Leyla diyor ki: "Bir gün Avf b. Mâlik (r.a.), Ebubekir (r.a.)'a dedi ki: "Ben rüyamda gördüm ki, gökten bir ip sarkıtıldı ve Resulullah yukarı çekildi. Tekrar sarkıtıldı, Ebubekir yukarı çekildi. Sonra insanlar, minberin etrafında (boylarını) ölçüştüler. Ömer diğer insanlardan üç zir'a uzun geldi." Bunun üzerine Ömer, Avf b. Malik'e müdahale ederek "Bırak rüyanı, bizim ona ihtiyacımız yoktur." dedi. Daha sonra Ömer Halife olunca dedi ki: "Ey Avf, şimdi rüyanı anlat" Avf dedi ki "Senin rüyama ihtiyacın varmı? Sen o zaman beni azarlamamış mıydın?" Ömer dedi ki: "Vay haline, ben korkmuştum ki, sen Resulullahın halifesine, ölüm haberini bildiriyorysun." Bunun üzerine Avf b. Malik, Ömere rüyasını anlattı. Ömerin, diğer insanlardan üç zira uzun olmasına gelince, şunları söyledi: "Bu zir'alardan biri, onun halife olmasıdır. İkin-

(9) Müslim, K. ez-Zikr,bab: 99, Hadis No: 2742 / Tirmizi, K. el- Fiten, bab: 26 Hadis No:219, İbn-i Mace, K. el-Fiten, bab: 19, Hadis No: 3998

cisi, Allah hakkında, kınayanın kınamasından korkmamasıdır. Üçüncü ise şehit olmasıdır." Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Allah teala buyuruyor ki: "Sonra da sizi, onların ardından, ne yapacağını görmek için yeryüzünde halifeler kıldık. Ey anasının yavrusu ömer, sen halife kılındın, ne yapacağına iyi bak. Allah hakkında, kınayanın kınamasından korkmamam, meselesine gelince, bu Allahın dilediği bir şeydir. Benim şehit olacağını beyen eden sözüne gelince, Ömer nerden şehit olacaktır. Çünkü müslümanlar onu kuşatıp muhafaza altına almışlardır. Ancak Allah, dilediğini yapmaya kadirdir."

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ
بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي
إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

15- Apaçık âyetlerimiz onlara okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, Peygambere şöyle dediler: "Bize bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir." Ey Muhammed, onlara şöyle de: "Onu kendiliğimden değiştirme yetkisine sahip değilim. Ben de ancak bana vahyolunana tabi oluyorum. Eğer ben, rabbime karşı gelirsen şüphesiz ki büyük günün azabından korkarım."

Müşriklere Kur'anın apaçık ve hakkı gösteren âyetleri okunduğu zaman, öldükten sonra dirilmeye inanmayan ve huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, Peygamberimize şöyle derler: "Ey Muhammed, sen bu Kur'andan başka bir-Kur'an getir. Veya bunu değiştir. Bildirdiği bir kısım helalları haram, haramları da helal yap."

Ey Muhamed onlara de ki: "Kur'anı değiştirmek benim elimde değildir. Onu değiştirmek, emri geri çevirilemeyen Allahın elindedir. Ben de ancak rabbim tarafından bana vahyedilenlere uymaktayım. Şayet ben rabbimin emrine karşı çıkacak ve bana gelen vahyi değiştirecek olursam, şüphesiz ki ben, dehşeti büyük olankıyamet günün azabından korkarım.

* Âyet-i kerimede kıyamet günü zikredilirken "Büyük gün" ifadesi geçmektedir Evet, kıyamet gününün dehşeti büyüktür. Nitekim bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyrulmaktadır: "Ey insanlar rabbinizden korkun. Çünkü kı-

yametin sarsıntısı büyük bir şeydir." "Onu gördüğünüz zaman her emzikli kadın emzirdiği çocuğundan geçer. Hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Aslında onlar sarhoş değildirler. Fakat Allahın azabı şiddetlidir."(10)

قُلْ لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِهٖۘ فَقَدْ لَبِثْتُ
فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهٖۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

16- Ey Muhammed, de ki: "Eğer Allah dileseydi Kur'anı size okumazdım. Allah da onu size bildirmezdi. Ben o, Kur'an gemeden önce yıllarca aranızda bulundum. Hiç aklınızı kullanamaz mısınız?

Ey Muhammed, onlara de ki: "Eğer Allah dileseydi ben size bu Kur'anı okumazdım. O da size bunu bildirmiş olmazdı. Ben, bana vahiy gelmeden önce kırk yıl sizin içinizde kaldım. O süre içinde böyle bir iddiada bulundum um? Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz? Şayet ben böyle bir şeyi uyduracak olsaydım bunu daha önce yapardım.

* Âyet-i kerime, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, hak Peygamber olduğunu beyan etmektedir. Zira o, müşriklerin arasında kırk yıl yaşamıştır. Hayatının bu bölümünde davranışlarıyla, aklı ve güvenirliliği ile hep seçkin bir şahsiyet olarak tanınmıştır. Kırk yaşından sonra, böyle mümtaz bir şahsiyetin, kendiliğinden kitap uydurup ve bunu, Allah tarafından gönderildiğini söylemesi mümkün müdür? Bunun böyle olduğun iddia etmek akıl işi değildir.

Ebu Süfyan b Harb, henüz Müslüman olmadan önce, Bizans imparatoru Herakliyüs ile karşılaşıp Resulullah (s.a.v.) hakkında konuşurken, Herakliyüs Ebu Süfyana: "O kişi bu iddiada bulunmadan önce siz onu hiç yalanla itham etmiş miydiniz?" diye sorunca Ebu Süfyan "Hayır" demiş Herakliyüs de "Ben sana," o kişi bu iddiada bulunmadan önce siz onu hiç yalancılıkla itham etmiş miydiniz?" dedim. Sen "Hayır" dedin. Bundan anladım ki, insanlara karşı yalan söylemeyen bu şahıs, Allaha karşı da yalan söylemez." demiştir.(10/a)

---

(10) Hac suresi âyet, 1, 2
(10/a) Buharî- K. el-Bed'il vahy bab: 6

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

17- Allaha yalan iftira eden veya âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki suçlular, hiçbir zaman kurtuluşa eremezler.

Kendisi Peygamber olmadığı halde: "Ben, Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamberim." diyerek Allaha iftirada bulunandan ve Allahın âyetlerini yalanlayandan daha zalim, daha şerli kim olabilir? Şüphesiz ki dünyadayken, inkârcılıkta bulunmak suretiyle en büyük suçu işleyen kimse asla kurtuluşa eremez.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰؤُلَاءِ
شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ اَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ
وَلَا فِي الْاَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

18- Onlar, Allahı bırakıp kendilerine zarar veya fayda veremeyen şeylere tapar ve "Bunlar, Allah katında şefaatçilerimizdir." derler.Ey Muhammed, de ki: "Göklerde ve yerde Allahın bilmediği bir şeyi mi ona haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak koştuklarından yücedir, beridir.

Müşrikler, Allahı bırakıp, kendilerine herhangi bir zarar veya menfaat vermekten âciz olan şeylere taparlar ve onlara: "Biz bunlara: Allah katında bize şefaatçi olmaları için tapıyoruz." derler.

Ey Muhammed, sen de onlara de ki: "Siz Allaha, göklerde ve yerde bulunmayan bir şeye mi haber veriyorsunuz?" Allah, müşriklerin ortak koşmalarından münezzehtir, yücedir.

وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

19- İnsanlar, sadece tek bir ümmet idiler. Sonra ihtilafa düştüler. Eğer rabbinin geçmişteki bir sözü olmasaydı, ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hüküm verilmiş olurdu.

İnsanlar, aynı dine mensup tek bir ümmetti. Fakat dinleri hususunda ihtilafa düştüler. Böylece yolları ayrıldı. Eğer rabbinin "Bir topluluğun eceli gelmeden helak edilmeyecektir." şeklindeki sözü olmasaydı, ihtilaf ettikleri hususlarda, onların aralarında hükmünü verir, hak yolda olanları kurtarır, bâtıl yolda olanları ise helak ederdi.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Âdem aleyhisselam ile Nuh aleyhisselam arasında on ümmet geçti. Bunların hepsi müslümandı. Sonra insanlar arasında ihtilaf çıktı. Bazı insanlar Allahı bırakıp putlara ve heykellere tapar oldular. Allah, bunlara âyetleriyle, mucizeleriyle birlikte Peygamberler gönderdi ki "Helak olan da açıkça delili gördükten sonra helak olsun yaşayanlar da açıkça delili gördükten sonra yaşasın."

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا
إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

20- Kâfirler: "Rabbinden Muhammede bir mucize indirilse ya" derler. De ki: "Gaybı bilmek ancak Allaha aittir. Bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."

Allaha ortak koşan kâfirler: "Muhammede rabbi tarafından bir mucize indirilse ya. Böylece biz onun, söylediklerinde haklı olduğunu anlarız." derler. Ey Muhammed sen onlara cevaben de ki: "Böyle bir mucizenin gönderilip gönderilmemesi Alah aitttir. Onun gelip gelmeyeceğini ben bilmem. Çünkü gaybı ancak Allah bilir. Sizden veya bizden haksız olanlar için Allahın göndereceği âcil azabı bekleyin. Ben de onu bekleyenlerdenim."

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا
إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾

21- İnsanlara bir zarar dokunduktan sonra, rahmetimizi tattırdığımızda hemen âyetlerimiz hakkında bir hileye baş vururlar. Ey Muham-

med, de ki: "Allahın, tuzağı boşa çıkarması daha sür'atlidir. "Şüphesiz ki elçilerimiz, yaptığınız hileleri yazmaktadır.

İnsanlara, felaketten sonra bir iyilik ve saadet, sıkıntıdan sonra da bir genişlik ve ferahlık gelince, âyetlerimizle alay edip onları yalanlamaya çalışırlar. Ey Muhammed, âyetlerimizle alay eden bu müşriklere de ki: "Allahın, sizin hilelerinize vereceği ceza, sizin hilelelerinizden daha şiddetli, Allahın sizi tuzağa düşürmesi daha beterdir." Şüphesiz ki bizim, Meleklerden olan elçilerimiz, yaptığınız amelleri ve âyetlerimizi alaya almanızı yazıp zaptetmektedirler. Buna göre cezalandırılacaksınız.

* Âyet-i kerime, mücrimlere ve zalimlere, Allah tealanın mühlet verdiğini, zalimlerin de buna aldanarak kendilerine azap edilmeyeceğini zannettiklerini, Allahın tayin ettiği mühlet bitince onları aniden yaklayacağını ifade etmektedir.

Bu hususta Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِنَّ اللّٰهَ لَيُمْلِى لِلظَّالِمِ حَتَّى اِذَا اَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ.

"Şüphesiz ki Allah, zalime mühlet verir.Bir de onu yakalayınca artık bir daha bırakmaz."(11)

هُوَ الَّذِى يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ
طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ
اُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ
الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾

22- Sizi karada ve denizde yürüten Allah'tır. Bulunduğunuz gemi, içindekileri tatlı bir rüzgarla muntazam götürürken ve yolcular da neşeli

(11) Buhari K. Tefsir el-Kur'an, sure, 11 bab:5 / Müslim, K. el-Birr bab: 61 Hadis No: 2583

iken bir fırtına çıkarak onlara her taraftan dalgalar gelip, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dini sadece Allaha tahsis ederek ona şöyle dua ederler. "Yemin olsun ki sen bizi bu durumdan kurtarırsan şükredenlerden oluruz."

Ey insanlar, sizleri karada ve denizde çeşitli vasıtalarla yürüten Allah'tır. Eğer Allah bunları sizin emrinize vermemiş olsaydı, karada, denizde ve havada yolculuk yapmanız güç olurdu. Sizler, gemide bulunduğunuz zaman, gemi taşıdığı yolcuları güzel bir rüzgarla alıp götürürken size bu duruma çok sevinirsiniz. Fakat fırtınalar gelipsizleri her taraftan dalgalar kuşatınca ve helak olacağınızı anlayınca, samimi olarak Allaha kulluk edip ona yalvarırsınız ve şöyle dersiniz: "Ey Allahım, yemin olsun ki eğer bizi buradan kurtaracak olursan mutlaka sana şükredenlerden oluruz"

* Bu âyet-i kerime, insanların daraldıklarında hemen Allaha yönelip ona yalvardıklarını, sıkışık zamanlarında ona iltica ettiklerini beyan etmektedir. Halbuki kul rabbine hem geniş hem de sıkıntılı zamanlarında yalvrapı iltica etmeli, bu sığınmayı sadece sıkıntılı zamanlarında yapmamalıdır.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde, Abdullah b. Abbas'a hitaben buyurmuştur ki:

تعرف اليه فى الرخاء يعرفك فى الشدة

"Sen geniş zamanında Allahı tanı ki, sıkıntı halinde de Allah seni tanısın.(12)

فَلَمَّا أَنْجَيٰهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ
أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

23- Allah onları kurtarınca, hemen yeryüzünde haksız yere azgınlık ederler. Ey insanlar, azgınlığınız ancak kendinizedir. İstediğiniz şey, dünya

(12) Ahmed b Hanbel, Müsned, C: 1, S: 307

hayatının geçimliliğidir. Sonra dönüşünüz bizdedir.Yaptıklarınızı size haber vereceğiz.

Allah, sıkıntı içinde kendisine yavaranları kurtarınca daha önceki yalvarmalarını unuturlar. Allahı inkâr ederek ve günahlar işleyerek yeryüzünde bozgunculuğa girişirler. Ey insanlar, sizin bozgunculuğunuzun cezası sizedir. Bu bozgunculuğu ancak dünyada yaşadığınız müddetçe yapabilirsiniz. Sonra bize döneceksiniz. Biz sizi başıboş bırakmayacağız. Yaptıklarınızı size bildirip ona göre sizi hesaba çekeceğiz. Herkese layık olduğu ceza veya mükâfaatı vereceğiz.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, insanoğlunun kararsız ve tutarsız olduğunu sık sık yön değiştirdiğini, daralınca hemen Allaha sığınmasına rağmen selamete kavuşunca da önceki halini unutup şımardığını, fakat bütün bunlara rağmen onun, başıboş bırakılmayacağını, yaptıklarından veya yapması gerekeni yapmadıklarından hesaba çekileceğini beyan etmektedir.

Allah teala, insanoğlunun bu halini başka bir âyet-i kerimede de tasvir ederek buyuruyor ki: "Denizde herhangi bir tehlikeye maruz kaldığınızda, Allahtan başka yardımını istediğiniz bütün putlara hatırınızdan silinir gider. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. Zaten insanoğlu nankördür."(13)

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا
يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ حَتّٰى اِذَا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ
وَظَنَّ اَهْلُهَا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا اَتٰيهَا اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَا
هَا حَصِيدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Dünya hayatı ancak gökten indirdiğimiz şu suya benzer. O su, insanların ve hayvanların yediği, birbirine girmiş yeryüzü bitkilerinin meydana gelmesine sebep olur. Yeryüzü, ziynetini alıp o bitkilerle süslendiği zaman ve yeryüzü halkı da bunları elde etmeye kadir olduklarını zannet-

(13) İsra suresi, âyet, 67

tikleri bir sırada, gece veya gündüz, emrimiz gelir de orasını, birgün önce hiç yokmuş gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz. İşte biz âyetleri, düşünen bir topluluk için böyle açıklarız.

Ey insanlar, ziynetlerine ve mallarına aldanıp kendisiyle övündüğünüz bu dünya hayatı, gökten indirdiğimiz şu yağmura benzer ki, onunla yeryüzünde sarmaş dolaş olan çeşitli bitkiler biter. Onlardan insanlar ve hayvanlar yerler. Bir zaman gelip yeryüzü bu bitkilerle tam bezenip süslenince ve yeryüzü sakinleri de bunları hasat edip toplayacaklarını sanınca bizim, gece veya gündüzleyin o mahsullerin helak edilmesine dair emrimiz gelir. Biz onları sanki birgün önce hiç yokmuşçasına köklerinden kuruturuz. İşte biz, süslenip bezendikten sonra bu yeryüzünü helak ettiğimiz gibi bu dünyayı da sonunda helak edeceğiz. Bundan ibret alın. İşte biz, âyetlerimizi, düşünen bir topluluk için böyle açıklarız.

Allah teala bu âyet-i kerimede, yeryüzünde bulunan çeşitli bitkilerin gerek birtakım âfetlerle gerekse değişen mevsimler sonunda yok olup gittiklerini ve dünyanın da birgün yok olup gideceğini, bu itibarla insanların, geçici dünya hayatına aldanıp ebedi olan âhiret hayatı için çalışmayı ihmal etmemeleri gerektiğini beyan etmektedir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyuruluyor: "Sen onlarla dünya hayatının misalini ver. Geçici dünya hayatı, tıpkı şuna benzer: Biz gökten yağmur indiririz, yeryüzündeki bitkiler onunla karışıp yemyeşil kesilir. En sonunda da kuruyup rüzgarın savurduğu çerçöp haline gelir. Allah, herşeye muktedirdir."(14) "Görmez misin? Allah, gökten su indirip onu, yer altındaki kaynaklara katar sonra, onunla çeşitli renklerde bitkiler çıkarır. Sonra o bitkileri kurur, sararıp solduklarını görürsün. Sonra da Allah onları çer çöp haline getirir. Şüphesiz ki bunda, akıl sahipleri için ibret vardır."(15) "Bilin ki dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra o bitki kurumaya yüz tutar, bir de bakarsanız ki sapsarı kesilmiş. daha sonra da çer çöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allahın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka birşey değildir."(16)

وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

(14.) Kehf suresi, 18/45
(15) Zümmer suresi, 39/21
(16) Hadid suresi, 57/21

25- Allah kullarını, emniyet ve huzur yurdu olan cennetine davet eder ve dilediğini doğru yola sevkeder.

Ey insanlar,sizler dünyayı ve onun zinetlerini istemeyin. Çünkü onlar, Allahın beyan ettiği gibi, dünyadaki bitkiler gibi, sonunda yok olacaklardır. Fakat sizler, devamlı kalan âhireti isteyin. Ve onun için amel işleyin. Allaha itaat etmeye koyulun. Zira Allah sizleri, dostları için hazırladığı cennetlerine çağırmaktadır. Sizler, cennetlere girdiğiniz takdirde sıkıntı ve kederlerden kurtulmuş olacaksınız. Orada bulunan nimetlerin yok olmayacağından emin olacaksınız. Allah, kullarından dilediğini, doğru yol olan İslama muvaffak kılar o da müslüman olur. Böylece rabbinin rızasına ulaşır.

Dünyanın geçici oluşu, âhiretin ebediliğine ve Allah tealanın, kullarını, âhirete yönelmeye davet ettiği hususunu izah eden bir hadis-i şerifte Ebudderda, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عن أبى الدرداء قال قال رسول الله ﷺ ما طلعت شمس قط الا بعث بجنبتيها ملكان مناديان يسمعان أهل الارض الا الثقلين يا أيها الناس هلموا الى ربكم فان ما قل وكفى خير مما كثر والهى.

"Güneşin doğduğu hiçbir gün yoktur ki, o günün iki tarafında (sabahında, akşamında) insan ve cinlerin dışında bütün yeryüzü sakinlerinin işittiği şu çağrıyı yapan iki melek gönderilmiş olmasın "Ey insanlar rabbinize yönelin. Az ve yeterli olan dünya malı, çok ve meşgul eden mal'dan daha hayırlıdır."[17] Ebudderda işte bu hususta Allah teala'nın, Kur'an-ı Kerimde "Allah, kullarını emniyet ve huzur yurdu olan cennetine davet edr." âyetini indirdiğini söylemiştir.

Cabir b. Abdullah da şunu rivayet etmektedir:

أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْاَنْصَارِىَّ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْماً فَقَالَ: اِنِّى رَاَيْتُ فِى الْمَنَامِ كَاَنَّ جِبْرِيلَ عِنْدَ رَاْسِى وَمِيكَائِيلَ عِنْدَ رِجْلَىَّ يَقُولُ اَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اَضْرِبْ لَهُ مَثَلاً، فَقَالَ اسْمَعْ سَمِعَتْ اُذُنُكَ وَاعْقِلْ عَقَلَ قَلْبُكَ، اِنَّمَا مَثَلُكَ وَمَثَلُ اُمَّتِكَ كَمَثَلِ مَلِكٍ اتَّخَذَ دَاراً ثُمَّ بَنَى فِيهَا بَيْتاً ثُمَّ

(17) Ahmed b Hanbel, Müsned, C: 5, S: 197

جَعَلَ فِيهَا مَائِدَةً بَعَثَ رَسُولاً يَدْعُوا النَّاسَ اِلَى طَعَامِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ اَجَابَ الرَّسُولَ وَمِنْهُمْ مَنْ تَرَكَهُ، فَاللهُ، هُوَ الْمَلِكُ وَالدَّارُ الْاِسْلَامُ وَالْبَيْتُ الْجَنَّةُ وَاَنْتَ يَا مُحَمَّدُ رَسُولٌ، فَمَنْ اَجَابَكَ دَخَلَ الْاِسْلَامَ، وَمَنْ دَخَلَ الْاِسْلَامَ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ دَخَلَ الْجَنَّةَ اَكَلَ مَا فِيهَا.

"Birgün Resulullah çıkıp yanımıza geldi ve buyurdu ki: "Ben rüyada gördüm ki, Cebrail başucumda, Mikail de ayaklarımın yanında. Onlardan biri diğerine diyor ki: "Sen buna misali anlat." Oda dedi ki: "Dinle, kulağın dinlemiş olsun. Düşün, kalbin düşünmüş olsun. Senin ve ümmetinin misali, bir külliye yaptıran Krala benzer Kral, küllüyede bir ev yaptırır. Orada bir sofra kurar. Sonra elçisini gönderip insanları yemeğe davet eder. Onlardan bazıları davete icabet eder, bazıları da etmezler. Bu misalde, davet eden Kral, Allahtır. Külliye İslamdır. Ondaki ev, cennettir. Ey Muhammed, sen de davet eden o elçisin. Kim, senin davetini kabul ederse İslama girer, kim de İslama girerse cennete girer ve kim de cennete girerse oradaki nimetlerden yer."(18)

Taberi buna benzer bir hadis-i şerifi, Ebu Kılabeden de rivayet etmiştir.

لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

26- İyilik edenlere en güzel mükâfaat ve daha fazlası vardır. Onların yüzlerinde keder ve zilletten eser yoktur. İşte bunlar cennetliklerdir ve orada devamlı kalacaklardır.

Dünyada Allaha kulluk ederek güzel amel işleyenlere âhirette güzel bir mükâfaata vardır. O da cennettir. Bundan daha fazlası da vardır ki o da Allahın affı ve onun cemalini görmektir. Kıyamet gününde bu insanların yüzlerini tozlar bürümeyecek, yüzlerinde bir zillet eseri görülmeyecektir. İşte onlar, Cennetliklerdir. Ve orada ebedi olarak kalacaklardır.

(18) Tirmizi, K. el-Edeb, bab: 76 Hadis No: 2860

Âyet-i kerime'de geçen ve "En güzel mükâfaat ve daha fazlası" diye tercüm edilen (الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ) ifadesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

a- Ebubekir es-Sıddıyk, Âmir b. Sâd, Huzeyfetül Yeman, Ebu İshak, Ebu Musa, Abdurrahman b. Ebi Leyla, Hasan-ı Basri, Abdurrahman b. Mehdi, Süheyb-i Rumî, Katade, Kâ'b b. Ucre ve Ubey b. Ka'b'a göre bu âyette geçen ve "En güzel mükâfaat" diye tercüme edilen (الْحُسْنَى) ifadesinden maksat cennet'tir. Ve "Daha fazlası" diye tercüme edilen (وَزِيَادَةٌ) ifadesinden maksat ise, Allahın yüzünü görmektir.

Bu hususta, Süheyb-i Rûmî, Resulullah'tan şu hadis-i şerifi rivayet etmektedir:

عَنْ صُهَيْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اذَا دَخَلَ اهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ يَقُولُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى: تُرِيدُونَ شَيْئاً أَزِدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: اَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، اَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّينَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا اعْطُوا شَيْئاً اَحَبَّ الَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ الٰى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ». ثُمَّ تَلاَ هٰذِهِ الْآيَةَ: لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ.

"Cennettekiler cennete girdikten sonra Allah teala onlara şöyle diyecektir: "Size daha bir şey artırmamı istermisiniz?" Cennettekiler: "Yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koymadın mı? ve bizi cehennem atşinden kurtarmadın mı? derler. Bundan sonra Allah teala üzerinden perdeyi kaldırır. Cennetlikler, rablerine bakmaktan daha büyük bir nimetin kendilerine verilmediğini anarlar." Resulullah (s.a.v.) sözünü bitirdikten sonra işte bu âyet-i kerimeyi okudu."(19)

Taberi bu hadisin benzerini, Ebu Musa el-Eş'ari, Abdurrahman b. Mehdi, Kâb b. Ucre ve Ubey b. Ka'bdan da rivayet edilmiştir.

b- Hz Ali'den rivayet edilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Daha fazlası" ifadesinden maksat, tek inci'den oluşan ve dört kapısı bulunan bir oda'dır. Müminlere, cennette bütün mükâfaatlara ilaveten böyle bir orda da verilecektir. Âyet-i kerime bunu beyan etmektedir.

---

(19) Müslim, K. el- İman, bab: 297, Hadis No: 181 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 10, bab: 1 Hadis No: 3105

c- Abdullah b. Abbas, Alkame b. Kays ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen ve "En güzel mükâfaat" diye tercüme edilen (الْحُسْنَى) ifadesinden maksat, kulun, yaptığı iyiliklere karşı aynı iyiliklerle mükâfaatlandırılmasıdır. "Daha fazlası"ndan maksat ise yapılan iyiliklere karşı daha fazla mükâfaatların verilmesidir.

Abdullah b. Abbas, bu hususu izah ederek şu âyeti okumuştur: "Kim, bir iyilik ortaya koyarsa ona o iyiliğin on katı vardır. Kim de bir kötülük işlerse sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."[20]

d- Mücahide göre ise burada zikredilen "En güzel mükafaat"dan maksat, yapılan iyiliğe karşılık aynı derecede mükâfaat verilmesidir. "Daha fazlası"ndan maksat ise, Allahın affı ve rızasıdır.

e- İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikredilen "Engüzel mükâfaat'dan maksat, cennettir. "Deha fazlası"ndan maksat ise dünyada verilen nimetler'dir. Allah,bu nimetlerden dolayı, kıyamet gününde kulundan hesap sormayacaktır. İbn-i Zeyd, bu izahtan sonra şu âyeti okumuştur: "... İbrahimi dünyada mükâfaatlandırdık. Şüphesiz o, âhirette de salihlerdendir."[21]

Taberi, bu hususlta şunları söylemenin daha isabetli olacağını söylemiştir. "Allah teala, iyilikte bulunan kullarına, iyilik yapmaları ve itaatte bulunmalarına karşılık, cenneti vereceğini, yüzlerini ak edeceğini vaadetmiş buna ilaveten daha başka şeyler de vereceğini vaadetmiştir. Fazla olarak vereceği bu şey, cennete koyduktan sonra kendisini görme lütfunda bulunma da olabilir, inci'den meydana gelen bir oda'nın verilmesi de olabilir, onun af ve rızası da olabilir.Bütün bunlar, Allah teala'nın, cennetlilere vereceği fazladan mükâfaatlardır. Bunların hespi de olabilir. Allah teala, âyeti, umumi olarak zikretmiş yukarıda adı geçen hususlardan herhangi birine tahsis etmemiştir. Bu itibarla, Allah teala'nın, lütfuyla zikredilen bu fazladan nimetlerin tümünü iyilikte bulunan mümin kullarına vermesi, uzak bir ihtimal değil aksine hepsinin birden verilmesi ümit edilmektedir.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

(21) Ankubet suresi, 29/27

27- Kötü amel işleyenlerin cezaları ise kötülükleri kadardır. Onların yüzlerinizi zillet bürüyecek ve kendilerini Allahın azabından koruyucak kimse de bulunmayacaktır. Yüzlerini,sanki gecenin karanlığından bir parça kaplamıştır. İşte bunlar, cchenemliktirler. Orada devamlı kalacaklardır.

Dünyada kötü amel işleyenlerin âhiretteki cezaları da yaptıklarının karşılığı kadardır. Onları zillet bürüyecek, kendilerini Allahın azabından koruyacak birisi de bulunmayacaktır. Sanki onların yüzünü, karanlık gecenin bir parçası bürümüş olacaktır. İşte cehennemlik olanlar bu tür insanlardır. Onlar, cehennemde ebedi olarak kalacaklardır.

* Bu âyet-i kerime, kötü amel işleyenlerin, kıyamet günündeki kötü durumlarını tasvir etmektedir. Kur'an-ı kerimde buna benzer âyetler pek çotur.Bu âyetlerden bazılarında şöyle buyurulmaktadır: "O gün bazı yüzler ağaracak, bazı yüzler kararacaktır. Yüzleri kararanlara şöyle denecektir: "İman ettikten sonra inkâr mı ettiniz? O halde inkârınızdan dolayı tadın azabı." "Yüzleri ağaranlar ise, Allahın rahmetindedirler. Onları sana hak olarak okuyoruz. Allah, âlemlere zultmetmek istemez."(22) O gün parlayan, gülen ve sevinen yüzler vardıre" "O gün tozlanmış ve karanlık bürümüş yüzler de vardır." İşte bunlar, kafirler ve facirlerdir."(23)

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا
بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

28- Kıyamet günü, bütün insanları bir araya toplarız. Sonra Allaha ortak koşanlara şöyle deriz "Siz ve Allaha ortak koştuklarınız yerinizden kımıldamayın." Sonra müşriklerle ortak koştuklarını birbirinden ayırırız. Ortak koştukları şeyler, kendilerine tapanlara şöyle derler: "Siz bize tapmıyordunuz."

Biz, kıyamet gününde, insanları, cinleri ve bütün yeryüzü sakinlerini bir araya getireceğiz, onlardan hiçbirini bırakmayacağız. Sonra, herhangi bir şeyi Allaha ortak koşanlara: "Siz de ortak koştuğunuz şeyler de olduğunuz yerde kalın." diyeceğiz. Bunları birbirlerinden ayırıp hesaba çekeceğiz. Ortak koşanların: "Biz bunlara tapıyorduk." demeleri üzerine, ortak koşulan varlıklar: "Hayır, yalan söylüyorsunuz, siz bize tapmıyordunuz." diyeceklerdir.

(22) Âl-i imran suresi, âyet, 106-107
(23) Abese suresi, âyet, 38-42

* Allah teala bu âyet-i kerimede, Allaha ortak koşanmüşriklerle ortak koşulan tağutlar arasında kıyamette meydana gelecek olan tartışmayı zikrediyor. O gün onların birbirlerinden kaçacaklarını beyan ediyor. Nitekim diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyuruluyor: "İşte o zaman, tâbi olunanlar, kendilerine tâbi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır." "Tâbi olanlar şöyle derler: "Keşke bizim için tekrar dünyaya dönüş olsa da, onların, bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsak." İte böylece Allah, amellerini bir pişmanlık kaynağı olarak kendilerine gösterecektir. Ve onlar, cehennem ateşinden çıkacak ta değillerdir."(24)

فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

29- Bizimle aranızda Allahın şahit olması yeter. Bize taptığınızdan da hiç haberimiz yoktu."

Allaha ortak koşulan şeyle, yine şöyle diyeceklerdir: "Ey müşrikler,bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu sizin bize taptığınızı ne biliyor ne de hissediyorduk.

* Mücahid bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: "Kıyamet gününde müşriklerin önüne, Allah'tan başka taptıkları tanrıları getirilip dikilir ve müşriklere: "İşte Allah'tan başka taptığınız şeyler." denilir. Kendilerine tapınılan putlar ve benzeri şeyler ise: "Vallahi bizler duymuyor ve görmüyorduk. Sizin bize taptığınızı da bilmiyorduk." derler. Müşkirler ise: "Hayır biz size ibadet ediyorduk." derler. Put vb. şeyler de cevaben derler ki: "Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

30- Orada herkes, daha önce yaptıklarından dolâyı imtihan verir. Hak olan mevlaları Allaha döndürülürler. Uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolur.

(24) Bakara suresi, âyet, 166-167

Kıyamet gününde herkes, daha önce işlediği hayır ve şerden haberdar olacaktır. İnsanlar rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Müşriklerin, Allah ile birlikte ilah edindikleri ve Allaha denk tuttukları şeyler, o sıkıntılı hallerinde kendileriden kaçıp kaybolacaklarır. Rableri de kendilerini, yaptıklarına göre cezalandıracak veya mükâfaatlandıracaktır.

Bu âyet-i kerime, insanalrın bu dünyadaki davranışlarından âhirette haberdar edileceklerini ve ondan sonra da yaptıklarının karşılığını göreceklerini beyan etmektedir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "O gün insana yaptığı ve yapmadığı herşey haber verilir." Daha doğrusu insan, özürlerini ortaya koysa bile, kendi yaptığını gözüyle görür."(25) "Biz, her insanın amelini kendi boynuna taktık. Kıyamet gününde onun için bir kitap çıkaracağız. O, kitabını açık bulacak." "Ogün insana: "Kitabını oku, bugün hesap görme bakımından sen kendine yetersin." denilir.(26)

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ
الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ
فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾

31- Ey Muhammed, de ki: "Size, gökten ve yerden rızık veren kimdir? Size, kulak ve gözlleri bahşeden kimdir. Ölüden diriyi çıkaran diriden de ölüyü çıkaran kimdir? Bütün işleri düzene koyan kimdir? "Allah'tır." diyeceklerdir. De ki: "O halde Allah'tan korkmaz mısınız?"

Ey Muhammed, sen o müşriklere de ki: "Gökten yağmuru yağdırıp, yeryüzünde sizin için çeşitli rızıkları ortaya çıkaran kimdir? Duyma ve görme organlarınızın ve diğer bütün âzâlarınızın asıl sahibi kimdir? Bunların gerçek sahibi olan Allah,bunları bazan zayıflatıp bazan güçlendirir, bazan da tamamen sizden alır. İşitmez ve görmez olursunuz. Meni ve yumurta gibi cansız olan şeylerden canlı varlıkları çıkaran, canlı varlıklardan da cansız varlıkları çıkaran kimdir? Bütün kâinatı yaratan ve oradaki bütün işleri sevk ve idare eden kimdir?

Müşrikler "Bunları yapan, Allahtır." demek zorunda kalacaklardır. Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Siz, Allahı inkâr etmenizden ve onu bırakarak

(25) Kıyamet suresi, âyet, 13-15
(26) İsra suresi, âyet, 13-14

size herhangi bir menfaat ve zarar veremeyecek olan varlıklara tapmanızdan dolayı, Allahın cezalandırmasından kormaz mısınız?

* Evet, bütün varlıkları rızıklandıran Allah'tır. Bunun için göklerden yağmur yağdırır, suları yeryüzüne emdirerek çeşitli bitkileri meydana getirir. Bu hususta diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "İnsan, yediğine bir baksın." "Biz, bol bol su indirdik." "Sonra yeryüzüne güzelce yaydık." "Orada taneler, üzüm, hayvan yemi, zeytin, hurma ağacı, ağaçları birbirine girmiş bahçeler, meyveler ve otlar yarattık."[27]

فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

32- İşte bu, hak olan rabbiniz Allah'tır. Hakkın dışında sapıklıktan başka ne vardır? Öyleyse haktan nasıl döndürülürsünüz?

İşte bütün bunları yapan, gerçek rabbiniz olan Allah'tır. Gerçeğin dışında sapıklıktan başka ne vardır? Gerçek rabbiniz olan Allahı bırakıp onun dışında olan varlıkları rabler edinmeniz, sapıklıktan başka nedir? Durum böyle iken, niçin haktan döndürülüyor ve sapkılığın batıklıklarına düşürülüyorsunuz?

كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

33- Böylece, fâsıkların iman etmeyeceklerine dair rabbinin hükmü hak oldu.

Bu müşrikler, haktan ayrılıp sapıklığa düştükleri gibi, rabbinin itaatından ayrılıp isyana düşen ve onu inkâr eden fâsıklar hakkındaki ezeli ilmindeki hükmü de haktır. Bu hükmü de şudur: "Fasıklar, Allahın birliğini, peygamberininpeygamberilğini tasdit etmeyeceklerdir."

(27) Abese suresi, âyet; 24-33

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾

34- Ey Muhammed de ki: "Allaha ortak koştuklarınız arasında, yaratılanları ilk defa var edecek, öldükten sonra da tekrar diriltecek biri var mıdır? De ki: "Ancak Allah, yaratılanları ilk defa var eder. Yok olduktan sonra da tekrar diriltir. Öyleyse nasıl döndürülüyorsunuz?

Ey Muhammed; sen, Allaha ortak koşanlara de ki: "Sizin Allaha ortak koştuğunuz put ve tağutların içinde, herhangi birşeyi yoktan var decek, sonra onu yok edip aynı şekilde tekrar var edecek herhangi biri varmı? Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Herhangibir şeyi yoktan var edip sonra onu yok ederekterrar aynen iade edebilecek güce sahib olan, sadece Allah'tır.O halde hak yoldan nasıl çeviriliyor ve onu terkediyorsunuz?

* Bu âyet-i kerime müşriklere meydan okumaktadır. Çünkü Allaha ortak koşulan şeylerin, herhangi bir şeyi yaratabilmeleri yahut onları yok edip tekrar iade edebilmeleri mümk'in değildir. Böyle bir iddiada bulunmak akıl işi de değildir.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدِي اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ
اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدِّي اِلَّا اَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾

35- Onlara şöyle de: "Allaha ortak koştuklarınızın arasında, insanları hakka sevkedecek var mıdır? De ki: "Ancak Allah hakka sevkeder. Hakkı gösteren mi yoksa kimseyi doğru yola sevkedemeyen, kendisi bile ancak başkalarının hidayeti ile doğru yolu bulabilen mi kendisine uyulmaya daha layıktır? Ne oluyor size? Nasıl hüküm veriyorsunuz?

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan müşriklere ve putperestlere de ki: "Sizin tanrı ve putlarınızın içinde, sapık olanı doğru yola ileten, şaşkınlık içinde olana gerçeği gösteren herhangi biri var mı? Onlara de ki: "Sapık olanı hakka ileten, şaşkına yol gösteren, ancak Allah'tır. İmdi: Sapıkları hakka yöneltenle, başka birisi kendisi hidayete ulaştırmadıkça o yolu bulamayandan hangisine

tâbi olmak daha doğrudur? Ne oluyor sizlere? Nasıl oluyor da Allah ile, yarattığı şeylerin eşit olduklarına hüküm veriyorsunuz? Niçin sadece Allaha kulluk etmekten kaçınıyorsunuz?

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36- Onların çoğu ancak zanna uyarlar. Zan ise haktan hiçbirşey ifade etmez. Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını çok iyi bilendir.

Bu müşriklerin çoğu, aslı olmayan birtakım zanlara tabi olular. Şüphesiz ki zan, kesin bilgi karşısında hiçbir hüküm ifade etmez. Allah, bu müşriklerin yaptıklarını çok iyi bilendir ve onlara denetlemektedir.

* Âyet-i kerime, müşriklerin, gerek Allaha dair olan itikadlarının gerekse putlar hakkındaki inançlarının, herhangibir delile dayanmadığını,sadece atalarından işittikeri birtakım zan ve kanaatler olduğunu, zanların ise hiçbir zaman, kesin hüküm ifade etmediğini, bu itibarla inançlalrının temelsiz olduğunu ifade etmektedir.

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

37- Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurularak Allaha nisbet edilmiş değildir. Fakat o, daha önceki kitapları doğrulayan, onlarda yazılı olan hakikatleri açıklayan bir kitaptır. Âlemlerin rabbi olan Allah'tan indirildiğinde asla şüphe yoktur.

Bu Kur'anı herhangibirinin uydurması imkânsızdır. Çünkü hiçbir kimsenin bunu uydurmaya gücü yetmez. O halde bu, Allah kelamıdır. Kendinden önce gelen Tevrat ve İncil gibi kitapları tasdik eden ve Allahın müminlere farz kıldığı hükümleri açıklayan bir kitaptır. Bunun, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından gönderildiğinden asla şüphe edilemez.

*** Kur'an-ı kerimin, Allah tarafından gönderildiğinin en büyük delili, bunun bir benzerinin, hatta bir suresinin dahi benzerinin, hiçbir kimse tarafından şimdiye kadar yapılamamasıdır. Kur'an-ı Kerimin gerek lehine gerekse aleyhine binlerce kitap yazılmasına rağmen, ne onu savunanların yazdıkları ne de aleyhinde bulunanların yazdıkları Kur'ana benzemektedir. Kur'an-ı Kerim'in surelerine benzeri bir sure yapmaya çalışan Müseylime gibi birçok kâfirler, Kur'anın karşısında âciz kalmışlar ve yazdıkları yazılarla gülünç hale düşmüşlerdir.**

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

38- Yoksa o müşrikler: "Kur'anı Muhammed uyydurdu." diye mi iddia ediyorlar? Onlara de ki: "İddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka gücünüzün yettiği herkesi yardımınıza çağırın da onun surelerinden bir benzerini meydana getirsin."

Yoksa bu müşrikler: "Muhammed bu Kur'anı kendisi uydurdu." mu diyorlar? Onlara de ki: "Benim bunu uydurduğu mu zannediyorsanız, siz de bunun surelerine benzeterek bir sure uydurup getirin de görelim. Ayrıca, iddianızda samimi iseniz, Allah'tan başka bütün yardımcılarınızla da yardımlaşın.

* Bu âyet-i kerime, Kur'an-ı kerim'in, Allah tarafından gönderilmiş bir kitap olduğunu kabul etmeyen kâfir ve müşriklere karşı meydan okumakta ve onlara: "Eğer uydurma olduğunu iddia ediyorsanız, siz de bunun surelerinden herhangi birine benzer bir sure uydurun da ondan sonra ortaya çıkın." demektir.

Allah teala Kur'an-ı kerimde çeşitli âyetlerde, kâfirlerden, o Kur'anın bir benzerini meydana getirmelerini isteyerek onları, iddialarını ispata çağırmaktadır. Bu âyetlerde şöyle buyuruluyor: "Ey Muhammed, de ki: "Yemin olsun ki, insanlar ve cinler, Kurana benzer bir kitap uydurmak için bir araya gelseler de, hiçbir zman onun benzerini meydana getiremeyeceklerdir. Hatta, birbirlerine yardımcı olsalar bile." (28) "Yoksa onlar, "Kur'anı Muhammed uydurdu"mu diyorlar? Ey Muhammed, de ki: "Size de Kur'anın benzeri, on uydurma sure meydana getirin bakalım." Eğer iddianızda doğruysanız, Allahtan başka, yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın."(29) "Kulumuz Muhammede indirdiğimizden şüphe ediyorsanız, onun benzeri bir sure meydana getirin. Eğer iddianızda sami-

(28) İsra suresi, âyet; 88
(29) Hûd. suresi, âyet, 13

mi iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın." "Eğer bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- o halde kâfiler için hazırlanmış, yakıtı insanlar ve taşlar olan, cehennem ateşinden sakının."[30]

Bütün bunlardan, kâfirlerin, Kur'ân-ı kerimin bir benzerini meydana getirmekten âciz oldukları ve onun tam bir benzerini değil bir suresinin hatta birâyetinin daha benzerini meydana getiremeyecekleri anlaşılmaktadır.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

39- Daha doğrusu onlar, ilmini kavrayamadıkları ve henüz açıklaması kendilerine gelmemiş olan birşeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Zalimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak.

O müşrikler, henüz ne olduğunu bilmedikleri Allahın cezalandırmasını yalanlarlar. Bu ceza henüz kendilerine gelip çatmamıştır. O azap gelince onun ne olduğunu anlayacaklardır. Bunlardan önceki ümmetler de, hak ettikleri ilahî azap kendilerine gelip çatmadan önce onu yalanlıyorlardı.Ey Muhammed,sen bu zalimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak. Bazılarını şiddetli bir sarsıntıyla, bazılarını yere geçirerek, bazılarını da suda boğarak nasıl helak ettik. Senin kavmin de inkârından vaz geçip hakka yönelmedikçe onların âkıbetine uğrayacaktır.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

40- Onlardan bir kısmı Kur'ana inanacak bir kısmı ise inanmayacaktır. Rabbin, fesatçıları çok iyi bilir.

Ey Muhammed, senin, kendilerine Peygamber olarak gönderildiğin bu insanların bir kısmı Kur'ana iman edecek, sana tabi olacaktır. Bazıları ise bu Kur'ana iman etmeyecek, kâfir olarak ölüp kâfir olarak dirilecektir. Rabbin olan Allah, Kur'anı yalanlayan bozguncuların kimler olduğunu çok iyi bilmektedir. O, kimin sapıklığa lâyık olduğunu bildiği için onu saptırır.Kimin de hidayete layık olduğunu bildiği için onu hidayete erdirir.

---

(30) Bakara suresi, âyet, 23-24

وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ
مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

41- Ey Muhammed, seni yalanlarlarsa, onlara de ki: "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da sizedir. Siz, benim yaptıklarımdan uzaksınız, ben de sizin yaptıklarınızdan uzağım."

Ey Muhammed, eğer bu müşrikler seni ve dinini yalanlayacak olurlarsa sen onlarda de ki: "Benim dinim ve amelim bana ait, sizin dininiz ve ameliniz de size aittir. Sizler, benim yaptığım amellerden dolayı hesaba çekilecek değilsiniz. Ben de sizin yaptıklarınızdan hesaba çekilecek değilim. Herkes kendi yaptığından sorumludur."

* Bir kısım âlimler bu âyet-i kerime'nin, cihadı emreden âyetlerle neshedildiğini söylememektedirler.İbn-i Zeyd, bunlardandır.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

42- Onlardan bir kısmı seni dinler. Hiç sen, sağırlara işittirebilirmisin? Hele sağırlıkları yanında bir de akıllarını kullanmazlarsa?

Ey Muhammed, bu müşriklerden bazıları, okuduğun kuranı, senin güzel sözlerini, kalblere ve bedenlere şifa olan hadislerini dinlerler. Bu, onların doğru yola gelmeleri için kâfidir. Fakat onları doğru yola getirmek senin elinde değildir, Allahın iznine bağlıdır. Çünkü sen, manen sağır olanlara, sözlerini işittiremezsin. İşte onlar bu sebeple iman edemezler.

* Bu âyet-i Kerime, insanların, kendi istekleriyle kimseyi hidayete erdiremeyeceklerini, hidayetin, Allahın elinde olduğunu, tebliğden netice alınmadığı takdirde tebliğde bulunanın üzülmemesi gerektiğini ve hakkı söylemekten de geri durması icabettiğini ifade etmektedir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

43- Onlardan bir kımı da sana bakıp dururlar. Hiç sen, körlere doğru yolu gösterebilir misin? Hele körlükleri yanında bir de basiretsiz olurlarsa.

Ey Muhammed, bu müşriklerden bazıları senin ortaya koyduğun delillerini, peygamberlik alametlerini senin vakarını ve iyi ahlakını, güzel görünümünü görürler. Bunlar, senin Peygamber olduğunu gösteren delillerdir. Fakat bunlar, müminlerin sana baktığı gibi takdir gözüyle değil, tahkir gözüyle bakarlar. Bu itibarla onlar, gerçeği göremeyen körlerdir. Sen, körlere doğru yolu nasıl göstereceksin? Hele bunlar bir de basiretsiz olurlarsa.

* Bu âyet-i Kerime, Peygamber efendimizin Peygamberliğini inkâr eden ve onu yalanlayan kavmine karşı onu teselli etmekte ve kavmine İslamı tebliğ etmesine rağmen onların iman etmelerine üzülmemesini, zira hidayetin, ancak Allahın elinde olduğunu bildirmektedir.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

44- Allah, insanlara asla zulmetmez. Fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler.

Şüphesiz ki Allah, yarattıklarından herhangibirine, günah işlemediği halde ceza vererek zulmetmez. Fakat insanlar, Allahın gazabını icabettiren günahları işleyerek kendi kendilerine zulmetmiş olurlar. Allah teala bu âyet-i kerime'den iman etmeyenlerin bu hallerinin kendi suçlarından kaynaklandığını beyan etmektedir.

* Bu hususta bir Hadis-i Kudside şöyle buyuruluyor:

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ، فِيمَا يَرْوِى عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ « أَنِّى حَرَّمْتُ عَلَىٰ نَفْسِى الظُّلْمَ وَعَلَىٰ عِبَادِى. فَلَا تَظَالَمُوا ».

"Ey kullarım ben zulmü hem kendime hem de kullarıma haram kıldım.Siz de birbirinize zulmetmeyin..."(31)

(31) Müslim, K. el-Birr, bab: 55, Hadis No: 2577

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

45- Onları bir araya toplayacağımız gün, dünyada sanki gündüzün bir anı kadar kalmış olduklarını sanacaklar. Aralarında tanışacaklar. Allahın huzuruna çıkacaklarını yalanlayanlar o gün hüsrandadırlar. Çünkü doğru yolda değillerdi.

Kıyamet gününde kabirlerinden kalkıp, Allahın onları bir araya topladığı zaman dünya hayatını çok kısa bulacaklar, onu gündüzün bir bölümü kadar sanacaklardır. Onlar, mahşer meydanında birbirleriyle tanışacaklar, fakat birbirlerine zarar gelir korkusuyla yine birbirlerinden kaçacaklardır. Şüphesiz ki Allahın huzuruna çıkacaklarını yalanlayanlar, hüsrana uğrayarak helak olmuş olacaklardır. Çünkü onlar, dünyada iken doğru yolda değillerdi.

* Kur'an-ı Kerimin birçok âyetinde, âhirette, dünya hayatının çok az bir süre olarak bulunacağı beyan edilmektedir. Bu âyetlerde şöyle buyuruluyor: "ey Muhammed, sen de "Azim ve sebat" sahibi Peygamberlerin sabrettiği gibi sabret. Kâfirler için acele azap isteme. Onlar, kendilerine vaadolunan günün dehşetini gördükleri zaman, dünyada sadece gündüzün bir anı kadar kaldıklarını sanacaklardır. Bu, apaçık bir tebliğdir. Dinden ayrılan bir topluluktan başka kim helak edilir?"(32) "Onlar kıyameti gördükleri gün, dünyada ancak bir akşam ve bir kuşluk vakti kadar kaldıklarını sanarlar."(33), "Onlar aralarında" Siz dünya hayatında ancak on gün kadar bir şey kaldınız." diye fısıldaşılarlar." "Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. O gün onların en akıllıları "Siz ancak dünyada birgün kadar birşey kaldınız."der."(34) "Kıyamet koptuğu gün, günahkârlar, dünyada kısa bir bir zamanda fazla kalmadıklarına yemin ederler. Onlar, dünyada da haktan böyle döndürülüyorlardı."(35)

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ

(32) Ahkaf suresi, âyet, 35
(33) Naziat suresi, âyet, 46
(34) Tâhâ suresi, âyet, 103-104
(35) Rûm suresi, âyet; 55

عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

46- Onlara vaaldettiğimiz azabın bir kısmını, ya sana hayattayken gösteririz veya göstermeden önce seni vefat ettiririz. Fakat değişen birşey olmaz. Çünkü onların dönüşü bizedir. Sonra Allah, yaptıklarına da şahittir.

Ey Muhammed, biz, ya sen hayattayken, o müşriklere vaadettiğimiz azaplardan birkısmını onlara vererek sana gösteririz. Böylece onlara ne yaptığımızı bizzat dünyadayken müşahade etmiş olursun. Yahut ta onlara vaadettiğimiz azap, başlarına gelmeden önce seni vefat ettiririz. Bu hal onları şımartmasın. Çünkü onlar âhirette mutlaka huzurumuza çıkacak ve yaptıklarının cezasını göreceklerdir. Kötü amellerinden herhangi birini inkâr etmeleri mümkün değildir. Zira Allah, yaptıklarına şahittir.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

47- Her ümmetin bir Peygamberi vardır. Peygamberleri geldiğine aralarında mutlak bir adaletle hükmolunur. Onlara asla zulmedilmez.

Geçmiş her ümmetin, insanları Allahın dinine ve ona itaatta davet eden bir Peygamberi olmuştur. Âhirette o ümmeterin Peygamberleri hesap görme yerine gelince, ümmetin fertleri arasında adaletle hükmedilecek, onlara herhangi bir haksızlık yapılmayacaktır.

Âhlirette her ümmet, Allahın huzuruna Peygamberleriyle birlikte çıkacak, onların yapmış olduğu ameller ve kendilerini koruyan Melekler, o ümmetlerin dünyada yaptıklarına dair şahitlik edeceklerdir. Neticede aralarında hüküm verilecek, herkese layık olduğu ceza veya mükâfaat verilecek, hiçbir kimseye zulmedilmeyecektir.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

48- "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadedilen ne zamandır?" derler.

Müşrikler: "Eğer doğru söylüyorsanız, bize vaadettiğiniz kıymetin kopması ne zaman olacaktır?" derler.

* Kıyametin kopacağına inanmayan kâfir ve müşrikler: "Eğer böyle bir şey varsa hemen olsun veya zamanı tayin edilsin." şeklinde isteklerde bulunmuşlardır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli âyetlerinde zikredilmiştir. Mesela şu âyette buyruluyor ki: "Kıyamet gününe iman etmeyenler, kıyametin acele olarak kopmasını isterler. İman edenler ise ondan korkarlar ve onun bir gerçek olduğunu bilirler. Şunu iyi bilin ki, kıyamet hakkında münakaşa edenler derin bir sapıklık içindedirler."(36)

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

49- De ki: "Allahın dilediğinin dışında benim, kendime ne bir zarar ne de bir fayda sağlamaya gücüm yeter. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiğinde, onu ne biran geciktirebilirler ne de öne alabilirler?

Ey Muhammed kendilerine vaaedilen azabın acele gelmesini isteyenler ve kıyametin ne zaman kopacağını soranlara de ki: "Onun ne zaman kopacağını Allah bilir. Onu koparacak olan da Allahtır.Ben, Allahın izni olmadıkça bizzat kendime bile bir zarar veya menfaat sağlayacak güce sahip değilim. Kıyametin kopacağını kendiliğimden nasıl bilir de onu haber verebilirim? Ancak şunu bilin ki, her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an ertelenirler ne de bir an öne alınırlar.

* Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları, belli bir vakte kadar erteler. Vadeleri geldiğinde, onu ne bir an erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler."(37) "Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir, ne de erteleyebilir."(38) "Allah, eceli gelen canı, hiçbir zaman mühlet verip geri almaz. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."(39)

---

(36) Şûrâ suresi, âyet, 18
(37) Nahl suresi, âyet 16/61
(38) Hicr suresi, âyet 15/5
(39) Münafıkûn suresi âyet, 63/11

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾

50- De ki: "Söyleyin bana, Allahın azabı size gece veya gündüz gelirse ne yaparsınız? Suçlular bunda niye acele ediyorlar?"

Ey Muhammed, sen bu müşriklere de ki: "Şayet Allahın azabı sizlere geceleyin veya gündüzleyin gelir de kıyamet koparsa haliniz ne olur? Allahı ve Peygamberini inkâr eden suçlular acaba bu konuda niçin acele ediyorlar? Allahın azabına uğrayacak olanlar onlardır. Onlar, bu azabı kendilerinden uzaklaştıracak güce sahip midirler?

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنْتُمْ بِهِ آلْآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

51- Azap başınıza geldikten sonra mı ona inanıyorsunuz? Onlara "Şimdi mi inanıyorsunuz?" Halbuki onu acele istiyordunuz." denir.

Âhirette, artık iman etseniz bile, size o imanın fayda vermediği bir yerde azap gelip size çattıktan sonra mı uyanacak ve iman edeceksiniz? O zaman sizlere şöyle denecektir: "Şimdi mi iman ediyorsunuz? Halbuki daha önce bununla alay ediyor, size gelip çatacağını yalanlıyordunuz."

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ
تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

52- Sonra da (kıyamet gününde) zalimlere "Ebedî azabı tadın,sizler sadece yaptıklarınızla cezalandırılıyorsunuz?" denir.

Kıyamet gününde zalimlere: "Şimdi, Allahın, sonu gelmeyen azabını tadın. Sizler dünyada hayattayken işlediğiniz günahların cezası dışında başka bir azabı tatmıyorsunuz. O halde sızlanmayın, yaptığınızın karşılığını çekin." denir.

*Bu konuda diğer âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "O gün onlar cehennem ateşine sürülüp itileceklerdir." O, gün onlara şöyle denecektir: "Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur." "Bu bir sihir midir. Yoksa hâlâ görmüyors musunuz?" Girin cehenneme. Sabredin veya sabretmeyin,sizin için değişen bir şey olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz."(40)

وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ هُوَۜ قُلْ اِي وَرَبّ۪ٓي اِنَّهُ لَحَقٌّۜ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٥٣﴾

53- "Bu anlattığın gerçek midir?" diye sana sorarlar. De ki: "Evet, rabbime yemin ederim ki, o haktır.Siz, Allahı âciz bırakamazsınız.

Ey Muhammed, müşrikler sana: "Bize vaadettiğin azap gerçek midir? diye sorarlar. Onlara de ki: "Evet, rabbime yemin olsun ki bu gerçektir. Sizler, rabbinizin azabından kaçıp kurtulamaz ve onu âciz bırakamazsınız. Çünkü sizler onun mülkünde ve onun tasarrufunda bulunuyorsunuz. O, sizi tekrar diriltmekten âciz değildir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede Peygamberine, kıyameti inkâr edenlere karşı rabbine yemin ederek cevap vermesini ve kıyamet ve azabın kendilerine mutlaka geleceğini söylemesini emretmektedir. Kur'an-ı kerimde bu konuya temas eden başka âyetler de vardır. Bu âyetlerde de buyuruluyor ki: "Kâfirler, "Kıyamet saati bize gelmeyecektir." dediler. Ey Muhammed, sen onlara şöyle de "Hayır, gaybı bilen rabbime yemin olsun ki, kıyamet saati size mutlaka gelecektir. Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey onun ilmi dışında değildir. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta yazılmış olmasın."(41) "Kâfirler, öldükten sonra hiç dirilmeyeceklerini iddia ederler.Ey Muhammed de ki: "Hayır, rabbime yemin ederim ki, öldükten sonra mutlaka dirileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu Allaha çok kolaydır."(42)

وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِه۪ۜ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا

(40) Tûr suresi, âyet; 13-16
(41) Sebe' suresi, âyet; 24-33
(42) Teğabün suresi, âyet; 7

الْعَذَابَۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

54- Nefsine zulmeden herkes, yeryüzünde ne varsa kendinin olsa, azaptan kurtulmak için onu feda ederdi. Azabı görünce, pişmanlıklarını gizlemeye çalışırlar. Zulme uğratılmaksızın aralarında adaletle hükmolunur.

Allahtan başkasına taparak ve Allaha itaatı terederek kendisine zulmeden her kişi, yeryüzünde bulunan herşeye sahip olacak olsa, Allahın azabını gözleriyle görünce, mutlaka o şeyleri verip azaptan kurtulmak ister. Onların ileri gelenleri, kendilerini kuşatan azabı görünce pişmanlıklarını gizlemeye çalışacaklardır. Fakat ileri gelenlerle onlara tabi olanlar arasında adaletle hüküm verilecek, hiçbir kimse, başkasının günahından dolayı cezalandırılarak zulme uğratılmayacaktır.

أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۜ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

55- İyi bilinmelidir ki göklerde ve yerde bulunanlar ancak Allahındır. Yine iyi bilinmelidir ki, Allahın vaadi haktır. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allahın mülküdür. Hiçbir kimsenin onlarda bir hakkı yoktur. O halde kâfirler neye sahiptirler ki, Allahın azabından kurtulmak için onu fidye versinler? Allahın, müşriklere ve inkârcılara vaadettiği azabı ise kesindir. Onda şüphe yoktur. Fakat onların çoğu, işin gerçeğini bilmezler. Bu sebeple Allahın azabını yalanlarlar.

هُوَ يُحْيٖ وَيُمٖيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

56- Dirilten ve öldüren O'dur. Dönüşünüz de yine O'nadır.

Hayat veren ve öldüren Allah'tır. Canlıların, öldükten sonra tekrar dirilip başvuracakları merci de o'dur. İşte o zaman Allahın cezalandırmasını yalanlayanlar, yalanladıkları şeyin gerçek olduğunu göreceklerdir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى
وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

57- Ey iman edenler,size, rabbinizden bir öğüt gelmiştir. O, kalblerdeki hastalıklar için bir şifa, iman edenler için bir hidayet ve rahmettir.

Ey insanlar, size, rabbiniz katından Kur'an geldi. O, sizin için bir öğüttür. Sizleri, Allahın cezalandırmasıyla uyarır ve Allahın azabından korkutur. O Kur'an kalbinizde bulunan cehalet ve şüphe hastalıklarına karşı sizin için bir şifadır. O, müminler için, helali haramdan ayırdeden bir doğru yol rehberi ve Allahın, yarattıklarına gönderdiği bir rahmettir. Bu rahmetiyle kullarını sapıklıktan çıkarır. Doğruluğa sevkeder ve onları helak olmaktan kurtarır.

* Evet, Kur'an-ı kerim müminler içinbir şifadır. Allâh, onun vasıtasıyla cahillerin cehaletini giderip onları cehalet ve inkârın karanlıklarından kurtarır. İlmin ve imanın aydınlığına çıkarır. Kalblerinde bulunan şüpheleri ve Şeytanın vesveselerini giderir.

Kâfirler ise Kuran-ı Kerim'in bu aydınlatıcı nurundan ve manevi hastalıkları tedavisinden mahrumdurlar. Onlar buna inanmadıklarından ve emir ve tavsiyelerini tutmadıklarından Kuran onlara şifa vermez. Nuruyla onları aydınlatmaz. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Biz Kur'anı iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Kur'an, zalimlerin ise ancak zararını artırır."(43)

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

58- Ey Muhammed, de ki: "Allahın lütfu ve rahmeti sebebiyle işte bunlarla sevinsinler. O, biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

(43) İsra suresi, âyet; 17/82

Ey Muhammed, müşriklere de, onlar, Allahın bir lütfu ve merhameti olan İslâmla ve Kur'anla sevinsinler. Bu, onlar için, biriktirmiş oldukları dünyanın geçi mallarından ve hazinelerinden daha hayırlıdır. Ayette zikredilen lütuftan maksat, İslâm'dır. Rahmet'ten maksat ise Kur'andır. Hilal b. Yesaf, Katade Hasan-ı Basri ve İbn-i Abbas âyetti bu şekilde izah etmişlerdir. Diğer bazılarına göre ise lütuf Kur'an, rahmet ise İslamdır.

* Eyfa b. Abdullah diyor ki: "Ömer (r.a.), Hilafeti döneminde Irak'ın harcı (vergisi) kendisine gelince, azadlı kölesiyle birlikte çıkıp, vergi malı olarak gelen develeri saymaya başladılar. Develerin, hesaplanandan daha fazla olduğunu gördüler. Bunun üzerine Ömer: "Yüce olan Allaha hamdolsun." dedi. Azadlı kölesi ise: "Vallahi bu, Allahın lütfu ve merhametindedir." dedi. Bunun üzerine Ömer: "Hata ettin. Bu, Allah tealanın: "De ki: "Allahın lütfu ve merhametiyle sevinsinler..." âyetinde sözü edilen lütuf ve merhamet değil bu âyetin sonunda zikredilen "... O, biriktirdikleri mâllardan daha hayırlıdır." ifadesindeki mallardandır." dedi.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آللّٰهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

59- De ki: "Söyleyin bana, Allahın size verdiği rızkın, niçin bir kısmını helal bir kısmını haram saydınız? De ki "Bu hususta Allah mı size izin verdi? Yoksa Allaha iftira mı ediyorsunuz?

Ey Muhammed, de ki: "Ey insanlar söyleyin bana, Allahın sizler için rızık olarak yarattığı şeylerden bir kısmını, kendi yanlış kanaatlarinize göre helal, diğerlerini ise haram sayıyorsunuz. Kulaklarını yarıp serbest bıraktığınız develerin yenmesini haram sayıyorsunuz, helal kılınan şeyleri kendinize haram kılmanız için Allah mı size izin verdi yoksa bunlları size, kendiliğinizden yapıp "Allah böyle emretti." diyerek Allaha yalan mı isnad ediyorsunuz?

* Cahiliye döneminde Araplar, normalde Allahın helal kıldığı bazı şeyleri birtakım mânâsız örf ve âdetlerine uyarak kendilerine haram kılarlardı. Mesela bazı develeri bazı sebeplerle serbest bırakır, onlara binmez, sütünü sağmaz ve onları kendilerine haram kılarlardı. İslâm gelince bu tür anlamsız örfleri kaldırdı. Allahın, kullarına helal kıldığı şeyleri kimsenin haram kılamayacağını hükme bağladı.

Allahın helal kıldığı şeyleri kulların, kendi düşüncelerine göre haram kılmalarının yanlış olduğunu ve böyle davranışların mânâsız olduğunu ifade bakımından şu Hadis-i şerif i zikretmek mümkündür: Bu hususta Mâlik b. Nadle diyor ki:

قال سمعت ابا الاحوص يحدث عن ابيه قال أتيت رسول الله ﷺ وأنا قشف الهيئة فقال هل لك مال قال قلت نعم قال من أى المال قال قلت من كل المال من الابل والرقيق والخيل والغنم فقال اذا آتاك الله مالاً فليَرَ عليك ثم قال هل تنتج ابل قومك صحاحاً اذانها فتعمد الى موسى فتقطع آذانها فتقول هذه بُحُرٌ وتشقها أو تشق جلودها وتقول هذه صرمٌ وتحرمها عليك وعلى أهلك قال: نعم قال فان ما آتاك الله عز وجل لك وساعد الله اشد وموسى الله أحد وربما قال ساعد الله أشد من ساعدك وموسى الله أحد من موساك قال قلت يا رسول الله ارأيت رجلاً نزلت به فلم يكرمنى ولم يقرنى ثم نزل بى اجزيه بما صنع أم أقربيه قال اقرِه حدثنا عبد الله حدثنى أبى حدثنا وكيع قال حدثنا أبى واسرائيل عن أبى اسحق عن أبى الاحوص عن أبيه قال قال رسول الله ﷺ هل لك من مال قال قلت نعم من كل المال قد آتانى الله عز وجل من الابل ومن الخيل والرقيق قال فاذا آتاك الله عز وجل خيرا فلير عليك.

"Bir gün, kıyafetim perişan bir halde Resulullah'ın huzuruna gittim. Resulullah bana dedi ki:"

– Senin malın var mı?

– Evet

– Ne cins malın var?

– Her cins mal. Deve, köle, at, koyun.

– Allah sana bir mal verdiğinde o malın eserini senin üzerinde görmek is-

ter. Resulullah sözlerine devamla buyurdu ki:

– Sen, kavminin develeri sağlam olarak doğurduklarında eline usturayı alıp onların kulaklarını kesip "Bunlar bahirelerdir." veya kulaklarını yahut derilerini yarıp "Bunlar sarimelerdir." diyor ve onları kendine ve ehline haram kılıyor musun?

– Evet.

– Allah teala'nın sana verdiği bu şeyler helaldir. Allahın bileği senin bileğinden daha güçlü ve onun usturası senin usturandan daha keskindir.

– Ey Allahın Resulü, ben bir adama gitsem de o bana ikram etmese ve beni misafir etmese o bana gelince ben ona aynen bana davrandığı gibi mi davranayım? Yoksa onu misafir edeyim mi?

– Misafir et" buyurdu.(44)

Görüldüğü gibi Resulullah (s.a.v.) Allahın helal kıldığı develeri, cahiliye âdetlerine uyarak kendilerine haram kılan Mâlik b. Nadle'yi bu kötü âdetten men ediyor ve Allahın helal kıldığı şeyleri kimsenin haram kılamayacağını beyan ediyor. Bu bir misaldir. Benzer olaylar da bunun gibidir.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ

عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ۝٦٠

60- Allaha iftira edenler, kıyamet günü hakkında ne düşünürler? Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

Allahın helal kıldığını haram, haram kıldığını da helal sayarak Allaha karşı yalan uyduranlar, kıyamet gününde, Allahın, kendilerine ne yapacağını tahmin ederler? Bütün iftiralarına rağmen, Allahın kendilerini affedeceğini mi zannederler? Hayır, Allah onları affetmeyecek,bilakis alev alev yanan cehennemine sokacaktır. Çünkü onlar bunu haketmişlerdir. Şüphesiz ki Allah, kullarını hemen cezalandırmayıp, onlara yaptıklarından vaz geçme imkânı vererek insanlara büyük lütüfta bulunur. Fakat insanların çoğu, bu nimetlere karşı Allaha şükretmezler.

(44) Ahmed b. Hanbel. Müsned, C: 3, S: 473

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا
عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ
وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

61- Ey Muhammed, her ne durumda olursan ol, Kur'andan ne okursan oku, sen ve ümmetin, her ne iş yaparsanız yapın, onu yapmaya giriştiğinizde biz ona mutlaka şahit oluruz. Yerde ve gökte zerre kadar bir şey dahi rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbirşey yoktur ki, apaçık bir kitapta mevcut olmasın.

Ey Muhammed, hangi işi yaparsan yap, Allahın kitabından ne okursan oku, ey müminler sizler de ne amel işlerseniz işleyin, sizler o işe başladığınız zaman biz sizin yaptıklarınızı ve halinizi görmekteyiz. Biz onları bilmekte ve hesaplamaktayız. Ey Muhammed, bil ki, yerde ve gökte olan hiçbirşey, rabbinden gizli değildir. O şey, zerre miktarı dahi olsa. İster zerreden daha küçük isterse daha büyük olsun herşey, Allah katında, levh-i mahfuzda kayıtlıdır.

* Evet, Allah teala, büyük küçük herşeyi bütün teferruatıyla bilmektedir. Nitekim diğer bir âyet-i Kerime'de de şöyle buyurulmaktadır: "Gaybın anahtarları Allahın katındadır. Onları ancak o bilir. O, karada ve denizde olanları bilir. Düşen hiçbir yaparak dahi yoktur ki, Allah onu bilmesin. Yerin karanlıklarında olan her tane, kuru ve yaş herşey, mutlaka apaçık bir kitapta kayıtlıdır."(45)

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

62- İyi bilin ki, Allahın dostlarına korku yoktur. Onlar üzülmezler de.

(45) Enam suresi, 6/59

Ey insanlar iyi bilin ki, Allahın dostlarına ve sevgili kullarına âhirette hiçbir korku yoktur. Onlar, dünyada iken elde edemedikleri şeylere de üzülecek değillerdir.

* Âyet-i Kerime'de zikredilen "Allahın dostlarından (velilerden) kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Müseyyeb, b. Hazen, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ebi Hüzeyl, âyette zikredilen "Allahın dostların'dan maksadın, görüldüklerinde simalarından, Allahı hatırlatan kullar olduklarını söylemişlerdir.

Ömer b. el- Hattab, Ebu Hureyre ve Ebu Mâlik el-Eş'arî ise âyette zikredilen "Allahın dostları'ndan maksadın, aralarında maddi bir çıkar ve akrabalık bağı olmadan birbirlerini Allah için seven kimselerdir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَا ايها الناس اسمعوا واعقلوا واعلموا ان لله عز وجل عبادا ليسوا بانبياء ولا شهداء يغبطهم الانبياء والشهداء على مجالسهم وقربهم من الله فجاء رجل من الاعراب من قاسية الناس والوى بيده الى نبى الله ﷺ فقال يا نبى الله ناس من الناس ليسوا بانبياء ولا شهداء يغبطهم الانبياء والشهداء على مجالسهم وقربهم مِن الله انعتهم لنايعنى صفهم لنا فسر وجه رسول الله ﷺ لسؤال الاعرابى فقال رسول الله ﷺ هم ناس من أفناء الناس ونوازع القبائل لم تصل بينهم أرحام متقاربة تحابوا في الله وتصافوا يضع الله لهم يوم القيامة منابر من نور فيجلسهم عليها فيجعل وجوههم نورا وثيابهم نوراً يفرغ الناس يوم القيامة ولا يفزعون وهم أولياء الله الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون.

"Ey insanlar, dinleyin, düşünün ve bilin ki Aziz ve Celil olan Allahın öyle kulları vardır ki onlar ne Peygamber ne de şehittirler. Fakat Peygamberler ve şehitler, onların, Allah yanındaki derece ve yakınlıklarına gıpta ederler."

Resulullah'ın bu sözü üzerine uzaktan bir Bedevi gelip eliyle resulullaha işaret ederek şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, insanlardan öyleleri vardır ki, onlar ne Peygamberdirler ne de şehittirler. Bununla beraber onların, Allah katındaki derece ve yakınlıklarına Peygamberler ve şehitler gıpta ederler. Bu insanları bize anlat."

Bu Bedevi'nin sözü üzerine Resulullah'ın yüzünde sevinç belirtileri görüldü ve şöyle buyurdu: "Onlar, tanınmayan insanlardan ve bilinmeyen kabilelerde bir kısım insanlardırki, onları birbirlerine akrabalık bağı yaklaştırmaz. Fakat onlar, Allah için birbirlerini severler bunda samimi olurlar. Kıyamet gününden Allah onlara nurdan minberler kuracak onları orada oturtacaktır. Onların yüzlerini ve elbiselerini nurdan kılacaktır. Kıyamet gününde insanlar korku içindeyken onlar korkmayacaklardır. İşte onlar, Allahın dostlarıdırlar. Onlara korku yoktur, onlar, üzülmezler de." (46)

Taberiye göre ise Allahın dostlarından maksat, bundan sonra gelen âyetin belirttiği gibi, Allaha iman eden ve ondan korkan müminlerdir.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

63- Onlar, iman eden ve Allah'tan korkanlardır.

Allahın dostları olan Veliler o kimselerdir ki, Allahı, Peygamberini ve Peygamberinin Allah katından getirdiğini tasdik ederler. Allahın emirlerini yerine getirerek ve yasakladığı şeylerden de kaçınarak ondan korkarlar.

لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ

ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

64- Onlara dünya hayatında da âhirette de müjde vardır. Allahın sözleri asla değişmez. İşte büyük kurtuluş budur.

(46) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:5, S: 343

Allahın dostlarına, daha dünyada iken, Allahın rahmet ve rızasına erecekleri, rüyalarında ve canları alınırken Melekler tarafından müjdelenir. Cennette ise Allahın rahmeti ve rızasıyla müjldelenirler. Allah, verdiği vaadden asla dönmez. İşte büyük kurtuluş budur.

* Âyet-i kerime'de, Allahın dostlarına dünya ve âhirette verileceği beyan edilen müjde'den neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir.

a- Bazılarına göre dünyada verilen müjdeden maksat salih rüya (doğru çıkan rüya)dır. Bu hususta Resulullah'tan şu hadisler rivayet edilmiştir. Ebu dderda diyor ki:

سَأَلْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ عَنْ هَذِهِ الآيَةِ (لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِى الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) قَالَ: مَا سَأَلَنِى عَنْهَا أَحَدٌ مُنْذُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْهَا فَقَالَ: مَا سَأَلَنِى عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرُكَ مُنْذُ أُنْزِلَتْ، فَهِىَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ.

"Onlara dünya hayatında müjde vardır." âyetinin mânâsını Resulullah'tan sordum, Resulullah da buyurdu ki: "Bu âyet indiriliğinden beri onun mânâsını bana senden başka hiçbir kimse sormamıştı. Dünya hayatında verilen müjdeden maksat, Müslümanın gördüğü veya ona gösterilen salih rüyadır.(O rüya ile verilen müjdedir)"(47) (O rüyada, Allahın rahmetine ereceği kendsine müjdelenir.)

Ubade b. es-Samit demiştir ki:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ قَوْلِهِ (لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِى الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)؟ قَالَ: هِىَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُؤْمِنُ أَوْ تُرَى لَهُ.

"Ben, Resulullah'tan, "Onlara dünya hayatında müjde vardır." âyetini sordum. O da buyurdu ki: "O müjde, müminin kendisinin gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüyadır."(48)

Taberi, bu hadisin benzerini, Ebu Hureyre ve Abdullah b. Amr b. el-Ass'dan da rivayet etmiştir.

(48) Tirmizi K. er-Rü'ya bab: 3, Hadis No: 2275
(47) Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an, sure 10, bab: 2, Hadis No: 3106

Yine Ubade b. es-Samit, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن عبادة بن الصامت عن النبى ﷺ قال رؤيا المؤمن جزء من ستة واربعين جزءاً من النبوة.

"Müminin rüyası, Peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümüdür."(49)

Ümmü Kürz el-Kâ'biyye de demiştir ki:

عن ام كرز الكعبية قالت سمعت رسول الله ﷺ يقول ذهبت النبوة وبقيت المبشرات.

"Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim.: "Artık peygamberlik sona erdi. Geriye müjdeleyici şeyler kaldı."(50) (müjldeliyici şeylerden biri de rüyadır.)

Urve b Zü'beyr, Mücahid, Abdullah b. Abbas Abdullah b. Mes'ud ve Atâ da bu âyette zikredilen dünyadaki müjdeden maksadın salih rüya olduğunu söylemişlerdir.

Bu âyette zikredilen, âhiretteki müjdeden maksat ise, Ebudderda, Ebu Hureyre ve Ubade b. es-Samit'ten rivayed edilen hadislerin beyan ettiğine göre cennetir.

b- Zühri ve Kataden nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyette zikredilendünyadaki müjdeden maksat, mümin kul'a ölümü ânında verilecek müjdedir.

Taberi diyor ki: "Bu âyetin tefsirinde söylenecek sözlerin en evlası şudur: "Allah teala bu âyet-i kerimesinde, kendisinden korkan veli kullarına dünya hayatında müjde olduğunu beyan etmiştir. Müslamanın gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüyalar, dünya hayatıdaki müjdelerdendir. Yine, mümin kulun canı çıkarken Resulullahın beyan ettiği gibi, meleklerin onu, Allahın rahmetiyle müjdelemeleri ve onun ruhuna "Çık ve Allahın rahmet ve rızasına git" demeleri, dünya hayatındaki müjdelerdendir. Keza, Allah tealanın, mümin kuluna kitabı

(49) Darimi K. er-Rü'ya bab: 2
(50) Darimi, K. er-Rü'ya bab: 3

ve Peygamberi aracılığı ile bol sevaplar vaadetmesi, dünyadaki müjdelerdendir. Evet, bütün bu müjdeler, Allahın, müminlere, dünya hayatında vereceği müjdelerdir. Allah teala bu âyet-i kerimesinde, bu müjdelerden sadece birinin verileceğini bildirmemiştir. Bu itibarla âyetin mânâsı geneldir. Âhiretteki müjdeden maksat ise cennettir.

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾

65- Ey Muhammed, kâfirlerin sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet ve galibiyet Allaha aittir. O, herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan kâfirlerin, Allah hakkındaki bâtıl sözleri, put ve benzeri şeylerin, Allahın ortakları olduğu iddiaları seni üzmesin. Zira bütün izzet ve şeref, ancak Allaha aittir. O, onların sözlerini çok iyi işiten ve içlerinde taşıdıkları niyetlerini çok iyi bilendir. Allah, onları devamlı olarak kontrolu altında bulundurmaktadır. Onları, yaptıklarından dolayı cezalandıracaktır.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ
إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

66- İyi bilin ki göklerde ve yerde olan herşey Allaha aittir. Allah'tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymazlar. Sadece zanna uyarlar. Onlar ancak yalan söylerler.

İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allaha aittir. O halde Allahın mülkü ve yarattığı olan putlar nasıl olur da ilah kabul edilirler? İbadet, varlıkları yaratıp onları terbiye eden rabbe yapılır. Terbiye edilen yaratıklara değil. Allaha ortak koşanlar, aslında ortak koştukları şeylere, bir delile dayanarak, samimi bir şekilde uymuş değillerdir. Onlar ancak tahminlerine uyarlar. Ve onlar, yalancılardan başkası değillerdir.

* Bu âyetin: "Allah'tan başkasına tapanlar, gerçekte ortak koştuklarına uymazlar" kısmını, soru cümlesi olarak: "Allahın ortakları olduğunu söyleyen-

ler, onu bırakıp ta neye taparlar?" şeklinde izah edenler de vardır.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ٦٧

67- Dinlenmeniz için geceyi, aydınlatıcı olarak ta gündüzü yaratan Alah'tır. Şüphesiz ki bunda, dinleyen bir topluluk için deliller vardır.

Sizin rabbiniz, geceyi dinlenmeniz ve yorğunluğunuzu gidermeniz için yaratan, rızık temin etmeniz için de gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz ki bunda, bu delilleri dinleyip düşünenlere alâmet ve ibretler vardır. İşte bütün bunları yapan, sizi ve ona ortak koştuğunuz şeyleri yaratandır. Herhangi bir menfaat ve zarar veremeyen varlıklar değillerdir.

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ٦٨

68- Müşrikler: "Allah çocuk edindi." dediler. O, bundan münezzehtir. Allahın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur. Bu iddianızda hiçbir deliliniz de yoktur. Allaha karşı bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

Ey Muhammed, kavminden, Allaha ortak koşanlar: "Melekler Allahın kızlarıdır." şeklindeki sözleriyle "Allah çocuk edindi." dediler. Allah, onların iftiralarından uzaktır. Zira onun, yarattıklarından hiçbirşeye ihtiyacı yoktur ki çocuk edinmeye de ihtiyacı olsun. Çünkü göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkü ona aittir. O halde kendisinin yarattığı bir mahluk, onun nasıl çocuğu olabilir? Hiç, söylediğiniz sözün, yanlış olduğunu düşünmez misiniz? Sizin elinizde bu iddianıza dair hiçbir deliliniz yoktur. Sizler, herhangi bir delil olmadan, Allaha isnad edilmesi caiz olmayan şeyi ona karşı nasıl söylüyor ve iddia ediyorsunuz?

* Allah teala, başka âyetlerde de, kendisine çocuk isnad edenleri şiddetle kınayarak şöyle buyuruyor: "İman etmeyen bazı kimseler: "Rahman olan Allah çocuk edindi." dediler." "Yemin olsun ki siz ortaya çok çirkin birşey getirip iftira attınız." "Bu iftiranın korkunçluğundan nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar parçalanıp dağılacaktı." "Çünkü onlar, rahmen olan Allaha çocuk isnad ettiler." "Oysa rahman olan Allahın çocuk edinmesi asla şanına yakışmaz." "Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki, kıyamet günü rahmen olan Allahın huzuruna bir kul olarak çıkmasın." "Şüphesiz Allah, onları ilmiyle kuşatmış, kendilerini ve yaptıklarını bir bir saymıştır." "Kıyamet günü onların herbiri Allahın huzuruna tek başına çıkacaktır."(51)

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

69- Ey Muhammed, de ki: "Allaha karşı yalan uyduranlar, asla kurtuluşa eremeyeceklerdir."

Ey Muhammed onlara de ki: "Allaha karşı yalan uydurup, onun çocuğu olduğunu iddia edenler, kurtuluşa eremeyecek ve dünyada ebedî olarak kalamayacaklardır.

مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ
بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70- Onlar için dünyada geçici bir hayat vardır. Sonra dönüşleri yine bizedir. Biz onlara, inkârları sebebiyle şiddetli azabı tattıracağız.

Onların ecelleri gelip çatıncaya kadar, dünya hayatında bir geçimlikleri vardır. Ömürleri bitince bize döneceklerdir. Onların, Allahı ve Peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle biz onları cehenneme koyup o şiddetli azabı onlara tattıracağız. Dünyadaki geçimlikleri onları aldatmasın. Bu onlara bir mühlet vermedir. Onları başıboş bırakmak değildir.

(51) Meryem sûresi, âyet; 88-95

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي
بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ
عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

71- Onlara Nuh'un kıssasını oku. O, bir zaman kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, aranızda bulunmam ve Allahın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa, bilin ki ben, sadece Allaha güvenmekteyim. Siz de ortaklarnızla bir araya gelerek yapacağınızı kararlaştırın. Sonra yapacağınız iş, sizi üzüntüye düşürmesin. Ve nihayet bana hiç mühlet vermeden, hükmünüzü uygulayın.

Ey Muhammed, sen o müşriklere, Nuh'un, kavmi ile olan hadisesini anlat.Bir zaman Nuh, kavmine şöyle demişti: "Eğer sizin aranızda bulunmam ve size, Allahın âyet ve delillerini hatırlatarak nasihat etmem gücünüze gidiyorsa, bir karara varın. Bu karara, Allaha ortak koştuğunuz şeyleri de çağırın. Böylece işiniz gizli kalmasın, açığa çıksın. Sonra, içinizden geçirdiğiniz ve bana yapmakistediğiniz şeyi derhal uygulayın, geri koymayın.

* Allah teala bu âyet-i kerime'de, Nuh'un, Allahın yardımına güvendiğini, kâfirlerin hile ve desiselerinden korkmadığını beyan ediyor, son Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de Nuh'un izini takibetmeye tevşik etiyor.

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

72- Eğer yüzçevirirseniz bilinki, ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâfaatım ancak Allaha aittir. Bana, Müslümanlardan olmam emredilmiştir.

Nuh, devamla dedi ki: "Ey insanlar, şayet sizi davet ettiğim haktan yüzçevirirseniz bana bir zarar veremezsiniz. Zira ben sizden ne bir ücret ne de bir sevap istiyorum. Benim mükâfatım ancak Allaha aittir.Ben, rabbimin emrine boyun eğen ve ona itaat eden Müslümanlardan olmakla emrolundum.

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾

73- Buna rağmen onu yalanladılar. Biz Nuh'u ve kendisiyle gemide bulunan müminleri kurtardık. Onları yeryüzünde halifeler kıldık. Âyetlerimizi yalanlayanları ise suda boğduk. Uyarılanların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak.

* Bu âyet-i kerime, Hz. Nuh'u yalanlayan kavminin, sonunda helak olduğunu, onu yalanlamaları sebebiyle suda boğularak yok olduklarını beyan etmekte, onlara benzeyecek olan her kavmin de âkıbetlerinin felaket olacağına işaret etmektedir.

Nitekim âyet-i kerime'nin sonundaki "Ey Muhammed, uyarılanların âkıbeti nasıl olurmuş bir bak." cümlesi bunu ifade etmektedir.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

74- Biz Nuhtan sonra, kavimlerine birçok Peygamberler gönderdik. Onlara apaçık delillerle geldiler. Onlar, daha önce yalanladıklarına iman edecek değillerdi. Haddi aşanların kalblerini işte böylece mühürleriz.

Biz Nuhtan sonra gelen kavimlere de Peygamberler gönderdik. Peygamberleri onlara, Allahın elçileri olduklarını gösteren ve söylediklerinin gerçek olduğunu ortaya koyan apaçık mucize ve deliller getirdiler. Fakat Nuh'u yalanlayan insanlar Nuhtan sonra gelen Peygamberlere iman edecek değillerdi. Zira Nuh kavminin yakalandığı şüphe ve gurur hastalığı onlarda da vardı. İşte biz, Peygamberlerini yalanlayan böyle kavimlerin kalblerini, işledikleri günahlar sebebiyle mühürlediğimiz gibi, rablerine karşı isyan edip emirlerini tanımayanların kalblerini de yine isyanlarının cezası olarak mühürleriz de artık gerçeği anlayamaz olurlar.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا
وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمٖينَ ﴿٧٥﴾

75- Bunlardan sonra da Musa ve Harunu, Firavun ve topluluğuna mucizelerimizle gönderdik. Fakat onlar kibirlendiler ve suçlu bir kavim oldular.

Nuhun arkasından gönderdiğimiz Peygamberlerden sonra da Musa ve Harunu Mısır Kralı Firavuna ve kavminin ileri gelenlerine, onların doğruluklarını gösteren delil ve mucizelerle gönderdik. Fakat Firavun ve etrafındakiler, Musa ve Harun'un hak yola davetlerini kabul etmeyi gururlarına yedirmediler. Böylece rablerini inkâr ederek suçlu bir kavim oldular.

فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبٖينٌ ﴿٧٦﴾

76- Tarafımızdan onlara hak gelince: "Şüphesiz ki bu apaçık bir sihirdir." dediler.

Firavun ve kavmine, tarafımızdan, Peygamberler vasıtasıyla apaçık mucize ve deliller gelince onlar, hakka boyun eğme yerine, şımarıklıklarında devam ederek: "Şüphesiz ki bu apaçık bir sihirdir." dediler.

قَالَ مُوسٰٓى اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾

77- Musa onlara şöyle dedi: "Allah katından size gelen bu gerçeğe dil mi uzatıyorsunuz? Bu, sihir olabilir mi? Sihirbazlar asla muvaffak olamazlar."

Musa onlara şöyle demişti: "Allah katından size gelen âyet ve alâmetlere sihir mi diyorsunuz? Gördüğünüz bu mucize ve âyetler hiç sihir olabilirmi? Zira sihirbazlar asla başarılı olamazlar.

قَالُوٓا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَآءُ
فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

78- Onlar da Musaya: Atalarımızı üzerinde bulduğumuz dinden bizi çevirmek için ve yeryüzünde büyüklük ikinizin olsun diye mi bize geldiniz Biz, ikinize de iman etmiyoruz." dediler.

Firavun ve adamları Musaya şöyle dediler: "Sen bizi, atalarımızın dininden çevirmek için mi bize geldin? Böylece istiyorsunuz ki, yeryüzünde iktidar ve büyüklük ikinizin elinde olsun. Biz, sizin Peygamber olduğunuza inanmıyoruz.

* Kur'an-ı kerimin birçok yerinde, Hz. Musa ile Firavun arasında geçen kıssa çeşitli yönleriyle bazan geniş bazan da kısa bir şekilde zikredilmektedir. Çünkü bu kıssa en mânâlı kıssalardan biridir. Firavun, saltanatına ve zulmüne son verecek birisinin çıkacağından endişe ettiği için korku içerisindeydi. Nihayet korktuğu başına geldi.

Firavun, Hz. Musayı bizzat sarayında besledi. Musa olgunluk çağına varınca Firavun ve adamlarının zulmüne karşı koydu. Neticede Mısırı terkedip Kenan ilinde uzun bir süre yaşadı. Tekrar Mısıra dönerken kendisine Peygamberlik verildi.

Hz. Musa bu befa Firavunun karşısına Peygamber olarak çıktı ve onu Allah'a kulluk etmeye davet etti. Firavun bunu gururuna yediremedi, fakat çeşitli hiyle ve tuzaklara başvurmasına rağmen sonunda mağlup olarak suda boğuldu.

İşte bu surede de Hz. Musa'nın Firavun ile olan kıssasının bir bölümü zikredilmektedir.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

79- Firavun kavmine, "Bütün mahir sihirbazları bana getirin." dedi.

Firavun, Musa'nın gösterdiği mucizeler karşısında âciz kalınca, bütün maharetli bazıların toplanıp kendisine getirlemesini emretti.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾

80- Sihirbazlar gelince, Musa onlara "Ortaya koyacağınızı koyun." dedi.

Firavunun toplanmasını istediği, ülkenin en meşhur sihirbazları bir araya toplanınca Musaya "Önce sen mi maharetini ortaya koyacaksın yoksa biz mi koyalım?" diye sordular. Musa da onlara "Ortaya koyacağınızı önce siz koyun." dedi.

فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

81- Sihirlerini ortaya koyunca Musa onlara şöyle dedi: "Bu yaptığınız sihirdir. Şüphesiz ki Allah bunu bozacaktır. Muhakkak Allah, fesatçıların işini düzeltmez.

Sihirbazlar büyülerini göstermik için ip ve sopalarını ortaya atınca Musa onlara şöyle dedi: "Ey sihirbazlar, sizin bu yaptığınız, sihirden başka birşey değildir. Allah bunu bozacaktır. Zira Allah, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve orada Allah'a isyan edilmeyi devam ettirmek isteyenlerin yaptıklarını asla muvaffak kılmaz. Ve onların yaptığı şeyleri boşa çıkarır.

Hz. Musa'nın âsâsı yılan şekline dönüşdükten sonra sihirbbazların ortaya koydukları şeyleri yutmuş ve geriye hiçbir şey bırakmamıştır.

وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

82- Şüphesiz ki Allah, suçlular istemese de hakkı, sözleriyle gerçekleştirir.

Şüphesiz ki Allah, mücrimler istemese de hakkı ispat eder ve emriyle onu bâtıla galip getirir.

فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ

وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

83- Firavun ve ileri gelen adamlarının kötülüğünden korkarak, Firavunun kavminden Musaya ancak az bir topluluk iman etti. Şüphesiz Firavun, yeryüzünde büyüklük taslayan biriydi. Ve aşırı gidenlerdendi.

Musa'nın çeşitli mucize ve deliller getirmesine rağmen, Firavunun kavminden veya İsrailoğullarından Musa'ya Firavunun korkusundan dolayı pek az kişi iman etti. Zira Firavun, yeryüzünde zorbalaşan, inkâr ve sapıklıkta haddi aşanlardandı.

*Âyet-i kerimede geçen (إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ) ifadesinin lafzi tercümesi "Kavminin soyundan olanlar" şeklindedir. Müfessirler, Hz. Musa'ya iman ettikleri bildirilen bu soyların kimin soyları olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Mücahid ve A'meşe göre burada zikredilen insanlar israiloğullarının soylarıdır. Hz. Musa, peygamber olarak İsrailoğullarına gönderildiğinde onun zamanında bulunan İsrailoğulları ölmüşler, onların soyundan gelen çocukları Hz. Musa'ya iman etmişlerdir. Çünkü Hz. Musa'nın Peygamberlik dönemi çok uzun sürmüştür. Âyet-i kerime bunu beyan etmektedir.

b- Abdullah b.Abasa göre ise bu insanlar, Firavun kavminin soyundan gelen insanlardır. Firavun kavmi Firavunun fitnesinden ve zulmünden korktukları için Musa'ya iman edememişler ancak onların soylarından gelen bazı kimseler Hz. Musa'ya iman edebilmişlerdir. Firavunun karısı, Firavun ailesinin mutemedi, Firavunun veznedarı ve veznedarın hanımı bunlardandı.

Taberi âyet-i kerime'de, Musa'dan başka kimsenin zikredilmemesi sebebiyle burada adı geçen soyların, Hz. Musanın kavmi İsrailoğullarının soyundan olduğunu söylemenin daha isabetli olacağını zikretmiştir.Bu izaha göre Firavunun korkusundan, İsrailoğulları Hz. Musa'ya iman edememişler ancak, peygamberliği uzun sürdüğünden, onların soylarından gelen insanlar, Hz. Musa'ya iman edebilmişlerdir.

وَقَالَ مُوسَى يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ

مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

84- Musa kavmine: "Ey kavmim, eğer Allaha iman ediyorsanız ve teslim olmuş ssanız sadece ona güvenin." dedi.

Musa kavmine: "Ey kavmim, eğer Allahın birliğini kabul ediyor ve rabbiniz olduğunu tasdik ediyor ve ona itaatla boyun eğmek istiyorsanız ona güvenin ve ona teslim olun." dedi.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

85-86- Müminler de: "Biz yalnız Allaha güvendik, ey rabbimiz, sen bizi zalim bir kavim için imtihan vesilesi kılma, bizi, merhametinle o kâfir topluluktan kurtar." dediler.

Musa kendisine iman edenleri Allaha güvenmeye davet edince onlar da: "Biz, yalnız Allaha güvendik, işimizi ona teslim ettik. Ey rabbimiz, tarafından bize bir azap göndererek zalim olan Firavun kavminden dolayı bizi imtihana tabi tutma sen, rahmetinle bizleri, kâfir olan Firavun topluluğunun elinden kurtar." dediler.

* Müfessirler, müminlerin, rablerinden, Firavun kavminin kendilerini, imtihan vesilesi yapmamasını neden dolayı istedikleri hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebu Miclez ve Ebu Duha'ya göre müminler, Allah teala'dan, Firavun kavmini kendilerine galip getirmemesini istemişlerdir ki, onların, kendilerinden üstün oldukları anlaşılarak insanların yoldan çıkmasına sebep olmasınlar.

b- Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre ise müminler, Firavun kavminin kendilerine musallat olmamasını niyaz etmişlerdir ki, kendilerinin sapmalarına vesile olmasınlar.

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ

قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾

87- Musa ve kardeşine: "Kavminiz için Mısırda evler yapın, bu evleri de (kıbleye yönelen) namazgâhlar yapın. Namazı dosdoğru kılın." diye vahyettik. Ayrıca Musa'ya "Müminleri müjdele" dedik.

Biz Musaya ve kardeşi Haruna: "Mısırda kavminize evler yapın. Evlerinizi mescitler haline getirip oralarda namaz kılın, namazınızdan dolayı Firavunun zulmünden korkmayın. Ayrıca müminleri büyük sevaplarla ve gelecekteki büyük zaferlerle müjdeleyin." diye vahyettik.

* Âyet-i kerimede geçen ve "Evlerinizi namazgâhlar yapın." diye tercüme edilen (وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً) cümlesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerrde izah edilmiştir.

a- Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehai, Mücahid, Ebu Malik, Rebi' b. Enes, Dehhak ve İbn-i Zeyd, bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Evlerinizi mescitler yapıp onlarda namaz kılın." İsrailoğulları, sadece havralarda namaz kılıyor ve oralarda namaz kılarken de Firavun ve kavminden korkuyorlardı. Bunun üzerine Allah teala onlara, evlerini namazgâh edinip oralarda namaz kılmalarını emretti.

b- Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadenin izahı şöyledir; "Mescitlerinizin yönünü Kâbeye doğru yöneltin." İsrailoğulları, Firavunun işkencesinden şikayetci olunca, Allah teala onlara, evlerini mescitler yapıp mescitlerinin yönlerini de Kâbeye doğru yöneltmelerini emretmiştir.

c- Said b. Cübeyre göre ise bu ifadenin izahı şöyledir: "Siz evlerinizi birbirlerine karşı vaziyette yapın."

Taberi, birinci görüşün tercihe şayan olduğunu, çünkü âyetin metninden ilk anlaşılan mananın bu olduğunu, Allah teala'nın kelamını en çok kullanılan ifadelere göre izah etmenin isabetli olduğunu söylemiştir.

وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَا إِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ

فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٨٨﴾

88- Musa şöyle dua etti: "Rabbimiz şüphesiz ki sen, Firavun ve ileri gelenlerine, dünya hayatında ziynet ve mallar verdin. Rabbimiz, neticede bunlar, yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz, onların mallarını yok et, kalblerini katılaştır ki onlar, can yakıcı azabı gözleriyle görmedikçe iman etmesinler."

* Hz. Musa bu bedduayı, Firavun ve topluluğunun inkarlarındaki inatçılıklarına kızarak Allah rızası için yapmıştır. Zira, Hz. Musa, Firavun ve adamlarından hayır beklemediğini, onların iman etmelerinde ümit kalmadığını anlamış, bunların, azgınlıklarında devam ettikleri takdirde İsrailoğullarını da saptıracaklarından korkmuş ve bu sebeple Firavun ve topluluğu aleyhine bedduada bulunmuştur.

Nitekim daha önce Hz. Nuh da kavmi aleyhine böyle bir bedduada bulunmuş Allah da kavminin iman etmeyenlerini tufan ile boğmuştur. Bu hususu beyan eden âyetlerde buyuruluyor ki: "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden, yeryüzünde dolaşan tek kiş. bırakma." "Eğer onları yeryüzünde bırakırsan kullarını saptırırlar ve ancak günahkâr ve kâfir çocuklar doğururlar."(52)

Âyeti kerimede geçen ve "Mallarını yok et" diye tercüme edilen (رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ) ifadesi, Abdullah b. Kesir, Rebi b. Enes, Katade Süfyan es-Sevlri, Ebu Salih, Dehhak ve İbn-i Zeyd tarafından, "Ey rabbimiz, sen onların mallarını başka şeylere çevir." şeklinde izah edilmiştir. Hz. Musa'nın bu duası üzerine, İsrailoğullarının şekerlerinin, ekinlerinin, altın ve gümüşlerinin ve diğer mallarının taş olduğu rivayet edilmiştir.

Mücahid ve Abdullah b. Abbas ise bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Rabbimiz,sen onların mallarını yok et."

Âyet-i kerimede geçen ve "Kalblerini katılaştır." şeklinde tercüme edilene (وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ) ifadesi Abdullah b. Abbas tarafından şöyle izah edilmiştir. "Sen onların kalblerini mühürle de imana karşı yumuşamasınlar ve gönüllerini ona açmasınlar." Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Allah teala, Hz. Musa'nın bu duasını kabul etti. Firavuna, boğulma ânına kadar iman nasip etmedi. Boğulma ânındaki imanı ise ona fayda sağlamadı.

(52) Nuh suresi, 71/26-27

Âyeti- kerimede geçen ve "İman etmesinler" diye tercüme edilen (فلا يؤمنوا) cümlesi çeşitli gramer tahlilerine tabi tutulmuş ve her bir tahlil şekline göre bu cümleye, az da olsa farklı manalar verilmiştir.

a- Bazılarına göre bu cümle (لِيُضِلُّوا) cümlesine atfedilmiştir. Bu tahlile göre âyetin bu bölümünün manası şöyledir."Rabbimiz, neticede bunlar, insanları, yolundan saptırmasınlar ve can yakıcı azabı görmedikçe iman etmesinler diye mi Firavun ve ileri gelenlerine, dünya hayatında zinet ve mallar verdin?"

b- Diğer bir kısım âlimlere göre (فلا يؤمنوا) cümlesi (واشدد على قلوبهم) emrinin cevabıdır.Bu nedenle başına (ف) harfi gelmiştir. Bu tahlile göre âyetin bu bölümünün manası şöyledir: "Rabbimiz, onların mallarını yok et. Kalblerini katılaştır ki, onlar can yakıcı azabı görünceye kadar iman etmesinler.

c- Başka bir kısım alimlere göre (فلا يؤمنوا) cümlesi, nehy-i hazır şeklinde istek cümlesidir. Bu tahlile göre ise âyetin bu bölümünün manası şöyledir: "Rabbimiz onların malarını yok et. Kalblerini katılaştır, iman etmesinler." Taberi bu son izah şeklini tercih etmiştir. Zira âyetin bundan önceki bölümleride dilek mahiyetinde olduğundan bu kısmının da dilek anlamında olması, âyetin akışına daha uygundur.

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

)

89- Allah da: "İkinizin duası da kabul edildi. Doğru yolda yürümeye devam edin. (İşin içyüzünü) bilmeyenlerin yoluna uymayın." dedi.

Ey Musa senin ve kardeşin Harunun, Firavun ve ileri gelen adamları aleyhine bedduanız kabul edilmiştir. İkiniz de emrimi yerine getirmeye devam edin. Göndereceğim ceza gelinceye kadar Firavun ve kavmini imana davet etmekte kararlı olun. Hükmümün hemen gelmesini isteyen cahillerin yolunu tutmayın. Zira benim vereceğim ceza derhal gelmese de vaadimden asla dönmem, o cezayı mutlaka veririm.

* İbn-i Cüreyc diyor ki: "Firavun, aleyhine yapılan bedduadan sonra kırk yıl yaşamış ve sonunda denizde boğularak helak edilmiştir. Hz. Musa bedduada

bulunurken Hz. Harun da "Amin" dediği için ayette "ikinizin duası da kabul edildi" buyurulmuştur.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا
أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرَائِيلَ
وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾

90-İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve ordusu, onlara zulmetmek ve saldırmak maksadıyla peşlerine düşmüşlerdi. Firavun boğulacağı anda: "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben Müslümanlardanım." dedi.

Biz, İsrailoğulları için denizi yardık, onları denizden geçirdik. Firavun ve ordusu ise, İsralioğullarına zulmetmek ve onlara saldırıda bulunmak için onların peşini takibetti. Denizde açılan yoldan geçerken deniz suları kendisini kaplayıp boğulacağını kesin olarak anlayınca şöyle dedi: "İsrailoğullarının iman ettikleri ilah dışında hiçbir ilah olmadığına iman ettim. Ben, ona kul olmayı kabul eden ve boyun eğenlerdenim."

*Firavun iman ettiğini söylemiş fakat bu sözü tam ölüm anında zorunlu olarak söylemiştir ki böyle bir anda iman kabul edilmez. Bu sebeple Fiavun imansız olarak ölmüştür.

Tam can çekişirken iman etmenin fayda vermediği ve bu halde iman eden kimsenin imansız olarak öleceği hususunda diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar, azabımızın şiddetini gördükleri zaman "Biz sadece Allaha iman ettik. Ona ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik." dediler." "Azabımızın şiddetini görünce imana gelmeleri onlara hiçbir fayda sağlamadı. Allahın, kulları hakkında ötedenberi uygulana gelen kanunu budur. İşte kâfirler o zaman hüsrana uğrarlar."[53]

Abdullah b. Şeddad, Firavun ve kavminin nasıl boğulduklarını izah ederek şunları söylemiştir: "Adı aslında" İsrail" olan Yakup, oğullarıyla birlikte Mısırdaki oğlu Yusuf'a gittikleri zaman, ailenin fertlerinin sayısı, yetmiş iki kişiydi. İsrailin (Yakubun) oğulları, Musa ile birlikte Mısırdan çıktıkları zaman ise sayıları altı yüz bin'e ulaşmıştı. Firavun onlara kavuşup onlar da Firavunu

(53) Mümin suresi, 40/84-85

görünce Musa'ya şöyle demişlerdi. "Nereye gideceğiz? O bize kavuştu. Bundan önce de Firavundan işkenceler görüyorduk." Bunun üzerine Allah teala, Hz. Musaya, "Âsanı denize vur" diye emretti. Deniz yarıldı. Her parçası büyük bir dağ gibi oldu. Denizin dibi kurudu. Allah onlara yeryüzünü açtı. Firavun da yağız bir aygır'a binmiş onları takibediyordu. Aynı renkte sekiz yüz bin at bulunuyordu. Diğer renklerde olan binekler bu sayının dışındaydı. Cebrailin altında besili bir kısrak bulunuyordu. Orada ondan başka kısrak yoktu. Mikail de Firavun kavminin arkadan sürüyordu. Onlardan ayrılan herkesi tekrar onlara katıyordu. İsrailoğullarının son kişisi de denizi geçtikten sonra Cebrail, Firavuna yaklaştı. Firavunun aygırı, kısrağın kokusunu aldı. O anda insiyatif Firavunun elinden çıktı. Cebrail "Haydi yürüyün, bu insanlar denize daha layık değiller." dedi. Bunun üzerine Firavun İsrailoğullarının peşinden denize daldı. Firavun kavminin ilk adamı denizden çıkmaya yeltenince deniz, üzerlerine kapandı. İşte o anda Firavun "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben müslümanlardanım." dedi. Bunun üzerine ona: "Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin ve fesat çıkaranlardandın." diye nida edildi.

Abdullah b. Abbas, bu hususta Resulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ذَكَرَ اَحَدُهُمَا عَنِ النَّبِىِّ ﷺ اَنَّهُ ذَكَرَ اَنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَعَلَ يَدُسُّ فِى فِرْعَوْنَ الطِّينَ خَشْيَةَ اَنْ يَقُولَ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ فَيَرْحَمَهُ اللّٰهُ اَوْ خَشْيَةَ اَنْ يَرْحَمَهُ اللّٰهُ.

"Cebrail (a.s.) Firavunun, "Lailahe illallah" (Allahtan başka ilah yoktur) deyip Allahın da ona merhamet edeceğinden korktuğundan onun ağzına çamur doldurmuştur.(54) Hadis-i şerifin diğer bir rivayeti şöyledir Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: لَمَّا اَغْرَقَ اللّٰهُ فِرْعَوْنَ قَالَ: آمَنْتُ اَنَّهُ لَا اِلَهَ اِلَّا الَّذِى آمَنَتْ بِهِ بَنُو اِسْرَائِيلَ، فَقَالَ جِبْرِيلُ: يَا مُحَمَّدُ فَلَوْ رَاَيْتَنِى وَاَنَا آخُذُ مِنْ حَالِ الْبَحْرِ فَاَدُسُّهُ فِى فِيهِ مَخَافَةَ اَنْ تُدْرِكَهُ الرَّحْمَةُ.

(54) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure, 10 bab: 4, Hadis No: 3108

"Allah, Firavunu suda boğunca o, "İsrailoğullarının iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben müslümanlardanım." dedi. Cebrail de dedi ki "Ey Muhammed, benim, Allahın rahmeti, Firavuna erişir korkusuyla denizin çamurlarından alıp onun ağzına nasıl doldurduğunu bir görseydin!"(55)

Taberu bu hadis-i şerifin benzerini Ebu Hureyre ve İbrahim et-Teyminden de rivayet etmiştir.

آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾

91- Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan önce isyan ettin. Ve fesat çıkaranlardandın.

Şimdi mi Allaha kul olmayı kabul ediyor ve sadece onun ilah olduğuna iman ediyorsun? Halbuki sen, bundan önce Allaha isyan ediyor ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyordun.

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ
عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

92- Ardından gelenlere bir ibret olman için bugün seni, cesedinle kurtarıp koruyacağız. Şüphesiz ki insanların çoğu, delillerimizden gâfildirler.

Ey Firavun, bugün biz senin cesedini kurtarıyoruz ki senin helak olduğuna inanmayanlar, helak olduğunu görsünler ve sen, daha sonra gelenlere bir ibret olasın. Ne yazık ki insanların çoğu, delil ve âyetlerimizden gâfildirler. Onları düşünüp ibret almazlar.

* Abdullah b. Abbsa diyor ki: "İsrailoğullarından bazıları, Firavunun ölüp ölmediğinden şüphe ettiler. Bunun üzerine Allah teala denize emretti, deniz, Firavunun ölü cesedini dışarı attı. Böylece İsrailoğulları onun öldüğünü gözleriyle gördüler.

(55) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an sure 10, bab: 3 Hadis No: 3107

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟
حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93- Şüphesiz ki biz İsrailoğullarını güzel bir yerde yerleştirdik. Ve onları helal ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine doğru bilgi gelinceye kadar ihtilaf etmemişlerdi, muhakkak ki rabbin, kıyâmet gününde ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hükmünü verecektir.

Biz, İsrailoğullarını Mısır ve Şam gibi güzel yerlere yerleştirdik. Biz onları helal rızıklarla rızıklandırdık. Onlar, Muhammedin Peygamberliği hakkında, Allahın indirmiş olduğu kitap geldikten sonra ihtilafa düştüler. Şüphesiz ki rabbin kıyamet gününde, ihtilaf ettikleri, Muhammedin Peygamberliği hakkında aralarında hüküm verecek, iman edenleri cennete, yalanlayanları da cehenneme koyacaktır.

فَإِن كُنتَ فِى شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَٰبَ
مِن قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾

94- Ey Muhammed, eğer sana indirdiğimizden şüphe ediyorsan senden önce kitap okuyanlara sor. Şüphesiz ki sana, rabbin tarafından hak gelmiştir. O halde asla şüphe edenlerden olma.

Ey Muhammed, eğer sen, sana bildirdiğimiz şeylerin gerçekliği hususunda şüphede isen, senin zamanına yetişen ehl-i kitabın takva sahibi olanlarına sor. Şüphesiz ki sana, Peygamber olduğuna dair kesinlik ifade eden gerçek haber gelmiştir. Yahudi ve Hristiyanlar da senin sıfatlarını kitaplarında görmüşlerdir. Sakın sen, bu hususta şüphe edenlerden olma.

* Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.)'in bu âyetin sonunda: "Ne şüpe ediyorum ne de bir kimseye sorma ihtiyacı hissederim." dediği rivayet edilmektedir.

Aslında Resulullah (s.a.v.) kendisinin Peygamer olduğunda ve kendisine Allah tarafından indirilen vahiy hususuda asla şüphe etmemektedir. Bu ifadenin böyle kullanılması Arapça'nın bir özelliğindendir. Buna bir misâl olmak üzere şunu söylemek mümkündür. Mesela bir kişi, oğlundan, bir işi kesinlikle yapmamasını isterse ona şöyle derdi: "Eğer sen benim oğlum isen şu işi kesinlikle yapmayacaksın." Bu ifade baba çocuğunun, gerçek çocuğu olup olmadığı hususunda şüphe etmiş değildir. Bu, ifadenin özel bir şeklidir ve tekid ifade eder ve "Şu işi kesinlikle yapmayacaksın." demektir. Buradaki ifade işte böyle bir özelliği olan ifadedir.

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾

95- Allahın âyetlerini yalanlayanlardan olma. Aksi halde hüsrana uğrayanlardan olursun.

Ey Muhammed, sakın Allahın delil ve âyetlerini yalanlayanlardan olma. Aksi takdirde âhiret hayatını kaybedenlerden olursun. Zira bunu yapan, Allahın rahmet ve rızasını verip karşılığında gazap ve cezasını almıştır.

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾

وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

96-97- Üzerlerine rabbinin hükmü hak olanlar iman etmezler. Onlara her türlü delil gelse de can yakıcı azabı görmedikçe iman etmezler.

Ey Muhammed, senin rabbinin lanet ve gazabının hak edenlere bütün ibret ve öğütler gelse de can yakıcı azabı bizzat gözleriyle görmedikçe iman etmezler. Nitekim Firavun ve kavmi böyle olmuştur. Onlar tam boğulma anında iman etmeye kalkmışlardır. Amma bunun bir faydası olmamıştır.

* Bu âyet-i Kerime, Resulullahı ve müminleri inatçı kâfirlerin iman etmemelerinden dolayı üzülmemeleri için teselli etmekte ve maneviyatlarını bozmamalarını öğütlemektedir.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا
عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾

98- Keşke bir memleket halkı iman etseydi de, imanları kendilerine fayda verseydi. Yunusun kavmi müstesna. Onlar iman edince, biz onları dünya hayatında rüsvaylıktan kurtardık ve onları belirli bir zamana kadar yaşattık.

Ey Muhammed, keşke senden önce kendilerine Peygamber gönderdiğimiz ümmetlerden herhangi bir şehir halkı bütünüyle iman etmiş olsalardı da imanları kendilerine fayda vermiş olsaydı. Senden önce gönderdiğimiz Peygamberlerin kavimlerinin tamamı veya çoğunluğu onları yalanladılar ve cezalarını da gördüler. Yunus Peygamberin kavmi müstesna. Onlar hep birlikte iman ettiler. Biz de onlardan, dünya hayatındayken rüsvay edici azabı kaldırdık ve vadeleri yetinceye kadar onları yaşattık.

* Bazı Müfessirler bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir:

Hiçbir memleket halkı yoktur ki azap gelip kendilerine çattığında iman etmiş olsunlar da imanları kendilerine fayda vermiş olsun. Yani, azap gelip çatınca yapılan iman fayda vermez. Yunusun kavmi hariç. Bunlar, kendilerine azap gelip çatınca iman etmişler ve imanları da kendilerine dünya hayatında fayda vermiştir. Bunlar iman edince biz bunlardan dünya hayatında rüsvay edici azabı kaldırdık ve onları, ömürleri bitinceye kadar yaşattık.

Bu son izah şekli Abdullah b. Abbas, Katade, İbn-i Mes'ud, Mücahid, Said b. Cübeyyr ve benzeri âlimler tarafından zikredilen izah şeklidir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Yunus aleyhislelam kavmini, kendisine iman etmedikleri takdirde azaba uğrayacakları tehdidiyle uyarmış sonra aralarından ayrılıp gitmiştir. Yunusun kavmi olan Ninovalılar (Musul) azap belirtilerini görünce pişman olarakiman etmişler. Allaha boyun eğip yalvarmışlar, çocularını, hayvanlarını da yanlarına alarak, Allah'tan gelecek olan azabın kendilerinden uzaklaştırılması için kırk gün dua etmişler ve bunun üzerine Allah teala onlara acımış ve gelecek olan azabı onlardan kaldırmıştır.

وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًاۜ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى

يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

99- Ey Muhammed, eğer rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi. O halde iman etsinler diye insanları zorluyor musun?

Ey Muhammed, eğer rabbin dilemiş olsaydı yeryüzündeki bütün insanlar, ister istemez iman etmiş olurlardı. Fakat rabbin, hikmetinin gereği, herkesi iman edip etmemekte, kendi iradesiyle başbaşa bıraktı. O halde sen onları zorla iman ettiremezsin. Senin vazifen sadece tebliğ etmektir.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Allahın izni olmadıkça hiçbir nefis iman edemez. Allah, aklını kullanmayanlara murdarlığı verir.

Alla izin vermedikçe hiçbir kimse iman edemez. O halde ey Muhammed, kâfirlerin hidayete kavuşması için kendini zorlama. Allah, kendi birliğini ve Peygamberinin hak olduğuhu gösteren delilleri düşünüp öğüt almayan kimseleri gazabına ve azabına uğratır.

* Mealde "Murdarlık" diye tercüme edilen "Rics" kelimesini Taberi, Allahın azabı ve gazıbı şeklinde almış ve âyeti ona göre izah etmiştir. Abdullah b. Abbasın da bu görüşte olduğunu beyan etmiştir.

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

101- Ey Muhammed, de ki: "Bir bakın göklerde ve yerde ne var? İman etmeyen bir kavme deliller ve uyarılar fayda vermez.

Ey Muhammed,kavminin müşriklerine de ki: "Göklerde Allahın birliğini gösteren, güneş, ay, gece, gündüz ve bulutlardan yağmurun yağması gibi nice

şeyler ve olaylar var. Yeryüzünde de yine onun birliğini ve kudretini gösteren, dağlar, ırmaklar, yanlıp bitkiler çıkaran topraklar gibi nice deliller var. Eğer aklınızı kullanacak olursanız bunlarda sizin için büyük ibretler vardır. Fakat bu çeşitli deliller, Allahın cezalandıracağını söyleyerek uyaran Peygamberlere iman etmemekte direnen bir topluluğa ne fayda verecektir ki?

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّي
مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102- O inkârcılar, kendilerinden öncekilerin geçirdiği günlerin benzerinden başka bir gün mü bekliyorlar? Ey Muhammed, onlara:"Öyleyse bekleyin, Ben de sizinle birlikte beklemekteyim." de.

O müşrikler, kendilerinden önce geçen Nuh, Âd ve Semud kavmi gibi, bizzat azabı görmekten başka neyi bekliyorlar? Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Allahın cezalandırmasını bekleyin ben de sizi nasıl cezalandırılacağınızı beklemekteyim.

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

103- Nihayet biz Peygamberlerimizi ve bütün müminleri kurtarırız. Böylece iman edenleri kurtarmak bize haktır.

Sonra biz daha önce Peygamberlerimizi ve onlara iman edenleri kurtardığımız gibi, Peygamberimiz Muhammed ve ona iman edenleri de kurtarırız. İman edenleri kurtarmamız bizim için şüphe götürmeyen bir gerçektir.

قُلْ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا اَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِي يَتَوَفّٰيكُمْ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾

104- Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, benim dinimden şüphe etseniz de, bilmiş olunuz ki, sizin, Allahtan başka taptıklarınıza ben asla ibadet etmem. Fakat ben, sizi öldüren Allaha ibadet ederim. Ben, iman edenlerden olmakla emrolundum.

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Eğer sizler, sizi davet ettiğim dinimden şüphe ediyorsanız şunu iyi bilin ki ben, sizlerin, Allahı bırakıp ta taptıklarınız put ve tanrılara asla tapmam. Fakat ben, ömrünüz bittiğinde sizi öldüren Allaha kulluk ederim. Rabbim bana, kendi katından gelenleri tasdik eden müminlerden olmamı emretti.

* Görüldüğü gibi Âyet-i kerimede, Resulullahın, müşriklere şunları söylemesi emrediliyor: "Siz benim dinimden şüphe ediyorsanız da bu, size yakışmayan bir şeydir.Size yaraşan, duyup işitmeyen, zarar ve menfaat vermeyen put ve heykellere tapmanızda şüphe etmektir. Bu sebeple ben, sizin, Allah'tan başka taptığınız put ve ilahlara tapmam. Zira ben, herşeyi yaratan, her canlıyı rızıklandıran, dirilten ve öldüren, faydalandıran ve zarar veren, yarattıkları üzerinde kahredici bir güce sahib olan Allaha kulluk ediyorum. Siz ise, başkalarına herhangi bir zarar veremedikleri gibi kendilerini en âciz yaratıklara karşı dahi savunamayan put ve heykellere tapıyorsunuz. Benim dinim mi şüphe edilmeye layık yoksa sizin dininiz mi?

وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝١٠٥

105- Hakka eğilerek yüzünüzü dine çevir. Sakın Allaha ortak koşanlardan olma.

Yine rabbim bana dedi ki: "Ey Resulüm sen, İslam dini üzerinde kararlı ol, Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa meyletme. Sakın sen, kulluğundan rabbine ortak koşanlardan olma.

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ
الظَّالِمِينَ ۝١٠٦

106- Allahı bırakıp sana fayda ve zarar veremeyecek şeylere ibadet etme. Eğer bunu yaparsan o zaman sen de zalimlerden olursun.

Allahı bırakıp ta put vb. zarar ve menfaat vermeyen şeylere kulluk etme. Şayet bunu yapacak olursan kendini Allahın azabına atarak kendine zulmedenlerden olursun.

* Bu âyet-i kerime'den, bizzat Resulullahın, Allahı bırakıp ta başka bir şeye kulluk edebileceği anlaşılmamalıdır. Bu ifadeden asıl maksat, Resulullahın şahsında diğer insanları uyarmaktır.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ
مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

107- Allah, seni bir zarara uğratırsa, onu senden kaldıracak ancak O'dur. Sana bir iyilik te dilerse lütfuna kimse mani olamaz. O, lütfunu kullarından dilediğine verir. O, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey Resulüm, şayet sana Allah tarafından bir sıkıntı veya bir felaket dokunacak olursa onu senden, Allaha ortak koşulan putlar değil ancak Allah kaldırır. Şayet Allah sana bir hayır diler, herhangibir nimet verirse, Allahın lütfuna karşı gelecek te hiçbir kimse yoktur. Allah, darlık ve genişlikleri, rahmet ve felaketleri, kullarından dilediğine isabet ettirir. O, kullarından tevbe edip ona yönelenin tevbesini çokça kabul eden ve kendisine iman edip itaat edenlere de çokça merhametli davranandır.

* Bu âyet-i kerime, hayırın da şerrin de, faydanın da zararın da ancak Allah katarfından olduğunu, bu hususta ona hiçbirşeyin ortak olmadığını, bu sebeple, ibadet edilmeye de sadece onun layık olduğunu beyan etmektedir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas şu hadis-i Şerifi rivayet etmektedir: Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن عبد الله بن عباس انه حدثه انه ركب خلف رسول الله ﷺ يوما فقال
له رسول الله ﷺ يا غلام انى معلمك كلمات احفظ الله يحفظك احفظ
الله تجده تجاهك واذا سئلت فلتسأل الله واذا استعنت فاستعن بالله واعلم
ان الامة لو اجتمعوا على ان ينفعوك لم ينفعوك الا بشيء قد كتبه الله لك

ولو اجتمعوا على ان يضروك لم يضروك الا بشيء قد كتبه الله عليك
رفعت الاقلام وجفت الصحف.

" Birgün Resulullah'ın terkisine binmiştim. Resulullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: "Ey genç sana bazı şeyler öğreteceğim. Sen, Allahın emrini gözet ki Allah da seni korusun. Allahın emrini gözet ki, onu yanında bulasın. Birşey istediğinde Allah'tan iste. Bir yardım dilediğinde Allah'tan dile. Ve şunu iyi bil ki bütün ümmet bir araya gelip sana herhangi bir fayda sağlamaya çalışsa Allahın, senin için takdir ettiğinin dışında sana hiçbir fayda sağlayamazlar. Yine bütün ümmet sana herhangi bir zarar vermek için bir araya gelecek olsalar, Allahın, senin için takdir ettiği dışında sana herhangi bir zarar veremezler. Artık kalem kaldırılmış sahifeler dürülmüştür.(56)

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا
يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾

108- Ey Muhammed, de ki: "Ey insanlar, size rabbiniz tarafından hak geldi. Kim doğru yola giderse kendi lehine doğru yola gitmiş olur.Kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Ben, üzerinize vekil değilim.

Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, size, hak olan Kur'an geldi.Onda hidayet ve açıklamalar vardır. Kim hak yolu tutar, dosdoğru giderse, ancak kendi lehine hareket etmiş olur. Kim de Allah katından gelen hak din'den ve kitaptan sapacak olursa, kendisine zarar vermiş olur. Ben, sizi düzeltmek için üzerinize gönderilmiş bir zorba değilim. Ben, ancak tebliğ eden bir Peygamberim.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

109- Sana vahyedilene uy. Allahın hükmü gelinceye kadar sabret. Allah, üküm verenlerin en hayırlısıdır.

(56) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 1 S: 293

Ey Muhammed, Allahın sana vahyettiği şeylere uy. Bu yolda sana dokunan eziyet ve sıkıntılara karşı Allahın, seninle seni inkâr edenler arasında hüküm vermesine kadar sabret. Allah, kulları arasında en hayırlı hüküm verendir. Çünkü o, adaletle hüküm verir, hakkı ortaya çıkarır. Allah, Resulü ile onunla ayrılığa düşenler arasında Bedir savaşında hükmünü verdi ve onları kılıçlarla öldürttü. Peygamberine, sağ kalanlarına karşı da, iman etmelerine kadar aynı şekilde davranmasını emretti.

İbn- Zeyd demiştir ki: "Bu âyet-i kerimme, müşriklere karşı cihad etmeyi ve onlara sert davranmayı emreden, Enfal suresinin yetmiş üçüncü âyeti ve Tevbe suresinin yüz yirmi üçüncü âyeti gibi âyetlerle neshedilmiştir. Zira, Alla teala artık müşriklere karşı cihad etme hükmünü vermiş Resulullahın sabretmesi meselesini sona erdirmiştir.

HUD SURESİ

Hud Suresi, Mekkede nâzil olmuştur ve yüz yirmi üç âyettir.

Bu sure-i celile de, diğer bütün Mekki surelerde olduğu gibi inanç konusunu işlemektedir. Surenin giriş kısmında inanç gerçeği açıklanmakta, ikinci bölümünde bu gerçeğin tarih içindeki seyri ve hareketi beyan edilmekte, üçüncü bölümünde de yine inanç gerçeğinin devamı zikredilmektedir.

Sure-i Celile, İslam inancının hareket ve aksiyonunu bütün beşeriyet tarihi içinde ele alıyor ve Nuh (a.s.) devrinden Hz.Muhammed (s.a.v.) devrine kadar getiriyor. Ve bütün bu hareketlerin tek bir esasa dayandığını belirtiyor. Bu esas ta yalnızca Allahın dinine dayanmak, hiçbir tartışmaya girmeksizin sadece Allaha ibadet etmektir. Bir de tarih boyunca gelmiş geçmiş Peygamberler vasıtasıyla indirilen emir ve yasaklara göre ibadet etmek ve bu çizgiden hiç sapmadan devam etmektir.

Sure-i Celile, tarihi seyri içinde Peygamberlerin tevhid mücadelesini beyan ediyor ve Nuh (a.s.)ın kıssasını beyanla Tufanın gelip, gemiye binmeyen inkârcıları mahvettiğini haber veriyor.

Sonra Hud (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor, Salih (a.s.)ın kıssası açıklanıyor ve Şuayb (a.s.)ın kavminin durumu gözler önüne seriliyor.

Kur'an-ı Kerimin muhtelif surelerinde Peygamberlerin, kavimleriyle olan mücadelelerinden bahsedilmekte, onların kıssaları anlatılmaktadır. Fakat Hud suresindeki kıssalar, surenin ana unsurunu teşkil ediyor. Burada, beşeriyet tarihi boyunca ilahi inanç sisteminin hareketi gözler önüne seriliyor.

Sure-i Celilenin asıl hedefinin, sadece Allahın varlığını ispat etmek değil aynı zamanda beşer hayatında, yalnızca Allahın rablığının kabulü ve yalnızca onun hükümlerinin geçerli olacağı meselesi olduğu beyan ediliyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الۤرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ خَب۪يرٍۙ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'an, hüküm ve hikmet sahibi ve herşeyden haberdar olan Allah tarafından, âyetleri sağlam kılınmış ve sonra geniş olarak açıklanmış bir kitaptır.

Bu Kur'an, kullarının işlerini çevirmede hikmet sahibi olan ve onların menfaatlerini çok iyi bilen Allah tarafından, âyetleri her türlü bâtıl ve bozuk şeylere karıştırılmaktan korunup sağlam kılınmış ve hükümleri açıklanmış bir kitaptır. Bu kitapta, helal, haram, emir ve yasak bellidir.

* Taberi, "Âyetleri sağlam kılınmış" ifadesinin müfessirler tarafından iki şekilde izah edildiği söylemiştir:

a- Bu Kur'anın âyetleri, bir kısım emir ve yasaklarla sağlam kılınmış sonra bu emir ve yasakların, yerine getirilip getirilmemesiyle sevap veya cezanın kazanılacağı beyan edilmiştir.

b- Âyetleri bâtıla karşı sağlamlaştırılmış sonra onlarla haram ve helal açıklanmıştır. Taberinin kendisi de bu görüşü tercih etmiştir.

اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنَّن۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌۙ ﴿٢﴾

2- Tâ ki, Allahtan başkasına ibadet etmeyesiniz. Şüphesiz ki ben, Allah tarafından sizi bir uyaran ve bir müjdeleyenim.

Bu Kur'an, Allah tarafından sağlam ve açık bir şekilde indirildi ki, put ve ortaklara ibadeti bırakıp ancak Allaha kulluk edesiniz. Şüphesiz ki ben sizin için Allah tarafından gönderilmiş bir uyarıcıyım. Sizleri, Allaha isyan ettiğiniz

takdirde cezalandıracağı gerçeğiyle uyarırım. Yine ben sizler için bir müjdeleyiciyim. Allaha itaat ettiğiniz takdirde onun sevabını kazanacağınızı müjdelerim.

* Resulullah (s.a.v.) kendisine Peygamberliğin geldiği ilk zamanlarda, "Önce en yakın akrabanı uyar." [1] âyeti gelince Safa tepesine çıkmış ve Kureyşin, kendisine en yakın kollarından başlayarak insanları çağırmış ve onlara demiştir ki:

«أَرَأَيْتَكُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلاً تَخْرُجُ بِسَفْحِ هَذَا الْجَبَلِ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ؟»
قَالُوا: مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ كَذِباً. قَالَ «فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ
شَدِيدٍ».

"Bu dağın alt tarafından atlıların (düşmanların) çıkıvereceklerinin size haber versem bana inanır mısınız?" Onlar da:"Biz senin yalan söylediğini duymadık." demişler. Bunun üzerine Resulullah da:"Şüphesiz ki ben sizi, şiddetli bir azaba uğrayacağınız hususunda uyarıyorum." buyurmuştur." [2]

وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ
ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾

3- Rabbinizden af dileyin. Sonra ona tevbe edin ki, sizi, tayin edilen vade gelinceye kadar güzelce yaşatsın ve her fazilet sahibine faziletinin mükâfatını versin. Eğer yüzçevirirseniz, şüphesiz ki ben, sizin için o büyük günün azabından korkarım.

Yine bu Kur'an, Allah tarafından sağlam ve açık bir şekilde indirildi ki, sizler, rabbinizden, şirk ve günahlardan dolayı af dileyesiniz. Sonra sadece ona kulluk ederek yaptığınız kötülüklerden vaz geçesiniz. Böylece rabbiniz de sizi dünya hayatında, güzel rızıklarla, nimetlerle rızıklandırsın ve eceliniz gelinceye kadar sizi yaşatsın. Âhirette de, malı ve davranışıyla her iyilikte bulunana

---

(1) Şuara Sûresi, âyet, 214
(2) Müslim, Kel-İman, bab:355 Hadis No:208

sevapların en bol ve ne üstün olanını versin. Şayet sizler, davet ettğim şeyden yüzçevirecek olursanız bilin ki ben sizlerin, büyük günün azabına uğramanızdan korkuyorum.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾

4- Dönüşünüz yalnız Allahadır. O, her şeye kadirdir.

Dönüşünüz yalnız Allahadır. O, her şeye kadirdir. Onun cezalandırmasından korkun. O, hayat verme, öldürme, sevap verme ve cezalandırma gibi her türlü şeye gücü yetendir.

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

5- İyi bilinmelidir ki kâfirler, Allahtan gizlenmeleri için iki büklüm olurlar. Yine iyi bilinmelidir ki onlar, elbiselerine büründükleri zaman bile Allah, onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. Çünkü o, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

İyi bilinmelidir ki müşrikler, Allah hakkındaki bilgisizliklerinden dolayı, kalblerinde olanı Allahtan gizlemek için iki büklüm olurlar. Yine iyi bilinmelidir ki, bu cahiller, elbiselerine büründükleri zaman da Allah onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. İster elbiselerine bürünsünler isterlerse çıplak olsunlar. Allah onların her türlü hallerini bilir. Zira Allah, göğüslerin özünde olanı çok iyi bilendir.

*Abdullah b.Abbas diyor ki:"Münafıklardan biri Resulullahın yanından geçerken iki büklüm oluyor elbisesiyle başını kapatıyordu ki Resulullah onu tanımasın. Bu âyet-i Kerime işte bu ve benzerlerine işaret etmektedir.

Bu izaha göre münafıklar, Allahtan saklanmak için değil Resulullahtan saklanmak için böyle davranmışlardır. Ancak tercihe şayan olan görüşe göre,

münafıklar, Allahtan saklanmak için böyle davranırlarmış. Taberi de âyetin ifadesine uygun olarak bu görüşü tercih etmiştir.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ
فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾

6- Yeryüzünde hiçbir canlı varlık yoktur ki rızkı Allaha ait olmasın. Allah, her canlının, hayattayken yerleştiği, ölümünden sonra da konulduğu yeri bilir. Her şey apaçık bir kitapta kayıtlıdır.

Yeryüzünde hareket eden, insan, hayvan ve benzeri hiçbir canlı varlık yoktur ki, Allah onun rızkını üzerine almış olmasın. Allah, yeryüzünde hareket eden her canlının gece ve gündüz karar kıldığı yeri de, öldükten sonra kalacağı yeri de bilir. Bütün bunlar, Allah katında, levh-i mahfuzda yazılmış ve tesbit edilmiştir.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ
لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7- Gökleri ve yeri altı günde yaratan Allahtır. Arşı daha önce su üzerindeydi. Allah, hanginizin daha iyi amel işleyeceği hususunda sizi imtihan etmek için kâinatı yarattı. Ey Muhammed, yemin olsun ki, eğer onlara:"Mutlaka siz, öldükten sonra dirileceksiniz." desen, şüphesiz ki kâfirler: "Bu, sihirden başka bişek değildir." derler.

Gökleri ve yeri altı günde yaratan Allahtır. Sizi, öldükten sonra tekrar diriltmeye nasıl gücü yetmez? Gökleri ve yeri yaratmadan önce onun arşı su üzerinde bulunuyordu. Allah, gökleri ve yeri, henginizin daha güzel amel edeceğini ortaya çıkarmak için yarattı. Ey Muhammed, yemin olsun ki şayet sen bu müşriklere:"Sizler öldükten sonra mutlaka dirileceksizin." demiş olsan onlar:

"Senin bize okuduğun bu şeyler, dinleyenleri büyüleyen apaçık bir sihirden başka birşey değildir." derler.

*Bu âyet-i Kerime, arşın ve suyun, gökler ve yer yaratılmadan önce var olduklarını bildirmektedir. Bu hususta bir Hadis-i Şerifte şöyle anlatılıyor: "Ebu Rezin diyor ki:

عَنْ عَمِّهِ اَبِى رَزِينٍ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ اَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ: كَانَ فِى عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ، وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ. قَالَ اَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ: قَالَ يَزِيدُ بْنُ هَرُونَ: الْعَمَاءُ اَىْ لَيْسَ مَعَهُ شَىْءٌ.

"Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, rabbimiz, yarattığı varlıkları var etmeden önce neredeydi? Resulullah: "O, kendisiyle beraber hiçbir şey bulunmaz bir haldeydi. Ne altında hava bulunuyordu ne de üstünde. Allah, arşını suyun üzerine yarattı." (3)

İmran b.Husayn diyor ki:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِىِّ ﷺ وَعَقَلْتُ نَاقَتِى بِالْبَابِ فَاَتَاهُ نَاسٌ مِنْ بَنِى تَمِيمٍ فَقَالُوا اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِى تَمِيمٍ قَالُوا قَدْ بَشَّرْتَنَا فَاَعْطِنَا مَرَّتَيْنِ ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ مِنْ اَهْلِ الْيَمَنِ فَقَالَ اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا اَهْلَ الْيَمَنِ اِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُوا تَمِيمٍ قَالُوا قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالُوا جِئْنَاكَ نَسْاَلُكَ عَنْ هَذَا الْاَمْرِ قَالَ كَانَ اللّٰهُ وَلَمْ يَكُنْ شَىْءٌ غَيْرُهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَكَتَبَ فِى الذِّكْرِ كُلَّ شَىْءٍ وَخَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ فَنَادَى

(3) Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure 11, bab:1, Hadis No:3109/İbn-i Mâce, K.el-Mukaddime, bab:13, Hadis No:182/Ahmed b.Hanbel, Müsned, c.4 s.11,12

مُنَادٍ ذَهَبَتْ نَاقَتُكَ يَا ابْنَ الْحُصَيْنِ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا هِيَ يَقْطَعُ دُونَهَا السَّرَابُ
فَوَاللّٰهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ تَرَكْتُهَا.

"Birgün devemi kapıya bağlayıp Resululahın yanına girdim. O anda temim oğullarından bazı kimseler de geldi. Resulullah onlara: "Ey Temim oğulları müjdeyi kabul edin." dedi. Onlar da iki kere: "Öyleyse müjdelediğini ver." dediler. Bundan sonra Resulullahın yanına Yemen halkından bazıları geldi. Resulullah onlara: "Ey Yemenliler, Temim oğullarının kabul etmediği müjdeyi siz kabul edin." dedi. Onlar da: "Kabul ettik ya Resulullah." dediler. "Biz sana geldik bu husus hakkında (Rabbimizin ilk defa neyi yarattığı hususunda) soru sormak istiyoruz." dediler. Resulullah (s.a.v.): "Her şeyden önce Allah vardı, ondan başka hiçbir şey yoktu. Allahın arşı suyun üzerindeydi. Her şeyi levh-i mahfuzda yazdı. Gökleri ve yeri yarattı." buyurdu. Burada adamlardan biri: "Ey İmran b. Husayn deven kaçtı." dedi. Ben de oradan ayrılıp gittim. Baktım ki deveyi görmek bir hayal olmuş. Allaha yemin olsun ki, isterdim ki devem kaybolsa da ben Resulullahın yanında kalayım. (Bu arada daha neler konuşulduğunu bileydim.) (4)

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ
لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

8- Yemin olsun ki, eğer onlardan azabı, sayılı bir zamana kadar ertelesek: "Onu bizden alıkoyan nedir?" derler. İyi bilinmelidir ki, azap onlara geldiği gün, o, kendilerinden uzaklaştırılmayacaktır. Onları, alay ettikleri azap kuşatacaktır.

Yemin olsun ki eğer bu müşriklerden azabı belli bir zamana kadar ertelemiş olsak onlar, :Bu azapla alay ederek ve Allahın, kendilerini cezalandıracağı sözünü yalanlayarak: "Bu azabı bizden erteleyen şey nedir?" di-

(4) Buhari, K.Bed'ül Halk, bab:1, K.et-Tevhid, bab:22/ Tirmizi, K.el-Menakıb bab:73, Hadis No:3951

ye sorarlar. İyi bilsinler ki yalanlamış oldukları azap kendilerine geldiği gün onu kendilerinden ne alıkoyacak ne de savacak biri bulunur. Alaya almış oldukları azap onlara gelecek ve kendilerini yakalayacaktır.

*Bu âyet-i Kerime, Allaha iman etmeyenlerin temiz yaratılışları bozulduğu için herşeyden şüphe ettiklerini, bu bakımdan Allahın azabı gibi çok ciddi bir meseleyi dahi alaya alıp onu yalanladıklarını beyan etmekte, onların, şüpheci bir topluluk olduklarını bildirmektedir.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَؤُسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾

9- Yemin olsun ki biz insana, katımızdan bir rahmet verip sonra onu kendisinden alırsak, şüphesiz ki insan, ümitsizliğe düşer ve nankörleşir.

Yemin olsun ki eğer biz insana, tarafımızdan bol rızık verir, geniş bir yaşantı tattıracak olur da sonra da onu kendisinden çekip alacak olursak, şüphesiz ki insan, Allahın nimetinden ümidini keser ve rabbine karşı pek az şükreder ve onun nimetlerine karşı nankörlük eder.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

10- Yemin olsun ki biz insana, uğradığı zarardan sonra tekrar nimetler tattırsak: "Kötülükler başımdan gitti." der.

Yemin olsun ki şayet biz insana, kendisine dokunan bir sıkıntı ve darlık halinden sonra bol rızık ve geniş imkân verecek olursak bu defa insan, "Sıkıntı ve zorluklar benden gitti." der. Ve o, kendisine verilen nimetlerle çok sevinir ve onlarla çokça övünür, Allaha şükretmez.

*Bu âyetler, Allahın, merhametiyle muhafaza ettiği kulları dışında, insanoğlundaki kötü sıfatları zikretmektedir. Öyleki, insanoğluna önce bir nimet verilir de sonra o nimet onun elinden alınırsa, bunu verip alanın, tekrar vereceğini ümit etmesi yerine ümitsizliğe kapılır. Daha önce gördüğü nimetlere

karşı şükretmeyip nankörlüğe girişir. Yine insanoğluna çetin sıkıntılar, şiddetli zorluklardan sonra nimet verildiğinde, bunlara karşı, nimetleri veren rabbine şükretmesi yerine, zevke safaya dalar. Sonra o nimetleri sırf kendi kabiliyetiyle elde etmiş gibi böbürlenip durur. İşte Allaha gerçekten boyun eğmeyen insan böyledir.

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Gerçekten insan, sabırsız ve hırslı yaratılmıştır. Başına bir felaket geldiği zaman feryad eder. İyiliğe uğradığı zaman da çok cimrileşir." (5)

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

11- Ancak sabredenler ve iyi amel işleyenler bundan müstesnadır. İşte onlara, günahlarından bağışlanma ve büyük mükâfaat vardır.

Ancak, bela ve sıkıntılara karşı sabredenler, geniş zamanlarında da salih amel işleyenler müstesnadır. İşte bunların günahlarının bağışlanması ve salih amellerinin karşılığı olarak büyük mükâfaatları vardır.

*Evet, hakkıyla iman eden teslimiyetçi kul, hem sıkıntılı halinde hem de geniş zamanında rabbine şükreder ve başına gelenlere sabreder. bu husuta bir Hadis-i Şerifte şöyle buyuruluyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «عَجَباً لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ. اِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ. وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ اِلَّا لِلْمُؤْمِنِ. اِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ فَشَكَرَ. فَكَانَ خَيْراً لَهُ. وَاِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ، فَكَانَ خَيْراً لَهُ».

"Şaşılır müminin işine ki, onun her işi hayırdır. Bu hal, müminden başka hiçbir kimsede yoktur. Şayet ona sevindirci bir hal isabet ederse şükreder ve bu onun için hayırlıdır. Eğer ona bir zarar dokunacak olursa sabreder bu da onun için hayırlıdır." (6)

---

(5) Mearic Suresi, âyet, 19-21
(6) Müslüm, K.ez-Zühd, bab:64, Hadis No:2999/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.5 s.24

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا
أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

12- Ey Peygamber, sana vahyedilenlerin bir kısmını, belki bırakabilirsin. Onların: "Onun üzerine bir hazine indirilsin veya kendisiyle birlikte bir Melek gelsin." demelerine üzülebilirsin. Sen ancak bir uyarıcısın. Allah herşeye vekildir.

Ey Muhammed, onların sana, "Ona bir hazine indirilse ya." veya "Onun, Allahın Peygamberi olduğunu doğrulayan bir Melek kendisiyle beraber gelse ya." diyeceklerinden korkarak Allahın sona vahyettiklerinin bir bölümünü belki tebliğ etmeyeceksin. Sakın bunların sözüne aldırma ve tebliğ vazifenden geri durma. Zira sen ancak bir uyarıcısın. Sana düşen ancak tebliğ etmektir. Herşeyi sevk ve idare eden Allahtır.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ
اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾

13- Yoksa onlar "Kur'anı Muhammed uydurdu" mu diyorlar? ey Muhammed de ki: "Siz de Kur'anın benzeri on uydurma Sure meydana getirin bakalım. Eğer iddianızda doğruysanız, Allahtan başka yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın."

Yoksa müşrikler: "Muhammed bu Kur'anı uydurdu da onu Allaha isnad ediyor" mu diyorlar? De ki: "Şayet bana gelen Kur'anı ben uydurmuşsam siz de bu Kur'anın Surelerine benzer on Sure uydurup getirin. Bu iddianızda samimi iseniz Allahtan başka bütün varlıkları da yardımınıza çağırın.

*Kur'an-ı Kerimde bulunan bu gibi âyetler "Tehaddî" yani, "meydan okuma" âyetleri denir. Bu âyetlerde, bozan Kur'anın tamamının benzeri bazan

on suresinin benzeri bazan da tek bir suresinin benzerinin meydana getirilmesi içydan tadır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'ın hak peygamber olduğuna delil olarak insanları âciz bırakan bu Kur'an kâfidir. Zira Resulullah, zamanında yaşadığı toplumun fertlerinden biridir. Fakat ona gelen Kur'anın bir Suresinin dahi benzeri meydana getirilememiştir. Halbuki o tarihte Araplar edebiyetın zirvesinde bulunuyorlardı. Tüm belagat ve fesahatlarına rağmen Kur'an ifadeleri karşısında âciz kalmışlar onun bir Suresinenin dahi benzerini meydana getirememişlerdir. İşte bu haliyle Kur'an-ı Kerim, Resulullahın Hak Peygamber olduğuna en büyük delildir.

فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ
اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

14- Eğer onlar size cevap vermezlerse, bilin ki bu Kur'an, ancak Allanı ilmi ile indirilmiştir. Ondan başka ilah yoktur. Artık siz, Müslüman mısınız?

Ey Muhammed, o müşriklere de ki: "Şayet bu Surelerin benzeri olan on sure meydana getirebilmek için Allahtan büşkü bütün yardımcılarınızı çağırdığınızda eğer onlar size cevap vermiyorlarsa, siz de bunu yapmaktan âciz iseniz şunu iyi bilin ki Kur'an, Allahın bilgisi ve izniyle gökten Muhammede indirilmiş bir kitaptır. Muhammed bunu uydurmamıştır ve uydurmaya da kadir değildir."

Yine şunu iyi bilin ki, Allahtan başka hakkıyla ibadete layık olan hiçbir ilah yoktur. Artık ona teslim olup itaat eden ve samimiyetle ona kulluk eden Müslümanlar olmaktan başka çareniz kalmış mıdır?

*Bazı müfessirler buradaki hitabın Resulullaha ve Müminlere olduğunu beyan ederek âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ey Muhammed, şayet o müşrikler size cevap vermezlerse, Kur'anın Allah tarafından ve onun bilgisi dahilinde indirildiği inancınızda ve Allahtan başka hiçbir ilah olmadığı itikadınızda kararlı olun. "Artık sizler, Allaha hakkıyla boyun eğiyor musunuz? Artık imanınız arttığı gibi amel ve ihlasınız da artsın.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا
لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

15- Kim dünya hayatını ve onun ziynetlerini isterse biz onlara, dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez.

Kim yaptığı amellerle sadece dünya nimetlerini ister âhiret nimetlerine ait inancı bulunmazsa biz ona dünyadayken yaptıklarının karşılığını tam olarak verir hiçbirşeyi eksiltmeyiz.

*Abdullah b.Abbas bu âyetin izahında diyor ki: "Mallarını gösteriş için harcayanlar bunun karşılığını dünyadayken alır, asla zulme uğratılmazlar."

أُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

16- İşte bunlara, âhirette de cehennem ateşinden başka birşey yoktur. Orada yaptıkları boşa çıkmıştır. Zaten işledikleri bâtıldır.

Ahiret hayatına inanmayıp sadece bu dünya için çalışan ve karşılıklarını bu dünyada görmek isteyenlerin, âhirette, içine girecekleri cehennemden başka hiçbir payları yoktur. Dünyada yapmış oldukları amelleri geçip gitmiş ve Allah, yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Çünkü onlar, Allah için değil başka şeyler için amel etmişlerdir.

*Kur'an-ı Kerimde bu iki âyetin benzeri âyetler pek çoktur. Bunlardan bazılarında şöyle buyurulmaktadır: "Kim âhiret menfaatini siterse, onun mükâfaatını artırırız. Kim de dünya menfaatini isterse ona, dünyada istediğinin bir kısmını veririz. Ahirette ise hiçbir nasibi yoktur." (7) "Kim, geçici dünya hayatını isterse, bunlardan istediimize, dilediğimiz kadar veririz. Sonra da ona cehennemi hazırlarız. Oraya perişan bir halde, ALlahın rahmetinden kovulmuş olarak girer." "Kim de Mümin olarak âhireti diler, onun için gerekeni yaparsa,

(7) Şûrâ Suresi, âyet, 20

işte onların amelleri Allah katında makbuldür." "Dünya ve âhireti arzulayanlardan her ikisine de Rabbinin nimetlerinden veririz. Rabbinin nimetleri, kimseye yasak değildir." (8)

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ
إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ
مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

17- Hiç rabbinden Kur'an gibi apaçık bir delili olan, üstelik doğruluğuna Cebrail gibi, Allah tarafından bir şahit bulunan ve daha önce Allahın Musaya, insanlar için bir rehber ve rahmet olarak indirdiği Tevrat tarafından doğrulanan kimse ile, bunlara sahip olmayan bir olur mu? İşte bu vasıflara sahibolanlar Kur'ana iman ederler. Fırkalardan kim de bunu inkâr ederse, ona vaadedilen ateştir. Ey Peygamber, Kur'an üzerinde bir şüphen olmasın. Şüphesiz ki o rabbinin katından bir haktır. Fakat insanların çoğu yine de iman etmezler.

Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir:

Taberiye göre âyetin izahı şöyledir: "Hiç Muhammedle, sapıklık içinde bocalayan başkaları bir olur mu? Zira Muhammedin, rabbi tarafından gönderilmiş Kur'an gibi apaçık bir delili bulunmaktadır. Bu delili kendisine, Allah tarafından bir şahit olarak Cebrail okumaktadır. Cebrail daha önce de, Yahudiler için bir rehber olup, rahmet ve merhamet kaynağı olan Tevratı da Musaya okumuştur. İşte ellerinde delili bulunan ve Hak üzere olanlar bu Kur'ana iman ederler. Müşriklerden bâtıla taraftar olan ve bu Kur'anı inkâr edenlerin ise, Kur'anı yalanlamalarından dolayı varacakları yer cehennemdir. Ey Resulüm sen bu Kur'andan asla şüphe etme. Zira bu, Allah tarafından gönderilmiş bir gerçektir. Fakat insanların çoğu onu tasdik etmezler.

(8) İsra Suresi, âyet, 18-20

Diğer bazı müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Hiç, Abdullah b.Selam gibi, ehl-i Kitabın iman edenleriyle, dünya hayatını ve onun ziynetlerini tercih edenler bir olur mu? Halbuki Abdullah b.Selam gibi müminler, dinlerinin hak olduğunu gösteren apaçık aklî delillere sahiptirler. Bu delillerin ardından, Allah tarafından bir şahit olan Kur'an gelmektedir. Kur'andan önce de bu aklî delillerin peşinden, Musaya verilen, insanlar için bir önder olan ve rahmet ve merhamet kaynağı olan Tevrat gelmiştir.

Başka bir görüşe göre ise âyet şöyle izah edilmektedir: "Hiç, müminlerle dünya hayatını tercih edenler bir olur mu? Zira Müminlerin, Kur'an gibi apaçık bir delilleri bulunmakta ve o Kur'anı kendilerine, Allahtan bir şahit olarak Muhammed okumaktadır.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ
الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾

18- Yalanlar uydurup Allaha nisbet edenden daha zalim kim olabilir? İşte onlar, rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Şahitler: "Bunlar, rablerine yalan nisbet ettiler." diyeceklerdir. İyi bilinmelidir ki, Allahın laneti zalimleredir.

Allaha yalan isnad edenden daha şiddetli azap görecek olan zalim kim vardır? İşte onlar, dünyada yaptıklarından hesaba çekilmek için rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Bunların amellerine şahit olan Melekler ve Peygamberler ise: "İşte bunlar, dünyada rablerine karşı yalan söylediler." diyeceklerdir. İyi bilin ki Allahın gazabı kâfirler üzerinedir.

*Allah teala, kıyamette müminlerin günahlarını örtecek fakat kâfirleri, diğer yaratıkların huzurunda rüsvay edecektir. Bu hususta Abdullah b.Ömer diyor ki:

فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ يُدْنَى الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ وَقَالَ هِشَامٌ يَدْنُو
الْمُؤْمِنُ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ تَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا يَقُولُ أَعْرِفُ

رَبِّ يَقُولُ اَعْرِفُ مَرَّتَيْنِ فَيَقُولُ سَتَرْتُهَا فِي الدُّنْيَا وَاَغْفِرُ لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ تُطْوٰى
صَحِيفَةُ حَسَنَاتِهِ وَاَمَّا الْاٰخَرُونَ اَوِ الْكُفَّارُ فَيُنَادٰى عَلٰى رُؤُسِ الْاَشْهَادِ هٰؤُلَاۤءِ
الَّذِينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ.

"Ben, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu işittim "Kıyamette mümin rabbine yaklaştırılır öyleki rabbi onu, perdesi altına alır ve ona günahlarını itiraf ettirerek "Şu günahı biliyor musun?" der. Kul da iki defa "Biliyorum rabbim, Biliyorum rabbim." der. Allah: "Ben onu dünyada örttüm buğün de onu senden affediyorum." der. Sonra amel defterinin sevap sahifeleri örtülür. Kâfirlere ise şahitler huzurunda şöyle seslenilir: "İşte rablerine karşı yalan uyduranlar bunlardır." (9)

اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

19- O zalimler, insanları Allahın yolundan alıkoyarlar. Bu yolu eğri bir yola çevirmeye çalışırlar. Bunlar, âhiret gününü inkâr ederler.

Bu kâfirler, insanları, Allaha iman etmekten alıkoyar ve dinlerinde fitneye düşürmeye çalışırlar. Allahın doğru yolu olan İslamı eğri göstermeye uğraşırlar. İşte bunlar, öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerdir.

اُو۬لٰۤئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاۤءَۢ
يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُۜ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا
يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

20- O kâfirler, yeryüzünde Allahı âciz bırakamazlar. Onların,

(9) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 11, bab:4/Müslim, K.et-Tevbe, bab:52. Hadis No:2768

Allahtan başka hiçbir yardımcıları da yoktur. Onlara azap kat kat artırılır. Çünkü onlar, hakkı dinleyemez ve göremezlerdi.

İşte bu kâfirler, Allahın mülkü içinde ve hükmü altındadırlar. Rableri onları cezalandırmak istediğinde ondan kaçmak suretiyle kurtulamazlar ve onu, dilediğini yapmaktan alıkoyamazlar. Onların, Allahtan başka herhangi bir yardımcıları da yoktur ki kendileriyle Allahın arasına girip Allahın azabına engel olabilsinler. Bunların azabı kat kat verilecektir. Bunların, inkârcılıkları kendilerini meşgul ettiği için, hakkı, kendilerine fayda verecek bir şekilde duyamamışlar ve kendilerini doğru yola iletecek bir şekilde görememişlerdir.

*Ayet-i Kerimeden anlaşılmaktadır ki, Allah teala, kâfirlere, hak ettikleri cezayı bu dünyada hemen vermese bile bu onların cezalandırılmayacakları anlamına gelmez. Bu onlar için sadece bir ertelemedir. Ahirette, hak ettikleri cezayı mutlaka göreceklerdir.

Bu hususta bir Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmaktadır:

قال رسول الله ﷺ ان الله ليملى للظالم حتى اذا أخذه لم يفلته قال ثم قرأ وكذلك أخذ ربك اذا أخذ القرى وهى ظالمة ان أخذه أليم شديد.

"Allah, zalime mühlet verir. Ancak onu yakalayınca da bir daha bırakmaz."(10)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

21- Kendilerini hüsrana uğratanlar, işte bunlardır. Uydurdukları şeyler, âhirette kendilerinden uzaklaşmıştır.

İşte kendilerini zarara sokanlar bunlardır. Zira bunlar kendilerini cehennemin kızgın ateşine sokmuşlardır. Bunların, Allaha karşı uydurmuş oldukları put ve ortaklar kendilerinden uzaklaşmış gitmiştir ve kendilerine hiçbir menfaat sağlamamıştır. Böylece, Allahın eş ve benzerleri olduğuna dair uydurmuş oldukları iftiraları boşa çıkmıştır.

(10) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 11, bab:5/Müslim, K.el-Birr, bab:61, Hadis No:2583

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾

22-Ahirette en çok zarara uğrayanların bunlar olacağından kimsenin şüphesi olmasın.

Zira bunlar cennetteki makamlarını, cehennemliklerin yerleriyle değiştirmeye razı olmuşlardır. Yani çeşitli cennet nimetlerini bırakıp, vücudun gözeneklerinden işleyen ateşi, kaynar suyu ve kapkara bir duman gölgesini almışlardır. Yüce köşkleri bırakıp harabe ve uçurumları almışlardır. Allahın cemalini görmekten vaz geçip gazabına uğramayı seçmişlerdir. En büyük zarara uğrayanlar bunlar değil de kimlerdir?

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾

23- Şüphesiz ki iman edip salih ameller işleyen ve rablerine boyun eğenler, işte onlar, cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

* Allah teala bundan önceki âyetlerde cehennemliklerin hallerini belirttikten sonra bu âyet-i Kerimede de müminlerin hallerini beyan etmektedir.

Gerçek Müminlerin, kalbleri iman ettiği gibi vücutlarındaki bütün azaların da imanın gerektirdiği şeyleri yaptıkları ve bu sayede nimetlerle dolu cenneti kazandıkları bildirilmektedir. Böylece, sadece dilleriyle "İman ettik." deyip imanın gereklerini yerine getirmeyenlerin, cezalarını çekeceklerine işaret edilmektedir.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Kâfir ve mümin: Bu iki topluluğun hali, kör ve sağırla gören ve işitenin haline benzer. Hiç bu iki topluluk bir olur mu? Düşünmez misiniz?

Kâfir topluluklar, hiçbir şeyi görmeyen kör'e ve herhangi bir şeyi

işitmeyen sağıra benzerler. Çünkü onlar, gerçeği görmez ve hakka davet eden davetçiyi işitmezler. Mümin bir topluluk ise, çevresini gören ve işiten sıhhatlı bir insana benzer. Çünkü onlar, Allahın delillerini görür ve hakkın davetçilerini dinleyip Allaha itaat ederler. Şimdi bu iki topluluk bir olur mu? Elbette ki Allahın katında bunlar eşit değildirler. Hiç düşünüp ibaret almaz mısınız?

* Bu hususta âyet-i Kerime'lerde de şöyle buyurulmaktadır: "Cehennemliklerle cennetlikler bir değildir. Kurtuluşa erenler sadece cennetliklerdir."(11) "Kör ile gören bir olmaz." "Karanlıklarla aydınlık bir olmaz." "Gölge ile sıcak bir olmaz." Dirilerle ölüler bir olmaz. Şüphesiz ki Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirdekilere işittiremezsin." "Sen ancak bir uyarıcısın."(12)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٥﴾

أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٢٦﴾

25-26 Doğrusu biz, Nuh'u kavmine Peygamber olarak gönderdik. O kavmine: "Şüphesiz ben s izin için apaçık bir uyarıcıyım. Ancak Allaha ibadet edin. Ben, sizin için can yakıcı bir günün azabından korkarım." dedi.

* Allah teala bu surede çeşitli Peygamberlerin kıssalarını zikretmiştir. Birinci olarak Hz. Nuh'un, kavmi olan kıssası zikredilmiştir. Zira o, Allaha ortak koşan müşriklerin ilk ortaya çıktığı dönemde Peygamber olarak gönderilmiştir. Bu itibarla Nuh aleyhisselam kavmine: "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Putları bırakıp sadece Allaha kulluk edin. Eğer bu hal üzere devam ederseniz ben sizin, şiddetli ve dehşetli olan kıyamet gününde can yakıcı bir azaba uğrayacağınızdan korkarım." demiştir. Fakat kavmi inatçılığında ısrar etmiş, isyanlarına devam etmiş ve sonunda tufan koparak suda boğulup helak olmuşlardır.

İşte bundan sonra gelen âyetler de bu hususu beyan etmektedir:

---

(11) Haşr suresi, âyet, 20
(12) Fâtır suresi, âyet, 19-23

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرٰيكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ
اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا
مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

27- Nuh'un kavminden ileri gelen kâfirler: "Seni ancak bizim gibi bir beşer olarak görüyoruz. İçimizden sana, basit görüşlü en âdî kimselerden başkasının tâbi olduğunu görmüyoruz. Sizin bizden bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis yalancı olduğunuzu sanıyoruz." dediler.

Nuhun kavminden ileri gelen ve Nuh'un Peygamberliğini inkâr eden kimseler, onun davetine karşılık şöyle dediler: "Sen de yaratılış, şekil ve cins bakımından bizim gibi bir insansın. Ayrıca sana, aramızda, gördüğümüz kadarıyla kavmin ileri gelenleri ve eşrafı değil, beyinsizlerinin ve ayak takımlarının uyduğunu görüyoruz. Senin bizden üstün olarak herhangi bir meziyet ve şerefinin olduğunu görmüyoruz ki sana tâbi olalım. Bilakis ey Nuh, biz seni ve sana tabi olanları, senin Peygamber olduğunu iddia etmenizde yalancılar olarak görüyoruz."

*Evet, kâfirlerin, Hz.Nuh ve ona iman edenlere itirazları bu şekilde olmuştur. Bu da onların cahilliklerini ve beyinsizliklerini gösterir. Zira, gerçeğe uyanların, zayıF kimselerden olması gerçeği gerçeklikten çıkarmaz. Ona kim tabi olursa olsun o gerçektir. Bilakis ona tâbi olanlar aslında yüce kişiler ve ona uymayan kimseler de rezillerdir.

Şurası da bir gerçektir ki, hakka başlangıçta genellikle zayıf kimseler tabi olmuş, ileri gelenler ise gururlarından dolayı ona karşı çıkmışlardır. Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "Bilakis onlar: "Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izinde doğru yolda gidiyoruz." dediler." "Böylece senden önce ne zaman bir ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka o ülkenin ileri gelen, varlıklı, şımarık kimseleri şöyle demişlerdir: "Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerini takibediyoruz." (13)

Bu gerçeği idrak eden Bizans İmparatoru Herakliyüs Hz.Muhammed (s.a.v.)i, henüz Müslüman olmayan Ebu Süfyan'dan sorarken, aralarında şu konuşma geçmiştir:

(13) Zuhruf Suresi âyet, 22,23

— Ona insanların zayıf olanları mı yoksa ileri gelenleri mi tabi oluyorlar?

— Zayıf olanları tabi oluyor.

— Ben sana, "O Peygambere, insanların ileri gelenleri mi yoksa zayıf olanları mı tâbi oluyorlar?" diye sorduğumda sen:

— İnsanların zayıf olanları ona tabi oluyorlar. Dedin.

— İşte böyledir. Peygamberlere insanların, önceleri genellikle zayıfları tabi oluyorlar..." (14)

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

28- Nuh, kavmine şöyle dedi: "Ey kavmim, söyleyin bana, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa ve katından bana bir rahmet verdiyse ve bunlar da gözünüzden gizlendiyse, istemediğiniz halde size bunları zorla mı kabul ettirelim?

Nuh ise onlara şöyle dedi: "Söyleyin bana şayet bende Allah tarafından bir ilim, bir bilgi ve açıklama bulunuyor da benim sadece ona kulluk etmemi icabettiriyorsa ve Allah bana, katından bir rahmet olarak Peygamberliği ve hikmeti vermişse, sizler de hakkı göremeyen körler olmuşsanız, sizleri, istemediğiniz halde İslama zorla mı sokayım?

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ
آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾

29- Ey kavmim, ben davetime karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim ücretim ancak Allaha aittir. Ben, iman edenleri

(14) Bkz. Buhari, K. el-Bedyül Vahy, bab:6 (Ayrıca bakınız, Al-i İmran Suresi âyet 64 ün izahı)

kovacak değilim. Çünkü onlar da rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Fakat ben sizi, cahillik yapan bir kavim görüyorum.

Nuh dedi ki: Ey kavmim, ben, öğütlerime karşılık sizden bir ücret istemiyorum ki bundan dolayı beni suçlamaya yol bulasınız. Tebliğime karşılık benim sevabım ancak Allaha aittir. Onun sevabını bana ancak o verecektir. Ben, Allaha iman edenleri kovup uzaklaştıracak değilim. Onlar da Allahın huzuruna varacak, Allah onlara şeref ve soylarından değil salih amellerinden soracaktır. Ancak ben sizleri cahil bir topluluk olarak görüyorum. Cehaletinizden dolayı benden, müminleri kovmamı istiyorsunuz.

*Bu âyet-i Kerime'den anlaşılıyor ki: Nuhun kavminin ileri gelenlerinin, Nuhtan, kendisine iman eden zayıfları kovduğu takdirde ona iman edeceklerini teklif etmişler Nuh da onlara, kendisine iman edenleri kovmayacağını bildirmiştir.

Nitekim Hz.Muhammed (s.a.v.) e de böyle bir teklif yapılmış ve bunun üzerine Allah teala şu âyet-i Kerimeyi indirmiştir. "Sırf Allahın rızasını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenleri huzurundan kovma. Onların hesabından sen sorumlu değilsin. Onlar da senin hesabından sorumlu değiller ki, onları kovasın da zalimlerden olasın." (15)

وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللّٰهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

30- Ey kavmim, Allaha iman edenleri kovarsam Allaha karşı bana kim yardım edebilir? Hiç düşünmez misiniz?

Nuh Peygamber devamla dedi ki: "Ey kavmim, Allahı birleyen müminleri kovacak olursam Allah da bunun için beni cezalandıracak olursa buna sizden kim engel olabilir? Konuştuğunuz lafların mânâsını düşünüp hata ettiğinizi anlamıyor musunuz?

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللّٰهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا

(15) En'am Suresi, âyet:52

أقول للذين تزدري أعينكم لن يؤتيهم الله خيرا الله أعلم بما في
أنفسهم إني إذا لمن الظالمين ﴿٣١﴾

31- Size "Allahın hazineleri yanımdadır." demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. "Ben bir Meleğim" de demiyorum. Gözlerinizin hor gördüğü kimselere "Allah, asla hayır vermeyecektir." de diyemem. Onların içinde olanları Allah daha iyi bilir. Aksi takdirde ben, mutlaka zalimlerden olurum."

Yine Nuh, kavmine şöyle demiştir: "Ben sizlere: "Yanımda, Allahın bitip tükenmeyen hazineleri var, onlar için bana tabi olun." demiyorum. Ben, kulların gizliliğini bilen ve rablık iddiasında bulunan birisi de değilim. Ben, sizlere gönderilmiş bir Melek olduğumu da söylemiyorum. Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Ayrıca ben, sizin küçümsediğiniz, Allaha iman eden kişiler için "Allah onlara imanı nasibetmez" de diyemem. Onların kalblerinde ne olduğunu Allah daha iyi bilir. Şayet onları kovacak olursam o takdirde ben, Allahın koyduğu hudutları aşan zalimlerden olurum.

قالوا يا نوح قد جادلتنا فأكثرت جدالنا فأتنا بما تعدنا إن كنت من
الصادقين ﴿٣٢﴾

32- Onlar: "Ey Nuh, bizimle mücadele ettin ve bizimle bu mücadelede aşırı gittin. Eğer doğru söyleyenlerdensen, tehdit ettiğin azabı bize getir." dediler.

Nuhun kavmi ona şu cevabı verdi: "Sen bizimle çok tartıştın ve bu tartışmada çok ileri gittin. Eğer iddianda doğru isen vaadettiğin azabı bize getir de görelim. Biz sana uyacak değiliz.

قال إنما يأتيكم به الله إن شاء وما أنتم بمعجزين ﴿٣٣﴾

33- Nuh dedi ki: "O azabı size eğer dilerse ancak Allah getirir. Siz, Allahı âciz bırakamazsınız.

Nuhun kavmi, azabın acele gelmesini isteyince, Nuh onlara: "Acele gelmesini istediğiniz azabı getirmek benim elimde değil, ancak Allahın elindedir. O, azabı size dilerse dünyada getirir. Size azabetmeyi dilediği takdirde de siz ondan kaçıp kurtularak, Allahı âciz bırakamazsınız. Zira sizler onun mülkünde ve onun hüküm ve kudreti altında bulunuyorsunuz.

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

34- Eğer Allah sizi azdırmayı dilemişse öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez. Sizin rabbiniz O'dur ve ancak ona döndürüleceksiniz.

Eğer Allah sizleri azdırıp azabıyla helak etmeyi dilemişse, ben size öğüt vermek istesem de, Allahın azabından kaçınmanıza dair öğüdüm size fayda vermez. Zira sizler öğüdümü kabul etmiyorsunuz. Sizin sahibiniz ve sizi, hakimiyeti altında bulunduran, rabbiniz Allahtır. Bu itibarla helak olduktan sonra dahi ona döndürüleceksiniz. Orada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَامِي وَاَنَا بَرِيٓءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾

35- Yoksa kâfirler: "Muhammed Kur'anı uydurdu" mu diyorlar? Ey Peygamber, de ki: "Eğer onu uydurdumsa, onun cezası yalnız banadır. Gerçekte ben, sizin işlediğiniz suçlardan uzağım."

Ey Muhammed, yoksa kavminin müşrikleri: "Muhammed bu Kur'anı kendi tarafından uydurdu." mu diyorlar? Onlara cevaben de ki: "Şayet ben bu Kur'anı uydurup Allaha yalan isnad ettiysem bunun yalan ve günahı sadece bana aittir. Siz bundan dolayı hesaba çekilmeyeceksiniz. Ben de sizin işlediğiniz suçlardan beriyim. Onlardan hesaba çekilecek değilim.

*Bu âyet-i Kerime, Hz. Nuhun kıssasının arasında bir mutariza cümlesi şeklinde zikredilmiştir. Böylece Hz.Muhammed (s.a.v.)in getirdiği Kur'anın ve onun içinde zikredilen Hz. Nuh (a.s.) vb. kıssaların, Allah katından

vahyedildiğini, müşriklerin iddia ettikleri gibi bu kıssaların Hz. Muhammed tarafından uydurulmadığını beyan etmiştir.

وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ

بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36. Nuh'a şöyle vahyedildi: "Daha önce iman etmişlerden başka, artık kavminden hiçbir kimse iman etmeyecektir. Yaptıklarından dolayı sakın üzülme.

Nuh Peygamber kavmi ile tartıştıktan sonra ona: "Artık kavminden sana tabi olup iman edenler dışında hiçbir kimse sana iman etmeyecektir. Artık onların yaptıklarından dolayı, başlarına gelecek şeye üzülme. Zira ben onları helak edip seni kurtaracağım" diye vahyedildi.

* Hz. Nuh, kavmini, dokuzyüzelli sene iman etmeye davet etmesine rağmen pek azı hariç çoğu iman etmemişler, inkârlarında ısrar etmişlerdir. Bunun üzerine Nuh aleyhisselam, Allah tealaya yalvararak helak olmalarını istemiştir.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Bu kâfirlerden önce Nuh kavmi de yalanlamıştı. Kulumuz Nuh'u yalanlayarak "deli" demişlerdi. Nuh'a engel olunmuştu". "Nuh da rabbine: "Mağlup oldum bana yardım et" diye dua etmişti". "Biz de boşanan sularla gök kapılarını açıverdik". "Yeri de yarıp kaynaklar fışkırttık. Böylece takdir edilen bir iş için yerle göğün suları birleşiverdi". "Biz de Nuh'u, tahta ve çivilerden yapılmış bir gemiye bindirdik". "İnkar edilen Nuh'a bir mükâfaat olarak o gemi, nezaretimizde akıp gidiyordu". "Biz bu hadiseyi bir ibret olarak bıraktık. Hiç düşünen var mı?" "Azabım ve uyarılarım nasılmış gördünüz mü?"[16] "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma". "Eğer onları yeryüzümnde bırakırsan, kullarını saptırırlar ve ancak günahkâr ve kâfir çocuklar doğururlar"[17].

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ

(16) Kamer suresi, 54/9-16
(17) Nuh suresi, 71/26-27

مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

37. Gemiyi murakabamız altında, vahyettiğimiz gibi yap. Zalimler hakkında bana dua etme. Çünkü onlar boğulacaktır.

Ey Nuh, kopacak olan Tufanda, sizi taşıyacak olan gemiyi, denetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde yap. Zalimlerin affedilmelerini benden isteme. Zira onlar, hakettikleri cezanın gereği olarak tufanda boğulup gideceklerdir.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا

نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

38. Nuh, gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler ona her uğradıklarında, onunla alay ediyorlardı. Nuh dedi ki: "Eğer siz, bizimle alay ediyorsanız, biz de bizimle alay ettiğiniz gibi sizinle alay edeceğiz.

* Bu âyet-i Kerime, Nuh'un kavminden ileri gelenlerin, Nuh gemiyi yaparken onunla-alay ettiklerini ve ona: "Peygamberliği bırakıp marangozluğa mı başladın?" dediklerini Nuhun da onlara: "Bugün siz bizimle alay ediyorsunuz ama tufan kopup gemiye bindiğimiz de biz de sizinle alay edeceğiz" diye cevap verdiğini beyan etmektedir.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ

مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾

39. Rüsvay edici azabın kime geleceğini, devamlı azaba kimin uğrayacağını, yakında bileceksiniz.

Yine Nuh onlara: "Yakında Allah'ın azabını gözünüzle gödüğünüz zaman, rezil eden azabın kimin başına gelerek onu helak edeceğini ve âhiretteki devamlı olan Cehennem azabına kimin uğrayacağını göreceksiniz" dedi.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾

40. Emrimiz gelip su o tandırdan fışkırmaya başlayınca Nuh'a: "Her hayvan türünden birer çift, daha önce helakine hükmettiğimiz hariç, aile fertlerini ve iman edenleri gemiye yükle" demiştik. Zaten onunla beraber ancak pek az kimse iman etmişti.

Tufan kopacağına dair emrimiz gelip çatınca, azabımızın geleceğine bir alamet olmak üzere ekmek tandırından sular fışkırınca biz Nuh'a dedik ki: "Sen gemine, bütün yaratıkların cinslerinden, biri erkek diğeri dişi olmak üzere birer çift al. Ailenden de çoluk çocuğun ve eşlerinden de helak olacağına hüküm verdiğim dışında kalanları da gemiye al. Kavminin iman edenlerini de gemiye al. "Zaten Nuh'a kavminden pek az kimse iman etmiş ve Allah'ın birliğini kabul etmişti.

* Abdullah b. Abbas, Nuh'a iman edenlerin seksen kişi olduklarını söylemiş, diğer bir rivayette de bunların, on kişi oldukları zikredilmiştir. Ancak Taberi, bu hususta belli bir rakam vermenin doğru olmayacağını söylemiştir.

Âyet-i Kerimede zikredilen "Tandır"dan neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas: "Bundan maksat yeryüzüdür" demiştir. Şu âyet-i Kerime bu görüşü desteklemektedir: "Yeri de yarıp kaynaklar fışkırttık. Böylece takdir edilen bir iş için yer ve göğün suları birleşiverdi" (18)

Taberi ise, buradaki tandır'dan maksadın, ekmek tandırı olduğunu, Allah tealanın bundan su fışkırtmasını, Nuh tufanının bir alameti yaptığını söylemektedir.

Hz. Ali (r.a)den rivayet edilen bir görüşe göre ise buradaki tandırdan maksat, tanyerinin ağarmasıdır.

---

(18) Kamer suresi, 54/12

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَا اِنَّ رَبّ۪ي لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٤١﴾

41. Nuh, kavminden iman edenlere dedi ki: "Siz gemiye binin, onun yürümesi de durması da Allah'ın ismiyledir. Şüphesiz ki rabbim, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Nuh, kendisiyle beraber gemiye bindirilmesi emredilen kişilere şöyle dedi: "Siz bu gemiye binin. Bunun su üzerinde yürümesi de Allah'ın adıyla, yolculuğu bittikten sonra durması da Allah'ın emriyledir. Şüphesiz ki kâfirleri helak edip iman edenleri kurtaran rabbim, çok affeden ve çok merhamet edendir.

وَهِيَ تَجْر۪ي بِهِمْ ف۪ي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ ف۪ي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ
مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٤٢﴾

42. Gemi onlarla, dağlar gibi yükselen dalgalar üstünde seyrediyordu. O sırada Nuh, gemiden ayrı bir yerde bulunan oğluna: "Ey oğulcağızım, bizimle beraber gemiye bin, kâfirlerle beraber olma" diye seslendi.

* Nuh aleyhisselam, ailesiyle birlikte bütüm iman edenleri gemiye aldıktan sonra, oğullarından biri olan Kenan veya Yam, suyun erişemeyeceğini zannettiği yüksekçe bir yere çekilip gemiye binmemekte ısrar etti. Nuh ona: "Bizimle beraber gemiye bin, boğulan kâfirlerle birlikte olma" diye seslenmiş fakat oğlu yine binmemekte ısrar ederek şöyle demiştir:

قَالَ سَاٰو۪ٓي اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُن۪ي مِنَ الْمَٓاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ
رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَق۪ينَ ﴿٤٣﴾

43. Oğlu: "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nuh: "Bugün Allah'ın esirgediği hariç, onun hükmünden koruyacak hiçbir şey

yoktur" dedi. Nihayet oğulla babası arasına bir dalga girdi. Böylece oğul, boğulanlardan oldu.

* Görüldüğü gibi Nuh aleyhisselam bir Peygamber olmasına rağmen, kâfirlikte ısrar eden oğlu ona iman etmemiş, Allah'ın gönderdiği tufan gibi dehşetli bir azabı bile hafife almış ve helak olup gitmeştir. İlahi davete karşı çıkan herkesin âkıbeti de böyledir. Bu hususta Peygamber oğlu olmak da fayda vermez.

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ
وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

44. Nihayet: "Ey arz suyunu yut, ey gök yağmurunu kes" denildi. Bunun üzerine su yerden çekildi, iş olup bitti. Gemi "Cûdî" denilen yerde durdu. "Zalim kavim helak olsun" denildi.

Nuh kavmi, tufanla boğulup helak olduktan sonra Allah, yeryüzüne "Suyunu yut" göğe de "Yağmurunu kes" dedi. Bunun üzerine su çekildi. Allah'ın, Nuh kavmini helak etme emri yerine gelmiş oldu. Nuhu ve onunla birlikte bulunanları taşıyan gemi ise Cûdî dağında kaldı. Nuh kavminden, Allah'ı inkâr eden zalimlere ise "Hüsrana uğrayın" denildi.

* Bir kısım müfessirler, Cûdî dağının, Musul şehri civarında olduğunu söylemişler, bazıları da geminin Tur dağında kaldığını beyan etmişlerdir.

وَنَادَىٰ نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ
الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾

45. Nuh, rabbine nida ederek: "Ey Rabbim, şüphesiz ki oğlum ailemdendi. Senin, ailemi helak etmeme vaadin haktır. Sen de hükmedenlerin en âdilisin" dedi.

Geçen âyetlerde ifade edildiği gibi, Nuh aleyhisselamın oğlu, kendisini dinlemeyerek gemiye binmemiş ve: "Ben yüksek bir dağa çıkar kurtulurum" demişti. Fakat tufan kopunca sular dağları da yutmuş, bu arada Nuh'un oğlu da

dalgalar arasında boğulmaktan kurtulamamıştı. Nuh aleyhisselam: "Daha önce helakine hükmettiğimiz hariç, aile fertlerini ve iman edenleri gemiye yükle"[19] âyetine dayanarak, "Ey rabbim, senin, ailemi helâk etmeme vaadin haktır" demiş ve oğlunun boğulmasına üzüldüğünü beyan etmiştir. Allah teala ise ona, bundan sonra gelen âyette şöyle cevap vermiştir:

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ

إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾

46. Allah şöyle dedi: "Ey Nuh, o senin ailenden değildir. Çünkü o, iyi olmayan bir amel sahibidir. O halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. Cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum".

Ey Nuh, boğulan oğlun, kurtarılmasını vaadettiğim ailenden değildir. Zira o, salih olmayan bir amel işlemiştir. Ve böylece senin ehlin olmaktan çıkmıştır. Oğlunu niçin helak ettiğimi sana bildirmiş oldum. Artık bundan sonra bilmediğin bir şeyi benden isteme. Cahillerden olmamanı sana öğütlüyorum.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir: Bir kısmına göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Nuh, bu senin oğlun değildir. Zira onun sana isyan etmesi, onu, senin oğlun olmaktan çıkarmıştır. Çünkü yaptığı, salih olmayan bir ameldir".

Bazılarına göre ise, bunun mânâsı: "Ey Nuh bu, senin ailenin, kurtarılması vaadedilen fertlerinden değildir. Çünkü onun bütün yaptıkları, salih olmayan ameldir. Yani, onun bizzat kendisi bile salih olmayan bir amel'e dönüşmüştür" demektir.

Bazı müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ey Nuh, helâk olan bu oğlun, kurtarılması vaadedilen aile fertlerinden değildir. O halde senin bu sorun, salih bir amel değildir. Zira sen, daha önce kâfirlere, yeryüzünü yurt yapmamayı istemiştin. O da kâfirlerin birisiydi ve bu sebeple de boğulup gidenlerden oldu".

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي

(19) Hud suresi, 11/40

وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾

47- Nuh dedi ki: "Ey rabbim, bundan sonra, gerçek yüzünü bilmediğim bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni affetmez, rahmetinle esirgemezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum".

Nuh, oğlunun kurtarılmamasının sebebini sormakla hata ettiğini anlayınca, rabbine yalvararak: "Ey rabbim, bundan sonra gerçek yüzünü bilmediğim bir şeyi sana sormaktan sana sığınırım. Eğer sen beni bu hatamdan dolayı bağışlamaz ve beni rahmetinle esirgemezsen, şüphesiz ki ben, hüsrana uğrayanlardan olurum" dedi.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾

48- Nuh'a şöyle denildi: "Ey Nuh, bizden sana ve seninle birlikte olan ümmetlere verilen emniyet ve bereketler içinde in. Birtakım toplulukları da bir müddet dünyada yaşatacağız. Sonra onları, katımızdan, can yakıcı bir azap yakalayacaktır".

Allah Nuh'a: "Gemiden yeryüzüne tarafımızdan bir güven içinde, sana ve senin zürriyetinden sonra gelecek ümmetlere verilecek olan bereketlerle in. Bir kısım ümmetleri de ecelleri gelinceye kadar rızıklandıracağız. Sonra onlara, tarafımızdan can yakıcı bir azap dokunacaktır. İşte onlar, cehennemlik olanlardır dedir."

* Nuh aleyhisselam, tufandan sonra yeryüzüne inerken orada yiyecek, içecek ve barınacak gibi zaruri ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağı hususunda endişe içindeydi. İşte bunun üzerine Allah teala ona: "Gemiden yeryüzüne tarafımızdan bir güven içende, sana ve senin zürriyetinden gelecek olan ümmetlere verilecek olan bereket ve nimetlerle in. Orada bu nimetler sana verilecektir. Bu hususta endişen olmasın" diye teminat verdi.

Ayrıca âyet-i kerime, Nuh aleyhisselamın yeryüzüne inmesinden sonra da inasnlar içerisinden, yine inkârcıların çıkacağını ve onların da azaba uğratılacaklarını beyan etmektedir.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِنْ قَبْلِ هٰذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

49- Ey Muhammed, sana vahyettiğimiz bu kıssa, gayb haberlerindendir. Bundan önce sen de milletin de bunu bilmiyordunuz. Sabret. Şüphesiz ki, hayırlı sonuç, Allah'tan korkanlarındır.

* Allah teala bu âyet-i kerimede Nuh aleyhisselamın kıssasının, Resûlullah ve kavmi tarafından bilinmeyen ve ancak Allahın, Peygamberlerine vahyetmesiyle bildirilen bir gayb haberi olduğunu beyan etmekte, böylece Kur'anın hak bir kitap, Resûlullahın da gerçek bir Peygamber olduğunu ortaya koymaktadır. Âyet-i kerimenin son bölümünde ise, Resulullaha, kavminin müşriklerinin yaptıklarına karşı sabretmesi emredilmekte ve güzel neticelerin, Allahtan korkanlara ait olduğu beyan edilmektedir.

وَإِلٰى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

50- Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u Peygamber olarak gönderdik. Hûd onlara dedi ki: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin. sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. Allahın ortakları olduğu yolundaki iddialarınızla, iftiracılardan başka birşey değilsiniz.

* Nuh aleyhisselamın kıssası bittikten sonra Hud aleyhisselamın da, kavmiyle olan kıssası az ve öz olarak bundan sonra gelen âyetlerde anlatılmaktadır. Âd kavminin de, Allah tealaya ortaklar koştukları, ortak koşulan bu şeylerin de ilah olduklarını iddia ederek, Allaha karşı iftirada bulundukları zikredilmektedir.

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي

أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

51- Ey kavmim, davetime karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâfaatım, ancak beni yaratan Allaha aittir. Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?

Hud Peygamber, kavmi olan Âd'a şöyle demişti: "Ey kavmim, davetime karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfaatım ancak beni yaratan Allaha aittir. Hiç düşünmüyor musunuz? Şayet ben, size öğüt vermekten başka bir maksat gütmüş olsaydım, yaptığım davete karşılık, sizlerden bir kısım dünya menfaatları elde etmeye çalışırdım".

* Her Peygamber, ümmetine, Allahın emirlerini tebliğ ederken, hiçbir ücret istemediğini de söylemiş ve yaptığı tebliğ çalışması karşılığında hiçbir şey almamıştır. Zira onların bu çalışmalarının karşılığı, âhirette Allah teala tarafından kendilerine verilecektir.

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ
مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

52- Ey kavmim, rabbinizden af dileyin. Sonra ona tevbe edin ki size gökten bol bol yağmurlar indirsin. Kuvvetinize kuvvet katsın. Suçlular olarak yüzçevirmeyin.

Hud, devamla kavmine şöyle dedi: Ey kavmim, kendisine ortak koştuğunuz için rabbinizden af dileyin. Sonra da geçmişteki günahlarınızdan dolayı tevbe edin ki gökten üzerinize bol bol yağmurlar yağdırsın da onunla memleketinizi bereketlendirip sizi kıtlıktan kurtarsın, gücünüzü daha da artırmış olsun. Sizi davet ettiğim şeyi inkâr ederek, yüzçevirip suçlulardan olmayın.

* Âyet-i Kerimede, tevbe eden kimselerin rızıklarının bol olacağına işaret edilmektedir: Bu hususta bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyuruluyor:

قال رسول الله ﷺ «من لزم الاستغفار جعل الله له من كل ضيق مخرجاً،
ومن كل هم فرجاً، ورزقه من حيث لا يحتسب».

" Kim Allahtan devamlı olarak af dilerse Allah onun için, her darlıktan çıkacak bir yol ve her üzüntüden kurtulacak bir sebep gösterir ve onu, beklemediği bir taraftan rızıklandırır"(20).

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا
نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

53- Dediler ki: "Ey Hud, bize apaçık bir delil getirmedin. Bizler de sırf senin sözünle ilahlarımızı bırakacak değiliz. Sana inanacak da değiliz.

Kavmi, Hud'a şöyle dedi: "Ey Hud, sen bize apaçık bir delil getirmedin ki senin Peygamberliğini kabul edelim. Sırf senin sözünden dolayı biz, ilahlarımızı bırakacak değiliz. Biz senin, Peygamber olduğun iddiana da inanmıyoruz.

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا
أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾
مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾

54-55- Sana ancak şunu deriz: "İlahlarımızdan bazısı seni çarpmış". Hud şöyle cevap verdi: "Allahı şahit tutarım, siz de şahit olun ki, ben sizin, Allahı bırakıp ortak koştuklarınızdan beriyim. Hep birlikte yapacağınız hileyi bana yapın. Sonra elinizden gelirse bana hiç fırsat vermeyin.

Hud kavmi sözlerine devamla şöyle demişlerdir: "Senin, bizim ilahlarımızı kınaman ve onlara tapılmasına engel olman sebebiyle, bazı ilahlarımızın seni çarptığını görüyoruz". Hud da onlara şöyle dedi: "Ben, Allahı kendime şahit tutuyorum. Sizler de şahit olun ki ben, Allahın dışında sizin tapmış olduğunuz şeylerden uzağım. Sizler de ilahlarınız da hep birlikte, bana zarar vermek için tuzağınızı kurun. Sonra da elinizden geleni geri bırakmayın".

---

(20) Ebu Davud K. el-Vitr. bab: 26 Hadis No: 1518 / İbn-i Mace K. el- Edeb, bab: 57, Hadis No: 3819.

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

56- Ben, benim ve sizin rabbiniz olan Allaha güvendim. Hareket eden hiçbir canlı varlık yoktur ki, idare ve tasarrufu onun elinde olmasın. Şüphesiz ki rabbim doğru bir yol üzerindedir.

Hud, kavmine yine şöyle dedi: "Sizden gelecek kötülüklere karşı ben, benim de sizin de rabbiniz olan Allaha sığındım. Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı varlık yoktur ki, Allah onların sahibi olmasın ve onlar, Allahın tasarrufu ve idaresinde bulunmasınlar. Şüphesiz ki rabbim, iyilik yapanı iyilikle, kötülük yapanı da kötülükle cezalandırarak, herkese karşı adaletini uygulamaktadır.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ
وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

57- Eğer yüzçevirirseniz bilin ki, ben, size, benimle sizin için gönderileni tebliğ ettim. Rabbim sizi yok eder de yerinize başka bir milleti getirir. Sizler ona bir zarar veremezsiniz. Muhakkak ki rabbim her şeyi koruyandır.

Ey kavmim, şayet sizler benim, hakka davetimden yüzçevirirseniz, şunu iyi bilin ki, rabbimin, sizlere tebliğ etmemi emrettiği hususları tebliğ ettim. Peygambere düşen de ancak tebliğ etmektir. Eğer bu halinizde devam ederseniz, rabbim sizi helak edip yerinize, onu birleyen ve sadece ona kulluk eden bir kavim getirir. Bundan dolayı siz, rabinize herhangi bir zarar da veremezsiniz. Şüphesiz ki rabbim, bütün yaratıkları koruyandır. Beni de size karşı o koruyacaktır.

وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ

مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾

58- Âd kavmini yok etme emriniz gelince Hud'u ve onunla beraber iman edenleri rahmetimizle kurtardık. Onları çetin bir azaptan kurtardık.

Hud'un kavmi Âd'a azap emrimiz gelince Hud'u ve onunla beraber iman edenleri, tarafımızdan bir lütuf olarak kurtardık. Biz onları gazaptan ve büyük bir azaptan kurtardık.

* Allah teala, şu âyetlerde de, Âd kavmine gelen azapla, onları nasıl helak ettiğini beyan ederek buyuruyor ki: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran, herşeyi kasıp kavuran ve şiddetle esen bir rüzgârla yok edildi". "Allah onların köklerini kazımak için, o kasırgayı, yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş küf hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün". "Sen onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?"(21).

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾

وَاُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا

لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

59-60- Âd kavmi işte budur. Rablerinin açık delillerini inkâr ettiler. Peygamberlerine isyan ettiler. İleri gelenlerinden, inatçı her zorbanın sözüne uydular. Âd kavmi, hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete uğramıştır. İyi bilinsin ki, Âd kavmi, rablerini inkâr ettiler. Ve iyi bilinsin ki Hud kavmi olan Âd, Allahın rahmetinden uzaklaştılar.

İşte kendilerini cezalandırdığım Âd kavmi bunlardır. Bunlar, Allahın birliğini gösteren delilleri inkâr etmişler ve Hud'u dinlemeyerek Allahın Peygamberine isyan etmişlerdir. Onlar, Allaha karşı kibirlenen, inkârında inat

(21) Hâkka suresi, 69/6-8

eden her zorbaya uymuşlar, böylece bu dünyada, Allahın gazabına uğramış, dünya ve âhirette lanetlenmişlerdir. İyi bilin ki, Âd kavmi, rablerini inkâr etmişlerdir. Yine iyi bilin ki, Hud'un kavmi olan Âd'ı Allah, rahmetinden uzaklaştırmıştır.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم
مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾

61- Semud kavmine de kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Salih, kavmine dedi ki: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin, sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. O sizi topraktan yarattı ve yeryüzünü imar etmenize imkân verdi. O halde Allah'tan af dileyin. Sonra ona tevbe edin. Muhakkak ki rabbim çok yakındır. Duaları çokça kabul edendir".

Semud kavmine de kardeşleri Salihi Peygamber olarak gönderdik. O da kavmine: "Ey kavmim, sadece Allaha kulluk edin. Sizin, Allahtan başka hiçbir ilahınız yoktur. Atanız Âdemi topraktan yaratarak, sizin aslınızı yerden icadeden o'dur. Sizlere, yeryüzünü imar etme ve orada yaşama imkânı verdi. Orayı sizin yaşamanıza müsait kıldı. Yaptıklarınızdan dolayı rabbinizden af dileyin. Bir daha ona ortak koşmayacağınıza dair ona tevbe edin. Şüphesiz ki rabbim, kendisine samimiyetle kulluk edene pek yakındır, ona yalvaranın duasını çokça kabul edendir.

* Semud kavmi, Tebuk ile Medine arasında bulunan Hicr bölgesinde yaşamış olan bir kavimdir. Bunlar, dağları oyarak, kendilerine, emniyet içinde yaşayacakları evler yapan..."(22) bir kavimdi. Kendilerine Peygamber olarak gönderilen Salih aleyhisselamı yalanlayıp onun, mucize olarak getirmiş olduğu deveyi kestiler. Bunun üzerine Allah teala onları yerle bir etti. İşte bu kavmin kıssası, bundan sonra gelen âyetlerde şöyle anlatılmaktadır:

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَا أَتَنْهَانَا أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ

(22) Hicr suresi, 15/82

ءَابَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

62- Semud kavmi: "Ey Salih, sen bundan önce aramızda kendisinden ümit beklenen bir kişiydin. Şimdi bize, babalarımızın taptıklarına tapmamızı mı yasaklıyorsun? Doğrusu biz, davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz, kuşkuluyuz" dediler.

Semud kavmi, Peygamberleri Salihe şöyle dediler: "Ey Salih, sen bunları söylemeden önce, içimizde kendisinden birçok ümitler beklenen biriydin. Şimdi de kalkmış, atalarımızın taptıklarına tapmamızı yasaklıyorsun. Şüphesiz ki bizler, senin bizi davet ettiğin şeylerin doğru olup olmadığı hususunda şüphe içindeyiz.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي مِنْهُ رَحْمَةً
فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾

63- Salih: "Ey kavmim, söyleyin bana, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa ve katından bana bir rahmet verdiyse, buna rağmen Allaha isyan edersem, ona karşı kim bana yardım edebilir? O zaman siz benim zarar ve hüsranımı artırmaktan başka bir şey yapamazsınız" dedi.

Salih, kavmine dedi ki: "Ey kavmim, söyleyin bana, eğer benim, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa, ben de onu kesin olarak biliyorsam, rabbim, katından bir rahmet olarak bana Peygamberliği ve islâmı vermişse, buna rağmen ben, rabbimin emrine karşı gelirsem, Allahın cezalandırmasına karşı beni kim kurtaracaktır? Sizi, hakka davet vetmeyi bırakacak olsam, sizler, benim zararımı artırmaktan başka bir şey yapmamış olursunuz.

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ
اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾

64- Ey kavmim, işte Allahın yarattığı dişi bir deve, Allah onu size mucize kıldı. Bırakın onu, A llahın mülkü olan yeryüzünde otlasın. Ona bir kötülük yapmayın. Aksi takdirde çok yakında meydana gelecek bir azap sizi yakalar.

Salih Peygamber devamla şöyle dedi: "Ey kavmim, Allahın, mucize olarak size gönderdiği bu deve, sizi davet ettiğim dinin hak olduğuna dair bir delildir. Onun bakımına siz karışmayın. Bırakın onu, Allahın mülkü olan yeryüzünde otlasın. O deveyi kesip bir kötülükte bulunmayın. Aksi takdirde pek yakında gelecek bir azap yakalar da helak olursunuz.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ
مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾

65- Fakat onlar, deveyi kesip devirdiler. Bunun üzerine Salih dedi ki: "Evlerinizde üç gün daha yaşayın. Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.

Semud kavmi, Peygamberleri Salihi yalanladılar ve ikazlarını dinlemeyerek, kendilerine bir mucize olarak Allah tarafından gvndirelen deveyi kesip devirdiler. Bunun üzerine Salih onlara dedi ki: "dünyada üçgün daha yaşayın. Bu tehdidim gerçektir. Bunun sonucunu mutlaka göreceksiniz. Ben bunda yalancı değilim".

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ
خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾

66- Azap emrimiz gelince, rahmetimizle Salihi ve onunla beraber iman edenleri o günün azabından ve perişanlığından kurtardık. Şüphesiz ki rabbin, kuvvetlidir ve her şeye galiptir.

Bizim onlara azap emrimiz gelip çatınca biz Salihi ve onunla birlikte iman edenleri, tarafımızdan bir lütuf ve merhamet olmak üzere kurtardık. Onları, o dehşetli günün rezil ve rüsvaylığından da kurtardık. Şüphesiz ki rabbinin yakalaması pek kuvvvetlidir. İntikam almasında herşeye galiptir, hiçbirşey ona galip gelemez.

وَاَخَذَ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا ف۪ي دِيَارِهِمْ جَاثِم۪ينَۙ ﴿٦٧﴾
كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا ف۪يهَاۜ اَلَٓا اِنَّ ثَمُودَا۬ كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

67-68- Nihayet zalimleri, korkunç bir çığlık yakaladı. Böylece kendi yurtlarında dizüstü yığılıp kaldılar. Sanki yeryüzünde yaşamamışlar gibi izleri silinip gitti. İyi bilinsin ki Semud kavmi, rabbini inkâr etti. Yine iyi bilinsin ki Semud kavmi, Allahın rahmetinden uzaklaştı.

Allahın, kendilerine bir mucize olarak gönderdiği deveyi kesen bu zalim kavimi, korkunç çığlıklarla dolu bir azap yakaladı da, hiçbir tarafa kaçma imkânı bulamadan, oldukları yerde dizüstü yığılıp kaldılar. Onlar bu halleriyle sanki orada hiç yaşamamışlardı. Zira bu azap sonunda böylece izleri tamamen silinip gitti. İyi bilinsin ki Semud kavmi rablerini inkâr ettiler, yine iyi bilinsin ki Allah, Semud kavmini bu sebeple rahmetinden uzaklaştırdı.

* Allah teala, Semud kavmini helak eden şeyin ne olduğunu diğer âyetlerde de şöyle açıklıyor: "Semuda gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar, körlüğü hidayete tercih ettiler. Bunun üzerine onları, kazandıkları günahlar yüzünden o zelil edici azabın yıldırımı çarpıverdi"(23). "Semud kavminin kıssasında da sizin için bir ibret vardır. Onlara: "Belli bir zamana kadar yaşayın" denilmişti". "Onlar da rablerinin emrine karşı gelmişlerdi. Bunun üzerine onları, bakıp dururken yıldırım çarpıvermişti". "Ne ayağa kalkacak güçleri kalmış ne de yardım görebilmişlerdi"(24). "Semud kavmi ise onu yalanladı ve deveyi kesti. Rableri de işledikleri günahları sebebiyle azabı başlarına geçirdi ve orayı yerle bir etti"(25). "Biz onların üzerine bir çığlık gönderdik de, ağılcının ağılını çevirdiği kuru çalı çırpı gibi kırılıp döküldüler"(26).

وَلَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰه۪يمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ حَن۪يذٍ ﴿٦٩﴾

(23) Fussilet suresi, 41/17
(24) Zariyet suresi, 51/43-45
(25) Şems suresi, 91/14
(26) Kamer suresi, 54/31

69- Şüphesiz ki, elçilerimiz bir müjde ile İbrahime geldiler. Ona: "Selam" dediler. İbrahim de "Selam" dedi. Hemen semiz bir buzağıyı kızartıp getirdi.

Şüphesiz ki elçilerimiz olan Melekler İbrahime, oğlu İshakın doğacağını müjdeleme emrini getirdiler. İbrahime selam verdiler. İbrahim de onların selamını aldı. Çok geçmeden onlara kızartılmış bir buzağı getirdi.

فَلَمَّا رَاٰۤ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا
لَا تَخَفْ اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾

70- Elllerinin ona uzanmadığını görünce, durumları hoşuna gitmedi ve içine bir korku düştü. Melekler "Korkma biz Lût kavmi için gönderildik" dediler.

İbrahim, Melek olduklarını anlamadığı bu misafirlerin, kızartılmış buzağıya ellerini uzatıp yemediklerini görünce, durumları hoşuma gitmedi ve içinden, onlardan korkmaya başladı. İbrahimin bu halini anlayan Melekler: "aBizden korkma bizler, rabbinin melekleriyiz. Allah bizi, Lût kavmini helak etmek için gönderdi" dediler.

وَامْرَاَتُهُ قَاۤئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَاۤءِ اِسْحٰقَ
يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

71- O sırada İbrahimin hanımı ayaktaydı ve güldü. Biz ona İshakı ve İshakın ardından da Yakubu gönderdik.

Meleklerin, İbrahime, Lût kavmini helak etmek için gönderildiklerini söyledikleri sırada İbrahimin karısı Sare perdenin arkasında, ayakta dikiliyor ve konuşulanları dinliyordu. Lût kavminin helak olacağı haberini duyunca, sevincinden güldü. Biz aynı zamanda o Melekler vasıtasıyla, İbrahimin karısı Sare'ye, kendisinden İshak isminde bir oğlan doğacağını, İshaktan da torunu Yakubun meydana geleceğini müjdeledik.

* Burada İbrahim aleyhisselamın hanımı Sare'nin, Lût kavmine azap emri geldiği halde onların hâlâ gaflet içinde olmalarına şaştığından veya onların helak olacaklarına sevindiğinden yahut da kendisi ve kocası İbrahim yaşlı oldukları halde, kendilerinin nasıl olup da çocuklarının doğacağına hayret ettiğinden güldüğünü söyleyen müfessirler vardır.

قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾

72- İbrahimin hanımı: "Vay başıma gelene, ben bir koca karı iken çocuk mu doğuracağım? İşte kocam, o da ihtiyar. Cidden bu, hayret verici bir şeydir" dedi.

* Hz. İbrahimin hanımı Sare, kendisinden çocuk doğacağına şaşırmıştı. Çünkü o sırada kendisinin, doksan yaşında, Hz. İbrahimin de yüzyirmi yaşında oldukları rivayet edilmektedir.

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ
حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾

73- Meleklêr, hanıma: "Allahın işine şaşıyor musun? "Ey ev halkı, Allahın rahmeti ve bereketi üzerinizdedir. Şüphesiz ki o, övgüye çok layıktır. İzzet ve şeref sahibidir" dediler.

Melekler, İbrahimin hanımı Sare'ye "Allahın yapacağı işe, kaza ve kadere mi şaşıyorsun? Bu, Allahın, İbrahim ailesine bir rahmeti ve bir lütfudur. Onu istediği an istediği kimseye, yaşına bakmaksızın verir. Şüphesiz ki Allah, çokça övgüye layık olan ve çok yüce olandır" dediler.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾

74- İbrahimin korkusu geçip ona müjde gelince, Lût kavmnin helaki hususunda elçilerimizle münakaşaya başladı.

İbrahimin içinden, Meleklere karşı duyduğu korku gidip de ona, oğlu İshakın verileceği müjdelenince, Lût kavminin helak olması hakkında Meleklerle mücadeleye başladı.

* Katade diyor ki: "Rivayet edildiğine göre Hz. İbrahim ile Melekler arasında şu şekilde bir mücadele olmuştur: Hz. İbrahim Meleklere:

— İçinde elli kadar mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— Kırk mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— Otuz mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— Yirmi mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

— On mümin bulunan bir topluluğu helak eder misiniz?

— Hayır etmeyiz.

Demişler bunun üzerine Hz. İbrahim: "İçlerinde iman eden on kişi dahi bulunmayan bir toplulukta hayır yoktur" demiştir.

إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾

75- Şüphesiz ki İbrahim, çok halim selim, çok duygulu ve Allaha yönelen bir kimse idi.

Şüphesiz ki İbrahim, çok yumuşak huylu, yumuşak kalbli, hassas ve rabbinin emrine itaate yönelen bir kimse idi. Bu itibarla Lût'un kavminin helaki hususunda Meleklerle tartıştı ve nihayet o kavmin, cezayı hak ettiklerine o da inandı.

يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

76- Melekler: "Ey İbrahim, bu tutumundan vazgeç. Çünkü onların yok olmaları için rabbinin emri gelmiştir. Önlenemeyecek azap mutlaka onlara gelmektedir" dediler.

Melekler İbrahime şöyle dediler: "Ey İbrahim, Lût kavmi hakkında tartışmayı bırak. Zira rabbinin onları helak etme emri gelip çatmıştır. Lût kavmine, rabbin tarafından gönderilen azap, artık geri çevrilemeyecek bir azaptır".

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ
عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾

77. Elçilerimiz Lût'a gelince, hoşuna gitmedi. Sıkıntıya düştü ve "İşte bugün zor bir gündür" dedi.

Elçilerimiz olan Melekler, Lût'un yanına varınca, Lût, onların gelmelerini hoş karşılamadı. Onların gelmesiyle sıkıntıya düştü. Zira o, kavminin ahlâksız insanlarının, bu gelen misafirlere sarkıntılık edeceklerinden korkuyordu. Bu sebeple dedi ki: "Bugün, belalı ve zor bir gün"*

* Lût kavmi, kadınları bırakıp da erkeklerle cinsî temas kuran, insanlığın ilk cinsi sapıkları idi. Çevrelerinde gördükleri erkeklere sarkıntılık yaptıklarından Hz. Lût, kendisine gelen bu misafirlere de sarkıntılık edeceklerinden korkmuş ve bu sebeple çok sıkıntı içine düşmüştü. Gelen misafirlerin, kavminin helak edileceği haberini getiren Melekler olduklarını henüz anlamamıştı.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ
قَالَ يَا قَوْمِ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي
ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾

78- Bunun üzerine, daha önce iğrenç davranışlarda bulunan Lût kavmi, hemen koşup ona geldi. Lût onlara: "Ey kavmim, işte kızlarım, bunlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun. Misafirlerime tecavüz ederek beni rezil etmeyin. İçinizde aklı başında bir kişi yok mu?" dedi.

Lût'un kavmi, gelen Meleklere tecavüzde bulunmak arzusuyla koşarak Lût'un evine geldiler. Bunlar, erkeklerle cinsî temasta bulunmak gibi çirkin bir işi yapıyorlardı. Onların geldiklerini gören Lût dedi ki: "Ey kavmim, işte benim kızlarım durumunda bulunan kadınlar. Cinsî arzularınızı meşru yollardan onlarla tatmin etmeniz sizin için daha temizdir. Allahın, sizi cezalandırmasından korkun. Hayasızlık yaparak misafirlerime karşı beni rezil etmeyin. İçinizde aklı başında olan bir kişi dahi yok mu?

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

79- Kavmi Lût'a: "Biliyorsun ki bizim, kızlarında bir hakkımız yoktur. Ne istediğimizi çok iyi biliyorsun" dediler.

Lût'un kavmi ona şu cevabı verdiler: "Biliyorsun ki bizim, senin kavminin kadınlarında bir arzu ve isteğimiz yoktur. Halbuki sen bizim, kadınları değil erkekleri istediğimizi çok iyi biliyorsun.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

80- Lût da: "Keşke size yetecek gücüm olsa veya sağlam bir yere sığınabilsem" dedi.

Lût onların, düşündükyleri ahlâksızlığı yapmaya kararlı olduklarını görünce dedi ki: "Keşke benim taraftarlarım ve yardımcılarım olsa da, size karşı koysam veya beni himaye edecek sağlam bir kabilenin desteğini sağlasam da, aramızdaki işi halletmiş olsak".

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ
اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَ
هُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

81- Melekler şöyle dediler: "Ey Lût, bizler, rabbinin elçileriyiz. Bunlar sana ilişemeyecekler. Sen, ailenle beraber gecenin bir bölümünde yürü git. Hiçbiriniz arkasına dönüp bakmasın. Ancak hanımın kalsın. Çünkü kavminin uğrayacağı azaba mutlaka o da uğrayacaktır. Onların yok olma vakitleri bu sabahtır. Sabah da yakın değil mi?

Lût'un sıkıntıya düştüğünü gören Melekler ona şöyle dediler: "Bizler rabbinin elçileriyiz. Kavmini helak etmek için gönderildik. Onlar, sana ve misafirlerine herhangi bir kötülük yapamacaklardır. Bu hususta müsterih ol. Ancak gecenin bir bölümünde ailenle birlikte burayı terkedip git. Sizden hiçbiriniz dönüp geri bakmasın. Ailenden karın hariçtir. O, seninle gelmesin. Kavminin helak olma vakti sabah vaktidir. Sabah ise çok yakın bir vakittir.

* Meleklerden, kavminin helak olacağını öğrenen Hz. Lût, sabaha kadar bile kavminin cezalandırılmamasını uzun bir zaman olarak görmüş ve daha erken cezalandırılmalarını istemiş, bunun üzerine Melekler de ona: "Sabah yakın değil midir?" cevabını vermişlerdir.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ
مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾
مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

82-83- Azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin üstünü altına çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları sağanak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir.

Lût kavminin helak edilmesi için, azap emrimiz gelince, onların bulundukları beldenin üstünü altına çevirdik. Biz onların üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları yağmur gibi yağdırdık.

Ey Muhammed, senin kavminin müşriklerinin üzerine de bu şekilde taşlar yağdırmak uzak bir ihtimal değildir.

* Lût kavminin üzerine Allahın azabı bir sabah güneş doğarken gelmiş, memleketleri olan Sodom şehrinin üstü altına çevirilmiş, ayrıca üzerlerine, topraktan pişirilerek taşlaşmış, işaretli parçalar yağmıştır. Lût kavminin, şehirlerde yaşayanları da köylerde yaşayanları da helak olup gitmiştir.

Allah teala, kadınları bırakarak, erkeklerle cinsi temasta bulunan Lût kavmin bu şekilde cezalandırmıştır. Bu çirkin işi yapanlar hakkında Peygambe

efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَعْمَلُ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ فَاقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ بِهِ.

"Lût kavminin yaptığı işi yapan bir kimseyi ele geçirirseniz yapanı da yaptıranı da öldürün"(27)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmuştur:

قَالَ: مَلْعُونٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ.

"Lût kavminin yaptığı işi yapan kimse mel'undür"(28). Bir başka Hadis-i Şerifte de:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: اِنَّ اَخْوَفَ مَا اَخَافُ عَلَى أُمَّتِي عَمَلُ قَوْمِ لُوطٍ.

"Ümmetim için en çok korktuğum şey, Lût kavminin yaptığı işi yapmasıdır"(29) buyurulmuştur.

İmam Şafii, İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel bu Hadis-i Şerife dayanarak livata yapanın, ister evli olsun ister bekâr olsun, recm edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Hasan-ı Basrî, Ata b. Ebi Rebah ve İbrahim en-Nehaî ise livata yapanın cezasının zina cezası olduğunu söylemişlerdir. Yani bu işi yapan kimse evli ise recm edilir bekâr ise yüz sopa vurulur.

---

(27) Tirmizi, K. el-Hudud bab: 24 Hadis No: 1456/ İbn-i Mace K. el-Hudud Bab: 12 Hadis No: 2561/ Ebu Davud K. el-Hudud bab: 29 Hadis No: 4462
(28) Tirmizi, K. el-Hudud bab: 24, Hadis No: 1456
(29) Tirmizi K. el-Hudud bab: 24, HN: 1457/ İbn-i Mace K. el-Hudud: Bab: 12 HN:2563

Ebu Hanife ise bu işi yapan kişinin, yüksek bir uçurumdan aşağı atılması ve arkasından da taşlanması gerektiğini söylemiştir. Buna gerekçe olarak da Allah Tealanın Lût kavmine bu şekilde ceza verdiğini göstermiştir.

Yine Ebu Hanifeden nakledilen başka bir görüşe göre ise böyle bir işi yapana tazir cezası verilir.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ
غَيْرُهُ ۖ وَلَا تَنقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ ۚ إِنِّي أَرَاكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿٨٤﴾

84- Medyen halkına da kardeşleri Şuay'ı Peygamber olarak gönderdik. Şöyle dedi: "Ey kavmim, Allaha kulluk edin. Sizin için ondan başka hiçbir ilah yoktur. Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi, bolluk ve bereket içerisinde görüyorum. Şüphesiz ki ben, sizin için, çepeçevre kuşatacak bir günün azabından korkarım".

Medyen halkına da, kendilerinden biri olan Şuaybı Peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara şöyle dedi: "Ey kavmim, Allaha kulluk edin, ona itaat edip ona boyun eğin. Sizin için ondan başka, hakkıyla ibadete layık hiçbir ilah yoktur. Ölçü ve tartıları eksik yapmayın. İnsanların hakkını yemeyin. Şüphesiz ki ben, sizleri bolluk ve bereket içinde yaşıyor görüyorum. Allahın emirlerine karşı gelmeniz halinde, ben sizlerin, çepeçevre kuşatacak bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum.

* *Medyen*: Medyen, aslında bir kabilenin ismidir. Bu kabile Hicaz bölgesiyle Şam arasında Maun şehri yakınında yaşıyordu. Bunların yaşadığı yere, kendi adları verilerek "Medyen" denmiştir. Allah teala bu kavme, en şereflilenrinden olan Şuayb aleyhisselamı Peygamber olarak göndermiştir.

Şuayb aleyhisselamın, kavmini ilk önce ölçü ve tartıyı doğru tutmaları hususunda uyarmasının sebebi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bir kısım âlimler, Şuayb aleyhisselamın, Peygamber olarak gönderildiği zamanda, kavminin yaşadığı bölgede çok pahalılık olduğunu, Şuayb aleyhisselamın, bu emir ve tavsiyeleriyle, fiyatları düşürmelerini istediğini söylemişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basri'den nakledilmektedir.

Diğer bir kısım âlimler ise Şuayb aleyhisselamın kavminin, çokça mal ve süs eşyası biriktirdiğini görmüş ve fakirlere merhametli davranıp onların haklarını tam olarak vermelerini tavsiye etmiştir.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

85- "Ey kavmim, ölçü ve tartıyı adaletle ve tam olarak yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde bozgunculuk, karışıklık çıkarmayın.

* Bundan önceki âyet-i Kerimede, Şuayb aleyhisselamın kavmine, ölçü ve tartıyı eksik yapmamalarının emredildiği beyan edilmiş, bu âyet-i Kerimede ise ölçü ve tartıyı tam olarak yapmalarının, insanların mallarını eksik vermemelerinin, ayrıca yeryüzünde bozgunculuk ç ıkarmamalarının emredildiği haber verilmiştir. zira bunlar, yol kesmek suretiyle de yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlarmış.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ
بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

86- Eğer iman ediyorsanız, Allahın geriye bıraktığı şey sizini çin daha hayırlıdır. Ben, sizin üzerinize bir bekçi değilim".

* Âyet-i Kerimede geçen "Allahın geriye bıraktığı şey"den neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Taberi bu şeyin, ölçü ve tartıların tam olarak yapılmasından sonra elde edilen kâr olduğunu ve buna göre de âyetin mânâsının: "Ölçü ve tartılarınızı tam olarak yaptıktan sonra geriye kalan kâr'ınız sizin için, insanların malını almaktan daha hayırlıdır" demek olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî'ye göre ise "Allahın geriye bıraktığı şey"den maksat, Allahın verdiği rızıktır. Buna göre de âyetin mânâsı: "Eğer iman ediyorsanız, Allahın size vermiş olduğu rızık, insanların malını eksiltmekten, sizin için daha hayırlıdır" demektir.

Mücahide göre ise: "Allahın geriye bıraktığı şeyden" maksat, Allaha itaattir. Buna göre de âyetin mânâsı: "Eğer iman ediyorsanız, Allaha itaat etmeniz sizin için daha hayırlıdır" şeklindedir.

Katadeye göre ise: "Allahın geriye bıraktığı şeyden" maksat, Allah tarafından kullarına verilen nasiptir. Buna göre de mânâ şöyledir: "Eğer iman ediyorsanız, Allahın, sizin için verdiği nasibiniz sizin için daha hayırlıdır".

Abdurrahman b. Zeyd'e göre ise, "Allahın geriye bıraktığı şey"den maksat, Allahın rahmetidir. Buna göre de âyetin mânâsı: "Eğer Allaha iman ediyorsanız onun rahmeti sizin için daha hayırlıdır" anlamındadır.

Bütün bu görüşleri birarada ifade etmek gerekirse, âyeti şöyle izah etmek mümkündür: "Eğer Allaha iman ediyorsanız, Allahın size verdiği rızık, veya ölçü ve tartıları tam olarak yaptıktan sonra elde ettiğiniz kâr, veya Allaha itaatiniz veya Allah tarafından size verilen nasibiniz veya Allahın rahmeti sizin için daha hayırlıdır".

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ
فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَؤُا إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

87. Medyen kavmi şöyle dedi: "Ey Şuayb, atalarımızın taptığını bırakmamızı veya mallarımızda dilediğimizi yapmamayı sana namazın mı emrediyor? Şüphesiz ki sen halim selim, aklı başında bir adamsın.

Şuaybin kavmi, onunla alay ederek demişlerdir ki: "Ey Şuayb, senin dininin temeli olan namazın mı bizim, putlara tapmamızı veya mallarımızda dilediğimiz gibi tasarrufta bulunarak onları eksik ölçüp tartmayı bırakmamızı emrediyor? "Herhalde sen, halim selim, aklı başında, olgun bir kimsesin ha?

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا
وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَيكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا

اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

88- Şuayb da şöyle dedi: "Ey kavmim, söyleyin bana, rabbim tarafından apaçık bir delilim varsa ve beni, güzel bir rızıkla katından rızıklandırıyorsa, ona nasıl karşı gelebilirim? Ben, sizlere yasak ettiğim şeyleri kendim yapmak istemem. Sadece gücümün yettiği kadar, ıslah etmeyi isterim. Muvaffakiyetim ancak Allahtandır. Sadece ona güvendim ve ona yönelirim.

Şuayb onlara şöyle dedi: "Şayet benim, sizleri davet ettiğim ve sizlere yasakladığım şeyler hakkında, apaçık bir delilim varsa ve rabbim beni katından helal ve temiz bir rızıkla rızıklandırmışsa, siz bana ne diyebilirsiniz? Ben sizlere bir şeyi yasaklayıp da kendim onu yapacak değilim. Ben, gücümün yettiği ölçüde sizi sadece düzeltmek istiyorum, ki, Allahın azabına uğramayasınız. Benim başarılı olmam, ancak Allahın yardımıyladır. Ben ona güvendim ve tevbe ederek ona yöneldim".

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ
أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾

89- Ey kavmim, bana karşı gelmeniz, Nuh veya Hud veya Salih kavimlerinin başlarına gelenlerin aynısını başınıza getirmesin. Lût kavmi de sizden uzak değildir.

Şuayb devamla dedi ki: "Ey kavmim, bana karşı olan düşmanlığınız ve ayrılığınız, sizleri inkârcılıkta diretmeye sürüklemesin. Aksi takdirde sizin de başınıza, Nuh veya Hud yahut Salih Peygamberlerin kavimlerinin başlarına gelen felaketler gelir. Lût Peygamberin kavminin nasıl helak olduğu sizden uzak bir mesele değildir. Onu biliyorsunuz. O halde niçin öğüt ve ibret almıyorsunuz?

* İsyancıların, Halife Hz. Osman (r.a.)in evini kuşattıkları zaman Hz. Osman onlara işte bu âyeti okumuştur.

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

90- Rabbinizden affınızı isteyin. Sonra ona tevbe edin. Şüphesiz ki rabbim, çok merhametlidir ve çok sevendir.

Şuayb yine şöyle dedi: "Ey kavmim, putlara tapmanız ve ölçü ve tartıyı eksik yaparak insanların hakkını yemenizden doğan günahlarınrızdan dolayı, rabbinizden affınızı dileyin. Sonra yaptıklarınızdan vazgeçip ona itaate yönelin. Rabbim, yaptıklarından vazgeçip kendisine yönelenlere karşı, çokça merhametlidir ve kendisine yönelenleri de çokça sevendir.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا
رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾

91- Bunun üzerine kavmi şöyle dedi: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Şüphesiz seni aramızda çok zayıf bir kimse olarak görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni taşlayarak öldürürdük. Esasen bizim aramızda bir itibarın da yoktur".

Şuaybin nasihatları üzerine kavmi ona şöyle demiştir: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunun gerçek mahiyetini anlamıyoruz. Sen bizim içimizde pek zayıf birisin. Eğer kabilen olmasa seni taşlayarak öldürürdük. Aslında bizce sen, pek değerli bir kimse de değilsin.

* Görülüyor ki Şuayb aleyhisselamın kavmi, akıllarını kullanıp rableri tarafından kendilerine gelen emirleri düşünme ve kabul etme yerine kaba güce baş vurarak Şuayb aleyhisselamı tehdit etmekte, kavminden çekindikleri için de zorbalıklarını ileri götürememektedirler. Bu sebeple Şuayb aleyhisselam onları tekrar uyarmakta ve kavminin gücünün hiçbir zaman Allahın gücünden üstün olamayacağını açıklamaktadır.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا

إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

92- Şuayb şöyle dedi: "Ey kavmim, size göre kabilem Allahtan daha mı üstün ki, Allaha sırt çeviriyorsunuz? Şüphesiz ki rabbim, yaptıklarınızı ilmiyle kuşatmıştır.

Şuayb, kavmine şöyle dedi: "Ey kavmim, benim kabilemi ne kadar yüceltiyorsunuz? Onları, Allahtan daha mı üstün görüyorsunuz? Rabbinizi alaya alıp onu arkanıza mı atıyorsunuz? Emirlerini bırakıyor azabından korkmuyorsunuz, ona hakkıyla saygı göstermiyorsunuz. Şüphesiz ki rabbim, yaptıklarınızı ilmiyle kuşatmaktadır. Hiçbir şey ona gizli değildir. O sizleri, hemen veya gelecekte cezalandıracaktır.

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ

عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾

93- Ey kavmim, olduğunuz gibi devam edin. Ben de yoluma devam edeceğim. İleride rezil edici azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Bekleyin bakalım, ben de sizinle beraber bekleyiciyim".

Şuayb devamla şöyle dedi: "Ey kavmim, siz kendi yolunuzda amel etmeye devam edin bakalım. Ben de kendi yolumda amel edenim. Yakında kimin kendi aleyhine cinayet işleyen ve bu sebeple hor ve hakir düşüren azaba uğrayan olacağını, yalancının ben mi yoksa siz mi olduğunu bileceksiniz. Azabın kime ineceğini bekleyin.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ

الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾

94- Azap emrimiz gelince, Şuayb ve onunla birlikte iman edenleri rahmetimizle kurtardık. Zalimleri ise korkunç bir ç ığlık yakaladı. Böylece yurtlarında dizüstü yığılıp kaldılar.

* Şuayb aleyhisselamın kavmi olan Medyen halkının, helak edilme şekli bu surede "Bir çığlık yakalamasıyla" olduğu beyan edilmekte, A'raf suresinin doksanbirinci âyetinde ise, şiddetli bir sarsıntı ile helak edildikleri açıklanmakta ve Şuará suresinin yüzseksendokuzuncu âyetinde ise, onların cezalandırılması şöyle açıklanmaktadır: "Fakat Şuaybı yalanladılar. Ardından onları, gölgeleyen bulut gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi".

Âyet-i Kerimelerden anlaşılıyor ki, Medyen halkı, siyah bir bulutun kendilerini kaplaması neticesinde, üzerinde bulundukları yerin sarsılması sonucunda, büyük bir çığlıkla beraber helak olup gitmişlerdir.

كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

95- Sanki yeryüzünde yaşamamışlar gibi izleri silinip gitti. İyi bilin ki daha önce Semud kavmi, Allahın rahmetinden uzaklaştığı gibi Medyen kavmi de öylece uzaklaştı.

Semud kavmi, Medyen kavmine komşu bir ülkede yaşıyordu. Onlar da inkârcılıklarında, yol kesmelerinde, insanların hakkını yemelerinde, Medyen halkına benziyorlardı. Bu sebeple her ikisi de Allahın rahmetinden uzaklaştırılmış ve Allahın gazabına uğramış kavimlerden oldular. Sanki yeryüzünde hiç yaşamamışlar gibi silinip gittiler.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

96-97- Şüphesiz ki biz Musayı, mucizelerimizle ve apaçık bir kuvvetle, Firavun ve cemaatine Peygamber olarak gönderdik. Fakat cemaati Firavuna uydu. Oysa Firavunun emri doğruya ulaştırıcı değildi.

Şüphesiz ki biz Musaya, âsâ, denizin yarılması, taştan su fışkırması, çölde bulundukları bir zamanda gökten yemek indirilmesi gibi mucizelerle ve düşmanı olan Firavuna karşı onu, her bakımdan yenecek apaçık bir güçle, Firavun ve topluluğuna Peygamber olarak gönderdik. Fakat kavmi Musayı yalanlayıp Firavunun emrine uydu. Halbuki Firavunun emrinde, haktan bir pay yoktu. Onun emri, kendisine tâbi olanları doğru yola iletemezdi.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

98- Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varılacak o yer ne kötü bir yerdir.

Kıyamet gününde Firavun, kendi kavminin önüne düşecek ve onları alıp cehennemin ateşine götürecek ve onları oraya sokacaktır. Cehennem ateşine girmek ne kötü bir giriştir.

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

99- Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete uğramışlardır. Yapılan bu ikram ne kötü bir ikramdır.

Firavun ve ona tabi olanlar, bu dünyada cezalandırıldıkları gibi kıyamet gününde de lanete uğratılacaklardır. Onlara yapılan bu ikram ne kötüdür. Bu da dünya ve âhirette lanete uğratma ikramıdır.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

100- Ey Peygamber, sana anlattığımız bu kıssalar, ülkelerin haberlerinden bazılarıdır. Onların bir kısmı hâlâ ayaktadır bir kısmı ise ekin gibi biçilip gitmiştir.

* Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)e, geçmiş ümmetlerden, Peygamberlerine karşı gelenlerin sonlarının ne olduğunu, özet olarak beyan ettikten sonra, bu ümmetlerin bazılarının, yaşadıkları yerlerin hâlâ mamur kaldığını, diğer bazılarının yerlerinin ise harabeye dönüştüğünü bildirmektedir. Ta ki ümmet-i Muhammed, bunlardan ibret alsın da onların durumuna düşmesin.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِن
دُونِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ لَّمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾

101- Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Böylece rabbinin emri geldiği zaman, Allah'tan başka taptıkları ilahlar, onlara hiçbir fayda sağlayamadı. O putlar, onların helakini artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

Biz onları, hak etmedikleri bir ceza ile cezalandırmadık ki onlara zulmetmiş olalım. Fakat onlar, inkârları ve Allah'a karşı isyan etmeleri yüzünden cezalandırılmayı hak ettiler. Böylece kendi kendilerine zulmetmiş oldular. Allahın azap etme emri gelince de, onların, Allahı bırakıp da ilah kabul ettikleri şeyler, Allahın azabına karşı onlara hiçbir fayda sağlamadı. O azabı kendilerinden uzaklaştıramadı. Taptıkları şeyler, onların azap ve helakini artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾

102- Rabbinin, zalim olan ülkeleri yakaladığı zaman yakalaması böyledir. Şüphesiz ki rabbinin yakalaması can yakıcıdır, şiddetlidir.

Bu âyet-i Kerime, ümmet-i Muhammedi, geçmiş ümmetlerden sapık olanların yolunu tutmamaları için uyarmaktadır. Zira Allah, mühlet verse de asla ihmal etmez. Hak edene sonunda cezasını mutlaka verir. Ve Allahın cezalandırması, yaratıklarının cezalandırmasına benzememektedir.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ
وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

103- Şüphesiz ki bu kıssalarda, âhiretin azabından korkan için ibret vardır. O, insanların toplandıkları bir gündür. O gün, herkesin göreceği bir gündür.

Şüphesiz ki bu anlatılan kıssalarda, Allahın cezalandırmasından ve âhiret gününün azabından korkanlar için, büyük bir ibret ve nasihat vardır. Kıyamet günü var ya, işte o gün haktır. Cezalandırılmak veya mükâfaatlandırılmak için o gün, insanlar biraraya getirileceklerdir. Bütün yaratıklar o günü görecektir. Hiçbiri geri bırakılmayacaktır.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

104- Biz o günü, ancak sayılı bir süreye kadar erteliyoruz.

Biz kıyametin kopmasını belirli bir vadeye kadar erteleriz. O vâde içerisinde, Âdemin zürriyetinden gelen insanlar yaşayacaklar ve onların sonunun gelmesine hüküm verilince, kıyamet kopacak ve herkes yaptığının cezasını görecektir.

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

105- O gün gelince, hiçbir kimse Allahın izni olmadan konuşamaz. O gün insanların bir kısmı bedbaht bir kısmı da mes'uttur.

Kıyamet günü gelip çatınca Allahın izin vermediği hiçbir kimse konuşamayacaktır. O gün bir kısım insanlar bedbahttır, cehennemliktir. Diğer bir kısmı ise mes'uttur ve cennetliktir.

* Bu hususta bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ اِلَّا الرُّسُلُ وَدَعْوَى الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ،

"Kıyamet gününde, Peygamberler hariç hiçbir kimse konuşamayacaktır. O gün Peygamberlerin duaları: "Allahım sen koru, Allahım sen koru" olacaktır."(30)

فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾

106- Bedbahtların varacakları yer ateştir. Onların orada ızdıraplı bir nefes alış verişleri vardır.

Âyet-i Kerime, cehennemliklerin orada feryat ve figan koparacaklarını, hatta merkep sesi gibi nefret ettirici sesler çıkaracaklarını beyan etmektedir.

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ اِنَّ رَبَّكَ
فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾

(30) Buhari, K. el-Tevhid bab: 24 / Müslim K. el-İmam bab: 299 Hadis No: 182

107- Gökler ve yer durdukça onlar ateşte kalacaklardır. Ancak rabbinin dilemesi müstesnadır. Şüphesiz senin rabbin, dilediğini mutlaka yapandır.

* Araplar, bir şeyin ebedî olarak devam edeceğini söylemek istedikleri zaman, "Gökler ve yer durdukça" ifadesini kullanırlar. Bundan anlaşılmaktadır ki âyet-i Kerimenin ifade etmek istediği mânâ "Cehennemlikler cehennemde ebedi olarak kalacaklardır" anlamındadır. Kur'an-ı Kerim Arapça lisanla indiğinden, Arap deyimleriyle hitabetmesi tabiidir, yadırganmamalıdır.

Âyet-i Kerime, cehennemliklerin cehennemde ebedi olarak kalacaklarını ifade ettikten sonra "Ancak rabbinin dilemesi müstesnadır" buyurmaktadır. Bu istisnadan maksadın ne olduğu hususunda şu görüşler zikredilmektedir:

a- Katade ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre, burada, cehennemde ebedi olarak kalacaklardan istisna edilenler, müminlerin günah işleyenleridir. Zira sahih Hadislerde de rivayet edildiği gibi, bunlar, cehenneme girip, işledikleri günahlar kadar yandıktan sonra, oradan çıkarılıp hayat sularında yıkanacaklar ve cennete konulacaklardır. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

فَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانَىْ جَهَنَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ بِأُمَّتِهِ
وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا الرُّسُلُ وَكَلَامُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ وَفِى
جَهَنَّمَ كَلَالِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ قَالُوا نَعَمْ قَالَ
فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا إِلَّا اللّٰهُ تَخْطَفُ النَّاسَ
بِأَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبَقُ بِعَمَلِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُمَّ يَنْجُو حَتَّى إِذَا أَرَادَ
اللّٰهُ رَحْمَةَ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ اللّٰهُ الْمَلَائِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ
اللّٰهَ فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ وَحَرَّمَ اللّٰهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ
السُّجُودِ فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ النَّارُ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ
فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ قَدِ امْتَحَشُوا فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا
تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِى حَمِيلِ السَّيْلِ ثُمَّ يَفْرُغُ اللّٰهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ.

"...Cehennemin tam ortasına sırat köprüsü kurulur. Ümmetini onun üstünden en evvel geçirecek kimse ben olacağım. O gün Peygamberlerden başka hiçbir kimse konuşamaz. Peygamberlerin o günkü sözleri de "Allahım sen koru, Alllahım sen koru" olacaktır. Cehennemde Sa'dan dikenlerine benzer çengeller vardır. Sa'dan dikenlerini hiç gördünüz mü? Onlar "evet" dediler. Resulullah işte bu çengeller Sa'dan dikenlerine benzer. Ancak bunların ne kadar büyük olduklarını yalnız Allah teala bilir. İşte bu dikenler, insanları, kötü amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimisi kötü ameli dolayısıyla helak olur, kimisi de iyice parçalanıp hardal tanesi gibi olduktan sonra kurtuluş bulur. Nihayet Allah teala, cehennemliklerden kimlere rahmet etmeyi dilemişse, bunlardan, Allaha ibadet etmiş olanları cehennemden çıkarmalarını Meleklere emredecek onlar da onları cehennemden çıkaracaklardır. Melekler onları, yüzlerindeki secde izlerinden tanıyacaklardır. Allah teala secde izlerini yeyip bitirmeyi cehennem ateşine haram kılmıştır. Onlar, cehennemden çıkarılırlar. Ademoğlunun bütününü cehennem ateşi yer de yalnız secde izlerini yiyemez. Bu cehennemlikler ateşten kavrulup kapkara olmuş vaziyette çıkarılacaklardır. Bunların üzerine hayat suyu dökülecek de, sel akıp gittikten sonra biten yabani reyhan tohumları nasıl çabucak biterse onlar da öylece biteceklerdir. Sonra Allah teala kulları arasında vereceği hükmü tamamlayacaktır..."(31)

b- Bir rivayete göre Cabir b. Abdullahtan, diğer bir rivayete göre de Ebu Said el-Hudrîden nakledilen bir görüşe göre ise, cehennemde ebedi olarak kalacaklardan istisna edilenler, müminlerin günahkâr olanlarıdır. Eğer Allah dilerse bunlar, hiç cehenneme girmeden Allahın affına mazhar olup cennete gireceklerdir.

c- İbn-i Zeyd'den rivayet edilen bir görüşe göre ise, Allah teala, gökler ve yer durduğu müddetçe bedbahtların cehennemde kalacaklarını beyan etmiş ve kendi dilemesinin müstesna olduğunu bildirmiştir. Ancak bu istisna ettiği kimselerin, cehennemde azapları daha mı fazla olacak yoksa daha mı az olacak, bizlere bildirmemiştir. Halbuki bundan sonra gelecek olan âyette, cennette devamlı kalacaklardan istisna ettiklerine ne yapacağını beyan etmektedir.

d- Diğer bazı âlimlere göre ise istisnadan maksat, kabirde geçen süredir. Zira, Cennetlik ve Cehennemlikler öldükten sonra, her ne kadar kabirlerinde farklı muamele görseler de hemen cehenneme veya cennete girmemektedirler. Bu süreyi cehennem veya cennetin dışında geçireceklerdir. Âyette belirtilen istisna da bunu ifade etmektedir.

e- Bazı âlimlere göre ise, ebedi olarak cehennemde kalacaklardan veya ebedi olarak cennette kalacaklardan istisna edilenlerden maksat, bu dünya

(31) Buhari, K. el-Ezan bab: 129 K. er-Rikak bab: 52, K. et-Tevhid bab: 24 / Müslim, K. el-İman bab: 299, bab: 304, Hadis No: 182-183

hayatında yaşamalarıdır. Zira kâfirler de müminler de bu dünya hayatında cehenneme ve cennete girmeden yaşamaktadırlar.

f- Bir kısım âlimlere göre ise, ebedi olarak cehennem veya cennette kalacaklardan istisna edilenlerden maksat, cehennemliklerin, cehennemin daha alt derecelerine cennetliklerin ise cennetin daha yüce mertebelerine konulacak olanlarıdır.

g- Bir kısım âlimler bu âyet-i Kerimeye dayanarak, cehennemliklerin azaplarının belli bir süre sonra biteceğini söylemişlerdir. Ancak âlimlerin büyük çoğunluğu, bu görüşün sahih olmadığını beyan etmişlerdir. Zira Allah teala başka âyeta-i Kerimelerde şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecek-lerdir."(32) "Ben ancak Allahın emirlerini tebliğ etmeye ve Peygamberlikle ilgili hususları bildirmeye kadirim. Kim, Allah ve Peygamberlerine karşı gelirse, şüphesiz ona içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır."(33) "İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız." (34)

Bu hususta Peygamber efendimiz de şöyle buyurmaktadır:

قال رسول الله ﷺ يؤتى بالموت كهيئة كبش املح فينادى مناد يا اهل
الجنة فيشرئبون وينظرون فيقول هل تعرفون هذا فيقولون نعم هذا الموت
وكلهم قد رآه ثم ينادى يا اهل النار فيشرئبون وينظرون فيقول هل تعرفون
هذا فيقولون نعم هذا الموت وكلهم قد رآه فيذبح ثم يقول يا اهل الجنة
خلود فلا موت ويا اهل النار خلود فلا موت.

"Ölüm, güzel bir koç şeklinde getirilir. Bir kişi: "Ey cennetlikler" diye çağırır. Onlar da başlarını uzatıp bakarlar. Çağıran onlara şöyle der: "Siz bunu tanıyor musunuz? Onların hepsi onu görünce "evet bu ölümdür" derler. Sonra o kişi: "Ey cehennemlikler" diye çağırır. Onlar da başlarını uzatıp bakarlar. O kişi onlara da: "Bunu tanıyor musunuz?" diye sorar. Onların hepsi onu görünce "Evet

---

(32) Ahzab suresi, 33/64-65
(33) Cin suresi, 72/23
(34) Fâtır suresi, 35/36

bu ölümdür" derler. Bu koç götürülüp kesilir. Sonra o çağıran kişi şöyle der: "Ey cennetlikler, cennette devamlı kalacaksınız. Artık ölüm diye bir şey yoktur. Ey cehennemlikler, cehennemde devamla kalacaksınız, artık ölüm diye bir şey yoktur..."(35)

وَاَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ
اِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

108- Mes'ut olanlar ise cennettedirler. Gökler ve yer durdukça onlar orada kalacaklardır. Ancak, rabbinin dilemesi müstesnadır. Bu onlara, rablerinin hiç eksilmeyen bir nimetidir.

* Bu âyet-i Kerimede de, gökler ve yer durdukça müminlerin cennette kalacakları beyan edilmekte ancak, Allahın dilemesinin müstesna olduğu bildirilmektedir. Bu istisnadan neyin kastedildiği hakkında şunlar söylenmektedir:

a- Müminlerin günahkârları, günahları kadar cehennemde yanacaklardır. İşte cehennemde geçecek olan bu süre, cennette devamlı kalmalarından istisna edilen süredir.

b- Bu istisna, âyetin sonunda belirtilen "Hiç kesilmeyen nimetlerdir".

c- Bu istisnadan maksat, müminlerin kabirde veya dünyada geçirdikleri zamandır. Zira müminler bu zaman zarfında fiilen cennette yaşamamışlardır.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِنَّا
لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

109- Ey Muhammed, şu putperestlerin taptıklarının bâtıl olduğundan hiç şüphe etme. Bunlar da daha önceki atalarının yaptıkları gibi puta tapmaktadırlar. Muhakkak ki biz, onlara, ceza paylarını eksiksiz vereceğiz.

(35) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 19,bab: 1 / Müslim K.el-Cennet bab: 40 HN: 2849

Ey Muhammed, sen kavminin, Allaha ortak koşan müşriklerinden, put ve benzeri şeylere ibadet edenlerin, ibadetlerinin bâtıl ve yersiz olduğundan şüphe etme. Onlar ancak, daha önceki atalarının put ve benzeri şeylere taptıkları gibi tapmaktadırlar. Onların, atalarını taklit etmekten başka hiçbir delilleri yoktur. Şüphesiz ki biz de onların hak ettikleri ceza veya mükâfaatları eksiksiz olarak vereceğiz. Onlar, yaptıklarından dolayı serbest bırakılmayacaklardır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾

110- Şüphesiz ki biz, Musa'ya Tevratı vermiştik. Onda ihtilafa düşmüşlerdi. Eğer rabbinin, cezalarını kıyamete kadar erteleyeceğine dair önceden vaadi olmasaydı, onlar hakkında hükmünü verirdi. Doğrusu onlar, kitaptan şüphe içindedirler, kuşkuludurlar.

Şüphesiz ki biz, Musa'ya hak kitap olan Tevratı verdik. Onun ümmeti olan Yahudilerden bir kısmı onu tasdik ettiler. Diğerleri ise onu yalanladılar. Böylece Tevrat hakkında ihtilafa düştüler. Ey Muhammed, şayet rabbinin "Günah işleyenleri hemen cezalandırmayabileceği" vaadi daha önceden verilmiş olmasaydı, onların cezasını derhal verir, Tevratı yalanlayanları helak ederdi. Şüphesiz ki o yahudiler, sana indirilen Kur'an hakkında da şüphe içindedirler.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimenin son bölümündeki: "Doğrusu onlar, kitaptan şüphe içindedirler, kuşkuludurlar" cümlesini şu şekillerde izah etmişlerdir:

"Musanın kavmi, kendi kitapları olan Tevrat hakkında şüphe içindedirler" veya "Musa'nın kavmi, senin kitabın olan Kur'an hakkında şüphe içindedirler". Veya, "Senin kavmin, sana inen Kur'an hakkında şüphe içindedirler". Veya "Musanın kavmi yahut senin kavmin: "Öldükten sonra dirilme hususunda şüphe içindedirler". Veya "Musanın kavmi veya senin kavmin, Allahın takdir ettiği kaza ve kader hakkında şüphe içindedirler". Veya "Musanın kavmi veya senin kavmin, cezalandırılma hakkında şüphe içindedirler".

Bu izah şekilleri nasıl olursa olsun aslında âyet-i Kerime Hz. Muhammed (s.a.v.)i teselli etmekte ve ona gönderilen kitabı yalanlama huyunun sadece kendi ümmitende değil daha önceki ümmetlerde de bulunduğu bildirilmektedir.

وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

111- Elbette rabbin bunlardan herbirine, yaptıklarının karşılığını verecektir. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarından haberdardır.

Ey Muhammed, rabbin sana, kıssalarını anlattığımız bütün bu ümmetlerin yaptıklarının karşılığını eksiksiz olarak verecektir. Salih amel işleyenlere sevap, kötü amel işleyenlere de ceza verecektir. Şüphesiz ki rabbin, onların işledikleri amellerden haberdardır. Hiçbir şey ona gizli değildir. Bu itibarla mükâfaatlandırma veya cezalandırmada kimseye asla zulmedilmeyecektir.

فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

112- Sen, emrolunduğun üzere dosdoğru ol. Seninle birlikte tevbe edenler de. Haddi tecavüz etmeyin. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullah (s.a.v.)e hitabederek "Sen ve seninle birlikte, yaptığı kötülüklerden tevbe ederek hakka yönelen müminler, rabbin tarafından sana emredilen hususlarda dosdoğru olun. Kararlı olun, ondan ayrılmayın, sakın günah işleyerek Allah'ın emrine karşı gelmeyin, kimseye zulmetmeyin, şüphesiz ki rabbiniz, amellerinizi çok iyi görendir. O, sizi gözetlemektedir" buyuruyor.

وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ
اَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾

113- Zalimlere asla meyletmeyin aksi takdirde cehennem ateşi size dokunur. Sizin, Allahtan başka dostunuz yoktur. Sonra yardım göremezsiniz.

Ey İnsanlar, Allahı inkâr eden şu zalimlerin sözlerine, sakın meyledip onların fikirlerini kabul etmeyin, yaptıklarına razı olmayın. Aksi takdirde böyle yapmanızdan dolayı sizi ateş yakalar. Sizin, Allahtan başka dostunuz yoktur. Zalimlere meyletmeniz halindeyse, onun tarafından yardım göremezsiniz. Böylece cehennem azabına girmeye mahkûm olursunuz.

* Âyet-i Kerime, insanlara, zalimlere meyletmemelerini, her şeye rağmen haktan ayrılmamalarını emretmektedir. Zira zalimler de ömürleri sınırlı olan kimselerdir. Bir gün yok olup gideceklerdir. Bunlara bel bağlayarak mazlumlara karşı, zalimlerin safında yer alanların, amelleri yazılıp kaydedilmektedir. Onlar bu amellerinden hesap verirken, Allahın huzurunda amelleriyle başbaşa kalacaklar ve her türlü davranışlarının hesabını vereceklerdir. Âhirete iman eden hiçbir mümin bundan şüphe etmemelidir.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ
ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ (١١٤)

114- Ey Muhammed, gündüzün iki tarafında ve gecenin, gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Şüphesiz, iyilikler kötülükleri siler. Bu, rablerini ananlar için bir öğüttür.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)e, dolayısıyla da biz Müminlere, gündüzün iki tarafında ve gecenin, gündüze yakın olan bir bölümünde namaz kılmamızı emretmektedir.

Müfessirler, gündüzün iki tarafındaki namazlardan hangi vakitlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Mücahid, Muhammed b. Kâ'b el-Kurezî ve Dehhak, gündüzün iki tarafında kılınması emredilen namazlardan maksadın, sabah, öğle ve ikindi namazları olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî ise, bu namazların, sabah ve akşam namazları olduklarını söylemişlerdir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Katade ve diğer âlimlerden nakledilen başka bir görüşe göre ise, gündüzün iki tarafında kılınması istenen namazlardan maksadın, sabah ve ikindi namazları olduğu söylenmiştir.

Bazıları da, bu iki tarafta kılınması emredilen namazların, öğle ve ikindi

namazları olduğunu söylemişlerdir.

Gecenin gündüze yakın zamanlarında kılınması emredilen namaza gelince, bununla, hangi vakitte kılınan namazın kastedildiği hakkında da şunlar söylenmektedir:

Mücahid, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basrî ve İbn-i Zeyd, bu namazdan maksadın, yatsı namazı olduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise bu namazdan maksadın, akşam ve yatsı namazları olduğunu söylemişlerdir.

Âyet-i Kerimede geçen: "Şüphesiz iyilikler kötülükleri siler" ifadesinde geçen iyilik ve kötülüklerden neyin kastedildiği hakkında, bir kısım âlimler "Bundan maksat "Sübhanallahi Velhamdülillahi ve Lailahe İllallahu Vallahu Ekber" duasıdır. Demişlerse de, Kâ'b b. el-Kurezî, oğlu Muhammed, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hasan-ı Basrî, Dehhak, Mesruk v.b. âlimlere göre buradaki kötülükleri silen iyiliklerden maksat, beş vakit namazdır. Zira namaz kılmanın, kişinin günahlarını sileceği hakkında çeşitli Hadis-i Şerifler zikredilmiştir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

عَنْ اَبِى هُرَيرَةَ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ اَرَاَيْتُمْ لَوْ اَنَّ نَهْراً بِبَابِ اَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْساً مَا تَقُولُ ذَلِكَ يُبْقِى مِنْ دَرَنِهِ قَالُوا لَا يُبْقِى مِنْ دَرَنِهِ شَيْئاً قَالَ فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللّٰهُ بِهِ الْخَطَايَا.

"Söyleyin bana şayet sizden birinizin kapısından ırmak aksa da, her gün o ırmaktan beş kere yıkanacak olsa o su o kişide kirden bir eser bırakır mı? Ne dersiniz? Sahabiler: "Su, o kişide kirden bir eser bırakmaz" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İşte beş vakit namaz da buna benzer ki, Allah, bu namaz sayesinde hataları siler."(36)

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyuruluyor:

اَنَّ رَسُولَ ﷺ كَانَ يَقُولُ « الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ. وَالْجُمُعَةُ اِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ اِلَى رَمَضَانَ. مُكَفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ. اِذَا اجْتُنِبَ الْكَبَائِرُ».

(36) Buhari, K. el-Mevakıt es-Salah bab: 6

"Kul, büyük günahlardan kaçındığı müddetçe, beş vakit namazdan herbir vakit, kendinden önceki vakitle kendisi arasında işlenen günahları, Cuma Namazı, daha önceki Cuma ile kendisi arasında işlenen günahları, Ramazan orucu ise, önceki Ramazandan o âna kadar işlenen günahları affettirir."(37)

Âyette zikredilen "Kötülüklerden maksadın" ise günahlar olduğu beyan edilmiştir.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

115- Ey Muhammed, sabret. Çünkü Allah, iyilik işleyenlerin mükâfaatını zayi etmez.

Ey Muhammed, sen Allah yolunda ve onun dini uğrunda çeşitli eziyetlere sabret. Zira Allah, kendisine itaat eden ve güzel amel işleyenlerle iyilikte bulunanların amellerini asla zayi etmez.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ
إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا
مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾

116- Sizden önceki ümmetlerin ileri gelenleri, yeryüzündeki fesadı önlemeli değil miydiler? Ancak onlardan kurtardığımız pek azı müstesna. Zalimler ise, kendilerine verilen refahın peşinde koştular ve suçlular oldular.

* Âyet-i Kerime, daha önce geçen ve aklı başında olan ümmetlerin, yeryüzündeki bozgunculuğu önlemeleri gerektiğini, buna rağmen Allahın kurtardığı pek az insan hariç, onların, bozgunculuğu önlemediklerini bildirmektedir.

Diğer yandan, zalimlerin, dünya lezzetlerine ve şehevi arzularına uyduklarını, Allahın emirlerine karşı böbürlenip karşı çıktıklarını ve Allahı inkâr ederek mücrimler olduklarını beyan etmektedir.

Evet, yeryüzündeki bozgunculuğu önlemek müminlerin en önemli vazifelerinden birisidir. Zira, zalimin zulmüne dur denilmediği takdirde, fitne ve

---

(37) Müslim, K. et-Taharet, bab: 14-16 Hadis No: 233.

fesadın bütün toplumu kuşatacağı muhakkaktır. Neticede Allahın azabı herkese gelecektir. Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

انا سمعنا رسول الله ﷺ يقول ان الناس اذا رأو المنكر فلم يغيروه أوشك أن يعمهم الله بعقابه.

"İnsanlar bir kötülüğü görür de onu iyiliğe çevirmezlerse, Allahın onları, kuşatan bir azaba uğratması yakındır."(38)

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

117- Rabbin, halkı ıslah olmuş bir memleketi, haksız yere helak edecek değildi.

Allah teala, halkı dürüst olan ve hak yoldan ayrılmayan bir memleketin insanlarını, onlar hak yolda devam ettikleri sürece cezalandırmayacağını bildirmektedir. Zira Allah teala hiçbir kuluna zulmetmez.

* Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz ki Allah, hiçbir kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır. Ve yapana katından büyük bir mükâfaat verir."(39)

وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَۙ ﴿١١٨﴾

118- Eğer rabbin dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat onları serbest bıraktı. Onlar da durmadan ihtilaf etmektedirler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, dilemiş olsaydı bütün insanları tek bir din üzerinde ittifak eden tek bir ümmet yapabileceğini, fakat hikmeti gereği onları, kendi ilahi iradesiyle bir dinde toplamayıp serbest bıraktığını ve

---

(38) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C, 1, S, 1 / Ebu Davud, K. el-Melahim, bab: 17, Hadis No: 4338 / Tirmizi K. el-Fiten bab: 9 Hadis No: 2169

insanların da bu serbestlikten istifade ile ihtilaf ettiklerini beyan etmektedir. Fakat bunlardan bazıları hak yolu tutmuş diğerleri ise bâtıla saplanmışlardır.

إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ

وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

119- Ancak rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Allah, insanları bunun için yaratmıştır. Rabbinin "şüphesiz ben, cehennemi bütün cin ve insanları dolduracağım" sözü kesinleşmiştir.

* Evet insanlar, Yahudilik, Hıristiyanlık ve ateşperestlik gibi çeşitli dinlere girerek ihtilaf etmiş olacaklar. Ancak rabbinin kendilerine lütufta bulunarak merhamet ettiği, tevhid inancına sahip olanlar müstesnadır. Bunlar, Peygamberlerine tabi olurlar ve Peygamberlerinin kendilerine tebliğ ettikleri emirlere sımsıkı sarılırlar. Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.) gelince de ona uyup onu tasdik ederler. Böylece dünya ve âhirette mes'ut olurlar.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde, insanların çeşitli fırkalara ayrılacağını beyanla buyuruyor ki:

قال رسول الله ﷺ : «افترقت اليهود على إحدى أو ثنتين وسبعين فرقة، وتفرقت النصارى على إحدى أو ثنتين وسبعين فرقة، وتفترق أُمتي على ثلاث وسبعين فرقة».

"Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Hıristiyanlar da yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Ümmetim ise yetmişüç fırkaya ayrılacaktır."(40)

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde ise, İslâm ümmetinin yetmişüç fırkasından sadece birinin kurtulacağını beyan ederek buyuruyor ki:

(40) Ebu Davud K. es-Sünne, bab: 1 Hadis No: 4596

«ألا إنّ من قبلكم من أهل الكتاب افترقوا على ثنتين وسبعين ملّة، وإن هذه الملة ستفترق على ثلاث وسبعين: ثنتان وسبعون فى النار، وواحدة فى الجنة، وهى الجماعة».

"İyi bilin ki sizden önce kendisine kitap verilen insanlar, yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardır. Bu ümmeti se yetmiş üç fırkaya ayrılacak, yetmiş ikisi cehennem ateşinde olacak sadece bir fırka cennete girecektir. Bu da cemaat olarak yaşayanlardır."(41)

Diğer bir rivayette:

كلّهم فى النار الا ملّة واحدة، قالوا: ومن هى يا رسول الله قال: ما انا عليه واصحابى.

"Kurtulacak fırka kimdir ya Resûlallah?" diye sorulunca "O, benim ve ashabımın üzerinde bulunduğumuz yolda olandır" buyurmuştur.(42)

Âyet-i Kerimede "Allah insanları bunun için yaratmıştır" ifadesi zikredilmektedir. Bu ifadeden neyin kastedildiği hakkında şunlar zikredilmektedir: Hasan-ı Basrî bu ifadeyi "Allah insanları ihtilaf etmeleri için yaratmıştır. Onlardan bazıları cehennemliktir diğerleri ise cennetliktir" şeklinde açıklamıştır.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak, Katade ve Tâvûs ise bu ifadeyi "Allah insanları rahmeti için yaratmıştır" şeklinde açıklamışlardır.

Taberi, birinci görüşü tercih etmektedir. İkinci görüş ise şu âyet-i Kerimeye dayanmaktadır: "Ben, cinleri ve insanları sadece bana kulluk etsinler diye yarattım"(43)

---

(41) Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 1 Hadis No: 4597
(42) Tirmizi, K. el-İman, bab: 18, Hadis No: 2641
(43) Zariyat suresi, 56.

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120- Ey Muhammed, Peygamberlerin kıssalarından sana anlattığımız her şeyle senin kalbini pekiştiririz. Bu haberlerde sana işin hakikati, müminlere ise bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.

Ey Muhammed, geçmiş Peygamberler ve müminlerine ait olan haberleri sana anlatmamızın sebebi, senden önceki Peygamberlerin, ümmetlerinden neler beklediklerini bilmen ve kavminin seni yalanlamasından dolayı üzülmemen içindir. Peygamberlerin kıssalarını açıklayan bu Surede sana, rabbin tarafından gerçekler gelmiş, müminlere ise bir öğüt ve bir ibret gelmiştir ki Allah'a itaattan ayrılmasınlar.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾

121- Ey Muhammed, iman etmeyenlere şöyle de: "Olduğunuz gibi devam edin, biz de devam edeceğiz".

Ey Muhammed, Allahın birliğine iman etmeyenlere de ki: "Gücünüzün yettiği şeyi yapın. Bizler ise, Allahın bize emrettiği şeyleri yapacağız".

* İbn-i Kesir bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Sizler kendi yol ve metodunuza göre yapacağınızı yapın biz de kendi yol ve metodumuza göre amel edeceğiz".

وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾

122- Bekleyin, Biz de bekleyeceğiz.

Sizler, Şeytanın size vaadettiği şeyleri bekleyin. Bizler de Allahın bize vaadettiği affı ve lütfu beklemekteyiz. Veya siz, bizim başımıza geleceğini

sandığınız şeyleri bekleyin. Bizler de sizin benzerlerinizin başlarına geldiği gibi sizin de başınıza gelecek olan azabı beklemekteyiz.

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ
بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

123- Göklerin ve yerin gaybını bilme Allaha aittir. Bütün işler ona döner. O halde sadece rabbine kulluk et. Ona güven. Rabbin, hiçbir zaman yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Göklerde ve yerde görülmeyen ve gizli kalan her şeyin mülkü de Allaha aittir. Allah onları bilir. Onlardan hiçbir şey Allaha gizli değildir. Her amel işleyen, ameliyle birlikte Allaha döner. Allah, amel işleyenler arasında adaletiyle hüküm verir. O halde ey Resulüm, rabbine kulluk et, işlerini ona bırak. Zira o, kendisine tevekkül edenlere kâfidir. Rabbin, müşriklerin yaptıklarından asla gafil değildir. O onları gözetlemektedir. Onları, yaptıklarına göre cezalandıracaktır.

İÇİNDEKİLER

A'RAF SURESİ

Kendilerine peygamber gönderilenlerin de, peygamberlerin de esaba çekileceği beyanı 9
Âhirette amellerin tartılacağının haber verilmesi 12
Meleklerin, Hz. Âdeme secde etmelerinin emredildiği, meleklerin bu emre uyarak secde ettiği İblisin ise bunu reddettiği 15
İblisin verdiği cevap üzerine cennetten kovuluşu 18
Hz. Âdem ile Havva cennette yaşarken, şeytanın onlara vesvese vererek onların ayaklarını kaydırması 24
Her mescide girildiğinde güzel elbiselerin giyilmesi gereği 35
Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe kâfirlerin cennete giremeyecekleri beyanı 42
A'raf ve orada bulunanların hali 52
Nuh (a.s.)ın, kavmini, Allaha kulluk etmeye çağırması 65
Lut (a.s.)ın kavminin çirkin işi ve uğradıkları ceza 78
Firavunun karşısında Hz. Musanın gösterdiği mucizeler 92
İsrailoğullarının, Firavunun zulmünden kurtuluşu 108
Hz. Musanın, Allah tealayı görmek istemesi ve bunun mümkün olmaması 111
Hz. Musanın, Tur dağına gitmesinden sonra İsrailoğullarının buzağıyı ilah edinmeleri 120

Elestü Birabbikum? "Ben sizin rabbiniz değilmiyim? Hitab-ı ilahisi ve ruhların da buna cevabı 145
Allah tealanın Esmaül Hüsnası (Güzel isimleri) 156
Kıyametin ne zaman kopacağının sorulması ve bu hususun bilinmezliğinin beyan edilmesi 160

ENFAL SURESİ

Savaşta alınan ganimetlerin nasıl taksim edileceği meselesi 179
Bedir savaşında, Allah tealanın, müminlere bin melek ile yardım etmesi 190
Fitneden sakınılmasının gerektiğini beyan 202
Savaşta ganimet olarak alınan herhangi bir şeyin beşte biri, Allahın, Peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır 219
Düşmana karşı bütün gücünüzü kullanarak kuvvet hazırlayın 234
Düşmana tam bir darbe indirmedikçe esir almak doğru değildir 241

TEVBE SURESİ

Müşriklere verilen ültimatom ve dört aylık süre 251
Haccı Ekber ve orada yapılan tebligat 255
Hacılara su dağıtma ve mescid-i Haramanı imar işi 267
Huneyn savaşı ve müminlerin ordaki durumu 272
Müşrikler necistirler. Mescid-i Harama yaklaşmasınlar 278
İslamı din edinmeyenlerden cizye alınması 280
İnsanların mallarını haksız yere yiyenler 286
Zekatın dağıtılacağı yerler ve kişiler 311
Münafıkların cenaze namazlarının kılınamayacağı meselesi 337

Münafıklığı huy edinenler 350
Mescid-i Dırar ve orada bulunanların hali 358
Takva üzere kurulan mescid (Kuba Mescidi) 361
Cehennemlik oldukları belli olanlar, akraba da olsalar onlar için Allah tealadan af dilemek caiz değildir 367
Savaştan geri kalan üç kişi ve onların tevbeleri 375
Savaşa gitmekten muaf tutulan kimseler 384

YUNUS SURESİ

Sureyi takdim 391
Allah insanlara zulmetmez. İnsanlar kendi kendilerine zulmuderler 424
Allahın dostlarına korku olmadığının beyanı 435
Allahın sözleri asla değişmez 437

HUD SURESİ

Nuh (a.s..)ın kavmi, ona karşı geldi ve tebliğini kabul etmedi 483
Nuh (a.s..)a bir gemi yapması emri veriliyor 489
Nuh (a.s..) gemiyi yapıyor ve inananları gemiye çağırıyor. Gemiye binenler kurtuluyor. Binmeyenler boğuluyor 490
Hud (a.s.)da kavmine peygamber olarak gönderiliyor ve onları hak dine davet ediyor 495
Salih (a.s..)ın kavmine peygamber olarak gönderilişi 500
Salihin kavmi, dokunmamaları emredilen deveyi kesiyor ve neticede azaba müstehak oluyorlar 502
İbrahim (a.s.)a gönderilen elçiler 504
Lut (a.s.)a gönderilen elçiler 507

Lut kavminin yaşadığı memleketin altı üstüne getirilerek cezalandırılıyor 509
Şuayb (a.s.)ın, Medyen halkına peygamber gönderilişi 511
Şuayb (a.s.)ın kavmi korkunç bir ceza ile cezalandırılıyor 517
Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kılmanın izahı 528

KONU VE KAVRAM

FİHRİST'İ

A

Abdullah b. Übey'in ölümü 338
Âd kavmi ve başına gelenler 320
Âd kavmine Hûd (a.s.) peygamber olarak gönderildi 68
Âd kavmine, Hûd (a.s.) peygamber olarak gönderildi 495
Âdem (a.s.) ve Zevcesi Havva, cennete yerleştiler 24
Âdem ve Havva, Allah tealadan af dilediler 27
Âdem ve İblis, yeryüzüne indirildiler 27
Âdem (a.s.)in eşi Havva, Âdem (a.s.)ın kendi vücudundan yaratıldı 164
Af yolunu tutmanın önemi ve affetmenin fazileti 171
Allahın arşı su üzerindeydi 469
Allahın uğrattığı zararı giderecek yoktur 462
Allah, aklını kullanmayanlara murdarlığı verir 459
Allahın dostlarının makamları 437
Allahın dostlarına korku yoktur 435
Allahın verdiği rızkı haram sayanlar 432
Allah, zalime mühlet verir. Ama onun cezasını ihmal etmez 407, 480
Allah, verilen sadakayı kabul eder 357
Allah, nurunu tamalayacaktır 284
Allahın mescitlerini, iman edenler onarırlar 267
Allah yanında, canlıların en kötüsü kâfirlerdir 232

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 5

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 5

Dizgi - İçdüzen: SARAY AJANS Tel: 526 33 18
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

YUSUF SURESİ

Yusuf suresi Mekke'de nazil olmuştur ve yüz on bir âyettir.

Bu mübarek sure, Resulullahın ve kendisine tabi olan müslümanlar topluluğunun, Mekkede müşrikler tarafından gördükleri zulüm ve sıkıntılar esnasında nazil olmuş ve büyük bir peygamberin başından geçenler burada anlatılmak suretiyle Resulullaha teselli kaynağı olmuştur.

Bu surede Yusuf (a.s.)ın, babasının kolları arasından alınıp başka diyarlara götürülmesi, oralarda sıkıntılar ve çileler çekmesi beyan edilmiş böylece Resulullah, daha sonra Mekkeden çıkıp Medineye hicret etmesi sırasında çekeceği sıkıntılara hazırlanmıştır.

Sure-i celilede Yusuf (a.s.)ın, kardeşlerinin tuzağına düşerek çektiği çileler, kuyunun içinde geçirdiği korku ve heyecanlar, köle olarak bir eşya gibi, iradesi dışında satılarak elden ele dolaşması ana baba ve diğer akrabalarından hiçbirini görememenin acısı, Mısır sarayında vezirin karısı ve diğer kadınların tuzaklarıyla karşı karşıya kalışının sıkıntıları, vezirin sarayında geçirdiği mutlu günlerden sonra iftiraya uğrayarak zindana atılması, ondan sonra da zindandan kurtulup Devlet idaresinde büyük yetkiler elde etmesi beyan edilmektedir.

Yusuf (a.s.) bütün bu sıkıntı ve heyecanların içinden son derece dirayetle, vakar ve iffetiyle çıkmasını bilmiştir. Hadiseleri bütün güçlükleriyle yaşarken sabır ve metanetini muhafaza etmiş, bütün güçlükleri yendikten sonra anne ve babasıyla buluşmuş böylece daha önce görmüş olduğu rüya tahakkuk etmiştir.

Bu surede beyan edilen Hz. Yusufun kıssası, tüm olarak ve tafsilatıyla anlatılmıştır. Kur'anı kerimde bunun dışında anlatılan kıssalar, birbirine eklenen parçalar halindedir. Halbuki Yusuf (a.s.)ın kıssası hem tek surenin içerisinde hem de baştan sona bütün tafsilatiyle anlatılmaktadır. Bu durumuyla Kur'an-ı Kerim'deki diğer kıssalar arasında özel bir yer işgal eder.

Sure-i Celilede anlatılan kıssa Hz. Yusuf'un gördüğü rüya ile başlayıp bu rüyanın yine kendisi tarafından tabir edilmesiyle sona eriyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

الٓر ۚ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ, Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.

Bunlar, helalı haramı ve diğer hususları açıklayan bir kitap olan Kur'anın âyetleridir.

Elif, Lâm, Râ ve benzeri harflere "Hurufu mukattaa" denir. Kur'an-ı Kerim'de surelerin başında bulunan bu gibi harflerin ne mânâya geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. Bu hususta daha geniş bilgi için Bakara ve Yunus surelerinin birinci âyetlerinin izahlarına bakınız.

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾

2- Şüphesiz ki biz, bu kitabı, okuyup anlamanız için Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

* Evet, Arapça, fasih, açık ifadeli, geniş ve mânâyı en güzel şekilde aktaran bir dildir. Bu sebeple gökten indirilen kitapların en mükemmeli olan Kur'an-ı Kerim, dillerin en mükemmeli olan Arapça ile, Peygamberlerin en büyüğü olan Hz. Muhammed (s.a.v.)e, Meleklerin en üstün olanı Cebrail aleyhisselam vasatısayla, yeryüzünün en mukaddes toprağı olan Mekke ve Medinede, ayların en mübareki olan Ramazan ayında indirilmiştir. Bu sebeple Kur'an her yönden mükemmel olan ilahi bir kitaptır. Kur'anın beyan ettiği kıssalar da kıssaların en güzelidir. İşte bundan sonra gelecek olan âyetler, bu güzel kıssaları beyan etmektedir.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ
وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الْغَافِل۪ينَ ﴿٣﴾

3- Ey Peygamber, biz bu Kur'anı indirmek suretiyle sana, kıssaların en güzelini nakletmiş oluyoruz. Halbuki daha önce bunlardan senin hiç haberin yoktu.

Ey Muhammed, biz bu Kur'anı sana vahyetmek suretiyle sana geçmiş ümmetlere ait olan kıssaların en güzellerini ve daha önce indirilmiş kitapları anlatıyoruz. Halbuki daha önce bunlardan senin hiç haberin yoktu.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَب۪يهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ ﴿٤﴾

4- Hani bir zaman Yusuf babasına: "Babacığım, rüymada onbir yıldızla, güneşin ve ay'ın bana secde ettiklerini gördüm" demişti.

Ey Muhammed, kavmine Yusuf'un kıssasını anlat: Bir zaman Yusuf, babası Yakuba demişti ki: "Babacığım, ben rüyamda onbir yıldız ile güneş ve ay'ın bana secde ettiklerini gördüm"

Yusuf aleyhisselam bu rüyayı görmüş daha sonra başından olaylar geçmiş ve yıllarca sonra gördüğü bu rüyanın neye işaret ettiği ortaya çıkmıştır. Bu surenin yüzüncü âyetinde bu husus açıklanmaktadır.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَك۪يدُوا لَكَ كَيْدًا اِنَّ الشَّيْطَانَ
لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٥﴾

5- Babası da ona şöyle demişti: "Yavrum bu rüyanı sakın kardeşlerine anlatayım deme. Şeytanın hilesine kapılıp sana bir tuzak kurabilirler. Şüphesiz ki Şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.

* Hz. Yakub, oğlu Yusufa rüyasını kardeşlerine anlatmamasını söylemektedir. Zira o, diğer oğullarının, Şeytanın vesveselerine kapılarak, kıskançlıkları yüzünden Yusufa bir kötülük yapabileceklerinden korkmaktadır.

İnsan, gördüğü rüyaların iyilerini anlatmalı kötülerini ise anlatmayıp şerlerinden Allaha sığınmalıdır. Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

سَمِعْتُ النَّبِىَّ ﷺ يَقُولُ الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ اللّٰهِ فَاِذَا رَاٰى اَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثْ بِهِ اِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَاِذَا رَاٰى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهَا وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَلْيَتْفُلْ ثَلَاثًا وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا اَحَدًا فَاِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ.

"Güzel rüya Allah tarafındandır. Sizden biriniz sevdiği bir rüya görürse onu ancak sevdiği kişilere anlatsın. Sevmediği bir rüya görürse onun şerrinden ve Şeytanın şerrinden Allaha sığınsın. Üç kere (sol tarafına) tükürsün, onu kimseye anlatmasın. Böylece o rüya ona asla zarar vermez."(1)

* Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifte ise şöyle buyurmaktadır:

اَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ اِذَا رَاٰى اَحَدُكُمُ الرُّؤْيَا يُحِبُّهَا فَاِنَّهَا مِنَ اللّٰهِ فَلْيَحْمَدِ اللّٰهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا وَاِذَا رَاٰى غَيْرَ ذٰلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ فَاِنَّمَا هِىَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا وَلَا يَذْكُرْهَا لِاَحَدٍ فَاِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ.

"Sizden bir kimse sevdiği bir rüya görürse şüphesiz ki o rüya Allah tarafındandır. Ondan dolayı Allaha hamdetsin ve onu anlatsın. Sevmediği bir rüya görürse şüphesiz ki o da Şeytandandır. O rüyanın şerrinden Allaha sığınsın ve onu kimseye anlatmasın. Şüphesiz ki o rüya ona zarar vermez."(2)

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَا اَتَمَّهَا عَلٰى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

6- İşte böylece rabbin seni seçecek, sana rüyaların tabirini öğretecek,

(1) Buhari K. et-Ta'bir bab: 46 / Müslim, K. er-Ru'ya bab: 4 Hadis No: 2261.
(2) Buhari, K. et-Ta'bir, bab: 46

daha önceki ataların İbrahim ve İshaka nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakuboğullarına da nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki rabbin, her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Hz. Yakuboğlu Yusuf'un gördüğü rüyayı dinledikten ve rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tavsiye ettikten sonra, Yusuf'un, ilahi bir lütufla seçileceğini ve ona, rüyaları tabir etme yeteneğinin verileceğini bildiriyor. Ayrıca Allah tealanın Hz. Yusufun dedesi İshaka Peygamberlik vererek, dedesinin babası olan Hz. İbrahimi ise ateşten kurtararak, oğlu İsmaili kurban etmesine çare göndererek ve onu dost ve Peygamber seçerek nimetlerini tamamladığı gibi Yakub ailesine ve Yusufa da Peygamberlik vermek suretiyle nimetini tamamladığını bildirmiştir.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ ٧

7- Muhakkak Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında bunu soranlar için birçok ibretler vardır.

* Bu âyet-i Kerime, Peygamber efendimiz (s.a.v.)i teselli etmektedir. Çünkü kendisine Peygamberlik gibi en yüce bir mertebe verilmesine rağmen, en yakın akrabaları tarafından çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Fakat o bu şekilde kötü muameleye maruz kalan ilk Peygamber değildir. Zira Hz. Yusufa da böyle olmuştu. O da, Allah nezdinde yüce bir mertebesi olmasına rağmen bizzat kardeşleri tarafından haksızlığa uğramış, eziyetler çekmiştir.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ٨

8- Bir zaman Yusufun kardeşleri, kendi aralarında şöyle konuşmuşlardı. "Yusuf ve öz kardeşi, babamızın yanında bizden daha çok sevgilidir. Halbuki biz güçlü bir topluluğuz. Şüphesiz ki babamız bu davranışıyla açık bir yanlışlık içindedir.

Bir zaman Yusufun diğer onbir kardeşi kendi aralarında şöyle konuşmuşlardı: "Yusuf ve onun ana bir öz kardeşi Bünyamin, babamızca bizden daha çok seviliyorlar. Halbuki bizler güçlü bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız Yakub, Yusufu ve öz kardeşini sevgisiyle bizlere tercih ederek apaçık bir hata içinde bulunmaktadır.

اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾

9- Yusufu öldürün veya onu uzak bir yere atın da, babanız size kalsın. Bundan sonra yine salih kimselerden olursunuz.

Yusufun kardeşleri sözlerine devamla dediler ki: "Yusufu öldürün veya onu öyle bir yere götürüp atın ki, onu severek bizimle ilgilenmeyen babamız, artık bizimle olsun. Sonra Yusufa yaptıklarınızdan dolayı tevbe edersiniz ve iyi insanlardan olursunuz".

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ
بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾

10- İçlerinden biri de şöyle dedi: "Yusufu öldürmeyin, onu derin bir kuyunun dibine bırakın. Oradan geçen bir yolcu kafilesi onu bulsun. Eğer yapacaksanız böyle yapın".

* İbn-i İshak diyor ki: "Bu sözü, Yusuf'un kardeşlerinden en büyüğü söylemişti. Onun adı "Rubil" idi. Süddi ise bu şahsın adının "Yahuda" Mücahid ise "Şemun" olduğunu söylemiştir.

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾
اشمام

11- Yusufu uzaklaştırmayı kararlaştırınca babalarına şöyle dediler: "Ey babamız, sana ne oluyor da Yusufu bize emanet etmiyorsun? Halbuki biz, onun iyiliğini isteyen kimseleriz.

* Görüldüğü gibi kıskançlık, Yusufun kardeşlerini, kalblerinde taşıdıkları kötü düşüncenin aksini söylemeye ve böylece babalarını kandırmaya sevketmiştir. Bunun içindir ki Allah teala, hasetçinin hasedinden kendisine

sığınılmasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur. "Ey Muhammed, de ki: "Sığınırım karanlığı yaran sabahın rabbine, yarattıklarının şerrinden, çöktüğü vakit karanlığın şerrinden, haset ettiği vakit haset edenin şerrinden."(3)

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾

12- Yarın onu bizimle birlikte gönder de yesin oynasın. Mutlaka biz onu koruruz".

Yarın onu bizimle birlikte kır'a gönder. Gezelim, yiyelim, içelim, oynayalım. Korkma biz onu koruruz.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾

13- Yakub: "Onu götürmeniz beni üzer. Korkarım ki siz gafletteyken onu kurt yer" dedi.

Yakub, oğullarına şu cevabı verdi: "Yusufu beraberinizde kır'a götürmeniz beni endişelendirir. Zira sizler gafil olursunuz da onu kurt yer".

* Yakub aleyhisselamın oğulları, babalarının": "Korkarım ki onu kurt yer" sözünü duyunca, daha önce hatırlarına gelmeyen "Kurt yedi" hikâyesini uydurmuşlardır.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

14- Yusufun kardeşleri: "Yemin ederiz ki biz, kuvvetli bir toplulukken, eğer onu kurt yerse o takdirde biz, hüsrana uğrayanlardan oluruz" dediler.

---

(3) Felak suresi, âyet, 1,5

Yakubun oğulları babalarına şöyle dediler: "Biz kuvvetli bir cemaat iken, kırda bulunduğumuz zaman kurt gelip onu bizim yanımızda yerse o takdirde bizler hüsrana uğrarız ve bizim âciz kimseler olduğumuz ortaya çıkar".

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ
بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

15- Yusufu alıp götürdüklerinde onu derin bir kuyunun dibine bırakmaya karar verdiler. Biz de Yusufa; "Kardeşlerin hiç farkında olmadan sen onlara yaptıklarını haber vereceksin" diye vahyettik.

Yakub, Yusufu diğer oğullarıyla birlikte kıra gönderdi. Onlar, Yusufu götürüp derin bir kuyunun dibine bırakmaya karar verince biz de Yusufa şunu vahyettik: "Bir zaman gelecek ki sen, kardeşlerine bu yaptıklarını anlatacaksın. Onlar, senin Yusuf olduğunu bilmeyecekler. Seni tanıyamayacaklar".

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾

16- Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

Yusufun kardeşleri onu kuyuya attıktan sonra akşama kadar beklediler, akşamüstü ağlayıp sızlayarak babalarına geldiler.

* Gündüz gelmeyip te gece karanlığında gelmelerinin sebebi, yaptıkları hileleri gizlemek ve babalarının merhametini celbetmek içindi.

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ
الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

17- Babalarına: "Ey babamız, biz yarış yapmak için gittik. Yusufu da eşyamızın yanına bırakmıştık. Onu kurt yemiş. Ne kadar doğru söylesek te sen bize inanmazsın" dediler.

Yusufun kardeşleri, babaları Yukaba dediler ki: "Ey babamız, biz ok atına yarışı yapmak için gitmiştik. Yusufu da elbiselerimizin ve diğer eşyamızın yanına bırakmıştık. Ne yazık ki biz gittikten sonra kurt gelip onu yemiş. Biz şimdi doğruyu söylesek de sen bize inanmazsın".

وَجَاۤؤُ عَلٰى قَمٖيصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍۜ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًاۜ فَصَبْرٌ جَمٖيلٌۜ
وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

18- Yusufun gömleğine başka bir kan bulaştırarak getirdiler. Yakub: "Bilakis nefsiniz size başka bir şeyi hoş gösterdi. Artık bana düşen, güzelce bir sabır. İddialarınız karşısında ancak Allahtan yardım istenir" dedi.

* Mücahid Süddî ve diğer âlimlerden, bu âyetin izahında şunları söyledikleri nakledilmektedir: "Yusufun kardeşleri onu kuyuya attıktan sonra onu, kurdun yediğini ispat edebilmek için bir kuzu kesmiş ve Yusufun elbiselerini onun kanına bulamışlardı. Fakat onlar, gömleği ve diğer elbiseleri bazı yerlerinden yırtmayı akıl edememişlerdi. Hz. Yakub, kana bulanmış elbiseleri görünce: "Eğer onu kurt yemiş olsaydı elbiselerini yırtardı, ben böyle yumuşak huylu kurt görmedim. Belki de siz, başka bir tuzak kurdunuz" demiş ve Allahın yardımına sığınmıştır.

وَجَاۤءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهُۜ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا
غُلَامٌۜ وَاَسَرُّوهُ بِضَاعَةًۜ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

19- Bir kafile geldi. Sucularını kuyuya gönderdiler. Sucu kovasını kuyuya sarkıttı. Kovayı çekerken, Yusufun kovaya sımsıkı sarılmış olduğunu görünce "Müjde, işte bir oğlan" diye bağırdı. Yusufu bir ticaret malı gibi gizlediler. Halbuki Allah, yaptıklarını çok iyi bilir.

Kardeşleri Yusufu kuyuya atıp gittikten sonra oraya bir kervan geldi. Sucularını gönderip kuyudan su getirmelerini istediler. Suculari kovayı uzatınca, Yusuf kovaya yapıştı. Sucu kovayı çekip yukarı çıkarınca Yusufu gördü ve: "Müjde, işte bir oğlan çocuk" diye bağırdı. Kuyudan çıkan Yusufu gören kervancılardan bir kısmı, diğerlerinin de kendilerine ortak olmamaları

için onun ne olduğunu söylemediler ve dediler ki: "Bu bir eşyadır. Bunu bize, kuyunun sahipleri götürüp satmamız için verdiler". Halbuki Allah, Yusufun kardeşlerinin ve onu satın alanların ne yaptıklarını çok iyi bilmekteydi.

* Bazı müfessirler, Yusufun hür bir insan olduğunu gizleyerek onun, satılık bir köle olduğunu, Yusufun da gerçeği söylediği takdirde, kardeşlerinin, kendisini öldüreceklerinden korkarak ses çıkarmadığını söylemişlerdir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

20- Yusufu, düşük fiyatla birkaç dirheme sattılar. Bunlar, Yusufu satma hususunda cömert davrandılar.

* İbn-i Abbas, Mücahid ve Dehhak'a göre Yusufu az bir paraya satanlar, onun kardeşleridir. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir. Zira âyetin sonunda: "Bunlar, Yusufu satma hususunda cömert davrandılar" ifadesi vardır. Bu ifade, onu gözden çıkaran ve kaybolmasını isteyen kardeşlerinin ne pahasına olursa olsun onu satmış olabileceklerini göstermektedir.

* Katadeye göre ise Yusufu satanlar kervancılardır. Onu kuyudan çıkarmış fakat gerçek değerini bilemeyerek Mısır yöneticisine değerinden çok az bir pahaya satmışlardır.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ
نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ
الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

21- Yusufu Mısır'da satın alan kimse, karısına: "Ona iyi bak. Belki bize faydalı olur veya onu evlat ediniriz" dedi. Böylece biz Yusufu oraya

yerleştirdik. Ayrıca ona olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, emrini mutlaka yerine getirendir.

* Yusufu, Mısırın maliye bakanı olan ve "Aziz" ünvaniyla çağırılan "Kıtfir" isimli şahıs satın almış ve evine götürerek karısına şöyle demiştir: "Buna iyi bak. Belki büyüyünce bize faydalı olur veya onu evlat ediniriz".

Allah teala, Yusufun başından geçenleri bir hikmete binaen takdir ettiğini beyan ederek buyuruyor ki: "Biz onu, hem kardeşlerinin öldürmesinden kurtardık hem de Mısır topraklarında yerleştirdik ve oranın ileri gelen idarecilerinden yaptık. Bir de ona, olayların yorumunu, rüyaların tabirini öğretelim diye böyle yaptık".

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

22- Yusuf rüşdüne erince, biz ona, doğru hüküm verme kabiliyeti ve faydalı ilimler verdik. İşte iyiliklerde bulunanları da böyle mükâfaatlandırırız.

* Âyet-i Kerimede geçen: "Biz ona, doğru hüküm verme kabiliyeti ve faydalı ilimler verdik" ifadesi, "Biz Yusufa Peygamebrlik ve ilim verdik", Veya "Biz Yusufa, Peygamber olmadan önce akl-ı Selim ve ilim verdik". Yahut: "Biz Yusufa anlayış kabiliyeti ve ilim verdik" şekillerinde izah edilmiştir.

* Âyet-i Kerimenin son bölümü, Peygamber efendimiz (s.a.v.)i teselli etmekte ve gelecekte, inkârcılar karşısında kuvvetleneceğini bildirerek ona mânevi bir güç vermektedir.

Evet, Allah teala o gün Hz. Yusufu nasıl kardeşlerinin kötülüklerinden korumuş ve onu Mısır ülkesinin idaresinde en yüksek mevkiye getirmişse, Hz. Muhammed (s.a.v.)i de Kureyşliler karşısında kormuuş ve neticede onu, dünyanın en büyük devletlerini sarsan bir devlet kurmaya ve Allahın dinini hakim kılmaya muvaffak etmiştir.

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ
لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

23- Yusufu, evinde yaşadığı kadın baştan çıkarmak istedi. Kapıları sıkı sıkıya kapattı "Haydi gel" dedi. Yusuf: "Allaha sığınırım. Efendim olan kocan bana iyilik yapmıştır. Şüphesiz ki zalimler hiçbir zaman kurtuluşa eremezler" dedi.

Yusufun, evinde bulunduğu Mısır Azizinin hanımı, kapıları kapattı ve Yusufa: "Haydi gel" dedi. Yusuf ise ona: "Beni davet ettiğin şeyden Allaha sığınırım. O beni korusun. Ayrıca, senin kocan olan efendim bana ikramda bulundu ve bana güvendi. Ben, onun ailesine ihanet edemem. Şüphesiz ki Allah kendisine iyilikte bulunana ihanet eden zalimleri asla kurtuluşa erdirmez" dedi.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَىٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ
السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾

24- Şüphesiz ki o kadın, Yusufa yaklaşarak onu baştan çıkarmak istemişti. Eğer Yusuf, rabbinin mucizesini görmeseydi, kadının arzularına uyabilirdi. Yusufu, ihanetten ve fuhuştan alıkoymak için biz ona böyle yaptık. Çünkü o, ihlaslı kullarımızdandı.

Mısır azizinin karısı, Yusufu kendisine celbedecek şekilde davranarak kendisine yaklaşmasını istedi, Yusuf da Allahın korkusu ve koruması olmasaydı ona meyletmişti. Allah onu korudu ve mucizesiyle o kadına yaklaşmaktan alıkoydu. Böylece Allah onu kötülükten ve hayasızlığa düşmekten korumuş oldu. Çünkü o, Allahın ihlaslı kullarındandı.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ
قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

25- Yusufla kadın, kapıya doğru birlikte koşuştular. Kadın, Yusufun gömleğini arkadan, boydan boya yırttı. Kapıdayken, kadının kocasıyla karşılaştılar. Kocasını Yusufa karşı kışkırtan kadın: "Ailene kötülük yapmak isteyenin cezası zindana atılmak veya acı bir azaba uğratılmaktan başka ne olabilir" dedi.

Yusuf ile Azizin karısı kapıya doğru koşuştular. Yusuf kadından kaçıyor kadın Yusufu yakalamaya çalışıyordu. Kadın Yusufu yakalamaya çalışırken gömleğini arkadan yırttı. Tam kapının arkasına geldiklerinde karşılarına kadının kocası çıktı. Kadın, kocasını görünce, kendisini temize çıkarmak için Yusufu suçlayarak kocasına şöyle dedi: "Senin ailene ihanet etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya ağır bir cezaya uğratılmaktan başka ne olabilir?"

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ
قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾

26-27- Yusuf: "Beni o baştan çıkarmak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri "Eğer Yusufun gömleği ön tarafından yırtılmış ise kadının söyledikleri doğrudur. Yusuf yalancılardandır. Şayet Yusufun gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalancıdır, Yusuf doğru söyleyenlerdendir" diye hakemlik etti.

Yusuf, kadın tarafından iftiraya uğradığını açıklayarak şöyle dedi: "Tam aksine o beni baştan çıkarmak istedi". Ayrıca kadının akrabasından bir şahit de şöyle dedi: "Eğer Yusufun gömleği ön tarafından yırtılmışsa, kadın doğru söylüyor, Yusuf yalancılardandır. Zira gömleğinin önden yırtılmış olması, Yusufun saldırdığını gösterir. Şayet gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancıdır, Yusuf doğru söylemektedir. Zira gömleğin arkadan yırtılmış olması, kadının onu yakalamak istediğini gösterir".

فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ
عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Kadının kocası, Yusufun gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, karısına: "Bu, siz kadınların tuzağındandır. Doğrusu sizin tuzağınız pek büyüktür" dedi.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Mısır Azizinin diliyle, kadınların tuzağının pek bçter olduğunu beyan etmiş, Nisa sûresinin yetmişaltıncı âyetinde ise: "Şüphesiz ki Şeytanın hiylesi zayıftır" buyurmuştur. Bu da, erkekler için kadınların ne büyük bir imtihan vesilesi olduğunu göstermektedir.

Bu hususta Peygmber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً اَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ.

"Ben, kendimden sonra ümmetimin erkekleri için kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım"(4)

يُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

29- Yusufa dönerek: "Yusuf, sen bunu kimseye söyleme. "Karısına da: "Sen de işlediğin günahtan dolayı tevbe et. Muhakkak ki sen, günah işleyenlerden oldun" dedi.

Yusufun suçsuz olduğunu anlayan Mısır Azizi, ona, bu olaydan kimseye bahsetmemesini söylemiş, karısına da başka bir ceza tatbik etmeyerek "Sen de işlediğin günahdan dolayı tevbe et. Şüphesiz ki sen, bu hareketinle günah işlemiş oldun" demiştir.

* Taberiye göre bu sözleri Yusufa ve Azizin karısına söyleyen kimse, Azizin kendisi değil, daha önce zikredilen, kadının akrabasından olan şahittir. O şahit Yusufa: "Sen bu meseleyi kimseye söyleme" demiş kadına da, kocasından özür dilemesini söylemiştir.

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ

(4) Buhari, K. en-Nikâh, bab:17/Tirmizî, K. el-Edeb, bab:31, Hadis No:2780/İbn-i Mâce, K. el-Fiten, bab:9, Hadis No:3998

شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

30- Şehirde kadınlar: "Azizin karısı, hizmetçisini baştan çıkarmak istemiş, delikanlının sevgisi kalbine işlemiş. Şüphesiz ki biz onu, apaçık bir sapıklık işinde görüyoruz" dediler.

Mısır şehrinin kadınları, Yusufla Azizin karısının hadisesi duyulunca, Azizin karısı hakkında şöyle dediler: "Büyük bir idareci olan Azizin karısı, hizmetçisini baştan çıkarmak istemiş. Yusufun sevgisi onun kalbine işlemiş. Şüphesiz ki biz, bu kadını, yaptıklarından dolayı apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz."

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ
مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ
وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هٰذَا بَشَرًا إِنْ هٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

31- Vezirin karısı, şehirdeki kadınların, kendisi hakkındaki dedikodularını duyunca, onları evine davet etti. Onlara koltuklar hazırladı. Geldikleri zaman, ikram ettiği şeyleri yemeleri için, herbirerinin eline bıçak verdi. Ve Yusufa: "Yanlarına çık." dedi. Onlar Yusufu görünce hayretlere düşüp onu yüce bir varlık kabul ettiler.Yiyeceklerini kesecekleri yerde, ellerini kestiler. "Hâşâ, bu bir beşer değildir, olsa olsa üstün bir Melektir." dediler.

*Allah teala Hz.Yusufu çok güzel bir simada yaratmıştır. Mısırlı kadınlar onu görünce onun bir insan olmadığını düşünerek: "Hâşâ, bu beşer değil, olsa olsa üstün bir Melektir." demişlerdir.

Peygamber efendimiz, Miraca çıktığında Hz.Yusufla görüştüğünü söylemiş ve şöyle buyurmuştur:

فَفُتِحَ لَنَا. فَإِذَا أَنَا بِيُوسُفَ ﷺ. إِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ شَطْرَ الْحُسْنِ.

"Bize üçüncü göğün kapısı açıldı. Bir de ne göreyim, Yusuf aleyhisselam karşımda. Meğer ona dünya güzelliğinin yarısı verilmiştir." (5)

(5) Müslim, K. el-İman, bab:259, Hadis No:162/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.35.148, 286

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِى لُمْتُنَّنِى فِيهِ ۖ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا اٰمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾

32- Vezirin karısı şöyle dedi: "Beni ayıplayarak hakkımda dedikodu yaptığınız delikanlı işte budur. Onun, benim olmasını istedim. Fakat kabul etmedi, iffetini korudu. Yemin olsun ki emrettiklerimi yapmazsa, muhakkak ki zindana atılacak ve aşağılanmışlardan olacaktır."

*Bütün bu olup bitenlerden sonra Azizin karısı yine'de aklına koyduğunu yapmaya çalışmış, Yusufun, teklifini kabul etmemesi halinde onu zindana attıracağını ve zillete düşüreceğini söyleyerek tehdit etmiştir. Fakat Hz.Yusuf bütün bu tehditlere rağmen Şeytana uymamış, nefsine hakim olmasını bilmiş namus ve şerefiyle zindanda yaşamayı tercih etmiş ve Allaha yönelerek şöyle niyazda bulunmuştur:

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَىَّ مِمَّا يَدْعُونَنِى اِلَيْهِ ۚ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّى كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾

33- Yusuf şöyle dedi: "Ey rabbim, zindan benim için, bunların teklif ettiklerinden daha iyidir. Eğer tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara uyar ve cahillerden olurum."

*Evet, Hz.Yusuf, serbest olarak hayasızca yaşamaktansa, zindanda mahkum yaşamayı tercih etmiştir. Böylece, hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde, arşIn gölgesinde gölgelenecek olan yedi sınıftan birine misal olmuştur.

Resulullah (s.a.v.) bu yedi sınıfı açıklayan bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ سَبْعَةٌ يظلهم الله في ظله يوم لا ظل الا ظله : الامام العادل وشاب نشأ

في عبادة ربه ورجل قلبه معلق في المساجد ورجلان تحابا في الله اجتمعا عليه

وتفرقا عليه ورجل طلبته ذات منصب وجمال فقال اى اخاف الله ورجل تصدق اخفى حتى لا تعلم شماله ما تنفق بيمينة ورجل ذكر الله خاليا ففاخت عيناه.

"Yedi kimse vardır ki hiçbir gölgenin bulunmadığı sadece Allahın gölgesinin bulunduğu bir günde, Allah onları kendi özel gölgesinde gölgelendirecektir. Bunlar, âdil olan hükümdar, rabbine ibadet ederek yetişen genç, kalbi Mescitlere bağlı olan kişi, Allah için birbirini seven ve Allah için biraraya gelip ve Allah için birbirlerinden ayrılan iki kişi, asalet ve güzellik sahibi bir kadın kendisini davet ettiği halde: "Ben, Allahtan korkarım." diyerek onu reddeden kişi, sadaka verirken sağ elinin verdiğini sol eline hissettirmeyecek şekilde gizlice sadaka veren kişi ve kimsenin olmadığı yerde Allahı anarak gözlerinden yaş döken kişidir." (6)

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

34- Rabbi, Yusufun duasını kabul etti ve kadınların tuzağını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

*Yusuf aleyhisselam rabbine ihlasla ve samimiyetle dua etmiş o da duasını kabul etmiştir. Allaha samimiyetle dua edildiği takdirde bu duanın kabul edileceği, diğer bir âyette şöyle beyan ediliyor: "Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim..." (7)

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّى حِينٍ ﴿٣٥﴾

35- Sonra kadının tarafları, Yusufun suçsuz olduğunu gösteren delilleri görmelerine rağmen, yine de, onu bir müddet zindana atmayı uygun buldular.

---

(6) Buhari, K. el-Ezan, bab:36, K. ez-Zekât, bab:16/Müslim, K. ez-Zekât bab:91, Hadis-No:1031/Tirmizî, K. Ez-Zühd, bab:53, Hadis No:2391

(7) Mümin Suresi, âyet:60

Mısır veziri ve kendileriyle istişarede bulunan diğer kişiler, gömleğin arkadan yırtılması ve benzeri, Yusufun suçsuzluğunu gösteren delilleri görmelerine rağmen yine de belli bir süre için Yusufu zindana atmayı uygun gördüler.

*Süddî, vezir ve adamlarının, Yusuf aleyhisselamı herşeye rağmen hapsetmek istemelerinin sebebinin, vezirin karısı hakkında çıkan söylentileri susturmak olduğunu söylemişlerdir.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ
إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾

36- Yusufla beraber zindana iki genç daha girdi. Onlardan biri Yusufa: "Rüyamda kendimi, şaraplık üzüm sıkarken gördüm." dedi. Diğeri de: "Ben de kendimi, başımda ekmek taşıyor ve kuşlar da ondan yiyor gördüm. Bize, bu gördüklerimizin tabirini yap. Şüphesiz ki biz seni, iyilik yapanlardan görüyoruz." dediler.

* Yusufla beraber zindana iki genç daha girmişti. Bu gençlerden birinin, Kralın içki sunucusu, diğerinin ise fırıncısı olduğu zikredilmiş bunların hapsedilme sebebinin de, Kralın, kendisini zehirlemelerinden şüphe etmesi hadisesi olduğu rivayet edilmiştir.

Yusuf aleyhisselam, kendisiyle birlikte hapiste bulunanlara çok iyi muamele yapıyor, hasta olanların başından ayrılmıyor, onlara gereken yardımı yapıyordu. Bu sebeple arkadaşları arasında itibar edilir olmuştu. Kral tarafından hapsedilen iki genç te, kendisine itimat ettikleri için, gördükleri rüyaların tabirini Yusuftan istemişlerdi. Veya bu gençler gerçekte rüya görmemişler, sırf Yusufu imtihan etmek için böyle birer rüya uydurmuşlardı. Yusuf rüyaları tabir edince bunların gerçek rüyalar olmadıklarını söylemişler, Yusuf ise, kendileri hakkında yaptığı tabirin aynen çıkacağını söylemiş ve sonuç ta aynen çıkmıştır.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَٰلِكُمَا

عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

37- Yusuf onlara şöyle dedi: "Gönderilen yemekler size ulaşmadan, onun tabirini size bildireceğim. Bu, rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Ben, Allaha iman etmeyen, âhireti inkâr eden bir kavmin dininden uzaklaştım."

*Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir. Yukarıda verilen meal, bu izah şekillerinden biridir. Diğer bir izah şekline göre ise, âyetin mânâsı şöyledir: "Rüyanızda herhangi bir yemek görseniz, o yemeğin neyi ifade ettiğini, henüz olay meydana çıkmadan ben onu size söylerim. Bu bana, rabbimin öğretmiş olduğu ilimlerdendir. Zira ben, Allaha iman etmeyen bir topluluğun dininden uzaklaştım. Onlar, âhireti de inkâr eden bir topluluktu.

Yusuf aleyhisselam bunları söylerken, kendisinin bir kâhin olmadığını ve bu hususta kendisine özel bir ilim verildiğini ve bu özel ilim sayesinde rüyaları tabir ettiğini vurgulamak istemiştir.

Başka bir görüşe göre ise âyetin izahı şöyledir: Dünyada size herhangi bir yemek gönderilmeden önce, onun ne gibi bir yemek olduğunu bilir ve size haber veririm. Rabbim tarafından bana bunları bilme ilmi verilmiştir. Zira ben, Allaha iman etmeyen bin topluluğun diniden uzaklaştım. Onlar, âhireti de inkâr eden bir topluluktu.

Rivayet edildiğine göre, Mısır Kralı, mahkumlardan, öldürmek istediği kişiye zehirli bir yemek gönderir ve onu öldürtürdü. İşte Yusuf aleyhisselam, o iki mahkum arkadaşına, bu çeşit yemeklerin mahiyetini bilebileceğini ve onlara anlatabileceğini söylemek istemiştir.

Yusuf aleyhisselamın, rüyalarını tabir ettirmek isteyen bu arkadaşlarına, rüyalarının tabirini hemen söylemeyerek önce, Allahın, kendisine özel bir ilim verdiğini ve kendisinin tevhid inancına sahip olduğunu, insanların da böyle olmaları gerektiğini söylemesi ise şöyle izah edilmiştir: Yusuf aleyhisselam, rüyayı tabir ettirenlerden birinin, Kral tarafından asılarak öldürüleceğini bildiği için rüyaları hemen tabir etmeyip ortamı hazırlamış, kendisinin sağlam bir bilgiye sahip olduğunu anlatmış ve ölecek olan kişinin, tevhid inancını kabul ettikten sonra ölmesini istemiş ve bunun için de, rüyayı tabir etmeden önce, zikredilen sözleri söylemiştir.

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓائٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ
بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

38- Ben atalarım, İbrahim, İshak ve Yakubun dinine sarıldım. Herhangi birşeyi Allaha ortak koşmak bize yakışmazdı. Bu, Allahın bize ve insanlara bir lütfudur. Fakat insanların çoğu yine de şükretmezler.

*Yusuf aleyhisselam bu âyet-i Kerimede, inkârcıların ve Allaha ortak koşanların dininden uzak durduğunu, Peygamber olan atalarının yolunu tuttuğunu, bu yoldan gidecek olan herkesin de doğru yolu bulmuş olacağını, bilmediği şeylerin de kendisine öğretileceğini ve iyilikte insanların rehberi olacağını beyan etmiştir. Fakat insanların çoğunun bundan gafil olduklarını, Allahın lütfuna karşı ona şükredecekleri yerde nankörlük edip haktan saptıklarını, muhatabı olan gençlerin de bunlardan ibret almaları gerektiğini açıklamaktadır.

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۜ ﴿٣٩﴾

39- Ey zindan arkadaşlarım, birbirlerinden ayrı uydurma rabler mi hayırlı yoksa bir ve herşeye galip olan Allah mı?

Ey hapis arkadaşlarım, hiçbir zarar veya menfaat vermeye gücü yetmeyen, çeşitli uydurma rablere tapmak mı hayırlıdır yoksa bir olan ve herşeyi kahretme gücüne sahip olan Allaha ibadet etmek mi daha hayırlıdır?

*Görüldüğü gibi Yusuf aleyhisselam burada hapishane arkadaşlarını açıkça tevhid inancına davet ediyor. Bundan sonra gelen âyette de, onların dinlerinin kendileri ve ataları tarafından uydurulmuş efsaneler olduğunu söylüyor.

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا
أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ
الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾

40- Allahı bırakarak taptığınız ilahlar, sizin ve babalarınızın isimlendirdiği putlardan başka birşey değildir. Allah, onların, ilah diye isimlendirilmelerine dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allahındır. O, ancak kendisine ibadet etmemizi emretti. Doğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Sizin, Allahı bırakıp ta kendilerine tapmış olduğunuz heykeller, sizlerin ve atalarınızın, rabler ve ilahlar edindiğiniz bir takım âciz varlıklardır. Allah, bunların ilah diye isimlendirilmesine dair herhangi bir delil indirmemiş, fakat onları siz kendiniz uydurmuşsunuzdur. Hüküm verme ve tasarrufta bulunma sadece Allaha aittir. Aciz varlıkların böyle bir yetkisi yoktur. Mutlak hüküm sahibi olan Allah, ancak kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. Fakat insanların çoğu bu gerçeği bilmezler. Tevhid inancını bırakıp başka yollara saparlar.

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصْلَبُ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾

41- Ey zindan arkadaşlarım, biriniz efendisine içki sunacak diğeriniz ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Sorduğunuz mesele artık olup bitmiştir.

Ey iki zindan arkadaşım, rüyasında üzümü sıkarak içki yaptığını göreniniz, zindandan çıkacak Krala içki sunacak, Başının üzerinde ekmek taşıdığını ve kuşların gelip o ekmekten yediğini göreniniz ise idam edilecek ve kuşlar gelip onun başından yiyecektir. Bana sormuş olduğunuz olay aynen böyle çıkacaktır: "Biz bu rüyayı gerçekten görmüştük veya görmemiştik." demeniz neticeyi değiştirmeyecektir.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ
ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

42- Yusuf, iki gençten, zindandan kurtulacağını umduğuna: "Efendinin yanında benden söz et." dedi. Şeytan ona, efendisinin huzurunda Yusufu hatırlatmayı unutturdu. Yusuf birkaç yıl daha zindanda kaldı.

Yusuf iki zindan arkadaşından, zindandan çıkıp kurtulacağına kannaat getirdiği kişiye şöyle dedi: "Benim, suçsuz olduğum halde zindana atıldığımı Krala hatırlat. "Fakat Şeytan, zindandan kurtulan bu kişiye, Krala, Yusuftan söz etmeyi unutturdu. Böylece Yusuf zindanda birkaç yıl daha kaldı.

*Anlaşılıyor ki Yusuf aleyhisselam zindana atılırken Kral yanıltılmıştır. Ve, Hz.Yusuf, durumunun ona hatırlatılması halinde hatasını anlayacağını ümit etmektedir. Bu sebepledir ki Hz.Yusuf zindandan çıkan arkadaşına: "Efendinin yanında beni hatırlat." demiştir. Fakat Allah teạlanın hikmeti icabından olarak, Şeytan o kişiye Hz.Yusuftan söz etmeyi unutturmuştur. Böylece, Yusuf aleyhisselamın suçsuzluğunun anlaşılmasıyla zindandan çıkarılması, birkaç yıl daha geri kalmıştır. Bu sürenin ne kadar olduğu âyette açıkça belirtilmemektedir. Bu müddetin, üç, beş, yedi veya dokuz yıl olduğuna dair görüşler ileri sürülmüşse de, kaç yıl olduğu tam olarak bilinememektedir. Taberi, yedi yıl diyen görüşü tercih etmiştir.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ
سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِن
كُنتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾

43- Hükümdar: "Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini, yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Ey ileri gelenler, eğer rüya tabirini biliyorsanız bu rüyamı tabir ediniz." dedi.

Mısır hükümdarı, etrafında bulunan kimselere şöyle dedi: "Ben rüyamda gördümki yedi tane zayıf sığır, yine yedi adet besili sığırı yiyor. Yine yedi adet yeşil başak, yedi adet de kuru başak gördüm. Ey ileri gelenler, eğer rüya tabirinden anlıyorsanız bu rüyamın tabirin bana söyleyin. Zira ben bu rüyamdan korktum."

*Hz. Yusufun zindandan çıkma zamanı gelince, Allah teala onun için bir sebap yaratıyor ve ülkenin hükümdarı dikkat çekici bir rüya görüyor. Rüyasını önce etrafında bulunan güvendiği kişilere söyleyerek tabir etmelerini istiyor fakat onlar, bu rüyayı tabir etmekten âciz kalıyor ve şöyle diyorlar:

قَالُوٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۚ وَمَا نَحْنُ بِتَاْوِيلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾

44- Onlar da: "Bunlar, karışık rüyalardır. Biz, böyle rüyaların tabirini bilmeyiz." dediler.

Hükümdarın etrafında bulunan kişiler ona şu cevabı verdiler: "Senin bu gördüğün şeyler, birtakım karışık ve aldatıcı rüyalardır. Biz, böyle şeylerin yorumunu bilmiyoruz."

*Hükümdarın ileri gelen adamları rüyanı tabiri konusunda ona bu cevabı verdiklerinde, Hz.Yusufun, zindanda kendisiyle beraber olduğu arkadaşı Yusufu hatırlamış, bu rüyayı ancak onun tabir edebileceğini düşünmüş ve gidip zindanda onunla konuşmayı teklif etmiştir.

Âlimler, rüya hakkında çeşitli bilgiler vermiş ve onun üç kısma ayrıldığını söylemişlerdir.

Birincisi: Allah tarafından kişiye uyku esnasında ilham edilen ve o kişinin geleceğiyle alakalı olan telkinlerdir. Asıl rüya işte budur.

İkincisi: Kişiye uyku esnasında gelen Şeytani bir telkindir. Buna, karışık rüyalar. denir.

Üçüncüsü: Kişinin bizzat kendi nefsinden kaynaklanan vesveselerdir.(8)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) rüya hakkında bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

(8) Bkz. Buhari, K. et-Ta'bir, bab:26

سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ اللهِ فَاذَا رَاٰى اَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ
فَلَا يُحَدِّثْ بِهِ اِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَاذَا رَاٰى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ شَرِّهَا وَمِنْ
شَرِّ الشَّيْطَانِ فَلْيَتْفُلْ ثَلَاثًا وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا اَحَدًا فَاِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ.

"Güzel rüya Allah tarafındandır. Sizden kim, hoşuna giden bir rüya görecek olursa onu sadece sevdiği bir kimseye anlatsın. Kim de hoşuna gitmeyen bir rüya görecek olsa onun ve Şeytanın şerrinden Allaha sığınsın. Üç kere (sol tarafına) tükürsün. Onu kimseye anlatmasın. Böyle yaptığı takdirde o rüya ona asla zarar veremeyecektir." (9)

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِيلِهِ فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

45- Yusufun, zindandaki iki arkadaşından, kurtulanı, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra birgün Yusufu hatırlayarak: "Rüyanın tabirini ben yaptırayım, beni, rüya tabir eden biri var ona yollayın." dedi.

Yusufun, zindandaki iki arkadaşından, zindandan kurtulanı, aradan uzun bir müddet geçtikten sonra, hükümdarın gördüğü rüya üzerine Yusufu hatırladı. Ve hükümdarın rüyasını da ona tabir ettirmek istedi ve onlardan, kendisini, Yusufun yanına göndermelerini istedi. Yusufun yanına varıp şöyle dedi:

يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ اَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ
سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

46- Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi, rüyada görülen yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yemesi, yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak ne demek? Bize tabir et. Umarım ki yaptığın tabiri insanlara götürünce ne demek olduğunu anlarlar." dedi.

---

(9) Buhari, K. et-Ta'bir, bab:46

Mısır hükümdarı, Hz. Yusufun, zindandan çıkan arkadaşını ona gönderdi. Bu kişi zindana varıp Yusufu gördü ve şöyle dedi:

Ey Yusuf, ey özü sözü doğru olan kişi, şu rüyayı tabir eder misin? Rüyada yedi besili sığırı yedi zayıf sığır yiyor, yedi yeşil başak yedi de kuru başak görülüyor. Bunun tabiri nedir? Sen bunu bana izah edersen ben de gidip insanlara açıklayabilirim. Onlar da böylece bu rüyanın bana izah edersen ben de gidip insanlara açıklayabilirim. Onlar da böylece bu rüyanın tabirini öğrenmiş olurlar."

* Bunun üzerine Yusuf (a.s.), tabirinden âciz kaldıkları rüyayı yorumlayarak şöyle dedi:"

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾

47- Yusuf şöyle dedi: "Siz, âdetiniz olduğu üzere yedi yıl ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, diğerlerini başağında bırakın.

Yusuf şöyle dedi: "Daha önce ektiğiniz gibi bundan sonra da âdetiniz üzere yine yedi sene ekin ekeceksiniz. Ektiğiniz ekinlerden elde ettiğiniz mahsullerin, yediğiniz az bir miktarın dışında kalanını, zayi olmaktan korumak için başağının içinde bırakın."

*Bazı âlimler, bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: "Yedi sene peşpeşe ekin ekmelisiniz. Bu ekinlerden, yiyebileceğiniz az bir miktarın dışında kalanını, başakları içinde bırakarak depolayın."

Yusuf aleyhisselam, âyet-i Kerimede ifade edildiği gibi, ekinlerin, başakları içinde muhafaza edilmelerini tavsiye etmiştir. Zira, ekinlerin, başakları içinde bekletilmesi, onların, uzun zaman muhafaza edilmeleri bakımından çok önemlidir.

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾

48- Sonra bunun ardından yedi yıl kıtlık olacak. Sakladığınız az bir miktar hariç, biriktirdiğiniz bütün mahsulleri yeyip bitirecek.

Sonra o bolluk yıllarının arkasından yedi kurak sene gelecek, daha önce biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek. Biriktirdiğiniz mahsullerden çok az bir miktar kalacak.

*İşte rüyada görülen yedi cılız inek te bu yedi kıtlık senesine işarettir. Bu cılız ineklerin, besili inekleri yemesi, anlaşıldığı gibi, bolluk senesinin ürünlerinin bu kıtlık seneleri süresince yenilip bitirilmesidir.

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

49- Bu kıtlık yıllarının ardından, insanların yağmur göreceği bereketli bir yıl gelecek. O zaman insanlar, çeşitli ürünleri sıkıp faydalanacaklar."

Geçirilen bu kıtlık yıllarından sonra, bol yağmurların yağdığı bir yıl gelecek, o yılda insanlar, zeytin, üzüm, şekerkamışı gibi çeşitli mahsulleri sıkıp yağ ve sularından faydalanacaklar.

*Yusuf aleyhisselamın haber verdiği bu son bir yıl'a, hükümdarın rüyasında bir işaret yoktur. yusuf aleyhisselam bunu bir Peygamber olarak, Allahın, kendisine bildirdiği bir gayb haberi olarak anlatmaktadır.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا
بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

50- Hükümdar: "Yusufu buraya getirin." dedi. Hükümdarın elçisi Yusufa gelince Yusuf ona: "Efendine git, ellerini bıçakla kesen o kadınlar ne istiyordu?" diye sor, Şüphesiz ki rabbim, o kadınların tuzağını çok iyi bilendir." dedi.

Mısır hükümdarı, rüyanın, Yusuf tarafından tabir edilme şeklini duyunca: "Yusufu bana getirin." dedi. Hükümdarın elçisi Yusufun yanına varınca Yusuf ona dedi ki: "Efendine git. Ellerini bıçakla kesen o kadınların, özellikle beni

zindana attıran kadının maksadı neydi?" diye sor. Şüphesiz ki rabbim olan Allah, bu kadınların tuzağını çok iyi bilmektedir. Ve onlara, layık oldukları cezayı verecektir." dedi.

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوٓءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَاِنَّهُ
لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾

51- Hükümdar kadınlara sordu: "Yusufu baştan çıkarmak istemekteki maksadınız neydi? Kadınlar: "Hâşâ biz ondan bir kötülük görmedik." dediler. O zaman Azizin karısı: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onu baştan çıkarmak istemiştim. Şüphesiz ki o, doğru söyleyenlerdendir." dedi.

*Görüldüğü gibi yıllar sonra da olsa Yusuf aleyhisselamın suçsuz olduğu ortaya çıkmış, vezirin karısı bizzat hükümdarın huzurunda, suçun kendisinde olduğunu itiraf etmiş, Yusufun iffetli bir kimse olduğunu ve ekmeğini yediği efendisine ihanet etmediğini açıklamıştır.

ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي كَيْدَ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٢﴾
وَمَٓا اُبَرِّئُ نَفْس۪ي اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّ۪ي اِنَّ رَبّ۪ي غَفُورٌ رَح۪يمٌ
﴿٥٣﴾

52- Yusuf dedi ki: "Bu, (Hemen zindandan çıkmayıp diretmem) Azizin gıyabında kendisine ihanette bulunmadığımı ve Allahın, hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindir.

53- Ben, nefsimi temize çıkarmak istemem. Çünkü nefis, şüphesiz ki çokça kötülüğü emredendir. Ancak, rabbimin merhamet ettiği müstesnadır. Şüphesiz ki rabbim, çok affeden, çok merhamet edendir.

*Bu iki âyet-i Kerimedeki ifadenin, Hz.Yusufa mı yoksa vezirin karısına mı ait olduğu hakkında iki görüş vardır.

Mücahid, Sa'd b.Cübeyr, İkrime, Dehhak, Hasan-ı Basrî ve Katade'ye göre bu ifadeler Hz.Yusufa aittir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Bunlar, bir önceki âyetin ifadesinin, vezirin karısına ait olmasının bu iki âyetteki ifadenin de Hz.Yusufa ait olmasına mani olamayacağını söylemişlerdir. Zira âyetlerdeki ifadelerden herbirinin kime ait olduğu dolayılı olarak ta olsa anlaşılmaktadır. Bunların görüşüne göre âyetin izahı şöyledir:

*Vezirin karısının itiraflarından sonra Yusuf şöyle dedi: "Ben hemen zindandan çıkmayıp, olayın, kadınlardan sorulup açıklığa kavuşturulmasını istedim ki, vezir, evinde bulunmadığı bir sırada ona ihanet etmediğimi ve Allahın, hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını bilmiş olsun. Ben nefsimi her türlü hata ve kusurlardan temize çıkarmek için söylemiyorum. Zira nefis muhakkak ki kötülükleri çok emredendir. Ancak rabbimin merhamet ederek koruduklan hariçtir. Zira rabbim çok affeden ve çok merhamet edendir."

Diğer bir görüşe göre bu iki âyette zikredilen ifade, vezirin karısına aittir. Zira bunlardan önceki âyette, vezirin karısının konuştukları zikredilmektedir. Bu âyetlerdeki ifadeleri de aynı konuşmanın devamı saymak, ifadelerin birbirini takibindeki sıralamaya daha uygundur. İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmiştir. Bu görüşe göre de bu iki âyetin izahı şöyledir:

"Vezirin karısı sözlerine devamla şöyle dedi: "Benim bu itirafta bulunmamın sebebi: Kocamın bulunmadığı bir zamanda fiilen bir ihanette bulunmadığımı, sadece bu genci davet ettiğimi, onun da bundan çekindiğini bilsin. Bir de Allahın, hainlerin tuzağını başarıya eriştirmeyeceğini anlasın. Ben, nefsimi temize çıkarmak istemiyorum. Zira nefis, şüphesiz çok kötülüğü emredendir. Benim, Yusufu davetim bundan dolayı oldu. Rabbimin merhamet ederek himaye ettiği nefisler müstesnadır. Şüphesiz ki rabbim, çokça affeden ve merhamet edender.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾

54- Hükümdar Yusufun suçsuz olduğunu anlayınca: "Onu huzuruma getirin, onu maiyetime alayım." dedi. Yusuf onunla konuşunca hükümdar Yusufa: "Bugün senin, bizim yanımızda mühim bir yerin vardır. Sen, emin bir kimsesin." dedi.

*Mısır hükümdarı, Yusuf aleyhisselamın suçsuz olduğunu, ilmine ve ahlakına güvenilir bir kimse olduğunu anlayınca, onun, kendisi için faydalı bir kimse olduğu kanaatine varmış ve adamlarına şöyle demiştir: "Yusufu yanıma getirin ben onu maiyetime alayım, özel adamlarından olsun."

Hükümdarın adamları Yusuf aleyhisselamı getirdiler. Hükümdar onunla konuşunca onun şahsiyetini takdir etti ve ona: "Artık sen, bugünden itibaren bizim yanımızda büyük bir mevki sahibi ve kendisine güvenilir birisin." dedi.

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

55- Yusuf hükümdara: "Beni, ülkenin hazinelerinin başına getir. Çünkü ben, iyi muhafaza eden ve iyi bilen birisiyim." dedi.

*Hz.Yusufun, Mısır hükümdarından vazife istemesi, Peygamber olması hasebiyle insanları kendisi yönettiği takdirde onları hak yola götüreceği inancındandır. Bu istek bir makam hırsı olmayıp, üzerine düşen bir görevi yerine getirmektir.

Ayet-i Kerimenin sonunda, Yusuf aleyhisselamın: "Çünkü ben iyi muhafaza eden ve iyi bilen biriyim." demesi, kendisini övmek değil, tanımayanlara kendisini tanıtmak içindir.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ

بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

56- Böylece biz Yusufu, yeryüzünde mevki sahibi kıldık. Yusuf artık dilediği yerde kalabiliyordu. Biz, merhametimizi dilediğimize veririz. İyilik edenlerin mükâfaatını asla zayi etmeyiz.

*Ayet-i Kerimede, Yusuf aleyhisselamın vazife istemesi karşısında hükümdarın ona ne gibi bir vazife verdiği açıklanmamaktadır. Ancak bu Surenin yetmişsekizinci âyetinde, Yusuf aleyhisselamın, kardeşleri kendisini tanımadıkları halde ona: "Ey Aziz, bunun oldukça yaşlı bir babası var." diye hitab etmişlerdir. Buradan anlaşılmaktadır ki Yusuf aleyhisselam, Mısırın veziridir. Hükümdar ona vezirlik vermiştir.

İbn-i İshak ise, Yusuf aleyhisselamın, Mısırın veziri olan "Kıtfîr"in ölümünden sonra onun hanımıyla evlendiğini, bu evlilikten iki çocuğunun olduğunu ve Yusuf aleyhisselamın, Mısır hükümdarı tarafından vezir tayin edildiğini rivayet etmektedir.

وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

57- İman edip Allahtan korkanlar için, âhiretin mükâfaatı elbette daha hayırlıdır.

Allaha ve âhiret günü ne iman edip, cezalandırmasından korkarak ona ittat edenler için âhirette verilecek olan mükâfaat, bu dünyada verilen nimetlerden daha hayırlıdır. Bu sebeple Yusufa âhirette daha hayırlı nimetler verilecektir.

وَجَٓاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾

58- Yusufun kardeşleri yiyecek temini için Mısıra varıp Yusufun huzuruna çıkınca Yusuf kardeşlerini tanıdı amma onlar Yusufu tanımadılar.

*İbn-i İshak, Süddî ve diğer müfessirler, Yusuf aleyhisselamın kardeşlerinin Mısıra gelişlerini şöyle izah etmişlerdir:

Kardeşlerinin, Yusuf aleyhisselamı kuyuya atmalarından sonra, aradan yıllar geçmişti. Yusuf aleyhisselam Mısıra vezir olmuş, Mısır hükümdarının rüyasında gördüğü gibi yedi yıl bolluk olmuş ondan sonra da kıtlık yılları gelmişti. Yusuf aleyhisselam, bolluk yıllarında tedbir alarak kıtlık yılları için hububat depo etmişti. Bu sebeple kendi ülkesinin ihtiyaçlarını karşıladığı gibi diğer ülkelerden gelen insanlara da, kişi başına bir deve yükü olmak üzere gıda maddeleri satıyordu. Kenan ilinde oturan Yakub aleyhisselamın oğulları da bu durumu duymuş onlar da ihtiyaçları olan gıda maddelerini almak üzere Mısıra gelmişlerdi. Bunlar, Yusuf aleyhisselamın huzuruna girdiklerinde, Yusuf aleyhisselam onları tanımış fakat kardeşleri onu tanıyamamışlardı. Zira Yusuf

aleyhisselam kuyuya atılırken henüz çocuk denecek bir yaştaydı. Ayrıca kardeşleri Yusuf aleyhisselamın sağ kalıp böyle bir mevkiye erişebileceğini de hiç düşünmemişlerdi.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي
أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾

59- Yusuf yüklerini hazırlatınca onlara şöyle dedi: "Bir daha gelişinizde, baba bir kardeşinizi de bana geterin. Görmüyor musunuz? ben ölçüyü bol tutuyorum. Misafirlere ikram edenlerin hayırlısıyım." dedi.

* Yusuf aleyhisselamın kardeşleri yanına gelince, Yusuf aleyhisselam onlara, niçin geldikelrini sormuş, onlara, casusluk yapabileceklerini ihsas ettirmiş, bunun üzerine kardeşleri, kendileri hakkında düşünülebilecek şüpheleri bertaraf etmek için, kimin oğulları olduklarını, kaç kardeşleri bulunduğunu izah etmişler, bunun üzerine Yusuf aleyhisselam, bir daha geldiklerinde üvey kardeşleri olan ve aslında Yusuf aleyhisselamın ana bir öz kardeşi olan Bünyamini de getirmelerini istemiş, bunun için onları hem teşvik etmiş hem de getirmedikleri takdirde ne yapacağını açıklayarak şöyle demiştir:

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾

60- Eğer onu bana getirmezseniz, artık benden size bir ölçek bile yok. O zaman bana yakın olmayın."

Eğer sizin, baba bir kardeşiniz olan Bünyamini getirmeyecek olursanız size ölçüp verebileceğim hiçbirşey yoktur. Memleketime de yaklaşmayın.

قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾

61- Yusufa kardeşleri: "Babasını ikna etmeye çalışacağız. Bu hususta elimizden geleni yapacağız." dediler.

Yusufun kardeşleri şu cevabı vermişlerdir: "O kardeşimizi babamız yanından ayırmak istemez. Fakat biz kendisini ikna etmeye çalışacağız. Zannediyoruz bunda muvaffak ta oluruz."

وقال لفتيانه اجعلوا بضاعتهم في رحالهم لعلهم يعرفونها اذا انقلبوا الى اهلهم لعلهم يرجعون ﴿٦٢﴾

62- Kardeşleri, ülkelerine dönme hazırlığına başlayınca, Yusuf, adamlarına: "Satın alınan malların bedellerini yüklerine koyun, belki ailelerine döndüklerinde bunu anlarlar da tekrar gelirler." dedi.

* Yusuf aleyhisselam bunu yapmakla, kardeşlerinin, ülkelerine döndükten sonra gıda maddeleri almak için tekrar geri dönüp gelmelerini sağlamak istiyordu. Bu onların tekrar dönmeleri için bir teşvikti. Zira onlarla tanışması ve artık olayın aydınlığa kavuşması için tekrar gelmelerini istiyordu.

فلما رجعوا الى ابيهم قالوا يا ابانا منع منا الكيل فارسل معنا اخانا نكتل وانا له لحافظون ﴿٦٣﴾

63- Babalarına dönünce: "Ey babamız, bize yiyecek verilmesi yasak edildi. Kardeşimizi de bizimle gönder ki, yiyecek maddelerini alabilelim. Şüphesiz ki biz, onu koruruz." dediler.

* Yusuf aleyhisselamın kardeşleri, Mısırdan memleketlerine döndüklerinde, babalarına, kendilerine bundan böyle zahire verilmeyeceğini söyleyerek söze başlamışlar, sanki bu sefer de boş gelmişler intibaı ile konuşmuşlardı. Bunun sebebi de kardeşleri Bünyamini babalarından istemeye yüzlerinin olmamasındandı. Zira daha önce Yusufu da götürmüşler fakat geri getirmemişlerdi. Bu sebeple önce böyle bir giriş yapmışlar, arkasından da, kardeşleri Bünyaminin de gönderilmesi halinde kendilerine yiyecek maddeleri verileceğini söylemişlerdir.

Oğullarının, bu sefer de Bünyamini götürmek istemeleri ve onu koruyacaklarına dair kesin söz vermelerine rağmen, Yakub aleyhisselam, oğullarına itimatsızlığını hissettirerek şöyle demiştir:

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَٓا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخ۪يهِ مِنْ قَبْلُۜ فَاللّٰهُ خَيْرٌ
حَافِظاًۖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٦٤﴾

64- Yakub onlara şöyle dedi: "Ben bu oğlumu, daha önce size Yusufu emanet ettiğim gibi mi emanet edeyim? Koruyucu olarak Allah daha hayırlıdır. Çünkü o, merhametlilerin en merhametlisidir." dedi.

*Yakub aleyhisselam, oğullarına, daha önce Yusuf için de, onu koruyacaklarına dair vaadlerde bulunup fakat onu korumadıklarını söylüyor ve neticede Allaha sığınarak, onun himaye ve merhametini diliyor. Bu son ifadeden anlaşılıyor ki Yakub aleyhisselam kendisini, oğlu Bünyamini de kardeşlerine teslim etme mecburiyetini hissediyor ve bunun için Allahın himayesini diliyor ve bir sonra gelen âyette zikredilen belli birtakım şartları da öne sürüyor.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْۜ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
مَا نَبْغ۪يۜ هٰذِه۪ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَاۚ وَنَم۪يرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ
كَيْلَ بَع۪يرٍۜ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَس۪يرٌ ﴿٦٥﴾

65- Yusufun kardeşleri yüklerini açınca verdikleri bedellerinin iade edildiğini gördüler. Bunun üzerine babalarına şöyle dediler: "Ey babamız, daha ne isteriz, işte aldığımız malların bedeli olduğu gibi bize iade edilmiş. Kardeşimizle gidip ailemizin yiyeceğini getirelim. Kardeşimizi koruruz. Bir deve yükü daha fazla yiyecek alırız. Aslında bu, hükümdar için kolay bir şeydir.

*Ayet-i Kerimenin son bölümünde "Aslında bu kolay bir şeydir." ifadesi geçmektedir. Mukatil bu ifadeden "Bir deve yükü fazla yiyecek vermek, Mısır hükümdarı için kolay bir şeydir." mânâsının kastedildiğini söylemiştir. Meal de bu görüşe göre hazırlanmıştır.

Keşşaf ise, bu ifadenin, Hz.Yakubun sözü olabileceğini ve mânâsının da: "Bir deve yükü yiyecek için çocuk tehlikeye atılmaz." şeklinde olabileceğini söylemiştir.

Başka bir görüşe göre de bu ifadenin izahı şöyledir: "Bu kadar yiyecek bizim için azdır. Kardeşimize verilecek payı da buna ilave etmek istiyoruz."

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ
فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾

66- Yakub, oğullarına şöyle dedi: "Tamamen kuşatılmanız dışındı, onu bana tekrar getireceğinize dair Allaha söz vermedikçe, oğulumu sizinle birlikte asla göndermeyeceğim." Oğulları babalarına yemin edince, Yakub,: "Allah, söylediklerimize vekildir." dedi.

Oğullarının, kardeşlerini ısrarla istemeleri karşısında Yakub, oğullarına şöyle dedi: "Hepiniz kuşatılıp mağlup olmanız ve tümünüzün bir felakete uğramanız hali müstesna, oğlumu mutlaka bana getireceğinize dair Allaha yemin etmediğiniz müddetçe ben onu sizinle Mısıra asla göndermeyeceğim." Bunun üzerine oğulları Yakuba, kardeşlerini sağ salim geri getireceklerine dair kesin söz verdiler. Yakub da oğlunu göndermeye razı olarak şöyle dedi: "Allah, söylediklerimize şahittir."

*İbn-i İshak diyor ki: "Yakub aleyhisselamın, oğlu Bünyamini, kardeşlerine emanet etme zorunda kalması, kıtlık sebebiyle gıda maddelerine ihtiyaç duymasındandır."

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي
عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

67- Yakub, oğullarına: "Ey oğullarım, Mısıra girerken bir kapıdan değil ayrı ayrı kapılardan girin. Ama ben sizi, Allahın takdir ettiğinden

koruyacak güçte değilim. Çünkü hüküm sadece Allahındır. Ben ona güvendim. Güvenenler de yalnız ona güvensinler." dedi.

*Dehhak, Süddî, Mücahid, Muhammed b.Kâ'b ve Abdullah b. Abbas'a göre, Yakub aleyhisselamın, oğullarından, Mısıra girerken, hep birlikte aynı kapıdan girmeyip, ayrılarak çeşitli kapılardan girmelerini istemesinin sebebi, onlara nazar değeceğinden korkmasıdır. Zira Yakub aleyhisselamın oğulları, yakışıklı olmaları ve temiz kıyafetleriye dikkatleri çeken kimselerdi. Yakub aleyhisselam oğullllarına böyle tavsiyelerde bulunuyor, diğer yandan da, yalnız Allaha güvenilmesi gerektiğine, onun takdirinin, herşeyin üstünde olduğuna dikkatleri çekiyordu.

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ
إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

68- Onların, babalarının emrettiği şekilde girmeleri, Allahın takdir ettiği hiçbirşeyi önleyemezdi. Fakat Yakubun tavsiyesi, içinde gizlenen bir his idi, onu dışarıya vurdu. Şüphesiz ki o, kendisine öğrettiğimizden dolayı bilgi sahibiydi. Ne varki insanların çoğu bunu bilmezler.

*Ayet-i Kerimede geçen: "Fakat Yakubun tavsiyesi, içinde gizlenen bir his idi onu dışarı vurdu." ifadesi şöyle izah edilmiştir: "Çeşitli kapılardan girmeleri, Yakubun oğullarından, Allahın dilediği herhangi bir şeyi uzaklaştıracak değildi. Ancak, Yakubun içinde, oğullarına karşı bir his bulunuyordu ki o da, çocuklarına nazar değeceği korkusuydu. İşte bu sebeple bu duygularını dile getirdi.

Yakub aleyhisselam, Allah tealanın kendisine öğertmesiyle ilim sahibi olmuştu. Allahın dilemesi halinde çocuklarına nazar değebileceğini biliyordu. Ve yine biliyordu ki Allah bir şeyi dileyince herhangi bir tedbir buna engel olamazdı.

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي الْكَيْلَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا

أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾

69- Kardeşleri Yusufun huzuruna gelince, Yusuf, öz kardeşini bağrına bastı. Ona: "Ben kardeşinim, üvey kardeşlerinin yaptıklarına üzülme." dedi.

*Taberi bu âyetin izahında özetle şöyle diyor: " Yusuf aleyhisselam, kardeşleri kendi yanına gelince, onlara bir ziyafet vermiş, herkes ikişer ikişer oturmuş, Bünyamin ise yalnız kalmış ve ağlamış ve şöyle demişti: "Kardeşim Yusuf sağ olsaydı o da benimle oturur, biz de iki kişi olurduk." Bunun üzerine Yusuf aleyhisselam onu kendi sofrasına oturtmuş ve yemeği beraber yemişler. Yusuf aleyhisselam, yemekten sonra herkesi ikişer ikişer odalarına taksim etmiş, Bünyamin bu sefer yine yalnız kalmıştı. Bunun üzerine Yusuf aleyhisselam demiştir ki: "Bunun arkadaşı yok o halde benimle kalsın." Böylece Bünyamin, kardeşi Yusufla beraber gecelemişti. Yusuf aleyhisselam, Bünyamine demişti ki: "Ölen kardeşinin yerine benim sana kardeş olmamı ister misin?" Bünyamin de demiş ki: "Senin gibi bir kardeşi kim bulabilir?" Fakat ne yazık ki sen, Yakub ve onun hanımı Rahiyl'den doğmadın. "Bunun üzerine Yusuf aleyhisselam ağlamış ve kalkıp Bünyaminin boynuna sarılarak: "Ben senin kardeşin Yusufum, sen, kardeşlerinin bana yaptıklarına üzülme. Benim söylediklerimi de kardeşlerine haber verme." diye tenbih etmiş.

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا

الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾

70- Yusuf, kardeşlerinin yüklerini hazırlatınca, bir su kabını, öz kardeşinin yüküne koydu. Sonra Yusufun adamlarından bir tellal, arkalarından bağırdı: "Ey kafile, siz mutlaka hırsızsınız."

Yusuf, kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılayıp yüklerini hazırlattıktan sonra Mısır hükümdarının su içmek için ve ölçek olarak kullandığı bir kabı, öz kardeşi olan Bünyaminin yükünün içine koydu. Kafile hareket ettikten sonra, arkalarından bir tellal şöyle bağırdı: "Ey kafile sizler hırsız insanlarsınız."

* Kervanını arkasından: "Ey kafile, siz mutlaka hırsızsınız." diye bağırılmasının nasıl caiz görüldüğü hususunda şu izahlar yapılmıştır:

Aslında Yusuf aleyhisselam, gerçekte hırsız olmadıklarını bildiği kardeşlerine karşı bu şekilde hitabedilmesini emretmemiştir. Fakat kervanı teftiş edecek olanlar, hükümdarın su kabının kaybolduğunu anlayınca, kendiliklerinden bu şekilde bağırmışlardır.

Yahut, tellal, bunu bir soru şeklinde sormuş ve: "Sizde hırsızlar var mı?" demek istemiştir.

Veya, bu bağırmada özellikle Bünyamin kastedilmişti. O da kabın kendi yükünde saklı olduğunu ve bu işin danışıklı olduğunu bildiği için, kendisine hırsızlık isnad edilmesine katlanmıştır. Zira gerçekte o bir hırsız değildi.

Yahut da, Yusufun kardeşleri, daha önce Yusufu babalarından kaçırıp onu kuyuya attıkları için bu şekilde hitap edilmeye layık görülmüşlerdir.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾

71- Yusufun kardeşleri onlara dönerek: "Ne kaybettiniz?" dediler.

Yusufun kardeşleri, arkalarından bağıranlara dönerek: "Ne kaybettiniz ki bizi hırsızlıkla itham ediyosunuz?" dediler.

قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾

72- Bunun üzerine Yusufun adamaları: "Biz, hükümdarın su kabını kaybettik. Bulup getirene bir deve yükü mükâfaat var." dediler. Başkanları da (Tellal da): "Ben, bu mükâfaatın verileceğine kefilim." dedi.

*Ayet-i Kerimede, hükümdarın su kabının kaybolduğu zikredilmektedir. Adı geçen su kabının ölçek olarak ta kullanıldığı ve Hz.Yusufun, hububatı bununla ölçerek verdiği rivayet edilmektedir.

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾

73- Yusufun kardeşleri: "Allaha yemin olsun ki, bildiğiniz gibi biz buraya, fitne fesat çıkarmak için gelmedik. Biz, hırsız da değiliz." dediler.

*Hz.Yusufun kardeşleri yemin ederek, Mısıra fitne ve fesat çıkarmak için gelmediklerini söylüyorlar ve diyorlar ki: "Siz de biliyorsunuz ki biz, fesat çıkarmak için gelmedik. Ve biz, hırsız da değiliz." Zira onlar, daha önce yüklerine konan zahire bedellerini geri getirmişlerdir. Şayet hırsız olsaydılar bu paraları geri getirmezlerdi. Ayrıca onlar, Mısıra gelen diğer kafileler arasında üstün bir ahlaka sahip idiler. İşte bütün bunlar gösteriyordu ki, onlar bozguncu ve hırsız değillerdi.

قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾

74- Yusufun adamları: "Eğer yalancıysanız, hırsızın cezası nedir?" dediler.

Yusufun adamaları, Yusufun kardeşlerine şöyle dediler: "Eğer siz "Biz hırsız değiliz" sözünüzde yalancıysanız, ölçeği çalanın, size göre cezası nedir?" Yusufun kardeşleri ise şu cevabı verdiler:

قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾

75- Yusufun kardeşleri: "Hırsızlık yapanın cezası, yükünde çalınan eşya bulunan kişinin kendisidir. İşte biz, zalimleri böyle cezalandırırız." dediler.

*Hz.İbrahimin şeriatına göre hırsızlık yapan kişi, malı çalınana teslim edilirdi. o kişi, dilerse hırsızı emrinde çalıştırır dilerse köle yapardı. Hz.Yakubun oğulları, Hz. İbhrahimin şeriaatıyla amel ettikleri için Hz.Yusufun adamlarına bu cevabı vermişlerdi. Yusuf aleyhisselam da bunu bildiği için, kardeşi Bünyamini yanında alıkoyabilmek maksadıyla bu tedbire başvurmuştu.

فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاۤءِ اَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاۤءِ اَخِيهِ كَذٰلِكَ
كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ اِلَّاۤ اَنْ يَشَاۤءَ اللّٰهُ
نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاۤءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

76- Yusuf, öz kardeşinin yükünden önce, diğerlerinin yüklerini aramaya başladı. Nihayet su kabını, öz kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yusufa böyle maharetli davranmayı öğrettik. Yoksa Allah dilemedikçe, hükümdarın nizamına göre, Yusuf, kardeşini alamazdı. Biz, dilediğimizi derece derece yükseltiriz. Her bilenin üstünde daha iyi bilen biri vardır.

* Yusuf aleyhisselam, Allah tealanın kendisine öğretmiş olduğu bu tedbirle kardeşi Bünyamini yanında alıkoyma imkânına sahibolmuştur. Zira o zamanın kanunlarına göre kardeşini yanında alıkoyma imkânı yoktu. Allah teala, Yusuf aleyhisselama böyle bir çareyi öğretmekle lütufta bulunmuş ve onun derecesini yükseltmiştir.

Ayet-i Kerimenini sonunda: "Her bilenin üstünde daha iyi bilen biri vardır." buyurulmakta ve ilim sahibi olanların, ilimleriyle böbürlenmemeleri gerektiğine dikkati çekmektedir.

قَالُوۤا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي
نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾

77- Yusufun kardeşleri şöyle dediler: "Eğer hırsızlık ettiyse daha önce öz kardeşi de hırsızlık etmişti." Yusuf onların bu sözlerini sineye çekti. Onlara hissettirmedi. Kendi kendine şöyle dedi: "Kötü olan sizsiniz. Allah, söylediklerinizin aslını daha iyi bilir."

Yusufun kardeşleri: "Bünyamin hırsızlık yaptıysa onun öz kardeşi olan Yusuf da daha önce hırsızlık yapmıştır." diyerek suçu kendilerinden uzaklaştırmak istemişlerdir.

*Yusuf aleyhisselamın, kardeşlerinin suçladığı şekilde hırsızlık yapıp yapmadığı hususunda şunlar söylenmiştir: "Katade diyor ki:" Yusuf aleyhisselam, anne tarafından dedesinin bir putunu çalıp kırmıştır.

Ayrıca Taberi ve İbn-i Kesirin, İbn-i İshaktan naklettikleri, bir rivayete göre, Yusuf aleyhisselamın yaptığı iddia edilen hırsızlık hakkında şunlar anlatılmaktadır: Mücahid diyor ki: "Yusufun geçirdiği ilk imtihan, halasının evinde iken olmuştur. Yusuf, dedesi Hz.İshakın en büyük çocuğu olan halasının yanında bulunuyor, ona halası bakıyordu. Yusuf büyüyünce babası Yakub onu özlemiş ve halasından almak istemişti. Halası ise onu çok sevdiği için Hz.Yakuba vermek istemiyordu. Fakat Yakub aleyhisselam ısrarla Yusufu istemişti. Bunun üzerine halası, çocuğun belli bir süre daha kendisinde kalmasını rica etti. Yakub aleyhisselam da razı oldu. Yusufun halası, kardeşlerinin en büyüğü olması hasebiyle babası İshak aleyhisselam'dan yadigâr kalan bir kuşağı evinde bulunduruyor ve onu muhafaza ediyordu. Yakub aleyhisselamın, oğlu Yusufu ısrarla istemesi karşısında bir Plan düşünmüş ve bu kuşağı Yusufun beline, elbisesinin altından sarmıştı. Yakub aleyhisselam Yusufu götürmeye gelince, kuşağın kaybolduğu söylenmiş ve araştırıldığında Yusufun belinde sarılı olarak bulunmuştur. Böylece Yusuf bu işten dolayı halasının yanında kalmıştır. İşte Yusufun yaptığı söylenen hırsızlık budur.

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ

إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

78- Yusufun kardeşleri şöyle dediler: "Ey Aziz, bunun, oldukça yaşlı bir babası var. Onun yerine içimizden birini al. Şüphesiz ki biz, seni, iyilikte bulunanlardan görüyoruz.

*Hz.Yusufun kardeşleri, Bünyaminin ve kendilerinin babası olan Hz.Yakubun, yaşlı biri olduğunu, Bünyamini çok sevdiğini ve kaybettiği oğlundan dolayı da onunla teselli bulduğunu, bu sebeple Bünyaminin, serbest bırakılarak kendilerinden herhangibirinin onun yerine tutulmasını Hz.Yusuftan istemişler, ayrıca Hz.Yusufu överek isteklerinin kabul edilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Fakat Bünyamini yanında alıkoymak için tedbire başvuran Yusuf aleyhisselam onların bu isteğini reddederek şöyle demiştir:

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَأْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ اِنَّا اِذاً لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾

79- Yusuf: "Eşyamızı yükünde bulduğumuzdan başkasını almaktan Allaha sığınırız. Aksi takdirde biz zulmetmiş oluruz." dedi.

Yusuf aleyhisselam, kardeşlerine, suçlunun yerine masum bir kimseyi cezalandıramayacağını, aksi takdirde haksızlık yapan bir zalim olacağını beyan etmiş ve böyle bir iş yapmaktan Allaha sığınmıştır.

فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوا اَنَّ
اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقاً مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ
فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَأْذَنَ لِي اَبِي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ
الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾

80- Kardeşleri Yusuftan ümitlerini kesince, gizlice istişare etmek üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri şöyle dedi: "Babamızın, Allaha yemin ettirerek, sizden söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında hata işlediğinizi bilmiyor musunuz? Babamın bana müsaade etmesine veya Allahın, hakkımda vereceği kesin hükmüne kadar buradan ayrılmayacağım. Şüphesiz ki Allah, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

*Rivayet edildiğine göre, diğer kardeşlerine, Allah için yemin ederek, babalarına verdikleri sözü hatırlatan büyük kardeşleri, daha önce de Yusufun öldürülmesine karşı çıkan ve öldürülmesi yerine kuyuya atılmasını taklif eden kişidir. Bu şahsın isiminin, "Rubil" olduğu rivayete edilmektedir.

اِرْجِعُوا اِلٰى اَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا اَبَانَا اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا اِلَّا
بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

81- Siz babanıza dönün, ona şöyle deyin: "Ey babamız, oğlun hırsızlık etti. Biz ancak bildiklerimizi anlatıyoruz. Biz, gaybı bilenler değiliz.

Büyük kardeşleri yine sözlerine devamla şöyle dedi: "Babanız Yakuba gidin ve ona deyin ki: "Senin oğlun Bünyamin hırsızlık yaptı ve bu sebeple tutuklandı. Biz, oğlunun hırsızlık yaptığını bilmiyorduk. Hükümdarın ölçeğinin, onun yükünden çıkmasıyla anladık. Biz onun hırsızlık yapacağını sanmıyorduk. Bu duruma düşüceğimizi de zannetmiyorduk. Zira bizler, gayb bilen insanlar değiliz.

وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا
لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾

82- İçinde bulunduğumuz Mısır halkına ve birlikte geldiğimiz kervana sor. Şüphesiz ki biz, doğru söylüyoruz.

Büyük kardeşleri yine sözlerine devamla dedi ki: "Şayet babanız size inanmazsa ona: "İçinde bulunduğumuz Mısır halkına ve kendileriyle baraber geldiğimiz kafiledeki insanlara sor. Şüphesiz ki bizler, Bünyamin hakkında sana söylediklerimizde doğru söyleyenleriz." deyin.

* Yusuf aleyhisselamın kardeşleri, babaları Hz.Yakuba gelip olayı anlatmışlar Yakub aleyhisselam ise onlara inanmamış ve şöyle demiştir:

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي
بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

83- Yakub onlara şöyle dedi: "Bilakis nefsiniz bir işi daha size yaldızlı gösterdi. Artık güzelce sabretmekten başka çarem yoktur. Umarım ki Allah, oğullarımın hepsini bana gönderir. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yakubun, oğullarına cevabı şöyle oldu: "Bilakis nefsiniz size yine bazı şeyleri süslü gösterdi. Yine birşeyler dönüyor ortada. Fakat ben, şikayeti bırakarak güzelce sabrediyorum. Belki de Allah, üç oğlumu da birden bana gönderir. Zira o, benim, oğullarımı kaybettiğimden dolayı ne kadar üzüldüğümü

ve sizin, doğru söyleyip söylemediğinizi çok iyi bilendir, yaptıklarında hikmet sahibidir.

*Yakub aleyhisselamın, oğulları Yusuf, Bünyamin ve kardeşlerinden ayrılaraka Mısırda kalan Rubil'in, Allah tarafından, kendisine hep birlikte gönderileceğini ümid etmesi, ya vahiyle kendisine bildirilmesindendir veya uzun bir süre sıkıntılara katlanmasına karşılık, Allahın, kendisini genişliğe çıkaracağı inancından kaynaklanmaktadır.

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَٓا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ

كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾

84- Yakub onlara sırt çevirdi: "Vah Yusufa yazık oldu." dedi. Üzüntüsünden gözlerine ak düştü. Bununla beraber o, acısını içine atıyordu.

*Hz.Yakubun bu son üzüntüsü, eski üzüntülerini de tekrar hatırına getirdi. Daha önce kaybettiği Yusufu hatırlayarak: "Vah Yusufa yazık oldu." dedi. Ve üzüntüsünden gözlerine perde indi. O üzülüyor fakat üzüntüsünü içine atıyordu.

Durumu gören oğulları, Hz.Yakuba sitem ederek şöyle dediler:

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ

الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾

85- Oğullar: "Allaha yemin olsun ki, kendini yeyip bitirinceye veya yok oluncaya kadar hep Yusufu hatırlayıp duracaksın." dediler.

Mısırdan dönen oğulları, babaları Hz.Yakubun biktin haline üzülerek: "Sen, devamlı olarak Yusufu hatırlıyorsun. Böylece kendini yeyip bitiriyorsun. Giderek helak olacaksın. Artık üzülmeyi bırak. Üzüntü bir fayda getirmez." demişlerdir.

قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

86- Yakub şöyle dedi: "Ben, sıkıntı ve üzüntümü ancak Allaha havale ederim. Ben, Allahtan, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.

*Hz.Yakub tarafından bilinen fakat oğulları tarafında bilinmeyene şeyin ne olduğu hususunda şunlar söylenmektedir: Yakub aleyhisselam, oğlu Yusufun gördüğü rüyayı bilmekte ve nihayet sonunda, onbir oğlunun, karısının ve kendisinin onu yücelterek takdir edeceklerine inanmaktaydı. Bu sebple Yusufun ölmemiş olabileceğini, Bünyaminin tutuklanmasının da bu meseleye ışık tutacak bir hadise olduğunu düşünüyor ve bu sebeple oğullarına diyordu ki:

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ
إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

87- Ey oğullarım, gidin, Yusufu ve kardeşini iyice arayın. Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allahın rahmetinden ancak kâfir bir millet ümidini keser.

*Yakub aleyhisselam sözlerine devamla şöyle demiştir: "Ey oğullarım, kardeşiniz Rubil'i bıraktığınız yere tekrar dönün. Orada Yusufun ve kardeşi Bünyaminin âkibetilerinin ne olduğunu iyice araştırın. Sakın Allahın merhametinden ümidinizi kesmeyin. O, merhametinin gereği olarak, Yusufu ve iki kardeşini de birlikte bize iade edebilir. Allahın rahmetinden ancak kâfir olan bir topluluk ümidini keser. Çünkü onlar, Allahın herşeye kadir olduğunu bilmezler.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ
وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا
إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

88- Kardeşleri Yusufun huzuruna çıkınca şöyle dediler: "Ey Aziz, biz ve ailemiz sıkıntıya düştük. Size değersiz bedeller getirebildik, Sen, istediğimiz yiyecek maddelerini bize tam ver. Ayrıca sadaka da ihsan et. Şüphesiz ki Allah, sadaka verenleri mükâfaatlandırır."

*Yusuf aleyhisselamın kardeşleri Mısıra vardılar, Yusuf aleyhisselamın huzuruna çıktılar ve kendilerine acındırarak şöyle dediler: "Ey Aziz, biz ve ailemiz, kuraklık ve kıtlık yüzünden sıkıntıya düştük. Sana, pek değeri olmayan bedeller getirebildik. Sen bizelere, yine de ölçeği tam olarak ver. Bize lütufta bulun. Bedelllerimiz az diye ölçeği eksik tutma. Zira Allah, muhtaç olanlara lütufkâr davrananın mükâfaatını verendir."

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾

89-Yusuf: "Siz cahilken Yusuf ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor musunuz?" dedi.

*Kardeşleri, Yusuf aleyhisselamı kuyuya atarak onu öz kardeşi Bünyaminden ayırmışlar ve dolayısıyla hem Yusufa hem de Bünyamine kötülük yapmışlardı. Kardeşleri sıkıntı içinde bulunduklarını, kıtlık sebebiyle ailelerinin zor durumda kaldıklarının anlatınca artık kendini tutamıyor, babasının ve kardeşlerinin yardımına koşmak için kendini tanıtıyor ve onlara: "Daha önce Yusuf ve kardeşi Bünyamine, cahil oldukları bir zamanda neler yaptıklarını soruyor onlar da, Mısır Azizinin, kardeşleri Yusuf olduğunu anlıyorlar ve şaşkınlık içerisinde ona şöyle diyorlar:

قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا
إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

90- Kardeşleri: "Gerçekten sen Yusuf musun?" dediler. Yusuf: "Ben Yusufum. Bu da kardeşim. Allah bize lütufta bulundu. Kim Allahtan korkar ve sabrederse, şüphesiz ki Allah, iyilikte bulunanların mükâfaatını zayi etmez." dedi.

Yusuf kendisini tanıtınca, kardeşleri ona: "Gerçekten Yusuf musun?" dediler. Yusuf: "Evet, ben Yusufum, bu da kardeşim Bünyamin. Allah,

ayrılıktan sonra bizleri tekrar bir araya getirerek bize lütufta bulundu. Zira kim Allahtan korkar, farzlarını yerine getirip günahlardan kaçınarak Allahın kendisini kontrol ettiğini kalbinden çıkarmaz, Allahın kendisine haram kıldığı söz ve işlerden çekinir ve Allah tarafından gelen musibetlere karşı sabrederse, şüphesiz ki Allah ona sevabını eksiksiz verir. Zira Allah, iyilikte bulunanların mükâfaatını asla zayi etmez." dedi.

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾

91- Kardeşleri: "Allaha yemin olsun ki, Allah seni bizden üstün kıldı. Muhakkak biz suçlu idik." dediler.

Yusufun kardeşleri, ondan özür dileyerek: "Allaha yemin olsun ki, Allah seni, ilimle, faziletle, hoşgörülü olmakla bizden üstün kıldı. Şüphesiz ki bizler, sana yaptığımız şeylerde suçlu idik." dediler.

قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾

92- Yusuf onlara şöyle dedi: "Artık bugün sizin için kınanacak bir durum yoktur. Allah sizleri affeder. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

*Yusufun kardeşleri suçlu olduklarını itiraf edince, Yusuf aleyhisselam, Peygamberlere yaraşır müsamahakâr bir tavırla: "Sizi kınayacak değilim. Sizden hesap ta sormayacağım." demiş, ayrıca, Allahın da kendilerini affetmesi temennisinde bulunmuştur.

Mümin bir kimsenin, haksız olan diğer bir Mümin kardeşinden, intikam alma imkânı bulnduğu halde onu affetmesi, en büyük faziletlerden biridir. Bu hususta Allah teala diğer âyetlerde de şöyle buyuruyor: "Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşuşun. O cennet, Allahtan korkanlar için hazırlanmıştır." "O takva sahibi olanlar, bollukta ve darlıkta, Allah yolunda harcarlar. Öfkelerini yenerler ve insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah, iyilik yapanları sever." (10)

(10) Al-i İmran Suresi, âyet: 133,134

اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي يَاْتِ بَصِيرًا وَاْتُونِي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

93- Şu gömleğimi götürüp babamın yüzüne koyun, gözleri görür hale gelir. Bütün ailenizle birlikte bana gelin."

*Süddî diyor ki: "Yusuf aleyhisselam, kendisini kardeşlerine tanıttıktan sonra: "Benden sonra babam ne durumdadır?" diye sordu. Onlar da: "Bünyamin de elinden çıkınca üzüntüsünden gözleri görmez oldu." dediler. Bunun üzerine Yusuf aleyhisselam: "Şu gömleğimi götürüp yüzüne sürün de gözleri açılsın. Ve bütün ailenizi alıp buraya getirin." dedi.

Hz.Yusufun gönderdiği gömleğin, Hz.Yakubun gözlerini açması olayını izah eden müfessirler, bu gömleğin nasıl bir gömlek olduğu ve nasıl olup ta Hz.Yakubun gözlerini açtığı hususunda kısaca şu açıklamaları yapmışlardır:

a- Bu gömlek, Hz.Yusufa verilmiş olan bir mucizedir. Cebrail aleyhisselam bu hususu Hz.Yusufa bildirmiş o da gömleği, babasının yüzüne sürülmek üzere göndermiştir.

b- Hz.Yusuf, babasının gözlerinin görme gücünü, üzüntüden dolayı kaybettiğini duymuş ve kendisinin hayatta olduğunu anlayınca, sevincinden gözlerinin tekrar kuvvet bulacağını düşünmüş ve gömleğini, babasının yüzüne sürülmek üzere ona göndermiştir. Bunu ya bizzat Yusuf aleyhisselam düşünmüş veya Cebrail aleyhisselam ona bildirmiştir.

c- Bu gömlek Yusuf aleyhisselamın atalarından kalmış bir gömlektir. Bu gömlek cennetten gelmiştir. Bunun mânevi bir tesiri bulunmaktadır. Yusuf aleyhisselam bunu bildiği için gömleği göndermiş ve babasının yüzüne sürülmesini istemiştir.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّي لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا اَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾

94- Kervan mısırdan ayrılınca, babaları Yakub şöyle dedi: "Gerçekten ben Yusufun kokusunu hissediyorum. Beni bunak yerine koymazsanız buna inanırsınız.

* Yakub aleyhisselamın, kervan Mısırdan ayrılır ayrılmaz Hz.Yusufun kokusunu hissetmesi, ona verilmiş bir mucizedir. O, bu kokuyu tâ uzaklardayken hissetmiş, bir müddet sonra da Yusuf aleyhisselamın gömleği kendisine ulaşmıştır. Fakat henüz gölmek gelmedin bu mucizeyi anlamayan insanlar, Hz.Yakubu, öteden beri devam eden üzüntüsü sebebiyle onu kınamışlar ve demişlerdir ki:

قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

95- Yanındakiler: "Allaha yemin olsun ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın." dediler.

Yanında bulunanlar Yakub aleyhisselama: "Allaha yemin olsun ki sen hâlâ, eskidenberi içinde bulunduğun şaşkınlıktasın. Eskidenberi Yusufu anıp duruyorsun. Tekrar tekrar aynı şeyleri söyleyip duruyorsun. İşte bu bir şaşkınlıktır." dediler.

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي
أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

96-Müjdeci gelip gömleği Yakubun yüzüne koyunca, Yakubun gözleri düzeldi. Yakub, etrafındakilere: "Ben size, sizin bilmediğiniz şeyleri Allahtan biliyorum." dememiş miydim? dedi.

Yusufun sağ olduğunu müjdeleyen kimse gelip, Yusufun gömleğini Yakubun yüzüne koyunca Yakub tekrar görmeye başladı. Ve çevresinde bulunanlara şöyle dedi: "Ben size dememiş miydim ki: "Ben sizin bilmediğiniz şeyleri, Allahın bana bildirmesiyle biliyorum. O bilmediğiniz şey, Allahın, Yusufu tekrar bana döndürmesi ve birbirimize kavuşmamızdı.

*Abdullah b.Abbas bu müjdecinin, Yakub aleyhisselamın oğullarından Yahuza olduğunu ve bunun, kardeşlerine: "Yusufun kanlara bulaştırılmış gömleğini babama ben götürmüştüm, şimdi onun müjdeleyici gömleğini de babama ben götüreceğim." dediğini rivayet etmektedir.

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾

97- Oğulları: "Ey babamız, günhalarımızın affını dile. Şüphesiz ki biz, hata ettik." dediler.

*Yakub aleyhisselamın oğulları, daha önce kardeşleri Hz.Yusufun yanında suçlu olduklarını itiraf ettikleri gibi bu defa, babaları Yakub aleyhisselamın yanında da suçlu olduklarını itiraf etmişler ve babalarının bir Peygamber olarak, kendileri için Allahtan af dilemesini istemişlerdir. Yakub aleyhisselam ise onların bu isteklerini hemen yerine getirmeyip bilahare yerine getireceğini vaadederek şöyle demişti:

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

98- Yakub: "Yakında rabbimden, günahlarınızın affını dileyeceğim. Şüphesiz ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir." dedi.

*Abdullah b.Mes'ud diyor ki: "Yakub aleyhisselam, Allahtan, oğullarının affını hemen dilememiş, seher vaktine bırakmıştır. Çünkü o vakit, duaların daha çok kabul edileceği bir andır."

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ
آمِنِينَ ﴿٩٩﴾

99- Yakub, ailesiyle birlikte Yusufun yanına gelince, Yusuf, anne ve babasını kucakladı: "Allahın izniyle, huzur ve emniyet içinde Mısıra girin." dedi.

*Taberinin tercih ettiği görüşe göre Yusuf aleyhisselam, babasını ve ailesini şehrin dışında karşılamış ve anne ve babasını kucakladıktan sonra: "Allahın izniyle Mısıra, kapılarından güven içinde girin." demiştir.

İbn-i Kesir ise, Yusuf aleyhisselamın, baba ve annesini, Mısıra

girmelerinden sonra kucakladığını ve onlara: "Allahın izniyle Mısırda güven içinde yaşayın." demek istediğini söylemiştir.

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا اَبَتِ هٰذَا تَاْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ
قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ اَحْسَنَ بِي اِذْ اَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ
بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ اِخْوَتِي اِنَّ
رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾

100- Yusuf anne ve babasını tahtın üzerine çıkardı. Onlar da ona hürmetle eğildiler. Yusuf şöyle dedi: "Babacığım, daha önceki rüyamın tabiri budur. Rabbim bunu gerçekleştirdi. Bana ihsanda bulundu. Şöyle ki: Beni zindandan çıkardı. Şeytan, kardeşlerimle aramı açtıktan sonra, sizi çölden getirerek benimle burada buluşturdu. Şüphesiz ki rabbim, dilediğine lutfeder. O, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Yusuf, babasını ve annesini tahtın üzerine oturttu. Babası, annesi ve kardeşleri hep birden Yusufa saygı ile eğildiler. Bunun üzerine Yusuf şöyle dedi: "Babacığım, daha önce onbir yıldız, güneş ve ay'ın bana secde ettiklerini gördüğüm rüyanın tabiri işte budur. Rabbim bu rüyamı doğru çıkardı. Bana büyük bir lütufta bulundu. Zira beni zindandan çıkardı. Sizi uzak çöllerden bana getirdi. bundan önce Şeytan beni senden uzaklaştırmak için, kardeşlerime vesvese vererek aramızı açmıştı. Şüphesiz ki rabbim, dilediği şeylerde büyük lütuf sahibidir. Beni hapisten çıkarması, sizi, çölleri aşırtarak buraya getirmesi ve benimle kardeşlerim arasındaki dargınlığı gidermesi, rabbimin bir lütfudur. Rabbim, yarattıklarına neyin daha faydalı olacağını çok iyi bilendir ve yaptıklarında hikmet sahibidir."

*Hz.Yusufun gördüğü rüya ile bu rüyanın neyi ifade ettiğinin ortaya çıkması arasında kırkdört yıl geçtiği rivayet edilmektedir.

Ayet-i Kerimede, Hz.Yusufun babası Yakub aleyhisselam ile annesi ve kardeşlerinin, saygı göstererek eğildikleri yani secde ettikleri zikredilmektedir. Müfessirler bu secdenin ne mânâya geldiği hususunda çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Taberi ve İbn-i Kesirin tercih ettikleri görüşe göre, Hz.Yakubun şeriatında, saygı göstermek maksadıyla bir insanın önünde eğilmek caizdi. Bu sebeple Hz.Yusufun babası, annesi ve kardeşleri, kendisine saygı secdesinde bulunmuşlardır. İbn-i Kesir bu görüşü zikrettikten sonra buna benzer secdenin, Hz.İsanın şeriatına kadar caiz olduğunu fakat İslam dini gelince Allahtan başkasına secde edilmesinin yakaslandığını söylemekte ve bu hususta şu Hadisleri zikretmektedir:

Abdullah b.Evfa diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ اَبِى اَوْفَى: قَالَ: لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ مِنَ الشَّامِ سَجَدَ لِلنَّبِىِّ ﷺ قَالَ «مَا هٰذَا يَا مُعَاذُ» قَالَ: اَتَيْتُ الشَّامَ فَوَافَقْتُهُمْ يَسْجُدُونَ لِاَسَاقِفَتِهِمْ بِطَارِقَتِهِمْ. فَوَدِدْتُ فِى نَفْسِى اَنْ نَفْعَلَ ذٰلِكَ بِكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «فَلَا تَفْعَلُوا . فَاِنِّى لَوْ كُنْتُ آمِرًا اَحَدًا اَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ اللهِ، لَاَمَرْتُ الْمَرْاَةَ اَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا».

"Muaz Şamdan dönünce Resulullaha secde etti. Resulullah ona: "Ey Muaz bu da ne?" diye sordu. Muaz şöyle dedi: "Ben Şama gittim orada Şamlıların, Piskoposlarına ve Patriklerine secde ettiklerini gördüm. Ben de içimden sana böyle yapmamızı arzuladım." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sakın böyle birşey yapmayın. Şayet ben, herhangi bir kimsenin, Allahtan başkasına secde etmesini emredecek olsaydım, kadının, kocasına secde etmesini emrederdim..." (11)

Kays b.Sa'd diyor ki:

عن قيس بن سعد قال اتيت الحيرة فرأيتهم يسجدون لمرزبان لهم فقلت يا رسول الله الا نسجد لك فقال لو امرت احدا لامرت النساء ان يسجدن لازواجهن لما جعل الله عليهن من حقهم.

(11) İbn-i Mâce, K. en-Nikâh, bab:4, Hadis No:1853/Ahmed b. Hanbel, Müsnad, c.4, s.381

"Hiyreye gitmiştim. Orada halkın, Merzübana (Reislerine) secde ettiklerini gördüm. (Döndüğümde) Resulullaha: "Ey Allahın Resulü, sana secde etmeyelim mi?" diye sordum. Buyurdu ki: "Şayet ben, bir kimsenin, Allahtan başkasına secde etmesini emredecek olsaydım, kadınların, kocalarına secde etmesini emrederdim. Zira Allah, kocalara kadınlar üzerinde birçok haklar vermiştir." (12)

Meleklerin Hz.Ademe saygı secdesinde bulunmaları da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca bu Surenin dördüncü âyetindeki Hz.Yusufun, ay güneş ve onbir yıldızın kendisine secde ettiklerini görmesi ve sonunda babası, annesi ve kardeşlerinin kendi önünde eğilmelerini, başlangıçta gördüğü rüyanın tabiri olarak izah etmesi de aynı şekilde bu görüşe olan müfessirleri desteklemektedir. Ayetin meali de bu görüşe göre yapılmıştır.

b- Diğer bir kısım müfessirler ise aslında Hz.Yakubun, karısının ve oğullarının, Hz.Yusufa secde etmeyip, onu sağ salim buldukları için Allaha secde ettiklerini söylemişlerdir. Bu görüşte olanlar aynı Surenin dördüncü âyetini de bu şekilde izah etmişlerdir. Bunlara göre dördüğca âyetin meali de şöyledir: "...Babacığım, rüyamda onbir yıldızla güneşin ve ayın benim için secde ettiklerini gördüm." Yani, "Benim için Allaha secde ettiklerini gördüm."

Neysaburî "Garaibül Kur'an adlı tefsirinde bu görüşü tercih etmiş ve bunun, Abdullah b. Abbasdan nakledildiğini zikretmiştir.(13)

Bu görüşte olanlar, âyet-i Kerimede geçen "Li" harfi cerinin bu mânâyı ifade ettiğini söylemişlerdir.

رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَن۪ي مِنْ تَأْو۪يلِ الْاَحَاد۪يثِۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّ۪ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّن۪ي مُسْلِمًا وَاَلْحِقْن۪ي
بِالصَّالِح۪ينَ ﴿١٠١﴾

101- Rabbim, bana mülk verdin. Bana rüyaların tabirini öğrettin. Ey, göklerin ve yerin yaratıcısı, dünya ve âhirette dostum sensin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni salihlere kat."

(12) Dârimî, K. es-Salah, bab:159
(13) Bkz: Tefsirü Garaibül Kur'an, Taberi Kenarı, c.12, s.49

* Yusuf aleyhisselam, rabbine kavuşmayı ve geçmiş olan salih ameller işlemiş atalarına katılmayı arzulayarak rabbine yalvarmış ve bu âyette ifade edilen duayı yapmıştır.

* Rivayete göre Hz.Yusuf bu duayı, kendisine ölüm gelip çatmadan önce yapmış ve rabbine kavuşmayı arzulamıştır. Abdullah b.Abbas diyor ki: "Yusuf aleyhisselamdan önce hiçbir Peygamber ölümü temenni etmemiştir.

Diğer bir rivayete göre de Yusuf aleyhisselam bu duayı ölüm anında yapmıştır.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۖ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا
أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾

102- Ey Muhammed, bu kıssa, gaybın haberlerindendir. Biz onu sana vahyediyoruz. Yusufun kardeşleri tuzak kurmak için ittifak ettiklerinde sen onların yanında değildin.

* Bu âyet. Hz.Muhammed (s.a.v.) in Hak Peygamber olduğunu gösteren delillerden birisidir. Zira o gün için kimse tarafından bilinmesi mümkün olmayan Hz.Yusuf ve kardeşlerinin kıssasını bize öz ve anlamlı bir şekilde beyan etmektedir. Bunun gibi, insanlar tarafından bilinmeyen daha birçok olay, Allah teala tarafından Resu'ullaha bildirilmiş ve sonunda Resulullahın, bir beşer olarak bunları kendiliğinden bilemeyeceği ve ancak Allah tealanın beyanıyla bilebileceği zikredilmiştir.

Nitekim Hz.Meryemin kıssası anlatıldıktan sonra: "Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryemin işlerine kim bakacak diye kalemlerini atıp kur'a çekerlerken sen, yanlarında değildin. Bu hususta, çekişirlerken de yanlarında bulunmuyordun." (14) buyurulmaktadır.

Hz.Musanın kıssası anlatıldıktan sonra da: "Ey Muhammed, biz Musaya o emri vahyettiğimiz vakit sen batı yönünde değildin, görenlerden de olmadın."(15) buyurulmuştur.

Medyen halkının kıssası anlatıldıktan sonra da: "Fakat biz, nice nesiller var ettik te üzerlerinden ömürler geçti. Ey Muhammed, sen, Medyen halkı arasında bulunup ta âyetlerimizi onlara okumuyordun. Fakat Peygamberliği veren biziz, biz." (16) buyurulmaktadır.

---

(14) Âl-i İmran Suresi, âyet: 44
(15) Kasas Suresi, âyet: 44
(16) Kasas Suresi, âyet: 45

وَمَآ أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

103- Sen ne kadar yürekten dilersen dile, insanların çoğu iman etmezler.

* Ayet-i Kerimede, iman ettirmenin, Hz.Muhammed (s.a.v.) in elinde olmadığı, ancak Allahın dilemesiyle mümkün olabileceği ifade edilmekte, Resulullahın tüm gayretlerine rağmen iman etmeyenlerden dolayı da üzülmemesi gerekdiği ifade edilmektedir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, şüphesiz sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. O, hidayete erecekleri çok iyi bilir." (17)

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

104- Sen onlardan, davetine karşılık bir ücret istemiyorsun. Kur'an ancak âlemlere bir zikir ve öğüttür.

* Peygamberler, Allah tarafından gönderilen emirleri insanlara tebliğ etmekle görevlidirler. Allah teala onları bunun için Peygamber seçmiştir. Bu sebeple onlar, tebliğ görevlerini yaparlarken, bu görev karşılığında insanlardan herhangi bir dünyavî menfaat gözetmezler. Onlar, yaptıkları bu hizmetlerin karşılığını, kendilerine bu vazifeyi veren Allahtan beklerler.

Hatta, Peygamberler, hayattayken kazanmış oldukları mallarını bile mirasçılarına değil ümmetlerine bırakmışlardır. Bu hususta Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لاَ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ.

(17) Kasas Suresi, âyet: 56

"Biz, (Peygamberler topluluğu) miras bırakmayız. Bıraktığımız mallar sadakadır. (Beytül Mal'a aittir.)(18)

وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, insanlar bunların yanından yüzçevirip geçerler de ibret almazlar.

Göklerde güneş, ay, yıldızlar ve yeryüzünde, dağlar, denizler, bitkiler gibi Allahın varlığını gösteren nice deliller vardır ki, kâfirler onları bizzat gözleriyle gördükleri halde ibret almazlar.

* Allah teala bu âyet-i Kerimde insanları, kâinata bakmaya, onun bir nizam içinde seyrinden ibret almaya davet etmektedir. Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, onun varlığını gösteren delillerdendir. Şüphesiz ki, bunda, bilenler için nice ibretler vardır."(19)

وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

106- Onların çoğu ancak müşrik olarak Allaha iman ederler.

Kafirlerin çoğu Allaha, aynı zamanda putları da ortak koşarak iman ederler. Onlar, kendilerini Allahın yarattığını ve rızıklandırdığını söylerler. Bununla beraber Allahın dışındaki varlıkları ilahlık mertebesine yükseltirler ve onları Allaha ortak koşarlar.

اَفَاَمِنُوا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

(18) Buhari, K. el-Humus, bab:1, K. el-Magazi, bab:14/Müslim, K. el-Cihad, bab: 49, 52, 54 Hadis No:1757
(19) Rûm Suresi, âyet: 22

107- Onlar, Allahın azabından, çepeçevre kuşatan bir belanın kendilerine gelmeyeceğinden veya kıyametin, hissetmedikleri bir zamanda, ansızın kopmayacağından emin midirler?

Bu müşrikler, Allahın herhangi bir azabının, ansızın gelip kendilerin kuşatmayacağından veya idrak edemedikleri sir anda kıyametin aniden kopup, kendilerinin cehenneme sürüklenmeyeceklerinden emin midirler?

* Evet, Allah teala kullarını cezalandırırken aniden cezalandırabilir. Kul, kendisine verilen mühletten dolayı şımarmamalı, devamlı olarak rabbine yönelmelidir. Aksi takdirde aniden cezaya çarpılır da artık sızlanması ona bir fayda temin etmez. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "O memleketler halkı, azabımızın onlara uyurlarken gece gelmeyeceğinden emin midirler?" "Ve yine o memleketler halkı, azabımızın kendilerine kuşluk vakti eğlenirken gelmeyeceğinden emin midirler?" "Yoksa onlar, Allahın kendilerini ansızın yakalayıvermesinden emin mi oldular? Allahın ansızın yakalamasından ancak hüsrana uğrayan bir topluluk emin olur." (20)

قُلْ هٰذِه۪ سَب۪يل۪ٓي اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَص۪يرَةٍ اَنَا۬ وَمَنِ اتَّبَعَن۪ي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ
وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٨﴾

108-Ey Muhammed de ki: "İşte benim yolum budur. Ben ve bana uyanlar, insanları Allahın yoluna körü körüne değil, bilgiyle davet ederiz. Allahı, layık olmadığı şeylerden tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim."

* Evet, Hz.Muhammed, (s.a.v.)in yolu tevhid yoludur. İnsanları sadece Allaha kulluk etmeye davet etme yoludur. Hz.Muhammed ve ona tabi olanlar, insanları tevhid inancına davet ederlerken ne yaptıklarını bilerek davet ederler. Onlar, bilgisizce bir saplantı içerisinde değildirler.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوح۪ٓي اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰىۜ اَفَلَمْ
يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ

(20) A'raf Suresi, âyet: 97-99

وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ اتَّقَوْا اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

109- Ey Muhmmed, biz, senden önce de şehirler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri Peygamber olarak gönderdik. Onlar, yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden önce geçmiş kavimlerin akıbetlerinin ne olduğuna bakmazlar mı? Allahtan korkanlar için âhiret yurdu daha hayırlıdır. Hiç düşünmez misiniz?

* Alimlerin çoğunluğu bu ve benzeri âyetlerin delaletiyle, Peygamberlerin,

Sadece erkeklerden görevlendirilidiğini söylemişlerdir. Azınlıkta kalan bir kısım âlimler ise, Hz.İbrahimin hanımı Sare'nin, Hz. Musanın annesi Meryemin Peygamber olduklarını söylemişler şu âyetleri de bu husuta delil olarak zirketmişlerdir: "O sırada İbrahimin hanımı ayaktaydı ve güldü. Biz ona İshakı ve İshakın ardından da Yakubu müjdeledik." (21) "Biz Musanın annesine şöyle ilham ettik: "Çocuğu emzir. Başına birşey gelmesinden korkunca da, onu hemen sandığa koyup Nil nehrine bırak. Sakın korkma. mahzun da olma. biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu Peygamberlerden yapacağız." (22) "Melekler de şöyle demiştir: "Ey Meryem, şüphesiz ki Allah seni seçti. ve tertemiz kıldı. Ve seni, âlemlerin kadınlarına üstün kıldı." (23)

Taberi ve İbn-i Kesir, çoğunluğun görüşünü benimsemiş ve kendilerine göre ilave deliller zikretmişlerdir.

حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ

مَنْ نَشَٓاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمٖينَ ﴿١١٠﴾

110- Peygamberler, ümmetlerinin iman etmelerinden ümitsizliğe düşüp yalanlandıklarının sanınca, onlara yardımımız ulaşmıştır. Böylece dilediğimizi kurtarırız. Suçlu bir kavme olan azabımız reddolunamaz.

(21) Hud Suresi, âyet: 71
(22) Kasas Suresi, âyet: 7
(23) Âl-i İmran Suresi, âyet: 42

* Ayet-i Kerimede, insanların ve özellikle de Peygamberlerin, daraldıkları anlarda Allahın yardımı ve zaferinin, kendilerine eriştiği beyan edilmektedir. Zira her zulmün bir sonu vardır. Allah, hakkı temsil eden kuluna, o hak yoldaki mücadelesinde sıkıştığı anda yardım eder. Yeter ki kul, rabbinin emirleri istikametinde hareket etsin.

* Bu âyet-i Kerimeyi şu şekilde izah edenler de vardır: "Peygamberler, kavimlerinin iman etmelerinden ümit kesip, kavimleri de Peygamberlerinin yalancı olduklarını sanınca Peygamberlere zaferimiz geldi. İşte böylece dilediğimizi azaba uğramaktan kurtarırız."

Yine şu şekilde izah edenler de vardır: "Peygamberler, kavimlerinin iman etmelerinden ümit kesip, kendilerine iman edenler de, iman etmeyenler tarafından yalanlandıkları kanaatine varınca, Peygamberlere ve onlara iman edenlere yardımımız ulaştı. Böylece dilediğimizi kurtardık. Zira suçlu olan bir kavme gelecek olan azabımıza kimse engel olamaz."

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِنْ
تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

111- Şüphesiz ki bunların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an, uydurulmuş bir söz değildir. Ancak o, geçmiş kitapları doğrulayan, herşeyi açıklayan, iman eden bir kavme hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olan bir kitaptır.

Şüphesiz ki Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında, öğütlerden ibret alan akıl sahibi insanlar için nice ibretler vardır. Kur'an, uydurulmuş bir söz değildir. O, kendisinden önce gelen; Tevrat, İncil, Zebur gibi kitapları doğrulayan, kulların, açıklanmasına ihtiyaç duydukları, helal, haram, emir ve yasak gibi bütün hükümleri açıklayan bir kitaptır. Kur'an, kendisine iman edenlere, doğru yolu gösteren bir hidayet rehberi ve bir rahmet kaynağıdır.

* Kur'an-ı Kerim insanlara, akıllarıyla idrak edemeyecekleri, geçmişte yaşamış milletlerden haber vermesi, öldükten sonra âhirette karşılaşacağımız

sonuçları bildirmesi ve dünya hayatındayken insanca yaşamayı bize öğretmesi hasebiyle, bizim için bir hidayet ve rahmet kaynağıdır.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz bu Kur'an, insanları en doğru yola götürür. Salih ameller işleyen müminlere büyük bir mükâfaat olduğunu, âhirete iman etmeyenlere de can yakıcı bir azap hazırladığımızı müjdeler." (24)

* * *

(24) İsra Suresi, âyet: 9,10

RA'D SURESİ

Ra'd Sûresi kırk üç âyettir. Mekkede mi yoksa Medinede mi nâzil olduğu hususunda çeşitli rivayetler vardır. Bazı âyetlerinin Mekkede diğer bir kısım âyetlerinin de Medinede nâzil olduğu rivayet edilmektedir.

Bu Sûre-i Celile, daha ziyadet inanç mevzuunu işlemekte, Allah tealanın bir olduğu inancını telkin etmektedir. Mevcudatı yoktan var eden Allah tealanın, varlık, birlik ve kudretine delil olarak ta bütün kâinatı takdim bütün bu mevcudatı meydana getirne tek bir yaratıcı olduğunu beyan etmektedir.

Direksiz olarak yaratılmış gökler, Allahın takdir edeceği bir güne kadar, tayin edildiği şekilde hareketine devam eden güneş, ay, birbirini takibeden gece ve gündüz, göklere doğru yükselen muhteşem dağlar, durup dinlenmeden akışına devam eden nehirler, çeşitli meyve bahçeleri, ekinler, çeşitli tatlardaki yiyecekler, insanı korku ve ümide sevkeden gök gürültüsü ve şimşek, cenab-ı Hakkı tesbih eden yıldırım, rahmet yüklü bulutlar vb. bütün eşya ve olaylar, Allah tealanın birliğine ve sonsuz kudretine delil olarak gösterilmektedir.

Bu sûre-i Celilede, gök gürültüsünün, Allahı tesbih ettiği ifade edilmekte ve "Gök gürültüsü Allahı hamd ile tesbih eder..." (1) buyurulmaktadır. Ayet-i Kerimede, "Gök gürültüsü" anlamına gelen "Ra'd" kelimesi geçmekte Sûre-i Celile de "Ra'd" ismini buradan almaktadır.

Sûre-i Celilede, Allahın ilminin herşeyi kuşattığı ifade edilmekte, bir dişinin karnında taşıdığı şeyin ne olduğunu, yine rahimlerde artan ve eksilen şeyin de ne olduğunu, Allah tealanın, ilm-i Ezelîsi ile bilmekte olduğu ifade edilmektedir.

Sûre-i Celilede, kâinatta cereyan eden bütün bu olaylara ibret nazarıyla bakılması öğütlenmekte ve insan idrakini, bütün bu olaylara hakim olan yüce yaratıcının varlığını kabule yaklaştırmakta ve insanı imana götüren yolları aydınlatmaktadır.

İşte bu aydınlığın parıltıları olan yüce âyetlerin teker teker izahı...

---

(1) Ra'd Suresi, âyet:13

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذٖٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Mîm, Râ. bunlar, kitabın âyetleridir. Ey Muhammed, rabbinden sana indirilen Kur'an haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler.

Ey Muhammed, bunlar, sana indirdiğimiz Kur'anın âyetleridir. Sana, rabbin tarafından indirilen bu Kur'an haktır. O halde sen, bunun hükümleriyle amel et ve buna sımsıkı sarıl. Fakat ne yazık ki insanların çoğu, bu Kur'ana iman etmezler. İnkârın bataklığına saplanıp kalırlar.

* Elif, Lâm, Mîm, Râ. ve benzeri Hurufu mukatta'a hakkında Bakara Suresi ve diğer Surelerin başında yeteri kadar açıklama yapılmıştır. Ancak Taberi, diğer Surelerin başında geçen, Elif, Lâm, Râ, harflerine ilaveten burada Mim, harfinin de zikredilmesi sebebiyle, Abdullah b.Abbas'dan bu harflerin mânâsı hakkında şu rivayeti nakletmiştir. "Elif, Lâm, Mim, Râ'nın mânâsı: "Ben, Allahım görürüm." demektir.

اَللّٰهُ الَّذٖي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرٖي لِاَجَلٍ مُسَمًّى يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾

2- Gökleri, gördüğünüz bir direk olmadan yükselten, sonra arşa hakim olan, belli bir zaman kadar hareket eden güneşi ve ay'ı hizmetinize âmâde kılan, Allahtır. Göklerde ve yerde ne varsa hepsini o idare eder. Rabbinizin huzuruna kesinlikle çıkacağınızı bilmeniz için Allah, âyetleri açıklıyor.

Yedi göğü direksiz olarak yükselten Allahtır. Sizler de göklerin direksiz olduğunu ve Allahın, o gökleri yeryüzü için âdeta bir tavan gibi yaptığını görmektesiniz. Allah, arşa hakim olandır. Güneşi ve ay'ı emrine boyun eğdirmiştir. Onlar, dünyanın sonu gelinceye kadar, yaratılanların menfaatları için yörüngelerinde hareket etmeye devam edeceklerdir. Bütün işleri düzene koyan ancak Allahtır. O, âyetlerini size açıklar ki, rabbinizin huzuruna çıkacağınızı kesinlikle bilmiş olasınız. Onun vaad ve tehditlerinin gerçekliğine iman edesiniz.

* Ayet-i Kerimede "Allah, arşa hakim olandır." diye tercüme edilen "İstiva ve arş" kelimelerinin daha geniş izahı için, A'raf Suresinin elli dördüncü âyetinin izahına bakılabilir.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3- Yeryüzünü döşeyen, orada sabit dağlar ve ırmaklar yaratan ve her türlü mahsulden çift çift yetiştiren Allahtır. O, geceyle gündüzü perdeler. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir kavim için nice deliller vardır.

Yeryüzünü enine boyuna döşeyen, onun sarsılmasını önlemek için sabit dağlar yaratan, orada yaşayan canlılar için akar sular var eden Allahtır. O, yeryüzündeki hertürlü mahsulü, siyah-beyaz, Tatlı-acı, erkek-dişi şeklinde çift çift yaratan o'dur. Gecenin karanlığı ile gündüzü, gündüzün ışığı ile de geceyi örter. Şüphesiz ki, Allahın yarattığı bu şeylerde, düşünüp ibret alan bir topluluk için, Allahın kuvvet ve kudretini gösteren alâmet ve deliller vardır.

وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ
يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

4- Yeryüzünde birbirine komşu birçok toprak parçaları, üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurma ağaçları vardır. Onlar, aynı su ile

sulanırlar. Bununla beraber biz onların mahsullerini birbirinden üstün kılarız. Şüphesiz ki bunda, aklını kullanan bir kavim için nice ibretler vardır.

Yeryüzünde birbirine komşu nice topraklar vardır ki, birbirlerinden farklıdır. Bazıları verimli bazıları çoraktır. Bazılarının rengi kırmızı, bazılarının ki boz, diğerleri karadır. Bazıları dağlık diğerleri ovadır. Bazıları kumsal, diğerleri balçıktır. Bütün bunlar, kendilerini farklı şekilde meydana getiren büyük bir kudret sahibinin bulunduğunu gösterir.

Yine yeryüzünde çeşitli üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalar vardır. Bunlar, aynı su ile sulandıkları halde, kendilerinden meydana gelen mahsullerin, tatları, kokuları, renkleri ve şekilleri birbirinden farklıdır. Bu farlılıklar da yine yaratıcının yüceliğini göstermektedir. Şüphesiz ki bütün bunlarda, aklını kullanan bir topluluk için bir delil ve ibret vardır.

* Bu hususta diğer âyet-i Kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "Sonra ben, o inkâr edenleri azabımla yakaladım. Yaptıklarını reddederek cezalandırmam nasılmış bir bak." "Allahın, gökten su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla değişik renklerde meyveler çıkarmışızdır. Dağlardan da beyaz, kırmızı, simsiyah ve türlü renkte tabakalar yaratmışızdır." (1)

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَءِذَا كُنَّا تُرَابًا أَءِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ
هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

5- Ey Peygamber, eğer şaşacağın bişey varsa, aslında şaşılacak şey, onların: "Öldükten ve toprak olduktan sonra mı, biz mi yeniden yaratılacağız?" demeleridir. İşte onlar, rablerini inkâr edenlerdir. İşte onlar, boyunlarına zincirler vurulanlardır. İşte onlar, cehennemliklerdir. Orada devamlı kalacaklardır.

Ey Muhammed, eğer sen, herhangi bir zarar veya menfaat veremeyecek olan bir takım şeylere tapan müşriklere şaşıyorsan, bil ki daha çok şaşılacak şey, onların şu sözleridir. "Öldükten ve toprak olduktan sonra mı? Biz mi yeniden yaratılacağız?"

---

(1) Fâtır Suresi, âyet: 26,27

İşte öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden bu insanlar, rablerinin kudretini inkâr eden kimselerdir. Kıyamet günü boyunlarına demir bukağılar takılacak olanlar da işte bunlardır. Bunlar, cehennemliklerdir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Ne ölüp kurtulacaklar ne de cehennemden çıkarılacaklardır.

* Öldükten sonra dirilmenin imkânsız olduğunu iddia eden gafillerin gafletine işaret eden bir âyet-i Kerimede de şöyle buyuruluyor: "Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmada hiçbir güçlük çekmeyen Allahın, ölüleri tekrar diriltmeye kadir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, elbette o, herşeye kadirdir."(2)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ
لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾

6- Kâfirler senden, iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini isterler. Halbuki kendilerinden önce, ibret alınacak cezalandırılmalar geçti. Şüphesiz rabbin, zulmetmelerine rağmen, tevbe eden insanlara af sahibidir. Aynı zamanda rabbin, cezası çok şiddetli olandır.

Müşrikler, Hz.Muhammed (s.a.v.)i yalanlamışlar ve "Eğer senin söylediklerin doğruysa bize vaadettiğin cezaları derhal getir." demişlerdir. Hatta bazan alaylı bir eda ile Allaha bile: "Ey Allahım, eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş bir kitap ise gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver." demişlerdi."(3) İşte Allah teala bu âyet-i Kerimede, müşriklerin ve inkârcıların, azabı acele istemekle akılsız olduklarını, azaba uğrayan geçmiş ümmetlerden ibret almaları gerektiğini, azabı erteleme sebeplerinden birinin de, yaptıklarından vaz geçmeleri için bir lütuf olduğunu beyan etmektedir.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ
هَادٍ ﴿٧﴾

(2) Ahkaf Suresi, âyet: 33
(3) Enfal Suresi, âyet: 32

7- Kâfirler, Peygambere: "Rabbinden bir mucize inse ya." derler. Sen ancak uyarıcısın. Her ümmetin, bir, doğru yolu göstereni vardır.

* Kâfirler, diğer âyetlerde de belirtildiği gibi, Resulullah (s.a.v.) e iman etmek için, ondan, çeşitli mucizeler getirmesini istemişlerdir. Bu hususa işaret eden âyetlerde şöyle buyuruluyor: "Kâfirler şöyle dediler: "Bizim için yerden, suyu kesilmeyen bir kaynak çıkarmadıkça sana iman etmeyeceğiz." "Veya içinde üzüm ve hurma bulunan bir bahçen olsun. Ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıt." "Yahut sandığın gibi göğü başımıza parça parça düşür veya Allahı ve Melekleri karşımıza getir." "Yahut altından bir evin olmalı veya göğe çıkmalısın. Allahtan, Peygamber olduğunu yazan, okuyabildiğimiz bir kitap getirmedikçe göğe çıktığına da inanmayız. "Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Rabbimi tenzih ederim. Nihayet ben de, Peygamber olan insandan başka birşey değilim."[(4)]

* Allah teala, Resulullaha, müşriklerin aruzalrına göre mucize gönderilmeyeceğini, Resulullahın sadece bir uyarıcı olduğunu, mucize göndermenin ise sadece Allahın elinde olduğunu, her kavim için de doğru yolu gösteren bir peygamber gönderdiğini beyan etmektedir. Zira Allah teala, hiçbir topluluğa, Peygamber göndermeden sorumluluk yüklememiştir. Bu hususu beyan eden diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Kim doğru yola giderse ancak kendisi için doğru yola gitmiş olur. Kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir kimse başakısının günahını yüklenmez. Biz, bir Peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz."[(5)]

Allah tealanın, kullarına doğru yolu göstermesi için lütfundan olmak üzere bir Peygamber göndermesi, o Peygambere, herkesin keyfine göre mucize vermesini gerektirmez. O halde kâfirler, kendi arzılarına göre mucize isteyedursunlar, bu konuda karar Allah tealanındır. İsterse mucize verir istemezse vermez.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾

8- Her dişinin neye hamile olduğunu, rahimlerin neyi azaltıp neyi çoğalttığını Allah bilir. Allah katında herşey bir ölçüye tabidir.

(4) İsra Suresi, âyet: 90-93
(5) İsra Suresi, âyet: 15

Allah, her dişinin neye hamile olduğunu, o dişinin karnındakinin, şeklinin, huyunun, inancının, ömrünün, rızkının vb. şeylerin nasıl olacağını bilir. Rahimlerin, zamanından evvel doğum yapmak, içlerinde bulunan şeyleri dışarı atmakla neleri eksilttiğini de bilir. Yine Allah, bu rahimlerin, zamanı geldiği halde doğum yapmaması ve orada ceninin oluşması gibi şeylerden neyi çoğalttığını da bilir. Herşey, Allah katında bir ölçüye tabidir.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾

9- O, gizli ve âşikârı bilendir. Uludur, yüceler yücesidir.

Allah, gözlerin göremediklerini de bilir gördüklerini de. Kalblerde gizli olanları da bilir, açığa vurulanları da. Bu itibarla Peygamberden mucize isteyenlerin ne niyetle istediklerini de çok iyi bilir. Allah, yüceler yücesidir. Herhangi bir şeyi yapmaması, onun âcizliğinden değil, o şeyi yapmak isteyip istememesindendir.

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ
بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

10- Allaha göre, içinizden sözünü gizleyenle açığa vuran, geceleyin saklananla gündüzün ortaya çıkan arasında hiçbir fark yoktur.

Allahın ilmi herşeyi kuşatmaktadır. Herhangi bir şeyi ondan gizlemek imkânsızdır. İnsanlara karşı gizli konuşmakla âşikâr konuşmak bir fark ifade eder fakat böyle davranmak Allaha karşı hiçbir mânâ ifade etmez. Zira o, herşeyi bilendir. O halde gizlice veya âşikâr olarak söylenen bir sözle, işlenen günahı veya sevabı Allah bilir. Geceleyin saklanarak yapılan isyanı da, gündüzleyin açıkça işlenen günahı da bilir.

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا
يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا

فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

11- İnsanı, önünden ve arkasından takibeden ve Allahın emriyle onu koruyan Melekler vardır. Şüphesiz ki bir millet kendisini değiştirmedikçe Allah onu değiştirmez. Allah bir milletin kötülüğünü istediğinde kimse ona karşı duramaz. O millet için, Allahtan başka bir koruyacak ta bulunmaz.

* İnsanı önünden ve arkasından takibeden ve onu koruyan Melekler hakkında başka âyet-i Kerimelerde de şöyle buyuruluyor: "Onun sağında ve solunda oturan iki alıcı Melek, yaptıklarını kaydetmektedirler." "İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında onu gözetleyici hazır bir Melek bulunmasın."(6)

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ
وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ
فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ
وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ.

"Sizleri hem gece hem de gündüz takibeden Melekler vardır. Bunlar, sabah ve ikindi namazlarında (Nöbet değiştirmek için) bir araya gelirler. Sonra sizinle beraber geceleyenler yukarı çıkarlar. Rabbiniz daha iyi bildiği halde, onlardan: "Kullarımı nasıl bıraktınız?" diye sorar. Onlar da: "Biz onları namaz kılarken bıraktık. Gittiğimizde de namaz kılıyorlardı." derler. (7)

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالتَّعَرِّي فَإِنَّ مَعَكُمْ مَنْ لَا يُفَارِقُكُمْ إِلَّا عِنْدَ
الْغَائِطِ وَحِينَ يُفْضِي الرَّجُلُ إِلَى أَهْلِهِ فَاسْتَحْيُوهُمْ وَأَكْرِمُوهُمْ.

"Çıplak durmaktan kaçının. Zira sizden hiç ayrılmayan, sadece tuvalette bir de kişinin, ailesiyle cinsî münasebette bulunduğu sırada ayrılan Melekler vardır. onlardan utanın ve onlara saygı gösterin." (8)

---

(6) Kaf Suresi, âyet: 17,18

(7) Buhari, K. Mevakıt es-Salah, bab:16, K. et-Tevhid, bab: 33/Müslim, K. el-Mesacid bab: 210, Hadis No: 632

(8) Tirmizî, K. el-Edeb, bab: 42, Hadis No: 2800

Ayet-i Kerimede: "Şüphesizki bir millet kenidisin değiştirmedikçe, Allah onu değiştirmez." buyurulmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki, esas olan, insanların kendi davranışlarıdır. Onlar kendilerini değiştirmeyip, hak yolda devam ettikleri sürece Allah teala onları saptırmaz. Ancak, insanlar iradelerini kullanmaz, hak yoldan çıkma eğilimi gösterirlerse Allah da onları doğru yolda tutmaz. Böylece sapıklığa düşerler.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Sana ne iyilik gelirse Allahtandır. Sana ne kötülük te gelirse kendi nefsindendir. Biz seni insanalara Peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter."(9) "Başınıza gelen bir musibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar yüzündendir. Oş işlenenlerin birçoğunu da affeder."(10)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

12- Size korku ve ümit vermek için şimşeği gösteren ve o yağmurla yüklü bulutları meydana getiren Allahtır.

Sizlere yıldırım düşme korkusunu salan ve yağmur yağdırma ümidini veren, şimşeği gösteren ve yağmur dolu bulutları meydana getiren Allahtır.

* İnsanlar şimşekten hem korkar hem de ümitlenirler. Korkmaları, yıldırım düşmesinden ve benzeri âfetlerden dolayıdır. Bu nedenle Peygamber efendimiz (s.a.v.), gök gürlediğinde, Allah tealaya şöyle dua ederdi:

قَالَ: اللَّهُمَّ لاَ تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلاَ تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ.

"Ey Allahım, sen bizi gazabınla öldürme, azabınla helak etme. Bunlardan önce bize âfiyet ver."(11)

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَٰئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ

(9) Nisa Suresi, âyet: 79
(10) Şûrâ Suresi, âyet: 30
(11) Tirmizî, K. ed-Dâvât, bab: 50, Hadis No: 3450/Ahmed b. Hanbel, Müsned c.2, s.100

فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾

13- Gök gürlerken, Allahı hamd ile tesbih eder. Melekler de Allahtan korkarak onu hamd ile tesbih ederler. Allah, yıldırımlar gönderir, onları dilediğine çarptırır. Kâfirler, Allah hakkında mücadele ederler. Halbuki Allah, büyük kudret sahibidir.

* Ayet-i Kerimede, gök gürültüsünün ve Meleklerin, Allahı hamd ile tesbih ettikleri beyan edilmektedir. Aslında, kâinatta mevcud olan herşey, Allaha hemd eder ve onu tesbih eder. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Yedi gök, yer ve onlarda bulunan varlıklar, Allahı tesbih ve tenzih ederler. Aslında hiçbirşey yoktur ki, hamd ile Allahı tesbih etmesin. Ne var ki siz onların tesbih etmesini anlamazsınız. Şüphesiz ki Allah, yarattıklarına çok yumuşak davranan ve çok affedendir." (12)

Ayet-i Kerimede, Allah tealanın, yıldırımlar göndererek onları, dilediğine çarptıracağı da beyan edilmektedir. Bu âyetin nüzul sebebi hakkında, özet olarak zikredilecek olan şu olay rivayet edilmektedir: Erbed b. Rebia ile Amir b.Tufeyl, Resulullah efendimiz Mescidde iken yanına gelmişler. Amir b.Tufeyl, arkadaşı Erbed'e daha önce demiş ki: "Ben Muhammedle konuşurken sen arkasını dolaş ve kılıncınla vurarak onu öldür." Fakat onların bu niyetini anlayan Resulullah: "Allahım,sen dilediğin bir şeyle bunların şerrini benden uzaklaştır." diye dua etmiş onlar da bu işte muvaffak olamayarak çekip gitmişler. İşte bunlardan, Erbed b.Rebia'nın üzerine, açık bir yaz gününde yıldırım düşmüş ve onu yakmıştır. İşte Resulullahın duası böylece yerine gelmiş, Allahın teala dilediği bir sebeple bu adamı helak etmiştir.

* Ayet-i Kerimenin son bölümünde: "Kâfirler, Allah hakkında mücadele ederler. Halbuki Allah, büyük kudret sahibidir." buyurulmaktadır. Bu hususta da Taberi şu olayı zikretmektedir: "Resulullah (s.a.v.), zulmüyle tanınmış bir kimseye birisini göndererek onu yanına çağırtmış, giden adam: "Allahın Peygamberi seni yanına çağırıyor." demiş. Adam da ona şu cevabı vermiştir: "Allahın Peygamberi kim? Allah kim? O, altından mı gümüşten mi? Yoksa bakırdan mı? "Bunlar aralarında tartışırlarken Allah teala, gürültülerle bir bulut göndermiş, buluttan çıkan bir şimşek, bunları söyleyen kişinin kafa tasını dağıtmıştır. İşte bu olay üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

---

(12) İsra Suresi, âyet: 44

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُم بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ
فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

14- Doğru dua ancak Allaha yapılandır. Allahın haricindeki dua ettikleri varlıklar ise, dua edenlerin hiçbirşeylerine cevap veremezler. Allahtan başkasından yardım isteyenlerin durumu: Ellerini tamamen açarak suya uzatan kimseye benzer. Ağzına su götürmek ister fakat götüremez. Şu halde kâfirlerin duası, sapıklıktan başka birşey değildir.

* "Doğru dua ancak Allaha yapılan duadır." Ayetin bu kısmı çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bu izah şekillerinden birisi Mealde yapılan izah şeklidir. Diğer bir açıklama şekline göre de âyetin bu kısmının açıklaması şöyledir: "İnsanları hakka çağırmak, ancak Allaha çağırmaktır. Allahtan başkasına davet etmek ise bâtıldır.

Bir başka izah şekline göre de bu kısmın açıklaması şöyledir: "Hakka davet etmek Allaha mahsustur. Çünkü o, tevhide davet eder. Allahtan başka varlıklar ise bâtıla davet edeler. Asılsız şeyleri kabullenmeye çağırırlar.

Ayet-i Kerime, Allahtan başkasına yalvaran ve onlardan birşeyler isteyenleri, ellerini açarak uzakta bulunan bir suyu alıp ağzına götürmek isteyen kimsenin durumuna benzetiyor ve diyor ki: "Müşriklerin, Allahı bırakıp da kendilerine yalvardıkları putlar, onların dualarına cevap veremezler. Onlara ne bir menfaat sağlayabilirler ne de bir zararı onlardan uzaklaştırabilirler. Bunların durumu, susuz bir adamın durumuna benzer ki, o adam, ellerini açarak derin bir kuyunun dibindeki suya uzatır, diliyle suyun gelmesi için çağırır, elleriyle ona işaret eder. Fakat su, kendiliğinden yükselip onun ağzından içeri girmez. Allahı inkâr edenlerin duası, sapıklıktan başka birşey değildir.

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ
﴿١٥﴾

15- Göklerde ve yerde olanlar, ister istemez Allaha secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam Allaha boyun eğer.

Göklerde bulunan Melekler ve benzeri varlıklar, Allaha, isteyerek secde ederler. Yeryüzündeki müminler de Allaha, isteyerek secde ederler. Kâfirler ise, sıkışınca istemeseler de Allaha boyun eğerler. Hatta bütün bunların gölgeleri bile sabah ve akşam, Allaha secde ederler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, yüceliğini ve kahredici bir güce sahibolduğunu beyan etmektedir. Herşey, Allahın hükümranlığı ve kontrolu altındadır. bütün yaratıklar ister istemez sonunda ona boyun eğmek ve onun önünde secdeye kapanmak zorundadırlar.

Bu konuda başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyuruluyor: "Onlar, Allahın yarattığı eşyanın gölgelerinin, Allaha boyun eğip secde ederek, sağa sola vurmasını görmezler mi?"(13)

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ
لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي
الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ
قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

16- Ey Muhammed, onlara de ki: "Göklerin ve yerin rabbi kimdir? O, Allahtır." de. Allahı bırakıp, kendilerine hiçbir fayda ve zarar vermeyen şeyleri mi dostlar edindiniz?" de. Hiç körle gören bir olur mu?" de. Yoksa Allaha, Allah gibi yaratmaya kadir ortaklar mı buldular da, yaratmanın kim tarafından olduğunda şüphe ettiler? Ey Peygamber sen onlara: "Herşeyin yaratıcısı Allahtır, o birdir, kahredicidir." de.

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan kişilere de ki: "Gökleri ve yeri yaratan, onları icadeden ve onları sevk ve idare eden kimdir? Onlara sen cevap vererek de ki: "Onları yaratan ve icadeden ancak Allahtır. O halde kulluk ancak Allaha yapılır."

Ey Muhammed, yine o müşriklere de ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allahı bırakıp ta, bizzat kendilerine dahi bir menfaat sağlyamayan ve bir zarar da veremeyen yaratıkları mı dostlar ediniyorsunuz? De ki: "Hakkı göremeyen kör kâfirle, onu görüp ona uyan mümin hiç bir olur mu? Yoksa karanlıklara

(13) Nahl Suresi, âyet: 48

benzeyen kâfirlik ve sapıklıkla aydınlığa benzeyen iman ve hidayet bir olur mu? Yoksa o müşrikler Allaha ortaklar uydurup onların da Allah gibi varlıklar yarattıklarını görüp'te yaratma işinin kime ait olduğu hakkında şüpheye mi düştüler?

Ey Muhammed, onlara de ki: "Sizin ve herşeyin yaratıcısı Allahtır. O, birdir, kahredicidir. Hiçbirşey onu kahredemez. O, herşeye galiptir.

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ
عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ
فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

17- Allah, semadan yağmur indirir. Dereler, taşıyabileckeleri kadar su akıtırlar. Seller, çerçöp ve köpükler taşırlar. Ziynet veya faydalı eşya yapmak için ateşte eritilen madenlerin de cürufu vardır. Allah, hak ile bâtılı, bunalrı misal vererek açıklar. Cüruf ve köpük boşa gider, insanlar için faydalı kısımları yerinde kalır. Allah, böylece misaller verir.

Hakkın kalıcı oluşu, bâtılın da yok olmaya mahkum oluşu: Allahın, gökten indirdiği yağmur suyuna ve çeşitli ziynet eşyaları ve benzeri şeyler yapmak için eritilen madenlerin durumuna benzer. Gökten indirilen yağmur suyunu, her vadi, kapasitesi ölçüsünde taşır. Akıp giden bu su üzerinde, kabaran bir köpük oluşur ve eritilen bu madenlerin bir de posası vardır. İşte Hak, kalıcıkları ve faydalı olmaları bakımından bu su ve madene benezmekte, bâtıl ise, gelip geçiciliği ve faydasız olması bakımından, bu suyun ve madenin üzerinde oluşan köpüğe ve madenden çıkan posaya benzemektedir. Yani, bâtıl yok olmaya mahkumdur. Hak, ebedidir, kalıcıdır.

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ

وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

18- Rablerinin davetini kabul edenler için güzel mukâfaat vardır. Allahın davetini kabul etmeyenler ise, yeryüzündekilerin hepsi, hatta onların bir misli daha kendilerinin olsa kurtulmak için feda ederlerdi. İşte bunlar için kötü bir hesap vardır. Sığınacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir beşiktir.

Allaha ve Peygambere itaat eden ve Allah katından kendilerine gelenleri tasdik eden müminler için güzel bir mükâfaat olan cennet vardır. Allaha ve Peygambere itaat etmeyen kâfirlere gelince: Yeryüzünde bulunan herşey ve bir o kadarı daha kendilerinin olsa da, Allahın azabından kurtulmak için fidye verecek olsalar bu, kendilerinden kabul edilmeyecektir. Onlar için kötü bir hesap verme vardır. Allah, onları bütün yaptıklarından hesaba çekecek ve kötülükleri karşısında cezalandıracaktır. Onların kaçıp sığınacakları yer ancak cehennemdir. O, ne kötü bir yataktır.

* Ahirette mümin kişinin, bu dünyada işlemiş olduğu salih ameller dışında bir kazancı yoktu. Kâfirler için ise hiçbir yardımcı yoktur. Kurtuluş için de hiçbir çareleri yoktur.

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenlerin hiçbirinden, yeryüzünü dolduracak kadar altın fidye verseler bile kabul olunmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların, hiçbir yardımcıları da yoktur."(14)

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾

19- Ey Peygamber, rabbin tarafından sana indirilenin gerçek olduğunu bilenle, doğruyu görmeyen kör, bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri idarek ederler.

*Ayet-i Kerimede, hakkı idrak edenlerin, gerçekten gözleri görenler oldukları, hakkı idrak edemeyenlerin ise, maddi olarak gözleri görse de, mânevi bakımdan kör oldukları beyan edilmektedir. Zira hakkı görmeyen kimse ebedi

(14) Âl-i İmran Suresi, âyet: 91

hayatı kaybetmiş ve uçuruma yuvarlanmış bir kördür. Bundan daha kötü bir şaşkınlık olabilir mi?

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar hiç yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı? Bari bu yolla düşünecek kalblere ve işitecek kulaklara sahibolsalar. Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz ama göğüslerdeki kalbler körelir."(15)

الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾

20- Bu akıl sahipleri onlardır ki, Allahın ahdini yerine getirirler, verdikleri sözü bozmazlar.

* Ayet-i Kerimede zikredilen "Allahın ahdi"nden neyin kastedildiği hususunda şu görüşler zikredilmiştir: "Bu ahit," Hani rabbin, Ademoğullarının sulbleriden zürriyetlerini çıkarmış, onları, kendi nefislerine şahit tutarak "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" demiş, onlar da "Evet, şahidiniz, sen bizim rabbimizsin." diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde "Bizim bundan haberimiz yoktu." dememeniz içindir."(16) âyetinde zikredilen ahittir.

Yahut bu ahit, haklarında aklî ve naklî deliller bulunan emir ve yasaklardır. Bu delilleri görenler, emirleri tutmak ve yasaklardan kaçınmak zorundadırlar. Zira onun delilleri görmesi, Allaha karşı bir ahit vermesi anlamına gelmektedir.

Ayet-i Kerimede zikredilen "Söz verme"nin ne anlama geldiği hususunda da şunlar söylenmiştir: "Buradaki söz verme "La ilahe İllâllah Muhammedurresulullah" diyerek iman ettiğine dair Allaha vermiş olduğu söz ile, insanlarla yapmış olduğu herhangi bir muamelede verilen söz anlamına gelmektedir.

Böylece hakkı gören müminler, hem rablerine iman ettiklerine dair verdikleri sözü bozmazlar hem de insanlarla yapmış oldukları muamelelerde vermiş oldukları sözden caymazlar.

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ

(15) Hac Suresi, âyet: 46
(16) A'raf Suresi, âyet: 172

سُوٓءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾

21- Onlar, Allahın, riayet edilmesini emrettiği şeylere riayet ederler. Rablerinden korkar, kötü hesaptan sakınırlar.

Bu akıl sahipleri, Allahın, koparılmamasını emrettiği akrabalık bağını koparmazlar. Bütün hareketlerinde rablerinin, kendilerini denetlemesinden korkarlar. Ahirette çetin bir hesap vereceklerinden çekinirler ve ona göre davranırlar.

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾
جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾
سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

22-23-24- Onlar, rablerinin rızası için sabrederler. Namazı gereği gibi kılarlar. Bizim rızıklandırdığımız şeylerden gizli ve açık, hayır yolunda sarfederler. İyilikle kötülüğü savarlar. İşte bu müminlere, âhiretin en güzel mükâfaatı vardır. O da "Adn" cennetleridir. Oraya müminler, salih olan ataları, eşleri ve soyları gireceklerdir. Melekler her kapıdan onların yanlarına girecekler ve "Sabretmenizin karşılığı olarak, selam size, âhiretin en güzel mükâfaatı ne hoştur." diyeceklerdir.

Gerçeği gören o akıl sahipleri, rablerinin rızası için sabrederler. Kendilerini haramlardan ve günahlardan alıkoyarlar. Namazlarını, bütün tadil-i erkânıyla ve huzur-ı kalb ile kılarlar. Kendilerine vermiş olduğumuz rızıklardan, eşleri, akrabaları, fakirler ve yoksullar için, yerine göre gizli yerine göre âşikar olarak harcarlar. İyilikler yaparak kötülükleri önlerler. İşte bunlar için âhiret yurdunun en güzel mükâfaatı olan "Adn" cennetleri vardır. Bu cennetler, Peygamberlerin, şehitlerin ve velilerin makamıdır. Bu cennetlere hem kendileri

hem de salih amel işleyen ataları, eşleri ve çocukları girecektir. Böylece âhirette de bir araya gelmenin sevincini yaşayacaklardır. Melekler her kapıdan onların yanına girecekler ve onları, dünyada çeşitli zorluk ve çilelere karşı sabretmeleri sebebiyle eriştikleri nimetlerle müjdeleyip tebrik edecekler ve "Selam size" diyeceklerdir.

Ayeti Kerimede, âhiretteki nimetlerin, dünyadaki sabretmenin karşılığı olarak verildiği zikredilmektedir. Sabır, hem cihad sırasında düşman karşısında direnmek hem de fakirlik içinde bulunulduğu halde isyan etmeden, ihtiyaçlar karşısında mütevekkil olup Allaha güvenmektir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عن رسول الله ﷺ انه قال هل تدرون أول من يدخل الجنة من خلق الله قالوا الله ورسوله أعلم قال أوّل من يدخل الجنة من خلق الله الفقراء والمهاجرون الذين تسد بهم الثغور ويتقى بهم المكاره ويموت أحدهم وحاجته في صدره لا يستطيع لها قضاء فيقول الله عز وجل لمن يشاء من ملائكته ائتوهم وحيوهم فتقول الملائكة نحن سكان سمائك وخيرتك من خلقك أفتأمرنا ان نأتى هؤلاء فنسلم عليهم قال انهم كانوا عبادا يعبدونى لا يشركون بى شيئاً وتسد بهم الثغور ويتقى بهم المكاره ويموت أحدهم وحاجته فى صدره لا يستطيع لها قضاء قال فتأتيهم الملائكة عند ذلك فيدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبى الدار.

"Sizler, Allahın yarattıklarından, cennete ilk gireceklerin kimler olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Sahabiler ise: "Allah ve resulü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Allahın yarattıklarından cennete ilk girecekler, fakirler ve muhacirlerdir. Onlar ki sınırlar onlarla korunur, zor işler onlarla başarılır. Onlardan birisi öldüğünde, ihtiyaçlarını kalbinde taşıyarak, onları gideremeden ölürler. Allah teala, Meleklerinden dilediğine şöyle der: "Onları karşılayın ve selamlayın." Melekler: "Ey rabbimiz, biz senin göklerde yaşayan ve yarattıklarının hayırlıları olan varlıklarız. Sen

bizlere, gidip onları karşılamamızı ve onları selamlamamızı mı emrediyorsun?" derler. Allah: "Onlar, sadece bana kulluk eden, hiçbirşeyi bana ortak koşmayan kullardır. Sınırlar onlarla korunuyor, sevilmeyen zor işler onlarla başarılıyordu. Onlardan biri öldüğünde, ihtiyaçlarını kalbinde taşıyarak, onları gideremeden ölmüşlerdir."

Bunun üzerine Melekler gelirler ve her kapıdan yanlarına girerler ve sabretmelerinin karşılığı olarak "Selam size, âhiretin en güzel mükâfaatı ne hoştur." derler."(17)

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

25- Kesin söz verdikten sonra, Allahın ahdini bozanlara, Allahın, riayet edilmesini emrettiği şeylere riayet etmeyenlere, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlara, işte onlara lanet vardır. Ahiretin kötülüğü de bunlaradır.

Allahın emirlerine itaat edip yasaklarından kaçınacaklarına dair kesin söz vermelerinden sonra bu ahitlerini bozanlara, Allahın, koparılmamasını emrettiği akrabalık bağını koparanlara, yeryüzünde çeşitli günahlar işleyerek bozgunculuk çıkaranlara gelince, işte lanet bunlaradır. Bunlar, Allahın rahmeti ve cennetinden uzaklaştırılmışlardır. Ahirette kötü âkıbet kendilerini beklemektedir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, günahkârların sıfatlarını ve âhirette ne gibi cezalarla karşılaşacaklarını beyan etmektedir. Bu günahlar, Allaha verilen sözleri bozmak, Allahın, koparılmamasını emrettiği akrabalık bağlarını koparmak ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak şeklinde üç kısma ayrılmıştır. Allaha verdikleri sözü bozmaktan maksat, iman esaslarına ters davranmak ve Allahın emir ve yasaklarını dinlememektir. Akrabalık bağlarını koparmak ise, akrabalar karşı İslamın emrettiği şekilde davranmamaktır.. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak meselesine gelince, o da, Allaha karşı isyan etmek ve diğer herhangi bir günahı işlemektir. Böyle bir insan, kendisini yaratan Allah ile, akrabalarıyla ve diğer bütün insanlarla irtibatını koparmış olduğundan, Allahın rahmetinden kovulmayı hak etmiş ve âhirette kötü bir ceza ile cezalandırılmaya layık olmuştur.

(17) Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.2 s. 168

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُۜ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾

26- Allah, dilediğinin rızkını genişletir, dilediğininkini de daraltır. Onlar, dünya hayatıyla sevinirler. Halbuki dünya hayatı, âhirete göre ancak gelip geçici bir maldır.

Kâfirler, Allahın, dünyada kendilerine vermiş olduğu mallarla sevinip kendilerini mutlu hissederler. Halbuki Allah bu malları onlara, imtihan için vermiştir. Ve Allah, dilediğini zengin, dilediğini fakir kılar. Kâfirlerin zengin olmaları, kendi meziyetlerinden dolayı değildir. Ayrıca kâfirlerin dünya hayatındaki üstünlükleri, gelip geçici bir şeydir. Ahiret nimetleriyle karşılaştırıldığında, geçici bir azıktan başka birşey değildir. Bu itibarla kâfirler, dünya hayatına mağrur olmamalıdırlar.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde, dünya hayatıyla âhiret hayatını karşılaştırarak şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «وَاللّٰهِ مَا الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ اِلاَّ مِثْلُ مَا يَجْعَلُ اَحَدُكُمْ اِصْبَعَهُ هٰذِهِ - وَاَشَارَ يَحْيٰى بِالسَّبَّابَةِ - فِي الْيَمِّ؟».

"Allaha yemin olsun ki, âhirete göre dünya hayatı, denizin suyuna nisbetle, sizden birinizin şehadet parmağını uzatarak dalgadan kaptığı su kadardır."(18)

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِۜ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِٓي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَۚ ﴿٢٧﴾

27- Kâfirler, Peygambere: "Rabbinden bir mucize inse ya." derler. Ey Peygamber de ki: "Allah dilediğini saptırır. Kendisine yöneleni doğru yola sevkeder."

Ey Muhammed, kavminin, Allaha ortak koşanları senin için şöyle derler: "Ona rabbi katından, kendisiyle birlikte insanları uyaran bir Melek veya benzeri bir mucize verilse ya." Onlara de ki: "Allah, sizin gibileri saptırır da bana ve

(18) Müslim, K. el-Cennet, bab: 55, Hadis No: 2858/Tirmizî, K. ez-Zühd bab: 15, Hadis No: 2323/İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 13, Hadis No: 4108

benimle gönderilenlere iman etmezler. Yaptıklarından vaz geçip tevbe edenleri ise doğru yoluna iletir. Bana teklif ettiğiniz mucizenin gelip gelmemesi, sizin iman etmenizi sağlamayacaktır.

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

28- Allaha yönelenler, iman edip Allahı zikrederek kalbleri huzura kavuşanlardır. İyi bilinmelidir ki, kalbler Allahı zikretmekle huzura kavuşur.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, gerçekten kendisine yönelenleri beyan ederek bunların iki önemli sıfatlarını zikretmekte ve bu sıfatların, önce iman etmek sonra da Allahı anarak kalbini huzura kavuşturmak olduğunu bildirmektedir. Ayrıca bundan sonra gelen âyette de, imanla birlikte salih amel işlemenin de Allaha yönelmeyi gösteren bir sıfat olduğunu açıklamaktadır.

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾

29- İman edip salih amel işleyenlere ne mutlu. Hayırlı âkıbet de onlar içindir.

Âyette geçen ve "Ne mutlu" diye tercüme edilen "TÛBÂ" kelimesinin ne anlama geldiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir. Bazılarına göre "TÛBÂ" cennet demektir. Buna göre âyetin mânâsı: "Salih amel işleyenlere cennet vardır." demektir. Bazılarına göre de "TÛBÂ" cennette bulunan ve müminlerin, altında gölgelenecekleri büyük bir ağacın ismidir. Buna göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Salih amel işleyenlere cennette Tûbâ ağacı vardır." Bazılarına göre ise Tûbâ nın mânâsı, "Ne mutlu, müjdeler olsun, gözün aydın olsun" şeklinde müjde ifadeleridir. Meal de bu görüşe göre hazırlanmıştır.

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا
إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ

وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

30- Ey Peygamber, böylece seni de, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın diye, kendilerinden önce birçok ümmetler geçmiş ümmete, Peygamber olarak gönderdik. Onlarsa rahman olan Allahı inkâr ederler. De ki: "O benim rabbimdir. Ondan başka ilah yoktur. Ben ancak ona tevekkül ettim. Tevbem de yalnız onadır."

Ayet-i Kerimede "...Onlarsa rahman olan Allahı inkâr ettiler..." ifadesi zikredilmektedir. Mücahid bu hususta şunları söylemektedir: "Resulullah (s.a.v.) müşriklerle antlaşma yaparken, antlaşmanın başına "Bismillahirrahmanirrahim" yazılmasını emretmiş, Kureyşli müşrikler ise "Rahmanı yazma biz onun ne olduğunu bilmiyoruz. Ey Allahım senin adınla diye yaz." demişler. İşte bunun üzerine bu âyet-i Kerime onlara cebap vererek buyurmuştur ki: "Ey Muhammed, de ki: "O rahman benim rabbimdir. Ondan başka ilah yoktur..."

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى بَلْ لِلّٰهِ
الْاَمْرُ جَمِيعًا اَفَلَمْ يَيْـَٔسِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا
يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ
حَتّٰى يَاْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

31- Eğer Kur'an ile dağlar yürütülse veya yeryüzü parçalansa yahut ölüler konuşturulsaydı, yine kâfirler iman etmezlerdi. Oysa bütün işler Allaha aittir. İman edenler bilmezler mi ki, eğer Allah dileseydi, bütün insanların cüz'î iradelerini ellerinden alır, doğru yola sevkederdi. Allahın vaadi gelinceye kadar, kötü amellerinin cezası olarak, kâfilerin, ya devamlı olarak başlarına bir bela gelecek vaya evlerinin yakınına isabet edecektir. Elbette Allah vaadinden dönmez.

* Ayet-i Kerimenin ilk cümlesinin meali: "Eğer Kur'an ile dağlar yürütülse veya yeryüzü parçalansa yahut ölüler konuşturulsaydı yine kâfirler iman etmezlerdi." şeklinde verilmiştir. Bu meal, müfessirlerin çeşitli görüşlerinden tercih edilen bir tanedisidir. Ayetin bu cümlesi şu şekilde de izah edilmiştir.

"Şayet müşriklerin teklif ettikleri gibi bu Kur'an vasıtasıyla dağlar giderilip ovalar haline getirilse, yerler yarılıp ırmaklar fışkırsa, ölüler kabirlerinden çıkarılıp konuşturalacak olsalar dahi yine o müşrikler, rahman olan Allahı inkâr etmeye devam ederler." Bu görüşe göre âyet-i Kerime, müşriklerin tekliflerine cevap vermektedir.

Diğer bir görüşe göre âyetin bu cümlesi şöyle izah edilmiştir: "Geçmiş kitaplardan herhangibiri, dağları yürütmüş, yeryüzünü yarmış yahut ölüleri konuşturmuş olsaydı, Kur'an da bunları yapardı. Bu tür şeyleri yapmak kitapların işi değil, Peygamberlere verilen mucizelerdir. O halde müşriklerin veya ehl-i Kitabın, Kur'anın böyle şeyleri yapmasını istemeleri yersizdir, mânâsızdır."

Taberi bu ikinci görüşü zikretmiştir. İbn-i Kesir ise bu âyeti şöyle izah etmektedir: "Herhangi bir ilahi kitap, dağları yerinden yürütecek veya yerleri yaracak yahut ölüleri kabirlerinden çıkartıp konuşturacak olsaydı bu kitap Kur'an olurdu. Zira Kuran, insanların ve cinlerin, belagatı önünde âciz kaldıkları bir kitaptır.

Ayet-i Kerimenin devamında: "Oysa bütün işler Allaha aittir." ifadesi zikredilmiştir. Burada Peygamber (s.a.v.)in asıl söz sahibi olmadığı, gerçek söz sahibinin, Allah teala olduğu, onun dilemesiyle herşeyi yapacağı beyan edilmiş ve dikkatler tevhid inancına çekilmiştir.

Ayette devamla şöyle buyuruluyor: "İman edenler bilmezler mi ki, eğer Allah dileseydi, bütün insanların cüz'î iradelerini ellerinden alır, onları doğru yola sevkederdi." Taberi, âyet-i Kerimenin, mealde verildiği gibi bu şekilde izah edildiğini nakletmiş ve bu izah şeklini tercih etmiştir.

Bir başka izaha göre, âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Müminler, kâfirlerin iman etmelerinden hâlâ ümitlerini kesmediler mi? Hidayetin ve doğru yoldan saptırmanın sadece Allahın elinde olduğunu bilmediler mi?"

Ayet-i Kerimenin son bölümü ise, kâfirleri tehdit etmekte ve âkıbetlerinin felaket olacağını ve daha dünyada iken bile birçok musibetlere uğradıklarını beyan etmektedir.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ

عِقَابِ ﴿٣٢﴾

32- Şüphesiz senden önce gönderilen Peygamberlerle de alay edildi. Ben, inkâr edenlere mühlet verdim. Sonra onları azabımla yakalayıverdim. Onları cezalandırmam nasılmış bir bak.

Ey Muhammed, kavminin müşrikleri seni yalanladığı gibi, senden önceki Peygamberleri de kavimleri yalanlamışlar ve onları alaya aymışlardır. Ben, o Peygamberlerimi alaya alan kâfirlere mühlet verdim. Onlar, azgınlıklarına devam edip durdular. Sonra da onları azabımla yakalayıverdim. Onları cezalandırmam nasılmış bir bak da gör ve onlardan ibret al.

* Bu âyet-i Kerime, Resulullah (s.a.v.)i kavminin inkâr ve alayalarına karşı sabırlı olmaya davet etmekte, kâfirlerin âdetlerinin böyle olduğunu bildirerek onu teselli etmekte ve usanmadan tebliğ vazifesine devam etmesinin gerektiğini beyan etmektedir.

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا
لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا
عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

33- Herkesin yaptığını murakabe eden Allah, herşeyden âciz olan putlara hiç benzer mi? buna rağmen müşrikler Allaha ortaklar koştular. Ey Peygamber de ki: "Siz onları, layık olduklarıyla adlandırın. Yeryüzünde Allahın bilmediği şeyler var da onları mı Allaha haber veriyorsunuz? Yoksa kuru iddialarda mı bulunuyorsunuz? Daha doğrusu, hiyleleri, kâfirlere yaldızlı gösterildi de, doğru yoldan alıkonuldular. Allah, kimi saptırırsa, artık onu doğru yola sevkedecek, hiçbir kimse bulunamaz.

Hiç, herkesin yaptığını denetleyen, bütün yaratıkların rızkını veren, ebedî olarak baki kalan Allah ile, görüp işitmeyen, kendine veya başkasına herhangi bir fayda sağlamayan, kendisinden veya herhangi birisinden bir zararı uzaklaştıramayan ve sonunda helak olmaya mahkum olan putlar bir olur mu? Bunu hiç düşünmezler de mi Allaha ortaklar koşarlar?

Ey Muhammed, sen, o Allaha ortak koşan o müşriklere de ki: "O ortak koştuğunuz şeylerin adlarını söyleyin bakalım, onlar nasıl varlıklardır? Allaha nasıl ortak olabilirler? Yoksa sizler, yeryüzünde, Allaha, bilmediğiniz bir hususu mu haber vermeye kalkıyorsunuz ve onun dışında ilahlar bulunduğunu iddia ediyorsunuz? Yahut ta birtakım kuru ve tutarsız iddialarda mı bulunuyorsunuz? Doğrusu kâfirlere yalan uydurarak insanlara tuzak kurup onları haktan saptırmaları süslü gösterildi. Böylece kendileri de doğru yoldan sapmış oldular. Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur.

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

34- Bu müşriklere dünya hayatında azap vardır. Ahiret azabı ise daha çetindir. Onları, Allahın azabından koruyacak hiç kimse de yoktur.

Allaha ortak koşan bu müşriklere, daha dünya hayatındayken, müminlerin elleriyle öldürülme ve esir alınma gibi azap vardır. Ertelenmiş olan âhiret azabı ise daha çetindir. Zira o, hiç bitmeyen cehennem azabıdır. Onları, Allahın azabından koruyacak herhangibir kimse de yoktur.

* Ayet-i Kerimede zikredildiği gibi, cehennem azabı, dünyadaki hiçbir azapla kıyaslanamayacak kadar şiddetlidir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "İşte bunlar, rableri hakkında münakaşa eden mümin ve kâfir iki hasım zümredir. İnkâr edenlere ateşten elbiseler biçilir, başlarının üstünden kaynar sular dökülür." "Onunla karınlarındakiler ve derileri eritilir." "Ayrıca onlar için demirden topuzlar vardır." "Onlar ne zaman, cehennem azabının sıkıntısından çıkmak isteseler, her defasında oldukları yere döndürülürler. Onlara: "İnkârınızın cezası olarak yakıcı azabı tadın." denilir.[19]

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ اُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

35- Allahtan korkanlara vaadedilen cennet, altından ırmaklar akan,

(19) Hac Suresi, âyet: 19-22

yiyecekleri ve gölgeleri devamlı olan bir cennettir. İşte Allahtan korkanların âkıbeti bu, inkârcıların âkıbeti ise ateştir.

* Bu âyet-i Kerimede ise, Allahtan korkanlara vaadedilen cennet zikredilmektedir. Cennetin üstünlüğünü tam olarak anlatabilmek mümkün değildir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Hiç kimse onlar için, dünyada yaptıklarının karşılığı olarak saklanmış, memnun edici nimetlerin ne olduğunu bilemez."(20)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) cenneti vasıflandıran bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اللّٰهُ اَعْدَدْتُ لِعِبَادِى الصَّالِحِينَ مَالاَ عَيْنٌ رَاَتْ وَلاَ اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ فَاقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا اُخْفِىَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ.

"Allah "Ben, salih kullarıma, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına gelmeyen nimetler hazırladım." buyurdu. Dilerseniz: "Hiçbir kimse onlar için, dünyada yaptıklarının karşılığı olarak saklanmış, memnun edici nimetlerin ne olduğunu bilemez."(21) âyetini okuyun."(22) dedi.

وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا اُشْرِكَ بِهِ اِلَيْهِ اَدْعُوا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾

36- Daha önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene sevinirler. Fakat guruplaşanlardan bir kısmı, sana indirilenin bir bölümünü inkâr ederler. Ey Peygamber de ki: "Ben, yalnız Allaha ibadet

(20) Secde Suresi âyet: 17
(21) Secde Suresi, âyet: 17
(22) Buhari, K. Bed'ül Halk, bab: 8/Müslim, K. el-İman, bab: 312, Hadis No:189

etmek, ona hiçbirşeyi ortak koşmamakla emrolundum. Yalnız ona davet ederim. Dönüşüm de ancak onadır.

Ey Muhammed, kendilerine kitap verdiklerimizden sana iman edenler, sana indirilen Kur'andan dolayı sevinirler. Onlardan bazıları ise, o Kur'anın bir kısmını inkâr ederler. Ey Muhammed de ki: "Ben Allaha kulluk etmekle ve herhangi bir şeyi ona ortak koşmamakla emrolundum. İnsanları ancak ona ibadet etmeye davet ederim. Benim dönüşüm de ancak onadır.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ۚ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ
الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

37- (Geçmiş Peygamberlere kitaplarımızı kendi dilleriyle indirdiğimiz gibi) Sana da, hikmetlerle dolu Kur'anı Arapça olarak indirdik. Yemin olsun ki, eğer sana ilim geldikten sonra kâfirlerin heveslerine uyarsan, Allaha karşı senin, ne bir dostun ne de bir koruyucun bulunur.

Ey Muhammed, biz, senden önce Peygamberler gönderip, onlara gökten kitaplar indirdiğimiz gibi, sana da sağlam hükümleri kapsayan ve Arapça olan bu Kur'anı gönderip, seni bununla şereflendirdik. Bütün bunlara rağmen şayet sen, rabbin katından sana ilim geldikten sonra, kâfirlerin heva ve heveslerine uyacak olursan, yemin olsun ki Allaha karşı senin ne bir dostun ne de bir koruyucun bulunur.

* Bu âyet-i Celile, hernekadar Resulullaha hitabetmekte ise de, ümmetinin âlimlerini uyarmaktadır. Bu ümmetin âlimleri, kendilerine Allah katından, Kur'an-ı Kerim gibi hakkı beyan eden bir ilim geldikten sonra, kâfirlerin heva ve heveslerine uymamak zorundadırlar. Aksi takdirde, Allahın, kendilerine verecek olduğu cezaya karşı kendilerine ne bir dost ne de bir koruyucu bulabilirler.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

38- Şüphesiz ki biz, senden önce de Peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Hiçbir Peygamber, Allahın izni olmadan bir âyet getiremez. Herşeyin vadesi kitapta kayıtlıdır.

* Müşrikler, Peygamber efendimiz (s.a.v.)e karşı çıkarak şöyle demişlerdi: "Kâfirler şöyle dediler: "Bu ne biçim Peygamber ki yemek yiyor, çarşılarda geziyor? Kendisine bir melek indirilip te onunla birlikte uyarıcı olsaydı ya." "Yahut kendisine bir hazine indirilse veya bir bahçesi olsa da oradan yese ya. "Zalimler, müminlere: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz." dediler."(23)

Allah teala bu âyet-i Kerimede onlara cevap veriyor ve buyuruyor ki: "Peygamber olarak gönderdiğimiz ilk insan sen değilsin. Senden önce de Peygamberler gönderdik. Onlar da senin gibi insandı. Biz onlara, eşler ve çocuklar vermiştik. Onlar, yeyip içmeyen Melekler değillerdi. İnkârcıların teklif ettikleri gibi, Peygamberlerin, Allahın izni olmadan, herhangi bir mucize getirmeleri mümkün değildir. Allahın emirlerinin gelmesi için takdir edilmiş bir vade vardır. O vade gelince Allahın emri mutlaka gelir. Yoksa müşriklerin isteklerine göre gelmez.

يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُۚ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

39- Allah, hükümlerden dilediği hükmü siler, dilediğini bırakır. Esas kitap onun katındadır.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir: Bazılarına göre âyetin izahı şöyledir: "Allah, gönderdiği hükümlerden dilediğini neshederek kaldırır. Dilediğini ise olduğu gibi bırakır."

Bazılarına göre de âyetin izahı şöyledir: "Allah, kullarına ait hususlardan dilediğini siler, dilediğini olduğu gibi bırakır. Ancak cehennemlik olmak, cennetlik olmak, ecel ve hayat müstesnadır. Bunlar değişmez."

Diğer bazılarına göre ise şöyle izah edilir: "Allah, Meleklerin tesbit ettileri amel defterinden dilediği şeyleri silip, dilediklerini de olduğu gibi bırakır. Değişmeyen levh-i Mahfuz ise onun katındadır.

Bazılarına göre de âyet şöyle izah edilir: "Allah, dilediği her şeyi siler ve dilediği herşeyi olduğu gibi bırakır."

---

(23) Furkan Suresi, âyet: 7,8

Bu son izah şekline göre, Allahın silmeyeceği hiçbirşey yoktur. Bu görüşe delil olarak şu Hadis-i Şerif zikredilmiştir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : لاَ يَرُدُّ الْقَضَاءَ الاَّ الدُّعَاءُ، وَلاَ يَزِيدُ فِى الْعُمْرِ الاَّ الْبِرُّ.

"Kaza ve kaderin önüne ancak dua durabilir. Ömrü ancak iyilik yapma artırır."(24)

Bir başka görüşte de âyetin izahı şöyledir: "Levh-i Mahfuz iki kısımdır. Birinde Allah, dilediği değişikliği yapar dilediğini ise olduğu gibi bırakır. Diğerinde de hiçbir değişiklik yapmaz. Ona "Ümmül Kitap" denir.

Yine başka bir görüşe göre de âyet şöyle izah edilir: "Allah teala eceli geleni siler. Ömrü olanı devam ettirir. "Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Bir diğer görüşe göre de âyetin izahı: "Allah, kullarından dilediğinin günahını siler. Dilediğinin ise günahını bırakır." şeklindedir.

Ayetin sonunda bulunan ve "Esas Kitap" diye tercüme edilen "Ümmül Kitap" ifadesinden neyin kastedildiği hakkında da farklı izahlar yapılmıştır: Bazılarına göre buradaki Ümmül Kitap'tan maksat, Allahın ilmidir. Bazılarına göre Ümmül Kitap "Kitabın aslı" demektir. Bazılarına göre ise "Ümmül Kitap" "Haram ve Helali kapsayan hükümler." demektir. Taberi ikinci görüşü tercih etmiştir.

وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

40- Onalara vaadettiğimiz azabın bir kısmını sana göstersek te veya onu göstermeden seni vefat ettirsek te, sana düşen ancak tebliğ etmektir. Hesaba çekmek yalnız bize aittir.

* Evet, Peygamberin vazifesi tebliğ etmek ve uyarmaktır. Bu sebeple Peygamberin azabetmesi diye birşey söz konusu değildir. Ceza veya mükâfaat vermek, Allaha aittir. Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede şöyle buyu-

(24) Tirmizî, K. el-Kader bab: 6 Hadis No: 2139/İbn-i Mâce, K. el-Mukaddime, bab: 10 K. el-Fiten, bab: 22, Hadis No: 4022/Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5 s. 277,282

rulmaktadır: "Ey Muhammed, sen hatırlat. Çünkü sen, ancak bir hatırlatıcısın." "Sen onlara tahakküm edici değilsin." "Fakat yüzçevirip inkâr edenleri, Allah, en büyük azaba çarptırır." "Şüphesiz ki onların dönüşü bizedir." "Onları hesaba çekmek te bize aittir." (25)

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ
لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

41- Kâfirler emrimizin yeryüzüne gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmezler mi? Hükmeden yalnız Allatır. Onun hükmünü takibedip reddedecek hiç kimse yoktur. O, hesabı çok sür'atli olandır.

* Ayet-i Kerimede, Allah tealanın yeryüzünü eksilttiğini bildirilmektedir. Yeryüzünün eksiltilmesinden neyin kastedildiği hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir:

Bir görüşe göre, bundan maksat, Müslümanların zaferiyle, kâfirlerin ellerinde bulunan toprakların eksilmesidir. Taberi ve İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmişlerdir.

Diğer bir görüşe göre, yeryüzünün eksiltilmesi, onda bulunan maddelerin, ürünlerin ve insanların yok edilmesidir.

Başka bir görüşe göre: Yeryüzünün eksiltilmesi: Mamur olan yerlerin tahrip edilmesidir. Geçmiş ümmetlerden kalan eserler bunu göstermektedir.

Bir diğer görüşe göre ise: Yeryüzünün eksilmesi, orada yaşayan âlimlerin ve seçkin insanların giderek yok olmalarıdır.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾

42- Onlardan öncekiler de tuzaklar kurdular. Halbuki bütün

(25) Ğaşiye Suresi, âyet: 21-26

tuzakların hedefine ulaşması ancak Allaha aittir. Allah, herkesin yaptığını bilir. Kâfirler, âhiretin en güzel mükafaatının kimin olacağını yakında bileceklerdir.

Bu müşriklerden önce geçen ümmetler de Peygamberlerin aleyhine çeşitli tuzaklar kurmuşlardır. Fakat bütün tuzakları başarıya eriştirmek Allaha aittir. Bu itibarla, Allah dilemedikçe, onların kurmuş oldukları tuzaklar, herhangi bir zarar veremez. Allah, bütün yaratıkların ne yaptığını bilir. Müşriklerin, sana kurdukları tuzakları da bilir. Müşrikler rablerinin huzuruna çıkınca, âhirette güzel mükâfaatın kimin olacağını bilmiş olacaklardır.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي
وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

43- Kâfirler: "Sen, Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber değilsin." derler. Onlara de ki: "Bizimle sizin aranızda, Allahın ve kitabın bilen âlimlerin, şahit olmaları yeter.

* Allah teala, Resulullah (s.a.v.)in Peygamberliğini inkâr eden kâfirlere karşı şöyle söylemesini emrediyor: "Benim Peygamberliğime Allahın şahit olması, bir de benden önceki Peygamberlere gönderilen kitapları okuyup benim Peygamber olarak gönderildiğimi bilen âlimlerin şahit olması yeter.

İBRAHİM SURESİ

İbrahim Suresi, Mekkede nâzil olmuştur ve elli iki âyettir. Bu Sure-i Celilenin, adını aldığı Hz.İbrahim, Babil şehrinde dünyaya gelmiş ve rivayete göre ikiyüz yıl yaşamış Ülül Azim bir Peygamberdir.

Babilde yaşayan insanlar putlara, ay'a güneşe ve yıldızlara tapıyorlardı. O beldenin hükümdarı da Nemrut idi. Hz.İbrahim işte bu kavme Peygamber olarak gönderildi. Putperest olan bu kavmi hidayete davet etti. Fakat kavmi, onun bu davetini kabul etmedi. Ülkenin hükümdarı olan Nemrut, ısrarla davetini sürdüren Hz.İbrahimi mancınıkla, hazırlattığı büyük bir ateşin içine attırdı. Fakat Allah tealanın korumasıyla ateş onu yakmadı. Ateşin içine düştüğü yer güllük gülistanlık bir yer haline geldi. Bunu gören insanların bir kısmı ona iman etti. Bazıları da yine inkârlarından devam ettiler.

Bu Sure-i Celile de diğer Mekki Surelerin ihtiva ettiği mevzuları ihtiva etmektedir. Bu mevzular, İnanç, Vahiy, Risalet, Tevhid, Ölümden sonra diriliş, hesap ve ceza gibi mevzulardır. Bu Sure-i Celilede, diğer surelerde de işlenen bu mevzular ayrı bir açıdan inceleniyor ve özel ilhamlar veriyor insana.

Hz.İbrahim, rabbine şükreden, ona sığınarak yardımını talep eden bir Peygamber ve Peygamberler atasıdır. Onun, rabbine çokça şükreden ve ona çokça yalvaran bir şahsiyet oluşunun ifadeleri hissediliyor âyetlerde.

Sure-i Celilede bir çok itikadi gerçek yer alıyor, birçok mevzular beyan ediliyor. Bunlardan bazılarını şöylece özetlemek mümkündür:

Sure-i Celilede, bütün Peygamberlerin ve Peygamberlik müessesesinin birliği, getirmiş oldukları davetin tek bir davet olduğu hepsinin de cahiliyete ve şirkin temellerine karşı aynı şekilde davrandıkları, değişik yer ve zamanlarda gelmelerine rağmen, davranış şekillerinin aynı olduğu görülüyor.

Yine Sure-i Celilede, Allah tealanın insanlara verdiği nimetin şükürle artırılacağı beyan ediliyor. Buna rağmen birçok insanın bu gerçeği benim-

semeyerek inkâra kalkıştıkları açıklanıyor ve insanların, bunlardan ibret almaları için ikazlar serdediliyor.

Tabbi ki Surede daha birçok olaya ve gerçeğe işaret buyuruluyor. Ancak yukarıya dercedilen bu iki husus Surenin havasına hakim durumda görülüyor.

Peygamberlerin ve onlarla beraben gönderilen ilahi kitapların vazifeleri, insanıları karanlıklardan çıkarıp aydınlığa kavuşturmaktır. Bu husus daha Surenin başında beyan edilerek buyuruluyor ki:

"Ey Muhammed, bu, insanları, rablerinin izniyle, karanlıklardan aydınlığa, her şey galip ve övülmeye layık olan Allahın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."[1]

Şimdi Sure-i Celilenin, insanlara hidayet yolunu gösteren âyetlerinin izahına gelelim:

(1) İbrahim Suresi, âyet: 1

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

الر كتاب انزلناه اليك لتخرج الناس من الظلمات الى النور باذن

ربهم الى صراط العزيز الحميد ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ. Ey Muhammed, bu, insanları, rablerinin izniyle, karanlıklardan aydınlığa, her şeye galip ve övülmeye layık olan Allahın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.

* Elif, Lâm, Râ. gibi Huruf-u Mukatta'a hakkında, Bakara Suresi ve diğer Surelerin başında yeteri kadar açıklama yapılmıştır. Bu gibi harflerin ne mânâya geldiklerini geniş bir şekilde anlamak için oralara müracaat edilebilir.

Ayet-i Kerimenin devamında şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, biz sana bu Kur'anı indirdik ki, sen, insanları, rablerinin izniyle, bu kitap sayesinde, sapıklık ve inkârcılığın karanlıklarından çıkarıp imanın nuruna sevkedesin. Herşeye galip ve övülmeye layık olan Allahın yoluna, İslama iletesin.

Allah teala, kendisine iman eden insanları, sapıklık ve cehaletin karanlıklarından çıkarıp; hakkın ve İslamın aydınlığına iletir. Allahın dışındaki Tağutlar ise insanığı sapıklık ve cehaletin karanlıklarına götürür, küfrün bataklığına düşürürler. Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Allah, iman edenlerin dostudur. Onları, karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise tağutlardır. Onları aydınlıktan karanlıklara düşürürler. İşte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır." (1)

الله الذى له ما فى السموات وما فى الارض وويل للكافرين من عذاب

(1) Bakara Suresi, âyet: 257

شَدِيدٍ ﴿٢﴾

2- **Bu yol, göklerde ve yerdekilerin sahibi olan Allahın yoludur. Şiddetli azaba uğrayacak kâfirlerin vay haline.**

Ey Muhammed, senin, insanları karanlıklardan çıkarıp üzerine sevkedeceğin o aydınlık yol, göklerin ve yerin sahibi olan Allahın yoludur. Hiçbirşeye sahibolmayan putların ve tağutların yolu değildir. Sana indirilen bu kitaba inanmayan kâfirlerin, uğrayacakları şiddetli azaptan dolayı vay hallerine.

الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣﴾

3- **Onlar, dünya hayatını, âhirete tercih ederler. İnsanları Allahın yolundan uzaklaştırırlar. Allahın doğru yolunu eğri göstermeye çalışırlar. İşte onlar, büyük bir sapıklık içindedirler.**

Ey Muhammed, Peygamberliğine ve sana indirilen bu kitaba iman etmeyen ve şiddetli bir azaba uğratılacak olan kâfirler, dünya hayatını âhirete tercih ederler. Yine onlar, insanları Allahın yolundan alıkoyarlar. Ayrıca onlar, Allahın dosdoğru olan yolunu, yalan ve iftiralarla insanlara eğri göstermeye çalışırlar. İşte bu kâfirler, derin bir sapıklık içindedirler.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ
مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾

4- **Biz, her Peygamberi, emrolunduklarını, gönderildikleri insanlara kolayca anlatabilmeleri için, kavimlerinin diliyle gönderdik. Allah, dilediğini saptırır. Dilediğini de doğru yola iletir. Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.**

* Allah tealanın, kullarına olan en büyük lütuflarından biri de, göndermiş olduğu Peygamberleri, kendilerine gönderilen kavimlerinin dilini konuşan insanlardan seçmesidir. Böylece Peygamberler, kendi kavimlerine ilahi emirleri kolayca tebliğ ederler ve vazifelerini hakkıyla ifa etmiş olurlar. Kavimlerinin de bunları kabul etmemeye dair herhangi bir mazeretleri kalmamış olur.

Bu hüküm, Hz.Muhammed (s.a.v.) dışındaki Peygamberlere aittir. Hz.Muhammed (s.a.v.) sadece Araplara değil, kıyamete kadar yaşayacak olan tüm insanlığa gönderilmiş bir Peygamberdir. Bu hususta Allah teala şöyle buyurmaktadır: "Ey Muhammed de ki: "Ey insanlar, şüphesiz ki ben, göklerin ve yerin hükümranı, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hayat veren ve öldüren Allahın, hepinize gönderdiği bir elçiyim. O halde Allaha iman edin. Allaha ve sözlerine iman edin. Okuyup yazması olmayan Allahın elçisi Peygambere de. Ona uyun ki doğru yola eresiniz."(2)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de kendisinin, bütün insanlığa Peygamber olarak gönderildiğini beyan eden bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ اُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِى نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ
مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِىَ الْاَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا فَاَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِى
اَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِىَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِاَحَدٍ قَبْلِى وَاُعْطِيتُ
الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِىُّ وَبُعِثْتُ اِلٰى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَيُبْعَثُ اِلٰى النَّاسِ عَامَّةً.

"Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verilmiştir. Ben, bir aylık mesafeden, düşmanımın kalbine korku salınmasıyla yardım olundum. Yeryüzü bana Mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden kime namaz vakti kavuşursa onu kılsın. Ganimetler bana helal kılındı. Benden önce hiçbir kimseye helal kılınmamıştı. Bana, şefaat etme verildi. Önceki Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderiliyordu ben ise bütün insanlığa Peygamber olarak gönderildim."(3)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ

(2) A'raf Suresi, âyet: 158
(3) Buhari, K. et-Teyemmüm, bab: 1/Müslim, K. el-Mesacid, bab: 3 Hadis No:521

إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ
شَكُورٍ ﴿٥﴾

5- Şüphesiz Musayı mucizelerimizle gönderdik. Ona şöyle dedi k "Kavmini karanlıklandan aydınlığa çıkar. Onlara, Allahın hadiseli günlerini hatırlat. Şüphesiz ki bunda, her sabredip şükreden için nice ibretler vardır.

* Allah teala, Hz.Muhammed (s.a.v.)den önce göndeliren Peygamberlerden olan Hz.Musaya da, kavmini, cehalet ve sapıklığın karanlıklarından çıkarıp imanın aydınlığa iletmesini ve kavmine, geçmişteki acı ve tatlı günleri hatırlatmasını emretmiştir.

Allah teala, Hz.Musaya dokuz mucize vermiş bunlarla onun hak Peygamber olduğunu ispat ederek kavminin ona iman etmesini istemiştir. Bu dokuz mucizeden beşi, A'raf Suresinin yüz otuz üçüncü âyetinde zikredilmiş ve bunların, Tufan, Çekirge, Haşere, Kurbağa ve kan olduğu beyan edilmiştir. Diğer mucizelerin de Asâ, Yed-i Beyza (Beyaz el), Denizin yarılması ve Kıtlık yılları olduğu zikredilmiştir.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾

6- Hani bir zaman Musa kavmine şöyle demişti: "Allahın sizlere verdiği nimeti hatırlayın. Allah, bir zamanlar size, en kötü işkenceler yapan, oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı sağ bırakan Firavun ailesinden sizi kurtarmıştı. Bütün bunlarda, sizin için, rabbinizden büyük bir imtihan vardır.

* Hz.Musa, kavminden, Allahın, kendilerine vermiş olduğu nimetleri hatırlamalarını istiyor böyece hakka yönelip imanda karar kılmalarını talep

ediyor. Zira rableri onları, Firavunun en kötü işkencelerinden kurtarmış ve Hz.Musa vasıtasıyla onları insanca yaşamaya kavuşturmuştu. Ne yazık ki İsrailoğullarının şımarık olanları bütün bu nimetleri unutmuş ve zaman zaman inkâra ve sapıklığa düşmüşlerdir.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي
لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾

7- Yine bir zaman rabbiniz size şunu bildirmişti: "Yemin olsun ki, şükrederseniz size olan nimetlerimi mutlaka artırırım. Şayet nankörlük ederseniz şüphesiz ki azabım çok şiddetlidir."

Yine bir zaman Musa, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, hatırlayın, hani bir zaman rabbiniz size şunu bildirmişti: "Yemin olsun ki sizi Firavundan kurtarmam gibi nimetlerime karşılık şükreder ve bana itaatta bulunursanız size olan nimetlerimi mutlaka artırırım. Şayet bu nimetlerime karşı nankörlük eder ve bana itaatta bulunmazsanız, iyi bilin ki benim azabım pek çetindir. Firavunun ve benzerlerinin azabına benzemez.

وَقَالَ مُوسٰى إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ
حَمِيدٌ ﴿٨﴾

8- Musa şöyle demişti: "Sizler ve yeryüzündeki bütün insanlar, Allahın nimetlerine nankörlük etseniz, Allaha hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü Allah, hiçbirşeye muhtaç değildir. Övülmeye layıktır.

* Hz.Musa, kavmini uyararak, sözlerine şöyle devam etmiştir. Allahın nimetlerine karşı şükretmeniz, sizin menfaatinizedir. Şayet bu nimetlerin şükrünü yerine getirmeyip nankörlük edecek olursanız Allaha hiçbir zazar veremezsiniz. Zira Allahın hiçbirşeye ihtiyacı yoktur ve çokça övülendir.

Peygamber efendimiz, Allah tealanın, bir Hadis-i Kudside, herhangi birşeye ihtiyacı olmadığı hususunda şöyle buyurduğunu beyan ediyor:

يَا عِبَادِى! لَوْ اَنَّ اَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَاِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ. كَانُوا عَلَى اَتْقَى قَلْبِ
رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ. مَازَادَ ذَلِكَ فِى مُلْكِى شَيْئاً، يَاعِبَادِى! لَوْ اَنَّ اَوَّلَكُمْ
وَآخِرَكُمْ. وَاِنْسَكُمْ. وَجِنَّكُمْ. كانو على افجر قلب رجلٍ واحدٍ ما نقص
ذَلِكَ من ملكى شَيْئاً يا عبادى! لو ان اولكم واخركم وَاِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ.
قَامُوا فِى صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِى. فَاَعْطَيْتُ كُلَّ اِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ. مَا نَقَصَ
ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِى اِلاَّ كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ اِذَا اُدْخِلَ الْبَحْرَ.

"Allah teala şöyle buyuruyor: "Ey kullarım, şayet sizin geçmişleriniz, geleceikleriniz, insanlarınız ve cinleriniz, içinizden en müttaki adamın kalbine sahip olsalar da bu benim mülkümden hiçbirşeyi artırmaz. Ey kullarım, şayet sizin geçmişleriniz, gelecekleriniz, insanlarınız ve cinleriniz, içinizden en kötü adamın kalbine sahip olsalar da bu benim mülkümden birşey eksiltmez. Ey kullarım, şayet sizin geçmişleriniz, gelecekleriniz, insanlarınız ve cinleriniz bir yerde durup benden istekte bulunmuş olsalar ben de herkese istediğini versem, bu benim nezdimde bulunan şeylerden, ancak denize batırılan bir iğnenin, deniz suyundan eksilttiği kadar bir miktar eksilmiş olabilir."(4)

اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ
بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا
اَيْدِيَهُمْ فِي اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ وَاِنَّا لَفِي
شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾

9- Sizden önce gelen Nuh, Ad ve Semud kavimlerinin ve onlardan sonra gelip, sayılarını Allahtan başkasının bilmediği diğer milletlerin

(4) Müslim, K. el-Birr, bab: 55, Hadis No: 2577/Tirmizî, K. el-Kıyame, bab: 48 Hadis No: 2495

haberleri size ulaşmadı mı? Peygamberler onlara apaçık delillerle geldiler. Fakat onlar, ellerini ağızlarına götürerek şöyle dediler: "Biz, sizin getirdiklerinize inanmıyoruz. Bizi davet ettiğiniz şeyden de şüphe ve kaygı içindeyiz."

* Taberi, bu âyet-i Kerimede geçen ifadelerin de, Hz.Musanın, kavmine söylediği sözlerden olduğunu zikretmiştir. Buna göre Hz.Musa, geçmiş kavimlerin, hak yoldan sapmaları sebebiyle başlarına gelen felaketlere dikkati çekerek kavmini tevhid inancına davet etmiş ve onların durumuna düşmemeleri için kendilerini uyarmıştır.

İbn-i Kesir ise bu âyette geçen ifadelerin, Hz.Musanın sözlerine dahil olmadığını, doğrudan Ümmet-i Muhammede hitabettiğini söylemiştir.

Ayet-i Kerimede: "Kâfirlerin, ellerini ağızlarına götürerek, inkârcılıklarını ilan ettikleri zikredilmektedir." Bu âyette geçen "Ellerin, ağızların götürülmesi" ifadesinden neyin kastedildiği hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır.

Bazılarına göre, kâfirler, ellerini kendi ağızlarına götürerek, Peygamberlerin susmalarını ve konuşmamalarını işaret etmişlerdir.

Bazılarına göre, kâfirler, ellerini kendi ağızlarına götürerek, Peygamberlerin susmalarını ve konuşmamalarını işaret etmişlerdir.

Yine bazılarına göre de: Kâfirler, ellerini kendi ağızlarına götürerek, Peygamberlere cevap vermek istemediklerini işaret etmişlerdir.

Diğer bazılarına göre de kâfirler, Peygamberlerin sözlerini duyunca, öfkelerinden, ellerini ağızlarına götürerek ellerini ısırmışlardır. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Bazılarına göre ise: Kâfirler, Peygamberleri, dilleriyle yalanlamışlardır.

قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى قَالُٓوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا
بَشَرٌ مِثْلُنَا تُر۪يدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬نَا فَأْتُونَا
بِسُلْطَانٍ مُب۪ينٍ ﴿١٠﴾

10- Peygamberler de: "Gökleri ve yeri yaratan Allahtan hiç şüphe edilir mi? Halbuki o, sizi günahlarınızdan bir kısmını affetmeye ve sizi, belirli bir zamana kadar ertelemeye davet ediyor." dedi. Kavimleri de Peygamberlerine şöyle dediler: "Siz de bizim gibi insandan başka birşey değilsiniz. Davet ettiğiniz şeylerle bizi, atalarımızın taptıklarından uzaklaştırmak istiyorsunuz. Bize apaçık bir delil getirin."

Allaha iman etmeye davet edildikleri halde, Peygamberlerin davetlerini yalanlayan kavimlere, Peygamberleri şöyle demişlerdir: "Hiç, gökleri ve yeri yaratan Allahın varlığından ve ibadete sadece onun layık oluşundan şüphe edilir mi? Halbuki Allah sizleri, kendisinin birliğini kabul etmeye ve böylece günahlarınızın bir kısmını affetmeye ve belli bir vakte kadar güzel bir hayat sürmeye davet ediyor." O müşrikler ise şu cevabı vermişlerdir: "Siz de ancak bizim gibi birer beşersiniz. Sizler bizi, atalarımızın taptıklarından engellemek istiyorsunuz. Bizlere, söylediklerinizin doğru olduğunu gösteren apaçık bir delil getirin."

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

11- Peygamberleri onlara şöyle dediler: "Evet, bizler de sizler gibi birer insanız. Fakat Allah, kullarından dilediğine lütufta bulunur. Biz, sizin istedeğiniz delili, ancak Allahın izniyle getirebiliriz. Müminler sadece Allaha güvensinler.

Peygamberleri, kavimlerinin inkâr eden ve mucize getirmelerini isteyen kâfirlerine şöyle dediler: "Biz de ancak sizin gibi birer beşeriz. Ancak, Allah, kullarından dilediğine Peygamberlik vermek ve daha başka nimetler ikram etmek gibi lütuflarda bulunur. Bize de Peygamberlik vererek böyle bir lütufta bulunmuştur. Bizim Peygamber oluşumuz, sizin her istediğiniz mucizeyi getirebileceğimizi ifade etmez. Zira biz, ancak Allahın izniyle size delil getirebiliriz. Müminler ancak Allaha tevekkül etsinler.

وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ
عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

12- Allaha nasıl güvenmeyelim? Halbuki o, bizi doğru yolumuza sevketti. Bize verdiğiniz eziyetlere elbette sabredeceğiz. Güvenenler sadece Allaha güvensinler.

Peygamberler, ümmetlerinin inkârcılarına cevap vermeye devam ederek şöyle dediler: "Bizler neden Allaha güvenmeyelim ki? Çünkü o bizi, üzerinde bulunduğumuz doğru yola iletti. Bizler, sizin bize vermiş olduğunuz eziyetlere karşı mutlaka sabredeceğiz. Ve sizi, tevhid inancına davet etmeye devam edeceğiz. Güvenenler, Allaha güvensinler, başka şeylere değil.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ
فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾

13- Kâfirler, Peygamberlerine şöyle dediler: "Sizi ya memleketimizden sürgün edeceğiz, ya da dinimize tekrar döneceksiniz." Bunun üzerine rableri, Peygamberlerine şöyle vahyetti. "Zalimleri mutlaka helak edeceğiz."

Kâfirler, kendilerini tevhid inancına davet eden Peygamberlerine tahammül edemeyip şöyle demişlerdir: "Sizi mutlaka topraklarımızdan kovacağız. Yahut da bizim dinimize gireceksiniz." Bunun üzerine Allah, Peygamberlerine yardım ederek onlara şöyle vahyetmiştir: "Biz, sizin düşmanlarınız olan zalimleri mutlaka helak edeceğiz." Bunlar, tevhid inancını reddederek kendi kendilerine zulmetmişler, insanları hak dinden alıkoymak suretiyle de başkalarına da zulmetmişler, böylece helak olmayı hak etmişlerdir.

وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ

وَعِيدِ ﴿١٤﴾

14- Onları yok ettikten sonra, yerlerine sizleri yerleştireceğiz. Bu da, makamımdan ve azap emrimden korkanlar içindir.

Allah teala bu ve bundan önce geçen âyette, kendisini inkâr eden ve Peygamberlerine karşı çıkma cesareti gösteren kâfirleri tehdit etmekte, sonunda, Peygamberlerin ve hakkı temsil edenlerin muzaffer olup, kâfirlerin ve bâtılı temsil edenlerin helak olacaklarını bildirmektedir.

وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾

15- Peygamberler, rablerinden yardım dilediler. Her zorba, her inatçı hüsrana uğradı.

Kâfirler, inkârlarında ısrar edip, inatçılıklarında devam edince, Peygamberler, bunlara karşı, rablerinin, kendilerine yardım etmesini istediler. Bunun üzerine Allah, onlara yardım etti. Her zorba ve inatçı hüsrana uğradı.

* Ayet-i Kerime, hak ile bâtıl mücadelesini tasvir etmekte bâtılın, ne kadar güçlü görünse de sonunda yenileceğini, hakkın önünde yok olup gideceğini beyan etmekte, böylece hakkı temsil edenlerin maneviyatını kuvvetlendirmektedir.

Hakkı temsil eden Hz.Musaya karşı direnen Firavun, Hz.İbrahime karşı direnen Nemrut, Hz.Muhammed (s.a.v.)e karşı direnen Ebu Cehil, hep yok olup gitmemişler midir? Bunlar, bu dünyadan yok olup gitmekle kurtulmuş değillerdir. Asıl ceza, âhirette kendilerini beklemektedir.

مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾

16- Peşinden de cehennem vardır. Orada ona irinli sudan içirilecektir.

Evet, inatçı zorbaları, âhirette cehennem azabı beklemektedir. Orada layık oldukları cezayı göreceklerdir.

يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا

هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾

17- O, suyu yutkunur, bir türlü yutamaz. Ölüm her yönden kendisine gelir ama, ölüp kurtulamaz. Peşinden de çetin bir azap vardır.

* Ayet-i Kerimede, cehennemliklerin görecekleri azabın bir kısmı beyan edilmektedir. Cehennemliklerin nasıl azap görecekleri, birçok âyet-i Kerimede zikredilmiştir. O âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Benim size getirdiklerim, rabbiniz nezdinden indirilmiş bir hak ve gerçektir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. " Şüphesiz biz zalimlere, çevrelerini ateşten duvarlarla kuşatan korkunç bir ateş hazırlamışızdır. Susuzluktan kavrulup yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki, yüzleri haşlar. O, ne kötü bir içecektir. O cehennem ne kötü bir yerdir!"(5) "Bu böyle... Şüphesiz, haddi aşan azgınlar için de kötü döşektir o." "İşte kaynar su ve irin. Tatsınlar onu." "Buna benzer daha başka çeşit çeşit azaplar!"(6) "Şüphesiz zakkum ağacı, günahkârların, cehennemdeki yiyecekleridir." "Zakkum ağacı erimiş maden gibidir. İnsanların karnında, tıpkı sıcak suyun kaynaması gibi kaynar." "O gün, cehennem zebanilerine şöyle denecektir: "Bu günahkârları tutup cehennemin ortasına sürükleyin. Sonra da başına, azabını artırmak için kaynar su dökün." "O günahkârlara da şöyle denecektir: "Azabı tât bakalım. Çünkü sen dünyada çok kuvvetli ve üstün bir kimseydin. İşte bu, dünyada şüphe ettiğin o azaptır."(7) "İşte bunlar, rableri hakkında münakaşa eden, mümin ve kâfir, iki hasım zümredir. İnkâr edenlere ateşten elbiseler biçilir. Başlarının üstünden kaynar sular dökülür." "Onunla karınlarındakiler ve derileri eritilir." "Ayrıca onlar için, demirden topuzlar vardır." "Onlar, ne zaman, cehennem azabının sıkıntısından çıkmak isteseler, her defasında oldukları yere döndürülürler. Onlara: "İnkârınızın cezası olarak yakıcı azabı tadın." denilir."(8)

(5) Kehf Suresi, âyet: 29
(6) Sa'd Suresi, âyet: 55-58
(7) Duhan Suresi, âyet: 43-50
(8) Hac Suresi, âyet: 19-22

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ
عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ
الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

18- Rablerini inkâr edenlerin amelleri, fırtınalı bir günde, rüzgârın savurduğu küle benzer. Kazandıklarını ellerinde tutamazlar. İşte en büyük sapıklık budur.

* Allah teala, kendisine kulluk etmeyen, Peygamberlerini yalanlayan ve amellerini sağlam temellere oturtmayan kâfirlerin, dünyada yapmış oldukları amelleri, şiddetli bir fırtınanın savurduğu küle benzetiyor. Rüzgâr nasıl bu külden hiçbir zerre bırakmaz, savurup götürürse, işte âhirette kâfirlerin amellerinden de hiçbirşey ellerinde kalmaz.

Ayet-i Kerimeden anlaşılmaktadır ki, kâfirlerin dünyada yaptıkları hayır gibi görünen işlerin, âhirette kendilerine hiçbir faydası yoktur. Bu husus, çeşitli âyet-i Kerimelerde çeşitli benzetmelerle beyan edilmiştir. O âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "Kavminin, inkâr eden, âhirete kavuşmayı yalanlayan ileri gelenleri -Ki biz onları dünyada refah içinde yaşatmıştık- Şöyle dediler: "Bu, sizin gibi beşerden başka birşey değildir. Yediklerinizden yer, içtiklerinizden içer."(9)

"Onların bu dünya hayatında sarfettikleri şeyin durumu: Kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerine isabet edip onu yok eden çok soğuk bir rüzgârın durumuna benzer. Onlara Allah zulmetmedi fakat onlar, kendi kendilerine zulmettiler."(10) "Ey iman edenler, malını, insanlara gösteriş için harcayan ve Allaha, âhiret gününe iman etmeyen kimse gibi, başa kakarak ve eziyet yaparak sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, üzerinde toprak bulunan kaygan bir kayaya benzer ki, ona şiddetli bir yağmur isabet eder. Üzerindekini götürüp çıplak bir taş bırakır. İşte bunlar da kazandıklarından birşey elde edemezler. Allah, kâfir bir topluluğu hidayete erdirmez."(11)

(9) Furkan Suresi, âyet: 23
(10) Al-i İmran Suresi, âyet: 117
(11) Bakara Suresi, âyet: 264

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ
بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾

19- Ey Peygamber, Allahın, gökleri ve yeri, yerli yerince yarattığını görmezmisin? Eğer dilerse sizi yok eder, yerinize yeni bir kavim getirir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, gökleri ve yeri, takdir ettiği bir ölçüyle ve pek düzenli bir şekilde yarattığını beyan ediyor ve emirlerine uymayan insanları tehdit ederek, dilerse onları yok edip yerlerine yepyeni bir nesil getirebileceğini açıklıyor. Zira, gökleri ve yeri yaratan Allah için bunu yapmak, hiç te güç bir iş değildir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratmaya kadir değil midir? Elbette kadirdir. Herşeyi yaratan ve herşeyi hakkıyla bilen o'dur." "Bir şeyin olmasını dilediği zaman onun emri sadece "Ol" demektir. O da hemen oluverir."(12) "Ey iman edenler, sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah, onların yerine, kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı ise güçlü ve şerefli olan, Allah yolunda cihad eden ve kınayanın kınamasından korkmayan bir kavim getirir. İşte bu, Allahın bir lütfudur. Onu, dilediğine verir. Allah, geniş ihsân sahibidir. Herşeyi çok iyi bilendir."(13)

وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

20- Bu, Allah için asla zor değildir.

Ey insanlar, sizleri yok edip yerinize başka kavimler getirmesi, Allah için asla zor değildir. Zira o, dilediğini yapmaya kadirdir.

(12) Yâsin Suresi, âyet: 81-82
(13) Maide Suresi, âyet: 54

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ
أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ
سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾

21- Kâfirlerin hepsi Allahın huzuruna çıkacaklar. Güçsüz kimseler, büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Biz, size uymuştuk. Allahın azabının bir kısımını bizden uzaklaştırır mısınız?" Büyüklük taslayanlar da şöyle cevap verirler: "Eğer Allah bizi doğru yola sevketmiş olsaydı, biz de sizi o yola sevkederdik. Bugün sızlanmanız da sabretmeniz de aynıdır. Bizler için kurtuluş yolu yoktur."

Kıyamet gününde bütün kâfirler, hesap vermek üzere Allahın huzuruna çıkacaklar ve orada birbirleriyle çekişecekler, güçsüz olanlar büyüklük taslayanlara şöyle diyeceklerdir: "Biz, dünyada size tabi olmuştuk. Sizin emirlerinizi dinliyor ve sizin yasakladıklarınızdan kaçınıyorduk. Bugün sizler, Allahın azabından herhangibirşeyi bizden uzaklaştırır mısınız? Büyüklük taslayanlar ise, kendilerinin de âciz olduklarını beyan ederek şu cevabı vereceklerdir: "Allah bizi, dünyada doğru yola iletseydi, biz de sizleri doğru yola iletmiş olurduk. Durum böyle olmadı. Artık bugün sızlansak ta sabretsek te değişen birşey yoktur. Bizim için kurtuluş yolu yoktur.

* Bu hususta başka âyet-i Kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "Kâfirler cehennemde birbirleriyle münakaşa ederlerken güçsüzler, büyüklük taslayanlara şöyle diyeceklerdir: "Biz size uymuştuk. Şimdi ise siz, ateşin bir kısmını olsun bizden uzaklaştırabilir misiniz?" "Büyüklük taslayanlar ise: "Şimde hepimiz cehennemdeyiz. Şüphesiz Allah, kulları arasında hükmünü vermiştir." derler." "Cehennem ateşinde bulunanlar, cehennem Zebanilerine: Rabbinize dua edin de, azabımızdan birgün olsun hafifletsin." derler."[14]

"Allah, kıyamet gününde onlara der ki: "Sizden önce geçmiş Cin ve İnsan ümmetleriyle beraber Cehennem ateşine girin?" Cehenneme giren her ümmet, kendi din kardeşlerine lanet eder. Nihayet hepsi oraya toplandığında, sonrakiler, öncekiler hakkında derler ki: "Rabbimiz, işte şunlar bizi doğru yoldan saptırdı. Onlara, cehennem ateşinden iki kat azap ver." Allah der ki: "Herkesin azabı kat kattır. Fakat siz bilemezsiniz." "Öncekiler de sonrakilere derler ki: "Sizin,

(14) Mümin Suresi, âyet: 47-49

bizden bir üstünlüğünüz yoktur. O halde yaptıklarınızdan dolyaı azabı tadın."(15) "Şüphesiz ki Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için, alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir." "Yüzleri ateşe çevirildiği gün onlar: "Keşke Allaha itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik." derler." "Ey rabbimiz, biz, efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk. Onlar ise bizi doğru yoldan saptırmışlar. Ey rabbimiz, onların azabını iki kat ver. Onları büyük bir lanete uğrat." derler."(16) "İnkâr edenler: "Biz bu Kur'ana ve ondan önce gelen kitaplara inanmayacağız." dediler. Sen, o zalimlerin, rablerinin huzurunda dururken, birbirlerini suçlayarak söz attıklarını bir görmelisin. Zayıflar, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız biz mutlaka iman etmiş olacaktık." derler." "Büyüklük taslayanlar da, zayıfların sözlerini reddederek: "Size hidayet gelince, sizi ondan biz mi alıkoyduk? Bilakis siz suçluydunuz." derler." "Zayıflar, büyüklük taslayanlara: "Bilakis, gece gündüz tuzaklar kurmanız bizi alıkoydu. Çünkü siz, Allahı inkâr etmemizi ve ona ortaklar koşmamızı emrederlerdiniz." derler. Onlar, azabı görünce, pişmanlıklarını içlerine atıp gizlerler. Biz, inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar, yaptıklarından başka bir şeyin mi cezasını çekerler?"(17)

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ
فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ
لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ
بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

22- Allahın emri yerine gelince Şeytan şöyle der: "Şüphesiz Allah, size gerçek bir vaadde bulunmuştu. Ben de size vaadde bulunmuştum. Fakat vaadimi bozdum. Benim, sizin üzerinizde bir nüfuzum yoktur. Fakat

(15) A'raf Suresi, âyet: 38-39
(16) Ahzab suresi, âyet: 64-68
(17) Sebe Suresi, âyet: 31-33

siz sapıklığa çağırdım siz de bana uydunuz. O halde beni kınayın, kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne siz beni. Daha önce beni Allaha ortak koşmanızı reddediyorum. Elbette zalimlere can yakıcı bir azap vardır.

* Allah teala, kıyamette kulları arasında hükmünü verip, herkesin yaptığının karşılığını alma işi bitince bu dünyada Şeytana aldananlar, kendilerine liderlik eden mütekebbirlerden bir imdat bulamayınca bu defa Şeytanın, kendilerine yardımcı olmasını isterler. Şeytan ise onlara şöyle der: "Şüphesiz ki Allah, sizlerin cehenneme gireceğinize dair hak olan bir vaadede bulunmuştu. Ben ise yardımcı olacağımı vaadetmiştim. Şimdi ise ben, verdiğim sözümden dönüyorum. Aslında benim, sizin üzerinizde bir nüfuzum ve zorlayıcı gücüm yoktu. Ben sadece sizi bâtıla çağırdım. Siz de benim davetimi kabul ettiniz. O halde beni kınamayın kendinizi kınayın. Artık ne ben sizin imdadınıza koşabilirim, ne de siz benim imdadıma koşabilirsiniz. Şüphesiz ki ben, daha önce beni Allaha ortak koşmanızı reddediyorum."

Bu böyledir. Zira şüphesiz ki zalimler için can yakıcı bir azap vardır. Bunlar, Allahın emirlerini tutmayıp yasaklarından kaçınmayarak kendilerine zulmetmişler, insanları da Allahın yolundan alıkoyarak cehenneme girmelerine sebep olmuş, böylece onlara da zulmetmişlerdir.

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

23- İman edip salih ameller işleyenler, altından ırmaklar akan cennetlere yerleştirileceklerdir. Ve rablerinin izniyle orada ebediyyen kalacaklardır. Orada "Selam!" diyerek selamlaşırlar.

* Allah teala bundan önceki âyette, kâfirlerin, âhirette cehennem azabını görünce birbirleriyle nasıl cedelleşeceklerini, vesvesesine kapıldıkları Şeytandan da hiçbir yardım göremeyeceklerini ve bunlar için can yakıcı bir azaptan başka birşey olmadığını beyan ettikten sonra bu âyette de iman edip salih amel işleyenlerin, Allahın izni ve lütuyla, altından ırmaklar akan cennetlere konulacaklarını ve orada ebedi olarak yaşayacaklarını beyan etmekte ve orada "Selam size" diye selamlaşacaklarını bildirmektedir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ
وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾

24- Ey Peygamber, Allahın, güzle bir sözü, kökü sâbit, dalları göğe doğru yükselen güzel bir ağaca benzettiğini görmez misin?

* Allah teala bu âyet-i kerimede, Müminin kalbinde karar kılan kelime-i Tevhidi, yani "Lailahe İllallah" sözünü, güzel bir ağaca benzetiyor. Nasıl ki güzel bir ağaç, köklerini yere salıp sağlamlaşır ve dallarını göğe doğru yükseltirse, Müminin kalbindeki kelime-i Tevhid de öylece orada karar kılar. Ve o müminden salih ameller meydana gelir. Ve bu ameller, en yüksek makamlarda dosyalanıp saklanır.

تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

25- O ağaç, rabbinin izniyle her zaman meyvelerini verir. Allah insanlara misaller veriyor ki öğüt alsınlar.

Güzel bir ağaç, nasıl ki her zaman rabbiniN izniyle meyvelerini verir ve insanlar için faydalı olur, mümin kişi de işte böyledir. Bütün amelleriyle hem kendisine hem de çevresindekilere faydalı olur. Onun amelleri adeta faydalı meyveler gibidir.

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا
مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

26- Çirkin söz ise, topraktan sökülüp atılmış, kararsız, kötü bir ağaca benzer.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede de kâfirlerin kalblerindeki inkârı, yerinden sökülmüş bir ağaca benzetiyor. Nasıl ki yerinden sökülmüş köksüz kötü bir ağaç hiçbir kimseye fayda vermez, sadece zararı dokunur, Allaha ortak koşanın kalbindeki inkâr da kâfiri imanından koparır. Hem kendisi için hem de diğer insanlar için zararlı hale getirir.

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِۚ
وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِم۪ينَۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ ﴿٢٧﴾

27- Allah, iman edenleri, dünya hayatında ve âhirette hak ve hakikatte sabit kılar. Allah, zalimleri ise saptırır. Allah, dilediğiNİ yapar.

Allah, mümin kullarını dünya hayatında da imanlarında kararlı kılar. Kabirlerinde hesaba çekildiklerinde de Kelime-i Tevhidde ve imanlarında kararlı kılar. Zalim olan kâfir ve münafıkları ise, kabirde hesaba çekildikleri zaman hak'ta muvaffak kılmaz. Allah, dilediğini yapar.

* Ayet-i Kerimede, Allah tealanın, iman edenleri dünya hayatında hak ve hakikat üzere sabit kılacağı beyan edilmektedir. Müfessirler buradaki "Hak ve Hakikat" diye tercüme edilen "Kavl-i Sabit"ten maksadın, iman ve salih amel olduğunu söylemişlerdir. Böylece âyetin mânâsı: "Allah, müminleri dünya hayatında, imanlarında ve salih amellerinde kararlı kılar." anlamına gelmektedir.

Ayetin devamında Allah tealanın, iman edenleri âhirtte de hak ve hakikatte kararlı kılacağı zikredilmektedir. Buradaki âhiretten maksadın da kabir hayatı olduğu, müminin orada hesaba çekilirken, imanında ve Kelime-i Tevhidde kararlı kılınacağı beyan edilmektedir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ الْمُسْلِمُ اِذَا سُئِلَ فِى الْقَبْرِ يَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِى الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِى الْآخِرَةِ.

"Mümin, kabirde hasaba çekilince "Lailahe İllaLlah Muhammedrresulullah" diyerek şahadet getirecektir. İşte Allah tealanın: "Allaha iman edenleri dünya hayatında ve âhirette hak ve hakikatte sabit kılar." âyetinden maksat budur."(18)

عن عثمان (بن عفان)، قال: كان النبي ﷺ اذا فرغ من دفن الميت وقف عليه فقال: «استغفروا لأخيكم وسلوا له بالتثبيت، فإنه الآن يسأل».

Hz.Osman (r.a.) diyor ki:

"Resulullah, cenaze defnini bitirdikten sonra kabrin başında durur ve şöyle derdi: "Kardeşiniz için af dileyin. Onun, imanda kararlı kılınmasını isteyin. Zira o şimdi sorgu suale tâbi tutulmaktadır."(19)

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾

28- Kâfirlerin, Allahın nimetlerine şükredecekleri yerde Allahı inkâr ettiklerini, kavimlerini helak yurduna sürüklediklerini görmez misin?

Ey Muhammed, Kureyş kâfirlerinin, Allahın, kendilerine göndermiş olduğu Peygamberi inkâr ederek, Allahın bu nimetini nasıl inkâr ile değiştirdiklerini görmez misin?

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾

29- Helak yurdu cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. O, ne kötü bir yerdir.

* Ayet-i Kerimede, Kureyş kâfirleri gibi inkârcıların, Hz.Muhammed (s.a.v.)i yalanlayarak büyük bir nimete karşı nankörlük ettikleri, böylece

(18) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an Sure: 14 bab: 2
(19) Ebu Dâvûd K. el-Cenaiz, bab: 69, Hadis No: 3221

kendilerini ve kavimlerini, içine düşenleri helak eden cehenneme sürükledikleri beyan edilmektedir.

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ مَصِيرَكُمْ
اِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾

30- Müşrikler, insanları, Allahın yolundan saptırmak için, Allaha ortaklar koştular. Ey Peygamber, onlara şöyle de: "Yaşayın bakalım, en son varacağınız yer ateştir.

* Allah teala bu âyet-i Celilede, müşriklerin, insanları, Allahın yolundan saptırmak için Allaha ortak koştuklarını beyan ettikten sonra onları tehdit ederek buyuruyor ki: "De ki: "Yaşayın bakalım. Şüphesiz ki, döneceğiniz yer, Cehennem ateşidir."

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Biz onları az bir zaman, nimetler içerisinde yaşatırız. Sonra da ağır bir azaba sürükleriz."(20) "Onlar için dünyada geçici bir hayat vardır. Sonra dönüşleri yine bizedir. Biz onlara, inkârları sebebiyle şiddetli azabı tattıracağız."(21)

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾

31- Ey Muhammed, iman eden kullarıma söyle namazI gereği gibi kılsınlar. Alış veriş ve dostluğun fayda vermeyeceği gün gelmeden, kendilerine verdiğimiz rızıkların bir kısmını, gizli ve açık olarak hayır yollarında harcasınlar.

Ey Muhammed, tarafımdan gönderdiğim dini, kendilerine tebliğ ettiğin müminlere de ki: Kendilerine farz kılınan namazı gereği gibi kılsınlar. Bir de alış verişin ve dostluğun bulunmadığı kıyamet günü gelip çatmadan önce,

(20) Lokman Suresi, âyet: 24
(21) Yunus Suresi, âyet: 70

kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizli ve açık olarak, Allah yolunda harcasınlar. Zira o gün ne müminlerden ne de kâfirlerden, herhangi bir fidye kabul edilmez..

* Katade diyor ki: "Allah teala, insanların dünyada alış veriş yapmak suretiyle birbirlerinden faydalandıklarını ve kendilerine göre dostlar seçerek birbirleriyle yardımlaştıklarını bilmekte ve bu halin âhirette devam edebileceğini zannedenleri uyarmaktadır.

Zira âhirette, takva sahiplerinden başka, herhangi bir kimsenin, diğeriyle olan dostluğu fayda vermeyecektir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Takva sahipleri hariç, dost olanlar o gün, birbirlerine düşman kesilirler."(22)

ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ
مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦ ۖ
وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْأَنْهَٰرَ ﴿٣٢﴾

32- Gökleri ve yeri yaratan, semadan su indirip onunla size rızık olarak meyveler çıkaran, izniyle denizde seyretmek üzere gemileri hizmete veren, ırmakları emrinize âmâde kılan Allahtır.

Gökleri ve yeri yoktan var eden, insanların yaşaması için, yeryüzündeki ağaç ve ekin gibi çeşitli bitkileri meydana getirmek üzere gökten su indiren, sizi ve eşyanızı izniyle denizlerde taşıtmak için gemileri sizin emrinize âmâde kılan Allahtır. O halde sadece ona kullak edin ve onun emirlerine itaatTE bulunun. Herhangi bir zarar veya menfaat vermeye gücü yetmeyen varlıkları ona ortak koşmayın.

وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ﴿٣٣﴾

33- Vazifelerini devamlı yerine getiren güneşi ve ay'ı hizmetinize veren, geceyi ve gündüzü emrinize âmâde kılan yine Allahtır.

---

(22) Zuhruf Suresi, âyet: 67

* Allah teala bu âyet-i Celilede, güneşi ay'ı, geceyi ve gündüzü insanların faydalanmalarına tahsis edenin bizzat kendisi olduğunu, bunların, bir tabiat hadisesi olarak, kendiliklerinden bu hale gelmediklerini, bütün kâinatın, onun emriyle bir âhenk içinde hareketlerine devam ettiklerini beyan etmekte bu sebeple kullarının, kendisine itaat etmelerini istemektedir.

وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

34- Allah, istediğiniz herşeyden size verdi. Allahın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan, çok zalim ve çok nankördür.

Allah, sizlere, gerek lisanınızla istediğiniz, gerekse halinizle istediğiniz ve muhtaç olduğunuz bütün nimetlerden verdi. Öyleki, sizler, Allahın o nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız. Ne yazık ki insan, bütün bunlara karşı şükretmek yerine nankörlük etmektedir. Zira insan, çokça haksızlık yapan ve çokça nankörlük edendir.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ
الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾

35- Bir zaman İbrahim şöyle dua etmişti: Rabbim, bu beldeyi emin bir belde yap. Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan koru.

Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullaha, İman etmeyen müşriklere, içinde yaşadıkları Mekkenin, meskun bir bölge olmasına sebep olan Hz.İbrahimin de, burada, putlara tapınılmamasını Allahtan dilediğini kavmine hatırlatmasını bildirmektedir.

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي

فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾

36- Rabbim, çünkü putlar, kendilerine tapan birçok insanın sapmasına sebep oldular. Kim bana uyarsa şüphesiz ki o, benim dinimdendir. Kim bana karşı gelirse şüphesiz ki sen, af ve merhameti bol olansın.

Ey rabbim, bu putlar, birçok insanı hak yoldan çevirip sapıklığa düşmelerine ve onların, seni inkâr edip, kendilerine tapmalarına vesile olmuşlardır. Ey rabbim, kim, sana iman etmem ve sadece sana kulluk etmemde bana uyar da putları bırakırsa şüphesiz ki o, benim yaptığımı yapmış ve benim dinime tâbi olmuş olur. Kim de benim emrime karşı gelir, benim davetimi kabul etmez ve sana ortak koşacak olursa, onun hakkında hüküm vereçek sensin. Şüphesiz ki sen, günahları çokça affeden ve kullarına karşı çokça merhametli olansın.

رَبَّنَا اِنّ۪ٓي اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّت۪ي بِوَادٍ غَيْرِ ذ۪ي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
الْمُحَرَّمِۙ رَبَّنَا لِيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْـِٔدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْو۪ٓي
اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

37- Ey rabbimiz, soyumdan bazılarını, mukaddes evinin yanındaki ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namaz kılsınlar diye böyle yaptım. Rabbimiz, insanlardan bir kısmının kalblerini onlara meylettir. Onları meyvelerle rızıklandır ki şükretsinler.

Ey rabbim, oğlum İsmaili ve annesi Hacer'i, Mekke vâdisine yerleştirdim. Bu vadide ne su ne de ekin bulunmaktadır. Rabbim, ben bunu, senin mukaddes evinde namaz kılsınlar diye yaptım. Rabbim, bir kısım insanların kalblerini, mübarek belde olan Mekkeyi ziyaret etmeye ve orada yaşayacak olanlara meylettir. Rabbimiz, onları, dünyanın diğer yerlerindeki insanları rızıklandırdığın gibi çeşitli meyvelerle rızıklandır ki, nimetlerine karşı sana şükretmiş olsunlar.

* Hz.İbrahim, Allah tealanın emriyle, oğlu İsmaili ve İsmailin annesi olan karısı Hacer'i Şam taraflarından getirip, o gün için henüz mevcut almayan Mekke şehrinin bugünkü yerine bırakmış ve bu âyet-i Kerimelerde bildirildiği gibi rabbine dua ederek oradan ayrılmıştır.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اَوَّلُ مَا اتَّخَذَ النِّسَاءُ الْمِنْطَقَ مِنْ قِبَلِ اُمِّ اِسْمٰعِيلَ اتَّخَذَتْ مِنْطَقاً لِتُعَفِّيَ اَثَرَهَا عَلٰى سَارَةَ ثُمَّ جَاءَ بِهَا اِبْرَاهِيمُ وَبِابْنِهَا اِسْمٰعِيلَ وَهِيَ تُرْضِعُهُ حَتّٰى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوْقَ زَمْزَمَ فِي اَعْلَى الْمَسْجِدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ اَحَدٌ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ فَوَضَعَهُمَا هُنَالِكَ وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَاباً فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءً فِيهِ مَاءٌ ثُمَّ قَفّٰى اِبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقاً فَتَبِعَتْهُ اُمُّ اِسْمٰعِيلَ فَقَالَتْ يَا اِبْرَاهِيمُ اَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهٰذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ اِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ فَقَالَتْ لَهُ ذٰلِكَ مِرَاراً وَجَعَلَ لَا يَلْتَفِتُ اِلَيْهَا فَقَالَتْ لَهُ اَللّٰهُ الَّذِي اَمَرَكَ بِهٰذَا قَالَ نَعَمْ قَالَتْ اِذَنْ لَا يُضَيِّعُنَا ثُمَّ رَجَعَتْ فَانْطَلَقَ اِبْرَاهِيمُ حَتّٰى اِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حَيْثُ لَا يَرَوْنَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ ثُمَّ دَعَا بِهٰؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ رَبِّ اِنِّي اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ حَتّٰى بَلَغَ يَشْكُرُونَ وَجَعَلَتْ اُمُّ اِسْمٰعِيلَ تُرْضِعُ اِسْمٰعِيلَ وَتَشْرَبُ مِنْ ذٰلِكَ الْمَاءِ حَتّٰى اِذَا نَفِدَ مَا فِي السِّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ اِلَيْهِ يَتَلَوّٰى اَوْ قَالَ يَتَلَبَّطُ فَانْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةَ اَنْ تَنْظُرَ اِلَيْهِ فَوَجَدَتِ الصَّفَا اَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الْاَرْضِ يَلِيهَا فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِيَ تَنْظُرُ هَلْ تَرٰى اَحَداً فَلَمْ تَرَ اَحَداً فَهَبَطَتْ مِنَ الصَّفَا حَتّٰى اِذَا بَلَغَتِ الْوَادِيَ رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ الْاِنْسَانِ الْمَجْهُودِ حَتّٰى جَاوَزَتِ الْوَادِيَ ثُمَّ اَتَتِ الْمَرْوَةَ فَقَامَتْ عَلَيْهَا وَنَظَرَتْ هَلْ تَرٰى اَحَداً فَلَمْ تَرَ اَحَداً فَفَعَلَتْ ذٰلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَذَلِكَ سَعْيُ النَّاسِ بَيْنَهُمَا فَلَمَّا اَشْرَفَتْ عَلَىٰ الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتاً فَقَالَتْ صَهٍ تُرِيدُ نَفْسَهَا ثُمَّ تَسَمَّعَتْ فَسَمِعَتْ اَيْضاً فَقَالَتْ قَدْ اَسْمَعْتَ اِنْ كَانَ عِنْدَكَ غِوَاثٌ فَاِذَا هِيَ بِالْمَلَكِ عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ اَوْ قَالَ بِجَنَاحِهِ حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا وَجَعَلَتْ تَغْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَائِهَا وَهُوَ يَفُورُ بَعْدَمَا تَغْرِفُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَرْحَمُ اللهُ اُمَّ اِسْمَعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ اَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْناً مَعِيناً قَالَ فَشَرِبَتْ وَاَرْضَعَتْ وَلَدَهَا فَقَالَ لَهَا الْمَلَكُ لاَ تَخَافُوا الضَّيْعَةَ فَاِنَّ هَهُنَا بَيْتَ اللهِ يَبْنِي هَذَا الْغُلاَمُ وَاَبُوهُ فَاِنَّ اللهَ لاَ يُضَيِّعُ اَهْلَهُ وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعاً مِنَ الْاَرْضِ كَالرَّابِيَةِ تَأْتِيهِ السُّيُولُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ فَكَانَتْ كَذَلِكَ حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمَ اَوْ اَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءٍ فَنَزَلُوا فِي اَسْفَلِ مَكَّةَ فَرَأَوْا طَائِراً عَائِفاً فَقَالُوا اِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَىٰ مَاءٍ لَعَهْدُنَا بِهَذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ فَاَرْسَلُوا جَرِيّاً اَوْ جَرِيَّيْنِ فَاِذَا هُمْ بِالْمَاءِ فَرَجَعُوا فَاَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ فَاَقْبَلُوا قَالَ وَاُمُّ اِسْمَعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا اَتَأْذَنِينَ لَنَا اَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ فَقَالَتْ نَعَمْ وَلَكِنْ لاَ حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ قَالُوا نَعَمْ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَاَلْفَىٰ ذَلِكَ اُمَّ اِسْمَعِيلَ وَهِيَ تُحِبُّ الْاُنْسَ فَنَزَلُوا وَاَرْسَلُوا اِلَىٰ اَهْلِيهِمْ فَنَزَلُوا مَعَهُمْ حَتَّى اِذَا كَانَ بِهَا اَهْلُ اَبْيَاتٍ مِنْهُمْ وَشَبَّ الْغُلاَمُ وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ وَاَنْفَسَهُمْ وَاَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ فَلَمَّا اَدْرَكَ زَوَّجُوهُ امْرَاَةً مِنْهُمْ وَمَاتَتْ اُمُّ اِسْمَعِيلَ فَجَاءَ اِبْرَاهِيمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ اِسْمَعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكَتَهُ فَلَمْ يَجِدْ اِسْمَعِيلَ فَسَاَلَ امْرَاَتَهُ عَنْهُ فَقَالَتْ خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا ثُمَّ سَاَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ نَحْنُ بِشَرٍّ

عَنْهُ فِي ضِيقٍ وَشِدَّةٍ فَشَكَتْ اِلَيْهِ قَالَ فَاِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّلَامَ
وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِهِ فَلَمَّا جَاءَ اِسْمَعِيلُ كَاَنَّهُ آنَسَ شَيْئاً فَقَالَ هَلْ جَاءَكُمْ
مِنْ اَحَدٍ قَالَتْ نَعَمْ جَاءَنَا شَيْخٌ كَذَا وَكَذَا فَسَاَلَنَا عَنْكَ فَاَخْبَرْتُهُ وَسَاَلَنِي
كَيْفَ عَيْشُنَا فَاَخْبَرْتُهُ اَنَّا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ قَالَ فَهَلْ اَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ نَعَمْ
اَمَرَنِي اَنْ اَقْرَاَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ غَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِكَ قَالَ ذَاكِ اَبِي وَقَدْ اَمَرَنِي
اَنْ اُفَارِقَكِ الْحَقِي بِاَهْلِكِ فَطَلَّقَهَا وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ اُخْرَىٰ فَلَبِثَ عَنْهُمْ اِبْرَاهِيمُ مَا
شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ اَتَاهُمْ بَعْدُ فَلَمْ يَجِدْهُ فَدَخَلَ عَلَىٰ امْرَاَتِهِ فَسَاَلَهَا عَنْهُ فَقَالَتْ خَرَجَ
يَبْتَغِي لَنَا . قَالَ كَيْفَ اَنْتُمْ وَسَاَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ نَحْنُ بِخَيْرٍ
وَسَعَةٍ وَاَثْنَتْ عَلَىٰ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ اللَّحْمُ قَالَ فَمَا
شَرَابُكُمْ قَالَتْ الْمَاءُ قَالَ اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ
وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ قَالَ فَهُمَا لَا يَخْلُو
عَلَيْهِمَا اَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ اِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ قَالَ فَاِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ
السَّلَامَ وَمُرِيهِ يُثَبِّتْ عَتَبَةَ بَابِهِ فَلَمَّا جَاءَ اِسْمَعِيلُ قَالَ هَلْ اَتَاكُمْ مِنْ اَحَدٍ
قَالَتْ نَعَمْ اَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ وَاَثْنَتْ عَلَيْهِ فَسَاَلَنِي عَنْكَ فَاَخْبَرْتُهُ فَسَاَلَنِي
كَيْفَ عَيْشُنَا فَاَخْبَرْتُهُ اَنَّا بِخَيْرٍ قَالَ فَاَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ نَعَمْ هُوَ يَقْرَاُ عَلَيْكَ
السَّلَامَ وَيَاْمُرُكَ اَنْ تُثَبِّتَ عَتَبَةَ بَابِكَ قَالَ ذَاكِ اَبِي وَاَنْتِ الْعَتَبَةُ اَمَرَنِي اَنْ
اُمْسِكَكِ ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ وَاِسْمَعِيلُ يَبْرِي نَبْلاً لَهُ
تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيباً مِنْ زَمْزَمَ فَلَمَّا رَآهُ قَامَ اِلَيْهِ فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ
وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ ثُمَّ قَالَ يَا اِسْمَعِيلُ اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَنِي بِاَمْرٍ قَالَ فَاصْنَعْ مَا اَمَرَكَ رَبُّكَ

قال وتعيننى قال واعينك قال فان الله امرنى ان ابنى ههنا بيتا واشار الى
اكمة مرتفعة على ما حولها قال فعند ذلك رفعا القواعد من البيت فجعل
اسمعيل ياتى بالحجارة وابراهيم يبنى حتى اذا ارتفع البناء جاء بهذا الحجر
فوضعه له فقام عليه وهو يبنى واسمعيل يناوله الحجارة وهما يقولان ربنا
تقبل منا انك انت السميع العليم قال فجعلا يبنيان حتى يدورا حول البيت
وهما يقولان ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم.

"Kadınların kemer kullanma âdeti ilk olarak Hz.İsmailin annesi Hacer'den kalmıştır. Hacer, kendisini, kuması Sâre'den gizlemek için bu yola başvurmuştur. (23)

Hz. İbrahim, oğlu İsmaili ve onu emzirmekte olan annesi Haceri Şamdan alıp, Mescid-i Haramın bugünkü bulunduğu yerin üst tarafında, Zemzem suyunun yanında, büyük bir ağacın altına bıraktı. O gün Mekkede ne insan ne de su bulunuyordu. İşte İbrahim onların ikisini de burada bıraktı. Yanlarına, içinde Hurma bulunan bir dağarcık ve su bulunan bir de kırba bıraktı. Sonra geri dönüp gitmeye başladı. İsmailin annesi Hacer'de onun arkasından yürüdü ve ona: "Ey İbrahim, bizi, hiçkimsenin bulunmadığı, hatta hiçbirşeyin olmadığı bu vadide bırakıp ta nereye gidiyorsun?" dedi. Hacer bu sözlerini tekrar ettiyse de İbrahim ona dönüp bakmadı. Nihayet Hacer İbrahime şöyle dedi: "Bunu sana Allah mı emretti?" İbrahim: "Evet" dedi. Bunun üzerine Hacer: "Öyleyse Allah bizi korur ve helak etmez" dedi. Ve oğlu İsmailin yanına döndü. İbrahim ise yoluna devam edip gitti. Hacer ve oğlu İsmailin, kendisini göremeyecekleri "Seniyye" denilen yere varınca Kâbeye doğru yöneldi, ellerini kaldırdı ve rabbine şöyle yalvardı: "Ey rabbimiz, soyumdan bazılarını, mukaddes evinin yanındaki ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namaz kılsınlar diye böyle yaptım. Rabbimiz, insanlardan bir kısmının kalbini onlara meylettir. Onları, meyvelerle rızıklandır ki, şükretsinler."

---

(23) O zaman kemer kullanmak hizmetçilere mahsus bir âdetti. İş yaparken, entarileri, ayaklarına dolaşarak düşmemeleri için, bellerine kemer bağlarlardı.

İsmailin annesi, İbrahimin bıraktığı sudan içiyor ve çocuğunu emziriyordu. Kırbadaki su bitince hem kendisi hem de çocuğu susadı. Hacer, susuzluktan dolayı oğlunun boynunun büküldüğünü (Veya ayaklarını yere vurarak debelendiğini) gördü. Hacer, çocuğunun bu acıklı halinden dolayı fenalaşarak yanından ayrılıp biraz öteye vardı ve o bölgede Kâbeye en yakın olan Safa tepesine doğru gitti ve tepenin üzerine çıktı. Sonra vâdiye dönerek, herhangi bir kimse görebilir miyim? diye bakmaya başladı. Fakat hiçkimse göremedi. Sonra Safa tepesinden aşağı indi. Vâdiye geçip Merve tepesine geldi. Bu defa onun üzerine çıktı. Sonra herhangi bir kimse görbilir miyim? diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hacer bu şekilde Safa ile Merve arasında yedi defa gidip geldi.

Abdullah b. Abbas, bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğunu söylüyor: "İşte insanların Safa ile Merve arasında sa'y yapmaları bundandır." "Hacer son defa Merve tepesine çıktığında bir ses işitti ve kendi kendine şöyle dedi: "Sus iyice dinle" Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi yine işitti. Bunun üzerine: "Ey ses sahibi, sesini duyurdun. Eğer sen, bize yardım etmek kudretinde isen bize yardım et." dedi. Hacer sözünü bitirir bitirmez, Zemzem kuyusunun yanında bir Melek göründe. O Melek, ayağının topuğu veya kanadıyla yeri eşeliyordu. Nihayet orada su göründü. Hacer, suyun akıp gitmemesi için havuz yapmaya başladı. Bir yandan eliyle suyun önünü tıkamaya çalışıyor, diğer yandan kırbasına su dolduruyordu. Hacer suyu avuçladıkça su kaynayıp geliyordu.

Abdullah b. Abbas, sözlerine devamla şöyle diyor: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah, İsmailin annesi Hacere rahmet eylesin. Eğer o, Zemzemi kendi haline bıraksaydı (Veya Zemzem suyunu avuçlamasaydı) Zemzem, akan bir pınar olurdu."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Hacer bu sudan içti, çocuğunu emzirdi. Melek ona şöyle dedi: "Helak olacağınızdan korkmayın. Zira burada Allahın evi bulunmaktadır. Bu evi, bu çocuk ve babası yapacaktır. Şüphesiz ki Allah, evinin sakinlerini helak etmez."

Beytullahın yeri tepe gibi yüksekçe bir yer üzerindeydi. Seller, sağından ve solundan gelip onu aşındırmışlardı.

Hacer bu şekilde günlerini geçirirken birgün Cürhum kabilesinden bir topluluk (Veya bir aile) onların yanından geçti. Cürhumlular, "Keda" denilen yoldan gelip Mekkenin alt tarafında konaklamışlardı. Cürhumlular, orada bir kuşun havada dolaştığını gördüler ve şöyle dediler: "Şüphesiz bu kuş, bir suyun başında dolaşıyor. Biz ise bu vadide su bulunmadığını biliyoruz." Bunlar, bir iki gözelteliyici çıkardılar. Bu gözetleyiciler orada su bulunduğunu gördüler ve

gelip haber verdiler. Bunun üzerine Cürhumlular suyun bulunduğu yere geldiler.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cürhumlular geldiklerinde İsmailin annesi de suyun başındaydı. Ona dediler ki: "Senin civarında konaklamamıza verir misin?" Hacer: "Evet konaklayabilirsiniz fakat bu suda herhangi bir hakkınız yoktur." dedi. Onlar da "Evet hakkımız yoktur." dediler.

Abdullah b. Abbas sözlerine devamla diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Cürhumiler, Hacerin, birtakım insanlarla konuşmayı arzuladığı bir sırada kendisiyle karşılaştılar."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cürhumiler Mekke civarına inip kondular. Sonra asıl kalabalık kısımlarına da haber gönderdiler. Onlar da gelip kondular. (Yerleştiler) Nihayet Mekkenin bulunduğu yer, mamur bir şehir haline gelmeye başladı. Hacerin oğlu İsmail, yiğitlik ve gençlik çağına girmişti. (Bu arada) Cürhumilerden Arapça da öğrenmişti. Artık İsmail, gençlik çağında Cürhumiler arasında en sevimli bir sima olmuştu. Onun soyluluğu, güzel hali, Cürhumileri hayret içinde bırakmıştı. Bu sebeple, İsmail büluğ çağına girince Cürhumiler onu, kızlarından biriyle evlendirdiler... (Hayatın bu döneminde mes'ut bir şekilde yaşarlarken) İsmailin annesi öldü. (Hacer doksan yaşına girmişti. Onu, Kâbenin bitişiğinde bulunan ve Hıcr-i İsmail diye anılan yere gömdüler.)

İsmail evlendikten sonra İbrahim (Bırakıp gittiği oğlunu ve karısını) arayarak görmeye geldi. İsmail o sırada evde yoktu. İsmailin nerede olduğunu karısına sordu. O da "Rızkımızı tedarik etmek üzere gitti." Diye cevap verdi. Sonra İbrahim, "Geçiminiz, durumunuz nasıldır?" diye sordu. İsmailin karısı: "Şiddetli darlık içindeyiz, çok kötü bir durumdayız." diye şikâyet etti. İbrahim: "Kocan geldiğinde benden selam söyle ve ona de, kapısının eşiğini değiştirsin." dedi. İsmail geldiğinde, babasının eve gelip gittiğini, (Evin içinde duyduğu güzel bir koku gibi emarelerden) anlar gibi oldu da karısına dedi ki:

— Evimize gelen oldu mu?

— Evet, şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi. Bana seni sordu. Cevap verdim. Maişetimizi sordu ben de şiddetli darlık içinde olduğumuzu söyledim." dedi. Bunun üzerine İsmail:

— Sana bir şey vasiyet ve bir söz tevdi etti mi? diye sordu. O da:

— Evet, bana, sana selam söylememi ve "Kapının eşiğini değiştir." dememi tenbih etti." dedi. Sonra İsmail karısına:

— O gelen ihtiyar babamdır. Bana, senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailenizin evine gidebilirsin." dedi. Onu boşadı ve Cürhumilerden başka bir

kadınla evlendi.

İbrahim, Allahın dilediği bir müddet kadar uzaklaştıktan sonra yine geldi. Yine evde İsmaili bulamadı. İsmailin karısının yanına girdi. Ona da İsmaili sordu. O da "Maişetimizi temin etmeye gitti." dedi. İbrahim:

— Nasılsınız? Geçiminiz, durumunuz iyi midir? diye sordu. İsmailin karısı:

— Biz hayır, saadet ve bolluk içindeyiz." diye Allaha Hamdü sena etti. İbrahim:

— Ne yeyip ne içiyorsunuz? diye sordu. Kadın:

— Et yiyoruz, su içiyoruz." dedi. İbrahim:

— Ya rab, bunların etlerini ve sularını mübarek kıl, onlara bereket ihsan eyle." diye dua etti.

Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: "İbrahim zamanında Mekke civarında hububat bilinmiyordu. Eğer o tarihlerde ve oralarda hububat bilinseydi, İbrahim, hububat hakkında da dua ederdi."

İbn-i Abbas diyor ki: "İbrahimin bu duası bereketiyledir ki, et ile su Mekkeden başka yerlerde (O sıcak muhitte) Mekkedeki kadar hiçbir kimsenin sıhhatına iyi gelmez. Yine İbn-i Abbas, rivayetine devamla diyor ki: "İbrahim gelinine:

— Kocan geldiğinde ona selam söyle ve onu, kapısının eşiğini yerinde tutsun diye emreyle." demiştir. (Sonra İbrahim Şam'a dönmüştür.) İsmail geldiğinde:

— Evimize gelen oldu mu? diye sordu. Karısı:

— Evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi." diye İsmaile o kişiyi methetti. Kadın şöyle dedi:

— Seni sordu. Ben de "Rızkımızı tedarik etmeye gitti." dedim. "Geçiminiz nasıldır?" diye sordu ben de:

— Hayır ve saadet içindeyiz." dedim. Sonra İsmail:

— Sana birşey vasiyet etti mi? diye sordu. O da:

— Evet, o muhterem ihtiyar sana selam söyledi ve kapının eşiğini yerinde tutmanı emreyledi." dedi. Bunun üzerine İsmail hanımına:

— İşte o babamdır. Sen de evimizin eşiğisin. Babam bana, seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiştir." dedi.

Sonra İbrahim yine bir müddet daha oğlundan ve ailesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekkeye geldi. O sırada İsmail, Zemzem kuyusunun yakınında büyük bir ağacın altında ok'unu yontup düzeltmekte idi. İsmail babasını görünce hemen kalkıp babasına karşı mutad olan sarılmalar ve el yüz, göz öpmelerde bulundular. Sonra İbrahim oğluna:

— Ey İsmail, Allah teala bana muazzam bir iş emretti." dedi. İsmail de:

— Babacığım, rabbin ne emrettiyse o emri yerine getir." dedi. İbrahim:

— Fakat bu işte sen bana yardım edeceksin." dedi. İsmail:

— Babacığım ben sana, her veçhile yardım ederim." dedi. İbrahim:

— Allah teala burada bir Beyt (Ev) yapmamı emretti." diye, etrafında yüksekçe bir tepeye işaret etti.

İbn-i Abbas rivayetine devamla diyor ki: "İbrahimle İsmail işte orada Kâbenin esasını (Temelin) kurup duvarlarını yükselttiler. İsmail taş getirirdi İbrahim de bina ederdi. Nihayet Beyt'in binası ilerleyip duvarları yükseldiğinde İsmail, (Bugün ziyaret edilen malum taşı getirdi.) İbrahim de onu ayağının altına iskele olarak koydu. Üzerinde inşaata devam etti. İbrahim yapar İsmail de taş verirdi. İnşaat tamam olduktan sonra baba oğul: "Rabbimiz bunu bizden kabul et. Şüphesiz ki sen, herşeyi işitensin, bilensin."(24) diye dua etmişlerdir.(25)

رَبَّنَٓا اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْف۪ي وَمَا نُعْلِنُۜ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي

السَّمَٓاءِ ﴿٣٨﴾

38- Ey rabbimiz, sen bizsim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da çok iyi bilirsin. Yerde ve gökte hiçbirşey Allahtan gizli değildir.

* Hz.İbrahim, duasına devamla şöyle diyor: "Ey rabbimiz, sen, benim bu duamla neyi kastettiğimi bilirsin. Zira sen, gizlediğimiz ve açığa vurduğumuz herşeyi çok iyi biliyorsun.

Allah teala Hz.İbrahimin sözünü doğrulayarak ona şu cevabı vermiştir: Yerde ve gökte bulunan hiçbirşey Allaha gizli değildir. O halde senin duanı da işitmektedir.

(24) Bakara Suresi âyet: 127
(25) Buhari, K. el-Enbiye, bab: 9

Daha sonra Hz.İbrahim, Allah tealanın, kendisine verdiği nimetlere karşılık ona hamdederek duasına şöyle devam etmiştir:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي وَهَبَ ل۪ي عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَۜ اِنَّ رَبّ۪ي لَسَم۪يعُ الدُّعَٓاءِ ﴿٣٩﴾

39- Yaşlandığım bir sırada, bana İsmaili, İshakı veren Allaha hamdolsun. Şüphesiz ki rabbim, duamı çok iyi işitendir.

* Hz.İbrahim, Allah teala tarafından kendisine verilen nimetleri anmak isterken, yaşlı bir durumda olduğu halde kendisine verilen evlat nimetini anmaktadır. Zira kişinin ölümünden sonra geride kalan nimetlerden biri de kendisine hayır duada bulunan evlat nimetidir.

Resulullah (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «اِذَا مَاتَ الْاِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ اِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: اِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ. اَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ. اَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ».

"İnsanoğlu öldüğünde ameli kesilir. Ancak üç çeşit ameli müstesna. (Ölümenden sonra) Devam eden sadaka veya kendisinden faydalanılan ilim yahut, kendisine dua eden salih evlat."(26)

رَبِّ اجْعَلْن۪ي مُق۪يمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪يۗ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَٓاءِ ﴿٤٠﴾

40- Rabbim, beni ve soyumdan gelen salih kimseleri, namazını dosdoğru kılanlardan eyle. Ey rabbimiz, duamı kabul eyle.

* Hz. İbrahim bu âyette de, Allah tealadan, kendisini ve soyundan gelenleri, ibadetlerin en faziletlisi ve en geniş anlamlısı olan namaza devam etmelerine muvaffak kılmasını talep ediyor.

(26) Müslim, K. el-Vasiyye, bab: 14, Hadis No: 1631/Ebu Dâvûd, K. el-Vasâyâ, bab: 14 Hadis No: 2880/Tirmizî, K. el-Ahkâm, bab: 36, Hadis No:1376

Abdullah b.Mes'ud, Peygamber efendimizin, namazın fazileti hakkında şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ! قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ اَىُّ الْعَمَلِ اَفْضَلُ؟ قَالَ «الصَّلَاةُ لِوَقْتِهَا».

"Ben "Ey Allahın Resulü, amellerin hangisi daha efdaldir?" diye sordum. Resulullah "Vaktinde kılınan namazdır..." buyurdu.(27)

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

41- Ey rabbimiz, hesabın görüleceği günde, beni, babamı, annemi ve müminleri affet."

* Hz.İbrahim bu âyet-i Celilede, babasının da affedilmesini dilemektedir. Hz.İbrahim bu duasını, babasının, inkârından dönmeyeceğini öğrenmesinden önce yapmıştır. Hz.İbrahim, babasının kâfir olduğunu anlayınca artık ondan uzaklaşmıştır. Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede şöyle buyurulmaktadır: "İbrahimin, babası için af dilemesi ise, sadece ona verdiği sözü yerine getirmesi içindir. Fakat babasının, Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok niyaz eden ve çok halim selim bir insandı."(28)

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾

42- Ey Peygamber, sakın zalimlerin yaptıklarından Allahın habersiz olduğunu sanma. Allah, onların cezalarını, gözlerin belereceği o zor güne bırakır.

(27) Müslim, K. el-İman, bab: 137,140, Hadis No: 85
(28) İbrahim Suresi, âyet 114

Ey Muhammed, sakın sen, zalimlerin yapmış oldukları işlerden, Allahın habersiz olduğunu zannetme. Allah, zalimleri de, yaptıklarını da çok iyi bilmekte ve tesbit ettirmektedir. Onları hemen cezalandırmıyorsa bil ki, cezalandırılmalarını, dehşetinden gözlerin belereceği kıyamet gününe bırakmaktadır.

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ
هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾

43- Onlar, başlarını göğe kaldırarak, çağırıldıkları yere doğru koşacaklardır. Gözleri donacak, gönülleri bomboş kalacaktır.

Kâfirler, gözlerin belereceği o dehşetli kıyamet gününde başlarını dikerek, çağırıldıkları yere hızla koşarlar. O günün dehşetinden dolayı gözlerini kendilerine çevirip hallerine dahi bakamazlar. Kıyametin korkusundan kalbleri bomboştur.

* Aslında gözleri belererek şaşıran kişi, yerinde çakılıp kalır. Suçluluğunu anlayarak başını önüne eğer. Fakat kıyamet gününde şaşıranlar böyle olmayacaktır. Onlar sağa sola telaşla koşacaklar ve kafalarını da yukarı doğru dikilmiş vaziyette tutacaklardır. Zira o günün korkusu, başka hiçbir korkuya benzemez.

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا
إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا
أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾

44- Ey Peygamber, insanları, azabın geleceği gün ile uyar. O gün zalimler şöyle derler: "Ey rabbimiz, kısa bir zamana kadar bize müsaade et, de davetini kabul edelim, Peygamberlere uyalım." Onlara: "Daha önce âhirete intikal etmeyeceğinize dair yemin etmiyor muydunuz?" denir.

Ey Muhammed, İslama davet etmen için seni kendilerine gönderdiğim insanları, kendilerini, Allahın azabının geleceği kıyamet gününün dehşetiyle

uyar. O gün rablerini inkâr ederek kendilerine zulmedenler, azabı bizzat gözleriyle görünce: "Ey rabbimiz, azabı bizden ertele, bize kısa bir zaman için mühlet ver de, senin, hakka davetini kabul edip sana iman edelim. Hiçbirşeyi sana ortak koşmayalım. Bize gönderdiğin Peygamberlerine tâbi olalım." diyeceklerdir.

Allah da onlara diyecektir ki: "Daha önce dünyada iken, âhirette tekrar dirilmeyeceğinize dair yemin etmiyor muydunuz?"

* Kâfirlerin, âhirette azabı bizzat gözleriyle gördüklerinde tekrar dünyaya dönüp iman etmeyi isteyeceklerine dair, diğer âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "Müşriklerden birine ölüm geldiği zaman şöyle der: "Rabbim, beni dünyaya geri gönder."[29] "Suçluların, rablerinin huzurunda başlarını eğerek: "Rabbimiz, gördük, işittik. Bizi tekrar dünyaya gönder de salih ameller işleyelim, artık kesin olarak iman ettik."[30] "Ateşin üzerinde durduruldukları zaman: "Ne olurdu tekrar dünyaya döndürülseydik, rabbimizin âyetlerini yalanlamasaydık da müminlerden olsaydık." dediklerini bir görsen."[31] "Onlar, cehennemde "Ey rabbimiz, bizi çıkar da, dünyada işlediğimiz kötü amelleri bırakıp salih ameller işleyelim." diye bağırışırlar. Onlara şöyle denir: "Size, öğüt alan birinin, öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti O halde tadın azabı. Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."(32)

وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ
كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾

45- Kendilerine zulmedenlerin yerlerinde kalmıştınız. Onlara ne yaptığımızı görmüştünüz. Size misaller de vermiştik.

Halbuki sizler dünyada iken, Allahı inkâr ederek kendilerine zulmeden önceki ümmetlerin yerlerine yerleştiniz. Ve bizim, onları, azgınlıklarında devam etmeleri sebebiyle nasıl helak ettiğimizi görmüştünüz. Biz sizlere çeşitli misaller vermiştik. Fakat siz, inkârınızdan vaz geçip tevbe etmediniz. Şimdi ise azap gelip çattıktan sonra tevbe etmek için ertelenmek istiyorsunuz. Artık bu olmayacaktır.

(29) Mümin Suresi, âyet: 99
(30) Secde Suresi, âyet: 12
(31) En'am Suresi, âyet: 27
(32) Fâtır Suresi, âyet: 37

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

46- Müşrikler, çeşitli hilelere baş vurdular. Onların tuzakları, Allah tarafından çok iyi bilinir. Bunların tuzaklarıyla dağlar yerinden oynamaz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, yüce şeriatını, sarsılmaz dağlara benzetmiş kâfirlerin tuzaklarını da onların üzerinde esen yellere benzetmiştir. Yeller nasıl dağları koparamazsa, kâfirlerin tuzaklrı ve tutarsız iddiaları da İslam dinine herhangi bir zarar veremez.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾

47- Ey Peygamber, sakın Allahın, Peygamberlerine olan vaadinden döneceğini sanma. Şüphesiz Allah, herşeye galiptir. Hak edenleri cezalandırır.

Ey Muhammed, Allahın, Peygamberlerine, kendilerini yalanlayanları, sonunda mutlaka helak edeceğine dair, verdiği vaadden döneceğini sanma. Zira Allah, herşeye galiptir ve intikam sahibidir. Kendisini inkâr edenleri asla cezasız bırakmaz.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

48- Yaşadığınız yerin bir başka yere, göklerin başka göklere çevrileceği ve bütün varlıkların, kabirlerinden çıkıp bir ve herşeye galip olan Allahın huzuruna vardıkları o dehşetli günde, Allah onlardan hesap soracaktır.

* Bazı âlimler, yeryüzünün gümüş gibi beyaz bir hale dönüşeceğini söylemişlerdir. Bu hususta bir Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmaktadır:

قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ نَقِيٍّ قَالَ سَهْلٌ أَوْ غَيْرُهُ لَيْسَ فِيهَا مَعْلَمٌ لِأَحَدٍ.

"İnsanlar, kıyamet gününde beyaz undan yapılmış bir ekmeğin rengine benzer şekilde, kırmızımsı beyaz bir yer üzerinde toplanacaklar. O yeryüzünde hiçbir kimseye ait bir eser görülmeyecektir." (33)

Diğer bazı âlimler de yeryüzünün, kıyamet gününde ateşe dönüşeceği, oradan da cennetin görünceğini söylemişlerdir.

Bazıları da, yeryüzünün, âhirette, başka bir şekildeki yere çevirileceğini söylemişlerdir. Bu hususta Taberi şöyle diyor: "Kıyamet gününde yeryüzü ve gökler, bu dünyadaki yer ve gökten başka bir yer ve göğe çevirilecektir. Ancak çevirilecek şeklin nasıl bir şekil olduğu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾

49- Kıyamet gününde suçluların, birlikte zincire vurulduklarını görürsün.

Ey Muhammed, sen, kıyamet gününde, inkârları ve bozgunculukları yüzünden suçlu olanların, birbirlerine yaklaştırılmış olarak zincirlere vurulduklarını görürsün. Yahut elleriyle ayakları, birbirlerine yaklaştırılmış olarak zincirlenmiş olduklarını görürsün.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kendisini inkâr eden kâfirlerin ve ona çeşitle şeyleri ortak koşan müşriklerin, serbestçe yürüyemeyeceklerini, birbirlerine zincirlerle bağlı olarak veya elleri kolları bukağılarla boyunlarına bağlanmış olarak toplanacaklarını beyan ediyor. Müminleri ise böyle bir duruma düşmekten sakındırıyor.

---

(33) Buhari, K. er-Rikak, bab: 44/Müslim, K. el-Münafikîn, bab: 29, Hadis No:2790

سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشَىٰ وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾

50- Gömlekleri katrandandır. Yüzlerini ateş kaplar.

* Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Ateş onların yüzlerini yalar. Onların orada yüzleri kavrulup dişleri sırıtır kalır."(34)

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

51- Bütün bunları Allah, herkesin, dünyada işlediğinin karşılığını vermek için yapar. Şüphesiz ki Allahın, hesaba çekmesi çok süratlidir.

Allah, hiçbir kimseye zulmetmez. İyilik yapana karşılığını kat kat verir. Kötülük yapanı ise yaptığı kötülük kadarıyla cezalandırır. Allahın, bütün yükümlüleri hesaba çekmesi uzun zaman almaz. Çok kısa sürede biter. Zira, herkesin yaptığı kaydedilmiştir. Allah herşeyi bilendir. Ondan herhangi birşeyi gizlemek mümkün değildir.

هَٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ
أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

52- Bu Kur'an, sakındırılsınlar, Allahın ancak bir ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara bir tebliğdir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Kur'an-ı Kerimin, gönderilmesinin hikmetlerinden bazılarını zikretmekte ve bunları şöyle bildirmektedir. "Kur'an, insanlara, Hak ve bâtılı göstererek onları uyarmaktadır."

Kur'an, bütün varlıkları yaratan Allahın bir olduğunu öğretmektedir. Kur'an, akl-ı Selim sahiplerine öğüt vermektedir. Doğruyu gösteren, yaratıcıyı tanıtan ve akılları aydınlatan bu Kur'andan daha müessir bir tebliğ vasıtası olabilir mi?

(34) Müminûn Suresi, âyet: 104

HİCR SURESİ

Hicr Suresi Doksandokuz âyettir. 87.Ayeti Medinede diğerleri Mekkede nâzil olmuştur.

Hicr, Medine ile Şam arasında bulunan kayalık bir arazinin adıdır. Salih Aleyhisselam, burada yaşayan bir kavme Peygamber olarak gönderilmiştir. Bu kavim, kayaları oymak suretiyle sağlm evler yapıyor ve kendilerini bu evlerde daha emniyette hissediyorlardı.

Fakat Salih aleyhisselamın getirdiği, Kayadan çıkan "Deve" mucizesine inanmadılar, Ona dokunmaları ve rahatsız etmeleri bile yasaklandığı halde Deveyi kestiler ve sonunda Allah tealanın gönderdiği korkunç bir çığlıkla yok olup gittiler.

İşte bu Surede bu kavim ve onların başına gelen bu korkunç olay da kısaca anlatılmakta ve Sure adını buradan almaktadır.

Sure-i Celile, kâfirlere ihtar ile başlıyor. "Kâfirler kıyamet günü "Keşke Müslüman olsaydık" temennisinde bulunurlar[1] "Ey Peygamber, onları kendi hallerine bırak. Yesinler, eğlensinler, boş umutları onları oyalayıp dursun. Onlar yakında bileceklerdir."[2] buyuruluyor.

Surede, kâfirlerin, bu dünyada yeyip içip eğlenmelerinin, sonunda kendilerine pişmanlıktan başka birşey getirmeyeceği beyan edildikten sonra, her ümmetin bir ecelinin bulunduğu ve bu ecel sonunda yok olup gidecekleri şöyle anlatılıyor: "Biz, hiçbir ülkeyi helak etmedik ki, onun, takdir edilen belirli bir zamanı olmasın."(3) "Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir."[4]

Sure-i Celilede daha sonra, müşriklerin, Peygamber efendimize inanmayıp ona sataşmaları, onunla alay ederek ona: "Ey kendisine öğüt verici

---

(1) Hicr: 2
(2) Hicr: 3
(3) Hicr: 4
(4) Hicr: 5

bir kitap indirilen, şüphesiz ki sen delisin."[5] demeleri üzerine Allah teala o öğüdü yani Kur'anı, kendisinin indirdiğini açıklayarak "Kur'anı biz indirdik biz. Onun koruyucusu da şüphesiz ki biziz."[6] buyuruyor. Ve daha önce gelmiş olan Peygamberlerin de ümmetleri tarafından yalanlandıklarını beyan ile Peygamber efendimizi teselli ediyor.

Sure-i Celilede, yeryüzünün, Allah teala tarafından bir nimet olmak üzere, insanların yaşamasına elverişli bir biçimde yaratıldığı, rüzgâr, yağmur, bulutlar ve benzeri tabiat olaylarının, insanların menfaatleri için takdir ve tayin edildiği açıklanıyor.

Hz.Ademin topraktan, Cinlerin ise ateşten yaratıldıkları açıklanıyor. Allah tealanın emri üzerine Meleklerin Ademe secde ettikleri, İblisin ise, kendisini Ademden üstün görüp secde emrine uymayarak Allaha âsi olduğu beyan ediliyor.

Sure-i Celile, daha sonra, Lût kavmini helak etmeye gelen Meleklerin, Hz.İbrahime misafir oluşlarını ve bu arada, karısının ve kendisinin yaşlılığına rağmen, onlara, Allah tealanın, Salih bir evlat vereceğini müjdelediklerini beyan ediyor.

Bundan sonra Lût aleyhisselama gelen Meleklerin, ona, kavmini helak etmeye geldiklerini söyledikleri, kendisini ve ailesini alarak arkasına bakmadan orayı terketmesini istedikleri açıklanıyor.

Daha sonra, Lût kavminin bir şafak vakti, korkunç bir çığlık ile yok edilişi, memleketlerinin üstünün altına gelişi beyan ediliyor ve bütün bu olaylardan ibret alınması gerektiğine dikkat çekiliyor.

(5) Hicr: 6
(6) Hicr: 9

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Râ. Bunlar, kitabın ve apaçık Kur'anın âyetleridir.

* Taberiye göre bu âyetin izahı şöyledir: "Bu âyetler, Kur'andan önceki Tevrat ve İncil gibi kitapların ve apaçık Kur'anın âyetleridir." Katade ve Mücahid de bu izah şeklini benimsemektedirler.

Diğer bir kısım Müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ey Muhammed, bu âyetler, sana indirmeyi vaadettiğimiz kitabın, yani Kur'anın apaçık âyetleridir."

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾

2–Kafirler,kıyamet günü:"Keşke Müslüman olsaydık."temennisinde bulunurlar.

Abdullah b.Abbas ,bu âyetin izahında diyor ki:"Kafirler,kıyamet gününde,Allahı birleyip Müslüman olan kimselerden olmayı temenni edeceklerdir. Zira Müslümanlardan bazı günahkârlar,günahları yüzünden cehenneme girecekler.Müşrikler onlara:"Allahtan başka ilah yoktur."demenizin ne faydası oldu ki? İşte siz de bizimle birlikte cehennemdesiniz."diyeceklerdir. Fakat Allah teala onların bu sözlerine gazaplanarak,günahkâr müminleri cehennemden çıkaracak ve işte o zaman kâfirler:"keşke biz de dünyadayken Müslüman olsaydık."temenisinde bulunucaklardır.

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾

3- Ey Peygamber, onları kendi hallerine bırak. Yesinler, eğlensinler. Boş umutları onları oyalayıp dursun. Onlar, yakında bileceklerdir.

Ey Muhammed, bırak o kâfirleri, dünyada yeyip içsinler. Zevk ve arzularıyla eğlenip dursunlar. Boş ümitler onları oyalasın da, ebedî hayatları için hiçbir hazırlık yapmasınlar. Yakında onlar, dünyada şeheVî arzularının ve maddî lezzetlerin mahkumu olmanın neticesinin ne olduğunu çok iyi anlayacaklardır.

* Allah teala bu âyette, kâfirleri tehdit etmektedir. Kur'an-ı Kerimde bu hususta başka âyetler de bulunmakta ve onlarda da şöyle buyurulmaktadır: "Müşrikler, insanları Allahın yolundan saptırmak için, Allaha ortaklar koştular. Ey Peygamber, onlara şöyle de: "Yaşayın bakalım. En son varacağınız yer, ateştir."(1) "Ey kâfirler, dünyada az bir zaman, yeyin ve eğlenin bakalım. Şüphesiz siz, suçlularsınız." "O gün, yalanlayanların vay haline."(2)

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾

4- Biz, hiçbir ülkeyi helak etmedik ki, onun, takdir edilen belirli bir zamanı olmasın.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, helak ettiği ülkelerin halkı için, tayin ettiği bir süre bulunduğunu, bu süre dolmadan önce onları helak etmeyeceğini, bu sebeple kâfirlerin, kendilerine mühlet verilmesine aldanarak şımarmamaları gerektiğini beyan etmektedir.

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾

5- Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, hiçbir ümmetin, helak edilme zamanı gelmeden önce helak edilmeyeceğini, helak edilme vakti gelince de asla ertelenmeyeceğini beyan etmektedir.

Bu husuta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "De ki: "Allahın dilediğinin dışında, benim, kendime ne bir zarar ne de bir fayda sağlamaya gücüm yeter. Her Ümmetin bir eceli vardı. Ecelleri geldiğinde onu ne bir an geciktirebilirler, ne de öne alabilirler."(3)

"Eğer Allah, insanları, zulümleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları, belli bir vakte kadar erteler. Vâdeleri geldiğinde, onu ne bir an erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler.(4)

---

(1) İbrahim Suresi, âyet: 30
(2) Mürselat Suresi, âyet: 46,47
(3) Yunus Suresi, âyet: 49
(4) Nahl Suresi, âyet: 61

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾

6- Müşrikler, Peygambere şöyle dediler: "Ey, kendisine öğüt verici bir kitap indirilen, şüphesiz ki sen, delisin."

* Allah teala, müşrik ve kâfirleri, âkıbetlerinin kötü olacağı hususunda uyardıktan sonra, bunların, Peygambere karşı nasıl iftira ve ithamlarda bulunduklarını bizlere bildirerek buyuruyor ki: "Kâfirler, Peygamberle alay ederek ona şöyle dediler: "Ey, kendisine, Allahtan kitap indiğini iddia eden kişi, şüphesiz ki sen, bize yaptığın davetle deli olduğunu gösteriyorsun."

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾

7- Eğer doğru söyleyenlerdensen, bize Melekleri getirsene.

O müşrikler, sözlerine devamla: "Ey Peygamber, şayet sen, Allah tarafından bize gönderilmiş bir Peygamber olduğun iddianda doğru isen, bize, senin doğruluğuna şahitlik edecek bir Melek getirsene." dediler.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾

8- Biz, Melekleri ancak hak ile göndeririz. O takdirde kâfirlere hiç aman verilmez.

* Alah teala da, Peygamberden, doğru söylediğine şahitlik edecek bir Melek getirmesini isteyen kâfirlere cevaben buyuruyor ki: "Biz Melekleri ancak Peygamberlere, Peygamberlik getirmek, azabı hak edenlere cezasını uygulamak gibi önemli vazifelerle göndeririz. Şayet biz Melekleri, onların istedikklerine göre gönderirsek ve onlar da buna rağmen inkârlarına devam ederlerse artık o andan sonra onlara hiç mühlet vermeyiz. Geçmiş ümmetlere yaptığımız gibi onları da derhal cezalandırırız."

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

9- Şüphesiz ki zikri (Kur'anı) biz indirdik biz. Onun koruyucusu da şüphesiz ki biziz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Peygamberle alay ederek ona: "Ey kendisine öğüt verici bir kitap indirilen kimse, şüphesiz ki sen, delisin." diyen kâfirlere cevaben buyuruyor ki: "Ey kâfirler, o öğüt veren kitabı biz indirdik biz. Onu olduğu gibi muhafaza edecek olan da biziz. Ona ne birşey ilave edilebilir ne de ondan birşey eksiltilebilir. O, değiştirilemez."

Kur'an-ı Kerim, Allah tealanın kelamı olması hasebiyle, mânâsı ve ifadre şekilleri bakımından da mucizedir. Herhangi bir insan sözüne benzememektedir. Bu itibarla ona bir insan sözünü karıştırmak veya onun herhangi bir kısmını değiştirmek imkânsızdır. Böyle birşey yapıldığında durum hemen ve çok açık bir şekilde anlaşılır.

Diğer taraftan Allah teala birçok kullarını Kur'ana hizmetçi kılmış, onu tam olarak ezberlemelerini nasibetmiştir. Öyleki, dünyanın bir ucunda bulunan bir Hâfızın, tek bir kelimeyi dahi yanlış okuması, diğer ucundaki Hâfız tarafından tesbit edilmekte ve düzeltilmektedir.

Ayrıca Allah tealanın, mânevi bir güçle Kur'an-ı Kerimi muhafaza ettiği muhakkaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim, asırlardan beri kitaplarda ve insanların zihninde muhafaza edilmiş, herhangi bir değişmeye maruz kalmamıştır.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾

10- Ey Peygamber, şüphesiz ki senden önceki ümmetlere de Peygamberler gönderdik.

* Allah teala bu ve bundan sonra gelen âyet-i Kerimelerde Resulullahı, kendisini yalanlayan kâfirlere karşı teselli etmekte ve kâfirlerin, Peygamberleri yalanlamalarının, devam edegelen kötü huylarından olduğunu bu itibarla onun üzülmemesi lâzımgeldiğini bildirmektedir.

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾

11- Onlara hiçbir Peygamber gelmedi ki, onunla alay etmemiş olsunlar.

O kâfirlere, Allahı birlmeye ve ona itaat etmeye davet eden hiçbir Peygamber gelmedi ki, onlar, sırf inatları ve gururlarından dolayı o Peygamberlerle alay etmemiş olsunlar.

كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

12-13- Böylece günahkârların kalbine Kur'anı sokarız. Yine de onlar, Kur'ana iman etmezler. Halbuki daha öncekilerin neye uğradıkları bellidir.

* Taberi bu âyet-i Kerimeleri şöyle izah etmektedir: "Önceki kâfirlerin kalblerine, Peygamberleriyle alay etmeyi ve inkâra sapmayı soktuğumuz gibi, ey Muhammed, senin kavminin suçlularının kalblerine de seninle alay etmeyi veya seni yalanlamayı yahut Allaha ortak koşmayı ya da iman etmemeyi sokarız da onlar, Kurana iman etmezler.

Mealde tercih edilen görüşe göre ise, kâfirlerin kalblerine sokulan, kendilerine tebliğ edilen Kur'andır. Yani, Kur'an kendilerine tebliğ edilmiş, buna rağmen onlar ondan faydalanmamışlardır. Zira kalblerin hepsi bir değildir. İşledikleri amelleri yüzünden bazı insanların kalbleri paslanmıştır. Bu sebeple gerçeği kabul edemezler.

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾

لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

(4) Nahl Suresi, âyet: 61

14-15- Onlara gökten bir kapı açsak, oradan yukarı durmadan çıksalar: "Gözlerimiz perdelendi. Daha doğrusu büyülendik." derler.

Şayet biz bu kâfirlere, gökten, yukarı doğru tırmanıp, yarattığımız kâinatın genişliğini ve mülkümüzün azametini görmeleri için gökten bir kapı açsak ta onlarda oradan yukarı doğru yükselseler, bu defa da: "Gözlerimiz perdelendi. Hatta büyüledik." derler. Zira onların inkârları katmerleşmiştir. Mucizeler onlara tesir etmez. Mucizeleri sihir sayarlar.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾

16- Şüphesiz biz, semada burçlar yarattık. Bakıp ibret alanlar için onu süsledik.

* Ayet-i Kerimede zikredilen "Burçlar"dan maksat, göklerdeki gezegenler veya bu gezegenlerin takip ettikleri yörüngelerdir. Yahut da bu gezegenlerin, yörüngelerinde hareketlerine devam ettikleri sırada, belli yer ve zamanlarda almış oldukları konum ve durumlardır.

وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾

إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

17-18- Gökleri, Allahın rahmetinden kovulan bütün Şeytanlardan koruduk. Ancak semadan kulak hırsızlığı yapanı apaçık bir ateş kovalar.

* Bu âyet-i Kerimelerin tefsirinde şu Hadis-i Şerifler zikredilmiştir: Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اِذَا قَضَى اللّٰهُ الْاَمْرَ فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ

بِاَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَالسِّلْسِلَةِ عَلَى صَفْوَانٍ قَالَ عَلِيٌّ وَقَالَ غَيْرُهُ

صفوان ينفذهم ذلك فاذا فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم قالوا للذى
قال الحق وهو العلى الكبير فيسمعها مسترقوا السمع ومسترقوا السمع
هكذا واحد فوق آخر ووصف سفيان بيده وفرج بين اصابع يده اليمنى
نصبها بعضها فوق بعض فربما ادرك الشهاب المستمع قبل ان يرمى بها
الى صاحبه فيحرقه وربما لم يدركه حتى يرمى بها الى الذى يليه الى الذى
هو اسفل منه حتى يلقوها الى الارض وربما قال سفيان حتى تنتهى الى
الارض فتلقى على فم الساحر فيكذب معها مائة كذبة فيصدق فيقولون
الم يخبرنا يوم كذا وكذا يكون كذا وكذا فوجدناه حقا للكلمة التى
سمعت من السماء.

"Allah teala gökte bir emrin yerine getirilmesine hükmettiği zaman Melekler, Allahın emirlerine boyun eğdiklerini göstererek kanatlarını çırparlar. Allah, düz kayalar üzerinde hareket eden zincirlerin çıkardığı ses gibi heybetli bir ses çıkaran emri Meleklere uygulatır. Meleklerin kalbinden (Bu ilahi emrin dehşetiyle meydana gelen) korku gidince melekler, (mertebeleri daha yüce olan diğer meleklere) derler ki: "Rabbiniz ne emretti?" Onlar da cevaben derler ki: "Hakkı emretti. O, yücedir, büyüktür. "Bu sırada kulak hırsızı Şeytanlar, yerden göğe kadar birbirlerinin üstünde zincirleme dizilmiş ve kulak hırsızlığına hazırlanmış bulunurlar. Şeytanlar bu vaziyette iken bazı kere, Meleklerin konuşmasını işiten en üstteki Şeytana bir ateş parçası yetişip, altındaki Şeytana o haberi ulaştıramadan o Şeytanı yakar. Bazı kere de ateş o Şeytanı yakalamadan, haberi bir sonraki Şeytana ulaştırır, o da altındakine ulaştırır... böylece haber yeryüzüne ulaşır, sihirbazların ve kâhinlerin ağzına düşer. Onlar da bu haberin yanına yüz yalan katarak insanlara söylerler. Nihayet o ilahi emir yeryüzünde maydana gelir ve böylece de o sihirbaz veya kâhinin söylediği doğru çıkmış olur. Onlardan bu haberi işiten taraftarları da derler ki: "Nasıl, bunlar vaktiyle şöyle şöyle olacak diye bize haber vermemişler miydi? Gördünüz ya, sihirbazın, gökten işitildiğini söylediği sözün gerçek olduğu ortaya çıktı." (5)

---

(5) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 15 bab: 1 Sure: 34, bab: 1 K. et-Tevhid bab: 32 Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 34, bab: 2, Hadis No: 3223

Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ فِي نَفَرٍ مِنْ اَصْحَابِهِ اِذْ رُمِيَ
بِنَجْمٍ فَاسْتَنَارَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: مَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ لِمِثْلِ هٰذَا فِي
الْجَاهِلِيَّةِ اِذَا رَاَيْتُمُوهُ؟ قَالُوا كُنَّا نَقُولُ: يَمُوتُ عَظِيمٌ اَوْ يُولَدُ عَظِيمٌ، فَقَالَ
رَسُولُ اللهِ ﷺ: فَاِنَّهُ لَا يُرْمَى بِهِ لِمَوْتِ اَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ وَلٰكِنْ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ
اِذَا قَضَى اَمْرًا سَبَّحَ لَهُ حَمَلَةُ الْعَرْشِ ثُمَّ سَبَّحَ اَهْلُ السَّمَاءِ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ
الَّذِينَ يَلُونَهُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ التَّسْبِيحُ اِلٰى هٰذِهِ السَّمَاءِ ثُمَّ سَاَلَ اَهْلُ السَّمَاءِ
السَّادِسَةِ اَهْلَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالَ فَيُخْبِرُونَهُمْ ثُمَّ يَسْتَخْبِرُ
اَهْلُ كُلِّ سَمَاءٍ حَتّٰى يَبْلُغَ الْخَبَرُ اَهْلَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا وَيَخْتَطِفُ الشَّيَاطِينُ
السَّمْعَ فَيَرْمُونَ فَيَقْذِفُونَهَا اِلٰى اَوْلِيَائِهِمْ فَمَا جَاؤُوا بِهِ عَلٰى وَجْهِهِ فَهُوَ حَقٌّ،
وَلٰكِنَّهُمْ يُحَرِّفُونَ وَيَزِيدُونَ.

"Birgün Resulullah, sahabileriyle beraber otururken bir yıldız aktı ve ışığı göründü. Resulullah: "Cahiliye döneminde bunu gördüğünüz zaman ne diyordunuz?" diye sordu. Sahabiler dediler ki: "Biz, "Büyük bir şahsiyet öldü veya büyük bir şahsiyet doğdu." derdik." Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Yıldız, kimsenin ölümü veya doğumu üzerine akıtılmaz. Fakat güçlü ve yüce olan rabbimiz birşeyin olmasına hükmettiği zaman, arşı sırtında taşıyan melekler onu tesbih ederler. Sonra onların altında bulunan gök sakinleri tesbih ederler. Sonra, onlardan daha aşağıda bulunan varlıklar tesbih ederler. Tesbih etme nihayet bu semada (Dünya semasında bulunanlara) kadar ulaşır. Sonra altıncı semada bulunanlar Yedinci semada bulunanlara "Rabbimiz ne dedi?" diye sorarlar. Yedinci semada bulunanlar onlara rablerinin ne dediğini haber verirler. Ondan sonra her semadakiler bir üstte bulunandan haber alır. Böylece o haber dünya semasındakilere kadar ulaşmış olur. Şeytanlar da kulak hırsızlığı

yaparak bu haberlerden bir kısmını kaparlar. Onu dostlarına ulaştırırlar. O getirdikleri haber aslında doğrudur. Fakat onlar o haberi değiştirir ve ona başka şeyler katarlar." (6)

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Biz, dünya semasını, lamba gibi parlayan yıldızlarla donattık. Onlarla Şeytanların taşlanmasını sağladık. Ahirette de biz, Şeytanlara, alev alev yanan bir azap hazırladık."(7) "Biz dünyadaki göğü, bir zinet olan yıldızlarla süsledik." "Biz, o göğü her isyankâr Şeytandan koruduk." "Böylece onlar, o yüca topluluğu dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan kendilerine ateş atılır. Kıyamet gününde de onlar için devamlı bir azap vardır." "Ancak o yüce topluluktan bir söz kapanların da, peşine, herşeyi delip geçen bir alev takılır."(8)

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾

19- Yeryüzünü düzgün bir şekilde yarattık. Oraya sabit dağlar yerletirdik. Orada herşeyden belli bir ölçüde bitkiler bitirdik.

Yeryüzünü düzgün bir şekilde yaydık. Oraya, sarsılmasını önlemek için, dağlar yerleştirdik. Yeryüzünde çeşitli meyve ve sebze gibi bitkileri, ihtiyaca göre belli bir miktarda ve ölçülü bir şekilde bitirdik. Öyle ki, birinin bitip ortaya çıkması, diğerinin bitmesine engel olmadığı gibi, bunların herbirini, kendilerinden en güzel şekilde faydalanılacak biçimde yarattık.

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾

20- Yeryüzünde sizlere ve rızıklarını veremediklerinize geçim yolları yarattık.

Biz, sizler için, o yeryüzünde, hayatınızı devam ettirecek çeşitli geçimlikler yarattık. Sizlerin, faydalandığınız ve fakat kendilerini rızıkları-

(6) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 34 bab: 3 Hadis No: 3224
(7) Mülk Suresi, âyet: 5
(8) Sâffât Suresi, âyet: 6-10

dıramadığınız, kölelerin, hizmetçilerin ve diğer çeşitli canlı varlıkların da geçimliklerini orada yarattık.

* Bu âyet-i Kerime, Allah tealanın, insanoğluna bahşettiği çeşitli nimetleri ona hatırlatmakta ve onu, o nimetleri kendisine veren rabbini tanımaya ve ona boyun eğmeye davet etmektedir. Zira Allah teala insanın kendisini rızıklandırdığı gibi onun, çeşitli hedeflere varmak için kullandığı vasıtaları da o rızıklandırmaktadır. İnsan en basit bir binek hayvanına dahi yem yaratmaktan âcizdir. O halde nasıl olur da rabbinin nimetlerine nankörlük edebilir?

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾

21- Herşeyin hazinesi bizim katımızdadır. Biz onlardan ancak belli ölçülerde veririz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, herşeyin sahibi olduğunu, herşeyin kendisi için kolay olduğunu ve herşeyin hazinesinin bizzat kendi katında bulunduğunu ve bu eşyaları, hikmetinin icabettirdiği şekilde kullarına belli bir miktarda gönderdiğini beyan etmektedir. Allahın, kullarına bu nimetlerinden vermesi, sadece onun bir lütfudur. Allah, kulları için herhangi birşey yapmak mecburiyetinde değildir. O halde kullar bu lütufları bilmeli ve lütufkâr olan rablerine karşı nimetlerinin şükrünü eda etmelidirler.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ
بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

22- Biz, rüzgârları, aşılayıcı olarak gönderdik. Gökten su indirdik. Onunla sizleri suladık. Yoksa siz onu biriktiremezdiniz.

* Ayet-i Kerimede ifade edilen, rüzgârların aşılayıcılığı hususu, özellikle günümüzde botanik ilminin elde ettiği sonuçlarla daha iyi anlaşılır olmuştur. Zira artık bilinmektedir ki, bitkilerde ve meyvelerde döllenme, rüzgârın tesiriyle meydana gelmektedir. Erkek organlarda bulunan toz zerrecikleri halindeki tohumlar, rüzgârın tesiriyle uçuşarak dişi organlara konuyor ve döllenme

meydana geliyor. Bu hadise Cenab-ı Hakkın takdiri ve emriyle öyle düzenli ve planlı bir şekilde oluyor ki, erkek organdan kalkan tohum, dişi organa konuyor. Eğer bu olay bir takdirle ve bir ölçü dahilinde olmasaydı, yani rüzgâr, zamanında ve belli bir ölçüde esmeseydi felaketler meydana gelebilir, tohumların, yerlerine konması değil ağaçlar bile kökünden sökülüp yerle bir olabilirdi. Demek oluyor ki Allah tealanın takdiriyle olaya bir ölçü hakimdir.

Ayet-i Kerimede işaret edilen bir diğer husus ta, yağmurun yağması hususudur. Yine bilindiği gibi bulutlar da rüzgârın tesiriyle yer değiştirerek doyum noktasına ulaşacakları yerlere geliyorlar ve yağmur yağıyor. Yağan bu yağmurdan meydana gelen sular, toprak tarafından emiliyor ve depolanıyor. Ve oradan belli bir ölçüde akarak toprak üstüne çıkıyor ve bundan bütün canlı varlıklar istifade ediyor. İşte bütün bu olayları programlayıp tertipleyen ilâhi iradedir. Herşey Allah tealanın takdiriyle meydana gelmektedir. Artık onun bu gibi tükenmez nimetlerine şükretmek, kulun en başta gelen vazifelerindendir.

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾

23- Şüphesiz ki dirilten de öldüren de biziz. Herşey yok olduktan sonra bâki kalan da biziz.

Şüphesiz ki yumurta, tohum ve benzeri cansız şeylere hayat veren biziz. Bütün canlıları da, kendileri için takdir edilen vadeleri geldiğinde öldüren de biziz. Herşey yok olup gittiken sonra geride kalacak olan da sadece biziz.

* Bu hususta başka âyet-i Kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz ki güldüren de ağlatan da o'dur." "Öldüren de dirilten de o'du."(9) "Yeryüzünde bulunan herşey fanidir. Bâki olan sadece, azamet ve ikram sahibi rabbindir."(10) "O, herşeyden önce vardı. Herşey yok olduktan sonra kalacak o'dur. Varlığı apaçıktır. Zatı gizlidir. O, herşeyi bilendir."(11)

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾

(9) Necm Suresi, âyet: 43-44
(10) Rahman Suresi, âyet: 26-27
(11) Hadid Suresi, âyet: 3

24- Şüphesiz ki biz, sizden önce gelenleri de, sizden sonra gelenleri de biliriz.

* Bu âyet-i Kerimeyi müfessirler şu şekillerde izah etmişlerdir:

"Şüphesiz ki biz, sizden önce yaratılmış olup ölenleri de şu anda diri olanları da ve bundan sonra yaratılacak olanları da biliriz." Veya:

"Şüphesiz ki biz, ölenleri de diri kalanları da biliriz." Yahut

"Şüphesiz ki biz, geçmiş ümmetleri de, sonradan gelen Muhammed ümmetini de biliriz." Ya da:

"Şüphesiz ki biz, sizden, ölüp âhirete intikal etmiş olanları da sizden sonra babalarının sulbünde ve analarının rahminde olacak olanları da biliriz." Yahut:

"Şüphesiz ki biz, namazada ön safta olanları da ve belli sebeplerden dolayı arka saflarda duranları da biliriz."

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

25- Şüphesiz rabbin, onları, kıyamette bir araya toplayacaktır. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyi çok iyi bilendir.

Şüphesiz ki rabbin, önce geçenleri de sonradan gelecek olanları da, namazda önde duranları da, arka saflarda kalanları da, kıyamet gününde, hesaba çekmek ve yaptıklarının karşılığını vermek üzere bir araya toplayacaktır. Şüphesiz ki rabbin, yaptıklarında hikmet sahibidir. Yarattıklarının amellerini çok iyi bilendir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾

26- Şüphesiz ki biz, insanı, vurulduğu zaman ses çıkaran, işlenebilir kara topraktan oluşmuş kuru balçıktan yarattık.

Ayet-i Kerimede geçen "İnsan" dan maksat, Hz.Ademdir. Çünkü o, insanlığın atasıdır. Topraktan ilk yaratılan beşerdir. İnsanlık onun neslinden türemiştir.

* Bu hususta bir Hadis-i Şerifte Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

انتم بنو آدم، وآدم من تراب

"... Sizler, Ademoğullarısınız. Adem ise topraktan yaratılmıştır..."(12)

Ayet-i Kerimede geçen ve "Vurulduğu zaman ses çıkaran." diye tercüme edilen "Salsâl" kelimesinin, neyi ifade ettiği hususunda değişik görüşler vardır. Bunlardan biri, mealde verilen "Vurulduğu zaman ses çıkaran çamur" mânâsıdır. Şu âyet-i Kerime de bu hususa işaret etmektedir. "Allah insanı, vurulduğunda testi gibi ses çıkaran kuru bir balçıktan yarattı."(13) Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Görüşlerden diğeri de "Salsâl" kelimesinin "Kokuşmuş çamur" mânâsına geldiği görüşüdür.

Mealde "Kara toprak" diye tercüme edilen "Hamein" kelimesinin ise "Cıvık çamur" "Rengi siyahlaşmış çamur" "Kokuşmuş siyah çamur" mânâlarına geldiği zikredilmiştir.

Yine mealde "İşlenebilir" diye tercüme edilen "Mesnun" kelimesinin de "Değişen" "Şekil alan" "Yumuşak olan" "Dökülmüş olan" mânâlarına geldiği zikredilmiştir.

Ayet-i Kerimeden anlaşılmaktadır ki, Hz.Adem, topraktan, şu safhaları geçirerek yaratılmıştır: Toprak çamur haline gelmiş. O çamur cıvık bir hale gelerek kokuşup, yani maya tutup belli bir kıvama gelmiş, rengi siyahlaşmış ve işlenebilir, şekil alabilir bir duruma gelmiş sonra da âdeta bir testi gibi, dokunulduğunda ses çıkaran bir hale gelmiştir...

وَالْجَٓانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

27- Cinleri de daha önce, insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen çok sıcak bir ateşten yarattık.

(12) Ebu Dâvûd, K. el-Edeb, bab: 111, Hadis No: 5116/Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 49 Hadis No: 3270

(13) Rahman Suresi, âyet: 14

Biz, Cinlerin atası olan İblisi ise, insanlığın atası Ademden önce, vücudun gözeneklerinden geçebilecek güçlü bir ateşten yarattık.

* Ayet-i Kerimede "Vücudun gözeneklerinden geçebilecek" diye tercüme edilen "Semum" kelimesinin mânâsı hakkında da farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbasdan rivayet edilen bir görüşe göre "Semum" öldürücü bir sıcaklık demektir. Buna göre âyetin mânâsı: "Biz, Cinlerin atası olan İblisi, öldürücü bir ateşten yarattık." demektir.

Diğer bir görüşe göre ise "Semum" kelimesinin mânâsı "Alev" demektir. Buna göre ise âyetin mânâsı: "Biz, Cinlerin atası olan İblisi, ateşin alevinden yarattık." demektir.

Başka bir görüşe göre ise "Semum kelimesinin mânâsı "Gece ve gündüz insanın vücudundaki gözeneklerden geçebilecek özellikte sıcak bir rüzgâr"dır. Buna göre de âyetin mânâsı şöyle olur: "Biz, Cinlerin atası olan İblisi, gece gündüz, insanın vücudundaki gözeneklerden geçebilecek sıcak bir rüzgârdan yarattık." demektir.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾

28- Ey Peygamber, rabbinin, meleklere şöyle dediğini hatırla. Vurulduğu zaman ses çıkaran, işlenebilir kara topraktan oluşmuş, kuru balçıktan bir insan yaratacağım."

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Hz.Muhammad (s.a.v.) e, Hz.Ademi nasıl yarattığını ve onu yaratmadan önce Meleklere bu olayı haber verdiğini beyan ediyor ve onu üstün bir varlık kıldığını açıklıyor. Bu sebeple de Meleklerin ona secde etmelerini istiyor.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾

29- Ademin yaratılışı tamamlayıp ruhumdan ona üflediğim zaman, onun için secdeye kapanın.

Ey Melekler, Ademe şekil verip yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üfleyip canlı bir beşer haline getirdiğim zaman sizler ona selam ve saygı secdesinde bulunun.

فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾

اِلَّٓا اِبْلٖيسَؕ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدٖينَ ﴿٣١﴾

30-31- Bunun üzerine bütün Melekler topluca secde ettiler. Ne var ki İblis, secde edenlerle beraber olmaktan geri durdu.

Allahın, Meleklerden, Ademe saygı secdesinde bulunmalarını istemesi üzerine bütün Melekler Allahın emrine boyun eğip hepsi de Ademe secde ettiler. Fakat İblis diretti. Ademe karşı kibirlendiğinden ve onu kıskandığından dolayı secde edenlere katılmadı.

قَالَ يَٓا اِبْلٖيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدٖينَ ﴿٣٢﴾

32- Allah: "Ey İblis, ne oluyor sana da, secde edenlerle beraber olmuyorsun?" dedi.

* Ayet-i Kerimede görüldüğü gibi Allah teala İblise hitabetmektedir. Bir kısım âlimler, Allah tealanın, bizzat İblise hitabetmeyip, elçisi vasıtasıyla ona soru sorduğunu söylemişlerdir. Zira Allah tealanın bir kimseye bizzat hitabetmesi büyük bir şereftir. İblis ise bu şerefe layık değildir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise Allah teala İblise bizzat hitabetmiştir. Fakat bu hitap İblis için bir şeref değildir. Zira buradaki hitaptan maksat, İblisi ayıplamak ve azarlamaktır. Onun için bir şeref söz konusu değildir.

قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾

33- İblis: "Vurulduğu zaman ses çıkaran, işlenebilir kara toprakan oluşmuş kuru balçıktan yarattğın bir insana secde edemezdim." dedi.

* Ayet-i Kerimenin ifadesinden, İblisin, kibirinden dolayı Hz.Ademe secde etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü secde etmemesinin gerekçesi olarak, Ademin topraktan yaratılmasını ileri sürmektedir.

İblisin ileri sürdüğü bu gerekçe diğer bir âyette de şöyle ifade edilmektedir: "Allah: "Sana emrettiğimizde seni secde etmekten alıkoyan nedir?" dedi. İblis: "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." dedi.[14]

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾

34- Allah şöyle dedi: "Cennetten çık. Sen artık kovulmuş birisin."

* Ayet-i Kerimenin mealinda, Allah tealanın, İblisi Cennetten çıkardığı zikredilmiştir. Bir kısım müfessirler, burada "Cennet" olarak açıklanan zamirin "Gök" anlamına geldiğini buna göre âyetin mealinin "Gökten çık" demek olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise bu zamirin "Yüce varlıklar" anlamına geldiğini, âyetin mealinin de "Yüce varlıkların arasından çık" demek olduğunu söylemişlerdir.

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

35- Hesap ve ceza gününe kadar sana lanet olsun.

Allah, Şeytana dedi ki: "Kıyamet gününe kadar lanet ve gazap senin üzerine olsun. Zira sen, bulunduğun yerden çıkarılıp kovuldun.

(14) A'raf Suresi, âyet: 12

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾

36- İblis: "Rabbim, insanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver." dedi.

İblis: hiç ölmemeyi isteyerek Allahtan şunu diledi: "Ey rabbim, yaratılmışların, dirilip kabirlerinden kalkacakları güne kadar bana mühlet ver. Yani o güne kadar benim canımı alma."

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾

إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾

37-38- Allah da: "Sen, vakti tayin edilen bir güne kadar mühlet verilenlerdensin" dedi.

Allah da, ebedi bir hayat isteyen İblise: "Senin helak olman, bütün mahlukatın helak olacağı güne kadar ertelenmiştir." dedi.

O, gün, yeryüzünde insandan hiçbir eserin kalmayacağı gündür.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

39-40- İblis şöyle dedi: "Rabbim, beni saptırdığın için, mutlaka ben de, yeryüzünde Ademoğullarına, kötülükleri güzel göstereceğim ve onların hepsini azdıracağım. Ancak kullarından, ihlaslı olanlar müstesnadır."

İblis de şöyle dedi: "Rabbim, senin, beni azdırman sebebiyle, yeryüzünde günah işlemeyi, Ademin soyundan gelen insanlara süslü göstereceğim ve sevdireceğim. Onların tümünü doğru yoldan saptırıp azdıracağım. Ancak senin hidayetine muvaffak kıldığın ihlaslı kulların hariç. Zira benim onları saptırmaya gücüm yetmez."

* Bazı müfessirler, bu âyet-i Kerimenin baş tarafına şu şekilde mânâ vermişlerdir: "Rabbim, beni azdırmana yemin olsun ki, kullarının tümünü yoldan çıkaracağım. Onlardan ihlaslı olanlar müstesnadır." Bu izah şekline göre Şeytan, Allahın, kendisini saptırmasına yemin ederek söze başlamaktadır.

قَالَ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾

41- Allah da şöyle dedi: "Bu, bana ulaşan dosdoğru bir yoldur."

Yani, hepinizin dönüşü banadır. Herkesi, yaptığının karşılığı ile cezalandıracağım. Zira sonunda mutlaka yolunuz bana uğrayacaktır.

* Bazı müfessirler bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Hak yol, bana varan yoldur." Yani, Ey İblis, senin yolunu tutanlar bâtıl yoldadır. Benim yolum ise hak yoldur. Benim yolumda gidenler cennete, senin yolunda gidenler de cehenneme varacaklardır.

Bu âyet-i Kerimeyi bazıları da şöyle izah etmişlerdir: "İhlas, dosdoğru bir yoldur. Benim yolumda gidenler cennete, senin yolunda gidenler de cehenneme varacaklardır.

Bu âyet-i Kerimeyi bazıları da şöyle izah etmişlerdir: "İhlas, dosdoğru bir yoldur. O yolda olanları korumak bana aittir."

Diğer bazılarının izahı ise şöyledir: "İhlas: İşi, Allaha bırakmak ve onun kaza ve kaderine iman etmektir. Bu, yüce ve dosdoğru olan bir yoldur."

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾

42- Kullarımın üzerinde hiçbir nüfuzun yoktur. Ancak sana uyan azgınlar hariç."

* Taberi bu âyet-i Kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Ey İblis, şüphesiz ki senin, kullarımı saptırırken bu yaptığını haklı gösterecek hiçbir delilin yoktur. Ancak kendi heva ve heveslerine uyaraka azıp sana tabi olanlar müstesnadır.

Taberi bu âyet-i Kerimenin izahında şunları da anlatmaktadır: "Bir mümin, Şeytanın şerrinden, Allaha sığınarak kurtulabilir. Zira Allah teala, izah edilen bu âyet-i Kerimede ve: "Eğer Şeytan tarafından sana bir vesvese gelirse Allaha sığın. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi işiten ve çok iyi bilendir."(15) âyetinde, Şeytandan bir vesvese geldiğinde, kendisine sığınılmasını emretmektedir.

Şeytanın insana galip gelmesi ise, insanın öfkeli bulunduğu an ve heva ve hevesine kapıldığı zamandır.

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾

43- Onların hepsine vaadedilen yer, cehennemdir.

Ey İblis, sana uyan kullarımın hepsinin varacağı yer, cehennemdir.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

44- Cehennemin yedi kapısı vardır. O kapıların herbirinden girecek muayyen bir zümre vardır.

Cehennemin yedi derecesinin yedi ayrı kapısı vardı. Her kapı, İblise tabi olan belli bir zümrenin girişi için ayrılmıştır.

* Hz.Ali (r.a.)nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Cehennemin kapıları, üstüste bulunan katlarda bulunmaktadır. Önce birinci katın kapısı açılıp orası doldurulur. Sonra ikincisinin, sonra üçüncüsünün. Nihayet hepsi doldurulur."

İbn-i Cüryec ise bu yedi kapıdan herbirinin, ait olduğu cehennem katlarının adlarını şöylece saymıştır: İlkinin adı "Cehennem" ondan sonra gelen "Leza" ondan sonra gelen "Hutame" ondan sonra gelen "Saîr" ondan sonra ge-

(15) A'raf Suresi, âyet: 200

len "Sakar" ondan sonra gelen "Cahim" ondan sonra gelen "Hâviye" dir."

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لِجَهَنَّمَ سَبْعَةُ اَبْوَابٍ بَابٌ مِنْهَا لِمَنْ سَلَّ السَّيْفَ عَلَى اُمَّتِي، اَوْ قَالَ: عَلَى اُمَّةِ مُحَمَّدٍ.

"Cehennemin yedi kapısı vardır. Bu kapılardan bir tanesi, ümmetime karşı kılıç çekene aittir."(16)

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾

45- Allahtan korkanlar ise cennetlerde ve pınarların başlarındadırlar.

* Allah tela, İblisi ve İblise tâbi olan kâfir, münafık ve müşriklerin kıyamette cehenneme nasıl gireceklerini beyan ettikten sonra müttaki olan kullarının cennetlerde ve pınar başlarında yaşayacaklarını beyan ediyor.

اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ اٰمِنِينَ ﴿٤٦﴾

46- Allahtan korkanlara: "Sağ salim ve emniyet içinde girin cennetlere." denilir.

Evet, cennetlikler için, âhirette herhangi bir felakete maruz kalma söz konusu olmadığı gibi bunlar, güven içinde yaşayacaklar, cennetten çıkarılma veya cennet nimetlerinden mahrum olma yahutta belli bir süre sonra yok olma korkusu taşımayacaklardır. Zira cennet, esenlik ve güven yurdudur.

(16) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 15, Hadis No: 3123

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾

47- Biz, onların kalblerinden kini çıkardık. Kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı koltuklara otururlar.

Biz, cennet ehli olanların kalblerinden, kinleri, öfkeleri çıkarmışızdır. Onlar, Allah için kardeşler olarak, altından yapılmış koltuklar üzerinde, başlSarına, inci ve yakuttan yapılmış taçlar giyerek, karşılıklı olarak otururlar.

* Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ حُبِسُوا بِقَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَيَتَقَاصُّونَ مَظَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَتّٰى اِذَا نُقُّوا وَهُذِّبُوا اُذِنَ لَهُمْ بِدُخُولِ الْجَنَّةِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ ﷺ بِيَدِهِ لَاَحَدُهُمْ بِمَسْكَنِهِ فِي الْجَنَّةِ اَدَلُّ بِمَنْزِلِهِ كَانَ فِي الدُّنْيَا.

"Müminler, kendilerini cehennemden kurtardıkları zaman, cennetle cehennem arasında bulunan bir köprü üzerinde durdurulurlar. Dünyada iken birbirlerine karşı yapmış oldukları haksızlıkları orada birbirlerine öderler. Tam olarak arındırılıp temizlenmelerinden sonra cennete girmelerine izin verilir. Muhammedin hayatı kudret elinde bulunan Allaha yemin olsun ki, onlar cennetteki yerlerini dünyadaki evlerinden daha iyi tanırlar."(17)

Hadis-i Şeriften anlaşılmaktadır ki, müminlerin birbirlerine olan hakları, haksızlık yapandan alınıp hak sahibine verilecek ve böylece onların kalblerinde bulunabilecek kinler çıkarılacak, cennete tertemiz olarak gireceklerdir.

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

(17) Buhari, K. el-Mezalim, bab: 1, K. er-Rikak, bab: 48

48- Cennette onlar, hiçbir yorgunluk hissetmezler. Oradan çıkarılacak ta değillerdir.

* Evet, cennet, huzur ve saadet yeridir. Orada açlık yorgunluk, hastalık, ihtiyarlık ve ölüm gibi haller bulunmayacaktır.

Bu hususta Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ « يُنَادِي مُنَادٍ : اِنَّ لَكُمْ اَنْ تَصِحُّوا فَلاَ تَسْقَمُوا اَبَداً. وَاِنَّ لَكُمْ اَنْ تَحْيَوْا فَلاَ تَمُوتُوا اَبَداً. وَاِنَّ لَكُمْ اَنْ تَشِبُّوا فَلاَ تَهْرَمُوا اَبَداً. وَاِنَّ لَكُمْ اَنْ تَنْعَمُوا فَلاَ تَبْاَسُوا اَبَداً. فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَنُودُوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ.

"Cennetliklere bir cağırıcı şöyle seslenecektir: "Sizler, sıhhatli olacaksınız. Hiç hasta olmayacaksınız. Sizler devamlı yaşayacaksızın, asla ölmeyeceksiniz. Sizler, genç olarak kalacaksınız. Asla ihtiyarlamayacaksınız. Sizler nimetler içinde yaşayacaksınız, asla sıkıntı çekmeyeceksiniz."(18)

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde cennetlikleri şöyle. anlatıyor:

سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « اِنَّ اَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ. وَلاَ يَتْفُلُونَ وَلاَ يَبُولُونَ وَلاَ يَتَغَوَّطُونَ وَلاَ يَمْتَخِطُونَ ». قَالُوا: فَمَا بَالُ الطَّعَامِ؟ قَالَ « جُشَاءٌ وَرَشْحٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ. يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحْمِيدَ، كَمَا تُلْهَمُونَ النَّفَسَ ».

"Cennetlikler orada yerler içerler fakat tükürmezler, küçük ve büyük abdeste çıkmazlar (İdarar ve gaita yapmazlar) sümük çıkarmazlar." Sahabiler: "O halde yenen yemekler ne olacaktır?" diye sorunca Resulullah: "O yemekler (in posası) geğirmek suretiyle ve misk gibi kokan terler ile dışarı atılacak (yaratılışlarının gereği) nefes alıp verdikleri gibi aynı şekilde Allahı tesbih edecek ve ona hamd edeceklerdir."(19) buyurmuştur.

نَبِّئْ عِبَادِي اَنِّي اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾

(18) Müslim, K. el-Cennet, bab: 22, Hadis No: 2837/Tirmizî K.Tefsir el-Kur'an Sure: 39 Hadis No: 3346

(19) Müslim, K. el-Cennet, bab: 19, Hadis No: 2835

وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

49-50- Ey Peygamber, kullarıma, benim, son derece bağışlayıcı ve merhametli olduğumu, azabımın da gerçekten can yakıcı bir azap olduğunu söyle.

Ey Muhammed, kullarıma bildir ki, onlar, günahlarından tevbe ettikleri takdirde onların günahlarını örtecek ve cezalarını affedecek olan benim. Yaptıklarından vaz geçmeleri halinde, onlara merhametli davranacak olan da benim. Yine onlara haber ver ki, günahlarında ısrar edip onlardan vaz geçmeyenlere karşı benim azabım can yakıcı bir azaptır. O, hiçbir azaba benzememektedir.

* Bu âyet-i Kerime, kulun, rabbine ümit ve korku içinde itaat etmesi gerektiğini beyan ediyor. Görülüyor ki kul, durumu ne olursa olsun, Allahtan ümit kesmemeli, yine durumu ne olursa olsun Allahtan korkmayı terketmemelidir.

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾

51- Ey Peygamber, sen, İbrahime gelen misafir Melekleri onlara hatırlat.

* Allah teala, Lût aleyhisselamın kavmini, yapmış oldukları çirkin işten dolayı helak etmeyi dileyince, onların içinde bulunan Hz.Lût'u ve ona iman edenleri helaktan kurtarmak için Melekler göndermiş bu Melekler Hz.Lût'a gitmeden önce, aynı dönemde Peygamber olan Hz.İbrahime uğramış ve onu, bir çocuğu olacağı müjdesiyle müjdelemişlerdir. Bundan sonra gelen âyetler bu hususu beyan etmektedirler.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾

52- Hani Melekler, İbrahimin evine girdikleri zaman "Selam" demişlerdi. İbrahim de onlara "Sizden korkuyoruz" demişti.

* Hz.İbrahimin, gelen misafirlerden korkamsının sebebi, onlara ikram etmiş olduğu yemeği yememeleridir. Zira misafir, ev sahibinin yemeğini yemezse, onun hakkında iyi düşünmüyor demektir.

Bu misafirlerin durumu, diğer âyetlerde de şöyle izah ediliyor: "Şüphesiz ki elçilerimiz bir müjde ile İbrahime geldiler. Ona "Selam" dediler. İbrahim de "Selam" dedi. Hemen semiz bir buzağıyı kızartıp getirdi." "Ellerinin ona uzanmadığını görünce durumları hoşuna gitmedi ve içine bir korku düştü. Melekler: "Korkma, biz Lût kavmi için gönderildik." dediler."[20]

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

53- Bunun üzerine Melekler İbrahime: "Korkma biz seni, büyük bir ilim sahibi olacak bir oğulla müjdeliyoruz." dediler.

* Meleklerin, Hz.İbrahimi müjdeledikleri oğlu, Hz.İshaktır. Bu hususu açıklayan diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "O sırada İbrahimin hanımı ayaktaydı ve güldü. Biz ona İshakı ve İshakın ardından da Yakubu müjdeledik."[21]

قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾

54- İbrahim şöyle dedi: "İhtiyarlayınca mı beni müjdeliyorsunuz? Neye göre beni müjdeliyorsunuz?

Burada, ihtiyarlığından dolayı Hz.İbrahimin, kendisinin çocuğu olacağı müjdesini garip karşıladığı beyan edilmekte, diğer bir âyette de hanımının bu müjdeyi garip karşıladığı bildirilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: "İbrahimin hanımı "Vay başıma gelen! ben bir koca karı iken çocuk mu doğuracağım? İşte kocam o da ihtiyar. Cidden bu, hayret verici bir şeydir." dedi.[22]

---

(20) Hud Suresi, âyet: 69-70
(21) Hud Suresi, âyet: 71
(22) Hud Suresi, âyet: 72

قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾

55- Melekler: "Seni gerçekle müjdeliyoruz. Sakın Allahın rahmetinden ümit kesenlerden olma." dediler.

Misafir Melekler İbrahime: "Allahın, sana bilgili bir çocuk bahşedeceğini müjdelememiz kesin bir haberdir. Sen, Allahın lütfundan ümit kesenlerden olma. Seni müjdelediğimiz şeyle sevin ve müjdeyi kabul et." dediler.

قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾

56- Bunun üzerine İbrahim: "Rabbinin rahmetinden sapıklardan başka kim ümidini keser?" dedi.

* Hz.İbrahim, bir Peygambere yakışır şekilde, Allahın rahmetinden hiçbir zaman ümit kesilmeyeceğini, zira Allahın rahmetinden ancak hak yoldan sapanların ümit keseceğini beyan ediyor ve hakka teslim oluyor.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾

57- İbrahim: "Ey Allahın elçileri, peki meseleniz nedir?" dedi.

* Hz. İbrahimini, Meleklerin, kendisini bir oğul ile müjdelemelerine rağmen yide de onlara: "Niçin geldiniz?" diye sorması, Meleklerin sayılarının çok oluşundandır. Zira kendisini bir oğul ile müjdelemek için tek bir Meleğin gelmesinin dahi yeterli olacağını bilmektedir.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾

إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾

58-59- Melekler şöyle dediler: "Biz, suçlu bir kavmi cezalandırmak için gönderildik. Lût ailesi hariç. Biz, Lût ailesinin hepsini kurtaracağız."

* Burada zikredilen suçlu kavimden maksat, kadınları bırakıp erkeklerle cinsi temasta bulunma hayasızlığını ilk icadeden Lût kavmidir. Bu husuta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Siz, kadınları bırakıp ta şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz, haddi aşan bir kavimsiniz."(23)

إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾

60- Lût ailesinden sadece karısı kurtulmayacak. Çünkü onun, geride kalıp helak edilenlerden olmasını takdir ettik.

* Lût aleyhisselamın karısı da kavmi ile beraber helak olup gitmiştir. Zira Lût aleyhisselamın karısı da Nuh aleyhisselamın karısı gibi, kocaları olan Peygamberlere iman etmedikleri gibi onlara karşı hainlik te etmişlerdir. Bu hususta diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır: Allah, kâfirlere, Nuh ve Lût'un karılarını misal gösterir. Onlar, salih kullarımızdan olan iki kulumuzun nikâhı altında idiler. Kocalarına karşı hainlik ettiler. Bu iki Peygamber, Allah tarafından, karılarının başına inen azaba engel olamadı. Onlara: "Diğer inkâr edenlerle beraber siz de cehenneme girin." denildi.(24)

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾

قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾

61-62- Gönderilen Melekler, Lût'un ve ailesinin oturduğu ülkeye gelince, Lût Meleklere: "Doğrusu siz, tanınmayan kişilersiniz." dedi.

* Lût aleyhisselam Meleklere: "Doğrusu siz, tanınmayan kişilersiniz." demiştir. Zira Melekler, Lût aleyhisselamın karşısına, kendilerini tanıtmadan ve aniden çıkmışlardır. Bu sebeple Lût aleyhisselam bunların, kendisine bir kötülük yapabileceklerinden endişe etmiştir. Bunun üzerine Melekler de Lût aleyhisselama güven vermek için şöyle demişlerdir:

---

(23) A'raf Suresi, âyet: 81
(24) Tahrim Suresi, âyet: 10

قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾

وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ
وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾

63-64-65- Melekler de şöyle dediler: "Hayır, biz sana, kavminin şüphe ettiği azabı getirdik. Biz sana, gerçek bir emri getirdik. Biz, elbette doğru söylüyoruz. Geceleyin bir ara aileni yola çıkar. Sen de peşlerinden yürü ve sizden kimse de ardına bakmasın. Emrolunduğunuz yere doğru gidin.

Melekler, kendilerinden çekinen Lût'a şöyle dediler: "İş, senin sandığın gibi değil. Biz, kavminin şüphe ettiği azabı getirdik. Biz sana, Allah katından kesin bir haber getirdik. Biz, kavminin helak olacağı haberinde doğru söyleyenleriz. Gecenin sonuna doğru ailenle birlikte kavminin arasından ayrılıp git. Aileni önüne kat, sen onların arkasından yürü. Sakın sizden kimse dönüp arkasına bakmasın. Sizler, Allahın size emrettiği yere doğru devam edip gidin."

Lût ailesine, bulundukları yeri terkedip Allahın emrettiği yere doğru gitmeleri ve giderken de geri dönüp bakmamaları emredilmiştir. Geriye dönüp bakmamaları emrinin sebebi şöyle izah edilmektedir:

Geri dönüp bakmasın ki Lût aleyhisselamın kalbi başka şeylerle meşgul olmasın, sadece Allahı zikretmeye yönelsin. Kavminden herhangi bir kimse herhangi bir sebeple geri kalıp o da kâfirlere gelen azaba uğramasın. Bu aile, kavimlerinin başına gelen felaketi görüp onlara karşı acıma hisleri kabarmasın. Mallarını ve yurtlarını kolayca terketme alışkanlığı edinsinler ve geride kalan eşyalarına üzülmemeyi öğrensinler.

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾

66- İşte biz Lût'a, kavminin suçlularının, sabaha karşı köklerinin kesileceği bu emri bildirdik.

Böylece biz Lût'a, kavminin suçlularının köklerinin kurutulacağını, büyük, küçük hiç kimsenin kalmayacağını bildirdik.

وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾

67- Lût kavmi, insan şeklindeki güzel yüzlü Melekleri görünce, onlara iğrenç işlerini yapabileceklerini düşünüp sevinerek geldiler.

Lût kavminden olan Sodom şehrinin halkı, Lût'a misafir olarak geldiklerini gördükleri Meleklere, düşündükleri iğrenç fiillerini yapabilecekleri arzusuyla, sevinçli bir şekilde koşarak geldiler.

قَالَ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾

68-69- Lût, kavmine şöyle dedi: "Bunlar benim misafirlerim. Beni rezil etmeyin. Allahtan korkun. Beni rüsvay etmeyin."

* Lût aleyhisselam, kavmine bu sözleri, henüz misafirlerinin kimler olduklarını bilmeden söylemiştir. Onların Melek olduklarını bilseydi kavminin onlara bir zarar veremeyeceklerini de bilirdi.

Bu husuta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Elçilerimiz Lût'a gelince, hoşuna gitmedi. Sıkıntıya düştü ve: "İşte bugün zor bir gündür." dedi." "Bunun üzerine, daha önce iğrenç davranışlarda bulunan Lût kavmi, hemen koşup ona geldi. Lût onlara: "Ey kavmim, işte kızlarım. Bunlar sizin için daha temizdir. Allahtan korkun. Misafirlerime tecavüz ederek beni rezil etmeyin. İçinizde aklı başında bir kişi yok mu?" dedi." "Kavmi Lût'a: "Biliyorsun ki bizim, kızlarında bir hakkımız yoktur. Ne istediğimizi çok iyi biliyorsun." dediler." "Lût da: "Keşke size yetecek gücüm olsa veya sağlam bir yere sığınabilsem." dedi." "Melekler şöyle dediler: "Ey Lût, bizler, rabbinin elçileriyiz. Bunlar sana ilişemeyeceklerdir. Sen, ailenle beraber, gecenin bir bölümünde yürü git. Hiçbiriniz arkasına dönüp bakmasın. Çünkü kavminin uğrayacağı azaba mutlaka o da uğrayacaktır. Onların yok olma vakitleri bu sabahtır. Sabah da yakın değil mi?"(25)

قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾

70- Bunun üzerine Lût kavmi şöyle dedi: "Biz seni, başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?"

---

(25) Hud Suresi, âyet: 77-81

* Gözleri dönmüş olan Lût kavmine, hikmetli sözler fayda vermiyordu. Onlar, nefislerinin kölesi olmuşlardı ve onu tatminden başka birşey düşünmüyorlardı. Allaha isyan ediyorlar, misafirlere saldırmaktan ve ev sahibini rezil etmekten de çekinmiyorlardı. Üstelik Lût aleyhisselamı da azarlıyorlar ve "İşimize karışma, kimsenin koruyuculuğunu yapma ve kimseyi de misafir etme." dememiş miydik? diyorlardı.

قَالَ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾

71- Lût: "Eğer alacaksanız işte kızlarım." dedi.

Lût: "Eğer evlenmek istiyorsanız, işte benim kızlarım durumunda olan ümmetimden kadınlar. Onlarla evlenin. Kadınları bırakıp ta erkeklere yaklaşarak edepsizlik etmeyin." dedi.

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾

72- Habibim, ömrün hakkı için, onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı.

Ey Muhammed, senin ömrüne yemin olsun ki, Lût kavmi, şehvet sarhoşluğu içinde bocalayıp duruyordu.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede Hz.Muhammed (s.a.v.) in hayatına yemin ederek onun şerefinin yüceliğini göstermiştir. Bu hususta Abdullah b.Abbas şöyle diyor: "Allah tealanın, Muhammed (s.a.v.) in dışında herhangibir kimsenin hayatına yemin ettiğini ben işitmedim."

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾

فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

73-74-75-76-77- Şafak vakti, korkunç bir çığlık yakaladı onları. Biz, onların memleketlerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine taşlaşmış çamurlar yağdırdık. Şüphesiz ki bunda, sezebilenler için nice ibretler vardır. O ülkenin harabeleri, insanların gelip geçtikleri yol üzerinde dimdik ayakta durmaktadırlar. Şüphesiz ki bunda, müminler için bir ibret vardır.

Sabahleyin gün doğarken Lût kavmini korkunç bir çığlık yakalayıverdi. Memleketlerinin üstünü altına çevirdik. Ayrıca üzerlerine çamurdan yapılmış kızgın taşlar yağdırdık. Şüphesiz ki Lût kavmine verilen bu cezada, basiret sahibi olan müminler için birçok ibretler vardır. İşte mahvolan Sodom şehrinin harabeleri. İnsanların gelip geçtikleri bir yol üzerinde bulunmaktadır. Onların yurtları, kokuşmuş bir su birikintisine döndürülmüştür. Şüphesiz ki bunda, müminler için ibretler vardır.

* Ayet-i Kerimede Lût kavminin nasıl cezalandırıldığı, memleketleri olan Sodom şehrinin altüst edildikten sonra nasıl kokuşmuş bir göl haline getirildiğine işaret edilmektedir.

Bu göl, bugün "Ölü Deniz" diye adlandırılan ve Ürdün sınırları içerisinde bulunan bir göldür. Ayette, "Şüphesiz ki bunda, firaset sahibi olan (Sezebilen) müminler için nice ibretler vardır." buyurulmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki ancak firaset sahibi müminler ibret alırlar.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir Hadis-i Şerifinde bu hususa işaret buyurmaktadır: Ebu Said el-Hudrî diyor ki: "Resulullah (s.a.v.)

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ، ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ).

"Müminin firasetinden sakının. Çünkü o, Allahın nuruyla bakar (ve görür)" buyurdu ve sonra: "Şüphesiz ki bunda, sezebilenler için nice ibretler vardır." âyetini okudu."(26)

(26) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 15, No: 3127

وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾

78-79- Şüphesiz ki Eyke halkı zalimlerdi. Biz, Eyke halkını da cezalandırdık. Lût kavminin ve Eyke halkının geride bıraktıkları harabeler, hâlâ işlek bir yol üzerindedir.

* "Eyke" kelimesinin lügat mânâsı aslında "birbirine girmiş sık ağaçlık"tır. Burada zikredilen Eyke halkından maksat, Hz.Şuayb'ın kavmidir. Ayet-i Kerime bu kavmin, zalimler olduğunu beyan etmektedir. Bunların zulümleri, Allaha ortak koşmaları, yol kesmeleri, ölçü ve tartıyı eksik yapma gibi fiilerdi. Allah teala bu kavmi de çığlıkla, zelzele ile ve üzerlerini siyah bir bulutun kaplaması ile cezalandırmıştı.

Bu kavim de Lût kavmine yakın bir yerde yaşıyordu. Bu sebeple âyette, Lût kavminin ve Eyke halkının geride bıraktıkları harabeler hâlâ işlek bir yol üzerinde bulunmaktadır." buyuruluyor.

Hz.Şuayb hem Eyke halkına hem de Medyen halkına Peygamber olarak gönderilmişti. Bu iki kavim ayrı ayrı cezalarla helak edilmiştir.

وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾

80- Şüphesiz ki Hicr halkı da Peygamberleri yalanladılar.

Ayette zikredilen "Hicr halkı" ından maksat, Hz.Salihin kavmi olan Semud kavmidir. Bunlar, Salih Peyamberi yalanladıkları için daha önce geçmiş bütün Peygamberleri de yalanlamış gibi oldular. Bu sebeple âyette: "Peygamberleri yalanladılar." buyurulmuştur.

وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾

81- Biz onlara âyetlerimizi gönderdik. Ne var ki onlar, âyetlerden yüzçevirdiler.

Biz onlara, Salihin doğruluğunu gösteren delil ve mucizelerimizi gönderdik. Fakat onlar, bunlardan ibret alma yerine yüzçevirdiler.

* Salih Peygambere verildiği zikredilen mucize, bir dişi Devedir. Bu Deve, Salih Peygamberin, Allahtan dilemesi üzerine büyük bir kayanın içinden çıkmıştır. Vücudu çok büyüktü. Çok yiyor, çok su içiyordu. Öyle ki, halkın içtiği suyun tamamını bir gün o içiyor, bir gün de bütün halk içiyordu. Fakat buna mukabil bütün halkın süt ihtiyacını karşılıyordu. İşte Hicr halkı Salih Peygamberi dinlemeyerek, yasaklandıkları halde bu Deveyi kesmişler ve sonunda da Allah tealanın gönderdiği korkunç bir azapla yok olup gitmişlerdir.

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾

82- Onlar, dağları oyarak kendilerine, emniyet içinde yaşayacakları evler yapıyorlardı.

* Ayette belirtildiği gibi, Salih aleyhisselamın kavmi, taşları oyup ev haline getirdikleri için kendilerini güven içinde hissediyor, birgün gelip te Allahın azabının kendilerini yakalayacağını düşünmüyorlardı.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾

فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

83-84- Sabahleyin korkunç bir çığlık yakaladı onları. Kazandıkları onları kurtaramadı.

* Semud kavmini, Deveyi öldürmelerinin dördüncü günü sabahı, korkunç bir çığlık şeklinde gelen ilahi azap yakaladı. Böylece dizüstü çökekaldılar. Daha önce biriktirdikleri mallar, kendilerinden azabı uzaklaştıramadı.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِالْحِجْرِ قَالَ لَا تَدْخُلُوا
مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ ثُمَّ
قَنَّعَ رَأْسَهُ وَأَسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى أَجَازَ الْوَادِي.

"Resulullah (s.a.v.) Tebük'e giderken Hicr diyarından geçti. Ve oradan geçerken şöyle buyurdu "Kendilerine zulmedenlerin yurtlarına girmeyin. Onların başına gelen, sizin başınıza da gelmiş olur. Ancak ağlayarak girin." Sonra Resulullah başını örterek hızla yürüdü ve Hicr vadisini geçti.[27]

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاِنَّ السَّاعَةَ
لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَم۪يلَ ﴿٨٥﴾

85- Biz, gökleri, yeri ve aralarındaki varlıkları yerli yerince yarattık. Elbette kıyamet kopacaktır. Ey Peygamber, yumuşak davran, hoşgörülü ol.

* Ayet-i Kerimenin birinci bölümünde, göklerin, yerin ve bu ikisinin arasındaki varlıkların boşuna yaratılmadığı, ilahi bir hikmetin gereği olarak yaratıldığı beyan ediliyor.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Biz, göğü, yeri ve aralarındakileri boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. O ateş sebebiyle vay o kâfirlerin haline."[28] "Sizi boşuna yarattığımızı ve huzurumuza çıkarılmayacağınızı mı sandınız?"[29]

Taberi de âyetin bu bölümünü şöyle izah etmektedir. "Biz, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan varlıkları, zulümle değil adaletle ve insafla yarattık. Bu itibarla bu Surede kıssaları anlatılan ümmetlerden herhangi birine zulmedilmemiştir. Bunların dünyada iken helak edilmeleri, hak ettikleri cezadan dolayıdır. Zira göklerde, yerde ve onların aralarında bulunan varlıklarda ilahi adalet dışında herhangi bir şey tecelli etmez."

(27) Buhari, K. el-Megazi, bab: 80
(28) Sa'd Suresi, âyet: 27
(29) Müminûn Suresi, âyet: 115

Ayet-i Kerimenin ikinci bölümünde ise, Allah teala, Hz.Muhammed (s.a.v.)e kıyametin mutlaka kopacağı haberini bildiriyor. Böylece onu yalanlayanların kıyamet günüde hesap vereceklerini bildirerek kendisini teselli ediyor.

Ayetin son bölümünde ise, Resulullahın hoş görülü olması emrediliyor.

Taberi, bu âyetin son bölümünün ve Kuran-ı Kerimde buna benzer âyetlerin, "İman edinceya kadar kâfirlerle savaşılmasını" emreden âyetlerle neshedildiğini söylemektedir. Bu görüş, Katade, Dehhak, Mücahid ve Süfyan b. Uyeyne'den nakledilmektedir. İbn-i Kesir de bu görüşü tercih etmekte ve "Bu âyet-i Kerime Mekkidir. Savaşı emreden âyetler ise hicretten sonra nâzil olmuştur." demektedir.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

86- Şüphesiz ki yaratan ve bilen ancak rabbindir.

* Bu âyet-i Kerimede, Allah tealanın, kıyamet koptuktan sonra insanları tekrar dirilteceği te'yid edilmektedir. Zira herşeyi yaratanın ve herşeyi bilenin, bütün varlıkları yok edip yeniden yaratması pek kolaydır.

Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratmaya kadir değil midir? Elbette kadirdir. Herşeyi yaratan ve herşeyi hakkıyla bilen o'dur."(30)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

87- Şüphesiz ki biz sana Seb'ul Mesaniyi (Yedi âyet olan ve namazlarda tekrar edilen fatihayı) ve yüce Kur'anı verdik.

* Müfessirler, bu âyet-i Kerimenin: "Şüphesiz ki biz sana, tekrar edilen yediyi ve yüce Kur'anı verdik. " şeklindeki lafzî mânâsına bakarak çeşitli şekillerde yorumlamışlardır.

---

(30) Yâsin Suresi, âyet: 81

İbn-i Mes'ud, İbn-i Ömer, İbn-i Abbas, Mücahid, Sa'd b.Cübeyr ve Dehhak'tan nakledilen görüşe göre buradaki "Tekrar edilen Yedi" den maksat, Kur'an-ı Kerimin yedi uzun Suresidir. Bu Sureler de bu görüşe göre: Bakara, Al-i İmran, Nisa, Maide, En'am A'raf ve Yunus'tur. diğer bir görüşe göre Bu Sureler: Bakara, Al-i İmran, Nisa, Maide, En'am, A'raf ve Enfal ile birlikte Tevbe Sureleridir. Bu Surelerede farzlar, cezalar ve diğer hükümler tekrar edildiği için "Tekrar edilenler" adını almışlardır. Yahut bunlarda çeşitli misaller, haberler ve ibretler tekrar edildiği için bu adı almışlardır.

Bazılarına göre ise buradaki "Tekrar edilen"den maksat, Kur'an-ı Kerimin tümüdür. Çünkü Kur'an-ı Kerim emir, yasak, müjde, uyarma, misal verme, nimetleri sayma ve haberleri bildirme bakımından yedi genel kısma ayrılmaktadır.

Bazılarına göre de buradaki "Yedi"den maksat "Fatiha", "Tekrar edilen"den maksat da, Kur'an-ı Kerimin tümüdür. Zira Fatihe, besmele ile birlikte yedi âyettir. Kur'an-ı Kerimin ifade ettiği mânâlar ise Surelerde tekrar edilmektedir. Bu sebeple bu isimleri almışlardır.

Hz.Ali, Hz.Ömer, Abdullah b.Mes'ud ve Abdullah b.Abbasdan nakledilen, Taberi tarafından da tercih edilen ve hakkında Resulullah (s.a.v.) den iki Hadis rivayet edilen görüşe göre ise bu âyette zikredilen "Tekrar edilen yedi" den maksat, Fatiha Suresidir. Bu Sure, namazın her rekâtında tekrar edildiği için "Tekrar edilen" sıfatını almış ve besmele ile birlikte yedi âyet olduğu için de ona "Tekrar edilen yedi" adı verilmiştir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) den şu Hadis-i Şerifler rivayet edilmiştir:

Ebu Said b. el-Mualla diyor ki:

عَنْ اَبِى سَعِيدِ بْنِ الْمُعَلّٰى قَالَ كُنْتُ اُصَلِّى فِى الْمَسْجِدِ فَدَعَانِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَلَمْ اُجِبْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّى كُنْتُ اُصَلِّى فَقَالَ اَلَمْ يَقُلِ اللّٰهُ اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ ثُمَّ قَالَ لِي لَاُعَلِّمَنَّكَ سُورَةً اَعْظَمُ السُّوَرِ فِى الْقُرْاٰنِ قَبْلَ اَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ ثُمَّ اَخَذَ بِيَدِى فَلَمَّا اَرَادَ اَنْ يَخْرُجَ قُلْتُ لَهُ اَلَمْ تَقُلْ لَاُعَلِّمَنَّكَ سُورَةً هِىَ اَعْظَمُ سُورَةٍ فِى الْقُرْاٰنِ قَالَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِىَ السَّبْعُ الْمَثَانِى وَالْقُرْاٰنُ الْعَظِيمُ الَّذِى اُوتِيتُهُ.

"Ben, Mescitte namaz kılarken Resulullah beni çağırdı. Namazda olduğum için cevap vermedim. Namazımı bitirdikten sonra dedim ki: "Ey Allahın Resulü ben namaz kılıyordum." Resulullah da dedi ki: "Allah, "Ey iman edenler, Allahın Resulü sizi, kendinize hayat verecek şeylere davet ettiği zaman, hemen Allahın ve Resulünün davetine icabet edin."(31) buyurmuyor mu?" Resulullah sözlerine devamla şöyle buyurdu: "Sen Mescitten çıkmadan önce ben sana öyle bir Sure öğreteceğim ki, o, Kur'anın en yüce Suresidir." Sonra Resulullah elimden tutta ve Mescitten çıkmak istedi. Ben de: "Ey Allahın Resulü, sen bana "Sana öyle bir Sure öğreteceğim ki, o, Kur'anın en yüce Suresidir." demedin mi? diye sordum. Resulullah da şu cevabı verdi: "O Sure, Elhamdülillahi Rabbilâlemîn'dir. O, bana verilen Seb'ul Mesanî (Tekrar edilen Yedi) ve Kur'an-ı Azîm'dir."(32)

Resulullah efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اذَا قَالَ الْاِمَامُ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا اٰمِينَ فَمَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

"İmam "Ğayrilmağdûbi aleyhim Veladâllîn" dediği zaman "Amîn" deyin. kim böyle der de söylediği bu söz, Meleklerinkine rast gelirse, onun, geçmiş günahları bağışlanır."(33)

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

88- Kâfirlerden bir kısmına verdiğimiz çeşitli dünya nimetlerine heveslenip göz dikeyim deme. Onların âkıbetlerine üzülme. Müminlere merhamet kanatlarını indir.

Ey Muhammed, sakın sen, kavminin zenginlerinden, Allaha ve âhired gününe iman etmeyenlere bu dünya hayatında verdiğimiz mallara meyletme.

(31) Enfal Suresi, âyet: 24
(32) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 1, bab: 1
(33) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 1, bab: 2

Zira onlar bu mallarla bu dünyada eğlenecekler ve sonunda korkunç bir azaba uğrayacaklardır. Sana iman etmedikleri için, Müslümanlar onlarla güçlenip çoğalmıyorlar diye üzülme. Müminlere ise şefkatli davran. Onlara karşı merhametli ol.

وَقُلْ اِنّ۪ٓي اَنَا النَّذ۪يرُ الْمُب۪ينُۚ ﴿٨٩﴾

89- De ki: "Şüphesiz ki ben, apaçık bir uyarıcıyım."

Ey Muhammed, sen, müşriklere de ki: "Ben, insanları, can yakıcı bir azabın, kendilerine geleceğini söyleyerek uyarıyorum."

كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِم۪ينَۙ ﴿٩٠﴾

90- Biz, bölücülere de kitap indirmiştik.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir.

Bazılarına göre âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed, sana, Seb'ul Mesaniyi (Tekrar edilen yedi âyeti) ve yüce Kur'anı verdiğimiz gibi, senden önceki, bölücülük yapan ehl-i Kitaba da kitap indirmiştik. "Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

Diğer bazılarına göre ise bu âyetin mânâsı, bir önceki âyetle birleştirilerek şöyle izah edilmiştir. "Ey Muhammed de ki: "Ben sizleri, apaçık bir azapla uyaranım. Nitekim biz o azabı, bölücülük yapanlara da indirmiştik."

Ayette "Bölücülük yapanlara" diye tercüme edilen "Muktesimîn" kelimesinden neyin kastedildiğinde de çeşitli görüşler vardır: Bu görüşler şöyle izah edilmiştir:

a- Bazılarına göre bu kelime, yemin etmek mânâsına gelen "Kasem" kökünden türetilmiştir. Buradaki şekliyle mânâsı "Yeminliler" demektir. Bu yeminlilerden kimlerin kastedildiği hakkında ise şu görüşler zikredilmiştir:

Bazılarına göre bu yeminliler, Salih aleyhisselamın kavmidir. Allah teala bunlar hakkında başka bir âyette şöyle buyurmaktadır: "Aralarında Allaha yemin ederek şöyle konuştular. "Salihi ve ailesini, bir gece baskınıyla

öldürelim. Sonra da akrabasına: "Yakınlarınızın öldürülmesinden haberimiz yok. Şüphesiz bizler, doğru kimseleriz." diyelim."[34]

Bazılarına göre ise bu yeminliler, Peygamberlerine karşı gelmek için aralarında antlaşma yapan bütün topluluklardır.

b- Bazılarına göre ise bu kelime "Taksim" kökünden türetilmiş, mânâsı da "Bölücüler" veya "Bölüştürenler" olarak izah edilmiştir. Buradaki bölücülerden maksat, kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hıristiyanlardır. Bunlara "Bölücüler" denmesinin sebebi ise, Resulullaha gelen Kur'an-ı Kerimi kısımlara ayırarak bir kısmına iman edip diğerine iman etmemeleridir. Yahut, kendi kitaplarını kısımlara ayırarak bir kısmına iman edip diğer kısmını arkalarına atmalarıdır. Yahut, kendi kitaplarına iman edip diğer kitapları inkâr etmeleridir.

"Bölüştürenler" den maksat ise, Hac mevsiminde Mekkeye giden yolları aralarında taksim ederek herbir gurubu belli bir yolu tutan ve oradan geçen insanları Kur'an-ı Kerim aleyhine kışkırtanlar ve Resulullaha "Şair" "Sihirbaz" "Mecnun" gibi sıfatlar yakıştıranlardır.

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾

91- Onlar, Kur'anın bir kısmına iman edip, bir kısmına iman etmeyerek onu böldüler.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Kur'anı bölenlerden maksat, Ehl-i Kitaptır. Zira onlar, Kuranı kısımlara ayırmış, bazısına iman etmişler diğerini ise inkâr etmişlerdir.

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾

عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

92-93- Rabbine yemin olsun ki, yaptıklarından hesaba çekeceğiz.

(34) Neml Suresi, âyet: 49

Ey Muhammed, rabbine yemin olsun ki, bütün yaratıkları, tevhid inancından ve dünyada yaptıkları bütün amellerden hesaba çekeceğiz.

* Abdullah b.Abbas diyor ki: "Allah, âhirette yaratıklarına: "Sen şunu ve şunu yaptın mı?" şeklinde sormayacaktır. Zira o, yapılan işleri yapanlardan daha iyi bilmektedir. Fakat onlara "Şunu ve şunu niçin yaptın?" diye sorulacaktır.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

94- Ey Peygamber, insanlara, emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklere itibar etme.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeye çeşitli mânâlar vermişlerdir. Bunları şöylece özetlemek mümkündür.

"Ey Peygamber, emrolunduğun şeye devam et." Veya "Ey Peygamber, emrolunduğunu yap." Yahut "Ey Peygamber artık namazda Kur'anı açıktan oku." Ya da "Ey Peygamber artık ortaya çık, kendini gizleme."

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾

95- Alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

Ey Muhammed, Allahın kitabı ve Peygamberleriyle alay eden o insanlara karşı biz sana yeteriz.

* Peygamber efendimizle en çok alay edenlerin, Kureyşten, tanınmış olan ve bu yaptıkları sonunda helak olanların şu beş kişi olduğu rivayet edilmektedir. Bunlar: Velid b.Muğire, As b. Vâil, Esved b. Abdi Yeğûs, Esved b.Abdülmuttalib ve Hâris b. et-Talatile'dir.

الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

96- Onlar, Allah ile beraber bir ilah edinirler. Yakında bileceklerdir.

* Bu âyet-i Celile, Resulululullah ile alay eden müşrikleri tehdit etmekte, ve Allahın azabına uğrayacaklarını bildirmektedir.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾

97- Şüphesiz ki biz, onların sözlerinden, canının sıkıldığını çok iyi biliriz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, müşriklerin, kendisine karşı takınmış oldukları tavırdan dolayı canı sıkılan Resulullahı teselli etmekte ve ona, bundan sonra gelen âyette canının sıkıntısını giderecek çareyi bildirmektedir.

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾

98- Rabbini hamd ile tesbih et. Secde edenlerden ol.

Ey Muhammed, sıkıntıdan kurtulap feraha kavuşman için, rabbine hamd ederek onu, layık olduğu sıfatlarla an ve onu, kendisine layık olmayan sıfatlardan arındır. Ve namaz kılanlardan ol.

* Görüldüğü gibi, sıkıntılardan genişliğe çıkaran mânevî bir vasıta olarak Allahı anmak ve namaz kılmak tavsiye edilmektedir.

Huzeyfe b. el-Yeman diyor ki:

كان رسول الله ﷺ اذا حزبه أمر صلى.

"Resulullah (s.a.v.) herhangi bir hususta sıkıntıya düştüğü zaman namaz kılardı.(35)

(35) Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, S. 388

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

99- Ecelin gelinceye kadar rabbine ibadet et.

Buhari, âyet-i Kerimede "Ecel" diye tercüme edilen "Yakîn" kelimesini, Abdullah b.Ömerin oğlu Salimin,

قَوْلِهِ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ قَالَ سَالِمٌ الْيَقِينُ الْمَوْتُ.

"Ölüm" olarak izah ettiğini rivayet etmiştir.(36) Buna göre âyetin mânâsı: "Ey Muhammed, sana ölüm gelinceye kadar rabbine ibadet et." demektir.

Bu âyetten da anlaşılıyor ki, kul, mükellef olduğu ibadetleri, aklı başında olduğu sürece, ölünceye kadar devam ettirmek mecburiyetindedir.

Nitekim Resulullah (s.a.v.), Basur hastalığına yakalanan ve nasıl namaz kılacağını soran İmran b. Husayn'a şöyle buyurmuştur:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ بِي بَوَاسِيرُ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الصَّلَاةِ فَقَالَ صَلِّ قَائِماً فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِداً فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ.

"Namazı ayakta kıl. Buna gücün yetmezse oturarak kıl. Şayet buna da gücün yetmezse yanüstü yatarak kıl."(37)

Bu da gösteriyor ki, durum ne olursa olsun, kişi ibadetlerine, ölünceye kadar devam edecektir.

---

(36) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 15, bab: 5
(37) Buhari K. Taksir es-Salah, bab: 19/İbn-i Mace, K. el-İkame bab: 139, Hadis No: 1223

NAHL SURESİ

Nahl Suresi Yüz yirmi sekiz âyettir. 126, 127 ve 128. âyetleri Medinede, diğerleri Mekkede nâzil olmuştur.

Bu Sure -i Celile, kâfirleri tehdit ile başlıyor. Müşriklerin, inkârcıların, Resulullah (s.a.v.) e karşı "Söylediklerin doğruysa, bizi korkuttuğun azap gelsin de görelim." demelerine karşılık buyuruluyor ki: "Allahın emri geldi." Yani, âhiret gününün ve orada hesap sorulmasının tahakkuk edeceği o kadar kesindir ki bundan hiç kimse şüphe etmemelidir. O gün, mutlaka gelecek ve hak edenler cezalarını bulacaklardır.

Allah teala, Peygamberler göndermesinin sebebini de bu Surede bir kere daha açıklıyor ve buyuruyor ki: "Allah, Meleklerini, kalbleri ihya eden vahyi ile, kullarından dilediğine göndererek "Benden başka ilah olmadığını bildirin. Ancak benden korkun" der."(1)

Sure-i Celilede, göklerin ve yerin Allah tarafından yaratıldığı, insanın da bir damla sudan yani meniden yaratıldığı, bu halini ve kul olduğunu unutan insanın, yaratanına karşı âdeta bir hasım kesildiği ve böylece isyan içinde olduğu ifade ediliyor.

Yaratılan hayvanların, etlerinden, sütlerinden, yünlerinden istifade ettiğimiz, yüklerimizi de onlara taşıttığımız beyan ediliyor. Bu nimetler hatırlatıldıktan sonra "...Henüz bilmediğiniz daha nicelerini yaratacaktır."(2) buyuruluyor. Bu ifade, kullanılan nakil vasıtalarının sadece bu hayvanlardan ibaret olmadığını anlatmakta, insaoğlunun kafasını ve gönlünü her türlü yeniliğe ve gelişmeye açık tutmaktadır. İnsanların kullandığı taşıt araçlarının, günümüzde fevkalade gelişmiş ve süratlerinin artmış olması, bu âyeti daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu taşıt araçlarının çok daha fazla gelişebileceğini göstermektedir bize.

---

(1) Nahl Suresi, âyet: 2
(2) Nahl Suresi, âyet: 8

Allah tealanın, dilediği takdirde bütün insanları doğru yola iletebileceği, fakat insanaları kendi iradeleri dışında hidayate sevketmediği, kulu kendi iradesine bıraktığı ifade edilmektedir.

Allah tealanın, insanlara, yeryüzünde yaşamalarını kolaylaştırıcı nimet olarak yağmuru indirdiği, o yağmurun sularından insanların kendilerinin içtiği, hayvanlarını suladıkları, her çeşit canlının ve bitkilerin de bu sularla hayat bulduğu ifade edilmektedir.

Sure-i Celilede güneşin ve ay'ın, insanların emrine ve hizmetine verildiği, yıldızların da emre hazır hale getirildiği açıklanmaktadır.

Rabbimizin, sayılamayacak kadar çok nimetlerinden olan denizin de bize hizmet eder bir şekilde yaratıldığı, ondan çıkardığımız etleri yani balıkları yediğimiz, içinden süs eşyası elde ettiğimiz ve üzerinde ağır yük gemileri yüzdürdüğümüz hatırlatılmakta, bütün bunların, şükrünü eda etmemiz gereken nimetlerden oldukları beyan edilmektedir.

Yeryüzünün sarsılmaması için dağların yaratıldığı, orada ırmakların, insanlara yollarını göstererek işaretlerin var edildiği beyan edilmektedir. Yine, Allah tealanın, kullarına olan nimetleri kısaca hatırlatıldıktan sonra, bütün bu nimetleri var eden Allahın bu nimetlerinden ve yaratıklarından ibret alınması ve herşeyin tek yaratıcısı olan Allaha şükredilmesinin gerektiği ifade edilmektedir.

Bir'den çok ilah kabul eden müşriklerin, kâfirlerin bu bâtıl iddiaları karşısında büyük gerçek bu Sure-i Celilede bir kere daha tekrarlanıyor: "Sizin ilahınız tek bir ilahtır."(3) Buna rağmen kalblerinde inkâr hastalığı bulunanlar, kibirlerinden dolayı inkârlarına devam ediyorlar. Onların bu ahmakça davranışlarının sonunda, Allahın kendilerini rahmet ve merhametinden ve rızasından uzaklaştırdığını beyan eden âyette de buyuruluyor ki: "... Ve o, büyüklük taslayanları sevmez."(4)

Allahın indirdiği âyetlere "Geçmişlerin masalları" diyenlerin, kıyamet gününde kendi günahlarına ilaveten, hak yoldan saptırdıkları insanların bir kısım günahlarını da yüklenecekleri beyan edilmektedir. Daha önce geçmiş ümmetlerin de, kendilerini hak yola davet eden Peygamberlere tuzaklar kurdukları, kimsenin bozamayacağını zannettikleri tuzaklarının, başlarına geçirildiği ifade edilmekte ve onlara felaketin hiç ummadıkları bir taraftan geldiği beyan edilmektedir. Allahın emirlerine uyup yasaklarından kaçınan müttaki kullarına ise, âhirette güzel mükâfaatlar ve Adn cennetlerinin verileceği ifade edilmektedir.

---

(3) Nahl Suresi, âyet: 22
(4) Nahl Suresi, âyet: 23

Sure-i Celilede, müşriklerin, hâlâ iman etmeyip neyi bekledikleri soruluyor ve daha öncek inkârcıların başlarına gelen felakketlerin onların da başlarına geleceği ve bunun da sırf kendi işledikleri günahları ve inkârları sebebiyle olacağı beyan ediliyor.

Sure-i Celile, müşriklerin, "Allah dileseydi biz de babalarımız da ondan başka bir şeye tapmazdık." şeklindeki ahmakça iddialarına da işaret etmekte ve onlara şu cevabı vermektedir. "Andolsun ki her ümmete "Allah ibadet edin ve putlardan kaçının" diye Peygamberler göndermişizdir."(5)

Yine Sure-i Celilede, ölümden sonra dirilişi inkâr eden müşriklere cevaben, dirilişin gerçekleşeceği ve inkârcıların yalancı olduklarının ortaya çıkacağı, diriltmenin ise Allah için çok kolay bir hadise olduğu beyan ediliyor.

Allah yolunda zulme uğradıkları için hicret edenlere verilen nimetler zikredilmekte, âhirette ise daha büyük mükâfaatlar verileceği açıklanmaktadır.

Sure-i Celilede, daha önce de kitaplar gönderildiği gibi şimdi de Kur'anın gönderildiği, kötü amel işleyenlerin, kendilerine cezanın gelmeyeceğinden emin olmamaları, her an bir cezaya çarptırılabilecekleri ve bunu yapmaktan da Allahı kimsenin âciz bırakamayacağı, bütün yaratıkların, onların gölgelerinin ve göklerde ve yerde olan her şeyin Allaha secde ettiği beyan ediliyor.

Allahtan başka bir ilah kabul edilmemesi, herşeyin Allaha ait olduğu, her nimeti Allahın verdiği, insanoğlunun, sıkışınca Allahı hatırladığı, sıkıntısı gidince de isyana başladığı ifada ediliyor.

Sure-i Celilede, insanların çirkin bir davranışına da işaret edilmektedir. Onlar kazandıkları mallardan, taptıkları tanrılarına da pay ayırıyorlar, kız çocuklarını da bir şerefsizlik vesileri addediyorlardı.

Allah tealanın, insanları, yaptıkları zulümler sebebiyle hemen cezalandırmayıp belli bir müddete kadar cezalarını ertelediği de beyan ediliyor. Ve devamla, Şeytanın, insana, yaptıklarını güzel gösterdiği, Kur'anın ise insanlara bir hidayet ve rahmet olarak gönderildiği, gökten yağmurun indirilşinde ve hertürlü ihtiyacımız için kullandığımız hayvanlarda da bizim için birçok ibretler bulunduğu beyan ediliyor.

Sure-i Celilede İbretâmiz bir olaya dikkatler çekiliyor. Allah tealanın, Nahl'e yani bal arısına, dağlarda, ağaçlarda kovanlar edinmesini ilham ettiği, çeşitli yollardan giderek insanlar için şifa olan bal'ı yapmasını ona öğrettiği beyan ediliyor. O küçücük hayvanın, hiçbir kimya laboratuvarının yapamayacağı özellikte ve güzellikte bal'ı nasıl yaptığına dikkatler çekiliyor.

---

(5) Nahl Suresi, âyet: 36

Sure-i Celile "Nahl" ismini de buradan alıyor.

Sure-i Celilede, insanların rızık bakımından farklı yaratıldıkları, fakat herkesin rızkını ancak Allahın verdiği ve bu bakımdan da insanların eşit olduğu, insanların eşlerinin de kendi cinslerinde yaratıldığı, her türlü nimeti veren Allahi bırakıp ta, insanlara böyle nimetler veremeyen şeylere tapmanın ne kadar çirkin bir davranış olduğu beyan ediliyor.

Sure-i Celilenin devamında, özetle zikredeceğimiz şu hususlar beyan ediliyor: Göklerin ve yerin gaybını ancak Allah bilir. Kıyamet ansızın geliverecektir. Varlıkları analarının karnından doğum yoluyla çıkaran Allahtır. Göğün boşluğunda kuşları uçuran da o'dur. Birer huzur yeri olarak evler edinmenizi sağlayan da Allahtır. Eşyanın kendisini de gölgesini de var eden Allahtır.

Ahirette her ümmetten bir şahit getirilecektir. Zalimlerin azabı hafifletilmez. Ahirette, bu dünyadayken putlara vb. şeylere tapanlarla taptıkları şeyler birbirlerini suçlayacaklardır. Onların azapları kat kat olacaktır.

Allah teala, adaleti ve iyiliği emreder. Fenalığı yasaklar. Ahitleştiğiniz zaman Allahın ahdini yerine getirin. Her kime söz vermişseniz o sözünüzden dönmeyin ve ipliğini iyice büktükten sonra onu açmaya çalışan kadın gibi olmayın. Ahdinize vefa gösterin. Birbirinizi aldatmak için yemin etmeyin. İnanan ve iyi amel işleyen erkek ve kadınlar bu yaptıklarının mükâfaatını göreceklerdir.

Kur'an okumaya başlarken Euzü Besmele çekin, Şeytandan Allaha sığının. Allaha ve âhirete inanmayanlar, uydurulan bir yalanın peşindedirler. Allahı inkâr edenlere büyük bir azap vardır.

Kendilerine Peygamber geldiği halde onu yalanlayanlar, kendi kendilerine zulmetmişlerdir ve azap kendilerini yakalayıvermiştir.

Allah teala, ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allahtan başkası adına kesilen hayvanların etlerini yemeyi haram kılmıştır. Allahın haram kıldıklarının dışındaki şeyleri kendiliğinizden helal ve haram saymayın.

İbrahim, tek başına bir ümmetti ve Allahı birleyen bir muvahhitti. O, rabbinin nimetlerine çokça şükrederdi. İbrahim hiçbir zaman müşriklerden olmamıştır.

Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. İnanmayanlarla güzel bir şekilde mücadele et. Sabredin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

İşte Sure-i Celile çok ana hatlarıya zikredilen bu konulara temas ediyor. Şimdi gelelim âyetlerin teker teker izahına:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَتٰٓى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

1- Ey müşrikler, şüphesiz ki Allahın emri gelmektedir. Onun acele gelmesini istemeyin. Allah, müşriklerin ortak koştuğu şeylerden münezzehtir.

* Taberinin de katıldığı müfessirlerin çoğunluğu bu âyet-i Celilenin izahında şunları söylemişlerdir.

Resulullah (s.a.v.) e kâfirleri azapla tehdit eden âyetler gelince, kâfirler onunla alay ederek: "Hadi bize geleceğini söylediğin azabı getir de görelim." demişler, bunun üzerine, Allahın azabının mutlaka geleceğini, bu hususta acele etmelerine gerek olmadığını beyan eden âyet-i Kerimeler nâzil olmuştur. Bu âyet-i Kerime de onlardan biridir.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Onlar senden azabın hemen indirilmesini isterler. Allah, vaadinden asla caymaz. Şüphesiz rabbinin nezdindeki bir gün, sizin hesabınızdaki bin yıl gibidir."(1) "Onlar senden azabın acele indirilmesini istiyorlar. Eğer tayin edilen bir müddet olmasaydı, azap onlara gelmişti. Şüphesiz ki azap, onlara, hiç haberleri olmadan ansızın geliverecektir." "Senden, azabın bir an önce inmesini istiyorlar. Halbuki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır."(2)

---

(1) Hac Suresi, âyet: 47
(2) Ankebut Suresi, âyet: 53-54

Dehhak ise bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Allahın farzları, cezaları ve diğer hükümleri geldi. Bunları Allahtan acele istemeyin. Allah, müşriklerin ortak koştukları sıfatlardan münezzehtir."

İbn-i Kesir de Taberinin görüşüne katılmakta Dehhakın görüşüni ise yadırgamaktadır.

يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اَنْ اَنْذِرُٓوا اَنَّهُ

لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬ فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾

2- Allah, Meleklerini, kalbleri ihya eden vahyi ile, kullarından dilediğine gönderir ve "Benden başka ilah olmadığını bildirin. Ancak benden korkun." der.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmişlerdir. "Allah, Melekleri ve onlarla birlikte Cebraili, emirleriyle, kullarından dilediğine gönderir. Nitekim Bedir ve Hunyn savaşlarında, Cebrail ile birlikte diğer Melekler, müminlere yardım etmek üzere Allah tarafından gönderilmişlerdir.

Bazıları da bu âyetin izahında şunları söylemişlerdir: "Allah, Cebraili, emirlerinin ruhu mahiyetinde olan Kur'anla, kullarının içinden seçmiş olduğu Hz.Muhammed (s.a.v.) e gönderir."

Taberi ve İbn-i Kesir bu âyet-i Kerimenin, mealde verilen şekilde izah edildiğini rivayet etmişlerdir.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۜ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾

3- Allah, gökleri ve yeri yerli yerince yarattı. Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden yücedir.

* Allah teala, Peygamberlerine, insanları, kendisinden başka hiçbir ilah olmadığı hususunda uyarmalarını emrettikten sonra buna delililler göstererek, gökleri ve yeri yaratanın ancak kendisi olduğunu, bunları boşuboşuna değil, uygun bir şekilde yarattığını, bu sebeple müşriklerin, bazı şeyleri kendisine eş koşmalarından beri olduğunu beyan etmektedir.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾

4- Allah, insanı meniden yarattı. Bir de ne bakarsın o insan, açıkça bir hasım oldu.

* Müfessirler, insanın kime karşı hasım olduğu hususunda iki şekilde izahta bulunmuşlardır.

Taberi ve İbn-i Kesir'e göre bu âyette insanın, rabbine karşı hasım kesildiği ifade edilmektedir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Allah insanı, pis bir su olan meniden yarattı. Onu, anne rahminde çeşitli safhalardan geçirdi. Sonra ne görürsün, insan, kendi mantığı ile rabbine karşı çıkıyor. Diliyle mücadele ediyor ve rabbinin nimetlerine karşı şükretme yerine nankörlük yapıyor.

Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyuruluyor: "İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmez mi ki, hemen apaçık bir hasım kesilir. Yaratışımızı unutarak bize misal getirir ve: "Çürümüş kemikleri kim diriltecekmiş?" der.(3)

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise " O insan açıkça hasım oldu" ifadesi şöyle açıklanır: insan Allah teala tarafından, basit bir sudan yaratılıp, doğduğu sırada âciz bir varlık olduğu halde, daha sonra, kendisini, herşeye karşı savunabilecek bir güce eriştirilir." Bu izah şekline göre âyetin mânâsı şöyle olur: "Allah insanı, hiçbir gücü olmayan bir damlacık sudan, yani meniden yarattı. O insan annesinin rahminde iken ve doğumundan sonra herhangi bir zararı kendisinden uzaklaştırmaktan âcizdi. Öyle ki, diğer canlılar kadar dahi kendisini müdafaa edecek güçte değildi. Sonra Allah ona güç ve kuvvet verdi. Artık insan, kendisini herşeye karşı savunabilir bir güce sahiboldu. İnsan, bunları kendisine veren rabbini bırakıp ta başka şeyleri nasıl ilah edinebilir? Veya âciz birtakım varlıkları ona ortak koşabilir?

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾

(3) Yâsin Suresi, âyet: 77-78

5- Allah, hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için ısıtacak şeyler ve pek çok faydalar vardır. Bir kısmının etlerini yersiniz.

Allah, Deve, Koyun, Sığır gibi hayvanları da yarattı. Onların yün ve tüylerinden elbise, yatak gibi ısıtacak şeyler yaparsınız. Ayrıca onların, sütlerinin yenilmesi, yük taşımaları ve binilmeleri gibi birçok faydaları vardır. Sizler onların bazılarının etlerini de yersiniz. Veya, onlar vasıtasıyla yiyeceklerinizi de temin edersiniz. Bütün bunları yaratana karşı şükretmek insanın vazifesi değil midir?

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

6- Hayvanları yerlerine koyduğunuzda ve otlaklara salıverirken sizleri bir zevk ve sevinç alır.

Hayvanları yerlerine koyarken, onların görünüşleri hoşunuza gider. Zira karınları doymuş, göğüsleri sütle dolmuş ve hoş bir manzaraya bürünmüşlerdir. Sizler, onları otlağa salıverirken de onların görünüşleri hoşunuza gider. Zira onlar iştahla otlarken ve su içerken bundan zevk alırsınız.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ

رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

7- Bu hayvanlar, ancak büyük zorluklarla ulaşabileceğiniz yerlere yüklerinizi taşırlar. Şüphesiz ki rabbiniz, çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

Bu hayvanlar, büyük zorluklar içerisinde gidebileceğiniz sarp yerlere yüklerinizi taşırlar. Şüphesiz ki bu hayvanları sizin emrinize veren rabbiniz, sizin için çok şefkatli ve çok merhametlidir. Zira o, size olan merhameti sebebiyle bu hayvanları size itaatkâr kılmasaydı, onlara asla güç yetiremezdiniz. Şüphesiz ki bunları sizin emrinize veren rabbiniz çok şefkatli ve çok merhametlidir.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

8- Allah, binmeniz ve süs hayvanı edinmeniz için, atları, katırları ve merkepleri yarattı. Henüz bilmediğiniz daha nicelerini yaratacaktır.

* Ayet-i Kerimede, at, katır ve merkeplerin, binilmek ve süs hayvanı olarak kullanılmak üzere yaratıldığı beyan edilmekte fakat bu hayvanların etlerinin yenilip yenilmeyeceği hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Bu nedenle bu hayvanlardan at etinin yenilmesinin haram olup olmadığı hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri şöylece özetlemek mümkündür:

a- Ebu Hanife ve ona katılan diğer Fıkıh âlimleri, at eti yeminin haram olduğunu söylemişler ve delil olarak ta şunları zikretmişlerdir:

aa- Allah teala bu âyet-i Kerimede atı, Hadis-i Şeriflerde, yenilmesinin haram olduğu beyan edilen, katır ve merkeple birlikte zikretmekte ve bunların, sadece binilmek ve süs eşyası olarak kullanılmak üzere yaratıldığını beyan etmektedir. Bu da at etinin yenilmesinin haram olduğunu gösterir.

bb- Abdullah b. Abbasın, at, katır ve merkep etlerini yemeyi hoş karşılamadığı ve şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Allah teala "Allah, hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için ısıtacak şeyler ve pek çok faydalar vardır. Bir kısmının etlerini de yersiniz." buyurmuş, etleri yenilenleri beyan etmiş bu âyette de "Allah, binmeniz ve süs hayvanı edinmeniz için atları, katırları ve merkepleri yarattı." buyurarak binek hayvanlarını beyan etmiştir.

cc- Halid b. Velid diyor ki:

عن خالد بن الوليد، أن رسول الله ﷺ نهى عن أكل لحوم الخيل والبغال والحمير، زاد حيوة: وكل ذى ناب من السباع.

"Resulullah (s.a.v.) at, katır ve merkep etinin yenilmesini yasakladı."(4)

b- Alimlerin çoğunluğu ise, katır ve merkep etinin haram olmasına

(4) Ebu Dâvûd, K. et Et'ıme bab: 26, Hadis No: 3790/ İbn-i Mâce, K. ez-Zebaih, bab: 14, Hadis No: 3198 / Nesâi, K. es-Sayd, bab: 30, Hadis No: 3336

karşılık, at etinin yenilmesinin caiz olduğunu söylemiler ve Cabir b. Abdullah (r.a) dan rivayet edilen şu Hadis-i Şerifi delil göstermişlerdir. Cabir diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ وَرَخَّصَ فِي الْخَيْلِ.

"Resulululllah (s.a.v.) Hayber savaşında ehlî eşeklerin etlerinin yenilmesini yasakladı. At etinin yenilmesine ise izin verdi."(5)

Hz.Ebubekirin kızı Esma (r.anh) diyor ki:

عَنْ أَسْمَاءَ، قَالَتْ: نَحَرْنَا فَرَسًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَأَكَلْنَاهُ.

"Biz, Resulullah (s.a.v.) zamanında at kestik ve etini yedik."(6)

Ayet-i Kerimenin sonunda "Daha nicelerini yaratacaktır." ifadesi vardır. Bu ifade, biz Müminleri, binilecek ve her türlü ihtiyaç için kullanılacak vasıtaları icadetmeye teşvik etmekte ve adıgeçen hayvanların dışında, özellikle günümüzde kullanılan taşıt araçlarının icadedileceğine işaret etmektedir. Bu sürecin sonu yoktur. Bu sahadaki ilerleme kapısı kıyamete kadar açıktır. Bu da Kur'an-ı Kerimin mucize olduğunu gösteren delillerden bir tanesidir.

وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَيكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾

9- Doğru yolu size açıklamak Allaha aittir. Eğri yollar da vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola sevkederdi.

Ebu Davud bu hadisi rivayet ettikten sonra, bunun mesûh olduğunu, Resulullahın sahabilerinden Abdullah b. Zübeyr, Fadâle b. Ubeyd, Enes b. Mâlik, Esma binti Ebu Bekir, Suveyd b. Ğafle ve Alkame, at eti yediklerini, Kureyşlilerin, Resulullahın döneminde at kestiklerini rivayet etmektedir. İmam Nevevî ise bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

(5) Buhari, K. el-Megazi, bab: 38, K. ez-Zebaih bab: 26 Hadis No: 28 / Müslim K. es-Sayd, bab: 36 Hadis No: 1941 / Ebu Dâvûd, K. el- Et'ıme, bab: 26, Hadis No: 3788-3789

(6) Müslim, K. es-Sayd bab: 38, Hadis No: 1942

* Abdullah b.Abbas, Ali b. Ebi Talha, Katade ve Dehhak bu âyet-i Kerimeyi, mealde verildiği şekilde izah etmişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir. Bunlara göre âyetin izahı şöyledir: "Doğru yol olan İslamı açıklamak Allaha aittir. Yahudilik, Hıristiyanlık gibi haktan sapan eğri yollar da vardır. Eğer Allah dileyecek olsaydı sizin hepinizin iradenizi elinizden alarak sizi doğru yola sevkederdi. Fakat o böyle yapmadı, sizi, hakkı bâtıldan ayrdetmekte serbest bıraktı. Kim doğru yolu tutarsa kendi menfaatinedir. Kim de doğru yoldan saparsa zararı kendisinedir.

Mücahid ise bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmiştir: Hak yol, Allaha giden yoldur. O da, Allahın gösterdiği yoldur. Bu hak yoldan sapan bir kısım insanlar vardır. Eğer Allah dileseydi, sizin hepinizi, kendisine ulaştıran hak yola sevkederdi."

İbn-i Kesir, Mücahidin görüşünü tercih etmektedir.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ
تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾

10- Size semadan su indirine o'dur. Siz ondan içersiniz. Hayvanlarınızı otlattığınız bitkiler de o su ile yetişir.

* Allah teala bundan önceki âyet-i Kerimelerde, çeşitli hayvanları insanlar için yarattığını ve insanları çeşitli bineklerle taşıttığını beyan ettikten sonra bu âyet-i Kerimede de gökten yağmur yağdırdığını, insanların, o yağmurlardan elde edilen sulardan içtiklerini, çeşitli bitkilerin o sularla büyüyüp hayvanlara gıda olduğunu beyan ediyor, bundan sonra gelen âyette ise insanların yiyeceklerinin de gökten inen bu yağmurlar vasıtasıyla meydana geldiğini bildiriyor.

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾

11- Allah, semadan inen su ile, ekini, zeytini, hurmayı, üzümleri ve

bütün meyve çeşitlerini yetiştirir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için büyük bir ibret vardır.

* Evet, gökten indirilen su ile, insanların, hayvanların, bitkilerin sulanmasında, selim akıl sahibi olan ve düşünen bir toplum için Allahın varlığını ve birliğini gösteren apaçık bir delil vardır.

Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "O şeyler mi hayırlıdır, yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren mi? Ki biz o su ile, birtek ağacını bile bitiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik. Allah ile beraber başka bir ilah mı var? Hayır, fakat onlar, haktan uzaklaşan bir kavimdir.(7)

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ
مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾

12- Allah, geceyi, gündüzü, güneşi ve ay'ı hizmetinize âmâde kılmıştır. Yıldızlar da Allahın emrine boyun eğmişlerdir. Şüphesiz ki bunda, aklını kullanan bir topluluk için nice ibretler vardır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede de, yarattığı çeşitli gezegenleri, insanın faydalanmasına tahsis ettiğini, gündüzü rızık temini için, geceyi de istirahat için yarattığını beyan etmekte, yıldızların da kendilerine boyun eğdiklerini açıklamaktadır.

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً
لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾

13- Yeryüzünde yarattığı çeşitli renklerdeki varlıkları da sizin hüzmetinize verdi. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için büyük bir ibret vardır.

(7) Nem Suresi, âyet: 60

Allah, yeryüzünde yaratmış olduğu çeşitli renklerdeki hayvan, ağaç, meyve ve bitkileri de sizin menfaatinize tahsis etti. O halde bu nimetlere karşı şükredin. Şüphesiz ki bu nimetlerde, düşünüp ibret alan bir toplum için Allahın varlığını ve birliğini gösteren büyük bir delil vardır.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا
مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

14- İçinizden taze et yemeniz ve ondan, takındığınız süs eşyasını çıkarmanız için denizi emrinize veren Allahtır. Sen, gemilerin denizi nasıl yararak gittiklerini görürsün. Allah bunu, lütfundan rızık aramanız ve şükretmeniz için böyle yapmıştır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede de, denizleri insanların hizmetine verdiğini beyan ediyor. Onlar, denizden taze et çıkarıp yiyorlar. İnci, Mercan ve benzeri çeşitli süs eşyaları çıkarıp kullanıyorlar. Denizin üzerinde akıp giden gemilere binerek yolculuk yapıyor ve ağır yüklerini taşıyorlar. Kullara, bütün bunları emirlerine veren rablerine şükretmekten başka ne yaraşır?

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾
وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

15-16- Allah, yeryüzü sizi sarsmasın diye oraya sabit dağlar yerleştirdi. Orada ırmaklar ve şaşırmadan gidebilmeniz için yollar yarattı. Allah, yeryüzünde insanlara doğru yolu gösterecek işaretler yarattı. İnsanlar, geceleyin de Allahın yarattığı yıldızlarla yollarını bulurlar.

* Allah teala bu âyetlerde de, insanların, üzerinde yaşamış oldukları yeryüzünü, dağları yaratarak istikrara kavuşturduğunu ve orada dağları, taşları, çölleri ve ovaları yarıp geçen ırmaklar akıttığını, dünyanın çeşitli yerlerine

giden yollar var ettiğini, dünyanın çeşitli yerlerini tanıyabilmek için her taraafı ayrı özelliklerde yarattığını, geceleyin karanlık çöküp te yeryüzündeki işaret ve alametlerden istifade edilemediği zamanlarda ise insana, gökte yarattığı yıldızlarla yolunu gösterdiğini beyan ediyor.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

17- Hiç, yaratanla yaratmayan bir olur mu? Düşünmez misiniz?

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Allahı bırakıp ta âciz varlıklara tapanlara hitaben buyuruyor ki: "Size anlatılan bu kadar kıymetli varlıkları yaratıp size lütufta bulunanla, herhangi bir şeyi yaratmayan âciz varlıklar bir olur mu? Nasıl olur da varlıkları Allaha ortak koşabilirsiniz?

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾

18- Allahın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

* Allahın, yaratıklarına lutfetmiş olduğu nimetler o kadar çoktur ki onları saymaya kalksanız asla sayamazsınız. Vücut sıhhatı, hayatın devamı için lâzım olan hertürlü gıda maddesi ve barınak imkânı, içerisinde yaşanılmakta olan tabiat şartları, su, hava ve benzeri nimetler hepsi Allahın lütfudur. Ve bunları saymakla biritmek mümkün değildir. Kulun, bütün bu nimetlere karşı Allaha şükretmesi gerekirken onlara nankörlük etmesi olacak şey midir?

Allah tealanın bütün bu nimetleri yanında bir de af ve merhamat nimeti vardır ki bu da günahkâr bir kul için tutulan ümit kapısıdır.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾

19- Allah, gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir.

Ey insanlar, size çeşitli nimetleri lütfeden Allah, içinizde saklayıp başkalarından gizlediğiniz şeyleri de bilir. Dillerinizle ve çeşitli âzâlarınızla açığa vurduğunuz söz ve işlerinizi de bilir. O sizlere, yaptıklarınızın karşılığını kıyamet gününde vermek için bütün amellerinizi tesbit ettirmektedir.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾

20- Kâfirlerin, Allahı bırakıp taptıkları varlıkların herhangi birşeyi yaratmaları bir yana, bilakis kendileri yaratılmıştır.

* O kâfir ve müşriklerin, Allahı bırakıp ta taptıkları çeşitli varlık ve eşyalar, herhangi birşey yaratamazlar. Üstelik kendileri Allah tarfından yaratılmışlardır. Hatta bu tapınılan şeylerin bir kısmını, müşrikler kendi elleriyle yapmışlardır. O halde, kendilerine herhangi bir menfaat sağlamaya veya kendilerinden herhangi bir zararı uzaklaştırmaya güçleri yetmeyen bu yaratıklar nasıl ilah olabilirler? Bunları ilah kabul etmek, ahmaklıktan başka nedir?

اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاۤءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾

21- O tapılanlar, ölülerdir. Diri değillerdir. Onlar ne zaman dirileceklerini de bilmezler.

* Ayet-i Kerimenin bu mealine göre, müşriklerin tapmış oldukları şeyler, put ve benzeri bir takım cansız varlıklardır.

Bu âyet-i Kerimeyi şu şekilde izah edenler de vardır: O müşriklerin taptıkları şeyler, ölmeye muhkumdurlar. Onlar, devamlı diri kalamazlar. Onlar, kendilerinin veya kendilerine tapanların ne zaman dirileceğini de bilemezler.

Bu izah şekline göre ise müşriklerin taptıkları şeyler, canlı varlıklardır. Her iki izah şekline göre de âyet-i Kerimede müşrikleri kınama vardır.

إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم
مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾

22- İlahınız tek bir ilahtır. Bununla beraber, âhirete iman etmeyenlerin kalbleri inkârcı, kendileri kibirlidir.

Gerçekten ibadet edilmeye layık olan ilahınız tek bir ilahtır. Ne var ki öldükten sonra dirilmeye, Allahın orada gerçekleştireceğini vaadettiği cezalandırma veya mükâfaatlandırmaya iman etmeyenlerin kalbleri, Allahın kudretini, büyüklüğünü ve birliğini inkâr etmektedir. Onlar, hakkı kabul ve Allahın birliğini ikrar etmekten kibirlenen kimselerdir.

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

23- Şüphesiz ki Allah, gizledikleri ve açığa vurdukları herşeyi bilir. Muhakkak ki Allah, büyüklük taslayanları sevmez.

Şurası bir gerçektir ki Allah, müşriklerin gizlemiş oldukları kibirlenmeyi de, açığa vurdukları inkâr ve iftiralarını da bilir. Ve Allah, putları bırakıp ta kendisine ibadet etmeyi gururlarına yediremeyenleri sevmez.

وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

24- Onlara: "Rabbiniz ne indirdi?" diye sorulduğunda, onlar: "Öncekilerin efsanelerini" dediler.

Allaha ortak koşan ve Peygamberlerini yalanlayan o kâfirlere: "Rabbiniz Peygambere ne indirdi?" diye sorulduğunda onlar: "O birşey indirmedi. Bize okunan bu şeyler, öncekilerden nakledilen efsanelerdir." derler.

* Taberi diyor ki: "Müşrikler, Hz.Muhammed (s.a.v.) e giden yolları tutuyor, oralardan geçmek isteyen müminlere: "Onun söyledikleri, geçmiş insanların anlattıkları efsanelerdir." diyorlardı."

Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Kâfirler: "Bu Kur'an, Muhammedin uydurduğu iftiradan başka birşey değildir. Başka bir topluluk ta kendisine yardım etmiştir." dediler. Böylece haksızlığa ve yalancılığa saptılar." "Kur'an, öncekilerin efsaneleridir. Muhammed onu başkalarına yazdırmış da, sabah akşam kendisine tekrarlanıp okunuyor." dediler." "Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Onu, göklerde ve yerdeki sırları bilen Allah indirdi. Şüphesiz ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir."(8)

لِيَحْمِلُوٓا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذ۪ينَ

يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ اَلَا سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾

25- Böyle demekle kıyamet gününde kendi günahlarının hepsini ve bilgisizce sapıttıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yükleneceklerdir. Dikkat edin, yüklendikleri günah ne kötüdür.

* Ayet,i Celilede, insanları hak yoldan saptıran kimselerin, saptırdıklarının günahlarının bir bölümünü 'de yüklenecekleri ifade edilmektedir. Bu ifadeden, saptırılanların günahlarının hafifleyeceği anlaşılmamalıdır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ دَعَا اِلٰى هُدًى، كَانَ لَهُ مِنَ الْاَجْرِ مِثْلُ اُجُورِ مَنْ
تَبِعَهُ، لَا يَنْقُصُ ذٰلِكَ مِنْ اُجُورِهِمْ شَيْئًا. وَمَنْ دَعَا اِلٰى ضَلَالَةٍ، كَانَ عَلَيْهِ مِنَ
الْاِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ، لَا يَنْقُصُ ذٰلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا».

"Kim, insanları doğru yola davet ederse, ona, kendisine tabi olacak kimselerin mükâfaatı kadar mükâfaat vardır. Verilen bu mükâfaat, onlardan herhangi birinin mükâfaatını eksiltmeyecektir. Kim de sapıklığa çağırırsa, ona, kendisine uyan kişinin günahı kadar günah vardır. Yüklenilen bu günah da, onlardan herhangi birinin günahını eksiltmeyecektir."(9)

(8) Furkan Suresi, âyet: 5-6
(9) Müslim, K. el-İlm, bab: 16, Hadis No: 2674 / Ebu Dâvûd, K. es-Sünne bab: 6, Hadis No: 4609 / Tirmizi, K. el-İlm, bab: 15, Hadis No: 2674-26-75

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ
عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

26- Kendilerinden önceki kâfirler de tuzak kurdular. Fakat Allah, onların binalarını temelinden sarstı. Tavanları başlarına geçti. Azap, beklemedikleri bir yönden kendilerine geldi.

* Müfessirlerin çoğunluğu, âyette ifade edilen "Daha önce tuzak kuran kâfirler" den maksadın "Nemrut" okluğunu söylemişlerdir.

Nemrut, Babil şehrinde büyük bir kule yaptırıp oradan. Hz.İbrahimin, kendisini iman etmeye davet ettiği Allahı görmeye ve ona karşı savaşmaya çıkmıştır. Bunun üzerine Allah teala bir rüzgâr gönderip o kuleyi, kendisini ve halkının başına yıkmıştır.

Bazı müfessirlere göre ise "Daha önce tuzak kuran kâfirlerden maksat, Buhtunnasr'dır. Allah teala bunun yaptığı kuleyi yerle bir etmiş ve kendisinin de helak etmiştir.

Bazı müfessirler de bu âyet-i Kerimenin bir misal olduğunu, Allaha ve göndermiş olduğu Peygamberlere tuzak kuranlara karşı Allahın azabının âniden gelip onları helak ettiğini bildirdiğini söylemektedirler.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ
قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾

27- Sonra kıyamet gününde Allah onları rezil edecek "Uğrunda savaştığınız ortaklarım nerede?" diyecek. İşte o zaman kendilerine ilim verilenler "Şüphesiz bugünün rezilliği ve kötülüğü kâfirleredir." diyeceklerdir.

Allah, kıyamet günüde, çeşitli hilelere baş vuran müşrikleri, can yakıcı azabıyla rezil edecek ve onları kınayarak "Benim dışımda, taptığınız ilahlarınız nerede?" Siz onlar için bana karşı çıkıyordunuz, niçin onlar gelip sizden azabı uzaklaştırmıyorlar?" diyecektir. Alimler de " Bugünün rezilliği ve kötü azabı,

Allahın varlığını ve birliğini inkâr eden kâfirleredir." diyeceklerdir.

* Allah teala kıyamette kâfirleri çeşitli şekillerde rezil edecektir. Peygamber efendimiz bu hususta bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اِنَّ الْغَادِرَ يُرْفَعُ لَهُ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ هٰذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ
بْنِ فُلَانٍ.

"Kıyamet günüde her hainin arka tarafına, hıyaneti ölçüsünde bir sancak dikilecek ve ona "Bu, falan oğlu falanın ihanetidir." diye söylenecektir."(10)

اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوٓءٍ بَلٰٓى اِنَّ
اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

28- Bunlar, Meleklerin, canlarını kâfir olarak aldıkları kimselerdir. Bu kâfirler, âhirette gerçekleri görünce, boyun eğip "Biz, hiçbir günah işlemedik" derler. Hayır işlediniz. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı bilendir.

Kıyamet günün rezilliğini ve kötülüğünü hak eden kâfirler, meleklerin, canlarını kâfir olarak aldıkları kimselerdir. Bunlar âhiret azabını bizzat gözleriyle görünce teslim olmak zorunda kalırlar ve kendi yaptıklarını yalanlayarak ve kurtulacaklarını ümit ederek "Biz hiçbir günah işlemedik" derler. Allah ise onları yalanlayacak ve şöyle diyecektir: "Hayır, işlediniz. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilendir.

فَادْخُلُوٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

29- Orada ebedi kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür.

Cehennemden daha kötü bir yer olabilir mi? Zira oraya girenin ne azabı hafifler ne de ölüp kurtulabilir.

(10) Buhari, K. el-Edeb, bab: 99 / Müslim K. el-Cihad, bab: 9-10-12, Hadis No: 1735-173

* Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyuruluyor: "İnkâr edenlere ise, cehennemin ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki, ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız."(11)

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾

الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

30-31-32- Allahtan korkanlar ise "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde "Hayır indirdi" derler. İyilik edenlere bu dünyada iyilik vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allahtan korkanların yurdu ne güzeldir. O yurt, altından ırmaklar akan, ebedi kalacakları "Adn" cennetleridir. Orada, Allahtan korkanlara, diledikleri nimetler vardır. Allah kendisinden korkanları işte böyle mükâfaatlandırır. Bunlar, meleklerin, canlarını mümin olarak aldıkları salih kimselerdir. Melekler onlara "Selam olsun size, dünyada yaptıklarınızın karşılığı olarak cennete girin." derler.

* Allah teala, bundan önceki âyetlerde, Peygamberlerine göndermiş olduğu âyetleri "Efsane" olarak vasıflandıranların nasıl can vereceklerini ve derecelerine göre cehennemin çeşitli yerlerine konulacaklarını beyan ettikten sonra bu âyetlerde de, Allahtan korkan takva sahiplerini zikretmekte ve şöyle buyurmaktadır: "Allahtan korkanlara: "Rabbiniz Peygamberine ne indirdi?" diye sorulunca onlar da "Hayırlı şeyler indirdi." derler. Allaha itaat ederek iyilikte bulunanlara, iyiliklerinin karşılığı olarak, bu dünyadayken ikram vardır. Ahiret yurdu ise dünyadan daha hayırlıdır. Bu itibarla oranın ikramları daha büyüktür. Allahın emirlerini yerine getirip, yasaklarından kaçınarak ona itaat eden takva sahiplerinin yurdu olan âhiret ne güzel bir yurttur.

(11) Fâtır Suresi, âyet: 36

O yurt, altından ırmaklar akan "Adn" cennetleridir. Takva sahipleri o cennetlere gireceklerdir. Orada, kendileri için arzuladıkları ve zevk aldıkları herşey vardır. Allah, takva sahiplerine dünyada ikramda bulunduğu gibi âhirette de öyle mükâfaatlandırcaktır. Bu takva sahipleri iman ile kendilerini arındırmış oldukları halde Meleklerin, canlarını aldığı kimselerdir. Melekler onları, canlarını alırken "Selam olsun size, dünyada yaptığınız amellerin karşılığı olarak cennete girin." diyerek müjdeleyeceklerdir.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ كَذٰلِكَ
فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوٓا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾
فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾

33-34- Müşrikler ise, Meleklerin gelip canlarını almasından veya rabbinin azabının gelmesinden başka birşey mi beklerler? Bunlardan önceki kâfirler de böyle yapmışlardı. Allah, onlara zulmetmemişti, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdi. Onları, yaptıkları kötülüklerin cezası yakaladı.

* Allah teala bu âyet-i Kerimelerde de, bâtılda ısrar eden ve dünya hayatına aldanıp böbürlenen müşrikleri tehdit ederek buyuruyor ki: "Bu müşrikler, Meleklerin gelip canlarını almasından veya kıyamt gününde, Allahın, kendilerini mahşerde toplayıp cehenneme koyacağı emrinin gelmesinden başka neyi beklemiş olabilirler ki? Onlardan önce gelen kâfirler de onlar gibiydi. Sonunda Melekler onların canlarını aldı. Şimdi ise cehenneme gitmeyi beklemektedirler. Allah onlara asla zulmetmedi. Bilakis onlar, rablerini inkâr ederek cehennem azabını hak ettiler ve kendi kendilerine zulmetmiş oldular. Onları, işledikleri kötülüklerin cezası yakalayıverdi ve dünyadayken alaya aldıkları azap, kendilerini çepeçevre kuşatmış oldu.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا

وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ
إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

35- Allaha ortak koşanlar: "Eğer Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız, ondan başka hiçbirşeye ibadet etmezdik. Yine onun helal kıldığını haram saymazdık." derler. Bunlardan önceki kâfirler de böyle yapmışlardı. Peygamberlere düşen, ancak apaçık tebliğdir.

Putları ve benzeri şeyleri Allaha ortak koşanlar, kendilerini tatmin etmek için şöyle dediler: "Eğer Allah dilemiş olsaydı biz, onun dışında, put ve benzeri herhangi bir şeye tapmış olmazdık. Ve onun emri olmadan bazı şeyleri kendimize haram kılmazdık. Allah, bizlerin de atalarımızın da böyle yapmamıza razı oldu. Eğer o razı olmasaydı, ya bizleri cezalandırarak bunlardan vaz geçirirdi veya bizi de doğru olan yola sevkederdi."

* Allah teala, böyle diyen müşriklere cevaben buyuruyor ki: "Bunlardan önce gelen müşrikler de Peygamberleri yalanlamada ve sapık atalarının yolunu takibetmekte aynı tavırları takınmışlardı. Peygamberlere düşen, apaçık tebliğden başka birşey değildir.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ
فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي
الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

36- Şüphesiz ki her ümmete: "Yalnız Allaha ibadet edin, tağutlardan kaçının" diyen bir Peygamber gönderdik. İçlerinden bir kısmını Allah doğru yola sevketti. Diğer bir kısmı ise sapıklığı haketti. Ey insanlar, yeryüzünde dolaşın, Peygamberlerini yalanlayanların sonunun ne olduğuna bir bakın.

Şüphesiz ki geçmiş her ümmete: "Yalnızca Allah ibadet edin, tağutlardan uzak durun." diye tebliğde bulunan bir Peygamber gönderdik. Bu ümmetlerden

bir kısmını, Allah, doğru yoluna sevketti. Onlar, iman edip kurtuluşa erdiler. Diğer bir kısmı ise inkârda bulundu, Peygamberleri yalanladı, sapıklığı hak etti ve helak oldu. Peygamberlerini yalanlayanların âkıbetinin ne olduğuna bir bakın vę onlardan ibret alın. Siz de onlar gibi olmayın.

إِنْ تَحْرِصْ عَلٰى هُدٰيهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدٖى مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نَاصِرٖينَ ﴿٣٧﴾

37- Ey Peygamber, onların, doğru yola gitmesini ne kadar istesen de, Allah, saptırdığını zorla doğru yola sevketmez. Onların yardımcıları da yoktur.

Ey Muhammed, sen, bu müşriklerin iman etmeleri için ne kadar gayret göstersen de bunlar iman etmezler. Zira Allah, saptırdığı kimseyi hidayete erdirmez. Onların, Allahtan başka herhangi bir yardımcıları da yoktur. Bu itibarla sen kendini yorma.

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ
حَقًّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38- Kâfirler: "Allah, öleni tekrar diriltmeyecek" diye en büyük yeminleriyle Allaha yemin ettiler. Hayır, bu, Allahın gerçekten bir vaadidir. Ne var ki insanların çoğu bunu bilmezler.

Allaha ortak koşanlar, öldükten sonra dirilmeyi ve insanların, dünyada yaptıklarından hesaba çekileceklerini inkâr ettiler. Ve bu inkarlarını: "Allah, ölüleri diriltmeyecek." diye yemin ederek pekiştirdiler.

* Allah teala ise bunları yalanlayarak "Hayır, Allahın, ölenleri tekrar diriltmesi, mutlaka gerçekleşecek olan bir vaaddir. Fakat insanların çoğu, Peygamberlerini dinlemedikleri için bu vaadin hak olduğunu, Allahın, kendilerini, öldükten sonra dirilteceğini bilmezler." buyurmuştur.

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذٖى يَخْتَلِفُونَ فٖيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذٖينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ كَانُوا

كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾

39- Allah, ihtilaf ettikleri şeyin gerçek yüzünü onlara göstersin, kâfirler de yalancı olduklarını bilsinler diye, ölenleri tekrar diriltecektir.

Allah, ölenleri tekrar diriltecektir ki insanların ihtilaf ettikleri tekrar dirilmenin gerçek olduğunu onlara göstersin ve kâfirler de yeminlerinde yalancı olduklarını bilmiş olsunlar.

* Bu yalancı kâfirler, âhirette, cehennem zebanileri tarafından ateşe çağırılacaklardır: "O gün onlar, cehennem ateşine sürülüp itileceklerdir. O gün onlara şöyle denecektir: "Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur." "Bu bir sihir midir yoksa hâlâ görmüyor musunuz?" "Girin cehenneme. Sabredin veya sabretmeyin. Sizin için değişen birşey olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz."(12)

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

40-Biz, herhangi bir şeyin var olmasını dilediğimizde ona sözümüz sadece "Ol" dememizdir. O da hemen oluverir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, dilediği herşeye gücünün yettiğini, vaadettiği şeyleri yerine getirme hususunda hiçbir şeyin onu âciz bırakamayacağını, herhangibir şeyi var etmek istediğinde ona sadece "ol" demesinin yeterli olduğunu beyan etmekte ve kâfirlerin "Allah ölenleri nasıl diriltecek?" düşüncelerinin bâtıl olduğunu ortaya koymaktadır.

Başka bir âyet-i Kerimede de, insanları yaratma ve öldükten sonra onları tekrar diriltmenin, Allah teala için çok kolay bir şey olduğu beyan edilerek buyuruluyor ki: "Sizin yaratılmanız da tekrar diriltilmeniz de, bir tek kişininki gibidir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok işi işitendir, çok iyi görendir."(13) Diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Bizim emrimiz sadece bir defadır ve göz kırpması gibidir."(14)

(12) Tûr Suresi, âyet: 13-16
(13) Lokman Suresi, âyet: 28
(14) Kamer Suresi, Hayet: 50

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41-Zulme uğradıktan sonra, Allahın rızası için hicret eden müminleri, dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz. Ahiretin mükâfaatı ise daha büyüktür. Bir bilseler.

* Müfessirler, âyette zikredilen "Hicret eden müminlerin kimler olduğu hususunda çeşitli açıklamalar yapmışlardır.

Bazılarına göre bunlar, Hz. Osman ve Cafer b. Ebi Talibin de içlerinde bulundukları, Mekkeden Habeşistana hicret eden, daha sonra ise dönüp Mediye yerleşen Müslümanlardır.

Bazılarına göre ise bu âyet-i Kerime, Süheyl oğlu Ebu Cendel hakkında nâzil olmuştur. Ebu Cehdel Mekkede Müslüman olmuş, Medineye hiccret etmemesi için babası tarafından hapsedilmiş ve çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Resulullah (s.a.v.) Umre yapmak için Hudeybiyeye kadar gittiğinde Ebu Cendel hapsedildiği yerden kaçmayı başarmış ve yakalanmamak için normal yolları kullanmayıp dağlardan giderek, Resulullah (s.a.v.) ile Ebu Cendelin babası Süheyl arasında tam Hudeybiye musalahası yapılırken Müslümanlara katılmıştır. Fakat musalaha yapan babası, oğlu Ebu Cendelin kendisine iade edilmemesi halinde musalahayı bozacağını söylemiş, bunun üzerine Müslümanlar Ebu Cendeli babasına iade etmek zoranda kalmışlardır. Ebu Cendel bu sefer de babasının elinden kaçıp, Mekke ile Medine arasında bir yerde yaşayan Ebu Basîr ve arkadaşlarına katılmış ve orada Mekkelilerin ticaret kervanlarına baskınlar düzenlemeye başlamışlardır. Böylece Mekkeliler, Hudeybiye musalahasının "Müşrikler tarafında bulunduğu halde Müslüman olarak Medineye gidenlerin müşriklere geri iade edilmelerini" hükme bağlayan maddesinin Resulullah tarafından iptal edilmesini istemişler ve artık ondan sonra Müslüman olarak Medineye gitmek isteyenler, serbestçe gidebilmişlerdir. İşte âyet-i Kerimede zikredilen müminler bunlardır.

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

42- Bunlar, sabredenler ve yalnız rablerin güvenenlerdir.

Kendilerini dünyada güzel yerlere yerleştireceğimiz ve âhirette de büyük mükâfaat vereceğimiz bu insanlar, hak yolda çektikleri çeşitli çile ve sıkıntılara karşı sabredenler ve bütün işlerinde bize güvenenlerdir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾

43- Ey Peygamber, biz senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri Peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız kitap ehline sorun.

* Dehhak, Abdullah b. Abbastan şöyle rivayet etmektedir: "Allah teala, Muhammed (s.a.v.) i Peygamber olarak gönderince onu kabul etmeyenler: "Allah, bir insanı Peygamber gönderecek dereceye düşmez, o bundan münezzehtir." dediler. Bunun üzerine Allah teala bu ve benzeri âyet-i Kerimeleri indirdi.

Ayet-i Kerimede "Kitap ehli" diye tercüme edilen "Ehl-i Zikr" ifadesinden neyin kastedildiği hususunda müfessirler değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.

Mücahid, A'meş, İbn-i Abbas, "Ehl-i Zikr" den maksadın, daha önce kendilerine kitap verilen ümmetler olduğunu söylemişlerdir. Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır. Bu görüşe göre âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, senin bir beşer olarak Peygamber olamayacağını iddia eden müşriklere de ki: "Benden önce gönderilen bütün Peygamberler de ancak kendilerine vahyedilen bir kısım erkeklerdi. Şayet bu hususta bana inanmıyorsanız daha önce kendilerine kitap verilen ümmetlere sorun. Onlara gönderilen Peygamberler de benim gibi erkek kişiler miydi yoksa Melekler miydi?"

Diğer bir kısım müfessirler ise, âyetteki "Ehl-i Zikr" den maksadın, Kur'an ehli kimseler olduklarını söylemişler, buna delil olarak ta, Kur'an-ı Kerimin başka yerlerinde "zzzikir" kelimesinin "Kur'an" mânâsına geldiğini gösteren misalleri vermişlerdir. Bu görüşe göre de âyetin izahı şöyledir: "Ey müşrikler, daha önce gönderilen Peygamberlerin de bir kısım erkek kişiler olduklarını bilmiyorsanız, Kur'ana iman eden Kur'an ehline sorunuz. Kendi mantığınızla karar vermeyiniz."

Ebu Cafer el-Bâkır ise: Buradaki "Ehl-i Zikr" den maksat biziz. Yani, ümmet-i Muhammeddir." demiştir.

Bununla beraber, âyet-i Kerimenin mânâsı geneldir. Bu sebeple "Ehl-i Zikr"i belli bir takım insanlara sıfat yapmaktansa, genel anlamda bırakıp "İşi bilenler" şeklinde izah etmenin daha uygun olacağı söylenebilir. Ancak âyetin baş tarafı "Ehl-i Zikr" den maksadın, "Ehl-i Kitap" olduğu görüşüne daha yakındır.

بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾

44- Onları mucizelerle ve kitaplarla gönderdikten sonra da Kur'anı indirdik ki, insanlara gönderilenleri kendilerine açıklayasın. Ve onlar da düşünsünler.

* Allah teala bundan önceki âyette, insanlara, kendi cinslerinden olan erkek kişileri Peygamber gönderdiğini beyan etmiş, bu âyet-i Kerimede de, gönderdiği peygamberleri mucizelerle ve kitaplar vererek gönderdiğini, bu itibarla selim akıl sahibi olanların, düşünerek, Peygamber olanları Peygamber olmayanlardan ayırdedebileceklerini açıklamıştır ki, "İnsandan Peygamber olmaz" iddiasında bulunanlar, sapıklıklarından vaz geçip hakka teslim olsunlar.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ
حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾

45-46-47- Kötülük tuzakları kuranlar, Allahın, kendilerini yere batırmayacağından veya bilmedikleri bir yerden azabın kendilerine

gelmeyeceğinden emin midirler? Veya gezip dolaşırken o azabın, kendilerini yakalamayacağından emin midirler? Çünkü onlar, Allahı âciz bırakamazlar. Yahut, korkulu hallerindeyken azabın, kendilerini yakalamayacağından emin midirler? Şüphesiz rabbiniz çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

Müminlere ve Kur'ana karşı çeşitli tuzaklar kuran kâfirler, inkârları yüzünden, Allahın, kendilerini yerin dibine geçirmesinden veya bilmedikleri bir yerden, azabın kendilerini yakalamasından yahut, gezip dolaşırlarken azabın kendilerine gelmeyeceğinden emin midirler? Zira onlar, Allahı âciz bırakamazlar. Yahut da düşmanlarının, kendilerine musallat olmasından, can ve mallarının her gün eksilmesinden dolayı korku içinde yaşarlarken, Allahın azabının, kendilerini yakalamayacağından emin midirler? Şüphesiz ki, rabbiniz, yarattıklarına karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir. Bu sebeple kâfirleri, yaptıklarından dolayı hemen cezalandırmaz. İnkârlarından vaz geçmeleri için onlara mühlet verir. İşte bu hal onları şımartmamalıdır.

* Evet, Allah tealanın, kâfir ve isyankârları ne zaman cezalandıracağını, âciz kullar bilemez. Bu ceza gece de gelebilir gündüz de. Yere geçirme şeklinde de olabilir, yer üstünde de helak edebilir, denizde de.

Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "O memleketler halkı, azabımızın onlara uyurlarken gece gelmeyeceğinden emin midirler?" "Ve yine o memleketler halkı, azabımızın kendilerine, kuşluk vakti eğlenirken gelmeyeceğinden emin midirler?" "Yoksa onlar, Allahın, kendilerini ansızın yakalayı vermesinden emin mi oldular? Allahın, ansızın yakalamasından, ancak hüsrana uğrayan bir topluluk emin olur."(15) "Sizi karada yerin dibine batırmayacağından veya başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir yardımcı da bulamazsınız." "Yoksa, tekrar sizi denize döndürerek üzerinize kasırgalar göndermeyeceğinden, inkârınız sebebiyle sizleri boğmasından emin misiniz? Sonra bizden yaptıklarımızın hesabını soracak birisini de bulamazsınız."(16)

Ancak Allah teala, kullarının işlemiş oldukları günahların cezalarını derhal vermeyip o cezayı belli bir zamana kadar erteler. Fakat bir de yakalayınca artık ondan kimse kurtulamaz.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

---

(15) Araf Suresi, âyet: 97-99
(16) İsra Suresi, Hayet: 68-69

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِنَّ اللهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى اِذَا اَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ.

"Şüphesiz ki Allah, zalime mühlet verir. Onu bir de yakalayınca, zalim kendisini ondan asla kurtaramaz."(17)

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَٓائِلِ سُجَّدًا
لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

48- Onlar, Allahın yarattığı herhangi bir şeyin gölgesinin, Allaha boyun eğip secde ederek sağa sola vurmasını görmezler mi?

* Allah teala, bu âyet-i Kerimede bizlere yüceliğini bildirmekte, canlı cansız her türlü varlığın kendisine boyun eğdiğini, bütün eşyanın, güneşe göre gölgesinin değişmesinin, Allaha boyun eğme hikmetine göre meydana geldiğini, bu hallerin boşu boşuna meydana gelmediğini beyan etmektedir.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَٓابَّةٍ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

49-50- Göklerde ve yeryüzünde bulunan canlılar ve melekler, Allaha secde ederler. Melekler asla kibirlenmezler. Üstlerinde kadir olan rablerinden devamlı korkarlar ve kendilerine emrolunanı yaparlar.

* Allah teala bunlardan önceki âyet-i Kerimede eşyanın Allaha boyun eğdiğini beyan etmekte bu âyetlerde ise bütün canlıların ve Meleklerin,

(17) İsra Suresi, K. Tefsir el- Kur'an, sure: 11, bab: 5 / Müslim, K. el-Birr bab: 62, Hadis No: 2583

kendisine secde ettiklerini açıklamaktadır. Ayrıca meleklerin sıfatlarını beyan etmekte, bunların, rablerinden korktuklarını ve kendilerine emredilenleri yaptıklarını açıklamaktadır.

Evet, herşey, ister istemez Allaha boyun eğmek ve ona secde etmek zorundadır. Buhu şeklen yapmasa da mânen yapmaktadır. Zira bütün varlıklar, hayatlarını devam ettirebilmek için yüce mevlanın kendilerine verdiği nimetlerden istifade etmek zorundadırlar. Bu sebeple kendilerine nimet veren Allaha boyun eğmek zorundadırlar.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Allahın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde ne varsa, hepsi ister istemez ona teslim olmuştur. Ve yine ona döneceklerdir."(18) "Göklerde ve yerde olanlar ister istemez Allaha secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam Allaha boyun eğer."(19)

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾

51- Allah: "İki ilah edinmeyin. Şüphesiz ki o, tek bir ilahtır. Ancak benden korkun." dedi.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, herhangi bir varlığı kendisine ortak koşanlara ihtarda bulunarak buyuruyor ki: "İki ilah edinmeyin. İlah, ancak tek bir tanedir. O da ben'im. Benden başkasına kulluk etmek hususunda benden korkun, başka varlıklardan korkmayın.

وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدّ۪ينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

52- Göklerde ve yerde olan herşey, yalnız onundur. Devamlı itaat ona'dır. O halde, Allahtan başkasından mı korkarsınız?

* Allah teala, bir takım yaratıkları kendisine ortak koşan müşrikleri uyararak, hiçbir şeyin, kenidisinin ortağı olmayacağını, zira göklerde ve yerde ne varsa hepsini yaratanın, onları rızıklandıranın, onlara hayat veren ve

(18) Âl-i İmran Suresi, âyet: 83
(19) Ra'd Suresi, âyet: 15

öldürenin, sadece kendisi olduğunu, devamlı itaatin de sadece kendisine yapılacağını beyan ediyor, kendisinden başka hiçbir varlıktan korkulmaması gerektiğini açıklıyor.

وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ﴿٥٣﴾

53- Size ulaşan bütün nimetler, Allahtandır. Sonra bir zarara uğradığınızda yalnız ona yalvarırsınız.

* Aciz olan insan, çaresiz kaldığında, yaratılışı icabı, kendisini yoktan var eden Allahtan başkasına sığınamaz. Ne varki kendisine sığındığı yüce mevla onu selamete ulaştırınca yeniden şımarır ve kendisine her türlü nimeti veren Allaha itaat etmeyi unutur.

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

54-55- Sonra da Allah, duanızı kabul edip, sıkıntınızı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen rablerine ortak koşmaya kalkışır. Böylece onlara verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etmiş olur. Zevkle yaşayın bakalım, yakında bileceksiniz.

* Evet, insanoğlu nankördür. Kendisine verilen sayısız nimetlere karşı rabbine şükredeceği yerde, o nimetleri Allaha isyan etme yolunda kullanır. Bunu yapan insanoğlu iyi bilmelidir ki, bunun hesabını birgün mutlaka verecektir.

* Allah teala bu konuda dikkatleri çekerek: "Eceliniz gelip çatıncaya kadar zevkle yaşayın bakalım. Yakında rabbinize döndürüleceksiniz ve yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz" buyurmaktadır.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللَّهِ لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ

تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

56- Müşrikler, ne olduğunu bilmedikleri şeylere, kendilerine verdiğimiz rızıktan pay ayırırlar. Allaha yemin olsun ki, uydurduğunuz yalanlardan hesaba çekileceksiniz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede müşriklerin, çirkin işlerini beyan ediyor. Müşrikler, Allahın kendilerine vermiş olduğu nimetlerin bir kısmını Allaha diğer bir kısmını da tapmış oldukları putlara ayırıyorlardı.

Allah teala, müşriklerin bu çirkin âdetlerini başka bir âyet-i Kerimede şöyle beyan ediyor: "Allahın yarattığı ekin ve hayvanlarda ona pay ayırdılar. Ve kendi iddialarına göre: "Bu Allahındır. Şu da ortak koştuklarımızındır." dediler. Ortakları için ayırdıkları Allah için verilmezdi. Fakat Allah için ayırdıkları ortakları için verilirdi. Bu hükümleri ne kötüydü."[20]

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

57- Onlar, Allaha kızlar isnad ederler. Allah bundan münezzehtir. Kendilerine ise sevdiklerini (Erkek çocuklarını) isnad ederler.

* Müşriklerin çirkin amellerinden biri de, Allahın kızları olduğu iddiasında bulunmalarıdır. Şüphesiz ki Allah, bundan uzaktır. Zira her şeyin yaratıcısı olan Allahın, evlat edinmeye ihtiyacı yoktur.

Bu müşrikler, kendilerinin kız çocukları doğduğunda bunlardan utanırlar. Hal böyleyken, Allahın kızları bulunduğu iddiasında bulunurlar. Yani nefret ettikleri şeyi Allaha nisbet ederler. Diğer yandan erkek çocukları doğduğunda ise sevinirler ve bunların, kendilerine ait olduğunu söylerler. Bundan daha büyük ahmaklık olur mu?

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

(20) En'am Suresi, âyet: 136

يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

58-59- Onlardan biri, kız çocuğu ile müjdelendiği zaman, içi öfkeyle dolar. Yüzü simsiyah kesilir. Kız çocuğunun, kendisine müjdelenmesinden utanarak insanlardan gizlenmeye çalışır ve şöyle düşünür "Kız çocuğunu zillet ve ar pahasına korusun mu yoksa diri diri toprağa gömüp öldürsün mü?" Dikkat edin, verdikleri hüküm ne kötüdür.

* Cahiliye döneminde, bir kimsenin kız çocuğu doğunca ondan utanç duyar ve insanlardan uzaklaşma ihtiyacını hissederdi. Bunlardan bazıları da bu kız çocuklarını diri diri toprağa gömerek öldürürlerdi. Bunu yapmalarının sebebi, kızlarının kaçırılarak onlara tecavüz edilmesinden korkmaları yahut da nüfuslarının çoğalarak fakirleşmelerinden endişe etmeleriydi. İşte bu âyet-i Kerime, müşriklerin bu çirkin âdetlerini belirtmekte ve verdikleri bu hükmün ne kadar fena bir şey olduğuna dikkatleri çekmektedir.

Allah teala diğer âyetlerde de, kız çocuklarını diri diri toprağa gömenlerin, kıyamet gününde hesaba çekileceklerini beyan ederek buyuruyor ki: "Diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun, hangi suçla öldürüldüğü sorulduğu zaman."(21)

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

60- Kötü sıfatlar, âhirete iman etmeyenlerindir. En yüce sıfatlar ise Allahındır. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Kız çocuklarını hor görmek, onları diri diri toprağa gömmek ve sadece oğlan çocuklarıyla iftihar etmek gibi kötü sıfatlar, âhirete iman etmeyen müşriklere aittir. En yüce sıfatlar ise Allahındır. Allah, müşriklerin, kendisine isnad ettikleri sıfatlardan uzaktır. Allah, herşeye galiptir, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى
فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾

(21) Tekvir Suresi, âyet: 8-9

61- Eğer Allah, insanları, zulümleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları belli bir vakte kadar erteler. Vadeleri geldiğinde, onu ne bir an erteleyebilirler ne de bir an öne alabilirler.

* Şayet Allah, insanlardan günah işleyenleri, bu günah ve zulümlerinden dolayı hemen cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı varlık bırakmazdı. Nitekim Nuh tufanında, geminin dışında kalanlardan hiçbir kimse sağ kalmadı. Dilerse aynen o şekilde hiçbir canlı varlığı sağ bırakmaksızın herkesi yok edebilir. Fakat Allah teala, daha önce koymuş olduğu bir kanun gereği olarak onları cezalandırmayı belli bir vakte kadar erteler. Bu vade, kıyametin gelmesi veya onların ölmesi ân'ıdır. Zira kâfirler, kabirlerindeyken azapları başlar.

Onlara, yok olma vakitleri gelip çatınca onu ne bir an erteleyebilirler ne de öne alabilirler.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى لَا جَرَمَ

أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

62- Müşrikler, Allaha, hoşlanmadıkları şeyleri nisbet ederler. Dilleri, güzel şeylerin kendilerine ait olduğunu, yalan yere durmadan söyler. Doğru, kendilerine ateş vardır. Onlar oraya, herkesten önce gireceklerdir.

Müşrikler, sevmedikleri kız çocukları gibi şeyleri Allaha isnad ederler. Onların dilleri, erkek evlat ve cennet gibi güzel şeylerin ise kendilerine ait olduğunu, yalan olarak söyler. Şüphesiz ki bu iftiracılara, âhirette cennet değil, cehennem ateşi vardır. Onlar o ateşe herkesten önce sürülecekler. Orada devamlı olarak kalacaklar ve cehennemin en derin yerlerine atılacaklardır.

* Kâfirler, bir yandan, kendilerini cehenneme sokacak amelleri işlerlerken, diğer taraftan uydurdukları bir kısım kuruntularıyla hem kendilerini teselli ederler, hem de çevrelerinde bulunanları ikna etmeye çalışırlar ve "Ahiret hayatı gerçek olsa bile orada da en güzel hayat bizimdir." derler. Allah teala, onların bu kuruntularının bâtıl olduğunu beyan ederek, onlara güzel bir hayat olmadığını, aksine, kendileri için cehennem ateşi olduğunu billldiriyor ve onları uyarıyor.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ
الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦٣﴾

63- Allaha yemin olsun ki, senden önceki ümmetlere de Peygamberler göndermiştik. Şeytan onlara, yaptıklarını hoş göstermişti. Bugün onların dostu şeytandır. Ahirette onlara can yakıcı bir azap vardır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullah (s.a.v.)'i, kendisini yalanlayanlara karşı teselli etmekte, geçmiş ümmetlere gönderilen Peygamberlerin de, ümmetleri tarafından yalanlandıklarını ve o ümmetlerin, kötü amellerini kendilerine süslü gösteren Şeytana uyduklarını beyan etmekte, dünya da Şeytanı dost edinenlere âhirette can yakcıcı bir azap olduğunu bildirmektedir.

وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا ف۪يهِ وَهُدًى
وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

64- Biz, Kur'anı sana, ancak insanların ihtilaf ettikleri hususların gerçeğini açıklaman için ve iman eden millete hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olsun diye indirdik.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Kur'anı indirmesinin iki sebebini beyan ediyor. Bunlardan biri, insanların ihtilaf ettikleri zor meselelerin gerçek yüzünün açıklanmasıdır. Bunlar da, Allah tealanın çeşitli sıfatları, öldükten sonra dirilme, cennet ve cehenneme konulma, helal ve haramı birbirinden ayırdetme gibi akılla bilinemeyecek şeylerdir.

Diğeri ise, iman eden insanlara doğruyu gösterme ve kendilerine merhamet etmedir. Zira Kur'ana iman edenler, onun emir ve yasaklarına uymak suretiyle dünya ve âhirette Allahın gazap ve azabından kendilerini kurtarmış ve çeşitli nimetlerine kavuşmuş olurlar. Kur'andan daha büyük bir merhamet kaynağı düşünülebilir mi?

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

65- Gökten su indirip, onunla, öldükten sonra yeryüzüne hayat veren Allahtır. Şüphesiz ki bunda, işiten bir millet için büyük ibret vardır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, birliğini ve kudretini kullarına göstermek için onların dikkatini gökten yağan yağmurlara ve o yağmurlarla yeryüzünün, çeşitli mevsimlerde, âdeta öldükten sonra diriltildiğine çekmektedir. Bütün bu olaylarda, Allahın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınarak onun nizamını kabul edenler için büyük delil ve ibret vardır. Onlar, kâinatta cereyan eden bu hadiselerin, gelişigüzel bir şekilde meydana gelmediğini, yaratıcının ve takdiriyle meydana geldiğini bilirler.

وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾

66- Sizler için hayvanlarda da ibret vardır. İşkembelerindeki yem artıklarıyla, kan'dan meydana gelen, saf, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen bir süt içiririz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede de, gökten indirdiği yağmurlar vasıtasıyla, yeryüzünde biten çeşitli bitkilerle beslenen hayvanlardan, insanoğlu için nasıl lezzetli bir içecek yarattığını beyan ediyor ve bunun, tesadüfen meydana gelmediğini, kendisinin kudret ve takdiriyle meydana geldiğini, kulların, bunları düşünerek, şükretmeleri gerektiğini açıklıyor.

Adıgeçen içilecek şey, süt'tür. Yüce mevlanın da ifade buyurduğu gibi bu içecek, hayvanın vücudunda bulunan, kan, pislik ve benzeri şeylerin arasından çıktığı hade bunlardan hiçbir şey ona karışmamaktadır. Ve saf, tertemiz bir şekilde hayvanın memesinden çıkmakta ve içenlerin boğazından kolaylıkla kayıp geçmektedir.

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

67- Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden, sarhoş edici içkiler ve güzel rızıklar edinirsiniz. Şüphesiz ki bunda, aklını kullanan bir millet içir büyük ibret vardır.

* Ayet-i Kerimede zikredilen "Sarhoş edici içkiler" diye tercüme edilen "Sekr" kelimesinin ne mânâya geldiği hakkında müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

Bazılarına göre bunun mânâsı, mealde zikredildiği gibi "Sarhoş edici içkidir" Bunlara göre bu âyet-i Celile, Mâide Suresinin doksan ve doksan bir'inci âyetleriyle neshedilmiştir. Zira o âyetlerde içki tamamen yasak edilmiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise "Sekr" kelimesinin, "Sarhoş etmeyen meşrubat" mânâsına geldiğini söylemişler ve âyeti şöyle izah etmişlerdir. "Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden şerbet, şıra ve güzel rızık elde edersiniz. Şüphesiz ki bunda, aklını kullanan bir millet için büyük ibret vardır."

Bu görüşte olanlara göre âyet-i Kerime mensuh değildir. Taberi de bu şekilde izahta bulunmakta ve bu görüşü benimsemektedir.

Görüldüğü gibi âyet-i Kerimede, çeşitli meyvelerden elde edilen suların bize rızık olarak verildiği ifade edilmekte ve aklını kullanan insanlar için bunda, Allahın varlığını, birliğini, kudret ve kuvvetini gösteren deliller bulunduğu beyan edilmektedir.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾
ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ
اَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

68-69- Ey Peygamber rabbin, arıya, "Dağlarda, ağaçlarda ve yapılan kovanlarda yuva edin. Sonra her çeşit mahsulden ye. Rabbinin sana kolaylaştırmış olduğu yollardan git." diye ilham etti. Arıların karınlarından, içinde insanlar için şifa bulunan, çeşitli renklerde şerbet çıkar. Şüphesiz ki bunda düşünen bir millet için büyük ibret vardır.

Ey Muhammed, bil ki, rabbin, arı'ya şöyle ilham etmiş ve ilhamını yerine getirecek kabiliyette yaratmıştır. "Ey arı, sen, dağların bir kısmında, ağaçların bazılarında ve insanların yaptıkları asmalarda kendine yuva edin. Onlarda kendine kovan yap. Bütün meyvelerden ye. Rabbinin sana boyun eğdirdiği dağlardan, taşlardan, nehirlerden, vadilerden geç git."

Arının karnından beyaz, sarı, kırmızımsı renklerde bal çıkar. Bu balda, insanların hastalıkları için şifa vardır. Şüphesiz ki arının davranışlarında düşünen bir topluluk için Allahın yüceliğini gösteren deliller vardır.

* Ayet-i Kerimede, arının yapmış olduğu balda şifa bulunduğu zikredilmektedir. Bu hususta Peygamber efendimizden de şu Hadis-i Şerif rivayet edilmektedir: "Ebu Said el-Hudrî diyor

عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ. قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: اِنَّ اَخِى اسْتَطْلَقَ بَطْنُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «اسْقِهِ عَسَلاً» فَسَقَاهُ. ثُمَّ جَاءَهُ فَقَالَ: اِنِّى سَقَيْتُهُ عَسَلاً فَلَمْ يَزِدْهُ اِلاَّ اسْتِطْلاَقاً. فَقَالَ لَهُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ جَاءَ الرَّابِعَةَ فَقَالَ «اسْقِهِ عَسَلاً» فَقَالَ لَقَدْ سَقَيْتُهُ فَلَمْ يَزِدْهُ اِلاَّ اسْتِطْلاَقاً. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «صَدَقَ اللّٰهُ. وَكَذَبَ بَطْنُ اَخِيكَ» فَسَقَاهُ فَبَرَأَ.

"Bir adam Resulullaha gelip "Ey Allahın Resulü, kardeşim ishal oldu." dedi. Resulullah: "Ona bal içir." dedi. Adam gitti ve tekrar gelip "Ona bal içirdim fakat ishal biraz daha arttı." dedi. Adam üç defa gidip geldi. Her defasında Resulullah aynı şeyi emretti. Dördüncü defa geldiğinde Resulullah "Ona bal içir." dedi. Adam: "Ben yine bal içirdim fakat bu onun ishalini artırmaktan başka bir şey yapmadı." dedi. Bunun üzerine Resulullah (Bu âyet-i Celileye işaretle) "Allah doğru söyledi. Senin kardeşinin karnı ise yalancıdır." dedi. Adam gidip tekrar hastaya bal içirdi bu defa hasta iyileşti.(22)

(22) Müslim, K. es-Selâm, bab: 91, Hadis No: 2217 / Tirmizî, K. et-Tıb, bab: 31, Hadis No: 2082, Buhari, K. et-Tıb, bab: 24.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـٔاً
اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ قَدٖيرٌ ﴿٧٠﴾

70- Allah, sizi yarattı, sonra öldürecektir. İçinizden bir kısmınız, eşyayı önceki bildiği gibi bilmesin diye, ömrü kemaline erdirilip âcizlik devresine girdirilir. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilen ve herşeye kadir olandır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, biz kulları hakkında, dilediği şekilde nasıl tasarrufta bulunduğunu, bizleri yoktan var ettikten sonra bir kısmımızı ihtiyarlıktan önce vefat ettirdiğini, diğer bir kısmımızı ise, daha önce bildiklerimizi bilmeyecek derecede ileri bir yaşa vardırdığını ve bundan sonra vefat ettirdiğini beyan etmektedir.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde, çeşitli şeylerden Allaha sığınmış, bunlardan birisinin de, ömrün âcizlik devresi olduğunu zikretmiştir. Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

وَيَقُولُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنْهُنَّ دُبُرَ الصَّلَاةِ اَللّٰهُمَّ اِنّى اَعُوذُ بِكَ
مِنَ الْجُبْنِ وَاَعُوذُ بِكَ اَنْ اُرَدَّ اِلٰى اَرْذَلِ الْعُمُرِ وَاَعُوذُ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَاَعُوذُ بِكَ
مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.

"Resulullah, namazın arkasından dua ederek şu şeylerden Allaha sığınır ve şöyle derdi: "Ey Allahım, ben, korkaklıktan sana sığınırım. Ömrün ilerlediği âcizlik devresinden sana sığınırım. Dünyanın fitnesinden sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım."[23]

Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَتَعَوَّذُ يَقُولُ اَللّٰهُمَّ

(23) Buhari, K. el-Cihad, bab: 25, K. ed-Dâvât, bab: 37

إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَرَمِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ.

"Resulullah (s.a.v.) Allaha sığınarak şöyle dua ederdi: "Ey Allahım, tembellikten sana sığınrım. Korkaklıktan sana sığınırım. Çok yaşlanmaktan sana sığınırım. Cimrilikten sana sığınırım."[24]

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِۚ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَٓادّ۪ي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ ف۪يهِ سَوَٓاءٌۜ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾

71- Allah, rızık yönünden bir kısmınızı diğerlerinden üstün kıldı. Rızık yönünden üstün kılınanlar, elleri altındakilerin rızıklarını veremezler. (Rızıkların ancak Allah tarafından verilmesi yönünden) bütün insanlar eşittir. Hâlâ Allahın nimetlerini inkâr mı ediyorlar?

* Müfessirler bu âyet-i Celileyi iki şekilde izah etmişlerdir: Bazılarına göre bu âyeti Celile şu anlama gelmektedir: "İnsanın zengin veya fakir oluşu, Allahın takdiriyledir. Zira rızkı veren ancak Allahtır. İnsanların bir kısmını diğerlerinden, dünyadaki rızık bakımından üstün kılmıştır. Kendilerine fazlaca rızık verilenler, elleri altında bulunanları rızıklandırdıklarını sanmasınlar. Çünkü Allah tarafından rızıklandırılma bakımından herkes eşittir. O halde kendilerine fazla rızık verilenler, bu verilenlerin hakkını ifa etmeyerek Allahın nimetlerine karşı nasıl nankörlük ederler? Onlar, bu rızıkları, kendi güçleriyle elde ettiklerini sanarlar. Böyle yanlış bir zanna kapılmasınlar." Meal bu izah şekline göre hazırlanmıştır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise âyetin izahı şöyledir: "Ey Allaha ortak koşan müşrikler, sizler, Allahın size rızık olarak verdiği şeyleri, emirleriniz altında bulunan köle ve işçileriniz gibi insanlara vererek mal ve servet bakımından onlara eşit olmak istemezsiniz. O halde nasıl olur da Hz. İsa gibi Allahın yarattığı bir kulun veya cansız putların, Allaha, onun mülkünde ortak olduklarını iddia edersiniz? O halde Allahın size vermiş olduğu nimetlerin bir kısmını putlara ayırarak onun nimetlerine karşı nasıl nankörlük edersiniz?

(24) Buhari, K. ed-Dâvât, bab: 42

Taberi ve İbn-i Kesir bu son görüşü tercih etmişlerdir.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً
وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ
يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

72- Allah, kendi cinsinizden eşler, o eşlerden de oğullar ve torunlar yarattı. Sizi, helal ve güzel şeylerle rızıklandırdı. Hâlâ bâtıl şeylere iman edip, Allahın nimetlerine nankörlük mü ederler?

* Allah teala bu âyet-i Kerimede de, kullarına vermiş olduğu nimetleri zikrediyor. İnsanlara, kendi cinslerinden eşler verdiğini beyan ediyor. Eğer Allah, insanın eşini başka bir varlıktan yaratacak olsaydı, eşler arasındaki kaynaşma, sevgi ve merhamet meydana gelmezdi. Fakat Allah, insanoğluna lütufta bulunarak, eşini kendi cinsinden yarattığı gibi, çocuk sahibi olmasını da erkek ve dişinin evlenmesiyle sağladı. Böylece eşlerin ikisinin de kalblerine, yavrularına karşı sevgi ve merhamet kondu.

Diğer yandan Allah teala, kullarının, yeryüzünde hayatlarını sürdürebilmeleri için onlara çeşitli ve tertemiz nimetleri rızık olarak vermiştir. Artık bütün bunlardan sonra, kâfirlerin uydurdukları bâtıl şeylere inanıp Allahın nimetlerine karşı nankörlük etmek hiç insana yakışır mı?

Ayet-i Kerimede "Torunlar" diye tercüme edilen "Hafede" kelimesinin "Hısımlar" "Yardımcılar" ve "Hizmeşçiler" anlamına geldiğini söyleyenler de vardır. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Allah, eşlerinizi kendi cinsinizden yarattı. O eşlerinizden de oğullar ve torunlar veya hısımlar yahut akrabalar veya hizmetçiler var etti. Artık bâtıl şeylere iman edip, Allahın nimetlerine karşı nasıl nankörlük edersiniz? Hısımlarınız da, akrabalarınız'da, hizmetçileriniz de kendi cinsinizdendir. Onlarla anlaşıp kaynaşmanız daha kolaydır.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا
وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾

73- Müşrikler, Allahı bırakıp göklerden ve yerden kendilerine verilecek rızka sahibolmayan ve vermeye de kadir olamayan şeylere taparlar.

Müşrikler, Allahı bırakıp ta bir kısım putlara taparlar. Bu putlar onlara, ne gökten yağmur yağdırarak ne de yerden ekin bitirerek rızık vermeye mâliktirler. O halde nasıl olur da insanlar böyle şeylere taparlar?

فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

74- Allaha ortaklar koşmayın. Muhakkak Allah bilir, siz bilemezsiniz.

Ey müşrikler, Allaha eşler, benzerler ve denkler uydurmayın. Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmadığını ve sizin ona ortak koşmanızın bâtıl olduğunu çok iyi bilir. Sizler ise bunları bilmez ve cehaletinizden dolayı ortak koşarsınız.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا
رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

75- Allah, hiçbirşey yapmaya gücü yetmeyen el altındaki bir köle* ile, Allah tarafından kendisine güzel rızık verilen ve o rızıktan gizli âşikâr sarf eden bir insanı misal verdi. Hiç bunlar eşit olur mu? Hamd Allaha mahsustur. Ne var ki insanların çoğu bilmezler.

* Allah teala, bu âyet-i Kerimede, kendisine itaat etmeyen, hiçbir hayır yapmayan ve kendi yolunda hiçbir şey harcamayan kâfiri, emir altında bulunan ve hiçbirşeye sahip olmayan bir köleye benzetmektedir. Köle nasıl efendisinin emrindeyse kâfir de nefsinin ve Şeytanın elindedir. Dolayısıyla hayra yönelemez.

Allah teala, kendisine itaat eden, hak yolda malını harcayan mümini ise, serbestçe tasarrufta bulunan hür bir kimseye benzetiyor. İradesinde hür olan bir müminle, eli kolu âdeta bağlı olan bir kâfir hiç bir olur mu? Mümini, kendisine itaat etmeye muvaffak kılan Allaha hamdolsun. Hamd, tapınılan putlara değil ancak Allaha mahsustur. Ne var ki insanların çoğu bunu bilmezler.

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَا اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ
عَلٰى مَوْلٰيهُ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوٖي هُوَ وَمَنْ يَاْمُرُ
بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ (٧٦)

76- Allah, iki adamı misal verdi. Bunlardan bir dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez. Efendisine bir yüktür. Efendisi onu nereye gönderse, hiçbir şey getiremez. Hiç, böyle bir adam, dosdoğru bir yol üzerinde olduğu halde adaletle emreden bir amada eşit olur mu?

* Allah teala bu âyet-i Kerimede de, kâfir olan bir kimseyi, dilsiz, hiçbir şeye gücü yetmeyen, efendisine yük olan ve nereye gönderilirse hiçbir iş yapamayan bir köleye benzetiyor. Mümini ise adaletle emreden, dosdoğru bir yolda bulunan bir insana benzetiyor. Ve bunların, birbirleriyle eşit olamayacağını beyan ediyor.

Taberi bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah ediyor: "Allah teala, putları, konuşamayan, herhangi bir şeye gücü yetmeyen, kendisine bakanlara muhtaç olan ve gönderildiği işten başarıyla dönmeyen bir kimseye benzetiyor. Böyle bir insandan herhangi bir hayır beklenemeyeceği gibi, kendisine bile herhangibir menfaat sağlayamayacak ve kendisinden herhangibir zararı da uzaklaştıramayacak bir puttan nasıl menfaat beklenebilir?

Halbuki Allah, adaleti emreder ve dosdoğru yolu gösterir. Hiç putlarla Allah bir olur mu?

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ

أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾

77- Göklerin ve yerin gaybını sadece Allah bilir. Kıyametin kopuşu ancak bir göz kırpması veya daha kısa bir zaman kadardır. Şüphesiz ki Allah, herşeye kadirdir.

Ey insanlar, göklerde ve yerde görmediğiniz şeylerin mülkü ve ilmi Allaha aittir. Yoksa kâfirlerin iddia ettikleri gibi taptıkları putlara ait değildir. Kıyametin kopması Allah için pek kolaydır. O, bir göz kırpması kadar veya daha çabuk bir zamanda meydana gelecektir. Zira Allah, heşeye kadirdir. Bu sebeple kıyameti bir anda koparmak onun için zor değildir. Kıyamet kopmaycak diye kendinizi aldatmayın.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

78- Allah, sizleri, annelerinizin karnından çıkardı. Sizler birşey bilmiyordunuz. Şükretmeniz için size kulaklar, gözler ve kalbler verdi.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, herşeye kadir olduğunu gösteren bir misal olarak, insanı, annesinin karnından nasıl çıkardığını, kendisine kulluk etmesi için ona göz kulak ve kalb verdiğini, insanın bu nimetler karşısında rabbine şükretmesi gerektiğini beyan etmektedir.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

79- Onlar, göğün boşluğunda kendilerine uçma imkânı sağlanmış kuşlara bakmazlar mı? Onları boşlukta tutan yalnız Allahtır. Şüphesiz ki bunda, iman eden bir millet için nice ibretler vardır.

* Allah teala bu âyet-i Celilede, kendisine ortak koşanları, kendisini birlemeye ve kudretini görmeye davet ederek, yerle gök arasında uçan kuşlara bakıp onlardan ibret almalarını emrediyor. Zira bu kuşlar, hava boşluğunda ancak Allahın kudretiyle durmaktadırlar. İman eden bir topluluk, bunlara bakarak büyük ibretler alır. Kâfirler ise bunları düşünmekten uzaktırlar.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا
تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا
وَاَشْعَارِهَا اَثَاثًا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٨٠﴾

80- Allah, evlerinizi sizin için mesken kıldı. Hayvanların derilerinden, yolculuğunuzda ve mukim olduğunuzda kolayca taşıyabildiğiniz barınaklar yarattı. Size bu hayvanların yünlerinden, tüylerinden ve kıllarından eşya ve belirli bir zamana kadar kullanılan ticaret malları yarattı.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, insan için, yeryüzünde çeşitli maddelerden yapılan evler var ettiğini, hayvanların derilerinden, yolculuk sırasında veya mukim olunduğu hallerde çadır ve benzeri barınaklar yarattığını, koyunların ve develerin yünlerinden, keçilerin ve benzeri hayvanların kıllarından, insanlar için ev eşyaları ve belli bir zamana kadar kullanılacak şeyler var ettiğini beyan etmektedir.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا
وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

81- Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler kıldı. Dağlarda sizin için barınaklar yarattı. Güneşin sıcağından sizi koruyacak elbiseler yarattı.

Savaşta sizi koruyacak zırhalar yarattı. Allah, kendisine boyun eğmeniz için, size verdiği nimetini işte bu şekilde tamamlamaktadır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, ağaç ve benzeri şeylerden, insanları, sıcaktan koruyacak gölgeler yarattığını, dağlarda mağaralar gibi barınaklar yarattığını, yine insanları sıcak ve soğuğun dehşetinden koruyacak elbilseler var ettiğini, savaşta düşmanların saldırısından korunmak üzere, giyilen zırhlar yarattığını beyan ediyor. Kulların, kendisine itaat edip boyun eğmeleri için bu nimetleri tamamladığını zikrediyor.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾

82- Ey Peygamber, eğer yüzçevirirlerse sana düşen ancak açık bir tebliğdir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede Resululahı teselli ediyor ve onun, kendisine gönderilen emir ve yasakları tebliğ etmekle vazifesini yerine getirdiğini beyan ediyor ve kâfirlerin, tebliğ edilen haktan yüzçevirmelerinin, Resulullaha bir sorumluluk yüklemeyeceğini beyan ediyor.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

83- Onlar, Allahın nimetlerini bilir fakat inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.

Peygamberin, kendilerine ilahi emirler tebliğ etmesine rağmen yüzçeviren bu müşrikler, Allahın, kendilerine vermiş olduğu nimetleri çok iyi bilirler. Bu nimetler kendilerine, Allah tarafından Peygamber gönderilmesi ve Allahın, insanlara verdiği hertürlü nimetlerdir. Fakat onlar bu nimetlerin, Allah tarafından gönderildiğini bildikleri halde inkâr ederler ve o nimetler karşılığında Allaha şükretmeleri gerekirken, nankörlük ederler.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ

يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾

84- Kıyamte günü, her ümmetten bir şahit göndeririz. Kâfirlere ne özür beyan etme izni verilir ne de onlardan, Allahı razı etmeleri istenir.

* Ayet-i Kerimede, gönderileceği beyan edilen şahitten maksat, her ümmetin, kendisine gönderilen Peygamberdir. Bunlar, Allahın emrini ümmetlerine tebliğ ettiklerine ve ümmetlerinden de kimlerin iman ettiklerine kimlerin de inkâr ettiklerine dair şahitlik edeceklerdir.

Ayet-i Kerimede, kıyamet gününde kâfirlerin tevbe ve istiğfarlarının, kendilerine herhangibir fayda vermeyeceği, hatta, bunları dilemek için bile kendilerine izin verilmeyeceği beyan edilmektedir.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Kıyamet günün inkâr edenlere şöyle denilir "Ey kâfirler bugün mazeret göstermeyin. Sizler ancak dünyada yaptıklarınızla cezalandırılıyorsunuz."[25] "O gün yalanlayanların vay haline. O gün onlar konuşamazlar. Özür dilemeleri için kendilerine izin de verilmez. O gün, yalanlayanların vay haline."[26]

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾

85- Zalimler, azabı gördükleri zaman, onlardan azap hafifletilmez. Cehenneme girmeleri de ertelenmez.

* Bu âyet-i Celile, kâfirlerin azabının hiçbir zaman hafifletilmeyeceğini beyan etmekte, ve "Kâfirlerin gördükleri azap ta bir müddet sonra bitecektir." şeklindeki iddiaları reddetmektedir.

Kâfirlerin görecekleri azabı ve cehennemin durumunu anlatan diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Bu ateş onlara uzak bir yerden gözükünce, onlar onun öfkesini ve uğultusunu duyarlar." "Elleri boyunlarına bağlı olarak

(25) Tahrim Suresi, âyet: 7
(26) Mürselât Suresi, âyet: 34-37

onun dar bir yerine atıldıkları zaman, orada ölüp yok olmayı isterler." "Onlara "Bugün bir defa helak olmayı istemeyin, birçok defa helak olmayı isteyin." denilir."(27)

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا
الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾

86- Allaha ortak koşanlar, ortaklarını görünce: "Ey rabbimiz, işte bunlar, senden başka taptığımız ortaklarımızdır." derler. Ortakları onlara: Şüphesiz ki siz, yalancısınız." diye cevap verirler.

* Ayet-i Kerimede, dünyada Allaha ortak koşanların, âhirette ilâhî azabı görünce, ortak koştukları şeylerle ceddeleşeceklerini, her iki tarafın birbirlerini suçlayacaklarını beyan etmektedir.

Başka âyet-i Kerimelerde de, Allaha ortak koşan kimselerle, ortak koştukları şeylerin, âhirette birbirlirine nasıl düşman kesilecekleri beyan edilerek şöyle buyuruluyor: "Allahı bırakıp ta kendilerine kıyamet gününe kadar hiçbir cevap vermeyecek şeylere tapanlardan daha sapık kimdir? Halbuki tapındıkları şeyler, onların yalvarmalarından habersizdirler." "Kıyamet günü, insanlar, hesap vermek üzere toplandıkları zaman, dünyada tapındıkları şeyler kendilerine düşman kesilir ve onların, kendilerine yaptıkları ibadeti tanımazlar."(28)

وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾

87- O gün müşrikler, Allaha teslim olup boyun eğerler. Uydurdukları şeyler onlardan uzaklaşıp giderler.

(27) Furkan Suresi, âyet: 12-14
(28) Ahkaf Suresi, âyet: 5-6

* Ayette, kıyamet gününde, Tağutları putlaştıranların, ister istemez Allaha boyun eğecekleri ve putlaştırdıkları şeylerin, kendilerinden kaçacakları beyan edilmektedir.

Evet o gün, dünyadayken Allaha eş koşanların, boyun eğip teslim olmaktan başka çareleri yoktur. "Bütün yüzler, Hayy (Ezeli ve ebedi diri), Kayyum (Herşeyin mutlak hakimi olan) Allaha boyun eğer. Zulüm yüklenen perişan olur."(29)

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ
بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

88- İnkâr eden ve Allahın yolundan alıkoyanlara, bozgunculuk yapmaları sebebiyle azabı kat kat artırırız.

* Müfessirler, âyette, artırılacak olan azabın, Hurma ağacı kadar dişleri olan akrepler, deve gibi yılanlar, arşın altından akan beş azap nehiri v.b. şeyler olduğunu söylemişler ise de bu azabın gerçek mahiyetini ancak Allah bilir.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

89- Kıyamet gününde her ümmetten, kendisi aleyhine bir şahit tutarız. Seni de ey Peygamber, şu ümmetine karşı şahit getiririz. Biz sana, herşeyi açıklayan, hidayet rehberi, rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olan Kur'anı indirdik.

* Allah teala kıyamet gününde, her ümmete göndermiş olduğu Peygamberi şahit tutup ona, ümmetinin, davetine karşı ne cevap verdiğini

(29) Taha Suresi, âyet: 11

soracağını, Hz.Muhammed (s.a.v.) i de ümmetine karşı şahit kılarak, ümmetinin, kendisine karşı ne cevap verdiğini soracağını beyan ediyor ve Hz.Muhammed (s.a.v.) e indirilen Kur'an-ı Kerimin, helal, haram, Hak, bâtıl ve geçmiş ve gelecek şeylere ait haberleri beyan ettiğini bildirerek bu kitabın, insanları doğru yola ileten bir hidayet ve rahmet rehberi olduğunu açıklamaktadır. Kur'anın, aynı zamanda müminler için bir müjde olduğu ifade edilmektedir. Zira Kur'an, Allaha boyun eğip itaat edenlere, âhirette büyük mükâfaatlar verileceğini müjdelemektedir.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ
الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

90- Şüphesiz ki Allah, adaletli davranmayı, iyilikte bulunmayı ve akrabalara yardım etmeyi emreder. Fuhşu, kötülüğü ve zulmü yasaklar. Allah sizlere, düşünmeniz için öğüt verir.

* Ayet-i Kerime, "Adeletli davranma" "İyilikte bulunma" ve "Akarabaya yardımda bulunma" gibi üç temel esasın yerine getirilmesini istemekte, buna mukabil, hayasızlık, kötülük ve Zulüm gibi üç temel fenalığı da men etmektedir.

Abdullah b. Mes'ud, bu âyet-i Kerime hakkında "Bu âyet, Kuranın en mânidar âyetidir." demektedir.

Ayet-i Kerimede zikredilen bu emir ve yasakları şöylece açıklamak mümkündür:

Adalet: Taberi, adaletten maksadın, "İnsaflılık" olduğunu söylüyor ve şöyle diyor: "Bize çeşitli nimetler veren Allahı tanımamız, nimetlerine karşı ona şükretmemiz ve ona hamdetmemiz "İnsaflılıklıktır" Bu itibarla Tağut ve Putları övmek, onlara tapmak, bizlere herhangibir fayda ve zarar veremeyen bu şeylere boyun eğmek insafsızlıktır, adaletsizliktir. İşte bu sebepledir ki, Abdullah b. Abbas, buradaki Adaleti "Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına şehadet etmektir." şeklinde izah etmiştir.

İslamî idarenin, Adalet esası üzerine kurulduğu şüphesizdir. Bu hususta Allah teala diğer bir âyette de şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler, Allah için Hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olun. Bir kavme olan

kininiz, sizi adaletsizliğe sevketmesin. Adaletli olun. Çünkü o, takvaya daha yakındır. Allahtan korkun. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."(30)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de, Allahın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah tealanın, bir kısım insanları gölgelendireceğini beyan ederken "Adaletli davranan İmamı (İslam Devletinin Başkanını) bu gölgelendirileceklerin birincisi olarak zikretmiştir..."(31)

İyilikte bulunmak: Taberi diyor ki "Burada geçen "İyilik"ten maksat, Allahın emrettiklerini yapmakta, yasakladıklarından kaçınmakta sabırlı olmak, sıkıntılı zamanlarda da geniş zamanlarda da, sevilen hususlarda da sevilmeyen hususlarda da Allaha itaat etmek ve buna gayret göstermektir. Bu sebepledir ki buradaki "İyilikte bulunmak" ifadesi "Allahın farzlarını eda etmek" şeklinde izah edilmiştir.

Süfyan b. Uyeyne'ye göre buradaki "İyilik yapmak"tan maksat, kişinin iç âleminin, dış görünüşünden daha güzel olmasıdır. Peygamber efendimiz (s.a.v.) e Cibril Hadisinde

— İhsan (İyilikte bulunmak) nedir? diye sorulduğunda,

— Senin, Allahı görüyormuşçasına ona ibadet etmendir. Sen onu görmesen de o seni görmektedir." diye cevap vermiştir.(32)

Akrabaya yardımda bulunmak: Peygamber efendimiz (s.a.v.), akrabalık bağını koparan kişi hakkında bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قال رسول الله ﷺ : « ما من ذنب أجدر أن يعجل الله تعالى لصاحبه العقوبة في الدنيا مع ما يدخر له في الآخرة مثل البغي وقطيعة الرحم.

"Allahın, işleyenini, dünyadayken hemen cezalandırmasına en layık olan günahlar, azgınlık yapmak ve akrabalık bağını koparmak günahlarıdır. Allah, bunların işleyen için bir kısım cezaları âhirete bıraksa da..."(33)

(30) Mâide Suresi, âyet: 8
(31) Bkz. Buhari, K. el-Hudûd, bab: 19 / Müslim, K. ez-Zekât, bab: 91 Hadis No: 1031
(32) Bkz. Buhari, K. el-İman, bab: 37 / Müslim, K. el-İman, bab: 5, Hadis No: 9
(33) Ebu Dâvûd, K. el-Edeb, bab: 43, Hadis No: 4902 / Tirmizî, K. el-Kıyame, bab: 57 Hadis No: 2511 / İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 23, Hadis No: 4211

Fuhuş: Burada, kaçınılması emredilen Fuhuş'tan maksat, Zina etmektir. Allah teala, bu çirkin fiilin, toplum için çok tehlikeli bir hastalık olduğunu beyan ediyor ve o fiili, değil yapmak, ona yaklaşılmasını dahi yasaklayarak şöyle buyuruyor: "Sakın Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, rezilliktir, kötü bir yoldur."(34)

Kötülük: Buradaki kötülük'ten maksat, Dinen yasaklanmış her şeydir.

Zulüm: Burada ifade edilen Zulüm'den maksat ise, böbürlenmek, haksızlık yapmak ve haddi aşmak demektir.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا
وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

91- Ahitleştiğiniz zaman, Allahın ahdini yerine getirin. Allahı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı bilir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, yapılan muahadelerin, sözleşmelerin ve yapılan yeminlerin, yerine getirilmesini emretmektedir. Zira bir Müslümanın, yaptığı sözleşmeyi tek taraflı olarak bozması, karşı tarafa bir ihanettir. İhanet ise İslam dini tarafından yasaklanmıştır.

Ancak, herhangibir kimsenin hak ve hukukuyla ilgili olmayan, Mesela: "Vallahi yarın falan yere gideceğim." gibi yeminleri, keffaret ödeyerek bozmak caizdir.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ
دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ
لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

(34) İsrâ Suresi,ayet: 32

92- Kendileriyle ahitleştiğiniz ümmetten, sayıca daha üstün olan diğer bir ümmetle iyi geçinmek için, yeminlerini aldatma vasıtası yaparak, ipliğini sağlam eğirip te sonra onu söküp bozan şaşkın kadın gibi olmayın. Allah, sizi bununla imtihan eder. Şüphesiz ki o, kıyamet gününde ihtilaf ettiğiniz şeylerin gerçek yüzünü size açıklayacaktır.

* Mücahid, bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmektedir: Cahiliye döneminde insanlar birbirleriyle muahede yapıp taraftarlar edinirlerdi. Muahadeyi yaptıktan sonra, kendileriyle muahade yaptıkları topluluklardan daha güçlü ve sayıca da daha çok olanlarını bulunca, öncekilerle olan muahadelerini bozup o güçlü ve sayıca çok olanlarla muahade yaparlardı. Böylece, kendileriyle daha önce muahaade yaptıkları insanları, Allaha söz verdikleri halde aldatmış olurlardı. Allah teala onların bu hallerini, ipliğini iyice eğirdikten sonra onu tekrar çözen kadının haline benzetmiştir. Ve Müslümanlara, yaptıkları mauhadeyi, başkalarına yaranmak için bozmamalarını emretmiştir.

Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd, âyet-i Kerimeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

İbn-i Kesir ise bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmektedir: "Sizler bir ümmeti, kendinizden daha güçlü gördüğünüz zaman onları kendinize güvendirmek için onlarla muahade yapıyor sonra da ihanet etme imkânı bulunca anlaşmanızı bozup onlara ihanet ediyorsunuz. Bunu yapmayın. İpliğini sağlamca eğirdikten sonra onu çözen kadın gibi olmayın. Nitekim Kureyşliler, Resulullaha karşı böyle yapmışlardır.

İbn-i Kesir diyor ki: "Allah, müminlere, güçlü olan düşmanlarıyla yapmış oldukları muahadeyi, imkân bulunca tek taraflı olarak bozmayı yasaklamıştır. Güçlü olan düşmanla yapılan muahadenin durumu böyle olunca, zayıf olan düşmanla yapılan muahadenin de tek taraflı olarak bozulamayacağı muhakkaktır.

وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

93- Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat Allah dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola sevkeder. Şüphesiz ki kıyamet gününde yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz.

Ey insanlar, eğer rabbiniz dileseydi, sizleri tek bir ümmet yapardı da ihtilafa ve ayrılığa düşmezdiniz. Fakat Allah, sizleri çeşitli ümmetlere ayırdı. Bazılarınız iman etti bazılarınız da kâfir oldu. Allah, sizlerin hepinizin, amellerinizden dolayı hesaba çekecek, itaat edene sevabını, isyan edene de cezasını verecektir.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا أَيْمَٰنَكُمْ دَخَلًۢا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا
ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾

94- Yeminlerinizi aranızda aldatma vasıtası yapmayın. Sonra sağlamca basan ayak kayar. Allahın yolundan alıkoymanız sebebiyle, dünyada kötülüğü tadarsınız. Ahirette de sizlere büyük bir azap vardır.

Ey insanlar, yeminlerinizi aranızda, birbirinizi aldatma vasıtası yapmayın. Aksi takdirde güven içindeyken güvensizliğe düşersiniz. Emniyette iken tehlikeye girer helak olursunuz. Yeminlerinizi bozmanız sebebiyle, insanların, Allaha ve Peygamberine iman etmelerine engel olmanız yüzünden, Allahın, sizin için hazırlamış olduğu azabı tadarsınız. Ahirette ise size cehennem azabı vardır.

* Ayet-i Kerimede geçen "Sağlamca basan ayak kayar" ifadesi, emniyet içindeyken tehlikeye girmek, doğru yolda iken yolunu şaşırmak anlamına gelir. Mesela: "Falanın ayağı kaydı." demek "Kötü duruma düştü" demektir.

Allah teala bu âyet-i Kerimede müminleri, yaptıkları yeminlere bağlı kalmaya davet etmekte ve yeminlerini, bir kısım insanları aldatmak için vasıta yapmaktan sakındırmaktadır. Aksi takdirde, insanlar arasındaki güvenin sarsılacağını ve istikrarsızlığın hâkim olacağını ve Müminlerin, yeminlerini bozmaları neticesinde kâfirlerin de onlara güvenmeyerek İslama girmekten kaçınacaklarını, böylece müminlerin, insanları, Allahın yolundan alıkoymuş olacaklarını beyan etmektedir. Bunun cezası ise dünyada perişan olmak âhirette de büyük bir azaba uğramaktır.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

95- Allahn ahdini basit değerlerle değişmeyin. Eğer bilirseniz. Alllah katındaki, sizin için daha hayırlıdır.

İman ettiğinize dair Allaha verdiğiniz sözü, sakın, az bir maddi değer karşılığında satmayın. İmandan çıkıp, geçici dünya menfaatlari için inkâra sapmayın. Zira, dünya menfaatleri pek değersiz, Allah katında bulunan mükâfaatlar ise, değeri biçilemeyecek kadar büyüktür. Ve sizin için daha hayırlıdır. Yeter ki siz, bu iki nimetin mukayesesini yapabilin.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

96- Sizin elinizdeki şeyler sonunda biter. Allahın katındakiler ise tükenmez. Şüphesiz ki sabredenleri, yaptıklarının en güzeliyle mükâfaatlandıracağız.

Ey insanlar, sizin, dünyada sahibolduğunuz şeyler, ne kadar çok olursa olsun, gelip geçicidir, birgün bitiverir. Allahın, kendisine itaat eden kullarına verdiği nimetler ise sonsuzdur, bitip tükenmez. O halde bitip tükenmeyen nimetleri kazanmaya çalışın. Gelip geçici olan nimetlere aldanmayın. Şüphesiz ki biz, çeşitli darlık ve sıkıntılara karşı sabredenleri, yaptıklarının en güzeliyle mükâfaatlandıracağız. Kötülüklerini ise bağışlayacağız.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

97- Erkek olsun kadın olsun, her kim, mümin olarak salih amel işlerse şüphesiz ki onu, sıkıntısız, güzel bir hayat içinde yaşatacağız. Bunları, yaptıklarının en güzeliyle mükâfaatlandıracağız.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, salih amel işleyen mümin kullarına, dünyada güzel bir hayat, âhirette de en güzel mükâfaatları vereceğini vaadediyor.

Burada zikredilen salih amel'den maksat, Allahın kitabı ve Resulullahın sünnetine uygun olan ameldir. "Güzel bir hayat" dan maksat da, bütün yönleriyle rahat bir hayattır.

Burada zikredilen "Güzel hayat" Abdullah b. Abbas tarafından "Helal rızık" Hz. Ali tarafından "Kanaat" Ali b. Ebi Talha tarafından "Saadet" Mücahid ve Katade tarafından "Cennet" Dehhak tarafından "Helal rızık ve ibadet" şeklinde izah edilmiştir.

İbn-i Kesir ise "Güzel hayat'ın" bütün bu izah edilenleri kapsadığını söylemiştir.

Taberi de buradaki "Güzel Hayat"ın "Kanaat" olduğu görüşünü tercih etmiştir.

Resulullah (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَرُزِقَ كَفَافًا، وَقَنَّعَهُ اللّٰهُ بِمَا آتَاهُ».

"Şüphesiz ki Müslüman olan, ihtiyacı kadarıyla rızıklandırılan ve Allahın, kendisine verdiği ile kanaat eden kimse kurtuluşa ermiştir."(35)

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

98- Ey Peygamber, Kur'an okumak istediğin zaman, Allahın rahmetinden kovulmuş olan Şeytandan Allaha sığın.

* Allah teala bu âyet-i Celilede, Resulullaha, Kur'an okumaya başlarken "Eûzübillahimineşşeytanirracîm" (Kovulmuş Şeytanın şerrinden Allaha sığınırım) demesini emrediyor.

Taberi, Kur'an okumaya başlarken "Eûzübillahimineşşeytanirracîm" (Kovulmuş Şeytanın şerrinden Allaha sığınırım) demenin mendup olduğu hakkında ittifak edildiğini zikretmektedir.

(35) Müslim, K. ez-Zekât bab: 125, Hadis No: 1054 / İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 9, Hadis No: 4138 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 6, S: 19.

Şeytanın şerrinden kaçınılarak Allaha sığınılmasının emredilmesinin hikmeti, O Şeytanın iyilikten anlamaz olması ve insanoğlunun helakinden başka birşeye razı olmamasıdır. Halbuki insanlar, aynı cins yaratıklar olmaları sebebiyle birbirlerine yakındırlar ve birbirlerine karşı hoşgörülüdürler. İşte bu sebeplerdir ki Allah teala, "Kur'anı okumak istediğin zaman, Allahın rahmetinden kovulmuş olan Şeytandan Allaha sığın." buyurmuştur.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) den de çeşitli Hadis-i Şerifler rivayet edilmektedir. Peygamberimiz bu Hadis-i Şeriflerinden birinde şöyle buyuruyor:

أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه.

"Allahın huzurundan kovulmuş olan Şeytanın kışkırtmasından, gururlandırmasından ve vesvesesinden, herşeyi işiten ve bilen Allaha sığınırım."(36)

Muaz b. Cebel diyor ki:

عن معاذ بن جبل، قال: استبَّ رجلان عند النبي ﷺ فغضب أحدهما غضباً شديداً حتى خيِّلَ إلى أن أنفه يتمزَّعُ من شدة غضبه، فقال النبي ﷺ: «إني لأَعْلَمُ كلمة لو قالها لذهب عنه ما يجد من الغضب»؟ فقال: ما هي يا رسول الله؟ قال «يقول: اللهم إني أعوذ بك من الشيطان الرجيم.

"İki kişi Resulullahın yanında birlerine hakaret ettiler. Onlardan biri o derece kızdı ki, ben, öfkesinden, onun burnunun patlayacağını zannettim. Bu durumu gören Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, bir kelime biliyorum ki o, bunu söylecek olsa öfkesi gidecektir." Ben: "O kelime nedir Ya Resulullah?" diye sordum (اللهم اني اعوذ بك من الشيطان الرجيم) (Ey Allahım, Kovulmuş Şeytanın şerrinden sana sığınırım) demendir." buyurdu.(37)

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

(36) Ebu Dâvûd, K. es-Salah bab: 20, Hadis No: 775 / Tirmizî, k. Mevakıt, es-Salah, bab: 65, Hadis No: 242 / İbn-i Mâce, K. İkametüssalah, bab: 2, Hadis No: 808.
(37) Ebu Dâvûd, K. el-Edeb, bab: 4, Hadis No: 4780 / İbn-Mâce, K. ed-Dâ'vât, bab: 52, Hadis No: 3452

99- Şüphesiz ki, Şeytanın, iman edip rablerine güvenenler üzerinde hiçbir nüfuzu yoktur.

* "Şeytanın, müminlerin üzerinde nüfuzu yoktur." ifadesi, müfessirler tarafından şu şekilde izah edilmiştir:

Bazılarına göre: "Şeytanın, müminlerin üzerinde nüfuzu yoktur" demek, "Şeytanın, müminleri, affedilemeyecek bir günaha sürüklemeye gücü yetmez" demektir.

Bazılarına göre ise bu ifade: Şeytanın şerrinden Allaha sığınana, Şeytanın herhangibir şerrinin dokunamayacağı anlamına gelmektedir.

Diğer bazılarına göre ise bu ifade, İblisin, ifade ettiği şu ihlaslı kulları kastetmektedir. İşte Şeytanın, bunlara karşı bir nüfuzu sözkonusu değildir. Ayette buyuruluyor ki: "İblis: "İzzet ve şerefine yemin olsun ki, onlardan, ihlaslı kulların hariç, bütün insanları yoldan çıkaracağım." dedi.(38)

Bazılarına göre de bu ifadeden maksat, Şeytanın, iman edenlere karşı hiçbir delilin bulunmadığının beyan edilmesidir.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Şeytanın nüfûzu, sadece onu dost edinenlere ve onun vesvesesi ile Allaha ortak koşanlaradır.

* Bu âyet-i Kerimede, Şeytanın nüfûzunun kimler için geçerli olduğu açıkça beyan edilmektedir. Bunlar da Şeytanı dost edinip onun peşinden gidenler ve Allaha ortak koşanlardır.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ
مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

101- Biz, bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman -Ki, Allah ne indirdiğini çok iyi bilir- müşrikler, Peygambere "Sen ancak bir iftiracısın." derler. Hayır, onların çoğu bunu bilmezler.

(38) Sâd Suresi, âyet: 82-83

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, bir kısım âyetlerin hükmünü kaldırıp neshederek başka âyetleri getirdiğinde, müşrik ve münafıkların, bunu fırsat bilerek Resulullahı yalancılıkla ve Allaha karşı iftirada bulunmakla suçladıklarını bildiriyor ve bunların çoğunun, hiçbirşey bilmeyen cahiller olduklarını beyan ediyor.

Bu âyet-i Celile de, Bakara Suresinin yüz altıncı âyeti gibi, Kur'an-ı Kerimde mensuh âyetlerin bulunduğunu göktermektedir. Bunlar, âlimler tarafından incelenip açıklanmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için usul kitaplarına başvurulmalıdır.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا
وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

102- Ey Peygamber, de ki: "Kur'anı, Ruhül Kudüs Cebrail, müminlerin imanını pekiştirmek, müslümanlara bir hidayet rehberi ve bir müjde olmak üzere, rabbinin katından hak olarak indirdi.

Ey Muhammed, de ki: "Bu Kur'anı Cebrail, Hak bir kitap olarak indirdi ki, iman edenlerin imanını sağlamlaştırsın da, imanları güçlensin. Müslümanlara doğru yolu gösteren bir rehber ve onlara ilahi nimetleri bildiren bir müjde olsun.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ
إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾

103- Şüphesiz biz, kâfirlerin "Bu Kur'anı Muhammede bir adam öğretiyor." dediklerini çok iyi biliriz. Kur'anı Muhammede öğrettiğini iddia ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Kur'an ise açık, fasih Arapçadır.

Şüphesiz ki biz, şu müşriklerin "Bu Kur'an Allah katından değildir. Bunu Muhammede bir insan öğretiyor." dediklerini çok iyi biliyoruz. Halbuki müşriklerin, Kur'anı Muhammede öğrettiğini iddia ettikleri kişi Arap değildir. Kur'an ise apaçık bir Arap diliyle inmiştir. Hiç, Arap olmayan birinin, böyle bir şeyi öğretmesi mümkün müdür?

* Müfessirler, müşriklerin, Resulullaha Kur'an-ı Kerimi öğrettiğini iddia ettikleri, Arap olmayan kişiden kimi kastettikleri hususunda şunları söylemişlerdir:

a- Bazıları, Resulullaha Kur'anı öğrettiği iddia edilen bu kişinin, Mekkede yaşayan ve Hıristiyan olan Bel'am isimli bir köle olduğunu söylemişlerdir.

b- Bazıları da bu kişi nin, Yeîş isimli bir köle olduğunu söylemişlerdir.

c- Bazıları ise bu yabancı kişinin, Hıristiyan olan Cebir isimli bir köle olduğunu söylemişlerdir.

d- Başka bir gurup Müfessir ise, bunların, Yesar ve Cebir isimli köleler olduklarını ve bunların Tevrat okuduklarını söylemişlerdir.

e- Bazıları da bu kişinin, Selman-ı Farisî olduğunu söylemişlerdir.

Resulullaha Kur'an-ı Kerimi bir insanın öğrettiği iddiası tamamen bâtıl bir iddia ve iftiradır. Zira Kur'anı Resulullaha öğrettiği iddia edilen kişiler Arap bile değildirler. Kur'an ise fasih bir Arapça ile indirilmiş bir kitaptır. O dönemde Edebiyat alanında çok ileri gitmiş olan tüm Arap şair ve ediplerini susturmuş bu kimseler Kur'an-ı Kerimin belağat ve fesahatı karşısında âciz kalmışlardır. Bütün bu gerçeklere rağmen "Kur'anı, Arap olmayan birisi ona öğretiyor." iddiasının hiçbir dayanağı yoktur. Diğer yandan, eğer Kur'an-ı Kerimi Hz. Muhammed (s.a.v.) e öğreten birisi şayet bulunmuş olsaydı, o kimse kendi Peygamberliğini iddia eder veya kendisi önder olup birşeyler kazanmaya çalışırdı. Böyle birşey olmamıştır. Bunlar tamamen hayal mahsulü olup kâfirlerin yakıştırmasıdır.

Aslında Kur'an-ı Kerimin belağatı ve fesahatı karşısında âciz kalan kâfirler, ona, yeri gelmiş "Sihir" demişler, bazan "Şiir" demişler. Bazan da burada da zikredildiği gibi "O Kur'an, başkaları tarafından ona öğretiliyor." demişlerdir. Bu, onların, Kur'an-ı Kerimin karşısında bocaladıklarının ifadesidir.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

104- Şüphesiz ki Allahın âyetlerine iman etmeyenleri Allah doğru

yola sevketmez. Onlara, can yakıcı bir azap vardır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Kur'andan yüzçevireni ve Resulullaha indirdiği âyetlerden gafil olanları ve Allah katından gönderilenlere iman etmeye niyeti olmayanları zorla doğru yola sevketmeyeceğini ve onları yaptıklarıyla başbaşa bırakacağını, âhirette de yaptıklarının karşılığı olarak can yakıcı bir azabın bulunduğunu bizlere bildirmektedir.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Yalanı, ancak, Allahın âyetlerine iman etmeyenler uydururlar. İşte onlar, yalancıların ta kendileridir.

* Allah teala bu âyet-i Celilede, Hz.Muhammed (s.a.v.) e "Sen ancak bir iftiracısın, Kuranı kendin uydurdun." diyen müşriklere cevap vererek buyuruyor ki: "Yalanı ancak, Allahın gönderdiği âyetlere iman etmeyenler uydurur. Peygamber uydurmaz. Zira o iman etmeyenler, yalancılıklarından dolayı cezalandırılacaklarına veya doğru söyledikleri takdirde de sevap kazanacaklarına inanmazlar. İşte yalancılar onlardır.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَٰكِنْ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾

106- Kalbi imanla huzura kavuşmuş olduğu halde inkâra zorlanan hariç, kim iman ettikten sonra Allahı inkâr eder, kalbini inkâra açık tutarsa Allahın gazabı onların üzerindedir. Bunlara büyük bir azap vardır.

* Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet-i Kerime, Ammar b. Yâsir

hakkında nâzil olmuştur."

Müşrikler Mekkede Ammarı, babası Yâsir'i ve annesi Sümeyye'yi, iman etmelerinden dolayı yakalamışlar ve onları inkâra zorlamak için çeşitli işkenceler yapmışlardır. Ammarın annesi Hz. Sümeyye, ayaklarından iki ayrı Deveye bağlanmış ve "Sen, Müslüman erkeklere göz dikerek Müslüman oldun." demişler ve ona çeşitli işkenceler yaptıktan sonra onu develere sürükletmişler ve edep mahalline mızrak saplayarak şehit etmişlerdir. Ammarın babası Yâsir de işkenceler sonunda şehit olmuştur. Bunlar İslamın ilk şehitleridirler.

Ammar ise işkencelere dayanamayarak, kalbi imanla dolu olduğu halde, diliyle, müşriklerin istediklerini söylemiştir. Bunun üzerine Resulullaha "Ammar inkâr etti." haberi getirilmiş Resulullah da şöyle buyurmuştur: "Hayır olamaz, Ammar, tepesinden tırnağına kadar imanla doludur. İman onun kalbine işlemiştir." Nihayet Ammar ağlayarak Resulullahın huzuruna gelmiş, Resulullah da ona "Kalbini nasıl buluyorsun?" diye sormuş o da "İmanla dolu buluyorum." demiştir. Resulullah da ona "Sana aynı şeyi yaparlarsa sen de aynı şekilde davran." buyurmuştur.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ
اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾

107- Bunun sebebi, dünya hayatını âhirete tercih etmeleri ve Allahın, kâfirleri doğru yola sevketmemesidir.

Kâfirlerin uğradıkları bu büyük azabın sebebi, dünya hayatının geçici zevklerini, âhiretin devamlı nimetlerine tercih etmeleri ve Allahın, kâfirleri hidayete erdirmemesidir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ ۚ
وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾

108- İşte Allahın, kalblerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimseler bunlardır. İşte bunlar, gafillerin ta kendileridir.

İşte Allah, bunların kalblerini mühürlemiştir, iman etmezler. Kulaklarını sağırlaştırmıştır hakkı işitmezler. Gözlerini kör etmiştir Allahın delillerini görüp ibret almazlar. İşte bunlar, Allahın, kendilerine hazırladığı azaptan gafil olan insanlardır.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

109- Şüphesiz ki bunlar, âhirette de hüsrana uğrayacaklardır.

Şüphesiz ki bu, kalbleri, gözleri ve kulakları mühürlenen kimseler, âhirette de hüsrana uğrayacaklardır.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا
وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

110- Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, mihnete uğratıldıktan sonra hicret eden ve işkencelere sabredenleri affeder. Bunlardan sonra muhakkak ki rabbin, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

* Allah teala bu âyet-i Celilede, Mekkede müşrikler tarafından ezilen ve dinden dönmeleri için çeşiti fitneler sürüklenen mustaz'af bir sınıfı zikretmektedir. Bunlar, ailelerini, mallarını, mülklerini terkederek Allah yolunda hicret etmişler, müminlerle birlikte kâfirlere karşı cihad etmişler ve metanet göstermişlerdir. İşte bu sebeple Allah teala, daha önce içine düştükleri fitneden dolayı onları affettiğini ve onlara merhamet ettiğini beyan etmektedir.

Ayet-i Celilede, hicret, Cihad ve metanetin, günahları silen birer vasıta olduklarına dikkat çekilmektedir.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾

111- Kıyamet günü herkes gelip kendisini müdafaaya çalışacak ve herkese, yaptıklarının karşılığı verilecek, kimseye zulmedilmeyecektir.

Kıyamet gününde kimsenin kimseyi savunmaya gücü yetmeyecektir. Allahın, şefaatçi olma izni verdiği kimseler hariç, kimsenin kimseye faydası dokunmayacak, bilakis herkes en yakın akrabasından dahi uzaklaşmayı tercih edecektir.

* Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "O gün insan, kardeşinden, anne ve babasından, karısından ve çocuklarından kaçar. O gün herkesin kendisine yetecek kadar derdi vardır."(40)

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾

112- Allah bir ülkeyi misal verdi. Bu, emin, huzurlu, rızkı her taraftan bol bol gelen bir ülkeydi. Ne var ki bu ülkenin halkı, Allahın nimetlerine nankörlük etti. Bu yüzden Allah onlara, yaptıklarına karşılık korku ve açlık ızdarabını tattırdı.

* Taberi, âyte-i Celilede misal verilen bu ülkeden Mekke'nin kastedildiğini söylemekte ve şöyle demektedir: "Mekke güven içinde olan ve istikrarlı bir hayata sahibolan bir ülkeydi. Zira Araplar birbirlerine saldırarak, birbirlerini öldürüp esir alırlarken Mekkeye kimse saldırmaz orayı kutsal kabul ederek oranın halkına karşı savaş açmazlardı. Oranın halkının, çevresinde yaşayan Bedevilerde olduğu gibi bir kısım mer'a ve otlaklara ihtiyacı yoktu. Zira onlara rızıkları her taraftan bol bol geliyordu. Ayrıca Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.) i oraya Peygamber olarak gönderince Mekkeye en büyük nimeti lutfetmiş oldu. Ne var ki Mekke müşrikleri, Allah tealanın bu nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Resulullaha çeşitli işkenceler yapmaya giriştiler. Bunun üzerine Allah teala da onlara belalar gönderdi. Kıtlık yılları yaşadılar, açlığa düştüler. Öyleki leş, kemik ve Deve yünlerini dahi yemek zorunda kaldılar. Ayrıca onların kalblerine, Resulullahın müfrezelerinin baskın yapacakları korkusunu saldı.

(40) Abese Suresi, âyet: 34-37

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ
ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾

113- Şüphesiz ki onlara, kendilerinden Peygamber geldi. Ancak onlar onu yalanladılar. Bu sebeple onlar zulümlerine devam ederlerken azap kendilerini yakalayıverdi.

* Taberi, bu âyet-i Celileyi şöyle izah etmektedir: "Mekkelilere kendi içlerinden, soyunu ve doğruluğunu bildikleri Muhammed, Peygamber olarak geldi. Fakat Mekkeliler onu yalanladılar. Allah tarafından Peygamber olarak gönderildiğine inanmadılar. Bunun üzerine onları açlık, huzursuzluk ve güvensizlik azabı yakaladı. Ayrıca ileri gelenleri Bedir savaşında öldürüldüler.

Ayet-i Kerimeler izah edilirken belli kişi ve yerlerin adları geçtiği için bunlara göre izahlar yapılsa da, Kur'an-ı Kerimin hükmünün kıyamete kadar bâkî olması sebebiyle bu izahların da sadece o belli yer ve isimlere hasredilmeyip genel bir şekilde yorumlanmaları gerekir. Demek oluyor ki kendilerine gönderilen Peygamberleri yalanlayan her zalim ülkenin âkıbeti hüsrandır.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ
إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾

114- Allahın size rızık olarak verdiği helal ve temiz şeylerden yeyin. Eğer yalnız Allaha ibadet ediyorsanız, Allahın nimetlerine şükredin.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, mümin kullarına helal ve temiz olarak vermiş olduğu rızıklardan yemelerini ve buna karşılık kendisine şükretmelerini, zira nimetleri lutfedenin, kendisine şükredilmeye layık olduğunu beyan ediyor.

Taberi, bundan sonra gelen âyeti de gözönünde bulundurarak âyet-i Kerimeyi şöyle izah ediyor: "Ey insanlar, Allahın size rızık olarak verdiği hayvanlardan helal olan ve usulüne uygun olarak kesilenlerin etlerinden yeyin. Şayet sizler, rabbinize hakkıyla kullak ediyorsanız, Allahın size vermiş olduğu bu nimetlere karşı ona şükredin.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ
اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

115- Allah, sizlere yalnız leşi, kanı, domuz etini bir de Allahtan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Bir kimse mecbur kalır, zururet haddini aşmadan ve başkalarının hakkına tecavüz etmeden bunlardan yer ise ona günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

* Ayet-i Kerime, yenmesi haram olan şeylerin bir kısmını zikretmekte, açlık sebebiyle mecbur kalan kimsenin ise, zaruret miktarını aşmadan ve başkasının hakkına tecavüz etmeden bunlardan yemesine ruhsat verildiğini beyan etmektedir. Bu konuyla ilgili hükmüler, Mâide Suresinin üçüncü âyetinde geniş olarak izah edilmiştir. Daha geniş bilgi için oraya bakılabilir.

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾

116- Dilinizin alıştığı yalanlarla "Bu helaldir." "Bu haramdır" demeyin. Aksi halde bu sözlerinizle Allaha yalan isnad etmiş olursunuz. Şüphesiz ki Allaha yalan isnad edenler, hiçbir zaman kurtuluşa eremezler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, insanların, kendi heva ve heveslerine göre, hiçbir delile dayanmadan, herhangibir şeyin helal veya haram olduğunu söylemeye haklarının olmadığını, zira herhangibir şeyin helal veya haram olduğunu beyan etmenin, ancak onları yaratan Allaha ait olduğunu, aksini iddia edenlerin ise, Allaha iftiralarda bulunarak asla kurtuluşa eremeyeceklerini bildirmektedir.

İbn-i Kesir bu âyet-i izah ederken şöyle diyor: "Herhangibir şer'î delile dayanmadan bir bid'at icadeden veya Allahın helal kıldığı bir şeyi haram sayan yahut, Allahın haram kıldığı bir şeyi helal sayan insanlar da bu âyetin kapsamına girerler.

مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾

117- Bu, dünyada az bir geçimliktir. Ahirette de onlara can yakıcı bir azap vardır.

Helali haram, haramı da helal sayarak Allah hakkında yalan uyduranlar için dünyada az bir geçimlik vardır. Bunların âhiretteki cezaları ise can yakıcı bir azaptır.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

118- Ey Peygamber, daha önce sana anlattığımız şeyleri Yahudilere haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmemiştik fakat onlar, kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

* Bu âyet-i Kerimede zikredilen "Yahudilere haram kılınan şeyler" En'am Suresinin şu âyetinde beyan edilmektedir: "Biz, Yahudilere tırnaklı her hayvanı haram kıldık. Onlara sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağlarının dışında iç yağlarını da haram kıldık. Aşırı gitmelerinden dolayı, onları bu şekilde cezalandırdık. Şüphesiz ki biz, doğruyuzdur."(41)

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا
إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

119- Sonra şüphesiz ki rabbin, bilmeden günah işleyip ardından tevbe eden ve kendilerini düzeltenleri bağışlar. Bunlardan sonra rabbin, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

---

(41) En'am Suresi, âyet: 146

* Allah teala bu âyet-i Celilede, müminlerin günahkârlarını, tevbe etmeleri halinde nasıl affedeceğini ve onlara merhametli davranacağını beyan etmektedir.

Ayet-i Kerimeden anlaşılmaktadır ki, esas mesele, kulun iman etmesi ve hatalarını idrak ederek işlediği günahlardan vazgeçmesidir. Kul böyle olduğu müddetçe ona Allah tealanın af ve merhamet kapısı daima açıktır.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾

120-121- Şüphesiz ki İbrahim, Allaha boyun eğen, hakka yönelen bir ümmetti. (Önderdi) Hiçbir zaman müşriklerden olmadı. Rabbinin nimetlerine şükrederdi. Allah onu Peygamber seçti ve doğru yola sevketti.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Hz. İbrahimin dini olan Hanif dinine bağlı olduklarını iddia eden ve Allaha ortak koşan müşriklere, Hz. İbrahimin, Allaha itaat eden, hakka yönelen bir önder olduğunu, hiçbir zaman müşriklerden olmadığını beyan ediyor ve onların bâtıl iddialarını çürütüyor.

Âyet-i Kerimede, Hz. İbrahim bir "Ümmet" olarak vasıflandırılıyor. Âlimler, "Ümmet" sıfatının ne mânâya geldiği hususunda şu izahları yapıyorlar:

— İbrahim bir ümmetti. Yani, kendisine tabi olunan bir önderdi. Veya,

— O, doğru yola sevkeden bir önderdi. Yahut,

— İbrahim, hayırı öğreten bir muallimdi. veya,

— İnsanlara dinlerini bildiren bir öğretmendi. Yahut,

— Kendisi tek başına bir ümmetti. Zira o, bir ümmet kadar güçlüydü. Veya,

— Sadece o iman etmişti. Diğer bütün insanlar ise mümin değillerdi.

وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

122- Biz, dünyada İbrahime iyilik verdik. Şüphesiz ki o, âhirette de salih kimselerdendir.

* Hz. İbrahime dünyada verilen iyiliğin ne olduğu hususunda Taberi şöyle diyor: "Bu ifade "Biz ona dünyada güzel bir hatıra ve dillerde dolaşan güzel bir öğüt verdik" demektir.

İbn-i Kesir ise bu ifadenin anlamının: "Biz İbrahime dünyada bir müminin temiz hayatını mükemmel bir şekilde yürütebileceği bütün dünya nimetlerini verdik" demek olduğunu söylemiştir.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

123- Ey Peygamber, sonra sana: "Hakka yönelen, müşriklerden olmayan İbrahimin dinine tâbi ol" diye vahyettik.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.)in, kendisinden önce Peygamber olarak gönderilen Hz. İbrahimin Hanif dinine tâbi olduğunu, bu itibarla Hz. İbrahimin dinine tâbi olduklarını iddia edenlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)e de tâbi olmaları gerektiğini beyan etmektedir. Zira Hz. İbrahim, hiçbir zaman müşriklerden olmamıştı. Şirk yolunu tutanlar da hiçbir zaman, İbrahimin dininden olamazlar.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

124- Cumartesi gününe hürmet etme, sadece, onda ihtilaf eden Yahudilere farz kılındı. Şüphesiz ki rabbin kıyamet gününde, ihtilaf ettikleri hususlarda aralarında hükmedecektir.

* Yahudiler Cuma gününe saygı göstermeyi bırakıp Cumartesi gününü kutsallaştırmışlar daha sonra da Cumartesi gününde avlanma gibi bazı işleri yapmanın haram veya helal olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. İşte bu âyet-i Kerime onların bu davranışlarına işaret etmekte ve cumartesi gününün

kutsallığının sadece Yahudileri bağlayan bir hüküm olduğunu, buna uymayan Ümmet-i Muhammedin sorumlu olmadığını, zira Ümmet-i Muhammed için asıl kutsal olan cuma gününün seçildiğini beyan etmektedir. Cuma gününde Müslümanlar biraraya gelerek topluca ibadetlerini yaparlar, bundan dolayı Yahudilerin, Müslümanlara söyleyecek hiçbir şeyleri yoktur.

Allah teala âyet-i Kerimenin sonunda, Yahudilerin cumartesi günü yasağı gibi ihtilaf ettikleri meselelerin asıl hükmünü kıyamet gününde vereceğini bildirmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) cuma gününün müminler için haftanın mukaddes bir günü olduğu hususunda şöyle buyuruyor:

قَالَ: رَسُولُ اللهِ ﷺ «نَحْنُ الآخِرُونَ وَنَحْنُ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. بَيْدَ أَنَّ كُلَّ أُمَّةٍ أُوتِيَتِ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا. وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ. ثُمَّ هَذَا الْيَوْمُ الَّذِى كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْنَا. هَدَانَا اللهُ لَهُ. فَالنَّاسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ. الْيَهُودُ غَداً. وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ».

"Biz, en son gelen bir ümmetiz. Kıyamet günü ise en önde bulunanlar olacağız. Ancak geçmiş her ümmete kitap bizden önce verilmiştir. Bize ise onlardan sonra verilmiştir. Sonra Allahın bize farz kıldığı bu gün (Cuma günü) Allahın bize göstermiş olduğu bir gündür. Bugünde insanlar bize tâbidir. Yarın (Cumartesi) Yahudiler ertesi gün (Pazar) de Hristiyanlar."(42) Diğer bir rivayette de Hadis-i Şerifin sonu şöyledir:

وَهَذَا يَوْمُهُمُ الَّذِى فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ. فَهَدَانَا اللهُ لَهُ. فَهُمْ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ. فَالْيَهُودُ غَداً. وَالنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ.

"...Ehl-i kitaba farz kılınan gün işte bugündür (Cuma günüdür) Fakat onlar onun hakkında ihtilafa düştüler. Bize ise onu Allah gösterdi. bu sebeple ehl-i Kitap cuma gününde bize tâbidirler. Yarın Yahudiler, ertesi gün de Hıristiyanlar."(43)

(42) Müslim, K. el-Cuma, bab: 19 Hadis No: 855
(43) Müslim, K. el-Cuma, bab: 12, Hadis No: 855

ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

125- Ey Peygamber, insanları rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en uygun şekilde mücadele et. Şüphesiz ki rabbin, yolundan sapanı da çok iyi bilir. Doğru yolda yürüyenleri de çok iyi bilir.

Ey Muhammed, insanları, rabbinin yolu olan İslam şeriatına, hikmetlerle dolu olan Kur'an'la, delillerle ve güzel ibadetlerle davet et. Sen onlarla en güzel yollarla tartışma yap. Şüphesiz ki rabbin olan Allah, yolundan sapan kimseyi de çok iyi bilir hidayete kavuşup hak yola gidenleri de çok iyi bilir.

* Taberi, âyet-i Kerimede zikredilen "Hikmet"den maksadın, "Allahın kitabı ve Resulullahın sünneti" olduğunu, "Güzel öğüt"den maksadın ise, "Allahın beyan ettiği deliller ve ibret alınması gereken hadiseler" olduğunu söylemiştir.

Buna göre âyetin mânâsı: "Ey Muhammed, sen, rabbinin yoluna, Allahın kitabı, Resulünün sünnetiyle ve Allahın beyan ettiği delil ve öğütlerle davet et" şeklindedir.

Allah teala bu âyet-i Kerimede, davetçinin, hikmetle hareket eden, güzel öğüt veren ve muhataplar için en uygun yolu seçen bir kimse olmasını emrediyor ve onun, bu yolda, usanmadan çalışmasını tavsiye ediyor.

Allah teala, Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harunu "Rab"lık iddia eden Firavuna gönderirken, onların, Firavuna nasıl tebliğde bulunmaları gerektiğini beyan ederek şöyle buyuruyor: "İkiniz de Firavuna gidin. Çünkü o azdı". "Öğüt alacağını veya korkacağını umarak ona yumuşak söz söyleyin."(44)

(44) Tâhâ Suresi, âyet: 43-44

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾

126- Ceza verirken, size verilenin aynıyla karşılık verin. Yemin olsun ki, eğer sabrederseniz bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

* Alimler bu âyet-i Kerimenin mensuh olup olmadığı hususunda şunları söylemişlerdir:

a- Bazıları: "Bu âyet-i Kerime, düşmanlar tarafından müslümanlara işkence yapılarak öldürülmeleri halinde onların da düşmanlarına aynı işkenceleri yaparak öldürebilecekelerine izin vermekte, bundan sonra gelen âyet-i Kerime ise, işkence yaparak öldürmeyi yasaklamakta ve bu âyet-i Kerimeyi neshetmektedir" demişlerdir. Şöyle ki, Resulullah ve sahabileri Uhud savaşında, Hz. Hamza ve onun gibi şehit olanların düşmanlar tarafından uzuvlarının kesildiğini görünce: "Allaha yemin olsun ki Allah bize zafer nasibederse biz de düşmanlara bu yapılanlardan daha fazlasını yapacağız" demişlerdir. Bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş, düşmana yapılacak işkencelerin, müslümanlara yapıldığı kadar yapılmasına izin vermiş, bundan sonra gelen âyet-i Kerime ise işkenceyi yasaklamış ve sabredilmesini emretmiştir.

b- Bazıları da "ABu âyet-i Kerime, savaşı ilk olarak müslümanların başlatmamasını, ancak, kendilerine savaş açıldığı takdirde aynıyla mukabele etmelerini emretmektedir. Ancak Tevbe Suresinin beşinci âyetinde "Mukaddes olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün" buyurularak Müslümanların savaşı başlatmalarına izin verilmiş ve bu âyetin hükmü neshedilmiştir" demişlerdir. Abdullah b. Abbas bu görüştedir.

c- Bazıları ise "Bu ve bundan sonra gelen âyetten maksat, herhangi bir zulme uğrayanın, kendisine haksızlık yapan kimseyi, zulmettiği kadarıyla cezalandırabileceğini, intikam duygusuyla hareket ederek cezalandırmada ileri gidemeyeceğini beyan etmektedir" demişlerdir. İbn-i Sirîn, Süfyan es-Sevrî ve Mücahid bu görüştedirler. Bunlara göre âyet-i Kerime mensuh değildir.

* Şa'bî ve İbn-i Cüreyc bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi hakkında şöyle demişlerdir: "Uhut savaşında müşrikler, Hz. Hamza ve diğer Müslümanlardan öldürdükleri kimselerin vücutlarının çeşitli uzuvlarını kesip parçalamışlardır. Bunu gören Müslümanlar: "Yemin olsun ki Allah bizi onlara galip getirdiği zaman biz de onlara şöyle şöyle yapacağız" demişler ve bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş, cezaların aynen karşılığının verilebileceğini, bununla

beraber yapılan ezaya aynıyla mukabele etmeyip affetmenin daha faziletli olacağını beyan etmiştir. Zira bu takdirde cezayı verme işi Allaha havale edilmiş olur. Allahın ise daha âdil ceza vereceği muhakkaktır". Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا
يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

127-128- Ey Peygamber, sabret. Sabretmen ancak Allahın lütfuyladır. Onlara karşı üzülme. Kurdukları tuzaklardan sıkıntıya düşme. Şüphesiz ki Allah, kendisinden korkanlarla ve iyilikte bulunanlarla beraberdir.

Ey Muhammed, Allah yolunda sana yapılan eziyetlere karşı sabret. Senin sabretmen, ancak Allahın yardımıyladır. Seni yalanlayan ve sana gelenleri inkâr eden şu müşrikler için üzülme. İnsanları Allahın yolundan alıkoymak için başvurdukları çeşitli hile ve desiselerden dolayı sıkıntıya düşme. Zira Allah, kendisinden korkan ve iyilikte bulunan siz müminlerle beraberdir. Onun yardımı ve desteği sizin yanınızdadır.

* * *

İSRA SURESİ

İsra suresinin büyük bir bölümü bölümüyle Mekkede nazil olmuştur. Ve yüz on bir âyetttir.

Bu sure-i Celile, Allah tealayı tesbih ile başlıyor ve ona hamdederek sona eriyor. Bu sure-i Celile de çoğunlukla inançla ilgili konuları bünyesinde toplamıştır.

Sure-i celilenin ilk âyetinde Resululahın bir gece, Mekkeden, Kudüste bulunan Mescid-i Aksaya götürüldüğü beyan ediliyor ve şöyle buyuruluyor:

"Kulu Muhammedi geceleyin, delillerini göstermek için, Mescid-i Haramdan, çevresini mübarek kıldığı Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki o, her şeyi çok iyi işiten, çok iyi görendir."

İsra, gece yolculuğu anlamına gelmektedir. Miraç hadisesinin bir gece yolculuğu ile başladığını ifade eden İSRA sureye de adını vermiştir.

Sure-i celilede ana mevzu olarak Hz.Muhammed (s.a.v.) ile Mekke halkının ona karşı olan tutumu ele alınmaktadır. Önce Resulullahın İsra ve Miracı beyan ediliyor. Sonra da tevhid inancının temel kaideleri açıklanıyor. Sonra cahiliye putperestlerinin çirkin davranışları reddediliyor. Ve diğer Peygamberlere verilen mucizelerle Resulullaha verilen deliller beyan ediliyor. Sonra da müşriklerin, Hz. Muhammed (s.a.v.) e karşı düşmanlıkları, ona inen âyetler üzerine fitne çıkarmaya yeltenmeleri ve Resulullahı Mekkeden çıkarmaya çalışmaları bahse konu ediliyor.

Sure-i celile, Kur'anı ve ondaki gerçek hakikatı dile getirerek son buluyor. O Kur'an ki, Resulullah, yeri geldikçe onu insanlara okusun, onlar da istifade etsinler diye parça parça inmiştir. İşte bu Kur'anın surelerinden biri olan bu mübarek sure de, Hamd'in Allaha mahsus olduğunu beyan ederek son buluyor.

"Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortağı bulunmayan, âciz olmayıp yardımcı da edinmeyen Allaha mahsustur." de. Onu layık olduğu şekilde yücelt."

İşte bu âyet-i kerime ile son bulan sure-i celilenin, hikmet dolu âyetlerinin teker teker izahına gelelim.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

سُبْحَانَ الَّذ۪ٓي اَسْرٰى بِعَبْدِه۪ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذ۪ي

بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ ﴿١﴾

1- Kulu Muhammedi geceleyin, delillerini göstermek için, Mescid-i Haramdan, çevresini mübarek kıldığı Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. O, herşeyi çok iyi işiten, çok iyi görendir.

* Bu âyet-i Kerime, Resulullah (s.a.v.)in, Mekkeden, Kudüste bulunan Mescid-i Aksâya, ilâhî bir güçle götürüldüğünü beyan etmektedir. Bu hadiseye "İsra ve Mirac" denilmektedir. Bu hususta zikredilen çeşitli Hadis-i Şerifler incelendiğinde, özetle şunları söylemek mümkündür:

Resulullah (s.a.v.) uyanık bir haldeyken, geceleyin, Mekkeden Mescid-i Aksâ'ya "Burak" denilen bir bineğe bindirilerek götürüllmüş, Mescid-i Aksâya varınca bineğini Mescidin kapısında bırakmış içeri girip iki rekât mescid namazı kılmış sonra, merdivene benzeyen ve "Mirac" denen ve günümüzde "Asansör" diye adlandırabileceğimiz bir aracın yanına varmış, o araç vasıtasıyla önce dünya semasına çıkmış sonra göğün diğer katlarına gitmiştir. Her kata vardığında, oranın ileri gelen sâkinleri tarafından karşılanmıştır.

Resulullah (s.a.v.) göklerin her katına vardığında, derecelerine göre oralarda bulunan Peygamberlerle selamlaşmış, altıncı katta Hz. Musa ile yedinci katta da Hz. İbrahim ile görüşmüş, daha sonra onların ve diğer Peygamberlerin makamlarını da aşarak kaderleri yazan kalemlerin gıcırtısının işitildiği makama kadar ulaşmış ve "Sidretül Müntehâ"yı görmüştür.

Ayrıca, altıyüz kanadı bulunan Cebrail aleyhisselamı aslî suretiyle görmüş yine, bütün ufukları tutan yeşil "Refref"i de görmüştür. Göğün Kâbesi olan Beytül Mamuru görmüş, yeryüzündeki Kâbeyi yapan Hz. İbrahimin ona yaslandığına ve kıyamete kadar bir daha dönmemek üzere hergün oraya yetmişbin Meleğin gelip Allaha ibadet ettikten sonra ayrılıp gittiklerine şahit olmuştur.

Yine Resulullah o makamda Cennet ve Cehennemi görmüş, Allah teala, günde elli vakit namaz kılınmasını farz kılmış, daha sonra bir lütuf olarak bu elli vakti beş vakte indirmiştir.

Tercih edilen görüşe göre Resulullah "Sidretül Müntehâ"dan sonra bütün Peygamberlerle birlikte Kudüse dönmüş orada imam olarak onlara namaz kıldırmıştır. Sonra Kudüsten tekrar Burak'a binmiş, gecenin karanlığında Mekkeye dönmüştür.

Yine tercih edilen görüşe göre Resulullah Miraca ruh ve beden olarak çıkmıştır. Zira hadiseyi anlatan bu Sûrenin ilk kelimesi "Sübhan"dır. Ve bu kelime, fevkalade olayları anlatmak için kullanılır. Resulullahın cismen değil de sadece ruhen gittiğini söylemek, bu kelimenin kullanılacağı nisbette fevkalede bir olay değildir. Ayrıca âyet-i Kerimede "Geceleyin kulunu yürüttü" ifadesi yer almaktadır. Geceleyin yürümek, fiilen mesafe katetmektir. Bu da ancak bedenle olur. "Kul" kelimesi de kişinin ruh ve bedeni için birlikte kullanılır. İnsanın sadece ruhuna kul denilmez.

Diğer yandan, Buhari de dahil sahih Hadis kitaplarında, Resulullahın "Burak" isimli bir bineğe bindirildiği zikredilmektedir. Ruhun tek başına bineğe ihtiyacı olmadığı muhakkaktır.

Kureyşliler, Resulullahın İsra ve Miracını yalanlamışlardır. Şayet İsra ve Mirac bedenen değil de ruhen ve uyku halinde meydana gelmiş olsaydı. Kureyşlilerin bunu yalanlamalarına gerek kalmazdı. Çünkü bilirlerdi ki, kişi uyku halindeyken birçok harika olayları görebilir. İsra ve Mirac olayı ise ruhen ve bedenen cereyan etmiştir.

Ayrıca Allah teala "İsra"nın zamanını belirtmiş, geceleyin olduğunu söylemiş, yerini zikretmiş, Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksâya kadar yüründüğünü beyan etmiş ve bunun hikmetinin de, âyetlerini ve kuderetini ortaya koyan delillerini, göstermek olduğunu beyan etmiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki, İsra ve Mirac, sadece ruhen değil, hem ruh hem de beden ile meydana gelmiştir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.)in miracını anlatan çeşitli Hadis-i Şerifler mevcuttur. Biz burada, Buharinin zikrettiği şu Hadis-i Şerifi veriyoruz:

Enes b. Mâlik diyor ki: "Ebu Zer el-Ğifarî, Resulullaha şöyle buyurduğunu anlatıyordu: Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Ben Mekkede iken evimin tavanı ansızın yarıldı, oradan Cebrai aleyhisselam indi göğsümü yardı ve içini Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve iman ile dolu bir altın leğen getirip içindekini göğsümün içine boşalttı. Ve göğsümü kapayıp üzerini mühürledi. Sonra elimden tutup beni semaya doğru çıkardı. Dünya semasına

vardığımda Cebrail aleyhisselam o semanın bekçisine

— Aç" dedi.

— Kimdir o?

— Cebrail

— Yanında kimse var mı?

— Evet, yanımda Muhammed (s.a.v.) var.

— Peygamber olarak gönderildi mi? (Veya buraya davet edildi mi?)

— Evet. dedi.

Kapı açılınca dünya semasının üstüne çıktık. Bir de ne göreyim, orada bir kimse oturmuş, sağında birtakım karaltılar var, solunda birtakım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor sol tarafına baktığında ise ağlıyordu. O zat bana "Hoş geldin sefa geldin ey Salih Peygamber ey salih oğlum." dedi. Cebraile "Bu kim?" diye sordum. "Âdem aleyhisselamdır. Sağında solunda bulunan bu karaltılar da evladının ruhlarıdır. Sağında olanlar cennetlikler solunda olanlar ise cehennemliklerdir. Sağına bakınca güler soluna bakınca ağlar." dedi. Derken Cebrail beni ikinci semaya doğru çıkardı. Bekçisine "Aç" dedi. Bekçisi de evvelkinin söylediklerini söyledikten sonra kapıyı açtı."

Enes (r.a.) diyor ki: "Ebu Zer, Resulullah (s.a.v.) in göklerde Âdem, İdris, Musa, İsa, İbrahim hazretlerini gördüğünü söyledi. Fakat herbirerinin nerelerde olduklarını ayrı ayrı söylemeyip yalnız Âdemi, dünya semasında İbrahimi de altıncı semada gördüğünü söyledi."

Buharinin, Mâlik b. Sa'saa'dan rivayet ettiği diğer bir Hadis-i Şerifte ise Resulullahın, göklerin her katında hangi Peygamberlerle görüştüğü zikredilmiş ve şu şekilde sıralandıkları rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.)in dünya semasında Hz. Âdem ile, ikinci gökte Hz. İsa ve Hz. Yahya ile, üçüncü gökte Hz. Yusuf ile, dördüncü gökte Hz. İdris ile, beşinci gökte Hz. Harun ile, altıncı gökte Hz. Musa ile yedinci gökte ise Hz. İbrahim ile görüşüp selamlaştığı rivayet edilmektedir."[1]

Enes (r.a.) sözlerine devamla şöyle diyor: "Cebrail aleyhisselam Resulullah ile birlikte İdris aleyhisselama uğradıklarında İdris aleyhisselam: "Hoş geldin sefa geldin ey salih Peygamber, ey salih kardeş." demiş. Resulullah (s.a.v.) de demiş ki: "Bu kim?" diye sordum. Cebrail "Bu İdristir" dedi. Sonra Musaya uğradım o da "Hoş geldin, sefa geldin ey salih Peygamber, ey salih kardeş." dedi. "Bu kim?" diye sordum Cebrail "Bu Musadır" dedi. Sonra İsaya

(1) Bkz. Buhari, K. Bed'ül Halk, bab: 6

uğradım. O da "Hoş geldin ey salih kardeş ey salih Peygamber." dedi. "Bu kim?" dedim. Cebrail "Bu İsadır" dedi. Sonra İbrahime uğradım. "Hoşgeldin sefa geldin ey salih Peygamber, ey salih oğlum." dedi. "Bu kim?" dedim Cebrail "Bu İbrahimdir." dedi.

(Muhammed b. Şihab-ı Zührî'nin, İbn-i Hazm tarikından rivayetine nazaran) İbn-i Abbas ile Ebu Habbe el-Ensarî (r.a.), Peygamber efendimizin: "Sonra Cebrail beni yukarıya götüre götüre nihayet kalemlerin (Kaderi yazan kalemlerin) cızırtılarını duyacak kadar yüksek bir yere çıktım." buyurduğunu söylerlerdi.

Yine İbn-i Hazm ile Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demişlerdir:

قَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَاَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَفَرَضَ اللّٰهُ عَلٰى اُمَّتِى خَمْسِينَ
صَلَاةً فَرَجَعْتُ بِذٰلِكَ حَتّٰى مَرَرْتُ عَلٰى مُوسٰى فَقَالَ مَا فَرَضَ اللّٰهُ لَكَ عَلٰى
اُمَّتِكَ قُلْتُ فَرَضَ خَمْسِينَ صَلَاةً قَالَ فَارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَاِنَّ اُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ
ذٰلِكَ فَرَاجَعَنِى فَوَضَعَ شَطْرَهَا فَرَجَعْتُ اِلٰى مُوسٰى قُلْتُ وَضَعَ شَطْرَهَا فَقَالَ
رَاجِعْ رَبَّكَ فَاِنَّ اُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ فَرَاجَعْتُ فَوَضَعَ شَطْرَهَا فَرَجَعْتُ اِلَيْهِ فَقَالَ
اِرْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَاِنَّ اُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذٰلِكَ فَرَاجَعْتُهُ فَقَالَ هِىَ خَمْسٌ وَهِىَ
خَمْسُونَ لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَىَّ فَرَجَعْتُ اِلٰى مُوسٰى فَقَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ فَقُلْتُ
اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَبِّى ثُمَّ انْطَلَقَ بِى حَتّٰى انْتَهٰى بِى اِلٰى سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى وَغَشِيَهَا
اَلْوَانٌ لَا اَدْرِى مَا هِىَ ثُمَّ اُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فَاِذَا فِيهَا حَبَائِلُ اللُّؤْلُؤِ وَاِذَا تُرَابُهَا
الْمِسْكُ.

"Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "O zaman Allah teala ümmetime elli vakit namaz farz kıldı. Bu farziyeti yüklenerek döndüm. Derken Musaya rast geldim. "Allah ümmetine neyi farz kıldı?" diye sordu. "Elli vakit namaz farz kıldı." dedim. "Rabbine dön (Elli vaktin indirilmesini iste) zira ümmetin buna

güç yetiremez." dedi. (Allah tealaya) müracaat ettim. Yarısını indirdi. Ben de Musanın yanına dönüp "Yarısını indirdi." dedim. O yine "Rabbine müracaat et. zira ümmetin buna güç yetiremez." dedi. Bir daha müracaat ettim. Yine yarısını indirdi. Musanın yanına döndüm. O yine "Rabbine dön. Zira ümmetin buna güç yetiremez." dedi. Bir daha müracaat ettim. Allah teala "Namazlar beş vakittir, fakat elli vakit sevabını haizdir. Benim katımda hüküm değişmez." buyurdu. Musanın yanına döndüm. O yine "Rabbine dön" dedi. "Artık rabbimden utanır oldum." dedim. Sonra Cebrail tâ Sidretül Müntehâya varıcaya kadar beni götürdü. Sidre'yi öyle acaip renkler kaplamıştı ki onlar nedir bilemem. Sonra cennetin içine konuldum. Orada birçok inci yığını vardı. Toprağı da misk kokulu idi."(2)

Taberi, İsra ve Miraçla ilgili olarak uzun bir Hadis zikretmektedir. Fakat bu konuda Buharinin rivayet ettiği Hadis tercih edilmiştir.

İsra ve Miraçla ilgili olarak çeşitli Hadis kitaplarında birçok sahabiden Hadis rivayet edilmiştir. Enes b. Mâlik, Mâlik b. Sa'saa, Ebu Zer el-Ğifarî, Übey b. Kâ'b, Huzeyfetül Yeman, Cabir b. Abdullah, Ebu Saîd el-Hudrî, Şeddad b. Evs, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Hureyre, Hz. Aişe, Ümmühânî gibi sahabiler, uzun ve kısalığı farklı şekillerde, değişik Hadis kitaplarında bu konuyla ilgili Hadisler rivayet etmişlerdir. Bu hususta Taberinin asıl metnine ve İbn-i Kesire baş vurularak bu sahabilerin rivayetlerini görmek mümkündür.

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ﴿٢﴾

2- Biz, Musaya Tevratı vermiştik. Onu, İsrailoğullarına hidayet rehberi yapmıştık. Onlara: "Benden başkasını kendinize vekil edinmeyin." demiştik.

* Allah tela, Hz. Muhammed (s.a.v.) e verilen ve bir mucize olan İsra'yı zikrettikten sonra Hz. Musaya verilen Tevratı bahse konu ediyor ve onun esasının, İsrailoğullarına hidayeti göstermek olduğunu ve Allahtan başkasını dost ve yardımcı edinmemeleri olduğunu beyan ediyor.

---

(2) Buhari, K. es-Salah, bab: 1, K. el-Enbiya, bab: 5, K. et-Tevhid, bab: 37

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾

3- Ey, Nuh ile bareber gemide taşıdığımız insanların soyundan olanlar, (Nuh'u rehber edinin) Çünkü o, çok şükreden bir kul'du.

Ey, Nuh ile beraber gemide taşıdığımız insanların soyundan gelenler, sizler de, yemesinde, içmesinde ve giyinmesinde rabbine şükreden atanız Nuh gibi olun. Allah tarafından size Peygamber olarak gönderilmiş bir nimet olan Muhammed için rabbinize şükredin. Onu yalanlayarak nankörlük etmeyin.

* Ayet-i Celile, Hz. Nuh'u "Rabbine çokça şükreden kul." olarak vasıflandırmıştır. Zira Hz. Nuh, birşey yeyip içtikten sonra veya yeni bir elbise giydiğinde veya herhangibir beşerî ihtiyacını giderdiğinde Allaha şükrederdi.

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

4- Biz kitapta İsrailoğullarına "Şüphesiz yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkaracaksınız ve aşırı bir şekilde azgınlaşacaksınız." diye beyan ettik.

* Ayet-i Kerimede zikredilen "Kitap"tan maksat, "Levh-i Mahfuz"dur. denmişse de tercih edilen görüşe göre, Hz. Musa'ya gönderilen Tevrattır. Allah teala, Tevratta, İsrailoğullarının, yeryüzünde iki kere fesat çıkaracaklarını ve aşırı derecede azgınlaşacaklarını, her ikisinin sonunda da mağlup olacaklarını beyan etmektedir.

İsrailoğullarının ilk bozgunculuklarının, Zekeriyya aleyhisselamı öldürmeleri, ilk mağlup oluşlarının ise Buhtunnasr'ın onları öldürmesi ve Kudüsü tahrip etmesi olduğu rivayet edilmektedir.

İkinci bozgunculuklarının ise, Zekeriyya aleyhisselamın oğlu Yahya aleyhisselamı öldürmeleri, mağlubiyetleri de, Allah tealanın, bir kısım insanları kendilerine musallat etmesi, böylece onların bir kısmını öldürüp diğerlerini memleketlerinden kovmaları, yetmişbin'den fazla Yahudiyi de esir etmeleri hadisesi olduğu zikredilmektedir.

Bu hususta Taberi, Huzeyfe b. el-Yeman'dan uzun bir Hadis rivayet etmişse de İbn-i Kesir bu Hadisin mevzu olduğunu söylemiş ve ilimde üstün bir mertebesi olan Taberinin böyle bir Hadisi nasıl naklettiğine şaştığını söylemiştir.

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا
خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾

5- Birinci bozgunculuğunuzun cezalandırma vakti geldiğinde, güçlü, kuvvetli kullarımızı üzerinize saldık. Ülkenizin her yerini didik didik ettiler. Bu, mutlaka yerine gelen bir vaad idi.

* Müfessirler, âyet-i Kerimede zikredilen ve Yahudilere musallat edildiği beyan edilen güçlü, kuvvetli kulların kimler olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bunlar, Câlût ve ordusudur. Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilen bir görüşe göre ise bunlar, Bâbil Kralı Sencârip ve ordusudur. Başka bir görüşe göre ise bunlar, Bâbil Kralı Buhtunnasr ve ordusudur. Başka görüşler de vardır.

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ
أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾

6- Sonra sizi, üzerinize saldıranlara galip getirdik. Size mallar ve oğullar verdik. Sayınızı çoğalttık.

* Bu âyet-i Kerimede, İsrailoğullarının şımarmaları neticisende Allahın, kendilerine musallat ettiği düşmanları tarafından ezildikten sonra tekrar toparlandıkları, düşmanlarına galip gelerek mal ve esirlerini onlardan geri aldıkları, ayrıca Allahın, onlara lütufta bulunarak mal ve evlatlarını artırdığı, savaşçılarını çoğalttığı beyan ediliyor. Bu tarihi olayın nasıl meydana geldiğine dair bir kısım zayıf rivayetler varsa da, güvenilir bir Nass bulunmadığı için bur rivayetlerlerin buraya alınmaması tercih edilmiştir.

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ
لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا
تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

7- İyilik ederseniz, yaptığınız iyilik kendinizedir. Kötülük yaparsanız o da kendinizedir. Yeryüzünde çıkardığınız ikinci bozgunculuğun cezalandırma vakti gelince sizi, yüzlerinizden keder dökülür hale getirsinler, daha önce girdikleri gibi Mescid-i Aksâ'ya girsinler ve ellerine geçirdikleri yeri yıksınlar diye, düşmanlarınızı üzerinize salıvereceğiz.

* Müfessirler, İsrailoğullarını yeryüzünde yaptıkları ikinci bozgunculuğun, Yahya aleyhisselamı öldürmeleri olduğunu, bunu cezasının da Allah tealanın onlara, Buhtunnasr veya Büyük İskenderi yahut Bâbil Krallarından Hardos'u yahut da Rum Krallarından birini musallat ettiğini, bu yolla onlardan birçoğunu öldürtmesi ve Mescid-i Aksâ'yı yakıp yıkmaları olduğunu söylemişlerdir.

Bunlara göre İsrailoğullarının iki kere bozgunculuk yapmaları da bunların cezalandırılmaları da geçmişte cereyan etmiştir.

Yahudilerin bugünki durumları gözönünde bulundurulacak olursa, ikinci bozgunculuklarının cezasını henüz görmedikleri söylenebilir. Ancak Allah tealanın bunlara kimi musallat edeceğini şu anda söylemek mümkün değildir. Bununla beraber Hadis-i Şeriflerde, Yahudilerin, Müslümanlar tarafından cezalandırılacakları ifade edilmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ.
فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ. حَتَّى يَخْتَبِىءَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ وَالشَّجَرِ فَيَقُولُ

الحجرُ او الشجرُ: يا مسلمُ يا عبدَ الله! هذا يهوديٌ خلفي. فتعالَ فاقتلهُ.
الاّ الغرقدَ. فانهُ من شجرِ اليهودِ».

"Müslümanlar Yahudilerlerle savaşıp onları öldürmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Öyleki, Yahudiler, taşların ve ağaçların arkalarına saklanacaklar, taş veya ağaçlar "Ey Müslüman, ey Allahın kulu, işte Yahudi benim arkamdadır. Gel onu öldür." diyecektir. Ancak "Ğarkat" ağacı hariç. Zira o, Yahudi ağaçlarındandır."(3)

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾

8- Belki rabbiniz size merhamet eder. Eğer bozgunculuğa dönerseniz biz de cezalandırmaya döneriz. Biz, cehennemi, inkârcılar için bir zindan kıldık.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Yahudileri uyararak, tevbe etmeleri halinde af kapısının kendileri için açık olduğunu beyan ediyor. Peygamberleri öldürme ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarma gibi bozgunculuklarına dönmeleri halinde, Allahın da onları öldürterek, esir düşürerek, yerlerini yurtlarını tahrip ettirerek zelil düşüreceğini, ayrıca âhirette kâfirler için kurtulamayacakları bir cehennem ateşi hazırladığını bildiriyor ki herkes bundan ibret alsın ve Yahudilerin durumuna düşmesin.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ
اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾

وَاَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٠﴾

9-10- Şüphesiz bu Kur'an, insanları en doğru yola götürür. Salih ameller işleyen müminlere büyük bir mükâfaat olduğunu, âhirete iman

(3) Müslim K. el-Fiten, bab: 82, Hadis No: 2922 / Ahmed b. Hanbel, C: 2 S: 417

etmeyenlere de, can yakıcı bir azap hazırladığımızı müjdeler.

Şüphesiz ki bu Kur'an, insanları, yolların en sağlamı olan İslam dinine götürür. Bu Kur'an, Allaha itaat edip yasaklarından kaçınarak güzel amel işleyen iman sahiplerini büyük bir mükâfaat olan cennetle müjdeler. Ahirete, iman etmeyen kâfirlere ise, Allah tarafından, can yakıcı bir azap hazırladığını haber verir ki o da cehennemdir.

وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾

11- İnsan, iyiliği dilediği gibi, kötülüğü de diler. İnsan, çok acelecidir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kullarına karşı nasıl lütufta bulunduğunu beyan ediyor ve kullarının, bu lütuflar karşısında ona şükretmeleri gerektiğini bildiriyor.

Gerçekten insan, kendisi için hayırlı olan bir kısım dileklerde bulunur. Allah da onları kabul edince kul'a lütufta bulunmuş olur. Fakat bu insan, kızıp öfkelendiği anlarda en yakın akrabalarının bile aleyhine beddua etmeye kalkışır. Yüce mevla bu yersiz duaları reddederek kuluna yine lütufta bulunur.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ
شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

12- Biz, gece ve gündüzü, varlığımızı gösteren iki delil kıldık. Gecenin alâmetini sildik, gündüzün alâmetini ise aydınlatıcı kıldık. Böylece rabbinizin lütfundan rızık arayasınız, yılların sayısını ve hesabı bilesiniz. Biz, herşeyi geniş olarak açıkladık.

Biz, gece ve gündüzü, kudretimizin kemalini gösteren iki delil kıldık. Geceye, kendisini tanıtan bir alâmet verdik. Sonra bu alâmeti sildik. Gündüz için de bir alâmet yarattık, onun alâmetini de aydınlatıcı kıldık. Böylece rabbinizin lütfundan rızık arayasınız, yılların sayısını ve diğer hesapları bilesiniz. Biz, herşeyi geniş bir şekilde açıkladık.

* Gece ve gündüzün, Allahın varlığını gösteren birer delil olduklarında şüphe yoktur. Bunların herbirerinde kendilerini tanıtan alâmetleri vardır. Gecenin alâmeti karanlık oluşu veya ay ve yıldızlar gibi gezegenlerin görülmeleridir. Gündüzün en belirgin alâmeti ise güneştir. Güneşin, diğer yıldızlardan daha fazla aydınlatıcı olduğu muhakkaktır. Bu sebeple Allah teala "Gecenin alâmetini sildik. Gündüzün alâmetini ise aydınlatıcı kıldık." buyurmuştur.

Abdullah b. Abbbas ve Hz. Ali gibi bazı sahabiler, âyet-i Kerimede zikredilen "Gecenin alâmetini sildik" ifadesini izah ederlerken ay'ın da daha önce güneş gibi olduğunu fakat Allah tealanın onu, silik bir hale getirdiğini söylemişlerdir. Bazıları da ay'ın ilk yaratıldığında bu şekilde silik yaratıldığını söylemişlerdir.

Allah teala, Kur'an-ı Kerimin birçok yerinde, geceyi veya gündüzü devamlı kılmayıp, bunları, birbirlerini takibeder şekilde yarattığını, zira dünyada yaşayacak olan insanların ancak bu şekilde hayatlarını devam ettirebileceklerini beyan etmiş ve bunların, kendisinin varlığını gösteren deliller olduklarını açıklamıştır. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, de ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah, geceyi kıyamet gününe kadar üzerinizde uzatsa, Allahtan başka hangi ilah size bir ışık getirebilir? Hiç dinlemez misiniz?" "Yine de ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah, gündüzü kıyamet gününe kadar üzerinize uzatsa, Allahtan başka hangi ilah, içinde dinlendiğiniz geceyi size getirebilir? Hiç görmez misiniz?"(4)

وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ
مَنشُورًا ﴿١٣﴾

13- Biz, her insanın amelini kendi boynuna taktık. Kıyamet gününde onun için bir kitap çıkaracağız. O, kitabını açık bulacak.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, insanoğlunun amelinin zaptedildiğini, gece gündüz bütün yaptıklarının yazılıp tesbit edildiğini, bunların, kıyamet gününde bir kitap halinde önüne serileceğini, böylece herhangibir itiraza imkân kalmayacağını beyan ediyor.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "O gün, insana, yaptığı

(4) Kasas Suresi, âyet: 71-72

ve yapmadığı herşey haber verilir. Daha doğrusu insan, özürlerini ortaya koysa bile, kendi yaptığını gözüyle görür."[5]

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

14- O gün insana "Kitabını oku. Bugün hesap görme bakımından sen, kendine yetersin." denilir.

Kıyamet gününde insana, "Dünyada işlemiş olduğun amellerin yazıldığı kitabı bizzat kendin oku. Senin kendi hesabını yapman sana kâfirdir." denilir.

مَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

15- Kim doğru yola giderse, ancak kendisi için doğru yola gitmiş olur. Kim de saparsa kendi aleyhinde sapmış olur. Hiçbir günahkâr.kimse bir başkasının günahını yüklenmez. Biz, bir Peygamber göndermedikçi kimseye azap etmeyiz.

* Ayet-i Kerimede zikredilen "Doğru yol" dan maksat, Allah tealanın, Hz. Muhammed (s.a.v.) e gönderdiği İslam dinidir. Bu Hak dine iman edip, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınan kimse, kendisini yaratan Allahın rızası dorultusunda hareket etmiş olur. Müslüman olmasının faydası da kendisine ait olur. O halde Müslüman olmasını başkasının başına kakmaya hakkı yoktur. Kim de bu emir ve yasaklara uymayıp Allahı ve Peygamberini inkâr ederse o, cehennemi hak etmiş olur. Böylece sapıklığının zararını kendisi çeker. Zira günahlar, ancak onları işleyenleri sorumluluk altına sokar. Hiç kimse diğerinin günahından sorumlu değildir.

Ayet-i Keriminin sonunda "Biz, bir Peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz." buyurulmakta ve Allah tealanın, kullarına karşı adaletli davrandığı ve onlara emirlerini ulaştırmadan azap etmediği beyan edilmektedir.

(5) Kıyamet Suresi, âyet: 13-15

Alimler, bu âyet-i Kerimenin hükmüne göre, kâfirlerin henüz küçük iken ölen çocuklarının, delilerin, İslam dini geldiğinde çok yaşlılığı sebebiyle bunak durumda olanların, dilsizlerin, kendilerine Peygamber ve ilahi emirlerin tebliği ulaşmayan kimselerin ve vahyin kesildiği fetret dönemi insanlarının kıyamet gününde durumlarının ne olacağı hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Bazılarına göre bu kimselere âhirette ne gibi bir muamele yapılacağı bilinemez. Bunlara ne muamele yapılacağı Allahın bileceği bir iştir. Bunlar, görüşlerine delil olarak şu Hadis-i Şerifi zikretmişlerdir.

Resulullah (s.a.v.)den, müşriklerin, küçük yaşta ölen çocuklarının âhirette durumlarının ne olacağı sorulmuş Resulullah da:

سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ ذَرَارِىِّ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ اللهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ.

"Onların (Yaşasaydılar) ne gibi ameller yapacaklarını Allah daha iyi bilir."(6) buyurmuştur.

Bazılarına göre ise bu gibi insanlar, âhirette Allah teala tarafından imtihan edilecekler ve sonunda herkes layık olduğu muameleye tabi tutulacaktır. Bunlar, görüşlerine delil olarak şu Hadis-i Şerifi zikretmişlerdir: "Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

ان نبى الله ﷺ قال أربعة يوم القيامة رجل أصم لا يسمع شيئاً ورجل أحمق ورجل هرم ورجل مات فى فترة فاما الاصم فيقول رب لقد جاء الاسلام وما أسمع شيئاً وأما الاحمق فيقول ربّ لقد جاء الاسلام والصبيان يحذفونى بالبعر وأما الهرم فيقول ربى لقد جاء الاسلام وما أعقل شيئاً وأما الذى مات فى الفترة فيقول رب ما أتانى لك رسول فيأخذ مواثيقهم ليطيعنه فيرسل اليهم ان ادخلوا النار قال فوالذى نفس محمد بيده

(6) Buhari, K. el-Cenaiz, bab: 93, K. el-Kader, bab: 3 / Müslim, K.el-Kader, bab: 23-24, Hadis No: 2658

لو دخلوها لكانت عليهم برداً وسلاماً قال حدثنا عبد الله حدثنى أبى
حدثنا على حدثنا معاذ بن هشام قال حدثنى أبى عن الحسن عن أبى رافع
عن أبى هريرة مثل هذا غير انه قال فى آخره فمن دخلها كانت عليه برداً
وسلاماً ومن لم يدخلها يسحب اليها.

"Kıyamette dört çeşit insan kendilerini savunacaklardır. Bunlar: Hiç işitmeyen sağır, deli, bunak ve fetret döneminde ölen kimselerdir. Sağır şöyle diyecektir: "Ey rabbim, İslam gelmiş fakat ben ondan hiçbirşey işitmedim." Deli: "Ey rabbim, İslam gelmiş fakat o sırada çocuklar benim üzerime deve dışkısı atıyorlardı. (Ben, çocukların oyuncağı durumundaydım.) diyecektir. Bunak: "Ey rabbim, İslam gelmiş fakat ben ondan hiçbirşey anlayamadım." diyecek. Fetret dönemide ölen ise: "Ey rabbim, bana senin Peygamberin ulaşmadı." diyecektir. Bunun üzerine Allah teala onlardan, kendisine mutlaka itaat edeceklerine dair söz alacak ve onlara, cehenneme girmelerini emreden bir elçi gönderecektir. (Rablerinin bu emrine uyarak) oraya girenler için cehennem soğuk ve selamet olacaktır. (Rablerinin emrine uymayarak) oraya girmeyenlen ise zorla cehenneme sürükleneceklerdir."(7) Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Bu çeşit insanların cehennemlik olduklarını söyleyenler olduğu gibi cennetlik olduklarını söyleyenler de vardır. Ve herbirerinin ileri sürdükleri delilleri de vardır. Bu hususta daha geniş bilgi için konuyla ilgili kaynaklara bakılabilir.

وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

16- Biz, bir ülkeyi yok etmeyi dilediğimizde, oranın zevk düşkünlerine, hakka uymayanlarını emrederiz. Fakat onlar dinlemeyip yoldan çıkarlar. Artık o ülke yok olmayı hak eder. Biz de orayı tamamen helak ederiz.

(7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 4, S: 24

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, fertleri suçsuz yere cezalandırmadığı gibi toplumları da suçsuz yere cezalandırmadığını, bir ülkenin halkı isyana dalmadıkça onları helak etmediğini beyan etmektedir. Ancak, zalimleri cezalandırması, adaletinin icabıdır.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ
خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

17- Nuh'tan sonra nice nesilleri helak ettik. Kullarının günahlarını, rabbinin çok iyi bilmesi ve çok iyi görmesi yeter.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.) i yalanlayanları, daha önceki Peygamberleri yalanlayanların âkıbetlerine uğratmakla tehdit etmektedir. Zira Nuh kavmi ve onlardan sonra gelen kavimlerden bir çoğu, Allahın âyetlerini ve Peygamberlerini yalanladıkları için helak edilmişler ve daha sonra gelenlere ibret olmuşlardır. Bu ibretleri görmeyenlerin de aynı âkıbete uğrayacakları muhakkaktır. Zira hiçbir kimsenin, Allah teala ile özel bir münasebeti yoktur. Herkes ve herşey onun mahlukudur.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا
لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾

18- Kim, geçici dünya hayatını isterse, bunlardan istediğimize dilediğimiz kadar veririz. Sonra da ona cehennemi hazırlarız. Oraya, perişan bir halde, Allahın rahmetinden kovulmuş olarak girer.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, dünyayı ve dünyada bulunan nimetleri arzulayan herkesin, arzularına ulaşamayacağını, ancak Allahın, bu nimetleri vermek istediği kişinin bu nimetlere ulaşabileceğini beyan ediyor. Dünya nimetlerine dalarak Allahı unutanlara ise cehennemi hazırladığını ve bu gafillerin, cehenneme, kınanmış hakir bir durumda gireceklerini açıklıyor.

Bu hususta Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

قال رسول الله ﷺ الدنيا دار من دار له ولها يجمع من لا عقل له.

"Dünya, yurdu olmayanın yurdudur. O dünya için, aklı olmayan kişi mal biriktirir."(8)

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

19- Kim de mümin olarak âhireti diler, onun için gerekeni yaparsa, işte onların amelleri Allah katında makbuldür.

Her kim de âhiret yurdunu, oradaki nimetleri ve sevindirici halleri diler, onun için gayret sarfeder, ona davet eden Peygamberlere uyar ve de iman etmiş olursa işte onların gayretleri övgüye layık bir gayrettir. Allah, onların iyiliklerinin mükâfaatını verecek ve kusurlarını bağışlayacaktır.

كُلًّا نُمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾

20- Dünya ve âhireti arzulayanlardan her ikisine de rabbinin nimetlerinden veririz. Rabbinin nimetleri kimseye yasak edilmiş değildir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, sadece dünya hayatına inanan ve onun için çalışan kâfirlere de, âehirete iman edip onun için çalışan müminlere de bu dünya hayatında nimetlerini esirgemediğini, zira bu nimetlerin dünyada hiç kimseye yasak olmadığını beyan ediyor ve dünyada kendilerine nimet verilen kâfirlerin, şımararak hesaba çekilmeyeceklerini sanmamalarını ihtar ediyor.

---

(8) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 6, S: 71

Kâfirlerin, dünyada rızıklandırılmaları, onların, bu rızıkları gerçek olarak hak etmelerinden değil, Allahın, yaratıklarına karşı merhametli davranmasından ve dünyanın, Allah nezdinde bir değer taşımamasındandır.

Resulullah (s.a.v.) efendimiz bu hususta şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ.

"Şayet dünya Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar değerli olsaydı orada bir kâfire bir yudum su dahi içirmezdi."(9)

Ayet-i Kerimeden şunu anlamak mümkündür: Allah, dünyayı isteyene dünya nimetlerini, âhireti isteyene de âhiret nimetlerin verir. Böylece herkesin isteğini yerine getirir, nimetlerini kimseden esirgemez. Böylece geçici dünya nimetlerini isteyenler onunla kalırlar. Bunların, âhiret nimetlerinden bir payları yoktur.

اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

21- İnsanlardan bir kısmını diğerlerinden nasıl üstün kıldığımıza bir bak. Şüphesiz ki âhirette daha büyük dereceler ve daha yüce üstünlükler vardır.

Ey Muhammed, dünyada insanların bir kısmını fakir, diğerlerini zengin, bazılarını zayıf diğerlerini güçlü kuvvetli, bir kısmını uzun diğerlerini kısa ömürlü olarak yaratmakla birbirlerinden nasıl üstün kıldığımıza bir bak. İnsanların âhirette birbirlerinden farklı oluşları ise dünyadakinden daha büyüktür. Orada bazıları cehennemin en alt katında zincirlere vurulmuş bir şekilde yanarken, diğerleri, cennetin en yüce makamlarında, arzuladıkları nimetler içinde yaşayacaklardır. Ayrıca cehennemlikler de cennetlikler de bulundukları yerde kendi aralarında farklı derecelere sahibolacaklardır.

---

(9) Tirmizî, K. ez-Zühd, bab: 13, Hadis No: 2320 / İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 3 Hadis No: 4110

* Taberi bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmektedir: "Ey Muhammed, sadece bu geçici dünyayı arzulayanlarla, ebedi olan âhireti isteyenleri birbirlerinden nasıl farklı kıldık bir bak. Bunların âhiretteki derece ve üstünlükleri, dünyadakinden çok daha farklıdır."

Ayet-i Kerimeden anlaşıldığı gibi insanlar, yaratılış özellikleri ve yaşadıkları yer ve toplumlar itibariyle birbirlerinden farklıdırlar. Bunları her yönleriyle eşit yapmak mümkün değildir. Zira böyle bir istek ve düşünce, yaratılışa aykırıdır. Bu itibarla bazı beşeri sistemlerin, bütün insanları eşit hale getireceklerini iddia etmeleri, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayaldir. Ancak, bir sınıf insanın diğer bir sınıfı ezmesi, haklarını ellerinden alması ve bir sınıf farkı meydana getirmesi de "İnsanları eşit yapacağız." iddiası da bir zulümdür ve insanın yaratılışına aykırıdır. Bu sebepledir ki yüce dinimiz İslamiyet, orta yolu emretmiş, özel kabiliyetlerin önündeki engelleri kaldırmış, zayıfların ezilmesine de asla müsaade etmemiştir.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾

22- Ey insanoğlu, sakın Allah ile beraber başka ilah edinme. Aksi takdirde kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın.

* Ayet-i Kerimede, akıl sahibi bütün varlıklara, Allahtan başka hiçbirşeyi ilah olarak kabul etmemeleri emrediliyor. Böylece tevhid inancı dışında her türlü düşünce reddediliyor. Ve bu inancın dışına çıkanların, sonunda mutlaka kınanacakları ve rezil olacakları, Allaha ortak koştukları için putlarıyla başbaşa bırakılacakları beyan ediliyor.

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ
الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا
قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا
﴿٢٤﴾

23-24- Rabbin, kesinlikle emretti ki, ancak kendisine ibadet edin. Anne ve babaya iyilik edin. Anne ve babadan biri veya her ikisi, yanında yaşlanır ve düşkünleşirse (Bezginliğini hissettirir bir şekilde) onlara "Öf" bile deme. Onları azarlama. Onlara güzel ve tatlı sözler söyle. Onlara, merhametle tevazu kanatlarını indir. Onlar için "Rabbim, onlar beni küçüklüğümde yetiştirirken nasıl merhametli davrandılarsa, sen de onlara öylece merhamet eyle." diye dua et.

* Allah teala bu âyet-i Kerimelerde, sadece kendisine ibadet edilmesini emrettikten sonra hemen arkasından anneye babaya iyilikte bulunulmasını emrediyor. Anne babanın, çocuklarının yanında ihtiyarlamaları halinde, çocuklarının onları söz ile dahi incitmemelerini ve onlara tatlı sözler söylemelerini emrediyor. Bu da anne babaya itaatın İslamda ne kadar önem taşıdığını gösteriyor.

Bu hususta birçok Hadis-i Şerif zikredilmiştir. Resulullah (s.a.v.) bu Hadis-i Şeriflerinin birisinde buyuruyor ki:

عَنْ النَّبِىِّ ﷺ. قَالَ « رَغِمَ اَنْفُ، ثُمَّ رَغِمَ اَنْفُ، ثُمَّ رَغِمَ اَنْفُ » قِيلَ: مَنْ؟ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! قَالَ « مَنْ اَدْرَكَ اَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ، اَحَدَهُمَا اَوْ كِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ ».

"Burnu yere sürülsün. Tekrar burnu yere sürülsün. Tekrara burnu yere sürülsün." "Ey Allahın Resulü, kimin burnu yere sürülsün?" diye sorulduğunda "Anne ve babasına veya onlardan sadece birine yaşlı oldukları halde kavuşup ta kendisini cennete koyduramayanın." buyurdu.(10)

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ سَاَلْتُ النَّبِىَّ ﷺ اَىُّ الْعَمَلِ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ قَالَ الصَّلَاةُ عَلٰى وَقْتِهَا قَالَ ثُمَّ اَىُّ قَالَ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ اَىُّ قَالَ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ حَدَّثَنِى بِهِنَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَلَوِ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِى.

(10) Müslim. K. el-Birr, bab: 9 Hadis No: 2551 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 2, S: 346

"Ben, Resulullaha Allah katında "amellerin hangisi daha sevimlidir? diye sordum. "Vaktinde kılınan namazdır." dedi. "Sonra hangisidir?" dedim. "Anneye babaya iyilikte bulunmaktır." buyurdu. "Ondan sonra hangisi daha sevimlidir?" diye sordum "Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu. Sonra sustum. Eğer ben, sormaya devam edecek olsaydım Resulullah da devam edecekti."(11)

Peygamber efendimiz, annenin hakkının daha çok olduğunu başka bir Hadis-i Şerifinde şöyle beyan ediyor:

قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: مَنْ اَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِى؟ قَالَ «اُمُّكَ» قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ «ثُمَّ اُمُّكَ» قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ «ثُمَّ اُمُّكَ» قَالَ ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ «ثُمَّ اَبُوكَ».

"Bir adam Resulullaha gelip "Kendisine güzel davranmama en layık olan insan kimdir?" diye sordu. Resulullah da "Annendir." buyurdu. Adam "Ondan sonra kimdir?" dedi. Resulullah yine "Annendir." buyurdu. Adam "Ondan sonra kimdir?" dedi. Resulullah "Babandır." buyurdu.(12)

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِى نُفُوسِكُمْ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

25- Rabbiniz, içinizden geçenleri çok iyi bilir. Eğer salih kimseler olursanız, şüphesiz Allah, tevbe edenleri affedicidir.

* Ayet-i Kerimede geçen "Tevbe edenler" ifadesinden kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir. Bu görüşler şunlardır:

Burada "Tevbe edenler"den maksat, Allahı tesbih edenlerdir. Veya bunlar, Allaha itaat eden ve iyilikte bulunanlardır. Yahut bunlar, akşam ile yatsı arasında nâfile namazı kılanlardır. Yahut da bunlar, kuşluk namazı kılanlardır.

(11) Buhari, K. Mevakıtüssalah, bab: 5, K. el-Cihad, bab: 1 / Müslim, K. el-İman, bab: 137-139 Hadis No: 85
(12) Müslim, K. el-Birr, bab: 1-2, Hadis No: 2548

Veya bunlar, günah işleyip te tevbe eden, tekrar günah işleyip tekrar tevbe edenlerdir. Ya da bunlar, yalnız başlarına kaldıklarında günahlarını hatırlayıp Allahtan af dileyenlerdir.

Taberi, "Tevbe edenler"den maksadın, genel anlamda tevbe edenler olduğunu, bu ifadenin, günahlarından vazgeçip Allaha itaat eden herkesi kapsadığını söylemektedir.

وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ

كَفُورًا ﴿٢٧﴾

26-27- Akrabaya, düşkünlere, yolda kalan yolcuya haklarını ver. Olur olmaz yere de elindeki malını saçıp savurma. Şüphesiz malını saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise her zaman, rabbinin nimetlerine karşı çok nankördür.

* Allah teala, anne babaya itaatı emreden âyetten sonra, akrabaya, yoksullara ve yolda kalmışlara yardımda bulunulmasını emrediyor. Ve malların, Allahın emrettiği yolların dışında harcanarak israf edilmesini yasaklıyor. İsrafın, Şeytanın dostlarına yaraşır bir davranış olduğunu beyan ediyor. Böylece Müslümana, mallarını nereye ve nasıl harcayacağını öğretmiş oluyor.

Enes b. Mâlik diyor ki:

عن انس بن مالك انه قال أتى رجل من بنى تميم رسول الله ﷺ فقال يا
رسول الله انى ذو مال كثير وذو أهل وولد وحاضرة فاخبرنى كيف أنفق
وكيف أصنع فقال رسول الله ﷺ تخرج الزكاة من مالك فانها طهرة

تطهرك وتصل اقرباءك وتعرف حق السائل والجار والمساكين فقال يا رسول الله اقلل لى قال فانا فآت ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل ولا تبذر تبذيرا فقال حسبى يا رسول الله اذا أديت الزكاة الى رسولك فقد برئت منها الى الله ورسوله فقال رسول الله ﷺ نعم اذا أديتها الى رسولى فقد برئت منها فلك أجرها واثمها على من بدلها.

"Temim oğullarından bir adam gelip Resulullaha şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, ben, çok malı olan, çoluk çocuğu bulunan ve gayr-i menkulü olan birisiyim. Bana, bunları nasıl harcayacağımı ve ne yapacağımı söyle." Resulullah şöyle buyurdu: "Şayet malın varsa zekâtını vereceksin. Zira zekât, seni temizleyen bir temizleme vasıtasıdır. Akrabana iyilikte bulunacaksın, dilencinin, komşunun ve yoksulun hakkını gözeteceksin." Adam: "Ey Allahın Resulü bunu benim için biraz azalt." dedi. Resulullah da bunun üzerine "Akrabaya, düşküne, yoda kalan yolcuya hakkını ver. Olur olmaz yere de elindeki malını saçıp savurma." âyetini okudu. Bunun üzerine adam: "Ey Allahın Resulü, zekâtı senin memuruna verirsem, Allaha ve Peygambere karşı onun sorumluluğundan kurtulabilirmiyim?" dedi. Resulullah: "Evet, onu benim memuruma verirsen onun sorumluluğundan kurtulmuş olursun. Senin için ondan dolayı sevap ta vardır. Onu senden alan, onda herhangibir değişiklik yapacak olursa onun günahı ona aittir." buyurdu.[13]

وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾

28- Rabbinden (bunlara) yardımda bulunma imkânını dilediğin halde (durumun müsait olmadığından) yardım edemiyor, yüzçevirme zorunda kalıyorsan, onlara tatlı ve yumuşak söz söyle.

(13) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 3, S: 136

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, akraba, yoksul ve yolda kalan yolcular gibi insanlara yardım etmeyi arzulayan fakat buna gücü yetmeyen, bununla beraber ilerde, Allahın, kendisine, harcayacağı mal vermesini bekleyen insanlara, kendilerinden birşeyler isteyenlere güzel sözler söylemelerini emrediyor. Böylece imkânsızlıktan dolayı fakire yardım edemeyen kişi mahcubiyet hissetmeyecek, kendisine yardım edilemeyen kimseler de darılmayacaklardır.

Bazı âlimler bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: "Şayet sen, akraba, yoksul ve yolda kalmış insanlara verecek olduğun malı, Allaha isyan yolunda haracayacaklarından çekinir de, Allahın rızasını gözeterek bunlara malından vermezsen yine de bunlara güzel söz söyle. Ve mesela: "Allah versin." diyerek gönlünü al."

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾

29- Sakın eli boynuna kelepçelenmiş gibi cimri olma. İsrafa dalarak ta elini tamamen açma. Sonra kınanmış ve açıkta bırakılmış olarak oturup kalırsın.

* Allah tela bu âyet-i Kerimede, malını, harcaması gereken yerlere harcamayan kimseyi, elleri boynuna kelepçelenmiş bir şahsa, malını saçıp savuranı ise, ellerini salıverin bir kişiye benzetmektedir. Cimrinin, insanlar tarafından kınanacağını, müsrifin ise açıkta kalacağını beyan etmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.), malını Allah yolunda harcamayan cimri ile, malını Allah yolunda harcayan cömert hakkında şöyle buyuruyor:

يَقُولُ مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُنْفِقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ مِنْ ثُدِيِّهِمَا اِلٰى تَرَاقِيهِمَا فَاَمَّا الْمُنْفِقُ فَلَا يُنْفِقُ اِلَّا سَبَغَتْ اَوْ وَفَرَتْ عَلٰى جِلْدِهِ حَتّٰى تُخْفِيَ بَنَانَهُ وَتَعْفُوَا اَثَرَهُ وَاَمَّا الْبَخِيلُ فَلَا يُرِيدُ اَنْ يُنْفِقَ شَيْئًا اِلَّا لَزِقَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا فَهُوَ يُوَسِّعُهَا وَلَا تَتَّسِعُ.

"Cimri insanla malını Allah yolunda harcayan insan, göğsü ile köprücük kemiği arasını tutan bir demir cübbe giyen iki kişiye benzer. Malını harcayan kimse onu harcadıkça bu demir cübbe genişler ve bütün vücudunu kaplar. Öyleki parmaklarını dahi örter ve ayak izlerini kapatır. Cimri olan kimse ise hiçbirşey harcamak istemez. Her harcamak istemediğinde üzerindeki bu demir cübbenin bir halkası vücuduna yapışır. Cimri onu genişletmek ister fakat o genişlemez."(14)

إن ربك يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر إنه كان بعباده خبيرا بصيرا ﴿٣٠﴾

30- Şüphesiz ki rabbin, dilediğinin rızkını genişletir, dilediğini kısar. Muhakkak ki o, kullarından haberdardır ve onları görür.

Şüphesiz ki rabbin, yarattıklarından dilediğine bol rızık verir, dilediğinin rızkını daraltır. Zira o, kullarından kimin rızkının genişletilmesine kimin de daraltılmasına lâyık olduğunu bilir. Yarattıklarının hallerini görür ve herkese lâyık olduğu şeyi verir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kullarının tümüne bolca rızık vermediğini ve bunun, kendisinin bildiği bir hikmete dayandığını ifade buyuruyor. Başka bir âyet-i Kerimede de bu hikmeti şöyle açıklıyor: "Eğer Allah, kullarının rızkını bolca vermiş olsaydı, yeryüzünde azgınlık çıkarırlardı. Fakat o, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz o, kullarının ne yaptıklarından haberdardır. O, herşeyi çok iyi görür."(15)

ولا تقتلوا أولادكم خشية إملاق نحن نرزقهم وإياكم إن قتلهم كان
خطئا كبيرا ﴿٣١﴾

31- Sakın çocuklarınızı geçim korkusuyla öldürmeyin. Çünkü onları da sizi de rızıklandıran biziz. Şüphesiz ki onları öldürmek büyük bir suçtur.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kulları için, kendi öz anne ve babalarından daha merhametli olduğunu beyan etmektedir. Zira o, geçim

(14) Buhari, K. ez-Zekât, bab: 28
(15) Şûrâ Sûresi, âyet: 27

korkusuyla çocukların öldürülmesini yasaklamaktadır. Anne ve babaları ise onları öldürebilmektedirler.

Cahiliye döneminde bazı insanlar, çocuklarını geçindiremeyeceklerinden korkarak onları öldürüyor, hattâ diri diri toprağa gömdükleri oluyordu. Ayet-i Kerime, bu çirkin hadiseyi yasaklıyor, çocukları da babalarını da rızıklandıranın kendisi olduğunu bildiriyor.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de, fakirlik korkusuyla çocuklarını öldüren insanları, en büyük günahkârlar içinde saymıştır. Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَاَلْتُ رَسُولُ اللهِ ﷺ اَىُّ الذَّنْبِ عِنْدَ اللهِ
اَكْبَرُ قَالَ اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ ثُمَّ اَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ
خَشْيَةَ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ اَنْ تُزَانِىَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ.

"Ben, Resulullaha "Ey Allanı Resulü Allah katında hangi günah daha büyüktür?" diye sordum. Resulullah: "Seni yarattığı halde Allaha ortak koşmandır." buyurdu. "Ondan sonra hangisidir?" dedim. Resulullah: "Seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir." buyurdu. "Ondan sonra hangisidir?" dedim. Resulullah: "Komşunun hanımıyla zina etmendir." buyurdu.(16)

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰىٓ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَٓاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

32- Sakın zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur.

* Zina açık bir hayasızlık ve çirkin bir fiildir. Bu sebeple akl-ı selim sahibi hiçbir kimse, kendisine veya aile efradına böyle bir hayasızlığın yapılmasını istemez.

Ebu Ümame diyor ki:

عن أبى امامة قال ان فتى شابا أتى النبى ﷺ فقال يا رسول الله ائذن لى

(16) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure, 25, bab: 2 / Müslim, K. el-İman, bab: 141-142 Hadis No: 86

بالزنا فاقبل القوم عليه فزجروه وقالوا مه مه فقال ادنه فدنى منه قريباً قال
فجلس قال اتحبه لامك قال لا والله جعلنى الله يا رسول الله فداءك قال ولا
الناس يحبونه لامهاتهم قال افتحبه لابنتك قال لا والله جعلنى الله فداءك
قال ولا الناس يحبونه بناتهم قال أفتحبه لاختك قال لا والله جعلنى الله
فداءك قال ولا الناس يحبونه لاخواتهم قال أفتحبه لعمتك قال لا والله
جعلنى الله فداءك قال ولا الناس يحبونه لعماتهم قال اتحبه لخالتك؟ قال:
لا والله جعلنى الله فداءك قال: ولا الناس يحبونه لخالاتهم قال فوضع يده
عليه وقال اللهم اغفر ذنبه وطهر قلبه وحصن فرجه فلم يكن بعد ذلك
الفتى يلتفت الى شىء.

"Bir genç, Resulullaha geldi ve ona "Ey Allahın Resulü, bana, zina etmem için izin ver." dedi. Orada bulunanlar ona yönelip kendisini azarladılar ve ona "Bırak şunu bırak" dediler. Resulullah (s.a.v.) "Onu bana yaklaştırın." dedi. Genç, Resulullaha yaklaştı ve Resulullah ona: "Otur" dedi. Ve oturdu. Resulullah ona: "Annenin zina etmesini ister misin?" dedi. Genç: "Allah beni sana feda kılsın. Hayır vallahi istemem." dedi. Resulullah: " Diğer insanlar da annelerinin zina etmesini istemezler." buyurdu. Resulullah tekrar: "Kızının zina etmesini ister misin?" buyurdu. Genç: "Allah beni sana feda kılsın. Hayır vallahi istemem." dedi. Resulullah: " Diğer insanlar da kızlarının zina etmesini istmezler." buyurdu. Yine Resulullah: "Kızkardeşinin zina etmesini ister misin?" buyurdu. Genç: "Allah beni sana feda kılsın. Hayır vallahi istemem." dedi. Resulullah: " Diğer insanlar da kızkardeşlerinin zina etmesini istemezler." buyurdu. Resulullah tekrar: "Halanın zina etmesini ister misin?" buyurdu. Genç: "Allah beni sana feda kılsın. Hayır vallahi istemem." dedi. Resulullah: " Diğer insanlar da halalarının zina etmesini istemezler." buyurdu. Son olarak Resulullah: "Teyzenin zina etmesini ister misin?" buyurdu. Genç: "Allah beni sana feda kılsın. Hayır vallahi istemem." dedi. Resulullah: "Diğer insanlar da teyzelerinin zina etmesini istemezler." buyurdu. Sonra elini o gencin üzerine koydu ve: "Ey Allahım, sen bunun günahını affet. Kalbini temizle ve namusunu koru." diye dua etti. Bundan sonra o genç, artık herhangibir şeye bakmaz oldu."[17]

(17) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C:5, S: 256.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ

سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

33- Allahın, öldürülmesini haram kıldığı bir cana, haklı bir sebep olmadıkça sakın kıymayın. Biz, haksız yere öldürülenin velisine bir yetki vermişizdir. O da öldürmede haddi aşmasın. Çünkü ona yeterince yardım olunmuştur.

* Ayet-i Kerimede, haklı bir sebep olmadıkça bir müminin diğer bir mümini öldüremeyeceği beyan ediliyor. Peygamber efendimiz (s.a.v.) ise bir müminin kanını akıtmayı haklı kılan sebepleri beyan ederek buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَا يَحِلُّ دَمُ اَمْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَّا بِاِحْدَىٰ ثَلَاثٍ اَلنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالثَّيِّبُ الزَّانِي وَالْمَارِقُ مِنَ الدِّينِ التَّارِكُ الْجَمَاعَةَ

"Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına ve benim, Allahın Peygamberi olduğuma şehadet getiren bir müslümanın öldürülmesi şu üç kimse dışındı helal değildir. Bunlar, haksız yere birini öldüren, evli olduğu halde zina eden ve dinden çıkıp cemaati terkedenlerdir."(18)

Hadis-i Şeriften anlaşıldığı gibi, bir müslümanın öldürülmesini haklı kılacak sebepler: Kişinin, haksız yere birini öldürmesi, evli olduğu halde zina etmesi ve müslüman olduktan sonra dinden çıkmasıdır. Bu üç sebep dışında mümini öldürmek çok büyük bir günahtır.

Resulullah (s.a.v.) bu hususta buyuruyor ki:

اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَزَوَالُ الدُّنْيَا اَهْوَنُ عَلَى اللّٰهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ.

(18) Buharî, K. ed-Diyât, bab: 6 / Müslim, K. el-Kasame, bab: 25-26, Hadis No: 1676

"Allah tealanın katında dünyanın yok olması, bir müslümanın öldürülmesinden daha ehvender."(19)

Ayet-i Kerimede: "Biz, haksız yere öldürülenin velisine bir yetki vermişizdir." buyurulmaktadır. Öldürülenin velisine verilen bu yetki: Katil hakkında kısas istemesi veya onu bağışlaması yahut da kısası diyete çevirmesidir.

Allah teala Resululaha Mekkenin fethini nasibedince Resululah ayağa kalkmış Allaha hamdaddip onu övdükten sonra şöyle buyurmuştur:

لَمَّا فَتَحَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ مَكَّةَ قَامَ فِى النَّاسِ فَحَمِدَ اللّٰهَ وَاَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ:
وَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ اِمَّا اَنْ يَعْفُوَ وَاِمَّا اَنْ يَقْتُلَ.

"Kimin bir akrabası öldürüldüyse o kimse öldüreni affetmekte veya onu öldürmekte serbesttir."(20)

Ayet-i Kerimede: "O da öldürmede haddi aşmasın." buyurulmaktadır. Burada, haddi aşmaması istenen kişi, öldürülen kimsenin velisidir. Velinin haddi aşması, katili bırakıp onun yerine başka birini öldürmesi veya bir kişi yerine birden fazla kimseyi öldürmesi yahut katili öldürürken işkence ederek öldürmesi şeklinde olabilir. Bunlar yasaklanmıştır.

Ayet-i Kerimenin sonunda: "Çünkü ona, yeterince yardım olunmuştur." buyurulmaktadır. Burada, kendisine yardım olunan kişi, öldürülenin velisi veya öldürülenin kendisi yahut öldürülenin kanıdır. Veliye yardım olunması, Halifenin katili ona teslim edip o katili öldürmekte veya affetmekte serbest bırakmasıdır. Öldürülen kişiye yardım olunması ise, kendisini öldüren kişinin, İslam devleti tarafından cezalandırılmasıdır.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ
اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلًا ﴿٣٤﴾

(20) Tirmizî, K. ed-Diyât, bab: 13, Hadis No: 1405
(19) Tirmizî, K. ed-Diyât, bab: 7, Hadis No: 1395 / İbn-i Mâce, K. ed-Diyât, bab: 1 Hadis No: 2619.

34- Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar yaklaşmayın. Sadece en güzel bir şekilde yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen sözden mes'uliyet vardır.

* Ayet-i Kerimede, yetimlerin mallarına, en güzel şeklin dışında yaklaşılmaması, yetimler rüştlerine ermedikçe, onlarla, malları ilgilendiren hususlarda muamelede bulunulmaması emrediliyor.

Yetimlerin mallarını israf etmek, çabucak elden çıkarmak, onların mallarına kötü bir şekilde yaklaşmak demektir. Buna mukabil onların mallarını artırmak, işlerini düzenlemek ve gereken tedbirleri almak ise, onların mallarına güzel bir şekilde yaklaşmaktır. Bu hususu izah eden diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin. Eğer rüşde erdiklerini açıkça görürseniz mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar endişesiyle onları israf ederek tez elden yemeyin. Zengin olan, onların malını yemekten çekinsin. Fakir olan ise, meşru surette yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, verdiğinize dair şahit tutun. Hesap görücü olarak Allah yeter."(21) Âyet-i kerimede " verdiğiniz sözü de yerine getirin." buyuruluyor. Burada, verilen sözden maksat, herhangibir barış antlaşması, alışveriş, kira akdi ve benzeri taahhütlerdir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) verilen sözden dönmeyi, münafıklığın üç alâmetinden biri olarak saymış ve şöyle buyurmuştur.

عن النبى ﷺ قال آية المنافق ثلاث اذا حدث كذب واذا وعد اخلف واذا
اؤتمن خان.

"Münafıkın alâmeti üç'tür. Konuştuğunda yalan söyler, vaadettiğinde sözünden döner, kendisine birşey emanet edildiğinde ona ihanet eder."(22)

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ
تَاْوِيلًا ﴿٣٥﴾

35- Birşeyi ölçerken tam ölçün. (Tartarken de) doğru teraziyle tartın. Bu, sizin için daha hayırlı, neticesi itibariyle daha güzeldir.

(21) Nisa Suresi, âyet: 6
(22) Buhari, K. el-İman, bab: 24 / Müslim K. el-İman, bab: 107 Hadis No: 59

* Ayet-i Kerimede, ölçü ve tartıların, hakkaniyetle yapılması emrediliyor. Böyle yapmanın, hem veren için hem de alan için daha hayırlı olduğu beyan ediliyor. Zira bu durum, ticarî hayatta istikrarı sağlayacak ve insanların birbirlerine olan güvenlerini artırmış olcaktır. Ayrıca hiç kimse hak etmediği bir şeyi elde edemeyecektir. Allah teala, ölçü ve tartılarını eksik yapanları tehdit ederek, diğer âyetlerde de şöyle buyuruyor: "İnsanlardan birşey ölçüp alırken tam alan, onlara bir şeyi ölçüp veya tartarken de eksik tutan hilekârların vay haline. Yoksa onlar, büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? O gün insanlar, âlemlerin rabbi olan Allahın huzurunda dururlar."(23)

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا ﴿٣٦﴾

36- Ey insanoğlu, bilmediğin birşeyin ardına düşme. Çünkü kıyamet gününde, kulak, göz ve kalb, işte bütün bunlar, yaptıklarından mes'uldürler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, insanın, kesin olarak bilmediği, işitmediği ve görmediği şeyler hakkında herhangibir karara varmasını yasaklıyor. Aksi takdirde hesap vereceğini beyan ediyor.

Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyuruluyor: "Ey iman edenler, zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bazısı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın. Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Ondan tiksinirsiniz. Allahtan korkun. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri daima kabul eder, çok merhametlidir."(24)

Resulullah (s.a.v.) de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ النَّبِىُّ ﷺ اِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَاِنَّ الظَّنَّ اَكْذَبُ الْحَدِيثِ.

"Zan'dan kaçının. Zira zan, (İle söylenen söz) sözlerin en yalanıdır."(25)

(23) Mutaffifîn Suresi, âyet: 1-6
(24) Hucurat Suresi, âyet: 12
(25) Buharî, K. el-Vasâyâ, bab: 8, K. en-Nikâh, bab: 45 / Müslim, K. el-Birr, bab: HN: 2563

* Peygamber efendimiz bir diğer Hadis-i Şerifinde de şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مِنْ أَخْرَى الْفِرَى أَنْ يُرِيَ عَيْنَيْهِ مَالَمْ تَرَ.

"Görmediği bir şeyi iki gözüyle görmüş gibi göstermek, iftiraların en büyüklerindendir."(26)

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾

37- Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen, elbette yeri yaramazsın. Boyca da dağlara ulaşamazsın.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, böbürlenmeyi, yürürken çalımlı yürümeyi yasaklıyor, bunları yapan bir insanın, Allah tealanın, kâinata koymuş olduğu kanunlarda herhangibir değişiklik yapamayacağını, dolayısiyle kendisini yormaktan ve günah işlemekten başka bir iş yapmış olmayacağını beyan ediyor.

Peygamber efendimiz (s.a.v.), böbürlenen insanlar için şöyle buyuruyor.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ»
قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً. قَالَ «إِنَّ اللهَ
جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ. الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ».

"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kişi cennete giremez. "Resulullahın bu sözünü duyan bir adam: "Kişi elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister." deyince Resulullah: "Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir, hak yemek ve insanları hakir görmektir." cevabını verdi.(27)

(26) Buharî, K. et-Ta'ber, bab: 45
(27) Müslim, K. el-İman, bab: 147, HN: 91 / Ebu Dâvûd, K. el-Libas, bab: 29 HN: 4091

كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

38- Bunlardan, kötülükleri sebebiyle yasaklananlar, rabbinizin sevmediği hususlardır.

* Bundan evvelki âyetlerde yasaklanan cimrilik, geçim korkusuyla çocukları öldürme, zina yapma, haksız yere bir Müslümanı öldürme, yetim malını yeme, bilmediği şeyi söyleme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme gibi kötülükler, Allah katında sevilmeyen şeylerdir. Allahı seven kimsenin bunları yapmaması gerekir.

ذٰلِكَ مِمَّا أَوْحٰى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ فَتُلْقٰى فِي
جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

39- Bunlar, rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Sakın Allah ile beraber başka ilah edinme. Aksi halde kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.

Ey Muhammed, sana emrettiğimiz bu güzel ahlak ve sana yasakladığımız bu çirkin davranışlar, rabbinin sana vahyettiği ve insanlara bildirmeni emrettiği hikmetlerdendir. Sakın Allaha ortak koşayım deme. Aksi takdirde hem kendi kendini kınamış hem de Allah tarafından kınanmış olarak ve her türlü hayırdan uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.

* Ayet-i Kerime, Resulullaha hitabetmekte ise de asıl kastedilen, ümmettir. Zira Resulullahın bu çeşit günahları işlemeyeceği şüphesizdir. Allah teala, bizlere bildirdiği bu emir ve yasakların başlangıcında sadece kendisine kulluk edilmesini emretmiş sonunda da kendisine ortak koşulmasını yasaklamıştır. Böylece Allahı birlemenin, dinin özü olduğunu beyan etmiş, bundan sonra gelen âyette de müşrikler kınanarak buyurulmuştur ki:

أَفَأَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا

عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40- Rabbiniz, erkek çocukları sizin için seçti de Melekleri kendisine kızlar mı edindi? Doğrusu siz, büyük bir iftirada bulunuyorsunuz.

* Müşrikler: "Melekler Allahın kızlarıdır." diye iftirada bulunmuş, kendi kızları doğunca da onları diri diri toprağa gömdükleri olmuştur. Allah teala bu âyet-i Celilede müşriklere hitabederek, kendileri için sevmedikleri şeyleri Allaha nasıl isnada kalkıştıklarını soruyor ve onların bu iftiralarının büyük bir saygısızlık olduğunu beyan ediyor.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾

41- Şüphesiz ki biz, düşünüp ibret almaları için bu Kur'anda misâller verdik. Fakat bu misaller onların ancak nefretini artırıyor.

Biz bu Kur'anda, bize karşı çeşitli iftiralarda bulunan müşriklere, çeşitli misaller, çeşitli deliller ve âyetler zikrettik. Bunları düşünüp öğüt alsınlar diye onları uyardık. Ne var ki onlar, bu misal ve ibretlerden öğüt almadılar. Aksine inatlaştılar. Böylece bu âyetler onların ancak nefretini artırdı, haktan uzaklaşmalarını hızlandırdı.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

42- Ey Peygamber, şöyle de: "Eğer iddia ettikleri gibi Allah ile beraber başka ilahlar da olsaydı, o takdirde arşın sahibi olan Allaha üstün gelmenin yollarını ararlardı.

* Taberi bu âyet-i Kerimeyi şöyle izah ediyor: "Ey Muhammed, Allah ile birlikte başka ilahlar bulunduğunu iddia eden o müşriklere de ki: "Şayet iddia ettiğiniz gibi Allah ile baraber başka ilahlar olsaydı, onlar da Allahın yüceliğini ve azametini takdir eder, ona yaklaşmak için bir yol ararlardı. O halde sizler, aracı kıldığınız putları bırakıp sadece Allaha yönelin.

سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾

43- Allah onların iddialarından münezzehtir, çok yücedir.

* Allah teala kendisine ortak koşanları tekzib ederek, kendisinden başka hiçbir ilahın bulunmadığını, onun, böyle şeylerden münezzeh olduğunu ve herşeyin üstünde bir güç ve kudrete sahibolduğunu beyan ediyor. İlahlığına gölge düşürecek olan her türlü iddiaları reddediyor.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ
لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

44- Yedi gök, yer ve onlarda bulunan varlıklar Allahı tesbîh ve tenzih ederler. Aslında hiçbirşey yoktur ki hamd ile Allahı tebih etmesin. Ne var ki siz onların tesbih etmesini anlamazsınız. Şüphesiz ki Allah, çok yumuşak davranan ve çok affedendir.

* Bir kısım âlimler burada, Allahı tesbih eden bütün varlıklardan maksadın, ruh sahibi varlıklar olduklarını söylemişler, diğerleri ise canlı veya cansız bütün varlıkların Allahı tesbih ettiklerini söylemişler ve delil olarak ta şunları söylemişlerdir:

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

فَلَقَدْ رَاَيْتُ الْمَاءَ يَنْبَعُ مِنْ بَيْنِ اَصَابِعِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ الطَّعَامَ
تَسْبِيحَ وَهُوَ يُؤْكَلُ.

"Ben, Resulullahın parmaklarının arasından su kaynadığını gördüm. Şüphesiz ki bizler, yenirken yemeğin tesbih ettiğini işittik."(28)

(28) Buhari, K. el-Menakıb, bab: 25 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 460

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ كَانَ يَقُومُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
اِلٰى شَجَرَةٍ اَوْ نَخْلَةٍ فَقَالَتِ امْرَاَةٌ مِنَ الْاَنْصَارِ اَوْ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ اَلَا نَجْعَلُ
لَكَ مِنْبَرًا قَالَ اِنْ شِئْتُمْ فَجَعَلُوا لَهُ مِنْبَرًا فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ دُفِعَ اِلَى الْمِنْبَرِ
فَصَاحَتِ النَّخْلَةُ صِيَاحَ الصَّبِىِّ ثُمَّ نَزَلَ النَّبِىُّ ﷺ فَضَمَّهُ اِلَيْهِ تَئِنُّ اَنِينَ الصَّبِىِّ
الَّذِى يُسَكَّنُ قَالَ كَانَتْ تَبْكِى عَلٰى مَا كَانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ عِنْدَهَا.

"Resulullah (s.a.v.) önceleri bir hurma kütüğünün üzerine çıkarak hutbe okuyordu. Ensardan bir kadının, Resulluha bir minber yapılmasını teklif etmesi üzerine Resulullaha minber yapıldı. Cuma günü olunca Resulullah minberin üzerine çıktı. Hurma kütüğü, çocuğun ağlaması gibi ağlamaya başladı. Resulullah (s.a.v.) minberden aşağı inip onu kucakladı. Kütük hâlâ çocuğun inlemesi gibi inliyordu. Resulullah ise onu teskin etmek istiyordu."(29)

Bu Hadis-i Şerif birçok sahabi tarafından rivayet edilmiştir ve mütevatir hadislerdendir.

Bütün mevcudatın kendi lisanlarıyla ve kendi halleriyle Allahı tesbih ettikleri gibi hayvanlar da kendi lisanlarıyla Allahı tesbih ederler.

وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا
مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾

45- Ey Peygamber, Kur'anı okuduğun zaman, seninle âhirete iman etmeyenlerin arasına gizli bir perde çekeriz.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede Resulullah (s.a.v.) e hitaben: "Ey Muhammed, Sen, Allaha ortak koşan müşriklere, onların iddialarını çürüten

(29) Buhari, K. el-Menakıb, bab: 25 / Tirmizî, K. el-Cuma bab: 10, Hadis No: 5005

Kur'anı okuduğun zaman biz, seninle onların arasına, sizleri birbirinizden ayıran bir perde çekeriz." buyuruyor.

Katade ve İbn-i Zeyd, bu perdenin, şu âyet-i Kerimede zikredilen perde olduğum söylemişlerdir: "Kâfirler, Peygambere şöle dediler: "Bizi davet ettiğin dine karşı kalblerimizde bir kapalılık, kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin arand anlaşmamıza engel bir perde vardır. Sen, istediğini yap, biz de istediğimizi yapacağız."(30)

Taberi, kâfirlerle müminlerin arasına konan bu perdenin, gözle görülemeyen bir perde olduğunu söylemiştir. Bundan sonra gelen âyette de bu husus şöyle beyan ediliyor:

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ
رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾

46- Biz, onların kalblerine, anlamalarını engelleyen perdeler gerdik ve kulaklarına ağırlık verdik. Kur'anda rabbini tek olarak andığın zaman, arkalarını çevirip kaçarlar.

* Resulullah (s.a.v.) Kur'an-ı Kerimi okurken "Lailahe İllallah" deyince çevresinde bulunan müşrikler, Allahın bir olduğu ifadesini duymayı gururlarına yediremiyorlar ve oradan uzaklaşıyorlardı.

Bir kısım müfessirler de Kur'an okunurken oradan kaçan varlıkların, Şeytanların olduğunu söylemişlerdir.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ
إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾

47- Biz onların, seni dinlerken nasıl dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz." dediklerini gayet iyi biliriz.

(30) Fussilet Suresi, âyet: 5

* Müşrikler, Dârünnedve'de toplanarak, gizlice, Resulullahın aleyhinde istişarede bulunuyorlar, onun bir deli veya sihirbaz yahut şair olduğu iddisını ileri sürüyorlardı. İşte âyet-i Kerime bunlara işaret etmektedir.

انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

48- Bak seni nelere benzettiler de böylece (Doğru yoldan) saptılar. Bir daha yol bulamazlar.

Ey Muhammed, kalb gözüyle bak ve ibret al. Onlar sana nasıl misaller verdiler. Seni nasıl, sihirbaza, deliye ve şaire benzettiler. Böylece söyledikleri sözleriyle yoldan saptılar. Artık ona bir daha yol bulamaz oldular. Onlar, içinde bulundukları inkârcılıktan çıkıp iman etmeye muvaffak olamazlar.

وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾

49- Kıyamette dirilmeyi inkâr edenler: "Sahi biz, kemik ve un ufak olup çürüdükten sonra mı, biz mi yeniden yaratılıp dirileceğiz?" derler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden kâfirlerin ne gibi iddialar ileri sürdüklerini beyan ederek buyuruyor ki: "Müşrikler "Bizler öldükten sonra etlerimiz çürüyüp kemik olduktan ve kemiklerimiz de çürüyüp toprağa karıştıktan sonra tekrar yeni bir yaratık olarak nasıl diriltileceğiz? derler.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾

أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ
مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾

50-51- Ey Peygamber, onlara şöyle de: Taş veya demir de olsanız veya hayat verilmesi, aklınızın kabul edemeyeceği başka bir varlık ta olsanız (Kıyamet gününde Allah sizi mutlaka diriltecektir) Onlar: "Bizi tekrar kim diriltecek? diyecekler. Onlara: "Sizi ilk defa yaratan Allah diriletecek." de. sana başlarını sallayacaklar ve alaylı alaylı: "Vaadettiğin dirilme ne zaman? diyeceklerdir. Onlara: "Yakında olacağını ümit ediyorum." de.

* Allah teala, bu âyet-i Kerimede, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden kâfirleri susturuyor ve onlara, isteseler de istemeseler de, çürüyüp toprağa karışsalar da taş olsalar da demir olsalar da, hatta gözlerinde büyüttükleri gökler ve yerler kadar bir varlık olsalarda mutlaka diriltileceklerini bildiriyor. Kâfirlerin: "Peki bizi kim tekrar aynı varlık olarak diriltecektir?" sorularına "Sizi ilk defa yaratan diriltecektir." cevabını veriyor. Aceleci müşriklerin "Peki bu ne zaman olacak, kıyamet ne zaman kopacak?" sorularına ise bunun zamanının gizli olduğunu, ancak yakında gerçekleşeceğini beyan ediyor.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

52- Allah, sizi kabirlerinizden çağırdığında ona hamdederek daventine uyarsınız (Gördüğünüz dehşet karşısında) kabirde çok az bir zaman kaldığınızı sanırsınız.

Allah sizleri kıyamet gününde kabirlerinizden kalkmaya çağıracak sizler de onu tanıyacak ve ona boyun eğerek kabirlerinizden kalkacaksınız. Her halinizle Allaha hamdedeceksiniz. Ve sizler, kıyamette gördüğünüz dehşetli manzara yüzünden, dünya hayatını ve kabirde geçirdiğiniz vakti çok az bulacaksınız. Yeryüzünde kısa bir süre yaşadığınızı zannedeceksiniz.

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ
الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾

53- Ey Peygamber, kullarıma söyle en güzel şekilde konuşsunlar. Çünkü Şeytan aralarını açmak ister. Şüphesiz ki Şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullaha, müminlerin birbirleriyle konuşurken "Allah senden razı olsun" gibi engüzel şekilde konuşmalarını söylemesini emrediyor. Şayet müminler bu şekilde davranmazlarsa Şeytanın, aralarına girmek için fırsat bulacağını, böylece müminlerin, tartışma ve kavgalara sürüklenmiş olacaklarını beyan ediyor.

Allah teala, müminlerin tam bir kaynaşma içinde bulunmalarını, dostluklarına gölge düşürecek hertürlü davranıştan kaçınmalarını emretmektedir. İşte bu nedenledir ki, Resulullah (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ لاَ يُشِيرُ اَحَدُكُمْ عَلَى اَخِيهِ بِالسِّلاَحِ فَاِنَّهُ لاَ يَدْرِى لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِى يَدِهِ فَيَقَعُ فِى حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ.

"Sizden biriniz mümin kardeşine karşı silah doğrultmasın. Çünkü o bilemez. Belki Şeytan, onun eline vurur da (O silahı mümin kardeşine karşı kullanır) böylece cehennemin çukurlarından birine düşmüş olur."(31)

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَاْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾

54- Rabbiniz sizi daha iyi bilir. Dilerse size merhamet eder. dilerse azap eder. Biz seni onlara vekil olarak göndermedik.

Ey, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden insanlar, rabbiniz sizleri çok iyi bilir. Dilerse size merhamet eder. Sizler, inkârınızdan vazgeçip Allaha ve âhiret gününe iman edersiniz. Dilerse sizi iman etmeye muvaffak kılmaz, inkâr üzere ölürsünüz. Ve size kıyamet gününde azap eder.

Ey Muhammed, biz seni, kendilerine gönderdiğimiz insanlar için bir tebliğci olarak seçtik. Seni, onların denetleyicisi ve vekili yapmadık.

(31) Buhari K. el-Fiten, bab: 7 / Müslim, K. el-Birr bab: 126, Hadis No: 2617

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلٰى
بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾

55- Rabbin, göklerde ve yerdeki varlıkları çok iyi bilir. Şüphesiz ki biz, Peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Dâvud'a da Zeburu verdik.

Ey Muhammed, göklerde ve yerde bulunanları ve onlar için neyin daha faydalı olduğunu rabbin daha iyi bilir. Onlardan kimin tevbe edip Allahın lütfuna layık olduğunu, kimin de inkârında ısrar edip gazaba müstahak olduğunu rabbin daha iyi bilir. Zira onları yaratan, onları rızıklandıran, onları sevk ve idare eden O'dur.

İlmimizin gereği olarak insanları birbirinden üstün kıldığımız gibi, Peygamberlerin de bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Bu Peygamberlerden Dâvûd'a da Zebur'u verdik.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Peygamberlerin bir kısmının diğerlerinden üstün olduğunu açıkça beyan etmektedir. "Ülül Azim" olan Peygamberler, diğerlerinden daha üstündürler. Bunlar, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Nuh'tur.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ أُولٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ
تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾

56- Ey Peygamber, de ki: "Allahtan başka ilah olduğunu sandığınız şeyleri çağırın. Onlar, ne sizi uğradığınız zarardan kurtarabilirler ne de onu sizden uzaklaştırabilirler.

Ey Muhammed, kavminden, Allahı bırakıp ta onun yarattığı varlıklara tapan müşriklere de ki: "Allahın dışında rab ve ilahler olduklarını iddia ettiğiniz şeyleri, başınıza bir felaket geldiğinde yardımınıza çağırın. Sonra bakın, o felaketi sizden gidermeye veya sizden başkalarına yöneltmeye kadir olabilecekler mi? Elbette ki onlar bunu sizden kaldırmaya veya başkalarına yöneltmeye kadir değillerdir. Buna ancak, sizleri de onları da yaratan Allah

kadirdir.

* Ayet-i Kerimede geçen "Allaha ortak koşanlar"dan maksat, Meleklere, Hz. İsaya, Hz. Üzeyire ve bir kısım Cinlere tapan insanlardır. Bundan sonra gelen âyet-i Kerimede, kendilerine tapılan bu varlıkların da Allaha yaklaşmak için bir yol aradıkları, bu sebeple müşriklerin, Allahı bırakıp ta bunlardan şefaat beklemelerinin abes olduğu beyan edilmekte ve şöyle buyurulmaktadır:

كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ
وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

57- Onların, taptıkları da rablerine bir yol arar. Herbiri, Allaha daha çok yaklaşmak için çalışır. Onun rahmetini umarlar ve onun azabından korkarlar. Elbette rabbinin azabı korkulan bir azaptır.

* Ayet-i Kerimede, Allaha ortak koşanların, büyük bir gaflet ve ahmaklık içinde oldukları ifade edilmektedir. Zira onlar, Allahın yarattığı varlıkları ona denk tutmaya ve ortak koşmaya çalışıyorlar. Halbuki Allaha ortak koştukları Cinler, Melekler, Hz. İsa, onun annesi gibi varlıklar Allaha yaklaşmak için bir yol ararlar. Allahın rahmetini umar azabından korkarlar.

Müfessirler, âyet-i Kerimede zikredilen "Kendilerine tapınılarnlar"dan kimin kastedildiği hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerldir. Taberinin de tercih ettiği görüşlerden birisine göre, bunlardan maksat, Cinlerdir. Bazı insanlar Cinlere taparlarmış. Cinler Müslüman olmuşlar, Allaha yaklaşmak için yol aramaya başlamışlar. Fakat onlara tapan gafil insanlar yine tapınmalarına devam etmişlerdir. İşte âyet-i Kerime bu hususu açıklamaktadır.

Bazılarına göre ise burada "Kendilerinetapınılanlardan maksat, Meleklerdir. Bir kısım insanlar Meleklere tapıyor ve onların, Allahın kızları olduklarını iddia ediyorlardı. Âyet-i Kerime, müşriklerin bu davranışlarının tutarsız olduğunu, zira kendilerine tapınılan Meleklerin de Allah'a daha fazla yaklaşmak için yollar aradıklarını beyan ediyor.

Diğer bazılarına göre de burada "Kendilerine tapılanlar'dan maksat, Hz. İsa, annesi Meryem ve Hz. Üzeyir'dir. Yahudi ve Hıristiyanlar bunları Allah'a ortak koşmuşlar ve Allah'ın oğlu olduklarını söylemişlerdir. Âyet-i kerime Hz. İsa ve Üzeyir'in Allahın kulları olduklarını ve ona daha fazla yaklaşmak için yollar aradıklarını beyan ediyor ve kullara kul olmayı bırakıp Allah'a kul olmayı emrediyor.

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا
شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

58- Hiçbir ülke yoktur ki biz onu, kıyamet gününden önce yok etmiş veya şiddetli bir azaba uğratmış olmayalım. Bu, Levh-i Mahfuzda böyle yazılıdır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kıyamet kopmadan önce bütün ülkeleri helâk edeceğini veya azaba uğratacağını beyan ediyor. Şüphesiz ki Allah'ın, herhangi bir ülke halkına azabetmesi, onların hak etmiş oldukları bir cezadır. Zira Allah, hiçbir kimseye zulmetmez.

Abdurrahman b. Abdullah diyor ki: "Bir ülke halkında zina ve faiz ortaya çıktığında Allah, o ülkenin helâk edilmesine izin verir".

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ
مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾

59- Onlara mucizeler gördermeyişimizin sebibi, ancak önceki kavimlerin, kendilerine gönderilen mucizeleri yalanlamalarıdır. Biz, Semud'a apaçık bir mucize olarak dişi bir deve verdik. Ne var ki onlar buna zulmettiler (Yaptıklarının cezasını da gördüler). Biz, mucize ve delillerimizi, ancak, insanları sakındırmak için göndeririz.

Ey Muhammed, kavminin senden istediği mucizeleri göndermeyişimizin sebEbi, senden önceki ümmetlerin, Peygamberlerinden mucize isteyip, mucize gönderildikten sonra da iman etmemeleri ve helâk edilmeleridir. Nitekim biz, Semud kavmine bir dişi deveyi apaçık bir mucize olarak göndermiştik. Onlar, deveyi kestiler ve helâk edildiler. Biz, mucizelerimizi ancak, insanları korkutmak için göndeririz.

* Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال سأل أهل مكة النبي ﷺ ان يجعل لهم الصفا ذهباً وان
ينحى الجبال عنهم فيزدرعوا فقيل له ان شئت ان تستأنى بهم وان شئت ان
تؤتيهم الذي سألوا فان كفروا وأهلكوا كما أهلكت من قبلهم قال لابل
استأنى بهم فانزل الله عز وجل هذه الآية وما منعنا ان نرسل بالآيات الا ان
كذب بها الاولون وآتينا ثمود الناقة مبصرة.

"Mekkeli müşrikler, Resulullah'tan, Safa tepesini kendileri için altın yapmasını ve dağları düzleyerek ekecekleri bir arazi haline getirmesini istediler. Bunun üzerine Resulullaha şöyle vahyedildi: "Dilersen onların isteklerini ertele, dilersen onların istekleri yerine getirilsin. Fakat istedikleri yerine geldiği halde iman etmezlerse, daha önceki ümmetlerin helâk edildikleri gibi onlar da helâk edilirler". Bunun üzerine Resûlullah: "Hayır, onların istedikleri olmasın. Ben, onları ertelemiş olayım" buyurdu. Bunun üzerine de bu âyet-i Kerime nâzil oldu."(32)

Âyet-i Kerime, Semud kavmini, helâk olan ümmetlere bir misal olarak zikretmektedir. Bunlar, Peygamberleri Salih aleyhisselamdan, kendilerine bir mucize getirmesini istemişler bunun üzerine Salih aleyhisselam onlara, süt ihtiyaçlarını karşılayacak olan bir dişi deveyi mucize olarak getirmiş fakat onlar, içecekleri suya ortak olan deveye tahammül edememiş ve onu öldürmüşler Allah teala da onları, bir çığlık ve yer sarsıntısıyla gelen büyük bir felaketle helâk etmiştir.

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ
إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا
يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

(32) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 1, S: 258

60- Ey Peygamber, hani bir zaman sana şöyle demiştik: Şüphesiz ki rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır. Biz, miraç gecesi o manzaraları sana ancak, insanları imtihan etmek için gösterdik. Kur'an'da lanetlenen ağaçla da onları imtihan ettik. Biz, kâfirleri korkuturuz. Fakat bu, ancak onların aşırı taşkınlıklarını artırır.

Ey Muhammed, hatırla, bir zaman, sana: Şüphesiz ki biz, insanları çepeçevre kuşatmışızdır. Seni onlardan koruruz. Peygamberliği tebliğ ederken onlardan çekinme" demiştik. Miraç gecesinde sana gösterdiğimiz çeşitli ibret ve deliller ise ancak insanları imtihan etmek içindi. Zira bir kısım insanlar, dinlerinden çıkıp mürted oldular. Müşrikler de seninle alay etmeye kalktılar. Kur'anda zikredilen ve lanetlendiği ifade edilen Zakkum ağacını da insanları imtihan etmek için bir vasıta yaptık. Zira kâfirler: "Odunları yakıp bitiren ateşin içinde nasıl ağaç bitecektir?" diyerek alay etmeye başladılar.

* Âyet-i Kerime, Peygamber efendimizin Miraç hadisesinin ve Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Zakkum ağacının, insanlar için bir imtihan olduğunu beyan ediyor. Zalimlerin bu imtihandan ibret almaları yerine, azgınlıklarını daha da artıracağını beyan ediyor.

* İsra ve Miraç hadisesi, sûrenin başında izah edilmiştir. Zakkum ağacı hakkında ise şu âyetler bizi aydınlatmaktadır: "İkram olarak bu mu daha hayırlıdır? Yoksa Zakkum ağacı mı?". Şüphesiz biz onu zalimler için bir belâ kıldık. O, cehennem dibinden çıkan bir ağaçtır. Onun tomurcukları Şeytanların başları gibidir. Cehennemlikler bunlardan yerler ve karınlarını bunlarla doldururlar. Sonra onlara, Zakkum ağacının üzerine içecekleri kaynar su karıştırılmış içkiler vardır. Sonra onların dönüp varacakları yer, mutlaka cehennemdir."(33)

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾

61- Bir zaman biz, Meleklere: "Âdeme secde edin" demiştik. Onlar hemen secde etmişler fakat İblis secde etmemişti". Balçıktan yarattığına mı secde edeyim?" demişti.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Hz. Âdemi yarattıktan sonra, Meleklerin ona saygı secdesinde bulunmalarını emrettiğini, Meleklerin, Allah'ın emrine

(33) Sâffât Suresi, âyet: 62-68

itaat ederek Hz. Âdeme saygı secdesinde bulunduklarını fakat İblis'in kibirlenerek ve Hz. Âdemi kıskanarak ona secde etmediğini: "Çamurdan yarattığın bir varlığa mı secde edeceğim?" dediğini beyan ediyor. Böylece, inkârlarında inat eden müşriklerin, İblis'e benzediklerine ve ona uyduklarına işaret ediyor.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾

62- İblis şöyle dedi: "Söyle bana, benden üstün kıldığın kimse bu mu? Yemin olsun ki eğer beni kıyamet gününe kadar yaşatırsan, onun soyunu vesvese ile helâk edeceğim. Ancak az bir kısmı hariç".

* İblis, Allah tealanın emrine boyun eğmesi gerekirken onunla tartışmaya kalkışıyor ve Âdemin soyunu saptırarak Âdeme karşı olan kıskançlığını devam ettirmek istiyor. Bunun üzerine Allah teala ona şu cevabı veriyor:

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾

63- Allah şöyle dedi: "Haydi git. Âdemin soyundan sana kim uyarsa, cezanız cehennemdir. Bu, yeterli bir cezadır.

* Allah teala İblis'e "Haydi git. Seni kıyamete kadar erteledim. Sana kim itaat ederse kendisine zarar vermiş olur. Zira senin de onların da cezanız cehennem olacaktır. Cehennem azabı yeterli bir azaptır. Bundan başka bir azaba gerek yoktur" buyurdu.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ
إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

64- Onlardan, gücünün yettiklerini, vesvesenle bana karşı tahrik edip yoldan çıkar. Atlı veya yayalarını toplayarak bütün oyunlarını ortaya koy. Onlara, mal ve ço cuklarında ortak ol, vaadlerde bulun. Aslında Şeytan, kendisine uyanlara aldatıcı vaadlerde bulunmaktan başka bir şey yapmaz.

Ey İblis, insanlardan, kendilerine güç yetirebildiklerini bana isyan etmeye çağırarak kışkırt. Onları yoldan çıkarmak için elinden geleni yap. Binekli olan veya yaya olan bütün askerlerini de yardımına çağır. Onların, haram yollardan kazandıkları mallarına ve zina mahsulü olan çocuklarına ortak ol. Sen onlara, düşmanlarına galip geleceklerine dair vaadlerde bulun. Sen, sana uyanlara ancak bâtıl ve aldatıcı şeyleri vaadedersin. Bundan başka bir şey yapamazsın.

* Şeytanın, kendisine tâbi olanların mallarına nasıl ortak olacağı hususunda şu görüşler zikredilmektedir:

Şeytan, kendisine uyanları, mallarını Allah'a isyan yolunda kullandırır ve onlara haram yollardan mal kazandırır. Böylece onların mallarına ortak olmuş olur.

Allah'a isyan yolunda kullanılan mallar, müşriklerin putlara adadıkları veya, Şeytana uyarak kendilerine haram kıldıkları yahut günah işleme yolunda harcadıkları mallardır. Haram yoldan kazandıkları mallar ise faizden elde ettikleri, gasbettikleri, başkalarını kandırarak aldıkları mallardır. Şeytanların, kendilerine uyanların çocuklarına ortak olmaları ise, zina mahsulü olan çocuklara, diri diri toprağa gömdükleri veya geçim korkusuyla öldürdükleri çocuklara, putlara nisbet edilerek kendilerine ad takılan çocuklara ve kâfir olrak yetiştirilen çocuklara ortak olmalarıdır.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

65- Şüphesiz ki senin, salih kullarım üzerinde hiçbir nüfuzun yoktur. Rabbin vekil olarak yeter.

* Allah teala İblis'e diyor ki: "Ey İblis, bana itaat eden, benim emrimi tutan ve sana uymayan kullarım üzerinde senin hiçbir otoriten yoktur".

Ey Muahmmed, rabbin, sana emrettiği hususlarda senin için kâfidir. O, sana yeter. O halde sen onun emrine boyun eğ ve Peygamberliğini şu müşriklere tebliğ et. Onların hiçbirisinden korkma.

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ
بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾

66- Lütfuyla nimetler elde etmeniz için denizde gemileri yüzdüren rabbinizdir. Şüphesiz ki o, size merhametlidir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kullarına verdiği nimetlerden biri olan, gemileri denizde yürütme lütfunu beyan etmekte, bundan sonra gelen âyet-i Kerimede de insanların, bu nimetin kadrini bilmediklerini, ancak denizde bir tehlike geçirince Allah'a yönelip ona yalvarmak mecburiyetinde kaldıklarını beyan ediyor, insanın nankörlükte çok ileri gittiğini açıklıyor.

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ
وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾

67- Denizde herhangi bir tehlikeye maruz kaldığınızda, Allah'tan başka, yardımını istediğiniz bütün putlar hatırınızdan silinir gider. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da, yüz çevirirsiniz. Zaten insanoğlu nankördür.

* İnsan, başka herhangi bir kimsenin yardımını temin edemeyeceği durumlarda sıkışıp kalınca hemen Allah'a yalvarmaya başlar, ona sığınır. Denizde fırtınaya yakalanan insanlar da bunun bir misalidir. Denizde ölüm tehlikesiyle karşılaşan insan, Allah'a yalvarır fakat oradan kurtulup karaya çıkınca geçirmiş olduğu tehlikeyi unutarak, kendisini kurtaran rabbinden yüzçevirir. Bu haliyle insan, gerçekten nankör bir varlıktır.

أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ
لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾

68- Sizi, karada yerin dibine batırmayacağından veya başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir yardımcı da bulamazsınız.

Ey insanlar denizde geçirmiş olduğunuz tehlikeden uzaklaşıp karaya çıkınca size başka bir felaketin gelmeyeceğinden emin misiniz? Allah'ın sizi, karada olduğunuz halde yerin dibine geçirmeyeceğinden veya üzerinize gökten taş yağdırmayacağından emin misiniz? Bundan emin olmayın ve bilin ki sizi Allah'ın azabından kurtaracak bir yardımcı da bulamazsınız.

أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ
بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

69- Yoksa sizi tekrar denize döndürerek üzerinize kasırgalar göndermemesinden, inkârınız sebebiyle sizleri bağlamamasından emin misiniz? Sonra bizden, yaptıklarımızın hesabını soracak birini de bulamazsınız.

Denizde tehlikeyle karşılaştığınızda Allah'ın birliğini ikrar edip sonra karaya çıkınca da ondan yüzçeviren insanlar, Allah'ın, kendilerini tekrar denize döndürüp üzerlerine helâk edici rüzgârlar göndermeyeceğinden ve onları, inkârları yüzünden denizde boğmayacağından emin midirler? Allah bunu yaparsa onu hesaba çekecek biri mi bulunacaktır? Elbette ki hayır. Böyle bir kimsenin bulunması mümkün değildir. O halde bu insanlar, Şeytanın aldatmasından nelere güvenip te Allah'a isyan ederler?

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

70- Şüphesiz ki biz, Âdemoğlunu şerefli kıldık. Karada ve denizde onları taşıttık. Helâl ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Onları, yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

Şüphesiz ki biz, Âdemoğlunu, diğer varlıklara hakim kılarak, diğer varlıkları onun hizmetine vererek şerefli bir varlık kıldık. Biz onları karada ve denizde çeşitli binekler üzerine bindirerek taşıttık. Diğer canlılar için böyle bir

imkân vermedik ve onları temiz ve helâl yiyecek ve içeceklerle rızıklandırdık. Biz onları, yarattıklarımızın birçoğundan pek üstün kıldık.

* İnsanın diğer varlıklardan farklı ve üstün olan tarafları, akıl sahibi olması, konuşabilmesi, iyiyi kötüden seçebilme yeteneğine sahibolması, şeklinin güzel olması, boyca uzun olması, işlerini elleriyle görüp diğer ihtiyaçlarını onlarla gidermesi gibi meziyetlerdir.

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ
كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

71- Kıyamet günü, bütün insanları önderleriyle çağıracağız. Amel defteri sağından verilenler, işte onlar kitaplarını okurlar. Kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar.

* Âyet-i Kerimede geçen "Önderler"in kimler ve neler oldukları hakkında şunlar zikredilmiştir: Burada zikredilen önderler, her ümmetin kendilerine gönderilmiş olan Peygamberleri veya her ümmetin Peygamberlerine verilen kitap yahut amel defterleri ya da her ümmetin, dünyada kendilerine önder kabul ettiği liderleridir.

Taberi bu görüşü tercih etmektedir.

وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

72- Bu dünyada manen kör olan, âhirette de kördür. Hatta daha da sapıktır.

Kim bu dünya hayatında, Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetlere karşı kör olursa ve dünyada Allah'ın kuvvet ve kudretini gösteren delil ve alâmetleri görmeyip kör gibi yaşarsa, elbette o, âhirette de kör muamelesi görecek ve bu kimse âhirette daha da kötü bir durumda bulanacaktır. Zira oradaki yeri cehennem olacaktır.

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ
وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾

73- Ey Muhammed, müşrikler, sana vahyettiğimizin dışında başka şeyleri bize karşı iftira etmen için, nerdeyse seni, vahyettiğmiz hakkında şüpheye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi.

* Müşrikler, Resulullah (s.a.v.)i dâvâsından alıkoymak ve onu, üzerinde bulunduğu hak yoldan saptırmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bazen, Resûlullah'tan, müslüman olmaları için kendilerine mühlet vermesini ve bu sırada da putlarına tapmalarına ses çıkarmamasını istemişler, bazen, Resulullahın, onlara ait putları eleştirmekten vazgeçmesini, böylece İslâm'a ısınabileceklerini söylemişler, zaman olmuş, Resulullahın, kendi putlarına tapması halinde kendilerinin de Allah'a ibadet edeceklerini teklif etmişler, hattâ, mal ve kadın teklif ederek Peygamberlik iddiasından vazgeçmesini istemişler bazen de, Allah'a iman eden zayıf insanları yanından kovması halinde iman edeceklerini söylemişlerdir.

Bütün bu teklifler karşısında Allah teala Peygamberini uyarmak için âyetler indirmiştir. Bu hususta diğer âyetlerde şöyle buyuruluyor: "De ki: Ey kâfirler, ben, sizin taptıklarınıza ibadet etmem. Siz de benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz..."(34) "Kâfirlerden bir kısmına verdiğimiz çeşitli dünya nimetlerine heveslenip göz dikeyim deme. Onların âkıbetlerine üzülme.."(35) "Sırf Allah'ın rızasını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenleri huzurundan kovma..."(36)

وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾
إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ
عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

(34) Kâfirûn Suresi, âyet: 1-2
(35) Hicr Suresi, âyet: 88
(36) En'am Suresi, âyet: 52

74-75- Eğer seni, azimli ve sebatlı kılmasaydık, nerede ise onlara az da olsa meyledecektin. Eğer onlara biraz olsun meyletseydin, dünya ve âhiretin azabını sana kat kat tattırırdık. Sonra kendin için bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.

Ey Muhammed, şayet seni, müşriklerin davet ettikleri fitneden koruyup hak yolda kararlı kılmasaydık onlara neredeyse az da olsa meyledecektin. Eğer onlara, az da olsa meyledecek olsaydın, o takdirde sana, dünyanın da âhiretin de kat kat azabını tattırırdık. Bu takdirde seni, bizim azabımıza karşı savunacak hiçbir kimse de bulamazdın.

* Katade diyor ki: "Bu âyet-i Celile inince Resulullah (s.a.v.) şöyle demiştir: "Ey Allah'ım, sen beni, bir an bile olsa kendi halime bırakma".

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ
خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾

سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

76-77- Kâfirler, nerdeyse seni yurdundan çıkarmak için tedirgin etmeye çalışırlar. Şayet onlar bunu başarsalar bile senden sonra onlar orada ancak az bir zaman kalacaklardır. Bizim, senden önce gönderdiğimiz Peygamberlere de uygulayageldiğimiz kanunumuz budur. Ey Peygamber, sen bizim kanunlarımızda bir eksiklik bulamazsın.

* Resulullah (s.a.v.)ın, kimler tarafından rahatsız edildiği ve nereden çıkarılması istendiği hususunda farklı görüşler zikredilmektedir:

Bazılarına göre, Yahudiler, Resulullah'ın Medine'den çıkarılarak Şam'a göstmesini istemişler ve ona: "Şam toprakları Peygamberler toprağıdır. Medine Peygamberler toprağı değildir. Sen orya gidersen sana iman edenler artar" demişlerdir.

Taberi ve İbn-i Kesir'in tercih ettikleri görüşe göre ise, Resulullah'ı yurdundan çıkarmak isteyenler, Kureyş müşrikleridir. Çıkarılması istenen yer de Mekke'dir. Katade ve Mücahid de bu görüştedirler.

Resulullahı Mekke'den hicret etmeye zorlayan müş;riklerin liderleri, Resulullah'ın oradan hicret ederek ayrılmasından sonra Bedir savaşında öldürül-

müşler ve böylece, âyet-i Kerimenin ifade ettiği gibi onlar da orada az bir zaman kalabilmişler ve Allah tealanın, Peygamberlerine karşı gelenleri cezalandırma kanunu tahakkuk etmiştir.

أَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾

78- Güneşin batıya kaymasından, gecenin karanlığına kadar geçen vakitler içinde namazı kıl. Sabah namazını da kıl. Doğrusu, sabah namazında melekler hazır bulunur.

* Müfessirlerin izahına göre bu âyet-i Kerime, namazın beş vaktini de açıklamaktadır. Güneşin tam tepe noktasından batıya doğru kaymasından başlayıp batması zamanına kadar öğle ve ikindi namazları kılınmaktadır. Güneşin batışından sabaha kadar ise akşam ve yatsı namazları kılınmaktadır. Sabah namazı da ayrıca zikredilmektedir. Sabah namazının şahitli olduğu, yani Meleklerin onda hazır bulunduğu ifade edilmektedir. Sabah namazının şahitli olması, müfessirlerin beyanına göre, gündüz Melekleri ile gece Meleklerinin nöbet değiştirirken bu namaza şahit olmalarıdır.

وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِه۪ نَافِلَةً لَكَ عَسٰى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾

79- Ey Muhammed, gecenin bir bölümünde, sadece sana mahsus nâfile namazı kıl. Muhakkak rabbin seni, öğülmüş bir makama erdirecektir.

* Âyet-i Kerimede, Resulullaha, gece namazı kılması emrediliyor. Müfessirler bu namazın, sadece Resulullaha mahsus olduğunu, ümmetinin ise bu namazı kılmakla mükellef olmadığını söylemişler. Bazı müfessirler ise "Burada Resulullahtan, kılması istenen gece namazı, onun için, günahlarının affına bir vasıta değildir" demişlerdir. Bu itibarla "Sana mahsus nâfile namazı" ifadesi kullanılmıştır. Zira Resulullahın geçmiş ve gelecek bütün günahlarının affedildiği belirtilmiştir. Halbuki ümmeti için bu namazlar, günahlarının affına vesiledir. Ümmetinden her kim gece kılınan teheccüd namazı gibi nâfile namazları kılmaya devam ederse günahları affolunur.

Âyet-i Kerimede, Resulullahın, "Öğülecek bir makama erdirileceği" zikrediliyor. Müfessirler bu makamın, Resulullahın, ümmetine şefaat edeceği makam olduğunu söylemektedirler. Resulullah bu makama erişince o makamıyla öğülecek ve Peygamberlerin en efdali olduğu ortaya çıkacaktır.

Resulullahın, âhirette ümmetine şefaat edeceğini beyan eden çeşitli Hadis-i Şerifler mevcuttur. Şu Hadis-i Şeriflerinde buyuruyor ki: Ebu Hureyre (r.a.)den şöyle rivayet olunmuştur: "Bir gün Resulullah (s.a.v.)ın sofrasına et yemeği getirildi. Ve kol tarafından bir parça ayrılıp önüne kondu. Çünkü Resulullah etin bu kısmını severdi. Ondan, ön dişleriyle bir lokma kopardı. Sonra şöyle buyurdu: "Ben, kıyamet gününde bütün insanların efendisiyim. Bu neden bilir misiniz?" diyerek şöyle izah etti: "Dünyada önce ve sonra gelmiş ne kadar insan varsa bunların hepsini Allah teala kıyamet gününde düz ve geniş bir sâhada toplayacaktır. Öyle düz ve geniş bir meydan ki orada bir çağırıcı seslenince sesini herkes duyabilecek ve bakan bir kişinin gözü mahşer halkını bir bakışta görebilecek. Bir de güneş yaklaşacak. Artık insanların sıkıntısı ve kederi dayanılmaz ve tahammül olunmaz bir dereceye varaçak. Bu sırada insanlar birbirlerine: "Size erişen şu fâciayı görmüyor musunuz? Rabbiniz katında size şefaatçi olacak birini niçin aramıyorsunuz?" diyecekler. Bunun üzerine mahşer halkının bazısı bazısına: "Haydi Âdem'e gidiniz" diyecek. Mahşer halkı Âdem aleyhisselama gelecek ve ona:

— Ey insan neslinin babası, Alah teala seni kudret eliyle yarattı, sana kendi ruhundan hayat verdi. Sonra Meleklere emredip onlar da sana secde ettiler. Rabbinden bizim için şefaat dile. Ey atamız, içinde bulunduğumuz şu müşkül vaziyeti görmüyor musun? Başımıza gelen şu musibeti bilmiyor musun?" diyecekler. Âdem de:

— Rabbim bugün gazaplıdır. O derecede ki, ne bundan önce böyle bir gazap etmiştir ne de bundan sonra bu türlü gazap eder. Hem, Cenab-ı Hak, bana, cennetteki ağacın meyvasından yemeyi yasaklamış iken ben âsî olup yemiştim (Artık size şefaat edemem. Şimdi ben kendimi düşünüyorum). Vay nefsim, nefsim, nefsim. Siz, benden başka bir şefaatçi bulunuz. Nuh'a gidiniz" diyecek. Onlar da Nuh'a varacaklar ve:

— Ey Nuh, sen, yeryüzünde Allah'tan başka şeylere tapan insanlara Peygamber olarak gönderilenlerin ilkisin. Allah sana Kur'anda "Çok şükreden kul" adını verdi. Hakkımızda rabbine şefaatçi ol. Ne acıklı vaziyette olduğumuzu görmüyor musun?" diyecekler. Nuh Peygamber de:

— Aziz ve Celil olan rabbim bugün gazaplıdır. Öyle ki ne şimdiye kadar böyle gazaplanmıştır ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Hem de ben, vaktiyle kavmimin helâki için dua etmiştim (Bu cihetle kendimi düşünüyorum). Vay

nefsim, nefsim, nefsim. Şimdi siz başka bir şefaatçi arayınız. İbrahim'e gidiniz" diyecek. Onlar da İbrahim aleyhisselama varıp:

— Ey İbrahim, sen, yeryüzündeki insanlardan, Allah'ın Peygamberi ve Allah'ın dostu bir zatsın. Rabbin tealaya hakkımızda şefaat dile. Şu acıklı halimizi görmüyor musun" diyecekler. İbrahim Peygamber de onlara:

— Bugün rabbim gazaplıdır. Öyle ki ne bundan evvel böyle gazap etmiştir. Ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Hem de ben, üç kere yalan söylemiştim [37] (Şimdi kendimi düşünüyorum). Vay nefsim, nefsim, nefsim. Artık siz başka bir şefaatçi arayınız. Musa'ya gidiniz" diyecektir. Onlar da Musa aleyhisselama varıp:

— Ey Musa, sen, Allah'ın Peygamberisin. Allah seni Peygamber seçerek ve seninle konuşarak seni, diğer insanlardan üstün kıldı. Rabbin teala katında bize şefaatçi ol. Ne kadar ızdırap içinde olduğumuzu görmüyor musun?" diyecekler. Musa Peygamber de onlara:

— Rabbim bugün gazaplıdır. Öyle ki ne şimdiye kadar bu kadar gazaplı görülmüş ne de bundan sonra bu kadar gazaplı görülecektir. Hem de ben, öldürmekle emredilmediğim halde bir adam öldürdüm.[38] (Şimdi ben, nefsimi düşünüyorum) Vay nefsim, nefsim. Şimdi siz, başka bir şefaatçi arayınız. İsa'ya gidiniz" diyecek, onlar da İsa aleyhisselama varıp:

— Ey İsa, sen, Allah'ın Resulüsün ve Allah tarafından Meryem'e konulan bir söz ve ondan bir ruh'sun. Sen, beşikte bir çocuk iken insanlarla konuştun. Rabbine hakkımızda şefaatçi ol. Nasıl bir ızdırap içinde olduğumuzu görmüyor musun?" diyecekler. İsa Peygamber de onlara:

— Rabbim bugün gazaplıdır. Öyle ki ne bundan evvel böyle gazaplanmıştır, ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır" diyecek ve hiçbir günah zikretmeyecek, "Vay nefsim, nefsim" diyerek endişesini izhar edecek ve "Benden başka bir şefaatçi bulunuz, Muhammed (s.a.v.)e gidiniz" diyecek, onlar da Muhammed (s.a.v.)e gelerek:

---

(37) İbrahim aleyhisselamın söylediği üç yalan şunlardır:
a) Putları kırmak için hasta olmadığı halde kavminin insanlarına "Hastayım" diyerek puthanede kalmış onlar gidince de putları kırmıştı.
b) Putları kendisi kırdığı halde, "Bunları kim kırdı?" diye sorulduğunda "Büyük put kırmıştır." demiştir.
c) Zalim birhükümdarla karşılaştığında, çok güzel olan karısı Sare'yi o hükümdarın tasallutundan korumak için "Bu benim kız kardeşimdir." demiştir.

(38) Mısırda, Firavunun adamları bir Kıptî Ht. Musa'nın kavminden bir adamla dövüşürken adam Hz. Musa'dan yardım istemiş ve Hz. Musa da öldürmek kastıyla olmaksızın bir yumruk vurmuş. Fakat adam ölmüştü.

— Ey Muhammed, sen, Allah'ın Peygamberisin ve Peygamberlerin sonuncususun. Allah, geçmişte ve gelecekteki bütün günahlarını affetmiştir. Rabbin tealaya hakkımızda şefaatçi ol. Nasıl bir elem ve ızdırap içinde olduğumuzu görmüyor musun?" diyecekler.

Bunun üzerine ben hemen gidip Arş'ın altına varacağım ve Aziz ve Celil olan rabbime secdeye kapanacağım. Allah bana, benden önce hiçbir kimseye ilham etmediği hamdetmeyi ve kendisini en güzel şekilde övmeyi bana ilham edecek (Ben de ona hamdedeceğim). Ben, bana ilham edildiği şekilde Allah'a hamdü senadan sonra, Allah tarafından:

— Ey Muhammed, başını kaldır iste. Dileğin verilecektir, şefaat et, şefaatin kabul edilecektir" buyurulacak ben de secdeden başımı kaldırıp:

— Ya Rab, ümmetim! Ya rab, ümmetim! Ya Rab, ümmetim! diye ümmetim hakkında şefaat edeceğim. Bunun üzerine:

— Ey Muhammed, ümmetinden, hesap ve süale lüzumu olmayanları Cennet kapılarından, sağ kapıdan Cennete koy. Onlar, Cennetin öbür kapılarından da diğer insanlarla beraber girebileceklerdir" buyurulacaktır.

Sonra Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

قَالَ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ اِنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَحِمْيَرَ اَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى.

"Hayatım, kudret elinde olan Allah tealaya yemin ederim ki, Cennetin kapısının kanatlarından iki kanadın arası, Mekke ile Himyer yahut Mekke ile Busra arası kadar geniştir."(39)

* Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

(39) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure, 17, bab: 5 / Müslim, K. el-İman, bab: 326-327 Hadis No: 193-195

"Kim, namaza daveti (Ezan ve Kameti) işitince: "Ey Allah'ım, ey bu tam davetin ve kılınmaya başlanan namazın rabbi, sen Muhammed'e cennetteki yüce makamı ve üstün dereceyi ver ve onu, vaadettiğin övülecek makama eriştir" diyecek olursa kıyamet gününde şefaatim ona gerekli olur."(40)

وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾

80- Şöyle de: "Rabbim beni (Girdirdiğine) hoşnutlukla girdir. (Çıkardığından) hoşnutlukla çıkar. Sen bana, nezdinden yardımcı bir kuvvet ver.

* Müfessirler, Allah tealanın, Resulullaha hoşnutlukla girmeyi ve hoşnutlukla çıkmayı dilemesini emrettiği şeyin ne olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Bazılarına göre, hoşnutlukla girdirilmesi istenen Medine şehri, hoşnutlukla çıkarılması istenen ise Mekke şehridir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Abbas bu âyetin nüzul sebebi hakkında şöyle demektedir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ بِمَكَّةَ ثُمَّ أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ فَنَزَلَتْ عَلَيْهِ (وَقُلْ
رَبِّ اَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا).

"Resulullah (s.a.v.) Mekke'de bulunuyordu. Sonra ona hicret etmesi emredildi. Bunun üzerine "Ey Muhammed, şöyle de: "Rabbim beni (Girdirdiğine) hoşnutlukla girdir. (Çıkardığından) hoşnutlukla çıkar. Sen bana, nezdinden yardımcı bir kuvvet ver" âyeti nâzil oldu.(41)

Bazılarına göre ise, hoşnutlukla girdirilmesi istenen ölüm, hoşnutlukla çıkarılması istenen de kıyamet gününde kabirdir.

Bazılarına göre de, hoşnutlukla girdirilmesi istenen, Peygamberliktir. Hoşnutlukla çıkarılması istenen de Peygamberlik görevinin yerine getirilmesi-

(41) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an Sure: 17, Hadis No: 3139
(40) Buhari, K? Tefsir el-Kur'an Sure: 17, bab: 11

dir.

Yine bazılarına göre, hoşnutlukla girdirilmesi ve çıkarılması istenen, namazdır.

Âyet-i Kerimenin sonunda ifade edilen "Yardımcı kuvvetin ne olduğu hususunda şu görüşler zikredilmiştir.

Bazılarına göre istenilen bu yardımcı kuvvet, maddi bakımdan güçlenmedir. Resulullah (s.a.v.) rabbinden, maddi bakımdan güçlendirilmesini ve böylece o zamanın iki süper Devleti olan Bizans ve Fars imparatorluklarını yenebilmesini istemiştir. Taberi bu görüşü desteklemektedir.

Bazılarına göre ise bu yardımcı kuvvet, mânevî kuvvettir. O da, Allah tealanın, Peygamberine karşı çıkacak olanları mağlup edeceği delilleri vermesidir.

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾

81- Ey Muhammed, de ki: "Hak geldi bâtıl yok oldu. Şüphesiz ki bâtıl yok olmaya mahkûmdur.

* Müfessirler, bu âyet-i Kerimede zikredilen Hak ve Bâtıl'dan neyin kastedildiği hususunda şu görüşleri zikretmişlerdir:

Bazılarına göre Hak'tan maksat, Kur'an-ı Kerim, Bâtıl'dan maksat ise Şeytandır. Buna göre âyet-i Kerimenin nânâsı "De ki: Hak geldi Şeytanın gücü yok oldu" şeklindedir. Bazılarına göre ise Hak'tan maksat, kâfirlere karşı Cihad etmek, bâtıldan maksat ise Allah'a ortak koşmak ve inkârda bulunmaktır. Buna göre âyetin mânâsı "De ki: Cihad emri geldi artık Allah'a ortak koşmak ve kâfirlik sona erdi" şeklindedir.

Taberi: "Buradaki Hak'tan maksat, Allah tealayı razı edecek her davranış ve itaattir. Bâtıldan maksat ise, Allah tealanın rızasına ters düşecek ve Şeytanı razı edecek davranıştır" demektedir.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ مَكَّةَ وَحَوْلَ

الْبَيْتِ سِتُّونَ وَثَلْثُمَائَةِ نُصُبٍ فَجَعَلَ يَطْعَنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ.

"Resulullah (s.a.v.) Mekke'yi fethettiğinde Kâbe'nin çevresinde üç yüz altmış tane put vardı. Resulullah (s.a.v.) elindeki sopa ile onları dürtüyor ve "Hak geldi bâtıl yok oldu. Şüphesiz ki bâtıl yok olmaya mahkûmdur" "...Hak geldi bâtıldan bir eser kalmadı. Bir daha geri dönmez"(42) âyetlerini okuyordu.(43)

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَۙ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

82- Biz Kur'anı, iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olarak indiriyoruz. Kur'an, zalimlerin ise ancak zararını artırır.

* Kur'an-ı Kerim, mânevî hastalıkların şifasıdır. İnsanları cehalet ve sapıklık karanlıklarından kurtarmak için tedavi eder. Hakkı görmeyen kör gözleri açar. Ayrıca Kur'an-ı Kerim, müminler için bir rahmet kaynağıdır. Zira ona iman eden müminler, onun hükümleriyle amel edip cenneti kazanırlar ve cehennemin azabından uzaklaşmış olurlar. Bundan daha büyük bir rahmet düşünülebilir mi? Kur'an, onu inkâr eden kâfirlerin ise ancak zararlarını artırır. Zira kâfirler, onu inkâr ederek emirlerini tutmazlar, yasaklarından kaçınmazlar. Böylece cehennemin azabını hak ederler.

Bir kısım âlimler, Kur'an-ı Kerimin, mânevî hastalıklarla birlikte maddî hastalıklar için de şifa olduğunu söylemiş ve delil olarak da şu Hadisa-i Şerifi zikretmişlerdir:

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «عَلَيْكُمْ بِالشِّفَاءَيْنِ: الْعَسَلِ وَالْقُرْآنِ».

(42) Sebe' Suresi, âyet: 49

(43) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 17, bab: 12 / Müslim, K. el-Cihad, bab: 87, HN: 1781.

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Siz, iki şifayı elden bırakmayın. Bal'ı ve Kur'anı."(44)

Hz. Ali (r.a.) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «خَيْرُ الدَّوَاءِ الْقُرْآنُ».

"İlaçların en hayırlısı Kur'andır."(45)

Dârimî, Abdülmelik b. Umeyr'in şöyle söylediğini rivayet ediyor:

عن عبد الملك بن عمير قال قال رسول الله ﷺ في فاتحة الكتاب شفاء من كل داء.

"Resulullah (s.a.v.) "Fâtiha da her hastalığa şifa vardır" buyurdu.(46)

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا ﴿٨٣﴾

83- İnsanı nimetlendirdiğimizde (Bizi hatırlamaktan) yüzçevirir. (Verdiklerimizin şükrünü eda etmekten) uzaklaşır. Bir sıkıntıya düştüğü zaman da ümitsizliğe kapılır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kendisinin himayesine mazhar olan insanların nankörlük ettiklerini, kendilerine mal, sıhhat ve zafer gibi nimetler verildiğinde Allah'a itaat ve ibadetten yüzçevirdiklerini ve yan çizdiklerini, buna mukabil, herhangi bir sıkıntıya düştüklerinde de ümitsizliğe kapıldıklarını, zira ümidin asıl kaynağının inanç olduğunu, inançsızın tutunacağı bir dal bulunmadığını beyan ediyor.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Yemin olsun ki biz insana katımızdan bir rahmet verip sonra onu kendisinden alırsak şüphesiz ki in-

(44) İbn-i Mâce, K. et-Tıb, bab: 7, Hadis No: 3452
(45) İbn-i Mâce, K. et-Tıb, bab: 28, Hadis No: 3501-3533
(46) Dârîmi, K. Fadâil el-Kur'an, bab: 12.

san, ümitsizliğe düşer ve nankörleşir" "Yemin olsun ki biz insana, uğradığı zarardan sonra tekrar nimetler tattırsak "Kötülükler başımdan gitti" der. Şüphesiz ki insan, çok sevinen ve çok öğünendir." "Ancak sabredenler ve iyi amel işleyenler bundan müstesnadır. İşte onlara, günahlarından bağışlanma ve büyük mükâfaat vardır."(47)

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖۜ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَب۪يلًا ﴿٨٤﴾

84- Ey Peygamber de ki: "Herkes kendi yolunda yürür. Kimin yolunun daha doğru olduğunu rabbin daha iyi bilir.

* Bu âyet-i Kerime şu şekilde izah edlimiştir: "Herkes tuttuğu yola göre amel eder. Kimin yolunun daha doğru olduğunu ise rabbin daha iyi bilir".

"Herkes kendi dinine göre amel eder. Kimin yolunun daha doğru olduğunu ise rabbin daha iyi bilir".

"Herkes kendi niyetine göre hareket eder. Kimin yolunun daha doğru olduğunu ise rabbin daha iyi bilir".

"Herkes kendi mizaç ve tabiatına göre hareket eder. Kimin yolunun daha doğru olduğunu ise rabbin daha iyi bilir".

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِۜ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا

قَل۪يلًا ﴿٨٥﴾

85- Ey Muhammed, sana ruh'tan soruyorlar. De ki: "Ruh, rabbimin bileceği bir şeydir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.

* Abdullah b. Mes'ud, bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi hakkında şöyle diyor:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا اَنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِى حَرْثٍ وَهُوَ مُتَّكِىءٌ

(47) Hûd Suresi, âyet: 9-11

عَلَىٰ عَسِيبٍ إِذْ مَرَّ الْيَهُودُ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ سَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ فَقَالَ
مَارَابَكُمْ إِلَيْهِ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا يَسْتَقْبِلُكُمْ بِشَيْءٍ تَكْرَهُونَهُ فَقَالُوا سَلُوهُ فَسَأَلُوهُ
عَنِ الرُّوحِ فَأَمْسَكَ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِمْ شَيْئاً فَعَلِمْتُ أَنَّهُ يُوحَىٰ إِلَيْهِ
فَقُمْتُ مَقَامِي فَلَمَّا نَزَلَ الْوَحْيُ قَالَ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ
رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلاً.

"Bir gün ben, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte ekinlerin içinde bulunuyordum. Resulullah, hurma dalından olan değneğine dayanıyordu. O anda oradan Yahudiler geçti. Birbirlerine: "Ona ruh'un ne olduğunu sorun" dediler. Resulullah (s.a.v.) "Bu hususta sizi şüpheye düşüren nedir?" diye sordu. Yahudilerden bazıları diğerlerine şöyle dediler: "Sonra o size, istemediğiniz bir cevapla karşılık vermiş olmasın". Sonra (Kendi aralarında kararlaştırıp) "Ona ruh'un ne olduğunu sorun" dediler. Ve sordular. Resulullah (s.a.v.) bir müddet sustu, onlara cevap vermedi. Ben anladım ki o anda vahiy geliyor. Olduğum yerde kaldım. Vahiy gelince Resulullah (s.a.v.) "Ey Muhammed, sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh, rabbimin bileceği bir şeydir. Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir" âyetini okudur.[48]

Müfessirler, bu âyet-i Kerimede zikredilen Ruh'tan neyin kastedildiği hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Bir görüşe göre buradaki Ruh'tan maksat, İnsanoğlunun bedenindeki Ruh'tur. Yahudiler, Resulullaha, "Allah tarafından, insanın bedenine konan Ruh'a nasıl azap edilir?" şeklinde bir soru sormuşlar bunun üzerine bu âyet-i Kerime onlara cevap olarak nâzil olmuştur.

Diğer bir görüşe göre ise buradaki Ruh'tan maksat, Cebrail aleyhisselamdır. Başka bir görüşe göre de buradaki Ruh'tan maksat, çok büyük bir Melektir.

Âyet-i Kerimenin sonunda "Size ancak az bir bilgi verilmiştir" buyurulmaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki, insanoğlu ilimden ne kadar payını alırsa alsın onun ilmi, her şeyi bilen Allah'ın ilmi yanında pek az bir şeydir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Hz. Musanın, Hızır aleyhisselam ile birlikte yaptıkları yolculuğu anlatırken şunu da zikretmektedir:

---

(48) Buhari, K. Tefsirel-Kur'an, Sure, 17, bab: 13 / Müslim, K. el-Münafıkîn, bab: 32, HN:2794

فَقَالَ مُوسَىٰ بَنِى اِسْرَائِيلَ قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلَى: اَنْ تُعَلِّمَنِى مِمَّا
عُلِّمْتَ رُشْدًا قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا يَا مُوسَىٰ اِنِّى عَلَىٰ عِلْمٍ مِنْ
عِلْمِ اللّٰهِ عَلَّمَنِيهِ لَا تَعْلَمُهُ اَنْتَ وَاَنْتَ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَّمَكَهُ اللّٰهُ لَا اَعْلَمُهُ، قَالَ
سَتَجِدُنِى اِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَا اَعْصِى لَكَ اَمْرًا فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَىٰ سَاحِلِ
الْبَحْرِ لَيْسَ لَهُمَا سَفِينَةٌ فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِينَةٌ فَكَلَّمُوهُمْ اَنْ يَحْمِلُوهُمَا فَعَرَفَ
الْخَضِرَ فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ فَجَاءَ عُصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَىٰ حَرْفِ السَّفِينَةِ فَنَقَرَ
نَقْرَةً اَوْ نَقْرَتَيْنِ فِى الْبَحْرِ فَقَالَ الْخَضِرُ يَا مُوسَىٰ مَا نَقَصَ عِلْمِى وَعِلْمُكَ مِنْ
عِلْمِ اللّٰهِ اِلَّا كَنَقْرَةِ هٰذَا الْعُصْفُورِ فِى الْبَحْرِ.

"...Musa Hızır'a 'Sana öğretilen hikmetli ilimden bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim? dedi. Hızır da Musa'ya 'Ey Musa, sen benimle arkadaşlık etmeye sabredemezsin. Zira ben, Allah'ın bana öğrettiği ve senin bilmediğin bir ilme sahibim. Sen de, Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmediğim bir ilme sahihpsin" dedi. Musa da "İnşallah beni sabredenlerden ve herhangi bir hususta sana karşı gelmeyenlerden bulacaksın" dedi. Her kisi de denizin kenarında yürümeye başladılar. Binecekleri bir gemi yoktu. O sırada bir gemi geldi. Gemicilerden, kendilerini de almalarını istediler. Orada Hızır'ı tanıdılar ve onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Bir ara bir serçe gelip geminin kenarına kondu ve denizden gagasıyla bir veya iki defa su aldı. Bunu gören Hızır aleyhisselam dedi ki: "Ey Musa, bu serçenin gagasıyla aldığı su denize nisbetle ne kadarsa senin ve benim ilmim de Allah'ın ilmine göre o kadardır."(49)

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِىٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا
وَكِيلًا ﴿٨٦﴾

اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾

86-87- Yemin olsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız. Sonra bize karşı sana yardım edecek bir vekil de bulamazsın.

---

(49) Buhari, K. el-İman, bab: 44

Fakat rabbinden bir rahmet olarak biz bunu yapmadık. Gerçekten rabbinin lütfü çok büyüktür.

Ey Muhammed, yemin olsun ki, eğer dileyecek olursak, Kur'an'da sana vahyettiğimiz bilgileri yok ederiz de artık bir şey bilemez olursun. Sonra da bize karşı kendini savunacak bir vekil bulamazsın. Fakat biz, katımızdan bir rahmet olarak bunu böyle yapmadık. Verdiğimiz bilgileri sende bıraktık ki ümmetine öğretesin, onlar da doğru yolu bulmuş olsunlar. Şüphesiz ki rabbinin sana olan lütfu pek büyüktür. Zira seni insanlar arasından Peygamber seçmiş, sana kitap vermiş ve Peygamberlerin sonuncusu kılmıştır. Bununla birlikte sana daha nice nimetler ihsan etmiştir.

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾

88- Ey Muhammed, de ki: "Yemin olsun ki insanlar ve Cinler, Kur'anın bir benzerini meydana getirmek için biraraya gelseler de, hiçbir zaman onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerdir. Hattâ birbirlerine yardımcı olsalar bile.

* Taberî bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi hakkında şunu zikretmektedir: "Bir kısım Yahudiler Resulullah'a gelerek Kur'an-ı Kerim hakkında onunla tartışmışlar ve ondan, kendisinin Peygamberliğini gösteren delillerden, Kur'an-ı Kerimin dışında bir delil getirmesini istemişler, kendilerinin de Kur'an gibi bir kitap getirebileceklerini iddia etmişler ve bunun üzerine de bu âyet-i Kerime nâzil olmuş ve onlara meydan okumuştur.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

89- Şüphesiz ki bu Kur'anda insanlara her çeşit misali vermişizdir. Fakat insanların çoğu yine de inkârlarında ısrar ederler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde, insanlar için her çeşit misali zikrettiğini, bununla beraber, insanların çoğunun hakkı inkârda ısrar ettiklerini beyan ediyor. Bu da, insanların çoğunun,

akıllarını kullanmadıklarını, hakkı düşünüp nasihatlerden pay almadıklarını göstermektedir.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾
أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾
أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ
قَبِيلًا ﴿٩٢﴾
أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى
تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾

90-91-92-93- Kâfirler şöyle dediler: "Bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça asla iman etmeyeceğiz. Veya içinde hurma ve üzüm bulunan bir bahçen olsun, ortasından ırmaklar fışkırt. Yahut, sandığın gibi göğü başımıza parça parça düşür veya Allah'ı ve Melekleri karşımıza getir. Yahut altından bir evin olmalı veya göğe çıkmalısın. Allah'tan, Peygamber olduğunu yazan, okuyabileceğimiz bir kitap getirmedikçe göğe çıktığına da inanmayız". Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Rabbimi tenzih ederim. Nihayet ben de, Peygamber olan bir insandan başka bir şey değilim".

* Bu âyet-i Kerimelerin nüzul sebebi hakkında şunlar anlatılıyor: Mekke'de yaşayan Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Ebu Cehil, Velid b. Muğire gibi kâfirler bir gün biraraya toplanarak Resulullahı yanlarına davet ettiler ve ondan, yerden pınarlar fışkırtmasını veya nehirler akıtmasını, yahut göğü parça parça edip üzerlerine düşürmesini veya Allah'ı ve Melekleri göstererek, Peygamberliğinin doğru olduğuna şahit göstermesini istediler. İşte bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu ve müşriklere, Resulullahın da onlar gibi bir insan olduğunu, bunları yapmanın ise ancak Allah'ın elinde olduğunu beyan etti. Böylece Resulullahı, müşriklerin iman etmemelerine karşılık teselli etmiş oldu.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ

ٱللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾

94- İnsanlara hidayet geldiği zaman, onların iman etmelerine engel olan sebep sadece: "Allah bir insanı mı Peygamber gönderdi?" demeleridir.

Ey Muhammed, insanlara senin peygamber olduğunu gösteren açık deliller geldiği halde, onların inkâr etmelerine sebep olan şey, bir insanın, Peygamber olarak gönderilmesini garip karşılamalarıdır.

*Müşrikler, bir insanın Peygamber olarak gönderilemeyeceğini iddia ediyor ve Peygamberlik gibi bir vazifenin, insan gücünün üstünde bir güce sahip olan Melek gibi bir varlığa verilmesi lâzım geldiğini iddia ediyorlardı. Allah teala bunlara cevaben buyuruyor ki:

قُل لَّوْ كَانَ فِى ٱلْأَرْضِ مَلَٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ
ٱلسَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾

95- Ey Peygamber, de ki: "Yeryüzünde huzur içinde dolaşan Melekler olsaydı elbette biz onlara, Peygamber olarak gökten bir Melek gönderirdik.

* Her varlık, kendi cinsinden olan varlıkları bilir ve onların halinden anlar. Yeryüzündeki insanlara, yemeyen, içmeyen ve beşeri herhangi bir ihtiyacı bulunmayan bir Melek, Peygamber olarak gönderilecek olsaydı elbette ki o Melek, insanların halinden anlamayacak, o insanlar için neyin uygun olduğunu takdir edemeyecek ve her hususta onlara örnek olamayacaktı. Bu itibarla Allah tealanın, insanlara, kendi cinslerinden birini Peygamber olarak göndermesi onun bir lütfu ve merhametinin ifadesidir.

قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًۢا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

96- De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü o, kullarından haberdardır. (Yaptıklarını) çok iyi görendir.

Ey Muhammed, de ki: "Benimle sizin aranızda, Peygamberliğimin doğruluğuna dair şahit olarak Allah yeter. Zira Allah, kullarının işinden haberdardır ve yaptıklarını çok iyi görendir.

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِه۪ۜ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّاۜ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَع۪يرًا ﴿٩٧﴾

97- Allah'ın, doğru yola sevkettiği kimse hidayettedir. Kimi de saptırırsa, sen, Allah'tan başka onlar için dostlar bulamazsın. Biz onları kıyamet gününde yüzükoyun, körler, dilsizler ve sağırlar olarak toplayacağız. Sığınacakları yer cehennemdir. Cehennemin ateşi her hafifledikçe onun ateşini artırırız.

Ey Muhammed, Allah, kimi imana, seni tasdik etmeye ve sana gönderilenleri kabul etmeye muvaffak kılarsa işte doğru yola erişen ve olgunluğa ulaşanlar onlardır. Allah, her kimi de hak'tan saptırır, kendisine iman etmeye ve Peygamberini tasdik etmeye muvaffak kılmazsa iyi bil ki onlar için Allah'tan başka herhangi bir dost ve yardımcı bulunmayacaktır. Biz onları, kıyamet gününde yüzleri üzerinde süründürerek bir araya getireceğiz. Onlar, kendilerine zevk verecek şeyleri görmekten kör, sevindirecek şeyleri işitmekten sağır, ve delil getirmekten dilsiz olacaklardır. Buna mukabil onlar, cehennemliklerin nasıl yandıklarını görecekler, onun uğultusunu işitecekler ve: "Keşke dünyada iken toprak olsaydık" diye konuşacaklardır. Onların varacağı yer, cehennemdir. Onun ateşi her sâkinleştikçe biz onun alevini artıracağız.

* Enes b. Mâlik diyor ki:

حَدَّثَنَا اَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلٰى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ اَلَيْسَ الَّذِى اَمْشَاهُ عَلَي الرِّجْلَيْنِ فِى الدُّنْيَا قَادِراً عَلٰي اَنْ يُمْشِيَهُ عَلٰي وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

"Bir adam gelip Resulullaha şöyle dedi: "Ey Allah'ın peygamberi, kâfir olan bir insan, kıyamet gününde yüzüstü yürüyerek mi haşrolacaktır?". Resulullah: "Dünyada iken onu ayakları üzerine yürüten Allah, kıyamet gününde yüzüstü yürütmeye kadir olamaz mı?" buyurdu.(50)

(50) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure, 25, bab: 1 / Müslim, K.el-Münafıkîn, bab: 54, Hadis No: 2086

ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا
أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾

98- Bu, âyetlerimizi inkâr etmelerinin ve "Sahi biz, kemik ve unufak olduktan sonra mı biz mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz?" demelerinin cezasıdır.

Kâfirlerin, âhirette bu şekilde cezalandırılmalarının sebebi, onların, Peygamberlerimizin doğruluğunu gösteren delilleri inkâr etmeleri ve öldükten sonra dirilmeyi kabul etmeyerek alaylı bir şekilde: "Çürüyüp kemik ve toprak olduktan sonra mı bizler mi yeniden yaratılarak diriltileceğiz?" demeleridir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ
وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾

99- Görmezler mi ki, gökleri ve yeri yoktan var eden Allah, onların benzerlerini yaratmaya da kadirdir. Allah onlar için şüphe edilmeyen bir vâde takdir etmiştir. Fakat zalimler, inkârlarında yine de ısrar ederler.

"Biz, kemik ve un ufak olduktan sonra mı tekrar yaratılıp diriltileceğiz?" diyen kâfirler görmezler mi ki, gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerlerini de yaratmaya elbette kadirdir. Allah, bu müşrikleri öldürmek ve onlara cehennemde azap etmek için bir süre tayin etmiştir. Onda asla şüphe yoktur. Ne var ki zalimler bu gerçekleri inkâr etmekte ısrar etmişler, Allah'ın vaadettiği şeyleri yalanlamaya devam etmişlerdir.

قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنفَاقِ
وَكَانَ الْإِنسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

100- Ey Peygamber, de ki: "Eğer siz, rabbimin rahmet hazinelerine

sahip olsaydınız yine de harcamaktan korkar onu elinizde tutardınız. Doğrusu insan çok cimridir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kâfirlerin, dünyaya ne kadar düşkün olduklarını beyan ediyor, biriktirmiş oldukları malları, ebediyyen yaşayacakmış gibi ellerinde tuttuklarını açıklıyor. Öyle ki bunlar, Allah tealanın rızık hazineleri ellerinde bulunsa dahi "Fakirleşiriz" korkusuyla onu harcamaktan kaçınırlar.

Allah teala bu âyet-i Kerimenin sonunda, insanoğlunun bir sıfatını beyan ederek: "Doğrusu insan çok cimridir" buyuruyor. Anlaşılıyor ki cimrilik, mal biriktirme ve onu gerektiği yerlere harcamaktan kaçınma hastalığı insanın mayasında var olan bir durumdur. O halde bu hususa dikkat etmeli ve bizi o istikamete çekmek isteyen bu duyguyu her an yenmeye çalışmalıyız.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ
فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾

101- Şüphesiz ki biz Musa'ya, apaçık dokuz mucize vermiştik. Ey Peygamber, İsrailoğullarına sor. Musa kendilerine geldiğinde Firavun: "Ey Musa, öyle sanıyorum ki sen, büyülenmiş birisin" demişti.

* Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'ya verilen apaçık dokuz mucizeden bahsedilmektedir. Bu mucizeler, Hz. Musa'nın, Firavun ve taraftarlarına göstermiş olduğu mucizelerdir. Bu mucizelerin bazılarının neler oldukları hakkında farklı görüşler vardır.

Çoğunluğun görüşüne göre bu dokuz mucize şunlardır:

1- ÂSÂ: Hz. Musa'nın âsâ mucizesini âyet-i Kerime şöyle beyan ediyor: "Bunun üzerine Mûsâ, âsâsını yere attı. O, hemen apaçık bir yılan oluverdii"[51] "Mûsâ da âsâsını bırakıverdi. Bir de ne görsünler, âsâ, onların uydurdukları şeyleri hep yutuyor."[52]

2- PARLAYAN EL: Bu mucizeye de âyet-i Kerimede şöyle işaret ediliyor: "Elini çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlara, pırıl pırıl paralayan bembeyaz bir el."[53]

(51) A'raf Suresi, âyet: 107
(52) Şuarâ Suresi, âyet: 54
(53) Şuarâ Suresi, âyet: 33

3- TUFAN 4- ÇEKİRGE 5- HAŞERAT 6- KURBAĞA 7- KAN: Hz. Mûsâ'ya verilen bu mucizeler de âyet-i Kerimede şöyle beyan ediliyor: "Bunun üzerine onlara (Firavun ve taraftarlarına) açık mûcizeler olarak, Tufan, Çekirge, Haşerat, Kurbağa ve Kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular."(54)

8- KITLIK YILLARI 9- ÜRÜN EKSİKLİĞİ: Bu mûcizeler de şöyle açıklanıyor: "Şüphesiz biz, ders alsınlar diye Firavun kavmini, kıtlık yılları ve ürün eksikliği ile cezalandırdık."(55)

* Çoğunluğun dışında kalan bazı âlimler ise bu mûcizelerden, Kıtlık Yılları ve Ürün eksikliği yerine, Denizin yarılması ve Hz. Mûsâ'nın dilindeki kekemeliğin düzelmesi mûcizesini zikretmişlerdir.

Bazıları da Kıtlık Yılları ve Ürün eksikliği mûcizelerinin yerine, Taştan su fışkırması ve canlıların ve bitkilerin taş kesilmesi mûcizelerini zikretmişlerdir.

Hz. Mûsa'nın, Firavun ve taraftarlarının dışında, İsrailoğullarına getirdiği birçok mûcize daha vardır. Âsâsını taşa vurarak su fışkırtması, çölde İsrailoğullarını bulutla gölgelendirmesi, gökten üzerlerine bıldırcın eti ve kudret helvası inmesi bu mûcizelerdendir.

Ayrıca, Hz. Mûsâya, Allah teala tarafından, Tevrat'ta on emir verilmiştir. Hadis kitaplarında bu on emrin, âyette zikredilen dokuz mûcizeyi soran Yahudilere, Resulullah'ın vermiş olduğu bir cevap zikredilmişse de, bunlar, dokuz mûcize değil, Tevratta Hz. Mûsâ'ya verilen on emirdir. Peygamber efendimiz, bunların neler olduklarını kendisinden soran iki Yahudiye buyurmuştur ki:

فَقَالَ لَهُمْ لاَ تُشْرِكُوا بِاللهِ شَيْئاً وَلاَ تَسْرِقُوا وَلاَ تَزْنُوا وَلاَ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ الاَّ بِالْحَقِّ وَلاَ تَمْشُوا بِبَرِىءٍ الَى ذِى سُلْطَانٍ وَلاَ تَسْحَرُوا وَلاَ تَأْكُلُوا الرِّبَا وَلاَ تَقْذِفُوا الْمُحْصَنَةَ وَلاَ تَوَلَّوْا يَوْمَ الزَّحْفِ وَعَلَيْكُمْ خَاصَّةً يَهُودُ اَنْ لاَ تَعْدُوا فِى السَّبْتِ.

(54) A'raf Suresi, âyet: 133
(55) A'raf Suresi, âyet: 130
(56) Nesâî, K. Tahrim ed-Dem, bab: 18 / Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 17 HN: 3144

"Bunlar şu emirlerdir: Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zina etmeyin, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı can'a, haksız yere kıymayın. Suçsuz bir insanı, idarecilere şikâyet etmeyin. Sihir yapmayın. Fâiz yemeyin. Numuslu kadınlara "Zina etti" diye iftirada bulunmayın. Savaştan kaçmayın. Özellikle siz Yahudiler, cumartesi yasağını ihlal etmeyin."(56)

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هٰٓؤُلَٓاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَٓائِرَ

وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ١٠٢

102- Mûsâ dedi ki: "Ey Firavun, biliyorsun ki, bu mûcizeleri, göklerin ve yerin rabbi olan Allah'tan başkası indirmemiştir. Onlar, benim doğruluğumu açıkça ortaya koymaktadır. Ben de sanıyorum ki, ey Firavun, sen helâk olacaksın".

* Hz. Mûsâ, Firavun ve kavmine mucizeleri getirince onlar: "Bu apaçık bir sihirdir" dediler. "Vicdanları doğruluğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulümleri ve büyüklenmeleri yüzünden o mûcizeleri inkâr ettiler."(57) Bunun üzerine Hz. Mûsâ, Firavuna dedi ki: "Ey Firavun, sana gösterdiğim bu dokuz mûcize, ancak, göklerin ve yerin rabbinin indirdiği mûcizelerdir. Bunları, ondan başka kimse getiremez. Bu mûcizeler, gerçeği görmek isteyenlere yol gösterirler. Sanıyorum ki ey Firavun sen, bu tutumunla helak olacaksın".

Âyet-i Kerimenin sonunda geçen ve "Helak olacaksın" diye tercüme edilen "Meshur" kelimesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Bazılarına göre bu kelimenin mânâsı: "Sen, mel'unsun". Bazılarına göre: "Sen, mağlup olacaksın". Bazılarına göre: "Sen, hayırdan uzak kalacaksın". Bazılarına göre: "Sen, değiştirileceksin". Bazılarına göre: "Sen, çıldırmışsın". Bazılarına göre: "Sen, helâk olacaksın" demektir. Mealde bu görüş tercih edilmiştir.

فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ١٠٣

(57) Neml Suresi, âyet: 13-14

وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ
جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

103-104- Firavun, Mûsâ'yı ve İsrailoğullarını Mısır'dan sürmek istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk. Bundan sonra İsrailoğullarına şöyle dedik: "Buraya siz yerleşin. Vaadedilen kıyamet günü gelince, sizleri biraraya toplarız".

* Firavun, Hz. Mûsâ'yı ve İsrailoğullarını Mısır topraklarından çıkarmak istedi. Allah teala da onu ve kendisine yardım edenleri Kızıldenizde boğarak cezalandırdı. Firavun ve ona tâbi olanlar helâk olduktan sonra, Allah teala, Hz. Mûsâ'nın ve ona tabi olan İsrailoğullarının, Şam topraklarına yerleşmelerini emretti ve kıyamet gününde mahşer meydanında, Firavun ve taraftarlarıyla Hz. Mûsâ'yı ve ona tabi olanları bir araya getireceğni vaadetti.

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾

105- Biz, Kur'anı hak olarak indirdik. Bütün hakikatleri içinde toplayarak indi. Ey Peygamber, biz seni, ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi şu şekillerde izah etmişlerdir.

"Biz Kur'anı, gerçekleri ihtiva eden bir kitap olarak indirdik. O da hak bir kitap olarak indi. Kimse ona bir şey karıştıramadı".

"Biz Kur'anı, içinde hak'tan başka bir şey olmayan bir kitap olarak indirdik. Biz onda adaletli davranmayı, insaflı olmayı, güzel ahlâkla yaşamayı ve güzel işler yapmayı emrettik. Biz onda, zulmü, çirkin şeyler yapmayı, kötü ahlâka düşmeyi yasakladık. Kur'an da katımızdan bu şekilde indi. Kimse ona bir şey karıştıramadı".

"Biz Kur'anı, indirilmesini gerektiren bir hikmete binaen indirdik. O da o hikmete binaen indi".

"Biz Kur'anı, gökten, Melekler tarafından korunmuş olarak ve gerçek bir kitap olarak indirdik. O da böylece indi".

"Biz Kur'anı, değişmeyen bir kitap olarak indirdik. O da hiç değişmedi".

وَقُرْاٰناً فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْز۪يلاً ﴿١٠٦﴾

106- İnsanlara, sindire sindire okuyasın diye biz Kur'anı kısımlara ayırdık. Onu peyderpey indirdik.

* Âyet-i Kerimeden anlaşıldığı gibi, Allah teala Kur'an-ı Kerimi, Resulullah'a toptan indirmemiş, onu bölümlere ayırarak peyderpay indirmiştir ki Resulullah onu kolayca ezberlesin, iman eden mü'minlere de, âyetler indikçe tebliğ etmiş olsun.

قُلْ اٰمِنُوا بِه۪ٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا اِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِه۪ٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ
لِلْاَذْقَانِ سُجَّداً ﴿١٠٧﴾

وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولاً ﴿١٠٨﴾

وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَز۪يدُهُمْ خُشُوعاً ﴿١٠٩﴾

107-108-109- Kâfirlere şöyle de: "Kur'ana ister iman edin ister iman etmeyin, O daha önce kendilerine ilim verilenlere okunduğunda onlar, yüzleri üstüne hemen secdeye kapanırlar". Rabbimizi tenzih ederiz. Şüphesiz ki rabbimizin vaadi gerçekleşir" derler. Ağlayarak bir kere daha secdeye kapanırlar. Kur'an onların, Allah'a teslimiyetlerini daha da artırır.

Ey Muhammed, senden mûcizeler isteyen ve istediklerini gerçekleştirmediğin takdirde sana iman etmeyeceklerini belirten müşriklere de ki: "Bu Kur'ana iman edip etmemeniz, Kur'an için bir fark ortaya koymaz. Zira, ne Kur'ana iman etmeniz, Allah'ın rahmet hazinelerini artırır ne de onu inkâr etmeniz o hazinelerde bir eksiklik meydana getirir. Kur'an inmeden önce, kendilerine ilim verilen kitap ehline bu Kur'an okunduğu zaman, çenelerinin üstüne yere kapanır secde ederler. Ve rablerini tenzih ederek: "Rabbimiz,

kendisi için uydurulan eksik sıfatlardan beridir. Şüphesiz ki rabbimizin vaadettiği sevap ve cezalar, mutlaka gerçekleşecektir. Bunlar, çeneleri üzerine yere kapanıp secde ederken gözlerinden yaşlar dökerler. Kur'an da onların huşûlarını artırır.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَۜ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۚ وَلَا تَجْهَرْ
بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

110- Sen o müşriklere şöyle de: "İster 'Allah' deyin ister 'Rahman' deyin. Nasıl çağırırsanız çağırın, isimlerin en güzeli onundur. Namazda sesini fazla yükseltme. Çok da gizli okuma. Orta yolu seç.

* Âyet-i Kerimenin birinci bölümünde: "Sen o müşriklere şöyle de: "İster Allah deyin ister rahman deyin" buyuruluyor: "Abdullah b. Abbas bu kısmı izah ederken diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Mekke'de iken secdeye kapanır ve Allah'a yalvararak: "Ya Allah, ya rahman" derdi. Bunu gören müşrikler, "Bu adam tek bir ilaha ibadet ettiğini iddia ediyor halbuki iki ilaha dua ediyor" dediler. Bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil oldu ve Allah ve Rahmanın aynı olduğunu beyan etti".

Âyet-i Kerimenin ikinci bölümünde: "Nasıl çağırırsanız çağırın, isimlerin en güzeli onundur" buyuruluyor. Bu isimler hakkında Peygamber efendimizden şu Hadis-i Şerif rivayet ediliyor:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ اِنَّ لله تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اِسْمًا مِائَةً اِلَّا وَاحِدًا مَنْ
اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ»

"Şüphesiz ki Allah'ın doksandokuz ismi vardır, yüz'den bir eksiktir. Kim onları sayarsa (Zikrederse) cennete girer."(58)

Allah tealanın doksan dokuz Esma-i Hüsnâsı, A'raf sûresinin yüz sekseninci âyetinin izahında zikredilmiştir. Oraya bakılabilir.

(58) Buhari, K. eş-Şurût, bab: 18, K. et-Tevhid, bab: 12 / Tirmizî K. ed-Da'vât bab: 83, Hadis No: 3506

Âyet-i Kerimenin son bölümünde: "Namazda sesini fazla yükseltme. Çok da gizli okuma. Orta yolu seç" buyurulmaktadır.

Sahabiler ve tâbiîler, âyet-i Kerimenin bu bölümünde, kılınan namazın mı yoksa namaz esnasında okunan âyet ve duaların mı orta yolla yapılmasını emrettiği hususlarında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Hz. Aişe (r.anh) ise burada ifade edilen namaz'dan maksadın dua olduğunu söylemiştir. Sahabi ve tabiîlerin çeşitli izahlarına gelince, onları şöyle özetlemek mümkündür.

a- Abdullah b. Abbas bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi hakkında şöyle demiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَىٰ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا قَالَ نَزَلَتْ وَرَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مُخْتَفٍ بِمَكَّةَ كَانَ اِذَا صَلَّى بِأَصْحَابِهِ رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقُرْآنِ فَاِذَا سَمِعَ الْمُشْرِكُونَ سَبُّوا الْقُرْآنَ وَمَنْ اَنْزَلَهُ وَمَنْ جَاءَ بِهِ فَقَالَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ لِنَبِيِّهِ ﷺ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ اَيْ بِقِرَاءَتِكَ فَيَسْمَعَ الْمُشْرِكُونَ فَيَسُبُّوا الْقُرْآنَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا عَنْ اَصْحَابِكَ فَلَا تُسْمِعُهُمْ وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا.

"Bu âyet-i Kerime nâzil olduğunda Resulullah (s.a.v.) Mekke'de gizleniyordu. Sahabilerine namaz kıldırdığında Kur'an okurken sesini yükseltiyordu. Müşrikler bunu işitince, Kur'ana, onu gönderene ve onu getirene sövüyorlardı. Bunun üzerine Allah teala, Peygamber (s.a.v.)e "Namazda sesini, yani namaz esnasında Kur'an okurken sesini yükseltme ki müşrikler duyup Kur'ana sövmesinler. Onu ashabından da gizleme ki, okuduğunu işitemez duruma düşmesinler. Bu ikisi arasında bir yol tut"(59) âyetini indirdi. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Burada, ikisinin arasında bir yol tutmaktan maksat, kişinin, okuduğu şeyi kendisinin duyacağı şekilde okumasıdır.

---

(59) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 17, bab: 14 / Müslim, K. es-Salah, bab: 145, Hadis No: 446 Nesâî, K. el-İftitah, bab: 80 / Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 17, HN: 3146

b- İkrime ve Hasan-ı Basrî diyorlar ki: "Resulullah (s.a.v.) Mekke'de iken açıkça namaz kılıyordu. Müşrikler ise hırçınlaşıyor ve müslümanlara saldırıyorlardı. Bu sebeple Resulullah ve sahabîleri namazı gizli kılmaya başlamışlardı. Bunun üzerine bu âyet-i Kerime indi ve: "Namazı ne tam açıkça kıl ne de tamamen gizle. İkisinin ortasını tut" anlamındaki bu âyet-i Kerime nâzil oldu.

c- Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet-i Kerime, namazın, gösteriş için kılınmasını korkudan dolayı da gizlenmemesini emretmektedir.

d- İbn-i Zeyd ise âyetin bu kısmını şöyle izah etmektedir: "Ehl-i Kitap ibadet ederlerken seslerini kısıyorlardı. İçlerinden birisi âniden sesini yükseltiyor bunu üzerine diğerleri de ona katılarak bağırıyorlardı. Allah teala bu âyeti göndererek Müslümanların, onlar gibi bağırmamalarını ve okuyuşlarını tam olarak ta gizlememelerini emretti.

e- Hz. Âişe (r.anh.)nın, bu âyette zikredilen "Namaz"dan maksadın dua olduğunu söylediğini zikretmiştik. Ümmül Mü"minîn, Müslümanların, dua ederlerken bağırmamalarını ve okuyuşlarını tam olarak ta gizlememelerini ve âyet-i Kerimenin bunu emrettiğini zikretmektedir. Yine Hz. Âişe'den nakledilen diğer bir rivayete göre buradaki duadan maksat, namazın içinde okunan, tahiyyattır. Müminlerin, bunu okurken açıkça okumamaları, tam olarak da gizlememeleri gerekir.

Taberî bu görüşleri zikrettikten sonra özetle şöyle diyor: "Eğer, dışına taşmayı caiz görmediğim bu görüşler olmasaydı ben bu âyet-i Kerimeyi: "Gündüz namazlarını kılarken açıkça okuma, gece namazlarını kılarken de gizli okuma" şeklinde anlardım".

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ
الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

111- De ki: "Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortağı bulunmayan, Âcizlikten dolayı bir yardımcı da edinmeyen Allah'a mahsustur". Onu lâyık olduğu şekilde yücelt.

Ey Muhammed, de ki: "Tam övgü, çocuk edinmeyen, bütün mevcudata sahibolmakta hiçbir ortağı bulunmayan, âcizlikten dolayı herhangi bir dost

edinmeyen Allah'a mahsustur. Ey Muhammed, sen rabbini yücelt ve tekbir getir.

* Allah teala bundan önceki âyette, en güzel isimlerin kendisine ait olduğunu beyan ettikten sonra bu âyet-i Kerimede de, yaratanla yaratılanları birbirine karıştırmamak ve kendisini noksan sıfatlardan tenzih etmek için buyuruyor ki: "Tam övgü ancak Allah'a mahsustur. O, asla çocuk edinmemiştir. O, tektir, her şey ona muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Onun hiçbir benzeri de yoktur. Onun, mülkte herhangi bir ortağı da yoktur. Zira böyle bir ortağı olan kimse âcizdir. Âciz olan ise Allah olamaz. Onun, âcizlikten dolayı yardımcı edinmeye ihtiyacı yoktur. Zira o, her şeye yardım edendir, hiçbir şeyin yardımına muhtaç değildir. O halde ey Muhammed, sen, sözünde ve amelinde rabbini yücelt".

Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.)ın, âilesinden olan küçük büyük herkese bu âyeti öğrettiği rivayet edilmektedir".

Hıristiyanlar ve Yahudiler, Allah tealanın çocuk edindiğini, müşrikler, Allah'ın ortakları olduğunu, Sâbiîler ve Mecûsîler, Allah'ın, âcizlikten dolayı yardımcılar edindiğini iddia etmişler, Allah teala da bu âyette, o iddiaların tümüne cevap vermiştir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bu âyet-i Kerimeyi okuyarak: "Bu âyet, izzet (Allah tealanın şerefini zikreden) âyetidir" buyurmuştur.(60)

Bu Sûre-i Celile, Allah'ı tesbih ile başlamış, Allah'ı tekbir ile bitmiştir. Bundan sonra gelen Kehf Sûresi de Allaha Hamd ile başlamaktadır ki bu da Her iki sûre arasındaki güzel âhengi göstermektedir.

(60) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3 Sh. 439.

KEHF SURESİ

Kehf sûresi Mekke'de nâzil olmuştur ve yüz on âyettir. Bu Sûre-i Celile, hikmetlerle dolu birkaç kıssayı beyan etmektedir. Bunlardan birisi "Ashab-ı Kehf" kıssasıdır. "Kehf" "Mağara" demektir. "Ashab-ı Kehf" ise "Mağaraya sığınanlar" anlamına gelmektedir. Sûre-i Celile, ismini de buradan almaktadır.

Ashab-ı Kehfin kimler oldukları, niçin oraya girdikleri ve orada ne kadar kaldıkları gibi hususlar etraflıca beyan edilmektedir. Ashab-ı Kehf'i anlatan âyetlerde buyurulmaktadır ki: "Ey Muhammed, şimdi biz sana onların kıssasını olduğu gibi dosdoğru anlatacağız. Onlar, rablerine iman etmiş gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık". "Kavimlerinin karşısına dikilip tam bir kararlılıkla şunu söyledikleri zaman, biz onların kalblerini pekiştirip cesaret vermiştik." Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Biz, ondan başka hiçbir ilah tanımayız. Yemin olsun ki eğer biz bunun aksini söyleyecek olursak o takdirde saçma bir şey söylemiş oluruz."[1]

Allah'a iman etmiş olan bu gençlerin, kâfirlerin zulmünden kaçarak sığındıkları mağarada ne kadar kaldıkları da şöyle ifade ediliyor: "Mağarada ne kadar zaman kaldıklarını birbirlerine sormaları (İlahî kudretin sırrına ermeleri) için biz onları uyuttuğumuz gibi uyandırdık. İçlerinden biri: "Ne kadar zaman kaldınız?" dedi. Onlar da "Bir gün veya günün bir bölümü kadar bir zaman kaldık" dediler. Bunu bilemeyince aralarında şöyle konuştular. "Ne kadar kaldığınızı rabbiniz daha iyi bilir. Şu gümüş parayla birinizi şehre gönderin. Yiyeceklerin hangisi daha iyi ve temiz baksın, ondan size rızık getirsin. Fakat nâzik davransın. Sakın sizi kimseye sezdirmesin". "Ashab-ı Kehf mağarada üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz yıl daha ilave ettiler."[2]

Ashab-ı Kehf'in sayılarının ne kadar olduğu da şöyle beyan ediliyor: "Ashab-ı Kehf'in sayılarında ihtilaf eden bir cemaat "Onlar üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Diğer bir cemaat de "Onlar beş kişidir altıncıları köpekleridir" diyecektir. Her ikisi de gayba taş atmaktadır. Bir başka

---

(1) Kehf Suresi, âyet: 9-11-13
(2) Kehf Suresi, âyet: 19-25

cemaat da "Onlar yedi kişidir sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Ey Muhammed, sen şöyle de: "Rabbim onların kayısını daha iyi bilir. Bir de rabbimin bildirdiği çok az kimse bilir". Onlarla ashab-ı Kehf hakkında münakaşa ederken yumuşak davran. Onlardan hiçbirine ashab-ı Kehf ile ilgili bir şey sorma."(3)

Sûre-i Celilede, bahçe sahibi kibirli bir insana ait bir kıssa da şöyle anlatılıyor: "Ey Muhammed, sen onlara şu iki adamın durumunu misâl olarak ver. Biz, onlardan birine iki üzüm bağı vermiştik. Etrafını hurma ağaçlarıyla donatmıştık. Aralarında da bir ekinlik yapmıştık". "Her iki bağ da ürünlerini hiç eksiksiz vermişti. Aralarından bir de ırmak akıştmıştık". "İki bağın sahibinin ayrıca başka malları da vardı. Arkadaşıyla münakaşa ederken bu kişi "Ben, malca senden daha zengin ve adamca da daha arkalıyım" dedi". "Kendine zulmederek bağına girdi ve şöyle dedi:

"Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmıyorum". "Derken ürünü kuşatılıp yok edildi. Çardakları yerle bir olmuş bağına harcadığı emek karşısında içi yanarak ellerini oğuşturmaya başladı. "Keşke rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu."(4)

Sûre-i Celilede Hz. Âdem ile İblis'in kıssasına da kısaca temas ediliyor ve isyankâr İblis'in inkâr ve inadı bir daha gözler önüne seriliyor ve şöyle buyuruluyor: (Ey Muhammed, sen insanlara Âdem ile İblis'in kıssasını hatırlat) Hani bir zaman biz Meleklere "Âdeme secde edin" demiştik de İblis'in dışında bütün Melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan İblis ise rabbinin emrinden çıkmıştı. Beni bırakıp İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu, ne kötü bir değiştirmedir."(5)

Yine Sûre-i Celilede Hz. Musa ile Hızır aleyhisselamın kıssası anlatılıyor. (Ey Muhammed, Musa ile salih bir kulumuzun kıssasını hatırla) Hani bir zaman Musa, genç bir adamına: "Durmayacağım, iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim veya yıllarca yürüyeceğim" demişti". "Musa ve adamı, iki denizin birleştiği yere vardıklarında (Allah'ın emriyle yanlarına aldıkları) balıklarını unutmuşlardı. Bu arada balık, yanlarından sıyrılıp denizin, dehlize dönen yolunu tutmuştu."(6)

Hz. Musa ile Hızır aleyhisselamın bundan sonra neler yaptıkları, yolculuklarını nasıl devam ettirdikleri ve aralarında geçen olaylar beyan ediliyor. Hızır aleyhisselamın, bindikleri gemiyi delmesi, bir çocuğu öldürmesi ve yıkılmak üzere olan bir duvarı düzeltmesi, Musa aleyhisselamın, başlangıçta

(3) Kehf Suresi, âyet:: 22
(4) Kehf Suresi, âyet: 31-35-42
(5) Kehf Suresi, âyet: 50
(6) Kehf Suresi, âyet: 60-61

yaptıkları anlaşma gereğince bunların neden böyle yapıldıklarını Hızır aleyhisselama sormaması gerekirken sabredemeyerek sorması ve Hızır aleyhisselamın da bunların sebeplerini anlatarak arkadaşlıklarının sona ermesi beyan ediliyor.

Sûre-i Celilede son olarak Zülkarneyn kıssası beyan ediliyor. "Ey Muhammed, sana, Zülkarneyn'den sorarlar. Onlara: "Size onun hakkında bazı hatıralar anlatacağım" de". "Biz ona yeryüzünde büyük bir güç ve mevki verdik. Biz ona, ulaşmak istediği her şeyi elde etmenin yolunu gösterdik."(7)

Zülkarneyn'in batıya ve doğuya yaptığı uzun seferler, oralarda yaptığı işler ve karşılaştığı olaylar, Ye'cüc ve Me'cüc hadisesi anlatılıyor.

Cenab-ı Hakkın sözlerinin, yazmakla bitirilemeyecek kadar çok olduğu beyan ediliyor ve Sûrenin sonunda bulunan âyette şöyle buyuruluyor. "Ey Muahmmed, de ki: "Eğer, rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa, rabbimin sözleri bitmeden denizler biter. Bir o kadar denizi yardım olarak katsak da."(8)

SURENİN NÜZUL SEBEBİ

Taberi, bu sûrenin nüzul sebebi hakkında özetle şöyle demektedir: "Kureyşliler adamlarından birkaçını Medine'de bulunan Yahudi Hahamlarına göndermişler ve onlardan Peygamberlik hakkında malumat almak istemişlerdir. Yahudi Hahamları da onlara, Resulullah'tan, Ashab-ı Kehf'i, dünyayı dolaşan Zülkarneyn'i ve Ruh'un ne olduğunu sormalarını, bunlara cevap verirse Hak Peygamber olduğunu, veremezse yalancı olduğunu ve söylediklerini kendi kafasından uydurmuş olacağını söylemişlerdir. Adamlar, Mekke'ye dönmüş ve Resulullah'a bu sorular sorulmuş Resulullah da yakın bir zamanda cevap vereceğini vaadetmiştir. Fakat o sırada vahyin inmesine ara verilmiş, bunun üzerine Mekkeliler, insanlara, Resulullah'ın aleyhinde propaganda yapmaya başlamışlardır. Nihayet Cebrail aleyhisselam Kehf sûresini getirmiş, bu sûrede Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssaları anlatılmıştır. Ruh hakkında ise, İsra sûresinde geçen "Ey Muhammed, sana ruhtan soruyorlar de ki: "Ruh, rabbimin bileceği bir şeydir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir"(9) âyet-i Kerimesi nâzil olmuştur.

(7) Kehf Suresi, âyet: 83-84
(8) Kehf Suresi, âyet: 109
(9) İsra Suresi, âyet: 85

SURENİN FAZİLETİ

Kehf sûresinin fazileti hakkında birçok Hadis-i Şerfler zikredilmiştir. Berâ b. Âzib diyor ki:

سَمِعْتُ الْبَرَاءَ ابْنَ عَازِبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يَقُولُ قَرَأَ رَجُلٌ الْكَهْفَ وَفِى الدَّارِ الدَّابَّةُ فَجَعَلَتْ تَنْفِرُ فَسَلَّمَ فَاِذَا ضَبَابَةٌ اَوْ سَحَابَةٌ غَشِيَتْهُ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ اِقْرَأْ فُلاَنُ فَاِنَّهَا السَّكِينَةُ نَزَلَتْ لِلْقُرْآنِ اَوْ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ.

"Üseyd b. Hudayr Kehf sûresini okudu. O anda evinde bir at bulunuyordu. At ürkmeye başladı. Üseyd namazdan selam verdi bir de ne görsün atı bir duman veya bulut kaplamış vaziyette. Üseyd gelip bunu Resulullah'a anlattı. Resulullah da: "Oku ey falan (Üseyd) o gördüğün, Kur'an okunurken inen, huzur verici şeydir" buyurdu.(10)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) diğer bir Hadis-i Şerifinde de bu Sûrenin fazileti hakkında şöyle buyurmuştur:

عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ، اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ «مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ اَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ، عُصِمَ مِنَ الدَّجَّالِ».

"Kim Kehf sûresinin başından on âyet ezberleyecek olursa Deccalın şerrinden korunmuş olur."(11) Diğer bir rivayette ise: "Kim, Kehf sûresinin sonundan on âyetini ezberleyecek olursa Deccalın şerrinden korunmuş olur"(12) buyurmaktadır. Diğer bir rivayette:

(10) Buhari, K. el- Menakıb, bab: 25/ Müslim. K. el-Müsafirîn, bab: 241, Hadis No: 795
(11) Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 257, Hadis No: 809 / Ebu Dâvûd, K. el-Melahim, bab: 14, Hadis No: 4323
(12) Bkz. Müslim, K. Müsafirîn, bab: 257, Hadis No: 809 / Ebu Dâvûd K. el-Melahim, bab: 14, Hadis No: 4323

عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: مَنْ قَرَأَ ثَلاَثَ آيَاتٍ مِنْ اَوَّلِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ.

"Kim, Kehf sûresinin başından üç âyet okursa Deccalın fitnesinden korunmuş olur"(13) buyurmaktadır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Deccal hakkında da şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ اَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فليقرأ عليه فواتح سورة الكهف فإنها جواركم من فتنته

"Sizden kim onun zamanına yetişecek olursa ona karşı Kehf sûresinin baş tarafını okusun. O sûrenin baş tarafı sizi, Deccalın fitnesinden korur."(14)

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyuruyor:

ومن قرأ أول سورة الكهف وآخرها كانت له نوراً من قدمه الى رأسه ومن قرأها كلها كانت نوراً ما بين السماء الى الأرض

"Kim, Kehf sûresinin başını ve sonunu okuyacak olursa bu sûre o kişi için ayaklarından başına kadar nur olur. (Onu kaplar) Kim de tamamını okuyacak olursa bu sûre o kişi için yerden göğe kadar uzanacak bir nur olur."(15)

(13) Tirmizî, K. el-Fadall el, Kur'an, bab: 6 Hadis No: 2886
(14) Ebu Dâvûd, K. el-Melahim, bab: 14, Hadis No: 4321
(15) Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 3, S: 439

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾
قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَد۪يدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا
حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِث۪ينَ ف۪يهِ اَبَدًا ﴿٣﴾
وَيُنْذِرَ الَّذ۪ينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾

1-4 Hamdolsun Allah'a ki, o, inkârcıları, katından gelecek şiddetli bir azapla uyarsın, salih amel işleyenleri, içinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfaatla müjdelesin ve "Allah çocuk edindi" diyenleri uyarmış olsun diye kulu Muhammed'e dosdoğru olan ve kendisinde hiçbir çarpıklık yapmadığı Kur'anı indirdi.

* Allah teala önemli hadiseleri haber verirken kendisine hamdedilmesini emreder. Bu sûrenin başında da, Kur'an-ı Kerimin, Hz. Muhammed (s.a.v.)e indirildiğini zikretmekte ve bu itibarla da kendisine hamdedilmesini emretmektedir. Kur'an-ı Kerim, Allah tealanın verdiği nimetlerin en büyüğüdür. Zira Allah teala onunla insanları cehaletin karanlıklarından çıkarıp ilmin nurlarına iletir. Ona iman edenleri dünya ve âhirette mutlu kılar.

مَا لَهُمْ بِه۪ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْۜ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۜ
اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

5- "Allah çocuk edindi" diyenlerin de atalarının da bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Ağızlarından çıkardıkları bu söz ne ağır bir sözdür.

Söyledikleri, yalandan başka bir şey değildir.

"Allah çocuk edindi" diyen müşriklerin, Allah hakkında veya söyledikleri bu sözün mahiyeti hakkında hiçbir bilgileri yoktur. Bu hususlarda atalarından da gerçek bir malumat almış değillerdir. Zira onlar da bunları bilmiyorlardı. Ağızlarından çıkan bu söz, ne ağır bir sözdur. Onlar, bu konuda yalandan başka bir şey söylemezler.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, demek, onların, sana indirdiğimiz bu Kur'ana inanmayıp dâvetinden yüz çevirmelerine üzülerek, arkalarından kendini âdeta mahvedeceksin?

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Kur'anı kendilerine tebliğ etmesine rağmen ondan yüzçeviren kavmine karşı aşırı derecede üzülen Resulullahı tesellî ediyor ve ona, kendisini bu şekilde üzmemesini emrediyor. Zira her şey Allah'ın elindedir. O dilerse zorla da onları iman ettirebilir.

اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ ز۪ينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾

7- Biz, kimin daha iyi amel ettiğini ortaya koymak için, yeryüzündeki varlıkları, yeryüzünün ziyneti yaptık.

Biz, yeryüzünde yarattığımız şeyleri, oranın aldatıcı süsleri yaptık. Bu yolla kullarımızı imtihan ederiz. Onlardan hangisi dünyanın geçici ziynetine gönül vermeyip emirlerimize uyacak, yasaklarımızdan kaçınacak ve bize itaat edecek, hangisi de ondaki geçici nimetlere aldanıp emirlerimizi bırakacak, yasaklarımıza dalacak ona bakınız.

* Bu hususta Ebu Said el-Hudrî, Resulullah (s.a.v.)den şu Hadis-i Şerifi rivayet etmektedir. Ebû Saîd diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا صَلَاةَ الْعَصْرِ
بِنَهَارٍ ثُمَّ قَامَ خَطِيبًا فَلَمْ يَدَعْ شَيْئًا يَكُونُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ إِلَّا أَخْبَرَنَا بِهِ حَفِظَهُ

مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ، وَكَانَ فِيمَا قَالَ: اِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَاِنَّ
اللّٰهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ، اَلَا فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَآءَ.

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) bize ikindi namazını kıldırdı. Ondan sonra bir hutbe irad etti. Kıyamete kadar meydana gelecek hiçbir şey bırakmayıp anlattı. Onlardan bir kısmını hatırında tutan tuttu bir kısmı da unuttu. O hutbesinde zikrettiği şeylerden bazıları da şunlardı. "Şüphesiz ki dünya tatlıdır, yeşildir. Allah sizleri oraya yerleştirmiş ve ne yaptığınıza bakmaktadır. Dikkatli olun, dünyadan sakının, kadınlardan sakının..."(16)

وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

8- Şüphesiz ki biz, yeryüzünde olanları bir gün dümdüz kuru bir toprak haline getireceğiz.

Şüphesiz ki biz, yeryüzünü imar ettikten sonra onu bir gün harabeye çevireceğiz. Bitkisiz, düz, çorak bir arazi halini alacaktır. Ona güvenenler, güvendikleri şeyi kaybedecekler. Nihayet dönüşünüzün bize olduğu herkes tarafından anlaşılacaktır. O halde Ey Muhammed, yeryüzünün geçici nimetlerine aldananlara üzülme. Sen, emrolunduğun yolda devam et.

اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾

9- Ey Muhammed, yoksa sen, ashab-ı Kehf ve Rakîm'i, bizim, şaşılacak mucizelerimizden mi sandın?

* Kehf, büyükçe bir mağara demektir. Ashab-ı Kehf ise böyle bir mağaraya sığınan kimseler demektir. Rakîm, bu ashab-ı Kehfin isimlerinin

---

(16) Tirmizî, K. el-Fiten, bab: 26, Hadis No: 2191 / İbn-i Mâce, K. el-Fiten, bab: 19, Hadis No: 4000 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 3, S: 19.

yazılı olduğu bir levhadır. Rakîm'in, İlat şehrine yakın bir vâdi, ashab-ı Kehfin binaları yahut köyleri, mağaranın bulunduğu dağ veya kitap olduğunu söyleyenler de vardır. Taberi buradaki Rakîm'in "Levha" anlamına geldiği görüşünü tercih etmektedir. Bu levhanın, ashab-ı Kehfin, mağaraya sığındıklarında, adlarının ve hadiselerinin, üzerine yazıldığı bir kitap olduğu da söylenmiştir.

Allah teala bu âyet-i Kerimede, ashab-ı Kehf olayının, kendisinin göndermiş olduğu mucizeler içerisinde pek fazla şaşılacak bir mucize olmadığını beyan ediyor. Zira gözümüzün gördüğü bu kâinatta, ashab-ı Kehf olayından daha hayret verici olaylar vardır. Göklerin ve yerin yaratılışı, gece ve gündüzün değişmesi, güneşin, ay'ın ve diğer gezegenlerin, insanın hizmetine tahsis edilişi ve benzeri şeyler, ashab-ı Kehf kıssasından daha hayret verici şeyler değiller midir? Ancak bu olaylarla her zaman yüzyüze olduğumuz için, bunların, insanı hayrete düşüren bütün halleri gözümüzden kaçmakta ve ashab-ı Kehf ve benzeri olaylar gözümüzde büyümektedir.

Resulullah (s.a.v.)a verilen Kur'an ve Sünnet, ashab-ı Kehf olayından daha büyük olaylardır. Zira bunlar, kıyamete kadar insanlığın dünya ve âhirette mes'ud olmasını teminat altına almışlardır. Bundan daha büyük bir olay, bundan daha büyük bir mucize olabilir mi?

Bundan sonra gelen âyetler, ashab-ı Kehfi anlatmaktadır. Bu âytleri zikretmeden önce, onların kimler olduklarını ve olaylarını şöylece özetlemek mümkündür.

ASHAB-I KEHF: Rivayet ediliyor ki Ashab-ı Kehf, Allah'a iman eden ve müşriklere karşı koyan bir gurup gençti. Bu gençlerin yaşadığı devirde, İncilin hükümleriyle amel etmesi gereken insanlar bir sapıklık içine düşmüş ilâhi yoldan ayrılmışlardı. Özellikle Rum Krallarından Dekyanus, sapıklıkta başı çekenlerdendi. Putperestliği kabul etmeyen İsevîlere işkenceler yapıyor ve onları öldürtüyordu. Bu zalim Kral bir gün ashab-ı Kehfin yaşadığı Dekinos şehrine geldi ve müminlerin yakalanıp getirilmelerini emretti. İman edenler kaçıp saklanmışlardı. Dekyanusun zabıtaları müminleri, saklandıkları yerlerden çıkarıp onun huzuruna getiriyorlar o da onları, putlara kurban kesilen mezbahalara sevkediyor ve öldürülmeleri veya putperestliği seçmeleri hususunda serbest bırakıyordu. Korkanlar putperest oluyor, imanları sağlam olanlar ise bunu reddediyorlar o da onları öldürtüp şehrin surları ve kapıları üzerine astırıyordu.

Şehrin ileri gelenlerinin evlatları olan bu imanlı gençler de olayları üzüntü ile izliyor, bu belanın defedilmesi için gözyaşları dökerek dua ediyorlardı. Kralın adamları bu gençleri de ihbar ettiler. Ve böylece bu gençler

de yakalatılarak Kralın huzuruna getirildiler. Onlara da Putperestliği kabul etmeleri teklif edildi. Onlar ise:

"Biz, âlemlerin rabbi olan Allah'tan başkasını tanımayız. Ondan başkasına ibadet etmeyiz. İstediğini yap" dediler.

Kral, bir iş için Ninova şehrine gidiyordu. Dönünceye kadar düşünmeleri için kendilerine mühlet verdi. Fakat bu gençler dinlerinden dönmemeye ahd ettiler. Şehrin yakınında bulunan "Benclüs" dağındaki bir mağaraya sığınmaya karar verdiler. Her biri gidip evlerinden bir şeyler aldılar. Bu şeylerin bir kısmını halka sadaka olarak dağıttılar bir kısmını da kendi ihtiyaçları için yanlarına alarak mağaraya girdiler. Orada gece gündüz namaz kılıyorlar ve Allah'a yalvarıyorlardı. Yemek işlerini, içlerinden "Yemliha" isimli genç idare ediyordu. Her sabah gizlice şehre gidiyor, yiyecek alıyor ve haber toplayarak geri dönüyordu.

Bir süre sonra zalim Kral Ninovadan döndü ve bu gençleri sordu. Onları bulamayınca babalarını huzuruna getirtti. Babaları da oğullarının, mallarını yağmalayarak halka dağıttıklarını ve dağa çıktıklarını söyleyerek özür beyan ettiler. Her gün çarşıya giden Yemliha bu durumu öğrendi ve gelip arkadaşlarına haber verdi. Gençler ağlaşarak dua edip Allah'a yalvardılar.

Bu durum karşısında ne yapacaklarını düşünüp müzakere ederlerken Allah teala onlara bir uyku verdi ve eyemekleri yanlarında olduğu halde uyuyakaldılar.

Diğer taraftan Kral Dekyanus hiddetle onlara ne yapacağını düşünüyordu. Ashab-ı Kehfi uyutan Allah teala bu zalim Kralın da aklına o mağaranın girişini kapatmayı getirdi ve Dekyanus mağaranın girişinin duvarla örülerek kapatılmasını emretti. Böylece içeride açlıktan ve susuzluktan öleceklerini düşünüyordu. Duvar örüldü ve mağaranın girişi kapatıldı.

Bu sırada Dekyanusun yanında, imanlarını gizleyen "Pendros" ve "Runas" isimli iki kişi vardı. Bunlar, mağaranın önüne duvar örülürken içerde kalan gençlerin kimler olduklarını ve hadiselerini kurşun bir levhaya yazıp bakır bir tabutun içine yerleştirerek yapılan duvarın içine koymayı kararlaştırdılar ve yaptılar. Böylece o gençlerin kimler oldukları ve hadiselerinin ne olduğu hususu tesbit edilmiş oldu.

İşte bu gençler, gelecek âyetlerde de beyan edildiği gibi bu mağarada üç yüz dokuz yıl uyudular ve daha sonra uyanarak olayları öğrendiler ve tekrar dünya hayatını terkederek ölüm haline geçtiler.

Bu gençlerin kimler oldukları ve niçin mağaraya sığındıkları hususlarında Taberi'de daha başka rivayetler de zikredilmektedir.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ
أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾

10- Hani bir zaman gençler mağaraya sığınmışlardı da: "Ey rabbimiz, nezdinden bir rahmet ver. Bize işimizde doğru yolu göster" demişlerdi.

Ey Muhammed, düşün o zamanı ki, bazı gençler, hak olan dinlerini korumak için kâfirlerin elinden kaçıp dağdaki bir mağaraya sığınmışlar ve mağaraya girdikleri zaman rablerine şöyle yalvarmışlardı: "Ey rabbimiz, sen bize katından rahmet ver. Bizi merhametinle koru. Bize, yaptıklarımız arasından doğruyu seçme yeteneği ver".

فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾
ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

11-12- Bunun üzerine biz de, kulaklarını tıkayarak onları yıllarca mağarada uyuttuk. Sonra iki taraftan hangisinin, mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını ortaya koymak için onları uyandırdık.

Biz, dinlerini muhafaza etmek için mağaraya sığınan gençleri orada yıllarca uyuttuk. Sonra onları uyandırdık ki, onların, mağarada ne kadar kaldıkları hakkında ihtilaf eden gruplardan hangisinin daha isabetli hesap yaptığını ortaya koymuş olalım.

* Allah teala bu âyette, çeşitli olaylar ve süreler hakkında kesin bilgileri olmadığı halde fikir yürütenlere itibar edilemeyeceğini, ihtilaf eden gruplardan birinin, diğerinden daha doğru söylendiğini ancak kendisinin bileceğini ve bizlere de bildireceğini beyan etmektedir. Buradan anlaşılıyor ki yalnız akıl ile idrak edilemeyecek olan şeyler hakkında hüküm vermeye kalkışılmamalıdır. Nitekim ashab-ı Kehfin mağarada ne kadar kalmış olduğu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş fakat doğrusunu ancak Allah teala beyan etmiştir.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ
هُدًى ﴿١٣﴾
وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَٰهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾
هَٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ
بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

13-14-15- Ey Muhammed, şimdi biz sana, onların kıssasını olduğu gibi, dosdoğru anlatacağız. Onlar, rablerine iman etmiş gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Kavimlerinin karşısına dikilip tam bir kararlılıkla şunu söyledikleri zaman biz onların kalblerini pekiştirip cesaret vermiştik. "Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Biz, ondan başka hiçbir ilah tanımayız. Yemin olsun ki eğer biz, bunun aksini söyleyecek olursak o takdirde saçma bir şey söylemiş oluruz. Şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka ilahlar edindiler. Onların ilah olduğuna dair apaçık bir delil gösterseler ya. Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir?

Ey Muhammed, şimdi biz sana, mağaraya sığınan bu gençlerin haberlerini doğru bir şekilde anlatıyoruz. Şüphesiz ki senden sorulan o ashab-ı Kehf, rablerine iman etmiş bir kısım gençlerdi. Biz de onların imanlarını artırmıştık, kendilerine basiret vermiştik. Bu sebeple rahatlığı terkedip çeşitli çilelere katlanmışlardı. Onlar, kendilerini dinlerinden döndürmek isteyen Tağutun karşısına dikilip te şunları söyledikleri zaman biz onların kalblerine cesaret vermiş, sabretmelerini kendilerine ilham etmiş ve iman huzuruyla kalblerini güçlendirmiştik. Onlar o Tağuta şöyle demişlerdi. "Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Senin ilahların ise rab değil, bizim rabbimizin yaratıkları olan birtakım şeylerdir. Biz, rabbimizin dışında hiçbir ilah kabul etmeyiz. Zira ondan başka hiçbir ilah yoktur. Şayet biz, rabbimizi bırakır da başka şeylerin ilah olduklarını söyleyecek olursak o takdirde bizler saçma sapan şeyler söylemiş oluruz. İşte şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka şeyleri ilah edindiler. Onlar, bu iddialarının doğru olduğuna dair apaçık bir delil getirseler ya. Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?

وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُۤا اِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ
مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

16- Sonra içlerinden biri diğerlerine şöyle dedi: "Madem ki kavminizden ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının. Rabbiniz rahmetiyle size genişlik versin ve işinizi rast getirip kolaylaştırsın".

Tağutun baskılarına boyun eğmeyen o gençlerden bir kısmı diğerlerine: "Madem ki siz o kâfirlerden ve Allah'ı bırakıp ta taptıkları şeylerden uzaklaştınız, o halde sizler mağaraya sığının ki rabbiniz size lütfundan bir genişlik versin ve işlerinizde size kolaylık sağlasın" dediler. Bunun üzerine gençler mağaraya gittiler. Böylece kavimleri onların izlerini kaybetti. Ne kadar aradıysalar da onları yakalayamadılar.

* Rivayete göre o gençlerin, içine girdikleri mağara tesbit edilmiş, genlerin içeride oldukları anlaşılmış bu sebeple içeride kalıp ölsünler diye mağaranın ağzı duvarla kapatılmıştır. Fakat sonuç itibariyle onlar düşman tarafından ele geçirilememiştir.

Resulullah (s.a.v.)da Mekke'den Medine'ye hicret ederken, Sevr mağarasına girdiğinde Allah teala onu korumuş, müşrikler mağaranın önüne kadar geldikleri halde içeriye girip bakmamışlar böylece bu olay ashab-ı Kehfin hadisesini insanlığa bir kere daha hatırlatmıştır.

وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَاِذَا غَرَبَتْ
تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ
ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ
وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

17- Ey Muhammed, baksaydın, güneş doğduğu zaman mağaralarından sağa doğru kaydığını, battığı zaman da onları soldan

makaslayıp geçtiğini görürdün. Onlar, mağaranın geniş bir yerinde bulunuyorlardı. İşte bu, Allah'ın, (Varlık ve kudretini gösteren) delillerindendir. Allah'ın, (Doğru yola gideceğini bildiği için) hidayete erdirdiği kimse doğru yoldadır. Allah'ın, (Sapacağını bildiği için) saptırdığı kimse için de, kendisine doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.

* Ashab-ı Kehf mağarada uyuyarak geçirdikleri zamanda herhangi bir değişikliğe uğramamışlardır. Zira güneş ışınları tam üzerlerine düşüp onları yakmıyor çok uzaklarına düşerek te rutubetten çürümelerine sebep olmuyordu. Allah teala onların, bozulmadan, çürümeden kalabilmelerini sağlayacak bir ortam hazırlamıştı.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Şayet güneş tam üzerlerine düşmüş olsaydı onları yakmış olacaktı. Onlar mağarada sağa sola da çevirilmemiş olsaydılar çürümüş olacaklardı".

İbn-i Kesir diyor ki: "Allah teala, ashab-ı Kehfin bulunduğu mağarayı bize bildirmemiştir. Zira bunu bilmenin bizim için hiçbir dînî faydası yoktur. Fakat bazı müfessirler kendilerini zorlayarak bu hususta çeşitli görüşler zikretmişlerdir".

Bazıları buranın, "İlat" şehrine yakın bir yer olduğunu söylemiş, İbn-i İshak ise buranın, "Ninova" şehrinde bulunduğunu söylemiştir. Bazıları buranın, Rum diyarında olduğunu, bazıları da Belka civarında bulunduğunu söylemişlerdir.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ
وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ
فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾

18- Sen onları mağarada görseydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar uykudaydı. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de ön ayaklarını mağaranın girişine doğru uzatmış yatıyordu. Eğer onları görseydin arkana bakmadan kaçardın, için korkuyla dolardı.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, ashab-ı Kehfi heybetli kıldığını, onlara bakan kimsenin korkarak kaçacağını beyan ediyor. Allah tealanın onları bu hale koyması, herhangi bir dış müdahaleyi onlardan bertaraf etmek içindi. Hatta,

köpeklerinin de âdeta bir bekçi gibi mağaranın girişinde ayaklarını uzatarak yatması onlar için bir emniyetti.

Cenab-ı Hakkın birçok hikmetleri vardır. Bunların hepsine akıl erdirmek mümkün değildir. Bizler bu hikmetlerden ancak bize bildirilenleri anlayabiliriz. Ashab-ı Kehfi o şekilde yaşatması da onun bildiği hikmetlerdendir. Bu olayın gerçek mahiyet ve sebebini de ancak o bilir.

وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا اَحَدَ
كُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖ اِلَى الْمَدٖينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ
بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾
اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعٖيدُوكُمْ فٖي مِلَّتِهِمْ
وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾

19-20- Mağarada ne kadar zaman kaldıklarını birbirlerine sormaları (İlahi kudretin sırrına ermeleri) için biz onları uyuttuğumuz gibi uyandırdık. İçlerinden biri "Ne kadar zaman kaldınız?" dedi. Onlar da: "Bir gün veya günün bir bölümü kadar bir zaman kaldık" dediler. (Bunu bilemeyince) aralarında şöyle konuştular: "Ne kadar kaldığınızı rabbiniz daha iyi bilir. Şu gümüş parayla birinizi şehre gönderin. Yiyeceklerin hangisi daha iyi ve temiz baksın, ondan size rızık getirsin. Fakat nâzik davransın, sakın sizi kimseye sezdirmesin. Eğer onlar sizi ellerine geçirecek olurlarsa ya taşa tutup öldürürler veya kendi dinlerine döndürürler ki o zaman siz, ebediyyen kurtuluşa eremezsiniz".

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, ashab-ı Kehfi yıllarca mağarada uyuttuktan sonra tekrar uyandırdığını, böylece kuvvet ve kudretinin büyüklüğünü, ashab-ı Kehf ve onlardan sonra gelen imanlı insanlara gösterdiğini beyan etmektedir.

Ashab-ı Kehf, mağarada üç yüz dokuz yıl kaldıklarını tahmin edememişler, bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kalmış olabilecekleri kanaatine varmışlardır. Bu da yüce mevlanın, kendilerine olan büyük lütfunu ve

onlar üzerinde göstermiş olduğu yüce kudretini ifade etmektedir.

Ashab-ı Kehf bu kadar yıl uyuduktan sonra uyandıklarında içlerinden birini şehre yiyecek almak için göndermişler ancak, yiyeceklerin maddeten ve mânen temiz bir yiyecek olması şartını unutmamışlar ve gönderdikleri kişiye bu hususu hatırlatmışlardır.

Buradan anlaşılmaktadır ki, en zor şartlarda dahi Müslüman yiyeceğine dikkat etmelidir.

Ashab-ı Kehf, yiyecek almak için çarşıya gönderdikleri arkadaşlarına, nâzik davranmasını, dikkatleri üzerine çekmemesini tavsiye ediyorlar. Zira aksi takdirde yerlerinin bilinip kendilerinin zarar göreceklerinden korkmaktadırlar. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Müslüman ihtiyatlı olmalı, tedbiri elden bırakmamalıdır. Aksi takdirde ashab-ı Kehfin de kuşkulandıkları gibi kâfirler Müslümanları yakalar ve onları da kendileri gibi kâfir yapmak için ellerinden gelen eziyeti yaparlar.

وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا
إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَبُّهُمْ
أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰٓ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَسْجِدًا ﴿٢١﴾

21- Biz onları daha önce nasıl uyutup uyandırdıysak, Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyamet gününden şüphe edilemeyeceğini bildirmek için öylece şehir halkına buldurduk. Hani bir zaman halk, aralarında ashab-ı Kehfin durumu hakkında münakaşa ediyorlardı. Bazıları: "Mağaranın ağzına bir bina yapınız. Rableri onların durumlarını daha iyi bilir" dediler. Halkın ileri gelenleri de: "Mağaranın önüne bir Mescid yapalım" dediler.

* Ashab-ı Kehf zamanında yaşayan insanlar, öldükten sonra dirilme ve kıyamette olacak şeyler hakkında şüpheye düşmüşler, bazıları: "Ruhlar dirilecek amma cesetler dirilmeyecek" demişler bazıları da bunun dışında birtakım iddialarda bulunmuşlardır. Allah teala ashab-ı Kehfi, uzun süre uyuduktan sonra bu şekilde şüphe içinde olan insanlara buldurmuş ki Allah'ın bütün vaadlerinin hak olduğunu ve kıyametin mutlaka kopacağını bildirmiş olsun.

Ashab-ı Kehfi bulanlar, onların bulundukları yerin üzerine ne yapacakları hakkında ihtilafa düşmüşler, bazıları onların üzerine bir bina yapılmasını teklif etmişler, ileri gelenleri ise, orada bir Mescid yapılmasını ve o Mescidde Allah'a ibadet edilmesini teklif etmişlerdir.

Ashab-ı Kehfin durumu anlaşıldıktan sonra sonucun ne olduğu hususunda çeşitli rivayetler vardır. Bu hususa Kur'an-ı Kerim kesin bir açıklık getirmemiştir. Bu sebeple "Bu hususu Allah daha iyi bilir" deyip geçmek daha isabetli olacaktır.

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا
بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا
﴿٢٢﴾

22- Ashab-ı Kehfin sayılarında ihtilaf edenlerden bir cemaat: "Onlar üç kişidir dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Diğer bir cemaat da: "Onlar beş kişidir altıncıları köpekleridir" diyecektir. Her ikisi de gayba taş atmaktadır. Bir başka cemaat da: "Onlar yedi kişidir sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Ey Muhammed şöyle de: "Rabbim onların sayısını daha iyi bilir. Bir de rabbimin bildirdiği çok az kimse bilir". Onlarla ashab-ı Kehf hakkında münakaşa ederken yumuşak davran. Onlardan hiçbirine ashab-ı Kehf ile ilgili bir şey sorma.

* Allah teala bu âyette ashab-ı Kehfin sayıları hakkında ihtilaf edenleri beyan ediyor. Onların üç guruba ayrıldıklarını, birinci gurubun, ashab-ı Kehfin üç kişi olduklarını söylediğini ikinci gurubun, onların beş kişi olduklarını gayba taş atarak söylediğini ve bu sebeple sözlerine itibar edilemeyeceğini üçüncü grubun ise ashab-ı Kehfin yedi kişi olduklarını söylediğini bildiriyor. Ancak yine de gerçek sayılarını sadece Allah'ın bileceğini bir de Allah'ın kendilerine bildirdiği pek az kişilerin bilebileceğini haber veriyor.

Ashab-ı Kehf'in sayılarını bilebilecek olan bu kişilerden kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Bazılarına göre bunlar bir kısım insanlardır ki, kimler olduklarını tayin etmek mümkün değildir. Bazılarına göre ise bunlar ehl-i Kitaptır. Zira kendilerine gönderilen Peygamber ashab-ı Kehfin sayılarını onlara bildirmiştir.

Abdullah b. Abbas'ın: "Ben, bunların sayılarını bilen az kişilerden birisiyim. Bunlar yedi kişidir sekizincileri köpekleridir" dediği rivayet edilmektedir.

Âyet-i Kerimede Resulullah'ın, ashab-ı Kehf hakkında kendisine soru soranlara yumuşak davranması emrediliyor. Burada Resulullahın yumuşak davranmasından maksat, Ashab-ı Kehfi, Allah'ın kendisine vahyettiği şekliyle anlatmasıdır. Onların sayısı hakkında fikir yürütenlere: "Bu, sizin söylediğiniz gibi değildir. Onların sayısını ancak Allah bilir ve onun bildirdiği az sayıdaki kullar bilir" demesidir.

Ayrıca Allah teala Resulullah'a, ashab-ı Kehf hakkında, daha önce kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir şey sormamasını emretmektedir. Zira onların bu konuda gerçek bir bilgileri yoktur.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَا۟يْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًاۙ ﴿٢٣﴾

23- Herhangi bir şey hakkında sakın: "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullah (s.a.v.)a gelecekte yapmaya karar verdiği bir işte nasıl davranacağını öğretiyor ve "Bu işi mutlaka yapacağım" dememesini, işi Allah'ın dilemesine bırakmasını ve: "Eğer Allah dilerse ben bu işi yaparım" demesini emrediyor. Böylece, bir şeyin ancak Allah'ın dilemesiyle olacağını bizlere bildirmiş oluyor.

Buradan anlaşılmaktadır ki kul'un yaptığı işlerde ve elde ettiği başarılarda şımarması kötü bir şeydir ve buna hakkı yoktur.

Bu âyet-i Kerimenin nüzul sebebi hakkında özetle şöyle bir rivayet zikredilmektedir: Müşriklerden veya ehl-i Kitaptan bir gurup insan gelip Resulullahtan, ashab-ı Kehf, dünyayı dolaşan Zülkameyn ve Ruh hakkında soru sormuşlar Resulullah da onlara: "Bana sorduklarınızın cevabını yarın vereceğim" demiştir. Fakat aradan onbeş gün geçmesine rağmen vahiy gelmemiş ve müşrikler, Resulullahın aleyhinde dedikodu yapmaya başlamışlar, onbeş gün sonra Kehf suresi inmiş ve onların sorularının ikisine cevap vermiş ruh hakkında ise açıklama yapmayarak onun bilgisinin ancak Allah'a ait

olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca Resulullah'ın: "Eğer Allah dilerse ben şu işi yaparım" şeklinde konuşmasını emretmiştir.

إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلۡ عَسَىٰٓ أَن يَهۡدِيَنِ رَبِّي لِأَقۡرَبَ
مِنۡ هَٰذَا رَشَدٗا ﴿٢٤﴾

24- "Ancak Allah dilerse yaparım" de. Bir şeyi unuttuğun zaman rabbini an ve: "Umarım rabbim beni bundan daha doğrusuna ve daha iyisine iletir" de.

Ey Muhammed, sen bir şeyi yapacağını vaadettiğinde veya yemin ettiğinde: "İnşallah". "Eğer Allah dilerse" demeyi unutacak olursan sonra bunu hatırlayınca rabbini an ve o zaman "İnşallah" de. Yahut herhangi bir şeyi unuttuğunda Allah'ı zikret ki o şey hatırına gelsin. Yahut da öfkelendiğin zaman Allah'ı an ki öfken geçsin. Veya herhangi bir hata yaptığın zaman Allah'ı zikret ki hatalarını bağışlasın.

وَلَبِثُواْ فِي كَهۡفِهِمۡ ثَلَٰثَ مِاْئَةٖ سِنِينَ وَٱزۡدَادُواْ تِسۡعٗا ﴿٢٥﴾

25- Ey Muhammed, rabbinin kitabından, sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Ondan başka sığınılacak hiçbir şey bulamazsın.

Ey Muhammed, rabbinin kitabından sana vahyedileni oku ve ona uy. Onda zikredilen emirleri okuyup onlara uymayı, yasakları okuyup onlardan kaçınmayı ihmal etme. Aksi takdirde helâk olanlardan olursun. Allah'ın sana vahiy yoluyla göndermiş olduğu hüküm ve haberleri değiştirecek hiçbir güç yoktur. Allah'a isyan edenlerin, ondan başka sığınacakları hiçbir mercileri de yoktur.

قُلِ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا لَبِثُواْۖ لَهُۥ غَيۡبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ أَبۡصِرۡ بِهِۦ وَأَسۡمِعۡ

مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

26- Ey Muhammed, sen şöyle de: "Onların, mağarada ne kadar zaman kaldıklarını, Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını bilmek ancak Allaha aittir. O, ne kadar iyi görür, ne kadar iyi işitir. Yaratıklarının, ondan başka hiçbir dostu yoktur. O, hiçbir varlığı hükmüne ortak yapmaz.

* Allah teala, bundan önceki âyette, ashab-ı Kehf'in, mağrada ne kadar zama aldıklarını beyan ettikten sonra bu âyette de "De ki: Onların ne kadar zaman kaldıklarını Allah daha iyi bilir." buyurmuştur.

Müfessirler, bu iki âyetin mânâları arasındaki uyumu şöyle izah etmişlerdir. "Ashab-ı Kef, mağarada, güneş takvimine göre üç yüz yıl, ay takvimine göre üç yüz dokuz yıl kalmışlardır. Onların, mağarada kaldıklarının tesbit edilmesinden bu surenin inişine kadar kaç yıl geçtiğini ise ancak Allah bilir. Taberi, bu izah şeklini tercih etmektedir.

İbn-i Kesir ise şöyle diyor: "Aslında, ashab-ı Kehf'in, mağaralarında ne kadar zaman kaldıklarını ancak Allah bilir ve Allah kullarına bildirince onlar da bilmiş olurlar. Bu itibarla ashab-ıe Kehfin, mağaralarında ne kadar zaman kaldıklarını Allah teala bildirmezse, insanların bunu bilmeleri mümkün değildir.

وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ
مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

27- Ey Muhammed, rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Sen ondan başka sığınılacak hiçbir şey bulamazsın.

Ey Muhammed, rabbinin kitabından sana vahyedileni oku ve ona uy. Onda zikredilen emirleri okuyup onlara uymayı, yasakları okuyup onlardan kaçınmayı ihmal etme. Aksi takdirde helak olanlardan olursun. Allahın sana, vahiy yoluyla göndermiş olduğu hüküm ve haberleri değiştirecek hiçbir güç yoktur. Allaha isyan edenlerin, ondan başka sığınacakları hiçbir merci de yoktur.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ
وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ
ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

28- Ey Muhammed, rabbinin rızasını dileyerek, sabah akşam ona ibadet edenlerle birlikte kendini tut. Sabret. Sakın dünya hayatının ziynetine kapılıp gözünü onlardan ayırma. Kalbini, bizi anmaktan uzaklaştırdığımız, arzularına uyan, işi gücü haddi aşmak olan kimseye sakın uyma.

* Bu âyet-i Kerimenin, Kureyş'in ileri gelenleri hakkında nâzil olduğu zikredilmektedir. Kureyş müşriklerinden ileri gelenler, Resulullah'tan, Bilal, Ammar, Süheyb, Habbab ve İbn-i Mes'ud gibi fakir müminlerle oturup kalkmamasını, sadece kendileriyle oturup kalkmasını istemişler ve bunun üzerine bu âyet-i Kerime nâzil olmuş ve Resulullah'ın, dünya hayatını tercih ederek varlıklı müşriklerle oturup kalkması yasaklanmış, fakir de olsalar müminlerden ayrılmaması emredilmiştir.

Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عَنْ سَعِيدٍ. قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سِتَّةَ نَفَرٍ. فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ لِلنَّبِيِّ ﷺ :
اطْرُدْ هٰؤُلَاءِ لَا يَجْتَرِؤُنَ عَلَيْنَا.

"Biz, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte altı kişiydik. Müşrikler Resulullah'a: "Bunları kov ki bize karşı cesaretlenmesinler" dediler. Altı kişi, Ben, İbn-i Mes'ud, Huzeyl kabilesinden bir kişi, Bilal bir de adlarını söyleyemeyeceğim iki kişiydi...". Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.[17]

(17) Müslim K. Fadail es-Sahabe, bab: 46, Hadis No: 2413

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا
أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ
الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

29- Ey Muhammed, de ki: (Benim size getirdiklerim) rabbiniz nezdinden indirilmiş bir hak ve gerçektir. Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin". Şüphesiz biz zalimlere, çevrelerini surlarıyla kuşatan korkunç bir ateş hazırlamışızdır. (Susuzluktan kavrulup) yardım istediklerinde, onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki, yüzleri haşlar. O ne kötü bir içecektir. O cehennem ne kötü bir yerdir.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Taberi'nin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, kalbleri bizi anmaktan gafil olan ve kendi heva ve heveslerine uyan şu insanlara de ki: "Ey insanlar, hak, rabbinin katından gelendir. Başarı ve başarısızlık ondandır. Hidayete erdirmek ve sapıklığa düşürmek onun elindedir. Sizden, dilediğini doğru yola iletir ve onlar böylece iman etmiş olurlar. Dilediğini de saptırır onlar da inkâr etmiş olurlar. Bu hususta benim herhangi bir güç ve kuvvetim yoktur. Ancak ben sizin heva ve heveslerinize uyarak Allah'a ve onun gönderdiklerine iman edenleri huzurumdan kovamam. Sizler de dilerseniz iman edin dilerseniz inkâr edin. Şayet inkâr edecek olursanız iyi bilin ki rabbiniz, inkârınıza karşı size cehennem azabını hazırlamıştır. O cehennemin kalın surları sizi çepeçevre kuşatacaktır. Sizin gibi zalimler cehennemin şiddetli ateşinden dolayı susuzluk hissedip su isteyince sizlere, yüzleri haşlayıp etleri dökecek olan erimiş maden gibi içecekler verilecektir. O ne kötü bir içecektir. Cehennem de ne kötü bir varılacak yerdir".

Âyet-i Kerimede "Dileyen iman etsin dileyen inkâr etsin" buyurulmaktadır. Bu ifade kâfirleri tehdit mahiyetindedir. Yoksa iman edip etmemeyi onların keyfine bırakma anlamına gelmemektedir. Zira onlar iman etmek zorundadırlar.

Âyet-i Kerimede, cehennemin çevresinin kalın surlarla kaplı olduğu ifade edilmektedir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmaktadır.

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لِسُرَادِقِ النَّارِ أَرْبَعَةُ جُدُرٍ كِثَفُ كُلِّ جِدَارٍ مِثْلُ مَسِيرَةِ
أَرْبَعِينَ سَنَةً.

"Cehennemin etrafını çeviren dört duvar vardır. Her duvarın kalınlığı kırk yıllık bir mesafe kadardır."(18)

Âyet-i Kerimede, cehennemliklere, yüzleri haşlayan ve erimiş maden gibi olan bir içecek verileceği beyan edilmektedir. Peygamber efendimiz (s.a.v.), zorba kâfirler için: "Cehennemde ona irinli sudan içirilecektir. O, suyu yutkunur bir türlü yutamaz (19) âyetlerini izah ederken şöyle buyurmuştur: "Bu içecek onun ağzına yaklaştırılır. O, önce içmek istemez. Bu içecek kendisine yaklaştırıldığında yüzünü kavuracak, başının derisini pişirip sıyıracaktır. Onu içmek zorunda kalınca da bağırsaklarını parçalayacak ve bağırsakları makatından çıkacaktır. Bu hususta Allah teala diğer bir âyette de şöyle buyurmaktadır: "...Cehennemde ebediyyen kalan kimseye çok kaynar su içirilecek bağırsaklarını paramparça edecektir.(20) Diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: Yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar. O, ne kötü bir içecektir."(21)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾
أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ
مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا
عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

30-31- İman edip salih amel işleyen müminlere gelince, şüphesiz ki biz, iyi amel işleyenin mükâfaatını hiçbir zaman zayi etmeyiz. İşte bunlar

(18) Tirmizî, K. el-Cehennem, bab: 4, H.No: 2584 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 3, S: 29
(19) İbrahim Suresi, âyet: 16-17
(20) Muhammed Suresi, âyet: 15
(21) Bkz. Tirmizî, K. el-Cehennem, bab: 4, Hadis No: 2583.

için altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Onlar orada altın bileziklerle süslenecekler ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler ve koltuklara yaslanacaklardır. O, ne güzel bir mükâfaattır, o cennet ne güzel bir yerdir.

* Allah teala bunlardan önceki âyetlerde, cehennemliklere, cehennemde verilecek cezalardan bir kısmını zikrettiği gibi bu âyetlerde de cennetliklere verilecek mükâfaatlardan bir kısmını zikretmiş, böylece her iki sınıfa da, âhirette ebedî olarak kalacakları yerlerini hatırlatmış ve dünyada buna göre amel etmeleri gerektiğini bildirmiştir.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا
بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾
كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾
وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾
وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾
وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾

32-33-34-35-36- Ey Muhammed, sen onlara şu iki adamın durumunu misal olarak ver. Biz onlardan birine iki üzüm bağı vermiştik. Etrafını hurma ağaçlarıyla donatmıştık. Aralarında da bir ekinlik yapmıştık. Her iki bağ da, ürünlerini hiç eksiksiz vermişti. Aralarından bir de ırmak akıtmıştık. İki bağın sahibinin, ayrıca başka malları da vardı. Arkadaşıyla münakaşa ederken bu kişi: "Ben malca senden daha zengin ve adamca daha arkalıyım" dedi. Kendine zulmederek bağına girdi ve şöyle dedi: "Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmıyorum. Kıyametin kopacağını da zannetmiyorum. Şayet kıyamet kopup da rabbimin huzuruna çıkarılsam bile, yemin olsun ki, orada bundan daha iyisini bulurum".

Ey Muhammed, gece gündüz rablerine yalvaran o müminleri, yanından kovmanı isteyen müşriklere şu iki adamın durumunu misal ver. Biz o adamlardan birine iki üzüm bağı vermiştik. O iki bağın çevresini hurma ağaçlarıyla donatmuş ve aralarında bir ekinlik meydana getirmiştik. Bu iki bağ da ürünlerini eksiksiz olarak vermişlerdi. Bu iki bağın arasından bir de ırmak akıtmıştık. Ayrıca bu bağların sahibi olan kişinin, altın ve gümüş gibi başka

malları da vardı. Bu bağların sahibi olan zengin kişi gururlandı ve fakir olan arkadaşına şöyle demeye başladı. "Benim malım senden daha çok. Ayrıca bana arka çıkacak adamlarım da seninkinden daha fazla". İşte o kişi bu şekilde böbürlenerek cehennemi hak ettiği için kendisine zulmeden bu adam bağına girince gururlandı ve şöyle dedi: "Bunun hiçbir zaman yok olabileceğini sanmıyorum. Şayet öyle bir şey olacak olsa da rabbimin huzuruna çıkarılacak olsam yemin olsun ki ben, bu dünyadakinden daha hayırlı bir yer bulurum".

* Evet, âhiret hayatını inkâr eden ve sadece dünya için yaşayan kâfirler böyle düşünür ve böyle konuşurlar. Fakat âkıbetleri hiç de düşündükleri gibi olmaz.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ
ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾
لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾
وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ
مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾
فَعَسٰى رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ
صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾
أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾

37-38-39-40-41- Bunun üzerine kendisiyle münakaşa eden arkadaşı da ona şöyle dedi: "Senin aslını topraktan sonra da seni bir damla sudan yaratan, daha sonra da seni adam şekline getireni mi inkâr ediyorsun? Fakat bana gelince (Ben mü'minim) O, benim rabbim olan Allah'tır. Ben, rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Sen bağına girdiğin zaman "Maşallah, Lâ kuvvete İlla Billah" (Allah dilemiş de olmuş, güç yetirme ancak Allah'ın yardımıyladır) demen gerekmez miydi? Eğer beni malca ve evlatça kendinden aşağı görüyorsan, belki de rabbim bana, senin bağından daha hayırlısını verir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bahçen kaygan bir toprak haline gelir. Veya suyu yerin dibine çekilir de bir daha arayıp bulamazsın".

Malı ve evladı az olan mümin kul, malı ve soyunun çokluğuyla övünen kâfir kul ile tartışarak ona şu cevabı vermiştir: "Yoksa sen, atan Âdem'i topraktan yaratan, seni de bir damla meniden var eden sonra da seni düzgün bir adam haline getiren yaratıcını inkâr mı ediyorsun? Ben, senin gibi asla olmam. Ben derim ki: "Allah benim rabbimdir. Beni besleyip büyüten ve terbiye eden O'dur. Ben, hiçbir kimseyi rabbime ortak koşmam. Sen, bağına girip orada bulunan şeyleri beğendiğinde: "Allah neyi dilerse o olur, güç ve kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır" demiş olsaydın ya. Şayet sen beni, mal ve evlat bakımından senden daha aşağı bir derecede görüyorsan şunu iyi bil ki, umulur ki rabbim bana, senin bağından daha hayırlısını verir. Senin, yok olmayacağını sandığın bağının üzerine de gökten bir âfet gönderir ve bağın, kupkuru bir toprak ve kaygan bir zemin haline gelir. Veya ordan akan su yerin dibine geçer de sen onu arayıp bulmaya dahi güç yetiremezsin".

* Âyet-i Kerimede: "Sen bağına girdiğin zaman "Maşallah Lâ Kuvvete İlla illah" demen gerekmez miydi?" ifadesi geçmektedir. Bir kısım âlimler bu âyet-i Kerimeye bakarak bir kimsenin kendi durumunu, çoluk çocuğunu ve malını beğenmesi halinde bile "Maşallah Lâ Kuvvete İlla Billah" demesi gerektiğini söylemişlerdir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.)de bir Hadis-i Şerifinde Ebu Musa el-Eşarî'ye şöyle buyurmuştur:

يَا اَبَا مُوسىٰ اَوْ يَا عَبْدَ اللّٰهِ اَلاَ اَدُلُّكَ عَلىٰ كَلِمَةٍ مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ قُلْتُ بَلىٰ قَالَ
لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ.

"Ey Ebu Musa, ben sana, cennetin hazinelerinden olan bir kelimeyi öğreteyim mi?". Ebu Musa ise "Evet" demiştir. Resulullah "O kelime "Lâ Havle ve Lâ Kuvvete İlla Billah"dır" buyurmuştur.[22]

وَاُحِيطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَٓا اَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا
وَيَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي لَمْ اُشْرِكْ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٤٢﴾

(22) Buharî, K. ed-Da'vât, bab: 67 / Müslim, K. ez-Zikir, bab: 44, Hadis No: 2704

42- Derken ürünü kuşatılıp yok edildi. Çardakları yerle bir olmuş bağına harcadığı emek karşısında içi yanarak ellerini oğuşturmaya başladı. "Keşke rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu.

"Benim bu bahçemin yok olacağını hiç sanmıyorum" diyen adamın bahçesini âfetler çepeçevre kuşattı ve bütün ürünlerini yok etti. Bunu görün o inançsız kişi çardakları yerle bir olmuş olan bağının manzarasına dayanamayarak oraya harcadığı emek karşısında içi yanarak ellerini oğuşturmaya ve sızlanmaya başladı. Bahçesi felakete uğrayan bu inançsız kişi: "Keşke rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu.

* Evet, kâfirler, uğrayacakları âkıbeti gördükten sonra bu şekilde sızlanacaklar fakat sızlanmaları kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "O gün kişi yaptığı amellere bakar. Kâfir ise: "Keşke toprak olsaydım" der.[23]

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

43-44- Onun, Allah'tan başka yardım edecek kimseleri de olmadı. O, kendini bile kurtaramadı. İşte böyle bir durumda hakimiyet, varlığında şüphe olmayan Allah'ındır. Onun verdiği mükâfaat da daha hayırlıdır. Âkıbet de daha hayırlıdır.

Böylece o iki bahçenin sahibi olan bu kişi için, Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir destekçisi bulunmadı ve bizzat kendisini dahi kurtaramadı. İşte böyle zor durumlarda ve bu durumların en zor'u olan kıyamet gününde hüküm sadece Allah'ındır, ancak onun dediği olur. Dost edinilecek de sadece Allah'tır. Onun dışındaki dostlar âciz kalırlar. Allah'ın vereceği mükâfaat daha hayırlı ve ulaştıracağı sonuç da daha güzeldir. O halde niçin onu bırakıp da başkalarını dostlar ediniyorsunuz? Onlardan yardım bekliyorsunuz?

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ

(23) Nebe' Suresi, âyet: 40

نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَش۪يمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

45- Sen onlara dünya hayatının misalini ver. Dünya hayatı tıpkı gökten indirdiğimiz suya benzer. Yeryüzündeki bitkiler onunla karışıp (Yemyeşil kesilir) En sonunda da kuruyup rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelir. Allah her şeye muktedirdir.

Ey Muhammed, insanlara, gelip geçici olması bakımından dünya hayatının, gökten indirdiğimiz yağmura benzediğini anlat. Yeryüzünde biten bitkiler bu yağmurun suyuyla birbirine karışıp yemyeşil hale gelir. Fakat daha sonra o bitkiler kuruyarak çerçöp haline gelir ve rüzgâr onları her tarafa saçıp savurur. İşte bütün bunları yapan Allah, her şeye kadirdir. Sizleri de bu şekilde meydana getirip yaşattıktan sonra öldürür.

* Allah teala bu ve benzeri birçok âyetlerde, dünya hayatının geçici olduğunu biz kullarına bildirerek kendimizi dünyaya kaptırmamamızı ve emirlerinden uzak durmamamızı emretmektedir. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Bilin ki dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki, çiftçilerin hoşuna gider. Sonra o bitki kurumaya yüz tutar. Bir de bakarsın ki sapsarı kesilmiş. Daha sonra da çerçöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allah'ın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir."[24]

اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ ز۪ينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾

46- Mal ve oğullar, dünya hayatının geçici ziynetidir. Geride kalan salih ameller ise, sevap olarak da, ümit kaynağı olarak da rabbinin nezdinde sizin için daha hayırlıdır.

* Âyet-i Kerimede, mal ve oğulların, dünya hayatının ziyneti olduğu zikredilmektedir. Başka bir âyet-i Kerimede de: "Mallarınız ve çocuklarınız

(24) Hadid Suresi, âyet: 20

sizin için ancak bir imtihandır"[25] buyurulmaktadır. Diğer bir âyette de: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, hayvanlara ve ekinlere karşı duyulan aşırı istek, insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, sadece dünya hayatının geçici malıdır. Varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır"[26] buyuruluyor.

Âyet-i Kerimenin devamında: "Geride kalan salih ameller ise rabbinin nezdinde sizin için daha hayırlıdır" ifadesi zikredilmektedir. Bir kısım âlimler burada zikredilen "Salih ameller"den maksadın, beş vakit namaz olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazıları ise, "Salih ameller"den maksadın, "Lâilahe İllallah" "Sübhanallah" "Elhamdülillah" "Allahu ekber" "La Havle Vela Kuvvete İlla Billahil Aliyyil Azîm" şekillerinde Allah'ı zikretmek olduğunu söylemişlerdir.

Bazıları ise buradaki "Salih ameller"den maksadın, Allah'a itaat etmeyi içine alan bütün ameller olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da burada zikredilen "Salih amellerden" "maksadın, güzel sözler söylemek olduğunu zikretmişlerdir.

Taberi, bütün ibadet ve hayırların buradaki "Salih ameller"e dahil olduğunu söylemiştir.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾

47- (Ey Muhammed, sen insanlara, varlık âleminin yok olacağı günü hatırlatarak uyar) O gün dağları yürüteceğiz ve sen, yeryüzünü çırılçıplak (dümdüz) göreceksin. Biz, hiçbir şey bırakmadan insanları biraraya toplayacağız.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kıyamet gününün dehşetli hallerinden bazılarını zikrediyor. O gün dağların yürütülüp vâdilerin dolacağını, yeryüzünün, her taraftan görülebilecek bir hal alacağını, yerin içinde hiçbir kimsenin bırakılmayıp diriltileceğini beyan ediyor.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Sûr'a üfürüldüğü gün, göklerde ve yerde bulunanlar dehşetli bir korkuya kapılırlar. Ancak Allah'ın diledikleri bunun dışındadır. Hepsi de onun huzuruna boyunlarını bükerek gelirler". "Sen, dağlara bakarsın da yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar,

(25) Teğabün Suresi, âyet: 15
(26) Al-i İmran Suresi, âyet: 14

sizin için ancak bir imtihandır"(25) buyurulmaktadır. Diğer bir âyette de: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, hayvanlara ve ekinlere karşı duyulan aşırı istek, insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, sadece dünya hayatının geçici malıdır. Varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır"(26) buyuruluyor.

Âyet-i Kerimenin devamında: "Geride kalan salih ameller ise rabbinin nezdinde sizin için daha hayırlıdır" ifadesi zikredilmektedir. Bir kısım âlimler burada zikredilen "Salih ameller"den maksadın, beş vakit namaz olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazıları ise, "Salih ameller"den maksadın, "Lâilahe İllallah" "Sübhanallah" "Elhamdülillah" "Allahu ekber" "La Havle Vela Kuvvete İlla Billahil Aliyyil Azîm" şekillerinde Allah'ı zikretmek olduğunu söylemişlerdir.

Bazıları ise buradaki "Salih ameller"den maksadın, Allah'a itaat etmeyi içine alan bütün ameller olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da burada zikredilen "Salih amellerden" "maksadın, güzel sözler söylemek olduğunu zikretmişlerdir.

Taberi, bütün ibadet ve hayırların buradaki "Salih ameller"e dahil olduğunu söylemiştir.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةًۙ وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًاۚ ﴿٤٧﴾

47- (Ey Muhammed, sen insanlara, varlık âleminin yok olacağı günü hatırlatarak uyar) O gün dağları yürüteceğiz ve sen, yeryüzünü çırılçıplak (dümdüz) göreceksin. Biz, hiçbir şey bırakmadan insanları biraraya toplayacağız.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, kıyamet gününün dehşetli hallerinden bazılarını zikrediyor. O gün dağların yürütülüp vâdilerin dolacağını, yeryüzünün, her taraftan görülebilecek bir hal alacağını, yerin içinde hiçbir kimsenin bırakılmayıp diriltileceğini beyan ediyor.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Sûr'a üfürüldüğü gün, göklerde ve yerde bulunanlar dehşetli bir korkuya kapılırlar. Ancak Allah'ın diledikleri bunun dışındadır. Hepsi de onun huzuruna boyunlarını bükerek gelirler". "Sen, dağlara bakarsın da yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar,

(25) Teğabün Suresi, âyet: 15
(26) Al-i İmran Suresi, âyet: 14

bulut geçer gibi geçer giderler. İşte bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın işidir. Şüphesiz ki o, yaptıklarınızdan haberdardır."(27) "Ey Muhammed, kıyamet günü dağların ne olacağını sorarlar. Sen onlara şöyle de: "Rabbim onları (unufak edip) savuracaktır."(28)

وَعُرِضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ
أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾

48- O gün bütün insanlar (Hesap vermek için) saflar halinde rabbinin huzuruna çıkarılacaklardır. Allah onlara şöyle diyecektir: "Şüphesiz huzurumuza ilk yarattığımız gibi geldiniz. Halbuki (Dünyada sizleri hesaba çekmek için) bir yer ve zaman tayin etmediğimizi sanıyordunuz".

Ey Muhammed, o gün, yaratılanlar saf saf olup rabbinin huzuruna çıkarılacaklardır. O anda kendilerine şöyle denecektir: "Ey insanlar, sizleri ilk yarattığımız şeklinizle şimdi diri olarak bize geldiniz. Halbuki içinizden âhirete iman etmeyenler, sizi diriltmek için bir yer ve zaman yaratmayacağımızı sanıyorlardı.

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا
مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا
عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

49- O gün herkesin amel defteri ortaya konur. Ey Muhammed, günahkârların, amel defterlerinden korkarak: "Eyvah bize, bu nasıl deftermiş ki, büyük küçük hiçbir şey bırakmadan hepsini saymış dökmüş" dediklerini görürsün. Onlar, işlediklerinin cezasını bulurlar. Rabbin kimseye zulmetmez.

(27) Neml Suresi, âyet: 87-88
(28) Tâhâ Suresi, âyet: 105

Allah, insanları biraraya topladığı o kıyamet gününde onların amel defterlerini önlerine koydurur. Herkes amel defterini aldıktan sonra suçluların, amel defterlerindeki durumlarından dolayı ve korkarak şöyle dediklerini görürsün: "Vay halimize, bu defter nasıl bir deftermiş, küçük büyük hiçbir amel bsırakmayıp hepsini tesbit etmiş!".

Evet, işte insanlar dünyada yaptıkları iyilik ve kötülükleri önlerinde hazır olarak bulacaklardır. Ey Muhammed, bil ki rabbin, hiçbir kimseye zulmetmez.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ
عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ اَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُٓ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ
لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

50- (Ey Muhammed, sen insanlara, Âdemle İblisin kıssasını hatırlat) Hani bir zaman Meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis'in dışında bütün Melekler secde etmişlerdi. Cinlerden olan İblis ise rabbinin emrinden çıkmıştı. Beni bırakıp İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu, ne kötü bir değiştirmedir.

Ey Muhammed, hani biz bir zaman, Meleklere: "Âdem'e saygı secdesinde bulunun" demiştik. Onlar da secde etmişlerdi. Fakat bu müşriklerin dost edindikleri İblis Allah'a karşı böbürlenerek ve Âdem'i kıskanarak secde etmemişti. O cinlerdendi. İblis, rabbinin emrinden çıktı. Ey insanlar, artık siz, atanız Âdem'i kıskanan ve benim kendisine verdiğim nimetlere karşı nankörlük eden bu İblis'i ve onun soyundan gelenleri benim dışımda dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki o, sizin için düşmandır. O, daha önce atanız Âdem'i aldatarak, nimetleri bol olan cennetten çakarmış, sıkıntı ve çilelerle dolu olan yeryüzüne inmesine sebep olmuştur. Allah'ı bırakıp da İblis'i ve onun soyundan gelenleri dost edinmek zalimler için ne kötü bir değiş tokuştur.

* Âyet-i Kerimede, İblis'in, cinlerden biri olduğu zikredilmektedir. Bakara sûresinin otuz dördüncü âyetinin izahında da ifade edildiği gibi, tercih edilen görüşe göre İblis Meleklerden değil Cinlerden biridir. Ancak Taberi İblis'in, Meleklerden biri olduğu görüşünü tercih ettiği için bu âyetteki "İblis

cinlerdendir" ifadesini şu şekilde izah etmiştir". "İblis, Melek kabilelerinden "Cin" diye adlandırılan bir kabilededendir". Bazılarına göre ise İblis, cennette görevlendirilen Meleklerden biriydi. Bu sebeple "Cin" adını aldı.

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ
مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾

51- Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurdum. Ben, insanları saptıranları hiçbir zaman kendime yardımcı edinmedim.

Ben, İblis'i ve zürriyetini yahut bana ortak koşanları ve koşulanları, göklerin ve yerin yaratılmasında hazır buludurmadım. Onları, kendilerinin yaratılmasında da hazır bulundurmadım. Onların hepsini tek başıma yarattım. O halde beni bırakıp da onları nasıl dostlar edinirler? ve onlardan yardım beklerler? Ben, insanları saptıranları hiçbir zaman yardımcılar edinmedim. İblis, onun soyu ve ona tâbi olanlar, insanoğlunu hak yoldan saptıran yaratıklardır.

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾

52- Kıyamet günü Allah, müşriklere: "Bana ortak olduklarını iddia ettiğiniz şeyleri çağırın" der. Müşrikler onları çağırırlar. Fakat kendilerine cevap vermezler. Biz, onların aralarına aşılmaz bir engel koymuşuzdur.

Allah, kıyamet gününde, kendisine ortak koşdun müşriklere: "Benim ortaklarım olduğunu iddia ettiğiniz şeyleri çağırın da sizlere yardım etsinler ve sizi benden kurtarsınlar" diyecektir. Bunun üzerine müşrikler, Allah'a ortak koştukları şeyleri yardıma çağıracaklar onlar ise kendilerine hiçbir şekilde cevap vermeyeceklerdir. Allah, kendisine ortak koşanlarla ortak koştukları varlıklar arasına aşılmaz bir engel koyacaktır.

* Bu engelin, aralarındaki düşmanlık veya bir uçurum yahut cehennemin kan ve irinle dolu olan bir vadisi olduğu rivayet edilmektedir.

Allah teala bu âyet-i Kerimede, müşriklerin âhirette, taptıkları şeylerin yanına varmayacaklarını beyan etmektedir. Bir kısım müfessirler burada, birbirlerinden uzak kalacak olanların müşrikler ve taptıkları şeyler değil müminler ve kâfirler olduklarını söylemişlerdir. Her iki görüşü de destekleyen âyet-i Kerimeler mevcuttur.

Müşriklerin, taptıkları şeylerden uzak kalacaklarını beyan eden diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır. "Şüphesiz ki bugün, ilk yarattığımız gibi teker teker huzurumuza geldiniz. Verdiğimiz her şeyi ardınızda bıraktınız. İçinizden, ortaklar olduklarını sandığınız şefaatçilerinizi, sizinle beraber görmüyoruz. Muhakkak ki onlarla aranızdaki irtibat kesildi. Ortaklar olduklarını sandığınız şeyler sizi bırakıp kayboldular."(29)

Müminlerin, kâfirlerden uzak kalacaklarını beyan eden âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Ey mücrimler, bugün müminlerden ayrılın."(30) "Kıyamet koptuğu gün, işte o gün, müminlerle kâfirler birbirlerinden ayrılırlar."(31)

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

53- Günahkârlar ateşi görürler ve oraya düşeceklerini anlarlar. Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar.

Cehennemlikler cehennem azabını gözleriyle görünce oraya gireceklerini anlarlar. Fakat kendilerini oradan uzaklaştıracak hiçbir çare de bulamazlar. Zira Allah, onların oraya gireceklerini kararlaştırmıştır.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde:

وان الكافر ليرى جهنم ويظن انها مواقعته من مسيرة أربعين سنة

"...Kâfir kırk yıllık bir mesafeden cehennemi görecek ve oraya düşeceğini anlayacaktır"(32) buyurmuştur.

---

(29) En'am Suresi, âyet: 94
(30) Yâsin Suresi, âyet: 59
(31) Rûm Suresi, âyet: 14
(32) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 3, S: 75

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾

54- Şüphesiz biz bu Kur'an'da insanlara her çeşit misali vermişizdir. Fakat insan tartışmaya en çok düşkün olandır.

Şüphesiz ki biz bu Kur'an'da, insanların, düşünmeleri, doğruyu bulmaları, ibret almaları ve kötülüklerden vazgeçmeleri için çeşitli misaller, nasihatlar vermiş ve delilller zikretmişizdir. Bununla beraber insan, her şeyden daha fazla cedelleşmeye, bâtıla sarılıp hakka karşı çıkmaya daha düşkündür. Ancak Allah'ın hidayete erdirdiği ve kendilerine kurtuluş yolunu gösterdiği kimseler hariçtir.

* İbn-i Zeyd bu âyet-i Kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: Buradaki tartışmadan maksat, insanların, kendilerine gönderilen Peygamberleriyle tartışmaları ve onlara indirilen kitaplara karşı çıkmalarıdır".

İnsanların, kendilerine indirilenleri kabul etmeyip Peygamberler ve getirdikleri haberler hakkında tartışmalarına misâl olan şu âyetlerde buyuruluyor ki: "Bunun üzerine kavminin ileri gelen kâfirleri şöyle dediler: "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Üzerinizde üstünlük sağlamak istiyor. Eğer Allah, Peygamber göndermek isteseydi mutlaka Melekleri gönderirdi. Biz, geçmiş atalarımızdan böyle bir şey işitmedik". "Kavminin, inkâr eden, âhirete kavuşmayı yalanlayan ileri gelenleri —ki biz onları dünyada refah içinde yaşatmıştık— şöyle dediler: "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey değildir. Yediklerinizden yer içtiklerinizden içer". "Yemin olsun ki eğer sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, o takdirde siz, hüsrana uğrayanlardan olursunuz". "Size, ölüp toprak ve kemik olduğunuz zaman tekrar dirilip çıkarılacağınızı mı vaadediyor?". "Heyhat, o vaadolunduğunuz şey ne kadar uzak."[33] "Ey Muhammed, sana, kâğıtta yazılı bir kitap indirmiş olsak da onu elleriyle tutsalardı yine de o kâfirler: "Muhakkak ki bu, apaçık bir sahirdir" derlerdi."[34] "Onlara gökten bir kapı açsak, oradan yukarı durmadan çıksalar "Gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu büyülendik" derler."[35]

(33) Mü'minûn Suresi, âyet: 24-33-36
(34) En'am Suresi, âyet: 7
(35) Hicr Suresi, âyet: 14-15

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاۤءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمْ
سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾

55- İnsanlara hidayet geldiği zaman onları iman etmekten ve rabbinden mağfiret dilemekten alıkoyan sebep, sadece geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketlerin kendilerine de gelmesini veya göz göre göre azabın, karşılarına dikilmesini beklemeleridir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, geçmiş ümmetlerin kâfirlerinin de, ümmet-i Muhammed zamanındaki kâfirlerin de, Allah'ın gönderdiği çeşitli âyet ve delilleri görmelerine rağmen inkârlarında ısrar ettiklerini beyan ediyor.

Evet, bu halleriyle bunlar da geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketleri bekliyor veya azabın gelip gözlerinin önüne dikilmesini istiyorlar. Kâfirlerin bu çeşit inat ve istekleri çeşitli âyet-i Kerimelerde zikredilmektedir. Bu âyetlerde buyuruluyor ki: "Yahut sandığın gibi göğü başımıza parça parça düşür veya Allah'ı ve Melekleri karşımıza getir."[36] "Yine bir zaman "Ey Allah'ım, eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa, gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver" demişlerdi."[37]

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِي وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

56- Biz, Peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Fakat kâfirler, hakkı bâtılla ortadan kaldırmak için münakaşa ederler. Âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alaya alırlar.

Biz, Peygamberleri, kâfirler ile lüzumsuz münakaşalar yapmak için değil, ancak iman edenleri âhirette bol sevaplarla müjdeleyiciler, kâfirleri de can yakıcı bir azap ile uyarıcılar olarak gönderdik. Böylece müminler salih amellerine devam etsin kâfirler de inkârlarından vazgeçip iman etmiş olsunlar. Fakat bunu anlamayan kâfirler, birtakım tutarsız bâtıl şeyleri ileri sürerek,

---

(36) İsra Suresi, âyet: 92
(37) Enfal Suresi, âyet: 32

Peygamberler vasıtasıyla gönderilen gerçeği ortadan kaldırmak için tartışmaya girerler. Âyetlerime iman etmeleri ve uyarılarımdan ibret almaları gerekirken, bilakis onlarla alay ederler". Bu, öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değil" derler.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّه۪ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُۜ
اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًاۜ وَاِنْ تَدْعُهُمْ
اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿٥٧﴾

57- Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatılmışken onlardan yüzçeviren ve daha önce yaptıklarını unutandan daha zalim kim olabilir? Biz onların kalblerine, anlamalarına engel perdeler gerdik ve kulaklarına ağırlık verdik. Ey Muhammed, sen onları ne kadar hidayete çağırsan onlar asla hidayete ermezler.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, göndermiş olduğu emir ve yasaklar kendisine anlatıldığı halde ondan yüzçevirenden ve işlediği kötü amelleri, günahları ve inkârları unutandan daha zalim hiçbir kimsenin olamayacağını beyan ediyor ve bu tür insanların kalblerinin perdelendiğini, kulaklarının tıkandığını ve böylece, hakka çağırılsalar bile asla hidayete eremeyeceklerini açıklıyor. Böylece müminin üzerine düşen tebliğ görevini yapmasına rağmen, insanların iman etmemelerinden dolayı hayâl kırıklığına uğramamasını tavsiye ediyor.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِۜ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ
الْعَذَابَۜ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِه۪ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾

58- Bununla beraber rabbin affedicidir ve merhamet sahibidir. Eğer Allah onları, işledikleri yüzünden cezalandırmak isteseydi hemen azabını indiriverirdi. Fakat onlar için vaadedilen bir zaman vardır ki, ondan kaçıp kurtulacak bir yer bulamayacaklardır.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, Resulullaha: "Eğer senin dinin hak din ise vaadettiğin azap hemen gelsin de görelim" diyen kâfirlere cevap veriyor. Kendisinin affedici ve merhamet edici olduğunu, bu itibarla suçluların cezasını derhal vermeyip belli bir süre ertelediğini ve cezalandırma zamanı gelince de hiçbir kimsenin, kaçıp kurtulacak bir sığınak bulamayacağını bizlere bildiriyor. Binaenaleyh, inkârcı kâfirler ve isyankâr kullar belli bir süre ertelenmelerine aldanarak cezalandırılmayacaklarını sanmasınlar.

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onların cezalarını belli bir zamana kadar erteler, ecelleri gelince gereğini yapar. Şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görür."(38)

وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

59- İşte, zulmettikleri için helâk ettiğimiz şehirler. Biz, onların helâki için de belli bir zaman tayin etmiştik.

Allah'ı ve gönderdiği âyetleri inkâr etmek suretiyle kendi kendilerine zulmettikleri için, Âd, Semûd ve Medyen halkı gibi, helâk ettiğimiz ümmetlerin işte geride kalan ülkeleri. Biz, onların helâk edilmeleri için belli bir vâde tayin etmiştik. Sizler de Peygamberlerinize iman etmezseniz onların âkıbetlerine uğrarsınız.

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

60- (Ey Muhammed, Musa ile Salih bir kulumuzun kıssasını hatırla) Hani bir zaman Musa, genç bir adamına: "Durmayacağım, iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim veya yıllarca yürüyeceğim" demişti.

(38) Fâtır Suresi, âyet: 45

* Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'nın genç adamından bahsedilmektedir. Hadis-i Şerifte de bu gencin, Yûşâ b. Nûn olduğu rivayet edilmektedir. Yine âyet-i Kerimede Hz. Musa'nın Hızır ile buşlaması için iki denizin birleştiği yere kadar gitmesinin emredildiği ifade edilmektedir. Bu iki denizin birleştiği yerin de Marmara ile Karadeniz'in birleştiği İstanbul boğazı veya Akdeniz ile Atlas Okyanusu'nun birleştiği Cebel-i Târık boğazı olduğu rivayet edilmektedir.

Allah teala bu âyetten itibaren Hz. Musa ile Hızır aleyhisselamın birlikte yaptıkları yolculuğun kıssasını beyan etmektedir.

Übey b. Kâ'b, Resulullah (s.a.v.)ın bu kıssayı şöyle anlattığını rivayet etmektedir. Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Musa Peygamber bir kere İsrailoğulları içinde hutbeye çıkmıştı. Kendisine "En çok âlim olan kimdir?" diye soruldu. "En âlim benim" diye cevap verdi. Bu husustaki ilmi "Allah daha iyi bilir" diyerek Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah teala ona sitem etti. Allah teala: "İki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var o senden daha âlimdir" diye ona vahyetti. Musa: "Ya rabbi ona nasıl yol bulayım?" dedi. "Ona: "Bir zenbil içinde bir balık taşı. Onu nerede kaybedersen o kulum oradadır" denildi. Musa (a.s.) gitti. Genç arkadaşı Yûşâ b. Nûn'u da birlikte götürdü. Bir zenbil içine de bir balık koyup aldılar. İki denizin bitiştiği yerdeki kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Derken, tuzlanmış ölü balık zenbilden sıyrılıp kurtuldu. Ve denizin içinde kendine su borusu gibi bir boşluk bırakarak yol açtı. Deniz içinde böyle bir yol açılması Musa ile genç arkadaşına garip gelmişti. Uyandıktan sonra o gecenin geri kalan kısmında ve bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa genç arkadaşına: "Öğlen yemeğimizi ver. Bu yolculuğumuzdan yorgunluk duymaya başladık" dedi. Halbuki Musa emrolunduğu o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı. Genç arkadaşı: "Bak hele, taşın dibinde barındığımız zaman balığın gittiğini haber vermeyi unutmuştum" dedi. Musa: "Zaten istediğimiz de buydu" dedi. Bunun üzerine kendi izlerini takibederek geriye döndüler. Taşın yanına varınca bir de baktılar ki orada esvabına bürünmüş bir zat duruyor. Musa (a.s.) selam verdi. Hızır (a.s.) "Hayret, burada selam ne gezer?" dedi. Musa (a.s.) "Ben Musa'yım" dedi. O "Beni İsrail Musa sımı?" diye sordu. "Evet" dedi. Musa (a.s.) sonra yine söze başlayıp "Sana öğretilen ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi. Hızır (a.s.) "Sen benimle arkadaşlığa sabredemezsin ey Musa. Bende, Allah'ın kendi ilminden bana verdiği öyle bir ilim var ki sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın verdiği öyle bir ilim vardır ki onu da ben bilemem" cevabını verdi. Musa (a.s.) "Beni inşallah sabırlı bulursun. Sana hiçbir işinde de karşı gelmeyeceğim" dedi.

Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Oradan bir gemi geçiyordu. Onları da alsınlar diye gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır

(a.s.)ı tanıdılar ve onları ücretsiz olarak gemiye bindirdiler. O sırada bir serçe geminin kenarına konup denizden bir iki yudum su aldı. Hızır (a.s.) "Ya Musa benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum su kadar bile eksiltmez" dedi. Ve ondan sonra gemi tahtalarından birine el atıp söktü. Musa (a.s.) "Adamcağızlar bizi gemilerine ücretsiz olarak almışlarken sen gemilerine kastedip içindekileri batırmak için mi deliyorsun?" dedi. Hızır (a.s.) "Sen benimle arkadaşlığa hiç sabredemezsin" demedim mi?" dedi. Musa (a.s.) "Unuttuğum için beni muaheze edip de bana güçlük gösterme" cevabını verdi. gerçekten de Musa (a.s.)nın bu ilk muhalefeti bir dalgınlık eseriydi... Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır (a.s.) çocuğu tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa (a.s.) "Kısası gerektirmediği halde günahsız birinin canına nasıl kıyarsın?" dedi. Hızır (a.s.) yine "Ben sana" Benimle arkadaşlığa asla sabredemezsin" demedim mi?" cevabını verdi... Yine gittiler. Nihayet bir köye gelidler ve köy halkından yemek istediler. Halk onları misafir etmedi. Orada, yıkılmaya yüztutmuş bir duvar buldular. Hızır (a.s.) eliyle duvarı doğrulttu. Musa (a.s.) "İsteseydin, hiç olmazsa bunun için bir ücret alabilirdin" deyince Hızır (a.s.) "Bu andan itibaren artık ayrılalım" dedi.

Resulullah (s.a.v.) kıssayı buraya kadar anlattıktan sonra: "Allah teala Musa'ya rahmet etsin. Ne olurdu sabretseydi de Hızır ile aralarında geçen maceralar Allah teala tarafından bize bildirilseydi" buyurdu.(39)

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

61- Musa ve adamı iki denizin birleştiği yere vardıklarında (Allah'ın emriyle yanlarına aldıkları) balıklarını unutmuşlardı. Bu arada balık yanlarından sıyrılıp denizin, dehlize dönen yolunu tutmuştu.

* Hz. Musa ve genç adamı, iki denizin birleştiği yere varınca orada uyumuşlar, bu sırada zenbilin içinde bulunan pişmiş balığı da yanlarına koymuşlardı. Hz. Musa uyurken balık, içinde bulunduğu zenbilden çıkıp denize kaçmış ve denizin içinde, yürüdüğünde kendisine bir dehliz şeklinde yol açılmıştır.

---

(39) Buhari, K. el-İlm, bab: 44 / Müslim, K. el- Fadall, bab: 170, Hadis No: 2380 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 18-19

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَا لَقَدْ لَق۪ينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾

62- Beraber oradan uzaklaşınca Musa adamına: "Öğle yemeğimizi getir, gerçekten bu yolculuğumuzda yorulduk" dedi.

Musa ile yanında bulunan genç Yûşâ b. Nûn, iki denizin birleştiği yeri geçtiklerinde Musa yanındaki gence: "Öğle yemeğimizi getir de yiyelim. Şüphesiz ki biz bu yolculuğumuzda yorulduk" dedi.

* Hz. Musa'nın, Hızır aleyhisselam ile buluştuğu yeri geçince açlık ve yorgunluk hissetmesinin sebebi, balığın kaybolduğunu, dolayısıyla Hızırla buluşacakları yeri geçtiğini anlamasıdır.

قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ الْحُوتَ وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا

الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾

63- Adam: "Gördün mü? Kayaya sığındığımız zaman ben balığı unuttum. Onu söylememi bana ancak şeytan unutturdu. O, denizde garip bir yol tuttu gitti" dedi.

Musa genç arkadaşına: "Öğle yemeğimizi getir yiyelim" deyince genç arkadaşı ona: "Gördün mü biz kayanın yanında dinlenirken ben balığı unuttum. Onu söylememi bana ancak Şeytan unutturdu. Balık denizde acaip bir yol tutup gitti" dedi.

* Bu olayda Hz. Musa'nın genç adamını şaşırtan hadise, ölmüş olan bir balığın dirilerek denize atlayıp gitmesidir. İşte bu mucizenin meydana geldiği yer, Hz. Musa ile Hızır aleyhisselamın buluşacakları yer idi. Hz. Musa bunu daha önceden bildiği için genç arkadaşına, balığın, canlanarak denize atlayıp gittiğini görünce kendisine haber vermesini söylemişti. Fakat onlar bir kayanın yanında istirahat ederlerken balık canlanıp denize gitmiş genç adam ise bunu Hz. Musa'ya haber vermeyi unutmuştu. Oradan ayrılıp bir müddet gittikten sonra açlık hisseden Hz. Musa'nın yemek istemesi üzerine adam balığın denize gittiğini hatırlamış ve söylemişti.

قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًاۙ ﴿٦٤﴾

64- Musa "İşte bizim istediğimiz de bu idi" dedi. İzlerini takibederek gerisin geriye döndüler.

Musa, genç arkadaşına: "İşte bizim aradığımız da balığın hatırdan çıkması ve denize gitmesiydi" dedi. Geriye döndüler, izlerini takibederek gittiler.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

65- Musa ve adamı kayaya vardıklarında, nezdimizden kendisine rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine ilim öğrettiğimiz salih kullarımızdan birini buldular.

* Âyet-i Kerimede geçen "Salih kul"dan maksat, Hızır aleyhisselamdır. Bu husus, Buharî, Müslim ve diğer Hadis kitaplarında zikredilmektedir.[40]

Hızır aleyhisselamın halen hayatta olup olmadığı hususunda farklı görüşler zikredilmektedir. İbn-i Salah ve Nevevî gibi bazı âlimler ve tasavvuf erbabı, Hızır aleyhisselamın halen yaşadığı görüşündedirler. Âlimlerin çoğunluğu ise Hızır aleyhisselamın ölmüş olduğu görüşündedirler. Bunlar görüşlerine delil olarak bir çok Nass'lar zikretmişlerdir. Delillerinden biri de: "Ey Muhammed, biz senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Sen ölürsen onlar sanki baki mi kalacaklar?"[41] âyet-i Kerimesidir.

قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾

66- Musa salih kul'a: "Sana öğretilen hayırı bulma ilminden bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi.

---

(40) Bkz. Buhari, K. el-İlm, bab: 44, K. Tefsir el-Kur'an sure: 18, bab: 2-3 Müslim, K. el-Fedail, bab: 170, Hadis No: 2380 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 5, S: 18-19

(41) Enbiya Suresi, âyet: 34

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi şu şekillerde izah etmişlerdir: Musa Hızıra: "Allah'ın sana öğrettiği doğruyu bulabilme ilminden bana da öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" diye sordu veya:

"Musa Hızır'a: "Allah'ın sana öğrettiği ilimden hayırlı olanı bana gösterecek bir ilmi öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi şekillerinde izah edilmiştir.

قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾

67- Salih kul Musa'ya şöyle dedi: "Sen benimle arkadaşlığa sabredemezsin".

* Hızır Musa'ya: "Sen benimle beraber bulunmaya sabredemezsin" dedi. Zira Hızır aleyhisselam, Allah'ın kendisine öğrettiği özel ilimlere göre hareket edip hadiselerin dış görünüşüne bakmıyor, asıl hikmetlerine göre hareket ediyordu. Hz. Musa ise, Allah'ın kendisine öğrettiği hükümler çerçevesinde hareket ediyor ve hadiselerin dış görünüşüne göre karar veriyordu. Bu bakımdan Hızır, Musa aleyhisselamın, kendisiyle birlikte olduğu sürece gördüğü şeyler karşısında sabredemeyeceğini biliyordu.

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾

68- Bilmediğin bir şeye nasıl sabredeceksin?

Hızır sözlerine devamla Musa'ya şöyle dedi: "Ey Musa, bilgin dahilinde olmayan şeyler hakkında nasıl sabredeceksin? Zira bunlar, Allah'ın bana öğrettiği gayba ait bilgilerdir.

قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾

69- Musa: "İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim" dedi.

Musa Hızır'a: "İnşallah beni, senden göreceğim şeyler karşısında sabreden bir kimse bulacaksın. Gördüğüm şeyler hoşuma gitmese dahi sana hiçbir hususta karşı gelmeyeceğim" dedi.

قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَنْ شَىْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

70- Salih kul: "Eğer bana uyacaksan, ben sana sırrını anlatıncaya kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma" dedi.

Hızır Musa'ya: Eğer bana tâbi olacaksan, yaptığım şeylerin gerçek yönünü sana anlatmadıkça, yaptığım şeyi garip görsen dahi, herhangi bir şey hakkında bana soru sorma" dedi.

فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِى السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾

71- Derken Musa ve salih kul yola koyuldular. (Deniz kenarında yürürken bir gemiye rastladılar) Gemiye bindiklerinde salih kul gemiyi deldi. Bunun üzerine Musa: "Gemiyi, yolcularını boğmak için mi deldin?" Doğrusu çok kötü bir iş yaptın" dedi.

Musa ve Hızır yürümeye başladılar. Binmek için bir gemi araştırdılar. Rastladıkları bir gemiye bindiler. Denizde giderken Hızır gemiyi deldi. Bunun üzerine Musa: Bu işe karşı çıkarak: "Denize açıldıktan sonra içindeki yolcuları boğmak için mi gemiyi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın" dedi.

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾

72- Salih kul Musa'ya: "Ben demedim mi sen benimle birlikte hiç sabredemezsin?" dedi.

* Bu âyette Hızır aleyhisselam, Hz. Musa'ya, sabredeceğine dair verdiği sözde duramadığını ilk defa hatırlatmaktadır. Bunun üzerine Hz. Musa şöyle dedi:

قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾

73- Musa: "Unuttuğumdan dolayı kusuruma bakma ve bana (İlim öğrenme) işimde güçlük çıkarma" dedi.

Hz. Musa, Hızır aleyhisselamdan özür dileyerek: "Sana karşı gelmeyeceğime dair verdiğim sözü unutmamdan dolayı bunları söyledtiğim için kusuruma bakma ve bana, senden ilim öğrenme işimde güçlük çıkarma" dedi.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ
جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

74- Musa ve salih kul, beraber yollarına devam ettiler. Bu sefer bir erkek çocuğa rastladılar. Salih kul hemen çocuğu öldürdü. Musa: "Kısas olmadan masum bir cana nasıl kıydın? doğrusu çok fena bir iş yaptın" dedi.

* Hz. Musa Hızır (a.s.) ile beraber yollarına devam etmişler. Hızır (a.s.) rastaldıkları bir çocuğu öldürmüş Hz. Musa da buna tahammül edemeyerek: "Sen, tertemiz, günahsız bir insanı, kısası gerektirmediği halde öldürdün ha?". Şüphesiz ki sen, çok kötü bir iş yaptın" dedi.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾

75- Salih kul Musa'ya: "Ben sana demedim mi, sen benimle birlikte hiç sabredemezsin?" dedi.

Bu âyette ise, Hızır (a.s.) Hz. Musa'nın, sabredeceğine dair verdiği sözde durmadığından dolayı ikinci defa dikkatini çekmekte Hz. Musa bu sefer de şöyle demektedir:

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾

76- Musa, Salih kul'a: "Eğer sana bundan sonra bir daha soru sorarsam benimle arkadaşlık etme. Artık ondan sonra benden ayrılmakta mazursun" dedi.

Musa tekrar özür dileyerek "Bundan sonra sana herhangi bir şey hakkında soru soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme. Zira sana muhalefet etmemle sen ondan sonra mazur sayılmış olursun" dedi.

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا

فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾

77- Musa ve salih kul yollarına devam ettiler. Nihayet bir kasabaya varıp halkından yemek istediler. Halk ise onları misafir etmedi. Musa ve salih kul orada yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Salih kul hemen onu doğrultuverdi. Bunun üzerine Musa: "İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi.

Musa ve salih kul yollarına devam ettiler. Bir kasabaya vardılar. Oranın halkından yemek istediler. Fakat kasaba halkı onları misafir etmemekte diretti. Bu arada Musa ve salih kul, kendilerini misafir etmeyen bu kasabada, yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Salih kul olan Hızır o duvarı düzeltiverdi. Musa da Hızır'ın, ücretsiz olarak o duvarı düzeltmesine bir mânâ veremeyerek: "Eğer dileseydin burada çalışmana karşılık bu halktan bir ücret alabilirdin" dedi.

* Hz. Musa'nın bu sözü, bardağı taşıran son damla oldu ve Hızır ona şöyle dedi:

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾

78- Salih kul şöyle dedi: "İşte bu, seninle benim aramızın ayrılması demektir. Sabredemediğin şeylerin içyüzünü sana anlatacağım.

* Hz. Musa'nın, Hızır (a.s.) ile yolculuk yaparken, ona karşı gelmeyeceğine dair söz vermesine rağmen üçüncü defa bu sözünde duramaması üzerine Hızır (a.s.) Hz. Musa'ya: "Artık ayrılma zamanımız gelmiştir. Fakat ben sana, sabredemeyerek sorduğun şeylerin sırlarını açıklayacağım" demiştir.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ
وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

79- O deldiğim gemi, denizde çalışan birkaç fakirindi. Onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü onların peşinde, her sağlam gemiye zorla el koyan bir Kral vardı.

* Hızır (a.s.) bu âyette Hz. Musa'ya, sabredemeyip sorduğu şeylerin gerçek yüzlerini anlatarak, kendilerini taşıyan gemiyi niçin deldiğini beyan ediyor.

Buharî bu Kralın adının Hüded b. Büded olduğunu söylemiş İbn-i Kesir ise Hüded b. Büded'in, Hz. İshak'ın soyundan gelen ve Tevrat'ta zikredilen Krallardan biri olduğunu söylemiştir.(42)

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا

(42) Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure, 18, bab: 3

وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾

80- Öldürdüğüm erkek çocuğa gelince, onun anne ve babası mümin kimselerdi. İlerde onları isyan ve inkâra sürüklemesinden korktuk.

فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

81- İstedik ki rableri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametli birini versin.

Öldürdüğüm erkek çocuğa gelince, o, kâfir bir çocuktu. Onun baba ve annesi ise mümin idiler. Çocuğun, baba ve annesini isyan ve inkâr'a sürüklemesinden korktuk. Zira anne ve babanın, çocuğa şefkatlerinden dolayı onun etkisi altında kalmaları mümkündü. İstedik ki rableri onlara o öldürülen çocuktan daha temiz ve daha merhametli bir çocuk versin.

* Öldürülen çocuğun "Ceysür" adında birisi olduğu ve Allah tealanın bu baba ve anneye onun yerine salih bir evlat verdiği rivayet edilmektedir.[43]

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ
أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً
مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

(43) Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure, 18, bab: 3

82- Ücretsiz düzelttiğim duvar ise, şehirde iki yetim erkek çocuğun idi. Duvarın altında kendilerine ait bir hazine vardı. Babaları salih bir kimseydi. Rabbin, onların, rüştlerine erip hazinelerini bizzat kendilerinin çıkarmalarını istedi. Bu, rabbinden bir rahmetti. Ben, bunları kendiliğimden değil, Allah'ın emriyle yaptım. İşte sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.

* Bu düzeltilen duvarın altında bulunan hazinenin ne olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

İkrime ve Katade bu duvarın altındaki hazinenin, daha önceden oraya görülmüş mallar olduğunu söylemişler, Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Sa'd b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas ise bu hazinenin ilim olduğunu söylemişlerdir. Mücahid de bu hazinenin, üzerinde bilgiler yazılı altın levhalar olduğunu söylemiştir.

Hz. Musa ile Hızır aleyhisselam arasında cereyan eden olayların kıssası burada sona ermekte ve bir başka hikmetli kıssa olan Zülkarneyn kıssası başlamaktadır.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾

83- Ey Muhammed, sana Zülkarneyn'den sorarlar. Onlara: "Size onun hakkında bazı hatıralar anlatacağım" de.

* Resulullah (s.a.v.)a Zülkarneyn hakkında soru soran insanların, Allah'a ortak koşan müşrikler veya ehl-i Kitaptan bir grup insan olduğu rivayet edilmektedir.

Âyet-i Kerimede adı geçen Zülkarneyn'in kim olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmektedir. Taberi bu şahsın, Mısır'ın İskenderiye şehrini inşa eden ve dünyanın büyük bir bölümünü hakimiyeti altına alan Büyük İskender olduğunu nakleden bir görüş rivayet ediyor. İbn-i Kesir ise rivayet edilen bu haberin doğru olmadığını, burada zikredilen Zülkarneyn'in, Hz. İbrahim zamanında yaşayan ve onunla beraber Kâbe'yi tavaf eden, mümin ve adaletli bir devlet başkanı olduğunu ve bu hükümdarın, dünyanın büyük bir bölümünü hakimiyeti altına aldığını söylemektedir.

Bunların dışında Zülkarneyn'in kişiliği hakkında çeşitli görüşler zikredilmektedir. Ancak onun kim olduğu Nass'larda açıkça anlatılmadığından

Zülkarneyn'in kim olduğu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾
فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾

84- Gerçekten biz onu yeryüzünde yerleştirip imkânlar verdik. Biz ona her şeyin sebebini verdik (Her şeyin yolunu gösterdik).

85- O da sebeplere sarıldı (Bu yolları tuttu).

* Allah teala bu âyetlerde, Zülkarneyn'e yeryüzünde çeşitli sebepler ve imkânlar verdiğini, onun da bu imkânları değerlendirerek yeryüzünde otorite sağladığını zikretmektedir.

Zülkarneyn'e verilen sebeplerin neler olduğu hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir. Bu sebeplerin, ilim veya yeryüzünün coğrafî durumunu bilme yahut çeşitli kavimlerin dillerini bilme veya dünyayı fethedecek yol ve vasıtaları bilme gibi şeyler olduğu rivayet edilmektedir.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا
قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

86- (Gide gide) güneşin battığı yere ulaşınca, güneşi, sıcak ve kara balçıklı bir gözede batıyor buldu. Orada bir kavme rastladı. Biz, Zülkalneyn'e: "Ey Zülkarneyn, onları ya cezalandırırsın veya onlar hakkında iyi davranırsın" dedik.

* Âyet-i Kerimede, Zülkarneyn'in, güneşin kara balçıklı bir gözeye battığını gördüğü zikredilmektedir. Âyet-i Kerime, güneşin gerçekten bir şeye battığını değil, Zülkarneyn'in, güneşi batarken görme şeklini tasvir etmektedir. Bir insan deniz kenarında durup güneşin batışını seyrettiğinde onu, denizin içine batıyormuş gibi görür. İşte Zülkarneyn'in durumu da bunun gibidir.

Âyet-i Kerimede, Zülkarneyn'in gittiği yerde karşılaştığı kavmin iman etmemesi halinde onları öldürmekte veya onlara iyi davranarak iman etmelerini sğalamakta serbest olduğu beyan ediliyor. Bu kavmin hangi kavim olduğu

açıklanmamaktadır. Bazı rivayetlere göre ise büyük bir kavim olduğu ve adının da "Nâsik" olduğu beyan edilmektedir.

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾

وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

87- Zülkarneyn şöyle dedi: "Biz, zulmedeni yakında cezalandıracağız. Sonra da o, rabbinin huzuruna çıkarılacak, rabbi onu görülmemiş bir azaba uğratacaktır.

88- İman edip salih amel işleyene ise en güzel mükâfaat vardır. Biz ona, emrimizden kolay olanı söyleriz (Dünyada kolaylık gösterir zor işlere koşmayız).

Zülkarneyn ise, karşılaştığı bu kavim hakkında şöyle dedi: "Biz bu kavimden, Allah'ı inkâr edip kendisine zulmedeni, öldürerek cezalandıracağız. Sonra da o, âhirette rabbinin huzuruna çıkarılıp hesap verecek, rabbi de onu, görülmedik bir azap olan cehennem azabıyla cezalandıracaktır. Onlardan, iman edip salih ameller işleyecek olanlara ise mükâfaatların en güzeli olan cennet vardır. Biz de ona dünyada, kendisini Allah'a yaklaştıracak şeyleri öğreteceğiz".

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

89- Sonra Zülkarneyn yine sebeplere sarılarak yoluna devam etti.

90- (Gide gide) Güneşin doğduğu yere ulaşınca güneşi, kendilerine ondan koruyacak bir şey vermediğimiz bir kavim üzerine doğuyor gördü.

Sonra Zülkarneyn yine, kendisine verilen imkânları kullanarak yoluna devam etti. Bu sefer güneşin doğduğu yere ulaştı. Güneşi bir kavmin üzerine doğuyor gördü. Biz o kavme, kendilerini güneşten koruyacak, dağ, ağaç v.b. herhangi bir şey vermemiştik.

* Katade diyor ki: "Bunlar, üzerine bina kurulamayan bir yerde bulunuyorlardı., Güneşin doğduğu zaman dehlizlere giriyorlar, güneş üzerlerinden uzaklaşınca da çıkıp rızıklarını tedarik ediyorlardı".

Âyet-i Kerimede Zülkarneyn'in, güneşin doğduğu yere ulaştığı zikredilmektedir. Bu ifade de, Zülkarneyn'in, güneşi doğarken görmesini tasvir etmektedir. Yoksa güneşin, girdiği herhangi bir yerden çıkarak görünmesi sözkonusu değildir.

Âyet-i Kerimede Zülkarneyn'in, güneşin doğduğu yere ulaştığı zikredilmektedir. Bu ifade de, Zülkarneyn'in, güneşi doğarken görmesini tasvir etmektedir. Yoksa güneşin girdiği herhangi bir yerden çıkarak görünmesi sözkonusu değildir.

Âyet-i Kerimede zikredilen kavim hakkında Sa'd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Bunlar, kızılderili, kısa boylu olan, mağaralarda yaşayan, umumiyetle balık yiyen bir kavimdi".

Katade bunların elbisesiz yaşayan zenciler olduklarını söylemiştir. Hasan-ı Basrî ise bunların, dehlizlerde, bataklıklarda ve sularda yaşayan, yaşadıkları yerlerde ev yapma imkânı olmayan bir kavim olduklarını söylemektedir.

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

91- İşte Zülkarneyn sebeplere sarılarak böyle yaptı. Biz onun bütün yaptıklarından haberdardık.

Evet, işte Zülkarneyn böyle idi. Biz onun bizzat kendisinin ve ordusunun her türlü halini biliyorduk. Onların çeşitli kavimlerden olmaları ve çeşitli yerlere dağılmaları bizim bilgimiz dışında değildi.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

92- Sonra Zülkarneyn yine sebeplere sarılarak yoluna devam etti.

93- (Gide gide) set yaptığı iki dağın arasına varınca, söyleneni hemen hemen hiç anlamayan bir kavme rastladı.

* Âyet-i Kerimede zikredilen iki set'den maksadın, karşılıklı iki dağ olduğu, aralarında da boğaz gibi bir geçit bulunduğu rivayet edilmektedir. Ye'cüc ve Me'cüc'ün o boğazı aşarak Türklerin ülkesine geldikleri ve orada bozgunculuk çıkardıkları bu sebeple Türklerin, Zülkarneyn'den bu iki dağın arasını kapatacak bir set yapmasını istedikleri açıklanmaktadır.

Âyet-i Kerimede "Söyleneni hemen hemen hiç anlamayacak bir kavim" ifadesi zikredilmektedir. Başka bir kıraat şekline dayanarak bu ifade: "Hemen hemen hiç söz anlatamayacak bir kavim" şeklinde de izah edilmiştir.

Müfessirlerin bazıları da burada zikredilen kavmin Türkler olduğunu söylemişlerdir.

قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا

عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

94- Zülkarneyn'e: "Ey Zülkarneyn, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran Ye'cüc ve Me'cüc'le aramızda bir set çeksen de vergi versek" dediler.

Zülkarneyn'in vardığı iki set arasında karşılaştığı ve söz anlamayan kavim, Zülkarneyn'e şöyle demişlerdir: "Ey Zülkarneyn "Ye'cüc ve Me'cüc" denilen varlıklar yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlar ve orayı fesada veriyorlar. Sen, bizimle onların arasına bir set yapıp onların şerrinden bizi korumuş olsan da biz de sana onun karşılığında bir vergi versek olur mu?".

* Bu âyet-i Kerimede "Yecüc ve Me'cüc zikredilmektedir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) bunlardan çokça kimsenin cehenneme gireceğini beyan ederek sahabilere şöyle buyurmuştur: "Müjde size, cehenneme giren Ye'cüc ve Me'cücün bin kişisi karşısında sizden oraya bir kişi girecektir."(44)

Ye'cüc ve Me'cüc'ün kimler oldukları ve kimin soyundan geldikleri hususundaki rivayetler pek zayıftır. Ancak Ye'cüc ve Me'cüc'ün, geçmişte yaşamış iki kavmin ismi olduğu ve bunların asılları ve nesepleri belirsiz bir

(44) Bkz. Buhari, K. er-Rikak, bab: 46 / Müslim K. el-İman, bab: 379, Hadis No: 222

kavim oldukları bean edilmekte, bunların önlerine çekilen ve mahiyetini kesin olarak bilemediğimiz seddi aşarak ortaya çıkışlarının kıyamet alâmetlerinden olduğu çeşitli Hadis-i Şeriflerde zikredilmektedir.

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾
آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ
نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾
فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾
قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾

95- Zülkarneyn de onlara şöyle dedi: "Rabbimin bana vermiş olduğu imkân (Servet ve saltanat) sizin vereceğiniz şeyden daha hayırlıdır. Bana maddi yardımda bulunun sizinle onların arasına bir set yapayım.

96- Bana demir kütleleri toplayıp getirin. "Zülkarneyn, iki dağın arasını doldurup düzleyen bir set yapınca: "Ateş yakıp sörekleyin" dedi. Demirleri kızdırıp akkor haline getirince "Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim" dedi.

97- Ye'cüc ve Me'cüc bu seti ne aşabildiler ne de delebildiler.

98- Zülkarneyn şöyle dedi: "Bu, rabbimin bir lütfudur. Rabbimin vaadi gelince o, bu seti yerle bir edecektir. Rabbimin vaadi haktır, gerçektir.

* Ye'cüc ve Me'cücün fesat çıkarmasından korkan kavim, Zülkarneyn'e, kendileriyle onların arasına bir set yapmasını, buna karşılık ona vergi vermeyi teklif etmiş fakat Zülkarneyn buna tenezzül etmeyerek: "Rabbimin bana verdiği mülk ve imkânlar, sizin aranızda toplayarak bana vereceğiniz ücretten daha hayırlıdır" demiştir. Zülkarneyn onlardan sadece işçilik yapmalarını ve malzeme temin etmelerini istemiştir. Ve onlara şöyle demiştir: "Bana demir kütleleri getirin". Bunun üzerine onlar istenen şeyleri getirmişler. Zülkarneyn iki dağın arasını düzleyip kapatacak şekilde demirden bir set yapmış sonra onlara demiştir ki: "Ateş yakıp körükleyin". Demirleri kızdırıp Akkor haline getirince tekrar onlardan erimiş bakır isteyip onu demirlmerin üzerine

dökmüştür. Böylece meydana gelen seddi Ye'cüc ve Me'cüc ne aşabilmişler ne de delebilmişlerdir. Bu işin tamamlanmasından sonra Zülkarneyn, Allah'a hamdederek şöyle demiştir.

"Bu yaptığım set, Allah tarafından, kullarına bir lütuf ve rahmettir. Zira rabbim bu set vasıtasıyla Ye'cüc ve Me'cücün şerlerini insanlardan uzaklaştırmıştır. Ancak Ye'cüc ve Me'cüc'ün galip gelme vakti veya kıyamet gelince rabbim bu seddi yerle bir edecektir. Rabbimizin, Ye'cüc ve Me'cüc'ün galip geleceğine veya kıyametin kopacağına dair olan vaadi haktır".

Resullulah (s.a.v.)ın hanımı Zeyneb binti Cahş'dan rivayet ediliyor ki:

عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا يَوْماً فَزِعاً يَقُولُ لاَ اِلَهَ
اِلاَّ اللّٰهُ وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ
مِثْلُ هَذِهِ وَحَلَّقَ بِاِصْبَعَيْهِ الْاِبْهَامِ وَالَّتِي تَلِيهَا قَالَتْ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ فَقُلْتُ
يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَفَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ قَالَ نَعَمْ اِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ.

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) telaşlı bir şekilde onun yanına geldi. "La ilahe İllallah. Yaklaşan şerden vay Arapların haline. Bugün, Ye'cüc ve Me'cüc'ün önüne çekilen setten şu kadar bin delik açıldı" buyurdu. Resulullah (s.a.v.) böyle söyler başparmağıyla şehadet parmağının uçlarını birleştirerek açılan deliğin ne kadar olduğunu gösterdi. Bunun üzerine Zeyneb Resulullah'a şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, içimizde salih insanlar varken de biz helâk olur muyuz?" Resulullah (s.a.v.) "Evet, içinizde çirkin işler artarsa helâk olursunuz" cevabını verdi.(45)

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾
وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾
الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

99- Biz zo gün insanları, birbirine girip dalgalanır halde bırakacağız. Sûr'a üfürülünce de biraraya toplayacağız.

---

(45) Buhari, K. el-Fiten, bab: 28 / Müslim, K. el-Fiten, bab: 1-3, Hadis No: 2880

100- Ogün biz cehennemi mutlaka kâfirlerin gözleri önüne dikeceğiz.

101- Onların gözleri âyetlerimize karşı perdeliydi. Kelamımı işitmiyorlardı.

Biz, kıyamette insanları birbirleriyle veya önlerindeki seddi aşarak gelen Ye'cüc ve Me'cüc ile yahut insanları cinlerle birbirlerine girip dalgalanır halde bırakacağız. Daha sonra Sûr'a üfürülünce de gelmiş geçmiş bütün insanları biraraya getireceğiz ve kâfirlerin, bizzat gözleriyle görmeleri için cehennemi onlara göstereceğiz. Zira bu kâfirlerin, benim varlığımı ispat eden delillere karşı gözleri perdeliydi. Onlar, bu delillere bakıp düşünemezlerdi. İnkâr ve isyan içinde olduklarından şer tarafları kendilerine galip geliyor ve böylece kulakları benim emirlerimi işitmiyordu.

* Âyet-i Kerimede, bir kısım varlıkların birbirlerine girerek dalgalanacakları ifade edilmektedir. Bu varlıklardan insanların kastedilmesi halinde, kıyametten önce insanların kargaşa içine düşecekleri ve birbirlerine girecekleri anlaşılır.

Bu varlıklardan, Yecüc ve Me'cüc ile insanların kastedilmesi halinde, kıyamete yakın bir zamanda, Ye'cüc ve Me'cücün insanların içine dalacakları ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkaracakları anlaşılır.

Bu varlıklardan, Cinlerle insanların kastedilmesi halinde ise, bunların kıyamette birbirlerine karışacakları anlaşılır.

Âyet-i Kerimede Sûr'a üfürüleceği beyan edilmektedir. Bu Sûr'un ne olduğu Peygamber efendimizden sorulduğunda:

قَالَ اَعْرَابِىٌّ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا الصُّورُ؟ قَالَ : قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ.

"Sur, kendisine üflenecek bir boynuzdur" Buyurmuştur.[46] Resulullah (s.a.v.) diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : كَيْفَ اَنْعَمُ وَقَدِ الْتَقَمَ صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنَ وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَاَصْغَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ اَنْ يُؤْمَرَ اَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ! قَالَ الْمُسْلِمُونَ : فَكَيْفَ نَقُولُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ قَالَ قُولُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ تَوَكَّلْنَا عَلَى اللّٰهِ رَبِّنَا.

(46) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 39, Hadis No: 3244

"Ben kendimi nasıl rahat hissedebilirim? Sur sahibi Sur'u ağzına almış, alnını eğmiş, kulağını Allah'ın emrine vermiş ona üflemek için "Üfle" emrini beklemektedir. "Resulullah'ın bu sözlerinden etkilenen müslümanlar "Ey Allah'ın Resulü, biz ne diyelim?" diye sorunca Resulullah: "Hasbünallahi ve nimelvekil Tevekkelna Alellahi rabbina (Allah bize yeter o ne güzel vekildir. Biz, rabbimiz olan Allah'a tevekkül ettik" deyin buyurmuştur.(47)

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ
لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

102- Kâfirler, beni bırakıp kullarımı dost edinmelerinin doğru olduğunu mu sanıyorlar? Şüphesiz biz cehennemi, kâfirlere bir konak olarak hazırladık.

Kâfirler beni bırakıp da benim yarattığım İsa'yı veya Melekleri yahut Şeytanları ya da putları dost edinmelerinin doğru bir şey olduğunu mu sanıyorlar? Bu asla doğru bir şey değildir. Bilakis onların aleyhlerinedir. Beni bırakıp da dost edindikleri varlıklar kıyamet gününde kendilerinden uzaklaşacaklardır. Biz de kâfirler için konak olarak cehennemi hazırlamışızdır. Onların kaçıp sığınacakları başka bir yer de yoktur.

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾
الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾
ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

103- Ey Muhammed, de ki: "Amelleri yönünden en çok zarara uğrayanları size haber vereyim mi?

---

(47) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 39 Hadis No: 3243

104- Onlar, dünya hayatındaki gayretleri hoşa giden kimselerdir. Oysa kendileri iyi iş yaptıklarını sanıyorlar.

105- İşte onlar, rablerinin âyetlerini ve onun huzuruna çıkmayı inkâr edenlerdir. Bu yüzden amelleri boşa gitmiştir. Biz de kıyamet günü onlara hiçbir değer vermeyeceğiz.

106- İşte onların inkârları, âyetlerimi ve Peygamberlerimi alaya almaları sebebiyle cezaları cehennemdir.

Ey Muhammed, seninle tartışan ve bâtıl şeyleri ileri sürerek seni uğraştırmak isteyen Yahudi ve Hıristiyanlara de ki: "Ben sizlere, yapmış oldukları amellerden fayda elde edeceklerini sandıkları halde en çok zarara uğrayanların kimler olduklarını haber vereyim mi? Onlar, dünya hayatında yaptıkları doğru olmayan bu sebeple de amelleri boşa giden kimseļerdir. Onlar, bu amelleri işlerken Allah'a itaat ettiklerini ve böylece güzel şeyler yaptıklarını sanıyorlardı. Yaptıkları ameller sebebiyle en çok zarara uğrayanlar, rablerinin âyet ve delillerini ve onun huzuruna çıkıp hesap vereceklerini inkâr edenlerdir. Bu yüzden onların amelleri iptal edilmiş, âhirette kendilerine fayda verecek bir sevapları kalmamıştır. Kıyamet gününde biz onların yaptıkları amellere hiçbir kıymet vermeyeceğiz. Onların amellerinin sevap bakımından hiçbir ağırlığı yoktur. İşte bunların Allah'ı inkâr etmeleri ve onun âyetlerini ve Peygamberlerini alaya almaları yüzünden varacakları yer cehennemdir.

* Âyet-i Kerimede "Amelleri yönünden en çok zarara uğrayanlar" zikredilmiş ve bunların bazı sıfatları beyan edilmiştir. Bazı müfessirler bu insanlardan maksadın papazlar ve ruhbanlar olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise bunlardan maksadın Yahudi ve Hıristiyanlar olduklarını söylemişlerdir. Taberi ise: "Bu insanlardan maksat, iyi amel işlediğini sandığı halde yaptığı amel ile Allah tealayı gazaplandıran herkestir. Bu kimse ister papaz olsun ister Haham olsun isterse sapık bir müctehid olsun isterse halktan biri farketmez" demiştir.

Hz. Alli (r.a.) ise bu âyeti kerime'nin izahını kendisinden soran Haricîlere: "Bunlar sizlersiniz ey Hariciler." demiştir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

107- İman edip salih amel işleyenlere ise konak olarak Firdevs cennetleri vardır.

108- Onlar o cennetlerde ebediyyen kalacaklar, oradan hiç ayrılmayacaklardır.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) Firdevs cennetini tasvir eden bir Hadis-i Şerifde buyuruyor ki:

قَالَ اِنَّ فِى الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ اَعَدَّهَا اللّٰهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ فَاِذَا سَاَلْتُمُ اللّٰهَ فَاسْاَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ فَاِنَّهُ اَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَاَعْلَى الْجَنَّةِ اُرَاهُ قَالَ وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ وَمِنْهُ تَفَجَّرُ اَنْهَارُ الْجَنَّةِ.

"Şüphesiz ki cennette yüz derece vardır. Allah bunları, Allah yolunda cihad edenlere hazırlamıştır. Her derecenin arası gökle yer arası kadardır. Siz, Allah'tan cenneti istediğiniz zaman Firdevs cennetini isteyin. Çünkü o, cennetlerin en ortasında olanı ve en yücesidir. Rahman olan Allah'ın arşı onun üzerinde bulunmaktadır. Cennetin ırmakları ondan fışkırmaktadır."(48)

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبّ۪ي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبّ۪ي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِه۪ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

109- Ey Muhammed, de ki: "Eğer rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa, rabbimin sözleri bitmeden denizler biter. Bir o kadar denizi yardım olarak katsak da...".

Ey Muhammed, de ki: "Şayet denizin suyu, rabbimin sözlerini, hikmetlerini ve kudretini gösteren âyetlerini yazan kalemin mürekkebi olsa, rabbimin sözleri bitmeden önce o denizin suyu biter. O sular bittikçe bir o kadar ilave yapılsa dahi o da biter.

(48) Buhari, K. el-Cihad bab: 4 / Tirmizi, K. el-Cennet, bab: 4, Hadis No: 2531 / İbn-i Mâce K. ez-Zühd bab: 39, Hadis No: 4331

* Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve yedi deniz de katılsa da yazılsa Allah'ın kelimeliri bitmezdi. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir."(49)

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ

فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

110- Ey Muhammed, de ki: "Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Bana, ilahınızın ancak bir ilah olduğu vahyolunuyor. Kim rabbine kavuşmayı istiyorsa salih amel işlesin ve ibadette hiçbir şeyi rabbine ortak koşmasın".

Ey Muhamed, de ki: "Ben de Âdemin soyundan gelen bir beşerim. Allah'ın bana öğrettiği şeyler dışında hiçbir bilgim yoktur. İbadet etmeniz ve kendisine ortak koşmamanız gereken ilahınızın ancak tek bir ilah olduğu bana vahyolunuyor. Kim rabbinin huzuruna çıkmayı ümit ediyor, onun cezalandırmasından korkup mükâfaatını istiyorsa o kimse salih ameller işlesin, rabbine ihlasla ibadet etsin. Rabbine ibadette hiçbir şeyi ona ortak koşmasın".

* Âyet-i Kerimede, ibadet ve itaatın sadece Allah'a yapılması ve ibadette hiçbir şeyin ona ortak koşulmaması emrediliyor.

Taberi bu âyet-i Kerimeyi izah ederken şöyle diyor: "Kişi yaptığı ameli görünüşte Allah için yapar fakat içinden o amelle Allah'ın rızasından başka bir maksat taşırsa riyakâr olur. Ve böylece rabbine ibadette ona ortak koşmuş olur".

Abdullah b. Abbas da burada ifade edilen "İbadette Allah'a ortak koşma"yı, "gösteriş için ibadet etme" olarak izah etmiştir.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: اِذَا جَمَعَ اللهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ

(49) Lokman Suresi, âyet: 27

فِيهِ نَادَى مُنَادٍ مَنْ كَانَ اَشْرَكَ فِي عَمَلٍ عَمَلِهِ لِلّٰهِ اَحَداً فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ اَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ.

"Allah, geleceğinde şüphe olmayan kıyemet gününde insanları biraraya topladığı zaman bir çağırıcı şöyle seslenecektir. "Kim Allah için yaptığı bir amelde başkasını ona ortak koştuysa sevabını Allah'tan başkasından istesin. Zira Allah'ın, kendisine ortak koşulmaya asla ihtiyacı yoktur."(50)

Diğer bir Hadis-i Şerifinde de kişinin, amel işlerken Allah'a nasıl ortak koşmuş olacağını beyan ederek buyuruyor ki:

قد سمعت رسول الله ﷺ يقول من صلى يرائى فقد اشرك ومن صام يرائى فقد اشرك ومن تصدق يرائى فقد اشرك.

"Kim gösteriş için namaz kılarsa şirke düşer. Kim gösteriş için oruç tutarsa şirke düşmüş olur. Kim gösteriş için sadaka verirse şirke düşmüş olur"(51)

Bir gün, Şeddad b. Evs ağlamış, ona:

عن شداد بن أوس انه بكى فقيل له ما يبكيك قال شيئاً سمعته من رسول الله ﷺ يقوله فذكرته فابكانى سمعت رسول الله ﷺ يقول أتخوّف على أمتى الشرك والشهوة الخفية قال قلت يا رسول الله أتشرك أمتك من بعدك قال نعم اما انهم لا يعبدون شمسا ولا قمراً ولا حجراً ولا ثناً ولكن يراؤن باعمالهم والشهوة الخفية ان يصبح أحدهم صائماً فتعرض له شهوة من شهواته فيترك صومه.

---

(50) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 18, Hadis No: 3154
(51) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 4, S: 126

"Seni ağlatan nedir?" diye sorulmuştur. Şeddad da şöyle demiştir. "Resulullah'tan işittiğim ve şu anda hatırladığım bir şey beni ağlatmıştır. Resulullah (s.a.v.)ın şöyle buyurduğunu işitmiştim. "Ümmetim için en çok korktuğum şey, Allah'a ortak koşmaları ve gizlice şehvete düşmeleridir. "Dedim ki: "Ey Allah'eın Resulü, ümmetin senden sonra Allah'a ortak koşacak mı? Resulullah: "Evet" dedi. "Evet, onlar ne güneşe ne ay'a ne taşa ne de puta tapacaklar. Fakat onlar, yaptıkları amelleri gösteriş için yapacaklardır. Gizlice şehvete düşmeleri ise, ümmetimden biri oruçlu olacak, şehveti tahrik eden bir şey ona çatacak o da orucunu bozacaktır."(52)

---

(52) Ahmed b. Hanbel Müsned,.C: 4, S: 123.

MERYEM SURESİ

Meryem Suresi doksan sekiz âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur. Bu sûre-i Celile'de de çok hikmetli kıssalar bulunmaktadır.

Bu kıssalardan biri, Zekeriyya (a.s.) ile ilgilidir. Bu hususta buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, bu, Rabbinin kulu ve Peygamberi Zekeriyya'ya lütuf ve ihsanın kıssasıdır." Bunu takibeden âyetlerde, Zekeriyya (a.s.)ın, çok yaşlandığı bir zamanda, kendisinden sonra yerine geçecek bir oğul vermesini Allah'tan dilediği, Allah Teala'nın da kendisine, yaşlı olmasına rağmen, bir oğul müjdelediği beyan ediliyor. Ve Zekeriyya (a.s.)a, yumuşak kalbli, müttaki, anne ve babasına karşı itaatkâr bir evlat olan Yahya aleyhisselamın verildiği açıklanıyor.

Sûre-i Celile'de daha sonra Meryem kıssası zikrediliyor. Meryem'in, ailesinden ayrılıp oturdukları yerin doğu tarafına çekildiği bir sırada Meleğin gelip ona, Allah Teala tarafından, babasız olarak bir çocuk verileceğini müjdelediği, Meryem'in ise bu haber karşsında dehşetle irkildiği, fakat Meleğin, Allah Teala'nın bu işi böyle takdir ettiğini söylediği ve Cenab-ı Hakkın takdiriyle Hz. Meryem'in Hz. Musa'ya hamile kaldığı beyan ediliyor. Yine Hz. Meryem'in, günü gelince Hz. İsa'yı dünyaya getirdiği ve bu olaydan sonra kavmi karşısında çok müşkül durumda kaldığı fakat henüz kucaktaki bir çocuk olan Hz. İsa'nın bizzat konuşarak, Allah'ın kedisini Peygamber seçtiğini söylediği açıklanıyor.

Daha sonra Hz. İbrahim'in kıssası beyan ediliyor. Hz. İbrahim'in babasını, putlara tapmaktan vazgeçip Allah'a ibadet etmeye çağırdığı ifade ediliyor. Babasının ona karşı çıkışı, sonunda Hz. İbrahim'in onlardan ayrılarak oradan uzaklaştığı açıklanıyor. Hz. İbrahim'in, kavminden uzaklaşmasından sonra Allah Teala'nın ona oğlu İshak'ı, İshak'a da oğlu Yakub'u ihsan ettiği ifade ediliyor.

Sûre-i Celilede daha sonra Hz. Musa'nın kıssasına kısaca temas ediliyor. Cenab-ı Hakkın Hz. Musa'ya Sina dağının sağ tarafından nidada bulunduğu ve kardeşi Harun'un da ona yardımcı olarak Peygamber seçildiği beyan ediliyor.

Daha sonra ve yine kısaca İsmail aleyhisselamın kıssası zikrediliyor. Hz. ismail'in, vaadine sadık ve kendisine kitap verilen bir Peygamber olduğu, ümmetine namaz kılmayı, zekât vermeyi emreden ve rabbinin rızasını kazanmış bir kul olduğu beyan ediliyor.

Bundan sonra da yine kısa olarak İdris aleyhisselamın kıssası zikrediliyor. Onun da özü sözü doğru bir Peygamber olduğu ve kendisine yüce makamlar verildiği açıklanıyor. Ve daha sonra da bu Peygamberlerin ardından, namazı terkeden, heva ve heveslerine uyan insanların geldiği ve onların da yaptıkları sebebiyle cezalarını görecekleri, tevbe edip iman ederek salih amel işleyenlerin ise cennete girecekleri ve bir haksızlığa uğratılmayacakları zikrediliyor.

Sûre-i Celile'de daha sonra, alaylı bir şekilde: "Bana âhirette mal ve evlat verilecek." diyen kâfirin haline dikkat çekiliyor. Bu gibi kâfirlerin, iftihar ettikleri mallarının ellerinden alınacağı ve bunların hemen cezaya uğratılmalarının istenmemesi ihtar ediliyor.

Daha sona, "Allah çocuk edindi." diyen kâfirlerin bu çirkin ve bâtıl iddialarına dikkat çekiliyor. Ve bu korkunç iddiaların tesirinden neredeyse dağların bile çatlayacağı ve rahman olan Allah'a çocuk edinmenin asla yakışmayacağı beyan ediliyor.

Kıyamet gününde bütün yaratıkların, Allah'ın huzurunda hesap vermek üzere toplanacakları ve herkesin orada dünyada yapmış olduğu ameliyle başbaşa kalacağı beyan ediliyor ve buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, bu Kur'an'la takva sahiplerini müjdelemen, inatlaşıp düşmanlık besleyen bir kavmi de uyarman için onu senin diline kolaylaştırdık. (Senin lisanınla indirdik.) Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Şimdi onlardan herhangi birini görüyor veya sesini işitiyor musun?

Sûre-i Celile bu âyet-i kerimelerle sona eriyor. Şimdi gelelim âeyetlerin teker teker izahına:

بِسْــــــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾

1- Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

* Mukatta'a harfleri hakkında Bakara Sûresi'nin başında açıklamalar yapılmıştır. Burada geçen mukatta'a harfleri hakkında da özellikle şunlar zikredilmektedir.

Bazı âlimler buradaki Kâf harfinin, Allah Teala'nın "Kebir" yani, büyük sıfatının birinci harfi olduğunu bazıları da bu harfin "Kerim" yani, cömert sıfatının birinci harfi olduğunu söylemişlerdir. "Hâ" harfinin ise "Hâdî" yani, hidayete erdiren sıfatının birinci harfi olduğunu söylemişlerdir. "Yâ" harfinin ise "Yemin" yani, bereket veren, kuvvetli olan sıfatının birinci harfi olduğunu veya "Hâkim" sıfatının sondan ikinci harfi yahut "Yâ men Yücîru" yani, "Ey yardıma koşan" duasının birinci harfi olduğunu söylemişlerdir. "Ayn" harfinin ise "Alîm" yani, "Bilen" sıfatının veya "Aziz" yani, "Güçlü" sıfatının yahut "Âdil" yani, "Adaletli" sıfatının birinci hari olduğunu söylemişlerdir. "Sâd" harfinin de "Sâdık" yani, "Sözünde doğru olan" sıfatının birinci harfi olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise "Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd" harflerinin hepsinin, Allah tealanın yalnız bir ismi olduğunu söylemişlerdir.

Bazıları ise, "Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd" harflerinin Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biri olduğunu söylemişlerdir.

ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾

2- (Ey Muhammed, bu,) Rabbinin kulu Zekeriyya'ya lütuf ve ihsanının kıssasıdır.

* Zekeriyya aleyhisselam, İsrailoğullarına gönderilen büyük Peygamberlerden birisiydi. Resulullah (s.a.v.) onun hakkında şöyle buyurmaktadır: –

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «كَانَ زَكَرِيَّا نَجَّاراً».

"Zekeriyya marangozluk yapardı" (elinin emeğiyle geçinirdi.) [1]

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾

3- Hani bir zaman Zekeriyya rabbine gizlice niyaz etmişti.

* Zekeriyya aleyhisselamın, Allah Teala'dan kendisine çocuk vermesini niyaz ederken duasını gizlice yapması, riyadan korunması veya gizli duanın Allah nezdinde daha makbul olması yahut yaşlılığına rağmen çocuk istediği için "Saçmalamakla" suçlanacağından korkmasındandır.

قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾

وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾

يَرِثُنِى وَيَرِثُ مِنْ ءَالِ يَعْقُوبَ ۖ وَٱجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

4- Şöyle demişti: "Rabbim, kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Ey rabbim, şimdiye kadar sana dua edip te hiç mahzun ve mahrum olmadım.

5- Doğrusu ben, kendimden sonra yerime geçecek yakınlarımdan endişelendim. Hanımımın da çocuğu olmuyor. Bana, yerime geçecek bir oğul lutfet.

6- Bana ve Yakuboğullarına vâris olsun. Rabbim, onu, rızanı kazananlardan eyle."

---

(1) Müslim, K. el-Fadail, bab: 169, Hadis No: 2379 / İbn-i Mâce, K. et- Ticar bab: 5, Hadis No: 2150.

* Zekeriyya aleyhisselam, Yakub aleyhisselamın soyundandır. Bu itibarla Allah'tan istediği çocuğun, kendilerine ve Yakub aleyhisselamın ailesine mirasçı olmasını istemektedir. Ancak burada söz konusu olan mirasçılık malda değil ilimde ve Peygamberliktedir. Zira Peygamberlerin bıraktıkları mal'a mirasçı olunmaz. Bu mallar sadakadır.

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

7- Ey Zekeriyya, biz sana Yahya adında bir erkek çocuk müjdeliyoruz. Daha önce de bu adı kimseye vermiş değiliz.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Zekeriyya aleyhisselamın duasını kabul ederek kendisine, ismini "Yahya" koyacağı bir erkek çocuk vereceğini beyan ediyor.

Müfessirler: "Daha önce de bu adı kimseye vermiş değiliz." ifadesini "Daha önce bu çocuğun bir benzerini yaratmamıştık." veya "Daha önce, kısır olan bir kadından böyle bir çocuk meydana getirmemiştik." şekillerinde izah etmişlerdir. Taberi ise mealde verilen mânâyı tercih etmiştir.

Âyet-i Kerime'de adı geçen Yahya aleyhisselam, Allah'ın gönderdiği Peygamberlerden biridir. Onun hakkında diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "İşte orada Zekeriyya rabbine dua etti. "Ey rabbim, bana kendi katından temiz bir nesil ihsan et. Şüphesiz sen, duayı işitensin." dedi." "Zekeriyya, mabedde kalkıp namaz kılarken Melekler ona şöyle seslendiler: "Allah sana, kendi sözüyle meydana gelen İsa'yı tasdik eden, efendi, iffetli ve salihlerden bir Peygamber olan Yahya'yı müjdeliyor."(2)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Miraç'ta gördüğü Yahya aleyhisselamı şöyle anlatıyor:

عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ اَنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ ﷺ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ اُسْرِيَ بِهِ ثُمَّ صَعِدَ
حَتّٰى اَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ
مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ اُرْسِلَ اِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَاِذَا يَحْيٰى وَعِيسٰى وَهُمَا

(2) Âl-i İmran Suresi, âyet: 38-39

ابْنَا خَالَةٍ قَالَ هٰذَا يَحْيٰى وَعِيسٰى فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا فَسَلَّمْتُ فَرَدَّا ثُمَّ قَالَا مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ.

"Sonra yukarı çıkıp ikinci kat göğe vardık. Cebrail göğün kapısının açılmasını istedi. "Kim o?" diye soruldu. O da "Cebrail" dedi. "Yanında kim var?" diye soruldu. O da "Muhammed var." dedi. "Ona peyamberlik verildi mi?" diye soruldu. Cebrail "Evet" dedi. İş bitince (Kapı açılıp içeri girdiğimde) bir de ne göreyim, iki teyze çocuğu Yahya ve İsa oradalar. Cebrail bana "Bunlar Yahya ve İsa'dır. Bunlara selam ver." dedi. Ben de onlara selam verdim. Selamımı aldılar ve bana "Merhaba salih kardeş, merhaba salih Peygamber" dediler.(3)

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾

8- Zekeriyya: "Rabbim, hanımım kısır ben de iyice ihtiyarlamışken nasıl oğlum olabilir?" dedi.

* Allah Teala, Zekeriyya aleyhisselama "Yahya" isimli bir oğul vereceğini müjdeleyince, Zekeriyya aleyhisselam: "Ey rabbim, benim nasıl çocuğum olabilir ki? Hanımım kısırdır. Ben ise yaşlılığın son haddine ulaşmış durumdayım. Sen beni kuvvetlendirerek, kısır olan hanımımı da çocuk doğuracak duruma getirerek mi onu bana vereceksin? Yoksa beni başka bir hanımla evlendirerek mi vereceksin? Şüphesiz ki, sen herşeye kadirsin." dedi.

Buradan anlaşılmaktadır ki Zekeriyya aleyhisselam kendisine çocuk verilmesini garip karşılamıyor fakat çocuğun ne şekilde verileceğini merak ediyor. Zira kendisine çocuk verilmesini isterken de, ihtiyar olduğunu, hanımının da kısır olduğunu bilmekte ve bunu zikretmektedir. Bu itibarla kendisine çocuk verileceği müjdesini garip karşılaması mümkün değildir.

قَالَ كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

(3) Buhari, K. el-Enbiya, bab: 43

9- Allah Zekeriyya'ya: "Rabbin böyle buyurdu. Bu bana kolaydır. Çünkü seni de daha önce hiç yokken var eden benim." dedi.

* Allah Teala Zekeriyya aleyhisselama cevaben buyuruyor ki: "Evet durum böyledir. Sen ihtiyarsın, hanımın da kısır. Fakat rabbin der ki: "Bu haldeyken de sana çocuk vermek benim için çok kolaydır. Çünkü seni de daha önce hiç yokken ben yarattım. Bu halinde sana çocuk vermem, sen hiç ortada yokken seni var etmemden daha zor değildir.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

10- Zekeriyya: "Rabbim, öyleyse bana (Çocuğum olacağına dair) bir alâmet ver." dedi. Allah: "Senin alâmetin, sapasağlamken insanlarla üç gün konuşmamandır." dedi.

* Zekeriyya aleyhisselam, kalbinin mutmain olması için, çocuğunun olacağına dair kendisine bir alâmet verilmesini istedi. Allah Teala da ona alâmet olarak, üç gün dilinin tutulup konuşamayacağını ancak işaretle konuşabileceğini beyan etti.

Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Zekeriyya: "Rabbim, o halde bana bir alâmet ver." dedi. Allah da "Senin alametin, insanlarla işaretle konuşman dışında, üç gün konuşmamandır. Rabbini çokça an. Akşam sabah onu tesbih et." dedi.(4) Bu âyetten de anlaşıldığı gibi Zekeriyya aleyhisselam o üç gün içinde rabbini zikredip onu tesbih edebiliyor fakat insanlarla işaretleşmenin dışında konuşamıyordu.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

11- Zekeriyya mabetten kavminin önüne çıktı. Onlara: "Sabah akşam Allah'ı tesbih edin" diye işarette bulundu.

(4) Âl-i İmran Suresi, âyet: 41

* Zekeriyya aleyhisselam, kendisine oğul verileceğinin işareti olarak üç gün dili tutulunca ibadet ettiği namazgâhından dışarı çıkmış ve konuşamadığı için eliyle veya yazı yazarak kavmine, sabah akşam Allah'a ibadette bulunmalarını, onu zikretmelerini emretmiştir.

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾

12- (Yahya dünyaya gelince): "Ey Yahya, kitaba sımsıkı sarıl." diye vahyettik. Biz ona daha çocukken hikmet ve hüküm verdik.

Yahya doğup büyüyünce biz ona: "Zamanının şeriatı olan Tevrat'a sımsıkı sarıl. Ona ciddiyetle eğil." dedik ve ona daha çocukken hikmeti yani, kitabı anlamayı, ilmi, ciddiyeti, kararlılığı ve hayra yönelmeyi verdik.

وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾

وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

13- Ayrıca biz ona yumuşak kalblilik ve safiyet verdik. O, müttaki idi.

14- Anne ve babasına karşı itaatkârdı. Zalim ve isyankâr değildi.

* Taberi bu âyetlerin tefsirinde çeşitli izah şekilleri nakletmiştir. Bu izah şekillerini şöylece ifade etmek mümkündür.

"Biz Yahya'ya veya babası Zekeriyya'ya lütufta bulunarak yahut Yahya'ya acıyarak veya onu severek yahut onun kıymetini yükselterek daha çocukken ona hikmet verdik. Biz Yahya'ya günahlardan arınıp temiz olmayı yahut salih amel işlemeyi yahut bereketi verdik. O da takva sahibi bir kimseydi. Allah'ın farz kıldığı emirleri yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkardı."

"Yahya, anesine, babasına iyilikte bulunan, rabbine ve anne babasına itaat hususunda böbürlenmeyen ve onlara isyan etmeyen bir kimseydi."

وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği gün selam Yahya'ya

* Süfyan b. Uyeyne diyor ki: "Kişi yabancılığı en çok üç yerde hisseder. Doğduğu günde, öldüğü günde, birde dirileceği günde. Zira kişi doğduğu gün kendisini daha önce bulunduğu ortamın dışında bulur. Öldüğü gün ise daha önce hiç görmediği varlıklarla karşılaşır. Diriltildiği günde ise kendisini büyük bir mahşerin içinde bulur. İşte Allah Teala Yahya aleyhisselama bu üç günde ikramda bulunmuş ve onun bu üç günde güven içinde olacağını bildirmiş ve "Doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği günde selam Yahya'ya." buyurmuştur.

Zekeriyya aleyhisselamın kıssası burada bitiyor ve bundan sonra Hz. Âdem'in ilk olarak topraktan yaratılışını hatırlatmak için Hz. Meryem'e, babasız olarak bir çocuk verildiği beyan ediliyor ve Hz. Meryem'in oğlu İsa aleyhisselamın dünyaya gelişi bahse konu ediliyor.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

16- Ey Muhammed, sen insanlara, Kur'an'daki Meryem kıssasını anlat. Bir zaman Meryem, ailesinin bulunduğu yerin doğu tarafına çekilmişti.

17- Ailesiyle kendisi arasına bir perde koymuştu. Biz ona Meleğimiz Cebrail'i gönderdik te ona tam bir insan şeklinde göründü.

Ey Muhammed, sen, Allah'ın sana indirdiği hak kitap olan Kur'an'da, İmran'ın kızı Meryem'in hadisesini anlat. Bir zaman Meryem, ailesinden ayrılıp onların doğu tarafında bulunan bir yerde yaşamaya başladı. Ailesiyle kendisi arasına, birbirlerini gömelerini engelleyecek bir perde koyduk. Biz ona, Ruhul Emin olan Cebrail'i gönderdik. Cebrail ona normal bir insan şeklinde göründü.

* Burada Hz. İsa'nın annesi olan Hz. Meryem'den bahsediliyor. Hz. Meryem, Hz. Dâvûd'un soyundan ve İsrailoğulları'nın temiz bir ailesinden meydana gelmiştir. Babasının adı "İmran"dır. Hz. Meryem'in annesi hamileyken, doğuracağı çocuğu Kudüs'teki Beytül Makdisin hizmetine adamıştır. Hz. Meryem doğunca, kızkardeşinin kocası olan Zekeriyya aleyhisselamın himayesine verildi.

Ve onun bakımında büyüdü. Hz. Meryem, saliha, ibadetiyle meşhur, kendisini Allah'a vermiş bir hanımdı. Hz. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirmesinden önce zekeriyya aleyhisselam onun birçok olağanüstü hadiselerini görmüştü. Buna işaret eden şu âyette buyurulmaktadır ki: "Rabbi onu güzel bir şekilde kabul etti. Ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Ve Zekeriyya'yı onun bakımına memur etti. Zekeriyya Meryem'in bulunduğu mihraba her girdiğinde onun yanında yiyecek rızık buldu. "Bu sana nereden geldi Ey Meryem?" dedi. Meryem" "O, Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah, dilediğini hesapsız bir şekilde rızıklandırır." dedi. (Âl-i İmran, 37)

Alah Teala, Hz. Meryem'den, babasız olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmeyi dileyince, Hz. Meryem, ailesinin bulunduğu yerden ayrılarak Beytül Makdisin doğusundaki bir yerde inzivaya çekilmiştir.

Müfessirler, Hz. Meryem'in, ailesinden uzaklaşarak onların doğu taraflarına çekilmesinin ve kendisiyle ailesinin arasına birbirlerini görmelerine engel olacak bir perde çekmesinin hikmeti hakkında çeşitli aıklamalarda bulunmuşlardır.

Bazılarına göre Hz. Meryem'in böyle yapması, ilk defa âdet görmesinden olmuştur. Böylece Hz. Meryem, her zamanki bulunduğu yerden uzaklaşmış, temizleninceye kadar uzak bir yerde durmayı tercih etmiş, âdetinin bitiminden sonra da temizlenip ailesine dönmeyi düşünmüştür. Fakat âdeti biter bitmez kendisine Melek gelmiş ve ona, Hz. İsa'yı doğuracağını haber vermiştir.

Bazılarına göre, Hz. Meryem'in ailesinden uzaklaşması Allah'a ibadet etmek maksadıyla olmuştur.

Diğer bazılarına göre ise de, Hz. Meryem'in, uzaklaşma sebebi, sona eren âdetinden dolayı temizlenmek istemesidir. Perdeyi de bunun için çekmiştir.

Bazılarına göre de Hz. Meryem su almak için ailesinden uzaklaşmış ve temizlenmek için kendisiyle ailesi arasına perde germiştir.

قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

18- Meryem: "Ben senden, rahman olan Allah'a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsan bana dokunma." dedi.

* Hz. Meryem, Allah tarafından kendisine gönderilen ve normal bir insan şeklinde görülen Cebrail'i karşısında görünce, ondan kendisine bir zarar gelece-

ğinden korkmuş ve Allah Teala'nın merhamet edici sıfatını anarak Allah'a sığındığını söylemiş ve Cebrail'e: "Eğer Allah'tan korkan biriysen bana dokunma." demiştir. Bunun üzerine Cebrail de ona şu cevabı vermiştir:

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾

19- Melek: "Ben sana, nezih ve kabiliyetli bir erkek çocuk bağışlamak için rabbinin gönderdiği elçiden başkası değilim" dedi.

* Cebrail aleyhisselam, Hz. Meryem'e "Ben ancak rabbinin gönderdiği bir elçiyim. Ben sana, tertemiz, zeki bir çocuk bağışlamak için gönderildim. Benden sana hiçbir kötülük dokunmaz." demiş ve korkan Hz. Meryem'e güven telkin etmiştir. Bundan sonra Hz. Meryem yine hayretle sormuştur:

قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

20- Meryem: "Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir beşer dokunmamıştır. Ben, iffetsiz de değilim" dedi.

* Hz. Meryem, Cebrail aleyhisselama şöyle sormuştur: "Acaba benim nasıl çocuğum olacak? Bana hiçbir insan dokunmamıştır. Zira ben evlenmedim. Ben, gayr-i Meşru bir iş de yapmadım. Acaba ben evleneceğim de, Allah bana o yolla mı çocuk verecek, yoksa evlenmeden mi çocuğum olacak?"

قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا
وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾

21- Melek: Bu böyle olacaktır. Çünkü rabbin buyurdu ki: "Babasız çocuk vermek bana pek kolaydır. Hem biz onu nezdimizden insanlara bir mucize ve rahmet kılacağız. Bu, kesinleşmiş bir hükümdür. (Ezelde böyle takdir etmişizdir) dedi.

* Cebrail aleyhisselam Hz. Meryem'e şu cevabı vermiştir: "Evet sana kimse dokunmamıştır. Sen, iffetli bir kimsesin. Fakat buna rağmen senin çocu-

ğun olacaktır. Çünkü rabbin buyurdu ki: "Hiç evlenmediğin halde sana çocuk vermek benim için pek kolaydır. Bir de biz, sana vereceğimiz bu çocuğu, istediğimiz şeklide var edebileceğimizi gösteren bir alâmet kılacağız ve o çocuğu hem senin için hem de ona iman edenler için bir rahmet yapacağız. Senden böyle bir çocuğun doğacağı bizim kesinleşmiş bir hükmümüzdür."

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا
مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾

22- (Nihayet Allah'ın emri gerçekleşti) Meryem İsa'ya gebe kaldı. Hamileyken insanlardan ayrılıp uzak bir yere çekildi.

23- Doğum sancısı onu hurma ağacına yaslanmaya zorladı. (Haline üzülerek) "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim." dedi.

* Cebrail aleyhisselamın bu sözleri üzerine Hz. Meryem ilahi emre boyun eğdi. Ve Cebrail aleyhisselam, Hz. Meryem'in entarisinin arasından üfledi. Meryem, Allah'ın izniyle hamile kaldı. Bundan sonra, Hz. Meryem çok zor durumlar yaşadı. İnsanlara ne söyleyeceğini bilemez oldu. Zira o, insanların kendisine ne söyleyeceklerini biliyordu. Nihayet Hz. Meryem durumunu, Zekeriyya aleyhisselamın hanımı olan kızkardeşine anlattı. Hz. Meryem Hz. İsa'ya hamile iken kızkardeşi de Hz. Yahya'ya hamile idi.

Hz. İsa'nın, annesinin karnında ne kadar zaman kaldığı âyet-i Kerimede belirtilmemektedir. Müfessirlerin çoğunluğu, Hz. İsa'nın da normal çocuklar gibi annesinin karnında dokuz ay kaldığını söylemişlerdir.

Hz. Meryemin hamile olduğu anlaşılınca dedikodular çıktı ve bunun için Hz. Meryem, kavminden ayrılarak uzak bir yere çekildi. Âyette, gittiği yerin neresi olduğu belirtilmemektedir. Bununla beraber bu yerin "Beytül Lahm" olduğu rivayet edilmektedir.

Nihayet Hz. Meryemi doğum sancısı yakaladı ve bu durumda bir hurma ağacının gövdesine yaslanmak zorunda kaldı ve orada doğum yaptı. Bu doğumdan sonra çok sıkıntılara düşeceğini düşünerek şöyle dedi: "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim."

فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَٓا اَلَّا تَحْزَن۪ي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾

وَهُزّ۪ٓي اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّاۘ ﴿٢٥﴾

فَكُل۪ي وَاشْرَب۪ي وَقَرّ۪ي عَيْنًاۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًاۙ فَقُول۪ٓي اِنّ۪ي نَذَرْتُ

لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّاۚ ﴿٢٦﴾

24- Melek, Meryem'in aşağı tarafndan şöyle nida etti: "Sakın üzülme. Rabbin, alt tarafından bir ırmak akıttı.

25- Hurma ağacını kendine doğru silkele, üzerine taze ve olgun hurmalar dökülsün.

26- Ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer birini görürsen, "Rahman olan Allah'a konuşmama orucu adadım. Bugün kimseyle konuşmayacağım." de.

* Hz. Meryem'in doğum yapmasından sonra, aşağı taraftan ona seslenenin kim olduğu hakkında iki görüş zikredilmektedir.

Said b. Cübeyr, Dehhak, Amr b. Meymun, Süddî, Katade ve İbn-i Abbas, burada Hz. Meryem'e seslenenin, Cebrail aleyhisselam olduğunu ve Meryem'e vâdinin alt tarafından seslendiğini söylemişlerdir.

Mücahid ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen diğer bir rivayete göre ise burada Hz. Meyem'e seslenen Hz. İsa'dır. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Bazı müfessirler: "Rabbin alt tarafından bir ırmak akıttı." ifadesini: "Rabbin sana şerefli bir çocuk bahşetti." şeklinde izah etmişlerdir. Taber ise: "Rabbin alt tarafından bir ırmak akıttı." şeklindeki izahı tercih etmiştir.

Allah Teala, Hz. Meryem'e, yakınından akan bir su ve kuru bir hurma ağacından hurma vermiş, ona, yeyip içmesini ve çocuğuna iyi bakmasını emretmiş, insanların dedikodusuna üzülmemesi için de "Konuşmama orucu tuttuğunu" söylemesini emretmiştir.

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾
يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾

27- Meryem İsa'yı yüklenerek kavmine getirdi. Kavmi hayretler içinde şöyle dediler: "Ey Meryem, doğrusu sen görülmemiş bir iş yaptın."

28- Ey Harun'un kızkardeşi Meryem, senin ne baban ahlaksız, ne de annen iffetsizdi.

* Allah Teala, Hz. Meryem'e verdiği rızıklardan yeyip içmesini, kendisine verdiği çocuktan dolayı sevinmesini ve kendisini kınayacak olanlara cevap vermemesini bildirdikten sonra, Hz. Meryem bu ilahi emirlere boyun eğmiş ve çocuğunu alarak kavminin yanına dönmüştür. Fakat onu gören kavmi, bekâr bir kızın, karşılarına bir çocukla çıkmasını çok garip karşılamışlar ve ona "Ey Meryem, doğrusu sen çok tuhaf bir iş yaptın. Ey Harun'un kızkardeşi sen, temiz bir ailedensin. Ne baban kötü bir kimseydi, ne de annen iffetsizdi. Şimdi senin bu halin nedir?" diye ona sorular sormaya başladılar.

Âyet-i Kerime'de Hz. Meryem'in kavminin ona: "Harun'un kızkardeşi" diye hitabettiği beyan edilmektedir.

Bazı âlimlere göre İsrailoğulları, her saliha kadına "Harunun kızkardeşi" şeklinde hitabederlermiş. Bazılarına göre, burada kastedilen Harun, Hz. Musa'nın kardeşi olan Harun değildir.

Bazılarına göre de, buradaki Harun'dan maksat, Hz. Musa'nın kardeşi olan Harun'dur. Hz. Meryem Hz. Harun'un soyundan geldiği için ona "Harun'un kızkardeşi" denmiştir.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾

29- Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. "Biz, beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler.

* Kavmi Meryem'e bu sözleri söyleyince Meryem onlara, "Konuşmama orucu tuttuğunu ve dolayısiyle kendileriyle konuşamayacağını beyan etmiş buna

rağmen kavmi onu konuşturmakta ısrar etmiş Meryem de henüz kucağında bir çocuk olan Hz İsa'ya işaret ederek onunla konuşmalarını istemiş, onlar ise Hz. Meryem'in kendilerini alaya aldığını sanmışlar ve "Biz, beşikteki bir çocukla nasıl konuşabiliriz?" demişlerdir.

Hz. Meryem, kucağındaki bebeğin kavmiyle konuşabileceğini, Allah Teala'nın kendisine ilham etmesiyle veya yolda gelirken Hz. İsa'nın konuşmasıyla yahut Cebrail'in onun konuşabilceğini haber vermesiyle bilmişti.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾

وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

30- İsa (Allah'ın kudretiyle dile gelerek) şöyle dedi: "Şüphesiz ben, Allah'ın bir kuluyum. O bana kitap verdi. Ve beni Peygamber yaptı.

31-Beni, bulunduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Hayatım boyunca namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti.

32- Beni anneme itaatkâr kıldı. Beni asla zorba ve isyankâr yapmadı.

33- Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün Allah bana selam ve emniyet vermiştir."

* Hz. Meryem'in işareti üzerine dile gelen Hz. İsa, ilk olarak kendisinin, Allah'ın kulu olduğunu, ona, ilahi bir kitap olan İncil'in verildiğini, kendisinin Peygamber kılındığını ve bulunduğu her yerde insanlara fayda temin eden bir kimse kılındığını namaz ibadetiyle ve zekât vermekle mükellef olduğunu, babası olmadığı için sadece annesine itaat etmekle mükellef olduğunu, kimseye zulmetmeyeceğini ve isyankâr bir kimse olmayacağını söyledi ve doğduğu, öldüğü ve dirileceği günlerde Allah tarafından verilen bir emniyet içinde olacağını beyan etti.

Hz. İsa henüz kucaktaki bir bebek olduğu halde kendisine kitap verildiğini ve Peygamber kılındığını beyan etmektedir. Bu ifadeden şunların anlaşılabileceği yorumu yapılmaktadır:

Ya Hz. İsa henüz çocukken kendisine Peygamberlik verilmiş ve kitap verileceği beyan edilmiştir. Bunun içindir ki "Allah bana kitap verdi ve beni Peygamber yaptı." denmiştir.

Yahut da Hz. İsa'ya kitap verileceği ve Peygamber kılınacağı bildirilmiş o da bunların muhakkak olarak gerçekleşeceğine inandığı için, henüz tahakkuk etmeyen şeyleri tahakkuk etmiş gibi söylemiştir.

Hz. İsa, bulundğu her yerde insanlar için faydalı olacağını ifade etmiştir. Bu faydadan maksat ya umumî olarak faydalı olmak veya iyiliği emredip kötülüğe mani olarak faydalı olmak yahut da hayırı öğretici olarak faydalı olmaktır.

Âyet-i Kerimede ifade edîlen zekât'tan maksat, kendisini günahlardan arındırmak ve temizlemektir. Bununla beraber bu ifade, malının zekâtını vermekle yükümlü olduğunu söylediğini anlamaya da mâni değildir.

Hz. isa, doğduğunda ve öleceğinde şeytanın ve taraftarlarının şerrinden korunmuş olduğunu, kıyamet gününün dehşetinden de güven içinde olacağını bildirmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde Hz İsa'nın ve annesi Meryem'in, doğduklarında Şeytanın dokunmasından korunduklarını beyan ederek buyuruyor ki:

اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُولَدُ الاَّ وَالشَّيْطَانُ يَمَسُّهُ حِينَ يُولَدُ فَيَسْتَهِلُّ صَارِخاً مِنْ مَسِّ الشَّيْطَانِ اِيَّاهُ الاَّ مَرْيَمَ وَابْنَهَا ثُمَّ يَقُولُ اَبُو هُرَيْرَةَ وَاقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ وَاِنِّى اُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ.

"Doğan hiçbir çocuk yoktur ki annesinden doğduğu anda Şeytan ona dokunmuş olmasın. Çocuk, şeytanın bu dokunmasında dolayı ilk defa ağlar. Ancak Meryem ve oğlu İsa bundan müstesnadır."(5)

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذٖى فٖيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾

(5) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure; 3, bab: 2 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 2, S: 275

34- İşte Meryemoğlu İsa budur. Hakkında ihtilaf edilen bu meselede gerçek söz de budur.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bu izahları şöylece özetlemek mümkündür:

"Size sıfatlarını anlattığım ve haberlerini naklettiğim bu çocuk, Meryemoğlu İsa'dır. Size anlattığım bu haber de gerçek haberdir. Bunda şüphe yoktur. Fakat Yahudi ve Hıristiyanlar bu hususta şüphe içindedirler."

"Bu anlatılan, Meryemoğlu İsa'dır. Kâfirlerin, hakkınd şüpheye düştükleri İsa ise Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir. Yani Allah Teala, Hz. İsa'yı babasız olarak sadece "ol" demekle meydana getirmiştir. Bu sebeple Hz. İsa'ya "Allah'ın kelimesi" denmiştir."

"Bu, Meryemoğlu İsa'dır. Bunu söyleyen de Hak olan Allah'tır. Fakat Yahudi ve Hıristiyanlar; İsa hakkında şüpheye düşmüşlerdir."

Yahudiler, Hz. İsa'nın bir sihirbaz, bir yalancı olduğunu iddia etmişler Hıristiyanlar ise onun, Allah'ın oğlu olduğunu ve üç ilahtan birini teşkil ettiğini iddia etmişlerdir. Onların hepsi de yalancıdır. İsa Allah'ın kulu ve Peygamberidir. Meryem'e ulaştırdığı sözüdür ve Allah'ın sırrıdır.

مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝٣٥

35- Çocuk edinmek Allah'a asla yakışmaz. O, bundan münezzehtir. O, birşeyin olmasına hükmedince ona sadece "Ol" der o da oluverir.

Şüphesiz ki İsa'ya "Allah'ın oğlu" diyenler kâfir olmuşlar ve Allah'a iftira etmişlerdir. Allah'ın çocuk edinmesi ona yakışmaz. Zira o, herşeyin yaratıcısıdır. Yarattıkları onun oğlu olamaz. Allah, kafirlerin bu iddialarından münezzehtir, beridir. Allah birşeyin olmasına hükmedince ona "Ol" der o da hemen oluverir. İsa'yı babasız oharak yaratması da böyledir. Hz. Âdem'i anasız babasız yaratan Allah, Hz. İsa'yı da babasız olarak yaratmaya elbette ki kadirdir.

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Allah katında İsa'nın durumu da Âdem'in durumu gibidir. Allah, Âdem'i topraktan yarattı sonra da ona "Ol" dedi ve o da oluverdi."(6)

(6) Âl-i İmran Suresi, âyet: 59

وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾

36- "Şüphesiz benim de rabbim sizin de rabbiniz Allah'tır. O halde ona ibadet edin. İşte doğru yol budur."

* Hz. İsa şöyle demişti: "Şüphesiz ki benim de rabbim, sizin de rabbiniz Allah'tır. O halde sadece ona kulluk edin. İşte dosdoğru yol budur. Bu yola uyan hakka erişir. Bundan ayrılan ise sapıklığa düşer.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

37- Ne var ki kâfirler aralarında İsa hakkında ihtilafa düştüler. O dehşetli günü görecek kâfirerin vay haline.

* Hz. İsa hakkında çeşitli fırkalar ve ehl-i kitap ihtilafa düştüler. Bazıları onun Allah olduğunu, bazıları da üç ilahın biri olduğunu diğer bazıları da Allah'ın oğlu olduğunu söylediler. İşte bu saçma sapan iddialarından dolayı, kıyamette, layık oldukları cezaya çarpılacaklardır.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ
مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

38- Kâfirler, huzurumuza çıktıkları gün öyle işitecekler, öyle görecekler ki... Fakat bugün zalimler apaçık bir sapıklık içindedirler.

* Allah Teala, kendisini inkâr eden, ortaklar koşan ve Hz. İsa'nın onun oğlu olduğunu iddia eden kâfirlerin halini beyan ederek buyuruyor ki: "Dünyada iken hakka ve Allah'ın varlık ve birliğini gösteren delillere karşı kör olanlar, Peygamberlerin davetlerine ve okudukları ilahi kitapların davetlerine karşı sağır olanlar, Allah'ın huzuruna çıkarıldıklarında öyle bir işitecek ve göreceklerdir

ki... Ne var ki onların o gün işitip görmeleri kendilerine fayda vermeyecektir. Allah'a yakışmayan şeyleri ona isnad eden kâfirler, apaçık bir sapıklık içindedirler. Hallerinin nereye varacağını da hesap etmemektedirler.

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

39- Ey Muhammed, insanların pişmanlık duyacakları kıyamet günü ile kâfirleri uyar. O gün her şey bitmiş, iş işten geçmiş olacaktır. Oysa kâfirler gaflet içindedirler iman etmezler.

Ey Muhammed, sen, Allah'a ortak koşan müşrikleri, suçlarından ve bu sebeple cehenneme girdirilip orada ebedi olarak kalacaklarını anlamalarından sonra kıyamet gününde nasıl pişman olacaklarını izah ederek uyar. O gün Allah, yarattıklarını yargılayıp aralarında hükmü verecektir. Bir kısım insanlar cennete girecek, diğerleri cehenneme sürükleneceklerdir. Bugün ise müşrikler, kıyamet gününün bu dehşetli allerinden gafildirler. Allah'a ve âhiret gününe iman etmezler.

Evet, âhiret günü, kâfirler için en büyük pişmanlık günüdür. Zira o gün artık ölüm oradan kaldırılacak, kâfirler, lâyık oldukları azâbın içinde ebedî olarak kalacaklardır.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ فَيُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ
الْجَنَّةِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ رَجُلٌ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ
وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ
هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ فَيُذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ
خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ ثُمَّ قَرَأَ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ

إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهَؤُلَاءِ فِي غَفْلَةٍ أَهْلُ الدُّنْيَا وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.

"Kıyamette ölüm, güzel bir koç şeklinde getirilecek ve bir çağırıcı cennetliklere "Ey cennet ehli." diye çağıracaktır. Cennetlikler başlarını uzatıp bakacaklar ve o çağırıcı kendilerine "Siz bunu tanıyor musunuz?" diye soracak. Onlar da: "Evet, o ölümdür." diyeceklerdir. Zaten hepsi onu görmüştür. Sonra o çağırıcı: "Ey cehennem halkı." diye çağıracak onlar da başlarını uzatıp bakacaklar ve çağırıcı onlara: "Siz bunu tanıyor musunuz?" diye soracaktır. Onlar da "Evet, bu ölümdür" diyeceklerdir. Zaten bunların hepsi de onu görmüşlerdir. Bunun üzerine koç şeklinde olan ölüm boğazlanır. Sonra çağırıcı "Ey cennet ehli, artık ebedîlik vardır. Ölüm yoktur. Ey cehennem halkı artık ebedilik vardır. Ölüm yoktur." diyecektir." Resulullah (s.a.v.) bu sözünden sonra "Ey Muhammed, insanların pişmanlık duyacakları kıyamet günü ile kâfirleri uyar. O gün her şey bitmiş iş işten geçmiş olacaktır. Oysa kâfirler gaglet içindedirler. İman etmezler."âyetini okudu ve "İşte bunlar gaflet içindedirler. Bunlar dünya halkıdır. Bunlar iman etmezler." buyurdu.(7)

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz yere ve üzerindekilere biz vâris olacağız biz. Onlar mutlaka bize döndürüleceklerdir.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, kendisini yalanlayan müşriklere karşı Resulullahı teselli etmekte, onların davranışlarına üzülmemesini beyan etmektedir. Zira onların hepsi bir gün gelecek yok olacaklardır. Bütün yeryüzü ve orada bulunanlara tek vâris olarak Allah kalacaktır. Herkes Allah'ın huzuruna döndürülecek ve yaptıklarından hesap verecektir.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾

41- Ey Muhammed, insanlara, Kur'an'daki İbrahim kıssasını anlat. Şüphesiz ki o, özü sözü doğru olandı ve bir Peygamberdi.

---

(7) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure; 19, bab: 1 / Müslim. K. el-Cenne bab: 40 HN: 2849

Ey Muhammed, sen, Kur'an'da geçen İbrahim kıssasını müşriklere anlat. Şüphesiz ki İbrahim, sözünde, verdiği haberlerde ve uyarılarında doğru söyleyendi, yalancı değildi. Allah ona vahiy göndererek onu Peygamber yaptı.

إذ قال لأبيه يا أبت لم تعبد ما لا يسمع ولا يبصر ولا يغني عنك شيئا ﴿٤٢﴾

42- O, bir zaman babasına şöyle demişti: "Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiç faydası dokunmayan şeylere niçin tapıyorsun?

Bir zaman İbrahim, babasına şöyle demişti. "Ey babacığım, hiçbir şeyi işitmeyen, hiçbir şeyi görmeyen ve sana hiçbir faydası dokunmayan şu putlara niçin tapıyorsun? Bunlara tapmakla ne kazandığını zannediyorsun? Sen, bunları bırak ta duanı işiten, her halini görüp seni kuşatan, senden bütün zararları uzaklaştırmaya gücü yeten Allah'a kulluk et.

يا أبت إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني أهدك صراطا سويا ﴿٤٣﴾

43- Babacığım, (İlâhî vahiy yoluyla) bana, sana gelmeyen bir ilim geldi. Bana uy da sana, doğru yolu göstereyim.

Babacığım, Allah tarafından bana, sana verilmeyen bir ilim geldi. Benim öğüdümü kabul et ki sana, sapmayacağın, doğru yolu göstereyim. O da, Allah'ın, kendisinde hiçbir eğrilik bulunmayan dinidir.

* Görüldüğü gibi Hz. İbrahim, babasına arşı nezaketle konuşuyor, onu cehaletle suçlamıyor, kendisinin de çok üstün bir ilme sahip olduğunu söylemiyor. Bu tavır bizim için de bir örnektir.

يا أبت لا تعبد الشيطان إن الشيطان كان للرحمن عصيا ﴿٤٤﴾

44- Babacığım, Şeytana tapma. Şüphesiz ki şeytan, rahman olan Allah'a çok âsi oldu.

Ey babacığım, putlara taparak Şeytana uyma. Zira şeytan, Âdeme secde etmeyerek rahman olan Allah'a karşı isyan etmiştir.

* Hz. İbrahim babasına yaptığı bu öğüdüyle de, Rahman olan Allah'ın varlık ve birliğini ve Şeytanın da insanın düşmanı olduğunu veciz bir şekilde ifade ediyor.

يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

45- Babacığım (İnkârda ısrar etmen halinde) seni, rahman olan Allah tarafından bir azabın yakalamasından ve böylece şeytanın dostu olmandan korkarım."

* Hz. İbrahim, babasına, rahman olan Allah tarafından bir azap dokunacağından korktuğunu bildiriyor.

Allah'ın azabına uğrayan bir kişinin bu azaptan sonra nasıl olup Şeytan'ın dostu olacağı şöyle izah edilmektedir:

Allah'ın azabını hak eden kişi cehenneme girer. Böylece Şeytanla beraber olur. Bu beraberlik şeytanla dostluk demektir.

Yahut, buradaki ilahi azaptan maksat, Allah'ın, bu çeşit kullarından yardımını tamamen kesmesidir. Böyle bir insanın, şeytandan başka hiçbir dostu yoktur.

Ya da burada zikredilen şeytanın dostluğundan maksat, onun peşini takibetmektir. Böylece rahman olan Allah'ın azabına uğrayan kimse cezalandırılmakta şeytanı takib etmiş olur.

Zemahşeri diyor ki: "Âyet-i Kerime'de, şeytanın dostu olmak, rahman olan Allah'ın azabına uğramaktan sonra zikredilmektedir. Bu da, şeytanın dostu omanın, Allah'ın azabına uğramaktan daha beter olduğunu gösermektedir. Zira şeytanın dostu olma, Allah'ın rızasına erişmenin zıddıdır. Allah'ın rızası herşeyin üstünde olduğu gibi, şeytanın dostluğu da her şeyden kötüdür.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

46- Babası: "Ey İbrahim, ilahlarıma karşı çıkıp yüz mü çeviriyorsun? Eğer bundan vazgeçmezsen yemin olsun ki seni taşlarım. Haydi uzun müddet benden uzak ol." dedi.

Babası, İbrahim'in nasihatı üzerine ona şu cevabı verdi: "Ey İbrahim, sen benim ilahlarımdan yüz çeviriyor, onlara dil mi uzatıyorsun? Sen bu ilahları sövüp saymaktan ve bunlara dil uzatmaktan vazgeç. Eğer bundan vazgeçmezsen yemin olsun ki ben de seni sözle taşlarım. Sana ağır şeyler söyler, hakaret ederim. Haydi benden uzun bir müddet uzak ol.

* Taberi bu âyetin son bölümünün şu şekilde izah edilmesinin tercihe şâyân olduğunu söylemektedir. "Haydi sen benden sağ salim bir şekilde uzak ol. Seni cezalandırmış olmıyayım."

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

47- İbrahim şöyle dedi: "Selam sana. Rabbimden bağışlanmanı dileyeceğim. Çünkü o, bana çok lütufkârdır.

İbrahim, babasına şu cevabı verdi: "Selam sana, benim tarafımdan güven içinde ol. Senin sevmediğin şeyleri sana anlatmayacağım. Ancak rabbimden, senin günahlarını affetmesini dileyeceğim. zira o bana çok lütufkârdır. Benim yaptığım duaları kabul etmektedir.

* Hz. İbrahim'in, babası için af dilemesi, daha önce ona vermiş olduğu bir vaadi yerine getirmek içindi. Fakat daha sonra babasının, Allah düşmanı olduğu ortaya çıkınca onun için dua etmekten vazgeçmiş ve ondan uzaklaşmıştır. Bu husus Tevbe Sûresi'nin yüz ondördüncü âyetinde de izah edilmektedir.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

48- İşte sizden ve Allah'tan başka taptığınız şeylerden ayrılıyor ve sadece rabbime ibadet ediyorum. Umarım ki rabbime dua edip te mahrum ve mahzun olmam."

Artık ben sizden ve Allah'ı bırakıp ta taptığınız putlardan uzaklaşıyorum. Sadece rabbime ibadet ediyor ve onun rablığını kabul ediyorum. Umarım ki rabbim, dualarımda beni ümitsiz çıkarmaz. Dualarımı kabul edip dileğimi bana verir."

* Rivayete göre, Hz. İbrahim, babasına bu sözleri söyledikten sonra bulunduğu yerden ayrılarak Şam taraflarına gitmiştir. Allah Teala orada ona oğlu İsmail'i ve İshak'ı vermiştir.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

49- İbrahim kavminden ve onların, Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylerden uzaklaşınca biz ona İshak'ı ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u ihsan ettik. Hepsini de Peygamber yaptık.

50- Biz onlara, rahmetimizden lütuflarda bulunduk. Biz onları iyilikle dillerde yâdettirdik.

İbrahim, kavminden ve onların tapmış oldukları putlardan uzaklaşınca biz onun yurdundan ayrılık hasretini, kendisine oğlu İshak'ı ve torunu Yakub'u vererek giderdik. Biz, İbrahim'in oğlu İshak'ı ve onun oğlu Yakub'u peygamber yaptık. Biz onların hepsine bu dünya hayatında bol rızıklar verip rahmetimizi bah-

şettik. Ve onları bütün dillerde övdük.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾

51- Ey Muhammed, insanlara Kur'an'daki Musa'nın kıssasını anlat. Şüphesiz ki o, ihlaslı bir kul'du, kitap verilen bir Peygamberdi.

Ey Muhammed, sen, sana indirdiğimiz Kur'an'da, İmran oğlu Mûsa'yı zikret ve onun kıssasını kavmine anlat. Şüphesiz ki Musa, ibadeti sadece Allah'a tahsis eden ihlaslı bir kul idi. Veya Allah tarafından arındırılmış ve ihlasa erdirilmiş bir kul idi. O, hem Nebi hem de Resul idi. O, Peygamberdi hem de kendisine kitap indirilmişti.

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

52- Biz Musa'ya Tûr-i Sina'da sağ taraftan nida'da bulunduk. Biz onu, hususi bir konuşmada bulunmak üzere kendimize yaklaştırdık.

53- Biz ona, rahmetimizden kardeşi Harun'u Peygamber olarak lutfettik.

* Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, Hz. Musa'nın Şam taraflarında Şuayb aleyhisselamın yanında uzun süre kaldıktan sonra kendi ülkesi olan Mısır'a dönerken Sina Çölü'nde bulunan Tûr dağına varınca ona Peygamberlik verdiğini ve Peygamberliğinin, kendisine nida olunarak başladığını beyan ediyor. Ayrıca Hz. Musa'nın isteği üzerine kardeşi Harun'u da Peygamber yaptığını ve ona yardımcı kıldığını beyan ediyor.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

54- Ey Muammed, insanlara, Kur'an'daki İsmail kıssasını anlat. Şüphesiz ki o, vaadine sadık bir kuldu. Kitap verilen bir Peygamberdi.

55- İsmail, ümmetine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrederdi. O, rabbinin rızasını kazanmış bir kuldu.

* Allah Teala bu âyetlerde de, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in kıssasının insanlara anlatılmasını emrediyor. Ve onun, vaadinde duran ve kendisine kitap verilmiş bir Peygamber olduğunu beyan ediyor. Hz. İsmail'in, aile fertlerine namaz kılmalarını, zekât vermelerini emrettiğini ve Allah katında kendisinden razı olunan bir kul olduğunu beyan ediyor.

Allah Teala Hz. İsmail'i "Vaadine sadık" olarak övüyor. Kişinin, verdiği söze sadakat göstermesi, imanında samimi olduğunu gösteren ölçüleden biridir. Nitekim Peyamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde:

عَنْ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ وَاِذَا اُؤْتُمِنَ خَانَ.

"Münafıkın alâmeti üçtür. Konuştuğunda yalan söyler, vaadettiğinde vaadinden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanetine hıyanet eder" buyurmuştur.(8)

Yine Allah Teala, Hz. İsmail'i, aile fertlerine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretmekle övüyor. Bu da kişinin, aynı zamanda aile fertlerinden de sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden kendinizi ve ailenizi koruyun. Ateşin başında sert ve şiddetli, Allah emrine karşı gelmeyen, verilen emirleri olduğu gibi yerin getiren Melekler vardır."(9) "Ailene namazı emret. Sen de namaz kılmakta sabret. Biz senden rızık istemiyoruz. Sana rızık veren biziz. Güzel âkıbet takva sahiplerinindir."(10)

Peygamber efendimiz de bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ الاِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِى اَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ

(8) Buhari, K. el-İman, bab: 24 / Müslim, el-İman, bab: 107, Hadis No: 59
(9) Tahrim Suresi, âyet: 6
(10) Tâhâ Suresi, âyet: 132

رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ
وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ وَحَسِبْتُ أَنْ قَدْ قَالَ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي مَالِ أَبِيهِ
وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

"Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz. Halife bir çobandır, güttüklerinden sorumludur. Erkek ailenin çobanıdır, güttüklerinden sorumludur. Kadın kocasının, evinin çobanıdır, güttüklerinden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malının çobanıdır ve güttüklerinden sorumludur. Evet, hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz."(11)

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾
وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

56- Ey Muhammed, insanlara, Kur'an'daki İdris kıssasını anlat. Şüphesiz ki İdris, özü sözü doğru olandı ve bir Peygamberdi.

57- Biz onu yüce bir makama yükselttik.

* Allah Teala bu âyette İdris aleyhisselamı yüce bir makama yükselttiğini beyan ediyor. Bu yüce makamın ne olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Bazı müfessirlere göre idris aleyhisselam hayattayken bir Melek tarafından altıncı göğe kadar yükseltilmiş ve ruhu orada kabzedilmiştir. Bazılarına göre ise İdris aleyhiselam bir Melek tarafından dördüncü göğe kadar çıkarılmış ve Azrail canını orada almıştır. İşte zikredilen yüce makam burasıdır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) miraca çıkarken İdris aleyhisselam ile dördüncü katta görüştüğünü beyan etmektedir. Bu da ikinci görüşün daha isabetli olduğunu ifade eder.

---

(11) Buhari, K.el-Cuma, bab: 11 / Müslim K. el-İmara, bab: 20, Hadis No: 1829

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ
وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ
خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

58- İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerdir. Bu Peygamberler Âdem'in ve gemide Nuh ile beraber taşıdıklarımızın soyundan, İbrahim ve İsrail'in neslinden ve hidayet verip seçtiğimiz kimselerdendir. Onlara, rahman olan Allah'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.

* Süddî diyor ki: "Bu Peygamberlerin hepsinin, Hz. Âdem'in soyundan gelmelerine rağmen her birinin yakın soyları belirtilmiş ve İdris aleyhisselamın, Âdem'in soyundan geldiğine Hz. İbrahim Nuh ile beraber gemide taşınanların soyundan geldiğine Hz. İshak, Yakub ve İsmail'in de Hz. İbrahim'in soyundan geldiklerine Hz. Musa, Harun, Zekeriyya, Yahya ve İsanında Hz. İsrailin yani Hz. Yakub'un soyundan geldiklerine işaret edilmişir.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ
يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

59- Sonra bu Peygamberlerin ardından öyle bir nesil geldi ki, namazı terkettiler, heva ve heveslerine uydular. Onlar, bu taşkınlıklarının cezasını yakında göreceklerdir.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Peygamberlerin ardından, ibadetlerin en devamlısı olan namazı zayi eden ve şehvaniarzularına uyan nesillerin ortaya çıktığını ve bunların âhirette, yaptıklarının cezasını göreceklerini beyan ediyor.

Âyet-i Kerimede zikredilen "Namazı terkettiler" ifadesi "Namazı bıraktılar veya zamanını geçirdiler." şeklinde izah edilmektedir. Âyette geçen ve "Taşkınlık." diye tercüme edilen "Gayyen" kelimesinin taşkınlık, zarara uğramak kö-

tülük yahut cehennemde kan ve irinlerin aktığı bir vadi olduğu zikredilmektedir. Yani, şehvani arzularına uyan bu insanlar hüsrana uğrayacaklar veya yaptıklarının kakarşılığı olan kötülük bulacaklar yahut cehennemdeki gayya kuyusuna atılacaklardır." demektir.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾

60- Fakat tevbe edip iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır.

* Allah Teala önceki âyet-i Kerimede, Peygamberlerden sonra gelen kötü nesillerin namazlarını terketmeleri ve şehvani arzularına uymaları yüzünden hakettikleri şekilde cezalandırılacaklarını beyan ettikten sonra bu âyette de bu kötü nesilden tevbe edenlerin, Allah'a ve Peygambere iman edenlerin ve salih amel işleyenlerin bu tür cezalandırmadan kurtulmuş olacaklarını beyan ediyor ve bunların cennete gireceklerini ve kendilerine hiçbir haksızlık yapılmayacağını vaadediyor.

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾
لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾
تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

61- O cennet, rahman olan Allah'ın, kullarına, görmedikleri halde vaadettiği "Adn" cennetleridir. Şüphesiz onun vaadi mutlaka yerini bulacaktır.

62- onlar orada boş bir söz işitmezler. Ancak "Selam" işitirler. Orada sabah akşam rızıkları da hazırdır.

63- İşte kullarımızdan takva sahibi olanlara vereceğimiz cennet budur.

Tevbe edip salih amel işleyenler cennetlere gireceklerdir. Bu cennetler, Adn cennetleridir. Rahman olan Allah, bunları, kullarına görmedikleri halde va-

adetmiştir. Allah'ın vaadi ise mutlaka gerçekleşir. O cennetlerde boş bir söz işitilmez. Orada ancak selamlaşmalar işitilir. Cennetliklere sabah akşam, yani bu iki vakit kadar zamalarda yemekleri verilir. Zira orada gece diye bir şey yoktur. Devamlı aydınlık vardır. İşte dünyada takva üzere yaşayan kullara verilecek olan cennet budur.

Burada ifade edilen cennetlere layık olan takva sahiplerinin kimler olduğu başka bir âyet-i Kerimede şöyle izah edilmektedir. "Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşuşun. O cennet, Allah'tan korkanlar için hazırlanmıştır." "O takva sahibi olanlar, bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar. Öfkelerini yenerler ve insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah, iyilik yapanları sever."(12)

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ وَمَا
كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

64- (Vahyin niçin geciktiğini soran Muhammede Cebrail şöyle dedi:) "Biz ancak rabbinin emriyle ineriz. Geçmişimiz, geleceğimiz ve arasındakiler hep ona aittir. Rabbin asla unutkan değildir.

* Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِجِبْرِيلَ مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَزُورَنَا
أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا فَنَزَلَتْ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا.

"Resulullah (s.a.v.) Cebrail'e "Senin, bizi ziyaretinden daha fazla ziyaret etmene engel olan nedir?" dedi. Bunun üzerine "Biz ancak rabbinin emriyle ineriz. Geçmişimiz, geleceğimiz ve arasındakiler hep ona aittir." âyeti nâzil olmuştur.(13)

Âyet-i Kerimede zikredilen "Geçmişimiz, geleceğimiz ve arasındakiler" ifadesi şu şekilde izah edilmiştir. "Önümüzde bulunan, arkamızda olan ve bunla-

(12) Âl-i İmran Suresi, âyet: 133-134
(13) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 19, bab: 2 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an Sure:19 Hadis No:3158

rın ikisi arasındakiler hep ona aittir." "Önümüzde bulunan, arkamızda olan ve bunların ikisi arasindekiler."den neyin kastedildiği hakkında ise üç görüş zikredilmektedir.

Birincisine göre: "Önümüzde bulunan'dan maksat, dünya, "Arkamızda olan"dan maksat, âhiret ve "Bu ikisi arasındakiler"den maksat da, İsrafil tarafından üflenecek olan iki sur arasındaki zamandır. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Dünyada âhiret de, bu ikisi arasındaki "Berzah" âlmi de ancak rabbine aittir." demektir.

İkincisine göre: "Önümüzde bulunan"dan maksat, âhiret, "Arkamızda olan"dan maksat, dünya, "Bu ikisi arasındaki"lerden maksat ise dünya ve ahiret arasıdır. Buna göre âyetin mânâsı "Âhiret de dünya da ve onların aralarında bulunan da ancak rabbine aittir." demektir.

Üçüncüsüne göre ise: "Önümüde bulunan"dan maksat, dünyanın bizden geçen zamanıdır. "Arkamızda olan"dan maksat, dünyanın bizden sonra kalan zamanıve âhirettir. "Bu ikisi arasındakiler"den maksat ise, geçirmiş olduğumuz zaman ile önümüzde bulunan zaman arasıdır. Taberi'ye göre ise "Önümüzde bulunan" âhirettir. "Arkamızda olan." dünyadır. "Bu ikisi arasındakiler" ise dünyanın henüz geçmemiş olan zamanıdır.

رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ
سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

65- O, göklerin, yerin ve aralarındakinin rabbidir. O halde sen ona ibadet et ve ona ibadetinde sabırlı ol. Zaten onun benzeri bir ilah bilir misin ki?

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Hz. Muhammed'e Cebrail'i gönderen rabbinin, göklerin, yerin ve o ikisi arasında bulunan herşeyin rabbi olduğunu, böyle bir rabbin, herhangi bir şeyi unutmasının mümkün olamayacağını beyan ediyor, Hz. Muhammed (s.a.v.)e ve dolayısiyle bilere, böyle bir rabbe kulluk etmemizi ve ona yaptığımız ibadetlerde sabırlı olmamızı emrediyor. Âyetin sonunda da Allah'ın hiçbir benzerinin bulunmayacağı bildiriliyor.

Bazı müfessirler, burada zikredilen "Benzeri" ifadesinden maksadın, onun, isminde benzeri olmadığını söylemişlerse de bu ifadeye genel anlamda almanın ve Allah'ın zat ve sıfatlarında benzeri olmadığı şeklinde yorumlamanın daha uygun olacağı muhakkaktır. Taberi de bu kanaattedir.

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

66- İnsan: "Öldükten sonra mı dirilip çıkarılacağım?" der.

Öldükten sonra dirileceklerine inanmayan kâfirler: "Bizler, ölüp toprak olduktan sonra mı tekrar dirilip kabirlerden çıkarılacağız?" derler.

* Allah Teala bu tür insanlara, hiç yoktan yaratılışlarını hatırlatarak şöyle cevap veriyor:

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

67- O insan, daha önce hiçbir şey değilken kendisini yoktan varettiğimizi hatırlamaz mı?

Öldükten sonra tekrar dirilmeyi aklına sığdıramayan insan, Allah'ın, kendisini, hiç yokken yaratma kudretini dşünemez mi? Onu, hiç yokken var eden Allahın öldükten sonra diriltmesine neden şaşar?

* Bu hususta diğer âyetlerde şöyle buyuruluyor: "İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmez mi ki, hemen apaçık bir hasım kesilir? Yaratışımızı unutarak bize misal getirir ve "Çürümüş kemikleri kim diriltecekmiş?" der. "Ey Muhammed, sen şöyle de: "Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, bütün yaratılanları çok iyi bilir."(14)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾

ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

(14) Yâsin Suresi, âyet: 77-79

68- Rabbine yemin olsun ki, biz o insanları şeytanlarla beraber bir araya toplayacağız. Sonra cehennemin etrafında dizüstü çökmüş olarak hazır bulunduracağız.

69- Sonra her topluluğun, rahman olan Allah'a en çok karşı gelip isyan edenlerini ayıracağız.

70- Sonra, kimlerin cehenneme girmeye dala layık olduğunu biz çok iyi biliriz.

Ey Muhammed, rabbine yemin olsun ki, "Biz, öldükten sonra mı dirilip çıkarılacağız?" diyenleri kıyamette, dostları olan şeytanlarla beraber bir araya toplayacağız. Sonra onları, cehennemin etrafında diz çökmüş vaziyette ve oraya girmek üzere hazır bulunduracağız. Sonra her gurubun, Allah'a en çok isyan edenlerini ayıracağız ve hesaba çekmeye onlardan başlayacağız. Biz, bu gruplardan hangisinin daha şiddetli azaba layık olduğunu çok iyi biliriz ve herkesi cehennemin layık olduğu derecesine koyarız.

* Abdullah b.Mes'ud diyor ki: "Cehennemlikler, en baştakinden en sonuncusuna kadar bir yere hapsedilirler. Sayı tamamlanınca onların en büyük günahkârlarından başlanarak sırayla cehenneme konulurlar."

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾

71- Sizden, cehenneme uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, rabbinin, üzerine aldığı değişmez bir hükümdür.

* Âyet-i Kerimede zikredilen "Cehenneme uğramak"tan maksadın ne olduğu hususunda müfessirler farklı izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b.Abbas, Ebu Meysere ve Abdullah b.Revaha'dan nakledilen bir görüşe göre âyetteki "Cehenneme uğramak"tan maksat, Mümin ve kâfir olan herkesin onun içine girmesidir. Müminler, içine girdikleri o cehennemden kurtarılacaklar kâfirler ise orada kalacaklardır. Müminlerin uğradıkları yerin, cehennemin sönmüş yeri olacağı rivayet edılmektedir.

Abdullah b.Abbas'tan nakledilen bu görüşe delil olarak, Kuran-ı Kerim'de dört yerde zikredilen "Cehenneme uğramak" ifadesinden üçünün "Cehenneme girme" anlamına gelmesidir. Dördüncüsü ise bu âyettir. Bu âyet de yorumda onlara tâbidir. Zikredilen üç âyet şunlardır: "Siz de Allah'tan başka taptığınız put-

lar da cehennem odunudur. Siz oraya, suya koşarcasına gireceksiniz."(15) "Suçluları ise susuz olarak cehenneme süreceğiz."(16) "Firavun kıyamet gününde kavminin önüne düşecekve onları ateşe götürecektir. Varılacak o yer, ne kötü bir yerdir."(17)

Ayrıca sahabe-i Kiram: "Ey Allahım sen beni cehennemden sağ salim çıkar ve beni nimetlerle cennete koy." diye dua etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre ise buradaki "Cehenneme uğramak"tan maksat, cehenneme girmektir. Ancak bu giriş sadece kâfirler için söz konusudur. Âyette geçen "Siz" zamirinden, kâfirler kastedilmektedir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise buradaki "Cehenneme uğramaktan maksat, Müminlerin sırat köprüsünden geçmeleri kâfirlerin ise cehenneme düşmeleridir.

Başka bir kısım âlimlere göre de buradaki "Cehenneme uğramak"tan maksat, Müminlerin, dünyada iken, cehennemden geldiği belirtilen âfet ve felaketlere uğramaları kâfirlerin ise cehenneme girmeleridir.

Taberi bu ayette zikredilen "Cehenneme uğramak"tan maksadın "Sırat köprüsünün üzerinden geçmek olduğunu, müminlerin bu köprüden geçecekleri, kâfirlerin ise ondan geçemeyip cehenneme düşecekleri anlamına geldiğini söylemiş ve sırat köprüsüyle ilgili Hadis-i Şerifleri zikretmiştir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde buyuruyor ki:

فيضرب الصراط بين ظهراني جهنم فاكون اول من يجوز من الرسل بامته
ولا يتكلم يومئذ احد الا الرسل وكلام الرسل يومئذ اللهم سلم سلم وفي
جهنم كلاليب مثل شوك السعدان هل رايتم شوك السعدان قالوا نعم قال
فانها مثل شوك السعدان غير انه لا يعلم قدر عظمها الا الله تخطف الناس
باعمالهم فمنهم من يوبق بعمله ومنهم من يخردل ثم ينجو حتى اذا اراد

(15) Enbiya Suresi âyet: 98
(16) Meryem Suresi, âyet: 86
(17) Hûd Suresi, âyet: 98

اللهُ رَحْمَةَ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ اللهُ الْمَلاَئِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللهَ فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ وَحَرَّمَ اللهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ.

"... Cehennemin üzerine sırat köprüsü kurulacak. Ben ve ümmetim, oradan ilk geçenler olacağız. O gün sadece Peygamberler konuşacak onların o gün ki duaları da: "Ey Allahım esenlik ver, ey Allahım esenlik ver." olacaktır. Cehennemde Sa'dan dikeni gibi kancalar bulunmaktadır. Sizler Sa'dan dikenini gördünüz mü? "Evet ya Resulallah" dediler. Resulullah buyurdu ki "İşte o kancalar Sa'dan dikeni gibidir. Ancak onların ne kadar büyük olduklarını sadece Allah bilir. İnsanlar amellerine göre o kancalarla çekilirler. İnsanlardan bazıları yaptıkları ameller yüzünden helak olurlar. Bazıları da hardal tanesi kadar parçalara ayrılırlar sonra kurtulurlar. Allah Teala, cehenneme girenlerden kime merhamet etmeyi dilerse meleklerine, kendisine kulluk edenleri cehennemden çıkarmalarını emreder. Melekler de onları çıkarırlar. Melekler onları secde izlerinden tanırlar. Allah, secde izlerini yemeyi cehenneme haram kılmıştır."(18)

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyuruyor:

ثُمَّ يُضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَى جَهَنَّمَ. وَتَحِلُّ الشَّفَاعَةُ. وَيَقُولُونَ: اللَّهُمَّ! سَلِّمْ سَلِّمْ». قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَا الْجِسْرُ؟ قَالَ «دَحْضٌ مَزِلَّةٌ. فِيهِ خَطَاطِيفُ وَكَلاَلِيبُ وَحَسَكٌ. تَكُونُ بِنَجْدٍ فِيهَا شُوَيْكَةٌ يُقَالُ لَهَا السَّعْدَانُ. فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرْفِ الْعَيْنِ وَكَالْبَرْقِ وَكَالرِّيحِ وَكَالطَّيْرِ وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ. مُتَاجٍ مُسَلَّمٌ. وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ. وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّمَ.

"...Sonra cehennem üzerine köprü kurulur. Şefaat etme zamanı gelir. İnsanlar "Ey Allahım, esenlik ver, esenlik ver" derler. "Ey Allah'ın Resulu, köprü nedir?" diye sorulunca Resulullah: "Pek kaygan bir yerdir. Orada çengeller, kancalar ve dikenler vardır. Bu dikenler, Necid bölesinde biten Sa'dan dikenleri gi-

(18) Buhari, K. el- Ezan, bab: 129 K. et-Tevhid, bab: 24 / Müslim, K. el-İman, bab: 299, Hadis No: 182

bidir. Müminler, amellerine göre sırat köprüsünün üzerinden göz açıp kapayıncaya kadar veya şimşek gibi yahut rüzgâr gibi veya kuş gibi yahut rahvan at ve develer gibi geçecekler. Bazıları sağ salim kurtulacak, bazıları çiviler yırtmış olarak kurtulacaklar, bazıları ise yaralı olarak cehenneme itileceklerdir."(19)

ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

72- Sonra takva sahiplerini cehennemden kurtaracağız. Zulmedenleri de dizüstü çökmüş olarak cehennemde bırakacağız.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, bütün insanların cehenneme uğramasından sonra, emirlerini tutup yasaklarından kaçınanları cehennem ateşinden kurtaracağını, Allah'tan başkasına ibadet ederek veya rablerinin emir ve yasaklarına uymayarak kendilerine zulmedenleri ise cehennem ateşinin içinde dizüstü çökmüş bir halde bırakacağını beyan ediyor.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ
خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

73- Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman kâfirler, iman edenlere "Mümin ve kâfir iki guruptan hangisi mevki yönünden daha hayırlı ve çevre yönünden daha güzeldir?" derler.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede de, kâfirlere apaçık ayetleri okunduğunda onların, âyetlerden nasıl yüz çevirdiklerini, müminlere karşı böbürlenerek üstünlük tasladıklarını beyan ediyor ve bundan sonra gelen âyette de onlar gibi nice şımarıkları helak ettiğini bildiriyor.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

(19) Müslim, K. el-İman, bab: 302, Hadis No: 183

74- Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Onlar, servet ve gösteriş yönünden kendilerinden daha iyiydiler.

Evet, Allah Teala, geçmişteki şımarıkları, emrine uymadıkları için helak etmiş köşklerini, yurtlarını, bağlarını, bahçelerini sahipsiz bırakmıştır.

Bu hususta Firavun ve kavminin nasıl cezalandırıldığını beyan eden âyetlerde şöyle buyuruluyor: "Âsânı vurarak açtığın denizi o sakin halinde bırak. Çünkü onlar, boğulmaya mahkum bir ordudur." "Onlar, geride nice bahçeler, akan pınarlar, çeşitli bitkiler, güzel konaklar ve zevk ve sefa ile içinde yaşadıkları nimetler bıraktılar." "Böylece biz, onlara verdiğimiz nimetleri başka bir kavme miras bıraktık."[20] "Biz nice zalim ülkeleri helak ettik. Onlar, duvarları, damları üstüne yıkılıp ıpıssız kaldılar. Biz, nice kuyuları muattal, nice muhteşem sarayları bomboş bıraktık."[21]

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ
اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ
جُنْدًا ﴿٧٥﴾

75- Ey Muhammed, sen şöyle de: "Rahman olan Allah, sapıklıkta olana daha da mühlet verir. Onlar, vaadedildikleri şeyi görünce, ki o da ya dünyada cezalandırılmaları veya kıyametin başlarına kopmasıdır. Kimin mevkiinin daha kötü, kimin arkasının daha az olduğunu bileceklerdir.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimeyi iki türlü izah etmişlerdir. Birinci izah şekli, mealde verildiği gibidir. Taberi'nin de zikrettiği ikinci izah şekli ise şöyledir: "Ey Muhammed, de ki: "Kim, sapıklık içinde bulunuyorsa rahman olan Allah, onun sapıklığını daha da artırsın ve ona mühlet versin Fakat bu sapıklar, kendilerine vaadedilen ceza veya kıyamet gelirse işte o zaman kimin mevkiinin daha kötü kimin arkasının daha az olduğunu bilecekler ve yaptıklarına pişman olacaklardır. Fakat bu pişmanlık kendilerine fayda vermeyecektir."

Âyet-i Kerimenin bu şekilde yorumlanması, Âl-i imran suresinin altmışbirinci âyetinin ifadesine benzemektedir. "Mübahale" âyeti denen bu âyette şöy-

(20) Duhan Suresi, âyet: 24-28
(21) Hacc Suresi, âyet: 45

le buyurulmaktadır: "Sana ilim geldikten sonra kim seninle mücadele ederse ona şöyşle de: "Gelin çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım sonra yalvaralım da yalancıları Allah'ın lanetiyle lânetleyelim."(22)

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

76- Allah, doğru yolda olanların hidayetini daha da artırır. Devamlı kalacak salih ameller, rabbin katında sevap bakımından daha da hayırlıdır. Âkıbet bakımından da daha hayırlıdır.

* Allah Teala, iman ederek ve gönderdiği âyetleri tasdik ederek doğru yol üzerinde bulunanların imanlarını güçlendirir. Salih amellerini artırarak hidayetlerini pekiştirir. Zira kötülükler insanı daha da beterine götürür. İyilikler ise onu daha hayırlısına sevkeder. Devamlı kalıcı olan salih ameller, rabbinin katında, sevap bakımından da daha hayırlıdır netice bakımından da daha hayırlıdır.

Âyet-i Kerimede zikredilen "Devamlı kalacak olan salih ameller"den neyin kastedildiği, Kehf suresinin kırkaltıncı âyetinde izah edilmiştir. Bu amellerin, beş vakit namaz veya Allah'ı zikretme yahut Allah'a itaat etme veya güzel söz söyleme yahut da bütün iyi ameller demek olduğu beyan edilmiştir.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

77- Ey Muhamed, âyetlerimizi inkâr edip (Alaylı alaylı) "Bana (âhirette) mal ve evlat verilecek" diyen o kâfiri gördün mü?"

78- O kâfir "Gaybı" mı bildi, yoksa rahman olan Allah'tan bir söz mü aldı?

Bu âyetlerin, el-Âs b.Vâil hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Habbab b.el-Eret diyor ki:

(22) Âl-i İmran suresi, âyet: 61

قَالَ سَمِعْتُ خَبَّاباً قَالَ جِئْتُ الْعَاصِى بْنَ وَائِلِ السَّهْمِىَّ أَتَقَاضَاهُ حَقّاً لِى
عِنْدَهُ فَقَالَ لاَ أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ ﷺ فَقُلْتُ لاَ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ
تُبْعَثَ قَالَ وَإِنِّى لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّ لِى هُنَاكَ مَالاً وَوَلَداً
فَأَقْضِيكَهُ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ أَفَرَأَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لأُوتَيَنَّ مَالاً
وَوَلَداً.

"Ben, Âs b.Vâile gittim ondaki alacağımı istedim. Bana şöyle dedi: "Sen Muhammed'i inkâr etmedikçe onu sana vermem." Ben de ona "Sen ölüp tekrar dirilmedikçe ben bunu yapmam." dedim. O da: "Ben ölüp de tekrar diriltilecek miyim?" dedi. "Evet" dedim. Âs b.Vâil: "Benim orada da malım ve çocuğum var. Hakkını sana orada veririm." dedi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.(23)

كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

79- Hayır, asla! Biz onun söylediklerini yazıp kaydedeceğiz. Biz onun azabını artırdıkça artıracağız.

80- Biz o kâfirin, dünyada iftihar edip durduğu şeyleri elinden alacağız. Huzurumuza yapayalnız çıkacaktır.

Hayır, böyle bir şey yoktur. O kâfir, gaybı bilemez. Söylediğinin doğru olduğunu iddia edemez. Rahman olan Allah'tan bir söz de almış değildir. Bilakis o yalan söylüyor ve inkârda bulunuyor. Biz bu kâfirin söylediklerini yazacağız. Yalan ve bâtıl iddialarından dolayı âhirette onun azabını artırdıkça artıracağız. "Âhirette bana mutlaka mal ve çocuk verilecek." diyen bu kâfirin malını da evladını da elinden alacağız. Ve kıyamet gününde o, bizim huzurumuza tek başına çıkacaktır.

---

(23) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 19, bab: 3 / Müslim, K. el-Münafıkîn, bab: 35, Hadis No: 2795 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 19 Bab: 8, Hadis No: 3162

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّاۙ ﴿٨١﴾

كَلَّاۜ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

81- Kâfirler, kendilerine destek olmaları için Allah'tan başka ilahlar edindiler.

82- Hayır! Bilakis, tapındıkları ilahlar, ibadetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine dönüp düşman olacaklardır.

Ey Muhammed, kavminin müşrikleri, Allah'ı bırakıp birtakım putları ilahlar edindiler ki kendileri için destek olsunlar. Onları Allah'ın azabından kurtarıp ona yaklaştırsınlar. Hayır, bu böyle değildir. Putlar, Allah katında onlara destek olmayacaklar ve müşriklerin, kendilerine tapmalarını kabul etmeyecekler ve onların aleyhlerine döneceklerdir.

Yani, putlar, kendilerine tapan müşriklerin aleyhinde bulunacaklar veya cehennemde onlara arkadaş olarak onlarla çekişecekler yahut onların düşmanları olacaklardır.

اَلَمْ تَرَ اَنَّٓا اَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ اَزًّاۙ ﴿٨٣﴾

83- Ey Muhammed, kâfirlere, kendilerini kışkırtan şeytanları musallat ettiğimizi görmez misin?

فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْۜ اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّاۚ ﴿٨٤﴾

84- Ey Muhammed, kâfirlerin hemen azaba uğratılmalarını isteme. Biz onların yaptıklarını ve günlerini mutlaka sayıyoruz.

Ey Muhammed, görmez misin? Biz, şeytanları, inkârcıların üzerine nasıl salmışızdır. Şeytanlar onları azdırmak için tahrik eder, onları, Allah'a karşı gelmeye teşvik ederler ve nihayet onları bu günaha düşürürler. Sen onlara azabın

derhal gelmesini ve helak olmalarını isteme. Zira biz onların amellerini ve alıp verdikleri nefeslerini hesap etmekteyiz. Helak olma zamanları gelince onları derhal helak edeceğiz.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾

وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

85-86- Kıyamet günü takva sahiplerini, rahman olan Allahın huzurunda heyetler halinde toplayacağız. Suçluları ise susuz olarak cehenneme süreceğiz.

Dünyada Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçarak ondan korkanları âhirette bineklere binmiş vaziyette ve heyetler halinde, rahman olan Allah'ın hzrunda mükâfatlandırmak için toplayacağız. Allah'ı inkâr eden suçluları ise susuz olarak cehennem ateşine süreceğiz. Böylece herkes, lâyık olduğu karşılığı bulmuş olacaktır.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

87- O gün, rahman olan Allah'tan izin alan'dan başka kimse şefaatte bulunamayacaktır.

Kâfirler, Allah'ın huzurunda birbirlerine şefaatçi olamayacaklardır. Ancak dünyada iken Allah'a iman ederek şefaat etme selahiyetine erişenler müstesnadır.

* Bu âyet-i Kerimeden kâfirlerin aksine müminlerin birbirlerine şefaatçi olacakları anlaşılmaktadır. Ancak bir müminin diğerine şefaatçi olması için Allah'tan izin alması gerekmektedir. Bu hususta diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "O gün, rahman olan Allah'ın izin verdiği ve konuşmasına rıza gösterdiği kimseden başkasının şefaatı fayda vermeyecektir."(24)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde:

(24) Tâhâ Suresi, âyet: 109

قال رسول الله ﷺ : « يَشفَعُ الشهيد في سبعين من أهل بيته ».

"Şehit, ailesinden yetmiş kişiye şefaatçi olacaktır."(25) buyurmuştur.

Diğer bir Hadis-i Şerifi'nde de şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثلاثَةٌ: اْلاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ ».

"Kıyamet gününde üç sınıf insan şefaatçi olacaktır. Bunlar, Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehitlerdir."(26) Peygamber efendimiz başka bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

فَيَأْتونِى فَانْطَلِقُ فَاَسْتَأْذِنُ عَلىٰ رَبِّى فَيُؤْذَنُ لِى عَلَيْهِ فَاذَا رَايْتُ رَبِّى وَقَعْتُ لَهُ سَاجِداً فَيَدَعُنِى مَا شَاءَ اللهُ اَنْ يَدَعَنِى ثُمَّ يُقَالُ لِى اِرْفَعْ مُحَمَّدُ وَقُلْ يُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَاحْمَدُ رَبِّى بِمَحَامِدَ عَلَّمَنِيهَا ثُمَّ اَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِى حَدّاً فَاُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ ثُمَّ اَرْجِعُ فَاذَا رَايْتُ رَبِّى وَقَعْتُ سَاجِداً فَيَدَعُنِى مَا شَاءَ اللهُ اَنْ يَدَعَنِى ثُمَّ يُقَالُ اَرْفَعْ مُحَمَّدُ وَقُلْ يُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَاحْمَدُ رَبِّى بِمَحَامِدَ عَلَّمَنِيهَا ثُمَّ اَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِى حَدّاً فَاُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ ثُمَّ

(25) Eb Dâvûd, K. el-Cihad, bab: 26, Hadis No: 2522
(26) İbn-i Mâce K. ez-Zühd, bab: 37, Hadis No: 4313.

أَرْجِعُ فَاِذَا رَأَيْتُ رَبِّى وَقَعْتُ سَاجِداً فَيَدَعُنِى مَا شَاءَ اللّٰهُ اَنْ يَدَعَنِى ثُمَّ يُقَالُ
ارْفَعْ مُحَمَّدُ قُلْ يُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَاَحْمَدُ رَبِّى بِمَحَامِدَ
عَلَّمَنِيهَا ثُمَّ اَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِى حَدّاً فَاُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ ثُمَّ اَرْجِعُ فَاَقُولُ يَارَبِّ مَا
بَقِىَ فِى النَّارِ اِلاَّ مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ وَوَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ يَخْرُجُ
مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَكَانَ فِى قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ شَعِيرَةً ثُمَّ
يُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَكَانَ فِى قَلْبِهِ مِنَ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ بُرَّةً ثُمَّ
يُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَكَانَ فِى قَلْبِهِ مَا يَزِنُ مِنَ الْخَيْرِ ذَرَّةً.

"Kıyamet gününde şefaatçı olmam için insanlar bana gelirler. Ben de kalkar rabbimden izin isterim. Ve bana şefaat etme izni verilir. Ben rabbimi görünce hemen secdeye kapanırım. O beni dilediği kadar secdede bırakır. Sonra bana şöyle denir: "Ey Muhammed, başını kaldır, söyleyeceğini söyle sözün dinlenecek. İstediğini dile istediğin verilecek. Şefaatçı ol şefaatın kabul edilecek.." Bunun üzerine ben rabbime,bana öğrettiği şeklide hamdedeceğim. Sonra şefaatçı olacağım. Bana belli bir sınır tayin edilecek. Ben onların cennete girmesini sağlayacağım." Peygamber efendimiz bu sözlerini üç kere tekrarlamış, sonunda da şöyle buyurmuştur: "Sonra 'Lâilahe İllallah" diyen ve kalbinden zerre kadar hayır bulunanlar cehennem ateşinden çıkarılacaklardır."(27)

Hadis-i Şeriflerde ayrıca, Meleklerin, Müslümanların küçükken ölen çocuklarının, Kur'an-ı Kerim'in ve bazı insanların da şefaatçı olacakları zikredilmiştir.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾
لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا اِدًّا ﴿٨٩﴾

(27) Buhari, K. et-Tevhid, bab: 19 / Müslim, K. el-İman, bab: 3222, Hadi sNo: 193

تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾

أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

88- (İman etmeyen bazı kimseler) "Rahman olan Allah çocuk cdin-di." dediler.

89- Ymein olsun ki, siz ortaya çok çirkin birşey attınız.

90- Bunların korkunçluğundan nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak, dağlar parçalanıp dağılacaktır.

91- Çünkü onlar, rahman olan Allah'a çocuk isnad ettiler.

92- Oysa rahman olan Allah'ın, çocuk edinmesi asla şanına yakışmaz.

* Allah Teala bu surede, Hz İsa'yı nasıl babasız olarak yarattığını ve Hz. İsa'nın, kendisinin kulu olduğunu beyan ettikten sonra bu âyetlerde, kendisine çocuk isnad edenlerin nasıl büyük bir iftira içinde bulunduklarını, bu çeşit iftiralara gökler ve yer gibi cansız varlıkların bile tahammül edemeyeceğini beyan ediyor, insanoğlunun ne kadar haddini aştığını açıklıyor.

Taberi, bu âyet-i Kerimeleri izah ederken şöyle diyor: "Gökler, yeryüzü, dağlar ve bütün yaratıklar Allah'a ortak koşmaktan şiddetle kaçınırlar. Ancak cinler ve insanlar hariç. Bunların bu cür'et ve şımarıklığı karşısında gökler ve yer neredeyse çatlayacak duruma gelirler.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifi'nde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَى. إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ لَهُ نِدًّا، وَيَجْعَلُونَ لَهُ وَلَدًا، وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيهِمْ وَيُعْطِيهِمْ».

"İşittiği kötü söz karşısında Allah'tan daha fazla sabreden hiçbir kimse yoktur. Ona ortak koşarlar ve onun çocuğu olduğunu söylerler. Buna rağmen Allah, böyle diyenleri rızıklandırır, âfiyet verir ve çeşitli nimetler ihsan eder."(28)

إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾

لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾

وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

93 - Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki (Kıyamet günü) rahman olan Allah'ın huzuruna bir kul olarak çıkmasın.

94- Şüphesiz Allah, onları ilmiyle kuşatmış, kendilerini ve yaptıklarını bir bir saymıştır.

95- Kıyamet günü onların her biri Allah'ın huzuruna tek başına çıkacaktır.

Melekler gibi göklerde bulunan, insan ve cinler gibi yeryüzünde bulunan hiçbir kimse yoktur ki kıyamet gününde boyun eğmiş, zelil bir kul olarak rahman olan Allah'ın huzuruna çıkmış olmasın. Rahman olan Allah, bütün yaratıklarını saymış ve zaptetmiştir. Onlardan hiçbiri ondan kaçıp kurtulamaz. Hepsi kıyamet gününde rahman olan Allah'ın huzuruna teker teker çıkacaklar ve Allah, herkes hakkında hükmünü verecektir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

96- İman edip salih amel işleyenler var ya, şüphesiz rahman olan

---

(28) Müslim, K. el-Münâfıkîn, bab: 49-50 Hadis No: 2804 / Buhari K. el-Edeb, bab: 71 K. et-Tevhid, bab:3

Alah, onları sevdirecektir.

Şüphesiz ki Allah'a, peygamberlerine ve rableri katında kendilerine gelen emir ve yasaklara iman eden ve helalleri işleyip haramlardan kaçınarak salih amel işleyen kulları rahman olan Allah, dünyada mümin kullarına sevdirecektir. Mümin kullarının kalbine, onları sevme duygusunu yerleştirecektir.

* Allah Teala, kendi rızasını kazanan kulunu diğer mümin kullarına sevdirir. Onu, diğer mümin kardeşleri arasında mutlu kılar, huzura kavuşturur. Gazabına uğrayan kullarını ise göklerde ve yerde sevilmeyen biri yapar ve onu mutsuz kılar.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bu hususta bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor: "Allah bir kulunu sevdiği zaman Cebrail'i çağırır ve ona: "Ben falanı seviyorum, sen de onu sev." der. Cebrail onu sever. Sonra göklerde "Şüphesiz ki Allah falanı seviyor siz de onu sevin." diye seslenir. Gök halkı da onu sever. Sonra o kişi, yeryüzünde de kabul görür (sevilir). Allah, bir kul'a da buğuz ettiği zaman Cebrail'i çağırır ve ona: "Ben falana buğuz ediyorum sen de ona buğuz et." der. Sonra Cebrail gök halkına: "Şüphesiz ki Allah falana buğuz ediyor, siz de ona buğuz edin."' diye seslenir. Gök halkı da ona buğuz eder olur. Sonra yeryüünde de onun hali bu olur. (Kendisine buğuz edilir)[29]

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾

97- Ey Muhammed, bu Kur'an'la takva sahiplerini müjdelemen, inatlaşıp düşmanlık besleyen bir kavmi de uyarman için onu senin diline kolaylaştırdık. (Senin lisanınla indirdik).

Ey Muhammed, biz bu Kur'anı Arap lisanıyla indirerek senin okumanı kolaylaştırdık ki onunla Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanları cennetle müjdeleyesin ve onunla, müminlere karşı şiddetli düşmanlık besleyen insanları uyarasın.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

(29) DİPNOT EKSİK YAZILACAK

98- Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Şimdi onlardan herhangi birini görüyor veya sesini işitiyor musun?

* Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, Resulullahı yalanlayan müşrikleri ve onların izinde gidenleri uyarmaktadır. Zira Peygamberlerine ve kendilerine Allah tarafından gönderilen dine karşı çıkanlar, Allah'ın süregelen kanununa göre helak edilmişler, geriye harabelerinden başka bir şey kalmamıştır. Onların yolunda gidenlerin de aynı âkıbete uğrayacakları muhakkaktır.

* * *

TÂHÂ SÛRESİ

Tâ Hâ Sûresi yüz otuzbeş âyettir. ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sûre-i Celile, Kur'an'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)e, onu sıkıntıya düşürmek için değil, Allah'tan korkup ona itaat edenlere bir öğüt olsun diye indirildiğini beyan ederek başlıyor.

Rahman olan Allah'ın, arşı kudretiyle kuşattığı, göklerde, yerde ve nemli toprağın altında bulunan her şeyin Allah'a ait olduğu, Allah'ın, en gizli şeyleri dahi bildiği, ondan başka hiçbir ilahın bulunmadığı ve en güzel isimlerin ona ait olduğu beyan ediliyor.

Bundan sonra Hz. Musa'nın kıssası, diğer Sûrelerde geçen şeklin dışında başka bir açıdan beyan ediliyor ve buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, Musa'nın kıssası sana ulaştı mı?'"

Hz. Musa'nın kıssası, bu şekilde sual ile başlayan bir girişten sonra özetle şöyle beyan ediliyor: "O, bir zaman, Medyen'den dönüp Mısır'a giderken bir ateş gördü ve ailesine: "Siz burada durun ben o ateşten size bir kor getiririm veya ateşin yanında bir yol gösteren bulurum." dedi.

Ateşin yanına gelince: "Ey Musa, ben senin rabbinim. Ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen şu anda mukaddes "Tuva" vâdisinde bulunuyorsun. Ben seni Peygamber seçtim. Şimdi vahyolunacakları dinle." diye nida olundu.

Allah Teala, Hz. Musa'ya hitaben, ancak kendisine ibadet etmesini, namaz kılmasını, kıyametin mutlaka kopacağını fakat onun ne zaman meydana geleceğinin gizli tutulduğunu beyan ediyor ve Hz. Musa'ya elindekinin ne olduğunu soruyor. Hz. Musa da elindekinin âsâ olduğunu, onunla bazı işler yaptığını söylüyor.

Bunun üzerine Allah Teala, "At onu yere." buyuruyor. Hz. Musa, âsâsını yere bırakınca âsâ bir yılan oluveriyor. Yine Allah'ın emriyle onu eline alınca yılan tekrar âsâ şekline dönüyor.

Hz. Musa, Allah Teala'nın emriyle elini koynuna sokup çıkarınca eli bembeyaz hale geliyor. Ve ona bu gibi mucizeler verildikten sonra Allah Teala'dan şu emir geliyor:

"Firavun'a git çünkü o azmıştır." Hz. Musa da bu emri alınca Allah'a niyaz ediyor: "Rabbim, gönlüme genişlik ver, işimi kolaylaştır, dilimdeki kekemeliği çöz ki, insanlar sözümü anlasınlar. Kardeşim Harun'u da bana yardımcı ver." diyor.

Onun bu niyazına Allah Teala şöyle cevap veriyor: "Ey Musa, dilediğin sana verildi." Allah Teala'nın, onun bu isteğinin kabul edildiğini bildirmesinden sonra daha önce de ona nasıl lütuflarda bulunduğu hatırlatılıyor. Onun, çocukken Firavun tarafından öldürülmesin diye anası tarafından nasıl nehre bırakıldığı, kızkardeşinin kendisini nasıl takib ederek Firavun'un sarayına alındığını tesbit ettiği ve Firavun'un sarayında yine kendi annesi tarafından emzirilerek büyütüldüğü beyan ediliyor ve o zaman nasıl korunduysa yine kendisine yardım edileceği ve kardeşi Harun'la beraber Firavun'a gidip onu dine davet etmeleri emrediliyor.

Hz. Musa ve Harun gidip Firavun'u hak dine davet ediyorlar. Fakat Firavun bu daveti kabul etmiyor. Hz. Musa ile mücadeleye giriyor ve Hz. Musa'nın mucizelerine karşı kendi sihirbazlarına güveniyor ve onu, karşılıklı bir mücadele gösterisine davet ediyor.

Firavun'un sihirbazlarıyla Hz. Musa arasındaki mücadelede sihirbazlar yenik düşüyor ve hepsi Hz. Musa'ya iman ediyor. Fakat Firavun kızıyor ve kendi sihirbazlarını tehdit ederek onları cezalandıracağını söylüyor. Fakat sihirbazlar, gördükleri mucizeler karşısında imanlarını terketmiyor, Firavun'un tehditlerine aldırmıyorlar.

Sûre-i Celilede daha sonra Hz. Musa'nın İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarıp götürmesi, onları, denizi âsâsıyla yararak karşıya geçirmesi, onları bir yerde bırakıp, Allah Teala ile mükâlemede bulunmak üzere gitmesi, dönüşünde kavminin, Samirî'nin yaptığı buzağıya taparak sapıklığa düşmesine üzülmesi beyan ediliyor. Hz. Musa'nın kavminin yanına döndüğünde olanlar ve Samirî'nin, hayatı boyunca çekeceği ızdırap tehdidiyle oradan uzaklaştırıldığı açıklanıyor.

Daha sonra, bütün bu olayların, ibret için Resulullah'a anlatıldığı beyan ediliyor. Bundan sonra kıyamet ahvaline kısaca temas ediliyor. O gün dünyanın halinin ne olacağı açıklanıyor. Ve bütün bunlar için Kur'an'ın bir hatırlatmada bulunmak üzere bir uyarıcı olarak gönderildiği beyan ediliyor.

Bundan sonra Hz. Âdem'in cennetten çıkarılması olayına temas ediliyor ve Şeytan'ın, Hz. Âdem'i ve Havva'yı kandırarak onların cennetten çıkarılmalarına sebep olduğu beyan ediliyor.

Cennetten çıkarılan Hz. Âdem'in ve Havva'nın yeryüzüne indirildikleri ve Hz. Âdem'in Peygamber seçildiği ifade ediliyor.

Daha önce helak edilenlerin, bütün insanlar için bir ibret olması gereğine işaret buyuruluyor.

Resululah (s.a.v.)e, kâfirlerin sözlerine sabretmesi, namaz kılması, kâfirlere verilen dünyalıkta gözünün olmaması, ailesine de namaz kılmalarını söylemesi emrediliyor.

Sûrenin sonunda, herkesin kendi âkıbetini beklemesi, âhirette kimin hidayette, kimin delalette olacağının o gün görüleceği beyan ediliyor ve Sûre-i Celile bu ifadelerle sona eriyor. İşte şimdi bu âyet-i Kerimelerin teker teker izahı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

طٰهٰ ﴿١﴾

1- Tâ. Hâ.

* Mukatta'a harfleri hakkında Bakara Sûresinin başında açıklamalar yapılmıştır. Burada geçen "Tâ.Hâ." mukatta'a harfleri hakkında da özellikleri şunlar zikredilmiştir:

"Tâ.Hâ" "Ey adam" demektir. Bu görüş, Abdullah b.Abbas, Mücahid, İkrime, Said b.Cübeyr, Atâ, Muhammed, b.Kâ'b, Ebu Mâlik, Atıyye, Hasan-ı Basrî, Katade, Dehhak, Süddî vb. âlimlerden nakledilmiştir.(1) Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Diğer bir görüşe göre ise "Tâ.Hâ." Allah'ın isimlerinden biridir ve Allah Teala bu ismiyle yemin eder. Bu görüş te Abdullah b.Abbas'dan nakledilmektedir.

Başka bir görüşe göre "Tâ.Hâ." Hece harflerinden T. ve H. harfleridir. Bazılarına göre de bunlardan her biri kendi başına birer mânâ ifad eden mukatta'a harfleridir.

Rebi' b.Enes'e göre ise "Tâ.Hâ."nın mânâsı "Yere bas" demektir. Yine de en doğrusunu Allah Teala bilir.

مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿٢﴾

(1) Bkz. Buharî, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 20

إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشَىٰ ﴿٣﴾

تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلَى ﴿٤﴾

2- Ey Muhammed, biz sana Kur'anı sıkıntıya düşesin diye göndermedik.

3- Biz onu ancak, Allah'tan korkup ona itaat edene bir öğüt olsun diye indirdik.

4- Bu Kur'an sana, yerin ve yüce göklerin yaratanı tarafından indirildi.

* Dehhak diyor ki: "Allah Teala Kur'anı Hz. Muhammed (s.a.v.)e indirince Resulullah ve sahabiler onun hükümleriyle amel etmeye başladılar. Kureyş müşrikleri ise "Bu Kur'an Muhammed'e ancak sıkıntıya düşmesi için gönderildi." dediler. Bunun üzerine Allah Teala bu âyeti indirdi."

Taberî de diyor ki: "Kur'an indirilince Resulullah kendisini zorluyor, geceleri de uyumuyordu. İşte bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu ve "Biz sana Kur'anı sıkıntıya düşesin diye göndermedik." buyuruldu. Böylece kendilerine kitap gönderilen Peygamberlerin cezalandırılmaları değil mükâfatlandırıldıkları beyan edildi.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerif'inde şöyle buyuruyor:

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ.

"Allah kime hayır dilerse onu, dini anlayan kimse kılar."(2)

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾

5- Rahman olan Allah, arşı kudretiyle kuşatmıştır.

* Âyet-i Kerimede geçen "Arş" ve "Onu kuşatma" meselesi, Â'raf Sûresinin elli dördüncü âyetinde izah edilmiştir.

(2) Buhari, K. el-İman, bab: 10, K. el-Humus,bab: 7 / Müslim, K. el-İmân, Bab: 175 Hadis No: 1037

لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفٰى ﴿٧﴾

6- Göklerde, yerde ve her ikisinin arasında ve nemli toprağın altında ne varsa hepsi Allah'ındır.

7- Sen, sesini yükseltsen de yükseltmesen de şüphesiz Allah, gizliyi de bilir gizlinin gizlisini de.

Ey Muhammed, sen konuştuğun sözü açığa vursan da gizlesen de rabbin için değişmez. Zira o, gizli olanı da bilir gizlinin gizlisini de.

* Müfessirler, âyet-i Kerimede zikredilen "Gizlilik ve gizliliğin gizlisi" ifadesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: Bundan maksat, kişinin gönlünden geçen fakat yapmadığı şeylerdir. Yahut kalbine gelen vesveselerdir. Veya, kişinin kalbine doğmayan fakat ilerde gerçekleşecek olan şeylerdir ki Allah Teala bütün bunları bilir. Ya da "Gizlinin gizlisi" Allah Teala'nın, zatına mahsus kıldığı gizliliklerdir. Bunları, kullarından kimseye göstermez.

اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

8- Allah, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayandır. "Esmâül Hüsnâ" en güzel isimler onundur.

Kendisine hakkıyla kulluk edilecek olan ilah sadece Allah'tır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde ey insanlar sadece ona kulluk edin. En güzel isimler de ona aittir.

* Allah Teala'ya ait olan "Esmaül Hüsna" "En güzel isimler" A'raf Sûresinin yüzsekseninci ayetinin izahında zikredilmiştir.

وَهَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾

اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ

اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾

9- Ey Muhammed, Musa'nın kıssası sana ulaştı mı?

10- O bir zaman (Medyen'den Mısır'a giderken) bir ateş gördü. Ailesine: "Siz burada durun ben bir ateş gördüm belki size ondan bir kor getiririm. Veya ateşin yanında bir yol gösteren bulurum." dedi.

* Allah Teala bu âyetlerden itibaren Hz. Musa'nın kıssasını, ona vahyin nasıl gelmeye başladığını ve Hz. Musa ile bizzat nasıl konuştuğunu beyan etmektedir.

Hz. Musa on yıldan fazla bir müddetten sonra, kızıyla evlendiği Şuayb aleyhisselamın yanından ayrıldıktan sonra hanımını ve çocuklarını alıp tekrar Mısır'a veya başka bir yere gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu arada yolunu kaybetmiş şiddetli bir yağmur ve soğuğa yakalanmıştır. Karanlık bir gecede ateş yakmaya çalışmışsa da bunu başaramamıştır. İşte tam o sırada dağın başında yanan bir ateş görmüş, aile fertlerine orada beklemelerini, gidip oradan ateş getirmek istediğini veya kendilerine yol gösterecek birini bulabileceğini söylemiştir.

Allah Teala bu olayı Hz. Muhammed (s.a.v.)e anlatarak kavminin işkencelerine karşı metanetli olmasını istemiştir.

فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾

اِنّ۪ٓي اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾

إِنَّنِي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

11- Ateşin yanına gelince, şöyle nida edildi: "Ey Musa,

12- Şüphesiz ben senin rabbinim. Ayakkabılarını çıkar. Çünkü sen, mukaddes vâdi Tuva'dasın.

13- Ben seni Peygamber seçtim. Şimdi vahyolunacakları dinle.

14- Şüphesiz ki ben, Allahım, Benden başka hiçbir ilah yoktur. O halde bana ibadet et. Beni anmak için namaz kıl.

* Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'ya, mukaddes Tuva vâdisinde Alah Teala ile konuşurken ayakkabılarını çıkarması emrediliyor.

Hz. Ali (r.a.) Ebu Zer ve Ebu Eyyub el-Ensârî gibi bazı sahâbiler bunun sebebinin Hz. Musa'nın ayakkabılarının murdar eşek derisinden yapılma ayakkabılar olduğunu söylemişlerdir.

Hasan-ı Basrî ve Mücahid'e göre ise bunun sebebi, ayakkabıların, murdar bir hayvan derisinden yapılma ihtimali değil Allah Teala'nın, Hz. Musa'nın ayaklarını mukaddes topraklara çıplak olarak basmasını istemesidir. Nitekim Kâbe'ye girildiğinde de ayakkabılar çıkarılmaktadır.

Taberi bu görüşü tercih etmiş ve delil olarak ta âyet-i Kerimenin sonunda "Çünkü sen, mukaddes vâdi Tuvâ'dasın." buyurulmasını göstermiştir.

Bir kısım âlimler de bunun sebebi "Hz. Musa'nın Allah Teala'nın huzurunda bulunmuş olmasıdır." demişlerdir.

Son âyette: "Beni anmak için namaz kıl." ifadesi geçmektedir. Bu ifadeyi bundan başka şekillerde izah edenler de vardır. O izahlarda da şöyle denmektedir: "Bu ifade "Sadece beni anmak için namaz kıl." Yahut "Beni namazın içinde anmak için namaz kıl." demektir. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir. Veya "Namaz kıl. Çünkü ben onu Kur'anda zikrettim." anlamına gelmektedir. Yahut "Namaz kıl ki ben de seni öveyim ve delilleri yâdettireyim." demektir. Veya "Namazı, beni anma vakitleri olan beş vakitte kıl." demektir. Yahut "Namazı unutursan hatırlayınca hemen kıl." demektir. Nitekim Resulullah (s.a.v.)den şu Hadis-i Şerif rivayet edilmektedir. Enes (r.a.) diyor ki:

عَنْ اَنَسٍ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ مَنْ نَسِىَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ اِذَا ذَكَرَهَا لَا كَفَّارَةَ لَهَا

الأ ذلك وأقم الصلاة لذكري.

"Resulullah "Kim bir namazı unutursa onu hatırlayınca kılsın. Namazın bundan başka hiçbir keffareti yoktur." buyurdu ve "Beni anmak için namaz kıl." âyetini okudu.(3)

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾

15- Herkesin, yaptığının karşılığını görmesi için kıyamet mutlaka kopacaktır. Ben onu neredeyse kendimden de gizleyeceğim.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, herkesin yapmış olduğu iyiliğin veya kötülüğün karşılığını görmesi için kıyametin mutlaka kopacağını beyan ediyor ve kıyametin ne zaman kopacağının ise büyük Meleklerden ve Peygamberlerden dahi gizlenmiş olduğu bildiriliyor.

Bazı müfessirler bu âyet-i Kerimeye, bir kıraat şekline göre şöyle mânâ vermişlerdir. "Şüphesiz ki kıyamet gelmektedir. Nerdeyse ben onu ortaya çıkaracağım ki herkes yapmış olduğu amelin karşılığını bulmuş olsun."

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾

16- Kıyamet gününe inanmayıp nefsinin arzusuna uyan, sakın seni ondan alıkoymasın. Yoksa helak olursun.

Ey Musa, kıyametin kopacağına inanmayan ve sadece kendi heva ve heveslerine uyan insanlar seni kıyamet için hazırlık yapmaktan sakın alıkoymasın. Aksi takdirde helak olursun.

* Müfessirlerin çoğunluğu buradaki kitabın Hz. Musa'ya yapıldığını ve Kur'an-ı Kerim'de zikredilmesi hasebiyle Hz. Muhammed'e ve onun ümmetine de hitap olduğunu söylemişlerdir. Diğer bir kısım müfessirler ise buradaki hitabın sadece Hz. Muhammed (s.a.v.)e olduğunu zikretmişlerdir.

---

(3) Buhari, K. Mevakıt es-Salah, bab: 37 / Müslim, K. el-Mesacid, bab: 314, Hadis No: 684

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى ﴿١٧﴾

17- Sağ elindeki nedir ey Musa?

* Allah Teala Hz. Musa'ya, sağ elindekinin ne olduğunu bildiği halde yine de onu sormuştur. Bunun hikmeti, Allah Teala'nın Hz. Musa'ya kendi kudretinin büyüklüğünü ve dilediğini yapma gücünde olduğunu göstermesidir. Allah Teala Hz. Musa'ya ne olduğunu sorduğu âsâyı yılan şekline sokmuş, onunla denizi yarmış ve onunla taştan su fışkırtmıştır. Bu sebepledir ki kendisiyle birçok mucizeyi meydana getirdiği âsânın ne olduğunu sormuş ve Hz. Musa'nın dikkatini çekmiştir.

Bazı müfessirler buradaki sorunun asıl maksadının, Hz. Musa'yı teskin etmek ve Allah Teala ile yapmış olduğu konuşmadan dolayı duyduğu heyecanı yatıştırmaktır. Zira "Elindeki nedir?" diye sorarak ilahî kelamdan sonra konuşmayı beşer seviyesine indirmiştir. Böylece Hz. Musa'nın heyecanını gidermiştir.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى ﴿١٨﴾

18- Musa: "O benim âsâm'dır. Ona dayanır, koyunlarıma onunla yaprak silkelerim. Benim ona başka ihtiyaçlarım da vardır." dedi.

* Allah Teala Hz. Musa'ya sadece sağ elinde ne bulunduğunu sormasına rağmen Hz. Musa uzun bir cevap vermiştir. Bunun sebebi, Allah Teala ile konuşmasını uzatmayı arzu etmesidir.

قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى ﴿١٩﴾

فَأَلْقَيهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى ﴿٢٠﴾

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ﴿٢١﴾

19- Allah: "At onu ey Musa." dedi.

20- Bunun üzerine Musa âsâsını bıraktı. Birde ne görsün o, bir yılan olmuş, hareket ediyor.

21- Bunun üzerine Allah şöyle dedi: "Al onu. Korkma. Biz onu, eski haline döndüreceğiz.

* Allah Teala, Hz. Musa'nın sağ elinde bulunan kuru âsâda mucizeler göstererek Hz. Musa'ya, onu yere atmasını emretmiş bunun üzerine âsâ hareket eden bir yılan haline gelmiştir. Hz. Musa bir insan olarak bunu görünce âsânın bu halinden korkmuş ve geri dönüp kaçmaya başlamıştır. Bunun üzerine Allah Teala Hz. Musa'ya, kaçmamasını, âsânın tekrar eski haline döneceğini bildirmiştir. Bundan sonra başka bir mucize göstermek için şöyle buyurmuştur:

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَى ﴿٢٢﴾

لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

22- Elini koynuna sok da, bir başka mucize olarak, kusursuz bembeyaz çıksın.

23- Böylece sana, en büyük mucizelerimizden birini gösterelim.

* Allah Teala, Hz. Musa'ya bu emri verince Hz. Musa elini koynuna soktu sonra çıkardı. Birde baktı ki eli bembeyaz olmuş, pırıl pırıl parlıyor.

Hz. Musa'nın teni esmer renkteydi. Bu sebeple elinin kar gibi bembeyaz olması bir mucize idi.

اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٢٤﴾

24- Firavuna git. Çünkü o azmıştır.

Ey Musa, sen benim tarafımdan bir elçi olarak Mısır'ın idarecisi olan Firavun'a git. Zira o azmış, rabbine karşı isyan etmiştir. Sen onu, benim birliğimi kabullenmeye, bana itaat etmeye ve İsrailoğullarını seninle birlikte serbest bırakmaya davet et.

قال رب اشرح لي صدري ﴿٢٥﴾

ويسر لي أمري ﴿٢٦﴾

واحلل عقدة من لساني ﴿٢٧﴾

يفقهوا قولي ﴿٢٨﴾

واجعل لي وزيرا من أهلي ﴿٢٩﴾

هرون أخي ﴿٣٠﴾

اشدد به أزري ﴿٣١﴾

وأشركه في أمري ﴿٣٢﴾

كي نسبحك كثيرا ﴿٣٣﴾

ونذكرك كثيرا ﴿٣٤﴾

إنك كنت بنا بصيرا ﴿٣٥﴾

25- Musa şöyle niyaz etti: "Rabbim, gönlüme genişlik ver."

26- İşimi kolaylaştır.

27- Dilimin düğümünü çöz. (Kekemeliğimi gider.)

28- Ki insanlar sözümü anlasınlar.

29- Bir de ailemden birini bana vezir yap.

30- Kardeşim Harun'u.

31- Onunla beni güçlendir.

32- Vazifemde onu bana ortak et.

33- Ki seni çokça tesbih edelim.

34- Ve seni çokça analım.

35- Şüphesiz ki sen bizi çok iyi görüyorsun.

* Hz. Musa, kendisine Peygamberlik verileceğini öğrenince Allah Teala'dan şunları istedi: "Ey rabbim, sen bana genişlik ver ki bana gönderdiğin vahyi iyi anlıyayım ve kendimde, Firvun'a karşı konuşma cesareti hissedeyim. Sen bana, vermiş olduğun Peygamberlik vazifesini hakkıyla yapmamı kolaylaştır. Sen, dilimdeki kekemeliği çöz ki rahat rahat konuşma imkânı bulayım. Ve insanlar ben ianlasınlar. Sen, ailemden birini, özellikle kardeşim Harun'u bana yardımcı kıl. Beni onunla güçlendir. Onu da, bana verdiğin Peygamberlik vazifesinde bana ortak kıl ki seni çokça tesbih edelim ve çokça analım. Şüphesiz ki sen bizi çok iyi görüyorsun. Bizim hiçbir işimiz senden gizli değildir.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾

36- Allah şöyle dedi: "Ey Musa, dilediğin sana verildi.

Ey Musa, istemiş olduğun şeyleri, gönül genişliği, işinin kolaylaştırılması, dilindeki kekemeliğin giderilmesi, kardeşin Harun'a Peygamberlik verilerek sana yardımcı yapılması isteklerin kabul edildi.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿٣٧﴾

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٨﴾

أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ
عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾

37- Biz sana, bir kere daha lütufta bulunmuştuk.

38- Hani bir zaman biz, annene bazı hususlar ilham etmiştik.

39- Ona şöyle demiştik: "Musa'yı sandığa koy, Nil nehrine bırak ta nehir onu kıyıya vursun. Onu, benim de onun da düşmanı olan biri alsın. Seni sevimli kıldım ki muhafaza altında yetişesin.

* Taberi, İbn-i İshak'ın özetle şöyle söylediğini rivayet ediyor: Hz. Musa'nın annesi, Firavun'un, İsrailoğulları'nın her doğan erkek çocuğun öldürülmesini emrettiği yılda, Hz.Musa'yı dünyaya getirmiş ve Firavun'un, kendi çocuğunu da öldürteceğinden korkmuştur. Bunun üzerine Allah Teala Hz. Musa'nın annesine, ya zamanındaki Peygamberler vasıtasıyla veya bizzat kalbine ilham ederek Musa'yı küçük bir sandığın içine koymasını ve onu Nil nehrine bırakmasını bildirmiştir. Musa'nın annesi, Allah Teala'nın, kendisine ilham ettiği şeyi yapmıştır.

Firavun her zaman olduğu gibi bir sabah Nil nehrinin kenarındaki sarayının bahçesinde karısı Âsiye ile birlikte otururlarken, nehir, sandığı getirip kenara attı. Firavun sandığın getirilmesini emretti. Sandık getirildi. Firavun onu açtı. İçi beşik şekline getirilmiş bu sandıkta Hz. Musa bulunuyordu. Allah Teala Hz. Musa'yı Firavun'a sevdirdi. Firavun ve hanımı onu alıp büyüttü.

Âyet-i Kerimede: "Musa'yı benim de onun da düşmanı olan biri alsın." buyurulmaktadır. Bu düşmandan maksat, Firavun'dur. Firavun ilahlık iddiasında bulunduğu için Allahın düşmanı olmuştur. Hz. Musa'nın büyüyüp Peygamber olmasından sonra kendisini imana davet etmesi üzerine de ona düşman olmuştur.

Âyet-i Kerimede "Seni sevimli kıldım" ifadesi zikredilmektedir. Bundan maksat, Allah tealanın, insanların kalblerine Hz. Musayı sevme duygusunu yerleştirmesidir. Yahut Hz. Musa'yı vücutça yakışıklı yaratmasıdır.

Yine âyet-i Kerimede "Seni sevimli kıldım ki.muhafazam altında yetişesin." buyurulmaktadır. Burada ifade edilen muhafaza altında bulundurulmaktan maksat, "Benim iradem ve sevgim ile beslene ve büyüyesin." demektir. Yahut "Bütün hallerinde benim denetimim altında bulunasın." demektir.

إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ
تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا
فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى ﴿٤٠﴾

40- Bir zaman kızkardeşin (Firavunun sarayına) gidip: "Size, onu bakıp yetiştirecek birini buluvereyim mi?" diyordu. Böylece annen sevinsin üzülmesin diye seni tekrar ona verdik. (İstemeyerek) bir adam öldürmüş-

tün. Biz seni endişe ve gamdan kurtarmış ve seni iyi bir imtihandan geçirmiştik. Medyen'e gidip orada yıllarca kaldın. Sonra takdir edilen zamanda oradan geri geldin ey Musa.

* Âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın kızkardeşinin Firavunun sarayına gidip henüz çocuk olan Musa için bir süt annesi tavsiye ettiği zikrediliyor. Hz. Musa'nın annesi, çocuğu sandığa koyup suya bırakırken onun kızkardeşine de sandığı takib etmesini söylemişti. O da takib ederek sandığın nerede ve kimler tarafında bulunduğunu uzaktan görmüştü.

Hz. Musa'nın, annesinden başka bir kadını emmemesi üzerine, kızkardeşi süt anne olarak Hz. Musa'nın bizzat kendi annesini tavsiye etmiş ve tavsiyesine uyulmuştu. Bu husus şu âyetlerde açıkça beyan edilmektedir: "Musa'nın annesinin gönlünde, evladından başka bir şey yoktu. Eğer, müminlerden olması için kalbini pekiştirmeseydik nerdeyse, Musa'nın kendi çocuğu olduğunu açığa vuraçaktı." "Annesi, Musa'nın kızkardeşine" "Onu takib et." dedi. O da Musa'yı uzaktan gözetledi. Firavun ve adamlarından kimse işin farkında değildi." "Biz, annesi gelmeden, Musa'nın başkalarını emmesine engel olmuştuk. Bunun üzerine Musa'nın kızkardeşi: "Sizin için ona bakıp yetiştirecek ve şefkatli davranacak bir aile göstereyim mi size?" dedi." "Böylece biz Musa'yı annesine geri verdik. Sevinsin, üzülmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye. Fakat onların çoğu bunu bilmezler."(4)

Âyet-i Kerimede Hz. Musa'nın bir kişiyi öldürdüğü ve bundan dolayı da üzüldüğü ve Allah'ın, onu bu üzüntüsünden kurtardığı beyan ediliyor. Hz. Musa'nın adam öldürme hadisesi de şu âyetlerde açıklanıyor: "Musa, halkının bir gaflet ânında şehre girdi. Orada biri kendi taraftarlarından diğeri düşmanlarından olan iki adamın döğüştüğünü gördü. Kendi taraftarlarından olan adam, düşmanlarından olan adama karşı Musa'dan yardım istedi. Bunun üzerine Musa, adama bir yumruk vurup öldürdü. "Bu yaptığım şeytanın işidir. O, gerçekten insanı saptıran apaçık bir düşmandır." dedi." "Musa, "Rabbim, doğrusu ben kendime zulmettim, bağışla beni." dedi. Allah ta Musa'nın duasını kabul edip bağışladı. Çünkü o, çok affeden ve çok merhamet edendir." "Musa: Rabbim, bana lütfettiğin nimetler hakkı için, bir daha suçlulara arka çıkmayacağım." dedi." "Şehirde korku içerisinde idi ve etrafı gözetliyordu. Bir de ne görsün, daha dün kendisinden yardım isteyen taraftarı, bugün başka bir kişiye karşı yine kendisinden yardımına koşmasını istiyor. Musa ona: "Anlaşılan, sen apaçık bir azgınsın." dedi." "Derken Musa, her ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, yardım dileyen, Musa'nın, kendisini yakalayacağını sanarak: "Ey Musa, dün birini öldürdüğün gibi şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak arzusundasın, ıslah edenlerden olmak istemiyor-

(4) Kasas Suresi, âyet: 10-13

sun." dedi." "Şehrin en uzak yerinden bir adam koşarak gedi. "Ey Musa, şehrin ileri gelenleri, seni öldürmek için tertip kuruyorlar. Hemen git buradan. Doğrusu ben sana öğüt verenlerdenim." dedi." "Bunun üzerine Musa, korka korka, çevresini gözetleyerek şehirden çıktı. "Rabbim, beni şu zalim kavimden kurtar." dedi."(5)

Yine âyet-i Kerimede "Seni iyi bir imtihandan geçirmiştik." buyuruluyor. Abdullah b.Abbas, Hz. Musa'nın geçirmiş olduğu imtihanları uzun bir Hadis-i Şerif'te, teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır. Bunu bu şekilde özetlemek mümkündür:

Sa'd b.Cübeyr diyor ki: "Ben, Abdullah b.Abbas'dan, Allah Teala'nın Hz. Musa'ya "Biz seni iyi bir imtihandan geçirmiştik." buyurmasının izahını sordum. Abdullah b.Abbas: "Ey İbn-i Cübeyr, bugün akşam oluyor. O imtihanlar meselesi pek uzun bir meseledir." dedi. Sabah olunca, Abdullah b.Abbas'ın, bu meseleyi bana açıklayacağına dair verdiği sözü yerine getirmesi için ona gittim. Abdullah b.Abbas şöyle dedi:

"Bir gün Firavun ve adamları, Allah Teala'nın, İbrahim aleyhisselama, onun soyundan Peygamberler ve idareciler göndermeyi vaadetmesi meselesini görüştüler. İçlerinden bazıları şöyle dediler: "İsrailoğulları hâlâ bunu bekliyorlar, bundan şüphe etmiyorlar. Onlar önceleri vaadedilen kimsenin, Yakub'un oğlu Yusuf olduğunu sanıyorlardı. Yusuf ölünce: "İbrahim'e vaad edilen bu değildi." dediler. Bunun üzerine Firavun: "O halde ne diyorsunuz?" dedi. Firavun ve adamları meseleyi müzakere ettiler ve bir kısım adamlarına usturalar vererek İsrailoğullarının bulundukları yerlerde gezip dolaşmalarını ve buldukları her erkek çocuğu öldürmelerine karar verdiler. Firavun'un adamları bu kararı uyguladılar. Fakat neticede İsrailoğullarının yaşlılarının öldüklerini, küçük çocuklarının da kesildiklerini görünce kendi kendilerine şöyle dediler: "Nerdeyse İsrailoğullarının sonu gelecek. Böyle giderse onların yaptıkları işçiliği ve hizmetleri bizzat bizler yapmak zorunda kalacağız. Bu sebeple doğan erkek çocukları bir yıl öldürün ertesi yıl öldürmeyin. Kız çocuklarına ise dokunmayın. Böylece ölen büyük erkeklerin yerini yetişecek erkek çocukları tutmuş olur. Sağ bırakmış olduğunuz çocuklar, kendilerinden korkulacak bir çoğunluk oluşturamazlar. İsrailoğularının tamamen sonu gelmemiş olur, biz de ihtiyaçlarımızı karşılamış oluruz." İsrailoğulları'nı öldürme kararlarını bu görüşe göre verdiler.

Hz. Musa'nın annesi, Musa'nın kardeşi Harun'u, erkek çocukların kesilmediği yılda doğurdu. Bu sebeple onu güven içinde ve açıkça besleyip büyüttü. Çocukların kesildiği ertesi yıl ise, Hz. Musa'ya hamile kaldı ve kalbine üzüntüler dolmaya başladı.

(5) Kasas Suresi, âyet: 15-21

Ey İbn-i Cübeyr, Hz. Musa annesinin karnında iken, annesinin, daha sonra çocuğnun başına gelecekleri düşünmesi, imtihanlardan biridir. Hal böyle iken Allah Teala, Hz. Musa'nın annesine: "Korkma, üzülme şüphesiz ki biz onu sana iade edeceğiz. Ve onu Peygamberlerden kılacağız." diye ilham etti. Ve ona, çocuğu doğurunca bir sandığın içine koyarak Nil nehrine bırakmasını emretti. Musa'nın annesi Allah Teala'nın emrettiklerini yaptı. Musa'yı taşıyan sandık suyun üzerinde annesinin gözünden kaybolunca Şeytan ona vesvese vermeye başladı. Ve kadın kendi kendine şöyle dedi: "Ben çocuğuma ne yaptım? Keşke o, gözümün önünde kesilseydi de ben onu elimle kefenleyip kabre koysaydım. Böyle yapmak, çocuğumun balıklara yem olmasından daha güzeldi."

Su Musa'yı alıp götürdü. Firavun'un hanımının cariyelerinin su aldıkları bentte kaldı. Cariyeler sandığı gördüler, onu aldılar ve kapağını açmak istediler. Sonra onu açmaktan çekindiler ve birbirlerine şöyle dediler: "Bunun içinde eşya var. Eğer biz bunu açarsak Firavun'un hanımı içinde bulduğumuz şeylere inanmaz." Böylece sandığı olduğu gibi alıp hiçbir tarafını bozmadan Firavun'un hanımına götürdüler. Firavun'un hanımı sandığı açınca çocuğu gördü. Allah Teala, Firavun'un hanımının kalbine Hz. Musa'yı öyle bir sevme duygusu verdi ki, ondan önce hiçbir kimseye karşı öyle bir duygu hissetmemişti. Diğer taraftan Musa'nın annesinin gönlünde evladından başka hiçbir şey yoktu. Sadece evladını düşünüyordu.

Cellatlar bir çocuk bulunduğnu duyunca usturalarını alarak Firavun'un hanımının yanına gittiler ve çocuğu kesmek istediler.

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Ey İbn-Cübeyr, işte bu da imtihanlardan biridir.

Firavun'un hanımı cellatlara şöyle dedi: "Benden uzak durun. Çünkü bu bir tek çocuk, İsrailoğullarının sayısını artırmaz. Ben, Firavuna gidip onu bana bağışlamasını isteyeceğim. Eğer bana bağışlarsa bir iyilikte bulunmuş olursunuz. Şayet kesilmesini emrederse size diyeceğim kalmaz."

Firavunun hanımı çocuğu alıp Firavun'a getirdi. Ve: "Bu, benim için de senin içinde sevinç kaynağı bir çocuk. Onu öldürmeyin, belki bize faydalı olur veya onu evlat ediniriz..."(6) dedi. Firavun da: "Senin olsun benim buna ihtiyacım yok." dedi.

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Adına yemin edilen Allah'a yemin olsun ki, şayet Firavun da karısı gibi, çocuğun kendisini için bir sevinç kaynağı olduğunu kabul etseydi, Allah Teala kadını hidayete erdirdiği gibi onu da hidayete erdirirdi. Fakat Allah, Firavun'u bundan mahrum etti."

---

(6) Kasas Suresi, âyet: 9

Firavun'un hanımı Musa'ya bir süt annesi seçmek için çevresindeki bütün kadınları çağırdı. Hangi kadın Musa'yı emzirmek istediyse Musa onu emmedi. Bunun zerine Firavun'un hanımı çocuğun, kimseyi emmeyerek acından öleceğinden korktu. Bu olay onu çok üzmüştü. Kadın, Musa'nın, insanların çokça bulunduğu pazar yerine götürülmesini ve orada bir süt annesi aranmasını emretti. Musa yine de kimsenin memesini emmedi. Diğer taraftan Musa'nın annesi yanıp yakılıyordu. Musa'nın kızkardeşine: "Sen bir araştır, sor belki ondan bir haber alırsın. Oğlum diri mi yoksa onu su hayvanları ve balıklar mı yedi?" dedi. Musa'nın annesi, Allah'ın kendisine vermiş olduğu vaadi unutmuştu. Musa'nın kızkardeşi onu Firavun'un ve adamlarının göremeyeceği bir yerden izlerken onu cariyelerin bulduğunu gördü.

Firavun'un adamları süt anne bulmaktan âciz kalınca, kızkardeşi sevinç içinde onlara: "Sizin için ona bakıp yetiştirecek ve şefkatli davranacak bir aile göstereyim mi?" dedi.(7) Firavun'un adamları kızı yakalayıp: "Bulacağın ailenin ona iyi davranacağını ne biliyorsun? Yoksa onlar bu çocuğu tanıyorlar mı?" dediler. Ve Musa hakkında şüpheye düştüler.

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Ey İbn-i Cübeyr, işte bu da imtihanlardan biridir.

Kız ise Firavun'un adamlarına şu cevabı verdi: "Bulacağım ailenin ona iyi davranması ve şefkat göstermesi, Kralın sarayında süt annesi olmak isteyeceklerinden ve bu işten menfaat umacaklarındandır.." Bunun üzerine Firavun'un adamları kızı bıraktılar. Kız annesine geldi ve ona olup bitenleri anlattı. Musa'nın annesi geldi ve Musa'yı kucağına alır almaz memesine sarıldı ve emerek iyice doydu. Müjdeciler Firavun'un hanımına koşarak: "Oğluna süt annesi bulduk." diye müjdelediler. Firavun'un hanımı, Musa'nın annesine adam göndererek yanına çağırttı. Musa'nın, annesini nasıl emdiğini görünce: "Benim yanımda kal ve oğlumu emzir. Ben, bunun kadar hiçbirşeyi sevmemiştim." dedi. Musa'nın annesi şu cevabı verdi: "Ben evimi ve çocuklarımı bırakarak onları kaybedemem. Şayet bu çocuğu bana emanet ederseniz onu da alıp evime götürürüm. Benimle beraber kalır. Elimden gelen hiçbir iyiliği ondan esirgemem. Buna razı olmazsanız ben, evimi ve çocuklarımı bırakamam."

İşte bu sırada Musa'nın annesi, Allah Teala'nın kendisine verdiği vaadi hatırladı. Firavun'un hanımına karşı diretti. Allah'ın, vaadini mutlaka yerine getireceğine inanıyordu.

Musa'nın annesi o günden itibaren çocuğunu alıp evine götürdü. Böylece Allah Teala Musa'yı güzel bir şekilde yetiştirdi ve hakkındaki hükmü gereği onu muhafaza etti.

---

(7) Kasas, Suresi, âyet: 12

Şehrin bir tarafında toplu halde yaşamakta olan İsrailoğulları, Hz. Musa'yı vasıta kılarak Firavun'un kavminin, kendilerine yapmış oldukları zulüm ve angaryadan kurtulmaya çalışıyorlardı.

Musa büyümeye başlayınca Firavun'un hanımı Musa'nın annesine: "Çocuğumu görmem için bana getir." dedi. Musa'nın annesi, çocukla birlikte Firavun'un hanımını ziyaret edeceği bir gün tayin etti. Firavun'un hanımı özel dostlarına, muhafızlarına ve sarayda bulunan süt annelerine: "Sizden hiçbir kimse oğlumu, hediye ve bahşişle karşılamaktan geri durmasın. Ben, muhafızımı göndereceğim, sizin ne yaptığınıza baksın." dedi.

Musa, annesinin evinden çıkıp Firavun'un hanımının evine gelinceye kadar, görüşme yerine hediyeler, bahşişler ve kıymetli eşyalar yığıldı. Musa kadının yanına girince kadın eşyaları ona verdi, ona ikramda bulundu ve çok sevidi. Kadının kendisine güzel davranışı Musa'nın hoşuna gitti. Kadın: "Onu Firavun'a götürün o da hediyeler verip ikramda bulunsun" dedi.

Musa'yı Firavun'un yanına götürünce Firavun onu kucağına aldı. Musa Firavun'un sakalından tutup öyle bir çekti ki, sakalının uçları yere değdi. Orada bulunan Allah düşmanlarından biri şöyle dedi: "Görmüyor musun? işte Allah'ın İbrahim'e vaadettiği." Bu sana galip gelecek ve seni yok edecek. Cellatları çağır bunu kessinler."

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Ey İbn-i Cübeyr, Musa'nın uğradığı bütün imtihanlardan sonra bir imtihan da işte bu idi.

Bu olay üzerine Firavun'un hanımı koşarak Firavun'un yanına vardı ve ona "Bana hediye ettiğin bu çocuk hakkında sana ne oluyor?" dedi. Firavun: "Görmüyor musun bu adam bu çocuğun bana galip geleceğini ve beni öldüreceğini tahmin ediyor." dedi. Kadın: "Bunun doğru olduğunu anlamak için bir şey yapalım. Mesela, iki parça köz iki tane de inci getir onları çocuğa yaklaştır. Eğer incileri tutup köz'den kaçınırsa aklının erdiğini anlarsın. Şayet közleri tutar da incilere bakmazsa bil ki aklı olan hiçbir kimse incileri bırakıp ta közü (ateşi) tercih etmez." dedi. Bunun üzerine Firavun, kadının söylediği şeyleri getirip musa'ya yaklaştırdı. Musa eliyle közleri tuttu. Firavun, elini yakmasın diye onları çekip elinden aldı. Firavun'un hanımı: "Görmüyor musun ne yapıyor?" dedi. Böylece Allah, Musa'yı öldürmeyi düşünen Firavunun şerrini, Musa'dan uzaklaştırdı. Zira Allah, Musa hakkındaki takdirini yerine getirecekti.

Musa erginlik çağına erişip büyük insanların arasına katılınca, artık Firavun'un adamlarından herhangi biri İsrailoğullarından kimseye zulmedemiyor ve onları angarya işlerde çalıştıramıyorlardı. İşte bu dönemde Hz. Musa şehrin bir tarafında gezerken, İsrailoğullarından bir adamla Firavun'un taraftarlarından bir adamın birbirlerini öldürmeye çalıştıklarını gördü. İsrailoğulların-

dan olan kişi Firavun'un taraftarlarından olan kişiye karşı Musa'dan yardım istedi. Musa çok kızdı. Zira, Firavun'un taraftarlarından olan kişi, Musa'nın, İsrailoğullarını himaye ettiğini bilmesine rağmen İsrailoğullarından olan kişiye saldırmıştı. Bundan dolayı Musa aşırı derecede öfkelenmişti.

Musa'nın annesinden başka diğer insanlar, Musa'nın, İsrailoğullarını niçin himaye ettiğini bilmiyorlardı. Sadece süt emmeden dolayı olduğunu sanıyorlardı. Ancak Allah Teala Musa'ya, başkalarına bildirmediği birşeyi ilham etmiş olabilirdi.

Musa, Firavun'un taraftarlarından olan adama bir yumruk vurdu ve adamı öldürdü. Musa ile ölen adamı Allah'tan ve İsrailoğulanndan olan adamdan başka kimse görmemişti. Musa adamı öldürdükten sonra kendi kendine şöyle dedi: "Bu yaptığım Şeytanın işidir. O, gerçekten insanı saptıran apaçık bir düşmandır." Sonra Allah'a yalvararak şöyle dua etti: "Rabbim, doğrusu ben kendime zulmettim. Bağışla beni." Allah da Musa'nın duasını kabul edip onu bağışladı. Çünkü o, çok affeden ve çok merhamet edendir. Musa şehirde korku içerisindeydi ve etraftan gelecek haberleri bekliyordu. Durum, Firavun'a intikal ettirildi ve ona: "İsrailoğullarından bir adam, Firavun taraftarlarından birini öldürdü. Onlardan hakkımızı al. Bu hususta onlara müsamaha gösterme." denildi. Bunun üzerine Firavun: '"Bana katili ve olayın şahitlerini bulun. Zira şahitsiz, ispatsız hüküm vermek doğru olmaz." dedi. Bunun üzerine araştırmaya başladılar. Onlar, araştırmalarına devam ediyorlardı ve henüz bir delil bulamamışlardı. Bu sırada Musa bir de ne görsün daha dün, kendisinden yardım isteyen İsrailoğullarından olan kişi bugün başka bir Firavun taraftarı ile dövüşüyor ve yine kendisinden, yardımına koşmasını istiyor. Musa, bir gün önce yaptığından pişman olmuştu. Bu sebeple görmüş olduğu yeni olay hoşuna gitmedi ve kızdı. Elini uzatıp Firavunun taraftarı olan kişiyi yakalamak istedi. Ve İsrailoğullarından olan adama: "Anlaşılan sen, apaçık bir azgınsın." dedi. İsrailoğullarından olan kişi Musa'ya baktı. Bir gün önce Firavun taraftarını öldürdüğü andaki gibi kızgındı. İsrailoğullarından olan kişi, Musa'nın kendisine "Şüphesiz ki sen, apaçık bir azgınsın." demesinden sonra bu sefer de kendisini yakalamak istediğinden korktu ve kendisiyle kavga eden adamı Musa'nın önüne sürerek kendisi onun arkasına geçti ve: "Ey Musa, dün birini öldürdüğün gibi şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun?" dedi ve kavga edenler ayrıldılar. Firavun'un taraftarı olan adam gidip, İsrailoğullarından olan adamdan duyduklarını anlattı. Bunun üzerine Firavun cellatlarını gönderdi. Musa, şehrin en büyük cadesini tuttu yürüdü. Onu arayan Firavun'un adamları Musa'nın ellerinden kaçabileceğini sanmıyorlardı. Musa'nın taraftarlarından bir adam, şehrin en uzak yerinden koşarak geldi. Gelirken kestirmeden geldi ve Firavun'un adamları Musa'nın yanına varmadan ona ulaştı ve durumu ona bildirdi. Ve: "Ey Musa, şehrin ileri gelenleri seni öldürmek için tertip kuruyorlar. Hemen git buradan. Doğrusu ben sana öğüt verenler-

denim." dedi. Bunun üzerine Musa, korka korka, çevresini gözetleyerek şehirden çıktı. "Rabbim, beni şu zalim kavimden kurtar." diye dua ediyordu.

Abdullah b.Abbas dedi ki: "Ey İbn-i Cübeyr, işte imtihanlardan biri de bu idi."

Musa, Medyen'e doğru yola koyuldu. Bu olaydan önce hiçbir sıkıntı çekmemişti. Yol hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Ancak rabbine inancı tamdı. Ve: "Umarım rabbim bana doğru yolu gösterir." diyordu.

Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir cemaat buldu. Onların gerisinde de hayvanlarının suya gitmelerini engellemeye çalışan iki kadın gördü. Onlara: "Derdiniz nedir, bir tarafa çekilmiş hayvanlarınızı sulamıyorsunuz?" dedi. Onlar da: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz sulamayız. Zira biz, onlarla yarışacak güce sahip değiliz. Ayrıca babamız da oldukça yaşlı bir adamdır. Biz, onlardan artan sularla hayvanlarımızı suluyoruz." dediler. Bunun üzerine Musa onların hayvanlarını sulayıverdi. Musa, su kovalarını dolu dolu çekti ve bütün çobanlardan önce o kadınların koyunlarını suladı. Kadınlar sürüleriyle birlikte dönüp babalarına gittiler. Musa ise oradan ayrılıp bir ağacın gölgesine çekildi ve orada rabbine şöyle niyaz etti. "Rabbim, ben, gönderdiğin her hayra ve rızka çok muhtacım."

Kadınların babası, kızlarının, koyunları suya doymuş olarak çabucak dönmelerinden kuşkulandı ve onlara: "Sizde bugün bir hal var." dedi. Onlar da babalarına, Musa'nın kendilerine yaptığı yardımı anlattılar. Babaları, kızlarından birine Musa'yı çağırmasını emretti. Kız gdip Musa'yı çağırdı. Musa, kızların babası olan Şuayb aleyhisselam ile konuşunca Şuayb aleyhisselam ona: "Korkma artık zalim kavimden kurtuldun. Firavun ve kavminin, bizim üzerimize herhangi bir nüfuzu yoktur. Biz onun ülkesinde yaşamıyoruz." dedi. Kızlardan biri de şöyle dedi: "Babacığım onu ücretle çalıştır. Çünkü o, ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir bir adamdır." Şuayb aleyhisselam kızının bu sözlerine karşı namusunu kıskanarak ona şöyle dedi: "Onun güçlü ve güvenilir biri olduğunu nereden biliyorsun?" Kız: "Güçlü olduğunu, koyunlarımızı sularken kovayla su çekmesi sırasında gördüm. Ben bugüne.kadar su çekmekte bundan daha güçlü olanı görmedim. Güvenilirliliğine gelince, ben ona gidip karşısına dikildiğimde bana baktı, kadın olduğunumu anlayınca başını eğdi ve ben senin sözlerini ona söyleyip tamamlayıncaya kadar yukarı kaldırmadı ve sonra bana: "Sen arkamdan yürü yolu bana tarif et." dedi. İşte ancak güvenilir bir insan böyle yapar." dedi. Kız, bu sözleriyle babasını rahatlattı. Babası kıza inandı ve söylediklerinin doğru olduğuna kanaat getirdi. Ve Musa'ya şöyle dedi: "Bana sekiz yıl çalışman şartıyla seni bu iki kızımdan biriyle evlendirmek istiyorum. Eğer bunu on yıla tamamlamak istersen o da senden bir lütuftur. Fakat seni zora koşmak ta istemem. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi. Musa da: "Bu,

seninle benim aramda kesin bir sözleşmedir. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım haksızlığa uğramış olmam. Söylediklerimize Allah şahittir." dedi.

Bu anlaşmaya göre sekiz yıl hizmet etmek Musa'nın üzerine borç oldu. İki yılı da, Allah'ın kendisine takdir ettiği süre olarak tamamladı. Böylece Şuayb aleyhisselamın yanında on yıl geçirmiş oldu."

Bundan sonra Musa, ailesiyle birlikte yola çıktı. İşte bu yolculukta dağda yanan ateşi görme, âsâsının yılana dönüşmesi, elinin koynundan bembeyaz çıkması mucizeleri meydana geldi.

Musa, Allah Teala'ya, Firavun'un taraftarlarından birini öldürdüğünü, dilinin kekeme olduğunu arzetti ve rabbinden, kardeşi Harun'u da Peygamber seçmesini istedi. Allah Teala da Musa'nın isteklerini kabul etti. Kekemeliğini giderdi, Harun'a vahiy verdi ve Musa'ya, Harun'la görüşmesini emreti. Musa âsâsını alıp yola devam etti. Kardeşi Harun'la buluştu. İkisi birlikte Firavun'a gidip görüşme izni verilmediği için kapısında uzun süre beklediler. Sonra onlara görüşme izni verildi. Firavun'a varıp şöyle dediler: "Şüphesiz ki biz, rabbinin Peygamberleriyiz." Firavun: "Rabbiniz de kimdir?" dedi. Musa ve Harun, Kur'an'ın bize anlattığı şekilde Firavun'la konuştular. Firavun onlara: "Netice olarak ne istiyorsunuz?" dedi. Ve Musa'ya adamlarından birini öldürdüğünü hatırlattı. Musa özür diledi ve Firavun'a: "Allah'a iman etmeni ve İsrailoğullarının bizimle bilikte gitmeleri için serbest bırakmanı istiyoruz." dedi. Firavun bunu kabul etmedi ve Musa'ya: "Eğer doğru söyleyenlerden isen bunu gösteren bir delil getir." dedi. Musa, âsâsını yere bıraktı. Bir de ne görsünler âsâ, Firavun'un üstüne hızla yürüyen ağzı açık bir yılan haline dönüştü. Firavun âsânın bu şekilde kendisine yöneldiğini görünce korktu. Tahtından kalkıp Musa'dan onu durdurmasını istedi. Musa da onu durdurdu. Sonra koynundan elini çıkardı. Firavun, onun gözleri kamaştıracak kadar beyaz olduğunu gördü. Sonra eli tekrar eski haline geldi. Bunun üzerine Firavun, ileri gelenleriyle istişarede bulundu. İleri gelenleri ona şöyle dediler: "Bunların ikisi de sihirbazdan başka bir şey değildir. Sizi, sihirleriyle ülkenizden çıkarmak, dosdoğru dininizi ortadan kaldırmak istiyorlar."

Firavun ve taraftarları, Musa'nın, kendilerinden istediği hiçbir şeyi kabul etmediler. Firavuna: "Sen bunlara karşı sihirbazları topla. Senin ülkende çokça sihirbaz var. Sihirbazlar bunlara galip gelsinler." dediler. Firavun bütün şehirlere adamlar gönderip ileri gelen bütün sihirbazları topladı. Sihirbazlar onun huzuruna gelince Musa'yı kastederek: "O nasıl bir sihir yapıyor?" diye sordular. Firavun'un adamları: "O, yılanla sihir yapıyor." diye cevap verdiler. Sihirbazlar: "Vallahi yeryüzünde yılanlarla, iplerle ve âsâ ile bizim kadar sihir yapan hiçbir kimse yoktur. Eğer biz galip gelirsek mükâfatımız ne olacaktır?" dediler. Fira-

vun onlara: "Sizler benim yakınlarım ve özel adamlarım olacaksınız. İstediğiniz her şeyi yapacağım." dedi. Bunun üzerine Musa ile Firavun ve taraftarları, bayram gününde, kuşluk vaktinde bir araya gelmeyi kararlaştırdılar.

İşte sözü edilen bu günde Musa, Firavun ve sihirbazlarına galip gelmiştir. Ve halen o gün Aşure günü olarak devam etmektedir.

O gün insanlar bir meydanda toplandılar. Aralarında: "Durum bakalım sihirbazlar, yani Musa ve Harun galip gelirlerse, belki onlara tâbi oluruz." diye alay ediyorlardı. Sihirbazlar: "Ey Musa, ya sen ilk olarak maharetini ortaya koy veya biz koyalım." dediler. Musa: "Siz koyun." dedi. Onlar da sihir iplerini ve değneklerini atıp: "Firavun hakkı için mutlaka galip gelecek olan biziz." dediler. Musa, sihirbazların sihrini görünce içine bir korku düştü. Allah Teala da ona: "Sen de âsânı at." dedi. Musa âsâsını atınca o âsâ ağzı açık büyük bir ejderhaya dönüştü. Ve ipleri ve değnekleri toparlayıp yuttu. Sihirbazlar bunu görünce: "Eğer bu, sihir olsaydı hiçbir zaman bizim sihirimize ulaşamazdı. Fakat bu, Allah tarafından bir iştir. Biz, Allaha ve Musa'nın Allah katından getirdiklerine iman ettik. Bundan önceki durumumuzdan dolayı Allah'a tevbe ederiz." dediler. İşte burada Allah, Firavun'un ve taraftarlarının belini kırdı. Hak galip geldi. Onların yaptıkları ise boşa çıktı. Orada mağlup oldular. Zelil olarak geri döndüler.

Firavunun karısı ise perişan bir halde ortaya çıkmış Allah'a dua ediyor, musa'nın Firavun ve adamlarına galip gelmesini niyaz ediyordu. Firavunun taraftarlarından onu görenler, onun, Firavun ve taraftarları için perişan olduğunu sanıyolardı. Halbuki onun üzüntü ve endişesi Musa içindi.

Musa her mucize getirdiğinde Firavun ona, Firavun ona, İsrailoğullarını kendisiyle birlikte serbest bırakacağına dair yalan vaadlerde bulunuyor sonradan vaadini bozuyordu. Ve: "Rabbin bundan başka bir şey yapabilir mi?" diyordu. Öyle ki Allah Teala Firavun'un kavmine, Tufan, Çekirge, Haşerat, Kurbağa ve Kan gibi felaketler gönderdi. Bunların her biri geldiğinde Firavun Musa'ya başvuruyor, bunların kaldırılmasını istiyor ve karşılığında İsrailoğullarını serbest bırakacağını vaadediyordu. Bu belalar başından kalkınca da sözünden dönüyor, vaadini bozuyordu.

Allah Teala, nihayet Musa'ya, kavmiyle birlikte Firavun'un diyarından çıkmasını emretti. Musa ve geceleyin kavmiyle birlikte yola çıktı. Sabah olunca Firavun onların gitmiş olduklarını gördü. Şehirlere adamlar göndererek ordu toplattı ve Musa'yı takibe çıktı.

Allah Teala denize: "Kulum Musa âsâsıyla sana vurduğunda oniki parçaya bölün ki Musa beraberindekiler içinden geçsinler. Sonra Musa'nın arkasından gelen Firavun ve taraftarlarının üzerine kapan." diye emretti. Fakat Musa âsâsıyla denize vurmayı unuttu. Denizin önüne geldiğinde deniz ikiye ayrılmış-

tı. Zira o, Musa gelip kendisine âsâ ile vurduğunda uyanamayacağından ve böylece Allah'a isyan etmiş olacağından korkuyordu.

İki topluluk birbirini görüp yakınlaşınca Musa'nın arkadaşları: "Şüphesiz ki bize yetişecekler. Ey Musa, rabbinin sana emrettiğini yap. Zira ne senin rabbin yalan söyler, ne de sen." dediler. Musa da dedi ki: "Rabbim bana vaadetti ki denize vardığımda o deniz oniki parçaya ayrılacak ben de ondan geçeceğim. Bundan sonra âsâsını hatırladı. Firavun ordusunun öncülerinin, Musa ile giden İsrailoğullarının en arkada bulunanlarına yetiştiği sırada o âsâyı denize vurdu. Allah Teala'ın emrettiği şekilde deniz parçalara ayrıldı. Musa ve taraftarlarının hepsi denizi geçip karşıya çıktılar. Firavun taraftarları ise denizin içine daldıkları bir sırada Allah tealanın emrettiği şekilde deniz onların üzerine kapanıverdi.

Musa'nın kavmi denizi geçtikten sonra şöyle demeye başladı: "Biz Firavun'un boğulmadığından korkuyoruz. Biz onun helak olduğuna inanmıyoruz." Bunun üzerine Musa rabbine dua etti. O da Firavun'un cesedini onların gözünün önüne çıkardı. Onlar da böylece Firavun'un öldüğüne kesin olarak inandılar.

Sonra Musa ve kavmi, kendilerine ait putlara secde eden bir kavme rastladılar. Ve Musa'ya şöyle dediler: "Ey Musa, bunların nasıl ilahları varsa bize de öyle ilah yap." Musa da onlara şöyle dedi: "Şüphesiz ki siz, cehalete düşen bir kavimsiniz. Çünkü şu gördüğünüz putlara ibadet edenlerin içinde bulundukları din, yıkılmaya mahkumdur. Ve yaptıkları ameller bâtıldır."

Bundan sonra Musa, kavmini, konaklayacakları bir yerde durdurdu ve onlara: "Siz Harun'a itaat edin. Zira ben onu, kendi yerime size Halife tayin ediyorum." dedi.

Musa, Allah Teala ile otuz gün konuşmalarda bulunup sonra kavmine döneceğini söyledi ve onlardan ayrılarak rabbi ile konuşmaya gitti. Otuz ün geçtikten sonra Allah Teala bir on gün daha uzattı. İşte bu son on gün içinde İsrailoğulları, kendi aralarında ihtilafa düştüler. Firavun'un taraftarlarından emanet olarak aldıkları ziynet eşyaları bir çukura doldurulup yakıldıktan sonra, Samiri adlı bir kişi, eritilen bu mücevherattan bir buzağı heykeli yaptı. Rüzgâr bu heykelin ağzından girip arkasından çıktıkça, böğürür gibi bir ses meydana getiriyordu. İsrailoğullarından bazıları bu buzağı heykeline taptı, bazıları ise buna karşı çıktı. Bir kısmı da tarafsız kaldı. Buzağının sevgisi kalblerine işleyenler, dini açıkça yalanlamaya kalktılar.

Harun onlara: "Ey kavmim, siz bu buzağı heykeli ile imtihan edildiniz. Rabbiniz, ancak rahman olan Allah'tır. Bana uyun, emrime itaat edin." dedi. Bunun üzerine onlar: "Ne oluyor Musa'ya? O bize otuz gün vaadetti sonra da vaadinden döndü. Aradan kırk gün geçti. Hâlâ gelmedi." dediler. İçlerinden beyinsiz olanlar ise: "Belki de o, rabbini yitirdi onu arıyor ki onun peşinden gitsin." dediler.

Musa, Allah Teala ile konuştuktan sonra Allah Teala ona kavminin yaptıklarını haber verdi. Musa, kavmine, kızgın ve üzgün olarak döndü ve onlara: Kur'an-ı Kerim'in kıssasını zikrettiği şeyleri söyledi... Kardeşi Harun'a öfkelendikten sonra onu mazur gördü. Sonra Samiri'yi hesaba çekti. Samiri de ona: "Ben İsrailoğullarının görmediklerini gördüm. Ben, elçinin izinden bir avuç toprak alıp onu, erimiş mücevheratın içine attım. İşte böyle bunu bana nefsim hoş gösterdi." dedi. Musa da ona şöyle dedi: "Haydi git. Sen, hayatın boyunca: "'Bana dokunmayın." diyeceksin. Âhirette de sana, kaçıp kurtulamayacağın, vaadedilmiş bir azap vardır. Tapıp durduğun ilahına ne yapacağız bir bak. Onu muhakkak yakacağız. Sonra onu denize savuracağız."

Sonra, İsrailoğullarından buzağıya tapanlar hata ettiklerini anladılar. Musa'ya: "Rabbine yalvar da bizim için tevbe edecek bir kapı açsın biz de tevbe edelim de yaptıklarımızı bağışlasın." dediler. Bunun üzerine Musa, Buzağıya tapmaya katılmayan ve İsrailoğullarının önde gelenlerinden yetmiş kişiyi seçip tevbe etmeye gittiler. Vardıkları yerde bir sarsıntıya yakalandılar. Bunun üzerine Musa: "Ey rabbim, eğer dileseydin bunları da beni de daha önce helak ederdin. Sen, içimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzündne bizi helak mı edeceksin?'" dedi.

Aslında bu yetmiş kişinin içinde buzağıya tapan kişiler de bulunuyordu. Fakat Musa ve Harun bunun farkında değillerdi. Yeryüzü bundan dolayı onları sarsmıştı. Allah Teala Musa'ya: "Bunların tevbeleri, içlerinden herbirinin, önüne geleni, baba-oğul demeden öldürmesi ve kimin öldürüldüğüne bakmamasıyla olacaktır." buyurdu.

İsrailoğulları Allah Teala'nın kendilerine emrettiği şekilde yaptılar. Sonunda Allah Teala öldüreni de öldürüleni de bağışladı. Sonra Musa, kavmiyle birlikte Kudüs topraklarına doğru yürüyüp gitti. Onlara Allah Teala'nın göndermiş olduğu emirleri tebliğ etti. Bu emirler ise onlara ağır geldi ve bunları kabul etmemekte direttiler. Bunun üzerine Allah Teala dağı onların üzerine bir bulut gibi kaldırdı ve onlara yaklaştırdı. İsrailoğulları, dağın üzerlerine düşeceği korkusuyla ilahi emirlere sarıldılar ve Musa'yı takib ederek mukaddes topraklara vardılar. O topraklarda zorba bir kavmin yaşadığını gördüler ve Musa'ya: "Onlar orada bulunduğu müddetçe biz oraya giremeyiz" dediler. Musa'nın ısrarı üzerine: "Git onlarla sen ve rabbin savaşın biz burada oturacağız." dediler ve bu sözleriyle Musa'yı kızdırdılar. Musa, bundan önce İsrailoğulları aleyhine herhangi bir beddua yapmamıştı. Fakat onların bu sözleri üzerine onlara beddua etti. Allah da duasını kabul etti ve onların Kudüs topraklarına girmelerini kırk yıl haram kıldı. Bu sebeple onlar çöllerde şaşkın vaziyette kırk yıl dolaştılar. Sabahtan akşama kadar yol yürüyor akşamleyin bulundukları yerde konaklıyorlardı. Allah Teala İsrailoğullarına bu kırk yıl içinde de çeşitli nimetler ihsan etti. Onları çölde bulutla gölgelendirdi. Gökten üzerlerine kudret helvası ve bıldırcın

eti indirdi. Taştan on iki pınar fışkırttı ve bunlara benzer daha birçok lütuflarda bulundu... (Bu hadise tefsir kitaplarında "Fütun hadisi" denmektedir.)

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾

اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾

اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾

41- Seni kendime Peygamber seçtim.

42- Sen ve kardeşin mucizelerimle gidin. Beni anmada (ve emirlerimi tebliğde) gevşek davranmayın.

43- İkiniz de Firavun'a gidin. Çünkü o azdı.

44- Öğüt alacağını veya korkacağını umarak ona yumuşak söz söyleyin."

Ey Musa, ben sana bu nimetleri verdim. Çünkü ben seni Peygamberliğe ve emirlerimi tebliğ etmeye seçtim. Sen ve kardeşin Harun, delil ve mucizelerimle Firavun'a gidin. Zira o azdı. Ona, benim size emrettiklerimi tebliğ edin. Size emrettiğim şeyleri tebliğ ederken beni anmayı unutmayın. Zira beni anmanız azminizi güçlendirir. Ayaklarınızı yerinde sabit tutar. Firavuna karşı konuşurken yumuşak bir şekilde konuşun. Umulur ki, o konuştuklarınızı düşünür, ibret alır veya Allah'tan korkar, azgınlığından vaz geçer.

قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَىٰ ﴿٤٥﴾

45- Musa ve Harun: Ey rabbimiz, Firavun'un bize karşı aşırı davranmasından veya daha da azmasından korkarız." dediler.

Musa ve Harun: "Ey rabbimiz, biz Firavun'u emrettiğin şeye davet edince onun bizi derhal cezalandıracağından veya azgınlıkta daha da ileri gideceğinden korkuyoruz." dediler.

قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾

فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ
جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

46- Allah şöyle dedi: "Hiç korkmayın. Çünkü ben sizinle beraberim. Ben herşeyi işitirim, görürüm.

47- Firavuna varın ona, deyin ki: Şüphesiz biz, rabbinin Peygamberleriyiz. Bizimle İsrailoğullarını salıver. Onlara işkence etme. Biz sana, rabbinden bir mucize ile geldik. "Selam" hidayete uyanlara olsun."

48- Bize vahyolunmuştur ki (Peygamberi) yalanlayıp yüz çevirenlere mutlaka azap vardır.

Allah, Musa ve Harun'a şöyle dedi: "Siz Firavundan korkmayın. Ben, sizinle beraberim. Ona karşı size yardım ederim. Aranızda geçecek olan şeyleri işitir ve görürüm. Siz ona varın ve deyin ki: "Şüphesiz ki biz, senin rabbinin Peygamberleriyiz. O, bizi sana gönderdi. Rabbin sana, İsrailoğullarını bizimle beraber serbest bırakmanı emrediyor. Sen onları bizimle beraber serbest bırak. Onlara, güçlerinin yetmeyeceği işleri yükleyerek onlara işkence etme. Biz sana, rabbin tarafından bir mucize getirdik. Sana söylediğimiz şeylerde bize inanmazsan o mucizeyi sana göstereceğiz. Selam ve esenlik, Allah'ın hidayetine tabi olanların üzerine olsun. Rabbin bize şunu vahyetti ki, davet ettiğimiz dinden yüz çevirip onu yalanlayanlara mutlaka azap vardır."

*Âyet-i Kerimede, Müslüman olmayana nasıl selam verileceği beyan edilmektedir. Resulullah (s.a.v.) de Herakliyus'a mektup yazarken, mektubun başına: "Selam hidayete tâbi olanlaradır." şeklinde yazmıştır.

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

49- Bunun üzerine Firavun: "Rabbiniz de kimdir ey Musa?" dedi.

* Hz. Musa ve Harun, Firavun'a vardılar, Allah Teala'nın kendilerine emrettiği şeyleri ona tebliğ ettiler. Firavun ise, kendisini yaratan Allahı inkâr ederek: "Rabbiniz de kimdir ey Musa?" dedi.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ﴿٥٠﴾

50- Musa: "Rabbimiz, herşeye takdir ettiği şekli verip sonra da doğru yolu gösterendir." dedi.

* Müfessirler bu âyet-i Celileyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bu izah şekillerinden biri de şöyledir: "Allah, herşey için eşini yaratmış ve ona, evlenme, yeme, içme, barınma vb. yolları göstermiştir." Taberi bu izah şeklini tercih etmiştir.

Diğer bir izah şekli de şöyledir: "Herşeye, yaratılmış olduğu şeklini vermiştir. İnsanları insan, hayvanları hayvan şeklinde yaratmış sonra da herşeye, kendisine uygun olan yolları göstermiştir. Gıdasını nasıl tedarik edeceğini ve tedarik ettiği gıdayı nasıl muhafaza edeceğini öğretmiştir.

Diğer bir izah şekli de şöyledir: "Her canlının yaratılşını düzgün ve uygun bir şekilde yapmıştır. Sonra ona kendisine yaraşacak şeyleri göstermiş ve öğretmiştir.

Başka bir izah şekli de şöyledir: "Yarattığı her şeye kendisine yaraşan özellikler verdi. Köpeğe diş, kuşa pençe gibi. Sonra ona hayatını nasıl devam ettireceğini gösterdi." Diğer bir izah şekli şöyledir: "Allah, yarattıklarının, amellerini, ecellerini, rızıklarını takdir etmiştir. Yaratıklar, onun takdir ettiği şekilde hareket etmektedirler.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى ﴿٥١﴾

51- Firavun: "Öyleyse geçmiş nesillerin hali ne olacak?" dedi.

* Hz. Musa, Firavun'a, kendisinin Allah tarafından gönderildiğini ve Allah'ın herşeyi yaratıp onlara nimetlerini verdiğini söyleyince Firavun: "Daha önce geçmiş ümmetlerin durumu ne olacak? Zira onlar senin rabbine ibadet etmemiş başka şeylere tapmışlardır. Onların hepsi de cehennemlik midir?" diye sordu.

قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾

52- Musa şöyle dedi: "Onlar hakkındaki bilgi, rabbimin nezdinde bir kitaptadır. Rabbim ne şaşırır ne de unutur.

* Hz. Musa, Firavun'a cevap vererek: "Şayet geçmiş ümmetler rabbime kulluk etmediyseler, onların yaptıkları ameller levh-i Mahfuzda ve amel defterlerinde rabbim tarafından zaptedilmiştir. Rabbim, asla şaşırmaz. Büyük küçük hiçbirşey onun kontrolundan çıkmaz. O, hiçbir şeyi de unutmaz. Derhal cezalandırılmaları gerekmiş de rabbim onları cezalandırmışsa doğru olan budur. Şayet cezalandırılmalarını kıyamet gününe bırakmışsa yine doğru olan o'dur. Zira rabbim, ne yaptığını çok iyi bilendir. O, ne şaşırır ne de unutur.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى ﴿٥٣﴾

53- Yeryüzünü size beşik yapan, orada size yollar açan ve gökten su indiren O'dur. "Biz, gökten indirdiğimiz su ile çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.

* Hz. Musa, Firavun'a karşı sözlerine devamla diyor ki: "Benim rabbim sizin için, yeryüzünü beşik gibi yapan, orada size, çeşitli ihtiyaçlarınızı gidermek için gezip dolaştığınız yollar açan ve gökten yağmur indirerek çeşitli bitkiler bitirendir."

Allah Teala, yağmurlarla çeşitli bitkileri çiftler halinde yarattığını beyan ediyor. Bundan sonra gelen âyet-i kerimede de onlardan faydalanmamızı ve onları düşünerek ibret almamızı bildiriyor.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى ﴿٥٤﴾

54- Onlardan hem siz yeyin hem de hayvanlarınızı otlatın. Şüphesiz ki bunda, akıl sahipleri için nice deliller vardır.

Ey insanlar, gökten indirdiğimiz yağmurla yeryüzünde bitirdiğimiz çeşitli bitki ve mahsullerden yeyin, hizmetinizde kullandığınız hayvanlarınıza da yedirin. Şüphesiz ki bu anlatılanlarda, akıl sahipleri için, Allah'ın kuvvet ve kudretini gösteren deliller vardır. O akıl sahipleri bu delillerden ibret alır hakka tâbi olurlar.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

55- Biz sizin aslınızı topraktan yarattık. (Öldükten sonra) sizi oraya döndürürüz (Kıyamet günü de) ordan sizi tekrar çıkaracağız.

Ey insanlar, biz sizin aslınızı topraktan yarattık ve sizleri konuşan insanlar haline getirdik. Vâdeniz gelince sizi öldürüp tekrar toprağa döndürürüz. Böylece çürüyüp aslınıza dönersiniz. Kıyamet koptuğunda sizleri diriltip topraktan tekrar çıkaracağız. Evvelki halinizi alacaksınız. O halde âhirete kesinlikle iman edin ve amellerinizi ona göre düzeltin.

وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾

56- Şüphesiz ki Firavun'a mucizelerimizin hepsini gösterdik. Buna rğmen Firavun onları yalanladı ve iman etmemekte direndi.

* Burada Firavun'a gösterildiği zikredilen mucizelerden maksat, Hz. Musa'ya gösterilen dokuz mucizedir. Bu mucizelerin neler oldukları isra Suresi'nin yüzbirinci âyetinin izahında zikredilmiştir.

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٥٧﴾

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ
وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

57- (Firavun Musa'ya) şöyle dedi: "Sihirinle bizi, yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin ey Musa?"

58- Biz de mutlaka sana, senin sihirin gibi bir sihir getireceğiz. Şimdi sen, bizimle senin aranda bir buluşma zamanı ve yeri tayin et. Ondan ne biz cayalım, ne de sen. Buluşacağımız yer münasip bir yer olsun."

* Allah Teala bu âyetlerde, Firavun'un, Hz. Musa'ya sihirle karşı koymak istediğini beyan ediyor Hz. Musa da ona cevaben şöyle diyor:

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى ﴿٦٠﴾

59- Musa şöyle dedi: "Buluşma zamanımız, insanların süslenip kuşluk vaktinde toplandıkları bayram günü olsun."

60- Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. Hiylesini (Ne kadar usta sihirbaz ve büyü âleti varsa hepsini) topladı, sonra buluşma yerine geldi.

* Firavun, Hz. Musa ile buluşmak üzere bir vakit tayin ettikten sonra dönüp gitti. Zamanında çokça bulunan sihirbazların en ustalarını toplayıp kararlaştırılan günde ve yine kararlaştırılan yere geldi. Kendisi tahtına oturdu. Sağına soluna diğer ileri gelenlerini yerleştirdi. Halk, gösterilen yerde toplandı. Hz. Musa, kardeşi Harun'la birlikte ve âsâsına basa basa geldi. Sihirbazlar Firavun'un karşısında sıra sıra dizilmişlerdi. Firavun onları cesaretlendiriyor ve teşvik ediyordu. Onlar ise Firavun'dan vaadler koparmaya çalışıyorlardı. İşte bu sırada, Hz. Musa onlara seslenerek şöyle dedi:

قَالَ لَهُمْ مُوسَى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ
خَابَ مَنِ افْتَرَى ﴿٦١﴾

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى ﴿٦٢﴾

61- Musa onlara: "Vay halinize, sakın Allah'a karşı yalan uydurmayın. Yoksa sizi, azabıyla helak eder. İftira atan mutlaka hüsrana uğramıştır." dedi.

62- (Musa'nın sözleri karşısında Firavun ve adamları) Durumlarını münakaşa ettiler. Sonra gizlice fısıldaştılar.

* Sihirbazların, aralarında neyi tartışıp fısıldaştıkları hakkında şunlar zikredilmektedir. Sihirbazlar birbirlerine şöyle demişlerdir: "Eğer bu, bir sihirbaz ise buna mutlaka galip geliriz. Şayet getirdiği şey semavî ise netice onundur." Veya şöyle demişlerdir: "Bu adamın sözleri hiç de sihirbaz sözüne benzemiyor." Yahut, aralarında, bundan sonra gelen âyetin beyan ettiği hususu fısıldaşmışlar ve şöyle demişlerdir:

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا

وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

63- Firavun ve adamları şöyle dediler: "Bunların ikisi de sihirbazdan başka birşey değildir. Sizi, sihirleriyle ülkenizden çıkarmak, en sağlam yolunuzu (Dosdoğru dininizi) ortadan kaldırmak istiyorlar.

* Sihirbazların, Hz. Musave Harun'un, ortadan kaldıracaklarından korktuklarını en sağlam yoldan neyi kastettikleri akkında çeşitli rivayetler vardır. Müfessirlerin bazılarına göre: "En sağlam yol"dan maksat, Firavun kavminin ileri gelenleri ve şereflileridir. Firavun ve sihirbazlar, Musa ve Harun'un, bunları helak edeceklerinden korkmuşlardır.

Diğer bazı müfessirlere göre ise, en sağlam yol'dan maksat, İsrailoğullarıdır. Bunlar, Firavun kavminin işlerini gördükleri için ve malca da zengin olduklarından Firavun'un taraftarları, Musa ve Harun'un, bunları beraberlerinde alıp götürmelerine razı olmamışlardır.

Yine müfessirlerden bir kısmına göre, buradaki "En sağlam yol"dan maksat, sihirdir. Zira sihirbazlar bu yolla kendilerine mal ve servet biriktirmişlerdir. Hz. Musa'nın onlara galip gelmesi halinde sihirlerinin kıymeti kalmayacaktır.

Müfessirlerin bir diğer kısmına göre de buradaki "En sağlam yol"dan maksat, Firavun ve taraftarlarının iktidarıdır. Bunlar, iktidarlarının sarsılacağından korkmuşlardır.

İbn-i Zeyd'e göre ise buradaki "En sağlam yol"dan maksat, Firavun ve taraftarlarının süregelen âdetleri ve dinleridir. Bunlar, âdetlerinin ve bâtıl dinlerinin değiştirileceğinden korkmuşlardır.

فَاَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّاۚ وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾

64- Onun için tuzaklarınızı toplayın, sonra saflar halinde gelin. Bugün üstün gelen mutlaka kurtuluşa ermiştir.

Sihirbazlar fısıltılarına devamla şöyle dediler: "Bütün tuzaklarınızı bir araya getirerek sağlamlaştırın. Sonra saflar halinde gelin. Bugün kim galip gelirse istediğine erişecek olan o'dur. Biz galip gelirsek Kralın vaadettiği büyük bahşiş ve mertebelere erişiriz. Onlar galip gelirse hükümdarlığı elde ederler.

قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾

65- Sihirbazlar: "Ey Musa, ya sen maharetini ortaya koy veya önce biz koyalım." dediler.

قَالَ بَلْ اَلْقُواۚ فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾

فَاَوْجَسَ فٖي نَفْسِهٖ خٖيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾

66- Musa: "Hayır siz ortaya koyun." dedi. Bir anda onların ipleri ve değnekleri, sihirleri yüzünden Musa'ya, hareket ediyorlarmış gibi göründü.

67- Musa, içinde bir korku hissetti.

Sihirbazlar bütün tuzaklarını bir araya topladıktan sonra saflar halinde Musa'nın karşısına çıktılar. Ve ona: "Ey Musa, ya önce sen elinde bulunan şeyi ortaya koy veya bizler elimizde bulunan şeyleri ortaya koyalım." dediler. Musa da sihirbazlara: "Önce sizler elinizde bulunan şeyleri ortaya koyun durumunuzun ne olduğu açığa çıksın." dedi. Sihirbazlar sihir yapmak için getirdikleri iple-

rini, sopalaranı ortaya attılar. Onların ortaya attıkları şeyler Musa'ya, hareket ediyormuş gibi göründü. Bunu gören Musa içinde bir korku hissetti.

Â yet-i Kerime'de, Hz. Musa'nın karşısına sihirbazların sayıları belirtilmemektedir. Onların, yetmiş bin veya otuz bin yada dokuz bin kadar oldukları raviler tarafından nakledilmektedir.

* Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'nın, içinde bir korku hissettiği zikredilmektedir. Hasan-ı Basrî'ye göre, Hz. Musa'nın korkusu, beşer oluşundan kaynaklanmaktaydı. Yahut da o anda kendisine gelen vahyin gecikmesinden korkmuştu. Ya da oraya toplanan insanların, sihirbazlarını gördükten sonra dağılacaklarından ve kendisinin göstereceği mucizeleri göremeyeceklerinden korkmuştu. Ya da oraya toplanan insanların, sihirbazlarını gördükten sonra dağılacaklarından ve kendisinin göstereceği mucizeleri göremeyeceklerinden korkmuştu. Veya kendisi mucize getirdikçe karşı tarafın çeşitli hiylelere başvuracağından ve durumun böylece devam edeceğinden korkmuştu.

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى ﴿٦٨﴾
وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ
السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى ﴿٦٩﴾

68- Biz ona şöyle dedik: "Korkma, üstün gelecek mutlaka sensin sen.

69- Sağ elindeki âsânı at da onların yaptıklarını yutsun. Çünkü onların yaptıkları, ancak bir sihirbaz tuzağıdır. Sihirbaz nereye varırsa varsın başarı gösteremez."

Biz Musa'ya dedik ki: "Korkma, bu sihirbazlara, Firavun ve ordusuna karşı üstün gelecek ve onları mağlup edecek olan sensin sen. Sağ elinde bulunan âsânı yere at da, yürüdüklerini sandığın ve sihirbazlara ait olan ipleri ve sopaları yutuversin. Zira onların yaptıkları ancak bir sihirbaz tuzağıdır. Sihirbaz ise nerede olursa olsun, sihir yaparak gerçekleştirmek istediği arzsuna asla erişemez.

* Bazı müfessirler bu âyetin son bölümünü şöyle izah etmişlerdir: "Sihirbaz nerede bulunursa bulunsun, asla kendisini kurtaramaz. Yani nerede bulunursa öldürülür.

كنت كاتباً لجزء بن معاوية عم الأحنف بن قيس إذ جاءنا كتاب عمر قبل
موته بسنة: أقتلوا كلّ ساحر.

Hz. Ömer (r.a.) ölümünden bir sene önce Cez' b.Muaviye'ye bir mektup göndererek, "Her sihirbazı öldürün" demiştir.(8)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

70- (Musa'nın âsâsı bütün sihirleri yutunca) sihirbazlar secdeye kapandılar: "Biz, Harun'un ve Musa'nın rabbine iman ettik." dediler.

* Hz. Musa, elindeki âsâsını yere bırakınca âsâ büyük bir ejderhaya dönüştü ve sihirbazların ortaya koydukları herşeyi yuttu. Sonra Hz. Musa onu tutunca tekrar âsâ haline geldi. Bunu gören sihirbazlar, Musa'nın yaptığının bir sihir olmadığına kesin olarak kanaat getirdiler ve hemen secdeye kapanarak şöyle dediler: "Biz, Harun'un ve Musa'nın rabbine iman ettik."

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ
أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ
عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

71- Firavun sihirbazlara: "Benden izinsiz Musa'ya iman ettiniz ha? O, size sihiri öğreten büyüğünüzdür. Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sizi muhakkak hurma dallarına asacağım. O zaman hangimizin azâbı daha şiddetli ve daha sürekliymiş bileceksiniz." dedi.

---

(8) Ebu Dâvûd, K. el-İmara, bab: 31, Hadis No: 3043

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, Firavun'un inkârcılıkta ve azgınlıkta ne kadar ileri gitiğini, bâtıla sarılıp hakka karşı nasıl şımardığını beyan etmektedir. Zira Firavun, gözleri kamaştıran mucizeleri görmüş, kendilerinden imdat beklediği sihirbazların iman ettiklerini müşahade etmiş buna rağmen hakka boyun eğmemiştir. Bilakis, şiddete başvurmuş ve tehditler savurmaya başlamıştır.

Evet, hakka dayanmayan her zorba böyledir. Hakkın önünde âciz kalınca mevki ve makamını kullanır ve zorbalığa başvurur. Yalan ve iftiralar onun için pek kolaydır. Fakat kişinin kalbine iman girdiğinde, karşısına çıkan bütün güçleri ilahi gücün karşısında hiçe sayar. Tağutların karşısına dikilir, hakkı haykırmaktan asla çekinmez. Nitekim günün başlangıcında iman etmiş olan sihirbazlar günün ortasında Allah'ın erleri olmuşlar, günün sonunda ise şehadet şerbetini içmişlerdir. Allah'a kesin olarak iman edeb bu sihirbazlar, Firavun'a şöyle diyorlar:

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍۜ اِنَّمَا تَقْض۪ي هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۜ ﴿٧٢﴾

اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِۜ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾

72- Sihirbazlar şöyle dediler: "Elbette seni, bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Sen, istediğini yap. Sen ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin.

73- Şüphesiz ki biz, rabbimize iman ettik. Böylece günahlarımızı ve bize zorla yaptırdığın sihri bağışlasın. Allah'ın mükâfaatı daha hayırlı ve cezası daha devamlıdır."

* Âyet-i Kerimede, sihirbazlar, sihirin kendilerine zorla yaptırıldığını söylüyorlar. Abdullah b.Abbas bu hususu izah ederken şöyle diyor: Bu sihirbazlar daha birer küçük çocukken Firavun onları sihirbazlara teslim etmiş ve sihir öğrenmelerini emretmiştir. Böylece onları sihirbaz olmaya zorlamıştır.

Firavun sihirbazlara: "Hangimizin azâbı daha şiddetli ve daha devamlıdır bileceksiniz." diyerek tehdit edince sihirbazlar ona cevaben: Allah'ın mükâfatı daha hayırlı cezası ise daha devamlıdır." cevabını vermişlerdir.

اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَۜ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾

74- Gerçek şu ki, kim rabbinin huzuruna suçlu olarak çıkarsa onun için mutlaka cehennem vardır. O orada ne ölür ne yaşar.

* Cehennemlikler cehennemde ebedi bir azap göreceklerdir. Onlar ne ölüp kurtulabilecekler ne de normal bir hayat yaşayabileceklerdir. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "O suçlular, cehennem zebanisine "Ey Mâlik, hiç olmazsa rabbin canımızı alsın." diye bağırışırlar. Mâlik te "Siz bu azapta bekletileceksiniz." der.(9) "İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız."(10)

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَىٰ ﴿٧٥﴾

75- Kim de rabbinin huzuruna salih ameller işlemiş mü'min olarak çıkarsa işte onlar için yüksek dereceler vardır.

* Peygamber efendimiz, cennetin derecelerini beyan eden bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ اِنَّ فِى الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ اَعَدَّهَا اللّٰهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ فَاِذَا سَاَلْتُمُ اللّٰهَ فَاسْاَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ فَاِنَّهُ اَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَاَعْلَى الْجَنَّةِ اُرَاهُ قَالَ وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ وَمِنْهُ تَفَجَّرُ اَنْهَارُ الْجَنَّةِ.

"Şüphesiz ki cennette yüz derece vardır. Allah bunları kendi yolunda cihat edenlere hazırlamıştır. Her derecenin arası gökle yer arası kadardır. Siz, Allah'tan cennet istediğiniz zaman Firdevs cennetini isteyin. Çünkü o, cennetlerin en ortada olanı ve en yücesidir. Rahman olan Allah'ın arşı onun üzerinde bulunmaktadır. Cennetin ırmakları oradan fışkırmaktadır."(11)

---

(9) Zuhruf Suresi, âyet: 77
(10) Fâtır Suresi, âyet: 36
(11) Buhari, K.el-Cihad, bab: 4 / Tirmizi, K. el-Cennet, bab: 4, Hadis No: 2531 İbn-Mâce, K. ez.Zühd, bab: 39, Hadis No: 4331

جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّىٰ ﴿٧٦﴾

76- Bunlar, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. İşte kendisini günahlardan arındıranın mükâfaatı budur.

Evet, Allah'ın emirlerine itaat edip kendisini günah kirlerine bulaştırmayanın mükâfaatı işte budur. O ne güzel bir mükâfaattır.

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾

77- Gerçekten biz Musa'ya (İman eden) kullarımı geceleyin al götür. Âsânı denize vurarak onlar için kuru bir yol aç. Düşmanlarının yetişmesinden korkma. Boğulacağından da endişelenme." diye vahyettik.

Bütün mucizelere rağmen Firavun'un iman etmemesi karşısında biz, Peygamberimiz Musa'ya şöyle vahyettik: "İsrailoğullarından bana iman eden kullarımı geceleyin al Firavun'un memleketinden çıkar. Sen denizde onlara kuru bir yol aç. Firavun ve ordusunun sana kavuşacağından sakın korkma, denizde boğulacağından endişe etme.

فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

78- Firavun da ordularıyla onların ardına düştü. Deniz onları öyle bir kapladı ki...

79- Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola götürmedi.

Musa ve ona iman eden İsrailoğullarının denize dalmaları üzerine Firavun ve ordusu da onları takib ederek denize daldı. Musa ve İsrailoğulları denizi sağ salim geçti. Firavun ve taraftarlarının ise üzerlerine deniz kapandı ve hepsi birden boğulup gittiler. Firavun, kavmine, Allah'ı inkâr etmeyi ve Peygamberleri yalanlamayı emrederek onları doğru yoldan saptırdı ve onlara hiçbir zaman hidayet yolunu göstermedi. Böylece kendisi de kavmi de helak olup gittiler. "Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varılacak o yer ne kötü bir yerdir."[12]

يَا بَنِي اِسْرَٓائِيلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾

80- Ey İsrailoğulları, biz sizi düşmanınızdan kurtardık. Size "Tûr"un sağ tarafını vaadettik. Size kudret helvası ve bıdırcın gönderdik.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede, İsrailoğullarına vermiş olduğu büyük nimetlerden bir kısmını hatırlatıyor ve onların, hak yoldan ayrılmamalarını istiyor. Allah teala, İsrailoğullarını en baş düşmanları olan Firavun'un zulmünden kurtarmışır. Allah Teala, Firavun'un helak olmasından sonra Hz. Musa ve İsrailoğullarına, Tûr dağının sağ tarafında Hz. Musa ile görüşüp onunla konuşacağını ve Tevrat'ı vereceğini vaadetmiştir. Hz. Musa, Allah Teala ile konuşmak üzere gittiği sırada İsrailoğulları buzağıya tapmış ve hak yoldan ayrılmışlardır. İsrailoğulları birbirlerini öldürmek suretiye yaptıklarından tevbe edince Allah Teala onları affetmiş, gökten onlara kudret helvası ve bıldırcın eti gibi nimetler göndermiş ve onlara şöyle buyurmuştur:

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ

(12) Hûd Suresi, âyet: 98

يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾

81- Size verdiğimiz rızıkların temiz ve helal olanlarından yeyin. Bu hususta sakın haddi tecavüze kalkışmayın. Yoksa gazabıma uğrarsınız. Kim gazabımı hak ederse, uçuruma yuvarlanır, mahvolur.

Ey İsrailoğulları, size verdiğimiz rızıkların helal ve lezzetli olanlarından yeyin. O rızıklar hususunda haddi aşarak birbirinize haksızlık etmeyin. Aksi halde cezama çarptırılırsınız. Kim benim cezama çarptırılırsa şüphesiz ki o, uçuruma yuvarlanır, mahvolur.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

82- Şühesiz ki ben, tevbe eden, iman edip salih amel işleyen ve sonra hidayette devam edeni çokça bağışlayanım.

Şunu da iyi bilin ki ben, inkârından vazgeçip tevbe eden, imanında samimi olan, Allah'ın emirlerini tutup yasaklardan kaçınan, salih amel işleyen sonra da doğru yoldan ayrılmayanı çokça affedenim.

* Âyet-i kerimde ifade edelin "Doğru yoldan ayrılmamak"tan maksat, kişinin iman ettiği esaslarda şüpheye düşmemesi veya salih ameller işlemeye devam etmesi yahut Resulüllah'ın sünnetine sarılması veya yaptığı amelleri doğru yapması veya yaptığı iyilik ve kötülüklerden ne gibi sonuçlar doğacağının şuuru içinde olmasıdır."

وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٨٣﴾

83- (Musa kavminden önce Tûr dağına koşunca) "Seni kavminden önce davranmaya sevkeden nedir ey Musa." dedik.

* Hz. Musa, Firavun helak olduktan sonra kavmiyle birlikte, putlara tapan bir topluluğun yanından geçip giderken rabbiyle konumak üzere kırk günlük bir mühlet aldı. Bunun üzerine kardeşi Harun'u, İsrailoğullarının başına Ha-

life tayin edip kendisi acele olarak Tûr dağına gitti. Bu sebeple Allah Teala ona: "Ey Musa, kavminden önce acele etmene sebep nedir?" diye sordu. Musa da rabbine şu cevabı verdi:

قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾

84- Musa: "İşte onlar peşimdeler. Razı olman için acele ettim ya rabbî." dedi.

Musa da şu cevabı verdi: "Ey rabbim, Onlar da benim arkamdan geliyorlar. Tûr dağına yakın bir yerde konaklayacaklar. Benim acele etmemin sebebi ise senin razı olmandır."

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

85- Allah: "Şüphesiz biz, senden sonra kavmini imtihan ettik. Samirî onları saptırdı." dedi.

Ey Musa, sen, kavminden ayrıldıktan sonra biz onları buzağıya tapma imtihanından geçirdik. Sâmirî adına birisi onları buzağıya taptırarak hak yoldan saptırdı."

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا
حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

86- Musa, büyük bir öfke ve üzüntüyle kavmine döndü: "Ey kavmim, rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmadı mı? Aradan çok mu zaman geçti? Yoksa rabbinizin gazabına uğramayı mı istediniz de bana verdiğiniz sözden caydınız?" dedi.

* Hz. Musa, kendisi için takdir edilen kırk günü tamamladıktan sonra kavmi İsrailoğularının yanına öfkeli bir şekilde döndü ve onların, içine düştükleri, "buzağıya tapma" zilletine üzülerek şöyle dedi: "Ey kavmim, rabbiniz size: "Şüphesiz ki ben, tevbe edip iman edeni, salih amel işleyip doğru yolda devam edeni affediciyim. Tûr dağında Musa ile konuşup ona Tevrat'ı vereceğim. Size gökten kudret helvası ve bıldırcın eti indireceğim" diye güzel vaadlerde bulunmadı mı? Benim sizden ayrılmamdan ve Allah'ın size verdiği nimetlerden sonra çok bir zaman mı geçti? Yoksa buzağıya taparak rabbınızın gazabına mı uğramak istediniz de bana verdiğiniz sözü bozarak buzağıya taptınız?" dedi.

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ
الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

87- Şöyle cevap verdiler: "Biz, sana verdiğimiz sözden kendi irademizle caymadık. Fakat Mısır'dan çıkarken o kavmin mücevherlerinden yükler dolusu alıp götürmüştük. Biz onları ateşe attık. Sâmirî de yanındaki mücevherleri oraya attı."

İsrailoğulları, kendilerini müdafaa ederek şöyle dediler: "Ey Musa, biz kendi isteğimizle, sana verdiğimiz "Allah'a ibadet etme" vaadinden caymadık. Fakat bizler Mısır'dan, Kıptî'lere ait olan ve "Yarın bayramımız var verin de o gün takınalım." diyerek emanet aldırdığımız ziynet eşyalarını, Harun'un bize emretmesiyle bir çukura attık. Sâmirî de Cebrail'in atının izinden aldığı bir avuç toprağı onların üzerine serpti."

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ
فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

88- Nihayet Sâmirî onlara, içinden rüzgâr geçtikçe böğürür gibi ses çıkaran bir buzağı heykeli yaptı. Sâmirî ve taraftarları: "Sizin de ilahınız Musa'nın da ilahı budur. Fakat Musa bunu unuttu." dediler.

* Abdullah b.Abbas, bu âyet-i Kerimeyi, mealde geçen şekliyle izah etmiştir. Yani buzağı canlı bir varlık olmamış fakat arkasından girip ağzından çıkan rüzgâr, onda böğürür gibi bir ses meydana getirmiştir. İşte İsrailoğulları bu yapmacık sese kanarak buzağıya tapmışlardır.

Diğer müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "İsrailoğullarının, Mısır Kıptîlerine ait olan süs eşyalarını emanet alıp sonra da onları kaçırınca Hz. Harun onlara bu eşyaları bir çukura doldurarak tek bir külçe haline getirmelerini ve Musa gelince bu külçeyi ne yapacaklarına karar vermesi gerektiğini söylemiş onlar da bu emre uyarak getirdikleri bu ziynet eşyalarını o çukura atmışlardır. Onlarla birlikte Mısır'dan ayrılıp gelen ve buzağıya tapan bir kavimden olan kuyumcu Sâmirî, Firavun'un denizde boğulduğu sırada Cebrail'in atıyla geçtiğini görünce, atının izinden bir avuç toprak almış ve bu toprağı, külçeyi buzağı haline getirmeden evvel veya sonra onun üzerine serpmiş külçe de gerçekten böğüren bir hayvan haline gelmiştir."

İsrailoğulları, buzağı böğürürken secdeye kapanır tekrar böğürünce de secdeden kalkarlarmış. Hz. Harun'un, kendilerini uyarmasına rağmen İsrailoğulları Sâmirî'nin sözüne uyarak bu buzağıya tapmış ve inkâra sapmışlardır.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

89- Onlar bu buzağının, kendilerine sözle hiçbir mukabelede bulunmadığını, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermediğini görmüyorlar mıydı?

* Alah Teala bu âyet-i Kerimede İsrailoğullarına cevap veriyor ve onların beyinsizliğini ve ne kadar basit düşündüklerini açıklıyor. Zira buzağı onlarla ne konuşmuş ne de herhangi bir zarar veya menfaat vermiştir. Kendilerine çeşitli nimetler veren ve onları zorba Firavun'un elinden kurtaran Allah'ı bırakıp ta böyle bir şeye tapmaları ne kadar ahmakça bir davranıştır. Ayrıca Hz. Harun onları uyarmış bu fitneye düşmemelerini istemiştir.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي

وَاَطِيعُوٓا اَمْرِى ﴿٩٠﴾

90- Doğrusu daha önce Harun onlara şöyle demişti: "Ey kavmim siz bununla imtihan edildiniz. Muhakkak ki sizin rabbiniz, rahman olan Allah'tır. (Sapık yolu bırakıp) bana uyun ve emrime itaat edin."

Halbuki Harun, daha Musa İsrailoğullarına dönmeden önce buzağıya tapanlara şöyle demişti: "Ey kavmim, Allah sizin imanınızı ve dininize ne derece bağlı olduğunuzu denemek istedi. Sizin rabbiniz bu buzağı değil, rahmeti bütün yaratıkları kaplayan Allah'tır. Buzağıya tapmayı bırakıp sadece Allah'a ibadet etmekte bana uyun ve emrime itaat edin.

قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾

91- Kavmi: "Musa bize dönünceye kadar buna tapmaktan vazgeçmeyeceğiz."' dediler.

Fakat İsrailoğullarından buzağıya tapanlar: "Musa bize dönünceye kadar biz buzağıya tapmaya devam edeceğiz." dediler.

قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا ﴿٩٢﴾

اَلَّا تَتَّبِعَنِ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِى ﴿٩٣﴾

92-93- Musa dönünce: "Ey Harun, bunların sapıttıklarını gördüğünde, bana uymana mâni neydi? Emrine karşı mı geldin?" dedi.

* Hz. Musa, kavmi ile konuşup onları, sapıklığa düştüklerinden dolayı azarladıktan sonra kardeşi Harun'a yönelmiş ve ona: "Bunların, Allah'ın dininden ayrılıp buzağıya taptıklarını gördüğün halde bana tâbi olmana mâni neydi? Yoksa emrime karşı mı geldin?" dedi.

Görüldüğü gibi, Hz. Musa, Hz. Harun'u kendisine itaat etmemekle suçlamaktadır. Halbuki Hz. Harun buzağıya tapanları uyarmıştı. O halde, Hz. Musa onu neden bu şekilde suçluyor?

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Hz. Musa, kardeşi Hz. Harunun, buzağıya tapmayanlarla birlikte, buzağıya tapanları bırakıp peşinden gelmeleri icabettiğine işaret etmekte ve bu sebeple de Hz. Harunu suçlamaktadır. Hasan-ı Basri diyor ki0 "Hz. Musa kardeşi Harun'un, buzağıya taparak sapıklığa düşen İsrailoğullarını düzeltmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu sebeple "Neden vazifeni yapmadın? Yoksa emrime isyan mı ettin?" demiştir.

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

94- Harun: "Ey anamın oğlu, sakalımı ve başımı tutma. Doğrusu ben: "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, sözümü dinlemedin." demenden korktum." dedi.

* Hz. Musa, Hz. Harun'a söyleyeceklerini söyledikten sonra onun saçından ve sakalından yakalayıp sarsmış bunun üzerine Harun da ona: "Ey anamın oğlu, sakalımı ve saçımı tutma. Ben, "İsrailoğullarını böldün ve sözümü dinlemedin." diyeceğinden korktum." cevabını vermiştir.

Hz. Harun, Hz. Musa'ya hitab ederken, öz kardeş oldukları halde: "Ey anamın oğlu." diye hitab etmiş böylece Hz. Musa'nın merhametini celbetmek istemiştir.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

95- Musa Sâmirî'ye: "Ey Sâmirî ya senin yaptığın nedir?" dedi.

Musa Shamirî'ye: "Ey Sâmirî sana ne oldu? Seni bu işi yapmaya sürükleyen nedir?" diye sordu.

* Burada adı geçen Sâmirî'nin kim olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir. Abdullah b.Abbas'dan rivayet edilen bir görüşe göre bu adam, sığıra tapan bir kavimdendi. Sığıra tapma sevgisi kalbinde olduğu halde, Müslüman olduğunu söyleyerek İsrailoğulları ile birlikte Mısır'dan çıkmıştı. Hz. Musa'nın, kavminden ayrıldığını ve vaadettiği otuz gün içinde dönmediğini görünce içinde taşıdığı inancını İsrailoğullarına da aşılamaya çalışmıştır. Bu adamın "Kirman" veya "Sâmira" şehirlerinden olduğu söylenmektedir.

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا

وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾

96- Sâmirî: "Ben, İsrailoğullarının görmediklerini gördüm. Ben, elçinin izinden bir avuç (toprak) alıp (Erimiş mücevheratın içine) attım. İşte böyle, bunu bana nefsim hoş gösterdi." dedi.

* Bu âyet-i Kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bir izah şekli şöyledir: "Ben, İsrailoğullarının bilmediği bir şeyi bildim. Cebrail'in atının izinden bir avuç toprak aldım ve onu, erimiş mücevheratın içine serptim. Böylece olan oldu."

Bu izah şekline göre Cebrail'in atının izinden alınan toprağın fevkaladeliğini İsrailoğulları bilmediği halde Sâmirî'nin nasıl bildiği hususu kapalıdır.

Diğer bir izah şekli şöyledir: "Ben, İsrailoğullarının görmediği bir şeyi gördüm. Yani, Cebrail'i, Firavun'u helak ederken veya Musa'yı vahiy almak için göğe çıkarken gördüm ve onun atının izinden bir avuç toprak alıp erimiş mücevheratın içine attım ve olan oldu."

Bu izah şekline göre de, İsrailoğulları Cebrail'i görmediği halde Sâmirî'nin onu nasıl görebildiği hususu beyan edilmektedir. Ayrıca Sâmirî'nin, Cebrail'in atının izinden alınan toprağın etkili olacağını nasıl bildiği hususu da zikredilmemektedir.

Diğer bir izah şekline göre: Sâmirî demek istemiştir ki "Ey Musa, ben senin hareketlerini ve dinini gördüm ve onun hak olmadığı kanaatine vardım. İşte senin bu dininden, eserinden bir avuç aldım ondan bazı şeyler edindim ve onu yine sattım. Onunla amel etmek istemedim." Bu izah şekline göre Sâmirî bu hareketiyle bilerek ve isteyerek dinden çıkmış cezası da hayatı boyunca bir ızdı-

rap içinde yaşamak üzere kovulmak olmuştur.

Bir başka izah şekline göre de Sâmirî, yaptığı fenalığı izah etmek ve kendi durumunu kurtarmak için "Elçinin ayağının izi" hikâyesini uydurmuş ve yaptığı işe böyle esrarengiz bir hava vermek istemiştir. Aslında böyle bir olay yoktur. Bu, Sâmirî'nin uydurmasıdır.

Bütün bu hususlar hakkında nakledilen zayıf kıssalara itibar etme yerine durumu Allah'a havale etmek en doğru davranıştır. Zira herşeyin en doğrusunu Allah bilir.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذ۪ي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ
لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

97- Musa Sâmirî'ye şöyle dedi: "Haydi git. Sen, hayatın boyunca: "Bana dokunmayın." diyeceksin. Âhirette de sana, kaçıp kurtulamayacağın, vaadedilmiş bir azap vardır. Tapıp durduğun ilahına şimdi ne yapacağız bir bak. Onu muhakkak yakacağız. Sonra onu denize savuracağız."

* Hz. Musa, Sâmirî ile konuştuktan sonra onu kovmuş ve ona: "Sen hayatın boyunca: "Ne ben kimseye dokunacağım ne de kimse bana dokunsun." diyeceksin." demiştir.

Hz. Musa, Sâmirî ile münasebetlerin kesilmesini, onunla oturulup kalkılmamasını, yenilip içilmemesini ve onunla alış veriş yapılmamasını emretmiş Sâmirî de bundan sonra tek başına yaşamak zorunda kalmıştır.

Hz. Musa, Sâmirî'nin yapmış olduğu ve İsrailoğullarının taptığı buzağı heykelini yakmış ve onun kalıntılarını denize serpmiştir.

اِنَّمَٓا اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

98- Sizin ilahınız ancak, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Onun ilmi herşeyi çepeçevre kuşatmıştır.

Ey kavmim, sizin ilahınız buzağı değildir. Sizin ilahınız, kendisinden başka ibadete layık hiçbir şey bulunmayan Allah'tır. İbadet ancak ona yapılır. Onun ilmi herşeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey ona gizli değildir.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

99- Ey Muhammed, işte böylece biz sana, geçmişlerin haberlerinin bir kısmını anlatıyoruz. Şüphesiz biz sana, nezdimizden bir kitap verdik.

Ey Muhammmed, biz sana, Musa'nın, Firavun'un ve kavimlerinin hikâyelerini anlattığımız gibi senden önce geçmiş olan ümmetlerin hikâyelerinden bir kısmını da anlatırız. Biz sana, tarafımızdan bir zikir ve öğüt olan Kur'anı verdik. Akıl sahibi olanlar onu düşünüp ibret alırlar.

مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾

خَالِدِينَ فِيهِ ۖ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

100- Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki o, kıyamet günü ağır bir günah yüklenecektir.

101- Onun azabında ebediyyen kalacaktır. Kıyamet günü bu yük onlar için ne kötü bir yüktür.

Kim sana vaadettiğimiz Kur'anı kabul etmez, ondan yüz çevirirse, şüphesiz ki o, kıyamet günüde rabbinin huzuruna, ağır bir yük şeklinde olan günahla çıkacaktır. Onlar, günahlarının cezası içinde ebedi olarak kalacaklardır. Kıyamet gününde, o günah yükü onlar için ne kötü bir yüktür. Zira o günah onları helak olmaya sürükleyecek ve kendilerine bir kurtarıcı da bulamayacaklardır.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

102- O kıyamet günü "Sur"a üfürülür. O gün biz, suçluları /gözleri) göğermiş olarak haşredeceğiz.

103- Onlar aralarında: Siz, (dünya hayatında) ancak on gün kadar kaldınız." diye fısıldaşırlar.

104- Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. O gün onların en akıllıları: "Siz ancak (Dünyada) bir gün kaldınız." der.

Kıyamet gününde Allah'ın emriyle İsrafil Sur'a üfürecektir. Biz, suçluları o gün peşiranlıktan dolayı gözleri göğermiş bir halde bir araya toplayacağız. Mücrimler kendi aralarında fısıldaşarak: "Siz dünyada ancak on gün yaşadınız." diyeceklerdir. Halbuki biz onların ne fısıldaştıklarını çok iyi biliriz. Mücrimlerin en akıllıları ise: "Siz dünyada ancak bir gün kaldınız" diyeceklerdir.

* Âyet-i Kerimeler, kıyamet gününde kâfirlerin şaşkına döneceklerini ve dünyada yaşamış oldukları zevkli hayatlarınını sadece on günden ibaret olduğunu sanacaklarını, hatta en akıllılarının bile dünya hayatının tek bir günden ibaret olduğunu söyleyeceğini beyan etmektedir.

İsrafil'in Sûr'a üfürmesi meselesinde Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : كَيْفَ انْعَمُ وَقَدِ الْتَقَمَ صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنَ وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَاَصْغَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ اَنْ يُؤْمَرَ اَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ.

"Ben nasıl rahat yaşayabilirim? Sur sahibi İsrafil Sûr'u ağzına almış, alnını yere eğmiş, kulağını Allah'ın emrine vermiş ve Sûr'a üflemek için üfleme emrini beklemektedir."(13)

(13) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 41, Hadis No: 3243

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾

فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾

لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

105- Ey Muhammed, kıyamet günü dağların ne olacağını sorarlar. Sen onlara şöyle de: "Rabbim onları (un ufak edip) savuracaktır.

106- Yerlerini dümdüz boş bir arazi halinde bırakacaktır.

107- Sen orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremezsin.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimelerde Resulullah'a "Kıyamet günüde dağlar ne olacak?" diye soran insanlara, dağların, yerlerinden koparılıp un ufak edildikten sonra rüzgârla savrulacağını, yerlerinin dümdüz bir arazi haline geleceğini söylemesini emretmektedir. Böylece kıyametin dehşetine işaret olunmaktadır.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ
إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

108- O gün insanlar (Kendilerini Allah'ın huzuruna) davet edene uyacaklar, kimse yan çizemeyecektir. Rahman olan Allah'ın azameti karşısında sesler kısılacak, fısıltıdan başka hiçbir şey işitmeyeceksin.

İşte o kıyamet gününde bütün insanlar, kendilerini mahşerde toplanmaya çağıran Allah'ın davetçisine uyacaklar ve onun davetinden kaçamayacaklardır. O gün rahman olan Allah'ın huzurunda bütün sesler kısılacak fısıltıdan veya ayak seslerinden başka birşey işitilmez olacaktır.

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

109- O gün rahman olan Allah'ın izin verdiği ve konuşmasına rıza gösterdiği kimseden başkasının şefaati fayda vermeyecektir.

* Hadis-i Şeriflerde, Peygamberimizin, diğer Peygamberlerin, Meleklerin, şehitlerin, âlimlerin, Kur'an-ı Kerim'in ve diğer bazı insanların müminlere veya onların bir kısmına şefaatçi olacakları zikredilmektedir. Bu konuda Meryem Suresinin seksenyedinci âyetinin izahında açıklama yapılmıştır.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

110- Allah onların geçmişlerini de, geleceklerini de çok iyi bilir. Fakat onlar onun zatını ilmen ihata edemezler.

Ey Muhammed, rabbin, kıyamet gününde, kendilerini çağıran davetçiye uyacak olan insanların, geçmişte dünyada yaptıklarını da çokiyi bilir, gelecekte âhirette ne gibi cezalara çarpılacaklarını veya nasıl mükâfaat göreceklerini de çok iyi bilir. Yaratılanlar ise Allah'ı, bilgileriyle kuşatamazlar. Yani, yaratılanlar, bilgileriyle Allah'ın zatını da bilemezler, Allah'ın bildiklerini de bilemezler.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

111- Bütün yüzler, diri ve herşeyi sevk ve idare eden Allah'a boyun eğmiştir. Zulüm yüklenen ise perişan olmuştur.

Kıyamet gününde bütün varlıklar, ezelî ve ebedî olarak diri olan ve bütün yaratıkları sevk ve idare eden Allah'a boyun eğip teslîm olacaklar. Kıyamet gününe herhangi bir zulümle giden ise hüsrana uğrayacak ve ümitsiz kalacaktır. Zira o gün Allah, her haklının hakkını haksızdan alıp kendisine verecektir. Boynuzsuz koyun boynuzludan hakkını alacaktır.

* Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde buyurmaktadır ki:

قَال رَسول الله ﷺ لتؤدن الحقوق الى أهلها يوم القيامة حتى يقتص للشاة

الجماء من الشاة القرناء تنطحها.

"Sizler kıyamet gününde hak sahiplerine haklarını mutlaka vereceksiniz. Öyle ki, kendisine vurulan boynuzsuz koyun, kendisine vuran boynuzlu koyundan hakkını alacaktır."(14)

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا

وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

112- Kim de mümin olarak salih ameller işlerse, (Ne günahlarının artırılıp) zulmedilmesinden, ne de (sevaplarının azaltılıp) haksızlığa uğratılmasından korkar.

* Allah Teala, zalimleri ve onların başlarına gelecek olan âkıbetleri zikrettikten sonra bu âyette, salih amel işleyen mümin kullarına vaadlerde bulunuyor ve onlara adaletli davranacağını beyan ediyor.

Bu hususta başka bir âyet-i Kerimede de şöyle buyuruluyor: "Şüphesiz ki, Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Yapılan iyilik zerre kadar da olsa onu kat kat artırır ve yapana katından büyük bir mükâfaat verir."(15)

وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ

يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

113- İşte böylece biz, onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Biz onda çeşitli tehditleri zikrettik ki insanlar Allah'tan korksunlar veya Kur'an onlara bir hatırlatmada bulunsun.

(14) Ahmed B. Hanbel, Müsned, C: 25, 235
(15) Nisa Suresi, âyet: 40

* Alah Teala bu âyette, Kur'an-ı Kerimi Arap diliyle indirdiğini, onda, çeşitli müjdeler yanında birçok tehdit ve ikazları da zikrettiğini bildirmektedir. Böylece insanlar, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkmuş olsunlar veya Kur'an insanlara bir hatırlatmada bulunsun ve onlarda Allah'a itaat etme duygusunu yerleştirsin.

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَى إِلَيْكَ
وَحْيُهُ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

114- Gerçek hükümdar olan Allah, herşeyden yücedir. Ey Muhammed, Kur'an vahyedilirken, henüz bitmeden okumaya kalkma. "Rabbim, ilmimi artırır." de.

* Abdullah b.Abbas diyor ki: Resulullah'a vahiy geldiğinde ona çok titizlik gösterdiği için sıkıntı içine düşerdi. Cebrail aleyhisselam her âyeti okuduğunda o da hemen onunla beraber okurdu. Allah Teala bunun üzerine bu ve benzeri âyetleri indirdi ve onun sıkıntıya düşmemesini, vahyi alırken acele etmemesini emretti. Ayrıca kendisinden, ilmini artırmasını dilemesini istedi.

Resulullah'ın, vahiy inerken acele ettiğini beyan eden diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, Cebrail sana Kur'anı okurken, acele ederek onunla beraber dilini oynatma." "Onu bir araya toplamak ve okutmak şüphesiz bizim işimizdir." "Biz onu Cebrail'e okuttuğumuz zaman, sen onun okuyuşunu takip et." "Sonra onu açıklamak, şüphesiz bizim işimizdir."[16]

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

115- Yemin olsun ki biz, Âdem'e daha önce (Ağaçtan yeme diye) emretmiştik. Fakat o bunu unuttu. Biz onu kararlı görmedik.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, bütün Peygamberlerden önce Hz. Âdem'den, emirlerine uyacağına ve yasaklarından kaçınacağına dair söz aldığını

(16) Kıyame Suresi, âyet: 16-19

fakat Hz. Âdem'in, beşer olması hasebiyle bu sözü unuttuğunu ve kendisine yasaklanan ağacın meyvasından yediğini beyan ediyor. Âyetin sonunda da: "Biz onda azim görmedik." buyuruyor.

Bu son ifadeden neyin kastedildiği farklı şekillerde izah edilmiştir. Taberi, Katadenin "Azimden maksat, sabırlılıktır." dediğini, Atıyye, İbn-i Abbas ve İbn-i Zeyd'in ise "Azimden maksat, verilen sözü muhafaza etmektir." dediklerini rivayet etmektedir. Buna göre âyetin mânâsı şöye izah edilir: "Biz Âdem'den, daha önce söz aldık. Fakat biz onu, verdiği söze karşı sabırlı ve onu muhafaza eden bir kimse olarak görmedik."

Bu izah şekli, Hz. Âdem'in, kendisine Peygamberlik gelmeden önce verdiği sözü tutamadığı görüşüne uygundur. Veya Hz. Âdem'in, bu davranışı, Peygamberlerin masumiyetine gölge düşürmeyen bir zelle'dir.

Başka bir izaha göre de bu âyet-i Kerimenin mânâsı şöyledir: "Biz Âdem'den daha önce söz almıştık. Fakat, o verdiği sözü unuttu. Amma biz onu hatada ısrarlı biri bulmadık. O, yaptığı hataya bir daha dönmedi."

Bu izah tarzı, Peygamberlerin masum olması ve bu sebeple günah işlememesi esasına daha uygundur.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾

116- Bir zaman biz Meleklere: "Âdem'e secde edin." demiştik. Bunun üzerine Melekler secde etti. İblis hariç. O diretti.

* Hz. Âdem ve İblis kıssası. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli surelerinde farklı yönleriyle zikredilmiştir. Mesela, Bakara, A'raf, Kehf, Sa'd ve diğer surelerde mevcuttur. Bu surede de zikredilmektedir. İblis'in, Hz. Âdem'i kıskanmasından dolayı gurura kapılıp ona saygı secdesinde bulunmadığı beyan edilmekte ve bundan sonra gelen âyetlerde de Şeytanın, Hz. Âdem'e nasıl vesvese vererek onu cennetten çıkardığı bildirilmektedir.

فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ

فَتَشْقَىٰ ﴿١١٧﴾

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾

وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

117- Biz Âdem'e şöyle demiştik: "Ey Âdem, şüphesiz bu İblis, senin ve hanımının düşmanıdır. Sakın sizin cennetten çıkarılmanıza vesile olmasın. Yoksa sıkıntıya düşersin.

118- Doğrusu cennette ne acıkacaksın, ne de çıplak kalacaksın.

119- Orada ne susayacaksın, ne de güneşin sıcağında kalacaksın.

* Hz. Âdem'in sıkıntıya düşmesinden maksat, kendi el emeği ile geçinmeye mecbur kalmasıdır. Zira Hz. Âdem cennette iken, kendisi yorulmadan, Allah Teala tarafından rızıklandırılıyordu. Yeryüzüne indirilince, hayatını devam ettirmek için çalışmak zorunda kalmıştır.

Allah Teala Hz. Âdem'e, cennette kul'un içinin gıdalardan boş kalmayacağını dışının da elbisesiz çıplak bırakılmayacağını, içinden susuzluktan yanmayacağını, dışından da güneşin hararetinden etkilenmeyeceğini bildirmiştir. Zira cennet, esenlik yurdudur. Orada insana eziyet verici herhangi bir şey yoktur.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ
لَا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾

120- Şeytan Âdem'e vesvese vererek "Ey Âdem, sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir mülkü göstereyim mi?" dedi.

* Hz. Âdem'i kıskanan Şeytan ona şöyle vesvese verdi: "Ey Âdem, ben sana, meyvesinden yediğin takdirde hiç ölmeyeceğin ve yok olmayacak bir mülke sahip olacağın bir ağacı göstereyim mi?" Şeytanın bu vesvesesi sonunda Hz. Âdem ve zevcesi Havva'nın ayakları kaydı.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ
وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾

121- Âdem ve Havva, yasak ağacın meyvelerinden yediler. Bunun üzerine (Allah'ın emrine uymamalarının cezası olarak) avret yerleri açılıverdi. Üstlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem (Peygamber olmadan önce) rabbine karşı günahkâr oldu ve yolunu şaşırdı.

* Hz. Âdem ve Havva, İblis'in vesvesesine kapılarak kendilerine yasaklanan ağacın meyvesinden yediler. Bunun üzerine, daha önce gözleriyle görmedikleri edep yerleri kendilerine gözükür oldu. Bunun üzerine Âdem ve Havva, edep yerlerini, cennetten kopardıkları yapraklarla kapatmaya çalıştılar. Böylece Âdem, rabbinin emrine karşı gelmiş oldu ve kendisine konan yasak sınırını aştı.

ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

122- Sonra rabbi onu (Peygamber) seçti. Tevbesini kabul etti ve doğru yolu gösterdi.

* Bu âyetten anlaşılmaktadır ki, Hz. Âdem, Peygamber olmadan önce, Allah'a verdiği sözü unutmuş ve Şeytan'ın vesvesesine kapılarak kendisine yasaklanan ağacın meyvesinden yemiş ve bu sebeple de cennetten çıkarılarak dünyaya gönderilme cezasını hak etmiştir. Ancak daha sonra Allah Teala onun tevbesini kabul etmiş ve onu Peygamber seçmiş ve ona doğru yolu göstermiştir.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى
فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾

123- Allah şöyle dedi: "Her ikiniz oradan yeryüzüne inin. Orada bir kısmınız diğerine düşman olacaktır. Artık ne zaman benden size bir hidayet gelir de kim benim hidayetime uyarsa, ne sapıtır ne de sıkıntıya düşer.

* Allah Teala, Hz. Âdem ve Havva'ya "Hep birlikte yeryüzüne inin. Sizler İblis'e ve onun soyundan gelenlere İblis de size ve sizin soyunuzdan gelenlere düşman olacaktır. Ey Âdem, Havva ve İblis, yolumun ne olduğunu açıklayan hükümlerim ve yaratıklarım için seçtiğim din, sizlere gelince kim o hükümlere uyarsa o kimse hak yoldan sapmaz. Âhirette de Allah'ın gazabına çarptırılıp hüsrana uğrayanlardan olmaz.

Abdullah b.Abbas: "Allah Teala, Kur'anı okuyup ona tâbi olanları dünyada saptırmayacağını ve âhirette de onları mutsuz kılmayacağını garanti etmiştir." demiş ve bu âyet-i Kerimeyi okumuştur.

وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِى فَاِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ

الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾

124- Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, şüphesiz ki onun için meşakkatli zor bir hayat vardır. Kıyamet günü de biz onu kör olarak haşredeceğiz.

* Âyet-i Kerimede "Kim benim zikrimden yüz çevirirse." buyurulmaktadır. Burada "Zikir" kelimesinin maksat, bir önceki âyette geçen "Hidayet"dir. Veya "Allah'ın şeriatı" yahut "Kur'an-ı Kerim" ve diğer bütün semavi kitaplar olduğu açıklanmaktadır.

Yine âyet-i Kerimede, Allah'ın zikrinden yüz çevirenlere zor bir hayat olduğu beyan edilmektedir. Bu meşakkatli zor hayatın, dünyada mı kabirde mi yoksa âhirette mi olacağı konusunda farklı görüşler vardır.

İkrime, Dehhak ve Abdullah b.Abbas'tan rivayet edilen bir görüşe göre Allah'ın zikrinden yüz çevirenin yaşayacağı meşakkatli ve zor hayat, dünya hayatıdır. Zira Allah'ın zikrinden yüz çevirenin kazancı haramlarla karışıktır. Haram olarak kazanılan mal miktar olarak çok olsa dahi onu kazanan için sıkıntı ve meşakkata sebap olur. Ayrıca mümin kul, Allah yolunda her harcadığının karşılığını alacağına inandığından, kendisini geniş bir yaşantı içinde hisseder. Kâfirde böyle bir inanç olmadığından ne kadar bolluk içinde olsa da hayat onu

sıkar ve cimriliği artar. Dünya hırsı gözlerini bürür, kendisini daima sıkıntı içinde hisseder.

Ebu Saîd el-Hudrî, Süddî ve bir kısım âlimlere göre ise Allah'ın zikrinden yüz çevirenlerin yaşayacakları meşakkatli ve zor hayat, kabir hayatıdır. Zira kâfirlerin kabirde görecekleri azap, kaburgalarını birbirine geçirecek kadar sıkıntılı olacaktır.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde kabir hayatını şöyle tasvir ediyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : اِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ اَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النَّارِ.

"Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçedir veya ateş çukurlarından bir çukurdur."(17) Taberi de yukarıda izah edilen görüşü tercih etmiştir.

Hasan-ı Basrî İbn-i Zeyd ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre Allah'ın zikrinden yüz çevirenin yaşayacağı sıkıntılı hayattan maksat, âhiret hayatıdır. Zira en sıkıntılı hayat oradadır. Cehennemlikler, zakkum ağacından, dikenlerden yiyecekler, yanan insanlardan akan kan ve irini içeceklerdir.

Âyet-i Kerimenin son bölümünde, Allah Teala'nın zikrinden yüz çeviren hakkında "Biz onu kör olarak haşredeceğiz." buyurulmakadır. Buradaki körlükten maksat, ya "Delil getirmekten âciz." veya "Gözü kör." demektir. Taberi, her iki bakımdan da kör olacakları görüşündedir.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾

125- O zaman o kimse, "Rabbim, niçin beni kör olarak haşrettin? Oysa ben dünyada görüyordum." der.

Allah'ın zikrinden yüz çeviren ve âhirette kör olarak haşredilecek olan kimse şöyle diyecektir: "Ey rabbim, sen niçin beni, delil getiremeyen ve gözü

(17) Tirmizi, K. el-Kıyame, bab: 26, Hadis No: 2460

görmeyen bir kör olarak haşrettin? Halbuki benim dünayda kendime göre bir çevrem vardı ve ben çevremi görüyordum."

قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾

126- Allah da şöyle der: "İşte böyle (cezan budur) sana dünyada âyetlerimiz gelmişti de sen onları unutmuştun. İşte bugün de sen öylece unutuluyorsun."

Evet sen kör olarak haşredildin. Zira sen dünyada iken, sana, kitabımızda zikrettiğimiz âyetlerimiz ve çeşitli delillerimiz gelmişti de sen onlardan yüzçevirmiştin ve onlara aldırış etmemiştin. Bugün de sen, körlükte ve cehennem ateşinde bırakılacaksın ve orada terkedileceksin.

وَكَذٰلِكَ نَجْزٖي مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾

127- Haddi aşanı, rabbinin âyetlerine iman etmeyeni işte biz, böyle cezalandırırız. Elbette âhiretin azabı, dünya azabından daha şiddetli ve daha süreklidir.

Haddi aşıp rabbine isyan edeni, rabbinin âyetlerine ve Peygamberine iman etmeyeni işte biz dünyada ve kabirde böyle sıkıntılı bir hayatla cezalandırırız. Âhiretin azabı ise daha şiddetli ve daha devamlıdır.

اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فٖي مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾

128- Kendilerinden önce helak ettiğimiz nice nesiller, onları hâlâ yola getirmedi mi? Halbuki kendileri onların yerlerinde dolaşıp durmaktadırlar. Şüphesiz ki bunda, akıl sahipleri için nice delil ve ibretler vardır.

Ey Muhammed, kendilerinden önce helak ettiğimiz ümmetler, senin kavminden Allah'a ortak koşanlara, âkıbetlerinin kötü olacağını hâlâ göstermediler mi? Halbuki onlar, helak olan geçmiş ümmetlerin harap olmuş diyarlarında yaşıyor ve onların ne gibi âkıbetlere uğradıklarını görüyorlar. Şüphesiz ki onların geriye bıraktıkları bu kalıntılarda, akıl sahipleri için öğüt alınacak büyük ibretler vardır.

* Katade diyor ki: "Kureyşliler ticaret için Şam'a gittiklerinde, daha önce helak edilmiş olan Âd ve Semud gibi kavimlerin yerlerinden geçiyorlar ve onların neye uğradıklarını görüyorlardı. İşte âyet-i Kerime bu gibi olaylara işaret etmektedir.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾

129- Eğer rabbinin, geçmişteki bir sözü (azabı erteleme vaadi) ve tayin edilmiş bir süre olmasaydı, suçlular hemen cezalarını görürlerdi.

Ey Muhammed, şayet rabbinin: "Hiç kimse uyarılmadıkça azap edilmeyecek." ve "Herkes için belli bir ecel vardır, ondan önce ölmeyecektir." sözleri olmasaydı bu inkârcılara azap âniden gelip yakalayıverirdi.

* Âyet-i Kerimede geçen "Geçmişteki söz" ve "tayin edilmiş vade" ifadelerinden neyin kastedildiği açıkça zikredilmemiştir. Bu bakımdan müfessirler bu ifadeleri çeşitli şekillerde izah etmeye çalışmışlardır.

Taberi'ye göre "Geçmişteki söz"'den maksat, "Hiçbir kimsenin, kendisi için takdir edilmiş eceli değiştiremeyeceğidir" "Tayin edilmiş bir süre"den maksat ise Levh-i Mahfuz'da herkes için takdir edilen vadedir.

Mücahid'e göre "Tayin edilen süre"den maksat, "Dünyanın var olacağı süre"dir. Katade'ye göre ise bu süreden maksat, "Kıyamet"tir.

İbn-i Kesire göre ise "Geçmişteki söz"den maksat, "Allah Teala'nın hiçbir kimseye, uyarıcı göndermeden azap etmemesidir." "Tayin edilen süre"den maksat ise, Allah Tealanın, kâfirlere azap etme zamanına kadar tayin ettiği süredir.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ

غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَائِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى ﴿١٣٠﴾

130- Ey Muhammed, sen, kâfirlerin sözlerine karşı sabret. Güneş doğmadan önce ve batmadan önce rabbini hamd ile tesbih et. (İbadette bulun) Gecenin bir bölümünde ve gündüzün çeşitli vakitlerinde rabbini tesbih et. (İbadette bulun) ki (rabbinin verdiği nimetlerden) memnun olasın.

* Taberi bu ayet-i kerimeyi şöyle izah etmektedir: "Ey Muhammed, kavminden seni yalanlayan kâfirlerin "Sen sihirbazsın." "Sen delisin." "Sen bir şairsin" şeklindeki sözlerine karşı sabret. Güneş doğmadan önce rabbine hamdederek tesbih et. Yani, sabah namazını kıl. Güneş batmadan önce de rabbine hamdederek tesbih et. Yani, ikindi namazını kıl. Gecenin bir bölümünde de rabbini tesbih et. Yani, yatsı namazını kıl. Gündüzün taraflarında da rabbini tesbih et. Yani, öğle ve akşam namazını kıl ki böylece, rabbinin sana vereceği mükâfatlardan memnun olasın.

Müfessirler, âyet-i Kerimede geçen "Güneş doğmadan önce rabbini hamd ile tesbih et." ifadesinden sabah namazının kastedildiğini, "Güneş batmadan önce rabbini hamd ile tesbih et."ifadesinden de ikindi namazının kastedildiğini söylemişlerdir.

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.)den şu Hadis-i Şerif rivayet edilmektedir: Cerir b.Abdullah diyor ki:

عَنْ جَرِيرٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَنَظَرَ اِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةً يَعْنِي الْبَدْرَ فَقَالَ اِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا الْقَمَرَ لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ فَاِنْ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا ثُمَّ قَرَءَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ.

"Biz, Resulullah (s.a.v.) ile beraber bulunuyorduk. O, ay'ın ondördünde ay'a baktı ve "Şüphesiz ki sizler, şu ay'ı gördüğünüz gibi, hiçbir sıkıntı çekme-

den rabinizi göreceksiniz. Acze düşmedikçe (Sizi tamamen bağlayıp tesirsiz bırakan bir sebep olmadıkça) güneşin doğmasından ve batmasından önceki namazları mutlaka kılın." buyurdu ve "Güneş doğmadan önceve batmadan önce rabbini hamd ile tesbih et." âyetini okudu."[18]

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٣١﴾

131- Ey Muhammed, bir kısım kâfirlere, kendilerini imtihan etmek için verdiğimiz dünya hayatının süsünde sakın gözün kalmasın. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha sürcklidir.

Ey Muhammed, rablerinin âyetlerinden yüz çeviren bir kısım kâfirlere, kendilerini imtihan etmemiz için vermiş olduğumuz, dünya hayatının gelip geçici nimetlerinde sakın gözün kalmasın. Zira rabbinin, sana vermeyi vaadettiği, âhiretteki rızıklar ve sevap, dünya hayatının gelip geçici geçimliklerinden daha hayırlıdır ve daha devamlıdır. Zira âhiret nimetleri sonsuzdur.

* Ebu Râfi' diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) beni, birşey ödünç almak için bir Yahudi'ye gönderdi. Yahudi, rehin almadan ödünç vermeyeceğini söyledi. Resulullah bundan dolayı çok üzüldü. Bunun üzerine Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirdi."[19]

Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Kâfirlerin bir kısmına verdiğimiz çeşitli dünya nimetlerine heveslenip göz dikeyim deme. Onların âkıbetlerine üzülme. Müminlere merhamet kanatlarını indir."[20]

Resulullah (s.a.v.) her türlü imkâna sahip olduğu zamanlarda bile mütevazi bir hayat yaşamış, kendi şahsı için mal biriktirmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. O bir zaman, hanımlarına öfkelenip özel bir odaya çekildiğinde kendisini ziyaret eden Hz. Ömer (r.a.) şunları anlatmıştır:

---

(18) Buhari, K. Mevakıt es-Salah, bab: 16, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 50 bab: 2, K. et-Tevhid, bab: 24 / Ebu Dâvûd, K. es-sünne, bab: 19, Hadis No: 4725 / Tirmizi K. el-Cenne, bba: 16 Hadis No: 2551 / İbn-i Mâce, K. el-Mukaddime bab: 13, Hadis No: 177 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 4, S: 360, 365 / Müslim, K. es-Salah bab: 211, Hadis No: 169.

(19) Bkz. Taberi, C: 16, S: 169.

(20) Hicr Suresi, âyet: 88

وانه لعلى حصير ما بينه وبينه شيء وتحت رأسه وسادة من آدم حشوها
ليف وان عند رجليه قرظا مصبوبا وعند رأسه اهب معلقة فرأيت أثر
الحصير في جنبه فبكيت فقال ما يبكيك فقلت يا رسول الله ان كسرى
وقيصر فيما هما فيه وانت رسول الله فقال اما ترضى ان تكون لهم الدنيا
ولنا الآخرة.

"Ben orada Resulullah'ı kuru bir hasır üzerinde gördüm. Hasırın üzerinde hiçbir şey (yaygı) yoktu. Başının altında, içi hurma lifiyle dolu deri bir yastık vardı. Ayaklarının ucunda ağaç yaprakları dağılmıştı. Başucunda da duvarda asılı bir namaz postu vardı. Ben, hasırın, Resulullah'ın bir tarafında iz yaptığını gördüm ve ağladım. Resulullah (s.a.v.) "Niye ağlıyorsun?" diye sordu. Ben de "Ey Allah'ın Resulu, Kisra, Kayzer, içinde bulundukları bol mallarla yaşarlarken sen, Allah'ın Resulü bu haldesin."' dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şu cevabı verdi: "Dünyanın onların, âhiretin de bizim olmasını istemez misin?"(21)

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾

132- Ailene namazı emret. Sen de namaz kılmakta sabret. Biz, senden rızık istemiyoruz. Sana rızık veren biziz. Güzel âkıbet takva sahiplerinindir.

Ey Muhammed, aile efradına namaz kılmayı emret. Sen de onu hakkıyla eda etmekte sabret. Biz bunu emrederken senden bir mal istemiyoruz. Senden, bedeninle yapacağın bir ibadet istiyoruz. Bunun karşılığında sana bol sevap vereceğiz. Sana malı veren biziz. Onu senden elbette ki istemiyoruz. En güzel âkıbet, Allah'ın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanlarındır.

---

(21) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 66, bab: 2 / Müslim, K. er-Rıdaa, bab: 101 Hadis No: 1479

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى ﴿١٣٣﴾

133- Kâfirler: "Muhammed, rabbinden bize bir mucize getirse ya." dediler. Onlara, önceki kitaplardaki açıklama gelmedi mi?

* Müşrikler Resulullah'a karşı çıkarak şöyle diyorlardı: "Salih Peygambere dişi deve, İsa Peygambere ölüleri diriltme vb. mucizeler verildiği gibi Muhammed de bizlere bu tür mucizeler getirse ya." Bunun üzerine Allah Teala onlara cevaben: "Onlara önceki kitaplardaki açıklama gelmedi mi?" buyurdu. Yani, önceki ümmetler de bunlar gibi mucizeler istemişlerdi. Kendilerine mucizeler geldikten sonra onlara iman etmeyince helak edilmişlerdi. Bunlara da istedikleri mucizeler geldiği halde iman etmezlerse aynı âkıbete uğrarlar. Bundan ibret alsınlar.

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا
رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى ﴿١٣٤﴾

134- Eğer biz onları Muhammed'den önce bir azapla helak etseydik, muhakkak: "Rabbimiz, bize bir Peygamber gönderseydin de zelil ve rüsvay olmadan önce âyetlerine uysaydık ya." derlerdi.

Şayet biz, mucize isteyen bu müşrikleri, Kur'anı indirmeden önce veya Muhammed'i Peygamber göndermeden önce indireceğimiz bir azapla helak etmiş olsaydık bu defa kıyamet gününde kendilerine azap etmeyi dilediğimizde: "Rabbimiz, bize, sana ibadet etmeye davet eden bir Peygamber gönderseydin de biz rezil olmadan, senin Peygamberine ve âyetlerine tâbi olsaydık." derlerdi.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kâfirlerin inatçı olduklarını, iman etmemekte direttiklerini, kendilerini imana davet eden Peygamberlerin gönderilmelerine rağmen tutarsız gerekçeler ileri sürdüklerini beyan ediyor.

قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ

وَمَنِ اهْتَدَى ﴿١٣٥﴾

135- Ey Muhammed, (Sen o inatçılara) şöyle de: "Herkes âkıbetini beklemektedir. Siz de bekleyin. Yakında kimin doğru yolun yolcusu olduğunu ve kimin hidayete erdiğini bileceksiniz."

* Allah Teala bu âyet-i kerimede müşrikleri tehdit etmekte ve Resulullah'ın mâneviyatnını güçlendirmektedir. Müşriklerin, âkıbetlerini yakında göreceklerini ve pişman olacaklarını ve bu pişmanlığın kendilerine fayda vermeyeceğini beyan etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bu şekilde uyarıda bulunan âyet-i Kerimeler çoktur. Bu âyetlerde buyuruluyor ki: "Onlar yarın kimin çok yalancı ve küstah olduğunu bileceklerdir."(22) "Eğer putlara inanmada ısrar edip sabretmeseydik, neredeyse bizi ilahlarımızdan saptıracaktı." derler. Onlar azabı gördükleri zaman, yolu sapık olan kimmiş bileceklerdir."(23)

(22) Kamer Suresi, âyet: 26
(23) Furkan Suresi, âyet: 42

ENBİYA SURESİ

Enbiya Suresi yüz on iki âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, insanların hesaba çekilme zamanının yaklaştığını beyan ederek başlıyor. Fakat bundan gafil olan insanların, gönderilen uyarıcı âyetleri alaya aldıklarını, Peygamber (s.a.v.)in de kendileri gibi bir beşer oluşu sebebiyle, peygamber olduğunu söylemesini garip karşılayarak: "Bu, sizin gibi bir beşerden başka bir şey midir?" diyerek fısıldaştıklarını beyan ediyor.

Resulullah (s.a.v.) bu zalimlere; "Benim rabbim gökte ve yerde konuşulan her sözü bilir." diyor. Kâfirler ise: "Muhammedin söyledikleri saçma rüyalardır. Onları kendisi uydurmuştur. O bir şairdir. Eğer böyle değilse geçmiş kavimlere gönderildiği gibi o da bir mucize getirsin." diyorlar.

Allah Teala, kâfirlerin bu taleplerine karşı buyuruyor ki: "Kendilerinden önce helak ettiğimiz ülkeler iman etmemişlerdi. Şimdi bunlar mı iman edecekler? Biz, senden önce kendilerine vahyettiğimiz erkekleri Peygamber olarak gönderdik. Biz, Peygamberleri, yemek yemeyen cesetler kılmadık. Onlar, dünyada ebedî değillerdi. Biz, Peygamberlere olan vaadimizi yerine getirdik. Haddi aşanları ise helak ettik. Biz, size, sizi ;şereflendiren yüce bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Ayet: 6-10)

Sure-i Celilede bundan sonra halkı zalim olan nice ülkelerin helak edildiği, yerlerine de başka kavimlerin getirildiği, azaba yakalanan o kavimlerin helak oldukları, başlarına gelen azap ile biçilmiş ekine döndürüldükleri ve ocaklarının söndürüldüğü beyan ediliyor.

Daha sonra, göklerin, yerin vearalarındakilerin bir oyun olsun diye yaratılmadığı, hakkın bâtıla çarpılarak bâtılın beyninin parçalandığı, göklerde ve yerde olan herşeyin Allah'ın olduğu, herşeyin gece gündüz Allah'ı tesbih ettiği ifade buyuruluyor.

Bundan sonra dinin temeli olan Tevhid inancına dikkat çekilerek yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, göklerin ve yerin fesada uğrayacağı beyan ediliyor. Allah teala'ya, yaptıklarının sorulamayacağı, yaratıkların ise yap-

tıkları işlerden sorumlu oldukları açıklanıyor.

Gönderilen bütün peygamberlere: "Allah'atn başka ilah olmadığının ve ancak ona ibadet edilmesi gerektiğinin vahyedildği ifade ediliyor.

Kâfirlerin, Peygamber (s.a.v.)i alaya aldıkları, insanın aceleci bir tabiatta yaratıldığı, kâfirlerin, vaad edilen azabı istedikleri, onların bu azaba uğrayacakları ve kimseden yardım göremeyecekleri, kıyamet ansızın gelince onu kimsenin geri çeviremeyeceği beyan ediliyor.

Sure-i Celilede devamla, daha önce geçmiş Peygamberlerin de alaya alındıkları, rahman olan Allah'ın azabından, mücrimleri kimenin kurtaramayacağı, kullara Allah'tan başka hiçbir kimsenin de yardım edemeyeceği açıklanıyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, insanların vahiyle uyarıldığı, kıyamet günü adalet terazilerinin kurulacağı beyan ediliyor ve Hz. Musa'ya, Harun'a Tevrat'ın verildiği ifade ediliyor.

Bundan sonra Hz. İbrahim'in kıssası yer alıyor. Hz. İbrahim'e hakkı bulma kabiliyetinin verildiği açıklanıyor ve hakkı buluşu özetle şöyle ifade ediliyor: "İbrahim, babasına, heykellere niçin taptıklarını soruyor. Babası da atalarının onlara tapıyor bulduğunu söylüyor. Hz. İbrahim babasının ve kavminin inatçılığı karşsında onların putlarına tuzak kuracağını söylüyor. Nihayet putları parçalayarak büyük putu bırakıyor. Müşrikler putlarının kırılmasına kızıyorlar ve Hz. İbrahim'e putları kimin kırdığını soruyorlar. Hz. İbrahim de o putları büyük putun kırmış olabileceğini söylüyor. Müşrikler, bu işi büyük putun yapmış olamayacağını, onların aslında konuşamadıklarını söylemeleri üzerine Hz. İbrahim o müşrikleri ayıplıyor ve böyle âciz şeylere nasıl tapabildiklerini soruyor. Müşrikler bunun üzerine Hz. İbrahim'i ateşe atıyorlar. Fakat ateş, Allah'ın emri ile Hz. İbrahim'i yakmıyor. Böylece o müşriklerin tuzakları boşa çıkıyor.

Bundan sonra Hz. İbrahim'in ve Lut aleyhisselamın, mübarek kılınan yere ulaştırıldıkları, Hz. İbrahim'e İshak ve Yakub'un verildiği ve onların, önderler kılındığı beyan ediliyor ve devamla, Lut aleyhisselamın, halkının iğrenç işler yaptığı ülkeden çıkarıldığı ve salih bir Peygamebr olan Lut'un Allah'ın rahmetine garkedildiği beyan ediliyor.

Bundan sonra yine Enbiya'nın kıssasına ayrı ayrı ve özet olarak devam ediliyor. Nuh aleyhisselamın duasının Allah tarafındana kabul edilerek kendisinin ve ailesinin kurtarıldığı, kavminin diğer insanlarının ise suda boğulduğu hatırlatılıyor.

Daha sonra Davud ve Süleyman Peygamberlerin kıssaları beyan ediliyor. Süleyman (a.s.)'a hüküm ve hikmet verildiği, rüzgârın ona boyun eğdirildiği şeyytanlardan bir kısmının da onun emrine verildiği beyan ediliyor.

Dağların ve kuşların Davud aleyhisselam ile tesbih ettiği, ona ayrıca zırh yapma sanatının da öğretildiği açıklanıyor.

Eyyub aleyhisselam ve onun yakalandığı hastalık anlatılıyor, onun duasının kabul edilerek hastalığının iyileştiği, İsmail, İdris ve Zülkifl'in sabreden salih kullar oldukları ve Allahın rahmetine garkedildikleri beyan ediliyor.

Yunus aleyhisselamın, kızarak kavmini terkettiği, fakat sonunda yeryüzünün ona dar geldiği ifade ediliyor ve onun meşhur duası belirtiliyor. Zekeriyya aleyhisselam da rabbinden kendisine çocuk vermesini niyaz ediyor Allah Teala da onun duasını kaul ederek kendisine oğlu Yahya'yı veriyor.

Namusunu koruyan Hz. Meryem'in de hatırlanmasına dikkat çekiliyor, ona ilahi ruhun üflendiği, kendisinin de oğlu İsa'nın da âlemler için bir mucize olduğu ifade ediliyor.

Bu Sure-i Celilede, Enbiya'nın kıssalarına sayı olarak fazlaca yer verildiğinden olacak ki Sureye "Enbiya Suresi" adı veriliyor.

Ye'cüc ve Me'cüc'ün önlerine çekilen seddin açılacağı gün, artık kıyamet alâmetlerinin iyice belirgin hale geleceği ve işte o zaman insaların pişmanlık duymaya başlayacağı ifade ediliyor.

Kendilerine Allah'ın rahmetinin eriştiği kimselerin ise, cehennemin uğurlutusunu duymayacakları ve hiç üzüntü çekmyecekleri açıklanıyor.

Tevrat'a da Zebur'a da: "Yeryüzüne mutlaka salih kullar vâris olur." hükmünün konduğu, bütün bu anlatılanlarda Allah'a kulluk eden kimseler için bir tebliğ bulunduğu ifade ediliyor.

Resulullah (s.a.v.)in, âlemlere rahmet olarak gönderildiği beyan ediliyor ve ona: "İlahınız ancak tek bir ilahtır." diye tebliğde bulunması emrediliyor: Ve Sure-i Celile, Resulullah'ın: "Rabbim, benimle inkâr edenler arasında hak ile hükmet. Rabbimiz merhamet sahibidir. Uydurduğunuz putlara karşı kendisinden yardım istenendir." niyazıyla sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾

1- İnsanların hesaba çekilme zamanı yaklaştı. Fakat onlar hâlâ gaflettedirler, yüz çeviriyorlar.

İnsanların, dünyada işlemiş oldukları amellerden ve Allah'ın, kendilrine verdiği çeşitli nimetlerden hesaba çekilme vakitleri yaklaşmıştır. Fakat insanlar kıyamet gününde, Allah'ın kendilerine nasıl davranaçağından ve onları hesaba çekme vaktinin yaklaştığından gafildirler. Bunu düşünüp hazırlık yapmaktan da yüz çevirmektedirler.

مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾
لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ
اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾

2-3- Onlara, rablerinden gelen her uyarıcı yeni âyeti eğlenerek ve kalbleri gaflet içinde dinlerler. Zulmedenler "Bu, sizin gibi beşerden başka bir şey midir? Gözünüz göre göre sihire mi uyuyorsunuz?" şeklindeki fısıldaşmalarını gizlediler.

* Allah Teala, insanlara Kur'an-ı Kerim'den her yeni bir âyet indirip onlara öğüt verdiğinde ve onlara ihtarda bulunduğunda, insanlar indirilen o yeni âyeti, eğlence içinde ve kalbleri gâflet içinde dinlerler. Böylece Kur'an'ın hik-

metlerini düşünmezler ve Allah'ın, kendilerine gönderdiği delilleri tefekkür etmezler. Ayrıca zalim insanlar kendi aralarında fısıldaşarak şöyle derler: "Bu Muhammed de ancak sizin gibi bir beşerdir. Peygamber olarak gönderildiğini iddia ediyor. Halbuki şeklen o da sizin gibi bir insandır. Sizler, göz göre göre sihire mi kapılmak istiyorsunuz?

Kâfirler "Sihire mi uyuyorsunuz?" derken Kur'an-ı kerimi kastediyorlar ve onu bir sihir kabul ediyorlar.

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾

4- Muhammed "Benim rabbim, gökte ve yerde konuşulan her sözü bilir. O, çok iyi işitendir, çok iyi bilendir." dedi.

* Bu âyet-i Kerime'nin, diğer bir kıraat şekline göre mânâsı şöyledir: "Ey Muhammed de ki: "Rabbim, gökte ve yerde konuşulan her sözü bilir." Taberi, bu kıraat şeklinin de sahih olduğunu ve netice itibariyle her iki ifade şeklinin de aynı mânâyı ifade ettiğini zikretmektedir.

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ
الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾

5- Hayır, onlar şöyle dediler: "Muhammed'in söyledikleri saçma sapan rüyalardır. Hayır, onları kendisi uydurmuştur. Hayır hayır o bir şairdir. Eğer böyle değilse geçmiş kavimlere gönderildiği gibi o da bize bir mucize getirsin."

* Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, kâfirlerin, inkârlarında nasıl direttiklerini ve kendilerine gönderilen Kur'an-ı Kerimi sıfatlandırmakta nasıl bocaladıklarını beyan etmektedir. Onlardan bir kısmı, Kur'an'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)in gördüğü karmakarışık rüyalardan ibaret olduğunu iddia etmiş diğer bir kısmı ise, Hz. Muhammed (s.a.v.)in, Kur'anı kendisinin uydurduğunu ileri sür-

müştür. İddialarının tutarsızlığını anlayınca da, Hz. Muhammed (s.a.v.)in, kendilerine bir mucize getirmesini istemişlerdir.

Allah Teala, bunlara cevaben, daha önce kendilerine mucizeler geldiği halde, iman etmeyenlere işaret ederek buyuruyor ki:

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

6- Kendilerinden önce helak ettiğimiz ülkeler iman etmemişlerdi. Şimdi bunlar mı iman edecek?

Muhammed'in, kendilerine mucize getirmesini isteyen bu müşrikler şunu iyi bilsinler ki, kendilerinden önce gelen ve kendileri gibi inkârda inatçılık eden ümmetlere mucizeler gönderilmiş, fakat onlar buna rağmen Peygambere ve kendisine gönderilene iman etmemişlerdi. Bu sebeple biz de onları helak etmiştik. Şimdi bunlar iman mı edecekler? Elbette ki iman etmeyecekler ve sonuçta kendilerine mucize gönderildiği takdirde helak olmayı hak edeceklerdir.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾

7- Ey Muhammed, biz, senden önce de, ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri Peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.

Ey Muhammed,biz senden öncede ancak bazı erkekleri seçip onlara vahyettik ve onları Peygamber olarak gönderdik. Biz, Melekleri Peygamber olarak göndermedik. O halde senin bir beşer olarak Peygamber gönderilmeni niçin yadırgıyorlar?

Ey müşrikler, eğer siz, bir beşerin Peygamber gönderileceğini bilmiyor ve aklınıza sığdıramıyorsanız, bu konuda bilgileri olan Yahudi ve Hıristiyan gibi kitap ehline sorun. Onlara gönderilen Peygamberler bir kısım erkeklerden başka bir şey değildi.

* Âyet-i Kerimede geçen "İlim sahipleri"nden maksat, gönderilen Peygamberlerin sıfatlarını bilen kitap ehlidir veya kendilerine Kuran-ı Kerim gönderilen Muhammed ümmetidir. Bunlardan birinci görüş tercihe şâyân görülmüştür.

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾

8- Biz, Peygamberleri yemek yemeyen cesetler kılmadık. Onlar dünyada ebedi de değillerdi.

Ey Muhammed, bizim, daha önceki ümmetlere gönderdiğimiz Peygamberler yemek yemeyen Melekler değillerdi. Bilakis onlar da senin gibi yemek yiyen insanlardı. Onlar, hiç ölüp yok olmayan ve ebedi yaşayan kimseler değillerdi.

Allah'ın koymuş olduğu kanunlar değişmez. Sizlere de daha öncekilere gönderilen Peygamberler gibi Peygamber gönderilmiştir. Peygambere karşı çıkmanız mânâsızdır. Sizin için gereken şey itaat etmektir.

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾

9- Sonra biz onlara olan vaadimizi yerine getirdik de hem kendilerini hem de kullarımızdan dilediğimizi kurtardık ve haddi aşanları helak ettik.

Sonra biz, ümmetleri tarafından yalanlanan Peygamberlerimize verdiğimiz vaadi yerine getirdik. Onlardan istenen mucizeleri gönderdik. Buna rağmen kendilerini yalanlayanlar, yalanlamalarında ve inkârlarında ısrar ettiler. Bunun üzerine biz, Peygamberleri ve onlara tâbi olanları kurtardık. Haddi aşanları ise helak ettik.

* Allah Teala, Peygamberinden istenen mucizeyi gönderir de buna rağmen Peygambere uyulmazsa, uymayan insanları helak eder. Bu, hep böyle olagelmiştir. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Meryemoğlu İsa şöyle dedi: "Ey rabbimiz olan Allahım, gökten bize bir sofra indir ki bizden öncekilere de sonrakilere de bir bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen, rızık verenlerin en hayırlısısın?" "Allah: "Ben o sofrayı size indire-

ceğim, fakat bundan sonra sizden kim inkâr ederse âlemlerden hiç kimseye yapmayacağım bir azapla onu azaplandırırım" dedi."(1) "Allah şöyle dedi: "Ey Nuh, o senin ailenden değildir. Çünkü o, iyi olmayan bir amel sahibidir. O halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. Cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum."(2) "Semud kavmi ise onu yalanladı ve deveyi kesti. Rabieri de işledikleri günahları sebebiyle azabı başlarına geçirdi ve orayı yerle bir etti."(3)

لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz biz size, sizi şereflendirip yücelten bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"

Şüphesiz ki biz size, içinde bulunan hükümleriyle sizi şereflendirecek, size öğüt verecek ve sizin doğru olduğunuzu ortaya koyacak Kuranı indirdik. Hiç bu Kur'anı düşünmez misiniz?

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾

لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾

11- Şüphesiz biz, halkı zalim olan nice ülkeleri helak ettik. Onlardan sonra da başka kavimler yarattık.

12- Onlar, azabımızın şidetini hissedince ondan öyle kaçıyorlardı ki...,

13- Onlara: "Hiç kaçmayın, refah içinde yaşayıp şımardığınız yerlere eve evlerinize dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz." denildi.

(1) Maide Suresi, âyet: 114-115
(2) Hûd Suresi, âyet: 64
(3) Şems Suresi, âyet: 14

* Allah teala bu âyetlerde, kendi emirlerini tutmayarak zalim olan kavimleri nasıl helak ettiğini ve bu kavimlere azabı gelince nasıl kaçmaya çalıştıklarının, ancak kaçmalarının kendilerine fayda vermediğini beyan ediyor ve bizlerin bunlardan ibret almamızı işaret ediyor.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾

14- Vay halimize, "gerçekten biz zalimlermişiz." dediler.

O zalimlere Allah'ın azabı gelince suçlu olduklarını itiraf ettiler ve şöye dediler: "Yazıklar olsun bize. Gerçekten bizler, inkâr ederek zalimler olmuşuz."

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾

15- Biz, kendilerini biçilmiş ekine döndürüp ocaklarını söndürünceye kadar onlar bu pişmanlıklarını tekrar edip durdular.

Helake uğrayan zalimlerin, kendilerini kınamaktan başka çıkar yolları kalmamıştı. Kendilerini kınamaları, azabı onlardan uzaklaştırmamıştı. Zira azap geldikten sonra artık tevbenin fayda etmeyeceği şüphesizdir.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾

16- Biz, göğü, yeri ve aralarındakileri oyun oynarcasına yaratmadık.

Ey insanlar, biz, göğü, ve yeri her ikisinin arasında bulunan varlıkları, ibret almanız için, Allah'ın varlığına ve benzeri bulunmadığına delil olmaları için yarattık. Biz onları boşu boşuna yaratmadık. O halde onlara bakıp onları yaratana kulluk edin.

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾

17- Eğer biz, kendimize eğlence edinmek isteseydik, nezdimizden bir eğlence edinirdik. Fakat biz bunu yapmadık.

Eğer biz, çocuk ve eş gibi eğlenceler edinecek olsaydık, bunları kendi nezdimizden edinirdik. Bunu kimseye bildirmeye ihtiyacımız da yoktur. Fakat böyle yapmamız bizim şanımıza yakışmaz ve bunu hiçbir zaman yapmayız.

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا
تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

18- Bilakis biz, hakkı bâtıla çarparız da hak, bâtılın beynini parçalar. Böylece bâtılın canı çıkar. Ey kâfirler, Allah'a yakıştırdığınız vasıflardan dolayı vay halinize.

Biz, oyun ve eğlence edinmeyiz. Biz katımızdan, hak olan kitabı gönderir onunla inkârcılığı yok ederiz. Böylece Kur'an, inkârcılığın beynini dağıtır ve onu yokluğa mahkûm eder.

Ey kâfirler, Allah'a eş ve çocuk isnad ederek, onu layık olmadığı sıfatlarla sıfatlandırmanız sebebiyle vay halinize. O sizi, bu yaptığınızdan dolayı mutalka cezalandıracaktır.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا
يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾
يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

19- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Onun nezdindekiler ona ibadet etmekte ne büyüklenirler, ne de bezginlik gösterirler.

20- Onlar gece gündüz Allahı tesbih ederler. Hiç ara vermezler.

* Allah Teala, bu âyet-i Kerime'de, göklerde ve yerde bulunan varlıkların hükümranlığının kendisine ait olduğunu, katında bulunan Meleklerin, ona ibadetten geri durmadıklarını beyan ediyor ve kendisini, lâyık olmadığı sıfatlarla sıfatlayan kâfirlere cevap veriyor.

Allahın nasıl eşi ve çocuğu olabilir ki, her şey onun mülküdür ve ona kulluk eder. O halde Allah'ın, eş ve çocuk edinmeye ihtiyacı var mıdır? Oun katında bulunan Melekler hiç ara vermeden onu tesbih ederler.

Abdullah b.Hars, Kâ'b b.el-Ahbar'a: "Onlar hiç ara vereden, gece gündüz rablerini tesbih ederler" âyetinden neyin kastedildiğini sorarak şöyle demiştir: "Vazife yapmaları veya belli amelleri onları meşgul etmez mi?" Kâ'b şu cevabı vermiştir: "Ey kardeşimin oğlu, bizim için nefes alıp vermek ne ise Allah katında bulunan Melekler gibi varlıkların tesbih etmeleri de öyledir. Bizler yeriz, içeriz, yatarız, kalkarız, geliriz, gideriz. Bu hareketler nefes almamıza mâni olmazlar. Meleklerin diğer vazifeleri ifa etmeleri, Allah'ı devamlı olarak tesbih etmelerine mâni değildir.

أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾

21- Yoksa müşrikler yeryüzünde birtakım ilahlar edindiler de ölüleri onlar mı diriltecekler?

* Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, ilah edinilen putların, öldürme ve diriltme gibi, ilahlığa yaraşır herhangi bir sıfatları bulunmadığını, ancak Allahınöldürüp diriltebileceğini, bu itibarla müşriklerin açık bir sapıklık ve gaflet içinde olduklarını beyan ediyor.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

22- Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı, mutlaka göklerin de yerin de (düzeni bozulur) fesada uğrarlardı. Arşın rabbi olan Allah, müşriklerin uydurdukları sıfatlardan münezzehtir, yücedir.

* Allah teala bu âyet-i Kerimede, göklerde ve yerde kendisinden başka hiçbir ilahın bulunmadığını bildiriyor. Şayet orada, Allah'a ortak koşanların iddia ettikleri gibi Allah'atn başka ilahlar bulunsaydı, ilahların birbirleriyle ters düşmelerinden dolayı yer ve göklerin fesada uğrayacağını ve yok olup gideceklerini beyan ediyor.

Bu hususta başka bir âyette şöyle buyuruluyor: "Allah çocuk edinmemiştir. Ounla birlite bir başka ilah ta yoktur. Eğer öyle olsaydı, her ilah kendi yarattığına hükmedip onu istediği yöne götürürdü. Ayrıca onlann bir kısmı diğerine üstün gelmeye çalışırdı. Allah, müşriklerin taktıklan sıfatlardan münezzehtir."(4)

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

23- Allah'a, yaptıkları sorulamaz. Onlar ise yaptıklarından sorumludurlar.

Yüce arşın sahibi olan Allah'a yarattıklarına yaptığı muamelelerden dolayı hiç kimse hesap soramaz. O dilediği şekilde tasarrufta bulunur. Var eder, yok eder., aziz kılar, zelil düşürür ve dilediği şeklide davranır. Zira bütün varlıklar onun yarattıkları, isteseler de istemeseler de onun kullan, onun mülkünder ve idaresi altında yaşayan mahlukatıdır. Hüküm onundu, karar onundur ondan üstün hiçbir varlık yoktur ki, ondan hesap sorabilsin. Bütün yaratıklar ise Allah Teala4nın huzurunda hesap vermek zorundadırlar. Allah'ın, kendilerine verdiği nimetleri emrettiği yönde kullanmalarından ve emirlerine uyup yasaklarından kaçınmalarından hesap vereceklerdir.

* Ehl-i Sünnet, bu âyet-i Kerimeye dayanarak, kaza ve kaderi izah etmiştir. Kaza ve kader meselesi, ilgili Kelam kitaplarında genişçe anlatılmaktadır.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِيَ وَذِكْرُ
مَن قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

24- Yoksa onlar, Allahtan başka ilahlar mı edindiler? Ey Muhammed, de ki: "Öyleyse getirin delilinizi. İşte benimle beraber olanların kitabı Kur'an, işte benden öncekilerin kitapları. Fakat onların çoğu hakkı bilmezler ve ondan yüz çevirirler.

* İbn-i kesir bu âyet-i Kerimeyi mealde verildiği şekilde izah ederken Taberi şöyle izah etmektedir: "Yoksa o müşrikler, Allah'an başka, kendilerine bir

(4) Mümi'nûn Suresi, âyet: 91

fayda sağlayacak veya kendilerine herhangi bir zararı dokunacak yahut herhangi bir şeyi yaratacak, onları diriltip öldürebilecek bir kısım ilahlar mı edindiler? Ey Muhammed, onlara de ki: "Eğer iddianızda doğru iseniz buna dair delillerinizi getirin. Benim sezlere Allah katından getirdiğim Kur'an, benimle beraber olan müminlere ait bütün hükümleri ihtiva etmekte, bundan önce geçen ümmetlerin ise çeşitli haberlerini kapsamaktadır. Fakat bu müşriklerin çoğu, söylediklerinden ve yaptıklarından ve yapmadıklarından neyin doğru olduğunu bilmezler. Cahilliklerinden dolayı haktan yüz çevirirler."

Âyet-i Kerime Tevhid inancını telkin etmekte, Allah Teala'ya ortak koşmaktan kaçınmayı emretmektedir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

25- Ey Muhammed, biz senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki, ona: "Benden başka hiçbir ilah yoktur. O halde ancak bana ibadet edin." diye vahyetmiş olmayalım.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede bütün Peygamberlerini Tevhid inancını tebliğ etmek ve kendisinden başka hiçbir şeye kulluk edilemeyeceğini bildirmek için gönderdiğini, bu itibarla bütün ilahî dinlerde bu temel esasların değişmediğini beyan etmektedir.

Son ilâhî din olan İslam dini de bu temel esasları tebliğ etmiştir. O halde müşriklerin bundan yüz çevirmeleri sapıklıktan başka bir şey değildir.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُمْ
مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾

وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِّن دُونِهِ فَذَٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

26- Müşrikler: "Rahman olan Allah çocuk edindi." dediler. Allah bundan münezzehtir. Melekler Allah'ın çocukları değil bilakis ikram olunmuş kullardır.

27- Onlar, Allah'tan önce söz söyleyemezler. Onlar ancak onun emriyle hareket ederler.

28- Allah onların geçmişini de geleceğini de bilir. Onlar ancak Allahın razı olduğu kimseye şefaat edebilirler. Onlar, Allah'ın korkusundan titrerler.

29- Onlardan kim: "Ben, Alla'tan başka bir ilahım." derse işte onu biz, cehennemle cezalandırırız. İşte, biz zalimleri böyle cezalandırırız.

Allah'a ortak koşan kâfirler: "Rahman olan Allah, Meleklerden çocuk edindi." iddiasında bulundular. Allah, bunların iddialarından beridir. Melekler, Allah'ın kendilerine ikramda bulunduğu kullardır.

Melekler, Allah kendilerine herhangi bir emir vermeden hiçbir şey konuşmazlar. Onlar ancak Allah'ın emriyle konuşur ve onun emriyle iş yaparlar. Allah, Meleklerin geçmişini geleceğini ve hali hazır durumlarını çok iyi bilmektedir. Onların hiçbir davranışı Allah'a gizli değildir. Melekler, ancak Allah'ın kendilerinden razı olduğu kullarına şefaat ederler. Onlar, Allah'ın kendilerini cezalandırmasından şiddetle korkarlar Meleklerden kim "Ben, Allah'tan başka bir ilahım" diyecek olursa, biz onu cehennem azabıyla cezalandırırız. Biz, Allah'ı inkâr edip ondan başkasına tapan her zalimi de böyle cezalandırırız.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

30- Kâfirler, gökler ve yer birbirine bitişikken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı bilmezler mi? Hâlâ iman etmiyorlar mı?

* Müfessirler: "Göklerle yerin bitişik olması" ifadesinden neyin kastedil-

diği hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bu ifadeden maksat, gökle yer birbirlerine yapışık idiler Allah bunları birbirlerinden hava ile ayırdı. Gök yukarı kalktı yer aşağıda kaldı." demektir.

Mücahid ve Süddî ise demişlerdir ki: "Bu ifade: "Gökler ve yer birer tek kütle halindeyken Allah bunların her birini yedi parçaya ayırmış ve böylece yedi gök yedi yer haline getirmiştir." demektir.

İkrime, Atıyye el-Avfî ve İbn-i Zeyd, göklerin ve yerin bitişik olmasından maksadın, bunlardan her birinin önceleri delik olmadıkları sonra Allah'ın, gökleri delerek oradan yağmur indirdiği, yerleri yararak oradan bitkiler çıkarıp sular fışkırttığı anlamına geldiğini söylemişler ve buna delil olarak ta şu âyetleri zikretmişlerdir. "İçinde hâdiseler tekrarlanan göğe, yarılan yere yemin olsun ki, muhakkak Kur'an, hak ile bâtılı ayıran ilahî bir kelamdır."(5)

Taberi de bu görüşü tercih etmekte, âyetin son bölümünü de buna delil göstermektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda her canlının sudan yaratıldığı ifade edilmektedir. Buradaki canlı kavramına bitkilerin de dahil olduğu beyan edilmektedir. Ayrıca Hz. Âdem'in, Meleklerin ve Cinlerin bu ifadenin dışında olduğu açıklanmıştır. Zira Hz. Âdem'in topraktan Cinlerin de ateşten yaratıldığı başka âyetlerde açıkça ifade edilmektedir. Meleklerin ise nurdan yaratıldığı, Hadis-i Şeriflerde beyan edilmiştir.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Alah: "Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan neydi? Dedi. İblis: "Ben ondan hayırlıyım çünkü beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın." dedi.(6) "Her şeyi en güzel şekilde yaratan, insanı önce balçıktan var eden, sonra insan soyunu âdî bir suyun özünden yaratan sonra şekil verip düzelten, ona kendi ruhundan üfleyen, size kulaklar, gözler ve gönüller veren de o'dur. Ne de az şükredersiniz."(7) "Cinleri de dumansız saf ateşten yarattı."(8)

Peygamber efendimiz (s.a.v.) de bir Hadis-i Şeriflerinde Meleklerin nurdan yaratıldıklarını beyan ederek şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «خُلِقَتِ الْمَلاَئِكَةُ مِنْ نُورٍ. وَخُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ. وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ».

(5) Târık Suresi, âyet: 11-13
(6) A'raf Suresi, âyet: 12
(7) Secde Suresi, âyet: 7-9
(8) Rahman Suresi, âyet: 15

"Melekler nurdan yaratılmışlardır. Cinler de dumansız ateşten yaratılmışlardır. Âdem ise size Kur'an'da anlatıldığı şekilde (topraktan) yaratılmıştır."(9)

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا
لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

31- Yeryzü, üstündekilerle sarsılmasın diye biz orada sabit dağlar yarattık. Dağlar arasında yol bulsunlar diye geniş boşluklar var ettik.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede kâfirlere, üzerinde yaşadıkları yeryüzüne bakmalarını orada yaratılan dağların ve çeşitli yolların var ediliş hikmetlerini anlamalarını, böylece Allah'ın varlığını ve birliğini, kudret ve kuvvetini kabul edip ona boyun eğmelerini emrediyor. Bundan sonra gelen âyetlerde ise insanların dikkatlerini, yaratmış olduğu göklere çevirmelerini istiyor ve buyuruyor ki:

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾
وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ
يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

32- Biz göğü, korunmuş bir tavan kıldık. Onlarsa (Allah'ın varlığını gösteren) gökteki delillerden yüz çevirirler.

33- Geceyi ve gündüzü, güneşi ve ay'ı yaratan o'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.

* Âyet-i kerimede, göğün korunmuş olduğu ifade edilmektedir. Bundan maksat, göklerin, kimsenin erişemeyeceği kadar yüksek oldukları ve orada bu-

(9) Müslim. K. ez-Zühd, bab: 60, HN: 2996 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C: 6, S: 152, 168

lunan Meleklerin konuşmalarını çalmak isteyen Şeytanlardan korunmuş olmalarıdır. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Gökleri, Allah'ın rahmetinden kovulan bütün Şeytanlardan koruduk."(10)

Yine âyet-i kerimede, müşriklerin, göklerde bulunan delillerden yüz çevirdekleri ve onları düşünüp ibret almadıkları ifade edilmektedir. Bu delillerden maksat, güne, ay ve diğer yıldızlardır. Akıl sahibi olan insanların bunlara bakarak, bunları yaratan, sevk ve idare eden Allah'ın varlığını ve birliğini anlamaları ve ona boyun eğmeleri gerekir.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا
تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

34- Ey Muhammed, biz senden önce hiçbir beşere ebedîlik vermedik. Sen ölürsen sanki onlar bâki mi kalacaklar?

35- Her can ölümü tadacaktır. Biz sizi denemek için hayır ve şerle imtihan ederiz. Siz ancak bize döndürüleceksiniz.

Ey Muhammed, senden önce hiçbir insanı dünyada ebedi kılmadık ki, seni de orada ebedi kılmış olalım. Senden önceki Peygamberlerin öldüğü gibi sen de mutlaka öleceksin. Sen ölünce rablerine ortak koşan bu müşrikler, dünyada ebedi olarak mı yaşayacaklar? Hayır, durum böyle değildir. Onlar da mutlaka öleceklerdir. Zira her canlı ölümü tadacak ve onun kâsesinden içecektir. Fakat biz onları, sıkıntı, hastalık, fakirlik gibi kötülüklerle, bolluk, sıhhat, zenginlik gibi iyiliklerle imtihan ederiz. Böylece sizleri birbirinize tanıtırız. Sonunda mutlaka bize döndürüleceksiniz ve herkese yaptığının karşılığı verilecektir.

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي
يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

36- Kâfirler seni gördükleri zaman, alaya almaktan başka birşey

(10) Hicr Suresi, âyet: 15

yapmazlar. Birbirlerine: "İlahlarınıza dil uzatan bu mu?" derler. Halbuki kendileri, rahman olan Allah'ı anmayı inkâr ediyorlar.

Ey Muhammed, müşrikler seni gördüklerinde alaya alırlar. Zira onlar, ciddiyetten yoksundurlar. Senin hakkında aralarında: "İlahlarınızı ayıplayan, onlara dil uzatan bu mu?" derler. Halbuki kendileri her zaman, anılması gereken rahman olan Allah'ı anmayı inkâr ederler. Onu kabul etmezler. Onlar bu halleriyle seninle nasıl alaya kalkışırlar?

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَاُرِيكُمْ اٰيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾

37- İnsan, aceleci bir tabiatla yaratılmıştır. Yakında size delillerimi göstereceğim. Onları benden acele istemeyin.

* Ayet-i Kerime'de, insanın aceleci bir tabiatta yaratıldığı beyan edilmektedir. Tefsir âlimleri bu ifadeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre bu ifadeden maksat, insanın bizzat kendisinin aceleci bir tabiatta yaratılmış olmasıdır.

Bazılarına göre ise bu ifadedan maksat, Allah Teala'nın, insanı acele olarak yaratmasıdır. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Allah Teala bundan önceki âyetlerde hiçbir kimsenin, dünyada ebedi olarak yaşamayacağını beyan edince bir kısım insanlar alay ederek derhal cezalandırılmalarını istemişler Allah Teala da insanın aceleci bir tabiatta yaratıldığını beyan etmiş ve herkese layık olduğu cezayı ve mükâfatı vereceğini bildirmiş, insanların acele etmemelerini istemiştir.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

38- Kâfirler: "Eğer doğru söylüyorsanız, bu vaadedilen ne zamandır?" derler.

Allah'ın, kendilerine delillerini ve azabını acele olarak göstermesini isteyen bu müşrikler, Muhammed'e: "Eğer vaadettiklerinizde doğru iseniz bu vaadettiğiniz azap bize ne zaman gelecektir?" derler. Onlar da bu sözleriyle, gelecek olan ilâhî azapla alay etmişlerdir.

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِ
هِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾

39- Kâfirler ateşi yüzlerinden ve arkalarından savamayacakları ve kimseden de yardım göremeyecekleri zamanı bir bilseler...

* Allah Teala bu âyet-i Celile'de, azabın kendilerine acele gelmesini isteyen kâfirlere cevap veriyor ve cehenem azabına düşüp sahipsiz kalacakları zamanı bilmiş olsalar böyle bir istekte bulunmayacaklarını beyan ediyor.

بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

40- Bilakis kıyametteki ateş azabı onlara ansızın gelir de kendilerini şaşkına çevirir. Bir daha onu geri çeviremezler. Kendilerine mühlet de verilmez.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, azabın ne zaman geleceğini soran kâfirlere cevap veriyor ve kıyametin âniden kopup ondaki cehennem azabının âniden geleceğini, kâfirlerin bu ateşe karşı kendilerini savunamayacaklarını ve o ateşe girmemek için kendilerine herhangi bir mühlet de verilmeyeceğini beyan ediyor.

Allah Teala kıyametni ne zaman kopacağını gizleyerek, mükelleflere, günahlarından tevbe etmeleri için imkân vermiştir. Zira kıyametin ne zaman kopacağı belli olsaydı, insanlar ister istemez tevbe edeceklerinden bu tevbeleri makbul olmayacaktı.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا
بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾

41- Ey Muhammed, şüphesiz senden önceki Peygamberler de alaya alındılar. Ama onlarla alay edenleri, alay ettikleri azap yakalayıp kuşatıverdi.

* Allah Teala bu âyette, Hz. Muhammed (s.a.v.)e "Bu, sizin ibi beşerden başa bir şey midir? Gözünüz göre göre sihire mi uyuyorsunuz? İlahlarınıza dil uzatan bu mu?" diyerek onunla alay eden müşriklere karşı onu teselli ediyor ve gelmiş geçmiş müşriklerin de kendilerine gönderilen Peygamberleriyle alay ettiklerini ve bu alayları yüzünden felakete uğradıklarını beyan ediyor. Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.) ile alay edenlere de ihtarda bulunuyor.

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ
رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

42- Ey Muhammed, de ki: "Gece ve gündüz, sizi rahman olan Allah'ın azabından kim koruyabilir? Hayır, onlar, rablerini anmaktan bile yüz çeviriyorlar.

Ey Muhammed, senden kendilerine derhal azap gettirmeni isteyen o kâfirlere de ki: "Geceleyin uyuduğunuzda ve gündüzleyin hareket ettiğinizde sizi, rahman olan Allah'ın azap ve gazabına karşı kim koruyabilir? Elbette ki onları Allah'a karşı koruyacak hiçbir güç yoktur. Fakat onlar rablerinin, kendilerine gönderdiği öğütlerden ve açıkladığı delillerden yüz çevirirler. Cehalet ve beyinsizliklerinden dolayı onları düşünüp ibret almazlar.

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ
وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾

43- Yoksa onların bizden başka kendilerini koruyacak ilahları mı var? Oysa o ilahlar ne kendi kendilerine yardım edebilirler, ne de bizden bir dostluk görebilirler?

Yoksa azabın derhal gelmesini isteyen kâfirlerin, bizden başka, kendilerini azabımıza karşı koruyacak ilahları mı var? O ilahları onları nasıl koruyabilirler ki, onlar bizzat kendi kendilerine yardım etmekten âcizdirler. Bizden de bir yardım göremezler.

بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۜ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا
نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَاۜ اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

44- Doğrusu biz, kendilerini ve atalarını nimetler içinde yaşattık. Onlara ömürleri uzun geldi. Emrimiz yeryüzüne gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Galip olan onlar mı?

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kendilerini Allah'ın azabından koruyacak ilahları olmayan ve Allah tarafından herhangi bir yardıma da mazhar olamayan bu müşriklerin, bâtıl inançlarına güvenerek Peygamberlerine karşı geldiklerini ve Allah Teala'nın bunları ve atalarını, dünya hayatındayken yaşattığını fakat bunların uzun bir ömür yaşamalarına rağmen Allah Teala tarafından acilen cezalandırılmadıklarını, bu nedenle Allah'ın kendilerine vermiş olduğu nimetleri tamamen unuttuklarını ve nankörlük içinde putlara tapmaya devam ettiklerini beyan ediyor.

Allah Teala âyetin son bölümünde, Hz. Muhammed (s.a.v.)den, kendilerine derhal bir azap getirmesini isteyen müşrikleri uyarıyor ve onlara "Benim emrimin yeryüzüne gelerek, orada yaşayanları helak edip, bir yerden başka bir yere göçme zorunda bırakarak ve onları öldürterek yeryüzünün çevresinde nasıl eksiltmeler meydana getirdiğimizi görüp bundan ibret almıyorlar mı? Bunları da onlar gibi yapacağımızı anlamıyorlar mı? Yoksa onlar bize galip geleceklerini mi sanıyorlar?" buyuruyor.

Âyet-i kerimede Allah Teala'nın, yeryüzünü eksilttiği zikredilmektedir. Bundan maktsat, Müslümanların zaferi, kâfirlerin de topraklarının azalmasıdır. Veya yeryüzündeki madenlerin, ürünlerin ve insanların yok edilmesidir. Yahut yeryüzünde mamur olan yerlerin tahrip edilmesidir. Ya da yeryüzünde yaşayan âlimlerin ve seçkin insanların giderek yok olmalarıdır.

قُلْ إِنَّمَا أُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا
يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾

45- Ey Muhammed, de ki: "Ben sizi ancak vahiyle uyarıyorum. Fakat sağırlar uyarıldıkları zaman daveti işitmezler.

Ey Muhammed, sana "Geçmiş kavimlere gönderildiği gibi, o da bize bir mucize getirsin." diyenlere de ki: "Ey kavim, ben sizi ancak Allah'ın bana vahiyle bildirdiği Kur'anla uyarıyorum. Kendiliğimden herhangi bir şey getirmeye imkânım yoktur. Ne var ki sağır olanlar uyarıldıkları zaman da daveti işitmezler. Siz kâfirler, hakka karşı sağırsınız, onu işitip ondan faydalanmazsınız.

وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾

46- Yemin olsun ki onlara, rabbinin azabından az birşey dokunsa, "Eyvah bize, hakikaten biz zalimlermişiz" derler.

* Allah Teala bu âyet-i Kerimede Peygamberlerini dünyada iken yalanlayanlara, âhirette ilahi azaptan az birşey dokunur dokunmaz pişman olacaklarını, kendi kendilerine zulmettiklerini itiraf edeceklerini ancak bu sızlanmalarının kendilerine bir fayda sağlamayacağını beyan ediyor.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ
مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

47- Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Hiçbir kimse hiçbir zulme uğratılmayacaktır. İşlenen amel bir hardal tanesi kadar da olsa biz onu ortaya koyarız. Hesaba çekenin biz olmamız yeter.

* Evet, Allah Teala kıyamet gününde, kulların yaptıkları hayır ve şer amelerini tartacak, adalet terazileri kuracak ve hiçbir kimseye haksızlık edilmeyecektir. Zira o gün hesap görecek olan, Allah Teala'dır. Onun, herhangi bir kişiyi kayırması söz konusu değildir.

Hz. Aişe (r.anh.) bu âyet-i celilenin izahında şu Hadis-i Şerifi rivayet etmektedir. Hz. Aişe diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّ رَجُلاً قَعَدَ بَيْنَ يَدَىِ النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ لِى مَمْلُوكِينَ يُكَذِّبُونَنِى وَيَخُونُونَنِى وَيَعْصُونَنِى وَاَشْتِمُهُمْ وَاَضْرِبُهُمْ فَكَيْفَ اَنَا مِنْهُمْ؟ قَالَ: يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوْكَ وَكَذَّبُوكَ وَعِقَابُكَ اِيَّاهُمْ، فَاِنْ كَانَ عِقَابُكَ اِيَّاهُمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافاً، لاَ لَكَ وَلاَ عَلَيْكَ، وَاِنْ كَانَ عِقَابُكَ اِيَّاهُمْ دُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلاً لَكَ. وَاِنْ كَانَ عِقَابُكَ اِيَّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اُقْتُصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ، قَالَ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَعَلَ يَبْكِى وَيَهْتِفُ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اَمَا تَقْرَاُ كِتَابَ اللّٰهِ (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلاَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ) الآيَةَ. فَقَالَ الرَّجُلُ: وَاللّٰهِ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا اَجِدُ لِى وَلِهَؤُلاَءِ شَيْئاً خَيْراً مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ، اُشْهِدُكُمْ اَنَّهُمْ اَحْرَاراً كُلَّهُمْ.

"Bir adam gelip Resulullah'ın yanına oturdu ve ona şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, benim iki kölem var. Bunlar bana karşı yalan söylüyorlar, ihanette bulunuyor ve bana isyan ediyorlar. Ben de onlara sövüyor ve onları dövüyorum. Acaba benim durumum ne olacaktır? Resulullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: "Onların sana yapmış oldukları ihanetleri, isyanları ve yalanları ile senin onlara verdiğin ceza karşılaştırılıp hesap edilecektir. Şayet senin cezalandırman onların suçlarına denk gelirse bundan senin leh ve aleyhine bir şey olmayacaktır. Eğer

senin cezalandırman onların suçlarından az gelirse ve senin için bir üstünlük olacaktır. Şayet senin cezlandırman onların suçlarından fazla gelecek olursa, onların artan hakları senden alınıp sana kısas uygulanacaktır. "Bunun üzerine adam bir tarafa çekilip ağlamaya ve sızlamaya başladı. Resulullah da ona: "Sen Allah'ın kitabını ve şu âyeti okumuyor musun? "Biz, kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Hiçbir kimse hiçbir zulme uğratılmayacaktır. İşlenen amel bir hardal tanesi kadar da olsa biz onu ortaya koyarız. Hesaba çekenin biz olmamız yeter." O ağlayan adam da şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, Allah'a yemin olsun ki benim için de onlar için de, benim onlardan uzaklaşmamdan daha hayırlı bir şey bulamıyorum. Şahit olunuz onların hepsi hürdür."[11]

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

48- Yemin olsun ki biz Musa'ya ve Harun'a, hakkı bâtıldan ayıran, müttakiler için bir nur ve öğüt olan Tevrat'ı verdik.

* Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile birlikte diğer peygamberleri, özellikle Hz. Musa'yı ve Kur'an-ı Kerim ile birlikte semavi kitapları ve özellikle Tevrat'ı zikretmektedir. Bu âyet-i kerimede de Hz. Musa ve Kardeşi Harun ve onlara verilen Tevrat zikredilmektedir. Böylece ehl-i kitaba, Hz. Muhammed (s.a.v.)in hak Peygamber ve Kuran-ı Kerim'in de ilahi bir kitap olduğu bildirilmektedir ki, bâtıl yolu bırakıp hak dine sarılsınlar.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾

49- Muttakiler, rablerinden, kendisini görmedikleri halde korkarlar. Onlar, kıyametin dehşetinden ürperirler.

* Bu âyet-i Celile şu şekillerde izah edilmiştir: "Takva sahipleri, rablerini görmedikleri halde ondan korkarlar." Veya "Azabı görmedikleri halde rablerinden korkarlar." Yahut "Kimsenin kendilerini görmediği yerlerde de rablerinden korkarlar." Onlar, kıyametin kopmasındaki dehşetten dolayı titrerler.

(11) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 21, bab: 2, Hadis No: 3165 / Ahmed b. Hanbel Müsned, C: 6, S: 280

Taberi bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle diyor: "Takva sahipleri öyle insanlardır ki, âhireti görmedikleri halde, dünyada iken de rablerinin, kendilerini cezalandırmasından korkarlar. Böylece Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu emirleri tutar yasaklarından kaçınırlar. Bununla beraber onlar, kıyametin kopma ânından da çok çekinirler. Zira onlar, dünyada iken bir kusur işlemiş olarak âhirette o işlediklerinden dolayı hesaba çekileceklerinden korkarlar.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

50- Bu, mübarek bir kitaptır. Biz onu Muhammed'e indirdik. Şimdi siz onu inkâr mı ediyorsunuz?

Muhammed'e indirdiğimiz bu Kur'an, onu düşünenler için bir zikirdir. Ve mübarek bir kitaptır. Musa ve Harun'a Tevrat'ı indirdiğimiz gibi Muhammed'e de onu indirdik. Yoksa sizler bu kitabı inkâr mı ediyorsunuz? Onun, Tevratı ve İncil'i indiren Allah tarafından indirildiğini neden kabul etmiyorsunuz?

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا اِبْرٰهٖيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عَالِمٖينَ ﴿٥١﴾

51- Şüphesiz ki biz, daha önce İbrahim'e hakkı bulma kabiliyeti verdik. Biz onu (Peygamberliği yüklenebileceğini) biliyorduk.

Şüphesiz ki biz, Musa ve Harun'dan önce İbrahim'e de hakkı bulma kabiliyeti vermiştik. Biz onu, kavminin arasında putlara ibadet etmekten kurtarmıştık. Muhammed'e de aynı şeyi yaptık. Biz, İbrahim'in sağlam bir imana sahip olduğunu, hiçbir şeyi bize ortak koşmayacağını biliyorduk.

اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثٖيلُ الَّتٖي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾

52- O, bir zaman babasına ve kavmine: "Tapıp durduğunuz bu heykeller de nedir?" demişti.

Bir zaman İbrahim, babasına ve kavmine: "Devamlı olarak kendilerine taptığınız bu putlar nedir?" demişti. İşte kendisine küçükken verilen hakkı bulma kabiliyeti böyleydi.

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾

53- Onlar da: "Biz, atalarımızı bunlara tapıyor bulduk" demişlerdi.

İbrahim'in babası ve kavmi İbrahim'e şu cevabı vermişlerdi: "Biz, babalarımızı bu putlara tapıyor bulduk. Biz de onların dinine uyarak bu putlara tapıyoruz." dediler. Böylece taklitten başka hiçbir delillerinin bulunmadığını ortaya koymuş oldular.

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾

54- İbrahim: "Doğrusu siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içine düşmüşsünüz." dedi.

İbrahim onlara: "Ey kavim, bu putlara taparak sizler de atalarınız da apaçık bir sapıklık içine düşmüş bulunuyorsunuz." dedi. Ve böylece onların düşüncelerinin çok sapık bir düşünce olduğunu açıkladı.

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾

55- Onlar: "Sen bize hakikatı mı getirdin? (Ciddi mi söylüyorsun?) yoksa şakacılardan mısın?" dediler.

İbrahim'in babası ve kavmi ona: "Biz bundan önce senden bu tür söz duymadık. Sen ciddi mi konuşuyorsun? bize hak olan birşey mi getirdin? Yoksa bizimle alay mı ediyorsun?" dediler.

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذ۪ي فَطَرَهُنَّ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ
مِنَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٦﴾

56- ibrahim şöyle dedi: "Hayır sizin rabbiniz göklerin ve yerin rabbidir. Onları o yaratmıştır. Ben de buna şehadet edenlerdenim."

İbrahim onlara cevaben şöyle dedi: "Hayır ben sizinle şaka yapmıyorum. Ben size ciddi konuşuyorum. Sizin rabbimiz bu putlar değil, göklerin ve yerin rabbi olan Allah'tır. Gökleri ve yeri o yaratmıştır. Ben de ondan başka hiçbir ilah bulunmadığına şahit olanlardanım. O halde putları bırakıp sadece Allah'a kulluk edin."

وَتَاللّٰهِ لَاَك۪يدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِر۪ينَ ﴿٥٧﴾

57- Allah'a yemin ederim ki, siz dönüp gittikten sonra putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım."

* Hz. İbrahim bu yemini yaparken kavminden sadece bazı kişiler onu duymuşlar ve Hz. İbrahim'in, putları kırmasından sonra onu ele vermişlerdir.

Rivayete göre Hz. İbrahim'in kavmi, bayram günleri bayram yerine giderlermiş. Hz. İbrahim, onların bir bayram günü yine bayram yerine gittiklerinde putlarını kıracağına yemin etmiş ve dediğini de yapmıştır. Kavmi onu da bayram yerine götürmek istediklerinde "Ben hastayım." diyerek geride kalmış ve putları kırmıştır.

فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَب۪يرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

58- Nihayet İbrahim bütün putları paramçarça etti. Ancak içlerinden büyüğünü sağlam bıraktı. Belki ona müracaat ederler diye.

Âyet-i Kerimede geçen "Belki ona müracaat ederler." cümlesi iki şekilde izah edilmektedir.

Birinci izah şekli şöyledir: İbrahim putları kırıp sadece büyüğünü bıraktı ki kavmi putların âciz olduklarını idrak edip İbrahime baş vursunlar ve hak dini kabul etsinler. İkinci izah şekli ise şöyledir: İbrahim putların hepsini kırıp sade-

ce büyüğünü bıraktı ki onlar, en büyük putlarına şikâyette bulusunlar. Böylece onun âcizliğini görsünler ve hak dini kabul etsinler.

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾

59- Kavmi: "İlahlarımıza bunu kim yaptı. Muhakkak o, zalimlerden biridir." dediler.

İbrahim'in kavmi, büyük put hariç, diğer bütün putların kırıldığını görünce: "İlahlarımıza bu işi kim yaptı? Şüphesiz ki bunu yapan, zalimlerden biridir." dediler. Kendilerini bile savunmaktan âciz olan bu putların halinden ibret almadılar. Sapıklıklarına devam ettiler.

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾

60- Bazıları: "İbrahim denen bir gencin onlara dil uzattığını işitmiştik." dediler.

* Hz. İbrahim'in, "Allah'a yemin ederim ki siz dönüp gittikten sonra putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım." dediğini işiten bazıları şöyle dediler: "İbrahim isimli bir gencin ilahlara dil uzattığını işitmiştik."

قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾

61- Öyleyse onu insanların gözleri önüne getirin. Olur da şahitlik ederler." dediler.

*Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Süddî ve Katade bu âyeti, mealde verildiği şekilde izah etmişlerdir.

Diğer bazı müfessirler ise "Siz İbrahim'i insanların gözü önüne getirin ki

insanlar bizim onu nasıl cezalandırdığımızı görsün ve bundan ibret alsınlar." şeklinde izah etmişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

قَالُوٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَآ اِبْرٰهٖيمُ ﴿٦٢﴾

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبٖيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

62- İbrahim'i getirdiklerinde: "İlahlarımıza bunu sen mi yaptın ey İbrahim?" dediler.

63- İbrahim: "Bilakis onları şu büyükleri kırmıştır. Sorun onlara eğer konuşuyorlarsa." dedi.

Puta tapanlar, Hz. İbrahim'i bulup getirdiler ve ona: "İlahlarınıza bunu sen mi yaptın ey İbrahim?" diye sordular. İbrahim de onları gafletten uyararak: "Hayır ben yapmadım belki büyükleri yapmıştır. Eğer konuşuyorlarsa onlara sorun." dedi.

* Hz. İbrahim, bu sözleriyle müşriklerin sapıklıklarını ortaya koymak ve onları uyararak hakka yöneltmek istemiştir. Hz. İbrahim'in burada gerçeği açıkça söylememesi, Allah tarafından kendisine verilen bir izne göredir.

Hz. İbrahim hayatında buna benzer şekilde gerçek olmayan sözleri üç kere söylemiştir. Bu hususta Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَمْ يَكْذِبْ اِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِلاَّ ثَلَاثاً حدثنا مُحَمَّدُ
بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ اَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ
اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكْذِبْ اِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اِلاَّ ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ
مِنْهُنَّ فِى ذَاتِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ قَوْلُهُ اِنِّى سَقِيمٌ وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا وَقَالَ
بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ اِذْ اَتَىٰ عَلَىٰ جَبَّارٍ مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ اِنَّ هٰهُنَا رَجُلاً
مَعَهُ اَمْرَاَةٌ مِنْ اَحْسَنِ النَّاسِ فَاَرْسَلَ اِلَيْهِ فَسَاَلَهُ عَنْهَا فَقَالَ مَنْ هٰذِهِ قَالَ اُخْتِى

فَأَتَىٰ سَارَةَ قَالَ يَا سَارَةُ لَيْسَ عَلَىٰ وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرُكِ وَإِنَّ هَذَا سَأَلَنِي عَنْكِ فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّكِ أُخْتِي فَلَا تُكَذِّبِينِي.

"İbrahim (a.s.) üç defa yalan söylemiştir. "Ebu Hureyre de demiştir ki: Bunlardan ikisi Allah rızası içindir. Bunlar da: "Ben hastayım."(12) demesi ve "Bilakis o putları şu büyükleri (büyük put) kırmıştır."(13) sözüdür.

Bir de Hz. İbrahim ile Sare, birlikte zorba idarecilerden birinin yanına varmışlardı. O zorba idareciye "Burada bir adam var yanında da insanların en güzeli bir kadın bulunuyor."' dediler. Zorba idareci İbrahim'e bir adam göndererek kadının kim olduğunu sordurdu. Adam İbrahim'e "Bu kim?" diye sordu. İbrahim "Kızkardeşimdir." dedi. Sonra Sare'nin yanına vardı ve ona "Ey Sare, yeryüzünde benimle senden başka mümin yok. Bu adam senin kim olduğunu benden sordurdu. Ben de ona, senin, kızkardeşim olduğunu bildirdim. Sakın beni yalancı çıkarma." dedi...(14)

Diğer bazılarına göre ise putperestlerden bir takımı hakka yönelmiş, ibadete layık olmayan putlara tapmakla kendi kendilerine zulmettiklerini söylemişlerdir.

Bir kısım müfessirlere göre ise müşriklerin bazıları İbrahim (a.s.)a putları kimin kırdığını sorarak onun, kendileriyle alay ettiğini ve bu sebeple kendi kendilerini küçük düşürdüklerini söylemek istemişlerdir.

ثُمَّ نُكِسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾

64- "Kendilerine gelip içlerinden: "Aslında siz zalimsiniz." dediler.

İbrahim (a.s.)ın kavminin kendi kendilerine "Siz zalimlersiniz." derken neyi kastettikleri hususu farklı şekilde izah edilmiştir.

Bazı müfessirlere göre burada putperestler, putları koruyacak tedbirleri almadıkları için kendi kendilerini suçlamışlardır. İbn-i Kesir bu görüştedir.

Bazılarına göre ise, putperestler insafa gelmişler ve Hz. İbrahime, böyle bir iddiada bulunmanın haksızlık olduğunu söylemişlerdir. Ve İbrahim (a.s.)ın

(12) Sâffât Suresi, âyet: 89
(13) Enbiya Suresi, âyet: 63
(14) Buhari, K.el-Enbiya, bab: 8 / Müslim, K. el-Fadail bab: 154 Hadis No: 2371

doğru söylediğini sanmışlardır. Diğer bazılarına göre ise, putperestlerden bir takımı hakka yönelmiş, ibadete layık olmayan putlara tapmakla kendi kendilerine zulmettiklerini söylemişlerdir.

Bir kısım müfessirlere göre ise, müşriklerin bazıları İbrahim (a.s.)a, putları kimin kırdığını sorarak, onun kendileriyle alay ettiğini, bu sebeple kendi kendilerini küçük düşürdüklerini söylemek istemişlerdir.

فَرَجَعُوا إِلَى أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾

65- Sonra (mahcubiyetlerinden) başlarını önlerine eğdiler. "Bunların konuşamayacağını elbette sen de biliyorsun." dediler.

* Bu âyet-i Kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izah şekillerinden biri mealde verilen şekildir. Diğer bir izah şekline göre ise âyetin meali şöyldir: İbrahim'in kavmi, İbrahim'i dinledikten sonra ilk anda hakka meyletmelerine rağmen tekrar eski hallerine dönüp sapıklığa düştüler ve "Onların konuşamayacağını sen de biliyorsun." dediler.

Taberi, bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle demektedir: "İbrahim'in kavmi İbrahim'in getirdiği deliller karşısında mağlup oldular ve kendi aleyhlerine delil olacak bir söz söyleyerek "Bu putların konuşamayacağını sen de biliyorsun." dediler.

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾

أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

66- İbrahim "O halde siz, Allah'ı bırakıp size hiçbir fayda ve zarar veremeyen putlara mı tapıyorsunuz?

67- Yuh olsun size ve Allah'tan başka taptıklarınıza! Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?" dedi.

* Hz. İbrahim, tekrar kavmine seslenerek: "Ey kavim, size herhangi bir menfaat sağlamayan ve herhangi bir zarar veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki sizler, onların, kendilerini bile koruyamadıklarını ve konuşmaktan da âciz olduklarını çok iyi biliyorsunuz. Bu putlara tapmaktan utanmıyor musunuz? Sizlere de Allahı bırakıp tapmış olduğunuz putlara da yuh olsun! Yaptıklarınızın ne kadar çirkin olduğunu hiç düşünmez misiniz?

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾

68- Kavmi: "Eğer birşey yapacaksanız onu yakın da ilahlarınıza yardım edin." dediler.

* Süddî diyor ki "Hz. İbrahim'e karşı çıkan kavim, bu sözleri üzerine Hz. İbrahim'i bir eve hapsettiler. Çevreye çokça odun yığdılar. Herkes odun taşımak için yarış ediyordu. Öyle ki hasta bir kadın, iyileştiği takdirde İbrahim'i yakmak için odun taşıyacağını adıyordu. Yığılan odunu tutuşturdular. Daha önce misli görülmemiş bir ateş meydana getirdiler. Bir kişinin telkiniyle Hz. İbrahim'i mancınığa koyarak ateşin içine attılar. Hz. İbrahim ise "Allah bana yeter o ne güzel vekildir." diye dua ediyordu.

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾

69- Biz de: "Ey ateş, İbrahim'e karşı soğuk ve selamet ol." dedik.

* Abdullah b.Abbas diyor ki: "Eğer Allah Teala, "Ey ateş İbrahim'e karşı soğuk ol." dedikten sonra "Selamet ol." ifadesini ilave etmemiş olsaydı Hz. İbrahim soğuktan donardı.

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

70- Onlar İbrahim'e bir tuzak kurmak istediler. Fakat, biz kendilerini en büyük hüsrana uğrayanlar kıldık.

* Allah Teala bu âyet-i celilede, Hz. İbrahim'e karşı gelenlerin âkıbetlerinin hüsran olduğunu beyan ediyor. Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.)e karşı gelenlerin de âkıbetlerinin aynı şekilde olacağına işaret buyuruyor.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

71- Biz, ibrahim'i ve Lut'u, âlemlere mübarek kıldığımız yere ulaştırarak kurtardık.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Hz. İbrahim'i ve Hz. Lut'u Irak civarında yaşayan Nemrut'un tasallutundan kurtarıp, âlemlere mübarek kıldığı Şam topraklarına göç ettirdiğini beyan ediyor. Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.)in Hz.

İbrahim'in yolunu tutup onun çektiği çileleri çektiğini, Kureyş müşriklerinin ise Nemrud'un izini takibedip onun İbrahim'e yaptıklarını Hz. Muhammed (s.a.v.)e yapmaya kalkıştıklarını beyan etmiş oluyor.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

72- Biz ona İshak'ı ve fazla olarak bir de torunu Yakub'u ihsan ettik. Hepsini salih kullar kıldık.

* Bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi Mealde verildiği gibi açıklamışlar bazıları da şu şekilde izah etmişlerdir: "Biz İbrahim'i, ateşten ve zorba kavimden kurtarıp mübarek olan yerlere göç ettirdik. Buna ilaveten bir de ona oğlu İshak'ı ve torunu Yakub'u bahşettik. Bunların hepsini de salih kullar kıldık." Yani, Allah'a itaat etmeye çalışan ve onun yasaklarından kaçınan kullar kıldık.

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلٰوةِ
وَإِيتَاءَ الزَّكٰوةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿٧٣﴾

73- Onları, emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık. Onlara hayırlı işler yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermeyi vahyettik. Onlar ancak bize ibadet eden kimselerdi.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, Hz. İbrahim'i , Hz. Lut'u, Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ı ve İshak'ın oğlu Hz. Yakub'u önderler yaptığını, bunları, insanlara doğru yola gösteren ve onları Allah'a davet eden Peygamberler yaptığını beyan ediyor ve bunlara hayır işlemelerini, namaz kılmalarını, zekât vermelerini vahyettiğini, bunların da samimiyetle Allah'a kulluk ettiklerini bildiriyor.

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde olduğu gibi bu surede de Peygamberlerden kısa olarak bilgiler veriliyor bu bilgiler Hz. İbrahim ile başlıyor ve devam ediyor.

وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ

الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾

74- Biz Lut'a hüküm ve ilim verdik. Onu, halkı iğrenç işler yapan bir ülkeden kurtardık. Doğrusu onlar kötü bir kavim idiler, fâsıktılar.

* Âyet-i Kerime'de, Hz. Lût'a hüküm verildiği beyan ediliyor. Bu hükümden maksat, bazı müfessirlere göre dâvâcı ile dâvâlı arasında isabetli karar verme yeteneğidir. Bazılarına göre ise hikmetli davranmadır. Bazılarına göre de Peygamberliktir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i Kerime'de, Hz. Lut'a verilen hüküm yanında ayrıca ilim verildiği zikrediliyor. Bu ilimden maksat ise, Allah'ın gönderdiği dine ait bilgilerdir.

Lut kavminin yapmış olduğu iğrenç işlerden maksat ise, erkeklerin birbirleriyle cinsi münasebette bulunmalarıdır. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde bu iğrenç işi ilk olarak bu kavmin icad ettiği, bundan dolayı da üzerlerine taş yağarak helak oldukları beyan edilmektedir.

وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

75- Biz Lut'u rahmetimize garkettik. Şüphesiz o, salihlerdendi.

Biz Lut'u, kavminin uğradığı azaptan kurtararak rahmetimize garkettik. Şüphesiz ki Lut, bize itaat eden, emrimizi tutup yasaklarımızdan kaçan salih kullarımızdandı.

* İbn-i Zeyd, buradaki "Rahmet"ten maksadın İslam olduğunu söylemiştir.

وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَا
هُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

76- Nüh'u da hatırla. Hani o önceleri bize yalvarmıştı da biz de duasını kabul edip onu ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77- Âyetlerimizi yalanlayan kavme karşı biz ona yardım etmiştik. Gerçekten onlar kötü bir kavimdi. Biz de hepsini suda boğuverdik.

* Hz. İbrahim ve Hz. Lut'dan önce Nuh aleyhisselam, kavmine Peygamer olarak gönderilmiştir. Nuh aleyhisselam kavmini dokuzyüz elli sene dine davet etmesine rağmen ona iman etmemişler ve onu çeşitli şekillerde yalanlamışlardır. Kavminin iman etmesinden ümidini kesen Nuh aleyhisselam, kavmi aleyhine Allah Teala'ya şöyle yalvarmıştır: "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kavmimi gece gündüz yılmadan imana davet ettim." "Davetim onları senin yolundan daha da uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramadı." "Doğrusu ben, bağışlaman için onları ne zaman imana davet ettiysem, onlar, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, beni görmemek için elbiselerine büründüler. İnkârlarında ısrar ettiler ve büyüklendikçe büyüklendiler." "Sonra ben onları açıkça imana davet ettim." "Sonra da onlara bazan açıktan açığa, bazan da gizliden gizliye hakkı tebliğ ettim." "Ve şöyle dedim: Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. Şüphesiz ki o, çok bağışlayandır."(15) "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden, yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma." "Eğer onları yeryüzünde bırakırsan kullarını saptırırlar ve ancak günahkâr ve kâfir çocuklar doğururlar."(16)

Allah Teala Nuh Aleyhisselamın bu dualarını kabul ederek onu, kavminin yaptığı kötülüklerden korumuş, bütün yeryüzünü sular altında bırakarak Nuh aleyhisselamı yalanlayanları boğmuş Nuh'u ve gemisinde bulunanları da kurtarmıştır. Âyet-i kerime özet olarak bu olaylara işaret etmektedir.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ
وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾

(15) Nuh Suresi, âyet: 5-10
(16) Nuh Suresi, âyet: 26-27

78- Ey muhammed, Davud'u ve Süleyman'ı da hatırla. Hani onlar, kavmin koyunları ekini yediği zaman ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz de onların hükümlerine şahit idik.

* Bu âyet-celilenin izahı hakkında Abdullah b.Mes'ud'dan şu kıssa nakledilmektedir: "Bir kısım insanların, salkımlar vermiş üzüm bağına, diğer insanların davarları girip orayı telef etmişlerdir. Bağ sahibi gelip Hz. Davud'dan bu hususta hüküm vermesini istemiştir. Hz. Davud da davarların, yaptıkları tahribat karşılığında bağ sahibine verilmesini hükme bağlamıştır. Hz. Süleyman bunu duyunca: "Ey Allah'ın Peygamberi bunun hükmü böyle değildir." demiştir. Hz. Davud ise: "O halde bunun hükmü nedir?" demiş. Hz. Süleyman da: "Bağı davar sahibine ver. Eski haline gelinceye kadar o bağa bakıp büyütsün. Davarları da bağın sahibine ver o bağ büyüyüp eski haline gelerek kendisine teslim edilinceye kadar davarlardan istifade etsin. Sonra bağ kendi sahibine davarlar da kendi sahibine iade edilsin." demiştir. Bu kıssa, Abdullah b. Abbas'dan da rivayet edilmiştir..

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًاۘ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُ۫دَ الْجِبَالَ

يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَۜ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾

79- Biz bu meselenin hallini Süleyman'a ilham ettik. Onların her birine hüküm ve ilim verdik. Biz, dağları ve kuşları Davud'la beraber tesbih etmeye boyun eğdirdik. Biz bunları yapanlarız.

Biz bu meselenin hükmünü Süleyman'a anlattık. Biz, Davud'a, Süleyman'a ve bu suretle zikredilen diğer Peygamberlerin hepsine hüküm verme yeteneği ve Allah'ın hükümlerini bilme ilmi verdik. Ayrıca dağlara ve kuşlara, Davud'la beraber Allah'ı, tesbih etmelerini ilham ettik. Onlarda Davudla beraber Allahı kendisine yakışmayan sıfatlardan tenzih ediyor ve onu tesbih ediyorlardı. İşte biz bunları yaparız. Biz, bundan asla âciz değiliz. Hiçbir güç bizi bunu yapmaktan geri bırakamaz.

* Hz. Davud'un sesi çok güzeldi. Zeburu sesli olarak okuduğunda kuşlar durup onu dinliyor ve dağlar sesini yansıtıyordu.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ
شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾

80- Biz Davud'a, sizi savaşta korumak için zırh yapma sanatı öğrettik. Artık şükredenler misiniz?

Biz Davud'a, silah yapma sanatı öğrettik ki savaşta düşmanlarınızla karşı karşıya geldiğinizde o silahlar sizi korusun. Ey insanlar artık siz, Allah'ın bu nimetleri karşısında şükrediyor musunuz?

* Katade diyor ki: "Davud aleyhisselamdan önce zırhlar geniş ve düz madeni parçalardan yapılıyordu. Davud aleyhisselam zırhı ilk defa halkalar biçminde birbirine örgülü şekilde yaptı ve böylece zırh yapma sanatının ustası oldu.

Allah Teala bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruyor: "Şüphesiz ki biz Davud'a nezdimizden bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar, Davud'la birlikte tesbih edin." dedik. Ona demiri yumuşak kıldık." "Biz Davud'a: Geniş zırhlar imal et, dokumasını ölçülü ve sağlam yap." diye vahyettik. Davud'a ve ailesine şöyle dedik: "Salih amellerde bulunun. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görüyorum."[17]

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا
وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾

81- Süleyman'a da, fırtına halinde esen rüzgârı boyun eğdirdik. Onun emriyle rüzgâr, bereketli kıldığımız yerlere eserdi. Biz, her şeyi bileniz.

(17) Sebe' Suresi, âyet: 10-11

* Allah Teala bu âyet-i kerimede Hz. Süleyman'a verdiği mucizelerden biri olan, rüzgârın onu alıp dilediği yere götürmesini zikretmektedir.

Rivayete göre, Hz. Süleyman'ın tahtadan yapılma bir seccadesi vardı. Memleketini idare etmek için gerekli olan herşeyi onun üzerine yerleştiriyor, sonra rüzgâra emrediyordu. Rüzgâr da onu alıp istediği yere götürüyordu. Kuşlar da onu gölgelendiriyordu.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Bunun üzerine biz de rüzgârı Süleyman'ın emrine verdik. Rüzgâr onun emriyle, onun istediği yere kolayca eser giderdi."(18) "Rüzgârı da Süleymanın emrine verdik. O rüzgâr estiğinde, sabahleyin bir aylık yola gider, akşamleyin bir aylık yoldan dönerdi. Süleyman için erimiş bakırı kaynağından su akar gibi akıttık. Rabbinin izniyle Cinlerden bir kısmı, onun emrinde çalışırdı. Onlardan kim, emrimizden çıktıysa ona alev alev yanan ateşin azabını tattıracağız."(19)

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

82 - Şeytanlardan Süleyman için denize dalan ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Biz onları gözetiyorduk.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimede de Hz. Süleyman'a verdiği mucizelerden bir başkasını zikretmektedir. O da Şeytanların, Hz. Süleyman'ın emri altında çalışmaları, denize dalarak Hz. Süleyman için çeşitli mücevherler çıkarmaları ve onun için binalar, sanat eserleri vb. şeyler yapmalarıdır.

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Her bina ustası ve dalgıç Şeytanları ve birbirlerine bağlanmış diğer Şeytanları da Süleyman'ın emrine âmâde kılmıştık."(20)

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾

(18) Sa'd Suresi, âyet: 36
(19) Sebe' Suresi, âyet: 12
(20) Sa'd Suresi, âyet: 37-38

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ
مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ ﴿٨٤﴾

83- Eyyub'u da hatırla. O, bir zaman rabbine: "Doğrusu ben bir derde yakalandım. Sen, merhametlilerin en merlametlisisin." diye dua etmişti.

84- Biz de duasını kabul edip yakalandığı derdi gidermiştik. Ona nezdimizden bir rahmet ve ibadet edenlere bir öğüt omak üzere aile fertlerini ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdik.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimelerde, Hz. Eyyub'u anlatmaktadır. Hz. Eyyub, malı ve evladı çok olan ve rabbine devamlı olarak hamdeden bir kuldu. Allah Teala onu malı ile evladı ile ve hatta vücudu ve sağlığı ile imtihan etmiştir. Hz. Eyyub, bütün imtihanlara karşı sabredip rabbini itaat etmeye devam etmiştir. Sonunda sabırda zireye ulaşmış ve "Eyüp sabrı" sözü meşhur olmuştur.

Taberi, Vehb b.Münebbih'ten naklettiği bir kıssada Hz. Eyyub'un ne tür imtihanlar geçirdiğini, bütün sıkıntılarına rağmen rabbine şikâyetçi olmadığını, bir kısım insanların, uğradığı felaketleri hak ettiğini söylemleri ve hakkında dedikodu yapmaları sebebiyle, Allah Teala'dan, belaları kendisinden kaldırmasını istediği üzerine de Allah Teala'nın, belaları onun üzerinden kaldırdığını zikretmektedir.

Kıssanın çok uzun olması ve güvenirliliğinin zayıf olması sebebiyle burada zikredilmemiştir.

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾
وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾

85- İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de hatırla. Onların hepsi de sabredenlerdi.

86- Biz de onları rahmetimize garkettik. Onlar, gerçekten salihlerdendi.

* Bu âyet-i kerimelerde Hz. İbrahim'in oğlu İsmail, Hz. İdris ve Zülkifl zikredilmektedir. Zülkfl'in peygamber olup olmadığı ihtilaflıdır. Bazı âlimler, Zülkifl'in, Peygamberlerle beraber zikredilmesi sebebiyle onun da Peygamber olduğun söylemişlerdir. Diğer bir kısım âlimler ise onun salih bir kul ve âdil bir Devlet Başkanı olduğunu söylemişlerdir. Taberi bunların herhani birini tercih etmemiştir.

Zülkifl'in, kendisinden önce bulunan bir Peygamber'e veya âdil bir Devlet başkanına, onların ölümünden sonra kendisine tevdi edilen vazifeleri yapmayı tekeffül ettiğinden dolayı kendisine "Kefalet sahibi" anlamına gelen "Zülkifl" adı verildiği rivayet edilmiştir. Tekeffül ettiği vazifeleri hakkıyla yaptığından dolayı da Kur'an-ı Kerim'de adı iyilikle anılmıştır.

Taberi, Zülkifl hakkında da uzun rivayetler zikretmektedir. Bunlar da güvenilirliklerinin zayıf olmaları sebebiyle burada zikredilmemiştir.

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي
الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

87- Zünnun olan Yunus'u da hatırla. O, bir zaman kızarak kavmini bırakıp gitmişti. Bizim, yeryüzünü kendisine dar getirmeyeceğimizi sanmıştı. Sonunda karanlıklar içinde kalıp şöyle niyaz etti. "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni, tenzih ve tesbih ederim. Doğrusu, ben zalimlerden oldum.

88- Biz de duasını kabul edip onu sıkıntılardan kurtardık. İşte biz, Müminleri böyle kurtarırız.

* Allah Teala, Yunus aleyhisselamı, Musul şehrine yakın olan Ninova halkına Peygamebr olarak göndermiştir. Hz. Yunus insanları hak dine davet etmesine rağmen onlar, inkârlarında ısrar etmişler ve Yunus'u dinlememişlerdir. Yunus aleyhisselam bunun üzerine oradan yanlmış ve Allah'ın, üç gün sonra göndereceği bir azabı haber vermiştir. Ninova halkı azabın kendilerine mutlaka geleceği ni anlayınca çoluk çocuklarını ve hayvanlarını alarak çöllere açılmışlar ve orada rablerine yalvalarak göndereceği azabı kendilerinden kaldırmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Allah Teala da dualarını kabul edip azabı kendilerinden kaldırmıştır.

Yunus aleyhisselam ise kavminin inkârcılağını görünce, onları bırakıp bir vapura binerek oradan uzaklaşmak istemiş, vapurda bulunanlar dalgalara tutulmuşlar, yüklerinin ağırlığından dolayı batıp boğulacaklarını anlayınca aralarında kur'a çekerek içlerinden birini denize atmaya karar vermişler. Kur'a Hz. Yunus'a çıkmış. Yunus'u denize atmamak için kur'ayı üç defa tekrar etmişler, hepsinde de kur'a Yunus'a çıkmış, bunun üzerine Hz. Yunus soyunarak kendisini denize atmıştır.

Allah Teala'nın vazifelendirdiği bir balık gelip Yunus'u yutmuş, bunun üzerine Yunus, denizin, gecenin ve balığın karnının meydana getirdikleri karanlıklar içinde kalmıştır. İşte orada rabbine niyaz ederek "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ve tesbih ederim. Doğrusu ben, zalimlerden oldum." diye Allah'a yalvarmıştır.

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا
يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا
لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾

89- Zekeriyya'yı da hatırla. O, bir zaman rabbine "Rabbim, beni tek başıma, evlatsız bırakma. Vârislerin en hayırlısı sensin." diye niyaz etti.

90- Biz de duasını kabul ettik. Ve ona Yahya'yı bahşettik. Hanımını da doğum yapabilecek duruma getirdik. Gerçekten onlar hayırlı işlere koşarlar. Rızamızı umarak ve gazabımızdan korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize huşû ile itaat ederlerdi.

Ey Muhammed, sen Zekeriyya'yı da an. Bir zaman o rabine şöyle yalvarmıştı. "Rabbim, sen beni zürriyetsiz olarak, tek başıma bırakma. Sen bana, Yakup ailesinden birini mirasçı kıl. Ancak, mirasçıların en hayırlısı sensin. Bana bir mirasçı vermenin hayırlı olup olmadığını ancak sen bilirsin.

Biz, Zekeriyya'nın duasını kabul ederek onu dünyada tek başına bırakmadık. Ona mirasçı olarak salih bir evlat olan Yahya'yı bahşettik. Hanımını, ihtiyar olduğu halde doğum yapabilecek duruma getirdik. Zekeriyya, hanımı ve oğlu

Yahya, kendilerini bize yaklaştıracak olan hayırları işlemeye koşarlar ve rızamızı umup gazamızdan korkarak bize yalvarır ve ibadet ederlerdi. Onlar, bize karşı boyun eğen, bize ibadet etme hususunda böbürlenmeyen kullardı.

وَالَّتِى اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾

91- Irzını koruyan Meryem'i de hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu da oğlunu da âlemlere bir mucize kıldık.

Ey Muhammed, sen, ırz ve namusunu koruyan Meryem'i de an. Biz ona ruhumuzdan üfledik ve İsa'yı meydana getirdik. Meryem'i de oğlu İsa'yı da, âlemler için bir mucize kıldık. Onları, Allah'ın kudretinin ve kuvvetinin büyüklüğünü ortaya koyan deliller yaptık.

اِنَّ هٰذِهِ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾

92- işte sizin ümmetiniz bir tek ümmettir. Ben de rabbinizim. O halde bana itaat edin.

* Allah Teala "Peygamberler Suresi" anlamına gelen bu Enbiya Suresi'nde, Peygamberleri özet alarak zikrettikten sonra, hak dinin tek bir din olduğunu, onu tebliğ eden Peygamberlerin ise zamana ve yere göre farklı kavimlerin arasından çıktıklarını, bunun ise hak dinin tek bir din olmasına engel olmadığını beyan ederek buyuruyor ki: "İşte sizin bu dininiz tek bir dindir. Rabbiniz de ben'im. O halde bana kulluk edin. Benim dışımdaki varlıklara tapmayı bırakın."

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَنَا اَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَالْاَنْبِيَاءُ اِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ اُمَّهَاتُهُمْ شَتّٰى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.

"Ben, Meryemoğlu İsa'ya, dünyada ve âhirette de insanların en yakınıyım. Peygamberler babadan kardeştirler, anneleri farklıdır. Dinleri ise birdir."(21)

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾

93- Fakat insanlar, dinlerini aralarında parça parça ettiler. Onların hepsi de bize döneceklerdir.

Hak din, tek bir din olmasına rağmen insanlar dinde ihtilafa düşerek onu çeşitli dinlere ayırdılar. Yahudiler Yahudilik, Hıristiyanlar Hıristiyanlık, putperestler putperestlik icad ettiler. Fakat bunlar cezasız kalmayacaklardır. Hepsi sonunda bize döndürülecekler ve layık oldukları cezayı göreceklerdir.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ
كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

94- Kim, mümin olarak salih ameller işlerse emeği zayi olmayacaktır. Şüphesiz biz onu yazmaktayız.

Dinlerini ayırıp bölük pörçük olanlar bu hallerinden vazgeçip mümin olarak salih amel işledikleri takdirde onların çalışmaları karşılıksız bırakılmayacaktır. Zira biz onları zaptettirmekteyiz.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede Müminlerin amellerini zaptettireceğini ve herkese yaptığının karşılığını vereceğini beyan ediyor.

وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾

(21) Buhari, K. el-Enbiya, bab: 48 / Müslim, K. el-Fadail bab: 145, Hadis No: 2365

95- Helak ettiğimiz bir ülke halkının kıyamet günü bize dönmemesi mümkün değildir.

* Bu âyet-i kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri, mealde verilen izah şeklidir. Diğer bir izah şekli de şöyledir: "Helak ettiğimiz bir ülke halkının dünyaya dönmesi imkânsızdır."

Başka bir izah şekli de şöyledir: "Helak ettiğimiz bir ülke halkının, tevbe edip yaptıklarından vaz geçmesi imkânsızdır."

حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾
وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا
يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾

96- Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc'ün önü açıldığı zaman onlar her tepeden boşanırlar.

97- Artık gerçek vaad yaklaşmıştır. İnkâr edenlerin gözleri beleriverir: "Eyvah bize, biz bundan gafilmişiz. Daha doğrusu zalimlemişiz." derler.

* Bu âyet-i kerimeler, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmişlerdir. Bunlardan biri mealde verildiği gibidir. Diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Ye'cüc ve Me'cüc'ün önlerine yapılan set açıldığı ve onların her tepeden boşanıp dünyaya saldırdıkları zaman, gerçek olarak vaad edilen kıyamet günü yaklaşmış olur. İşte o gün kâfirlerin gözleri beleriverir ve kendi kendilerine şöyle derler: "Şüphesiz ki biz bu durumdan gafildik. Daha doğrusu bizler zalimlermişiz. Kendi kendimize ve bize tâbi olanlara zulmetmişiz."

Âyetin diğer bir izah şekli de şöyledir: "Ye'cüc ve Me'cüc'ün önlerine yapılan set açıldığı, onların her tepeden dünyaya saldırdığı ve gerçek vaad olan kıyametin yaklaştığı zaman, işte o zaman kâfirlerin gözleri belerecektir." Ve "Eyvah bize, biz bundan gafilmişiz. Daha doğrusu zalimlermişiz." derler.

Âyet-i kerimede Ye'cüc ve Me'cüc'den, onların önüne çekilen seddi aşarak her tepeden akıp geleceklerinden bahsedilmektedir.

Ye'cüc ve Me'cüc'ün, Hz. Âdem'in soyundan gelen iki soy oldukları rivayet edilmektedir. Kur'an-ı Kerim, Zülkarneyn'in, bunların önüne set çektiğini beyan etmekte ve şöyle buyurmaktadır. "Zülkarneyn'e "Ey Zülkarneyn, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran Ye'cüc ve Me'cüc'le aramıza bir set çeksen de vergi versek." dediler. "Zülkarneyn de onlara şöyle dedi: "Rabbimin bana vermiş olduğu imkân (Servet ve saltanat) sizin vereceğiniz şeyden daha hayırlıdır. Bana maddi yardımda bulunun sizinle onların arasına bir set yapayım." "Bana demir kütleleri toplayıp getirin." Zülkarneyn iki dağın arasını doldurup düzleyen bir set yapınca "Ateş yakıp körükleyin." dedi. Demirleri kızdırıp akkor haline getirince "Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim." dedi." "Ye'cüc ve Me'cüc seti ne aşabildiler, ne de delebildiler."[22]

Çeşitli Hadis-i Şeriflerde de, Ye'cüc ve Me'cüc'ün, kıyamet kopmadan önce yeryüzünde bozgunculuk çıkaracakları beyan edilmektedir. Bu Hadis-i Şeriflerin birinde buyurulmaktadır ki:

فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَٰلِكَ اِذْ اَوْحَىٰ اِلَى عِيسَىٰ: أَنِّى قَدْ اَخْرَجْتُ عِبَاداً لِى لاَ يُدَانِى لاَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ فَحَرِّزْ عِبَادِى اِلَى الطُّورِ وَيَبْعَثُ اللّٰهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ. وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ. فَيَمُرُّ اَوَائِلُهُمْ عَلَىٰ بُحَيْرَةِ طَبَرِيَّةَ. فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا. وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ: لَقَدْ كَانَ بِهٰذِهِ، مَرَّةً، مَاءٌ. وَيُحْصَرُ نَبِىُّ اللّٰهِ عِيسَىٰ وَاَصْحَابُهُ. حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لاَحَدِهِمْ خَيْراً مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لاَحَدِكُمْ الْيَوْمَ. فَيَرْغَبُ نَبِىُّ اللّٰهِ. عِيسَىٰ وَاَصْحَابُهُ. فَيُرْسِلُ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِى رِقَابِهِمْ فَيُصْبِحُونَ فَرْسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ. ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِىُّ اللّٰهِ عِيسَىٰ وَاَصْحَابُهُ اِلَىٰ الْاَرْضِ. فَلاَ يَجِدُونَ فِى الْاَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ اِلاَّ مَلاَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ. فَيَرْغَبُ نَبِىُّ اللّٰهِ عِيسَىٰ وَاَصْحَابُهُ اِلَىٰ اللّٰهِ فَيُرْسِلُ اللّٰهُ طَيْراً كَاَعْنَاقِ الْبُخْتِ فَتَحْمِلُهُمْ فَتَطْرَحُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللّٰهُ . ثُمَّ يُرْسِلُ اللّٰهُ مَطَراً لاَ يَكُنُّ مِنْهُ بَيْتُ مَدَرٍ وَلاَ وَبَرٍ. فَيَغْسِلُ الْاَرْضَ حَتَّى يَتْرُكَهَا كَالزَّلَفَةِ.

(22) Kehf Suresi, âyet: 94-97

"...Allah, âhir zamanda yeryüzüne inip Allah'ın diniyle hükmedecek olan İsa'ya şöyle vahyedecektir: "Ben, ortaya öyle kullarımı çıkardım ki, onlarla savaşmaya kimsenin gücü yetmez. Sen, sana tâbi olan kullarımı "Tûr'a sığındır." Allah bundan sonra Ye'c üc ve Me'cüc'ü gönderir. Onlar her tepeden akıp gelirler. Öncüleri Taberiye gölüne uğrayıp oradaki suyu içecekler. En arkadan gelenler de "Burada daha önce su vardı." diyeceklerdir. Allah'ın Peygamberi İsa ve arkadaşları çember içine alınacaklardır. Öyle ki onlardan herhangi birine bir öküz kafası, bugün sizden herhangi birinizin yüz dinarından daha hayırlı olacaktır." Allah'ın Peygamberi İsa ve arkadaşları Allah'a dua edcekler. Bunun üzerine Allah Teala Ye'cüc ve Me'cüc'e, burun kurduna benzer kurtları musallat ederek o kurtlar onların ensesinde bulunacaktır. Böylece onlar, bir kişinin ölmesi gibi öldürüleceklerdir. Sonra Allah'ın Peygamberi İsa ve arkadaşları yeryüzüne dağılacaklar, Ye'cüc ve Me'cüc'ün yağ ve kokularının yayılmadığı bir karış yer dahi bulamayacaklardır. Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi İsa ve arkadaşları, Allah'a dua edecekler. Allah, develerin boynuna benzeyen kuşlar gönderecek. Kuşlar onları yüklenip, Allah'ın dilediği bir yere götürüp atacaklardır. Sonra Allah öyle bir yağmur gönderecek ki, ondan ne evler ne de çadırlar kurtulabilecektir. Bu yağmurlar yeryüzünü yıkayıp ayna gibi yapacaklardır."(23)

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾

98- Siz de Allah'tan başka taptığınız putlar da cehennem odunudur. Siz oraya, suya koşarcasına gireceksiniz.

Ey, Allah'ı bırakıp ta ondan başkasına tapan müşrikler, sizler de Allah'tan başka taptığınız şeyler de cehennemin yakıtısınız. Sizler, o cehenneme koşarak gireceksiniz.

لَوْ كَانَ هٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

99- Eğer onlar ilah olsalardı cehenneme girmezlerdi. Hepsi de orada ebedî kalacaklardır.

---

(23) Müslim, K. el-Fiten, bab: 110, Hadis No: 2137 / Tirmizi K. el-Fiten, bab: 59, HN: 2240

Ey müşrikler, taptığınız o şeyler, eğer gerçekten ilah olsaydılar elbette ki cehenneme girmezlerdi. Halbuki onların hepsi cehenneme gireceklerdir. O halde nasıl olur da onlar ilah kabul edilirler? Hiç düşünmez misiniz?

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

100- Onların orada ancak iniltileri vardır. Onlar orada işitmezler de.

Allah'ı bırakıp ta putlara tapanlar ve o putlar, cehennemde azabın dehşetinden inim inim inleyecekler ve kendi perişanlıklarından dolayı hiçbir şey işitmeyeceklerdir.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

101- Nezdimizden kendilerine mutluluk takdir edilenler, işte onlar, cehennemden uzaklaştırılacaklardır.

* Bazı müfessirlere göre bu âyet-i Kerimede geçen "Kendilerine mutluluk takdir edilenler"den maksat, Allah'ın, kendisi için mutluluk takdir ettiği herkestir.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bunlardan maksat, istemedikleri halde kendilerine tapılan Hz. İsa, Hz. Üzeyir ve Melekler gibi varlıklardır. Zira Allah'tan başka kendisine tapınılan her şey, cehennemin yakıtıdır. Ancak bu istisna edilenler, kendilerine tapınılmasını istemediklerinden ve kendileri bizzat Allah'a kulluk ettiklerinden cehennemin yakıtı olmaktan kurtulmuşlardır.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

102- Onlar, cehennemin uğultusunu duymazlar. Onlar, canlarının istediği nimetler içinde ebedi kalacaklardır.

Kendilerine mutluluk takdir edilenler, cennetin belli derecelerine girdiklerinde artık cehennemin uğultusunu duymazlar ve onlar arzuladıkları nimetler içerisinde ebedi olarak kalırlar.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذ۪ي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

103- O en büyük korku bile onları üzmez. Melekler onları, "İşte bu, vaadolunduğunuz gündür." diyerek karşılarlar.

* Müfessirler bu âyet-i Kerimede zikredilen "En büyük korku"nun ne olduğu hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Said b. Cübeyr ve İbn-Cüreyc'e göre "En büyük korku"dan maksat, cehennemin ateşinin cehennemliklerin üzerine kapandığı anda meydana gelen korkudur.

Hasan-ı Basrî'ye göre ise "En büyük korku"dan maksat, kulun cehenneme atılması emredildiğinde meydana gelen korkudur.

Abdullah b.Abbas'a göre ise "En büyük korku"dan maksat, ikinci Sura üfürülüp insanların kabirlerinden çıktıkları zaman meydana gelen korkudur. Taberi bu görüşü tercih etmektedir.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِۜ كَمَا بَدَأْنَٓا اَوَّلَ خَلْقٍ نُع۪يدُهُۜ وَعْدًا عَلَيْنَاۜ اِنَّا كُنَّا فَاعِل۪ينَ ﴿١٠٤﴾

104- O gün biz göğü, kitapların sayfalarını dürer gibi düreriz. Varlıkları ilk defa nasıl yarattıysak sonra da öyle dirilteceğiz. Bu, bizim bir vaadimizdir. Şüphesiz biz, vaadimizi mutlaka yerine getirenleriz.

Kıyamet gününde biz, gökleri ve orada bulunanları, kitapların sayfalarını dürer gibi düereriz. Onları ilk defa nasıl yarattıysak aynen o şekilde tekrar diril-

tiriz. Bu, bizim üzerimize aldığımız bir vaaddir. Şüphesiz biz vaadimizi yerine getiririz.

* Bu âyet-i Kerime'nin izahında Abdullah b.Abbas diyor ki: "Bir gün Resulullah (s.a.v.) hutbe okudu ve şöyle dedi: "Şüphesiz ki sizler Allah'ın huzuruna yalınayak, çırılçıplak ve sünnet olmamış şekilde toplanacaksınız." Sonra şu âyeti okudu: "Varlıkları ilk defa nasıl yarattıysak sonra da öylece dirilteceğiz. Bu, bizim bir vaadimizdir. Biz, vaadimizi mutlaka yerine getirenleriz."

Resulullah sonra şöyle buyurdu:

إِنَّ أَوَّلَ مَنْ يُكْسَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ أَلَا إِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ
بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصْحَابِي فَيُقَالُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ
فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ إِلَىٰ قَوْلِهِ شَهِيدٌ
فَيُقَالُ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَىٰ أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ.

"Kıyamet gününde ilk önce elbise giydirilecek olan İbrahim'dir. İyi bilin ki ümmetimden bazı kişiler getirilecek ve onlar sol tarafa alınacaklardır. Ben "Ey rabbim, bunlar benim ashabımdır." diyeceğim. Bana şöyle denecektir. "Sen onların, senden sonra neler icadettiklerini bilmiyorsun." O zaman ben de salih kul'un (İsa'nın) söylediği şu sözü söyleyeceğim. "...Ben aralarında olduğum müddetçe onlara şahit idim. Sen beni aralarından alınca onları sen gözlüyordun. Sen, herşeye şahitsin." (24) Bunun üzerine bana şöyle denecektir: "Sen onlardan ayrıldıktan sonra onlar dönüp mürted olmaya devam etiler."(25)

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Yemin olsun ki biz, zikirden (Tevrat'tan) sonra Zebur'da da "Yeryüzüne mutlaka salih kullarım vâris olur." hükmünü koymuştuk.

---

(24) Maide Suresi, âyet: 117

(25) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 21, bab: 2 /Müslim K. el-Cenne, bab: 58, HN: 2860

* Müfessirler, âyet-i kerimede beyan edilen "Zebur" ve "Zikir" kelimelerinden neyin kastedildiği hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Şa'bî, Hasan-ı Basrî ve Katade'ye göre burada adı geçen Zebur'dan maksat, Hz. Davud'a indirilen "Zebur"dur. "Zikir"den maksat ise Hz. İsa'ya indirilen Tevrat'tır. Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

Said b.Cübeyr, Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre ise burada adı geçen "Zebur"dan maksat, tüm Peygamberlere indirilen kitaplardır. "Zikir"den maksat ise, Allah'ın katında bulunan ve "Kitapların anası" diye adlandırılan "Levh-i Mahfuz"dur. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve âyeti şöyle izah etmiştir: "Şüphesiz ki biz, gökleri ve yeri yaratmadan önce herşeyi kendisinde tespit ettiğimiz "Levh-i Mahfuz'da" sonra bütün Peygamberlere göndermiş olduğumuz kitaplarda da şunu yazmışızdır: "Cennete mutlaka iyi amel işleyen salih kullarım vâris olacaktır."

Dehhak ve Abdullah b.Abbas'dan nakledilen bir görüşe göre ise, âyetteki "Zebur" kelimesinden maksat, Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberlere indirilen bütün kitaplardır. "Zikir"den maksat ise, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'tır.

Âyet-i kerime'de geçen "Yeryzüne mutlaka salih kullarım vâris olur." ifadesindeki yeryüzünün, cennet veya dünya olduğu, "Salih kullar"ın ise, Allah'a ibadet eden her salih kul veya Muhammed ümmeti yahut da Hz. Musa dönemindeki İsrailoğulları olduğu söylenmiştir.

Âyette geçen "Yeryüzü" ifadesinden maksadın "Cennet" olduğunu söyleyenler şu âyeti delil olarak göstermektedirler. "Onlar da: Bize verdiği vaadinde duran ve bizi bu yere vâris kılan Allah'a hamdolsun. Cennette istediğimiz yeri yurt edinebiliyoruz. İyi amellerde bulunanların mükâfaatı ne güzelmiş." derler."(26) "Yeryüzü" ifadesinden maksadın, "Dünya" olduğunu söyleyenler ise, şu âyeti delil göstermektedirler. "Hor görülen o kavmi de, mübarek kıldığımız yerin doığularına ve batılarına vârisler yaptık. Böylece sabretmelerinden dolayı, rabbinin, İsrailoğullarına olan o pek güzel vaadi yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükselttikleri şeyleri de yerle bir ettik."(27) "Musa kavmine şöyle dedi: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Onu, kullarından dilediğine miras bırakır. İyi âkıbet, Allah'tan korkanlarındır."(28)

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

(26) Zümer Suresi, âyet: 74
(27) A'raf Suresi, âyet: 137
(28) A'raf Suresi, âyet: 128

106- Şüphesiz bütün bu anlatılanlarda, kulluk eden kimselere bir tebliğ vardır.

Şüphesiz bu Kur'an'da zikredilen hususlarda, Allah'a hakkıyla kulluk eden bir topluluk için yeterli bir tebliğ vardır. Onu okuyup, düşünenler alırlar ve hak yolu bulmuş olurlar.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

107- Ey Muhammed, biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

* Âyet-i Kerime'de zikredilen "Âlemler"den maksadın, Resulullah'ın, kendilerine Peygamber olarak gönderildiği bütün insanlar mı yoksa sadece müminler mi olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b.Abbas'dan nakledilen bir görüşe göre buradaki "Âlemler"den maksat, Resulullah'ın kendilerine Peygamber olarak gönderildiği bütün varlıklardır. Bunların mümin veya kâfir olmaları farketmez. Resulullah'ın müminler için bir rahmet olması hem dünya hem de âhiret için söz konusudur. Kâfirler için rahmet olması ise sadece dünya hayatında söz konusudur. Zira kâfirler, Resulullah'ın sayesinde, geçmiş ümmetlerin uğradıkları, maymuna dönüşme, gökten üzerlerine taş yağma gibi âfetlere uğratılmışlardır. Taberi bu görüşü tercih etmektedir.

İbn-i Zeyd'e göre ise âyette zikredilen "Âlemler"den maksat, sadece Resulullah'a iman edenler ve Allah'a itaatta bulunanlardır. Zira Resulullah bunlar için bir rahmet, kâfirler için ise bir imtihan vesilesidir.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

108- De ki: "Bana, sizin ilahınızın ancak bir tek ilah olduğu vahyolunuyor. Artık Müslüman olacak mısınız?"

Ey Muhammed, sen, Allah'a ortak koşan müşriklere de ki: "Bana, ilahınızın ancak bir tek ilah olduğu vahyolunuyor. Artık sizler, ibadete layık olmayan putları bırakıp sadece tek bir ilaha boyun eğiyor musunuz?

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَى سَوَاءٍ وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا
تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

109- Eğer yüz çevirirlerse şöyle de: "Ben sizi, aranızda fark gözetilmeyeceğine dair uyardım. Vaad olunduğunuz şeyler yakın mıdır? Uzak mıdır? Ben bilmem.

Ey Muhammed, eğer bu müşrikler, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığını kabul etmeyip senin davetinden yüz çevirecek olurlarsa onlara de ki: "Ben, sizinle aramızda herhangi bir sulhün olmadığını ve savaş halinde olduğumuzu ilan ettim. Fakat ben size vaadedilen cezanın yakında mı uzakta mı başınıza geleceğini bilmiyorum.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

110- Şüphesiz Allah, açığa vurulan sözü de bilir, gizlediğiniz şeyleri de bilir.

Ey Muhammed, sen o müşriklere de ki: "Allah sizin açıkça konuştuğunuz şeyleri de bilir, içinizde gizleyip açığa vurmadığınız düşüncelerinizi de bilir. Sizin herhangi birşeyi gizlemenizle açığa vurmanız Allah için aynıdır. Zira hiçbir şey ona gizli değildir.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿١١١﴾

111- Bilmiyorum, belki vaadolunduklarınızın gecikmesi sizin için bir imtihan ve bir süreye kadar yaşatmadır.

Açığa vurduğunuz veya gizlediğiniz şirkin karşılığı olarak hak ettiğiniz cezanın neden ertelendiğini bilmiyorum. Belki, vaadedildiğiniz halde azabın sizden ertelenmesi, Allah'ın sizi imtihan etmek istemesinden ve sizi belli bir süreye kadar yaşatmayı dilemesindendir. Vakti gelince vaadedilen azap başınıza gelecektir.

قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا
تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

112- Muhammed şöyle dedi: "Rabbim, benimle inkâr edenler arasında hak ile hükmet. Rabbimiz merhamet sahibidir. Uydurduğunuz sıfatlara karşı kendisinden yardım istenendir.

Muhammed şöyle dedi: "Ey rabbim, benimle sana ortak koşan ve seni yalanlayanlar arasında hak ile hükmünü ver. Onları azabına uğrat. Yine de ki: "Bizim rabbimiz bütün kullarına merhamet eden ve sizin nitelendirdiğiniz sıfatlara karşı kendisinden yardım istenendir. Biz onun merhametine sığınır ve ancak ondan yardım dileriz."

* * *

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 6

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 6

Dizgi - İçdüzen: **SARAY AJANS Tel: 526 33 18**
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

HAC SURESİ

Hac Suresi yetmiş sekiz âyettir ve bir kısım âyetleri Mekke ile Medine arasında diğerleri ise Medine'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, insanları, rableri olan Allah Teala'dan korkmaya davet ederek başlıyor, kıyametin ve onun dehşetine dikkat çekiyor.

Şeytanı dost edinen kimseyi o şeytanın cehenneme sürükleyeceği, tekrar dirilmekten şüphe eden insanların, akıllarını kullanarak ilk yaratılışlarını hatırlamaları öğütleniyor, hak olan Allah Teala'nın bildirdiği her şeyin gerçekleşeceği ve kabirdekilerin dirilip çıkarılacağı beyan ediliyor.

İnsanların bazılarının böbürlenerek Allah hakkında münakaşa ettikleri, Allah'ın da bunları dünyada rezil edeceği, âhirette ise bunlara yakıcı cehennem azabının erişeceği beyan ediliyor.

İnsanlardan bazılarının da Allah'a yarım yamalak ibadet ettikleri, kendilerine bir iyilik dokununca rahatladıkları bir belaya uğradıklarında da tersine döndükleri ve bu halleriyle hüsranda oldukları ifade buyuruluyor.

Allah'ı bırakıp başka şeylere tapanların sapıklık içinde oldukları, Allah'ın, iman edip salih amel işleyenleri ise cennetlere koyacağı. Allah'ın, Peygamberine yardım etmeyeceğini sananların ise büyük bir gaflet içinde oldukları beyan ediliyor.

Göklerde ve yerdekilerin, güneşin, ayın ve yıldızların, ağaçların, hayvanların ve birçok insanların Allah'a secde ettikleri, birçoklarının da azabı hak ettikleri, azabı hak edenlerin cehennemde çok çeşitli cezalara uğrayacakları ifade buyuruluyor. Buna mukabil iman edip salih ameller işleyenlerin de altlarından ırmaklar akan cennetlere konacağı müjdeleniyor.

İnsanları Allah'ın yolundan ve herkese eşit kılınan ve herkesin girebileceği Mescid-i Haram'dan, Kâbe'den alıkoyan ve orada haktan sapıp zulmetmek isteyenlere de can yakıcı bir azap erişeceği beyan ediliyor.

Sure-i Celile'de bundan sonra, Hz. İbrahim'e gelen vahiy özetle şöyle be-

yan ediliyor: "Biz, bir zaman İbrahim'e Kâbe'nin yerini gösterip şöyle vahyettik. "Bana hiçbir şeyi ortak koşma. Evim olan Kâbe'yi, tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rüku edenler ve secdeye varanlar için temizle." İnsanları Hacca davet et. Gerek yaya olarak gerekse uzak yollardan gelen her zayıf (yola elverişli) binekle sana varsınlar. Böylece onlar menfatlarını görsünler ve belli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken Allah'ın adını ansınlar. Siz de onlardan yeyin, yoksula ve fakire yedirin. Sonra temizliklerini yapsınlar. Kâbe'yi tavaf etsinler. Kim, Allah'ın nişaneleri olan Hac ibadetlerine saygı gösterirse, şüphesiz ki bu, kalblerin takvasındandır."

Sure-i Celile'de bundan sonra, eti yenen hayvanların, kesilirken üzerlerine Allah'ın adının anılması gerektiği, onların ancak usulüne uygun olarak kesildikten sonra etlerinin yenebileceği, kesilen kurbanların etlerinin veya kanlarının Allah'a ulaşamayacağı, Allah'a ancak takvanın ulaşabileceği beyan ediliyor.

Saldırıya uğrayan müminlere cihad etme izninin verildiği, Allah'ın, kendi yolunda cihad edenlere yardım edeceği beyan ediliyor.

Bundan sonra, kavmi tarafından yalanlanan Resulullah (s.a.v.) Allah Teala tarafından teselli edilmekte, daha önce Nuh, Âd, Semud, İbrahim, Lut, Musa kavimlerinin ve Medyenlilerin de Peygamberlerini yalanladıkları ve bu sebeple de ilahî azaba çarptırıldıkları açıklanıyor. Bunlar gibi nice kavimlerin helak oldukları, yeryüzünde gezip dolaşılarak bunların âkıbetlerinin görülmesi tavsiye ediliyor.

Allah yolunda hicret edip te öldürülenleri Allah Teala'nın güzel bir rızıkla rızıklandıracacağı, onların cennetlere konulacağı ve Allah'ın herşeye kadir olduğu beyan ediliyor.

Sure-i Celile'de biz Müminlerin, Allah yolunda cihad etmemiz gerektiği, Allah Teala'nın bizi bu iş için seçip vazifelendirdiği, bizi "Müslüman" diye yine Allah Teala'nın isimlendirdiği, Allah'a ve onun emirlerine samimiyetle bağlanmamız gerektiği beyan ediliyor ve en güzel dostun Allah olduğu ifade edilerek sure-i celile sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظ۪يمٌ ﴿١﴾
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا
وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَد۪يدٌ ﴿٢﴾

1- Ey insanlar, rabbinizden korkun. Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir.

2- Onu gördüğünüz zaman, her emzikli kadın emzirdiği çocuğunu unutup vaz geçer, her hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Aslında onlar sarhoş değillerdir fakat Allah'ın azabı şiddetlidir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, kıyamet gününün dehşetini kullarına bildiriyor ve onların kıyamet gününe hazır olmaları için rablerinden korkmalarını, emirlerine itaat edip yasaklarından kaçınmalarını emrediyor.

Müfessirler, bu âyetlerde zikredilen o dehşetli ânın, kıyamet kopmadan önce mi yoksa kıyamet kopup, insanların, kabirlerinden çıkıp mahşere gitmeleri esnasında mı gerçekleşeceği hakkında iki ayrı görüş beyan etmişlerdir.

Şa'bî ve Alkame gibi bazı müfessirler bu dehşetli ânın, kıyamet kopmadan önce meydana geleceğini söylemişler ve bu hususta şu âyetleri zikretmişlerdir. "Yeryüzü şiddetle sarsılıp zelzeleye uğratıldığı," "Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarıya attığı." "İnsan "Ne oluyor bu yere?" dediği zaman"[1] "Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp tek bir çarpışla darmadağın edildiği zaman." "Evet işte o gün, mutlaka gerçekleşecek olan kıyamet kopacaktır."[2] "Yer şiddetle sar-

(1) Zilzal suresi, âyet: 1-3
(2) Hâkka suresi âyet: 14,15

sıldığı zaman" "Dağlar didik didik edilip uçuşan tozlar haline getirildiği zaman."(3)

Bazı müfessirler ise âyetlerde zikredilen bu dehşetli hallerin, kıyamet koptuktan sonra meydana geleceğini söylemişler ve buna dair şu Hadis-i Şerifleri zikretmişlerdir.

Ebu Saîd el-Hudrî diyor ki

عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ قَالَ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا آدَمُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ فَيُنَادِىٰ بِصَوْتٍ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكَ اَنْ تُخْرِجَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَعْثاً اِلَى النَّارِ قَالَ يَارَبِّ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ اَلْفٍ اُرَاهُ قَالَ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ فَحِينَئِذٍ تَضَعُ الْحَامِلُ حَمْلَهَا وَيَشِيبُ الْوَلِيدُ وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَاهُمْ بِسُكَارَىٰ وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ فَشَقَّ ذٰلِكَ عَلَى النَّاسِ حَتَّى تَغَيَّرَتْ وُجُوهُهُمْ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ مِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ وَمِنْكُمْ وَاحِدٌ ثُمَّ اَنْتُمْ فِى النَّاسِ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِى جَنْبِ الثَّوْرِ الْاَبْيَضِ اَوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِى جَنْبِ الثَّوْرِ الْاَسْوَدِ وَاِنِّى لَاَرْجُو اَنْ تَكُونُوا رُبْعَ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ ثُلُثَ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ شَطْرَ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا.

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Aziz ve Celil olan Allah kıyâmet gününde Âdem'e hitaben şöyle diyecektir: "Ey Âdem," Âdem de "Buyur rabbim, emrine âmâdeyiz ve emirlerinle mutlu oluruz." der. Bunun üzerine yüksek bir sesle şöyle nida edilir: "Allah sana, zürriyetinden, cehennem ateşine girecek olan grubu ayırmanı emreder." Âdem: "Ey rabbim, cehennem ateşine girecek olan gurup kimdir?'" diye soracak. Allah: "Her bin kişiden dokuzyüz doksandokuzudur." diyecektir. İşte o zaman hamile kadın çocuğunu düşürecek, çocuklar

(3) Vâkıa suresi, âyet: 4-6

ihtiyarlayacak ve sen, insanları sarhoş olarak göreceksin. Halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek çetindir."

Resulullah bunları anlatınca insanlar çok endişelendi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Cehennemliklerin dokuzyüz doksan dokuzu, Ye'cüc ve Me'cüc den olacak. Biri ise sizden olacaktır. Sonra sizler insanların içinde, beyaz bir öküzün üzerindeki bir siyah tüy kadar siyah bir öküzün üzerindeki beyaz bir tüy kadar olacaksını.z Umarım ki sizler cennetliklerin dörtte biri olursunuz."

Bunu üzerine bizler "Allahu Ekber" diye tekbir getirdik. Resulullah "Umarım ki cennetliklerin üçte biri olursunuz eledi. Bizler yine, "Allahuekber" diyerek tekbir getirdik. Resulullah, " Umarım ki cenntliklerin yarısı olursunuz" dedi. Yine bizler "Allahu Ekber" diye tekbir getirdik."(4)

İmran b.Husayn'dan ise şunlar rivayet edilmektedir:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ لَمَّا نَزَلَتْ (يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ اِنَّ
زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَىْءٌ عَظِيمٌ) اِلٰى قَوْلِهِ (وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ)، قَالَ:
اُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هٰذِهِ وَهُوَ فِى سَفَرٍ، فَقَالَ: اَتَدْرُونَ اَىُّ يَوْمٍ ذٰلِكَ؟ فَقَالُوا اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ، قَالَ: ذٰلِكَ يَوْمٌ يَقُولُ اللّٰهُ لِآدَمَ اِبْعَثْ بَعْثَ النَّارِ.

"Resulullah bir sefere çıktığı sırada bu âyetler nâzil oldu. Bunları okuduktan sonra şöyle buyurdu: "Bu durumların hangi gün meydana geleceğini biliyor musunuz?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedik. Resulullah: "Bu durum, Allah'ın Âdem'e: "Cehennem ateşine girecek gurubu cehenneme gönder." dediği gün olacaktır." buyurdu.(5)

Hz. Aişe (r.anh.) kıyamet gününün dehşetini beyan ederek şöyle diyor:

عَنْ عَائِشَةَ: قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ «يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! اَلنِّسَاءُ وَالرِّجَالُ جَمِيعاً، يَنْظُرُ
بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ؟ قَالَ ﷺ «يَا عَائِشَةُ! اَلْاَمْرُ اَشَدُّ مِنْ اَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ

(4) Buhari K. Tefik el- Kur'an Sure: 22, bab: 1
(5) Tirmizî, K. Tefsir el-el Kur'an sure 22 bab: 1 Hadis No 3168

إِلَى بَعْضٍ.

"Ben, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "İnsanlar kıyamet gününde yalınayak, çırılçıplak ve sünnetsiz olarak haşrolunacaklardır." Dedim ki "Ey Allah'ın Resulü, kadın ve erkek bir arada olacaklarına göre birbirlerine bakmayacaklar mı?" Resulullah buyurdu ki: "Ey Aişe, o gün durum, birbirlerine bakmalarına imkân vermeyecek kadar şiddetlidir."[6]

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾

3- İnsanlardan öylesi vardır ki hiçbir ilme dayanmadan Allah ve sıfatları hakkında münakaşa eder, her azgın şeytanın ardına düşer.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, öldükten sonra dirilmeyi ve Allah'ın, ölüleri diriltmeye kadir olduğunu inkâr eden ve birtakım yakışıksız sıfatları ona isnad eden ve bunları yaparken hiçbir ilme dayanmayan ve sadece Şeytanlara tâbi olan insanları kınamaktadır. Bid'atlara tâbi olanlar, haktan yüz çevirip sapık yollara düşenler bu tür insanlardır.

Zira bunlar, sadece kendilerini saptıranları dinlerler. Allah'ın, Peygamberine indirdiği hükümleri görmezlikten gelirler.

Süddî ve İbn-i Cüreyc, bu âyet-i kerimenin, Nadr b.Haris hakkında nâzil oduğunu rivayet etmişlerdir.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

4- Şeytana şu yazılmıştır. Kim Şeytanı dost edinirse, o onu saptırır ve onu cehennem azabına sürükler.

Şeytan hakında şu hüküm verilmiştir: Allah'ın yarattıklarından kim ona tabi olursa Şeytan onu doğru yoldan saptırır, ve onu alev alev yanan cehennem ateşine sürükler. O halde niçin Şeytan'a tâbi olarak Allah hakkında tartışmaya girerler?

(6) Müslim, K. el-Cenne, bab: 56, Hadis No 2859/ Nesâî, K. el-Cenaiz

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ
مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ
لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ
الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً
فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
بَهِيجٍ ﴿٥﴾

5- Ey insanlar, eğer tekrar dirilmekten şüphe ediyorsanız (ilk yaratılışınızı bir hatırlayın) Yaratmadaki kudretimizi açıkça göstermek için biz sizi (aslınızı) topraktan sonra (onun neslini) nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra da belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık. Dilediğimizi belli bir vakte kadar rahimlerde tutar sonra da bebek olarak dünyaya getiririz. Daha sonra en güçlü çağınıza ermeniz için sizi büyütürüz. Kiminiz vefat ettirilir, kiminiz de ömrün en kötü devresine ulaştırılır ki, bilirken, hiçbir şey bilemez hale gelsin. Sen, yeryüzünü kupkuru görürsün. Fakat biz oraya su indirdiğimiz zaman harekete geçer, kabarır, her sınıftan güzel güzel bitkiler bitirir.

* Allah Teala bu âyet-i kerime ile, insanları öldükten sonra tekrar diriltip hesaba çekecek olmasını inkâr eden kâfirlere cevap veriyor ve onların, ilk yaratılışlarına bakıp ondan ibret almalarını istiyor. Yeryüzünün yılda bir defa âdeta ölü hale getirilip tekrar diriltilmesiyle de Allah'ın, ölüleri diriltecek kudrette olduğunu gösterdiğini beyan ediyor. Ve buyuruyor ki: "Ey insanlar, ölmenizden sonra sizi tekrar diriltip kabirlerinizden çıkaracağımızdan şüphe ediyorsanız, ilk yaratılışınıza bir bakın da bu şüphenizden vazgeçin. Zira biz, atanız Âdem'i topraktan yarattık. Sonra insanları onun nutfesinden meydana getirdik. Sizler nutfe

olarak annenizin rahmine düştükten sonra bir kan pıhtısı halini alıyorsunuz. Ondan sonra şekillendirilmiş bir çiğnem et haline getiriliyorsunuz. Sizi bir anda yaramayıp böyle tedrici bir şeklide var etmemiz, size kuvvet ve kudretimizi göstermek içindir.

Sizlerden dilediğimizi belli bir vakte kadar anne rahminde durdururuz. Sonra da bebek olarak dünyaya getiririz. Güçlü ve kuvvetli hale gelebilmeniz için sizi büyütürüz. İçinizden bazılarınız belli bi yaştan sonra vefat ettirilir, bazılarınız ise ömrünün en kötü devresine kadar yaşatılır ki daha önce birtakım şeyleri bildiği halde hiçbir şey bilemez hale gelsin.

Bir de şunu düşünün ki, yeryüzünün âdeta ölü hale geldiğini görürsünüz. Biz ona yağmurları gönderdiğimiz zaman yeryüzü harekete geçer, kabarır ve her çeşidinden güzel güzel bitkiler bitirir. Bu da, sizin öldükten sonra diriltileceğinize gücümüzün yettiğini gösterir. Siz, hiç öğüt almaz mısınız?

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

6-7- İşte bütün bunlar böyledir. Çünkü Allah haktır. Ölüleri diriltecektir. Her şeye kadirdir. Kıyamet kopacaktır. Bunda şüphe yoktur. Allah, kabirdekileri diriltip çıkaracaktır.

Ey insanlar, ben size, annenizin karnında nasıl yaratıldığınızı, dünyaya geldikten sonra da nasıl aşamalar geçirdiğinizi ve yeryüzünde nasıl değişiklikler yaptığımızı size anlattım ki bunları yapanın, hak olan Allah olduğuna iman edesiniz. Allah'ın, ölüleri dirilteceğini, her şeye kadir olduğunu, kıyametin geleceğinde hiçbir şüphe bulunmadığını ve Allah'ın, kabirlerde bulunanları diriltip hesaba çekeceğini bilmiş olasınız.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾

ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ

الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾

8-9- İnsanlardan öylesi vardır ki hiçbir ilme dayanmadan, hiçbir rehberi ve aydınlatıcı kitabı bulunmadan, sırf insanları Allah yolundan saptırmak için yan dönüp böbürlenerek Allah hakkında münakaşa eder. Ona, dünyada rezil ve rüsvay olmak vardır. Kıyamet gününde de ona, yakıcı cehennem azabını tattıracağız.

İnsanlardan bazıları, Allah'ın birliği hakkında tartışmaya girerler. Halbuki onların bu hususta ne bir bilgileri vardır, ne de delilleri. Onların, Allah tarafından gönderilen ve kendilerini aydınlatan bir kitapları da yoktur. Onlar, bu sözlerini sadece tahminlere dayanarak söylerler. Bu davranışları da cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar, Allah hakkında tartışmaya girişirken, insanları hak yoldan saptırmak için hiçbir sözü dinlemezler, böbürlenirler. İşte bu tür insanlar için dünyada müminlerin eliyle öldürülmek, zelil düşürülmek ve aşağılanmak gibi rüsvay olmak vardır. Kıyamet gününde ise biz onlara yakıcı cehennem azabını tattıracağız. Böylece bilgisiz olarak insanları saptırmanın cezasını göreceklerdir.

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾

10- (Kıyamet günü ona) "İşte bu, dünyada yaptıklarının cezasıdır. Şüphesiz ki Allah, kullarına karşı asla zalim değildir." denilir.

Kıyamet gününde, hakka karşı böbürlenen, insanları saptıran ve bu yüzden dünyada rüsvay olan, âhirette de cehennem azabına uğratılan kimseye denilecektir ki: "Bu azap, senin dünyada yaptığın kötülüklerin karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına asla zulmetmez, günahsız kimseyi cezalandırmaz. Kimsenin günahından dolayı başkasını sorumlu tutmaz. Bilakis birçok günahları da bağışlar.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَاَنَّ بِه۪ وَاِنْ اَصَابَتْهُ
فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِه۪ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١١﴾
يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَع۪يدُ ﴿١٢﴾
يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِه۪ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَش۪يرُ ﴿١٣﴾

11- İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'a yarım yamalak ibadet eder. Kendisine bir iyilik dokunduğu zaman rahatlar. Başına bir bela gelince de tam tersine döner. O, dünyasını da âhiretini de kaybetmiştir. İşte apaçık hüsran budur.

12- O, Allah'ı bırakıp, kendisine zarar da fayda da vermeyen şeylere tapar. İşte büyük sapıklık budur.

13- O, zararı faydasından daha yakın olana tapar. O taptığı şey ne kötü bir dost, ne kötü bir arkadaştır.

İnsanlardan bazıları vardır ki, Allah'a şüphe içinde kulluk ederler. Kendilerine bolluk gibi bir menfaat dokunduğunda huzur içinde olurlar, ve İslâm'da devam etmeye karar verirler. Başlarına kıtlık vb. bir sıkıntı geldiğinde ise gerisin geri inkâra dönerler, dinden çıkarlar. İşte bu tür insanlar dünyada da âhirette de hüsrana uğramışlardır. Zira dünyada arzuladıkları şeyleri tam olarak elde edememişler, âhirette de yaptıkları ibadetten dolayı mükâfat alamayacaklardır. İşte apaçık zarar budur. Onlar, dinden çıktıktan sonra kendilerine bir menfaat ve zarar vermeyen şeylere taparlar. İşte apaçık sapıklık budur. İşte böylece onlar, zararı faydasından daha çok olan bir şeye tapmış olurlar. Halbuki o tapmış oldukları şey ne kötü bir dost, ne kötü bir arkadaştır.

"Bir kısım insanlar vardır ki onlar, Allah'a yarım yamalak ibadet ederler." âyetinin izahında Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللهَ عَلَى حَرْفٍ قَالَ كَانَ الرَّجُلُ يَقْدَمُ الْمَدِينَةَ فَإِنْ وَلَدَتْ امْرَأَتُهُ غُلَامًا وَنُتِجَتْ خَيْلُهُ قَالَ هَذَا دِينٌ صَالِحٌ وَإِنْ لَمْ تَلِدْ امْرَأَتُهُ وَلَمْ تُنْتَجْ خَيْلُهُ قَالَ هَذَا دِينُ سُوءٍ.

"Birtakım insanlar Medine'ye geliyorlardı. Bunların kadınları erkek çocuk doğurur, atları da döl verirse onlar İslâm için, "Bu iyi bir din." derlerdi. Şayet kadınları doğum yapmaz ve atları döl vermezse Bu, kötü bir din derlerdi.[7]

Abdurrahman b.Zeyd diyor ki: "Bütün münafıklar bu âyet-i kerimenin zikrettiği şekildedir. Dünyası düzelirse ibadete devam eder. Dünyası bozulursa o da bozulur, ibadetine devam etmez. Ancak dünyası düzgün olduğu nisbette kulluk eder. Başına bir sıkıntı veya bir bela geldiğinde dinini bırakıp inkâra döner."

إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

(7) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 22, bab: 2

14- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Doğrusu Allah istediğini yapar.

* Allah Teala bundan önceki âyetlerde müşrik ve münafıkların hallerini beyan ettikten sonra bu âyette de kendisine hakkıyla iman edip salih amel işleyenlerin cennetle mükâfatlandırılacaklarını beyan ediyor ve böyle insanları iman etmeye teşvik ediyor.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ
اِلَى السَّمَاۤءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغٖيظُ ﴿١٥﴾

15- Kim, Allah'ın, dünyada ve âhirette Peygamberine yardım etmeyeceğini sanıyorsa, semaya bir yol bulup uzansın sonra vahyi kesmeye çalışsın da bir baksın bakalım kurduğu tuzak öfkesini giderebiliyor mu?

* Bu âyet-i celile, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izah şekillerinden biri mealde verilen ve İbn-i Zeyd'in de kabul ettiği izah şeklidir.

Abdullah b.Abbas, Mücahid, İkrime Atâ, Katade, Ebu Cevza vb. âlimler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir. "Kim, Allah'ın, Peygamberi Muhammed'e, dünya ve âhirette yardım etmeyeceğini sanıyorsa evinin tavanına bir ip bağlayıp onunla kendini assın. Sonra baksın ki onun kurduğu tuzak, öfkesini giderebiliyor mu? Yani, Muhammed'e karşı çıkanlar intihar etseler, kendilerini öldürseler dahi ona engel olamayacaklardır. Allah ona mutlaka yardım edecektir.

Bazı müfessirler de bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Kim, kendisini dünya ve âhirette Allah'ın rızıklandırmadığını sanıyorsa, evinin tavanına bir ip takıp onunla intihar etsin. Zira onu Allah rızıklandırmayınca ölüme mahkumdur. Onun yapacağı tek şey ölmektir. Böyle bir yola başvurması onun öfkesini de gideremeyecektir. O, âhirette daha ağır bir şekilde cezalandırılacaktır.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدٖى مَنْ يُرٖيدُ ﴿١٦﴾

16- İşte biz, Kur'anı böyle apaçık âyetler halinde indirdik. Şüphesiz ki Allah, dilediğini hidayete erdirir.

Ölenleri dirilteceğimize dair olan kudretimizi inkâr edenlere karşı delillerimizi apaçık zikrettiğimiz gibi bu Kur'anı da Muhammed'e apaçık âyetler olarak indirdik. Zira biz, dilediğimizi doğru yola iletiriz. Bu sebeple de apaçık âyetler olarak Kur'anı indirmişizdir.

اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَادُوا وَالصَّابِـٖٔينَ وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذٖينَ

أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

17- Allah, iman edenlerin, Yahudilerin, Sabiîlerin, Hıristiyanların, Mecûsîlerin ve kendisine şirk koşanların aralarında kıyamet günü hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah, herşeye şahittir.

Şüphesiz ki iman edenlerle, Yahudiler, Sabiîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve müşrikler arasında kıyamet gününde hüküm verecek olan ancak Allah'tır. Allah, bunlar arasında adaletiyle hükmedecek, müminleri cennete diğerlerini cehenneme sevkedecektir. Allah, bu sayılanlardan herbirinin yaptıkları amelleri görmektedir. Hiçbirşey ona gizli değildir. Bu itibarla hükmünde yanılması asla söz konusu değildir.

* Âyet-i kerimede adı geçen "Sâbiîlerin." kimler oldukları hakkında Bakara suresinin altmış ikinci âyetinde izahat verilmiştir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ
وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ
يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾

18- Göklerde ve yerdekilerin, güneşin, ayın ve yıldızların, dağların, ağaçların, hayvanların ve birçok insanların Allah'a secde ettiğini ve birçoklarının da azabı hak ettiğini görmez misin? Kimi ki Allah zillete düşürür, artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz ki, Allah, dilediğini yapar.

* Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, bütün varlıkların kendisine secde ettiklerini ve boyun eğdiklerini beyan etmektedir.

Güneş, ay, yıldızlar, dağlar ve ağaçlar gibi cansız varlıkların veya hayvanlar gibi canlı fakat idraki olmayan varlıkların, Allah'a nasıl ibadet ettikleri hakkında Taberi şöyle demektedir: "Yeryüzünde bulunan dağlar, ağaçlar ve hayvanlar Allah'a gölgeleriyle secde ederler. Zira güneş bunların üzerine doğdu-

ğunda gölgeleri uzayıp kısalarak ve dönerek Allah'a secde ederler. Göklerde bulunan güneşin, ayın ve yıldızların secdeleri ise doğup batmalarıyladır. Zira bunlar doğarken ve batarken Allah'ın emrine uyarak hareket ederler."

Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar, Allah'ın yarattığı eşyanın gölgelerinin Allah'a boyun eğip secde ederek sağa sola vurmasını görmezler mi?"(8) "Yedi gök, yer ve aralarında bulunan varlıklar, Allah'ı tesbih ve tenzih ederler. Aslında hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allah'ı tesbih etmesin. Ne var ki siz onların tesbih etmesini anlamazsınız. Şüphesiz ki Allah, yaratıklarına çok yumuşak davranan ve çok affedendir."(9)

Bu âyet-i kerime secde âyetidir. Ukbe b.Âmir diyor ki:

عقبة بن عامر يقول قلت يا رسول الله أفضلت سورة الحج على سائر القرآن بسجدتين قال نعم فمن لم يسجدهما فلا يقرأهما.

"Dedim ki "Ey Alah'ın Resulü, kendisinde iki secde âyeti bulunduğundan dolayı Hac suresi Kur'an-ı Kerim'in diğer surelerinden üstün mü kılınmıştır?" Resulullah: "Evet. Kim o âyetleri okuduğunda secde etmeyecekse onları okumasın." buyurdu."(10)

هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾

19- İşte bunlar, rableri hakkında münakaşa eden (mümin ve kâfir) iki hasımdır. İnkâr edenlere ateşten elbiseler biçilir, başlarının üstünden kaynar sular dökülür.

* Âyet-i kerimede zikredilen "İki hasım"dan kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmektedir.

(8) Nahl suresi, âyet: 48
(9) İsra suresi, âyet: 44
(10) Ahmed b. Hambel- Müsned, C. 4 S. 151,155

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يُقْسِمُ فِيهَا أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ هَذَا خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ نَزَلَتْ فِي حَمْزَةَ وَصَاحِبَيْهِ وَعُتْبَةَ وَصَاحِبَيْهِ يَوْمَ بَرَزُوا فِي يَوْمِ بَدْرٍ.

Ebu Zer el-Ğifârî, yemin ederek bu âyet-i kerimenin, Bedir savaşında bibirleriyle teke tek vuruşan Hz. Hamza ve iki arkadaşı Hz . Ali ve Ubeyde b.el-Cerrah ile kâfirlerden Utbe b.Rebia ve iki arkadaşı, Şeybe b.Rebia ve Velid b.Utbe haklarında nâzil olduğunu söylemiştir.(11)

Katade ve Avfî ise burada zikredilen "İki hasım"dan maksadın müslümanlarla ehl-i kitap olduklarını söylemiştir. Zira kendilerine kitap verilenler: "Bizim Peygamberlerimiz ve kitaplarımız sizden önce gönderilmişlerdir. O halde biz Allah'a sizden daha yakınız." demişler. Müslümanlar ise "Bizim kitabımız bundan önceki bütün kitapların hükümlerini kaldırmıştır. Peygamberimiz ise bütün Peygamberlerin snuncusudur. Biz, Allah'a sizden daha yakınız." demişlerdir. Bunun üzerine Allah Teala bu âyeti indirerek Müslümanların hasmı olan ehl-i kitabı susturmuştur.

Mücahid ve Atâ ise burada zikredilen "İki hasım"dan maksadın, Müminler ve kâfirler olduklarını söylemişlerdir. Zira müminler, öldükten sonra tekrar dirilmenin meydana gleceğini söylerken kâfirler bunu inkâr ederek onlara karşı çıkmışlardır. Allah Teala da onların şiddetli bir şekilde cezalandırılacaklarını beyan etmiştir.

Taberi ve İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmişlerdir. İkrime ise bu "iki hasım."dan maksadın, cennet ve cehennem olduğunu söylemiştir. Zira cennet, "Ey rabbim, sen beni rahmet için yarattın." demiş ve cehennem ise "Ey rabbim, sen beni azap için varettin." demiştir.

يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾

وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾

(11) Bahari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 22, babi: 3

كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾

20- Onunla karınlarındakiler ve derileri eritilir.

21- Ayrıca onlar için demirden topuzlar vardır.

22- Onlar, içine düştükleri sıkıntıdan dolayı ne zaman cehennemden çıkmak isteseler, her defasında oldukları yere döndürülürler. Onlara "Yakıcı azabı tadın." denilir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, birbirleriyle cedelleşen hasımlardan, kâfirlerin, kıyamet gününde cehennemde nasıl dehşetli bir azaba uğratılacaklarını ve o azaplardan hiç kurtulamayacaklarını beyan etmektedir. Öyle ki elbiseleri ateşten olacak, başlarına dökülen kaynar sular yüzünden, karınlarında bulunan bağırsak ve diğer iç organları ve derileri eriyecektir. Onların, cehennemden çıkmalarına engel olacak olan ve ellerinde demir topuzlar bulunan cehennem Zebanileri bulunacaktır.

Resulullah (s.a.v.) bu topuzların ne kadar ağır olduklarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

وعن رسول الله ﷺ قال لو أن مقمعا من حديد وضع في الارض فاجتمع

له الثقلان ما أقلوه من الارض.

"Şayet o demir topuzlardan birisi yeryüzüne konacak olsa da, insan ve Cinler bir araya gelerek onu kaldırmaya çalışsalar yine de kaldıramazlar."(12)

Kâfirler cehennem ateşinin dehşetinden dolayı oradan kaçıp kurtulmak istedikleri zaman, cehennem Zebanileri tarafından tekrar oraya döndürülecekler ve onlara: "Dünyada yaptıklarınızın karşılığı olarak tadın inkâr ettiğiniz azabı." denilecektir.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا

الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا

(12) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3 S. 29

حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

23- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri ise, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Onlar orada altın bilezikler ve inciler takınırlar. Oradaki elbiseleri de ipektendir.

* Allah Teala bundan önceki âyetlerde, kâfirlerin cehennemde nasıl azap göreceklerini beyan ettikten sonra bu âyet-i kerimede de iman edip salih amel işleyen kullarını cennette nasıl mükâfaatlandıracağını beyan etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde iman edenlerle inkârcılar peşpeşe zikredilmekte ve okuyucunun her iki sahneyi birden görmesi temin edilmektedir. Böylece insanların ibret alıp doğru yola gelmeleri temin edilmektedir.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

24- onlar, sözlerin güzelini söylemeye irşad edilmişler ve hamd'e layık olan Allah'ın yoluna ulaştırmışlardır.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Sözlerin en güzeli" ifadesi, çeşitli şekilerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre bundan maksat "Lâilahe İllallah" sözüdür. Bazılarına göre "Kur'an"dır. Bazılarına göre de bundan maksat "Lâilahe İllallahu Vallahu ekber Vel hamdü Lillah" "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Allah büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur." sözüdür.

İbn-i Kesir, başka âyetlere dayanarak, buradaki "Sözlerin en güzeli." ifadesinden maksadın, cennet ehlinin birbirlerini selamlamaları olduğunu söylemiştir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي
جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَن يُرِدْ فِيهِ

بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

25- Şüphesiz, inkar edenlere, insanları, Allah'ın yolundan ve mukîm-misafir, bütün insanlara eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara ve orada haktan sapıp zulmetmek isteyenlere can yakıcı bir azap tattıracağız.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, sıfatlarını belirttiği bir kısım kâfirlere can yakıcı bir azabı tattıracağını beyan etmektedir. Bu kâfirler, Allah'ı inkâr edenler, insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlar, Beytullah'ı ziyarete gelen insanları oradan alıkoyanlar ve Beytullah'ta haktan ayrılarak insanlara zulmetmeye kalkışanlardır.

Âyet-i kerimede, Beytullah'ın, orada yaşayanlar için de dışarıdan gelenler için de eşit kılındığı beyan edilmektedir. Beytullah'ta insanların hangi hususlarda eşit oldukları, farklı şekillerde izah edilmiştir.

Katade ve Said b.Cübeyr'e göre bu eşitlik, Mekke'de kalma eşitliğidir. Abdullah b.Abbas da bu görüştedir. Bir kısım âlimler bu görüşe dayanarak Mekke'de bulunan evlerin satılamayacağını, kiraya verilemeyeceğini ve herkesin kulllanımına açık bulundurulması gerektiğini söylemişlerdir.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre ise, insanların Mekke'de eşit olmalarından maksat, ibadette eşitliktir. Mekke'de bulunan kimsenin, orayı ziyarete gelip ibadet etmek isteyen kimseyi engellemeye hakkı yoktur.

İmam Şafiî bu görüşe dayanarak Mekke'de bulunan evlerin satılamayacağı ve kiralanamayacağı görüşünü reddetmektedir.

Taberi'ye göre ise bu eşitlik, Mekke'nin kudsiyetini korumakta , orada yapılan ibadetleri eda etmekte ve oranın dilediği yerinde kalmakta eşitliktir.

Âyette zikredilen "Mekke'de zulmetmek"ten maksadın ne olduğuna gelince Abdullah b.Abbas, Mücahid ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre, burada zikredilen "Zulüm"den maksat, Allah'a ortak koşmak ve ondan başkasına kulluk etmektir.

İbn-i Cüreyc'in, Abdullah b.Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre, "Mekke'de zulmetmek"ten maksat, orada haram olan şeyleri kasıtlı bir şekilde yapmaktır.

Bazılarına göre ise "Orada zulmetmek"ten maksat, yiyecekleri stok etmektir. Taberi ise "Orada zulmetmek"ten maksadın, "Allah'a yapılan her isyanı" kapsadığını söylemektedir. Zira âyette belli bir zulüm kastedildiğine dair herhangi bir işaret yoktur.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ
لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

26- Bir zaman biz İbrahim'e Kâbe'nin yerini gösterip şöyle vahyettik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma. Evim olan Kâbe'yi tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rüku edenler ve secdeye varanlar için temizle.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Tevhid inancının ilk yerleştiği yer olan Kâbe ve onun çevresinde yaşayan insanların, bu inançtan vazgeçerek Allah'a ortak koşmalarının ve putlara tapmalarının ahmakça bir davranış olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Allah Teala, daha Hz.İbrahim Kâbe'yi yaparken kendisine ortak koşmamasını ve orayı put ve Tağutlardan arındırmasını emretmiştir.

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ
فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

27- İnsanları Hacca davet et ki, gerek yaya olarak ve gerekse uzak yollardan gelen her zayıf (yola elverişli) binekle sana varsınlar.

Ey İbrahim, sen insanlara Beytullah olan Kâbe'yi Hac etmelerini emret. Onlar sana uzak yakın her taraftan yaya olarak veya katettiği yol sebebiyle zayıflamış develer üzerinde gelsinler.

* Rivayet edildiğine göre, Hz. İbrahim'e bu emir gelince "Ey rabbim, ben bu emri onlara nasıl tebliğ edeyim? Benim sesim onlara ulaşmaz." dedi. Bunun üzerine Allah Teala buyurdu ki: "Sen çağır senin davetini onlara duyurmak bize aittir."

Hz. İbrahim, "Makam-ı İbrahim." diye adlandırılan taşın veya Hacerül Esved'in yahut Safa tepesinin veya Ebi Kubeys dağının üzerine çıktı ve "Ey insanlar, rabbiniz size bir ev yaptı siz orayı Haccedin." diye çağırdı. Onun bu sesini dağlar taşlar, hatta rahimlerde bulunan ceninler ve babalarının sulblerinde bulunan insanlar bile duydu ve ona "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk." diye cevap verdiler.

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

28- Böylece onlar (dünyevî ve uhrevî) menfaatlerini görsünler ve belli günlerde, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını ansınlar. Siz de onlardan yeyin, yoksula ve fakire yedirin.

* Abdullah b.Abbas ve Said b.Cübeyr'e göre, Beytullah'ı ziyarete gelen insanların görecekleri menfaatler, dünyevî ticaretlerdir. Mücahide göre ise bu menfaatler, dünyada ticaret âhirette ise elde edilecek mükâfatlardır.

Ebu Cafer ve Muhamed b.Ali'ye göre ise bu menfaat, Allah'ın, Haccedenleri affetmesidir.

Taberi bu menfaatlerden maksadın, Allah'ı razı edecek bütün ameller ve dünyevî tiacaretler olduğunu söyleyen görüşü tercih etmiştir. Zira âyetin mânâsının bunu ifade ettiğini söylemektedir.

Kesilecek hayvanların üzerine belli günlerde Allah'ın adının anılması istenmektedir. Bazı müfessirlere göre bu günler "Teşrik tekbirlerinin getirildiği günlerdir." Bazılarına göre ise bu günler "Zilhicce ayının ilk on günüdür."

Âyet-i kerimenin sonunda: "O etlerden yoksula ve fakire yedirin." buyurulmaktadır. Burada geçen "yoksul"un, müzmin hasta veya dilenen fakir yahut sıkıtıya düşmüş çaresiz kişi olduğu izah edilmektedir.

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

29- Sonra temizliklerini yapsınlar, adaklarını yerine getirsinler ve Beytül Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler.

* Müfessirlerin çoğunluğuna göre burada ifade edilen temizlikten maksat, vücuttaki tıraş edilecek yerlerin tıraş edilmesi, tırnakların kesilmesi, bıyıkların kısaltılması ve sakalın toplanması gibi maddi temizliklerdir. Bazılarına göre ise buradaki temizlikten maksat, Hac menasikini yerine getirerek manevi yönden temizlemektir. Bazlarına göre de buradaki temizlenmekten maksat, hem Hac menasikini yerine getirerek mânevi yönden temizlenmek, hem de ihramdan çıktıktan sonra vücudun maddi kirlerden temizlenmesidir.

Âyet -i kerimde,"Adaklarını yerine getirsinelr," buyurulmaktadır. Bundan maksat, Hacıların, hacca giderek kendilerine gerekli kıldıkları Hac menasikini ifa etmeleridir. Yahut Hac da yapmayı adadıkları herhangi bir adağı yerine getirmeleridir. Yahut özellikle adamış oldukları Kurbanı kemeleridir.

Yine âyeti kerimede "Beytül Atik" ifadesi geçmektedir. Beytül Atik'ten maksat da Kâbe'dir. "Atik"in mânâsı : "Âzâd edilmiş" "Hür" ve "Eski" anlamındadır. Bazı müfessirler bu mânâlara bakarak demişlerdir ki: "Kâbe'ye Beytül Atik denmesinin sebebi, "Allah'ın orayı bütün zorbalardan beri kılmasıdır." bazıları ise "Bunun sebebi Kâbe'ye hiç kimsenin mülk olarak sahib olmamasıdır." demişlerdir. Diğer bazıları da demişlerdir ki: "Oraya Beytül Atik" denmesinin sebebi, Kâbe'nin en eski Beytullah olmasıdır."

Beytül Atik'i tavaf etmek ise, Arafat'taki Vakfeden sonra yapılan ziyaret tavafıdır."

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ
فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

30- Bu, budur. Kim, Allah'ın yasaklarına saygı gösterirse bu, rabbinin nezdinde kendisi için daha hayırlıdır. Size Kur'an'da haram oldukları beyan edilenlerin dışındaki hayvanlar sizlere helal kılınmıştır. Artık murdar putlardan kaçının, yalan sözden sakının.

Âyet-i kerimede, Allah'ın yasak kıldığı şeylerden kaçınılması emredilmektedir. Bunlardan maksat, Mekke'de işlenimesi haram olan şeyler, Hac ve Umre için ihrama girildiğinde işlenilmesi haram olan şeyler ve Allah'ın haram

kılmış olduğu diğer bütün fiillerdir.

Yine âyette, Kuran-ı Kerim'de haram oldukları beyan edilen hayvanlar dışında diğer bütün hayvanların İslâmî esaslara göre kesilmeleri şartıyla etlerinin yenmesinin helal olduğu zikredilmekte ve Arapların "Bahire" "Sâibe" "Vasîle" ve "Hâm" diye adlandırdıkları hayvanların etlerinin yenilebileceği ifade edilmektedir. Böylece hiçbir kimsenin kendiliğinden haram ve helal hükmü koyamayacağı beyan edilmektedir.

Âyet-i kerimede, putlara tapmanın bir murdarlık olduğu zikredilmekte ve bundan kaçınılması emredilmektedir. Âyetin son bölümünde ise yalan söz ve yalan yere şahitlik, putlara tapma murdarlığına denk olarak gösterilmekte ve bu çirkin işten de kaçınması emredilmektedir.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde en büyük günahları sıralayarak üç defa şöyle buyurmuştur:

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَلاَ اُنَبِّئُكُمْ بِاَكْبَرِ الْكَبَائِرِ ثَلاَثاً قَالُوا بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ الْاِشْرَاكُ بِاللّٰهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَجَلَسَ وَكَانَ مُتَّكِئاً فَقَالَ اَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ قَالَ فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ.

"Ben size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?" (diye sormuş) "Evet"(Haber ver) ey Allah'ın Resulü." demişler. Resulullah da şöyle buyurmuştur: "Allah'a ortak koşmak. Ana babaya kötü davranmaktır." Resulullah (s.a.v.) yaslandığı yerden doğrularak sözlerine şöyle devam etmiştir: "İyi bilin ki bir de yalan söylemektir." Ebu Bekre diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) bu son sözü durmadan tekrar ediyordu. Öyle ki bizler "Keşke sussa." diyorduk.(13)

حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

(13) Buhari, K eş-Şehadut, bab: 10/Müslim, K. el- İman, bab: 143, Hadis No 87

31- Allah'a samimiyetle yönelin. Ona ortak koşanlardan olmayın. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp kuşlar tarafından kapılmış veya rüzgârla uzaklara sürüklenmiş gibidir.

Ey insanlar, murdar putlara tapınmaktan ve yalan yere şahitlik etmekten kaçınırken samimiyetle Allah'a yönelin ve hiçbirşeyi ona ortak koşmayın. Zira Allah'a ortak koşan insan, gökten düşüp parça parça olan ve kuşlara yem haline gelen birine benzer. Yahut ta fırtınalara kapılmış, rüzgârın uçurumlara attığı bir insana benzer.

* Evet, Allah'a ortak koşan kimse hak yoldan gökle yer arası kadar uzaklaşmış ve kendisini cehenem azabına sürükleyerek âdeta yırtıcı kuşların yemi haline gelmiştir. Yahut ta inançsızlığın fırtınalarına kapılarak sapıklık uçurumuna düşmüştür. Böylece cehennemin derin kuyularına atılmayı hak etmiştir.

ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

32- Bu budur. Kim, Allah'ın nişanelerine (Hac ibadetlerine) saygı gösterirse, şüphesiz ki bu, kalblerin takvasındandır.

* Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen "Allahın nişaneleri"nin ne anlama geldiğini izah ederken, şöyle demişlerdir. "Allah'ın nişaneleri, kulun, Allah'a boyun eğdiğini gösteren Hac ibadetleridir. Bunlara saygı göstermek ise bu ibadetleri hakkıyla yerine getirmektir. Mesela, kurban kesilecek hayvanların en güzelini ve en semizini seçmek, Haccın diğer ibadetlerini, Allah Teala'nın tam emrettiği şekilde yerine getirmek bu nişanelere saygı göstermektir. Bunlara saygı göstermek ise kişinin takvasını gösterir.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

33- Bu nişanelerde sizin için belli bir zamana kadar menfaatler vardır. Sonra bunlar, Beytül Atik olan Kâbe'de son bulurlar.

Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. "Hacda kurban edecek olduğunuz hayvanlarda, onların kurban olduklarını tayin etmeniz ânına kadar sizin için menfaatler vardır. Siz o âna kadar onların sütlerini içer,

sırtlarına biner, yün ve tüylerinden istifade eder ve onların doğan döllerinden faydalanabilirsiniz. Fakat sizler, bunların kurban olduklarını tayin ettikten sonra artık onların sütlerinden, yün ve tüylerinden istifade edemez, onları binek olarak ta kullanamazsınız. Onların kesilme yerleri Kâbe'dir.

Bazı müfessirler de bu hayvanlardan kurban olarak kesilmelerine kadar istifade edilebileceğini söylemişler ve âyeti ona göre izah etmişlerdir.

Diğer bazıları da âyeti kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: Saygı göstermiş olduğunuz Hac ibadetlerinde, bu ibadetleri bitirip oradan uzaklaşıncaya kadar sizin için menfaatler vardır. Orada ticaret yapar, kazanç sağlarsınız. Sizin Hac ibadetlerinizin sona ermesi ise, Beytül Atik olan Kâbe'yi tavaf etmekle sona erer.

Diğer bir kısım müfessirler, Hac ibadetlerini yaparken elde edilen menfaatlerin, Allah'ın rızasını kazanacak ameller olduğunu ve bu amellerin, Hac menasikisinin bitimine kadar devam ettiğini söylemişler, Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Hacının, vazifelerini tamamlamış olacağını söylemişlerdir.

Taberi, bu âyet-i kerimenin, bu görüşlerin hepsini kapsadığını söylemiş herhangi bir görüşü diğerine tercih etme yoluna gitmemiştir.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ
الْأَنْعَامِ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

34- Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları keserken Allah'ın adını ansınlar diye biz her ümmet için kurban kesme hükmü koyduk. Sizin ilahınız bir tek ilahtır. O halde sadece ona boyun eğin. Ey Muhammed, mütevazi ve ihlaslı olanları müjdele.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, bütün ilahi dinlerde, Allah'ın ismi, üzerine anılarak kurban kesmenin mevcut olduğunu beyan ediyor. Dinlerdeki detayla ilgili hükümler farklı olsalar da, hak dinlerin ana prensiplerinin aynı olduğunu beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Sizin ilahınız tek bir ilahtır. Yalnız ona boyun eğin."

Ayrıca âyeti kerimede Allah'a boyun eğenler içinde mütevazi ve ihlaslı olanların ilahî müjdeyi hak ettikleri bildiriliyor.

Evet, kurban kesmek her ümmet için var olmuş olan bir hükümdür. Bir gün sahabiler:

قالوا يا رسول الله ما هذه الاضاحى قال سنة أبيكم ابراهيم قالوا ما لنا منها
قال بكل شعرة حسنة قالوا يا رسول الله فالصوف قال بكل شعرة من
الصوف حسنة.

"Ey, Allah'ın Resulü, bu kurbanlar nedir?" diye sormuşlar Resulullah da onlara: "Bu, atamız İbrahim'in sünnetidir." buyurmuş Sahabiler: "Ey Allah'ın-Resulü, bu kurbandan bize ne var?" demişler Resulullah da: "Her tüyü karşılığında bir sevap vardır." buyurmuştur. Sahabîler "Ey Allahın Resulü, yünlerde de mi?" diye sormuşlar. Resulullah: "Yünlerin her bir tüyü karşılığında ilahî bir sevap vardır." cevabını vermiştir."(14)

اَلَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلٰى مَا اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِى
الصَّلٰوةِۙ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾

35- Onlar, Allahın adı anıldığı zaman kalpleri titreyen, uğradıkları musibetlere sabreden, namazlarını kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan hak yolunda infak edenlerdir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, bundan önceki âyette beyan ettiği mütevazi ve ihlaslı kulların kimler olabileceğini beyan ediyor ve bunların sıfatlarını şöyle açıklıyor: "Onlar Allah'tan korkarlar, Allah'tan gelen felaketlere karşı sabrederler, bedenî ibadet olan namazı hakkıyla kılarlar ve malî ibadet olan zekat ve sadakalarını verirler.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ

(14) Ahmed b. Hanbel, c. 4 S, 368/İbn- Mâce,K. el- Edâhi, bab: 3 Hadis No 3127

عَلَيْهَا صَوَافَّۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّۜ كَذٰلِكَ

سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

36- Biz, kurban edilen büyük baş hayvanları sizin için Allah'ın nişaneleri kıldık. Onlarda sizin için hayır vadır. Kurbanlık hayvanlar sıra sıra dizilip boğazlanacakları zaman üzerlerine Allah'ın adını anın. Yan üstü düşüp canları çıkınca da onlardan yeyin. Hem kanaatkâr olan hem de halini arzeden yoksullara yedirin. İşte böylece biz o kurbanlık hayvanları sizin emrinize verdik. Ta ki şükredesiniz.

Ey insanlar, biz, kurban etmenizi emrettiğiniz hayvanları Hacda yerine getirilmesini istediğiniz emirler için bir alâmet kıldık. Sizin için onlardan dünyada faydalanmak, âhirette de sevap vardır. Siz onları keserken Allah'ın adını anın. Kesildikten sonra etlerinden hem siz yeyin hem de kanaatkâr olan ve dilenen fakirlere verin. Allah, bu gibi hayvanları emrinize verdi ki bunların karşılığında kendisine şükredesiniz.

* Âyet-i kerimede, kesilen kurban etlerinin bizzat kurban kesenler tarafından yenmesi emredilmektedir. Bu emirden maksat, kurban kesenlerin, kestikleri kurban etinden yeyip yememekte serbest olmalarıdır.

Ayrıca âyeti kerimede, kurban etlerinin kanaatkâr fakirlere ve hallerini arzeden fakirlere yedirilmesi emredilmektedir.

Müfessirler, âyette geçen "Kanaatkâr fakir"den ve "Halini arzeden fakir"den kimlerin kastedildiği hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Bazılarına göre "Kanaatkâr" kendisinde bulunanla veya kendisine verilenle yetinen ve dilenmeyen kimse demektir. "Halini arzeden" ise, dilenmediği halde kendisine et verilmesi için hareketleriyle imada bulunan kimsedir.

Bazılarına göre ise "Kanaatkâr" olan kimse, dilenendir. Halini arzeden ise, hareketleriyle ihtiyaçlı olduğunu belli eden fakat dilenmeyendir.

Diğer bazılarına göre de "Kanaatkâr" zengin olsun fakir olsun komşu olanlardır. "Halini arzedenler" ise, komşu olmayan fakirlerdir.

Bazılarına göre ise "Kanaatkâr" gezip dolaşan, "Halini arzeden" ise dost ve ziyaretçidir.

Taberi diyor ki "Buradaki kanatkâr'dan maksat "Dilenendir." "Halini arzeden" ise, davranışlarıyla isteğini belirtendir.

لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا
لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

37- Kurbanların etleri de kanları da hiçbir zaman Allah'ın rızasına ulaşamaz. Ona ulaşan ancak sizin takvanızdır. İşte böylece kurbanlık hayvanları Allah emrinize verdi ki, sizi hidayete erdirdiği için onu yüceltesiniz. Ey Muhammed, iyiliklerde bulunanları müjdele.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kurbanların kesilmesindeki sır ve hikmeti beyan ediyor, aslında et ve kanların Allah'a ulaşamayacağını, ona ulaşan şeyin, onun emirlerini tutup yasakladığı şeylerden kaçmakla elde edilen takva olduğunu beyan ediyor.

Cahiliye döneminde müşrikler putlara kurban kestikleri zaman, kurbanların kanlarını putlara sürüyor ve etlerinin bir kısmını da önlerine koyuyorlardı. Böylece sevaba nail olacaklarını sanıyorlardı. Allah Teala bu âyeti indirerek bu tür âdetleri yasakladı ve asıl meselenin et ve kan olmadığını, asıl meselenin takva meselesi olduğunu bildirdi."

اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ
كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

38- Şüphesiz ki Allah, iman edenleri müdafaa eder, korur. Çünkü Allah, hiçbir haini ve nankörü sevmez.

* Bundan önceki âyet-i kerimelerde Hac ve hac sırasında yapılan çeşitli ibadet ve taatler izah edilmiştir. Bu âyet-i kerimede ise, Allah'ın, müminleri, Hac yapmaktan alıkoymaya çalışan kâfir ve müşriklere karşı müdafaa edeceği beyan ediliyor ve Allah'ın, hainleri ve vermiş olduğu nimetlere karşı nankörlük edenleri sevmediği bildiriliyor. Böylece müminlerin mâneviyatları güçlendirilmiş oluyor.

Bazı müfessirlere göre bu âyet-i kerime, Kureyş müşriklerine karşı henüz

hicret etmemiş olan müminlerin, Allah Teala tarafından himaye edildiğini beyan etmektedir.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39- Kendileriyle savaşılan müminlere, zulmedildikleri için cihad etme izni verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir.

Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا أُخْرِجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ مَكَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجُوا
نَبِيَّهُمْ لَيَهْلِكُنَّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ أَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى
نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ) الْآيَةَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَكُونُ قِتَالٌ.

"Resulullah Mekke'den çıkarılınca Ebubekir "Peygamberlerini çıkardılar. Bunlar mutlaka helak olacaklardır." dedi. Allah Teala "Kendileriyle savaşılan müminlere, zulmedildikleri için cihad etme izin verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir." âyetini indirdi. Bunun üzerine Ebubekir "Yakında savaş olacağını çok iyi bilmiştim." dedi.[15]

Müfessirler, cihad hakkında inen ilk âyetin bu âyet olduğunu söylemişlerdir. Âyetin son bölümünde "Şüphesiz ki Allah, müminlere yardım etmeye elbette kadirdir." buyurulmaktadır. Bu ifadeden anlaşılıyor ki, Allah Teala, müminler cihad etmeden de kâfirleri kahredebilir. Fakat müminlerin imanlarındaki samimiyeti ortaya çıkarmak ve Allah yolunda çaba harcamalarını sağlamak için onların cihad etmelerini emretmiştir.

Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır. "İçinizden mücahidleri ve sabredenleri belirtelim diye sizleri mutlaka imtihan ederiz. Haberlerinizi de denetleriz."[16]

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا

(15) Tirmizî, K. Tefsir el- kur'an, Sure: 22, Hadis No 3171
(16) Muhammed suresi, âyet; 31

دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ
يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللّٰهَ
لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

40- Onlar sadece "Rabbimiz Allah'tır." dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah, insanların bir kısmını diğerleriyle önlemeseydi, manastırlar, kiliseler, havralar ve Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler tahrip edilip yıkılırdı. Allah, dinine yardım edenlere mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir, herşeye galiptir.

* Âyet-i kerimede, sadece "Rabbimiz Allah'tır, dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılanlar." zikredilmektedir. Bunlardan maksat, Mekke müşriklerinin, Mekke'den çıkardıkları müminlerdir.

Yine âyet-i kerimede "Eğer Allah, insanların bir kısımın diğerleriyle önlemeseydi." ifadesi zikredilmektedir. Bu ifade çeşitli şekillerde izah edilmiştir. İbn-i Cüreyc'e göre bunun mânâsı: "Eğer Allah, müminler vasıtasıyla müşriklerin şerrini defetmiş olmasaydı, içinde Allah'a kulluk edilen bütün mabedler yıkılmış olurdu." demektir.

İbn-i Zeyd'e göre ise bunun mânâsı, "Eğer Allah, cihad edenler vasıtasıyla hak dinin düşmanlarını defetmiş olmasaydı, içinde Allah'a kulluk edilen bütün mabedler yıkılmış olurdu." demektir.

Mücahide göre de bunun mânâsı: "Eğer Allah, şahitlik etme durumunda olan insanlar vasıtasıyla haklara tecavüz edenlerin şerrini defetmiş olmasaydı, içinde Allah'a kulluk edilen mabedler yıkılırdı." demektir.

Taberi, âyet-i kerimenin ifadesinin genel olduğunu ve bu görüşlerin hepsini kapsadığını söylemektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Allah, dinine yardım edenlere mutlaka yardım eder" buyurulmakadır. Allah'ın, kuluna yardım etmesi, ona maddi ve mânevî çeşitli destek ve imkânlar vermesidir. Kulun, Allah'ın dinine yardım etmesi ise, Allah'ın dinini yüceltmek için cihad etmesidir. Görülüyor ki kulun, Allah'ın yardımına mazhar olabilmesi için, onun dininin yücelmesi uğrunda çalışması gerekmektedir.

Bu husus, başka bir âyet-i kerimede şöyle ifade edilmektedir: "Ey iman

edenler, eğer siz, Allah'ın dinine yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar."(17)

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ
وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

41-Onlar o kimselerdir ki, eğer kendilerine, yeryüzüne yerleştirip bir mevki versek, namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtlarını verirler, iyiliği emrederler, kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin neticesi Allah'a döner.

Zulme uğradıkları için kendilerine savaşma izni verdiğimiz bu müminleri, yeryüzünde bir ülkeye yerleştirdiğimiz takdirde, onlar namazlarını dosdoğru kılarlar, mallarının zekâtını verirler, insanları, Allah'ı birlemeye ve onun emirlerine itaat etmeye çağırarak iyiliği emrederler. Allah'a ortak koşmayı ve ona karşı günah işlemeyi yasaklayarak kötülüğe mâni olurlar. Bütün işler sonunda Allah'a varır. Onların sevap ve cezalarını verecek olan sadece O'dur.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾
وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾
وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

42-44- Ey Muhammed, eğer kavmin seni yalanlıyorsa sakın üzülme. Çünkü onlardan önce Nuh kavmi, Âd, Semud, İbrahim'in kavmi, Lut kavmi ve ashab-ı Medyen de Peygamberlerini yalanlamışlardı. Ayrıca Musa da yalanlanmıştı. Ben, kâfirlere mühlet verdim. Sonra da onları azabımla yakalayıverdim. Onların yaptıklarını reddedip cezalandırmam nasılmış bir bak.

(17) Muhammed suresi, âyet: 7

* Allah Teala bu âyet-i kerime ile, müşriklerden çeşitli eziyetler gören Hz. Muhammed, (s.a.v)i teselli ediyor. Peygamberleri yalanlamanın, sadece onun zamanında yaşayan kâfirlere mahsus olmadığını, daha önceki Peygamberlerin de, kavimleri tarafından yalanlandıklarını, hatta çok büyük mucizeler getiren Hz. Musa'nın dahi yalanlandığını beyan ediyor.

Ve âyetin sonunda kâfirlere mühlet verilse de bir gün onların mutlaka yakalanacağı bildiriliyor.

فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ
مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾

45- Biz, nice zalim ülkeleri helak ettik. Onlar, duvarları, damları üstüne yıkılıp ıpıssız kaldılar. Biz, nice kuyuları muattal, nice muhteşem sarayları bomboş bıraktık.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, nice yerlerin sakinlerini cezalandırdığını ve bunların yerlerini âleme ibret kıldığını, çok beğendikleri köşk ve saraylarının yıkılıp virane olduğunu beyan ediyor ve böylece, Hz. Muhammed (s.a.v.)i yalanlayanların, bunlardan ibret almaları bildiriliyor.

Evet, nice yerlerde, yıkılmış binaların kalıntıları, terkedilmiş kuyular, ıpıssız kalmış köşk ve saraylar birer ibret levhası olarak ortada durmaktadırlar. İşte bunlara iyi dikkat edip ibret almak lazımdır.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

46- Onlar, hiç yeryüzünde dolaşmazlar mı? Bari bu yolla düşünecek kalblere ve işitecek kulaklara sahip olsalar. Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz, ama göğüslerdeki kalbler körelir.

Allah'ın âyetlerini ve kudretini inkâr eden bu kâfirler hiç yeryüzünde dolaşıp daha önceki kâfirlerin nasıl helak olduklarını görmezler mi? Böylece kendilerinin, düşünen akılları, işiten kulakları olmuş olsun. İnat ve inkârlarından vazgeçip hakka yönelsinler. Zira asıl körlük, gözlerin maddi olarak görmemesi değil, kalblerin manen görmez hale gelmesidir.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ
سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

47- Onlar, senden, azabın hemen indirilmesini isterler. Allah, vaadinden asla caymaz. Şüphesiz rabbinin nezdindeki bir gün, sizin hesabınızdaki bin yıl gibidir.

Ey Muhammed, kavminin kâfir ve müşrikleri, senin, kendilerine inkârları sebeiyle vaadettiğin azabın acele gelmesini ve dünyadayken onu görmeyi isterler. Şunu iyi bilsinler ki, Allah, vaadinden asla dönmez. Dünyada kendilerine vaad edilen azabı görecekleri gibi, âhirette de hak ettikleri azaba mutlaka uğrayacaklardır.

* Âyet-i kerimede: "Rabbinin nezdindeki bir gün, sizin hesabınızdaki bin yıl gibidir." buyurulmaktadır. Allah katındaki bu günün hangi gün olduğu hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır.

Abdullah b.Abbas'dan rivayet edilen bir görüşe göre bu günden maksat, Allah Teala'nın, gökleri ve yeri yarattığı altı günden bir gündür.

Abdullah b.Abbas ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre bu günden maksat, âhiret günlerinden bir gündür.

Allah Teala âyetin baş tarafında, kâfirlerin, vaad edilen azabı derhal istediklerini ve Allah'ın da vaadettiği azaptan dönmeyeceğini beyan ettikten sonra Allah katındaki bir günün bir güne denk olduğunu zikretmesi şu şekilde izah edilmektedir: Kâfirler, azabın acele gelmesini istemişler, Allah Teala da bu azabın geç kalmadığını beyan etmiştir. Zira Allah Teala nezdindeki bir gün, kulların hesapladığı bir güne denktir. Bu itibarla azap geç kalmış değildir.

Yahut, kâfirler azabı istemekte fakat azabın mahiyetini bilmemektedirler. Eğer onun gerçek mahiyetini bilmiş olsalar öyle bir azabın başlarına gelmesini hiçbir şekilde istemezler. Zira azabın şiddetinden dolayı, o azabı yaşadıkları her bir gün, normal günlerinin bin günü kadar uzun gelecektir.

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

48- Nice zalim ülkelere, önce mühlet verdim, sonra da azabımla yakalıverdim. Dönüş ancak banadır.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimede, azabı acele isteyen müşriklere, geçmiş ümmetlere önce nasıl mühlet verdiğini fakat sonunda onları mutlaka cezalandır-

dığını beyan ediyor. Böylece azabın acele gelmesini istemelerinin, sonunda kendilerini pişmanlığa düşürmekten başka bir netice getirmeyeceğini beyan ediyor.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾

49- Ey Muhammed, de ki: "Ey insanlar, ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım."

Ey Muhammed, seninle Allah hakkında herhangi bir bilgiye dayanmaksızın tartışan kavminin müşriklerine de ki: "Ey insanlar, ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım. Dünyada Allah'ın gazabına uğrayacağınızı, âhirette de yine onun azabına düşeceğinizi haber veriyorum. Ben, bunun dışında herhangi bir şeye sahip değilim. İstediğiniz azabı erteleme veya hemen getirme gücüne sahip değilim.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

50- İman edip salih ameller işleyenlere, onlara mağfiret ve bol rızık vardır.

51- Âyetlerimiz hakkında (Peygamberi ve müminleri) aciz düşürmek için koşuşanlara gelince, işte onlar cehennemliktirler.

Sizden, Allah'a ve Peygamberine iman eden ve iyi ameller işleyenlere, dünyada günahlarının affedilmesi, âhirette de güzel rızıklar vardır. Âyetlerimizi yalanlamaya, onları hükümsüz hale getirmek için ellerinden geleni yapmaya koşuşan ve Peygamberi âciz düşüreceklerini zanneden kimselere gelince işte onlar cehennemliktirler. Onlar, kurdukları tuzaklarla insanları Kur'an'dan uzaklaştırmaya çalışırlar. Bunun cezasını ise cehenneme girmekle çekeceklerdir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي
أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

52- Biz, senden önce hiçbir Resul ve Nebi göndermedik ki, o, âyetleri okuduğu zaman, şeytan kendi arzusuyla ortaya birtakım şüpheler atmış ol-

masın. Fakat Allah, şeytanın soktuğu şüpheleri giderir. Allah, âyetlerini mahfuz ve muhkem kılar. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerimenin izahında, Muhammed b.Kâ'b el-Kurezî, Muhammed b.Kays, Ebu Alîye, Said b.Cübeyr, Dehhak, Abdurrahman b.Haris ve İbn-i Abbas'dan, senedi kopuk bir şekilde "Ğaranik" hâdisesi nakledilmektedir.

"Ğaranik" kelimesi "Kuğu kuşları" veya "Efendi gençler" anlamına gelmektedir. Müşrikler, Resulullah (s.a.v.)in, yeni nâzil olan bazı âyetleri okurken, içinde putları öven "Ğaranik" kelimesinin de bulunduğu bazı sözler söylediğini iddia etmişlerdir. Bu sebeple bu olaya "Ğaranik" olayı denmiştir.

Şunu hemen söyleyelim ki, iyi araştırmacı müfessirler böyle bir hadisenin meydana gelmediğini ve bu hususta nakledilen rivayetlere güvenilemeyeceğini zikretmişlerdir.

Taberi, meydana geldiği iddia edilen bu "Ğaranik" hadisesini, Muhammed b.Kâ'b ve Muhammed b.Kays'dan özetle şöyle naklediyor:

Bir gün Resulullah (s.a.v.) Kureyş müşriklerinin çokça bulundukları bir toplantı yerinde bulunuyordu. Orada bulunduğu sırada müşrikleri kendisinden kaçıracak herhangi bir âyetin inmesini temenni ediyordu. İşte o sırada Necm Suresi indi. Resulullah onu okudu ve "Şimdi siz, ilah olarak Lat'ı, Uza'yı ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı mı görüyorsunuz?"[18] âyetlerine varınca Şeytan şu iki sözü araya sokuşturdu. "Bunlar yüce kuğulardır? Bunların yani bu putların şefaatleri umulur." Resulullah farkına varmadan bu sözleri söyledi, sonra devam ederek sureyi bitirdi. Sure bitince secdeye vardı. Onunla birlikte orada bulunan herkes secde etti. Ancak Velid b.Muğire çok ihtiyar olduğu için secde edemedi. Fakat eliyle toprak alarak alnını ona koydu. Bütün müşrikler Resulullah'ın bu sözlerinden memnun oldular ve şöyle dediler: "Biz, Allah'ın, dirilten ve öldüren, yaratan ve rızıklandıran olduğunu biliyorduk. Fakat bu ilahlarımız, Allah katında bizim için şefaatçı olacaklardır. Madem ki sen onlara da bir paye verdin, artık biz seninle beraberiz."

Akşam olunca Cebrail (a.s.) Resulullah'a geldi. Necm Suresini ona okutarak dinledi. Resulullah, Şeytan'ın sokuşturduğu bu iki söze ulaşınca Cebrail (a.s.) "Ben bunları sana getirmedim." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, Allah'a karşı iftirada mı bulundum?" Ben, Allah'ın söylemediği bir şeyi mi söyledim?" Bunu üzerine Allah Teala şu âyetleri indirdi: "Ey Muhammed, müşrikler, sana vahyettiğimizin dışında başka şeyleri bize karşı iftira etmen için, nerdeyse seni, vahyettiğimiz akkında fitneye düşüreceklerdi. İş-

(18) Necm Suresi, âyet: 19,20

te o zaman seni dost edinirlerdi." "Eğer seni, azimli ve sebatlı kılmasaydık, nerede ise onlara az da olsa meyledecektin." "Eğer onlara biraz olsun meyletseydin, dünya ve âhiretin azabını sana kat kat tattırırdık. Sonra kendin için bize karşı bir yardımcı da bulamazdın."(19)

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) devamlı üzüntülü bir halde yaşıyordu. Nihayet: "Biz senden önce hiçbir Resul ve Nebi gönderdik ki, o, âyetleri okuduğu zaman, şeytan kendi arzusuyla ortaya birtakım şüpheler atmış olmasın. Fakat Allah, Şeytan'ın soktuğu şüpheleri giderir. Allah, âyetlerini mahfuz ve muhkem kılar. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." âyeti nâzil oldu ve Resulullah (s.a.v.) üzüntüden kurtuldu ve kendisine Allah Teala tarafındadan gönderilen vahye şeytanın herhangi bir şey katamayacağı bizzat Allah Teala tarafından teminat altına alınmış oldu.

Anlatılan bu "Ğaranik" hadisesini Habeşistan'a göç etmiş olan Müslümanlar duymuşlar ve Mekkelilerin toptan Müslüman olduklarını sanmışlar bu sebeple memleketlerine ve ailelerine dönmüşlerdir. Fakat döndükten sonra Allah Teala'nın, Şeytanın sokuşturduğu ifadeleri iptal etmesi üzerine müşriklerin tekrar dinden çıktıklarını görmüşlerdir.

Bu hadise farklı şekillerde rivayet edilmektedir. Fakat netice itibariyle hepsi de aynı sonuca varmaktadır.

Böyle bir hadisenin meydana gelmiş olamayacağını söyleyen iyi araştırmacı müfessirler, bu hususta özetle şöyle demişlerdir:

"Bu hadiseyi nakleden rivayetlerin hepsi, senedi kopuk rivayetlerdir. Senedi kopuk olan rivayetler ise sahih bir yolla gelmemiştir. Buna rağmen, böyle bir hadisenin meydana geldiği farzedilecek olursa bu hadise şöyle olmuş olabilir: Resulullah (s.a.v) Necm suresini okurken Şeytan, müşriklerin kulağına yukarıda zikredilen o iki sözü söylemiş, müşrikler de o sözlerin, Resulullah tarafından söylendiğini sanarak Resulullah'tan memnun olmuşlar ve ona göre hareket etmişlerdir. Fakat gerçek anlaşılınca yine eski hallerine dönmüşlerdir."

Bir kısım müfessirler de bu olayın hiç gerçekleşmemiş olduğunu söylemişler ve şöyle demişlerdir. "Resulullah (s.a.v.) mâsumdur. Ondan böyle bir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Ayrıca şu âyeti kerimeler de böyle bir olayın meydana gelemeyeceğini beyan etmektedirler. "Eğer Muhammed, kendinden bazı şeyler uydurup da bizim söylediğimizi iddia etseydi, elbette onu kuvvetle yakalar sonra da can damarını keserdik. Hiçbiriniz de buna mani olamazdı."(20) "Batmakta olan yıldıza yemin ederim ki, arkadaşınız Muhammed, ne doğru yoldan sapmış, ne de azmıştır. "O, kendi arzu ve hevasından konuşmaz."

---

(19) İsra Suresi, âyet: 73-75
(20) Hâkka suresi, âyet: 44-47

"Onun her konuştuğu, Allah tarafından vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir."[21] "Eğer seni azimli ve sebatlı kılmasaydık, nerede ise, onlara az da olsa meyledecektin."[22]

Diğer yandan, bu olay İbn-i Huzeymeye sorulduğunda o "Bu, zındıkların uydurmasıdır." demiştir.

Beyhaki ise, bu olayın sabit olmadığını söylemiş ve bunu nakledenleri tenkit etmiştir.

Abdulah b.Abbas'dan rivayet edilmiştir ki,

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ فَسَجَدَ النَّبِىُّ ﷺ بِالنَّجْمِ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْاِنْسُ.

Resulullah (s.a.v.) Necm Suresini okuyunca secde etmiş, onunla birlikte Müslümanlar, müşrikler, Cinler ve bütün insanlar secde etmişlerdir."[23]

Görüldüğü gibi Buhari, müşrik ve Müslüman bütün insanların secde ettiklerini, Abdullah b.Abbas'tan rivayet etmiş, fakat "Ğaranik" hadisesinden bahsetmemiştir. Bu da o olayın meydana gelmediğine bir delildir.

Sonra, Resulullah (s.a.v.) putları ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. Onlara meşruiyet tanıması hiç mümkün müdür?

Ayrıca, Resulullah'ın, o dönemde, Kâbe'nin yanında, kalabalık bir topluluğun içinde namaz kıldırması da mümkün değildi.

Bir de müşriklerin, Resulullah'a olan düşmanlıkları had safhaya varmıştı ve bu sebeple ondan duyacakları ve neticesinin nereye varacağını bilmedikleri bir sözden dolayı hemen ona inanmaları beklenen bir şey değildi.

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

53- Şeytanın sokuşturduğu şüpheleri, kalblerinde hastalık bulunanlara ve kalbleri katılaşanlara bir imtihan kılmak için Allah böyle yapar. Şüphesiz ki zalimler hakka karşı tam bir muhalefet içindedirler.

Allah, Şeytanın sokuşturduğu şüpheleri giderir ve âyetlerini muhkem kı-

(21) Necm suresi, âyet: 1-4
(22) İsra suresi, âyet: 74
(23) Buhari, K. Tefsir el- Kur'an sure: 53 babih

lar ki, Şeytanın sokuşturduğu şüphelerle kalblerinde münafıklık ve şüphe hastalığı bulunanları ve Allah'a iman etmeye karşı kalbleri katı olanları imtihan etsin.

Ey Muhammed, şüphesiz ki, kavminin müşrikleri olan zalimler, Allah'ın emirlerine karşı ayrılık içindedirler ve haktan çok uzaktırlar.

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

54- Bir de kendilerine ilim verilenlerin, Kur'an'ın, rabbin tarafından gelen bir hak olduğunu bilip ona iman etmeleri ve ona gönülden bağlanmaları içindir. Şüphesiz ki Allah, iman edenleri dosdoğru bir yola sevkeder.

Yine Allah, Şeytan'ın sokuşturduğu şüpheleri giderir ve âyetlerini muhkem kılar ki, kendilerine Allah tarafından ilim verilenler, Allah'ın indirmiş olduğu âyetlerin, rabbin tarafından gelen gerçekler olduğunu bilsinler ve onlara iman ederek gönülden bağlansınlar. Şüphesiz ki Allah, kendisine ve Peygamberine iman edenleri, Şeytanın sokuşturduğu vesveseleri iptal ederek doğru yola iletir. Böylece Şeytan'ın tuzakları onlara zarar vermez.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً
أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

55- İnkâr edenler, kendilerine ansızın kıyamet gelinceye veya kısır bir günün azabı çatıncaya kadar Kur'an'dan şüphe eder dururlar.

* Âyet-i kerimede "Kısır bir gün" ifadesi geçmektedir. İkrime ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre buradaki "Kısır gün"den maksat, kıyamet günüdür. Zira, kıyamet gününün gecesi yoktur.

Mücahid, Said b.Cübeyr, Katade ve Ubey b.Kâ'b'dan nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Kısır gün"den maksat, Bedir savaşının yapıldığı gündür. Bu güne "Kısır gün" denmesinin sebebi, kâfirlerin ileri gelenlerinin geceye ka-

dar bekletilmeyip, yani, akşamı göremeden öldürülmeleridir. Böylece Bedir günü onlar için gecesi olmayan kısır bir gün olmuştur.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş ve birinci görüşün alınması halinde âyette, münasip düşmeyen bir tekrarın meydana geleceğini söylemiştir. Taberi'ye göre âyetin izahı şöyledir: "Kâfirler, kıyametin âniden gelip, onları, devamlı çekecekleri bir azaba sürüklemesine kadar veya onların öldürülüp akşama kadar bekletilmeyecekleri kısır günün gelip karşılarına dikilmesine kadar, Kur'an hakkında veya Resulullahın secde etmesi hususunda yahut "Ğaranik" hadisesinden şüphe edip dururlar.

ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا
ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٥٦﴾
وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾

56- O gün mülk Allah'ındır. O, yarattıkları arasında hükmedecektir. İman edip salih ameller işleyenler "Naim" cennetlerindedirler.

57- İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar ise, işte onlara hakir düşüren bir azap vardır.

Kıyamet koptuğu zaman hükümranlık ve saltanat sadece Allah'a aittir. O gün, dünyada olduğu gibi artık kimse hükümranlık ve saltanat iddiasında bulunamayacaktır. Allah, müminlerle kâfirler arasında hükmedecektir.

Kur'an'a ve onun getirdiği hükümlere iman edip, onun helal kıdıklarını yapıp haram kıldıklarından kaçınanlara "Naim" cennetleri vardır.

Allah'ı ve Peygamberini inkâr edenlere ve Allah'ın indirdiği kitabın âyetlerini yalanlayanlara gelince, işte onlar için, hor ve hakir düşüren cehennem azabı vardır.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا
حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾

لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

58- Allah yolunda hicret edip te sonra öldürülenleri veya ölenleri elbette Allah, güzel bir rızıkla rızıklandırır. Şüphesiz ki Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59- Elbette Allah onları, memnun kalacakları bir yere, cennete koyacaktır. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilendir, yumuşak davranandır.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimede, kendi rızasına erişmek için, onun yolunda hicret eden, vatanını, çoluk çocuğunu, eş ve dostunu bırakan ve Allah'ın dinine yardım için her türlü zorluğa katlanan sonra da cihad ederken öldürülen veya herhangi bir sebeple ölen müminlere güzel rızıklar vereceğini vaadediyor. Onları, razı olacakları yere yani cennete koyacağını bildiriyor.

Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin, sahabiler hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Sahabiler, Allah yolunda ölen kişi hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, Allah yolunda öldürülen ile ölenin aynı sevaba nail olacağını söylemişler diğerleri ise, Allah yolunda düşman tarafından öldürülenin normal bir yolla ölenden daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirerek Allah yolunda öldürülene de, ölene de cennette güzel rızıklar vereceğini ve onları razı olacakları makamlara erdireceğini bildirmiş böylece onların sevapta eşit oldukları anlaşılmış neticede, anlayış farklarından doğan tartışmalar da sona ermiştir.

ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ

اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

60- Bu, budur. Kim, kendisine yapılan zulme aynıyla mukabelede bulunur da sonra tekrar saldırıya uğrarsa, elbette Allah ona yardım edecektir. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.

* Evet, Allah yolunda hicret edip te öldürülen veya ölenler için bu mükâfatlar vardır. Bunun yanında Allah onlara ayrıca yardım edecktir. Zira onlar, müşrikler tarafından saldırıya uğramışlardır.

Taberi diyor ki: "Bu âyeti kerimenin, Muharrem ayının son iki gününde Müslümanlarla karşılaşan müşrikler hakkında nâzil olduğu zannedilmektedir.

O zamanlarda Müslümanlar, haram ayları içinde savaşmak istemiyorlardı. Bu sebeple Müslümanlar Muharrem ayının haram ay olması sebebiyle müşriklere, kendileriyle savaşmamalarını teklif ettiler. Müşrikler bunu reddederek, Müslümanlara savaş açtılar. Müslümanlar onların saldırılarına karşı koydular. Allah da müşriklere karşı Müslümanları galip getirdi.. İşte bu olay üzerine bu âyet nâzil oldu.

Dehhak, bu âyet-i kerimenin kısas ve yaralamlar hakkında olduğunu ve Medine'de nâzil olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda Allah Teala'nın affedici ve bağışlayıcı sıfatlarının zikredilmesinin ve âyetin diğer bölümüyle alakası şu şekilde izah edilmiştir. Burada, kısas hakkına sahib olan kişiyi, suçlu olanı affetmeye teşvik vardır. Ayrıca bu ifade, Allah Teala'nın suçluyu her zaman cezalandıracak güce sahib olduğunu gösterir. Zira affetmek ve bağışlamak, ancak ceza verme imkân ve gücüne sahib olan kimse için söz konusudur.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ

فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

61- Bu böyledir. (Allah herşeye kadirdir) Çünkü Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi görendir.

Allah, zulmedene karşı mazluma yardım eder. Zira Allah herşeye kadirdir. Onun kudretini gösteren olaylardan biri de şudur ki o, geceyi kısaltıp o süreyi gündüzün içine katar ve onu uzatır. Bazan da gündüzü kısaltıp gecenin içine katar ve onu uzatır. Şüphesiz ki Allah, herşeyi işitendir, herşeyi görendir. Zalimin zulmünü görüp işitir. Mazlumun uğradığı haksızlığı da görüp işitir. Sonunda herkese, layık olduğu karşılığı verir.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

62- Bu budur. Çünkü ilah yalnız Allah'tır. Müşriklerin ondan başka taptıkları şeyler ise bâtılın tâ kendisidir. Allah, yücedir, büyüktür.

Allah, geceyi kısaltıp gündüze katar, gündüzü de kısaltıp geceye katar. Çünkü o, gerçek olan ilahtır, hiçbir zaman benzeri ve eşi yoktur. Müşriklerin, Allah'ın dışındaki taptıkları şeyler ise bâtıl şeylerdir, herhangi bir şey yapmaktan âcizdir. Allah, yüceler yücesi ve büyükler büyüğüdür. O halde ey cahiller, onu bırakıp ta herhangi bir zarar veya menfaati dokunamayacak âciz varlıklara niçin taparsınız?

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً
اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

63- Allah'ın, gökten su indirdiğini ve onunla yeryüzünün yemyeşil kesildiğini görmez misin? Şüphesiz ki Allah, lütfu bol olandır, her şeyden haberdardır.

64- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Şüphesiz ki zengin olan sadece Allah'tır. Övülmeye layık olan da yalnız o'dur.

Ey Muhammed, görmez misin ki Allah, gökten yağmur yağdırarak su indirir. O su vasıtasıyla yeryüzü bitkiler bitirerek yeşerir. Allah, bu su ile yeryüzünden çeşitli bitkiler çıkararak kullarına çokça lütufkâr davranır. Ve bütün olanlardan haberdardır. Göklerde ve yerde ne varsa, yaratılış, kulluk ve mülkiyet bakımından sadece Allah'a aittir. Allah'ın, bunlarda hiçbir ortağı yoktur. Allah, göklerde ve yerdeki ve onların dışındaki hiçbir yaratığına muhtaç değildir. Fakat onların hepsi Allah'a muhtaçtır. Allah, yarattıklarına çeşitli lütuflarından dolayı hakkıyla övülmeye layıktır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ
وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ
رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾

65- Allah'ın, yerde olanları ve emriyle denizlerde seyreden gemileri hizmetinize verdiğini, emri olmadan, yere düşmesin diye göğü tuttuğunu görmez misin? Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.

Görmez misin ki Allah yeryüzünde bulunan çeşitli hayvan, bitki ve maddeleri emrinize vermiştir. Siz, onlar üzerinde dilediğiniz gibi tasarruf eder ve onların çeşitli yönlerinden faydalanırsınız. Yine gömez misiniz ki Allah, denizlerde emriyle yürüyüp giden gemileri sizin hizmetinize vermiştir. Onlarla çeşitli yönlere gider ve denizden çeşitli şeyleri çıkarırsınız. Ve yine görmez misiniz ki Allah, gökleri tutmaktadır, yere düşmelerine engel olmaktadır. Şüphesiz ki Allah, bütün bunları yapmakla kulları için çok şefkatli ve çok merhâmetlidir.

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

66- Size hayat veren sonra öldüren sonra da tekrar diriltecek olan sadece O'dur. Doğrusu insan pek nankördür.

Sizleri hiç yoktan yaratıp can veren sonra eceliniz geldiğinde öldüren, kıyamette hesap vermeniz için tekrar diriltecek olan yalnız Allah'tır. Ne yazık ki insanlar, bütün bu nimetler karşısında pek nankördür. Rabblerinin nimetlerine karşı şükredecekleri yerde onu inkâr ederler veya emirlerini yerine getirmezler yahut sadece bir kısmını yerine getirirler.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ

إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾

67- Biz her ümmete bir şeriat vermişizdir. Onlar o şeriata göre amel etmişlerdir. O halde ey Muhammed, din hususunda onlar seninle münakaşa etmesinler. Sen, rabbine davete devam et. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yol üzerindesin.

* Bu âyet-i kerime farklı şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri, meal'de verilen şekildir.

Taberi ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmektedir: "Biz, her cemaat ve kavim için kurban kesmeyi emretmişizdir. Onlar o kurbanları keserler. Müşrikler kurban kesme hususunda seninle tartışmasınlar. "Kendi kestiğinizi yiyor fakat Allah'ın öldürdüğünü yemiyorsunuz." demesinler. Ey Muhammed, sen, ibadetlerinde ve kurban kesme hususunda, seninle tartışan müşrikleri, rabbinin emrine davet et. O davet de, sadece İslâmi usullerde kesilen hayvanların etini yemek, bunun dışındakilerden kaçınmaktır. Put ve benzeri şeylere kurban kesmekten uzak durmaktır. Ey Muhammed, şüphesiz ki sen, yapmış olduğun ibadetlerde dosdoğru bir yol üzerindesin.

Taberi bu âyet-i kerimenin baş tarafındaki cümleyi "Her ümmetin bir bayramı vardır." şeklinde izah edenlerin bulunduğunu ve âyeti buna göre izah ettiklerini söylemektedir.

وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾

اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

68- Yine de seninle münakaşa ederlerse "Yaptıklarınızı Allah daha iyi bilir." de.

69- Allah, kıyamet günü, ihtilaf ettiğiniz hususlarda, aranızda hükmedecektir.

Ey Muhammed, eğer müşrikler seninle ibadet hususunda tartışmaya devam edecek olurlarsa onlara de ki: "Allah, sizin yaptıklarınızı da benim yaptıklarımı da çok iyi bilendir. Kıyamet gününde, tartışma konusu yaptığınız bu hususlarda Allah hükmünü adaletle verecektir. Haklıyı haksızdan ayırdedip herkese layık olduğu ceza veya mükâfatı verecektir.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ

ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

70- Allah'ın gökte ve yerde olanları bildiğini bilmez misin? Şüphesiz ki bu, Levh-i Mahfuz'da sabittir. Gerçekten bu ona pek kolaydır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, yarattıklarını çok iyi bildiğini, ilminin, göklerde ve yerde bulunan herşeyi kuşattığını, göklerde ve yerde bulunanlardan zerre kadar bir şeyin dahi onun ilminin dışında bulunamayacağını ve bütün kâinatı daha yaratmadan önce bildiğini ve herşeyi levh-i mahfuzda yazdığını beyan etmektedir.

Allah Teala'nın, bütün mevcudatı daha meydana gelmeden evvel bildiği ve onları levh-i mahfuzda tespit ettiği hususunda bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyuruluyor:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «كَتَبَ اللهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ. قَالَ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ».

"Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce, yaratıkların miktarını yazmıştır. O zaman Allah'ın arşı su üzerindeydi."(24)

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ
عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾

71- Müşrikler, Allah'tan başka öyle şeylere taparlar ki, Allah onların ilah olduklarına dair hiçbir delil indirmemiştir. Kendilerinin de bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Zalimlerin asla yardımcısı olmaz.

Müşrikler, Allah'ı bırakıp onun dışındaki birtakım varlıklara taparlar. Bunların, tapılacak ilahlar olabileceklerine dair Allah, gökten bir kitap indirmemiştir. Müşriklerin de taptıkları şeylerin ilah oldukları hususunda herhangi bir bilgileri yoktur. O halde neye dayanarak bir kısım putlara taparlar? Böylece cehenneme girmeyi hak ederek kendi kendilerine zulmetmiş olurlar. Şunu iyi bilsinler ki, kıyamet gününde zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur. Onları, Allah'ın azabından kimse kurtaramayacaktır.

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ

(24) Müslim, K. el- Kader, bab: 16, Hadis No 2653

بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْ اَلنَّارُ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

72- Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman, kafirlerin yüzlerinden inkârlarını anlarsın. Neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracak olurlar. Ey Muhammed, de ki: "Size bundan daha kötü bir şey haber vereyim mi? Ateştir." Allah onu kâfirlere vaadetmiştir. O ne kötü bir dönüş yeridir.

Kendilerine hiçbir delil vermediğimiz halde, bizi bırakıp birtakım putlara tapan müşriklere, apaçık olan âyetlerimiz okunduğu zaman, Ey Muhammed, sen, o kâfirlerin yüzünde, karşı çıkma belirtileri görürsün. Onlar, öfkelerinden dolayı, neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracak ve onlara engel olacak olurlar.

Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Ben size, sizleri öfkelendiren bu âyetleri okuyanlardan daha şiddetlisini haber vereyim mi? O ateştir. Allah, o ateşi kâfirlere vaadetmiştir. O, ne kötü varılacak yerdir.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ
مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

73- Ey insanlar, size bir misal verildi. Dinleyin onu: Sizin, Allah'tan başka taptıklarınız tek bir sinek dahi yaratamazlar. Hatta bir araya gelip yardımlaşsalar bile. Şayet sinek onlardan birşey kapacak olsa, bunu ondan kurtaramazlar. Heyhat! İsteyen de âciz, istenen de!

Ey insanlar, Allah'ı bırakıp bir takım putlara tapan cahil müşriklerin taptıkları şeylere bir misal verildi. Onu dinleyin:

Ey müşrikler, sizin, Allah'ı bırakıp tapmış olduğunuz put ve benzeri varlıklar, tek bir sineği dahi yaratamazlar. O taptığınız şeylerin hepsi bir araya top-

lansalar bile, bunu yapamazlar. Onların, herhangi bir sineği bile yaratmaları şöyle dursun, sinek, onların önüne konan şeylerden bir parça alıp kaçsa o kaçırılan şeyi dahi sinekten geri alamazlar. Bu durumda, kaçırılanı geri alması istenen putlar da âcizdir, yakalanması istenen sinekler de âcizdir.

Ey müşrikler, o halde herşeyi yoktan var eden Allah'ı bırakıp ta bu tür âciz varlıklara nasıl taparsınız?

* Taberi bu âyet-i kerimenin baş tarafını şu şekilde izah etmekdedir: "Ey insanlar, müşrikler putları bana denk tuttular, onları bana emsal gösterdiler. Bana ortak koştukları putların halini bir dinleyin" Ey müşrikler, Allah'ın dışında tapmış olduğunuz putlar, tek bir sineği dahi yaratamazlar...

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

74- Onlar, Allah'ı hakkıyla bilemediler. Şüphesiz ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir, her şeye galiptir.

Müşrikler, Allah'ı bırakıp ta, sineklere karşı dahi kendilerini savunamayan putlara tapmakla Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Onun yüceliğini bilemediler. Şüphesiz ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir. Dilediği büyük veya küçük şeyleri yaratır. Herşeye galiptir, hiçbirşey ona güç yetiremez. O halde ey müşrikler, tek bir sineği dahi yaratmaktan âciz olan ve ona karşı kendisini de savunamayan putları, mutlak kuvvet ve kudret sahibi olan Allah'a nasıl eşit tutarsınız?

* Peygamber efendimiz, Allah Teala'nın, bir Hadis-i Kudsîde şöyle buyurduğunu beyan ediyor:

فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي

فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً.

"Benim yaratmam gibi herhangi bir şeyi yaratmaya kalkandan daha zalim kim olabilir? Bir zerrecik yaratsınlar veya bir (arpa) tanesi yaratsınlar da görelim."[25]

اَللّٰهُ يَصْطَف۪ي مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌ ﴿٧٥﴾

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾

75- Allah, Meleklerden ve insanlardan elçiler seçer. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi görendir.

76- O, onların geçmişini ve geleceğini bilir. Bütün işler sonunda sadece Allah'a döndürülür.

Allah, Cebrail, Mikail gibi Meleklerden de elçiler seçip Peygamberlerine gönderir. Muhammed gibi insanlardan da elçiler seçer ve insanlara gönderir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işitendir ve çok iyi görendir. Allah, elçi olarak gönderdiği Meleklerinin de, Peygamberlerinin de geçmişlerini ve geleceklerini çok iyi bilmektedir. Onlar, Allah'ın emrine muhalif hareket etmezler. Bütün işler sonunda Allah'a döner. Allah, kullarını ona göre cezalandıracak veya mükâfatlandıracaktır.

* Müşikler "...Kur'an aramızda Muhammed'e mi indirildi?"[26] demişlerdir. Allah Teala bu ve benzeri âyetlerle onlara cevap vermekte ve dilediğini Peygamber seçmekte serbest olduğunu bildirmektedir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾

(25) Buhari, K. El- Libas, Bab: 90, K. et- Tevhid, Bab: 56/müslim K. el- Libas- bab: 101, Hadis No 2111
(26) Sa'd Suresi, âyet: 8

77- Ey iman edenler, rüku edin, secdeye varın, rabbinize ibadet edin ve hayır işleyin ki, kurtuluşa eresiniz.

Ey iman edenler, namazlarınızda Allah'a rüku edin, ona secde edin. Rabbinize itaat ile kulluk edin. Size emrettiği hayır işlerini yapın ki kurtuluşa ermiş olasınız.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ
مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ
الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ
٧٨

78- Allah yolunda hakkıyla cihad edin. O, (dini için) sizi seçti. Atanız İbrahim'in dininde olduğu gibi size de dininiz İslâm'da bir güçlük yüklemedi. Daha önce de bu Kur'an'da sizi "Müslümanlar" diye o isimlendirdi. Böylece Peygamber size şahit olsun, siz de bütün insanlara şahit olasınız. Namazınızı dosdoğru kılın, zekâtınızı verin ve Allah'a samimiyetle bağlanın. Sizin dostunuz O'dur. O ne güzel dosttur, ne güzel yardımcıdır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede birkaç hususu bir arada zikretmiştir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

"Allah yolunda hakkıyla cihad edin." Allah yolunda hakkıyla cihad etmek, kişinin, bu yolda bütün gücüyle mücadele vermesidir. Malıyla, canıyla ve diliyle İslâmı savunması, kâfirlere karşı durmasıdır."

İbn-i Cüreyc, Abdullah b.Abbas'ın bu âyet-i kerimeyi "Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmayın." şeklinde izah ettiğini rivayet etmişse de Taberi, âyetin, bilinen mânâsıyla Cihadı kastettiğini söylemiştir.

"Allah sizi, dinî için seçti." Allah, siz Muhammed ümmetini, İslam dini

için seçti. Düşmanlarına karşı savaşmak için tercih etti." Bu ifadeden, Muhammed ümmetinin diğer ümmetlerden daha üstün olduğu anlaşılmaktadır.

"Atanız İbrahim'in dininde olduğu gibi, size de dininiz İslam'da bir güçlük yüklemedi." Sizlere, dini ibadetlerinizde, gücünüzün yetmediği bir şeyi yüklemedi. Bu ifade İslâm dininde bir zorluğun olmadığını ortaya koymaktadır. Bütün mükellefiyetler, kul'un gücünün yetmemesi halinde ya hafifletilmiş veya tamamen ortadan kaldırılmıştır. Su bulamayanın teyemmüm etmesi, seferi olanın namazı iki rekat kılması, yine yolculuk sırasında orucun tutulmayabilmesi, kişinin zekat verecek malının elinden çıkması halinde, zekat mükellefiyetinin düşmesi, bu çeşit kolaylıklara birer misaldir.

Ayrıca İslâm'ın emirlerine karşı gelenin tekrar hakka yönelmesi için yollar kolaylaştırılmış, bazı günahlara tevbe ile bazılarına keffaretle, bazılarına da kısasın icra edilmesiyle affedilme yolu açılmıştır. Bütün bunlar birer kolaylıktır.

"Daha önce de bu Kur'an'da sizi 'Müslümalar' diye Allah isimlendirdi." Ey, Muhammed'e iman eden müminler, Kur'an'dan önce indirilen semavi kitaplarda da, bu Kur'an'da da size Müslüman' adını veren Allah'tır. Kâfirlerin ise başka isimler takmaya hakları yoktur.

"Allah sizi seçti ki, böylece Peygamber size şahit olsun, siz de bütün insanlara şahit olasınız." Ey müminler, Allah sizi seçip size 'Müslüman' adını verdi ki, kıyamet gününde Muhammed, Allah'ın kendisine gönderdiği dini tebliğ ettiğine dair size şahit olsun. Sizler de Kur'an'dan öğrendiğinize göre, bütün Peygamberlerin, kendilerine gönderilen dinlerini ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair şahit olasınız. Böylece kimse suçluluktan kurtulmak için mazeret bulamasın.

"Namazlarınızı dosdoğru kılın, zekâtınızı verin ve Allah'a samimiyetle bağlanın." Allah'ın sizi seçmesi ve bütün ümmetlere şahit kılması nimetleri karşılığında ona şükredin, namazınızı dosdoğru kılın, Allah'ın size verdiği mallardan, fakirlerin hakkı olan zekâtı verin ve bütün işlerinizde Allah'a güvenin. Zira sizi muhafaza eden dostunuz O'dur. O, ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır!

MÜ'MİNÛN SURESİ

Mü'minûn Suresi, yüz on sekiz âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, kurtuluşa erecek olan Müminlerin sıfatlarını beyan ederek başlıyor ve bu sıfatların, namazlarını huşu ile ve devamlı kılmak, boş sözlerden yüz çevirmek, zekâtlarını vermek, ırzlarını korumak, emanetlerine ve ahdlerine riayet etmek olduğunu bildiriyor ve işte bu sıfatları taşıyan Müminlerin Firdevs cennetlerine vâris olacakları ve orada ebedî olarak kalacakları ifade ediliyor.

Daha sonra insanın ilk yaratılışı hatırlatılıyor ve topraktan yaratılan insanın üremesi ve geçirdiği evreler beyan ediliyor.

Gökten indirilen yağmura ve onunla çıkarılan bitkilere işaret buyurulu yor. Hayvanlardan ve gemilerden taşımacılıkta istifade edişimiz hatırlatılıyor.

Sure-i Celile'de Nuh (a.s.)ın kıssasına kısaca yer veriliyor. Nuh (a.s.)ın kavmini Allah'a ibadet etmeye davet ettiği, kavminin ise, Allah'ın, bir insanı Peygamber göndermeyeceği itirazıyla kendisine karşı çıktıkları anlatılıyor ve kavminin kendisini yalanlaması karşısında Allah Teala'dan yardım isteyen Nuh (a.s.)a şöyle buyuruluyor: "Biz Nuh'a şöyle vahyettik. Gemiyi murakabamız altında ve vahyettiğimiz gibi yap. Nihayet emrimiz gelip tandır kaynayınca, her cinsten ikişer çifti ve daha önce, helak olacakları bildirilenler hariç, aileni alıp gemiye koy. Zulmedenler hakkında bana niyazda bulunma. Çünkü onlar boğulacaklardır." (âyet: 27)

Sure-i Celilede, bundan sonra, helak olan bu kavmin ardından gelen Âd ve Semud kavmi ve onların ahvali anlatılıyor. Onların da Peygamberlerini yalanladıkları ve sonunda şiddetli bir sarsıntıyla helak olup gittikleri beyan ediliyor.

Hz.Musa'nın ve kardeşi Harun'un, Firavun ve erkânına, Allah'ın emirlerini tebliğ etmek için gönderildikleri fakat onların da bu Peygamberlerin davetini kabul etmedikleri ve onları yalanladıkları ve sonunda helak edildikleri haber veriliyor.

Hz. İsa'nın ve annesinin birer mucize oldukları beyan ediliyor.

Resulullah (s.a.v.)in, dini tebliğ ederken, kendilerine tebliğde bulunduğu insanlardan bir ücret istemediği, ona rabbinin vereceği sevabın yeteceği ve bunun da her şeyden hayırlı olduğu beyan ediliyor.

Müşriklere ve inkârcılara, yeryüzünde olan varlıkların, yedi göğün ve arşın rabbinin kim olduğunun sorulması emrediliyor, bu sorulara verilecek cevabın, bütün insanlığın sahibinin Allah olduğunun itirafı olacağı açıklanıyor ve buyuruluyor ki: "O halde nasıl oluyor da aldanıyorsunuz? de." (âyet: 89)

Müşriklerden birine ölüm geldiğinde, tekrar dünyaya döndürülmeyi isteyeceği fakat bunun bir daha mümkün olmayacağı açıklanıyor.

Tekrar dirilişin artık kıyamette Sur'un üfürüldüğü zamanda olacağı, orada herkesin, dünyada yaptıklarının hesabını vereceği ve neticede ceza veya mükâfaata nail olacakları haber veriliyor.

Allah Teala'nın, âhirette kullarına, yeryüzünde ne kadar kaldıklarını soracağı, onların ise bir gün veya bir günün az bir kısmı kadar kaldıklarını söyleyecekleri ifade ediliyor.

Süre-i Celile'nin sonunda Resululah (s.a.v.)in şöyle dua etmesi emrediliyor: "Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, bağışla. Merhamet et. Sen, merhamet edenlerin en hayırlısısın."(âyet: 118)

SURENİN FAZİLETİ

Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

سَمِعْتُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: كَانَ النَّبِىُّ ﷺ اذَا اُنْزِلَ
عَلَيْهِ الْوَحْىُ سُمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِىِّ النَّحْلِ، فَاُنْزِلَ عَلَيْهِ: يَوْماً فَمَكَثْنَا
سَاعَةً فَسُرِّىَ عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: اللّٰهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا
وَاَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا، وَاَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا، وَاٰثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا، وَارْضِنَا وَارْضَ

عَنَّا، ثُمَّ قَالَ ﷺ : أُنْزِلَ عَلَيَّ عَشْرُ آيَاتٍ، مَنْ أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ، ثُمَّ قَرَأَ (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ) حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ.

"Resulullah'a vahiy indiği zaman, yüzünde arı vızıltısına benzer sesler işitilirdi. Bir gün ona yine vahiy geldi. Biz biraz bekledik. Sonra Resulullah açılıp rahatladı. Kâbe'ye yönledi ellerini kaldırıp şöyle dua etti: "Ey Allahım, sen bizlere nimetlerini artır, eksiltme. Bize ikram et, bizi zelil etme sen bize nimet ver. Bizi mahrum etme, Bizi seç başkalarını bize tercih etme. Bizi razı et ve bizden razı ol."

Resulullah devamla şöyle buyurdu: "Bana on âyet indirildi. Kim bunların hükümlerini yerine getirirse cennete girer." Sonra Resulullah (s.a.v.) Mü'minun Suresinin başından on âyet okudu.[1]

(1) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an-Sure: 23, bab: 1, Hadis No 3173 Ahmed b.Hanbel-Müsned, C. 1 5.34

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَۙ ﴿١﴾

1- Müminler muhakkak kurtuluşa ermişlerdir.

Şu Müminler, cehennemin azabından kurtulmuş ve Allah'ın vaadettiği "Firdevs" cennetine vâris olmuşlardır.

اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَۙ ﴿٢﴾

2- Öyle müminler ki, onlar, namazlarında huşu içindedirler.

* Namaz içinde "Huşu" halinde olmaktan maksat, Allah'tan korkarak ve sükunet içinde namaz kılmaktır. Bu da namaz kılanın, kalbini sadece namaza vermesi, namaz dışındaki her şeyi kalbinden çıkarması ve namazı diğer bütün şeylere tercih etmesiyle olur. İşte o zaman namaz kılan kişi, rahatlık hisseder ve kıldığı namazdan zevk alır. İşte bu şeklide namaz kılan kimse hem kalben hem de vücutça sükunet hisseder, huzur içinde olur. Âyet-i Kerime'de işte böyle bir müminin kurtuluşa ereceği beyan edilmektedir.

Muhammed b.Sîrîn diyor ki: "Resulullah'ın sahabileri namaza kalkarken, gözlerini göğe doğru dikiyorlarmış. Bu âyet-i kerime inince artık gözlerini secde yerine çevirmişlerdir.

وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَۙ ﴿٣﴾

3- Onlar ki boş sözlerden yüz çevirirler.

Âyet-i kerimede zikredilen boş sözler, Allah'a ortak koşmayı, günah işlemeyi ifade eden sözleri ve diğer boş söz ve davranışları kapsamaktadır. Müminin kurtuluşa erebilmesi için bütün bu çeşit söz ve davranışlardan kaçınması gerekir.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾

4- Onlar ki zekâtlarını verirler.

* Müminin kurtuluşa erme şartlarından biri de, zekâtını gereği gibi vermesidir. Burada ifade edilen zekâttan maksat, fakirin, zenginin malı üzerindeki hakkıdır. Bu sure Mekke'de nâzil olmuştur. Hukukî anlamda zekât vermeyi emreden âyet ise Medine'de nâzil olmuştur. Bu sebeple bu âyette zikredilen zekâttan maksat "Fakirin, zenginin malı üzerindeki hakkıdır." denmiştir.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾

إِلَّا عَلٰى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَاءَ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾

5- Onlar ki ırzlarını korurlar.

6- Ancak eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hariç. Bundan (Bunlarla olan helal ilişkilerinden) dolayı kınanamazlar.

7- Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar, haddi aşan mütecavizlerdir.

Müminlerin kurtuluşa erme şartlarından biri de, ırzlarını, Allah'ın haram kıldığı şeylerden korumalarıdır. Mümin, zina, livata ve benzeri şeylerden uzak olmalıdır. Ancak, Allah'ın kendilerine helal kıldığı hanımlarıyla veya sahibi bulunduğu cariyeleriyle olan münasebeti helaldir. Bunlarla ilişki kurmasından dola-

yı kınanmaz. Kim, cariyeleriyle ve eşleri dışındakilerle münasebet kurmak isterse işte onlar, Allah'ın koymuş olduğu sınırları aşmışlardır ve kurtuluşa erememişlerdir.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimenin de Mut'a nikâhının yasak olduğunu gösterdiğini söylemişlerdir. Zira, Mut'a nikâhıyla evlenilen kadın, kendisiyle evlenen erkeğin ne eşidir, ne de cariyesi. Dolayısiyle böyle bir evlilik haramdır.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾

8- Öyle müminler ki onlar, emanetlerine ve vaadlerine riayet ederler.

Müminlerin kurtuluşa erme şartlarından biri de, kendilerine verilen emanetleri muhafaza edip yerine getirmeleri ve yaptıkları akitleri ifa etmeleridir. Bunlar, müminleri münafıklardan ayıran sıfatlardandır.

* Peygamber efendimiz (s.a.v.) bu hususta bir Hadis-i Şerifi'nde şöyle buyuruyor:

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ اِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَاِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ
وَاِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ.

"Münafıkın alâmeti üçtür. Konuştuğu zaman yalan söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder. Bir şey vaadettiğinde vaadinden döner."(2)

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

9- Onlar ki namazlarına devam ederler.

Müminin kurtuluşa erme şartlarından biri de, namazlarını vaktinde eda etmesidir.

(2) Buhari, K. eş-Şehadet, bab: 28/Müslim, K. el- İman, bab : 107,109 Hadis No 59

* Allah Teala, mümini kurtuluşa erdirecek sıfatlardan birincisi olarak ta sonuncusu olarak ta namazı zikretmiştir. Bu da namazın ne kadar önemli bir ibadet olduğunu göstermektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) namazın önemini belirten bir Hadis-i Şerifinde Muaz b.Cebel'e şöyle buyurmuştur:

ثُمَّ قَالَ. اَلاَ اُخْبِرُكَ بِرَاْسِ الْاَمْرِ كُلِّهِ وَعَمُودِهِ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللّٰهِ، قَالَ: رَاْسُ الْاَمْرِ الْاِسْلاَمُ، وَعَمُودُهُ الصَّلاَةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ.

"Ben sana bu işin başını, direğini (bel kemiğini) ve zirvesini haber vereyim mi?" Muaz: "Evet, ey Allah'ın Resulü." demiş ve Resulullah şöyle buyurmuştur: "Bu işin başı İslâm'dır, Direği namazdır, zirvesi de cihaddır..."(3)

Diğer bir Hadis-i Şerif'te de şöyle buyuruluyor: "Abdullah b.Mes'ud diyor ki:

عَبْدِ اللّٰهِ قَالَ سَاَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ اَىُّ الْعَمَلِ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ قَالَ الصَّلاَةُ عَلَى وَقْتِهَا قَالَ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ الْجِهَادُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ.

"Resulullah (s.a.v.)e dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, amellerin hangisi Allah'a daha sevimlidir?" Resulullah buyurdu ki: "Vaktinde kılınan namazdır." "Sonra hangisidir?" diye sordum. Resulullah "Anneye babaya iyilikte bulunmaktır." buyurdu. "Sonra hangisidir?" diye sordum. Resulullah "Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu.(4)

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾

(3) Tirmizî, K. el- İman, bab: 8, Hadis No 2616/ İbn- i Mâce, K. el- fiten bab: 12 Hadis No: 3973
(4) Buhari, K. el- Mevakit es- Salah, bab: 5./Müslim, K. el- İman, bab: 137, Hadis No 85

اَلَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

10-11- İşte Firdevs cennetine varis olacak olanlar onlardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır.

* Firdevs cenneti, cennetlerin en üstünlerinden biridir. Peygamber Efendimiz bir Hadis-i Şerifi'nde "Firdevs" cennetini överek şöyle buyuruyor:

قَالَ اِنَّ فِى الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ اَعَدَّهَا اللّٰهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِى سَبِيلِهِ كُلُّ دَرَجَتَيْنِ مَا بَيْنَهُمَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ فَاِذَا سَاَلْتُمُ اللّٰهَ فَسَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ فَاِنَّهُ اَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَاَعْلَى الْجَنَّةِ وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ وَمِنْهُ تَفَجَّرُ اَنْهَارُ الْجَنَّةِ.

"Şüphesiz ki cennette yüz derece vardır. Allah onları, kendi yolunda cihad edenler için hazırlamıştır. Her derecenin arası gökle yer arası kadardır. Siz, Allah'tan dilediğiniz zaman Firdevs cennetini dileyin. Zira o cennetlerin en ortasındadır ve en yüçesidir. Onun üzerinde rahman olan Allah'ın arşı bulunmaktadır ve cennetin ırmakları oradan fışkırmaktadır."(5)

Taberi bu âyet-i kerimeyi izah ederken, Müminlerin, Firdevs cennetine mirasçı olmaları ifadesinin şöyle izah edildiğini rivayet etmektedir: "Her insan için cennet ve cehennemde bir yer vardır. Kâfirler cehenneme girince onların cenneteki yerlerine müminler mirasçı olurlar ve o yerler de kendilerinin olur."

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

12- Yemin olsun ki biz insanı, süzülmüş özlü balçıktan yarattık.

* Katade bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir. "Şüphesiz ki biz, insanların atası Âdem'i, süzülmüş bir balçıktan yarattık."

(5) Buhadi, K. et- Tevhid, bab: 22, K. el- Cihad, bab: 4

Mücahid ve İbn-i Abbas ise şöyle izah etmişlerdir: "Şüphesiz ki biz, Âdem'in evlatları olan insanları, topraktan yaratılan Âdem'in sulbünden süzülen sudan yarattık.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾

13- Sonra onu "Nutfe" halinde müstahkem bir karargâh olan rahme yerleştirdik.

Sonra biz insanı nutfe halinde karar kılacağı ve çocuk için uygun bir yer kıldığımız anne rahmine yerleştirdik.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾

14- Sonra "Nutfe"yi kan pıhtısı haline getirdik. Kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık. Bir çiğnem eti kemiklere çevirdik. Kemiklere de et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir varlık yaptık. Şekil verenlerin en güzeli olan Allah ne yücedir.

Sonra, anne rahmine yerleştirdiğimiz nutfe'yi kan pıhtısına dönüştürdük. Kan pıhtısını da bir çiğnem et yaptık. O bir çiğnem eti kemiğe dönüştürdük. Sonra o kemikleri etle kapladık. Sonra insanı bambaşka bir varlık haline getirdik. Zira ona ruh üfledik. Ondan önce ise sadece bir şekilden ibaretti. Şekil verenlerin en güzeli olan Allah ne kadar yücedir.

* Âyet-i kerimede "Sonra da onu bambaşka bir varlık yaptık" ifadesi geçmektedir. Bundan maksat, cansız olan insana ruh üflenerek canlı hale gelmesidir. Veya annesinin karnında olan insanın annesinden doğarak çeşitli aşamaları geçirmesidir. Yahut çocukluk dönemini geçip güçlü kuvvetli hale gelmesidir.

ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾

ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

15- Sonra siz, bunun ardından mutlaka ölürsünüz.

16- Sonra da hiç şüphesiz ki siz kıyamet günü diriltileceksiniz.

Ey insanlar, sizleri apayrı bir yaratık haline getirmemizden sonra, dünyada eceliniz dolunca mutlaka öleceksiniz. Tekrar, sizi yarattığımız toprağa döneceksiniz. Kıyamet kopunca da topraktan diriltileceksiniz ve herkes yaptığının karşılığını görecektir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾

17- Şüphesiz biz, üzerinizde yedi yol (gök) yarattık. Biz, yarattığımız varlıklardan gafil değiliz.

* Müfessirlerin büyük çoğunluğu bu âyette zikredilen "Yedi yol"dan maksadın, diğer âyetlerde de zikredildiği gibi "Yedi gök" olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da demişlerdir ki: "Göklerin "Yol" olarak ifade edilmesi, orada bulunan gezegenlerin yörüngelerinin bulunması ve Meleklerin göklerde hareket etmelerindendir."

Bazı müfessirler de burada ifade edilen "Yedi yol"u "Yedi tabaka" olarak izah etmişlerdir.

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنَّاهُ فِي الْاَرْضِ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهِ

لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾

18- Biz, gökten belli ölçüde su indirdik te onu yeryüzünde durdurduk. Şüphesiz biz, onu gidermeye de kadiriz.

Biz, gökten belli miktarda yağmur indirdik. O yağmuru çokça yağdırarak yeryüzünü suya boğmadık. Sonra o yağmurları yeryüzünde depoladık. Nehirlerin, pınarların ve kuyuların kaynağı yaptık. Şüphesiz ki biz, gökten indirdiğimiz bu yağmurları gidermeye de kadiriz. Bunları giderdiğimiz takdirde sizler ve hayvanlarınız susuzluktan ölürsünüz, bitkileriniz bitmez olur.

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾

19- Biz o su ile sizin için hurmave üzüm bahçeleri yarattık. O bahçelerde sizin için birçok meyveler vardır. Siz, onlardan yersiniz.

Biz, gökten indirdiğimiz o su ile, sizin için hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. O bahçe ve bağların içinde sizin için daha başka meyveler de vardır. Sizler, o bahçelerin meyvelerinden yersiniz.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

20- Ayrıca o su ile Tur-i Sîna'da yetişen bir ağaç bitirdik ki, meyvesi yağlıdır, yiyenlere katıktır.

Yine biz, gökten indirdiğimiz o yağmurlarla, Sina dağında biten zeytin ağacını var ettik. O zeytin ağacı, kendisinden yağ üretilen zeytin verir. Ve bu yağ, yiyenler için bir katıktır.

* Âyet-i Kerimede geçen "Tur-i Sina" yani, Sina dağı, Abdullah b.Abbas ve İbn-i Zeyd'e göre, Hz.Musa'nın üzerine çıkarak Allah Teala ile konuştuğu Si-

na çölünde bulunan dağdır. Bu izaha göre zeytinin asıl vatanı bu dağdır. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Katade ve Dehhak'tan rivayet edilen başka bir görüşe göre ise buradaki "Sina" kelimesi "Güzel olan" anlamına gelmektedir.

Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre de burada zikredilen "Sina" kelimesi "Mübarek kılınmış" anlamına gelmektedir.

Bu iki izah tarzına göre âyetin mânâsı şöyle olur: "Biz, gökten indirdiğimiz yağmurla, mübarek dağlarda biten veya güzel olan dağlarda biten zeytin ağacını var ettik."

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde zeytinin kıymetine işaret ederek şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : كُلُوا الزَّيْتَ وَادَّهِنُوا بِهِ فَاِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ.

"Zeytin yağını yeyin ve onu sürünün. Zira o, mübarek bir ağaçtandır."(6)

وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ

وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ ﴿٢١﴾

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

21- Şüphesiz sizin için hayvanlarda da ibretler vardır. Size, karınlarından çıkan sütlerden içiririz. Sizin için onlarda daha birçok menfaatler vardır. Ayrıca onlardan yersiniz de.

22- Bir de onların üzerinde ve gemilerin üstünde taşınırsınız.

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, hayvanlarda insanlar için ne gibi menfaatler var ettiğini beyan ediyor, insanların bunları düşünerek öğüt almalarını ve rablerine kullak etmelerini istiyor.

(6) Tirmizî, K. el-Et'ime, bab: 43, Hadis No 1851/İbn-i Mâce, K. el-Et'ime bab: 34, Hadis No 3319, 3320

İnsanlar, hayvanın kanı ile işkembesi arasından çıkan sütünü içerler. Onların yavrularından faydalanirlar. Derilerinden, tüylerinden, yünlerinden ve kıllarından menfaatlenirler. Etlerinden yerler. Sırtlarına bineler ve onlara çeşitli yüklerini taşıtırlar.

Ayrıca insanlar, denizde yüzen gemilerle de yüklerini taşırlar ve istedikleri yerlere giderler.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ
أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾

23- Yemin olsun ki biz Nuh'u, kavmine Peygamber olarak göndermiştik de onlara: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin, ondan başka hiçbir ilahınız yoktur. Hâlâ korkmayacak mısınız?" demişti.

* Allah Teala, bundan önceki âyetlerde, insanlığın var edilişini beyan edip onlara verdiği çeşitli nimetleri saydıktan sonra bu âyet-i kerimede, insanların, rablerinin emrine isyan ettikleri ilk dönem olan Hz. Nûh dönemini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Şüphesiz ki biz Nuh'u, kavmine Peygamber olarak göndermiştik. Tâ ki onları hakka davet etsin, bizden başka, taptıklrı şeylerden uzaklaştırsın.

Nuh, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin için Allah'tan başka tapılmaya layık olan hiçbir ilah yoktur. O halde hâlâ Allah'ı bırakıp ta başka şeylere tapınmaktan kaçınmayacak mısınız? Bunu yaparken, Allah'ın sizi cezalandırmasından korkmuyur musunuz?

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ
عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾
إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

24- Bunun üzerine, kavminin ileri gelen kâfirleri şöyle dediler: "Bu, sizin gibi beşer'den başka bir şey değildir. Üzerinizde üstünlük sağlamak istiyor. Eğer Allah, Peygamber göndermek isteseydi, mutlaka Melekleri gönderirdi. Biz, geçmiş atalarımızdan böyle bir şey işitmedik.

25- O, ancak kendisinde delilik bulunan bir adamdır. Hele onu bir süreye kadar gözetleyin bakalım."

Nuh'un, kavmini hakka davet etmesi üzerine, onların, insafa gelip, tevhid inancına yönelmeleri gerekirken inkârlarında inatçılık etmişler ve kendilerini savunarak şu gerçekleri ileri sürmüşlerdir. "Nuh size üstünlük sağlamak istiyor. Halbuki aslında onun hiçbir üstünlüğü yoktur. Çünkü o da sizin gibi bir insandır. Eğer Allah, Peygamber göndermek isteseydi, onun gibi bir insan değil, Meleklerden bir Peygamber gönderirdi. Ayrıca bizler, bir insanın, Peygamber olarak gönderildiğini atalarımızdan da duymadık. O halde Nuh, deliden başka bir şey değildir. Onun sonu kötüdür. Bekleyin bakalım ne olacaktır.

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

26- Nuh: "Rabbim, beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et." dedi.

Kavmini dokuz yüz elli sene dine davet eden Nuh, iman etmelerinden ümidini kesince, rabbine sığındı ve ona şöyle dua etti: "Ey rabbim, bunların beni yalanlamalarına karşılık sen bana yardım et."

* Diğer bir âyette de Nuh aleyhisselamın duası şöyle beyan edilmektedir: "Nuh da rabbine: "Mağlup oldum bana yardım et." diye dua etmişti.[7]

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا
وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ

(7) Kamer suresi, âyet: 10

عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

27- Biz de Nuh'a şöyle vahyettik: "Gemiyi murakabamız altında ve vahyettiğimiz gibi yap. Nihayet emrimiz gelip tandır kaynayınca, her cinsten ikişer çifti ve daha önce helak olacakları bildirilenler hariç, aileni alıp gemiye koy. Zulmedenler hakkında bana niyazda bulunma. Çünkü onlar boğulacaklardır.

Nuh, kendini yalanlayan kavmine karşı bizden yardım isteyince biz ona şöyle vahyettik: "Sen, denetimimiz altında ve sana öğrettiğimiz şeklide gemiyi yap. sana, kavmine helak etme emrimiz gelip tandırdan su fışkırdığı zaman da, her türlü hayvandan bir çifti, bir de daha önce, helak edilecekleri hakkında hüküm verilenler dışında aileni o gemiye bindir. Zalimler hakkında benden birşey isteme. Zira onlar, mutlaka boğulacaklardır."

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾

28- Sen ve beraberindekiler gemiye yerleşince: "Bizi, zalim kavimden kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29- Rabbim, beni hayırlı bir yere kondur. Sen, konuklayanların en hayırlısısın."

Ey Nuh, sen ve beraberinde gemiye aldığın varlıklar, geminin içinde tam olarak yerleştiğiniz zaman, seni, zalim olan kavminden kurtaran rabbine hamd et, onu, layık olduğu sıfatlarla öv. Gemi karaya oturup ondan çıkacağın zaman da: "Rabbim, sen beni hayırlı bir yere indir. Sen, indirenlerin en hayırlısısın." diye dua et.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

30- Şüphesiz ki bunda nice ibretler vardır. Doğrusu biz, insanları imtihan ederiz.

Ey Muhammed, şüphesiz ki, Nuh'u yalanlayan kavmini suda boğup., Nuh'u ve ona iman edenleri kurtarmamızda, senin kavmin için büyük ibretler vardır. Seni yalanlamaları halinde onlarında âkıbetleri perişan olacaktır. Şüphesiz ki biz, Peygamberler göndererek ve geçmişteki yaptıklarımızı zikrederek insanları imtihan ederiz. Onların ne yaptıklarını ortaya koyarız, ve ona göre yaptıklarının karşılığını veririz.

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾

فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾

31- Sonra onların ardından başka bir nesil yetiştirdik.

32- Onlara da kendilerinden bir Peygamber gönderdik. O da kavmine: "Allah'a ibadet edin. Sizin ondan başka hiçbir ilahınız yoktur. Hâlâ korkmayacak mısınız?" dedi.

* Allah Teala bu âyetlerde, Hz. Nuh'dan sonra gelen kavme de, kendilerinden bir Peygamber gönderdiğini ve o Peygamberin de kavmini, Allah'a kulluk etmeye davet ettiğini, ondan korkmaya çağırdığını zikretmektedir.

Taberi, burada açıkçe ismi zikredilmeyen Peygamberin, Salih aleyhisselam, kavmin de Semud kavmi olduğunu söylemektedir. Bu kavmin, Âd kavmi, Peygaberin de Hud aleyhisselam olduğunu söyleyenler de vardır.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا مَا هٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾

وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

33- Kavminin, inkâr eden, âhirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında refah içinde yaşattığımız ileri gelenleri şöyle dediler: "Bu, sizin gibi bir beşerden başka birşey değildir. Yediklerinizden yer, içtiklerinizden içer.

34- Yemin olsun ki, eğer sizin gibi bir beşere itat ederseniz, o takdirde siz muhakkak ki hüsrana uğrayanlardan olursunuz.

35- Siz ölüp toprak ve kemik olduğunuz zaman tekrar dirilip çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?

36- Heyhat, o vaadolunduğnuz şey ne kadar uzak!

37- Dünya hayatından aşka hayatımız yoktur. Ölürüz, yaşarız. Biz, diriltilecek değiliz.

38- O Allah'a karşı yalan uyduran bir adamdan başka bir şey değildir. Biz, ona inananlar değiliz."

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, Nuh aleyhisselamdan sonra gönderilen Peygamberin kavminin de, zenginlikleriyle şımaran, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden, yaşamayı sadece dünya hayatından ibaret sanan ve bunların aksini söyleyen Peygamberlerini yalanlayan, hafife alan bir kavim olduğunu beyan ediyor.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾

39- O Peygamber: "Rabbim, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et." dedi.

* Nuh aleyhisselamdan sonra Salih ve Hud Peygamber de kavminin inkârcılıkta ısrar ettiklerini görünce onların düzelmelerinden ümidi kesmiş ve rabbine yönelerek kendisine yardım etmesini dilemiştir.

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

40- Allah da: "Onlar az sonra mutlaka pişman olacaklar." dedi.

41- Derken, hak ettikleri çığlık onları kıskıvrak yakalayıverdi. Böylece biz onları çerçöp haline getirdik. Uzak olsun Allah'ın rahmetinden o zalim kavim!

* Peygamberin duası üzerine Allah Teala ona şöyle dedi: "Pek yakında o inkârcılar pişman olacaklardır. Kendilerine indireceğimiz azapla helak olup gideceklerdir."

Bunun üzerine o kavmi, hak ettikleri bir çığlık ve şiddetle esen bir rüzgâr yakalayıverdi ve onları, sel üzerinde sürüklenen çerçöp haline getirdi. Zira zalim olan bir kavim, Allah'ın merhametinden uzaklaşmayı hak etmiştir. Allah da onlara merhamet etmemiştir.

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾

42- Sonra onların ardından başka nesiller yetiştirdik.

* Ad veya Semud kavminden sonra da Lut ve Şuayb aleyhisselamların kavimleri gibi kavimler gönderilmiştir. Bunlar da kendilerinden önceki ümmetler gibi şımarıp inkârlarında ısrar etmişler ve onlar gibi çeşitli azaplarla helak edilmişlerdir.

مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾

43- Hiçbir ümmet ecelini ne öne alabilir ne de geciktirebilir.

Hiçbir ümmet, helak edileceği vakitten evvel helak olmaz ve helak edileceği vakitten geri de bırakılmaz. Herkes, kendisi için tayin edilen vakitte yok olur. Bu itibarla derhal cezalandırılmayan kâfir ve müşrikler hiç cezalandırılmayacaklarını sanmasınlar. Onların da bir zamanları vardır. O zaman gelince cezalandırılacaklardır.

* Bu âyet-i kerime, Resulullah'a iman etmeyen müşrikleri tehdit etmektedir:

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا
وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

44- Daha sonra Peygamberlerimizi peşpeşe gönderdik. Hangi ümmete Peygamber geldiyse, onu yalanladılar. Biz de onları arka arkaya helak ettik. Onları birer kıssa yaptık. Uzak olsun Allah'ın rahmetinden o iman etmeyen kavim!

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, çeşitli ümmetlere ard arda Peygamberler gönderdiğini, o ümmetlerin de Peygamberlerini yalanladıklarını ve onlara iman etmediklerini, bu sebeple Allah Teala'nın da onları helak ettiğini ve kendilerinden sonra gelen insanlar için ibret alınacak birer kıssa haline geldiklerini beyan etmektedir.

Bu peygamberler ve ümmetleri, Hud suresinde, A'raf suresinde ve diğer surelerde daha teferruatlı bir şekilde zikredilmişlerdir.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾

45-46- Daha sonra da Musa'yı ve kardeşi Harun'u, Firavun ve erkânına mucizelerimizle ve apaçık bir kuvvetle gönderdik. Fakat onlar kibirlendiler. Zaten kendileri büyüklük taslayan bir kavimdi.

Biz, bu Peygamberlerden sonra da Musa'yı ve kardeşi Harun'u, Firavun'a ve ileri gelen adamlarına delillerimizle ve âsâ vb. apaçık bir kuvvetle gönderdik. Fakat Firavun ve kendisine tâbi olan adamları, bu deliller karşısında böbürlendiler, Musa ve Harun'un Peygamberliklerine iman etmeyi gururlarına yediremediler. Zira onlar, büyüklük taslayan bir kavimdi. Zayıflara zulmederek onları ezerlerdi.

فَقَالُوٓا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾

47- "Kavimleri bize kulluk edip dururken, şimdi biz kalkıp, bizim gibi iki beşere mi iman edecekmişiz?" dediler.

48- Onlar, Musa ve Harun'u yalanladılar. Böylece helak edilenlerden oldular.

Firavun ve adamları: "Biz, kendimiz gibi bir beşer olan Musa ve Harun'un Peygamber olduklarına iman mı edeceğiz? Halbuki onların kavimleri olan İsrailoğulları bize kulluk ediyorlar. Böylece Firavun ve taraftarları, Musa ve Harun'u yalanladılar ve sonunda suda boğularak dünyada helak oldular.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

49- Şüphesiz biz Musa'ya, kavmi hidayete ersin diye Tevrat'ı verdik.

Şüphesiz biz Musa'ya, kavmi hidayete ersin diye Tevrat'ı verdik.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ اٰيَةً وَاٰوَيْنَاهُمَا اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

50- Biz, Meryemoğlu İsa'yı ve annesini bir mucize yaptık. Her ikisini de oturmaya elverişli, akarsulu, yüksekçe bir yerde barındırdık.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Hz. İsa ve annesinin kıssasına kısaca işaret etmekte, bunların her ikisinin de birer mucize olduklarını beyan etmektedir. Zira Hz.İsa, babasız olarak dünyaya getirilmiş ve Allahın yüce kudretini gösteren bir delil olmuştur.

Ayrıca âyette, Hz. İsa ve annesi Meryem'in akar suyu bulunan yüksek bir tepede barındırıldıkları beyan edilmektedir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve Hz. İsa ile annesi Meryem'in üzerinde bulundukları ifade edilen yüksek tepenin neresi olduğu açıkça zikredilmemiştir. Ebu Hureyre (r.a.)den bu tepenin, Filistin'deki "Remle" şehri olduğu rivayet edilmiştir. Said b.el-Müseyyeb'den ise bu tepenin, Kudüs olduğu rivayet edilmektedir. İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmiştir.

يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌ ﴿٥١﴾

51- Ey Peygamberler, temiz ve helal rızıklardan yeyin. Salih ameller işleyin. Şüphesiz ki ben, sizin yaptıklarınızı çok iyi bilirim.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Peygamberlerine, temiz ve helal rızıklardan yemelerini ve salih ameller işlemelerini emretmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bu âyet-i kerimeyi izah eden bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ ﷺ «ايها النَّاسُ! انَّ الله طَيِّبٌ لاَ يقبَلُ الاَّ طَيِّباً. وَانَّ الله امَرَ
الْمُؤْمِنِينَ بِمَا امَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ. فَقَالَ: يَا ايُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَاعْمَلُوا صَالِحاً انِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ. وَقَالَ: يَا ايُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ. ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ. اَشْعَثَ اَغْبَرَ. يَمُدُّ يَدَيْهِ

إلى السماء. يا رب! يا رب! ومطعمه حرام، ومشربه حرام، وملبسه حرام، وغذي بالحرام. فأنى يستجاب لذلك؟

"Ey insanlar, şüphesiz ki Allah, temizdir ve ancak temiz olanı kabul eder. Allah, Peygamberlerine emrettiğini müminlere de emretmiştir ve şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamberler, temiz ve helal rızıklardan yeyin. Salih ameller işleyin. Şüphesiz ki ben, sizin yaptıklarınızı çok iyi bilirim." Ve yine buyurmuştur ki: "Ey iman edenler, size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin."[(8)] Sonra Resulullah, uzunca yolculuk yapan, saçı başı birbirine karışan, kendisini toz bürüyen bir adamdan bahsetti. Bu adam, ellerini göğe kaldırır: "Ey rabbim, ey rabbim." diye ona yalvarır. Halbuki onun yediği de haramdır içtiği de haram, giydiği de haramdır ve haramla beslenmiştir. Artık onun duası nasıl kabul edilecektir?"[(9)]

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾

52- İşte sizin ümmetiniz bir tek ümmettir. Ben de rabbinizim. O halde benden korkun.

* Bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "İşte sizin dininiz budur. Tek bir dindir. Ben de sizin rabbinizim. O halde yalnızca benden korkun."

فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

53- Onlar, dinlerini aralarında parça parça edip çeşitli kitaplara ayırdılar. Her fırka kendi diniyle övünüp sevinir oldu.

Kendilerine Peygamber gönderilen ümmetler, tek bir din üzerine devam etmeleri yerine, dinlerini çeşitli kitaplar şeklinde ayırdılar. Her fırka, elinde bulunan kitabı kabul edip diğer fırkaya ait kitabı reddeder oldu. Her fırka kendi dinini beğenip sevinir oldu.

---

(8) Bakara suresi, âyet: 172

(9) Müslim, K.ez-Zekât, bab: 65, Hadis No 115/Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an Sure 2/bab: 36, Hadis No 2989

* Bu âyet-i kerime, hak dinin tek olmasına rağmen, insanların, bunu parçalayıp birbirleriyle çelişen dinler icad ettiklerini ve herkesin kendi dininden memnun olup diğerinin dinini reddettiğini, böylece insanların da çeşitli fırkalara ayrıldığını beyan ediyor.

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

54- Onları belli bir süreye kadar, gaflet sarhoşluğu ile başbaşa bırak.

Ey Muhammed, dinlerini bölük pörçük edip, Yahudi, Hıristiyan, Sâbiî gibi çeşitli guruplara ayrılan bu insanları, rabbinin azabı gelinceye kadar, sarhoşlukları ve sapıklıklarıyla başbaşa bırak.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾
نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

55-56- Onlar, kendilerine mal ve oğullar lütfederken iyiliklerine koştuğumuzu mu zannediyorlar? Hayır, onlar işin farkında değiller.

O, dinlerini bölük pörçük edip fırkalara ayrılanlar, kendilerine geçici dünya hayatında verdiğimiz mal ve çocuklardan dolayı kendilerine iyilik yaptığımızı ve bunu, iyi bir din üzerinde bulunduklarından dolayı mı yaptığımızı zannediyorlar? Bilakis onlar anlamıyorlar. Kendilerine verdiğimiz bu şeyler, onlar için bir oyalamadır.

* Allah Teala bu âyetlerde, İslâm dinine iman etmeyenlerin, kendilerine verilen nimetlerle şımarmamalarını, Allah'ın kendilerine lütufta bulunmasının onların buna layık olmalarından değil, geçici dünya hayatında kendilerine bir fırsat verilmesi olduğunu beyan etmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾

أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

57- Rablerinin korkusundan titreyenler,

58- Rablerinin âyetlerine iman edenler,

59- Rablerine ortak koşmayanlar,

60- Başkalarına verdikleri şeyi, Rablerinin huzuruna çıkacaklarından kalbleri ürpererek verenler,

61- İşte onlar, hayırlı işlerde yarış ederler. Bu yolda önde giderler.

* Hz. Aişe (r.anh) diyor ki:

أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ:
(وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ) قَالَتْ عَائِشَةُ: هُمُ الَّذِينَ يَشْرَبُونَ
الْخَمْرَ وَيَسْرِقُونَ، قَالَ لَا يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ، وَلَكِنَّهُمُ الَّذِينَ يَصُومُونَ
وَيُصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ، وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا يُقْبَلَ مِنْهُمْ أُولَـٰئِكَ الَّذِينَ
يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ.

"Ben, Resulullah (s.a.v.)den "Başkalarının verdikleri şeyi, rablerinin huzuruna çıkacaklarından kalbleri ürpererek verenler." âyetinin mânâsını sordum ve dedim ki: "Bunlar, içki içenler ve hırsızlık yapanlar mı?" Resulullah: "Hayır Sıddîk'ın kızı, (Bunlar değil) bunlar, oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren insanlardır. Bunlar, yaptıkları amellerin kabul olunmayacağından korkarlar. işte hayırda yarış yapanlar bunlardır." buyurdu.(10)

(10) Tirmizî, K. Tefsir el- Kur'an, Sure: 23, bab: 3 Hadis No 3175

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

62- Biz, herkesi ancak gücünün yettiği ile mükellef kılarız. Nezdimizde hakkı konuşan bir kitap vardır. Onlar, haksızlığa uğratılmazlar.

Biz, dünyada hiçbir kimseyi gücünün yetmediği bir şeyle mükellef kılmayız. Herkese gücünün yettiği şeyleri emrederiz. Allah'ı birlemek, onun gönderdiği şeriatla amel etmek ve Peygamberine itaat etmek, kulun gücünün yetmediği şeyler değildir. Bu itibarla herkes yaptığından sorumludur. Ve yaptığından hesaba çekilecektir. Hiç kimse yaptığını inkâr edemez. Zira bizim katımızda gerçekleri konuşan herkesin bir amel defteri vardır. Kimseye yapmadığı şeyleri isnad edilerek veya yaptıkları eksiltilerek zulmedilmez.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾

63- Ama kâfirlerin kalbleri bundan gafildir. Onların, bunun dışında yapmakta oldukları başka kötü işler de vardır.

Durum, kâfirlerin düşündüğü gibi değildir. Biz onlara mal ve oğullar verirken, onlara iyilik yapmak için vermedik. Fakat onların kalbleri bu Kur'ana karşı perdelidir. Onlar, bu Kur'an'dan gafildirler. Kâfirlerin, Allah'ın razı olmadığı amelleri vardır. Onlar bütün bu amelleri işler dururlar. Veya kâfilerin, şimdiye kadar yaptıkları amelleri dışında amelleri vardır. Onlar, bu amelleri de mutlaka yapacaklardır.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾

لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾

قَدْ كَانَتْ اٰيَاتٖي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَۙ ﴿٦٦﴾

64- Sonunda, zenginlerini azapla yakaladığımız zaman da hemen feryad ederler.

65- Onlara şöyle deriz: "Bugün feryad etmeyin. Zira siz, bizim tarafımızdan hiç yardım görmeyeceksiniz.

66- Size âyetlerimiz okunurken arkanıza dönüyordunuz.

Kâfirlerin şımarık zenginlerini âni olarak bir azabla yakaladığımız zaman onlar hemen bağırıp çağırır, sızlanır feryad ederler. Yardımlarına koşulmasını isterler. O zaman onlara şöyle denir: "Bugün feryad edip yardım istemeyin. Sizlere hak ettiğiniz ceza verilmiştir. Artık sizler bizim tarafımızdan hiçbir yardım görmeyeceksiniz. Sizlerin bu hususta hiçbir mazeretiniz de yoktur. Zira daha önce âyetlerimiz size okunuyordu. Sizler ise onları yalanlıyor ve ökçeleriniz üzerine dönüp gidiyordunuz. Kâbe'nin çevresinde yaşamakla böbüleniyordunuz.

مُسْتَكْبِرٖينَ بِهٖ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

67- Yaptıklarınızla böbürleniyor, geceleri toplantılarınızda Kur'an hakkında hezeyanlarda bulunuyordunuz."

* Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri, mealde zikredilen şekildir.

Diğer bir izah şeklinde ise âyete şu mânâ verilmiştir. "Allah'ın mukaddes kıldığı harem bölgesinde yaşamakla böbürleniyorsunuz "Biz Haremin sakinleriyiz bize hiçbir şey dokunmaz." diyorsunuz. Geceleri çeşitli şekillerde Kâbe'nin etrafında eğleniyorsunuz ve Kur'an, Resullullah ve Kâbe hakkında hezeyanlarda bulunuyorsunuz."

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَٓاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَٓاءَهُمُ الْاَوَّلٖينَۘ ﴿٦٨﴾

اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَۘ ﴿٦٩﴾

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾

68- Onlar, hak kelamı Kur'anı düşünmezler mi? Yoksa kendilerine, önceki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69- Yoksa Peygamberlerini tanımadılar da onun için mi onu inkâr ediyorlar?

70- Yoksa 'Onda delilik var' mı diyorlar? Hayır, o onlara hakkı getirmiştir. Fakat onların çoğu haktan hoşlanmazlar.

Bu müşrikler, hiç Allah'ın indirdiği kelamını düşünüp ondan ibret almadılar mı? Allah'ın, o Kur'an'da zikrettiği delillerini görmediler mi? Yoksa onlara gelen Peygamber, kendilerinden önce geçmiş atalarına gelmemiş midir ki Peygambere karşı çıkıyor, onu reddediyorlar? Yoksa bu inkârcılar, Muhammed'in kendilerine gönderilmiş bir Peygamber olduğunu idrak edemediler mi? Onun, güvenilen ve doğru söyleyen bir kimse olduğunu bilmiyorlar mı? Ki onu reddediyorlar? Yoksa onlar "Muhammed'de delilik var"mı diyorlar? Onun, mânâsız şeyler konuştuğunu mu iddia ediyorlar?

Hayır, o böyle değildir. Muhammed onlara gerçeği getirmiştir. Gerçeği söyleyen deli olur mu? Fakat ne var ki bu kâfirlerin çoğu, hakkı çirkin görürler. Yoksa bunlar, Muhammed'i de çok iyi tanıyorlar. Deli olmadığını da çok iyi biliyorlar.

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ

بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾

71- Eğer hak onların heva ve heveslerine uysaydı, muhakkak gökler, yer ve onlarda bulunanlar fesada uğrardı. Hayır, biz onlara medar-ı iftiharları olan Kur'anı verdik. Fakat onlar, kendileri için bir iftihar vesilesi olan bu Kur'an'dan yüz çeviriyorlar.

Şayet hak, müşriklerin heva ve heveslerine uyacak olsa Allah, varlıkları onların arzuladıkları gibi sevk ve idare edecek olsa, elbette ki gökler, yer ve orada bulunanlar fesada uğrardı ve bozulup giderdi. Zira müşrikler, neyin uygun

olduğunu neyin uygun olmadığını takdir edemezler. Böylece herşey karmakarışık olurdu. Bilakis biz onlara, kendileri için bir şeref olan Kur'anı verdik. Zira Kur'an, onların içinden bir insana verilmiştir. Onlar, bununla iftihar etmelidirler. Halbuki onlar, kendileri için şeref olan bu Kur'an'dan yüz çeviriyorlar.

* Bu âyet-i kerimenin son bölümü şöyle de izah edilmektedir: "Bilakis biz onlara, hakkı açıklayan ve onlar için bir zikir olan Kur'an'ı verdik. Fakat onlar bundan yüz çeviriyorlar. Ona uyarak emirlerini tutup yasaklarından kaçınmıyorlar.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾

وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

72- Ey Muhammed, sanki sen onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabinin ücreti daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73- Şüphesiz ki sen, onları, dosdoğru bir yola davet ediyorsun.

74- Ama âhirete iman etmeyenler, o dosdoğru yoldan saparlar.

Ey Muhammed, sen, kavminden, İslâm'ı tebliğ etme karşılığında bir ücret mi istiyorsun ki onlar, davetini kabul etmekten kaçınıyorlar? Sen onlardan ücret istemiyorsun. Zira rabbinin sana vereceği sevap, dünyanın gelip geçici malından daha hayırlıdır. Rabbin, rızık verenlerin en hayırlısıdır. Senin davetinin karşılığını en hayırlı şekilde verecektir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki sen, kavminin müşriklerini, dosdoğru bir yol olan İslâm'a çağırıyorsun. Ancak öldükten sonra dirilmeye ve âhirette hesaba çekileceklerine iman etmeyenler, senin davet ettiğin, dosdoğru yol olan İslâm'dan yüz çevirirler. Onu bırakıp başka yollara giderler.

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾

75- Biz onlara merhamet edip başlarındaki sıkıntıyı giderseк bile, onlar yine de azgınlıkları içinde bocalar dururlar.

Şayet biz, âhirete iman etmeyen bu kâfirlere merhamet edip, başlarına gelen açlık ve kıtlık gibi sıkıntıları giderecek olsak yine de onlar, azgınlıklarında ve rablerine karşı isyanda bocalayıp dururlar. Yaptıklarından vazgeçip hakka yönelmezler.

وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾

76- Doğrusu biz onları azapla yakalamıştık da, onlar yine de rablerine boyun eğmemişlerdi. Zaten onlar, Allah'a yalvarmazlar.

Şüphesiz ki biz, müşrikleri sıkıntılara sokarak, onlara kıtlık vererek, ileri gelenlerini öldürterek azapla yakalamıştık. Fakat onlar yine de rablerine boyun eğmediler. Onlar, boyun eğecek adamlar da değillerdir.

* Bu âyet-i kerimenin, Resulullah'ın, Kureyşlilerin kıtlığa düşmeleri için beddua etmesi, onların da kıtlığa düşmeleri fakat buna rağmen inkârda ısrar etmeleri üzerine nâzi lolduğu zikredilmektedir.

Abdullah b.Mesud diyor ki:

قَالَ عَبْدُ اللهِ انَّ اللهَ بَعَثَ مُحَمَّداً ﷺ وَقَالَ قُلْ مَا اَسْاَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ فَانَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمَّا رَاَى قُرَيْشاً اسْتَعْصَوا عَلَيْهِ فَقَالَ اللّٰهُمَّ اَعِنِّى عَلَيْهِمْ بِسَبْعٍ كَسَبْعِ يُوسُفَ فَاَخَذَتْهُمُ السَّنَةُ حَتَّى حَصَّتْ كُلَّ شَيْءٍ اَكَلُوا الْعِظَامَ وَالْجُلُودَ فَقَالَ اَحَدُهُمْ حَتَّى اَكَلُوا الْجُلُودَ وَالْمَيْتَةَ وَجَعَلَ يَخْرُجُ مِنَ الْاَرْضِ كَهَيْئَةِ الدُّخَانِ فَاَتَاهُ اَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ اَىْ مُحَمَّدُ اِنَّ قَوْمَكَ هَلَكُوا فَادْعُ اللهَ اَنْ يَكْشِفَ عَنْهُمْ فَدَعَا ثُمَّ قَالَ تَعُودُوا بَعْدَ هَذَا.

"Şüphesiz ki Allah, Muhammed (s.a.v.)i Peygamber olarak gönderdi ve ona buyurdu ki: "Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Ben, sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ben, özenerek, kendiliğinden bir şey yapan kimselerden değilim."[11]

Resulullah, buna rağmen Kureyşlilerin kendisine karşı çıktıklarını görünce şöyle dua etti: "Ey Allahım, sen onlara karşı bana, Yusuf'un yedi kıtlık yılı gibi yedi yılla yardım et." Bunun üzerine onları kıtlık yılları yakaladı. Herşeylerini alıp götürdü. Öyle ki kemikleri ve derileri yemeye başladılar. Yeryüzünden göğe doğru duman gibi şeyler yükseliyordu.

Bunun üzerine (Müşriklerin lideri) Ebu Süfyan Resulullah'a geldi ve şöyle dedi: "Ey Muhammed, kavmin helak oldu. Allah'a dua et de onların felaketlerini gidersin." Bunun üzerine Resulullah dua etti ve şöyle buyurdu: "Tekrar bu duruma dönecek misiniz? (Tekrar inkâra dönecek misiniz?)

Diğer bir rivayette şöyle buyuruluyor: "Müşrikler tekrar eski hallerine döndüler. Allah da onlardan, Bedir savaşında intikam aldı."[12]

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Ebu Süfyan Resulullah'a geldi ve ona "Allah hakkı için, akrabalık bağı için. Biz, dağ kedilerini ve kan'ları yiyor olduk." dedi. Bunun üzerine Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

حَتَّىٰٓ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ٧٧

77- Nihayet üzerlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımız zaman da, hemen ümitsizliğe düşüp donakalırlar.

* Âyette zikredilen "Şiddetli azap kapısı"ndan maksat, Abdullah b.Abbas'a göre, müşriklerin, Bedir savaşında uğradıkları felakettir. Mücahide göre ise Mekkeli müşriklerin geçirdikleri kıtlık yıllarıdır. Taberi, hadislere dayanarak bu görüşü tercih etmiştir.

وَهُوَ الَّذِىٓ أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْـِٔدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ٧٨

(11) Sa'd suresi, âyet: 86
(12) Buhari, K.Tefsir ey-Kur'an, Sure: 44, bab: 5,3/Müslim, K.el-Münafıki, bab: 40, Hadis No 23798

78- Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller yaratan O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz.

Ey öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden kâfirler, sizin işiten kulaklarınızı, gören gözlerinizi ve idrak eden kalblerinizi yaratan Allah'tır. Bütün bunları yaratanın, öldükten sonra sizi diriltmesi nasıl imkânsız olur? Siz, bunlara karşı ne de az şükrediyorsunuz?

وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

79- Sizi, yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Siz, ancak O'nun huzurunda toplanacaksınız.

80- Hayat veren de öldüren de O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi, O'nun emriyledir. Hiç düşünmez misiniz?

Ey insanlar, yeryüzünde sizi yaratan Allah'tır. Sizler kabirlerinizden dirilip çıkarıldıktan sonra hesap vermek için onun huzurunda toplanacaksınız. Yarattıklarına can veren ve vadeleri geldiğinde onları öldüren de ancak Allah'tır. Geceyi ve gündüzü değiştiren de O'dur. O halde ey insanlar, hiç düşünmez misinizki varlıkları yoktan yaratan Allah, onları diriltmeye elbette ki kadirdir.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾

قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾

لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾

81- Hayır, onlar öncekilerin dediklerini deyip durdular.

82- Şöyle dediler: "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, biz mi o zaman tekrar diriltilecek mişiz?

83- Şüphesiz biz de, daha önce atalarımızın tehdit edildiği şeyle tehdit

edildik. Bu, öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değildir.

Allah'a ortak koşanlar, Allah'ın, kendilerine vermiş olduğu çeşitli nimetleri dünüşüp onlardan öğüt almaları yerine, Peygamberleri yalanlayan geçmiş ataları gibi konuşup durdular. "Bizler ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı? Bizler mi aynen tekrar diriltileceğiz? Doğrusu sen bizleri, önceki atalarımızın, kendilerine gönderildiklerini söyleyen Peygamberlerin tehditleriyle tehdit ediyorsun Bu tehditler eskilerden kalma masallardan başka birşey değildir." dediler.

* Allah Teala bu âyetlerde, kâfirlerin, inkârlarında nasıl inat ettiklerini, kendilerinden önce helak olan ümmetlerden ibret alma yerine onları kendi bâtıl dâvalarına delil yapmaya çalıştıklarını beyan ediyor.

قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾

84- Ey Muhammed, de ki: "Eğer biliyorsanız söyleyin bakalım, yeryüzü ve oradakiler kimindir?

85- "Allah'ındır" diyecekler. "Öyleyse hiç ondan korkmaz mısınız?" de.

Ey Muhammed, kavminin, âhireti yalanlayanlarına de ki: "Eğer biliyorsanız söyleyin bakalım. Yeryüzünün ve orada bulunanların sahibi kimdir? Onlar şöyle diyeceklerdir: "Yeryüzü ve orada bulunanların mülkiyeti Allah'a aittir." De ki: "O halde hiç düşünmez misiniz? Bunları hiç yoktan yaratanın, onları öldükten sonra tekrar diriltmeye kadir olduğunu anlayamaz mısınız?

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

86- "Yedi göğün rabbi ve yüce arşın rabbi kimdir?" de.

87- "Allah'tır" diyecekler. "Öyleyse hiç ondan korkmaz mısınız?" de.

Ey Muhammed, yine onlara de ki: "Yedi göğün rabbi ve onları kuşatan yüce arşın rabbi kimdir?" de. Onlar sana: "Bütün bunların rabbi Allah'tır." diyeceklerdir. Onlara de ki: "O halde sizler onu inkâr etmenizden, gönderdiği şeyleri ve Peygamberini yalanlamanızdan dolayı sizi cezalandırmasından korkmaz mısınız?

قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾

سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

88- "Herşeyin hakimiyet ve mülkiyetini elinde tutan, dilediğini koruyan fakat kendisinden hiçbir şey korunmayan kimdir? Biliyorsanız söyleyin." de.

89- "Allah'tır" diyeceklerdir. "O alde nasıl aldanıyorsunuz?" de.

Ey Muhammed, de ki: "Herşeyin hazinesi ve mülkiyeti kimin elindedir? Kendisine kötülük yapılmak isteneni koruyan ve kendisinin cezalandırmak istediğini de kimse koruyamayan yüce kudret sahibi kimdir? Eğer biliyorsanız söyleyin bakalım? Onlar: "Her şeyin mülkiyeti elinde olan ve herşeye gücü yeten Allah'tır." diyeceklerdir. Onlara de ki: "Hangi yönden Allah'ın âyetlerinden yüz çeviriyor ve onun gönderdiği haberleri inkâr ediyor ve Peygamberlerine karşı çıkıyorsunuz? Böylece âdeta sihirlenmiş gibi oluyorsunuz da yalanı doğru gibi görüyorsunuz.

بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾

90- Doğrusu biz onlara hakkı getirdik. Fakat onlar yalancıdırlar.

* Âyet-i kerimede, getirildiği beyan edilen "Hak"tan maksat, Allah Teala'nın, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile gönderdiği İslâm dini ve onun nişanesi olan "Lailahe İllallah"tır. Fakat müşrikler "Lailahe İllallah"ı bırakıp, Allah ile bera-

ber başka ilahlar olduğunu iddia etmelerinde ve Allah'ın çocuk edindiğini söylemelerinde yalancıdırlar. Allah'a karşı iftira etmektedirler.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ
وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾

91- Allah, çocuk edinmemiştir. Onunla birlikte başka bir ilah ta yoktur. Eğer öyle olsaydı, her ilah kendi yarattığına hükmedip onu istediği yöne götürürdü. Ayrıca onların bir kısmı diğerine üstün gelmeye çalışırdı. Allah, müşriklerin taktıkları sıfatlardan münezzehtir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede uluhiyet sıfatına ters düşen ve Allah'a ortak koşanlar tarafından ileri sürülen iftiraları reddediyor, Allah'ın çocuk edinmediğini, böyle birşeyin Allah'a yakışmayacağını, Allah ile beraber başka ilahlar bulunmadığını, aksi takdirde her ilahın kendi yarattığı ile başbaşa kalması gerektiğini ve ilahların birbiriyle çatışarak birbirlerine galip gelmeye çalışacaklarını beyan ediyor ve Allah'ın bu tür sıfatlardan uzak olduğunu belirtiyor.

عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

92- O, gaybı da bilir, hazırı da. Onların koştukları ortaklardan yücedir.

Allah, yaratıkların bilip göremedikleri gayba ait olan şeyleri de bilendir, gözle görülebilecek şeyleri de bilendir. Ve Allah, müşriklerin ortak koştukları şeylerden münezzehtir. Ve yüceler yücesidir.

* Müşrikler, söyledikleri sözlerin nereye vardığını bilememektedirler. Gaybı bilen Allah, onların söylediklerinin bâtıl olduğunu ortaya koymaktadır. O halde müşriklerin söylediklerini bırakın ve Allah'ın buyurduklarına yönelin.

قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنّ۪ي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾

رَبِّ فَلَا تَجْعَلْن۪ي فِي الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٩٤﴾

93- Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, eğer onlara vaadolunan azabı bana mutlaka göstereceksen,

94- Beni o zalim kavmin arasında bulundurma rabbim."

Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, eğer sen şu müşriklere vaadettiğin azabı bana da gösterecek olursan, beni de onları helak ettiğin azapla helak etme. Sen beni, o zalim müşriklerin elinde bırakma. Kendilerinden razı olduğun dostlarının içine kat.

وَإِنَّا عَلَىٰٓ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَٰدِرُونَ ﴿٩٥﴾

95- Biz, onlara vaadettiğimizi sana göstermeye elbette kadiriz.

Ey Muhammed, o müşriklere vaadettiğimiz âcil azabı sana da göstermeye elbette kadiriz. Fakat biz bu azabı, tayin ettiğimiz vakit gelinceye kadar erteliyoruz. O halde sen, vaadedilen şeylerde, onların seni yalanlamalarından dolayı üzülme.

اِدْفَعْ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

96- Sen kötülüğü en güzel şekilde önle. Biz, onların ne tür sıfatlar uydurduklarını çok iyi biliriz.

Ey Muhammed, bu müşriklerin sana yaptıkları kötülükleri en güzel şekilde önle. Biz onların, Allah hakkında ne gibi şeyler uydurduklarını ve sana nasıl dil uzattıklarını çok iyi biliriz. Biz onları, yaptıklarından dolayı cezalandıracağız.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Kötülük"ten maksat, müşriklerin Resulullah'a yaptıkları çeşitli eziyetler, onu yalanlamaları ve ona çeşitli adlar takmalarıdır. Müşriklerin yaptıkları bu kötülükleri "En güzel şeklide önlemek"ten maksat ise, Mücahide göre, müşriklerin Resulullah'a yaptıklarına onun aldırış etmemesidir.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise Resulullah'ın onlara selam vermesidir. Hasan-ı Basrî'ye göre ise, öfkesini yenmesidir.

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

97- Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, şeytanların vesvesesinden sana sığınırım."

98- Rabbim, yanımda bulunmalarından da sana sığınırım."

Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, Şeytan'ın dürtüklemelerinden sana sığınırım. Şeytan'ın, işlerime karışmasından da sana sığınırım."

* Allah Teala bu âyetlerde, Resulullah'ın, Şeytan'ın şerrinden kendisine sığınmasını emretmektedir. Zira Şeytan'ın şerrinden emin olmak için herhangi bir maddi tedbir alma imkânı yoktur. Ayrıca şeytanlar, güzel sözle bertaraf edilecek varlıklar da değillerdir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) dua ederken Şeytanın şerrinden rabbine sığınırdı ve şöyle derdi:

أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه.

"Kovulmuş Şeytan'ın dürtüklemesinden, şişirmesinden ve üflemesinden, herşeyi işiten ve bilen Alah'a sığınırım."(14)

Peygamberimizin diğer bir Hadis-i Şerifinde ise şöyle dua ettiği rivayet edilmektedir.

اللهم إني اعوذ بك من الهدم وأعوذ بك من التردي، وأعوذ بك الغرق،
والحرق، والهرم، وأعوذ بك إن يتخبطني الشيطان عند الموت، وأعوذ بك
ان اموت في سبيلك مدبراً، وأعوذ بك أن أموت لديغاً.

"Ey Allahım, üzerime bina yıkılmasından sana sığınırım. Yüksek bir yerden düşüp ölmekten sana sığınırım. Boğulmaktan, yanmaktan ve ihtiyarlıktan sana sığınırım. Ölüm ânında şeytanın beni çarpmasından sana sığınırım. Senin yolunda mücadele vermekten kaçarak ölmekten sana sığınırım. Isırılarak ölmekten sana sığınırım."(15)

(14) Ebu Dâvud, K. es- salah, bab: 120, Hadis No 775/Tirmizî K. es- salah, bab: 655, Hadis No 242
(15) Ebu Dâvud, K. es- Salah, bab: 367, Hadis No: 1552/Nesâî, K.el istiaze, bab: 61 Hadis No 5533

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾
لَعَلِّىٓ أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّآ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا وَمِن وَرَآئِهِم
بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

99- Müşriklerin birine ölüm geldiği zaman şöyle der: "Rabbim, beni dünyaya geri gönderiniz.

100- Ki, terkettiğim dünyada salih amel işleyeyim. "Hayır, hayır. Bu bir laftır. O bunu söylemektedir. Onların, diriltilecekleri güne kadar, geçirecekleri bir berzâh alemi (kabir hayatı) vardır.

Müşriklerin birine ölüm gelip çattığı zaman, Allah'ın azabına düşeceğini yakinen anlayınca, geçmişteki yaptıklarına pişman olur ve şöyle der:

"Rabbim, beni bırakınız da, gemişte yapmamış olduğum salih amelleri işleyeyim." Fakat onun bu isteği kabul edilmez. Söylediği şeyler boş sözden öteye geçmez. O ölür, kabir âlemine gider ve dirilinceye kadar orada kalır.

* Katade bu âyet-i kerimeleri izah ederken, şöyle demiştir: "Böyle söyleyen kişi dünyada ailesine, kabilesine dönmek için veya dünya malını biriktirmek için yahut şehvanî arzularını giderınek için dönmek istememektedir. Salih amel işlemek için istemektedir. Fakat o fırsat ona verilmeyecektir.

Abdurrahman b.Zeyd diyor ki: "Ölüm halinde olan her zalim bu sözü söyleyecektir."

فَإِذَا نُفِخَ فِى الصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾

101- Sur'a üfürüldüğü zaman, aralarında soy bağı kalmaz ve bibirlerine de birşey soramazlar.

* Sur'a iki defa üflenecektir. Birinci üflenişinde dünya hayatı ona erecek ve herşey yok olacaktır. İkinci üflenişinde ise insanlar ve yükümlü olan diğer varlıklar dirilip kabirlerinden çıkacaklar ve Allah'ın huzuruna varıp hesap vere-

ceklerdir. Bu âyet-i kerimede zikredilen "Üfleme"den maksadın birinci sur'a mı yoksa ikinci sur'a mı üflenme olduğu hakkında iki görüş zikredilmiştir.

Said b.Cübeyr, Süddî ve Abdullah b.Abbas'a göre buradaki sur'a üflemekten maksat, sur'a birinci defa üflenmesidir. Said b.Cübeyr diyor ki: "Bir adam Abdullah b.Abbas'a geldi ve ona: "Allah Teala'nın, bir âyet-i kerimede "O gün aralarında soy bağı kalmaz ve birbirlerine de bir şey soramazlar." buyurduğunu, başka bir âyette ise "Kullar birbirlerine yönelip sorarlar."[(16)] buyurduğunu işittim." dedi. (Yani, birinci âyette hiç kimsenin kimseyle ilgisinin olmayacağı, birbirlerine bir şey soramayacakları belirtiliyor, ikinci âyette ise insanların birbirlerine yönelip soru soracakları beyan ediliyor bundan maksat nedir?) Abdullah b.Abbas ise ona şöyle cevap verdi: "O gün onlar birbirlerine de birşey soramazlar." ifadesi, sur'a birinci defa üflendiğinde kimsenin kimseye birşey sormayacağını beyan etmektedir. Zira yeryüzünde hiçbirşey kalmayacak ki, soy bağı bulunmuş olsun veya insanlar birbirlerine birşey sorabilsinler.

"Kullar birbirlerine yönelip sorarlar." ifadesinde ise, cennete girdikten sonra birbirlerine herhangi bir şey sorabileceklerini beyan eder.

Abdullah b.Mes'ud'a göre ise, bu âyetteki "Sur'a üflemek"ten maksat, sura ikinci defa üflenmesidir. İşte o zaman bütün insanlar birbirlerinden kaçacaklar ve kimse kimseyi tanımayacaktır. İnsan, en yakın dostundan ve akrabasından kaçacaktır.

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾

تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

102- Kimlerin tartısı ağır gelirse, işte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

103- Kimlerin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, kendilerini ziyana sokanlardır. Cehennemde ebediyyen kalacaklardır.

(16) Sâffât Suresi, âyet: 50

104- Ateş onların yüzlerini yalar. Onların orada yüzleri kavrulup, dişleri sırıtır kalır.

Kıyamet gününde kulların amellerini tartan adaletli teraziler kurulacaktır. İşte o gün kimin sevabı günahından ağır galirse onlar kurtuluşa ereceklerdir. Cehennem azabından kurtulup cennete konacaklardır. Kimin de kötülükleri iyiliklerinden ağır gelise işte onlar, kendilerini hüsrana uğratanlardır. Onlar, cehennemde ebedi olarak kalacaklardır. Yüzlerini cehennem ateşi yalayacak ve onlar orada, cehennemin ateşiyle yüzler kavrulmuş olarak bulunacaklar, dişleri de sırıtıp duracaktır.

* Ebu Saîd el-Hudrî, Resulullah'ın, bu âyetin son bölümünü şöyle izah ettiğini rivayet etmektedir:

عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: (وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ) قَالَ تَشْوِيهِ النَّارُ فَتَقَلَّصُ شَفَتُهُ العَالِيَةُ حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ، وَتَسْتَرْخِي شَفَتُهُ السُّفْلَىٰ حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّتَهُ.

"Ateş, cehennemlik kimsenin yüzünü pişirir. Böylece üst dudağı kasılır ve başının ortasına varır. Alt dudağı ise sarkar ve göbeğine değer."(17)

اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Allah: "Âyetlerim size okundu da, siz onları yalanladınız değil mi?" der.

"Allah Teala: "Bizi tekrar dünyaya döndür de salih ameller işleyelim." diyen kâfirlere şöyle der: "Daha önce sizlere, Kur'an'da gönderdiğim âyetlerim okunmamış mıydı? Onlarda bu durumlar size haber verilmişti. akat siz o halleri yalanlıyordunuz."

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَٓالّٖينَ ﴿١٠٦﴾

(17) Tirmiî, K. Tefsir el- Kur'an, sure: 23- Hadis no 3176

رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ (107)

106- Onlar şöyle derler: "Ey rabbimiz, bize kötülüğümüz galip geldi. Biz, sapık bir kavim olduk.

107- Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkâra dönersek, gerçekten zalimler oluruz."

* Bu âyet-i kerime şu şekillerde izah edilmiştir: "Rabbimiz, bizim bedbahtlığımız bize galip geldi de sapık bir kavim olduk."

"Rabbimiz, alın yazımız bize galip geldi de sapık bi kavim olduk."

İbn-i Cüreyc diyor ki: "Bize rivayet edildiğine göre, cehennemlikler önce cehennem zebanilerine seslenerek: "Rabbinize dua edin de azabımızdan bir gün olsun hafifletsin." derler.[18] Zebaniler, Allah'ın dilediği kadar susarlar ve belli bir zaman sonra onlara şöyle cevap verirler: "Hadi dua edin." Kâfirlerin duası ise sapıklıktan başka bir şey değildir."[19] Sonra cehennemlikler, cehennemin baş zebanisine seslenirler: "Ey Mâlik, hiç olmazsa rabbin, canımızı alsın." Mâlik ise onlara kırk yıl cevap vermez. Sonra şöyle der: "Siz bu azapta bekletileceksiniz."[20]

Sonra, cehennemliklerin içinden bedbaht olanlar rablerine seslenirler ve şöyle derler: "Ey rabbimiz, bize kötülüğümüz galip geldi. Biz, sapık bir kavim olduk." "Ey rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkâra dönersek gerçekten zalimler oluruz."

Allah onlara, dünyanın var olduğu müddet kadar bir zaman cevap vermez. Sonra da onlara şu cevabı verir: "Kesin sesi. Benimle konuşmayın."

قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ (108)

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ
الرَّاحِمِينَ (109)

---

(18) Mümin suresi, âyet: 49
(19) Ra'd suresi, âyet: 14
(20) Zufruf suresi âyet: 77

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰى اَنْسَوْكُمْ ذِكْرٖى وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

اِنّٖى جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا اَنَّهُمْ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿١١١﴾

108- Allah onlara şöyle der: "Kesin sesi, oturun yerinizde. Benimle konuşmayın.

109-110- Çünkü kullarımdan bir zümre vardı. Onlar: "Rabbimiz, biz iman ettik. Bizi bağışla, bize merhamet et. Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın." derlerdi de siz onları alaya alırdınız. O kadar ki bu davranışınız, beni anmayı unutturdu. Siz onlara hep gülüyordunuz.

111- Bugün de ben onları, sabırlarının karşılığı olarak kurtuluşa ermekle mükâfatlandırdım."

Cehennemden çıkmak isteyen kâfirlere, âhirette Allah Teala'nın cevabı şöyle olacaktır. "Cehennemin içinde sinip kalın. Benimle konuşmayın. Zira kullarımdan bana iman eden gurup dünyada iken şöyle diyorlardı: "Rabbimiz, biz sana, Peyamberlerine ve Peygamberlerinin senin nezdinden getirdiklerine iman ettik. Sen bizim günahlarımızı bağışla. Sen bize merhametli davran. Sen, merhamet edenlerin en hayırlısısın. Sen bize azap etme."

Siz sapıklar ise dünyada iken onları alaya alıyordunuz. Öyle ki onları alaya almanız, beni hatırlamayı bile size unutturuyordu ve sizler onlara güveniyordunuz.

Ey müşrikler, işte bugün de ben onları, dünyada çeşitli eziyet ve zahmetlere sabretmelerine karşılık kurtuluşa ermekle mükâfaatlandırıyorum. O da cennete erişmektir.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِى الْاَرْضِ عَدَدَ سِنٖينَ ﴿١١٢﴾

قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَٓادّٖينَ ﴿١١٣﴾

قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلٖيلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

112- Allah: "Yeryüzünde yıl olarak ne kadar kaldınız?" der.

113- Onlar da: Bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldık. Hesaplayanlara sor." derler.

114- Allah şöyle dedi: "Sadece az bir zaman kaldınız, keşke bilseydiniz.

115- Sizi boşuna yarattığımızı ve huzurumuza çıkarılmayacağınızı mı sandınız?"

Allah, cehennemlik kâfirlere şöyle der: "Dünyada iken yeryüzünde kaç yıl kaldnız?" Onlar ise âhiretteki azabın dehşetinden ve oradaki hallerin şiddetinden, dünyada uzun bir zaman kaldıklarını unutacaklar, orada çok az bir zaman kaldıklarını sanacaklar ve şu cevabı vereceklerdir: "Biz dünyada bir gün veya bir günün bir bölümü kadar kaldık. Sen, bunları sayan Meleklere veya o zamanı hesap edenlere sor."

Bunun üzerine Allah da onlara şöyle diyecektir. "Şayet sizler, yeryüzünde ne kadar kaldığınızı bilen kimseler olsanız anlardınız ki sizler orada, âhiret hayatına göre az bir zaman kaldınız. Keşke bunu bilmiş olsaydınız. Geçici dünya hayatını, ebedi olan âhirete tercih etmezdiniz. Böylece kötü davranışlarınızla Allah'ın gazabını hak etmezdiniz.

Ey cehennemlikler, sizleri boşuna yarattığımızı ve sizleri tekrar diriltip bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyordunuz?

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

116- Gerçek hükümran olan Allah, pek yücedir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, kerim olan Arş'ın rabbidir.

Herşeyin gerçek hükümranı olan Allah, müşriklerin vasıflandırmalarından münezzehtir, yücedir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, herşeyi kuşatan, rahmet ve hayırın kaynağı olan Arş'ın rabbidir. O halde o nasıl çocuk edinir? Ondan başka nasıl bir ilah olabilir?

وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا

يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾

117- Kim, Allah'la beraber bir başka ilaha taparsa ki, onun buna dair hiçbir delili yoktur. Onun hesabı ancak rabbinin nezdindedir. Kâfirler, elbette kurtuluşa eremezler.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kendisine ortak koşanları tehdit ediyor ve onları, bizzat kendisinin hesaba çekeceğini beyan ediyor. Kendisine ortak koşanların, ellerinde herhangi bir delilleri bulunmadığını bildiriyor.

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

118- Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, bağışla, merhamet et. Sen, merhamet edenlerin en hayırlısısın."

Ey Muhammed, de ki: "Rabbim, sen, affınla günahlarımı ört. Tevbemi kabul ederek ve yaptıklarıma karşı beni cezalandırmayarak bana merhamet et. Zira sen, merhamet edenlerin en hayırlısısın.

* Allah Teala bu âyet-i kerime ile Resulullah'a ve onun şahsında biz ümmetine, nasıl dua edeceğimizi öğretiyor.

NUR SURESİ

Nur Suresi Medine'de nâzil olmuştur ve altmış dört âyettir.

Bu Sure-i Celile'de, ictimai hayatımızın temelini teşkil eden aile hayatının esasları ve kadın erkek münasebetleri beyan ediliyor. İnsanoğlunun içine düşeceği en büyük tehlikelereden biri olan gayr-ı meşru ilişkilere ve onlara verilecek cezalara yer veriliyor.

Zina eden erkek ve kadına verilecek ceza ile iffetli kadınlara zina iftirasında bulunanlara tatbik edilecek ceza beyan ediliyor. Hanımlarına zina suçunu isnad edip te bunu ispat edemeyenlerin durumu açıklanıyor.

Hz. Aişe (r.anh.) validemize yapılan iftira hadisesi ve bizzat Kur'anı Kerim âyetleriyle temize çıkarılması açıklanıyor.

Günlük hayatımızda karşılıklı ziyaret münasebetlerimiz ve ziyaret etmek istediğimiz çeşitli yerlere nasıl gireceğimizin esasları belirtiliyor.

Mahremiyet meselesinin esaslarını vaz eden Sure-i Celile, hangi kadınların hangi erkeklere mahrem olduklarını, hangi kadınların, erkeklerden kimlere karşı örtülü olmak zorunda olduklarını, kimlerin yanında, belli ölçüleri muhafaza etmek kaydıyla örtünme zorunda olmadıklarını beyan ediyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, evlilik müessesesinin ehemmiyetine temas ediliyor ve evlenme çağına gelen kız ve erkek evlatlarla, müminlerin emir ve idareleri altında bulunup ta evlenme çağına gelen bekârların evlendirilmeleri emrediliyor.

İman eden ve salih amel işleyenlerin mükâfatlandırılacakları, inkârcıların ise yaptıklarının karşılığını görecekleri tekraren beyan edildikten sonra, Allah Teala'nın, bulutları sevkederek biz insanlara rahmet gönderdiği ve gökten indirilen su ile canlılara hayat verdiği beyan ediliyor.

Yine günlük hayatımızda her an karşılaştığımız, hayatımızla iç içe olan meselelerden bahisle, çocukların, günün hangi saatlerinde anne ve babalarının odalarına giremeyecekleri, hangi zamanlarda ise izin alarak girebilecekleri açıklanıyor.

Sure-i Celile, daha birçok meseleye temas ettikten sonra Müminlerin vasıflarını beyan ederek sona eriyor.

İctimaî hayatımız için ölümsüz esaslar vaz eden Sure-i Celilede bulunan âyetlerin işte teker teker ve etraflıca izahı...

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾

1- Bu, indirdiğimiz ve hükümlerini üzerinize farz kıldığımız bir suredir. Biz onda düşünüp öğüt alasınız diye apaçık âyetler indirdik.

* Bu âyet-i kerimede iki kıraat şekli vardır. Bunlardan birine göre âyetin mânâsı, mealde izah edildiği gibidir. İkinci kıraat şekline göre ise şöyledir: "Bu indirdiğimiz ve içinde hükümleri açıkladığımız bir suredir. Biz bu Surede hakkı gösteren apaçık âyetler indirdik ki düşünüp ibret ve öğüt alasınız ve bu surenin Allah katından geldiğini anlayasınız.

Burada açıklandığı ifade edilen hükümler, helaller, haramlar, emirle, yasaklar ve cezalar gibi hükümlerdir.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّهِ
اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

2- Zina eden kadın ve erkeğin her birerine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız, Allah'ın dinini tatbik hususunda onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir topluluk ta onların cezalarına şahit olsun.

* Bu âyet-i kerime, zina yapan erkek veya kadının bu dünyadaki cezasının ne olduğunu beyan etmektedir.

Zina yapan kimse ya evli olur veya bekâr. Bekar olarak zina yapan erkek veya kadının cezası burada zikredilmiştir. O da yüz değnek vurmaktır. Hanefi dışındaki diğer mezheplere göre, bekâr olarak zina yapan kimseye yüz değnek vurmakla, birlikte bir yıl da sürgün cezası verilir. Hanefiler ise sürgün etme cezasının Halifenin takdirine bırakıldığını söylemişlerdir.

Zina yapan kimse evli ise recmedilir. Yani taşlanarak öldürülür. Bu ceza, Resulullah'ın, fiilen uygulaması ile sabittir.

Ebu Hureyre ve Zeyd b.Halit (r.a.) diyorlar ki:

سمع ابا هريرة وزيد بن خالد قالا كنا عند النبى ﷺ فقام رجل فقال
انشدك الله الا ما قضيت بيننا بكتاب الله فقام خصمه وكان افقه منه فقال
اقض بيننا بكتاب الله وائذن لى قال قل قال ان ابنى كان عسيفا على هذا
فزنى بامرأته فافتديت منه بمائة شاة وخادم ثم سألت رجالا من اهل العلم
فاخبرونى ان على ابنى جلد مائة وتغريب عام وعلى امرأته الرجم فقال
النبى ﷺ والذى نفسى بيده لاقضين بينكما بكتاب الله جل ذكره المائة
شاة والخادم رد عليك وعلى ابنك جلد مائة وتغريب عام واغد يا انيس
على امرأة هذا فان اعترفت فارجمها.

"Biz, Resulullah'ın yanında bulunuyorduk. Orada bulunan bir adam ayağa kalkıp "Allah hakkı için sana soruyorum. Aramızda mutlaka Allah'ın kitabıyla hüküm ver." dedi. Bunun üzerine, hakkında şikâyetçi olduğu adam ayağa kalktı. Bu adam, şikâyetçi olandan daha anlayışlıydı. Ve şöyle dedi: "Aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet. Bana da izin ver meseleyi anlatayım." Resulullah "Anlat" dedi. Adam şunları söyledi: "Benim oğlum bu adamın yanında işçi idi. Bunun karısıyla zina etti. Ben buna yüz koyun bir de hizmetçi fidye vererek oğlumu kurtardım. Sonra ilim adamlarına sordum. Bana, oğluma yüz sopa vurulması ve bir yıl da sürgün edilmesi, bunun karısının ise recmedilmesi gerektiğini söylediler." Bunu üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, ben, sizin aranızda yüce Allah'ın kitabıyla hüküm vereceğim. Yüz koyun ve hizmetçi sana geri verilecektir. Oğluna yüz sopa vurulması bir yıl da sürgün edilmesi gerekir." (Resulullah, Ensar'dan birisine seslenerek) "Ey Üneys, bu adamın karısına git. Eğer itiraf ederse onu recmet?" dedi.

Üneys kadına gitti. Kadın itiraf etti. Üneys de onu recmetti.[1]

(1) Buhali, K. el-Hudud, bab:30 K. es-Kulh, Bab: 5, K.el-Eyman, bab 5 Müslim, K. el-Dudud, bab: 25, Hadis No: 1697,1698/Ebu Dâvûd, K.el-Hudud, bab: 25 Hadis No 4445/Tirmizi, K. el-Hudud, bab: 8, Hadis No 1433

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

ان ابا هريرة قال اتى رسول الله ﷺ رجل من الناس وهو فى المسجد فناداه
يارسول الله اني زنيت يريد نفسه فاعرض عنه النبى ﷺ فتنحى لشق
وجهه الذى اعرض قبله فقال يا رسول الله انى زنيت فاعرض عنه فجاء
لشق وجه النبى ﷺ الذى اعرض عنه فلما شهد على نفسه اربع شهادات
دعاه النبى ﷺ فقال ابك جنون قال لا يا رسول الله فقال احصنت قال
نعم يا رسول الله قال اذهبوا فارجموه قال ابن شهاب اخبرنى من سمع
جابرا قال فكنت فيمن رجمه فرجمناه بالمصلى فلما اذلقته الحجارة جمز
حتى ادركناه بالحرة فرجمناه.

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) Mescitte iken ona bir adam getirildi. (Diğer rivayetlerde bildirildiğine göre bu adamın ismi Mâiz b.Mâlik el-Eslemî'dir.) O kişi Resulullah'a seslenerek ve kendisini kastederek: "Ey Allah'ın Resulü, ben zina ettim." dedi. Resulullah bundan yüzünü çevirdi. Adam, Resulullah'ın yüzünü çevirdiği tarafa geçti ve tekrar: "Ey Allah'ın Resulü, ben zina ettim." dedi. Resulullah yine ondan yüzünü çevirdi. Adam tekrar Resulullah'ın yüzünü çevirdiği tarafa geçti. Bu kişi zina ettiğine dair dört defa itirafta bulununca Resulullah onu çağırdı ve ona şöyle dedi: "Sen deli misin?" Adam: "Hayır ey Allah'ın Resulü" dedi. Resulullah "Evli misin?" diye sordu. Adam da: "Evet, ey Allah'ın Resulü." dedi. Bunun üzerine Rasulullah: "Alın bunu götürün ve recmedin." dedi. Cabir diyor ki: "Ben onu recmedenlerden biriydim. Biz onu namazgâhta recmettik. Taşlar onu acıtınca kaçtı. Biz ona "Harre" denilen yerde kavuştuk ve onu recmettik."(2)

(2) Buhari, K. el-Hudud, bab: 29/Müslim, K. el-Hudud, Bab: 16, HadisNo 1691 Ebu Dâvud, K. el-Hudud, bab: 24-hadisNo4419

Hz. Büreyde diyor ki:

قال: فجاءت الغامدية فقالت: يارسول الله! اني قد زنيت فطهرني. وانه ردها. فلما كان الغد قالت: يا رسول الله! لم تردني؟ لعلك ان تردني كما رددت ما عزا. فو الله! اني لحبلىٰ. قال اما لا، فاذهبي حتى تلدى» فلما ولدت اتته بالصبي في خرقة. قالت: هذا قد ولدته. قال «اذهبي فارضعيه حتى تفطميه». فلما فطمته اتته بالصبي في يده كسرة خبز. فقالت: هذا، يا نبي الله! قد فطمته، وقد اكل الطعام. فدفع الصبي الىٰ رجل من المسلمين. ثم امر بها فحفر لها الىٰ صدرها. وامر الناس فرجموها. فيقبل خالد بن الوليد بحجر. فرمى رأسها. فتنضح الدم علىٰ وجه خالد. فسبها. فسمع نبي الله ﷺ سبه اياها. فقال «مهلاً! يا خالد فو الذي نفسي بيده! لقد تابت توبة، لو تا بها صاحب مكس لغفر له».

ثم امر بها فصلى عليها ودفنت. بيها فقال له عمر: نصلى عليها؟ يا نبي الله! وقد زنت. فقال «لقد تابت توبة لو قسمت بين سبعين من اهل المدينة لوسعتهم. وهل وجدت توبة افضل من ان جادت بنفسها لله تعالىٰ؟».

"Cüheyne kabilesinin "Ğâmid" kolundan bir kadın Resulullaha'a geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü ben zina ettim beni temizle." dedi. Resulullah onu geri çevirdi. Ertesi gün kadın tekrar geldi ve "Ey Allah'ın Resulü beni niçin geri çevirdin? Belki de beni, Mâiz'i geri çevirdiğin gibi çeviriyorsun. Allah'a yemin olsun ki ben hamileyim." dedi. Resulullah: "Eğer mutlaka ısrar ediyorsan çocuğu doğuruncaya kadar git." dedi. Kadın çocuğu doğurdu ve onu bir parça beze sararak Resulullah'a geldi." İşte bu, onu doğurdum." dedi. Resulullah "Git onu, sütten kesilinceye kadar emzir." dedi. Kadın çocuğu sütten kesince, çocuğun elinde bir ekmek parçası bulunduğu halde Resulullah'a geldi ve "Ey Allah'ın Resulü, işte bu, sütten kestim. Artık yemek yer oldu." dedi. Resulullah (s.a.v.) çocuğu Müslümanlardan birine teslim etti. Kadın için, göğsüne kadar gömüleceği bir çukur kazılmasını emretti ve insanlara onu recmetmelerini söyledi. İnsanlar da onu recmettiler. Halid b.Velid bir taşla gelip kadının kafasına attı. Oradan Halid'in yüzüne kan sıçradı. Halid kadına sövdü. Resulullah, Halid'in kadına sövdüğünü işitti ve ona: "Yavaş ol Halid, hayatım, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu kadın öyle bir tevbe etti ki, şayet vergi memuru böyle tevbe etmiş olsaydı affedilirdi." Sonra Resulullah emretti kadının cenazesi kılındı ve defnedildi.

Diğer bir rivayette Hadisin sonu şöyledir: "Resulullah onun cenazesini kıldırdı. Ömer: "Ey Allah'ın Resulü, zina eden bir kadının cenaze namazını kıldırıyorsun." dedi. Resulullah: "O kadın öyle bir tevbe etti ki, onun tevbesi Medine halkından yetmiş kişiye dağıtılacak olsaydı onlar için yeterdi. Sen, kişinin canını Allah için feda etmesinden daha üstün bir tevbe bulabilir misin?" dedi.[3]

Abdullah b.Abbas diyor ki:

فجلس عمر على المنبر فلما سكت المؤذنون قام فاثنى على الله بما هو اهله ثم قال اما بعد فانى قائل لكم مقالة قد قدر لى ان اقولها لا ادرى لعلها بين يدى اجلى فمن عقلها ووعاها فليحدث بها حيث انتهت به راحلته ومن خشى ان لا يعقلها فلا احل لاحد ان يكذب علىّ ان الله بعث محمدا ﷺ بالحق وانزل عليه الكتاب فكان مما انزل الله آية الرجم فقرأناها وعقلناها ووعيناها فلذا رجم رسول الله ﷺ ورجمنا بعده فاخشى

(3) Müslim, K. el-Hudud, bab: 22, Hadis No 1695,1696/Ebu Dâvûd, K.el-Hudud bab: 25, Hadis No 4442

انْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ انْ يَقُولَ قَائِلٌ وَاللهِ مَا نَجِدُ آيَةَ الرَّجْمِ فِي كِتَابِ اللهِ فَيَضِلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةٍ انْزَلَهَا اللهُ وَالرَّجْمُ فِي كِتَابِ اللهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَنَى اذَا أُحْصِنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ اذَا قَامَتِ الْبَيِّنَةُ اوْ كَانَ الْحَبَلُ اوْ الاعْتِرَافُ.

"Bir Cuma günü Ömer minbere çıktı. Müezzin ezanı bitirince ayağa kalktı. Allah'ı layık olduğu şekilde övdü. Sonra şöyle dedi: "Şimdi ben sizlere, bana söyleme imkânı verilen bir söz söyleyeceğim. Bilmiyorum, belki de bu söz, benim, ecelim gelmeden söyleyeceğim son sözdür. Kim bunu anlar ve ezberlerse, bineğinin varacağı yerlere kadar bunu anlatsın. Kim de bunu anlayamayacağından korkarsa bilsin ki kimsenin bana karşı yalan söylemesine müsaade etmem. Şüphesiz ki Allah, Muhammed'i hak olarak gönderdi. Ona kitap indirdi. Allah'ın indirdiği âyetlerden biri de "Recm" âyet idi. Biz onu okuduk anladık ve muhafaza ettik. Bu sebeple Resulullah (s.a.v.) Recm cezasını uyguladı. Ondan sonra biz de uyguladık. Korkarım ki aradan uzun zaman geçer ve insanların içinden biri çıkıp: "Vallahi biz, Allah'ın kitabında Recm âyetini bulamıyoruz." der. Böylece Allah'ın indirdiği bir hükmü terkederek sapmış olurlar. Erkek olsun kadın olsun, evli olduğu halde zina edenin recmedilmesi, Allah'ın kitabında var olan bir hükümdür. Yeter ki buna dair şahit bulunsun, veya hamimelik olsun yahut itiraf bulunsun...[4]

Hz. Ömer (r.a.) bu sözüyle, lafzı neshedilip Kur'an-ı Kerim'de yer almayan fakat mânâsı kalan Recm âyetini kastetmektedir. Yani Recm âyeti böyle bir âyettir. Lafzı Kur'an-ı Kerim'de olmadığı alde mânâsı var olan ve hükmü tatbik edilmiş olan âyettir.

Âyet-i kerimede, zina eden erkek ve kadına zina ceası uygulanırken "Onlara karşı acıyacağınız tutmasın." ifadesi geçmektedir. Bazı müfessirlere göre bu ifadeden maksak, "Zina edenlere, Allah'ın koymuş olduğu cezayı uygulamayarak onlara acımanız tutmasın." demektir. Mücahid, Atâ, İbn-i Cüreyc, İbn-i Zeyd ve Ubeydullah bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Diğer bazı müfesirlere göre ise bu ifadeden makat, zina cezasını tatbik ederken, darbeleri hafifleterek onlara acımanız tutmasın." demektir.

Katade, Hasan-ı Basrî, Saîd b.el-Müseyyeb ve Hammad bu görüştedirler.

Âyet-i Kerimenin sonunda: "Müminlerden bir topluluk ta onların cezala-

(4) Buhadi, K.el-Hudud, bab: 31/Müslim, K.el-Hudud, bab: 15, Hadis No 1691/ Ebu Dâvûd, K.el-Hudud, bab:23, Hadis No 4418/ Tirmizî, K. elHudud, Bab: 7, Hadis No 1432

rına şahit olsun." buyurulmaktadır. Bazı müfessirlere göre Recm cezası sırasında tek bir kişinin olaya şahit olması yeterlidir. Taberi de bu görüştedir.

Bazılarına göre en az iki, diğer bazılarına göre en az üç, bazılarına göre ise en az dört kişinin Recm olayına şahit olması gereklidir.

اَلزَّانٖى لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةًۘ وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَٓا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌۚ وَحُرِّمَ

ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٣﴾

3- Zina eden erkek, ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadın da, ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkekle evlenebilir. Böyle bir evlilik, müminlere haram kılınmıştır.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir.

Abdullah b.Amr, Said b.el-müseyyeb, Mücahid, Atâ, Zührî, Katade ve Abdullah b.Abbas, bu âyet-i kerimeyi izah ederlerken şöyle demişlerdir: Bu âyet-i Kerime, bazı sahabîlerin, Resulullah'tan, fahişeliği ile meşhur olan müşrik kadınarla evlenmeyi sormaları üzerine nâzil olmuştur. Bu kadınlar, özel alâmetler taşıyorlar ve kendilerini kiralıyorlardı. Bunun üzerine Allah Teala bu âyet-i Kerime'yi indirdi ve o kadınların müminlere haram olduğunu bildirdi.

Abdullah b.Amr diyor ki:

عن عبد الله بن عمرو ان رجلاً من المسلمين استأذن رسول الله ﷺ في امرأة يقال لها أم مهزول وكانت تسافح وتشترط له أن تنفق عليه قال فاستأذن الازان أو مشرك. فاستأذن رسول الله ﷺ أو ذكر له امرها قال: فقرأ نبي الله ﷺ «الزانية لا ينكحها الا زان اومشرك».

"Müslümanlardan bir adam, Ümmi Mahzul adında bir kadınla evlenmek için izi nistedi. Bu kadın, fahişelik yapıyor ve karşılığında da kendisine bakılmasını şart koşuyordu. Bu adam bu kadınla evlenmek için Resulullah'tan izin istedi. Veya bu kadının durumu bir başkası tarafından Resulullah'a anlatıldı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.): "Zina eden kadınla ancak zina eden bir erkek

veya bir müşrik erkek evlenir..." âyetini okudu.(5)

Amr b.Şuayb'ın dedesi Abdullah b.Amr b.el-Ass diyor ki:

عَنْ عَمْرِو بنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مَرْثَدُ بنُ أَبِي مَرْثَدٍ، وَكَانَ رَجُلاً يَحْمِلُ الْأَسْرَى مِنْ مَكَّةَ حَتَّى يَأْتِيَ بِهِمُ الْمَدِينَةَ، قَالَ وَكَانَتْ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ بِمَكَّةَ يُقَالُ لَهَا عَنَاقٌ وَكَانَتْ صَدِيقَةً لَهُ، وَأَنَّهُ كَانَ وَعَدَ رَجُلاً مِنْ أُسَارَى مَكَّةَ يَحْمِلُهُ، قَالَ فَجِئْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَىٰ ظِلِّ حَائِطٍ مِنْ حَوَائِطِ مَكَّةَ فِي لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ، قَالَ فَجَاءَتْ عَنَاقُ فَأَبْصَرَتْ سَوَادَ ظِلِّي بِجَنْبِ الْحَائِطِ فَلَمَّا انْتَهَتْ إِلَيَّ عَرَفَتْهُ فَقَالَتْ: مَرْثَدٌ؟ فَقُلْتُ: مَرْثَدٌ. فَقَالَتْ مَرْحَباً وَأَهْلاً هَلُمَّ فَبِتْ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ، قَالَ قُلْتُ يَا عَنَاقُ حَرَّمَ اللهُ الزِّنَا، قَالَتْ يَا أَهْلَ الْخِيَامِ هَذَا الرَّجُلُ يَحْمِلُ أَسْرَاكُمْ، قَالَ: فَتَبِعَنِي ثَمَانِيَةٌ وَسَلَكْتُ الْخَنْدَمَةَ فَانْتَهَيْتُ إِلَىٰ كَهْفٍ أَوْ غَارٍ فَدَخَلْتُ فَجَاءُوا حَتَّى قَامُوا عَلَىٰ رَأْسِي فَبَالُوا فَظَلَّ بَوْلُهُمْ عَلَىٰ رَأْسِي وَأَعْمَاهُمُ اللهُ عَنِّي، قَالَ ثُمَّ رَجَعُوا وَرَجَعْتُ إِلَىٰ صَاحِبِي فَحَمَلْتُهُ وَكَانَ رَجُلاً ثَقِيلاً حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَىٰ الْإِذْخِرِ فَفَكَكْتُ عَنْهُ كَبْلَهُ فَجَعَلْتُ أَحْمِلُهُ وَيُعِينُنِي حَتَّى قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَنْكِحُ عَنَاقاً؟ فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ شَيْئاً حَتَّى نَزَلَتْ (الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: يَا مَرْثَدُ

(5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S. 159,225

اَلزَّانِي لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ فَلَا تَنْكِحْهَا.

"Sahabilerden bir kişi vardı, adı Mersed b.Ebi Mersed idi. Bu şahıs Mekke'de esir düşen Müslümanları kaçırıp Medine'ye getirirdi. Mekke'de "Anak" isminde fahişe bir kadın vardı. Bu kadın o adamın dostuydu. Bir gün Mersed, Mekke'deki esirlerden birini kaçırmayı vaadetmişti. İşte bu Mersed diyor ki: "Mekke'ye vardım, Ay'ın ışıttığı bir gecede Mekke'nin bahçelerinden birinin gölgesine vardım," "Anak" ismindeki kadın geldi. Bahçenin kenarında benim gölgemi gördü. Kadın yanıma gelince beni tanıdı ve "Sen Mersed'sin değil mi?" dedi. "Evet, Mersed'im" dedim. Kadın: "Merhaba hoş geldin. Gel bu gece bizde kal." dedi. Ben de dedim ki: "Ey Anak, Allah, zinayı haram kıldı." Bunun üzerine Anak: "Ey çadır halkı, bu adam gelmiş esirlerinizi kaçırıyor." diye bağırdı. Bunun üzerine beni sekiz kişi kovaladı. Ben, dağa doğru tırmandım ve nihayet bir mağaraya vardım ve onun içine girdim. Adamlar gelip benim başucumda durdular ve içeriye doğru idrarlarını yaptılar. İdrarları başımı ıslattı. Fakat Allah onları kör etti. Beni göremediler. Sonra dönüp gittiler. Ben, kaçırmak istediğim arkadaşıma döndüm. Onu sırtıma yüklendim. Ağır bir adamdı. Onu, "İzhir" denen yere kadar taşıdım. Orada onun bağlarını çözdüm. Ben onu taşıyordum o da bana yardımcı oluyordu. Nihayet Medine'ye geldik.

Resulullah'a vardım ve dedim ki: "Ben, Anak ile evleneyim mi?" Resulullah durdu ve bana hiçbir cevap vermedi ve nihayet: "Zina eden kadın, ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkekle evlenebilir." âyeti nâzil oldu. Ve Resulullah şöyle buyurdu: "Ey Mersed, zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla veya müşrik bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadın da ancak zina eden bir erkekle veya müşrik bir erkekle evlenir. Sen, bu kadınla evlenme."[6]

Saîd b.Cübeyr ve İkrime gibi diğer bir kısım âlimler ise bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: "'Zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla veya müşrik bir kadınla zina eder. Zina eden bir kadın da ancak zina eden bir erkekle veya müşrik bir erkekle zina eder. Zina etmek müminlere haram kılınmıştır."

Saîd b.el-Müseyyeb'in, bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah ettiği ve bu âyet-i kerimenin neshedildiğini söylediği nakledilmektedir. "Zina eden bir erkek

(6) Tirmizi, K. tefsir el- Kur'an sure 24, bab: 1, Hadis no 3177

ancak zina eden bir kadınla veya müşrik bir kadınla evlenebilir. İffetli olan bir mümin kadınla evlenemez. Zina eden kadın da ancak zina eden bir erkekle veya müşrik bir erkekle evlenebilir. Bu da iffetli bir mümin erkekle evlenemez.

Said b.el-Müseyyeb'e göre bu şekilde yorumlanan bu âyet-i kerimenin hükmü şu âyetle neshedilmiştir. "İçinizden bekârları, kölelerinizden ve câriyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakirlerse, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, geniş lütuf sahibidir. Herşeyi çok iyi bilendir."(7)

Âyet-i Kerimede geçen "Bekârlar" kelimesi genel mânâdadır. Yani, zina eden bekârı istisna etmemektedir.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا
تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾

4- İffetli kadınlara zina isnad edip te sonra (Bu iddialarını doğrulayacak) dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Onların şahitliklerini de ebediyyen kabul etmeyin. İşte onlar, fâsıkların ta kendileridir.

* Bu âyet-i Kerime, hür ve iffetli mümin kadınlara zina iftirasında bulunanlaın cezasını beyan etmektedir. Erkeğe de zina iftira edildiğinde yine aynı şekilde, iftira edene iftira cezası uygulanır. Bu hususta âlimler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur.

Bu âyet-i Kerime, zina iftirasında bulunan kimse için üç hüküm getirmektedir. Zina iftirasında bulunan kimse, doğru söylediğine dair dört şahit getiremediği takdirde ona seksen sopa vurulur. Onun şahitliği bir daha kabul edilmez (Bu husus ihtilaflıdır. İzahı gelecektir). O kimse fâsık bir insan olur. Adalet sıfatını kaybetmiş olur.

Bir kimseye zina iftirasında bulunmak, açık bir ifade ile olabildiği gibi kinayeli bir ifadeyle veya îmâ yoluyla da olabilir. Açık bir ifade ile zina iftirası "Zina ettin." "Fahişe" vb. sözlerle olur. Bunların yoruma ihtiyacı yoktur.

Kinayeli ifade ile zina iftirası "Fâsık." "Fâcir" "Habis" "Haram mahsulü çocuk." vb. sözlerle olur. Bu ifadeleri kullanan kimsein, karşı tarafın zina ettiğini söyleme kastında bulunması gerekir. Bu itibarla bu çeşit sözleri söyleyen ki-

(7) Nur suresi, âyet: 32

şiye niyetinin ne olduğu sorulur ve ona göre muamele yapılır.

İmâ ile zina iftirası ise "Benim annem fâhişe değil" "Anlaşıldı anlaşıldı senin annen temiz bir kadınmış" vb. sözlerle olur.

Ebu Hanife ve Şafiî'ye göre bu çeşit îmâlı konuşmalar zina iftirası sayılmaz. İmam Mâlik ise bu çeşit sözleri de zina iftirası saymıştır. İmam Ahmed b.Hanbel ise, kızgınlık halinde söylendiği takdirde bunları zina iftirası saymış normal durumlarda ise saymamıştır.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

5- Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. (Bu hükmün dışındadır) Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

* Bundan önceki âyette üç hüküm zikredilmiştir. Bu hükümler, zina iftirasında bulunana, dört şahit getiremediği takdirde seksen sopa vurulması, şahitliğinin ebedî olarak kabul edilmemesi ve fâsık bir kimse olmasıdır.

Bu âyette ise, tevbe edip kendilerini düzeltenlerin müstesna oldukları beyan edilmiştir. Bütün müfessirler, önceki âyetin birinci hükmünün, yani, seksen sopa vurulması hükmünün istisna edilemeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Bu itibarla zina iftirasında bulunan kimse tevbe etse dahi kendisine seksen sopa vurulması hükmü kaldırılmaz.

Önceki âyetin ikinci hükmünün, yani, zina iftirasında bulunanın şahitliğinin ebedi olarak kabul edilmemesi hükmünün ise bu istisnaya girip girmediği hususunda ihtilaf vardır.

Saîd b.el-Müseyeb, Şa'bî, Âmir, Atâ, Tâvûs, Mücahid, Katade, Mesruk, Saîd b. Cübeyr, Ömer, b.Abdülaziz, Abdullah b.Utbe, Dehhak, Zührî vb. âlimlere göre zina iftirasında bulunan kimse, kendisine ceza uygulandıktan sonra tevbe eder ve kendisini düzeltirse artık şahitliği kabul edilir. Zira bu âyet-i kerime bunu ifade etmektedir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

İmam Mâlik, İmam Ahmet b.Hanbel ve İmam Şafiî bu görüştedirler.

Kadı Şüreyh, İbrahim en-Nehaî, Said b.el-Müseyyeb, Hasan-ı Basrî vb. âlimlere göre ise, zina iftirasında bulunanın, iftira cezası uygulandıktan sonra, tevbe edip kendisini düzeltse dahi şahitliği kabul edilmez. Ebu Hanife de bu görüştedir.

Önceki âyetin üçüncü hükmünün, yani, zina iftirasında bulunanın "Fâsık" oluşu hükmünün bu istisnaya girdiği ittifakla kabul edilmektedir. Yani bir kimse bir iffetli kadına zina iftirasında bulunur sonra da doğru söylediğine dair şahit getiremez ve cezalandırılır ve böylece "Fâsık" olur, daha sonra da tevbe edip kendisini düzeltirse, hakkındaki "Fâsık" hükmü kalkar.

Bazı âlimlere göre, zina iftirasında bulunanın tevbesi, yalan söylediğini itiraf etmesiyle olur. Diğer bazılarına göre ise bu şahsın tevbesi, yaptıklarından vazgeçmesi ve Allah'tan bağışlanmasını dilemesiyle olur. Yalan söylediğini itiraf etmesine lüzum yoktur.

Taberi bu görüşü tercih etmiş ve "İftirada bulunana sopa vurularak kul hakkı alınmıştır. Ortada sadece Allah Teala'nın hakkı bulunmaktadır. Bu hakkın ifa edilmesinin şartı ise, kul'un tevbe etmesidir" demiştir.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾
وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾
وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَن تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾
وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

6- Hanımlarına zina isnad edip te, kendilerinden başka şahitleri olmayanların şahitliği, doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah'ı şahit tutup yemin etmesiyle olur.

7- Beşinci defasında, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerinde olmasını diler.

8- Kadının da kocasının, yalancılardan olduğuna dair, Allah'ı dört defa şahit tutup yemin etmesi, cezayı kendisinden kaldırır.

9- Beşinci defasında, kocası doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerinde olmasını diler.

10- Ya üzerinizde Allahın lütfu ve merhameti olmasaydı ve Allah, tevbeleri çokça kabul eden yegane hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı, haliniz ne olurdu?

* Bu âyet-i kerimeler, karısını iffetsizlikle suçlayıp buna dair dört şahit bulamayan kocalara, zina iftirası cezasından kurtulma ve kadından ayrılma için bir çare getirmektedir. O çare, "Mülaane"dir. Bu da şöyle olur: Halife, karısını zina suçuyla itham eden kocayı ve karısını çağırır. Önce erkekten, şahitler huzurunda doğru söylemiş olduğuna dair dört defa Allahı şahit tutarak yemin etmesini ister. Beşinci defasında da, şayet yalan söylüyorsa, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesini ister. Erkek bunları yerine getirirse karısı kendisinden boş olur ve kendisine ebediyyen haram olur. Kadına ise zina cezası gerekir.

Buna karşılık kadının, bu cezanın kendisinden düşmesi için kocasının yalan söylediğine dair, Allah'ı şahit tutarak dört defa yemin etmesi beşinci defasında ise, şayet kocası, doğru söyleyenlerden ise, Allahı'n gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi gerekir. Kadın da bunları söylerse Halife bunların boşanmasına karar verir. Böylece "Mülaane" tahakku etmiş olur.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şu Hadîs-i Şerif rivayet edilmektedir: "Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنْ ابنِ عَبَّاسٍ انَّ هلالَ بنَ اميَّةَ قَذَفَ امرأتَهُ عِنْدَ النَّبِى ﷺ بشَرِيكِ بنِ
سَحْمَاءَ فقَالَ النَّبِىُّ ﷺ البيِّنَةَ اوحَدٌّ فِى ظَهْرِكَ فقَالَ يَا رَسُولَ الله اذا رَأَى
اَحَدُنَا عَلَى امْرَأتِهِ رَجُلاً ينطَلِقُ يلتَمِسُ البيِّنَةَ فجَعَلَ النَّبِىُّ ﷺ يقُولُ البيِّنَة
وَالاَّ حَدٌّ فِى ظَهْرِكَ فقَالَ هِلاَلٌ وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ انِّى لَصَادِقٌ فَليُنزِلَنَّ الله
مَا يُبَرِّئُ ظَهْرِى مِنَ الْحَدِّ فنَزَلَ جِبرِيلُ وَانْزَلَ عَلَيْهِ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ
فَقَرَأَ حَتَّى بَلَغَ انْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ فَانصَرَفَ النَّبِىُّ ﷺ فَارْسَلَ اِلَيْهَا فَجَاءَ
هِلاَلٌ فَشَهِدَ وَالنَّبِىُّ ﷺ يَقُولُ انَّ الله يَعْلَمُ اَنَّ اَحَدَكُمَا كَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا
تَائِبٌ ثُمَّ قَامَتْ فَشَهِدَتْ فَلَمَّا كَانَتْ عِنْدَ الْخَامِسَةِ وَقَّفُوهَا وَقَالُوا اِنَّهَا

مُوجِبَةٌ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَتَلَكَّأَتْ وَنَكَصَتْ حَتَّى ظَنَنَّا اَنَّهَا تَرْجِعُ ثُمَّ قَالَتْ لاَ
اَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ فَمَضَتْ.

"Hilal b.Ümeyye, Resulullah (s.a.v.)in yanında, karısını, Şerik b.Semha ile zina yapmakla suçladı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ona: "Ya şahit getirirsin yahut sırtına sopa vurulacaktır." buyurdu. Hilal b.Ümeyye: "Ey Allah'ın Resulü, bizden birimiz, karısının üzerinde bir adam gördüğünde gidip te şahit mi arayacak?" dedi. Resulullah: "Ya şahit getirirsin, yahut da sırtına sopa vurulacaktır." Buyurdu. Hilal: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki ben doğru söylüyorum. Elbette ki Allah, benim sırtımı sopadan kurtaracak bir hüküm gönderecektir." dedi. Bunun üzerine Cebrail geldi ve Resulullah'a: "İffetli kadınlara zina iftira edip tè..." âyetinden devamla "Kadın, şayet kocası doğru söylüyorsa, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler..." âyetine kadar indirdi. Resulullah da bu âyetleri okudu. Bundan sonra Resulullah oradan ayrıldı. Kadının peşine adam gönderdi. Hilal, kadınla beraber geldi. Allah'ı şahit tutarak yemin etti. Resulullah o anda şöyle diyordu: "Şüphesiz ki Allah, ikinizden birinin yalancı olduğunu biliyor. İkinizden hanginiz tevbe edeceksiniz?" Sonra kadın kalkıp Allah'ı şahit tutarak yemin etti. Beşinci defasına varınca kadının konuşmasını kestiler ve ona: "Senin bu sözün Allah'ın gazabını gerektirir." dediler.

Abdullah b.Abbas diyor ki: "Kadın biraz durakladı, konuşmaktan vazgeçer gibi oldu. Öyle ki bizler, kadının, iddiasından döndüğünü sandık. Sonra kadın şöyle dedi: "Ben, kavmimi hiçbir gün rezil etmem." ve yemininde devam etti.[8] Böylece karı koca boşanmış oldular.

Sehl b.Sa'd diyor ki:

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ اَنَّ عُوَيْمِراً اَتَى عَاصِمَ ابْنَ عَدِىٍّ وَكَانَ سَيِّدَ بَنِى عَجْلاَنَ
فَقَالَ كَيْفَ تَقُولُونَ فِي رَجُلٍ وَجَدَ مَعَ امْرَاَتِهِ رَجُلاً اَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ اَمْ كَيْفَ
يَصْنَعُ سَلْ لِى رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَاَتَى عَاصِمٌ النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ يَا
رَسُولَ اللهِ فَكَرِهَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَسَائِلَ فَسَاَلَهُ عُوَيْمِرٌ فَقَالَ اِنَّ رَسُولَ اللهِ
ﷺ كَرِهَ الْمَسَائِلَ وَعَابَهَا قَالَ عُوَيْمِرٌ وَاللهِ لاَ اَنْتَهِى حَتَّى اَسْاَلَ رَسُلَ ﷺ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَجَاءَ عُوَيْمِرٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ رَجُلٌ وَجَدَ مَعَ امْرَاَتِهِ

(8) Buharî, Tefsir el-Kur'an sure: 24, bab: 2

رَجُلاً أَيَقْتُلُهُ فَتَقْتُلُونَهُ أَمْ كَيْفَ يَصْنَعُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَدْ أَنْزَلَ اللّٰهُ الْقُرْآنَ فِيكَ وَفِي صَاحِبَتِكَ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِالْمُلاَعَنَةِ بِمَا سَمَّى اللّٰهُ فِي كِتَابِهِ فَلاَعَنَهَا ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنْ حَبَسْتُهَا فَقَدْ ظَلَمْتُهَا فَطَلَّقَهَا فَكَانَتْ سُنَّةً لِمَنْ كَانَ بَعْدَهُمَا فِي الْمُتَلاَعِنِينَ.

"Üveymir adında bir kişi, Aclan oğullarının efendisi olan Âsım b.Adiy'e geldi ve ona, "Karısını başka bir erkekle yakalayan bir kişi için ne diyorsunuz? O onu öldürür siz de onu öldürür müsünüz? Yoksa ne yaparsınız? Bu meseleyi benim için Resulullah'tan sor." dedi. Âsım Resulullah'a geldi ve ona: "Ey Allah'ın Resulü" dedi. Resulullah, kendisine mesele sorulmasını hoş karşılamadı. Uveymir ise Âsım'a gelip meselenin ne olduğunu sordu. Âsım da: "Resulullah, meselenin kendisine sorulmasını hoş karşılamadı ve bunu ayıpladı." dedi. Üveymir: "Allaha yemin olsun ki ben bunu Resulullah'a sormaktan vazgeçmem." dedi. Ve Resulullah'a gelip: "Ey Allah'ın Resulü, bir erkek, karısını başka bir erkekle yakalarsa ne yapmalıdır?" O, o erkeği öldürür siz de onu mu öldürürsünüz? Yoksa ne yapmalıdır?" dedi. Resulullah: "Allah senin hakkında da eşin hakkında da âyet indirdi." dedi ve Allahın, Kur'an-ı Kerim'de isimlendirdiği şekilde "Mülaane" yapmalarını emretti. Erkek, kadınıyla Mülaane yaptı ve sonra: "Ey Allahın Resulü, eğer ben bunu nikâhımda tutacak olursam buna zulmetmiş olurum." dedi ve kadını boşadı. Bu boşama, bundan sonra yapılan "Mülaane"ler için örnek uygulama oldu.[9]

Abdullah b.Ömer diyor ki:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلاً رَمَى امْرَأَتَهُ فَانْتَفَى مِنْ وَلَدِهَا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَمَرَ بِهِمَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَتَلاَعَنَا كَمَا قَالَ اللّٰهُ ثُمَّ قَضَى بِالْوَلَدِ لِلْمَرْأَةِ وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتَلاَعِنِينَ.

(9) Buhadi, K. tefsir el-Kur'an, sure: 24, bab:1

Resulullah'ın zamanında bir adam, karısını zina etmekle suçladı ve çocuğun, kendisinden olduğunu kabul etmedi. Bunun üzerine Resulullah, Allah Teala'nın buyurduğu gibi, aralarında "Mülaane" yapılmasını emretti. Çocuğun kadına teslim edilmesine, Mülaane yapan karı ile kocanın da boşanmalarına karar verdi."(10)

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ

مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

11- O uydurma haberi getirip iftira atanlar, içinizden bir topluluktur. -Onu kendiniz için bir şer sanmayın. Bilakis o sizin için hayırdır. İftirada bulunanlardan herbirinin kazandığı günaha göre cezası vardır. Onlardan, iftira suçunun en büyük payını yüklenene ise büyük bir azap vardır.

* Buradan itibaren on âyet, münafıkların, Hz. Aişe (r.anh.) aleyhinde uydurdukları ve bir kısım Müslümanları da içine ittikleri "Çirkin iftira"yı yalanlamakta, Resulullah'ın ailesinin bu iftiralardan beri olduğunu ortaya koymaktadır.

Urve b.Zübeyr, Said b.el-Müseyyeb, Alkame b.Vakkas ve Ubeydullah b.Abdullah b.Utbe, Hz. Aişe (r.anh)nın bu iftira olayını şu şeklide anlattığını rivayet etmektedirler. Hz. Aişe diyor ki:"

قَالَ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ وَعُبَيْدُ اللهِ
بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ
حِينَ قَالَ لَهَا أَهْلُ الْإِفْكِ مَا قَالُوا وَكُلُّهُمْ حَدَّثَنِي طَائِفَةً مِنْ حَدِيثِهَا وَبَعْضُهُمْ
كَانَ أَوْعَى لِحَدِيثِهَا مِنْ بَعْضٍ وَأَثْبَتَ لَهُ اقْتِصَاصًا وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْ كُلِّ رَجُلٍ
مِنْهُمُ الْحَدِيثَ الَّذِي حَدَّثَنِي عَنْ عَائِشَةَ وَبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا وَإِنْ
كَانَ بَعْضُهُمْ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضٍ قَالُوا قَالَتْ عَائِشَةُ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا
أَرَادَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَعَهُ
قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَقْرَعَ بَيْنَنَا فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا فَخَرَجَ فِيهَا سَهْمِي فَخَرَجْتُ مَعَ

(10) Buhadi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure:24, Bab: 4

رسول الله ﷺ بعدما انزل الحجاب فكنت احمل في هودجي وانزل فيه
فسرنا حتى اذا فرغ رسول الله ﷺ من غزوته تلك وقفل دنونا من المدينة
قافلين آذن ليلة بالرحيل فقمت حين آذنوا بالرحيل فمشيت حتى جاوزت
الجيش فلما قضيت شأني اقبلت الى رحلي فلمست صدري فاذا عقد لي
من جزع ظفار قد انقطع فرجعت فالتمست عقدي فحبسني ابتغاؤه قالت
واقبل الرهط الذين كانوا يرحلوني فاحتملوا هودجي فرحلوه على بعيري
الذي كنت اركب عليه وهم يحسبون اني فيه وكان النساء اذ ذاك خفافا
لم يهبلن ولم يغشهن اللحم انما يأكلن العلقة من الطعام فلم يستنكر القوم
خفة الهودج حين رفعوه وحملوه وكنت جارية حديثة السن فبعثوا الجمل
فساروا ووجدت عقدي بعد ما استمر الجيش فجئت منازلهم وليس بها
منهم داع ولا مجيب فتيممت منزلي الذي كنت به وظننت انهم
سيفقدوني فيرجعون الي فبينا انا جالسة في منزلي غلبتني عيني فنمت
وكان صفوان بن المعطل السلمي ثم الذكواني من وراء الجيش فاصبح
عند منزلي فرآى سواد انسان نائم فعرفني حين رآني وكان رآني قبل
الحجاب فاستيقظت باسترجاعه حين عرفني فخمرت وجهي بجلبابي
ووالله ما تكلمنا بكلمة ولا سمعت منه كلمة غير استرجاعه وهوى حتى
اناخ راحلته فوطيء على يدها فقمت اليها فركبتها فانطلق يقود بي الراحلة
حتى اتينا الجيش موغرين في نحر الظهيرة وهم نزول قالت فهلك من هلك
وكان الذي تولى كبر الافك عبد الله بن ابي ابن سلول* قال عروة اخبرت
انه كان يشاع ويتحدث به عنده فيقره ويستمعه ويستوشيه وقال عروة ايضا

لَمْ يُسَمَّ مِنْ اَهْلِ الْاِفْكِ اَيْضاً اِلاَّ حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ وَمِسْطَحُ بْنُ اُثَاثَةَ وَحَمْنَةُ بِنْتُ جَحْشٍ فِي نَاسٍ آخَرِينَ لاَ عِلْمَ لِي بِهِمْ غَيْرَ اَنَّهُمْ عُصْبَةٌ كَمَا قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَاِنَّ كِبْرَ ذٰلِكَ يُقَالُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ اُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ قَالَ عُرْوَةُ كَانَتْ عَائِشَةُ تَكْرَهُ اَنْ يُسَبَّ عِنْدَهَا حَسَّانُ وَتَقُولُ اِنَّهُ الَّذِى قَالَ:

فَاِنَّ اَبِى وَوَالِدَهُ وَعِرْضِى * لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُ

قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَاشْتَكَيْتُ حِينَ قَدِمْتُ شَهْراً اَوِ النَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ اَصْحَابِ الْاِفْكِ لاَ اَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذٰلِكَ وَهُوَ يَرِيبُنِى فِى وَجَعِى اَنِّى لاَ اَعْرِفُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اللُّطْفَ الَّذِى كُنْتُ اَرَى مِنْهُ حِينَ اَشْتَكِى اِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَىَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَيُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُولُ كَيْفَ تِيكُمْ ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَذٰلِكَ يَرِيبُنِى وَلاَ اَشْعُرُ بِالشَّرِّ حَتَّى خَرَجْتُ حِينَ نَقِهْتُ فَخَرَجْتُ مَعَ اُمِّ مِسْطَحٍ قِبَلَ الْمَنَاصِعِ وَكَانَ مُتَبَرَّزَنَا وَكُنَّا لاَ نَخْرُجُ اِلاَّ لَيْلاً اِلٰى لَيْلٍ وَذٰلِكَ قَبْلَ اَنْ نَتَّخِذَ الْكُنُفَ قَرِيباً مِنْ بُيُوتِنَا قَالَتْ وَاَمْرُنَا اَمْرُ الْعَرَبِ الْاَوَّلِ فِى الْبَرِّيَّةِ قِبَلَ الْغَائِطِ وَكُنَّا نَتَأَذَّى بِالْكُنُفِ اَنْ نَتَّخِذَهَا عِنْدَ بُيُوتِنَا قَالَتْ فَانْطَلَقْتُ اَنَا وَاُمُّ مِسْطَحٍ وَهِىَ ابْنَةُ اَبِى رُهْمِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ وَاُمُّهَا بِنْتُ صَخْرِ بْنِ عَامِرٍ خَالَةُ اَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ وَابْنُهَا مِسْطَحُ بْنُ اُثَاثَةَ عَبَّادِ بْنِ الْمُطَّلِبِ فَاَقْبَلْتُ اَنَا وَاُمُّ مِسْطَحٍ قِبَلَ بَيْتِى حِينَ فَرَغْنَا مِنْ شَأْنِنَا فَعَثَرَتْ اُمُّ مِسْطَحٍ فِى مِرْطِهَا فَقَالَتْ تَعِسَ مِسْطَحٌ فَقُلْتُ لَهَا بِئْسَ مَا قُلْتِ اَتَسُبِّينَ رَجُلاً شَهِدَ بَدْراً فَقَالَتْ اَىْ هَنْتَاهُ وَلَمْ تَسْمَعِى مَا قَالَ قَالَتْ وَقُلْتُ مَا قَالَ فَاَخْبَرَتْنِى بِقَوْلِ اَهْلِ الْاِفْكِ قَالَتْ فَازْدَدْتُ مَرَضاً عَلٰى مَرَضِى فَلَمَّا رَجَعْتُ اِلٰى بَيْتِى دَخَلَ عَلَىَّ

رَسُولُ ﷺ فَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ كَيْفَ تِيكُمْ فَقُلْتُ لَهُ اَتَأْذَنُ لِي اَنْ آتِيَ اَبَوَيَّ قَالَتْ
وَاُرِيدُ اَنْ اَسْتَيْقِنَ الْخَبَرَ مِنْ قِبَلِهِمَا قَالَتْ فَاَذِنَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقُلْتُ
لِاُمِّي يَا اُمَّتَاهُ مَاذَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ قَالَتْ يَا بُنَيَّةُ هَوِّنِي عَلَيْكِ فَوَاللّٰهِ لَقَلَّمَا
كَانَتْ امْرَاَةٌ قَطُّ وَضِيئَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ اِلَّا كَثَّرْنَ عَلَيْهَا قَالَتْ
فَقُلْتُ سُبْحَانَ اللّٰهِ اَوَلَقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهٰذَا قَالَتْ فَبَكَيْتُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ
حَتّٰى اَصْبَحْتُ لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا اَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ ثُمَّ اَصْبَحْتُ اَبْكِي قَالَتْ
وَدَعَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ اَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَاُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِينَ
اسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ يَسْاَلُهُمَا وَيَسْتَشِيرُهُمَا فِي فِرَاقِ اَهْلِهِ قَالَتْ فَاَمَّا اُسَامَةُ فَاَشَارَ
عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ اَهْلِهِ وَبِالَّذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ
فَقَالَ اُسَامَةُ اَهْلُكَ وَلَا نَعْلَمُ اِلَّا خَيْرًا وَاَمَّا عَلِيٌّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لَمْ يُضَيِّقِ
اللّٰهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ وَسَلِ الْجَارِيَةَ تَصْدُقْكَ قَالَتْ فَدَعَا رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ بَرِيرَةَ فَقَالَ اَيْ بَرِيرَةُ هَلْ رَاَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيبُكِ قَالَتْ لَهُ بَرِيرَةُ وَالَّذِي
بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا رَاَيْتُ عَلَيْهَا اَمْرًا قَطُّ اَغْمِصُهُ غَيْرَ اَنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ
تَنَامُ عَنْ عَجِينِ اَهْلِهَا فَتَاْتِي الدَّاجِنُ فَتَاْكُلُهُ قَالَتْ فَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مِنْ
يَوْمِهِ فَاسْتَعْذَرَ مِنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اُبَيٍّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ
مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي عَنْهُ اَذَاهُ فِي اَهْلِي وَاللّٰهِ مَا عَلِمْتُ عَلٰى اَهْلِي
اِلَّا خَيْرًا وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ اِلَّا خَيْرًا وَمَا يَدْخُلُ عَلٰى اَهْلِي اِلَّا
مَعِي فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ اَخُو بَنِي عَبْدِ الْاَشْهَلِ فَقَالَ اَنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَعْذِرُكَ
فَاِنْ كَانَ مِنَ الْاَوْسِ ضَرَبْتُ عُنُقَهُ وَاِنْ كَانَ مِنْ اِخْوَانِنَا مِنَ الْخَزْرَجِ اَمَرْتَنَا
فَفَعَلْنَا اَمْرَكَ قَالَتْ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْخَزْرَجِ وَكَانَتْ اُمُّ حَسَّانَ بِنْتَ عَمِّهِ مِنْ

فَخَذَه وَهُوَ سَعد بنُ عُبَادَةَ وَهُوَ سَيِّدُ الْخَزرَجِ قَالَتْ وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلاً صَالِحاً وَلَكِنِ احتَمَلَتْهُ الحَمِيَّةُ فَقَالَ لِسَعْدٍ كَذَبْتَ لَعَمرُ اللّه لاَ تَقتُلُه وَلاَ تَقدِرُ عَلىٰ قَتْلِه وَلَوْ كَانَ مِنْ رَهطِكَ مَا اَحبَبتَ اَنْ يُقتَلَ فَقَامَ اُسيدُ بنُ حضيرٍ وَهُوَ ابنُ عَمِّ سَعدٍ فَقَالَ لِسَعْدِ بنِ عُبَادَةَ كَذَبْتَ لَعَمرُ اللّه لَنَقتُلَنَّهُ فَاِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ قَالَتْ فَثَارَ الحَيَّانِ الْاَوسُ وَالْخَزرَجُ حَتَّى هَمُّوا اَنْ يَقتَتِلُوا وَرَسُولُ اللّه ﷺ قَائِمٌ عَلىٰ الْمِنبَرِ قَالَتْ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللّه ﷺ يُخَفِّضُهُمْ حَتّٰى سَكَتُوا وَسَكَتَ قَالَتْ فَبَكَيْتُ يَومِي ذَلِكَ كُلَّهُ لاَ يَرقَأُ لِي دَمْعٌ وَلاَ اَكتَحِلُ بِنَومٍ قَالَتْ وَاَصبَحَ اَبَوَايَ عِندِي وَقَدْ بَكَيْتُ لَيلَتَيْنِ وَيَوماً لاَ يَرقَأُ لِي دَمْعٌ وَلاَ اَكتَحِلُ بِنَومٍ حَتَّى اِنِّي لاَ اَظُنُّ اَنَّ الْبُكَاءَ فَالِقٌ كَبِدِي فَبَينَا اَبَوَايَ جَالِسَانِ عِندِي وَاَنَا اَبكِي فَاستَأذَنَتْ عَلَيَّ امرَأَةٌ مِنَ الْاَنصَارِ فَاَذِنتُ لَهَا فَجَلَسَتْ تَبكِي مَعِي قَالَتْ فَبَينَا نَحنُ عَلىٰ ذَلِكَ دَخَلَ رَسُولُ اللّه ﷺ عَلَينَا فَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ قَالَتْ وَلَمْ يَجلِسْ عِندِي مُنذُ قِيلَ مَا قِيلَ قَبلَهَا وَقَدْ لَبِثَ شَهراً لاَ يُوحىٰ اِلَيهِ فِي شَأنِي بِشَيْءٍ قَالَتْ فَتَشَهَّدَ رَسُولُ اللّه ﷺ حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ اَمَّا بَعدُ يَا عَائِشَةُ اِنَّهُ بَلَغَنِي عَنكِ كَذَا وَكَذَا فَاِنْ كُنتِ بَرِيئَةً فَسَيُبَرِّئُكِ اللّه وَاِنْ كُنتِ اَلْمَمتِ بِذَنبٍ فَاستَغفِرِي اللّهَ وَتُوبِي اِلَيهِ فَاِنَّ الْعَبدَ اِذَا اعتَرَفَ ثُمَّ تَابَ تَابَ اللّه عَلَيهِ قَالَتْ فَلَمَّا قَضىٰ رَسُولُ اللّه ﷺ مَقَالَتَهُ قَلَصَ دَمعِي حَتَّى مَا اُحِسُّ مِنهُ قَطرَةً فَقُلتُ لاَبِي اَجِبْ رَسُولَ اللّه ﷺ عَنِّي فِيمَا قَالَ فَقَالَ اَبِي وَاللّه مَا اَدرِي مَا اَقُولُ لِرَسُولِ اللّه ﷺ فَقُلتُ لاُمِّي اَجِيبِي رَسُولَ اللّه ﷺ فِيمَا قَالَ قَالَتْ اُمِّي وَاللّه مَا اَدرِي مَا اَقُولُ لِرَسُولِ اللّه ﷺ فَقُلتُ وَاَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ لاَ اَقرَأُ مِنَ الْقُرآنِ كَثِيراً اِنِّي وَاللّه لَقَدْ عَلِمتُ

لَقَدْ سَمِعْتُمْ هٰذَا الْحَدِيثَ حَتّٰى اسْتَقَرَّ فِي اَنْفُسِكُمْ وَصَدَّقْتُمْ بِهِ فَلَئِنْ قُلْتُ لَكُمْ اِنِّي بَرِيئَةٌ لاَ تُصَدِّقُونِي وَلَئِنِ اعْتَرَفْتُ لَكُمْ بِاَمْرٍ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَنِّي مِنْهُ بَرِيئَةٌ لَتُصَدِّقُنِّي فَوَ اللّٰهِ لاَ اَجِدُ لِي وَلَكُمْ مَثَلاً اِلاَّ اَبَا يُوسُفَ حِينَ قَالَ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ثُمَّ تَحَوَّلْتُ فَاضْطَجَعْتُ عَلٰى فِرَاشِي وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَنِّي حِينَئِذٍ بَرِيئَةٌ وَاَنَّ اللّٰهَ مُبَرِّئِي بِبَرَاءَتِي وَلَكِنْ وَاللّٰهِ مَا كُنْتُ اَظُنُّ اَنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى مُنْزِلٌ فِي شَأْنِي وَحْياً يُتْلٰى لَشَأْنِي فِي نَفْسِي كَانَ اَحْقَرَ مِنْ اَنْ يَتَكَلَّمَ اللّٰهُ فِيَّ بِاَمْرٍ وَلَكِنْ كُنْتُ اَرْجُوا اَنْ يَرٰى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُبَرِّئُنِي اللّٰهُ بِهَا فَوَ اللّٰهِ مَا رَامَ رَسُولُ اللّٰهِ مَجْلِسَهُ وَلاَ خَرَجَ اَحَدٌ مِنْ اَهْلِ الْبَيْتِ حَتّٰى اُنْزِلَ عَلَيْهِ فَاَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرَحَاءِ حَتّٰى اِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ الْعَرَقُ مِثْلَ الْجُمَانِ وَهُوَ فِي يَوْمٍ شَاتٍ مِنَ الْقَوْلِ الَّذِي اُنْزِلَ عَلَيْهِ قَالَتْ فَسُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ يَضْحَكُ فَكَانَتْ اَوَّلُ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا اَنْ قَالَ يَا عَائِشَةُ اَمَّا اللّٰهُ فَقَدْ بَرَّأَكِ قَالَتْ فَقَالَتْ لِي اُمِّي قُومِي اِلَيْهِ فَقُلْتُ لاَ وَاللّٰهِ لاَ اَقُومُ اِلَيْهِ فَاِنِّي لاَ اَحْمَدُ اِلاَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَتْ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى اِنَّ الَّذِينَ جَاؤُا بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ الْعَشْرَ الْآيَاتِ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى بِهٰذَا فِي بَرَاءَتِي قَالَ اَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ وَكَانَ يُنْفِقُ عَلٰى مِسْطَحِ بْنِ اُثَاثَةَ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقْرِهِ وَاللّٰهِ لاَ اُنْفِقُ عَلٰى مِسْطَحٍ شَيْئاً اَبَداً بَعْدَ الَّذِي قَالَ لِعَائِشَةَ مَا قَالَ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَلاَ يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ اِلٰى قَوْلِهِ غَفُورٌ رَحِيمٌ قَالَ اَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ بَلٰى وَاللّٰهِ اِنِّي لَاُحِبُّ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لِي فَرَجَعَ اِلٰى مِسْطَحٍ النَّفَقَةَ الَّتِي كَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ وَاللّٰهِ لاَ اَنْزِعُهَا مِنْهُ اَبَداً.

"Resulullah sefere çıkarken hanımları arasında kur'a çekerdi. Kur'a kime çıkarsa Resulullah sefere onunla giderdi. Yine bir seferde (Beni Mustalik gazvesinde) Resulullah aramızda Kur'a çekti ve bana çıktı. Ben, Resulullah ile birlikte yola çıktım. Bu olay, kadınların örtünmelerini emreden âyet indikten sonra idi. Ben devemin üzerindeki "Hevdec"ime bindiriliyor ve indiriliyordum. Yola bu şekilde devam ettik. Resulullah o seferdeki savaşı bitirip geri döndüğünde Medine'ye yaklaşınca geceleyin hareket edilmesini emretti. Hareket emri ilan edilince ben kalkıp def-i hacet için gittim. Birlikten uzaklaştım. İhtiyacımı iderdikten sonra bineğime yöneldiğimde elimi göğsüme attım ki, Zefar şehri boncuğundan yapılmış olan gerdanlığım kopup düşmüş. Tekrar geri döndüm, gerdanlığımı aramaya başladım. Onu ararken geç kaldım. Beni, devenin üzerine "Hevdec'le bindirenler gelmişler, hevdecimi devenin üzerine yükleyip yola devam etmişler. Onlar, benim, hevdecin içinde olduğumu sanmışlar. Zaten o sıralarda kadınlar hafifti. Onlar şişmanlamazdı. Çünkü onlar az yemek yerlerdi. Bu nedenle hevdeci kaldırıp yükleyenler onun hafifliğini yadırgamamışlar. ben o zaman genç bir kadındım. Onlar deveyi çekip gitmişler. Ben, gerdanlığımı bulduğumda ordu hareket edip gitmişti. Ordunun konakladığı yere geldim ki orada hiç kimse yok. Daha önce oturduğum yere gittim. Ordunun beni arayarak tekrar gelip alacağını düşünüyordum. İşte ben orada otururken uyku bastırdı ve uyudum.

Safvan b.Muattal es-Sülemî ez-Zevkânî, orduyu geriden takibetmekle görevliydi. Benim bulunduğum yere gelmiş orada bir insan karartısı görmüş, sonra beni görünce tanımış. Zira o, örtünme âyeti gelmeden evvel beni görmüştü. beni görünce: "İnna Lillahi ve İnna İleyhi Râciûn." derken ben uyandım. Çarşafımla yüzümü örttüm. Allah'a yemin olsun ki bana bir kelime konuşmadı. Ben de ondan "İnna Lillahi ve İnna İleyhi Râciûn." sözünden başka bir şey işitmedim. Safvan devesini çökertti, ön ayaklarına bastı, ben kalkıp deveye bindim. Safvan deveyi çekerek birlikte orduya kavuştuk. Onlar, öğlenin şiddetli sıcağında bir yere konaklamışlardı. İşte o sırada iftira edenler helak oldular. Bu iftiranın en büyük payını, Abdullah b.Übeyy b.Selûl üstlenmişti.

Medine'ye vardık. Ben, o arada bir ay hasta yattım. İnsanlar, iftira edenler hakkında çeşitli şeyler söylüyorlarmış. Ben ise hiçbir şey hissetmiyordum. Ancak ben, hastalığım sırasında, diğer hastalıklarımda gördüğüm nezâket ve ilgiyi görmüyordum. Bu beni kuşkulandırıyordu. Zira Resulullah (s.a.v.) yanıma girince selam veiyor sonra "Nasılsınız?" diyor ve sonra çıkıp gidiyordu. Doğrusu bu beni şüphelendiriyor fakat şerrin ne olduğunu hissetmiyordum.

Nihayet hastalıktan iyileşmeye başlayınca dışarı çıktım. Mıstah'ın annesiyle birlikte "Menasi" denen yere doğru çıkmıştım. Burası bizim def-i hacet yerimizdi. Bizler oraya ancak geceden geceye çıkıyorduk. Bu, evlerimizin yakı-

nında tuvalet yapmadan evvelki bir haldi. Bizler, tuvalet hususunda, çölde yaşayan önceki Araplar gibiydik. Evlerimizin yakınına tuvalet yapmaktan rahatsız olurduk. Ben ve Mıstahın annesi yürüyüp gittik. Mıstah'ın annesi, Muttalip b.Abd-i Menaf'ın oğlu Ebi Rühm' ün kızı idi., Kadının annesi de Sahr b, Âmir'in kızı idi. bu kadın, Ebumesir es-Sıddıykın teyzesi id, Bunun oğlu Mıstah ise Üsase b. Abbad b. Muttahibin oğlu idi. Ben ve Mıstah'ın annesi, işimiz bittikten sonra evime doğru yöneldik Mıstahın annesi ayağı çarşafına takılarak düştü ve şöyle dedi: "Mıstah yüzükoyun sürünsün." Dedim ki: "Ne kötü bir söz söyledin. Bedir savaşına katılan bir adama hakaret mi ediyorsun?" Mıstah'ın annesi: "Ey kızım, onun, senin hakkında söylediğini işitmedin." dedi. Dedim ki: "Ne dedi?" İşte bunun üzerine Mıstahın annesi, iftiracıların ne söylediklerini bana haber verdi. Benim hastalığım daha da arttı. Evime dönünce Resulullah (s.a.v.) yanıma gedi. Selam verdi sonra "Nasılsınız?" dedi. Ben de ona dedim ki: "Benim, anne ve babama gitmem için izin verir misin?" Ben, haberi kesin olarak onlardan öğrenmek istiyordum. Resulullah bana izin verdi. Anneme varıp dedim ki: "Anne, insanlar neyi konuşuyorlar?" Annem dedi ki: "Yavrum üzülme. Allah'a yemin olsun ki, güzel bir kadın, kendisini seven bir erkeğin nikâhı altında bulunsun, onun kumaları olsun da onun aleyhinde çokça konuşmuş olmasınlar. Bu pek enderdir." Dedim ki "Sübhanallah. İnsanlar bunu konuştular ha?"

O gece sabaha kadar ağladım. Gözüme hiç uyku girmedi. Sabaha ağlayarak çıktım. Resulullah (s.a.v.) vahyi beklemesi uzayınca Ali b.Ebi Talib ile Üsame b.Zeyd'i çağırdı. Onların bu konuda görüşlerini alıyor ve onlarla istişare ediyordu. Üsame, Resulullah'ın ailesinde bildiği temizliği ve kendi gördüğünü söyledi ve dedi ki: "Ailen hakkında hayırdan başka birşey bilmiyoruz. Ali ise: "Ey Allah'ın Resulü, Allah seni daraltmış değildir. Bunun dışında kadınlar pek çoktur. Sen, hizmetçiye sor, o sana doğruyu söyler." dedi. Bunun üzerine Resulullah, "Berire" adlı cariyeyi çağırdı ve ona: "Ey Berire, sen, seni şüphelendirecek herhangi bir şey gördün mü?" dedi. Berire: "Seni hak Peygamber olarak gönderene yemin olsun ki, ben onda, kendisini ayıplayacağım bir şey görmedim. Ne var ki o, yaşı genç bir kadın. Ailesinin hamurunun üzerinde uyuyor. Evcil hayvanlar gelip hamurunu yiyorlar." dedi. Bunun üzerine Resulullah kalkıp gitti ve minbere çıktı. Abdullah b.Übey'i kastederek: "Ey Müslümanlar topluluğu, benim ailemde, bana eziyet etmek isteyen kimse hakkında kim beni mazur görür? (Beni kınamayıp bana yardım edecek kimdir?) Allah'a yemin olsun ki ben, ailemde hayırdan başka bir şey görmedim. Onlar öyle bir adam söylüyorlar ki, ben o adamda hayırdan başka bir şey görmedim. O ancak ben olduğum zaman evime girer."

Bunun üzerine Abdül Eşhel oğullarının kardeşi Sa'd b.Muaz ayağa kalktı ve: "Ey Allah'ın Resulü, ben seni mazur görürüm. Eğer sana eziyet veren kimse Evs kabilesinden ise ben onun boynunu vururum. Şayet o kimse Hazreçli kar-

deşlerimizdense bize emredersin biz de emrini yerine getiririz." Bunun üzerine Hazreç kabilesinin reisi olan ve İfk (İftira) hadisesine katılan Hassan b.Sabit'in annesinin amcasının oğlu olan Sa'd b.Ubade ayağa kalktı. Bu zat, daha önce salih bir kişiydi. Fakat kabilecilik taassubu onu, buna sevketti. Sa'd b.Ubade, Sa'd b.Muaz'a şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki yalan söyledin. Zira sen ne o adamı öldürüsün ne de onu öldürmeye gücün yeter. O, senin kabilenden biri olsaydı onun öldürülmesini istemezdin."

Bunun üzerine, Sa'd b.Muaz'ın amcasının oğlu olan Üseyd b.Hudayr ayağa kalktı ve Sa'd b.Ubadeye: "Allah'a yemin olsun ki sen yalan söyledin. Biz onu mutlaka öldürürüz. Sen münafıksın münafıkları savunuyorsun." dedi. Bunun üzerine Evs ve Hazrec kabilesine mensup olanlar ayaklandı. Resululah minberin üzerindeyken birbirlerini öldürmeyi kastettiler. Resulullah onları hep yatıştırmaya çalıştı. Nihayet sustular. Resulullah da sustu. Ben o gün de devamlı ağladım. Gözyaşlarım hiç dinmedi. Gözüme hiç uyku girmedi. Öyle ki, ben, ağlamaktan ciğerlerimin parçalanacağını zannettim. Annem babam yanımda oturuyor ve ben de ağlıyorken, Ensardan bir kadın yanıma girmek için izin istedi. Ona izin verdim. İçeri girdi, oturdu. Benimle beraber ağlamaya başladı. Biz bu durumda iken Resulullah yanımıza girdi. Selam verdi sonra oturdu. Aleyhime dedikodu yapıldığından beri yanıma hiç oturmamıştı.

Resulullah bir ay beklemiş benim hakkımda kendisine hiçbir vahiy gelmemişti. Resulullah oturunca şehadet getirdi sonra şöyle dedi: "Ey Aişe, senin hakkında bana şunlar ulaştı. Eğer sen, beri isen, Allah senin beri olduğunu ortaya koyacaktır. Şayet sen bir günah işlemeyi kastetmiş idiysen Allah'tan af dile ve ona tevbe et. Zira kul, günahını itiraf eder sonra tevbe ederse Alah onun tevbesini kabul eder."

Resulullah sözlerini bitirince gözyaşlarım kurudu. Artık gözlerimden bir damla dahi düştüğünü hissetmez oldum. Ve babama dedim ki: "Resulullah'ın söylediklerine benim yerime cevap ver." Babam: "Vallahi ben, Resulullah'a karşı ne söyleyeceğimi bilemiyorum." dedi. Bu defa ben, anneme: "Resulullahın bana söylediklerine sen cevap ver." dedim. Annem de: "Vallahi Resulullah'a karşı ne söyleyeceğimi bilemiyorum" dedi.

Ben, genç bir kadındım. Çokça Kuran okumamıştım. Dedim ki: "Vallahi ben anladım ki siz bu sözü işittiniz, kafanızda yer etti. Siz buna inanır oldunuz. Yemin olsun ki ben, beri olduğumu söylesem de sizler bana inanmayacaksınız. Yemin olsun ki eğer size birşeyler itiraf eder gibi olsam sizler bana inanacaksınız. Halbuki Allah biliyor ki ben bundan beriyim. Allah'a yemin olsun ki ben, benimle size ancak Yusuf'u ve onun babasını misal olarak buluyorum. Zira onun babası, "Artık bana düşen güzelce bir sabırdır. iddialarınız karşısında ancak Allah'tan yardım istenir."(11) demiştir.

---

(11) Yusuf suresi, âyet: 18

Sonra döndüm yatağıma uzandım. Allah, benim beri olduğumu biliyordu. Benim beri olduğumu da ortaya koyacaktı. Fakat, ben vallahi, hakkımda Allahı'ın okunan bir vahiy indireceğini beklemiyordum. Benim hakir nefsim hakkında Allah'ın birşey konuşmasını beklemiyordum. Fakat ben, Resulullah'ın bir rüya görebileceğini ve rüyasında Allah'ın, benim beri olduğumu ona bildireceğini bekliyordum.

Allah'a yemin olsun ki Resulullah, oturduğu yerden kalkmadan ve ev halkından herhangi bir kimse çıkmadan Resulullah'a vahiy indi. Resulullah'a her zamanki gibi sıkıntı geldi. Öyle ki yüzünden inci taneleri gibi ter dökülüyordu. Halbuki kış günlerinden birinde idik. Bu sıkıntı, ona indirilen vahyin ağırlığından idi. Resulullah nihayet açıldı. O, gülüyordu. Onun ilk konuştuğu söz şu oldu: "Ey Aişe Allah senin beri olduğunu açıkladı." Annem bana: "Kalk ona git." dedi. "Hayır vallahi ben ona gitmem. Ben ancak Allah Teala'ya hamdederim." dedim. işte o zaman Allah: "O uydurma haberi getirip iftira atanlar içinizden bir topluluktur..." âyetinden itibaren on âyet indirdi ve bu âyetlerde benim beri olduğumu beyan etti."

(Babam) Ebubekir, akrabası olan ve fakir durumda bulunan Mıstah b.Üsase'ye yardımda bulunuyordu. (Bu olaylar üzerine) dedi ki: "Vallahi Mıstah, Aişe hakkında söylediklerini söyledikten sonra ben ona hiçbirşey vermeyeceğim." Bunun üzerine Allah Teala: "İçinizden fazilet ve mal sahipleri, akrabalara, fakirlere ve Allah yolunda hicret edenlere yardım yapmamak için yemin etmesinler. Bağışlasınlar, müsamahalı davransınlar. Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz? Allah, çok bağışlayandır ve çok merhametli olandır."(Nur:22) âyetini indirdi. Ebubekir de dedi ki: "Evet, vallahi Allah'ın beni affetmesini istiyorum." Ondan sonra Ebubekir, Mıstah'a yaptığı yardımlarını yine devam ettirdi ve "Vallahi ben, yardımı bundan kesmeyeceğim." dedi.(12)

Âyet-i Kerime'nin başında: "O uydurma haberi getirip iftira atanlar, içinizden bir topluluktur." buyurulmaktadır. Bu ifade, iftira olayına bazı Müslümanların da katıldıklarını göstermektedir ki, bunlar Hassan b.Sabit, mıstah b.Üsase ve Hanne binti Cahş'dır.

Yine âyetin devamında: "Onu, kendiniz için bir şer sanmayın. Bilakis o sizin için bir hayırdır." buyurulmaktadır. Bu ifade, iftira olayının, Ebubekir ailesi için bir şer değil bir hayır olduğunu beyan etmektedir. Zira bu hadise, Ebubekir ailesinin, daha bu dünyada iken hayır ile anılmasına ve iffetli olduğunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Âhirette ise bu ailenin büyük sevaplara nail olacağına bir sebeptir.

Âyetin sonunda: "İftira suçunun en büyük payını yüklenenlere ise büyük

(12) Buhari, K. el-Megazi, bab: 34, K. Tefsir el-Kur'an, bab:6 Müslim, K. et- Tevbe, Bab: 56, Hadis No 2770

bir azap vardır." buyurulmaktadır. Burada, iftiranın büyük payını yüklenen kimseden maksat, tercih edilen görüşe göre, Abdullah b.Übey b.Selul'dür. Bu şahsın, iftirada en büyük payı olan kişi sayılmasının sebebi, ilk önce söylentiyi bunun çıkarması ve onu yaymasıdır.

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَا إِفْكٌ
مُبِينٌ ﴿١٢﴾

12- İftirayı işittiğiniz zaman, mümin erkeklerin ve mümin kadınların, birbirine hüsn-i zanda bulunup ta "Bu apaçık bir iftiradır." demeleri gerekmez miydi?

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, müminlere, Hz. Aişe hakkındaki iftiraya ihtimal vermeleri yüzünden sitem etmekte ve onları böyle davranışlardan sakınmaya davet etmektedir. Hz. Aişe, müminlerden biri, hattâ onların annesi olduğu halde, onun, böyle birşey yaptığını düşünmek, müminlere yakışmayan bir davranıştır. Nitekim sahabilerden, Halid b.Zeyd Eba Eyyub el-Ensârî'ye hanımı: "İnsanların, Aişe hakkında ne söylediklerini duymadın mı?" deyince Eba Eyyub, "Evet duydum. Bu bir yalandır. Ey Eyyub'un annesi sen böyle bir şey yapar mısın?" demiş, hanımı da: "Hayır vallahi yapmam." cevabını vermiştir. Bunun üzerine Eba Eyyub: "Vallahi Aişe senden daha hayırlıdır." demiştir.

لَوْلَا جَاؤُ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولٰئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾

13- Bir de dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Madem ki bu şahitleri getiremediler, o halde onlar, Allah nezdinde, yalancıların ta kendileridir.

* Bu âyet-i kerime, bir iftira ile doğru sözün birbirinden ayırdedilmesinin yolunu öğretiyor ve bunun, olay hakkında, kendilerine güvenilir dört şahit ile

olayın doğruluğunun tesbiti olduğunu beyan ediyor. Bu hadisede, iftirada bulunanlar, iddialarına dair herhangi bir şahit getiremediklerinden onların yalancı oldukları ortaya çıkıyor.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَٓا اَفَضْتُمْ فِيهِ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

14- Eğer Allah'ın lütfu ve merhameti, dünyada ve âhirette üzerinizde olmasaydı, içine daldığınız fitne yüzünden size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

Ey, Aişe hakkında dedikoduya dalanlar, eğer Allah'ın dünyada iken tevbenizi kabul edip âhirete imanla gitmenizi sağlama lütfu olmasaydı, içine daldığınız iftiradan dolayı büyük bir azaba uğratılırdınız.

* Âyet-i kerimede işaret edilen, dedikoduya dalanlar ve tevbeleri kabul edilerek Allah'ın merhametine nâil olanlar arasına Hassan b.Sabit, Mıstah b.Üsase, Hanne binti Cahş gibi müminler ve Abdullah b.Übey b.Selul gibi münafıklar girmemişlerdir.

اِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًاۗ
وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

15- Siz o iftirayı dilden dile dolaştırıyorsunuz. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığınız şeyi ağzınızla söylüyor ve onu, önemsiz birşey sanıyordunuz. Halbuki bu, Allah nezdinde büyük bir günahtır.

Bir zaman sizler, Aişe ile ilgili iftirayı birbirinize anlatıyordunuz. Sizler, anlattığınız o hadise hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığınız halde bunu ağzınızla söylemekten çekinmiyor "Aişe'nin şöyle şöyle yaptığını işittik." diyor-

dunuz. Bu sözlerinizin basit bir şey olduğunu, bundan dolayı günaha girmeyeceğinizi sanıyordunuz. Halbuki bu sözünüz, Allah katında büyük bir sözdür. Zira sizler, bununla Allah'ın Resulüne ve onun ailesine eziyet ediyordunuz.

وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ
عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

16- O asılsız sözü duyduğunuz zaman: "Bunu konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ bu, büyük bir iftiradır." demeniz gerekmez miydi?

Ey, iftira hadisesine dalan insanlar, sizler bu hadiseyi, söyleyenlerden işittiğiniz zaman: "Bizim bunu konuşmamız haramdır. Bunu konuşmak bize yakışmaz. Ey rabbimiz, bu adamların ortaya attıkları iftiraya inanmaktan uzak durur sana sığınırız. Hiç böyle bir şey olur mu? Bu söz, büyük bir iftiradan başka bir şey değildir." demeniz gerekmez miydi?

Bu ve bundan sonra gelen âyetler müminlere, birbirlerine karşı hüsn-ü zan'da bulunmalarını ve birbirleri hakkında hayır söylemelerini öğretiyor. Birtakım fitne ve vesveselere kapılmamalarını emrediyor.

يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾

وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

17- Allah, eğer gerçek müminlerseniz, böyle bir günâha ebediyyen dönmemenizi öğütler.

18- Allah, size âyetlerini açıklıyor. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah sizlere, kitabında indirdiği âyetleriyle öğüt verir ve sizlerin, Aişe hakkında söylediklerinize bir daha dönmenizi yasaklar. Şayet sizler, Allah'ın

öğütlerinden ibret alan, emirlerini tutup yasaklarından kaçınan müminlerseniz, Allah, âyetlerini size böyle açıklar ki bir daha böyle şeyler yapmayasınız. Ve böylece içinizden kimin itaatkâr, kimin de isyankâr olduğu ortaya çıksın. Allah, sizleri ve yaptıklarınızı çok iyi bilendir. Yaratıklarını sevk ve idarede ve onları yükümlü kıldığı amellerde hüküm sahibidir. Onun dediği mutlaka olur. Hikmet sahibidir. Yaptıklarını yerli yerince yapar.

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾

19- İman edenler arasında hayasızlığın yayılmasını isteyenlere ,işte onlara, dünyada da âhirette de acı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Allah ve Resulüne iman edenler arasında zinanın yayılmasını arzulayanlara, dünyada ve âhirette de can yakıcı bir azap vardır. Onlara, dünyada iffetli kadınlara iftira etme cezası uygulanır ve seksen sopa vurulur. Şayet tevbe etmeden ölürlerse, âhirette cehenneme atılarak cezalandırılırlar. İftira olayına katılanların doğru veya yalan söylediklerini ancak Allah bilir, siz bilemezsiniz. Zira, gaybı bilmek ancak Allah'a aittir. O halde birtakım insanlardan duyduğunuz sözleri derhal yaymaya kalkmayın.

* Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

لَا تُؤْذُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تُعَيِّرُوهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنْ تَتَبَّعَ عَوْرَةَ
أَخِيهِ الْمُسْلِمِ تَتَبَّعَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ تَتَبَّعَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ وَلَوْ فِي جَوْفِ
رَحْلِهِ.

-"Müslümanlara eziyet etmeyin, onları ayıplamayın, onların gizliliklerini araştırmayın. Zira kim, mümin kardeşinin ayıplarını araştırmaya girişecek olursa, Allah da onun gizliliklerini araştırır. Allah, kimin de gizliliklerini araştırırsa

onu rüsvay eder. İsterse o kişi, evinin içinde saklanmış olsun."(13)

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

20- Ya üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı ve Allah, çok şefkatli ve çok merhametli olmasaydı, haliniz ne olurdu?

Eğer Allah, bir lütuf olarak bunu size beyan etmeseydi ve o iftira atanları derhal cezalandırsaydı helak olurdunuz. Fakat Allah, kullarına karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ
يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَى
مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾

21- Ey iman edenler, şeytanın adımlarına uymayın. Kim, şeytanın adımlarına uyarsa, şüphesiz ki o, ona mutlaka hayasızlığı ve kötülüğü emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiri ebediyyen temize çıkamazdı. Fakat Allah, dilediğini temize çıkarır. Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

Ey, Allah'a ve Peygamberine iman edenler, iffetli kadınlar hakkında yapılan iftiralara aldanarak şeytanın adımlarına uymayın. Onun yolunu tutmayın. Zira sizden kim, şeytanın yolunu tutacak olursa, şüphesiz ki şeytan ona, fuhuşu ve kötülüğü emreder. Çünkü şeytan kendini buna adamıştır.

Ey insanlar, eğer Allah'ın sizlere lütfu ve merhameti olmasaydı sizden hiçbiriniz, günahlarından ve inkârından arınmış olamazdı. Hayırı şerden seçemezdi. Fakat Allah, kullarından dilediğini maddi ve mânevî kirlerden arındırır. Allah, herşeyi işiten ve herşeyi bilendir.

(13) Tirmizî, K. el-birr, bab: 83, Hadis No 2032/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5 S. 279

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٢٢﴾

22- İçinizden fazilet ve mal sahipleri, akrabalara, fakirlere ve Allah yolunda hicret edenlere yardım yapmamak için yemin etmesinler, bağışlasınlar, müsamahalı davransınlar. Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz? Allah, çok bağışlayandır ve çok merhametli olandır.

* Bu âyet-i kerimenin, Hz. Ebubekir hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Ebubekir; teyzesinin oğlu Mıstah'a, fakir olduğu için yardımlarda bulunuyordu. Mıstah, Hz.Aişe'ye yapılan iftira dedikodusuna katılmıştı. Bu sebeple Hz. Ebubekir, Mıstah'a artık yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu ve yardımın kesilmemesi emredildi.Hz. Ebubekir: "Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz?" ifadesini duyunca: "Evet, Allah'ın beni affetmesini severim" dedi ve yardımına devam etti.[14]

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

23- İffetli, hiçbirşeyden habersiz mümin kadınlara zina isnad edenler, şüphesiz dünyada da âhirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır.

* Âyet-i kerimede zikredilen: "İffetli, hiçbir şeyden habersiz mümin kadınlar"dan maksat, bazı müfessirlere göre, Hz. Aişe'dir. Ancak âyetin beyan ettiği sıfatları taşıyan herkes için bu hüküm geçerlidir. Böyle kadınlara zina isnad edip te sonra tevbe etmeyenler, dünya ve âhirette lanete uğratılmış olurlar.

(14) Buhari, K. el-Megazi, Bab: 34, K. Tefsir el- Kur'an, bab: 6/Müslim, K. et- Tevbe, bab: 56, Hadis No 2770

Bazılarına göre ise,bu âyet, sadece Resulullah'ın hanımları için inmiştir. Resulullah'ın hanımlarına dil uzatanların tevbeleri kabul değildir. Bunlar, dünya ve âhirette lanete uğratılmışlardır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise bu âyet-i kerime, Resulullah'ın hanımları hakkında nâzil olmuş sonra bu surenin baş tarafındaki dördüncü ve beşinci âyetler inmiş, iffetli hanımlara zina isnad edenlere seksen sopa vurulmasını ve bunlar için tevbe kapısının açık olduğunu beyan etmişlerdir.

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

24- Kıyamet günü onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir.

Kıyamet gününde, bu günahları işleyenler, dünyada böyle bir günah işlediklerini itirf etmeyince Allah onların ağızlarını mühürleyecek, onların yaptıklarına, elleri ve ayakları şahitlik edecektir.

* Said b.Cübeyr diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü, kâfire, yaptığı amel gösterilir. Kâfir onu inkâr eder ve tartışmaya girişir. Ona: "Şunlar senin komşuların, senin aleyhinde şehadette bulunuyorlar." denir. Kâfir: 'Onlar yalan söylüyorlar." der. Ona: "Ailen, eşin dostun da böyle söylüyorlar." denir. O da: "Onlar da yalan söylüyorlar" der. Kâfirlere yemin ettirilir. Onlar yemin ederler. Sonra Allah onları sağır yapar. Elleri ve ayakları aleyhlerine şahitlik eder. Onlar da cehennem azabına atılırlar."

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

25- O gün Allah onlara hak ettikleri cezayı tam olarak verecek ve onlar Allah'ın apaçık hak olduğunu bileceklerdir.

Ağızlarının mühürlenip, el ve ayaklarının, aleyhlerine şahitlik ettikleri kıyamet gününde, iffetli mümin kadınlara dil uzatanlara, Allah, hak ettikleri ceza-

yı verecektir. Ve onlar, Allah'ın hak olduğunu ve herşeyi dünyada açıklamış olduğunu bileceklerdir. Artık o münafıkların, Allah'ın varlığından şüphe etmeleri mümkün olmayacaktır.

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ
وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ
وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

26- Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler temiz kadınlara yakışır. işte o temiz olanlar, onların attıkları iftiradan çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

* Aburrahman Zeyd b.Eslem bu âyet-i kerimeyi mealde verildiği şekilde izah etmiş ve bundan maksadın, Hz. Aişe gibi temiz bir kadının, Resulullah gibi temiz bir zata yaraştığı, Abdullah b.Übey b.Selul gibi murdar bir kişiye ise murdar bir kadının yaraştığı anlamına geldiğini söylemiştir.

Abdullah b.Abbas, Mücahid, Atâ, Saîd b.Cübeyr, Şa'bî, Hasan-ı Basrî ve Dehhak ise bu âyet-i kerimeyi şu şeklide izah etmişlerdir. "Kötü sözler kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü sözlere layıktırlar. Güzel sözler güzel erkeklere, güzel erkekler de güzel sözlere yaraşırlar. Haklarında iftira edilen temiz insanlar, murdarların söyledikleri murdar sözlerden beridirler. İşte bunlara af ve bol rızık vardır."

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا
عَلٰٓى اَهْلِهَا ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَاِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾

27- Ey iman edenler, kendi evlerinizden başka evlere, izin almadan ve sakinlerine selam vermeden girmeyin. Düşünseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

28- Eğer orada kimseyi bulamazsanız, size izin verilmedikçe içeriye girmeyin. Eğer size "Geri dönün" denilirse, hemen dönün. Bu davranış sizin için daha temizdir. Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilir.

* Bu âyet-i kerime, Allah Teala'nın, mümin kullarına öğrettiği terbiye ve âdâptan birini beyan etmektedir. O da, başkasının evine girerken sahibinden izin istemek ve izin verdiği takdirde, ev halkına selam vererek içeri girmektir.

Bir Müslüman başka birinin evine gittiğinde, en fazla üç kere kapıyı vurmak, zil çalmak vb. şekillerde izin ister. Eğer izin verilirse, selam vererek içri girer. Yoksa dönüp gider.

Ebu Said el-Hudrî diyor ki:

عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ قَالَ كُنْتُ فِى مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْاَنْصَارِ اِذْ جَاءَ اَبُو مُوسٰى كَاَنَّهُ مَذْعُورٌ فَقَالَ اسْتَأْذَنْتُ عَلٰى عُمَرَ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِى فَرَجَعْتُ فَقَالَ مَا مَنَعَكَ قُلْتُ اسْتَأْذَنْتُ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِى فَرَجَعْتُ وَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اِذَا اسْتَأْذَنَ اَحَدُكُمْ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ فَلْيَرْجِعْ فَقَالَ وَاللّٰهِ لَتُقِيمَنَّ عَلَيْهِ بَيِّنَةً اَمِنْكُمْ اَحَدٌ سَمِعَهُ مِنَ النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ اُبَىُّ بْنُ كَعْبٍ وَاللّٰهِ لَا يَقُومُ مَعَكَ اِلَّا اَصْغَرُ الْقَوْمِ فَكُنْتُ اَصْغَرَ الْقَوْمِ فَقُمْتُ مَعَهُ فَاَخْبَرْتُ عُمَرَ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ ذٰلِكَ.

"Ben, Ensarın toplantılarından birinde bulunuyordum. O anda Ebu Musa el-Eş'arî, sanki birşeyden korkmuşçasına çıkıp geldi ve şöyle dedi: "Ben, Ömer'in yanına girmek için üç defa izin istedim. Bana izin verilmedi. Bunun üzerine dönüp gittim. Ömer daha sonra beni çağırdı ve bana "Senin, benim yanıma gelmene engel olan neydi?" dedi. Ben de: "Üç defa izin istedim bana izin verilmedi. Bunun üzerine dönüp gittim. Çünkü Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: "Sizden biriniz üç defa izin ister de ona izin verilmezse geri dönsün." bunun üzerine Ömer bana şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, buna dair mutlaka şahit getireceksin." (Şimdi sizden soruyorum) İçinizde Resulullah'tan bunu işiten herhangi biriniz var mı?" Bunun üzerine Übey b.Kâ'b şöyle dedi: "Vallahi seninle beraber bu insanların en küçüğü gelecektir. (Gelip şahitlik edecektir)

Ebu Said el-Hudrî diyor ki: "Ben orada bulunanların en küçüğü idim. Kalkıp Ebu Musa el-Eş'arî ile beraber gittim ve Ömer'e, Resulullah'ın bunu söylediğini haber verdim."(15)

Âyet-i kerimede zikredilen izin istemenin ne şekilde olacağı hakkında iki görüş zikredilmektedir. Bir kısım âlimlere göre bu izin, selam verildiken sonra sözle olur. Taberi bu görüşü tercih etmektedir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise, izin isteme, öksürme, seslenme vb. şeylerle olur.

Kimlerin izin istemek zorunda oldukları hususuna gelince, erginlik çağına girmiş olan herkesin, eşi dışında herkesten izin istemesinin gerekli olduğu beyan edilmektedir. Kişi, kardeşinin ve annesinin yanına gimek için dahi izin istemek zorundadır. Çünkü onları, müsait olmayan bir vaziyette görmesi doğru değildir.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا

تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

29- İçinde eşyanız bulunan boş binalara izinsiz girmenizde bir mahzur yoktur. Allah, sizin açığa vurduğunuzu da bilir, gizlediğinizi de.

* Âyette zikredilen "Boş binalar" ifadesi, herkesin serbestçe girebildiği, han, kahve, lokanta vb. yerleri de kapsamına almaktadır. Ayrıca yıkık, çökük

(15) Buhari, K. el- İsti'zan, bab: 13/Müslim, K. el- Âdâb, bab: 33-37, Hadis No: 2153

ve terkedilmiş, yeni yapıldığı halde henüz içine kimse girmemiş binalar da "Boş yer" sayılır.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

30- Ey Muhammed, mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, edep yerlerini korusunlar. Böyle davranmak onlar için daha temiz ve daha hayırlıdır. Şüphesiz ki Allah, yaptılarınızdan haberdardır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, mümin erkeklerin, gözlerini haramdan sakınmalarını ve avret mahallerini zinadan ve başkalarının görmesinden korumalarını emretmektedir.

Mümin kimse kendisine haram kılınan birşeye bakamaz. Şayet iradesi dışında haram olan birşeyi görürse derhal gözünü ondan çevirmekle mükelleftir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.)den şu Hadis-i Şerifler rivayet edilmektedir: "Cerir b.Abdullah el-Büceli diyor ki:

عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ . قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ مَنْ نَظَرِ الْفُجَاءَةِ . فَأَمَرَنِي أَنْ أَصْرِفَ بَصَرِي.

"Ben, Resulullah (s.a.v.)den, anî bakışların (Gözün, istemeden görmesinin) hükmünü sordum. O bana, gözümü çevirmemi emretti."[16]

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde Hz. Ali'ye şöyle buyurmuştur:

(16) Müslim, K.el-Âdâb, bab: 45, Hadis No 2159/Ebu Dâvûd, K. en-Nikâh, bab: 44, Hadis No 2148/Tirmizî, K.el- Edib, bab: 28, Hadis no 2776

قال رسول الله ﷺ لعلي: «ياعلي، لا تتبع النظرة النظرة، فان لك الأولى، وليست لك الآخرة».

"Ey Ali, birinci bakışına ikinci bakışını ekleme. Zira senin birinci defa bakmaya hakkın vardır. Bunun dışında bakmaya hakkın yoktur."(17)

Ebu Said el-Hudrî diyor ki:

عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ اِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ عَلَى الطُّرُقَاتِ فَقَالُوا مَا لَنَا بُدٌّ اِنَّمَا هِىَ مَجَالِسُنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا قَالَ فَاِذَا اَبَيْتُمْ اِلَّا الْمَجَالِسَ فَاَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهَا قَالُوا وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ قَالَ غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الْاَذَىٰ وَرَدُّ السَّلَامِ وَاَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْىٌ عَنِ الْمُنْكَرِ.

"Bir gün Resulullah şöyle buyurdu: "Sakın yollar üzerine oturmayın." Bunun üzerine orada bulunanlar: "Başka çaremiz yok. Yollar bizim toplantı yerlerimiz. Oralarda oturup konuşuyoruz." dediler. Resulullah da şu cevabı verdi: "Eğer mutlaka oturacaksanız yolun hakkını verin." Onlar: "Yolun hakkı nedir?" diye sorunca Resulullah: "Gözü kapamak, eziyet etmemek, selam almak, iyiliği emretmek ve kötülüğe mani olmaktır." buyurdu.(18)

Taberi, bu âyet-i kerimede zikredilen "Edep yerlerini korusunlar" ifadesinden maksadın, edep yerlerini insanların bakışlarından korumaları olduğunu söylemiş ve buna dair görüşleri zikretmiştir.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَائِهِنَّ اَوْ اٰبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَائِهِنَّ اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِى اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِى اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا

(17) Ebu Dâvûd, K. en- Nikâh, bab: 44, Hadis no 2149/Tirmizî, K. el- Edeb- bab: 28 Hadis No 2777
(18) Buhadi, K. el-Mezalim, bab: 22/Müslim, K.el-Libas, bab: 114 Hadis no 2121/Ebu Dâvûd, K. el- Edeb, bab: 13, Hadis No 4815

مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِع۪ينَ غَيْرِ اُو۬لِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ
اَوِ الطِّفْلِ الَّذ۪ينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَٓاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ
لِيُعْلَمَ مَا يُخْف۪ينَ مِنْ ز۪ينَتِهِنَّ وَتُوبُٓوا اِلَى اللّٰهِ جَم۪يعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

31- Ey Muhammed, mümin kadınlara söyle, gözlerini (Haramdan) sakınsınlar. Edep yerlerini korusunlar. Görünmesi zaruri olanlar hariç, zinetlerini göstermesinler. Başörtülerini, yakalarının zerine doğru örtsünler. Zinetlerini kendi kocalarından veya babalarından veya kocalarının babalarından veya kendi oğullarından veya kocalarının oğularından veya kendi kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kızkardeşlerinin oğullarından veya kadınlarından veya sahip oldukları cariyelerden veya cinsî iktiarı olmayan hizmetçilerden veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlayacak çağda olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerini başkalarına bildirmek için ayaklarını da vurmasınlar. Ey mü'minler, hepiniz Allah'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz.

* Âyet-i kerimede mümin kadınların, gözlerini haramdan sakınmaları emredilmektedir. Müfessirlerin çoğu bu âyet-i kerimeye bakarak, kadınların, mahremleri olmayan erkeklere bakmalarının caiz olmadığını söylemişler ve kadınların bakışlarının şehvetle olup olmamasının fark etmediğini ifade etmişlerdir. Bu âlimler, görüşlerine delil olarak şu Hadis-i Şerif'i zikretmişlerdir.

Peygamberimizin hanımı Ümmü Seleme diyor ki:

عن أم سلمة، قالت: كنت عند رسول الله ﷺ وعنده ميمونة، فأقبل ابن
أم مكتوم، وذلك بعد ان اخذنا بالحجاب فقال النبى ﷺ احتجبا منه
فقلنا: يا رسول، أليس أعمى، لا يبصرنا ولا يعرفنا، فقال النبى ﷺ:
«أفعميا وان أنتما؟ ألستما تبصرانه».

"Ben ve Meymune, Resulullah'ın yanındaydık. Bizlere örtünmemiz emredildikten sonra Abdullah İbn-i Ümm-i Mektum bize geldi. Resulullah bize: "Onun yanında örtünün." buyurdu. Biz: "Ey Allah'ın Resulü, bu kişi âmâ değil mi? O bizi ne görüyor ne de tanıyor." dedik. Resulullah: "Sizler de âmâ mısınız? Siz onu görmüyor musunuz?" buyurdu.[19]

(19) Ebu Dâvûd, K.el-Libas, bab: 37, Hadis no 7112/Tirmizî, K.el Edeb, bab: 29 Hadis no 2778

Diğer bir kısım âlimler ise, kadınların, kendilerine mahrem olmayan kişilere şehvet gözüyle olmadıkça bakabileceklerini söylemişlerdir. Bunlar da görüşlerine delil olarak şu Hadis-i Şerifi zikretmişlerdir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَىَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَعِنْدِى جَارِيَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِغِنَاءِ بُعَاثٍ فَاضْطَجَعَ عَلَى الْفِرَاشِ وَحَوَّلَ وَجْهَهُ فَدَخَلَ اَبُو بَكْرٍ فَانْتَهَرَنِى وَقَالَ مِزْمَارَةُ الشَّيْطَانِ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَاَقْبَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ دَعْهُمَا فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزْتُهُمَا فَخَرَجَتَا قَالَتْ وَكَانَ يَوْمَ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بِالدَّرَقِ وَالْحِرَابِ فَاَمَّا سَاَلْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَاَمَّا قَالَ تَشْتَهِينَ تَنْظُرِينَ فَقَالَتْ نَعَمْ فَاَقَامَنِى وَرَاءَهُ خَدِّى عَلَىٰ خَدِّهِ وَيَقُولُ دُونَكُمْ يَابَنِى اَرْفِدَةَ حَتَّى اِذَا مَلِلْتُ قَالَ حَسْبُكِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاذْهَبِى.

"Bir bayram günü Habeşliler, ellerinde kalkan ve mızraklarıyla oynuyorlardı. Ya ben, Resulullah'tan onlara bakmama izin vermesini istedim. Veya Resulullah bana: "Onlara bakmak ister misin?" dedi. Ben de: "Evet." dedim. Resulullah beni arkasına durdurdu. Yüzüm yüzüne değiyordu. Resulullah onlara: "Devam edin Habeşliler." buyurdu. Ben bakmaktan usanınca Resulullah "Yeter mi?" dedi. Ben de: "Evet." dedim. Resulullah: "O halde içeri git." dedi.[20]

"Edep yerlerini korusunlar"

Saîd b.Cübeyr ve Mukatil diyorlar ki: "Bundan maksat, kadınların, edep yerlerini zinadan korumalarıdır. Katade ve Süfyan es-Sevrî ise, bundan maksadın, kadınların edep yerlerini haramdan korumalarıdır." demişlerdir. Ebul Aliye ve Taberi ise, bu ifadeden maksadın, kadınların edep yerlerini kapatacak elbiseler giyerek onları mahrem olmayan erkeklerin bakışlarından korumak olduğunu söylemişlerdir.

---

(20) Buhadi, K.el- Cihad, bab: 81/Müslim, K. Salatül Iydeyn, bab: 19, Hadis no 892

Görülmesi zaruri olan yerler dışında, zinet yerlerini göstermeinler.

Görülmesi zaruri olan yerlerden neyin kastedildiği hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır.

Abdullah b.Mes'ud, Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehaî, İbn-i Sîrîn ve benzeri âlimler, buradaki "Görünmesi zaruri olan zinet yerlerinden maksadın, kadınların giydikleri dış elbiseler olduğunu söylemişlerdir.

Saîd b.Cübeyr, Abdullah b.Abbas ve benzeri âlimler ise burada zikredilen "Görünmesi zaruri olan yerler"den maksadın, sürmenin görüldüğü yüz, kına, yüzük ve bileziklerin görüldüğü eller olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşü destekleyen Mürsel bir Hadis-i Şerif'te şunlar zikredilmektedir:

Halid b.Düreyk diyor ki: "Aişe (r.anh)dan şunları söylediği rivayet edilmiştir.

عن خالد ، قال يعقوب: ابن دُرَيْك ، عن عائشة رضى الله عنها، أن أسماء بنت أبي بكر دخلت على رسول الله ﷺ وعليها ثياب رِقاق، فأعرض عنها رسول الله ﷺ ، وقال: «يا أسماءُ إن المرأة إذا بلغت المحيضَ لم تصلح أن يُرى منها إلا هذا وهذا» وأشار الى وجهه وكفيه.

"Birgün Ebubekir'in kızı Esma (kızkardeşim), üzerinde bulunan ince bir elbise ile Resulullah'ın yanına girdi. Resulullah (s.a.v.) ondan yüz çevirdi ve ona şöyle dedi: "Ey Esma, kadın, âdet görme çağına varınca, onun ancak şurası ve şurası görülebilir." "Resulullah böyle derken, yüzünü ve ellerini işaret etti."(21)

Ebu Davud bu Hadisi rivayet ettikten sonra, Hadis'in mürsel oduğunu, Halid b.Düreyk'in, Hz. Aişe'yi görmediğini söylemiştir.

Başörtülerini yakalarının üzerine doğru örtsünler."

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

(21) Ebu Dâvûd, K.el- Libas, bab: 34, Hadis no 4104

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ يَرْحَمُ اللّٰهُ نِسَاءَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأَوَلَ لَمَّا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ شَقَقْنَ مُرُوطَهُنَّ فَاخْتَمَرْنَ بِهِ.

"Bu âyet-i Kerime inince, önce hicret eden kadınlar, peştemallarını dilerek başörtüsü edindiler."(22) Burada geçen "Yaka" ifadesinden maksat, boyun ve göğüslerdir.

Zinetlerini kendi kocalarından veya babalarından veya kendi oğularından başkasına göstermesinler.

Âyet-i kerimede, kadınların zinetlerini, kocalarından ve mahremleri olan diğer kişilerden başkalarına göstermemeleri emrediliyor. Buradaki "Zinet"den maksat, küpe, halhal, kolye, vb. zinet eşyalarının takıldığı yerlerdir. Kadının buralarını, mahremleri dışındaki insanlara göstermeleri haramdır.

Âyet-i kerimede, Müslüman kadının, zinet yerini kendi kadınlarına göserebileceği ifade ediliyor. Burada geçen, "Kendi kadınlarına" ifadesinden maksat, Müslüman kadınlardır. Bu itibarla bir Müslüman kadının, Müslüman olmayan kadınlara da zinet yerlerini göstermesi caiz değildir.

Hz. Ömer (r.a.) Ebu Ubeyde b.el-Cerrah'a mektup yazarak şöyle demiştir: "Bana gelen haberlere göre bazı Müslümanların kadınları, müşriklerin kadınlarıyla bilikte hamamlara gidiyorlarmış. Bu senin bölgende oluyor. Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kadının avret mahallerine, kendi dininden olmayan bir kadının bakması haramdır.

Âyet-i kerimede, Müslüman kadınların, mahrem yerlerini, sahip oldukları kölelerden saklamak zorunda olmadıkları zikrediliyor. Taberi, buradaki "Köleler" ifadesinden maksadın, müşrik olan cariyeler olduğunu söylemiştir. Buna göre mümin kadınlar, mümin olmayan kadınlara avret yerlerini gösteremezler. Ancak, mümin olmayan cariyeler bu hükmün dışındadırlar.

Fakat müfessirlerin çoğunluğu, âyette zikredilen "Köleler" ifadesine, cariyeler yanında erkek kölelerin de dahil olduğunu ve mümin bir kadının erkek olsun kadın olsun kölelerine karşı örtünmek mecburiyetinde olmadığını söylemişlerdir.

Bu hususta Enes b.Mâlik, diyor ki:

(22) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 24, bab: 12

عن أنس أن النبى ﷺ أتى فاطمة بعبد كان قد وهبه لها، قال: وعلى فاطمة رضى الله عنها ثوب إذا قنعت به رأسها لم يبلغ رجليها، وإذا غطت به رجليها لم يبلغ رأسها، فلما رأى النبى ﷺ ما تلقى قال: «إنه ليس عليك بأس، إنما هو أبوك وغلامك».

"Resulullah, Fatıma'ya hediye ettiği bir köleyi getirdi. Fatıma'nın üzerinde bir elbise bulunuyordu. Onunla başını örttüğünde ayaklarına yetişmiyordu, ayaklarını örttüğünde de başına yetişmiyordu. Resulullah (s.a.v.) Fatıma'nın bu haline görünce ona şöyle dedi: "Bunda senin için bir mahzur yoktur. Zira burada senin baban ve kölen vardır."(23)

Âyet-i kerimede, kadınların, zinet yerlerini, cinsî iktidarı olmayan hizmetçilerden saklamak mecburiyetinde olmadıkları beyan edilmektedir. Burada söz konusu olan hizmetçilerin, kadınlara yaklaşma ihtiyacı hissetmemeleri ya da cinsel iktidarsızlıklarından veya geri zekâlılıklarından yahut da karnını doyurmaktan başka bir şey düşünmeyen tufeylilik vb. şeylerden olabileceği zikredilmektedir.

Ancak, Resulullah (s.a.v.), Hunsa, yani, hem erkeklik hem de kadınlık organı bulunan bir kimsenin, hanımlarının yanına girmesini yasaklamış ve: "Bu bir daha sizin yanınıza girmesin." buyurmuştur.(24)

Veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlayacak çağda olmayan çocuklar.

Bu ifadeden maksat, erginlik çağına yaklaşmamış olan küçük çocuklardır. Zira bunlar, kadınların tavır ve hareketlerinden herhangi bir şey anlamazlar. Bu sebeple kadınların yanlarına girmelerinde bir mahzur yoktur. Fakat erginlik çağına yaklaşmış olan ve kadınlarla ilgili meseleleri anlamaya başlayan çocuklara, kadınların, zinet yerlerini göstermeleri caiz değildir.

Gizledikleri süslerini başkalarına bildirmek için ayaklarını da vurmasınlar.

Cahiliye döneminde kadınlar ayaklarına "Halhal" denen, halka şeklinde bilezikler ve boncuklar takarlar ve yürürken bunlarla ses çıkararak dikkatleri çe-

(23) Ebu Dâvûd, K. el-Libas, bab: 35, Hadis No 4016
(24) Bkz. Müslim, K. es-selam, bab: 32,33, Hadis No 2180,2181/Ebu Dâvûd, K. elY Libas bab: 36 Hadis No 4107

kerlenmiş. Allah Teala, mümin kadınların bu şekilde davranmalarını yasaklamıştır.

Kadınların, evlerinin dışında başkalarına hissettirmeleri haram olan şeylerden biri de, üzerlerine sürmüş oldukları kokulardır. Bu hussuta Peygamber efendimiz şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيُّمَا امْرَأَةٍ اسْتَعْطَرَتْ فَمَرَّتْ عَلَى قَوْمٍ لِيَجِدُوا مِنْ رِيحِهَا فَهِيَ زَانِيَةٌ.

"Herhangi bir kadın koku sürünür sonra da kokusunu hissetsinler diye bir topluluğun yanından geçecek olursa o kadın zina etmiştir."(25)

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

32- İçinizden bekârları kölelerinizden ve cerayilerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakirler Allah onları lütuyla zenginleştirir. Allah, geniş lütuf sahibidir, herşeyi çok iyi bilendir.

* Abdullah b.Abbas, bu âyeti kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: "Allah Teala evlenmeyi emretmiş ve onu teşvik etmiştir. Müminlere, hür olanlarını da kölelerini de evlendirmelerini emretmiş ve bu evlilik neticesinde onları zenginleştirebileceğini vaadetmiştir.

Abdullah b.Mes'ud ise şöyle demiştir: "Zenginliği evlenmekte arayın. Zira Allah Teala: "Evlenenler şayet fakir iseler Allah onları lütfuyla zenginleştirir." buyurmuştur."

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

(25) Nesaî, K. ez- zinet bab: 35, Hadis No 5129/Ebu Dâvûd, K. et- Tereccül, bab: 7 Hadis No 4173/ Tirmizi, K. el-Edeb, bab: 35, Hadis No 2786

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: ثَلاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللهِ، وَالْمُكَاتَبُ الَّذِي يُرِيدُ الأَدَاءَ، وَالنَّاكِحُ الَّذِي يُرِيدُ الْعَفَافَ».

"Allah'ın üç kimseye yardım etmesi haktır: Allah yolunda cihad edene, borcunu ödemek isteyen mükâtep köleye (Hürriyetine kavuşmak için efendisiyle sözleşme yapmış olan köleye), iffetini korumak için evlenmek isteyene."(26)

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

33- Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah'ın, kendilerini lütfuyla zenginleştirmesine kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerinizin, azad olmak için bedel vermek isteyenlerin, eğer kendilerinde bir hayır görüyorsanız hemen bedel vermelerini kabul edip mükâtebe akdi yapın. Azad olmalarına yardımcı olmak için, Allah'ın size verdiği mallardan onlara da verin. Dünya hayatının geçici menfaatini kazanma hırsıyla, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. kim onları fuhşa zorlarsa, şüphesiz ki Allah da, fuhşa zorlanmalarından sonra o cariyelere karşı çok bağışlayandır ve çok merhametli olandır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede dört şeyi emretmektedir. Bunlardan biri, evlenme imkânı olmayanın, haramlara karşı iffetini korumasıdır. Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

(26) Tirmizi, K. Fadail el- Cihad, bab: 20, Hadis No 1655/Nesai, K. el-Cihad bab: 12

فقال من استطاع الباءة فليتزوج فانّه اغض للبصر واحصن للفرج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فانّه له وجاء.

"Ey gençler topluluğu, sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Zira evlenmek, gözü daha fazla kapatır, namusu daha iyi korur. Kimin de evlenmeye gücü yetmezse oruç tutsun. Zira oruç, o kişinin şehvetini kırar.[27]

İkinci emir ise "Sahip olduğunuz kölelerinizden, azad olmak için bedel vermek isteyenlerin ,eğer kendilerinde bir hayır görüyorsanız, hemen bedel vermelerini kabul edip mükâtebe akdi yapın." ifadesindeki emirdir.

Kölelerinde hayır gören efendilerin, kölelerinin mükâtebe akdi yapmak istemeleri halinde bu akdi yapmalarının farz veya mendup olduğu hakkında iki görüş zikredilmektedir.

Şa'bî, mukatil, Hasan-ı Basrî ve İbn-i Zeyd, buradaki emrin mendup olduğunu, kölenin efendisinin mükâtebe akdi yapıp yapmamakta serbest olduğunu söylemişlerdir. Ebu Hanife, İmam Mâlik, Sevrî ve son görüşüyle İmam Şafiî de bu görüştedirler.

Ata b.Ebi Rebah, Dehhak ve Sîrîn'e göre ise bu akdi yapmak farzdır. Köleden teklif geldiği takdirde efendi böyle bir akdi yapmaya mecburdur. Taberi de, âyetteki "Mükâtebe" akdi yapın." emrinin farziyet ifade ettiği kanaatıyla bu görüşe katılmaktadır.

"Eğer kölelerinizde bir hayır görüyorsanız onlarla mükâtebe akdi yapmayı kabul edin" ifadesinde geçen "Hayir"dan neyin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir. Bazı müfessirlere göre bu hayırdan maksat, kölelerin çalışıp kazanma gücünde olmaları ve taahüt ettikleri borcu ödeyebilme kudretinde olmalarıdır. Böylece köleler, hürriyete kavuşma imkânlarını kendileri sağlamış olurlar ve Müslümanlara yük olmazlar.

Bazılarına göre ise kölelerde görülecek hayırdan maksat, sadakat, vefakârlıkve ödeme gücünde olmalarıdır.

Diğer bazılarına göre ise kölelerde görülecek hayırdan maksat, kölenin, borcunu ödeyecek kadar malının bulunmasıdır.

(27) Buhari, K. es-Savm, bab: 10, K. en- Nikâh, bab: 2,3/Müslim, K.en-Nikâh. bab: 1 Hadis No 1400

Taberi, buradaki hayırın, birinci ve ikinci görüşte zikredilen şeylerin hepsini kapsadığını söylemiş, üçüncü görüşte zikredilen malın ise söz konusu olamayacağını ifade etmiştir.

Âyeti kerimede zikredilen üçüncü emir ise "Azad olmalarına yardımcı olmak için, Allah'ın size verdiği mallardan onlara verin." emridir. Burada, kölelere hangi mallardan verileceği hakkında iki görüş zikredilmiştir. Birinci görüşe göre onlara verilecek mallardan maksat, kölelerin, hürriyetlerine kavuşması için ödemeleri şart koşulan maldır. Bu görüşe göre köleyi azad eden efendisi, kölenin borcundan bir miktarını bağışlamalı, o miktarı almamalıdır. İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmektedir. Ancak bağışlanacak bu miktar, bazılarına göre borcun dörtte biri, bazılarına göre üçte biri, bazılarına göre yarısı, bazılarına göre de herhangi bir miktarıdır.

İkinci görüşe göre bu tür kölelere verilecek maldan maksat, zekâttan verilecek bir miktardır. Zira, Allah Teala, zekâtın verileceği yerleri belirtirken köleleri de zikretmiş, zekâttan onlara da verilebileceğini beyan etmiştir.

Hasan-ı Basrî, Zeyd b.Eslem, Abdurrahman b.Zeyd ve mukatil bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Âyet-i Kerimede zikredilen dördüncü emir ise: "Dünya hayatının geçici menfaatini kazanma hırsıyla, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın." emridir.

Cahiliye döneminde cariyeleri olan efendiler, onları zina yapmaya zorlar ve zinadan elde ettikleri kazançtan pay alırlardı. İslam gelince bu çirkin âdeti yasakladı, kimsenin, iffetli cariyesini zina yapmaya zorlama yetkisinin olmadığını beyan etti.

Müfessirler, bu âyet-i kerimenin nüzul sebebinin, Abdullah b.Übey b.Selulün, cariyelerini fuhşa zorlaması olduğunu söylemişlerdir. Zira o adam, kazanç elde etmek, cariyelerin doğuracakları çocuklardan istifade etmek ve liderliğini korumak maksadıyla cariyelerini zina etmeye zorluyordu.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً

لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

34-Yemin olsun ki biz size, açıklayıcı âyetler, sizden önce gelip geçenlerden misaller ve müttakilere öğütler indirdik.

* Allah teala bundan önceki âyetlerde çeşitli hükümler zikrettikten sonra bu âyet-i kerimede de, Kur'an-ı Kerim'de apaçık âyetler indirdiğini, geçmiş ümmetlerin halini özet olarak zikrettiğini ve bunların, Allah'tan korkanlar için bir öğüt olduğunu beyan etmektedir.

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِه۪ كَمِشْكٰوةٍ ف۪يهَا مِصْبَاحٌ
اَلْمِصْبَاحُ ف۪ي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ
زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُض۪ٓيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ
عَلٰى نُورٍ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٣٥﴾

35- Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru, içinde kandil bulunan bir kandil yuvası gibidir. Kandil cam içindedir. Cam da sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Ne tam doğuda, ne de dam batıda olan mübarek bir zeytin ağacının yağıyla tutuşturulur. Yağ, neredeyse ateş değmeden bile tutuşup ışık verecek kadar saf ve parlaktır. Bu, nur üstüne nurdur. Allah, dilediğini nuruna kavuşturur. Allah, insanlara misaller verir. Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, nurunun herşeyi kuşattığını beyan ediyor ve biz müminlerin kendisine boyun eğmemizi istiyor. Ancak bu âyet-i kerimeyi gerçek anlamıyla kavramak pek kolay değildir. Bununla beraber müfessirler bu âyet-i kerimenin çeşitli bölümlerini çeşitli şekillerde izaha çalışmışlardır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

"Allah, göklerin ve yerin nurudur."

- Abdullah b.Abbas ve Enes b.Mâlik'ten nakledilen bir görüşe göre, âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Allah, göklerde ve yerde bulunan doğru yola

iletendir. Oralarda bulunanlar, Allah'ın nuruyla doğru yolu bulmuş olurlar. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahidden nakledilen bir görüşe göre ise bu âyetin mânâsı şöyledir: "Allah, gökleri e yeri sevk ve idare edendir. Üvey b. Kâ'b dan nakledilen bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir. "Allah, göklerin ve yerin nurudur. Yani, onları aydınlatandır. Buradaki aydınlatan nurdan maksat, gerek maddi, gerekse mânevî her türlü ışıktır. Yani, her türlü karanlığın zıddıdır. Kişlerin vicdanlarında ve basiretlerinde ve çevrelerinde hissettikleri aydınlığın tamamıdır.

"Onun nuru, içinde kandil bulunan bir kandil yuvası gibidir."

Âyetin bu bölümü birkaç şekilde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre, âyetin mânâsı şöyledir: "Kalbinde iman ve Kur'an bulunan müminin nuru, içinde lamba bulunan, arkası kapalı bir pencere gibidir." Bu izah şekline göre Allah Teala, önce kendi nurunun bütün kâinatı maddeten ve manen aydınlattığını beyan etmiş daha sonra müminin kalbindeki nuru, çevresini aydınlatan bir kandile benzetmiştir.

Übey b.Kâ'b, Said b.Cübeyr ve Dehhak, âyetin bu kısmını bu şekilde izah etmişlerdir.

Kâ'bul Ahbar ise âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir. "Allah'ın nuru olan Muhammed, içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. Çevresini aydınlatır."

Hasan-ı Basrî, Abdurrahman b.Zeyd, Zeyd b. Eslem ve İbn-i Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre ise âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Allah'ın nuru olan Kur'an, içinde kandil bulunan bir kandil yuvası gibidir."

Abdullah b.Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise âyetin bu bölümünün mânâsı şöyledir: "Allah'ın nuru olan itaat, içinde kandil bulunan bir kandil yuvası gibidir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Kandil yuvası" diye tercüme edilen "Mişkât" kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bazılarına göre "Mişkât"tan maksat, arkası kapalı olan kör bir penceredir. bazılarına göre ise bu kelimenin mânâsı "Kandil"dir. Diğer bazılarına göre, kandilin takılı olduğu kancadır.

Allah teala'nın bu misalden neyi kastettiğine gelince, bazılarına göre burada anlatılan, Hz. Muhammed'dir. Resulullah bir kandil yuvasına, kalbi bir kandile, göğsü de parlayan bir yıldıza benzetilmiştir.

Yine Resulullah (s.a.v.) ne doğuda ne de batıda olan mübarek bir ağaca benzedtilmiştir. Öyle ki o ağacın meyvesinden çıkan yağ, neredeyse ateş değ-

meden bile tutuşacak ve çevreyi aydınlatacaktır. Resulullah, bütün vücuduyla hakkı temsil ettiği için hiç konuşmasa dahi onun Peygamber olduğu anlaşılır. "Ateş değmese bile tutuşup ışık verecektir." ifadesi bunu beyan etmektedir. Ve Resulullah (s.a.v.) nur üstüne nurdur.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise burada "Kandil yuvası"ndan maksat, mü'minin göğsü, "Orada yanan kandil"den maksat "Kur'anı Kerim ve mü'minin imanı." Kandilin "içinde bulunduğu cam"dan maksat ise "Mü'minin kalbidir." Mü'minin kalbi, çevreyi aydınlatan bir yıldıza benzer. Bu kalb, aydınlığını, mübarek bir ağaç durumunda olan kelime-i Tevhidden, Allah'a ihlasla kulluk yapmaktan ve ona ortak koşmamaktan almaktadır. Mümin, nur üstüne nurdur. Zira onun özü de, işi de, gidişi de, gelişi de, önü de, sonu da nurdur.

Bazılarına göre ise "Allah'ın nurundan" maksat, Kur'an-ı Kerim'dir. mümin, arkası kapalı bir pencereye, onun kalbinde olan Kur'an-ı Kerim kandile, göğsü de kandilin içine konduğu bir cam'a benetilmiş, ayrıca mü'minin, Kur'an'la aydınlatılmış göğsü, parlak bir yıldıza benzetilmiştir.

Kandilin, ışığını, ne doğuda ne de batıda mübarek bir ağacın yağından aldığı ifade edilmektedir. Bundan maksat ise, Kur'an'ın, Allah katından olduğunun beyanıdır.

Yine o mübarek ağacın yağına ateş dokunmasa dahi tutuşup aydınlatacak gibi olduğu ifade edilmektedir. Bundan maksat ise, Kur'an'ın nurunun, âlemde düşünen ve düşünmeyen herşeyi aydınlatmasıdır.

Mübarek ağacın yağının, nur üstüne nur olduğu beyan edilmektedir. Bundan maksat, Kur'an'ın, Allah'ın varlığına delalet eden diğer bütün kâinata ilaveten bir nur olduğudur.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

36- Bu kandil, Allah'ın, imar edilip yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Orada insanlar sabah akşam Allah'ı tesbih ederler.

* Âyet-i Kerimede zikredilen "Evler"den maksat, mescitlerdir. insanlar sabah akşam orada rablerini tesbih ve tenzih ederler. Orada ezan okurlar, Kur'an okurlar.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَٓاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ
يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

37- Onlar öyle kişilerdir ki, onları ne bir ticaret ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar. Onlar, (dehşetinden) kalblerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.

38- Onlar, Allah'ın kendilerini işlediklerinin en güzeliyle mükâfatlandırması ve lütfundan kendilerine daha da fazlasını ihsan etmesi için böyle yaparlar. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

Allah'ın, yükseltilmesine izin verdiği o mescitlerde Allah'ı anan o kişileri, ticaret, alışveriş gibi şeyler, Allah'ı devamlı anmalarından, kendilerine farz kılınan namazlarını kılmalarından ve mallarından farz olan zekâtı vermelerinden alıkoymaz. Zira onlar, kalblerin ve gözlerin ters döneceği kıyamet gününün dehşetinden korkarlar. Böylece Allah onları dünyada yaptıkları amellerin en güzeliyle âhirette mükâfatlandırsın ve lütfundan da daha fazlasını versin. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

وَالَّذِينَ كَفَرُٓوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَٓاءً حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَهُ
لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

39- İnkâr edenlerin amelleri, düz bir arazideki serap gibidir. Susayan onu su zanneder. Fakat oraya vardığında umduğundan hiçbir şey bulamaz. Yanında sadece Allah'ı bulur. O da onun hesabını eksiksiz görüverir. Allah, hesabı süratli olandır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kâfirlerin, insanları inkârcılığa davet eden ileri gelenlerini bir misalle beyan ediyor. Onların, amellerinin ve inançlarının bir değeri olduğunu sandıklarını, aslında ise hiçbir değeri olmadığını açıklıyor. Onların amellerini düz bir ovadaki seraba benzetiyor. Susuz insan bu serabı gördüğünde onu su zanneder ve yanına koşar. Fakat oraya varınca hiçbir şey bulamaz. İşte kâfir de böyledir. Bir kısım amelleri işler ve yaptığı bu amellerin kendisine fayda sağlayacağını zanneder. Fakat kıyamet gününde Allahın huzuruna çıkınca, yaptığı amellerin hiçbir değeri olmadığını anlar. Allah ona, amellerinin cezasını derhal verir. Zira Allah, hesap görmesi çok süratli olandır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifi'nde şöyle buyurmuştur:

فَيُدْعَى الْيَهُودُ فَيُقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ عُزَيْرَ ابْنَ اللّٰهِ فَيُقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ فَمَاذَا تَبْغُونَ فَقَالُوا عَطِشْنَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا فَيُشَارُ اَلَا تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ اِلَى النَّارِ كَاَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضاً فَيَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ.

"Kıyamet gününde Yahudiler çağırılır. Onlara: "Siz kime tapıyordunuz?" diye sorulur. Onlar da "Allah'ın oğlu Üzeyir'e tapıyorduk." derler. Bu sefer de onlara: "Siz yalan söylüyorsunuz. Allah'ın ne eşi vardır ne de çocuğu. Şimdi ne istiyorunuz denir? Onlar: "Susadık rabimiz, sen bize su ver." derler. Onlara işaret edilir "Su içmeye gelmez misiniz?" denir. Onlar, cehennem ateşinde toplanırlar. Cehennem ateşi sanki seraptır. Birbirini yeyip bitirmektedir. Onlar bu ateşe düşerler..."(28)

اَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشٰيهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ

(28) Buhari, K. Tefsir el- Kur'an, sure 4 bab: 8/Müslim, K. el- iman, bab: 302 Hadis No 183

بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ
مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

40- Veya inkâr edenlerin amelleri, derin bir denizdeki karanlıklara benzer. Bir deniz ki, onu üstüste dalgalar örtmüş, dalgaların üstünde de bulutlar, ve böylece birbiri üstüne yığılmış kat kat karanlıklar. İnsan, elini çıkaracak olsa neredeyse onu bile göremeyecek. Kime ki Allah nur vermedi, artık onun nuru yoktur.

*Allah Teala bu âyet-i kerimede de inkârcıların önderlerini taklit eden cahil kâfirlerin yapmış oldukları amelleri bir misalle açıklıyor. Onların amellerini "Karanlık içinde karanlık" olarak vasıflandırıyor. Zira böyle kâfirlerin, konuştukları karanlık, yaptıkları karanlık, gittikleri karanlık, varacakları sonuç karanlıktır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ
صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾
وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾

41- Göklerde ve yerdekilerin, kanatlarını çırparak sıra sıra uçan kuşların, Allah'ı tesbih ettiğini görmez misiniz? Herbiri kendi niyaz ve tesbihini bilir. Allah ta onların yaptıklarını çok iyi bilir.

42- Göklerin ve yerin mülkü ancak Allahındır. Dönüş te Allah'adır.

Ey Muhammed, görmez misin ki, göklerde ve yerde bulunan Melekler, insanlar, cinler, hayvanlar, hatta cansız varlıklar, saf saf olmuş, kuşlar Allah'ı tesbih ederler, onu, kendisine layık omayan sıfatlardan arındırırlar. Bunların herbiri, Allah'a nasıl dua edeceğini ve onu nasıl tesbih edeceğini bilir ve bilerek

yapar. Allah, onların yaptıklarını çok iyi bilendir. Göklerin ve yerin mülkiyeti Allah'a aittir. Dönüş te onadır. Yaratıklar, öldükten sonra onun huzuruna varıp hesap vereceklerdir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ
مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ
عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾

43- Görmez misin ki? Allah, bulutları sevkeder. Sonra onları bir araya getirip birbirine kenetler, daha sonra da üstüste yığıp sıkıştırır. Bir de bakarsın ki aralarından yağmur yağıyor. Allah, gökteki dağ gibi bulut kümelerinden dolu indirir de onu dilediğine uğratır, dilediğinden de uzaklaştırır. Şimşeğinin parıltısı da neredeyse gözleri kapıp alır.

44- Allah, geceyi gündüze, gündüzü geceye çevirir. Şüphesiz ki bunda, basiret sahipleri için nice ibretler vardır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, gökte oluşturduğu bulutlardan yağdırdığı yamğurun bir lütuf olduğunu ve aynı bulutlardan, dilediğinde dolu da yağdırarak istediği yere isabet ettirdiğini, böylece dilediğinde nimeti felakete çevireceğini beyan etmektedir. Ayrıca şimşeklerin çakmasından çıkan güçlü ışıkların, neredeyse gözleri kör edecek güçte olduğunu ve bunu kendisinin meydana getirdiğini açıklıyor.

Allah Teala ayrıca geceyi gündüze gündüzü de geceye çevirdiğini, bunları uzatıp kısalttığını beyan ediyor ve bütün bunlarda, basiret sahibi olan insanlar için, Allah'ın büyüklüğünü gösteren bir delil olduğunu bildiriyor.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ

وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾

45- Allah, bütün canlıları su'dan yaratmıştır. Onlardan kimi, karnı üzerinde sürünerek yürür, kimi iki ayağı üstünde yürür. Kimi de dört ayak üstünde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Şüphesiz Allah, herşeye kadirdir.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimde kudretinin büyüklüğünü beyan ediyor ve bütün canlıları su'dan yarattığını bildiriyor.

Burada ifade edilen "Su"dan maksat, ya meni'dir, yahut da herşeyin aslının su'dan olduğuna işarettir. Allah Teala su'dan yarattığı varlıkların bazılarını sürüngenler şeklinde, bazılarını iki ayaklı diğer bazılarını ise dört ayaklı olarak yarattığını bildiriyor ve âyetin sonunda kendisinin herşeye kadir olduğunu beyan ediyor.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾

46- Yemin olsun ki biz, açıklayıcı âyetler indirdik. Allah, dilediğini dosdoğru bir yola iletir.

Ey insanlar, şüphesiz ki biz, hak yolu gösteren alâmetler ve hidayeti bildiren âyetler indirdik. Allah, yaratıklarından dilediğini dosdoğru yol olan İslâm'a iletir de o kimse Müslüman olur.

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ
وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾

وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا اِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

47- Münafıklar: "Allah'a ve Resulüne iman ettik ve itat ettik."[1] derler. Sonra da içlerinden bir zümre bunun ardından yine yüz çevirir. İşte bunlar mümin değillerdir.

48- Onlar, aralarında Peygamberin hükmetmesi için Allah'a ve Resulüne davet edildikleri zaman bir de bakarsın ki, içlerinden bir zümre hemen yüz çeviri vermişlerdir.

49- Eğer kendileri haklı olurlarsa, Peygambere boyunlarını bükerek gelirer.

Münafıklar, "Allah'a ve Peygamberine iman ettik ve onların emirlerine itaat ettik." derler. Sonra da içlerinden bir gurup yüz çevirir uzaklaşır. Böylece sözleri davranışlarına uymaz. Yapmayacakları birşeyi söylerler. Bu sebeple onlar, mümin değillerdir. Bu münafıklar, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda, Muhammed'in, aralarında hüküm vermesi için, Allah'ın kitabına ve Resulünün hakemliğine davet edildikleri zaman, içlerinden bir gurup hakkı kabulden yüz çevirir ve Resulullah'ın verdiği hükme razı olmaz. Halbuki bunlar, haklı oldukları durumlarda, Resulullah'ın kendilerini haklı göstereceğini anladıklarında onun hükmüne boyun eğerek koşa koşa gelirler.

Evet, bunlar, haksız oldukları zaman, Resulullah'ın, haklarında verecek olduğu hükümden kaçar, haklı olduklarında ise boyun eğerek gelirler. Bu da onların, gerçketen iman etmediklerini, sırf maddi çıkar için Müslüman göründüklerini gösterir.

اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾

50- Kalblerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüpheye mi düştüler? Yahut, Allah'ın ve Resulü'nün, kendilerine haksızlık yapacağından mı korktular? Hayır, hayır. Bunlar, zalimlerin ta kendileridir.

Allah'ın kitabına ve Resulü'nün hakemliğine davet edildiklerinde, haksız oldukları zaman yüz çeviren ve haklı oldukları zaman da boyun eğerek gelen bu insanların ya kalblerinde nifak hastalığı vardır, bu nedenle razı olmazlar yahut da din hususunda şüphe içindedirler. Veya Allahın kitabı ve Resulullah'ın hükmüne başvurduklarında, Allah'ın ve Resulü'nün onlara haksızlık yapacağını zannederlre. Daha doğrusu bunlar zalimlerdir. Allah ve Resulü, bunların kötü düşüncelerinden beridirler.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا

سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾

51- Aralarında Peygamberlerin hükmetmesi için Allah'a ve Resulüne davet edildikleri zaman müminlerin sözü ise ancak: "İşittik ve itaat ettik." olur. işte bunlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

52- Kim, Allah'a ve Resulüne itaat eder, Allah'tan korkar ve ona sığınıp korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimelerle, haklarında bundan önceki âyetlerin indiği kişileri kınamakta ve mümin olanların ne gibi sıfatlar taşımaları gerektiğgini beyan etmektedir. Müminler, aralarındaki anlaşmazlıklarda Allah'ın kitabına ve Resulullah'ın hakemliğine çağrıldıkları zaman, verilecek hükmün lehlerine veya aleyhlerine olabileceğini hesaba katmadan: "Davetini kabul ettik ve teslim olduk." derler. İşte kurtuluşa erecek olanlar bunlardır. Zira kim, Allah'a ve Resulü'ne itaat eder, Allah'ın emirlerine karşı gelmekten korkar ve onun cezalandırmasından çekinirse, işte kurtuluşa erecek olanlar onlardır.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

53- Ey Muhammed, münafıklar, kendilerine emrettiğin takdirde, mutlaka cihada çıkacaklarına dair en ağır yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. Sen onlara: "Yemin etmeyin, nasıl itaat ettiğiniz malumdur. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." de.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, münafıkların, cihada gittikleri takdirde

can ve mallarının tehlikeye düşeceği endişesiyle cihaddan kaçındıklarını bununla beraber, münafık oldukları belli olmasın ve korktukları anlaşılmasın diye en ağır yeminleriyle Allah'a yemin ettiklerini beyan ediyor ve Resulullah'a, onların itaatlarının nasıl olduğunun bilindiğini, boşuna yemin etmemeleri grektiğini söylemesini emrediyor. Zira Allah onların yaptıklarından haberdardır.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ
وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾

54- Ey Muhammed, "Allah'a itaat edin, Resulüne tabi olun." de. Eğer yüz çevirirseniz, Peygamber ancak kendisine yükletilen vazifeden, siz de ancak kendinize yükletilen vazifeden mes'ulsünüz. Eğer ona itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygambere düşen, sadece apaçık bir tebliğdir.

Ey Muhammed, en büyük yeminleriyle yemin eden o münafıklar ve onların dışında olanlara de ki: "Allah'ın size emrettiği ve yasakladığı husularda ona itaat edin. O emir ve yasakları tebliğ eden Peygambere de itaat edin. Şayet sizler, Allah'a ve Peygamberine itaattan yüz çevirecek olursanız, bilin ki Peygamberin vazifesi, kendisine yüklenen tebliğ görevini yerine getirmektir. Sizin vazifeniz ise Allahın sizlere yüklediği emir ve yasaklarına saygı göstermektir. Şayet peygambere itaat edecek olursanız işte o zaman doğru yolu bulmuş olursunuz. Şunu da bilin ki, Peygambere düşen ancak kendisine gönderilen emir ve yasakları tebliğ etmektir. O sizi zorla doğru yola iletemez. Size düşen ise ancak dinlemek ve itaat etmektir.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا
اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ
مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ

فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

55- Allah, içinizden iman edip salih amel işleyenlere vaadetmiştir ki, mutlaka kendilerinden öncekileri mirasçı kıldığı gibi kendilerini de yeryüzünde mirasçı kılacak, kendileri için razı olup seçtiği dinlerini iyice yerleştirecek ve kendilerini korkularından sonra emniyete kavuşturacaktır. Onlar, bana ibadet ederler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte onlar, fâsıkların ta kendileridir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Muhammed ümmetini yeryüzünde halifeler yapacağını, İslam dinini oraya yerleştireceğini, korkulu halerini giderip müminleri güvene kavuşturacağını beyan ediyor, bunun sebebinin ise, müminlerin hiçbir şeyi kendisine ortak koşmayarak sadece ona kulluk etmeleri olduğunu bildiriyor ve âyetin sonunda, iman ettikten sonra tekrar inkâra düşenlerin, hak yoldan ayrılan fâsıklar olduğunu beyan ediyor.

Allah Tealanın bildirmiş olduğu bu vaadi gerçekleşmiştir. Muhammed ümmeti yeryüzünde yaşanılan bütün yerlere ulaşmıştır. Yeryüzünün büyük bir kısmını İslâm'ın hakimiyetine sokmuş ve tebliği ise hemen tüm insanlığa duyurmuştur. Bu husuta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «انَّ اللّٰهَ زَوَى لِي الْاَرْضَ. فَرَاَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا. وَاِنَّ اُمَّتِي سَيَبْلُغُ مُلْكُهَا مَا زُوِيَ لِي مِنْهَا وَاُعْطِيتُ الْكَنْزَيْنِ الْاَحْمَرَ وَالْاَبْيَضَ».

"Allah, yeryüzünü katlayarak bana gösterdi. Ben onun doğusunu da batısını da gördüm. Şüphesiz ki ümmetimin iktidarı, benim için katlanan yerlere kadar ulaşacaktır. Bana, kırmızı ve beyaz hazineler verildi."(29)

Resulullah (s.a.v.) Mekke'de yaşarken, insanları, hak din olan İslâm'a bazan gizli bazan açık bir şekilde davet ediyor ve müşriklerin çeşitli saldırı ve işkencelerinden hem kendisi hem de sahabileri çekiniyorlardı. Bu nedenle Resulullah ve sahabileri Mekke'yi bırakıp Medine'ye hicret etmişler, cihad emri gel-

(29) Müslim, K.el- Fiten, bab: 19, Hadis no 2889

dikten onra uzun müddet silah taşımak zorunda kalmışlardır. Daha sonra Allah Teala onları selamete erdirmiş, düşmanlarına galip getirmiş ve bu âyet-i celilenin beyan ettiği gibi onlar, yeryüzünün halifeleri olmuşlardır.

وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

56- Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Peygambere itaat edin ki, merhamet edilesiniz.

Ey iman edenler, namazı gereği gibi kılın, onu eksik yapmayın. Allah'ın size farz kıldığı zekatı layık olanlara verin ve rabbinizin size gönderdiği Peygamberin emrine itaat edin ki, rabbiniz size merhamet etsin, azabına uğratmasın.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَأْوَىٰهُمُ النَّارُ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ
﴿٥٧﴾

57- Ey Muhammed, sakın, yeryüzünde kâfirlerin Allah'ı âciz bırakacaklarını sanma. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir.

Ey Muhammed, kâfirlerin, Allah'ın kendilerini helak etmeyi dilemesi haline onu âciz bırakacaklarını sakın zannetme. Âhirette onların sığınacakları yer ise cehennem azabıdır. O ne kötü bir yerdir.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَـْٔذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ
مِنكُمْ ثَلَٰثَ مَرَّٰتٍ مِّن قَبْلِ صَلَوٰةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ
وَمِنۢ بَعْدِ صَلَوٰةِ الْعِشَآءِ ثَلَٰثُ عَوْرَٰتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ

جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

58- Ey iman edenler, sahip olduğunuz köleler ve sizden henüz büluğ çağına ermemiş çocuklar, şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle sıcağıda elbiselerinizi çıkardığınız zaman ve yatsı namazından sonra. Bunlar, avret yerlerinizin açılabileceği üç halvet vaktidir. Bunun dışındaki vakitlerde sizin için de onlar için de hiçbir mahzur yoktur. Çünkü onlar sizin yanınıza çokça girip çıkmak zorundadırlar. Siz de birbirinize sık sık gider gelirsiniz. İşte Allah, size âyetleri böyle açıklar. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bu âyet-i kerime, akrabaların ve aynı evde yaşayan insanların, birbirlerinin yanlarına girmeleri halinde izin istemeleri hükmünü getirmektedir. Bundan önce geçen yirmiyedi, yirmisekiz ve yirmidokuzuncu âyetlerde ise, yabancıların birbirlerinin evlerine girmeleri halinde izin istemeleri hükmünü ihtiva etmekte idi.

Allah Teala, bu âyet-i kerimede, müminlere, hizmetçilerinin, kölelerinin ve erginlik çağına ermemiş çocuklarının şu üç vakitte yanlarına girmeleri halinde izin istemelerini emretmektedir.

Bu vakitlerden biri, sabah namazından önceki vakittir. Bu vakitte insanlar uykudadırlar, avret mahallerinin kapalı olup olmadığını bilemezler. Bu sebeple yanlarına izinsiz girilemez. ikinci vakit ise öğle sıcağındaki dinlenme vaktidir. Bu vakitte de bir kısım insanlar dinlenme anında elbiselerini soyunabilirler. Veya uykuda olabilirler. Bu vakitlerden üçüncüsü ise, yatsı namazından sonraki vakittir. Bu vakitte de insanlar uykuda olurlar. Fakat bu vakitlerin dışında, gerek hizmetçilerin, gerek küçük çocukların gerekse köle ve cariyelerin izin istemeden erkek ve kadınların yanlarına girmelerinde bir mahzur görülmemiştir. Zira bunlar çokça gezip dolaşmaktadırlar. Bunlara, bu vakitlerin dışında da izin isteme mecburiyeti konduğu takdirde bunlar için zorluk olacaktır.

Abdullah b.Abbas, insanların, muhkem olan bu âyetin hükmüyle amel etmediklerini görünce onları sert bir şekilde eleştirmiş ve onların bu âyete hakkıyla iman etmediklerini söylemiştir.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ
مِن قَبْلِهِمْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾

59- Sizin hür çocuklarınız büluğ çağına erince, kendilerinden önceki büyükleri gibi, evlere girmek için izin istesinler. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

* Bundan önceki âyette, erginlik çağına gelmemiş olan çocukların, üç halvet vakti dışında, akrabalarının yanına serbestçe girebilecekleri beyan edildikten sonra, bu âyette de çocukların, erginlik çağına ermelerinden sonra anne, baba ve diğer akrabalarının yanına girerken her zaman için izin istemek mecburiyetinde oldukları beyan edilmektedir. Kölelerin çocuk ve büyükleri, hür çocukların hükmüne tabi oldukları için, bu âyette zikredilen çocuklardan maksadın, erginlik çağına ermiş hür çocuklar oldukları beyan edilmiştir.

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ
أَن يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَن يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

60- Evlenme arzuları kesilmiş yaşlı kadınların zinet yerlerini göstermemek kaydıyla dış örtülerini bırakmalarında bir günah yoktur. Ama örtünüp sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

Çocuktan kesilen ve evlenme arzusu bulunmayan kadınların, zinet yerlerini açıkça göstermemeleri şartıyla, çarşaf vb. dış kıyafetlerini bırakmalarında onlar için bir günah yoktur. Bununla beraber bu tür kadınların da dış örtülerini örtünüp iffetli davranmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah, herşeyi hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, bu surenin otuzbirinci âyeti celilesinde zikrettiği kadınlara ait hükümlerden, çocuktan kesilen ve evlenme ümidi taşımayan kadınların dış örtülerini üzerlerine alıp almamalarında serbest olduklarını beyan etmiştir.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ
حَرَجٌ وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
اٰبَائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخَوَاتِكُمْ
اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا
عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61- Kör için bir güçlük yoktur, topal için bir güçlük yoktur, hasta için bir güçlük yoktur. Sizin de kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kızkardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya, anahtarları emanet edilip tasarrufunuza verilen evlerde veya dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, kendinize selam verin. Bu, Allah nezdinde mübarek ve temiz bir selamlaşmadır. Aklınızı kullanasınız diye Allah, âyetleri size işte böyle açıklıyor.

* Müfessirler bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b.Abbas ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre bu âyeti kerime, Müslümanların, kör, topal, hasta ve sakatlarla beraber yemek yemelerine izin vermek için nâzil olmuştur. Zira Müslümanlar, bu çeşit insanlarla beraber yemek yedikleri takdirde Allah'ın: "Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin."(30) âyetiyle yasaklamış olduğu bir işi yapmış olacaklarından korkarak bu gibi insanlarla yemek yemiyorlardı. Çünkü kör, topal ve hastaların, sıhhatlılar kadar yemek yiyememeleri sebebiyle onların haklarını yemiş olabileceklerinden korkuyorlardı. Veya bu gibi insanlarla yemek yemekten tiksiniyorlardı. Bunun üzerine bu âyeti kerime nâzi oldu ve bu gibi kimselerle yemek yemenin bir mahzuru olmadığı beyan edildi.

Mücahide göre ise bu âyet-i kerime, kör, topal ve hastaların, kendilerini yemeğe davet eden kişilerin evlerinde veya babalarının evlerinde veya annelerinin evlerinde yahut kardeşlerinin evlerinde veya kızkardeşlerinin evlerinde yahut amcalarının evlerinde veya halalarının evlerinde yahut dayılarının evlerinde veya teyzelerinin evlerinde yahut anahtarları kendilerine teslim edenlerin evlerinde veya akrabalarının evlerinde yemek yemelerinde mahzur olmadığını beyan etmektedir. Zira sahabe-i kiram, bu gibi sakat insanları davet ediyorlar, kendi evlerinde yemek bulunmayınca da onları alıp baba anne ve diğer yakınlarının evlerine götürüyorlardı. Kendilerine yemek ikram edilmek istenen bu sakat insanlar ise, ev sahiplerinin gönülsüz olabileceklerini düşünerek bu tür davetleri kabulden sakınıyorlardı. İşte bu âyet-i kerime nâzil oldu ve bunda bir mahzur olmadığını beyan etti.

Zührî'nin, Ubeydullah b.Abdullah'dan naklettiği bir görüşe göre ise, âyet-i kerime, körlerin, topalların ve hastaların, cihada çıkan ve evlerini bunlara teslim eden mcahitlerin evlerinde yemek yemelerinin bir mahzuru olmadığnı beyan etmek için nâzil olmuştur. Zira bu gibi sakat insanlar, gazilerin evlerinde yemek yemekten çekiniyorlar ve "Onlar burada yokken biz onların evlerinde nasıl yemek yeriz?" diyorlardı. İşte âyet-i kerime buna izin verdi.

Taberi de bu görüşü tercih etmekte ve âyet-i kerimeye şöyle mânâ vermektedir: "Kör'e, topal'a ve sizlere, kendi evlerinizde, babalarınızın evlerinde ve zikredilen diğer akraba ve dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde bir günah yoktur. Onlar size izin verdiği takdirde, evde bulunup bulunmamalarında bir fark yoktur."

İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyet-i kerimenin baş tarafı, kör, topal ve hastaların, cihada gitmemelerinde bir mahzur olmadığını beyan etmektedir. Diğer bö-

(30) Nisa suresi, âyet: 29

lümü ise, evlerin, kapılarının bulunmadığı bir zamanda, kişilerin, izin istemeden, âyette zikredilen akrabalarının evlerinde yemek yiyebileceklerine izin vermiştir. Daha sonra evlere kapılar takıldı ve kişinin, akrabalarının evlerinde yemek yemesi, ev sahibinin izin vermesine kaldı.

Âyet-i kerimede geçen: "Anahtarları emanet edilip tasarrufunuza verilen evlerde." ifadesinden neyin kastedildiği hakkında da farklı izahlar yapılmıştır.

Abdullah b.Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre buradaki, evlerin anahtarları kendilerine emanet edilen kişilerden maksat, kişinin, evini veya arazisini, kendisine teslim ettiği vekili veya kayyumudur. Bu gibi kimselerin, kendilerini vekil edenlerin evlerinde bulunan şeylerden ve bahçelerin meyvelerinden yemelerinde bir mahzur yoktur.

Dehhak, Katade ve Mücahide göre ise burada, kendilerine evlerin anahtarları emanet edilen kimselerden maksat, bizzat evin sahipleridir.

Âyet-i kerimenin: "Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde de mahzur yoktur." ifadesi hakkında farklı izahlar yapılmıştır.

Abdullah b.Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu âyet inmeden önce zenginler, fakirlerin hakkını yerler korkusuyla onlarla beraber yemek yemezlermiş. "Biz zenginiz, siz fakirsiniz, sizin yemeğinizden nasıl yiyelim?" derlermiş. Âyet-i kerime nâzil olmuş ve zenginle fakirin beraber yemek yemelerinin mahzuru olmadığını beyan etmiştir.

Bazı müfessirlere göre ise bu âyet-i kerime, birlikte yemek yemeyi âdet haline getirip yalnız yemeyen bir kısım insanların âdetlerini ortadan kaldırma hükmünü getirmektedir. Çünkü Araplardan bazıları, beraber hiç yemek yemezlerken, diğer bir kısmı da hiç ayrı yemezlermiş. Âyet-i kerime işte bu hususlara işaret etmekte, insanların bir arada veya ayrı ayrı yemek yemelerinin mahzurlu olmadığını beyan etmektedir.

Bazılarına göre ise bu âyet-i kerime, kendilerine misafir geldiği zaman mutlaka onunla birlikte yemek yeme mecburiyeti hisseden kimseler hakkında nâzil olmuş ve onlara, misafirlerle birlikte yemek yemenin mecburi olmadığını beyan etmiştir. Taberi ise bu âyetin, bütün bu görüşleri kapsadığını söylemektedir.

Âyet-i kerimede: "Evlerinize girdiğimiz zaman kendinize selam verin." buyurulmaktadır. Buradaki "Kendinize" ifadesinden maksat: "Kendi evinize girdiğiniz zaman aile efradınıza selam verin." veya "Camilere girdiğinizde orada bulunanlara selam verin." demektir. Yahut "Müslümanlarından herhangi birinin evine girdiğinizde selam verin." demektir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Yahut bu ifadeden maksat, "Evlere girdiğiniz zaman orada kimse bulunmazsa ken-

di kendinize selam verin." demektir.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ
يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا
اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

62- Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve resulüne iman ederler, toplanmayı gerektiren bir meselede Peygamberle bir araya geldikleri zaman, Peygamberden izin almadan ayrılmazlar. Senden izin isteyenler, işte onlar, Allah'a ve Resulüne iman edenlerdir. Eğer onlar bazı işleri için senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver. Onlara Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.

Gerçek müminler o kimselerdir ki, Allah'a ve Resulüne hakkıyla iman etmiş olurlar. Peygamberle birlikte olmayı gerektiren, savaş, istişarede bulunma ve Cuma namazı kılma gibi hususlarda Peygamberin yanında bulunduklarında ondan izin almadan ayrılmazlar. Peygamberi tek başına yalnız bırakmazlar.

Ey Muhammed, bir araya gelmenizi gerektiren bu gibi hususlarda, yanında bulunup ta senden izin almadan ayrılmayanlar var ya, işte onlar, Allaha ve Peygamberine iman ederler. Böyle samimi bir imana sahip olanlar bir kısım işleri için senden izin istedikleri zaman sen onlara izin ver ve kendileri için af dile. Zira Allah, kullarının günahını çokça bağışlayan ve tevbelerini kabul ederek çokça merhamet edendir.

لَّا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ
يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ

عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦٣﴾

63- Peygamberin aranızdaki davetini, bazılarının diğerlerini çağırması gibi tutmayın. Allah, içinizden, başkalarını siper edinerek sıvışıp gidenleri çok iyi bilir. Onun emrine karşı gelenler, başlarına bir bela gelmesinden yahut şiddetli bir azaba uğramalarından sakınsınlar.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir. Bu izah şekillerinden biri, mealde zikredildiği gibidir.

İkinci bir izah şekline göre ise âyetin izahı şöyledir: peygamberi çağırmayı, birbirinizi çağırır gibi yapmayın. Onu saygı ile çağırın. yani, "Ey Allah'ın Resulü" gibi saygı ifade eden bir sözle çağırın.

Üçüncü bir izah şekline göre de âyet mânâsı şöyledir: "Peygamberin bedduasını sizlerden herhangi birinizin bedduası gibi sanmayın. Onu kızdıracak bir iş işlemeyin. Zira o aleyhinize dua edecek olursa, helak olursunuz." Taberi bu görüşü tercih etmektedir.

اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ قَدْ يَعْلَمُ مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِۜ وَيَوْمَ
يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُواۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٦٤﴾

64- iyi bilinmelidir ki, göklerdeve yerdekiler mutlaka Allah'ındır. Allah, sizin durumunuzu çok iyi bilir. Kendişine döndürülüp götürüldükleri gün, onlara yaptıklarını haber verecektir. Allah, herşeyi çok iyi bilir.

İyi bilin ki göklerde ve yerde bulunanların mülkiyeti ancak Allah'a aittir. O halde herşeyin yaratıcısı olan Allah'ın emrine karşı gelerek cezasını hak etmeyin. Sizlerin ne hal üzere bulunduğunuzu Allah çok iyi bilmektedir. İtaat ettiğinizi veya isyan ettiğinizi tespit ettirmektedir. Allah'ın emrine karşı gelenler, kıyamet gününde onun huzuruna çıkarılınca, Allah onlara yaptıklarını haber verecek ve ona göre cezalandıracaktır. Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

FURKAN SURESİ

Furkan Suresi, yetmiş yedi âyettir. 68. 69. ve 70. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile, Cenab-ı Hakkın yüceliğini, herşeyin mülkünün ona ait olduğunu, onun hiçbir zaman çocuk edinmediğini ve herşeyi onun takdir ettiğini beyan ederek başlıyor.

Devamla, kâfirlerin, Allah'ı bırakıp, hiçbir şeyi yaratamayan şeyleri ilah edindikleri Kur'an'ı Hz. Muammed (s.a.v.)in uydurduğunu iddia ettikleri, Kur'an'a "Efsane" dedikleri beyan edilmekte ve Peygamber (s.a.v.)e Kur'an'ın, kendisine Allah tarafından indirildiğini söylemesi emredilmektedir.

Sure-i celilede bundan sonra, kâfirlerin, insanlardan birinin Peygamber olarak gönderilmesine şaştıkları ve ona bir hazine indirilmesi gerektiğini söyledikleri açıklanıyor.

Kâfirlerin kıyamet gününü yalanlamaları ve isyanları sebebiyle âhirette acıklı bir azaba uğratılacakları, muttakilere ise cennetin verileceği ve orada ebedi olarak kalacakları haber veriliyor.

Âhirette Allah'ın huzuruna çıkmayı ummayanların, Melekleri gördükleri gün, Meleklerin onları müjdelemeyecekleri, onların amellerinin toz zerreleri haline geleceği, cennetliklerin ise güzel makamlara edirilecekleri beyan ediliyor.

Bundan sonra kıyamet ahvaline işaret olunarak o günde semanın, bulutlarla yarılarak Meleklerin bölük bölük inecekleri, o gün hakimiyetin yalnız Allah'a ait olacağı ve zalimlerin, pişmanlıktan ellerini ısırarak: "Keşke Peygamberle beraber hak yolu tutsaydım." diyecekleri ve pişmanlıklarını beyan edecekleri bildiriliyor.

Kâfirlerin, lüzumsuz ve mânâsız bahanelerine işaretle, Kur'an'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)e toptan indirilmesi gerektiğini söyledikleri haber veriliyor.

Hz.Musa'ya Tevrat'ın verildiği ve Hz. Harun'un da Hz. Musa'ya yardımcı yapıldığı, onların, Firavun'a gidip dini tebliğ ettikleri açıklanıyor.

Hz. Nuh'un, Âd ve Semud kavimlerinin ve Lut kavminin durumlarına kısa kısa temas ediliyor ve onların başlarına gelen felaketlere dikkat çekiliyor.

Allah'ın varlık ve kudretine delalet eden alametlerden bahisle, gölgenin nasıl yayıldığı, gecenin dinlenme, gündüzün ise çalışma zamanı yapıldığı, rahmetin önünde rüzgârların müjdeci olarak gönderildiği ve bulutlardan, hayat veren suyun indirildiği ve bütün bunlardan ibret alınması gerektiği açıklanıyor.

Hz. Muhammed (s.a.v.)in bir uyarıcı olarak gönderildiği, Peygamberlik vazifesini yaparken kimseden bir ücret istemediği ifade ediliyor.

Allah Teala'nın yüce kudretini gösteren birçok delillere işaret ediliyor. Kâfirlerin, hak ettikleri cezaya çarptırılacakları, müminlerin ise mükâfaatlandırılacakları, müminlerin, boş ve çirkin bir sözle karşılaştıklarında vakarla geçip gittikleri ve rablerine dua ederek ondan, nimetler ve hayırlar talep ettikleri, ona tazarru ve niyazda bulundukları açıklanıyor ve sure-i celile bu âyetlerle son buluyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

تَبَارَكَ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِه۪ لِيَكُونَ لِلْعَالَم۪ينَ نَذ۪يرًاۙ ﴿١﴾
اَلَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَر۪يكٌ فِي الْمُلْكِ
وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْد۪يرًا ﴿٢﴾

1- Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e hakkı bâtıldan ayıran Kur'anı indiren Allah, yüceler yücesidir.

2- O Allah ki göklerin ve yerin mülkü ancak onundur. O, hiçbir çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı yoktur. O, herşeyi yaratıp belli bir nizama koymuş, geçmişini, geleceğini takdir etmiştir.

* Allah Teala bu âyetlerde, Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Muhammed (s.a.v.)e indirilme gayesini bildiriyor ve herşeyin kendisine ait olduğunu, hiçbir ortağı bulunmadığını ve herşeyi yaratıp bir düzene koyduğunu beyan ediyor. Tâ ki, Allah Teala'nın bu sıfatlarını bilenler, gönderdiği Kur'an'dan öğüt alsınlar. Herşeyin hükümranı olan Allah'a boyun eğip kulluk etsinler, ona karşı günah işlemesinler, Allah'a ortak koşmasınlar ve ona çocuk isnad etmesinler.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ

لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾

3- Müminler, Allah'ı bırakıp hiçbir şey yaratamayan, üstelik yaratılmış olan, kendilerine hiçbir zarar ve hiçbir fayda veremeyen, öldüremeyen, yaşatamayan ve tekrar diriltemeyen ilahlar edindiler.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, cahil müşriklerin, herşeyi yaratan, herşeye hayat veren, vâdesi geldiğinde bütün insanları öldürüp âhirette tekrar diriltecek olan Allah'ı bırakıp ta hiçbirşeye gücü yetmeyen putları ilah edinmelerini kınıyor ve onların beyinsizliklerini ortaya koyuyor.

Evet, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. İbadet ancak ona yapılır. Onun ne çocuğu vardır, ne de babası. Ne dengi vardır, ne de yardımcısı.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ
اٰخَرُونَ فَقَدْ جَاؤُ ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾

4- Kâfirler: "Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu iftiradan başka birşey değildir. Başka bir topluluk ta kendisine yardım etmiştir." dediler. Böylece haksızlığa ve yalancılığa saptılar.

5- "Kur'an, öncekilerin efsaneleridir, Muhammed onu başkalarına yazdırmış ta, sabah akşam kendisine tekrarlanıp okunuyor." dediler.

* Bu âyetler, kâfirlerin beyinsiz olduklarını ortaya koyuyor ve iddia ettikleri gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)in, Kur'an-ı Kerim'i bir yerden almadığı onun, Allah katından olduğu ifade ediliyor. Kâfirler, bu iddialarının tutarsız olduğunu ve söylediklerinin bir kısım hezeyandan başka bir şey olmadığını aslında çok iyi bilirler. Zira, hepsi de Resulullah'ın, okuyup yazma ile meşgul olmadığını, doğumu ânından kendisine Peygamberlik verilinceye kadar onların arasında yaşadığını, dürüstlüğü, güvenilirliği, doğru sözlülüğü ve nezaheti ile meşhur olduğu için kendisine "Emin" denildiğini yine çok iyi biliyorlardı. Fakat kendisine Peygamberlik gelince onu çekemediler, çeşitli iftiralarda bulundular. Resulullah'ı bu şekilde yıpratamayınca kaba kuvvete başvurdular. Fakat, Allah, Peygamberine yardım etti, kâfirler ise hüsrana uğradılar.

Bu âyetlerin, Nadr b.Hâris hakkında nâzil olduğu rivayet olunmuştur. Bu kişi, Kureyş'in şeytanlarındandı. Resulullah'a eziyet ediyor ve ona düşmanlık besliyordu. Bir zaman "Hiyre"ye gitti. Orada Acem krallarına ait efsaneleri, Rüstem ve İsfendiyar hikâyelerini öğrendi. Sonra geri döndü. Resulullah bir yerde durup, Allah yolundan sapmaları sebebiyle, geçmiş ümmetlerin başlarına nasıl felaketler geldiğini anlatıp oradan ayrılınca Nadr hemen oraya varıyor ve orada bulunanlara: "Ben size, onun anlattıklarından daha güzel şeyler anlatacağım." diyor ve onlara, Acem krallarına ait efsaneleri, Rüstem ve İsfendiyar hikâyelerini anlatıyordu. Ve şöyle diyordu: "Muhammed benden daha güzel şeyler söylemiyor." Bunun üzerine Allah Teala: "Kur'an öncekilerin efsaneleridir." dediler.." âyetini indirdi.

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذ۪ي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ اِنَّهُ كَانَ غَفُوراً رَح۪يماً ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Onu, göklerde ve yerdeki sırları bilen Allah indirdi. Şüphesiz ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey Muhammed, sen, kavminin müşriklerinden, Allah'ın âyetlerini yalanlayanlara de ki: "Sizin iddia ettiğiniz gibi Kur'an, öncekilerin efsaneleri değildir. O, göklerde ve yerde bulunan varlıkların sırrını bilen Allah tarafından indirilmiştir ve haktır. Allah, devamlı olarak yaratıklarının kusurlarını affedendir ve onlara lütufta bulunandır. Sizlerin bu yalanlarınıza rağmen sizleri hemen cezalandırmaması işte bu lütuftandır.

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْش۪ي فِي الْاَسْوَاقِؕ لَوْلَٓا
اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذ۪يراًۙ ﴿٧﴾
اَوْ يُلْقٰٓى اِلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَاۜ وَقَالَ الظَّالِمُونَ

إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾

7- Kâfirler şöyle dediler: "Bu ne biçim Peygamber ki, yemek yiyor, çarşılarda geziyor? Kendisine bir Melek indirilip te, onunla birlikte uyarıcı olsaydı ya.

8- Yahut, kendisine bir hazine indirilse veya bir bahçesi olsa da oradan yese ya, "Zalimler müminlere: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz." dediler.

Allah'a ortak koşan müşrikler: "Peygamber olduğunu iddia eden bu Muhammed nasıl bir Peygamber? O da bizim gibi yeyip içiyor, bizim gibi gezip dolaşıyor. Şayet o iddiasında doğru ise kendisine gökten bir Melek indirilse de Melek te onunla birlikte insanları uyarsa ve onun söylediklerini doğrulasa yahut da ona bir hazine indirilse de Peygamberliğini tebliğ ederken geçim sıkıntısı çekmese veya onun bir bahçesi olsa da yeyip içeceğini oradan karşılasa."

Ey Muhammed'e tâbi olan topluluk, sizler büyülenmiş bir adama tâbi olmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz." dediler.

* Bu iki âyetin, müşriklerin Kâbe'de toplanarak Resulullah'a birtakım şeyler teklif ettikleri ve ondan bazı şeyler istedikleri bir sırada nâzil olduğu rivayet edilmektedir.

انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾

9- Ey Muhammed, bak sana nasıl misaller getirdiler de saptılar. Artık onlar hiçbir yolu bulamazlar.

Ey Muhammed, bak bu müşriklerin sana: "Sihirbaz, büyülenmiş, deli, yalancı, şair vb. bâtıl sözler söyleyerek nasıl benzetmelerde bulundular da böylece hak yoldan saptılar. Artık hakka erişmek için senin davetin dışında hiçbir yol bulamazlar.

تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾

10- Allah, yüceler yücesidir. O dilerse sana, onların istediklerinden daha hayırlısını, altlarından ırmaklar akan cennetleri verir ve senin için köşkler yapar.

Ey Muhammed, Allah yücedir. Müşriklerin vasıflandırdıklarından beridir. Eğer o dileseydi sana müşriklerin, sende bulunmasını gerekli gördükleri şeylerden daha hayırlısını verirdi. Altından ırmaklar akan cennetler bahşederdi ve sana bir köşk yapardı.

* Hayseme (r.a.) diyor ki: "Resulullah'a şöyle denilmişti: "Dilersen sana senden önce hiçbir Peygamber'e verilmeyen senden sonra da hiçbir kimseye verilmeyecek olan, yeryüzünün hazinelerini ve anahtarlarını verelim. Bunlar senin, Allah katındaki mükâfaatlarından hiçbir şey eksiltmeyecektir."

Resulullah: "Bunların hepsini, âhirette bana verilmek üzere biriktirin." dedi. Bunun üzeine Allah Teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

11- Daha doğrusu onlar, kıyamet gününü yalanladılar. Biz, kıyamet gününü yalanlayanlara, alev alev yanan bir ateş hazırladık.

Allah'a ortak koşan bu insanlar getirdiğin hakka karşı çıkan bu müşrikler, senin yeyip içmenden ve çarşıda gezip dolaşmandan dolayı, seni inkâr etmediler. Onlar, öldükten sonra dirilmeyi yalanladıklarından, insanların, yaptıklarından hesaba çekileceklerine inanmadıklarından seni yalanladılar. Allah, kıyametin kopacağını ve insanların tekrar dirilip hesaba çekileceklerini yalanlayanlara alev alev yanan bir ateş hazırlamıştır.

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾

12- Bu ateş onları uzak bir yerden görünce onlar onun öfkesini ve uğultusunu duyarlar.

Bu inkârcılar için hazırlanan ateş, onları uzak bir mesafeden gördüğü zaman öfkelenip kaynar, uğultular çıkarır. Bu cehennemlikler, ateşin kaynamasını ve uğultusunu duyarlar.

وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

لَّا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

13- Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman orada (helak olmayı isterler) "Ey helak neredesin?" derler.

14- Onlara: "Bugün bir defa helak olmayı istemeyin, birçok defa helak olmayı isteyin." denilir.

Kıyameti yalanlayanlar, elleri boyunlarına bağlanmış bir şekilde cehennemin dar bir yerine atıldıkları zaman: "Eyvah ne yapmışız. Ey helak neredesin?" diye sızlanıp dururlar. Onlara: "Bugün artık bir defa helak omayı istemeyin, birçok defa helak olmayı isteyin." denilir. Onlar ne ölüp kurtulurlar ne de normal bir hayat sürdürebilirler.

قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾

15- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Bu mu daha hayırlı, yoksa müttakilere vaadolunan ebedi cennet mi?" ki cennet onlar için bir mükâfat ve dönüş yeridir.

Ey Muhammed sen, kıyamet gününü yalanlayan o kâfirlere de ki: "Rabbinizin size anlattığı cehennem ve onun içine girecek olan cehennemlikler mi daha hayırlıdır yoksa Allah'ın, takva sahiplerine vaadettiği ve onlara mükâfaat

olarak verdiği ebedi cennet ve oraya girecek olan cennetlikler mi?

لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْؤُلًا ﴿١٦﴾

16- Ebedi kalacakları cennette, onlar için, istedikleri herşey vardır. Bu, rabbinden istenilen bir vaaddir.

Allah'tan korkanlar için, ebedi olarak kalacakları cennette canlarının istediği ve gözlerinin her gördüğü, her diledikleri şey vardır. Bu nimetler, müminlerin dünyada iken rablerinden istedikleri ve rablerinin kendilerine vaadettiği nimetlerdir.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَقُولُ ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادِى
هٰؤُلَاءِ اَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾

17- Rabbin onları ve Allah'tan başka taptıklarını topladığı gün: "Bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa kendi kendilerine mi yoldan saptılar?" der.

Allah, kıyamet gününde, kendisini bırakıp ta, Melekler, cinler ve insanlar gibi yaratıklara tapan ve kıyamet gününü inkâr eden bu kâfirlerle, taptıkları varlıkları bir araya getirip onlara: "Şu kullarımı siz mi hak yoldan saptırdınız? Yoksa onlar kendileri mi saptılar?" diye soracaktır. O, kendilerine tapınılanlar ise şöyle diyeceklerdir:

قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِى لَنَا اَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ اَوْلِيَاءَ
وَلٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَاٰبَاءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

18- Onlar: "Hâşâ, seni, layık olmadığın sıfatlardan tenzih ederiz. Seni bırakıp başka dostlar edinmek bize yakışmaz. Fakat sen onları ve atalarını nimetler içinde yaşattın da, sonunda seni anmayı unuttular ve yok ol-

maya layık bir kavim oldular." derler.

Müşriklerin taptıkları Melekler, İsa, Üzeyir gibi varlıklar Alah'ı, onların sıfatlandırmalarından tenzih ederek derler ki: "Ey rabbimiz, biz seni, ortağının bulunmasından tenzih ederiz. Bizim, seni bırakıp ta başkalarını dostlar edinmemiz bize asla yakışmaz. Bizim dostumuz ancak sensin. Rabbimiz, sen bunları ve atalarını dünyada iken mal ve sıhhat gibi çeşitli nimetlerle yaşattın. Onlar seni anmayı, Peygamberine indirdiklerini ve âhirette tekrar dirilmeyi unuttular. Böylece helak olmayı hak eden bir topluluk oldular.

فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ
مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

19- Bunun üzerine Allah'tan başka dostlar edinenlere: "Tapındığınız şeyler, sizi, söylediklerinizde yalancı çıkardılar. Artık ne azabı geri çevirebilirsiniz ne de yardım görebilirsiniz. Sizden kim zulmetmişse ona büyük bir azap tattıracağız." denilir.

* Allah teala, kendisine ortak koşulanların, ortak koşanları yalanlamaları üzerine müşriklere, kıyamette ne söyleyeceğini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Tapındığınız şeyer sizi söylediklerinizde yalancı çıkardılar. Burada sizin hiçbir çareniz de yoktur. Artık ne kendinizden cehennem azabını uzaklaştırabileceksiniz ne de kendinize bir yardımcı bulabileceksiniz. Ey insanlar, sizlerden kim Allah'a ortak koşarak kendisine zulmedecek olursa biz ona büyük bir azap tattıracağız."

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ
فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ

رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

20- Ey Muhammed, biz senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki, yemek yememiş, çarşılarda gezmemiş olsunlar. Ey insanlar, biz sizi birbirinizle imtihan ediyoruz. Sabrediyor musunuz? Rabbiniz her şeyi çok iyi görür.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.)in Peygamberliğine karşı çıkan ve onun yeyip içmesi, çarşıda pazarda gezmesi sebebiyle Peygamber olamayacağını iddia eden müşriklere cevap veriyor ve Resulullah'tan önce gönderilen bütün Peygamberlerin de yeyip içen, çarşılarda gezen insanlar olduklarını bildiriyor. Bu itibarla Allah'a ortak koşanların, Hz. Muhammed (s.a.v.)in Peygamberliğini kabul etmemek için hiçbir sebep bulunmadığını beyan ediyor.

Âyet-i kerimenin son bölümünde: "Ey insanlar, biz sizi birbirinizle imtihan ediyoruz." buyurulmaktadır. Bundan maksat, insanlardan bazılarını Peygamber, bazılarını idareci, bazılarını fakir, bazılarını zengin, bazılarını akıllı bazılarını geri zekalı yaparak onları birbirlerinden farklı kılması ve kimlerin, Allah'ın emirlerine boyun eğip, kimlerin de isyan ettiğini ortaya koymasıdır. Eğer Allah insanları imtihan etmeyi dilemeseydi, hepsini eşit yaratırdı.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰئِكَةُ أَوْ نَرٰى رَبَّنَا لَقَدِ
اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

21- Bir gün huzurumuza çıkacaklarını ummayanlar: "Bize Melekler indirilse veya rabbimizi görsek ya." derler. Yemin olsun ki onlar kendi kendilerine büyüklenmişler ve azgınlıkta çok ileri gitmişlerdir.

Huzurumuza çıkmayı ümid etmeyen ve azabamızdan çekinmeyen müşrikler: "Allah bize Melekleri indirip te Muhammed'in doğru olduğunu söyletse ya veya rabbimizi açıkça görsek te o bize bunu haber verse ya." derler. Doğrusu, bu sözü söyleyenler kendilerini çok büyük görmüşler ve böbürlenmede aşırı gitmişlerdir.

Kureyş müşrikleri Resulullah'tan buna benzer birçok isteklerde ulunmuşlar ve kendilerini susturacak cevaplar almışlardır.

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَٰئِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾

22- Melekleri gördükleri gün, işte o gün, suçlulara müjde yoktur. Melekler: "Size bugün müjde yasaktır yasak." derler.

Kıyamet koparken veya ölüm gelip çatarken bu müşrikler Melekleri gördükleri zaman, artık o gün suçlular için hiç iyi bir durum yoktur ve Melekler o suçlulara: "Bugün sizin iyi bir şeyle müjdelenmeniz size kesin olarak haram kılınmıştır." diyeceklerdir. O halde bu müşrikler, niçin Melekleri görmek istiyorlar?

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

23- Biz, onların işlediği her ameli ele alıp saçılmış toz zerreleri yaparız.

Biz, suçluların işledikleri amellere bakarız ve onları saçılmış toz zerreleri haline getirir iptal ederiz. Zira onlar bu amelleri Allah için değil şeytan için yapmışlardır.

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

24- O gün cennetliklerin kalacakları yer çok iyi, dinlenecekleri yer çok güzeldir.

Kıyamet gününde cennetliklerin varıp karar kılacakları yer, müşriklerin kalacakları cehennemden çok hayırlı ve dinlenme yeri olarak çok güzeldir.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿٢٥﴾

25- Ey Muhammed, semanın bulutlarla yarılacağı ve Meleklerin bölük bölük indirileceği günü hatırla.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününün dehşetinden ve o günde meydana gelecek olan hadiselerden haber veriyor. O gün gökler yarılıp parça parça olacak, aralarından, gözleri kamaştıracak olan nurlar, bulutlar şeklinde görülecek, o gün gökteki Melekler oradan inip mahşerde bütün insanları çepeçevre kuşatacaklar sonra Allah teala kulları arasında hükmünü verecektir. Bir kısım insanlar cennete girecek diğerleri de cehenneme varacaklardır. Gökteki Meleklerle yeryüzünde yaşayanların birbirleriyle karşılaşacakları o günün nasıl bir gün olacağı hakkında Abdullah b.Abbas'tan uzun bir rivayet zikredilmektedir. Bu rivayeti şu şekilde özetlemek mümkündür:

"Allah, kıyamet gününde cinleri, insanları, hayvanları ve bütün yaratıkları bir meydanda toplayacak, dünya göğü yarılacak, orada bulunanlar aşağı inecekler. Bunların sayısı, yeryüzünde yaşayan bütün varlıklardan çok olacaktır. Onlar, yeryüzünde yaşayan varlıkların etrafını kuşatacaklar. Sonra ikinci gök yarılacak orada bulunanlar da inip, daha önce inen ve insanları kuşatan Melekleri kuşatacaklardır. Onların sayısı da kendilerinden önce inen meleklerden daha çok olacaktır. Böylece bütün gökler yarılacak orada bulunan Melekler inecek ve kendilerinden önce inen Melekleri ve Meleklerin kuşattıklarını kuşatacaklardır. Böylece yedi çember meydana gelecektir..." Daha sonra Allah Teala kulları arasında hükmünü verecektir.

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾

26- O gün, gerçek hakimiyet, rahman olan Allah'ındır. O, kâfirler için zor bir gündür.

Göklerin bulutlarla yarıldığı o gün gerçek mülk ancak rahman olan Allah'a aittir. Dünyada iken hükümranlık ve mülkiyet iddia eden herkesin sözü boşa çıkacaktır. Evet, göğün bulutları yarıldığı o gün, kâfirler için pek çetin bir gündür. Zira o gün, hak bâtıldan ayırdedilecek, herkese layık olduğu ceza veya mükâfaat verilecektir.

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

27- O gün zalim, pişmanlığından ellerini ısırıp şöyle der: "Nolaydı keşke Peygamberle beraber hak yolu tutsaydım."

28- Vah başıma gelenlere, keşke filanı dost edinmeseydim.

29- Yemin olsun ki bana zikir gelmişken, o saptırdı beni zikirden. Zaten, şeytan insanı yapayalnız ortada bırakır.

Kıyamet günü rabbine ortak koşarak veya Allah'ın gönderdiği dini kabul etmeyerek kendisine zulmeden her zalim, Allah'a karşı işlediği suçtan ve kendisini helake sürüklemesinden pişmanlık duyarak ellerini ısıracak ve kendi kendine şöyle diyecektir: "Keşke ben, dünyada iken Peygamberle birlikte Allahın azabından kurtaracak bir yolu izleseydim. Keşke falan saptırıcıyı dost edinmeseydim. Zira o beni, bana tebliğ edildikten sonra Kur'an'dan saptırdı. Zaten şeytan, insanı haktan alıkoyar. Onu bâtıl yolda kullanır. Sonunda da sahipsiz bırakır.

* Abdullah b.Abbas, Şa'bî ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre bu âyetler, müşriklerden Ukbe b.Ebi Muayt ve Ümeyye b.Halef hakkında nâzil olmuştur. Bunlardan Ukbe veya Ümeyye Müslüman olmuş diğeri onun müslüman olmasına karşı çıkarak tekrar kâfir olmasına sebep olmuştur. İşte bu âyetler, bunları ve benzerlerini tasvir etmektedir.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

30- Peygamber: "Ey rabbim, doğrusu kavmim bu Kur'anı bırakıp terketti." dedi.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.)in, kavminden şikâyetçi olduğunu beyan etmektedir. Çünkü müşrikler, Kur'an okunurken onu dinlemiyor bilakis Kur'an'ın dinlenilmemesi için gürültü yapıyorlardı. Bu husu-

ta başka bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Kâfirler birbirlerine şöyle dediler: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Belki bu yolla galip gelirsiniz."(1)

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا

وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

31- Biz, her Peygamberin karşısına, böylece mücrimlerden bir düşman çıkarmışızdır. Yol gösterici ve yardımcı olarak sana rabbin yeter.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede Resululahı teselli etmekte, kendisine müşrikler tarafından karşı çıkılmasının ilk görülen bir hadise olmadığını, kendisinden önce gönderilen Peygamberlerin de aynı hadiseyle karşılaştıklarını beyan ediyor.

Âyet-i kerimenin sonunda, doğru yolu gösteren e yardım eden olarak Allah'ın, Resulullah'a yeteceği beyan ediliyor. Böylece Resulullah'ın, düşmanlarından çekinmemesi telkin ediliyor.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَٰلِكَ

لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

32- Kâfirler: "Kur'an Muhammed'e topluca bir defada indirilmeli değil miydi?" dediler. Oysa biz onu, kalbine yerleştirip pekiştirmek için böyle peyderpey indirdik ve onu âheste âheste okuduk.

Allah'ı inkâr edenler: "Tevrat'ın Musa'ya bir defada indirilmesi gibi Muhammed'e de Kur'an topluca bir defada indirilseydi ya." derler. Halbuki biz onu sana âyet âyet indirdik ki onunla senin kalbini pekiştirelim. Biz onu sana âheste âheste okuduk ki sen onu iyice belleyesin ve ezberlemiş olasın.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kâfirlerin herşeye karşı çıktıklarını, kendileriyle alakalı olmayan meselelerde bile inatçılık ettiklerini beyan etmektedir.

(1) Fussilet suresi, âyet: 26

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

33- Müşriklerin sana getirdiği hiçbir misal yoktur ki, biz onun hakikatını ve en güzel açıklamasını sana vermiş olmayalım.

Ey Muhammed, bu müşriklerin sana getirdikleri her misale karşı biz sana, onların misallerini iptal edecek olan hakkı ve onun en güzel izahını göndeririz.

* Allah Teala, müşriklerin ,Resulullah'a sordukları çeşitli sorulara karşı âyetler indirmiş ve onların sorularının hak veya bâtıl olduğunu ortaya koymuş ve açıklığa kavuşturmuştur.

Bu âyet-i kerime, Resulullah'ın, yüce mevlanın nezdinde itibarının büyük olduğunu göstermektedir. Zira Allah Teala, en şerefli kitap olan Kur'an-ı Kerim'in âyetlerinden bir kısmını, Resulullah'a sorulan sorulara cevap olarak indirmiştir.

اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلٰى وُجُوهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

34- Yüzüstü cehenneme sürüklenecek olanlar, işte yerleri en kötü ve yolları en sapık olanlar onlardır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde kâfirlerin perişan bir halde ve en kötü bir vaziyette haşrolacaklarını bildiriyor. Onlar cehenneme ayaklarıyla yürüyerek değil yüzüstü gideceklerdir.

Enes b.Mâlik diyor ki:

حَدَّثَنَا اَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا نَبِىَّ اللّٰهِ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلٰى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ اَلَيْسَ الَّذِى اَمْشَاهُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ فِى الدُّنْيَا قَادِرًا عَلٰى اَنْ يُمْشِيَهُ عَلٰى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

"Bir adam Resulullah'a geldi ve "Ey Allah'ın Resulü, kâfir kıyamet gününde yüzüstü nasıl haşrolacak?" diye sordu. Resulullah da şöyle buyurdu: "Dünyada iken onu ayakları üzerine yürüten Allah, kıyamet gününde onu yüzüstü yürütmeye kadir olamaz mı?"(2)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًا ۝٣٥

فَقُلْنَا اذْهَبَا اِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ۝٣٦

35- Yemin olsun ki biz Musa'ya Tevrat'ı verdik. Kardeşi Harun'u da kendisine vezir yaptık.

36- Onlara: "Âyetlerimizi yalanlayan Firavun kavmine gidin." dedik. Sonunda o kavmi tamamen helak ettik.

Ey Muhammed, sana Kur'anı verdiğimiz gibi Musa'ya da Tevrat'ı verdik. Ayrıca kardeşi Harun'u da ona yardımcı kıldık ve onların ikisini, yeryüzünde şımarıp âyetlerimizi yalanlayan bir kavim olan Firavun ve taraftarlarına Peygamber olarak gönderdik. Onlar, Musa'yı ve kardeşini yalanladılar biz de onları helak ettik.

* Alah Teala bu ve bundan sonra gelen âyetlerde, geçmişte Peygamberlerine iman etmeyen kavimlerinin âkıbetlerinin felaket olduğunu bildiriyor ve Muhammed ümmetine bunlardan ibret almasını öğütlüyor.

وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً

وَاَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ۝٣٧

37- Nuh kavmini de, Peygamberleri yalanladıkları zaman suda boğmuş ve onları insanlara ibret yapmıştık. Biz, zalimlere can yakıcı bir azap hazırladık.

---

(2) Buhari, K. Tefsir el- Kur'an, Sure: 25, bab: 1/Müslim,K. el-Münâfıkın, bab: 54, Hadis No 2866

Nuh kavmi de kendilerine gönderilen Nuh'u ve ondan önceki Peygamberleri yalanlayınca biz onları suda boğduk ve onları boğma olayını insanlar için bir ibret yaptık. Ayrıca biz, zalimlere âhirette can yakıcı bir azap hazırladık.

وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَأَصْحَٰبَ ٱلرَّسِّ وَقُرُونًۢا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾

38- Âd'ı, Semud'u, Ashab-ı Ress'i ve bunlar arasında geçen birçok nesilleri de helak ettik.

* Âyet-i kerimede zikredilen Âd, Semud ve benzeri kavimlerin kıssaları, A'raf, Hud ve diğer surelerde geniş bir şekilde zikredilmiştir.

Âyette geçen "Ashab-ı Ress"den hangi kavmin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir. Bazı müfessirlere göre bunlar, Semud kavminin bir koludur. Bazılarına göre ise bunlar, Yemame bölgesinde bir kasaba olan "Ress" halkıdır. Bazılarına göre de bunlar, Peygamberlerini kuyuya gömen bir topluluktur. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve bunların, "Büruc" suresinde zikredilen "Ashabül Uhdud" olduklarının ihtimal dahilinde olduğunu söylemiştir.

وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ ٱلْأَمْثَٰلَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾

39- Herbirine misaller getirdik (ama dinlemediler) biz de hepsini tamamen helak ettik.

Size anlatmış veya anlatmamış olalım, helak ettiğimiz kavimlerin hepsine misaller zikrettik, deliller gösterdik. Çeşitli öğütler ve ibretler gönderdik. Fakat onlar, gafletlerinden uyanmadılar. Biz de sonunda onların, kökünü kuruttuk.

وَلَقَدْ أَتَوْا۟ عَلَى ٱلْقَرْيَةِ ٱلَّتِىٓ أُمْطِرَتْ مَطَرَ ٱلسَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا۟ يَرَوْنَهَا

بَلْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

40- (Ey Muhammed, şüphesiz ki senin kavmin) felaket yağmuruna tutulan, Lut kavminin memleketine mutlaka uğramıştır. O memleketin halini görmediler mi? Doğrusu onlar, tekrar dirilip hesaba çekileceklerini ummuyorlardı.

Ey Muhammed, Kur'anı terkedip onu alayan alan bu müşrikler, taş yağmuruna uğratılan Lut kavminin ülkesi olan Sodom'a uğramışlardır. Onlar oranın nasıl olduğunu hiç görmemişler midir? Oradan öğüt alıp inkârcılıklarından vaz geçmiyorlar. Daha doğrusu bunlar, öldükten sonra dirilmeye ve Allah'ın huzurunda hesap vereceklerine inanmıyorlar ki onlar gibi davransınlar.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾
إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ
يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

41- Onlar seni gördükleri zaman, alaya almaktan başka birşey yapmazlar. "Allah'ın, Peygamber olarak gönderdiği bu mu?" derler.

42- "Eğer ilahlarımıza inanmada ısrar edip sabretmeseydik, neredeyse bizi onlardan saptıracaktı." derler. Onlar azabı gördükleri zaman, yolu sapık olan kimmiş bileceklerdir.

Ey Muhammed, sana anlatılan bu müşrikler, seni gördükleri zaman seninle alay etmekten başka birşey yapmazlar. "Allah, yaratıkları arasında bunu mu bize Peygamber olarak göndermiş? Şayet biz, ilahlarımıza inanmakta kararlı ve sabırlı olmasaydık neredeyse bizi bunlardan uzaklaştıracaktı." derler. Bunlar, putlara taptıklarından dolayı hak ettikleri azabı bizzat gözleriyle görünce kimin yolunun sapık olduğunu çok iyi bilmiş olacaklardır. Fakat ondan sonra anlamış olmaları da kendilerine bir fayda vermeyecektir.

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ
هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

43- Ey Muhammed, gördün mü arzu ve hevesini ilah edineni? Ona sen mi vekil olacaksın?

44- Yoksa sen onların çoklarının işittiklerini veya düşündüklerini mi sanırsın? Onlar ancak hayvan gibidirler. Hattâ tuttukları yol bakımından hayvandan da aşağıdırlar.

Ey Muhammed, şehvani arzularına taparak onu kendisine ilah edinen kimseyi görmez misin? Bu haliyle onu sen mi himaye edeceksin? Onun vekili sen mi olacaksın? Yoksa sen, bunların çoğunun, kendilerine okunan âyetleri işittiklerini ve Allah'ı gösteren delilleri düşündüklerini mi sanırsın? Hayır, bunlar, düşünmeyen, idrak etmeyen, hayvanlar gibidirler. Hatta tuttukları yol bakımından hayvanlardan da sapıktırlar. Zira hayvanlar otlaklarını bilirler, sahiplerine boyun eğerler. Bu kâfirler ise rablerine itaat etmezler, kendilerine verdiği nimetlere şükretmezler. Bilakis nankörlük ederler.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ
عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾

45- Rabbinin, gölgeyi nasıl uzatıp yaydığını görmez misin? Eğer isteseydi onu durdurup sabitleştirirdi. Sonra biz güneşi gölgeye bir delil kıldık.

Rabbinin, şafak vaktinden sonra başlayan ve güneşin doğmasına kadar gölgeyi nasıl her yere yaydığını sonra da güneşi doğdurarak gölgenin varlığını gösterdiğini görmez misin?

Güeş gölgenin varlığını gösteren bir delildir. Zira güneş doğmadan gölgenin varlığını hissetmek mümkün değildir.

* Allah Teala bu ve bundan sonra gelen âyetlerde varlığını, kuvvet ve kudretini gösteren çeşitli delileri zikretmektedir. Bu deliller, gece, gündüz, güneş, rüzgârlar, dağlar, taşlar, denizler, akan sular vb. şeylerdir. Bunların başında

da güneş ve gölge zikredilmiştir.

ثُمَّ قَبَضْنَاهُ اِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

46- sonra da gölgeyi yavaş yavaş kendimize çektik.

* Bu âyeti-i kerimeyi şu şekilde izah edenler de vardır. "Sonra biz gölgeyi hızlı veya gizli bir şekilde kendimize çektik"

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

47- Size geceyi bir örtü, uykuyu dinlenme, gündüzü de yeni bir hayat yapan O'dur.

Ey insanlar, geceyi size âdeta bir elbise haline getirip onunla sizi örten, uykuyu istirahat etme sebebi kılan, gündüzü, yeniden hayatı devam ettirme aracı kılan Allah'tır.

* Huzeyfe (r.a.) diyor ki:

عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ اِذَا اَوٰى اِلٰى فِرَاشِهِ قَالَ بِاسْمِكَ اَمُوتُ وَاَحْيَا
وَاِذَا قَامَ قَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اَحْيَانَا بَعْدَ مَا اَمَاتَنَا وَاِلَيْهِ النُّشُورُ.

"Resulullah (s.a.v.) yatağına çekilince: "Ey Allahım, senin adına ölüyorum, senin adına dirileceğim." diyordu. Uykudan kalktığında ise: "Öldükten sonra bizi tekar dirilten Allah'a hamdolsun. Diriltmek ancak ona aittir."(3) diyordu.

وَهُوَ الَّذِي اَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
طَهُورًا ﴿٤٨﴾

لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا اَنْعَامًا وَاَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾

(3) Buhari, K. ed- Dâvût, bab: 7,16/Müslim, K.ez- Zikr, bab: 59, Hadis No 2711

48- Rahmetinin önünde rüzgârları bir müjdeci olarak gönderen de O'dur. Biz, gökten tertemiz bir su indirdik.

49- Onunla ölü bir yere hayat verelim ve yarattığımız nice hayvanları ve insanları sulayalım diye.

*Allah Teala bu âyetlerde, yüce kudretini gösteren rüzgâr ve yağmur delillerini zikretmektedir. Yağmura çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda o yağmurdan evvel rüzgârlar estirerek onun geleceğini müjdeleyen Allah'tır. Gökten tertemiz yağmurlar yağdırarak onunla, âdeta ölmüş hale gelen yeryüzünü dirilten ve birçok hayvan ve insanlara su temin eden O'dur. O halde sadece ona kulluk edilmeli, kullukta samimi olunmalıdır.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾

50- Yemin olsun ki, düşünüp ibret almaları için biz bu delilleri çeşitli şekillerde açıkladık. Buna rağmen birçok insanlar iman etmemekte ısrar ettiler.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Taberi şu şekilde izah etmektedir: "Biz, gökten indirdiğimiz tertemiz suyu kullarımız arasında taksim ettik ki nimetlerimizi düşünüp ibret alsınlar ve onlara karşı şükretsinler. Ne var ki insanların çoğu nankörlük ettiler, bu nimetlere karşı şükürde bulunmadılar.

Diğer bir kısım müfessirler ise şöyle izah etmişlerdir: "Biz yağmuru bölgeler arasında dolaştırdık. Bazan bir bölgeye bazan da başka bir böleye yağdırdık ki düşünüp ibret alsınlar, kudretimizin büyüklüğünü ölçsünler ve yağmurun yağmadığı yerlerde, insanlar yaptıkları günahlardan vazgeçsinler. Fakat insanların çoğu inkârlarında ısrar ettiler. Şu veya bu yıldızın etkisiyle yağmur yağdığını iddia ettiler.

Zeyd b.Halid el-Cühenî diyor ki:

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ: قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاةَ الصُّبْحِ بِالْحُدَيْبِيَةِ فِي إِثْرِ السَّمَاءِ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلِ. فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟» قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ قَالَ «أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ. فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللهِ وَرَحْمَتِهِ،

فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوَاكِبِ وَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا،
فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ».

"Geceleyin yağan bir yağmurdan sonra Resulullah Hudeybiye'de sabah namazı kıldırdı. Namazı bitirince insanlara döndü ve şöyle dedi: "Biliyor musunuz rabbiniz ne buyurdu?" İnsanlar: "'Allah ve Resulü daha iyi bilir." dediler. Resulullah dedi ki: "Allah şöyle buyurdu: "Bugün kullarımdan bazıları bana iman ederek bazıları da kâfir olarak sabahladılar. Allah'ın lütfu ve rahmetiyle bize yağmur yağdı." diyen kimse bana iman etmiş, yıldızı inkâr etmiştir. (Yıldızların yağmur yağdırdığını reddetmiştir.) "Şu yıldızın etkisiyle yağmur yağdı." diyenler ise beni inkâr etmiş ve yıldıza iman etmiştir."(4)

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾
فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾

51- Ey Muhammed, eğer dileseydik her memlekete bir uyarıcı gönderirdik.

52- O halde kâfirlere uyma. Kur'an'la onlara karşı büyük bir cihada giriş.

Ey Muhammed, eğer biz dileseydik her kasabaya bir uyarıcı, emrimize uymayanlara bir korkutucu gönderirdik de senin yükünü hafifletmiş olurduk. Fakat biz, bütün yeryüzündeki insanları ve cinleri uyarma yükünü sana yükledik. Sabretmen halinde karşılığı da fazla olacaktır. O alde sen, kâfirleri, çağırdıkları şeylerde dinleme. Sen, Kur'an'la onlara karşı büyük bir cihadla cihad et.

* İbn-i Zeyd, burada zikredilen "Büyük cihad"dan maksadın, kâfirlere karşı savaşıp onları yıldırmak olduğunu söylemiştir.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا
بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾

53- Birinin suyu tatlı ve içimli, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi birbirine salıveren, aralarına da, karışmalarına engel bir perde ve mani koyan O'dur.

(4) Müslim K.el- İman b. 125, Hadis No 71

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, biri tatlı diğeri tuzlu olmak üzere iki çeşit su yarattığını beyan ediyor. Bunlardan biri, nehir, pınar ve kuyu suları gibi, insanların içmelerine müsait olan tatlı sulardır. Diğeri ise denizlerdeki tuzlu ve acı sulardır.

Âyette zikredilen "İki deniz"den maksat, ırmaklar ve denizlerdir. Bunların ikisine de deniz denmesinin sebebi, denizin suyunun çok ve büyük olmasıdır. Böylece "deniz" ifadesi diğer suları da içine almıştır.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ
قَدِيرًا ﴿٥٤﴾

54- Sudan beşer yaratırp ona soy ve hısımlık veren de O'dur. Rabbin, herşeye kadirdir.

Bir damla su olan meniden insanı yaratan ve doğduktan sonra ona soy veren, büyüdükten sonra da hısımlık veren Allah'tır. Ey Muhammed, senin rabin herşeye kadirdir.

* Kişi, küçükken çevresine soyu ile bağlı olduğu halde büyüdükten sonra evlenerek "Hısımlık" gibi yeni bağlar oluşturur. Böylece çevreyle bağları güçlenir. İşte bunlar, yüce mevlanın lütuflarındandır.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ
عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

55- Onlar, Allah'ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da veremeyen şeylere taparlar. Kâfir, rabbine karşı olanların yardımcısıdır.

Allah'a ortak koşanlar, Allah'ı bırakıp taptıkları takdirde kendilerine hiçbir zarar veya fayda veremeyen putlara taparlar. Kâfir olan insan, rabbine karşı isyan eden Şeytan'a ve ona tabi olanlara yardımcı olur.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾

56- Ey Muhammed, biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

57- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Ben, davetime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ben ancak sizin, rabbine doğru bir yol tutan kimseler olmanızı arzuluyorum."

Ey Muhammed, biz seni, sana iman edip sana indirilenleri tasdik edeni büyük mükâfatlarla müjdeleyen, seni ve sana indirilenleri yalanlayanı ise çetin bir azapla uyarıcı olarak gönderdik.

* Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Bir izah şekli, mealde verildiği gibidir. Diğeri ise şöyledir:

"Ey Muhammed, sen, kendilerine Peygamber olarak gönderildiğin insanlara de ki: "Rabbimin katından gelen hükümleri size tebliğ ettiğim için sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ancak kim rabbine yakın olmak için bir yol tutacak olursa bu kimse malından, Allah yolunda harcayabilir ve budan kazanacağı sevap ta kendisine ait olur."

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ ۚ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ
عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

58- Sen, ölümsüz diri olan Allah'a güven. Onu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından onun haberdar olması kâfidir.

Ey Muhammed, hiç ölmeyecek olan ve devamlı diri olan Allah'a tevekkül et. İşlerini ona havale et ve ona boyun eğ. Onun yolunda göreceğin çilelere karşı sabret. Onu överek layık olmadığı sıfatlardan uzaklaştır. Verdiği nimetlere karşı ona kulluk et. Kullarının günahlarını onun bilmesi kâfidir. O, onların hepsini zaptettirmektedir, kıyamette onların cezasını verecektir.

الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى

عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

59- Gökleri yeri ve aralarındakileri altı günde yaratan ve de arşa hükmeden, Rahman olan Allah'tır. Bunu, bilene sor.

* Âyet-i kerimede geçen, Allah Teala'nın, dünyayı altı günde yaratması, Arş kelimesi ve Allah Teala'nın arş'a hükmetmesi meselesi, A'raf suresinin elli dördüncü âyetinde izah edilmiştir.

Bu âyet-i kerime, dilbilgisi kaidelerine bakılarak farklı şekillerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Ölümsüz olan ve ebedi olarak diri kalan Allah'a tevekkül et. O Allah ki gökleri, yeri ve aralarındakileri altı günde yarattı. Sonra arş'a hükmetti. O, rahmandır. Sen, rahmanı, bilenden sor. O da Allah'tır. Veya onun gönderdiği Kur'an'dır. Yahut, Allah'ın, kendisine ilim verdiği Cebrail'dir. Ya da kendisine Peygamberlik verdiği Muhammed'dir."

Bazı müfessirler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra arşı hükmü altına alan, rahman olan Allah'tır. Sen, bu meseleleri bundan haberdar olan ve "Rahman" ismini taşıyan Allah'a sor. Zira, göklerin ve yerin altı günde nasıl yaratıldığını ve Allah'ın arşı nasıl hükmü altına aldığını ancak kendisi bilir."

İbn-i Cüreyc bu âyetin izahında şöyle demiştir: "Ey Muhammed, ben sana birşeyi haber verdiğim zaman bil ki, o benim bildirdiğim gibidir. Çünkü herşeyden haberdar olan benim."

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ

نُفُورًا ﴿٦٠﴾

60- Kâfirlere: "Rahman olan Allah'a secde edin." denildiği zaman: "Rahman da neymiş? "Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?" derler.

Bu secde emri ancak onların nefret edip uzaklaşmalarını artırdı.

Kendilerine bir fayda veya zarar veremeyecek olan putlara tapanlara "Taptıklarınızı bırakıp ta Rahman olan Allah'a secde edin." denildiği zaman, onlar: "Rahman da neymiş? Biz onun kim olduğunu bilmiyoruz. Biz sadece senin söylemenle mi ona secde edeceğiz?" derler. Ve "Rahman olan Allah'a secde edin." sözü onların nefretini artırır.

* Müşrikler, Allah Teala'nın "Rahman" ismini kabul etmiyor ve böyle bir isim tanımadıklarını söylüyorlardı.

Hudeybiye musalahasında antlaşmanın baş tarafına "Bismillahirrahmanirrahim." yazılınca müşrikler bunu kabul etmediler ve onu sildirip yerine "Ey Allahım senin adınla." ifadesini yazdırdılar. İşte âyet-i kerime, müşriklerin bu tür itirazlarını beyan etmektedir.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾

61- Gökte burçlar yaratan ve oraya ışık kaynağı bir güneş ve aydınlatıcı bir ay koyan Allah, yüceler yücesidir.

* Ayet-i kerimede zikredilen "Burçlar"dan maksat, Atıyye b.Said, Yahya b.Rafi, ibrahim en-Nehaî ve Ebu Salih'e göre "Gökte var olan ve korunan köşkler"dir. Bu görüş, Abdullah b.Abbas'tan da nakledilmektedir. Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Mücahid, Said b.Cübeyr, Katade ve Ebu Salih'ten nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Göklerdeki burçlar"dan maksat, büyük gezegenlerdir. İbn-i kesir bu görüşü tercih etmiştir.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾

62- Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyenler için, geceyle gündüzü birbir ardına getiren O'dur.

* Bu âyet-i kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Mücahid ve İbn-i Zeyd, âyeti, mealde zikredildiği şekilde izah etmişlerdir. Bunlar demişlerdir ki: "Gece veya gündüz, devamlı olsaydılar, kullar, oruç, namaz gibi ibadetlerini nasıl başlayıp bitireceklerini ve dünya işlerini nasıl düzenleyeceklerini bilemezlerdi."

Ebu Nüceyh ve İbn-i Cüreyc'in rivayetlerine göre ise bu âyetin mânâsı şöyledir: "Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyenler için geceyi gündüzün zıddı yapan Allah'tır. Zira gece karanlık gündüz ise aydınlıktır. Bu da Allah'ın büyük kudret sahibi olduğunu gösterir."

Ömer b.-Hattab, İbn-i Abbas ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin mânâsı şöyledir: "Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyenler için, geceyi gündüzün yerine gündüzü de gecenin yerine getiren Allah'tır. Kul, bunların birinde yapması gereken ibadeti yapamayıp geri bırakırsa diğerinde yapmalıdır. Meselâ: Gündüzün namazını kaçırmışsa onu gece kaza etmelidir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki Allah Teala gündüzleyin günah işleyenin tevbe etmesi için geceleyin ona kabul elini uzatır. Güneş batıdan doğuncaya kadar bu böyledir."

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾

63- Rahman olan Allah'ın kulları, yeryüzünde tevazu ve vakar ile yürürler. Cahiller kendilerine laf atıp sataştıkları zaman aldırmadan "Selametle" deyip geçerler.

Rahman olan Allah'ın kulları yeryüzünde vakarla, sükunetle ve tevazu ile ve Allah'a itaatla yürürler. Cahiller kendilerine, sevmedikleri sözler söyleyince onlara doğru sözle cevap verirler. Onların seviyesine düşmezler. Vakarlarını korurlar.

* Âyet-i kerimede zikredilen "Tevazu"dan maksat, vakarlı olmaktır. Yoksa gösteriş için, yapmacık bir tevazu içinde bulunmak demek değildir. Bu hususa dikkat etmek lazımdır.

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer bir gün, yavaş yavaş yürüyen bir genç görmüş ve ona: "Neyin var hasta mısın?" diye sormuş. Genç te: "Hayır ey Mü'minlerin emiri." diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hz. Ömer ona elindeki kamçıyla vurmuş ve canlı bir şekilde yürümesini emretmiştir."

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾

64- Onlar, gecelerini rablerine "Secde ve kıyamla" geçirirler.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, gerçekten Allah'a kulluk eden müminlerin sıfatlarından biri olan "Geceleyin namaz kılma" ibadetini zikrediyor.

Geceleyin namaz kılmanın fazileti hakkında bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyuruluyor:

أَيُّهَا النَّاسُ: أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ.

"Ey insanlar selamı yayın. Yemek yedirin. İnsanlar uyurken namaz kılın ve selametle cennete girin."[5]

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾

إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾

65- Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz, cehennem azabını bizden uzaklaştır. Doğrusu onun azabı çok şiddetli ve devamlıdır.

66- Gerçekten orası ne kötü bir karargâh, ne kötü bir mekândır.

* Allah Teala bu âyetlerde mümin kulların, rablerinden, cehennem azabını kendilerinden uzaklaştırmasını dilediklerini ve cehennem azabının devamlı ve ızdıraplı olduğunu dile getirdiklerini beyan ediyor.

---

(5) Tirmizi, K. el-Kıyame, bab: 42 Hadis No 2485/İbn-i Mâce, K.el-İkame

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

67- Onlar, harcadıkları zaman ne israf ederler ne de cimrilik. İkisi arasında orta bir yol tutarlar.

* Bazı müfessirlere göre âyette zikredilen "İsraf"tan maksat, malı, Allah'a isyan yolunda harcamak, "Cimrilik"ten maksat ise, Allah'ın farz kıldığı bir hakkı kısıtlamak, malı o yolda harcamamaktır. İkisinin ortası ise, Allaha isyan yolunda harcamamak ve Allah'ın farz kıldığı hakları yerine getirmektir.

Abdullah b.Abbas, İbn-i Cüreyc ve İbn-i zeyd, âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Bunlara göre Allah'a isyan yolunda harcanan tek bir dirhem bile israftır. Allah yolunda harcanan herhangi bir miktar ise israf değildir. yerinde harcanmış bir maldır.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise buradaki "İsraf"tan maksat, nafakada, haddi aşıp fazla harcamaya kaçmaktır. "Cimrilik"ten maksat ise nafakayı kısıtlamaktır. İkisinin arası ise orta yolu tutmaktır. Bunlara göre, nafakayı temin etmek durumunda olan kişi, kendileri için harcamada bulunduğu kimselere haddinden fazla harcamada bulunarak israfa kaçmamalı, onların nafakalarını kısıtlayarak ta cimriliğe düşmemelidir. Taberi bu görüşü tercih etmektedir.

Bazı âlimlere göre de âyette zikredilen "İsraf"tan maksat, başkasına ait olan malı haksız yere yemektir.

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا
يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

68- Onlar, Allah'ın yanında bir başkasını ilah edinip ona kulluk etmezler. Ölümü hak edenler dışında, Allah'ın kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Kim de bunları yaparsa, işlediği günahın cezasını görür.

Rahman olan Allah'ın kulları, Allah'tan başka herhangi bir şeyi ona ortak koşmazlar. Sadece Allah'a kulluk eder ve ona itaatta bulunurlar. Dinden dönme,

evli iken zina etme ve haksız yere adam öldürme gibi, kişinin kanını helal kılan haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Kim de Allah'a ortak koşarak veya Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana haksız yere kıyarak veya zina yaparak bu yasaklananlardan herhangi birini yapacak olursa, Allah'ın kendisine vereceği cezayı mutlaka görecektir.

* Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında çeşitli rivayetler vardır.

Abdullah b.Mes'ud (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ اَيُّ الذَّنْبِ عِنْدَ اللهِ اَكْبَرُ قَالَ اَنْ تَجْعَلَ لِلّٰهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ ثُمَّ اَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةَ اَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ قُلْتُ ثُمَّ اَىٌّ قَالَ اَنْ تُزَانِىَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ قَالَ وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ تَصْدِيقاً لِقَوْلِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللهِ اِلَهاً آخَرَ وَلاَ يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللهُ اِلاَّ بِالْحَقِّ.

"Ben Resulullah'tan: "Allah katında hangi günah daha büyüktür?" diye sordum veya ona böyle bir soru soruldu. Resulullah şöyle buyurdu: "Seni yarattığı halde Allah'a başkasını denk tutmandır." Dedim ki: "Ondan sonra hangisidir?" Seninle birlikte yemek yiyeceğinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir." buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim. Resulullah: "Komşunun hanımıyla zina etmendir." dedi.

Abdullah b.Mes'ud diyor ki: "Allah Teala bu âyet-i kerimeyi, Resulullah'ın sözünü tasdik etmek için indirdi."(6)

يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًاۗ ﴿٦٩﴾

(6) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 25, bab:2/Tirmizî, K. Tefsir el- Kur'an sure: 25, bab: 1, Hadis No 3182,3183

69- Kıyamet günü azabı kat kat olur. O korkunç azabın içinde hor ve hakir bir halde ebediyyen kalır.

Yani, Allah'a ortak koşan, haksız yere bir Mümini öldüren ve zina yapanın, kıyamette cezası ağırlaştırılır ve o kimse cehennemin azabında hor ve hakir olarak kalır ve oradan ebediyyen çıkamaz.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾

70- Ancak tevbe eden, imanında samimi kalıp, salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

* Abdullah b.Abbas diyor ki:

سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَىٰ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَائُهُ جَهَنَّمُ وَقَوْلِهِ
وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ الَّا بِالْحَقِّ حَتَّى بَلَغَ الَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ
فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ لَمَّا نَزَلَتْ قَالَ أَهْلُ مَكَّةَ فَقَدْ عَدَلْنَا بِاللَّهِ وَقَتَلْنَا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ الَّا بِالْحَقِّ وَآتَيْنَا الْفَوَاحِشَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ الَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا الَىٰ قَوْلِهِ غَفُورًا رَحِيمًا.

"Bundan önceki iki âyet inince, Mekkeliler: "Biz, Allah'a başkalarını denk tuttuk, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıydık ve hayasızlıklar yaptık." dediler. Bunun üzerine Allah Teala bu âyeti indirdi ve "Tevbe edip imanında sabit kalan ve salih amel işleyenlerin cezaya çaptırılmayacaklarını beyan etti."(7)

Abdullah b.Abbas dahil bir kısım âlimler bu ve bundan önceki âyetlerin Mekke'de nâzil olduklarını ve bu âyetlerin, iman etmeden önce bu günahları işleyip sonra tevbe edenleri bahse konu ettiğini, iman ettikten sonra, kasıtlı olarak bir mümini öldürenin tevbesinin ise kabul edilmeyeceğini söylemişler ve delil olarak bu âyetlerden daha sonra inen ve Medine'de nâzil olduğunda ittifak edilen Nisa Suresi'nin şu âyetini zikretmişlerdir: "Kim bir Mümini kasten öldürür-

(7) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 25, bab: 3

se, onun cezası cehennemdir. Orada ebedi olarak kalacaktır. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."(8)

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyetle adı geçen Nisa Suresi'ndeki âyetlerin çelişmediklerini, bu itibarla bunların birbirlerini meshetmediklerini söylemişlerdir. Zira Nisa Suresi'ndeki âyet, bir Mümini kasıtlı olarak öldürdükten sonra tevbe etmeyeni beyan etmiş bu âyet ise tevbe eden kimseyi bahse konu etmiştir. Ayrıca başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır. "Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakini dilediği kimse için affeder. Kim allah'a ortak koşarsa şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur."(9) "Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında dilediğini bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki, derin bir sapıklığa düşmüştür."(10) Günah işlediği halde tevbe edip imanlı olarak ölen kişi için tevbe kapısının açık olduğunu beyan eden birçok sahih hadis bulunmaktadır.

Âyet-i kerimenin son bölümünde "..İşte Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir.." buyurulmaktadır. Bu ifade iki şekilde izah edilmiştir:

Birincisi şöyledir: Allah, şirk ve inkârcılıktan vazgeçip iman edenlerin, müşrikken işledikleri çirkin amellerini, mümin olduktan sonra işledikleri güzel amellere çevirir. Böylece onlar müşrik iken mümin olurlar, zina işlerken iffetli olurlar." Taberi de bu izah şeklini tercih etmiştir.

İkinci izah şekli ise şöyledir: Kulun daha önce işlediği kötü ameller, tevbe etmesi sayesinde kıyamet gününde iyi amellere dönüşecektir. Zira kul, her günah işlediğini hatırlayınca pişmanlık duyacak ve Allah'tan affını isteyecektir. Böylece kıyamet gününe vardığında aleyhine yazılmış olan günahların, iyiliklere çevirildiğini öğrenecektir."

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

71- Kim tevbe edip salih amel işlerse, şüphesiz o, Allah'a hakkıyla yönelmiş olur.

* Allah Teala bundan önceki âyette, Allah'a ortak koşan, Allah'ın haram kıldığı cana kıyan ve zina yapan kişilerin, tevbe etmeleri halinde affedilebileceklerini beyan ettikten sonra bu âyet-i kerimede genel bir hüküm koyuyor ve her tevbe edip salih amel işleyenin, Allah'a tevbe etmiş ve ona yönelmiş olaca-

(8) Nisa Suresi âyet: 93
(9) Nisa Suresi âyet: 48
(10) Nisa Suresi âyet: 116

ğını beyan ediyor. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyuruluyor: "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanmasnı dilerse, Allah'ı, mağfiret ve merhamet edici olarak bulur."[11] "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle: "Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir."[12]

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

72- Ve yine rahman olan Allah'ın kulları, yalan yere şehadet etmezler. Boş söz veya çirkin bir davranışla karşılaştıkları zaman vakarla oradan geçip giderler.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede de salih amel işleyen kullarının sıfatlarını zikretmektedir. Bu âyette geçen "Yalan yere şehadet etmezler." ifadesi, Dehhak ve İbn-i Zeyd tarafından "Allah'a ortak koşmazlar." şeklinde, Mücahid tarafından "Şarkı dinlemezler.", İbn-i Cüreyc tarafından "Yalan söylemezler." şeklinde izah edilmiştir. Taberi, kelimenin aslının "Bâtıl bir şeye şehadet etmezler." mânâsında olduğunu bu itibarla bu ifadenin bu izah şekillerinden hepsini kapsadığını söylemiştir.

Âyet-i kerimenin son bölümünde, rahman olan Allah'ın kullarının: "Boş söz veya çirkin bir davranışla karşılaştıkları zaman vakarla oradan geçip gidecekleri." zikredilmektedir. Burada geçen boş söz ve çirkin davranıştan maksat, bazı müfessirlere göre, edepsizce söylenen sözlerdir. Bazılarına göre de, müşriklerin tavır ve hareketleridir. Diğer bazılarına göre ise bunlar, bütün günahlardır. Taberi, âyet-i kerimenin, bütün bu görüşleri kapsadığını zikretmektedir.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

73- Onlar, kendilerine rablerinin âyetleri hatırlatıldığı zaman o âyetler karşısında sağır ve kör gibi davranmazlar.

Rahman olan Allah'ın, salih kullarına, herhangi bir kimse tarafından Allah'ın varlığını güç ve kudretini gösteren delilleri hatırlatıldığı zaman onlar, gör-

---

(11) Nisa Suresi, âyet: 110
(12) Zümer Suresi, âyet: 39

meyen körler ve işitmeyen sağırlar kesilmezler. Bilakis onların kalbleri uyanıktır. Allah hakında zikredilenleri anlarlar, öğüt ve nasihatlarını dinlerler ve onların doğrultusunda hareket ederler.

* Müminlerin vasıflarını beyan eden başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah zikredildiği zaman kalbleri ürperir. Allah'ın âyetleri onlara okunduğu zaman imânlarını artırır ve sadece rablerine güvenirler."(13)

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

74- Onlar: "Ey rabbimiz, bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan, gözlerimizin aydınlığı olacak (Bizi memnun edecek) kimseler ihsan eyle. Bizi, takva sahiplerine önder kıl." derler.

* Gözleri aydın edecek ve rahman olan Allah'ın kullarını memnun edecek çocuk ve eşlerden maksat, Alah'ın emirlerini tutan ve yasaklarından kaçınan çocuk ve eşlerdir. Zira bir mümin ancak öyle bir çocuk ve eşinden memnun olabilir. Ve yine mümin, öyle bir eşinin ve çocuğunun cehennemde yanmasını istemez.

Âyet-i kerimenin son bölümünde: "Sen bizi, takva sahiplerine önder kıl." buyurulmakadır. Rahman olan Allah'ın kulları, kendilerinden sonra gelecek olan evlatlarının da hak yolda kendilerine uymalarını ve hidayetten ayrılmamalarını istemişlerdir. Zira kişinin geride kalan çocuğunun kendisine dua etmesi, ölümünden sonra işleyen üç amelden biridir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ:

إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ. أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ. أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ ».

(13) Enfal Suresi, âyet: 2

"İnsanoğlu öldüğü zaman ameli kesilir. Ancak üç amel müstesna. Devam eden sadaka, kendisinden faydalanılan ilim ve geride kalan ve kendisine dua eden salih evlat."[14]

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً
وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾

خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾

75- İşte onlar, sabretmelerinin karşılığı olarak cennetin yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılacaklardır. Onlar orada selam ve saygıyla karşılanacaklardır.

76- Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. O ne güzel bir karargâh, ne güzel bir mekândır.

* Allah Teala bu âyetlerde, yukarıdan beri sıfatlarını beyan ettiği salih kullarının mükâfaatlarını zikretmektedir. O mükâfaatlar da cennetin yüce makamlarına konmak, orada Melekler tarafından selamlanmak ve saygı gösterilmek ve en güzel bir karargâh olan cennette ebedi olarak kalmaktır. Bu da mükâfatların en güzelidir.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ ۖ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ
لِزَامًا ﴿٧٧﴾

(14) Müslim, K.el- Vasıyye, bab: 13 Hadis No 1631/Ebu Davud, K. el- Vasaya bab: 14, Hadis No 2880

77- Ey Muhammed, de ki: "İmanınız olmadıktan sonra rabiniz size niye değer versin? Siz ise, Peygamberlerin getirdiklerini yalanladınız. Bu sebeple azap yakanızı bırakmayacaktır.

* Abdullah b.Mes'ud, Übey b.Kâ'b, Muhammed b.Kâ'b, Mücahid, Dehhak, Katade ve Süddî'ye göre "Azap yakanızı bırakmayacak." ifadesindeki azaptan maksat, müşriklerin, Bedir savaşında aldıkları mağlubiyet ve ölümlerdir.

Bazı âlimlere göre ise kâfirlerin yakasını bırakmayacak olan azap, öldürülmeleri veya ölmeleridir.

Hasan-ı Basrî'ye göre ise, müşriklerin yakasını bırakmayacak olan azap, âhirette görecekleri azaptır.

ŞUARA SURESİ

Şuara Suresi, iki yüz yirmi yedi âyettir. 187, 224 ve 227. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu mübarek sure, kâfirlerin iman etmemelerine çok üzülen Peygamberimizi teselli ederek başlıyor ve kâfirlerin inanmadıkları gerçeğin haberinin yakında onlara geleceğini beyan ediyor.

Sure-i Celilede bundan sonra Hz. Musa ile Firavun'un kıssası beyan ediliyor. Bu kıssa özetle şöyle geçiyor: Allah Teala Hz. Musa'ya nida ediyor ve o zalim kavme gidip dini tebliğ etmesini emrediyor. Hz. Musa bunun üzerine "Rabbim, beni yalanlamalarından korkuyorum." diyor. Allah Teala da korkmamasını ve kardeşi Harun'la beraber gitmelerini emrediyor. Hz. Musa Firavun'a gidiyor ve onu Hak dine davet ediyor. Fakat Firavun, onu çocukken büyüttüğünü sonunda da bir adam öldürerek gittiğini söylüyor. Hz. Musa ise o işi cahilken yaptığını anlatıyor ve Firavunu, âlemlerin rabbi olan Allah'a iman etmeye davet ediyor. Firavun buna karşı çıkıyor, Hz. Musa'nın deli olabileceğini söylüyor ve kendisinden başka ilah edinmeleri halinde onları zindana atacağı tehdidinde bulunuyor.

Hz. Musa ona: "Apaçık bir delil getirsem de mi beni cezalandıracaksın?" diyor. Firavun da: "O delili getir de görelim." diyor. Bunun üzerine Hz. Musa âsâsını yere bırakıyor ve âsâ apaçık bir yılan oluyor. Elini koynundan çıkarıyor, eli bembeyaz parlıyor. Firavun bu mucizeleri gördüğü halde onun Peygamberliğine inanmıyor ve onu sihirbazlıkla suçluyor. Ve çevresindekilere ne yapılması icab ettiğini soruyor. Onlar da sihirbazları toplamasını ve Hz. Musa ile yarıştırmasını tavsiye ediyorlar.

Nihayet tayin edilen gün ve yerde Sihirbazlarla Hz. Musa karşılaşıyor. Önce sihirbazlar sihirlerini ortaya koyuyorlar sonra da Hz. Musa âsâsını yere bırakıyor ve âsâ onların uydurdukları şeylerin hepsini yutuyor. Bunu gören sihirbazlar hemen iman ediyorlar. Fakat Firavun onlara kızıyor, onların ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestireceğini söylüyor. Fakat iman eden sihirbazlar onun

bu tehdidine aldırmıyor ve imanlarından vazgeçmiyorlar.

Sure- Celile'de bundan sonra Firavun'un, Hz.Musa'yı takibedşinin kıssası beyan ediliyor. Hz. Musa İsrailoğullarını geceleyin Mısır'dan alıp götürüyor. Onların gittiklerini öğrenen Firavun, peşlerine düşüyor. Firavun ve ordusu Kızıldeniz'in kenarında Hz. Musa ve İsrailoğulları'na yetişiyor. Hz. Musa ve İsrailoğulları, yarılan denizden karşıya geçiyorlar. Firavun ve ordusu ise suda boğuluyor.

Sure-i Celilede, Hz.Musa ve Firavun'un kıssasından sonra Hz. İbrahim'in kıssası beyan ediliyor. Hz. İbrahim babasına ve kavmine dini tebliğ ediyor fakat onlar bu tebliği kabul etmiyorlar.

Sure-i Celilede bundan sonra, âhirette, bu dünyadayken, Allah'tan başka şeylere tapan insanlarla, kendilerine tapınılan put ve benzeri şeylerin karşılaşacakları ve onların, tapınılmaya layık şeyler olmadıklarını görerek pişmanlıklarını dile getirecekleri ve tekrar dünyaya dönerek iyi amel işleme isteğinde bulunacakları fakat artık böyle bir isteğin kabul edilmesinin mümkün olmayacağın beyan ediliyor.

Bundan sonra Nuh (a.s.)ın kıssasına temas ediliyor. Hz. Nuh, kavmini hidayete çağırıyor ve buna mukabil kendilerinden bir ücret istemediğini beyan ediyor. Fakat onlar, kendisine tabi olan halk tabakasından insanları yanından uzaklaştırmasını istiyorlar. Hz.Nuh ise böyle bir şeyi yapamayacağını söylüyor ve kavminin kendisini dinlemediğini ve aralarında hüküm vermesini Allah Teala'dan diliyor. Bunun üzerine Hz. Nuh ve ona inananlar gemiye biniyorlar, inanmayanlar ise suda boğulup yok oluyorlar.

Bundan sonra Sure-i celilede, Âd kavmine Peygamer olarak gönderilen Hud (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Hud Peygamber, kavmini doğru yola davet ediyor ve bu davetine karşılık kendilerinden bir ücret istemediğini söylüyor, onları, yaptıkları kötülüklerden vazgeçirmeye çalışıyor. Fakat onlar, Hz. Nuh'un kendilerini ikaz etmesiyle etmemesinin bir farkı olmadığını söyleyerek onun davetini kabul etmiyorlar. Bunun üzerine de Allah Teala onları helak ediyor.

Bundan sonra, Semud kavmine Peygamber olarak gönderilen Salih (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Salih (a.s.) kavmini doğru yola davet ediyor ve bu davetine karşılık onlardan bir ücret istemediğini söylüyor, kavmini kötü davranışlardan alıkoymaya çalışıyor. Fakat kavmi onun ikazlarını dinlemiyor ve ondan bir mucize getirmesini istiyorlar. Salih (a.s.) da onlara bir mucize olarak taşın içinden çıkan bir deve veriyor ve ona bir kötülük yapmamalarını söylüyor. Fakat o azgın kavim bir gün o deveyi kesiyor ve bu sebeple de Allah'ın azabı onları yakalayıp yok ediyor.

Sure-i celilede bundan sonra Lut (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Kavmini

doğru yola davet eden Hz.Lut, onları, kadınları bırakarak erkek erkeğe cinsi temasta bulunma ahlaksızlığından vazgeçirmeye çalışıyor. Fakat onlar, Hz.Lut'un bu ikazlarını dinlemedikleri gibi onu tehdit ediyorlar. Hz. Lut da kendisini ve ailesini bu azgın kavimden kurtarması için Allah'a dua ediyor. Allah Teala da onları helak ediyor.

Daha sonra, Eyke halkına Peygamber olarak gönderilen Şuayb (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Şuayb (a.s.) kavmini doğru yola davet ediyor, davete karşılık onlardan bir ücret istemediğini söylüyor ve ölçüyü tam yapmalarını, doğru terazi ile tartmalarını ve insanların haklarını kısarak yeryüzünde fesat çıkarmamalarını istiyor. Kavmi ise Şuayb (a.s.)ın ikazlarını dinlemiyor, onu büyülenmiş birisi olarak görüyorlar ve üzerlerine gökten parçalar düşürmesini isteyerek meydan okuyorlar ve işte bunun üzerine bir azap bulutu çöküveriyor üstlerine. Böylece helak olup gidiyorlar.

Sure-i celilede bu kıssalara özet olarak yer verildikten sonra, Resulullah (s.a.v.)e hitaben, Kur'an'ın, onun kalbine Cebrail tarafından indirildiği, Kur'an'ın, önceki kitaplar tarafından da anıldığı, İsrailoğulları'nın âlimlerinin de bunu bildikleri, inkârcıların, azabı görünceye kadar ona iman etmeyecekleri, azabın ise onlara, hiç farkında olmadıkları bir zamanda geleceği, Allah Teala'nın hiçbir memleketi, uyarıcı Peygamberler göndermeden helak etmediği, Resulullah'ın, önce yakın akrabalarını uyarması gerektiği ve kendisine uyan müminlere şefkat kanatlarını indirmesi icabettiği tavsiye ediliyor ve Allah'ın, herşeyi çok iyi bildiği ve herşeyi çok iyi işittiği beyan ediliyor.

Sure-i celilenin sonunda, iftiracı günahkârlara şeytanların vesvese verdiği, bu azgınların, sapık şairlere de kulak verdikleri fakat iman edip salih amel işleyen ve Allah'ı çokça zikredenlerin ve haksızlığa uğradıktan sonra haklarını geri alanların böyle olmadıkları, zalimlerin, nasıl bir yıkılışla altüst edileceklerini anlayacakları beyan ediliyor ve Sure-i Celile bu âyetlerle sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

طسٓمٓ ﴿١﴾

1- Tâ, Sin, Mim.

* Bu harfler, mukatta'a harfleridir. Mukatta'a harfleri hakkında, Bakara Suresinin başında açıklamalar yapılmıştır. Ancak burada geçen "Tâ, Sin, Mim" için ayrıca şunlar söylenmiştir: "Bu harfler, Allah Teala'nın isimlerindendir. Allah Teala bu sureye, kendi ismine yemin ederek başlamıştır. Yahut bu harfler, Kur'an'ın isimlerinden biridir. Allah Teala bu sureye Kur'an'ın ismini zikrederek başlamıştır.

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾

2- Bu âyetler, Kur'an'ın âyetleridir.

Bu surede Muhammed'e indirdiğimiz âyetler, bundan önce ona indirdiğimiz Kur'an'ın apaçık âyetlerindendir. Bunları düşünenler anlarlar. Akıllarını kullananlar, bunların, Allah katından olduğunu, bunları Muhammed'in kendiliğinden uydurmadığını anlarlar.

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

اِنْ نَشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴿٤﴾

3- Ey Muhammed, iman etmiyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin.

4- Eğer dilersek biz o inkâr edenlerin başına gökten bir mucize indi-

ririz de ona boyun eğmekten başka çareleri kalmaz.

* Bu âyetler, Resulullah (s.a.v.)i, kendisine iman etmeyen kâfirlere karşı teselli etmekte ve onun, kâfirlerin iman etmelerini ne kadar istediğini beyan etmektedir. Kullar iman edip etmemekte serbest bırakılmışlardır. Onları zorla iman ettirmeye Allah'tan başka kimsenin gücü yetmez. Eğer Allah dilerse bir mucize göndererek, iman etmeyenleri ister istemez boyun eğdirir. Ancak Allah, böyle bir şeyi dilememiştir. Zira bu, kulları kendi iradeleriyle başbaşa bırakmaya ters bir olaydır.

وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦﴾

5- Onlar, Rahman olan Allahtan kendilerine gelen her yeni öğütten mutlaka yüz çevirirler.

6- Onlar, kendilerine getirdiğin gerçekleri yalanladılar. Alay ettikleri kokunç şeyin haberi, yakında kendilerine ulaşacaktır.

Ey Muhammed, seni ve sana rabbin katından gelen öğütleri yalanlayan bu müşriklere, senin hak peygamber olduğunu gösteren deliller her geldiğinde onlardan yüz çevirirler. Onları düşünmezler. Bu müşrikler, rabbin katından sana gelen öğüt ve nasihatları yalanladılar. Yakında onlara alaya aldıkları hususların haberleri gelecektir. O zaman gerçekleri anlayacaklardır.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

7- Onlar, yeryüzüne hiç bakmazlar mı? Biz orada her sınıftan nice bitkiler bitirdik.

8- Şüphesiz ki bunda büyük bir delil vardır. Ne var ki onların çoğu iman etmediler.

9- Şüphesiz ki rabbin, herşeye galiptir, çok merhamet edendir.

Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden bu kâfirler, hiç yeryüzüne bakmazlar mı? Orası âdeta ölü bir hale geldikten sonra biz orada nice bitkiler bitirdik şüphesiz ki bunda, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan müşrikler için, Allah'ın, ölenleri dirilteceğine dair bir delil vardır. Fakat bu kâfirlerin çoğu iman edecek değillerdir. Şüphesiz ki rabbin, bunları cezalandırmaya mutlak kudret sahibidir. Kendisine iman edenlere ise çok merhametlidir.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾

قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

10- Hani rabbin, Musa'ya şöyle nida etmişti: "O zalimler kavmine git.

11- Firavun kavmine. Onlar hiç korkmazlar mı?

Ey Muhammed, hatırla bir zaman rabbin, İmran oğlu Musa'ya şöyle vahyetti: "Kendi kendilerine zulmeden bir kavme, Firavun kavmine git ve onlara de ki: "Hiç Allah'tan korkmazlar mı?"

قَالَ رَبِّ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾

وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِى فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَٰرُونَ ﴿١٣﴾

وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

12- Musa şöyle dedi: "Rabbim, beni yalanlamalarından korkuyorum.

13- Çok üzülürüm. Dilim dönmez. Onun için Harun'a da Peygamberlik ver.

14- Hem ben onlara karşı suçluyum, beni öldürmelerinden korkarım."

Musa ise rabbine şöyle dedi: "Rabbim, ben, kendilerine gitmemi emrettiğin Firavun kavminin, beni yalanlamasından korkarım. Şayet beni yalanlarlarsa çok canım sıkılır. Dilim, onlara tebliğ etmemi emrettiğin şeyleri söyleyemez olur. Kardeşim Harun'u da Peygamber olarak gönder. Ayrıca, ben onlardan bir kişiyi öldürdüğüm için onların iddiasına göre ben suçluyum. Firavun ve kavminin, o kişi karşılığında beni öldürmelerinden korkarım."

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾

15- Allah şöyle dedi: "Hayır korkma. İkiniz de âyetlerimizle gidin. Biz sizinle beraberiz. Herşeyi işitiriz.

16- 17- Doğruca Firavun'a varın. Ona, "Biz, âlemlerin rabbi olan Allahın Peygamberiyiz. İsrailoğullarını bizimle serbest bırak" deyin.

Allah şöyle dedi: "Hayır korkma. Firavun kavmi seni öldüremeyecektir. Sen ve kardeşin, sana verdiğimiz delil ve mucizelerle ona gidin. Biz de sizinle birlikte Firavun ve kavminin size ne söyleyeceklerini dinlemekteyiz. Sen ve kardeşin Harun, Firavun'a gidin ve ona: "Biz, sana âlemlerin rabbi olan Allahın gönderdiği Peygamberiyiz. İsrailoğullarını bizimle serbest bırak." deyin.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

18-19- (Firavun'a varınca) o Musa'ya: "Biz seni çocukken yanımıza alıp büyütmedik mi? Ömrünün birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi? Üstelik sonunda o yapacağını da yaptın. Sen, nankörlerden birisin." dedi.

Musa ve Harun Firavun'a vardılar. Rablerinin, Firavun'a tebliğ edilmesini emrettiği şeyi ona tebliğ ettiler. Firavun ise onlara şu cevabı verdi: "Ey Musa, sen küçükken biz seni büyütmedik mi? Ömrünün bir kısmını yanımızda geçirmedin mi? Sonra, Kıptîlerden bir kişiyi öldürerek yapacağını yaptın. Şimdi de sen, kendine yapılan iyiliklere karşı nankörlük ediyorsun veya benim rablığımı inkâr ediyorsun.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

20-22- Musa: "Ben o suçu işlediğim zaman cahillerden biriydim. Sizden korkunca da aranızdan kaçtım. Nihayet rabbim bana hikmet lutfetti ve beni Peygamberlerden kıldı. İsrailoğullarını köleleştirmen karşısında, o başıma kaktığın da bir nimet midir?" ddi.

Musa Firavun'a şu cevabı verdi: "Evet sizden bir adamı öldürdüm. Fakat ben o zaman cahillerdendim. Henüz bana, cana kıymanın haram olduğunu bildiren bir vahiy gelmemişti. Ey Firavun topluluğu, o adamın karşılığında beni öldüreceğinizden korkarak sizin aranızdan kaçtım gittim. Sonra rabbim bana, bir hikmet olan Peygamberliği verdi ve beni, yaratıklarına gönderdiği Peygamberlerden biri kıldı."

* Yirmi ikinci âyet-i kerimede: "İsrailoğullarını köleleştirmen karşısında o başıma kaktığın da bir nimet midir?" ifadesi zikredilmektedir. Bu âyet, müfes-

sirler tarafında çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri, mealde zikredilendir.

Diğer bir izah şekline göre, âyetin mânâsı şöyledir: "Başıma kakmış olduğun beni büyütme nimetinin sebebi, İsrailoğullarını köleleştirmendir. Zira sen onları köleleştirmemiş olsaydın beni ailem büyütecek, suya atma zorunda kalmayacaktı. O halde bu bir nimet değil yaptığın zulmün bir neticesidir."

Diğer bir izah şekli de şöyledir: "O başıma kaktığın beni büyütme nimetini İsrailoğullarını köleleştirmen karşılığında elde etmiştin. Zira sen, onlardan aldığın malları bana harcayarak beni büyüttün. Ayrıca benim bebeklik dönemimdeki bakımımı da annem yaptı. O halde senin, benim üzerimde herhangi bir hakkın yoktur.

Başka bir izah şekli de şöyledir: "Senin başıma kakmış olduğun beni büyütme ve bana iyilikte bulunma nimetin, bütün İsrailoğullarını köleleştirmen ve onları hizmetçiler yapman karşısında önemli bir nimet değildir. Bütün bir kavme kötülük edip te içlerinden sadece birine iyi davranman nimet midir?"

Taberi ise bu âyet-i kerimenin şu şekilde izah edilmesini tercih etmiştir: "Hz. Musa, Firavun'a şöyle demiştir: "Evet, senin beni büyütmen, bütün İsrailoğullarını köleleştirdiğin halde beni köleleştirmemen, senden bana bir nimettir. Sen bunu haklı olarak başıma kakıyorsun ancak ben sana, hak olan bir din getirdim. Ona boyun eğmelisin"

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾

23- Firavun: "Âlemlerin rabbi de nedir?" dedi.

* Firavun'un bu sorusu, onun, inkârının, cahillikten kaynaklanabileceğini göstermektedir.

قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾

24- Musa: "O, göklerin, yerin ve aralarında bulunan şeylerin rabbidir. Eğer hakikati anlayan kimselerdenseniz." (Bulun bilin) dedi.

* Hz. Musa da Firavun'a, Allah Teala'nın, göklerin, yerin ve bu ikisinin arasında bulunan herşeyin sahibi ve terbiye edeni olduğunu söylemiş ve gerçek-

ten akıllarını kullanan kimseler iseler düşünerek bunu idrak etmeleri gerektiğini söylemiştir.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾

25- Firavun, yanında bulunanlara: "Onun cevabını duymuyor musunuz?" dedi.

Firavun, Musa'nın bu cevabı karşısında kızarak çevresinde bulunanlara: "Musa'nın ne söylediğini işitmiyor musunuz?" dedi.

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾

26- Musa: "O, sizin de rabbinizdir. Geçmiş atalarınızın da rabbidir." dedi.

* Hz. Musa da meseleyi iyice açıklayarak Firavun'a ve kavmine dedi ki: "Benim sizi davet ettiğim rab, sizi de önceki atalarınızı da yaratan rabbinizdir."

قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾

27- Firavun, çevresindekilere: "Size gönderilen bu Peygamberiniz, mutlaka delidir." dedi.

* Firavun, Hz. Musa ile alay ederek: "Size gönderilmiş olan bu Peygamberiniz mutlaka delidir. Zira o, duymadığınız ve anlayamadığınız birşeyler söylüyor. Çünkü benden başka bir rab yoktur." dedi.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

28- Musa: "O, doğunun, batının ve aralarında bulunan şeylerin de

rabbidir. Eğer düşünürseniz bunu bilirsiniz" dedi.

Musa Firavun'a dedi ki: "Benim, size kulluk etmeye davet ettiğim rab, Firavun gibi belli bir ülkeye hakim olan âciz bir kul değil, doğunun, batının ve onların aralarında bulunan şeylerin rabbidir. Şayet sizler, söyleneni idrak eden ve gerçekleri anlayan bir topluluksanız bunun böyle olduğunu bilmelisiniz. Zira, Firavun'un, doğunun ve batının rabbi olmadığı açıkça ortadadır."

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾

29- Firavun: "Yemin olsun ki, eğer benden başkasını ilah edinirsen seni, mutlaka zindana atılanlardan yaparım." dedi.

* Hz. Musa'nın delilleri karşısında âciz kalan Firavun, tehdit savurmaya başlamış ve her Tağutta görüldüğü gibi zorbalığa başvuracağını söylemiş ve Hz. Musa'ya şöyle demiştir: "Yemin olsun ki eğer sen, benden başka herhangi bir şeyi ilah edinecek olursan ben seni zindana atılanlara katarım."

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

30- Musa: "Sana apaçık bir delil getirmiş olsam da mı?" dedi.

Musa dedi ki: "Ey Firavun, sana, söylediklerimin doğru olduğunu ortaya koyan birşeyler getirmiş olsam beni yine de zindana atılanlardan yapmak ister misin?"

* Hz. Musa'nın böyle söylemesinini sebebi, Firavun'u insaflı olmaya davet etmek ve kendisine gerçekleri bir daha hatırlatmaktır.

قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾

31- Firavun: "Eğer doğru söyleyenlerdensen getir onu." dedi.

* Firavun: "Eğer sen, doğru söyleyen biriysen, söylediğinin hak olduğunu ispat edecek olan o şeyi getir bakalım." dedi. Bunun üzerine Hz. Musa, iki mucize gösterdi. Olay şöyle cereyan etti:

فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٣٢﴾

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾

32- Bunun üzerine Musa, âsâsını yere attı. O, hemen apaçık bir yılan oluverdi.

33- Elini koynundan çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlara pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir el.

* Hz. Musa'nın dokuz mucizesinin en önemlilerinden biri, âsâsı, diğeri de el'i idi. Hz. Musa'ya verilen dokuz mucizenin neler oldukları, İsra suresinin yüzbirinci âyetinin izahında zikredilmiştir.

قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

34-35- Firavun, çevresindeki ileri gelenlere: "Gerçekten bu çok bilgili bir sihirbaz. Büyüsüyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor, ne buyurursunuz?" dedi.

* Hz. Musa'nın mucizelerini gören Firavun şaşkına döndü. İmansız olduğu için bunların bir mucize olduğunu kabul etmedi. Onların birer sihir olduğunu söyledi ve çevresinde bulunanlara: "Bu, bilgili bir sihirbaz. Sihir vasıtasıyla, sizin çalıştırdığınız İsrailoğullarını bu topraktan çıkarıp zorla Şam topraklarına götürmek istiyor, bölücülük yapıyor. Bunun hakkında ne buyurursunuz?" dedi.

İbn-i Kesir bu son âyeti şöyle izah etmiştir: "Firavun dedi ki: "Musa, sihir yaparak insanların kalbini çelmek, taraftarlarını çoğaltmak böylece sizlere galip gelerek sizi yurdunuzdan çıkarıp yerinize el koymak istiyor. Söyleyin bana, bunun hakkında ne yapmalıyım?

قَالُوٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِى الْمَدَٓائِنِ حَاشِرِينَۙ ﴿٣٦﴾

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍۙ ﴿٣٨﴾

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَۙ ﴿٣٩﴾

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

36-37- Onlar da: "Onu ve kardeşini alıkoy, şehirlere de sihirbazları toplayacak kimseler gönder. Ne kadar çok bilgili sihirbaz varsa sana getirsinler." dediler.

38- Derken sihirbazlar, belirtilen bir günün tayin edilen vaktinde bir araya toplatıldı.

39- İnsanlara: "Haydi toplanıyor musunuz?" denildi.

40- İnsanlar da: "Eğer sihirbazlar galip gelirse onlara uyarız." dediler.

Firavun'un ileri gelen adamları: "Musa'yı ve kardeşini burada tut, onları serbest bırakma ve şehirlere adamlar gönder. Her bilgili sihirbazı toplayıp sana getirsinler." dediler. Firavun'un adamları çeşitli şehirlere dağıldılar. Musa ile Firavun'un kararlaştırdıkları bayram gününün kuşluk vaktinde Musa ile karşılaşmak üzere sihirbazları bir araya getirdiler. İnsanlara: "İki gurubun ne yapacağını ve kimin diğerine galip geleceğini görmek için toplanır mısınız?" diye ilan edildi. İnsanlar: "Eğer sihirbazlar galip gelirse biz dinimizde sabit kalacak ve onda devam edeceğiz." dediler.

Dikkat edilirse insanlar: "Kim haklıysa ona tabi olacağız" dememişler, sihirbazlara tabi olacaklarını söylemişlerdir. Zira insanlar, idarecilerinin dinleri üzerindedirler.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾

41- Sihirbazlar gelince, Firavun'a: "Eğer galip gelen biz olursak, mutlaka bize bir mükâfat var değil mi" dediler.

* Firavun, taraftarları arasında kurduğu tahtında otururken, sihirbazlar huzuruna varmış ve ondan, galip gelmeleri halinde kendilerine ikramda bulunmasını ve özel bir şekilde ödüllendirilmelerini istemişler, otoritesinin sarsılacağından korkan Firavun ise, tahtını koruma uğruna herşeyi vermeyi göze almış ve sihirbazlara şöyle demiştir:

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

42- Firavun: "Evet, hem de o takdirde mutlaka bana yakın kimselerden olacaksınız." dedi.

Firavun dedi ki: "Gayet tabi size mükâfat var. Ayrıca sizler bana çok yakını kimseler olacaksınız."

قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾

43- Musa sihirbazlara: "Ortaya koyacağınız ne varsa koyun." dedi.

Sihirbazlar Musa'ya: "Sen mi önce maharetini ortaya koyacaksın? yoksa ilk önce biz mi koyalım?" diye sorunca Musa da onlara dedi ki: "Ne hüneriniz varsa gösterin. Ortaya koyacağınız sihiri koyun." dedi.

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

44- Onlar da sihir iplerini ve değneklerini atıp: "Firavun hakkı için mutlaka galip gelecek olan biziz." dediler.

Onlar da sihir araçları olan ip ve sopalarını yere attılar. Firavun'un şerefine yemin ederek: "Firavun hakkı için mutlaka galip gelenler biz olacağız." dediler.

فَاَلْقٰى مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾
فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدٖينَ ﴿٤٦﴾
قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٤٧﴾
رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾
قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبٖيرُكُمُ الَّذٖي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿٤٩﴾

45- Musa da âsâsını bırakıverdi. Bir de ne görsünler, âsâ onların uydurdukları şeyleri hep yutuyor.

46- Bunu üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar.

47-48- "Âlemlerin rabbine, Musa'nın ve Harun'un rabbine iman ettik" dediler.

49- Firavun: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Meğer o, size sihir öğreten büyüğünüzmüş. Yakında göreceksiniz, mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım." dedi.

* Hz. Musa'nın âsâsı, zamanının en güçlü sihirbazlarının sihirlerini bozup sihir araçlarını yutunca, sihirbazlar, Hz. Musa'nın yaptıklarının hiçbir zaman bir sihir olamayacağını anladılar ve kayıtsız şartsız Allah'a iman ettiler. Allah'ın, Hz. Musa'nın ve Harun'un rabbi olduğu gibi bütün kâinatın da rabbi olduğunu idrak ettiler ve "Âlemlerin rabbine, Musa'nın ve Harun'un rabbine iman ettik." dediler. Bunu gören Firavun, kendisine taptırdığı halkın huzurunda fena bir şe-

kilde mağlup oldu. Hakka boyun eğip iman etme yerine sihirbazları tehdit ederek şöyle dedi: "Benden izin almadan Musa'nın getirdiklerine iman ettiniz ha?" Anlaşılıyor ki Musa sihirde sizin büyüğünüzmüş. Bunun içindir ki hemen ona iman ettiniz. Yakında sizi cezalandırınca; ona iman etmenizin nasıl yanlış bir şey olduğunu anlayacaksınız. Ben, sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, sizi âleme ibret yapacağım. Sonra da hepinizi astırarak hiçbirinizi hayatta bırakmayacağım."

Kalbleri ilahi nurla aydınlanan sihirbazlar, büyük bir kararlılık ve sebat göstererek şımarık Firavun'un huzurunda hakkı haykırmışlar ve ona şöyle demişlerdir:

قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

50- İman eden sihirbazlar: "Zararı yok (Bizim için fark etmez) nasıl olsa biz, rabbimize döneceğiz.

51- İman edenlerin ilki olduğumuzdan, rabbimizin, hatalarımızı bağışlayacağını kuvvetle ümit ederiz." dediler.

İman eden sihirbazlar şöyle cevap verdiler: "Tehdit ettiğin o cezaları verip vermemen bizim için fark etmez. Zira bizler rabbimize dönüyoruz. O bizi, senin cezalandırmana karşı sabretmemizden dolayı mükâfatlandıracak ve tevhid inancına bağlı kaldığımızdan dolayı bize sevaplar verecektir. Zamanımızda ve buradaki insanlar arasında ilk iman edenler olmamız dolayısiyle, rabbimizin bizlerin bundan önce işlemiş olduğumuz hataları bağışlayacağını kuvvetle ümit ederiz."

* Firavun'un, iman den bu sihirbazların hepsini öldürttüğü rivayet edilmektedir.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾

52- Biz, Musa'ya: "Kullarımı geceleyin al götür, mutlaka takibedileceksiniz." diye vahyettik.

İnkârcılığında ısrar eden Firavun'un getirdiği bütün deliller fayda vermeyince biz Musa'ya, kullarım olan İsrailoğullarını alıp geceleyin Mısır'ı terketmelerini, Firavun ve ordusunun ise, onların Mısır'ı terketmelerine engel olmak için onları takibedeceğini vahyettik. Bunun üzerine Musa, İsrailoğullarını alıp yola koyuldu.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾

53- Bu arada Firavun, şehirlere asker toplayacak kimseler gönderdi.

54- Onlara şöyle dedi: "Bunlar basit ve sayısı çok az bir topluluktur.

55- Ne var ki bizi öfkelendiriyorlar.

56- Biz ise gerçekten ihtiyatlı ve uyanık bir kitleyiz.

* Mısır'dan çıkmakta olan İsrailoğullarının altıyüz yetmiş bin civarında odukları rivayet edilmektedir. Bu sebepledir ki Firavun, onların soylarının az olduğunu söylemiştir. Ayrıca İsrailoğulları Mısır'dan çıkarken komşuları olan Kıptîlerden, bayram günü takınacakları gerekçesiyle bir kısım süs eşyalarını emanet olarak almışlardır. Mısır'dan çıkarken bunları da beraberlerinde götürmüşlerdir. Bu sebepledir ki Firavun: "Onlar bizi öfkelendiriyorlar." demiştir. Ayrıca öfkenin sebeninin, Mısır'da hizmetçi olarak kullanılan İsrailoğullarının hep birden Mısır'ı terketmeleri olduğunu söyleyenler de vardır.

Firavun, güç ve kuvvetinin, İsrailoğullarına göre büyük olduğunu, ihtiyatlı bir topluluk olduklarını söylemiş ve ordusuna moral vererek şafak vakti Hz. Musa ve İsrailoğulları'nı takibe girişmiştir. Fakat bu, Firavun'un ve ordusunun Mısır'dan son çıkışı olmuştur. Çünkü onların hepsi denizde boğulmuş, bağ ve bahçeleri mal ve makamları boş kalmıştır.

فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾

وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾

كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

57-58- Nihayet biz, Firavun ve kavmini, bahçelerden, akar sulardan, hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık.

59- İşte böyle yaptık. Onlara, İsrailoğullarını mirasçı kıldık.

* Buradaki son âyet-i kerimede, Firavun ve ordusunun boğulmasından sonra geride kalan bağların, bahçelerin, pınarların, hazinelerin ve yüce makamların İsrailoğulalarına miras kaldığı ifade edilmektedir. Bundan maksat, İsrailoğullarının tekrar dönüp Mısır'da yaşamaları veya aynı nimetlere Şam topraklarında kavuşmalarıdır.

فَأَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾

فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾

قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ

الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ ﴿٦٤﴾

وَأَنْجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

60- Firavun ve adamları, güneş doğarken onların ardına düştüler.

61- İki topluluk yaklaşıp birbirini görünce, Musa'nın taraftarları: "İşte yakalandık." dediler.

62- Musa: "Hayır, şüphesiz rabbim benimledir. Bana mutlaka kurtuluş yolunu gösterecektir." dedi.

63- Bunun üzerine biz Musa'ya: "Âsânı denize vur." diye vahyettik. Bir anda deniz yarılıverdi, her bir kısmı kocaman bir dağ gibiydi.

64- Geriden gelen Firavun ve adamlarını da oraya yaklaştırdık.

65- Musa ve beraberindekilerin hepsini sağ salim kurtardık.

66- Sonra diğerlerini de suda boğuverdik.

67- Şüphesiz ki bunda büyük ibret vardır. Fakat çokları yine de iman etmediler.

68- Şüphesiz senin rabbin, herşeye galiptir, çok merhametlidir.

* Bu âyet-i kerimelerde, Firavun ve ordusunun, Hz. Musa'yı nasıl takibettiği, Hz. Musa'nın taraftarlarının, Firavun ve ordusunu görünce nasıl korktukları, Hz. Musa'nın ise Allah'a güveninin büyük olduğu, âsâsını denize vurarak denizin yol haline geldiği, böylece Hz. Musa ve arkadaşlarının kurtulduğu, Firavun ve taraftarlarının ise boğuldukları, bu olayda ise büyük bir ibret bulunduğu beyan edilmektedir.

Bu olaylar Tâ,Hâ Suresinde geniş bir şekilde izah edilmiştir.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهٖيمَۢ ﴿٦٩﴾

اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾

قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفٖينَ ﴿٧١﴾

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَۙ ﴿٧٢﴾

اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

69- Ey Muhammed, ümmetine İbrahim'in kıssasını anlat.

70- Bir zaman İbrahim, babasına ve kavmine: "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

71- Onlar da: "Putlara tapıyoruz. Onlara ibadetten hiç ayrılmayacağız." dediler.

72-73- İbrahim onlara: "Dua ettiğiniz zaman sizi duyarlar mı? Yahut size fayda veya zarar verirler mi?" dedi.

74- "Hayır, atalarımızı böyle yapar bulduk." dediler.

Ey Muhammed, sen, kavminin müşriklerine, İbrahim'in kıssasını anlat. zira bir zaman İbrahim, putperest olan babasına ve kavmine: "Sizler böyle neye tapıyorsunuz?" demişti. Onlar ise beyinsizce: "Putlara tapıyoruz, onlara ibadet ve hizmetten ayrılmayacağız." demişlerdi. ibrahim ise onları uyararak "Bu putlar, sizler onlara dua ettiğinizde sizi işitiyorlar mı?" dedi. Bu soru karşısında putperestler cevaptan âciz kaldılar. Sadece taklitçi olduklarını söyleyerek şöyle dediler: "Hayır, bunlar bizim dualarımızı işitmiyorlar, bize bir menfaat ve zarar da vermiyorlar. Ancak, biz, babalarımızın bunlara taptıklarını gördük ve biz de öyle yapıyoruz."

قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾
أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾
فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾
الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾
وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾
وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾
وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾
وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾

75-76- İbrahim şöyle dedi: "Sizin ve eski atalarınızın nelere taptığını

görüyor musunuz?

77- Onlar benim düşmanımdır. Ancak, âlemlerin rabbi olan Allah müstesna.

78- Beni o yarattı ve bana doğru yolu gösteren de O'dur.

79- Beni yediren de içiren de O'dur.

80- Hastalandığım zaman bana şifa veren de O'dur.

81- Beni öldürecek sonra diriltecek de O'dur.

82- Ceza gününde kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O'dur.

* Hz. İbrahim, putperestlere, hiçbir gücü olmayan putlara tapmanın akıl işi olmadığını beyan ettikten sonra bu âyetlerde, kendisinin kulluk ettiği yüce mevlanın bazı sıfatlarını zikretmiştir: Yaratanın, doğru yolu gösterenin, yedirenin, içirenin, hastalara şifa verenin, öldürenin, diriltenin ve günahları affedecek olanın Allah olduğunu beyan etmiş ve müşriklerden, putları bırakıp Allah'a ibadet etmelerini istemiştir. Sonra da Allah'a yönelerek ondan şunu dilemiştir:

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾

83- Rabbim, bana hikmet bahşet ve beni salihler zümresine kat.

Burada zikredilen "Hikmet"ten maksat, Abdullah b.Abbas'a göre, ilim, İkrime'ye göre Akıl, Mücahid'e göre Kur'an, Süddi'ye göre ise Peygamberliktir. Taberi de bu son görüşü tercih etmiştir.

وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾

84- Beni, benden sonrakilere iyilikle yad ettir.

* Hz. İbrahim, bu duasıyla hayırlara öncü yapılmasını, kendisinden sonra gelecek insanlar tarafındana iyilikle anılmasını istemiş, Allah Teala da ona isteklerini bahşetmiştir. Zira Yahudi ve Hıristiyanlara birbirlerinin Peygamberlerini ve Hz. Muhammed (s.a.v.)i inkâr etmelerine rağmen Hz. İbrahim'i dost olarak görmüşlerdir. İslam dini ise Hz. İbrahim'i "Hanif" dininin peygamberi olarak kabul etmiş ve onu, Müslümanların atası saymıştır.

وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾

85- Beni, "Naim" cennetinin vârislerinden kıl.

* Hz. İbrahim, dünyada hayırlara öncü yapılmasını istediği gibi, âhirette de "Naim" cennetinin mirasçısı kılınmasını istemiştir.

وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾

86- Babamı da affet. Çünkü o, sapıklardandır.

* Hz. İbrahimin, kâfir olan babasının affedilmesini istemesi, daha önce babasına, Allah'tan, affını dileyeceğine dair vermiş olduğu sözden dolayıdır. Yoksa böyle bir Allah düşmanı için af dilemesi mümkün değildir. Bu husus, diğer bir âyette şöyle beyan edilmektedir: "İbrahim'in, babası için af dilemesi ise, sadece ona verdiği sözü yerine getirmesi içindir. Fakat babasının, Allah'ın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok niyaz eden ve çok halim selim bir insandı."[1]

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾

يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾

إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

87- Yaratılanların diriltileceği gün, beni zelil etme."

88- O gün, ne mal ne de oğullar fayda verir.

89- Ancak Allah'ın huzuruna, tertemiz bir kalble çıkan müstesna.

Ey rabbim, yaratılanların diriltilecekleri kıyamet gününde beni cezalandırarak zelil etme. Zira o gün, ne mal fayda verir ne de evlat. O günün şerrinden, ancak Allah'ın huzuruna halis bir kalble çıkan kimse kurtulur.

---

(1) Tevbe Suresi, âyet: 114

وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّق۪ينَۙ ﴿٩٠﴾

وَبُرِّزَتِ الْجَح۪يمُ لِلْغَاو۪ينَۙ ﴿٩١﴾

وَق۪يلَ لَهُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَۙ ﴿٩٢﴾

مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُونَۜ ﴿٩٣﴾

فَكُبْكِبُوا ف۪يهَا هُمْ وَالْغَاوُ۫نَۙ ﴿٩٤﴾

وَجُنُودُ اِبْل۪يسَ اَجْمَعُونَۜ ﴿٩٥﴾

قَالُوا وَهُمْ ف۪يهَا يَخْتَصِمُونَۙ ﴿٩٦﴾

90- O gün cennet, takva sahiplerine yaklaştırılır.

91- Cehennem de, azgınlara aıkça gösterilir.

92-93- Onlara: "Allah'ı bırakıp taptıklarınız nerede? Size yardım ediyorlar mı? Yahut, kendilerine yardımları dokunuyor mu?" denilir.

94-95- Allah'tan başka taptıkları ilahlar, azgınlar ve İblis'in taraftarları, hepsi tepetakla cehenneme atılırlar.

96- Onlar orada, taptıkları ilahlarla çekişerek şöyle derler.

Kıyamet gününde cennet, dünyada Allaha itaat ederek, âhirette cezalandırmasından korkan takva sahiplerine yaklaştırılacak, cehennem ise, hak yoldan sapan azgınlara gösterilecek ve onlara şöyle denecektir: "Allah'ı bırakıp ta tapmış olduğunuz putlar nerede? Bugün onlar size, Allah'ın azabına karşı yardım edebiliyorlar mı? Hatta, kendilerini Allah'ın azabından kurtarabiliyorlar mı?

Allah'tan başka kendilerine tapınılan şeyer, azgınlar ve İblis'in bütün ordusu cehenneme tepetakla ve peşpeşe atılacaklardır. Onlar cehennemde yanarlarken, dünyada taptıkları putlarıyla tartışarak şöyle diyeceklerdir:

تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٩٧﴾

إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾

وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾

فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾

وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾

97-98- "Allah'a yemin olsun ki, biz sizi, âlemlerin rabbi olan Allah ile bir tuttuğumuz zaman büyük bir sapıklık içindeymişiz.

99- Bizi ancak mücrimler saptırdı.

100- Artık şimdi ne şefaatçilerimiz vardır.

101- Ne de yakın bir dostumuz.

102- Keşke dünyaya geri dönüşümüz olsa da iman edenlerden olsak."

* Allah Teala, bu âyet-i kerimelerde, cehennemliklerin gerek birbirleriyle gerekse tapmış oldukları putlarla nasıl cedelleştiklerini, suçları nasıl birbirlerine yüklemeye çalıştıklarını beyan etmekte, bir daha dünyaya dönmeleri mümkün olduğu takdirde iman edeceklerini ve iyi amel işleyeceklerini söylediklerini zikretmektedirler. Ancak, âhiretten dünyaya bir daha dönüş yoktur ve orada kâfirlerin sızlanmaları boşuna olacaktır.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

103- Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler.

104- Şüphesiz ki rabbin, herşeye galiptir, çok merhametlidir.

Şüphesiz ki İbrahim'in, kavmine karşı beyan ettiği bu delillerde, ibret alan akıl sahipleri için büyük bir ibret vardır. Bunlar, Allah'ın, süregelen kanunlarının bir ifadesidir. Ne var ki İbrahim kavminin çoğu yine de iman etmediler. Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbinin, kâfirleri cezalandırması pek şiddetlidir. Hiçbir kimse ona karşı gelemez. O, tevbe edenlere karşı ise çok merhametlidir.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾

105- Nuh kavmi, gönderilen Peygamberleri yalanladı.

106- Bir zaman, kardeşleri Nuh, onlara şöyle demişti: "Allah'tan korkmaz mısınız?

107- Şüphesiz ben, size gönderilen "Emin" bir Peygamberim.

108- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

109- Ben, davetime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin rabbine aittir.

110- artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

Nuh kavmi, Allah'ın, kendilerine göndermiş olduğu Peygamberleri yalanladılar. Bir zaman, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Nuh onlara şöyle demişti: "Allah'ı inkâr ederek ve Peygamberlerini yalanlayarak sizi cezalandırmasından hiç korkmuyor musunuz? Şüphesiz ki ben, Allah tarafından size gönderilmiş ve ilahi vahyi size tebliğ ile görevlendirilmiş bir Peygamberim. Ey kavmim, inkârınıza karşı Allah'ın sizi cezalandırmasından korkun. Öğütlerimde

bana itaat edin. Ben sizden, hakkı tebliğ etme karşılığında herhangi bir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım, ancak âlemlerin rabbi olan Allah'a aittir. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

* Allah teala bu âyet-i kerimelerde, Nuh (a.s.)ın, kavmi ile arasında geçen olayların kıssasını beyan etmektedir. Hz. Nuh, yeryüzünde inkârcılığın ilk meydana geldiği zamanda gönderilmiş olan bir Peygamberdir. Kavmini, dokuzyüz elli sene iman etmeye davet etmesine rağmen kavmi inkârcılığında ısrar etmeye devam etmiş ve neticede tufan hadisesiyle boğularak yok olmuşlardır.

قَالُوٓا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾

إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾

وَمَآ أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾

111- Onlar: "Sana, rezil, bayağı kişiler tâbi olmuşken, biz sana iman edermiyiz?" dediler.

112- Nuh şöyle dedi: "Onların ne yaptıklarını ben ne bileyim?

113- Onların hesabı ancak rabbime aittir. İyi düşünürseniz bunu bilirsiniz.

114- Ben, iman edenleri kovacak değilim.

115- Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

Nuh kavmi şımararak, onun davetine şu karşılığı vermişlerdir. "Bayağı kişiler sana tabi olduğu halde biz sana iman eder miyiz? Biz şerefli insanlar kendimizi rezillerle bir mi tutacağız?"

Nuh da onlara şu cevabı vermiştir: "Bana tabi olanların yaptıklarının gerçek yüzünü ben nereden bileyim?" "Ben, yapılanların dış görünüşüne bakmakla mükelefim. Onların gerçek durumları rabbime aittir. Onlara, yaptıklarının ger-

çek durumuna göre ceza veya mükâfat verir. Sizler bunu keşke anlasanız. Ben, Allah'a iman eden ve bana tabi olan müminleri kovacak değilim. Zira ben, ancak Allah'ın azabıyla uyaran apaçık bir uyarıcıyım."

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾

116- Onlar: "Eğer davetinden vazgeçmezsen ey Nuh, muhakkak taşlananlardan olacaksın." dediler.

* Kavmi, Nuh (a.s.)ın delilleri karşısında âciz kalınca zora başvurmuşlar ve Nuh'u taşlamakla tehdit etmişlerdir. Her âciz zorba işte böyle yapar.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾

فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

117- Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kavmim beni yalanladı.

118- Benimle onlar arasında hükmü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar."

* Nuh (a.s.) uzun süren davetinin, kavmine hiçbir fayda vermeyeceğini anlayınca, onlara karşı Allah'tan yardım istemiş ve âyette zikredilen bu istekte bulunmuştur.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾

ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

119- Bunun üzerine biz de Nuh'u ve beraberindekileri o yüklü geminin içinde kurtardık.

120- Sonra da geride kalanları suda boğduk.

121- Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler.

122- Şüphesiz ki rabbin, herşeye galiptir, çok merhametlidir.

Biz de Nuh'u ve onunla birlikte bulunan müminleri, içi dolu olan o büyük gemiyle kurtardık. Nuh'u yalanlayan diğer insanları da suda boğarak helak ettik. Şüphesiz ki Nuh kavminin bu kıssasında, ibret alanlar için büyük bir ders vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler. Nuh kavminin kıssasından ibret amadılar. Şüphesiz ki rabbin herşeye galiptir. Nuh kavmi gibi davrananları aynı şekilde helak etmek istediğinde kimse ona karşı gelemez. Rabbin, tevbe edenlere karşı ise çok merhametlidir.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾

أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾

وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾

وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾

أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾

وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

123- Âd kavmi de gönderilen Peygamberleri yalanladı.

124- Bir zaman kardeşleri Hud, onlara şöyle demişti: "Allah'tan korkmaz mısınız?"

125- Şüphesiz ben, size gönderilen emin bir Peygamberim.

126- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

127- Ben, davetime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin rabbine aittir.

128- Siz, her tepeye bir bina kurup onunla eğlenir misiniz?

129- Dünyada ebedi kalacağınızı umarak sağlam köşkler mi edinirsiniz?

130- Birini yakaladığınız zaman ona zorbaca mı davranırsınız?

131- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

132- Size, bildiğiniz nimetleri bol bol veren Allah'tan sakının.

133-134- O size bol bol hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar verdi.

135- Doğrusu ben sizin için o büyük günün azabından korkuyorum."

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, Yemen'in "Hadramut" şehrine yakın olan "Ahkaf" bölesinde yaşayan Âd kavmine, kendilerinden biri olan Hz. Hud'u Peygamber olarak gönderdiğini ve Hud'un, onları imana davet ettiğini beyan ediyor.

Âd kavmi, Nuh (a.s.)ın kavminden sonra gelen bir kavimdir. Bunlar, güçlü oluşları, zorbalıkları, mal ve servet bakımından zengin oluşları yönünden emsali görülmemiş bir topluluktu. Hud (a.s.) onlara, Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu, davetine karşılık onlardan herhangi bir ücret istemediğini bildirmiş ve onlara: "Sizler, her uğrak tepenin başına, herkes tarafından görülebilecek bir bina yapıyor, orada eğleniyor musunuz? Dünyada ebedi kalmak ümidiyle köşkler mi ediniyorsunuz? Birini yakaladığınız zaman onu öldürerek zorbaca mı davranıyorsunuz?" demiş, Allah'ın, kendilerine vermiş olduğu çeşitli nimetlere karşı ondan korkmalarını istemiş, aksi takdirde büyük bir günün azabından korktuğunu açıklamıştır. Hud (a.s.)ın bütün öğütlerine karşı kavmi ona şöyle demiştir:

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾

136- Onlar şöyle dediler: "Öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizce birdir."

Âd kavmi, Peygamberleri Hud'a iman etmediler ve ona ancak şu cevabı verdiler: "Senin bize vaaz etmen veya etmemen bizim için eşittir."

إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾

137- Bu durum, öncekilerin geleneğinden başka birşey değildir.

* Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir:

Bir izah şekline göre âyetin mânâsı şöyedir: "Ey Hud, senin bu söyledikleriṅ, öncekilerin süregelen âdetleri ve efsaneleridir. Biz bunlara iman etmeyiz"

İkinci izah şekline göre ise âyetin mânâsı şöyledir: "Ey Hud, senin bizi kınadığın, dağların başında binalar yapmak, insanlara karşı zorbaca davranmak ve Allah'ın nimetlerine karşı şükretmemek gibi davranışlar ve üzerinde bulunduğumuz dîn, önceki atalarımızdan bize gelen davranışlar ve dindir. Biz bunları sürdürmeye devam edeceğiz." Taberi bu izah şeklini tercih etmiştir.

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

138- Biz, azaba uğratılacaklardan da değiliz."

Yani, biz, öldükten sonra tekrar diriltilmeyeceğiz. Bu itibarla azap görme diye bir şey yoktur." Yahut: "Bizler, atalarımızdan kalan dinin gereğini yapıyoruz. Vazifemizi yaptığımız için azap görmeyeceğiz."

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

139- Böylece Hud'u yalanladılar. Biz de kendilerini helak ediverdik. Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler.

140- Şüphesiz senin rabbin herşeye galiptir, çok merhametlidir.

Böylece, Âd kavmi, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Hud'u yalanladılar. Biz de onları, yalanlanmalarından dolayı helak ettik. Şüphesiz ki Âd kavminin helak edilişinde, ibret alan bir topluluk için büyük bir öğüt vardır. Buna rağmen onlar iman edecek değillerdi. Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin herşeye galiptir. Kâfirleri cezalandırırken hiçbir kimse ona karşı gelemez. İnkârından vazgeçip tevbe edenlere karşı ise çok merhametlidir.

* Allah Teala başka âyet-i kerimelerde de Âd kavminin nasıl helak edildiğini beyan ederek şöyle buyuruyor: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran, herşeyi kasıp kavuran ve şiddetli esen bir rüzgârla yok edildi." "Allah onların köklerini kazımak için o kasırgayı, yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın, onların, kökünden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün." "Sen onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?"(2)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾

(2) Hâkka suresi, âyet: 6,8

141- Semud kavmi, gönderilen Peygamberleri yalanladı.

142- Bir zaman kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: "Allah'tan korkmaz mısınız?"

143- Şüphesiz ben, size gönderilen emin bir Peygamberim.

144- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

145- Ben, davetime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin rabbine aittir.

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, bugünkü Ürdün civarında ,"Hicr" denen bölgede yaşayan "Semud" kavmi ile onlara Peygamber olarak gönderilen Salih (a.s.)ın kıssasını anlatmaktadır.

Semud kavmi, Âd kavminden sonra ve Hz. İbrahim'den önce gelen bir kavimdir. Salih (a.s.) bunları, Allah'tan korkmaya davet etmiş, kendisinin, bunlara peygamber olarak gönderildiğini bildirmiş ve daveti sebebiyle onlardan herhangi bir ücret istemediğin beyan etmiştir. Salih (a.s.) Semud kavmine, Allah'ın verdiği nimetleri hatırlatarak onlara şöyle demiştir:

أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾

وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾

وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾

الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

146-148- Buralarda, bahçelerin içinde, pınarların başına, ekinlerin ve salkımları olgunlaşmış hurmalıkların arasında emin olarak bırakılacak mısınız?

149- Sevinç ve maharetle dağları yontarak evler yapmaya devam edebilecek misiniz?

150- Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

151- Haddi aşanların emrine itaat etmeyin.

152- Onlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar, ıslah etmeye çalışmazlar."

Ey Semud kavmi, rabbinizin, sizi bu dünyada güven içinde bırakacağını mı sanıyorsunuz? Bahçelerin, pınarların, ekinlerin, salkımları olgunlaşmış hurmaların içinde rahatça yaşatılacağınızı mı sanıyorsunuz? Dağları maharetle yontup ferah evler edinmeye devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Allah'tan korkun, onun emirlerine boyun eğin. Öğüt ve uyarılarımda bana itaat edin doğru yolu bulmuş olursunuz. Allah'a isyan ederek yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve Allah'a itaat etmek suretiyle kendilerini düzeltmeyen israfçıların emrine uymayın.

* Âyette zikredilen "Haddi aşanlar" Semud kavminin ileri gelenlerinden dokuz kişidir. Bunlar, başka bir âyet-i kerimede de şöyle açıklanmışlardır: "Salih: "Ey kavmim, niçin iyilikten evvel hemen kötülüğün gelmesini istiyorsunuz? Allah'tan bağışlanmanızı dileseniz ya. Belki merhamet edilirsiniz." dedi." "Kavmi: "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık." dediler. Salih de: "Uğursuzluğunuzun sebebi Allah nezdindedir. Doğrusu siz, imtihana çekilen bir kavimsiniz." dedi." "O şehirde, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran, ıslah edip düzeltmeye çalışmayan dokuz kişi vardı."[3]

قَالُوٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾

مَآ اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾

153- Kavmi şöyle dedi: "Sen ancak büyülenmişlerden birisin."

154- Sen de bizim gibi bir beşerden başka bir şey değilsin. Eğer sözünde sadık kimselerdensen bize bir mucize getir."

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, Semud kavminin, Salih (a.s.)a nasıl cevap verdiklerini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Semud kavmi Salih'e şöyle demişti: "Sen ancak büyülenmiş bir insansın. Sen de bizim gibi bir beşersin. Bi-

(3) Neml suresi, âyet: 46-48

zim yediklerimizden yiyor, içtiklerimizden içiyor ve yaptıklarımızı yapıyorsun. Sen, ne bir Kralsın ne de bir rab. O halde biz seni nasıl dinleriz? Eğer sen, Allahın seni bize Peygamber olarak gönderdiği iddianda doğru isen bize bir mucize getir de doğru söylemiş olduğunu anlayalım."

قَالَ هٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾

وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

155- Salih şöyle dedi: "İşte mucize, bu, dişi devedir. Onun belli bir gün su içme akkı vardır. Sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır.

156- Sakın ona bir kötülük yapmayın. Yoksa büyük günün azabı sizi yakalar."

* Semud kavmi, Salih (a.s.)dan, Peygamber olduğuna dair bir mucize getirmesini istemesi üzerine, Allah Teala, büyük bir kayayı yarıp Salih (a.s.)a kayanın içinden bir deve çıkarmış ve onu mucize olarak ona vermiştir.

Deve çok büyük bir hayvandı. İnsanların süt ihtiyaçlarını tamamen karşılıyordu. Fakat buna mukabil de çok su içiyordu. Öyle ki, Semud kavminin suyunu bir gün tamamen Deve içiyor bir gün de kendileri içiyorlardı. Semud kavminden bazı kişiler, devenin bu durumuna katlanamayarak onu öldürmek istemişler. Salih (a.s.) ise bunun, kendileri için bir felaket sebebi olacağını söylemişti.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾

فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

157- Nihayet onlar deveyi kestiler. Fakat pişman da oldular.

158- Bunun üzerine onları azap yakalayıverdi. Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler.

159- Şüphesiz senin rabbin, herşeye galiptir, çok merhametlidir.

* Semud kavminin,üzerinde yaşadığı yerlerde şiddetli bir sarsıntı olmuş ve onlara büyük bir çığlık gelmiş, hepsi oldukları yerde çökekalmışlardır. Bu husus başka âyetlerde de şöyle açıklanmıştır. "Bunun üzerine onları şidetli bir sarsıntı yakalayıverdi de evlerinde dizüstü kapanıp kaldılar."(4)

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾

160- Lut kavmi de gönderilen Peygamberleri yalanladı.

161- Bir zaman kardeşleri Lut onlara şöyle demişti: "Allah'tan korkmaz mısınız?"

162- Şüphesiz ben size gönderilen emin bir Peygamberim.

163- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

164- Ben, davetime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin rabbine aittir.

* Bu âyet-i kerimeler Lut (a.s.) ve kavminin kıssasını anlatmaktadır.

Lut (a.s.) Hz. İbrahim'in kardeşi, Haran b.Âzer'in oğludur. Allah Teala Hz. Lut'u, Hz. İbrahim hayattayken, Peygamber olarak Sodom mevkinde yaşayan büyük bir kavme Peygamber olarak göndermiştir.

Sodom, Kudüs'e yakın bir yerde bulunan bir şehirdi. Hz. Lut, orada yaşayan kavmi, sadece Allah'a ibadet etmeye, ona herhangi bir şeyi ortak koşmamaya ve Allah tarafından gönderilen kendisinin Peygamberliğini kabul etmeye davet etmiş ve onları daha önce hiçbir kavimde görülmeyen cinsî sapıklıktan vaz-

(4) A'raf suresi, âyet: 78

geçmeye çağırmıştır.

Fakat kavmi onu dinlememiş, bilakis Lut'u taşlayarak öldürmeye kalkmıştır. Bunun üzerine Allah Teala, Lut kavmine, gökten kızgın taşlar yağdırmış ve onları yok etmiştir. Bugün o kavmin yaşadığı bölgede, etrafa pis kokular yayan ve adına "Lut gölü" denen ölü bir göl bulunmaktadır.

Lut (a.s.) kavmini, yapmış oldukları çirkin işten vazgeçimeye davet ederek şöyle diyor:

أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾

وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾

165-166- Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıp ta, bütün mahlukat içerisinde erkekleriyle temas eden kimseler mi oluyorsunuz? Doğrusu siz, haddi aşan bir kavimsiniz?

Sizler, erkeklerle cinsî temasta bulunuyor, rabbiniz olan Allah'ın, sizin için eşler yarattığı hanımlarınızla teması bırakıyor musunuz? Doğrusu sizler, rabbinizin size helal kıldığı şeyleri işlemenizle haddi aşan bir kavimsiniz.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾

167- Onlar: "Yemin olsun ki eğer davetine son vermezsen ey Lut, mutlaka sürülüp çıkarılanlardan olacaksın." dediler.

* Lut kavmi, Hz. Lut'un, kendilerini uyarmasına kulak asmamış, aksine ona karşı öfkelenmişler ve ona: "Yemin olsun ki ey Lut, eğer bu sözlerden vazgeçmezsen sen bizim aramızdan ve ülkemizden sürülüp çıkarılanlardan olursun." demişler ve Lut'u tehdit etmişlerdir.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

168- Lut da şöyle dedi: "Doğrusu ben, yaptığınız bu işe şiddetle kızanlardanım."

169- Ey rabbim, beni ve ailemi bunların yaptıklarından kurtar."

Lut da kavmine: "Şüphesiz ki ben, sizin, erkeklerle temasta bulunma işinize şiddetle karşı çıkan ve buna öfkelenen biriyim. Bana yapacağınız şeylerden dolayı boyun eğmem. Rabbim, sen beni ve ailemi, bunların işledikleri bu çirkin işten kurtar." dedi.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾

إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾

170-171- Bunun üzerine biz de, geride kalıp helak olanlardan bir yaşlı kadın dışında Lut'u ve bütün ailesini kurtardık.

172- Sonra diğerlerini helak ettik.

173- Üzerlerine öyle bir çeşit yağmur yağdırdık ki, uyarılıp ta yola gelmeyenlerin yağmuru ne kötüdür.

174- Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler.

175- Şüphesiz ki senin rabbin, herşeye galiptir, çok merhametlidir.

* Burada zikredilen "Geride kalan yaşlı kadın." Lut (a.s.)ın karısıdır. Bu husus diğer âyetlerde açıklanmaktadır. Allah Teala, Lut (a.s.)a ve ona tabi olanlara, sabahleyin erkenden giderken, çığlık sesi işittiklerinde geri dönüp bakmamalarını emretmiş, Lut ve ona iman edenler bu emre uyarak yollarına devam etmiş, geri dönüp bakmamışlar. Fakat Lut (a.s.)ın karısı geri dönüp bakmış bu sebeple ilahi azaba o da yakalanmıştır. Allah Teala bu kavmin üzerine öyle bir yağmur yağdırmıştır ki, bu yağmur başka âyetlerde şöyle beyan edilmiştir. "Azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin üstünü altına çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları sağanak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir."[5]

كَذَّبَ أَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾

176- Eyke halkı da gönderilen peygamberleri yalanladı.

177- Bir zaman Şuayb onlara şöyle demişti: "Allah'tan korkmaz mısınız?"

178- Şüphesiz ben size gönderilen emin bir Peygamberim.

179- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

180- Ben, davetime karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak, âlemlerin rabbine aittir.

* Allah Teala Şuayb (a.s.)ı da Medyen şehrinde yaşayan "Eyke" halkına

(5) Hud suresi, âyet: 82,83

Peygamber olarak göndermiştir.

"Eyke" kelimesi "sık ormanlık" anlamına gelmektedir. Bunlara bu adın verilmesi, ya ağaca tapmalarından veya ağaçlık bölgede yaşamalarındandır.

Şuayb (a.s.) bu kavmi Allah'tan korkmaya davet etmiş ve kendisinin onlara Peygamber olarak gönderildiğini bildirmiştir. O kavimde görülen en açık günahın, ölçü ve tartıları eksik yapmaları ve bu yolla insanların haklarını yemeleridir. Şuayb (a.s.) bu kavmi uyararak şöyle demektedir:

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾

وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾

181- Ölçüyü tam yapın, eksik ölçenlerden olmayın.

182- Doğru terazi ile tartın.

183- İnsanların haklarını kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın.

184- Sizi ve daha önceki nesilleri yaratandan korkun."

* Şuayb (a.s.)ın Peygamber olarak gönderildiği "Eyke" halkı, ölçü ve tartıları eksik yaparak insanların haklarını yiyor, ayrıca yolları keserek eşkıyalık yapıyor, yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlardı. Bu sebeple Şuayb (a.s.) onların, bozgunculuktan da vazgeçmelerini ihtar ediyor ve aksi takdirde Allahın, kendilerini cezalandıracağını söylüyor.

Fakat bu kavim, Şuayb (a.s.)ın öğüt ve nasihatlarına uyma yerine, diğer şımarık kâfirler gibi ona karşı çıkıyor, Şuayb (a.s.)ı büyülenmiş olmakla ve yalancılıkla itham ediyorlardı.

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾

وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾

185- Onlar şöyle dediler: "Sen ancak büyülenmişlerden birisin.

186- Sen bizim gibi bir beşerden başka birşey değilsin. Öyle sanıyoruz ki sen yalancılardansın.

187- Eğer sözüne sadık kimselerdensen üzerimize gökten parçalar düşür."

Ey Şuayb, sen ancak büyülenmiş birisin. Sen ne Melek ne de bir Kralsın. Sen de bizim gibi ancak bir insansın. Bizim yediklerimizden yiyor, içtiklerimizden içiyorsun. Bizi davet ettiğin ve bize haber verdiğin şeylerde senin yalancı olduğunu sanıyoruz. Şayet söylediğin sözlerde doğru isen gökten üzerimize bir parça düşür de senin doğru söylediğini anlayalım.

قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾

188- Şuayb: "Şüphesiz rabbim, yaptıklarınızı çok iyi bilir." dedi.

Bunun üzerine Şuayb (a.s.) onlara şu cevabı verdi: "Sizin yaptıklarınızın ne olduğunu rabbim daha iyi bilir. Şayet yaptıklarınızdan dolayı cezalandırılmayı hak etmişseniz o sizi layık olduğunuz cezaya çarptırır.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

189- Fakat Şuayb'ı yalanladılar. Ardından onları gölgeleyen bulut gününün azabı yakalayıverdi. Gerçekten o, büyük bir günün azabı idi.

190- Şüphesiz ki bunda büyük bir ibret vardır. Ne var ki çokları yine de iman etmediler.

191- Şüphesiz rabbin, herşeye galiptir, çok merhametlidir.

* Abdullah b.Ömer diyor ki: "Şuayb (a.s.)ın kavmi onu yalanlayınca Allah onlara şiddetli bir sıcak musallat etti. Bu sıcak yedi gün devam etti. Sonra Allah bir bulut gönderdi. Onun altında gölgelenen biri, kavminin diğer insanlarına da haber vererek bulutun gölgesinin çok rahat olduğunu söyledi. Bütün kavim bulutun ölgesine toplanınca bulut ateşlendi ve onların hepsini yaktı.

Taberi bu rivayetin benzerini Abdullaha b.Abbas'tan nakletmektedir.

Evet, Allah herşeye galiptir. Onun gönderdiği azaba kimse mâni olamaz. Allah, tevbe edenlere karşı ise çok merhametlidir.

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾

عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾

فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾

192- Şüphesiz ki bu Kur'an, âlemlerin rabbi tarafından indirilmiştir.

193-195- Ey Muhammed, uyarıcılardan olasın diye bu Kur'anı açık bir Arapça lisanıyla senin kalbine "Ruh'ul-emin" olan Cebrail indirmiştir.

196- Şüphesiz Kur'an, evvelkilerin kitaplarında da anılmıştır.

197- Beni İsrail âlimlerinin bunu bilmesi, onlar için bir delil değil miydi?

198-199- Biz, Kur'anı, Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de, o bunu onlara okusaydı, yine de ona iman etmezlerdi.

200- İşte biz, inkârı, mücrimlerin kalbine böyle soktuk.

201- Onlar, can yakıcı azabı görünceye kadar Kur'an'a iman etmezler.

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, Kur'an-ı Kerim'i, Cebrail vasıtasıyla apaçık bir Arapça lisanıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)in kalbine bizzat kendisinin indirdiğini, bunu indirmesinden maksadın ise Hz. Muhammed (s.a.v.)in o Kur'an vasıtasıyla insanları uyarması olduğunu beyan ediyor.

Yine Allah Teala bu âyetlerde, önce indirilen ilahi kitapların, Kur'an-ı Kerim'in indirileceğine işaret ettiklerini, İsrailoğullarının âlimlerinin bu hususu çok iyi bildiklerini, bu itibarla Kur'an'a ilk defa onların iman etmelerinin icabettiğini bildiriyor. Nihayet kâfirlerin, âniden gelip kendilerini yakalayacak olan azabı görünceye kadar Kur'an'a iman etmeyeceklerini, Kur'an, Arapça bilmeyen birine indrilmiş olsaydı bile yine de o kâfirlerin, iman etmeyeceklerini bildiriyor. Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.)i teselli etmiş oluyor.

فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾

فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

202- O azap onlara, hiç farkında değillerken ansızın geliverecektir.

203- O zaman: "Acaba bize bir mühlet tanınır mı?" diyeceklerdir.

Kur'an'ı yalanlayan bu kâfirlere azabımız ansızın gelecek, onlar ise ondan habersiz olacaklar ve şöyle diyeceklerdir. "Acaba bize bir mühlet tanınır mı ki biz yaptıklarımızdan vazgeçip Allah'a tevbe edelim? Ona iman edip itaatta bulunalım?"

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾

أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾

ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

204- Onlar, azabımızın bir an önce indirilmeini mi istiyorlar?

205-206- Ey Muhammed, söylesene, biz onları yıllarca nimetler içinde yaşatsak, sonra vaadolundukları azap başlarına inse.

207- O nimetler içinde geçen yıllar kendilerine bir fayda sağlar mı?

Bu müşrikler: "Göğü parça parça üzerimize indir." diyerek azabamızın derhal kendilerine gelmesini mi isterler? Halbuki azap kendilerine geldikten sonra onun ertelenmesini temenni ederler. O halde tahammül edemeyecekleri azabın kendilerine gelmesini niçin isterler? Şayet biz onların azaplarını erteleyip onları yıllarca zevkü sefa içinde yaşatacak olsak sonra da onlara vaadedilen azap gelecek olsa, yaşamış oldukları zevkü sefalı hayat onlara ne fayda verecektir? Onların sıkıntılarını eksiltmeyecek bilakis, daha fazla günah işledikleri için artıracaktır.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾

ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

208-209- Biz, hiçbir memleketi, öğüt vermek için, uyarıcı Peygamberler göndermeden helak etmedik. Biz, hiçbir zaman zulmetmeyiz.

* Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kullarına nasıl merhametli davrandığını, onlara uyarıcı Peygamberler göndermedikçe cezalandırmadığını, herkese ancak hak ettiği cezayı vediğini, hatta birçok günahlarını da affettiğini beyan ediyor. Böylece, kendisini inkâr edenleri, düşünüp öğüt almaya teşvik ediyor.

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾

وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

210- Kur'anı Şeytanlar indirmedi.

211- Bu onlara yaraşmaz. Zaten güç te yetiremezler.

212- Hem de onlar, vahyi dinlemekten uzak tutulmuşlardır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, hiçbir yerine hiçbirşey sokuşturulamayan Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Muhammed (s.a.v.)e Cebrail vasısatıyla indirildiğini, Şeytanların bunu indirmelerinin mümkün olmadığını beyan ediyor ve bu imkânsızlık için üç sebep bildiriyor.

Kur'anı indirmek Şeytanlara yaraşmaz. Zira Kur'an, iyiliği emreden, kötülüğü yasaklayan, insanlara doğru yolu gösteren, onları cehaletin karanlıklarından çıkarıp hakkın aydınlığına götüren bir kitaptır. Şeytanlar ise kulları saptıran, fitne ve fesat yayan yaratıklardır. Kur'an gibi bir kitabı getirme onlara yaraşmaz.

Şeytanların, Kur'anı getirmeye güçleri yetmez. Zira Kur'an bir dağa indirilecek olsa onun ağırlığına dağ bile tahammül edemez. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Eğer biz bu Kur'anı bir dağa indirseydik Allah'ın korkusundan o dağın, huşu ile boyun eğdiğini ve parça parça olduğunu görürdün. Biz bu misalleri insanlara, düşünmeleri için veriyoruz."[6]

Diğer yandan, Şeytanlar, ilahi kelamı işitmekten uzak tutulmuşlardır. Onlar, Kur'anı dinlemeye yaklaştıkça ateşlerle uzaklaştırılmışlardır.

İşte bu üç cihetten, Kur'an'ın, Şeytanlar tarafından indirilmesi imkansızdır.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾

(6) Haşr suresi, âyet: 21

213- Sakın, Allah'ın yanında bir başka ilah edinme. Yoksa azaba uğrayanlardan olursun.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Resulullah'ın şahsında bütün kullarına seslenerek kendisine ortak koşmamalarını emrediyor. Aksi takdirde azaba uğratılanlardan olacaklarını beyan ediyor.

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾

فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾

الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾

وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾

214- Ey Muhammed, önce en yakın akrabalarını uyar.

215- Sana uyan müminlere, merhamet kanatlarını indir.

216- Eğer sana karşı gelirlerse: "Ben sizin yaptıklarınızdan uzağım." de.

217- Sen, herşeye galip ve çok merhametli olan Allah'a güven.

218-219- O, senin namaza kalkmanı da, secde edenler arasındaki hareketlerini de görüyor.

220- Şüphesiz ki, o herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

* Abdullah b.Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الاَقْرَبِينَ صَعِدَ النَّبِىُّ ﷺ عَلَى الصَّفَا فَجَعَلَ يُنَادِى يَابَنِى فِهْرٍ يَا بَنِى عَدِىٍّ لِبُطُونِ قُرَيْشٍ حَتَّى اجْتَمَعُوا فَجَعَلَ الرَّجُلُ اِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ اَنْ يَخْرُجَ اَرْسَلَ رَسُولاً لِيَنْظُرَ مَا هُوَ فَجَاءَ اَبُو لَهَبٍ وَقُرَيْشٌ فَقَالَ اَرَاَيْتَكُمْ لَوْ اَخْبَرْتُكُمْ اَنَّ خَيْلاً بِالْوَادِى تُرِيدُ اَنْ تُغِيرَ عَلَيْكُمْ اَكُنْتُمْ مُصَدِّقِىَّ قَالُوا نَعَمْ مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ اِلاَّ صِدْقاً قَالَ فَاِنِّى نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ فَقَالَ اَبُو لَهَبٍ تَبّاً لَكَ سَائِرَ الْيَوْمِ اَلِهَذَا جَمَعْتَنَا فَنَزَلَتْ تَبَّتْ يَدَا اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ مَا اَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ..

"Ey Muhammed, önce en yakın akrabalarını uyar." âyeti inince Resulullah (s.a.v.) Safa tepesine çıktı ve oradan Kureyş kabilesinin kollarına şöyle seslendi. "Ey Fihr oğulları, Ey Adiy oğulları," onlar da bunun üzerine toplandılar. Öyle ki oraya şahsen gidemeyenler de -Ne olduğunu öğrenmek için- yerlerine başkasını gönderiyorlardı. Ebu Leheb dahil Kureyşliler oraya gittiler. Resulullah onlara: "Ben size, "Şu vadiden süvariler geliyor size baskın yapacak" desem bana inanır mısınız?" dedi. Kureyşliler: "Evet inanırız. Çünkü senin hiç yalan söylediğini işitmedik." dediler. Bunun üzerine Resulullah: "Ben sizi, şiddetli bir azapla uyarıyorum." dedi. Ebu Leheb ise şöyle cevap verdi: "Bugün sona ermeden kahrolasın. Bunun için mi bizi buraya topladın?" Bunun üzerine Tebbet Suresi indi.[7]

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

اَنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ اَنْزَلَ اللهُ وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الاَقْرَبِينَ قَالَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا اشْتَرُوا اَنْفُسَكُمْ لاَ اُغْنِى عَنْكُمْ مِنَ اللهِ شَيْئاً يَا بَنِى عَبْدِ مَنَافٍ لاَ اُغْنِى عَنْكُمْ مِنَ اللهِ شَيْئاً يَا عَبَّاسُ بْنَ عَبْدِ

(7) Buhari, K. lmTefsir el-Kur'an sure, 26, bab: 2

الْمُطَّلِبِ لاَ أُغْنِى عَنْكَ مِنَ اللهِ شَيْئاً وَيَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لاَ أُغْنِى
عَنْكِ مِنَ اللهِ شَيْئاً وَيَا فَاطِمَةُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ ﷺ سَلِينِى مَا شِئْتِ مِنْ مَالِى لاَ
أُغْنِى عَنْكِ مِنَ اللهِ شَيْئاً.

"Allah Teala "En yakın akrabanı uyar" âyetini indirince Resululah ayağa kalktı ve "Ey Kureyş topluluğu (veya buna benzer bir sözle) kendinizi kurtarın. Benim, Allah'a karşı size hiçbir faydam olmayacaktır. Ey Abd-i Menaf oğulları, Allah'a karşı benim size hiçbir faydam olmayacaktır. Ey Abdul Muttalib'in oğlu Abbas, Allah'a karşı benim sana hiçbir faydam dokunmayacaktır. Ey Resulullah'ın halası Safiyye, Allah'a karşı benim sana hiçbir faydam olamayacaktır. Ey Muhammed'in kızı Fatıma, malımdan dilediğini iste, ancak Allah'a karşı sana hiçbir faydam dokunmayacaktır." buyurdu."[8]

Görüldüğü gibi Resulullah, kendisine vahiy gelince, bütün akrabalarını İslâm'a davet etmiş ve İslâm'ı kabul etmedikleri takdirde, onlara, akraba olarak herhangi bir fayda temin edemeyeceğini beyan etmiştir. Ona iman edenler, dünya ve âhiret saadetine kavuşmuş, iman etmeyen Ebu Leheb gibileri ise hem dünyada hem de âhirette hüsrana uğramışlardır.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾

تَنَزَّلُ عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

221- Ey müşrikler, şeytanların, kime inip vesvese verdiklerini, size haber vereyim mi?

222- Onlar, her iftiracı günahkârın üzerine inerler.

* Allah Teala bu âyetlerde, Kur'an-ı Kerim'i Resulullah'ın uydurduğunu ve şeytanın vesvesesi ile ortaya çıkardığını iddia eden müşriklere cevap veriyor. Şeytanların, ancak iftiracı ve yalancı kişilere vesvese verebileceklerini, zira Şeytanların, kendilerini dost edinenlere musallat olacaklarını beyan ediyor. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise yalandan, iftiradan uzak tertemiz bir zattır. Ona inen vahiy de tertemiz bir Melek aracılığı ile Allah tarafından gönderilmiş hakkı açıkla-

(8) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure, 26, bab: 2

yan Kur'an'dır.

يُلْقُونَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

223- İftiracı günahkârlar da onlara kulak verirler. Çokları yalancıdır.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi iki şekilde izah etmişlerdir. Bu izah şekillerinden biri, mealde verildiği gibidir. Diğer bir izah şekline göre ise âyetin mânâsı şöyledir:

"Şeytanlar, Meleklerin konuşmalarından çaldıkları bazı kelimeleri, kendilerini dost edinen yalancı ve günahkâr kimselere aktarırlar. Onlar da Şeytanın ağzıyla konuşurlar. Onların çoğu da yalancıdır. Zira şeytanlar, işittikleri bir doğru sözün yanına yüz de yalan katarak onlara söylerler. Onlar da hemen insanlara aktarırlar.

Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرِقُوا السَّمْعِ هٰكَذَا وَاحِدٌ فَوْقَ آخَرَ وَوَصَفَ سُفْيَانُ بِيَدِهِ وَفَرَّجَ بَيْنَ اَصَابِعِ يَدِهِ الْيُمْنٰى نَصَبَهَا بَعْضَهَا فَوْقَ بَعْضٍ فَرُبَّمَا اَدْرَكَ الشِّهَابُ الْمُسْتَمِعَ قَبْلَ اَنْ يَرْمِيَ بِهَا صَاحِبَهُ فَيُحْرِقَهُ وَرُبَّمَا لَمْ يُدْرِكْهُ حَتّٰى يَرْمِيَ بِهَا اِلَى الَّذِى يَلِيهِ اِلَى الَّذِى هُوَ اَسْفَلَ مِنْهُ حَتّٰى يُلْقُوهَا اِلَى الْاَرْضِ وَرُبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ حَتّٰى تَنْتَهِيَ اِلَى الْاَرْضِ فَتُلْقٰى عَلٰى فَمِ السَّاحِرِ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ فَيُصَدَّقُ فَيَقُولُونَ اَلَمْ يُخْبِرْنَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا يَكُونُ كَذَا وَكَذَا فَوَجَدْنَاهُ حَقًّا لِلْكَلِمَةِ الَّتِى سُمِعَتْ مِنَ السَّمَاءِ.

"...Kulak hırsızı şeytanlar, yerden göğe kadar birbirlerinin üstünde, zincirleme dizilmiş ve kulak hırsızlığına hazırlanmış bulunurlar. Şeytanlar bu vaziyette iken, Meleklerin konuşmasını işiten en üstteki Şeytan'a bir ateş parçası yetişip altındaki şeytana o haberi ulaştıramadan o şeytanı yakabilir. Bazı kere de ateş o şeytanı yakalamadan haberi bir sonraki şeytana ulaştırır. O da altındakine

ulaştırır... Böylece haber yeryüzüne ulaşır, sihirbazların ve kâhinlerin ağzına düşer. Onlar da bu haberin yanına yüz yalan katarak insanlara söylerler. (Nihayet o ilahi emir yeryüzünde meydana gelir) ve böylece de o sihirbaz veya kâhinin söylediği doğru çıkmış olur. Onlardan bu haberi işiten taraftarları da derler ki: "Nasıl bunlar vaktiyle şöyle şöyle olacak." diye bize haber vermemişler miydi? Gördünüz ya, sihirbazların, gökten işitildiğini söylediği sözün gerçek olduğu ortaya çıktı."(9)

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنَ ﴿٢٢٤﴾

224- Şairlere azgınlar uyar.

* Âyet-i kerimede geçen "Şairler" ifadesinden maksat, Abdullah b.Abbas'a göre, müşrik şairlerdir.

Ebu Said el-Hudrî (r.a.) diyor ki:

عن أبى سعيد الخدرى قال بينما نحن نسير مع رسول الله ﷺ بالعرج اذ
عرض شاعر ينشد فقال رسول الله ﷺ خذوا الشيطان وأمسكوا الشيطان
لأن يمتلىء جوف الرجل قيحا خير له من أن يمتلىء شعراً.

"Biz bir gün Resulullah (s.a.v.) ile birlikte "Arac" denen yerde yürüyorduk. Orada karşımıza şiir okuyan bir şair çıktı. Resulullah, onun için şöyle buyurdu: "Bu şeytanı tutun"(Diğer bir rivayette) "Bu şeytanı yakalayın.) bir kişinin içinin irinle dolması, şiirle dolmasından daha hayırlıdır."(10)

Âyet-i Kerimede geçen "Azgın" ifadesinden maksat ise İkrime'nin, Abdullah b.Abbas'tan rivayetine göre, şiirleri rivayet eden kimselerdir. Mücahid'e göre ise şeytanlardır. İkrime'ye göre de Cinlerin isyankârlarıdır.

Abdullah b.Abbas'dan nakledilen diğer bir rivayete göre ise, insanların beyinsizleridir. Abdullah b.Abbas'dan nakledilen diğer bir görüşe göre de "Azgınlar"dan maksat, Cin ve insanların sapıklarıdır.

Taberi bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle diyor: "Müşrik şairlere, insanların azgınları, şeytanların azılıları ve Cinlerin de isyankârları uyar."

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾

(9) Buhari, Tefsir el-Kur'an sure 15, bab:1 K. et-Tevhid bab:32/Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an, sure, 34 bab: 2, Hadis No 3223

(10) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3 S. 8, 41

225-226- Onların, her sahaya dalıp çıktıklarını ve yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin?

Ey Muhammed, sen şairlerin her vâdiye, susuz devenin koşması gibi dalıp çıktıklarını, birtakım insanları haksız yere övüp, diğerlerini haklı oldukları halde yermelerini, kendilerinin yapmadıkları şeyleri söylemelerini görmez misin?

* Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, şairlerin, söz ve davranışlarıyla, kendilerinin yapmadıkları şeyleri yapıyorlarmış gibi davrandıklarını, böylece yalan söyleyen kimseler olduklarını beyan etmektedir.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

227- Ancak iman edip salih amel işleyenler, Allah'ı çok zikredenler ve haksızlığa uğratıldıktan sonra haklarını alanlar böyle değildir. O zalimler yakında nasıl bir yıkılışla altüst edileceklerini bileceklerdir.

* Bu âyet-i kerimenin, Resululahı savunan Hassan b.Sâbit, Abdullah b.Revaha, Kâ'b, b.Mâlik gibi şairleri, yukarıda zikredilen şairlerden istisna ettiği rivayet edilmiştir.

Âyet-i kerimede, istisna edilen şairlerin, gerek konuşmalarında, gerekse şiirlerinde Allah'ı açıkça zikrettikleri ve zulme uğradıktan sonra haklarını aldıkları zikredilmektedir. Onların, haklarını almaları, Müslümanları kınayan kâfir şairlere cevap vermeleriyle gerçekleşmiş olur.

Kâ'b b.Mâlik'ten rivayet ediliyor ki, Allah Teala şairler hakkındaki âyetleri indirince o Resulullah'a gitmiş ve ona: "Allah Teala'nın şiir hakkında ne indirdiğini biliyorsun bu hususta ne buyurursunuz?" diye sormuş. Resulullah da: "Mümin hem kılıcıyla hem de lisanıyla cihad eder." cevabını vermiştir.

Diğer bir rivayette ise:

أن النبى ﷺ قال والذى نفسى بيده لكانما تنضحونهم بالنبل فيما تقولون لهم من الشعر.

"Hayatım, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki sizler söylemiş olduğunuz şiirlerle sanki kâfirlere ok yağdırıyorsunuz." buyurmuştur.(11)

Âyeti kerimenin son bölümünde, zulmedenlerin âkıbetlerinin korkunç olduğu beyan ediliyor. Zalimin, sonunda, yaptığı zulmün cezasını çekeceği açıklanıyor.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifi'nde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِنَّ اللهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى اِذَا اَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ.

"Allah, zalime mühlet verir. Fakat onu bir de yakalayınca artık bırakmaz."(12)

(11) Ahmed b. Hanbel, Müshed, C.3 S. 456, 460

(12) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 11, bab: 5/Müslim, K.el-Birr bab: 61, Hadis No 2583

NEML SURESİ

Neml Suresi, doksan üç âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, Kur'an âyetlerinin, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve âhirete kesin olarak iman eden müminlere bir hidayet rehberi ve müjde olduklarını beyan ederek başlıyor. Âhirete iman etmeyenlere ise şiddetli azap dokunacağı, âhirette Âhirette en çok zarara uğrayanların da bunlar olacakları açıklanıyor.

Sure-i Celile'de bundan sonra, Hz.Musa'nın kıssası beyan ediliyor. Kıssaya göre Hz. Musa, ailesiyle birlikte yolculuk ederken bir ateş görüyor ve aile fertlerine gidip, o ateşin yanından bir haber almak veya ısınmaları için o ateşten bir kor getirmek istediğini söylüyor. Hz. Musa ateşin yanına varınca bir nida işitiyor. O nidada, ateşin bulunduğu yerin de çevresinin de mübarek ıkılndığı ve âlemlerin rabbi olan Allah'ın, her türlü noksanlıklardan münezzeh olduğu söyleniyor. Ve: "Ey musa, gerçek şu ki, ben, aziz ve Hakim olan Allahım." buyuruluyor. Sonra ona, âsâsını yere bırakması emrediliyor. Hz. Musa, âsâsını yere bırakınca onun, yılan gibi kıvrılıp hareket ettiğini görüyor ve arkasına dönüp bakmadan kaçıyor. Bunun üzerine: "Ey musa korkma, Benim huzurumda Peygamberler asla korkmaz." buyuruluyor. Hz. Musa'ya elini, koynuna sokması emrediliyor ve eli koynundan çıkınca, Firavun'a ve kavmine gösterilen dokuz mucizeden biri olarak pırıl pırıl parlıyor. Fakat onun bu mucizelerine inanmayanlar: "Bu apaçık bir sihirdir." diyorlar. Sırf inatları yüzünden bu mucizeleri inkâr edenlerin âkıbetlerinin ise çok kötü olacağı haber veriliyor.

Sure-i Celile'de bundan sonra, Hz. Dâvud'a ve Hz. Süleyman'a ilim verildiği beyan ediliyor. Hz. Süleyman'ın, Hz. Dâvud'a vâris olduğu açıklanıyor ve Hz. Süleyman'ın , Cinlerden, İnsanlardan, kuşlardan meydana gelen askerler topladığı ve onların hepsini bir arada sevkettiği beyan ediliyor.

Hz. Süleyman'ın bu ordusu, karınca vâdisine geliyor ve bir dişi karınca bu ordunun geldiğini, ezilmemek için ondan kaçmalarını diğer karıncalara haber veriyor. Hz. Süleyman karıncanın bu sözünü duyuyor ve buna hafifçe gülüyor.

Allah'a şükrediyor ve kendisini salih kullarına katmasını isteyerek dua ediyor.

Hz. Süleyman, kuşları teftiş ediyor. Hüdhüd'ü göremeyince, onun nerede olduğunu soruyor ve hemen gelip mazeretini bildirmezse onu cezalandıracağını veya keseceğini söylüyor. Çok geçmeden Hüdhüd geliyor ve Seba ülkesinden haber getirdiğini söylüyor. Seba halkına bir kadının hükümdarlık ettiğini, onun ve kavminin, güneşe taptıklarını haber veriyor.

Hz. Süleyman, Hüdhüd'ün doğru söyleyip söylemediğini anlamak için, ona, Seba halkını imana davet eden bir mektup verip Seba ülkesine gönderiyor. Hüdhüd mektubu götürüp onlara atıyor. Onlar da mektubu alıp okuyorlar ve Hz. Süleyman'dan geldiğini anlıyorlar. Seba Melikesi adamlarını topluyor ve meseleyi görüşüyor. Adamları, emrinde olduklarını söylüyorlar. Melike ise böyle güçlü hükümdarların, ülkeleri harap ettiklerini söyleyerek ona karşı çıkmayı düşünmüyor ve kendisine hediyeler göndererek cevap veriyor.

Hz. Süleyman, Melike'den gelen hediyeleri önemsemiyor ve onlardan, iman etmelerini istiyor ve aksi halde üzerlerine kuvvetli ordularla gideceğini söylüyor.

Elçilere bu cevabı veren Hz. Süleyman, Melike'nin tahtını, kendisine kimin getireceğini soruyor. Cinlerden bir ifrit onu, Hz. Süleyman'ın, makamından kalkmadan getireceğini söylüyor. Fakat bir başkası, tahtı, göz açıp kapayıncaya kadar getireceğini söylüyor ve dediğini de yapıyor. Sonra tahtın üzerinde bazı değişiklikler yapılıyor ve Melike kalkıp Hz. Süleyman'a geldiğinde ona gösteriliyor. Melike de tıpkı kendi tahtına benzediğini söylüyor ve bu mucizeden önce kendisine ilim verildiğini ve o ilme teslim olduğunu söylüyor. Melike'ye, Hz. Süleyman'ın sırça köşkü gezdiriliyor. Melike, gördüklerinden sonra, âlemlerin rabbi olan Allah'a teslim olarak Müslüman olduğunu ilan ediyor.

Sure-i Celile'de bundan sonra, Salih (a.s.)ın, Semud kavmine Peygamber olarak giönderildiği beyan ediliyor. Salih (a.s.) kavmine, niçin iyilikten evvel kötülüğün gelmesini istediklerini soruyor. Kavmi ise onun yüzünden uğursuzluğa uğradıklarını söylüyor. Salih (a.s.)da, uğursuzluklarının asıl sebebinin kendileri olduklarını ve imtihana çekilen bir kavim olduklarını bildiriyor.

Salih (a.s.)ın kavminin yaşadığı şehirde, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran, insanları ıslah edip düzeltmeye çalışmayan dokuz kişi, aralarında sözleşip Salih (a.s.)ı ve ailesini bir gece baskınıyla öldürmeye karar veriyorlar. Fakat Allah Teala onların tuzaklarını başlarına geçiriyor, onları helak edip yok ediyor. İman edenleri ise kurtarıyor.

Bundan sonra, Lut (a.s.)ın, kavmine Peygamber olarak gönderildiği beyan ediliyor. Lut (a.s.) kavmine, hâlâ, o çirkin işi yapmaya devam mı edeceklerini soruyor. Kadınları bırakıp ta erkek erkeğe cinsî münasebette bulunmalarını kını-

yor ve onların, cahil bir kavim olduklarını söylüyor. Fakat kavmi, onun bu ikazlarına aldırmadığı gibi onu yurtlarından da çıkarmak istiyorlar. Bunun üzerine onlara öyle bir azap yağmuru geliyor ki, Lut (a.s.)ın karısı dahil bu cahil kavim yok olup gidiyor.

Bu kıssaların beyanından sonra gelen âyet-i kerimelerde, Allah Teala, Resulullah (s.a.v.) efendimize, inkârcılara sormasını emrediyor ki, o kendilerine tapınılan şeyler mi hayırlıdır, yoksa gökleri, yeri yaratan, yağmuru yağdıran ve onunla çeşitli bitkiler bitiren, denizleri, ırmakları var eden, dağları diken ve her şeyi yerli yerince yaratan Allah mı daha hayırlıdır? Elbette ki Allah Teala herşeyden hayırlı, herşeyden yücedir.

Sure-i Celilede bundan sonra birçok gerçeğe işaret edilip beyan edildikten sonra, yerden "Dâbbe" denilen bir varlığın çıkarılacağı ve bunun, insanlara, kesin olarak inanmalarını söyleyeceği beyan ediliyor.

Sur'a üfürüldüğü zaman, göklerde ve yerde bulunanların dehşetle korkuya kapılacakları, Allah'ın dilediği kimselerin ise bu korkuyu hissetmeyecekleri, bütün varlıkların, bel bükerek Allah'ın huzuruna gelecekleri beyan ediliyor.

Kim bir iyilik yaparsa ona o iyilikten daha hayırlısının verileceği, kimler de kötülük yaparlarsa yüzüstü ateşe atılacakları beyan ediliyor. Ve rabbimizin, mahlukatından hiçbirinin yaptıklarından gafil olmadığı beyan edilerek Sure-i Celile sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

طٰسٓ۠ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُب۪ينٍۙ ﴿١﴾

1- Tâ.Sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve apaçık kitabın âyetleridir.

* Mukatta'a harfleri hakkında, Bakara Suresinin başında gerekli izahlar verilmiştir. Buradaki Tâ.Sîn. hakkında da Abdullah b.Abbas şöyle demiştir: "Bu, Allah Teala'nın yaptığı bir yemindir ve Allah Teala kendi ismine yemin etmiştir."

Taberi, Abdullah b.Abbas'ın sözünü izah ederken şöyle demiştir: "Tâ." harfi, Allah Teala'nın "Latif" isminin, Sîn" harfi ise "Semi" isminin kısaltılmışıdır. Buna göre âyetin mânâsı şöyledir: "Herşeyi işiten ve büyük lütuf sahibi olan Allah'a yemin olsun ki, Ey Muhammed, sana indirmiş olduğum bu âyetler, Kur'an'ın âyetleridir. Ve apaçık kitabın âyetleridir. Bunlar, Allah katından sana gönderilmiştir. Ne sen ne de senin dışında herhangi bir yaratık bunları kendiliğinden uydurmuştur. Zira hiçbir kimsenin, bunları meydana getirmeye gücü yetmez.

هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿٢﴾

اَلَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾

2-3- Bunlar, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve âhirete kesin olarak iman eden müminlere bir hidayet rehberi ve müjdedir.

Bu Kur'an'ın âyetleri, kendilerine farz kılınan namazları hakkıyla kılan ve zekâtlarını veren, öldükten sonra dirileceklerine kesin olarak inanan müminler için, doğru yolu gösteren bir rehber ve kurtuluşu haber veren bir müjdedir.

* Evet, Kur'an-ı Kerim, müminler için bir rehber, maddi ve manevi hastalıklar için bir şifadır.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾

4- Âhirete iman etmeyenlerin, amellerini süsleyip kendilerine güzel gösterdik. Artık onlar bocalar dururlar.

5- İşte azabın şiddetlisi bunlar içindir. Âhirette de en çok azaba uğrayanlar bunlardır.

Öldükten sonra dirilmeye ve yaptıklarından hesaba çekileceklerine inanmayanların ise, dünyada işledikleri çirkin amelleri kendilerine güzel gösterir ve o amelleri onlara sevdiririz. Böylece onlar, sapık amellerinin içinde bocalayıp dururlar. İşte, dünyada müminlerin eliyle öldürülmek gibi, azapların kötüsü bunlarındır. Âhirette de en çok zarara uğrayanlar bunlardır. Zira bunlar, cehenneme girecekler ve yaptıkları ameller boşa gidecektir.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, şüphesiz ki sen, bu Kur'anı, hüküm ve hikmet sahibi ve herşeyi hakkıyla bilen Allah'tan almaktasın.

Ey Muhammed, şüphesiz ki sen, Kur'anı, yaratıklarını bir hikmete göre sevk ve idare eden ve onların haberlerini çok iyi bilen Allah'tan alıyorsun. Kur'an sana Allah tarafından ezberletiliyor ve öğretiliyor.

اِذْ قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِهٖٓ اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَاراًۜ سَاٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰت۪يكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ
تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

فَلَمَّا جَٓاءَهَا نُودِيَ اَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٨﴾

7- Hani bir zaman Musa ailesine: "Ben bir ateş gördüm. Size ondan bir haber getireceğim yahut parlak bir kor getireceğim, belki onunla ısınırsınız." demişti.

8- Ateşin yanına gelince şöyle nida edildi: "Ateşin bulunduğu yerdeki de, çevresindeki de mübarek kılınmıştır. Âlemlerin rabbi olan Allah, her türlü noksanlıktan münezzehtir.

* Âyet-i kerimede: "Ateşin bulunduğu yerdeki de çevresindeki de mübarek kılınmıştır." ifadesi zikredilmektedir. Ateşin bulunduğu yerdeki'nden maksat, bazı müfessirlere göre Allah'ın nurudur. Diğer bazılarına göre ise bizzat ateşin kendisidir. "Ateşin çevresinde olanlar'dan makksadın ise Hz. Musa ve melekler olduğu rivayet edilmektedir.

يَا مُوسٰٓى اِنَّهُٓ اَنَا اللّٰهُ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۙ ﴿٩﴾

9- Ey Musa, gerçek şu ki, ben, Aziz ve Hakim olan Allahım.

Ey Musa, gerçek şu ki, ben, düşmanlarından intikam alan, yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibi olan Allahım.

وَاَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِراً وَلَمْ يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْ اِنّ۪ي لَا
يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

10- Âsânı bırak. "Musa âsâsının bir yılan gibi kıvrılıp hareket ettiğini görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. "Ey Musa, korkma, benim huzurumda Peygamberler asla korkmaz.

Musa'ya "Âsânı yere at." diye nida edildi. Musa, âsâsını yere attı. Âsâ hızlı bir şekilde hareket eden bir yılan şekline döndü. Musa, âsâsının böyle olduğunu görünce, ardına bakmadan kaçmaya başladı. Bunun üzerine ona şöyle seslenildi: "Ey Musa, korkma, geri dön, âsânı tut. Zira benim huzurumda, Peygamber olarak seçip gönderdiğim kimseler korkmazlar.

إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوٓءٍ فَإِنِّى غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾

11- Ancak zulmeden, sonra yaptığı kötülüğü bırakıp iyilik yapan olursa ona karşı da ben, bağışlayıcı ve esirgeyiciyim.

* Müfessirler, bu âyet-i kerimenin, bir önceki âyet-i kerime ile bağlantısını düşünerek çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bu izah şekillerinden biri şöyledir:

"Benim huzurumda Peygamberler asla korkmazlar. Ancak onlardan, kendilerine izin verilmeyen bir ameli işleyerek kendilerine haksızlık edenler müstesna. Bunlar korkarlar. Ey Musa, senin, yılan şekline giren âsândan korkman da, daha önce sebepsiz yere bir adamı öldürmüş olmandandır. Kendilerine haksızlık edenler, yaptıkları kötülükleri bırakıp iyilikler yaparlarsa şüphesiz ki ben, onlara karşı çok affeden ve çok merhamet edenim."

Hasan-ı Basrî ve İbn-i Cüreyc, âyeti bu şekilde izah etmişler, Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Bazı müfessirlere göre de bu âyetin izahı şöyledir: "Benim huzurumda Peygamberler asla korkmazlar. Fakat Peygamberlerin dışında olan ve salih amelleriyle birlikte kötü ameller de işleyenler korkarlar. Ancak bunlar da kötülükleri bırakıp iyilikler yaparlarsa ben onları çok affeden ve çok merhamet edenim."

Diğer bir izah tarzına göre de âyetin mânâsı şöyledir: "Benim huzurumda Peygamberler korkmazlar. Bir de zulmettikten sonra kötülükleri bırakıp ta iyilikte bulunanlar korkmazlar. Zira ben, çok affeden ve çok merhamet edenim."

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ فِى تِسْعِ ءَايَٰتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِۦٓ

إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿١٢﴾

12- Elini koynuna sok da, Firavun ve kavmine gösterilen dokuz mucizeden biri olarak, kusursuz pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir el çıksın.

Çünkü onlar, fâsık bir kavimdir."

* Âyet-i kerimede, Hz. Musa'ya dokuz mucize verildiği zikredilmektedir. Tercih edilen görüşe göre bu dokuz mucize: Âsâ, parlayan el, Tufan, Çekirge, Haşerat, Kurbağa, Kan, Kıtlık yılları ve ürün eksikliğidir. Bunların geniş izahı, İsra Suresinin yüz birinci âyetinde zikredilmiştir.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

13- Onlara mucizelerimiz açık seçik gelince: "Bu apaçık bir sihirdir." dediler.

14- Vicdanları doğruluğunda kanaat getirdiği halde, sırf zulümleri ve büyüklenmeleri yüzünden, o mucizeleri inkâr ettiler. Bozguncuların âkıbeti nasıl oldu bir bak.

Firavun ve kavmine, Musa'nın doğru söylediğini gösteren dokuz mucize gibi açık deliller gelince, onlar, bu mucizeler karşısında boyun eğip iman etmediler. Bilakis: "Bu apaçık bir sihirdir." dediler. Kalbleri, bu mucizelerin kesin olarak Allah katından olduğuna dair kanaat getirdiği halde, kibirlerini devam ettirmek için bu mucizeleri inkâr ettiler. Ey Muhammed, âyetlerimizi inkâr ederek yeryüzünde bozgunculuk çıkaran bu insanların âkıbetlerinin ne olduğuna bir bak. Onlar, içinde yaşadıkları bağ ve bahçelerinin mevki ve makamlarından çıkarılıp boğuldular.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي فَضَّلَنَا عَلٰى كَث۪يرٍ مِنْ
عِبَادِهِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥﴾

15- Gerçekten biz, Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar: Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun." dediler.

* Âyet-i kerimede, Hz. Davud'a ve Süleyman'a verildiği beyan edilen ilimden maksat, kuşlarla ve diğer hayvanlarla konuşma ilmidir.

Dâvud ve Süleyman (a.s.), Allah'ın, kendilerine vermiş olduğu nimetlere karşı şükreden iki kul idiler. Allah Teala, onlara birçok nimetler ve meziyetler vermiş, kendilerini, emirlerini tebliğ eden Peygamberler seçmiş böylece onları dünya ve âhirette mutlu kılmıştır.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُدَ وَقَالَ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوتٖينَا مِنْ

كُلِّ شَيْءٍ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبٖينُ ﴿١٦﴾

16- Süleyman Dâvud'a vâris oldu. "Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi. bize herşeyden bol bol verildi. Şüphesiz ki bu, apaçık bir lütuftur." dedi.

Süleyman, Dâvud'a, iktidar ve Peygamberlikte mirasçı oldu ve kavmine: "Ey insanlar, bize kuşların dilinden anlama ilmi verildi. Bize her hayırlı şeyden de verildi. Şüphesiz ki bunlar, Allah tarafından bize verilmiş apaçık lütuflardır." dedi.

وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٓا اَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ

لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنٖٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتٖٓي

اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْنٖي بِرَحْمَتِكَ فٖي

عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

17- Süleymanın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen askerleri toplandı. Hepsi bir arada sevkediliyordu.

18- Nihayet karınca vâdisine geldiklerinde bir dişi karınca: "Ey karıncalar, yuvalarınıza girin, aman Süleyman ve askerleri farkında olmayarak sizi ezmesinler." dedi.

19- Süleyman, karıncanın sözüne hafifçe güldü ve şöyle dedi: "Rabbim, bana ve anne babama lütfuttiğin nimete şükretmemi, razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat."

* Allah Teala, bu âyeti kerimelerde, Hz. Süleyman'a verilen iktidarın büyüklüğünü ve güçlülüğünü beyan ediyor. Onun ordusunun sadece insanlardan değil, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana geldiğini beyan ediyor.

Hz. Süleyman'ın, karıncanın şikâyetini dahi anlayıp onun çiğnenmesini önlediğini açıklıyor. Böylece Hz. Süleyman'a verilen nimetlerin ne kadar büyük olduğu ortaya çıkıyor.

Hz. Süleyman ve ordusunun gelmekte olduğunu diğer karıncalara haber veren dişi karıncanın, kanatlı bir karınca loduğu rivayet edilmektedir.

Süleyman (a.s.) karıncanın konuştuklarını duyunca gülümsedi ve Allah'a yalvararak: "Ey rabbim, bana ve anne babama lütfettiğin nimetlere karşı şükretmeyi ve senin razı olacağın salih amelleri işlemeyi bana nasip et ve beni rahmetinle salih kullarının içine kat." dedi. Hz. Süleyman, salih kulların içine katılmanın, yapılan amellerle değil, ancak Allah'ın rahmetiyle olacağını söylemiş böylece kulun, yaptığı ameller sebebiyle şımarmaması gerektiğini ortaya koymuştur.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾

لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾

20- Süleyman kuşları teftiş etti ve şöyle dedi: "Neden Hüdüdü göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?"

21- Onu mutlaka şiddetli bir azaba uğratacağım veya keseceğim yahut da bana, mazereti için apaçık bir delil getirmelidir.

* Hz. Süleyman'ın, "Hüdhüd" denen kuşu araştırmasının sebebi, bu kuşun, Hz. Süleyman'a yeraltı sularını haber vermesidir. Rivayete göre Hz. Süley-

man, yolculuğu esnasında çöllerde bulunduğu sırada bu kuşu çağırır suyun nerede ve ne kadar derinde bulunduğunu ona sorar o da suyun yerini haber verirdi. Hz. Süleyman da cinlerin yardımıyla o suyu çıkarırdı.

Bazı âlimlere göre ise, Hz. Süleyman'ın, Hüdhüd'ü aramasının sebebi, kuşlara nöbet tutturmasıdır. Hüdhüd nöbetine gelmediği için aranmıştır.

Âyet-i kerimede Hz. Süleyman'ın, Hüdhüd'ü mutlaka şiddetli bir azaba uğratacağı zikredilmektedir. Buradaki azaptan maksadın, kuşun kanatlarının yolunması olduğu rivayet edilmektedir.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

22- Çok beklemeden Hüdhüd geldi ve Süleyman'a şöyle dedi: "Malumunuz olmayan bir hususu öğrendim. Size Seba'dan kesin bir haber getirdim.

Süleyman Hüdhüd'ün nerede olduğunu sorduktan kısa bir süre sonra Hüdhüd çıkıp geldi. O, Hüdhüd'e nerede olduğunu sordu. Hüdhüd ise ona: "Ey Süleyman ben senin bilmediğin şeyleri öğrendim. Ben sana "Seba" ülkesinden kesin bir haber getirdim." dedi.

* "Seba" Yemen civarındaki bir yerin adıdır. Aslında bu "Himyer" kabilesine verilen bir isimdir. Bu ad daha sonra onların hakim oldukları topraklara verilmiştir.

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

23- Ben, Seba halkına hükümdarlık eden bir kadın buldum. Herşey onun emrine verilmiş, kendisinin büyük bir tahtı da var.

Hüdhüd, sözlerine devamla şöyle dedi: "Ben, Seba halkına hükmeden bir kadın buldum. Ona, dünyadaki her türlü imkân verilmiş. Onun, çok azametli bir tahtı da var."

* Hz. Süleyman, Hüdhüd'ün bu sözlerini onun kaybolmasına bir mazeret olarak kabul etmiştir. Zira o, yeryüzünde kendisinden başka bir hükümdar bulunduğunu bilmiyor ayrıca Allah yolunda cihad etmeyi de çok seviyordu. Hüd-

hüd'ün, Seba ülkesinde, Allah'ı bırakıp güneşe tapan bir kavmin bulunduğunu, bu kavmin hükümdarının da bir kadın olduğunu haber vermesi, Hz.Süleyman'ın cihad etmesine ve orayı kendi ülkesine bağlamasına bir zemin hazırlamıştı. Bu sebeple bu olay, Hz.Süleyman için büyük bir olaydı ve bunun haber verilmesi de Hüdhüd'ün affedilmesi için yeterli bir sebepti.

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ
عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

24- Kendisini ve kavmini de Allah'ı bırakıp güneşe secde eder buldum. Şeytan, yaptıkları amelleri süsleyip kendilerine güzel göstermiş ve onları doğru yoldan alıkoymuş. Bu yüzden hidayete eremiyorlar.

Hüdhüd sözlerine devamla şöyle dedi: "Ben, Seba Kraliçesi'ni de halkını da, Allah'ı bırakmış güneşe tapıyorlar buldum. Güneşe tapmalarını Şeytan onlara süslü göstermiş, kalblerine sevdirmiş. Böylece onları hak yoldan uzaklaştırmış ta onlar, doğru yolu bulamaz olmuşlar."

* Burada adı geçen Kraliçe'nin isminin "Belkıs" babasının isminin de "Şerahil" veya "Ziserh" olduğu rivayet edilmektedir. Belkıs'ın, Yemen'in "San'a" şehrine üç mil uzaklıkta bulunan "Me'rib" şehrinde yaşadığı, üçyüz on kişilik bir Şûr'a heyetinin bulunduğu, altın ve mücevheratla işlenmiş büyük bir tahtı bulunduğu rivayet edilmektedir.

اَلَّا يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذ۪ي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا
تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٦﴾

25- Göklerde ve yerde gizli olan şeyleri açığa çıkaran, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmemeleri için şeytan onlara böyle yaptı.

26- O Allah ki, ondan başka ilah yoktur. Yüce "Arş'ın" rabbidir.

* Âyet-i kerimede, Allah Teala'nın, göklerin ve yerin gizliliklerini ortaya çıkardığı beyan edilmektedir. Burada ifade edilen "Göklerin gizliliği"nden maksat, göklerden inen yağmurlar ve orada bulunan varlıkların sırları, yerlerden biten bitkiler ve orada yaşayan varlıkların gizlilikleridir.

Göklerle yer daha önce bitişikken Allah Teala onları birbirinden ayırmış, gökleri yağmur yağdırır, yerleri de bitkiler bitirir hale getirmiş böylece onların gizliliklerini açığa çıkarmıştır.

Bu âyet-i kerimelerde, Hüdhüd kuşunun, Allah'ı bırakıp ta güneşe tapan isanları kınadığı ve ibadete layık olanın ancak Allah Teala olduğunu zikrettiği beyan edilmektedir. Bu da Hüdhüd kuşunun kıymetini ifade eder.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir Hadis-i Şerifinde, Hüdhüd'ün öldürülmesini yasaklamıştır. Abdullah b.Abbas diyor ki:

قال: إنّ النبي ﷺ نهى عن قتل أربع من الدواب: النملة، والنحلة، والهدهد، والصرد.

"Resulullah (s.a.v.) dört hayvanın öldürülmesini yasaklamıştır. Bunlar, Karınca, Arı, Hüdhüd Kuşu (Çavuş Kuşu) ve Göçeğen kuşudur."(1)

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

اِذْهَبْ بِكِتَابِي هٰذَا فَأَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

27- Süleyman Hüdhüd'e şöyle dedi: "Bakacağız, doğru mu söylüyor-

(1) Ebu Dâvûd K. el-Edeb, bab: 164, Hadis No 5267/İbn-i Mâce K. es-Sayd bab: 10, Hadis No 3223/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 1 S. 332

sun yoksa yalancılardan mısın?

28- Bu mektubu götür onlara at. Sonra da onlardan uzaklaş ve neye başvuruyorlar bak."

Süleyman Hüdhüd'e: "Bizden uzaklaşmanı mazur göstermeye çalıştığın şeye bakacağız. Bakalım sen, verdiğin haberde doğru musun? Yoksa yalancılardan mısın? Şimdi şu mektubumu götür ve onlara at. Sonra da durup ne yaptıklarına bak ve dönüp tekrar bana gel." dedi.

Hüdhüd, Süleyman (a.s.)ın emri gereğince mektubu götürüp Belkıs'ın oturduğu sarayın penceresinden içeriye attı. Sonra saygıyla geri döndü. Seba Melikesi kuşun bu davranışına şaştı. Mektubu alıp açtı ve yazılı olanları gördü ve şöyle dedi:

قالت يا ايها الملؤا اني القي الي كتاب كريم ﴿٢٩﴾

انه من سليمن وانه بسم الله الرحمن الرحيم ﴿٣٠﴾

الا تعلوا علي واتوني مسلمين ﴿٣١﴾

قالت يا ايها الملؤا افتوني في امري ما كنت قاطعة امرا حتى تشهدون ﴿٣٢﴾

29- Seba Melikesi şöyle dedi: "Ey ileri gelenler, bana çok önemli bir mektup bırakıldı.

30-31- Mektup Süleyman'dan geliyor ve orada: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlıyorum. Bana karşı büyüklük taslamayın, bana, Müslümanlar olarak gelin." diye yazıyor.

32- Seba Melikesi: "Ey ileri gelenler, bu işim hakkında bana fikirlerinizi bildirin. Şimdiye kadar hiçbir mevzuda, sizinle müşavere edip görüşlerinizi almadan kesin karar vermedim." dedi.

* Seba melikesi Belkıs, Hz. Süleyman tarafından kendisine gönderilen mektubun çok önemli oduğunu zikretmiştir. Bunun sebebi ise, mektubun bir hükümdar tarafında gönderilmesi veya farklı bir mühürle mühürlenmiş olması yahut bir kuş tarafından getirilmiş olması ya da çok veciz bir mektup olmasıdır.

Hz. Süleyman, Seba Kraliçesi'ne ve halkına, kendisine karşı üstünlük taslamamalarını, güneşe tapmayı bırakıp Allah'a ibadet etmelerini ve kendisine tes-

lim olmalarını bildirmişti. Bu da, Hz. Süleyman'ın, büyük bir iktidar sahibi ve Allah'ın emirlerini tebliğ eden bir Peygamber olduğunu gösteriyordu. Bu sebeple Seba Melikesi bütün müşavirlerini toplayarak işin ciddî olduğunu onlara bildirdi ve bu hususta görüşlerini beyan etmelerini istedi.

قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا
تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

33- İleri gelenler: "Bizler, güçlü kuvvetli kimseler ve cesur savaşçılarız. Fakat, emir senindir. Artık bak, ne emredeceksin." dediler.

* Seba Melikesinin etrafında bulunan ileri gelenler, Hz. Süleyman ile savaşmaya hazır olduklarını, zira savaş için gereken güç ve cesarete sahib olduklarını bildirdikten sonra kesin kararın Melike'ye ait olduğunu, o ne emir verirse ona uymaya hazır olduklarını bildirmişlerdir.

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ
أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾
وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

34- Melike şöyle dedi: "Hükümdarlar bir ülkeye girdiler mi, orayı bozup perişan ederler, halkının şereflilerini zelil kılarlar. Hep böyle yaparlar.

35- Ben onlara bir hediye göndereyim de, elçiler ne ile dönecekler bakayım."

Seba Melikesi Belkis, kendileriyle istişare ettiği adamlarına şöyle dedi: "Hükümdarlar bir ülkeye zorla girince orayı harabeye çevirirler. Oranın şerefli insanlarını köleleştirerek zelil kılarlar. Hükümdarlar hep böyle yaparlar. Ben, Süleyman'a ve taraftarlarına bir hediye göndereceğim ve elçilerin nasıl bir intiba

ile döneceklerine bakacağım."

* Rivayete göre Seba Melikesi Belkıs Hz.Süleyman'a hediyeleri gönderirken kendi adamlarına şöyle demiş: "Biz ona hediyeler göndererek onun bir Kral mı yoksa Peygamber mi olduğunu öğrenmiş oluruz. Eğer bir Kral ise hediyeleri alıp kabul eder. Böylece şerrinden de emin oluruz. Şayet bir Peygamber ise hediyeler için dâvâsından vazgeçmez."

Belkıs'ın gönderdği hediyelerin neler olduğu hakkında çeşitli rivayetler zikredilmiştir. Bazı rivayetlere göre bu hediyeler, erkek elbisesi giydirilmiş cariyeler ve kadın elbisesi giydirilmiş kölelerdir. Rivayete göre Hz. Süleyman'ın, bunları birbirinden ayırdetmesi halinde Peygamber olduğu ortaya çıkacakmış.

Bazı rivayetlere göre ise bu hediyler, ipek torbalar içerisine konmuş altın külçeleridir. Elçiler bu altın külçelerle Hz. Süleyman'ın ülkesine vardıklarında bütün yol kenarlarında altın külçeler bulunduğunu ve kimsenin bunlara değer vermediğini görmüşler, böylece götürdükleri hediyelerinin çok basit şeyler olduğunu sanmışlardır. Zira Hz. Süleyman, Cinler vasıtasıyla kerpiçleri altın suyuyla yaldızlatmış ve yolların kenarlarına attırmıştır.

Diğer bazı rivayetlere göre de bu hediye, bir kerpiç büyüklüğünde olan altın külçeydi. Yine başka bir rivayete göre de bu hediyeler, Krallara yaraşan birtakım eşyalardı.

فَلَمَّا جَٓاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَٓا اٰتٰينِۦَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّٓا اٰتٰيكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾

اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾

36- Elçi Süleyman'a geldiğinde Süleyman şöyle dedi: "Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden çok daha hayırlıdır. Doğrusu, hediyenizle ancak siz sevinirsiniz.

37- Dön, hediyeyi onlara geri götür. Yemin olsun ki onlara, karşı koyamayacakları ordularla geliriz de, mutlaka onları oradan zelil bir halde boyun eğmiş olarak çıkarırız"

Seba Melikesinin elçisi, Süleyman'a hediyelerle birlikte varınca Süleyman ona şöyle dedi: "Siz beni mal ile mi savsaklamak istiyorsunuz? Allah'ın

bana verdiği mal ve mülk, size verdiklerinden daha fazla ve daha hayırlıdır. Hediyeleriniz sizin olsun. Onlarla ancak sizler sevinirsiniz. Zira sizler sadece dünya hayatına inanıyorsunuz. Benim ise dünya malına ihtiyacım yoktur. Ey elçi, sen bu getirdiğin hediyeleri al ve geri dön. Yemin olsun ki biz onlara öyle güçlü ordularla geliriz ki, onların o orduya karşı koymaya güçleri yetmez. Ve onları, ülkelerinden zelil ve hakir olarak çıkarırız da Müslüman olmak zorunda kalırlar.

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَؤُا أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

38- Süleyman: "Ey ileri gelenler, onlar bana Müslüman olarak gelmeden önce, o Melike'nin tahtını bana hanginiz getirebilir?" dedi.

* Bazı müfessirler buradaki: "Onlar bana Müslüman olarak gelmeden önce." ifadesini: "Onlar bana boyun eğerek gelmeden önce." şeklinde izah etmişlerdir.

Hz. Süleyman'ın, Belkıs'ın ve Seba halkının, boyun eğerek gelmelerinden önce, Belkıs'ın tahtının getirilmesini istemesinin sebebi, bazı müfessirlere göre, Müslüman olarak gelmeleri halinde Taht'a el koymanın haram olmasıdır. Bunlara göre Hz. Süleyman taht'a el koymak istemekte bu sebeple de acele etmektedir. Bu görüş Katade'den nakledilmektedir.

Bazılarına göre ise bunun sebebi, Hz. Süleyman'ın, Seba Melikesini küçük düşürmek istemesidir. İbn-i Zeyd bu görüştedir.

Taberi ise Hz. Süleyman'ın, tahtın getirilmesinde acele etmesinin sebebinin, Peygamberliğini ispatlamak ve Allah'ın yüce kudretini göstermek olduğunu söylemiştir. Zira bir anda muhteşem bir tahtın Yemen'den Filistin'e getirilmesi büyük bir hadisedir. Bunun karşısında Allah'ın kudretinin büyüklüğünü kabul etmemek mümkün değildir.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

39- Cinlerden bir İfrit: "Sen makamından kalkmadan evvel, ben onu sana getiririm. Doğrusu, onu getirmeye benim gücüm yeter ve ben emin bir kimseyim." dedi.

Cinlerin ileri gelenlerinden cevval biri, Süleyman'a şöyle dedi: "Ben, Seba Melikesi Belkıs'ın tahtını, sen, insanların arasında hüküm verme meclisinden kalkmadan önce sana getiririm. Şüphesiz ki ben, onu getirmeye gücü yeten ve güvenilir biriyim. Taht'a veya Melikeye hıyanet edecek biri değilim."

* Âyette zikredilen bu Cin'in adının "Kuzen" olduğu rivayet edilmektedir.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا
رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ
شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

40- Nezdinde kitaptan ilim bulunan biri: "Ben onu sana, gözünü açıp kapamadan getireceğim." dedi. Süleyman, taht'ı yanında duruyor görünce: "Bu, rabbimin bir lütfudur. Şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğimi sınaması içindir. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz ki, rabbim hiçbir şeye muhtaç değildir, büyük lütuf sahibidir" dedi.

* Âyet-i kerimede, nezdinde kitaptan ilim bulunanın, Belkıs'ın tahtını bir anda Hz. Süleyman'a getireceğini söylediği ifade edilmektedir.

"Nezdinde ilim bulunan'dan maksadın, insanlardan âlim bir kimse olduğu rivayet edilmektedir. Ancak bu kişinin ismi ve sıfatları hakkında farklı rivayetler vardır.

Abdullah b.Abbas ve Yezid b.Ruman'a göre bu zat, Hz. Süleyman'ın kâtipliğini yapan "Âsif b.Berhiya"dır. Bu kişi takva sahibi birisiydi. Allah'ın ismi â'zamını bilirdi.

Katade'ye göre ise bu zatın ismi "Belhiya'dır. Bazılarına göre ise "Zünnur"dur.

İbn-i Zeyd'e göre ise bu zat, denizin içinde bir adada yaşayan takva sahibi bir kul idi. Allah'a isimlerinden biri ile dua etti böylece Melike'nin taht'ı Hz. Süleyman'ın önünde görünüverdi.

Müfessirler, bu zatın "Kitaptan bildiği ilmin" ne olduğu hakkında da çeşitli rivayetler zikretmişlerdir. Bazılarına göre bu ilimden maksat, Allahın bir ismidir. onunla kendisine dua edildiğinde duayı kabul eder. Ancak bu ismin hangi

isim olduğu bilinmemektedir.

Mücahid, "Kendisine ilim verilen zat"ın, Allah'ın "Zülcela-i Vel İkram" isimleriyle dua ettiğini söylemiş Zühri ise: "Yâ İlahenâ Ve İlahe Külli Şey'in İlahen Vâhiden Lâ İlahe İlla Ente İ'tinî Bi Arşihâ" "Ey İlahımız ve herşeyin tek ilahı olan Allahım. Senden başka hiçbir ilah yoktur. Sen o kadının tahtını bana getir." diye dua ettiği nakledilmiştir.

Âyet'i kerimede geçen "Gözünü açıp kapamadan getireceğim." ifadesini, Said b.Cübeyr ve Ma'mar, göz görecek kadar bir mesafede bulunan bir kimsenin, sana gelmesinden önce ben onu sana getireceğim." şeklinde izah etmişlerdir.

Vehb b.Münebbih ise: "Senin bakışın, gözlerin görebileceği mesafeye henüz ulaşmadan ben onu sana getireceğim." şeklinde izah etmiştir.

Bazıları ise bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: "Sen, tahtın geleceği yöne doğru bak. Gözünü oradan ayırmadan ben o tahtı sana getireceğim." şeklinde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede geçen "Süleyman taht'ı yanında görünce" ifadesi, tahtın, hemen Süleyman aleyhisselamın yanına geldiğini açıklamaktadır.

Bazı âlimler, nezdinde Allah'ın kitabından ilim bulunan zatın dua etmesi üzerine, taht'ın bulunduğu yerden, yere gömülüp Hz. Süleyman'ın önünden çıktığını söylemişlerdir.

"Bu, rabbimin bir lütfudur. Şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğimi sınaması içindir." ifadesi ise şöyle izah edilmiştir: "Rabbim, beni nimetlerine karşı imtihan etmektedir." Veya "Rabbim beni Melike'ye karşı imtihan etmektedir." Yahut: "Rabbim beni, bu kıymetli taht'a karşı imtihan etmektedir. Benim,şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğimi ortaya çıkarmak istemektedir."

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

41- Süleyman: "Onun tahtını tanınmaz hale getirin, bakalım tanıyabilecek mi? Yoksa tanımayanlardan mı olacak?" dedi.

* Seba Melikesi'nin tahtı getirildikten sonra kendisi de geldiğinde, Hz. Süleyman, Melike'nin zekâsını ölçmek için onun tahtında bazı değişiklikler yapılmasını emretmiştir. Bu değişiklik, tahttaki bazı işlemelerin çıkarılması veya bazı renklerin değiştirilmesi yahut bazı şeylerin ilave edilerek bazı şeylerin de

eksiltilmesi şeklinde olduğu rivayet edilmektedir.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

42- Melike gelince: "Senin tahtın da böyle mi?" denildi. O da şöyle dedi: "Tıpkı o'dur. Bundan önce bize ilim verilmişti biz de Müslüman olmuştuk."

* Âyet-i kerimenin sonunda: "Bundan önce bize ilim verilmişti. Biz de Müslüman olmuştuk." ifadesini zikredilmektedir.

Mücahid ve Said b.Cübeyr, âyetin bu bölümünün, Hz. Süleyman'ın sözü olduğunu söylemişler ve şöyle izah etmişlerdir: "Bu kadından önce bize, Allah'ın varlığı ve kudreti hakkında ilim verilmişti. Biz, bu kadından önce Allah'a boyun eğip Müslüman olanlardanız." Taberi ve İbn-i Kesir de bu görüşü tercih etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre âyetin bu bölümü Seba Melikesi'nin sözüdür. Buna göre ise âyetin izahı şöyledir: "Seba Melikesi şöyle demiştir: "Bu mucizeden önce Allah'ın varlığı, kudreti ve Süleyman"ın Peygamberliği hakkında bizim bilgimiz oldu ve bizler İslâm'ı kabul ettik."

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾

43- Allah'tan başka taptığı şeyler o Melikeyi (Tevhid dinine girmekten) alıkoymuştu. Çünkü kendisi kâfir bir kavimdendi.

* Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bu izah şekillerinden biri mealde verilen şekildir.

Diğer bir izah şekli de şöyledir: "Süleyman, Melike'nin, Allah'tan başkasına tapmasına engel oldu. Çünkü o, kâfir bir kavimdendi."

Başka bir izah şekli de şöyledir: "Allah, Melike'yi İslam'a yönelterek, kendisinden başkasına tapmasına engel oldu. Çünkü o Melike kâfir bir kavimdendi."

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا

قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ
مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

44- Melike'ye: "Köşk'e gir." denildi. O, köşkü görünce, derin su sanıp bacaklarını sıvadı. Süleyman: "Bu, sırçadan yapılmış bir köşktür." dedi. Melike: "Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim. Şimde Süleyman'la beraber, âlemlerin rabbi olan Allah'a teslim olup Müslüman oldum." dedi.

* Vehb b.Münebbih diyor ki: "Hz. Süleyman, Seba Melikesi'nin geleceğini duyunca Cinlere emrederek Kristalden bir köşk yaptırmış, köşkün altından su akıtmış ve suyun içine çeşitli deniz hayvanları koydurtmuştur. Kendisi de tahtını köşkün ortasına koyarak üzerine oturmuş vaziyette beklemiştir. Belkıs gelince köşke girmesini emretmiş o da kristalden yapılmış köşkün altından akan suya basacağını zannetmiş ve bacaklarını sıvamıştır.

Hz. Süleyman'ın böyle bir köşk yaptırmasının sebebi, kendi saltanatının, Melike'nin saltanatından daha büyük olduğunu göstermek veya Melike'nin zekâsını ölçmek yahut Melike'nin bedeni hakkında söylenen sözlerin doğru olup olmadığını öğrenerek onunla evlenip evlenemeyeceğine karar vermek istemesidir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ
فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾

45- Gerçekten biz, Semud kavmine: "Allah'a kulluk edin." desin diye kardeşleri Salih'i, Peygamber olarak gönderdik. Bir de ne görsün, onlar, birbirleriyle çekişen iki fırka olmuşlar.

Şüphesiz ki biz, yalnız Allaha kullak etmeleri, hiçbirşeyi ona ortak koşmamaları için Semud kavmine, kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Salih onlara gelip kendilerini Allah'a davet edince, onlar Salih'e iman eden müminler ve iman etmeyen kâfirler olarak iki guruba ayrıldılar ve birbirleriyle çekişmeye başladılar.

* Bu hususlar diğer âyetlerde de şöyle açıklanmaktadır: "Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, aralarında küçümsedikleri iman edenlere dediler ki: "Salih'in, rabbi tarafından Peygamber olarak gönderildiğini gerçekten biliyor musunuz?" Onlar da: "Şüphesiz biz, onunla gönderilenlere iman ediyoruz" dediler." "O büyüklük taslayanlar ise: "Şüphesiz sizin iman ettiğinizi biz inkâr ediyoruz." dediler.(2)

قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾

46- Salih: "Ey kavmim, niçin iyilikten evvel, hemen kötlüğün gelmesini istiyorsunuz? Allah'tan, bağışlanmanızı dileseniz ya. Belki merhamet edilirsiniz." dedi.

Salih, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, niçin, Allah'ın rahmetinden önce azabının acele gelmesini istiyorsunuz? İnkârcılığınızdan vazgeçip Allah'a tevbe etsenize. Böylece Allah, tevbeniz vasıtasıyla size merhamet etmiş olur.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ
تُفْتَنُونَ

47- Kavmi: "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık." dediler. Salih de: "Uğursuzluğunuzun sebebi, Allah nezdindedir. Doğrusu siz, imtihana çekilen bir kavimsiniz." dedi.

Semud kavmi, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Salih'e şu cevabı verdi: "Senin ve sana iman edenlerin yüzünden uğursuzluğa düştük. Falımıza baktırdık, başımıza felaketlerin geleceğini anladık." Salih de dedi ki: "Uğursuzluğunuzun sebebi Allah katındadır. Gerçekten siz, imtihana çekilen bir kavimsiniz. Allah, beni göndererek sizin itaat edip etmeyeceğinizi ortaya çıkarmak iste-

(2) A'raf suresi, âyet: 75,.76

mekedir. Sizlere şimdilik bir mühlet verilmektedir."

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾

48- O şehirde, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran, ıslah edip düzeltmeye çalışmayan dokuz kişi vardı.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Salih (a.s.)ın şehri olan "Hicr"de, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve ıslahatı düşünmeyen dokuz kişiden haber vermektedir. Bunların suçları, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaları, Allah'ı inkâr etmleri ve ona karşı gelmeleridir. Ayrıca Salih (a.s.)a mucize olarak gönderilen deveyi kesenler ve Salih (a.s.)ı öldürmeyi planlayanlar da bunlardır. Bu itibarla bütün kâfirler yeryüzünde bozgunculuk çıkardıkları halde özellikle bu dokuz kişi zikredilmiştir.

Allah Teala, bunların, Salih (a.s.) aleyhine nasıl bir tezgâh kurduklarını beyan ederek buyuruyor ki:

قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا
مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

49- Aralarında Allah'a yemin ederek şöyle konuştular: "Salihi ve ailesini bir gece baskınıyla öldürelim. Sonra da akrabasına: "Yakınlarınızın öldürülmesinden haberimiz yok. Şüphesiz bizler, doğru kimseleriz." diyelim.

* Yurardaki âyette zikredilen bu dokuz kişi, deveyi kestikten sonra Salih (a.s.) ve ailesini öldürüp akrabalarına da: "Bizim, herhangi bir şeyden haberimiz yok." demek için aralarında anlaşmışlar ve bu maksatla yola çıkmışlar. Melekler onların başlarına taş yağdırarak beyinlerini patlatmıştır. Onlar, kendilerini bekleyen arkadaşlarının yanına varmayınca arkadaşları gelip onların başlarının taşlar-

la ezildiğini görmüşlerdir.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾

فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾

وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

50- Onlar bir tuzak kurdular. Biz de, onlar farkına varmadan, tuzaklarını alt üst ediverdik.

51- Tuzaklarının âkıbeti, nasıl oldu bir bak. Biz onları da, kavimlerini de toptan helak ettik.

52- İşte zulümleri yüzünden, harap olmuş bomboş evleri. Şüphesiz ki bunda bilen bir kavim için, büyük bir ibret vardır.

53- iman edip Allah'tan korkanları kurtardık.

* Evet, Salih (a.s.)ın kavmi Semud, kurdukları tuzağa kendileri düştüler. Hepsi helak olup gitti. Helak olmaları çok ibret verici idi. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır. "Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayıverdi de evlerinde dizüstü kapanıp kaldılar." "Salih onlardan yüzçevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim, ben, rabbimin vahyini size tebliğ ettim ve size nasihat ettim. Fakat siz, nasihat edenleri sevmezsiniz."(3) "Bu yüzden Semud kavmi, korkunç bir hadise ile helak oldular."(4)

Salih (a.s.)ın kavminin helak olması üzerine, kendisine iman edenlerle birlikte "Hicr" bölgesini terkedip Filistin'in "Remle" denen bölgesine gittiği rivayet edilmektedir.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾

---

(3) A'raf suresi âyet: 78,79

(4) Hâkka suresi, âyet: 5

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ
تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

54- Lut'u da Peygamber olarak gönderdik. O zaman kavmine şöyle demişti: "O iğrenç fiili işliyorsunuz ha?"

55- Siz hâlâ, kadınları bırakıp, şehvete kapılarak erkeklerle mi temas ediyorsunuz? Doğrusu siz, cahil bir kavimsiniz."

* Allah Teala bu âyetlerde, Hz. Lut'un, kavmini uyardığını beyan ediyor. Zira onun kavmi, daha önce insanlık tarihinde görülmemiş iğrenç bir hayasızlık yapıyordu. Kadınları bırakıp erkeklerle cinsî temasta bulunuyorlardı.

Kavmi, Hz. Lut'un ikazlarını dinlemedi, hayasızlıklarına devam edeceklerini beyan edip ve Hz. Lut ile de alay ederek ona şu cevabı verdi:

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ
إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

56- Kavminin cevabı sadece: "Lut ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar, temiz kalmak isteyen kimselerdenmiş." demek oldu.

* Yani, bunlar, erkek erkeğe cinsi temasta bulunmamakla temiz kalmak istiyorlarmış." demişlerdir.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾
وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾

57- Bunun üzerine biz de, geride kalıp helak edilenlerden olmasını takdir ettiğimiz karısı hariç, Lut'u ve ailesini kurtardık.

58- Onların üzerine öyle bir yağmur indirdik ki... Uyarılıp ta yola gelmeyenlerin yağmuru ne kötüdür!

* Evet, Hz. Lut'a karşı gelen, şehvanî arzularının kölesi olmuş insanlar, sonunda ilahî azaba çarptırılmışlardır. Onların üzerine kızgın taşlar yağdırılmış ve yok edilmişlerdir. Bu husus şu âyetlerde açıklanmaktadır: "Azap emrimiz gelince, yaşadıkları ülkenin altını üstüne çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları, sağanak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir."(5)

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

59- Ey Muhammed, de ki: "Hamd olsun Allah'a, selam olsun seçtiği kullarına. Allah mı hayırlı, yoksa müşriklerin ona ortak koştukları şeyler mi?"

* Allah Teala bu âyet-i kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.)e, kendisine hamdetmesini ve seçkin kulları için iyi dilekte bulunmasını emrederek buyuruyor ki: "De ki: "Allah'ın bize vermiş olduğu çeşitli nimetler karşısında ona hamdolsun ve onun seçmiş olduğu Salih kullarına selam olsun. Ey müşrikler, size nimetleri ihsan eden Allah mı daha hayırlıdır, yoksa ona ortak koştuğunuz âciz yaratıklar mı? Nasıl olur da onlara taparsınız?

Bu âyette zikredilen "Allah'ın seçmiş olduğu kullar"dan maksat, Peygamberler veya Hz. Muhammed (s.a.v.)in sahabileridir.

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا
بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا ۗ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ
بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

60- O şeyler mi hayırlıdır? Yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten su indiren mi? Ki, biz o su ile bir tek ağacı bile bitiremeyeceğiniz nice güzel bahçeler yetiştirdik. Allah ile beraber başka bir ilah var mı? Hayır, fakat onlar, haktan uzaklaşan bir kavimdir.

(5) Hud suresi, âyet: 82,83

Ey, Allah'a ortak koşan müşrikler, herhangi bir menfaat sağlamak veya zarar vermekten âci z olan putlar mı daha hayırlıdır? Yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten yağmurlar indirerek onunla güzel bahçeler meydana getiren Allah mı? Halbuki sizler o bahçelerin tek bir ağacını dahi bitirmekten âcizsiniz. Allah ile beraber başka bir ilah mı var ki? Bunları yarattı ve gökten su indirip rengârenk bitkiler bitirdi. Hayır, böyle bir ilah yok. Fakat müşrikler bile bile haktan saparlar. Zira, âciz varlıkların herşeyi yaratan Allah'tan daha hayırlı olmayacağını bilirler.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ
وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

61- O şeyler mi hayırlıdır? Yoksa yeryüzünü yaşamaya elverişli halde yaratan, içinde ırmaklar kılan, oraya sabit dağlar yerleştiren ve iki denizin arasına engel koyan mı? Allah'la beraber başka bir ilah mı var? Hayır. Doğrusu onların çoğu gerçeği bilmezler.

Ey insanlar, Allah'a ortak koştuğunuz şeyler mi daha hayırlıdır? Yoksa yeryzünü sizin yaşamanıza müsait kılan, orada çeşitli nehirler akıtan, orada hareket etmeyen sabit dağlar yerleştiren ve tatlı sularla tuzlu sular arasına engel koyup onları birbirine karıştırmayan Allah mı? Allah ile beraber başka bir ilah mı var da bunları yapıyor? Hayır, öyle bir ilah yoktur. Fakat müşriklerin çoğu, Allah'ın kudretinin büyüklüğünü ve ona ortak koşmanın kendileri için ne kadar zararlı olduğunu bilmezler.

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ
الْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

62- O şeyler ki hayırlıdır? Yoksa darda kalana, kendisine niyaz edip yalvardığı zaman icabet eden, kötülüğü gideren ve sizi, yeryüzünün halifeleri yapan mı? Allah'la beraber başka bir ilah mı var? Allah, onların, kendisine ortak koştukları şeylerden münezzehtir.

Ey müşrikler, Allah'ı bırakıp ta tapmış olduğunuz şeyler mi daha hayırlıdır yoksa kendisine yalvaran çaresizlerin dileğini kabul edip onlardan sıkıntıyı gideren ve siz insanları yeryüzünde Halifeler kılan Allah mı? Allah ile başka bir ilah mı var da bunları yapıyor? Allah'ın yüceliğini ve onun size olan nimetlerini ne de az düşünüyor ve ibret almıyor böylece başka şeyleri ona ortak koşuyorsunuz!

* Câbir b.Süleym el-Hüceymî diyor ki: "Ben, Resulullah (s.a.v.)e gittim,

"Allah'ın Resulü sen misin?" dedim. Resulullah: "Evet." dedi. "İnsanları neye davet ediyorsun?" dedim. Resulullah: "Ben insanları sadece Allah'a davet ediyorum. Öyle Allah ki, senin bir sıkıntın olduğu zaman ve o sıkıntının giderilmesi için ona dua ettiğinde o, sıkıntını giderir. Kıtlık olduğunda ve kıtlığın giderilmesi için dua ettiğinde senin için bitkiler bitirir. Sen, çölde bulunup bir şey kaybettiğinde ve onu bulmak için kendisine yalvardığında onu sana buldurur." dedi. Bunun üzerine ben Müslüman oldum.(6)

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ
رَحْمَتِهِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

63- O şeyler mi hayırlıdır? Yoksa kara ve denizin karanlıklarında size yol gösteren, rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen mi? Allah'la beraber başkabir ilah mı var? Allah, onların, kendisine ortak koştukları şeylerden münezzehtir.

Ey müşrikler, Allah'a ortak koştuğunuz şeyler mi daha hayırlıdır? Yoksa deniz ve karanın karanlıklarında yolunuzu kaybettiğiniz zaman, yarattığı çeşitli alâmetlerle size doğru yolu gösteren ve sizler için bir rahmet olan yağmuru müjdeleyen, rüzgârları gönderen Allah mı daha hayırlıdır? Yoksa Allah ile beraber, bunları yapan bir başka ilah mı var da Allah'ı bırakıp ona tapıyorsunuz? Veya onları Allah'a ortak koşuyorsunuz? Allah, sizin ortak koştuğnuz şeylerden çok yücedir, münezzehtir.

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ
قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

64- O şeyler mi hayırlıdır? Yoksa bütün varlıkları yoktan var eden sonra da tekrar diriltecek olan ve sizi, yerden ve gökten rızıklandıran mı?

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5 S. 64

Allah'la beraber başka bir ilah mı var? Ey Muhammed, de ki: "Eğer sözüne sadık kimselerseniz getirin delilinizi.

Ey insanlar, Allah'a ortak koştuğunuz âciz şeyler mi daha hayırlıdır? Yoksa mahlukatı yoktan var eden sonra onları yok edip dilediği zaman da aynen yaratacak olan ve sizleri, gökten yağmur yağdırıp, yeryüzünde çeşitli bitkiler bitirerek rızıklandıran Allah mı daha hayırlıdır? Yoksa Allah ile beraber başka bir ilah mı var da bunları yapıyor?

Ey Muhammed, sen o müşriklere de ki: "Allah'tan başka bir ilah olduğuna ve bu zikredilenleri yarattığına dair olan iddianızda doğru iseniz, delillerinizi getirin." Elbette ki hiçbir delil getiremeyeceklerdir.

* Bu husus diğer bir âyette şöyle izah edilmektedir: "Kim, hakkında hiçbir delili olmadığı halde Allah'la beraber bir başka ilaha taparsa, onun hesabı ancak rabbinin nezdindedir. Kâfirler elbette kurtuluşa eremezler."(7)

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

65- Ey Muhammed, de ki: "Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Onlar ne zaman dirileceklerini de bilmezler."

Ey Muhammed, sen, kıyametin ne zaman kopacağını soran müşriklere de ki: "Göklerde ve yerde bulunanlar gaybı bilmezler. Gaybı bilmek ancak Allah'a aittir. Kıyametin kopması da gayb bilgilerindendir. Göklerde ve yerde bulunanlar, öldükten sonra kabirlerinden ne zaman çıkacaklarını da bilmezler.

* Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Kim, Resulullah'ın, yarın olacakları bildiğini söylerse şüphesiz ki o kimse Allah'a karşı büyük bir yalan uydurmuş olur. Çünkü Allah Teala: "Göklerde ve yerde gaybı Allah'an başka kimse bilmez." buyurmaktadır.

بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

(7) Mûminûnun suresi, âyet: 117

66- Doğrusu âhiret hakkındaki bilgileri art arda takviye edilmektedir. Ne var ki onlar, ondan şüphe etmektedirler. Daha doğrusu onlar, ondan yana kördürler.

* Bu âyeti kerime, çeşitli kıraat şeklilerinde okunmuştur. Müfessirler bu âyetteki kıraatların farklılığına göre farklı mânâlar vermişlerdir.

Atâ el-Horasânî'nin Abdullah b.Abbas'tan naklettiği bir görüşe göre bu âyetin mânâsı şöyledir: "Müşrikler ne zaman diriltileceklerini bilmezler. Ancak âhirette gözleriyle gördüklerinde, dünyada iken yalanladıkları şeyin gerçek olduğunu anlayacaklardır. Ne var ki onlar, dünyada iken âhiretten şüphe etmektedirler.

Abdullah b.Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre de âyetin mânâsı şöyledir: 'Müşriklerin dünyadaki ilimleri âhirette kaybolacaktır. Onlar orada kör gibi olacaklardır."

Katade'den nakledilen bir görüşe göre ise mânâ şöyledir: "Müşriklerin bilgileri âhireti idrak edememektedir. Onlar, bunu bilmeyi de istemezler."

Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre ise âyetin mânâsı şöyledir: "Onların bilgileri âhireti idrak mi edecektir? Onların bilgileri âhireti nereden idrak edecektir?"

Taberi, âyetin kıraat şekillerinden birine göre mânâsının şöyle olduğunu söylemiştir: "Onlar ne zaman dirileceklerini nereden bileceklerdir? Onlar, dirilecekleri vakti, âhirette dirildikten sonra idrak edeceklerdir. Fakat o zaman, dirilme vaktini bilmeleri, kendilerine bir fayda vermeyecektir. Dünyada ise müşrikler âhiret hakkında şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar ondan yana kördürler.

Yine Taberi'ye göre diğer bir kıraat şeklinde de mânâ şöyledir: "Müşrikler ne zaman dirileceklerini nereden bilecekler? Yoksa onların âhiret hakkındaki bilgileri peşpeşe mi gelmiştir? Yani, onların âhiret hakkındaki ilimleri birbirini takibetmemiştir. Onlar onu bilmezler ve onu idrak edemezler. Onlar, kıyamet hakkında şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar ondan yana kördürler.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾

لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

67- İnkâr edenler şöyle dediler: "Biz ve atalarımız, toprak olduğumuz zaman mı? Bizler diriltilip çıkarılacakmışız?

68- Şüphesiz ki bu, bizden önceki atalarımıza da vaadedilmişti. Bu, evvelkilerin efsanelerinden başka bir şey değildir."

* Allah Teala, bu âyetlerde, öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden kâfirlerin, âhireti nasıl inkâr ettiklerini ve inkârlarına delil olarak ta, kendilerinden önce gelen atalarına da aynı şeylerin söylenip şimdiye kadar gerçekleşmediğini öne sürdüklerini beyan etmektedir.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

69- Ey Muhammed, de ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da, suçluların âkıbeti nasıl olmuş bir bakın.

Ey Muhammed, senin, rabbin katından getirdiğin haberleri yalanlayanlara de ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın, sizden önce, Allah'ın peygamerlerini yalanlayan mücrimlerin âkıbetlerinin ne olduğuna bir bakın. Allah, onları helak dip yerlerini harabeye çevirmemiş midir? Onlar gibi inkâra devam ettiğiniz takdirde sizler de aynı âkıbete uğratılırsınız.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

70- Ey Muhammed, sakın onların yaptığına üzülme ve kurdukları tuzaklardan ötürü sıkıntıya düşme.

Ey Muhammed, müşriklerin senden yüz çevirmelerine ve seni yalanlamalarına üzülme. Sana yapmış oldukları tuzaklar karşısında da sıkıntıya düşme. Zira onlara karşı Allah senin yardımcındır. Onları mağlup edecektir.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

71- Onlar: "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadedilen ne zamandır?" derler.

"Ey Muhammed, senin, rabbinin katından getirdiklerini yalanlayan müşrik ve kâfirler derler ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, bizim başımıza geleceğini söylediğiniz azap ne zamandır?

قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذٖى تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

72- De ki: "Acele ettiğiniz azabın bir kısmı belki de başınıza inmek üzeredir"

Ey Muhammed, sen onlara cevaben de ki: "Acele olarak inmesini istediğiniz ilahî azabın bir kısmı belki de pek yakındır."

وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

73- Doğrusu, senin rabbin insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾

74- Şüphesiz ki senin rabbin, onların sinelerinin gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da.

Ey Muhammed, şüphesiz ki senin rabbin, insanları derhal cezalandırmamak ve isyanlarına rağmen nimetlerini onlardan kesmemekle onlara karşı büyük lütuf sahibidir. Fakat insanlardan çoğu bu nimetler karşısında Allah'a şükretmezler. Sadece ona kulluk etmez, başkalarını ona ortak koşarlar. Şüphesiz ki senin rabbin, insanların ve diğer varlıkların, içlerinde gizledikleri huy ve sırlarını da çok iyi bilir, açığa vurdukları söz ve davranışlarını da. Hiçbir şey ondan gizli değildir. O, yapılan ve söylenenleri tespit ettirmektedir. Herkese, yaptığının kar-

şılığını verecektir.

وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِي السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

75- Gökte ve yerde gizli hiçbirşey yoktur ki, apaçık bir kitap ta tesbit edilmiş olmasın.

* Burada zikredilen "Kitap"dan maksat, Allah Teala'nın, varlıkları yaratmasından sonra kıyamet kopuncaya kadar meydana gelecek olan herşeyi içinde tesbit ettiği Ümmül Kitaptır.

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنٖٓي إِسْرَآئِيلَ أَكْثَرَ الَّذٖي هُمْ فٖيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾

76- Muhakkak ki bu Kur'an, İsrailoğullarına, ihtilaf ettikleri şeylerin çoğunu anlatmaktadır.

* İsrailoğullarının, üzerinde ihtilafa düştükleri hususlardan biri de, babasız olarak meydana getirilen Hz. İsa'nın durumudur. İsrailoğulları, Hz. İsa'nın annesi Meryem'e iftirada bulunmuşlar, Hıristiyanlar ise onun ilah olduğunu iddia etmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim ise, Hz. İsa'nın, Allah'ın kulu ve kendisine Peygamberlik verdiği bir elçisi olduğunu, onun, babasız bir şekilde meydana getirilerek, insanlığın atası olan Hz. Âdem'in anasız ve babasız yaratılışını bir hatırlatma olduğunu beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah katında İsa'nın durumu da Âdem'in durumu gibidir. Allah, Âdem'i topraktan yarattı. Sonra da ona "Ol" dedi ve o da oluverdi."(8)

وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنٖينَ ﴿٧٧﴾

(8) Âl-i İmran suresi, âyet: 59

77- Şüphesiz Kur'an, müminler için bir hidayet rehberi ve rahmet kaynağıdır.

Şüphesiz ki bu Kur'an, Allah tarafından gönderilen bir açıklamadır. Allah'ın yarattığı varlıkların ihtilaf ettikleri hususları açıklığa kavuşturur. Böylece onları doğru yola iletir. Kendisine iman edenler için ise bir rahmet kaynağıdır. Zira Kur'an'ın vasıtasıyla Allah'a hakkıyla kulluk etmiş ve cennetini kazanmış olurlar.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

78- Şüphesiz ki rabbin, onların arasında hükmünü verecektir. O, herşeye galiptir ve herşeyi çok iyi bilendir.

Şüphesiz ki, rabbin, kıyamet gününde İsrailoğulları'nın ve diğer ihtilafa düşen insanların arasında adaletli hükmünü verecek, haksız olanları cezalandırıp haklı olanlara haklarını verecektir. Zira o, herşeye galiptir suçluları cezalandırmakta kimse ona galip gelemez. O, herşeyi bilendir, haklıyı haksızdan seçer, kimseye asla zulmetmez.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

79- Ey Muhammed, sen Allah'a güven. Çünkü, sen apaçık bir hak üzeresin.

Ey Muhammed, sen, işlerini Allah'a havale et ve ona güven. O sana yeter. Zira sen, apaçık bir hak yol üzeresin. Düşünüp aklını kullanan kimse, senin, hak üzere olduğunu anlar. O halde seni yalanlayanlardan ve sana karşı çıkanlardan dolayı üzülme. Sen, Allah'ın sana gönderdiklerini tebliğ etmeye devam et.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾

80- Şüphesiz sen, ölülere duyuramazsın. Arkalarını dönüp kaçarken sağırlara da davetini işittiremezsin.

Ey Muhammed, senin davetini dinlemeyen kâfirlerin kalbleri mühürlenmiştir. Onlar, âdeta ölülerdir. Kulakları tıkanmıştır. Onlar, sana arkalarını dönmüş sağırlar gibidirler. İşte sen, bu gibi ölülere ve sağırlara davetini duyuramazsın.

وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

81- Sen, basiretleri körelmiş insanları, sapıklıklarından uzaklaştırıp hidayete erdiremezsin. Sen, ancak, âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin. Onlar müslüman olurlar.

Ey Muhammed, sen, hakkın karşısında kör olanı, sapıklığından vazgeçirip doğru yola iletemezsin. Onları ancak dilerse Allah doğru yola getirir. Sen, ancak âyetlerimize iman eden insanlara hakkı duyurabilirsin. Zira onlar, hakka teslim olan Müslümanlardır. İşte onlar, senin söylediklerini dinler ve ona göre amel ederler.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا
بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

82- Kendilerine söylenen, başlarına geldiği zaman onlar için yerden "Dâbbe" denilen bir varlık çıkarırız da onlara, insanların âyetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler.

* Âyet-i kerime "Dâbbetül Arz" denen bir yaratıktan söz etmektedir. Hadis-i şeriflerde bu yaratığın insanların bozulduğu, Allah'ın emrini bıraktıkları, Hak din olan İslam'ı terkettikleri zaman, bir kıyamet alâmeti olarak ortaya çıkacağı zikredilmiştir. Bu varlığın çıkacağı yerin Mekke olacağı rivayet edilmişse de kesin değildir. Âyet-i kerimede, bu varlığın insanlarla konuşacağı zikrediliyor. Bununla beraber bu varlığın şeklinin nasıl olacağı bilinmemektedir. Bir elinde Hz. Süleyman'ın mühürünün, diğer elinde de Hz. Musa'nın âsâsının bulunacağı, mühürle kâfirlerin alnını mühürleyeceği, böylece onların alnına "Kâfir"

oldukları yazılacağı, müminlerin yüzünü de âsâ ile sileceği, böylece onların yüzlerinin de yıldızlar gibi parlayacağı rivayet edilmektedir.

Bu varlığın bir kıyamet alâmeti olarak ortaya çıkacağı ve vasıfları hakkında, Peygamber efendimiz (s.a.v)den şu hadisler rivayet edilmektedir: "Huzeyfe b.Esîd el-Ğifârî diyor ki:

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ اَسِيدٍ الْغِفَارِىِّ قَالَ: اطَّلَعَ النَّبِىُّ ﷺ عَلَيْنَا وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ. فَقَالَ «مَاتَذَاكَرُونَ؟» قَالُوا: نَذْكُرُ السَّاعَةَ. قَالَ «اِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ». فَذَكَرَ الدُّخَانَ، وَالدَّجَّالَ، وَالدَّابَّةَ، وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَنُزُولَ عِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ ﷺ، وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ. وَثَلاَثَةَ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ، وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ، وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ. وَآخِرُ ذٰلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ، تَطْرُدُ النَّاسَ اِلٰى مَحْشَرِهِمْ.

"Bir gün Resulullah bize baktı. Aramızda birşey konuşuyorduk. Bize: "Ne konuşuyorsunuz?" dedi. Dedik ki: "Kıyameti konuşuyoruz." Resulullah şöyle buyurdu: "Kıyametten önce on âlamet görmedikçe kıyamet kopmayacaktır." Resulullah on âlamet olarak şunları zikretti: Duman, Deccal, Dâbbetül Arz, Güneşin batıdan doğması, Meryemoğlu İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc, Güneşin üç kere batması. Güneş bir doğuda, bir batıda bir de Arap yarımadasında batacaktır. Bu alâmetlerin sonuncusu ise Yemen'den çıkacak olan bir ateştir. Bu ateş insanları göç ettirecek ve haşrolacakları yere doğru sürükleyecektir."(9)

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki: "Resululah (s.a.v)in şöyle buyurduğunu işittim.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ، اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «بَادِرُوا بِالْاَعْمَالِ سِتًّا: طُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، اَوِ الدُّخَانَ اَوِ الدَّجَّالَ، اَوِ الدَّابَّةَ، اَوْ خَاصَّةَ اَحَدِكُمْ، اَوْ اَمْرَ الْعَامَّةِ».

(9) Müslim, K. el- Fiten, bab: 39, 40, Hadis No: 2901/Ebu Dâvûd, K. el- Melahim, bab: 12, Hadis No 4311/Tirmizî K. el-Fiten, bab: 21, Hadis No 2183

"Şu altı şey meydana gelmeden önce iyi ameller işlemeye koşuşun. Bunlar, güneşin batıdan doğması veya duman'ın çıkamsı yahut Deccal'ın çıkması veya, Dâbbetül Arz'ın çıkması yahut herbirinize mahsus olan hadisenin (ölümün) meydana gelmesi yahut kamu'nun sevkü idaresinin size verilmesidir."(10)

Diğer bir Hadis-i şerifte de Dâbbetül Arz'ın kuşluk vaktinde çıkacağı beyan edilmektedir.

Abullah b.Amr diyor ki: "Ben, Resulullah'tan bir Hadis-i Şerf ezberledim. Bunu henüz unutmadım. Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Kıyamet alâmetlerinin ilk çıkacak olanı, güneşin batıdan doğması ve Dâbbetül Arz'ın, kuşluk vakti insanların arasında çıkmasıdır. Bunlardan hangisi diğerinden önce olursa diğeri hemen onun peşinden olacaktır."

Peygamber efendimiz diğer bir Hadis-i şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مَعَهَا خَاتَمُ سُلَيْمَانَ وَعَصَا مُوسٰى فَتَجْلُو وَجْهَ الْمُؤْمِنِ وَتَخْتِمُ أَنْفَ الْكَافِرِ بِالْخَاتَمِ، حَتّٰى إِنَّ أَهْلَ الْخِوَانِ لَيَجْتَمِعُونَ فَيَقُولُ هَاهَا يَا مُؤْمِنُ وَيُقَالُ هَاهَا يَا كَافِرُ وَيَقُولُ هٰذَا يَا كَافِرُ وَهٰذَا يَا مُؤْمِنُ.

"Dâbbetül Arz çıkacak, onda Süleyman'ın mühürü ve Musa'nın âsâsı bulunacaktır. Âsâ ile Müminlerin yüzünü parlatacak mühür ile de kâfirlerin burunlarını damgalayacaktır. öyle ki bir sofranın başında oturan insanlar bir araya gelecekler, biri diğerine: "Ey Mümin" Diğeri de bir başkasına "Ey Kâfir" diyecektir.(11)

(10) Müslim, K.el-Fiten. bab: 128,129, Hadis No 2947/Nesai, K. el-Fiten bab: 28, Hadis No 4046

(11) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, sure: 27, Hadis No 3187

Dâbbetül Arz'ın şeklinin nasıl olduğu hakkında, sahabî ve Tâbiî'den bazı rivayetler nakledilmiş ise de bu rivayetler güven telkin etmediklerinden zikredilmemişlerdir.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾
حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾
وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾

83- O gün, her ümmetin, âyetlerimizi yalanlayanlarından bir cemaat toplarız. Onlar, hep bir arada tutulurlar.

84- Mahşere geldikleri zaman Allah onlara: "Öğrenip düşünmeden âyetlerimi tekzip mi ettiniz? Yoksa yaptığınız neydi?" der.

85- Zulümleri yüzünden vaadolundukları azap onların başlarına inmiştir. Artık konuşamazlar.

* Allah Teala, bu âyet-i kerimelerde kendi âyetlerini yalanlayan zalimlerin, kıyamet gününde huzurunda toplanıp nasıl hesap vereceklerini beyan etmekte ve neticede hak ettikleri ceza ile cezalandırılacaklarını bildirmektedir.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

86- Bizim, geceyi dinlensinler diye karanlık, gündüzü çalışsınlar diye aydınlık yaptığımızı görmüyorlar mı? Şüphesiz ki bunda, iman eden bir kavim için, nice deliller vardır.

* Allah Teala bu âyet-i kerimede ise, kudret ve kuvvetinin büyüklüğünü beyan ediyor, böyle bir kudret ve kuvvete sahibolan mevlaya itaat edilmesinin gerekli olduğunu bildiriyor. Zira geceyi, insanların dinlenmesi için bir sükunet vakti yapan, gündüzü de çalışmaları için aydınlık kılan, o yüce mevladır. İman edenler, Allah'ın yarattığı bu tür şeylere bakar ve onlardan ibret alırlar.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ
وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِي أَتْقَنَ
كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

87- Sûr'a üfürüldüğü gün, göklerde ve yerde bulunanlar, dehşetli bir korkuya kapılırlar. Ancak Allah'ın diledikleri bunun dışındadır. Hepsi de onun huzurunda boyunlarını bükerek gelirler.

88- Sen, dağlara bakarsın da, yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar, bulut geçer gibi geçer giderler. İşte bu, herşeyi sapasağlam yapan Allah'ın işidir. Şüphesiz ki o, yaptıklarınızdan haberdardır.

* Bu âyet-i kerimelerde Sur'a üfürüleceği ve dünyanın hayatı sona erince dağların, bulutlar gibi yürüyüp ideceği beyan ediliyor.

Âyette geçen "Sur" boynuz şeklindeki bir borazan, Sur'a üfleyen kimse ise "İsrafil" aleyhisselamdır. İsrafil (a.s.) Sur'a, dünya hayatının sona erdiği, insanların kötülerinin kaldığı bir zamanda Allah'ın emriyle üfleyecek, böylece gökte ve yerde bulunan herşey sarsılacak ve kıyamet kopacaktır. Bu sarsıntıdan sadece şehitler etkilenmeyecektir. Zira onlar rableri katında güven içindedirler.

Müfessirler, âyette zikredilen Sur'a üç kere üfürüleceğini, birincisinde herşeyin büyük bir korkuya kapılacağını, ikincisinde herşeyin öleceğini, üçüncüsünde ise herşeyin dirilip kabrinden çıkarak Allah'ın huzuruna varacağını söylemişlerdir.

Abdullah b.Amr, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu söylüyor:

ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَخرُجُ الدَّجَّالُ فِي أُمَّتِي فَيَمْكُثُ أَرْبَعِينَ (لاَ أَدرِي : أَربَعِينَ يوماً، أَوْ أَربعينَ شهراً، او اربعينَ عاماً). فَيَبْعَثُ اللهُ عيسىٰ ابنَ مريمَ كأنَّهُ عروةُ بنُ مسعودٍ. فيطلُبُهُ فيُهلِكُهُ ثُمَّ يَمكُثُ النَّاسُ سبعَ سنينَ. لَيسَ بينَ اثنينِ عداوةٌ. ثُمَّ يُرسِلُ اللهُ ريحاً باردةً من قِبَلِ الشَّأمِ. فَلاَ يَبْقَىٰ علىٰ وجهِ الأرضِ أحدٌ في قلبِهِ مثقالُ ذرَّةٍ من خيرٍ أو إيمانٍ الاَّ قبضتهُ. حتَّى لَوْ أنَّ أحدَكُم دخلَ في كَبِدِ جبلٍ لدخلتهُ عليهِ، حتَّى تقبِضَهُ ». قالَ: سَمِعتُهَا من رسولِ اللهِ ﷺ. قالَ « فَيَبْقَىٰ شِرَارُ النَّاسِ فِي خِفَّةِ الطَّيرِ وأحلامِ السِّبَاعِ. لاَ يَعرِفُونَ معروفاً وَلاَ يُنكِرُونَ منكراً. فيتمثَّلُ لَهُمُ الشَّيطانُ فيقولُ أَلاَ تستجيبونَ؟ فيقولونَ: فما تأمُرُنا فيأمُرُهُم بعبادةِ الأوثانِ. وهم في ذٰلكَ دارٌ رِزقُهُم، حسنٌ عيشُهُم ثُمَّ يُنفَخُ فِي الصُّورِ. فَلاَ يَسمَعُهُ أحدٌ الاَّ أصغىٰ لِيتاً. ورفعَ لِيتاً قالَ وأوَّلُ من يسمعُهُ رجلٌ يلوطُ حوضَ إبلِهِ. قالَ فيَصعَقُ، ويَصعَقُ النَّاسُ. ثُمَّ يُرسِلُ اللهُ - أو قالَ يُنزِلُ اللهُ - مطراً كأنَّهُ الطَّلُّ أو الظِّلُّ (نعمانُ الشَّاكُّ) فتنبُتُ منهُ أجسادُ النَّاسِ. ثُمَّ يُنفَخُ فيهِ أُخرىٰ فإذا هُم قيامٌ ينظرونَ. ثُمَّ يُقالُ: يا أيُّها النَّاسُ! هلُمَّ إلىٰ ربِّكُم. وقِفُوهُم إنَّهُم مسؤُلونَ. قالَ ثُمَّ يُقالُ: أخرِجوا بعثَ النَّارِ. فيُقالُ: من كَمْ؟ فيُقالُ: من كُلِّ ألفٍ،

تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ. قَالَ فَذَاكَ يَوْمَ يَجْعَلُ الوِلْدَانَ شِيباً. وَذَلِكَ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ».

"Ümmetimin zamanında Deccal çıkacaktır. Kırk'a kadar devam edecektir. (Ravi diyor ki; Bilemiyorum kırk gün mü yoksa kırk ay mı yahut da kırk yıl mı devam edecektir) Sonra Allah, Urve b.Mes'ud'a benzeyen Meryemoğlu İsa'yı gönderecek, İsa, Deccalı arayıp helak edecektir. Sonra insanlar (tam bir barış içinde) yedi sene yaşayacaklardır. Aralarında düşmanlık bulunan iki kişi bile bulunmayacaktır. Sonra Allah, Şam tarafından soğuk bir rüzgâr gönderecek, o rüzgâr, kalbinde hardal tanesi kadar bir hayır veya iman bulunan hiçbir kimseyi sağ bırakmayacaktır. Öyle ki sizden biriniz dağın tam içinde olsa bile rüzgâr oraya girip onu öldürecektir. Böylece yeryüzünde insanların sadece şerlileri kalacak, bunlar, şerre koşmakta kuşlar gibi hafif, saldırganlıkta yırtıcı hayvan zihniyetinde olacaklardır. Onlar, ne iyilik bilirler, ne de kötülüğe mâni olurlar. Onların gözüne Şeytan (şirin bir şekilde) gözükür ve onlara: "Beni dinlemez misiniz?" der. Onlar: "Ne emredersin?" derler. Şeytan da onlara, putlara tapmalarını emreder. Onlar bu halde iken, rızıkları bol, yaşantıları güzeldir. Böyle devam ederken Sur'a üflenir. Onu işiten herkes o sese karşı önce kulağının birini daha sonra da ötekini verir. Sur'u ilk işiten insan, devesinin su havuzunu sıvayan bir kişi olacaktır. O bayılıp ölecek, onun peşinden de diğer insanlar bayılıp öleceklerdir. Sonra Allah, kırağı gibi bir yağmur gönderecek, insanların vücudu, otların bitmesi gibi onlarla bitecektir. Ardından Sur'a bir daha üfürülecek ve insanlar derhal kabirlerinden çıkarak durumu göreceklerdir. Sonra: "Ey insanlar rabbinize gelin, ey Melekler onları durdurun, onlar hesap vereceklerdir." denilecektir. Sonra insanlara: "İçinizden cehennem grubunu çıkarın." denecek "Kaçta kaçı?" diye sorulacaktır. "Binde dokuzyüz doksan dokuzu." denilecektir. İşte o gün, çocukları ihtiyarlatacak ve yine o günün dehşetinden dolayı bacaklar sıvanacaktır."(12)

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾

(12) Müslim, K.el- Fiten, bab: 116, Hadis No 2940/Ahmed b. Hanbel Müsned, C.2 S. 166

وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

89- Kim, bir iyilik getirirse ona ondan daha hayırlısı verilir. Onlar o gün korkudan da emindirler.

90- Kimler de kötülük getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. Onlara "Yaptıklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılıyorsunuz?" denilir.

Kim Allah'ın huzûruna, Tevhid inancıyla, imanla ve Lailahe İllallah ile çıkacak olursa, onun, kıyamet günüde, Allah huzurunda o imanından dolayı mükâfaatı vardır. O da, cennete girmek ve kıyamet gününün korkunç dehşetinden emin olmaktır. Kim de Allah'a ortak koşarak veya onu inkâr ederek kıyamet gününde onun huzuruna çıkacak olursa yüzükoyun ateşe atılacak ve onlara: "sizler ancak yaptıklarınızla cezalandırılıyorsunuz." denilecektir.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ
أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾
وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ
فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾

91-92- De ki: "Ben, sadece bu beldenin rabbine ibadet etmekle emrolundum. Allah o beldeyi, saygı gösterilmesi gereken mukaddes bir yer kılmıştır. Herşey onundur. Ben, müslümanlardan olmakla ve Kur'an okumakla emrolundum. Her kim hidayet yolunu tutarsa, ancak kendisi için hidayet yolunu tutmuş olur. Kim de sapıtırsa, ben ancak uyarıcılardanım." de.

Ey Muhammed, de ki: "Ben, bu Mekke'nin rabbine kulluk etmekle emrolundum. Rabbim, bu beldede kan dökülmesini, zulüm yapılmasnı, av avlanmasını ve otlarının koparılmasını haram kılmış ve bu beldeyi saygı değer bir belde yapmıştır. Herşeyin mülkiyeti, bu beldenin rabbi olan Allah'a aittir. Rabbim, bana, kendisine boyun eğip Müslüman olmamı ve Kur'an okumamı emretti. Kim buna uyarak buna ve benim getirdiklerime iman ederek doğru yola erişecek olursa, kendisi için hidayeti bulmuş olur. Zira bu sayede, dünyadayken Allahın

gazabından âhirette de azabından kurtulmuş olur. Kim de beni ve benim, Allah katından getirdiklerimi yalanlayarak doğru yoldan sapacak olursa, ey Muhammed, sen onlara de ki: "Ben, ümmetimi, Allah'ın azabı ve gazabıyla uyaranlardanım. Eğer ikazlarıma uyup iman ederseniz kendinizi kurtarmış olursunuz. Aksi takdirde sonunuz helaktır.

* Âyet-i kerielerde Mekke-i Mükerreme'nin, saygı göserilmesi gereken bir yer olduğu zikredilmektedir. Resulullah (s.a.v.) Mekke'yi fethettiğinde ora hakkında şöyle buyurmuştur:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ حَرَّمَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مَكَّةَ فَلَمْ تَحِلَّ لأَحَدٍ قَبْلِي وَلاَ لأَحَدٍ
بَعْدِي أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ لاَ يُخْتَلَى خَلاَهَا وَلاَ يُعْضَدُ شَجَرُهَا وَلاَ
يُنَفَّرُ صَيْدُهَا وَلاَ تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا اِلاَّ لِمُعَرِّفٍ.

"Allah azze ve Celle, Mekke'yi haram bir bölge kılmıştır. Benden önce herhangi bir kimseye helal kılınmadığı gibi, benden sonra da herhangi bir kimseye helal kılınmayacaktır. Benim için ise yalnızca bir gündüzün belli bir ânı için helal kılınmıştır. Onun otları koparılamaz, ağaçları kesilemez, av hayvanları kovalanamaz, kayıp eşyaları toplanamaz. Ancak onları tanıtmak için toplayanlar toplayabilir."(13)

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

93- Ey Muhammed, de ki: "Hamdolsun Allah'a. O, âyetlerini size gösterecek siz de onları tanıyacaksınız." Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir.

Ey Muhammed, Allah'a ortak koşan müşriklere de ki: "Bize verdiği çeşitli nimetlerden dolayı Allah'a hamdolsun. O, yakında size azabını ve gazabını gösterecek böylece sizler de, benim, sizi davetimde haklı olduğumu anlayacaksınız.

Ey Muhamed, rabbin, bu müşriklerin yaptıklarından gafil değildir. Fakat insanların erişecekleri bir vadeleri vardır. O vadeleri gelinceye kadar kendilerine mühlet verilecektir. Bu sebeple onların seni yalanlamalarına üzülme. Ben onları denetlemekteyim. Sana yardım edeceğim, düşmanlarını da rüsvay edecğim."

* * *

(13) Buhari, K. el- Cenaiz, bab: 77

KASAS SURESİ

Kasas Suresi seksen sekiz âyettir. 52. ve 55. âyetleri Medine'de, diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, gönderilen âyetlerin, apaçık bir kitap olan Kur'an-ı Kerim'in âyetleri olduğu gerçeğini bir kere daha hatırlatarak başlıyor.

Bundan sonra Hz. Musa'nın kıssası, diğe surelede beyan ediliş tarzının dışında başka bir açıdan ele alınıyor. Resûlullah (s.a.v.)e iman etmeyen kâfir ve müşriklere, onun hak peygamber olduğunu beyan etmek için, Hz. Musa'nın kıssası, başka bir açıdan beyan ediliyor. Kıssanın burada anlatılan bölümü bitince de, Peygamber efendimize, bütün bu olaylar cereyan ederken kendisinin orada bulunmadığı, uzun yıllar önce cereyan etmiş olan bir olayın bu şekilde detaylarıyla anlatılmasssusıuıuuıuınuıu, ancak Allah tanrafından gönderilen bir vahiyle mümkün olabileceği haber veriliyor.uuıunu

Hz. Musa'nın bu surede anlatılan kıssası şöyle beyan ediliyor: Hz. Musa doğunca, Firavunun adamları onu kesmesinler diye annesi, Allah Tealanın kendisine ilham etmesiyle bir sandığa koyup Nil nehrine bırakıyor. O sandığı Firavunun adamları buluyor. Firavunun hanımı çocuğu çok seviyor. Bu sebeple kesilmesine engel oluyor. Sonra, süt anne olarak seçilen kendi öz annesi tarafından emzirilerek büyütülüyor. Büyüyüp olgunlaşınca, Allah teala kendisine ilim ve hikmet veriyor.

Hz. Musa birgün şehirde kavga eden iki kişiye rastlıyor. Bunlardan biri kendi taraftarı, diğeri Firavunun taraftarı. Kendi taraftarı olan kişi kendisinden yardım istiyor. Hz. Musa da öteki adama bir yumruk vurunca adam ölüyor. Hz. Musa olaya üzülüyor ve Allah'tan kendisini affetmesini diliyor. Ertesi gün şehirde korku içinde etrafı gözetleyerek dolaşırken bir de bakıyor ki dün kendisinden yardım isteyen kişi bu sefer de başka birisiyle kavga ediyor, ve kendisinden yine yardım istiyor. Hz. Musa ona kızıyor ve her ikisinin de düşmanı olan o adamı yakalamak istiyor. Fakat yardım isteyen kişi, Hz. Musa'nın, kendisini yakalamak istediğini sanıyor ve Hz. Musa'ya, dün yaptığını hatırlatarak kendisini

de mi öldürmek istediğini soruyor. Onun, halkın önünde böyle konuşmasıyla dünkü adamı Hz. Musa'nın öldürdüğü anlaşılıyor ve durum Firavuna intikal ettiriliyor. Daha sonra şehrin uzak yerinden koşarak gelen bir kişiden, Firavun ve adamlarının, kendisini yakalamak için geldiklerini öğreniyor ve şehri terkederek Medyen tarafına doğru gidiyor.

Medyen suyuna vardığında orada çobanların, hayvanlarını suladıklarını görüyor. Orada bulunan iki kızın, hayvanlarını sulamalarına yardım ediyor. Kızlar evlerine döndüklerinde olayı, babaları Şuayb (a.s.)a anlatıyorlar. Şuayb (a.s.) onu yanına çağırarak kızlarından birisiyle evlendiriyor. O da buna mukabil on yıl Şuayb (a.s.)'ın yanında çalışıyor.

Hz. Musa, on yılı doldurduktan sonra ailesini alarak Mısır'a doğru yola çıkıyor. Yolda giderken Tur dağında bir ateş görüyor ve ailesini orada bırakarak ateşin yanına gidiyor. Orada ilahî hitaba muhatap oluyor. Kendisine âsâ, parlayan el gibi mucizeler veriliyor. Allah teala ona, Firavuna gidip tebliğde bulunmasını emrediyor. O da, kardeşi Harunu yardımcı istiyor Allah teala bu isteğini kabul ediyor, beraberce gidip Firavunu dine davet ediyorlar. Fakat Firavun, onların davet ettikleri dini kabul etmiyor. Aralarında uzun süren bir mücadeleden sonra Allah teala Firavunu ve ordusunu denizde boğarak helak ediyor.

Firavunun, İsrailoğullarını takibedişi ve denizde boğulması olayı Yunus suresinde beyan ediliyor.

Bu Sure-i celilede bundan sonra Peygambrimize hitaben, Hz. Musa'nın başından geçen bu olaylar cereyan ederken kendisinin orada bulunmadığı bildiriliyor. Böylece onun Peygamberliğini kabul etmeyenlere cevap verilerek, bütün emir ve yasakların ancak Allah tarafından ilahi vahiyle bildirildiği beyan edilmiş oluyor. İnkarcıları da böyle bir kitap getirmeye davet etmesi emrediliyor.

Sure-i Celilede, gecenin ve gündüzün düzeninin bozularak uzatılmaları halinde onları düzene koymaya kimsenin gücünün yetmeyeceği, kainat düzenini ancak Allah tealanın var edeceği beyan ediliyor.

Servetine güvenen Karunun böbürlendiği ve bir kısım insanların da ona imrendikleri, halbuki servetine mağrur olan nice insanların yerin dibine geçirildikleri haber veriliyor.

Kim bir iyilik yaparsa ona on kat daha fazlasının verileceği, kötülük yapanların ise oncak yaptıkları kötülük kadarıyla cezalandırılacakları açıklanıyor.

Rasûlullah (s.a.v.-)in, dönmek istediği yere döndürüleceği, Allah'ın ona verdiği nimetlerden sonra, kâfirlerin, kendisini ilahî vahiyden alıkoymamalarını, buna dikkat etmesini tenbih ile ve Allah ile beraber başka bir ilah edinmemesini ihtar ederek Sure-i Celile sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

طٰسٓمٓ ﴿١﴾

1- Tâ, Sîn, Mîm.

Mukatta harfleri hakkında Bakara suresinin başında izahat verilmiştir.

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾

2- Bunlar, apaçık bir kitap olan Kur'anın âyetleridir.

Ey Muhammed, bunlar, sana indirilen Kur'anın apaçık ahayetleridir. Bunların Allah katından geldiği ve senin bunları uydurmadığın açıkça ortadadır.

نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَاِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾

3- Ey Muhammed, iman eden bir kavim için biz sana, Musa ile Firavunun kıssasını hak olarak anlatacağız.

Ey Muhammed, biz bu Kur'anda sana, ona iman eden bir topluluk için, Musa ve Firavunun kıssasını gerçek olarak anlatacağız. Böylece iman edenler, Musa ve Firavunun kıssasının hak olduğunu bilmiş olsunlar. Musa'ya karşı gelenlere uygulanan cezanın, sana karşı gelen müşriklere de uygulanacağını bilmiş olsunlar.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ
أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

4- Gerçekten Firavun bulunduğu yerde büyüklenip zorbalığa kalkıştı. O yerin halkını fırkalara böldü. İçlerinden bir fırkayı zayıflatıp eziyor, oğullarını boğazlatıyor ve kadınlarını sağ bırakıyordu. Şüphesiz ki o, bozguncular dan biriydi.

Şüphesiz ki Firavun, üzerinde yaşadığı Mısır topraklarında zorbalaştı, ululuk tasladı, böbürlendi. Oranın halkını ezdi ve kendisine taptırdı. Yaşadığı ülkenin halkını sınıflara ayırdı. İsrailoğullarından olan halkın erkek çocuklarını kesiyor, kız çocuklarını sağ bırakıyordu. Şüphesiz ki o, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlardan biriydi.

* Firavunun, İsrailoğullarını köleleştirmesinin, erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bırakmasının sebebi hakkında Taberi özetle şöyle diyor: "Firavunun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını kesme sebebi, rivayet edilen şu olaydır: "Birgün Firavun, rüyasında bir ateşin Kudüs'ten Mısır'a doğru gelip Kıptî ırkından olanları yaktığını ve İsrailoğullarına dokunmadığını görmüştü. Bunun üzerine sihirbaz ve kâhinleri toplayıp onlardan bu rüyanın yorumunu sormuştu. Onlar da şu cevabı vermişlerdi: "İsrailoğullarından bir çocuk doğacak, sen onun eliyle mülkünü kaybedip helak olacaksın."

İşte bunun üzerine Firavun, İsrailoğullarının doğan her erkek çocuğunun öldürülmesini emretmişti.

İbn-i Kesir ise Firavunun bu davranışının sebebini şöyle izah etmektedir: Hz. İbrahim, hanımı Sare ile birlikte Mısır'a gittiğinde, o dönemin zorba idarecisi, Hz. Sare'yi cariye edinmek istemiş fakat Allah teala Sare'yi o zorbanın tasallutundan korumuştur. Bunun üzerine Hz. İbrahim, oğluna, kendi soyundan bir kişinin geleceğini ve onun vasıtasıyla Mısır'ın helak olacağını söylemiştir. Firavunun ırkından olan Kıptîler, İsrailoğullarından bu haberi öğrenip Firavuna anlatmışlar o da buna karşı tedbir olarak İsrailoğullarının doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiştir. Fakat bu tedbirler kaderi önleyememiştir.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ
الْوَارِثِينَ ۝٥

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا
يَحْذَرُونَ ۝٦

5- Biz ise istiyorduk ki, yeryüzünde ezilenlere lütufta bulunalım. Onları önderler yapalım. Onları vârisler kılalım.

6- Ve onları yeryüzünde yerleştirelim. Firavuna, Hâmân'a ve askerlerine sakındıkları şeyi, o zayıfların eliyle gösterelim.

Biz ise istiyorduk ki, Firavunun ezdiği İsrailoğullarına lütufta bulunalım, onları önderler kılalim. Firavundan sonra yeryüzüne onları mirasçı yapalım. Şam ve Mısır topraklarında onları yerleştirelim. Firavuna ve onun yardımcısı Hâmân'a ve ikisinin ordusuna, korktukları şeyi, Musa'nın eliyle gösterelim.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي
الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۖ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝٧

7- Biz, Musa'nın annesine şöyle ilham ettik: "Çocuğu emzir. Başına birşey gelmesinden korkunca da onu hemen sandığa koyup nehire (Nil'e) bırak. Sakın korkma, mahzun da olma. Şüphesiz ki biz, onu sana geri döndüreceğiz ve onu Peygamberlerden yapacağız."

Musa doğunca biz onun annesinin kalbine şöyle ilham ettik. "Sen onu emzir. Onun, Firavun tarafından öldürüleceğinden korktuğun zaman da onu bir

sandığa koyup nil nehrine bırak. Firavun ve ordusunun, çocuğuna birşey yapacağından korkma. Çocuğunun senden ayrılmasına da üzülme. Zira biz onu mutlaka tekrar sana döndüreceğiz. Onu sen emzireceksin. Ve biz ona; Peygamberlik verip onu, öldüreceklerinden korktuğun kimselere Peygamber olarak göndereceğiz. Sonunda onlar helak olacak, oğlun ve ona iman edenler kurtulacaklardır.

* Rivayete dildiğine göre Firavun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmeye devam edince Kıptîler, işçilerinin ve hizmetçilerinin tükeneceğinden korkmuşlar ve durumu Firavuna açmışlar. O da doğan erkek çockuların bir yıl sağ bırakılıp ertesi yıl öldürülmelerini emretmiştir. Hz. Musa'nın büyük kardeşi Harun, çocukların öldürülmediği yılda doğmuş ve bu sebeple sağ kalmıştır. Hz. Musa ise çocukların öldürüldüğü yılda doğduğu için, annesine âyette zikredildiği şekilde ilhamda bulunulmuş ve Hz. Musa, ilahî bir himaye ile korunmuştur.

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ

وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾

8- Firavun ailesi, ilerde kendilerine düşman ve üzüntü sebebi olacak çocuğu bulup getirdiler. Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanılıyorlardı.

*Âyet-i kerimede, Hz. Musa'yı bulup nehirden çıkaranların, Firavun ailesi oldukları zikredilmektedir.

Süddî burada geçen "Firavun ailesi"nden maksadın, Firavunun hanımı Âsiye'nin cariyeleri olduklarını söylemiştir.

Muhammed b. Kays ise "Firavunun ailesi"nden maksadın, Firavunun, alaca hastalığına yakalanmış kızı olduğunu söylemiştir. Kızın Musa'nın içinde bulunduğu sandığı açınça hastalığının iyileştiği bu sebeple Musa'nın öldürülmemesi için annesi Âsiye'ye yalvardığı, onun da Firavuna rica ederek çocuğu öldürtmediği rivayet edilmiştir.

İbn-i İshak'a göre ise "Firavun ailesi"nden maksat, Firavunun taraftarlarıdır. Firavun ailesi ve taraftarları Nil nehrinin kenarında otururlarken, Âsiye, Nil nehrinin bir sandığı kıyıya sürüklediğini görmüş ve sandığın kendisine getiril-

mesini emretmiş, sandık açılınca içinde bir çocuk olduğu görülmüş, Âsiye, Firavundan, çocuğun öldürülmemesini istemiş Firavun da onun bu isteğini yerine getirmiştir.

Âyet-i Kerimenin son bölümünde "Firavun, Hâmân ve askerleri hata ediyorlardı." buyurulmaktadır. Bu ifade iki şekilde izah edilmektedir. Birinci izah şekli şöyledir:

"Şüphesiz ki Firavun, Hâmân ve orduları, Musa'yı öldürmeyerek yanılıyorlardı. Aldıkları tedbirler boşa çıkıyordu. Zira onlar, düşmanlarını elleriyle büyütüyorlardı."

İkinci izah şekline göre ise âyetin mânâsı şöyledir: "Şüphesiz ki Firavun, Hâmân ve orduları, günah içindeydiler. Bu sebeple Allah onlara kendi elleriyle düşmanlarını büyüttürdü. Ve Musa vasıtasıyla onları helak etti. Zira onlar bunu hak etmişlerdi." Taberi bu görüşü tercih etmektedir.

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَنْ
يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

9- Firavunun hanımı: "Bu, benim için de senin için de sevinç kaynağı bir çocuk. Onu öldürmeyin. Belki bize faydalı olur veya onu evlat ediniriz." dedi. Onlar, işin farkında değillerdi.

Firavunun hanımı Âsiye, Firavuna şöyle dedi: "Ey Firavun, bu çocuk benim için de senin için de bir sevinç kaynağıdır. Sen bunu öldürme. Belki o bize faydalı olur belki de onu evlat ediniriz."

* Firavunun hanımı bu sözü ya çocuğun nehirden çıkarıldığı zaman veya çocuğun büyütüldükten sonra Firavunun sakalından çektiğinde yahut elindeki sopayla Firavuna vurduğunda söylemiştir.

Onlar işin farkında değillerdi. Yani, Firavun ve taraftarları, Musa'nın eliyle helak olacaklarının farkında değillerdi. Yahut İsrailoğulları, Musa'nın, nehirden çıkarılıp ilerde kendilerini kurtaracağının farkında değillerdi.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا
لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

10- Musa'nın annesinin gönlünde, evladından başka bir şey yoktu. Eğer, müminlerden olması için kalbini pekiştirmeseydi, nerdeyse, Musa'nın, kendi çocuğu olduğunu açığa vuracaktı.

* Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Bunlardan biri, mealde verilen şekildir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Diğer Bİr izah şekli de şöyledir: Musa'nın annesinin kalbi, Allah'ın daha önce kendisine: "Sakın korkma mahzun da olma, şüphesiz ki biz onu sana geridindüreceğiz." ifadesiyle kalbine doğdurduğu ilhamı unuttu. Böylece, çocuğunun, baş düşmanının eline geçmesine çok üzüldü. Şayet, müminlerden olsun diye kalbini pekiştirmemiş olsaydı, emzirilmek için çocuk kendisine getirildiğinde, neredeyse onun, kendi çocuğu olduğunu açığa vuracaktı. Veya, Allah'ın kendisine, çocuğunu koruyacağına dair ilhamda bulunduğunu açıklayacaktı.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ
يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾
فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

11- Annesi, Musa'nın kızkardeşine: "Onu takibet" dedi. O da Musa'yı uzaktan gözetledi. Firavun ve adamlarından kimse işin farkında değildi.

12- Biz, annesi gelmeden, Musa'nın başkalarını emmesine engel olmuştuk. Bunun üzerine Musa'nın kızkardeşi: "Sizin için ona bakıp yetiştirecek ve şefkatli davranacak bir aile göstereyim mi size?" dedi.

13- Böylece biz, Musa'yı, annesine geri verdik. Sevinsin, üzülmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

Musa'nın annesi, Musa'yı nehire attıktan sonra Musa'nın kızkardeşine: "Sen uzaktan onu takibet." dedi. Firavunun kavmi ise, bunun, Musanın kızkardeşi olduğunu anlamamışlardı. Zira kızkardeşi Musaya bakarken, onun, kendi kardeşi olduğunu kimseye hissettirmiyor sanki ona bakmıyormuş gibi davranıyordu.

Biz, Musanın, annesi tarafından emzirilmesinden önce diğer süt annelerini emmesine engel olduk. Bunun üzerine kızkardeşi, Firavun ve adamlarına: "Ben size, ona bakmayı üstlenecek ve ona öğüt verecek bir aileyi göstereyim mi?" dedi. Böylece biz Musayı, nehirde bulunduktan sonra tekrar annesine kavuşturduk ki annesi oğlunu sağ salim bulduğu için sevinsin. Ondan ayrı kalarak üzülmesin ve Allahın daha önce kendisine: "Korkma, üzülme, şüphesiz ki biz onu sana iade edeceğiz ve onu Peygamberlerden kılacağız." vaadinin hak olduğunu bilmiş olsun. Fakat müşriklerin çoğu Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilmez ve onu tasdik etmezler.

* Hz. Musa, nehirden çıkarıldıktan sonra onu emzirmeleri için birçok süt annesi getirilmiş fakat Hz. Musa bunlardan hiçbirini emmemiştir. Bunun üzerine, kendisini takibeden kızkardeşi, onu emzirecek bir kadının bulunduğunu ve o kadının Musaya iyi davranacağını söylemiştir.

Bunu duyan Firavunun adamları kızı yakalayarak: "Sen bu çocuğun kime ait olduğunu biliyorsun, bunun ailesi kimdir?" diye sormuşlar. Kız da cevaben şöyle demiştir"Ben, bunu emzirecek ve bakacak ailenin, Krala karşı samimi olduğunu ve saraya gelmekle sevineceğini söylemek istemiştim." demiş böylece Firavunun adamları onu bırakmışlardır.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

14- Musa, güçlü çağına erip olgunlaşınca ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyiliklerde blunanları böyle mükâfatlandırırız.

*Âyet-i kerimede, Hz. Musaya ilim ve hikmet verilmesinin "Güçlü çağına erişip olgunlaşmasından sonra." gerçekleştiği zikredilmektedir.

Mücahid, Katade ve İbn-i Abbas'a göre, güçlülük çağına ermek, otuz üç yaşında gerçekleşir. Olgunluk çağına ermek ise kırk yaşında tahakkuk eder. İbn-i Zeyd de bu görüştedir.

Âyet-i kerimede, Hz. Musaya ilim ve hiket verildiği zikredilmektedir.Burada geçen "hikmet"ten maksat, dini hükümlerin inceliklerini bilmek ve onlarla amel etmektir.

İbn-i İshak "hikmet" kelimesini, kendi dininin ve atalarının dinlerinin inceliklerini bilmek" şeklinde izah etmiş "ilim" kelimesini ise, "Kendi dininin hükümlerini bilmek." şeklinde izah etmiştir.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هٰذَا
مِنْ شِيعَتِهِ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ
فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15- Musa, halkının bir gaflet anında şehre girdi. Orada, biri kendi taraftarlarından, diğeri düşmanlarından olan iki adamın döğüştüğünü gördü Kendi taraftarlarından olan adam, düşmanlarından olan adama karşı, Musadan yardım istedi. Bunun üzerine Musa adama bir yumruk vurup öldürdü. "Bu yaptığım şeytanın işidir. O, gerçekten insanı saptıran apaçık bir düşmandır." dedi.

* Musa, halkının bir gaflet anında şehre girdi." ifadesinde geçen şehirin, Firavunun yaşamış olduğu, Kahire'den iki fersah uzaklıktaki bir yer olduğu rivayet edilmektedir. Dehhak, buranın "Ayn-ı Şems" mevkii olduğunu söylemiş Taberi ise burasını "Münuf" adındaki şehir olduğunu zikretmiştir.

Şehir halkının gaflette oldukları an, bazı müfessirlere göre tam öğlen sı-

cağının bastığı an, bazılarına göre de akşam ile yatsı namazı arasıdır.

Süddî diyor ki: "Hz. Musa büyüyünce Firavunun bindiği bineklere biniyor ve onun giydiği gibi elbiseler giyiyordu. Musa'ya da "Firavunun oğlu Musa" deniyordu. Birgün Firavun, Musa'nın bulunmadığı bir zamanda bineğine binip ikametgâhına gitti. Musa gelince Firavunun gittiğini öğrendi. O da arkasından Firavunu takibederek bineğe binip yola koyuldu ve tam öğlen sıcağında "Münuf"a vardı.

İbn-i İshak ise şöyle diyor: "Musa, güç ve kuvvetine erip olgunluk çağına varınca Allah ona ilim ve hikmet vedi. Musa'nın, İsrailoğullarından taraftarları vardı. Onun çevresinde toplanıp kendisini dinliyor ve söylediklerini tutuyorlardı. Musa hakikatları anlayınca Firavun ve kavminin aleyhinde konuşmaya başladı. Onun bu konuşmaları Firavuna haber verildi. Bunun üzerine Firavun ve taraftarları Musa'yı tehdit ettiler. Musa onlardan korktu. Artık Firavunun ikametgahına korkarak gidiyordu.

Yine birgün Musa, şehir halkının gafil olduğu bir anda, Firavunun ikamet ettiği şehre girdi ve orada, âyette zikredilen hadise meydana geldi.

İbn-i Zeyde diyor ki: "Hz. Musa küçükken Firavuna sopasıyla vurmuş o da Musa'nın bir daha ikametgahına sokulmamasını emretmiştir. Fakat Musa büyüyünce bu durum unutulmuş ve tekrar, Firavunun kaldığı yere girmesine izin verilmiştir.

İşte halkının gafil olduğu, yani, Musa'nın, sopasıyla firavuna vuduğunun unutulduğu bir sırada Musa, Firavunun oturduğu şehre girmiş ve orada, biri İsrailoğullarından kendi taraftarı diğeri ise Kıptîlerden olan Firavunun taraftarı olan iki kişinin döğüştüğünü görmüştür.

İsrailoğullarından olan kişi Musa'dan yardım istemiş, Musa da Firavunun taraftarı olan Kıptî'ye bir yumruk vurmuş ve onu öldürmüştür.

Sonra Musa kendi kendine şöyle demiştir: "Bu adamı öldürmem, şeytanın beni gazaplandırmasındandır. Şüphesiz ki şeytan, Âdemoğulları için bir düşmandır, onları doğru yoldan saptırandır. Zira şeytan, kötü amelleri güzel gösterir, güzel amelleri de kötü gösterir.

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾

16- Musa: "Rabbim, doğrusu ben, kendime zulmettim, bağışla be-

ni." dedi. Allah da Musa'nın duasını kabul edip bağışladı. Çünkü o, çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın, Kıptîlerden birini öldürmesinden pişman olduğunu ve bundan dolayı Allah'tan bağışlanmasını istediğini, Allah tealanın da onu bağışladığını beyan ediyor. Zira Allah, çok affeden ve çok merhametli olandır.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

17- Musa: "Rabbim, bana lütfettiğin nimetler hakkı için, bir daha suçlulara arka çıkmayacağım." dedi.

* Hz Musa, Allah tealaya yalvararak şöyle devam ediyor: "Rabbim, benim bir insan öldürmemi affetme nimetin hakkı için, ben bir daha suçlulara arka çıkmayacağım ve onlara yardımcı olmayacağım."

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ
قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

18- Şehirde korku içerisindeydi ve etrafı gözetliyordu. Bir de ne görsün, daha dün kendisinden yardım isteyen taraftarı bu gün başka bir kişiye karşı, yine kendisinden yardımına koşmasını istiyor. Musa ona: "Anlaşılan sen apaçık bir azgınsın." dedi.

Musa,, Firavunun ikamet ettiği şehirde bir adam öldürdüğü için yakalanacağından korkuyor ve etraftan gelecek haberlere kulak veriyordu. Bu haldeyken bir de ne görsün, birgün önce kendisiyle kavga eden Kıptî'ye karşı ondan yardım isteyen İsrailli bugün de başka bir Firavun taraftarıyla kavga ediyor, ve yine ondan yardım istiyor. Bunun üzerine Musa, İsrailoğullarından olan kişiye kızdı ve ona: "Sen, dün bir kişinin öldürülmesine sebep oldun bugün yine benden yardım istiyorsun. Şüphesiz ki sen, apaçık bir azgınsın." dedi.

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسَىٰ أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ
نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ
الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

19-Derken Musa, her ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, yardım dileyen, Musa'nın, kendisini yakalayacağını sanarak: "Ey Musa, dün birini öldürdüğün gibi şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak arzusundasın, ıslah edenlerden olmak istemiyorsun." dedi.

Musa, hem kendisinin hem de birgün önce kendisinden yardım isteyen, İsrailoğullarına mensup olan kişinin düşmanı olan Firavun taraftarı Kıptî'yi yakalamak isteyince, İsrailoğullarına mensup olan kişi, Musa'nın, kendisine kızmasından dolayı onu öldüreceğini sandı ve Musa'ya: "Dün Kıptîlerden birini öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldürmek istiyorsun? Doğrusu sen yeryüzünde ancak bir zorba olmak istiyorsun, ıslah edicilerden olmak istemiyorsun." dedi.

* İsrailoğullarından olan kişi bunları söyleyince, Firavun taraftarı olan kişi, bir gün önce öldürülen adamın, Hz. Musa tarafından öldürüldüğünü anlamış ve durumu Firavuna ulaştırmıştır.

Bunun üzerine Firavun, Hz. Musa'yı yakalatıp cezalandırmak için adamlar çıkarmış ve üzerine yollamıştır.

وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ
لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾

20- Şehrin en uzak yerinden bir adam koşarak geldi: "Ey Musa,

şehrin ileri gelenleri seni öldürmek için tertip kuruyorlar. Hemen git buradan. Doğrusu ben, sana öğüt verenlerdenim." dedi.

* Firavun, Hz. Musa'yı öldürtmek için adamlarını gönderirken onlara, Musa'nın, Mısır'dan kaçma yollarını bilmediğini bu itibarla onu yakalayabileceklerini belirtmiş, bunun üzerine Hz. Musa'yı yakalamak isteyen adamlar normal yolları takibederek gitmişlerdir.

Firavun kavminden olan ve iman eden "Sem'an" yahut "Şem'un" isimli bir kişi, kestirme yollardan gelerek Hz. Musa'ya, kendisi için alınan kararı haber vermiş ve Mısır'dan kaçmasını söylemiştir.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

21- Bunun üzerine Musa, korka korka, çevresini gözetleyerek şehirden çıktı. "Rabbim, beni şu zalim kavimden kurtar." dedi.

Musa bunun üzerine Firavunun yaşadığı şehirden çıktı. Öldürdüğü adam karşılığında kendisinin de öldürüleceğinden korkuyordu. Kendisini yakalamak isteyenlerin her taraftan gelebileceklerini düşünerek etrafı gözetliyordu. İşte o anda rabbine yönelerek: "Rabbin, seni inkâr ederek kendilerine zulmeden bu kâfir kavimden beni kurtar." diye niyazda bulundu.

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾

22- Musa, Medyen tarafına yönelince: "Umarım rabbim bana doğru yolu gösterir." dedi.

* Hz. Musa rabbine dua etti. Zira o yol bilmiyor, sonunun ne olacağını kestiremiyordu. Çünkü yola çıktığında ne bineği vardı ne azığı ne de kılavuzu. Halbuki Mısır ile Medyen şehri arasında sekiz günlük bir mesafe vardı.

MEDYEN: Medyen aslında bir kabilenin ismidir. Bu kabile Hicaz bölgesiyle Şam arasında "Mâun" şehri yakınında yaşıyordu. Bunların yaşadığı yerlere kendi adları verilerek "Medyen" denmiştir.

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ
امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا
شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾

23- Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir cemaat buldu. Onların gerisinde de, hayvanların suya gitmesini engellemeye çalışan iki kadın gördü. Onlara: "Nedir derdiniz?" dedi. Onlar da: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz sulamayız. Babamız oldukça yaşlı bir adamdır." dediler.

Musa Medyen şehrinin suyuna varınca orada, hayvanlarını sulayan bir topluluk gördü. Ayrıca, hayvanlarının suya gitmelerini engellemeye çalışan iki kadın gördü. Onlar, Şuayb'ın kızlarıydı. Musa onların durumunu görünce: "Neden hayvanlarınızın suya gitmesini engelliyorsunuz? Niçin onları da diğer insanların hayvanlarıyla su içmeye bırakmıyosunuz?" dedi. Kadınlar ise şöyle dediler: "Çobanlar hayvanlarını sulayıp geri çekilmedikçe biz hayvanlarımızı sulayamayız. Biz çobanların içirdekleri sulardan arta kalan suları hayvanlarımıza içiriyoruz. Babamız yaşlı bir insandır, bizzat kendisi gelip koyunları sulayamıyor. Onun için hayvanları sulamaya biz geliyoruz."

فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ
فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾

24- Bunun üzerine Musa, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekildi: "Rabbim göndereceğin hayra ve rızka çok muhtacım." dedi.

* Hz. Musa güçlü kuvvetli bir insandı. Şuayb (a.s.)'in kızlarının hayvanlarını sulamak için, ancak birkaç kişinin beraberce kaldırabileceği taşı kuyunun

ağzından kaldırdı ve kuyudan su çekerek hayvanları suladı. Sonra yorgun bir halde bir ağacın gölgesine çekildi ve orada halini rabbine arzederek: "Ey rabbim, senin bana göndereceğin hayıra pek muhtacım." dedi.

Hz. Musa'nın, bu duasıyla yiyecek istediği ve halini kadınlara duyurmaya çalıştığı rivayet edilmektedir.

فَجَاءَتْهُ إِحْدَيٰهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا
سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ قف
نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾

25- O sırada, kadınlardan biri utana utana yürüyerek Musa'ya geldi. "Babam, hayvanlarımızı sulama ücretini vermek için seni çağırıyor." dedi. Bunun üzerine Musa, kızların babasına varıp başından geçenleri anlattığında o: "Korkma artık o zalim kavimden kurtuldun." dedi.

*Âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın, koyunlarını suladığı kızlardan birinin, Hz. Musa'ya utana utana geldiği zikredilmektedir. Hz. Ömer (r.a.) bu kızın, hayasından dolayı eliyle yüzünü kapatarak geldiğini söylemektedir.

Hz. Musa, kızın babasının yanına varınca, babası Hz. Musa'ya güven içinde olduğunu söylemiş, zalim olan Firavun kavminin, Medyen bölgesinde bir nüfuzu olmadığını beyan etmiştir.

Müfessirler, âyette zikredilen kızların babasının kim olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir. Çoğunluğun görüşene göre bu zat, Şuayb (a.s.)dır. O, uzun bir hayat yaşayarak Hz. Musa zamanına kavuşmuştur.

Bazıları bu zatın, Şuayb (a.s.)ın kardeşinin oğlu olduğunu bazıları da Şuayb (a.s)ın kavminden mümin bir kimse olduğunu söylemişlerdir.

Taberi, bu hususta açık bir delil bulunmadığından Kur'an-ı Kerim'de geçtiği gibi ona "Kadınların babası" demenin daha doğru olacağını söylemiştir.

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾

26- Kadınlardan biri: "Babacığım onu ücretle çalıştır. Çünkü o, ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir bir adamdır." dedi.

*Kızlardan biri babasından, Hz. Musa'yı koyunlara çoban tutmasını istemiş ve onun, güçlü kuvvetli ve güvenilir biri olduğunu bildirmiştir.

Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas, Şüreyh b. el-Kadî, Katade, Muhammed b. İshak diyorlar ki: "Kız babasına "Şüphesiz ki bu, ücretle tuttuğun adamların en hayırlısıdır. Güçlü, kuvvetli ve güvenilir biridir." deyince babası ona: "Onun böyle olduğunu nereden biliyorsun?" diye sormuş kız ise şu cevabı vermiştir. "Bu adam ancak on kişinin kaldırabileceği bir taşı kuyunun ağzından kaldırıp koyunları suladı. Ben onu çağırdığımda önde gidiyordum bana arkasından gelmemi ve yolu geriden tarif etmemi söyledi."

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ
حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي
إِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

27- Kızların babası:: "Bana sekiz yıl çalışman şartıyla, seni bu iki kızımdan biriyle evlendirmek istiyorum. Eğer bunu on yıla tamamlamak istersen o da senden bir lütuftur. Fakat seni zora koşmak da istemem. İnşaallah beni salihlerden bulacaksın." dedi.

*Bu âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın, hayvanlarını sulamada kendilerine yardımcı olduğu kızların babasının, kızlardan birini Hz. Musa ile evlendirmek istediği ve onu uzun zaman yanında tutabilmek için de sekiz veya on sene hayvanlarına çobanlık etmesi şartını koştuğu beyan edilmektedir.

Hz. Musa da bu teklifi kabul ederek şöyle cevap vermiştir:

قَالَ ذٰلِكَ بَيْن۪ي وَبَيْنَكَۜ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّۜ
وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَك۪يلٌ ﴿٢٨﴾

28- Musa: "Bu, seninle benim aramda kesin bir sözleşmedir. Bu iki süreden hangisini doldurursam dolduravım artık bana bir haksızlık söz konusu olamaz. Söylediklerimize Allah şahittir." dedi.

*Hz. Musa, kızların babasına, kızlarından birisiyle evlenmeyi ve şart koştuğu sekiz veya on yıl hizmet etmeyi kabul ettiğini belirttikten sonra sekiz veya on yıldan birisini seçmekte serbest olduğunu bu hususta ilerde kendisine baskı yapılmamasını söylemiş ve sözleşmeye Allah'ı şahit tuttuğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine kızların babası, kızlarından birisini Hz. Musa ile evlendirmiş o da belirtilen süreyi tamamlamıştır. Ancak, sekiz yıl mı on yıl mı hizmet ettiği âyette kesin olarak açıklanmamıştır.

Abdullah b. Abbas ve diğer bir kısım âlimler, Hz. Musa'nın, on seneyi tamamladığını söylemişlerdir.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِه۪ٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًاۚ قَالَ
لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ
لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾

29- Musa, hizmet süresini doldurunca ailesiyle birlikte Mısır'a doğru yola çıktı. "Tur" tarafında bir ateş gördü. Ailesine: "Siz burada durun. Ben bir ateş gördüm, belki size ondan bi haber getiririm veya ateşten bir kor getiririm de ısınırsınız." dedi.

*Hz. Musa, tayin edilen zamanı doldurduktan sonra, memleketini ve ailesini özlediği için Firavundan gizli olarak orayı ziyaret etmek istedi. Bu maksatla hanımı, çocukları ve kendisine hediye edilen koyunlarla birlikte yola çıktı. Karanlık ve soğuk bir gecede konakladıklarında ateş yakmak istedi fakat yakamadı. İşte o sırada Tur dağının bir tarafında bir ateş gördü. Bunun üzerine ailesine: "Siz burada durun ben bir ateş gördüm. Belki o ateş vasıtasıyla kaybetmiş olduğumuz yol hakkında bir haber alırım veya ondan bir kor getiririm de ısınırsınız." dedi.

فَلَمَّآ اَتٰيهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ
اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ٓي اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٣٠﴾
وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ
يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِن۪ينَ ﴿٣١﴾
اُسْلُكْ يَدَكَ ف۪ي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍ وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ
مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ اِنَّهُمْ كَانُوا
قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٣٢﴾

30- Musa ateşin yanına gelince, mukaddes yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle nida edildi: "Ey Musa, ben âlemlerin rabbi olan Allahım."

31- Âsânı bırak. Musa, âsâsının yılan gibi hareket ettiğini görünce, arkasına bakmadan kaçtı. Tekrar şöyle nida edildi: "Ey Musa, dön, korkma. Çünkü sen, emniyette olanlardansın.

32- Elini koynuna sok. Kusursuz, pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir el çıksın. Korkudan dolayı uzattığın ellerini kendine çek. Bu âsâ ve elin, Fi-

ravun ve adamlarına göstermen için, rabbinden sana verilen iki mucizedir. Şüphesiz ki onlar, hak yoldan ayrılmış fâsık bir kavimdir."

*Musa, Tur dağında gördüğü ateşe doğru yürüyünce o mübarek yerde bulunan vadinin sağ tarafındaki bir ağacın yanından Allah teala ona şöyle nida etti: "Ey Musa, şüphesiz ki ben, âlemlerin rabbi olan Allahım, seni peygamber yaptım ve sana mucizeler verdim. Bu mucizelerden biri de elindeki âsâdır. Âsânı yere bırak." Bunun üzerine Musa âsâsını yere bıraktı. Âsâ hareket eden bir yılan haline geldi. Musa, âsâsının yılan gibi hareket ettiğini görünce ondan korkup gerisin geri kaçmaya başladı. Arkasına bakmıyordu. Allah teala ona: "Ey Musa, geri dön korkma, şüphesiz ki sen, güven içinde olanlardansın." buyurdu.

Hz. Musa bunun üzerine sakinleşti. Alah teala ona diğer bir mucize olarak da elini koynuna sokmasını, çıkardığında onun kusursuz olarak pırıl pırıl parlayacağını söyledi. Hz. Musa elini koynuna sokup çıkardı. Eli pırıl pırıl parlıyordu. Artık rabbinin huzurunda olduğunu kesin olarak anlamıştı.

Allah teala yine ona: "Korkudan dolayı uzattığın ellerini kendine çek, korkun gitmiş olsun." Veya: "Her korktuğunda ellerini göğüsne koy korkun gitmiş olsun." Âsâ ile parlayan el senin için Firavun ve ileri gelenlerine iki mucizedir. Zira onlar Allah'ın yolundan ayrılmış kimselerdir, onlar inkarcıdırlar." buyurmuştur.

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾

وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي

أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾

33- Musa şöyle dedi: "Rabbim, ben onlardan birini öldürmüştüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum."

34- Kardeşim Harun, lisan bakımından benden daha fasihtir. Bu sebeple beni doğrulayan bir yardımcı olması için, onu da benimle beraber Peygamber olarak gönder. Çünkü beni yalanlamalarından korkuyorum."

*Âllah Teala Hz. musa'ya mucizeler verip Firavuna gitmesini söyleyince

Hz. Musa, daha önce kıptîlerden birini öldürerek Mısır'dan kaçtığını, bu sebeple Firavun ve taraftarlarının kendisini dinlemeden öldürebileceklerini söylemiş, ayrıca dilindeki kekemelik nedeniyle fasih bir şekilde konuşamadığını., bunun için kardeşi Harunun da kendisine yardımcı verilmesini istemiştir.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ
إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

35- Allah: Seni, kardeşin Harunla destekleyip kuvvetlendireceğiz. İkinize öyle bir güç vereceğiz ki, düşmanlarınız asla size dokunamayacaklardır. Mucizelerimizle sizler ve size uyanlar mutlaka gelip geleceksiniz." dedi.

*Allah teala Hz. Musa'nın isteğini kabul ederek kardeşi Harunu da Peygamber seçmiş ve mucizeleriyle iksini destekleyeceğini, böylece Firavun ve taraftarlarının hiçbir zaman onlara galip gelemeyeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Hz. Musa yoluna devam edip Mısır'a varmıştır.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى
وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

36- Musa onlara, apaçık mucizelerimizi getirince: "Bu, uydurulmuş bir sihirden başka birşey değildir. Biz, önceki atalarımızdan hiç böyle bir şey işitmedik." dediler.

*Hz. Musa, Firavun ve taraftarlarına, Allah tealanın kendisine verdiği mucize ve delillerle varınca onlar, bu delillerin akıl üstü şeyler olduklarını kabul etmişler fakat uydurulmuş bir sihir olduğunu söylemişlerdir. Bununla beraber,

Hz. Musa'nın, davasında haksız olduğunu ortaya koyacak bir delil de gösterememişlerdir.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ
الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

37- Musa: "Rabbim, nezdinden kimin hidayet getirdiğini, dünyanın iyi âkıbetinin kimin olacağını daha iyi bilir. Doğrsu zalimler kurtuluşa eremezler." dedi.

*Firavun ve taraftarlarının bu iddiaları üzerine Hz. Musa meseleyi Allah tealaya havale etmiş, haklıyı haksızdan onun seçeceğini söylemiş iyi âkıbetin kime ait olacağını yine Allah tealanın bildiğini beyan etmiştir. Böylece Firavuna yumuşak bir cevap vermiştir.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا
هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَىٰ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ
مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

38- Firavun: "Ey ileri gelenler, ben sizin için, benden başka bir ilah tanımıyorum. Ey Hâmân haydi benim için çamuru pişir de bana bir kule yap. Belki Musa'nın ilahını görürüm. Öyle sanıyorum ki o, yalancılardandır." dedi.

Firavun, etrafında bulunan ileri gelenlere seslenerek şöyle diyor: "Ey ileri gelenler, ben sizin için benden başka bir ilah tanımıyorum ki beni bırakıp da

ona tapasınız ve Musa'ya inanasınız."

Firavun, veziri ve danışmanı olan Hâmâna yönelerek: "Ey Hâmân, toprakları pişirerek tuğla yap ve onlarla bir köşk inşa et. Belki ben oradan Musa'nın ilahını görürüm. Kanaatımca o, yalancılardandır." dedi.

* Firavun bu sözü ciddi olarak söyleyip köşkü yaptırdı mı, yoksa Hz. Musa'nın sözlerine karşı onu alaya mı almak istedi bu belli değildir.

Ancak Taberi ve İbn-i Kesir, Firavunun bu köşkü yaptırdığını rivayet etmişlerdir.

Firavun bu binayı yaptırarak taraftarlarına moral vermek istemiş ve Hz. Musa'yı yalanlamak için başka bir çare bulamamıştır.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا
لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾
فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾
وَأَتْبَعْنَاهُمْ فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ
﴿٤٢﴾

39- Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar. Bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40- Biz de Firavunu ve askerlerini yakalayıp denize attık. Ey Muhammed, zalimlerin âkıbeti nasıl oldu bir bak.

41- Biz onları, dünyada cehennem ateşine çağıran önderler yaptık. Kıyamet günü de yardım edilmeyeceklerdir.

42- Bu dünya hayatında biz onları lanete uğrattık. Kıyamet günü de onlar, hor ve hakir kimselerden olacaklardır.

Firavun ve ordusu, Mısır topraklarında haksız yere böbürlendiler. Musa'ya inanıp ona uymadılar. Öldükten sonra diriltilip huzurumuza çıkarılmayacaklarını, hesaba çekilerek cezalandırlamaycaklarını sandılar. Allah'ın, kendilerini denetlediğini bilmediler. Nihayet biz onları, Musa'nın arkasından gittiklerinde yakalayıverdik ve hepsini denize dökerek boğduk.

Ey Muhammed, kendilerine ve insanlara zulmedenlerin âkıbetlerinin ne olduğuna bir bak. Biz onları helak ettik. Geriye bıraktıkları mal ve yurtlarını, ezdikleri insanlara miras bıraktık. Biz, Firavunu ve ona tabi olan kâfirleri, dünyada iken, insanları cehennem ateşine çağıran önderler yaptık. Onlar, dünyada iken kendilerine yardımcılar bulabiliyorlardı. Âhirette ise Allah'ın azabına karşı hiçbir yardımcı bulamayacaklardır. Biz, Firavunu ve ona uyanları bu dünya hayatında rezil ve rüsvay ettik. Kendilerine lanet okuttuk. Âhirette ise onlar, hor ve hakir düşürülenlerden olacaklardır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِن بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى
بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

43- Şüphesiz ki biz, ilk nesilleri helak ettikten sonra Musa'ya, insanların basiretlerini açacak deliller, hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olarak Tevratı verdik, düşünsünler diye.

Şüphesiz biz Musa'ya, Nuh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb Peygamberlerin kavimleri gibi toplulukları helak ettikten sonra Tevrat'ı verdik. Tevrat, insanlar için bir aydınlık, onlara doğru yolu gösteren bir hidayet rehberi ve hükümleriyle amel edenler için bir rahmet kaynağıydı. Biz, İsrailoğullarına Tevratı verdik ki, Allah'ın, kendilerine olan nimetlerini düşünsün ve onlara mukabil şükretmiş olsunlar.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Firavun ve kavmini helak ettikten sonra Hz. Musa'ya Tevrat'ı verdiğini, Tevrat'ın, insanlar için, basiretlerini açacak, hak yolu gösterecek ve salih amel işlemeye irşad ederek onlar için bir hidayet kaynağı olacağını beyan etmektedir. Böylece insanlar düşünür ve Tevrat sayesinde doğru oylu bulmuş olurlar.

Ebu Said el-Hudrî bu âyet-i kerimeye dayanarak Allah tealanın, Hz. Musa'ya Tevrat'ı indirmesinden sonra insanları umumî bir azapla cezalandırmadığı-

nı ancak Yahudilerden bazılarını maymuna çevirdiğini söylemiştir.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾

44- Ey Muhammed, biz Musa'ya o emri vahyettiğimiz vakit sen batı yönünde değildin. Görenlerden de olmadın.

Ey Muhammed, biz, Musa ile, mukaddes yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaç yönünden konuşurken sen de dağın batı tarafında değildin. Sen, bunu bizzat görenlerden de değildin. Fakat Allah bunları sana vahyetti ki, senin hak Peygamber olduğuna dair bir delil olsun ve geçmiş ümmetlere ait olan hadiselerin gerçeği ortaya konmuş olsun.

*Allah Teala bu âyet-i kerime ile Hz. Muhammed (s.a.v.)in hak peygamber olduğunu beyan etmektedir. Zira Allah tealanın Hz. Musa ile konuşması gayba ait bir haberdir. Cahil bir topluluk içerisinde yetişen ve okur yazarlığı olmayan bir zatın böyle bir haberi bilme imkan ve ihtimali yoktur. Bunu ona ancak Allah bildirmiştir. Bu da onun hak Peygamber olduğunu gösterir.

Ebü Zür'a bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra şöyle demiştir: "Ey Muhammed ümmeti, sizler sormadan önce Allah size cevap vermiştir."

وَلَٰكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ
مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

45- Fakat biz, nice nesiller var ettik de üzerlerinden uzun ömürler geçti. Ey Muhammed, sen, Medyen halkı arasında ikamet edip de âyetlerimizi onlara okumuyordun. Fakat Peygamberliği veren biziz biz.

Musa'ya ahitte bulunup ona hükümler verdiğimizde sen orada değildin. Fakat biz nice nesiller yarattık. Onlar uzun zaman yaşadılar. Biz sana onların haberlerini veriyoruz. Ey Muhammed, sen, Medyen halkının içinde ikamet edip de onlara âyetlerimizi okuyan biri değildin. Bunları da sana biz indirdik. Zira, Peygamberleri biz göndeririz.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ
قَوْمًا مَا أَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

46- Ey Muhammed, biz Musa'ya nida ettiğimiz zaman sen, Tur tarafında değildin. Fakat senden önce kendilerine uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için, Rabbinden bir rahmet olarak gönderildin. Belki düşünürler.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Ebu Hüreyre (r.a.)dan rivayet edilen bir görüşe göre, Hz. Musa, Allah tealaya yalvararak "Bize hem bu dünyada hem de âhirette iyilik yaz. Biz sadece sana yöneldik." (1) dediği zaman, Allah teala Hz. Musa'ya: "Azabıma dilediğimi uğratırım. Rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır." (2) buyurmuş ve Muhammed ümmetini kasdederek: "O rahmetimi, Allah'tan korkanlara, zekatını veren ve âyetlerimize iman edenlere yazacağım. Onlar, yanlarındaki Tevratta ve İncilde yazılı buldukları, okuyup yazması olmayan, Allah'ın elçisi Peygambere tabi olurlar." (3) buyurmuştur.

İşte bu âyet-i kerime bunu beyan etmektedir. Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)e hitabederek: "Tur dağının yanında, senin ümmetin hakkında bazı şeyleri vahyederken sen orada bulunmuyordun." buyurmuştur.

Katade diyor ki: "Allah teala bu âyette zikredilen Tur dağının yanından Muhammed ümmetine nida etmiş ve "Ey Muhammed ümmeti, benden istemenizden önce size verdim ve bana dua etmenizden önce duanızı kabul ettim." buyurmuştur.

---

(1) A'raf suresi, âyet: 156
(2) A'raf suresi âyet: 156
(3) A'raf suresi âyet: 157

Mukatil b. Hayyan ise, Allah tealanın, Tur dağının civarından, atalarının sulbünde olan Muhammed ümmetine nida ettiğini ve onlara, kendilerine Peygamber olarak gönderilecek Hz. Muhammed'e iman etmelerini bildirdiğini söylemiştir.

وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا
أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

47- Eğer onlar, işledikleri günahlar yüzünden, başlarına bir musibet geldiği zaman: "Rabbimiz, bize Peygamber gönderseydin de biz de senin âyetlerine uyup müminlerden olsaydık ya." diyecek olmasalardı (Peygamber göndermezdik.)

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Muhammed (s.a.v.)i Peygamber göndererek kâfirlerin bahanelerine imkan bırakmadığını böylece onları azaba uğrattığında tutunabileceleri herhangi bir delilleri kalmadığını beyan ediyor. Zira Allah Teala Hz. Muhammed (s.a.v.)i Peygamber olarak göndermeyecek olsaydı onlar: "Bize Peygamber gönderseydin de biz de ona uyup müminlerden olsaydık." şeklinde bahaneler ileri sürerlerdi.

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَىٰ
أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا
وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

48- Fakat onlara nezdimizden hak gelince: "Musaya verilenler gibi ona da verilse ya." dediler. Daha önce Musa'ya verileni inkâr etmemişler

miydi? ("Tevrat ve Kur'an) birbirini te'yid eden iki sihirdir." dediler. "Biz hepsini inkâr ediyoruz." dediler.

Ey Muhammed, senden önce kendilerine Peygamber gönderilmeyen bu insanlara, seni hak Peygamber olarak gönderince de bu defa: "Muhammed'e de Musa'ya verilen âsâ, parlayan el, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, ürünlerin eksilmesi,denizini yarılması, bulutların gölgelendirmesi. gökten kudret helvası ve bıldırcın indirilmesi gibi mucizeler verilse ya." demeye başladılar. Bu insanlar daha önce, Musa'ya verilen mucizeleri inkâr etmemişler miydi?"

*Mücahid diyor ki: "Yahudiler Kureyşlilere: "Muhammed'e de Musa'ya verilen mucizeler verilse ya." demelerini öğütlüyorlar, onlar da Resûlullah'tan bunları istiyorlardı."

Âyet-i kerime, işte bu şekilde kışkırtmalarda bulunan Yahudilere cevap vermektedir.

Âyet-i kerimenin devamında: "Birbirini teyid eden iki sihirdir dediler." ifadesi geçmektedir. Bu ifade diğer bir okuyuş şekline göre "Birbirini teyid eden iki sihirbazdır dediler." şeklindedir.

Birinci ifade şekline göre "İki sihir"den maksat, Tevrat ve Kur'an-ı Kerimdir yahut "İncil ve Kur'an-ı Kerimdir."

İkinci ifade şekline göre ise: "İki sihirbaz" diye vasfettikleri şahıslar, Hz. Musa ve Hz. Muhammed (s.a.v.)dir. Yahut "Hz. Musa ve Hz. Harun'dur." Veya "Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.)dir."

Taberi birinci okuyuş şeklini tercih etmekte ve "iki sihir" diye vasıflandırdıkları şeylerden maksadın ise Tevrat ve İncil olduğunu söylemektedir.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Biz hepsini inkar ediyoruz, dediler." ifadesi geçmektedir. Burada geçen "Hepsi" ifadesinden maksat, Allah tarafından gönderilen Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an-ı Kerimdir. Yahut, sadece Kur'an ve İncil'dir. Zira bu sözü Yahudiler söylemektedirler. Veya sadece Kur'an ve Tevrattır. Bu takdirde bu söz, Hıristiyanlar veya müşrikler tarafından söylenmiş olur.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ أَهْدٰى مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾

49- Ey Muhammed de ki: "Eğer sözünüze sadık kimselerseniz, Allah nezdinden bu iki kitaptan daha doğru bir kitap getirin de ben de ona uyayım."

Ey Muhammed, Tevrat ve İncile yahut Kur'an ve Tevrata, "Bunlar iki sihirdir." diyenlere de ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, siz, Allah katından "Sihir" dediğiniz bu iki kitaptan daha doğru olanı getirin de ben de ona uyayım."

فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ
اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

50- Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar sırf heva ve heveslerine uymaktadırlar. Allah'ın hidayetinden mahrum olarak, kendi heva ve hevesine uyandan daha sapık kimdir? Şüphesiz ki Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez.

Ey Muhammed, şayet iki ilahi kitaba: "Birbirini destekleyen sihirdir." diyenler senin teklifine cevap vermezlerse bil ki onlar ancak heva ve heveslerine uymaktadırlar. Bu iki kitap hakkında yalan ve iftiralar uydurmaktadırlar. Allah katından hiçbir beyanat bulunmadığı halde bu tür yalanlar söyleyerek heva ve hevesine uyan kişiden daha sapık kim olabilir ki? Şüphesiz ki Allah, kendisine itaat etmeyen, emirlerini bırakıp yasaklarını işleyen ve Peygamberlerini yalanlayan, böylece kendilerine zulmeden bir kavmi hakka erişmeye muvaffak kılmaz, onlara doğru yolu göstermez.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

51- Gerçekten biz, düşünsünler diye onlara vahyi peşpeşe yetiştirdik.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz, Kureyşten olan kavmine ve İsrailoğullarından olan Yahudilere, geçmiş kavimlere ait haberleri ve başlarına getirdiğimiz felaketleri peşpeşe anlattık ki öğüt alıp ibret alsınlar.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِن قَبْلِهِ هُم بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52- Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna da iman ederler.

Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimizin bir kısmı bu Kur'an'a da iman eder, onun; Allah katından gelen hak bir kitap olduğunu ikrar ederler.

*Burada zikredilen: "Kendilerine kitap verilenler"den maksat, daha önce ehl-i kitap iken müslüman olanlardır.

وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾

53- Kendilerine Kur'an okunduğu zaman: "Biz ona iman ettik, şüphesiz o, rabbimizden indirilmiş bir haktır. Doğrusu biz, ondan önce de Müsümandık." derler.

Bu Kur'an inmeden önce, kendilerine kitap verdiğimiz o insanlara Kur'an âyetleri okununca: "Biz bunu tasdik ettik. Bu, rabbimiz tarafından indirilen hak bir kitaptır. Biz, bu Kur'an indirilmeden önce de Müslümandık." derler. Zira Kur'an inmeden önce kendilerine indirilen kitaplarda Muhammed'in ve ona indirilecek Kur'anın sıfatları zikredilmiş, onlar da Muhammed'e ve Kur'ana iman etmişlerdir.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾

54- İşte onlara, sabırlarından olayı mükafaatları iki kat verilir. Onlar, kötülüğü iyilikle savarlar ve kedilerine vediğimiz rızıklardan Allah yolunda infak ederler.

*Bu âyet-i kerimede, Kitap ehlinden, Kur'an-ı kerime iman edenlere sabretmelerine karşılık iki kat mükafaat verileceği zikredilmektedir.

Bu kitap ehlinin, iki kat sevap almalarına sebep olan sabırlarının neye karşı olduğu hususna gelince, bu konuda müfessirler şunları zikretmişlerdir:

Katade'ye göre bunlar, kendilerine gönderilen kitaba karşı sabretmişler sonra da Hz. Muhammed (s.a.v.)e tabi olmakta sabretmişlerdir. Böylece bu mükafaata hak kazanmışlardır.

Dehakk'a göre ise bunlar, henüz Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderilmeden önce, kitaplarında onun geleceğine dair olan habere iman ederek sabretmişler ve gönderildikten sonra da ona tabi olmaya sabretmişlerdir.

İbn-i Zeyd'e göre ise bunlar, önce Hz. İsa'nın didine girmeye tahammül etmişler daha sonra da Resulullah gelince İslama girmeye sabretmişlerdir.

Mücahid'e göre ise bu insanlar, müşrikken müslüman olmuşlar, bu yüzden kavimlerinin işkencelerine maruz kalmışlar ve bu işkencelere karşı sabretmişler ve işte bu yüzden iki kat mükafaat almaya hak kazanmışlardır.

Âyet-i kerimenin devamında, adı geçen insanların yaptıkları iyi amellerle kötü amelleri telafi ettikleri ve Allah'ın kendilerini rızıklandırdığı mallardan Allah yolunda cihada yahut fakirlere veya akrabalarına harcadıkları zikredilmektedir.

Peygamber efendimizin, kitap ehlinden müslüman olanların üstünlüğünü belirterek şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ثَلاثَةٌ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ الرَّجُلُ تَكُونُ لَهُ الْاَمَةُ فَيُعَلِّمُهَا فَيُحْسِنُ تَعْلِيمَهَا وَيُؤَدِّبُهَا فَيُحْسِنُ اَدَبَهَا ثُمَّ يُعْتِقُهَا فَيَتَزَوَّجُهَا فَلَهُ اَجْرَانِ وَمُؤْمِنُ اَهْلِ الْكِتَابِ الَّذِى كَانَ مُؤْمِناً ثُمَّ آمَنَ بِالنَّبِيِّ ﷺ فَلَهُ اَجْرَانِ وَالْعَبْدُ الَّذِى يُؤَدِّى حَقَّ اللّٰهِ وَيَنْصَحُ لِسَيِّدِهِ لَهُ اَجْرَانِ.

"Üç kimseye mükafaatı iki kat olarak verilecektir. Bunlardan biri, cariye-

si bulunan bir adamdır. Cariyesini güzelce eğitir, terbiye eder sonra da onu azad edip onunla evlenir. İşte bunun için ona iki kat mükafaat vardır. Bunlardan diğeri, kitap ehlinin iman edenidir. Bu kimse daha önce de mümin olduğu halde sonra da Resulullah'a iman etmiştir. İşte bunun için ona iki kat mükafaat vardır. Bunlardan bir diğeri ise, üzerinde bulunan Allah'ın hakkını yerine getiren hem de efendisine karşı samimi olan köledir. İşte buna da iki kat mükafaat vardır." (4)

Ebu Ümame diyor ki:

عن أبي أمامة قال اني لتحت راحلة رسول الله ﷺ يوم الفتح فقال قولا حسناً جميلاً وكان فيما قال من أسلم من أهل الكتابين فله أجره مرتين وله مالنا وعليه ما علينا ومن أسلم من المشركين فله أجره وله ما لنا وعليه ما علينا.

"Ben, Mekke'nin fethedildiği gün Resulullah'ın devesinin alt tarafında bulunuyordum. Resulullah orada güzel ve hoş sözler söyledi. Orada söylediklerinden bir kısmı da şuydu: "İki ehli kitaptan (Yahudi ve Hıristiyanlardan) kim müslüman olursa onun için iki kat mükafaat vardır.Bizim ne hakkımız varsa onun da o hakkı vardır. Bizim ne yükümlülüğümüz varsa onun da o yükümlülüğü vardır. Müşriklerden kim müslüman olursa ona müafaatı verilecektir. Bizim ne hakkımız varsa onun da o hakkı vardır, bizim ne yükümlülüğümüz varsa onun da o yükümlülüğü vardır." (5)

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

(4) Buhari, K. el-Cihad, bab: 145
(5) Ahmed b. Hanbel, Müsned C. 5 S. 259

55- Onlar boş bir söz işittikleri zaman ondan yüzçevirirler. "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz sizedir. Bizden emin olun. (Size karşılık vermeyeceğiz) biz, cahillerle olmak istemeyiz." derler.

*Katade'ye göre bu âyet-i kerimede zikredilen "Boş söz"den maksat, cahillerin söylediği tutarsız ve batıl sözlerdir.

İbn-i Zeyd'e göre ise "Boş söz"den maksat, kitap ehlinin, kitaplarına sokuşturdukları şeylerdir. Bunlar, müslüman olduktan sonra, kitaplarına sokuşturulan şeyler kendilerine okunduğunda onlardan yüz çevirir ve reddederlerdi.

Mücahid'e göre ise burada zikredilen "Boş söz"den maksat, müşriklerin, müminlere sözle yaptıkları eziyetlerdir. Zira müşriklerden birtakım insanlar müslüman olunca, müslüman olmayanlar onlara çeşitli sözlerle sataşıyor ve böylece onlara işkence ediyorlardı. Onlar ise müşriklere "Bizden uzak durun, biz, cahillerle tartışmak istemiyoruz." diyorlardı.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

56- Ey Muhammed, şüphesiz sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. O, hidayete erecekleri çok iyi bilir.

*Ebu Hureyre (r.a.), Müseyyeb b. Hezen, Abdullah b. Ömer, Mücahid, Katade, Atâ ve diğer bazı âlimler bu âyet-i kerimenin, Resulullah'ın amcası olan ve ölürken iman etmeyen Ebu Talib hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Ebu Talib, Resulullah'ı himaye ediyor, ona yardımda bulunuyor ve onu şefkatle seviyordu Ebu Talib'in ölüm hastalığında Resulullah onu iman etmeye ısrarla davet etmişti. Fakat Ebu Talib, üzerinde bulunduğu bâtıl inançtan dönmemiş ve iman etmemiştir.

Müseyyeb b. Hazen (r.a.) diyor ki:

عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ اَبِيهِ اَنَّ اَبَا طَالِبٍ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ دَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِىُّ
ﷺ وَعِنْدَهُ اَبُو جَهْلٍ فَقَالَ اَىْ عَمِّ قُلْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ كَلِمَةً اُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ

الله فقال ابو جهل وعبد الله بن ابى امية يا ابا طالب ترغب عن ملة عبد المطلب فلم يزالا يكلمانه حتى قال آخر شيء كلمهم به على ملة عبد المطلب فقال النبي ﷺ لأستغفرن لك ما لم انه عنه فنزلت ما كان للنبي والذين آمنوا ان يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولي قربى من بعد ما تبين لهم انهم اصحاب الجحيم ونزلت انك لا تهدى من احببت.

"Ebu Talib'e ölüm gelip çatınca, yanında Ebu Cehil'in de bulunduğu bir sırada Resulullah (s.a.v.) de yanına girdi ve ona şöyle dedi: "Ey amcam, Lâilahe illallah "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" kelimesini söyle ki Allah katında onunla seni savunayım." Bunun üzerine Ebu Cehil ve Abdullah b. Ebu Ümeyye: "Ey Ebu Talib, sen, (baban) Abdülmuttalib'in dininden vaz mı geçeceksin?" dediler. ve devamlı olarak ona bunu telkin ettiler. Nihayet Ebu Talib onlara şu sözleri söyledi: "Ben, Abdülmuttalib'in dini üzereyim." Resulullah şöyle buyurdu: "Bana yasaklanmadıkça senin için mutlaka af dileyeceğim." Bunun üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu: "Ne Peygamberin ne de müminlerin, cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, akrabaları da olsa, müşrikler için af dilemeleri asla doğru olamaz." (6) İşte bu Kasas suresinin elli altıncı âyetinin nüzul sebebi de aynı olaydır. (7)

Ubu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عن ابى هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ لعمه «قل: لا اله الا الله، اشهد لك بها يوم القيامة» قال: لو لا ان تعيرني قريش يقولون: انما حمله، على ذلك، الجزع لاقررت بها عينك. فانزل الله: انك لاتهدى من احببت ولكن الله يهدى من يشاء.

"Resûlullah (s.a.v.) amcasına şöyle dedi: "Lailahe illallah" de ki kıyamet gününde senin için bununla şahitlik edeyim." Ebu Talib şöyle dedi: "Şayet Ku-

(6) Tevbe suresi âyet: 113
(7) Bahari, K. el-Menakib el-Ensar, bab: 40, K. Tefsir el- Kur'an sure 9, bab: 16 sure, 28, baba: 1/Müslim, K.el-İman, bab: 39, Hadis No 24

reyşliler beni ayıplayıp: "Onu, korkusu böyle yapmaya sevketti." demeyecek olsalardı ben onu söyleyerek seni sevindirirdim." Bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, şüphesiz ki sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin." âyetini indirdi. (8)

Resûlullah (s.a.v.)'in amcası Abbas, kardeşi Ebu talib için Resulullah'tan şunu sormuştur:

عَنْ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَفَعْتَ اَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ فَاِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ قَالَ نَعَمْ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ لَوْ لاَ اَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ.

"Ey Allah'ın Resûlü, senin, Ebu Talib'e herhangi bir faydan oldu mu? O seni himaye ediyor ve senin için herkese kızıyordu." Resulullah da ona şu cevabı verdi: "Evet, o, cehennem ateşinin sığ bir yerinde bulunacaktır. Şayet ben olmasaydım o, cehennemin en alt katına atılacaktı." (9)

Ebu Said el-Hudrî'nin rivayetinde ise Resulullah şu cevabı vermiştir:

عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ وَذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ فَقَالَ لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُجْعَلُ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ النَّارِ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ.

"Belki kıyamet gününde şefaatım ona fayda verir de o, ateşin, topuklarına kadar ulaşacağı sığ bir yerine konur. Fakat yine de o ateşten beyni kaynar." (10)

---

(8) Müslim, K.el-İman, bab: 41,42, Hadis No 25/Tirmizi K. Tefsir el, Kur'an sure 28, Hadis No 3188
(9) Buhari, K. el-Edeb, bab: 115
(10) Buhari, K. el-Mehakıb el-Ensar, bab: 40

وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا
يُجْبَى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

57- İman etmeyenler: "Eğer biz, seninle beraber doğru yola uyarsak, yerimizden yurdumuzdan oluruz." dediler. Biz onları, nezdimizden bir rızık olarak, herşeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği emin ve mukaddes bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

Kureyş'ten kâfir olanlar Muhammed'e şöyle dediler: "Eğer biz, senin getirdiğin hakka uyup Allah'a ortak koştuğumuz şeyleri bırakacak olsak bütün insanlar aleyhimize döner, bizi, yer ve yurtlarımızdan çıkarırlar."

Ey Muhammed, sen böyle söyleyenlere de ki: "Biz onları, içinde kan dökülmesini haram kıldığımız kutsal topraklarda yerleştirmedik mi? Onları güven içinde kılmadık mı? Tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü mahsul toplanıp oraya götürülür. Fakat sana bu sözü söyleyen müşriklerin çoğu, onları bizim, kutsal topraklarda yerleştirdiğimizi ve onlara güven sağladığımızı ve yeryüzünün çeşitli yerlerinden oraya rızıklar gönderdiğimizi bilmez ve ona karşı şükretmezler. Bilakis nankörlük ederler.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ
لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

58- Biz, refah içinde şımarıp azgınlaşan nice ülkeleri helak ettik. İşte onların geride bıraktıkları yerleri. Kendilerinden sonra onların pek azında oturulabilmiştir.Onlara hep biz vâris olmuşuzdur.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Resulullah'a iman ettikleri takdirde, yurtlarından çıkarılacaklarından korktuklarını söyleyen müşriklere cevap veriyor. İleri sürdükleri iddiaların bâtıl olduğunu beyan ediyor. Zira ancak iman ettikleri takdirde yurtlarını kaybetmeyecekler, iman etmedikleri tadirde yerlerini

kaybedeceklerdir. Nitekim birçok kavim, bol nimetler içerisinde yaşarken, şımarıp hakka boyun eğmeyince Allah onları helak etmiş ve yerlerini harabeye çevirmiştir ve geriye Allah'tan başka oralara sahiplik edecek kimse kalmamıştır.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فٖٓي اُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا
عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرٰٓى اِلَّا وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

59- Senin rabbin, ana merkezine âyetlerimizi okuyan bir Peygamber göndermeden ülkeleri helak etmiş değildir. Biz ancak halkı zalim olan ülkeleri helak ederiz.

Ey Muhammed, rabbin, şehirlerin ana merkezi olan Mekke'ye, seni gönderip âyetlerimizi insanlara okutmadıkça onu ve çevresindeki yerleri helak edecek değildir. Biz, halkı zalim olmayan ülkeleri helak etmeyiz. Biz, ancak, Allah'ı inkar ederek kendilerine zulmeden ülkelerin halkını helak ederiz.

وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزٖينَتُهَاۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ
وَاَبْقٰىؕ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

60- Size verilen herşey, dünya hayatının geçici malı ve süsüdür. Allah nezdindekiler ise daha hayırlı ve daha devamlıdır. Hiç dükşünmez misiniz?

Ey insanlar, size verilen mal ve evlat gibi şeyler, kendileriyle rızkınızı temin ettiğiniz dünya geçimliği ve dünyanın süsüdür. Allah katında bunların size hiçbir faydası yoktur. Allah'ın, kendisine itaat edenlere vaadettiği sevap ve cennet gibi nimetler ise sizin için daha hayırlı ve daha devamlıdır. Zira onların artık sonu yoktur. Bütün bunlardan sonra aklınızı kullanıp da hayırı şerden seçemiyor

musunuz? Sizin için daha hayırlı olanı daha kötü olana tercih etmiyor musunuz?

أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ

هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

61- Kendisine mutlaka kavuşacağı güzel bir vaadde bulunduğumuz kimse ile, dünya hayatında zevkle yaşattığımız ve sonra kıyamet günü azap için bize getirilecek kimselerden olan kişi bir midir?

Yarattıklarımızdan, kendisine, mutlaka elde edeceği, cennet gibi güzel bir vaadde bulunduğumuz kimse ile, dünya hayatında zevk ve sefa içerisinde yaşattığımız ve bu sebeple rabbini unutan, sonra da kıyamet gününde azaba uğratılmak için yakalatılıp getirilen kimse bir midir?

*Âyet-i kerimede geçen ve kendisine güzel bir vaadde bulunulduğu beyan edilen kimseden maksat, iman eden ve âhirette cennete erişecek olan mümindir. Dünya hayatında zevkle yaşatılandan maksat ise, âhirette cehenneme girecek olan kâfirdir.

Mücahid ve İbn-i Cüreyc, bu âyet-i kerimenin, Resulullah (s.a.v.-) ile Ebu Cehil hakkında indiğini söylemişlerdir.

Mücahid'den nakledilen diğer görüşe göre ise bu âyet, Hz. Hamza, Hz. Ali ile Ebu Cehil hakkında nâzil olmuştur.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾

62- O gün Allah onlara nida edecek ve: "Benim otaklarım olduklarını iddia ettiğiniz şeyler nerede?" diyecektir.

Allah, kıyamet gününde, kendisine birtakım varlıkları ortak koşan müşriklere seslenecek ve: "Benim ortaklarım olduklarını sandığınız ve dünyadayken kendilerine taptığınız ilahlarınız nerede?" diyecektir.

*Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz ki bugün, ilk yarattığımız gibi teker teker huzurumuza geldiniz. Verdiğimiz herşeyi ardınızda bıraktınız. İçinizden, ortaklar olduklarını sandığınız şefaatçilerinizi sizinle beraber görmüyoruz. Muhakkak ki onlarla aranızdaki irtibak kesildi. Ortaklar olduklarını sandığınız şeyler sizi bırakıp kayboldular." [11]

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذِينَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَاۚ
تَبَرَّاْنَٓا اِلَيْكَ مَا كَانُٓوا اِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾

63- O gün, aleyhlerinde hüküm kesinleşen kimseler: "Rabbimiz, işte azdırdıklarımız, kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Onlardan uzaklaşıp sana geldik. Zaten onlar, bize tapmıyorlardı." derler.

Kıyamet günü, insanları hak yoldan saptırdıkları için, Allah'ın gazap ve lanetini hak ede şeytanlar ve kafirler şöyle diyeceklerdir: "Ey rabbimiz, bu azdırdıklarımızı, kendimiz azdığımız gibi azdırdık." yani, biz, kendi irademizle azdığımız gibi onlar da bizim vesvesemiz neticesinde kendi iradeleriyle azdılar. Biz, onların inanç ve amellerinden uzak durduk. Onlar aslında bize tapmıyorlardı, kendi heva ve heveslerine göre davranıyorlardı.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَۚ
لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

64- Onlara: "Koştuğunuz ortaklarınızı çağırın." denir. Onlar da çağırırlar. Fakat çağırdıkları şeyler, kendilerine cevap vermezler. Azabı gö-

(11) En'am suresi, âyet: 94

rürler ve "Keşke dünyada hidayet üzere olsaydık." diye pişmanlık duyarlar.

Dünya hayatlarında birtakım varlıkları Allah'a ortak koşanlara âhirette: "Ortak koştuğunuz şeyleri çağırın da sizi, içinde bulunduğunuz sıkıntıdan kurtarsınlar." denilecek. Onlar da, Allah'a ortak koştukları şeyleri yardımlarına çağıracaklardır. Fakat putlar onlara hiçbir cevap veremeyeceklerdir. Müşrikler bizzat gözleriyle azabı görecekler ve orada: "Keşke dünyada iken doğru yolda olsaydık." diye temennide bulunacaklardır.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾

فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾

65- O gün Allah, müşriklere nide eder ve: Gönderilen Peygamberlere ne cevap verdiniz?" der.

66- O gün, onların haber kaynakalrı körelir. Artık birbirlerine de hiçbirşey soramazlar.

Kıyamet gününde Allah, müşriklere seslenecek ve onlara: "Sizi tevhid inancına daved eden ve putlara tapmayı yasaklayan Peygamberlere ne cevap verdiniz?" diye soracaktır. O gün onların bütün haber kaynakları kapanmış olacak ve herhangi bir delil ileri süremeyeceklerdir. Onlar, birbirlerinden herhangi bir şeyi de sorma cesaretinde bulunamayacaklardır. Akrabalık bağını ileri sürerek birbirlerinden birşey istemeyeceklerdir.

فَأَمَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

67- Kim, şirkten vazgeçip iman eder ve salih amel işlerse kurtuluşa erenlerden olması umulur.

Kim de Allah'a ortak koşmaktan vazgeçer, hakka yönelir, samimiyetle iman eder ve Allah'ın emrettiği şeyleri yaparak salih ameller işleyecek olursa umulur ki işte böyle biri, kurtuluşa erenlerden olur.

*Taberi ve İbn-i Kesir diyorlar ki: "Allah tarafından beyan edilen "Umulur ki" ifadesi, ihtimal değil "kesinlik" ifade eder. Buna göre, âyetin manası şöyle olur: "Yaptığı şirkten vazgeçip iman eden ve salih amel işleyenin kurtuluşa ereceği, Allah'ın izniyle muhakkaktır."

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

68- Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme hakkı yoktur. Allah, onların koştukları ortaklardan münezzehtir, yücedir.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. İbn-i Kesir, mealde verildiği şekilde izah edilmesinin tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

Taberi ise şu şekilde izah etmeyi tercih etmiştir: "Ey Muhammed, rabbin, dilediği şeyi yaratır. Müşriklerin birtakım şeyleri seçip onlara adadıkları gibi rabbin de dilediği kullarını seçip hidayete, imana ve salih amellere muvaffak kılar. Allah, müşriklerin taktıkları sıfatlardan beridir, yücedir.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

69- Rabbin, onların kalblerinin neyi gizlediğini ve kendilerinin neyi açığa vurduğunu çok iyi bilir.

Ey Muhammed, Rabbin, yarattıklarının, içlerinde neyi gizlediklerini ve dilleriyle neyi açığa vurduklarını çok iyi bilir. Böylece kimlerin hidayete kavuşturulmaya layık olduklarını bilir ve onları hidayete kavuşturur.

وَهُوَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُولٰى وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

70- O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. Dünyada da âhirtte de hamd, ona mahsustur. Hüküm yalnız onundur. Siz ancak ona döndürüleceksiniz.

Ey Muhammed, senin rabbin, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gerçekte ibadete layk olan sadece O'dur. Dünyada da âhirette de övülmük ona mahsustur. Hüküm verme sadece ona aittir. Hiçbir kimse onun verdiği hükmü bozamaz. Kıyamet gününde hepiniz ona döndürüleceksiniz ve aranızda o hüküm verecektir. İşte o zaman kimin haklı kimin haksız olduğu ortaya çıkacaktır.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ
يَأْتِيكُمْ بِضِيَٓاءٍ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

71- Ey Muhammed, de ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah, geceyi kıyamet gününe kadar üzerinizde uzatsa Allah'tan başka hangi ilah size bir ışık getirebilir? Hiç düşünmez misiniz?"

Ey Muhammed, Allah'a ortak koşan müşriklere de ki: "Söyleyin bana, eğer Allah, geceyi kıyamet gününe kadar uzatacak olsa ondan başka hangi ilah size aydınlığı getirecektir? Bu uyarıları hiç üşünmüyor musunuz? Niçin akıl edip ibret almıyorsunuz? Bunları yapanın Allah olduğunu neden anlamıyorsunuz?

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ

غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾

72- Yine de ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah, gündüzü kıyamet gününe kadar üzerinize uzatsa, Allah'tan başka hangi ilah, içinde dinlendiğiniz geceyi size getirebilir? Hiç düşünmez misiniz?

Ey Muhammed, yine kavminin müşriklerine de ki: "Söyleyin bana, eğer Allah, gündüzü kıyamete kadar devam ettirecek olsa onun dışındaki hangi ilah size geceyi getirecek de siz de onda istirahat edeceksiniz? Sizler gece ile gündüzün değişip; durmakta olduğunu ve bu değişmelerin, sizin için bir lütuf olduğunu hiç görmez misiniz?" de, Allah'ın dışında başka şeylere taparsınız?

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

73- Allah'ın dinlenmeniz için geceyi, nimetlerini aramanız için de gündüzü yaratması, onun rahmetindendir. Bunlar, şükretmeniz içindir.

Allah'ın, geceyi sizin için dinlenme zamanı, gündüzü de rızık arama vakti kılması, onun size olan rahmetinden ve merhametindendir. Bu vakitlerde ona şükretmeniz içindir. Zira gündüz şükredemezseniz gece, gece şükredemezseniz gündüz şükredersiniz. Allah'ın bu lütufları, nimetlerine karşı onu bırakıp da başka varlıkları ululaştırmamanız içindir.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾

74- O gün, Allah, müşriklere nida edecek ve:"Benim ortaklarım olduklarını sandığınız şeyler nerede?" diyecektir.

Ey Muhammed, kıyamet gününde rabbin, o müşriklere seslenerek "Ey insanlar, dünyadayken benim ortaklarım olduklarını sandığınız şeyler nerededir?" diyecektir.

وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوٓا
اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

75- O gün biz, her ümmetten bir şahit çıkarıp: "Delilinizi getirin." deriz. O zaman hak ve hakikatın Allah'a ait olduğunu, uydurdukları şeylerin kendilerini bırakıp kaybolduklarını anlarlar.

O gün her kavmin içinden, kendilerine şahit olan Peygamberlerini getireceğiz ve onların ümmetlerine: "Allah'a ortak koşarken delilleriniz neydi? Şimdi onları getirin bakalım." diyeceğiz. İşte o zaman onlar, hakkın Allah'a ait olduğunu, gerçek delilin ve doğru haberin ancak ona mahsus olduğunu kesinlikle bilmiş olacaklardır. Dünyadayken Allah'a ortak koşmuş oldukları şeyler ise ortadan kaybolup gideceklerdir, onlara herhangi bir fayda vermeyeceklerdir. Bilakis cehenneme girmelerine sebep olacaklardır.

اِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا اِنَّ
مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ اُولِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

76- Şüphesiz ki Karun, Musa'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı kibirlenip azdı. Biz ona, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluğun zorlukla taşıyabildiği hazineler vermiştik. Bir zaman kavmi ona şöyle demişti:

"Şımarma, şüphesiz ki Allah, şımaranları sevmez.

*Âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın kavminden olan Karun adında bir kişiden bahsedilmektedir. Bu zat, tercih edilen görüşe göre Hz. Musa'nın amcasının oğludur. Babasının ismi "Yasher"dir. Bu şahıs da insanları buzağıya taptıran "samiri" gibi münafık olmuş ve malının çokluğuna güvenerek şımarmıştır. Allah da onu malıyla birlikte yerin dibine geçirerek cezalandırmıştır.

Âyette, Karun'un, kavmine karşı azdığı zikredilmektedir Bazılarına göre onun bu azgınlığı, kibirlenme şeklinde görülmüştür. Zira bu Karun, elbisesini diğer insanların elbiselerinden bir karış daha uzun yaptırırmış. Bazılarına göre ise onun azgınlığı, malının çokluğuna mağrur olmasıyla meydana gelmiştir.

Karun'a ait hazinelerin anahtarlarını, ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği ifade edilmektedir. Heyseme, bu güçlü topluluktan maksadın, altmış katır olduğunu söylemiştir, Katade, Dehhak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre ise adı geçen güçlü topluluktan maksat, kırk kişidir.

Bazıları bu topluluğun üç ile on, diğerleri ise on ile onbeş kişi arasında değişen topluluklar olduğunu söylemişlerdir.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا
وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

77- Allah'ın sana verdiği nimetlerle âhiret yurdunu da gözet. Dünyadaki nasibini de unutma. Allah'ın sana yaptığı iyilik gibi sen de başkalarına iyilikte bulun. Yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.

Karun'un kavmi, sözlerine devamla ona şöyle demişlerdir: "Ey Karun, malının çokluğuna güvenerek kavmine karşı şımarma. Allah'ın sana, dünyada verdiği mallarda âhiretin sevabını kazanmaya bak. Dünyadayken, kendinle beraber nasibini alıp gitmeyi unutma. Sen, dünyada, kendini, Allah'ın azabından kurtaracak şeyleri yap. Allah'ın sana lutufta bulunduğu gibi sen de insanlara iyilikte bulun. Allah'ın sana haram kılmış olduğu şeylerin peşinde koşarak yeryüzünde bozgunculuk çıkarma. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez.

*Âyet-i kerimede: "Dünyadaki nasibini de unutma." ifadesi zikredilmektedir. Bundan maksat, dünyada iken âhiretin için çalış, dünyada salih amelleri terkederek ondan payını almayı unutma." demektir.

Bazı âlimlere göre ise bu ifadenin manası: "Sen, dünyada iken rızkını araştırmayı unutma, orada helal kazanç sağlamaya çalış." demektir.

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ

مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

78- Karun: Bu servet bana, ancak bende bulunan bir ilim sayesinde verilmiştir." dedi. O, Allah'ın, daha önce gelmiş geçmiş nesiller içinde kendisinden daha güçlü ve daha fazla mal biriktiren kimseleri helak ettiğini bilmez mi? Suçlulara günahlara sorulmaz.

Karun, kendisine nasihatta bulunan kavmine şöyle demişti: "Bu zenginlik bana ancak bendeki bir ilimden dolayı verilmiştir. Allah, benim ilimce sizden daha üstün olduğumu bilmiş ve bana sizden daha çok mal vermiştir. Allah buna razıdır. Eğer buna razı olmasaydı bu malı bana vermezdi."

*Kendisinde bulunan bir ilim sayesinde çokça mala sahip olduğunu iddia eden Karun bilmiyor muydu ki, Allah, ondan önce, kendisinden daha güçlü ve daha fazla malı ve çevresi olan nice kavimleri, kendisine karşı geldikleri için helak etmiştir. Eğer Allah, Karun'un iddia ettiği gibi bu çeşit zenginlikten razı olsaydı onları niçin helak etmiş olacaktı?

Âhirette suçlulara, işledikleri günahlar sorulmayacaktır. Zira melekler onların yüzlerinden işledikleri günahları anlayacaklardır. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Suçlular simalarından tanınacak, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanacak." (12)

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ

(12) (Rahmen suresi, âyet: 41)

مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

79- Karun büyük ihtişam içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: "Ne olurdu Karun'a verilenler gibi bizim de olaydı. Gerçekten o, büyük şans sahibi bir insandır." dediler.

*Karun'un, erguvanî bir elbise giyerek taraftarlarıyla birlikte kavminin karşısına çıktığı ve kavminin içinde bulunan maddecilerin ona karşı bir hayranlık duyarak onun gibi olmayı istedikleri rivayet edilmektedir.

Ancak Allah'a iman edenler, Karun'un bu haline aldanmamış ve şöyle demişlerdir:

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

80- Kendilerine ilim verilenler ise: "Yazıklar olsun size, iman edip salih amel işleyen için, Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir." dediler.

*Süddî, âyet-i kerimenin sonunda geçen: "Ona da ancak sabredenler kavuşabilir." ifadesini, kendilerine ilim verilenlerin sözlerinden saymıştır.

Taberi ise bu ifadenin, kendilerine ilim verilenlere ait olmadığına işaretle: "Yazıklar olsun size, iman edip salih amel işleyen için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır." sözünü ancak sabreden kimseler söyleyebilir." demiştir.

Âyette zikredilen "sabredenler"den maksat, dünya hayatının cazibesine karşı sabredenler ve Allah katındaki sevabı dünya lezzetlerine tercih edenlerdir.

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا

كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

81- Sonunda, Karun'u da, evini de yere geçirdik. Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir topluluğu olmadı. O, kendisini de savunamadı.

*Âyet-i kerimede, Karun'un ve evinin, yerin dibine geçirildiği zikredilmektedir. Karun'un bu şekilde cezalandırılmasının sebebi hakkında Taberi, Abdullah b. Abbas'tan özetle şunları nakletmektedir: "İsrailoğullarına zekat verme emri gelince, Hz. Musa bu emri Karun'a da tebliğ etmiş ve belli bir miktar zekat tayin etmiştir. Karun bu miktarı çok bulmuş ve İsrailoğullarını Hz. Musa'nın aleyhine kışkırtmıştır. Bunun üzerine İsrailoğulları, Karun'un, ileri gelenlerden olması hasebiyle onun yapacağı teklifi kabul edeceklerine dair söz vermişler Karun da onlara, fahişe bir kadına ücret vermek suretiyle o kadının Hz. Musa'ya iftirada bulunmasını sağlamalarını istemiştir.

Sonra Karun Hz. Musa'ya gelerek onun, İsrailoğulları ile bir araya gelip onlara emir ve yasakları bildirmesini istemiş, Hz. Musa da İsrailoğullarına ilahi emir ve yasakları bildirince onlar Musa'ya: "Sen de bu yasakları ihlal edersen sana da bu cezalar uygulanacak mı?" diye sormuşlar Hz. Musa "Evet" deyince, kendisinin bir kadınla zina ettiğini iddia etmişler ve kadını getirip iddialarını doğrulamaya çalışmışlardır. Hz. Musa kadına durumu sorunca kadın: "Karun'un adamları tarafından, kendisine iftira etmek için kiralandığını itiraf etmiştir. Bunun üzerine Hz. Musa secdeye kapanmış Allah da ona: "Yeryüzüne emret dilediğini yapsın." demiştir. Bunun üzerine Hz. Musa yeryüzüne emretmiş yer de yarılarak Karun'u yutmuştur.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَأَنَّهُ لَا
يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

82- Daha dün onun yerinde olmayı arzulayanlar: "Vay, demek ki Allah, kullarından dilediğinin rızkını genişletiyor ve daraltıyor. Eğer Allah bize lütufta bulunmasaydı bizi de yere geçirirdi. Vay, demek ki kâfirler, asla kurtuluş yolu bulmuyorlar." demeye başladılar.

Bir gün önce Karun gibi olmayı arzulayanlar onun ve evinin yere battığını görünce kendi kendilerine şöyle demeye başladılar: "Vay, demek ki Allah, kullarından dilediğinin rızkını bol veriyor, dilediğinin ise daraltıyor. Eğer Al-

lah'ın bizlere lütfu olmasaydı, dünkü tenenimizden dolayı bizi de Karun gibi yere geçirmiş olurdu. Vay, demek ki, kâfirler asla yakalarını kurtaramazlarmış."

*Âyet-i kerimede: "Vay, demek ki" diye tercüme edilen cümle: "Görmez-misin ki?" "Bilmez misin ki?" "Vay, bu nasıl iş imiş," "Dikkat edin." şekillerinde izah edilmiştir. Taberi, "Görmez misin ki?" şeklini tercih etmiştir.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾

83- İşte âhiret yurdu. Biz onu yeryüzünde böbürlenmek ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere veririz. Hayırlı âkıbet, takva sahiplerinindir.

İşte âhiret yurdu. Biz onun nimetlerini, yeryüzünde hakka karşı böbürlenmek istemeyenlere ve haksız yere insanlara zulmetmeyi dilemeyenlere veririz. Hayırlı âkıbet olan cennet ise, Allah'a karşı gelmekten kaçınan ve emirlerini yerine getiren takva sahiplerinindir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, âhiret yurdundaki nimetlerini, mütevazi olan mümin kullarına vereceğini, böbürlenen ve bozgunculuk çıkaranların ise bunlardan mahrum kalacaklarını beyan etmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde:

وَمَا تَوَاضَعَ اَحَدٌ لِلّٰهِ اِلَّا رَفَعَهُ اللّٰهُ.

"Tevazuda bulunan hiçbir kimse yoktur ki Allah onu yükseltmiş olmasın." buyurmaktadır. (13)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmaktadır:

(13) (Müslim, K. el-Birr, bab: 69, Hadis no: 2588 / Tirmizî, K.el-Birr, bab: 82 Hadis no: 2029)

«وَاِنَّ اللّٰهَ اَوْحٰى اِلَىَّ اَنْ تَوَاضَعُوا حَتّٰى لَا يَفْخَرَ اَحَدٌ عَلٰى اَحَدٍ، وَلَا يَبْغِى اَحَدٌ عَلٰى اَحَدٍ».

"Allah bana, birbirinize karşı mütevazi olmanızı, böylece kimsenin kimseye karşı övünmemesini, kimsenin kimseye haksızlıkta bulunmamasını vahyetti." (14)

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

84- Kim bir iyilik getirirse, ona ondan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, kötülük yapanlar ancak işlediklcriyle cezalandırılırlar.

*Âyet-i kerimede, dünyada iken iyilik yapanın âhirette kat kat müafaat alacağı, kötülük yapanın ise sadece yaptığı kötülük kadar ceza göreceği zikrediliyor. Böylece Allah'ın, kullarına karşı büyük lütuf sahibi olduğu beyan ediliyor.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾

85- Ey Muhammed, sana Kur'an'ın tebliğini farz kılan Allah, seni, dönülecek yere döndürecektir. De ki: "Rabbim, kimin hidayete geldiğini, kimin de apaçık bir sapıklık içinde bulunduğunu çok iyi bilir."

Ey Muhammed, Kur'anı sana verip onun insanlara tebliğini farz kılan

(14) (Müslim, K.el-Cennet, bab: 64, Hadis no: 2865 / Ebu Davud, K.el-Edeb bab: 40, Hadis no: 4895)

rabbin, seni, döneceğin yere mutlaka döndürecektir.

*Âyette ifade edilen Resulullah'ın döndürüleceği yerden maksat, bir görüşe göre cennettir. Bu görüş İbn-i Abbas, Ebu Said el-Hudrî, Ebu Mâlik, Ebu Salih, İkrime ve Mücahid'den nakledilmiştir.

Diğer bir görüşe göre ise, Resulullah'ın döndürüleceği yerden maksat, kıyamet günü ve âhirettir. Bu görüş, Hasan-ı Basrî, Zührî, Atâ, İkrime, Mücahid ve Ebu Kazae'den nakledilmiştir.

Başka bir görüşe göre ise, Resulullah'ın döndürüleceği vaAdedilen şeyden maksat ölümdür. Bu görüş de yine Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr'den nakledilmiştir.

Bir başka görüşe göre ise, Resulullah'ın döndürüleceği yerden maksat, doğum yeri olan Mekke'dir. Bu görüşe göre, Mekke'nin fethedileceği bu âyetle vaadedilmiştir. Buharî bu görüşü tercih ederken Taberi son iki görüşten birinin tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

وَمَا كُنْتَ تَرْجُوا أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا
لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

86- Ey Muhammed, sen, bu kitabın sana indirileceğini hiç sanmıyordun. Fakat rabbinden bir rahmet olarak indi. O halde kâfirlere arka olma.

Ey Muhammed, sen bu Kur'an'ın sana ineceğinden ve sana geçmiş ve geleceklerin haberini bildireceğinden ümitli değildin. Fakat rabbin, sana bir rahmet olsun diye Kur'an'ı indirdi. O halde rabbinin sana vermiş olduğu bu nimete karşılık ona şükret ve kafirlere yardımcı olma.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾

87- Ey Muhammed, Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra, sakın kâfirler seni onlardan alıkoymasınlar. Sen, rabbine davet et. Sakın müşriklerden olma.

Ey Muhammed, Allah'ın âyetleri ve delilleri sana indirildikten sonra , müşriklerin, "Muhammed'e de Musa'ya virelenler verilseydi ya." şeklindeki sözleri seni Allah'ın âyetlerindenden alıkoymasın. Sen, insanları rabbine davet et ve rabbinin, tebliğ etmeni emrettiği şeyleri onlara tebliğ et. Rabbine daveti ve tebliği terkederek müşrikler gibi Allah'ın emrine karşı gelenlerden olma.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

88- Allah ile beraber başka birini ilah edinme. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Hüküm sadece onundur. Ona döndürüleceksiniz.

Ey Muhammed, Allah'tan başka hiçbir ilah edinme. Zira ondan başka hakkıyla kendisine ibadet edilecek hiçbir ilah yoktur. Allah'ın zatı dışında herşey helak olacaktır. Yarattıkları arasında hüküm verme sadece ona aittir. Öldükten sonra dirilince onun huzuruna döndürüleceksiniz ve amellerinize göre hesap vereceksiniz.

ANKEBUT SURESİ

Ankebut suresi altmış dokuz âyettir. 1-11. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, insanların sadece "İnandım" demekle kurtulamayacaklarını, bunun dışında yaptıklarından veya yapmadıklarından hesaba çekileceklerini beyan ederek başlıyor.

Âyet-i kerimelerde, Allah tealanın daha önce gelip geçmiş bütün insanları imtihana tabi tuttuğu, kimin sözünde durduğunu kimin de durmadığını bildiği, sonunda hesabın görüleceği zamanın da mutlaka geleceği beyan ediliyor.

Cihad eden kimsenin ancak kendisi için cihad ettiği, Allah'ın ise hiçbir kimsenin cihadına veya herhangi bir şeyine ihtiyacı olmadığı açıklanıyor.

İnsanın, anne ve babasına iyi davranmasının emredildiği, ancak Allah'a ısyanın bahis konusu olduğu yerde onlara itaat etmenin caiz olmadığı beyan ediliyor.

Sure-i Celilede bundan sonra Nuh (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Nuh (a.s.), kavmi arasında dokuzyüz elli sene yaşıyor, fakat sonunda kavminin kendisini dinlememesi sebebiyle Allah'ın bir cezası olarak Tufan olayı meydana geliyor. tufanda bütün kâfirler yok olup gidiyor ancak Nuh (a.s.) ve ona inananlar kurtuluyor.

Daha sonra İbrahim (a.s.)ın kıssası anlatılıyor. İbrahim (a.s.) kavmini, Allah'a ibadet etmeye davet ediyor. Putlara tapmayı bırakmalarını, kendilerini ancak Allah'ın rızıklandırdığını söyleyerek kavmine nasihat ediyor.

Bundan sonra Allah teala, peygamberimize hitaben, insanlara, yeryüzünde gezip dolaşmalarını ve Allah'ın, herşeyi nasıl var ettiğine bakarak inançlarını sağlamlaştırmalarını söylemesini emrediyor.

Bundan sonra yine Hz. İbrahim'in kıssasına devamla, cereyan eden olaylar beyan ediliyor. Hz. İbrahim kavmini Tevhid inancına davet edince kavmi onu ateşin içine atıyor. Fakat Allah teala onu ateşten koruyor. Bu ara, Hz. İbrahim'in tebliğini Lut kabul ediyor ve ona iman ediyor. Sonra Hz. İbrahim oradan

ayrılarak Allah tealanın emrettiği başka bir yere hicret ediyor.

Sure-i Celilede bundan sonra Hz. İbrahim'e, Hz. İshak'ın ve Hz. Yakub'un evlat ve nesil olarak verildiği beyan ediliyor.

Bundan sonra Hz. Lut'un kıssası beyan ediliyor. Hz. Lut, kavminin, erkek erkeğe cinsî münasebette bulunma ahlaksızlığını ayıplayarak bu çirkin işten vazgeçmelerini söylüyor. Fakat kavmi onu istihza ile karşılıyor ve nasihatlarını tutmuyor. Hz. Lut da bu zalim kavme karşı rabbinden yardım istiyor.

Bunun üzerine, Allah'ın azabını tatbik edecek olan melekler Hz. İbrahim'e geliyor ve o ahlaksız kavmi yok edeceklerini söylüyorlar. Hz. İbrahim ise o kavmin içinde Lut'un da bulunduğunu söylüyor. Melekler de, karısı hariç, Lut'u kurtaracaklarını söylüyorlar. Lut (a.s.) kurtuluyor ve o ahlaksız kavim Allah'ın azabıyla yok olup gidiyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, Medyen halkına Peygamber olarak gönderilen Şuayb (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Şuayb (a.s.) kavmine, Allah'a ibadet etmelerini, yeryüzünde bozgunculuk ve karışıklık çıkarmamalarını tebliğ ediyor. Fakat onlar, Şuayb (a.s.)ı dinlemiyorlar ve böylece şiddetli bir deprem sonunda evlerinin içinde dizüstü çöküp kalmak suretiyle helak olup gidiyorlar.

Bundan sonra Âd ve Semud kavimlerinin de, kendilerine tebliğ edilen ilahi emirlere uymamaları sebebiyle yok olup gittikleri beyan ediliyor.

Hz. Musa'nın getirdiği mucizelere inanmayan Karun'un, Firavun'un ve Hâmân'ın da yeryüzünde büyüklük taslamaları sebebiyle yok olup gittikleri beyan ediliyor ve bunlara benzer isyankâr kavimlerin çeşitli şekillerde cezalandırıldıkları haber veriliyor.

Allah'ı bırakıp da başkalarını dost edinenlerin hali, kendisine yuva yapan örünceğin haline benzetiliyor. Evlerin en zayıfı ve dayanıksızı nasıl örümcek ağı ise, Allah'tan başkasını dost edinenleri dayandıkları şeyler de o derece zayıf ve güçsüzdürler. ANKEBUT'u, yani örümceğin evini hafif bir rüzgarın bile dağıtması gibi onların da dayanakları dağılmaya ve yok olmaya mahkumdur. Sure-i Celile "ANKEBUT" adını da buradan almaktadır.

Bundan sonra gelen âyet-i kerimelerde, Peygamberimize ve tabii bütün müminlere, namazı dosdoğru kılmaları, Yahudi ve Hıristiyanlarla güzel bir şekilde mücadele etmeleri emrediliyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, herşeyin yaratıcısının ve her canlının rızkını verenin Allah olduğu beyan edilip birçok ilahi emir ve hikmetlere temas edildikten sonra, Allah yolunda cihad edenlere mutlaka zafer yollarının gösterileceği ve Allah'ın, cihadda ve iyilikte bulunanlarla beraber olduğu beyan edilerek Sure-i Celile sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

الٓمٓ ۝١

1- Elif, Lâm, Mim.

Mukatta'a harfleri hakkında Bakara Suresinin birinci âyetinde izahat verilmiştir.

اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُٓوا اَنْ يَقُولُٓوا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۝٢

2- İnsanlar, sadece "İman ettik" demekle bırakılıp imtihan edilmeyeceklerini mi sanıyorlar?

Ey Muhammed, sahabilerinden, müşriklerin eziyetleri karşısında çekip gidenler, sadece "İman ettik." demekle bırakılıp da imtihana tabi tutulmayacaklarını mı sanıyorlar? Öyle sanmasınlar. Biz onların samimi olanlarını, samimi olmayanlarından ayırmak için imtihan edeceğiz.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِب۪ينَ ۝٣

3- Doğrusu biz, onlardan öncekileri de imtihan ettik. Allah, elbette sözünde sadık olanları da bilir, yalancıları da bilir.

Biz, senin ashabından önce gelen İsa ve Musa'nın ümmetleri gibi ümmetleri de çeşitli şekillerde itihan ettik. Allah onlardan "İman ettik." sözlerinde sa-

mimi olanları da ortaya çıkardı yalancı olanları da. Zira, Allah onların bu hallerini biliyordu.

*Abdullah b. Uyebd b. Umeyr, bu âyet-i celilenin, Allah yolunda işkence gören Ammar b. Yâsir hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

Şa'bî ise bu âyetin, Mekke'de müslüman olup da Medine'ye hicret etmeye kalktığında müşrikler tarafından engellenen ve bu sebeple Mekke'de kalmaya mecbur olan müslümanlar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Bu âyet nâzil olunca mucburi olarak Mekke'de kalan müslümanlar bu âyetten haberdar edilmişler onlar da bütün engellere rağmen hicret etmişler, bu arada bazı müslümanlar da müşrikler tarafından şehit edilmişlerdir.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾

4- Yoksa kötülüklerde bulunanlar, bizden kaçıp kutulacaklarını mı sanıyorlar? Ne de kötü hüküm veriyorlar!

Yoksa Allah ile birlikte başka yaratıklara taparak Allah'a ortak koşan ve böylece kötü ameller işleyen müşrikler bizi âciz bırakıp, elimizden kaçıp kurtulacaklarını mı sanıyorlar? Bize ortak koşmaları karşılığında kendilerini cezalandırmayacağımızı da zannederler? Onların, bu tahminler doğrultusunda hüküm vermeleri ne kötüdür!

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللّٰهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾

5- Kim, Allah'a kavuşmayı arzuluyorsa, muhakkak ki Allah'ın tayin ettiği vakit mutlaka gelecektir. O, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

Kim, âhirette Allah'a kavuşmayı ve onun mükafaatına ermeyi ümid ederek iyi ameller işleyecek olursa, bilsin ki, Allah'ın, yaratıkları için tayin ettiği vade gelmektedir. O gün Allah, herkese yaptığının karşılığını verecektir. Zira o herşeyi işiten ve herşeyi bilendir.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

6- Kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz ki Allah, kâfirlerin hiçbir şeyine muhtaç değildir.

Kim, düşmanı olan kâfirlere karşı cihad edecek olursa şüphesiz ki o, kendisi için cihad etmiş olur. Zira cihaddan kazanacağı sevap kendisine ait olur. Allah'ın, hiçbir kimsenin ameline ihtiyacı yoktur. Çünkü o, hiçbir kimseye muhtaç değildir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

7- İman edip salih ameller işleyenlerin yaptıkları kötülükleri elbette affedeceğiz. Ve onları, işledikleri amellerin daha güzelleriyle mükafaatlandıracağız.

Allah'a ve Peygamberine iman eden ve Allah'ın, kendilerini imtihan etmesi karşısında sabredip imanlarını sağlam tutan ve salih amel işleyenlerin daha önce işlemiş oldukları çeşitli günahları affedeceğiz. Ve onları, yaptıklarından daha güzeliyle mükafaatlandıracağız. Zira iyilikte bulunana, yaptığının on katı mükafaat verilecektir.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ
لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8- Biz insana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik (ve ona dedik ki) Eğer annen baban, seni bilmediğin birşeyi bana ortak koşmaya zorlarsa, kendilerine itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. Ben, muhakkak yaptıklarınızı size haber vereceğim.

Biz, Peygamberimize indirdiğimiz hükümlerle insanlara anne ve babalarına karşı iyi davranmalarını emrettik. Bununla beraber biz, insana dedik ki: "Şayet annen baban, benim ortağım olduğunu bilmediğin birşeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sen onlara itaat etme. Bilakis onlara karşı çık. Benim rızama uygun davran." Kıyamet gününde dönüşünüz ancak banadır. Ben sizlere, dünyada yapmış olduğunuz amellerin ne olduğunu bildireceğim ve sizi, yapmış olduğunuz amellere göre ceza veya mükafaatlandıracağım.

*Katade ve Mus'b b. Sa'd, bu âyet-i kerimenin, Sa'd b. Ebi Vakkas hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Sa'd b. Ebi Vakkas, müslüman olup hicret edince annesi ona kızmış ve şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki sen geri dönmedikçe hiçbir evin gölgesi altına girmeyeceğim." Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirmiş, insanın anne ve babasına itaat etmesini emretmiş, bununla beraber anne ve babası, Allah'a ortak koşmaya ve inkarcılığa zorlarlarsa artık onlara itaat edilmemesi lazım geldiğini bildirmiştir.

Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

اَبيهِ سَعْدٍ قَالَ: أُنْزِلَتْ فِى اَرْبَعِ آيَاتٍ فَذَكَرَ قِصَّةً، فَقَالَتْ اُمُّ سَعْدٍ: اَلَيْسَ قَدْ اَمَرَ اللّٰهُ بِالْبِرِّ، وَاللّٰهِ لاَ اَطْعَمُ طَعَاماً وَلاَ اَشْرَبُ شَرَاباً حَتّٰى اَمُوتَ اَوْ تَكْفُرَ، قَالَ، فَكَانُوا اِذَا اَرَادُوا اَنْ يُطْعِمُوهَا شَجَرُوا فَاهَا فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ (وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْناً).

"Benim hakkımda dört âyet inmiştir. Sa'd, bunlara dair kıssaları anlatırken şunları da söylemiştir.

Birgün annesi ona şöyle demiş: "Allah, anneye babaya iyi davranmayı emretmiyor mu? Allah'a yemin olsun ki ölünceye kadar hiçbir şey yeyip içmeyeceğim yahut da sen, dininden döneceksin." Sa'd diyor ki: "Annesine yemek yedirmek istediklerinde onun ağzını zorla açar yedirirlermiş İşte bunun üzerine

bu âyet-i kerime nâzil olmuştur. (1)

Evet, Allah'a isyan hususunda hiçbir yaratığa itaat yoktur. Bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

. إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِى الْمَعْرُوفِ».وَقَالَ «لاَ طَاعَةَ فِى مَعْصِيَةِ اللهِ

"Allah'a isyanın söz konusu olduğu yerde kula itaat yoktur. İtaat ancak iyiliktedir." (2)

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾

9- İman edip salih amel işleyenleri, biz onları mutlaka salihler arasına katacağız.

Allah'a ve Peygamberine iman eden, Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak salih amel işleyenleri, salih kulların girdikleri cennete koyacağız.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ
كَعَذَابِ اللّٰهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ
أَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

(1) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure; 39, Hadis no: 3189
(2) Müslim, K İmara, bab: 39, Hadis no: 1840 / Ebu Davud, K.el-Cihad, bab: 87 Hadis No 2625

10- İnsanların bir kısmı: "Allah'a iman ettik." der. Fakat Allah yolunda eziyet görünce, insanların yaptığı eziyeti Allah'ın azabı gibi kabul eder. Rabbinden müminlere bir zafer erişse yemin olsun ki münafıklar "Şüphesiz biz de sizinle beraberdik." derler. Allah, âlemlerin sinesinde yatan herşeyi en iyi bilen değil midir?

İnsanlardan bazıları vardır ki onlar: "Biz, Allah'ın varlığına ve birliğine iman ettik." derler. Ancak Allah'a iman etmeleri yüzünden müşrikler tarafından kendilerine eziyet edilince, dünyadayken insanların baştan çıkarmalarını, Allah'ın, âhiretteki azabı gibi kabul ederler de iman ettikten sonra tekrar inkarcılığa dönerler.

Ey Muhammed, rabbin tarafından müminlere bir zafer erişince de, yemin olsun ki dinlerinden çıkan bu mürtedler o zaman da şöyle derler: "Ey Müminler, biz, sizinle beraberdik. Düşmanlarınıza karşı da size yardım ettik."

Ey yalancılar, Allah, âlemlerin sinesinde yatan şeyleri en iyi bilen değil midir? Siz, bu sözlerinizle kimi aldatmak istiyorsunuz?

*Dehhak, bu âyet-i kerimenin, Mekke'de, kendilerini mümin gibi gösteren münafıklar hakkında nâzil olduğunu söylemiş İbn-i Zeyd ise bu âyetin, bütün münafıkları beyan ettiğini söylemiştir.

Abdullah b. Abbas ise bu âyetin, Mekke'de iken müslüman olup hicret etmek isteyen, daha sonra da müşrikler tarafından hicretleri engellenen ve dinden çıkmaya zorlanan ve bunun üzerine tekrar inkarcılığa dönen insanlar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

Allah teala başka bir âyette de bu tür insanlar hakkında şöyle buyurmaktadır: "İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'a yarım yamalak ibadet eder. Kendisine bir iyilik dokunduğu zaman rahatlar. Başına bir bela gelince de tam tersine ödner. O, dünyasını da âhiretini de kaybetmiştir. İşte apaçık hüsran budur." (3)

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾

11- Elbette Allah, iman edenleri de bilir, münafıkları da bilir.

(3) Hac suresi, âyet: 11

Allah, insanları zorluklarla ve rahatlıklarla imtihan eder. Böylece kimin hakkıyla iman ettiğini kimin de iman ettiğini söylediği halde münafık olduğunu ortaya çıkarır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا
هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾
وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾ ع

12- Kâfirler müminlere: "Bizim yolumuzu takip edin de, sizin günahlarınızı biz yüklenelim." derler. Oysa onların günahlarından hiçbir şey yüklenmezler. Şüphesiz onlar yalancıdırlar.

13- Onlar, kendi ağır günahlarını ve kendi ağır günahlarıyla birlikte daha nice ağır günahları yüklenecekler ve iftira ettikleri şeylerden de kıyamet günü mutlaka hesaba çekileceklerdir.

Allah'ı inkâr eden kâfirler, iman eden müminlere şöyle diyorlardı. "Siz de bizim yolumuzu takibedin. Öldükten sonra dirilmenin gerçekleşeceğini ve insanların hesaba çekileceğini yalanlayın. Şayet sizler bizim yolumuza tabi olduktan sonra ölüp tekrar diriltilecek olursanız o zaman sizin günahlarınızı biz yükleniriz" Halbuki o kâfirler, kendilerine tabi olanların günahlarından hiçbir şey yüklemezler. Onlar bu iddialarında yalancıdırlar. Onlar hem kendi ağır günahlarını yüklenecekler hem de saptırdıkları kimselerin ağır günahlarını yüklenecekler dir. Ve kıyamet gününde, dünyada uydurdukları yalanlardan mutlaka hesaba çekileceklerdir.

*Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Böyle demekle kıyamet gününde kendi günahlarının hepsini ve bilgisizce sapıttıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yükleneceklerdir. Dikkat edin, yüklendikleri günah ne kötüdür!" (4)

---

(4) Nahl suresi, âyet: 25

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا
فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾
فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

14- Şüphesiz ki biz, Nuh'u kavmine Peygamber olarak gönderdik. Aralarında, elli yıl hariç bin yıl kaldı. Sonunda, zulümlerinde devam ederlerken tufan onları yakalayıverdi.

15- Fakat biz Nuh'u ve gemide bulunan müminleri kurtardık ve bu gemi hadisesini âlemlere ibret yaptık.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Resulullah'a iman eden müminleri yoldan çıkarmaya çalışan Kureyş müşriklerini tehdit etmekte ve onlara, Nuh kavminin uğradığı âkıbeti misal vermektedir. Zira Hz. Nuh, kavmini dokuzyüz elli sene Allah'a davet etmiş onlar ise inkarcılıklarında ve azgınlıklarında ısrar etmişlerdir. Allah teala bunlara uzun bir süre mühlet vermesine rağmen sonunda onları, dünyayı suya kaplattırarak boğmuştur. Fakat Nuh ve onunla birlikte iman edenleri gemide taşıtarak kurtarmış ve böylece gemi hadisesini âlemlere bir ibret kılmıştır.

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

16- İbrahim'i de kavmine Peygamber olarak gönderdik. O, bir zaman kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibadet edin ve ondan korkun. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ
وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

17- Siz, Allah'ı bırakıp ancak putlara tapıyor ve yalan uyduruyorsunuz. Doğrusu, Allah'tan başka taptığınız şeyler size rızık veremezler. Siz, rızkı ancak Allah'ın nezdinde arayın. Ona kulluk edin ve ona şükredin. Siz, ancak ona döndürüleceksiniz.

*Allah teala bu âyetlerde Hz. Muhammed (s.a.v.)e, ondan önce Hz. İbrahim'i kavmine Peygamber olarak gönderdiğini hatırlatıyor ve Hz. İbrahimin, kavmine şöyle dediğini beyan ediyor: "Putları bırakıp sadece Allah'a kulluk edin. Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirerek ondan korkun. Eğer hayırı şerden ayırdedebilecek insanlarsanız bu sizin için daha hayırlıdır. Sizler ancak Allah'ı bırakıp bir kısım putlara tapıyorsunuz. Putlarınız için çeşitli yalanlar uyduruyorsunuz. Şüphesiz ki Allah'ın dışında tapmış olduğunuz şeyler size herhangi bir rızık sağlamaktan âcizdirler. Siz, rızkı putlardan değil Allah'tan isteyin. Allah'a kulluk edin ve size vermiş olduğu nimetlere karşı ona şükredin. Öldükten sonra Allah'a döndürüleceksiniz. O, sizi yaptıklarınızdan hesaba çekecek ve herkese, layık olduğu ceza veya mükafaatı verecektir.

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ
الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

18- Eğer yalanlarsanız, bilin ki sizden önceki ümmetler de Peygamberlerini yalanlamışlardı. Peygambere düşen, sadece apaçık tebliğdir.

Ey insanlar, şayet sizler, size Peygamber olarak gönderdiğimiz Muhammed'i yalanlayacak olursanız, sizden önce geçen ümmetler de kendilerine gön-

derilen Peygamberleri yalanlamışlardır. Bu yüzden de Allah'ın azap ve gazabına uğratılmışlardır. Sizin de başınıza aynı şeyler gelir. Peygambere düşen ancak apaçık tebliğ etmektir. O, sizin yaptıklarınızdan sorumlu değildir.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾
قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ
الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

19- Görmüyorlar mı? Allah, varlıkları önce nasıl yaratıyor. Sonra anları tekrar iade edecek. Şüphesiz ki bu, Allah'a çok kolaydır.

20- Ey Muhammed, de ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın, varlıkları önce nasıl yarattığına bir bakın. Sonra Allah, son diriltmeyi de böyle yapacaktır. Şüphesiz ki Allah herşeye kadirdir.

Peygamberlerini yalanlayanlar, Allah'ın yaratılan şeyleri nasıl meydana getirdiğini görmediler mi? Allah, yarattığı şeyleri, ölüp yok olduktan sonra tekrar diriltecektir. Bu, Allah'a pek kolaydır. Zira birşeyi ilk önce icad etmek onu tekrar meydana getirmekten daha zordur.

Ey Muhammed, sen, öldükten sonra dirilmeyi inkar edenlere de ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın. Allah'ın, varlıklarını nasıl yarattığını bir görün. Allah, yarattıklarını yok ettikten sonra tekrar meydana getirecektir. Şüphesiz ki Allah, herşeye kadirdir. Bütün yarattıklarını hiç yoktan yarattığı gibi, onları yok ettikten sonra da aynen var etmeye kadirdir.

يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾

21- O, dilediğine azap eder, dilediğine merhamet eder. Hepiniz ona döndürüleceksiniz.

Allah, yarattıklarını yok edip tekrar dirilttikten sonra, onlardan dilediğine

azap eder. Bunlar, dünyada hayattayken kötülük işleyenlerdir. Dilediğine ise merhamet eder. Bunlar da yaptıkları kötülüklerden vazgeçip iman eden ve salih amel işleyenlerdir. Sizler, âhirette Allah'a döndürüleceksiniz. Hesabınızı o görecektir.

*Übey b. Ka'b, Resulullah'ın, bir hadis-i şerifinde şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قَالَ: لو آنَّ الله عذّب اَهل سمواته واَهل أرضه عذبهم وهو غير ظالم لهم، ولو رحمهم كانت رحمته خيرالهم من أعمالهم.

"Eğer Allah, göklerinde ve yerinde yaşayanlara azap edecek olsa o onlara zulmetmiş olmaz. Şayet Allah bunlara merhamet edecek olsa, Allah'ın rahmeti onlar için yapmış oldukları amellerden daha hayırlıdır..." (5)

وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

22- Siz, yerde de gökte de Allahı hiçbir zaman âciz bırakamazsınız. Sizin, Allahtan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır.

*İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Yeryüzünde yaşayanlar orada isyana kalksa, gökte yaşayanlar da orada isyan etse Allah'ı, yaptıklarını tesbit etmektenâciz bırakamazlar."

İbn-i Zeyd, bu izahından sonra şu âyeti de okumuştur: "Kâfirler, kıyamet bize gelmeyecektir." dediler. Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Hayır, gaybı bilen rabbime yemin olsun ki kıyamet saati size mutlaka gelecektir. Göklerde ve yerde zerre kadar bir şey dahi ondan gizli değildir. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta mevcut olmasın." (6)

(5) Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 16, Hadis no: 4699/İbn-i Mâce, K. el-Mukaddime, bab: 10, Hadis no: 77
(6) Sebe' Suresi, âyet:3

Âyetin son bölümündeki cümle ise şöyle izah edilmektedir: "Sizin, Allahtan başka, işlerinizi yürütecek ne bir veliniz ne de Allahın azabına karşı sizi koruyacak bir yardımcınız vardır."

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِي
وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

23- Allahın âyetlerini ve kıyamet günü ona kavuşmayı inkar edenler işte onlar, rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Allahın delillerini inkar eden ve kıyamet gününde onun huzuruna çıkıp hesap vereceklerini reddedenler, âhirette, kendileri için hazırlanmış azabı gözleriyle görünce, Allahın, kendilerine merhamet etmesinden ümitlerini keseceklerdir. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

*Allah teala Hz. İbrahim'in kıssasını beyan ederken ona ara vermiş ve altı âyet zikrettikten sonra tekrar kıssaya dönmüştür. Taberi bunun hikmetini şöyle izah etmektedir: Allah teala Kur'an-ı kerimde Nuh, İbrahim ve diğer peygamberleri ve onların ümmetlerini anlatırken kıssalara bir ara verir ve muhatapları uyarır ve bu gibi ümmetlerin bazılarına gelen şeylerin onların da başlarına gelmesinden sakındırır. Burada da böyle olmuş, Hz. İbrahim'in kıssası anlatılırken bir ara verilmiş ve Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisini yalanlayanlara karşı teselli edilmiş, kâfirlerin, öldükten sonra dirilmeye iman etmeleri istenmiş, kâinata bakarak bu olayın gerçekleşeceğine iman etmeleri emredilmiş, Allah'ın, dilediğine azap edip dilediğine merhamet etmekte serbest olduğu beyan edilmiş, göklerde ve yerdeki varlıkların Allahı âciz bırakamayacakları bildirilmiş ve kâfirlerin, âhirette Allahın rahmetinden ümitlerini kesecekleri anlatılmış ve tekrar Hz. İbrahim'in kıssasına dönülmüştür.

ibn-i Kesir ise Taberi'nin bu görüşüne katılmamakta ve burada Hz. İbrahim'in kıssası arasında zikredilen altı âyetin, Hz. İbrahim'in, kavmine karşı zikrettiği delilleri ihtiva ettiğini ve onun sözleri olduğunu açıklamıştır.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ اللَّهُ

مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾

24- İbrahim'in sözlerine kavminin cevabı ancak: "Onu öldürün veya yakın." demek oldu. Fakat Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz ki bunda, iman eden bir kavim için nice ibretler vardır.

ibrahim kavmine: "Yalnız Allah'a kulluk edin ve ondan korkun. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." deyince kavminin ona cevabı ancak şöyle olmuştur: "Onu öldürün veya ateşte yakın." Onlar bu görüşte karar kıldıktan sonra büyük bir ateş yakıp İbrahim'i oraya atmışlar Allah da İbrahim'i ateşten kurtarmış ve o ateş İbrahim için serin ve selametlik bir hale gelmiştir. Şüphesiz ki İbrahim'in alev alev yanan ateşin içine atılmasına rağmen ondan kurtarılmasında Allahın âyetlerine iman eden bir kavim için birçok delil ve ibretler vardır.

*Ka'b diyor ki: "Ateş sadece İbrahim'i bağlayan bağları yakmıştır."

Allah teala Hz. İbrahim'i birçok imtihanlardan geçirmiş Hz. İbrahim de bu imtihanları başarmıştır. İşte bu imtihanlardan biri de onun, Nemrut tarafından ateşe atılmasıdır. Bu hususta Bakara Suresinin yüz yirmi dördüncü âyetinde izahat verilmiştir.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا
وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾

25- İbrahi kavmine şöyle dedi: "Siz ancak dünya hayatında aranızdaki dostluğu devam ettirmek için Allahı bırakıp putlara ibadet ettiniz. Sonra kıyamet günü birbirinizi tanımayacaksınız ve birbirinize lanet okuyacaksınız. Sığınacağınız yer ateştir. Hiçbir yardımcınız da yoktur.

İbrahim kavmini uyararak onlara şöyle demiştir: "Sizlerin dünya hayatındayken putlara tapmanızın sebebi, aranızdaki dostluğu ve sevgiyi o putlar vası-

tasıyla kurmak ve güçlendirmektir. Halbuki sizler kıyamet gününde putlara tapmanın cezasının cehennem olduğunu görünce o zaman birbirinizi tanımaz olacaksınız. Hatta birbirinize lanet okuyacaksınız. Fakat bu durumunuz size bir fayda sağlamayacaktır. Sığınacağınız yer cehennemdir. Ve size, Allah'ın azabına karşı yardım edecek hiçbir kimse de yoktur.

*Allah teala bu hususta başka bir âyet-i celilede de şöyle buyurmaktadır: "O gün, dostlar birbirlerine düşman kesilirler. Ancak takva sahipleri böyle değildir." (7)

فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾

26- Bunun üzerine Lut, İbrahim'e iman etti ve İbrahim şöyle dedi: "Ben, rabbimin emrettiği yere hicret ediyorum. Şüphe yok ki o, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Taberi dahil bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi mealde zikredildiği şekilde izah etmişlerdir. Diğer bazıları da şöyle açıklamışlardır: "İbrahim'e Lut iman etti ve Lut şöyle dedi..."

Hz. İbrahim önce Harran'a hicret etmiş, oradan Şam'a, oradan da Mısır'a ve oradan da tekrar Şam'a hicret etmiş Şam'da yaşarken bir ara Hicaz'a giderek orada oğlu İsmail ile beraber Kâbe'yi inşa etmiştir. Hz. Lut ise Hz. İbrahim ile birlikte Harran ve Şam'a gittikten sonra Sodom halkına Peygamber olarak gönderilmiştir. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde, kıyametin kopmasına yakın zamanlarda insanların, Hz. ibrahim'in hicret ettiği yerlere hicret edeceklerini beyan ederek şöyle buyurmuştur:

سمعت رسول الله ﷺ يقول انها ستكون هجرة بعد هجرة ينحاز الناس الى مهاجر ابراهيم لا يبقى فى الارض الاشرار أهلها تلفظهم أرضوهم تقذرهم نفس الله تحشرهم النار مع القردة والخنازير تبيت معهم اذا باتوا وتقيل معهم اذا قالوا وتاكل من تخلف.

"Hicretten sonra tekrar hicret olacaktır. İnsanlar, ibrahim'in hicret ettiği yerlerde toplanacaklardır. Yerin üstünde yeryüzünün şerli insanlarından başkaları kalmayacaktır. Bulundukları yerler bu insanları dışarıya atacak ve Allah bunları sevmeyecektir. Bir ateş bu insanları maymunlar ve domuzlarla biraraya getirecek, ateş bunlarla beraber yatıp beraber kalkacaktır. Bunların dinlendiği yerde o da dinlenecektir ve onlardan geri kalanı yiyecektir." (8)

---

(7) Zuhruf suresi, âyet: 67

(8) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2 S.199 / Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 3, Hadis no: 2482

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ
وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

27- Biz İbrahim'e, İshak'ı ve Yakub'u bahşettik. Peygamberliği ve kitabı onun soyundan gelenlere verdik. Kendisini dünyada mükafaatlandırdık. Şüphesiz o, âhirette de salihlerdendir.

Biz İbrahim'e, dünyada oğlu İshak'ı ve torunu Yakubu bahşettik. Onlara Peygamberlik ve ilahi kitaplar verdik. Biz, İbrahim'in mükafaatını daha dünyadayken verdik. O, âhirette de salih kulların içinde olacak ve onların aldığı gibi mükafaatlar alacaktır.

*Mücahid, Hz. İbrahim'e dünyada verilen müafaatın, her ümmet tarafından övülmesi ve kendisine salih evlatlar verilmesi olduğunu söylemiştir. Aynı görüş Abdullah b. Abbas'tan da nakledilmiştir.

Katade ise: "Hz. İbrahim'e dünyada verilen mükafaat, onun âfiyet üzere yaşaması, salih ameller işlemesi, ümmetler tarafından hayırla anılmasıdır." demiştir.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ
مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

28- Lut'u da Peygamber olarak gönderdik. O, bir zaman kavmine şöyle demişti: "Doğrusu siz, sizden önce, âlemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı bir hayasızlığı yapıyorsunuz."

*Âyet-i kerimede zikredilen hayasızlıktan maksat, bir sonra gelen âyette de izah edildiği gibi Lut kaviminin, erkek erkeğe cinsî temasta bulunmalarıdır. Bu çirkin işi Lut kavminden önce hiçbir kimse yapmamıştı. Bu itibarla bu işin

adına "Lûtîlik" denilmiştir.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

29- Sizler hâlâ erkeklerle cinsî münasebette bulunacak, yol kesecek ve toplantı yerinizde edepsizce davranışlarda bulunacak mısınız?" Kavminin cevabı ancak: "Eğer sözüne sadık kimselerdensen bize Allahın azabını getir." demek oldu.

Lut, kavmini uyararak onlara şöyle demişti: "Sizler hâlâ erkek erkeğe cinsî müsabette bulunacak, yoldan geçen misafirlere de aynı şeyi yapmak için yol keserek sataşacak ve toplantı yerlerinde edepsizce davranışlarda bulunacak mısınız?

*Lut kavminin, toplantı yerlerinde edepsizce davranışlarından maksat, Hz. Aişe'den nakledilen bir görüşe göre, onların, sesli bir şekilde yellenmeleridir.

Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre ise, toplantı yerlerinde edepsizce davranışlarından maksat, onların, birbirleriyle açıktan açığa cinsî münasebette bulunmalarıdır.

عَنْ أُمِّ هَانِئٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ) قَالَ: كَانُوا يَخْذِفُونَ أَهْلَ الْأَرْضِ وَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ.

Ümmühânî, Resulullah'ın: "Toplantı yerlerinde edepsizce davranışlarda bulunacak mısınız?" âyet-i kerimesini şöyle izah ettiğini söylemektedir: "Resulullah buyurdu ki:

"Lut kavmi toplantı yerlerinde bulunurken etraftan geçenlere küçük taşlar atarlar ve onlarla alay ederlerdi." (9)

Böylece edepsizce davranışlarda bulunurlardı. Taberi de, hakkında hadis bulunması sebebiyle bu görüşü tercih etmiştir.

---

(9) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 29, bab: 2, Hadis no: 3190

Hz. Lut'un bu sözlerine karşılık kavmi ona şu cevabı vermiştir; "Eğer sen, söylediklerinde doğru olan ve vaaddettiğini yerine getiren birisi isen o vaadettiğin azabı bize getir de görelim."

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

30- Lut: "Rabbim, bu bozguncu kavme karşı bana yardım et." dedi.

*Hz. Lut, kavminin iman etmesinden ümit kesince rabbine yalvardı ve onlara karşı rabbinden imdat istedi. Allah teala da ona melekleri gönderdi. Melekler önce Hz. İbrahim'e uğrayıp ona, bir oğlu olacağını müjdelediler, Lut kavmini de helak edeceklerini bildirdiler. Nihayet Cebrail (a.s.) Lut kavmini yaşadığı bölgeyi göğe kaldırıp altını üstüne çevirerek yere bıraktı ve Allah, bunların üzerine ateşten taş yağdırdı ve onların yerlerini pis kokan ölü bir göl haline getirdi ve kıyamete kadar insanlara ibret olacak bir şekle soktu.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلِ هٰذِهِ
الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

31- Meleklerimiz İbrahim'e müjde ile geldikleri zaman: "Biz bu ülkenin halkını helak edeceğiz. Çünkü buranın halkı zalimdir." dediler.

Melekler, İbrahim'e oğlu İshak'ı müjdelemek için uğradıkları zaman İbrahim'e: "Biz, Lut'un yaşadığı Sodom ülkesinin halkını helak edeceğiz. Zira oranın halkı Allah'a karşı günah işleyerek kendilerine zulmeden bir topluluktur." dediler.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا
امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾

32- İbrahim: "Orada Lut da var." deyince, melekler şöyle dediler: "Biz orada kimin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Lut'u da ailesini de mutlaka kurtaracağız, yalnız helak edileceklerden olan karısı hariç."

Melekler İbrahim'e, Sodom halkını helak edeceklerini bildirince ibrahim orada Lut'un da bulunduğunu hatırlatarak meleklere: "Sodom'da Lut da var." dedi. Melekler: "Biz orada kimin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Biz, Lut'u da ona iman eden ailesini de mutlaka kurtaracağız. Yalnız karısı kurtulamayacaktır. Çünkü o, Lut'a iman etmeyip geride kalanlardan oldu. Bu sebeple helak olacaktır." dediler.

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا
وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ
كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾

33- Meleklerimiz Lut'a gelince, Lut (Kavminin onlara sarkıntılık edeceğinden korkarak) fenalaştı ve sıkıntıya düştü. Melekler şöyle dediler: "Korkma, üzülme biz seni ve aileni mutlaka kurtaracağız. Yalnız geride kalıp helak edileceklerden olan karın hariç.

*Misafir şeklinde gelen meleklerin Lut'un hoşuna gitmemesi ve sıkıntıya düşmesi, kavminin onlara sataşıp çirkin işlerini onlara da yapacaklarından korkmasındandır. Melekler Lut'un bu halini hissedince onun maneviyatını güçlendirmişler, onun korkmamasını ve üzülmemesini bildirmişlerdir.

Başka bir âyette de beyan edildiği gibi Lut'un, Sodom şehrini terkederek, gecenin bir bölümünde oradan çıkıp gitmesini söylemişler ve ona iman edenler dışında kavmini helak edeceklerini bildirmişlerdir.

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

34- Yaptıkları fenalıklar yüzünden, biz bu ülke halkının üstüne gökten mutlaka bir azap indireceğiz."

Melekler sözlerine devamla şöyle demişlerdir: "Biz bu ülke halkının üzerine, yaptıkları hayasızlığın bir cezası olarak gökten bir azap indireceğiz. Bu azap, gökten kızgın taşlar yağması ve ülkelerinin altının üstüne çevirilmesidir.

وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

35- Şüphesiz ki biz, aklını kullanan bir kavim için, helak ettiğimiz ülkelerden geriye apaçık bir ibret bıraktık.

Sodom halkından geriye kalan en belirgin ibret, çevresine pis kokular saçan ve "Ölü göl* diye adlandırılan Lut gölüdür.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ
الْآخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾

36- Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı Peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara: "Ey kavmim, Allaha ibadet edin, âhiret gününü arzu edin yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." dedi.

*Allah teala bu âyet-i kerimede de Şuayb (a.s.)ı Medyende yaşayan kavme Peygamber olarak gönderdiğini, Şuayb (a.s.)ın, kavmini, yalnızca Allaha kulluk etmeye ve âhiret gününün sevabını istemeye ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmamaya davet etmiştir. Fakat kavmi onu dinlememiştir.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾

37- Fakat onlar Şuayb'ı yalanladılar. Bunun üzerine şiddetli bir deprem onları yakalayıverdi de evlerinde dizüstü çökekaldılar.

Kavmi Şuayb (a.s.)ı yalanlayınca Allah onları, çığlık koparan bir sarsıntı ile yakalâyıverdi ve onlar bulundukları yurtlarında dizüstü çökekalıp öldüler.

وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ
ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟
مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

38- Biz, Âd ve Semud kavimlerini de helak ettik. Bu, geride kalanların yerlerinden de size belli olmaktadır. Şeytan, yaptıkları kötülükleri kendilerine süsleyip güzel göstererek onları doğru yoldan uzaklaştırmıştı. Halbuki kendileri bunu anlayacak durumdaydılar.

*Âd kavmi, Yemen'de "Hadramut" şehrine yakın olan "Ahkaf" bölgesinde yaşıyorlardı. Semud kavmi ise Mekke'ye yakın bir yerde bulunan "Hicr" bölgesinde yaşıyorlardı.

Araplar, bu kavimlerin yaşadıkları yerleri iyi biliyor ve oralardan geçiyorlardı. Âyet-i kerime, işte helak olan bu iki kavmi tekrar ibret nazarlarına sunmaktadır.

وَقَٰرُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ
فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانُوا۟ سَٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾
فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم
مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ
أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

39- Biz Karun'u, Firavnu ve Hâmân'ı helak ettik. Doğrusu Musa kendilerine apaçık delillerle gelmişti de, yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Onlar, azabımızdan kaçıp kurtulamazlardı.

40- Biz onların herbirini günahları yüzünden cezalandırdık. Kiminin üstüne taş yağdıran kasırga gönderdik, kimini korkunç bir çığlık yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Aslında Alah onlara zulmetmedi fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler.

*Daha önce geçen âyetlerde beyan edildiği gibi Karun, İsrailoğullarından, büyük bir servete sahibolan ve malından Allah yolundan harcamayan ve bu sebeple eviyle birlikte yerin dibine geçirilen bir kimsedir. Firavun ise Hz. Musa zamanında Mısır'ın kralı olan ve sonunda denizde boğulan birisidir. Hâmân da Firavunun veziridir. Firavun da Hâmân da Allahı inkâr eden Kıptilerdendir.

Âyet-i kerimede zikredilen ve üzerlerine taş yağdığı belirtilenler Lut kavmidir. Çığlıkla yakalananlar ise Semud kavmi ve Medyen halkıdır. Yere geçirilen kimse Karun, Suda boğulan ise Nuh (a.s.)ın kavmi ve Firavundur.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Aslında Allah onlara zulmetmedi fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler." buyurulmaktadır. Bu ifade şöyle izah edilmektedir: "Allah teala yarattığı bu ümmetleri, başkalarının suçundan dolayı değil bizzat kendilerinin işlemiş oldukları suçlardan dolayı helak etmiştir. Zira bunlar, rablerini ve rablerinin kendilerine vermiş olduğu çeşitli nimetleri inkâr etmişler ve Allah'ı bırakıp putlara tapmışlardır.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ
اتَّخَذَتْ بَيْتاً وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41- Allahtan başka dostlar edinenler, kendine yuva yapan örünceğe benzerler. Eğer bilseler, evlerin en zayıfı örümcek evidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kendisini bırakıp putlara tapanları ve onlardan medet umanları, ihtiyaç hissedildiğinde hiçbir fayda görmeme bakımından, kendisine yuva yapan örümceğe benzetmektedir. Zira örümcek bütün çabasını harcayarak kendisine barınak yapar ve o barınağın kendisini koruyacağını zanneder. Fakat korunması gerektiği bir anda o barınağın ona hiçbir faydası olmaz. Allahı bırakıp başkalarını dost edinenler de tıpkı bu örümcek gibidirler.

Darda kaldıklarında bu dostlarının kendilerine yardımcı olacaklarını sanarlar. Fakat darda kaldıklarında bütün bunların kendilerinden uzaklaştıklarını görürler.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾

42- Şüphesiz Allah onların, Allahı bırakıp da taptıkları şeyi çok iyi bilir. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede de, kendisini bırakıp da başka varlıklara tapanları ve kendisine ortak koşanları tehdit etmekte ve onların bütün yaptıklarını bildiğini beyan etmekte ve onları mutlaka cezalandıracağını haber vermektedir. Zira Allah, herşeye galiptir, yaptıklarında hikmet sahibidir.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

43- Biz bu misalleri insanlara açıklıyoruz. Bunları ancak âlimler anlar.

*Allah teala Kur'an-ı kerimde sivrisinek ve örümcek gibi bir kısım varlıkları misal olarak zikredince Kurayş'in beyinsizleri bu âyetleri alaya alıyorlardı. Allah teala bu âyet-i kerimede, Kur'an-ı Kerimde zikrettiğini ancak ilmin derinliklerine inen âlimlerin anlayabileceklerini beyan etmiş ve cahillerin bunları anlamamasının Kur'an'ın bir eksikliği değil kendilerinin kusuru olduğunu ortaya koymuştur.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

44- Allah, gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. Şüphesiz ki bunda, müminler için büyük bir ibret vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede yüce kudretinden haber vererek, gökleri ve yeri gerektiği gibi yarattığını ve bunların yaratılışında Allahın birliğini ve kudretini gösteren büyük bir delil bulunduğunu bu delili de müminlerin idrak edebileceklerini beyan ediyor.

اُتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَۜ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ
الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِۜ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

45- Ey Muhammed, sana vahyolunan kitabı oku. Namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı fuhuş ve kötü şeylerden alıkoyar. Allahı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah, ne yaptığınızı çok iyi bilir.

Ey Muhammed, Kur'andan sana indirilen âyetleri insanlara oku. Allahın sana farz kıldığı namazı gereği gibi kıl. Şüphesiz ki namaz insanı hayasızlıktan ve çirkin şeylerden korur.

*Kulu hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyan namazdan maksat, Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir görüşe göre camilerde okunan Kur'andır. Ancak Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen ve Taberi tarafından da tercih edilen kuvvetli görüşe göre ise burada zikredilen namazdan maksat, bilinen namazdır.

Abdullah b. Abbas bu hususta şöyle demiştir: "Kıldığı namaz bir kimseyi hayasızlıktan ve kötülükten alıkoymuyorsa o kişi, namazıyla Allahtan uzaklaşıyor demektir."

Abdullah b. Mes'ud da: "Kıldığı namaz bir kimsenin iyilik yapmasını sağlamıyor ve kötülükten alıkoymuyorsa o kişinin bu namazı onu ancak Allahtan uzaklaştırır." demiştir.

Taberi, namazın kulu, hayasızlıktan ve kötülüklerden nasıl koruduğunu izah ederken özetle şöyle diyor: "Şayet namazın içinde, kulu, hayasızlıktan ve kötülüklerden men eden âyetler okunmasa bile kul en azından namazla meşgul

olduğu anda hayasızlık ve kötülük yapmaktan beri olur.

Âyet-i kerimede: "Allahı anmak elbette en büyük ibadettir." buyurulmaktadır. Âyet-i kerimenin bu bölümü, sahabi ve tabiin tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Selman-ı Farisi, Ümmü Derda ve Katade'den nakledilen görüşe göre âyet-i kerimenin manası, mealde verildiği gibidir. Ümmü Derda demiştir ki: "Allahı anmak elbette en büyük ibadettir. Çünkü namaz kılman Allahı anmaktır. Oruç tutman Allahı anmaktır. Yaptığın her hayırlı iş Allahı anmaktır. Kötülükten her kaçınman Allahı anmaktır. Allahı anmanın en efdali ise onu layık olmadığı sıfatlardan arındırmaktır.

Selman-ı Fârisi, "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorana: "Kur'anı okumuyor musun? Elbetteki Allahı zikretmek en üstün ibadettir. Onu zikretmekten daha üstün bir ibadet yoktur." demiştir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Atiyye, Mücahid ve diğer bazı müfessirlere göre ise bu âyetin manası şöyledir: "Allahın sizi anması, sizin onu anmanızdan daha büyüktür." Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Rabia diyor ki: "Birgün Abdullah b. Abbas bana dedi ki: "Allahı anmak elbette en büyük ibadettir." ifadesini anlıyor musun?" Dedim ki "Evet anlıyorum." "O halde ne demektir?" dedi. Dedim ki: "Namazın içinde Allahı tesbih etmek, ona hamdetmek, onu yüceltmek ve ayrıca Kur'an okumak ve benzeri şeyler yapmaktır." Dedi ki: "Sen acaip şeyler söyledin." Bunun manası o değildir. Bunun manası şudur: "Allah birşeyi emredip veya yasaklar da sizler o emir ve yasağın icabını yaparken Allahı düşünürseniz, Allah sizi, sizin onu düşünmenizden daha çok düşünür."

Ebu Mâlik ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Namazın içinde Allahın kulunu anması namazdan daha büyüktür."

İbn-i Avn ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Kulun kıldığı namaz ve o namazın içinde Allahı anması, namazın o kulu, fuhuş ve kötü şeylerden alıkoymasından daha büyüktür."

وَلَا تُجَادِلُوٓا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ

وَقُولُوٓا آمَنَّا بِالَّذِيٓ أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلٰهُنَا وَإِلٰهُكُمْ

وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

46- İçlerinde zulmedenler hariç, kitap ehliyle en güzel şekilde mücadele edin ve şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir. Biz yalnız ona boyun eğeriz.

Ey iman edenler, siz, kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlarla güzel sözlerle mücadele edin. Onları Allaha, ilahi delilleri ortaya koyarak davet edin. Kitap ehlinden, zulmedenlere ise bu şekilde davranmayın.

*Kitap ehlinden zulmedenlerin kimler oldukları hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Mücahid ve Said b. el-Müseyyeb'e göre kitap ehlinden zulmedenler, boyun eğerek müslümanlara cizye vermeyi kabul etmeyen ve onlara karşı savaşanlardır. Kitap ehlinin böyle olanlarıyla artık güzel sözlerle tartışma yoktur. Bunlarla, müslüman oluncaya veya cizye vermeyi kabul edinceye kadar savaşılır. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

İbn-i Zeyd'e göre ise, kitap ehlinin zulmedenlerinden maksat, onların, İslama iman etmeyenleridir. Bu görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Ey iman edenler, siz, kitap ehlinden, Allaha ve peygamberi Muhammed'e iman edenlerle, önceki dinlerinde mevcut olan meseleleri size anlattıklarında onlarla ancak en güzel bir şekilde mücadele edin. Zira onların size anlattıkları şeyler olabilir. Ancak kitap ehlinden, islama iman etmeyen ve böylece zalim olanlarla ise savaşın." Âyeti bu şekilde yorumlayanlar bu âyetin mensuh olmadığını, hükmünün halen yürürlükte olduğunu söylemişlerdir.

Katade'ye göre ise bu âyet-i celile mensuhtur. Bunu nesheden âyet ise Tevbe suresinin yirmidokuzuncu âyetidir. Bu âyette, artık kitap ehline boyun eğip cizye vermedikleri için onlara iyi davranılmayacağı, onlarla savaşılacağı emredilmektedir. Bu âyet inmeden önce ise, kitap ehlinin zalim olmayanlarına karşı iyi davranılması ve zalim olanlarına ise sert davranılması emredilmişti.

Âyet-i kerimenin son bölümünde Allah teala, müminlere şöyle emretmektedir. "Kitap ehline deyin ki: "Biz, bize indirilen Kur'ana da size indirilen Tevrat ve İncile de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir biz, onun emirlerine boyun eğer ve yasaklarından kaçınırız."

Âyet-i kerimenin bu bölümü, kitap ehlinin, kendi dinlerindeki malumatları anlattıkları zaman, müminlerin o anlatılanları tasdik veya inkar etmeksizin

ihtiyatla karşılamalarını hükme bağlamaktadır.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرَؤُونَ التَّوْرَاةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ
وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا تُصَدِّقُوا أَهْلَ
الْكِتَابِ وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا.

"Kitap ehli Tevratı İbranice okuyor ve müslümanlara Arapça olarak açıklıyorlardı. Bunun üzerine Resululah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Siz, kitap ehlini ne tasdik edin ne de yalanlayın. Deyin ki: "Biz, Allaha ve bize indirilene iman ettik..." (10)

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ
وَمِنْ هَٰؤُلَاءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾

47- Ey Muhammed, sana da kitap indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ederler. Şunlardan da ona iman eden vardır. Bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkar eder.

Ey Muhammed, senden önce gelen peygamberlerden bir kısmına kitap indirdiğimiz gibi sana da bu kitabı indirdik. Senden önce kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirdiğimiz bu kitaba iman ediyorlardı. Kitap ehlinden halihazırda mevcut olanların bir kısmı da sana indirilen kitaba iman eder. Bizim âyetlerimizi, ancak, nimetlerimize karşı nankörlük edenler ve bizim birliğimizi kabul etmeyenler inkar ederler.

(10) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 2, bab: 11

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ اِذًا لَارْتَابَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾

48- Sen, Kur'andan önce ne bir kitap okuyor ne de elinle yazıyordun. Öyle olsaydı batıla uyanlar, şüpheye düşerlerdi.

Ey Muhammed, sana indirdiğimiz bu kitaptan önce sen, okuyamıyordun ve yazı da yazmıyordun. Sen okur yazar olmayan biriydin. Şayet sen, bu kitap sana indirilmeden önce okuyan veya yazan birisi olsaydın senin peygamberliğin hakkında ve sana rabbin katından gönderilen vahiy hakkında batıla dalanlar şüpheye düşerlerdi. Sana vahyedilenlerin, kehanet, öncekilerin efsaneleri ve birtakım kafiyeli sözler olduğunu söylerlerdi.

*Tercih edilen görüşe göre, Peygamber efendimiz (s.a.v.) hayatının sonuna kadar yazı yazmayı öğrenmemişti.

Bir kısım âlimler, Resulullahın, Hudeybiye musalahasında, antlaşma metninin düzeltilen kısmını bizzat kendi eliyle yazdığını söylemişlerse de bu görüş kabule şâyân görülmemiş ve Resulullahın emriyle yapıldığı için o yazmış gibi ifade edildiği beyan edilmiştir.

بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا
اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

49- Bilakis Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin kalblerinde korunan apaçık âyetlerdir. Bizim âyetlerimizi ancak zalimler inkar eder.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi iki şekilde izah etmişlerdir. Bunlardan birisi, mealde verildiği gibidir. Diğeri ise şöyledir:

Abdullah b. Abbas, Dehhak, Katade ve İbn-i Cüreyc bu âyetin izahında şöyle demişlerdir: "Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)in sıfatlarını Tevrat ve İncil'de beyan etmiş ve onları okuyanları bildirmiştir.

Resulullahın peygamberliğinin alametlerinin okur-yazar olmaması hususu olduğu kitaplarda beyan edilmiştir. İşte bu beyanat bu kitapları okuyan insan-

ların kalbinde apaçık bir delildir. İşte bu âyet-i kerime bunu izah etmektedir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِ وَاِنَّمَا اَنَا۬ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾

50- Kâfirler: "Ona da rabbinden mucizeler indirilse ya." dediler. Onlara "Bütün mucizeler ancak Allah katındandır. Ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım." de.

Kureyş müşrikleri: "Salih'e deve verildiği, İsa'ya gökten sofra indirildiği gibi Muhammed'e de rabbi tarafından bir mucize indirilse de bize karşı delil gösterse ya." dediler. Ey Muhammed de ki: "Bütün mucizeler Allah katındandır. Onun dışında mucize getirmeye hiç kimsenin gücü yetmez. Ben, ancak apaçık bir uyarıcıyım. Ben sizleri, inkarcılığınız sebebiyle Allahın azabı ve şiddetiyle uyarıyorum."

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51- Sana indirdiğimiz ve sana okunup duran kitap, onlara yetmedi mi? Şüphesiz ki bunda, iman eden bir kavim için bir rahmet ve öğüt vardır.

"Muhammed'e rabbi tarafından bir mucize indirilse ya." diyen müşriklere, sana indirdiğimiz ve kendilerine okunan Kur'an mucize olarak yetmez mi? " Şüphesiz ki sana indirilen bu kitapta, kendisine iman edenler için rahmet ve öğüt vardır.

*Taberi bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Yahya b. Ca'de'den şunu rivayet etmektedir: "Bir kısım müslümanlar Yahudilerin söylediklerinden bazı şeyleri kitaplara yazarak Resulullah'a getirmişlerdir. Resulullah o kitaplara

bakmış ve onları kaldırıp atmıştır sonra onlara şöyle demiştir: "Bir kavmin, Peygamberinin getirdiğini bir tarafa bırakarak Peygamberleri dışındaki birinin başka kavimlere getirdiği şeylere rağbet etmesi ahmaklık veya sapıklık olarak o kavme yeter."

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنٖي وَبَيْنَكُمْ شَهٖيدًاۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

52- Sen onlara şöyle de: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerdekileri bilir. Bâtıla inanıp Allahı inkar edenler, işte onlar, hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

Ey Muhammed, sana, "Rabbi tarafından ona bir mucize indirilse ya." diyen kâfirlere de ki: "Benimle sizin aranızda lehime ve aleyhime şahit olarak Allah kâfidir. Çünkü o, bizlerden, kimin hak kimin de bâtıl üzere olduğunu çok iyi bilir. Zira o, göklerde ve yerde olanları bilir. Hiçbir şey ona gizli değildir. O, bizden, herbirimize layık olduğu karşılığı verecektir. Allah'a ortak koşma gibi bir bâtıla iman edip Allah'ı inkar edenler, işte onlar, zarara uğrayanlardır, hüsrana düşenlerdir. Allah onları, kıyamet gününde, yaptıklarının karşılığı ile cezalandıracaktır.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِۜ وَلَوْلَٓا اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَٓاءَهُمُ الْعَذَابُۜ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً
وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾

53- Onlar senden azabın acele indirilmesini istiyorlar. Eğer tayin edilen bir müddet olmasaydı azap onlara gelmişti. Şüphesiz ki azap onlara hiç haberleri olmadan ansızın geliverecektir.

Ey Muhammed, sana bir mucize gelmesini isteyen bu müşrikler: "Ey Allahım eğer bu Kur'an, nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa gökten üzerimize taş-

lar yağdır veya bize can yakıc bir azap ver." (11) şeklindeki sözleriyle, senin, kendilerine derhal bir azap getirmeni isterler. Şayet onları helak etmek için ta-yin edilen bir vade olmamış olsaydı azap onlara, haberleri olmadığı bir anda aniden gelip onları yakalayıverirdi.

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾

54- Senden azabın biran önce inmesini istiyorlar. Halbuki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatacaktır.

Ey Muhammed, bu müşrikler, senden, azabın acele gelmesini isterler. Cehennem ateşi onları çepeçevre kuşatmaktadır. Onların sadece onun içine girmekten başka bir çareleri olmayacaktır.

يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

55- O gün azap kendilerini tepelerinden ve ayaklarının altından saracak, Allah onlara "Yaptıklarınızın cezasını tadın." diyecektir.

Kıyamet gününde azap, kâfirleri üstlerinden ve ayaklarının altından saracaktır. Ve onlara: "Dünyada işlediğiniz kötülüklerin karşılığı olarak bu azabı tadın." diyecektir. İşte o zaman azabın ne olduğunu anlayacak ve pişman olacaklardır. Fakat pişmanlık bir fayda vermeyecektir.

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

(11) Enfal suresi, âyet: 32

56- Ey iman eden kullarım, şüphesiz ki benim yeryüzüm geniştir. O halde sadece bana ibadet edin.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, mümin kullarına, dinî hükümleri rahatça yaşayamadıkları yerleri terkedip o hükümleri rahatça yaşayabilecekleri yerlere hicret etmelerini emrediyor ve yeryüzünün geniş olduğunu bildiriyor.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قال رسول الله ﷺ البلاد بلاد الله والعباد عباد الله فحيثما أصبت خيراً فاقم

"Ülkeler Allahın ülkesi, kullar Allahın kuludur. Sen nerede hayır görürsen orada yerleş." (12)

Evet, geçmişte müminler, Allah tealanın bu emrine uyarak ülkeleri olan Mekke'yi bırakıp Habeşistan veya Medine gibi yerlere hicret etmiş oralarda dinlerinin hükümlerini rahatça yaşamışlardır.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾

57- Her can mutlaka ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.

Allah teala bundan önceki âyette hicret etmeyi ve sadece kendisine kulluk edilmesini emretmiş bu âyette ise hicret etmeye hiçbirşeyin engel olmaması gerektiğini açıklamıştır. Zira ister hicret etsin ister etmesin her canlı ölümü tadacaktır ve Allahın huzuruna çıkarılarak hesap verecektir. Hicret etmeyenler, rahat yaşadıkları vatanlarında ebedi olarak kalmayacaklardır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾
الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

58- İman edip salih ameller işleyenleri, cennette mutlaka altlarından ırmaklar akan köşklere yerleştireceğiz. Onlar orada ebediyyen kalacaklar-

(12) Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.1 S. 166

dır. Salih amel işleyenlerin mükafaatı ne güzeldir.

59- Onlar, sabreden ve rablerine tevekkül edenlerdir.

* Allah teala bu âyet-i kerimelerde bizlere, kendisine itaatte sabredenlere, âhirette hazırladığı nimetleri haber vermektedir.

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

60- Canlılardan niceleri vardır ki, kendi rızıklarını taşımaktan acizdirler. Onları da sizi de rızıklandıran Allah'tır. O, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

*Allah teala, Resulullahın sahabilerinden iman edenlere, hicret etmelerini, Allah yolunda cihad etmelerini emrettikten sonra, her canlının mutlaka ölümü tadacağını, iman edenlerin âhirette büyük mükafaatlara ereceğini haber vermiş bu âyette de hicret ve cihad etmeleri istenen müminlerin, fakirlikten ve rızık darlığından korkmamaları emredilmiştir. Zira yeyip içmeye muhtaç nice varlıklar vardır ki onlar, rızıklarını biriktirip saklayacak güçte değillerdir. Bugünden yarının rızkını saklamatan âcizdirler. Fakat Allah onları da rızıklandırıyor. Zira o, her yalvaranın dileğini işiten ve herşeyin halini bilendir.

Hz. Ömer (r.a.) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرُزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ تَغْدُو خِمَاصاً وَتَرُوحُ بِطَاناً.

"Şayet sizler Allah'a hakkıyla tevekkül edecek olursanız o sizleri, sabahleyin aç karınla gidip akşama karınları dolu olarak dönen kuşlar gibi rızıklandırır." (13)

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

(13) Tirmizî K. ez-Zühd, bab: 3, Hadis no: 2344 / İbn-i Mâce, K. ez-Zühd, bab: 14, Hadis no: 4164 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1 S. 50-52.

61- Yemin olsun ki eğer onlara: "Gökleri ve yeri yaratan , güneşi ve ayı hizmete âmâde kılan kimdir?" diye sorsan, muhakkak: "Allahtır." derle. O halde nasıl döndürülüyorlar?

Ey Muhammed, yemin olsun ki sen, Allaha ortak koşan kafirlere: "Gökleri ve yeri kim yaratıp düzene soktu? Güneşi ve ayı kullarının hizmetine kim verdi? diye soracak olsan onlar, "Bunları yaratan ve yapan Allahtır." diyeceklerdir. O halde onlara ne oluyor da, bunları yaratan rablerine kulluk etmekten döndürülüyorlar? Başka şeyleri ona denk tutuyorlar?

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

62- Allah, kullarından dilediğinin rızkını bol verir, dilediğinin rızkını da kıt verir. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, rızıkların kendi elinde olduğunu, yaratıklarından dilediğinin rızkını bol verip dilediğini daralttığını ve herkesin halini bildiğini beyan ediyor. Böylece rızık korkusuyla cihad ve hicret gibi dünyadaki ciddi amellerden geri durulmamasını bildiriyor.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا
لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

63- Yemin olsun ki eğer onlara: "Gökten su indirip onunla yeryüzüne öldükten sonra tekrar hayat veren kimdir? " diye sorsan mutlaka "Allahtır." derler. Sen de: "Allaha hamdolsun." de. Fakat onların çoğu yine de akıllarını kullanıp düşünmezler.

*Bu âyet-i kerimelerden de anlaşıldığı gibi, Allaha ortak koşan müşrikler, onun, herşeyin yaratıcısı olduğunu, rızıkları onun verdiğini, göklerden yağmur indirip onunla yeryüzünde çeşitli bitkileri kendisinin bitirdiğini kabul etmekte fakat bununla beraber Allaha yardımcı olurlar inancıyla bir kısım putları ve benzeri şeyleri ona ortak koşmaktadırlar. Allah teala, şirkin her türlüsünü ortadan kaldırmak ve tevhid inancını sağlamlaştırmak için Resulullaha bu gibi âyetlerle

telkinde bulunuyor ve onu, müşrikleri uyarmakla görevlendiriyor.

وما هذه الحياة الدنيا الا لهو ولعب وان الدار الآخرة لهي الحيوان لو كانوا
يعلمون ﴿٦٤﴾

64-Bu dünya hayatı, eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret hayatı ise, şüphesiz asıl hayat odur. Keşke bilselerdi.

Müşrikleri zevkü sefa ile yaşamış oldukları bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundur. İnsanların nefsini zevklendirir. Sonra kısa bir zamanda gelip geçer. Âhiret yurdunda ise ölüm yoktur. O, devamlıdır. Bu itibarla asıl hayat, âhirette yaşanacak hayattır. Eğer müşrikler bunu idrak edecek olsalar Allaha ortak koşmaktan vazgeçer ve sadece ona kulluk ederler.

فاذا ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين فلما نجيهم الى البر اذا هم
يشركون ﴿٦٥﴾

65- Onlar gemiye binip tehlikelerle yüzyüze geldiklerinde dini sadece Allaha tahsis ederek ona yalvarmaya başlarlar. Fakat Allah kendilerini sağ salim karaya çıkarıp kurtarınca da hemen ona ortak koşmaya başlarlar.

Müşrikler, denizde gemiye bindikleri zaman orada boğulacaklarından ve helak olacaklarından korkunca yalnızca Allahtan yardım dilerler ve sadece ona boyun eğerler. Artık putlarından ve Allaha ortak koştukları şeylerden yardım istemeyi bırakırlar. Allah onları tehlikelerden kurtarıp karaya ulaştırınca da hemen Allaha ibadette ona ortaklar koşarlar ve putlarını da Allah ile birlikte rabler edinirler.

*Muhammed b. İshak diyor ki: "Resulullah Mekke'yi fethedince, henüz müslüman olmamış olan İkrime b. Ebu Cehl Mekke'den çıkıp Habeşistan'a doğru yola çıkmıştır. Oraya gitmek için gemiye binmiş ve gemi fırtınaya yakalanmış, gemide bulunanlar: "Ey insanlar, sadece rabbinize yalvarın zira sizi bura-

dan ondan başka kimse kurtaramaz." demişlerdir. Bunun üzerine İkrime b. Ebu Cehl şöyle demiştir: "Allaha yemin olsun ki bizleri denizde ondan başka kimse kurtaramıyorsa karada da ondan başka kimse kurtaramaz. Ey Allahım, sana kesin söz veriyorum, eğer beni buradan sağ salim çıkaracak olursan gidip elimi Muhammed'in eline vereceğim ve onu şefkatli ve merhametli biri olarak bulacağım." Evet, İkrime dediğini yapmış Resulullah da ona beklediği gibi davranmıştır.

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

66- Onlar, kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve arzularınca eğlensinler bakalım. Yakında bileceklerdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, denizde fırtınalara tutulup boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca herşeyi unutup sadece Allaha yalvaran, karada selamete çıkınca da tekrar Allaha ortak koşmaya başlayan insanlar için buyuruyor ki: "Allahın kendilerine verdiği nimetlere nankörlük etsinler ve zevk-ü sefa içinde yaşasınlar bakalım,. Yakında, Allahın kendileri için hazırladığı azabı görünce neyin ne olduğunu çok iyi bileceklerdir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ
وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

67- Çevrelerinde, insanlar kaçırılıp zulmedilirken, bizim, Mekke'yi mukaddes ve emin bir halde yaptığımızı görmediler mi? Bâtıla inanıp da Allahın nimetini inkar mı ediyorlar?

Kureyş müşrikleri, Allahın, kendilerine birtakım özel nimetler verdiğini görmezler mi ki Muhammed'e iman etmiyorlar? Biz onların içinde yaşadıkları toprakları mukaddes ve güvenli bir bölge yapmadık mı? Halbuki çevrelerinde bulunan memleketler yağma ediliyor. İnsanlar kaçırılıp götürülüyorlar. Onlar, Allah'a ortak koşma gibi bir batıla iman ediyor da Allah'ın kendilerine verdiği bu özel nimete karşı nankörlük mü ediyorlar?

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ
فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

68- Allaha karşı yalan uydurandan veya kendine gelen hakkı yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Kâfirlerin sanki cehennemde barınacak yeri mi yok?

Bir hayasızlık işlediklerinde: "Atalarımızı böyle bulduk. Bunu yapmamızı bize Allah emretti." diyerek Allaha karşı yalan uydurandan veya kendisine Allahın bir olduğu gerçeği geldiği halde onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Sanki cehennemde kafirler için bir karargah ve bir barınak yok mudur?

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

69-Uğrumuzda cihad edenlere, biz mutlaka yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah, iyilik edenlerle beraberdir.

Allaha karşı yalan uyduran veya kendisine hak geldikten sonra onu yalanlayan kâfirlere karşı cihad edenlere doğru yollarımızı mutlaka gösteririz. Şüphesiz ki Allah, kâfirlere karşı savaşarak Allahın peygamberine ve dinine yardım edenlerle beraberdir. Onları destekler ve onlara yardım eder.

RUM SURESİ

Rum Suresi altmış âyettir. 17 âyeti Medine'de, diğerleri Mekke'de nazil olmuştur.

Bu Sure-İ Celile, Rumların, İranlılarla yapmış oldukları savaşta yenildikten sonra birkaç sene içinde galip geleceklerini beyan ederek başlıyor. "Rum Suresi" olarak adını da buradan alıyor.

O zamanlar İranlılar putperestti. Rumlar ise ehl-i kitaptı ve Hıristiyandı. Müşrikler, Hıristiyan olan Rumların mağlup olmalarına sevinmişlerdi. İşte Kur'an-ı Kerim bu Surenin ilk âyetleriyle, yakında Rumların galip geleceklerini beyan etmiş ve sonunda da Kur'an-ı Kerimin verdiği haber tahakkuk etmiş Rumlar, yani Bizanslılar İranlıları mağlup etmişlerdir.

Sure-i Celile, bunun, Allah'ın bir vaadi olduğunu ve Allahın da verdiği vaadden hiçbir zaman caymayacağını beyan ediyor. Ve insanların, yeryüzünde gezip dolaşmalarını ve kendilerinden önce geçen kavimlerin güçlü ve kuvvetli olmalarına, toprağı onlardan daha fazla işlemiş olmalarına rağmen kendilerine de mucizelerle Peygamberler geldiği halde o peygamberleri yalanlamaları sebebiyle helak olup gittiklerini, onların kalıntılarına bir ibret nazarıyla bakılmasını tavsiye etmektedir.

Bütün varlıkları yoktan var eden Allahın, onları tekrar dirilteceği, kıyametin koptuğu gün suçluların bütün ümitlerini kaybederek susacakları, dünyadayken Allaha ortak koştukları şeylerden kendilerine herhangi bir şefaatçinin bulunmayacağı, kıyamet koptuğu gün de müminlerle kâfirlerin birbirlerinden ayrılacakları, iman edip salih amel işleyenlerin cennet nimetleriyle mesrur olacakları, inkar edip âyetleri yalanlayanların ise cehennem azabına atılacakları beyan edilmektedir.

Göklerde ve yerde Hamd'e layık olanın yalnızca Allah olduğu, Allahın, ölüden diriyi diriden de ölüyü çıkardığı, insanları topraktan yaratıp yeryüzüne

yaymasının, onun varlığının delillerinden olduğu ifade ediliyor.

Allah tealanın, insanlara kendi cinslerinden eşler var etmesi, dillerin ve renklerin değişik olması, gecenin ve gnüdüzün var edilmeleri, korku ve ümit vermek için şimşeğin yaratılmasının da Allah tealanın delillerinden oldukları açıklanıyor.

İnsanlara bir zarar dokundu mu rablerine yönelerek ona yalvardıkları, bir rahmet tattırıldığı zaman da onunla sevinip şımardıkları, işledikleri günahlar yüzünden başlarına bir kötülük gelince de hemen ümitsizliğe kapıldıkları beyan ediliyor.

Akrabaya, yoksula, yolda kalmış yolcuya haklarının verilmesi, faizin ise çok kötü birşey olduğu fakat zekatın buna benzemediği beyan ediliyor. Karada ve denizde çıkan fesadın, insanların kendi elleriyle işledikleri günahlar yüzünden meydana geldiği, Allahın, onlardan bir kısmının cezasını, belki bu kötü hareketlerden çekinirler diye insanlara tattırdığı açıklanıyor.

Kur'an-ı Kerimin birçok âyetinde olduğu gibi burada da tekrar, insanların, yeryüzünde gezip dolaşmaları, Allahı ve onun gönderdiği peygamberleri yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bakılması emredilmektedir. Geleceği kesin olan kıyametin gelip çatmadan İslama dönülmesi emredilmektedir.

Daha önceki ümmetlere de Peygamberler gönderildiği fakat onların da peygamberlerini yalanladıkları haber verilerek, müşriklerin kendisini inkar etmeleri sebebiyle Resulullah (s.a.v.) teselli edilmektedir.

Ölülerin, sağırların, kalb gözleri körelmiş insanların ilahi daveti duyup ona uymayacakları beyan ediliyor.

Allah teala, müşriklerin, inkarcıların direnmelerine karşı peygamberimize sabretmesini, imanında samimi olmayanlara da üzülmemesini, kendi vaadinin ise mutlaka hak olduğunu beyan ederek Sure-i Celileyi bitiriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الٓمٓ ﴿١﴾

1- Elif. Lam. Mîm.

*Mukatta'a harfleri hakkında Bakara Suresinin başında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

غُلِبَتِ الرُّومُۙ ﴿٢﴾

ف۪ٓي اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَۙ ﴿٣﴾

ف۪ي بِضْعِ سِن۪ينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَۙ ﴿٤﴾

بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُۙ ﴿٥﴾

2-5- Rumlar size en yakın bir yerde mağlup oldular. Onlar bu mağlubiyetten sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allahındır. O gün müminler, Allahın yardımıyla sevineceklerdir. Allah, dilediğine yardım eder. O, herşeye galiptir, çokça merhamet edendir.

Farslar Rumlara, size en yakın yerlerden biri olan Şam topraklarında galip geldiler. Farsların Rumlara galip gelmesinden sonra, birkaç yıl içinde Rumlar da onlara galip geleceklerdir. Farsların galip gelmesinden önce de sonra da emir Allahındır. O, yarattıkları hakkında dilediğini yapar. Bir kısmını diğerlerine galip getirir veya mağlup ettirir. Rumların Farslara galip gelecekleri günde ise, Âllahın, kitap ehli Rumlara yardım etmesiyle müminler sevineceklerdir. Allah, yarattıklarından dilediğine yardım eder. Nitekim Bedir savaşında yardım

etmiştir. Allah, kâfirleri cezalandırmada herşeye galiptir, yarattıklarından tevbe edip onun itaatına dönenlere çokça merhamet edendir.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin izahında şunları zikretmiştir:

عَنْ ابْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِ اللهِ تَعَالىٰ: (الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الأَرْضِ) قَالَ: غُلِبَتْ وَغَلَبَتْ، كَانَ الْمُشْرِكُونَ يُحِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ أَهْلُ فَارِسَ عَلَى الرُّومِ لأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ أَوْثَانٍ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُحِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ لأَنَّهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ، فَذَكَرُوهُ لأَبِي بَكْرٍ، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: أَمَا أَنَّهُمْ سَيَغْلِبُونَ، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لَهُمْ، فَقَالُوا: اجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ أَجَلاً، فَإِنْ ظَهَرْنَا كَانَ لَنَا كَذَا وَكَذَا، وَإِنْ ظَهَرْتُمْ كَانَ لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَجَعَلَ أَجَلَ خَمْسِ سِنِينَ فَلَمْ يَظْهَرُوا، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: أَلاَ جَعَلْتَهُ إِلَى دُونَ قَالَ: أُرَاهُ الْعَشْرِ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: وَالْبِضْعُ مَا دُونَ الْعَشْرِ، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى (الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ) إِلَى.قَالَ: ثُمَّ ظَهَرَتِ الرُّومُ بَعْدُ قَوْلِهِ (يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ) قَالَ سُفْيَانُ سَمِعْتُ أَنَّهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ.

"Allaha ortak koşan müşrikler, Farslıların Rumlara galip gelmesini istiyorlardı. Çünkü onlar da kendileri gibi putperestti. Müslümanlar ise Rumların Farslara galip gelmesini istiyorlardı. Zira Rumlar ehl-i Kitap idiler. Müşrikler, Farsların galip geldiklerini Hz. Ebubekir'e haber verdiler. Hz. Ebubekir bu durumu Resulullah'a bildirdi. Resulullah ona: "Fakat yakında Rumlar Farslara galip geleceklerdir." buyurdu. Hz. Ebubekir Resulullah'ın bu söylediğini müşriklere anlatınca müşrikler şöyle dediler. "Sen, bizimle kendi aranda bir vakit tayin et. Eğer biz (Bizim, tarafını tuttuğumuz Farslar) galip gelirsek şu ve şu şeyleri vereceksin. Şayet siz (Sizin taraftarı olduğunuz Rumlar) galip gelirseniz size şu ve şu şeyler vardır." Hz. Ebubekir aralarında beş sene takdir etti. O dönemde Rumlar Farslara galip gelemediler. Bunun üzerine Hz Ebubekir durumu tekrar Resulullah'a anlattı. Resulullah da Hz. Ebubekir'e: "Sen vadeyi daha fazla yap-

madın mı?" dedi. Nihayet Rumlar Farslara galip geldiler. İşte Allah teala bu âyet-i kerimelerde bu durumu beyan etmektedir.

Süfyan es-Sevrî, Rumların Farslara galip gelmelerinin, Bedir savaşının yapıldığı gün gerçekleştiğini söylemiştir. [1]

Neyar b. Mükerrem el-Eslemî ise Hz. Ebubekir ile Mekke müşrikleri arasında geçen bu hadiseyi şöyle anlatır ve der ki:

عَنْ نِيَارِ بْنِ مُكَرَّمٍ الْاَسْلَمِيِّ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ فِي اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ) فَكَانَتْ فَارِسُ يَوْمَ نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ قَاهِرِينَ لِلرُّومِ وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُحِبُّونَ ظُهُورَ الرُّومِ عَلَيْهِمْ لِاَنَّهُمْ وَاِيَّاهُمْ اَهْلُ كِتَابٍ، وَفِي ذٰلِكَ قَوْلُ اللّٰهِ تَعَالٰى (يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ) فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُحِبُّ ظُهُورَ فَارِسَ لِاَنَّهُمْ وَاِيَّاهُمْ لَيْسُوا بِاَهْلِ كِتَابٍ وَلَا اِيمَانٍ بِبَعْثٍ، فَلَمَّا اَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى هٰذِهِ الْآيَةَ خَرَجَ اَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَصِيحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ (الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ فِي اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ)، قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ لِاَبِي بَكْرٍ: فَذٰلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ، زَعَمَ صَاحِبُكُمْ اَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارِسًا فِي بِضْعِ سِنِينَ، اَفَلَا نُرَاهِنُكَ عَلٰى ذٰلِكَ؟ قَالَ بَلٰى. وَذٰلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الرِّهَانِ، فَارْتَهَنَ اَبُو بَكْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاضَعُوا الرِّهَانَ، وَقَالُوا لِاَبِي بَكْرٍ: كَمْ تَجْعَلُ؟ الْبِضْعُ ثَلَاثُ سِنِينَ اِلٰى تِسْعِ سِنِينَ، فَسَمِّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطًا تَنْتَهِي اِلَيْهِ، قَالَ: فَسَمُّوا بَيْنَهُمْ سِتَّ سِنِينَ، قَالَ فَمَضَتِ السِّتُّ سِنِينَ قَبْلَ اَنْ يَظْهَرُوا فَاَخَذَ الْمُشْرِكُونَ رَهْنَ اَبِي بَكْرٍ، فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلٰى فَارِسَ، فَعَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلٰى اَبِي بَكْرٍ

(1) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 30, bab: 3, Hadis no: 3193 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.304.

تَسْمِيَةَ سِتٌّ سِنِينَ، لأَنَّ اللهَ تَعَالَىٰ قَالَ فِي بِضْعِ سِنِينَ، قَالَ: وَأَسْلَمَ عِنْدَ ذَٰلِكَ نَاسٌ كَثِيرٌ.

"Rumlar, size en yakın bir yerde mağlup oldular. Onlar bu mağlubiyetten sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir.." âyet-i kerimeleri nâzil olduğu günde Farslar Rumları yenmişlerdi. Müslümanlar da Rumların Farslara galip gelmelerini istiyorlardı. Zira Rumlar, ehl-i kitaptan idiler. Nitekim Allah tealanın: "O gün müminler, Allahın yardımıyla sevineceklerdir. Allah, dilediğine yardım eder. O, herşeye galiptir, çokça merhamet edendir." kelamı bunu göstermektedir.

Kureyşliler ise Farsların galip gelmelerini istiyorlardı. Zira bunların her ikisi de ehl-i kitap değillerdi ve âhirete iman etmiyorlardı. Bu âyetler inince Hz. Ebubekir çıkıp Mekke'nin çevresinde yüksek sesle: "Rumlar, size en yakın bir yerde mağlup oldular. Onlar bu mağlubiyetten sonra birkaç sene içinde galip geleceklerdir." âyetini okumaya başladı. Kureyş'ten bazı insanlar Hz. Ebubekir'e şöyle dediler: "Bu, bizimle sizi ilgilendiren bir mesele. Senin arkadaşın birkaç sene içinde Rumların Farslara galip geleceğini sanmış. Biz, seninle bu hususta bahse girelim mi?" Ebubekir "Evet girelim." dedi. Bu hadise, bahse girmenin haram kılınmasından önce idi. Ebubekir de müşrikler de bahis için bazı mallar ortaya koydular. Müşrikler Ebubekire: "Birkaç sene içinde galip gelecekleri söyleniyor, sen bu birkaç seneyi nasıl takdir edersin?" "Birkaç" ifadesi, üç ile dokuz arasında bir sayıyı ifade eder sen bu sayıyı yarıya böl, biz onun üzerinde karar kılalım." dediler. Böylece aralarında altı sene kararlaştırıldı. Aradan altı sene geçti Rumlar Farslara galip gelemediler. Böylece müşrikler, Ebubekir'in bahis için ortaya koyduğu malları aldılar. Yedinci sene girince Rumlar Farslara galip geldiler. İşte o zaman müslümanlar, Hz. Ebubekirin altı seneye karar vermesini kınadılar. Zira Allah teala Kur'an-ı kerimde "Birkaç yıl sonra" buyurmuştu.

Neyar diyor ki: "İşte Rumların Farslara galip geldikleri sırada birçok insan müslüman oldu." (2)

وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

6- Bunu Allah vaadetmiştir. Allah, vaadinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Rumların Farslara galip geleceğini Allah vaadetmiştir. Allah, müminlere

(2) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 30, bab: 14, Hadis no: 3194.

verdiği vaadinden asla dönmez. Fakat Kureyş müşrikleri gibi birçok insanlar, Allahın, müminlere verdiği sözden dönmeyeceğini bilmezler.

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

7- Onlar, dünya hayatının sadece dış yüzünü bilirler. Onlar, âhiretten tamamen gafildirler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, müşrik ve kâfirlerin, dünya hayatının dış görünüşünü bildiklerini, âhiretten ise tam bir gaflet içinde olduklarını beyan etmektedir. Kâfirler, dünyadaki yaşantılarında nasıl geçim sağlayacaklarını, kendileri için nelerin faydalı olacağını bilirler. Zira onlar bütün çabalarını dünyayı bilmeye harcarlar. Bu itibarla onlar dünyada nasıl ekip biçeceklerini, nasıl ağaçlar dikeceklerini, hangi sanatları öğreneceklerini, mallarını nasıl kullanacaklarını bilirler. Fakat onlar âhirette, Allahın cezasından nasıl kurtulacaklarını Allahın iman edenler için vaadettiği mükafaatlara nasıl ereceklerini düşünmezler. Bunlar gafildirler.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا
بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَٓائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾

8- Onlar kendi kendilerine hiç düşünmezler mi ki, Allah, gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak yerli yerince ve belli bir zaman için yarattı? Doğrusu insanların çoğu, rablerinin huzuruna çıkmayı inkar ederler.

Ey Muhammed, kavminden, öldükten sonra dirilmeyi inkar edenler, kendilerine bakıp, Allahın onları nasıl yarattığını, gökleri ve yeri ve ikisinin arasında bulunanları, hakkı ayakta tutmak için ve belli bir vadeye kadar yarattığını hiç düşünmezler mi? Bunları yapanın, kendilerini, öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu anlamazlar mı? Ne var ki insanların çoğu, öldükten sonra diriltilerek rablerinin huzuruna çıkacaklarını inkar ederler.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا
أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا
وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

9- Onlar, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önceki kavimlerin âkıbetleri nasıl olmuş hiç bakmazlar mı? Onlar kendilerinden daha güçlüydüler. Toprağı işlemişler ve onu kendilerinden daha fazla imar etmişlerdi. Onlara da Peygamberleri apaçık delillerle gelmişti. Allah onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

Allahın gönderdiği dini yalanlayan ve âhireti inkar eden kafirler, yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı? Orada kendilerinden önce yaşayan ve Allahın, kendilerine gönderdiği peygamberleri yalanlayan kavimlerin âkıbetlerinin ne olduğunu görmezler mi? O helak olan kavimler bu inkarcılardan daha güçlü kuvvetli idiler. Yeryüzünü daha fazla işlemiş ve onlardan daha fazla imar etmişlerdi. Onlara apaçık delillerle Peygamberlerimiz gelmişlerdi de onlar peygamberlerimizi yalanlamışlardı. Allah da onlara hak ettikleri cezayı vermişti. Allah, onları cezalandırarak onlara zulmetmemişti. Fakat onlara Allaha karşı gelip cezayı hak ederek kendi kendilerine zulmetmişlerdi.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

10- Sonra o kötülük edenlerin âkıbeti çok kötü oldu. Çünkü onlar, Allahın âyetlerini yalanlıyorlar ve onları alaya alıyorlardı.

Kendilerine gelen peygamberleri yalanlayan ve bu sebeple de cezalandırılanların âkıbetleri çok kötü oldu. Dünyada iken helake uğradılar. Âhirette ise içinden hiç çıkamayacakları cehenneme atılacaklardır. Çünkü onlar dünyada

iken Allahın âyetlerini yalanlamışlar ve Allahın varlığını ve birliğini bildiren peygamberleriyle alay etmişlerdi.

ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

11- Bütün varlıkları yoktan var eden ve sonra da tekrar diriltecek olan Allahtır. Sonunda ona döndürüleceksiniz.

Yaratılanları ilk önce, tek başına Allah yaratır. Allahın bu hususta ne bir ortağı ne de bir yardımcısı vardır. Sonra Allah, yaratılanları yok ettikten sonra yeniden aynen var edecektir. Sonra onlar, aralarında hüküm verilmek üzere mahşerde Allahın huzuruna döndürüleceklerdir. İyilik yapanlar mükafaatlandırılacaklar, kötülük yapanlar ise cezalandırılacaklardır.

وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يُبْلِسُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾

وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا۟ وَكَانُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣﴾

12- Kıyamet koptuğu gün, suçlular, bütün ümitlerini kaybedip susarlar.

13- Allaha ortak koştukları şeylerden kendilerine şefaatçiler bulunmayacaktır, ortak koştukları şeyleri, kendileri bile inkar edeceklerdir.

Allahın, yarattıkları arasında hüküm vereceği o kıyamet gününde, Allaha ortak koşarak ve dünyada kötü ameller işleyerek suçlu durumuna düşen mücrimler yıkılıp kalacaklardır. Artık onların, Allaha ortak koştukları şeylerden herhangi bir şefaatçileri bulunmayacaktır. Onlar, ortak koştukları şeyleri reddedeceklerdir. Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "İşte o zaman tâbi olunanlar, kendilerine tabi olanlardan uzaklaşacaklar, azabı görecekler ve aralarındaki bağlar kopacaktır." (3)

---

(3) Bakara Suresi, âyet: 166

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

14- Kıyamet koptuğu gün, işte o gün, müminlerle kâfirler birbirlerinden ayrılırlar.

15- İman edip salih ameller işleyenler, işte onlar, cennet bahçesinde nimetlendirilip zevk içinde yaşatılırlar.

Kıyametin koptuğu ve yaratılanların Allahın huzurunda toplandığı gün, müminlerle kâfirler artık birbirlerinden ayrılırlar. Müminler sağ taraftan cennete gönderilirler. Kâfirler de sol taraftan cehenneme sevkedilirler.

Allaha ve peygamberine iman edip salih amel işleyenler ise cennetin gül bahçelerinde zevk içinde yaşatılırlar. Güzel şeyler işitir ve hoşlarına giden şeyleri yer içerler.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ
فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

16- İnkar edip âyetlerimizi ve âhiretle buluşmayı yalanlayanlar, işte onlar, cehennem azabına getirilirler.

Allahın birliğini inkar eden, Peygamberlerini yalanlayan, öldükten sonra dirilip âhirette hesap vereceğine inanmayanlar, cehennem azabına getirilecekterdir. Dünyada yalanlamalarının karşılığı olarak o azabı tadacaklardır.

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾

وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾

17- O halde akşama girerken de sabaha ererken de Allahı tenzih edin. (Namaz kılın)

18- Göklerde ve yerde hamd ona mahsustur. Günün sonunda ve öğle vaktine girince Allahı tenzih edin. (Namaz kılın.)

*Taberi bu âyet-i kerimeleri şu şekilde izah etmektedir: "Ey insanlar, Allahı teshih edin. Yani namaz kılın. Akşamleyin akşam namazını, sabahleyin sabah namazını kılın. Göklerde ve yerde bulunan bütün varlıkların hamdi Allaha mahsustur. Gündüzün son bölümünde de Allahı tesbih edin, yani ikindi namazını kılın. Öğle vakti girdiğinde de öğle namazını kılın.

Nâfi b. el-Ezrak, Abdullah b. Abas'tan, Allah tealanın kitabı olan Kur'an-ı kerimde namazın beş vaktinin zikredilip zikredilmediğini zormuş Abdullah b. Abbas da: "Evet, zikredilmiştir." demiş ve bu iki âyeti okumuştur. Abdullah b. Abbas, bu âyetlerden sonra da şu âyeti okumuştur: "... Sabah namazından önce, öğle sıcağında elbiselerinizi çıkardığınız zaman ve yatsı namazından sonra.." (4)

Ebu İyad ise Abdullah b. Abbas'ın şunu söylediğini rivayet etmektedir: "Şu iki âyet, namazın vakitlerini kapsamaktadır. "Akşama girerken Allahı tenzih edin..." ifadesi, akşam ve yatsı vaktini gösterir. "Sabaha ererken de Allahı tenzih edin." ifadesi sabah vaktini, "Günün sonunda Allahı tenzih edin." ifadesi ikindi vaktini. "Öğle vakti girince de Allahı tenzih edin." ifadesi ise öğle vaktini gösterir."

Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd bu zikredilen vakitlerde Allahı tenzih etmekten maksadın, bu vakitlerde namaz kılmak olduğunu söylemişlerdir.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ
تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

(4) Nur Suresi, âyet: 58.

19- O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzüne hayat bahşeder. İşte siz de böyle dirilip çıkarılacaksınız.

Ey insanlar, Allahın size namaz kılmayı emrettiği bu vakitlerde namaz kılın. Zira ölü olan meniden diri olan insanı çıkaran ve diri olan insandan ölü olan meniyi çıkaran Allahtır. Öldükten sonra yeryüzüne hayat bahşeden de O'dur. Öldükten sonra sizleri kabirlerinizden böylece diriltip çıkaracaktır ve sizleri hesap yerine sevkedecektir.

*Abdullah b. Abbas, ölüden diri, diriden de ölü çıkarmayı, insanın meniden, meniden de insanın çıkarılması şeklinde izah etmiştir.

Hasan-i Basrî ise bunu, doğum yoluyla kâfirden mümin, müminden de kâfir meydana getirilmesi şeklinde izah etmiştir. Bu izaha göre, diriden maksat, mümin, ölüden maksat ise kâfirdir.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

20- Sizi topraktan yaratması sonra da birer insan olarak yeryüzüne dağılmanız, Allahın varlığını gösteren delillerindendir.

*Allah teala bu ve bundan sonra zikredilen beş âyet-i kerimede kuvvet ve kudretini, hikmet ve sanatını gösteren çeşitli delillerini zikretmekte ve biz kulalarının bunlardan ibret alarak ona gereği gibi kulluk etmemizi bildirmektedir. Ve buyurmaktadır ki: "Atanız Âdemi topraktan yaratması sonra sizlerin onun soyundan meydana gelerek yeryüzüne dağılmanız, Allahın kuvvet ve kudretini gösteren delillerindendir.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ
بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

21- Size, kendi cinsinizden, kendileriyle ısınıp kaynaşacağınız eşler yaratması ve aranıza sevgi ve merhamet koyması onun varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir kavim için nice ibretler vardır.

Allahın, sizler için, kendileriyle birlikte yaşamanız için kendi cinsinizden olan şeler yaratması ve aranıza hısımlık ve akbaralık yoluyla sevgi ve merhamet duygularını yerleştirmesi, Allahın varlığını, birliğini, kuvvetini ve kudretini gösteren delillerdendir. Şüphesiz ki Allahın bunları böyle yaratmasında, Allahın delillerini düşünen bir kavim için birçok öğüt ve ibret vardır. Onlar işte bunları düşünerek, Allahtan başka hiçbir ilah bulunmadığını, hiçbirşeyin Allahı âciz bırakamayacağını ve Allahın herşeye kadir olduğunu anlamış olurlar.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ

اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ ﴿٢٢﴾

22- göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, onun varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda, bilenler için nice ibretler vardır.

Allahın, gökleri ve yeri yoktan var etmesi, konuştuğunuz dilleri ve vücut renklerinizi farklı yaratması, onun varlığını, birliğini, kuvvet ve kudretini gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki Allahın bunları böyle yapmasında, bilenler için büyük ibret ve deliller vardır.

*Ebu Musa el-Eş'arî diyor ki:

عَنْ اَبِى مُوسَى الْأَشْعَرِىِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى خَلَقَ آدَمَ
مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْاَرْضِ، فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلٰى قَدْرِ الْاَرْضِ، فَجَاءَ
مِنْهُمُ الْاَحْمَرُ وَالْاَبْيَضُ وَالْاَسْوَدُ وَبَيْنَ ذٰلِكَ، وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْخَبِيثُ
وَالطَّيِّبُ.

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:"Allah teala, Âdemi, bütün yeryüzünden aldığı bir avuç topraktan yarattı. Bu sebeple Âdemoğulları, yeryüzü toprağının şekillerine göre şekillendiler. Onlardan bazıları kırmızı, bazıları beyaz, bazıları siyah, bazıları bunların arasında bir renk, bazıları yumuşak, bazıları sert, bazıları âdî, bazıları iyi şekilde dünyaya getirilmişlerdir." (5)

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾

23- Gece ve gündüz, uyumanız ve onun lütfundan rızık aramanız, onun valığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda, dinleyen bir kavim için nice ibretler vardır.

Ey insanlar, geceleyin ve gündüzleyin uyumanız ve Allahın size bir lütfu olan rızıkları aramanız da Allahın varlığını, birliğini, kvvet ve kudretini gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki Allahın böyle yapmasında, onun öğütlerini dinleyip öğüt alanlar için birçok ibret ve delliler vardır. Öyle iken o sizin için geceyi istirahat etme zamanı yapmış bu sebeple karanlık kılmıştır. Gündüzü ise rızkınızı temin için aydınlık olarak yaratmış ve sizin hareketinizi sağlamıştır.

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

24- Size korku ve ümit vermek için şimşeği göstermesi, gökten su indirip onunla ölümünden sonra yeryüzüne hayat vermesi, onun varlığını gösteren delillerindendir. Şüphesiz ki bunda, aklını kullanan bir kavim için nice ibretler vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, varlığını, birliğini, kuvvet ve kudretini gösteren delillerden iki tanesini zikretmiştir. Bunlardan biri şimşek diğeri ise yağmurdur. Şimşek hem korku hem de ümit veren bir vasıta olarak zikredilmiştir.

---

(5)Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure:2, bab: 1, Hadis no: 2955 Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 16, Hadis no: 4693 / Ahmed b. Hanbel Müsned C.4, S.323.

Taberi diyor ki: "İnsan yolcu iken şimşeği görünce yağmur yağacağından ve zorluk çekeceğinden korkar ve evinde iken şimşeği görünce de yağmur yağıp ekin ve bitkileri sulayacağını ümit eder. Bu itibarla şimşek hem korku hem de ümit kaynağı olur."

Âyet-i kerimede zikredilen ikinci delil ise yağmurdur. Yeryüzü kuruyup âdeta ölü hale geldikten sonra Allah teala gökten yağmur yağdırarak yeryüzünü sular ve orayı âdeta diri hale getirir. Bunları yapan yüce mevlanın, büyük kuvvet ve kudret sahibi olduğu muhakkaktır.

وَمِنْ اٰيَاتِهِٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهِۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةًۗ مِنَ الْاَرْضِۗ
اِذَٓا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

25- Göğün ve yerin onun emriyle ayakta durması, onun varlığını gösteren delilerindendir. Sonra sizi, yeryüzündeki kabirlerinizden bir defa çağırdığı zaman hemen çıkıverirsiniz.

*Allah teala bu âyet-i kerimede de, göğün ve yerin, hiçbir bağlantısı olmadan yerli yerince durmalarının ancak Allahın emriyle olduğunu bunun da Allahın kuvvet ve kudretinin yüceliğini gösterdiğini beyan ediyor ve böyle bir kudrete sahib olan Allahın, kıyamet gününde insanları kabirlerinden çağırınca onların derhal dirilip kabirlerinden çıkacaklarını bildiriyor.. Böylece delillerini düşünmemizi istiyor.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾

26- Göklerde ve yerde bulunan kimseler ancak onundur. Hepsi ona boyun eğmektedir.

*Âyet-i kerimede, göklerde ve yerde bulunan herşeyin Allaha boyun eğdiği ve ona itaat ettiği beyan edilmektedir. İnsan ve cinlerin çoğunun Allaha karşı isyanda bulunmalarına rağmen âyette herşeyin Allaha boyun eğdiğinin bildirilmesi şu şekillerde izah edilmektedir:

Abdullah b. Abbas'a göre, göklerde ve yerde bulunanların Allaha boyun eğmelerinden maksat, diriltilmelerinde, yaşamalarında ve öldürülmelerinde Allaha boyun eğmeleridir. Taberi de bu izah şeklini kabul etmekte ve şöyle demektedir: "Kul, kendi gücünün yetmediği ve Allah tealanın yapmış olduğu şeylere ister istemez boyun eğmektedir. Öldürme ve diriltme gibi şeyler bunlardandır. Fakat kul, kendi iradesine bırakılmış şeylerde Allaha itaat eder veya etmez. Nitekim âyetlerin birçoğu, kulların birçoğunun Allaha isyan ettiklerini beyan etmektedir.

Katade ise bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Göklerde ve yerde bulunan melekler, cinler ve insanlar, kendilerini Allahın yarattığını ve Allahın, rableri olduğunu kabul ederler. Böylece Allaha boyun eğmiş olurlar.

İbn-i Zeyd ise, âyet-i kerimenin bu bölümünü: "Göklerde ve yerde bulunan her mümin kul Allaha itaat eder. "şeklinde izah etmiştir.

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

27- Bütün varlıkları yoktan var eden ve sonra da tekrar diriltecek olan O'dur. Bu, ona pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar onundur. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, bütün yaratıkları yoktan var ettiğini, sonra onları yok edeceğini, kıyamet kopunca da tekrar diriltip hesaba çekeceğini beyan ediyor ve bunların, kendisi için pek kolay olduğunu bildiriyor.

Abdullah b. Abbas: "... Bu ona pek kolaydır." ifadesini: "Herşey Allaha pek kolaydır." şeklinde izah etmiş, Mücahid, İkrime ve Katade ise: "Allahın, yaratıkları tekrar diriltmesi, onları yoktan var etmesinden daha koyaldır." şeklinde izah etmiştir.

Âyet-i kerimenin son bölümünde: "Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar onundur." ifadesi zikredilmektedir. Taberi bu sıfatların: "Lâilahe ilallahu Vahdahû Lâşerike Lehû, Leyse Kemislihî Şey'un." "Allahtan başka hiçbir ilah yoktur. O, tek bir ilahtır. Onun hiçbir ortağı yoktur. Onun hiçbir benzeri de yok-

tur." cümlesinde geçen sıfatlar olduğunu zikretmiştir.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ
فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ كَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

28- Allah size bizzat kendinizden misal verdi. Hiç sizler, sahip olduğunuz kölelerin size verdiğimiz rızıklarda ortaklarınız olup, sizinle eşit paya sahip olmalarına razı olur, birbirinizden çekindiğiniz gibi onlardan da çekinir misiniz? (O halde nasıl olur da, yarattıklarını Allaha ortak koşarsınız?) İşte biz, aklını kullanabilen bir kavim için âyetleri böyle açıklarız.

Ey, Allaha ortak koşan müşrikler, rabbiniz size bizzat kendinizden misal vermektedir. Hiç sizler, bizim size verdiğimiz rızıklarda dahi bir kısım kölelerinizin sizin ortaklarınız olmasını, size verilen mallarda sizinle tam olarak eşit olmalarını ve siz hür kişilerin birbirinizden çekindiğiniz gibi o kölelerinizi de kendinize denk kabul edip onlardan çekinir hale gelmeye razı olur musunuz? Sizler hepiniz benim kulum olduğunuz ve size verilen rızıklar da benim tarafımdan verildiği halde siz, mal ve şerefte kölelerinizle denk olmayı kabul etmezken, benim yarattığım varlıkların benim ortaklarım olduklarını naslı iddia ediyorsunuz? İşte biz, misaller vererek âyetleri, aklını kullanan bir kavim için böyle açıklarız. Tâ ki şirkten uzak durup Allahı birlesinler ve sadece ona kulluk etsinler.

Taberi bu âyet-i kerimenin son bölümünün şu şekillerde izah edildiğini nakletmektedir. "Hiç sizler, sahip olduğunuz rızıklarda onlarla tam eşit olarak onların size ortaklar olmasını ister misiniz? Sizler ölümünüzden sonra birbirinize mirasçı olduğunuz gibi bu ortakların size mirasçı olmalarından korkarsınız. Veya sizler, ortak kabul edeceğiniz bu kölelerin, aranızda malınızı bölmeniz gibi onların da malınızı böleceğinden korkarsınız. Kölelerinizin mallarınızı bölecekleri korkusuyla onları ortağınız saymadığınız halde nasıl olur da Allahın yarattığı şeylerin, mülkünde onun ortağı olduklarınını iddia edersiniz?

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَن يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ
وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

29- Doğrusu, zulmedenler hiçbir ilme dayanmadan kendi arzu ve heveslerine uydular. Allahın saptırdığını kim hidayete erdirebilir? Onların hiç yardımcıları da yoktur.

Putları Allaha ortak koşanlar, kölelerinin, kendilerine verilen mallarda ortakları olmalarına razı olarak Allaha ortak koşmuş değillerdir. Bilakis bu kendilerine zulmedenler, Allah tarafından kendilerine herhangi bir bilgi verilmeksizin kendi heva ve heveslerine uydukları için Allaha ortak koşmuş oldular. Allahın doğru yoldan saptırdığını İslama iman etmeye kim muvaffak kılacaktır? Bunları sapıklıktan kurtaracak hiçbir yardımcıları da yoktur.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا
لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

30- Ey Muhammed, hakka yönelerek yüzünü dosdoğru bir şekilde dine çevir. Bu, Allahın, insanlara verdiği bir fıtrattır. Allahın yaratışında hiçbir değişiklik yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

*Aslında "Fıtrat" Allahın, insanda var ettiği huy, akl-ı selim, tabiat, karakter vb. sıfatlardır.

Âyet-i kerimede zikredilen "Fıtrat"dan maksat ise, yaratılma şekli, din, ihlas, İslam, tevhid inancı, Allaha verilen ahd vb. anlamlarda yorumlanmıştır.

İbn-i Ebi Meryem diyor ki: "Birgün Ömer, Muaz b. Cebel'in yanından geçti ve ona "Bu ümmeti ayakta tutan direkler nelerdir?" diye sordu. Muaz da: "İnsanları kurtaran şu üç şeydir." dedi. İhlas: İşte Allahın, insanları yarattığı fıtrat budur. Namaz: Hz. İbrahimin dini işte budur. İtaat: Bu da kulun muhafaza edilmesidir." Bunun üzerine Ömer: "Doğru söyledin." dedi.

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde, Allah tealanın bütün insanları islam fıtratı üzere yarattığını beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَا مِنْ مَوْلُودٍ اِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَاَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ اَوْ يُنَصِّرَانِهِ اَوْ يُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاءَ هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ ثُمَّ يَقُولُ فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ.

"Hiçbir çocuk yoktur ki fıtrat üzere (İslamı kabullenecek bir yaratılışta) doğmuş olmasın. Çocuğun babası ve annesi onu Yahudi veya Hıristiyan yahud da ateşperest yaparlar. Nitekim bir hayvan bütün organları sağlam bir yavru doğurur. Siz o doğduğunda herhangi bir yerinin kesik olduğunu görüyor musunuz? (6)

Evet, Hadis-i şerifte beyan edildiği gibi, insanlar doğuştan islamı kabullenme temayül ve kabiliyetindedirler. Zira onlar böyle bir tabiat üzere yaratılmışlardır. Fakat ana baba çocuğu doğru yola sevkedebileceği gibi sapık dinlere de sürükleyebilirler. Tıpkı hayvanlar yavruladıklarında yavrularının sağlam olduğu gibi. Daha sonra bu yavruların kulakları vb. yerleri çeşitli maksatlarla ve bir işaret olmak üzere kesilir.

Âyet-i kerimede: "Allahın yaratışında hiçbir değişiklik yoktur." buyurulmaktadır. Bu ifade çeşitli şekillerde izah edilmektedir.

Mücahid, İkrime, Katade, Said b. Cübeyr, Dehhek, İbn-i Zeyd ve İbrahim en-Nehaî'ye göre, Allahın yaratışından maksat, Allahın dinidir. Âyetin mânâsı: "Allahın dini asla değiştirilemez." demektir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Allahın yaratışından" maksat, Allahın, varlıkları yarattığı şeklidir. Buna göre ise âyetin mânasâsı şöyledir: "Allahın yarattığı şekil değiştirilemez." Mesela, erkek hayvnalar kısırlaştırılamaz.

Âyet-i kerimenin son bölümünde "İşte dosdoğru din budur." buyurulmaktadır. Yani, İslam dini, tahriften, değiştirilmekten korunmuştur. Sapıklık ve bid'attan beridir. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi değişikliklere uğramamıştır.

مُنِيبِينَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾

(6) Buhari K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 30, bab: 1, K.el-Cenaiz, bab: 80 / Müslim, K.el-Kader, bab: 32, Hadis no: 2658.

مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا
لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

31-32- Allaha yönelenlerden olun. Ondan korkun, namaz kılın. Sakın, dinlerini parça parça edip fırkalara ayrılan müşriklerden olmayın. Her fırka, kendilerinde olanla sevinir durur.

Sizler, Allaha tevbe eden, ona yönelen ve ona itaat eden kullardan olun. Allahtan korkun. Namazınızı dosdoğru kılın. Allahın sizi denetlediğini bilin. Sakın sizler, dininize muhalefet ederek Allaha ortak koşanlardan olmayın. Allaha ortak koşanlar, dinlerini değiştirmiş ve ayrılığa düşmüşlerdir. Her fırka kendi nezdinde bulunan bid'atlarla sevinip durmakta ve onlara sımsıkı sarılmaktadır.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

33-34- İnsanlara bir zarar dokundu mu, rablerine yönelerek ona yalvarırlar. Sonra rableri, onlara, zararın ardından bir nimet tattırınca da hemen içlerinden bir fırka, kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etmek için rablerine ortak koşarlar. Haydi eğlenip yaşayın, yakında bileceksiniz.

Allaha ortak koşan bu insanlara, kıtlık, âfet vb. bir zarar dokunduğu zaman, onlar ortak koşma ve inkarlarından vazgeçip yalnızca Allaha yönelir ve ondan yardım dilerler. Sonra da Allah onların bu sıkıntılarını giderip katından nimet verince onların içinden bir kısmı kendilerine verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etmek için tekrar rablerine ortak koşmaya dönerler. Ey insanlar, size vermiş olduğumuz nimetlerle bu dünyada yeyin için eğlenin bakalım. Rabbinizin huzuruna çıkarılınca, dünyadaki nankörlüğünüzün ve inkarcılığınızın cezası olarak nasıl bir azaba uğratılacağınızı bileceksiniz.

أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

35- Yoksa biz onlara bir delil indirdik de rablerine şirk koşmalarını o mu söylüyor?

Yoksa biz, bir kısım putları bize ortak koşanlara gökten bir kitap mı indirdik de o kitap onlara, Allaha ortak koşmalarının doğru olduğunu ve yaptıklarının isabetli olduğunu söylüyor? Hayır, biz onlara böyle bir delil indirmedik ve onların söylediklerini doğrulayan herhangi bir Peygamber göndermedik.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ

إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

36- İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, onunla sevinip şımarırlar. İşledikleri günahlar yüzünden başlarına bir kötülük gelince de hemen ümitsizliğe kapılırlar.

Biz, insanlara lütufta bulunup nimetlerimizi tattırdığımız zaman, kendilerine sıhhat ve mallarına bereket verdiğimiz vakit onlar bununla sevinir ve şımarırlar.Şayet onlara, kendi yaptıkları kötü amellerden dolayı bir kıtlık, bir felaket ve bir hastalık gelecek olursa bu defa da onlar Allahtan ümitlerini keser kötümserliğe kapılırlar.

*Mümin insan, herşeyin Allah tarafından geldiğine inandığı için ne kendisine verilen nimetlerle şımarır ne de kendisine gelen felaketler ve âfetler karşısında rabbinden ümidini keser.

Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ

وَاِنْ اَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ، فَكَانَ خَيْراً لَهُ. اِنْ اَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ. اِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ
فَكَانَ خَيْراً لَهُ».

"Şaşılır müminin işine, onun her işi hayırdır. Bu hal, müminden başka kimsede yoktur. Mümine sevindirici birşey isabet ettiğinde şükreder. Bu da onun için bir hayırdır. Mümine bir zarar dokunduğunda ise sabreder bu da onun için bir hayırdır." (7)

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

37- Allahın, dilediğinin rızkını genilşettiğini ve dilediğininkini de daralttığını görmezler mi? Şüphesiz ki bunda, iman eden bir kavim için nice ibretler vardır.

Kendilerine nimet verilip bolluk içinde yaşayınca şımaran ve sıkıntıya düştükleri zaman da Allahtan ümit kesen bu insanlar, herşeyin Allahın elinde olduğunu, kullarından dilediğine bol rızıklar verip, dilediğinin rızkını daralttığını hiç görmediler mi? Şüphesiz ki Allahın, dilediği kuluna bol dilediğine de kıt rızık vermesinde, iman eden bir topluluk için, Allahın, herşeye kadir olduğunu gösteren deliller vardır.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ
يُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

38- O halde akrabaya yoksula ve yolcuya hakkını ver. Allahın ızasını

(7) Müslim, K. ez-Zühd, bab: 64, Hadis no: 2999 / Ahmed b. Hanbel Müsned, C.4, S.332-333.

kazanmak isteyenler için bu daha hayırlıdır. İşte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

Ey Muhammed, sen, akrabana, ilgi gösterme ve yardım etme gibi haklarını ver. Miskine ve yolda kalmışlara da, Allahın, kendileri için farz kıldığı haklarını ver. Bunlara haklarını vermek, Allahın rızasını dileyenler için daha hayırlıdır. İşte kutuluşa eren veAllah katında istediklerine erişebilecek olanlar bunlardır.

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ

تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

39- İnsanların malları arasında çoğalması için verdiğiniz faiz, Allah nezdinde artmaz. Fakat Allahın rızasını dileyerek verdiğiniz zekat böyle değildir. İşte onlar, sevaplarını kat kat artıranların ta kendileridir.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. İzah şekillerinden birinde, haram olan faizi yiyen ve faizcilik yaparak mallarının artacağını sananların malları dünyada artsa bile Allah katında artmayacağı, buna mukabil Allah rızası için zekat verenlerin mallarının artacağı açıklamaları yapılmıştır.

Taberi'nin de katıldığı ikinci bir izah şeklinde ise bu âyet-i kerimenin faizi kasdetmediği, insanların birbirlerine, bir karşılık beklemeyerek mal ve para hediye etmelerini kasdettiği söylenmiş ve şu şekillerde açıklamalar yapılmıştır:

Burada beyan edilmek istenen şey, bir kısım insanların, diğerlerine, Allah rızası için değil daha fazla mal alabilmek için hediye vermeleridir. Kendisine mal verdiği kişiden ilerde daha fazla birşeyler alabilmek için hediye vermeleridir. Kendisine mal verdiği kişiden ilerde daha fazla birşeyler alabilmek için hediye verenlerin bu davranışları mübah olsa da Allah katında herhangi bir sevabı yoktur. Zira bunlar mallarını Allah rızası için değil ilerde daha fazla birşeyler elde etmek için vermişlerdir. Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Mücahid, İbrahim en-Nehaî, Tâvûs, Katade ve Dehhak bu görüştedirler.

Âmir ise bu âyetten maksadın, kişinin başkasına, kendisine hizmet etmesi için, ileride faydalı olması için, hediye olarak mal vermesidir. Bu kişi malını dünya menfaatları karşılığında verip Allah rızası için vermediğinden onun verdiği bu malın, Allah katında hiçbir sevabı yoktur.

Abdullah b. Abbas ve İbrahim en-Nehaî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyetten maksat, bir insanın başkasına, Allah rızası için değil onun sermayesini artırmak veya malını çoğaltmak için, hediye olarak mal vermesidir. Böyle bir kişi, Allah katından sevap bekleyemez.

ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِن
شُرَكَآئِكُم مَّن يَفْعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَىْءٍ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

40- Sizi yaratan sonra rızıklandıran sonra öldüren ve sonra da diriltecek olan Allahtır. Ona koştuğunuz ortaklarınız içide, bunlardan herhangi birini yapabilecek biri var mı? Allah, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir, yücedir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kendisine ortak koşan müşrikleri kınıyor ve onlara, kendilerini yaratanın, rızıklandıranın, ömürleri bitince de öldürecek olanın ve âhirette hesap vermeleri için tekrar diriltecek olanın ancak Allah olduğunu bildiriyor ve onlara, Allaha ortak koştukları şeylerin, bunları yapmaktan âciz olduklarını haber veriyor. Böylece akıllarını başlarına alıp rablerini birlesinler.

ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى
عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

41- İnsanların kendi elleriyle kazandıkları günahlar yüzünden karada ve denizde fesat çıktı ki böylece Allah, yaptıklarının bir kısmının cezasını kendilerine tattırsın. Belki günahlarından dönerler.

*Bir kısım müfessirlere göre bu âyette zikredilen "kara"dan maksat, deniz ve ırmaklardan uzak olan yerlerdir. "deniz"den maksat ise, deniz veya su kenarlarında bulunan şehir veya köylerdir. Bu görüş, Mücahid, Katade, İkrime ve İbn-i Zeyd'den nakledilmiştir. İbn-i Kesir de bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise burada zikredilen "kara"dan maksat, denizlerin dışındaki topraklar "deniz"den maksat ise bildiğimiz denizlerdir. Bu görüş, Atiyye, Mücahid, Ebi Nüceyh gibi âlimlerden nakledilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid demiştir ki: "Karada ortaya çıkan fesattan maksat, Hz. Âdem'in oğullarından birinin diğerini öldürmesi, "Denizde ortaya çıkan fesat"tan maksat ise, Hz. Musa ve Hızır'ın yolculuğu esnasında zikredilen zalim kralın, herkesin gemisini gasbedip almasıdır.

Ebul Âliye diyor ki: "Yeryüzünde fesat çıkması"ndan maksat, orada günah işlenmesidir. Zira yer ve göklerin düzenli olması Allaha itaatla mümkündür. Allaha isyan edildiği takdirde ise onların düzeni bozulur.

İbn-i Zeyd ise diyor ki: "Yeryüzünde fesat çıkması"ndan maksat, yağmurun kesilmesidir. Yağmur kesilince yeryüzünde kıtlık başlar. Denizin ise hayvanları kör olur.

Taberi ise "Yeryüzünde ortaya çıkan fesat"tan maksadın, kulların işledikleri günahlar ve yaptıkları zulümler olduğunu söylemiştir.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾

42- Ey Muhammed, onlara şöyle de: "Yeryüzünde gezip dolaşın da öncekilerin âkıbeti nasıl olmuş bir bakın." Onların da çoğu, Allaha ortak koşanlardı.

Ey Muhammed, kavminden, Allaha ortak koşanlara de ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın, sizden önce gelip, Allahın peygamberlerini yalanlayan, birtakım varlıkları Allaha ortak koşan insanların âkıbetlerinin nasıl olduğunu bir görün. Onların çoğu da sizin gibi müşrikler oldukları için helak edildiler. Senin kavmin de bunların âkıbetlerine düşmesin.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ
يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

43- Allah tarafından gelecek olan ve kimsenin de karşı çıkamayacağı o gün gelmeden önce, yüzünü dosdoğru din olan İslam'a çevir. O gün insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.

*Âyet-i kerimede, kıyamet kopunca kimsenin, onun gelmesine engel olamayacağı ve o günde insanların birbirlerinden ayrılacakları beyan edilmektedir. Kıyamet gününde insanlar başlıca iki kısma ayrılacaklardır. Bunlardan bir kısmı cennete girecek diğerleri ise cehenneme atılacaklardır. İşte o gün gelip çatmadan önce, kulun, dosdoğru din olan islama yönelmesi gerekmektedir.Ta ki cennete giren kısma dahil olabilsin.

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾

44- Kim kâfir olursa kâfirliği kendi aleyhinedir. Kim de salih amel işlerse, kendilerine güzel bir yer hazırlamış olurlar.

Kim, dünyada iken Allahı inkar eder, onun nimetlerine karşı nankörlükte bulunursa onun inkar ve nankörlüğü kendi aleyhinedir. Kim de dünyada iken Allaha itaat edip yasaklandığı şeylerden kaçınarak salih amel işlerse işte böyle yapanlar, kendileri için hazırlık yapmış ve iyi bir yer hazırlamış olurlar.

*Bazı müfessirler, âyette zikredilen: "Kendilerine güzel bir yer hazırlamış olurlar." İfadesinden maksadın kabir olduğunu söylemişler, salih amel işleyenlerin, kendileri için güzel bir kabir hazırlamış olacaklarını zikretmişlerdir.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

45- Böylece Allah, iman edip salih amel işleyenleri lütfundan mükafaatlandırsın. Zira o, kâfirleri sevmez.

Kıyamet gününde insanlar birbirlerinden ayrılırlar ki, Allah, iman edip salih amel işleyenleri kendi lütfuyla mükafaatlandırsın. Kâfirlere ise layık oldukları cehennem azabını versin. Zira o, kâfirleri sevmez.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذ۪يقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِه۪ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِه۪

وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

46- Size rahmetini tattırması, emri ile gemileri yürütmesi, lütfundan rızık aramanız ve dolayısıyla şükretmeniz için, rüzgârları müjdeleyiciler olarak göndermesi, onun varlığınn delillerindendir.

Allahın, yağmurların yağacağını müjdeleyen rüzgarları göndermesi, onun varlığını ve birliğini, kuvvet ve kudretini gösteren delillerindendir. Allah, rüzgarları gönderdi ki size, rahmeti olan yağmuru tattırsın. Onun emriyle gemiler yürüyüp gitsin. Sizler, Allahın lütfundan rızkınızı temine çalışasınız ve bu rüzgarları size gönderen rabbinize şükredesiniz.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُ۫هُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ

الَّذ۪ينَ اَجْرَمُواۜ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٧﴾

47- Şüphesiz ki biz, senden önce nice Peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Onlara apaçık deliller getirdiler. (Fakat yalanlandılar) Biz de suç işleyenleri cezalandırdık. Mümilere yardım etmek üzerimize hak olmuştur.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kavminden çeşitli eziyetler gören Resulullahı teselli ediyor ve onu, davasında ısrarlı olmaya teşvik ediyor ve buyuruyor ki: "Ey Muhammed, biz seni, putlara tapan insanlara peygamber olarak gönderdiğimiz gibi senden önce nice peygamberleri de, kâfir olan kavimlerine peygamber olarak göndermiştik. Senin, kavmine apaçık delilller getirdiğin gibi onlar da kavimlerine apaçık deliller getirmişlerdi. Senin kavmin seni yalanlayıp sana eziyet ettiği gibi onlar da peygamberlerini yalanlamışlar ve onlara çeşitli eziyetler yapmışlardı. Biz de o kavmin suçlularından intikam almıştık, müminleri ise kurtarmıştık. Şimdi sana iman eden müminleri de öyle kurtaracağız. Zira müminlere yardım etmek bizim üzerimize haktır.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ سَحَاباً فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ
كِسَفاً فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِه۪ۚ فَاِذَٓا اَصَابَ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اِذَا هُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾
وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمُبْلِس۪ينَ ﴿٤٩﴾

48- Rüzgârları gönderip onlarla bulutları yürüten, gökte bulutları dilediği gibi yayan ve parça parça ayıran Allahtır. Derken bunların arasından yağmurun çıktığını görürsün. Artık onu kullarından dilediğine isabet ettirdiği zaman sevinirler.

49- Halbuki üzerlerine yağmur indirilmeden önce, onlar ümitsizliğe kapılmışlardı.

*Allah teala bu âyetlerde, rüzgarların bulutları nasıl sevkettiğini zikrediyor ve bulutlar vasıtasıyla kullarından dilediğine rahmetini nasıl gönderdiğini beyan ediyor. Yağmur yağmadan önce ise onların nasıl sıkıntıya düştüklerini, ümitsizliğe kapıldıklarını bizlere bildiriyor ki böylece bunlara bakıp rabbimize hakkıyla kulluk ederek hiçbirşeyi ibadette ona ortak koşmayalım.

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۚ

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٥٠﴾

50- Allahın rahmetinin izlerine bir bak. Ölümünden sonra yeryüzüne nasıl hayat veriyor. Şüphesiz o, ölüleri de böyle diriltecektir. O, herşeye kadirdir.

Ey Muhammed, Allahın, kullarından dilediğini faydalandırmış olduğu yağmur rahmetinin ortaya çıkarmış olduğu eserlere bir bak. Allah onunla, adeta ölmüş hale geldikten sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor. Bunu yapan Allah, şüphesiz ki ölüleri de kıyamet kopunca böyle diriltecektir. Zira o, herşeye kadirdir. Dilediği hiçbir şey ona zor gelmez.

وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا ر۪يحاً فَرَاَوْهُ مُصْفَرّاً لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِه۪ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

51- Yemin olsun ki, eğer bir rüzgar göndersek de bitkileri sararmış görseler mutlaka arkasından inkara başlarlar.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, rüzgarın, yeryüzünü ihya edecek olan yağmurlara sebep olacak bulutları yürüttükleri gibi bu yağmurlar neticesinde biten otları kurutup yok edeceklerini de beyan ediyor. İnkarcıların bundan da ibret almayacaklarını açıklıyor.

Abdullah b. Amr diyor k i: "Rüzgarlar sekiz çeşittir. Bunlardan dördü rahmet rüzgarı dördü ise azap rüzgarıdır. Rahmet rüzgarları, Nâşirât (yayan rüzgarlar), Mübeşşirat (müjdeleyen rüzgarlar), Mürselat (gönderilenler), Zâriyat (esip savuranlardır)

Azap rüzgarları ise, karada esenler: Akîm (Hayırsız) Sarsar (Uğultu çıkaran)dır. Denizde esenler ise: Âsıf (Şiddetle sen) ve Kasıf (kasırga)dır.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾
وَمَٓا اَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

52- Ey Muhammed, sen ölülere duyuramazsın. Arkalarını dönüp giden sağırlara da daveti işittiremezsin.

53- Sen (Kalb gözleri) kör olanları sapıklıklarından kurtarıp hidayete erdiremezsin. Sen, davetini ancak müslüman olarak âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kâfirleri ölülere, sağırlara ve körlere benzetmektedir. Zira onlar hakkın karşısında duygusuz olmalarıyla adeta birer ölü, onu işitmemekte adeta birer sağır, onu görmemekte ise adeta birer kördürler. Kâfirler hakka karşı ölü, sağır ve kör olduklarına göre bunların iman etmemelerinden dolayı Resulullahın üzülmemesi gerekir. Bu sebeple Allah teala Resulullahı teselli etmekte ve kendisini ancak müslümanların dinleyeceğini beyan etmektedir. Zira müslümanlar, Allahın kitabını işitince onu düşünmeye ve anlamaya çalışırlar. Anladıktan sonra onun emrettiklerini yapar ve yasakladıklarından vazgeçerler. Bu itibarla Allahın kitabını, kendisinden faydalanacak şekilde dinleyenler sadece müminlerdir.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْقَد۪يرُ ﴿٥٤﴾

54- Sizi güçsüz olarak yaratan sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren sonra kuvvetin arkasından tekrar güçsüzlük ve ihtiyarlık veren Al-

lahtır. O, dilediğini yaratır. O, herşeyi çok iyi bilendir, herşeye gücü yetendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan kâfirlere, tekrar dirileceklerine dair, dünyadaki hayat dönemlerini delil göstererek buyuruyor ki: "İlk önce sizi bir damla sudan zayıf bir varlık olarak yaratan sonra sizlere güç ve kuvvet verip her türlü işleri yapmanıza imkan veren daha sonra da sizleri ihtiyarlatıp tekrar güçsüzleştiren Allahtır. O, dilediğini dilediği şekilde yaratır. O, yarattıklarını nasıl sevk ve idare edeceğini bilir ve dilediğini yapmaya gücü yeter. Bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltecektir.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا
يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

55- Kıyamet koptuğu gün, günahkarlar (dünyada) kısa bir zamandan fazla kalmadıklarına yemin ederler. Onlar, dünyada da haktan böyle döndürülüyorlardı.

Kıyamet kopup insanlar diriltilince, Allahı inkar eden suçlular, dünyada veya kabirde az bir zaman kaldıklarına dair yemin ederler. Böylece kendilerini mazur göstermeye çalışırlar. Fakat bunlar dünyada iken de haktan böyle döndürülüyorlardı. Yalanlar söyleyip kendilerini aldatıyorlardı.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ
فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾

56- Kendilerine ilim ve iman verilenler de: "Şüphesiz sizler, Allahın takdir ettiği dirilme gününe kadar kaldınız. İşte yeniden dirilme günü. Fakat dünyada siz bunu bilmiyordunuz." derler.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi bazı farklarla izah etmişlerdir.

İbn-i Cüreyc bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Kendilerine Allahın kitabını bilmek ve ona iman etmek nasibedilenler: "Dünyada az bir zaman kaldık." diyen kâfirlere şu cevabı vereceklerdir. "Siz, dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bugün dirime günüdür. Fakat sizler bunun böyle olacağını sanmıyordunuz."

Taberi ise bu âyeti şöyle izah etmektedir: "Kendilerine ilim ve iman verilen insanlar, kabirde az bir zaman kaldıklarına dair yemin eden kâfirlere şu cevabı vereceklerdir: "Allahın, levh-i mahfuzunda ezelî ilmiyle yazdığına göre sizler dirilinceye kadar kaldınız. İşte bugün dirilme günüdür. Fakat sizler bunun böyle olmadığını dünyada bilmiyor ve bundan dolayı da onu yalanlıyordunuz.."

فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

57- Artık o gün, zalimlere mazeretleri fayda vermez. Allahın rızasını kazanmaları da istenmez.

*Bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan zalimlere ileri sürecekleri herhangi bir mazeretin bir fayda vermeyeceği beyan ediliyor. Ve âyetin son bölümünde: "Onlara sitem de edilmeyecektir." ifadesi zikrediliyor. Bu ifadeyi Taberi şöyle izah ediyor: "Onlardan, dünyada iken yaptıkları şeylerden vazgeçmeleri de istenmeyecektir."

İbn-i Kesir ise: "Onlar dünyaya da döndürülmezler." diye izah etmektedir. Bazı âlimler de bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir. "Onlardan, rablerini razı etmeleri de istenmez." Meal bu son izah şekline göre hazırlanmıştır.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

58- Şüphesiz ki biz bu Kur'anda insanlara her türlü misali verdik. Yemin olsun ki sen onlara bir mucize getirsen, inkar edenler mutlaka: "Siz

ancak bâtılla uğraşıyorsunuz." derler.

Şüphesiz ki biz bu Kur'anda, insanlara Allahın birliğini ispat eden her türlü misal ve delilleri zikrettik. Ey Muhammed, sen öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlara, doğru söylediğini ispat edecek bir mucize getirecek olsan kafirler yine de: "Ey, Muhammede iman edenler, sizler bize getirdiğiniz şeylerde batılla uğraşıyorsunuz." derler.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذٖينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

59- İşte Allah,bilmeyenlerin kalblerini böyle mühürler.

Ey Muhammed, işte Allah, senin Allah katından getirdiğin öğütleri, apaçık âyetleri bilmeyen ve Allahın gönderdiği âyetleri anlamayan insanların kalblerini böylece mühürler de, azgınlıklarında bocalayıp dururlar.

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذٖينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

60- Ey Muhammed, sabret. Şüphesiz Allahın vaadi haktır. İmanında samimi olmayanlar sakın seni üzüntüye düşürmesin.

Ey Muhammed, kâfirlerden sana yapılan işkencelere karşı sabret. Rabbinin peygamberliğini tebliğ etmeye devam et. Zira rabbinin, onlara karşı sana yardım edeceğine dair verdiği vaad haktır. Öldükten sonra dirilmeye iman etmeyenler seni üzüntüye ve gevşekliğe sevketmesinler. Seni Allahın emirlerini tebliğ etmekten alıkoymasınlar.

LOKMAN SURESİ

Lokman Suresi otuz dört âyettir. 27, 28 ve 29. âyetleri Medine'de, diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, hikmet dolu Kur'anın, iyi davranan kimseler için bir hidayet rehberi ve hidayet kaynağı olduğunu beyan ederek başlıyor. İyi davrananların ise, namazlarını emrolundukları şekilde eda edenler, zekâtlarını layık olanlara verenler ve âhirete de kesin olarak iman edenler olduklarını haber veriyor ve bunların kurtuluşa erdiklerini açıklıyor.

İman ve amelleriyle kurtuluşa eren bu insanlara mukabil, insanları bilgisizce Allahın yolundan saptıran, Kur'anın âyetlerini alaya almak için boş sözler peşinde koşanların ve neticede hor ve hakir kılan bir azaba düşecek olan kimselerin bulunduğu da beyan ediliyor.

Daha sonra gelen âyetlerde, insanların dikkatleri kainat düzenine çekiliyor ve göklerin direksiz olarak yaratıldığı, yeryüzüne de sarsılmasın diye dağların oturtulduğu, orada her türlü hayvanın var edildiği yeryüzünde yağmular yağdırılarak onunla her sınıftan güzel güzel bitkiler bitirildiği beyan ediliyor.

Daha sonra Lokman (a.s.)ın kıssası açıklanıyor. Lokman (a.s.)ın kim olduğu, tefsir kitaplarında etraflıca beyan ediliyor. Peygamber mi yoksa salih bir kul mu olduğu hususunda tartışmalar yapılıyor, görüşler beyan ediliyor. Çoğunluk onun, peygamber değil salih bir kul olduğu kanaatına varıyor. Çünkü âyetlerde onun peygamber olarak gönderildiğine dair açık bir ifade bulunmuyor. Bu surede Lokman (a.s.)ın kıssası beyan edildiği için sureye "Lokman Suresi" adı veriliyor.

Lokman (a.s.)a Allah tarafından hikmet verildiği ve Allaha şükretmesinin emredildiği beyan ediliyor. Devam eden âyetlerde onun, oğluna yaptığı hikmetli öğütler beyan ediliyor. Lokman (a.s.) oğluna öğüt veriyor ve hiçbir şeyi Allaha ortak koşmamasını, yaptığı bir şeyin, hardal tanesi kadar da olsa Allahın onu meydana çıkaracağını söylüyor. Namazı dosdoğru kılmasını, iyiliği emredip kö-

tülüğe mani olmasını, başına gelen dertlere sabretmesini öğütlüyor.

Lokman (a.s.) oğluna yaptığı nasihatlara devamla, insanlardan yüzçevirerek böbürlenmemesini, yeryüzünde kibirlenerek yürümemesini tavsiye ediyor. Allahın, büyüklük taslayan ve öğünen hiçbir kimseyi sevmediğini, yürüyüşünde mutedil olmasını, sesini kısmasını ve yüksek sesle konuşmamasını öğütlüyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, Allah tealanın, göklerde ve yerde bulunan herşeyi hizmetimize verdiği, bize bol nimetler bahşettiği beyan ediliyor.

Hiçbir bilgileri olmadığı halde Allah hakkında mücadele edenlerin varlığına dikkat çekiliyor. Allahın indirdiği hükümlere uymayan, atalarını üzerinde buldukları yolu takibeden sapık kimselerin, şeytan tarafından alev alev yanan ateşe davet edildikleri beyan ediliyor.

Allah teala Sure-i Celilede bundan sonra peygamberimizi teselli ederek, inkar edenlerin inkarının onu üzmemesini, kıyamet gününde dönüşün kendisine olacağını, yaptıkları kötülüklerin hesabının onlardan sorulacağını haber veriyor.

Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa denizler de mürekkep olsa ve sonra bu denizlere yedi deniz de katılsa da yazılsa Allahın kelimelerinin bitmeyeceği ve Allah tealanın hüküm ve hikmet sahibi olduğu beyan ediliyor.

Gemilerin, denizde Allahın emriyle, Allahın koymuş olduğu tabii kanunlarla yürüyüp gittiği, denizlerde yolculuk yapan kimseler, dağlar gibi dalgalarla kaplandığında, dini sadece Allaha tahsis ederek ona yalvardıkları beyan ediliyor.

İnsanların, rablerinden korkmaları, âhirette hiçbir kimsenin kimseye faydasının olmayacağı, bu dünyadayken, Allahın affedeceği düşüncesiyle salih ameller işlemekten geri durulmaması emrediliyor.

Sure-i Celilenin sonunda beş hususa dikkat çekiliyor: Kıyametin ne zaman kopacağını ancak Allahın bileceği, yağmuru, Allahın yağdırdığı, anaların rahimlerinde bulunan yavruların neler ve nasıl şeyler olduklarını da ancak Allahın bileceği, hiçbir kimsenin yarın ne kazanacağını bilemeyeceği, yine hiçbir kimsenin kendisinin nerede öleceğini de bilemeyeceği beyan edilerek Sure-i Celile sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الۤمۤ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Mim.

Bu mukattaa harfleri hakkında Bakara Suresinin başında izahat verilmiştir.

تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِۙ ﴿٢﴾

هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِن۪ينَۙ ﴿٣﴾

اَلَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَۜ ﴿٤﴾

اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

2- Bunlar, hikmet dolu kitabın âyetleridir.

3- Bu âyetler, iyi davrananlar için bir hidayet rehberi ve rahmet kaynağıdır.

4- Onlar, namazlarını emrolundukları şekilde eda ederler, zekatlarını layık olanlara verirler ve âhiret gününe de kesinlikle iman ederler.

5- İşte onlar, rablerinin gösterdiği hidayet yolunda yürüyenlerdir. İş-

te kurtuluşa erenler de onlardır.

Bu âyetler, hikmetlerle dolu olan Kur'anın âyetleridir. Bu âyetler, iyilikte bulunanlara doğru yolu gösteren bir rehberdir ve Allahın birer merhametidirler. Allah bunlarla amel edenlere merhamette bulunmuştur. İyilikte bulunanlar o kimselerdir ki, kendilerine farz kılınan namazları hakkıyla eda ederler. Allahın, mallarından farz kıldığı zekatı verirler. Onlar, âhiretin varlığına kesinlikle inanırlar. Bu sebepten dolayı yaptıklarından dolayı Allahın kendilerini kesinlikle mükafaatlandıracağını bilirler. İşte rableri tarafından gönderilen doğru yol üzerinde bulunanlar bunlardır. Kurtuluşa erip ümit ettiklerini bulacak olanlar da bunlardır.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا
هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾

6- Öyle insanlar vardır ki bilgisizce insanları Allah yolundan saptırmak ve Kur'anın âyetlerini alaya almak için "Boş sözler" satın alırlar. İşte böyleleri için, hor ve hakir kılan bir azap vardır.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir. Ebi Ümame el-Bâhilî (r.a.)den nakledilen bir görüşe göre, âyette zikredilen "Boş sözler satın almak"tan maksat, şarkı söyleyen cariyeler satın almaktır. Ebi Ümame, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِى أُمَامَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: لَا تَبِيعُوا الْقَيْنَاتِ وَلَا تَشْتَرُوهُنَّ وَلَا
فِى مِثْلِ ذَلِكَ أُنْزِلَتْ. تُعَلِّمُوهُنَّ ، وَلَا خَيْرَ فِى تِجَارَةٍ فِيهِنَّ وَثَمَنُهُنَّ حَرَامٌ
عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةُ (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ
اللهِ).

"Şarkı söyleyen cariyeleri satmayın, satın almayın, onları (Bu hususta) eğitmeyin. Onların ticaretinde hiçbir hayır yoktur. Onların paraları haramdır." Ebu Ümame bu âyetin, Resulullaha bu gibi konularda indiğini söylemiştir.[1]

---

(1) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an Sure: 31, Hadis no: 3195

Diğer bir kısım âlimler ise "Boş söz satın almak"tan maksadın, şarkı ve türkü söylemek ve onları dinlemek olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Cabir b. Abdullah, Mücahid, Said b. Cübeyr ve İkrime bu görüştedirler.

Bazı âlimler de buradaki "Boş söz satın almak"tan maksadın, oyun âletleri satın almak olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş Hasan-ı Basrî, İbn-i Cüreyc ve Mücahid'den nakledilmektedir. Dehhak ve İbn-i Zeyd ise, satın alınan boş söz'den maksadın, Allaha ortak koşmak olduğunu söylemişler ve görüşlerine delil olarak da bundan sonra gelen âyeti göstermişlerdir.

Taberi, âyet-i kerimede zikredilen "Boş söz"den maksadın, kişiyi Allah yolundan alıkoyan ve Allah ve Resulü tarafından yasaklanan her türlü söz olduğunu söylemiş ve âyet-i kerimenin umumî olan ifadesinin bunu gerektirdiğini beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede, boş sözler satın alanların, bunları, insanları Allahın yolundan saptırmak için satın aldıkları beyan edilmiştir. Burada zikredilen, Allahın yolundan maksat, Kur'an okumak, Allahı zikretmek ve kulu, Allaha yaklaştıracak her türlü ibadet, her türlü itaat ve Allahın dinidir. Batıl sözleri satın alanlar, insanları bu sözler vasıtasıyla Allahın yolundan alıkoyarlar ve Allahın diniyle alay ederler. Bu itibarla onlara, kıyamet gününde hor ve hakir düşüren çetin bir azap vardır. Zira onlar hem kendileri sapmış hem de diğer insanları saptırmışlardır.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا
فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٧

7- Âyetlerimiz böyle bir kimseye okunduğu zaman, sanki onları hiç işitmemiş, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklenerek yüz çevirir. Onu, can yakıcı bir azap ile müjdele.

İnsanları Allahın yolundan alıkoymak için boş sözler satın alanlara âyetlerimiz okunduğu zaman böbürlenerek yüz çevirirler. Sanki o âyetleri hiç işitmemiş gibidirler. Sanki kulaklarında bir ağırlık vardır. Ey Muhammed, sen bu tür oyuncak ve eğlencelerle eğlenen ve Allahın âyetlerinden yüz çeviren insanı cân yakıcı bir azapla müjdele.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

8- İman edip salih ameller işleyenler için naim cennetleri vardır.

9- Onlar o cennetlerde ebediyyen kalacaklardır. Bu, Allahın gerçek vaadidir. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allaha iman eden, onu birleyen, peygamberlerini tasdik eden ve onlara tabi olan ve Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçırmak suretiyle salih ameller işleyenlere gelince işte onlar için âhirette "Naim" cennetleri vardır. Onlar o cennetlerin içinde zevk ü safa ile yaşar, yeme, içme, giyme ve barınma gibi çeşitli nimetler içinde yaşarlar. Onlar bu cennetlerde ebedi olarak kalacaklardır. Allah bunu onlara, hak bir vaad olarak vaadetmiştir. Bu mutlaka olacaktır. Allah, kendisine ortak koşan ve yolundan alıkoyanlara karşı şiddetle intikam alandır. Yarattıklarını sevk ve idarede hikmet sahibidir.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَرِيمٍ ﴿١٠﴾
هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَا
لٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾

10- Allah, gökleri, gördüğünüz bir direk olmadan yarattı. Yere de sizi sarsmasın diye dağlar oturttu. Oraya her türlü hayvanı yaydı. Biz, gökten de su indirdik. Onunla yeryüzünde her sınıftan güzel güzel bitkiler bitirdik.

11- İşte bunlar Allahın yarattıklarıdır. Gösterin bana, ondan başkaları ne yarattı? Doğrusu o zalimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, gökleri, görülen bir direk olmadan yarattığı zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İkrimeye Bu ifadeden maksat, Allah tealanın, gökleri direkli olarak yarattığı bzim ise o direkleri göremediğimizi beyan etmektir.

Hasan-ı Basrî ve Katade ise; "Bu ifadeden maksat, Allah tealanın, gökleri direksiz olarak yarattığını beyan etmektir." demişlerdir.

Allah teala bu âyetlerde, Allahı bırakıp da put vb. şeylere tapanları ve ona bir kısım ortaklar koşanları ikaz ediyor, gökleri, yeri ve orada bulunanları kendisinin yarattığını beyan ediyor, müşrikler ve kâfirlere, Allahın dışındaki şeylerin neyi yarattıklarını sorarak onların akılsızlıklarını ortaya koyuyor ve bu zalimlerin apaçık bir sapıklık içinde olduklarını zikrediyor.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِه۪ وَمَنْ كَفَرَ

فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿١٢﴾

12- Şüphesiz biz Lokman'a hikmet verdik ve "Allah şükret" diye emrettik. Kim şürkederse ancak kendisi içi şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse bilsin ki Allah hiçbirşeye muhtaç değildir, övülmeye layık olandır.

*Âyet-i kerimede Lokman (a.s.) zikredilmektedir Onun peygamber olup olmadığı hakkında âlimler arasında ihtilaf vardır. Âlimlerin çoğunluğuna göre Lokman peygamber değildir. O, salih bir kuldur. Onun hakkında çeştli görüşler zikredilmiştir.

Mücahid, Katade, Abdullah b. Abbas, Halid er-Rebi, Amr b. Kays ve benzeri âlimlerden, Lokman'ın peygamber olmadığını ifade eden rivayetler nakledilmiştir.

İkrime'den nakledilen bir görüşe göre ise Lokman'ın peygamber olduğu zikredilmiştir.

Âyet-i kerimede, Lokman'a hikmet verildiği zikredimektedir. Bu hikmet-

ten maksadın, anlayış, akıllılık, doğru sözlülük ve kendine güvenirlik olduğu rivayet edilmiş, peygamber olduğunu söyleyenler ise buradaki hikmetten maksadın ise peygamberlik olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Lokman (a.s.)ı anlatırken onun, Habeşistanlı, marangozluk yapan bir köle olduğunu zikretmiştir. Cabir b. Abdullah da Lokman'ın kısa boylu, çökük burunlu biri olduğunu ve Mısır'ın Sudan bölgesinden olduğunu söylemiştir. Said b. el-Müseyyeb de aynı şeyi söylemiştir.

Amr b. Kays diyor ki: "Lokman, dudakları kalın, ayakları geniş, siyah derli bir köle idi. Birgün o bir toplantıda konuşurken yanına bir adam geldi ve ona: "Sen falan ve filan yerde benimle koyun otlatan biri değil miydin? dedi. Lokman "Evet" dedi. Adam: "Seni, bu gördüğüm duruma getiren nedir?" dedi. Lokman: "Doğru sözlülük ve beni ilgilendirmeyen şeye karşı susmaktır." dedi.

Halid er-Reb'î dedi ki: "Lokman, Habeşistanlı marangoz bir köle idi. Birgün ona efendisi: "Şu koyunu bize kes." dedi. Lokman koyunu kestil Efendisi "Koyundaki en güzel iki et parçasını çıkar." dedi Lokman, koyunun dilini ve kalbini çıkardı. Sonra aradan Allahın dilediği kadar bir zaman geçti. Tekrar efendisi Lokman'a: "Şu koyunu bizim için kes." dedi. Lokman onu kesti. Efendisi ona: "Sen, koyundaki en kötü iki et parçasını çıkar." dedi. Lokman yine dilini ve kalbini çıkardı. Efendisi ona: "Ben sana, koyundan en güzel iki et parçası çıkar demiştim sen bu iki parçayı çıkarmıştın. Şimdi de sana: "Koyundaki en kötü iki parçayı çıkar." dedim, sen yine bu ikisini çıkardın." dedi. Lokman ona şu cevabı verdi: "Bu iki parça güzel olduğu müddetçe bunlardan daha güzel birşey yoktur. Bu ikisi kötü olunca da bunlardan daha kötü birşey yoktur."

وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَىَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

13- Hani bir zaman Lokman oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrum, hiçbirşeyi Allaha ortak koşma. Çünkü Allaha ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür."

Ey Muhammed, bir zaman Lokman, oğluna nasihat ederek: "Yavrucuğum, Allaha ortak koşma, şüphesiz ki Allaha ortak koşmak, zulümlerin en büyüğüdür." dediğini hatırla.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ
فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾

14- Biz insana, ana babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu kat kat meşakkat içinde karnında taşımıştır. Çocuğun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. Biz insana; "Bana ve anne babana şükret." dedik. Kıyamet günü dönüş ancak banadır.

*Âyet-i kerimede, annenin, kat kat zorluklar içinde çocuğunu karnında taşıdığı ifade ediliyor. Zira çocuk annesinin karnında bulunduğu zaman anne iki yük taşımaktadır. Ayrıca her iki vücut da annenin bedeninden beslenmektedir.

Mücahid bu âyeti kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: "Annesi çocuğu taşırken hem çocuk zayıf bir durumdadır hem de annesi. Böylece iki zayıf varlık bir arada bulunmaktadır.

Âyet-i kerimede çocuğun annesinden ayrılıp emmeyi bırakmasının iki yıl içinde olacağı beyan edilmektedir. Bundan maksat, çocuğun doğumundan sonra iki yıl içinde memeden kesilmesidir.

Allah teala bu âyette annenin, çocuğu için nasıl yorulduğunu, geceleri uykusunu terkederek onu yetiştirmeye çalıştığını evlatlara hatırlatıyor ve anne babalarına saygılı olmalarını emrediyor.. Bu itibarla birçok âyette olduğu gibi bu âyette de kulların, Allahın kendilerine vermiş olduğu nimetlerine karşılık ona şükretmeleri yanında anne ve babanın yaptığı iyiliklere karşı da onlara saygılı davranmalarını emrediyor ve buyuruyor ki: "Bana ve anne babana şükret. Kıyamet gününde dönüş ancak banadır. Verdiği nimetlere karşı şükredip etmediğinin hesabını görecek olan benim. Anne ve babanın iyiliklerine karşı onlara saygılı davranıp davranmadığının hesabını da ben göreceğim.

وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي
الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا
كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

15- (Ey insan) eğer anne ve baban seni, birşeyi bana ortak koşmaya zorlarsa onlara itaat etme. Dünyada onlara iyilikte yardımcı ol. Bana yönelenin yolunu tut. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. Ben de size dünyada neler yaptığınızı bildireceğim.

*Bu âyet-i kerimenin, Sa'd b. Ebi Vakkas ve annesi Hamne Bint-i Ebi Süfyan hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir.

Simak b. Harb diyo ki: "Sa'd b. Ebi Vakkas dedi ki: "Bu âyet benim hakkımda nâzil oldu. Ben müslman olunca annem, ben dinimden dönmedikçe hiçbir şey yeyip içmeyeceğine dair yemin etti. Ben ilk gün ona ısrar ettim o yeyip içmedi. İkinci gün olunca ona yine ısrar ettim o yine diretti. Üçüncü gün olunca ona yine ısrar ettim yine diretti. Bunun üzerine dedim ki: "Allaha yemin olsun ki senin yüz canın bulunsa ve ben dinimden dönmedikçe oların hepsi çıkacak olsa ben yine dinimden dömem." Annem bunu duyunca dinimden ayrılmayacağımı anladı ve yeyip içti."

Allah teala, Lokman (a.s.)ın, oğluna nasihatını keserek bu iki âyeti zikrettikten sonra tekrar onun vasiyetine dönmüştür. Bunun hikmeti, çocukların, anne ve babalarının itaatlerine önemini belirtmek bir de Lokman'ın, oğluna yaptığı vasiyetin birinci maddesi olan "Allaha ortak koşmama" emrini pekiştirmektir. Öyle ki anne babaya itaat, iyiliklerde söz konusudur. Allaha itaat edilmeyen yerde kula itaat yoktur. Nitekim Resulullah efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

وَقَالَ «لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللهِ . اِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ» .

"Allaha isyanda hiçbir kimseye itaat yoktur. İtaat ancak iyiliktedir." (2)

يَا بُنَيَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

16- (Lokman öğütlerine şöyle devam etti) Yavrum, yaptığın bir şey, bir hardal tanesi ağırlığı kadar olsa, bir kayanın içinde veya göklerde ya-

(2) Buhari, K.Ahbar el-Aha'd, bab: 1 / Müslim, K. el-İman, bab: 39, Hadis no: no: 1840 / Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 87, Hadis no: 2625.

hut yerin dibine gizlenmiş bulunsa da Allah mutlaka onu meydana çıkarır. Şüphesiz Allah, herşeyin inceliğini ve gizli tarafını bilendir, herşeyden haberdardır.

Lokman (a.s.) âyette zikredilen nasihatıyla, Allahın, kullarını, yaptıklarından hesaba çekeceğini, amellerin zayi olmayacağını, bunların ortaya çıkarılarak kulun ona göre ceza veya mükafaat göreceğini zikretmektedir. Böylece insan amellerine dikkat etsin, Allahın emir ve yasaklarına uymuş olsun.

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَا أَصَابَكَ
إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾

17- Yavrum namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret kötülüğe mani ol. Başına gelene sabret. Şüphesiz ki bunlar, titizlikle yapılması gereken işlerdir.

* Lokman aleyhesselam vasiyetine şöyle devam ediyor: Yavrum namazı dosdoğru kıl. İnsanlara, Allaha itaat etmelerini emret. Onları, Allaha isyan etmekten ve haramları işlemekten men et. Allah rızası için yaptığın tebliğde insanlardan göreceğin eziyetler seni, vazifeni yapmaktan alıkoymasın. Bu yolda göreceğin eziyetlere sabret. Zira bu hususlar Allahın, kesin olarak emrettiği hususlardır.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

18- İnsanlardan yüz çevirerek böbürlenme. Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. Şüphesiz Allah, büyüklük taslayan ve övünen hiçbir kimseyi sevmez.

* Ey yavrum, seninle konuşan insanlara karşı böbürlenerek ve onları kü-

çümseyerek yüzünü onlardan çevirme. Yeryüzünde böbürlenerek yürüme zira Allah, her böbürlenen ve övünen kimseyi sevmez.

*Âyette zikredilen "Yüz çevirerek böbürlenme" ifadesi, insanların, kendisine birşey konuştuğunda kişinin gurura kapılmamasını ve muhatabını küçümsememesini ifade etmektedir.

Mücahid: "Bu ifade, birbirlerine dargın olan kişilerden birinin konuşması halinde diğerinin yüz çevirmemesini ifade eder." demiştir.

İbrahim en-Nehaî ise bu ifadeden maksadın, konuşurken ağzını eğip bükmemek ve gerdan kırmamak olduğunu söylemiştir.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ
الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

19- Yürüyüşünde mutedil ol. Sesini kıs. Şüphesiz seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.

Yürüyüşünde tabii ol. Tevazu ile yürü, acele etme, yavaş da gitme. Sesini alçalt, bağırarak konuşma. Zira seslerin en çirkini, eşeklerin sesidir.

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ
نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ
مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾

20- Allahın, göklerde ve yerde bulunan herşeyi hizmetinize verdiğini ve sizlere açık ve gizli bol bol nimetler bahşettiğini görmez misiniz? İnsanlar içinde öyleleri vardır ki, hiçbir ilmi, hiçbir rehberi ve aydınlatıcı bir ki-

tabı olmadan Allah hakkında mücadele eder durur.

Ey insanlar, Allahın, göklerdeki güneş, ay, yıldızlar ve bulutlar gibi yarattıkları, yeryüzündeki hayvan, ağaç, su, deniz gibi varlıkları sizin menfaatlarınıza tahsis ettiğini görmez misiniz? Bütün bunları, sizin, yeme, içme, barınma ve giyinme gibi ihtiyaçlarınızı gidermekte faydalandığınız şeyler kıldığını görmez misiniz? Yine sizler, Allahın size, görünen ve görünmeyen bol bol nimetler verdiğini görmez misiniz? Bütün bu nimetlere rağmen bir kısım insanlar vardır ki, elinde herhangi bir bilgi olmaksızın ve bir delil bulunmaksızın ve Allah tarafından gönderilmiş aydınlatıcı bir kitap bulunmaksızın, Allahın birliği ve kulluğun sadece ona yapılacağı hususunda tartışmaya girişir.

*Allah tealanın, kullarına nimetleri pek çoktur. Bu nimetlerin en büyüğü İslam nimetidir. Bu nimet müminlerin dillerinde kelime-i tevhid ile açık bir şekilde görülür. Kalblerinde ise gözle görülmeyen bir şekilde yaşar.

Yine Allah tealanın, peygamberler göndermesi ile kitaplar indirmesi, gözle görülen büyük nimetlerdendir. Müminlerin kalbinde itikadi şüpheleri gidermesi ve onların manevi hastalıklarını tedavi etmesi gözle görülmeyen nimetlerdendir.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ
كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

21- Onlara: "Allahın indirdiğine uyun." denildiği zaman: "Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yolu takip ederiz." derler. Ya şeytan atalarını alev alev yanan ateşin azabına çağırmışsa.

Allahın birliği ve yüceliği hakkında tartışmaya girişen o cahillere: "Ey kavim, siz, Allahın peygamberine indirdiği kitaba tabi olun. Zira o kitap, haklıyı haksızdan ayırdetmekte, sapık ile hidayette olanı birbirinden seçmektedir." denildiği zaman onlar: "Bilakis, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz dinlere uyarız." derler. Şüyet şeytan, atalarının dinlerini anlara süslü göstermek ve onları saptırıp peşine takarak alev alev yanan cehennem azabına çağırmış olsa yine de ona mı uyacaklar? Bu ne ahmaklıktır? Bu ne şaşkınlıktır?

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

22- Kim iyilik yaparak yüzünü Allaha çevirirse, muhakkak sapasağlam bir kulpa sarılmıştır. Bütün işlerin sonu Allaha döner.

Kim, itaat ederek iyilikte bulunur ve ona kulluk ederek boynunu bükerse, şüphesiz ki o, kopmayacak sapasağlam bir kulpa sarılmış olur. O da kendisini Allahın azabından kurtaracak olan ilahi rızadır. Allah, kullarını, işledikleri amellere göre cezalandırır veya mükafaatlandırır.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

23- Ey Muhammed, inkar edenin inkarı, sakın seni üzmesin. Kıyamet günü onların dönüşü ancak bizedir. Onlara yaptıklarını haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

24- Biz onları, az bir zaman nimetler içinde yaşatırız. Sonra da ağır bir azaba sürükleriz.

Ey Muhammed, kim, Allahı inkar edecek olursa, onun inkarı seni üzmesin. Zira kıyamet gününde onların dönüşü bizedir. Biz onlara, dünyada iken yapmış oldukları çirkin amelleri haber vereceğiz ve amellerine göre onları cezalandıracağız. Şüphesiz ki Allah, kalblerde gizlenen inkarcılığı ve şeytana uyan kimseyi çok iyi bilendir. Biz onlara dünyada az bir mühlet veririz. Onlar bu mühlet içinde yeyip içip eğleneceklerdir. Sonra onları, şiddetli bir azabı tamaya

mecbur edeceğiz. Bu da cehennem azabıdır.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

25- Yemin olsun ki eğer onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan mutlaka "Allah" derler. Sen de "Allaha hamdolsun." de. Doğrusu onların çoğu bilmezler.

26- Göklerde ve yerde bulunan herşey Allahındır. Şüphesiz ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layık olandır.

Ey Muhammed, yemin olsun ki kavminden, Allaha ortak koşanlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan onlar muhakkak ki: "Allah yarattı." diyeceklerdir. Sen onlara de ki: "Bunları yaratan Allaha hamdolsun. Hiçbir şey yaratamayan ve kendileri yaratılmış olan putlara değil yalnızca Allaha hamdolsun. Doğrusu bu müşriklerin çoğu, kimin övgüye layık olduğunu ve kime şükredilmesi gerektiğini bilmezler.

Göklerde ve yerde bulunan melek, cin, insan, kendilerine tapınılan putlar ve herşeyi Allah yaratmıştır. Allah, putlara tapan müşriklerin ve diğer bütün kullarının ibadetlerine muhtaç değildir. Zira onlar, Allahın mülküdür. Onlar Allaha muhtaçtır. Allah, yarattıklarına verdiği nimetlerine karşı övülmeye layık olandır.

وَلَوْ اَنَّمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ
اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

27- Yeryüzündeki ağaçlar kalem deniz de mürekkep olsa ve sonra yedi deniz de ona katılsa (da yazılsa) Allahın kelimeleri bitmez. Şüphesizki Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Abdullah b. Abbas'dan şu rivayet nakledilmiştir. "Medine'de Yahudi Hahamları Resulullaha gidip: "Ey Muhammed, size ancak az bir ilim verilmiştir." sözüyle bizi mi kasdediyorsun yoksa kendi kavmini mi?" diye sormuşlar Resulullah da "Hepinizi" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hahamlar: "Sana gelen şeylerde bize Tevratın verildiğini ve tevratta herşeyin açıklamasının bulunduğunu okumuyor musun?" dediler. Resulullah: "Tevtart, Allahın ilmine göze az birşeydir. Sizin yanınızda Allahın ilminden size yetecek kadarı bulunmaktadır." dedi. İşte bunun üzerine Allah teala Yahudilerin sorularına bir cevap olmak üzere Resulullaha bu âyeti indirdi ve bu buyurdu ki: "Şayet yeryüzünde bulunan bütün ağaçlar kalem ve deniz de mürekkep olsa bu kalem ve denizler biter de Allahın kelamı bitmez."

Âyet-i kerimede yedi deniz bir misal olarak zikredilmiştir. Bundan, denizlerin sadece yedi tane olduğu anlaşılmamalıdır. Nitekim başka bir âyet-i kerimede de: "Ey Muhammed, de ki: "Eğer rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa, rabbimin sözleri bitmeden denizler biter. Bir o kadar denizi yardım olarak katsak da." (3)

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ

بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

28- Sizin yaratılmanız da, tekrar diriltilmeniz de bir tek kişinin ki gibidir. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi görendir.

Ey insanlar, Allahın, sizin hepinizi yaratması ve ölümünüzden sonra sizi tekrar diriltmesi, herhangi bir kişiyi yaratması ve öldükten sonra diriltmesi gibidi. ZiraAllahın dilediği hiçbir şey onun için imkansız değildir. O, birşeyin olmasını dilediğinde ona sadece "Ol" der o da hemen oluverir. Şüphesiz ki Allah, müşriklerin, Allah hakkındaki söylediklerini çok iyi işiten ve yaptıklarını çok iyi bilendir.

(3) Kehf Suresi, âyet: 109.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ
يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾

29- Allahın, geceyi gündüze kattığını, gündüzü de geceye kattığını, güneşi ve ayı hizmetinize verdiğini ve her birinin belli bir zamana kadar hareket ettiğini ve Allahın, yaptıklarınızdan mutlaka haberdar olduğunu görmez misiniz?

Ey Muhammed, Allahın, geceyi gündüze katarak gecenin miktarını eksiltip gündüzün miktarını azalttığını, güneşi ve ayı hizmetinize tahsis ettiğini, bunlardan herbirinin kendileri için, takdir edilen süreye kadar hareket ettiklerini ve Allahın, bütün yaratıklarından haberdar olduğunu görmez misin?

*Âyet-i kerimede hitap her ne kadar peygamber efendimize yapılmış ise de onun şahsında bütün insanlığa hitaptır.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ
الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

30- Bu böyledir. Çünkü Allah haktır. Ondan başka yalvardıkları batıldır. Ve Allah, çok yücedir, çok büyüktür.

Ey Muhammed, Allah bu zikredilenleri böyle yapmıştır. Zira o, gerçek ilahtır. Bunları yapmaya ancak onun gücü yetmektedir. Müşriklerin, Allahı bırakıp da ilah olarak taptıkları diğer şeyler ise batıldır, yok olmaya mahkumdur. Allah, bu anlatılanları böyle yapmıştır. Zira o, yücedir, büyüktür. Onun şanına yaraşan da budur.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾

وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ
إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

31- Allahın size bir kısım delillerini göstermesi için, denizde gemilerin onun rahmetiyle seyrettiğini görmez misin? Şüphesiz bunlarda sabredenler v eşükredenler için nice ibretler vardır.

32- Onları, dağlar gibi dalgalar kapladığı vakit, dini sadece Allaha tahsis ederek ona yalvarmaya başlarlar. Daha sonra Allah, kendilerini kurtarıp karaya çıkardığı zaman da içlerinden bir kısmı orta yolu tutar. Zaten bizim âyetlerimizi ancak sözünden dönen ve nankör olanlar inkar ederler.

Ey Muhammed, rabbinin, sizlere delil ve ibretlerini göstermesi için tarafından bir lütuf olarak denizde gemilerin nasıl seyredip gittiğini görmez misin? Şüphesiz ki bunda, her sabreden ve şükreden için nice ibretler vardır. Zira ancak sabredenler ve şükredenler bunları hakkıyla düşünürler. Allahı bırakıp putlara tapanlar, denizde yolculuk yaparlarken dağlar gibi dalgalara yakalanınca artık Allahın dışında taptıklarını unutup samimiyetle Allaha yalvarırlar. Sadece Allahın gönderdiği dini kabul ederler. Allah onları boğulmaktan kurtarıp karaya ulaştırınca içlerinden bazıları orta yolu tutarlar. Bizim âyetlerimizi ancak sözlerinden dönen hainler ve çok nankör olanlar inkar ederler.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Orta yolu tutan" dan maksat, Mücahide göre "kâfir olan"dır. Zira kâfir olanlar itikadi hususlarda dilleriyle fazla konuşmazlar fakat inkarlarını içlerinde gizlerler.

ibn-i Zeyd'e göre ise burada "Orta yolu tutan" dan maksat, "Orta derecede amel yapan" demektir. Yani gördüğü felaketlerden ibret alıp iman etmiş ve normal olarak rabbine ibadet etmeye başlamış olan kimsedir. İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmiştir. Taberi ise birinci görüşü tercih eder görünmektedir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ
هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا
يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

33- Ey insanlar rabbinizden korkun. Ne babanın evladına ne de evladın babasına hiçbir yardımda bulunamayacağı günden sakının. Şüphesiz ki Allahın vaadi haktır. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. Hiçbir aldatan, Allahın affına güvendirerek sakın sizi aldatmasın.

Ey insanlar! Rabbinizin gazabından korkun. Babanın evlada evladın da babaya herhangi bir faydasının dokunamayacağı kıyamet gününde Allahın gazabına uğramaktan kaçının. Zira o gün emir Allahındır. Onun izni olmadan hiçbir kimse başkasına şefaatçi olamayacaktır. Kıyametin gelmesi kesindir. Zira o, Allahın vaadidir. Allah, vaadinden asla dönmez. Sakın dünya hayatının süsü ve lezzeti sizi aldatıp da sizi kendisine celbetmesin, kıyamet günü için hazırlık yapmayı terkettirmesin. Herhangi bir aldatan, sizi, Allah hakkında aldatarak savsaklamasın. Allahın sizi affedeceğine ümitlendirerek sizi günah işlemeye devam ettirmesin.

*Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak ve Katade'ye göre burada "aldatan"dan maksat, şeytandır. Ancak Kur'an-ı Kerim'in ifadesi geneldir bu sebeple burada insanı her aldatan bu ifadenin içine girmektedir. Bu aldatan şeytan da olabilir, nefis de, insan da, eşya da.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي
نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

34- Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi ancak Allah katındadır. Yağmuru o indiri. Rahimlerde olanı o bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse nerede öleceğini de bilmez. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi bilendir, herşeyden haberdardır.

Şüphesiz ki kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi Allahın nezdindedir. Allahtan başka hiçbir kimse onun ne zaman kopacağını bilmez. Yağmuru gökten Allah indirir. Ondan başka hiçbir kimsenin onu yağdırmaya gücü yetmez. Dişi varlıkların rahimlerinde olan şeylerin mahiyetini ve geleceğini ancak o bilir. Hiçbir kimse yarın ne yapacağını ve ne kazanacağını bilemez. Allah ise her-

şeyi bilir ve herşeyden haberdardır.

*Âyet-i kerimede beş hususun, insanlar tarafından kesin olarak bilinmesinin mümkün olmadığı zekrediliyor ve bunları ancak Allah tealanın bileceği beyan ediliyor.

Bu hususların, insanlar tarafından bilinemeyeceği meşhur Cibril hadisinde zikredilmiştir:

Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِىُّ ﷺ بَارِزاً يَوْماً لِلنَّاسِ فَاَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ مَا الْاِيمَانُ قَالَ : الاِيمَانُ اَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَبِلِقَائِهِ وَرُسُلِهِ وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ قَالَ مَا الْاِسْلَامُ قَالَ : الاِسْلَامُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤَدِّىَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ قَالَ مَا الْاِحْسَانُ قَالَ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ قَالَ مَتَىٰ السَّاعَةُ قَالَ مَا الْمَسْؤُلُ بِاَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ وَسَاُخْبِرُكَ عَنْ اَشْرَاطِهَا اِذَا وَلَدَتْ الْاَمَةُ رَبَّهَا وَاِذَا تَطَاوَلَ رُعَاةُ الْاِبِلِ الْبُهْمِ فِى الْبُنْيَانِ فِى خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ ثُمَّ تَلَا النَّبِىُّ ﷺ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ثُمَّ اَدْبَرَ فَقَالَ رُدُّوهُ فَلَمْ يَرَوْا شَيْئاً فَقَالَ هٰذَا جِبْرِيلُ جَاءَ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ.

"Bir gün Resulullah, insanların kendisini gördükleri bir yerde (Bir topluluk yanında) bulunuyordu. Ona yürüyerek bir adam geldi ve şöyle dedi:

-(Ey Allahın Resulü) İman nedir?

-İman, Allaha, meleklerine, Allahın huzuruna çıkacağına ve peygamberlerine inanmam ve âhirette dirileceğine iman etmendir.

-(Ey Allahın Resulü) İslam nedir?

-İslam, Allaha kulluk etmen, hiçbirşeyi ona ortak koşmaman, namazı kılman, farz olan zekâtı vermen ve Ramazan orucunu tutmandır.

-(Ey Allahın Resulü) İhsan nedir?

-İhsan,, senin, Allahı görüyormuşcasına ona kulluk etmendir. Sen onu görmesen de o seni görmektedir.

-(Ey Allahın Resulü) Kıyamet ne zaman kopacaktır?

-O hususta kendisine soru sorulan kimse soruyu sorandan daha fazla bilgiye sahip değildir. Fakat ben sana onun alametlerini anlatayım!

Cariyenin efendisini doğurması, deve çobanlarının bina yükseltmede yarışmaları kıyametin alametlerindendir. Kıyametin ne zaman kopacağı, ancak Allahın bilmiş olduğu şu beş şeyden biridir: Kıyametin ne zaman kopacağına dair bilgi ancak Allah katındadır. Yağmuru o indirir. Rahimlerde olanı o bilir. âyetini okudu. Sonra o adam ayrılıp gitti. Resulullah: "Onu bana getirin." buyurdu. İnsanlar onu Resulullaha getirmeye çalıştılar fakat kimseyi göremediler. Bunun üzerine Resulullah: "İşte o Cebraildir. İnsanlara dinlerini öğretmek için gelmişti." dedi. (4)

(4) Buhari, K.el-İmam, bab: 37

SECDE SURESİ

Secde Suresi, otuz âyettir. 16-20 âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, Kur'an-ı Kerimin, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından indirildiğini, onu, Hz. Muhammed (s.a.v.)in uydurmadığını, o kitabın, daha önce de kendilerine peygamberler gönderilerek uyarılmış olan insanları uyarması için peygamberimize gönderildiğini beyan ederek başlıyor.

Gökleri ve yeri ve aralarındakileri, Allahın, altı günde yarattığı ve sonra arşı hakimiyeti altına aldığı, ondan başka hiçbir şefaatçinin bulunmadığı ve bütün bunları düşünmek gerektiği beyan ediliyor.

Allahın, gökten yere inen emirlerle bütün işleri idare ettiği, onun, görüneni de görünmeyeni de bildiği, herşeyi en güzel şekilde yaratanın o olduğu, bütün bunlara rağmen insanların çok az düşündükleri ifade ediliyor.

İnsanların canlarını ölüm meleğinin alacağı, suçluların âhirette Allahın huzurunda başlarını eğerek, salih ameller işlemek için tekrar dünyaya gönderilmelerini isteyecekleri ifade ediliyor.

Allahın âyetlerine ancak, kendilerine o âyetler hatırlatıldığı zaman secdeye kapananların, büyüklük taslamadan rablerini hamd ile tesbih edenlerin, çok ibadet etmekten vücutları yataktan uzak kalanların, rablerine korku ve ümit ile dua edenlerin ve kendilerine verilen rızıklardan Allah yolunda infak edenlerin iman edecekleri beyan ediliyor.

İman eden kimse ile fâsık bir kimsenin bir olmayacağı, iman edip salih amel işleyenlerin, yaptıklarına karşılık kendilerine Me'va cennetlerinin verileceği, yoldan çıkanların barınaklarının ise ateş olduğu haber veriliyor.

Peygamberimize hitaben, Hz. Mu sa'ya Tevratın verildiği ve onun, İsrailoğullarına bir hidayet rehberi kılındığı haber veriliyor. Ve İsrailoğullarından sabredenlerin ve âyetlere kesinlikle iman edenlerin, iman ettikleri müddetçe, Al-

lahın, onları doğru yola sevkettiği beyan ediliyor.

Sure-i Celilenin sonunda, Peygamber efendimize, fetih gününde, kâfirlere, iman etmelerinin hiçbir fayda vermeyeceği, onlara hiç mühlet de verilmeyeceği, peygamber efendimizin de iman etmeyenlerden yüzçevirip sonucu beklemesi emrediliyor. Ve sure bu âyetlerle son buluyor.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِىُّ ﷺ يَقْرَاُ فِى الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ الم تَنْزِيلُ وَهَلْ اَتَىٰ عَلَى الْاِنْسَانِ.

Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)ın, Cuma günü sabah namazlarında Secde suresini ve insan (Dehr) suresini okuduğunu rivayet etmiştir. (1)

---

(1) Buhari, K.el-Cuma, bab: 10 / Müslim, K.el-Cuma, bab: 65-66, Hadis no: 880.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الٓمٓ ﴿١﴾

1- Elif, Lâm, Mim.

Mukatta'a harfleri hakkında, Bakara Suresinin başında izahat verilmiştir.

تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَۜ ﴿٢﴾

2- Kendisinde şüphe olmayan bu kitabın indirilişi, âlemlerin rabbi olan Allah tarafındandır.

*Bu âyet-i kerimeye iki şekilde mana verilmiştir: Birinci şekli mealde verildiği gibidir. İkinci şekli ise şöyledir: "Muhammede indirilen bu kitabın, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından indirildiğinde asla şüphe yoktur. Yani Kur'an-ı Kerim, kesin olarak Allah tarafından indirilmiştir. O ne bir şairin şiiri, ne bir kâhinin kafiyeli konuşması ne de Muammed'in uydurmasıdır.

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ
قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾

3-Yoksa: "Onu Muhammed uydurdu mu?" diyorlar. Hayır o, senden önce kendilerine peygamber gönderilmiş bir milleti uyarman için, sana

rabbin tarafından indirilmiş bir gerçektir. Belki doğru yolu bulup hidayete ererler.

Yoksa, Allaha ortak koşan müşrikler: "Muhammed bunu kendi tarafından uydurup Allaha isnad ediyor mu? diyorlar. Hayır, bu onların iddia ettikleri gibi değildir. Bilakis Kur'an, rabbin tarafından sana gönderilmiş bir kitaptır. Böylece sen bu kitapla, senden önce kendilerine uyarıcı bir peygamber gelmiş olan Kureyşliler ve benzerlerini uyarmış olasın. Belki onlar hidayete kavuşmuş ve bu kitaba iman etmiş olurlar.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ
عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾

4- Gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan ve sonra arşı hakimiyeti altına alan Allahtır. Allahtan başka ne bir dostunuz ne de bir şefaatçiniz vardır. Hiç düşünmez misiniz?

Kendisine gerçekten kulluk edilecek olan ilah, gökleri ve yeri ve o ikisinin arasındakileri altı günde yaratan sonra bütün mahlukatı kuşatan, Arşa hükmeden, Allahtır. Sizin, bunları yapan Allahtan başka ne bir ilahınız, ne bir dostunuz ne de bir şefaatçınız vardır. O, size bir zarar vermek istediğinde kimse size arka çıkamaz. Sizi cezalandırmak istediğinde kimse sizin için aracı olamaz. O halde ona itaat ederek onu dost edinin. İşlerinizde ondan yardım dileyin. Zira hiçbir güç ona galip gelemez. Hiç, bunları düşünüp ibret almaz mısınız? Başka şeylere tapmayı bırakıp niçin yalnızca Allaha kulluk etmezsiniz?

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ
أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

5- Gökten yeryüzüne, bütün işleri idare edip yürüten O'dur. Sonra o işlerin neticesi, sizin saydığınız yılınızla bin yıl eden bir günde ona yükselip

arzedilir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Mücahid, Katade, Dehhak ve İkrime'den nakledilen bir rivayette âyet şöyle izah edilmiştir: "Allahın emri gökten yere iner ve yerden de göğe çıkar. Bu, birgün içinde gerçekleşir. Bu bir günde, dünya günlerine göre bin yıllık bir mesafe alınır. Zira gökle yeryüzünün arasındaki mesafe beşyüz yıldır. Böylece Allahın emrinin, yeryüzüne gelip tekrar geri dönmesi, bin yıllık zamana eşittir. İşte dünya gününe göre bin yıl olan bu mesafe, tek bir günde alınır. Taberi bu izah tarzını tercih etmiştir.

Abdullah b. Abbas ve İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyet şöyle izah edilmiştir: Allah, gökten emirlerini, melekleri vasıtasıyla yeryüzüne gönderir. Sonra melekler bir günde Allahın huzuruna dönerler. Bunların bu bir günde aldıkları mesafe, dünya günlerinin bin yılına eşittir. Zira yerle gök arasındaki mesafe bin yıllık bir mesafedir.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: Allah, göklerle yer arasında bulunan şeylerin bin yıllık işini, meleklerine bir günde emreder. Bin yıldan sonra tekrar bin yıllık işi bir günde emreder ve böylece devam eder. Nitekim başka bir âyeti kerimede şöyle buyuruluyor: "Onlar senden azabın hemen indirilmesini isterler. Allah, vaadinden asla caymaz. Şüphesiz rabbinin nezdindeki bir gün, sizin hesabınızdaki bin yıl gibidir." (2)

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: "Allah, göklerle yer arasındaki işleri sevk ve idare eder. Sonra işler, Allahın göklerle yeri yarattığı altı günün bir günü kadar olan bir günde Allaha döner. Göklerle yerin yaratıldığı altı günden her birinin miktarı, dünya gününün bin yılına eşittir.

ذَٰلِكَ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٦﴾

6- İşte o, görülmeyeni de görüleni de bilendir. Herşeye galiptir ve çok merhametli olandır.

İşte bütün işleri sevk ve idare eden rabbin, gözle görülmeyen gaybı da bi-

(2) Hacc Suresi, âyet: 47.

lendir. Gözle görülenleri de. O, herşeye galiptir, kendisine ortak koşan ve peygamberlerini yalanlayanlardan intikam almada şiddetlidir. Sapıklığı bırakıp imana dönen ve salih amel işleyenlere karşı ise pek merhametlidir.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾
ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾
ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾

7-9- Herşeyi en güzel şekilde yaratan, insanı önce balçıktan var eden sonra insan soyunu adi bir suyun özünden yaratan sonra şekil verip düzelten, ona kendi ruhundan üfleyen, size kulaklar, gözler ve gönüller veren de O'dur. Ne de az şükredersiniz.

*Allah teala birinci âyette "Herşeyi en güzel şekilde yaratan" olduğunu zikretmektedir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat, Allah tealanın, yarattığı herşeyi sapasağlam yaratmasıdır.

Katade ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat, Allahın yarattığı herşeye verdiği şeklin o şey için en güzel şekil olduğunu ifade etmektir.

Diğer bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat, herşeye, yaratılışına göre davranma kabiliyetinin verildiğini beyan etmektir.

Âyet-i kerimede zikredilen "Adi su"dan maksat, menidir. İnsanın atası olan Âdem balçıktan yaratılmış ondan sonra insanlığın üremesi bu meni vasıtasıyla devam etmiştir.

وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ
كَافِرُونَ ﴿١٠﴾

10- "Biz, toprağa karışıp kaybolduktan sonra mı biz mi yeniden yaratılacağız?" derler. Doğrusu onlar, rablerine kavuşmayı inkar ederler.

Allaha ortak koşan ve öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar şöyle dediler: "Et ve kemiklerimiz çürüyüp toprak olduktan sonra mı? Bizler mi yeniden diriltilip ortaya çıkarılacağız? Doğrusu bu müşrikler, rablerinin huzuruna çıkmayı inkar ederler. Çünkü onlar, ağır bir hesap vereceklerinden ve şiddetli bir cezaya çarptırılacaklarından korkarlar.

قُلْ يَتَوَفّٰيكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذ۪ي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

11- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Canınızı almaya vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak sonra da rabibnize döndürüleceksiniz.

Ey Muhammed, sen, Allaha ortak koşan ve öldükten sonra dirileceklerini kabul etmeyen o müşriklere de ki: "Sizin canınızı ölüm meleği alacaktır. O, sizin canınızı almaya vekil kılınmıştır. Sonra da hepinizi diriltilip rabbinizin huzuruna sevkedileceksiniz ve orada ona hesap vereceksiniz."

*Âyette geçen "Ölüm meleği"nin, "Azrail" isimli melek olduğu ve onun, canları alma işinde yardımcıları bulunduğu çeşitli rivayetlerde belirtilmiştir.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُ۫سِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ رَبَّنَٓا اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا
فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾

12- Suçluların, rablerinin huzurunda başlarını eğerek: "Rabbimiz, gördük işittik. Bizi tekrar dünyaya gönder de salih ameller işleyelim. Artık kesin olarak iman ettik." dediklerini bir görsen.

Ey Muhammed, sen, "Bizler yeryüzünde çürüyüp kaybolduktan sonra, bizler mi yeniden diriltileceğiz?" diyen o suçluların, rablerinin huzurunda başla-

rını nasıl eğdiklerini ve Allaha: "Rabbimiz, biz, dünyada yalanladığımız azabı gözümüzle gördük ve peygamberlerinin bize tebliğ ettiklerinin doğru olduklarını kulaklarımızla işittik. Sen bizi, tekrar dünyaya döndür de orada sana itaat ederek salih ameller işleyelim. Çünkü bizler, herşeyi kesin olarak öğrendik." diyerek yalvardıklarını bir görsen.

*Âyet-i kerimede, kâfirlerin, âhirette gerçekleri anlayınca, kendilerini savunacakları birşey bulamayacakları, tekrar dünyaya döndürülmeyi istemekten başka bir çareleri olmayacağı beyan ediliyor.

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَيٰهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ
مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾

13- Eğer biz, dileseydik, mutlaka herkese hidayet verirdik. Fakat benden sadır olan "Cehennemi tamamen cinler ve insanlarla dolduracağım." sözü haktır.

Ey Muhammed, eğer biz dilemiş olsaydık kavminden, Allaha ortak koşan bu müşrikleri ve diğer kâfirleri Allaha iman etmeye muvafaak kılardık. Ancak benim şu sözüm mutlaka gerçekleşecektir: "Cehennemi bütün cin ve insanlarla dolduracağım."

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ
الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

14- Cehenneme girenlere şöyle denir: "Bugününüzle karşılaşmayı unutmanızın cezasını tadın bakalım. Biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızın karşılığı olarak ebedi azabı tadın."

Cehenneme giren müşrik ve kâfirlere şöyle denir: "Dünyada iken bugünle karşılaşacağınızı unutmanızın cezası olarak Allahın azabını tadın. Biz de bugün sizi azapla başbaşa bırakıyoruz. Dünyada işlediğiniz günahlarınızdan dolayı ebedi olarak içinde kalacağınız azabı tadın."

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾
تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾

15-16- Bizim âyetlerimize ancak, kendilerine âyetlerimiz hatırlatıldığı zaman secdeye kapananlar, büyüklük taslamadan rablerini hamd ile tesbih edenler, çok ibadet etmekten vücutları yataklardan uzak kalanlar, rablerine korku ve ümitle dua edenler ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan infak edenler iman eder.

Benim âyet ve delillerime ancak şu insanlar iman ederler ki, onlara âyetlerimiz hatırlatılıp öğüt verildiğinde rablerinin azameti karşısında secdeye kapanırlar. Rablerini överek tesbih ederler. Onlar, hakka karşı boyun eğmeye asla böbürlenmezler. Onlar, geceleyin çokça namaz kıldıklarından vücutları yataktan uzak kalır. Onlar, rablerinin azabından korkarak ve mükafaatını ümidederek ona yalvarırlar ve onlar, kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcarlar.

*Âyet-i kerimede, Allaha iman eden kulların, ibadet etmekten dolayı yataklardan uzak kaldıkları beyan edilmektedir. Bazı müfessirlere göre bu ibadetten maksat, akşam namazı ile yatsı namazı arasında yapılan nafile ibadetlerdir. Enes b. Mâlik ve Katade bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Bazılarına göre de bu âyet, akşam namazından sonra uyumayarak yatsı namazını beklemeyi kasdetmektedir.

Hasan-ı Basrî ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyette zikredilen ibadetten maksat, geceleyin yapılan nafile ibadettir.

Dehhak ve İbn-i Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyette zik-

redilen ibaetten maksat, Allahı devamlı olarak anmaktır. Onu anmak, namazda, namaz dışında, uykudan önce, uykudan sonra ve her zaman olabilir.

Taberi ise insanın yatağından uzak oluşunun ancak geceleyin meydana geleceğini bu itibarla âyette zikredilen ibadetten maksadın, geceleyin yapılan bir ibadet olduğunu söylemekte ve bu ibadetin, namaz kılma, Allahı anma ve benzeri ibadetleri kapsadığını, ayrıca gecenin başlangıcında başlayıp sonuna kadar yapılabilecek her türlü ibadeti de içine aldığını ifade etmektedir

Gece namazının fazileti hakkında çeşitli hadis-i şerifler rivayet edilmiştir. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

Abdullah b. Mes'ud'dan, Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

عن ابن مسعود عن النبي ﷺ قال عجب ربنا عز وجل من رجلين رجل ثار
عن وطائه ولحافه من بين أهله وحيه الى صلاته فيقول ربنا ايا ملائكتي
انظروا الى عبدى ثار من فراشه ووطائه ومن بين حيه وأهله الى صلاته رغبة
فيما عندى وشفقة مما عندى ورجل غز فى سبيل الله عز وجل فانهزموا فعلم
ما عليه من الفرار وماله فى الرجوع فرجع حتى أهريق دمه رغبة فيما عندى
وشفقة مما عندى فيقول الله عز وجل للملائكة انظروا الى عبدى رجع رغبة
فيما عندى ورهبة مما عندى حتى أهريق دمه.

"Aziz ve Celil olan rabbimiz şu iki adama hayret etmektedir. (Onları takdir etmektedir) Bunlardan biri, yatak ve yorganından sıçrayıp kalkar ailesi ve sevdiklerinden ayrılarak namaz kılar. Rabbimiz şöyle der: "Ey Meleklerim, benim kuluma bakın. O, benim nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek yatağından ve yerinden sıçrayıp kalktı. Sevdiğinden ve ailesinden ayrılıp namaza durdu. Diğer bir kişi de Aziz ve Celil olan Allah yolunda cihad etti. Onlar mağlup oldular. Bu kişi ise savaştan kaçmanın kendi aleyhine neler getireceğini, savaşa devam etmesinin ise kendisine neler kazandıracağını anladı. Nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek dönüp kanı akıncaya kadar savaştı. İşte o zaman, aziz ve Celil olan Allah, meleklerine şöyle der: "Benim

kuluma bakın. Nezdimdeki sevabı isteyerek ve azabımdan çekinerek tekrar cihad etmeye döndü ve kanı akıtılıncaya kadar savaştı." (3)

Muaz b. Cebel diyor ki:

عن معاذ بن جبل قال: كنت مع النبي ﷺ في سفر، فأصبحت يوما قريبا منه ونحن نسير، فقلت: يا رسول الله اخبرني بعمل يدخلني الجنة ويباعدني من النار، قال: لقد سألتني عن عظيم، وانه ليسير على من يسره الله عليه، تعبد الله ولا تشرك به شيئا، وتقيم الصلاة وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان وتحج البيت. ثم قال: الا أدلك على ابواب الخير: الصوم جنة، والصدقة تطفيء الخطيئة كما يطفيء الماء النار، وصلاة الرجل من جوف الليل قال: ثم تلا (تتجافى جنوبهم عن المضاجع) حتى بلغ (يعملون) الا أخبرك برأس الأمر كله وعموده، وذروة سنامه؟ قلت: بلى يا. ثم قال رسول الله ، قال رأس الأمر الاسلام، وعموده الصلاة، وذروة سنامه الجهاد، ثم قال: ألا اخبرك بملاك ذلك كله؟ قلت: بلى يا نبي الله، فاخذ بلسانه: كف عليك هذا، فقلت: يانبي الله، وانا لمؤاخذون بما نتكلم به؟ فقال: ثكلتك امك يامعاذ، وهل يكب الناس في النار على وجوههم او على مناخرهم الا حصائد ألسنتهم.

"Ben, Resulullah ile beraber bir seferde bulunuyordum. Birgün ona çok yakın idim. Birlikte yürüyorduk. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, sen bana, beni

(3) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.416

cennete koyacak ve cehennem ateşinden uzaklaştıracak bir amel bildir." Resulullah buyurdu ki: "Sen bana, büyük bir şey sordun. Fakat o, Allahın kolaylaştırdığı kimseye pek kolaydır. Sen, Allaha kulluk et. Hiçbirşeyi ona ortak koşma. Namazı kıl, zekatı ver, Ramazan orucunu tut ve Hac yap." Sonra Resulullah şöyle buyurdu: "Sana hayırın kapılarını göstereyim mi? Oruç bir kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları söndürür. Bir de kişinin, gecenin yarısında namaz kılması." Sonra Resulullah: "Bizim âyetlerimize, çok ibadet etmekten vücutları yataktan uzak kalanlar, rablerine korku ve ümitle dua edenler ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan infak edenler iman eder." "Hiçbir kimse onlar için dünyada yaptıklarının karşılığı olarak, saklanmış, memnun edici nimetlerin ne olduğunu bilemez." âyetlerini okudu. Daha sonra şöyle buyurdu: "Ben sana, bütün işlerin başını, direğini ve zirvesini bildireyim mi?" "Evet,ya Resulullah." dedim. O, şöyle buyurdu: "İşin başı İslam, direği namaz, zirvesi ise cihattır." Sonra şöyle dedi: "Ben sana, bütün bunları kazandıracak vasıtayı bildireyim mi?" "Evet ya Resulullah." dedim. Bunun üzerine Resulullah dilini tuttu ve "İşte buna sahip ol." dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, bizler, konuştuklarımızdan hesaba çekilecek miyiz? Resulullah: "Ey Muaz, ey annesi kaybedesi, insanları yüzleri veya burunları üzerine ataşe ataçak şey, dillerinin kazandığından başka nedir?" dedi. (4)

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

17- Hiçbir kimse, onlar için, dünyada yaptıklarının karşılığı olarak saklanmış sevindirici şeylerin ne olduğunu bilemez.

*Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde cennet nimetlerini tasvir ederek şöyle buyurmuştur:

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى اَعْدَدْتُ لِعِبَادِى الصَّالِحِينَ مَالاَ عَيْنٌ رَاَتْ وَلاَ اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ اِقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا اُخْفِىَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ .

(4) Tirmizî, K.el-İman, bab: 8, Hadis no: 2616 / İbn-i Mâce, K.el-Fiten bab: 12, Hadis no: 3973 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.251

"Allah tebareke ve teala dedi ki: "Ben, salih kullarım için öyle şeyler hazırlamışımdır ki, onları ne bir göz görmüş ne de bir kulak işitmiştir. Onlar, bir beşerin kalbine de doğmamıştır." Ebu Hureyre dedi ki: Dilerseniz, "Hiçbir kimse onlar için dünyada yaptıklarının karşılığı olarak saklanmış sevindirici şeylerin ne olduğunu bilemez." âyetini okuyun. (5)

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾

18- Hiç, iman eden kimse, fâsık gibi olur mu? Elbette eşit olamazlar.

Hiç, Allaha iman eden, onun vaadini ve tehdidini tasdik eden, emir ve yasaklarına uyan mümin kul, Allahın vaadettiği şeyleri yalanlayan, emir ve yasaklarına karşı çıkan kâfir bir kul gibi olabilir mi? Elbette ki bunlar, Allah katında eşit değillerdir.

*Ata b. Yesar ve Süddî, bu âyet-i kerimenin, Ali b. Ebi Talib ise fâsık bir kimse olan Velid b. Ukbe hakkında nâzil olduğunu sölemişlerdir. Velid b. Ukbe Hz. Ali ile tartışmış ve ona şöyle demiştir: "Benim sözüm senden daha geçerli, kılıcım seninkinden daha keskin, orduları püskürtmem senden daha fazladır." Hz. Ali ise: "Kes sesini sen bir fâsıksın." demiş ve işte bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur.

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا
فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

(5) Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure:32, bab: 1 / Müslim, K.el-Cenne bab: 2, Hadis no: 2824.

19- İman edip salih ameller işleyenler için, yaptıklarına karşılık konak olarak Me'va cennetleri vardır.

20- Fâsık olanların barınakları ise ateştir. Onlar ne zaman oradan çıkmaya yeltenseler, her defasında geriye çevirilirler. Onlara: "Dünyada yalanlayıp durduğunuz ateşin azabını tadın." denir.

*Allah teala bu âyetlerde, müminlerle kafirlerin başlarına gelecek âkıbetleri karşılaştırarak zikretmekte, müminlerin cennetlerde konaklayacaklarını, kâfirlerin ise bir daha içinden çıkamayacakları cehennem ateşine sevdekileceklerini bildirmektedir. Âhirette kâfirler kınanarak onlara: "Dünyadayken yalanlayıp durduğunuz ateşin azabını tadın." denecektir.

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

21- Biz, (inkardan) vazgeçip tevbe etsinler diye (âhiretteki) o büyük azaptan önce, mutlaka onlara (dünyadaki) yakın azabı tattıracağız.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Yakın azap"tan maksadın ne olduğu hakkında çeşitli rivayetler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Übey b. Kâ'b, Ebul Aliye, Dehhak, Hasan-ı Basrî ve İbrahim en-Nehaî'den nakledilen bir görüşe göre buradaki "Yakın aazap"tan maksat, kulun, dünyada iken canına ve malına gelen âfet ve felaketlerdir. Allah, kulunu öldürmeden önce onun başına çeşitli felaket getirir ki tevbe edip Allaha yönelsin. Şayet bunu yapmazsa âhiretteki büyük azabı hak eder.

İkrime'nin, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise âyette zikredilen "Yakın azap"tan maksat, dünyada verilen dini cezalardır. Bu cezalara maruz kalanlar tevbe ederlerse âhiretteki büyük cezalardan kurtulmuş olabilirler.

Abdullah b. Mes'ud, Hasan b. Ali, Mücahid ve Übey b. Kâ'b'dan nakledilen diğer bir görüşe göre ise, âyette zikredilen "Yakın azap"tan maksat, Bedir savaşında olduğu gibi, kâfirlerin öldürülmeleridir.

İbrahim en-Nehai'den nakledilen bir görüşe göre ise âyette zikredilen "Yakın azap"tan maksat, kıtlık yıllarıdır. Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Yakın azap"tan maksat, dünyada görülen açlık, felaketler, öldürülme gibi her türlü cezalardır. Âyette zikredilen "Büyük azap"tan maksat ise, âhiret azabıdır.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

22- Kendisine rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra, onlardan yüz çevirenlerden daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki biz, suçlulardan intikam alacağız.

Kendisine Allahın öğütleri, kitabının âyetleri ve peygamberleri hatırlatıldıktan sonra bütün bunlardan yüz çevirip herhangi bir öğüt almayan kişiden daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki bizler, suç işleyen mücrimleri, layık oldukları şekilde cezalandıracağız. Onların yaptıkları asla yanlarına kalmayacaktır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾

23- Şüphesiz biz, Musa'ya Tevratı vermiştik. Ey Muhammed, sakın Musa'nın Tevrata kavuşması hususunda şüpheye düşme. Biz onu, İsrailoğullarına bir hidayet rehberi kılmıştık.

*Bu âyet-i kerime şu şekillerde izah edilmiştir: "Şüphesiz ki biz Musa'ya Tevratı verdik. Ey Muhammed, senin, Mirac gecesinde Musa ile görüşeceğinden veya görüştüğünden şüphe etme. Kıyamet gününde onu göreceğinden şüphe etme. Biz Tevratı veya Musa'yı İsrailoğulları için doğru yolu gösteren bir rehber kıldık."

"Şüphesiz ki biz Musa'ya Tevratı verdik. Musa'nın, Tevratı gönül hoşluğuyla alıp kabullendiğinden şüphe etme."

"Şüphesiz ki biz Musa'ya Tevratı verdik. Musa'nın, rabbinin huzuruna çıkacağından şüphe etme."

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

24- Biz, israiloğullarından, sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle iman ettikleri müddetçe, emrimizle insanları doğru yola sevkeden önderler kılmıştık.

*Âyet-i kerimede, İsrailoğullarından, insanları, Allahın emriyle doğru yola sevkeden önderler yaratıldığı zikrediliyor. Buna sebep olarak da o önderlerin çeşitli çile ve aldatıcı şeyler karşısında sabırlı olmaları ve Allahın âyetlerine kesin bir şekilde iman ettikleri zikrediliyor.

Evet, önder olacak kimsenin, sabırlı, kararlı ve davasına kesinlikle iman etmiş bir kişi olması gereklidir.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

25- Şüphesiz, ihtilafa düştükleri hususlarda kıyamet günü aralarında sadece rabbin hükmedecektir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, yaratılanların, dünyadayken ihtilaf ettikleri hususlar hakkında kıyamet gününde hükmünü verecek, haklıyı haksızdan ayırdedecektir. Haklıları cennete haksızları ise cehenneme sevkedecektir.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾

26- Kendilerinden önce, şimdi yurtlarında dolaştıkları nice nesilleri helak etmiş olmamız, onları hidayete getirmiyor mu? Şüphesiz bunda birçok ibretler vardır. Hiç işitmezler mi?

Peygamberleri yalanlayan bu insanlar, kendilerinden önce yaşayan ve helak ettiğimiz ümmetleri görmezler mi? Halbuki bunlar da onların yaşadıkları yerlerde yaşamaktadırlar. Şüphesiz ki helak ettiğimiz bu ümmetlerde birçok öğüt ve ibretler vardır. Onlar, Allahın öğütlerini hiç dinlemezler mi?

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ
أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

27- Kuru toprağı sulayıp onunla hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri bitkileri çıkardığımızı görmezler mi? Hâlâ basiretleri kapalı mı?

*Allah teala bu âyet-i kerimede, yağmurlar ve tatlı sularla, kurumuş arazileri nasıl suladığını ve bu yolla insanların ve hayvanların yiyeceklerini meydana getirdiğini beyan ediyor. Basiretsiz insanların bundan ibret almalarını emrediyor.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

28- Onlar: "Eğer doğru söylüyorsanız bu fetih ne zamandır?" derler.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Fetih"ten maksat Katade'ye göre, Allahın, mümin kullarıyla kâfir kulları arasında hüküm vereceği gündür. Zira bu günde müminler mükafaatlandırılacak kâfirler de cezalandırılacaklardır. Böylece müminler muzaffer olacaklardır.

Bazı müfessirler buradaki feth'i, Mekke'nin fethi olarak tefsir etmişler fakat Taberi'bundan sonra gelen âyeti gözönüne alarak bu görüşe katılmamıştır.

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

29- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Fetih günü kâfirlere, iman etmeleri hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlara mühlet de verilmeyecektir."

Ey Muhammed, de ki: "Allahın, bizimle sizin aranızı hükmüyle ayıracağı

fetih günü gelince ve kâfirler Allahın azabını bizzat gözleriyle görünce artık onların imanları kendilerine fayda vermeyecek, onlara mühlet de verilmeyecektir. Âyette zikredilen fetih gününden maksat, kıyamet günüdür.

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

30- Ey Muhammed, sen onlardan yüz çevir de bekle. Onlar da bekliyorlar.

Ey Muhammed, sen, Allahın azabının acele gelmesini isteyen bu müşriklerden yüzçevir. Tebliğine devam et. Allahın onlara ne yapacağını bekle. Onlar da senin vaadettiğin azabı ve kıyametin geleceğini beklemektedirler.

AHZAB SURESİ

Ahzab Suresi yetmiş üç âyettir. Medine'de nâzil olmuştur.

Bu mübarek surede, savaştan, aile hukukundan, soyal münasebetlerden ve daha birçok hususlardan bahsedilmekte, meseleler hakkında hükümler konulmakta ve insan hayatı için lüzumlu olan birçok kaideler vazedilmektedir.

Sure-i Celile öncelikle bazı ilahi gerçekleri beyan edip biz müminlerin dikkatini çekiyor.

Sure-i celilede, Zıhar yapmanın hükmü, evlat edinmenin caiz olmadığı, Peygamber efendimizin hanımlarının müminlerin annelerinin sayıldığı, mirasçı olmaya kimlerin daha layık oldukları beyan ediliyor. Bundan sonra Hendek harbinin cereyanı anlatılıyor.

Bu savaş, Hicretin beşinci yılında meydana gelmiştir. Düşman gelip Medine'yi muhasara etmiş, müminler de şehrin etrafına Hende kazarak müdafaya geçmişlerdi. Müminlerin içinde bulunan münafık ve bozguncular, gelen düşman ordusu karşısında müminlerin maneviyatını bozmaya çalışmışlar ve bu hususta çok uğraşmışlardır. Fakat sonunda Allah teala müminlere yardım etmiş, müdafa hatlarını aşamayan düşman, dehşetle esen soğuk bir rüzgarın tesiriyle dağılıp gitmiş ve mağlup olmuştur. İşte Sure-i Celile "Ahzab" adını buradan almıştır.

Sure-i Celilede bundan sonra Peygamber efendimizin hanımlarına hitab ediliyor ve onların diğer kadınlar gibi olmadıkları, cahiliye kadınları gibi açılıp saçılmamaalrı, namazı kılıp, zekatı verip Allaha ve peygamberine itaat etmeleri emrediliyor.

Peygamber efendimizin, evlatlığı Zeyd'den boşanan Hz. Zeyneb'le evlendiği beyan ediliyor. Böylece evlatlık ilişkinsinin şer'î bir hükmünün bulunmadığı, evlat edinilen kimselerin boşadıkları hanımlarla evlat edenlerin evlenebilecekleri hükme bağlanıyor.

Nikah akdedildikten sonra kendilerine dokunulmadan boşanan kadınların iddet bekleme mecburiyetlerinin bulunmadığı beyan ediliyor. Ve evlenmekte, Peygamber (s.a.v.)in, diğer müminlere göre bazı ayrıcalıkları bulunduğu açıklanıyor.

Mümin kadınların kimlere mahrem oldukları, dolayısıyla hangi erkeklere görünüp hangilerine görünemeyecekleri beyan ediliyor.

Peygamber (s.a.v.)in hanımları, kızları ve diğer bütün mümin kadınların, evlerinden dışarı çıktıklarında, çarşaf vb. dış örtülerini üzerlerine almaları emrediliyor.

Peygamberimize kıyametin ne zaman kopacağının sorulduğu beyan ediliyor ve bunu, Allahtan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceği haber veriliyor.

Emanetin, göklere, yere ve dağlara teklif edildiği fakat onların bunu kabul etmedikleri, insanın ise bu emaneti kabul ettiği çünkü insanın çok zulumkâr ve çok cahil olduğu, yani aldığı bu emanetin ve yükün ona ne gibi mükellefiyetler getireceğini düşünmeden bu ağır yükü kabullendiği beyan ediliyor ve bunun neticesinde de münafık ve müşriklerin cezalandırılacakları, Allahın, tevbe edenleri ise affedeceği beyan edilerek Sure-i Celile sona eriyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۗ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾
وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

1- Ey Peygamber, Allahtan kork. Kâfirlere ve münafıklara uyma. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

2- Sen, sadece rabbinden sana vahyolunana uy. Muhakkak ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

3- Allaha tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.

Ey Peygamber, Allaha itaat ederek, farz kıldığı emirleri yerine getirerek, haram kıldığı şeylerden kaçınarak Allahtan kork. Sana "Müminlerin zayıflarını yanından kov." diyen kâfirlere ve görünüşte sana öğüt verir gibi görünen münafıklara itaat etme. Onların görüşlerini alma. Zira onlar senin düşmanlarındır. Allah onların içlerinde gizlediklerini ve açıktan söyledikleri sözleriyle neyi kasdettiklerini çok iyi bilendir. Senin ve sahabilerinin ve bütün yarattıklarının işlerini sevk ve idare etmekte hüküm ve hikmet sahibidir. Sen, rabbinden sana indirilen vahiy ile,, Kur'anın âyetleriyle amel et. Şüphesiz ki Allah, senin ve sahabilerinin ne ile amel ettiğinizden haberdardır. O size, amellerinizin karşılığını verecektir. Ey Muhammed, işini Allaha havale et ve ona güven. Allah, vekil olarak sana yeter. O seni korur.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾

4- Allah, bir adamın göğsünde iki kalb yaratmadı. Allah (sen bana anamın sırtı gibisin) diyerek "Zıhar" yaptığınız karılarınızı analarınız kılmadı. Evlatlarınızı da (öz) oğullarınız yapmadı. Bunlar sizin ağzınıza gelen (boş) sözlerinizdir. Allah "Hakkı" söyler. Doğru yolu o gösterir.

*Âyet-i Kerimede "Allah, bir adamın göğsünde iki kalb yaratmadı." buyuruluyor. Bu ifadeden neyin kasdedildiği hususunda çeşitli izahlar yapılmıştır.

Bazı müfessirlere göre bu ifadeden maksat, Allah tealanın, Resulullahı iki kalbli olarak vasıflandıran münafıkları yalanlamasıdır. Bu hususta Ebu Zabyan diyor ki:

أخبرنا قابوس بن أبي ظبيان أن أباه حدثه قال: قلنا لابن عباس أرأيت قول الله عز وجل (ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه) ما عنى بذلك؟ قال: قام نبي الله ﷺ يوماً يصلي فخطر خطرة فقال المنافقون الذين يصلون معه، ألا ترى أن له قلبين قلباً معكم وقلباً معهم فأنزل الله (ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه).

"Biz, Abdullah b. Abbas'tan "Allah teala bu sözüyle neyi kasdetti?" diye sorduk. O, şöyle dedi: "Birgün Resulullah kalkıp namaz kılmaya başladı. Bu sırada olduğu yerde bir harekette bulundu. Bunun üzerine onunla beraber namaz kılan münafıklar: "Görmüyor musunuz bunun iki kalbi var. Bir kalbi sizinle beraber bir kalbi de diğerleriyle beraber." Ve işte bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirdi. (1)

Bazılarına göre ise bu ifadeden maksat, Kureyş'ten, iki kalbli olduğu iddia edilen bir adamın böyle olmadığını bildirmektir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir rivayette deniyor ki: "Kureyş kabilesinde bir adam vardı. Bu adam akıllı bir kimseydi. Bu sebeple onun iki kalbinin bulunduğu ve bunların herbiriyle özel şeyler idrak ettiği iddia ediliyordu. İşte bu âyet nâzil oldu ve bu iddiayı reddetti.

Mücahid, Katade, Hasan-ı Basrî ve İkrime bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir: Taberi de bu görüşü tercih etmektedir.

Başka bir izah şekline göre ise bu ifadeden maksat, Resulullahın yanında büyüyen Zeyd b. Hârise'nin onun oğlu olmadığını açıklamaktır. Âyet-i Kerime olayı bir misalle açıklamaktadır. Yani, bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalb olmadığı gibi bir kimsenin besleyip büyüttüğü çocuk da onun asıl evladı sayılamaz. Bu görüş, Zührî'den rivayet edilmektedir.

Âyet-i kerimede: "Allah, (Sen bana anamın sırtı gibisin) diyerek zıhar yaptığınız karılarınızı analarınız kılmadı." buyuruluyor. Bu ifade cahiliye dönemindeki bir adete işaret etmekte ve onun yasaklandığını beyan etmektedir. "Zıhar yapma" denen bu adet şöyle oluyordu:

ZIHAR: Bir kişinin, hanımına, "Sen benim için anamın sırtı gibisin." demesidir. Yani, anam bana nasıl haram ise sen de bana öyle haramsın." demektir.

Âyet-i kerimede, bu sözün, ağızlarda gelişigüzel söylenen bir söz olduğunu bu sözü söyleyen bir kimseye, hanımının, annesi gibi olmayacağı beyan ediliyor. Ancak bunu söyleyene, ceza olarak keffaret ödemesi ve böylece insanların bu çeşit sözleri söylemekten men edildikleri beyan ediliyor.

(1) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 33, bab: 1, Hadis no: 3199 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1 S.268.

Âyette: "Allah, evlatlıklarınızı da öz oğullarınız yapmadı." buyuruluyor. Âyet-i kerimenin bu bölümü, islamdan önce insanların uyguladıkları "Evlatlık" müessesesini ortadan kaldırmaktadır. Bu cahiliye adetine göre kişi, başkasının çocuğunu alıp evlat edinirdi ve evlat edindiği çocuk o adamın öz evladı gibi kabul edilirdi. Evlat edinen kişi, evlatlığı ile evlenemezdi. Birbirlerine mirasçı olurlardı ve bunlar, birbirlerinin mahremi kabul edilirdi. İşte âyet-i kerime bu adeti kaldırmakta, evlatlığın, öz evlat olmadığını bildirmektedir.

Peygamber efendimizin yanında büyüyen Zeyd b. Hârise de Peygamberimize nisbet ediliyor ve kendisine "Muhammed'in oğlu." deniyordu. Bu âyet nâzil olduktan sonra artık böyle söylenmesi yasaklandı. Daha sonra da izah edileceği gibi Resulullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârise'nin boşadığı Zeyneb Bint-i Cahş ile, Allah tealanın bu husustaki emri gereği olarak evlendi. Böylece tatbiki olarak, evlatlığın, bir insanın öz evladı gibi olmayacağını gösterdi.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ
فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ
قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾

5- Evlatlıkları babalarının adıyla çağırın. Bu, Allah nezdinde daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanlışlıkla babalarından başka birinin adıyla çağırmanız halinde size bir günah yoktur. Fakat bunu kasden yaparsanız günaha girersiniz. Allah, çok affedicidir, çok merhametlidir.

*Abdullah b. Ömer (r.anhüma) diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ

ﷺ مَا كُنَّا نَدْعُوهُ اِلَّا زَيْدَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَتَّى نَزَلَ الْقُرْآنُ اُدْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ .

"Bu âyet-i kerime ininceye kadar biz, Resulullahın azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'ye: "Muhammed'in oğlu Zeyd" diyorduk.(2)

Bu rivayetten de anlaşıldığı gibi, evlatlıklar, kendilerini büyütenlere "baba" diyemezler. Bu kimseler, kendilerini büyütenlerin oğludur denemez.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِن۪ينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُٓ اُمَّهَاتُهُمْ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُهَاجِر۪ينَ اِلَّٓا اَنْ تَفْعَلُٓوا اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِكُمْ مَعْرُوفاًۜ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوراً ﴿٦﴾

6- Peygamber, müminlere kendi öz nefislerinden daha üstündür. Peygamberin hanımları da müminlerin anneleridir. Allahın kitabında akraba olanlar (miras hususunda) birbirlerine, müminler ve muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza yapacağınız bir iyilik, bunun dışındadı. Bu hüküm kitapta yazılıdır.

*Bu âyet-i kerimede çeşitli hükümler zikredilmiştir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

"Peygamber müminlere kendi az nefislerinden daha üstündürler. Yani Resulullah, sevilmede ve sözünün dinlenmesinde kişiye bizzat kendisinden daha üstündür. Kişi Resulullahı kendisinden daha fazla sevmedikçe hakkıyla iman etmiş olamaz."

"Peygamber efendimiz (.s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتَّى اَكُونَ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ .

(2) Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 33, bab: 2

"Ben sizden birinize, babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça o kimse iman etmiş olamaz." (3)

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ اِلاَّ وَاَنَا اَوْلَى النَّاسِ بِهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ اقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ النَّبِيُّ اَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ فَاَيُّمَا مُؤْمِنٍ تَرَكَ مَالاً فَلْيَرِثْهُ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا فَاِنْ تَرَكَ دَيْناً اَوْ ضَيَاعاً فَلْيَأْتِنِي وَاَنَا مَوْلاَهُ .

"Hiçbir mümin yoktur ki ben onun için dünya ve âhirette diğer insanlardan daha üstün olmayayım. Dilerseniz "Peygamber, müminlere kendi öz nefislerinden daha üstündür." âyetini okuyun. O halde hangi mümin ölür de geride mal bırakırsa o malı, mirasçıları kim ise onlar alsın. Şayet geriye borç veya zayi olacak birşey bırakırsa bana başvurulsun. Zira ben o kişinin velisiyimdir." (4)

Âyette zikredilen diğer bir hüküm ise: "Allahın kitabında akraba olanlar (Miras hususunda) birbirlerine, müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar." hükmüdür.

Bu hüküm gelmeden önce müminler, aralarında anlaşma yaparak veya birbirlerini kardeş ilan ederek, aralarında akrabalık bağı bulunmasa da birbirlerine mirasçı oluyorlardı. Resulullah, muhacirlerle Ensar'ı kardeş yaptığında bunlar bu kardeşliğin icabı olarak birbirlerinin mirasını alıyorlardı. Bu âyet-i kerime inince, mirasçı olacakları belirtilen akrabalar dışında, kimsenin kimseye mirasçı olmayacağı beyan edildi ve gerek sözleşmeyle gerekse kardeşlik kurmakla meydana gelen mirasçılık kaldırılmış oldu.

Âyette zikredilen diğer bir hüküm de: "Ancak dostlarınıza yapacağınız bir iyilik bunun dışındadır." hükmüdür. Âyet-i kerimenin bu bölümü, mirasta payları olan akrabalar dışındaki insanlara mirastan pay verilemeyeceğini beyan eden hükmün bir istisnasıdır. Şöyle ki: Mirastan pay alma hakkına sahip olmayan insanlara bir kısım iyiliklerde bulunulabileceği hükme bağlanmaktadır. Buna göre mirasçı olmayanlara iyilikte bulunulabilir, vasiyet edilebilir, ödeyecekleri diyetlerde kendilerine yardım edilebilir.

Âyetin son bölümünde: "Bu hüküm kitapta yazılıdır." buyuruluyor. Buradaki kitaptan maksadın, Levh-i Mahfuz olduğu zikredilmiştir. Buna göre mana şöyledir: "Akrabaların miras yönünden birbirlerine daha yakın oldukları hükmü, Levh-i Mahfuzda yazılı olan bir hükümdür, değişmez."

(3) Buharî, K.el-İman, bab: 8 / Müslim, K.el-İman, bab: 70, Hadis no: 44

(4) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 33, bab: 1 / Müslim, K.el-Feraiz, bab: 15, Hadis no: 1619 / Ebu Davud, K.el-İman, bab:15, Hadis no: 2954

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾

7- Hani bir zaman biz, Peygamberlerden söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem'in oğlu İsa'dan da sağlam bir söz almıştık.

*Bu âyet-i kerimede, Allah tealanın, Peygamberlerden söz aldığı beyan edilmektedir. Ancak hangi hususlarda söz alındığı zikredilmemektedir. Bazı müfessirlerin izahına göre, Allah teala, Peygamberlerden birbirlerini doğrulayacaklarına dair söz almıştır. Bazılarına göre ise Allah teala, Peygamberlerden, dinini ayakta tutmalarına, onu insanlara teklif etmelerine, birbirleriyle yardımlaşmalarına ve birlik ve beraberlik içinde olmalarına dair söz almıştır.

Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Allahın Nuh'a emrettiği, sana vahiyle bildirdiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz "Dini ayakta tutun, onda ihtilafa düşmeyin" emrini Allah size de şeriat kıldı. Ey Muhammed, davet ettiğin hususlar müşriklere ağır geldi. Allah, dilediğini o dine iman etmeye seçer. Kendine yöneleni o dine eriştirir." (5)

لِيَسْـَٔلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾

8- Allah, doğrulara, samimiyetlerinden sormak için böyle yaptı. O, kâfirlere can yakıcı bir azap hazırlamıştır.

Allah, peygamberlerden söz almıştır ki, ümmetlerinin, kendilerine ne gibi cevaplar verdiklerini ve onlara karşı nasıl tavır takındıklarını sorsun, onlar da gerçeği söylesinler.

---

(5) Şurâ Suresi, âyet: 13.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا

وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

9- Ey iman edenler, Allahın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir zaman size düşman orduları saldırmıştı da, biz onların üzerine bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görür.

*Bu ve bundan sonra gelen âyet-i kerimeler Hendek savaşını anlatmaktadır.

HENDEK SAVAŞI: Bu savaş, Hicret'in beşinci yılında meydana gelmiştir. Savaşın sebebi, Beni Nadr Yahudilerinden ileri gelenlerin, müşrikleri kışkırtmalarıdır. Resulullah'ın Medine'den kaoduğu Sellam İbn-i Ebil Hakık, Kenane b. er-Rebi, Sellam b. Mişkem vb. kişiler Medine'den göçüp Hayber Yahudilerenin arasına yerleşmişler ve daha sonra Mekke'ye gidip Kureyşlileri Resulullahın aleyhine kışkırtmışlar, Resulullah ile savaşmalarını istemiş ve kendilerine yardım edeceklerini vaadetmişlerdir.

Beni Nadr'dan olan bu Yahudiler, daha sonra Necia bölgesinde oturan Gatafan oğullarına gittiler. Hayber'in gelirinin yarısını onlara vaadederek kendileriyle birlikte savaşmalarını istediler. Ayrıca, Gatafan kabilesinin müttefiki olan Beni Esed kabilesini de birlikte savaşmaya çağırdılar. Beni Süleym kabilesi de Kureyş'in akrabası olduğu için onlar da Kureyş'e katılmışlar böylece en mühim kabileler müslümanlar aleyhine birleşerek büyük bir ordu meydana getirmişlerdi. Bu ordu üç kola ayrılıyordu. Birinci kol Gatafan askerlerinden meydana geliyordu ve komutanı da Uyeyne b. Hısn idi. İkinci kol Esed oğullarından meydana geliyordu ve kendilerine Tuleyhatul Esedî komuta ediyordu. Üçüncü kol ise Kureyşlilerden meydana geliyor bunlara da Ebu Süfyan komuta ediyordu.

Resulullah (.s.a.v.) bu kabilelerin savaş için hazırlandıklarını duyunca ashabıyla istişare etti. Neticede Selman-ı Farisî'nin teklifi kabul edilerek Medine'nin çevresine Hendek kazıldı. Resulullah (s.a.v.) müşriklerin karşısına üç bin kişilik bir kuvvetle çıkmıştı. Birlikler arkalarını Sel' denen yere vermiş yüzlerini ise düşmana çevirmişlerdi. Düşman orduları gelip hendeğin karşı tarafına ko-

nakladı. Müslümanlar, kadın ve çocuklarını Medine'nin kalelerine yerleştirmişlerdi. Bu arada Medine'nin doğusunda yaşayan Yahudilerden Kureyza oğulları, Huyey b. Ahtab'ın kışkırtmasıyla, Resulullah ile yaptıkları muahadeyi bozmuşlar ve savaşı müşriklerin kazanmasını istemeye başlamışlardı. Böylece müslümanların sıkıntısı artmış ve âyet-i kerimenin de beyan ettiği gibi imtihana tabi tutulmuşlar ve şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı.

Hendeğin karşı tarafında yer alan düşman ordusu, yaklaşık bir ay süre ile Resulullahı ve mümileri kışkırtmışlar ancak onlara sonuçta hiçbir zarar verememişlerdir. Sadece Amr b. Abd-i Vüdd isimli kişi, yanındaki diğer süvari arkadaşlarıyla birlikte hendeğin bir yerinden geçerek müslümanların içine sızmışlardır. Bunun üzerine Resulullah Hz. Ali'ye emretmiş Hz. Ali de Amr b. Abd-i Vüdd ile teke tek vuruşmuş ve sonunda onu öldürmüştür. Böylece galibiyetin ilk belirtileri görülmüştür.

Savaş kış mevsiminde cereyan ediyordu. Hava set ve rüzgarlı idi. Nihayet Allah teala bir gece çok soğuk bir rüzgar gönderdi. Bu rüzgar onları iyice üşütüyor, onları toz toprak içerisinde bırakıyor, ateşlerini söndürüyor ve çadırlarını söküp atıyordu. Hayvanlar, insanlar birbirlerine karışmıştı. Müminlerin tarafında melekler tekbirlerle onları destekliyor ve kendilerine manevî güç kazandırıyorlardı. Nihayet müşrikler kuşatmadan vazgeçip Mekke'ye dönmek zorunda kaldılar.

Huzeyfetül Yeman bu durumu şöyle anlatıyor:

فَقَالَ حُذَيْفَةُ: اَنْتَ كُنْتَ تَفْعَلُ ذَلِكَ؟ لَقَدْ رَاَيْتُنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَيْلَةَ
فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «اَلَا رَجُلٌ يَأْتِينِي. وَاَخَذَتْنَا رِيحٌ شَدِيدَةٌ وَقُرٌّ.الْاَحْزَابِ
ثُمَّ. فَلَمْ يُجِبْهُ مِنَّا اَحَدٌ.بِخَبَرِ الْقَوْمِ، جَعَلَهُ اللهُ مَعِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» فَسَكَتْنَا
.قَالَ «اَلَا رَجُلٌ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ، جَعَلَهُ اللهُ مَعِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» فَسَكَتْنَا
ثُمَّ قَالَ اَلَا رَجُلٌ يَأْتِينَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ ، جَعَلَهُ اللهُ مَعِي يَوْمَ.فَلَمْ يُجِبْهُ مِنَّا اَحَدٌ
يَا حُذَيْفَةُ! فَاْتِنَا بِخَبَرِ. فَقَالَ « قُمْ . فَلَمْ يُجِبْهُ مِنَّا اَحَدٌ.الْقِيَامَةِ؟» فَسَكَتْنَا
فَأْتِنِي بِخَبَرِ. قَالَ «اِذْهَبْ.الْقَوْمِ» فَلَمْ اَجِدْ بُدًّا، اِذْ دَعَانِي بِاِسْمِي، اَنْ اَقُومَ

وَلاَ تَذْعَرْهُمْ عَلَيَّ» فَلَمَّا وَلَّيْتُ مِنْ عِنْدِهِ جَعَلْتُ كَأَنَّمَا أَمْشِي فِي.الْقَوْمِ
فَوَضَعْتُ سَهْماً. فَرَأَيْتُ أَبَا سُفْيَانَ يَصْلِي ظَهْرَهُ بِالنَّارِ. حَتَّى أَتَيْتُهُمْ.حَمَّامٍ
فَذَكَرْتُ قَوْلَ رَسُولِ اللهِ ﷺ «وَلاَ. فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْمِيَهُ.فِي كَبِدِ الْقَوْسِ
فَلَمَّا. فَرَجَعْتُ وَأَنَا أَمْشِي فِي مِثْلِ الْحَمَّامِ.تَذْعَرْهُمْ عَلَيَّ» وَلَوْ رَمَيْتُهُ لأَصَبْتُهُ
فَأَلْبَسَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ.أَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِ الْقَوْمِ، وَفَرَغْتُ، قُرِرْتُ
فَلَمَّا. فَلَمْ أَزَلْ نَائِماً حَتَّى أَصْبَحْتُ.فَضْلِ عَبَاءَةٍ كَانَتْ عَلَيْهِ يُصَلِّي فِيهَا
. يَا نَوْمَانُ!».أَصْبَحْتُ قَالَ «قُمْ

"Ben, hendek savaşında bir gece Resulullah ile beraberdim. Şiddetli bir rüzgar esiyordu ve üşüyorduk. Resulullah: "Bu kavmin (düşmanın) haberini bana getirecek biri yok mu? Bunu kim yaparsa Allah onu kıyamet gününde benimle beraber bulunduracaktır." buyurdu. Bizler hepimiz sustuk. Hiçbir kimse cevap vermedi. Tekrar: "Şu kavmin (düşmanın) haberini bana getirecek biri yok mu? Bunu kim yaparsa Allah onu kıyamet gününde benimle beraber bulunduracaktır." buyurdu. Biz yine sustuk. Hiçbir kimse Resulullaha cevap vermedi. Resulullah tekrar: "Şu kavmin (düşmanın) haberini bana getirecek biri yokmu? Kim bunu yaparsa Allah onu kıyamet gününde benimle birlikte bulunduracaktır." buyurdu. Biz yine sustuk kimse ona cevap vermedi. Bunun üzerine Resulullah: "Ey Huzeyfe kalk ve o kavmin haberini bize getir." dedi. Artık ben, kalkıp gitmekten başka çare bulamadım. Zira o beni ismimle çağırmıştı. Resulullah şöyle dedi: "Hadi git, o kavmin haberini bana getir. sakın onları bana karşı kışkırtıcı bir davranışta bulunma." Resulullahın yanından ayrıldığımda sanki hamamın içinde yürüyordum. (Resulullahın duası sayesinde Huzeyfe soğuğu hissetmez olmuştu) Nihayet onların yanına vardım. Ebu Süfyan sırtını ateşe vermiş ısınıyordu. Yayıma bir ok yerleştirdim ve onu atmak istedim. Fakat hemen Resulullahın: "Sakın onları bana kaşı kıştırtma." sözünü hatırladım ve vazgeçtim. Eğer atmış olsaydım ona isabet ettirirdim.

Orada işimi bitirip döndüğümde kendimi yine hamamın içindeymiş gibi hissettim. Resulullaha gelerek düşmanın durumunu anlatıp bitirince tekrar üşü-

meye başladım. Bunun üzerine Resulullah, üzerinde namaz kıldığı bir cübbeyi sırtıma giydirdi. Böylece uykuya dalmışım ve sabaha kadar uyumuşum. Sabah olunca Resulullah bana: "Kalk ey uykucu." dedi." [6]

إِذْ جَاۤؤُ۫كُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ اَسْفَلَ مِنْكُمْ وَاِذْ زَاغَتِ الْاَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ
الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

10- O vakit onlar size yukarı ve aşağı tarafınızdan gelmişlerdi. O zaman gözler, ümitsizlikten kaymış, yürekler korkudan ağızlara gelmişti. Sizler Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyordunuz.

O zaman Kureyza oğulları gibi bazı düşmanlarınız üst taraftan, Kureyş ve Gatafanlar gibi bazıları da alt tarafınızdan gelmişlerdi. Gözleriniz korkudan belermiş, kalbleriniz gırtlaklarınıza dayanmıştı. Allah hakkında çeşitli tahminlerde bulunuyordunuz. Münafıklar, Muhammedin ve arkadaşlarının kökünün kurutulacağını sanıyor müminler ise Allahın vaadinin hak olduğuna ve kesinlikle galip geleceklerine inanıyorlardı.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾

11- İşte orada müminler imtihan edilmişler ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, çeşitli gruplardan meydana gelen düşman ordularının, Medine'nin çevresini kuşattıkları zaman müminlerin nasıl imtihan edildiklerini, sıkıntının şiddetinden dolayı büyük bir sarsıntı geçirdiklerini, böylece müminlerin münafıklardan ayrıldıklarını beyan ediyor ve münafıkların şöyle dediklerini bildiriyor.

(6) Müslim, K.el-Cihad, bab: 99, Hadis no: 1788.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

12- O vakit münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar: "Allah ve Peygamberi bize ancak aldatıcı bir vaadde bulundu." diyorlardı.

*Münafıklardan olan Mut'ab b. Keşeyr, Hendek savaşında müminlerin sıkıntıya düştüklerini görünce şöyle demeye başlamıştı: "Muhammed bizlere, Acem kralları Kisra ve Bizans kralları Kayzerlerin hazinelerini vaadediyordu. Halbuki bizden herhangi bir kimse tuvalete gitmekten bile korkuyor."

Katade diyor ki: "Münafıklardan bir gurup Resulullahın aleyhine şunları söylemişlerdir: "Muhammed bizlere Fars ve Rum'u fethedeceğimizi vaadediyor halbuki bizler burada kuşatıldık. Öyle ki herhangi birimizin def-i hacet için bile dışarı çıkmaya gücü yetmiyor. Allah ve Resulü bizlere, aldatmaktan başka bir şey vaadetmedi.

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

13- Hani o zaman münafıklardan bir topluluk: "Ey Medineliler, burası sizin için durulacak bir yer değildir. Hemen geri dönün." demişti. Münafıklardan başka bir topluluk da, peygamberden izin isteyerek: "Evlerimiz düşman tehlikesine açıktır." demişlerdi. Halbuki evleri düşmam tehlikesine açık değildi. Sadece savaştan kaçmak istiyorlardı.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, münafıkların bir kısmının diğerlerine,

Resulullahın ordusundan ayrılıp evlerine dönmelerini ve Resulullahı yalnız bırakmalarını söylediklerini zikretmektedir. Münafıkların diğer bir kısmının ise "Evlerimiz düşmana karşı savunmasız." bahanesini ileri sürerek Resulullahın ordusundan ayrılıp evlerine gitmek için izin istediklerini açıklamaktadır.

Allah teala bunların, savaştan kaçmaktan başka bir bahaneleri olmadığını beyan ederek kendilerini rüsvay ediyor ve buyuruyor ki:

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

14- Eğer ordular, Medine'nin çeşitli taraflarından içeri girse de o münafıkların fitne çıkarmaları istenseydi, hemen ona girişirlerdi. Bu hususta fazla geçikmezlerdi.

Şayet: "Evimiz düşman tehlikesine karşı açık." diyen münafıkların yaşadıkları Medine şehrine her taraftan düşman girecek olsa ve bunlardan, imanlarından dönüp müşrik olma fitnesine düşmeleri istense elbette bunu yaparlar ve buna karar vermekte çok az beklerlerdi. O halde bunların ileri sürdükleri bahaneler uydurma şeylerdir.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

15- Halbuki onlar, daha önce, savaş meydanından kaçmayacaklarına dair Allaha söz vermişlerdi. Allaha verilen sözden mutlaka hesap sorulacaktır.

Halbuki savaştan kaçmak için Allahın Peygamberinden izin isteyen bu münafıklar, daha önce, düşmanın önünden kaçmayacaklarına dair Allaha söz

vermişlerdi. Şüphesiz ki Allaha verilen sözden dolayı hesap sorulacaktır.

Bu âyet-i kerimenin, Hârise oğulları hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiştir.

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً

وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾

16- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Eğer ölmekten veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmak size hiçbir fayda sağlamayacaktır. Kaçsanız bile ancak az bir zaman yaşatılırsınız.

17- Ey Muhammed, onlara şöyle de: "Allah size bir kötülük yapmak istese, sizi ondan kim koruyabilecektir? Veya size bir iyilik yapmak istese onun iyiliğine kim engel olabilecektir? Onlar, Allahtan başka kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.

Ey Muhammed, "Evlerimiz düşman tehlikesine karşı açık." diyerek senden izin isteyip savaştan kaçmak isteyen münafıklara de ki: "Eğer sizler, ölmekten veya öldürülmekten kaçıyorsanız elbette ki kaçmanız size hiçbir fayda sağlamayacaktır. Mutlaka ölecek ve öldürüleceksiniz. Sizlerin, ölmekten veya öldürülmekten kaçmanız sizin ömrünüzü artırmaz. Biz, sizleri bu dünya hayatında, eceliniz gelinceye kadar kısa bir süre yaşatırız. Sonra sizin için takdir edilen ecel gelip sizi götürür.

Ey Muhammed, yine harpten kaçmak için senden izin isteyen o insanlara de ki: "Şayet Allah sizin malınıza ve canınıza bir kötülük isabet ettirmek dileyecek olsa veya sizlere bir rahmet dileyecek olsa Allaha kim karşı gelebilir? Allahın bu dileğine karşı sizi kim savunabilir? Veya size engel olabilir? Bil ki bu münafıklar, Allahtan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ
الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾

18- Allah, içinizde müminleri muharebeden alıkoyanları ve kardeşlerine "Bize gelin" diyenleri çok iyi bilir. Zaten onlar savaşa çok az gelirler.

Şüphesiz ki Allah, insanları sizinle beraber savaşmaktan caydırmaya çalışan ve kendi yandaşlarına: "Bırakın savaşı da gelin bizimle beraber güven içinde yaşayın. Biz, sizin helak olacağınızdan korkarız." diyenleri çok iyi bilmektedir. Zaten bunlar savaşa çok az katılırlar. Sadece Medine'de müminler nezdinde kendilerini temize çıkarmak için bazan savaşırlar.

*Katade diyor ki: "Bu âyette zikredilen insanlar bir kısım münafıklardır. Bunlar yandaşlarına şöyle diyorlardı: "Muhammed ve arkadaşları insanların başını yiyenlerden başkaları değillerdir. Onlar et olsalar Ebu Süfyan ve arkadaşları onları yutarlar. Bırakın bu adamı, bu helak olacaktır."

أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي
يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ
أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

19- (Geldiklerinde de) size karşı cimri olarak gelirler. Korku geldiği zaman da üzerine ölüm baygınlığı çökmüş bir insan gibi gözlerini döndürerek sana baktıklarını görürsün. Korku gittiğinde ise, mala düşkün olarak, iğneli dilleriyle sizi tenkid ederler. İşte bunlar, aslında iman etmemişlerdir. Allah da amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allaha çok kolaydır.

Peygamberle beraber savaşmaktan kaçan ve savaşa pek az gelenler, geldiklerinde de samimi olarak gelmezler. Sizlere karşı içlerinde cimrilik taşıyarak gelirler. Ganimetin taksiminde, müminlerin zayıflarına infakta bulunmakta ve size herhangi bir hayırın gelmesinde bunlar size karşı cimridirler. Bunlar gelip savaşa katıldıklarında kendilerine öldürülme korkusu gelince, üzerlerine ölüm baygınlığı çökmüş bin insan gibi gözlerini döndürerek sana baktıklarını görürsün. Zira bunlar iman etmedikleri için korkaktırlar. Savaş bitip ölüm korkusu gidince de bu münafıklar ganimet ve benzeri mallara çok düşkünlüklerinden dolayı sizleri iğneli dilleriyle eliştirirler. İşte bunlar aslında iman etmiş değillerdir. Fakat bunlar görünüşte iman etmiş gibi olan münafıklardır. Bu sebeple Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu ise Allaha pek kolaydır.

يحسبون الأحزاب لم يذهبوا وإن يأت الأحزاب يودوا لو أنهم بادون
في الأعراب يسألون عن أنبائكم ولو كانوا فيكم ما قاتلوا إلا قليلا ﴿٢٠﴾

20- Münafıklar, çeşitli gruplardan oluşan düşman ordularının çekilmediklerini sanıyorlardı. Eğer düşman orduları tekrar saldırıya geçecek olsa onlar çöllerde Bedeviler arasında bulunup haberlerini oradan sormak isterlerdi Şayet aranızda olsalardı ancak pek az savaşırlardı.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, münafıkların korkaklıklarını ve müminlere destek olmayacaklarını beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Bunlar, Kureyş ve Gatafan gibi çeşitli kabilelerden teşekkül etmiş düşman ordularının, Medine'nin çevresindeki Hendeği bırakıp gittiklerine inanmıyor, Medine'ye yakın bir yerde karargâh kurduklarını sanıyorlardı. Şayet düşman ordusu hendeği geçip Medine'ye girecek olsaydı bu münafıklar çölde bulunup Bedeviler içinde yaşamayı ve oradan size ne olduğunu sormayı arzu ederlerdi. Yine onlar içinizde bulunsaydılar sadece kendilerini mazur gösterecek kadar pek az savaşırlardı.

لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة لمن كان يرجو الله واليوم

الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَث۪يرًاۜ ﴿٢١﴾

21- Muhakkak Allahın Resulünde, sizin için, Allahın rahmetini ve âhiretin nimetlerini arzulayanlar ve Allahı çokça zikredenler için güzel bir numune vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hendek savaşında, Resulullahın ordusuna katılmayan münafıkları kınamakta biz müminlere de sözlerimizde, amellerimizde ve bütün davranışlarımızda Resulullahı örnek almamızı emretmektedir. Evet, biz müminler için en güzel örnek Resulullahtır. Zira o, bizleri yaratan Allah tarafından, bizlere doğru yolu göstermek için gönderilmiştir. O, Allah tarafından, hata işlemekten korunmuş ve Cebrail (a.s.) vasıtasıyla devamlı olarak kontrol altında tutulmuştur.

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ الْاَحْزَابَۙ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُۘ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّٓا ا۪يمَانًا وَتَسْل۪يمًاۜ ﴿٢٢﴾

22- Müminler düşman ordularını görünce: "İşte Allahın ve Resulünün bize vaadettiği budur. Allah ve Resulü doğru söylemiş." dediler. Bu, ancak onların imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı.

Allaha ve peygamberine iman eden müminler, çeşitli fırkalardan meydana gelen düşman ordularını görünce, Allahın emrine boyun eğerek şöyle demişlerdir: "İşte Allah ve Resulünün bize: "Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyle ki peygamber ve onunla beraber iman edenler "Allahın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi. Bilin ki Allahın yardımı çok yakındır." (7) âyetinde vadettiği budur. Allah ve Resulü doğru söylemiştir.

Çeşitli fırkalardan meydana gelen ve Medine'yi kuşatan ordular bu müminlerin ancak iman ve teslimiyetlerini artırmış ve onlarda hiçbir sarsıntı meydana getirmemiştir.

---

(7) Bakara Suresi, âyet: 214

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

23- Müminler içinde öyle erler vardır ki, Allaha vermiş oldukları sözde sadakat gösterdiler. Onlardan kimi bu uğurda canlarını feda etti. Kimi de bu şerefi beklemektedir. Onlar, Allaha verdikleri sözü asla değiştirmediler.

*Allah teala, münafıkların, verdikleri sözlerini bozduklarını zikrettikten sonra bu âyet-i krimede de müminlerin kahramanlarının, Allaha verdikleri sözlerde durduklarını, cihad ederek bazılarının bu yolda canlarını verdiklerini diğer bazılarının ise şehadet şerbetini içmeyi içtenlikle beklediklerini beyan etmektedir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَرَىٰ هٰذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي أَنَسِ ابْنِ
النَّضْرِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ.

Enes. b. Mâlik bu âyet-i kerimenin, amcası Enes b. Nadr hakkında nâzil olduğunu söylemektedir. (8)

Enes b. Mâlik diyor ki: "Amcası Enes b. Nadr, Bedir savaşında bulunmamış ve buna üzülerek şöyle demiştir: "Ben, Resulullahın yaptığı ilk savaşta bulunmadım. Yemin olsun ki eğer Allah bana, Resulullah ile birlikte savaşmayı nasibedecek olursa benim nasıl gayrette bulunacağımı görecektir."

Enes b. Nadr Uhut savaşında bulundu. Müslümanlar mağlup durumdaydılar. Enes, Allaha yalvararak şöyle dedi:

فَلَقِيَ يَوْمَ أُحُدٍ فَهُزِمَ النَّاسُ فَقَالَ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هٰؤُلَاءِ
يَعْنِي الْمُسْلِمِينَ وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَتَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ فَلَقِيَ سَعْدَ
بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ أَيْنَ يَا سَعْدُ إِنِّي أَجِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أُحُدٍ فَمَضَىٰ فَقُتِلَ فَمَا
عُرِفَ حَتَّىٰ عَرَفَتْهُ أُخْتُهُ بِشَامَةٍ أَوْ بِبَنَانِهِ وَبِهِ بِضْعٌ وَثَمَانُونَ مِنْ طَعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ
وَرَمْيَةٍ بِسَهْمٍ.

"Ey Allahım, şu müslümanların yaptıklarından dolayı senden özür dilerim ve şu müşriklerin yaptıklarından da sana sığınırım." Enes kılıcı ile düşman-

(8) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 33, bab:3.

ların üzerine yürüdü. Bu arada Sa'd b. Muaz ile karşılaştı ve ona: "Nereye gidiyorsun Sa'd? Ben, Uhut dağının eteklerinden cennet kokusu alıyorum." dedi ve yürüdü. Yapılan çarpışmalar sonunda öldürüldü. Onun vücudu tanınmaz hale gelmişti. Onu, kızkardeşi vçudundaki bir benden veya parmak uçlarından tanıyabilmişti. Onun vücudunda seksen küsur ok, mizrak ve kılıç yarası vardı.[9]

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾

24- Allahın, sözünde duranları sadakatlarıyla mükafaatlandırması, münafıkları ise dilerse azaplandırması veya tevbelerini kabul etmesi için böyle oldu. Şüphesiz ki Allah, çok affedendir, çok merhametlidir.

Allah, kullarını böyle imtihan eder ki, kendisine verdikleri söze sadık kalanları sadakatlarından dolayı mükafaatlandırsın. Münafıkları ise, nifak üzere ölmelerini dilediği takdirde cezalandırsın. Tevbe etmelerini nasibettiği takdirde ise onların tevbelerini kabul etsin. Şüphesiz ki Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾

25- Allah, kafirleri öfkeleriyle geri çevirdi. Hiçbir şey elde edemedi-

(9)-Buhari, K.el-Magazi, bab: 17 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 33, bab: 2-3, Hadis no: 3201.

ler. Savaşta, iman edenlere Allahın yardımı yetti. Allah, güçlüdür, herşeye galiptir.

Allah, Hendek savaşında, Kureyş ve Gatafan kâfirlerini kinleriyle birlikte gerisin geri çevirdi. Müslümanlardan hiçbirşey koparamadılar. Allah, savaşta gökten melekler göndererek ve düşmanların üzerine fırtınalar estirerek onları mağlup etti. Böylece Allah müminlere yetti. Zira Allah, güçlüdür, herşeye galiptir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kendisine, Resulüne ve müminlerine karşı savaşmak için, Medine'nin çevresinde kazılan hendekleri kuşatan müşriklerin, manevi orduları tarafından mağlup edildiğini bildirmikte ve böylece müminlere olan lütfunu zikretmektedir. Zira hendek savaşında müşrikler, fırtına ve soğuktan dolayı mağlup olup geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

26- Allah, kitap ehlinden, kâfirlere yardım edenleri sığındıkları kalelerinden indirmiş ve kalblerine korku salmıştı. Bir kısmını öldürüyor, bir kısmını ise esir alıyordunuz.

Allah, kitap ehlinden olup Rureyş ve Gatafan müşriklerine yardım eden Yahudi Kureyza oğullarını, içlerine sığındıkları kalelerinden aşağı indirdi. Onların kalblerine, müminlerden korkma duygusunu saldı. Siz onların bir kısmını öldürüyor diğerlerini ise esir alıyordunuz.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

27- Allah onların yerlerini yurtlarını, mallarını ve henüz ayak basmadığınız bir toprağı size miras olarak verdi. Allah, herşeye kadirdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Yahudi olan Kureyza oğullarının yerlerini, yurtlarını ve mallarını müminlere miras bıraktığını zikrediyor ayrıca o zamana kadar ayak basmadıkları bazı yerleri de onlara vereceğini vaadediyor.

Bazı müfessirler bu yerlerden maksadın, Hayber toprakları olduğunu bazıları ise Mekke olduğunu diğer bazıları ise Fars ve Bizans arazileri olduğunu söylemişlerdir. Taberi ise, Allahın vaadettiği yerlerin,bunların hepsinin olabileceğini söylemiştir.

Kureyza oğullarının, Hendek savaşında Resulullaha ihanet etmelerinin neticesi şöyle olmuştur:

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا رَجَعَ النَّبِىُّ ﷺ مِنَ الْخَنْدَقِ وَوَضَعَ السِّلاَحَ وَاغْتَسَلَ اَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَقَالَ قَدْ وَضَعْتَ السِّلاَحَ وَاللّٰهِ مَا وَضَعْنَاهُ فَاخْرُجْ اِلَيْهِمْ قَالَ فَالٰى اَيْنَ قَالَ هٰهُنَا وَاَشَارَ اِلٰى بَنِى قُرَيْظَةَ فَخَرَجَ النَّبِىُّ ﷺ اِلَيْهِمْ.

"Resulullah Hendek savaşından döndü. Silahını çıkarıp banyo yaptıktan sonra ona Cebrail (a.s.) geldi ve: "Sen silahı bıraktın ama Allaha yemin olsun ki biz onu henüz bırakmadık. Hadi git onlara." dedi. Resulullah: "Nereye?" diye sordu. Cebrail: "Kureyza oğullarını göstererek: "Şuraya." dedi. Resulullah da onların üzerine gitti." (10)

Diğer bir rivayette de Hz. Aişe (r.anh.) şöyle diyor:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ اُصِيبَ سَعْدٌ يَوْمَ الْخَنْدَقِ رَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ حِبَّانُ بْنُ الْعَرِقَةِ رَمَاهُ فِى الْاَكْحَلِ فَضَرَبَ النَّبِىُّ ﷺ خَيْمَةً فِي

(10) Buhari, K.el-Magazi, bab: 30

الْمَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الْخَنْدَقِ وَضَعَ
السِّلَاحَ وَاَغْتَسَلَ فَاَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْغُبَارِ فَقَالَ
قَدْ وَضَعْتَ السِّلَاحَ وَاللهِ مَا وَضَعْتُهُ اُخْرُجْ اِلَيْهِمْ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَاَيْنَ فَاَشَارَ
اِلَىٰ بَنِي قُرَيْظَةَ فَاَتَاهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَنَزَلُوا عَلَىٰ حُكْمِهِ فَرَدَّ الْحُكْمَ اِلَىٰ
سَعْدٍ قَالَ فَاِنِّي اَحْكُمُ فِيهِمْ اَنْ تُقْتَلَ الْمُقَاتِلَةُ وَاَنْ تُسْبَىٰ النِّسَاءُ وَالذُّرِّيَّةُ وَاَنْ
تُقْسَمَ اَمْوَالُهُمْ.

"Sa'd b. Muaz Hendek savaşında yara almıştı. Kureyş'ten Hibban b. el-Arika adlı bir adam ok atarak Sa'dın bilek damarını koparmıştı. Resulullah onu yakından izlemek için mescitte ona özel bir çadır kurmuştu. Resulullah Hendek savaşından döndü. Silahını çıkarıp banyo yaptıktan sonra Cebrail geldi. O anda başındaki tozları siliyordu ve dedi ki: "Sen silahı bıraktın ama Allaha yemin olsun ki ben henüz bırakmadım. Hadi kit onlara." dedi. Resulullah (s.a.v.) "Nereye?" diye sordu. Cebrail, Kureyza oğullarını gösterdi. Kureyza oğulları Resulullahın hakemliğini kabul ettiler. Resulullah ise Sa'd b. Muaz'ın hakemlik yapmasını istedi. Sa'd şöyle dedi: "Ben, onların savaşçılarının öldürülmelerine, kadınlarının ve çocuklarının esir alınmasına ve mallarının taksim edilmesine hüküm veriyorum." (11)

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا
فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾

(11) Buhari, K.el-Magazi, bab:30

وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

28- Ey Peygamber, hanımlarına şöyle de: "Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin boşanma bedellerinizi verip hepinizi güzellikle salıvereyim.

29- Eğer Allahı, Peygamberini ve âhiret yurdunu istiyorsanız, iyi bilin ki Allah, içinizden iyilikte bulunanlar için büyük bir mükafaat hazırlamıştır.

Ey Muhammed, hanımlarına de ki: "Eğer sizler, dünya hayatını ve dünya süsünü arzuluyorsanız, gelin ben sizlere, boşanan erkeğin hanımına verdiği eşyayı vereyim vesizi boşayarak sizden güzellikle ayrılayım. Şayet sizler, Allahın ve Resulünün rızasını ve onlara itaat etmeyi istiyorsanız bilin ki Allah, sizlerden, emirlerini tutarak iyilik yapanlara büyük bir mükafaat hazırlamıştır.

*Hz. Aişe (r.anh.) bu âyetlerin izahında diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا اُمِرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِتَخْيِيرِ اَزْوَاجِهِ بَدَأَنِي فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ اِنِّي ذَاكِرٌ لَكِ اَمْرًا فَلَا عَلَيْكِ اَنْ لَا تَسْتَعْجِلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي اَبَوَيْكِ، قَالَتْ: وَقَدْ عَلِمَ اَنَّ اَبَوَايَ لَمْ يَكُونَا لِيَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ: ثُمَّ قَالَ: اِنَّ اللّٰهَ تَعَالَىٰ يَقُولُ (يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ - حَتَّى بَلَغَ - الْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا) فَقُلْتُ فِي اَيِّ هٰذَا اَسْتَأْمِرُ اَبَوَيَّ؟ فَاِنِّي اُرِيدُ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ وَفَعَلَ اَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَ مَا فَعَلْتُ.

"Resulullaha, hanımlarına, kendisiyle beraber kalıp kalmamakta serbest olduklarını tebliğ etme emri gelince, Resulullah benden başladı ve şöyle dedi: "Ben sana birşey söyleyeceğim. Baban ve annenle istişare etmeden önce acele olarak cevap vermen gerekmez. "Resulullah, babamın ve annemin, benim kendisinden ayrılmamı istemeyeceklerini çok iyi biliyordu. Resulullah devamla: "Allah teala şöyle buyurdu." dedi ve: "Ey Peygamber, hanımlarına şöyle de: "Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin, boşanma bedellerinizi verip hepinizi güzellikle salıvereyim." "Eğer Allahı, Peygamberini ve âhiret yurdunu istiyorsanız, iyi bilin ki Allah, içinizden iyilikte bulunanlar için büyük bir mükafaat hazırlamıştır." âyetlerini okudu. Bunun üzerine dedim ki: "Ben, hangi hususta babam ve annemle istişare edeyim? Ben, Allahı, Resulünü ve âhiret yurdunu istiyorum." Sonra Resulullahın diğer hanımları da aynen benim gibi yaptılar. (12)

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ
ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

30- Ey Peygamberin hanımları, sizden kim, apaçık bir hayasızlıkta bulunursa, azabı iki kat artırılır. Bu, Allaha çok kolaydır.

*Allah teala, peygamberin, Allahı ve Resulünü tercih eden hanımlarına, iffetli olmalarını, onların, diğer hanımlara benzemediklerini, onlardan herhangi birinin bir hayasızlığa düşmesi halinde cezalarının iki kat olacağını beyan etmektedir. Cezanın iki kat oluşundan maksat, âhirette azaplarının iki kat olmasıdır. Veya hem dünyada hem de âhirette cezalandırılmalarıdır.

Abdullah b. Abbas, âyette zikredilen "Hayasızlık"ı, kötü ahlaklı olmak ve itaatsızlık göstermek." olarak izah etmektedir. Taberi, buradaki "Ahlaksızlık"ı "Zina etme" olarak izah etmiştir.

---

(12) Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 33, bab: 7, Hadis no: 3204.

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ
وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

31- Sizden kim de Allaha ve Resulüne itaat eder ve salih amel işlerse, ona da mükafaatını iki kat veririz. Ayrıca biz, onun için üstün bir rızık hazırladık.

*Resulullahın hanımları diğer kadınlardan farklıdırlar. Günah işlediklerinde cezaları, sevap işlediklerinde de mükafaatları diğer kadınlara göre iki kattır. Ayrıca Allah teala bu âyetin sonunda onlar için büyük bir rızık hazırladığını belirtmiştir. Bundan da maksat cennettir. Zira onlar Resulullah ile beraber en yüce makamlarda bulunacaklardır.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

32- Ey Peygamberin hanımları, sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer takva sahibi olmak istiyorsanız konuşurken hoş bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan kimse tamaha düşmesin. Daima doğru ve ciddi konuşun.

Ey Peygamber hanımları, siz bu ümmetin kadınlarından herhangi biri değilsiniz. Eğer Allahtan korkuyor ve onun emir ve yasaklarına boyun eğiyorsanız, konuşurken nâzik bir şekilde konuşmayın. Bundan dolayı, kalbinde münafıklık hastalığı veya şehvetine köle olma illeti bulunan kişiler sizden bir hayasızlık ümit etmesinler. Sizler her zaman, Allahın, konuşmanıza izin verdiği şeyleri söyleyin.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ
الصَّلَوٰةَ وَآتِينَ الزَّكَوٰةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ
لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

33- Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye devri kadınlarının açılıp saçılması gibi açılıp saçılmayın. Namaz kılın, zekat verin. Allaha ve peygamberine itaat edin. Ey ehl-i beyt, şüphesiz Alahsizi günah ve kötülüklerden arındırıp tertemiz yapmak ister.

Ey Peygamber hanımları, evlerinizde durun. Oralarda vakarlı olun. Önceki cahiliye dönemindeki gibi açılıp saçılmayın, böbürlenmeyin, gayri ciddi davranmayın. Farz olan namzları kılın. Mallarınızdan, farz olan zekatı verin. Allahın ve Resulünün emir ve yasaklarında Allaha ve Resulüne itaat edin. Ey ehl-i Beyt, Allah sizden kötülüğü ve hayasızlığı kaldırmak ve sizleri günahlardan temizlemek ister.

*Âyet-i kerimede "Ehl-i Beyt" ifadesi zikredilmektedir. Hz. Ali Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in bu ifadeye girdikleri muhakkaktır. Resulullahın üvey oğlu Ömer b. Seleme diyor ki:

عَنْ عُمَرَ بن ابى سَلَمَةَ رَبِيبِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ (إِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً) فِي بَيْتِ أُمِّ سَلَمَةَ فَدَعَا فَاطِمَةَ وَحَسَناً وَحُسَيْناً فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ وَعَلِيٌّ خَلْفَ ظَهْرِهِ فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي فَأَذْهِبْ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: وَأَنَا مَعَهُمْ يَا نَبِيَّ اللهِ، قَالَ: أَنْتِ عَلَى مَكَانِكِ وَأَنْتِ عَلَى خَيْرٍ.

"Bu âyet Resulullaha, hanımı Ümmü Seleme'nin (annemin) evinde inince Resulullah, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i çağırdı ve onları cübbesinin altına aldı. Ali de arkasında bulunuyordu. Onların hepsini cübbesiyle kapladı ve şöyle dedi: "Ey Allahım işte bunlar benim ehl-i Beytim'dir. Sen onlardan murdarlığı gider ve onları tertemiz kıl." Bunun üzerine Ümmü Seleme şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, ben de onlarla beraber miyim?" Resulullah: "Sen yerindesin, sen hayır üzeresin." dedi. (13)

Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَمُرُّ بِبَابِ فَاطِمَةَ سِتَّةَ اَشْهُرٍ اِذَا خَرَجَ اِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ يَقُولُ: الصَّلَاةَ يَا اَهْلَ الْبَيْتِ (اِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً).

"Resulullah (s.a.v.) altı ay sabah namzına Fatıma'nın kapısından geçerek gitti. Resulullah oradan geçerken: "Ey ehl-i beyt, namaz." der ve: "Ey Ehl-i Beyt, şüphesiz Allah sizi kötülüklerden arındırıp tertemiz yapmak ister..." âyetini okurdu. (14)

Ancak bu zikredilenlerin Ehl-i Beyt'ten olmaları, bunların dışında bulunan kimselerin Ehl-i Beyt'ten sayılmayacakları manasına gelmez. Nitekim âyet-i kerimeler, Resulullahın hanımlarını zikretmektedir. Dolayısıyla "Ehl-i Beyt" ifadesine onun hanımlarının öncelikle girmesi gerekir.

Ayrıca, Ehl-i Beyt'ten bahseden âyetteki zamirlerin erkek siygasının kullanılması, ehl-i beyt'in içine, Resululahın hanımları ve kızının yanında Hz. Ali gibi erkeklerin de girmesindendir. Yoksa Resulullahın hanımlarını ehl-i Beyt'in dışında kabul etmek için değildir. Nitekim Hz. Fatıma da kadındır fakat ehl-i beyt'ten olduğuna itiraz edilmemiştir. (15)

---

(13) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 33, bab: 7, Hadis no: 3205
(14) Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an Sure, 33, bab: 7, hadis no: 3206.
(15) Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 33, bab: 9, Hadis no: 3207-3208.
* Bu hususta merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, "Hak Dini Kur'an Dili" adlı eserinde şöyle diyor: "Fakat ne tuhaftır ki Şia, âyetin mevzuunu teşkil eden ezvac-ı Tahiratı dahi hesaba katmayarak ehl-i beyt'in, Hz Peygamberin kendisiyle, Ali, Hasan, Hüseyin, Fatıma, radiyallahi anhüma'dan ibaret olduğunda ısrar etmek istemişler ve bu yüzden Tarih-i İslam'da çok büyük gürültüler koparmışlardır. "Selman bizden ve ehl-i beyttendir." Hadisiyle, intisab-ı mahsus ile Selman bile ehl-i beytten sayıldığı halde peygamberle beraber beytutet eden (gece gündüz beraber olan) ezvac-ı tâhiratın (Peygamberin temiz hanımlarının) ehl-i beytten hariç sayılması ne garip bir taassuptur! (Hak Dini Kur'an Dili, C.6, S.3892)

Alkame diyor ki: "İkrime: "Ey Peygamber ailesi, şüphesiz Allah sizi, günah ve kötülüklerden arındırıp tertemiz yapmak ister." âyetini çarşılarda yüksek sesle okur ve "Bu âyet özellikle Resulullahın hanımları hakkında nâzil olmuştur." derdi. İkrime'nin bu sözü, âyetin nüzul sebebini bildirmektedir. Dolayısıyla bu söze dayanarak ehl-i beyt'e, Resulullahın kızları ve diğer hanımlarının girmediği söylenemez.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ

لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

34- Evlerinizde okunan Allahın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah, herşeyin inceliğini ve gizli tarafını bilir, herşeyden haberdardır.

Ey Peygamber hanımları, Allahın, size olan lütuflarını hatırlayın. Evlerinizde Allahın âyetlerinin ve peygambere vahyedilen sünnetin okunduğunu düşünün. Bu nimetler karşılığında rabbinize şükredip hamdedin. Şühhesiz ki Allah, büyük lütuf sahibidir. Sizleri bu evlere yerleştirmek de onun lütuflarındandır. Allah, herşeyden haberdardır. Sizlerin, Allahı ve Resulünü seçtiğinizi çok iyi bilir.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ

وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ

وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ

وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ

اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

35- Müslüman erkeklerle müslüman kadınlara, mümin erkeklerle mümin kadınlara, itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allahtan hakkıyla korkan erkeklerle hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allahı çokça zikreden erkeklerle Allahı çokça zikreden kadınlara, şüphesiz ki Allah, mağfiret ve büyük bir müafaat hazırlamıştır.

*Ümmü İmare el-Ensari'den rivayet ediliyor ki, kendisi Resulullaha gidip ona: "Herşeyin erkekler için olduğunu görüyorum, kadınların herhangi bir hususta anıldıklarını görmüyorum." demiş ve bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

Taberi ise bu soruyu Ümmü Selem'nin sorduğunu ve âyetin bunun üzerine nâzil olduğunu rivayet etmektedir.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ

أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾

36- Allah ve Resulü, herhangi bir hususta hüküm verdiği zaman mümin bir erkeğin ve mümin bir kadının işlerinde başka yolu seçme hakları yoktur. Kim, Allaha ve Resulüne isyan ederse, şüphesiz ki o, açıkça sapıtmıştır.

*Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, İkrime bu âyetin, Zeyneb Bint-i Cahş hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abas diyor ki: "Resulullah, Zeyneb Bint-i Cahş'ı, azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'ye istemeye gitti. Zeyneb'i Zeyd'e isteyince o Resulullaha: "Ben, Zeyd'le evlenmem." dedi. Resulullah "Evlen." dedi Zeyneb "Ey Allahın Resulü, bana, kabul edip etmeme hakkıverilmiş midir?" dedi. İşte o ikisi böyle konuşurken bu âyet-i kerime nâzil oldu ve bunun üzerine Zeyneb: "Ey Allahın Resulü, sen beni onunla evlendirmeye razı mısın?" dedi. Resulullah da "Evet." dedi. Bunun üzerine Zeyneb, "O halde ben, Allahın Resulüne karşı gelmem, ben onunla (Zeydle) evlenmeyi kabul ettim." dedi.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ise bu âyet-i kerimenin, Ukbe b. Ebi Muayt'ın kızı Ümmü gülsüm hakkında nâzil olduğunu söylemiş ve hadiseyi şöyle özetlemiştir. "Ümmü Gülsum, Hudeybiye musalahasından sonra hicret eden ilk kadın olmuştur. Bu kadın kendisini Resulullaha hibe etmiş Resulullah da onu-Zeyd b. Hârise ile evlendirmiştir. Bunun üzerine hem kadın hem de kardeşi Resulullaha kızmışlar ve şöyle demişlerdir: "Biz Resulullahı istedik o size bizi kölesiyle evlendirdi." İşte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

وَاِذْ تَقُولُ لِلَّذٖٓى اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ
وَتُخْفٖى فٖى نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدٖيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰيهُ فَلَمَّا
قَضٰى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَىْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ حَرَجٌ فٖٓى اَزْوَاجِ
اَدْعِيَٓائِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

37- Ey Muhammed, hani bir zaman, Allahın kendisini nimetlendirdiğin senin de nimetlendirdiğin kimseye: Hanımını bırakma, Allahtan kork diyordun. Fakat Allahın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyor, insanlardan

korkuyordun. Halbuki Allah, kendisinden korkmana daha layıktı. Zeyd, karısından ilişiğini kesip boşanınca, biz onu sana nikahladık ki, evlatlıkların, ilişiklerini kesip boşadıkları eşleriyle evlenmekte müminlere bir güçlük olmasın. Allahın emri mutlaka yerine gelir.

Ey Muhammed, hatırla o zamanı ki, Allahın, kendisini müslüman yaparak lütufta bulunduğu, senin de kölelikten azad ederek lütufta bulunduğun Zeyd b. Hârise'ye: "Hanımın Zeyneb'i boşama, tut. Hanımının hakları hususunda Allahtan kork." diyordun ve sen, Allahın açığa vuracağı, Zeyneb'le evlenmen konusunu içinde gizliyordun. İnsanların dedikodularından korkuyordun. Halbuki Allah, kendisinden korkmana daha layıktır. Zeyd, karısı Zeyneb'den ilişkisini kesip onu boşayınca biz seni Zeyneb'le evlendirdik ki, evlatlıkların ilişkilerini kesip boşadıkları eşleriyle evlat edinenlerin evlenmesinde müminler için bir güçlük olmasın. Artık müminler böyle evlilikleri rahatlıkla yapabilsinler. Zira Allahın emri mutlaka yerine gelir.

*Bu âyet-i kerime, Resulullahın, azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi, halasının kızı Zeyneb Bint-i Cahş'la evlendirdikten sonra ayrılmalarını ve ayrılmalarından sonra, Resulullahın, Zeyneb'le, Allahın emri gereğince evlenmesini zikretmektedir.

Resulullah (s.a.v.) halası, Abdülmuttalib'in kızı olan Emine'nin kızı Zeyneb'i, azadlı kölesi olan Zeyd b. Hârise'yle, güçlükle ikna ederek evlendirmiştir. Zeyneb, bir yıldan fazla bir müddet Zeyd'le yaşadıktan sonra aralarında anlaşmazlık çıkmış ve Zeyd, Resulullaha, hanımı Zeyneb'i şikayet etmiştir. Resulullah ise Zeyd'e, hanımını tutmasını ve haklarını korumasını emretmiştir. Buna rağmen Zeyd, hanımıyla geçinememiş ve sonunda boşamıştır.

Cahiliye döneminde evlat edinen insanlar, evlatlıklarının boşadıkları hanımlarıyla evlenmezlerdi. Allah teala bu âdeti ortadan maldırmak için Resulullaha, Zeyd'den ayrılan Zeyneb Bint-i Cahş ile evlenmesini emretmiş Resulullah da bunun üzerine Zeyneb'le evlenmiştir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَوْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ كَاتِماً شَيْئاً مِنَ الْوَحْيِ لَكَتَمَ هٰذِهِ الْآيَةَ (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِى أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ).

"Eğer Resulullah kendisine inen vahiyden birşey saklayacak olsaydı elbette bu âyeti saklardı." (16)

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ
أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾

38- Allahın kendisine takdir ettiği birşeyi yerine getirmede Peygambere hiçbir vebal ve güçlük yoktur. Daha önce geçmiş Peygamberlere de Allah bu kanunu koymuştu. Allahın emri, takdir edilmiş bir kaderdir.

Allahın Peygambere, evlatlığının boşadığı hanımla evlenmeyi farz kılmasından dolayı peygamberin onunla evlenmesinde kendisine bir günah yoktur. Allahın, daha önce geçmiş olan peygamberlere koymuş olduğu kanunu da böyledir. Onlara da helal kıldığı şeyleri yapmalarından dolayı bir güçlük ve günah yoktur. Zira, Allahın emri, takdir edilmiş bir kaderdir.

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ
حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

39- O Peygamberler, Allahın emirlerini insanlara tebliğ ederler. Allahtan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlardı. Hesap görücü olarak Allah yeter.

---

(16) Buhari, K.el-Menakıb, bab: 18 / Müslim, K.el-Fadail, bab: 20-23, Hadis no: 2286-2287 / Tirmizî, K.el-Menakıb, bab: 1, Hadis no: 3613 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.137.

Ey Muhammed, sen de geçmiş peygamberler gibi ol. Sana emredilenleri tebliğ et. Allahtan başka kimseden korkma. Zira Allah, hesaba çeken olarak kafidir.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

40- Muhammed, içinizdeki adamlardan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allahın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, herşeyi çok iyi bilir.

Ey insanlar, Muhammed ne Zeyd b. Hârise'nin ne de sizlerden herhangi bir adamın babasıdır. Fakat o, Allahın, insanlara gönderdiği elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Onunla peygamberlik sona ermiştir. Allah, yaptığınız amellerin ve söylediğiniz sözlerin hepsini bilendir.

*Katade ve Ali b. el-Hüseyin, bu âyet-i kerimenin, Zeyd b. Hârise hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir.

Resulullah (s.a.v.)in, Kasım, Tayyib, Tahir ve İbrahim isimli dört erkek çocuğu, Zeyneb, Rukiyye, ümmügülsum ve Fatıma isimlerinde dört de kızı olmuştur. Erkek çocukları çok küçükken vefat etmişler, Hz. Fatıma'nın dışında kızlar da Resulullah hayattayken vefat etmişlerdir. Hz. Fatıma ise Resulullahın vefatından altı ay sonra vefat etmiştir.

Âyet-i kerime, Resulullahın, yanında büyüttüğü Zeyd b. Hârise'ye: "Muhammed'in oğlu" diye çğırılmasını reddediyor ve Resulullahın, yaşayan herhangi bir erkeğin babası olmadığını beyan ediyor ki böylece münafıklar "Muhammed, oğlunun hanımıyla evlendi." sözlerinden vazgeçsinler.

Âyet-i kerime, Resulullahın son peygamber olduğunu bildiren bir delildir. Bu konuyla ilgili olarak birçok mütevatir hadis de bulunmaktadır.

Übey b. Kâ'b, Cabir b. Abdullah, Ebu Said el-Hudrî ve Ebu Hureyre'den ufak tefek farklarla şu hadis-i şerif rivayet edilmektedir: "Resulullah buyurdu ki:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ اِنَّ مَثَلِى وَمَثَلَ الْاَنْبِيَاءِ
مِنْ قَبْلِى كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنٰى بَيْتًا فَاَحْسَنَهُ وَاَجْمَلَهُ اِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ

فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيَعْجَبُونَ لَهُ وَيَقُولُونَ هَلاَّ وُضِعَتْ هَذِهِ اللَّبِنَةُ قَالَ
فَانَا اللَّبِنَةُ وَانَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ

"Ben ve benden önceki peygamberlerin durumu, güzel ve hoş bir bina yapan bir adamın binasının durumuna benzemektedir. Adam, binasını çok güzel yapmış ancak bir köşesinde bir kerpiçin yerini boş bırakmıştır. İnsanlar o binayı gezer, beğenir ve şöyle derler: "Bu kerpiç de yerine konsaydı ya." İşte o kerpiç benim ve ben peygamberlerin sonuncusuyum." (17)

Enes b. Mâlik ve Ebu Tufeyl ise şu hadisi bazı farklılıklarla rivayet etmişlerdir. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : انَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدِ انْقَطَعَتْ فَلاَ رَسُولَ بَعْدِى وَلاَ
قَالُوا: يَا رَسُولَ.نَبِىٌّ ، قَالَ: فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ: لَكِنِ الْمُبَشِّرَاتُ
.اللهِ وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ : رُؤْيَا الْمُسْلِمِ وَهِىَ جُزْءٌ مِنْ اَجْزَاءِ النُّبُوَّةِ

"Şüphesiz ki Resulluk ve Nebilik artık sona ermiştir. Benden sonra ne Resul ne de Nebil gelecektir." Resulullahın bu hadisi insanların ağırına gitmiştir. (Artık insanları ikaz edecek birinin gelmeyeceğini duyunca endişelenmişlerdir) Bunun üzerine Resulullah: "Fakat müjdeleyenler bulunacaktır." buyurmuştur. İnsanlar: "Ey allahın Resulü, müjdeleyenler nedir?" diye sormuşlar Resulullah da: "Müslümanın rüyasıdır. Zira o, peygamberliğin parçalarından bir parçadır." buyurmuştur. (18)

Diğer bir hadis-i şerifte de peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: فُضِّلْتُ عَلَى الاَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ: اُعْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ،
وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ، وَاُحِلَّتْ لِىَ الْغَنَائِمُ، وَجُعِلَتْ لِىَ الْاَرْضُ مَسْجِداً
.وَطَهُوراً وَاُرْسِلْتُ اِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً، وَخُتِمَ بِىَ النَّبِيُّونَ

"Ben, diğer peygamberlerden altı özellikle üstün kılındım. Bana veciz konuşma verildi, düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olundum, bana ganimetler helal kılındı. Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı. Ben, bütün yaratıklara Peygamber gönderildim. Peygamberler benimle sona erdi." (19)

---

(17) Tirmizî, K.er-Rüya, bab:2, Hadis no: 2272 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.267.
(18) Tirmizî, K.es-Siyer, bab: 5, Hadis no: 1553
(19) Buhari, K.el-Menakıb, bab: 17 / Müslim, K.el-Fadail, bab: 124-125, Hadis no: 2354.

Peygamber efendimiz bir diğer hadisinde de şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لِي خَمْسَةُ اسْمَاءٍ اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ وَاَنَا الْمَاحِي الَّذِي
يَمْحُو اللّٰهُ بِي الْكُفْرَ وَاَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلٰى قَدَمِي وَاَنَا
الْعَاقِبُ.

Ben Muhammed'im, Ahmed'im, ben silenim, Allahın kendisiyle inkarı yok ettiği, silip götürdüğü kimseyim. Ben toplayanım, insanlar benim arkamda toplanacaklardır ve ben, arkadan gelenim. (Peygamberlerin sonuncusuyum.) (20)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾
وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلًا ﴿٤٢﴾

41- Ey iman edenler, Allahı çok zikredin.

42- Onu sabah akşam tesbih edin.

Ey iman edenler, Allahı, kalblerinizle, dillerinizle ve bütün azalarınızla devamlı olarak ve çokça zikredin. Sabah ve ikindi namazlarını kılarak Allahı tesbih edin.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَكَانَ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

43- Sizi, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah rahmet bahşeder. Melekler de dua eder. Allah, müminlere çok merhametlidir.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala kullarına farz kıldığı her ibadete belli bir sınır koymuştur. Kulların özürlerine göre de onları bu ibadetlerden muaf tutmuştur. Ancak Allahı zikretmeyi bunların dışında tutmuştur. Zira Allahı zikretmeye bir sınır koymamış ve Allahı zikretme hususunda delilerden başka hiçbir kimsenin özürünü kabul etmemiştir. Kulların, Allahı ayakta iken, otururken, yatarken, gece ve gündüz, karada ve denizde, yolcu iken, mukim iken anmalarını istemiş, zengin olanın, fakir olanın, hasta olanın, sağlıklı olanın da onu gizli veya açıkça zikretmesini emretmiştir. Sabah akşam kendisinin tesbih

(20) Buhari, K.el-Edeb, bab: 18 / Müslim, K.et-Tevbe, bab: 22, HHadis no: 2754.

edilmesini istemiş bunu yapan kullarına ise Allahın ve meleklerin merhametli davranacaklarını ve Allahın onları, sapıklığın karanlıklarından çıkarıp hidayetin aydınlığına sevkedeceğini beyan etmiştir. Zira Allah, müminlere pek merhametlidir.

Hz. Ömer (r.a.) diyor ki:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ سَبْيٌ فَاِذَا امْرَاَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَحْلُبُ ثَدْيَهَا تَسْقِي اِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ اَخَذَتْهُ فَالْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَاَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ اَتَرَوْنَ هٰذِهِ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ قُلْنَا لَا وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى اَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ اللّٰهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا.

"Resulullaha esirler getirildi. Onların içerisinden bir kadın memesinden sütünü sağıyor ve çocuklara içiriyordu. Esirlerden bir bebek gördüğünde onu alıyor bağrına basıyor ve emziriyordu. Bunu gören Resulullah bize şöyle dedi: "Bu kadının, çocuğunu ateşe atacağını tahmin eder misiniz?" Biz: "Hayır, onun, çocuğu atmamaya gücü yettiği müddetçe bunu yapmaz." dedik. Bunun üzerine Resulullah "Allah, kullarına işte bu kadının, çocuğuna olan merhametinden daha merhametlidir." buyurdu. (21)

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

44- Allaha kavuştukları gün "Selam" diyerek selamlaşırlar. Allah onlara güzel bir mükafaat hazırlamıştır.

Müminlerin, kıyamet gününde cennete girip rablerini gördükleri zaman birbirleriyle selamlaşmaları: "Selam olsun sana, güvenlik içinde ol." şeklinde olacaktır. Allah onlar için güzel bir mükafaat olan cenneti hazırlamıştır. Zira orada, gözlerin görmediği, kulakların işimediği ve hatıra gelmeyen nimetler vardır.

(21) Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 48, bab: 3.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ
وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

45-46- Ey Peygamber, şüphesiz ki biz seni, bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı, Allahın izniyle Allaha davet eden bir davetçi ve aydınlatan bir kandil olarak gönderdik.

47- Allahtan kendilerine büyük bir lütuf olduğunu müminlere müjdele.

48- Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma. Allaha tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz seni, gönderdiğimiz dini ümmetine tebliğ ettiğine dair bir şahid ve Allahın emirlerine itaat edenleri cennetle müjdeleyen bir müjdeci, Allahın emirlerine karşı gleenleri, cehennemde yanacakları ikazıyla uyaran bir uyarıcı, Allahın emirleriyle onu birlemeye ve sadece ona kulluk etmeye çağıran bir davetçi ve yaratıkları, Allahın sana verdiği nur ile aydınlatan bir kandil olarak gönderdik. Ey Muhamed, sen, iman ehlini, Allah katında kendileri için büyük bir lütuf bulunduğuna dair müjdele. Sakın, kâfirlere ve münafıklara uyma. Onların sözlerini dinleyerek peygamberliğini tebliğde kusur işleme. Onların sana yaptığı eziyet ve işkenceler, seni, Allahın emirlerini yerine getirmekten ve ona kulluk etmekten alıkoymasın. Sen, işini Allaha bırak ve ona güven. Allah, bütün yaratıkları karşısında senin için yeterlidir.

*Ata b. Yesar diyor ki:

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ
هَذِهِ الْآيَةَ الَّتِي فِي الْقُرْآنِ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا قَالَ

في التوراة يا ايها النبي انا ارسلناك شاهدا ومبشرا ونذيرا وحرزا للاميين
انت عبدي ورسولي سميتك المتوكل ليس بفظ ولا غليظ ولا سخاب
بالاسواق ولا يدفع السيئة بالسيئة ولكن يعفو ويصفح ولن يقبضه حتى
يقيم به الملة العوجاء بان يقولوا لا اله الا الله فيفتح بها اعينا عميا وآذانا
صما وقلوبا غلفا.

"Ben, Abdullah b. Amr b. As ile karşılaştım. Ve ona: "Söyler misin bana, Resulullahın sıfatları tevratta nasıl anlatılıyor?" dedim. Abdullah dedi ki: "Evet anlatayım. Allaha yemin olsun ki, o, Tevratta Kur'anda bir kısmı anlatılan birçok sıfatlarla zikredilmektedir. Kur'anda: "Ey Peygamber, şüphesiz ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik." buyuruluyor. Tevratta ise şöyle zikerdilmiştir: "Ey peygamber, şüphesiz ki biz seni bir şahit bir müjdeleyici, bir uyarıcı ve okur yazarlığı olmayanları himaye edici olarak gönderdik. Sen benim kulum ve peygamberimsin." Ben seni "Mütevekkil" diye isimlendirdim." diye hitabedilmiş ve şu şekilde de vasıflandırılmıştır: O, kaba ve katı kalbli bir kimse değildir. Çarşılarda bağırıp çağıran biri de değildir. Kötülüğe karşı kötülük yapmaz, affeder ve hoşgörülü olur. Allah onunla eğri olan bir ümmeti düzeltip "Lâilahe illallah" demelerine kadar onun canını almayacaktır. Allah onunla kör olan gözleri açacak, sağır olan kulakları duyuracak ve perdeli olan kalbleri duyarlı kılacaktır. (22)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ
فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

49- Ey iman edenler, mümin kadınları nikahlar sonra da kendilerine dokunmadan boşarsanız artık sizin, onların üzerinde iddet sayma hakkınız yoktur. Derhal onlara boşanma bedellerini verin ve onları güzellikle salıverin.

*Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmektedir: "Eğer bir kimse bir kadınla evlenir de ona hiç dokunmadan onu boşayacak olursa, kadının iddet bekleme mükellefiyeti yoktur. Boşanmadan sonra, beklemeden evlenebilir. Böyle bir kadın için mehir takdir edilmiş olursa, Bakara suresinde de beyan

(22) Buhari, K. et-Talak, bab:3

edildiği gibi, mehirin yarısı kadının olur. Şayet mehir takdir edilmemiş olursa erkek, fakirlik veya zenginliğine göre kadına bazı eşyalar verir ki bunlara "Mut'a" denilmektedir. "Başanan kadınları güzellikle salıverin." ifadesi de bunu beyan etmektedir.

Katade ve Said b. el-Müseyyeb ise bu âyet-i kerimenin, Bakara suresinin ikiyüz otuz yedinci âyetiyle neshedildiğini söylemişlerdir.

Mut'a verme hakkında Sehl ve Ebu Üseyd; Resulullah'dan şunu nakletmektedirler. Onlar diyorlar ki:

عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ اَبِيهِ وَاَبِى اُسَيْدٍ قَالاَ تَزَوَّجَ النَّبِىُّ ﷺ اُمَيْمَةَ بِنْتَ
شَرَاحِيلَ فَلَمَّا اُدْخِلَتْ عَلَيْهِ بَسَطَ يَدَهُ اِلَيْهَا فَكَاَنَّهَا كَرِهَتْ ذَلِكَ فَاَمَرَ اَبَا
اُسَيْدٍ اَنْ يُجَهِّزَهَا وَيَكْسُوهَا ثَوْبَيْنِ رَازِقِيَّيْنِ.

"Resulullah, Şerahilin kızı Ümeyme ile nikahlandı. Kadın, zifaf için Resulullahın yanına konulunca Resulullah elini ona değdirmek istemiş kadın ise Resulullahı istemiyormuş gibi davranmıştır. Bunun üzerine Resulullah, Ebi Üseyd'e, kadını (gönderilmesi için) hazırlamasını ve ona ketenden iki elbise giydirilmesini emretmiştir." (23)

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰت۪ٓي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ
يَم۪ينُكَ مِمَّٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ
خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰت۪ي هَاجَرْنَ مَعَكَۘ وَامْرَاَةً مُؤْمِنَةً اِنْ
وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَاۗ خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ
الْمُؤْمِن۪ينَۜ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ ف۪ٓي اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٥٠﴾

50- Ey Peygamber, mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allahın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını sana he-

---

(23) Nesî K. I'şref^ünnisa, bab: 2/İbn-i Mace, K. en- Nikâh, bab: 47

lal kıldık. Eğer mümin bir kadın, kendisini peygambere bağışlar ve peygamber de onu nikahlamak isterse, bunu da sana helal kıldık. Bu hüküm müminlerden ayrı olarak sadece sana mahsustur. Biz, müminlere, eşleri ve sahiboldukları cariyeleri hakkında neleri farz kıldığımızı bilmekteyiz. Sana da bunları helal kıldık ki sıkıntıya düşmeyesin. Allah, çok affedendir, çok merhamet edendir.

Ey Peygamber, biz sana, mehirlerini vererek evlendiğin hanımlarını ve Allahın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, seninle birlikkte hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını helal kıldık. Bir de mümin bir kadın kendisini peygambere hediye eder peygamber de onunla evlenmek isterse, sadece sana mahsus olmak üzere o kadını da sana helal kıldık. Biz, müminlere, eşleri ve cariyeleri ile evlenmeleri hususunda neleri farz kıldığımızı bilmekte ve sizlere de bildirmekteyiz. Onlar, dörtten fazla kadınla evlenemezler, evlenirken mehir vermek zorundadırlar, evlenme akdini şahitler huzurunda yaparlar, gerektiğinde kadının velisinin iznini alırlar. Ey peygamber, biz sana bu şekilde evlenmeyi helal kıldık ve müminleri evlenme hususunda sorumlu tuttuğumuz birçok yükümlülüklerden seni beri kıldık ki senin için bir zorluk olmasın. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكَ ذٰلِكَ أَدْنٰى أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ
كُلُّهُنَّ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

51- Ey Peygamber, hanımlarından dilediğini geri bırakıp dilediğini yanına alabilirsin. Kendilerinden uzaklaştıklarından birini istemende sana bir günah yoktur. Bu, sevinmeleri, üzülmemeleri ve hepsinin, verdiğin şeylere razı olmaları için en elverişli yoldur. Allah, kalblerinizde olanı bilir. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, yarattıklarına çok yumuşak davranandır.

*Âyet-i kerimede: "Ey Peygamber, hanımlarından dilediğini geri bırakır dilediğini yanına alabilirsin." buyurulmaktadır. Bu ifadeden kasdedilen mana hakkında şu görüşler zikredilmektedir:

Abdullah b. Abbas, Katade,Mücahid, Dehhak ve Ebu Rez'in bunun manasının: "Ey Peygamber, hanımlarından dilediğinin sırasını erteleyip dilediğinin sırasını öne alabilisin. Onlar arasında günleri taksim etme mecburiyetin yoktur." demek olduğunu söylemişlerdir. Şöyle ki: Resulullahın, hanımlarını, boşanmaları veya kendi istekleriyle yanında kalmaları hususunda onları serbest bırakınca hanımlaır boşanmak istememişler ve Resulullaha: "Ey Allahın Resulü, malından dilediğini ver, kendin de dilediğin zaman bize gel." demişlerdir. Resulullah, hanımlarından, Sevde, Cüveyriye, Safiye, ümmü Habibe ve Meymune'nin sıralarını ertelemiş, Aişe, Ümmü Seleme, Hafsa ve Zeyneb'in sıralarını geçirmemiştir, âyetin bu ifadesi işte bu hususu beyan etmektedir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyetin bu ifadesinin manası şöyledir: "Ey Muhammed, hanımlarından dilediğini boşayıp dilediğini tutabilirsin."

Hasan-ı Basrî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifadenin manası şöyledir: "Ey Muhammed, mümin kadınlardan dilediğinle evlenip dilemediğinle evlenmeyebilirsin. Bir kadınla evlenmek istediğinde sen kararını vermeden müminlerden kimse onunla evlenemez."

Taberi ise âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmektedir: "Ey Peygamber, sana kendilerini hibe eden kadınlardan ve benim sana, evlenmeyi helal kıldığım kadınlardan dilediğini erteleyip kabul etmeyebilir, onlarla evlenmeyebilirsin ve nikahın altında bulunan kadınlardan dilediğine yaklaşmayabilirsin. Kendilerini sana hibe eden kadınlardan dilediğini kabul edip onlarla evlenebilirsin ve nikahın altında bulunan kadınlardan dilediğinin yanına varabilirsin dilediğinin de yanına varmayabilir, günleri taksim etmeyebilirsin."

Âyet-i kerimenin devamında: "Kendilerinden uzaklaştıklarından birini istemende sana bir günah yoktur." buyurulmuştur.

Katade ve İbn-i Zeyd bu ifadeyi şu şekilde izah etmişlerdir: Hanımlarından, kendilerinden uzaklaştıklarına tekrar yaklaşmanda senin için bir mahzur yoktur. Dilediğine yaklaşmakta dilediğinden uzaklaşmakta serbestsin. Taberi bu izah şeklini kabul etmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat şudur: "Hanımlarından boşadıklarının veya ölenlerin yerine, sana helal kıldığımız kadınlardan almanda senin için bir mahzur yoktur. Ancak, halen nikahın altında bulunan kadınların sayısından fazla kadınla evlenemezsin."

Bütün bu rivayetleri naklettikten sonra âyet-i kerimeyi şöyle açıklamak mümkündür: "Ey Muhammed, hanımlarından dilediğini yanına alıp dilediğini geriye bırakman hususunda seni serbest bırakmamız, o hanımların sevinmeleri, üzülmemeleri ve hepsinin, senin verdiğin şeylere razı olmaları için en elverişli

yoldur. Zira bu hükümlerin Allah tarafından olduğunu bilerek ona uymuş olacaklardır. Allah, erkeklerin, hanımlarından bir kısmına kalbinin daha fazla meylettiğini bilir. Bu sebeple seni hanımlarından dilediğini erteleyip dilediğini yanına almakta serbest bıraktı. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, yarattıklarına karşı çok yumuşak davranandır."

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْسِمُ بَيْنَ نِسَائِهِ ثُمَّ يَعْدِلُ ثُمَّ يَقُولُ
اَللّٰهُمَّ هٰذَا فِعْلِي فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تَلُمْنِي فِيمَا تَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ.

"Resulullah (s.a.v.) hanımları arasında taksimat yapar ve adaletli davranırdı. Sonra şöyle derdi: "Ey Allahım, bu benim gücümün yettiği kadarıyla yaptığımdır. Sen beni, benim gücümün yetmediği ve senin gücünün yettiği şeylerden dolayı kınama." (24)

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ
حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

52- Artık bundan sonra senin için başka kadınlar helal değildir. Güzellikleri hoşuna gitse de onları başkalarıyla değiştirmen caiz değildir. Ancak, sahib olduğun cariyeler hariç. Allah herşeyi murakabe edendir.

Müfessirler bu âyet-i kerimeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bu âyetin izahı şöyledir: "Ey Peygamber, serbest bıraktığın hanımların, Allahı, Resulünü ve âhiret yurdunu seçtikten sonra artık bunların üzerine senin evlenmen veya bunlardan biriyle başka bir hanımı değiştirmen sana helal değildir."

Bu hanımlar, Resulullah vefat ettiği zaman geride kalan dokuz hanımdır.

(24) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 33,bab: 19 Hadis No 3216

Übey b. Kâ'b, İkrime, Dehhak ve Ebu Salih bu âyeti şöyle izah etmişlerdir. "Ey Muhammed, sana helal olduğunu zikrettiğimiz hanımlar dışındaki hanımlarla evlenmen helal değildir." Bu izah tarzına göre, Resulullahın, bu surenin ellinci âyetinde zikredilen hanımlar dışındaki kadınlarla evlenmesi yasaklanmış fakat bu zikredilen hanımlar gibi kadınlarla evlenmesi serbest bırakılmıştır. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid ise bu ayeti şu şekilde izah etmiştir: Müslüman olmayan kadınlar sana helal değildir. Yani Yahudi, Hıristiyan ve müşrik kadınlar sana haramdır.

Âyet-i kerimede: "Güzellikleri hoşuna gitse de onları başkalarıyla değiştirmen caiz değildir." buyurulmaktadır. Mücahid ve Ebu Rezin âyetin bu bölümünü şöyle izah etmişlerdir: Ey Muhammed, sen, müslüman olan hanımlarını, Hıristiyan, Yahudi ve müşrik olan kadınlarla değiştiremezsin. Onların güzelliği senin hoşuna gitse dahi bu böyledir."

Dehhak ise şöyle izah etmiştir: "Ey Muhammed, halen senin nikahın altında bulunan hanımlarını, güzellikleri hoşuna gitse dahi başka hanımlarla değiştirmen helal değildir. Yani hanımlarından birini boşayıp yerine başkasını alamazsın." Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Bu izah şekline göre Resulullah, kendisiyle beraber kalmayı tercih eden hanımlarını boşayıp yerlerine başka hanımlar alamayacaktır. Ancak bu hanımlarının üzerine başka hanımlarla evlenmesi mümkündür. Nitekim Hz. Aişe (r.anh.) şöyle demektedir:

قَالَتْ عَائِشَةُ: مَا مَاتَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حَتّٰى أُحِلَّ لَهُ النِّسَاءُ.

"Resulullah (s.a.v.) vefat etmeden önce kadınlar ona helal kılınmıştı. (Yani kadınlardan dilediği ile evlenebilirdi.) (25)

Taberi bu âyet-i kerimenin, bundan önce geçen ellinci ve elli birinci ayetlerle izahını bağdaştırabildiği için bu son âyetin neshedildiğini iddia etmenin doğru olmayacağını söylemiştir.

Fakat bir kısım âlimler, bundan önce geçen âyetin bu âyeti neshettiğini, dolayısıyla Resulullahın, dilediği kadınla evlenmesinin serbest bırakıldığını söylemişlerdir.

---

(25) Buhari, K. Tefsir el- Kur'an sure: 33, bab: 8

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ اِلَّٓا اَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ
نَاظِر۪ينَ اِنٰيهُۙ وَلٰكِنْ اِذَا دُع۪يتُمْ فَادْخُلُوا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا
مُسْتَأْنِس۪ينَ لِحَد۪يثٍۜ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْي۪ مِنْكُمْ
وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْي۪ مِنَ الْحَقِّۜ وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِنْ وَرَٓاءِ حِجَابٍۜ
ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّۜ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ
اللّٰهِ وَلَٓا اَنْ تَنْكِحُٓوا اَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِه۪ٓ اَبَدًاۜ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ
عَظ۪يمًا ﴿٥٣﴾

53- Ey iman edenler, Peygamberin evlerine, yemeğe davet edilmeksizin girip de yemek vaktini beklemeyin. Fakat davet edildiğiniz zaman girin. Yemeği yeyince de hemen dağılın. Orada sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygambere eziyet veriyordu. O da size birşey söylemekten utanıyordu. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından birşey isteyeceğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmak, gerek sizin kalbiniz gerekse onların kalbleri için daha temizdir. Sizin, Peygambere eziyet etmeniz ve ölümünden sonra hanımlarını nikahlamanız ebediyyen caiz değildir. Şüphesiz ki bu, Allah nezdinde büyük bir günahtır.

*Bu âyet-i kerimeye "Hicab âyeti" denmekte ve nüzul sebepleri hakkında çeşitli rivayetler zikredilmektedir. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

Bu âyet-i kerimenin, Resulululllahın, Zeyneb Bint-i Cahş'la evlenmesi sırasında düğün yemeği verirken, sahabilerin geç vakitlere kadar oturmaları üzerine nâzil olduğu rivayet edilmektedir.

Enes b.Mâlik diyor ki:

قَالَ اَنَسُ بْنُ مَالِكٍ اَنَا اَعْلَمُ النَّاسِ بِهَذِهِ الْآيَةِ آيَةِ الْحِجَابِ لَمَّا اُهْدِيَتْ زَيْنَبُ

بنت جحش رضى الله عنها الى رسول الله ﷺ كانت معه فى البيت صنع طعاما ودعا القوم فقعدوا يتحدثون فجعل النبى ﷺ يخرج ثم يرجع وهم قعود يتحدثون فانزل الله تعالى يا ايها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوت النبى الا ان يؤذن لكم الى طعام غير ناظرين اناه الى قوله من وراء حجاب فضرب الحجاب.

Ben bu ayetin nüzul sebebini çok iyi biliyorum. Zeyneb Bint-i Cahş (r. anh.) Allah tarfından Resullulaha hediye edilince (onunla evlenmesini emredince) Resullullah ile Zeyneb bir araya geldiler. Resullalah yemek yapıp insanları yemeğe davet itti, Onlar oturup konuşmaya daldılar. Onlar oturup konşurken Resulullah (s.a.v.) dışarı çıkıp içeri giriyordu. Bunun üzerine Allah teala: "Ey iman edenler...perde arkasından isteyin.." âyetini gönderdi. Artık bundan sonra kadınlarla erkekler arasına perde çekilir oldu. (Haramlık selamlık başladı) (25)

Diğre bir görüşe göre ise Enes b Mâlik şöyle diyor:

عن انس بن مضالك رضى الله عنه قال لما تزوج رسول الله ﷺ زينب ابنة جحش دعا القوم فطعموا ثم يتحدثون واذا هو كانه يتهيأ للقيام يقوموا فلما رأى ذلك قام فلما قام من قام وقعد ثلاثة فجاء النبى ﷺ ليدخل فاذا القوم جلوس ثم انهم قاموا فانطلقت فجئت فاخبرت النبى ﷺ انهم قد انطلقوا فجاء حتى دخل فذهبت ادخل فالقى الحجاب بينى وبينه فانزل الله يا ايها الذين آمنوا لا يدخلوا بيوت النبى الآية .

Resullah (s.a.v.) Zeyneb Bint-i Cahş ile evlenince insanları düğün yemeğine edavet etti. İnsanlar yemek yedikten sonra oturup konuşmaya başladılar Resullullah kalkıp gidecek gibi oldu. Fakat oturanlar kalkıp gitmediler. Resulullah bu durumu görünce kalkıp dışarı çıktı. Oturanların bir kısmı da onunla beraber kalkıp gittiler. Fakat içlerinden üç kişi oturmaya devam ettiler. Kesulullah içeri girmek istedi. Ben de koşup Resulullaha herkesin gittiğini söyledim. Resulullah gelip içeri girdi. Ben de içeri girmek istedim Resulullah benimle kendi

arasına perde çekti. Bunun üzerine Allah teala bu âyeti gönderdi. [26]

Enes b. Mâlik diğer bir rivayette bu âyetin nüzul sebebi olarak Hz. Ömer'in Resulullahtan hanımlarını örtmesini istemesini zikretmiş ve şöyle dimştir.

عَنْ اَنَسٍ قَالَ قَالَ عُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ يَدْخُلُ عَلَيْكَ الْبَرُّ
وَالْفَاجِرُ فَلَوْ اَمَرْتَ اُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ بِالْحِجَابِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ آيَةَ الْحِجَابِ.

Ömer (r.a) dedi. ki: Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, senin yanına takva sahibi de giriyor fâcir de giriyor. Müminlerin annelerine emretsen araya perde çekseler nasıl olur? Bunun üzerine Allah teala hicab âyetini (Kadınlarla erkeklerin arasına perde çekilmesini emreden âyeti) indirdi. [27]

Âyet-i kerimede, müminlerin, izinsiz olarak Resulullahın evine girmemeleri, yemek için davet edildiklerinde yemek yedikten sonra oturup sohbeti uzatmamaları, Peyamberin hanımlarından birşey istendiğinide, perde arkasından istenmesi ve Peygamber (s.a.v.) in vefatından sonra onun hanımlarıya evlenilemeyeceği beyan edilmektedir.

اِنْ تُبْدُوا شَيْئًا اَوْ تُخْفُوهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

54- Siz birşeyi açığı vursanız da gizleseniz de şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

Ey insanlar, sizler herhangi birşeyi dilinizle açığı vursanız da veya içinizde gizleseniz de Allah onu bilir. Zira o herşeyi çok iyi bilendir. Sizlerin açığa vurduğnuz günahları da görür ve bilir gizlice yaptığınız kusur ve hatalarınızı da bilir ve sizleri yaptıklarınızdan hesaba çeker.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي اٰبَائِهِنَّ وَلَا اَبْنَائِهِنَّ وَلَا اِخْوَانِهِنَّ وَلَا اَبْنَاءِ اِخْوَانِهِنَّ
وَلَا اَبْنَاءِ اَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

(26) Buharî, K. Tefsir el- Kur'an sure: 33,, bab: 8

(27) Buharî, K. Tefsir el- Kur'an sure: 33,, bab: 8

55- Mümin hanımların, babalarına, oğulllarına, kardeşlerine, erkek kardeşlerinin oğullarına, kışkardeşlerinnin oğullarına, mümin hanımlara ve sahibolmdukları cariyelere görünmelerinde hiçbir güneh yortur. Ey mümin hanımlar, Allahtan korkun, şüphesiz ki Allah herşeye şahittir.

Taberi bu âyet-i kerimenin şu iki şekilde izah edildiğini zikretmiştir. Bunlardan biri Mücahidin görüşüdür. ve şöyledir: "Peygamberin hanılannın, babalarına, oğullarına, erkek kardeşlerine, erkek kardeşlerinin oğullarına, kızkardeşlerinin oğullarina, kendileri gibi mümin olan kadınlara ve ellerinin altında bulunan kölelerine karşı dış örtüleriyle örtünmemelerinin bir mahzuru yortur. Mümin kadınlar adıgeçen bu insanların yanında çarşafsız olarak bulunabilirler.

Bu görüşlerden biri de Katadenin görüşdür ve izahı şöyledir: Peygamberin ve müminlerin hamlannın, babalanna oğullarına, erkek kardeşlerine, erkek kardeşlerinin oğullarına, kızkardeşlerinin oğullarına, kendileri gibi olan mümin kıdınlara ve elleri altında bulunan kölelere karşı aralarına perde çekmemelerinde bir mahzur yoktur."

Taberi bu âyet-i kerimenin, kadınlarla namahrem erkekler arasına perde çekilmesini emreden âyetin hemen arkasından gelmsesi hasebiyle bu son izalı şeklini tercih etmiştir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

اَنَّ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ اِسْتَأْذَنَ عَلَىَّ اَفْلَحُ اَخُو اَبِى الْقُعَيْسِ بَعْدَمَا اُنْزِلَ الْحِجَابُ فَقُلْتُ لاَ آذَنُ لَهُ حَتَّى اَسْتَأْذِنَ فِيهِ النَّبِىَّ ﷺ فَاِنَّ اَخَاهُ اَبَا الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ اَرْضَعَنِى وَلَكِنْ اَرْضَعَتْنِى اِمْرَاَةُ اَبِى الْقُعَيْسِ فَدَخَلَ عَلَىَّ النَّبِىُّ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ اَفْلَحَ اَخَا اَبِى الْقُعَيْسِ اِسْتَأْذَنَ فَاَبَيْتُ اَنْ آذَنَ حَتَّى اَسْتَأْذِنَكَ فَقَالَ النَّبِىُّ ﷺ وَمَا مَنَعَكِ اَنْ تَأْذَنِينَ عَمَّكِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ اَرْضَعَنِى وَلَكِنْ اَرْضَعَتْنِى اِمْرَاَةُ اَبِى الْقُعَيْسِ فَقَالَ ائْذَنِى لَهُ فَاِنَّهُ عَمُّكِ تَرِبَتْ يَمِينُكِ.

Perde çekilmesini emreden âyet indikten sonra Ebi Kuays' ın kadeşi Eflah bana geldi. Dedim ki: "Ben, Resulullahtan izih almadıkça seni içeri alamam. Zira beni Ebi Kuays emzirmedi, Beni Ebi Kuays'ın hanımı emzirdi. " Bundan sonra yanıma Resulullah geldi, Dedim ki: "ey Allahın Resulü, Ebu Kuays'ın kardeşi Eflah, benden, içeri girmek için izin istedi. Ben, sana sormadan onun içeri girmesine izin vermedim. "Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Amcanın, yanına gelmesine izin vermene engel nedir?" Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, adam beni emzirmedi ki,beni Ebu Kuays'ın hanımı emzirdi." Resulullah şöyle buyurdu:" Onun, yanına grimesine zin ver Allah hayırını versin o senin amcandır." (28)

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَٰئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيْهِ وَسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

56- Muhakkak Allah, Peygambere rahmet bahşeder Melekler de onun için dua ederler., Ey iman edenler siz de ona salât ve selamda bulunun ve ona tam bir teslimiyetle boyun eğin.

Allah teala bu âyet- i kerimede, Peygamberi Hz. Muhammedin kendi nezdinde ve yüce varlıklar olan Melekler katında üstün bir makamı olduğunu bildiriyor. Kendisinin Hz. Muhammed (s.a.v.) i övdüğünü, Meleklerin de onun için duada bulundurklarını bildiriyor ve yeryüzünde yaşayan biz insanların da onu övmemizi emrediyor.

Âyet-i kerimede "Salât" kelimesi geçmektedir. Bu kelime, Allaha isnad edildiğinde 'Rahmet", Meleklere isnad edilğinde "Dua ve af dileme" anlamına gelmektedir.

Abdullah b. Abbas ise bu kelimenin burada "Terbirk eteme ve övme" mânâsına geldiğini söylemiştir.

Kâb'b b. Ucre diyor ki:

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ اَمَّا السَّلَامُ عَلَيْكَ فَقَدْ

(28) Buhari, K. Tefsir el, Kur'an sure: 33, bab: 9

عرفناه فكيف الصلاة قال قولوا اللهم صل على محمد وعلى آل محمد
كما صليت على آل ابراهيم انك حميد مجيد اللهم بارك على محمد
وعلى آل محمد كما باركت على آل ابراهيم انك حميد مجيد.

"Ey Allahın Resülü, sana nasıl selam vereceğimizi biliyoruz. Sana salavat nasıl getirilir? Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Deyin ki" Allahümme Salli Alâ Muhammedin ve Alâ Âli Muhmammedin Kema salleyte Alâ İbrahime İnnekke Hamidün Mecid. Allahümme bârik Alâ Muhammedin ve alâ hali Muhammed. Kema börekte alâ İbrahime inneke hamidün mecid "Ey Allahım, sen, Muhammede ve ailesine, İbrahime merhametli davrandığın gibi merhametli davran, Şüphesizi ki sen, çok övülensin çok şereflisin." "Eş Allahım, sen, Muhammed ve ailesini, İbrahimi mübarek kıldığın gbi mübarek kıl. Şphesiz ki sen, çok övülensin, çok şereflisn." (29)

Peygamber efendimize salavat getirmenin fazileti hakkında birçok Hadis rivayet edilmektedir. İmam Şafii bu âyete ve Hedis-i Şeriflere dayanarak, namaz kılarken son tahiyyatta "Allahümme Salli ve Allahümme Barik" okunanın farz olduğunu söylemiştir.

Bir Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmaktadır:

عن أنس بن مالك قال قال رسول الله ﷺ من صلى على صلاة واحدة
صلى الله عليه عشر صلوات وحط عنه عشر خطيئات.

Kim bana bir defa salavat getirirse Allah ona on defa salavat getirir ve on hatasını bağışlar." (30)

Peygamberimiz diğer bir Hadis-i Şerifinde de şöyle buyurmuştur:

(29) Buhari, K. Tefsir el- KurU'an sure,: 33, bab: 10/Müslim K. es- salah, bab: 66, H?N? 406
(30) Ahmed b. Hambel, Müsned, C: 3 S. 102,261

"Kim bana salavat getirirse, bana salavaüt getirdiği müddetçe Melekler de ona salavat getirirler. Kişi salavatı isrterse çoğaltsın isterse azaltsın.

Başka bir Hadis- Şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : الْبَخِيلُ الَّذِى مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَى.

"Cimri o kimsedir ki ben yanında anılırım da bana salavat getirmez." Peygamberimiz yine bir Hadis- Şerifinde de şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : رَغِمَ اَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَىَّ، وَرَغِمَ اَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمَضَانُ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ اَنْ يُغْفَرَ لَهُ، وَرَغِمَ اَنْفُ رَجُلٍ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ : وَاَظُنُّهُ قَالَ اَوْ اَدْرَكَ عِنْدَهُ اَبَوَاهُ الْكِبَرَ فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ اَحَدُهُمَا.

"Yanında zirredildiğim halde bana salavat getirmeyenin burnu yere sürülsün, Ramazan gelip çıkıncaya kadar kendisini affettiremeyen adamın burnu yere sürülsün; Baba ve annesi yanında yaçlandığı halde onların vasıtasıyla (onların duasıyla) cenneti kazanamayanın burnu yere sürülsün." (31)

اِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾

(31) Tirmizî, K. ed-Dâvât, bab: 100, Hadis No 3545/Ahmed b. Hanbel Müsned C. 2 S. 254

57- Şüphesiz Allaha (karşı gelen) ve Resulüne eziyet edenleri Allah dünyada da âhirette de lanetlemiş ve onlar için hor ve hakir yapan bir azap hazırlamıştır.

Allahın emir ve yasaklarına karşı çıkarak ona isyan eden ve Resulünün evliliğine dil uzatarak ona recide edenleri Allah, dünyada da âhirette de lanete uğratmış ve onları hor ve hakir düşüren bir azap hazırlamıştır. O azap ta cehennem azabıdır.

Âyette zikredilen "Resulullaha eziyet" ten maksat, Resulullahın Safiye ile evlenmesine dil uzatılması hadisesi olduğu rivayet edilmektedir.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

58- Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları birşeyden ötürü eziyet edenler, şüphesiz iftira (etmişler) ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

* Bu âyet-i kerime, mümin erkek ve mümin kadınlara, yapmadıkları şeyleri isnad ederek onlara iftirada bulunan veya onları ayıplamaya çalışan yahut onların itibarını düşürmek isteyen, kâfir, münafık ve zındıkları yermekte ve onların, bu halleriyle büyük günah işlediklerini beyan etmektedir.

Bir kısım beyinsizler, müminlerin seçkinleri olan Sahabe-i Kirama çeşitli şekillerde dil uzatmışlar ve onların şahsiyetlerini rencide etmeye çalışmışlardır. Peygamber efnedimiz bu şekilde davarananlara hitaben buyuruyor. ki:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : اللّٰهَ اللّٰهَ فِى اَصْحَابِى، اللّٰهَ اللّٰهَ فِي اَصْحَابِى، لاَ
تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِى، فَمَنْ اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّى اَحَبَّهُمْ، وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِى
اَبْغَضَهُمْ، وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِى، وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ اٰذَى اللّٰهَ، وَمَنْ آذَى اللّٰهَ
فَيُوشِكُ اَنْ يَأْخُذَهُ.

"Sahabiler hakkında Allahtan korkun Allahtan, Sahabilerim hakkında Allahtan korkun Allahtan. Benden sonra onları hedef edinmeyin Onları seven beni sevdiği için onları sevmiş olur. Onlara buğzeden de bana buğzettiği için onlara buğzetmiş olur. Onlara eziyet veren bana eziyet vermiş olur. Bana eziyet veren de Allaha eziyet etmiş olur. kim de Allah eziyet ederse Allahın onu yakalamasaı pek yakındır. [32]

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ
مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

59- Ey Peygamber, hanımlarına, kızlarına ve müminlerin hanımlarına söyle (Herhangi bir ihtiyaç için dışarı çıkarken) dış örtülerini üzerlerine alıp örtünsünler Bu onların başkaları tarafından tanınıp rahatsız edilmemeleri için daha uygundur. Allah, çok bağışlayan, çok mehamet edendir.

Ey Peygamber, hanımlarına, kızlarına ve müminlerin hanımlarına söyle, herhangibir ihtiyaçları için dışarı çıktıkları zaman elbiselerini, cariyetlerin kıyafetlerine benzetmesinler, Saçlarını ve yüzlerini açmasınlar. Dış örtüleriyle örtünsünler ki fâsık olanlar onları rahatsız etmesin. Allah, çok affeden ve çok merhemetli olandır.

Bu âyet-i Kerime ve Nur Suresinin otuz birinci âyeti kerimesi, mümin kadınların örtünmelerini emreden âyetelerdir.

Bu âyet-i Kerimede, kadınların, dış örtüleryle örtünmeleri emredilmektedir. "Dış örtüsü" diye tercüme edilen "Cilbaba" kelimesi, Abdullah b. Mes'ud, Ubeyde es- Selmanî, Katade, Hasan-ı Basmrî, Said b. CÜbeyr, İbrahim en-Nehaî ve Atâ el-Horasaî, ye göre, böşürtüsünü üstünden örtünlen "Aba" "Cübbe" demektir. bu gibi örtülerle kadınların, yüzlerini 6de örtme zorunda olup olmadıkları hususunda iki görüş zikredilmektedir:

(32) Tirmizî, K. el- Menakıb, bab: 59, Hadis No 3862/Ahmed b. Hambel, Müsned C.4 S. 87, C.5 S. 54,57

Ali b. Talha, Abdullah b. Abbasın bu âyeti kerimeyi şöyle izah ettiğini bildirmektedir: Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah, müminlerin kadınlarına, bir ihtiyaçları için dışarı çıktıklarında, başlarının üzerinden örtecekleri örtüleriyle yüzlerini örtmelerini ve sadece bir gözlerini açmalaraını emretmektedir."

Yine, Muhammed b. Sîrîn diyor ki: "Ben, Ubeyde es- Selmâni'ye bu âyet ten sordum. Ubeyde başını ve yüzünü örttü, Sadece sol gözünü açık bıraktı ve âyetin, o şekli ifade ettiğini söyledi."

Abdullah Abbastan nakledinlen diğer bir görüşe göre, kadınlar bu örtüleriyle kaşlarının üstüne kadar olan bölümü örterler.

İkrime ise, kadının bu tür örtülerle boyun ve boğazını da örtmek zorunda oldğunu söylemektedir. Cariyelerin ise sadece başörtüleriyle yetinmelerinin bir mahzuru yoktur.

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ
لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾

60- Yemin olsun ki, eğer münafıklar, kalblerinde hastalık bulunanlar, Medineyi yalan haberleriyle ayağa kaldıranlar, bu hallerinden vezgeçmezlerse mutlaka seni başlarına musallat ederiz: Sonra orada sana ancak çok az bir zaman komşuluk edbilirler.

Yemin olsun ki, kâfirlerliklerini gizleyip kendilerini mümin gösteren münafıklar, kalblerinde zina etme ve fısk-u fücur işleme hastalığı bulınanlar ve Medineyi dedikodularıyla karıştıranlar bu huylarından vazğçmezlerse, Ey Muhammed, mutlaka seni onlara musallat edeceğiz. Seni onlara galip getireceğiz. Sonra onlar sana Medinede pek az bir zaman komşuluk edebileceklerdir.

مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾

61- O az zamanda da lanetlenmiş olarak kalırlar. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar derhal yakalanırlar ve kıyasıya öldürülürler.

Münafıklar Medinede lanete uğratılmış olarak kalacaklar, nerede bulunurlarsa yakalanacaklar ve kıyısıya öldürüleceklerdir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, hicret diyarı olan Medine-i Münevverenin, münafıklardan ve kalblerinde hastalık bulunan mücrimlerden arındıracağını haber veriyor. Bu ilahi haber gerçekleşmiştir. Zira , Resulullahın da buyurduğu gibi

قَالَ الْمَدِينَةُ كَالْكِيرِ تَنْفِي خَبَثَهَا وَيَنْصَعُ طَيِّبُهَا .

Medine-i Münevvere bir körüğe benzer.

Posaları dışarı atar güel olanları ise parlatır. (33)

سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

62- Daha öncekiler hakkında Allahın kanunu budur. Elbette ki sen, Allahın kanununda bir değişme bulamazsın.

Evet, Allahın, nifak ve inkârlarlarında ısrar eden münafıklar hakkında süregelen kanunu budur. İman ehlini onlara musallat eder ve onları kahrettirir. Ey Muhaemmed, sen, Allahın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ

(33) Buharî, K. Fadail el-Medine, bab: 10

تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

63-Ey Muhammed, insanlar sana kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar. Sen onlara şöyle de: "Onun bilğisi ancak Allahın katındadır. Ne bilirsin belki de kıyamet çok yakındır."

Allah teala bu âyet-i kerimede, Peygamber (s.a.v.) in, kıyametin ne zaman kopacağını bilemeyeceğini, insanlırın bu hususta soru sormalarının da boş şeyler olduğunu beyan etmektedir. Zira kıyametin ne zaman kopacağını sadece kendisi bilmektedir. Kuyamet âniden de kopabilir.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾

64-65- Şüphesiz ki Allah, Kafirleri lanetlemiş onlar için alev alev yananbir ateş hazırlamıştır. Onlar orda ebediyyen kalacaklardır. Kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.

Şüphesiz ki Allah, kâfirleri, hertürlü hayırdan ve rahmetinden uzaklaştırmış, onlar için âhirette ebedi olarak içinde kalacakları, alev alev yanan bir cehennem hazırlamıştır. Onlar ne kendilerini koruyacak bir dost bulabilecekler ne de Allahın azabından kurtulabilecek bir yardımcı bulabileceklerdir.

يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا

الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾

66- Yüzleri ateşe çevirildiği gün onlar: "Keşke Allaha itaat etseydik, Peygambere itaat etseydir." derler.

Allah teala bu âyeti kerimede, kâfirlerin, cehennem ateşine çevirilerek yakılacakları zaman nasıl pişman olacaklarını, Allah ve Resulüne itaat etmiş olmayı temenni edeceklerini beyan ediyor.

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

67-68- "Ey Rabbimiz, biz, efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk, Onlar ise bizi doğru yoldan saptırmışlar. Ey Rabbimiz, onların azabını iki kat ver. Onları büyük bir lanete uğrat." derler

Allah teala bu âyetlerde ise kâfirlerin, suçlarını başkalarının üzerine atmaya çalıştıklarını ve kendilerine uydukları liderlerinin kendilerini saptırdıklarını söyleyecek lerini bildirmekte ve onların bu tür bahanelerle Allahın cezalarından kurtulamayacaklarını, bu nedenle kenilerini saptıranlara kat kat azap verilmesini istemekten başka bir çareleri kalmayacağını beyan etmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ
وَجِيهًا ﴿٦٩﴾

69- Ey iman edenler, Musaya eziyet edenler gibi olmayın, Allah, Musayı onların iftiralarından temize çıkardı. O, Allah nezdinde itibarlı bir kul idi.

İsrailoğulları Hz. Musa hakkında bir takım dedikodular yaparak ona eziyet etmişlerdir. Bu dedikoduları, onun hakkında "Fıtıklı" Alaca hastalığına yakalanmış" veya "Kardeşi Harunun katili" gibi zözler söylemeleridir.

Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ اِلىٰ.قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «كَانَتْ بَنُو اِسْرَائِيلَ يَغْتَسِلُونَ عُرَاةً
فَقَالُوا: وَاللّٰهِ! مَا. وَكَانَ مُوسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَغْتَسِلُ وَحْدَهُ.سَوْاَةِ بَعْضٍ
فَوَضَعَ. قَالَ فَذَهَبَ مَرَّةً يَغْتَسِلُ .يَمْنَعُ مُوسىٰ اَنْ يَغْتَسِلَ مَعَنَا اِلَّا اَنَّهُ آدَرُ
. قَالَ جَمَحَ مُوسىٰ بِاَثَرِهِ يَقُولُ: ثَوْبِى. فَفَرَّ الْحَجَرُ بِثَوْبِهِ.ثَوْبَهُ عَلىٰ حَجَرٍ
فَقَالُوا:. حَجَرُ! حَتَّى نَظَرَتْ بَنُو اِسْرَائِيلَ اِلىٰ سَوْاَةِ مُوسىٰ.حَجَرُ! ثَوْبِى
قَالَ فَاَخَذَ. فَقَامَ الْحَجَرُ بَعْدُ، حَتَّى نَظَرَ اِلَيْهِ.وَاللّٰهِ! مَا بِمُوسىٰ مِنْ بَأْسٍ
.ثَوْبَهُ فَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْباً»

"İsrailoğulları, çıplak olarak yıkanır ve birbirlerinin edep yerlerine bakarlardı. Hz. Musa ise bunlardan uzak durur ve tek başına yıkanırdı. Bu sebeple İsrailoğulları aralarında şöyle konşurlardı. "Vallahi Musanın bizim aramızda yıkanmasına engel olan şey onun yumurtalarında fıtık olmasıdır. "Bir defasında Musa yine yıkanmaya gitmiş, çıkardığı elbiselerini de bir taşın üzerine koymuştu. Taş, Musanın elbisesini alıp kaçmaya başladı. Musa, taşın peşinden hızla koşarak: "Taş elbisemi bırak. Taş elbisemi bırak." diye bağırıyordu. İsrailoğulları Musaya bakıp onu çıplak bir vaziyette gördüler ve "Vallahi Musada birşey (hastalık) yokmuş. "dediler. Bunun üzerine taş durdu. Musa elbiselerini aldı ve taşı dövmeye başladı." (34)

Resulullah (s.a.v.) diğer bir Hadis-i Şerifnde de şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz ki Musa çok haya sahibi ve kendisini örtmeye çok dikkat eden bir kişiydi. Hayasından dolayı derisinden birşey gözülmezdi. İsrailoğullarından bazıları şunu söyleyerek ona eziyet etmişlerdi:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّ مُوسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ رَجُلاً حَيِيّاً سِتِّيراً مَا يُرىٰ مِنْ
جِلْدِهِ شَيْءٌ اِسْتِحْيَاءً مِنْهُ فَآذَاهُ مَنْ آذَاهُ مِنْ بَنِي اِسْرَائِيلَ فَقَالَ: مَا يَسْتَتِرُ هٰذَا
التَّسَتُّرَ اِلَّا مِنْ عَيْبٍ بِجِلْدِهِ، اِمَّا بَرَصٌ وَاِمَّا اُدْرَةٌ وَاِمَّا آفَةٌ، وَاِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ
اَرَادَ اَنْ يُبَرِّئَهُ مِمَّا قَالُوا، وَاِنَّ مُوسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلَا يَوْماً وَحْدَهُ فَوَضَعَ ثِيَابَهُ

(34) Müslim, K. el Fadail, bab: 155 , Hadis No0 339

عَلىٰ حَجَرٍ ثُمَّ اغْتَسَلَ فَلَمَّا فَرَغَ اَقْبَلَ اِلىٰ ثِيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا وَاَنَّ الْحَجَرَ عَدَا بِثَوْبِهِ فَاَخَذَ مُوسىٰ عَصَاهُ فَطَلَبَ الْحَجَرَ فَجَعَلَ يَقُولُ: ثَوْبِي حَجَرُ ثَوْبِي حَجَرُ حَتَّى انْتَهىٰ اِلىٰ مَلَاٍ مِنْ بَنِي اِسْرَائِيلَ فَرَاَوْهُ عُرْيَانًا اَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَاَبْرَاَهُ مِمَّا كَانُوا يَقُولُونَ ، قَالَ: وَقَامَ الْحَجَرُ فَاَخَذَ ثَوْبَهُ وَلَبِسَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا بِعَصَاهُ، فَوَاللهِ اِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ اَثَرِ عَصَاهُ ثَلَاثًا اَوْ اَرْبَعًا اَوْ خَمْسًا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالىٰ: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ اٰذَوْا مُوسىٰ فَبَرَّاَهُ اللهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللهِ وَجِيهًا).

"Bunun bu kadar örtünmesi ancak derisindeki bir ayıptan dolayıdır. Bunda ya alaca hastalığı var veya yumurat fıtığı var yahut da başka bir dert var. " Allah teala Musayı bunların iftiralarından arındırmak istedi. Musa birgün yalnızbaşına kaldığı elbiselirini çıkardı ve bir taşın üzerine koydu. Sonra yıkandı. Yıkandıktan sonra elibiselerini almaya gitti. Taş, elbiseleri alıp kaşmaya başladı. Musa âsâsını alıp taşın peşine düştü ve ona:"Ey taş elbisemi bırak, ey taş elbisemi bırak." Dedi. Fakat taş, İsrailoğllarının içine girinceye kadar gitti. İsrailoğuulları Musayı çıplak olar gördüler. Onun vücudunun çok güzel olduğunu bizzat gözleriyle görmüş oldular. Taş orada durmuştu. Musa elbiselerini alıp giydi ve âsâsıyla taşa vurmaya başladı. Allaha yemin olsun ki taşta Musanın âsâsınun eseri olarak iki üç veya dört tane iz meydana gelmişti. İşte Allah tealanın: "Ey iman edenler, Musaya eziyet edenler gibi olmayın. Allah Musayı onların iftiralarından temize çıkardı. O, Allah nezdinde itibarlı bir ku idi." sözü bunu açıklamaktadır."(35)

Hz. Ali(r.a.) bu âyet-i izah ederken şöyle demiştir: "Musa ile Harun birlikta dağa çıkmışlar Harun orada vefat etmiştir. İsrailoğulları Musaya : "Onu sen öldürdün. O, bizi senden daha çok seviyor ve bize senden daha yumuşak davranıyordu." dediler. Ve böylece Muusaya eziyet etmiş oldular. Alla, Meleklerine emrederek Harunu getirtti İsrailoğullarına gösterdi. Melekler Harunun kendiliğinden öldüğünü bildirdiler. Böylece Allah, Hz. Musayı onların iftiralarından kurtardı.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾

يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ

(35) Tirmizi, K. Tefis r el- Kur'an, sure: 33, bab: 23, Hadis No 3221

فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

70-71- Ey iman edenler, Allahtan korkun ve doğru söz söyleyin ki Allah ta amellerinizi salih kılsın ve günahlarınızı bağışlasın. Kim, Allaha ve Resulüne itaat ederse, şüphesiz o en büyük kurtuluşa ermiş olur.

Ey iman edenler, Allaha karşı gelmekten konkun ki cezalandırmasına layık olmayasınız. Allahın Peygamberi ve müminler hakkında doğru sözler söyleyin, Bâtıl iddialarada bulanmayın. Böylece Allah sizleri, salih ameller işlemeye muvaffak kılsın , davranışlarınızı yüceltsin, günahlarınızı affedip onlardan dolayı sizi cezalandırmasın, Kim, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınacak olursa şüphesiz ki o, en büyük kurtuluşla kurtulmuş olur.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا
وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

72- Biz, emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik te onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve korktular. Onu insan yüklendi. Şüphesiz ki insan, çok zalim ve çok cahildir.

Allah teala bu âyet-i kerimede, göklere yere ve dağlara vereceği emaneti yüklenmelerini teklif ettifini fakat bunların, emaneti yülenmekten doğacak mes' uliyetten korkarak onu yüklenmekten kaçındıkalarını buna mukabil sonucunu neye varacağını idrak edemeyen cahil insanın, bu emaneti yüklenmeyi kabu ettiğini ve böylece kendisine ağır yükler yükleyerek zulmettiğini beyan ediyor.

Âyette zikredilen "Emanet" den neyin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre buradaki emanet, Allahın, kullarına vermiş olduğu emanettir. Bu da Allahın, kullarına emrettiği farzlar veya kullarından istediği itaat yahut kullarına gönderdiği din veya kulun, cünüplükten yıkanması yahut kadının, kenisine bir emanet olan iffitini koruması veya Allahın koyduğu cezalardır.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu emanetler Âdeme arzedildi ve ona:" "Bunları al, eğer bunlara itaat edersen seni bağışlarım, şayet ihanet edersen sana azabederim."denildi. Âdem:" ettim." dedi. Ancak kabul ettiği gün ikindi vaktiyle gecesi arasında hata işledi."

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise buradaki "Emanet" den maksat insanların birbirlerine emanet ettikleri şeylerdir. Zira kul hakkı tevbe etmekle ödenmez ancak hak sahibinin hakkını helal etmesiye ödenmiş olur. Bu itibarla

insanlığın yüklendiği, ağır bir yüktür.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur.:

.انّ رسول الله ﷺ قال « يغفر للشهيد كلّ ذنب، الاّ الدّين»

Şehidin her günahı affedilir. Ancak bocu (kul hakkı) hariç. (36)

.«القتل فى سبيل الله يكفر كلّ شىء الاّ الدّين»

Diğer bir rivayette: "Allah yolunda öldürülmek herşeyi affettirir. Borç (kul hakkı) hariç." buyurulmuştur. (37)

Taberi buradaki "Emanet"den maksadın, "bütün emanetler" olduğunu, hem Allahın kullarına gönderdiği dini emanetleri hem de kulların birbirlerine verdikleri emanetleri kapsadığını söylemiştir.

لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ

وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

73- Bunun neticesi olarak Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azab edecek, mümin erkeklerin ve mümin kadınların da tevbelerini kabul edecektir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Allah, emaneti insana yükledi ki buna ihanet eden münafık erkek ve kadınları, müşrik erkek ve kadınları, hak ettikleri cezaya çarptırsın, Emanet riayet eden mümin erkek ve kadınların da tevbelerini kabul edip günahlarını bağışlasın. Allah, çokça affeden ve çok merhamet edendir.

---

(36) Müslim, K. el-İmana, bab: 119, Hadis No 1886

(37) Müslim, K. el-İmana, bab: 119, Hadis No 1886

SEBE' SURESİ

Sebe' Suresi elli dört âyettir. Birinci âyeti Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, Allaha hamd ile başlayan surelerdendir. Hamdin yalnızca Allaha mahsus olduğunu, Allahın, yerin içine gireni, yerden çıkanı, gökten ineni ve göğe çıkanı ve diğer bütün şeyleri bildiğini beyan ediyor.

Kıyametin gelmeyeceğini söyleyen kâfirlere karşı yeminle kaydediliyor ki, kıyamet gelecektir. Göklerde ve yerde bulunan zerre miktarı birşey dahi Allahın ilmi dışında değildir ve herşey apaçık bir kitapta yazılmıştır.

Sure-i Celilede devamla, Davud (.s.)a Allah tarafından bir üstünlük verildiği, dağlara ve kuşlara "Davudla beraber tesbih edin." diye emir verildiği ve demirin, Davud (a.s.)a yumuşak kılındığı ve ona zırh yapma sanatının öğretildiği haber veriliyor.

Sure-i Celilede bundan sonra, rüzgarın Süleyman (a.s.)ın emrine verildiği, erimiş bakırın, onun için, kaynağından su akar gibi akıtıldığı, cinlerin bir kısmının da, Allah tealanın emriyle Süleyman (a.s.)ın emrinde çalıştıkları, onun için saraylar, havuzlar kadar çanaklar ve sabit kazanlar yaptıkları beyan ediliyor. Cinlerin, Hz. Süleyman'ın öldüğünü, onun dayandığı bastonun kırılıp yere düşmesiyle öğrendiklerini, böylece cinlerin, gaybı bilmediklerinin ortaya çıktığı açıklanıyor.

Bundan sonra Sebe' kavminden haber veriliyor. Sure adını da buradan alıyor. Sebe' kavmi, bağlık bahçelik bir ülkede yaşıyorlardı. Orada Allahın her türlü nimetlerinden faydalanıyor fakat bu nimetleri kendilerine veren Allahı inkar ediyor, ona ibadetten yüzçeviriyorlardı. Sonunda Allah teala onlara "Arim" selini gönderdi. O güzel ve bol nimetlerini helak etti. Zira onların memleketleri mamur, şehirleri güzeldi. Şehirden şehire kolayca gitme vasıtalarına sahip idiler. Fakat bu nimetler karşısında şımardılar da: "Ey rabbimiz, bizim yolculuğumuzu uzat." demeye başladılar. Böylece İblise uydular ve sonunda felakete uğ-

radılar.

Sure-i Celilede bundan sonra, Peygamber efendimizin, bir uyarıcı olarak gönderildiği, müşriklerin ise vaadedilen kıyametin ne zaman geleceğini sordukları beyan ediliyor ve herkes için dünyada belirli bir zamanın bulunduğu bu sürenin ne öne alınabileceği ne de geri bırakılabileceği beyan ediliyor.

Âhirette, bu dünyadayken büyüklük taslayanlarla onlara tabi olan zayıfların münakaşa edecekleri ve zayıfların, kendilerini hak yoldan alıkoyan ve büyüklük taslayanları suçlayacakları, onların da bu suçlamaları reddedecekleri haber veriliyor.

Rızkı ancak Allahın tayin ettiği, onun, dilediğine bol rızık verip dilediğininkini de daralttığı beyan ediliyor.

Peygamberimizin, müşriklere, Allaha yönelmelerini ve bu tebliğ için onlardan bir ücret istemeyeceğini söylemesini de emrediyor ve Sure-i Celile, kâfirleri uyaran ve onları tehdit eden ifadelerle son buluyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ وَهُوَ
الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١﴾

1- Hamd, göklerde ve yerde ne varsa kendisinin olan Allaha mahsustur. Âhirette de hamd ona mahsustur. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyden haberdardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, övülmenin, dünyada da âhirette de ancak kendisine mahsus olduğunu, zira dünyada da âhirette de övülmeyi gerektiren bütün nimetlerin ve lütufların kendisi tarafından verildiğini ve emirlerinde ve yaptıklarında hikmet sahibi olduğunu ve herşeyden haberdar olduğunu beyan etmektedir.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَا وَهُوَ
الرَّح۪يمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

2- O, yerin içine gireni ve yerden çıkanı, gökten ineni ve göğe çıkanı bilir. O, çok merhamet edendir, çok affedendir.

Allah öyle bir yaratıcıdır ki, yerin içine giren sular, tohumlar ve ölüler gibi şeyleri, yerden dışarıya çıkan ağaçları, bitkileri, kuyuları, mücevherleri ve

madenler gibi şeyleri, gökten inen yağmur, rızıklar, bereketler ve vahiy gibi şeyleri ve göğe yükselen melekler ve ameller gibi şeyleri bilir. Allah, tevbe edenlere karşı merhamet edendir ve onların günahlarını çok bağışlayandır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ
لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ
وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾

3- Kâfirler: "Kıyamet saati bize gelmeyecektir." dediler. Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Hayır, gaybı bilen rabbime yemin olsun ki kıyamet saati size mutlaka gelecektir. Göklerde ve yerde zerre kadar birşey dahi ondan gizli değildir. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta mevcut olmasın."

Ey Muhammed, Allahın, varlıkları yok ettikten sonra tekrar diriltmeye kadir olduğunu inkar eden kâfirler, kıyametin kopacağını yalanlarlar. Senin vaadinle alay etmek için bunu böyle yaparlar. Sen onlara de ki: "Gaybı bilen rabbime yemin olsun ki kıyamet mutlaka birgün gelip çatacaktır. Ancak onun ne zaman gelip çatacağını sadece rabbim bilir. Zira göklerde ve yerde zerre kadar birşey onun bilgisi dışında değildir. O, zerreden daha küçük veya daha büyük herhangi bir şey yoktur ki apaçık bir kitap olan Levh-i Mahfuzda yazılmış olmasın veya Allahın bildiği şekilde apaçok ortada olmasın.

*Allah teala, Kur'an-ı Kerim'de üç yerde kıyametin kopacağına dair rabbine yemin etmesini emretmiştir. Bunlardan biri, Yunus Suresinin elli üçüncü âyeti, ikincisi bu âyet-i kerime, üçüncüsü ise Teğabün Suresinin yedinci âyetidir.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

4- (Kıyamet saati mutlaka gelecektir ki) Allah, iman edip salih ameller işleyenleri mükafaatlandırsın. İşte onlar için, mağfiret ve güzel bir rızık vardır.

Kıyamet saati mutlaka gelecektir. Veya Allah, herşeyi Levh-i Mahfuzda tesbit etmiştir ki, Allaha ve Peygamberine iman eden, Allahın ve peygamberinin emirlerini tutup yasaklarından kaçınanları, yaptıklarına karşılık müafaatlandırsın. İşte bu kişiler için, rableri tarafından, günahlarının bağışlanması ve cennette güzel rızıklar vardır.

وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾

5- Âyetlerimiz hakkında bizi âciz bırakmaya yeltenenlere gelince: Onlar için çok kötü ve can yakıcı bir azap vardır.

Allah, herşeyi Levh-i Mahfuzda tesbit etmiştir ki, Allahın âyetleri hususunda ona galip gelmek için uğraşanları cezalandırsın. İşte onlar için çok kötü ve can yakıcı bir azap vardır.

*Müşrikler: "Bu Kur'anı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bu yolla galip gelirsiniz." (1) âyetinde de beyan edildiği gibi, Allahı, âyetleri hususunda âciz bırakabileceklerini zannediyorlardı. İşte bu âyet-i kerime, böyle düşünenlerin akıbetlerinin nasıl olacağını açıklamaktadır.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي
إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

6-Kendilerine ilim verilenler, rabbinden sana indirilen Kur'anın hak olduğunu "Aziz" ve "Hamid" olan Allahın yoluna sevkettiğini bilirler.

(1) Fussilet Suresi, âyet: 26.

*Âyette zikredilen: "Kendilerine ilim verilenler"den maksat, Ehl-i Kitaptan olan ve iman eden Abdullah b. Selam gibi müslümanlar veya Resulullahın diğer sahabileridir. Bunlar, Allah tarafından Resulullaha indirilen Kur'anın hak bir kitap olduğunu ve herşeye galip olan Allahın doğru yoluna ilettiğini görürler ve anlarlar. Kâfirler ise Kur'ana karşı kördürler ve kıyametin kopmasıyla alay ederek şöyle derler:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ
مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾
أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ
وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾

7- Kâfirler birbirlerine şöyle dediler: "Vücudunuz parça parça ayrılıp toprak olduktan sonra, yeniden yaratılışla dirileceğinizi haber veren bir adamı gösterelim mi size?

8- Acaba o, Allaha karşı yalan mı uyduruyor? Yoksa onda bir delilik mi var?" Hayır, âhirete inanmayanlar, azap ve büyük bir sapıklık içindedirler.

Allah ve peygamberi Muhammed'i inkar eden ve Muhammed'in, öldükten sonra dirilmeyi haber vermesini garip karşılayan kâfirler, Muhammed'i kasdederek birbirlerine şöyle derler: "Ey insanlar, biz size, sizler ölüp parça parça olduktan sonra tekrar yepyeni bir şekilde dirileceğinizi size bildiren bir adamı gösterelim mi? Muhammed, bu iddialarıyla ya Allaha karşı yalan uyduruyor ve insanların ölüp toprak olduktan sonra tekrar dirileceklerini söylüyor veya onda bir delilik var da abuk sabuk konuşuyor. "Hayır, durum bu kâfirlerin iddia ettikleri gibi değildir. Âhirete iman etmeyen bu kâfirler azaba uğratılacaklardır. Bunlar, haktan uzak bir sapıklık içindedirler. Bu sebeple böyle iddialar ileri sürerler.

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ
نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

9- Onlar, gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında olanı görmüyorlar mı? Eğer dilersek onları yere geçirir veya üzerlerine gökten parçalar düşürürüz. Şüphesiz ki bunda, rabbine yönelen her kul için elbet bir ibret vardır.

Öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan ve Muhammed'i yalancılık ve delilikle suçlayan bu kâfirler, kendilerini önlerinden ve arkalarından kuşatan göğü ve yeri görmüyorlar mı ki cehaletlerinden vazgeçip yalanlamayı terketsinler. Onlar hiç korkmuyorlar mı ki yere emredip onları yerin içine gömeriz veya göğe emreder oradan bir parça düşürüp onları helak ederiz. Şüphesiz ki göğün ve yerin, Allahın kullarını kuşatmasında, yaptıklarından vazgeçip rabbine yönelen her kul için, Allahın varlığını ve kudretini gösteren büyük bir delil vardır. Bunları yaratan, dilerse herşeyi yapar.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ
الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz ki biz, Davud'a nezdimizden bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar Davud'la birlikte tesbih edin." dedik. Ona demiri yumuşak kıldık.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Davud'a bir lütuf olarak vermiş olduğu nimetleri zikrediyor. Allah teala onu hem peygamber seçmiş hem de dağların, taşların ve kuşların, kendisiyle birlikte Allahı zikredeceği güzel bir ses vermiştir.

Resulullah (s.a.v.) birgün Ebu Musa el-Eş'ari'nin Kur'an okuduğunu işitmiş ve ona:

عَنْ اَبِى مُوسىٰ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ لَهُ يَا اَبَا مُوسىٰ لَقَدْ اُوتِيتَ مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ.

"Ey Ebu Musa, şüphesiz ki sana, Davud ailesine verilen güzel nağmelerden bir nağme verilmiştir." buyurmuştur. (2)

Ayrıca Hz. Davud'a, demiri işleme sanatı verilmiştir. Hz. Davud, demiri ateşte kızdırmadan ve dövmeden işleyebilme gücüne sahip idi. Bu sebeple âyette: "Biz demiri ona yumuşak kıldık." ifadesi zikredilmiştir.

اَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِى السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

11- Bize Davud'a: "Geniş zırhlar imal et. Dokumasını ölçülü ve sağlam yap." diye vahyettik. Davud'a ve ailesine şöyle dedik: "Salih amellerde bulunun. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görüyorum."

*Katade diyor ki: "Zırhları ilk defa halkalar şeklinde yapan Hz. Davut'tur. Ondan önce zırhlar teneke şeklinde oluyordu."

(2) Buhari, K.el-Fadail el-Kur'an, bab: 31 / Müslim, K.el-Müsafirîn, bab: 235, Hadis no: 793.

Allah teala âyet-i kerimede, Hz. Davud'a zırhın nasıl dokunacağını öğreterek halkaları birbirine denk yapmasını veya halkaları birbirine bağlayan çivilerin halkalarla mütenasip olmalarını emretmektedir. Âyet-i kerimenin sonunda, Hz. Davud'a ve ailesine salih ameller işlemeleri ve Allaha itaat etmeleri emrediliyor. Böylece Hz. Davud'a bu nimetlerin veriliş gayesi beyan edilmiş oluyor.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ

عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

12- Rüzgarı da Süleyman'ın emrin'e verdik. O rüzgar estiğinde, sabahleyin bir aylık yol alır, akşamleyin de bir aylık yol alırdı. Süleyman için erimiş bakırı, kaynağından su akar gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun emrinde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden çıktıysa ona, alev alev yanan ateşin azabını tattıracağız.

*Allah teala bundan önceki âyetlerde Hz. Davud'a verdiği nimetleri zikretmiş bu ve bundan sonra gelen âyetlerde ise Hz. Davud'un oğlu Süleyman'a, lütfuyla vermiş olduğu nimetleri zikretmiştir. Bunlardan biri, rüzgarın, onun emrine âmâde kılınmasıdır. Hz. Süleyman bir gün içinde, rüzgardan istifade ederek iki aylık bir yola gidebiliyordu.

Hasan-ı Basrî diyor ki: "Hz. Süleyman sabahtan öğleye kadar rüzgarla "İstahr" şehrine gider öğleden sonra da "Kâbil"e varırmış."

Hz. Davud'a verilen nimetlerden biri de, bakır madeninin onun için su gibi akıtılmasıdır. Katade, bu maden eritme ocağının Yemen'de olduğunu söylemiştir.

Hz. Süleyman'a verilen nimetlerden biri de, cinlerden bir kısmının, Allahın emretmesiyle onun emrinde çalışmalarıdır. Hz. Süleyman'ın emrine verilen cinlerin, onun emrine itaat etmedikleri takdirde, Allahın emrine karşı gelmiş olacaklarından, cehenneme atılacakları beyan edilmektedir.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ
اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

13- Cinler, Süleyman'ın istediği gibi saraylar, heykeller, havuzlar kadar büyük çanaklar ve sabit kazanlar yaparlardı. Ey Davud ailesi, Allahın nimetlerine şürketmek için çalışın. Kullarımdan hakkıyla şükreden pek azdır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Süleyman'ın emrine verilen cinlerin yaptıkları işlerden bir kısmını zikretmektedir. Cinler, Hz. Süleyman için güzel binalar yapıyorlardı. Bu binalar Mücahid'e göre köşk gibi binalardı.

Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre, meskenler, Katade'ye göre ise mabedlerdir. Ayrıca cinler, Hz. Süleyman için bakırdan veya topraktan yahut camlardan heykeller yapıyorlardı. (3)

Cinler, Hz. Süleyman için havuzlar kadar büyük çanaklar ve yerinden kaldırılamayacak kadar büyük sabit kazanlar yaparlarmış. Bu da Hz. Davud ailesinin ordusunun ve etrafının çok kalabalık olduğunu göstermektedir.

Allah teala bu âyetin sonunda da Hz. Davud'un ailesine hitabederek verdiği nimetlere karşılık kendisine şürketmesini emretmektedir. Fakat ne yazık ki kulların pek azı rablerinin verdiği nimetlere karşı hakkıyla şükretmemektedirler.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ
فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ
الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

(3) Bu heykeller, ya ağaç vb. cansız şeylere ait heykellerdi, yahut Hz. Süleyman'ın şeriatında bir kısım melek ve peygamberlerin heykellerini yapıp onları insanlara tanıtmak haram değildi. Hz. Süleyman'ın tahtının altına iki arslan, üstüne de iki kartal heykeli yaptırdığı rivayet edilmektedir. (Tefsirü Ğaraibü'l-Kur'an, Sure 34, âyet 13.'ün izahı.)

14- Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, öldüğünü cinlere ancak âsâsını yiyen bir haşere gösterdi. Süleyman yere düşünce, cinlerin durumu anlaşıldı ki, eğer onlar gaybı bilmiş olsalardı, öyle küçük düşüren bir azap içinde kalıp durmazlardı.

*Allah teala bu âyet-i celilede, Hz. Süleyman'ın nasıl vefat ettiğini, gaybı bildiklerini iddia eden cinlerin, onun öldüğünü bilemediklerini bu nedenle Süleyman'ın kendilerine vermiş olduğu ağır vazifeleri, Süleyman'ın değneğini haşereler yeyip onun yere düşmesine kadar yerine getirdiklerini beyan ediyor. Böylece cinlerin gaybı bilmediklerini bizlere haber veriyor.

Hz. Süleyman vefat etmeden önce âsâsına dayanır bir halde duruyormuş vefat edince yere düşmemiş böylece bir müddet ayakta durmuştur. Nihayet ağaç kurtları, dayandığı değneği yemiş ve âsâ zayıflayarak kendisini taşımaz olmuş ve Hz. Süleyman'ın cesedi yere düşmüştür. Böylece cinler onun öldüğünü anlamışlar ve yaptıkları işi bırakarak dağılmışlar, gaybı bildiklerini iddia eden cinlerin yalan söyledikleri de ortaya çıkmıştır.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِي مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ

وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

15- Şüphesiz ki Sebe' kavminin oturduğu yerde büyük bir delil vardı. Sebe'lilerin oturduğu yerler, sağından ve solundan iki bahçeyle çevriliydi. Onlara: "Rabbinizin rızıklarından yeyin de ona şükredin. İşte hoş bir memleket ve bağışlayan bir rab." denilmişti.

*Âyet-i kerimede, Sebe' kavminin kıssası zikredilmektedir.

Bir kişi Peygamber efendimize gelip:

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا سَبَأٌ اَرْضٌ اَوِ امْرَاَةٌ؟ قَالَ: لَيْسَ بِاَرْضٍ وَلَا امْرَاَةٍ،

وَلٰكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشَرَةً مِنَ الْعَرَبِ فَتَيَامَنَ مِنْهُمْ سِتَّةٌ، وَتَشَاءَمَ مِنْهُمْ اَرْبَعَةٌ.

فَاَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا فَلَخْمٌ وَجُذَامٌ وَغَسَّانُ، وَعَامِلَةُ، وَاَمَّا الَّذِينَ تَيَامَنُوا: فَقَالَ رَجُلٌ: يَا.فَالاَزْدُ، وَالاَشْعَرِيُّونَ، وَحِمْيَرُ، وَمَذْحِجٌ، وَاَنْمَارٌ، وَكِنْدَةُ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا اَنْمَارٌ؟ قَالَ: الَّذِينَ مِنْهُمْ خَثْعَمُ وَبَجِيلَةُ.

"Ey Allahın Resulü, Sebe' nedir? O bir yer midir yoksa bir kadın mıdır?" diye sormuş, Resuullah (s.a.v.) de:"O, ne bir yer ne de bir kadındır. Sebe' Araplarda bir adamın ismidir. Onun on çocuğu olmuştur. On çocuğundan altısı Yemen'de yerleşmiş dördü de Şam'da yerleşmiştir. Şam'da yerleşenler: Lah, Cüzam, Gassan ve Âmile'dir. Yemen'de yerleşenler ise: Ezd, Eş'arî, Himyer, Müzhec, Enmar ve Kinde'dir." buyurmuştur.

Yine bir adam: "Ey Allahın Resulü, "Enmar" nedir?" diye sormuş, Resulullah: "Has'em ve Becile kabilelerinin mensup oldukları atalardır." buyurmuştur. (4)

Peygamber efendimizin de beyan ettiği gibi, Sebe' aslında Yemen'de yaşayan insanlar ve oranın idarecileridir. Hz. Süleyman'ın, tahtıyla birlikte huzuruna getirttiği Seba Melikesi Belkıs da onlardan biriydi. Bu kavim, memleketlerinde bol nimetler içerisinde yaşıyor ve geniş arazilere sahip bulunuyorlardı. Allah teala onlara Peygamberler göndermiş verdiği nimetlere karşı kendisine şükretmelerini istemiştir. Bunlar bu halleriyle Allahın dilediği kadar yaşamışlar sonra kendilerine emredilenlerden yüzçevirmişlerdir. Bunun üzerine Allah onlara Seller'i musallat ederek ülkelerini mahvetmiş ve onları çeşitli ülkelere dağıtmıştır. Bundan sonra gelen âyetler bu hususu açıklığa kavuşturmaktadır.

Allah teala bu âyet-i kerimede, Sebe' halkının yaşadığı ülkenin, Allahın varlığını ve kudretini gösteren bir alamet olduğunu, bu nimetleri kendilerine verenin ise ancak rableri olduğunu zikretmiş ve bu ülkenin sağında solunda bağ ve bahçelerin bulunduğunu bildirmiştir.

Katade diyor ki: "Sebe'lilerin memleketinde iki dağın arasında bağ ve bahçeler bulunuyordu. Öyle ki bir kadın başında taşıdığı sele ile bu bahçelerde yürüdüğünde elini sürmeden selesi meyvelerle doluyordu. Sebe' halkı azınca Allah onlara "Cürz" denen bir hayvanı (köstebeği) musallat etti. Hayvan, dağlar arasındaki barajı deldi onları su bastı. Sonunda onlara ılgın ve biraz da sedir ağacından başka bir şey kalmadı."

(4) Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 34, bab: 1, No: 3222.

فَاَعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ
اُكُلٍ خَمْطٍ وَاَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾
ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازٖي اِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

16- Fakat onlar yüzçevirdiler. Bunun üzerine biz de onların üstüne "Arim" selini gönderdik. Onların bahçelerini, acı meyveli, ılgınlık ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.

17- Nankörlüklerinden ötürü onları işte böyle cezalandırdık. Biz, hiç nankörden başkasını cezalandırır mıyız?

Sebe' halkı, rabbine itaattan yüzçevirdi. İnsanları, peygamberlerin davet ettiği hak yoldan çevirmeye girişti. Bunun üzerine biz de onları cezalandırarak üzerlerine "Arim" selini gönderdik. Onların, barajın iki tarafındaki bağ ve bahçelerini acı meyveliklere ve ılgınlıklara, biraz da sedir ağacı buluna bir yere çevirdik. Onları bu şekilde cezalandırmamız, verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etmelerindendi. Biz, nankörlerden başka kimi cezalandırırız ki?

*Vehb b. Münebbih diyor ki: "Allah bunlara on üç peygamber göndermişti. Onlar bu peygamberleri yalanlayınca onları cezalandırdı.

"Arim" kelimesinin, baraj veya su veya vadi yahut sel yada cürz yani, köstebek anlamına geldiği zikredilmiştir. Barajın yıkılmasının ise bir hayvanın onu delmesiyle meydana geldiği zikredilmiştir.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتٖي بَارَكْنَا فٖيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا
فٖيهَا السَّيْرَ سٖيرُوا فٖيهَا لَيَالِيَ وَاَيَّامًا اٰمِنٖينَ ﴿١٨﴾

18- Sebe'lilerle mübarek kıldığımız memleketler arasında, birbirinden görünen şehirler var etmiştik. Oralardaki seyir ve seferi de ölçüler içerisinde tanzim etmiştik. "Geceleri ve gündüzleri oralarda emniyet içinde gezin." demiştik.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Sebe' halkına verdiği çeşitli nimetleri ve refah içinde geçirdikleri hayatı zikrediyor. Bereketli kılınan Şam topraklarındaki şehirlerle Yemen'de bulunan Sebe' ülkesi arasında, birbirinden görünecek kadar yakın mesafelerde şehirler var ettiğini, bu şehirler arasındaki mesafelerin, yolcuların ihtiyacına göre ayarlandığını da beyan etmektedir. Allah teala Sebe'lilere, buralara, gece gündüz gidip gelme imkanları sağlamış ve onlara büyük lütuflarda bulunmuştur. Fakat onlar bu nimetlere karşı Allaha şükretmeleri gerekirken bu şükrü eda etmemiş bilakis rahatsız olduklarını söylemişlerdir.

Hasan-ı Basrî diyor ki: "Buralarda yaşayan insanlar, sabahleyin bir şehirden çıkıp öğle vaktinde diğer bir şehire varabiliyorlardı. Bir kadın, zenbilini başına koyar, yününü eğirekek yürür ve evine gelinceye kadar zenbili, ağaçların dallarından dökülen meyvelerle dolardı."

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ

وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

19- Fakat onlar: "Ey rabbimiz, seferlerimizin mesafelerini uzat." dediler ve kendi kendilerine zulmettiler. Bunun üzerine biz de onları, söylenegelen misaller yaptık. Onları darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda, sabredip şükreden herkese nice ibretler vardır.

Oralarda yaşayan insanlar: "Rabbimiz, yolculuk yaptığımız konakların aralarını birbirinden uzaklaştır." dediler. Yemen'le Şam'ın arasına vadilerin ve çöllerin konmasını istediler. Böylece binekler kullanarak ve azık alarak yolculuk yapmak istiyorlardı. Bu da orada yaşayan insanların ne kadar gafil ve cahil olduklarını göstermektedir.

*Allah teala bu kavmin isteklerini hemen yerine getirdi. Üzerlerine "Arim" selini gönderdi, ülkelerini yıkıp mahvetti. Böylece yabani meyveler ve ılgınlıklardan başka birşey kalmadı. Böylece o eski ihtişamları masal haline gel-

di. Bundan sonra, bölünüp parçalanan toplumlar için "Sebe' halkı gibi bölündüler." sözü bir darb-ı mesel oldu. Sebe'liler, memleketleri harabeye döndükten sonra çeşitli yerlere dağılarak oralarda mesken tutma zorunda kaldılar.

Şa'bî diyor ki: "Gassaniler Şam topraklarına gittiler. Enmar, Medine'ye yerleştiler. Huzaa kabilesi Tihame bölgesine gitti. Ezdi'ler ise Uman bölgesine yerleştiler.

Allah teala, âyet-i kerimenin sonunda, Sebe' halkını parça parça edip çeşitli ülkelere dağıtmasında, Allaha karşı kulluk vazifelerini yerine getiren sabırlı insanlar için büyük ibretler bulunduğunu beyan ediyor ve bunlardan ders alınmasını emrediyor.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

20- Gerçekten İblis, onlara zannı'nı tasdik ettirdi. Müminlerden bir gurup hariç, onlar İblise uydular.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, insanoğlunu hak yoldan saptırabileceğini zanneden iblisin, Sebe' halkı gibi insanların, kendisine uymasıyla bu zannını doğru çıkardıklarını beyan etmektedir. Zira İblis, kendi zannına göre insanları hak yoldan saptırabileceğini düşünüyor ve şöyle diyordu: "İblis" (rabbim), izzet ve şerefine yemin olsun ki, onlardan ihlaslı kulların hariç, bütün insanları yoldan çıkaracağım." dedi." (5)

İşte ihlaslı olmayan kulların ona uymasıyla İblisin zannı tasdik edilmiş oldu.

Hasan-ı Basrî diyor ki: "Allah teala, Havva ile birlikte Âdem'i cennetten yeryüzüne indirince İblis onların bu haline sevinerek yeryüzüne indi ve "Anne babalarının başına bu hal geldiğine göre bunların soyları daha da zayıf olacaktır." dedi. Böylece insanların çoğunu yoldan çıkarabileceğini zannetmeye başladı."

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا

(5) Sâ'd Suresi, âyet: 82-83.

فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

21- Halbuki İblisin, onların üzerinde hiçbir nüfuzu yoktu: Ancak biz, âhiret gününe iman edenle ondan şüphe edeni ortaya çıkarmak için (ona, vesvese verme fırsatı verdik) senin rabbin herşeyi koruyandır.

*Hasan-ı Basrî diyor ki: "İblis o insanları ne bir sopayla dövdü ne de onları zorla isyana sevketti. İblis onlara sadece birtakım ümitler verdi, onları aldattı, onlar da buna aldandılar.

Allah teala bu âyet-i kerimede İblise, insanları aldatması için neden fırsat verdiğini beyan ederek buyuruyor ki: "Biz, İblise, vesvese verme imkanı tanıdık ki, âhirete iman edenle o hususta şüpheye düşeni açığa çıkarmış olalım."

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾

22- Ey Muhammed, (müşriklere) şöyle de: "Allahı bırakıp da onun ortağı olduğunu iddia ettiğiniz şeyleri (yardıma) çağırın. Onlar, göklerde ve yerde zerre miktarı birşeye sahip değillerdir. Onların göklerde ve yerde bir ortakları yoktur. Allahın da onlardan bir yardımcısı yoktur.

Ey Muhammed, kavminin, Allaha ortak koşan müşriklerine de ki: "Siz, Allahın ortakları olduğunu sandığınız putlara ve eşyalara yalvarın da onlar size, Allahın, kullarına yaptığı şeylerden bazılarını yapsınlar. Allahın, Davud'a ve Süleyman'a nimetler verdiği gibi onlar da size nimetler versinler de görelim. Veya nankörlük eden Sebe' halkının bağ ve bahçelerini imha ettiği gibi Allaha ortak koştuğunuz o şeyler de böyle bir felaket getirsinler. Eğer buna güçleri yetmezse bilin ki batıl bir yoldasınız. Sizin, Allaha ortak koştuğunuz şeyler, gök-

lerde ve yerde hayır ve şerre, zarar veya menfaata asla sahip değillerdir. O halde onlar nasıl ilah olabilirler?

Allaha ortak koştuğunuz şeylerin göklerde ve yerde herhangi bir hisseleri yoktur. Allah onlardan herhangi birini kendisine yardımcı edinmiş de değildir. O halde herhangi bir şeyi Allaha ortak koşmaktan vazgeçin.

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهُ حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا
قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

23- Allahın nezdinde, izin verdiğinden başka kimsenin şefaati fayda vermez. Nihayet kalblerindeki korku giderilince birbirlerine: "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Kendilerine sorulanlar da: "Hakkı söyledi, o herşeyden yücedir, herşeyden büyüktür." derler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, âhirette kendisine izin vermediği hiçbir kimsenin, günahkâr kulların affı için şefaatçı olamayacağını beyan etmektedir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ يَجْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُونَ لَوِ اسْتَشْفَعْنَا اِلٰى
رَبِّنَا فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ اَنْتَ اَبُو النَّاسِ خَلَقَكَ اللّٰهُ بِيَدِهِ وَاَسْجَدَ لَكَ
مَلَائِكَتَهُ وَعَلَّمَكَ اَسْمَاءَ كُلِّ شَيْءٍ فَاشْفَعْ لَنَا عِنْدَ رَبِّكَ حَتّٰى يُرِيحَنَا مِنْ
مَكَانِنَا هٰذَا فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ ذَنْبَهُ فَيَسْتَحِي ائْتُوا نُوحًا فَاِنَّهُ اَوَّلُ
رَسُولٍ بَعَثَهُ اللّٰهُ اِلٰى اَهْلِ الْاَرْضِ فَيَأْتُونَهُ فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ سُؤَالَهُ
رَبَّهُ مَا لَيْسَ لَهُ بِهِ عِلْمٌ فَيَسْتَحِي فَيَقُولُ ائْتُوا خَلِيلَ الرَّحْمٰنِ فَيَأْتُونَهُ فَيَقُولُ
لَسْتُ هُنَاكُمْ ائْتُوا مُوسٰى عَبْدًا كَلَّمَهُ اللّٰهُ وَاَعْطَاهُ التَّوْرَاةَ فَيَأْتُونَهُ فَيَقُولُ لَسْتُ

هناكم ويذكر قتل النفس بغير نفس فيستحي من ربه فيقول ائتوا عيسى عبد الله ورسوله وكلمة الله وروحه فيقول لست هناكم ائتوا محمدا ﷺ عبدا غفر الله له ما تقدم من ذنبه وما تأخر فيأتوني فانطلق حتى استأذن على ربي فيؤذن فاذا رأيت ربي وقعت ساجدا فيدعني ما شاء ثم يقال ارفع رأسك وسل تعطه وقل يسمع واشفع تشفع فارفع رأسي فأحمده بتحميد يعلمنيه ثم اشفع فيحد لي حدا فأدخلهم الجنة ثم أعود اليه فاذا رأيت ربي مثله ثم اشفع فيحد لي حدا فأدخلهم الجنة ثم أعود الثالثة ثم أعود الرابعة فأقول ما بقي في النار الا من حبسه القرآن ووجب عليه الخلود.

"Kıyamet gününde müminler bir araya toplanır: "Rabbimiz nezdinde bir şefaatçı bulsak." derler. Âdem'e gelirler ve ona: "Sen insanların babasısın Allah seni bizzat kendisi yarattı, meleklerini sana secde ettirdi ve sana herşeyin ismini öğretti. Bizim için, rabbin katında şefaatçi ol da bizi bulunduğumuz bu yerden kurtarsın." derler. Âdem: "Ben bu işte yokum." der. Ve işlediği günahı hatırlar ve utanır. Ve onlara: "Siz Nuh'a gidin. Çünkü o, Allahın, yeryüzüne göndermiş olduğu ilk resuldür." der. İnsanlar Nuh'a giderler. Nuh: "Ben bu işte yokum." der. O, rabbine, hakkında bilgisi olmadığı birşeyi sorduğunu hatırlar ve utanır. (6)

Ve der ki: "Siz, rahman olan Allahın dostu İbrahim'e gidin." İnsanlar ibrahim'e giderler. İbrahim: "Ben bu işte yokum. Siz, Allahın kendisiyle konuştuğu ve kendisine Tevratı verdiği Musa'ya gidin." der. İnsanlar Musa'ya giderler. Musa: "Ben bu işte yokum." der ve kısası gerektirmediği halde bir insanı öldürdüğünü hatırlatarak rabbinden utanır ve der ki: "Siz, Allahın kulu , Peygamberi,

(6) Nuh'un, rabbine sorduğu soru, oğlu hakkındaydı ve şöyle demişti: "Ey rabbim, şüphesiz ki oğlum ailemdendi. Senin, aileme helak etmeme vaadin haktır. Sen de hükmedenlerin en adalatlisisin." dedi. Allah teala da şöyle buyurdu: "Ey Nuh, o senin ailenden değildir. Çünkü o, iyi olmayan bir amel sahibidir. O halde bilmediğin şeyi benden isteme." (Hud Suresi, âyet: 45-46)

kelimesi ve ruhu olan İsa'ya gidin." İsa da "Ben bu işte yokum. Siz, Muhammed (s.a.v.)e gidin. O, geçmiş ve gelecek günahları affedilen biridir." der. İnsanlar bana gelirler. Ben, izin almak için rabbime giderim. Bana izin verilir. Rabbimi görür görmez secdeye kapanırım. O beni, dilediği kadar secdede bırakır sonra bana: "Başını secdeden kaldır, dileyeceğini dile, dilediğin sana verilecektir. Konuş, sözün dilenecektir, şefaatçi ol şefaatin kabul edilecektir."denilir. Bunu üzerineben başımı kaldırır rabbime, bana öğreteceği şekilde hamdederim. Sonra şefaatçi olurum. Bana, belli bir sınır tayin edilir, ben onların cennete girmelerini sağlarım. Sonra tekrar rabbime dönerim. Rabbimi görür görmez aynı şeyleri yaparım. Sonra şefaatçi olurum. Tekrar bana bir sınır tayin edilir. Onların da cennete girmelerini temin ederim. Sonra üçüncü ve dördüncü defa aynı şeyleri yaparım ve derim ki: "Ey rabbim, cehennemde Kur'an-ı Kerimin kalacaklarını bildirdikleri ve ebedi olarak kalmaları gereken insanlar dışında kimse kalmamıştır." (7)

Allah teala bu âyet-i kerimede, ayrıca bir kısım varlıkların kalblerindeki korku giderilince birbirlerine "Rabbiniz ne dedi?" diye soracaklarını ve "Hak dedi" cevabını alacaklarını beyan etmektedir.

Buradaki "Kalblerinden korku giderilenler"den maksat, Abdullah b. Mes'ud, Mesruk ve diğer âlimlere göre meleklerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Zira, Allah teala herhangi bir hususta hükmünü verince melekler ve o emrin haşmetinden korkuya kapılırlar ve kendilerinden üstün olan diğer meleklerden, ilahi emrin ne olduğunu sorarlar onlar da emrin, hak bir emir olduğunu söylerler.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

يَقُولُ انَّ نَبِىَّ اللهِ ﷺ قَالَ اذَا قَضَى اللهُ الْاَمْرَ فِى السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَآئِكَةُ
بِاَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَاَنَّهُ سِلْسِلَةٌ عَلَىٰ صَفْوَانٍ فَاِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا
مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا لِلَّذِى قَالَ الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيرُ.

(7) Buhari, K. Tefsir el-Kuran, Sure 2, bab: 1 / Müslim, K. el-İman, bab: 322, Hadis no: 193.

"Allah, gökte bir işin yerine getirilmesine hüküm verince melekler, Allahın emrine boyun eğdiklerini belirtmek için kanatlarını birbirine çarparlar. Allahın emri, kayalar üzerinde ses çıkaran zincir sesine benzer bir ses çıkarır. (Bu yüzden melekler korkuya kapılırlar) Nihayet meleklerin kalbinden korku gidince diğer meleklere: "Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorarlar. Onlar da "Hakkı söyledi." derler. O, herşeyden yücedir, herşeyden büyüktür." derler..[8]

Diğer bir kısım âlimlere göre ise buradaki "Kalblerinden korku giderilenler." Şeytanın kendilerine güven verdiği müşrikler ve kâfirlerdir. Bunlar ölüm halindeyken ve kıyamet gününü müşahade ettiklerinde birbirlerine: "Rabbiniz ne buyurdu?" diye soracaklar. "Rabbiniz hakkı buyurdu. " cevabını alacaklar ve böylece dünyada iken gaflet ve sapıklık içinde olduklarını anlamış olacaklardır.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ قُلِ اللّٰهُۙ وَاِنَّٓا اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾

24- Müşriklere: "Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir?" de. "Sizi rızıklandıran yalnız Allahtır. O halde bir hidayet ve apaçık bir sapıklık üzerinde olan ya biziz yahut sizsiniz." de.

Ey Muhammed, putları ve heykelleri, rablerine ortak koşan müşriklere de ki: "Göklerden yağmur indirip, güneşi ayı ve bütün yıldızları menfaatlerinize hizmet eder hale getiren, sizi gökten rızıklandıran ve yeryüzünden, kendinizin ve hayvanlarınızın yiyecek ve içeceklerini çıkararak sizi yerden rızıklandıran kimdir?"

Ey Muhammed, eğer onlar bu sorulara: "Bilmiyoruz." diye cevap verecek olurlarsa onalara de ki: "Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran Allahtır." Ve yine de ki: "Bir hidayet veya apaçık bir sapıklık içerisinde olan bir miyiz? Yoksa siz misinizi? Elbette ki biz, hidayet üzereyiz siz ise sapıklık içindesiniz."

قُلْ لَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّٓا اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾

(8) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 34, bab:1.

25- Sen onlara şöyle de: "Ne siz bizim işlediğimiz suçlardan mes'ul olacaksınız ne de biz sizin işlediklerinizden mes'ul alacağız."

Ey Muhammed, sen o müşriklere de ki: "Sizlerle bizim, birimizin sapıklık, diğerimizin hidayet üzere olduğu muhakkaktır. Siz, bizim işlediğimiz suçlardan mes'ul değilsiniz biz de sizin işlediklerinizden sorumlu değiliz." Biz sizden beriyiz. Sizleri, Allahı birlemeye ve sadece ona kulluk etmeye çağırıyoruz. Eğer bunu kabul ederseniz sizler bizden bizler de sizden oluruz. Aksi takdirde bizim, sizden, uzak olmamız devam eder."

قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾

26- Sen onlara şöyle de: "Rabbimiz kıyamet günü hepimizi bir araya toplayacak sonra aramızda adaletle hükmedecektir. O, hakimler hakimi olan ve herşeyi hakkıyla bilendir.

İşte o gün kimin doğru yolda kimin sapıklık üzere olduğu ortaya çıkacaktır.

قُلْ أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

27- Sen onlara şöyle de: "Allaha nisbet ettiğiniz ortakları bana bir gösterin. Hayır, onun hiçbir ortağı yoktur. Bilakis o herşeye galip hüküm ve hikmet sahibi olan Allahtır."

Ey Muhammed, Allaha birtakım putları ve tanrı edindikleri eşyaları ortak koşan müşriklere de ki: "Allaha yamamaya kalktığınız ve ibadette ona ortak koştuğunuz şeyleri bana gösterin. Onlar neyi yaratabilirler? Hayır, Allahın büy-

le bir ortağı yoktur. Allah herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28-Ey Muhammed, biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

Ey Muhammed, biz seni sadece kavminin müşriklerine Peygamber olarak göndermedik. Biz seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Sen, arabın da peygamberisin Acemin de. Siyahın da peygamberisin beyazın da. Fakat insanların çoğu senin, bütün insanlığa peygamber olarak gönderildiğini bilmezler.

*Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde kendisine verilen özellikleri belirterek şöyle buyurmuştur:

اَنَّ النَّبِيَّ ﴿ﷺ﴾ قَالَ اُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ اُمَّتِي اَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَاُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِاَحَدٍ قَبْلِي وَاُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ اِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ اِلَى النَّاسِ عَامَّةً

"Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmeyen beş özellik verilmiştir. Ben, bir aylık uzaklıktan düşmanın kalbine korku salınmasıyla yardım olundum. Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı. Ümmetimden kime namaz gelir çatarsa o namazı kılsın. Bana ganimet helal kılındı. Benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı. Bana şefaat etme yetkisi verildi. Daha önce peygamber sadece

kendi kavmine peygamber olarak gönderilirken ben, bütün insanlara peygamber olarak gönderildim." [9]

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

29- Müşrikler: "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadedilen ne zamandır?" derler.

Bu müşrikler, Allahın, haklarındaki herhangi bir tehdidini işittiklerinde Resulullaha ve müminlere alaylı bir şekilde: "Bu vaadedilen ne zaman gerçekleşecektir?" derler.

قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

30- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Sizin için vaadolunan öyle bir gün vardır ki ondan ne bir an geri kalabilirsiniz ne de ileri geçebilirsiniz.

Ey Muhammed, Allahın bildirdiği azapların ne zaman gerçekleşeceğini soran müşriklere de ki: "Senin için vaadedilen gün bellidir. O gün gelince ne bir an erteleyebilir ne de bir an geri alabilirsiniz. İşte o gün, bu dünyadayken ne yaptığınızı göreceksiniz.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَىٰ

إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ

(9) Buhari, K.et-Teyemmüm, bab: 1 / Müslim, K.el-Mesacid, bab: 3, Hadis no: 521.

ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا
مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ
إِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ
إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَن نَّكْفُرَ بِٱللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُۥٓ أَندَادًا وَأَسَرُّوا ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا ٱلْعَذَابَ
وَجَعَلْنَا ٱلْأَغْلَالَ فِىٓ أَعْنَاقِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

31- İnkar edenler: "Biz bu Kur'ana ve ondan önce gelen kitaplara inanmayacağız." dediler. Sen o zalimlerin, rablerinin huzurunda dururken birbirlerini suçlayarak söz attıklarını bir görmelisin. Zayıflar, büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız biz mutlaka iman etmiş olacaktık." derler.

32- Büyüklük taslayanlar da zayıfların sözlerini reddederek: "Size hidayet gelince sizi ondan biz mi alıkoyduk? Bilakis siz suçluydunuz." derler.

33- Zayıflar büyüklük taslayanlara: "Bilakis gece gündüz tuzaklar kurmanız bizi alıkoydu. Çünkü siz, Allahı inkar etmemizi ve ona ortaklar koşmamızı emrederdiniz." derler. Onlar azabı görünce pişmanlıklarını içlerine atıp gizlerler. Biz, inkar edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Onlar, yaptıklarından başka bir şeyin mi cezasını çekerler?

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kâfirlerin, Kur'an-ı kerimi ve ondan

önce gönderilmiş olan ilahi kitapları reddetmekte nasıl inatçılık yaptıklarını bildiriyor ve bunların âhirette cehennemi gözleriyle gördüklerinde Allahın huzurunda birbirlerini suçlayacaklarını beyan ediyor. Aldatılan zayıf kâfirlerin, suçu, kendilerini aldatan mağrur kâfirlere attıklarını fakat mağrur kâfirlerin de zayıf kâfirlere cevap vererek: "Size hidayet gelince sizi ondan biz mi alıkoyduk? Bilakis siz suçluydunuz." dediklerini beyan etmektedir.

Allah teala, kâfirlerin hepsinin boyunlarına demir halkalar geçirilerek cehenneme sürükleneceklerini ve böylece birbirlerini karşılıklı olarak suçlamalarının kendilerine hiçbir fayda vermeyeceğini de beyan etmektedir.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

34- Biz, herhangi bir ülkeye bir uyarıcı göndermişsek oranın zengin şımarıkları mutlaka: "Biz, sizin getirdiklerinizi inkar ediyoruz." demişlerdir.

35- Mal ve evladı çok olan bizleriz. Biz, azap görmeyiz." demişlerdir.

Biz, hiçbir ülke halkına, emirlerimize itaat etmedikleri takdirde azabımıza uğrayacaklarını kedilerine tebliğ eden bir peygamber göndermedik ki o ülkenin ileri gelen varlıklıları: "Biz, sizinle gönderilenleri inkar ediyoruz." demiş olmasınlar. Onlar, mal ve evlatlarının çokluğu ile övünür ve dünyada olduğu gibi âhirette de herhangi bir azap görmeyeceklerini söylerler. Allahın, kendilerine mal ve evlat vermesinin onları sevdiğinden kaynaklandığını zannederler. Bu itibarla âhirette de azap görmeyeceklerini iddia ederler.

*Allah teala bu âyetlerde, peygamberlerin davet ettiği hak dine ilk önce zayıfların koşacaklarını, varlıklı şımarıkların ise hakka boyun eğmeyi gururlarına yediremeyeceklerini bizlere bildirmektedir. Nitekim peygamber efendimize ilk iman edenlerin çoğunluğunu köleler ve zayıflar oluşturmuştur.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

36- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Şüphesiz benim rabbim, dilediğinin rızkını genişletir, dilediğinin rızkını daraltır. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Ey Muhammed, de ki: "Şüphesiz ki benim rabbim, dünyada dilediğine bol rızıklar verir. Onu nimetler içinde yaşatır. Dilediğinin rızkını da ölçülü verir, onu dar bir geçim içinde yaşatır. Rabbimin böyle yapması, bol rızık verdiğini sevdiğinden darlık verdiğini de sevmediğinden değildir. Kullarını imtihan edip birbirlerine tanıtmak içindir. Zengin olan kimse nimetlerinin şükrünü ifa ediyor mu? Fakir olan kimse de rabbinin verdiklerine kanaat ediyor mu? İnsanların çoğu, rablerinin, kendilerini imtihan için böyle yaptığını bilmezler.

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ ﴿٣٧﴾

37- (Ey insanlar) Sizi, bize yaklaştıracak olan ne mallarınız ne de evlatlarınızdır. Ancak iman edip salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükafaat vardır. Onlar, cennetin odalarında emniyet ve huzur içindedirler.

Ey kavim, sizi, bize ne kendileriyle iftihar ettiğiniz mallar ne de kendilerine güvendiğiniz evlatlar yaklaştırır. Sizi bize, ancak iman edip itaatta bulunmanız yaklaştırabilir. Zira iman edip salih amel işleyenin malları ve evlatları

onu Allaha itaat etmeye sevkeder. İşte Allahın, yaptığı amellere karşılık kendilerine kat kat mükafaat vereceği insanlar bunlardır. Bunlar, cehennem azabı korkusu çekmeden cennet odalarında güven ve huzur içinde yaşayacaklardır.

*Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «إِنَّ اللهَ لاَ يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى
قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ»

"Şüphesiz ki Allah, sizin şeklinize ve mallarınıza bakmaz. Fakat o sizin kalbinize ve amellerinize bakar." (10)

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾

38- Âyetlerimiz hususunda bizi âciz bırakmaya çalışanlar, işte onlar azaba celbedilirler.

Kitabımızın âyetlerini iptal etmeye, onların nurunu söndürmeye koşan ve bu hususta bizim elimizden kaçıp kurtularak bizi âciz bırakacaklarını zannedenler, kıyamet gününde cehennem azabına atılacaklardır.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

(10) Müslim, K.el-Birr, bab: 34, Hadis no: 2564 / İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 9, Hadis no: 4143.

39- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Şüphesiz ki rabbim, kullarından dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır. Allah rızası için ne harcarsanız Allah onun karşılığını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

*Allahın, birtakım insanların rızıklarını genişletip sonra daraltması, onun hikmeti gereğidir. Ancak, insanların dünyada en mutlu olanı, Resulullah (s.a.v.)in şu hadisinde tasvir ettiği kişidir. Resululah buyuruyor ki:

عَنْ رَسُولِ اللهِ ﴿ﷺ﴾ أَنَّهُ قَالَ «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ هُدِىَ إِلَى الإِسْلَامِ، وَرُزِقَ الْكَفَافَ وَقَنَعَ بِهِ»

"Şüphesiz ki müslüman olan, kendisine yetecek kadar rızık verilen ve bu rızka kanaat eden kimse kurtuluşa ermiştir." (11)

Allah teala, âyet-i kerimede, hak yolda harcanan malın yerini, dünyada maddi karşılığını, âhirette de sevabını vererek dolduracağını vaadetmektedir. Peygamber efendimiz de bu hususta şöyle buyuruyor:

اَنَّ النَّبِىَّ ﴿ﷺ﴾ قَالَ مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ الاَّ مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ اَحَدُهُمَا اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُنْفِقاً خَلَفاً وَيَقُولُ الآخَرُ اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً

"İnsanların eriştikleri hiçbir sabah yoktur ki o vakitte iki melek gökten inip biri "Ey Allahım, sen, infak edene karşılığını ver." diğeri: "Ey Allahım, sen, harcamayıp elinde tutanın malını telef et." demesinler." (12)

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

(11) İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 9, Hadis no: 4138
(12) Buhari, K.ez-Zekat, bab: 27 / Müslim, K.ez-Zekat, bab: 57, Hadis no: 1010.

قالوا سبحانك انت ولينا من دونهم بل كانوا يعبدون الجن اكثرهم بهم مؤمنون ﴿٤١﴾

40- Birgün Allah, onların hepsini bir araya toplayacak sonra meleklere: "Size tapanlar bunlar mıydı?" diyecektir.

41- Melekler de: "Seni, layık olmadığın sıfatlardan tenzih ederim. Bizim dostumuz onlar değil sensin. Hayır, onlar cinlere taparlardı. Çoğu onlara inanıyordu." derler.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kendisine ortak koşanları, kıyamet gününde mahlukatın huzurunda, kimlere taptıkları hususunda hesaba çekerek rezil ve rüsvay edeceğini beyan etmektedir. Allah, kıyamet gününde bütün insanları bir araya toplayacak ve sonra meleklere soracak "Bu müşrikler beni bırakıp sizlere mi tapıyorlardı?" melekler ise diyeceklerdir ki: "Hâşâ rabbimiz, biz seni, layık olmadığın sıfatlardan tenzih ederiz. Bizim velimiz onlar değil sensin. Onlar bize tapmıyorlar, cinlere tapıyorlardı. Onların çoğu şeytanlara inanıyor ve söylediklerine aldanıyorlardı."

فاليوم لا يملك بعضكم لبعض نفعا ولا ضرا ونقول للذين ظلموا ذوقوا عذاب

النار التي كنتم بها تكذبون ﴿٤٢﴾

42- Bugün birbirinize ne bir fayda ne bir zarar vermeye güç yetirebilirsiniz. Zalimlere: "Dünyada yalanladığınız ateşin azabını tadın." diyeceğiz.

Artık kıyametin koptuğu bu günde, sizlerin birbirinize herhangi bir menfaat veya zarar verme imkanınız yoktur. Allahtan başkasına tapanlar da kendilerine tapınılan şeyler de âcizlikte eşittirler. O gün biz, Allahtan başkasına tapan zalimlere: "Varlığını yalanladığınız cehennemin ateşini tadın bakalım." diyeceğiz.

واذا تتلى عليهم اياتنا بينات قالوا ما هذا الا رجل يريد ان يصدكم عما كان

يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا
جَاءَهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾

43- Kâfirlere, âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman "Bu sizi, babalarınızın taptığı şeylerden alıkoymak isteyen bir adamdan başka birşey değildir." dediler. "Bu Kur'an, uydurulmuş bir yalandan başka birşey değildir." dediler. Kâfirler, hak olan Kur'an kendilerine geldiği zaman: "Bu, apaçık bir sihirden başka birşey değildir." dediler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kâfirlerin cehennem azabını hak ettiklerini beyan ediyor. Zira onlar, kendilerine Allahın âyetlerini okuyan peygamberi yalanlamışlar, âyetler hakkında "Apaçık bir sihir." "Bir iftira." gibi sözler söylemişlerdir.

Allah teala bunların sözlerini aktararak buyuruyor ki: "Allaha ortak koşan bu kâfirlere, hak olduğu açık olan âyetlerimiz okunduğunda onlar, âyetlerimizi okuyan Muhammed'e: "Bu adama tâbi olmayın, zira bu sizi, atalarınızın dininden alıkoymak isteyen adamdan başka birisi değildir." demişlerdir. Yine onlar: "Ey Muhammed, senin bize okuduğun Kur'an uydurulmuş iftiradan başka bir şey değildir." demişlerdir. Keza, hak Peygamber olan Muhammed'i inkar eden bu kâfirler, kendilerine peygamber geldiğinde: "Onun söyledikleri apaçık sihirden başka birşey değildir." demişlerdir.

وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾

44- Biz o müşriklere, okuyup ders alacakları kitaplar vermedik ve senden önce kendilerine uyarıcı bir peygamber de göndermedik.

Ey Muhammed, âyetlerimize "Apaçık bir sihirdir." diyen bu müşriklere, okuyup öğüt alacakları kitaplar vermedik. Senden önce bunlara uyarıcı bir peygamber de göndermedik. Halbuki onlar daha önce kendilerine kitap gönderilmesini ve aralarından birinin peygamber olarak gönderilmesini arzuluyorlardı. Al-

lah, kendilerine bunları lütfedince bu sefer de onları yalanlamaya başladılar.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

45- Bunlardan önce gelenler de peygamberlerini yalanlamışlardı. Oysa bunlar, kendilerinden önce geçen insanlara verdiğimiz nimetlerin onda birine bile erişememişlerdir. Onlar, peygamberlerini yalanlamışlardı. Ama benim onları cezalandırmam nasıl oldu bir bak.

Ey Muhammed, senin ümmetinden, Allaha ortak koşan müşriklerden önce gelen mümmetler de peygamberlerini ve kendilerine indirdiğimiz kitapları yalanlamışlardı. Onlar senin ümmetinden daha güçlü ve kuvvetliydiler. Öyle ki senin ümmetin, onlara verilen maddi gücün onda birine bile ulaşamamışlardır. Evet, onlar da peygmaberlerini yalanlamışlardı. Fakat benim onları cezalandırmam nasıl oldu bir görseydin. O halde senin kavmin de, kendilerinden daha güçlü olanlardan ibret alıp âyetlerimi ve peygamberlerimi yalanlamasınlar.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا
بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ
شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

46- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Size bir tek öğüdüm var. İkişer ikişer ve teker teker Allaha yönelin. Sonra düşünün. Arkadaşınızda delilikten hiçbir eser yoktur. O, şiddetli bir azabın gelip çatmasından önce sizi uyaran bir peygamberden başka birşey değildir."

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Ey kavim, ben size tek bir

şeyi öğütlüyorum. İkişer ikişer olarak karşı karşıya gelip Muhammed'de herhangi bir delilik olup olmadığı hususunda tartışın. Sonra herhangi biriniz tek başına kalıp düşünsün. Onda bir delilik bulunup bulunmadığını iyice incelesin. Böyle yaptığınız takdirde anlayacaksınız ki sizinle beraber bulunan Muhammedd'e herhangi bir delilik yoktur. O sizi şidddetli bir azabın gelip çatmasından önce uyaran bir Peygamberden başkası değildir.

* Allah teala bu âyet-i kerimede, müşrikleri, Resulullah hakkında iyice düşünüp insaflı olmaya davet ediyor ve Resulullahın, müşriklerin iddia ettikleri delilik vb. hastalıklardan uzak olduğunu bildiriyor .

Ayet-i kerimede, ayrıca Resulallahın, Allaha isyan edenleri, gelecek şiddetli bir azapla uyardığı beyan ediliyor.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ صَعَدَ النَّبِيُّ ﴿ﷺ﴾ الصَّفَا ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ يَا صَبَاحَاهُ فَاجْتَمَعَتْ اِلَيْهِ قُرَيْشٌ قَالُوا مَالَكَ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ اَنَّ الْعَدُوَّ يُصَبِّحُكُمْ اَوْ يُمَسِّيكُمْ اَمَا كُنْتُمْ تُصَدِّقُونِي قَالُوا بَلَى . قَالَ : فَاِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ فَقَالَ اَبُو لَهَبٍ تَبّاً لَكَ اَلِهٰذَا جَمَعْتَنَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَبَّتْ يَدَا أَبِى لَهَبٍ

"Bir gün Resulullah (s.a.v.) Safa tepesine çıktı ve Vay sabahleyin başıma gelenler!... "(Ey insanlar) diye seslendi. Kureyş onun yanına toplanıp: "Ne var?" diye sordular. Resulullah: "Şayet, düşmanın size sabah veya akşam baskınına geldiğini bildirecek olsam bana inanırmısınız?" dedi. Kureyşliler: "Evet, inanırız" dediler. Bunun üzerine Resulullah" "Şüphesiz ki ben sizi, şiddetli bir azabın gelip çatacağı (haberiyle) uyarıyorum." dedi. Bunun üzerine Ebu Leheb: "Kahrolası, bizi bunun içn mi buraya topladın?" diye cevap verdi. Buunun üzerine Allah teala: "Elleri krusun Ebu Lehebin. Zaten kurudu da... "âyetini indirdi. (13)

(13) Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure; 34, bab:2

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾

47- Ey Muhammed, şöyle de: "Sizden herhangi bir ücret istemişsem o sizin olsun. Benim ücret ve mükafaatım yalnız Allaha aittir. O, herşeye şahittir."

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Ben, rabbimin katından size tebliğ ettiğim emirler karşılığında sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, herşeye şahit olan Allaha aittir. O halde niçin benim davet ettiğin şeyleri kabul etmiyorsunuz?

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

48- Sen onlara şöyle de: "Şüphesiz benim rabbim, hakkı ortaya koyar. O, bütün gaybları çok iyi bilenlendir.

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Rabbim, hak olan vahyi gökten indirip Peygamberi olan bana gönderir. Rabbim, gayba ait olan hususları çok iyi belendir.

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾

49- Sen onlara şöyle de: "Hak geldi. Artık batıl ne birşey ortaya çıkarabilir ne de geri getirebilir.

Yine onlara de ki: "Hak olan Kur'an ve Allahın vahyi geldi. Artık bundan sonra batıl ne birşey ortaya çkarabilir ne de herhangi bir şeyi geri getirebilir.

*Allah teala, bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruyor: "De ki "Hak geldi bâtıl yok oldu. Şüphesiz ki bâtıl yok olmaya mahkumdur." (14)

قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

50- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Eğer ben haktan saparsam aleyhime sapmış olurum. Eğer hidayete erersem bu da rabbimin bana vahyettiği şeyler sayesindedir. Şüphesiz o, çok iyi işiten ve çok yakın olandır.

Ey Muhammed, kavmine de ki: "Eğer ben doğru oyldan uzaklaşıp ta sapık bir yolu tutacak olursam bunun zararı bana ait olur. Şayet hidayeti ve doğruyu bulacak olursam bu da rabbimin bana hakkı vahyetmesi ve beni doğru yolda muvaffak kılmasındandır. Şüphesiz ki rabbim, çok iyi işiten ve kullarına çok yakın olandır.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

51- Sen o kafirleri, korkup dehşete düştükleri zaman bir görmelisin. Artık kaçacak yerleri de yoktur. Onlar, yakın bir yerden yakalanmışlardır.

*Bu ayette vasıfları zikredilen insanlardan kimlerin kastedildiği hakkında müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. abbas ve Dehhak'a göre, burada zikredilen insanlardan maksat, Resulullahı yalanlayan müşriklerdir. Bunlar, dünyada iken korkunç bir azaba maruz kalmışlar ve kendilerini ondan kurtaramamışlardır. Abdullah b. Zeyd'e göre bu azap, onların Bedir savaşında öldürülmeleridir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

(14) İsra Suresi, âyet: 18

Hasan-ı Basri, Mücahid ve Ata'ya göre ise bu âyette zikredilen insanlardan maksat, müşrikler, korkuya düşmeleri anı ise, kabirlerinden çıkıp gözleriyle ilahi azabı görmeleri ânıdır.

Said b. Cübeyr ve Rıbî b. Hiraş'a göre ise, burada zikredilen insanlardan maksat, kıyamet kopmadan önce ortaya çıkacak olan Deccalın ordusudur. Bu ordunun korkuya kapılma ânı ise, Mekke ile Medine arsındaki "Beyda" denilen mevkide yerin dibine geçirilmeleri ânıdır.

وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

52- O zaman onlar: "Hakka imkan ettik. " derler. Fakat çok uzak bir yerden istediklerine nasıl ulaşırlar?

Müşrikler bizzat gözleriyle Allahın azabını gördükleri zaman: "Biz, Allaha, kitabına ve Peygamberine iman ettik. "derler. Fakat çok uzak bir yer olan âhiretten, dünyadaki imana nasıl ulaşacaklar? Yahut âhirete gittikten sonra dünyaya tekrar nasıl dönüp te teve edeceklerdir? Zira onlar, Allahtan tekrar dünyaya döndürülüp, yaptıklarından vazgeçerek tevbeetmelerini nesibetmeyi isteyeceklerdir.

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِن قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

53- Halbuki onlar, daha önce onu inkâr etmişlerdi. Uzak bir yerden gayba atıp tutuyorlar.

Habuki kâfirler, azabı görünce rablerinden istedikleri o şeyi, dünyada sağ iken inkâr etmişlerdi. Allaha ve Peygambere iman etmiyor ve yaptıkarından vazgeçmiyorlardı. Onlar bir yerden gayba atıp tutuyorlar .

*Âyet-i kerimenin sonunda bulunan bu ifade çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Müfessirlerin bazılarına göre bu âyetin izahı şöyledir: Müşrikler Mu-

hammede ve Kur'ana uzaktan taş atıyorlar. Muhammede bazan "Kahin" bazan "Şair" bazan da "Deli" diyorlar. Böylece Resulullahtan çok uzak olan bu sıfatları, hiçbir bilgileri olmadığı halde ona yakıştırmaya çalışıyorlar. Halbuki onlar, Resulullahtan bu söylediklerinin tam aksini müşahade etmektedirler. Yani onun güvenilir, yalan söylemeyen ve doğru sözlü bir kimse olduğunu bilirler."

Bazı müfesssirlere göre de âyetin izahı şöyledir: "Müşrikler, "Öldükten sonra dirilme olmayacaktır. Cennet ve cehennem yoktur. "şeklindeki inkarcı sözleriyle gayba taş atarlar. Onlar, Allanın mutlak kudret sahibi olduğunu idrak etmekten uzaktırlar. Onlar, Allahın kudretini kendi âciz kudretlerine benzeterek gayba taş atarlar."

Diğer bazı müfesssirlere göre ise bu âyetin izahı şöyledir: "Müşrikler, : "Rabbimiz, işittik, gördük Bizi tekrar dünyaya gönder de salih emeller isleyelim..." (15) diyerek âhiretten çok uzak olan dünyaya döndürülmek isterler ve böylece gayba taş atarlar. Fakat onların bu isteklerinin kabulü mümkün olmayacaktır.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

54- Artık kendileriyle arzuladıkları şeyler arasına engel konur. Nitekim daha önce benzerlerine de aynı şey yapılmıştı. Çünkü onların hepsi de (hak üzerinde) şüphe ve endişe içindeydiler.

Müşrikler, ilahi azabı bizzat gözleriyle gördüklerinde, onlarla, iman etmeleri arzusuna bir perde çekilir ve kâfir olarak ölür giderler. Yani onlara artık tevbe etme imkânı verilmez. Nitekim onlardan önceki yandaşlarına da aynı şey yapılmıştı. Zira onlar, derin bir şüphe içindedirler. "Taberi bu izah şeklini tercih etmiştir.

* Bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah edenler de vardır: Müşriklerle, dünyada kendilerinin olmasını arzuladıkları mal, evlat ve makam gibi şeyler arasına perde çekilir. Onlar bu arzuladıkları şeylerden mahrum edilirler." Buhari de bu izah tarzını benimsemiştir.

Mücahid de bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Âhirette, kâfirlerle onların dünyaya dönüp tevbe etmeleri arzuları arasına engel konulmuştur. Onlar bir daha dünyaya döndürülmeyeceklerdir."

---

(15) Secde suresi, âyet: 12

İÇİNDEKİLER

HAC SURESİ

Sureyi takdim 5
Kıyametin ahvalini beyan eden sahneler 7
Şeytanın, dost edinilmemesini beyan eden haberler 10
İnsan neslinin topraktan yaratıldığının beyanı 11
Allah ölüleri diriltecektir 12
Allaha, tam olarak ibadet etmek gerekir 14
Vahyi kesmeye kimsenin gücü yetmez 15
Rableri hakkında münakaşa edenlerin başlarına gelecekler 17
İman edip salih ameller işleyenlere verilecek mükafaatlar 20
Hz. İmrahime vahyedilenler 22
Kurban edilen hayvanların, nişaneler kılınması 29
Ey Muhammed, eğer kavmin seni yalanlıyorsa buna üzülme 33
Her ümmete bir şeriat verilmiştir 46

MÜMİNÛN SURESİ

Sureyi takdim 55
Surenin fazileti 56
Müminlerin kurtuluşa erebilme şartları 59

İnsanın yaratılış safhaları 64
Yedi gök ve ondan indirilenler 65
Nuh (a.s.)ın kıssası 68
Musa ve Harun (a.s.)ın Firavuna gönderilmeleri 75
Hayır işlerde yarış edenlerin vasıfları 79
Yeryüzü ve oradakiler Allahındır 87
Müşriklere ölüm geldiği zaman, tekrar dünyaya dönmek isterler 92

NUR SURESİ

Sureyi takdim 99
Zina eden erkek ve kadına verilen ceza 101
İffetli kadınlara iftira edenlerin cezası 110
Hanımlarına zina isnad edenlerin, bunu şahitle ispat edememeleri halinde yapılacak şey (mülaane) ve boşanma 112
İfk hadisesi 116
Başkalarının evlerine girmenin usulü 134
Mümin hanımların, gözlerini haramdan sakınmaları, zinet yerlerini göstermemeleri 138
Bekârları evlendirmenin lüzum ve önemi 143
Allah, göklerin ve yerin nurudur 147
İnkâr edenlerin amelleri serap'a benzer 151
Çocukların, anne ve babalarının odalarına nasıl girebilecekleri meselesi 160
Evlenme arzuları kesilmiş kadınların örtünme şekilleri 161

FURKAN SURESİ

Sureyi takdim 167

Kâfirler, nasıl bir peygamber bekliyorlardı? 172
Peygamber, müjdeleyici olarak gönderilmiştir 191

ŞUARA SURESİ

Sureyi takdim 205
Hz. Musanın, Firavun ve kavmine gönderilmesi ve Firavun ile olan mücadelesi 210
Hz. Musanın, Firavun ve Sihirbazlarına gösterdiği mucizeler 216
Hz. Musanın âsâsının, yılan oluvermesi 219
Firavun ve adamlarının, Hz. Musayı ve İsrailoğullarını takibedişi ve Firavun ve ordusunun suda boğulması 223
İbrahim aleyhisselamın kıssası 224
Nuh (a.s.)ın kıssası. İman edenlerin gemide kurtulmaları, inkarcıların ise tufanda boğulmaları 229
Âd kavminin kıssası ve Hud peygamber 233
Semud kavminin kıssası 236
Salih (a.s.)ın kıssası ve kavmin ahlaksızlığı 238
Lut (a.s.)ın önce kavmini uyarması 239
Şuayb (a.s.)ın kıssası ve ölçüyü eksik tutan kavim 242
Resulullah (s.a.v.)in önce kavmini uyarması 249
Şairleri (müşrik şairlere) ancak azgınlar uyarlar 253

NEML SURESİ

Sureyi takdim 257
Hz. Musanın, Medyenden Mısıra dönüşü 263
Hz. Musaya verilen mucizeler 264

Hz. Davud ve süleyman (a.s.)ın kıssaları 266
Hz. Süleyman ve ordusu 267
Süleyman (a.s.) ve Hüdhüd kuşu 267
Hz. Süleyman ve Seba Melikesi Belkıs 268
İfritin, Melike Belkısın tahtını getirmesi 274
Melike Belkısın müslümân oluşu 278
Semud kavminin kıssası 278
Lut (a.s.)ın kıssası ve Lut kavmenin cezalandırılması 282
Dâbbetül arz 292
Sur'a üfürüldüğü zaman, dünyanın hali 296

KASAS SURESİ

Sureyi takdim 303
Musa ile Firavunun kıssası 305
Musa'nın çocukken nil nehrine bırakılması 307
Musa'nın, Firavunun sarayında büyümesi 310
Musa'nın, bir kıptiyi hatâ ile öldürmesi 312
Musa'nın, Mısırı terkederek Medyene gitmesi 316
Musa'nın, Şuayb (a.s.)ın kızıyla evlenmesi 319
Musa'nın, Medyenden Mısıra dönüşü, tur dağında ilahi vahye muhatap olması ve kendisine verilen mucizeler 321
Musa (a.s.) ve kardeşi Harun (a.s.)ın peygamber olarak Firavuna gidip tebliğde bulunmaları 323
Karun, ona verilen servet ve servete mağrur olmanın tehlikeleri 347

ANKEBUT SURESİ

Sureyi takdim 355

"İman ettik" demek yeterli değildir. Amel gerekir 357
Anne ve babaya itaat emredildi 360
Nuh (a.s.), kavmi arasında 950 yıl kaldı 364
İbrahim (a.s.)a kavminin verdiği cevap 369
İbrahim (a.s.)a gelen melek misafirler ve Lut kavmi hakkında verdikleri haber 373
Âd kavmi ve Semud kavminin helakı 376
Her canlının ölümü mutlaka tadacağının bildirilmesi 387

RUM SURESİ

Surenin takdimi 393
Rumların, Farslara galip geleceğinin bildirilmesi 395
Yeryüzünde daha önce yaşamış olan güç ve kuvvetler 400
Yaratıkları rızıklandıran Allahtır 416
Yeryüzünde dolaşın da, öncekilerin âkıbetini görün 417
Rüzgârları gönderip bulutları yürüten, Allahtır 420

LOKMAN SURESİ

Sureyi takdim 427
Boş şeyler konuşmanın lüzumsuzluğu 430
Lokman (a.s.)ın, oğluna nasihatları 434
Gökleri ve yeri kim yarattı? sorusuna müşriklerin cevabı 441
Allahın kelimelerini yazmak için, denizler mürekkep bütün ağaçlar da kalem olsa yine yazıp bitirmek mümkün değildir 442
Kıyametin ne zaman kopacağınını bilgisi ve Cibril hadisi 445

SECDE SURESİ

Sureyi takdim 449
Surenin fazileti 450
Allahın, gökleri ve yeri yatatıp Arşı hakimiyeti altına alması 452
Me'va cennetleri kimler içindir? 462
Mekkenin fethi ne zamandır? sorusu ve cevabı 465

AHZAB SURESİ

Sureyi takdim 467
Allaha tevekkül 469
Zıhar yapmanın hükmü 470
Evlat edinmenin hükmü 472
Peygamber, müminlere, kendi öz nefislerinden daha üstündür 473
Hendek savaşı 476
Allahın Resulünün bize örnek olması 485
Müslümanlara ihanet eden Yahudilerin durumu 488
Peygamberlerin hanımlarına çağrı 491
Müslüman hanımların, cahiliye dönemindeki kadınlar gibi açılıp saçılmamaları gerektiği 494
Müminler, Allah ve Resulünün hükmüne uyarlar 497
Muhammed, içinizden hiçbirinin babası değildir 501
Kâfirlere ve münafıklara itaatın yasaklanması 505
Nikâhlanıp boşanan kadınların boşanma bedelleri 506
Hangi kadınların nikahı helaldır? 507
Artık peygambere başka kadınlar helal değildir 510
Peygamberin evlerine davetsiz girilmez 512

Mümin hanımların, kimlere görünebilecekleri meselesi 515
Peygambere salat ve selamda bulunma 516
Hanımların, evlerinden çıktıklarında dış elbiselerini örtünmeleri gereği 520
Kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi 523
Musa (a.s.)a eziyet edenler 524
Emanetin, göklere, yere ve dağlara teklif edilmesi 527

SEBE SURESİ

Sureyi takdim 529
Dağların Davud (a.s.) ile birlikte tesbih etmeleri 535
Rüzgarın, Süleyman (a.s.)ın emrine verilmesi 537
Süleyman (a.s.)ın ölümünü gösteren haşere 539
Allahın nezdinde, ancak izin verilenler şefaatci olur 545
Peygamberin, müdeci ve uyarıcı olarak gönderilmesi 550
Peygamberler, tebliğlerine karşılık ücret istemezler 561

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 7

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 7

Dizgi - İçdüzen: **SARAY AJANS Tel: 526 33 18**
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

FÂTIR SURESİ

Fâtır Suresi kırk beş âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile de, Allaha hamd ile başlayan surelerdendir. Hamd'in Allaha mahsus olduğu beyan edildikten sonra Allahın, insanlara gönderdiği herhangi bir rahmeti alıkoyup tutacak hiçbir kuvvetin bulunmadığı, Allahın, rahmeti tutması halinde de onu kimsenin salıveremeyeceği beyan edilmektedir.

Peygamber fendimiz (s.a.v.) bu Sure-i Celilede de, müşriklerin yalanlamasına karşı teselli edilmekte ve daha önce geçmiş olan Peygamberlerin de ümmetleri tarafından yalanlanmış oldukları, sonunda bütün işlerin Allaha döndürüleceği beyan edilmektedir.

İnkar edenler için şiddetli bir azabın bulunduğu, iman edip salih ameller işleyenler için ise mağfiretin ve büyük bir mükafaatın bulunduğu haber verilmektedir.

Rüzgarları gönderip de bulutları harekete geçirenin Allah olduğu, o bulutların, ölü bir ülkeye yağmur yağdırarak oraya hayat verdiği, bütün güç, kuvvet ve hakimiyetin Allaha ait olduğu beyan edilmektedir.

Sure-i Celilede devamla, Allahın, kullarına ihsan ettiği nimetlere dikkat çekilmekte, tatlı ve içimi kolay olan su ile tuzlu ve acı olan suyun bir olmadığı ve bunların her ikisinden de insanların, giyecek ve yiyecek bakımından istifade ettikleri beyan ediliyor.

Allah tealanın geceyi gündüze gündüzü de geceye kattığı, kainattaki bütün varlıkların onun emrine boyun eğdiği açıklanmaktadır.

İnsanların Allaha muhtaç oldukları, Allahın ise hiçbir şeye, muhtaç olmadığı, dilediğinde Allahın herşeyi yok edebileceği, bu işlerin de onun için çok kolay olduğu beyan edilmektedir.

Kör ile görenin, karanlıklarla aydınlığın, gölge ile sıcağın ve dirilerle ölülerin bir olmadığı, Peygamber (s.a.v.)in, Allahın emir ve yasaklarını duyuran bir uyarıcı olduğu haber verilmektedir.

Sure-i celilede cenab-ı hak Resulünü yine teselli etmekte, kavminin kendisini yalanlamasına üzülmemesini tenbih etmekte ve inkarcıları azabı ile yakalayacağını beyan etmektedir.

Sure-i Celilede bundan sonra, Allahın, biz insanlara ve diğer canlılara verdiği nimetlere işaret buyurulmaktadır. Gökten indirilen su ile değişik renklerde meyveler bitirildiği, dağların, çeşitli renkli tabakalar halinde yaratıldığı, çeşitli renklerde hayvanların var edildiği ve Allahın çok affeden ve şükrün karşılığını bolca veren olduğu beyan edilmektedir.

Sure-i Celilede beyan edilmektedir ki: Müminlerin mükafaatı Adn cennetleridir. Orada Allaha hamdederler, onlar orada yorgunluk ve bıkkınlık hissetmezler. İnkar edenlere ise cehennem ateşi vardır. Orada onların ölümlerine de hükmedilmez ki ölsünler. Onların orada azapları da hafifletilmez. Onlar cehennemde: "Ey rabbimiz, bizi buradan çıkar da dünyada işlediğimiz kötü amelleri bırakıp salih ameller işleyelim." diye bağırışırlar. Fakat artık onlara bu fırsat verilmez. Orada zalimlerin hiçbir yardımcısı da yoktur.

Kâfirler, kendilerine bir uyarıcı gelirse, ümmetler içinde en doğru yolu tutacaklarına dair en büyük yeminleriyle yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı gelince de onların nefretlerini artırmaktan başka bir işe yaramadı. Nefretlerinin sebebi, yeryüzünde kibirlenmeleri ve kötü tuzak kurmalarıydı.

Sure-i Celilede bundan sonra dikkatler çekilerek buyuruluyor ki: Onlar yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önceki kavimlerin âkıbetlerinin ne olduğuna bakmazlar mı? Halbuki onlar kendilerinden daha kuvvetliydiler. Göklerde ve yerde hiçbirşey Allahı âciz bırakamaz. Eğer Allah, insanları, işledikleri günahlar sebebiyle hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onların cezalarını belli bir zamana kadar erteler, ecelleri gelince de gereğini yapar. Şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُولٓي اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾

1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı elçiler yapan Allaha mahsustur. O, yarattığı varlıklarda dilediği şeyi artırır. Şüphesiz ki Allah, herşeye kadirdir.

Hamd ve övgü, ancak Allaha mahsustur. Onun dışında hiçbir kimseye hamdedilmez. O, yedi gökleri ve yeri yoktan var edendir. İkişer, üçer ve dörder kanatlı olan melekleri, kullarından dilediği kimseye elçi gönderendir. O, yarattıklarından dilediğini dilediği şekilde artırır. Nitekim Cebrailin kanatlarını altıyüz adet olarak yaratmış, bu kanatların herbirinin arasını da doğu ile batı arası kadar bir uzaklıkta kılmıştır. Zira o herşeye kadirdir.

*Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ اَنَّهُ رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّمِائَةِ جَنَاحٍ

"Resulullah (s.a.v.) Cebraili gördü. Onun altıyüz kanadı vardı."[1]

---

(1) Buhari, K.Bed'ül halk, bab: 7 / Müslim, K.el-İman, bab: 280, Hadis no:174.

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾

2- Allahın insanlara göndereceği herhangi bir rahmeti alıkoyup tutacak hiçbir kuvvet yoktur. Tuttuğunu da ondan başka salıverecek hiçbir kuvvet yoktur. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, hayırın anahtarlarının ve kilitlerinin kendi elinde olduğunu beyan etmektedir. Allah, insanlar için bir hayır ve rahmet kapısı açarsa artık onu kapayabilecek hiçbir kimse yoktur. Yine Allah, hayır ve rahmet kapısını kapatırsa artık onu açacak ta yoktur. Zira bütün işler onun elindedir. O, herşeye galiptir. Suçlu olanı cezalandırır. Suçluyu ondan kimse kurtaramaz. O, bütün yaptıklarında hikmet sahibidir. Rahmet kapılarını açması da kapatması da bir hikmete göredir.

اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا
شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اَللّٰهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا
اَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

Peygamber efendimiz (s.a.v.) her namazdan sonra

"Allahtan başka hiçbir ilah yoktur. O, tektir, onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk onundur, hamd ona mahsustur. O, herşeye kadirdir." der ve şöyle dua ederdi: "Ey Allahım, senin verdiğine engel olacak yoktur. Engel olduğunu da verecek yokur. Ciddi olanın ciddiyeti (onun alacağı herhangi bir tedbir) sana karşı kendisine hiçbir fayda sağlamaz." (2)

---

(2) Buhari, K.el-Ezan, bab: 155 / Müslim, K.es-Salah, bab: 194.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

3- Ey insanlar, Allahın, üzerinizde olan nimetini hatırlayın. Sizi gökten ve yerden rızıklandıracak Allahtan başka bir yaratıcı var mı? Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde nasıl oluyor da (tevhidden) döndürülüyorsunuz?

Ey insanlar, Allahın, hayır kapılarını açarak size lütfettiği nimetlerini ve temin ettiği rahat geçimi düşünün. Sizi, Allahtan başka göklerden ve yerden çeşitli nimetleriyle rızıklandırabilecek biri var mıdır? ki ona kulluk edesiniz. İyi bilin ki Allahtan başka kendisine kulluk edilecek hiçbir mabud yoktur. O halde ey insanlar, Allahı bırakıp da başka birşeye kulluk etmeyin. Zira o kulluk ettiğiniz şeyler size ne bir menfaat ne de bir zarar verebilirler. Hal böyle iken nasıl oluyor da Allaha kulluk yapmaktan çeviriliyorsunuz?

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾

4- Ey Muhammed, eğer seni yalanlıyorlarsa, senden önceki peygamberler de yalanlamışlardı. Bütün işler Allaha döndürülür.

Ey Muhammed, şayet kavminin müşrikleri seni yalanlıyorlarsa bu seni üzmesin. Ve senin gücüne gitmesin. Zira bu, müşriklerin süregelen adetidir. Daha önce geçmiş müşrikler de peygamberlerini yalanlamışlardı. Senin de onların da yaptığınız işler Allaha döndürülür. Şayet onlar bu hallerinden vazgeçmezlerse Allah onları da, daha önceki yalanlayanları cezalandırdığı gibi cezalandıracaktır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ

الْغَرُورُ ﴿٥﴾

5- Ey insanlar, şüphesiz Allahın vaadi haktır. Sakın sizi dünya hayatı aldatmasın. O çok aldatıcı şeytan sakın sizi Allahın affına güvendirerek aldatmasın.

Ey Allahın peygamberlerini yalanlayan insanlar, Allahın inkarınızda devam ettiğinizde sizi cezalandıracağı vaadi haktır. Bunu kesin olarak bilin. Cezası gelip çatmadan önce iman etmeye, yaptığınız kötülüklerden vazgeçmeye ve Allaha itaat etmeye koşun. Sakın sizleri, içinde yaşadığınız bu dünya hayatının mevki ve makamları, mal ve serveti aldatmasın. Sizler bunlara güvenerek Allaha ve peygambere iman etmekten geri durmayın Hilekâr şeytan sakın sizleri, Allah adına birtakım vaadlerde bulunarak ayartmasın. Sizi, inkarcılığınızda devam ettirmesin.

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾

6- Şüphesiz ki şeytan, sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman edinin. O, kendi taraftarlarını ancak cehennemliklerden olmaya çağırır.

Ey insanlar, kendisine aldanmamanızı emrettiğim şeytan, şüphesiz ki sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman edinin ve ona karşı düşmanca davranın. Onun aldatmalarına kanmayın. Zira o, kendi taraftarlarını ancak cehennemlik olmaya davet eder.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾

7- İnkar edenler için şiddetli azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için de mağfiret ve büyük bir mükafaat vardır.

*Allah teala bundan önceki âyetlerde, insanı hak yoldan saptıran şeytana uymamayı emrettikten sonra bu âyet-i kerimede de, şeytana uyan kâfirlerle onu reddeden ve peygambere uyan müminleri karşılaştırmaktadır. Kâfirler için en şiddetli bir azap olan cehennemin hazırlandığını, müminler için ise Allahın affı ve en büyük mükafaatı olan cennetin var olduğunu bildirmektedir.

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾

8- Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse (güzeli güzel, çirkini çirkin gören kimse gibi midir?) Şüphesiz Allah, dilediğini saptırır, dilediğini hidayete erdirir. O halde ey Muhammed, sakın hidayete gelmeyenlere üzülüp de kendini mahvetme. Şüphesiz ki Allah, onların ne yaptıklarını çok iyi bilir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bunlardan biri, mealde verildiği gibidir. Diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Kendisine kötü ameli hoş gösterilerek onu güzel gören kimse için mi üzülüp de kendini mahvedeceksin?"

Diğer bir izah şekli de şöyledir: "Kendisine kötü ameli hoş gösterilerek onu güzel gören kimseye mi birşey yapabileceksin? Senin buna karşı hiçbir çaren yoktur. Zira Allah, dilediğini saptırır, dilediğini ise hidayete erdirir. O halde ey Muhammed, onların sapıklıklarına, inkarlarına ve yalanlamalarına üzülerek kendini mahvetme. Allah, şeytanın, kötü amellerini kendilerine güzel gösterdiği bu insanların ne yaptıklarını çok iyi bilmekte ve onları zaptettirmektedir ve onları amellerine göre cezalandıracaktır.

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ

بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾

9- Rüzgarları gönderen Allahtır. O rüzgarlar bulutları harekete geçirir. Sonra o bulutları biz ölü bir ülkeye süreriz de, onunla ölümünden sonra toprağı yeniden diriltiriz. İşte kıyamet günü tekrar dirilme de böyledir.

Rüzgarları ancak Allah estirir. O rüzgarlar bulutları sevkeder. Biz o bulutları adeta ölmüş gibi kupkuru kesilen ülkeye göndeririz, o ülkenin topraklarını öldükten sonra diri hale getirir. İşte Allah, ölüp kabre giren insanları da aynen bu şekilde tekrar diriltecektir.

*Allah teala Kur'an-ı Kerimin birçok yerinde, yağmurlar vasıtasıyla yeryüzüne hayat bahşettiği gibi, insanları diriltmeyi dilediğinde onlara da tekrar hayat vereceğini beyan etmektedir. Böylece bizlere, öldükten sonra dirilmenin muhakkak olduğunu ispat etmektedir.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ

يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّـَٔاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

10- Kim üstünlük istiyorsa bilsin ki üstünlük tamamıyla Allahındır. Güzel sözler ancak ona yükselir. Güzel sözleri de salih amel yükseltir. Kötülük yapmak için tuzak kuranlara, işte onlara şiddetli bira azp vardır. Boşa çıkacak olan da onların tuzağıdır.

*Âyet-i kerimenin "Kim üstünlük isterse bilsin ki üstünlük tamamıyla Allahındır." bölümü çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Mücahid bunu: "Kim putlara taparak izzet ve şerefe erişmeyi isterse bilsin ki bütün izzet ve şeref ancak Allaha aittir." şeklinde izah etmiştir.

Katade ise: "Kim izzet ve şeref isterse Allaha itaat ederek istesin. Zira izzet ve şeref ancak Allahındır." şeklinde izah etmiştir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimler ise: "Kim, üstünlüğün kime ait olduğunu öğren-

mek isterse, bilsin ki her türlü üstünlük ancak Alaha aittir." şeklinde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimenin devamında şöyle buyurulmaktadır: "Güzel sözler ancak ona yükselir. Güzel sözleri de salih ameller yükseltir." Burada zikredilen "Güzel söz"den maksat, Allahı zikretmek, Kur'an okumak ve dua etmektir. Bu sözleri Allaha yükseltecek "Salih amel"den maksat ise, Allahın farz kıldığı ibadetleri yapmaktır. Kul, Allahın kendisine farz kıldığı salih amelleri işlemekle birlikte Allahı zikreder, Kur'an okur ve Allaha yalvarırsa bu yaptıkları Allahın katına varır. Aksi halde ona ulaşamaz geri döner.

Peygamber efendimiz, Allahı anmanın insanı arş'a yükselteceği hususunda şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «إِنَّ مِمَّا تَذْكُرُونَ مِنْ جَلَالِ اللهِ، التَّسْبِيحَ وَالتَّهْلِيلَ وَالتَّحْمِيدَ. يَنْعَطِفْنَ حَوْلَ الْعَرْشِ لَهُنَّ دَوِيٌّ كَدَوِيِّ النَّحْلِ، تُذَكِّرُ بِصَاحِبِهَا. أَمَا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ لَهُ، (أَوْ لَا يَزَالُ لَهُ)، مَنْ يُذَكِّرُ بِهِ؟»

"Sizin, Allahın azametini anmanız, onu tesbih etmeniz, onu birlemeniz ve ona hamdetmeniz (Bu sebeple söylediğiniz kelimeler) Arş'ın çevresinde dolaşırlar. Bunların arının sesi gibi seleri vardır. Bu kelimeler kendilerini söyleyen kimseleri hatırlatırlar. Sizden biriniz, kendisini hatırlatan biri olsun istemez mi?" (3)

Âyet-i kerimelerin devamında: "Kötülük yapmak için tuzak kuranlara, işte onlara şiddetli bir azap vardır." buyurulmaktadır. Katade'ye göre "Tuzak kuranlar"dan maksat, müşriklerdir. İşte onların tuzakları boşa çıkacaktır. Onlar için cehennem azabı vardır.

Mücahid, Said b. Cübeyr ve Şehr b. Havşeb'e göre ise bunlardan maksat, amelleriyle gösteriş yapanlardır. Zira bunlar, yaptıkları amellerle Allaha itaat ettikleri görüntüsü verir ve böylece insanları aldatmış olurlar. Gerçekten bunlar Allah rızası için değil, belli menfaatler için bu amelleri işlerler. İşte şiddetli

(3) İbn-i Mace Kel-Edeb Babi 56 Hadis No: 380 Ahmed b. Hanbel. Müsned, C. 4 S. 268

azap bunlaradır ve bunların foyaları çok çabuk meydana çıkar.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ

مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي

كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

11- Allah sizi topraktan, sonra da bir nutfeden yarattı. Sonra da sizi çiftler halinde var etti. Dişinin gebe kalması ve doğurması ancak onun bilgisiyledir. Ömrü olanın çok yaşatılması ve ömrün eksik kılınması mutlaka bir kitapta yazılıdır. Şüphesiz ki bu Allaha çok kolaydır.

Allah, sizin atanız Âdem'i topraktan yarattı. Sonra sizleri bir damla su olan meniden varetti. Sizleri erkek ve dişiler olmak üzere çift yarattı. Herhangi bir dişinin gebe kalması ve doğurması mutlaka Allahın bilgisiyledir. Herhangi bir yaratığın ömrünün uzun, bir diğerinin de kısa olması Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Şüphesiz ki bu Allah için pek kolaydır.

*Âyet-i kerimede geçen: "Ömrü olanın çok yaşatılması ve ömrün eksik kılınması mutlaka bir kitapta yazılıdır." ifadesi iki şekilde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas bunu şöyle izah etmiştir: "Kendisine uzun ömür verilen kimse mutlaka ömrünün sonuna kadar yaşayacaktır. O kimsenin ömrü ne uzatılır ne de kısaltılır. Kendisine kısa ömür takdir edilen de ömrü kadar yaşayacaktır. Onun ömrü de ne uzatılır ne de kısaltılır. Bu, Allah katında Levh-i mahfuzda böyle yazılmıştır. Taberi bu izah şeklini tercih etmiştir.

Ebu Mâlik, Süddî ve Ata'ya göre ise âyetin izahı şöyledir: "Kendisine ömür verilenin ömür boyu yaşatılması ve her geçen gün ve saat ömrünü tüketmesi Allah katında kitapta yazılıdır. Allah bunu bilmekte ve zaptettirmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde:

قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ رِزْقُهُ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ

فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

"Kim, rızkının bollaştırılmasını veya ecelinin ertelenmesini arzu ederse akrabalarıyla ilgilensin." [4] buyurmuş ve diğer bir hadis-i şerifinde de burada geçen ecelin ertelenmesi meselesini şöyle beyan etmiştir: "Şüphesiz ki Allah, bir kişinin eceli gelince onu ertelemez. Ancak ecelin ertelenmesinden maksat, kula bahşedilen salih evlatlardır. O evlatlar, kul öldükten sonra ona dua ederler. Onların duaları kul kabirdeyken kendisine erişir. İşte ömrün artması budur."

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ

وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ

فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

12- Şu iki deniz bir olmaz. Bu tatlı, kandırıcı ve içimi kolaydır. Şu da tuzlu ve acıdır. Herbirinden de taze balık eti yersiniz, takındığınız süs eşyası çıkarırsınız. Gemilerin o suları yara yara gittiğini görürsünüz. Bu da Allahın lütfundan rızık aramanız ve şükretmeniz içindir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede çeşitli şeyleri yaratmaktaki büyük gücünü bize bildirmektedir. Bu kudretini gösteren delillerden biri de suların genel olarak iki kısma ayrılmasıdır. Bunlardan biri tatlıdır, içmek için kullanılır, diğeri tuzlu ve acıdır, diğer ihtiyaçları giderir. Bununla beraber her iki sudan da taze bir et olan balık çıkarılır. Bu sular yerine göre insanlar için yol olur. Oralardan gemilerle hem kendilerini,hem eşyalarını taşırlar. İşte bütün bu nimtelerin bedeli, onları veren Allaha şükretmektir. Kul bunu bilmeli ve bu şükrü eda etmelidir.

(4) Buhari, K.el-Büyu', bab: 13 / Müslim, K.el-Birr, bab: 20+21, Hadis no: 2557 Ebu Davud, K.ez-Zekât, bab: 45, Hadis no: 1693.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي
لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ
مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

13- Allah geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. Güneş ve ay onun emri altındadır. Herbiri belli bir zamana kadar hareketine devam eder. İşte bütün bunları yapan Allah, sizin rabbinizdir. Mülk onundur. Onu bırakıp taptığınız ilahlar bir hurma çekirdeğinin zarına bile sahip değillerdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede de yüce kudretini bizlere anlatarak buyuruyor ki: "Allah, geceyi kısaltıp onu gündüze katarak artırır, bazan da gündüzü kısaltarak geceye katar ve onu artırır. Güneşi ve ayı tarafından bir lütuf olarak yaratıklarının hizmetine tahsis etmiştir. Bunların herbiri belli bir zamana kadar hareketlerine devam edecektir. İşte bütün bunları yapan gerçek rabdır. Mülk ancak onundur. Allahın dışında, rab oldukları iddia edilen şeyler ise bir çekirdeğin zarına bile sahip değillerdir. O halde herşeyin maliki olan Allah bırakılır da bir takım uydurma rablere nasıl boyun eğilir?

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

14- Eğer Allahtan başka taptıklarınızı çağırsanız, çağırmanızı duymazlar. Duysalar bile size cevap vermezler. Kıyamet günü de kendilerini Allaha ortak koştuğunuzu inkar ederler. Sana, herşeyden haberdar olan Allah gibi haber veren olmaz.

Ey insanlar, Allahı bırakıp da tapmış olduğunuz o putları çağıracak olsanız onlar sizin çağırılarınızı duymazlar. Çünkü onlar, söylediğinizi anlamayan cansız varlıklardır. Onlar işitebilen varlıklar olsalar bile isteklerinize elbette ki

cevap veremeyeceklerdir. Zira onlar âciz varlıklardır. O halde neden herşeyin yaratıcısı olan Allahı bırakır da bu âciz varlıklara taparsınız? Kıyamet gününde ortak koştuğunuz putlar, kendilerinin, Allahın ortakları olduklarından beri olduklarını söyleyeceklerdir. Ey Muhammed, bu durumları, sana herşeyden haberdar olan Allahtan başka hiçbir kimse haber veremez.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾

وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

15- Ey insanlar, sizler Allaha muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layıktır.

16- Eğer dilerse sizi yok eder de yerinize yeni bir kavim getirir.

17- Bu, hiçbir zaman Allaha zor değildir.

Ey insanlar, sizler Allaha muhtaç varlıklarsınız. O halde ona kulluk edin ve onun rızasını kazanmaya koşusun ki ihtiyacınızı lütfuyla gidersin. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir. Sizin ona ibadet etmenize de ihtiyacı yoktur. Allah, size verdiği nimetlerinden dolayı övülmeye layık olandır. Eğer Allah dilerse sizi helak eder. Zira sizi herhangi bir ihtiyacı için yaratmış değildir. Yerinize de yepyeni varlıklar yaratır, onlar da Allaha itaat eder ve emirlerini dinlerler. Sizleri yok edip yerlerinize başkalarını yaratması Allah için asla zor değildir. O halde ey insanlar, Allahın sizi helak etmesinden önce ona kulluk edin ve onu tanıyın.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ

وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا

الصَّلَاةَ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18- Hiçbir günahkar kimse bir başkasının günahını çekmez. Eğer günahı ağır olan bir kimse, yükünü taşımak için bir başkasını çağırsa, akrabası bile olsa yükünden hiçbir şey taşımaz. Ey Muhammed, sen ancak görmedikleri halde rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın. Kim (günahlarından) arınıp temizlenirse, kendisi için arınıp temizlenmiş olur. Nihayet dönüş Allahadır.

Hiçbir günahkar âhirette başkasının günahını yüklenmez. Günahı ağır olan kimse başkasına taşıtmak için akrabasını bile çağırsa onun günahını yüklenip taşımaz. Ey Muhammed, sen ancak gözleriyle bizzat görmedikleri halde kıyamet gününün azabından korkanları ve namazlarını kılanları uyarırsın. Kim, inkarcılıktan ve günahlardan kendini arındırıp iman eder ve yaptığı kötülüklerden vazgeçecek olursa o bunu kendisi için yapmış olur. Zira onun bu hali ancak kendisini cehennem azabından kurtarmış olur. Ey insanlar, dönüşünüz Allahadır. O herbirinizi yaptığı ile cezalandıracak veya mükafaatlandıracaktır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde herkesin ameliyle başbaşa kalacağını beyan etmekte, başka bir âyette ise insanların birbirlerinden dahi kaçacaklarını bildirmektedir. "O gün insan kardeşinden, ana ve babasından, karısından ve çocuklarından kaçar. O gün herkesin, kendisine yetecek kadar derdi vardır."

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾

وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾

وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ

بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾

إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

19- Kör ile gören bir olmaz.

20- Karanlıklarla aydınlık bir olmaz.

21- Gölge ile sıcak bir olmaz.

22- Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz ki Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirlerdekine işittiremezsin.

23- Sen sadece bir uyarıcısın.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, müminle kâfiri, imanla inkarı karşılaştırmakta, müminin gören ve diri olan bir insana, kâfirin de köre ve kabirde bulunan ölüye benzediğini beyan etmektedir. İman, nura ve kendisine sığınılan gölgeye inkar ise zifiri karanlıklara ve yakıcı ateşe benzetilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: "Allahın Muhammed'e gönderdiği dine karşı kör olan kâfirle o dini gören ve Muhammed'e tabi olan mümin hiç bir olur mu?" Zira, zifiri karanlıklar gibi olan inkarcılıkla, kulun yolunu aydınlatan iman bir olur mu? Sıcağın dehşetinden kendisine sığınılan bir gölge gibi olan cennetle, insanın derisininin gözeneklerinden içeri girecek kadar şiddetli olan cehennem ateşi bir olur mu? Allaha ve peygamberine iman ederek kalbi diri olanla bunlardan kalbi gafil olan ve bu sebeple ölü gibi olan kâfir bir olur mu? Elbette ki bunlar bir olmaz. Ey Muhammed, Allah, dilediğine dilediği şeyi işittirir. Sen ise kabirlerdeki ölüler gibi olan bu gafil kafirlere hak dinini işittiremezsin. Sen ancak bir uyarıcısın. Kalbleri mühürlenmiş olan bu müşriklerin cezalandırılacaklarını bildirensin. O halde müşriklerin seni yalanlamalarından dolayı kendini mahvetme.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

24- Şüphesiz biz seni hak ile bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki, içinde bir uyarıcı bulunmuş olmasın.

25- Ey Muhammed, eğer kavmin seni yalanlıyorsa, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara apaçık deliller, sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getirmişlerdi.

26- Sonra ben, o inkar edenleri azabımla yakaladım. Yaptıklarını reddetmem (cezalandırmam) nasılmış bir bak.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz seni, hak din olan İslam ile gönderdik. Sen, iman edenleri cennetle müjdeleyen ve seni yalanlayanları cehennem azabıyla uyaransın. Geçmişte hiçbir ümmet yoktur ki onların içine kendilerini uyaran bir peygamber gönderilmiş olmasın. Şayet kavmin seni yalanlıyorsa, senden önce kendilerine uyarıcı peygamberler gönderilenler de peygamberlerini yalanlamışlardı. Halbuki peygamberleri onlara apaçık deliller, mucizeler, sahifeler ve yollarını aydınlatan ilahi kitaplar getirmişlerdi. Onların iman etmeyenlerini biz azabımızla yakaladık. Benim onları cezalandırmam nasıl oldu bir bak.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde Resulullahı teselli etmekte, kavminin kendisini yalanlamasına karşı Resulullahın maneviyatını yükseltmektedir. Zira hakka karşı çıkmak eskiden beri süregelen bir davranıştır ve hakka karşı çıkanların cezalandırılması da Allahın bir kanunudur.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا
أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾
وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

27- Allahın gökten su indirdiğini görmedin mi. Biz onunla değişik renklerde meyveler çıkarmışısızdır. Dağlardan da beyaz kırmızı, simsiyah ve türlü renkte tabakalar yaratmışısızdır.

28- İnsanlardan, diğer canlı varlıklar ve büyük baş hayvanlardan da

çeşitli renkte olanlar vardır. Kulları içinde Allahtan hakkıyla korkanlar ancak âlimlerdir. Şüphesiz ki Allah, herşeye galiptir, çok affedendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, gökten yağmur yağdırarak çeşitli renklerde meyveler var ettiğini, dağları da beyaz kırmızı, siyah gibi çeşitli renklerde yarattığını, ayrıca insanları, canlıları ve büyük baş hayvanları da çeşitli renklerde yarattığını bildirmekte ve kudretinin büyüklüğünü bizlere göstermektedir. Ayrıca yüce mevlanın bu kudretinin büyüklüğünü ancak âlim kullarının idrak ederek rablerinden hakkıyla korkabileceklerini de beyan etmektedir. Bu da ilmin ve âlimlerin faziletini göstermekte ve bizleri ilme teşvik etmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ ﴿٢٩﴾
لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

29- Allahın kitabını okuyanlar, namazlarını gereği gibi kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler, durgunluğa uğramayacak bir ticaret umarlar.

30- Böylece Allah onların mükafaatını eksiksiz verir ve lütfuyla da artırır. Şüphesiz o, çok affedendir, şükrün karşılığını bol verendir.

Allahın, peygamberi Muhammed'e indirdiği Kur'anı okuyanlar, farz kıldığı namazları vakitlerinde kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıkları gizli ve âşikâr olarak, Allah yolunda harcayanlar hiç durgunluğa uğramayacak bir ticaret umarlar. Bu amellerine karşılık Allah onların sevaplarını tam olarak verecek ve Lütfundan dolayı biraz da fazla verecektir. Zira Allah, günahları çok affeden, yapılan iyilikleri çok iyi takdir edendir.

* Allah teala bu âyetlerde, kendisine kulluk eden mümin kullarını, arkası kesilmeyen cennet nimetleriyle müjdelemektedir.

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ

بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

31- Ey Muhammed, sana vahyettiğimiz ve kendinden öncekileri tasdik eden bu kitap,hakikatin ta kendisidir.Şüphesiz ki Allah kullarından haberdardır, onları çok iyi görür.

Ey Muhammed, sana vahyettiğimiz bu Kur'an, hak bir kitaptır. Senin de ümmetinin de bu kitaba uymanız gerekmetedir. Bu kitap kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan bu itabarla o kitapların ihtiva ettiklerini de içine alan bir kitaptır. Şüphesiz ki Allah kullarının yaptıklarından haberdardır ve onlar için neyin iyi olduğunu görmekte ve bilmektedir.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ

وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ

الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

32- Sonra biz, kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras bıraktık. Onlardan kimi kedine zulmeder, kimi orta yolu tutar, kimi de Allahın izniyle hayırlı işlerde öne geçer. İşte bu, Allahın büyük bir lütfudur.

*Âyet-i kerimede zikredilen miras bırakılan kitabın hangi kitap ve ona mirasçı olanların da kimler olduğu hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre buradaki kitaptan maksat, Kur'andan önce indirilen kitaplardır. Onlara mirasçı olanlar da Muhammed ümmetidir. Muhammed ümmeti bunların hak kitap olduklarına iman etmeye mirasçı olmuşlardır.

Muhammed ümmeti de üç kısma ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları kendilerine zulmedenlerdir. Bunlar da günahkarladır. Bazıları ise orta yolu tutanlardır. Bunlar da farzları işleyip haramlardan kaçınan kimselerdir. Diğer bir kısmı ise hayır işlemede yarışa girişenlerdir. Bu gruplardan birincisi çetin bir hesaptan sonra cennete girecek, ikincisi kolay bir hesaptan sonra girecek üçüncüsü ise hesap vermeden cennete girecektir.

Abdullah b. Mes'ud ve Kâ'bul Ahbar bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Ebudderda diyorki:

عَنْ أَبِي الدرداء قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول قال الله عز وجل ثم أورثنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا فمنهم ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخيرات باذن الله فأما الذين سبقوا بالخيرات فاولئك الذين يدخلون الجنة بغير حساب وأما الذين اقتصدوا فاولئك يحاسبون حسابا يسيرا وأما الذين ظلموا أنفسهم فاولئك الذين يحبسون في طول المحشر ثم هم الذين تلافاهم الله برحمته فهم الذين يقولون الحمد لله الذى اذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شكور الى قوله لغوب

"Ben Resulullahın bu âyeti okuduğunu ve şöyle izah ettiğini işittim: "Hayırda yarışanlar hesaba çekilmeden cennete gireceklerdir. Orta yolu tutanlar kolay bir hesaba çekilecekler, kendilerine zulmedenler ise mahşer boyu hesaba çekilecekler sonra Allah, rahmetiyle onları affedecektir. "Bizden üzüntüyü gideren Allaha hamdolsun. Şüphesiz ki rabbimiz çok affedicidir, şükrün karşılığını verendir. (7) diyecek olanlar işte bunlardır. (8)

Diğer bir görüşe göre ise miras bırakılan kitaptan maksat: "Kelime-i Şe-

(7) Fâtır suresi, âyet: 34
(8) Ahmed b. Hanbel, Müsned C.5 S. 198

hadet"tir. Buna mirasçı olanlar ise Muhammed ümmetidir. Muhammed ümmeti de üç sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar şunlardır: Kendilerine zulmedenler ki bunlar da münafıklardır ve cehenneme gireceklerdir. Diğerleri orta yolu tutanlar ve hayırda yarışanlardır. Bunlar ise cennetlik olanlardır.

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا
وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖٓي اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَۜ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌۙ ﴿٣٤﴾
اَلَّذٖٓي اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهٖۚ لَا يَمَسُّنَا فٖيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فٖيهَا
لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

33- Mükâfaat olarak onlar Adn cennetlerine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Ordaki elbiseleri de ipektir.

34- Orada şöyle derler: "Bizden üzüntüyü gideren Allaha hamdolsun. Şüphesiz ki rabbimiz çok affedendir, şükrün karşılığını bol verendir.

35- O bizi, lütfuyla içinde ebedi kalacağımız cennete yerleştirdi. Orada bize ne bir yorğunluk dokunacak ne de bir usanç gelecektir.

Kendilerini kitaba mirasçı kıldığımız o kullarımız kıyamet gününde Adn cennetlerine girecekler, orada altın'dan bilezikler takacaklar ve ipekten elbiseler giyeceklerdir. Onlar orada rablerine hamdederek şöyle diyeceklerdir:" Bizden cehennem üzüntüsünü veya ölüm üzüntüsünü yahut açlık korkusunu ya da yorulma korkusunu yahut kıyamet günü korkusunu gideren Allaha hamdolun. Şüphesiz ki bizim rabbimiz çokça affeden ve yapılan amelleri çokca mükafaatlandırandır. O bizi, lütfuyla, devamlı ikamet edilecek cennete yerleştirdi. Orada

bize hiçbir sıkıntı ve hiçbir yorğunluk dokunmayacaktır.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا

كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا

لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾

36- İnkâr edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız.

37-Onlar cehennemde:"Ey rabbimiz, bizi çıkar da, dünyada işlediğimiz kötü amelleri bırakıp salih ameller işleyelim. "diye bağırışırlır. Onlara şöyle denir: "Size, öğüt alan birinin öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti. O halde tadın azabı. Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."

Allahı ve Peygamberi inkâr edenlere gelince, onlar için âhirette cehennem ateşi vardır. Cehennemde onların ölümlerine hüküm verilmez ki ölüp kurtulsunlar. Cehennem azabı da kendilerinden hafifletilmez ki biraz rahatlık hissetsinler. İşte biz, rabbinin rahmetine karşı nankörlük eden harkesi kıyamet gününde böyle cezalandırırız. Kâfirler, cehennemin içinde yardım dilerler ve şöyle bağırışırlar: "Ey rabbimiz, sen bizi cehennemden çıkar. Dünyada iken daha önce yaptığımız amellerden farklı olarak salih ameler işleyelim. sana itaat edelim." fakat bunların istekleri reddedilecek ve kendilerine şu cevap verilecektir:"Biz sizi, ibret alacak birinin ibret alacağı kadar yaşatmadık mı? Ayrıca size, bu azaba düşeceğiniz hususunda uyaran Peygamberler gelmedi mi? Elbette ki bunlar oldu. O halde bu azabı tadın. Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.

*Âyette zikredilen "Öğüt alanın, öğüt alabileceği kadar bir ömür." ifade-

sinden maksat, bazılarına göre kırk yıl bazılarına göre ise altmış yıldır. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ اَعْذَرَ اللّٰهُ اِلَى امْرِئٍ اَخَّرَ اَجَلَهُ حَتّٰى بَلَّغَهُ سِتِّينَ سَنَةً

"Allah, altmış yaşına ulaştırıncaya kadar yaşattığı kişiye özür bırakmamıştır." (9)

اِنَّ اللّٰهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾

38- Şüphesiz göklerin ve yerin gaybını Allah bilir. O, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Şüphesiz ki Allah, sizin içinizde gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir. Zira o, göklerin ve yerin gaybını bilendir. O halde içinizde gizlediğiniz inkarcılık veya şüpheden dolayı Allahtan korkun. O sizin kalblerinizin özünü çok iyi bilir.

هُوَ الَّذ۪ي جَعَلَكُمْ خَلَٓائِفَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَز۪يدُ الْكَافِر۪ينَ
كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا وَلَا يَز۪يدُ الْكَافِر۪ينَ كُفْرُهُمْ اِلَّا
خَسَارًا ﴿٣٩﴾

(9) Buhari, K.er-Rikak, bab: 5 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.275.

39- Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur. Kim inkar ederse inkarı kendi aleyhinedir. Kâfirlere inkarları, rableri nezdinde gazaptan başka birşey artırmaz. Kâfirlere inkarları, hüsrandan başka birşey artırmaz.

Ey insanlar, sizleri, Âd, Semud vb. kavimleri helak ettikten sonra yeryüzünde halifeler kılan Allahır. Sizden kim Allahı inkar ederse o inkarının cezası kendinedir. O, bu inkarıyla kimseye zarar verecek değildir. Allah katında kafirlerin inkarları ancak onların, Allahın rahmetinden uzak olmalarını artırır. Kâfirlerin inkarları ancak helak olmalarına sebeptir. Onlara hiçbir menfaat sağlamaz. Müminler ise kafirlerin aksinedir. Onların iman ve amelleri âhiretteki derecelerini artırır.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ
لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعِدُ
الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

40- Ey Muhammed, sen müşriklere şöyle de: "Siz, hiç, Allahtan başka ibadet ettiğiniz ortaklarınıza baktınız mı? Gösterin bana, yeryüzünde ne yaratmışlardır? Yoksa göklerin yaratılmasında Allahla bir ortaklıkları mı vardır? Yahut biz onlara bir kitap vermişiz de onu mu delil ediniyorlar? Hayır, zalimler, birbirlerine aldatmadan başka birşey vaadetmezler.

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Allahtan başka ilah kabul ettiğiniz ortaklarınızı görüyor musunuz? Gösterin bana, bunlar, yeryüzünde hangi şeyi yarattılar? Bunlar, yeryüzünde herhangi bir şeyi yaratmadıysalar, göklerde Allah ile bir ortaklıkları mı var? Yoksa Allah onlara gökten bir kitap indirdi de kendisine ortak koşmalarına izin verdi ve siz de buna mı dayanıyorsunuz? Elbette ki bunların hiçbiri olmadı.Daha doğrusu zalimler birbirlerine ancak aldatıcı sözler vaadederler. "Biz bu putlara, sadece bizi Allaha yaklaştırsınlar diye tapıyoruz." derler.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ
مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

41- Şüphesiz ki Allah, yerlerinden ayrılıp gitmemeleri için, gökleri ve yeri mutlaka tutar. Yemin olsun ki eğer bunlar yerlerinden ayrılacak olursa, onları Allahtan başka kimse tutamaz. Şüphesiz o, kullarına karşı yumuşak davranan ve çok affedendir.

*Bu âyet-i kerimede, Allah teala, gökleri ve yeri kudretiyle boşlukta tuttuğunu, bunların, kendilerine tahsis edilmiş oldukları yerlerden ayrılmadıklarını, aksi takdirde Allahtan başka hiçbir kimsenin bunları tutmaya gücü yetmeyeceğini bildiriyor ve yüce kudretinin ne kadar büyük olduğunu bizlere beyan ediyor. Bu kudrete sahibolan Allahın, kullarına karşı çok yumuşak ve çok bağışlayan olduğunu müjdeliyor.

Allah teala kâfirleri ve günahkarları hemen cezalandırmayıp son nefeslerine kadar kendilerine fırsat vermekte ve hakka yönelme kapılarını açık bırakmaktadır. Bundan daha büyük bir lütuf olur mu?

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ
فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾

اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ
إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا
﴿٤٣﴾

42-43- Kâfirler, kendilerine bir uyarıcı gelirse, ümmetler içinde en doğru yolu tutacaklardan biri olacaklarına dair en büyük yeminleriyle yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı gelince bu onların nefretlerini artırmaktan başka birşey yapmadı. Nefretlerinin sebebi, yeryüzünde kibirlenmeleri ve kötü tuzaklar kurmalarıydı. Halbuki kötü tuzağın zararı ancak onu kurana dokunur. Onlar gelmiş geçmiş milletlere uygulanagelen kanundan başka birşey mi beklerler? Sen, Allahın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen, Allahın kanununda hiçbir sapma göremezsin.

Müşrikler, kendilerine peygamber gelmeden önce "Eğer bir peygamber gelecek olursa biz, geçmiş ümmetlerin en doğru yolda olanlarından biri olacağız." diye en ağır yeminleriyle yemin ediyorlardı. Fakat Muhammed, peygamber olarak gelip onları uyarınca onun daveti müşriklerin nefretini artırmaktan başka birşey yapmadı. Onların nefretlerinin artmasının sebebi, yeryüzünde böbürlenip içlerinden birinin peygamber olarak gönderilmesini gururlarına yediremameleri bir de kötü tuzaklara başvurmalarıdır. Bu tuzaklarının biri de Allaha ortak koşmayı, kendilerine tabi olan zayıflara şirin göstermeleridir. Halbuki kötü niyetle tuzak kuran kimseler, kurdukları tuzağa kendileri düşerler. Bunlar da kurdukları şirk tuzağına kendileri düştüler. Bu itibarla geçmişte Allaha ortak koşanların hak ettikleri cezayı onlar da hak ettiler. Artık bunlar, kendilerinden önceki ümmetlerin cezalarından başka birşey mi beklerler? Ey Muhammed, sen Allahın, insanlar hakkında süregelen kanununda hiçbir değişiklik, hiçbir eğrilik bulamazsın. Zira hiçbir kimse Allahın hükmüne karşı gelemez.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا
أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ٣٨

44- Onlar yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önceki kavimlerin âkibetlerinin ne olduğuna bakmazlar mı? Halbuki onlar, kendilerinden daha kuvvetliydiler. Göklerde ve yerde hiçbir şey Allahı âciz bırakamaz. Şüphesiz ki Allah, heşeyi bilir, herşeye kadirdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Resulullahı yalanlayan müşriklere, kendilerinden önce gelip geçen ve kendilerinden daha güçlü ve kuvvetli olan, Alla-

hın emirlerine karşı geldikleri için cezalandırılan kafirlerin âkıbetlerine bakıp ibret almalarını ve onların durumlarına düşmemelerini emrediyor. Zira Allah kendilerini cezalandırmak istediğinde hiçbir şey Allaha karşı çıkıp onu âciz bırakamaz. Allah, herkesin yaptığını çok iyi bilir ve herşeye kadirdir.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ

مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِه۪ بَصٖيرًا ﴿٤٥﴾

45- Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden insanları hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah onların cezalarını belli bir zamana kadar erteler. Ecelleri gelince de, şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görmektedir. (Layık olduklarını verir.)

Eğer Allah, insanları işledikleri günah ve kötülüklerden dolayı hemen cezalandıracak olsa yeryüzünde hareket eden bir tek canlı bırakmaz. Fakat Allah, insanları tayin ettiği bir vadeye kadar erteler. Vadeleri gelince de kullarından kimin cezalandırılmaya layık olduğunu görmekte ve bilmektedir. Elbette ki onlar bu cezadan kaçıp kurtulamazlar.

*Allah teala, kullarından cezayı hak edenlerin bazılarını, dünyada tayin ettiği vakitlerde cezalandırırken diğer bir kısmını yine kendisinin tayin ettiği âhirette cezalandıracaktır.

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) اِنَّ اللّٰهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتّٰى اِذَا اَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ

"Şüphesiz ki Allah, zalime mühlet verir. Fakat onu yakalayınca da bir daha bırakmaz." (10)

(10) Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 11, bab: 5/Müslim K.el-Birr, bab: 61, Hadis no: 2583

YÂSİN SURESİ

Yasin Suresi seksen üç âyettir. Mekke'de nâzil olmuştur.

Allah teala bu sure-i celileye, Hz. Muhammed (s.a.v.)in Peygamberliğinin hak olduğuna yemin ederek başlıyor ve onun dosdoğru bir yol üzerinde bulunduğunu beyan ediyor.

Kâfirlerin başlarının yukarı kalkık olduğu bu yüzden bu anormal durumları ve davranışları sebebiyle gerçeği bulamadıkları ayrıca onların önlerine ve arkalarına perdeler çekildiği bu sebeple de hakkı göremedikleri ifade ediliyor.

Allah tealanın, insanları hak yola çağıran elçilerinin durumlarına bir misal veriliyor ve şöyle ediliyor: Bir kasabaya onları uyaran elçiler gönderiliyor. Önce iki elçi gönderiliyor, insanlar onlara inanmıyor ve onları yalanlıyorlar. Bunun üzerine bir üçüncü elçi onlara yardımcı gönderiliyor ve bunlar, kendilerinin Allah tarafından elçiler olduklarını ve insanları hak yola davet etmek için görevli bulunduklarını söylüyorlar. Fakat insanlar onlara inanmıyor hatta onlar sebebiyle uğursuzluğa duçar olduklarını söylüyorlar. Elçiler ise uğursuzluğunonların kendilerinde olduğunu söylüyorlar. Bu ara şehrin uzak yerinden bir adam koşarak geliyor ve halka, elçilere uymalarını tavsiye ediyor ve nasihatlarda bulunuyor. O kişi bu yaptığı ile cennete giriyor ve kavminin de bu durumu bilmesini arzu ediyor. İman etmeyen kavmin üzerine ise şiddetli bir çığlık geliyor ve hepsi helak oluyorlar.

Sure-i celilede bundan sonra ölü hale gelmiş olan yerin sularla diriltildiği, orada çok çeşitli bitki ve meyveler var edildiği, gecenin, gündüzün, güneşin ve ayın yaratıldığı ve bütün bunların, yüce Allahın takdiriyle hareketlerine devam ettikleri beyan ediliyor.

Gemilerin suda yürümesi, insanların suda boğulmadan onun üzerinde taşınmaları ve bütün bunların Allahın birer nimeti oldukları beyan ediliyor. Sur'a ikinci defa üfürülünce insanların kabirlerinden kalkacakları ve hesap vermek

üzere Allahın huzurunda toplanacakları ve o gün hiç kimseye haksızlık yapılmayacağı haber veriliyor.

Ameli, salih olup cennete girenlerin zevk içinde, gölgelikler altında, her türlü nimetlerin içinde rablerinin "Selam" sözüyle yaşayacakları cehennem ehlinin ise hak ettikleri azaba sürüklenecekleri beyan ediliyor.

Bir damlacık sudan yaratılan insanın, kendisini yaratan Allahı unutarak ona hasım kesildiği ve "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diye sorduğu beyan ediliyor. İnsanların bu sorularına ise peygamberimizin şöyle cevap vermesi emrediliyor: "De ki: Onları ilk defa yaratan diriltecektir. Zira herhangi bir şeyi var etmenin Allah için çok kolay olduğu, olmasını istediği şeye "Ol" demesinin kâfi geldiği, böylece o şeyin hemen oluvereceği ve sonunda hep birlikte Allaha döndürüleceğimiz beyan ediliyor

SURENİN FAZİLETİ

Bu Sure-i Celile hakkında bir kısım hadis-i şerifler zikredilmiştir. Peygamber efendimiz bu hadis-i şeriflerinin birinde buyuruyor ki:

قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : اِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْباً، وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يس. وَمَنْ قَرَأَ يس كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بِقِرَاءَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ.

"Herşeyin bir kalbi vardır. Kur'anın kalbi de Yasin'dir. Kim Yasin suresini okursa Allah o kişinin Yâsini okumasından dolayı ona Kur'anı on kere okumuş kadar sevap yazar." (1)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyuruyor:

قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : اقْرَؤُا (يس) عَلَى مَوْتَاكُمْ

"Yâsini ölülerinizin başında okuyun" (2) Yani, can çekişmekte olan hastalarınızın yanında okuyun. Umulur ki Allahın rahmeti onun üzerine iner de ra-

1- Tirmizî, K.el-Fadail el-Kur'an, bab: 7, Hadis no: 2887

2-Ebu Dâvûd, K. el-Cenaiz, bab: 24, Hadis no: 3121 / İbn-i Mâce, K.el-Cenaiz, bab: 4 Hadis no: 1448

hatça can verir. Veya ölmüş olan kişilerin üzerine okuyun umulur ki Allah onların taksiratlarını affeder.

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

ان رسول الله (ﷺ) قال البصرة سنام القرآن وذروته نزل مع كل آية منها
ثمانون ملكا واستخرجت الله لا اله الا هو الحى القيوم من تحت العرش
فوصلت بها أو فوصلت بسورة البقرة ويس قلب القرآن لا يقرؤها رجل يريد
الله تبارك وتعالى والدار الآخرة الا غفر له واقرؤها على موتاكم

"Bakara suresi Kur'anın hörgücü ve zirvesidir. Onun her âyetiyle birlikte seksen melek yere inmiştir. Âyete'l-Kürsi Arş'ın altından çıkarılıp Bakara suresine eklenmiştir. Yâsin ise Kur'anın kalbidir. Kim, Allah tealanın rızasını ve âhiret yurdunu dileyerek Yâsini okuyacak olursa onun günahı bağışlanır. Siz onu, ölülerinizin üzerine okuyun." (3)

3- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.26.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

يٰسٓ ﴿١﴾

1- Yâ, Sin.

*Mukattaa harfleri hakkında Bakara suresinin başında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Ancak burada geçen Yâ, Sin hakkında ayrıca şunlar söylenmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre "Yâ Sin" kelimesi Allah tealanın isimlerinden biridir. Allah teala bu ismine yemin ederek sureye başlamıştır.

Katade'ye göre ise "Yâ Sin" kelimesi, Kur'anın isimlerinden biridir.

İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre Yâ Sin kelimesinin manası "Ey insan" demektir.

Mücahid'e göre ise "Yâ Sin" kelimesi söze başlamayı ifade eden bir kelimedir. Allah teala burada kelamına bu sözle başlamıştır.

وَالْقُرْاٰنِ الْحَك۪يمِۙ ﴿٢﴾

اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٣﴾

عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍۜ ﴿٤﴾

2-3- Hikmetle dolu Kur'ana yemin olsun ki şüphesiz sen ey Muhammed, peygamberlerdensin.

4- Sen, dosdoğru bir yol üzerindesin.

İhtiva ettiği hükümler sapasağlam olan Kur'ana yemin olsun ki ey Muhammed sen, Allah tarafından gönderilen peygamberlerdensin ve sen, dosdoğru bir yol olan İslam dini üzeresin.

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾

5-6- Ataları uyarılmamış, bu yüzden de gafil kalmış bir kavmi uyarması için bu Kur'an, herşeye galip ve merhamet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir.

*Bu âyetler iki şekilde izah edilmiştir: Birinci izah tarzı mealde zikredildiği gibidir. Bu izah tarzına göre âyette zikredilen kavimden maksat, Araplar ve kendilerine peygamber gönderilmeyen diğer bütün kavimlerdir. Resulullahın peygamberliği umumi olduğu için o, kendilerine daha önce Peygamber gönderilen kavimleri uyardığı gibi hiç peygamber gönderilmeyen kavimleri de uyarmıştır.

Diğer bir izah şekli ise şöyledir: Daha önce ataları uyarılan, buna rağmen gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için bu Kur'an sana indirilmiştir. Veya daha önce ataları nasıl uyarılmışsa senin de bu kavmi o şekilde uyarman için bu Kur'an sana indirilmiştir. Bu kavim gaflet içindedir.

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

7- Şüphesiz ki o vaad, insanların çoğuna hak olmuştur. Onlar iman etmezler.

Şüphesiz ki onların çoğunu cezalandırmak farz olmuştur. Zira Allah onların kalblerini mühürlemiştir. Onlar Allaha ve peygamebre iman etmezler.

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾

8- Şüphesiz biz, kâfirlerin boyunlarına, çenelerine kadar daynan demir halkalar geçirdik. Bu yüzden onların başları yukarı kalkıktır. (Hakkı göremezler)

Şüphesiz ki biz, kâfirlerin ellerini boyunlarıila bağlayarak onların boğazlarına, çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik. Onlar, elleri boyunlarına bağlı, başları yukarı kalkık bir haldedirler. Yani hakkı göremez ve herhangi bir hayır işleyemezler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kalbleri mühürlenen kâfirleri, hidayete erişmemeleri yönünden, elleri boyunlarına bağlı olan insanlara benzetmektedir. Elleri boynuna bağlı olup kafası yukarı dikilmiş olan insan, önünü görüp serbest hareket edemediği gibi kalbleri mühürlü olan kâfirler de hakkı görüp onu rahatça kabullenemezler.

Allah teala bu tür insanlar için başka bir benzetme yaparak şöyle buyurmaktadır:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ
لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾

9- Biz onların hem önlerine hem de arkalarına birer set çekerek gözlerini perdeledik. Artık onlar görmezler.

Biz o müşriklerin önlerine ve arkalarına setler çektik, gözlerini örttük.Artık onlar hakkı göremez oldular.

*Burada adı geçen "Set"den maksat, onların hakkı görmelerine engel olan heva ve hevesleri, kötü amelleri ve sapıklıklarıdır.

İkrime bu âyet-i kerimenin, Ebu Cehil hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Ebu Cehil: "Yemin olsun ki eğer Muhammed'i görürsem ona şöyle şöyle yapacağım." demiş. Bunun üzerine, bundan önceki âyetle bu âyet nâzil olmuştur. Orada bulunanlar Ebu Cehil'e: "İşte Muhammed." demelerine rağmen Ebu Cehil Hz. Muhammed'i göremiyor: "Nerde o? Nerde o?" diye soruyormuş.

وَسَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

10- Sen onları uyarsan da uyarmasan da aynıdır onlar iman etmezler.

Ey Muhammed, senin, azabı hak edenleri uyarıp uyarmaman fark etmez. Zira onlar iman etmeyeceklerdir. Çünkü Allah, onların iman etmeyeceklerini bilmektedir.

اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

11- Sen ancak Kur'ana uyan ve görmediği halde rahman olan Allahtan korkan kimseyi uyarırsın. Sen o kimseyi mağfiret ve güzel bir mükafaatla müjdele.

Ey Muhammed, senin uyarman ancak Kur'ana iman edip ondaki hükümlere uyana ve kimsenin görmediği yerde rahman olan Allahtan korkana fayda verir. Kâfirlerle beraber olduğunda Allahın dinini alaya alan ve müminler içinde bulunduğu zaman da müslüman olduğunu söyleyen münafığa ve kalbi mühürlenmiş olan müşrike fayda vermez. Ey Muhammed, sen, Kur'anın hükümlerine uyan ve herhangi bir kimsenin olmadığı yerde rahman olan Allahtan korkanı, günahlarının affedileceği ile ve güzel bir mükafaat olan cennetle müjdele.

اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فِٓي
اِمَامٍ مُبِينٍ ﴿١٢﴾

12- Şüphesiz ölüleri biz diriltiriz ve insanların dünyada yaptıklarını ve geride bıraktıkları eserlerini biz kaydederiz. Biz, herşeyi apaçık bir kitapta sayıp tesbit etmişizdir.

Şüphesiz ki yarattıklarımızdan öldürdüklerimizi diriltecek olan ve onların dünyadayken işledikleri hayır ve şerleri ve geriye bıraktıkları eserleri zaptettiren biziz. Olmuş ve olacak herşeyi biz Ümmül Kitap olan Levh-i Mahfuzda sayıp tesbit etmişizdir.

*Âyet-i kerimede geçen "Öldürülenlerin diriltilmesi"nden maksat, ölenlerin kıyamet gününde diriltilerek hesaba çekilmesidir. Bazı müfessirler ise bu diriltmenin, ölü durumunda olan kâfirlerin kalblerine iman vermek suretiyle diriltmek manasına geldiğini söylemişlerdir.

Yine âyet-i kerimede geçen "Eserler" ifadesinden maksat, müminlerin, öldükten sonra geriye bıraktıkları eserlerdir.

Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

"Cerir b. Abdullah diyor ki: "Resulullaha üzerlerinde kaba yün elbiseler bulunan bazı Bedeviler geldi. Resulullah onların hallerinin perişan olduğunu anladı. Fakir düşmüşlerdi. Resulullah, halkı bunlara sadaka vermeye teşvik etti. Fakat insanlar biraz ağırdan aldılar. Resulullahın yüzünde memnuniyetsizlik belirtileri görüldü. Bunun üzerine Ensar'dan bir kişi bir kese gümüş getirdi. Ondan sonra bir başkası daha getirdi. Bunu diğerleri takibetti. Resulullahın yüzünde sevinç belirtileri görüldü ve şöyle buyurdu: "Her kim İslamda güzel bir iş yapar da kendisinden sonra aynı iş yapılacak olursa o işi her yapanın sevabı kadar bir sevap o işi ilk önce yapan kişiye de yazılır. Ve bunun yazılması o işi yapanların mükafatlarından birşey eksiltmez. Her kim de İslamda kötü bir iş yapar da kendisinden sonra aynı iş yapılacak olursa o işi yapanın günahı kadar bir günah o işi ilk önce yapan kişiye de yazılır. Ve bunun yazılması o işi yapanların günahından bir şey eksiltmez." (4)

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ «إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ :
لاَ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ . أَوْ عِلْمٍ يَنْتَفَعُ بِهِ . أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُوا لَهُ»

4- Bkz. Müslim, K.el-İlm, bab: 15, Hadis no: 1017 / Nesai, K.ez-Zekât, bab: 64.

"İnsanoğlu öldüğünde ameli kesilir ancak üç şey hariç. Bunlar, devam eden sadaka, kendisinden faydalanılan ilim ve ölene arkasından dua edecek olan salih evlattır." (5)

Diğer bir görüşe göre âyet-i kerimede geçen "Eserler"den maksat, insanların hayır veya şer işlerken bıraktıkları ayak izleridir.

Bu hususta Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : خَلَتِ الْبِقَاعُ حَوْلَ الْمَسْجِدِ . فَأَرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أَنْ يَنْتَقِلُوا إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) . فَقَالَ لَهُمْ « إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ » قَالُوا: نَعَمْ. يَا رَسُولَ اللهِ! قَدْ أَرَدْنَا ذَٰلِكَ. فَقَالَ « يَا بَنِي سَلِمَةَ! دِيَارَكُمْ. تُكْتَبْ آثَارُكُمْ. دِيَارَكُمْ. تُكْتَبْ آثَارُكُمْ.

"Mescid-i Nebevi'nin çevresindeki "Bika'" denen yer boşaldı. Seleme oğulları mescide yaklaşmak için oraya taşınmak istediler. Bu haber Resulullaha ulaştı. Resulullah onlara: "Mescide yakın bir yere taşınmak istediğinizi duydum." dedi onlar da: "Evet ya Resulullah biz öyle istedik." dediler. Resulullah: "Ey Seleme oğulları, yerinizde kalın, izleriniz yazılmaktadır. Yerlerinizde kalın izleriniz yazılmaktadır." buyurdu. (6)

Abdullah b. Abbas, Cabir b. Abdulah, Ebu Said el-Hudri ve Hasan-ı Basrî bu âyet-i kerimenin, Seleme oğulları hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu görüştedir.

5- Müslim, K.el-Vasiyyet, bab: 14, Hadis no: 1631 / ebu Davud, K.el-Vasaya, bab: 14, Hadis no: 2880.
6- Müslim, K.el-Mesacid, bab: 280, Hadis no: 665.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ
مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

13- Ey Muhammed, sen insanlara o kasaba halkının kıssasını misal ver. Bir zaman onlara elçiler gelmişti.

14- Biz onlara iki elçi göndermiştik de onlar o elçileri yalanlamışlardı. Bunun üzerine biz de onları bir üçüncüsüyle desteklemiştik. Onlar kavimlerine: "Şüphesiz bizler size gönderilen elçileriz." demişlerdi.

*Âyet-i kerimede zikredilen kasaba ve oraya gönderilen elçiler hakkında iki görüş zikredilmiştir. Bir görüşe göre bu kasabadan maksat, Antakya şehridir. Hz. İsa bu şehre, halkının iman etmesi için Havarilerden iki kişi göndermiş sonra da bir kişi daha göndererek onları güçlendirmiştir. Katade ve İkrime bu görüştedirler.

Diğer bir görüşe göre ise bu kasabadan maksat yine Antakya şehridir. Bu şehirin kralı Allaha ortak koşan ve putlara tapan bir kimsedir. Allah teala bu şehir halkına iki peygamber göndermiştir. Kasaba halkı bunları yalanlayınca Allah üçüncü bir peygamberle onları desteklemiştir. Buna rağmen kasaba halkı o peygamberlere iman etmemiş ve gelecek âyetlerde beyan edildiği gibi davranmışlardır. Bu görüş Abdullah b. Abbas, Kâ'bul Ahbar ve Vehb b. Mühebbih'ten nakledilmiştir.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

15- Onlar da şöyle cevap vermişlerdi: "Siz de ancak bizim gibi bir beşersiniz. Rahman olan Allah hiçbirşey indirmemiştir. Siz, yalancıdan başka birşey değilsiniz.

O kasaba halkı, kendilerine gönderilen üç elçiye şöyle cevap vermişlerdir: "Sizler de bizim gibi insandan başka birşey değilsiniz. Eğer iddia ettiğiniz gibi peygamber olmuş olsaydınız meleklerden olurdunuz. Rahman olan Allah size peygamberlik veya kitap vermiş değildir. Sizler, "Biz size gönderilmiş elçileriz." demenizde yalan söylüyorsunuz.

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾

16- Elçiler de şöyle demişlerdi: "Rabbimiz biliyor ki, gerçekten bizler size gönderilmiş elçileriz.

17- Bizim üzerimize düşen, açıkça tebliğ etmektir.

Gönderilen o elçiler de, kendilerini yalanlayan kasaba halkına tekrar tebliğde bulunarak: "Rabbimiz olan Allah da biliyor ki şüphesiz bizler size gönderilmiş elçileriz. Bizim yükümlü olduğumuz görevimiz, Allahın emirlerini açıkça tebliğ etmektir. Şayet kabul ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz. Kabul etmezseniz biz üzerimize düşeni yapmış oluruz. Sizin işiniz ise Allaha kalmıştır. Hakkınızda o hüküm verecektir.

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿١٨﴾

18- Onlar da şöyle demişlerdi: "Biz sizinle uğursuzluğa düştük. Yemin olsun ki eğer vazgeçmezseniz sizi taşlarız ve bizden size can yakıcı bir azap dokunur.

O kasaba halkı, kendilerine gönderilen peygamberlere şöyle demişlerdir: "Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa düştük. Şayet bize bir bela gelecek olursa bu sizin yüzünüzden olacaktır. Yemin olsun ki eğer bizi davet etmekten ve tanrılarımıza dil uzatmaktan vazgeçmezseniz sizi taşa tutarız. Ve sizlere, tarafımızdan can yakıcı bir azap dokunur."

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

19- Elçiler de şöyle demişlerdi: "Uğursuzluk sizin kendinizdedir. Size hak hatırlatıldığı için mi? (Uğursuzluğa uğradığınızı söylüyorsunuz?) Doğrusu siz, haddi aşan bir kavimsiniz.

Elçiler, kasaba halkına şu cevabı vermişlerdir: "Uğrsuzluğunuz sizin kendinizdendir. Amelleriniz, rızıklarınız, hayır ve şer olan payınız size aittir. Bu, bizim uğursuzluğumuzdan dolayı meydana gelen birşey değildir. Sizler, uyarıldığınız için mi uğursuzluğa uğradığınızı söylüyorsunuz? Daha doğrusu sizler, haddi aşıp Allaha isyan eden ve günahlara batan bir topluluksunuz."

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾

وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾

أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ

شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾

إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

20-21- Şehrin en uzak yerinden bir adam koşarak gelmiş ve şöyle demişti: "Ey kavmim, uyun gönderilen elçilere. Uyun sizden hiçbirşey istemeyen ve doğru yolda olanlara."

22- Ben, beni yaratana nasıl ibadet etmeyeyim? Oysa siz de ona döndürüleceksiniz.

23- Allahtan başka ilahlar mı edineyim ki rahman olan Allah bana bir zarar vermek dilediğinde o ilahların yardımları bana bir fayda vermez. Beni kurtaramazlar da.

24- O takdirde ben, apaçık bir sapıklık içinde olurum.

25- Şüphesiz ben, rabbinize iman ettim, beni dinleyin."

*Abdullah b. Abbas, Kâ'bul Ahbar ve Vehb b. Münenbih'ten rivayet edildiğine göre, burada zikredilen: "Şehrin en uzak yerinden koşarak gelen kişinin "Habib" isminde iman etmiş bir kişi olduğu ve bu zatın dokumacılık yaptığı ve cüzzam hastalığına yakalanmış bir kişi olduğu buna rağmen kazancını ikiye ayırarak yarısını aile fertlerine harcadığı, diğer yarısını ise sadaka olarak dağıttığı rivayet edilmektedir.

İşte bu zat, Antakya halkı, kendilerine dini tebliğ etmeye gelen üç kişiyi öldürmeye karar verdikleri zaman meseleyi duymuş ve şehrin en uzak yerinden koşarak gelmiş ve o kavme, âyetlerde zikredildiği gibi öğütlerde bulunmuştur. Fakat kasaba halkı bu zatın üzerine yürümüş hep birlikte onu öldürmüşlerdir. Onu savunacak tek bir kişi daha bulunmamıştır.

Katade, şehrin halkının bu zatı taşlayarak öldürdüklerini onun da bu sırada: "Ey Allahım, sen kavmimi hidayete eriştir, ey Allahım sen kavmimi hidayete eriştir." diye dua ettiğini ve kavminin onu olduğu yerde öldürdüğünü rivayet etmektedir.

Abdullah b. Mes'ud ise kavminin o zatı ayaklarının altında çinediklerini ve bağırsaklarının dışarı fırladığını rivayet etmiştir.

Abdullah b. Abbas, Kâ'bul Ahbar ve Vehb b. Mühebbih ise kavminin hep birden onun üzerine saldırarak, zaten hastalıktan zayıf düşmüş olan bu zatı öldüklerini rivayet etmektedirler.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

26-27- (Kavmini uyardığı için) öldürülen kişeye: "Gir cennete." denildi. O da: "Keşke kavmim, rabbimin beni bağışladığını ve ikram edilenlerden kıldığını bilse." dedi.

Şehrin zalim halkı tarafından öldürülen bu zata, imanının ve sabrının mükafaatı olarak: "Cennete gir." denildi. Bu zat ise hayatındayken kavmini hayra ve imana davet ettiği gibi öldürülmesinden sonra da yine kavminin hidayete kavuşmasını arzulamış ve şöyle demiştir: "Keşke kavmim, benim, rabbim tarafından affedilmemin ve ikram edilenlerden kılınmamın sebebini bilmiş olsalar da onlar da iman edip bu ikramlara erişselerdi.

*Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Allah o zata "Gir cennete." dedi. O, diri bir şekilde cennete girdi. Orada kendisine rızıklar verildi. Allah ondan, dünyadaki hastalığını, üzüntüsünü ve yorgunluğunu giderdi. Bu zat Allahın cennetine ve diğer ikramlarına erişince: "Keşke kavmim, rabbimin beni bağışladığını ve ikram edilenlerden kıldığını bilse." dedi.

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

28- Biz o adamdan sonra kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik. Zaten indirmeyiz de.

29- O sadece bir çığlıktı. Hemen sönüp gittiler.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kavmini hakka davet eden mümin kişinin öldürülmesinden sonra onu öldüren kavimden nasıl intikam alındığını ve onları, gökten herhangi bir felaket indirmeksizin çok kolay bir şekilde helak ettiğini böylece onların küçümsedikleri o mümin kulun Allah nezdinde ne kadar bir değeri olduğunu bildirmektedir. Onlar o mümin kulu nasıl küçümseyerek bir

anda üzerine çullanıp öldürdülerse Allah teala da o zalim kavmi hor ve hakir kılarak ve sadece bir çığlıkla yok ediverdi.

Mücahid ve Katade: "Biz o adamdan sonra kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik." ifadesinden maksadın: "Biz o kavme artık peygamber göndermedik." demek olduğunu söylemişlerse de Taberi bu görüşe katılmamakta ve bu ifadeden maksadın: "O kavmin, gökten melekler ordusu indirirek helak edilmediğini, onların sadece bir çığlıkla helak edildiğini beyan olduğunu söylemektedir. Abdullah b. Mes'ud da bu görüştedir.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾

30- Yazıklar olsun o kullara ki kendilerine herhangi bir peygamber gelmeyedursun illе de onu alaya alırlardı.

Yazıklar olsun o kullara, onlar peygamberleri alaya aldıkları için nasıl üzülecekler ve perişan olacaklardır. zira onlara hiçbir peygamber gelmemiştir ki onu alaya almamış olsunlar.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

31- Onlar, kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi ve helak edilenlerin onlara dönmediklerini hiç görmezler mi?

32- Onların hepsi mutlaka huzurumuzda toplanıp hesap için hazır bulundurulacaklardır.

Ey Muhammed, kavminin Allaha ortak koşanları, kendilerinden önce, Peygamberlerimizi yalanlayan ve âyetlerimizi inkar eden nice kavimleri helak ettiğimizi ve helak edilenlerin bir daha geri dönmediklerini görmezler mi? Geçmiş ve gelecek bütün ümmetler kıyamet gününde hesaba çekilmek için huzurumuzda hazır bulundurulacaklardır. Hayır işleyene sevabı şer işleyene de cezası verilecektir.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ

يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾

33- Ölü hale gelmiş olan toprakta da onlar için bir delil vardır. Biz onu diriltir ve ondan taneler çıkarırız. O tanelerden kendileri de yerler.

Allahın, otları ve ekinleri kurumuş olan toprakları, gökten indirdiği yağmur ve sularla tekrar canlandırması ve topraklardan, insanların da yedikleri çeşitli taneler ve bitkiler çıkarması, müşrikler için Allahın varlığını ve kudretini gösteren delillerdendir. İşte Allah, ölüleri de böyle diriltir.

وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾

34- Orada hurma ve üzüm bahçeleri yarattık ve oradan pınarlar fışkırttık.

Hayat verdiğimiz yeryüzünde çeşitli bağlar ve bahçeler yarattık. Hurmalıklar ve üzüm bağları meydana getirdik. Orada yeryüzünü yarıp çeşitli pınarlar akıttık. İşte bunlar da, Allahın, ölüleri dirilteceğini gösteren delillerindendir.

لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

35- Böylece onun mahsulünden ve ellerinin yaptıklarından yesinler. Hiç şükretmezler mi?

Biz, ölü bir duruma gelmiş olan yeryüzüne tekrar hayat vererek orada bağlar bahçeler yarattık ki kullar onların meyvelerinden ve bizzat kendi elleriyle yetiştirdiklerinin meyvelerinden yesinler. Bütün bundan sonra hâlâ şükretmezler mi?

*Bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir:

"Biz o bağ ve bahçeleri yarattık ki kullar onların çeşitli meyvelerinden

yesinler. Bu meyveleri biz yarattık. Onlar, kendi elleriyle yapmış değillerdir. O halde niçin şükretmezler?

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

36- Yerin bitirdiklerinden, kendilerinden ve bilmedikleri daha nice şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.

Bütün çiftleri yaratan Allah, her türlü eksiklik ve kusurlardan beridir. Bu çiftler, yeryüzünde biten bitkilerde, bizzat insanların kendilerinde ve insanların bilmediği daha nice şeylerde mevcuttur.

*Allah teala bu âyet-i kerimede bitkileri, insanları ve bilinmeyen daha birçok şeyleri erkekli dişili olarak çiftler şeklinde yarattığını beyan ediyor. Bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "Düşünüp ibret alasınız diye biz herşeyi çift çift yarattık." (7)

وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾

37- Gece de onlar için bir delildir. Ondan gündüzü sıyırıp alırız da karanlıkta kalıverirler.

Allahın dilediği herşeyi yapmaya kadir olduğunu gösteren delillerden biri de "Gece" dir. Allah, gündüzü geceden ayırdığında insanlar gecenin karanlığı içinde kalırlar. Eğer Allah, gündüzü tekrar göndermeyecek olsa insanlar buna nasıl bir çare bulacaklardır?

7- Zariyat Suresi, âyet: 49.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

38- Güneş de kendi karargâhında dönüp durmaktadır. Bu, herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allahın bir takdiridir.

*Ebu Zer el-Ğifârî (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا قَالَ مُسْتَقَرُّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ

"Ben, Resulullaha "Güneş de kendi mihveri etrafında dönüp durmaktadır." âyetini sordum. Resulullah: "Güneşin karargâhı arş'ın altındadır." buyurdu. (8)

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

39- Ay'a da konaklar tayin ettik. Nihayet o, eski hurma salkımının eğri sapına döner.

*Allah teala, gökte yoluna devam eden ay için menziller tayin etmiştir. Ay, ışığını güneşten almasına rağmen ilk doğduğu gün çok küçük görünmekte daha sonra giderek büyümekte ve tekrar küçülmeye başlamaktadır. Güneş, gündüz vazifesini ifa ederken ay vazifesini gece ifa etmektedir.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

40- Ne güneşin aya erişmesi mümkün olur ne de gece gündüzü geçer. Herbiri bir yörüngede yüzmektedir.

Allah teala bu âyet-i kerimede güneşin ve ayın vazifelerinin farklı olduğunu, gece ve gündüzün birbirlerini takib etmelerine rağmen birinin diğerinin önüne geçmediğini beyan etmekte böylece kainattaki ahenk ve nizamın kendisi

---

8- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an Sure: 36, bab: 1.

tarafından sağlandığını, bunun da varlığının ve kudretinin büyük bir delili olduğunu bildirmektedir.

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾

وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

41-42- Onların soyunu yüklü gemilerde taşımamız ve onlar için gemiye benzer şeylerden binekler yaratmamız, kendileri için bir delildir.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, denizlerde seyreden insanları ve yüklerini taşıyan gemilerin de insanlar için Allahın kuvvet ve kudretini gösteren bir delil olduğunu beyan ediyor ve insanların soylarının Hz. Nuh'un gemisinde taşıtılmasının, Allahın büyük lütuflarından biri olduğuna işaret ediyor ve buyuruyor ki: "Nuh'un yüklü gemisinde insanların soylarını taşımamız ve insanlar için o geminin benzeri binekler yaratmamız bizim kudretimizi gösteren bir delildir."

Âyet-i kerimede, gemiye benzer binekler yaratılması zikredilmektedir. Gemiye benzer bu bineklerden neyin kasdedildiği hakkında iki görüş zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Ebu Mâlik, Hasan el-Basrî, Ebu Salih, Dehhak, Katade ve İbni Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen geminin benzeri bineklerden maksat, Nuh'un gemisinden daha küçük olan diğer gemilerdir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Yine Abdullah b. Abbas, İkrime, Abdullah b. Şeddad ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki gemiye benzer bineklerden maksat "Çöl vapuru" denen develerdir.

Mücahid ise bu bineklerden maksadın binek hayvanları olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimenin manasının umumi oluşu, buradaki "Vapura benzeyen binekler"den maksadın bütün taşıtları kapsadığını söylemenin daha uygun olduğunu gösterir.

وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾

إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

43-44- İstesek onları suda boğarız da hiç imdatlarına koşan olmaz. Onlar kurtarılamazlar da. Onları ancak nezdimizden bir rahmet olarak ve belli bir zamana kadar yaşatmak için böyle yapmayız.

Dilersek bize ortak koşan müşrikleri vapura bindikleri zaman suda boğarız da onlar kendilerini kurtaracak bir yardımcı bulamazlar. Onlar kurtarılamazlar da. Ancak tarafımızdan bir merhamet olarak onları biz kurtarırız ve ecelleri gelinceye kadar yaşatırız.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

45- Onlara: "Önünüzdeki ve arkanızdaki hadiselerden korkun ki merhamet olunasınız." denildiği zaman dinlemezler.

46- Onlara, rablerinin âyetlerinden bir âyet gelmeye dursun. İlle de ondan yüzçevirirler.

Allaha ortak koşan ve peygamberini yalanlayan bu müşriklere "Sizden önceki ümmetlerin başına gelen felaketlerin sizin de başınıza gelmeyeceğinden ve helak edilmenizden sonra âhirette de uğratılacağınız azaptan korkun ki rabbiniz size merhamet etsin.

Şayet inkarcılık üzere ölmüş olursanız merhamet olunmazsınız." denildiği zaman onlar bu ikazı dinlemezler. İnkarcılıklarında ısrar ederler. Müşriklere, Allahın birliğini ve peygamberinin doğruluğunu gösteren âyet ve delillerden herhangi biri geldiği zaman onlar bundan yüzçevirirler. O delili düşünüp ibret almazlar ve delilin niçin gönderildiğini araştırmazlar.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَنْ

لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾

47- Onlara: "Allahın size verdiği rızıklardan infak edin." dendiği zaman, inkar edenler, iman edenlere: "Allahın istese doyurabileceği kimseyi biz mi doyuracak mışız? Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz." derler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kâfirlerin cimri olduklarını, çeşitli bahanelere başvurarak mallarını Allahın yolunda harcamadıklarını beyan etmektedir. Kâfirler âhirete iman etmedikleri için harcadıkları mallarından sevap beklememektedirler. Bu itibarla adeta elleri boyunlarına bağlanmışcasına fakirlere karşı cimri davranırlar.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

48- Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadedilen ne zamandır? derler.

Bu müşrikler, kıyamet gününün gelmesini alaya alarak: "Eğre doğru söyleyenlerdenseniz bu vaadedilen kıyamet ne zamandır?" derler. Rablerinin kendilerini hemen cezalandırmasını isterler. Allah teala müşriklerin bu sorularına cevaben buyuruyor ki:

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

49- Onlar çekişip dururlarken kendilerini ansızın yakalayıverecek bir çığlıktan başka bir şey beklemezler.

50- O zaman ne vasiyette bulunabilirler ne de ailelerine dönebilirler.

*Bu âyetlerde, birinci Sur'a üflendiğinde insanların nasıl aniden yakalanacakları beyan edilmektedir.

Abdullah b. Amr diyor ki: "İnsanlar yollarda, çarşılarda, pazarlarda ve

oturma yerlerinde bulunurlarken Sur'a üfürülecektir. Öyle ki iki kişi bir elbise için pazarlık halinde olacaklar biri onu diğerine teslim etmeden Sur'a üfürülecektir. Kişi sabahleyin evinden çıkacak evine dönmeden Sur'a üflenmiş olacaktır. İşte bu âyetler bu hususları beyan etmektedir.

Peygamber efendimiz, kıyametin aniden nasıl geleceğini tasvir ederek buyuruyor ki:

أن رسول الله (ﷺ) قال لا تقوم الساعة حتى تطلع الشمس من مغربها فاذا
طلعت فرآها الناس آمنوا اجمعون فذلك حين لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن
آمنت من قبل او كسبت في ايمانها خيرا ولتقومن الساعة وقد نشر الرجلان
ثوبيهما بينهما فلا يتبايعانه ولا يطويانه ولتقومن الساعة وقد انصرف
الرجل بلبن لقحته فلا يطعمه ولتقومن الساعة وهو يليط حوضه فلا يسقي
فيه ولتقومن الساعة وقد رفع أكلته الى فيه فلا يطعمها

"Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Güneş buradan doğunca insanlar onu görecekler ve hepsi iman edeceklerdir. Fakat bu imanları "... Rabbinin alametlerinden bir kısmının geldiği gün daha önce inanmamış veya imanıyla bir iyilik kazanmamış olan bir nefse imanı fayda vermeyecektir.. [9] âyetinde zikredildiği anda tahakkuk edecek ve kendilerine bir fayda vermeyecektir. Kıyamet öyle ani bir şekilde kopacak ki iki kişi aralarında elbiselerini açacaklar onu satmaya veya katlamaya vakit bulamayacaklardır. Kıyamet öyle ani bir şekilde kopacaktır ki, kişi süt hayvanının sütünü sağacak fakat onu içmeye vakit bulamayacaktır.

Kıyamet öyle ani bir şekilde kopacaktır ki kişi lokmasını ağzına götürecek fakat onu yemeye zaman bulamayacaktır." [10]

9- En'am Suresi, âyet: 158.

10- Buhari, K.er-Rikak, bab: 40 / Müslim, K.el-Fiten, bab: 140, Hadis no: 2954.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾
قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

51- Sur'a üfürülünce, bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkmışlar rablerine koşuyorlar.

52- "Vay halimize, uyuduğumuz yerden bizi kim kaldırdı?" derler. Onlara: "Bu, rahman olan Allahın vaadettiği kıyamet günüdür. Peygamberler doğru söylemişlerdir." denilir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede ise Sur'a ikinci kez üfleneceğini ve ölülerin kabirlerinden kalkarak Allahın huzuruna koşarak gideceklerini beyan etmektedir. Kabirlerinden çıkan kafirler, orada azap görmelerine rağmen kıyamet gününün daha dehşetli olduğunu görünce kendi kendilerine şöyle diyeceklerdir: "Vay halimize, uyuduğumuz yerden bizi kim kaldırdı?" Onların bu sözüne karşılık ise: "Bu rahman olan Allahın vaadettiği kıyamet günüdür. Peygamberler doğru söylemişlerdir." denilecektir.

Kâfirlere bu sözü söyleyenler ya melekler veya müminlerdir. Bu son sözün, kâfirlerin kendi sözlerinin devamı olduğunu söyleyenler de vardır. Bu görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Kâfirler: "Vay halimize, uyuduğumuz bu yerden bizi kim kaldırdı? Bu, rahman olan Allahın vaadettiği kıyamet günüdür. Demek ki peygamberler doğru söylemişlerdir."

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾
فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

53- Sadece bir çığlık kopar. Bir de bakarsın ki hepsi hesap vermek üzere huzurumuzda toplanıvermişler.

54- Bugün kimseye hiçbir haksızlıkta bulunulmaz. Siz ancak yaptıklarınızın karşılığını görürsünüz.

İnsanların, kabirlerinden kalkmalarını ilan eden ikinci sur da ancak bir çığlıktır. İşte o anda bütün varlıklar huzurumuza getirileceklerdir. Herkes yaptığı amelin karşılığını bulacaktır. O kıyamet gününde hiçbir kimseye haksızlık yapılmayacak ve sizler ancak işlediğiniz amellere göre cezalandırılacak veya mükafaatlandırılacaksınız.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾

55- Şüphesiz ki cennetlikler bugün eğlence ve zevk içindedirler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, cehennemliklerin hesap yeri olan arasattan ayrılıp cennet bahçelerine gittiklerinde nasıl mes'ut bir hayat geçireceklerini zevk ü sefa içinde yaşayacaklarını bildirmektedir.

Bazı müfessirlere göre buradaki "Zevk ü sefa"dan maksat, cennetliklerin cennet nimetleri içinde yaşamalarıdır. Mücahid ve Hasan-ı Basri bu görüştedirler.

Diğer bazılarına göre ise buradaki "Zevk ü sefa"dan maksat, cennetlik olanların cehennemliklerin çektikleri azaplardan uzak olmalarıdır. Diğer bir kısım müfessirlere göre ise, Zevk ü sefadan maksat, cennetliklerin, bakire hanımlarla evlenmeleridir.

هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

56- Onlar ve eşleri gölgelerdedir. Koltuklara yaslanırlar.

57- Onlar için orada meyveler ve arzuladıkları herşey vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, cennetliklerin cennetin içinde ağaçların gölgeleri altında gölgeleneceklerini koltuklara yaslanacaklarını ve onlara arzuladıkları herşeyin verileceğini beyan etmektedir.

Bu hususta peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde sahabilerine şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) ، ذَاتَ يَوْمٍ لأَصْحَابِهِ « أَلاَ مُشَمِّرٌ لِلْجَنَّةِ؟ فَإِنَّ الْجَنَّةَ لاَ خَطَرَ لَهَا. هِيَ، وَرَبِّ الْكَعْبَةِ! نُورٌ يَتَلأْلأُ، وَرَيْحَانَةٌ تَهْتَزُّ، وَقَصْرٌ مَشِيدٌ، وَنَهْرٌ مُطَّرِدٌ، وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ نَضِيجَةٌ، وَزَوْجَةٌ حَسْنَاءُ جَمِيلَةٌ، وَحُلَلٌ كَثِيرَةٌ. فِي مَقَامٍ أَبَداً. فِي حَبْرَةٍ وَنَضْرَةٍ. فِي دُورٍ عَالِيَةٍ سَلِيمَةٍ بَهِيَّةٍ » قَالُوا: نَحْنُ الْمُشَمِّرُونَ لَهَا. يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ « قُولُوا: إِنْ شَاءَ اللهُ » ثُمَّ ذَكَرَ الْجِهَادَ وَحَضَّ عَلَيْهِ.

"Cennet için kollarını sıvayan var mıdır? Zira cennetin hiçbir benzeri yoktur. Kâbe'nin rabbine yemin olsun ki, o pırıl pırıl parlayan bir nur, sallanan bir reyhan, inşa edilmiş bir köşk, devamlı akan bir nehir, olgunlaşmış bol meyveler, güzel ve yakışıklı eşler ve çokça elbiselerdir. Bu nimetler, devamlı olarak kalınacak yerlerde bolluk ve sevinç içinde yüksek, sağlam, şahane evlerde bulunacaktır." Sahabiler: "Ey Allahın Resulü biz onun için kollarımızı sıvamışız." dediler. Resulullah da buyurdu ki: "İnşallah." deyin. "Resulullah daha sonra cihadı anlattı ve ona teşvik etti. (11)

سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾

58- Bir de rahim olan rablerinden onlara söz olarak "Selam" vardır.

*Bu âyet-i kerime farklı şekillerde izah edilmiştir. Bu izahlardan biri mealde verildiği gibidir. Diğer bir izah tarzına göre de âyetin manası şöyledir: "Cennetlikler için arzuladıkları herşey vardır. Bu da Allahın, onları güvenlik içinde kılması ve esenliğe kavuşturmasıdır. Bu, rahman olan rab tarafından bir sözle gerçekleşir.

Cabir b. Abdullah'tan bu âyet-i kerimeyi izah eden şu hadis-i şerif rivayet edilmiştir: "Cabir diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « بَيْنَا أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي نَعِيمِهِمْ إِذْ سَطَعَ لَهُمْ نُورٌ. فَرَفَعُوا رُءُوسَهُمْ، فَإِذَا الرَّبُّ قَدْ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِهِمْ. فَقَالَ: السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ، يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ! قَالَ وَذَلِكَ قَوْلُ اللهِ: سَلاَمٌ قَوْلاً

11- İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 39, Hadis no: 4332.

مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ. قَالَ فَيَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ. فَلَا يَلْتَفِتُونَ إِلَى شَيْءٍ مِنَ النَّعِيمِ مَا دَامُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ حَتَّى يَحْتَجِبَ عَنْهُمْ وَيَبْقَى نُورُهُ وَبَرَكَتُهُ عَلَيْهِمْ فِي دِيَارِهِمْ».

"Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Cennetlikler kendilerine verilen nimetler içinde yaşarken birden onları bir nur kaplar. Onlar başlarını kaldırırlar bir de bakarlar ki rableri üstten onlara bakmaktadır. Ve "Ey cennet ehli selam olsun size," der. Allahın: "Bir de rahim olan rablerinden onlara söz olarak selam vardır." sözü bunu ifade eder. Allah onlara bakar. Onlar da ona bakarlar. Cennetlikler Allaha baktıkları müddetçe hiçbir nimete iltifat etmezler. Nihayet Allah onlara görünmez olur. Ancak Allahın nuru ve bereketi onların yurtlarında, üzerlerinde devam eder." (12)

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾

وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾

اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾

59- Ey mücrimler, bugün müminlerden ayrılın.

60-61- Ey Âdemoğulları ben size, şeytana tapmayın o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte doğru yol budur." diye emretmemiş miydim?

62- Şüphesiz ki şeytan sizden birçok nesilleri doğru yoldan saptırmıştı. Hiç düşünmüyor musunuz?

63- İşte vaadolunduğunuz cehennem.

64- Eğer dilesiydik onların gözlerini silme kör ederdik de yollarını bulmak için koşuşup dururlardı. Fakat nasıl göreceklerdi?

Ey, Allahı inkar eden kâfirler, bugün müminlerden ayrılın. Çünkü sizler, onların gidecekleri yerden başka yerlere gideceksiniz. Onlar cennete sizler ise cehenneme sevkedileceksiniz. Orada insanlara şöyle denilecektir: "Ey

12- İbn-i Mâce, K.el-Mukaddime, bab: 13, Hadis no: 184.

Âdemoğulları ben size, dünyada iken emretmemiş miydim ki şeytana uymayın, Allaha karşı gelerek şeytana itaat etmeyin. Zira o sizin apaçık düşmanınızdır. Çünkü o, atanız Âdem'e secde etmeyerek düşmanlığını açığa vurmuştur. Vesvese ile Âdem'i ve zevcesi Havva'yı cennetten çıkarmıştır. Sizler sadece bana kulluk edin. İşte sahih olan din ve doğru olan yol budur." Bununla beraber şeytan sizden birçok nesilleri hak yoldan çıkardı. Sadece bana kulluk etmekten ve bana itaattan uzaklaştırdı. Sizi putlara taptırdı. Ey müşrikler, Allahı bırakıp da başka şeylere taparak şeytana itaat ettiğiniz zaman bunun size hiç yakışmayacağını hiç düşünmediniz mi? Benim de sizin de düşmanınız olan şeytana itaatin kötülüğünü idrak etmediniz mi? İşte sizlere, dünyadayken yalanlamış olduğunuz cehennem. Allahı inkar etmeniz ve peygamberini yalanlamanız halinde bu cehenneme gireceğiniz size vaadedilmişti. İşte inkârınız sebebiyle bugün girin bu cehenneme.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْد۪يهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾

65- O gün, biz onların ağızlarını mühürleriz de bize elleri konuşur. Ayakları da ne yaptıklarına şahitlik eder.

Kıyamet gününde biz o müşriklerin ağızlarını mühürleriz. Artık ağızları konuşamaz olur. Dünyada işledikleri isyanları bize elleri bildirir. Ve dünyada kazandıkları kötü amellerine ayakları şahitlik eder.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kıyamet gününde, kâfir ve münafıkların hesap verme şekillerini beyan etmektedir.

Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَضَحِكَ فَقَالَ «هَلْ
تَدْرُونَ مِمَّ أَضْحَكُ؟» قَالَ قُلْنَا: اَللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ
رَبَّهُ. يَقُولُ: يَا رَبِّ! أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ قَالَ يَقُولُ: بَلَىٰ. قَالَ فَيَقُولُ:
فَإِنِّي لاَ أُجِيزُ عَلَىٰ نَفْسِي إِلاَّ شَاهِداً مِنِّي. قَالَ فَيَقُولُ: كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ
عَلَيْكَ شَهِيداً. وَبِالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهُوداً. قَالَ فَيُخْتَمُ عَلَىٰ فِيهِ. فَيُقَالُ لأَرْكَانِهِ:
انْطِقِي. قَالَ فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ. قَالَ ثُمَّ يُخَلَّىٰ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلاَمِ. قَالَ فَيَقُولُ:
بُعْداً لَكُنَّ وَسُحْقاً. فَعَنْكُنَّ كُنْتُ أُنَاضِلُ.

"Birgün biz Resulullahın yanında bulunuyorduk. Resulullah güldü ve: "Neden güldüğümü biliyor musunuz?" dedi. "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dedik. Resulullah dedi ki: "Kulun rabbiyle konuşmasına güldüm. Kul diyecek ki "Ey rabbim, sen bana zulmetmekten beni beri kılmamış mıydın?" Allah "Evet beri kılmıştım." diyecek. Kul, "Ben kendi aleyhime benim dışımda birinin şahitlik etmesine izin vermem." diyecek. Allah ise: "Senin aleyhine bizzat kendi şahitliğin ve Kiramen kâtibîn meleklerinin şahitliği kâfidir." diyecek ve onun ağzını mühürleyecektir. O kişinin organlarına: "Konuş" denecek organları da yaptığı işleri anlatacaktır. Sonra kişiye konuşma izni verilecek o da organlarına: "Kahrolun, ezilin. Ben sizi savunuyordum." diyecektir. (13)

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ٦٦

66- Eğer dileseydik, onların gözlerini silme kör ederdik de yollarını bulmak için koşuşup dururlardı. Fakat nasıl göreceklerdi?

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Abdullah b. Abbas'tan nakledilen birinci izah şekli şöyledir: "Eğer biz dileseydik onları, doğru yolu görmekten kör eder ve onları haktan saptırırdık. Onlar, o halleriyle hakkı nereden bulacaklardı?

Hasan-ı Basrî ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: "Eğer dileseydik biz onları, inkarlarının cezası olarak kör yapardık, bocalayıp dururlardı. Ve kendileri için yol ararlardı. O halleriyle nasıl yol bulabileceklerdi? Fakat biz onları derhal cezalandırmadık." Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ٦٧

67- Eğer dileseydik suretlerini değiştirip oldukları yerde dondururduk da ne ileri gidebilirlerdi, ne de geri dönebilirlerdi.

Eğer dileseydik bu müşriklerin bulundukları yerde şekillerini değiştirirdik de oldukları yerde kalıverirlerdi. Ne ileri gidebilirlerdi ne de geri kalabilirlerdi.

13- Müslim, K.ez-Zühd, bab: 17, Hadis no: 2969.

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

68- Biz kimi uzun ömürlü kılarsak, yaratılışını tersine çeviririz. (Kuvvetten sonra âcizliğe düşürürüz) hiç düşünmezler mi?

Kimi uzun ömürlü kılarsak onun yaratılışını önceki haline çeviririz. İhtiyar halinde adeta bir çocuğa dönüşür. Böylece bildiği şeyleri de unutmuş olur. Bu müşrikler, Allahın dilediğini yapma gücünde olduğunu hiç düşünmezler mi?

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾

69- Biz Muhammed'e şiir öğretmedik. Bu ona yakışmaz da. Ona inen ancak bir öğüt ve apaçık Kur'andan başka birşey değildir.

*Taberi bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: "Biz Muhammed'e şiir öğretmedik. Ona şiir yakışmaz da. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi sizin için ancak bir hatırlatmadır. Allah onu göndererek sizin doğru yolu bulma imkanına sahibolmanızı hatırlatmıştır. Muhammed'e gönderilen ise apaçık bir Kur'andır. Aklı olan, bunun, Allah tarafından olduğunu bilir.

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

70- Bu Kur'an Muhammed'e, hayatta olanları uyarması ve kâfirlere vaadedilen azabın hak olması için indirilmiştir.

Muhammed'e indirilen apaçık bir Kur'andır ki Muhammed onunla, kalbi diri olan müminleri uyarsın. Kâfirlere ise cehennem azabı hak olsun. Böylece kimse için bahane bulunmasın.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

71- Onlar kendileri için bizzat kudretimizin eseri olarak yarattığımız hayvanları görmüyorlar mı? Üstelik o mallara sahiptirler.

72- Biz o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Bazıları onların bineğidir. Bazılarının da etini yerler.

73- Kendileri için onlarda daha nice faydalar ve içecekler vardır. Hiç şükretmezler mi?

Allaha ortak koşan bu müşrikler görmezler mi ki, bizzat kudretimizle onlar için deve, sığır, koyun gibi hayvanlar yarattık? Onlar o hayvanlara sahiptirler. Onlarda diledikleri gibi tasarruf ederler. Ve biz bu hayvanları, kendilerinden daha güçlü ve kuvvetli oldukları halde onlara boyun eğdirdik. Onların bir kısmını binek olarak kullanırlar. At, katır, merkep bu cinstendir. Diğer bir kısmının ise etini yerler. Koyun, keçi bu cinstendir. Bir kısmını ise her iki maksat için de kullanırlar. Deve ve sığır da bu türdendir. Onlar için bu hayvanlarda daha nice menfaatlar vardır. Onların yünlerinden, kıllarından, tüylerinden, derilerinden istifade ederler. Onların sütlerini çeşitli şekillerde içerler. Benim bu nimet ve ihsanlarıma karşı nasıl şükredip itaatta bulunmazlar?

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

74- Onlar, yardım göreceklerini ümit ederek Allahtan başka ilahlar edindiler.

75- İlahlar onlara yardım edemezler. Halbuki kendileri, ilahların hazır askeri durumundadırlar.

Bu müşrikler, Allaha şükretmeleri yerine onu bırakıp başka ilahlar edindiler. O ilahların, kendilerini, Allahın azabından kurtaracağını ümidedttiler.

Halbuki bu ilahlar, Allaha karşı onlara asla yardım edemezler. Allahın kendileri için takdir ettiği azabı kendilerinden uzaklaştıramazlar. O müşrikler ise taptıkları ilahlar için hazır vaziyete getirilmiş askerlerdir. Yani dünyada iken putlarını korumak için adeta onların askeri gibidirler. Kimsenin onlara dokunmasını istemezler. Onları yerenlere karşı çıkarlar ve onlar uğurunda canların ıfeda ederler.

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

76- Ey Muhammed, onların sözü sakın seni üzmesin. Şüphesiz biz, onların gizlediklerini de biliriz, açığa vurduklarını da.

Ey Muhammed, müşriklerin sana: "O bir şairdir." getirdiğin Kur'ana da "O bir şiirdir." demeleri, Allahın âyetlerini yalanlamaları ve senin peygamberliğini inkar etmeleri seni üzmesin. Şüphesiz ki biz, onların, içlerinde gizledikleri sırları da biliriz, açığa vurduklarını da. Onlar, içlerinden senin Hak Peygamber olduğunu tasdik ederler ve seni kıskandıkları için de bunu itiraf etmekten kaçınırlar. Biz bunları bilmekteyiz ve onları buna göre cezalandıracağız.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

77-78- İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmez mi ki, hemen apaçık bir hasım kesilir. Yaratılışını unutarak bize misal getirir ve "Çürümüş kemikleri kim diriltecekmiş?" der.

Çürümüş kemikleri kim diriltecektir?" diyen insan, hiç görmez mi ki biz onu bir damla sudan var edip mükemmel bir hale getirdik. Sonra da o, rabbinin kendisine gönderdiği emirlere karşı apaçık bir düşman kesildi. Bizzat kendi yaratılışının nasıl olduğunu unutarak bize misal vermeye kalkıştı ve "Çürümüş kemikleri kim diriltebilir?" dedi. Bir damla suyu mükemmel bir insan haline getirenin kemiklere hayat verebileceğini düşünemedi.

*Mücahid ve Katade bu âyetlerin, Übey b. Halef hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bu adam, Resulullaha, çürümeye yüz tutmuş bir kemiği getirmiş onu ezdikten sonra havaya savurmuş ve sonra: "Ey Muhammed, bu çürü-

müş kemiği kim diriltecektir?" demiştir. Resulullah: "Onu Allah diriltecektir. Sonra seni öldürecek ve cehennem ateşine sokacaktır." demiştir. Daha sonra bu Übey b. Halef denen adam Uhut savaşında öldürülmüştür.

Said b. Cübeyr ise bu âyetlerin, Âs b. Vâil hakkında nâzil olduğunu söylemiş ve uykanda zikredilen sözlerin ona ait olduğunu nakletmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise bu âyetler, Abdullah b. übey hakkında nâzil olmuş ve yukanda geçen sözler onun tarafından söylenmiştir.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

79- Ey Muhammed, sen şöyle de: "Onları ilk defa yaratan diriltecektir." O, bütün yaratılanları çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, "Bu çürümüş kemikleri kim diriltecektir?" diyen kâfire de ki: "Onları ilk yaratan diriltecektir." Burada şaşılacak ne vardır? Allah, yarattıklarını çok iyi bilendir. O onları nasıl öldüreceğini de bilir nasıl dirilteceğini de.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

80- O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yarattı da siz de ondan ateş tutuşturuyorsunuz.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, su ile yeşil ağacı meydana getirdiğini sonra ona meyve verdiğini daha sonra onu kurutup odun haline getirdiğini ve insanların onunla ateş yaktıklarını beyan ediyor ve bunu yapan Allahın herşeyi yapmaya kadir olduğunu, bu itibarla ölüleri tekrar dirilteceğini bildiriyor.

Bir kısım müfessirler burada adı geçen yeşil ağaçtan maksadın "Merh" ve "Afar" diye adlandırılan, Hicaz topraklarında yetişen iki ağaç olduğunu söylemişlerdir. Bu ağaçlar birbirlerine sürtülmek suretiyle ateş meydana getirirler." denilmiştir.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ

الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

81- Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratmaya kadir değil midir? Elbette kadirdir. Herşeyi yaratan ve herşeyi hakkıyla bilen O'dur.

*Allah teala bu âyet-i kerimede: "Kemikler çürüldükten sonra onları kim diriltecektir?" diyen kâfire cevaben buyuruyor ki: "Yedi göğü ve yeri yaratmaya kadir olan, onların benzerlerini yaratmaya kadir olamaz mı?" Elbette ki yedi gök ve yeri yaratmak, onların çürümüş kemiklerini yaratmaktan daha büyük bir iştir. Evet, Allah onların benzerlerini yaratmaya kadirdir. O, dilediğini çok iyi yaratan ve çok iyi bilendir.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

82- Birşeyin olmasını dilediği zaman, onun emri o şeye sadece "Ol" demesidir. O da hemen oluverir.

Allah birşeyi yaratmayı dilediğinde onun için sadece bir kere emir verir o da hemen oluverir.

Ebuzer el-Ğifâri diyor ki:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): يَقُولُ اللهُ تَعَالَى يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ
ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ فَسَلُونِي الْهُدَى أَهْدِكُمْ، وَكُلُّكُمْ فَقِيرٌ إِلاَّ مَنْ أَغْنَيْتُ
فَسَلُونِي أَرْزُقْكُمْ، وَكُلُّكُمْ مُذْنِبٌ إِلاَّ مَنْ عَافَيْتُ، فَمَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ أَنِّي ذُو
قُدْرَةٍ عَلَى الْمَغْفِرَةِ فَاسْتَغْفَرَنِي غَفَرْتُ لَهُ وَلاَ أُبَالِي، وَلَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ
وَحَيَّكُمْ وَمَيِّتَكُمْ وَرَطْبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي
مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، وَلَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَحَيَّكُمْ وَمَيِّتَكُمْ
وَرَطْبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَشْقَى قَلْبِ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي مَا نَقَصَ ذَلِكَ
مِنْ مُلْكِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، وَلَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَحَيَّكُمْ وَمَيِّتَكُمْ وَرَطْبَكُمْ
وَيَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْكُمْ مَا بَلَغَتْ أُمْنِيَّتُهُ

فَأَعْطَيْتُ كُلَّ سَائِلٍ مِنْكُمْ مَا سَأَلَ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي إِلاَّ كَمَا لَوْ أَنَّ
أَحَدَكُمْ مَرَّ بِالْبَحْرِ فَغَمَسَ فِيهِ إِبْرَةً ثُمَّ رَفَعَهَا إِلَيْهِ ذَلِكَ بِأَنِّي جَوَادٌ مَاجِدٌ أَفْعَلُ مَا
أُرِيدُ عَطَائِي كَلاَمٌ وَعَذَابِي، كَلاَمٌ إِنَّمَا أَمْرِي لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْتُهُ أَنْ أَقُولَ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ.

"Resulullah (s.a.v.) Allah tealanın şöyle buyurduğunu söyledi: "Ey kullarım, benim hidayete erdirdiğim hariç hepiniz sapıklık içindesiniz. Benden hidayet isteyin sizi hidayete kavuşturayım. Benim zenginleştirdiğim hariç hepiniz fakirsinizdir. Benden dileyin sizi rızıklandırayım. Benim affettiğim hariç hepiniz günahkarsınızdır. Sizden kim, benim affetmeye kadir olduğumu bilirse benden af diler ben de onu affederim. Durumuna aldırmam (Kulun yaptığı hatanın ardına düşmem) sizin geçmişleriniz ve gelecek olanlarınız dirileriniz ve ölüleriniz, gençleriniz ve ihtiyarlarınız kullarımdan en takva sahibi olan kulumun kalbi gibi olmalı ittifak etseler bu benim mülkümde bir sivrisineğin kanadı kadar birşey artırmaz. Şayet sizin geçmişleriniz ve gelecek lanlarınız, dirileriniz ve ölülериniz, gençleriniz ve ihtiyarlarınız, kullarımdan en isyankâr bir kulumun kalbi gibi olmada ittifak etseler bu benim mülkümden bir sivisineğin kanadı kadar birşey eksiltmez. Şayet sizin geçmişleriniz ve gelecek olanlarınız, dirileriniz ve ölüleriniz, gençleriniz ve ihtiyarlarınız tek bir alanda toplanıp sizden her bir insan, isteyebileceği kadar şey istese ben de her dileyene dilediğini verecek olsam bu benim mülkümden ancak, sizden birinizin denize sokup çıkardığı bir iğnenin, denizin suyundan eksilttiği kadar eksiltir. Zira ben, cömertim, şerefliyim, dilediğimi yaparım. Benim vermem bir sözdür. Azabım da bir sözdür. Benim emrim, bir şeyin olmasını dilediği zaman o şeye sadece "Ol" dememdir. O da hemen oluverir. (14)

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

83- Herşeyin mülkü elinde olan Allah, layık olmadığı sıfatlardan münezzehtir. Siz, ona döndürüleceksiniz.

Evet, herşeyin mülkü kendisine ait olan Allah, ona yakışmayan bütün eksik sıfatlardan uzaktır, beridir. Bütün insanlar, kıyamette onun huzuruna çıkarılacak ve yaptıklarından hesap verecektir.

14- Tirmizi, K. el-Kıyame, bab: 48, Hadis no: 2495 / İbn,i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 30, Hadis no: 4257 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.154-157.

SÂFFÂT SURESİ

Sâffat suresî, yüz seksen iki âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Cenab-ı Hak bu mübarek sureye, ilahımızın tek bir ilah olduğuna, onun, göklerin, yerin ve herşeyin rabbi olduğuna yemin ederek başlıyor.

Dünya göğünün yıldızlarla süslendiği ve oranın isyankâr şeytanlardan korunduğu beyan ediliyor. Bu sebeple şeytanların, gökte konuşulanları dinleyemedikleri ancak oradan bir söz kapıp kaçanların da peşlerine,herşeyi delip geçen bir ateşin takıldığı açıklanıyor.

Kâfirlerin, cenab-ı Hakkın kudretini gösteren muhteşem delillerden ibret almadıkları, bilakis onlarla alay edip onlara "Sihir" dedikleri, ölüp toprak olduktan sonra tekrar dirilmeye inanmadıkları beyan ediliyor. Evet, herkes âhirette dirilecek ve bu dünyadayken inanmadığı o günden dolayı çok büyük bir pişmanlık duyacaktır. Onlara orada: "İşte bu, yalanlayıp durduğunuz gündür." denilecek ve onlar toplanıp cehenneme sürüleceklerdir.

O âhiret gününde, dünyadayken Allahı bırakıp da kendilerine tapınılanlar ile tapanlar arasında bir münakaşa başlayacak ve onlar arada birbirlerini suçlayacaklardır. Ve işte onların hepsi orada azapta ortak olacaklardır.

Allaha ve âhirete iman eden ihlaslı kullar için ise çeşitli meyveler, Naim cennetlerinde tahtlar üzerinde ikramlar vardır.

Cehennemliklere ise zakkum ağacından yedirileceği, karınlarını bunlarla doldurduktan sonra üzerine de kaynar su içirileceği beyan ediliyor.

Sure-i Celilede bu hususların beyanından sonra Nuh (a.s.)ın kısasına işaret ediliyor. Nuh (a.s.)ın ve ona iman edenlerin büyük bir felaketten kurtarıldıkları ve yeryüzünde sadece Nuh (a.s.)ın zürriyetinin bırakıldığı ve "Âlemler içinde Nuh'a selam olsun." dedirtme suretiyle, nesiller içinde Nuh (a.s.)a güzel bir nam bırakıldığı beyan ediliyor. Ona iman etmeyenlerin ise suda boğuldukları haber veriliyor.

Bundan sonra Hz. İbrahim kıssasına yer veriliyor, Hz. İbrahim'in, kav-

miyle beraber toplantı yerine gitmemek için onlara "Ben hastayım" dediği ve onlar gittikten sonra putlarını balta ile kırdığı beyan ediliyor. Kavmi gelip onu cezalandırmak için büyük bir ateş yakıyor ve Hz. İbrahim'i o ateşin içine atıyor. Fakat Allah teala onu düşmanlarının bu tuzağından koruyor, ateşi ona güllük gülistanlık haline getiriyor.

Daha sonra Hz. İbrahim oradan ayrılıyor ve Allahtan kendisine bir çocuk vermesini istiyor. Allah da ona bir çocuk veriyor. Çocuk yanında büyüyüp yürümeye başlayınca ona: "Yavrucuğum, ben, rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Sen bu işe ne dersin?" diye soruyor. Çocuk da: "Babacığım emrolunduğunu yap. Beni sabredenlerden bulacaksın." diyor. Her ikisi de Allahın emrine boyun eğip İbrahim (a.s.) oğlu İsmail'i kurban etmek için yüzükoyun yatırıyor ve işte o anda Allah teala, Hz. İbrahim'in, rüyasına sadakat göstermesinden dolayı onu mükafatlandırıyor ve oğlunun yerine, kurban etmesi için ona bir kurbanlık veriyor. Böylece Hz. İbrahim'in de âlemler içinde güzel bir nâmı kalıyor.

Sure-i Celilede bundan sonra Hz. Musa ile Hz. Harun'un kıssası beyan ediliyor. Allah teala Hz. Musa ve Hz Harun'a yardım ediyor ve onları, İsrailoğullarıyla birlikte Firavuna galip fetiriyor ve onlara da âlemler içinde güzel bir nam bırakıyor.

Bundan sonra Hz. İlyas'ın kıssası geliyor. İlyas (a.s) kavmini hidayete davet ediyor, putlara tapmaktan vazgeçmelerini istiyor. Fakat kavmi onu yalanlıyor. Allah teala da o kavmi helak ediyor. Böylece Hz. İlyas'a da âlemler içinde güzel bir nam veriliyor.

Daha sonra Lut (a.s.)ın kıssası geliyor. Hz. Lut'un kavmi, kendisini dinlemediği için Allah teala, onları, Hz. Lut'un karısı da içlerinde olduğu halde helak ediyor.

Sonra Yunus (a.s.)ın kıssası beyan ediliyor. Yunus (a.s.) kaçıp bir gemiye biniyor. Gemide, denize atılacak olan bir kişi için kur'a çekiliyor o da Yunus (a.s.)a çıkıyor. Böylece onu denize atıyorlar. Yunus (a.s.)ı balık yutuyor. Ve sonunda hasta bir halde, Allahın dilemesiyle balığın karnından sahile çıkıyor. Oradaki bitkilerle vücudunu tedavi ediyor. Daha sonra, sayısı çok olan bir kavme peygamber olarak gönderiliyor. O kavim, Yunus (a.s.)ın davetini kabul ediyor ve öylece belli bir zamana kadar yaşayıp gidiyorlar.

Sure-i celilede bundan sonra, kızları Allaha nisbet edip oğulları da kendileri için ayıran cahil müşriklerin bu garip ve çirkin davranışlarına dikkat çekiliyor ve bu müşrikler şiddetle kınanıyor.

Sure-i celilede daha birçok hususlar beyan edildikten sonra, "Kuvvet ve kudret sahibi olan rabbin onların uydurdukları sıfatlardan münezzehtir." "Gönderilen peygamberlere selam olsun." "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun."

buyurularak sure-i celile sona eriyor.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَأْمُرُ بِالتَّخْفِيفِ وَيَؤُمُّنَا بِالصَّافَّاتِ

"Resulullah bizlere namazı çok uzatmamamızı emreder ve Sâffat suresini okuyarak bize namaz kıldırırdı." (1)

1- Nesaî, K.el-İmame, bab: 36 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.26.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾

فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾

فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾

اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾

1-4- Saf saf dizilinlere, engel olanlara (veya sevk ve idare edenlere), âyetleri okuyanlara yemin olsun ki, sizin ilahınız elbette birdir.

*Birinci âyet-i kerimede zikredilen "Sıra sıra dizilenler"den maksat, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Mesruk, Said b. Cübeyr, İkrime, Mücahid, Süddi ve Katade'ye göre "Meleklerdir."

Katade: "Melekler gökte saf saftır. Bu nedenle Allah teala onları "Saf saf dizilenler." şeklinde sıfatlandırmıştır." diyor.

Mücahid ve Süddî ikinci âyette ifade edilenlerin de melekler olduklarını, bunlar bulutları sevkettikleri için: "Sevk ve idare edenler." diye sıfatlandırıldıklarını söylemişlerdir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Bu görüşe göre âyetin meali: "Bulutları sevk ve idare edenlere yemin olsun ki." demektir.

Katade ve Rebi' b. Enes ise burada zikredilenlerden maksadın Kur'an-ı kerim'in âyetleri olduklarını söylemişlerdir. Zira bu âyetler insanları kötülüklerden alıkoyarlar. Bu görüşe göre ise âyetin meali: "İnsanları kötülüklerden alıkoyan âyetlere yemin olsun ki." şeklindedir.

Âyet-i kerimede geçen: "Âyetleri okuyanlar"dan maksat, Mücahid ve Süddi'ye göre yine meleklerdir. Zira onlar, Allah katından Kur'anı ve diğer semavi kitapları getirip peygamberlere okuyanlardır.

Katade'ye göre ise burada: "Âyetleri okuyanlar"dan maksat, geçmiş ümmetlere ait olan haberleri bizlere anlatan Kur'an âyetleridir.

رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝٥

5- O, göklerin, yerin ve aralarındakilerin rabbidir. O, doğuların da rabbidir.

Ey insanlar, sadece kendisine kulluk etmeniz emredilen rabbiniz birdir. Onun herhangi bir benzeri ve ortagı yoktur. O halde sadece ona kulluk edin. İbadetlerinizde hiçbirşeyi ona ortak koşmayın. O, yedi gökleri ve yeri ve ikisinin arasında bulunanları yaratandır. O halde sadece ona kulluk edin. İbadetlerinizde hiçbirşeyi ona ortak koşmayın. O, yedi gökleri ve yeri ve ikisinin arasında bulunanları yaratandır. O halde sadece ona kulluk edin. Herhangi bir zarar veya menfaat veremeyecek olan yaratıkları ona ortak koşmayın. O, doğuların rabbidir.

*Aslında "Doğu" bir tane olduğu halde âyet-i kerimede çoğul olarak "Doğuların rabbi" ifadesi kullanılmıştır. Çünkü burada güneşin, yaz ve kış mevsimlerinde doğuş yerlerinin farklı oluşuna işaret vardır.

اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦

وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ۝٧

لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝٨

دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝٩

6- Şüphesiz biz, dünya göğünü, bir zinet olan yıldızlarla süsledik.

7- Biz o göğü, her isyankâr şeytandan koruduk.

8-9- Böylece onlar, o yüce topluluğu dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan kendilerine ateş atılır. Kıyamet gününde de onlar için devamlı bir azap vardır.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

10- Ancak o yüce topluluktan bir söz kapanların da peşine, herşeyi delip geçen bir alev takılır.

Ey insanlar, gökyüzünün size yakın olan tarafını onun süsü olan yıldızlarla süsledik ve dünyaya yakın olan göğü her isyankâr ve murdar olan şeytandan koruduk. Artık şeytanlar, yüce varlıklar olan meleklerden hiçbirşey işitemez oldular. Onlar, meleklerden birşey işitmeye teşebbüs ettikleri zaman göğün her tarafından onlara uzaklaştırıcı ateş atılır. Meleklerin konuşmasından bazı kısımları çalmak isteyen bu şeytanlar için, devamlı ve ızdırap verici bir azap vardır. Bu şeytanlardan, meleklerin konuştukları şeylerden kulak hırsızlığı yapmaya çalışanları ise, dokunduğu yeri delip geçen bir ateş kovalamaktadır.

*Âyet-i kerimelerde, gökte bulunan meleklerin konuşmalarından birşey çalmak isteyen şeytanların, yıldızlardan çıkan ateşlerle kovuldukları, böylece yüce varlıklar olan meleklerin konuşmalarını dinleme imkânını bulamadıkları zikredilmektedir.

Bu hususta Hicr Suresinin on sekizinci âyetinin izahında malumat verilmiştir.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ﴿١١﴾

11- Ey Muhammed, onlara sor. Kendilerini yaratmak mı daha zor? Yoksa diğer bütün yarattıklarımızı mı? Şüphesiz ki biz onları nihayet yapışkan bir çamurdan yarattık.

Ey Muhammed, öldükten sonra dirilmeyi inkar eden müşriklerden sor ki, onların yaratılması mı daha zordur? Yoksa onların dışında yarattığımız meleklerin,şeytanların, göklerin, yerin ve orada bulunanların yaratılması mı daha zordur? Şüphesiz ki biz onların atası olan Âdem'i yapışkkan bir çamurdan yarattık ve onları da Âdem'in soyundan meydana getirdik.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

12- Doğrusu sen (Bu muhteşem kudrete) hayran kalıyorsun. Onlar ise alay ediyorlar.

*Bu âyet-i kerime farklı şekillerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre burada hitap Resulullahadır. Buna göre âyetin manası şu şekillerde izah edilmiştir: "Ey Muhammed, sen, sana verilen Kur'ana hayran oluyorsun. müşrikler ise onu alaya alıyorlar." "Ey Muhammed, sen, Allahın sana verdiği lütuflar karşısında hayran oluyorsun. Müşrikler ise bunları alaya alıyorlar." "Ey Muhammed, sen öldükten sonra dirilmeyi inkar edenlerin yalanlamalarına şaşıyorsun. Onlar ise senin, kendilerine söylediğin şeylerle alay ediyorlar."

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise âyette hitap yoktur. Allah teala bizzat kendisi ifade buyurmaktadır. Buna göre de âyetin manası şöyledir: "Ben, bu müşriklerin bana ortak koşmalarına ve benim indirdiğim âyetleri yalanlamalarına şaşıyorum. Onlar ise bu konularla alay ediyorlar." Taberi bu iki yorum şeklinin de uygun olduğunu beyan etmektedir.

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾

وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾

وَقَالُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

ءَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾

أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

13- Onlar, hatırlatıldıkları zaman öğüt almazlar.

14- (Allahın kudretini gösteren) bir âyet gördükleri zaman da hemen onu alaya alırlar.

15- Ve şöyle derler: "Bu, apaçık bir sihirden başka birşey değildir."

16- Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman mı? Biz mi tekrar dirileceğiz?

17- Bizden önceki atalarımız da mı? (Tekrar dirilecek)

Müşriklere, düşünüp ibret almaları ve Allaha itaat etmeleri için Allahın âyetleri hatırlatıldığı zaman onlar bu hatırlatmadan faydalanıp öğüt almazlar. Bilakis, Allahın kudretini ve Muhammed'in peygamberliğini gösteren herhangi bir delil gördükleri zaman onu alaya alırlar. Muhammed'e: "Senin bu getirdiğin apaçık bir sihirden başka birşey değildir. Bizler ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı? Bizler mi kabirlerimizden çıkarılacağız? Bizden önce ölüp yok olan atalarımız da mı böyle olacaklardır?" derler.

قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾

18- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Evet, hepiniz dirileceksiniz. Hem de zelil ve perişan olarak."

Ey Muhammed, öldükten sonra dirilmeyi inkar eden kafirlere de ki: "Evet. Sizler toprak ve kemik olduktan sonra, ölmezden önceki şeklinizle aynen diriltileceksiniz. Hem de hor ve hakir bir şekilde.

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾

19- O (kıyamet günü tekrar dirilmek) ancak bir ses'ten ibarettir. Bir de bakarsın ki onlar gözleriyle onu göreceklerdir.

Öldükten sonra dirilme, ancak Sur'a bir kere üfürülmekten meydana gelen ses'ten ibarettir. Bir de bakarsın ki onlar, gözlerini belertmişler kendilerine vaadedilen kıyamete bakıyor ve onu bizzat görüyorlardır.

*Âyet-i kerime, insanların Sur'a ikinci defa üfürüldükten sonra kabirlerinden çıkarılacaklarına işaret etmektedir.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

20- Ve şöyle diyeceklerdir: "Vay halimize, işte bu ceza günüdür."

Öldükten sonra dirilmeyi inkar eden kafirler, kıyameti bütün dehşetiyle bizzat görünce, dünyada iken yaptıklarına pişman olacaklar, kendi kendilerine zulmettiklerini itiraf edecekler ve şöyle diyeceklerdir: "Yazıklar olsun bize. İşte bugün ceza ve hesap günüdür."

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذٖي كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

21- Onlara şöyle cevap verilir: "İşte bu, dünyada yalanlayıp durduğunuz hüküm günüdür."

Allah teala, melekler ve müminler o kâfirlere diyeceklerdir ki: "İşte bugün, yalanlayıp durduğunuz hüküm verme günüdür. Allah, adaletiyle, yaratıklarını amellerine göre birbirleinden ayırdedecektir. Cennetliklerin cennete, cehennemliklerin de cehenneme gireceklerine hüküm verilecektir.

اُحْشُرُوا الَّذٖينَ ظَلَمُوا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاهْدُوهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحٖيمِ ﴿٢٣﴾

22-23- (Allah, meleklerine şöyle der): "Zulmedenleri, onlarla işbirliği yapanları ve Allahtan başka taptıklarını bir araya toplayıp onlara cehennemin yolunu gösterin."

*Âyet-i kerimede zikredilen "Zalimlerle işbirliği yapanlar"dan maksat, zalimlerin kendileri gibi olan eşleri veya kardeşleri yahut arkadaşları veya benzerleridir. Âyet-i kerimenin zahiri: "O zulmedenlerin kendileri gibi olan eşleri." anlamına daha yakındır.

وَقِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُ۫لُونَ ﴿٢٤﴾

24- Onları durdurun. Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.

*Âyet-i kerimede, kâfirlerin mahşerde hesap vermek için bir araya toplanacakları zikredilmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَا مِنْ دَاعٍ دَعَا إِلَى شَيْءٍ إِلاَّ كَانَ مَوْقُوفاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ لاَزِماً بِهِ لاَ يُفَارِقُهُ، وَإِنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُلاً ثُمَّ قَرَأَ قَوْلَ اللهِ: (وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ مَا لَكُمْ لاَ تَنَاصَرُونَ).

"Hiçbir davet eden kimse yoktur ki kıyamet gününde o davet ettiği şeyin başında durdurulmuş olmasın. O, onun başında durur ve ondan ayrılamaz. Bu davet, bir kişinin diğer bir kişiyi davet etmesi şeklinde olsa bile." buyurmuş ve sonra: "Onları durdurun çünkü onlar sorguya çekileceklerdir." âyetini okumuştur. (2)

Kâfirlerin, kıyamette durdurulduklarında kendilerinden neyin sorulacağı hususunda farklı izahlarda bulunulmuştur. Bazı müfessirlere göre onlara "Cehennem ateşine girmenin hoşlarına gidip gitmeyeceğinin sorulacağı ifade edilmektedir. Bazılarına göre ise onlara "Dünyadayken hangi amelleri işledikleri sorulacaktır. "Diğer bazılarına göre ise onlara "Allahın dışında neye taptıkları sorulacaktır."

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾

بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾

25- Ey müşrikler, size ne oldu ki, birbirinizle yardımlaşmıyorsunuz?"

26- Hayır, onlar bugün teslim olmuşlardır.

Ey müşrikler size ne oldu da biririnize destek olacağınızı sandığınız halde bugün birbirinize yardım etmiyorsunuz?" denilecektir. Daha doğrusu onlar, Allahın, haklarındaki hükmüne boyun eğmişler ve azabının kesin olarak gerçekleşeceğini anlamışlardır.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾

2- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 37, bab: 1, Hadis no: 3228.

27- Birbirlerine yönelip sorarlar.

Kâfirler kıyamet gününde arasat meydanında birbirleriyle tartışırlar ve şöyle derler:

قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾

28- (Uyanlar, kendilerine uydukları kimselere) "Şüphesiz siz bize doğru görünerek geliyordunuz." derler.

*Âyet-i kerimede zikredilen birbirlerini suçlayanların kimler oldukları ve bu suçlama ile ne demek istedikleri farklı şekillerde izah edilmiştir.

Dehhak, Abdullah b. Abbas'tan şunu nakletmiştir: "Burada birbirlerini suçlayanları, ileri gelen müşriklerle onlara tabi olan mustaz'aflardır." O suçlama ise mustaz'afların müstekbirlere: "Siz bizi, güç ve kuvvetinizle eziyor ve zorla kendinize tabi kılıyordunuz." şeklindeki sözleridir.

Mücahid ise burada birbirlerini suçlayanların kâfirlerle şeytanlar olduğunu suçlamanın ise, kâfirlerin şeytanlara: "Siz bize suret-i hak'tan görünüyordunuz." demeleri olduğunu söylemiştir.

Katade ise burada birbirleriyle tartışanların, insanlarla cinler olduklarını, suçlamanın ise insanların cinlere: "Siz bize hayırı gösterenler olarak görünüyor ve bizi gerçek hayırdan uzaklaştırıyordunuz." demeleri olduğunu söylemiştir.

İbn-i Zeyd de burada birbirlerini suçlayanların, insanoğlu ile şeytanlar olduklarını söylemiş suçlamanın ise, insanların, kâfir olan şeytanlara: "Siz bize sağlam bir yoldan gelir gibi gözüküyor fakat bizi hayırdan uzaklaştırıyor, İslamdan, imandan ve amel-i salih'ten alıkoyuyordunuz." şeklinde olduğunu söylemiştir.

قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾

وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾

فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾

فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾

29- Onlar da şöyle derler: "Hayır, aslında siz, iman eden kimseler değildiniz."

30- Bizim sizin üzerinizde bir hakimeyetimiz de yoktu. Bilakis siz, azgın bir kavimdiniz.

31- Bu yüzden rabbimizin azap vaadi, bize hak oldu. Biz o azabı mutlaka tadacağız.

32- Biz sizi azdırdık. Çünkü biz azmış kimselerdik.

Kendilerine tabi olanları saptıranlar, şimdi kendilerini suçlayan bu kimselere şöyle derler: "Allahın birliğini itiraf etmiyordunuz. Bir kısım putlara kulluk ediyordunuz. Bizim sizi, imandan alıkoyacak bir hakimiyetimiz de yoktu. Bilakis sizler, azgın bir kavimdiniz. Allaha isyan etme ve onun emirlerine karşı gelme isteğindeydiniz. Bu yüzden rabbimizin bize vaadettiği azap üzerimize hak olmuştur. Bizler de sizler de dünyada yaptığımız amellerden dolayı bu azabı mutlaka tadacağız. Biz sizi, Allahın yolundan ve ona iman etmekten saptırdık. Zira bizler de sapık kimselerdik.

فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾

33- Şüphesiz o gün, onların hepsi azapta ortaktırlar.

34- İşte biz, suçluları böyle cezalandırırız.

Şüphesiz ki kâfirler, onların taraftarları, taptıkları şeyler, kıyamet gününde cehennem azabını ortaklaşa tadacaklardır. Biz dünyadayken inkarı imana, isyanı itaata tercih eden suçluları işte böyle cezalandırırız. Yani onlara can yakıcı azabı tattırır ve onların hepsini bu azaba ortak kılarız.

إِنَّهُمْ كَانُوٓا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾

35- Çünkü onlara: "Allahtan başka hiçbir ilah yoktur." denildiği zaman büyüklük taslarlardı.

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾

36- "Deli bir şair olan Muhammed için ilahlarımızı mı bırakacağız?" derlerdi.

Çünkü onlara dünyada iken "Lailaheİllallah." deyin denildiği zaman bunu söylemeyi gururlarına yediremezlerdi. Ve üstelik şöyle derlerdi: "Biz, deli bir şair olan Muhammed için ibadet ettiğimiz ilahlarımızı mı bırakacağız ve Allahtan başka hiçbir ilah olmadığını söyleyeceğiz?"

بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

37- Bilakis o hakkı getirmiş ve bütün peygamberleri tasdik etmişti.

Bilakis Muhammed, hak olan Kur'anı getirdi ve kendisinden önce gönderilen peygamberleri tasdik etti.

إِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾

وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾

38- Şüphesiz ki siz, o can yakıcı azabı tadacaksınız.

39- Dünyada yaptıklarınızdan başkasıyla da cezalandırılmayacaksınız.

Ey müşrikler, şüphesiz ki sizler, âhirette, can yakıcı bir azap olan cehen-

nem azabını tadacaksınız ve sizler bu azabı, dünyada işlediğiniz isyanın karşılığı olarak tadacaksınız.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾

40- Ancak Allahın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

41- İşte onlar için belli rızık vardır.

Ancak, Allahın ihlaslı olan kulları bundan müstesnadır. Onlar, can yakıcı bir azabı tatmayacaklardır. Bilakis onlar için belli rızıklar vardır.

فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾

عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾

42-44- Çeşitli meyveler.. Ayrıca onlar, Naim cennetlerinde tahtlar üzerinde karşılıklı oturarak ikram edilirler.

O rızıklar çeşitli meyvelerdir. Bununla birlikte onlar cennette tahtlar üzerinde karşılıklı oturarak kendilerine ikram edilen kişiler olacaklardır.

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾

بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾

45- Onların çevrelerinde akan kaynaktan doldurulmuş kaseler dolaştırılır.

46- O kaselerdeki içecekler berraktır ve içenlere zevk verir.

Hizmetçiler o cennetliklerin çevresinde sular gibi akan kaynaklardan doldurulmuş içecek kaselerini dolaştırırlar. O içecekler ve kaseler berraktır. O içecekler içenlere zevk verir.

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾

47- O içeceklerde kötü birşey yoktur. Onlar o içeceklerden sarhoş da olmazlar.

O içeceklerde içenleri rahatsız edecek hiçbirşey yoktur. O cennetlikler içtikleri şeyle akıllarını kaybedip sarhoş olmazlar.

*Bazı müfessirlere göre burada geçen "İçenleri rahatsız eden şey" den maksat, "Karın ağrısı" bazılarına göre "Baş ağrısı" bazılarına göre "Sersem yapma" bazılarına göre "Tiksindirme" bazılarına göre ise "Günah işlemektir." Taberi buradaki ifadenin bütün bunları kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir. O içeceklerde, içen kimsenin vücuduna ve aklına zarar verecek veya sevmeyeceği bir hali meydana getirecek hiçbirşey yoktur.

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾

كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

48- Yanlarında, gözlerini kocalarından başka kimseye çevirmeyen iri gözlü huriler vardır.

49- Onlar, el değmemiş örtülü yumurtalar gibidirler.

Allahın cennete giren ihlaslı kullarının yanında kocalarından başkasına bakmayan iri gözlü huriler vardır. Onlar, sanki hiç el değmemiş muhafaza edilen yumurtalar gibidirler.

*Adı geçen "El değmemiş örtülü yumurtalar." ifadesi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Said b. Cübeyr, Süddi ve Katade'ye göre cennetteki huriler renk bakımından yumurtanın içindeki beyaz renge benzetilmişlerdir. Bu izah tarzına göre kabuğun içindeki bu beyaza hiç el değmediği gibi cennetteki bu hirelere de hiç el değmemiştir ve onların renkleri de beyazdır.

İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifade ile cennetteki huriler, kuşların, üzerinde kuluçkaya yattıkları yumurtaya benzetilmektedirler. Bu yumurtalar yabancı ellerin değmesinden korundukları gibi renkleri de kırmızımsı beyazdır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifade ile huriler, saklı incilere benzetilmişlerdir. İşte buradaki "Yumurtalar"dan maksat, incilerdir. Taberi ise "Bu ifade ile huriler yumurtanın kabuğunun altındaki zara benzetilmişlerdir." demiştir.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾

50- (İhlaslı) kullar, birbirlerine yönelip sorarlar.

Cennettekiler birbirleriyle sohbet ederler ve birbirlerinden bazı şeyler sorarlar.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾

51- İçlerinden biri şöyle der: "Benim bir arkadaşım vardı."

*Cennetliklerden biri diğerlerine şunu anlatır. "Benim, dünyada iken bir arkadaşım vardı." Burada zikredilen arkadaş'tan maksat, Mücahid'e göre şeytandır. Şeytan, musallat olduğu kişiye, bundan sonra zikredilecek şeyleri telkin etmeye çalışır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Arkadaş"tan maksat, mümin kulun dünyadaki müşrik arkadaşıdır. Mümin onu İslama davet etmesine rağmen müşrik inkarında ısrar eder ve onu alaya alarak şöyle der:

يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾

أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾

52- Bana şöyle derdi: "Sen de mi tasdik edenlerdensin?"

53- Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman mı? Biz mi tekrar dirilip hesaba çekileceğiz?

Sende mi öldükten sonra dirilmeye inananlardansın? Bizler ölüp çürüdükten, etlerimiz toprak olup kemiklerimiz ortaya çıktıktan sonra mı bizler tekrar diriltileceğiz? Ve dünyadayken yaptıklarımızdan hesap vereceğiz?

قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾

فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾

قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾

إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾

54- Yanındakilere: "Bir bakar mısınız?" der.

55- Sonra kendisi bakar ve arkadaşını cehennemin ta ortasında görür.

56- Ona şöyle der: "Allaha yemin ederim ki az kalsın beni de mahvedecektin.

57- Eğer rabbimin nimeti olmasaydı ben de cehenneme getirilenlerden olurdum.

58-59- İlk ölümümüzden başka bir daha ölmeyecektik, azap görmeyecektik değil mi?"

60- Şüphesiz ki cennete erme, büyük bir kurtuluştur.

Cennete giren ihlaslı kullardan biri diğer arkadaşlarına: "Siz cehennem ateşine bakar mısınız? Belki dünyadayken bana, öldükten sonra dirilme olmaya-

cağını söyleyen kişiyi orada görebileceğiz." der. Başını uzatıp bakar. Dünyadaki o arkadaşının cehennemin ortasında olduğunu görür ve ona seslenerek şöyle der: "Nerdeyse sen beni dünyadayken, öldükten sonra dirilmeyi inkar etmemi tavsiye ederek helak edecektin. Eğer rabbimin, bana doğru yolu gösterme ve öldükten sonra dirilmeye iman etme lütfu olmasaydı ben de seninle birlikte azaba uğratılanlardan olurdum."

Diğer yandan cennete giren bu ihlaslı kul, cennette karşılaştığı nimetlere sevinerek arkadaşlarına: "Biz dünyadayken "Birinci ölümümüzden sonra bir daha ölecek değiliz ve biz azaba uğratılmayacağız değil mi? Allahın cennette bize verdiği bu nimetler, bizim ölmeyip ebediyyen diri kalmamız ve herhangi bir azaba uğratılmamamız şüphesiz ki büyük bir kurtuluştur." der.

لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

61- Çalışanlar bunun için çalışsınlar.

*Allah teala bizleri, cennetlikler gibi olmaya teşvik ederek buyuruyor ki: "Dünyada iken amel işleyenler, işte bu salih kullarıma vereceğim nimetler için amel tesinler ki onlara vereceğim nimetlere ulaşsınlar.

اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾

اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾

اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي اَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾

فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾

62- İkram olarak bu mu daha hayırlıdır? Yoksa zakkum ağacı mı?

63- Şüphesiz biz onu, zalimler için bir bela kıldık.

64- O, cehennem dibinden çıkan bir ağaçtır.

65- Onun tomurcukları şeytanların başları gibidir.

66- Cehennemlikler bunlardan yerler ve karınlarını bunlarla doldururlar.

İhlaslı müminlere cennette vereceğim bu nimetler ve onları ağırlayacağım bu ikramlar mı daha hayırlıdır? Yoksa cehennemlikler için hazırladığım zakkum ağacı mı? Şüphesiz ki biz o ağacı," cehennem ateşinin içinde ağaç mı olur?" şeklinde itirazda bulunan o zalimler için bir fitne kıldık. O, cehennemin dibinde biten ve ateşle beslenen bir ağaçtır. Bu ağacın tomurcukları, çirkinliği yönünden sanki şeytanların başlarıdır. Cehennemlikler o ağaçtan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklardır.

*Allah teala, zakkum ağacının tomurcuklarını, şeytanların başlarına benzetmektedir. Burada zikredilen "Şeytanlar"dan maksat, bilinen şeytanlardır. Araplar, bir şeyin kötülüğünün zirvede olduğunu ifade etmek için onu şeytana benzetirler. Bu itibarla zakkum ağacının tomurcukları, mahiyetleri bilinmemesine rağmen, şeytanların başlarına benzetilmiştir.

Bir kısım âlimler, burada zikredilen şeytanlardan maksadın, ibikli yılanların bir çeşidi olduğunu ve zakkum ağaçlarının tomurcuklarının bu yılanların başlarına benzetildiğini söylemişlerdir.

Bir kısım âlimler ise: Buradaki şeytanların başlarından maksat, "Şeytan başı" diye adlandırılan bir bitkidir. Zakkum ağacı, çirkinlik yönünden ona benzetilmiştir." demişlerdir.

ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾

67- Sonra onlara, zakkum ağacının üzerine içecekleri, kaynar su karıştırılmış içkiler vardır.

68- Sonra, onların dönüp varacakları yer, mutlaka cehennemdir.

Sonra, ölüp de dirilmeyi inkar eden bu müşrikler için, yedikleri zakkum

ağacı üzerine, kaynar sularla karışık, kanlı ve irinli içecekler vardır. Sonra onların, varıp kalacakları yer, mutlaka cehennemdir.

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾

فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

69-70- Şüphesiz onlar, atalarını sapıklık içinde buldular ve onların izini, koşturulurcasına takip ettiler.

Kendilerine, "Lâilahe İllallah." demeleri teklif edildiğinde, onu söylemeyi gururlarına yediremeyen müşrikler, kendilerinden önce gelen atalarını sapıklık içinde buldular. Onlar da atalarının izini tabiketmek için, koşturulurcasına onların peşinden giderler. İşte bu sebeple cehennemdeki çeşitli azapları hak ederler.

*Peygamber efendimizin bir hadis-i şerifinde zakkum ağacını vasıflandırdığı hususunda Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ (اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ
تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ) قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): لَوْ أَنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّومِ
قُطِرَتْ فِي دَارِ الدُّنْيَا لأَفْسَدَتْ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا مَعَايِشَهُمْ فَكَيْفَ بِمَنْ يَكُونُ
طَعَامَهُ.

"Bir gün Resulullah: "Ey iman edenler Allahtan hakkıyla korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün." (3) âyetini okudu ve şöyle buyurdu: "Şayet zakkum ağacından, dünyaya bir damla düşecek olsa, dünyada yaşayanların yaşama imkanlarını ifsad eder. Ya yemeği zakkum olanın hali ne olacaktır?" (4)

Peygamber efendimiz, cehennemliklerin içecekleri kan ve irinli kaynar suları anlatarak buyuruyor ki:

3- Âl-i İmran Suresi, âyet: 102.

4- Tirmizî, K.el-Cehennem, bab: 4, Hadis no: 2585 / İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 38, Hadis no: 4325 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.301.

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) فِي قَوْلِهِ (وَيُسْقَىٰ مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ) قَالَ: يُقَرَّبُ إِلَى فِيهِ فَيَكْرَهُهُ، فَإِذَا أُدْنِيَ مِنْهُ شَوَى وَجْهَهُ وَوَقَعَتْ فَرْوَةُ رَأْسِهِ، فَإِذَا شَرِبَهُ قَطَّعَ أَمْعَاءَهُ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ دُبُرِهِ، يَقُولُ اللهُ (وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ) وَيَقُولُ (وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ).

"O içecek, cehennemliğin ağzına yaklaştırıldığında o içecekten nefret edecek, o içecek cehennemliğe getirildiğinde onun yüzünü kavuracak, başının derisi yüzülüp düşecektir. O suyu içtiğinde barsaklarını parçalayacak, öyle ki barsakları makatından dökülecektir.

Bu hususta Allah teala şöyle buyurmaktadır: "Cehennemliklere, orada barsaklarını parça parça edecek kaynar sular verilecektir." (5) "Susuzluktan kavrulup yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar. O ne kötü bir içecektir. O cehennem ne kötü bir yerdir." (6) (7)

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

71- Şüphesiz onlardan önce geçenlerin çoğu onlardan önce sapmıştı.

72- Şüphesiz ki biz onlara uyarıcılar göndermiştik.

73- Uyarılıp da yola gelmeyenlerin âkıbetleri nasıl oldu bir bak.

5- Muhammed Suresi, âyet: 15
6- Kehf Suresi, âyet: 29
7- Tirmizi, K.el-Cehennem, bab: 4, Hadis no: 2583

74- Ancak Allahın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

Ey Muhammed, senin kavmin olan Kureyş müşriklerinden önce geçen ümmetlerin çoğu bunlardan önce sapmışlardı. Biz, o geçmiş ümmetlere, inkarlarından ve yalanlamalarından vazgeçmelerini, aksi halde ilahi azaba uğrayacaklarını bildiren uyarıcılar göndermiştik. Fakat o insanlar kendilerini uyaranları yalanladılar, öğütlerini kabul etmediler. Bunun üzerine biz de onları azabımıza uğrattık. Ey Muhammed, uyarıdan öğüt almayanların âkıbetleri nasıl oldu bir bak. Biz onları helak edip kullarımız için bir ibret ve öğüt yaptık. Ancak Allahın, samimi olarak iman eden kulları müstesnadır. Bunlar, kötü âkıbetlerden kurtulmuşlardır.

*Allah teala, geçmişte inkarcılıkta bulunan ümmetlerin âkıbetlerinin felaket olduğunu bildirdikten sonra gelen âyetlerde de Nuh (a.s.)ın kavminden başlayarak birçok kavmin nasıl helak olduklarını özet olarak zikretmekte fakat Hz. İbrahim'in kıssasını uzun bir şekilde beyan etmektedir.

وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ۝٧٥

75- Şüphesiz ki Nuh, (Kavminin imana gelmemesi üzerine) bize dua etmişti de ne güzel kabul etmiştik.

*Âyet-i kerimede, Hz. Nuh'un, kavminin iman etmesinden ümidini kesince Allahtan onları helak etmesini istediği, Allah tealanın da bu dileği kabul ettiği zikredilmektedir. Hz. Nuh'un, kavmi aleyhindeki duası, diğer âyetlerde şöyle zikredilmektedir: "Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma." "Eğer onları yeryüzünde bırakırsan kullarını saptırırlar ve ancak günahkar ve kâfir çocuklar doğururlar." (8)

وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۝٧٦

76- Biz Nuh'u ve ona iman edenleri büyük bir felaketten kurtardık.

Biz Nuh'u ve onunla birlikte gemiye binen ailesini, kâfirlerin eziyeti, tufan ve boğulma gibi büyük sıkıntılardan kurtardık.

8- Nuh Suresi, âyet, 26-27.

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾

77- Yeryüzünde sadece Nuh'un zürriyetini kurtardık.

*Allah teala, Hz. Nuh'un zamanında yaşayan bütün insanları tufan ile boğmuş ve sadece Hz. Nuh'a iman eden zürriyetini sağ bırakmıştır. Bu itibarla Hz. Nuh, insanlığın ikinci atası sayılmaktadır.

عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) فِي قَوْلِ اللّٰهِ: (وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ) قَالَ حَامٌ وَسَامٌ وَيَافِثُ كَذَا.

Semure b. Cündeb, Resulullah (s.a.v.)in "Biz, yeryüzünde sadece Âdem'in zürriyetini bıraktık." âyetinin izahında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir. Resulullah buyurdu ki: "Bunlar (geride sağ kalanlar) Hâm, Sâm ve Yâfes'tir."(9)

Diğer bir rivayette ise Resulullah şöyle buyurmuştur:

عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: سَامٌ أَبُو الْعَرَبِ، وَحَامٌ أَبُو الْحَبَشِ، وَيَافِثُ أَبُو الرُّومِ.

"Sâm, Arapların babasıdır. Hâm, Habeşler'in babasıdır. Yâfes ise Rumların babasıdır." (10)

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾

سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾

78-79- Âlemler içinde Nuh'a selam olsun" dedirtmek suretiyle, sonradan gelen nesillerde biz Nuh'a güzel bir nam bıraktık.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Birinci izah şekli mealde verildiği gibi iki âyetin birbirine bağlanarak yapılmasıdır. İkinci izah şeklinde ise âyetler ayrı telalki edilmiş ve şöyle açıklanmıştır. "Biz, Nuh'tan sonra gelenlerin üzerinde Nuh'un güzel bir hatırasını bıraktık. Onlar Nuh'u hayır ile ve överek yadederler. "Bütün âlemler içinde Nuh'a selam olsun. O, Allah tarafından kendisine verilen bir güven içinde bulunsun."

9- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure 37, bab: 3, Hadis no: 3230
10- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure 37, bab: 3, Hadis no: 3231

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾
ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

80- Biz, iyilikte bulunanları işte böyle mükafaatlandırırız.

81- Çünkü Nuh, bizim mümin kullarımızdandı.

82- Sonra diğer iman etmeyenleri de suda boğduk.

Bizim, Nuh'u, bize itaat etmesi, bizim rızamızı kazanmak için kavminin eziyetlerine katlanması neticesinde mükafaatlandırdığımız gibi, bizim emrimizi tutup yasaklarımızdan kaçınıp herkesi de böyle mükafaatlandırırız. Zira Nuh, bize samimiyetle iman eden ve ihlasla ibadet eden kullarımızdandı. Biz, Nuh'u ve ailesini büyük sıkıntılardan kurtarırken bunların dışındaki kavmini suda boğduk.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾
إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾
أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾
فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾

83- Şüphesiz İbrahim de Nuh'un yolundaydı.

84- Hani bir zaman o, rabbine bir kalb-i selim ile gelmişti.

85- Babasına ve kavmine şöyle demişti: "Nelere tapıyorsunuz?"

86- Sırf yalan uydurmak için Allahtan başka ilahlar mı edinmek istiyorsunuz?

87- Âlemlerin rabbi hakkında zannınız nedir?

Şüphesiz ki İbrahim de Nuh'un yolu ve sünneti üzere yürüyen ve onun dininde olan bir Peygamberdi. Bir zaman o, rabbine, ona ortak koşmaktan arınmış bir kalble, Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına şehadet getiren bir yürekle gelmişti.

*Hz. İbrahim'in, kalb-i selim ile rabbine gelmesinden maksat, Allaha samimi bir şekilde yönelmesidir. Kalb-i selim ise, Allaha ortak koşmayan kalb demektir. İşte bu kalb-i selimin bir ifadesi olmak üzere Hz. İbrahim kavmine şöyle demiştir: "Siz, hangi şeylere tapıyorsunuz? Sırf iftirada bulunmak için mi Allahın dışında başka ilahlar ediniyorsunuz? Ve onlardan bir şeyler bekliyorsunuz? Âlemlerin rabbi olan Allahın, bu şekilde davranmanıza karşılık size ne yapacağını sanıyorsunuz?"

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾

فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾

فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾

88-89- Sonra, İbrahim yıldızlara bir göz attı ve "Ben hastayım." dedi.

90- Bunun üzerine kavmi, kendisinden yüzçevirip uzaklaştılar.

*Hz. İbrahim'in, kavmine, hasta olduğunu söylemesi, şehirin içinde kalıp putları kırmak istemesindendir. Zira kavmi, bayram dolayısıyla şehirin dışına çıkma hazırlığı içinde idi. İbrahim'in de kendileriyle beraber gitmesini istemişlerdi. Hz. İbrahim, yıldızlara bakıp uğur tesbit etmeye çalışan kavmini ikna etmek için yıldızlara baktı ve onlara: "Ben hastayım, taun hastalığına yakalandım." dedi. Kavmi, taun hastalığından korktukları için ondan uzaklaştı.

Hz. İbrahim'in, hasta olmadığı halde kavmine: "Ben hastayım." demesi iki şekilde izah edilmiştir. Birinci izah tarzına göre Hz. İbrahim'in böyle söylemesi, hayattayken söylediği üç yalandan biridir. Bu hususta peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لَمْ يَكْذِبْ اِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الاَّ ثَلَاثًا

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكْذِبْ اِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الاَّ ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ قَوْلُهُ اِنِّي سَقِيمٌ وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا وَقَالَ بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ اِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ اِنَّ هٰهُنَا رَجُلاً مَعَهُ امْرَأَةٌ مِنْ اَحْسَنِ النَّاسِ فَأَرْسَلَ اِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا فَقَالَ مَنْ هٰذِهِ قَالَ اُخْتِي فَأَتَى سَارَةَ قَالَ يَا سَارَةُ لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرُكِ وَاِنَّ هٰذَا سَأَلَنِي عَنْكِ فَأَخْبَرْتُهُ اَنَّكِ اُخْتِي فَلَا تُكَذِّبِينِي

"İbrahim üç defa yalan söylemiştir. Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir ki: Bunlardan ikisi Allah rızası içindir. Bunlar da (bu âyette belirtildiği gibi) "Ben hastayım." demesi ve "Bilakis o putları şu büyükleri (Büyük put) kırmıştır." sözüdür." (11)

Bir de İbrahim, karısı Sâre ile birlikte zorba idarecilerden birinin yanına varmışlardı. O zorba idareciye: "Burada bir adam var yanında da insanların en güzeli bir kadın bulunuyor." dediler. Zorba idareci İbrahim'e bir adam göndererek kadının kim olduğunu sordurdu. Adam İbrahim'e "Bu kimdir?" diye sordu. İbrahim de "Kızkardeşimdir." dedi. Sonra Sâre'nin yanına vardı ve ona: "Ey Sâre yeryüzünde benimle senden başka mümin yok. Bu adam senin kim olduğunu benden sordu ben de ona, senin, kızkardeşim olduğunu söyledim. Sakın beni yalancı çıkarma." dedi. (12) Taberi bu izah tarzını benimsemiştir.

İkinci izah tarzına göre ise Hz. İbrahim burada bir kelime oyunu ile, ölüme mahkum olan her varlığın sonunda hasta olacağını kasdetmiş bu itibarla kendisinin de hasta olduğunu söylemiştir.

11- Enbiya Suresi, âyet: 63

12- Buhari, K.el-Enbiya, bab: 8 / Müslim, K.el-Fadail, bab: 154, Hadis no: 2371.

فَرَاغَ اِلٰٓى اٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَأْكُلُونَۚ ﴿٩١﴾

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

91-92- İbrahim de gizlice onların ilahlarına sokulup şöyle dedi: "Size ikram edilen yemekleri yemiyor musunuz? Neden konuşmuyorsunuz?"

93- Sonra üzerlerine gizlice yürüyüp onlara sağ eliyle kuvvetli bir darbe indirdi.

Kavmi İbrahim'i putların bulunduğu yerde bırakıp gidince İbrahim putlara yaklaştı ve onlara halk tarafından ikram edilen yemekleri sunarak "Yemez miziniz?" Neden cevap vermiyorsunuz?" dedi. Sonra putlara yaklaştı ve onlara sağ eliyle vurmaya başladı ve onların en büyükleri hariç hepsini parça parça etti.

فَاَقْبَلُٓوا اِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَۙ ﴿٩٥﴾

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

94- Kavmi koşarak İbrahim'e geldiler.

95-96- İbrahim onlara şöyle dedi: "Kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de yaptıklarınızı da yaratan Allahtır."

Putların kırıldığını gören kavmi, koşarak İbrahim'e geldiler. Ve ona putları niçin kırdığını sordular. İbrahim onlara: "Ey kavim, ellerinizle yontup yaptığınız putlara mı tapıyorsunuz? Halbuki sizi de yaptığınız şeyleri de yaratan Allahtır. O halde asıl ibadet edilmeye layık olan Allaha kulluk edin." dedi.

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾

فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

97- Puta tapan kavmi: "Onun için bir bina yapın ve onu ateşin ortasına atın." dediler.

98- Böylece onlar İbrahim'e tuzak kurmak istediler. Biz de tuzaklarını boşa çıkarıp onları perişan ettik.

Kavmi Hz. İbrahim'e karşı kendilerini fikren savunmaktan âciz kalınca bu defa zor'a başvurmuşlar ve Hz. İbrahim için tandır şeklinde büyük bir bina yapmışlar, içini odunla doldurduktan sonra ateşi tutuşturup Hz. İbrahim'i onun içine atmışlardır.

*Fakat Allah tealanın: "Ey ateş, İbrahim'e karşı soğuk ve selamet ol." (13) demesi üzerine ateş, Hz. İbrahim için selametli bir yer haline gelmiştir. Böylece Allah teala, Hz. İbrahim'e tuzak kurmak isteyen kavminin tuzağını başına geçirmiş ve onları rezil ve rüsvay etmiştir.

Katade diyor ki: "Allah teala bu olay üzerine çok bekletmeden bu kavmi helak etmiştir.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾

99- İbrahim bunun üzerine şöyle dedi: "Ben, rabbimin emrettiği yere gidiyorum. O, bana doğru yolu gösterecektir.

*Bu âyet-i kerime farklı şekillerde izah edilmiştir. Bu izah şekillerinden biri şöyledir: "İbrahim ateşten kurtulmuş ve şöyle demiştir: "Ben, Allaha iman etmeyen bu kavmin beldesinden hicret edip rabbimin bana emrettiği mukaddes topraklara gideceğim. Allaha kulluk etmek için bunlardan ayrılacağım." Taberi bu izah şeklini tercih etmiştir.

Diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Kavmi, odun toplayıp ateşi tutuşturduk-

---

13- Enbiya Suresi, âyet: 69.

larında ve İbrahim'i oraya atmaya karar verdiklerinde İbrahim: "Ben, rabbime gidiyorum. O bana, çıkar bir yol gösterecektir." dedi.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

100- Rabbim, bana salihlerden evlat ihsan et."

*Hz. İbrahim, kavminden ayrılınca Allah tealadan, kendisine kavminin yerini tutacak salih evlatlar vermesini diledi.

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

101- Biz de onu, halim selim bir çocuk ile müjdeledik.

*Allah teala Hz. İbrahim'e, halim selim bir çocuk vereceğini müjdelemiştir. Allah tealanın, Hz. İbrahim'e vereceğini müjdelediği ve Hz. İbrahim'in de, büyüyünce Allaha kurban etmek istediği çocuğun, Hz. İbrahim'in oğullarından hangisi olduğu hususunda iki görüş zikredilmiştir.

Bir görüşe göre Hz. İbrahim'in, kurban etmek istediği bu oğlu Hz. İshak'tır. Ahnef b. Kays ve İkrime, Abdullah b. Abbas'ın bu görüşte olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Mes'ud, Kâ'bul Ahbar, Mesruk, Ubeyd b. Umeyr, Abdullah b. Umeyr, Ebu Huzeyl, İbn-i Sâbıd, Ebu Meysere ve İbn-i Ebil Huzeyl'in de bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir.

Taberi bu görüşü tercih etmiş ve gerekçe olarak da özetle şunları zikretmiştir: Allah teala bu âyette Hz. İbrahim'e, halim selim bir evlat hediye edeceğini müjdelediğini bildiriyor. Bundan sonra gelen âyetlerde de bu çocuğun Hz. İbrahim tarafından kurban edilmek istendiği zikredilmektedir. Kur'an-ı Kerimin diğer âyetlerinde Hz. İbrahim'e müjdelenen çocuğun Hz. İshak olduğu açık bir şekilde zikredilmiştir. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "(Lut kavmini helak etmek için meleklerin geldiği sırada) İbrahim'in hanımı ayaktaydı ve güldü. Biz ona İshak'ı, İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik." (14) Buradan açıkça anlaşılıyor ki Kur'an-ı Kerimin, Hz. İbrakhim'e müjdelendiğini haber verdiği çocuk Hz. İshak'tır.

İkinci görüşe göre ise burada Hz. İbrahim'e hediye edileceği müjdelenen

ve daha sonra Hz. İbrahim'in kurban etmek istediği çocuk Hz. İsmail'dir.

Abdullah b. Ömer'in bu görüşte olduğu rivayet edilmektedir. Şa'bî, Said b. Cübeyr, Yusuf b. Mihran, Mücahid, Atâ b. Ebi Rebah ve Ebuttufeyl, Abdullah b. Abbas'ın bu görüşte olduğunu rivayet etmişlerdir. Ayrıca Âmir, Şa'bî, Yusuf b. Mihran, Mücahid, Hasan-ı Basrî, Muhammed b. Kâ'bil Kurezî, Muaviye b. Ebi Süfyan ve Ömer b. Abdül Azizin de bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir. Bunlar da görüşlerine delil olarak şunu zikretmişlerdir: Allah teala bu surenin yüz on ikinci âyetinde, Hz. İbrahim'e İshak'ı ayrıca müjdelediğini haber vermektedir. Halbuki bu âyetten daha önce geçen âyetlerde, Hz. İbrahim'e hediye edilen ve Hz. İbrahim tarafından kurban edilmek istenen çocuğun kıssası zikredilip bitirilmiştir. Ayrıca aynı çocuğun Hz. İbrahim'e tekrar müjdelendiği söylenemez. Ayrıca Allah teala Hz. İbrahim'e İshak'ı müjdelerken İshak'ın oğlu Yakub'u da müjdelemektedir. Allah tealanın Hz. İbrahim'e ilerde evlat sahibi olacağını bildirdiği çocuğunu kurban etmesini emretmesi mümkün değildir. Buradan da anlaşılıyor ki Hz. İbrahim'e müjdelenen ve kurban edilmesi istenen bu çocuk Hz. İsmail'dir.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا
تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102- Çocuk, babası ibrahim'in yanında yürüyüp koşacak çağa girince İbrahim ona: "Yavrucuğum ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum? Bak ne dersin?" dedi. Çocuk da: "Babacığım emrolunduğunu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi.

İbrahim, hediye edileceği müjdelenen çocuk dünyaya geldikten sonra büyüyüp, kendisiyle birlikte yürüyüp koşma veya çalışıp iş görme çağına gelince, İbrahim ona, görmüş olduğu bir rüyayı anlatarak şöyle dedi: "Yavrucuğum ben rüyamda seni kurban edeceğimi görüyorum sen buna ne dersin?" dedi. Çocuk da: "Babacığım sen emrolunduğunu yap inşallah beni sabredenlerden bulacaksın." diye cevap verdi.

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿١٠٤﴾

قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

103-105- Her ikisi de Allahın emrine boyun eğip, İbrahim çocuğu alnı üzerine yatırınca biz ona: "Ey İbrahim, rüyana sadakat gösterdin. İyilikte bulunanları işte biz böyle mükafatlandırırız." diye nida ettik.

106- Şüphesiz bu apaçık bir imtihandı.

107- Biz ona büyük bir kurbanlığı, çocuğun yerine fidye olarak verdik.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin izahında diyor ki:

ان ابراهيم لما أمر بالمناسك عرض له الشيطان عند السعى فسابقه فسبقه ابراهيم
ثم ذهب به جبريل الى جمرة العقبة فعرض له شيطان قال يونس الشيطان فرماه
بسبع حصيات حتى ذهب ثم عرض له عند الجمرة الوسطى فرماه بسبع
حصيات قال قد تله للجبين قال يونس وثم تله للجبين وعلى اسمعيل قميص
أبيض وقال يا أبت انه ليس لى ثوب تكفننى فيه غيره فاخلعه حتى تكفننى فيه
فعالجه ليخلعه فنودى من خلفه أن يا ابراهيم قد صدقت الرؤيا فالتفت ابراهيم
فاذا هو بكبش أبيض أقرن أعين

"İbrahim (a.s.)a Hac ibadetlerini yapması emredildiğinde o sa'y yapıyordu. O sırada şeytan ona göründü. Hz. İbrahim'le yarış yaptı. Hz. İbrahim onu geçti. Sonra Cebrail Hz. İbrahim'i alıp Mina'daki Akabe Cemresine (Büyük şey-

tanın taşlandığı yere) götürdü. Şeytan orada da Hz. İbrahim'e göründü. Hz. İbrahim ona yedi tane çakıl taşı attı. Bunun üzerine şeytan kayboldu. Sonra İbrahim orta cemreyi yaparken (Orta cemreyi taşlarken) şeytan ona yine göründü. Hz. İbrahim orada da ona yedi tane çakıl taşı attı. İşte Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek için orada yüzükoyun yatırmıştı. Hz. İsmail'in üzerinde beyaz bir entari bulunuyordu. O, babasına: "Ey babacığım beni kefenlemen için başka elbisem yoktur. Elbisemi sırtımdan çıkar ki beni bununla kefenleyesin." dedi. Hz. İbrahim elbiseyi çıkarmak için uğraşırken arkasından ona: "Ey İbrahim, rüyana sadakat gösterdin." diye nida edildi. Bunun üzerine Hz. İbrahim dönüp arkasına baktı ki beyaz, boynuzlu ve iri gözlü bir koç var." [15]

Âyet-i kerimede, Hz. İbrahim'e, oğlunun yerine fidye olarak büyük bir kurbanlık verildiği zikredilmiştir. Bu kurbanlık, bazı âlimlere göre bir koçtur.

Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Katade, Said b. Cübeyr, Mücahid, Süddi, İbn-i Vehb ve Dehhak bu görüştedirler.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise burada zikredilen kurbanlık bir dağ tekesi idi.

Âyet-i kerimede, kurbanlığın büyük olduğu zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas, gelen bu kurbanlık koçun,kırk yıl cennette otlamasından dolayı "Büyük" diye vasıflandırdığını söylemiştir.

Mücahid ise bu kurbanlığın, kabul edilmesinden dolayı "Büyük" diye vasıflandırıldığını söylemiştir.

Hasan-ı Basrî ise bu kurbanlığın, Hz. İbrahim'in dini üzere kesildiği ve kıyamete kadar kesilmesine devam edileceği için ona "Büyük" vasfının izafe edildiğini söylemiştir.

Taberi, Allah tealanın, bu kurbanlığın "Büyük" olduğunu beyan edip büyüklüğünün özelliğini belirtmediği için büyüklüğün sebebinin" "Falan sebeptir." denilmesinin doğru olmadığını söylemiştir.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾

سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾

15- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.297.

108-109- İbrahim'e selam olsun." dedirtmek suretiyle sonradan gelen nesillerde biz İbrahim'e güzel bir nam bıraktık.

*Bu âyetler için yapılması gereken izah, bunların benzeri olan yetmiş sekiz ve yetmiş dokuzuncu âyetlerde geçmiştir.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾

وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾

وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

110- İyilikte bulunanları işte biz böyle mükafaatlandırırız.

111- Şüphesiz İbrahim, bizim mümin kullarımızdandı.

112- Biz İbrahim'e, salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik.

113- Biz, İbrahim ve oğlu İshak'a hayır ve bereket verdik. Her ikisinin neslinden iyilikte bulunan da vardır. Kendisine açıkça zulmeden de.

Biz, İbrahim'i, emirlerimize itaat ettiği için böyle mükafaatlandırdığımız gibi, iyilikte bulunan her kulumuzu da işte bu şekilde mükafaatlandırırız. Şüphesiz ki İbrahim bize samimi olarak iman eden kullarımızdandı. Biz, İbrahim'in sabır ve itaatına bir mükafaat olarak onu, salih peygamberlerden olacak olan oğlu İshak ile müjdeledik. Biz, İbrahim'e ve oğlu İshak'a hayır ve bereket verdik. Onları mübarek kıldık. Onların soyundan, Allaha iman edip güzelce itaatta bulunanlar da, Allahı inkar ederek kendilerine açıkça zulmedenler'de kıldık.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١١٤﴾

وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾

وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾

وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾

وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿١١٩﴾

سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٠﴾

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾

114- Şüphesiz ki biz, Musa'ya ve Harun'a büyük nimetler verdik.

115- Biz onları ve kavimlerini büyük bir sıkıntıdan kurtardık.

116- Onlara yardım ettik de galip gelen onlar oldu.

117- Biz onlara hükümleri açıklayan o kitabı verdik.

118- Onlara doğru yolu gösterdik.

119-120- "Musa'ya ve Harun'a selam olsun." dedirtmek suretiyle, sonradan gelen nesillerde, biz, Musa ve Harun'a güzel bir nam bıraktık.

121- Şüphesiz biz, iyilikte bulunanları işte böyle mükafaatlandırırız.

122- Gerçekten onlar, bizim, mümin kullarımızdandı.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, İmran'ın iki oğlu Hz. Musa ve Hz. Harun'a peygamberlik vererek ve onları, İsrailoğullarını zulmü altında tutan Firavundan kurtararak nasıl lütufta bulunduğunu zikrediyor ve o ikisine, cehaletin karanlıklarını aydınlatan Tevratı verdiğini, onlara doğru yolunu gösterdiğini, onları, kendilerinden sonra gelen ümmetlerin diliyle yâdettirdiğini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Şüphesiz ki biz, Musa ve Harun'a lütufta bulunduk. Biz onları Peygamber yaptık. Biz onları ve kavimlerini içinde bulundukları büyük bir sıkıntıdan kurtardık. Böylece Firavun'un zulmünden halâs oldular. Firavun'a karşı onlara yardım ettik. Firavun denizde boğulup gitti. Sonunda galip gelenler onlar oldu. Biz, Musa ve Harun'a doğru yolu açıkça gösteren ve hükümleri tafsilatlı olan Tevratı verdik. Biz o ikisini, Allahın dosdoğru yolu olan hak dine, İslama ilettik. Biz onları, kendilerinden sonra gelenlerin dilinde iyilikle yâdettirerek: "Musa ve Harun'a selam olsun." dedirttik. İşte biz, emirlerimize itaat eden kul-

larımızı böyle mükafaatlandırırız. Şüphesiz ki Musa ve Harun bize samimiyetle iman eden kullarımızdandı.

Hz. Musa ve Hz. Harun'un kıssaları Kur'an-ı Kerimin çeşitli surelerinde zikredilmiştir. Özellikle Tâ. Hâ. suresinde geniş bir şekilde beyan edilmektedir. Bu surede ise, diğer peygamberlerin kıssaları gibi kısa bir şekilde tekrar zikredilmiştir.

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾

123- Şüphesiz İlyas da peygamberlerdendi.

*Âyet-i kerimede zikredilen İlyas, Hz. Harun'un torunlarından olan Yâsin'in oğludur. Bir kısım âlimler buradaki İlyas'dan maksadın Hz. İdris olduğunu, ona aynı zamanda İlyas'da dendiğini zikremişlerdir. Bu görüş Ebu İshak, Katade ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilmiştir. Vehb b. Münebbih ise Hz. İlyas hakkında şunları zikretmeştir. "Allah, Hezkil b. Yuza'yı vefat ettirdikten sonra İsrailoğulları arasında büyük olaylar meydana gelmiş ve onlar, Allahın kendilerine emrettiği şeyleri unutmuşlardır. Öyle ki onlar, birtakım putlar dikip onlara tapmaya girişmişlerdir. Allah teala da onlara Yâsin oğlu İlyas'ı peygamber olarak göndermiştir. Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarına gönderilen Peygamberler,İsrailoğullarının Tevrat'tan terkettikleri kısımları yeniden onlara tatbik etmek için görderilmişlerdir. İlyas (a.s.) İsrailoğullarının karallarından "Ehab" isimli birisiyle birlikte bulunuyordu. Kralın karısının adı da "Erbil" idi. Kral Hz. İlyas'ın sözünü dinliyor ve onu kabul ediyordu. İlyas (a.s.) da ona yön veriyordu. İsrailoğullarından diğer topluluklar ise "Ba'l" isimli bir put edinmiş ona tapıyorlardı.

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾

أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾

اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

124-126- O bir zaman kavmine şöyle demişti: "Allahtan korkaz mısınız?" En güzel yaratanı, sizin de geçmiş atalarınızın da rabbi olan Allahı bırakıp da "Ba'l " putuna mı tapıyorsunuz?"

Bir zaman İlyas, kavmi İsrailoğullarına: "Ey kavim, Allahtan korkup onun sizi cezalandırmasından çekinmiyor musunuz? Ba'l putunu ilah ediniyor en güzel yaratıcıyı yani sizin de geçmiş atalarınızın da rabbi olan Allahı bırakıyor musunuz?" demişti.

*Müfessirler, burada adı geçen Ba'l putunun asıl manasının ne olduğu hususunda şunları zikretmişlerdir: İkrime, Mücahid, Katade, Süddi ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre Ba'l Yemen halkının dilinde "Rab" anlamına gelmektedir. Buna göre İsrailoğullarının bir kısmı putlarına "Rab" adını vermişlerdir.

Dehhak ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise burada adı geçen "Ba'l'in manası "Put" demektir. Şu anda Lübnan'da bulunan "Ba'lbek" şehri adını buradan almaktadır.

İbn-i İshak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise Ba'l, İsrailoğullarının taptıkları bir kadının adıdır. İsrailoğulları Allahı bırakıp bu kadına tapmışlardır.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

127- Fakat kavmi onu yalanladı. Şüphesiz onlar (kıyamet günü) cehenneme götürüleceklerdir.

128- Ancak, Allahın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

İsrailoğulları İlyas'ı yalanladılar. Şüphesiz ki onlar, Allahın azabına sevkedileceklerdir. Ancak, Allahın ihlaslı kulları bu azaptan hariç tutulacaklardır.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾

سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

129-130- "İlyâsîn'e selam olsun" dedirtmek suretiyle sonradan gelen nesillerde biz, İlyas'a güzel bir nam bıraktık.

131- Şüphesiz biz, iyilik yapanları işte böyle mükafaatlandırırız.

132- Gerçekten o, bizim mümin kullarımızdandı.

*Âyet-i kerimede zikredilen "İlyâsîn"den maksat, bazılarına göre Hz. İlyas'ın isminin bir başka söyleniş biçimidir. Nitekim İbrahim'e aynı zamanda "İbraham" da denmektedir. Bu göüşe göre surede geçen "Selam olsun" ifadelerinin tümümün peygamberler için kullanıldığını buradaki "Selam olsun." ifadesinin de Hz. İlyas için kullanıldığını bu itibarla "İlyâsîn" den maksadın "İlyas" olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise âyette zikredilen "İlyâsîn"den maksat, yâsîn ailesidir. Bu izah tarzına göre selam, İlyas'a, babası Yâsin'e ve ona tabi olanlaradır. Bazı âlimler, buradaki "İlyâsîn" kelimesinin "Âl-i Yâsin" kıraatı ile okumuşlar ve "Yâsin"den maksadın Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu "Âl-i Yâsin" kıraatı ile okumuşlar ve "Yâsin"den maksadın Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu "Âl"den maksadın ise Resulullahın ailesi olduğunu söylemişlerdir. Bu izah tarzına göre âyetin manası: "Muhammed'e ve ailesine selam olsun." demektir. Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve burada zikredilen "İlyâsîn" kelimesinden maksadın Hz. İlyas olduğunu söylemiş bunun dışındaki görüşlerin doğru olmadığını beyan etmiştir.

وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾

إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾

إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ ١٣٦

133- Şüphesiz Lût da peygamberlerdendi.

134-135- Hani bir zaman biz Lut'u ve geride kalıp helak olanlardan bir ihtiyar kadın hariç bütün ailesini azaptan kurtarmıştık.

136- Sonra diğerlerini helak etmiştik.

Şüphesiz ki Lut da insanlara gönderilen peygamberlerdendi. O, kavmini, daha önce benzeri görülmemiş olan hayasızlığı yapmaktan vazgeçmeye çağırdı. Fakat onlar onu yalanladılar. Biz de onların üzerine kızgın taşlar yağdırarak helak ettik. Lut'u ve ailesini ise bu azaptan kurtardık. Ancak helak olanlarla birlikte geride kalan karısı hariç.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ١٣٧

وَبِالَّيْلِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ١٣٨

137-138- Şüphesiz sizler sabah akşam onların memleketlerinden geçiyorsunuz. Hiç düşünmez misiniz?

Ey Kureyş müşrikleri, şüphesiz ki sizler Şam'a gidip gelirken, sabah akşam Lut kavminin diyarından geçiyorsunuz. Siz bunları hiç düşünmüyorsunuz? Allah emirlerine karşı gelenlerin bu türlü azaplara uğratıldıklarını anlamıyor musunuz?

وَاِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ١٣٩

اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ١٤٠

فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ١٤١

139- Şüphesiz Yunus da peygamberlerdendi.

140- Bir zaman o kaçıp yüklü bir gemiye binmişti.

141- (Gemidekilerden birinin denize atılması için) aralarında kura çekilmişti de Yunus kurayı kaybedenlerden olmuştu.

Allah teala, Yunus (a.s.)ı Musul şehrine yakın bir şehir olan Ninova halkına peygamber olarak göndermiştir. Hz. Yunus, insanları hak dine davet etmesine rağmen, onlar inkarlarında ısrar etmişler ve Yunus'u dinlememişlerdir. Yunus (a.s.) bunun üzerine oradan ayrılmış ve Allahın üç gün sonra göndereceği bir azabı haber vermiştir. Ninova halkı azabın kendilerine mutlaka geleceğini anlayınca çoluk çocuklarını ve hayvanlarını alarak çöllere açılmışlar ve orada rablerine yalvararak göndereceği azabı kendilerinden kaldırmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Allah teala da dualarını kabul edip azabı kendilerinden kaldırmıştır.

Yunus (a.s.) ise kavminin inkarcılığını görünce, onları bırakıp bir vapura binerek oradan uzaklaşmak istemiş, vapur dalgalara tutulmuş yükünün ağırlığından dolayı batıp boğulacaklarını anlayınca yolcular aralarında kur'a çekerek içlerinden birini denize atmaya karar vermişler, kur'a Yunus"a çıkmış, Yunus'u denize atmamak için kur'ayı üç defa tekrar etmişler, hepsinde de kur'a Yunus'a çıkmış, bunun üzerine Yunus (a.s.) soyunarak kendisini denize atmıştır.

Allah tealanın vazifelendirdiği bir balık gelip Yunus'u yutmuş, bunun üzerine Yunus, denizin, gecenin ve balığın karnının meydana getirdikleri karanlıklar içinde kalmıştır. İşte orada rabbine niyaz ederek "Senden başka hiçbir ilah yoktur, Seni tenzih ve tesbih ederim. Doğrusu ben, zalimlerden oldum." diye Allaha yalvarmıştır.

فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾

142- (O, kendisini denize atınca) kınanmış bir haldeyken balık onu yutmuştu.

*Âyet-i kerimede Hz. Yunus'un, Allah tealanın vazifelendirdiği bir balık tarafından yutulduğu zikredilmektedir. Hz. Yunus'u yutan balık ona herhangi bir zarar vermemiştir. Yunus (a.s.) balığın karnında rabbine ibadet etmiş ve ona şöyle dua etmiştir: "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ve tesbih ederim. Doğrusu ben zalimlerden oldum." (16)

16- Enbiya Suresi, âyet: 87.

Katade, Yunus (a.s.)ın, balığın karnında üç gün, Cafer-i Sâdık yedi gün, ebu Mâlik kırk gün, Mücahid ve Şa'bî ise kuşluk ile yatsı arası kadar bir vakit kaldığını söylemişlerdir.

Âyette Yunus (a.s.)ın kınanmış olduğu zikredilmektedir. Ancak bu kınanmanın sebebinin ne olduğu beyan edilmemiştir.

Mücahid ve İbn-i Zeyd "Bundan maksat, Yunus (a.s.)ın bir hata işlemiş olmasıdır." demişlerdir.

فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾

لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾

143-144- Eğer o, Allahı tesbih edenlerden olmasaydı, insanların tekrar dirileceği kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı.

Şayet Yunus, balığın kendisini yutmasından önceki serbest zamanlarında Allaha kulluk edip onu tesbih edenlerden olmasaydı, balığın karnında, içine düştüğü sıkıntıda kıyamet gününe kadar devam ederdi. Fakat o, Allahı çokça zikredenlerdendi. Bu sebeple Allah onu balığın karnında uzun süre tutmayıp sahile çıkardı.

فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾

145- Biz onu balığın karnından, hasta bir halde çorak bir sahile attık.

*Âyet-i kerimede zikredilen bu çorak sahilden maksat, üzerinde bitki ve bina bulunmayan bir arazidir. Bazı müfessirlere göre burası Dicle nehrinin kenarıdır. Bazılarına göre ise Yemen topraklarıdır.

Âyette Yunus (a.s.)ın balığın karnından çıktığında hasta olduğu zikredilmektedir. Bundan maksat Yunus (a.s.)ın vücudunun zayıf düşmüş olması ve annesinden yeni doğan bebeğin vücudu gibi olmasıdır. Abdullah b. Mes'ud bu durumu tarif ederken Yunus (a.s.)ın, tüyleri bitmemiş civciv gib olduğunu söylemiştir.

وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾

146- Biz onun için geniş yapraklı bir bitki bitirdik.

*Âyet-i kerimede zikredilen bu bitkinin nasıl birşey olduğu ve Yunus (a.s.) için nasıl faydalı olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Bazı müfessirlere göre bu bitkiden maksat, gövdesi olmayan bir bitkidir. Bu, kabak, karpuz, yaban karpuzu vb. bitkilerden herhangi biridir. Bu görüş Said b. Cübeyr, Mücahid ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilmektedir.

Diğer bir görüşe göre ise Yunus (a.s.) için bitirilen bu bitki kabaktır. Bu görüş ise Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Katade, Dehhak, Atâ ve Vehb b. Münebbih'ten nakledilmektedir.

Hz. Yunus'un bu kabaktan yediği ve bu yolla hem açlığını hem de susuzluğunu giderdiği rivayet edilmiştir.

Diğer bazılarına göre ise, burada zikredilen bitki, kabağın yaprakları gibi yaprakları bulunan ve Yunus (a.s.)a gönderilen bir ağaçtır. Bu görüş de Said b. Cübeyr'den nakledilmiştir.

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾

فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿١٤٨﴾

147- Biz onu, sayısı yüzbin hatta daha fazla olan bir kavme peygamber olarakgönderdik.

148- Onlar Yunus'un davetini kabul edip iman ettiler. Biz de onları belli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık.

*Allah teala bu âyette Yunus (a.s.)ı yüzbin veya daha fazla kişiye peygamber olarak gönderdiğini zikretmiştir. Übey b. Kâ'b, Resulullahın, yüzbinden fazla olan miktarın yirmi bin olduğunu söylediğini rivayet etmiştir. (17)

17- Bkz. Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 37, Hadis no: 3229.

Hz. Yunus'un bu kadar insana peygamber olarak gönderilişi, balığın kendisini yutmasından önce mi yoksa sonra mı gerçekleştiği hususunda iki görüş zikredilmektedir.

Hasan-ı Basrî ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre Hz. Yunus, balık kendisini yutmadan önce Ninova halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Bunlar, Allahın azabının kendilerine geleceğini anlayınca hepsi iman etmişler ve Allah onları, ecelleri gelinceye kadar yaşatmıştır.

Şehr b. Havşeb'in Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre Hz. Yunus kendisini balığın yutup bilahare dışarı çıkamasından sonra Ninova halkına peygamber olarak gönderilmiştir. O kavim Allaha iman etmiş Allah da onları azaba uğratmamış, ecelleri gelinceye kadar yaşatmıştır.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾

149- Ey Muhammed, müşriklere sor, kızlar rabbinin de oğlanlar onların mıymış?

*Kureyş müşrikleri "Melekler Allahın kızlarıdır." diyorlar ve onlara tapıyorlardı. Bu sebeple Allah teala Resulullaha, müşriklerden bunu sormasını emrediyor ve onları kınıyor. Zira onlara kız çocukları doğduğu müjdelenince yüzleri simsiyah kesiliyor ve öfkeleniyorlardı. Kızlarından bu kadar utanç duyan müşrikler, melekleri dişi olarak kabul ediyor ve onların, Allahın kızları olduklarını iddia ediyorlardı. Allah teala onların bu iftiralarına cevap vererek buyuruyor ki:

أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾

أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾

وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾

أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾

150- Yoksa melekleri dişi olarak yarattığımızı mı gördüler?

151-152- İyi bilinmelidir ki onlar iftiralarından dolayı: "Allah doğurdu." diyorlar. Şüphesiz ki onlar yalancıdırlar.

153- Allah, kızları oğullara mı tercih etmiş?

Yoksa meleklerin Allahın kızlan olduklarını iddia eden bu müşrikler, biz bu melekleri dişi olarak yaratırken onlan görüyorlar mıydı? Hayır bu böyle değildir. İyi bilinmelidir ki onlar sırf iftiralarından dolayı: "Allah çocuk kazandı." diyorlardı. Şüphesiz ki onlar yalancıdırlar. Ey müşrikler, Allah, kızları oğullara tercih mi etmiştir? Böyle mi zannediyorsunuz?

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾

أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾

أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾

فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾

154- Ne oldu size? Nasıl da böyle hüküm veriyorsunuz?

155- Hiç düşünmüyor musunuz?

156- Yoksa elinizde apaçık bir deliliniz mi var?

157- Eğer sözünüzde sadık iseniz getirin kitabınızı.

Ne oluyor size? Nasıl böyle bir hüküm verebiyorsunuz? Kızları kendinize yakıştırmadığınız halde Allahın kızları bulunduğunu, oğlanların ise size ait olduğunu söylüyorsunuz? Söylediklerinizin neyere varacağını hiç düşünmüyor musunuz? Hâlâ hatanızı anlayıp iddianızdan vazgeçmeyecek misiniz? Sizin bu söylediğinizin doğru olduğunu ortaya koyan bir deliliniz var mı? Şayet bu iddianızda doğruysanız deliliniz olan ilahi kitabı getirin de görelim.

*Bazı müfessirler bu âyette zikredilen delili "Özür" manasına almışlar ve âyeti şöyle izah etmişlerdir: Yoksa sizin: "Erkekler bizim, kızlar Allahındır." demenizi mazur gösterecek bir deliliniz mi var?

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾

سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾

158- Onlar, Allah ile cinler arasında bir soy bağı uydurdular cinler de o müşriklerin, (Hesap vermek üzere) Allahın huzuruna çıkarılacaklarını bilirler.

159- Allah onların uydurdukları sıfatlardan münezzehtir.

Müşrikler, Allah ile cinler arasında soy bağı bulunduğunu iddia etmişlerdir.

*Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilen bir görüşe göre bu müşrikler soy bağını, hâşâ Allah ile İblisin kardeş olduğunu iddia ederek kurmaya çalışmışlardır.

Mücahid ise, müşriklerin, Allahın cinlerle evlenerek melek kızları olduğunu iddia ederek Allah teala ile cinler arasında nesep bağı kurmaya çalıştıklarını söylemiştir.

Katade ise bu iddiayı Yahudilerin ileri sürdüklerini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Şüphesiz ki cinler de o müşriklerin, hesap vermek üzere Allahın huzuruna çıkarılacaklarını bilirler." buyurulmaktadır. Bu ifade iki şekilde izah edilmiştir.

Bir izah şekli şöyledir: "Şüphesiz ki cinler de hesaba çekilmeyi bizzat göreceklerini bilmektedirler."

Diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Şüphesiz ki cinler de bu sözleri söyleyenlerin azaba sevkedeliceklerini bilmektedirler." Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

160- Ancak Allahın ihlaslı kulları bu iddialardan uzaktır.

*Taberi bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Melekler Allahın

kızlarıdır." diyenler cehennem azabına sevkedileceklerdir. Ancak Allahın ihlaslı kıldığı kulları bundan müstesnadırlar.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾
مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾
إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

161-162- Siz ve taptıklarınız Allaha karşı hiçbir kimseyi yoldan çıkaramazsınız.

163- Ancak cehenneme girecek kimse müstesna.

Ey müşrikler, ne sizler ne de taptığınız putlar herhangi bir kimseyi Allaha karşı saptırabilirsiniz. Sizler ancak cehenneme girecek olanları baştan çıkarabilirsiniz. Onlar da Allahın, cehenneme gireceklerini ezelde bildiği kimselerdir.

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾
وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾
وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

164- (Melekler şöyle derler) "Bizim herbirimizin mutlaka belli bir makamı vardır."

165- Biziz o saf saf dizilenler biz.

166- Biziz Allahı tesbih ve tenzih edenler biz."

Melekler topluluğu şöyle dediler: "Bizden hiçbirimiz yoktur ki onun gökte belli bir makamı olmasın."

*Hz. Aişe (r.anh.) bu hususta Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: Dünya semasında ayak basacak kadar bir yer yoktur ki onun üzerinde secde eden veya kıyamda duran bir melek bulunmuş olmasın. Allahın şu kelamı bunu ifade etmektedir." Melekler şöyle derler: "Bizim herbirimizin mutlaka belli bir makamı vardır Biziz o saf saf dizilenler biz. Biziz Allahı tesbih ve tenzih edenler biz."

Ebu Nadre diyor ki: "Namaz kılmak için kamet getirildiğinde müminlerin emiri Ömer b. el-Hattab yüzünü insanlara döner ve şöyle derdi: "Ey insanlar safları düzgün tutunuz. Zira Allah sizi, "Biziz o saf saf dizilenler biz. Biziz Al-

lahı tesbih ve tenzih edenler biz." diyen meleklerin durumunda görmek ister. Safları düzgün tutun. Ey falan sen öne geç. Ey falan sen geri geç." der, saflar düzelince öne geçer tekbir alırdı.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾

لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾

لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾

فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

167-169- Doğrusu, kâfirler kendilerine peygamber gönderilmeden önce şöyle diyorlardı: "Eğer elimizde geçmiş kavimlere indirilen kitaplardan biri olsaydı şüphesiz Allahın ihlaslı kullarından olurduk."

170- Fakat kitap gelince de onu inkar ettiler. Onlar yakında bileceklerdir.

Doğrusu Kureyş müşrikleri, Muhammed kendilerine peygamber olarak gönderilmeden önce, kendi aralarında şöyle diyorlardı: "Şayet bizim elimizde de önceki ümmetlere verilen Tevrat ve İncil gibi bir ilahi kitap olsaydı yahut Hıristiyan ve Yahudilere geldiği gibi bize de bir peygamber gelmiş olsaydı şüphesiz ki bizler Allahın ihlaslı kulları olurduk." Fakat Muhammed onlara Kur'anı getirince de onu inkar etmişlerdir. Yakında huzurumuza çıktıklarında inkarları yüzünden nasıl bir azaba uğratılacaklarını bileceklerdir.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾

إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾

وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

171- Şüphesiz bizim peygamber olarak gönderdiğimiz kullarımıza ezelden şu vaadimiz vardır.

172- Onlar mutlaka yardım göreceklerdir.

173- Şüphesiz galip gelecek olan da bizim ordumuzdur.

Şüphesiz biz, peygamber olan kullarımız için Levh-i Mahfuzda şunu yazmışızdır. "Onlar çeşitli delillerle galip gelecekler ve onlara yardım edilecektir. Sonunda galip gelecek olan mutlaka bizim ordumuzdur."

*Allah teala bu âyetlerde, dünyada da âhirette de hayırlı âkıbetin peygamberlerin ve onlara uyanların olduğunu bildirmektedir. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Allah: "Ben ve peygamberlerim mutlaka üstün geleceğiz." diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah herşeyden kuvvetli ve herşeye galiptir." (18) "Şüphesiz biz, Peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edeceği kıyamet gününde mutlaka yardım edeceğiz." (19)

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حٖينٍۙ ﴿١٧٤﴾

174- Ey Muhammed, belli bir zamana kadar onlardan yüzçevir.

*Burada zikredilen "Belli bir zaman"dan maksat "Ölümlerine kadar" demektir. Süddi'ye göre bundan maksat: "Bedir günündeki cezalandırılmalarına kadar." İbn-i Zeyd'e göre ise "Kıyamet gününe kadar" demektir. Taberi, Süddî'nin görüşünü tercih etmektedir.

وَاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾

175- Bak onların haline, onlar yakında göreceklerdir.

Ey Muhammed, sen onların haline bir bak. Yakında onlar nasıl bir azabımıza uğratılacaklarını göreceklerdir.

18- Mücadele Suresi, âyet: 21.

19- Mümin Suresi, âyet: 51.

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾

176- Onlar, azabımızı acele olarak mı istiyorlar?

Onlar: "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadettiğiniz azap ne zamangelecektir?" diyerek azabızımın kendilerine derhal gelmesini mi istiyorlar?

فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾

177- Azabımız yurtlarına inince, daha önce azapla uyarılanların sabahı ne kötü olur.

Azabımız, onun derhal gelmesini istiyen kâfirlerin yurduna gelince, daha önce azapla uyarılmış fakat yine de yola gelmemiş olanların hali ne kötü olur.

*Enes b. Mâlik, uyarılan Hayber halkı hakkında Peygamber efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

قَالَ فَلَمَّا رَآهُمْ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) قَالَ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ إِنَّا إِذَا
نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ

"Allahu Ekber Allahu Ekber, Hayber harap oldu. Biz bu kavmin yurduna girince uyarılanların sabahı ne kötü olur." [20]

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٨﴾

وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾

20- Buhari, K. el-Ezan, bab: 6, K. Salat el-Havf, bab: 6, Müslim, K.el-Cumua, bab: 120-121, Nadis no: 1365

178- Sen, belli bir zamana kaan onlardan yüzçevir.

179- Bak onların haline. Onlar yakında göreceklerdir.

•

Ey Muhammed, sen şu müşriklerden yüzçevir ve onları belli bir zamana kadar rableri hakkında uydurdukları yalanlarla başbaşa bırak. Onların haline bak ve gör ki onlar yakında nasıl bir azaba uğrayacaklarını ve âkıbetlerinin ne olacağını göreceklerdir.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾

وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

180- Kuvvet ve kudret sahibi rabbin, onların uydurdukları sıfatlardan münezzehtir.

181- Gönderilen Peygamberlere selam olsun.

182- Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun.

Ey Muhammed, güç ve kudret sahibi olan rabbin, müşriklerin onu vasıflandırdığı: "Melekler Allahın kızlarıdır." gibi sıfatlardan beridir, münezzehtir. Çeşitli ümmetlere göndermiş olduğu peygamberlere, en korkunç gün olan kıyamet gününde Allahın azabından selametle olmaları vardır. Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun. Zira kullarına verilen bütün nimetler onun tarafındandır.

*İbn-i Ebi Hâtim, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Kim kıyamet gününde mükafaatının dolu ölçeklerle ölçülmesini isterse o, bulunduğu meclisten kalktığı zaman en sonunda: "Kuvvet ve kudret sahibi olan rabbin, onların uydurdukları sıfatlardan münezzehtir. Gönderilen peygamberlere selam olsun. Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun." desin.

SÂD SURESİ

Sâd Suresi seksen sekiz âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile, kâfirlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)in peygamberliğini yalanlamalarını ve onun getirdiği Tevhid inancına karşı çıkmalarını kınayarak başlamakta ve o müşriklerin, mağlup olmaya mahkum, derme çatma bir topluluk olduklarını beyan etmektedir.

Cenab-ı Hak, onlardan önce Nuh kavminin, Âd kavminin, Firavunun, Semud'un, Lut kavminin ve Eyke ashabının da peygamberleri yalanladıklarını haber vererek Resulullahı teselli etmektedir.

Sure-i Celilede devamla, Resulullahın, kâfirlerin söylediklerine sabretmesi tavsiye edilmekte ve Hz. Davud'u hatırlaması emredilmektedir ve buyurulmaktadır ki: "Şüphesiz ki biz, dağları Davud'un emrine vermiştik. Onlar, Davud'la beraber gece kuşluk vakti tesbih ederlerdi." "Biz, kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona boyun eğiyorlardı." (1)

Bundan sonra, Davud (a.s.)a gelen davacılar haber verilmekte ve Hz. Davud'un, o davalılar arasındaki ihtilafta hüküm verdiği haber verilmekte ve onun, yeryüzünde halife kılındığı, insanlar arasında hak ile hükmetmesinin ve keyfine tabi olmamasının emredildiği beyan edilmektedir.

Daha sonra, Davud (a.s.)a evlat olarak Hz. Süleyman'ın ihsan edildiği ve onun da güzel bir kul olduğu haber verilmektedir. Hz. Süleyman'ın atlarının bulunduğu, onları sevdiği, sonra hastalanarak çok zayıf düştüğü ve bilahare tekrar sağlığına kavuştuğu haber verilmektedir.

Hz. Süleyman, Allah tealadan, kendisinden sonra gelecek hiçbir kimseye nasibolmayacak bir saltanat vermesini istiyor. Allah teala da şeytanlar ve diğer varlıklardan bir çoğunun emrine veriyor. Sure-i celilede bu kıssaların beyanından sonra Eyyub aleyhisselamın da hatırlanması emrediliyor.

1- Sâd Suresi, âyet: 18-19

Eyyub (a.s.) hastalanıyor ve kendisine: "Ayağını yere vur. İşte sana yıkanılacak ve içilecek bir su." [2] diye vahyediliyor. Ve onun, sabırlı, daima Allaha yönelen ve güzel bir kul olduğu beyan ediliyor.

Allah teala Resulullaha, kuvvetli ve basiret sahibi kullarından, İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da hatırlamasını emrediyor ve onların, âhiret yurdunu hatırlama özelliğine sahibolduklarını ve kendi yanında seçkin ve hayırlı kimseler olduklarını açıklıyor. İsmail'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i de hatırlamasını istiyor, onların hepsinin de seçkin kimseler olduklarını beyan ediyor.

Sure-i Celilede devamla, Allahtan korkan ve onun emir ve yasaklarına uyanlar için Adn cennetleri ve orada çeşitli nimetlerin bulunduğu, haddi aşan azgınlar için ise kötü bir âkıbet ve cehennem olduğu, onların oraya girecekleri ve çok şiddetli bir azap görecekleri ve cehenneme girenlerin orada birbirlerini suçlayarak münakaşa edecekleri beyan ediliyor.

Bu sure-i celilede, Hz. Âdem'in yaratılışı, Allahın emriyle bütün meleklerin ona sevde ettikleri, iblis'in ise secde etmeyip kibirlenerek kâfirlerden olduğu, secde etmemesine gerekçe olarak ta Allahın, Âdem'i çamurdan kendisini ise ateşten yarattığı hususunu öne sürdüğü beyan ediliyor.

İblis, Allahın emrine karşı geldiği için Allahın rahmetinden kovuluyor ve âhiret gününe kadar Allahın lanetinin onun üzerine olacağı söyleniyor kendisine. İblis ise insanların tekrar dirilecekleri güne kadar kendisine mühlet verilmesini istiyor. Allah teala da ona "Sen, vakti belli olan bir güne kadar mühlet verilenlerdensin." [3] buyuruyor. İblis diyor ki: "İzzet ve şerefine yemin olsun ki onlardan ihlaslı kulların hariç, bütün insanları yoldan çıkaracağım." [4]

Ve Sure-i Celile şu âyetlerle sona eriyor: "Bu Kur'an, sadece âlemlere bir öğüttür. Onun haberlerinin doğru olduğunu bir müddet sonra mutlaka öğreneceksiniz." [5]

2- Sâd Suresi, âyet: 42.
3- Sâd Suresi, âyet: 80-81
4-Sâd Suresi, âyet: 82-83
5- Sâd Suresi, âyet: 87-88

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِۜ ﴿١﴾

1- Sâd. Şeref ve öğüt dolu Kur'ana yemin olsun ki (durum, kâfirlerin iddia ettiği gibi değildir.)

*Bu âyetin başındaki "Sâd" kelimesi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Hasan-ı Basrî bu kelimenin manasının: "Amelini Kur'anla karşılaştır." demek olduğunu söylemiştir. Süddî ise bu kelimenin, diğer bir kısım surelerin başında bulunan mukatta'a harflerinden biri olduğunu söylemiştir.

İbn-i Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre ise bu kelime, Allah tealanın isimlerinden biridir. Allah teala bununla yemin etmiştir.

Katade ise bu kelimenin, Kur'anın isimlerinden biri olduğunu Allah tealanın Kur'anın bu ismiyle yemin ettiğini söylemiştir. Dehhak da bu kelimenin "Allah doğru söyledi.3" manasına geldiğini söylemiştir.

بَلِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ف۪ي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾

2- Bilakis onlar, boş bir gurur ve ihtilaf içindedirler.

*Bazı müfessirler bu âyet-i kerimenin, birinci âyetteki yeminin cevabı olduğunu söylemişler ve bu âyetlerin birlikte şöyle izah etmişlerdir. "Şeref sahibi olan ve öğüt veren Kur'ana yemin olsun ki, kâfirler gurur ve ayrılık içindedirler." Taberi de bu izah tarzını tercih etmektedir.

Âyet-i kerimede, müşriklerin, cahiliyye taassubu içinde böbürlendikleri, Allahın ve peygamberinin emirlerine karşı ayrılığa düştükleri, bu itibarla öğüt veren Kur'andan ibret almadıkları ifade edilmektedir.

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾

3- Biz, onlardan önce nice nesilleri helak ettik. (Azabımız başlarına inerken kurtulmak için) onlar feryad ediyorlardı. Fakat zaman, kaçıp kurtulma zamanı değildi.

Biz, peygamberimiz Muhammed'i yalanlayan müşriklerden önce, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayan nice kavimleri helak ettik. Azabımız gelip onlara çatınca, onun dehşetinden kurtulmak için o kavimler rablerine yalvarıp yakardılar. Yaptıklarından vazgeçip yardım istediler. Fakat azabın geldiği zaman artık kaçıp kurtulma anı değildi. Onlar, tevbenin fayda etmediği bir zamanda tevbe ettiler. Bu sebeple azaptan kurtulamadılar. İşte bu müşrikler de aynı âkibete düşeceklerinden korksunlar.

وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلٰهًا وَاحِدًا إِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾

وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾

مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾

أَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

4-5- Kendilerine, içlerinden bir uyarıcı (Peygamber) gelmesine şaştılar. Kâfirler: "Bu, çok yalancı bir sihirbazdır. İlahları bir tek ilah mı yaptı? Doğrusu bu şaşılacak bir şey." dediler.

6-8- Kâfirlerin ileri gelenlerinden bir gurup, birbirlerine: "Haydi yürüyün, ilahlarınıza ibadet etmekte direnin, sizden beklenen de budur. Biz bu tevhidi başka bir dinde duymadık. Bu, uydurmadan başka bir şey değil-

dir. Kur'an, aramızdan ona mı indirildi?" diyerek kalkıp yürüdüler. Doğrusu onlar, benim vahyimden şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar, azabımı henüz tatmadılar.

*Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas'ın, bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında şunları söylediğini rivayet etmektedir. Abdullah b. Abbas demiştir ki:

عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال لما مرض أبو طالب دخل عليه رهط من قريش منهم أبو جهل فقالوا ياأبا طالب ابن أخيك يشتم آلهتنا يقول ويقول ويفعل ويفعل فارسل اليه فانه قال فارسل اليه أبو طالب وكان قرب أبى طالب موضع رجل فخشى ان دخل النبى (ﷺ) على عمه ان يكون أرق له عليه فوثب فجلس في ذلك المجلس فلما دخل النبى (ﷺ) لم يجد مجلسا الا عند الباب فجلس فقال أبو طالب يا ابن أخى ان قومك يشكونك يزعمون انك تشتم آلهتهم وتقول وتقول وتفعل وتفعل فقال يا عم انى انما أريدهم على كلمة واحدة تدين لهم بها العرب وتؤدى اليهم بها العجم الجزية قالوا وما هى نعم وأبيك عشرا قال لا اله الا الله قال فقاموا وهم ينفضون ثيابهم وهم يقولون أجعل الآلهة الها واحدا ان هذا لشئ عجاب قال ثم قرأ حتى بلغ لما يذوقوا عذاب

"Ebu Talip hastalanınca, içlerinde Ebu Cehil'in de bulunduğu Kureyş'ten bir topluluk onu ziyarete geldi. Onlar: "Ey Ebu Talib, kardeşinin oğlu bizim ilahlarımıza sövüyor, onlar için şöyle şöyle diyor ve onlara şöyle şöyle yapıyor. Birini ona gönder de onu böyle yapmaktan vazgeçir." dediler. Bunun üzerine Ebu Talib birini Resulullaha gönderdi. Ebu Talib'in yanında bir kişinin oturacağı kadar yer bulunuyordu. Ebu Cehil, Resulullah'ın, amcasının yanına gelip oraya oturursa amcasının ona şefkatli davranacağından korktu ve hemen gidip oraya oturdu. Resulullah içeri girince, kapının yanından başka oturacak bir yer bulamadı ve oraya oturdu. Ebu Talib ona: "Ey kardeşimin oğlu, kavmin senden şikayetçi oluyor. Senin, onların putlarına sövdüğünü, onlara şunu şunu söylediğini ve onlara şunu şunu yaptığını sanıyorlar." dedi. Resulullah: "Ey amca, ben

onlardan sadece bir sözü söylemelerini istiyorum. Onlar bunu söyledikleri takdirde bütün Araplar onlara boyun eğecek ve Acemler onlara cizye verecektir." dedi. Kureyşliler: "O söz nedir? Babanın şerefine yemin olsun ki biz onu ve onun on katını da söyleriz." dediler. Resulullah: "O söz, Lailahe İllalllah, Allahtan başka hiçbir ilah yoktur." sözüdür." dedi. Bunun üzerine Kureyşliler oradan yaka silkerek ve şöyle diyerek kalkıp gittiler: "O ilahları bir tek ilah mı yaptı?" İşte bunun üzerine bu âyetler nâzil oldu. "O, ilahları bir tek ilah mı yaptı? Doğrusu bu, şaşılacak bir şeydir. Haydi yürüyün, ilahlarınıza ibadet etmekte direnin, sizden beklenen de budur. Biz, bu tevhidi başka bir dinde duymadık. Bu, uydurmadan başka birşey değildir. Kur'an aramızdan ona mı indirildi? Doğrusu onlar, benim vahyimden şüphe içindedirler. Daha doğrusu onlar azabımı henüz tatmadılar." (6)

Taberi bu âyetleri şöyle izah etmektedir: "Kureyş müşrikleri, kendilerinden bir uyarıcının Allah tarafından gönderilip onları uyarmasına şaştılar ki, bu uyarıcı da Muhammed'dir. Allahın birliğini inkar eden bu kâfirler, kendilerini Allahın azabıyla uyaran Muhammed'e: "Bu, yalancı bir sihirbazdır. Bu, bütün ilahları tek bir ilah mı yapıyor? O tek ilahın, hepimizin dualarını işiteceğini ve yaptığımız ibadetleri bileceğini mi sanıyor? Şüphesiz ki bu iddia, şaşılacak bir iddiadır." dediler.

Kâfirlerin ileri gelenleri Resulullahın yanından ayrılıp gittiler ve birbirlerine şöyle dediler: "Haydi yürüyün. İlahlarınıza tapmakta sabırlı olun. Düşmanlarınızın istediği, ilahlarınızdan ayrılmanızdır. Şüphesiz ki Muhammed, bizden, bu söylediğini kabul etmemizi ve böylece bizi tahakküm altına almayı istiyor. Muhammed'in bizi çağırdığı bu sözü, en son din olan Hıristiyanlıkta veya atalarımızın dininde de görmedik. Muhammed'in getirdiği bu Kur'an, onun uydurmasından başka bir şey değildir. Bizim aramızdan öğüt buna mı indirilmiş? Şereflilerimize değil de buna mı mahsus kılınmış?"

Allah teala bunlara cevaben buyuruyor ki: "Doğrusu bu müşrikler, bizim, Muhammed'e indirdiğimiz vahyin ve Kur'anın, bizim tarafımızdan gönderildiğinden şüphe ediyorlardı. Daha doğrusu bunlar, henüz azabımızı tatmadılar. Azabımızı tadacak olsalar, yalanladıkları şeyin gerçek olduğunu idrak ederler. Fakat o zaman bu onlara bir fayda vermez.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَٓائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝٩

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 1, S.362 / Tirmizî, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 38, bab: 1, Hadis no: 3232.

9- Yoksa onların yanında, herşeye galip ve ihsanı bol olan rabbinin rahmet hazineleri mi var?

Allahın, peygamberi Muhammed'e Kur'anı vahyetmiş olduğunu inkar eden bu kâfirlerin elinde, herşeye galip olan ve kullarına bolca nimet veren rabbinin rahmet hazineleri mi var da onlar rabbinin sana verdiği lütuflara engel olmaya kalkışıyorlar?

أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

10- Yoksa göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkü kendilerine mi aittir? Öyleyse yollarını bulup göklere çıksınlar.

Yoksa göklerin, yerin ve onların aralarında bulunanların mülkiyeti, gururlanan ve peygamberle ayrılığa düşen bu kâfirlere mi aittir de kendilerinde Allaha ve peygambere karşı çıkma cesareti buluyorlar? Elbetteki göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkiyeti bana aittir. O halde benim mülkümde bana nasıl karşı çıkıyorlar? Eğer iddia ettikleri gibi göklerin ve yerin mülkiyeti onlara ait ise bir yolunu bularak oralara çıkıp gezsinler. Zira birşeye sahip olan kimsenin, kendi mülkünü gezip denetlenmesinin imkansız olması düşünülemez.

جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

11- Onlar, orada çeşitli guruplardan meydana gelen, mağlup olmaya mahkum bir ordudur.

Böbürlenme ve ayrılık içinde bulunan bu kâfirler Bedir'de mağlubiyete mahkum olacak olan İblisin guruplarından oluşan bir ordudan başka bir şey değildir.

*Katade bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Resulullah (s.a.v.) daha Mekke'de iken Allah ona, müşriklerin ordusunu mağlup edeceğini bu âyette haber vermiş ve bu haber Bedir savaşında gerçekleşmiştir. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır:"Yoksa onlar: "Biz, intikam alacak bir topluluğuz." mu diyorlar?" "Yakında o topluluk hezimete uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır."(7)

7- Kamer Suresi, âyet: 44-45

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْئَيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾

إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾

12-13-Onlardan önce Nuh kavmi, Âd, kazıklar sahibi (saltanat sahibi) Firavun, Semud, Lut kavmi ve Ashab- ı Eyke de (kendilerine gönderilen peygamberleri) yalanlamışlardı. İşte guruplaşanlar bunlardır.

14- Şüphesiz onların hepsi peygamberleri yalanlayıp azabımı hak ettiler.

Bütün ilahları tek bir ilah mı yaptı?" diyen bu Kureyş müşriklerinden önce gelen Nuh kavmi, Âd kavmi, kazıklar sahibi Firavun, Semud kavmi, Lut kavmi ve Eyke halkı, işte bütün bu gruplar kendilerine gönderilen peygamberleri ve kitapları yalanladılar. Bütün bu ümmetler, Allahın kendilerine gönderdiği peygamberleri yalanlayanlardan başka birşey değillerdi. Bu yüzden benim onlara azabım hak oldu. Ey Muhammed, senin bu kavmin de onlar gibi davranırlarsa onların âkıbetlerine uğrarlar.

*Âyet-i kerimede Firavun "Kazıklar sahibi" olarak vasıflandırılmıştır. Said b. Cübeyr, Katade ve İbn-i Abbas, Firavunun böyle vasıflandırılmasının sebebinin, Firavunun birtakım kazıklarla oynamış olması olduğunu söylemişlerdir. Süddi ve Rebi' b. Enes ise Firavun'un bu şekilde sıfatlandırılmasının sebebinin, insanlara kazıklarla işkence etmiş olması olduğunu söylemişlerdir. Dehhak ise "Bu ifadeden maksat, Firavun'un, çokça binalara sahip olduğunu ifade etmektir." demiştir.

"Eyke halkı"ndan maksat, Şuayb (a.s.)ın kendilerine peygamber olarak gönderildiği kavimdir. "Eyke" kelimesinin manası, "Birbirine girmiş sık ağaçlık." demektir. Bu kavim, Allaha ortak koşmak, yol kesmek, ölçü ve tartıyı eksik yapmak gibi fiilleriyle zalim bir kavim olmuş bu sebeple de zelzele ve üzerlerini kaplayan siyah bir bulutla helak olup gitmişlerdir.

وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَٓاءِ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

15- Onlar ancak bir çığlığı bekliyorlar. Onun geri dönüşü yoktur.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Birincisi şöyledir: "Ey Muhammed, bu Kureyş müşrikleri, ancak birinci sur'a üflenirken meydana gelecek olan çığlığı beklemektedirler. O çığlık meydana gelince artık onun tesirinden kurtulmak mümkün değildir.

Diğer bir izah şekline göre de âyetin manası şöyledir: "Bu müşrikler ancak Allahın beklemektedirler. Onlara Allahın azabı geldikten sonra bir daha kendilerine gelemezler. Zira o azap onları helak eder."

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

16- Kâfirler: "Rabbimiz, hesap gününden önce payımıza düşen (azabı) hemen gönder." dediler.

*Âyet-i kerimede kâfirlerin, Allah tealadan, paylarına düşen şeyi derhal kendilerine vermesini istedikleri zikredilmekte ve paydan düşen şeyden neyi kasdettikleri açıkça zikredilmemektedir. Bu itibarla müfessirler bu ifadeyi farklı şekillerde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Katade'den nakledilen görüşe göre, burada, kâfirlerin, acele olarak verilmesini istedikleri paylarından maksat, Resulullah'ın, kendilerine geleceğini haber verdiği ilahi azaptır. Bu izaha göre kâfirler, ilahi azabın derhal gelmesini isteyerek onunla alay etmişlerdir. Taberi, bundan sonra gelen âyetin, Resulullaha sabretmeyi emrettiğini dikkate alarak bu görüşü tercih etmiştir. Zira Resulullahın sabrı, onların alaylarına karşı söz konusudur.

Süddî ise burada kâfirlerin, Allahtan acele olarak kendilerine vermesini istedikleri paylarından maksadın, iman ettikleri takdirde cennette erişecekleri mevki ve makamları olduğunu söylemektedir. Kâfirler bunları dünyada iken hemen görmek istemişler ve böylece Hz. Muhammed (s.a.v.)in doğru söylediğine kanaat getirip ona iman etmek istemişlerdir.

Said b Cübeyr ise: "Burada kâfirler, âhiretteki paylarının kendilerine dünyada iken verilmesini istemişlerdir." demiştir

İsmail b. Ebi Halid ise: "Kâfirler, kendilerine rableri tarafından takdir

edilen rızkın derhal verilmesini istemişlerdir." demiştir.

Diğer bazı âlimlere göre ise burada kâfirlerin, Allah tealadan acele olarak kendilerine vermesini istedikleri paydan maksat, amel defterleridir. Kur'an-ı Kerim, amel defterlerinin sağ ve soldan verilmesinin, insanların cennetlik veya cehennemlik olacaklarını gsöterdiğini zikretmiştir. Kâfirler Kur'anla alay ederek Allah tealadan amel defterlerinden olan paylarının dehhal kendilerine verilmesini, böylece kendilerinin ne olduğunu anlayarak hak yolu tutacaklarını alay yoluyla söylemek istemişlerdir.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُ۫دَ ذَا الْاَيْدِۚ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿١٧﴾

17- Ey Muhammed, kâfirlerin söylediklerine sabret. Güç ve kuvvet sahibi olan kulumuz Davud'u hatırla. Şüphesiz ki o, Allaha çokça yönelendi.

Ey Muhammed, sen, kavminin müşriklerinin sana söyledikleri kötü sözlere karşı sabret. Zira biz, senden önceki peygamberleri imtihan ettiğimiz gibi seni de imtihan ediyoruz. O peygamberler imtihanı başarınca biz onlara yüce mertebeler verdik. Allaha itaatta ve eziyet ve işkencelere karşı sabretmede güç ve kuvvet sahibi olan kulumuz Davud da bu peygamberlerden biriydi. Sen onu an.. Şüphesiz ki Davud rabbine çokça yönelen biriydi.

*Âyet-i kerimede, Hz. Davud'un güç ve kuvvet sahibi olduğu zikredilmektedir. Buradaki güç ve kuvvetten maksat Allaha kulluk ve ona itaatta metanetli olmak ve dinî anlamada güçlü olmaktır.

Ayrıca âyet-i kerimede, Hz. Davud'un, Allaha çokça yönelen biri olduğu zikredilmektedir. Onun Allaha yönelmesinden makşat, Mücahid'e göre yaptığı kusurlardan derhal vazgeçmesi, Katade'ye göre Allaha çokça itaat edip namaz kılması, Süddi'ye göre ise, Allahı çokça tesbih etmesidir.

Peygamber efendimiz, Hz. Davud'un Allaha çokça yöneldiğini bir hadis-i şerifinde beyan ederek şöyle buyurmuştur:

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «إِنَّ أَحَبَّ الصِّيَامِ إِلَى اللهِ صِيَامُ دَاوُدَ، وَأَحَبَّ الصَّلَاةَ الى اللهِ صَلَاةُ دَاوُدَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ). كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ. وَيَقُومُ ثُلُثَهُ. وَيَنَامُ سُدُسَهُ. وَكَانَ يَصُومُ يَوْماً وَيُفْطِرُ يَوْماً.

"Allaha oruçların en sevimlisi Davud'un orucu, yine namazların Allaha en sevimlisi Davud'un namazıdır. Davud gecenin yarısına kadar uyuyor sonra

kalkıp gecenin üçte birinde ibadet ediyordu ve geriye kalan altıda birini ise tekrar uyuyordu. O, yıl boyunca bir gün oruç tutar bir gün yerdi." (8)

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾

18- Şüphesiz biz dağları Davud'un merine vermiştik. Onlar Davud'la beraber gece ve kuşluk vakti tesbih ederlerdi.

19- Biz, kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona boyun eğiyorlardı.

*Âyet-i kerimelerin zahiri, dağların ve kuşların Hz. Davud'la birlikte Allahı tesbih ettiklerini göstermektedir. Bu, Hz. Davud'a verilen bir mucizedir. O, Zebur'u okurken gökte uçan kuşlar yerlerinde durup onunla birlikte Allahı tesbih ederler ve engin dağlar da onun sesinin yankısıyla Allahı tesbih ve tenzih eder adeta onun tesbihine iştirak ederlerdi.

Hz. Davud'un, Allahı zikretme vakitleri olarak gece ve kuşluk vakitleri belirtilmektedir. Abdullah b. Abbas, Ümmühani (r.anh.)dan nakledilen ve resulullahın Mekke'yi fethettikten sonra sekiz reat kuşluk namazı kıldığını bildiren rivayetine dayanarak kuşluk vaktinde namaz kılmanın gerekli olduğunu söylemiş ve bu âyetteki kuşluk vaktini de bu rivayete göre yorumlamıştır.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

20- Biz Davud'un mülkünü de kuvvetli kılmıştık. Ona, meseleleri ayırdetme kabiliyeti vermiştik.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, Hz. Davud'un mülkünü kuvvetli kıldığı zikredilmektedir. Süddî "Bu kuvvetten maksat, Hz. Davud'un ordusunun kalabalık olmasıdır. Öyle ki gece gündüz kendisini dört bin asker beklemekteydi." demiştir.

8- Müslim, K.es-Sıyam, bab: 189, Hadis no: 1159

Abdullah b. Abbas ise Hz. Davud'a verilen bu kuvvetten maksadın onun belli bir mesele hakkında vermiş olduğu hükümden dolayı insanlar üzerindeki saygınlığı olduğunu söylemiştir.

Taberi ise âyet-i kerimenin, Allah tealanın Hz. Davud'u genel manada her yönüyle güçlendirdiğini zikrettiğini, bunun şeklinin ordu gücüyle veya insanlar üzerinde elde edilen saygınlıkta meydana geldiğine dair herhangi bir şey söylemediğini bu itibarla âyetin genel manasına bağlı kalmanın daha uygun olacağını söylemiş ve bu güçlülüğün adı geçen sebeplerden herhangi biri olabileceği gibi her ikisinin de bunlardan başka herhangi bir şeyin olabileceğini zikretmiştir.

Âyet-i kerimede Allah tealanın Hz. Davud'a hikmet verdiği zikredilmektedir. Süddi bu hikmetten makadın, peygamberlik olduğunu, Katade bundan maksadın sünnet olduğunu söylemiştir.

Mücahid ise bu hikmetten maksadın, anlayışlı olmak, akıllı olmak, adaletli davranmak, doğruyu bulmak olduğunu izah etmiştir.

Âyet-i kerimede Hz. Davud'a "Meseleleri ayırdetme kabiliyetinin" verildiği zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi ve İbn-i Zeyd, Hz. Davud'a verilen bu özellikten maksadın, onun verdiği kararlarda isabetli olması ve hakkı batıldan ayırdedecek bir anlayışa sahibolması olduğunu söylemişlerdir.

Kadî Şüreyh, Şa'bî ve Katade'ye göre ise Hz. Davud'a verilen kabiliyetten maksat, onun, davacıdan delil getirmesini davalıdan da yemin etmesini istemesidir.

Şa'bî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise Hz. Davud'a verilen "Meseleleri ayırdetme kabiliyeti"nden maksat, Hz.Davud'un konuşmaya başlarken, girişten sonra "Meseleye gelince" anlamına gelen "Emmâ Ba'd" ifadesini kullanmasıdır.

Taberi, âyet-i kerimenin umumi ifadesine uygun olarak Hz. Davud'a, hüküm vermede, tartışmada ve konuşmada, meseleleri birbirinden ayırdetme ve kesin neticeye bağlama kabiliyeti verildiğini söylemenin daha doğru olacağını izah etmektedir.

وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِۘ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَۙ ﴿٢١﴾

اِذْ دَخَلُوا عَلٰى دَاوُ۫دَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْۚ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ

بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾

21- Ey Muhammed, sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar (duvardan, Davudun ibadet ettiği yer olan) mihraba tırmanmışlardı.

22- Onlar Davud'un yanına girmişlerdi de Davud onları görünce korkmuştu. Onlar Davud'a "Korkma" demişlerdi. "Biz iki davacıyız. Birimiz diğerinin hakkına tecavüz etmiştir. Sen aramızda hak ile hükmet, zulmetme. Bizi, yolların doğrusuna ilet."

Ey Muhammed, Davud, evinin özel bir yerindeki yüksek mihrapta bulunurken iki davacının, onun mihrabına tırmandıkları ve onun yanına girdikleri haberi sana geldi mi? Onlar, Davud'un yanına kapıdan gitmeyip duvara tırmanarak girdikleri için Davud onlardan korkmuş onlar da Davud'a: "Sana bir kötülük yapacağımızdan korkma. Biz, birbirlerine haksızlık eden iki hasımız. Sen, aramızda adaletle hüküm ver. Hükmünde taraf tutma ve haksızlığa kaçma, sen bize, gideceğimiz doğru yolu göster." demişlerdi.

*Hz. Davud'un yanına tırmanan bu iki kişinin iki melek olduğu rivayet edilmiş, Hz. Davud'un bunlardan korkmasının sebebinin ise bunların, kapıdan girmeyip duvardan tırmanarak Davud'un yanına girmeleri veya geceleyin gelmeleri olduğu izah edilmiştir.

إِنَّ هَٰذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا

وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

23-Şüphesiz ki bu kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu vardır. Benim ise bir koyunum vardır." Onu bana ver de benimkilerle birlikte bakayım." dedi ve konuşmada beni yendi."

*Bu âyet-i kerimenin anlattığı olayın mahiyeti net olarak açıklanmamıştır. Bu hususta Resulullah (s.a.v.)den de sahih bir hadis rivayet edilmemiştir. Ancak Taberi dahil bir kısım müfessirler bu olay hakkında çeşitli kıssalar zikretmişlerdir. Bu kıssaların sıhhatine güvenilmemektedir. Bu itibarla burada zikredilmemişlerdir.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ
فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾

24- Davud şöyle dedi: "Şüphesiz ki koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana zulmetmiştir. Gerçekten ortakların çoğu birbirlerine haksızlık ederler. İman edip salih ameller işleyenler bunun dışındadır, onlar da çok azdır. Davud, kendisini imtihan ettiğimizi sandı, rabbinden mağfiret diledi, eğilip secdeye kapandı ve Allaha yöneldi.

Davud, arkadaşından şikayetçi olan davacıya şöyle dedi: "Şüphesiz ki arkadaşın senin bir koyununu alıp kendi koyunlarına katmak istemesiyle sana haksızlık etmiştir. Şurası bir gerçektir ki ortaklardan birçoğu birbirlerine karşı haksızlık ederler. Ancak iman edip salih amel işleyenler bundan müstesnadır. Onlar da başkalarına nisbetle pek azdır."

Davud, bizim bu davacıları yanına göndererek kendisini imtihan ettiğimize kanaat getirdi. Bu sebeple rabbinden kusurlarının affını istedi. Rükua eğilip rabbine secdeye kapandı, rabbinin rızasına döndü.

فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾

25- Biz de Davud'u, bu acele hükmünden dolayı bağışladık. Şüphesiz onun, nezdimizde ayrı bir yakınlığı ve güzel bir âkıbeti vardır.

Biz de Davud'u bu halinden dolayı affettik. Şüphesiz ki Davud'un, kıyamet gününde bizim nezdimizde yakınlığı ve güzel bir makamı vardır.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا

تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَب۪يلِ
اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَد۪يدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

26- (O zaman biz Davud'a şöyle vahyetmiştik) "Ey Davud, şüphesiz ki biz seni yeryüzünde halife kıldık. İnsanların arasında hak ile hükmet. Sakın keyfe tabi olma. Yoksa o seni Allahın yolundan saptırır. Şüphesiz ki Allahın yolundan sapanlara, hesap gününü unuttukları için şiddetli bir azap vardır."

Biz Davud'a: "Ey Davud, şüphesiz ki biz seni, senden önceki peygamberlerden sonra yeryüzünde halife kıldık. Seni, yeryüzü halkına hakem tayin ettik. O halde sen, insanlar arasında adaletle hüküm ver. İnsanlar arasında hüküm verirken heva ve hevesinin etkisinde kalarak hükmünde haktan ayrılma. Çünkü hak yolundan sapanlara, hesap gününde sorguya çekileceklerini unuttukları için kıyamet gününde şiddetli bir azap vardır. O azap da cehennemdir.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَٓاءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًاۜ ذٰلِكَ ظَنُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۚ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مِنَ النَّارِۜ ﴿٢٧﴾

27- Biz göğü, yeri ve aralarındakileri boşu boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. Uğrayacakları ateşten dolayı vay o kâfirlerin haline,

Biz, gökleri, yeri ve onların aralarında bulunan varlıkları boşu boşuna yaratmadık. Biz onları ancak kendimize itaat etme yeri olarak yarattık. Bizim, onları boşu boşuna yarattığımızı ancak kâfirler zannederler. Zira onlar Allahın birliğine inanmaz ve onun yüceliğini takdir edemezler. Bunlar, Allahın, boşuna birşey yaratmayacağını idrak etmez ve bu zanlara düşerler. Cehennem ateşinden dolayı vay kâfirlerin haline. Onlar o ateşten ne kadar ızdırap çekeceklerini bir bilseler.

*Allah teala bundan sonra gelen âyet-i kerimede, adaleti ve hikmeti gereği, kendisinin birliğini inkar eden kâfirlerle, ona iman eden müminleri aynı tut-

mayacağını ve herkese layık olduğu şekilde davranacağını beyan ederek buyuruyor ki:

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ
كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

28- Yoksa biz, iman edip salih amel işleyenleri, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yoksa Allahtan hakkıyla korkanları günahkarlar gibi mi tutacağız ?,

Yoksa bizim, Allahı ve peygamberini tasdik eden, Allahın emrettiğini tutup yasaklarından kaçınan müminlerle, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve Allahın emir ve yasaklarına karşı gelen kâfirleri aynı tutacağımızı mı zannediyorlar? Bizim, Allaha itaat ederek ondan korkanları, Allahın haram kıldığı şeyleri işleyen günahkarlar gibi kılacağımızı mı tahmin ediyorlar? Elbetteki biz bunları bir tutmayacağız.

*Allah teala bundan sonra gelen âyette, insanları cehaletin karanlıklarından çıkarıp hakkın aydınlığına ulaştıracak olan vasıtanın ancak Kur'an-ı Kerim olduğunu beyan ederek buyuruyor ki:

كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

29- Bu Kur'an, âyetlerini iyice düşünsünler, akıl sahipleri ibret alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.

Ey Muhammed, bu Kur'an, sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Biz bunu, içinde bulunan delilleri düşünüp onun hükümleriyle amel etsinler diye indirdik. Bir de akıl sahipleri ondaki âyetlerden öğüt ve ibret alsınlar, böylece sapıklığı bırakıp Kur'anın gösterdiği yolu tutsunlar.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمٰنَ نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿٣٠﴾

30- Biz, Davud'a Süleyman'ı ihsan etmiştik. O, ne güzel bir kuldu. O, işlerinde daima Allaha yönelirdi.

Biz Davud'a, oğlu Süleyman'ı bir peygamber olarak bahşettik. Süleyman ne güzel bir kul idi. O, Allaha çokça yönelen, ona çokça tevbe eden ve onu çokça tesbih edendi.

اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾

31- Hani bir zaman akşamüstü Süleyman'a cins, üç ayağı üzerinde durup, dördüncüsünü tırnağının üzerine basıp dinlendiren ve rahvan atlar gösterilmişti.

*Hz. Süleyman'ın birçok atının bulunduğu, bu atların birtakım özelliklerinin bulunduğu rivayet edilmektedir.

İbn-i Zeyd bu atların, cinler tarafından denizlerin dalgalarından çıkarılarak Hz. Süleyman'a verilen atlar olduklarını söylemiş İbrahim et-Teymî ise bu atların yirmi tane olduklarını ve kanatları bulunduğunu söylemiştir.

İbn-i Ebi Hatim'in rivayet ettiği başka bir görüşte ise Hz. Süleyman'a verilen atların yirmi bin kadar olduğu ve bunların, kendisini Allahı anmaktan alıkoymaları üzerine hepsini kestirdiği rivayet edilmiştir.

فَقَالَ اِنّ۪ٓي اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبّ۪يۚ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾

32- Süleyman: "Gerçekten ben at sevgisine, rabbimin zikrinden dolayı düştüm." dedi. Nihayet atlar gözden kayboldu.

*Taberi bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmektedir: "Süleyman şöyle dedi: "Şüphesiz ki bana at sevgisi verildi ve bu sevgi beni, rabbimi anacağım namazdan alıkoydu. Nihayet güneş batıp gözden kayboldu."

Bu izah tarzına göre Hz. Süleyman, kendisine atlar sevdirilerek imtihan

edilmiş ve bu atlarla meşgul olurken ikindi namazını geçirmiştir. Burada, Hz. Süleyman'ın ikindi namazını geçirdiğini söyleyen görüş onun bu namazı unutarak geçirdiğini, bundan dolayı sorumlu olmadığını ilave etmiştir. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.) de Hendek savaşında ikindi namazını geçirip onu güneş battıktan sonra kılmıştır.

Bazı âlimler ise Hz. Süleyman'ın dininde, savaş gibi özürlerden dolayı namazın ertelenmesinin caiz olduğunu bu nedenle Hz. Süleyman'ın, savaş atlarıyla meşgul olurken, ikindi vaktini geçirmemek için fazla titiz davranmadığını söylemişlerdir.

رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾

33- Süleyman: "Onları bana geri getirin." dedi. Atlar gelince de bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Birincisi mealde verildiği şekildedir. Bu izah şekli Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilmektedir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve daha sonra zikredilecek olan görüşte beyan edildiği gibi, Hz. Süleyman'ın durup dururken, Alllahın kendisine vermiş olduğu atları kesmesinin öyle bir peygambere yakışmayacağını söylemiştir.

Bu âyet-i kerimeyi, Katade, Süddî ve Hasan-ı Basrî ise şu şekilde izah etmişlerdir. "Süleyman, kendisini namazdan alıkoyan atların tekrar kendisine getirilmesini emretmiş ve onların ayaklarını kesip boyunlarını vurdurmuştur.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾

34- Şüphesiz ki biz, Süleyman'ı imtihan etmiştik. Onun tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra da sağlığına kavuşup eski haline dönmüştü.

*Müfessirler bu âyet-i kerimenin izahında, selef-i salihîn'den nakledilen ve ehl-i kitap'tan alındığı anlaşılan bazı kıssalar anlatmışlardır. Bu kıssaların sıhhatine güvenildiği için burada zikredilmemişlerdir. Bunlarda özellikle şu hususlar zikredilmektedir: Hz. Süleyman'ın iktidarının bir teminatı olan mühürü şeytanların eline geçmiş böylece Süleyman belli bir süre tahtından uzaklaşmış ve onun yürene eşeytanlar geçip mülkünü sevk ve idare etmişlerdir. Sonunda Hz. Süleyman mühürünü tekrar elde ederek tahtına oturmuş ve memleketini sevk ve idare etmeye devam etmiştir. İşte âyette zikredilen, Hz. Süleyman'ın imtihan edilmesi, tahtının üzerine bir cesedin konması ve sonunda da eski haline dönmesinden maksad, işte bu olayı beyan etmektir." denmiştir.

Yine bir kısım müfessirler, Hz. Süleyman'ın, hastalıkla imtihan edildiğini, öyle ki tahtının üzerinde oturan bir ceset haline geldiğini sonra da tekrar sıhhatına kavuşup eski haline döndüğünü söylemişlerdir.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

35- Süleyman şöyle demişti: "Rabbim, beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye nasib olmayan bir saltanat ihsan et. Şüphesiz ki, çokça lutfeden ancak sensin."

*Buhari bu âyet-i kerimeyi izah ederken, Resulullahın şu hadis-i şerifini zikretmiştir. Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ اِنَّ عِفْرِيتاً مِنَ الْجِنِّ تَفَلَّتَ عَلَيَّ الْبَارِحَةَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا لِيَقْطَعَ عَلَيَّ الصَّلاَةَ فَأَمْكَنَنِي اللّهُ مِنْهُ وَاَرَدْتُ اَنْ اَرْبِطَهُ اِلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتَّى تُصْبِحُوا وَتَنْظُرُوا اِلَيْهِ كُلُّكُمْ فَذَكَرْتُ قَوْلَ اَخِي سُلَيْمَانَ رَبِّ هَبْ لِي مُلْكاً لاَ يَنْبَغِي لاَحَدٍ مِنْ بَعْدِي قَالَ رَوْحٌ فَرَدَّهُ خَاسِئاً

"Resulullah şöyle buyurdu: "Dün bana cinlerden bir ifrit namazımı bozdurmak için sataştı. Allah bana onu yakalama imkanı verdi. Ben onu, mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Tâ ki sabah olduğunda hepiniz onu göresiniz. Fakat ben, kardeşim Süleyman'ın: "Rabbim bana, benden sonra hiçkimseye nasip olmayan bir saltanat ihsan et." sözünü hatırladım." Ravilerden biri olan Revh diyor ki: "Resulullah o cini zelil bir şekilde kovdu." (9)

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾

36- Bunun üzerine biz de rüzgarı ona boyun eğdirdik. Rüzgar onun emriyle onun istediği yere kolayca eser giderdi.

Biz, Süleyman'ın duasını kabul ettik. Ve ona, kendisinden sonra hiçkimseye verilmeyecek bir mülk verdik. Öyle ki onu namazdan alıkoyan atların yerine rüzgarları onun emrine verdik. Rüzgarlar onun istediği yere yumuşak ve itaatkar bir şekilde esiyorlardı.

*Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

عَنْ رَسُولِ اللّهِ (ﷺ) أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ (ﷺ) لَمَّا بَنَى بَيْتَ الْمَقْدِسِ سَأَلَ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ خِلاَلاً ثَلاَثَةً سَأَلَ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ حُكْماً يُصَادِفُ حُكْمَهُ فَأُوتِيَهُ

9- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 38, bab: 2.

وَسَأَلَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ مُلْكاً لاَ يَنْبَغِي لأَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ فَأُوتِيَهُ وَسَأَلَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ حِينَ فَرَغَ مِنْ بِنَاءِ الْمَسْجِدِ أَنْ لاَ يَأْتِيَهُ أَحَدٌ لاَ يَنْهَزُهُ إِلاَّ الصَّلاَةُ فِيهِ أَنْ يُخْرِجَهُ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

"Davud'un oğlu Süleyman, Kudüs'ü yapınca Allah tealadan üç şey diledi: Diliyordu ki kendisine, Allahın hükmüne uygun bir şekilde hüküm verme kabiliyeti nasib edilsin. Ve bu ona nasib edildi. O, Allahtan, kendisinden sonra hiçkimseye verilmeyecek olan bir mülk istedi. Kendisine o da verildi. Yine o, Mescid-i Aksâ'nın yapımını bitirdikten sonra, Mescid-i Aksâ'ya ancak namaz kılmak için gelen bir kimsenin, mescitten çıkmadan, annesinden doğduğu gibi hatalarından arınmış olarak çıkmış olmasını istedi. (10)

Hasan-ı Basrî diyor ki: "Atlarla meşgul olmak Hz. Süleyman'ı namaz kılmaktan alıkoyunca o bunlara kızdı ve hepsini kesti. Bunun üzerine Allah teala ona atlardan daha süratli olan rüzgarları müsahhar kıldı. Rüzgarlar Süleyman'ın emriyle yumuşak bir şekilde esip onu dilediği yere götürüyorlardı. Süleyman sabahleyin Kudüs'ten çıkıp öğleye kadar Kazvin'e gidiyordu. Öğlenden sonra Kazvin'den çıkıp akşama Kâbil'e gidiyordu.

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

37-38- Her bina ustası ve dalgıç şeytanları ve birbirlerine zincirlerle bağlanmış diğer şeytanları da Süleyman'ın emrine âmâde kılmıştık.

*Allah teala bu âyetlerde üç sınıf şeytanı Hz. Süleyman'ın emrine âmâde kıldığını beyan ediyor. Bunlardan birincilerin duvar ustaları olduklarını zikrediyor. Diğer bir âyette de bunların neler yaptıkları zikredilerek buyuruluyor ki: "Cinler Süleyman'ın istediği gibi, saraylar, heykeller, havuzlar kadar büyük çanaklar ve sabit kazanlar yaparlardı." (11)

Bunlardan ikincileri ise, denizlere dalarak oralardan Hz. Süleyman'a inci ve mercanları ve çeşitli mücevherleri çıkarıyorlardı. Bu şeytanların üçüncü sınıfı ise isyankâr olduklarından zincirlerle birbirlerine bağlanan şeytanlardır.

10- Nesai, K. el-Mesacid, bab: 6 / İbn-i Mâce, K.el-İkameti's-Salah, bab: 196, Hadis no: 1408.
11- Sebe' Suresi, âyet: 13.

هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾

39- İşte bizim ihsanımız budur. Onu başkalarına ver veya verme. Bu yüzden asla hesaba çekilmeyeceksin.

*Âyet-i kerimede, Süleyman'a verildiği zikredilen "İhsan"dan maksat, Hasan-ı Basrî ve Dehhak'a göre, ona verilen mülktür. Allah teala Hz. Süleyman'ı bu mülkten dilediğini dilediğine vermekte serbest bırakmıştır. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Katade ise: "Burada Süleyman'ın emrine verilen "İhsan"dan maksat, şeytanların onun emrine verilmesidir." demiştir. Bu izaha göre, Allah teala Hz. Süleyman'a, şeytanlardan dilediğini tutsak edip cezalandırmakta ve dilediğini hür bırakıp istihdam etmekte serbest bırakmıştır.

İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise burada Hz. Süleyman'a verildiği ifade edilen "İhsan"dan maksat, ona bahşedilen yüz erkek kuvvetidir. Bu görüşe göre Hz. Süleyman dilediği hanımla evlenmekte ve dilediğinden de ayrılmakta serbest bırakılmıştır.

Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Süleyman'a daha dünyadayken büyük lütuflarda bulunduğunu zikrettikten sonra onun âhirette de büyük mükafaatlara nail olacağını beyan ederek buyuruyor ki:

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz Süleyman'ın, nezdimizde ayrı bir yakınlığı ve güzel bir âkıbeti vardır.

*Taberi, Hz. Süleyman'ın, bir peygamber olduğu halde Allahtan nasıl olup da dünya malı istediğini ve kendisine verilen mülkün başka hiçbir kimseye verilmemesini nasıl dilemiş olduğunu beyan ederek özetle şunları söylemektedir: "Hz. Süleyman'ın Allah tealadan dünya malını istemesi, onun dünya sevgisinden değil Allah katındaki derecesini öğrenmek istemesindendir. Kendisine verilen mülkün, kendisinden sonra herhangi bir kimseye verilmemesini istemesi ise kendi zamanında, kendisinden sonra peygamber olmayan insanlara onun mülkü gibi bir mülkün verilmemesini istemesidir. Tâ ki onun hak peygamber olduğu ortaya çıkmış olsun.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾

ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾

41- Ey Muhammed, kulumuz Eyyub'u hatırla. Hani bir aman o rabbine: "Gerçekten şeytan bana yorgunluk ve ızdırap dokundurdu." diye nida etmişti.

42- Ona: "Ayağını yere vur. İşte sana, yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su." dedik.

43- Nezdimizden bir rahmet ve akıl sahiplerine bör öğüt olmak üzere, biz ailesini ona bahşettik ve bir o kadar da artırdık.

Ey Muhammed, sen, kulumuz Eyyub'u an. Bir zaman o, içine düştüğü sıkıntıdan dolayı rabbine nida ederek şöyle demişti. "Rabbim, şüphesiz ki şeytan beni yıprattı. Bana çile ve meşakkat verdi. Biz de ona: "Sen ayağını yere vur. Senin için, yıkanılacak ve içilecek bir soğuk su çıkardık." dedik.

*Vehb b. Münebbih diyor ki: "Eyüp (a.s.) Allahın emri üzerine ayağını yere vurdu. Oradan bir pınar kaynadı. Eyüp onun içine girip yıkandı. Allah da ondan bu yolla bütün dertlerini giderdi.

Taberi ve İbn-i Ebi Hâtim, Enes b. Mâlik'in, Hz. Eyüp hakkında Resulullah'tan şunu rivayet ettiğini söylemişlerdir: "Resulullah buyurdu ki: "Allahın peygamberi Eyüb'ün derdi on sekiz sene devam etmiştir. Uzak yakın herkes onu terketmiştir. Ancak kardeşlerinin en samimilerinden olan iki kişi onu terketmemişlerdir. Sabah akşam onun yanına gidip gelmişlerdir. Bu kişilerden biri diğerine şöyle demiştir: "Biliyor musun Eyüp öyle bir günah işlemiş ki, âlemlerden hiçbir kimse o günahı işlememiştir. Arkadaşı "Nedir o günah?" diye sormuş o da:"On sekiz seneden beri Allah ona merhamet edip ondaki derdi gidermemiştir. (Bu da onun böyle bir günah işlediğini gösterir) demiştir.

Bu iki kişi Eyüb'ün yanına gidince, kendisine Eyüb'ün günah işlediği anlatılan kişi sabredemeyip bunu Eyüb'e anlatmıştır. Bunun üzerine Eyüp demiştir ki: "Senin ne dediğini anlamıyorum. Ancak Allah da biliyor ki, ben, birbiriyle tartışan ve tartışırken Allahı da sözlerine katan iki adamın yanından geçtiğim zaman evime dönüyor, Allahı hak dışında anmalarını çirkin görerek onlardan uzak duruyordum."

Eyyub (a.s) tuvalet için dışarı çıkıp ihtiyacını giderdiğinde hanımı onun elinden tutuyor ve onu yerine getiriyordu. Birgün tuvalet ihtiyacı sırasında geç kaldı. Bu arada allah teala Eyyub (a.s.)a: "Ayağını yere vur işte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su." âyetini indirdi. Kadın, Eyyub'un geç kalmasından telaşlanmıştı. Ne yaptığını görmek için ona doğru döndü ve Eyyub'u karşısında

gördü. Allah ondan derdini gidermişti. O, en güzel halindeydi. Kadın onu görünce: "Maşallah Bârekallah. Sen, Allahın dertlenen peygamberini gördünmü? Allaha yemin olsun ki o sağlam iken ona senden daha çok benzeyen birini görmedim." dedi. Bunun üzerine Eyyub" Ben işte o peygamberim." dedi.

Eyyub'un bir buğday bir de arpa ambarı vardı. Allah iki bulut gönderdi. O bulutlardan biri buğday ambarının üzerine gelince oraya altın akıttı. Öyle ki ambar dolup taştı. Diğer bulut ise arpa ambarının üzerine gümüş akıttı o da dolup taştı.

Peygamberefendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ عُرْيَانًا فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْتَشِي فِي ثَوْبِهِ فَنَادَاهُ رَبُّهُ يَا أَيُّوبُ أَلَمْ أَكُنْ أَغْنَيْتُكَ عَمَّا تَرَى قَالَ بَلَى وَعِزَّتِكَ وَلَـٰكِنْ لَا غِنَى بِي عَنْ بَرَكَتِكَ

"Bir gün Eyyub soyunmuş yıkanırken onun üzerine altından çekirgeler düşmeye başladı. Eyyub onları avuçlayıp elbisesine doldurmaya başladı. Bunun üzerine rabbi ona:"Eyyub, ben seni, bu gördüklerine muhtaç olmayacak bir hale getirmedim mi?" diye seslendi. Eyyub: "Şerefine yemin olsun ki evet. Fakat ben senin bereketinden müstağni olamam." dedi. (12)

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

44- Biz Eyyub'a: "Eline bir demet alıp onunla vur, yeminini bozma." demiştik. Gerçekten biz onu sabırlı bulmuştuk. O, ne güzel kuldu. O, daima Allaha yönelirdi.

Ey Eyyub, sen, eline bir demet sap veya odun al da onunla hanımına vur ki yeminin yerine gelsin. Şüphesiz ki biz Eyyub'u sabırlı bulduk. O, ne güzel bir kuldu. O, her zaman rabbine yönelirdi.

12- Buhari, K.el-Ğisl, hdr: 20, K.et-Tevhid, hdr: 35, K.el-Enbiya, hdr: 20, Nesai, K.el-Ğusl, hdr: 7.

*Allah tealanın, Eyyub (a.s.)a eline bir demet alıp hanımına vurmasını emretmesinin sebebi hakkında bazı rivayetler vardır. Bunlarda özetle şöyle denmektedir. "Eyyub (a.s.) hasta iken hanımı bir meseleden dolayı onu kızdırmış bunun üzerine o da hanımına yüz değnek vuracağına dair yemin etmiştir. Eyyub (a.s.) hastalığından iyileşince, Allah teala, Eyyub'a hizmet eden ve ona karşı şefkatli ve merhametli davranan hanımının bu şekilde cezalandırılmasını hafifletmiş ve Eyyub'a, eline yüz sopa alarak ona bir defa vurmasını ve böylece yeminini yerine getirmiş olmacağını emretmiştir.

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرٰهِيمَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

45- Ey Muhammed, kuvvetli bir basiret sahibi olan kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u hatırla.

Ey Muhammed, sen, peygamber olan kullarım, İbrahim, İsak ve Yakub'u an. Onlar Allaha itaatte güçlü ve kuvvetli ve hakkı görmekte basiretli kişilerdi.

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾

46- Biz onlara, âhiret yurdunu hatırlama özelliği verdik.

*Bu âyet-i kerime, farklı şekillerde izah edilmiştir. İzahlardan biri, mealde verildiği şekildedir. Bu izah tarzı Mücahid'e aittir. Yani, Allah bu peygamberleri sadece âhiret için amel eden ve onu düşünen insanlar olarak yaratmıştır.

Katade ise şöyle izah etmiştir: "Şüphesiz ki biz, İbrahim, İshak ve Yakub'a, insanlara, Allahı ve âiret gününü hatırlatma özelliği verdik.

İbn-i Zeyd ise şöyle izah etmiştir: "Şüphesiz ki biz, İbrahim, İshak ve Yakub'a, âhiret yurdu olan cennetteki en üstün olan şeyleri tahsis ettik.

وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾

47- Şüphesiz onlar, nezdimizde seçkin ve hayırlı kimselerdendir.

Şüphesiz ki İbrahim, İshak ve Yakup, bizim nezdimizde, âhireti anmak için seçtiğimiz, kendilerine peygamberlik verdiğimiz ve itaatımız için seçtiğimiz kullardır.

وَاذْكُرْ إِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed, İsmail'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i hatırla. Hepsi de seçkin kimselerdendi.

Ey Muhammed, sen İsmail'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i ve onların, Allaha itaat yolunda çektikleri çileleri hatırla. Onlarla teselli bul ve onların yolunu tut. Bunların hepsi de Allah tarafından seçilmiş kişilerdi.

هٰذَا ذِكْرٌ ۚ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٩﴾

جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾

إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

49- İşte bu bir zikirdir. Şüphesiz, Allahtan korkanlar için güzel bir âkıbet vardır.

50- Bu da, kapıları kendilerine tamamen açılmış Adn cennetleridir.

51- Orada koltuklara yaslanarak çeşitli meyveler ve içecekler isterler.

52- Yanlarında, gözlerini kocalarından başka kimseye çevirmeyen yaşıt huriler vardır.

53- İşte bunlar hesap gününde size vaadolunanlardır.

54- Şüphesiz bu, bizim bitip tükenmeyen rızkımızdır.

Ey Muhammed, sana indirmiş olduğumuz bu Kur'an, senin ve kavmin için bir zikirdir. Biz onu sana ve kavmine hatırlattık ki emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar için dönecekleri güzel bir yer vardır. O da kapıları kendileri için açık tutulan Adn cennetleridir. Onlar o cennetlerde tahtlara yaslanacaklar ve orada birçok cennet meyvelerini ve içeceklerini talep edeceklerdir. Ayrıca onların yanında, gözlerini kocalarından ayırmayan aynı yaşta olan huriler vardır. Ey müminler, işte sizin için âhiret gününde vaadedilen nimetler bunlardır. Bizim, takva sahiplerine verdiğimiz bu nimet ve lezzetler, bitmek tükenmek bilmeyen rızıklardır.

هَٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾

هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾

55- Bu böyle. Şüphesiz haddi aşan azgınlar için de kötü bir âkıbet vardır.

56- O da cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. Ne kötü döşektiro.

57- İşte kaynar su ve irin. Tatsınlar onu.

58- Buna benzer daha başka çeşit çeşit azaplar.

Eve, cennetlikler için bu mükafaatlar vardır. Rablerine karşı gelen ve emirlerine isyan eden azgınlara gelince, bunlar için de kötü bir âkibet vardır. Bunların âhirette varacakları kötü âkibet, cehennemdir. Onlar onun içine gireceklerdir. Cehennem azgınlar için ne kötü bir döşektir. Orada onlara denilecektir ki: "İşte kaynar sular, kan ve irinler. Siz bunları tadın. Bunların dışında bunlara benzeyen daha kat kat azaplar vardır.

*Burada zikredilen "Kaynar sular"dan maksat, sıcaklığın son derecesine

ulaşmış sulardır. "İrin" diye tercüme edilen "Gassak" kelimesinden maksat ise, Katade'yi göre, cehemnemliklerin vücutlarından akan kan ve irindir. Süddî'ye göre, gözlerinden akan yaşlardır. İbn-i Zeyd'e göre cehennemliklerin vücutlarından ateşte eriyip giden parçalardır. Bu parçalar bir havuzda toplanır cehennemliklere içecek olarak sunulur. Kâ'b'a göre ise "Ğassak" yılan ve akrep gibi zehirli hayvanların zehirlerinin toplanarak pınar şeklinde akan bir gözedir. Cehennemlikler getirilip onun içine bir defa sokulup çıkarıldıklarında derileri ve etleri dökülür. Kemikleri ortaya çıkar, derileri topuklarına dolaşır. Etleri elbise parçaları gibi arkalarından sürüklenir.

Mücahid ve Dehhak'a göre ise: "Ğassak" tahammül edilemeyecek derecede soğuk olan bir içecektir.

Abdullah b. Abbas'a göre ise "Ğassak" pis kokan bir içecektir.

Ebu Said el-Hudrî "Ğassak" hakkında, Resulullah (s.a.v.) efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

وبهذا الإسناد عن النبي (ﷺ) قال: لو أن دلوا من غساق يهراق في الدنيا لأنتن أهل الدنيا

"Şayet Ğassak'tan dünyaya bir kova dökülecek olsa dünya halkı mutlaka kokar." (13)

Taberi "Ğassak"ın, bu görüşlerden, cehennemliklerden akan irin olduğunu söyleyen görüşü tercih etmiştir.

Âyette geçen "Çeşit çeşit azap"tan maksat ise Abdullah b. Mes'ud'a göre "Dondurucu soğuk", Hasan-ı Basrî'ye göre ise "Dünyada benzeri olmayan azaplar"dır. Diğer âlimlere göre bu azaplar, vücudun gözeneklerinden işleyen güçlü ateş azabı, zakkum, uçurumlara yuvarlanma, tepelere tırmanma gibi azaplardır.

هَٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾

قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾

13- Tirmizî, K.el-Cehennem, bab: 4, Hadis no: 2584 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.28

59- Kâfirlere: "İşte şu gurup da sizinle cehenneme atılacaktır." denir. Onlar da: "Onlara merhaba yok. Çünkü onlar da cehenneme gireceklerdir." derler.

60- Bunun üzerine (Dünyada onlara uyan guruplar da) "Asıl size merhaba yok. Bu cehennemi bize siz hazırladınız. Ne kötü yermiş" derler.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, cehennemliklerin birbirleriyle kavga ettiklerini ve birbirlerinden rahatsız olduklarını beyan etmektedir. Cehennemlikler hiçbir zaman huzur içinde olamayacaklar , birbirleriyle çekişecekler, birbirlerini yalanlayacaklar, birbirlerine lanet okuyacaklardır. Bu hususlar başka âyetlerde de izah edilmektedir. "Allah, kıyamet gününde onlara der ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan ümmetleriyle beraber cehennem ateşine girin." Cehenneme giren her ümmet, kendi din kardeşine lanet eder. Nihayet hepsi oraya toplandığında, sonrakiler öncekiler hakkında derler ki: "Rabbimiz, işte şunlar bizi doğru yoldan saptırdı. Onlara cehennem ateşinden iki kat azap ver." Allah der ki: "Herkesin azabı kat kattır. Fakat siz bilemezsiniz." (14)

قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾

61- Ey rabbimiz, bunu bize kim hazırladıysa onun cehennem ateşindeki azabını kat kat artır." derler.

Dünyada iken azgınlara tbi olan ve o azgınlar cehenneme girdikten sonra onların gidecekleri yerlere zorla atılan yandaşları, Allaha yalvararak şöyle diyeceklerdir: "Ey rabbimiz, dünyada iken bizi buna sürükleyen amellere kim sevkettiyse sen onun ateşteki azabını kat kat yap.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْاَشْرَارِ ﴿٦٢﴾

اَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا اَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْاَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

14- A'raf Suresi, âyet: 38

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

62- O azgınlar (müminleri kasdederek) Ne oluyor bize? Dünyada kötü saydığımız adamları burada göremiyoruz.

63- Dünyadayken biz onlarla alay ederdik. Yoksa onlar, gözümüzden mi kaçtılar?

64- İşte cehennem halkının birbiriyle münakaşa etmesi, şüphe götürmez bir gerçektir.

Dünyada iken dini kabul etmeyip zorbalık yapan azgın kafirler cehenneme girdiklerinde, dünyadayken kendileriyle alay ettikleri ve hakir gördükleri müminleri orada göremeyecekler ve kendi kendilerine şöyle diyeceklerdir: "Ne oluyor bize ki, dünyadayken kötü saydığımız insanları burada yanımızda göremiyoruz. Halbuki biz dünyadayken onlarla alay ediyorduk. Yoksa onlar da cehenneme girdiler de gözden kayboldukları için mi onları göremiyoruz?

*Görüldüğü gibi cehennemlikler birbirleriyle tartışacaklar ve huzursuz olacaklardır.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾

رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾

65-66- Ey Muhammed, sen şöyle de: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Bir de herşeye galip olan Allahtan başka ilah yoktur. O, göklerin, yerin ve aralarındakilerin rabbidir. O, herşeye galiptir, çok affedendir.

Ey Muhammed, de ki: "Ey Kureyş topluluğu, ben sadece sizi, gelecekteki ilahi azapla uyaran birisiyim. İnkarınıza devam ettiğiniz takdirde bu azabın gelip sizi kuşatacağını biliyorum. O halde bu azaptan kaçının. Azap gelmeden evvel yaptıklarınızdan vazgeçin. Alahtan başka kendisine kulluk edilecek ve boyun eğilecek hiçbir ilah yoktur. O, birdir ve kahredicidir. Göklerin ve yerin ve ikisinin arasında bulunanların sahibi ve sevk ve idare edenidir. O, herşeye galiptir, çokça bağışlayandır.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾

أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾

إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

67- Ey Muhammed, sen şöyle de: "O, çok büyük haberdir."

68- Siz ise ondan yüzçeviriyorsunuz.

69- Yüce varlıklar birbirleriyle münakaşa ederken benim onlar hakkında hiçbir bilgim yoktur.

70- Bana ancak benim apaçık bir uyarıcı olduğum vahyolunuyor.

Ey Muhammed, kavminden,senin peygamber olduğunu ve senin getirdiğin şeylerin yalan olduğunu söyleyen müşriklere de ki: "Bu Kur'an büyük bir haberdir. Fakat sizler ondan yüz çeviriyorsunuz ve onunla amel etmiyorsunuz. Onun delillerini düşünüp öğüt almıyorsunuz. Ey Muhammed, yine kavminin müşriklerine de ki: "Bana vahiy gönderilmeden önce yüce varlıklar olan meleklerin, Âdem'in yeryüzüne halife olarak gönderilmesindeki tartışmalarına dair hiçbir bildiğim yoktu. Bunları rabbim bana vahiyle bildirdi. Benim size bunları bildirmem, Kur'anın Allah tarafından gönderilmiş olduğuna dair apaçık bir delildir. Çünkü sizler de Kur'an inmeden önce, benim bu hususlarda herhangi bir bilgimin olmadığını çok iyi biliyordunuz.

*Bu izahtan da anlaşıldığı gibi âyette zikredilen "Yüce varlıklar"dan maksat, meleklerdir. Onların tartışma konuları, Hz. Âdem'in nefis sahibi bir beşer olarak yeryüzüne halife olarak gönderilmesidir. Bu husus başka bir âyet-i kerimede şöyle ifade edilmektedir. "Bir zaman rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." demişti. Melekler de: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni överek tesbih ediyoruz ve tenzih ediyoruz." dediler. Allah da onlara: "Şüphesiz ki ben, sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi." [15]

15- Bakara Suresi, âyet: 30.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٧١﴾

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾

فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾

إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

71-72- Hani bir zaman rabbin meleklere: "Ben, balçıktan bir insan yaratacağım. Şeklini tamamlayıp ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secde edin." demişti.

73- Bunun üzerine bütün melekler birlikte secde etmişlerdi.

74- Yalnız İblis secde etmedi. Kibirlenip kâfirlerden oldu.

Meleklerin Âdem hakkında tartışmaları şu zaman olmuştu. Rabbin meleklere: "Ben, balçıktan bir insan yaratacağım." demişti. Ben onu tam düzgün hale koyup ve ona ruhumdan üflediğim zaman hepiniz ona secdeye kapanın." demişti. Bunun üzerine, göklerde ve yerde bulunan bütün melekler Âdem'e saygı secdesinde bulunmuşlardı. İblis hariç. O büyüklenerek ve inkarcılardan olarak Âdem'e secde etmedi.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, Âdem'e ruhundan üflediği zikredilmektedir. Dehhak burada zikredilen Ruh'dan maksadın, Allahın kudreti olduğunu zikretmiştir. Allah teala Âdem'e hareket etme kudretini verince o da hemen hareket etmeye başlamıştır.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ

مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

75- Allah şöyle dedi: "Ey İblis, bizzat vasıtasız olarak yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kibirlendin mi? Yoksa şımaranlardan mı oldun?

İblis, Allahın emrine karşı gelip Âdem'e secde etmeyince Allah ona: "Bizzat benim yarattığım Âdem'e secde etmekten seni alıkoyan nedir? Sen, büyüklük mü tasladın? Yoksa sen, kendini yükseklerde gören ve şımaranlardan mı oldun? diye sordu.

قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾

76- İblis: "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın. Onu ise balçıktan yarattın." dedi.

İblis şu cevabı verdi: "Ben, senin secde etmemi emrettiğin Âdem'e secde etmedim. Zira sen beni ateşten yarattın, Âdem'i ise balçıktan yarattın. Ateş balçıktan daha üstündür. Zira ateş balçığı pişirir, yer ve bitirir."

*Allah teala bu âyetlerde Hz. Âdem ile İblisin kıssasını anlatarak, Hz. Muhammed (s.a.v.)e karşı kibirlenenleri kınamakta ve onların da İblisin durumuna düştüklerini beyan etmektedir.

قَالَ فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾

وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٧٨﴾

77-78- Allah şöyle dedi: "O halde hemen oradan çık. Artık sen, rahmetimden kovuldun. Kıyamet gününe kadar benim lanetim senin üzerinedir."

Allaha karşı itiraza kalkışan İblise Allah şöyle dedi: "Artık sen cennetten çık. Şüphesiz ki sen, kovulan birisin. Kıyamet gününe kadar benim lanetim senin üzerine olsun."

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

79- İblis: "Ey rabbim, insanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver." dedi.

İblis ise: "Ey rabbim, insanların diriltilip kabirlerinden çıkarılacakları ve yaptıklarından hesaba çekilecekleri güne kadar bana mühlet ver de ben de yapacağımı yapayım." dedi.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٨٠﴾

إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

80-81- Allah da: "Sen, vakti belli olan bir güne kadar mühlet verilenlerdensin." dedi.

Allah da: "Ey İblis, sen, tayin edilen bir vakte kadar kendisine mühlet verilenlerdensin." dedi.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾

82-83- İblis: "İzzet ve şerefine yemin olsun ki, onlardan ihlaslı kulların hariç, bütün insanları yoldan çıkaracağım." dedi.

İbliş ise: "Ey rabbim, senin izzet ve şerefin hakkı için ben onların tümünü doğru yoldan saptıracağım. Ancak senin, sana kulluk etmeye muvaffak kıldığın kulların hariç. Bana onların üzerinde bir nüfuz vermedin. Benim onları saptırmaya ve onlara vesvese vermeye gücüm yetmez.

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾

84-85- Allah şöyle dedi: "Ben, hakkım, hakkı söylerim. Yemin olsun ki ben cehennemi seninle ve onlardan bütün sana uyanlarla dolduracağım."

*Allah teala bu âyetlerde, şeytanı ve şeytana uyanları cehenneme koyacağını ve cehennemi bunlarla dolduracağını beyan etmektedir.

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾

وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

86- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Ben sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ben, özenerek kendiliğinden birşey yapan kimselerden değilim.

87- Bu Kur'an, sadece âlemlere bir öğüttür.

88- Onun haberlerinin doğru olduğunu bir müddet sonra mutlaka öğreneceksiniz.

Ey Muhammed: "Aramızda vahiy buna mı indirilmiş?" diyerek seninle alay eden kavminin müşriklerine de ki: "Bana inen bu Kur'andan dolayı ben sizden herhangi bir maddi menfaat beklemiyorum ve ben, zorla birşeyler ortaya koymaya çalışanlardan da değilim. Bu Kur'an ancak bütün âlemler için bir öğüt ve bir hatırlatandır. Allah bununla insanlara ve cinlere, kendisine iman edenleri kurtarıp kâfirleri helak edeceğini bildirmektedir. Ey Allaha ortak koşan müşrikler, bu Kur'anın verdiği haberlerin gerçek olduğunu belli bir süre sonra mutlaka bilmiş olacaksınız.

*Âyette zikredilen "Belli bir süre"den maksat, "Ölüm"dür. Kişi ölünce Kur'anın verdiği haberlerin gerçek olduğunu idrak edecektir.

İbn-i Zeyd'e göre buradaki "Belli bir zaman"dan maksat, kıyamettir. Kıyamet kopunca insanlar Kur'anın bildirdiği vaad ve tehditlerin gerçek olduğunu anlayacaklardır.

Süddî buradaki "Belli bir zaman"ı, Bedir savaşıyla yorumlamıştır. Bu izaha göre müşrikler, Bedir savaşından sonra Kur'anın bildirdiği haberlerin gerçek olduğunu anlamışlardır.

Taberi buradaki belli bir zamanın, herhangi bir zamanla tahsis edilmeyip genel bırakılmasının, Kur'anın ruhuna daha uygunluğunu söylemiş ve insanların, Kur'anın haberlerinin gerçek olduğunu, kişiden kişiye değişen belli zamanlarda anladıklarını beyan etmiştir. Şöyle ki, bir kısım insanlar, Kur'anın verdiği haberlerin gerçek olduğunu Bedir savaşından sonra anlamış diğer bir kısımları ise ölümlerinden sonra anlayacaklardır. Başka bir gurup ise kıyamet koptuktan sonra anlamış diğer bir kısımları ise ölümlerinden sonra anlayacaklardır. Başka bir gurup ise kıyamet koptuktan sonra anlayacaklardır.

ZÜMER SURESİ

Zümer Suresi yetmiş beş âyettir. 52, 53 ve 54. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile, Kur'anın, Allah tarafından hak olarak indirildiğini beyan ederek başlıyor.

Allah tealanın, gökleri ve yeri yerli yerince yarattığı, gece ile gündüzün birbirlerini bürüdükleri beyan ediliyor. İnsan olarak Hz. Âdem'in yaratılışı, ondan da eşinin var edilişi ve onlardan türeyip çoğalan insanoğulunun yaratılışlarındaki merhaleler beyan ediliyor. İnsanın başına bir dert gelince hemen rabbine yönelip yalvardığı, kendisine bir nimet verilince de daha önceki durumunu unutup Allaha eşler koşmaya başladığı ifade ediliyor.

Sure-i celilede bundan sonra Resulullaha hitaben buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, de ki: "Ben, dini sadece Allaha tahsis ederek ona ibadet etmekle ve müslümanların ilki olmakla emrolundum. Ben, rabbime karşı gelirsem şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım." (1)

Gerçekten zarara uğrayanların kıyamet gününde hüsrana uğrayanlar oldukları, onlara üstlerinden ve altlarından ateşler verileceği. Allaha yönelenlere ise müjdelerin bulunduğu haber veriliyor.

Allahın, gökten su indirip onu yer altındaki kaynaklara kattığı, o sularla çeşitli renklerde bitkiler bitirdiği beyan ediliyor ve bütün bunlardan akıl sahiplerinin ibret alacağı açıklanıyor.

Allah tealanın, Kur'anı, insanların ondan öğüt almaları için indirdiği ve Kur'anın, insanlara doğruyu ve yanlışı beyan ettiği bildiriliyor.

Doğruyu tasdik eten takva sahipleri için rableri katında diledikleri herşeyin bulunduğu, Allahın onları bağışlayacağı ve onları, işlediklerinin en güzeliyle mükafaatlandıracağı haber veriliyor.

1- Zümer Suresi, âyet: 11, 12, 13.

Sure-i celilede bundan sonra, insanın uykudaki hali ölüm haline benzetiliyor. Uyuduktan sonra eceli gelenlerin ruhlarının bedene iade edilmeyerek öldükleri, eceli gelmeyenlerin ise uyanarak tekrar yaşamaya devam ettikleri ifade ediliyor.

Allah teala, biz kullarından, kendisinden ümit kesmememizi istiyor ve Resulullaha hitaben buyuruyor ki: "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle: "Ey, kendi aleyhine haddi aşan kullarım, Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir." (2)

Sure-i celilede bundan sonra kıyametin kopmasına işaret edilerek, kıyamet için Sur'a birinci defa üfürüldüğünde insanların, kabirlerinden doğrularak bakışacakları haber veriliyor ve kâfirlerin bölük bölük cehenneme, rablerinden korkan müminlerin ise bölük bölük cennete sevkedilecekleri beyan ediliyor ve sure-i celile, âhiretin ahvalinden haber veren: "Meleklerin, arşın etrafını çepeçevre kuşatarak rablerini hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık varlıkların arasında adaletle hükmedilir" Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun." denilir." (3) âyetiyle sona eriyor.

2- Zümer Suresi, âyet: 53
3- Zümer Suresi, âyet: 75.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾
إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾
أَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا
لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللّٰهِ زُلْفَى إِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

1- Bu kitabın indirilmesi, herşeye galip, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafındandır.

2- Şüphesiz biz sana bu Kur'anı hak olarak indirdik. O halde dini sadece Alaha tahsis ederek ona ibadet et.

3- İyi bilinmelidir ki, hâlis din Allahındır. Allahı bırakıp ondan başka dost edinenler: "Biz onlara ancak, bizi Allaha yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." derler. Muhakkak ki Allah, aralarında ihtilaf ettikleri hususlarda hükmedecektir. Şüphesiz ki Allah, yalancı ve kâfir olan bir kimseyi hidayete erdirmez.

Ey Muhammed, bu kitabın sana indirilmesi, düşmanlarını cezalandırmaya gücü yeten ve yaratıklarının sevk ve idaresinde hikmet sahibi olan Allah tarafındandır. Bu hususta hiçbir şüphen bulunmasın.

Ey Muhammed, biz bu Kur'anı sana, hak ve adaleti emreden bir kitap olarak indirdik. Bu hak ve adaletten biri de, dinin sadece Allaha ait olduğuna iman ederek ona kulluk etmendir. O halde sadece Allaha kulluk et. Dinin ona ait olduğunu ortaya koy. İbadetinde ona herhangi bir şeyi ortak koşma.

İyi bilinmelidir ki ibadet ve itaat sadece Allahadır. Onun hiçbir ortağı

yoktur. Böyle bir iddiada bulunmak ta kimseye yaraşmaz. Zira Allâhın dışındaki bütün varlıklar onun mülküdür. Kendilerinin gerçek mâlikleri olan Allaha itaattan başka bir yolları yoktur. Allahı bırakıp da başka şeyleri dostlar edinip onlara tapanlara gelince, onlar ilahları için şöyle derler: "Biz bunlara, bizi sadèce Allaha yaklaştırmaları ve Allah katında bize şefaatçi olmaları için tapıyoruz." Şüphesiz ki Allah, dünyada iken Allahtan başkasını dostlar edinen bu hizipler arasında, dünyada iken kime kulluk edeceği hususundaki ihtilafları hakkında kıyamet günü hükmünü verecektir. Sadece Allaha ibadet edenleri cennete gönderecek, onların dışındakileri ise cehenneme sevkedecektir. Şüphesiz ki Allah, kendisine karşı yalan uyduran ve "Allah çocuk edindi." şeklinde iftirada bulunan ve Allahın rahmetine karşı nankörlük edeni, onun rablığını inkar edeni, hakka ve islam dinine ve Allahı birlemeye muvaffak kılmaz.

*Âyette zikredilen: "Biz sana bu Kur'anı hak olarak indirdik." ifadesinden maksat, "Biz sana Kur'anı indirdik. O, hakkı ve adaleti emreder." demektir. "Dini sadece Allaha tahsis ederek ona ibadet et." ifadesinden maksat ise, "İbadeti sadece Allaha yap, ilahlığın sadece ona ait olduğunu bil ve yaptığın ibadetten herhangi bir şeyi ona ortak koşma." demektir.

"İyi bilinmelidir ki halis din Allahındır." ifadesi ise "İbadet ve itaat sadece Allahadır, onun hiçbir ortağı yoktur." manasınadır.

Âyet-i kerimede yine müşriklerin: "Biz, putlara ancak bizi Allaha yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." dedikleri beyan edilmektedir. Mücahid diyor ki "Kureyş müşriklerinin, putları için söyledikleri bu sözlerini, onlardan önceki müşrikler, meleklere, Meryemoğlu İsa'ya ve Hz. Üzeyir'e söylemişlerdi."

Görülüyor ki müşrikler Allahın varlığını inkar etmeyip onun rızasına tam olarak erişmek için birtakım araçlara tapmaktadırlar. Müminlerin bu tür davranışlardan uzak olmaları ve Allahın birliğine gölge düşürecek davranışlardan uzak olmaları ve Allahın birliği inancına ters düşürecek her türlü iş ve sözden kaçınmaları gerekmektedir.

لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۙ سُبْحَانَهُؕ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ④

4- Eğer Allah, çocuk edinmek isteseydi yarattıklarından dilediğini seçerdi. O, (kendisine layık olmayan şeylerden) münezzehtir. O, bir ve herşeye galip olan Allahtır.

Eğer Allah çocuk edinmek isteseydi, müşriklerin zannetikleri gibi melekleri kızlar edinmek veya Hıristiyanların zannettikleri gibi İsa'yı oğul edinmek gibi belli şahısları evlat edinme ihtiyacını hissetmezdi. Yaratıklarından dilediği şeyi seçip evlat edinirdi. Halbuki Allah böyle birşeyden münezzehtir. O, birdir ondan başka ilah yoktur. O, bütün yaratıklarını kahredecek güce sahiptir. Her şey ona boyun eğmektedir ve onun gazabı karşısında korku içindedir.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ
عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَۜ كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ مُسَمًّىۜ اَلَا هُوَ
الْعَز۪يزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

5- O, gökleri ve yeri yerli yerince yarattı. O, gece ile gündüzü sarıyor. O, güneşi ve ayı emrine âmâde kıldı. Onların her biri belli bir zamana kadar hareket eder. İyi bilinmelidir ki Allah, herşeye galiptir ve çok affedendir.

Allah, gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. Gece ile gündüzü sarmaktadır, gündüz ile de geceyi sarmaktadır. Bunlardan biri gelince diğeri örtülmektedir. Allah, güneşi ve ayı da kullarının hizmetine tahsis etmiştir. Güneş ve aydan her biri belli bir vadeye kadar dönmeye devam edeceklerdir. İyi bilinmelidir ki bütün bunları yapan Allah, herşeye galiptir, kendisine karşı gelenleri şiddetle cezalandırır. Hata ve günahlarından vazgeçenler için ise çokça affedendir.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْاَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ
اَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ ف۪ي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ ف۪ي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ

اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾

6- (Ey insanlar) Allah sizi bir tek kişiden yarattı. Sonra ondan da eşini varetti. Allah, sizin için, hayvanlardan sekiz çift indirdi. O, sizi annelerinizin karnında bir merhaleden bir merhaleye geçirerek üç karanlık içinde yaratır. İşte bunu yapan, rabbiniz olan Allahtır. Mülk ancak onundur. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde nasıl çeviriliyorsunuz?

*Âyet-i kerimede zikredilen "Bir tek kişi"den maksat, Hz. Âdem, "Ondan meydana getirilen eşinden maksat ise Hz. Havva'dır. Katade, Hz. Havva'nın Hz. Âdemin kaburgasından yaratıldığını söylemiştir. Allah insanları Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan meydana getirmiştir.

Âyette "Allah sizin için hayvanlardan sekiz çift indirdi." buyurulmaktadır. Bu sekiz çift hayvan deve, sığır, koyun ve keçidir. Nitekim şu âyette de bu husus açıkça belirtilmektedir: "Sekiz çifti yaratan da O'dur. İkisi koyun ikisi keçidir. Ey Muhammed de ki: "Allah o çiftlerden iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi yahut o her iki dişinin karnındakileri mi haram kılmıştır? Eğer doğru iseniz bilgiye dayanarak bana haber verin." "Geriye kalanın ikisi deve ikisi de sığırdır. De ki: "Allah bu çiftlerden iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi yahut o dişelirin karnındakileri mi haram kılmıştır? Yoksa Allah bunu size emrederken huzurunda mı bulunuyordunuz? "Hiçbir bilgiye dayanmadan, insanları saptırmak için Allaha karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez." (4)

Bu hayvanların indirilmesinden maksat ise bunların cennetten gönderilmeleri veya bunların yaşamasına sebep olan otları bitiren yağmurun gökten indirilmesidir. Yahut da burada geçen "indirildi." kelimesi "Yarattı." veya "Takdir etti." anlamına gelmektedir. Hayvanlardan özellikle bu türlerin zikredilmesi ise insanlara en çok bunların faydalı olmasındandır. Bu hayvanlar, sütleri, etleri, tüyleri, derileri, yünleri ve kendilerine binilmesi, yük taşımaları ve ziraat işlerinde kullanılmaları gibi birçok yönleriyle faydalı olan hayvanlardır.

Âyette zikredilen "Merahleden merhaleye geçirme"den maksat, insanın bir damla sudan, rahimin cidarına yapışan bir kan pıhtısı haline getirilmesi sonra birçoğunun ete dönüştürülmesi sonra kemiklerin meydana getirilerek onların et ile bürünmesi nihayet son şekli verilerek bambaşka bir yaratık haline getirilmesidir. Nitekim bu husus diğer âyetler de şöyle izah edilmektedir:

4- En'am Suresi, âyet: 143-144.

"Yemin olsun ki biz insanı süzülmüş özlü balçıktan yarattık." "Sonra onu 'nutfe' halinde müstahkem bir karargâh olan rahme yerleştirdik." "Sonra 'nutfe'yi kan pıhtısı haline getirdik. Kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık. Bir çiğnem eti kemiklere çevirdik. Kemiklere de et giydirdik. Sonra da onu bambaşka bir varlık yaptık. Şekil verenlerin en güzeli olan Allah ne yücedir." (5)

Âyette zikredilen 'Üç karanlık'tan maksat ise, karın, rahim ve çocuk kesesidir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid, Katade, Süddî, ibn-i Zeyd ve Dehhak bu üç karanlığı bu şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimenin son bölümünde: "İşte bunu yapan, rabbiniz olan Allahtır, mülk ancak onundur. Ondan başka ilah yoktur. O halde nasıl çeviriliyorsunuz?" buyurulmaktadır. Yani: "Ey insanlar, sizin rabbiniz işte bütün bunları yapan Allahtır. Kendisine herhangi bir menfaat ve zarar veremeyen, sizin için herhangi bir fayda sağlayıp sizden herhangi bir zararı gideremeyen âciz putlar değildir. "Dünya ve âhiretin mülkü ve onun egemenliği ancak Allaha aittir. Ondan başka ibadet edilmeye layık olan hiçbir ilah yoktur. O halde ey insanlar, nasıl oluyor da sıfatları bu olan rabbinize ibadet etmekten çeviriliyorsunuz? Herhangi bir menfaat ve zarar sağlayamayan putlara tapıyorsunuz?

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ
لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى ثُمَّ إِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑦

7- Eğer inkar ederseniz., şüphesiz ki Allah, sizin hiçbir şeyinize muhtaç değildir. Fakat o, kullarının inkarına razı olmaz. Şayet verdiği nimetlere şükrederseniz sizden razı olur. Hiçbir günahkar kimse bir başkasının günahını yüklenmez. Sonunda dönüşünüz rabbinizedir. O, yaptıklarınızı size haber verecektir. Şüphesiz ki o, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

5- Müminûn Suresi, âyet: 12-14

Ey kâfirler, eğer inkarınızda devam ederseniz, iyi bilin ki Alahın size hiçbir ihtiyacı yoktur. O, kendisine iman eden samimi kullarının kâfir olmalarına razı olmaz. Eğer siz de iman ederek inkarcılığınızdan vazgeçer, Allahın nimetlerine karşı ona şükrederseniz o sizden razı olur. Şunu da iyi bilin ki hiçbir günahkar başka bir günahkarın günahını yüklenmez ve hiçbir kimse başka birisinin günahından dolayı cezalandırılmaz. Sizler dünyada iken iyi veya kötü ameller işledikten sonra ölecek ve rabbinize döndürüleceksiniz. Ve o size, dünyada iken yapmış olduğunuz hayır ve şer amellerinizi bildirecektir. Şüphesiz ki o, göğüslerin özünü çok iyi bilendir. Sizin, içinizde sakladığınız şeyler ona asla gizli değildir. O halde ondan korkun ve onun emirlerine göre hareket edin.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ
قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

8- İnsanın başına herhangi bir musibet geldiği zaman hemen rabbine yönelerek ona yalvarır. Sonra Allah ona, tarafından bir nimet verince de daha önce ondan istediğini unutuverir. Allahın yolundan saptırmak için ona eşler koşmaya başlar. Ey Muhammed sen ona, "İnkarınla biraz eğlene dur. Şüphesiz ki sen, cehennemliklerdensin." de.

İnsana, gerek vücudunda hastalık ve sakatlık gibi bir musibet gerekse yaşantısında kıtlık ve sıkıntı gibi bir felaket geldiğinde o, daha önce yaptığı günah ve inkardan vazgeçip rabbine yalvarmaya başlar. Musibet ve felaketleri kendisinden kaldırmasını ister. Sonra da Allah insana, tarafından bir lütufta bulunur, sıhhat ve bolluk gibi nimetleri ona verecek olursa bu defa da insan, daha önce Allaha yalvarmasını unutur, hatta daha da ileri giderek, Allahın yarattığı bazı şeyleri ona denk tutmaya kalkışır. Onlara itaat eder ve onlara tapar. Ey Muhammed, sen bu tür kafirlere de ki: "Allahı inkar ederek eceliniz gelinceye kadar bu dünyada az bir süre yaşayın, eceliniz gelince öleceksiniz ve şüphesiz ki siz, cehennemliklersiniz."

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَٓاءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَقَٓائِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهٖ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذٖينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذٖينَ لَا يَعْلَمُونَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُو۬لُوا
الْاَلْبَابِ ﴿٩﴾

9- (kâfir mi hayırlıdır?) Yoksa gecenin saatlerini, secde ederek, kıyamda durarak ibadetle geçiren, âhiretten korkup da rabbinin rahmetini uman mı? Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Hi ç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri düşünür.

*Bu âyet-i kerimenin başı farklı kıraatlarla okunduğu için farklı şekillerde izah edilmiştir. Bu izahlardan biri, mealde verildiği gibidir.

Başka bir izah şekli de şöyledir: "Ey kâfir, sen cehennemliklerdensin. Gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden kişi cennetlik, sen ise cennetliklerdensin."

Başka bir izah şekli de şöyledir: "Gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden âhiret azabından korkan ve rabbinin rahmetini uman kimse, insanları Allahın yolundan saptırmak için ona ortak koşan kimse gibi olur mu?"

Âyet-i kerimede "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" buyurulmaktadır. Bunun izahı ise şöyledir: "Hiç, rablerine itaat ettikleri takdirde sevap kazanacaklarını ve ona karşı geldikleri takdirde günahkar olacaklarını bilenlerle hiçbirşey bilmeyen, yaptığı amellerden hayır ve şer ümit etmeyenler bir olur mu? Elbette ki bunlar bir değildir. Fakat bunu ancak akıl sahibi olanlar düşünüp anlarlar. Cahiler böyle bir farkı idrak edemezler.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذٖينَ اَحْسَنُوا فٖي هٰذِهِ الدُّنْيَا
حَسَنَةٌ وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ

حِسَابٍ ﴿١٠﴾

10- (Ey Muhammed, müminlere rabbinin şu emrini) tebliğ et: "Ey iman eden kullarım, rabbinizden korkun. Bu dünya hayatında iyilik yapanlar için (ahirette) iyilik vardır. Allahın toprağı geniştir. Şüphesiz sabredenlere mükafaatları hesapsız olarak ödenecektir.

*Âyet-i kerimede, bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vaadedilmektedir. Bu iyiliğin sevabının âhirette verileceği kabul edildiği takdirde bu iyilikten maksat, cennettir. Dünyada verileceği kabul edildiği takdirde ise bundan maksat, dünyada iken insana verine sıhhat ve âfiyettir.

Âyet-i kerimede, Allahın arzının geniş olduğu zikredilmektedir. Bunun zikredilmesinden maksat ise, müşriklerin içinde yaşayan bir müslümanın, rabbine hakkıyla ibadet edemediği takdirde müşiklerin diyarını bırakıp rabbine rahatça ibadet edebileceği bir yere gitmesidir.

Âyet-i kerimenin sonunda, hesapsız sevaplara ancak zorluk ve çilelere karşı sabredenlerin erişebileceği bildirilmekte ve müminler sabırlı olmaya davet edilmektedir.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١١﴾

وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾

فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾

11- Ey Muhammed şöyle de: "Ben, dini sadece Allaha tahsis ederek ona ibadet etmekle emrolundum.

12- Müslümanların ilki olmakla emrolundum."

13- De ki: "Rabbime karşı gelirsem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım."

14-15- De ki: "Ben dinimi Allaha tahsis ederek ona ibadet ediyorum. Siz de ondan başka dilediğinize tapın." De ki: "Gerçek zarara uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini hüsrana uğratanlardır." Dikkat edin, işte apaçık hüsran budur.

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Allah bana, sadece kendisine itaat ederek ona kulluk etmemi, onun dışında sizin taptığınız putları reddetmemi emretti. Bana bunu emretti ki ben sizin aranızda ilk müslüman olan kişi olayım ve sadece Allaha kulluk edeyim. Ey Muhammed sen onlara de ki: "Şayet ben rabbimin, sadece kendisine kulluk etmem emrine karşı gelecek olursam ben, dehşeti büyük olan kıyamet gününün azabından korkarım. "Ey Muhammed, yine kavminin müşriklerine de ki: "Ben itaat ve ibadetimi sadece Allaha yaparak ona kulluk ediyorum. Sizler ise dilediğiniz put ve heykellere tapın. Yakında, Allahı bırakıp da başka şeylere tapmanın cezasının ne olduğunu bileceksiniz.

Ey Muhammed, yine onlara de ki: "Asıl helak olanlar, kendilerini aldatan ve kendileriyle birlikte ailelerini helak edenlerdir. Onların dünyada iken eş ve dostların, aile fertleri varken, kıyamette cehennem azabına girdikleri zaman aile fertlerinden hiçbiri onlarla beraber olmayacaktır. İşte apaçık hüsran budur.

لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ
فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾

16- Onlar için üstlerinde gölgeleyen ateşler, altlarında gölgeleyen ateşler vardır. İşte Allah, kullarını bununla korkutur. Ey kullarım, benden korkun.

İşte bu hüsrana uğrayanların, kıyamet gününde cehennemde üzerlerinde bulut gibi ateşler altlarında da bulut gibi ateşler vardır. İşte Allah, siz kullarını bununla korkutur ki inkarınızdan vazgeçip imana yönelesiniz. Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınasınız ve böylece azabından kurtulasınız.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ ۚ فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾
الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ
هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

17-18- Tağuta kulluk etmekten uzaklaşıp Allaha yönelenlere, onlara müjde vardır. Ey Muhammed, sözü dinleyip de onun en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allahın hidayete erdirdiği kimseler onlardır. Akıl sahipleri de işte onlardır.

Allahtan başka tapılan herşeyden uzaklaşıp Allaha yönelen, onun birliğini ikrar edip şirkten arınan kimselere âhirette cennete gireceklerine dair müjde vardır. Ey Muhammed, sen konuşanların sözünü dinleyip en doğru ve en isabetlisine uyan kullarımı müjdele. İşte Allahın doğru yola kavuşturduğu ve hakkı bulmaya eriştirdiği kişiler bunlardır. Akl-ı silem sahibi olanlar da bunlardır.

*Zeyd b. Eslem bu iki âyetin, İslam gelmeden önce cahiliye döneminde "Lailahe İllallah" "Allahtan başka hiçbir ilah yoktur" diyen Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Ebuzer el-Ğifârî ve Selman'ı Fârisî hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

19- Aleyhine azap vaadi gerçekleşen kimseyi mi, cehennemde olanı mı sen kurtaracaksın?

*Bu âyet-i kerime şu şekilde de izah edilmiştir: Ey Muhammed sen, hakkında azap vaadi gerçekleşen kimseyi mi hidayete erdirecek ve sen mi onu cehennem ateşinden kurtaracaksın? Sen buna güç yetirecek değilsin.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, insanları hidayete kavuşturacak olanın ancak kendisi olduğunu, Hz. Muhammed'in dahi insanları hidayete erdirmeye gücünün yetmeyeceğini beyan ediyor. Böylece Resulullahı, iman etmeyen inatçı kâfirler karşısında teselli etmiş oluyor.

لَكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

20- Fakat rablerinden korkanlar için üst üste bina edilmiş, altlarından ırmaklar akan köşkler vardır. Bunu Allah vaadetmiştir. Allah vaadinden dönmez.

*Allah teala bu âyet-i kerimede ise takva sahibi olan kulları için, âhiret yurdunda nasıl mükafaatlar hazırladığını beyan ediyor ve bu mükafaatlardan birinin de en muhteşem bir şekilde yapılmış köşkler olduğunu bildiriyor.

Ebu Said el-Hudrî, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ اِنَّ اَهْلَ الْجَنَّةِ يَتَرَاءَيُونَ اَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا يَتَرَاءَيُونَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ فِي الْأُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ اَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ تِلْكَ مَنَازِلُ الْاَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ قَالَ بَلٰى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ

"Şüphesiz ki cennetlikler, cennetteki köşk sahiplerini, üst taraflarından, doğu veya batıda, ufukta batmakta olan aydınlatıcı yıldızları görür gibi görürler. Bu, onların aralarındaki üstünlüklerindendir." Sahabiler: "Ey Allahın Resulü bu zikrettiğin şey, kendilerinin dışında kimsenin erişemeyeceği peygamberlerin makamı mıdır?" deyince Resulullah: "Hayır, kimsenin erişemeyeceği bir makam değildir. Nefsim kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, onlar, Allaha iman eden ve peygamberleri tasdik eden kimselerdir." buyurmuştur. (6)

6- Buhari, K.el-Bed'ül-halk, bab: 8 / Müslim, K.el-Cenne, bab: 11, Hadis no: 2831.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

21- Görmez misin? Allah gökten su indirip onu yer altındaki kaynaklara katar sonra onunla çeşitli renklerde bitkiler çıkarır. Sonra o bitkiler kurur. Sararıp solduklarını görürsün. Sonra da Allah onları çerçöp haline getirir. Şüphesiz ki bunda, akıl sahipleri için ibret vardır.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Birinci izah şekli mealde verildiği gibidir. Buna göre gökten inen yağmurlar yer yuvarağının içinde bulunan su kaynaklarına katılmakta ve onları takviye etmektedir.

Diğer bir izah şekli ise şöyledir: Ey Muhammed, Allahın, gökten su indirerek onu yeryüzünde pınarlar haline getirdiğini görmez misin? Bu izaha göre yer yuvarlağının içinde bulunan su kaynakları aslında gökten inmiştir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Said b. Cübeyr ve Şa'bî bu görüştedirler. Taberi de âyeti bu görüşe göre izah etmiştir.

Âyet-i kerimenin devamında şöyle buyurulmaktadır: "Sonra Allah, gökten indirdiği bu yağmur aracılığıyla yeryüzünde buğday, arpa, ayçiçeği ve pirinç gibi değişik şekil ve renklerde mahsuller çıkarır. Sonra o mahsuller kurur. Sen onların sararıp solduğunu görürsün. Sonra Allah o mahsulleri çer çöp haline getirir. Şüphesiz ki Allahın böyle yapmasında, akıl sahipleri için öğüt ve ibret vardır. Bunları düşünür ve bunları yaratanın, başka her türlü şeyi de yaratmaya gücü yettiğini anlarlar.

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ
مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾

22-Allahın, gönlünü islama açtığı ve rabbinden bir nur üzere olan kimse, kalbi katılaşmış olan kimse gibi midir? Kalbleri Allahın zikrine karşı katılaşanların vay haline. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.

Hiç, Allahın, kalbini kendisini bilmeye, birliğini ikrar etmeye, rabbine boyun eğmeye, itaatini kabullenmeye açtığı ve rabbi tarafından apaçık bir nur üzere olan kimse ile Allahın, kalbini katılaştırdığı, kendisini anmaktan boş bıraktığı, hakkı işitmeye daralttığı, hidayete ve salih amel işlemeye muvaffak kılmadığı kimse gibi midir? Allahı anmaya karşı kalbleri katı olanların ve Allahın indirdiği Kur'andan yüzçevirenlerin vay haline. İşte Allahın zikrine karşı kalbleri katı olan bu insanlar apaçık bir sapıklık içindedirler. Düşünenler bunu bilirler.

*"Rabbi tarafından bir nur üzere olmak."tan maksat, Allah tarafından gönderilen kitaba iman etmek demektir. Gerçekten Kur'an, mümin kullar için, cehaletin karanlıklarını aydanlatan bir nurdur.

اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِي
بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

23- Allah, sözlerin en güzeli olan Kur'anı, âyetleri birbirine benzeyen, tekrar eden (karşılıklı hükümleri zikreden) bir kitap olarak indirmiştir. O Kur'andan, rablerinden korkanların derileri ürperir. Sonra, derileri ve kalbleri de Allahın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur'an, Allahın bir hidayet rehberidir. Allah onunla dilediğini hidayete erdirir. Allah kimi de doğru yoldan saptırırsa, ona doğru yolu gösterecek kimse yoktur.

*Allah teala bu âyette Kur'an-ı Kerimi överek vasıflandırmakta ve onun âyetlerinin birbirine benzediğini ve tekrar ettiğini zikretmektedir. Âyetlerin birbirlerine benzemelerinden maksat, onların birbirleriyle çelişmemeleri, birbirlerini tasdik eter mahiyette olmaları ve birbirlerini tamamlayan bir bütünün parçaları halinde bulunmalarıdır." Âyetlerin tekrar edilmesi"ndan maksat ise farklı şekillerden izah edilmiştir.

Hasan-ı Basrî ve İkrime'ye göre Allah teala Kur'an-ı Kerimde haberleri, hükümleri ve delilleri tekrar tekrar zikretmiştir. Bu itibarla Kur'ana "Âyetleri

tekrar eden." sıfatı verilmiştir.

Süfyan b. Uyeyne'ye göre ise "Tekrar eden"den maksat, birbirine zıt kavramların yan yana zikredilmesidir. Kur'an-ı Kerimde bu tür âyetler pek çoktur.

Dehhak'a göre ise "Tekrar eden"den maksat, Kur'anın anlaşılması için tekrar tekrar okunması ve buna rağmen insanın onu okumaktan usanmamasıdır.

Allah teala âyet-i kerimenin devamında, müminlerin, Kur'an-ı kerime karşı nasıl saygılı olduklarını ve onu dinlerken nasıl içtenlikle dinlediklerini beyan ederek buyuruyor ki: "Rablerinden korkanlar Kur'an dinledikleri zaman tüyleri ürperir. Onun manasını anladıktan sonra ise kalbleri hükümleriyle amel etmeye yumuşar ve Kur'anın hükümlerine göre amel ederler. İşte bu, Allahın bir tevfikidir. Allah Kur'anla dilediği kulu hidayete erdirir. Allah kime de iman nasibetmez ve onu saptırırsa artık onu hidayete erdirecek kimse bulunmaz.

أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

24- Kıyamet günü azabın dehşetinden kendisini yüzü ile korumaya çalışan kimse (Emniyet içinde olan kimse gibi midir) O gün zalimlere: "Kazandıklarınızın cezasını tadın." denilecektir.

*"Kişinin kendisini cehennem azabından yüzü ile koruması" iki şekilde izah edilmektedir. Cehennemlik olan insanın elleri boynuna bağlı olacağı için cehenneme atılırken ateşten korunmak için yüzünü öne tutmaktan başka çaresi yoktur. Böylece ateş önce onun yüzünü yakar. Âyetin bu şekilde izah edilişi Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilmiş Taberi ise bu rivayet zincirini zayıf gördüğünü bildirmiştir.

Mücahid'den nakledilen diğer bir izah tarzına göre ise cehennemlik kişiler yüzükoyun cehenneme atılacaklar böylece kendilerini cehennem ateşinden korumaktan âciz kalacaklar ve önce yanacak olan yerleri yüzleri olacaktır. Bu itibarla kendilerini ateşten korumak için yüzlerini ateşe doğru uzatmaktan başka çare bulamayacaklardır.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَيٰهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾

25- Onlardan öncekiler de (Peygamberlerini) yalanlamışlardı da hiç beklemedikleri bir yönden kendilerine azap gelmişti.

Kureyş müşriklerinden önceki kâfirler de kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamışlardı. Bu yüzden onlara Allahın azabı hiç beklemedikleri bir yönden gelip onları helak etmişti.

فَأَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

26- Bunun üzerine Allah da onlara, dünya hayatında rezil ve rüsvaylığı tattırdı. Âhiret azabı daha büyüktür. Keşke bilseler.

Allah, kendilerine gelen peygamberleri yalanlayan o kavimlere, daha dünya hayatında yaşarlarken rezil olma azabını tattırdı. Onları çeşitli azaplarla helak etti. Âhirette görecekleri cehennem azabı ise elbette ki daha büyüktür. Bir bilmiş olsalar! Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed'i inkar edenler, bunlardan ibret alsınlar.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

27- Şüphesiz ki biz bu Kur'anda, öğüt alsınlar diye insanlara her türlü misali verdik.

Şüphesiz ki biz, Kur'anda, geçmiş ümmetlere ait her misali müşriklere zikrettik ki bu misallerden öğüt alsınlar ve kendilerinden önceki insanların durumuna düşmesinler.

قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

28- Allahtan korksunlar diye biz onlara, eğri tarafı ve eksiği bulunmayan arapça bir Kur'an indirdik.

Biz, içinde insanlara her türlü misali zikrettiğimiz bu Kur'anı Arapça olarak herhangi bir eksik tarafı olmaksızın indirdik ki insanlar onu anlayıp Allahın yasakladığı şeylerden kaçınsınlar, ona ortak koşmaktan uzak dursunlar.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ
يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

29- Allah, geçimsiz efendileri olan adamla tek bir kişiye bağlı olan bir adamı misal verir. Hi ç bunlar bir olur mu? Hamd Allaha mahsustur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

Allah, çeşitli putlara tapıp şeytanlara itaat eden bir kâfirle sadece Allaha kulluk eden bir mümini misal vererek buyurmuştur ki "Allah, birbirleriyle geçinemeyen ortak mâliklerin sahibolduklan bir köle ile sadece bir kişiye ait olan bir köleyi misal vermiştir." Hiç bunlar bir olur mu? Birbirleriyle geçinemeyenler, ortak kölelerine çelişkili emirler verir ve onu şaşkına çevirirler. Tek bir kişiye ait olan köle ise bir yerden emir alır ve gereğini yapar. İşte Allah ile birlikte bir kısım putlara tapanlar ikinci kölenin durumundadırlar. Müminin durumu ise sadece bir efendiye tabi olan kişinin durumuna benzer. O, bir tek olan Allaha ibadet eder. Sadece onun emir ve yasaklarına uyar. İşte bunların durumu nasıl bir değilse putlara tapanlarla yalnızca Allaha kulluk edenlerin durumu da bir değildir. Hamd ancak âlemlerin rabbi olan Allaha mahsustur. Sadece o övülmeli ve sadece ona kulluk edilmelidir. Fakat müşriklerin çoğu, iman edenle Allaha ortak koşanın farklı olduklarını ve övülmenin sadece Allaha ait olduğunu bilmezler. Ve imanla şirki birbirine katarlar.

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٣٠﴾

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

30-31- Ey Muhammed şüphesiz sen de öleceksin onlar da öleceklcr. Sonra muhakkak siz kıyamet günü rabbinizin huzurunda birbirinizle davalaşacaksınız.

Ey Muhammed, şüphesiz ki sen de kavminden seni yalanlayan kâfirler ve sana iman eden müminler de eceliniz gelince öleceksiniz. Sonra sizler, kıyamet gününde rabbinizin huzurunda muhakemeleşeceksiniz ve rabbiniz, hakkınızda kesin kararını verecektir.

*Burada zikredilen "Davalaşacak" insanlardan maksat, müminler, kâfirler, haklılar, haksızlar, zalimler, mazlumlar, zayıflar ve güçlülerdir. Bunlardan her biri diğerine karşı kendisini haklı çıkarmaya çalışacak ancak Allah teala kesin hükmünü vererek haklı olanları haksız olanlardan ayırdedecektir. Müminleri cennete kâfirleri cehenneme sevkedecek, zalimlerden mazlumların haklarını alacaktır.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَٓاءَهُۜ اَلَيْسَ فٖي
جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرٖينَ ﴿٣٢﴾

32- Allaha karşı yalan uydurandan ve kendisine hak geldikten sonra onu yalanlayandan daha zalim kimdir? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?

Allahın çocuğu olduğunu veya haram kılmadığı bir şeyi haram kıldığını iddia etme gibi iftiralarla Allaha karşı yalan uydurandan ve kendisine hak olan Kur'an geldikten sonra onu yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Allahı inkar eden ve Muhammed'in peygamberliğini reddeden kâfirlere cehennemde yer mi yok? Cehennem onların hepsini içine alacak büyüklüktedir.

وَالَّذٖي جَٓاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

33- Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler, işte onlar takva sahiplerinin ta kendileridir.

*Âyette zikredilen "Doğruyu getiren"in kim olduğu, getirdiği doğrunun ne olduğu ve getirdiği bu doğruyu tasdik edenin kim olduğu hakkında çeşitli izahlar verilmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre, "Doğruyu getiren" Resulullah, getirdiği doğru, "Lailahe İllallah"tır. Getirdiği doğruyu tasdik eden de yine kendisidir.

Hz. Ali'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Doğruyu getiren" Resulullah, doğruyu tasdik eden ise Hz. Ebubekir'dir.

Katade'den nakledilen bir görüşe göre ise "Doğruyu getiren" Resulullah, doğru da "Kur'an-ı Kerimdir" Doğruyu tasdik eden ise müminlerdir.

Süddî'ye göre ise "Doğruyu getiren" Cebrail "Doğru" Kur'an, doğruyu tasdik eden Resulullahtır.

Mücahid'e göre ise "Doğruyu getiren" müminlerdir. Onlar kıyamet gününde Kur'anı getirip: "Ey rabbimiz senin bize verdiğin kitap işte budur." diyeceklerdir. Buna göre doğruyu getirecek olanlar, müminler, getirdikleri doğru Kur'an, o doğruyu tasdik edecek olanlar da yeni müminler olacaktır.

Taberi'ye göre ise "Doğruyu getiren"den maksat, Allahı birlemeye, onun peygamberini tasdik etmeye ve peygamberinin getirdiği ile amel etmeye davet eden herkestir. Bu ifadenin içine, Resulullah, onun sahabileri ve bu vazifeleri yapan müminler dahildir. Doğru'dan maksat ise Kur'an-ı Kerim ve "Lailahe İllallahtır." "Doğruyu tasdik edenler"den maksat ise, Kur'anı tasdik eden herkestir.

Allah teala, doğruyu getirenlerin ve getirilen doğruyu tasdik edenlerin takva sahibi olduklarını zikretmektedir. Burada zikredilen "Takva sahipleri"nden maksat, Allaha ortak koşmaktan kaçınan, onun emirlerini yerine getiren ve onun yasaklarından uzak durandır.

لَهُمْ مَا يَشَاۤؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ جَزَۤاؤُا الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾

34- Onlar için rableri katında dilediklcri herşey vardır. İşte iyilikte bulunanların mükafaatı budur.

Doğruyu getiren ve getirilen doğruyu tasdik edenler için, kıyamet gününde rablerinin huzurunda arzuladıkları ve gözlerinin hoş gördüğü herşey vardır. İşte dünyada iken Allaha itaat edip yasaklarından kaçınarak iyilikte bulunanların mükafaatı budur.

لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

35- Çünkü Allah onların işledikleri günahların en kötüsünü bile bağışlayacak, onları, yaptıkları amellerin en güzeliyle mükafaatlandıracaktır.

*Allah teala bu âyet-i kerime ile, mümin olduğu halde günah işleyenlerin cennette verilen nimetlerden mahrum bırakılmayacaklarına işaret buyurmaktadır. Tâ ki günahkarlar ümitsizliğe kapılmasın, Allahtan günahlarının affını dileyip nimetlerine mazhar olmaya çalışsınlar.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ
فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

36-37- Allah, kuluna kâfi değil midir? Ey Muhammed, kâfirler seni, Allahtan başka şeylerle korkutmak istiyorlar. Allah kimi saptırırsa artık onu hidayete erdirecek hiçbir kimse yoktur. Kimi de hidayete erdirirse artık onu saptıracak hiç kimse yoktur. Allah, herşeye galip olan ve layık olanın cezasını veren değil midir?

Allah, kulu Muhammed'e kâfi değil midir? Ey Muhammed, bu müşrikler seni, Allahın dışındaki putlarla korkutuyorlar. Onları yermen halinde putların seni çarpacağını iddia ediyorlar. Allah kimi hak yoldan saptırırsa artık onu doğru yola getirecek kimse yoktur. Kimi de iman etmeye muvaffak kılarsa onu saptıracak kimse yoktur. Ey Muhammed, Allah, yaratıklarından kendisini inkar edenlere karşı galip ve intikam sahibi değil midir?

*Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Halid b. Velid'i, müşriklerin "Uzza" putunu diktikleri Sukam vadisine gönderdi. Putun hizmetçisi Halid'i görünce: "Ey Halid, ben seni, Uzza'ya karşı gelmekten sakındırırım. Zira bunun öyle

bir hışmı vardır ki hiçbir şey onun karşısında duramaz." dedi. Halid onu dinlemeyerek ilerledi ve elinde bulunan balta ile putun burnunu dağıttı. İşte müşrikler, Resulullahı ve müslümanları, tapmış oldukları putlardan bu şekilde korkutuyorlardı. Âyet-i kerime bu hususu beyan etmektedir.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلْ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ اَوْ اَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾

38- Ey Muhammed, yemin olsun ki eğer sen onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan, elbette "Allah yarattı." derler. Sen onlara şöyle de: "Söyleyin bakalım, eğer Allah bana herhangi bir zarar vermek istese, sizin, Allahı bırakıp da taptıklarınız onun bu zararını giderebilir mi? Yahut bana bir rahmet dilese onun bu rahmetini durdurabilirler mi?" De ki: "Bana Allah yeter. Güvenenler sadece ona güvenirler."

Ey Muhammed, yemin olsun ki sen, putları Allaha denk tutan bu müşriklere: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan onlar, "Allah yarattı." diyeceklerdir. Onlar böyle söyleyince sen onlara de ki: "Söyleyin bakayım, şayet Allah bana herhangi bir zarar vermeyi dileyecek olsa, sizin, Allahtan başka taptığınız bu putlar Allahın o zararını giderebilirler mi? Veya bana bir nimet ve bolluk verecek olsa onlar bu nimetin bana gelmesine engel olabilirler mi? Elbette onlar "Hayır" demek zorunda kalacaklardır. İşte o zaman de ki: "Allah bana yeter ondan başkasına benim ihtiyacım yoktur. Ben sadece ona kulluk eder ve sıkıntılarımda sadece ona başvururum. Zira zarar ve menfaat onun elindedir. Güvenenler ona güvenirler.

*Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) يَوْماً، فَقَالَ: يَا غُلَامُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللّٰهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللّٰهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللّٰهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللّٰهِ. وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ

يَنفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنفَعُوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلاَمُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ.

"Bir gün Resulullahın terkisine binmiştim. O bana şöyle buyurdu: "Ey genç ben sana bazı şeyler söyleyeceğim. Sen Allahın emrini koru o da seni korur. Sen Allahın emrini koru onu yanında bulursun. Birşey istediğinde Allahtan iste, yardım dilediğinde Allahtan yardım dile. Şunu iyi bil ki, şayet bütün insanlar sana bir menfaat sağlamak için bir araya gelmiş olsalar, Allahın, senin için takdir ettiğinin dışında hiçbir fayda sağlayamazlar. Şayet insanlar sana herhangi bir zarar vermek için bir araya gelmiş olsalar Allahın, senin için takdir ettiğinin dışında sana herhangi bir zarar veremezler. Artık kalemler kaldırılmış sahifeler kurumuştur." (7)

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾

39-40- De ki: "Ey kavmim, siz bulunduğunuz durumda devam edin ben de kendi yoluma devam edeceğim. Rezil ve rüsvay edici azap kime gelecek, devamlı azap kime inecek yakında bileceksiniz.

Ey Muhammed, kavminin, Allahı bırakıp da putlara tapan müşriklerine de ki: "Sizler yapmakta olduğunuz amellerinize bulunduğunuz yerde devam edin. Ben de bulunduğum benden önceki peygamberlerin yolunda amel etmeye devam edeceğim. Yakında hor ve hakir kılan azabın kime geleceğini ve ardı arkası kesilmeyen cehennem azabının kimi yakalayacağını bileceksiniz.

*Görüldüğü gibi bu âyetlerde Allahı bırakıp da putlara tapan müşrikler, cehennem azabına uğratılmakla tehdit edilmektedirler.

اِنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ
ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

41- Şüphesiz biz sana bu Kur'anı insanlar için hak olarak indirdik. Kim doğru yola gelirse kendi yararınadır. Kim de saparsa sapıklığı kendi zararınadır. Sen onların vekili değilsin.

7- Tirmizî, K.el-Kıyame, bab: 59, Hadis no: 2516, [illegible]

Ey Muhammed, biz sana, Kur'anı, insanlara açıklaman için hak bir kitap olarak indirdik. Kim bu indirilen kitabın hükümleriyle amel ederek doğru yolu tutacak olursa kendi menfaati içindir. Çünkü böyle yapan kimse Allahın rızasını kazanır, cenneti elde eder ve cehennemden kurtulmuş olur. Kim de sana indirilen bu kitapla amel etmeyerek saparsa onun sapıklığının zararı kendisine aittir. Çünkü o kimse bu haliyle Allahın gazabına uğrar ve cehennem azabını hak eder. Ey Muhammed, sen, kendilerine peygamber olarak gönderildiğin insanların vekili değilsin. Sen onların ne yaptıklarını kontrol edip amellerini zaptedecek değilsin. Senin vazifen ancak tebliğ etmektir. Onları hesaba çekmek ise bize aittir.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ
عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

42- Allah, canlıların ruhlarını ölüm anında alır. Henüz ölmemiş olanların ruhlarını da uyurken alır. (uyurken) eceli gelenlerin ruhlarını bedene göndermeyip tutar. Diğerlerinin (eceli gelmeyenlerin) ruhlarını ise belli bir vakte kadar bedene iade eder. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir kavim için deliller vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, ilahlığın sadece kendisine ait olduğunu, bunun delilinin ise öldürme ve öldürtmenin onun tarafından gerçekleştirilmesi olduğunu beyan ederek buyuruyor ki: "Canlıların eceli gelince Allah onları öldürür. Sağ olanlar da uyku uyurken ölmüş gibi olurlar. Uyku uyuyanların bir kısmının eceli gelmişse uyku anında alınan ruhlarını tekrar vücutlarına iade etmez. Böylece uykularından uyanamayıp ölürler. Uyku uyuyanların henüz eceli gelmemişse Allah onların ruhlarını tekrar vücutlarına iade eder. Onlar da uyanıp hayatlarına, ecelleri gelinceye kadar devam ederler.

*Süddî diyor ki: "Allah, diriler uyudğu zaman, onlarla ölülerin ruhlarını bir araya getirir. Onlar Allahın dilediği kadar birbirleriyle tanışırlar, görüşürler ve birbirlerine sorular sorarlar Dirilerin ruhları sebrest bırakılır onlar tekrar bedenlerine dönerler. Diğerlerinin ruhları da geri dönmek isterler. Allah, ölmelerini takdir ettiği kimselerin ruhlarını geri göndermez. Ölmelerini takdir etmediği

kimselerin ruhlarını ecelleri gelinceye kadar vücutlarına iade eder."

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadırlar:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ «إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَىٰ فِرَاشِهِ فَلْيَأْخُذْ دَاخِلَةَ إِزَارِهِ،
فَلْيَنْفُضْ بِهَا فِرَاشَهُ، وَلْيُسَمِّ اللهَ. فَإِنَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا خَلَفَهُ بَعْدَهُ عَلَىٰ فِرَاشِهِ. فَإِذَا
أَرَادَ أَنْ يَضْطَجِعَ، فَلْيَضْطَجِعْ عَلَىٰ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ. وَلْيَقُلْ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ!
رَبِّي بِكَ وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي، فَاغْفِرْ لَهَا. وَإِنْ
أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ.

"Sizden biriniz yatağına çekildiğinde elbiselerinin ucu ile döşeğini süpürsün. "Bismillah" desin. Çünkü o yataktan kalkıp gittikten sonra onun yerine yatakta neyin yattığını bilemez. Yatağa yatmak isterken sağ tarafına yatsın ve "Ey Allahın seni tesbih ederim. Yanımı senin adınla buraya koyuyorum ve senin adınla buradan kaldıracağım. Eğer ruhumu tutup gördemyeceksen (ölecekse) sen onu affet. Şayet tekrar göndereceksen sen onu salih kullarını muhafaza ettiğin şey ile muhafaza et." (8)

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَاءَۜ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا
وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾
قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًاۜ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِۜ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾

43-44- Yoksa Allahtan başka şefaatçiler mi edindiler? Ey Muhammed, en onlara şöyle de: "Hiçbir şeye sahip olmayan ve düşünmeyen şeyler olsalarda mı? (Onları şefaatçılar edinecceksiniz?)

Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Her türlü şefaat, Allahın iznine bağlıdır. Göklerin ve yerin mülkü Allahındır. Sonra ona döndürüleceksiniz."

Yoksa Allaha ortak koşan müşrikler, Allahın dışında putlarını kendileri için şefaatçi mi edindiler? Onların Allah nezdinde kendilerine şefaatçi mi olacaklarını sandılar? Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Şefaatçi edindiğiniz o

---

8- Müslim, K.ez-Zikr, bab: 64, Hadis no: 2714 / Buhari K.ed-Da'vât, bab: 13.

ilahlarınız sizin için herhangi bir menfaat veya zarar sağlayamayacak ve herhangi bir şeyi düşünemeyecek olsalar da mı yine onları şefaatçi kabul edeceksiniz? Sen onlara de ki: "Eğer bunun için o putlara tapıyorsanız onları bırakın. Zira bütün şefaatler sadece Allaha aittir. O halde yalnızca Allaha kulluk edin ve ilahlığın ona ait olduğunu kabul edin. Göklerin ve yerin mülkü ancak ona aittir. Sonra ona döndürüleceksiniz. Müşrik olarak döndüğünüz takdirde o sizleri cezalandıracaktır.

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

45- Allah tek olarak zikredildiği zaman, âhirete iman etmeyenlerin kalbleri nefret eder. Allahtan başkası anıldığı zaman ise bakarsın yüzleri gülüverir.

"Allahtan başka hiçbir ilah yoktur." denilereke yalnızca Allah zikredildiğinde, öldükten sonra dirilmeye iman etmeyen kâfirlerin kalbleri, Allahı birleme karşısında nefret eder ve ondan uzaklaşır. Allahın dışında taptıkları putları zikredildiğinde ise bir de görürsün ki onlar sevinirler, yüzler gülüverir.

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنتَ
تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

46- Ey Muhammed, de ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, görülmeyen ve görüleni bilen Allahım, ihtilafa düştükleri hususlarda kulların arasında hükmü sadece sen verirsin.

*Allah teala, müşrikleri ve onların tevhid inancından nasıl nefret ettiklerini zikrettikten sonra peygamberine kendisini birlemeyi ve bu müşriklerle kendisi arasında hüküm verecek olanın ancak Allah olduğunu bildirmesini emrederek buyuruyor ki: "Ey Muhammed de ki: "Ey gökleri ve yeri yoktan var eden, görülmeyen ve görülen herşeyi bilen Allahım, kullarının anlaşmazlığa düştükleri mevzular hakkında kesin hüküm verecek olan ancak sensin. Sen onları birgün huzuruna toplayacak, dünyada iken senin ve kudretin hakkındaki ihtilaflarını halledecek ve hükmünü vereceksin. İşte o zaman kimin gerçekten haklı kimin haksız olduğu ortaya çıkacaktır.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ
مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾

47- Eğer yeryüzündeki bütün varlıklar ve buna ilaveten bir o kadarı da zalimlerin olsaydı kıyamet gününün kötü azabından kurtulmak için mutlaka feda ederlerdi. Hiç hesap etmedikleri şeyler, Allah tarafından kıyamet günü karşılarına çıkacaktır.

Şayet, Allaha ortak koşarak kendilerine zulmeden bu insanlar, bütün yeryüzünde olanlara sahib olacak olsalar ve bir o kadar da fazlasını elde etseler ve bunu, kıyamet günündeki azabın dehşetinden kurtulmak için fidye olarak verseler bu onlardan kabul edilmez. Onlar için Allah tarafından, beklemedikleri büyük bir azap vardır.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾

48- İşledikleri amellerin kötülükleri onların karşısına çıkacaktır. Alaya aldıkları azap onları kuşatacaktır.

Kıyamet gününde müşriklere amel defterleri sol taraflarından verilince kazandıklarının kötü olduğu gözlerinin önüne serilecektir ve onların alaya alıp durdukları ilahi azap onların peşini bırakmayacaktır.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۚ
بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

49- İnsanın başına bir musibet geldiği zaman hemen bize yalvarır. Sonra nezdimizden kendisine bir nimet verdiğimizde "Bu bana ancak ilmim sayesinde verilmiştir." der. Aksine bu bir imtihandır. Fakat çokları bilmezler.

İnsana bir sıkıntı ve bir bela isabet ettiğinde onun kaldırılması için bize yalvarır. Sonra biz ondan o sıkıntıyı kaldırıp rahatlık ve bolluk verdiğimizde de o şımarır ve: "Bu bolluk ve nimetler bana benim bilgim sayesinde verildi." der. Bilakis bu bolluk ve nimetler onun için bir imtihandır. Fakat çokları bunun böyle olduğunu bilmezler. Nimetlerin kendilerine ne sebeple verildiğini idrak edemezler.

*Âyet-i kerimenin "Bu bana ancak ilmim sayesinde verilmiştir." kısmı Taberi ve İbn-i Kesir tarafından şu şekilde izah edilmiştir.. "Kendisine nimet verilen insan şöyle der: "Allah benim bu nimetlere layık olduğumu bildiği ve benim yaptıklarımdan razı olduğu için bu nimetler bana verilmiştir."

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾
فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ
مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

50-51- Aynı sözü onlardan öncekiler de söylemişti. Fakat kazandıkları şeyler onlara hiçbir fayda sağlamamıştı. Neticede kazandıkları şeylerin kötülükleri başlarına gelmişti. Kazandıkları kötülüklerin azabı şu zalimlerin başına da gelecektir. Onlar, Allahı âciz bırakamazlar.

"Bu nimetler bana, benim bilgim sayesinde verilmiştir." veya "Bu nimetler bana, bunlara layık olduğum bilinerek verilmiştir." sözünü bu müşriklerden önce gelip geçen ve peygamberlerini yalanlayan insanlar da söylemişlerdir. Fakat kazandıkları şeyler onları, Allahın peygamberini yalanladıklarından dolayı çarptırıldıkları cezadan kurtaramamıştır. Putlara yaptıkları ibadetler ve hizmetler onlara herhangi bir fayda vermemiş putları da kendileri için şefaatçi olamamışlardır. Bu sözü söyleyenlere kazandıkları günahların cezası dokunmuş ve onlar daha dünyadayken rezil ve rüsvay edilmişlerdir. Karun da bunlardan biridir. Senin kavminden de Allahı inkar ederek kendilerine zulmedenleri ve bunun gibi sözler söyleyenleri, işledikleri günahın cezası yakalayacaktır ve onlar, rab-

lerinin cezasından kaçıp onu kendilerini yakalamaktan âciz bırakamayacaklardır.

*Evet, Resulullahın ümmetinden olan bu tür inkarcı zalimler, Bedir savaşında daha dünyadayken rüsvay olmuşlardır.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52- Onlar, Allahın, dilediğinin rızkını genişletip dilediğinin rızkını daralttığını bilmiyorlar mı? Şüphesiz bunda, iman eden bir kavim için nice deliller vardır.

Ey Muhammed, kendilerinden sıkıntıyı kaldırmamızdan sonra refah ve nimete kavuştuklarında: "Bu bize ilmimiz sayesinde verildi." diyen bu kafirler hiç bilmezler mi ki? Allah, rızkını dilediğine bol verir dilediğininkini de daraltır. Şüphesiz ki bunda, Allaha iman eden bir topluluk için birçok ibretler vardır. Zira müminler, bunları yapanın ancak Allah olduğuna iman ederler.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ
إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

53- Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle: "Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Âyette zikredilen kullardan kimin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir:

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Atâ b. Yesar, Katade, Süddî ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyette zikredilen "Kullar"dan maksat, cahiliye döneminde çokça günah işleyen müşriklerdir. Resulullah bunları iman etmeye davet edince bunlar ümitsizliğe kapılmış ve affedilmeyeceklerini zannetmişlerdir. Bunun üzerine

bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve onların, yaptıklarından vazgeçip iman etmeleri halinde affedilebileceklerini bildirmiştir.

Bu hususta İbn-i Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ نَاساً مِنْ اَهْلِ الشِّرْكِ كَانُوا قَدْ قَتَلُوا وَاَكْثَرُوا وَزَنَوْا وَاَكْثَرُوا فَأَتَوْا مُحَمَّداً (ﷺ) فَقَالُوا اِنَّ الَّذِى تَقُولُ وَتَدْعُو اِلَيْهِ لَحَسَنٌ لَوْ تُخْبِرُنَا اَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً فَنَزَلَ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهاً آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ. وَنَزَلَ قُلْ يَا عِبَادِىَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ.

"Müşriklerden birtakım insanlar çokça adam öldürmüş ve çokça zina etmişler sonra da Hz. Muhammed (s.a.v.)e gelerek şöyle demişlerdir: "Senin söylediğin ve bizi davet ettiğin şey pek güzel. Fakat sen bize bildirsene, yaptıklarımızın herhangi bir keffareti var mı?" Bunun üzerine: "Onlar Allahın yanında bir başkasını ilah edinip ona kulluk etmezler. Ölümü hak edenler dışında, Allahın haram kıldığı cana kıymazlar. Zina etmezler. Kim de bunları yaparsa işlediği günahın cezasını görür." [9] âyeti ve "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle..." âyeti nâzil olmuştur. [10]

Abdullah b. Ömer'e göre ise bu âyet-i kerime bir kısım müslümanlar hakkında nâzil olmuştur. Mekke'de bazı kişiler müslüman olduktan sonra müşrikler onların Medine'ye hicret etmelerine engel olmuş ve onları fitneye düşürmüşlerdir. Bunun üzerine bu insanlar Allahın, artık tevbelerini kabul etmeyeceği zannına kapılmışlardır. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve Allah tealanın, kullarından dilediğinin bütün günahlarını affedebileceğini beyan etmiştir.

Abdullah b. Ömer'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyet-i kerime, müminlerden büyük bir günah işleyenlerin cehennemlik olduklarını zannedenler hakkında nâzil olmuş ve Allah tealanın, kullarından dilediğinin bütün günahlarını affedeceğini bildirmiştir. Abdullah b. Ömer diyor ki: "Biz, Resulullahın sahabileri, yaptığımız bütün iyiliklerin kabul edildiği kanaatında idik. Sonra şu âyet-i kerime nâzil oldu, "Ey iman edenler Allaha itaat edin, peygambere itaat edin, sakın amellerinizi heder etmeyin." [11] Bizler, amellerimizi heder ede-

9- Furkan Suresi, âyet: 6
10- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 9, bab: 1 / Müslim, K.el-İman bab: 193, Hadis no: 122.
11- Muhammed Suresi, âyet: 33

cek olan şeyin büyük günahlar ve hayasızlık olduğunu söylemeye başladık. Bunlardan birini yapanı gördüğümüz zaman "Artık bu helak oldu." diyorduk. Nihayet: "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle "Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım, Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir." âyeti nâzil oldu. Biz de artık bunları söylemekten vazgeçtik. Bunlardan herhangi birini söyleyeni gördüğümüzde o kişi için korkuyorduk. İşlemeyenleri gördügümüzde ise onun için ümitli oluyorduk.

Hz. Ali'ye göre ise bu âyet-i kerimenin hükmü bütün insanları kapsamaktadır.

İbn-i Sîrîn diyor ki: "Bir gün Ali (r.a.) "Kur'anda en geniş âyet hangi âyettir?" diye sordu. Orada bulunanlar: "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder ve sonra Allahtan bağışlanmasını dilerse, Allahı, mağfiet ve merhamet edici olarak bulur." [12] âyeti olduğunu söylediler Bunun üzerine Ali (r.a.) "Kur'anda "Ey Muhammed, kullarıma şöyle dediğimi söyle "Ey kendi aleyhine haddi aşan kullarım, Allahın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki o, çok affeden ve çok merhamet edendir." âyetinden daha geniş bir âyet yoktur." dedi.

Taberi, âyet-i kerimenin, mümin ve müşrik, kendi aleyhine haddi aşan herkes için hüküm ifade ettiğini söylemiş ve müşriklerin de tevbe etmeleri halinde günahlarının affedileceğini söylemiştir.

وَاَنِيبُٓوا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا
تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾

54- Size azap gelmeden önce rabbinize yönelin ve ona teslim olun. Sonra yardım olunmazsınız.

Ey insanlar, tevbe ederek rabbinize yönelin, itaat ederek ona dönün. Size yaptığı, kendisini birleme ve sadece kendisine ibadet etme davetini kabul edin. İnkarınızdan dolayı azabı gelip sizi yakalamadan önce ona itaat ederek boyun eğin ve Hanif dini olan İslamı kabullenin. Aksi takdirde size herhangi bir yardımcı bulunup, Allahın gelecek olan azabından sizi kurtaramaz.

12- Nisa Suresi, âyet: 110.

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

55- Ansızın ve hiç farkına varmadığınız bir sırada azap gelmeden önce rabbiniz tarafından size indirilenin en güzeline uyun.

Ey insanlar, rabbinizin azabı aniden gelip, habersiz bir şekilde sizi hırpalamadan önce, rabbiniz tarafından size indirilen Kur'anın emirlerine uyun. Yasaklarından kaçının. Zira Kur'anın emirleri sizin için en güzel şeyler, yasakları da sizin için en kötü şeylerdir.

*Taberi diyor ki: "Eğer denilecek olursa ki "Kur'anın bir kısmının diğerinden güzel olduğu nasıl düşünülebilir? Halbuki Kur'anın hepsi güzeldir?" Bunun cevabı şudur: "Bu ifade senin anladığın gibi değildir. Bu âyetin manası: "Sizler, rabbiniz tarafından size indirilen, emir, yasak, haber, misal, kıssa, cedel, vaad ve tehditten en güzeline uyun." demektir. Bunların en güzeli ise, Allahın emrettiği şeylere uymak ve yasakladığı şeylerden kaçınmaktır. Bunların en kötüsü ise Allahın yasakladığı şeyleri işlemektir.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

56- Yoksa kıyamet günü, kişi: "Allaha karşı işlediğim kusurlardan dolayı vah bana. Gerçekten ben, alay edenlerden idim." der.

57- Veya: "Eğr Allah beni hidayete erdirseydi elbette ben de muttakilerden olurdum." der.

58- Yahut azabı gördüğü zaman: "Keşke benim için dünyaya bir daha dönüş olsaydı da, iyilik yapanlardan olsaydım." der.

Ey insanlar rabbinize boyun eğin ve ona yönelin ki sizden biriniz kıyamet gününde: "Allaha karşı işlediğim kusurlardan dolayı vah bana! Gerçekten ben, Allahın emri, kitabı, peygamberi ve müminlerle alay edenlerdendim." demiş olmasın. Veya: "Eğer Allah beni hidayete erdirseydi elbette ben de muttakilerden olurdum." demiş olmasın. Yahut azabı bizzat gözüyle müşahade ettiği zaman: "Keşke tekrar dünyaya döndürülme imkanım olsaydı da, rabbime itaatte iyilikte bulunanlardan olsaydım." demiş olmasın.

*Allah teala diğer âyet-i kerimelerde, bunların, tekrar dünyaya döndürülseler bile yine de doğru yolu tutmayacaklarını beyan ederek şöyle buyurmuştur: "Tekrar dünyaya döndürülseler yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerler. Doğrusu onlar yalancıdırlar." (13)

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ اٰيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ

الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

59- Hayır. Sana âyetlerim geldi. Sen ise onları yalanladın, büyüklük tasladın ve kâfirlerden oldun.

*Allah teala: "Keşke Allah beni hidayete kavuşturmuş olsaydı da ben de takva sahiplerinden olsaydım." diyene cevaben buyuruyor ki: "Hayır, bu senin iddia ettiğin gibi değildir. Sana peygamberler göndererek ve çeşitli hükümleri kapsayan kitaplar indirerek çeşitli delillerimi gönderdim. Fakat sen bu âyetlerimi yalanladın. Bunları kabul etmedin ve bunlara uymayı gururuna yediremedin, böbürlendin. Böylece kâfirlerden oldun. Onların yaptıklarını yapıp onların yolunda gittin. O halde boş bahaneler ileri sürme.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ

13- En'am Suresi, âyet: 28

مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾

60- Ey Muhammed, kıyamet günü, Allaha karşı yalan uyduranların yüzlerinin simsiyah kesildiğini görürsün. Kibirlenenler için cehennemde yer mi yok?

Ey Muhammed, kavminden, Allaha çocuk isnad ederek ona karşı yalan uyduranların, kıyamet gününde yüzlerinin simsiyah kesildiğini görürsün. Allaha karşı böbürlenip onu birlemeyen, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınmayan kibirli insanlar için sanki cehennemde yer mi yok? Cehennem onların hepsini alacak genişliktedir.

*Peygamber efendimiz, kibirlilerin kıyamet günündeki durumlarını belirterek buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الذَّرِّ فِي صُوَرِ الرِّجَالِ يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ، فَيُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولُسَ تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْيَارِ يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْخَبَالِ

"Kıyamet gününde kibirliler insan suretinde fakat zerrecikler kadar küçük bir şekilde haşrolunurlar. Her yönden kendilerini zillet kaplamış olur. Onlar cehennemde: "Bulus" diye adlandırılan bir zindana sevkedilirler. Ateşlerden çıkan en güçlü alevler onların üzerini örter. Onlara cehennemliklerden akan ve adına "Tıynetül Habal" denilen sıvılardan içirilir." (14)

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

61- Allah takva sahiplerini başarıları sayesinde kurtuluşa erdirir. Onlara hiçbir kötülük dokunmaz. Onlar mahzun da olmazlar.

Allah, dünyada iken emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak kendisinden korkan kullarını, üstünlükleri ve amelleri sayesinde cehennem azabından kurtarır. Onlara cehennemin kötülüklerinden birşey dokunmaz. Onlar, dünyada elde edemedikleri birtakım ihtiyaçlarından dolayı da üzülmezler. Zira onlar Allahın ikramlarına ve cennet nimetlerine erişmişlerdir.

اَللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾

14- Tirmizî, K.el-Kıyame, bab: 47, Hadis no: 2492 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.179.

62- Allah herşeyin yaratıcısıdır. Ve o, herşeyi idare edendir.

Herşeyin yaratıcısı, ilahlık kendisine mahsus olan Allahtır. Onun dışında hiçbir kimsenin yaratmaya gücü yetmez. Allah, herşeyin sevk ve idare edicisidir. Onları o korur ve himaye eder.

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

63- Göklerin ve yerin anahtarları onundur. Allahın âyetlerini inkar edenler,işte onlar, hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları Allahın elindedir. Allah o hazineleri yarattıklarından dilediğine açar, dilediğine kapatır. Allahın delillerini inkar eden ve âyetlerini yalanlayanlar, işte bu ilahi hazinelerden mahrum edilerek zarara uğrayacaklardır. Zira onlar, âhirette cehennem azabına düşerek Allahın nimetlerinden tamamen mahrum kalacaklardır. Onlar dünyada da en değerli nimet olan "Allaha iman" nimetinden mahrum kalmışlardır.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُٓونِّٓي اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾

64- Ey Muhammed, de ki: "Ey cahiller, bana, Allahtan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz?

Ey Muhammed, kavminin müşriklerinden, seni putlara davet edenlere de ki: "Ey Allahı bilmeyen cahiller, sizler benim, Allahın dışındaki zarar veya menfaat veremeyecek olan şeylere tapmamı mı istiyorsunuz? Ben bunu asla yapmam. Sizleri de Allaha ibadete davet ederim.

وَلَقَدْ اُوحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾

بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

65- Ey Muhammed, sana da senden öncekilere de: "Yemin olsun ki eğer Allaha ortak koşarsan muhakkak amelin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun." diye vahyolundu.

66- Hayır, Allaha kulluk et ve şükredenlerden ol.

Ey Muhammed, rabbin sana da senden önce gönderilmiş olan Peygamberlere de şunu vahyetmiştir: "Yemin olsun ki eğer herhangi bir şeyi Allaha ortak koşacak olursan amelin mutlaka iptal edilir, ondan hiçbir sevap kazanamazsın ve sen Allaha ortak koşmanla mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun. Hayır, sakın sen, kavminin müşriklerinin, Allahı bırakıp da birtakım putlara kulluk etme emellerine uyma. Bilakis, yalnızca Allaha kulluk et ve onun sana vermiş olduğu nimetlere karşı şükredenlerden ol.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْاَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

وَالسَّمٰوَاتُ فِي جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

67- Onlar, Allahı hakkıyla takdir edemediler. Halbuki bütün yeryüzü, kıyamet günü onun kudret ve hakimiyeti altındadır. Gökler onun kudretiyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin koştuğu ortaklardan münezzeh ve yücedir.

Ey Muhammed, senin putlara tapmanı isteyen bu müşrikler, Allahı hakkıyla takdir etmiş ve onun kudretine inanmış değillerdir. Zira; Allahın herşeye kadir olduğuna iman edenler Allahı hakkıyla takdir etmiş olurlar. Kıyamet gününde bütün yeryüzü onun avucundadır. Bütün gökler ise onun sağ eliyle dürülmüş olacaktır.

*Ebu Hureyre (r.a.) bu âyet-i kerimenin izahında, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet eder:

اَنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ يَقْبِضُ اللهُ الاَرْضَ وَيَطْوِى السَّمَاوَاتِ بِيَمِينِهِ ثُمَّ يَقُولُ اَنَا الْمَلِكُ اَيْنَ مُلُوكُ الاَرْضِ

"Allah, yeri avucunun içine alır. Gökleri sağı ile dürer sonra şöyle der: "Hükümran benim. Nerde yeryüzünün hükümranları?" (15)

Abdullah b. Ömer ise Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor.

اَخْبَرَنِى عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) «يَطْوِى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَىٰ. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ ثُمَّ يَطْوِى الْاَرَضِينَ بِشِمَالِهِ. ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟».

اللهُ عَزَّ وَجَلَّ سَمَاوَاتِهِ وَأَرْضِيهِ بِيَدَيْهِ. فَيَقُولُ: أَنَا اللهُ. (وَيَقْبِضُ أَصَابِعَهُ وَيَبْسُطُهَا) أَنَا الْمَلِكُ» حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى الْمِنْبَرِ يَتَحَرَّكُ مِنْ أَسْفَلِ شَيْءٍ مِنْهُ. حَتَّى إِنِّى لَأَقُولُ: أَسَاقِطٌ هُوَ بِرَسُولِ اللهِ (ﷺ)؟

"Allah Azze ve Celle, kıyamet gününde gökleri dürecek sonra onları sağ eline alacak sonra da şöyle diyecektir: "Hükümran benim nerede zorbalar? Nerede kibirlenenler? Sonra yeryüzünü solu ile dürecek ve şöyle diyecektir: "Hükümran benim, nerede zorbalar? nerede kibirlenenler?" Abdullah b. Ömer diyor ki: "Resulullah bunları söylerken parmaklarını açıp kapatıyordu. Ben, minbere baktım alttan üste kadar her tarafı sallanıyordu. Öyle ki ben, "O, Resulullah ile beraber düşecek mi?" diyordum." (16)

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

15- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 39, bab: 2, K.et-Tevhid, bab: 6 K.er-Rikak, bab: 44 / Müslim, K.el-münafikîn, bab: 23, Hadis no: 2787

16- Müslim, K.el-Münafıkîn, bab: 24-25, Hadis no: 2788.

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الأَحْبَارِ اِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ)
فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ اِنَّا نَجِدُ اَنَّ اللهَ يَجْعَلُ السَّمَاوَاتِ عَلَى اِصْبَعٍ وَالاَرَضِينَ عَلَى
اِصْبَعٍ وَالشَّجَرَ عَلَى اِصْبَعٍ وَالْمَاءَ وَالثَّرَىٰ عَلَى اِصْبَعٍ وَسَائِرَ الْخَلاَئِقِ عَلَى
اِصْبَعٍ فَيَقُولُ اَنَا الْمَلِكُ فَضَحِكَ النَّبِىُّ (ﷺ) حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقاً
لِقَوْلِ الْحَبْرِ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَمَا قَدَرُو اللهَ حَقَّ قَدْرِهِ

"Yahudi âlimlerden birisi Resulullaha geldi ve ona: "Ey Muhammed veya ey Ebul Kasım, şüphesiz ki biz (Tevratta) şunu buluyoruz: Allah, kıyamet gününde gökleri bir parmağının üstünde, yerleri de bir parmağının üstünde, ağaçları bir parmağının üstünde, suyu ve toprağı bir parmağının üstünde ve diğer yaratıkları da bir parmağının üstünde tutacaktır. Sonra "Hükümran benim, hükümran benim." diyecektir. Resulullah (s.a.v.) Yahudi âlimin söylediklerine hayret ederek ve onu tasdik ederek güldü. Öyle ki azı dişleri göründü ve sonra: "Onlar Allahı hakkıyla takdir edemediler." âyetini okudu." (17)

Selef-i Salihîn, bu gibi hadis-i şerifleri olduğu gibi kabul etmişler, bunları herhangi bir yoruma tabi tutmamışlardır. Sonradan gelen âlimler ise, yanlış anlamalara sebep olmaması için bu gibi âyet ve hadisleri en uygun şekillerde te'vil etmişlerdir. Mesela: "Allahın eli" ifadesinde geçen "El"den maksadın, "Allahın kudreti" olduğunu söylemişlerdir.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ
ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾

68- Sur'a üfürülecektir. O zaman, Allahın dilediklerinin dışında göklerde ve yerde kim varsa düşüp ölecektir. Sonra sur'a bir defa da üfürülecektir. Bir de ne görürsün, insanlar kabirlerinden doğrulmuş bakışıyorlar.

17- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 39, bab: 2 / Müslim, K.el-Münafıkin bab: 19-21-22, Hadis no: 2786.

*Âyet-i kerimede "Sur kelimesi geçmektedir. Resulullah (s.a.v.) Sur'un ne olduğunu beyan ederek şöyle buyurmuştur:

قَالَ أَعْرَابِيٌّ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا الصُّورُ؟ قَالَ: قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ.

"Sur, kendisine üflenecek bir boynuzdur." (18)

Bu âyette, kendisine üç defa üfürülecek olan sur'un son iki üfürülüşü zikredilmektedir. Sur'a birinci üfürülüşte herşey büyük bir korkuya kapılıp sarsılacaktır. Resulullah (s.a.v.) bu duruma işaret ederek şöyle buyurmuştur: "Ben kendimi nasıl rahat hissedebilirim. Sur sahibi sur'u ağzına almış, alnını yere eğmiş, kulağını Allahın emrine vermiş ona üflemek için "Üfle" emrine beklemektedir."

İkinci üfürülüşte ise Allah tealanın, diledikleri hariç, bütün yaratıklar öleceklerdir.

Âyette zikredilen, Allah tealanın, ölmeyeceklerini dilediği kimselerden-maksat Enes b. Mâlik ve Süddî'ye göre Cebrail, Mikâil, İsrafil ve Azrail'dir. Allah teala bütün yaratıkların ruhlarını aldıktan sonra geriye bu melekler kalır. Daha sonra bunların da canlarını alır geriye sadece kendi zatı kalır.

Ebu Hureyre (r.a.)dan nakledilen diğer bir rivayete göre ise, Sur'a birinci defa üfürülünce sadece şehitler sarsılmaz. İkinci üfürülüşte ise herşey ölür geriye Cebrail, Mikâil, Azrail ve Arş'ı sırtında taşıyan melekler kalır. Sonra Cebrail ve Mikâilin canlarını alır. Allah teala, arşı sırtlarında taşıyan meleklere emreder onlar da ölürler. Geriye sadece Azrail kalır. Sonra Allah teala onun da ölmesini emreder ve sadece Allahın kendisi kalır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) dünya hayatının nasıl sona erip âhiretin nasıl başlayacağını bir hadis-i şerifinde beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): «يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فِي أُمَّتِي فَيَمْكُثُ أَرْبَعِينَ (لَا أَدْرِي أَرْبَعِينَ يَوْمًا، أَوْ أَرْبَعِينَ شَهْرًا، أَوْ أَرْبَعِينَ عَامًا). فَيَبْعَثُ اللهُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَأَنَّهُ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ. فَيَطْلُبُهُ فَيُهْلِكُهُ ثُمَّ يَمْكُثُ النَّاسُ سَبْعَ سِنِينَ لَيْسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ عَدَاوَةٌ. ثُمَّ يُرْسِلُ اللهُ رِيحًا بَارِدَةً مِنْ قِبَلِ الشَّامِ. فَلَا يَبْقَى عَلَى وَجْهِ

18- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 39, Hadis no: 3244.

الأَرْضِ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ إِيمَانٍ إِلاَّ قَبَضَتْهُ. حَتَّى لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ دَخَلَ فِي كَبِدِ جَبَلٍ لَدَخَلَتْهُ عَلَيْهِ، حَتَّى تَقْبِضَهُ». قَالَ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ (ﷺ). قَالَ «فَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ فِي خِفَّةِ الطَّيْرِ وَأَحْلاَمِ السِّبَاعِ لاَ يَعْرِفُونَ مَعْرُوفاً وَلاَ يُنْكِرُونَ مُنْكَراً. فَيَتَمَثَّلُ لَهُمُ الشَّيْطَانُ فَيَقُولُ: أَلاَ تَسْتَجِيبُونَ؟ فَيَقُولُونَ: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ فَيَأْمُرُهُمْ بِعِبَادَةِ الأَوْثَانِ. وَهُمْ فِي ذَلِكَ دَارٌّ رِزْقُهُمْ، حَسَنٌ عَيْشُهُمْ ثُمَّ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ. فَلاَ يَسْمَعُهُ أَحَدٌ إِلاَّ أَصْغَى لِيتاً وَرَفَعَ لِيتاً. قَالَ وَأَوَّلُ مَنْ يَسْمَعُهُ رَجُلٌ يَلُوطُ حَوْضَ إِبِلِهِ. قَالَ فَيَصْعَقُ وَيَصْعَقُ النَّاسُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللهُ - أَوْ قَالَ يُنْزِلُ اللهُ - مَطَراً كَأَنَّهُ الطَّلُّ أَوِ الظِّلُّ (نُعْمَانُ الشَّاكُّ) فَتَنْبُتُ مِنْهُ أَجْسَادُ النَّاسِ. ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَاهُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ. ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! هَلُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ. وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ. قَالَ ثُمَّ يُقَالُ: أَخْرِجُوا بَعْثَ النَّارِ. فَيُقَالُ: مِنْ كَمْ؟ فَيُقَالُ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ، تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ. قَالَ فَذَاكَ يَوْمَ يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيباً وَذَلِكَ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ».

Ümmetimin zamanında Deccal çıkacaktır. Kırk'a kadar devam edecektir. (Ravi diyor ki, bilmiyorum kırk gün mü yoksa kırk ay mı yahut da kırk yıl mı devam edecektir.) Sonra Allah, Urve b. Mesud'a benzeyen Meryemoğlu İsa'yı gönderecek. İsa, Deccalı arayıp helak edecektir. Sonra insanlar (tam bir barış içinde) yedi sene yaşayacaklardır. Aralarında düşmanlık bulunan iki kişi bile bulunmayacaktır. sonra Allah, Şam tarafından soğuk bir rüzgar gönderecek, o rüzgar, kalbinde hardal tanesi kadar bir hayır veya iman bulunan hiçbir kimseyi sağ bırakmayacaktır. Öyle ki sizden biriniz, dağın tam içinde olsa bile, rüzgar oraya girip onu öldürecektir. Böylece yeryüzünde insanların sadece şerlileri kalacak, bunlar, şerre koşmakta kuşlar gibi hafif, saldırganlıkta yırtıcı hayvan zihniyetinde olacaklardır. Onlar ne iyilik bilirler ne de kötülüğe mani olurlar. Onların gözüne şeytan (şirin bir şekilde) gözükür ve onlara: "Beni dinlemez misiniz?" der. Onlar: "Ne emredersin?" derler. Şeytan da onlara,putlara tapmalarını emreder. Onlar bu halde iken, rızıkları bol, yaşantıları güzeldir. Böyle devam ederken sura üflenir. Onu işiten herkes o sese karşı önce kulağının birini daha sonra da ötekini verir. Suru ilk işiten insan, devesinin su kavuzunu sıvayan bir kişi olacaktır. O, bayılıp ölecek, onun peşinden de diğer insanlar bayılıp ölecek-

lerdir. Sonra Allah, kırağı gibi bir yağmur gönderecek, insanların vücudunu, otların bitmesi gibi onunla bitirecektir. Ardından Sur'a bir daha üfürülecek ve insanlar, derhal kabirlerinden çıkarak durumu göreceklerdir. Sonra: "Ey insanlar, rabbinize gelin, ey melekler, onları durdurun, onlar hesap vereceklerdir." denilecektir. Sonra insanlara "İçinizden cehennem gurubunu çıkarın." denecek. "Kaçta kaçı?" diye sorulacaktır. "Binde dokuzyüz doksandokuzu." denilecektir. İşte o gün, çocukları ihtiyarlatacak ve yine o günün dehşetinden dolayı bacaklar sıvanacaktır." (20)

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيٓءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَٓاءِ

وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

69- O gün yer, rabbinin nuruyla aydınlanır, amel defterleri ortaya konur, peygamberler ve şahitler getirilir. İnsanların aralarında adaletle hükmedilir. Onlar asla zulme uğratılmazlar.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde insanları hesaba çekeceğini beyan ederek buyuruyor ki: "Ey Muhammed, rabbin âhirette yaratıkları arasında hüküm verirken yer onun nuruyla aydınlanacak, insanların amel defterleri getirilip ortaya konacak, peygamberler getirilecek, rableri onlara ümmetlerinin kendilerine ne cevap verdiklerini soracak, Muhammed ümmeti de şahitler olarak getirilecek ve rableri onlara,Peygamberlerin, ümmetlerine nasıl tebliğde bulunduklarını, ümmetlerinin de peygamberlere ne gibi cevaplar verdiklerini soracak ve onları şahit tutacaktır.

Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Böylece biz sizin, insanlara karşı şahitler olmanız, Peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık. Yöneldiğin tarafı, sadece Peygambere uyan kimseyi gerisin geri dönenden ayırdetmek için kıble yaptık. Bu, ancak Allahın hidayet ettiklerinin dışındakilere ağır gelir. Allah, sizin imanınızı zayi edecek değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir?" (21)

20- Müslim, K.el-Fiten, bab: 116, Hadis no: 2940 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.166.
21- Bakara Suresi, âyet: 143.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾

70- Herkese yaptığının karşılığı tam olarak verilir. Allah, onların ne yaptıklarını çok iyi bilir.

Kıyamet gününde Allah herkese yaptığının karşılığını eksiksiz olarak verecektir. Allah herkesin dünyadayken ne gibi bir amel işlediğini çok iyi bilmektedir. Bu itibarla kimseye zulmedilmeyecektir. Herkes yaptığının karşılığını görecektir.

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا
وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَى وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ
عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

71- Kâfirler bölük bölük cehenneme sürülürler. Cehenneme geldiklerinde kapıları açılır. Cehennem zebanileri onlara: "Size içinizden rabbinizin âyetlerini okuyan ve sizi bu gününüze kavuşmakla uyaran Peygamberler gelmedi mi?" derler. Onlar da:"Evet geldi fakat kâfirlere azap sözü hak oldu." derler.

Allahı inkar eden kâfirler, kıyamet gününde Allahın, kendileri için hazırladığı cehennem ateşine melekler tarafından bölük bölük sevkedilirler. Kâfirler cehenneme yaklaşınca onun yedi kapısı da açılır ve cehennem zebanileri kâfirlere şöyle derler: "Sizlere, rabbinizin âyet ve delillerini okuyan ve bugünde karşılaşacağınız şeylerle sizi uyaran peygamberler gelmediler mi? ki bu hale düştünüz? Cehenneme sevkedilen kâfirler şu cevabı vereceklerdir: "Evet, bizlere içimizden peygamberler gelmişti ve bizleri böyle bir günle karşılaşacağımızla uyarmıştı. Fakat Allahın, kendisini inkar eden kâfirlere azap edeceği sözü bizim üzerimize hak oldu."

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde kâfirlerin cehenneme nasıl sevkedileceklerini beyan etmektedir. Kâfirler cehenneme azarlanarak ve tehdit edilerek sürüklenecekler. İçleri susuzluktan kavrulacak, gözleri kör, kulakları sağır olacaktır.

Bu hususu beyan eden pek çok âyet mevcuttur. Bunlardan bazılarında şöyle buyuruluyor: "Kıyamet günü takva sahiplerini rahman olan Allahın huzurunda heyetler halinde toplayacağız. Suçluları ise susuz olarak cehenneme süreceğiz." (22) "Allahın doğru yola sevkettiği kimse hidayettedir. Kimi de saptırırsa sen Allahtan başka onlar için dostlar bulamazsın. Biz onları kıyamet gününde yüzükoyun körler, dilsizler ve sağırlar olarak toplayacağız. Sığınacakları yer cehennemdir. Cehennemin her ateşi hafifledikçe onun ateşini artırırız." (23)

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

72- Onlara: "İçinde ebedi kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötü bir yerdir." denilir.

Cehennem zebanileri, kâfirlere işte o sırada şöyle diyeceklerdir: "Siz, cehennemin yedi kapısından, cehennemdeki yerlerinize göre girin. Orada ebedi olarak kalacaksınız. Dünyada iken Allahın bir olduğunu söylemeye karşı böbürlenenlerin karargâhı ne kötür bir yerdir.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُهَا
وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ
فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾

22- Meryem Suresi, âyet: 85-86.
23- İsra Suresi, âyet: 97

73- Rablerinden korkanlar ise bölük bölük cennete sevkedilirler. Cennete geldiklerinde kapıları açılır. Cennetin bekçileri onlara: "Selam size, tertemizsiniz. Artık ebediyyen kalmak üzere girin cennete." derler.

Dünyada iken Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak sadece Allahın ilahlığını kabul edip yalnızca ona kulluk ederek rablerinden korkan insanlar ise bölük bölük cennete götürüleceklerdir. Onlar cennete varınca cennetin kapıları açılacak ve bekçileri onlara: "Selam olsun size. Sizler dünyada iken de âhirette iken de temiz oldunuz. Ebediyyen kalmak üzere girin cennete." diyeceklerdir.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾

74- Onlar da: "Bize verdiği vadinde duran ve bizi bu yere vâris kılan Allaha hamdolsun. Cennette istediğimiz yeri yurt edinebiliyoruz. İyi amellerde bulunanların mükafaatı ne güzelmiş." derler.

Cennete sevkedilen takva sahipleri, onun içine girince, Allah tealaya, vermiş olduğu nimetlere karşı şükranda bulunarak şöyle diyeceklerdir: "Dünyada iken, kendisine itaat ettiğimiz takdirde bizi cennete koyacağını vaadeden ve vadini gerçekleştiren Allaha hamdolsun. O bizi cennete vâris kıldı. Zira buralar, iman etselerdi cehennemliklerin olacaktı. Cennetten dilediğimiz yerde konaklıyor ve arzuladığımız yerde kalıyoruz. Allaha itaat edenlerin ve dünyada iken onun emirlerine uyanların âhiretteki mükafaatları olan bu cennet ne güzelmiş.

*Peygmaber efendimiz bir hadis-işerifinde cennetlikleri vasfederek şöyle buyurmuştur:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَلِجُ الْجَنَّةَ صُورَتُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا يَبْصُقُونَ فِيهَا وَلَا يَمْتَخِطُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ آنِيَتُهُمْ فِيهَا الذَّهَبُ أَمْشَاطُهُمْ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلُوَّةُ

وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرَى مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَرَاءِ
اللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ لاَ اخْتِلاَفَ بَيْنَهُمْ وَلاَ تَبَاغُضَ قُلُوبُهُمْ قَلْبُ وَاحِدٍ يُسَبِّحُونَ
اللهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

"Cennete giren ilk insanların şekli, on dördünde bulunan ayın şekli gibidir. Onlar cennette tükürmezler, sümkürmezler, tuvalet ihtiyacı duymazlar, oranın, kapıları altından, tarakları ise altın ve gümüştendir. Buhurdanlıkları Hint ağacındandır, terleri misk'tir. Herkesin iki hanımı vardır. Güzelliklerinden dolayı bacaklarındaki etlerinin içindeki kemiklerin ilikleri görünür. Aralarında ne bir anlaşmazlık vardır ne de kin. Kalbleri tek bir kalb gibidir. Sabah akşam Allahı tesbih ederler." (24)

وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

75- Meleklerin, Arşın etrafını çepeçevre kuşatarak rablerini hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık varlıkların arasında adaletle hükmedilir. "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun." denilir."

Ey Muhammed, sen, meleklerin, rahman olan Allahın arşını kuşattıklarını, rablerini tesbih ederek onu tesbih ettiklerini görürsün. Allah, Peygamberleriyle, kendilerine peygamber gönderilen ümmetleri ve bunlara şahitlik edecek kimseler arasında adaletle hüküm verecek, iman ehlini cennete, kâfirleri de cehenneme koyacaktır. Verilen hükmün neticesinde, âlemlerin rabbi olan Allaha hamdedilecektir.

24- Buhari, K.Bed'ül hak, bab: 8 / Müslim, K.el-Cenne bab: 17, Hadis no: 2834.

MÜMİN (ĞAFİR) SURESİ

Mümin Suresi seksen beş âyettir. 56 ve 57. âyetleri Medine'de diğerleri Mekkede nâzil olmuştur.

Bu mübarek sure, Kur'an-ı Kerimin, herşeye galip olan, herşeyi bilen, günahları affeden, tevbeleri kabul eden, cezası çok şiddeli olan, lütuf ve keremi bol olan Allah tarafından indirildiğini beyan ederek başlıyor.

Allahın âyetleri üzerinde ancak kâfirlerin münakaşa ettikleri, bu kâfirlerden önce, Nuh kavminin ve diğer birçok topluluğun, peygamberlerini hesaba çekmek ve onları ortadan kaldırmak için haksız bir mücadele verdikleri beyan ediliyor.

Arş'ı taşıyan ve Allahı hamd ile tesbih eden meleklerin, müminlerin günahlarının bağışlanmasını dileyerek: "Ey rabbimiz, rahmet ve ilmin herşeyi kaplamıştır o halde tevbe edenleri ve yoluna tabi olanları bağışla. Onları cehennem azabından koru." (1) diye dua ettikleri haber veriliyor. Kıyamet gününde kâfirlere ise Allahın gazabının büyük olacağı beyan ediliyor.

Cenab-ı Hak sure-i celilede bu hususları beyan ediyor ve kullarının her türlü hal ve harekatını, gizlisini ve açığını bildiğini haber veriyor ve buyuruyor ki: "Allah, gözlerin hain bakışını ve kalblerin gizlediklerini bilir." (2)

Allah teala bundan sonra, insanların, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önce geçen kavimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmalarını tavsiye ediyor ve onların, kuvvet ve yeryüzündeki eserler bakımından kendilerinden daha güçlü olduklarını beyan ediyor ve öyleyken peygamberlerini inkar etmeleri sebebiyle onları da yok ettiğini haber veriyor.

Sure-i celilede bundan sonra Hz. Musa'nın kıssasına temas ediliyor ve onun Firavun ile mücadelesinden bahsediliyor. Hz. Musa, mucizelerle Firavuna, Hamâna ve Karun'a gidiyor. Onlara ilahi gerçeği tebliğ ediyor. Fakat Firavun, Hz. Musa ile beraber Allaha iman edenlerin oğullarının öldürülmesini emredi-

---

1- Mümin Suresi, âyet: 7

2- Mümin Suresi, âyet: 19

yor. Firavun Hz. Musa'yı da öldürmek istiyor. Hz. Musa ise onun şerrinden Allaha sığınıyor.

Firavun, veziri Hâmân'a bir kule yapmasını emrediyor. Oraya çıkarak göklerin yoluna erişebileceğini söylüyor. Firavun kavminden, imanını gizleyen bir adam, kavmini doğru yola davet ediyor. Allah teala da bu adamı kavminin kötülüklerinden koruyor.

Sure-i Celilede bundan sonra kâfirlerin cehennemde birbirleriyle münakaşa edecekleri ve birbirlerini suçlayacakları haber veriliyor.

Allah tealanın, dinlenmemiz için geceyi, çalışmamız ve aydınlanmamız için de gündüzü var ettiği beyan ediliyor ve bütün bu nimetlerin yalnızca Allah teala tarafından lutfedildiği açıklanıyor.

Bundan sonra insanoğlunun yaratılışına temas ediliyor ve onun topraktan, sonra nutfeden sonra da kan pıhtısından yaratıldığı beyan ediliyor.

Allah tealanın, bizim faydamız için hayvanlar yarattığı beyan ediliyor ve yine yeryüzünü gezip dolaşarak bizden önce geçen kavimlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmamız tavsiye ediliyor. Ve Sure-i celile, Allahın azabı geldikten sonra iman etmenin fayda vermeyeceğini beyan eden: "Azabımızın şiddetini görünce imana gelmeleri onlara hiçbir fayda sağlamadı. Allahın, kulları hakkında ötedenberi uygulanagelen kanunu budur. İşte kâfirler o zaman hüsrana uğrarlar." (3) âyetiyle son buluyor.

SURENİN FAZİLETİ

Peygamber efendimiz bu surenin fazileti hakkında şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَنْ قَرَأَ حم الْمُؤْمِنَ إِلَى (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ
حِينَ يُصْبِحُ حُفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُمْسِي، وَمَنْ قَرَأَهُمَا حِينَ يُمْسِي حُفِظَ بِهِمَا
حَتَّى يُصْبِحَ.

3- Mümin Suresi, âyet: 85.

"Her kim bu Mümin suresini "İleyhil masîr" âyetine kadar ve âyetel kürsî'yi sabahleyin okuyacak olursa akşam oluncaya kadar bunların sayesinde korunmuş olur. Kim de bunları akşamleyin okursa sabahlayıncaya kadar bunların sayesinde korunmuş olur. [4]

Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Herşeyin bir özü vardır. Kur'anın özü de Hâ.Mim.lerdir."

Abdullah b. Mes'ud ise şöyle demiştir: "Ben (okurken) Hâ.mîm.lere geldiğim zaman kendimi, içinde süslendiğim gül bahçelerine düşmüş hissederim."

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

عَمَّنْ سَمِعَ النَّبِىَّ (ﷺ) يَقُولُ: إِنْ بَيَّتَكُمُ الْعَدُوُّ فَقُولُوا (حم) لاَ يُنْصَرُونَ.

"Şayet düşman size geceleyin baskın yapacak olursa "Hâ.Mîm." deyin. Onlar yardım göremez. (galip gelemez)" [5] Diğer bir rivayette ise:

من سمع النبى (ﷺ) [يَقُولُ]: «إن بُيِّتُّم فَلْيَكُنْ شِعَارُكُمْ حم لا ينصرون».

"Baskına uğradığınız zaman parolanız "Hâ.Mîm." olsun. Düşmanınıza yardım olunmaz." buyurulmuştur. [6]

4- Tirmizî, K.Fadail el-Kur'an, bab: 2, Hadis no: 2879.
5- Tirmizî, K.Fadail el-Cihad, bab: 11, Hadis no: 1682.
6- Ebu Davud, K.el-Cihad, bab: 71, Hadis no: 2597.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾

1- Hâ.Mîm.

*Bu gibi harflere "Huruf-ı Mukatta'a" dendiği bilinmektedir. Huruf-ı Mukatta'a hakkında Bakara suresinin başında açıklamalar yapılmıştır. Ancak Hâ.Mim'ler için özellikle şu izahlar yapılmıştır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre, "Hâ.Mîm." "Allah tealanın, Rahman ve Rahim isimlerinin kısaltılmışıdır. Hâ. "Rahman" Mîm, "Rahim" demektir.

Süddî ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Hâ. Mîm." Allahın isimlerinden bir isimdir. Allah bu ismine yemin etmiştir.

Katade ise "Hâ.Mîm. kelimesi Kur'anın isimlerinden biridir." demiştir. Bazı müfessirlere göre bu "Hâ.Mim." Hece harflerinden ikinci harftir. Sure bu harflerle başlatılmıştır.

تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِۙ ﴿٢﴾

غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَد۪يدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ اِلَيْهِ

الْمَص۪يرُ ﴿٣﴾

2-3- Bu Kur'an, herşeye galip olan, herşeyi bilen, günahları affeden, tevbeleri kabul eden, cezası çok şiddetli olan, lütuf ve keremi bol olan Allah

tarafından indirilmiştir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Dönüş sadece onadır.

Bu kitap Allah tarafından indirilmiştir. Allah, düşmanlarından intikam alması bakımından herşeye galiptir.Onların ne yaptıklarını çok iyi bilendir. Kullarının işledikleri günahları affeden ve tevbeleri kabul edendir. Bu itibarla hiçbir günahkar ümitsizliğe kapılmamalıdır. Allah, cezalandırması da şiddetli olandır. Bu sebeple de Allahın merhametine güvenilerek, onun emir ve yasaklarına karşı gelinmemelidir. Devamlı olarak ondan korkulmalıdır. Allah, yaratıklarından dilediğine karşı lütuf ve nimet sahibidir. Onlara hak etmedikleri halde çeşitli nimetler verir.. Allahtan başka kendisine kulluk edilecekk hiçbir ilah yoktur. O halde onun dışında hiçbir şeye kulluk etmeyin. Dönüşünüz sadece onadır. Bu itibarla onun dışında ilahlaştırılan şeylerin hiçbir etkileri yoktur.

*Allah teala, bu âyetlerde kulunun, rabbine ümit ile korku arasında ibadet etmesini, ondan tamamen ümidini kemenin veya onun azabından korkmamanın doğru olmadığını beyan etmektedir. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey peygamber, kullarıma benim son derece bağışlayıcı ve merhametli olduğumu, azabımın da gerçekten can yakıcı bir azap olduğunu söyle."(7)

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾

4- Allahın âyetleri üzerinde ancak kâfirler münakaşa ederler. Ey Muhammed, o kâfirlerin ülke ülke dolaşmaları sakın seni aldatmasın.

Allahın birliğini gösteren âyet ve delilleri hakkında ancak onun birliğini inkar edenler tartışmaya girişirler. Ey Muhammed, kâfirlerin, memleket memleket dolaşmaları, inkarlarına rağmen oralarda yerleşip kalmaları seni, kâfirlere iyi davrandığımız yahut onların kısmen haklı oldukları kanaatine götürmesin. Zira biz onlara, ecelleri gelinceye kadar mühlet verir, inkarlarından dolayı derhal cezalandırmayız. Fakat onlar için takdir edilen gün gelince onları asla cezasız bırakmayız.

*Allah teala kâfirlere mühlet vermesinin hikmetini beyan ettikten sonra Resulullaha, geçmiş ümmetleri, onlara gönderilen peygamberleri ve onlarla peygamberleri arasındaki mücadeleleri ve onların sonunda cezalandırıldıklarını beyan ediyor ve böylece kavmi ile yaptığı mücadele hususunda kendisini teselli

7- Hicr Suresi, âyet: 49-50.

ediyor ve onların âkıbetlerinin de geçmiş ümmetler gibi olacağını bildiriyor.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

5- Onlardan önce Nuh kavmi ve onlardan sonra birçok topluluklar da (Peygamberlerini) yalanlamışlardı. Her ümmet kendi peygamberini hesaba çekmeye girişmişti. Hakkı bâtılla ortadan kaldırmak için haksız bir mücadele vermişti. Ben de onları yakalayıverdim. Azabım nasılmış bir bak.

Ey Muhammed, senin peygamberliğini yalanlayan ve seninle bâtıl yollarla tartışmaya giren bu kavminden önce Nuh kavmi ve o kavimden sonra gelen Âd, Semud, Lut kavimleri yalanlamışlardı. Bu ümmetlerin herbiri, peygamberlerine karşı birleşmiş ve onları öldürmeye kadar varmışlardı. Onlar peygamberlerine karşı bâtıl yollarla mücadele vermişlerdir. Böylece bâtılla hakkı ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Peygamberlerine karşı bu tür teşebbüste bulunanları öyle bir yakaladım ki benim, onları cezalandırmam nasılmış bir bak. Ben onları helak edip, kendilerinden sonra gelenlere ibret ve öğüt kıldım. Yurtlarını ve meskenlerini vahşi hayvanların yuvası haline getirdim.

وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾

6- Böylece kâfirlere: "Onlar cehennemliktir." diye rabbinin sözü hak olmuştur.

Ey Muhammed, sana anlattığım ümmetlerin, hakkı ortadan kaldırmak için haksız yere peygamberleriyle tartışmaları yüzünden azabımız gelip çattığı gibi seni yalanlayan ve senin getirdiğin hakkı ortadan kaldırmak için haksız yere seninle cedelleşen kavmin de azabı hak etmiştir. Çünkü onlar, cehennemliktirler.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ
وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا
وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾
رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ
وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾
وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

7- Arşı taşıyanlar ve onun etrafında bulunan melekler, hamd ile rablerini tesbih edip ona iman ederler. Müminlerin günahlarının bağışlanmasını dileyerek şöyle derler: "Ey rabbimiz, rahmet ve ilmin herşeyi kaplamıştır. O halde tevbe edenleri ve yoluna tabi olanları bağışla. Onları cehennem azabından koru.

8- Ey rabbimiz, o müminleri ve babalarından, eşlerinden ve soylarından salih olanları, kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz ki sen, herşeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin.

9- Ey rabbimiz, onları kötülüklerden koru. Sen o gün kimi kötülüklerden korursan muhakkak ona merhamet etmiş olursun. İşte büyük kurtuluş budur.

*Allah teala bu âyetlerde, arşı yüklenen, dereceleri yüksek melekleri ve yine arşın etrafında bulunan melekleri bizlere bildiriyor ve onların müminler için Allahtan nasıl hayırlı dileklerde bulunduklarını beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Arşı yüklenen melekler ve arşın çevresinde bulunan melekler, rablerini överek, ona şükrederek tesbihte bulunurlar. Onlar, Allahtan başka hiçbir ilah bulunmadığını ikrar eder ve ona kulluk hususunda böbürlenmezler. Onlar, rablerinden, kendileri gibi rablerini birleyen müminlerin günahlarını affetmesini dilerler ve şöyle derler: "Ey rabbimiz, senin rahmetin ve ilmin, bütün yaratıklarını kuşatmıştır. Sen herkese merhamet eder ve herkesin ne yaptığını bilirsin. Sen, sana

ortak koşmaktan ve emirlerine karşı gelmekten vazgeçip tevbe eden, senin emir ve yasaklarına uyan kullarının günahlarını affet. Sen onları, kıyamet gününde cehennem azabından koru. Ey rabbimiz, sen bu müminleri, iman ehline vaadettiğin Adn cennetlerine koy. Onlarla birlikte senin yolunu tutan salih atalarını, eşlerini ve soylarınıda Adn cennetlerine koy. Ey rabbimiz, sen, düşmanlarından intikam almakta herşeye galip olansın, yaratıklarının işlerini sevk ve idarede hikmet sahibisin. Ey rabbimiz, sen bu mümin kullarını, tevbe etmeden önce yaptıkları kötülüklerin fena âkıbetlerinden koru. Sen onları bu yaptıklarından dolayı hesaba çekip onlara azabetme. Sen kimi, kıyamet gününde, tevbe etmeden önce yapmış olduğu kötülüklerin cezasından koruyacak olursan şüphesiz ki sen ona rahmet etmiş olursun. İşte büyük kurtuluş da budur. Zira o kimse bu yolla cehennem ateşinden kurtulup cennete girmiş olur.

Allah teala, Arşı yüklenen meleklerin âhiretteki sayısı hakkında diğer bir âyette şöyle buyurmaktadır:

"Melekler göğün etrafındadırlar. O gün rabbinin arşını o meleklerin de üstünde sekiz melek yüklenir." (8)

Dünya hayatının devamı sırasında Arşı yüklenen meleklerin sayısı ise bir rivayete göre dört, diğer rivayete göre de sekizdir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ

إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾

10- (Kıyamet günü) kâfirlere şöyle seslenilir: "Allahın gazabı sizin kendinize olan öfkenizden daha büyüktür. Çünkü siz (dünyada) imana davet edildiğiniz zaman inkar ediyordunuz."

Allahı inkar edenler kıyamet gününde cehennem azabına girmeye çağırılırlar ve onlar gelip cehenneme girince öfkelenip kızarlar. Bunun üzerine onlara: "Sizin dünyada iken imana davet edildiğinizde Allahı inkar ederken Allahı gazaplandırmanız, sizin bugün kendi kendinize kızmanızdan ve nefsinizi suçlamanızdan daha büyüktü." denilir.

8- Hâkka Suresi, âyet: 17.

قَالُوا رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ

اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾

11- Kıyamet günü kâfirler şöyle derler: "Ey rabbimiz, bizi iki defa öldürdün iki defa da dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi bir kurtuluş yolu var mıdır?"

*Âyet-i kerimede, cehenneme girmeye davet edilen kâfirlerin, suçlarını itiraf edecekleri, cehennem azabından kurtulmak için Allahtan, çıkar bir yol istedikleri ve bunların, iki kere öldürülüp iki kere diriltildiklerini söyledikleri zikredilmektedir.

Burada ifade edilen "İki kere öldürülme" ve "İki kere diriltilme"den neyin kasdedildiği hakkında şu görüşler de zikredilmektedir."

Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Katade, Dehhak ve Ebu Mâlik'ten nakledilen bir görüşe göre "İki kere öldürülmek"ten maksat, insanların, atalarının sulbünde iken ölü olmaları bir de dünyada yaşadıktan sonra ölmeleridir." İki kere diri" olmalarından maksat ise insanların meniden hayat bulmaları ve öldürüldükten sonra âhirette diriltilmeleridir. Dehhak, İbn-i Abbas ve ibn-i Mes'ud bu hususu izah ederlerken şu âyetin de bunu beyan ettiğini söylemişlerdir. "Allahı nasıl inkar edersiniz? Halbuki siz, ölüler idiniz sizi o diriltti. Sonra öldürecek sonra tekrar diriltecektir. Nihayet ona döndürüleceksiniz." (9)

Süddî'ye göre ise "İki kere öldürülmek"ten maksat, insanların dünyada iken öldürülmeleri ve kabirde diriltilip hesaba çekildikten sonra tekrar öldürülmeleridir. "İki kere diriltilmeleri"nden maksat ise, kabirlerinde diriltilmeleri ve kabirden kalkarak âhirette diriltilmeleridir.

İbn-i Zeyd'e göre ise "İki kere öldürülmeleri"nden maksat, insanlar Hz. Âdem'in sulbünde iken Allahın onlardan ahd aldıktan sonra onları öldürmesi ve daha sonra rahimlerde yarattıktan sonra doğup yaşamalarından sonra onları öldürmesidir. "İki kere diriltilme"lerinden maksat ise, insanların Hz. Âdem'in sulbünde iken diriltilip Allaha ahd vermeleri, bir de rahimlerde oluşup dünyaya gelmeleriyle diriltilmeleridir.Birinci görüş tercihe şayan görülmüştür. Zira Süddî ve İbn-i Zeyd'in görüşlerine göre insanlar iki defa değil üç defa diriltilmiş ve öldürülmüş olurlar. Âyet ise "İki kere öldürülmek"ten bahsetmektedir.

9- Bakara Suresi, âyet: 28.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا
فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

12- Onlara: "Bunun sebebi, yalnız Allaha davet edildiğiniz zaman inkar etmeniz, ona ortak koşulunca da tasdik etmenizdir. Hüküm, ancak yüceler yücesi olan ulu Allaha aittir." denilir.

Kâfirlere şöyle cevap verilir: "Ey kâfirler, sizin için bir kurtuluş yolu yoktur. Zira insanlar, sadece Allahı birlemeye davet edildiği zaman sizler, ilahlığın sadece Allaha ait olduğunu inkar ettiğiniz ve "Bütün ilahları tek bir ilah mı yapalım?" dediniz. Herhangi biriniz ve "Bütün ilahları tek bir ilah mı yapalım?" dediniz. Herhangi birşey Allaha ortak koşulduğunda ise siz, ona ortak koşanı tasdik ettiniz. Artık bugün hüküm yalnız, yüceler yücesi olan ulu Allaha aittir. Onun hükmüne kimsenin müdahale etmesi mümkün değildir. Bu itibarla siz cehennemde ebedi olarak kalacaksınız.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ
إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

13- Size delillerni gösteren, size gökten rızık indiren O'dur. Bunlardan ancak Allaha yönelen ibret alır.

Ey insanlar, size bildiğiniz ve hak olduğunun delillerini gönderen ancak Allahtır. Gökten yağmur yağdırıp yerden bitkiler bitirerek sizin rızkınızı veren de O'dur. Fakat Allahın birliğini gösteren bu delillerden ancak ona yönelen ve ona itaat etmeye boyun eğen kimseler ibret alır. Şımarık kâfirlerin bunlardan öğüt alma nasipleri yoktur.

فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

14- Ey iman edenler, kâfirler istemeseler de dini Allaha tahsis ederek sadec ona yalvarın.

Ey Mü'minler, sadece Allaha kulluk edin, ibadetinizi ona tahsis edin, hiçbirşeyi ona ortak koşmayın, İbadet ve itaatlerinde Allaha ortak koşan kâfirler sizin, yalnızca ona, İbadet ve itaatinizden hoşlanmasalar da böyle yapın.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

15-Makamları yücelten ve arşın sahibi olan Allah, insanları, buluşma günü olan kiyametle uyarmak için kullarından dilediğine emri ile ruhu (vahyi) indirir.

*Ayet-i kerimede geçen ve makamları yücelten" diye tercüme edilen cümle iki şekilde izah edilmiştinr. Birinci şekli Mealde verildiği gibidir. Buna göre âyetin açıklaması şöyledir: "Allah yaratıkları, ilim ve ahlak yönünden birbirlerinden farklı kılmış, onların bazılarının derecelerini diğerlerinden yükseltmiştir. Peybaygamberlerin, Meleklerin ve Salih kulların derecelerini diğerlerinden üstün kılmıştır.

Bu cümlenin diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Allah, yaratıklarından pek yücedir, üstün sıfatlara sahiptir. Bu sıfatların biri de Allahın herşeyi kuşatan Arş'ın sahibi olmasıdır. Yine âyet-i kerimede geçen:"Allah, kullarından dilediğine emriyle ruhu indirir. "Cümlesi de farklı şekillerde izah edilmiştir. Katedeye göre buradaki "Ruh" tan maksat, " Vahiy" Dehhaka göre "Kitap" İbn-i Zeyd'e göre "Kur'an" Süddi'yi gröe ise "Peygamberlik"tir. Taberi bu izahlar arasında farklar bulunsa da mânâlarının birbirlerine yakın olduğunu söylemekte ve neticelerinin aynı olacağını ifade etmektedir.

Âyette geçen "Buluşma günü"nden maksat, kayamet günüdür. O güne buluşma günü denmesinin sebebi, yaratanla yaratılanların karşı karşıya gelmesi, gökte yaşayanlarla yerde yaşayanların birbirleriyle buluşması ve insanların bir arada toplanmalardır.

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ
الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

16- Ogün insanlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbirşeyi Allaha gizli değildir. "Bugün hakimiyet kimindir?"diye sorulur" Bir ve kahhar olan Allahındır. " cevabı verilir.

*Kıyemet gününde kendilerine Peygamber gönderilerek uyarılanlar, gören gözler önünde açıkta bulunacaklardır. Onların birbirlerini görmelerine engel olacak ne bir dağ ne de bir ağaç bulunacaktır. Bu hususu beyan eden âyetlerde şöyle buyuruluryor:"Ey Muhammed kıyamet günü dağların ne olacağını sorarlar. sen onlara şöyle de:"Rabbim onları(un ufak edip) savuracaktır." "Yerlerini dümdüz boş bir arazi halinde bırakacaktır." "Sen orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremezsin."(10)

O gün insanların hiçbirşeyi Allaha gizli kalmayacaktır. O gün Allah: "Bugün hükümranlık kimindir?" diye sorar ve bu soruya yine bizzat kendisi : " Bir ve kahbar olan Allahındır." evabını verir.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾

17- Bugün herkese dünyada kazandığının karşılığı verilir. Bugün asla zulüm yoktur. Şüphesiz ki Allah, hesabı çok çabuk görendir.

Allah yaratıkları tekrar diriltip kabirlerinden çıkarttığı zaman onlara şöyle diyecektir:" Bugün herkese, dünyada iken yaptığının karşılığı verilecektr. Hayır işleyen mükâfaatlandırılacak şer işleyen ise ceazalandırılacaktır. Bugün hiçbir haksızlık yapılmayacaktır. Hayır işleyenin amelinin mükafaatı eksiltilmeyecek şer isleyenin cezası artılılmayacaktır. Şüphesiz ki Allah, kullarını kıyamet gününde süratli bir şekilde hesaba çekecektir.

*Peygamber efendimiz(s.a.v.) Allah tealanın, bir hadis-i Kudsihe zulmü hem kendisine hem de kullarına haram kıldığını beyan ederek şöyle buyurduğunu ziketmektedir.

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ)، فِيمَا رَوَىٰ عَنِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ أَنَّهُ قَالَ: يَا عِبَادِي! إِنِّي
حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَىٰ نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا. يَا عِبَادِي!
كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلَّا
مَنْ أَطْعَمْتُهُ فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ

فاستكسوني أكسكم. يا عبادي! إنكم تخطئون بالليل والنهار، وأنا أغفر
الذنوب جميعاً. فاستغفروني أغفر لكم. يا عبادي! إنكم لن تبلغوا ضري
فتضروني. ولن تبلغوا نفعي فتنفعوني. يا عبادي! لو أن أولكم و آخركم
وإنسكم وجنكم كانوا على أتقى قلب رجل واحد منكم ما زاد ذلك في
ملكي شيئاً. يا عبادي! لو أن أولكم و آخركم وإنسكم وجنكم كانوا على
أفجر قلب رجل واحد. ما نقص ذلك من ملكي شيئاً. يا عبادي! لو أن
أولكم و آخركم وإنسكم وجنكم قاموا في صعيد واحد فسألوني. فأعطيت
كل إنسان مسألته. ما نقص ذلك مما عندي إلا كما ينقص المخيط إذا
أدخل البحر. يا عبادي! إنما هي أعمالكم أحصيها لكم. ثم أوفيكم إياها.
فمن وجد خيراً فليحمد الله. ومن وجد غير ذلك فلا يلومن إلا نفسه.

"Ey kullarım, ben zulmü kendime haram kıldım. Sizlerin aranızda da haram kıldım. Sakın birbirinize zulmetmeyin. Ey kullarım, hepiniz sapıksınızdır. Ancak benim doğru yolu gösterdiğim müstesnadır. Benden hidayet dileyin sizi hidayete erdireyim. Ey kullarım, hepiniz açsınızdır. Benim doyurduğum müstesnadır. Benden yemek isteyin sizi doyurayım. Ey kullarım, hepiniz çıplaksınızdır. Ancak benim giydirdiğim müstesnadır. Benden ,kendinizi giydirmemi isteyin ben sizi giydireyim. Ey kullarım, sizler gece ve gündüz hata işlersiniz. Ben ise bütün günahları affederim. Benden af dileyin sizi affedeyim. Ey kullarım, sizler bana zarar verme durumuna gelemezsiniz ki bana zarar veresiniz. Yine sizler bana fayda verme durumuna gelemezsniz ki bana menfaat sağlayasınız. Ey kullarım, şayet sizin önceki geçenleriniz, sonradan gelecekleriniz, insanlarınız ve cinleriniz, içinizden en takva sahibi olan birinin kalbi gibi olsanız bu benim mülkümde hiçbirşeyi artırmaz. Ey kullarım, şayet sizin önceki geçmişleriniz, sonradan gelecekleriniz, insanlarınız ve cinleriniz, içinizden en facir bir adamın kalbi gibi olsanız bu benim mülkümden hiçbirşeyi eksiltmez, Ey kullarım, şayet sizin önceki geçmişleriniz, sonradan gelecekleriniz, insanlarınız ve cinleriniz hep bir araya toplanıp benden istekelerde bulunacak olsanız ben de her insana istediğni verecek olsam bu verilenler benim mülkümden ancak denize girip çıkan bir iğnenin, denizin suyundan eksilttiği kadar bir miktar eksiltir. Ey kullarım ben sizin amelllerinizi zaptettirip saymaktayım. Sonra onların kar-

şılıklarının size tam olarak vereceğim. Kim, işlediği amelin hayırlı olduğunu görürüse Allaha hamdetsin. Kim de bunun dışında bir amel bulacak olursa ancak kendisini kınasın.(11)

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

18- Ey Muhammed, sen onları yaklaşan kıyamet günüyle uyar. O gün yürekler gırtlaklara dayanır, insanlar elem ve ızdırap içinde yutkunurlar. Zalimlerin ne bir sıcak dostu ne de makbul bir şefaatçisi vardır.

Ey Muhammed, sen kavminin müşriklerini, yaklaşan kıyamet günüye uyar. O gün Allahın huzuruna kötü amelleriyle çıkıp Allahın, kendilerini can yakıcı bir azapla cezalandırılmasını hak etmiş olmasınlar. O gün kalbler, Allahın cezalandırması korkusundan yerlerinden oynayıp gırtlaklara dayanır. İnsnlar onları tekrar yerlerine döndürmek isterler ve bu sebeple yutkunup dururlar. Fakat kalbler ne geri dönüp insanları rahatlatırlar ne de ağızlarından dışarı çıkıp onları öldürürler. O gün, Allahı inkar eden zalimler için ne sıcak bir himayeci vardır ki onları Allahın azabına karşı himaye etmeye kalksın ne de bir aracı vardır ki onlar için şefaatçi olsun.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾

19- Allah ,gözlerin hain bakışını ve kalblerin gizlediklerini bilir.

"Allah teala bu ayet-i kerimede, herşeyi bilme sıfatının bir tecellisi olarak gözlerin hainliklerini ve sinelerde gizlenen sırları da bildiğini beyan etmektedir.

Abdullah b. Abbas, gözlerin hainliğine misal vererek:"Kişi girmiş olduğu evde veya yanlarından geçmiş olduğu insanların içinde insanları savsaklayarak bir kadına bakar, insanlar kendisine baktığında da gözlerini kapatırsa işte hain bakış budur. "demiştir. Dehhak ise "Hain bakışın, göz kırpmak, gördüğü halde"

(11) Müslim, K. el-Birr, bab: 55, Hadis No: 2577/Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5. S. 160

Görmedim." demek veya görmediği halde "Gördüm" demek olduğunu söylemektedir.

وَاللّٰهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللّٰهَ
هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝٢٠

20- Allah, hak ile hükmeder. Müşriklerin, Allahtan başk edindikleri ilahlar ise hiçbirşeye hüküm veremezler. Şüphesiz Allah, her şeyi işitendir, görendir.

Allah, hain bakan gözler hakkında da hain bakışın neticesinde kalblerde gizlenen düşünceler hakkında da hak olan hükmünü verir. Harama karşı gözlerini yuman ve kalbinin vesveselerinden ayrı durana güzel mükafaat verir. Harama bakan ve kalbinde köülük işleme hislerini taşıyanları ise layık oldukları cezalar ile cezalandırır.

Allaha ortak koşan müşriklerin, Allahın dışında taptıkları put ve heykelleri ise hiçbir hüküm veremezler. Zira onlar herhangi bir şeyi bilmez ve hiçbir şeye güç te yetiremezler. O halde siz, herşeye kadir olan amellerinizden herhangi bir şey kendisine gizli kalmayan Allaha kulluk edin ki iyilik edenlerinizi iyilikle mükafaatlandırsın, kötülük edenleri ise kötülükleriyle cezelandırsın. Şüphesiz ki Allah dillerinizin konuştuğu herşeyi çok iyi işitendir. Azalarınızın yaptığı amelleri çok iyi görendir.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا
مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللّٰهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ۝٢١

21- Yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden önce geçmiş kavimlerin akıbeti nasıl olmuş görmüyorlar mı? Onlar, kuvvet ve yeryüzündeki eserleri bakımından kendilerinden çok daha güçlüydüler. Öyleyken işledikleri gü-

nahlar yüzünden Allah onları cezalandırdı. Onları Allahın azabından koruyan da olmadı.

Allaha ortak koşmaya devam eden ve kendilerine gönderilen Peygamberi yalanlayan müşrikler, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önce gelen ve kendilerinin yaptığını yapan ümmetlerin sonlarının ne olduğunu görmezler mi? Onlardan önceki o ümmetler bunlardan daha güçlü kuvvetli ve yeryüzündeki eserleri daha fazla idi. Onlann ne güçleri ne de yeryüzünde meydana getirdikleri eserleri onlara fayda sağladı. Allah onları, isyanları yüzünden ezabıyla kıskıvrak yakalayıverdi Onlar, kendilerini Allahın azabından korruyacak hiçbir yardımcı bulamadılar ve Allah onları helak etti.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَاْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَاَخَذَهُمُ

اللّٰهُ اِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

22- Çünkü kendilerine apaçık delillerle Peygamberleri gelirdi. onlar ise inkar ederlerdi. Bu yüzden de Allah, onları azabıyla helak etmişti. Şüphesiz o kudret ve kuvvet sahibidir. Cezaı çok şiddetli olandır.

Bu müşriklerden önceki kafirlerin helak edilme sebepleri, onlara Allahın Peygamberleri Allahın varlık ve birliğini gösteren apaçık deliller getirdiği halde onların, Peygamberleri reddetmeleri ve allahın birliğini inkarı etmleriydi. İşte bunun üzerine Allah onları azabıyla yakalamış ve helak etmişti. Şüphesiz ki Allah, kuvvet ve kudret sahibidir. Hiçbir şey ona galip gelemez ve onu âciz bırakamaz. O, azabı pek şiddetli olandır.

*Allah teala bu ayette Resulullahı yayanlayan Kureyş müşriklerini tehdit etmekte, onları, imanlarından vazgeçmeye çağırmakta, aski halde kendilerinden önceki müşriklerin akıbeterine uğrayacaklarını bildirmektedir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٣﴾

اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

23-24- Doğrusu biz, Musayı mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavuna, Hamana ve Karuna göndermiştik de onlar:"Bu yalancı bir sihirbazdır." demişlerdi.

Şüphesiz ki biz Musayı, âyetlerimizle ve apaçık bir delille Firavuna, Hâmâna ve Karuna göndermiştik te onlar da Musaya: "Âsâ ile sihir yapan bir sihirbazdır ve Allaha karşı yalan söyleyen, insanlara, Peygamber olarak gönderildiğini iddia eden bir yalancıdır." demişlerdi.

*Allah teala bu âyetlerde Resulullah (s.a.v.)i, kavmi olan Kureyşlilerden gördüğü çeşitli eziyetlere karşı teselli etmekte, onlardan önce Hz. Musanın da, kavminden çeşitli eziyetler gördüğünü bildirmektir.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾

25- Musa nezdimizden onlara gerçeği getirince, Firavun ve beraberindekiler, adamarına:"Musa ile beraber Allaha iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın. "dediler. Fakat kâfirlerin tuzağı elbette boşa çıkmağa mahkumdur..

Musa, Firavun Hâman ve Karuna, tarafımızdan, Allahı birleme ve ona itaat etme gerçeğini götürünce onlar Musayı dinlemediler, Onlar, daha öncedenberi tatbik ettikleri İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmeleri yanında ayrıca Musaya iman edenlerin de erkek çocuklarını öldürmelerini ve kadınlarını sağ bırakmalarını emrettiler. Ancak kâfirlerin, iman ehline kurmuş oldukları tuzaklar haktan uzaktır ve boşa çıkmaya mahkumdur.

*Görüldüğü gibi Firavun, İsrailoğullarının çoğalıp iktidarı elinden alacakları korkusuyla onların erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını sağ bırakmakta iken Hz. Musa ortaya çıkıp onu imana davet edince bu sefer ona her iman edenin erkek çocuklarının da öldürülmesini emretmiştir. Fakat Allah onun bu tuzağını kendi aleyhine çevirmiş ve onu yok etmiştir.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ

أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾

26- Firavun kavmine şöyle dedi: "Bırakın beni Musayı öldüreyim. O, rabbini çağıradursun, Onun, dininizi değiştirmesinden veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."

Firavun, çevresinde bulunanlara: "Bırakın beni Musayı öldürüp kurtulayım., O, kendisini Peygamber olarak gönderdiğini söylediği rabini yardımına çağıradursun. Zira ben onu öldürmezsem onun, sizin dininizi değiştireceğinden veya Mısır topraklarında, sizi çağırdığı rabbine ibadet etme fesadını yayacağından korkuyorum."

*Ayet-i kerime, Firavunun, Hz. Musayı öldürmeyi kastettiğini, Allah tealaya açıkça karşı koymaya giriştiğini ve bu tutumunu kavmine anlatırken de vaaz ve nasihat eden bir insan pozuna büründüğünü beyan etmektedir. Bu tür Tağutların yaldızlı sözlerine aldanılmaması gerekmektedir.

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

27- Musa da Firavuna ve onun kavmine şöyle dedi: "Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allaha sığındım."

Musa, Firavuna ve kavmine şu cevabı verdi: "Ey kavmim, ben insanların hesaba çekileceği hesap gününe iman etmeyen her zorba kibirlinin şerrinden, benim de sizin de rabbiniz olan Allaha sığınırım."

*Hz. Musa, Firavunun şerrinden Allaha sığınırken onun, âhirete iman etmeme sıfatını zikretmektedir. Zira, âhirete iman etmeyen kişi, hesaba çekileceğinden korkmadığı için iyiliklerden dolayı mükafaatlandırılacağını ve kötülüklerden dolayı da cezalandırılacağını beklemez. Böylece nefsinin ve şeytanın, kendisine süslü gösterdiği her şeyi rahatlıkla yapabilir.

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُ اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ
وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَاِنْ يَكُ
صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذ۪ي يَعِدُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

28- Firavun ailesinden, imanını gzileyen mümin bir adam, kavmine hitaben şöyle dedi: "Bir adamı "Rabbim Allahtır." dediği için mi öldürecceksiniz? Halbuki o size, rabbinizden apaçık deliller getirmiştir. Eğer yalancı ise yalanının vebali sadece kendinedir. Eğer doğru söylüyorsa size vadettiği azabın bir kısmı mutlaka başınıza gelir. Şüphesiz ki Allah, haddi aşan yalancıyı hiçbir zaman doğru yola ulaştırmaz.

Firavun Musa'yı öldürmek isteyince kavminden Musa'ya iman eden ve imanını Firavundan gizleyen biri, Firavunun bu davranışına karşı çıkarak şöyle dedi: "Ey kavim, siz Musa'yı sırf "Rabbim Allahtır" dediğin için mi öldürmek istiyorsunuz? Halbuki o, rabbiniz tarafından size söylediklerinin gerçek olduğunu ortaya koyan "Âsâ" ve "Parlayan el" gibi mucizeler getirdi. Şayet Musa, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğu sözünde yalancı ise onun yalancılığının günahı sadece kendisine aittir. Şayet size söylediğin bu sözde doğru ise ve sizler de bu batıl dininiz üzere devam ederseniz, onun size vadettiği felaketlerin bir kısmı gelip size dokunur. O halde sizin onu öldürmenize hiç gerek yoktur. Şüphesiz ki Allah, haksız yere kan akıtarak haddi aşan ve rabbine karşı yalan uyduran insanı başarıya ulaştırmaz, ona doğru yolu göstermez."

*İmanını gizleyen bu kişi, sözlerine devamle şöyle demiştir:

يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِر۪ينَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللّٰهِ
اِنْ جَٓاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَٓا اُر۪يكُمْ اِلَّا مَٓا اَرٰى وَمَٓا اَهْد۪يكُمْ اِلَّا سَب۪يلَ

الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

29- Ey kavmim, yeryüzünde galip olarak bugün hakimiyet sizindir. Ama bize Allahın azabı gelirse bizi onun azabından kim kurtarabilir?" Firavun şöyle dedi: "Ben size, kendi görüşümden başkasını söylemiyorum. Ben sizi ancak doğru yola sevkediyorum."

Ey Firavun ve topluluğu, bugün Mısır topraklarında, İsrailoğullarına galip olarak hakimiyet sizindir. Şayet Musa'yı öldürmenizden dolayı bize Allahın azabı gelecek olursa onun azabına karşı bize kim yardım edebilecektir?

Firavun ise bu mümin kula cevaben şöyle dedi: "Ey insanlar, ben kendim için uygun ve doğru olduğuna inandığım görüşümün sizin için de uygun olduğunu söylüyorum. Ben, kendi görüşümden başkasını söylemiyorum ve ben, Musa'nın öldürülmesini emrederek sizleri ancak doğru yola çağırıyorum. Zira sizler onu öldürmezseniz o sizin dininizi değiştirecek ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaktır.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾
مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ
ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

30- O mümin adam da şöyle dedi: "Ey kavmim, peygamberlerine karşı işbirliği yapan toplulukların uğradıkları "Azap günü" gibi bir günün başınıza gelmesinden korkuyorum.

31- Nuh, Âd, Semud ve onlardan sonra gelen kavimlerin durumu gibi... Allah, kullarına zulmetmeyi asla istemez."

Firavunun kavminden iman eden kişi, Firavun ve topluluğuna şöyle dedi: "Ey kavmim, sizin, Musa'yı öldürmeniz halinde, geçmiş ümmetlerden, peygamberleri aleyhine işbirliği yapan insanların uğradıkları azap günü gibi bir günün azabına uğrayacağınızdan korkuyorum. Allahın, Nuh, Âd, Semud ve onlardan sonra gelen kavimlere tatbik edegeldiği kanununu sizlere de tatbik ederek sizi helak edeceğinden korkuyorum. Allah, helak etmiş olduğu bu ümmetleri suçsuz

olarak helak etmemiştir. Zira o, kullarına asla zulmetmek istemez. Ancak onları hak ettikleri cezalardan dolayı helak etmiştir.

وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾

32- Ey kavmim, sizin için, insanların birbirlerini çağıracakları o kıyamet gününden korkuyorum.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Bunlardan biri, mealde verildiği gibidir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Firavunun kavminden iman eden kişi, sözlerine devamla, Firavun ve topluluğuna şöyle dedi: "Ey kavmim, ben sizler için cennetliklerin ckehennemliklere cehennemliklerin de cennetliklere seslendiği veya Sur'a üfleminin ortaya çıkardığı korkudan dolayı insanların birbirlerini yardıma çağırdıkları o dehşetli günün azabından korkuyorum."

Allah teala diğer âyet-i kerimelerde cennetliklerin cehennemliklere ve cehennemliklerin de cennetliklere seslenerek birbirleriyle konuştuklarını şu şekilde beyan etmektedir. "Cennetlikler, cehennemliklere "Rabbimizin bize vaadettiğini gerçek bulduk siz de rabbinizin size vaadettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenirler. Cehennemlikler de "Evet" derler. Bunun üzerine aralarında bir çağırıcı şöyle seslenir: "Allahın laneti zalimler üzerine olsun." (12)

İkinci bir izah şekli ise şöyledir: Firavunun kavminden iman eden o kişi Firavun ve topluluğuna şöyle demiştir: "Ey kavmim, ben sizin için inananların cehennemin dehşetini görüp kaçıştıkları günün azabından korkuyorum."

Kıyamet gününde gökler yarılıp melekler yeryüzüne inince ve cehennem getirilip insanların önüne kurulunca, insanlar gerisin geri kaçarlar. Fakat her gittikleri yerde meleklerin kendilerini çember içine aldıklarını görecekler ve tekrar yerlerine dönmek zorunda kalacaklardır. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Rabbin ve saf saf olan melekler karşına çıktığı zaman" "İşte o gün cehennem getirilecek yine o gün insan herşeyi anlayacaktır. Fakat bu anlamanın ona ne faydası olacak?" (13)

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ

12- A'raf Suresi, âyet: 44.
13- Şecr Suresi, âyet: 22-23.

مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

33- O gün arkanızı dönüp kaçacaksınız. Fakat hiç kimse sizi Allahın azabından koruyamayacaktır. Allah, kimi doğru yoldan saptırırsa artık onu hidayete erdirecek hiçkimse yoktur.

İşte o gün sizler Allahın azabından ve cehennemi gözünüzle görmenizden dolayı arkanızı dönüp kaçacaksınız. Fakat sizi Allahın azabından kurtaracak hiçbir kimse bulamayacaksınız. Allah kimi saptırır da onu hakka muvaffak kılmazsa artık onu yola iletecek hiçbir kimse bulunmayacaktır.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ
حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ
مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾

34- Şüphesiz ki daha önce Yusuf da size apaçık delillerle gelmişti. Onun getirdiklerinden de devamlı şüphe etmiştiniz. Yusuf ölünce de "Allah, bundan sonra hiçbir peygamber göndermeyecek." demiştiniz. İşte Allah, haddi aşan şüphecileri böyle saptırır.

Ey kavim, size Musa'dan önce peygamber olarak Yusuf geldi. O size apaçık deliller getirmişti. Yusuf'un sizlere rabbiniz katından getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuştunuz. Nihayet Yusuf öldü sonra sizler "Allah, Yusuf'tan sonra artık peygamber göndermez." dediniz. İşte Allah, kendisini inkar ederek haddi aşan ve peygamberlerinin verdiği haberlerden şüphe eden kimseleri böyle haktan uzaklaştırır.

الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا

عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ
مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

35- O şüpheciler, kendilerine verilmiş bir delil bulunmadan Allahın âyetleri üzerinde münakaşa ederler. Onların bu hareketleri Allahın nezdinde de, müminlerin yanında da büyük bir gazap vesilesidir. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.

Mümin kul, sözlerine devamla Firavun ve topluluğuna şöyle demiştir: "Allahın saptırdığı, haddi aşan ve şüpheye düşen insanlar, kendilerine Allah tarafından hiçbir delil gelmediği halde, peygamberlerinin, kendilerine getirdikleri delil ve mucizeler hakkında tartışmaya girdiler, o delil ve mucizeleri yalanlamaya kalkıştılar. Allahın âyetleri hakkında yapmış oldukları bu tartışmalar hem Allah katında hem de Allaha iman eden müminler katında büyük bir gazap vesilesidir. Allah, ellerinde hiçbir delil bulunmadığı halde onun âyetleri hakkında tartışmaya girişen insanların kalblerini mühürlediği gibi her böbürlenen zorbanın kalbini de mühürler.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ﴿٣٦﴾
أَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلٰى إِلٰهِ مُوسٰى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا
وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ
فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

36-37- Firavun, (Veziri Hâmân'a): "Ey Hâmân, benim için yüksek bir kule yap. Belki onunla yollara, göklerin yollarına ulaşırım da Musa'nın ilahını görürüm. Şüphesiz ki ben, Musa'nın yalancı olduğunu sanıyorum." dedi. İşte Firavunun kötü ameli kendisine böylece güzel gösterilip ve doğru

yoldan alıkonuldu. Firavunun tuzağı elbette helakle sonuçlanacaktı.

*Firavun kavminden iman eden kul, Firavunun, Musa'nın öldürülmesini emretmesi üzerinde onu bu işe girişmekten alıkoymaya çalışmış ve Musa'yı öldürmenin sonucunun felaket olacağına dair Firavunun dikkatini çekmiştir. Bunun üzerine Firavun, kendisinin, şer işlerinde danışmanı olan Hâmân'a şöyle demiştir: "Ey Hâmân, sen benim için yüksek bir kule yap. Belki ben oraya çıkarak göklere yükselme yolunu bulur ve orada Musa'nın ilahını görürüm. Bununla beraber ben, Musa'nın yalancı olduğunu sanıyorum."

Evet, Allah, kendisine karşı isyan eden Firavuna, yapmış olduğu kötü amelleri güzel gösterdi ve böylece Firavunun kendi nefsi onu doğru yoldan alıkoydu. Şüphesiz ki Firavunun Musa'nın ilahını görmek için yaptığı iş neticesiz kalacaktı. Firavunun, kule yapımı için harcamış olduğu herşey boşa gitmiş olacaktı.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾
يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ
الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾

38- (Firavunun ailesinden, imanını gizleyen) o mümin adam, sözlerine şöyle devam etti: "Ey kavmim, bana uyun size doğru yolu göstereyim.

39- Ey kavmim, muhakkak bu dünya hayatı gelip geçici bir geçimlikten ibarettir. Âhiret ise şüphesiz, karar kılınacak bir mekandır.

Firavunun kavminden iman eden kişi kavmine şöyle dedi: "Eğer bana uyar ve size söylediklerimi kabul edecek olursanız ben sizlere doğru yolu açıklarım. O yolu tuttuğunuz takdirde kurtuluşa ermiş olursunuz. O yol da Allahın, Musa ile göndermiş olduğu dindir. Ey kavmim, dünyada iken size verilen bu hayat, ancak bir geçimliktir. Sizler, eceliniz gelinceye kadar bu dünya hayatında yaşayacaksınız. Sonra öleceksiniz ve bu hayatı kaybedeceksiniz. Ondan sonra varacağınız âhiret yurdu ise devamlı kalacağınız bir yerdir. Artık orada ölüm diye birşey yoktur. O halde âhiret yurdunu isteyin ve onun için amel işleyin.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰى اِلَّا مِثْلَهَاۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحاً مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فٖيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ
﴿٤٠﴾

40- Kim bir kötülük yaparsa, ancak yaptığı kötülük kadar ceza görür. Kim de erkek olsun kadın olsun, mümin olarak bir salih amel işlerse işte onlar cennete girerler ve orada hesapsız nimetlerle rızıklandırılırlar.

Kim, bu dünya hayatındayken Allaha karşı gelerek kötü amel işleyecek olursa, ancak işlediği amel kadar cezalandırılacaktır. Erkek olsun kadın olsun her kim de Allaha iman ederek salih amel işleyecek olursa işte onlar âhirette cennete girecekler ve onlara orada hesapsızca rızık verilecektir. Onların mükafaatları kat kat olacak, cehennemliklerinki gibi sadece yaptıklarının karşılığı olarak kalmayacaktır.

وَيَا قَوْمِ مَا لٖٓي اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنٖٓي اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾
تَدْعُونَنٖي لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لٖي بِهٖ عِلْمٌ وَاَنَا۬ اَدْعُوكُمْ
اِلَى الْعَزٖيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾
لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُونَنٖٓي اِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ
مَرَدَّنَٓا اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفٖينَ هُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾
فَسَتَذْكُرُونَ مَٓا اَقُولُ لَكُمْۜ وَاُفَوِّضُ اَمْرٖٓي اِلَى اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بَصٖيرٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾

41- Ey kavmim, neden, ben sizi kurtuluşa davet ederken siz beni ateşe davet ediyorsunuz?

42- Siz beni, Allahı inkar etmeye ve bilmediğim bir şeyi ona ortak koşmaya davet ediyorsunuz. Ben sizi, herşeye galip ve çok affedici olan Allaha davet ediyorum.

43- Şüphesiz ki sizin beni davet ettiğiniz şeyin, dünyada da âhirette de insanları çağıracak hiçbir gücü yoktur. Bizim varacağımız yer, Allahın huzurudur. Haddi aşanlar, işte onlar, cehennemliklerin ta kendileridir.

44- İlerde size söylediklerimi hatırlayacaksınız. Ben işimi Allaha bırakıyorum. Şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görendir."

Firavun kavminden, iman etmiş olan o kişi, sözlerine devamla şöyle dedi: "Ey kavmim, ne oluyor size? Ben sizi, Allaha iman edip peygamberi Musa'ya tabi olarak Allahın azabından kurtulmaya davet ederken siz beni, cehenneme sokacak işleri yapmaya davet ediyorsunuz, Firavunun dininde kalmamı istiyorsunuz. Benim, Allahı inkar etmemi ve ibadete layık olduklarını bilmediğim şeyleri ona ortak koşmamı istiyorsunuz. Ben ise sizi, herşeye galip olan ve tevbe edenlerin günahlarını bağışlayan Allaha kulluk etmeye davet ediyorum. O halde gelip Allaha kul olun. Herhangi bir menfaat ve zarar veremeyecek şeyleri bırakın.

Gerçekten, sizlerin, beni kulluk etmeye davet ettiğiniz putların, dünyada da âhirette de herhangi bir şeye davet etmeleri sözkonusu değildir. Çünkü onlar, konuşamayan ve anlamayan cansız varlıklardır. Onlar, kendilerine dua edenlere cevap verme gücünde değillerdir. Öldükten sonra hepimizin dönüp varacağı yer Allahın huzurudur. O, orada bizleri hesaba çekecektir. Allaha ortak koşarak ve Allah haram kıldığı halde insanları öldürerek haddi aşan kimseler ise cehennemliklerin ta kendileridir. Eğer Musa'yı öldürecek olursanız siz de cehennemlik olursunuz. Ey kavim, sizler, Allahın azabını gözlerinizle gördüğünüz zaman benim size söylediğim bu şeylerin gerçek olduğunu hatırlayacaksınız. Ben işimi Allaha bırakıyor ve ona tevekkül ediyorum. Zira o, kendisine tevekkül edenler için kafidir. Şüphesiz ki Allah, kullarını çok iyi görendir. Onlardan kimin itaatkâr kimin de isyankâr olduğunu bilir. Herkese yaptığı amelin karşılığını verir.

فَوَقٰيهُ اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوٓءُ

الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾

45- Allah o mümin adamı, Firavunun ve adamlarının kurdukları tuzağın kötülüklerinden korudu. Firavun ailesini de kötü bir azap kuşatıverdi.

Allah, Firavun ailesinden iman eden bu mümin kulu, iman ettiğinden dolayı, Firavun ve adamlarının, kendilerine karşı gelenlere yapmış oldukları tuzakların kötülüklerinden korudu. Firavun ailesini ise azapların kötüsü kuşattı.

*Âyette zikredilen "Firavun ailesinden" maksat, ona tabi olanlar ve ona itaat edenlerdir. "Azapların kötüsü"nden maksat ise, suda boğulmak sonra da cehenneme atılmaktır.

اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ اَدْخِلُوا

اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

46- O azap ateştir. Onlar sabah akşam ateşe takdim edilirler. Kıyamet kopunca da "Firavun ailesini azapların en şiddetlisine sokun." denilecektir.

Firavun kavminin uğratılacağı o kötü azap, ateş azabıdır. Onlar, sabah akşam, ruhları siyah kuşların içinde olmak üzere kıyamet gününe kadar o ateşe takdim edilirler. Kıyamet kopunca da Firavun ve taraftarlarını "Azapların en şiddetlisi olan cehennem azabına koyun." denilir.

*Süddî diyor ki: "Firavun kavminin ruhları siyah kuşlar şeklindeki varlıklar içindedir. Onlar günde iki defa, sabah ve akşam ateşe takdim edilirler. Kıyamet kopuncaya kadar bu böyle olur."

Katade'den ise, şunu söylediği rivayet edilir: "Firavun taraftarlarına bir azap olmak üzere, sabah akşam cehennemdeki yerleri gösterilir. "Ey Firavun ailesi, işte sizin cehennemdeki yeriniz budur." denilir.

وَاِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا اِنَّا

كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ

الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾

47- Kâfirler cehennemde birbirleriyle münakaşa ederlerken, güçsüzler büyüklük taslayanlara şöyle diyeceklerdir. "Biz size uymuştuk. Şimdi ise siz ateşin bir kısmını olsun bizden uzaklaştırabilir misiniz?

48- Büyüklük taslayanlar ise: "Şimdi hepimiz cehennemdeyiz. Şüphesiz Allah, kulları arasında hükmünü vermiştir." derler.

Ey Muhammed, sen o kâfirlere, cehennem ateşinin içinde birbirleriyle tartışacaklarını hatırlat. O zaman Allaha ortak koşmakta ve onu inkarda ileri gelenlerine tabi olan zayıf ve güçsüzler, tabi oldukları şımarık liderlerine şöyle diyeceklerdir: "Biz dünyada kâfirlikte size uyduk. Bugün sizler azabın bir kısmını olsun bizden hafifletir misiniz? Zira biz dünyada iken sizin emrinize koşuyorduk. Bu azap bize sizin yüzünüzden geldi. Siz olmasaydınız biz orada iman etmiş olurduk, başımıza bunlar da gelmezdi. Kendilerine uyulan şımarık liderler ise, dünyada iken peşlerine taktıkları insanlara şu cevabı vereceklerdir. "Ey kavim, bizler de sizler de bu ateşte ebedi olarak kalacağız. Bundan kurtulmamıza imkan yoktur. Zira Allah, kulları arasında kesin hükmünü vermiştir. Cennetlikleri cennete cehennemlikleri de cehenneme yerleştirmiştir. Artık ne bizler, içinde bulunduğumuz bu sıkıntılardan kurtulabileceğiz ne de cennetlikler, içinde yaşamış oldukları nimetlerden mahrum olacaklardır."

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ

الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا

وَمَا دُعَٰٓؤُا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ ﴿٥٠﴾

49- Cehenmem ateşinde bulunanlar, cehennem zebanilerine: "Rabbinize dua edin de azabımızdan birgün olsun hafifletsin." derler.

50- Cehennem zebanileri: "Size peygamberleriniz apaçık delillerle gelmiyor muydu?" derler. Onlar da: "Evet geliyordu." derler. Cehennem zebanileri de: "O halde kendiniz dua edin." derler. Şüphesiz ki kâfirlerin duası hep boşunadır.

Cehennemlikler, ckehennemin bekçilerinden ve idarecilerinden, içinde bulundukları sıkıntının hafifletilmesi için yardım isteyecekler ve onlara: "Siz olsun rabbinizi çağırın da bizim içinde bulunduğumuz bu azabı bizden dünya günüyle olsun birgün hafifletsin." diyeceklerdir. Cehennemin bekçi ve idarecileri ise onlara şu cevabı vereckelerdir: "Sizlere dünyada iken peygamberleriniz Allahın varlığını ve birliğini gösteren deliller getirmediler mi? ki siz onu birleyip ona iman edesiniz ve onun dışındaki şeyleri ilah kabul etmekten uzak olasınız." Cehennemlikler ise diyecekler ki: "Evet, peygamberlerimiz bize bu gibi deliller getirmişlerdi. Fakat biz onları yalanlamıştık."

Bunun üzerine cehennemin idarecileri onlara şu cevabı vereceklerdir: "O halde şimdi sizler, peygamberlerinizin sizleri iman etmeye davet ettiği rabbinizi çağırın." Onlar da Allahı çağıracaklar fakat kâfirlerin duası hep boşuna olacaktır. Zira onlara müsbet hiçbir cevap verilmeyecek, onlara sadece: "Kesin sesi konuşmayın." denecektir.

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ
ٱلْأَشْهَٰدُ ﴿٥١﴾

51- Şüphesiz biz, peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edeceği kıyamet gününde mutlaka yardım edeceğiz.

Şüphesiz ki biz, peygamberlerimize ve onlara iman eden müminlere, hem dünya hayatlarında hem de meleklerin, peygamberlerin ve müminlerin,

kâfirlerin aleyhine şahitlik edecekleri âhiret hayatında yardım ederiz.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, dünya hayatındayken, peygamberlerine yardım ettiğini bildirmektedir. Ancak Hz. Yahya, Hz. Zekeriyya, Hz. Şa'ye gibi peygamberler, kavimleri tarafından öldürülmüş, Hz. İbrahim ülkesini terkedip hicret etmek zorunda kalmış, Hz. İsa, öldürülme teşebbüsü neticesinde Allah tarafından göklere kaldırılmıştır. Bu nedenle âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir.

Birinci izah şekline göre âyet-i kerimenin manası şöyledir: Allah teala, peygamberlerine, kendilerine eziyet edenlere karşı yardım etmiş, bu yardım onlara ya sağ iken erişmiş, Allah onları düşmanlarına galip getirmiş onlar da düşmanları ezmişlerdir. Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Muhammed (s.a.v.) bunlardandır.

Veya Allah teala,peygamberleri kavimleri tarafından öldürüldükten sonra onları öldürenleri helak etmiş böylece peygamberlerinin intikamını almış ve onların davalarına yardım etmiştir. Hz. Şa'ye ve Hz. Zekeriyya bunlardandır.

Veya kavimleri peygamberlerini öldürdükten sonra Allah teala o kavimlerin düşmanlarını onlara musallat etmiş ve düşmanları eliyle onları yok etmiştir. Hz. Yahya'yı öldürenlere Buhtunnasr'ın musallat edilmesi buna misaldir.

Yahut da, Peygamberler ümmetlerinden ayrıldıktan sonra, Allah teala, peygamberlerine karşı çıkan o ümmetleri mahvetmiştir. Hz. İbrahim ve Hz. İsa'nın kavimleri bunlara misaldir. Zira Allah teala, Hz. İsa'yı öldürmeye teşebbüs eden Yahudilere Bizans Rumlarını musallat etmiş ve onları hor ve hakir duruma düşürmüştür.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i kudsîde Allah tealanın şöyle buyurduğunu beyan etmektedir:

قَالَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) إنَّ اللهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيّاً فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ.

"Kim benim bir velime düşmanlık ederse şüphesiz ki ben ona karşı savaş açmış olurum." (14)

Âyet-i kerimenin ikinci izah şekli ise şöyledir: "Âyette her ne kadar Allah tealanın, bütün peygamberlerine yardım ettiği zikredilmiş ise de onlardan özellikle bazılarına yardım ettiği kasdedilmiştir. Buna göre âyeti şu şekilde izah etmek mümkündür. "Şüphesiz ki biz, peygamberimiz Muhammed'e ve ona iman eden müminlere, dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik yapacağı âhiret gününde yardım edeceğiz."

14- Buhari, K.er-Rikak, bab: 38.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

52- O gün zalimlere, mazeretleri hiçbir fayda sağlamayacaktır. Lanet onlaradır. Yurdun kötüsü de onlaradır.

Şahitlerin şahitlik yapacağı kıyamet gününde, Allaha ortak koşarak veya onu inkar ederek zalim olanlara, ileri sürecekleri mazeretleri fayda vermeyecektir. Zira onlar, tutarsız mazeretler ileri süreceklerdir. Lanet onlaradır, yurtların en kötüsü olan cehennem de onlaradır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾

53- Şüphesiz ki biz Musa'ya bir hidayet rehberi verdik. İsrailoğullarına da Tevratı miras bıraktık.

*Âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Bunlardan biri, mealde verildiği şekildedir. Buna göre Hz. Musa'ya verilen hidayet rehberinden maksat, Tevrat'tır.

İkinci izah şekline göre ise âyetin manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz Musa'ya hidayet verdik, İsrailoğullarını da Tevrata mirasçı kıldık.

Bu izaha göre Hz. Musa'ya verilen hidayetten maksat, Allahın kendisine verdiği peygamberliği insanlara tebliğ etmesidir. Taberi de âyeti bu şekilde izah etmiştir.

هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

54- O, akıl sahipleri için bir hidayet rehberi ve bir öğüttür.

O Tevrat, akıl sahipleri için dini hükümleri beyan eden bir rehber ve bir öğüttür.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

55- Ey Muhammed, sabret. Şüphesiz ki Allahın vaadi haktır. Kusunun affını dile. Akşam sabah rabbini hamd ile tesbih et.

Ey Muhammed, rabbinin emirlerine karşı sabırlı ol. Sana verdiği peygamberliğinin icaplarını yerine getir. Onu kavmine tebliğ et. Allahın, sana ve iman edenlere yardım edeceği vaadine kesinlikle inan. Zira onun vaadi haktır. O, vaadinden dönmez. Allahtan, günahlarının bağışlanmasını dile. Akşam sabah rabbini överek namaz kıl.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ
إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

56-Kendilerine verilmiş hiçbir delil olmadan Allahın âyetleri üzerinde münakaşa edenlerin kalblerinde, ulaşamadıkları büyüklenmeden başka birşey yoktur. O halde sen Allaha sığın. Şüphesiz o, herşeyi işitendir, görendir.

Ey Muhammed senin, rabbinin katından getirmiş olduğun âyetler hakkında kendilerinde, Allah katından hiçbir delil bulunmadığı halde tartışan o insanların tartışma sebebi, kalblerinde kibirin bulunmasıdır. Bu kibirden dolayı sana tabi olmayı ve senin, Allah katından getirdiğin dini kabul etmeyi gururlarına yediremezler. Onlar, Allahın sana verdiği üstünlüğü kıskandıkları için böyle ya-

parlar. Fakat onlar bu davranışlarıyla Allahın sana verdiği üstünlüğe asla erişemezler. Zira bu, Allahın, kullarından dilediğine verdiği lütfudur. Kulların istekleriyle elde edilecek birşey değildir. O halde sen bunların şerrinden ve kalbine kibir gelmesinden Allaha sığın. Allah, bu tartışmaya girişenlerin sözlerini çok iyi işiten ve davranışlarını çok iyi görendir. Onlara layık oldukları cezayı verecektir.

*Âyet-i kerimede geçen: "Kalblerinde, ulaşamadıkları büyüklenmeden başka birşey yoktur." cümlesi iki şekilde izah edilmiştir.

Bu izahların birine göre mana şöyledir: Onlar, kibirlenmelerinden ve kıskanmalarından dolayı Allahın âyetleri hakkında tartışmaya girerler. Fakat kıskandıkları o peygamberlik mertebesine asla erişemeyeceklerdir. Zira o, Alllah vergisidir. Kulun, çalışmakla o mertebeyi elde etmesi mümkün değildir.

لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

57- Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

*Allah teala bu âyette, insanları, öldükten sonra diriltmeye kadir olduğuna işaret ederek buyuruyor ki: "Elbette ki göklerin ve yerin henüz bir örneği olmadan yaratılmaları, insanların yaratılmasından ve öldükten sonra tekrar diriltilmelerinden daha büyük bir iştir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Bu hususta Allah teala diğer bir âyette şöyle buyurmaktadır: "Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmada hiçbir güçlük çekmeyen Allahın, ölüleri tekrar diriltmeye kadir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, elbette o herşeye kadirdir." (15)

وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصٖيرُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ
يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

15- Ahkaf Suresi, âyet: 33.

58- Körle gören, iman edip salih amellerde bulunanla kötülük işleyen bir değildir. Ne kadar da az düşünüyorsunuz.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Kör"den maksat, Allahın varlığını ve birliğini gösteren delilleri göremeyen, onları düşünüp onlardan ibret alamayan, Allahın birliğini ve herşeye kadir olduğunu anlamayan kâfirdir. "Gören"den maksat ise Allahın delillerini gözüyle görebilen, onları düşünüp onlardan ibret alan ve yaratıcısının çok büyük ve herşeyi yaratmaya kadir olduğunu idrak eden müminlerdir. Âyette zikredilen "Kötülük işleyen"den maksat ise, rabbini inkar eden kâfir, ona isyan eden fâcir ve onun emirlerine karşı gelen zalimlerdir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Ne de az düşünüyorsunuz." buyurulmaktadır. Yani, ey insanlar, Allahın delillerini pek az düşünüyor ve onlardan pek az öğüt ve ibret alıyorsunuz. Şayet sizler, Allahın âyetlerini hakkıyla düşünüp onlardan ibret alacak olsanız elbetteki yaptığınız hatayı anlamış olacaksınız. Allahın, insanları, öldükten sonra tekrar diriltme gücünde olduğunu idrak etmiş olacaksınız.

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

59- Kıyamet mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu iman etmezler.

Ey insanlar, Allahın, insanları diriltip mükafaatlandıracağı veya cezalandıracağı kıyamet günü gelmektedir. Bunun geleceğinde asla şüphe yoktur. Sizler bunu kesin olarak böyle bilin. Öldükten sonra diriltilip amellerinizden dolayı hesaba çekileceğinizi unutmayın. Bu sebeple rabbinize tevbe edin. Fakat insanların çoğu kıyametin geleceğine iman etmezler ve böylece cehenneme atılma cezasını hak ederler.

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي
سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

60- Rabbiniz şöyle dedi: "Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim, bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler, şüphesiz rezil ve perişan olarak cehenneme gireceklerdir.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Dua"dan maksat, Allaha samimi bir şekilde kulluk etmektir. Kişi yalnız Allaha kulluk ettiği takdirde Allah onun duasını karşılıksız bırakmaz. Ona merhametli davranır ve onu affeder.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde:

قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) يَقُولُ: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ ثُمَّ قَرَأَ (وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ.

"Şüphesiz ki dua ibadettir." buyurmuş ve sonra bu âyeti okumuştur. (16)

Peygamber efendimiz duanın gerekliliği hakkında da şöyle buyurmuştur:

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «مَنْ لَمْ يَدْعُ اللهَ، سُبْحَانَهُ، غَضِبَ عَلَيْهِ»

"Kim Allaha dua etmezse Allah ona karşı gazaplanır." (17)

Diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: "Allah nezdinde duadan daha bütün birşey bulunmamaktadır." (18)

Yine bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ.

"Dua ibadetlerin beynidir." (19)

16- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 40, bab: 1, Hadis no: 3241 / İbn-i Mâce, K.ed-Dua, bab: 1, Hadis no: 3822 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.267-271.
17- ibn-i Mâce, K.ed-Dua, bab: 1, Hadis no: 3827 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.443, 477.
18- İbn-i Mâce, K.ed-Dua, bab: 1, Hadis no: 3829 / Tirmizî, K.ed-Dua, bab: 1, Hadis no: 3370 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.162.
19- Tirmizî, K.ed-Dua, bab: 1, Hadis no: 3371.

Peygamber efendimiz, Allah tealaya çeşitli şekillerde duada bulunmuştur. Bu dualarına misal olarak şunlar zikredilebilir:

كَانَ يَقُولُ «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ. اَللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا. وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا. أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلاَهَا. اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لاَ يَخْشَعُ وَمِنْ نَفْسٍ لاَ تَشْبَعُ وَمِنْ دَعْوَةٍ لاَ يُسْتَجَابُ لَهَا».

"Ey Allahım, âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan cimrilikten yaşlılıktan ve kabir azabından sana sığınırım. Allahım, sen nefsime takvasını ver. Sen onu arındır. Sen onu en hayırlı arındıransın ve onun velisi ve mevlasısın. Ey Allahım, ben fayda vermeyen ilimden, ürpermeyen kalbden, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım." (20)

Peygamber efendimiz, duaların kabul edilmeme sebeplerinden bazılarını zikrederek de şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ اللهَ طَيِّبٌ لاَ يَقْبَلُ إِلاَّ طَيِّباً. وَإِنَّ اللهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ. فَقَالَ: يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ. وَقَالَ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ. يَا رَبِّ! يَا رَبِّ! وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟».

20- Müslim, K.ez-Zikr, bab: 73, Hadis no: 3722

"Ey insanlar, şüphesiz ki Allah temizdir, ancak temiz olanı kabul eder. Allah, müminlere de peygamberlerine emrettiğini emretmiştir. Peygamberlerine: "Ey peygamberler, temiz ve helal rızıklardan yeyin, salih ameller işleyin. Şüphesiz ki ben sizin yaptıklarınızı çok iyi bilirim." [21] buyurmuş, müminlere ise: "Ey iman edenler, size verdiğim rızıkların temiz olanlarından yeyin. Şayet sadece Allaha iman ediyorsanız ona şükredin." [22] buyurmuştur.

Peygamber efendimiz daha sonra uzun bir yolculuk yapan bir adamı anlatmış ve onun için şöyle buyurmuştur: "Bu adamın saçı başı birbirine karışmış, ayaklarını toz bürümüştür. Ellerini göğe doğru kaldırır: "Ya rab, Ya rab." der. Fakat yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve kendisi haramla beslenmiştir. Artık onun duası nasıl kabul edilecektir?" [23]

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ

لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾

61- İçinde dinlenesiniz diye sizin için geceyi yaratan ve gündüzü aydınlık yapan Allahtır. Şüphesiz Allah, insanlara lütufkârdır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

Ey insanlar, geceyi, içinde dinlenesiniz diye yaratan, gündüzü de rızkınızı aramanız için aydınlık kılan Allahtır. Şüphesiz ki Allah, insanlar için emsalsiz lütuflarda bulunandır. Fakat insanların çoğu Allaha itaat ederek ve sadece onun ilahlığını kabul ederek bu lütuflarına karşı ona şükretmezler.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

21- Müminun Suresi âyet: 51

22- Bakara Suresi, âyet: 172.

23- Müslim, K.ez-Zekât, bab: 65, Hadis no: 1015 / Tirmizî, K.et-Tefsir, Sure: 2 bab: 36, Hadis no: 2989.

62- İşte bu nimetleri size veren, herşeyi yoktan var eden rabbiniz Allahtır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde ona ibadet etmekten nasıl döndürülürsünüz?

Ey insanlar, işte bu işleri yapan ve sizlere bu nimetleri veren, sizin sahibiniz ve işlerinizi düzene koyan Allahtır. O, herşeyi yaratandır. Ondan başka ibadete layık olan hiçbir ilah yoktur. O halde nasıl olur da ondan çevirilir ve uzaklaştırılırsınız?

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾

63- Allahın âyetlerini inkar edenler işte böyle döndürülürler.

Ey insanlar, sizin, hakkı bırakıp batıla yöneldiğiniz gibi sizden önce Allahın delillerini yalanlayan ve onlara iman etmeyenler de hakkı bırakıp bâtıla yönelirlerdi. Şimdi siz de onların yolunu tutuyorsunuz.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ
فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ
اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾

64- Yeryüzünü sizin için durulacak yer kılan, göğü de bina eden, size şekil verip şeklinizi güzel kılan ve sizi helal ve temiz nimetlerden rızıklandıran Allahtır. İşte bütün bunları yapan, rabbiniz olan Allahtır. Âlemlerin rabbi olan Allah, yüceler yücesidir.

Ey insanlar, yeryüzünü sizler için üzerinde yaşadığınız bir karargâh kılan, gökleri de üzerinize bina edip yukarı kaldıran, size şekil verip o şeklinizi de diğer yaratıklardan daha güzel yapan, size helal ve lezzetli rızıklar veren Allahtır. Ey insanlar, işte bütün bu işleri yapan ve sizlere bu nimetleri veren Allahtır. İlahlık sadece ona aittir. Rablik de ona aittir. Bütün âlemlerin rabbi ve yaratıkların sahibi olan Allah, yüceler yücesidir.

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾

65- O diridir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde dini Allaha

tahsis ederek ve "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun." diyerek sadece ona yalvarın.

O, devamlı diri olandır. Onun dışında olan herşeyin hayatı son bulacaktır. Ondan başka, kendisine hakkıyla kulluk edilecek hiçbir ilah yoktur. O halde ey insanlar, dini sadece ona ait kılarak ve ilahlığın sadece ona ait olduğunu kabul ederek ona yalvarın, ibadette ona herhangi birşeyi ortak koşmayın. "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun." deyin ve ona şükredin.

*Bu âyet-i kerimenin sonunda bulunan "Allaha hamdolsun diyerek" ifadesi ayrı bir cümle olarak şu şekilde de izah edilmiştir. "Allah buyurdu ki "Âlemlerin rabbi olan Allaha hamdolsun."

Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr bu âyet-i kerimeye bakarak "Kim 'Lailahe İllallah' derse, hemen arkasından da "Elhamdülillahi Rabbil âlemin." desin." demişlerdir.

قُلْ اِنّ۪ي نُه۪يتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَٓاءَنِيَ
الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبّ۪ي وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ
٦٦

66- Ey Muhammed, o müşriklere şöyle de: "Rabbim tarafından bana apaçık deliller gelince ben sizin, Allahtan başka taptıklarınıza ibadet etmekten kesinlikle men edildim ve âlemlerin rabbi olan Allaha teslim olmakla emrolundum."

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Ey kavim, bana rabbim tarafından indirilen kitabın apaçık âyetleri geldikten sonra sizin, Allahı bırakıp da tapmış olduğunuz putlara ibadet etmem yasaklanmıştır. Rabbim bana, herşeyin rabbi ve mâliki olan kendisine boyun eğmemi ve itaati sadece ona yapmamı emretti.

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا

ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ

وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

67- Sizi topraktan sonra nutfeden sonra kan pıhtısından yaratan sonra sizi bir çocuk olarak dünyaya getiren sonra büyüyüp en güçlü çağınıza eresiniz, daha sonra da ihtiyarlayasınız diye sizi yaşatan O'dur. İçinizden bir kısmınız, daha önceden vefat ettirilmektedir. Bu şekilde yaratılmanız, Allahın takdir ettiği belli bir vakte yetişmeniz ve onun bundaki hikmetlerini düşünmeniz içindir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Resulullaha müşriklere, Allahın bir olduğunu gösteren delilleri beyan etmesini emretmekte ve buyurmaktadır ki: "Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Ben, âlemlerin rabbi olan Allaha boyun eğmekle emrolundum. Zira o sizin atanız Âdem'i topraktan yarattı, sonra sizi bir damla sudan daha sonra da bir kan pıhtısından var etti. Sonra sizleri annenizin karnından, küçük bir bebek olarak dünyaya getirdi. Sonra sizin hayatınızı devam ettirdi ki büyüyüp en güçlü çağınıza eresiniz sonra da ihtiyarlayasınız. İçinizden bazılarınız daha önceden, annesinin düşük yapmasıyla veya küçük yaşta yahut gençlik çağında ya da olgunlaştığında ihtiyarlamadan evvel vefat ettirilir. Biz bunları böyle yaparız ki siz belli bir süreyi doldurasınız ve bu yapılanları düşünüp de ibret alasınız.

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

68- Dirilten de öldüren de O'dur. O, herhangi bir şeyin olmasını dilediği zaman ona sadece "Ol" der. O da hemen oluverir.

Ey Muhammed, yine onlara de ki: "Bütün canlılara hayat veren, daha sonra da onların hayatını sona erdiren sadece Allahtır. Allahtan başka hiçbir kimsenin buna gücü yetmez. O, birşeyin olmasını diler de onun olmasına hükmederse o şey için sadece "Ol" der. O da hemen oluverir. Bütün bu işleri yapmak için Allahın çaba harcaması söz konusu değildir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾

69- Ey Muhammed, Allahın âyetleri üzerinde münakaşa edenleri

görmez misin? (Haktan) nasıl da çevriliyorlar.

Ey Muhammed, Allahın âyetleri ve delilleri hakkında seninle tartışan kavminin şu müşriklerini görmez misin? Haktan nasıl yüzçeviriyor ve olgunlaşmadan uzaklaşıyorlar.

*Muhammed b. Sîrîn bu âyet-i kerimenin, kader hususunda tartışanlar hakkında nâzil olduğunu söylemiş, İbn-i Zeyd ise bu âyetin, müşrikler hakkında nâzil olduğunu söylemiş, Taberi de bu görüşü tercih ederek bundan sonra gelen âyetlerin bu hususu açıkladığını söylemiştir.

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

70- Onlar, Kur'anı ve peygamberlerimizle gönderdiklerimizi yalanlayanlardır. Yakında bileceksiniz.

Allahın âyetleri hakkında tartışanlar, Allahın kitabı olan Kur'anı ve peygamberlerimizle gönderdiğimiz Tevhid inancını ve öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan kimselerdir. Allahın âyetleri hakkında tartışmaya giren ve Allahın kitabını ve peygamberlerinin getirdiği tevhid inancını yalanlayan bu kimseler yakında neyin ne olduğunu bilecekler ve senin haber verdiğin şeylerin gerçek olduğunu anlayacaklardır.

*Bu âyet-i kerime, Allaha ortak koşanları tehdit etmekte, bundan sonra gelen âyetler ise geleceği haber verilen azabın nasıl olacağını bildirmektedir.

إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾

فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾

مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذٰلِكَ

يُضِلُّ اللّٰهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

71-72- O zaman onlar, boyunlarında halkalar ve zincirler olduğu halde önce kaynar suda süründürülecekler sonra da ateşte yakılacaklardır.

73-74- Sonra onlara: "Nerede Allaha ortak koştuğunuz şeyler?" denilecektir. Onlar da: "Bizi bırakıp kayboldular. Meğer dünyada biz hiçbir şeye ibadet etmiyormuşuz." derler. İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır.

Allahın âyetleri hakkında tartışmaya girişen, Allahın kitabı Kur'anı ve peygamberiyle gönderdiği tevhid inancını yalanlayanların boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde kaynar suların içinde çekilip sürüklendiklerini sonra da üzerlerinde ateşler yakıldığını bir görsen. İşte o zaman onlar neyin ne olduğunu bileceklerdir. Sonra onlara şöyle denecektir: "Nerede sizin, Allaha ibadet ederken ona ortak koştuğunuz putlarınız? Yardımınıza koşup ta sizi, içinde bulunduğunuz bu perişanlıktan kurtarsınlar. Zira kendisine kulluk edilen ilah, kulunu ve hizmetçisini kurtarmaya koşar.

Perişan durumda olan müşrikler ise şu cevabı vereceklerdir. "Allaha ortak koştuğumuz şeyler kaybolup gittiler. Bizi bu azabın içinde bıraktılar.Daha doğrusu biz dünyada iken, gerçekte ibadete layık olan hiçbirşeye kulluk etmemişiz."

Evet, Allah, kâfirleri işte böyle sapıklığa düşürür. Onlara merhamet edip cehennem azabından kurtamaz ve onların azaplarını da hafifletmez.

ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

اُدْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾

75-76- O gün kâfirlere: "İçinde bulunduğunuz bu azap, yeryüzünde haksız yere sevindiğiniz ve çılgınca şımardığınız içindir. Ebedi kalacağınız cehenneme kapılarından girin." denilecektir. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür.

O kâfirlere âhirette şöyle denecektir: "Ey insanlar, bugün içinde bulunmuş olduğunuz azap sizin, dünyada iken, Allah size izin vermediği halde, yeryüzünde batılın peşinden gidip günah işleyerek sevinmenizden ve böbürlenip şımarmanızdan dolayıdır. Şimdi sizler cehennemin yedi kapısından ve herbiriniz

için ayrılmış olan kapılardan içeri girin. Sizler orada ebedi olarak kalacaksınız. Dünyada iken Allahı birlemeyi ve peygamberlerine iman etmeyi gururlarına yediremeyen kibirli kâfirlerin yeri ne kötüdür.

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾

77- Ey Muhammed, sabret. Şüphesiz Allahın vaadi haktır. Biz, ya kâfirlere vaadettiğimiz azabın bir kısmını sana dünyada göstereceğiz veya göstermeden ruhunu alacağız. Nasıl olsa onlar bize döndürüleceklerdir.

Ey Muhammed,, sen bu müşriklerin, Allahın sana indirdiği âyetler hakkındaki tartışmalarına ve seni yalanlamalarına karşı sabret. Zira Allah, onlar hakkında sana vaadettiği zaferi ve onlara vereceği cezayı mutlaka gerçekleştirecektir. Çünkü Allahın vaadi haktır. Ey Muhammed, yine sen hayattayken müşrikler için vaadettiğimiz azabın bir kısmını sana göstereceğiz yahutta seni, onları azaba uğratmadan önce vefat ettireceğiz. Onların da senin de döneceğiniz yer, bizim huzurumuzdur. Biz o zaman seninle onlar arasında doğru olan hükmümüzü vereceğiz ve onların ebediyyen cehennemde kalacaklarını senin de nimetlerle dolu cennetlere konacağına karar vereceğiz. O halde sen üzülme, onların yaptıklarına karşı sabret.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ
مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ فَإِذَا
جَاءَ أَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

78- Şüphesiz ki biz, senden önce birçok peygamberler gönderdik. Onlardan bir kısmını sana anlattık, bir kısmını da anlatmadık. Allahın izni olmadan peygamberlerden hiçbiri bir âyet dahi getiremez. Allahın emri geldiği zaman onlar arasında hak ile hükmolunur. İşte o zaman batılla uğ-

raşanlar hüsrana uğrarlar.

Ey Muhammed, şüphesiz ki senden önce de bir kısım ümmetlere peygamberler gönderdik. Onların bir kısmını sana anlattık diğer bir kısmını ise anlatmadık. Bu peygamberlerden herhangi birine, Allahın kendisine izin vermeden, ümmetleriyle kendisinin arasını tam ayıracak mucize getirme imkanı vermedik. Bu itibarla sana da iznimiz olmadan kavminin istediği mucizeleri getirme imkanını vermedik. Allahın emri gelince adaletle hüküm verilir. Peygamberler ve onlarla birlikte iman eden kurtarılır. İşte orada yalan söyleyip Allaha karşı iftirada bulunarak ve Allahın ortağı bulunduğunu iddia ederek batılla uğraşanlar hüsrana uğratılmış olurlar.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ
تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾

79-80- Allah sizin için hayvanları yarattı ki bir kısmına binesiniz, bir kısmının etinden yiyesiniz -Onlarda sizin için daha nice menfaatlr vardır- İhtiyaç duyduğunuz şeylere de onlarla ulaşasınız. Siz onların yanında gemilerle de taşınırsınız.

81- Allah size delillerni gösteriyor. Allahın delillerinden hangisini inkar edersiniz?

Ey Allaha ortak koşan müşrikler, sizin için deve, sığır, koyun gibi hayanları yaratan ancak Allahtır. Allah onlardan at, katır, merkep gibi bir kısmını binmeniz için, deve, sığır, koyun gibi bir kısmının da etinden yemeniz için yaratmıştır. Ayrıca sizler için hayvanlarda birçok menfaatler vardır. Derilerinden, yünlerinden, tülerinden, kıllarından çeşitli şekillerde istifade eder, sütlerinden çeşitli gıdalar elde edersiniz. Bir de bu hayvanlar vasıtasıyla, çok güçlükle ulaşabileceğiniz yerlere varıp ulaşırsınız. Sizler bir yandan bu hayvanların sırtında taşınır diğer yandan da su üzerinde yüzen gemilerle taşınırsınız.

Ey insanlar, Allah size, varlığına ve birliğine işaret eden delillerini gösterir. Artık sizler, Allahın âyetlerinden hangisinin yanlış olduğunu söyleyebilirsi-

niz de Allahın birliğini yalanlayıp onun dışında ilahlar edinirsiniz?

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا
أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

82- Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önce geçmiş milletlerin âkıbeti nasıl olmuş görmüyorlar mı? Onlar kuvvet ve yeryüzündeki eserleri bakımından kendilerinden çok daha güçlüydüler. Onların kazandıkları kendilerine hiçbir fayda sağlamamıştır.

Ey Muhamed, kavminin müşriklerinden, Allahın âyetleri hakkında tartışan o insanlar, yeryüzünde dolaşarak kendilerinden önce geçen kavimlerin sonlarının nasıl olduğunu görmezler mi? Onlar, peygamberlerimizi yalanlamaları ve âyetlerimizi inkar etmeleri yüzünden nasıl helak ettiğimizi anlamazlar mı? Halbuki bunlardan önce geçen ümmetler sayı bakımından bu müşriklerden daha çok, güç bakımından daha kuvvetliydiler. Öyle ki dağları oyup evler yapılorlar ve oralarda işyerleri kuruyorlardı. Fakat bizim azabımız gelip çatınca onların bu yaptıkları şeyler kendilerine hiçbir şey sağlamadı, hepsi birden helak olup gittiler. Şimdi senin kâvmin de onlara bakarak ibret alsınlar. Aksi halde onların sonu da hüsrandır.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٨٣﴾

83- Onlara peygambererı apaçık delillerle gelince sahiboldukları ilimle şımardılar. Alaya aldıkları azap da onları çepeçevre kuşatıverdi.

Önce geçmiş olan bu kavimlere peygamberleri, Allahın apaçık delillerini

getirdiği zaman onlar cehelatlerinden dolayı kendilerinde var olan ilimle şımarıp durdular. "Biz, neyin ne olacağını daha iyi biliriz. Biz, öldükten sonra diriltilip azap edilmeyeceğiz." dediler. Fakat onları, peygamberlerinden acele olarak getirmesini istedikleri azap çepeçevre kuşatıverdi. Böylece, alaya aldıkları şey onları helak etti.

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ
مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾

84- Onlar, azabımızın şiddetini gördükleri zaman: "Biz sadece Allaha iman ettik. Ona ortak koştuğumuz şeyleri inkar ettik." dediler.

Geçmişte peygamberlerini yalanlayan bu ümmetlere peygamberlerinin haber verdiği azabımız gelip çatınca onlar bunu gözleriyle gördüler ve "Allahın birliğine iman ettik. Ondan başka bir ilah bulunmadığını tasdik ettik. Allaha ortak koştuğumuz şeyleri inkar ettik." dediler.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ
فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

85- Azabımızın şiddetini görünce imana gelmeleri onlara hiçbir fayda sağlamadı. Allahın, kulları hakkında ötedenberi uygulanagelen kanunu budur. İşte kâfirler o zaman hüsrana uğrarlar.

Fakat Allahın azabını dünyada iken gözleriyle gördüklerinde iman etmek zorunda kalan bu kavimlere, imanları hiçbir fayda vermedi. Çünkü onlar imanın fayda vermeyeceği bir anda iman etmişlerdi. Zira inkar edenlere Allahın azabı geldikten sonra inkarcıların inkarlarından vazgeçip tevbe etmelerinin kendilerine herhangi bir fayda sağlayamayacağı, Allahın, kulları hakkında süregelen bir kanunudur. Bu sebeple Allah onların tevbelerini kabul etmemiştir. İşte Allahın azabı gelince kâfirler hüsrana uğramışlardır. Dünya karşılığında âhireti satmaları sebebiyle zarar etmişlerdir.

FUSSILET SURESİ

Fussılet Suresi elli dört âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile, Kur'an-ı Kerimin, rahman ve rahim olan Allah tarafından indirildiğini beyan ederek başlıyor ve kâfirlerin Resulullaha şöyle dediklerini haber veriyor: "Bizi davet ettiğin şeye karşı kalblerimizde bir örtü, kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda bir perde vardır. Sen istediğini yap biz de istediğimizi yapacağız." (1)

Sure-i celilede bundan sonra, Resulullahın da ancak bir insan olduğu fakat kendisine, ilahın ancak bir ilah olduğu vahyinin geldiği beyan ediliyor.

Bundan sonra, Allah tealanın, yeri iki günde yarattığı ve oraya sabit dağlar yerleştirerek bereketler verdiği sonra Allahın iradesinin, duman halinde bulunan semaya yönelerek onlara "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dediği onların da "İsteyerek geldik." dedikleri beyan ediliyor. Daha sonra, Allah tealanın yedi semayı iki günde yarattığı ve her semaya, kendisine ait hususların vahyedildiği haber veriliyor.

Daha sonra Resulullah (s.a.v.)e, Kur'andan yüz çeviren kâfirleri Âd ve Semud kavimlerinin başına gelen o korkunç yıldırıma benzer bir yıldırımla uyarması emrediliyor. Âd kavminin üzerine soğuk bir rüzgarın gönderildiği, Semud kavmini de zelil edici bir azabın yıldırımının çarptığı haber veriliyor.

Allah düşmanlarının âhirette derilerinin ve diğer azalarının aleyhlerine şahitlik edeceği beyan ediliyor.

"Rabbimiz Allahtır" deyip doğru yolda devam edenlere, meleklerin inerek onlara korkmamalarını söyleyecekleri ve onları cennetle müjdeleyecekleri açıklanıyor.

"Ben Müslümanım" diyenden daha güzel sözlü kimsenin bulunmadığı, kötülüğün en güzel şekilde önlenmesi gerektiği, bunun da ancak sabredenlere ve hayırda büyük payı olanlara verildiği beyan ediliyor.

Sure-i celilede daha sonra şu hususlar beyan ediliyor: "Gece, gündüz, gü-

---

1- Fussılet Suresi, âyet: 5.

neş ve ay, Allahın delillerindendir. Gece ve gündüz, Allahı tesbih ederler ve bundan asla usanmazlar. Yeryüzü kupkuru iken gökten su iner ve orası harekete geçer ve canlanır.

Sure-i celilede bundan sonra, salih amel işleyenin mükafaatının kendisine ait olacağı, kötü amel işleyenin zararının da yine kendisine ait olacağı haber veriliyor.

Kıyametin ne zaman kopacağını bilmenin sadece Allaha ait olduğu, aslında herşeyin bilgisinin de yine Allahın nezdinde bulunduğu, onun bilgisi dışında hiçbir meyvenin tomurcuğundan çıkamayacağı beyan ediliyor.

İnsanın, başına bir felaket geldikten sonra ona bir nimet tattırılınca "Bu benim hakkımdır. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum." dediği, inkar edenlere, mutlaka yaptıklarının haber verileceği ve ağır bir cezaya çarptırılacakları beyan ediliyor ve sure-i celile, "İyi bilinmelidir ki onlar, rablerinin huzuruna çıkmaktan şüphe etmektedirler. İyi bilinmelidir ki Allah, herşeyi kuşatandır." (2) âyetiyle sona eriyor.

İşte bunlar, Sure-i celilenin ana hatlarıyla ihtiva ettiği meseleler ve mesajlardır. Şimdi bütün âyetlerin tekar tekar izahını görelim.

2- Fussılet Suresi, âyet: 54.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾

1- Hâ. Mim.

*Bu mukatta'a harfleri hakkında Bakara suresinin başında gerekli izahat verilmiştir. Burada geçen Hâ. Mim, harfleri için de ayrıca bundan öce geçen Hâ.Mim. de izahat verilmiştir.

تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾

كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾

بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

2- Bu Kur'an, Rahman ve rahim olan Allah tarafından indirilmiştir.

3-4- Bu, bilen bir kavim için âyetleri açıklanmış bir kitaptır. Müjdeleyici ve uyarıcı olan Arapça bir Kur'andır. Onların çoğu yüz çevirdiler. Onlar dinlemezler de.

Bu Kur'an, rahman ve rahim olan Allah tarafından peygamberi Muhammed'e indirilmiş bir kitaptır. Bu kitap, Arapça bilenler için, âyetleri açıklanmış Arapça bir kitaptır, Arapça bir Kur'andır. İnsanları, iman edip salih ameller işledikleri takdirde cennetle müjdeleyen, kendisini yalanlayıp hükümleriyle amel etmeyenleri ise cehennemde ebedi olarak kalmakla uyaran bir kitaptır Fakat Kur'anın kendilerine gönderildiği bu insanların bir çoğu, ondan yüzçevirdiler, gururlarından dolayı onurlarına yediremediler.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا اِلَيْهِ وَفِي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ

فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾

5- Kâfirler peygambere şöyle dediler: "Bizi davet ettiğin şeye karşı kalblerimizde bir örtü, kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda bir perde vardır. Sen istediğini yap, biz de istediğimizi yapacağız."

Kur'andan yüzçeviren müşrikleri, Allahın peygamberi Muhammed, Allahı birlemeye ve Kur'andaki emir ve yasakları tasdik etmeye çağırdığı zaman onlar peygambere şöyle dediler: "Ey Muhammed, senin, bizi davet ettiğin inancına ve getirdiğin şeylere iman etmeye karşı kalblerimiz kapalıdır. Senin ne dediğini anlamıyoruz. Kulaklarımız ağır işitiyor. Bizi davet ettiğin şeyi duymuyoruz. Bizimle senin aranda perde var. Bu da din ayrılığıdır. Bu sebeple bir araya gelip beraber olamıyoruz. Ey Muhammed, sen kendi dinine göre amel et. Biz de kendi dinimize ve görüşlerimize göre amel edelim. Sen bizi kendi dinine davet etmeyi bırak. Zira biz bu davetini kabul etmeyeceğiz.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, de ki: "Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Bana, ilahınızın yalnız bir tek ilah olduğu vahyolunuyor. O halde ona yönelin. Ondan, bağışlanmanızı dileyin. Müşriklerin vay haline."

Ey Muhammed, Allahın âyetlerinden yüzçeviren o insanlara de ki: "Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Ben melek değilim. Sizin cinsinizden ve sizin şeklinizde bir insanım. Bana, hakkıyla ibadet edilecek ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyolunuyor. O halde o bir tek olan ilaha itaat ederek ve bütün putları ve ilahları bırakıp sadece ona kulluk ederek ona yönelin. Ve onun, daha önce ortak koşmanızdan dolayı günahlarınızı affetmesini isteyin. Allaha ortak koşanların vay haline. Onlar, cehennemliklerin kan ve irinlerinin aktığı veyl deresine atılacaklardır.

الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾

7- Onlar ki zekâtlarını vermezler. Âhireti de inkar ederler.

O müşrikler, öyle kimselerdir ki, Allaha itaat ederek kendilerini günahlardan arındırmazlar ve Allahın, mallarında farz kıldığı zekatı vermezler. Onlar, kıyametin kopup Allahın, yaratıkları kabirlerinden tekrar kaldıracağı âhiret gününü inkar ederler.

*Âyet-i kerimede geçen "Onlar ki zekatlarını vermezler." cümlesi iki şekilde izah edilmiştir: Abdullah b. Abbas ve İkrime'ye göre buradaki "Zekat vermek"ten maksat, kendilerini şirkin pisliklerinden arındırmakla kötü ahlaklardan temizlemektir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Müşrikler öyle kimselerdir ki Allaha itaat ederek ve onun bir olduğuna şehadet ederek kendilerini manevi kirlerden temizlemezler."

Süddi ve Katade'ye göre ise burada zikredilen "Zekat vermek"ten maksat, mallarının zekatlarını vermektir. Buna göre de âyetin manası şöyledir: "O müşrikler öyle insanlardır ki mallarının zekatı olduğunu kabul etmezler ve onların zekatını vermezler."

Taberi "Zekat verme" ifadesinde ilk hatıra gelenin, malın zekatının verilmesi olduğunu söylemiş ve bu son görüşü tercih etmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

8- İman edip salih ameller işyelenlere ise, şüphe yok ki kesintisiz mükafaat vardır.

Allahı ve peygamberini tasdik edip onların emirlerini tutarak yasaklarından kaçınanlar için, eksiltilmeyecek olan mükafaatlar vardır.

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا
ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾

9- Ey Muhammed, onlara de ki: "Siz, yeri iki günde yaratanı inkar edip ona eşler mi koşuyorsunuz? İşte o, âlemlerin rabbi olan Allahtır.

*Allah teala bu âyette ve bundan sonra gelen âyetlerde yerin, göklerin ve oralarda bulunan varlıkların, henüz mevcut değillerken var edildiklerini beyan etmektedir. Bu âyetlere göre yeryüzü, göklerden önce yaratılmıştır.

Nâziat Suresinin "Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü mü? ki Allah onu yaptı. Yüksekliğini yükseklere kaldırdı ve nizama koydu." Onun gecesini karanlık gündüzünü aydınlık yaptı." [3] âyetleri ise önce göğün yaratıldığı daha sonra da yeryüzünün yaratıldığı intibaını vermektedir.

Bir kişi, Abdullah b. Abbas'ın yanına gelerek Kur'an-ı Kerimin bazı âyetlerini anlamakta güçlük çektiğini ona söylemiş ve bu âyetler içinde, gökler-

le yerin yaratılmasındaki sıralamayı belirten bu surenin âyetleriyle Nâziat Suresinin yukarıda zikredilen âyetleri arasında bir farklılık olduğunu söylemiştir. Yani bu suredeki âyetlerin önce yerin yaratıldığını, Nâziat Suresindeki âyetlerin ise önce göğün yaratıldığını beyan ettiğini söylemiştir.

Abdullah b. Abbas bu kişiye şu cevabı vermiştir:

وَخَلَقَ الأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ ثُمَّ خَلَقَ السَّمَاءَ ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ فِي
يَوْمَيْنِ آخَرَيْنِ ثُمَّ دَحَا الأَرْضَ وَدَحْوُهَا أَنْ أَخْرَجَ مِنْهَا الْمَاءَ وَالْمَرْعَى وَخَلَقَ
الْجِبَالَ وَالْجِمَالَ وَالآكَامَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي يَوْمَيْنِ آخَرَيْنِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ دَحَاهَا
وَقَوْلُهُ خَلَقَ الأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ فَجُعِلَتِ الأَرْضُ وَمَا فِيهَا مِنْ شَيْءٍ فِي أَرْبَعَةِ
أَيَّامٍ وَخُلِقَتِ السَّمَاوَاتُ فِي يَوْمَيْنِ

"Allah önce iki günde yeryüzünü yaratmış sonra iki günde de göğü yaratıp düzene koymuş, daha sonra da yeryüzünü iki gün içinde düzene koymuştur. Yeryüzünü düzene koymasından maksat ise, oradan sular çıkarma, otları bitirme, dağları, develeri, diğer hayvanları ve yerle gök arasında bulunan diğer varlıkları yaratmasıdır. İşte Nâziat suresindeki "Bundan (göğün yaratılmasından) sonra yeryüzünü düzgün bir şekle koydu." ifadesinden maksat budur. Yani: Gökten önce yaratılanın yerin, göğün yaratılmasından sonra düzene konmasıdır. Bu Fussılet suresinde geçen: "Yeri iki günde yaratan.." ifadesinden maksat, yeryüzünün gökten önce iki günde yaratılmasıdır. Yeryüzünü düzene koyması ve oradaki varlıkları yaratması ise, göklerin yaratılmasından sonraki iki günde olmuştur. Böylece yeryüzü tam dört günde gökler ise iki günde yaratılmıştır. (4)

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ
أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾

10- O, yeryüzünün üzerine sabit dağlar yerleştirdi. Ve oraya bereket verdi. Orada yaşayanların rızıklarını takdir etti. Bütün bunları tam dört günde yarattı. Bu, soranlar için bir açıklamadır.

3- Nâziat Suresi, âyet: 27-29.

4- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 41, bab: 1.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, yeryüzünde yaşayanların rızıklarını da o yeryüzünde var ettiği beyan edilmektedir. Bu rızıklardan maksat, yeryüzünde yaşayanların bütün geçimlikleri ve onlar için faydalı olacak şeylerdir. Bunlar da: Yiyecekler, bunların meydana gelmesine vesile olan yağmurlar, iklimler, bölgeler,altlarından çeşitli madenler çıkarılan dağlar, içinden çeşitli yiyecek ve eşyalar çıkarılan denizler vb. şeylerdir.

Allah teala, yeryüzünün kendisini iki günde yarattığını, yeryüzünde var edilen ve orada yaşayanlar için gerekli olan şeyleri de iki günde var ettiğini bildirmekte böylece bütün bu işlerin dört günde bittiğini beyan etmektedir.

Âyet-i kerimenin "Bu, soranlara bir açıklamadır." diye tercüme edilen cümlesi, farklı şekillerde izah edilmiştir.

Katade ve Süddi diyorlar ki: "Bu cümlenin manası şöyledir: "Bu, yerin ve orada bulunan şeylerin kaç günde yaratıldığını soran kimseler için tam bir açıklamadır. Onlar, tam dört günde yaratılmıştır."

Bu cümleyi şu şekilde de izah edenler vardır: "Bu rızıklar, isteyecekler için tam istedikleri kadardır." veya: "Bu günler, soranlar için birbirine eşit tam dört gündür." Yahut: "Yerin ve üzerindekilerin yaratıldığı bu günler, tam dört gündür. Soranlar bunu böyle bilsinler." Veya: "Bu rızıklar soranlar için de sormayanlar içinde aynıdır." Yahut da:"Rızık isteyenlerin ihtiyaçları denktir."

Âyette zikredilen "Dört gün"ü dört mevsim olarak izah edenler de vardır.

ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ

كَرْهًاۜ قَالَتَٓا اَتَيْنَا طَٓائِعٖينَ ﴿١١﴾

11- Sonra Allahın iradesi, duman halinde bulunan semaya yöneldi. Semaya ve yere: "İsteyerek veya istemeyerek gelin." dedi. Onlar da "İsteyerek geldik." dediler.

Sonra Allah, sulardan yükelen buhar halinde olan göğe yöneldi ve onlara: "İsteyerek veya istemeyerek, size vereceğim hükme boyun eğmek üzere gelin." Yani: "Ey sema, sen, sende yarattığım güneşi, ayı ve yıldızları göster. Ey

yer sen de senin üzerinde var ettiğim ağaç, meyva ve bitkileri dışarı çıkar ve nehirlerin akması için yarıklar meydana getir." hükmümüze, isteyerek veya istemeyerek boyun eğip gelin." dedi. Onlar da: "Ey rabbimiz, biz sana isyan ederek değil itaat ederek geldik, emirlerini yerine getirdik." dediler.

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا

بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

12- Sonra Allah, yedi semayı iki günde yarattı. Her semaya kendilerine ait hususları vahyetti. Biz, dünya semasını kandillerle donattık ve onu koruduk. Bu, herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allahın takdiridir.

Allah yerleri yarattıktan sonra duman halinde bulunan göğü, yedi gök olarak iki günde yarattı. Yedi gökten her birerine, kendisine ait olan hususları emretti. Onlarda hangi varlıkların nasıl devam edeceklerini ve nasıl yaşayacaklarını bildirdi. Dünyadan görülen semayı ise kandiller gibi olan yıldızlarla süsledi ve o göğü şeytanların dokunmasından muhafaza etti. İşte bütün bunlar, herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allahın bir takdiri ve planlamasıdır.

*Taberi, âyet-i kerimede geçen "Biz onu koruduk." ifadesinin "Biz onu korumak için yıldızlarla süsledik." şeklinde izah edilmesinin daha uygun olduğunu söylemiştir.

Bu izaha göre, Allah teala, gökteki yıldızları hem semanın bir süsü hem de gökteki şeytanların şerrinden koruyan vasıtalar olarak yaratmıştır.

Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Biz, dünya semasını, lamba gibi parlayan yıldızlarla donattık. Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık. Âhirette de biz, şeytanlara alev alev yanan bir azap hazırladık." (5)

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

5- Mülk Suresi, âyet: 5

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا
لَأَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

13- Ey Muhammed, yine yüzçevirirlerse onlara şöyle de: "Ben sizi, Âd ve Semud kavimlerinin başlarına inen o korkunç yıldırıma benzer bir yıldırımla uyardım."

14- Bir zaman onlara, önlerinden arkalarından peygamberler gelmişti. "Allahtan başkasına ibadet etmeyin." demişlerdi. Onlar da: "Eğer rabbimiz bize peygamber göndermek isteseydi melekleri gönderirdi. Onun için sizinle gönderilenleri inkar ediyoruz." demişlerdi.

Ey Muhammed, şayet o müşrikler, benim beyan ettiğim ve onları uyardığım bu delillerden yüzçevirir ve bütün bunları yapanın ben olduğumu kabul etmeyecek olurlarsa sen onlara de ki: "Ben sizleri, Âd ve Semud kavimlerini helak eden o korkunç çığlık gibi bir çığlığın sizin de başınıza geleceği ile uyarırım." Bir zaman Âd ve Semud kavimlerine, önce atalarına daha sonra da torunlarına peygamberler gönderilmişti. Peygamberler onlara: "Yalnızca Allaha kulluk edin. Hiçbir şeyi ona ortak koşmayın." demişlerdi. Onlar ise, kendilerini Allahı birlemeye davet eden peygamberlerine şu cevabı vermişlerdir." Şayet rabbiniz, sadece kendisine kulluk etmemizi dilemiş olsaydı bizlere peygamber olarak gökten melekler gönderirdi. Bizim gibi bir beşer olan sizleri göndermezdi. Bu da rabbimizin, bizim ona ortak koşmamızdan razı olduğunu gösterir. Biz, rabbiniz tarafından size gönderildiğini iddia ettiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz."

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّ اللّٰهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

15- Âd kavmine gelince: Onlar, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: "Bizden daha kuvvetli kim var?" dediler. Kendilerini yaratan Allahın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmüyorlar mıydı? Âyetlerimizi de inkar etmişlerdi.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَوٰةِ
الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

16- Bunun üzerine biz de, dünya hayatında perişan edici azabı tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine uğultulu soğuk bir rüzgar gönderdik. Âhiret azabı ise daha fazla perişan edicidir. O gün onlar hiç yardım da görmeyeceklerdir.

Âd kavmi, yeryüzünde, rableri kendilerine izin vermediği halde böbürlendiler, büyüklük tasladılar ve "Bizden daha güçlü ve kuvvetli kim var?" dediler. Bunlar, kendilerini yaratan ve kendilerine güç ve kuvvet veren Allahın kendilerinden daha güçlü ve kuvvetli olduğunu görmediler. Bu itibarla onun azabından korkup yaptıkları kötülüklerden vazgeçmediler. Onlar, bizim kendilerine gönderdiğimiz çeşitli delil ve mucizeleri inkar ettiler. Bu sebeple biz de onların üzerine, birbirlerini takibeden o uğursuz ve dehşetli günlerde, uğultu çıkaran dehşetli rüzgarları gönderdik ki onlar daha dünya hayatındayken, kendilerini rezil eden azabı onlara tattıralım. Bizim onlara, âhirette vereceğimiz azap ise onları daha fazla rezil ve rüsvay edecektir. Onlar, kıyamet gününde kendilerini bu durumdan kurtaracak herhangi bir yardımcı da bulamayacaklardır.

*Allah teala, bu kavmi nasıl helak ettiğini başka âyetlerde de şöyle açıklamaktadır: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran, herşeyi kasıp kavuran ve şiddetli esen bir rüzgarla yok edildi." "Allah onların köklerini kazımak için o kasırgayı yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün." "Sen onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?"

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ
الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾
وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

17- Semud'a gelince: Biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar körlüğü hidayete tercih ettiler. Bunun üzerine onları, kazandıkları günahlar yüzünden o zelil edici azabın yıldırımı çarpıverdi.

18- İman edip Allahtan korkanları ise kurtardık.

Salih peygamberin kavmi olan Semud'a ise biz, hak yolu ve kemale erdiren sırat-ı müstakimi, onlara peygamberimiz salih vasıtasıyla gösterdik. Fakat onlar,kendilerine görterdiğimiz bu yolu görmeye karşı kör olmayı tercih ettiler. Allahı birlemediler, hidayeti bırakıp sapıklığı aldılar. İşte bu yaptıkları ameller sebebiyle onları, hor ve hakir düşüren bir azap yakalayıverdi. Böylece helak olup gittiler. Onlardan, iman eden ve Allaha karşı gelmekten korkanları ise kurtardık.

*Allah teala başka bir âyette de bu kavmin nasıl helak olduğunu şöyle beyan ediyor:

"Biz onların üzerine bir çığlık gönderdik de, ağılcının ağılını çevirdiği kuru çalı çırpı gibi kırılıp döküldüler."

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾
حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾
وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ
خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

19- O gün, Allahın düşmanları cehennem ateşine sevkedilirler ve hepsi bir araya getirilirler.

20- Cehenneme geldikleri zaman da kulakları, gözleri ve derileri, işledikleri hakkında aleyhlerine şahitlik eder.

21- Allahın düşmanları, derilerine: "Niçin bizim aleyhimizde şahitlik yapıyorsunuz?" derler. Onlar da: "Bizi, herşeyi konuşturan Allah konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur. Yine ona döndürülüyorsunuz." derler.

Ey Muhammed, hatırla o günü ki, Allahın düşmanları o günde cehennem ateşine sevkedilirler ve orada bir araya getirilirler. Onlar cehennem ateşine varınca da dünyada işledikleri çeşitli günahları hakkında, gözleri gördüklerine, kulakları işittiklerine, derileri de dokunduklarına dair aleyhlerine şahitlik ederler. Cehenneme sürüklenen Allah düşmanları ise derilerine: "Dünyada yaptığımız şeyler hakkında niçin aleyhimize şahitlik ediyorsunuz?" derler. Derileri dile gelerek onlara: "Herşeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu ve böylece biz de konuştuk." cevabını verirler.

Ey insanlar sizi ilk yaratan Allahtır. Öldükten sonra da onun huzuruna çıkarılacaksınız.

*Allah teala bu âyetlerde, insanın âzâlarının, kıyamet gününde aleyhine şahitlik edeceğini beyan etmektedir. Bu husus başka âyetlerde de şöyle beyan edilmektedir: "O gün biz onların ağızlarını mühürleriz de bize elleri konuşur, ayakları da ne yaptıklarına şahitlik eder." (6)

Bu hususta Enes b. Mâlik, Resulullahtan şunu rivayet ediyor:

عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّ عِنْدَ رَسُولِ (ﷺ) فَضَحِكَ فَقَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ أَضْحَكُ؟» قَالَ قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّهُ. يَقُولُ: يَا رَبِّ! أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ قَالَ يَقُولُ: بَلَى. قَالَ فَيَقُولُ: فَإِنِّي لَا أُجِيزُ عَلَى نَفْسِي إِلَّا شَاهِداً مِنِّي. قَالَ فَيَقُولُ: كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ شَهِيداً. وَبِالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهُوداً. قَالَ فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ. فَيُقَالُ لِأَرْكَانِهِ: انْطِقِي. قَالَ فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ. قَالَ ثُمَّ يُخَلَّى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ. قَالَ فَيَقُولُ بُعْداً لَكُنَّ وَسُحْقاً كُنْتُ أُنَاضِلُ.

Enes diyor ki: "Resulullahın yanında bulunduğumuz bir sırada Resulullah güldü ve: "Neden güldüğümü biliyor musunuz?" dedi. "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dedik. Resulullah: "Ben, kulun rabbine hitaben konuşmasına güldüm. Kul şöyle der: "Ey rabbim, sen beni zulümden kurtaracağını vaadetmemiş miydin?" Allah "Evet vaadetmiştim. "der. Kul: "Ben, kendi aleyhime kendimden başka hiçbirşeyin şahitlik etmesini kabul etmem." der. Allah: "Senin nefsin ve Kiramen kâtibîn melekleri (Amelleri yazan melekler) şahit olarak sana yeter." der. Bunun üzerine kulun ağzı mühürlenir ve onun âzâlarına: "Hadi konuş" de-

6- Yasin Suheri, âyet: 65.

nir. Âzâlar yaptığı amelleri konuşurlar. Sonra kul konuşmakta serbest bırakılır ve kul âzâlarına şöyle der: "Kahrolasınız, ezilesiniz! Ben sizin için mücadele veriyordum." (7)

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ اَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلٰكِنْ
ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰيكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

22- Siz günahlarınızı, kulaklarınızın, gözlerinizin ved erilerinizin, aleyhinize şahitlik etmelerinden korkarak gizlemiyordunuz. Aksine, Allahın, yaptıklarınızın çoğunu bilmediğini sanıyordunuz.

23- İşte rabbinize karşı beslediğiniz bu kötü zan, sizi helak etti de böylece hüsrana uğrayanlardan oldunuz.

Sizler dünyada iken yaptığınız işleri; gözlerinizin ve derilerinizin kıyamet gününde aleyhinize şahitlik edeceklerinden korkarak gizlemiyordunuz. İnsanlar görmesin diye gizliyordunuz. Sizler, Allahın işlediğiniz günahlardan çoğunu bilmediğini zannediyordunuz. İşte sizin dünyada iken rabbinize karşı beslediğiniz bu zan sizi helake sürüklemiştir ve sizler bugün hüsrana uğrayanlardan oldunuz, zanlarınızda yanıldınız.

*Abdullah b. Mes'ud, yirmi ikinci âyetin nüzul sebebi hakkında şunları zikretmiştir: Diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اجْتَمَعَ عِنْدَ الْبَيْتِ قُرَشِيَّانِ وَثَقَفِيٌّ اَوْ ثَقَفِيَّانِ
وَقُرَشِيٌّ كَثِيرَةٌ شَحْمُ بُطُونِهِمْ قَلِيلَةٌ فِقْهُ قُلُوبِهِمْ فَقَالَ اَحَدُهُمْ اَتَرَوْنَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْمَعُ
مَا نَقُولُ قَالَ الْآخَرُ يَسْمَعُ اِنْ جَهَرْنَا وَلَا يَسْمَعُ اِنْ اَخْفَيْنَا وَقَالَ الْآخَرُ اِنْ كَانَ
يَسْمَعُ اِذَا جَهَرْنَا فَاِنَّهُ يَسْمَعُ اِذَا اَخْفَيْنَا فَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ
اَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

"Kâbe'de iki Kureyşli bir de Sakiyf kabilesinden bir adam veya Sakiyf kabilesinden iki kişi Kureyşten bir adam bir araya geldiler. Bunlar, karınlarının iç yağı bol (şişman), kalblerinin anlayışı kıt olan kişilerdi. Bunlardan biri: "Şimdi Allah bizim konuştuklarımızı işitiyor mu? ne dersiniz." diye sordu. Diğeri:

"Açık konuşursak işitir. Gizli konuşursak işitmez." dedi. Bir diğeri de şöyle dedi: "Açık konuştuğumuzda işitiyorsa gizli konuştuğumuzda da işitir." Bunun üzerine Allah teala: "Siz, günahlarınızı, kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik etmelerinden korkarak gizlemiyorsunuz. Aksine, Allahın, yaptıklarınızın çoğunu bilmediğini sanıyordunuz." âyetini indirdi. (8)

Hasan-ı Basrî, yirmi üçüncü âyeti okuduktan sonra şöyle demiştir: "İnsanların amelleri, rableri hakkındaki zanlarına göredir. Mümin, Allah hakkında iyi zanda bulunur ve bu itibarla iyi ameller işler. Kâfirler ve münafıklar ise Allah hakkında kötü zanda bulunurlar ve kötü ameller işlerler.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i kudsîde Allah tealanın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

قَالَ قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) يَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَاَنَا مَعَهُ اِذَا ذَكَرَنِي فَاِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَاِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَاٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَاٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ بِشِبْرٍ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا وَاِنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعًا وَاِنْ آتَانِي يَمْشِي اَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً.

"Ben, kulumun beni zannettiği gibiyim. O beni andığında ben onunla beraber olurum. O beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O beni bir topluluğun içinde anarsa ben de onu o topluluktan daha hayırlı bir toplulukta anarım. O bana bir karış yaklaşacak olursa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşacak olursa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer o bana yürüyerek gelecek olursa ben ona koşarak giderim." (9)

فَاِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَاِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾

24- Sabretseler de onların yeri cehennem ateşidir. Sızlansalar da şikayetleri kabul edilmez.

Cehenneme sevkedilen bu kâfirler, cehennemin ateşine karşı abrederlerse zaten orası onların meskenidir. Şayet onlar, sevkedildikleri cehennemin azabını hafifletilmesi için başvuracak olurlarsa onların bu istekleri kabul edilerek azapları hafifletilmez ve cennete gönderilmezler.

8- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 41, bab: 2 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kuran, Seri: 41, bab: 1, Hadis no: 3248, 3249.

9- Buhhari, K.et-Tevhid, bab: 15 / Müslim, K. et-Tevbe, bab: 1, Hadis no: 2675.

*Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Onlar şöyle derler "Ey rabbimiz, bize kötülüğümüz galip geldi. Biz, sapık bir kavim olduk." "Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkara dönersek, gerçekten zalimler oluruz." "Allah onlara şöyle der: "Kesin sesi (oturun yerinizde) Benimle konuşmayın." (10)

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ
الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

25- Biz dünyada onların arkasına birtakım kötü arkadaşlar taktık. O arkadaşları onlara, yapmakta oldukları ve geçmişte yaptıkları kötülükleri güzel gösterdiler. Böylece kendilerinden önce geçmiş cin ve insandan ümmetler içinde, üzerlerine azap hak oldu. Şüphesiz onlar hüsrana uğrayanlardı.

Biz, Allahın düşmanı olan o kâfirlerin yanına, şeytanlardan arkadaşlar verdik. Bu arkadaşları onlara, dünyada yaptıkları şeyleri süslü gösterdiler. Onlar da bunları güzel gördüler ve bunları âhirete tercih ettiler. Şeytanlar bunlara, âhiretle ilgili hususları da yaldızlı gösterdiler. Onlar bunu da güzel gördüler. Öldükten sonra dirilmeyi ve hesaba çekilerek cezalandırılmayı yalanladılar. Böylece bu kâfirler, arzuladıkları herşeyi yaptılar ve zevklerine uygun düşen her türlü hayasızlığı işlediler. Yanlarına şeytanları arkadaş olarak taktığımız bu Allah düşmanı kâfirlere, kendilerinden önce geçen cin ve insanlar gibi, azaba uğramaları hak oldu. Azabı hak eden bu cin ve insanlar, hüsrana uğramışlardı. Onlar, Allahın rızasını ve rahmetini verip karşılığında gazap ve azabını alarak bu alışverişlerinde zarar etmişlerdi.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

26- Kâfirler, birbirlerine şöyle dediler: "Bu Kur'anı dinlemeyin. Okunurken gürültü yapın. Belki bu yolla galip gelirsiniz."

10- Mü'minûn Suresi, âyet: 106-108.

Allahı ve peygamberini inkar eden o Kureyş müşrikleri, kendilerine itaat eden diğer müşrik arkadaşlarına: "Muhammed Kur'an okuduğu zaman onu dinlemeyin, ondaki şeylere uyarak onunla amel etmeyin, Kur'an okunurken ıslık çalarak, el çırparak, araya laf sokarak karışıklık çıkarın, gürültü yapın. Böylece belki galip gelirsiniz. Bu davranışınızla onu dinlemek isteyenleri engellemiş olursunuz. Böylece onu dinlemeyen kimse Muhammed'e uyup onun söyledikleriyle amel etmez, siz de ona galip gelmiş olursunuz."

*Âyette zikredilen "Gürültü yapın" ifadesini, Abdullah b. Abbas,, "İnsanları meşgul edin.", Mücahid "Islık çalarak, el çıpraka, söz karıştırarak onu dinlemeyin." Dehhak "Onu ayıplayın", Katade "Onu inkar edin, ona karşı çıkın.", Ma'mer "Konuşun, bağırıp çağırın ki işitmesinler." şeklinde izah etmişlerdir.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

27- Şüphesiz ki biz, kâfirlere şiddetli bir azap tattıracağız. Yaptıkları en kötü amellerin karşılığı ile cezalandıracağız.

Allahı inkar eden kâfirlere, âhirette şiddetli bir azap tattıracağız ve onları, dünyada iken işlemiş oldukları amellerin en kötüsü ile cezalandıracağız.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

28- İşte bu, Allah düşmanlarının cezası, ateştir. Âyetlerimizi inkar etmenin cezası olarak onlar icin cehennemde, içinde ebedi kalacakları bir mesken vardır.

Muhammed'i yalanlayan Kureyş müşriklerine verilecek olan bu ceza, Allah düşmanlarının cezasıdır. Evet bu ceza cehennem ateşidir. Allaha ortak koşan

ve onu inkar eden Allah düşmanlarına, âyetlerimizi yalanlamalarının bir cezası olarak o ateşin içinde devamlı kalacakları bir yurt vardır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا
تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

29- Kâfirler cehennemde şöyle derler: "Ey rabbimiz, bize, cinden ve insandan bizi saptıranları göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece onlar, en altta kalan alçak kimselerden olsunlar.

Allahı ve Resulünü inkar eden kâfirler, kıyamet gününde cehennem azabına girdikten sonra şöyle diyeceklerdir: "Ey rabbimiz, senin yarattıklarından bizi saptıran cin ve insanları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım. Böylece onlar, azabı daha şiddetli olan cehennemin en alt tabakasında kalanlardan olsunlar.

*Hz. Ali (r.a.)den nakledildiğine göre âyette zikredilen "Cin"den maksat, İblistir. "İnsan"dan maksat ise, Hz. Âdem'in kardeşini öldüren oğludur. İblis, Allaha ortak koşarak cehenneme girenlere örnek olmuş, Hz. Âdem'in, katil olan oğlu Kabil ise büyük günah işleyenlere örnek olmuştur.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ
أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾
نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي
أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾
نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾

30-32- "Rabbimiz Allahtır" deyip sonra doğru yolda devam edenlere melekler inerler ve şöyle derler: "Korkmayın, üzülmeyin, vaadolunduğunuz cennetle müjdelenin. Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin dostunuzuz. Âhirette sizin için, affeden ve merhamet eden Allah tarafından bir ikram olarak canınızın çektiği herşey vardır. Orada istediğiniz herşeyi bulabilirsiniz.

"Rabbimiz yalnız Allahtır. Onun hiçbir ortağı yoktur." diyen, Allahı birlemeye devam eden, herhangi bir şeyi Allaha ortak koşarak tevhid inancını terketmeyen insanlara, öldükleri zaman veya kabirlerinden çıktıkları anda melekler gelirler ve onlara şöyle derler: "Sizler geleceğinizden korkmayın, geçmişinize de üzülmeyin. Size, dünyada iken vaadedilen cennetle sevinin. Ey insanlar, biz dünyada da sizlerin dostunuz idik. Bizler âhirette de sizlerin dostunuzuz. Sizin için âhirette Allah katında arzuladığınız şeyler vardır ve orada istediğiniz şeyler verilecektir. Bu nimetler size, günahlarınızın affedilmesine sebep olan tevbenizden sonra size azap etmeyip merhamet eden rabbiniz tarafından bir ikram ve bir ağırlamadır.

*Âyet-i kerimede geçen "Doğru yolda devam etmek"ten neyin kasdedildiği hususunda çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

Bazı müfessirlere göre burada geçen "Doğru yolda devam etmek"ten maksat, "İslam dini üzere devam etmek ve herhangi bir şeyi Allaha ortak koşmamaktır. Bu hususta Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَرَأَ (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا) قَالَ قَدْ قَالَ النَّاسُ ثُمَّ كَفَرَ أَكْثَرُهُمْ، فَمَنْ مَاتَ عَلَيْهَا فَهُوَ مِمَّنْ اسْتَقَامَ.

"Resulullah (s.a.v.) bu âyeti okudu ve sonra dedi ki: "Bunu (rabbimiz Allahtır sözünü) insanlar söylediler ve sonra çoğu bunu inkar ettiler. Kim bu söz üzerinde devam ederek ölecek olursa işte doğru yolda devam eden o'dur." (11)

Said b. Ümran diyor ki: "Ben, Ebubekir es-Sıddıyk (r.a.)ın yanında "Rabbimiz Allahtır deyip sonra doğru yolda devam edenlere..." âyetini okudum o da "Bunlar, herhangi bir şeyi Allaha ortak koşmayanlar ve bu hal üzere devam edenlerdir." dedi.

11- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 41, Hadis no: 3250

Süfyan es-Sevrî ve Esved b. Hilal da, Hz. Ebubekir'in aynı sözü söylediğini nakletmişlerdir.

Mücahid, Süddî ve İkrime de bu âyetten maksadın, "Rabbimiz Allahtır." deyip de sonra "Lailahe İllallah" demeye devam eden ve bu inançla ölenler olduklarını söylemişlerdir.

Diğer bazı müfessirlere göre ise "Doğru yolda devam etmek"ten maksat, Allaha itaate devam etmektir.

Zührî diyor ki: "Ömer b. el-Hattab (r.a.) minberin üzerinde: "Rabbimiz Allahtır deyip sonra doğru yolda devam edenlere... "âyetini okudu ve şöyle dedi: "Vallahi onlar Allaha itaatte doğru yoldan ayrılmadılar. Onlar, tilki gibi insanlara aldatmadılar." Katade ve Hasan-ı Basrî de bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'den de bu görüş nakledilmiştir.

Bu konu ile ilgili olarak Süfyan b. Abdullah es-Sakafi diyor ki:

عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الثَّقَفِيِّ، قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! قُلْ لِي فِي الإِسْلَامِ قَوْلاً، لاَ أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَداً بَعْدَكَ (وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ غَيْرَكَ) قَالَ «قُلْ آمَنْتُ بِاللهِ فَاسْتَقِمْ».

"Dedim ki: Ey Allahın Resulü, İslam hakkında bana öyle bir söz söyle ki senden başka onu hiçbir kimseye sorma ihtiyacını hissetmeyeyim." Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Allaha iman ettim." de ve doğru ol." (Doğru yolda devam et) Tevhid inancından ve Allaha itaatten ayrılma." (12)

Âyette geçen "Melekler"in, inanlar dünyada iken onların yaptıkları amelleri yazan "Kiramen kâtibîn" isimli melekler oldukları ve bu meleklerin müminlere ya ölümleri anında veya kabirlerinden çıkarken gelecekleri rivayet edilmektedir.

Âyet-i kerimede, müminlere, cennette arzuladıkları herşeyin verileceği zikredilmektedir. Peygamber efendimiz, bir hadis-i kudside Allah tealanın şöyle buyurduğunu beyan etmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) قَالَ اللهُ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ.

"Ben, salih kullarıma, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve herhangi bir beşerin hatırına gelmeyen nimetler hazırladım." (13)

12- Müslim, K.el-İman, bab: 62 Hadis no: 38 [illegible]

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde de, cennetliklerin içine girecekleri çadırların durumunu beyan ederek buyuruyor ki:

أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ الْخَيْمَةُ دُرَّةٌ مُجَوَّفَةٌ طُولُهَا فِي السَّمَاءِ ثَلاَثُونَ مِيلاً فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا لِلْمُؤْمِنِ اَهْلٌ لاَ يَرَاهُمُ الآخَرُونَ

"Oradaki çadırlar, içi boş incilerdendir. Uzunukları otuz mil'dir. Çadırın herbir köşesinde mümin kulun bir ailesi vardır. Bunlar birbirlerini görmezler." (14)

Peygamber efendimiz yine bir hadis-i şerifinde cennete giren müminleri ve cennetteki eşyaları vasıflandırarak buyuruyor ki:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) اَوَّلُ زُمْرَةٍ تَلِجُ الْجَنَّةَ صُورَتُهُمْ عَلَىٰ صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لاَ يَبْصُقُونَ فِيهَا وَلاَ يَمْتَخِطُونَ وَلاَ يَتَغَوَّطُونَ آنِيَتُهُمْ فِيهَا الذَّهَبُ اَمْشَاطُهُمْ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَمَجَامِرُهُمُ الأَلُوَّةُ وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرَىٰ مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ لاَ اخْتِلاَفَ بَيْنَهُمْ وَلاَ تَبَاغُضَ قُلُوبُهُمْ قَلْبٌ وَاحِدٌ يُسَبِّحُونَ اللهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا .

"Cennete giren ilk zümrenin şekli, ayın ondördündeki şekli gibidir. Onlar cennette tükürmezler, sümkürmezler, tuvalete gitmezler (Buna ihtiyaçları olmaz) orada kapları altından, tarakları altın ve gümüştendir. Buhurdanlıkların yakıtları, ud-El·Hindî'dendir. Kokuları ise misktendir. Orada herkesin iki hanımı olacaktır. Güzelliklerinden dolayı bacaklarının etleri içindeki kemiklerin iliği

14- Buhari, K.Bed'ül halk, bab: 8 / Müslim, K.el-Cemaat, bab: 23-25, Hadis no: 2838.

görülecektir. Cennetlikler arasında herhangi bir ihtilaf ve kin olmayacaktır. Kalbleri tek bir adamın kalbi gibi olacaktır. Onlar, sabah akşam Allahı tesbih edeceklerdir."[15]

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ اِنَّن۪ي مِنَ

الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٣٣﴾

33- İnsanları Allaha davet edip salih amel işleyen ve: "Ben müslümanlardanım." diyen kimseden daha güzel sözlü kimdir?

Ey insanlar, "Rabbimiz Allahtır." diyen sonra bu iman üzere devam eden, Allahın emir ve yasaklarına titizlikle uyan ve Allahın kullarını, Allaha iman etmeye davet eden ve söyledikleriyle amel eden ve "Ben, Allaha boyun eğen müslümanlardanım." diyen kimseden daha güzel sözlü olan kim vardır?

*Âyet-i kerimede, vasıfları belirtilen bu kişiden kimin kasdedildiği hakkında çeşitli açıklamalar yapılmıştır:

Süddî ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyette belirtilen davetçiden maksat, Hz. Muhammed (s.a.v.)dir.

Kays b. Ebi Hâzım ve diğer bir kısım âlimlere göre ise bu âyette zikredilen davetçiden maksat, "Müezzin" ve "İşlenilen salih amel"den maksat da ezanla kamet arasında kıldığı namazdır. Zira birçok hadis-i şeriflerde müezzinlerin faziletleri beyan edilmiştir. Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ : الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

15- Buhari, K.Bed'ül halk, bab: 8 / Müslim, K.el-Cennet, bab: 15-17, Hadis no: 2834.

"Müezzinler kıyamet gününde insanların en uzun boyunlu olanlarıdır." (16)

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:

قال رسول الله (ﷺ): «الإمام ضامن والمؤذن مؤتمن، اللهم أرشد الأئمة، واغفر للمؤذنين»

"İman kefildir, müezzin ise mutemettir. Ey Allahım, sen imamları irşad et ve müezzinleri affet." (17)

Hasan-ı Basrî ise bu âyet-i kerimeyi, Allaha davet eden ve salih amel işleyen herkes için yorumlamış ve şöyle demiştir: "İşte bu kişi, Allahın sevdiği, onun dostu, onun seçkin kulu, onun üstün kulu ve yarattıkları içerisinde en sevdiğidir. Allahın davetine icabet etmiş ve insanları, kendisinin kabul ettiği ilahî davete çağırmış ve çağırdığı dava uğrunda salih ameller işlemiş ve "Ben müslümanlardanım." demiştir. İşte bu kişi Allahın halifesidir.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾

34- İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel şekilde önle. O zaman aranızda düşmanlık olan kimse sana sanki samimi bir dost gibi oluverir.

"Rabbimiz Allahtır." deyip de sonra doğru yoldan ayrılmayan, rablerinin çağrılarını kabul edip insanları Allaha davet eden kimselerin iyiliği ile, Kur'an okunurken Onu okumayın, onu dinlemeyin, gürültü yapın belki galip gelirsiniz." diyen kimselerin kötülüğü bir değildir. Bunların, Allah katındaki hal ve makamları da aynı değildir. Ey Muhammed, sana karşı cahillik edenin cahilliğini yumuşak ahlakınla, sana kötülük edenlerin kötülüğünü ise affınla def et. Şa-

16- Müslim, K.es-Salah, bab: 4, Hadis no: 387 / İbn-i Mâce, K.el-Ezan, bab: 5, Hadis no: 725.
17- Ebu Davud, K.es-Salah, bab: 32, Hadis no: 517.

yet sana emrettiklerimi yaparsan, seninle kendisi arasında düşmanlık bulunan kimse senin çok yakın dostun olur.

*Âyet-i kerimede ifade edilen "Kötülüğü en güzel şekilde önlemek"ten maksat, kişinin, öfkeli halinde halim selim olması ve kötülük yapanı affetmesidir. Allah, işte böyle yapan kullarını şeytanın şerinden muhafaza eder ve düşmanlarını ona boyun eğdirir. Böylece onlar sanki onun dostu olurlar.

Atâ ve Mücahid "Kötülüğü en güzel şekilde önleme"nin, kötülük yapânla karşılaştığında ona selam vermekle olacağını söylemişlerdir.

وَمَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا الَّذ۪ينَ صَبَرُواۚ وَمَا يُلَقّٰيهَٓا اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظ۪يمٍ ﴿٣٥﴾

35- Kötülükleri iyilikle önleme hasleti, ancak sabredenlere verilir. Bu, ancak hayırdan büyük payı olanlara verilir.

Kötülüğü iyilikle karşılama özelliği, ancak zorluklara karşı Allah rızası için sabredenlere ve cennete girmeye nasibi olanlara verilir.

وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِۜ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ
الْعَل۪يمُ ﴿٣٦﴾

36- Eğer şeytandan seni dürtecek bir vesvese gelirse hemen Allaha sığın. Şüphesiz o, herşeyi işiten ve bilendir.

*Süddî'ye göre âyet-i kerimede zikredilen "Şeytanın dürtmesi"nden maksat, onun tarafından insana verilecek vesvesedir. Kendi cinsinden olan şeytanların şerlerinin def edilme yolu, onlara iyi davranmaktır. Asıl şeytanın vermiş olduğu vesveseyi defetmenin yolu ise, yaratıcısı olan Allaha sığınmaktır. Zira onu, gözüyle görmediğinden onun şerrinden bu şekilde emin olur.

İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikredilen "Şeytanın dürtüklemesi"nden maksat, insanın öfkelenmesidir. Kişi öfkelendiği zaman Allaha sığınarak o öfkeyi yenmeye çalışmalıdır.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا
لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

37- Gece, gündüz, güneş ve ay, Allahın delillerindendir. Ne güneşe secde edin ne de aya. Bunları yaratan Allaha secde edin. Eğer gerçekten ona ibadet ediyorsanız.

Allahın bir olduğunu, yaratıcı olduğunu, kuvvet ve kudretinin büyük olduğunu gösteren delillerden biri de, gece ve gündüzün arka arkaya değişmesi, gündüzün güneşin, geceleyin de ayın doğmasıdır. O halde ey insanlar siz, güneş ve aya secde etmeyin. Zira onlar gökyüzünde size faydalı olmak için hareket etmiş olsalar da onları hareket ettiren Allahtır. Onlar, hareket ve seyirlerinde Allaha boyun eğmektedirler. Allah onları hareket ettirip sizin hizmetinize vermiştir. Onlar, kendiliklerinden herhangi bir şey yapmaktan âcizdirler. Eğer Allah dilerse onların ışıklarını siler de sizi, karanlıklar içerisinde şaşkın bir şekilde bırakır. Ne yolbulabilirsiniz ne de birşey görebilirsiniz. O halde gerçekten Allaha kulluk etmek istiyorsanız sadece ona ibadet edin. İbadetinizde ona herhangi bir şeyi ortak koşmayın.

فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذ۪ينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ﴿٣٨﴾

38- Ey Muhammed, eğer bunu kibirlerine yediremiyorlarsa üzülme. Rabbinin nezdinde bulunanlar, gece gündüz onu tesbih ederler ve asla usanmazlar.

Ey Muhammed, senin, içlerinde yaşadığın Kureyş müşrikleri, kendilerini ve ayı ve güneşi yaratan rablerine secde etmeyi gururlarına yediremezlerse sen bundan dolay üzülme. Zira rabbinin katında bulunan melekler, rablerine secde etmeye karşı kibirlenmezler. Bilakis gece ve gündüz onu tesbih ederler ve onun

rızası için namaz kılarlar ve bu ibadetleri yapmaktan uzanmazlar.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ اِنَّ الَّذ۪ٓي
اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٩﴾

39- Allahın delillerinden biri de şudur ki, sen, yeryüzünü boynu bükük (kupkuru) görürsün. Üzerine su indirdiğimiz zaman harekete geçip kabarır. Şüphesiz toprağa can veren Allah, ölüleri de diriltir. Muhakkak o, herşeye kadirdir.

Ey Muhammed, Allahın, insanları öldürdükten sonra tekrar diriltmeye kadir olduğunu gösteren delillerden biri de şudur ki, sen yeryüzünü adeta, rabbinden yağmur istemek için boynu bükük bir şekilde kupkuru olarak görürsün. Biz, gökten, bu halde olan yeryüzüne su indirince de yeryüzü harekete geçer kabarır ve neticede ondan rengarenk bitkiler ve otlar biter. İşte adeta ölmüş olan bu yeryüzünü dirilterek ondan tekrar bitkiler çıkaran Allah, insanları da öldükten sonra işte böyle diriltecektir. Zira o herşeye kadirdir. Hiçbirşey onu, dilediğini yapmaktan âciz bırakamaz.

اِنَّ الَّذ۪ينَ يُلْحِدُونَ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا اَفَمَنْ يُلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَنْ يَأْت۪ٓي اٰمِناً
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz ki âyetlerimize dil uzatarak doğru yoldan sapanlar, bize gizli değildir. Ateşe atılan mı daha hayırlıdır, yoksa kıyamet günü emniyet içinde gelen mi? Dilediğinizi yapın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Delillerimiz ve âyetlerimiz hususunda haktan ayrılanlar iyi bilsinler ki onların bu halleri bize gizli değildir. Biz onları gözetmekteyiz. Huzurumuza vardıklarında nasıl bir azapla karşılaşacaklarını göreceklerdir. Bugün dünyada, âyetlerimize çeşitli şekillerde dil uzatanlara, kıyamette cehennem ateşi vardır.

Şimdi cehennem ateşine atılacak olan bu insan mı daha hayırlıdır yoksa Allaha iman ettiği için kıyamet gününde Allahın azabından korkmayan ve güven içinde olacak olan mümin kul mu daha hayırlıdır? Ey, âyetlere dil uzatan müşrik ve kâfirler, sizler, dünyada iken dilediğinizi yapmakta serbestsiniz. Fakat Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir, o bunları cezasız bırakmayacaktır.

*Mücahid, burada ifade edilen "Âyetlere dil uzatmak"tan maksadın, müşriklerin, gürültü yaparak ve ıslık çalarak âyetleri alaya almaları olduğunu söylemiştir.

Katade ise bundan maksadın, âyetleri yalanlamak olduğunu söylemiş, Süddî de bundan maksadın, müşriklerin, âyetlerle ayrılığa düşmeleri ve onlara karşı inatlaşmaları olduğunu söylemiştir. İbn-i Zeyd ise, âyetlere dil uzatmaktan maksadın, müşriklerin ortak koşmaları ve inkarda bulunmaları olduğunu söylemiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetlere dil uzatmaktan maksat, Allahın kitabının âyetlerinin manalarını değiştirmek ve tahrif etmektir.

Taberi, âyetin genel ifadesinin bütün bu görüşleri kapsar mahiyette olduğunu söylemiş ve bunlardan herhangi birinin tercihe şayan bulmadığını beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede: "Dilediğinizi yapın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir." buyurulmaktadır. Bu ifadeden maksat, Allahın âyetlerine dil uzatanları tehdittir, Allahın, onları cezasız bırakmayacağını beyan etmektir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾

41- Şüphesiz ki zikir (Kur'an) kendilerine gelince onu inkar edenler, (mutlaka cezalandırılacaklardır) şüphesiz o aziz bir kitaptır.

*Müfessirler, bu âyet-i kerimede mahzuf olan cümleyi farklı şekillerde takdir etmişlerdir. Herbirinin takdir şekline göre âyetin manasında farklılık meydana gelmektedir. Bu takdir şekillerinden biri, mealde verildiği gibidir ve parantez içerisinde gösterilmiştir. Diğer takdir şekilleri ise şöyledir: "Şüphesiz ki Kur'an kendilerine gelince onu inkar edenler (helak olmuşlardır)" "Şüphesiz ki Kur'an kendilerine gelince onu inkar edenler (bize gizli değildir)" "Şüphesiz ki Kur'an kendilerine gelince onu inkar edenler (uzaktan çağırılırlar, yani onu

işitmezler)" "Şüphesiz ki Kur'an kendilerine gelince onu inker edenler (sana, senden önceki peygamberlere söylediklerini söyleyeceklerdir)"

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾

42- Ona batıl ne önünden ne de arkasından sokulabilir. O, hikmet sahibi ve hamd'e layık olan Allah tarafından indirilmiştir.

Şüphesiz ki bu Kur'an, Allahın aziz kılmasıyla ve onu muhafaza etmesiyle mükemmel olan bir kitaptır. Allah onu, insanların, cinlerin ve şeytanların değiştirmesinden, tahrif etmesinden ve bozmasından korumuştur.

*Âyette geçen: "Ona bâtıl ne önünden ne de arkasından sokulabilir." ifadesindeki "Bâtıl"dan maksat, Said b. Cübeyr'e göre: "Dinin yasakladığı kötü şeylerdir. Katade'ye göre ise "İblis"tir. Yani şeytan Kur'ana yaklaşarak ne ondaki hakikatları eskitebilir ne de ona dışarıdan bir şey sokuşturabilir.

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

43- Ey Muhammed, sana da ancak senden önceki peygamberlere söylenen şeyler söylenir. Muhakkak ki senin rabbin, mağfiret sahibidir, hem de can yakıcı azap sahibidir.

Ey Muhammed, senin, rabbin tarafından getirdiğin şeyleri yalanlayan bu müşrikler sana, senden önceki peygamberlerin ümmetlerinin kendilerine söyledikleri sözleri söyleyeceklerdir. Onlardan, Ülül Azim peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de müşriklerin: "Muhammed sihirbazdır." veya: "Delidir" şeklinde-

ki sözlerine karşı sabret ve bil ki rabbin, bunlardan, yaptığı kötülükleri bırakarak tevbe edenleri affedendir. İnkar ve günahlarında ısrar edenleri ise can yakıcı bir azapla cezalandırandır.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ۖ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ ۗ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ
آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۖ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ
عَمًى ۚ أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

44- Eğer biz bu Kur'anı, yabancı (Arapçadan başka) bir dille indirseydik, iman etmeyenler mutlaka: "Âyetleri uzun uzadıya açıklansaydı ya. Kendisi yabancı bir dilde, indirilen ise Arap, nedir bu?" derlerdi. Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "O Kur'an, iman edenlere bir hidayet rehberi ve şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an onları kör eder. Onlar tıpkı uzak bir yerden çağırılıp da duymayan kimseler gibidirler."

Ey Muhammed, eğer sana indirdiğimiz bu Kur'anı, Arapçadan başka bir dille indirmiş olsaydık, kavminin müşrikleri, Kur'an hakkında şöyle derlerdi: "Bu Kur'anın âyetleri açıklanmış olsaydı da biz onu anlamış olsaydık ve içindekileri öğrenmiş olsaydık. Bu nasıl bir iş? Kur'an Arapça'dan başka bir dilde, Kur'an kendisine indirilen Muhammed ise Arap." Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Kur'an, Allaha ve peygamberine iman eden ve peygamberinin, Allah katından getirdiklerini tasdik eden, insanlar için hakkı açıklayan bir rehber ve cehalet hastalığını tedavi eden bir şifadır. Allaha, Resulüne ve Resulünün, Allah katından getirdiklerine iman etmeyenlerin ise kulaklarında Kur'ana karşı bir ağırlık vardır, onu işitmezler ve Kur'an onların basiretlerini kapatır, âdeta kör olurlar da ona bakıp ondan istifade edemezler. İşte bu tür insanlar, âdeta uzakta olan kişiler gibi çağırılır fakat yine de hakkı işitmezler.

*Âyet-i kerimede geçen: "Âyetleri uzun uzadıya açıklansaydı ya. Kendisi yabancı bir dilde, indrilen ise Arap, nedir bu? derlerdi." ifadesi şu şekilde izah edilmiştir: "Kur'anın âyetleri açıklanmış olsaydı ya. Onun âyetlerinden bir kısmı yabancı dillerde olsaydı da yabancılar onu anlasaydı. Diğer bir kısmı Arapça olsaydı da Araplar da o kısmı anlasaydılar." derlerdi.

Âyet-i kerimenin sonunda: "Onlar tıpkı uzak bir yerden çağırılıp da duymayan kimseler gibidirler." buyurulmaktadır.

Mücahid ve İbn-i Zeyd bu kısmı, mealde verildiği şekilde izah etmişler ve Allah tealanın, Kur'ana karşı kalbleri kör olanları, uzak mesafelerde bulundukları halde çağırılan kimselere benzettiğini söylemişlerdir. Uzakta bulunan insanın, kendisini çağıranın sesini duymaması gibi Kur'ana karşı kalbleri perdeli olanlar da Kur'andan herhangi birşey hissetmezler.

Dehhak ise bu kısmı şu şekilde izah etmiştir: "İman etmeyenler, kıyamet gününde en çirkin adlarıyla, uzak mesafelerden çağırılacaklardır, böylece rüsvay edilmiş olacaklardır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

45- Şüphesiz ki biz, Musa'ya Tevrat'ı verdik. Onun hakkında ihtilafa düşüldü. (Eğer azaplarının kıyamet gününe kadar ertelenmesi hususunda) rabbinin geçmiş bir sözü olmasaydı, aralarında çoktan hüküm verilmiş olurdu. Şüphesiz ki onlar, onun hakkında şüphe içindedirler.

Ey Muhammed, sana Kur'anı verdiğimiz gibi Musa'ya da Tevrat'ı vermiştik. Kendilerine Tevrat verilen Yahudiler, onun hükümleriyle amel etme hususunda ihtilafa düştüler. Şayet rabbinin, daha önceden, onların azabının kıyamet gününe erteleneceğine dair bir sözü bulunmamış olsaydı, Yahudilerden batıl yolda olanları helak ederek ihtilaf ettikleri konularda kesin hüküm verilmiş olurdu. Şüphesiz ki onlar, Tevrat'ı yalanlamalarında açık bir delil üzere değillerdi. Sadece bir şüphe içinde onu inkar ediyorlardı.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ
لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

46- Kim salih amel işlerse onun mükafaatı kendinedir. Kim de kötü amel işlerse, onun zararı yine kendinedir. Yoksa abbin, kullarına karşı asla zalim değildir.

Kim bu dünyadayken Allaha itaat ederek, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih amel işleyecek olursa o, kendi menfaati için bunu işlemiş olur. Zira âhirette bunun karşılığı olarak rabbi tarafından, cehennemden kurtarılmış ve cennete konulmuş olur. Kim de dünyada iken Allaha karşı gelerek bir kötülük işleyecek olur ise o, kendi aleyhine kötülük işlemiş olur. Zira o kimse, ameliyle Allahın gazabını üzerine çekmiş olur. Ey Muhammed, rabbin, herhangi bir kimseyi haksız yere cezalandırarak kullarına asla zulmeden değildir.

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَاتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ
أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ
مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾

47- Kıyametin kopmasını bilme, sadece Allaha havale edilir. Onun bilgisi dışında hiçbir meyve, tomurcuğundan çıkamaz. Hiçbir dişi gebe kalamaz ve doğuramaz. Allahın müşriklere: "Ortaklarım nerede?" diye nida ettiği gün, onlar: "Sana açıkça bildiriyoruz ki, içimizde senin ortağın olduğuna şahitlik edecek kimse yoktur." derler.

Allahı bilen âlimler, kıyametin ne zaman kopacağı bilgisini ancak Allaha havale ederler. Zira onun kopmasını Allahtan başka kimse bilmez. Herhangibir meyvenin, tomucuğundan çıkması herhangi bir dişinin hamile kalması ve doğurması ancak Allahın bilgisi dahilinde gerçekleşir. Bunlardan herhangi bir şey Allaha gizli kalmaz. Dünyada iken putları Allaha ortak koşan müşriklere, Allahın seslenerek "İbadette bana ortak koşmuğunuz ortaklarım nerede?" diye sorduğu gün, kendilerini savunamayan müşrikler şu cevabı vereceklerdir: "Biz sana kesinlikle bildiriyoruz ki içimizde senin ortağın olduğuna dair şahitlik edecek hiçbir şahit yoktur."

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾

48- O gün onların, dünyada taptıkları şeyler, kendilerinden uzaklaşıp kaybolacaktır. Onlar, kendileri için kaçıp kurtulacak hiçbiryer olmadığını farkedeceklerdir.

Müşrikler, dünyada iken taptıkları ilahlarını kaybedeceklerdir. Onlar, o müşriklerin gittikleri yolun dışında başka bir yol takibadeceklerdir. O ilahlar, Allahın azabına uğratılmış olan müşriklere hiçbir fayda sağlayamayacaklardır. Müşrikler de artık Allahın azabından kaçıp sığınacakları bir sığınağın olmadığını kesin olarak anlayacaklardır.

لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾

49- İnsan, menfaat istemekten usanmaz. Kendisine bir kötülük gelince de hemen ümitsizliğe ve karamsarlığa düşer.

Kâfir olan kişi, rabbinden mal ve vücut sağlığı gibi nimetleri istemekten asla usanmaz. Ancak ona canında veya malında bir zarar dokunduğunda ise o, Allahtan ümidini keser ve karamsarlığa düşer.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا لِي وَمَا أَظُنُّ
السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلٰى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾

50- Yemin olsun ki, şayet başına gelen bir musibetten sonra insana nezdimizden bir rahmet tattırsak, mutlaka: "Bu benim hakkımdır. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Yemin olsun ki, rabbime döndürülsem bile onun yanında benim için daha güzel şeyler vardır." der. İnkar edenlere, yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz ve onlara elbette ağır bir azap tattıracağız.

Yemin olsun ki eğer biz, malı veya canı hususunda bir sıkıntıya düşen kafirden bu sıkıntısını kaldırıp da ona tarafımızdan sıhhat ve âfiyet ve çokça mal gibi nimetlerimizi tattıracak olsak o buna karşı şükretmez. Bilakis böbürlenir ve şöyle der: "Bu benim hakkımdır. Allah benim yaptıklarımdan razı olduğu için bunları bana vermiştir. Kıyametin kopacağını benim de o gün bunlardan hesap vereceğimi sanmıyorum. Yemin olsun ki öldükten sonra dirilmek ve rabbimin huzuruna varmak diye bir şey olsa da rabbim bu dünyada bana iyilikte bulunduğu gibi orada da bana iyilikte bulunacaktır. Bana orada da mal ve servet verecektir." Bunları söyleyen kâfirler, bilsinler ki biz onlara, dünyada iken işledikleri kötü amelleri bildireceğiz ve o amellerin hepsine karşı onları cezalandıracağız. Şüphesiz ki biz, onlara, "Ebediyyen cehennemde kalmak" olan ağır bir azabı tattıracağız.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ

عَرِيضٍ ﴿٥١﴾

51- İnsana nimet verdiğimiz zaman yüzçevirir, yan çizçip uzaklaşır. Başına bir kötülük gelince de uzun uzun yalvarır.

Biz, kâfir olan kişiden sıkıntıları kaldırıp ona sıhhat ve âfiyet ve bol rızık gibi nimetler verdiğimiz zaman o, kendisini davet ettiğimiz itaattan yüzçevirir ve ondan uzaklaşır. Başına tekrar bir sıkıntı geldiği zaman da bol bol dua eden bir insan olur.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي

شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

52- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Söyleyin bakalım, eğer bu Kur'an, Allah nezdinden ise sonra siz de onu nikar ediyorsanız, haktan çok uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"

Ey Muhammed, sen, rabbinin katından getirmiş olduğun bu Kur'anı yalanlayanlara de ki: "Söyleyin bana, yalanladığınız bu Kur'an, Allah tarafından gönderilen hak bir kitap ise ve siz de bunu inkar ediyorsanız haktan ayrılmış ol-

muyor musunuz? Allahın emrinden ayrılan ve ona itaatten kopandan daha sapık kim olabilir? O halde sizler bu halinizle en büyük sapıklarsınız.

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ
يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

53- Kur'anın hak olduğu onlar için apaçık ortaya çıkıncaya kadar, biz onlara delillerimizi hem dış âlemde hem de kendi iç âlemlerinde göstereceğiz. Rabbinin herşeye şahit olması yetmez mi?

Kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz Kur'anın, hak bir kitap olduğu açıkça ortaya çıkıncaya kadar, gerek insanın haricindeki dış âlemde gerekse bizzat insanın içinde, çeşitli delillerimizi göstereceğiz. Ey Muhammed, rabbinin, yaratıklarının yaptığı herşeye şahit olması, onları cezalandırması veya mükafaatlandırması yetmez mi? Onun, kendi şahitliğinden başka bir delile ihtiyacı var mı?

*Âyette zikredilen: "Dış âlemdeki deliller"den maksat, Süddî'ye göre Hz. Muhammed (s.a.v.)in müşriklere galip gelmesidir. İbn-i Zeyd'e göre ise, göklerdeki güneş,ay, yıldızlar vb. gezegenlerdir. "İç âlemdeki deliller"den maksat ise Süddî'ye göre, müşriklerin içinde yaşadıkları Mekke'nin fethedilmesi, diğerlerine göre ise insanın vücudunun zahirî ve bâtınî halleridir.

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

54- İyi bilinmelidir ki onlar, rablerinin huzuruna çıkmaktan şüphe etmektedirler. İyi bilinmelidir ki Allah, herşeyi kuşatandır.

İyi bilinmelidir ki, Allahın âyetlerini yalanlayan bu kâfirler, öldükten sonra dirilip rablerinin huzuruna çıktıklarında yaptıklarından hesaba çekilecekleri hususunda şüphe içindedirler. Bu nedenle o günü düşünmezler ve onun için herhangi bir amel işlemezler. Şunu da iyi bilin ki Allah, bütün yaratıklarını bilgisi ve kudretiyle kuşatmıştır. Hiçbir şey onun yakalanmasından kurtulamaz.

ŞURÂ SURESİ

Şurâ Suresi elli üç âyettir. 23, 24, 25 ve 27. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile de, diğer Mekkî sureler gibi insanlara tevhid inancını telkin etmekte, Allahın varlık ve birliğini beyan eden delilleri açıklamakta, göklerde ve yerde bulunan herşeyin Allaha ait olduğunu bildirerek başlamaktadır. Bu hususta şöyle buyurulmaktadır: "Göklerde ve yerde bulunan herşey onundur. O, herşeyden yücedir, büyüktür." (1)

Allah tealanın azamet ve büyüklüğünden, neredeyse göklerin çatlayacak hale geldikleri, meleklerin de Allah tealayı hamd ile tesbih ettikleri ve yeryüzündekilerin bağışlanması için ondan mağfiret diledikleri beyan edilmektedir.

Çok çeşitli hususların beyan edildiği bu sure-i celilede özet olarak şu açıklamalar yer almaktadır: Bu Kur'an apaçık bir Arapçayla indirildi ki Mekke ve etrafındakileri uyarasın. Kıyamet gününde insanların bir kısmı cennete bir kısmı da cehenmeme girecektir. Eğer Allah dileseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat o, dilediğini rahmetine kavuşturur. İhtilafa düştüğünüz hususlarda hüküm vermek Allaha mahsustur. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O, insanları ve hayvanları çift çift yaratmıştır. Göklerin ve yerin anahtarları onundur. O, dilediğinin rızkını genişletir, dilediğininkini ise daraltır.

Sure-i celilede bundan sonra Allah tealanın, Hz. Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya:"Dini ayakta tutun. Onda ihtilafa düşmeyin." diye emrettiği, bu emirlerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)e de şeriat kılındığı beyan edilmektedir.

Peygamber efendimize hitaben buyurulmaktadır ki: "Ey Muhammed, işte bunun için sen onları hakka davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." (2)

Bu mübarek surede devamla şu hususlar beyan edilmektedir: Allahın dini hakkında münakaşa edenlerin delilleri batıldır. Kitabı ve ölçüyü bir hak olarak

---

1- Şura Suresi, âyet: 4

2- Şura Suresi, âyet: 15.

indiren Allahtır. Kıyamet belki de yakındır. Kıyamet gününe iman etmeyenler onun acele olarak kopmasını isterler. Allah, kullarına son derecede lütufkârdır. Âhiret mükafaatını isteyenin mükafaatı artırılır.

Cenab-ı Hak bu hususların beyanından sonra buyuruyor ki: "Ey Muhamed, sen onlara şöyle de: "Ben, Allahın dinini tebliğe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ben sizden ancak yakınlıkta sevgi istiyorum." (3)

Sure-i celilede devamla şu hususlar beyan edilmektedir: "Kullarının tevbelerini kabul eden Allahtır. O, iman edip salih amel işleyenlerin dualarını kabul eder. Allah, rızkı dilediği ölçüde indirir. Yağmuru indirip rahmetini yayan da O'dur. Gökleri ve yeri yaratması ve orada birtakım canlıları yayması onun varlığının delillerindendir.

Sure-i celilede bundan sonra cenab-ı hak, biz insanların vazife ve sorumluluklarını gösteren şu âyet-i kerimeyi beyan ediyor: "Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar yüzündendir. O, işlenenlerin birçoğunu da affeder." (4)

Sure-i celilede bu âyet-i kerimeden sonra Allah tealanın varlık ve birliğini beyan eden şu hususlar açıklanıyor: Denizlerde akıp giden dağ gibi gemiler, onun kudretinin delillerindendir. Eğer o dilerse rüzgarı keser de bu gemiler oldukları yerde kalakalırlar. Dilerse gemidekilerin işledikleri günahlar yüzünden onları yok eder.

Sure-i celilede devamla, Allahın âyetleri ve kudreti hakkında münaşaka edenler için şöyle buyuruluyor: "Âyetlerimiz hakkında münakaşa edenler, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler." (5)

Birçok meselenin beyan edildiği, muhtevası çok yüklü bu sure-i celilede yine şu hususlar açıklanmaktadır: İnsanlara verilenler, dünya hayatının geçimliğinden ibarettir. İman edip rablerine güvenenler, günahlardan ve hayasızlıklardan sakınanlar, öfkelendikleri zaman affedenler, rablerinin davetine uyanlar, namazlarını dosdoğru kılanlar, işlerini aralarında müşavere ile yürütenler için Allahın nezdindeki nimetler daha hayırlı ve daha devamlıdır. Kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Kendisine yapılan kötülüğü affedip barışanın mükafaatı Allaha aittir. Ceza, zulmedenlere ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlaradır.

3- Şura Suresi, âyet: 23
4- Şura Suresi, âyet: 30
5- Şura Suresi, âyet: 35

Göklerin ve yerin mülkü Allahındır.. O, dileğini yaratır.

Sure-i celilede bundan sonra, Resulullah (s.a.v.) efendimizin, dosdoğru bir yol üzerinde olduğu beyan ediliyor ve sure-i celile şu âyet-i kerime ile sona eriyor: "O yol, göklerin ve yerin sahibi olan Allahın yoludur. İyi bilin ki bütün işler Allaha döner." (6)

6- Şura Suresi, âyet: 53.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾

1- Hâ.Mim.

2- Ayn, Sîn, Kaf.

*Mukatta'a harfleri hakkında Bakara suresinin başında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Burada geçen "Ha mim, Ayn, Sin, Kaf" hakkında ise birtakım açıklamalar yapılmıştır.

كَذٰلِكَ يُوح۪ٓي اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٣﴾

3- İşte herşeye galip, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, senden öncekilere vahyettiği gibi, böylece sana da vahyeder.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, bütün peygamberlerine vahiy gönderdiğini beyan etmektedir. Kur'an-ı Kerim de Resulullah (s.a.v.)e şüphesiz vahiy yoluyla gelmiştir. Vahyin nasıl geldiği hususunda Hz. Aişe (r..anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ الْحرِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَأَلَ
رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ
(ﷺ) أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ وَهُوَ أَشَدُّهُ عَلَيَّ فَيَفْصِمُ عَنِّي وَقَدْ
وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ
قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ
الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا.

"Birgün Hâris b. Hişam Resulullah'a: "Ey Allahın Resulü sana vahiy nasıl geliyor?" diye sordu. Resulullah: "Vahiy bana bazan çıngırak sesine benzer bir şekilde geliyor. Benim için en ağır olanı budur. O hal benden gidince ben o vahyi iyice bellemiş olurum. Bazan vahiy getiren melek bana insan şeklinde görünür. O benimle konuşur ben de onun söylediklerini iyice bellerim." Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Ben, çok soğuk bir günde ona vahiy geldiğini ve o hal onda geçince alnından ter aktığını gördüm." (7)

7- Buhari, K.el-Bed'ül Vahy, bab: 2 / Müslim, K.el-Fadail, bab: 87, Hadis no: 2333.

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٤﴾

4- Göklerde ve yerde bulunan heşrey onundur. O, herşeyden yücedir, büyüktür.

Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkü Allaha aittir. Allah, herşeyden yücedir. Çünkü herşey onun kudreti ve hakimiyeti altındadır. Onlar hakkında dilediğini yapar. Azamet ve kulluk ona mahsustur.

تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾

5- (Allahın azamet ve büyüklüğünden) neredeyse gökler üstlerinden çatlayacak hale gelirler. Melekler de hamd ile rablerini tesbih ederler ve yeryüzündekiler için mağfiret dilerler. İyi bilin ki Allah, şüphesiz çok affeden ve çok merhamet edendir.

6- Ey Muhammed, kendisinden başkasını dostlar edinenleri, Allah murakaba etmektedir. Sen onların vekili değilsin.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, yüceliği ve azameti karşısında merdeyse göklerin parça parça olacağını ve meleklerin devamlı olarak ona ibadette bulunmak suretiyle hamd ettiklerini, buna mukabil kâfir ve müşriklerin, onu bırakıp başkalarını dost edindiklerini, Allah tealanın da onları kontrol altında tuttuğunu, bu itibarla onlara, layık oldukları cezaları vereceğini beyan etmekte ve Hz. Muhammed (s.a.v.)i ima etmeyen kâfirlere karşı teselli etmektedir. Zira Resulullah, kâfirlerin iman etmelerine vekil değildir.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ
لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾

7- Ey Muhammed, işte böylece biz sana Arapça bi Kur'an indirdik ki Ümmül Kurâ (Mekke) ve etrafındakileri uyarasın ve insanları, gerçekleşmesinden asla şüphe olmayan, onların bir araya toplanacağı kıyamet günü ile korkutasın. O gün insanlardan bir kısmı cehenneme girecektir.

Ey Muhammed, şehirlerin ana merkezi olan Mekke halkını ve onun çevresinde yaşayanları uyarman için sana da Arapça bir Kur'an verdik. Ayrıca sen bu Kur'anla Allahın insanları bir araya toplayarak cezalandıracağı kıyamet gü-

nünün geleceği ile uyarasın. Zira o günün geleceğinde asla şüphe yoktur. O gün insanlar iki kısma ayrılacak, iman edip peygamberin getirdiklerine uyanlar cennete girecek, iman etmeyen ve peygamberin getirdiğine karşı çıkanlar ise cehenneme sevkedileceklerdir.

*Âyet-i kerimede, Mekke için "Ümmül Kurâ" yani, şehirlerin ana merkezi ifadesi geçmektedir. Bu, Mekke'nin, yeryüzünün en değerli yeri olduğunu göstermektedir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde orayı şöyle övmektedir: Abdullah b. Adiy diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَدِىِّ بْنِ حَمْرَاءَ الزُّهْرِىِّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) وَاقِفاً عَلَى الْحَزْوَرَةِ فَقَالَ: وَاللهِ انَّكَ لَخَيْرُ أَرْضِ اللهِ، وَأَحَبُّ أَرْضِ اللهِ إِلَى اللهِ، وَلَوْلاَ أَنِّى أُخْرِجْتُ مِنْكِ مَا خَرَجْتُ.

"Ben, Resulullahı Mekke'de "Hazvere" denen yerde ayakta duruyor gördüm. O Mekke'ye hitaben şöyle buyurdu: "Allaha yemin olsun ki sen, Allahın en hayırlı yeri ve Allaha en sevimli olan yerisin. Şayet ben senden çıkarılmamış olsaydım hiç çıkmazdım." (8)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لِمَكَّةَ: مَا أَطْيَبَكِ مِنْ بَلَدٍ، وَأَحَبَّكِ إِلَيَّ، وَلَوْلاَ أَنَّ قَوْمِى أَخْرَجُونِى مِنْكِ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكِ.

"Resulullah (s.a.v.) Mekke için şöyle buyurdu: "Sen ne güzel bir şehirsin. Benim için ne kadar sevimlisin. Şayet kavmim beni senden çıkarmamış olsaydı senin dışında bir yerde oturmazdım." (9)

وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾

8- Eğer Allah dileseydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat o, dilediğini rahmetine kavuşturur. Zalimlerin ise ne bir dostu ne de bir yardımcısı vardır.

Eğer Allah yaratıklarını hidayette birleştirip tek bir din üzerinde ittifak etmelerini dileseydi onları tek bir ümmet kılardı. Allah bunu böyle yapmadı. Herkesi hak dini kabul edip etmemekte kendi iradesiyle başbaşa bıraktı. Fakat Allah, kullarından dilediğini hak din olan İslama girmeye muvaffak kılarak rahme-

8- Tirmizî, K.hel-Menakıb, bab: 68, Hadis no: 3925 / İbn-i Mâce, K.el-Menasık, bab: 103, Hadis no: 3108.

9- Tirmizî, K.el-Menakıb, bab: 68, Hadis no: 3926.

tine koyar. Kâfirlerin ise kıyamet gününde ne bir dostları ne de bir yardımcıları vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede Hz. Muhammed (s.a.v.)i, davetinden yüzçeviren kavmine karşı teselli etmekte, insanları hidayete kavuşturmanın kendi elinde olduğunu bildirmektedir.

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٩﴾

9- Yoksa Allahtan başkasını mı dostlar ediniyorlar? Halbuki gerçek dost sadece Allahtır. Ölüleri dirilten O'dur. O, herşeye kadirdir.

Yoksa Allaha ortak koşan bu müşrikler, Allahın dışında bir kısım putları mı dost ediniyorlar? Onlar, şunu bilsinler ki, Allahı tanıyan kullar için gerçek dot sadece Allahtır. O halde onlar kendilerine herhangi bir fayda ve zarar vermeyen putları bırakıp ta sadece Allahı dost edinsinler. Ölüleri tekrar diriltecek ve kıyamet günü mahşerde bir araya toplayıp hesaba çekecek olan da yalnız Allahtır. Zira o, herşeye kadirdir.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللّٰهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

10- İhtilafa düştüğünüz hususlarda hüküm vermek Allaha aittir. De ki: "İşte o Allah benim rabbimdir. Ben sadece ona yönelirim.

Ey insanlar, herhangi bir şey hakkında ihtilaf eder ve aranızda anlaşmazlığa düşerseniz, onun hakkında hüküm verecek olan Allahtır. O halde ihtilaf ettiğiniz konuların hükümlerini, Allahın, peygamberine gönderdiği şeriatta arayın. Ey Muhammed, Allaha ortak koşan müşriklere de ki: "Benim rabbim, sizin taptığınız putlar değil bütün bu sıfatların sahibi olan Allahtır. Ben ona tevekkül ettim. İşlerimde ona başvururum, kusurlarımın affını ondan dilerim."

فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا
يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾

11- Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O, sizin için kendi cinsinizden, hayvanlar için de kendi cinslerinden eşler yarattı. Allah sizi bu şekilde çoğaltır. Onun hiçbir benzeri yoktur. O, herşeyi işiten ve görendir.

Sizin için yedi göğü ve yeri yaratan Allahtır. O, sîzin için kendinizden eşler yarattı. Hayvanlardan da çift çift yarattı. O sizi bu şekilde var etmeye devam eder. Allahın hiçbir benzeri yoktur. O, kullarının yaptıklarını çok iyi işiten ve çok iyi görendir. Herkesi kazandığı ile cezalandıracak veya mükafaatlandıracaktır.

*Âyet-i kerimede geçen "Allah sizi bu şekilde çoğaltır." ifadesi çeşitil şekillerde izâh edilmiştir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür: "Allah sizi bu yaratılışta, bu sıfat üzerine yaratır ve sizleri erkekli dişili olarak nesil nesil var etmeye devam etmektedir."

"Allah sizleri ana rahminde bu şekilde erkekli dişili olarak yaratır. Hayvanları da böyle yapar. Allah, sizleri ve hayvanları erkekli ve dişili yaparak yaşatır."

Âyet-i kerimede "Allahın hiçbir benzerinin olmadığı "zikredilmiştir. Allah tealanın, yaratıklarından herhangi birine benzemediği muhakkaktır. Alah tealanın bu sıfatına "Muhalefetün Lilhavadis" denmektedir. Allah tealanın, yaratıklarından herhangi birine benzediği hissini veren nasslara "Müteşabih nassalar" denilmiştir. Bunların manalarını ancak Allah bilir. "Allahın eli, yüzü, oturması" gibi ifadeler bu kabildendir. Selef uleması bu tür ifadeleri oluğu gibi kabul edip te'vil etmeye gerek görmemişler ve bunların ne demek olduğunu Allah tealanın daha iyi bildiğini söylemişlerdir. Sonra gelen âlimler ise Allahın, yaratıklarına benzediği hissini veren ifadeleri uygun şekillerde açıklamayı tercih etmişlerdir.

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلٖيمٌ ﴿١٢﴾

12- Göklerin ve yerin anahtarları onundur. O, dilediğinin rızkını genişletir, dilediğinin rızkını daraltır. Şüphesiz ki o herşeyi çok iyi bilendir.

Göklerin ve yerin hazinelerinin, hayır ve şerlerinin anahtarları Allahın elindedir. O, kime rahmetini esirgeyecek olursa onu gönderecek yoktur. Allah, kullarından dilediğine bolca rızıklar verir, malını çoğaltır ve zenginleştirir. Dilediğinin de rızkını daraltır, onu fakir kılar. Allah, kime bol rızık verdiğini, kimin rızkını kısıtladığını ve kimin bol rızık verilmeye layık olup kimin olmadığını çok iyi bilendir. O halde ey insanlar, sadece Allah'a kulluk edin, herhangi bir menfaat ve zarar sağlayamayan putlara tapmayın.

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدّٖينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذٖٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا
بِهٖٓ اِبْرٰهٖيمَ وَمُوسٰى وَعٖيسٰٓى اَنْ اَقٖيمُوا الدّٖينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فٖيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكٖينَ
مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ يَجْتَبٖٓي اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٖٓي اِلَيْهِ مَنْ يُنٖيبُ ﴿١٣﴾

13- Allahın, dinden Nuh'a emrettiği, sana vahiyle bildirdiğimiz, İbrahim'e, Mus'ya ve İsa'ya emrettiğimiz: "Dini ayakta tutun, onda ihtilafa düşmeyin." emrini Allah size de şeriat kıldı. Ey Muhammed, davet ettiğin hususlar, müşriklere ağır geldi. Allah, dilediğini kendine seçer.İtaatine yöneleni de kendine iletir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Nuh (a.s.)ı, peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ikisinin arasında geçen, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'yı zikretmiş böylece bu beş peygamberin azimet sahibi olduklarına bizzat işaret buyurmuştur.

Âyet-i kerimede, bu peygamberlere şeriat olarak gönderilen dinin emelinin bir olduğu beyan edilmektektedir ki o da sadece Allaha kulluk etmektir. Yani tevhid inancıdır. Allah teala bütün peygamberlerine bu hak dini ayakta tutmayı ve onda ayrılığa düşmemeyi emretmiştir.

Hak dini ayakta tutmak, onun hükümleriyle amel etmek suretiyle gerçekleşir. Onda ihtilaf etmemek ise hükümleri arasında ayrılık gözetmemekle tahakkuk eder.

Allah teala, âyet-i kerimede, kulları, sadece kendisine kulluk etmeye davet eden tevhid inancının müşriklere ağır geldiğini bu itibarla Hz. Muhammed (s.a.v.)i dinlemediklerini beyan etmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, müşriklerin iman etmemeleri, Resulullahın kusurundan dolayı değildir. Zira Allah teala dilediği kulunu sevgisine ve dostluğuna seçer, onu Peygamber yahut veli kılar ve kendisine yönelenlere hak yolunu gösterir, peygamberlerine uymaya muvaffak kılar.

وَمَا تَفَرَّقُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ

مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ

مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

14- Bu insanlar ancak kendilerine bilgi geldikten sonra, birbirlerini çekememe yüzünden ihtilafa düştüler. Eğer belirli bir süreye kadar ertelenmeleri hususunda rabbinin geçmişteki bir sözü olmasaydı, muhakkak aralarında hüküm verilirdi. İhtilafa düşenlerden sonra, kitaba vâris kılınanlar da muhakkak ki ondan şüphe ve tereddüt içindedirler.

İnsanlar, kendilerine Allah tarafından gönderilen vahiy yoluyla bilgiler ulaştıktan sonra, birbirlerini çekememeleri yüzünden, dinleri hakkında ihtilafa düştüler. İhtilafa düşmeleri, bilgisizlikten değildi. Zira kendilerine peygamberler gönderilerek bilgilendirilmişlerdi. Ey Muhammed, şayet rabbinin, suç işleyenleri belli bir vadeye kadar erteleyeceğine dair daha önce vermiş olduğu bir sözü bulunmamış olsaydı, din hakkında ihtilaf edenler arasında derhal kesin hükmünü verir, haklıyı haksızdan ayırdederek suçluları cezalandırırdı.

Nuh kavminden sonra kendilerine Tevrat ve İncil gibi hak kitaplar gönderilen kavimler de hak din hususunda şüphe içindedirler. Onlar, delilsiz olarak körü körüne atalarını taklit etmektedirler.

فَلِذَٰلِكَ فَادْعُ ۖ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۖ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا

أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَا

أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ

وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

15- Ey Muhammed, işte bunun için sen onları hakka davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Müşriklerin heva ve heveslerine uyma. Onlara şöyle de: "Ben, Allahın indirdiği bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adaletli davranmakla emrolundum. Bizim de rabbimiz sizin de rabbiniz Allahtır. Bizim amellerimiz bize sizin amelleriniz sizedir. (Hak apaçık orta-

da olduğu için) bizimle sizin aranızda tartışılacak bir mesele yoktur. Allah bizi bir araya getirecektir. Dönüş ancak onadır."

Ey Muhammed, sen insanları, Nuh'a şeriat kılınan ve sana vahyettiğimiz bu dine davet et. Onunla amel etmekten geri durma. Onda karar kıl. Allahın size şeriat olarak göndermiş olduğu bu hak din hususunda şüpheye düşenlerin heva ve heveslerine uyup sen de onda şüpheye düşme. Se onlara deki: "Ben, Allahın gönderdiği her kitaba iman ettim. Bu kitap Tevrat olsun İncil olsun Zebur olsun. Ben bunlardan herhangi birini yalanlamam." Sen onlara de ki: "Ey, ayrılığa düşen insanlar, rabbim bana gönderdiği hakka davet etmemi emretti. Ey ihtilafa düşen kitap ehli, bizim de sizin de rabbiniz Allahtır. Bizim yapmış olduğumuz amellerin mükafaatları bize, sizin yapmış olduğunuz amellerin mükafaatları da size aittir. Bizimle sizin aranızda aslında bir düşmanlık yoktur. Allah, kıyamet gününde bizleri bir araya toplayıp ihtilaf ettiğimiz konularda aramızda, doğru olan hükmünü verecektir. Ölümümüzden sonra dönüşümüz ona olacaktır ve o, herkesin hesabını görecektir.

*Süddî, bu âyet-i kerimenin, müşriklerle savaşmayı emreden âyetten önce nâzil olduğunu söylemiştir.

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ

وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

16- İnsanlar,Allahın dinine uyduktan sonra onun hakkında hâlâ münakaşa edenlerin delilleri, rableri nezdinde batıldır. Allahın gazabı onların üzerinedir. Onlar için şiddetli bir azap vardır.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin, Allahın davetini kabul edip müslüman olan insanlarla tartışmaya girişen ve onları hidayetten alıkoymaya çalışan kitap ehli hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Katade ise bu âyet-i kerimenin, müslümanlar: "Bizim kitabımız sizin kitabınızdan daha önce inmiş ve bizim peygamberimiz de sizin peygamberinizden önce gelmiştir. O halde bizler sizden daha hayırlıyız." diyen Yahudi ve Hıristayanlar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

اَللّٰهُ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْم۪يزَانَۜ وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَر۪يبٌ ﴿١٧﴾
يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَاۚ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَاۙ وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا
الْحَقُّۜ اَلَٓا اِنَّ الَّذ۪ينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَف۪ي ضَلَالٍ بَع۪يدٍ ﴿١٨﴾

17- Kitabı ve ölçüyü, bir hak olarak indiren Allahtır. Ne bileceksin belki de kıyamet yakındır.

18- Kıyamet gününe iman etmeyenler, kıyametin acele olarak kopmasını isterler. İman edenler ise ondan korkarlar ve onun bir gerçek olduğunu bilirler. Şunu iyi bilin ki, kıyamet hakkında münaşaka edenler, derin bir sapıklık içindedirler.

Kur'anı hak olarak indiren ve insanlar arasında doğru hüküm veresin diye adaleti gönderen ancak Allahtır. Ey Muhammed, sen ne bileceksin belki de kıyametin kopacağı zaman pek yakındır. Fakat kıyametin kopacağına iman etmeyenler senden, onun acele kopmasını isterler. Zira onlar, kıyametin kopacağınainanmazlar. Kıyametin kopacağına iman edenler ise onun kopmasından korkarlar. Zira onlar, kıyamette Allahın kendilerine nasıl davranacağını bilmezler. Ancak bu müminler kıyametin hak olduğunu ve onun mutlaka gerçekleşeceğini bilirler. Kıyametin kopup kopmayacağı hakkında tartışmaya girişenler ise büyük bir sapıklık içindedirler. Doğru yoldan tamamen ayrılmışlardır.

*Mücahid ve Katede, âyette zikredilen "Ölçü"den maksadın "Adlet" olduğunu söyleşilerdir. Taberi de âyeti buna göre izah etmiştir.

اَللّٰهُ لَط۪يفٌ بِعِبَادِه۪ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَز۪يزُ ﴿١٩﴾

19- Allah, kullarına son derece lütufkardır. O kullarından dilediğini rızıklandırır. O, çok göçlüdür, herşeye galiptir.

Allah, kullarına karşı büyük lütuf shibidir. O, kullarından dilediğine bol rızık erir, dilediğininin ise rızkının daraltır. O, pek güçlüdür, bir kimseyi cezalandırmak istediğinde ona karşı gelme imkanı yoktur. O, herşeye galiptir, intikam almak istediğinde kimse ona engel olamaz.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾

20-Kim, ahiret menfaatini isterse, onun mükafaatını artırırz. Kim de dünya menfaatini isterse ona dünyada istediğinin bir kısmını veririz. Ahirette ise hiçbir nasibi yoktur.

Kim, yaptığı amelle âhiret sevabını isterse biz onun ahiretteki sevabını, derecesine göre artırırız. Kim de yaptığı amelle dünya menfaatini ister, âhiret için değil de dünya için çaba harcarsa biz ona dünyada neyi taksim etmişsek onu veririz, Artık onun ahirette bir payı yoktur.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ
الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾
تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ
رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾

21- Yoksa o kafirlerin, Allahın izin vermediği bir dini, kendilerine meşru kılan ortakları mı var? Eğer Allahın (haklıyı hksızdan) ayırdedecek sözü olmasaydı, insanlar arasında hemen hüküm verilirdi. Şüphesiz zalimler için can yakıcı bir azap vardır.

22- Sen o zalimlerin, dünyada yapıklarının cezasının başlarına gelmesinden korktuklarını görürsün. Halbuki işlediklerinin cezası onların başlarına mutlaka gelecektir. İman edip salih ameller işleyenler ise cennetlerin bahçelerindedirler. Onlar için rableri nezdinde istedikleri herşey vardır. İşte büyük lütuff budur.

Yoksa Allaha ortak koşan bu müşriklerin, Allahın izin vermediği, putlara tapmayı kendilerine meşru bir din kılacak ortakları mı var? Şayet Allahın, bunların azabını belli bir zamana kadar ertelemeye dair ezeldeki kesin sözü olmasaydı onların arasında derhal hüküm verilir ve layık oldukları cezalara çarptırılırlardır. Fakat Allahı inkar edenler için kıyamet gününde elem verici bir azap vardır. Ey Muhammed, sen, kıyamet gününde kafirlerin, dünyada işledikleri amellerden dolayı cezalandırılacaklarından korktuklarını görürsün. Onların korktukları azap başlarına gelecektir. İman edip salih ameller işleyenler ise âhirette cennetlerin bahçelerinde olacaklardır. Onlar için rehberleri katında arzuladıkları her türlü nimet vardır. İşte âhirette onlara verilecek olan bu nimetler, Allahın onlara olan büyük bir lütfudur.

*Allah teala, Kur'an-ı kerimin çeşitli ayetlerinde beyan ettiği gibi bu ayetlerde de kafirlerle iman edenleri beyan etmekte ve bunlardan herbirinin yaptıkları amellerin karşılıklarını ahirette nasıl göreceklerini bildirmektedir.

ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۗ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ۗ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

23- İşte Allah, iman edip salih amel işleyen kullarını bu büyük lütufla müjdeliyor. Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Ben, Allahın dinini tebliğe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ben sizden ancak yakınlıkta sevgi istiyorum. "Kim bir iyilik kazanırsa biz onun bu husustaki iyiliğini artırırız: Şüphesiz Allah, çok affeden ve şükredenlerin şükrünü kabul edendir.

*Ayet-i kerimenin: "Ben sizden bir ücret istemiyorum. Ben sizden ancak yakınlıkta sevgi istiyorum. "bölümü bir kaç şekilde izah edilmiştir:

Şa'bi ve Tâvus, Abdullah b. Abbastan, Muğire İkrimeden, Husayn, Ebu Malikten, Said b. Cübeyr, Katadeden, Ebi Nüceyh, Mücahidden, bu ayeti şöyle izah ettiklerini rivayet etmişlerdir: "Ey Muammed, de ki: "Ey kavim, sizi davet ettiğim hakka karşı sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Sizden ancak, benimle sizin aranızdaki akrabalık bağını koparmamanızı istiyorum."

Bu izah tarzına göre, Peygamber efendimiz Kureyşlilere seslenerek de-

miştir ki: "Bana yardım etmiyorsunuz hiç olmazsa şerrinizi benden uzak tutun. Rabbimin Peygamberliğini tebliğ etmem için beni serbest bırakın. Benimle sizin aranızda olan akrabalık bağını gözetin. " Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve "Da" anlamını veren "Fi" harfi cerinin bu görüşü kuvvetlendirdiğini söylemiştir.

Bu hususta Tâvus diyor ki:

قَالَ سَمِعْتُ طَاوُساً عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِهِ الاَّ الْمُوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى فَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ قُرْبٰى آلِ مُحَمَّدٍ (ﷺ) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَجِلْتَ اِنَّ النَّبِىَّ (ﷺ) لَمْ يَكُنْ بَطْنٌ مِنْ قُرَيْشٍ الاَّ كَانَ لَهُ فِيهِمْ قَرَابَةٌ فَقَالَ الاَّ اَنْ تَصِلُوا مَا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ مِنَ الْقَرَابَةِ

Abdullah b. Abbas'a ayetin bu bölümü soruldu. Fakat o henüz cevap vermeden, Said b. Cübeyr: "Buradaki yakınlıktan maksat, Muhammed (s.a.v.) in ailesinden olan akrabalarıdır. " diye cevap verdi. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas şöyle dedi: "Sen acele ettin. Zira Kureyşin herhangi bir kolu yoktur ki onda Resulullahın akrabsı bulunmuş olmasın. Allah teala burada şunu buyurmuştur.: Ey Muhammed, de ki: "Ben sizden, hakka davetime karşılık herhangi bir mükafaat istemiyorum. Ben sizden ancak benimle sizin aranızda olan akrabalık bağını koparmamanızı istiyorum.[10]

*Surenin Mekki oluşu ayetin bu şekilde izahını desteklemektedir. Zira Mekke döneminde Hz. Fatımanın soyundan gelen ahl-i Beytten her hangi bir kimse yoktu.

Mücahidin, abdullah b. Abbastan, Mamerin de Katadeden naklettikeri ve Hasan-ı Basri'nin de rivayet ettiği ikinci bir görüşe göre ise ayetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, de ki: "Benim size getirmşi olduğum hidayet ve ayetlere karşı sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ancak sizlerin, Allahı sevmenizi ve itaat ederek ona yaklaşmanızı istiyorum."

Abdullah b. Abbas diyor ki:

---

(10) Buhari, K. Tefsir el- Kur'an sure 42, bab: 1/Tirmizi, K. Tefsir el Kur'an, sure 43, bab: 1, Hadis No: 3251

عن ابن عباس ان رسول الله (ﷺ) قال لا أسألكم على ما أتيتكم به من البينات والهدى أجرا الا ان توادوا الله ورسوله وان تقربوا اليه بطاعته.

"Resulullah şöyle buyurdu: "Ben, size getirmiş olduğum apaçık deliller ve hidayet karşılığında sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ben sizden ancak Allahı ve Resulünü sevmenizi ve Allaha itaat ederek ona yaklaşmanızı istiyorum."(11)

Abdullah b. Kasım ise ayet-i kerimenin bu bölümünü şu şekilde izah etmiştir: "Ben sizden, hakkı tebliğ etmeme karşılık herhangi bir ücret istemiyorum. Ben sizden ancak, kendi akrabalarınızı sevmenizi istiyorum."

Said b. Cübeyr ve Ebu Deylem ise âyetin bu kısmını şöyle izah etmişlerdir:" Ey Muhmmed, sen, sahben olan müminlerlere de ki: "Ben, size getirdiğim şöylere karşı sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Ben sizden ancak akrabalırınızı sevmeninizi istiyorum."

Taberi diyor ki: "Suddi, Ebu Deylemin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Hüseyinin oğlu Ali esir olarak getirilip Şam'ın merdivenlerinde durdurulduğu zaman Şamlılardan bir kişi ayağa kalkıp şöyle dedi: "Sizi öldüren, kökünüzü kurutan ve fitnenin boynuzlarını kıran Allaha hamdolsun, "Bunun üzerine Hz .Hüseyin oğlu Ali o adama: " Sen hiç Kur'an okudun mu? " dedi. Adam da "Evet" dedi. Hz. Hüseyinin oğlu Ali: "Sen Âl-i Hâ Mîm'i (Şûrâ suresini) okudun mu?" dedi.

Adam: "Ben Kur'anı okudum fakat âl-i Hâ Mîm'i okumadım. " dedi. Hz. Hüseyinin oğlu Ali: "Sen; Ben sizden buna karşı hiçbir mükafaat istemiyorum. Ben sizden sadece yakınlara sevgi istyorum. "âyetini okumadın mı?" dedi. Adam: "O yakınlar sizler misiniz?" dedi. Hz. Hüseyin'in oğlu Ali de: "Evet biziz." dedi.

Amr b. Şuayb da bu âyet-i kerimeyi bu şekilde izah etmiştir.

يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ

الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

(11) Ahmed b. Hanbel, Müsned, C1 S. 268

24- Yoksa kâfirler: "Muhammed Allaha karşı yalan uydurdu." mu diyorlar? Ey Muhammed, eğer Allah dileseydi senin kalbini mühürlerdi. Allah, bâtılı silip mahveder. Sözleriyle de hakkı gerçekleştirir. Şüphesiz o, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Ey Muhammed, yoksa müşrikler: "Muhammed, Allaha karşı yalan uydurdu, bize okuyup durduğu bu kitabı kendisi yazdı." mı diyorlar? Ey Muhammed, eğer Allah dilerse senin kalbini mühürleyerek bu Kur'anı sana unutturur. Allah, bâtılı silip götürür ve sana indirmiş olduğu kelimeleriyle hakkı yerleştirir. Allah, yaratıkların kalbinde olanı çok iyi bilendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede: "Kur'anı Muhammed uydurdu." diyen kâfirlere cevap veriyor ve şayet Hz. Muhammed böyle bir teşebbüste bulunmuş olsaydı ona engel olacağını beyan ediyor.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا
تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾

25- Kullarının tevbelerini kabul eden, günahlarını affeden ve yaptıklarınızı bilen O'dur.

Kulların inkarından sonra onu birlemelerini ve ona itaat etmeye dönmelerini kabul eden ve işlenilen günahlardan tevbe edildiği takdirde onları cezalandırmaktan vazgeçen Alahtır. O, sizlerin ne yaptığınızı bilir. Herkese amelinin karşılığını verecektir. O halde, sizi ceza almaya sürükleyecek amelleri işlemekten kaçının ve Allahtan korkun.

*Hammad b. el-Hâris diyor ki: "Biz bu âyetin manasını sormak için Abdullah b. Mes'ud'a gittik. Onun yanında: "Bir erkek bir kadınla gayri meşru bir ilişki kurar da sonra da o kadınla evlenecek olursa durumu nedir?" diye soran insanları gördük. Abdullah b. Mes'ud onlara: "Kulların tevbelerini kabul eden, günahlarını affeden ve yaptıklarını bilen O'dur." âyetini okudu.

وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ

عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾

26- O, iman edip salih ameller işleyenlerin dualarını kabul eder. Ve lütfundan onlara (İstediklerinden) daha fazlasını verir. Kâfirler için de şiddetli bir azap vardır.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Bunlardan birisi mealde zikredildiği gibidir. Taberi bu izah şeklini kabul etmiş ve âyeti şöyle açıklamıştır: Allah, kendisine ve peygamberine iman eden, emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih amel işleyen müminlerin, bizzat kendileri için ve mümin kardeşleri için yapmış oldukları dualarını kabul eder ve onlara bir lütuf olarak, dua sırasında istemedikleri şeyleri de fazladan verir. Kâfirler için ise, inkarlarına karşılık kıyamet gününde şiddetli bir azap vardır.

Muaz b. Cebel de bu âyeti bu şekilde izah etmiştir. Seleme b. Sebre diyor ki: "Muaz Şam'da bize bir hube okudu ve şöyle dedi: "Ey Müminler, sizler iman edenlersiniz ve cennet ehlisiniz. Allaha yemin olsun ki ben sizlerin, Fars ve Rumlardan aldığınız köle ve cariyelerin de cennete gireceğini ümit ediyorum. Zira onlardan biri size bir iş gördüğünde siz ona: "Allah sana rahmet ihsan eylesin iyi iş yaptın." dersiniz ve onlara dua edersiniz." Sonra Muaz: "Allah, iman edip salih amel işleyenlerin dualarını kabul eder ve lütfundan onların sevaplarını artırır. Kâfirler için de şiddetli bir azap vardır." âyetini okudu.

Âyette zikredilen: "Allah onlara (istediklerinden) daha fazlasını verir." ifadesinden maksat, "Allah onlara dualarında istemedikleri şeyleri de verir." demektir.

İbrahim en-Nehaî'ye göre de: "Allah onlara (istediklerinden) daha fazlasını verir." ifadesinden maksat: "Allah onların mümin kardeşlerine şefaatçi olmalarını kabul ettiği gibi, şefaatçi oldukları kimselerin kardeşlerini de affeder." demektir.

Âyet-i kerimenin ikinci izah tarzı ise şöyledir: "İman edip salih amel işleyenler, rablerinin, kendilerini iman ve itaate davetini kabul ederler. Allah da onlara lütfundan fazlasıyla mükafaat verir." şeklindedir.

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَٓاءُ

إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾

27- Eğer Allah, kullarına rızkı bolca vermiş olsaydı yeryüzünde azgınlık çakırırlardı. Fakat o, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz o, kullarından haberdardır ve çok iyi görendir.

*Katade bu âyet-i kerimeyi izah ederken bu hususta şöyle dendiğini rivayet etmiştir: "Rızkın hayırlısı seni azdırmayan ve seni meşgul etmeyendir."

Ebu Said el-Hudrî diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَامَ عَلَى الْمِنْبَرِ
فَقَالَ اِنَّمَا اَخْشٰى عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِي مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ بَرَكَاتِ الاَرْضِ ثُمَّ ذَكَرَ
زَهْرَةَ الدُّنْيَا فَبَدَأَ بِاِحْدَاهُمَا وَثَنَّى بِالأُخْرٰى فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ اَوَ
يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ فَسَكَتَ عَنْهُ النَّبِيُّ (ﷺ) قُلْنَا يُوحٰى اِلَيْهِ وَسَكَتَ النَّاسُ
كَأَنَّ عَلٰى رُؤُسِهِمْ الطَّيْرَ ثُمَّ اَنَّهُ مَسَحَ عَنْ وَجْهِهِ الرُّحَضَاءَ فَقَالَ اَيْنَ السَّائِلُ آنِفاً
اَوَ خَيْرٌ هُوَ ثَلاَثاً اِنَّ الْخَيْرَ لاَ يَأْتِي اِلاَّ بِالْخَيْرِ وَاَنَّهُ كُلَّمَا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ مَا يَقْتُلُ
حَبَطاً اَوْ يُلِمُّ كُلَّمَا اَكَلَتْ الاَّ آكِلَةَ الْخُضْرِ حَتّٰى اِذَا امْتَلأَتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتِ
الشَّمْسَ فَثَلَطَتْ وَبَالَتْ ثُمَّ رَتَعَتْ وَاِنَّ هٰذَا الْمَالَ خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ وَنِعْمَ صَاحِبُ
الْمُسْلِمِ لِمَنْ اَخَذَهُ بِحَقِّهِ فَجَعَلَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَمَنْ لَمْ
يَأْخُذْهُ بِحَقِّهِ فَهُوَ كَالآكِلِ الَّذِي لاَ يَشْبَعُ وَيَكُونُ عَلَيْهِ شَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Birgün Resulullah minberde ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: "Ben, benden sonra sizin için, yeryüzünün bereketlerinin sizlere nasibolmasından korkuyorum." Resulullah sonra dünyanın güzelliklerini birer birer zikretti. Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı ve: "Ey Allahın Resulü, hayır şer meydana getirir mi? (Yani yeryüzünün bereketleri şerre sebep olur mu?) dedi. Resulullah sustu. Biz "Ona vahiy geliyor." dedik. Diğer insanlar da sanki başlarının üzerinde kuş-

lar varmışçasına başlarını yere eğip sustular. Sonra Resulullah yüzünden akan terleri sildi ve şöyle buyurdu: "Biraz evvel soru soran nerede? Bu dünya malı hayır mıdır? Bu hayır mıdır? Bu hayır mıdır? Elbette ki gerçek hayır, hayırdan başka birşey getirmez. İlkbaharda biten otların tümü, onları yiyen hayvanları şişkinlikten patlatır veya patlayacak hale getirir. (12) Ancak olgunlaşmış otları yiyen hayvanlar müstesnadır. Bunları yiyen bir hayvanın iki yanı (işkembesi) dolduğunda güneşe doğru yatar ve ishal şeklinde dışkınsını çıkarır, idrarını yapar ve geviş getirir. Sonra dönüp tekrar otlar. (13)

Şüphesiz ki dünya malı yeşildir, tatlıdır. Bu mal, müslüman olan sahibi için ne güzeldir. O, bu malı helal yoldan kazanır. Onu Allah yolunda yetimlere ve yoksullara harcar. Kim de malını helal yoldan kazanmazsa işte o, hiç doymadan yiyen kimse gibidir. Bu malı, kıyamet gününde onun aleyhine şahitlik edecektir." (14)

وَهُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِىُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

28- İnsanlar, ümitlerini kestikten sonra yağmur indiren ve rahmetini yayan O'dur. O, dosttur, övülmeye layıktır.

İnsanlar, kuraklık zamanında yağmurun yağmasından ümitlerini kestikleri bir zamanda, gökten yağmuru indiren ve bu rahmetini her yere yayan Allahtır. Size lütuf ve ihsanda veliniz O'dur. Size olan nimetlerinden dolayı övülmeye layık olan da O'dur.

*Katade diyor ki: "Bize anlatıldığına göre bir adam, Ömer b. el-Hattab'a gelmiş ve ona: "Ey müminlerin emiri, yağmur yağmaz oldu, insanlar ümitsizliğe kapıldı." demişti.r. Ömer (r.a.) da ona şu cevabı vermiştir: "İşte şimdi size yağmur yağdırılır." Sonra da bu âyeti okumuştur. "İnsanlar ümitlerini kestikten sonra yağmur indiren ve rahmetini yayan O'dur."

12- Buradaki ifade, dünya malına aşırı şekilde düşkün olan ve onu, haksız yollardan elde etmeye çalışan aç gözlülere bir misaldir. İlkbaharda biten bazı otları yiyen hayvanlar nasıl şişerek patlar veya patlayacak hale gelirse, dünya malını helal olmayan yollardan biriktiren ve onları layık olan yerlere harcamayanlar da bu malları yüzünden, kendilerini âhirette cehenneme sokmuş olurlar. Dünyada ise insanların çeşitli eziyetlerine maruz kalırlar. Bu tür insanlar başkaları tarafından kıskanılır, malları gaspedilir ve çeşitli işkencelere uğrarlar.

13-Hadis-i şerifin bu kısmında da dünya malı hususunda kanaatkâr olana misal getirilmiştir. Yetişkin otları yiyen hayvanlar nasıl normal olarak onların posalarını dışarı atar ve geviş getirerek onu sindirirse, dünya malını, alnının teriyle helal yoldan kazanan ve mallarında Allahın hakkını gözetenler de, kazanmış oldukları mallarından dolayı herhangi bir sıkıntı çekmezler. Bilakis, hayvanların otlardan beslendiği gibi onlar da bu mallardan sevap ve mükafaat kazanırlar.

14- Buhari, K.el-Cihad, bab: 37 / Müslim, K.ez-Zekât, bab: 121-123, Hadisno: 1052

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ ف۪يهِمَا مِنْ دَٓابَّةٍۜ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَد۪يرٌ ﴿٢٩﴾

29- Gökleri ve yeri yaratması ve oralarda da canlıları yayması, onun varlığını gösteren delillerindendir. O, dilediği zaman onları bir araya toplamaya kadirdir.

Ey insanlar, Allahın, gökleri ve yeri yaratması, oralarda insanlar ve melekler gibi canlıları yayması, sizleri, öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu gösteren delillerindendir. Allah, göklerde ve yerde yaydığı canlıları, kıyamet gününde tekrar bir araya toplamaya kadirdir.

وَمَٓا اَصَابَكُمْ مِنْ مُص۪يبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْد۪يكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَث۪يرٍ ﴿٣٠﴾

30- Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle kazandığınız günahlar yüzündendir. O, işlenenlerin bir çoğunu da affeder.

Ey insanlar, dünyada iken, canınıza, ailenize ve malınıza gelen herhangi bir musibet, rabbinize karşı işlemiş olduğunz günahlar yüzündendir. O, rabbinizin size vermiş olduğu bir cezadır.Aslında rabbiniz, sizin işlediğiniz suçların bir çoğunu cezalandırmaktan da vazgeçer.

*Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) مَا مِنْ مُصِيبَةٍ تُصِيبُ الْمُسْلِمَ اِلَّا كَفَّرَ اللّٰهُ بِهَا عَنْهُ حَتَّى الشَّوْكَةُ يُشَاكُهَا.

"Resullulah: Müslümana isabet eden hiçbir musibet yoktur ki Allah onunla müslümanın bir günahını affetmiş olmasın. Hatta ona bir diken dahi batsa. (O da bir günahının affına sebeptir) (15) buyurdu.

Ebu Said el-Hudrî ve Ebu Hureyre (r.a.) Resulullahın şöyle buyurduğunu söylemişlerdir:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ وَعَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلاَ وَصَبٍ وَلاَ هَمٍّ وَلاَ حَزَنٍ وَلاَ أَذًى وَلاَ غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلاَّ كَفَّرَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ

"Müslümana isabet eden herhangi bir yorgunluk, acı, üzüntü, eziyet ve gam yoktur ki Allah bununla onun hatalarından birini affetmiş olmasın. Hatta ona batan bir diken dahi olsa." (16)

Hz. Aişe (r.anh.) buyuruyor ki:

عن عائشة قالت قال رسول الله (ﷺ) إذا كثرت ذنوب العبد ولم يكن له ما يكفرها من العمل ابتلاه الله عز وجل بالحزن ليكفرها عنه.

"Kulun günahları çok olup ta onları affetriecek kadar ameli olmazsa Allah, o kulun günahlarını affetmek için onu üzüntüye düşürür ve bu yolla onun günahlarını affeder." (17)

Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimeyi açıklarken şöyle demiştir: "Müminlere, işledikleri günahlarının cezası dünyada iken verilir ve onlar bu günahlaından dolayı âhirette hesaba çekilmezler.

Hasan-ı Basrî ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Sizin, dünyada iken işlemiş olduğunuz günahların bazılarına karşı ceza konulmuştur. Diğer birçoğunun ise dünyada cezası konulmamıştır."

15- Buhari, K.el-Mardâ, bab:1
16- Buhari, K.el-Mardâ, bab: 1/ Müslim, K.el-Birr, bab: 52, Hadis no: 2573
17- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6, S.157.

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

31- Siz, yeryüzünde hiçbir zaman Allahı âciz bırakamazsınız. Sizin Allahtan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır.

Ey insanlar, işlemiş olduğunuz günahlardan dolayı, rabbinizin sizi cezalandırmayı istemesi halinde siz onu âciz bırakarak elinden asla kurtulamazsınız. Siz nerede bulunursanız bulunun onun saltanatı ve tasarrufu altındasınız. Sizin, Allaha karşı sizi savunacak, Allahın dışında herhangi bir dostunuz yoktur. O sizi cezalandırmak istediğinde de ona karşı size yardım edecek hiçbir yardımcınız yoktur. O halde ey insanlar, ona karşı gelmekten kaçının, emirlerini tutun ve yasaklarından uzak durun.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾

إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ
صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾

32- Denizde akıp giden dağlar gibi gemiler de onun kudretinin delillerindendir.

33- Eğer o dilerse rüzgarı keser de, rüzgarla seyreden gemiler suyun üzerinde kalıverir. Şüphesiz ki bunda, her sabreden ve şükreden için nice deliller vardır.

34- Yahut Allah, gemidekilerin işledikleri günahlar yüzünden gemi-

leri yok eder. O, daha birçoğunu da affeder.

35- Hem de âyetlerimiz hakkında münakaşa edenler, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

Ey insanlar, denizlerde akıp giden dağlar gibi gemiler, Allahın, dilediğini yapmaya kadir olduğunu gösteren delillerindendir. Eğer Allah, bu gemilerin yürümemelerini dileyecek olsa, rüzgarları keser de onlarla yürüyen gemiler oldukları yerde durup kalırlar. Şüphesiz ki bu gemilerin denizlerde seyretmelerinde, Allaha itaatte sabreden ve Allahın nimetlerine karşı şükreden her insan için delil ve ibretler vardır. Veya Allah dileyecek olsa, gemilerin taşıdakları insanların günahları yüzünden o gemileri batırarak yok eder. Böylece onların yürüdüklerini göremez olursunuz.. Fakat Allah bunu yapmaz.. Zira o, işlediğiniz günahların çoğunu affeder. Allah dilerse, gemilerin içinde bulunanların günahlarından dolayı o gemileri helak eder ki onlar cezalandırmış olsun ve âyetlerimiz hakkında Muhammed ile tartışanlar, bizim cezalandırmamızdan kurtulmak için herhangi bir çareleri olmadığını bilsinler.

فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَأَبْقٰى لِلَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾
وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾
وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾
وَالَّذِينَ اِذَٓا اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

36-39- Size verilen herşey, dünya hayatının geçimliğinden başka birşey değildir. İman edip rablerine güvenenler, büyük günahlardan ve hayasızlıklardan sakınanlar, öfkelendikleri zaman affedenler, rablerinin davetine uyanlar, namazlarını dosdoğru kılanlar, işlerini aralarında müşavere ile yürütenler, kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda infak edenler ve zulme uğradıkları zaman yardımlaşarak karşı koyanlar için Allah nez-

dindeki nimetler ise daha hayırlı ve daha devamlıdır.

Ey insanlar, size dünyada verilen mal ve evlat gibi şeyler ancak dünya hayatının geçimlikleridir. Siz bunlardan ancak dünyada faydalanırsınız. Âhiret yurdunda bunların size herhangi bir faydası yoktur. Allahın katında bulunan ve kendisine iman edip itaat edenlere verileceği vaadedilen nimetler ise dünyada size verilenlerden daha hayırlı ve daha devamlıdır. Allah katındaki bu nimetler, iman edenlere, işlerinde rablerine tevekkül edenlere, Allaha ortak koşmak gibi büyük günahlardan ve zina etmek gibi hayasızlıklardan kaçınanlara, kendilerini öfkelendiren mümin kardeşlerini affedenlere, rablerinin, kendilerini tevhid inancına davetini kabul edenlere, kendilerine farz kılınan namazları gereği gibi kılanlara, işlerini aralarında istişare ederek yürütenlere, kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcaya ve zekat gibi mali borçlarını ödeyenlere ve kendilerine yapılan zulme karşı koyanlara verilecektir.

*Âyet-i kerimenin son bölümünde, uğradıkları zulme karşı koyanlar övülmektedir. Zira zalime haddini bildirip onu cezalandırmak, onun yaptığı zulme engel olarak onu düzeltmek demektir. Bu ise övgüye değer bir davranıştır.

وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۖ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾

40- Kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Kim kendine yapılan kötülüğü affedip barışırsa onun mükafaatı Allaha aittir. Şüphesiz ki Allah, zalimleri sevmez.

Kötülük yapanın cezası, Allahın, o kötülük için bildirdiği cezayı aynen uygulamaktır. Zira Allahın takdir ettiği ceza o kötülüğe denktir. Kim de cezalandırmaya kadir olduğu halde, Allah rızası için, kötülük yapanı affeder ve arayı düzeltirse onun mükafaatı Allaha aittir. Zira kötülük yapana aynen mukabele etmek, adaleti yerine getirmektir. Cezalandırmaya gücü yettiği halde affetmek ise bir lütuftur. Bu itibarla daha makbul bir davranıştır. Şüphesiz ki Allah, kötülüğü başlatan zalimleri sevmez.

*Ebu Necih ve Süddî, "Kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür." ifadesini şu şekilde izah etmişlerdir: "Kendisine sövülen kimse, söven kişiye aynen mukabele edebilir. Aleyhine beddua eden kimseye aynen beddua edebilir."

İbn-i Zeyd, bu âyet-i kerimenin, müşrikleri kasdettiğini ve cihad etmeyi

emreden âyetlerle neshedildiğini, bu itibarla kâfirlerin,yaptıkları kötülüklerden-dolayı affedilmeyeceklerini söylemiş ancak Taberî, âyetin genel manada alınmasını ve neshine dair kesin bir delil de bulunmadığından, âyetin "Muhkem" olduğunu söyleyenlerin daha isabetli olacaklarını beyan etmiştir.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾

41- Kim de zulme uğradıktan sonra hakkını alacak olursa işte onlar için bir kınama ve cezalandırma yoktur.

*Âyet-i kerime, haksızlığa uğrayan kişinin, hakkını bizzat kendi eliyle aldığı takdirde cezalandırılmayacağını ve bundan dolayı suçlanamayacağını beyan etmektedir.

Müfessirler bu âyet-i kerimenin izahında şunları söylemişlerdir: İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimenin, müşrikleri kasdettiğini, müminlerin birbirlerine karşı ihkak-ı hak'da bulunmalarının ise neshedildiğini,yani, haksızlığa uğrayan bir müminin, kendisine haksızlık yapan müşrikten, hakkını bizzat kendisi alabileceği halde, kendisine haksızlık yapan bir müminden hakkını bizzat alamayacağını, ancak hakim kararıyla alabileceğini söylemiştir.

Ali b. Zeyd b. Ced'an ise, haksızlığa uğrayan bir müminin, hakkını bizzat alabileceğini, haksızlık yapanın müslüman veya kâfir olmasının farketmeyeceğini söylemiştir. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve âyet-i kerimenin mensuh olmadığını söylemiştir.

Katade ise bu âyet-i kerimenin, insanlar arasında cereyan eden kısaslarda geçerli olduğunu, buna mukabil zulmeden kişiye aynen zulmetmenin helal olmayacağını söylemiştir.

اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ

عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

42- Kınama ve cezalandırma, ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere bozgunculuk çıkaranlar içindir. İşte bunlar için can yakıcı bir azap vardır.

Ey insanlar, hakkınızı bizzat almanızın yolu, insanlara zulmeden ve Allahın koymuş olduğu sınırları aşan kimselere karşı açıktır. Bu tür insanlara kıyamet gününde, cehennemde can yakıcı bir azap vardır.

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿٤٣﴾

43- Kim sabredip affederse, şüphesiz ki bu, mutlaka azmedilen işlerdendir.

Kim, kendine kötülük yapana karşı sabreder ve onun kusurunu affedip gücü yettiği halde ondan, Allah rızası için intikam almaktan vzageçerse, onun bu davranışı, işlerin azimetli olanlarındandır. Yani, karşılığında bol sevap verilen ve övgüye layık olan işlerdendir.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ
هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾

44- Allah kimi saptırırsa, artık onun, Allahtan başka, kendisini doğru yola getirecek bir dostu yoktur. Ey Muhammed, zalimlerin, âhirette azabı görünce: "Dünyaya geri dönmek için bir yol yok mu?" dediklerini görürsün.

Allah, samimi kullarını, intikam almaktan vazgeçip affetme gibi işler yapmaya davet etmiş ve bunları yapmalarını istemiştir. Allah kimi de doğru yoldan saptırır ve onu yardımsız bırakacak olursa onun için, Allahtan başka, doğru yolu gösterecek hiçbir dost yoktur. Ey Muhammed, sen, kıyamet gününde, Allahın azabını bizzat gözleriyle görünce, kendilerine zulmeden kâfirlerin, Allaha şunları söylediklerini göreceksin. "Dünyaya dönmek için herhangi bir yol yok mu?"

*Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Suçluların, rablerinin huzurunda başlarını eğerek "Rabbimiz, gördük, işittik. Bizi tek-

rar dünyaya gönder de salih ameller işleyelim. Artık kesin olarak iman ettik." dediklerini bir görsen." (18)

وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ
الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا اِنَّ
الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾

45- Göz ucuyla gizli gizli bakarak, zilletten boyunları eğilmiş bir halde ateşe sunulduklarını görürsün. Müminler de şöyle derler: "Gerçek hüsranda olanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini hüsrana uğratanlardır." İyi bilinmelidir ki, zalimler, şüphesiz devamlı bir azap içindedirler.

Ey Muhammed, sen, zalimlerin, zilleten dolayı boyun eğerek ve âcizlikten dolayı göz ucuyla bakarak cehennem azabına arzedildiklerini görürsün. İman edenler ise, kıyamet gününde bunlar için şöyle diyeceklerdir. "Gerçekten zarar edenler, kıyamet gününde kendilerini ve ailelerini zarara uğratanlar ve cenneti kaybedenlerdir."

İyi bilin ki kıyamet gününde kâfirler, devamlı olan cehennem azabı içinde bulunacaklardır.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Gizli gizli göz ucuyla bakma" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas ve Mücahid'e göre, zilletten dolayı göz ucuyla bakmaktır. Yani Kâfirler âhirette zelil bakışlarla bakacaklardır.

Taberi de âyet-i kerimeyi bu şekilde izah etmiş, kâfirlerin, perişanlıktan dolayı gözlerinin adeta içeriye çekilmiş olacağını söylemiştir.

Katade ve Süddî'ye göre ise bundan maksat, göz hırsızlığı yapmalarıdır. Yani, zalimler ceheneme gösterildikleri zaman, korkularından dolayı cehenneme doğrudan açıkça bakamayacaklar ve başkalarına hissettirmeyecek bir şekilde bakacaklardır.

18- Secde Suresi, âyet: 32.

Diğer bazı âlimlere göre ise: "Gizli gizli göz ucuyla bakmak"tan maksat, cehennemi kalbleriyle hissetmeleridir. Zira onlar, gözleri kör olarak haşredileceklerdir.

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ
مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾

46- Onların, Allahtan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur. Allahın saptırdığı kimse için de hiçbir kurtuluş yolu yoktur.

Allah, kıyamet gününde bu kafirlere azap ettiği zaman onların, kendilerini Allahın azabından kurtarıp yardım edecek herhangi bir dostları olamaycaktır. Allah, kimi hak yola ulaşmaya muvaffak kılmazsa o kişinin hak yola ulaşması için hiçbir çaresi yoktur.

اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ
يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾

47- Allah tarafından gelecek olan ve kimsenin de karış çıkamayacağı o gün gelmeden önce, rabbinizin davetine uyun. O gün ne bir sığınacak yeriniz ne de inkara çareniz olacaktır.

Ey insanlar , Allah tarafından gönderilecek ve onun dışında kimsenin reddedemeyeceği kıyamet gününü gelmeden önce rabbinizin davetçilerinin davetini kabul edin. Ona iman edip onun getirdiklerine uyun. Sizin için o günde, kaçıp sığıacağınız hiç bir sığınak yoktur ve Allahın size vereceği cezaya karşı çıkacak hiçbir gücünüz olmayacaktır. Bu hususta hiçbir yardımcınız da bulunmayacaktır.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا
أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed, eğer onlar yüz çevirirlerse, biz seni onlar için koruyucu göndermedik. Sana düşen, sadece tebliğ etmektir. Biz, insana, nezdimizden bir ramet tattırdığımız zman hemen onunla sevinip şımarır. Şayet elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir musibet gelirse şüphesiz insan çok nankördür.

Ey Muhammed, şayet o müşrikler, senin getirdiğin haktan ve davet ettiğin mükemmel dinden yüz çevirir ve seni dinleyecek olurlarsa, sen onları kendi başlarına bırak. Zira biz seni, onarı denetleyici olarak göndermedik ki yaptıkları amelleri sayıp hesaplayasın. Sana düşen ancak, gönderdiğimiz şeyleri onlara tebliğ etmendir. Sen, tebliğini yapınca vazifeni ifa etmiş olursun. Biz, insanoğluna, tarafımızdan zenginlik gibi nimetleri tattırınca o, verdiğimiz zenginlik ve bolluk gibi nimetler karşısında sevinir. Şayet insanlara işledikleri günahların cezası olarak fakirlik, kıtlık gibi bir kötülük dokunacak olursa, Allahın kendisine verdiği nimetleri unutur ve hayırın kendisine ulaşacağından ümidini keser. Zira insan rabbinin nimetlerine karşı pek nankördür. Halbuki mümin, kendisine verilen nimetlere karşı rabbine şükretmeli ve başına gelen feleketlere karşı da sabretmelidir.

* Süheyb b. Sinan, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «عَجَباً لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ. وَلَيْسَ ذَاكَ لأَحَدٍ إِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ. إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ. فَكَانَ خَيْراً لَهُ. وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ، فَكَانَ خَيْراً لَهُ».

"Şaşarım müminin haline, onun her hali hayırdır. Bu hal, müminden başka hiçbir kimsede yoktur. Ona sevindirecek bir şey isabet ettiğinde şükreder. Bu da onun için hayırdır. Ona bir zarar geldiğinde ise sabreder. Bu da onun için hayırdır."(19)

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا

وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾

أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ

قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

49- Göklerin ve yerin mülkü Allahındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları hediye eder diledğine de erkek çocukları bahşeder.

50- Yahut onları erkekli dişili, çift çift verir. Dilediğini de kısır yapar. Şüphesiz o herşeyi çok iyi bilendir, herşeye kadirdir.

Göklerin ve yerin mülkü ve hükümranlığı Allaha aittir. O, mülkünde dilediğini yapar ve istediğini yaratır. Yaratıklarından dilediğine sadece kız çoççukları bahşeder yahut da hem erkek hem de kız çocuğu verir .Dilediği kimseyi ise kısır yaratır, kendisine çocuk vermez. O, ne yaptığını çok iyi bilendir ve herşeye gücü yetendir.

*Ayet-i kerime, evlat sahibi olma bakımından insanların dört kısma ayrıldığını beyan etmektedir. Bazılarının sadece kız çocuğu, bazılarının sadece erkek çocuğu, bazılarının da hem kız hem erkek çocuğu olur. Bazılarının ise hiç çocuğu olmaz. Bu, tamamen Allahın iradesine bağlıdır. Kulların, bu hususta herhangi bir fonksiyonları yoktur. Bu çocuklar, Allah tarafından tamamen bir hibeder.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

(19) Müslim, K. ez-Zühd, bab: 64, Hadis No: 2999/Ahmed b. Hanbel Müsned, C.4 S.32,33, C.. 6 S. 16

أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

51- Allah, bir insanla ancak vahiyle veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderir de, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz o, yüceler yücesidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah bir insanla ancak ona vahiy göndererek, yani Peygamberlikte olduğu gibi kalbine doğdurmak suretiye konuşur. Veya Hz. Musa ile Sina dağında konuştuğu gibi arkasından konuşur. Yahut Cebrail gibi bir meleği elçi olarak gönderir ve dilediği hükümleri Peygamberlerine vahyeder. Şüphesiz ki Allah, herşeyden yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Peygamberlerine vahyi üç şekilden biriyle gönderdiğini beyan ediyor. Bunlar da: Vahyin, vasıtasız bir şekilde Peygamberin kalbine doğması veya Allahın, Peygamberiyle perde arkasından konuşması yahut, melekle Peygamberine vahiy göndermesi şekilleridir.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِنْ
جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾
صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

52- Ey Muhammed, böylece biz sana, emrimizle bir ruh (insanlar için bir hayat olan Kur'anı) vahyettik. Sen önceleri, kitap nedir, iman nedir bilmezdir. Fakat biz onu bir nur kıldık. Kullarımızdan dilediğimizi onunla hidayete erdiririz. Şüphesiz ki sen, dosdoğru bir yolu gösteriyorsun.

53- O yol, göklerin ve yerin sahibi olan Allahın yoludur. İyi bilin ki bütün işler Allaha döner.

Âyet-i kerimede, Resulullaha gönderildiği beyan edilen "Ruh" tan maksat Hasan-ı Basrî'ye göre "Rahmet", Süddî'ye göre ise "Vahiy"dir. Diğer bazı âlimlere göre "Kur'an", bazılarına göre de "Cebrail"dir. Mealde "Kur'an"dır diyen görüş tercih edilmiştir.

ZUHRUF SURESİ

Zuhruf Suresi, seksen dokuz âeyttir. 54. âyeti Medine'de, diğerleri Mekke'de nâzıl olmuştur.

Bu Sure-i celile: "Apaçık kitaba yemin olsun ki, şüphesiz biz onu, düşünüp anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Şüphesiz ki o, nezdimizdeki ana kitapta mevcuttur. Çok yücedir, hüküm ve hikmetlerle doludur." (1) âyetleriyle başlamakta ve devamla, haddi aşan bir kavmin karşı çıkmasıyla Kur'anı kerimin vahyinin durdurulamayacağı beyan edilmektedir.

Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)den önce de peygamberler gönderildiği ve hak yoldan çıkmış sapıkların, onlarla da alay ettikleri, şimdi Kur'anla alay edenlerden daha kuvvetli olan kâfirlerin, alayları sebebiyle helak edildikleri beyan edilmektedir.

Sure-i celilede bundan sonra da şu hususlar beyan edilmektedir: Allah, yeryüzünü sizin için bir beşik yaptı, size orada yollar var etti. Gökten suyu belli bir ölçüde indirdi ve onunla ölü bir ülkeye hayat verdi. O, var ettiği mahlukatı, erkekli dişili yarattı..

Allaha eş koşan müşriklerin, Allaha çocuk isnad ettikleri, bu çocuklardan kız olanların Allahın, erkek olanlarının da kendilerinin olduğunu iddia ettikleri beyan ediliyor ve kız çocuklarının doğduğu, kendilerine haber verilince öfkelendikleri beyan ediliyor.

Daha önce hangi ülkeye bir peygamber gönderildiyse o ülkenin varlıklı şımarık ileri gelenlerinin, peygamberlere karşı çıktıkları ve peygamberlerin tebliğ ettikleri esasları inkar ettikleri ve sonunda da Allahın cezasına çarpıldıkları haber veriliyor.

Hz. İbrahimin, babasını ve kavmini, tapmakta oldukları putları bırakarak bir tek Allaha ibadet etmeye davet ettiği beyan ediliyor.

1- Zuhruf Suresi, âyet: 1-4.

Müşriklerin, peygamberliğin Hz. Muhammed'e değil de iki şehirin birinde bulunan bir büyük adama inmesini istediklerini, insanların tek bir ümmet halinde bulunmadığı, onlara dünyanın geçici nimetlerinin verildiği, Allahı anmaktan yüzçevirene, şeytanın musallat edileceği beyan edildikten sonra, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)e buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, sen, sana vahyolunana sımsıkı sarıl. Muhakkak ki sen, dosdoğru bir yol üzerindesin. Şüphesiz ki bu Kur'an, sana ve ümmetine bir öğüttür. Yakında hesaba çekileceksiniz." (2)

Sure-i celilede bundan sonra, Hz. Musa'nın, Firavun ve kavmine peygamber olarak gönderildiği fakat onların, başlangıçta Hz. Muas'nın mucizelerine güldükleri, ama başlarına çeşitli belalar gelince de Hz. Musa'ya yalvararak, rabbinden, bu belaları kaldırmasını talep etmesini istedikleri fakat azap kaldırılınca yine sözlerinden döndükleri, sonunda da ceza olarak suda boğulmak suretiyle helak edildikleri beyan ediliyor.

Bundan sonra Hz. İsa'nın kıssasına da kısaca temas ediliyor ve Hz. İsa'nın, kendisine peygamberlik verilen bir kuldan başka birşey olmadığı ve dolayısıyla Hıristiyanların iddia ettikleri gibi tanrının oğlu olamayacağı beyan ediliyor.

Sure-i celilede bundan sonra, kıyametin ansızın geleceği haber veriliyor ve âhiret gününde müttakilere verilecek nimetler beyan ediliyor. Suçluların ise cehennem azabında ebedi olarak kalacakları ve azaplarının hiçbir zaman hafiflemeyeceği ve bu halleriyle onlarının, kendi kendilerine zulmetmiş oldukları haber veriliyor.

Sure-i celilede bundan sonra daha birçok hususa temas ediliyor ve şu âyet-i kerime ile sona eriyor: "Ey Muhammed, sen onların kusurlarına bakma. "Selam" de. Yakında bileceklerdir." (3)

2- Zuhruf Suresi, âyet: 43-44.
3- Zuhruf Suresi, âyet: 89.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾

1- Hâ, Mim.

*Mukatta'a harfleri hakkında Bakara suresinin başında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

وَالْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾

اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾

2-3- Apaçık kitaba yemin olsun ki şüphesiz biz onu, düşünüp anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

Muhammed'e indirdiğimiz ve hükümleri açık olan kitaba yemin olsun ki, biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ki sizler onun manalarını düşünüp öğüt alasınız. Ey Muhammed'i yalanlayan Kureyş müşrikleri, şayet biz onu, Arapça dışında bir lisanla indirecek olsaydık o zaman da "Biz Arabız onu nasıl anlayalım?" derdiniz.

وَاِنَّهُ ف۪ٓي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَك۪يمٌ ﴿٤﴾

4- Şüphesiz ki o, nezdimizdeki ana kitapta mevcuttur. Çok yücedir, hüküm ve hikmetlerle doludur.

Şüphesiz ki bu Kur'an, katımızdaki Levh-i Mahfuzda mevcuttur. Mertebesi yüksektir ve hikmetlerle doludur, sağlam bir kitaptır.

*Bu âyet-i celile, Kur'an-ı kerimin, aslı Levh-i Mahfuzda bulunan kitaptan gönderildiğini, onun şanının yüce olduğunu ve onun, herhangi bir tutarsızlığı bulunmayan sağlam bir kitap olduğunu beyan etmektedir.

Âyet-i kerimede zikredilen "Ana kitap" ifadesinden maksat, "Levh-i Mahfuz" veya "Allah tealanın ezelî ilmi" yahut "Kur'an-ı Kerimin toplu halde bulunduğu yer." dir.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿٥﴾

5- Siz, haddi aşan bir kavimsiniz diye size uyarıyı indirmekten vaz mı geçeceğiz?

*Âyet-i kerimede zikredilen "Uyarı"dan maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddî ve Ebu Salih'e göre "Azap"tır. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: Ey müşrikler, sizler Allahın emrini tutmayarak, koyduğu sınırları aşan bir kavim olduğunuz halde, sizi başıboş bırakacağımızı ve cezalandırmayacağımızı mı zannediyorsunuz?"

Katade'ye göre ise âyette zikredilen "Uyarı"dan maksat, "Kur'an-ı kerimdir." Buna göre âyetin izahı şöyledir: Siz, haddi aşan bir kavimsiniz diye size Kur'anı indirmekten vaz mı geçeceğiz? Yani, bir lütuf olarak Kur'an-ı Kerim indirilmiş ve böylece iman edecekler için zemin müsait hale getirilmiştir.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾

وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٧﴾

فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

6- Biz, daha öncekilere de nice peygamberler gönderdik.

7- Onlara hiçbir peygamber gelmedi ki, onu alaya almış olmasınlar.

8- Biz, bunlardan daha kuvvetli olan o kâfirleri helak etmişizdir. Nitekim öncekilere dair nice misaller geçmiştir.

Ey Muhammed, senden önce geçmiş olan kavimlere, kendilerini hak yola davet eden hiçbir peygamber gelmedi ki onlar, kendilerine gönderilen o peygamberlerle alay etmiş olmasınlar. O halde sen de kavminin, seninle alay etmesine üzülme. Zira onlar, geçmişteki kâfir kavimlerin izlerini takibetmektedirler. Biz, peygamberlerle alay eden o kavimlerden daha beterlerini şiddetle cezalandırmış ve onları helak etmişizdir. Onlar, kendilerine azabımız geldiğinde güç ve kuvvetleriyle kendilerini kurtaramamışlardır. Nitekim seninle alay eden bu müşrikler için ve senden önce peygamberlerini yalanlayan kavimler için, geçmiş ümmetlere ait çeşitli misaller zikredilmiştir.

Ey Muhammed, seni yalanlayan bu müşrikler, geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketlerin, kendi başlarına da geleceğinden sakınsınlar.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ
الْعَلِيمُ ﴿٩﴾

9- Ey Muhammed, yemin olsun ki, onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allah yarattı." diyeceklerdir.

Ey Muhammed, yemin olsun ki, kavminin müşriklerine "Yedi göğü ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan, onlar şöyle diyeceklerdir: "Gökleri ve yeri, herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allah yarattı." Böylece onlar, Allahın yaratıcı olduğunu kabul etmek zorunda kalacaklardır. Bununla beraber onlar, birtakım putları Allaha ortak koşarlar. İşte bu, çelişkinin ve tutarsızlığın ta kendisidir.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

10- O, sizin için yeryüzünü bir beşik yaptı. Sizin için orada, doğru gidesiniz diye yollar var etti.

Herşeye galip olan ve herşeyi bilen Allah, yeryüzünü sizin için adeta bir döşek haline getirmiş ve dilediğiniz yere gidebilmeniz için size orada yollar yaratmıştır. Rızkınızı aramanız için o yollardan gider gelirsiniz.

والذي نزل من السماء ماء بقدر فأنشرنا به بلدة ميتا كذلك تخرجون ﴿١١﴾

11- O, gökten suyu belli bir ölçüde indirdi. Biz, gökten indirdiğimiz su ile ölü bir ülkeye hayat verdik. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.

Allah, gökten, sizin ihtiyacınız olduğu kadar su indirdi. O, ne Nuh'un tufanı gibi bol yağmur yağdırıp sizi boğdu ne de az yağmur verip sizi kıtlığa düşürdü.

Evet, biz , yağmurla, adeta ölmüş olan bir beldeye hayat veririz. Onun bitkilerini yerden bitiririz. Ey insanlar, sizler de ölüp toprak olduktan sonra tekrar diriltilip kabirlerinizden bu bitkiler gibi çıkarılacaksınız.

والذي خلق الأزواج كلها وجعل لكم من الفلك والأنعام ما تركبون ﴿١٢﴾

12- O, (erkekli dişili) bütün çiftleri yarattı ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar verdi.

Allah sizin için çiftleri yarattı. Erkekleri dişilere, dişileri de erkeklere eş yaptı. Böylece herşeyin çoğalmasını gerçekleştirdi. Binmeniz için de denizde gemileri, karada hayvanları yarattı.

لِتَسْتَوُا عَلٰى ظُهُورِه۪ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ

الَّذ۪ي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِن۪ينَۙ ﴿١٣﴾

وَاِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

13-14- Bu, onların üzerinde durabilmeniz, durduktan sonra da rabbinizin nimetini hatırlamanız ve "Bunları hizmetinize veren Allahı tenzih ve tesbih ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Mutlaka yine rabbimize döneceğiz." demeniz içindir.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, bineklere binerken nasıl dua edeceğimizi bizlere öğretmektedir. Abdulah b. Ömer diyor ki:

أَنَّ ابنَ عمرَ علَّمهم؛ أَنَّ رسولَ الله (ﷺ) كانَ إِذَا استوىٰ علىٰ بعيرِه خارجاً إِلىٰ سفرٍ، كبَّر ثلاثاً، ثمَّ قالَ «سبحانَ الَّذى سخَّرَ لنا هذا وما كنَّا له مقرنين وانَّا الى ربنا لمنقلبون. اللَّهمَّ إِنَّا نسألُك في سفرِنا هذا البرَّ والتَّقوىٰ ومن العملِ ما ترضىٰ اللَّهمَّ! هوِّنْ علينا سفرنا هذا واطوِ عنَّا بعدهُ. اللَّهمَّ! أَنتَ الصَّاحبُ في السَّفرِ والخليفةُ في الأَهلِ. اللَّهمَّ! إِنِّى أَعوذُ بك في وعثاءِ السَّفرِ وكآبةِ المنظرِ، وسوءِ المنقلبِ في المالِ والأَهلِ». وإِذا رجعَ قالهنَّ. وزادَ فيهنَّ «آيبونَ تائبونَ عابدونَ، لربِّنا حامدونَ».

"Resulullah bir yolculuğa çıkarken, devesinin üzerine oturup tam yerleşince üç kere tekbir getirip sonra şu ayeti okurdu: "Bunları hizmetimize veren Allahı tenzih ve tesbih ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Mutlaka yine rabbimize döneceğiz. Sonra şöyle dua ederdi: Allahım, bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takva isteriz. Amellerimizden razı olacağını dileriz. Allahım, bu

yolculuğumuzu bize kolaylaştır. Onun uzaklığını dileriz. Allahım, bu yolculuğumuzu bize kolaylaştır. Onun uzaklığını bize yakın kıl. Allahım, yolculukta arkadaş sen, geride kalan aileye bakan yine sensin. Allahım, yolculuğun meşakatlerinden, manzaranın kötülüğünden, mal ve ailemiz hakkında kötü dönüşten sana sığınırım."

Resulullah yolculuktan dönünce de bu duayı okur şunları da ilave ederdi. "Dönenleriz, tevbe edenleriz, kulluk edenleriz, rabbimize hamdedenleriz." (4)

Katade diyor ki: "Rabbiniz sizlere, gemiye bindiğinizde ne söyeyeceğinizi öğretiyor. Gemiye binerken şöyle dersiniz: "Onun yürümesi de durmaı da Allahın ismiyledir. Şüphesiz ki rabbim çok affeden ve çok merhamet edendir. (5) Develere bindiğinizde de: "Bunları hizmetimize veren Allahı tenzih ve tesbih ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Muhakkak yine rabbimize döneceğiz. " dersiniz. Gemi ve develelerden indiğinizde ise: "Rabbim, beni, hayırlı bir yere kondur. Sen, konuklayanların en hayırlısısın." (6) dersiniz.

Hz. Hüseyin ise bu ayetten önce şu duanın okunmasını ve ondan sonra da bu ayetin okunmasını tavsiye etiştir. Ebu Miclez diyor ki:

"Ben hayvana bindim ve : "Bunları hizmetimize veren Allahı tenzih ve tesbih ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Mutlaka yine rabbimize döneceğiz. "ayetini okudum. Ali b. ebi Talib (r.a.)'nın oğlu Haseyin(r.a.) dedi ki: "Sen böyle mi emrolundun?"dedim ki: "Nasıl diyeyim?" Deki ki: "Şöyle de: "Bizi İslama erdiren Allaha hamdolun. Bizi insanlık için ortaya çıkaran, ümmetlerin en hayırlısı kılan Allaha hamdolsun. " Sen, bu büyük nimetleri zikrettikten sonra "Bunları bizm himayemize veren Allahı tenzih ve tesbih ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Mutlaka yine rabbimize döneceğiz." de.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَيكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا

(4) Müslim, K. el-Hacc, bab: 425, Hadis No: 1342/Ebu Davud, K. el-Cihad bab:72, Hadis No: 2599/Tirmizi, K. ed-Dua, bab: 45/46, Hadis No: 3447
5- Hud süresi, âyet:41
6- Müminun suresi, âyet: 29

وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

15- Müşrikler, Allahın kullarından bazısını onun bir parçası sayarak ona çocuk isnad ettiler. Şüphesiz insan apaçık bir nankördür.

16- Yoksa Allah, yarattığı varlıklardan kızları kendisine aldı da size de oğulları mı seçip verdi?

17- Onlardan birine, rahman olan Allaha isnad ettikleri bir kız evlat mjdelense, içi öfkeyle dolarak yüzü simsiyah kesilir.

Allaha ortak koşanlar: "Melekler Allahın kızlarıdır. " diyerek Allahın kullarından bazılarını, onun bir parçası saydılar. Şüphesiz ki insan, rabbinin, kendisine vermiş olduğu nimetlere karşı açık bir şekilde ve çokça nankörlük edendir. Ey, meleklerin, Allahın kızları olduğunu iddia eden cahiller, rabbiniz, yaratıktıklarından kızçları kendisi evlat edindi de sizin için erkek çocuklarını mı seçti? Halbuki sizden biriniz, rahman olan Allha isnad ettiğiniz bu sözle müjdelenecek olsanız, yani, size kızınız olduğu müjdelense, bundan dolayı içiniz öfkeyle dolar yüzünüz simsiyh kesilir Kendinize yakıştıramadığınızı Allaha nasıl yakıştırırsınız?

أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾

18- Süs ve zinet içinde büyütülmüş, mücadele gücünden yoksun olanı mı Allaha isnad ediyorsunuz.

*Ayette sıfatları belirtilen bu insanlardan kimlerin kastedildiği hakkında iki görüş zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Süddiye göre, ziynetler içiresinde büyütülen ve tartışmalarda delilller ileri sürmeyen bu insanlardan maksat, kadınları ve cariyelerdir, Zira bunlar, lehlerine delil zikrederken, aleyhlerine olacak delileri de karşı tarafa verebilirler. Müşrikler, oğulların kendilerine ait olduğunu, kızların ise Allaha ait olduğunu iddia etmişler bu sebeple d ayet-i kerimenin kınamasına muhatap olmuşlardır. Taberi âyetin bu şekilde tefsirini tercih etmiştir.

İbni-i Zeyd'e göre ise âyette zikredilen, süs eşyaları içinde yetiştirilen ve mücadele gücü olmayan'dan maksat, Allaha ortak konuşanların tapmış oldukları putlardır. Zira müşriker, altın ve gümüşten putlar yapar ve onlara taparlardı. Buna göre ayetin manası şöyledir: "Süs eşyalarından yapılan ve hiçbir mücadele

gücü olmayan putları mı Allaha ortak koşuyorsunuz?"

وَجَعَلُوا الْمَلَٰٓئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَٰثًا ۚ أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ
سَتُكْتَبُ شَهَٰدَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿١٩﴾

19- Onlar, rahman olan Allahın kulları melekleri dişi saydılar. Onlar, meleklerin yaratılışını mı gördüler? Onların bu yalan şahitlikleri yazılacak ve kıyamet günü hesaba çekileceklerdir.

Müşrikler, rahman olan Allahın yarattığı ve kulları olan melekleri kızlar kabul edip Allahın çocukları olduklarını iddia etmeye kalktılar. Meleklerin dişi oldukarın iddia eden bu müşrikler onların yaratılışlarını mı gördüler de bu iddiada bulunuyorlar? Yoksa sadece bir iftirada mı bulunuyorlar? Müşriklerin bu tür yalancı şahitlikleri, melekler tarafında yazılacak ve onlar bu şahitliklerinden dolayı hesaba çekilecekler, kendilerinden, ispat etmeleri istenecektir. İşte o zaman halleri çok fena olacaktır.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَٰهُمْ ۗ مَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا
يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

20- Onlar: "Eğer rahman olan Allah dileseydi kendisine ortak koştuklarımıza ibadet etmezdik." derler. Onlar bunu söylerken hiçbir bilgiye dayanmıyorlar. Onar sadece yalan söylüyorlar.

Putlara tapanlar şöyle dediler: "Eğer rahman olan Allah, bizim putlara tapmamamızı dileseydi biz onlara tapmazdık. O, bizim putlara tammıza razı ki, tapmamıza engel olmuyor." onların, konuştukları sözler hakkında gerçek bir bilgileri yoktur. Onlar bu sözlerini sadece bir yalan ve tahmin olarak söylerler.

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾

21- Yoksa onlara, Kur'andan önce bir kitap indirdik te ona mı sarılıyorlar?

Yoksa biz, "Şayet rahman olan Allah bize izin vermeseydi biz bu putlara tapmazdık." diyen yalancılara, Kur'andan evvel bir kitap mı indirdik te onlar, kendilerine gelen bu özel kitaba bağlanıp kaldılar.? Ona dayanarak Kur'anın ve seni aleyhine konuşur oldular.? Elbette böyle bir şey olmamıştır.

بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

22- Bilakis onlar: "Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izinde doğru yolda gidiyoruz." dediler.

Biz onlara, Kur'andan önce bir kitap indirmedik. Fakat onlar atalarından kalan fasit örflerine bağlı kaldılar ve şöyle dediler: "Biz, atalarımızı, putlara tapma dini üzerinde bulduk. Bizler onların izlerinden gidiyor ve doğru yolda devam ediyoruz.

وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا
آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾

23- Böylece senden önce ne zaman bir ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka o ülkenin varlıklı şımarık kimseleri şöyle demişlerdir:" Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerini takibediyoruz."

Ey Muhammed, bu Kureyş müşrikleri ne yapıyorsa, bunlardan önce kendilerine Peygamber gönderilen kafir kavimler de aynı şöyleri yapmış, bunların söyledikleri gibi sözler söylemişlerdir. Biz senden önce hiçbir ülke halkına,

kendilerini azabımızla uyaran bir Peygamber göndermedik ki o ülkenin ileri gelen varlıklı kişileri, kendilerini uyaran Peygamberlere karşı gelmemiş olsunlar. Onlar, kendilerini uyaran Peygamberlere şöyle demişlerdir: "Biz ,atalarımızı bir din üzerinde bulduk, Biz, onların izlerini takibetmekteyiz. onların yaptıklarını yapar, onların taptıklarına taparız."

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾

24- Gönderilen uyarıcı onlara: "Ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusuu getirmiş olsam da mı?" dedi. Onlar da: "Biz sizinle gönderilen şeyleri kesinlikle inkar ediyoruz." dediler.

*Bu ayet-i kerimenin birinci kelimesi iki şekilde okunmuştur: Bunlardan biri "Dedi" anlamına gelen " قَالَ "dir. Meal bu kıraat şekline göre hazırlanmıştır. İkinci kıraat şekli ise "De" anlamına gelen " قُلْ "dür. Taberi ve İbn-i Kesir ayeti bu kıraat şekline göre izah etmişlerdir. Buna göre ayetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, kavminin, "Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerini takibediyoruz." diyen müşriklerine şöyle de: "Ey Kavmim, ben sizlere, rabbiniz tarafından, atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğru yola ileten bir din getirsem de yine böyle mi söyleyeceksiniz?" Peygamber onlara böyle deyince onlar da, geçmişte Peygamberlerini yalanlayan kavimler gibi: "Ey kavim, size gönderildiği iddia edilen şeyleri biz inkar ediyoruz." demişlerdir.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

25- Bunun üzerine biz de Peygamberlerini yalanlayanlara layık oldukları cezayı verdik. Yalanlayanların akibeti nasılmış bir bak.

Biz de rablerini inkar eden kavimler içinden, Peygamberlerini yalanlayan kafirlere layık oldukları cezalarını vererek onlardan intikam aldık. Ey Muhammed, Allahın ayetlerini yalanlayanların akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak. Biz, onları helak edip, kendilerinden sonra gelenlere ibret yaptık.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾

26- Bir zaman İbbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti:" Ben, sizin tapmakta olduğunuz ilahlardan kesinlikle uzağım."

إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

27- Ancak beni yaratana kulluk ederim. Zira o, beni hidayete ulaştıracaktır.

Ey Muhammed, bir zaman İbrahim, babasına ve senin kavmin gibi Allaha ortak koşan kavmine şöyle demişti: "Şüphesiz ki ben, sizin, Allahın dışında taptıklarınızdan beriyim Ancak beni yaratan müstesnadır. Ben ondan beri değilim. O, yakında beni hak dinde sabit kılacak ve doğru yola uymaya muvaffak kılacaktır.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

28- İbrahim bu (Tevhid) kelimesini, kendisinden sonra gelecek olanlara, devamlı kalacak bir söz olarak bıraktı ki böylece hakka dönsünler.

İbrahim: "Lailahe illallah" "Allahtan başka hiçbir ilah yoktur." sözünü, kendisinden sonra gelen soyunda devam eden bir söz kıldı ki onlar, rablerine itaata ve ona ibadete dönmüş olsunlar. Kafirlikten vazgeçsinler ve günahlarından tevbe etsinler.

Hz. İbrahimin, kendisinden sonra gelenlere miras bıraktığı sözden maksat, Mücahide göre, Lailahe İllallahKatedeye göre "Eşhedü ellailahe İllallah" yani, Allahı birlemek ve ona karşı samimi olmaktır. İbn-i Zeyde grõe ise "Geriden gelenlere bıraktığı miras"tan maksat, "İslam"dır. İbn-i Zeyd bu görünüşü

te'yid den şu ayetleri zikretmiştir:" Bir zaman rabbi ona'İslam ol' dediğinde, İbrahim: Alemlerin rabbi olan Allaha teslim oldum (Müslüman oldum) demişti:[7] "... Daha önce de bu Kur'anda sizi "Müslümanlar" diye isimlendirdim." [8]

بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُبِينٌ ﴿٢٩﴾

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾

29- Doğrusu ben, bunları ve babalarını hak (Kur'an) ve gerçekleri açıklayan Peygamber gelinceye kadar yaşattım.

30- Kendilerine hak (Kur'an) gelince de onlar: "Bu bir sihirdir. Biz bunu inkar ediyoruz." dediler.

Ey Muhammed, kavminin bu müşrikleri ve bunlardan önce gelen atalarını peşinen cezalandırmayıp, dünya hayatında yaşattık. Nihayet onlara Kur'an gedi ve biz onlar, Kur'anın Allah tarafından gönderildiğini ispatlayan Peygamber gönderdik. Bu, bizden onlara bir lütuftu. Fakat onlara hak olan Kur'an ve Peygamber gelince "Bunun bize getrdiği şey bir büyüdür. Bu, onunla bizi büyülemek istiyor. Biz bunun, Allah katından olduğunu inkar ediyoruz. " dediler.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾

31- Müşrikler: "Şu Kur'an, iki şehrin birinde bulunan bir büyük adama indirilseydi ya. " dediler.

Allah katından kendilerine Kur'an gelince onun bir büyü olduğunu iddia eden Kureyş müşrikleri şöyle dediler: "Bu Kur'an şayet hak bir kitap ise şu iki şehirdeki büyük bir adama indirilseydi ya."

* Müfessirler ayette zikredilen iki şehirin Mekke ve Taif Şehirleri olduğunu söylemişlerdir. Bu şehirlerin herbirindeki büyük adamlardan kimin kasdedildiği hakkında ise farklı görüşler zikredilmiştir.

---

(7) Bakara suresi, ayet : 131

(8) Hac suresi, ayet: 78

Abdullah b. Abbastan nakledilen bir görüşe göre bu iki kişi, Mekkeli Velid b. Muğire el- Mahzumi ile Taifli Haib b. Amr es Sakafi'dir.

Süddiye göre ise bunlar, Velid b. Muğire ve Kenane b. Abd b. amr es-Sakafi'dir.

Mücahide göre ise bunlar Mekkeli Utbe b. Rebia ve Taifli İbn-i Abd-i Yaleyl'dir.

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا
وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

32- Ey Muhammed, onlar, rabbinin rahmetini mi paylaştırıyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliklerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerinden faydalansınlar diye, derece bakımından biz onların bazısını bazısına üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların dünyada topladıklarından daha hayırlıdır.

Ey Muhammed, "Bu Kur'an iki şehirin birinde bulunan bir büyük adama indirilseydi ya " diyen bu müşrikler mi Allahın rahmetini, yaratıkları arasında bölüştürecekler ve onun lütfunu diledikleri kimselere verecekler? Yoksa Allah mı dilediğine lütufta bulunup dilediğine birşey vermeyecektir? Biz nasıl ki dünya hayatındayden, birbirlerini istihdam etsinler diye onların aralarında rızıklarını paylaştırmışsak, lisansen aciz, bedenen zayıf olanları zengin kılıp, derdini güzel anlatan ve vücut bakımından da sağlam olanları fakir kılmışsak, rahmet ve lütuflarımızı da öylece dilediğimize veririz. Ey Muhammed, rabbinin, insanları cennete koyma gibi rahmeti, onların, dünyada iken biriktirdikleri her şeyden daha hayırlıdır.

وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ
سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾

وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ ﴿٣٤﴾

وَزُخْرُفًا وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ

لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

33- Eğer insanlar tek bir (inkarcı) ümmet haline gelmeyecek olsalardı, rahman olan Allahı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını, üzerine çıktıkları merdivenlerini,

34- Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslandıkları koltuklarını gümüşten yapardık.

35- Ayrıca onlara ziynetler verirdik. İşte bütün bunlar, dünya hayatının geçici malından başka bir şey değildir. Rabbinin nezdinde ahiret mükafaatı ise, müttakilerindir.

Şayet insanlar, kendilerine mal verdiğimiz kâfirleri, sevdiğimiz kimseler kabul ederek inkârcılıkta birleşip tek bir ümmet haline gelmeyecek olsalardı, rahman olan Allahı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını, üzerinden yukarı çıktıkları merdivenlerini, evlerinin kapılarını ve üzerlerine yaslanarak oturdukları koltuklarını gümüşten yapardık ve onlara altın vb. nice süs eşyaları verirdik. Fakat bütün bunlar, dünya hayatının geçici metaından başka bir şey değildir. Rabbinin nezdinde âhiret yurdu ise, onun cezalandırmasından korkup ona titizlikle kulluk eden takva sahipleri için daha süslü ve daha değerlidir.

*Burada geçen birinci âyetteki, "Eğer insanlar tek bir ümmet haline gelmeyecek olsalardı ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Hasan el-Basrî, Katade ve Süddî'ye göre, insanların, inkarcılıkta birleşerek tek ümmet haline gelmeleridir. Yani, Allah teala, inkarcıları dünyada zengin kılarsa diğer insanlar onlara özenerek inkara düşerler. Böylece inkarcı tek bir ümmet haline gelmiş olurlar. İşte Allah bu sebeple bütün inkarcıları zengin kılmaz. Yoksa onların bir kısmına mal vermesi, müşriklerin zannettikleri gibi onları sevdiğinden değildir.

İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifadeden maksat, "Şayet insanlar âhireti bırakıp sadece dünyayı isteyen bir ümmet haline gelmeyecek olsalardı." demektir. Yani, Allah dünyaya her düşkün olanı zengin kılacak olsaydı bütün insanlar, dünyayı âhirete tercih eden kimseler haline gelirlerdi.

Âyet-i kerimede geçen "Ziynetler" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Katade, Hasan-ı Basrî, Süddî ve Dehhak'a göre "Altın"dır, İbn-i Zeyd'e gö-

re, bu insanların, evlerinde kullandıkları çeşitli eşyalarıdır.

Son âyet-i kerimede "İşte bütün bunlar, dünya hayatının geçici malından başka bir şey değildir." buyurulmaktadır. Bu hususta peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ.

"Şayet dünya, Allah katında bir sivrisineğin kanadı kadar değer taşıyacak olsaydı Allah, dünyadan kâfire bir yudum su dahi içirtmezdi." (9)

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾

حَتّٰى إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

36- Kim rahman olan Allahı anmaktan yüzçevirirse, biz ona, bir şeytan musallat ederiz. Artık o şeytan her zaman onun arkadaşıdır.

37- Şüphesiz ki bu şeytanlar, onları doğru yoldan alıkoyar. Onlar da kendilerinin hidayette olduğunu sanırlar.

38- Kıyamet günü bize geldiği zaman arkadaşı, şeytana "Keşke seninle benim aramda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı. Ne kötü arkadaşmışsın." der.

39- (O gün onlara şöyle denecektir) "Bugünkü pişmanlık size hiç bir fayda sağlamayacaktır. Çünkü siz, zulmedenler oldunuz. Bu sebeple azapta ortaksınız."

9- Tirmizî, K.ez-Zühd, bab: 13, Hadis no: 2320 / İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 3, Hadis no: 4110.

Kim Allahı anmaktan yüzçevirir ve onun gazap ve azabından korkmayacak olursa, biz ona şeytanı musallat kılarız da şeytan ona devamlı vesvese veren bir arkadaş olur. Şüphesiz ki şeytanlar, Allahı anmaktan yüzçevirenleri hak yoldan alıkoyarlar. Allaha iman etmeyi ve salih ameller işlemeyi onlara çirkin, sapıklığı ise süslü gösterirler. Allahın zikrinden uzak duranlar ise, kendilerini şeytanın kandırmasıyla doğru yolda olduklarını zannederler. Kıyamet günü, rahman olan Allahın zikrinden yüzçeviren, huzurumuza çıkınca da, dünyada iken kendisine devamlı arkadaş olan şeytana "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar bir uzaklık olsaydı. Sen ne kötü bir arkadaşmışsın." der.

O gün, Allah onlara şöyle diyecektir: "Ey dünyada iken Allahı anmaktan yüzçevirenler, bugün hepinizin beraberce ateşte olmanız size hiçbir menfaat sağlamayacaktır. Zira herkes ateşten kendisi için ayrılan bölümde yanacaktır. Çünkü siz dünyada iken, Allahı anmaktan uzak durarak kendinize zulmedenler oldunuz.

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٠﴾

40- Ey Muhammed, sen, sağırlara mı duyuracaksın? Yahut körleri ve apaçık bir sapıklık içinde olanı mı doğru yola getireceksin?

Ey Muhammed, Allahın Kur'anda zikrettiği delillerine karşı sağır olanlara sen mi işittireceksin? Veya kendisini şeytan kapladığı için gerçeklere karşı Allahın kör kıldığı kimseyi ve apaçık bir sapıklıkta bulunan kişiyi hidayete sen mi erdireceksin? Bu senin işin değildir. Bu, yaratıklarının kalblerini dilediği yöne çevirme gücünde olan Allaha aittir. Sana düşen sadece tebliğdir. Sen tebliğine devam et.

فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ﴿٤١﴾

أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾

41-42- Seni onların içinden alıp götürsek (ruhunu alsak) bile biz, mutlaka onlara layık oldukları cezayı vereceğiz. Veya onlara vaadettiğimiz azabı (vefatından önce) sana göstereceğiz. Şüphesiz biz, onlara istediğimizi

yapmaya kadiriz.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, bazı insanları tehdit etmektedir.. Bu insanlardan kimlerin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Hasan-ı Basrî ve Katade'ye göre bu insanlardan maksat, Hz. Muhammed'in bütün ümmetidir. Allah teala, göndermiş olduğu her peygambere hayatta iken, kavminin hak yoldan sapanlarını nasıl helak ettiğini göstermiş fakat Hz. Muhammed (s.a.v.)e bir lütuf olarak, hayatta iken ümmetini helak ettiğini göstermemiştir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

فَقَالَ «النُّجُومُ أَمَنَةٌ لِلسَّمَاءِ. فَإِذَا ذَهَبَتِ النُّجُومُ أَتَى السَّمَاءَ مَا تُوعَدُ. وَأَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي. فَإِذَا ذَهَبْتُ أَتَى أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ. وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي. فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ».

"Yıldızlar, göklerin güvencesidir. Yıldızlar gidince vaadedilenler göklerin başına gelecektir. Ben de ashabımın güvencesiyim. Ben gidince onlara vaadedilenler başlarına gelecektir." (10)

Süddî'ye göre ise bu âyetlerde tehdit edilen insanlardan maksat, Kureyş müşrikleridir. Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)e müşriklerden intikam alacağını bildirmektedir. Allah teala, Resulullah hayattayken müşrikleri ona mağlup düşürmüş ve intikamını göstermiştir. Taberi bu son görüşü tercih etmiş, bunlardan önceki âyetlerin müşrikler hakkında olmasını delil göstermiştir.

فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾

وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾

43- Ey Muhammed, sen, sana vahyolunana sımsıkı sarıl. Muhakkak ki sen, dosdoğru bir yol üzerindesin.

10- Müslim, K.el-Fadail es-Sahabe, bab: 207, Hadis no: 2531 / Ahmed b. Hanbel, C.4, S.399.

44- Şüphesiz ki bu Kur'an, sana ve ümmetine bir şereftir. Yakında hesaba çekileceksiniz.

Ey Muhammed, rabbinin sana indirdiği bu Kur'anın, sana emrettiği hususlara sımsıkı sarıl. Zira sen, dosdoğru bir yol olan İslam dini üzeresin. Ey Muhammed, şüphesiz ki sımsıkı sarılmanı emrettiğimiz bu Kur'an, senin için ve kavmin için bir şereftir. Yakında rabbin sana da onlara da Kur'an hakkında yaptıklarınızdan soracaktır.Onun emir ve yasaklarına uyup uymadığınızdan hesaba çekecektir.

وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

45- Ey Muhammed, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor, biz, rahman olan Allahtan başka ibadet edilecek ilahlar yapmış mıyız?

*Âyet-i kerimede, peygamberimize, kendisinden önce geçen peygamberlerden tevhid inancını sormasını isteniyor.

İbn-i Zeyd, bu soruyu İsra ve Mirac gecesinde, Resulullahın bütün peygamberlerin ruhlarına imamlık yaptığı sırada sormasının istendiğini fakat Resulullahın, Allahın kendisine bildirdiği şeylere kesin olarak inanmasından dolayı böyle bir soruyu sormadığını beyan etmiştir. Şu âyet-i kerimede de durumun böyle olduğunu söylemiştir. "Ey Muhammed, eğer sana indirdiğimizden şüphe ediyorsan, senden önce kitap okuyanlara sor. Şüphesiz ki sana, rabbin tarafından hak gelmiştir. O halde asla şüphe edenlerden olma." (11) Çünkü Resulullah kendisine indirilenlerden ne şüphe etmiş ne de bu durumu peygamberlere ve ehl-i kitaba sormuştur.

Mücahid, Süddî, Katade ve Dehhak'a göre ise Allah teala bu âyette Resullaha ehl-i kitabın mümimlerine, tevhid inancını sormasını emretmiştir. Her ne kadar âyette peygamerlerden sorulması emredilmişse de peygamberler, Resullahın döneminde hayatta olmadıklarından ve onlara gönderilen kitaplar, kendilerine inanan ehl-i kitabın elinde bulunduğundan, meselenin onlardan sorulması kasdedilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve şu âyetten de meselenin böyle anlaşıldığını söylemiştir. "Ey iman edenler, Allaha itaat edin, peygambere ve sizden olan idarecilere de itaat edin. Eğer, Allaha ve âhiret gününe iman edi-

11- Yunus Suresi, âyet: 94

yorsanız, aranızda herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düştüğünüz zaman onun hükmünü Allaha ve peygambere havale edin. Bu, daha hayırlıdır. Ve netice bakımından daha güzeldir." (12)

Âyet-i kerimede, hakkında anlaşmazlığa düştüğümüz meselenin hükmünün, Allah ve Resulüne havala edilmesi emredilmektedir. meselenin hükmü bizzat Allaha ve Resulüne havale edilemeyeceğine göre burda meselenin, Allahın kitabı ve Resulullahın sünnetine havale edilmesinin emredildiği anlaşılmaktadır.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾
فَلَمَّا جَاءَهُم بِآيَاتِنَا إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾

46- Şüphesiz biz Musa'yı mucizelerimizle Firavuna ve kavmine göndermiştik de, Musa: "Ben âlemlerin rabbi olan Allahın peygamberiyim." demişti.

47- Musa onlara mucizelerimizi getirince, hemen onlara güldüler.

Ey Muhammed, biz seni, kavminin müşriklerine peygamber olarak gönderdiğimiz gibi şüphesiz ki Musa'yı da Firavun ve topluluğuna, delillerimizle peygamber olarak gönderdik. Sen kavmine "Şüphesiz ki ben Allahın gönderdiği bir elçiyim." dediğin gibi Musa da onlara "Şüphesiz ki ben, âlemlerin rabbi olan Allahın elçisiyim." demişti. Senin kavmin, senin getirdiğin âyet ve mucizelere karşı seninle alay ettikleri gibi Musa da Firavun ve topluluğuna, davasının doğruluğunu gösteren delil ve mucizelerle gidince onlar, bunlara karşı güldüler. Bunlardan ibret almadılar.

Allah teala bu âyet-i kerimede Resulullahı teselli etmekte, ilk yalanlanan peygamberin kendisi olmadığını bildirmekte ve Resulullahı azimet sahibi olan peygamberler gibi, kâfirlerin eziyetlerine karşı sabretmeye davet etmektedir.

وَمَا نُرِيهِم مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾

48- Firavun ve kavmine göstermekte olduğumuz her mucize mutlaka bir öncekinden daha büyüktü. İnkarlarından dönsünler diye başlarına türlü azaplar indirdik.

12- Nisa Suresi, âyet: 59.

*Bu âyette, Firavun ve topluluğuna, daha dünyada iken verildiği belirtilen cezalar şu âyette zikredilmiştir: "Firavun kavmi Musa'ya "Bizi büyülemek için ne kadar mucize getirirsen getir sana inanacak değiliz." dediler." "Bunun üzerine onlara, açık mucizeler olarak tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular." (13)

وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

49- (Başlarına azap inince) Musa'ya şöyle dediler: "Ey sihirbaz, rabbinin sana olan vaadine dayanarak, bizden azabı kaldırması için ona dua et. Şüphesiz ki biz, hakka dönüyoruz."

50- Biz, Musa'nın duası üzerine onlardan azabı kaldırınca, hemen sözlerinden dönüverdiler.

Firavun ve topluluğuna azabımız gelince onlar, Musa'ya başvurarak şöyle dediler: "Ey sihirbaz, rabbinin, sana iman ettiğimiz takdirde bize olan azabını kaldıracağı vaadine binaen, bizim için ona yalvar da bizden bu azabı kaldırsın. Şüphesiz ki bizler, sana tabi olacak, senin getirdiklerini doğrulayacak, Allahı birleyecek ve doğru yolu göreceğiz. Biz onlardan azabı kaldırınca da verdikleri sözü derhal bozdular. Sapıklıklarında ısrar ettiler.

*Firavun ve topluluğu, Hz. Musa'nın, Allaha yalvararak, başlarına gelen azabı kaldırmasını isterken Musa'ya "Sihirbaz" diye hitab etmişlerdir. Bu, o gün için büyük bilginlere verilen bir ünvan idi. Bu bir hakaret ifade etmiyordu. Bu itibarla Musa'dan, kendilerine gelen azabın kaldırılmasını istemelerinde samimi idiler. Yoksa onlar bu sözleriyle alay etmiş değillerdi. Çünkü o anda büyük bir sıkıntı içindeydiler. Bu husus diğer âyetlerde de şöyle ifade edilmektedir. "Üzerlerine azap inince şöyle dediler "Ey Musa, sana verdiği ahde binaen bizim için rabbine dua et. Eğer bu azabı bizden kaldırırsan yemin olsun ki, sana iman eder ve İsrailoğullarını seninle beraber göndeririz." "Ne zaman ki erişecekleri bir süreye kadar üzerlerinden azabı kaldırdık. Hemen yeminlerini bozdular." (14)

13- A'raf Suresi, 132-133.
14- A'raf Suresi, 134-135.

وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فٖى قَوْمِهٖ قَالَ يَا قَوْمِ اَلَيْسَ لٖى مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ
الْاَنْهَارُ تَجْرٖى مِنْ تَحْتٖىۚ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

51- Firavun, kavmine seslenerek şöyle dedi: "Ey kavmim, Mısır'ın mülkü ve memleketimden akan şu nehirler benim değil mi görmüyor musunuz?"

Firavun, kavmi olan Kıptilere seslendi ve böbürlenerek onlara şöyle dedi: "Mısır topraklarının mülkü, bağ ve bahçelerinden akan şu ırmaklar bana ait değil mi, bunu görmüyor musunuz? Benim nasıl zengin ve hatip olduğumu, Musa'nın ise nasıl fakir ve konuşmaktan âciz olduğunu müşahade etmiyor musunuz'?

*Firavun, Allahın kendisine verdiği nimetlere karşı onu tanıyıp ona şükretmesi yerine o nimetleri kendisi için bir böbürlenme vasıtası edinmiş ve bunların kendisine, azabın artırılması için verildiğini anlamamıştır.

اَمْ اَنَا۬ خَيْرٌ مِنْ هٰذَا الَّذٖى هُوَ مَهٖينٌۙ وَلَا يَكَادُ يُبٖينُ ﴿٥٢﴾

فَلَوْلَٓا اُلْقِىَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنٖينَ ﴿٥٣﴾

52- Yahut ben, hakir ve neredeyse meramını ifade edemeyecek olan şundan daha hayırlı değil miyim?

53- Ona altın bilezikler atılsa veya beraberinde melekler gelip onu destekleseler ya.

*Firavun, kavmine karşı saltanatı ve hatipliği ile övündükten sonra Hz. Musa'yı tahkire kalkışmış, onun hor ve hakir biri olduğunu, kekemeliğinden dolayı, konuştuğunu anlatamayacak durumda olduğunu, şayet iddiasında doğru ise, kendisine gökten altın bilezikler yağdırılarak zenginleştirilmesi gerektiğini veya yanına melekler gönderilerek maddeten desteklenmesi icabettiğini söylemiştir. Şüphesiz ki Firavun bu iddialarında yalancı ve iftiracıdır. Firavunu buna sevkeden şey ise, onun inkarcılığı ve inatçılığıdır.

Aslında Hz. Musa, gözleri kamaştıracak kadar yakışıklı, vakarlı ve güçlü

kuvvetli biri idi. Küçükken dilini yaktığından dolayı meydana gelen kekemeliğe gelince, kendisine peygamberlik geldiğinde, Allahtan, bu hali kendisinden gidermesini istemiş Allah teala da "Ey Musa, istediğin sana verildi." (15) buyurmuş ve bu hali ondan gidermiştir.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقٖينَ ﴿٥٤﴾

54- Firavun, kavmini küçümsedi. Buna rağmen onlar ona itaat ettiler. Doğrusu onlar yoldan çıkmış bir kavim idi.

Firavun,kavmini sapıklıkla itham ederek küçümsedi. Hafife aldı onlar da küçünsenmemek için Musa'yı yalanlayıp Firavuna itaat ettiler. Zira onlar, yoldan çıkmış bir topluluktu.

فَلَمَّٓا اٰسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعٖينَۙ ﴿٥٥﴾

فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْاٰخِرٖينَ ﴿٥٦﴾

55- Bizi gazaplandırınca, onlara layık oldukları cezayı verdik. Hepsini suda boğduk.

56- Böylece biz onları, sonradan gelecekler için ibret verici bir geçmiş ve misal yaptık.

Firavun ve kavmi bizi gazaplandırınca, kendilerini derhal cezalandırarak onlardan intikam aldık ve hepsini denizde boğduk. Biz onları sonradan gelecekler için ibret verici bir geçmiş ve kötü bir misal olarak bıraktık.

15- Tâ Hâ Suresi, âyet: 36.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾

57- Ey Muhammed, Meryemoğlu İsa bir misal olarak zikredilince kavmin, hemen bağırışmaya başladı.

*Müfessirler bu âyeti iki şekilde izah etmişlerdir. mücahid ve Katade'ye göre âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, Meryemoğlu İsa'nın, babasız olarak yaratılması, insanlığın atası olan Âdem'in anne ve babasız olarak yaratılmasına benzediği kavmine anlatılınca onlar bağırışmaya başladılar. "Muhammed İsa'yı zikrediyor ki Hıristiyanlar onu ilah edindikleri gibi biz de kendisini ilah edinelim." yaygarasını kopardılar.

Abdullah b. Abbas ise bu âyetin izahında şunları söylemiştir: "Resulullah müşriklere: "Siz de Allahtan başka taptığınız putlar da cehennem odunudur. Siz oraya suya koşarcasına gireceksiniz." (16) âyetini okuyunca müşrikler "Bizim ilahlarımızın İsa, Üzeyir ve meleklerle beraber olmasını isteriz. Zira bunların hepsi de Allahın dışında, kendilerine tapınılan kimselerdir." dediler. Ve Resulullaha, "Meryemoğlu İsa ne olacak?" diye sordular. Resulullah: "O, Allahın kulu ve peygamberidir." dedi. Bunun üzerine müşrikler "Vallahi Muhammed bu sözüyle Hıristiyanların İsa'yı rab edinmeleri gibi bizim de kendisini rab edinmemizi istiyor." dediler Ve böylece bir yaygara kopardılar.

وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾

58- Bizim ilahlarımız mı daha hayırlı, yoksa o mu? (İsa mı?) dediler. Onlar bunu ancak seninle münakaşa etmek için söylüyorlardı. Doğrusu onlar çekişken bir kavimdir.

Müşrikler, "Bizim tapmakta olduğumuz ilahlarımız mı daha hayırlıdır yoksa o mu?" dediler.

*Katade ve Übeyd b. Kâ'b'a göre müşrikler buradaki "O" kelimesinden Hz. Muhammed'i kasdetmişlerdir.

16- Enbiya Suresi, âyet: 98.

Süddî ve İbn-i Zeyd'e göre ise "O" zamiriyle kasdedilenden maksat, Hz. İsa'dır. Müşrikler, "Bizim ilahlarımız mı daha hayırlı yoksa İsa mı? Ey Muhammed, sen, Allahtan başka kendisine her tapınılan kimsenin cehennem ateşinde olduğunu söylüyorsun. Biz ilahlarımızın İsa, Üzeyir ve meleklerle beraber olmaların isteriz. Zira bizim ilahlarımız bunlardan daha üstün değildir." demişlerdir.

Allah teala, müşriklere cevap vererek buyuruyor ki: "Ey Muhammed, müşrikler bu misali sana, sadece tartışma olsun diye veriyorlar. Daha doğrusu, onlar seninle tartışmalarıyla gerçeği ortaya çıkarmak istemiyor, bilakis batılı arıyorlar. Doğrusu onlar çekişmeyi seven bir kavimdir.

Ebu Ümame diyor ki: "Resulullah şöyle buyurdu:

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ
إِلاَّ أُوتُوا الْجَدَلَ، ثُمَّ تَلاَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) هَذِهِ الآيَةَ: (مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ
جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ).

"Kendilerine hidayet verildikten sonra sapan hiçbir kavim yoktur ki cedele düşmüş olmasın." Sonra da şu âyetin şu bölümünü okudu: "Onlar bunu ancak, seninle münakaşa etmek için söylüyorlardı." (17)

إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

59-Meryemoğlu İsa, kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğullarına misal kıldığımız bir kuldan başka bir şey değildir.

Meryemoğlu İsa ancak kendisine iman etme nimetini verdiğimiz ve İsrailoğulları aleyhine delil kıldığımız bir kuldur. O, Hıristiyanların iddia ettikleri gibi, Allahın oğlu değildir.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

60- Eğer biz dileseydik, içinizden bazılarını sizden sonra yerinize geçecek melekler yapardık.

Ey Âdemoğulları, eğer dilersek sizi tamamen helak eder, yerinize, bize kulluk eden melekleri getiririz. Sizin yerinize, yeryüzünü onlar imar ederler.

17- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 43, Hadis no: 3253, İbn-i Mâce, K.el-Mukaddime bab: 7, Hadis no: 48.

*Allah teala, bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: "Ey insanlar, eğer Allah dilerse sizi yok eder de yerinize başkalarını getirir. Ve Allah buna kadirdir." (18) "Rabbin, hiçbirşeye muhtaç değildir. Merhamet sahibidir. Sizi, başka bir kavmin soyundan getirdiği gibi, dilerse, sizi de yok edip, sizden sonra yerinize dilediğini getirir." (19)

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

61- Şüphesiz ki o, (İsa) kıyametin bilinmesi için bir alamettir. Kıyametin kopmasından şüphe etmeyin. Bana boyun eğin. İşte dosdoğru yol budur.

*Âyet-i kerimede geçen "O" kelimesinden kimin kasdedildiği hakkında iki görüş zikredilmiştir:

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Süddî, Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre "O" kelimesinden maksat, Hz. İsa'dır. Bu izaha göre Hz. İsa'nın gökten inmesi, kıyamet alametlerindendir.

Hasan-ı Basrî ve Ma'mer'e göre ise âyetteki "O" kelimesinden maksat, Kur'an-ı Kerimdir. Buna göre de âyetin izahı şöyledir: "Şüphesiz ki bu Kur'an, kıyametin kopmasını, alametlerini ve dehşetlerini öğretir."

وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٢﴾

62- Sakın şeytan sizi alıkoymasın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

Sakın şeytan sizleri, emir ve yasaklarımda bana itaat etmekten çevirmesin. Zira o, sizin için apaçık bir düşmandır. Atanız Âdem'e karşı düşmanlığını açıkça ortaya koymuş ve onun cennetten çıkmasına sebep olmuştur.

وَلَمَّا جَاءَ عِيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ

18- Nisa Suresi, âyet: 133.
19- En'am Suresi, âyet: 133.

بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾

63- İsa kavmine apaçık delillerle geldiği zaman onlara şöyle demişti: "Ben size hikmet getirdim. Aynı zamanda ihtilaf ettiğiniz bazı dini hususları açıklamak için geldim. Allahtan korkun ve bana itaat edin.

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

64- Şüphesiz benim de rabbim sizin de rabbiniz Allahtır. Ona itaat edin. İşte dosdoğru yol budur.

İsa, İsrailoğullarına apaçık delil ve mucizelerle peygamber olarak gönderilince onlara şöyle demişti: "Ben size, bir hikmet olan peygamberlikle geldim. Bir de sizlere, hakkında ihtilafa düştüğünüz bir kısım hükümlerimi açıklamak için geldim. Ey insanlar, Allaha itaat ederek ve ona karşı günah işlemekten kaçınarak ondan korkun. Size emrettiğim hususlarda bana itaat edin. Benim de sizin de rabbiniz, sadece kendisine kulluk edilmesi gereken Allahtır. O halde yalnızca ona kulluk edin. İbadetinizde herhangi bir şeyi ona ortak koşmayın. İşte dosdoğru yol ve hak din budur.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾

65- Nihayet fırkalar kendi aralarında ihtilafa düştüler. Can yakıcı günün azabından dolayı vay o zalimlerin haline.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Fırkalar"dan maksat, Katade'ye göre, "İsa hakkında tartışmaya girişen hizip ve guruplardır." Zira bir kısım Hıristayanlar, İsa'nın, Allahın kulu ve peygamberi olduğunu söylemiş ve hak yoldan şaşmamışlardır. Buna mukabil diğer bir kısmı da onun, Allahın oğlu olduğunu iddia etmiş, diğer bir kısımları ise onun Allah olduğunu söylemişlerdir.

Süddî'ye göre ise bu fırkalardan maksat, Yahudi ve Hıristayanlardır.

Âyet-i kerimenin sonunda, Hz. İsa hakkında Allah tealanın beyan etiği

gerçekler dışında bir takım iddialarda bulunan fırkaların cehennemdeki "Veyl" deresine düşmeleri ve kıyamet gününün can yakıcı azabına uğramaları isteniyor.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

66- Onlar, kıyamet gününün hiç haberleri olmadan kendilerine ansızın gelip çatmasından başka birşey mi bekliyorlar?

Meryemoğlu İsa hakkında, bâtıl iddialarda bulunan fırkalar, kıyametin, haberleri olmadığı bir zamanda, ansızın gelip kendilerini yakalamasından başka bir şey mi bekliyorlar?

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

67- O gün dostlar birbirlerine düşman kesilirler. Ancak, takva sahipleri böyle değildir.

Dünyada iken Allaha isyan etme yolunda birbirlerine dost olanlar, kıyamet gününde birbirlerine düşman olacaklar, herbiri, diğerinden beri olduğunu söyleyecektir. Ancak, Allahtan korkanların, aralarındaki dostluk bu hale gelmekten müstesnadır. Onların dostluğu kıyamette de devam edecektir.

يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾

الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾

68-69- (O gün Allah, müttakilere şöyle der) "Ey benim âyetlerime iman edip hakka teslim olan kullarım. Bugün size korku yoktur. Siz mahzun da olmayacaksınız.

Alah, âhirette takva sahibi kullarına şöyle seslenecektir: "Ey kitabımızdaki âyetlerimize iman eden ve kendilerine tebliğ edilen hakka boyun eğen kullarım, bugün sizlere, azabımdan korkma yoktur. Zira, ben sizlerden azı olarak sizi

güvene kavuşturdum. Sizler için dünyada kaybettiğiniz şeylerden dolayı üzülme de yoktur. Zira ben burada size dünyada bıraktığınız nimetlerden daha hayırlısını verdim.

ٱدْخُلُوا ٱلْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾

يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ

وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ ۖ وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٧١﴾

70- Siz ve hanımlarınız ağırlanmış olarak g rin cennete."

71- Onların aralarında altın kaplar ve kaseler dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her türlü nimet vardır. Siz orada ebediyyen kalacaksınız.

Âyetlerimize iman edip emirlerimize boyun eğen kullarımıza "Sizler ve eşleriniz, kendilerine ikram edilenler olarak cennete girin." denilir. Ve cennette onların aralarında, içi yemek dolu altından tabaklar ve içecek dolu bardaklar dolaştırılır. Cennette insanların arzuladıkları ve gözlerin zevk aldığı çeşitli nimetler vardır. Ey mü'minler, sizler de orada ebedi olarak kalacak ve oradan bir daha çıkarılmayacaksınız.

*Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde cenneti kavsif ederek şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله (ﷺ) ان أدنى أهل الجنة منزلة ان له لسبع درجات وهو على
السادسة وفوقه السابعة وان له لثلثمائة خادم ويغدى عليه ويراح كل يوم
ثلثمائة صحفة ولا أعلمه الا قال من ذهب فى كل صحفة لون ليس في
الأخرى وانه ليلذ أوّله كما يلذ آخره وانه ليقول يا رب لو أذنت لي لاطعمت
أهل الجنة وسقيتهم لم ينقص مما عندى شئ وان له من الحور العين لاثنين

وسبعين زوجة سوى أزواجه من الدنيا وان الواحدة منهن ليأخذه مقعدها قدر ميل من الارض.

"Cennette mevkii en düşük derecede olan kişinin yedi derecesi vardır. O, altıncı derecenin üzerinde durur. Onun üzerinde de yedinci derece bulunur. Onun, üçyüz hizmetçisi vardır. Ona hergün üçyüz tabak gider gelir. Bu tabaklar altındandır. Her tabağın rengi diğerinden değişiktir. Tabaklarda bulunanlardan yemeye başlarken aldığı lezzeti, yemeğin sonuna kadar aynen muhafaza eder. Ve o kul şöyle der: "Ey rabbim, eğer bana izin verecek olsan, cennetlikleri yedirir içiririm bu da benim nezdimdekilerden bir şey eksiltmez. "Bu kulun, dünya hanımlarının dışında hurilerden yetmiş iki hanımı vardır. Onlardan herbiri yeryüzü mesafesinin bir mili kadar bir yerde oturur." (20)

وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

72- Vâris olduğunuz bu cennet, yapmış olduğunuz amellerin karşılığıdır.

73- Sizin için orada bir çok meyeler vardır. Onlardan yersiniz.

Cennetliklere denilecektir. "Sizlere cehennemliklerden miras kalan bu cennet, sizlerin dünyada iken işlediğiniz salih amellere karşılık verilmiştir. Bu cennette sizin için bol bol meyveler vardır. Siz onlardan canınızın çektiğini yersiniz.

*İnsanların cennete girmeleri, dünyada iken işledikleri salih ameller sebebiyle olmayıp sadece Allahın lütfudur. Ancak cennetteki dereceler kulların dünyada işlemiş oldukları salih amellere göre takdir edilir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

20- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.537.

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لَنْ يُنجِّي اَحَداً مِنْكُمْ عَمَلُهُ قَالُوا وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ
قَالَ وَلاَ اَنَا اِلاَّ اَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللهُ بِرَحْمَةٍ سَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَاغْدُوا وَرُوحُوا وَشَيْءٌ
مِنَ الدُّلْجَةِ وَالْقَصْدَ الْقَصْدَ تَبْلُغُوا

"İçinizden herhangi birini yaptığı amel kurtaramayacaktır." Sahabiler:

"Ey Allahın Resulü, seni de mi kurtaramayacaktır?" diye sorunca Resulullah "Beni de kurtaramayacaktır. Ancak Allahın beni rahmetiyle kaplaması hariç. (Ben bu sebeple kurtulmuş olacağım.)" (21) dedi.

اِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾

لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾

74- Suçlular ise şüphesiz, cehennem azabında ebediyyen kalacaklardır.

75- Hiçbir zaman onların azapları hafifletilmeyecektir. Onlar orada ümitsiz kalacaklardır.

76- Biz, onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendileri zalim idiler.

Dünyada iken Allahı inkar etme cinayetini işleyen mücrimler, hahirette ebedi olarak cehennem azabında kalacaklardır. Cehennem azabı onlardan hafifletilmeyecek, onlar da cehennemde tam bir ümitsizlik içinde kalacaklardır. Biz, inkar cinayetini işleyenlere bu cezayı vermekle onlara zulmetmiş olmayız. Fakat onlar dünyada iken tevhid inancını reddedip, ibadete layık olmayan şeylere taparak kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ اِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾

21- Buhari, K.er-Rikak, bab: 18 / Müslim, K.el-Münafikin, bab: 71, Hadis no: 2816.

77- O suçlular, (Cehennem zebanisine) "Ey mâlik, rabbin canımızı alsın" diye bağrışırlar. Mâlik de "Siz bu azapta bekletileceksiniz." der.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cehennemlikler Mâlik'e bu şekilde seslendikten sonra Mâlik onlara bin sene sonra cevap verir."

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmuştur: "İnkar edenlere ise cehennem ateşi vardır. Onların ölümlerine hükmedilmez ki, ölsünler. Onlardan cehennem azabı da hafifletilmez. Biz, her kâfiri işte böyle cezalandırırız." (22) "Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkara dönersek, gerçekten zalimler oluruz." "Allah onlara şöyle der: "Kesin sesi, (oturun yerinizde) benimle konuşmayın."(23)

لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾

78- Şüphesiz biz, size (dünyada peygamber vasıtasıyla) hakkı gönderdik. Fakat bir çoğunuz bu hakkı sevmedi."

*Cehennem zebanisinden, Allahın kendilerini öldürmesini isteyen kâfirlere, Allah teala şu cevabı verecektir: Şüphesiz ki ben size dünyada iken, peygamberimiz Muhammed aracılığı ile hak olan dini gönderdim. Fakat sizlerin çoğunuz onun getirdiği haktan nefret etti. Ona karşı buğuz etti ve cehpe aldı. Şimdi ise pişman olmanız size hiçbir fayda sağlamayacaktır.

أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

79- Yoksa onlar kesinlikle bir işi yapmaya karar m verdiler? Kesin kararı biz veririz.

Yoksa bu müşrikler, kendilerine gönderdiğimiz hakka karşı tuzak kurmak için kesin bir kararmı verdiler? Onları rezil ve rüsvay edecek kesin kararı biz veririz. Onların kesin karar vermeye yetkileri yoktur.

*Mücahid, bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Yoksa müşrikler, fena bir tuzak kurmayı mı dilediler? Biz de onlara tuzak kurarız.

22- Fâtır Suresi, âyet: 36
23- Müminûn Suresi, 107-108.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

80- Yoksa onlar bizim, sırlarını ve aralarındaki fısıldaşmaları işitmediğimizi mi zannediyorlar? Hayır, işitiyoruz. Yanlarında bulunan meleklerimiz de onların ne yaptıklarını yazmaktadırlar.

Yoksa müşrikler, insanlardan gizledikleri sırlarını ve birbirleriyle yaptıkları fısıldaşmalarını işitmediğimizi mi ve bunlardan dolayı kendilerini cezalandırmayacağımızı mı sanırlar? Onlar böyle sanmasınlar. Biz onların sırlarını da fısıldaşmalarını da biliriz. Yanlarında bulunan meleklerimiz de onların ne konuştuklarını yazıp zaptederler.

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾

81- Ey Muhammed, (sen müşriklere) şöyle de: "(Eğer iddia ettiğiniz gibi) rahman olan Allahın bir çocuğu olsaydı ben ona böyle inanarak ibadet edenlerin ilki olurdum.

*Bu âyet-i kerime, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan birisi Süddî'nin görüşüdür ve mealde verildiği gibidir. Bu görüş, Taberi tarafından da tercih edilmektedir. Mücahid'e göre ise diğer bir izah şekli şöyledir: "Ey Muhammed, de ki: "Ey müşrikler, şayet sizin kanaatinize göre rahman olan Allahın çocuğu varsa ben, Allaha ilk kulluk edenlerden ve sizin bu sözünüzü yalanlayanlardanım."

Katade, İbn-i Zeyd ve Zeyd b. Esleme göre ise âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, de ki: "Rahman olan Allahın çocuğu olması ona yakışmaz. Onun çocuğu yoktur. Ben, ona, çocuğu olmadığına dair ilk iman edenlerdenim. Ve buna ilk şahit olanlardanım.

Süfyan es-Sevrî ve Buharî ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Rahman olan Allahın çocuğu yoktur. Ben bunu, ilk inkar edenlerdenim."

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

82- Göklerin ve yerin rabbi, hem de arş'ın rabbi olan Allah, müşriklerin nisbet ettikleri noksan sıfatlardan beridir.

Ey Muhammed, göklerin ve yerin mâliki ve bunları kuşatan, Arş'ın da hükümranı olan Allah, müşriklerin ona taktıkları eksik sıfatlardan uzaktır. Onun çocuğu yoktur.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذٖى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾

83- Ey Muhammed, sen bırak onları, kendilerine vaadedilen güne kavuşuncaya kadar (bâtıl düşüncelerine) dalsınlar, oynayıp eğlenedursunlar.

Ey Muhammed, Allaha karşı iftirada bulunan bu müşrikleri bırak, kendilerine vaadedilen kıyamet günü gelip çatıncaya kadar batıl düşünceleri içinde bocalasınlar ve dünya hayatlarında oynayıp eğlenedursunlar. Kendilerine vaadedilen gün gelince, âkıbetlerinin ne olacağını göreceklerdir.

وَهُوَ الَّذٖى فِى السَّمَٓاءِ اِلٰهٌ وَفِى الْاَرْضِ اِلٰهٌ وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْعَلٖيمُ ﴿٨٤﴾

84- Gökte de ilah, yerde de ilah sadece O'dur. O, hüküm ve hikmet sahibidir. Herşeyi bilendir.

Gökte de kendisine kulluk edilecek o, yerde de kendisine ibadet edilecek ilah O'dur. Onun dışında herhangi bir şey ibadet edilmeye layık değildir. O halde sadece ona kulluk edin. Hiçbir şeyi ona ortak koşmayın. O, yarattıklarını sevk ve idarede hüküm ve hikmet sahibidir. Onlara neyin yararlı olacağını çok iyi bilendir.

وَتَبَارَكَ الَّذٖى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

85- Göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkü kendisine ait olan Allah, herşeyden yücedir. Kıyametin ne zaman kopacağı ilmi ona aittir. Ona döneceksiniz.

Yedi göğün, yerin ve onların arasında bulunan herşeyin mülkü ve tasarrufu kendisine ait olan Allah, yüceler yücesidir. Hükümranlığı altında bulunan kim ona ortak olabilir? İnsanların, kabirlerinden çıkarılarak, hesap vermek için bir araya toplanacakları kıyametin, ne zaman kopacağı bilgisi ona aittir. Ey insanlar, sizler öldürüldükten sonra işte ona döndürülecek ve yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz. O da iyilikte bulunanı iyilikle, kötülükte bulunanı da kötülükle cezalandıracaktır.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ

يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

86- Onların, Allahtan başka taptıkları ilahlar kimseye şefaatte bulunamayacaktır. Ancak, bilerek hak ile şahitlik edenler bunun dışındadır.

*Müşriklerin, Allahı bırakıp da taptıklari putlardan herhangi biri, Allah katında herhangi bir kimseye şefaatçi olmaya kadir değildir. Ancak hakka şehadet eden, Allahı birleyen ve kesin bir bilgi ile sadece ona kulluk edenler müstesnadır. Bunlar, kendilerine tapınılmış olsalar da, Allahın izin vermesi şartıyla, Allahın dilediği kimseler eşefaatçi olabileckelerdir. Hz. İsa, Hz. Üzeyir ve melekler bunlardandır.

Mücahid bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Allaha ortak koşanların, Allahın dışında taptıkları İsa, Üzeyir ve melekler, Allah katında hiçbir kimseye şefaatçi olamayacaklar ancak, hakka şehadet eden ve Allahın hak olduğuna iman eden müminlere şefaatçi olabileceklerdir.

Katade ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Allatan başka tapınılan hiçbir ilah, Allah katında herhangi bir kimseye şefaatçi olamayacaktır. Ancak Allahın dışında, kendilerine tapınıldığı halde İsa, Üzeyir, melekler vb. hakkı kabul edip ona şehadet getiren ve şehadet getirdiğini bilen kimseler, müminlere şefaatçi olabileceklerdir. Taberi bu görüşü tercih etmiş, Hz. İsa, Hz. Üzeyir ve melekler için, şefaatçi olma imkanları bulunduğunu söylemiştir.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

87- Ey Muhammed, yemin olsun ki, eğer onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan, şüphesiz "Allah" derler. Öyleyse nasıl oluyor da döndürülüyorlar?

Ey Muhammed, yemin olsun ki, kavminin müşriklerine, kendilerini kimin yarattığını soracak olsan, elbette ki onlar "Bizi Allah yarattı." derler. O halde ne oluyor da, kendilerini yaratana ibadetten dönrürülüyor ve ibadetlerinde haktan saptırılıyorlar?

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88- Allah, peygamberin: "Ey rabbim, bunlar iman etmeyen bir kavimdir." sözünü de bilir.

*Bu âyet-i kerime, farklı kıraatlara göre çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri mealde verildiği gibidir.

Abdullah b. Mes'ud, Mücahid ve Katade'den nakledilen, Taberi'nin de esas aldığı diğer bir zah çeşidi ise şöyledir: Muhammed "Ey rabbim, şüphesiz ki bunlar, iman etmeyen bir kavimdir." sözünü söyledi ve böylece kavmini rabbine şikayet etti.

Diğer bir izah tarzı ise şöyledir: Yoksa müşrikler, bizim onların sırlarını ve fısıldaşmalarını bilip işitmediğimizi ve Muhammed'in "Rabbim, şüphesiz ki bunlar iman etmeyen bir kavimdir." şeklindeki şikayetini duymadığımızı mı sanırlar? Böyle zannetmesinler. Biz herşeyi duyarız.

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

89- Ey Muhammed, sen onların kusuruna bakma. "Selam" de, yakında bileceklerdir.

*Allah teala, Resulullahın, kavmini kendisine şikayet etmesi üzerine bu âyette onu teselli etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed, sen onlara aldırış etme. Onlara "Selam size" de ve bırak. Onlar yakında neyin ne olduğunu bileceklerdir.

Katade bu âyet-i kerimenin, Resulullaha savaş emri gelmeden önce indiğini ve savaşı emreden âyetlerle neshedildiğini söylemiştir.

DUHAN SURESİ

Duhan Suresi elli dokuz âyettir. Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i Celile de diğer Mekkî sureler gibi, tevhid inancını telkin etmekte, bir Allaha iman eden ve o imanı istikametinde amel işleyen müminlere mükafaatlar, inkarcılara ise alçaltıcı cezalar verileceğini haber vermektedir.

Sure-i celile, Kur'an-ı Kerimin, mübarek bir gecede indirildiğini beyanla başlamakta ve her hikmetli işin o mübarek gecede, Allah tarafından tesbit ve tayin edildiğini beyan etmekte ve buyurulmaktadır ki: "Eğer kesin olarak idrak ediyorsanız bilin ki göklerin, yerin ve aralarındakilerin rabbi Allahtır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Dirilten ve öldüren O'dur. O, sizin de rabbiniz, geçmiş atalarınızın da rabbidir." (1)

Sure-i celilede bundan sonra Allah teala peygamberimize Göğün, insanları çepeçevre saran apaçık bir duman çıkaracağı günü beklemesini emretmekte ve burada geçen ve "Duman" diye tercüme edilen "Duhan kelimesinden dolayı sure-i celile "Duhan" adını almaktadır.

Sure-i celilede, Hz. Musa'nın, Firavun ve kavmine peygamber olarak gönderildiği bir kere daha beyan edilerek onun ibretli hadisesine dikkat çekiliyor ve bu hususta şunlar zikrediliyor: Firavun kavmini, bir Allah inancına davet etti ve Allaha karşı büyüklük taslamamalarını öğütledi. Fakat onlar bu âyetleri kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Musa bu suçlu kavim için beddua etti. Allahın emriyle İsrailoğullarını alarak oradan ayrıldı. Asâsını vurarak denizi yardı. israiloğulları oradan geçti Firavun ve kavmi ise suda boğuldu. Böylece üzerinde yaşadıkları birçok nimetleri kaybederek yok oldular. Onlara ne gök ağladı ne de yer. Onlara mühlet de verilmedi.

Öldükten sonra, dirilmeyi inkar eden kâfirler kınanıyor ve "Sözünüzde samimi iseniz, atalarımızı getirin" diyen şaşkınlara, kendileri gibi daha önce suç işleyen kavimlerin helak edildiği haber veriliyor.

Cehennemliklerin orada yiyeceklerinin zakkum ağacı olduğu, erimiş ma-

---

1- Duhan Suresi, âyet: 7-8.

den gibi olan bu maddenin, cehennemliklerin karnında, suyun kaynaması gibi kaynayacağı beyan ediliyor.

Âhiret gününde, cehennemliklere "Azabı tadın" denileceği,takva sahiplerinin ise bu cennetlerde pınar başlarında olacakları ve orada ipek elbiseler içinde her türlü nimetlerden istifade edecekleri haber veriliyor. Ve sure-i celile "Ey Muhammed, öğüt alsınlar diye biz, Kur'anı senin dilinle indirerek kolaylaştırdık. Sen bekle, onlar da bekliyorlar." [2] âyetleriyle sona ermektedir.

2- Duhan Suresi, âyet: 58-59

DUHAN SURESİNİN FAZİLETİ

Bu surenin fazileti hakkında Tirmizi şu iki hadisi rivayet etmiş ve hadislerin zayıf olduklarını beyan eden ifadeler de zikredilmiştir. Hadislerden birinde Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَنْ قَرَأَ حـٰم الدُّخَانَ فِي لَيْلَةٍ أَصْبَحَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ.

"Kim Duhan Hâ, mîm'ini bir gece okuyacak olursa, onun için yetmiş bin melek af diler." (3)

Diğer bir hadiste ise şöyle buyurulduğu rivayet edilmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَنْ قَرَأَ حـٰم الدُّخَانَ فِى لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ.

"Kim cuma gecesi, Duhan Hâ, Mîm'ini okursa o kimse affolunur." (4)

3- Tirmizî, K.el-Fadail el-Kur'an, bab: 8, Hadis no: 2888
4- Tirmizî, K.el-Fadail el-Kur'an, bab: 8, Hadis no: 2889

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾

1- Hâ, Mîm.

*Huruf-ı mukatta'a hakkında Bakara suresinin başında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾

اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾

2-3- Apaçık olan o kitaba yemin olsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz ki biz, uyarıcılarız.

Hükümleri apaçık olan Kur'ana yemin olsun ki biz o Kur'anı, mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz ki biz, insanları uyaranlarız. Onlar için neyin zararlı neyin faydalı olduğunu bildiririz.

*Âyette zikredilen ve Kur'an-ı kerimin indirildiği beyan edilen "Gece"den maksat, "Kadir gecesidir." Katade ve İbn-i Zeyd bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Zira bu husus başka âyetlerde de belirtilmiştir. "Şüphesiz biz Kur'anı kadir gecesinde indirdik." (5) "O sayılı günler, Ramazan ayıdır ki, insanlara doğru yolu gösteren, hidayeti ve hakkı batıldan ayırmayı açıklayan Kur'an bu ayda indirildi..." (6)

5- Kadir Suresi, âyet: 1
6- Bakara Suresi, âyet: 185

İkrime ve Osman b. Muhammed b. el-Muğire ise burada zikredilen mübarek geceden maksadın "Şaban ayının yarısındaki gece olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşün zayıf bir görüş olduğu beyan edilmiştir.

فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾

أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾

رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾

4-6- Her hikmetli iş, tarafımızdan emredilerek o gece tesbit ve tayin edilir. Şüphesiz biz, rabbinden bir rahmet olarak peygamberler göndeririz. Muhakkak Allah, herşeyi işitendir ve bilendir.

Mübarek kadir gecesi öyle bir gecedir ki, Allahın o sene içerisinde meydana gelmesini takdir ettiği her iş o gece tayin edilir. Ve levh-i mahfuzdan alınarak meleklere verilir. Bu iş, bizim katımızdan bir emirle olur. Şüphesiz ki biz katımızdan bir rahmet olarak peygamberler göndereniz. Muhammed'i de kavmine böyle gönderdik. Allah herşeyi işitendir, bilendir.

*Bu âyet-i kerimenin ifadesine göre her kadir gecesinde, daha sonra gelecek olan kadir gecesine kadar meydana gelecek olan ilahi emirler ve işler tesbit ve tayin edilir. Eceller, rızıklar, iyi ameller, kötü ameller hep o gecede tayin edilir. Şüphesiz ki Allah, indirdiği kitapları ve gönderdiği peygamberleri hakkında konuşan müşriklerin ve herkesin sözünü çok iyi işiten ve içlerinde gizledikleri şeyleri çok iyi bilendir.

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾

7- Eğer kesin olarak idrak ediyorsanız, bilin ki göklerin, yerin ve aralarındakilerin rabbi o'dur.

Ey Muhammed, sana bu Kur'anı indiren ve seni, katından bir rahmet olmak üzere insanlara peygamber olarak gönderen rabbin, yedi göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunan şeylerin mâlikidir. Eğer sizler, bildirdiğim şeylerin

gerçeğini hakkıyla idrak edenlerdenseniz, bu böyledir. Bundan şüphe etmeyin. Bir şeyin kesin olduğunu öğrenmek istiyorsanız bilin ki bu, size bildirdiğim gibidir.

لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

8- Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Dirilten ve öldüren O'dur. O, sizin de rabbiniz, geçmiş atalarınızın da rabbidir.

Ey insanlar, sizin, göklerin ve yerin rabbi olan Allahtan başka kulluk edeceğiniz hiçbir ilahınız yoktur. O halde onun dışında hiçbir şeye kulluk etmeyin. O, dilediğine hayat verir, dilediğini öldürür. O sizin de gerçek sahibiniz, sizden önce geçen atalarınızın da rabbidir. İşte rab, sıfatları ancak bu olandır. O halde sadece ona kulluk edin. Size herhangi bir zarar veya menfaat sağlayamayacak olan ilahlara tapmayın.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

9- Fakat kâfirler, bu kesin gerçek karşısında şüphe içinde eğlenip duruyorlar.

Fakat kâfirler, kendilerine anlatılan bu hususların gerçek yüzünü anlayan kişiler değillerdir. Bilakis onlar, anlatılanlar hakkında şüphe içindedirler. Ve bu şüpheleriyle bocalayıp dururlar.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾

يَغْشَى النَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

10-12- Ey Muhammed, göğün, insanları çepeçevre saran apaçık bir duman çıkaracağı günü bekle. Bu can yakıcı ağır bir azaptır. İnsanlar: "Ey rabbimiz, bizden azabı kaldır. Şüphesiz biz müminleriz." derler.

*Âyet-i kerimede zikredilen bu dumanın ne zaman çıktığı veya çıkacağı ve bu dumanın nasıl bir şey olduğu hakkında iki görüş zikredilmektedir. Abdullah b. Mes'ud, Mücahid ve Dehhak'tan nakledilen birinci görüşe göre bu duman, Resulullah'ın, imana davetine rağmen iman etmemekte direnen Kureyşliler aleyhine beddua etmesi üzerine kıtlığa düşmelerinde, yeryüzünden göğe doğru yükselen manevi bir dumandır. Bu hususta Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Resulullah, Kureyşlilerin, kendisine karşı isyan edip direttiklerini görünce onların aleyhine, Yusuf'un kıtlık yılları gibi senelerin onların da başına gelmesi için beddua etti. Bunun üzerine onlara kıtlık ve sıkıntı isabet etti. Öyle ki kemikleri yemeye başladılar. Kişi göğe doğru bakıyor, sıkıntıdan dolayı yerle gök arasını duman kaplamış gibi görüyordu. Bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, göğün, insanları çepeçevre saran apaçık duman çıkaracağı günü bekle. Bu, can yakıcı ağır bir azaptır." âyet-i kerimesini indirdi. Bunun üzerine inananlar, Resulullaha gelip "Ey Allahın Resulü, sen, Allahtan, Mudar kabilesi için yağmur yardırmasını dile. Zira onlar helak oldular." dediler. Resulullah "Mudar için mi? Şüpesiz ki sen çok cür'etlisin." dedi. Sonra yağmur diledi onlara yağmur yağdı. Bunun üzerine "Şüphesiz biz (dünyada) az bir müddet de olsa sizden azabı kaldıracağız. Fakat sonunda yine inkarcılığınıza döneceksiniz." (7) âyeti nâzil oldu. Müşriklere refah gelince onlar, eski hallerine döndüler. Bunun üzerine de Allah teala "Büyük bir kuvvetle kıskıvrak yakaladığımız gün, onlara mutlaka layık oldukları cezayı vereceğiz." (8) âyetini indirdi.

Abdullah b. Mus'ud diyor ki:

الْكُبْرَى اِنَّا مُنْتَقِمُونَ. قَالَ يَعْنِي يَوْمَ بَدْرٍ.

"Âyette geçen 'Kıskıvrak yakalandıkları gün." Bedir günüdür." (9)

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basrî, ebu Said el-Hudrî, Huzeyfe b. el-Yeman ve Ebu Mâlik el-Eş'arî'ye göre âyette zikredilen duman, kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecek olan bir kıyamet alametidir. Bu duman, kâfirleri sarhoş edecek,müminlere ise sadece bir nezle şeklinde dokunacaktır.

7- Duhan Suresi, âyet: 15
7- Duhan Suresi, âyet: 16
9- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an Sure: 44, bab: 2 / Müslim, K.el-Münafikîn, bab: 7, Hadis no: 2798

Huzeyfe b. Esid el-Ğifarî diyor ki:

عَنْ حُذَيفَةَ بنِ أَسِيدٍ الْغِفَارِيِّ قَالَ: اطَّلَعَ النَّبِيُّ (ﷺ) عَلَيْنَا وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ فَقَالَ « مَا تَذَاكَرُونَ ؟ » قَالُوا: نَذْكُرُ السَّاعَةَ. قَالَ « إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ ». فَذَكَرَ الدُّخَانَ، وَالدَّجَّالَ، وَالدَّابَّةَ، وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَنُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ (ﷺ)، وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ. وَثَلاَثَةَ خُسُوفٍ: خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ، وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ، وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ. وَآخِرُ ذَالِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ، تَطْرُدُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ.

"Resulullah (s.a.v.) bize baktı. Biz, kendi aramızda müzakere ediyorduk. Resulullah "Neyi müzakere ediyorsunuz?" diye sordu. Biz "Kıyameti anlatıyoruz." dedik. Resulullah "Siz on alâmeti görmeden kıyamet kopmayacaktır." buyurdu ve dumanı, Deccalı, Dâbbetül Arz'ı, güneşin batıdan doğmasını, Meryemoğlu İsa'nın inmesini, Ye'cü, Me'cücü güneşin üç kere tutulmasını (Doğuda, batıda ve Arap yarımadasında) ve bunların sonuncusu olarak ta Yemen'den çıkacak olan ve insanları mahşere doğru sürecek bir ateşin çıkacağını zikretti." (10) Taberî bu görüşlerden birincisini tercih etmiş, burada zekredilen dumanın, Resulullah döneminde müşriklerin, kıtlık ve sıkıntıdan dolayı hissettikleri bir duman olduğunu söylemiştir. Ancak, kıyamet alameti olan dumanın, burada zikredilen dumandan başka bir duman olabileceğini de zikretmektedir.

أَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾

ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾

10- Müslim K.el-Fiten, bab: 39-40, Hadis no: 2901.

13-14- Azap kalktıktan sonra nereden öğüt alacaklar? Halbuki kendilerine apaçık delillerle peygamber gelmişti de, sonra ondan yüz çevirip ona "Eğitilmiş bir deli" demişlerdi.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

15- Şüphesiz biz (Dünyada) az bir müddet de olsa sizden azabı kaldıracağız. Fakat sonunda yine inkarcılığınıza döneceksiniz.

Belaya uğratılan bu müşriklerden bela kaldırıldığı zaman nasıl öğüt alacaklar ki? Onlara, kitabımızı kendilerine açıklayan peygamber gönderdik de onlar öğüt almadılar. Aksine, ondan yüzçevirdiler. Ve onun hakkında "Bu, eğitilmiş bir delidir." dediler. Ey müşrikler, sizden azabı kaldırdığım takdirde iman edeceğinizi söylüyorsunuz ama, ben sizden, içinde bulunduğunuz sıkıntıyı kısa bir müddet için giderecek olsam sizler, verdiğiniz sözü yerine getirmezsiniz. Bilakis daha önceki sapıklığınıza ve azgınlığınıza dönersiniz. Böylece o azabı tekrar hak edersiniz.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

16- Büyük bir kuvvetle kıskıvrak yakaladığımız gün, onlara mutlaka layık oldukları cezayı vereceğiz.

Ey müşrikler, şayet sizin başınıza gelmiş olan azabı ve içinde bulunduğunuz sıkıntıyı sizden giderecek olursam, sizler de tekrar verdiğiniz sözü bozup inkarcılığınıza dönecek olursanız bu defa da ben sizi büyük bir kuvvetle kıskıvrak yakaladığım gün yakalarım ve sizleri dünyada iken cezalandırıp helak ederim. Zira bizler, intikam alırız. Layık olduğu cezayı veririz.

*Allah teala, bu müşriklerden, içinde bulundukları kıtlık ve darlık sıkıntılarını kaldırmış, onlar da tekrar inkarlarına dönmüşler ve Allah teala onları dehşetli bir şekilde yakalayarak Bedir savaşında öldürtmüştür.

Müfessirler, bu âyette zikredilen "Kıskıvrak yakalamak"tan neyin kasdedildiği hakkında iki görüş zikretmişlerdir:

Abdullah b. Mes'ud, Mesruk, Mücahid, Ebul Âliye, İbn-i Abbas, Ubeyd b. Kâ'b ve Dehhak'tan nakledilen rivayete göre buradaki "Kıskıvrak yakala-

mak"tan maksat, Bedir gününde müşriklerin öldürülmeleridir.

İkrime, Hasan-ı Basrî ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen ikinci bir görüşe göre ise, buradaki "Kıskıvrak yakalamak"tan maksat, Allahın, kıyamet gününde düşmanlarını cezalandırmasıdır.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

17- Şüphesiz biz, onlardan önce Firavun kavmini de imtihan etmiştik. Onlara, çok şerefli bir peygamber (Musa) gelmişti.

Ey Muhammed, senin kavminin müşriklerinden önce, Firavunun kavmi olan Kıptîleri de böylece imtihan etmiştik. Biz onlara, tarafımızdan, çok şerefli bir peygamber olan İmran oğlu Musa'yı peygmaber olarak gönderdik.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾

18- Ve şöyle demişti: "Allahın kullarını bana bırakın. Çünkü ben size gönderilmiş emin bir peygamberim.

*Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd, bu âyet-i kerimeyi mealde zikredildiği gibi izah etmişler ve bunun şu âyetin bir benzeri olduğunu söylemişlerdir. "Firavuna varın, ona deyin ki" "Şüphesiz ki biz, rabbinin peygamberleriyiz. Bizimle İsrailoğullarını salıver. Onlara işkence etme. Biz sana, rabbinden bir mucize ile geldik. Selam hidayete uyanlara olsun." (11)

Abdullah b. Abbas ise şöyle izah etmiştir: "Ey Allahın kulları, sizi davet ettiğim hakta bana uyun."

وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾

19- Allaha karşı büyüklük taslamayın. Zira ben size apaçık bir mucize getiriyorum.

11- Tâhâ Suresi, âyet: 47.

Yine o şerefli peygamber onlara "Ey kavim, Allaha karşı büyüklük taslamayın. Onu inkar etmeyin ve onun emirlerine karşı gelmeyin. Şüphesiz ki ben size, davetimin hak olduğunu gösteren apaçık bir delil getiriyorum. Her düşünen, bu delilin, söylediklerimin doğruluğunu gösterdiğini anlar.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

20- Şüphesiz beni taşlamanızdan, benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allaha sığınırım.

*Âyette zikredilen "Taşlama"dan maksat, Abdullah b. Abbas ve Ebu Salih'e göre "dil uzatmak" yani Hz. Musa'ya "Sen sihirbazsın vb." sözler söylemektir.

Katade'ye göre, fiilen taşlar atarak taşlamaktır. Diğer bir kısım âlimlere göre ise, canını kasdetmektir. Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesinin bütün bu görüşleri kapsadığını zikretmektedir.

وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

21- Eğer bana iman etmiyorsanız, benden uzaklaşın."

Musa, Firavun ve kavmine karşı sözlerine devamla şöyle demiştir: "Ey kavmim, rabbimin katından sizlere getirdiğim şeylerde bana inanmıyorsanız, benden uzaklaşın ve beni serbest bırakın.

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾

22- Bunun üzerine Musa, rabbine: "Bunlar suçlu bir kavimdir." diye dua etti.

Firavunun kavmi, Musa'yı yalanlayıp ona iman etmeyerek köleleştirmiş oldukları İsrailoğullarını onunla birlikte serbest bırakmayıp bilakis onu öldürmeye girişince Musa, rabbine şöyle dua etti: "Şüphesiz ki şu Firavun ve kavmi, ca-

ni bir kavimdir. Onlar, Allaha ortak koşan ve onu inkar eden bir topluluktur."

فَاَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

23- (Rabbi de ona şöyle demişti) "Geceleyin kullarımı yola çıkar. Siz mutlaka (Firavun ve askerleri tarafından) takip edileceksiniz.

Musa'nın duası üzerine, rabbi ona şu cevabı vermiştir: "Mademki durum öyle, o halde sen, sana iman eden İsrailoğullarını, geceleyin yola çıkar, şüphesiz ki sizler, Firavun ve onun kavmi olan Kıptiler tarafından takibedileceksiniz.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا اِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

24- (Asânı vurarak açtığın) denizi o sakin halinde bırak. Çünkü onlar boğulmaya mahkum bir ordudur."

Ey Musa, sen ve sana tabi olanlar, sizin için yarılan denizden geçtikten sonra, sen o denizi yarılmış halinde bırak. Firavunun, yarılan o denizden geçip sana kavuşacağından korkarak, denizin tekrar kapanmasını isteme. Zira, Firavun ve kavmi, yarılan denizin içine dalınca deniz, onların üzerine kapanacak ve onları boğacaktır.

Musa (a.s.) kavmi ile birlikte denizden geçince kendisi ile Firavun arasında bir engel meydana getirmesi için,asâsıyla denize vurup onun kapanmasını istemiş fakat Allah teala ona bunu yapmamasını emretmiş ve denizin aynen kalmasını istemiştir. Zira Firavun ve orduları o yarılan denize girdikten sonra deniz üzerlerine kapanarak boğulacaklardır. Ve durum böyle olmuş Firavun ve ordusu boğularak helak olmuştur.

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾

وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾

وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾

كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

25-27- Onlar geride nice bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel makamlar ve zevk ve sefa ile içinde yaşadıkları nimetler bıraktılar.

28- Böylece biz, (onlara verdiğimiz) bu nimetleri başka bir kavme, miras bıraktık.

Firavun ve onun kavmi Kıptîler, Allahın, kendilerini denizde boğarak helak etmesinden sonra geride nice bağlar bahçeler, onların içinden akan pınarlar, ekinler, şerefli makamlar ve içinde zevkle yaşadıkları nimetleri bıraktılar.

*Firavun topluluğunun geriye bıraktıkları makamların, "Şerefli makamlar" olarak zikredilmelerinin sebebi, bu makamların, kral ve idarecilerin oturdukları yüksek makamlar ve güzel yerler olmasındandır.

Allah teala, Firavun ve kavmini helak ettikten sonra onların geride bıraktığı mal ve makamlara İsrailoğullarını mirasçı kılmıştır. Bu husus başka âyetlerde açıkça zikredilmiştir. "Hor görülen o kavmi de, mübarek kıldığımız yerin doğularına ve batılarına vârisler yaptık. Böylece sabretmelerinden dolayı, rabbinin, İsrailoğullarına olan o pek güzel vaadi yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükselttikleri şeyleri de yerle bir ettik." (12) "İşte böyle yaptık. Onlara, İsrailoğullarını mirasçı kıldık. (13)

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾

29- Onlar için ne gök ağladı, ne de yer. Onlara mühlet de verilmedi.

Allahın, denizde boğmuş olduğu Firavun ve kavmi için ne gök ağladı ne de yer. Onların cezalandırılması ertelenmedi de.

*Âyet-i kerimede "Göklerin ve yerin ağlaması" bahse konu edilmektedir. Müfessirler, müminler ölünce göklerin ve yerin ağladığını, kâfirler öldüğünde ise böyle bir şeyin olmadığını zikretmişlerdir.

12- A'raf Suresi, âyet: 137

13- Şuara Suresi âyet: 59.

Said b. Cübeyr diyor ki: "Bir adam Abdullah b. Abbas'a geldi ve ona "Ey İbn-i Abbas, Allah tealanın "Onlar için ne gök ağladı ne de yer. Onlara mühlet de verilmedi." kelamı için ne dersin? Gökler ve yer bir kimse için ağlar mı?" Abdullah b. Abbas şöyle dedi: "Evet, hiçbir yaratık yoktur ki onun gökte bir kapısı bulunmuş olmasın. Kişinin rızkı o kapıdan iner ve ameli o kapıdan yukarı çıkar. Mümin kul ölünce, amelinin yukarı çıktığı ve rızkının aşağ ıindiği, gökteki o kapı kapanır. Bundan dolayı gök onun için ağlar. Yeryüzünde namaz kılmış olduğu ve üzerinde Allahı zikrettiği yerini kaybedince de yeryüzü onun için ağlar. Firavun kavminin ise ne yeryüzünde faydalı bir eseri vardı ne de göklere yüksekelecek salih bir amelleri. Bu sebeple gökler ve yer onların üzerine ağlamadı.

Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلاَّ وَلَهُ بَابَانِ، بَابٌ يَصْعَدُ مِنْهُ عَمَلُهُ، وَبَابٌ يَنْزِلُ مِنْهُ رِزْقُهُ، فَإِذَا مَاتَ بَكَيَا عَلَيْهِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: (فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ)

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Her müminin iki kapısı vardır. Birinden ameli yukarı çıkar, diğerinden rızkı aşağı iner. Mümin öldüğü zaman bu iki kapı onun için ağlar. Allah tealanın şu kelamı buna işaret etmektedir. "Onlar için (kâfirler için) ne gök ağladı ne de yer. Onlara mühlet de verilmedi." (14)

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Said b. Cübeyr ve benzeri âlimlerden bu ağlamanın kırk gün devam ettiği rivayet edilmektedir.

وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾

مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

14- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 44, bab: 2, Hadis no: 3255.

30-31- Şüphesiz biz, İsrailoğullarını o alçaltıcı azaptan, Firavundan kurtardık. Şüphesiz Firavun, haddi aşan azgınlardan biriydi.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Alçaltıcı azap"tan maksat Firavunun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını sağ bırakmasıdır. Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde bu husus zikredilmiştir.

وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾

32- Gerçekten biz, İsrailoğullarını, bilerek âlemlere üstün kıldık.

Şüphesiz ki biz, İsrailoğullarını, bilerek, zamanlarındaki insanların hepsinden üstün kıldık.

*Âyet-i kerimede, İsrailoğullarının iman ettikleri dönemlerde, iman etmeleri sebebiyle, zamanlarında yaşayan bütün insanlardan üstün kılındıkları zikredilmiştir. Onların bu üstünlüğü, iman etmeleriyle kaimdir. İmandan ayrılanların, derece bakımından hayvanlardan bile aşağı oldukları, diğer bir âyette beyan edilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: "Yemin olsun ki biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Onların kalbleri vardır ama onunla gerçeği anlamazlar. Gözleri vardır ama onlarla hakkı görmezler. Kulakları vardır ama onunla hakkı işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha da sapıktırlar. İşte onlar gafillerin ta kendileridir." [15]

وَآتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُبِينٌ ﴿٣٣﴾

33- Onlara, içinde kendilerine apaçık bir imtihan bulunan mucizeler verdik.

*İsrailoğullarına verildiği beyan edilen bu mucizelerden maksat, Allahın, onları düşmanlarından kurtarması, üzerlerini bulutlarla gölgelendirmesi, gökten kudret helvası ve bıldırcın eti indirmesi gibi çeşitli nimetler ile, bolluk ve bereketlerdir. İsrailoğulları bunlarla imtihan edilmişlerdir.

15- A'raf Suresi, âyet: 179.

إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾

إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾

فَأْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾

34-36- Doğrusu şu kâfirler şöyle derler: "Dünyadaki ilk ölümümüzden başka bir şey yoktur. Biz, tekrar dirilecek de değiliz. Sözünüzde samimi iseniz, atalarımızı diriltip getirin."

Ey Muhammed, kavminin müşrikleri,öldükten sonra dirilip hesaba çekilmeyi inkar ederek şöyle derler: "Bizim için ilk ölümümüzden başka bir şey yoktur. Bizler öldükten sonra artık diriltilecek değiliz. Eğer sizler, Allahın, bizi öldükten sonra diriltip hesaba çekeceği sözünüzde doğru iseniz, bizden önce ölmüş olan atalarımızı getirin. Onlara, böyle bir şeyin olup olmadığını soralım da ona göre size inanalım."

*Müşrikler bu sözleriyle, meseleyi saptırmak istemişlerdi. Zira, öldükten sonra dirilmek, kıyamet koptuktan sonra gerçekleşecektir. Dünya hayatı devam ederken, atalarının diriltilmesini istemeleri, onların, meseleyi saptırmak isteyişlerindendir.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا
مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

37- Bunlar mı daha üstün yoksa Tubba kavmi ve ondan öncekiler mi? Biz onları helak ettik. Çünkü onlar suç işlemiş kimselerdi.

Ey Muhammed, kavminin bu müşrikleri mi güç ve kuvvet bakımından daha üstündür yoksa Tubba kavmi ve onlardan önce gelip geçen ümmetler mi? Biz onları helak ettik. Çünkü onlar suç işlemiş kimselerdi.

*Âyet-i kerimede "Tubba kavmi" zikredilmektedir. Bu kavmin, Yemen'de yaşayan "Sebe'" kavmi olduğu ve kendilerine "Hımyeriler" de dendiği

rivayet edilmektedir.

"Tubba" ise Himyer krallarına verilen bir isimdir. Âyette zikredilen bu "Tubba"nın kişiliği ve iktidarı hakkında çeşitli kıssalar zikredilmiştir. Ancak Hz. Aişe (r.anh.) ve Katade'nin, bu şahsın salih bir kimse olduğunu söyledikleri rivayet edilmektedir.

Sehl b. Sa'd, Rasulullahın, bu Tubba hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن سهل بن سعد قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول لا تسبوا تُبَّعاً فانه قد كان أسلم.

"Tubba'a sövmeyin. Çünkü o müslüman olmuştu." (16)

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾
مَا خَلَقْنَاهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

38- Biz, gökleri, yeri ve aralarındakileri eğlenciler olarak yaratmadık.

39- Biz onları ancak (bir hikmete bağlı olarak) yerli yerince yarattık. Fakat çokları bunu bilmezler.

*Allah teala bu âyetlerle, öldükten sonra dirilmenin mutlaka meydana geleceğini beyan etmektedir, Allah teala, yaratıkları emir ve yasaklarla imtihana tabi tutmadan, boşu boşuna yaratmadığını, bilakis onları emir ve yasaklarla imtihan ettiğini, itaat edenleri mükafaatlandırıp, karşı gelenleri de cezalandırdığını bildirmektedir. Fakat Allaha ortak koşanların çoğu, yaratılışın sır ve hikmetlerini bilmezler. Hayatı, sadece bu dünya hayatından ibaret sanırlar.

16- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.340.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz ki (hak ile batılı) ayırdetme günü, hepsinin bir araya geleceği gündür.

Şüphesiz ki Allahın, yaratıkları arasında, dünyada iken işlemiş oldukları ameller hakkında vereceği kesin hüküm günü, bütün insanların bir araya getirileceği gündür.

يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾

41- O gün, dostun dosta hiçbir faydası olmayacaktır. Onlar yardım da görmeyeceklerdir.

O gün, Allahın vereceği ceza karşısında, dostun dosta hiçbir faydası dokunmayacak, onlar birbirlerine yardım da edemeyeceklerdir.

إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

42- Ancak Allahın rahmet ettiği kimse bunun dışındadır. Şüphesiz Allah, herşeye galiptir, merhametlidir.

Kıyamet gününde, dostun dosta faydası dokunmayacak, ancak Allahın merhamet ettiği kimseler bunun dışında kalacaktır. Onlar, Allahın izniyle birbirlerine, yani dostlarına şefaatçi olacaklardır. Şüphesiz ki Allah, düşmanlarından intikam alma hususunda herşeye galiptir, kendisine itaat edenlere ise merhametlidir.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾

طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

كالمهل يغلي في البطون ﴿٤٥﴾

كغلي الحميم ﴿٤٦﴾

43-44- Şüphesiz zakkum ağacı, günahkarların, cehennemdeki yiyecekleridir.

45-46- Zakkum ağacı erimiş maden gibidir. İnsanların karnında tıpkı sıcak suyun kaynaması gibi kaynar.

Zakkum ağacı, cehennemin içinde biten ve dalları adeta şeytanın başına benzeyen bir ağaçtır. Onun meyveleri, dünyada iken, inkar suçunu işleyenlerin, cehennemdeki yemeğidir. Zakkum ağacı adeta erimiş bir maden ve tortulaşmış sıvı yağa benzer. Fakat o, hdehşetli bir şekilde kaynadığından, cehennemliklerin karnında sıcak sular gibi kaynayacaktır.

*Ebu Said el-Hudrî'nin rivayetine göre Resulullah (s.a.v.) "Zakkum ağacı, erimiş maden gibidir." âyeti hakkında (âyette geçen zakkum hakkında) şöyle buyurmuştur:

انه قال كالمهل قال *كعكر الزيت فاذا قرب اليه سقطت فروة وجهه فيه

"O, zeytin yağının tortusu gibidir. Onu içen kişi onu yüzüne yaklaştırdığında yüzünün derisi kopup onun içine düşecektir."(17)

خذوه فاعتلوه إلى سواء الجحيم ﴿٤٧﴾

ثم صبوا فوق رأسه من عذاب الحميم ﴿٤٨﴾

47-48- (O gün, cehennem zebanilerine şöyle denecektir) "Bu günahkarı tutup cehennemin ortasına sürükleyin. Sonra da başının üstüne, azabını artırmak için kaynar su dökün."

17- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.71.

Kıyamet günü, cehennemi hak eden günahkarlar için, meleklere şöyle denecektir: "Siz bu günahkarı yakalayın. Onu çekip sürükleyerek cehennemin ortasına atın. Sonra kaynar sulardan onun başına dökün. Böylece azabı daha fazla artmış olsun.

*Allah teala, diğer bir âyet-i kerimede, cehennemliklerin üzerine dökülen bu kaynar suyu şöyle vasıflandırmaktadır: "İşte bunlar, rableri hakkında münakaşa eden (mümin ve kâfir) iki hasımdır. İnkar edenlere ateşten elbiseler biçilir, başlarının üstünden kaynar sular dökülür." "Onunla karınlarındakiler ve derileri eritilir." "Ayrıca onlar için, demirden topuzlar vardır." "Onlar, içine düştükleri sıkıntıdan dolayı ne zaman cehennemden çıkmak isteseler, her defasında oldukları yere döndürülürler. Onlara "yakıcı azabı tadın" denilir. [18]

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

إِنَّ هٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

49-50- O günahkâra da şöyle denecektir: "Azabı tat bakalım. Çünkü sen dünyada, çok kuvvetli ve üstün bir kimseydin. İşte bu, dünyada o şüphe ettiğiniz azaptır."

Kıyamet gününde, o cehennemlik günahkâra şöyle denecektir: "Bugün görmüş olduğun azabı tat. Zira sen, kavmin içinde şerefli ve üstün bir kimse olduğunu sanıyordun. Dünyada iken, varlığından şüphe ettiğiniz ve hakkında tartışmaya girdiğiniz azap işte budur."

*Katade, bu âyetin, Ebu Cehil hakkında indiğini söylemiştir. Resulullahın, Ebu Cehil ile karşılaşıp ona "Belaya uğrayasın belaya. Sonra kahrolasın, kahrolasın." [19] âyetlerini okuyunca Ebu Cehil: "Mekke'nin dağları arasında benden güçlü kuvvetli ve şerefli kimse yoktur." demiş ve bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

18- Hacc Suresi, âyet: 19-22.
19- Kıyamet Suresi, âyet: 34-35.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾

يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾

فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

51-52- Şüphesiz, takva sahipleri (her türlü korkudan) emin bir yerdedirler. Cennetlerde ve pınar başlarındadırlar.

53- İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyip karşılıklı otururlar.

54- İşte bu böyledir. Ayrca biz onları, iri gözlü hurilerle de evlendiririz.

55- Onlar orada emniyet içinde her çeşit meyveyi isterler.

56-57- Onlar orada, (dünyadaki) ilk ölümlerinden başka bir ölüm tatmazlar. Allah onları cehennem azabından da korumuştur. Bunlar, rabbinin bir lütfudur. İşte kurtuluş da budur.

Şüphesiz ki dünyada iken,Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar, âhirette güven içinde bulunacakları bir makamda olacaklardır. Onlar o makamlarda, dünyada iken korkulan belalar, hastalıklar, yorgunluklar ve üzüntülerden emin olacaklardır. O makamlar da cennetler ve pınar başları olacaktır. Onlar o cennette ince ve kalın ipekten elbiseler giyeceklerdir. Ve karşılıklı olarak oturacaklardır. Ayrıca biz onları, iri gözlü ve beyaz tenli hurilerle evlendireceğiz.Takva sahipleri, cennette arzuladıkları her türlü meyveler isteyecekler ve bu meyvelerden güven içinde olacaklardır. O meyvelerin kesileceğinden, tükeneceğinden ve kendilerine herhangi bir zarar vereceğinden korkmayacaklardır. Dünya nimetleri ise bunların aksinedir. Takva sahipleri cennette, dünyada iken birinci ölümlerinden başka bir daha ölüm tatmayacaklardır. Rableri onları, katından bir lütuf olarak, yanıp tutuşan cehennem azabından koruya-

caktır. Onların, dünyada iken işledikleri günahlardan dolayı, kendilerini cezalandırmayacaktır. İşte âhirette takva sahiplerine verdiğimiz bu nimetler, büyük kurtuluşun ta kendisidir.

*Allah teala, burada, elli altıncı âyette cennetliklerin, ölümü bir daha tatmayacaklarını beyan etmektedir. Bu hususta peygamber efendimiz de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يُؤْتَىٰ بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ اَمْلَحَ فَيُنَادِى مُنَادٍ يَا اَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ ثُمَّ يُنَادِى يَا اَهْلَ النَّارِ فَيَشْرَئِبُّونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا. فَيَقُولُونَ نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَآهُ فَيُذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ يَا اَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ وَيَا اَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ

"Ölüm, kıyamet gününde beyaz bir koç şeklinde getirilecek ve o zaman bir çağırıcı "Ey cennetlikler" diye seslenecek, cennetlikler başlarını uzatıp bakacaklar, çağırıcı onlara: "Siz bunu tanıyor musunuz?" diyecek. Onalrın hepsi de onu daha önce gördükleri için "Evet tanıyoruz. Bu ölümdür." diyeceklerdir. Sonra çağırıcı, cehennemliklere: "Ey cehennemlikler", diye seslenecek onlar da başlarını uzatıp bakacaklar, çağırıcı onlara, "Sizler bunu tanıyor musunuz?" diyecek onlar da daha önce onu gördükleri için "Evet tanıyoruz, bu ölümdür." diyeceklerdir. Sonra çağırıcı "Ey cennetlikler, artık ebedilik var. Size ölüm yok. Ey cennetlikler artık ebedilik var. Size de ölüm yok." diyecektir.[20]

فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

58- Ey Muhammed, öğüt alsınlar diye biz, Kur'anı senin dilinle indirerek kolaylaştırdık.

20- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 19, bab: 1 / Müslim K.el-Cenne, bab: 40, Hadis no: 2849.

59- Sen bekle. Onlar da bekliyorlar.

Ey Muhammed, seni kendilerine peygamber olarak gönderdiğimiz bu müşrikler, Kur'anı düşünüp ondan öğüt alsınlar ve hakka boyun eğsinler diye Kur'anı sana, senin dilinle indirerek onu kolay bir kitap kıldık. Ey Muhammed, sen rabbinden, bu müşriklere karşı fetih ve zafer bekle. Onlar da bu zaferin kime ait olacağını, dünya ve âhirette kimin sözünün haklı olduğunu bekleyip dursunlar.

CASİYE SURESİ

Casiye Suresi, otuz yedi âyettir. 14. âyeti Medinede, diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Cenab-ı Hak, bu mübarek surenin ilk âyetlerinde varlık ve birliğini, güç ve kuvvetinin yüceliğini gösteren deliller beyan ediyor, inkar ve inatlarını sürdüren kâfirlere büyük bir azap takdir edildiğini haber veriyor.

Sure-i celilede bundan sonra, İsrailoğullarının kıssasına özetle temas ediliyor. Onlara kitap, hikmet ve peygamber gönderildiği, güzel rızıklarla rızıklandırıldıkları ve zamanlarındaki diğer ümmetlere üstün kılındıkları belirtiliyor.

Allah teala, gökleri ve yeri yerli yerince ve herkesin, yaptığının karşılığını görmesi için yarattığını ve hiç kimsenin zulme uğratılmadığını beyan ediyor.

Bundan sonra, çok çirkin bir davranış olan, arzu ve emellerine göre davranma ahlakının kötülüğüne dikkat çekilerek, kendi arzu ve heveslerini ilah edinen sapık kimseleri, Allahtan başka hiçbir kimsenin hidayete erdiremeyeceği beyan ediliyor.

Hayatı sadece bu dünya yaşantısından ibaret sanan gafillerin gafletine dikkat çekilerek, Allahın, herkesi, geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplayacağı haber veriliyor ve şöyle buyuruluyor: "... Siz, dünyada bugüne kavuşmayı nasıl unuttuysanız biz de bugün sizi öylece unutacağız. Sizin yeriniz ateştir. Sizin için yardımcı da yoktur." (1)

Sure-i celilede bundan sonra, Allahın âyelrini alaya alanların, âhirette cehennemden hiç çıkarılmayacakları beyan ediliyor ve şu âyetlerle sona eriyor: "Hamd, göklerin rabbi ve âlemlerin rabbi olan Allaha mahsustur." "Göklerde ve yerde büyüklük ve hakimiyet onundur. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." (2)

1- Casiye Suresi, âyet: 34
2- Casiye Suresi, âyet: 36-37.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾

1- Hâ, Mim.

***Huruf-ı mukatta'a hakkında Bakara suresinin başında gerekli açıklamalar yapılmıştır.**

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾
اِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾
وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَٓابَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾
وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

2- Bu kitap, Aziz ve Hakim olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- Şüphesiz, göklerde ve yerde müminler için nice deliller vardır.

4- Allahın sizi yoktan var etmesinde ve çeşitli canlıları yeryüzüne yaymasında, kesin olarak inananlar için nice deliller vardır.

5- Gece ile gündüzün değişmesinde, Allahın gökten indirdiği yağmurla kuru toprağı, ölümünden sonra diriltmesinde ve rüzgarları yönlendirmesinde aklını kullanan bir topluluk için nice deliller vardır.

Bu Kur'an, düşmanlarından intikam almasında herşeye galip olan, yara-

ıklarını sevk ve idarede hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilen bir kitaptır.

Ey insanlar, şüphesiz ki, kendilerinden yağmur inen yedi göklerde ve kendisinden mahlukatın var edildiği yeryüzünde, rablerinin delillerini düşünüp onlardan öğüt alan müminler için birçok delil ve ibretler vardır.

Ey insanlar, gece ile gündüzün değişmesinde, bunların birbirlerini takibetmelerinde ve Allahın, rızıklarınızı sebep kıldığı ve gökten indirdiği yağmurda, kuruyup adeta ölü hale geldikten sonra yağmurla yeryüzünü diriltmesinde Allahın, doğudan, batıdan, kuzeyden güneyden çeşitli rahmet ve azap rüzgarları estirmesinde Allahın delillerini düşünen bir kavim için nice delil ve ibretler vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, kullarını nimetlerini düşünmeye ve yüce kudretini tefekküre sevketmektedir. O, gökleri ve yeri yaratmış onlarda melekler, cinler, insanlar, yürüyen hayvanlar ve uçan kuşlar var etmiştir. Yeryüzünde, akan sular ve denizler ve bunların içinde çeşitli varlıklar yaratmıştır. Geceyi ve gündüzü, karanlığı ile örten ve ışığı ile aydınlatan iki vasıta kılmıştır. Ayrıca, gökten indirdiği yağmurlarla, yeryüzünde yaşayan canlıların çeşitli gıda maddelerini yaratmış ve yeryüzünde estirdiği rüzgarlarla rahmetini her tarafa yaymış, bitkilerin beslenmelerini sağlamış ve hikmetini bilmediğimiz daha nice şeyleri gerçekleştirmiştir. Bütün bunlar Alah tealanın kudretinin büyüklüğüne delil değil midir?

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, işte bunlar sana, "Hak" olarak açıkladığımız Allahın âyet ve delilleridir. Allahın sözünden ve âyetlerinden başka hangi söze inanacaklar?

Ey Muhammed, bu âyet ve deliller, rabbinin, yaratıklarına bildirdiği âyet ve delillerdir. Biz onları sana bir gerçek olarak bildiriyoruz. Ey Muhammed, Allahın sana bildirdiği söz ve âyetlerinden sonra artık bu müşrikler, hangi söze inanacaklar? Allahtan daha doğru söyleyecek birini nasıl bulacaklar?

وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾

يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَاۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٨﴾

وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيَاتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهٖينٌ ﴿٩﴾

7- Her iftiracı günahkar kişinin vay haline.

8- O kimse, Allahın kendisine okunan âyetlerini işitir de, sonra sanki hiç işitmemiş gibi kibirlenerek inkarlarında ısrar eder. Ey Muhammed, işte sen onu, can yakıcı bir azapla müjdele.

9- O iftiracı, âyetlerimizden bir şey öğrense onu hemen alaya alır. İşte onlar için rezil ve rüsvay edici bir azap vardır.

Allaha karşı iftirada bulunup günahkar olan her yalancının vay haline. Onlara cehennemliklerin kan ve irinlerinin aktığı veyl deresi vardır. Böyle iftiracı ve günahkar, kendisine okunan Allahın kitabının âyetlerini işittiği zaman hiç işitmemişcesine böbürlenir, inkarında ve günah işlemesinde inat eder. Ey Muhammed, sen, bu gibi iftiracı günahkârları, can yakıcı bir azap olan cehennem ateşiyle müjdele. Bu iftiracı günahkâr, kendisine okunan âyetlerimizden bir şeyi öğrendiği zaman da onları alaya alır. İşte bu gibiler için kıyamet gününde, hor ve hakir düşüren bir azap vardır.

*"Şüphisiz zakkum ağacı, günahkarların cehennemdeki yiyecekleridir." (3) âyetleri inince Ebu Cehil, hurma ve kaymak istemiş ve "Bundan zakkumlanın. Muhammed ise ancak böyle bal gibi şeyleri vaadediyor." demiştir.

Kâfirler, Kur'an-ı Kerim ile istihza ettiklerinden Resulullah (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'le düşman topraklarına yolculuk yapmayı yasaklamıştır.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ): أَنَّهُ كَانَ يَنْهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ. مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ.

3- Duhan Suresi, âyet: 43-44

"Resulullah (s.a.v.) düşmanın Kur'ana el uzatacağından korkarak onunla düşman topraklarına yolculuk yapmaya yasaklıyor ve buyuruyordu ki: "Kur'anla (düşman topraklarına) yolculuk yapmayın. zira ben, düşmanın ona herhangi bir şey yapmayacağından emin değilim." (4)

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ

أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾

10- Onların arkalarında da cehennem vardır. Ne dünyada kazandıkları şeyler, ne de Allahtan başka edindikleri dostlar kendilerine bir fayda sağlayacaktır. Onlar için büyük bir azap vardır.

Allahın âyetleriyle istihza eden iftiracı günahkar için, gelecekte cehennem azabı vardır. Onların, dünyada iken kazandıkları ne mal ve evlat cehennem azabı karşısında onlara ne herhangi bir fayda sağlayabilecek ne de Allahı bırakıp da edindikleri dostları onlara bir fayda sağlayabilecektir. Onlar için kıyamet gününde büyük bir azap vardır.

هٰذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

11- Bu Kur'an, bir hidayet rehberidir. Rablerinin âyetlerini inkar edenlere, can yakıcı, tiksindiren bir azap vardır.

Muhammed'e indirmiş olduğumuz bu Kur'an, hakkı gösteren bir delil, kendisiyle amel edeni doğru yola sevkeden bir rehberdir. Rablerinin âyetlerini inkar eden ve onlarla amel etmeyenlere gelince, onlar için kıyamet gününde pek tiksindirici ve can yakıcı bir azap vardır.

اَللّٰهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ

4- Müslim, K.el-İmara, bab: 92-93-94, Hadis no: 1869 / Ebu Davud, K.el-Cihad, bab: 81, Hadis no: 2610.

تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

12- Gemilerin, Allahın emriyle seyretmesi, sizin de onun lütfundan rızık aramanız ve şükretmeniz için denizi emrinize veren Allahtır.

Ey insanlar, denizi sizin hizmetinize tahsis eden Allahtır. O bunu emrinize vermiştir ki izniyle o gemiler denizde seyretsinler. Sizler onun lütfuyla rızık arayasınız ve size vermiş olduğu nimetlere karşılık ona şükredesiniz.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ

يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

13- O, göklerde ve yerde bulunan herşeyi kendinden bir lütuf olarak sizin hizmetinize vermiştir. Düşünen bir kavim için bunlarda, nice ibret ve deliller vardır.

Sizin için, gökte bulunan güneş, ay ve yıldızlar gibi varlıkları ve yeryüzünde bulunan hayvan, bitki ve cansız varlıkları yaratan ve hizmetinize veren ancak Allahtır. Ey insanlar, şüphesiz ki bütün bunlarda düşünüp ibret alan bir kavim için nice ibret ve deliller vardır. Siz sadece bunları sizin emrinize sunan Allaha kulluk edin ve ona şükredin.

قُلْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ اَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

14- Ey Muhammed, iman edenlere söyle. Allahın ceza günlerinin geleceğini ummayanları bağışlasınlar ki, Allah her kavmi kazandığı ile cezalandırsın.

Ey Muhammed, Allaha inanan ve sana tabi olan müminlere de ki: "Kendilerine, Allahın cezalandırma günlerinden korkmayan kâfirler herhangi bir za-

rar verdiklerinde ve bir kötülük yaptıklarında onlara aldırış etmesinler ki Allah âhirette, her kavme, yaptığının karşılığını vermiş olsun. Onların eziyetlerine tahammül eden müminleri mükafaatlandırsın. Eziyet eden kâfirleri ise layık oldukları azaba uğratsın.

*Bu âyet-i kerime, İslamın ilk dönemlerinde nâzil olmuş ve müslümanların zayıf oldukları zamanlarda müşriklere karşılık vermemelerini emretmiştir. Daha sonra İslam güçlenince, müminlerin onlara karşı cihad etmeleri ve onlarla savaşmaları emredilmiş böylece bu âyetin hükmü neshedilmiştir.

Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Müşrikler, Resulullaha eziyet ettiklerinde onların eziyetlerine aldırış etmiyordu. Müşrikler onu alaya alıyor ve onu yalanlıyorlardı. Bunun üzerine Allah teala: "Ey müminler, müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın." [5] emrini gönderdi ve böylece bu âyet neshedilen âyetlerden oldu.

Katade ise bu âyetin, adı geçen Tevbe suresinin otuz altıncı âyetiyle ve Enfal suresinin: "Eğer savaşta onları yakalarsan arkalarındakileri dağıtacak bir şekilde cezalandır. Belki ibret alırlar." [6] âyetiyle neshedildiğini söylemiş, Dehhak bu âyetin, Tevbe suresinde, müşriklerle savaşmayı emreden âyetle neshedildiğini, Ebu Salih ise yine bu âyetin, Hacc suresinin: "Kendileriyle savaşılan müminlere, zulmedildikleri için cihad etme izni verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir." [7] âyetiyle neshedildiğini söylemiştir. İbn-i Zeyd de bu âyetin, cihadın farz olduğunu belirten âyetlerle neshedildiğini söylemiştir.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

15- Kim salih amel işlerse, (Onun mükafaatı) kendinedir. Kim de kötü amel işlerse, (Onun zararı)yine kendinedir. Sonra rabbinize döndürüleceksiniz.

Allahın kullarından kim, onun emirlerine itaat edip yasaklarından kaçınarak salih amel işleyecek olursa bunun faydası kendisine aittir. Zira Allahın hiç-

5- Tevbe Suresi, âyet: 36
6- Enfal Suresi, âyet: 57
7- Hacc Suresi, âyet: 39

bir amele ihtiyacı yoktur. Kim de Allahın emirlerine karşı gelerek ve yasaklarını işleyerek kötü bir amel yapacak olursa o kimse kendi aleyhine hareket etmiş olur. Zira o kişi bu haliyle kendisini Allahın gazabına ve azabına sürüklemiş olur. Sonra ey insanlar, hepinizin döneceği yer rabbinizdir. O, sizlerden iyilik yapana iyiliğinin, kötülük yapana da kötülüğünün karşılığını verecektir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿١٦﴾

16- Şüphesiz biz İsrailoğullarına kitap, hikmet ve peygamberlik vermiştik. Onları güzel nimetlerle rızıklandırmıştık. Ve onları âlemlerden üstün kılmıştık.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz, İsrailoğullarına da önce Tevratı sonra da İncil'i vermiştik. Onlara, kitabı anlama ve sünnetleri idrak etme bilgisini vermiştik. Ve onlardan peygamberler yapmıştık. Onları, kudret helvası ve bıldırcın eti gibi rızıklarla rızıklandırmıştık. Ve onları, zamanlarının insanlarından üstün kılmıştık.

وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْاَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا
بَيْنَهُمْ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضٖي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾

17- Din hususunda onlara apaçık deliller vermiştik. Onlar ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki çekememezlik ve düşmanlık yüzünden ihtilafa düşmüşlerdi. Şüphesiz senin rabbin, kıyamet günü, onların ihtilafa düştükleri hususlarda, aralarında hüküm verecektir.

Biz, israiloğullarına, içinde herşeyin açıklaması bulunan Tevrat'ı indirerek, emrimiz hususunda apaçık deliller vermiştik. Onlar, ancak kendilerine ölüm geldikten sonra aralarında ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilafın sebebi ise, liderlik kavgası ve birbirlerine karşı haksız davranmalarıdır. Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, kıyamet gününde İsrailoğullarının aralarında ihtilafa düştükleri konular hakkında kesin kararını verecek ve böylece haklılar haksız olanların-

dan ayırdedilmiş olacaktır.

*Bu âyet-i kerime, Muhammed ümmetini, İsrailoğullarının düştüğü kötü âkıbetlere düşmemeleri için uyarmaktadır.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

18- Sonra ey Muhammed, biz seni de din hususunda bir şeriat sahibi kıldık. Sen ona uy. Hakkı bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma.

Ey Muhammed, İsrailoğullarına şeriat verdikten sonra seni de emirlerimiz hususunda bir şeriat sahibi kıldık. Sen bu şeriata uy. Hakkı batıldan ayırdedemeyen cahillerin davetine uyma. Aksi halde helak olursun.

*Âyette zikredilen "Şeriat"tan maksat, Abdullah b. Abbas'a göre "Hidayet ve apaçık bir yol"dur. Katade'ye göre "Emirler, yasaklar, farz ve cezalar"dır. İbn-i Zeyd'e göre ise "din"dir.

إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

19- Onlar, Allahtan gelen hiçbir şeyi senden uzaklaştıramazlar. Şüphesiz zalimler, birbirlerinin dostudurlar. Müttakilerin dostu ise Allahtır.

Ey Muhammed, rablerini tanımayan ve seni heva ve heveslerine uymaya çağıran bu cahiller, rabbinin şeriatını bırakıp onlara uyduğun takdirde, rabbinin, seni cezalandırmasına karşı seni müdafaa edemezler. Zalimler, Allaha iman etme ve ona itaatte bulunmaya karşı birbirlerinin yardımcıları ve dostlarıdır. Allah ise emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahiplerinin dostudur. O halde sen, Allahtan kork. O zalimlere karşı senin için kâfidir. Sayıları çok da olsa onlar sana bir şey yapamayacaklardır.

هَٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

20- Bu Kur'an, insanlar için kalb gözleridir. Kesin olarak inanan bir topluluk için de bir hidayet rehberi ve bir rahmet kaynağıdır.

Ey Muhammed, sana indirdiğimiz bu kitap, insanların kalb gözlerini açan bir nurdur. İnsanlar, onun vasıtasıyla hakkı batıldan ayırdederler ve doğru yolu tanımış olurlar. Bu kitap, kendisinin hak bir kitap olduğunu kesin bir şekilde idrak eden bir topluluk için bir rehber ve bir rahmettir. Zira, Kur'andan ancak onlar faydalanırlar. O Kur'an, kendisini yalanlayan kâfirlerin ise kötülüğünü artırır. O, onlar için bir üzüntü kaynağıdır.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

21- Yoksa kötülükleri işleyenler, hayatlarında ve ölümlerinde, iman edip salih ameller işleyenlerle kendilerini bir tutacağımızı mı sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

*Bu âyet-i kerime, çeşitli kıraatlar sebebiyle farklı şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri mealde verildiği gibidir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Dünyada iken Allahın peygamberlerini yalanlayarak, Allahtan başka şeylere taparak ve onun emirlerine karşı gelerek kötü amel işleyenleri hiçbir zaman, iman edip salih amel işleyenlerle bir tutamayız. Onların hayatları da ölümleri de birbirlerinden farklıdır. Çünkü salih amel işleyenler Allaha itaat ederek yaşamışlar, âhirette nimetlere erişecekleri müjdesiyle ölmüşlerdir. Kötü amel işleyenler ise hayatta iken Allaha karşı gelmişler ve cehennemde yanacakları ihtarıyla ölmüşlerdir. Elbette ki bunlar hayatlarında ve ölümlerinde farklıdırlar.

Diğer bir izah tarzına göre, âyetin manası şöyledir: "Kötü amel işleyenler, dünya hayatında, iman edip salih amel işleyenlerle eşit oldukları gibi öldükten sonra da onlarla eşit olacaklarını mı sanıyorlar? Dünya hayatındayken sıhhat ve rızık bakımından farksız olsalar da âhirette, müminler cennete sevkedilecekler kâfirler ise cehenneme sürüleceklerdir. Böylece birbirlerinden tamamen ayrı-

lacaklardır. dünya hayatlarıyla ölümlerden sonraki yaşantıları bir olmayacaktır.

Başka bir izah tarzına göre ise âyetin manası şöyledir: "Kötü amel işleyenler, kendilerini, iman edip salih amel işleyenlerle bir tutacağımızı mı sanırlar? Müminler, hayatta iken de öldüklerinde de mümindirler. Kâfirler ise, hayatta iken de öldükten sonra da kâfirdirler. Bunlar asla eşit olamazlar. Bunların, iman edenlerle eşit olacaklarına dair vermiş oldukları hüküm ise ne kötü bir hükümdür!

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

22- Allah, gökleri ve yeri yerli yerince hem de herkes yaptığının karşılığını görsün diye yarattı. Onlar zulma uğratılmaz.

Allah, gökleri ve yeri, yaratıklarına zulmetmek için değil, hak ve adaleti icra etmek için yarattı. Bu itibarla herkes yaptığının karşılığını görecek ve hiçbir kimseye zulmedilmeyecektir. İyilik yapan mükafaatlandırılacak kötülük yapan ise cezalandırılacaktır.

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ
عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

23- Ey Muhammed, heva ve hevesini kendine ilah edinen, Allahın da (dalaleti hak ettiğini) bilerek saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allahtan başka kim hidayete erdirebilir? Düşünmez misiniz?

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Taberi'nin de tercih ettiği birinci izah şeklinde şöyle denilmiştir: "Ey Muhammed, heva ve hevesini kendisine ilah edineni gördün mü? O, ilahlık sadece kendisine ait olan Allahı ilah edinmez. Bilakis, heva ve hevesine uygun olan şeyleri ilah edinir ve onlara tapar.

Said b. el-Müseyyeb diyor ki: "Kureyşliler bir zaman beyaz bir taştan ibaret olan "Uzza" putuna tapıyorlardı. Daha sonra ondan daha güzelini bulunca da ona tapıyorlardı. İşte bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, heva ve hevesini ilah edineni gördün mü? âyetini indirdi.

İkinci izah tarzı ise şöyledir: "Ey Muhammed, heva ve hevesini kendisine din edineni gördün mü? O, Allaha iman etmediği için nefsinin hoşuna giden şekilde amel eder. O, Allahın haram kıldığını haram saymaz, helal kıldığını da helal kabul etmez."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyetin zikrettiği insandan maksat, kâfir kimsedir. Zira o, Allah tarafından herhangi bir delile dayanmaksızın heva ve hevesini din edinir.

Âyet-i kerimenin devamında: "Allahın bilerek saptırdığı" ifadesi geçmektedir. Bundan maksat, "Allah, böyle bir insana her türlü delil gelse dahi hidayete ermeyeceğini, ezeli ilmiyle bildiği için onu saptırmıştır." demektir.

Âyet-i kerimenin devamında: Allahın, heva ve hevesini kendisine ilah edinen kişinin kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne perde çektiği" zikredilmektedir. Bundan maksat, Allahın, böyle kişilerin kulaklarını ve kalblerini manevi bir mühürle mühürlemesi ve gözlerini manevi olarak kör etmesidir." Öyle ki bu tür insanlar, Allahın gönderdiği kitabın âyetlerini dinleyip onlardan öğüt almazlar. Akıllarıyla hakkı düşünmezler, gözleriyle, Allahın varlığını ve birliğini gösteren delilleri görmezler. İşte bu tür insanları, Allahın dışında kim hidayete erdirebilir? Ey insanlar hiç düşünmez misiniz? Allahın, kendisine böyle yaptığı bir kimsenin hidayete eremeyeceğini anlamaz mısınız?

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ

بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

24- Onlar, "Hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdır. Ölenlerimiz ölür yaşayanlarımız yaşar. Bizi, ancak geçen zaman öldürür." derler. Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece tahmin ederler.

Heva ve heveslerini ilah edinen müşrikler, öldükten sonra dirileceklerini inkar ederek şöyle derler: "Hayat ancak dünya hayatıdır. Bizler ölürüz çocuklarımız yaşar. Onlar da belli bir müddet yaşar sonra ölürler. Bizi ancak zamanın devam etmesi helak eder." Böyle diyen müşriklerin, iddialarına dair keşin bir

bilgileri yoktur. Onlar sadece bâtıl bir zanda bulunurlar.

*Müşrikler, kendilerini ancak zamanın helak ettiğini, onları bunun dışında öldüren bir gücün olmadığını iddia ediyorlar. Sonra da çeşitli sebeplerle zamana sövüyor ve onu kötülüyorlardı. Allah teala bu hususta müşrikleri uyardı ve onları helak edenin kendisi olduğunu beyan etti. Bununla birlikte kendilerini yok eden Allaha dil uzatmış olduklarını beyan etti ve zamana sövmemelerini emretti.

Bu hususta peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

قال رسول الله (ﷺ): قال الله عز وجل يؤذيني ابن آدم يسب الدهر وأنا الدهر بيدي الأمر أقلب الليل والنهار.

"Aziz ve celil olan Allah şöyle buyurdu: "Âdemoğlu zamana söverek bana eziyet eder. Zaman ben'im. (Zira) emir benim elimdedir. Gece ve gündüzü evirip çeviren ben'im." (8)

وإذا تتلى عليهم آياتنا بينات ما كان حجتهم إلا أن قالوا ائتوا بآبائنا إن كنتم صادقين ﴿٢٥﴾

25- Onlara âyetlerimiz açıkça okunduğu zaman: "Sözünüzde samimi iseniz atalarımızı diriltip getirin." demelerinden başka delilleri yoktur.

Öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan bu müşriklere, Allahın, öldükten sonra yaratıkları tekrar dirilteceğini beyan eden âyetleri okunduğu zaman, onların delilleri sadece şu sözleridir: "Bize okuduğunuz âyetlerde doğru iseniz daha önce ölmüş olan atalarımızı diriltip önümüze getirin. Böylece bizler de, Allahın, ölüleri tekrar dirilteceğine inanalım."

8- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 45, bab: 1.

قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

26- De ki: "Size Allah can verir sonra öldürür, daha sonra geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler."

Ey Muhammed, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan ve "Eğer iddialarında doğru isen ölen atalarımızı dirilt ve bize getir." diyen o müşriklere cevaben de ki: "Ey müşrikler, Allah sizleri dünyada dilediği kadar yaşatır sonra dilediği zaman öldürür. Sonra da kendisinden şüphe edilmeyecek olan kıyamet gününde geçmiş, gelecek hepinizi bir araya toplayacaktır. Fakat sizin gibi bir çokları bu hakikatı bilmezler. Bunu öğrenmeleri gerekirken, cahilliklerinde ısrar ederler.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

27- Göklerin ve yerin mülkü sadece Allahındır. Kıamet koptuğu gün, işte o gün, batıla uyanlar hüsrana uğrayacaklardır.

Göklerin ve yerin hükümranlığı müşriklerin taptıkları ilahların değil sadece Allahındır. O halde, nasıl olur da herşeyin maliki olan Allahı bırakarak onun hükümranlığı altında bulunan bazı varlıklara taparlar? Ölülerin diriltilerek kabirlerinden çıkarılacakları kıyamet günü gelince dünyada iken, Allaha ortak koşma gibi batıl düşünceler içinde bulunanlar, hüsrana uğrayacaklar, cennetteki makamlarını kaybedip cehenneme gireceklerdir.

وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتَابِهَا اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

28- Sen (O günün şiddetinden) bütün ümmetlerin diz üstü çöktüklerini görürsün. O gün her ümmet amel defterinin başına çağırılacak ve onlara şöyle denilecektir: "Bugün, dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz."

Ey Muhammed sen kıyamet koptuğu zaman o günün dehşetinden dolayı bütün ümmetlerin diz üstü çöktüklerini görürsün. İşte o gün her ümmet, dünyada iken işledikleri ve melekler tarafından zaptedilen amel defterlerini almaya çağırılırlar. Ve herkese "Bugün, dünyada iken işlediğiniz amellerin karşılığını görüyorsunuz. İyilik edene nimet, kötülük edene ise ceza verilecektir." denilir.

*Âyet-i kerimede, kıyamet gününün dehşetinden dolayı her ümmetin, dizüstü çökerek korku içinde, haklarında verilecek kararı bekleyecekleri ve herkesin amel defterinin dağıtılarak ameline göre hesaba çekileceği ifade edilmektedir.

Peygamber efendimiz, kıyamet gününün bu dehşetli halini bizlere şöyle açıklamaktadır:

انَّ النَّاسَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَرَىٰ رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): هَلْ تُضَارُّونَ فِى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ قَالُوا لاَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَهَلْ تُضَارُّونَ فِى الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ قَالُوا لاَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَانَّكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ يَجْمَعُ اللهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئاً فَلْيَتَّبِعْهُ فَيَتَّبِعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الشَّمْسَ الشَّمْسَ وَيَتَّبِعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الْقَمَرَ الْقَمَرَ وَيَتَّبِعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الطَّوَاغِيتَ الطَّوَاغِيتَ وَتَبْقَىٰ هَذِهِ الأُمَّةُ فِيهَا شَافِعُوهَا اَوْ مُنَافِقُوهَا شَكَّ اِبْرَاهِيمُ فَيَأْتِيهِمُ اللهُ فَيَقُولُ اَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى يَأْتِينَا رَبُّنَا فَاذَا جَاءَنَا رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ فَيَأْتِيهِمُ اللهُ فِى صُورَتِهِ الَّتِى يَعْرِفُونَ فَيَقُولُ اَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ اَنْتَ رَبُّنَا فَيَتَّبِعُونَهُ وَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَىْ جَهَنَّمَ فَاَكُونُ اَنَا وَأُمَّتِى اَوَّلَ مَنْ يُجِيزُهَا وَلاَ يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ الاَّ الرُّسُلُ وَدَعْوَى الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ وَفِى جَهَنَّمَ كَلاَلِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ هَلْ رَأَيْتُمُ السَّعْدَانَ قَالُوا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَانَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ اَنَّهُ لاَ يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا الاَّ اللهُ تَخْطَفُ النَّاسَ بِاَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمُ الْمُوبَقُ بِعَمَلِهِ وَمِنْهُمُ الْمُخَرْدَلُ اَوِ الْمُجَازَىٰ

"Bir kısım insanlar "Ey Allahın Resulü, kıyamet gününde biz, rabbimizi görecek miyiz?" diye sormuşlar, Resulullah da onlara şu cevabı vermiştir. "Siz,

ay'ın ondördünde onu görmek için zorluk çeker misiniz?" Sahabiler: "Hayır ey Allahın Resülü." dediler. Resulullah: "Bulutsuz bir günde güneşi görmek için sıkıntı çeker misiniz?" dedi. Sahabiler: "Hayır ey Allahın Resulü." dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "İşte sizler Allahı da biyle göreceksiniz. Kıyamet gününde Allah insaları bir araya toplayacak ve onlara "Kim neye tapıyor idiyse şimdi de ona tabi olsun." diyecektir. Bunun üzerine, güneşe tapan güneşe tabi olacak, ay'a tapan ay'a tabi olacak ve Tağutlara tapanlar da Tağutlara tabi olacaklardır. Bu ümmet ise, içinde münafıkları da bulunduğu halde (Diğer bir rivayette, şefaatçileri bulunduğu halde) Rableri gelip "Ben sizin rabbinizim" deyinceye kadar bunların dışında kalacaktır. Bunlar, kendi kendilerine: "Rabbimiz gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabbimiz gelince biz onu tanırız." diyeceklerdir. Rableri bunlara, tanıyacakları bir şekilde gelecek ve "Ben sizin rabbinizim." diyecek onlar da "Sen bizim rabbimizsin." deyip ona tabi olacaklardır. Cehennemin tam ortasina sırat köprüsü kurulacak,ondan ilk geçen ben ve ümmetim olacağız. O gün, peygamberlerden başka kimse konuşamayacaktır. O gün, peygamberlerin duaları ise "Ey Allahım, kurtar, kurtar." olacaktır. Cehennemde sa'dan dikenine benzeyen kancalar bulunmaktadır. Resulullah: "Sizler sa'dan dikenini gördünüz mü?" diye sordu. Sahabiler, "Evet ey Allahın Resulü gördük." dediler. Resulullah da "İşte o kancalar, sa'dan dikeni gibidirler. Ancak onların ne kadar büyük olduklarını sadece Allah bilir. İnsanlar, amellerine göre bu kancalara çekileceklerdir. Bazıları ameli yüzünden helak olacak, bazıları ise zerrecikler haline geleceklerdir." buyurdu. (9)

هَٰذَا كِتَابُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِالْحَقِّ ۚ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

29- İşte kitabımız size gerçekleri söylüyor. Şüphesiz biz, dünyadayken yaptıklarınızı yazıyorduk.

Kıyamet gününde herkese, melekler tarafından tesbit edilen amel defterleri verildiği zaman, herkes yaptığının karşılığını görecektir. Ey inananlar, herkese yaptığının karşılığı verilirken, sızlanmayın. Zira, bizim, meleklere yazdırmış olduğumuz amel defterleri gerçeği söyler. Çünkü biz, dünyada iken yaptığınız amelleri meleklere zaptettiriyorduk.

*Hz. Ali (r.a.)ın şöyle dediği rivayet edilir: "Allahın, her gün yeryüzüne bir kısım şeylerle inen melekleri vardır. Melekler, insanoğlunun amellerini o şeylere yazarlar."

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ
الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

30- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, rableri onları rahmetine koyacaktır. İşte apaçık kurtuluş budur.

Dünyada iken, Allaha iman edip onu birleyen, ona herhang ibir şeyi ortak koşmayan,Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih amel işleyenleri, rableri rahmetiyle cennetine koyacaktır. İşte bu apaçık bir kurtuluştur. Zira müminlerin, dünyada iken çalışıp elde etmek istedikleri son gayeleri budur.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا
مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

31- Kâfirlere ise şöyle denir: "Size âyetlerim okunmadı mı? Siz, büyüklük tasladınız ve suçlu bir kavim oldunuz değil mi?"

Dünyada iken Allahın birliğini inkar eden ve ilahlığın sadece ona ait olduğunu kabul etmeyen kâfirlere gelince, kıyamet günü onlara şöyle denilecektir. "Dünyada iken sizlere âyetlerim okunmadı mı? Evet okunmuştu fakat sizler onları dinlemeyi gururlarınıza yediremediniz. Ve sizler suçlu bir kavim oldunuz. Allahı inkar ediyor, öldükten sonra dirilmeye inanmıyor ve çeşitli günahlar işliyordunuz.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ
إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

32- Şüphesiz ki, Allahın vaadi haktır. "Kıyametin kopmasında hiçbir şüphe yoktur." denildiği zaman: "Kıyamet nedir bilmiyoruz, sadece zan ve tahminde bulunuyoruz. Bu hususta kesin bir bilgimiz yok." derdiniz.

Ey kâfirler, size, "Allahın, ölüleri diriltip hesaba çekeceği vaadi haktır. İnsanların, bir araya toplanarak yaptıklarının karşılığını örecekleri kıyamet gününün gelmesinde şüphe yoktur. O halde Allahtan korkun. Allaha ve peygamberine iman edip, sizi Allahın cezalandırmasından kurtaracak salih ameller işleyin." dendiği zaman siz şöyle diyordunuz: "Biz, kıyametin ne olduğunu bilmi-

yoruz. Onun hakkında sadece bir tahmin yürütüyoruz. Biz onun geleceği hususunda kesin bir kanaata sahip değiliz."

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٣﴾

33- Kâfirlerin işledikleri amellerin kötülüğü, gözlerinin önüne serildi. Alaya aldıkları hususlar, onları çepeçevre kuşatıverdi.

Dünyada iken, Allahın âyetlerini inkar eden kâfirlerin işledikleri amellerin kötü olduğu, âhirette açıkça ortaya çıkt. Çünkü onlar, amel defterlerini kaydeden meleklerin tesbit ettikleri amellerini bizzat gördüler. Ve onları, dünyada iken alaya aldıkları azap kuşatıverdi.

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ
نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾

34- O gün kâfirlere şöyle denilir: "Siz, dünyada bugüne kavuşmayı nasıl unuttuysanız, biz de, sizi bugün öylece unutacağız. Sizin yeriniz ateştir. Sizin için yardımcılar da yoktur.

Kıyamet gününde kâfirlere şöyle denecektir: "Sizler dünyada, rabbinizin huzuruna çıkıp hesap vereceğinize dair amelleri işlemeyi nasıl unuttuysanız bugün de biz sizleri cehennem azabında unuturuz. Sizin sığınacağınız sığınağınız, cehennem ateşidir. Sizi, bugün Allahın azabından kurtaracak herhangi bir yardımcınız da yoktur.

ذٰلِكُمْ بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ
مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

35- Bu, Allahın âyetlerini alaya almanızın ve dünya hayatının sizi al-

datmasının neticesidir. "Artık bugün onlar, ne cehennemden çıkarılacak ne de özür beyan etmeleri istenecektir.

Bugün sizin uğratıldığınız bu cehennem azabının sebebi, sizin, dünyada iken Allahın delillerini ve kitabının âyetlerini alaya almanız bir de dünya hayatının geçici süslerine aldanıp onları âhiret hayatına tercih etmenizdir. Bugün o kâfirler ne cehennem ateşinden çıkarılırlar ne de "Dünyaya döndürün de salih ameller işleyelim." şeklindeki mazeretleri dinlenir.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾

وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

36- Hamd gklerin rabbi, yerin rabbi ve âlemlerin rabbi olan Allaha mahsustur.

37- Göklerde ve yerde büyüklük ve hakimiyet onundur . O herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey insanlar, yaratıklarına verdiği nimetlerine karşı, hamd sadece Allaha mahsustur. O halde sadece ona hamd edin. Zira sizde bulunan bütün nimetler yalnızca onun tarafındandır. O, yedi göklerin rabbi, yerin rabbi ve bütün âlemlerin rabbidir. Göklerde ve yerde ululuk sadece ona mahsustur. O herşeye galiptir. Emirlerine karşı gelenleri kahreder. Yaratıklarının işlerini sevk ve idare etmede hikmet ve söz sahibi yalnızca O'dur.

AHKAF SURESİ

Ahkaf suresi otuz beş âyettir. 10, 15 ve 35. âyetleri Medine'de diğerleri de Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile de diğer Mekkî sureler gibi inanç konusunu işlemekte, Allahın bir olduğu, onun, kainatta mevcut olan herşeyin yaratıcısı ve rabbi olduğu inancını telkin etmektedir.

Sure-i celilede, Kur'anın, Allah katından gönderilmiş bir vahiy olduğu beyan edilmekte, Kur'ana ve İslama karşı çıkan müşriklerin, hiçbir bilgiye ve hiçbir haklı gerekçeye dayanmaksızın Allaha eş koştukları, bu halleriyle de sapıklığa düştükleri haber verilmekte Allaha eş koşulan putların, âhirette, kendilerine tapanlara hiçbir fayda sağlayamayacakları açıklanmaktadır.

Bu mübarek surede devamla, inançlı ve doğru yolda olanla, inançsız ve sapık olan insana örnek gösterilmektedir. Bunlardan inançlı olan kişinin, Allahın nimetlerine şükrederek anne ve babasına karşı iyi davrandığı ve böylece şükür borcunu yerine getirdiği, inançsız ve isyankâr olan kişinin de rabbine âsi olduğu, anne ve babasına da iyi muamelede bulunmadığı ve böylece âhirette cezayı hak ettiği haber verilmektedir.

Sure-i celilede daha sonra Âd kavminin kıssasına kısaca temas edilmekte ve Allaha isyan eden, peygamberlerinin tebligatını dinlemeyen bu kavmin, kendisinden gölge ve yağmur bekledikleri bir buluttan inen ateşle helak olup gittikleri haber verilmektedir.

Devamla, daha birçok hususa temas edildikten sonra, inkarcıların âhirette cehennem azabıyla cezalandırılacakları beyan edilmekte, o gün azabı görenlerin, gerçeği kabullenecekleri fakat artık oradaki pişmanlığın fayda vermeyeceği ve fâsıklar güruhundan başka kimsenin de helak edilmeyeceği beyan edilerek sure-i celile sona ermektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

حٰمٓ ﴿١﴾

1-Hâ, Mim.

*Mukatta'a harfleri hakkında, Bakara suresini başında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾

2- Bu kitabın indirilmesi, herşeye galip, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafındandır.

*Allah teala, bu âyet-i kerimede, Kur'an-ı kerimin, Hz. Muhammed (s.a.v.)e kendisi tarafından indirildiğini bildiriyor ve sıfatlarından "Aziz" ve "Hakim" sıfatlarını zikrediyor. Böylece, onun kitap indirmesine kimsenin engel olamayacağına ve kitabında söylediği sözlerin hikmetli sözler olduğuna, kitabı indirmesinin de hikmetli bir iş olduğuna işaret etmektedir.

مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا

مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

3- Biz gökleri yeri ve aralarındakileri ancak yerli yerince ve belli bir müddet içi yarattık. Fakat kâfirler, uyarıldıkları şeylerden yüzçevirirler.

Biz, gökleri ve yeri ve oralarda bulunan yaratıkları ancak hakkı ayakta tutmak ve o yaratıklara karşı adaletli davranmak için yarattık. Onlar, ancak belli bir süreye kadar devam edeceklerdir. O süreler dolunca Allah onları yok edecektir. Allahın birliğini inkar edenler ise, Allahın, kendilerini uyarmasından yüzçevirirler, onu düşünüp ibret almazlar.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي
السَّمٰوَاتِ اِيتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هٰذَا اَوْ اَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ④

4- Ey Muhammed, de ki: "Söyleyin bana, Allahtan başka taptıklarınız, yeryüzünde neyi yarattı? Gösterin bana. Yoksa göklerde bir ortaklıkları mı vardır? Eğer sözünüzde samimi iseniz, bu Kur'andan önce bir kitap veya geçmişlerin ilminden bir eser getirin bana."

Ey Muhammed, kavminin, Allaha ortak koşan müşriklerine de ki: "Ey kavim, gösterin bana, Allahı bırakıp da tapmış olduğunuz putlar, yeryüzünde ne yarattı? Gösterin bana göreyim. Çünkü benim rabbim, yeryüzünü yoktan var etti. Bu, benim için onun tek ilah olduğunu gösteren bir delildir. Sizin, putlarınıza tapmaktaki gerekçeniz nedir? Yoksa sizin putlarınızın yedi göklerde Allah ile birlikte ortaklıkları mı vardır? Sizler de buna dayanarak mı onlara tapıyorsunuz? Ben, rabbimin göklerde ve yerde herhangi bir ortağı olmadığına inanarak sadece ona kulluk ediyorum. Şayet sizler, taptığınız putların, yeryüzünde herhangi bir şeyi yarattığı veya göklerde Allah ile herhangi bir ortaklıkları bulunduğu iddialarınızda doğru iseniz, buna dair bana, Kur'andan önce, Alalh katından gönderilmiş bir kitap getirin. Veya eskilerden kalma bir ilim getirin de sizin dediklerinizi doğrulasın. Eğer böyle bir şey getiremiyorsanız, iddialarınızda batıla saplandığınız açıktr. Bundan vazgeçin ve sadece Allaha kulluk edin.

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ
دُعَٓائِهِمْ غَافِلُونَ ⑤

5- Allahı bırakıp da kendilerine kıyamet gününe kadar hiçbir cevap veremeyecek şeylere tapanlardan daha sapık kimdir? Halbuki tapındıkları şeyler, onların yalvarmalarından habersizdirler.

*Allah teala,u bu âyet-i kerimede, kendisini bırakıp da, kıyamet gününde, Allahın, kendilerini konuşturmasına kadar hiçibir cevap veremeyen ağaç, taş ve maden gibi âciz varlıklara tapanları kınamakta ve bunların, akıl ve izanlarının kıt olduğunu beyan etmektedir. Zira bu müşrikler, kendilerinden tamamen habersiz olan bir takım varlıklara boyun eğerler, mallarını ve canlarını onların uğrunda feda ederler. Bundan daha büyük ahmaklık olur mu?

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾

6- Kıyamet günü insanlar (hesap vermek üzere) toplandıkları zaman dünyada tapındıkları şeyler kendilerine düşman kesilir ve onların, kendilerine yaptıkları ibadeti tanımazlar.

Kıyamet gününde, Allahın insanları diriltip bir araya topladığı ve onları hesaba çektiği anda, dünyada iken insanların taptıkları putlar, kendilerine tapanlara karşı düşman kesilecekler ve onların tapmalarını reddedeceklerdir. Putlar: "Ey rabbimiz, biz onlara: "Bize tapın." demedik. Onların bize taptıklarını hissetmedik. Biz onlardan beriyiz." diyeceklerdir.

Bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Kâfirler, kendilerine destek olmaları için Allahtan başka ilahlar edindiler." "Hayır. Bilakis, tapındıkları ilahlar, ibadetlerini inkar edecekler ve aleyhlerine dönüp düşman olacaklardır." (1)

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7- Onlara âyetlerimiz açıkça okunduğu zaman, kendilerine gelen hakkı inkar eden kâfirler: "Bu apaçık bir sihirdir." derler.

1- Meryem Suresi, âyet: 81-82.

Allaha ortak koşan kâfirlere: "Muhammed'e indirdiğimiz Kur'andaki apaçık âyet ve delillerimiz okunduğu zaman, Allahın birliğini inkar eden ve kendilerine Allah tarafından gerçekleri getirmiş olan peygamberi yalanlayan kâfirler bu âyetler hakkında: "Bu apaçık bir sihirdir." dediler.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيٰهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا
تُفِيضُونَ فِيهِ كَفٰى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾

8-Yoksa: Onu Muhammed kendi uydurdu mu diyorlar? Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Şayet onu ben uydurmuşsam, Allahtan gelecek cezaya karşı beni savunamazsınız. O, âyetleri üzerinde yaptığınız taşkınlıkları çok iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak o yeter. O, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Yoksa Allaha ortak koşan müşrikler: "Bu Kur'anı Muhammed uydurdu mu diyorlar? Ey Muhammed, onlara de ki: "Şayet ben bunu uydurduysam ve Allaha karşı yalan isnad ettiysem o beni cezalandırır ve onun beni cezalandırması halinde de sizlerin bana yapacağınız herhangi bir şey yoktur. Allah, Kur'an hakkında nasıl dedikodu yaptığınızı daha iyi bilmektedir. Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Ben mi yalan uyduruyorum yoksa sizler mi hakkı yalanlıyorsunuz. Allah bunu görmekte ve bilmektedir. Allah çok affeden ve çok merhamet edendir. Tevbe edenleri bağışlar ve onlara merhametli davranır. O halde siz de tevbe edip onun affına ve merhametine sığının.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحٰى
إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾

9- Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Ben, Allah tarafından gönderilen ilk peygamber değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmiyorum. Ben ancak bana vahyolunana uymaktayım. Ben, apaçık uyarıcıdan başka birşey değilim."

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Ben, Allah tarafından

gönderilen ilk peygamber değilim. Benden önce nice kavimlere peygamberler gönderilmiştir. O halde benim peygamberliğimi niçin yadırgıyorsunuz? Ey müşrikler, dünyada iken Allahın bana ve sizlere ne yapacağını bilemem. Ben, size uymayı emrettiğim şeylerde ancak bana vahyolunanlara tabi oluyorum. Ve ben ancak Allahı inkarınız karşısında sizi cezalandıracağına dair apaçık bir uyarıcıyım."

*Âyet-i kerimede: "Bana ve size ne yapacağını da bilmiyorum." ifadesi zikredilmektedir. Bu ifade çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Hasan-ı Basri'den nakledilen ve Taberi'nin de tercih ettiği bir izah şekli şöyledir: "Ey Muhammed, sen kavminin müşriklerine de ki: "Dünyada iken benimle sizin durumunuzun neye varacağını bilmiyorum. Bundan önceki peygamberlere olduğu gibi ben de yurdumdan mı çıkarılacağım yoksa öldürülecek miyim? Veya sizler inkarınız yüzünden helak mi edileceksiniz? Yoksa hakka yönelip bana iman mı edeceksiniz?

Sonra Allah teala: "Ey Peygamber hani bir zaman sana şöyle demiştik "Şüphesiz ki rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır. Biz, Mirac gecesi o manzaraları sana ancak insanları imtihan etmek için gösterdik. Kur'anda lanetlenen ağaç ile de imtihan ettik. Biz, kâfirleri korkuturuz. Fakat bu ancak onların aşırı taşkınlıklarını artırır." (2) âyetini indirdi. Resulullahın, kavmi tarafından öldürülemeyeceğini beyan etti.

Allah teala sonra: "Dinini bütün dinlerden üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak bir din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter." (3) âyetini indirdi. İslam dininin diğer bütün dinlere galip geleceğini bildirdi. Sonra: "Halbuki sen onların içlerindeyken Allah onlara azap edecek değildi. Affedilmelerini dilerlerken de Allah onlara azap edecek değildir." (4) âyetini indirdi ve Resulullah hayattayken Allahın, onun ümmetini helak etmeyeceğini beyan etti. Böylece, Allah tealanın, dünyadayken Resululaha ve müşriklere ne yapacağını açıklamış oldu. Allah tealanın, âhirette Resulullaha ve müşriklere ne yapacağı daha önce inen âyetlerde belli edildiği için bu âyeti: "Âhirette ne yapacağını bilmiyorum." şeklinde izah etmek doğru görülmemiştir.

Bu âyetin, Abdullah b. Abas ve Katade'den nakledilen, Hasan-ı Basri'den de ikinci bir görüş olarak nakledilen diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Ey Muhammed, sana iman edenlere de ki: "Kıyamet gününde Allahın, bana ve sizlere ne yapacağını bilmiyorum. "Sonra Allah teala, Resulullaha ve müminlere ne yapacağını beyan ederek şu âyetleri indirdi ve bu âyete bir açıklık getirdi. "Allah

2- isra Suresi, âyet: 60.
3- Fetih Suresi, âyet: 28
4- Enfal Suresi, âyet: 33

bu fethi sana, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamak, üzerine olan nimetini tamamlamak, seni dosdoğru bir yola iletmek ve seni şanlı bir zaferle muzaffer kılmak için ihsan etti." "Allah bu fethi sana, iman eden erkeklerle kadınları, içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere koymak ve yaptıkları kötülükleri silmek için ihsan etti. İşte bu, Allah nezdinde büyük bir kurtuluştur." (5)

Âyet--i kerimenin diğer bir izah şekli ise şöyledir: Ey Muhammed, de ki: "Bana ve sizlere ne gibi hükümlerin ineceğini ve nelerin farz kılınacağını bilmiyorum. Ben, ancak bana vahyolunanlara tabi oluroyurm. Ne vahyedilirse onu yapmakla mükellefim." Bu izah tarzına göre, âyetin bu bölümünün, herhangi bir cezalandırmayı beklemekle bir ilgisi yoktur.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ
عَلٰى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

10- Ey Muhammed, onlara de ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'an Allah tarafından gönderilmiş olup da, siz de onu inkar etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bu Kur'anın benzerine şahitlik edip iman etmişse ve siz de iman etmeyi kibirinize yedirememişseniz, kendi kendinize zulmetmiş olmaz mısınız? Şüphesiz Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez."

Ey Muhammed, Kur'ana, "Apaçık bir sihirdir." diyen kavminin müşriklerine de ki: "Eğer Allah, bu Kur'anı kendi nezdinden indirdi siz de onu yalanladınız, İsrailoğullarından bir şahit de bu Kur'anın bir benzeri olan Tevratı delil göstererek Kur'ana iman etteyse siz de Kur'ana iman etmeyi gururunuza yediremediniz ise sizler insanların en zalimi ve en sapığı olmaz mısınız? Şüphesiz ki Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez.

*Âyet-i kerimede, İsrailoğullarından birinin, Kur'anın bir benzeri olan kitabın doğruluğuna şahitlik ettiğini, böylece Kur'anın da doğruluğuna şahitlik etmiş olacağı zikredilmektedir. Bu kişiden maksat, bazı müfessirlere göre Hz. Musa, diğerlerine göre ise Abdullah b. Selam'dır. Kur'anın benzerinden maksat ise Tevrattır.

Mesruk ve Şa'bî, âyette zikredilen "İsrailoğullarından olan bir şahit."den maksadın Hz. Musa olduğunu, Hz.Musa'nın Tevratın hak bir kitap olduğuna dair şahitlik ettiğini, böylece Tevratın benzeri olan Kur'anın da hak kitap olduğunu tasdik ettiğini söylemişler, görüşlerine delil olarak da bu surenin Mekke'de nâzil olduğunu zikretmişlerdir. Zira, Mekke döneminde Yahudilerle muhatap olunmamıştır.

5- Fetih Suresi, âyet: 2-3-5

Sa'd b. ebi Vakkas, Abdullah b.Abbas, Mâlik b. Enes, Mücahid,Dehhak, Katade, İkrime ve Yusuf b. Abdullah b. Selam'a göre ise âyette zikredilen "İsrailoğullarından bir şahit" ifadesinden maksat, Medine'de ilk müslüman olan Yahudilerden Abdullah b. Selam'dır.

Sa'd b. Ebi Vakkas diyor ki:

عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) يَقُولُ لأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى الأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلاَّ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ سَلاَمٍ قَالَ وَفِيهِ نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

"Ben Resulullahın yeryüzünde yürüyen herhangi bir kimse için "Bu cennetliktir." dediğini duymadım. Ancak, Abdullah b. Selam için dediğini duydum. "İsrailoğullarından bir şahit de bu Kur'anın benzerine şahitlik etmiş" âyeti de onun hakkında nâzil olmuştur." (6)

Abdullah b. Selam'ın kardeşinin oğlu diyor ki:

عَنِ ابْنِ أَخِي عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلاَمٍ لَمَّا أُرِيدَ عُثْمَانُ جَاءَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلاَمٍ، فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ مَا جَاءَ بِكَ؟ قَالَ: جِئْتُ فِي نَصْرِكَ، قَالَ: اخْرُجْ إِلَى النَّاسِ فَاطْرُدْهُمْ عَنِّي، فَإِنَّكَ خَارِجٌ خَيْرٌ لِي مِنْكَ دَاخِلٌ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللهِ إِلَى النَّاسِ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ كَانَ اسْمِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فُلاَنٌ فَسَمَّانِي رَسُولُ اللهِ (ﷺ) عَبْدَ اللهِ وَنَزَلَ فِيَّ آيَاتٌ مِنْ كِتَابِ اللهِ نَزَلَتْ فِيَّ (وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) وَنَزَلَتْ فِيَّ (قُلْ كَفَى بِاللهِ شَهِيداً بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ) إِنَّ لِلَّهِ سَيْفاً مَغْمُوداً عَنْكُمْ، وَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ قَدْ جَاوَرَتْكُمْ فِي بَلَدِكُمْ هَذَا الَّذِي نَزَلَ فِيهِ نَبِيُّكُمْ، فَاللهَ اللهَ فِي هَذَا الرَّجُلِ أَنْ تَقْتُلُوهُ فَوَاللهِ إِنْ قَتَلْتُمُوهُ لَتَطْرُدُنَّ جِيرَانَكُمُ الْمَلاَئِكَةَ وَلَتَسُلُّنَّ سَيْفَ اللهِ الْمَغْمُودَ عَنْكُمْ فَلاَ يُغْمَدُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، قَالَ فَقَالُوا اقْتُلُوا الْيَهُودِيَّ وَاقْتُلُوا عُثْمَانَ.

6- Buhari, K.Menakıbü'l-Ensar, bab: 19

"Osman'ı muhasaraya alanlar onu öldürme teşebbüsüne geçince, Abdullah b. Selam, Osman'ın yanına varmıştır. Osman (r.a.) ona: "Niçin buraya geldin?" diye sormuş Abdullah: "Sana yardım etmek için geldim." demiştir. Osman (r.a.) ona "Dışarı çık ve onları benden uzaklaştır. Zira senin dışarıd olman, benim için içeride olmandan daha faydalıdır." demiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Selam insanların karşısına çıktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar, benim ismim cahiliye döneminde falandı. Resulullah (s.a.v.) bana "Abdullah" adını verdi. Ve Allahın kitabında benim hakkımda âyetler indi." (... İsrailoğullarından bir şahit de bu Kur'anın benzerine şahitlik edip iman etmişse ve siz de iman etmeyi kibirinize yedirememişseniz, kendi kendinize zulmetmiş olmaz mısınız? Şüphesiz Allah, zalim bir kavmi hidayete erdirmez." âyeti benim hakkımda nâzil oldu ve: "Kâfirler: "Sen, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin." derler. Onlara de ki; "Benimle sizin aranızda Allahın ve kitabı bilen âlimlerin, şahit olmaları yeter. (7) âyeti de benim hakkımda nâzil oldu. Ey insanlar, Allahın, kınları içinde sizden uzaklaştırdığı kılıçları mevcuttur. Peygamberinin yerleştiği bu şehirde sizlere melekler komşuluk etmektedir. Bu adamı öldürme hususunda Allahtan korkun, Allahtan. Allaha yemin olsun ki şayet bunu öldürecek olursanız komşularınız olan melekleri kovmuş olursunuz ve kınlar içinde sizden uzaklaşan kılıçları istemiş olursunuz. Onlar kıyamete kadar bir daha kınlarına girmezler."

Abdullah b. Selam'ın kardeşinin oğlu diyor ki: "Osman'ı kuşatan insanlar şu cevabı verdiler: "Öldürün bu Yahudiyi, öldürün Osman'ı. (8)

Resulullah (s.a.v.) Medine'ye hicret edince Abdullah b. Selam Resulullaha bazı sorular sormuş, Resulullah sorularını cevaplandırınca Abdullah:

قال اشهد ان لا اله الا الله وانك رسول الله قال يا رسول الله ان اليهود قوم
بهت فاسألهم عني قبل ان يعلموا باسلامي فجاءت اليهود فقال النبي (ﷺ)
اي رجل عبد الله بن سلام فيكم قالوا خيرنا وابن خيرنا وافضلنا وابن
افضلنا فقال النبي (ﷺ) ارأيتم ان اسلم عبد الله بن سلام قالوا اعاذه الله من
ذلك فاعاد عليهم فقالوا مثل ذلك فخرج اليهم عبد الله فقال اشهد ان لا اله

7- Ra'd Suresi, âyet: 43
8- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 46, bab: 1, Hadis no: 3256

الأ الله وان محمداً رسول الله قالوا شرّنا وابن شرّنا وتنقّصوه قال هذا كنت اخاف يا رسول الله

"Ben şehadet ederim ki, Allahtan başka ilah yoktur. Sen de Allahın peygamberisin." diyerek kelime-i şehadet getirmiş ve iman etmiştir. Sonra da Resulullaha şöyle demiştir: "Ey Allahın Resulü, Yahudiler, insanı şaşırtan bir topluluktur. Benim müslüman olduğumu öğrenmelerinden önce sen onlara beni sor."

Bundan sonra Yahudiler, Resulullaha gelmişler, Resulullah onlara "İçinizde Abdullah b. Selam nasıl bir adamdır?" diye sormuş onlar "En hayırlımız ve en hayırlımızın oğlu, en üstünümüz ve en üstünümüzün oğludur." demişlerdir. Bunun üzerine Resulullah: "Abdullah b. Selam'ın müslüman olmasına ne dersiniz?" demiş onlar da "Allah korusun." cevabını vermişlerdir. Resulullah aynı soruyu tekrar sormuş onlar da aynı cevabı vermişlerdir. Bunun üzerine Abdullah b. Selam ortaya çıkmış ve "Ben şehadet ederim ki Allahtan başka ilah yoktur. Ve Muhammed Allahın peygamberidir." demiştir. Bunun üzerine Yahudiler "Bu en şerlimizdir ve en şerlimizin oğludur." dediler ve onu kötülemeye başladılar. Abdullah: "Ey Allahın Resulü, işte ben onların böyle yapacaklarından korkuyordum." dedi. (9)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾

11- Kâfirler, müminler için şöyle derler: "Eğer Muhammed'in getirdiği şeylerde bir hayır olsaydı onlara önce biz iman ederdik de önümüze geçemezlerdi." Kâfirler, bununla hidayete ermedikleri için: "Bu, eski bir yalandır." diyeceklerdir.

Kureyş müşriklerinden ve İsrailoğullarından Muhammed'e iman etmeyenler, ona iman eden müminlere şöyle demişlerdir: "Muhammed'e, getirdiği şeylerden dolayı iman etmekte bir fayda olsaydı sizler bizden önce onu tasdik etmiş olamazdınız. Biz onu sizden daha önce tasdik etmiş olurduk. Onlar, Muhammed'e ve Muhammed'in getirdiklerine inanarak doğru yola erişmedikleri

9- Buhari, K.Menakıbulensar, bab: 51.

için Muhammed'in getirdiği Kur'ana "Bu Kur'an, öncekilerin uydurdukları efsanelerdir." derler.

*Müşriklerin bu iddiaları başka bir âyet-i kerimede şöyle ifade edilmiştir: "Kur'an, öncekilerin efsaneleridir. Muhammed onu başkalarına yazdırmış da, sabah akşam kendisine tekrarlanıp okunuyor." dediler. [10]

وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا عَرَبِيًّا
لِيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾

12- Kur'andan önce de, Musa'nın kitabı Tevrat, bir rehber ve rahmet olarak gönderilmiştir. İşte bu Kur'an da zulmedenleri uyarmak ve iyilikte bulunanları müjdelemek için Arap diliyle gönderilmiş, öncekileri tasdik eden bir kitaptır.

Bu Kur'andan önce de Musa'ya Tevratı indirdik. O Tevrat İsrailoğulları için bir önder ve bir rahmetti. Bu Kur'anı da Arapça bir dil ile daha önce indirilen kitapları tasdik eden bir kitap olarak indirdik ki Kur'an, zalimleri uyarsın, zulümlerinden vazgeçsinler. İyilikte bulunanları da güzel mükafaatlarla müjdelesin.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾
أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

13- "Rabbimiz sadece Allahtır." deyip de dosdoğru yolda yürüyenler için şüphesiz korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.

14- İşte onlar, cennetliklerdir. Yaptıklarının mükafaatı olarak orada ebediyyen kalacaklardır.

10- Furkan Suresi, âyet: 5

"Rabbimiz, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allahtır." deyip de sonra söyledileri bu söze bağlı kalanlar, doğru yoldan ayrılmayanlar, imanlarına şirki katmayanlar ve Allahın emir ve yasaklarına karşı gelmeyenler için kıyamet gününün dehşetinden dolayı bir korku yoktur. Onlar, geçmişteki yaptıklarından dolayı da üzülmeyeceklerdir. İşte bunlar, cennetliklerdir ve dünyada iken yaptıkları salih amellerin karşılığı olarak orada ebediyyen kalacaklardır.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ
وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا حَتّٰى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِي
اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَصْلِحْ
لِي فِي ذُرِّيَّتِي اِنِّي تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾

15- Biz insana, anne ve babasına iyilikte bulunmasını emrettik. Annesi onu zahmetle karnında taşıdı ve zahmetle doğurdu. Onun, ana karnında taşınma ve sütten kesilme müddeti otuz aydır. O, kemale erip kırkına basınca şöyle der: "Rabbim, bana ve anne babama ihsan ettiğin nimetlerine şükretmeyi, razı olacağın salih ameller işlemeyi bana ilham et. Zürriyetimi de ıslah et. Sana tevbe ettim ve ben müslümanlardanım."

*Allah teala, bundan önceki âyetlerde kendisini birlemeyi, ona ibadette samimi olmayı ve doğruluktan ayrılmamayı emrettikten sonra bu âyet-i kerimede de anneye babaya itaat etmeyi emretmiştir. Bu da,anne babaya itaatin, çok önemli bir vazife olduğunu göstermektedir.

Âyet-i kerimede, annenin çocuğu karnında taşırken ve doğururken çeşitli sıkıntılar çektiği zikredildikten sonra, çocuğun sütten kesilmesinin otuz ayda gerçekleşeceği beyan edilmiştir. Hz. Ali (r.a.) bu âyetle, Bakara suresindeki "Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler." (11) âyetini göz önünde bulundurarak kadının hamilelik müddetinin en az altı ay olabileceğine hüküm vermiş ve altı ay içinde doğum yapan evli kadından zina cezasını düşürmüştür.

11- Bakara Suresi, âyet: 233

Âyet-i kerimede, insanın kemale ermesinden söz edilmektedir. Mücahid, Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre, insanın kemale ermesi otuz üç yaşına ermesiyle gerçekleşir. Taberi de "Kemale erme" ifadesinden sonra "Kırk yaşın" zikredilmesi sebebiyle bu görüşün daha uyğun olduğunu sylemiştir.

Şa'bî ise, buradaki "Kemale erme" ifadesinden maksadın, kişinin yükümlülüğünün başladığı ergenlik çağı olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede, kırk yaşına basan kişinin artık olgunluk çağına ereceği, şehvani arzuların baskılarından kurtularak akl-ı selim ile düşüneceği, rabbine şükretme ve salih amel işleme yollarını araştıracağı, yaptığı günahlardan tevbe edeceği ifade edilmektedir.

Taberi bu âyet-i kerimenin, Hz. Ebubekir es-Sıddiyk hakkında nâzil olduğunu zikretmiştir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ
الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

16- Bunlar, en güzel amellerini kabul ettiğimiz ve günahlarından vazgeçtiğimiz cennetliklerdendir. İşte bu, dünyada vaadedildikleri doğru vaaddir.

İşte bu şefaatlara sahibolan kişilerin, dünyada iken yaptıkları amellerin en güzellerini kabul eder mükafaatlarını ona göre veririz. Ve yaptıkları kötülükleri bağışlayıp onlardan dolayı kendilerini cezalandırmayız. Bunlara, cennetliklere davrandığımız gibi davranırız. Bu, Allahın onlara, dünyada iken vaadedilen doğru bir vaaddir.

*Muhammed b.Hatib diyor ki: "Hz. Ali Basralılara galip geldiğinde onun yanında Hz. Osman'ın aleyhinde konuşuluyordu. Bu konuşanlardan biri: "Aramızda doğru hüküm verecek biri var. Meseleyi ona arzedelim." dedi. Meseleyi Hz. Ali'ye arzettiler. Hz. Ali (r.a.) şöyle dedi: "Osman (r.a.) Allahın, hakkında şöyle buyurduğu kimselerdendir: "Bunlar, en güzel amellerini kabul ettiğimiz ve günahlarından vazgeçtiğimiz cennetliklerdendir. İşte bu, dünyada vaadedildikleri doğru vaaddir."

Mücahid diyor ki: "Ebubekir (r.a.) Ömer (r.a.)ı çağırdı ve ona: "Ben sana bir vasiyette bulunacağım. Sen onu muhafaza et." dedi ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allahın, gecede yerine getirilecek bir kısım hakları vardır ki onları gün-

düzün kabul etmez. Ve gündüzün yerine getirilecek bir kısım hakları vardır ki onları geceleyin kabul etmez. Hiçbir kimsenin, farzları eda etmeden nafileyi yapmaya hakkı yoktur. Kıyamet gününde terazisi ağır gelen kimsenin terazisinin ağır gelme sebebi, dünyada iken hakka uyması ve hakka uymanın zorluğuna katlanmasıdır. Kendisine haktan, hayırdan başka bir şey konmayan terazinin ağır gelmesi muhakkaktır.

Kıyamet gününde terasizi hafif gelenlerin terazilerinin hafif olma sebebi ise, onların dünyada iken batıla uymaları ve batılın kendilerine kolay gelmesidir. Kendisine batıldan başka bir şey konulmayan bir terazinin hafif gelmesi muhakkaktır. Görmez misin ki Allah, cennetlikleri en güzel amelleriyle zikrediyor. Öyle ki bir insan "Benim amelim nerde bunların ameline ulaşacak?" der. Bunun sebebi ise Allahın, onların en kötü amellerini affetmesi ve onları ortaya çıkarmamasıdır. Yine görmez misin ki Allah, cehennemlikleri en kötü amelleriyle anıyor. Öyle ki insan, "Benim amelim bunların amelinden daha hayırlıdır." der. Bunun sebebi ise, Allahın, onların en güzel amellerini reddetmesidir. Yine görmez misin ki Allah zorluk ifade eden âyetlerini kolaylık ifade eden âyetleriyle kolaylık ifade eden âyetlerini de zorluk ifade eden âyetleriyle birlikte birlikte indirmiştir ki, mümin hem ümit hem de korku içinde bulunsun. Böylece kendisini eliyle tehlikeye atmasın ve Allahtan, hak dışında bir tememnide bulunmasın.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي
وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هٰذَا اِلَّا
اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٧﴾
اُولٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ
كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾

17-18- Fakat o kimse ki, anne ve babasına: "Öf size, benden önce birçok nesiller gelip geçti (Hiçbiri dirilmedi) Şimdi bana tekrar dirilip kabirden çıkacağımı mı vaadediyorsunuz?" der. Anne ve babası ise Allahtan ona yardım dilerler: "Yazık sana, iman et. Allahın, tekrar dirilme hususundaki vaadi mutlaka gerçekleşecektir." derler. O da: "Bu söylediklerimiz

eskilerin masallarından başka bir şey değildir." der. Evet, işte böyle olanlar, kendilerinden önce gelmiş geçmiş insan ve cinden ümmetlerle beraber azabı hak eden kimselerdir. Şüphesiz onlar, hüsrana uğrayanlardır.

Kendisini, iman etmeye, öldükten sonra dirilip hesaba çekileceğini kabul etmeye davet eden baba ve annesine karşı, bezginliğini ifade ederek: "Öf size, öldükten sonra tekrar dirileceğimi mi bana vaadediyorsunuz? Halbuki benden önce nice ümmetler gelip geçti. Onlar tekrar dirilmediler." diyen kişiye babası ve annesi, Allahtan yardım ve inayet dilerler ve İslamı kabul etmesini isterler ve ona derler ki: "Vay senin haline, Allaha iman et. Şüphesiz ki Allahın, öldükten sonra insanları diriltme vaadi haktır." Baba ve annesini dinlemeyen bu isyankâr kişi ise şöyle der: "Sizin bu söyledikleriniz geçmişlerin efsanelerinden başka bir şey değildir. "İşte böyle insanlar için Allahın azap sözü hak olmuştur. Bu insanlar, kendilerinden önce geçen cin ve insanlardan meydana gelen kâfir ümmetlerle birlikte Allahın azabını tadacaklardır. Şüphesiz ki onlar, hüsrana uğrayanlardır.

*Hasan-ı Basrî, bu âyette zikredilen kişiden maksadın, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan, anne ve babasına kötülük eden, günah işleyen her kâfir kişi olduğunu söylemektedir.

Bu âyet-i kerimenin, Hz. Ebubekir'in oğlu Abdurrahman'ın hakkında, müslüman olmadan önce nâzil olduğunu söyleyenler olmuşsa da Hz. Aişe bunun doğru olmadığını söylemiştir.

Yusuf b. Mâhek diyor ki:

عن يوسف بن ماهك قال كان مروان على الحجاز استعمله معاوية فخطب فجعل يذكر يزيد بن معاوية لكى يبايع له بعد أبيه فقال له عبد الرحمن بن أبى بكر شيئا فقال خذوه فدخل بيت عائشة فلم يقدروا عليه فقال مروان ان هذا الذى انزل الله فيه والذى قال لوالديه أف لكما اتعداننى فقالت عائشة من وراء الحجاب ما انزل الله فينا شيئا من القرآن الا ان الله انزل عذرى

"Muaviye, Mervan b. Hakemi Hicaz'a vali tayin etmişti. Mervan bir hutbe okudu ve hutbesinde Muaviye'nin oğlu Yezid hakkında konuştu. Babası Muaviye'den sonra halife olarak Yezid'e biat edilmesini telkin ediyordu. Bunun üzerine Hz. Ebibekir'in oğlu Abdurrahman, Mervan'ın bu sözlerine karşı çıktı ve

ona birşeyler söyledi. Bunun üzerine Mervan: "Onu yakalayın." dedi. Abdurrahman Hz. Aişe'nin evine sığındı. Onu oradan çıkarmaya güçleri yetmedi. Bunun üzerine Mervan şöyle dedi: "Allah, bunun hakkında "Fakat o kimse ki anne ve babasına "Öf size, benden önce birçok nesiller gelip geçti (hiçbiri dirilmedi) şimdi bana, tekrar dirilip kabirden çıkacağımı mı vaadediyorsunuz?" âyetini indirdi. Hz. Aişe, perdenin arkasından şu cevabı verdi: "Allah, Kur'anda benim suçsuz olduğumu bildiren âyetlerden başka, bizim hakkımızda birşey indirmemiştir." (12)

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

19- Herkese, işledikleri amellere uygun dereceler vardır. Bu, Allahın, amellerinin karşılığını tamemen vermesi içindir. Onlar hiçbir haksızlığa uğramazlar.

Allaha ve âhiret gününe iman eden, baba ve annelerine iyilikte bulunan kimselerin de Allahı ve âhiret günün inkar eden kimselerin de işledikleri amellerin kıyamet gününde Allah katında dereceleri vardır. Müminlerin dereceleri müsbettir. Kâfirlerin derecesi ise menfidir. Allah, herkesin işlediği amele bir derece vermiştir ki yapılan amellerin karşılığını tam vermiş olsun. Müminlere cennette, kâfirlere de cehennemde, amellerinin derecelerine göre yer versin. Onların hiçbirine asla zulmedilmez.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ
بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا
كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

20- Kâfirler, cehennem ateşine arzedildikleri gün, onlara şöyle denilecektir: "Sizler dünya hayatında bütün güzel şeylerinizi harcayıp bitirdi-

---

12- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 46, bab: 1

niz ve onlarla zevk ve sefa içinde yaşadınız. Ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığı olarak hor ve hakir kılan azabı tadın."

*Allah teala bu âyet-i kerimede, dünyada iken zevk ü sefa içerisinde yaşayan, hakka boyun eğmeyi gururlarına yediremeyen ve fısk u fücura düşen insanların, âhirette bu tür nimetlerden payları olmayacağını ve kendilerini hor ve hakir kılan cehennem azabına sürükleneceklerini beyan etmektedir.

Halife Hz. Ömer (r.a.) bir gün Şam'a gitmiş ve orada kendisine daha önce hiç görmediği bir yemek ikram etmişler. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bize böyle bir yemek ikram ediliyor. Bizden önce arpa ekmeği ile bile karınlarını doyuramadan ölen fakir müslümanlara ne verildi?" diye sordu." Halid b. Velid de: "Onlara cennet verildi." diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in gözleri doldu ve şöye dedi: "Yemin olsun ki, bizim payımız gelip geçici nimetler ise, onlar da cenneti kazanmışlarsa onlarla bizim aramazıda çok büyük farklar vardır."

Resulullah (s.a.v.) bir gün fakir müslümanların bir arada bulundukları ashab-ı Suffe'nin yanına vardı. Onların, elbiselerini, yama bulamadıkları için postlarla yamadıklarını gördü ve onlara "Siz bu gün mü daha iyisiniz yoksa sabahleyin bir elbise öğleden sonra başka bir elbise giyeceğiniz ve bir yemekte bir kap, öteki yemekte başka bir kapla yemek yediğiniz ve evlerinize, Kâbe'ye perde asıldığı gibi perde asıldığı gün mü daha iyi olacaksınız?" diye sordu. Ashab-ı Suffe: "Biz o gün daha iyi oluruz." dediler. Resulullah da buyurdu ki: "Bilakis siz, bugün daha iyisiniz."

İbn-i Zeyd, bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra şu âyetleri okumuş: "Kim dünya hayatını ve onun ziynetlerini isterse, biz onlara dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez." (13) "Kim, âhiret menfaatini isterse, onun mükafaatını artırırız. Kim de dünya menfaatini isterse ona dünyada istediğinin bir kısmını veririz. Âhirette ise, hiçbir nasibi yoktur." (14)

"Kim, geçici dünya hayatını isterse, bunlardan istediğimize dilediğimiz kadar veririz. Sonra da ona cehennemi hazırlarız. Oraya perişan bir halde, Allahın rahmetinden kovulmuş olarak girer." (15) ve şöyleder: "İşte dünya hayatındayken bütün güzel şeylerini harcayıp bitirenler bunlardır."

13- Hud Suresi, âyet: 15
14- Şura Suresi, âyet: 20
15- İsra Suresi, âyet: 18

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ
خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

21- Ey Muhammed, Âd'ın kardeşi Hud'u hatırla. Kendisinden önce ve sonra nice uyarıcı peygamberler gelip geçmiş olan Hud, bir zaman "Ahkaf" da oturan kavmini şöyle uyarmıştı. "Sadece Allaha ibadet edin. Ben, sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum."

*Allah teala, bu âyet-i kerime ile kavminin kendisine karşı çıkması üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.)i teselli ediyor ve "Ahkaf" bölgesinde yaşayan Âd kavmine gönderilen Hz. Hud'un da kavmini Allahı birlemeye davet ettiği zaman kavminin onu yalanladığını beyan ediyor.

"Ahkaf"ın kelime manası "Uzun bir şekilde yığılmış olan kum yğını" demektir.

Âyette zikredilen "Ahkaf"dan nerenin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre "Ahkaf", Yemen'de Umman ile Hadramut arasında bir yerdir. İbn-i İshak da bu görüştedir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe ve Dehhak'a göre ise, Şam topraklarında bir dağın adıdır.

Katade'ye göre ise Ahkaf, Yemen'de "Şahr" bölgesinde, deniz kenarında bulunan kumluk bir yerdir.

Mücahid ise Ahkaf'ın, yeryüzü manasına geldiğini söylemiştir.

Taberi, Ahkaf'ın, "Uzunca yığılan kum yığını" demek olduğunu, bunun Şam'da da Yemen'de Şuhr'da da olabileceğini ifade etmiş ve bunun yerini bilmenin farz olmadığını, bilmemenin de herhangi bir sorumluluk getirmediğini söylemiştir.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾

22- Kavmi ise şöyle dedi: "Sen bize, ilahlarımızdan çevirmek için mi geldin? Eğer sözünde doğru olan kimselerdensen, vaadettiğin şeyi getir bize."

Hud, kavmine "Ancak Allaha ibadet edin. Ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum." deyince kavmi ona şu cevabı vermiştir. "Ey Hud, sen bize,ilahlarımıza ibadeti bırakıp senin davet ettiğine ibadet etmemiz için mi geldin? Eğer sen konuştuklarında doğru olan bir kimse isen bu ilahlara tapmamız yüzünden azaba uğrayacağımız vaadini gerçekleştir ve o azabı bize getir."

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلٰكِنِّي أَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾

23- Hud da onlara şöyle dedi: "Azabınızın ne zaman ineceğine dair bilgi sadece Allah katındadır. Ben size, benimle gönderileni tebliğ ediyorum. Ne var ki ben sizi, cahillik yapan bir kavim olarak görüyorum."

Hud, kendisiyle alay eden kavmine şu cevabı verdi: "Allahı inkar etmeniz yüzünden uğrayacağınızı söylediğim azabın gelme vaktini ancak Allah bilir. Bu hususta ben, Allahın bana bildirdiğinden başka birşey bilmem. Ben, ancak Allah tarafından size gönderilmiş bir peygamberim. Onun bana, gönderdiği şeyleri size tebliğ ederim. Fakat ben sizin, cahil bir kavim olduğunuzu görüyorum. İnkarınız yüzünden ne gibi zararlara uğrayacağınızı takdir edemiyorsunuz. Ve Allahın azabının acele gelmesini istiyorsunuz.

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ
بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرٰى إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ كَذٰلِكَ نَجْزِي
الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

24-25- Onlar, o azabın bir bulut şeklinde vadilerine doğru yayıldığını görünce: "Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur." dediler. Bunun üzerine Hud, onlara şöyle dedi: "Hayır, o, hemen inmesini istediğiniz şeydir. O, bir rüzgardır. Onun içinde, rabbinin emriyle herşeyi yerle bir edecek can yakıcı bir azap vardır." Bunun üzerine bir anda onlar o hale geldiler ki, evlerinden başka hiçbir şey görülmez oldu. İşte biz, suçlu kavmi böyle cezalandırırız.

*Allah teala, Âd kavmini helak etmek için,yaşamış oldukları vadinin üze-

rine azabını bulut şeklinde göndermiştir. Bunu gören Âd kavmi, kurak bir mevsim yaşadıkları için "Bu bize yağmur yağdıracak birbuluttur." demişler ve kendi kendilerine sevinmişlerdir. Hud (a.s.) ise onlara "Bu, sizin acele olarak istediğiniz azaptır. Bu, içinde can yakıcı azap taşıyan bir fırtınadır." dedi. Bu fırtına, rabbinin emriyle herşeyi harap etmektedir. Böylece Hud kavmi tamamen helak olup gitti. Evlerinden başka ortada hiçbir şey kalmadı. Evet, Allah, zalim kavmi işte böyle cezalandırır.

Resulullahın zevcesi Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) ضَاحِكاً حَتَّى أَرَىٰ مِنْهُ لَهَوَاتِهِ اِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ قَالَتْ وَكَانَ اِذَا رَأَى غَيْماً اَوْ رِيحاً عُرِفَ فِي وَجْهِهِ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ النَّاسُ اِذَا رَأَوُا الْغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ اَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ وَاَرَاكَ اِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةُ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ مَا يُومِنِّي اَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ الْعَذَابَ فَقَالُوا هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا

"Ben, Resulullahın, küçük dili görünecek şekilde güldüğünü asla görmedim. O, sadece gülümserdi. Bir bulut veya bir rüzgar göründüğünde, yüzünden üzgün olduğu anlaşılırdı. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, insanlar bulutu gördükleri zaman ondan yağmur yağacak ümidiyle seviniyorlar. Fakat bakıyorum ki sen, onu gördüğün zaman, yüzünden onu hoş karşılamadığın anlaşılıyor." Dedi ki: "Ey Aişe, o bulutun içinde bir azap olmadığına ben nasıl emin olayım? Bir kavme rüzgarla azp edilmiştir. Bir kavim de azabı görünce, "İşte bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur." demiştir. (16)

وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا اِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعاً وَاَبْصَاراً وَاَفْئِدَةً فَمَا اَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا اَبْصَارُهُمْ وَلَا اَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٢٦﴾

26- Şüphesiz biz, Âd kavmine, sizlere vermediğimiz imkanlar vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalbler bahşetmiştik. Ne yazık ki, verdiğimiz kulaklar, gözler ve kalbler onlara hiçbir fayda sağlamadı. Çünkü onlar, Allahın âyetlerini inkar ediyorlardı. Alay edip durdukları azap da onları kıskıvrak kuşatıverdi.

Ey Kureyş kâfirleri, inkarları yüzünden helak ettiğimiz Âd kavmine size dünyada vermediğimiz nimetler vermiştik. Onlar hem mal bakımından güçlü hem de bedenen güçlüydüler. Biz onlara, rablerinin gönderdiği âyetleri dinleyecek kulakler, delillerini görecek gözler, indirdiği kitapları anlayacak kalbler vermiştik. Fakat ne kulakları ne gözleri ne de kalbleri onlara bir fayda sağladı. Zira onlar, âzâlarını kendilerine faydalı olacak yerlerde değil, kendilerini azaba sürükleyecek yollarda kullandılar. Çünkü onlar, Alahın delilleri olan peygamberleri inkar ediyorlardı. Neticede alaya aldıkları azap kendilerini çepeçevre kuşatıverdi. Sizler de Allahı inkar edip peygamberlerini yalanlayarak onların durumuna düşmeyin. Azap gelmeden önce, yaptıklarınızdan vazgeçin.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَى وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ٢٧

27- Şüphesiz biz, sizin çevrenizde yaşayan bir çok ülkeleri helak etmiştik. İnkarlarından dönerler diye âyetlerimizi çeşitli üsluplarda açıklamıştık.

Ey Kureyş kâfirleri, sizin çevrenizde bulunan Âd kavminin yaşadığı Ahkaf bölgesini, Semud kavminin yaşadığı "Hicr" bölgesini, Sebe' kavminin yaşadığı ve Me'rib seddinin yıkıldığı yeri ve Lut kavminin yere battığı Sodom şehrini helak ettik. Biz onlara, çeşitli âyetlerimizi açıklamışık ki inkarcılıklarından vazgeçsinler. Fakat onlar, inkarlarında ısrar ettiler. Biz de onları tamamen yok ettik. Bize karşı onların hiçbir yardımcısı da bulunmadı.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ع
وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ٢٨

28- O zaman Allaha yaklaştırsın diye, Allahtan başka edindikleri ilahların kendilerine yardım etmesi gerekmez miydi? Aksine, onlardan uzaklaşıp kayboldular. İşte bu, onların yalanları ve uydurdukları iftiralarıdır.

Bizim azabımız gelip kendilerine çatınca, kendilerini Allaha yaklaştırsın diye Allahın dışında taptıkları putları, bu helak edilen kavimlere yardım etmeli

değiller miydi? Bilakis o putlar, kendilerine tapanlardan uzaklaşarak ortadan kayboldular. Çünkü onlara tapanlar ilahî azapla helak oldular. Putlar ise taş, maden gibi cansız varlıklardı. Allahın azabından etkilenmeleri söz konusu olmadı. Puta tapanların: "Bunlar sizi Allaha yaklaştıracaklar." şeklindeki sözleri, kendilerinin yalanları ve uydurdukları iftiralardan başka bir şey değildir.

وَاِذْ صَرَفْنَٓا اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُٓوا اَنْصِتُواۚ

فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾

29- Ey Muhammed, bir zaman Kur'anı dinleyecek bir cin taifesini sana yöneltmiştik. Kur'anın okunuşunda hazır bulununca, birbirlerine: "Susun dinleyin." dediler. Okuma bitince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler.

*Âyet-i kerimede, cinlerin Resulullaha yöneldikleri, ondan Kur'an dinledikleri, Resulullahın, Kur'an okumayı bitirmesinden sonra da dönüp kavimlerine gittikleri ve onları uyardıkları beyan edilmektedir.

Ancak Resulullahın, cinlerin geleceklerinden haberi bulunup bulunmadığı, cinlerle görüşürken yanında sahabilerden herhangi birinin bulunup bulunmadığı, cinlerle sadece Mekke'de "Nahle" veya "Hücun" denen yerde mi yoksa hem Mekke hem de Medine'de mi karşılaştığı, kendisine gelen cinlerin sayısının yedi veya dokuz yahut on beş veya üçyüz ya da on iki bin mi olduğu hakkında farklı rivayetler zikredilmiştir.

Bu rivayetlere bakarak, Resulullahın, cinlerle çeşitli yerlerde, muhtelif zamanlarda, farklı görünümler içerisinde karşılaşıp görüştüğünü söylemek en uygun olan yorumdur.

1- Resulullahın, cinlerin gelmesinden, daha önceden haberi olup olmadığı ve cinlerin, kendisini dinlerken onları görüp görmediği meselesi:

a- Abdullah b. Abbas, Resulullahın, cinlere bilerek Kur'an okumadığını ve onları görmediğini söylemiş ve şunları rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ (ﷺ) فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ
عَامِدِينَ اِلَى سُوقِ عُكَاظٍ وَقَدْ حِيلَ بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ وَأُرْسِلَتْ

عليهم الشهب فرجعت الشياطين الى قومهم فقالوا ما لكم فقالوا حيل بيننا
وبين خبر السماء وارسلت علينا الشهب قالوا ما حال بينكم وبين خبر
السماء الا شيء حدث فاضربوا مشارق الارض ومغاربها فانظروا ما هذا
الذى حال بينكم وبين خبر السماء فانصرف اولئك الذين توجهوا نحو
تهامة الى النبى (ﷺ) وهو بنخلة عامدين الى سوق عكاظ وهو يصلى
بأصحابه صلاة الفجر فلما سمعوا القرآن استمعوا له فقالوا هذا والله الذى
حال بينكم وبين خبر السماء فهنالك حين رجعوا الى قومهم وقالوا يا قومنا
انا سمعنا قرآنا عجبا يهدى الى الرشد فآمنا به ولن نشرك بربنا احدا
فأنزل الله تعالى على نبيه (ﷺ) قل اوحى الى وانما اوحى اليه قول الجن

"Resulullah, sahabilerinden bir toplulukla birlikte Ukaz panayırına gitmek üzere yola çıkmıştır. Bu sırada şeytanların, gökten haber almalarına engel olunmuş, onların üzerine gökten ateş parçaları gönderilmiş ve onları kavimlerinin yanına geri çevirmiştir. Kavimleri onlara: "Ne oluyor size?" diye sormuşlar onlar da şöyle demişlerdir: "Bizim, gökten haber almamıza engel olundu. Bizim üzerimize ateş parçaları gönderildi." Kavimleri onlara: "Sizin gökten haber almanıza engel olan mutlaka yeni bir şey olmuştur. Siz, yeryüzünün doğu ve batılarını tarayın. Sizin, gökten haber almanıza mani olan şeyin ne olduğunu araştırın." demişlerdir. Bunun üzerine, "Tihame" bölgesine doğru yönelin cinler, "ukaz" panayırına gitmek üzere "Nahle" denilen yerde bulunan Resulullah (s.a.v.)e yöneldiler. Resulullah, sahabilerine sabah namazını kıldırıyordu. Cinler Kur'anı işitince onu dinlediler ve kendi kendilerine: "Vallahi sizin, gökten haber almanıza engel olan işte budur." dediler. İşte cinler oradan dönüp kavimlerine gittiklerinde şu âyetin beyan ettiği sözleri söylediler: "Ey Muhammed, de ki: "Bana şu vahyedildi. Cinlerden bir topluluk Kur'an okumamı dinlemiş ve şöyle demişler: "Gerçekten biz, hayrete düşüren hidayeti gösteren bir Kur'an işitik ve ona iman ettik. Artık rabbimiz olan Allaha hiçbir kimseyi ortak koşmayacağız." (17)

17- Cin Suresi, âyet: 1-2.

Bunun üzerine Allah teala peygamberine "Kul ûhiye" suresini (Cin suresini) indirdi. Böylece Resulullaha, cinlerin konuştukları şeyler Allah teala tarafından vahiyle bildirildi." (18)

b- Abdullah b. Mes'ud ise Resulullahın, cinler tarafından davet edildiğini ve onlara Kur'an okuduğunu söylemiş ve şunları rivayet etmiştir: Alkame diyor ki:

فَقَالَ عَلْقَمَةُ : أَنَا سَأَلْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ . فَقُلْتُ : هَلْ شَهِدَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) لَيْلَةَ الْجِنِّ؟ قَالَ : لَا وَلَكِنَّا كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) ذَاتَ لَيْلَةٍ . فَفَقَدْنَاهُ . فَالْتَمَسْنَاهُ فِي الْأَوْدِيَةِ وَالشِّعَابِ . فَقُلْنَا : اسْتُطِيرَ أَوِ اغْتِيلَ قَالَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ . فَلَمَّا أَصْبَحْنَا إِذَا هُوَ جَاءٍ مِنْ قِبَلِ حِرَاءٍ . قَالَ فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! فَقَدْنَاكَ فَطَلَبْنَاكَ فَلَمْ نَجِدْكَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ فَقَالَ « أَتَانِي دَاعِي الْجِنِّ . فَذَهَبْتُ مَعَهُ . فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ » قَالَ فَانْطَلَقَ بِنَا فَأَرَانَا آثَارَهُمْ وَآثَارَ نِيرَانِهِمْ وَسَأَلُوهُ الزَّادَ فَقَالَ « لَكُمْ كُلُّ عَظْمٍ ذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ يَقَعُ فِي أَيْدِيكُمْ، أَوْفَرَ مَا يَكُونُ لَحْمًا وَكُلُّ بَعْرَةٍ عَلَفٌ لِدَوَابِّكُمْ »فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « فَلَا تَسْتَنْجُوا بِهِمَا فَإِنَّهُمَا طَعَامُ إِخْوَانِكُمْ ».

"Ben, İbn-i Mes'ud'a şunu sordum "Sizden herhangi biriniz, Resulullah ile birlikte cinlerin gecesinde hazır bulundu mu?" Abdullah b. Mes'ud da dedi ki: "Hayır. Fakat, bir gece biz Resulullah ile birlikte bulunuyorduk. Onu kaybettik. Vadileri ve yolları aradık, Dedik ki: O, kaçırıldı veya suikasda uğradı. Bizo gece, bir topluluğun geçireceği en kötü geceyi geçirdik. Nihayet sabah oldu. Bir de ne görelim, Resululah Hira tarafından geliyor. Dedik ki: "Ey Allahın Resulü, biz seni kaybettik ve aradık, fakat bulamadık, biz bu geceyi bir topluluğun geçirdiği en kötü gece olarak geçirdik." Resulullah şöyle buyurdu: "Bana cinlerin davetçisi geldi. Ben onunla birlikte gittim. Onlara Kur'an okudum."

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Biz Resulullah ile beraber aynı yere gittik. O bize, cinlerin ve ateşlerinin kalıntılarını gösterdi. Cinler,Resulllahtan yiyecek istemişler, Resulllah da onlara: "Üzerine Allahın ismi anılan ve elinize geçen her kemik, en etli haliyle birlikte sizin yemeğinizdir. Her hayvan dışkısı da sizin hayvanlarınızın yemeğidir." demiştir. Sonra Resulullah sahabilere: "Siz bu iki

18- Buhari, K.el-Ezan, bab: 105, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 72, bab: 1 / Müslim, K.es-Salah, bab: 149, Hadis no: 449 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 72, Hadis no: 3223.

şey ile taharet etmeyin. Çünkü bunlar, kardeşlerinizin yemeğidir.[19] buyurmuştur.

Bu iki ravayetten anlaşıldığı gibi Resulullah bir kere cinlerden habersiz olarak Kur'an okumuş ve onlar da kendisini dinlemişlerdir. Diğer bir defa da cinler Resulullahı davet etmişler o da onlara Kur'an okumuştur.

2- Resulullah cinlerle görüşürken yanında sahabilerden herhangi birinin bulunup bulunmadığı meselesi:

a- Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen ve bundan önce -b- şıkkında zikredilen hadis, Resulullahın, cinlerle görüşürken yanında sahabilerden herhang ibirinin bulunmadığını ifade etmektedir.

b- Yine Abdullah b. Mes'ud'dan rivayete dilen şu hadis-i şerif ise Abdullah b. Mes'ud'un, Resulullahın cinlerle görüştüğü gece onunla beraber olduğunu ifade etmektedir. Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن عبد الله بن مسعود، أن النبي (ﷺ) قال له ليلة الجن: «ما في إداوتك؟» قال: نبيذ، قال: «تمرة طيبة وماء طهور».

"Cin gecesinde Resulullah bana dedi ki: "Mataranda ne var?" Dedim ki: "Hurmasuyu." Resulullah: "Güzel hurma, temiz su." dedi.[20]

Diğer bir rivayette ise Abdullah b. Mes'ud şöyle diyor:

عن عبد الله بن مسعود قال بينما نحن مع رسول الله (ﷺ) بمكة وهو في نفر من أصحابه اذ قال ليقم معى رجل منكم ولا يقومن معي رجل في قلبه من الغش مثقال ذرة قال فقمت معه وأخذت اداوة ولا أحسبها الاماء فخرجت مع رسول الله (ﷺ) حتى اذا كنا باعلى مكة رأيت اسودة مجتمعة قال فخط لى رسول الله (ﷺ) خطا ثم قال قم ههنا حتى آتيك قال فقمت ومضى رسول الله (ﷺ) اليهم فرأيتهم يتثورون اليه قال فسمر معهم رسول الله (ﷺ) ليلا طويلا حتى جاءنى مع الفجر فقال لى مازلت قائما يا ابن مسعود قال فقلت له يا رسول الله أولم تقل لى قم حتى آتيك قال ثم قال لى هل معك من وضوء قال فقلت نعم ففتحت الاداوة فاذا هو نبيذ قال فقلت له

19- Müslim, K.es-Salah, bab: 50, Hadis no: 150/ Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 46, Hadis no: ....

يا رسول الله والله لقد أخذت الاداوة ولا أحسبها الا ماء فاذا هو نبيذ قال فقال رسول الله (ﷺ) تمرة طيبة وماء طهور قال ثم توضأ منها فلما قام يصلى أدركه شخصان منهم قالا له يا رسول الله انا نحب ان تؤمنا في صلاتنا قال فصفهما رسول الله (ﷺ) خلفه ثم صلى بنا فلما انصرف قلت له من هؤلاء يا رسول الله قال هؤلاء جن نصيبين جاؤا يختصمون الىّ في أمور كانت بينهم وقد سألونى الزاد فزوّدتهم قال فقلت له وهل عندك يا رسول الله من شئ تزوّدهم اياه قال فقال قد زوّدتهم الرجعة وما وجدوا من روث وجدوه شعيرا وما وجدوه من عظم وجدوه كاسيا قال وعند ذلك نهى رسول الله (ﷺ) عن أن يستطاب بالروث والعظم.

"Biz, birgün Resulullahın bazı sahabileriyle birlikte Mekke'de bulunuyorduk. Resulullah, "Sizden biriniz kalkıp benimle gelsin. Fakat kalbinde zerre kadar aldatma hissi taşıyan benimle gelmesin." dedi. Ben kalkıp gittim. İçinde su bulunduğunu zannederek mataramı da aldım. Resulullah ile beraber çıkıp gittik. Mekke'nin üst tarafına varınca orada bir araya toplanmış karaltılar gördüm. Resulullah yere bir çizgi çizdi. Sonra bana: "Ben gelinceye kadar burada ayakta bekle." dedi. Ben orada ayakta durdum. Resulullah (s.a.v.) ise yürüyüp gitti. O karaltıların, Resulullahın üzerine tırmandıklarını gördüm. Resulullah onlarla gece boyunca sohbet etti. Şafak vakti benim yanıma geldi ve bana: "Ey İbn-i Mes'ud, hâlâ ayakta mısın? dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, sen bana, "Ben senin yanına gelinceye kadar ayakta dur." dememiş miydin?" Sonra Resulullah "Yanında abdest suyu var mı?" diye sordu. Ben de "Evet" dedim. Matarayı açtım bir de ne göreyim, hurma suyu. Dedim ki: "Ey Alahın Resulü vallahi ben matarayı aldığımda onun içindekinin su olduğunu sanarak almıştım. Halbuki o, hurma suyu imiş." Bunun üzerine Resulullah: "Güzel hurma,temiz su." dedi. Ondan abdest aldı. Kalkıp namaz kılmaya başlayınca o gördüğüm karaltılardan iki kişi gelip ona: "Ey Allahın Resulü, namazımızda bize imamlık yapmanı istiyoruz." dediler. Resulullah o iki kimseyi arkasında saf tutturdu sonra bize namaz kıldırdı. Namaz bitince dedim ki: "Ey Allahın Resulü, bunlar kimdir?" Resulullah: "Bunlar, Nusaybin cinleridir. Bunlar, aralarında çıkan bazı anlaşmazlıklarda bana başvurmak için gelmişler. Benden yiyecek istediler. Ben de onlara yiyecek verdim." dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, senin yanında onlara yiyecek olarak vereceğin bir şey var mıydı?" Resulullah: "Ben onlara çöpleri yiyecek olarak verdim. Onların buldukları hayvan tersleri onlar için arpaya dönü-

şecek ve buldukları kemikler de etlere bürünmüş olacaktır." İşte Resulullah bu sırada hayvan pislikleriyle ve kemiklerle taharet yapılmasını yasaklamıştır." (21)

3- Resulullahın cinlerle nerelerde görüştüğü meselesine gelince:

Tirmizi'nin şeyhi "Kevkeb ed-Dürrî" adlı kitabın sahibi şöyle diyor: "Resulullah cinlerle altı kere görüşmüştür. Birincisi, sahabenin "Kaçırıldı." veya "Suikaste uğradı" diye endişe ettikleri zamanda Mekke'de olmuştur. Bu görüşmede Abdullah b. Mes'ud, Resulullah ile beraber bulunmamıştır. Nitekim Müslim ve Tirmizî'nin rivayetleri bunu göstermektedir.

İkinci görüşmesi ise yine Mekke'de ve "Hücun" denilen dağda olmuştur. Üçüncü görüşmesi, Mekke'nin üst tarafındaki dağlarda gerçekleşmiştir. Dördüncüsü, Medine'de "Bakî el-Ğarkad" mevkiinde olmuştur. Beşincisi, Zübeyr b. el-Avvam'ın bulunduğu, Medine'nin dışında bir yerde gerçekleşmiştir. Altıncısı ise Bilal b. Hâris'in de bulunduğu, Resulullahın bir yolculuğu esnasında gerçekleşmiştir." Resulullahın, Nusaybin cinlerinin heyetiyle görüştüğü şu hadis-i şerifte zikredilmiştir:

Ebu Hureyre (r.a.)dan rivayet ediliyor ki

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَحْمِلُ مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) اِدَاوَةً لِوَضُوئِهِ
وَحَاجَتِهِ فَبَيْنَمَا هُوَ يَتْبَعُهُ بِهَا فَقَالَ مَنْ هٰذَا فَقَالَ اَنَا اَبُو هُرَيْرَةَ فَقَالَ اَبْغِنِي
اَحْجَارًا اَسْتَنْفِضْ بِهَا وَلَا تَأْتِنِي بِعَظْمٍ وَلَا بِرَوْثَةٍ فَأَتَيْتُهُ بِأَحْجَارٍ اَحْمِلُهَا فِي
طَرَفِ ثَوْبِي حَتَّى وَضَعْتُهَا اِلَى جَنْبِهِ ثُمَّ انْصَرَفْتُ حَتَّى اِذَا فَرَغَ مَشَيْتُ مَعَهُ
فَقُلْتُ مَا بَالُ الْعَظْمِ وَالرَّوْثَةِ قَالَ هُمَا مِنْ طَعَامِ الْجِنِّ وَاِنَّهُ اَتَانِي وَفْدُ جِنِّ
نَصِيبِينَ وَنِعْمَ الْجِنُّ فَسَأَلُونِي الزَّادَ فَدَعَوْتُ اللّٰهَ لَهُمْ اَنْ لَا يَمُرُّ بِعَظْمٍ وَلَا رَوْثَةٍ
اِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا

O, Resululahın abdest alması ve taharette bulunması için yanında bulunduğu zaman matara ile su taşırmış. Bir gün, Ebu Hureyre, Resulullahın arkasından giderken Resulullah "Bu kim?" diye sormuş Ebu Hureyre ise: "Ben Ebu Hureyre'yim." demiştir. Resulullah ona: "Sen bana. taharet için taşlar topla fakat kemik ve hayvan tersi getirme." demiştir. Ebu Hureyre diyor ki: "Ben eteğime taş toplayarak Resulullaha götürdüm. Taşları yanına bırakıp oradan ayrıldım. Resulullah, işini bitirdikten sonra onunla beraber yürüdüm. Ve dedim ki: "Ke-

mik ve hayvan terslerinde ne var ki?" Resulullah: "Onlar cinlerin yemeğidir. Buna Nusaybin cinlerinin heyeti geldi. Onlar ne güzel cinlerdi. Onlar benden yiyecek istediler, ben de onlar için Allaha yalvardım. Buldukları herhangi bir kemik veya hayvan tersinin onlar için yiyecek kılınmasını istedim." (22)

Abdül Aziz b. Ömer diyor ki: "Resulullah ile "Nahle" mevkiinde görüşen cinler "Ninova" cinleridir. Onunla Mekke'de görüşen cinler ise "Nusaybin" cinleridir."

4- Cinlerin sayısı meselesi: Abdullah b. Mes'ud, Resulullah ile görüşen cinlerin sayısının yedi olduğunu ve bunların Nusaybin cinleri olduğunu söylemiş, Zır b. Hubeyş ise bunların sayılarının dokuz olduğunu, içlerinden birinin adının ise "Zevbea" olduğunu söylemiştir. Bu rivayet, Abdullah b. Mes'ud'dan da nakledilmiştir.*

Evet, bütün bu rivayetler, Resulullahın cinlerle bir kereden fazla görüştüğünü ifade etmektedir.

قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي

إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

30- Kavimlerine şöyle dediler: "Ey kavmimiz, gerçekten biz, Musa'dan sonra indirilen, kendinden öncekileri tasdik eden, hakkı ve doğru yolu gösteren bir kitap dinledik.

Cinler, Muhammed'in okuduğu Kur'anı dinleyip kavimlerine döndükten sonra onlara şöyle dediler: "Ey kavmimiz, biz, Musa'nın kitabı Tevrat'tan sonra indirilen bir kitap dinledik. Bu kitap, Allahın, daha önce indirdiği kitapları tasdik ediyor.İnsanları hakka, Alahın razı olacağı yöne ve dosdoğru bir yol olan İslama iletiyor."

Cinler Kur'anın, Tevrattan sonra indiğini zikretmişler, Hz. İsa'ya indirilen İncili zikretmemişlerdir. Zira İncil, Tevratın hükümlerini tamamlayan mahiyettedir. Bu itibarla İncil zikredilmemiştir.

22- Buhari, K.Menakıb el-Ensar, bab: 32.

يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿٣١﴾

31- Ey kavmimiz, Allahın davetçisi peygambere uyun ve ona iman edin ki, Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan korusun.

Ey kavmimiz, Allahın davetçisi olan Muhammed'in çağrısını kabul edin. Ona ve Allah katından getirdiği şeylere iman edin ki, rabbiniz günahlarınızı affetsin. Ve sizi can yakıcı bir azap olan cehennem azabından kurtarsın.

وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ
أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٢﴾

32- Allahın davetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allahı âciz bırakamaz. Onun, Allahtan başka dostları da yoktur. İşte böyle olanlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.

Ey kavim, kim Allaha davet eden peygamberlerin davetine uymazsa, Allahı birleyip salih amel işlemezse şunu iyi bilsin ki o, rabbini yeryüzünde âciz bırakıp onun cezalandırmasından kurtulamaz. Ve onun, rabbinden başka kendisine yardım edecek hiçbir dostu da yoktur. İşte Allahın davetçisinin davetini kabul etmeyen, Allahı birleyip ve salih amel işlemeyen kimseler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ
يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾

33- Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmada hiçbir güçlük çekmeyen Allahın, ölüleri tekrar diriltmeye kadir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, elbette o, herşeye kadirdir.

Allahın, öldükten sonra canlıları tekrar dirilteceğini inkar eden şu kâfirler görmezler mi ki, gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratırken herhangi bir zorluk çekmeyen Allah, ölüleri diriltmeye de elbette ki kadirdir. Onları,yok olduktan sonra diriltip kabirlerinden tekrar çıkaracaktır. Evet, gökleri ve yeri yaratıp hiç yorgunluk hissetmeyen Allah, herşeye kadirdir. Hiçbir şey onu âciz bırakamaz.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾

34- Kâfirler ateşe arzedildikleri zaman, onlara: "Bu gerçek değil miymiş?" denilir. Onlar da: "Rabbimize yemin ederiz ki, gerçekmiş." derler. Bunun üzerine Allah da onlara: "O halde inkar etmenize karşılık azabı tadın." der.

Öldükten sonra dirilmeyi ve insanların amellerine göre cezelandırılıp veya mükafaatlandırılacaklarını yalanlayan bu kâfirlere, kıyamet gününde cehennem azabı gösterilince şöyle denilecektir: "Dünyada iken yalanlamış olduğunuz bu azap gerçek değil miymiş?" Onlar ise, evet, rabbimize yemin olsun ki bu gerçekmiş." derler. Fakat bu sözleri onlara hiçbir fayda sağlamaz ve Allah onlara: "Dünyada iken yaptığınız inkarlara karşılık, tadın bu azabı." der.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ
يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

35- Ey Muhammed, sen de, "Azim ve sebat" sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sabret. Kafiler için acele azap isteme.Onlar, kendilerine vaa-

dolunan günün dehşetini gördükleri zaman, dünyada sadece gündüzün bir anı kadar kaldıklarını sanacaklar. Bu apaçık bir tebliğdir. Dinden ayrılan bir topluluktan başka kim helak edilir? *

Ey Muuhammed, seni yalayanlayan ve sana eziyet eden kafir ve müşriklere karşı senden önce geçen azimet sahib Peygamberlerin sabrettiği gibi senden önce geçen azimet sahibi Peygamberlerin saberettiği gibi sen de sabret. Rabbinden sana karşı çıkanların derhal cezalandırılmasını isteme. Zira onlar, sonunda mutlaka cezalandırılıcaklardır. Ve onlar, kendilerine vaadedilen azabı gördükleri gün, dünyada geçirdikleri zevkü sefalı hayatlarını çok küçümseyecekler, dünyada sanki gündüzün bir anı kadar bir zaman kaldıklarını zannedeceklerdir. Zira onların karşılaştıkları dehşet, kendilerine dünyadaki hayatlarını unutturacaktır. Bu Kur'an, o kafirler için açık bir tebliğ ve öğüttür. Allah, ancak hak yoldan ayrılan bir kavmi helak eder. Zira Allah adalet edenlerin en adilidir. Hiç kimseyi suçsuz yere cezalandırmaz.

*Ayet-i kerimede Hz. Muhammed (s.a.v.)in "Ulül Azim" Peygamberler gib sabretmesi emredilmektedir. Bu Peygamberlerden maksat, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa Hz. Muhammed (s.a.v.) gibi Allah yolunda imtihan edilen ve her ürlü çileye rağmen gayretleri daha da artan Peygamberlerdir.

İbn-i Zeyd bütün Peygamberlerin "Ülül Azim" olduklarını zira Allahın, böyle olanları Peygamber seçtiğini söylemiştir. Buna göre bütün Peygamberler "Ülül Azim" dir. Yani kendilerine yüklenen vazifeleri ifa etmekte tamamen kararlı ve ciddidirler.

MUHAMMED SURESİ

Muhammed suresi, otuz sekiz âyettir. 13. âyeti Hicret sırasında yolda, diğer âyetleri ise Medine'de nâzil olmuştur.

Bu mübarek sure, Allahı inkar eden ve insanları onun yolundan alıkoyanların amellerinin boşa çıkarıldığını iman edip salih ameller ileyenlerin ise günahlarının affedileceğini ve durumlarının düzeltileceğini beyan ederek başlıyor.

Sure-i celilede bundan sonra, savaşta kâfirlere karşı nasıl davranılacağı belirtiliyor ve onların boyunlarının vurulması, sindirilip perişan edildikten sonra esir alınmaları, çarpışma durduktan sonra da alınan esirlerin, istenirse fidye alınarak yahut da herhangi bir şey alınmadan serbest bırakılacağı ve savaşın sonuna kadar da bu taktiğin uygulanması gerektiği beyan ediliyor.

Allah teala,dilerse düşmanlarından, savaş yapmadan da intikam alabileceğini fakat savaşı emretmekle müminleri imtihan ettiğini açıklıyor. Ve Allah yolunda öldürülenlerin amellerinin hiçbir zaman boşa gitmeyeceğini haber veriyor.

Sure-i celilede, müminlere, Allahın dinine yardım ederlerse Allahın da onlara yardım edeceği ve ayaklarını sabit kılacağı haber veriliyor. İnkar edenlerin ise yüzüstü sürünecekleri ve amellerinin tamamen boşa çıkarılacağı beyan ediliyor. Ve bu inkarcıların, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önce geçmiş milletlerin âkıbetlerine bakmaları, helak olup giden o inkarcı milletlerin âkıbetine uğramamaları için inkarlarından vazgeçmeleri tavsiye ediliyor.

Bu surede, Resulullah (s.a.v.) hicreti sırasında, müşriklerin yaptıklarına karşı teselli ediliyor ve buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, gelmiş geçmiş nice ülkeler vardır ki, onların halkı, seni memleketinden çıkaran kimselerden daha güçlü ve daha kuvvetliydiler. Biz onları helak ettik de hiç yardıma koşanları olmadı." (1)

1- Mümin Suresi, âyet: 13.

Sure-i celilede, takva sahiplerine vaadedilen cennetin vasıfları açıklanmakta, bu cennette yaşayan takva sahipleriyle, cehennemde ebediyyen kalacak ve orada içecekleri kaynar sularla barsakları parçalanacak olan kâfirlerin, elbette bir olmayacakları haber verilmektedir.

Sure-i celilede, Kur'an-ı Kerimin emirlerine karşı kesin ve açık bir teslimiyet içinde bulunmayan müminlerin durumları beyan edilmektedir. Bu müminler "Keşke bir sure inse" diye temennide bulunuyorlar. Fakat içinde cihad emri bulunan bir sure inince de kalblerinde hastalık bulunan bu insanlar, Resulullah (s.a.v.)e, ölüm baygınlığındaki insanların baktığı gibi bakıyorlar. Cihad, zorlu bir iş olduğu, onun uğrunda can ve mal vermek gerektiği için bu onlara ağır geliyor. Halbuki mümine yakışan şey, verdiği sözü mutlaka yerine getirmesi, Kur'anın emirlerine harfiyyen uymasıdır. İşte bize bu surede bunlar da beyan ediliyor.

Sure-i celilede, biz müminlere bir harp stratejisi de çiziliyor. Ve buyuruluyor ki: "Ey iman edenler, üstün loduğunuz halde, düşmanlarınız karşısında gevşek davranıp da barış istemek zorunda kalmayın. Allah sizinle beraberdir. O, amellerinizin mükafaatını asla eksiltmez." (2) Düşmana karşı üstün olmak, ona üstün ve galip gelecek silahları hazırlamak esastır. Bu husus hiçbir zaman ihmal edilemez. Fakat düşman karşısında üstünlüğü elde etmişken gevşek davranmak, onu küçümsemek ve bazı hususları ihmal etmek gibi sebeplerle durumu aleyhe çevirip barış istemek zorunda kalmak ise çok büyük bir taktik hatasıdır. Bu hataya da asla düşmememiz emredilmektedir.

Sure-i celile, müminlerin, Allah yolunda harcamada bulunmaları gerektiğini, bunu yapmadıkları ve bazı emirlerden yüzçevirdikleri takdirde başlarına gelecek olanı beyan eden şu âyet-i kerime ile sona ermektedir: "İşte sizler, Allah yolunda mallarınızı harcamaya davet ediliyorsunuz. Ama içinizden kimisi cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse kendisine cimrilik etmiş olur. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Ama sizler muhtaçsınız. Eğer haktan yüzçevirirseniz, Allah, yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar." (3)

2- Mümin Suresi, âyet: 36
3- Mümin Suresi, âyet: 38

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾

1- Allah, inkar edenlere ve yolundan alıkoyanların amellerini boşa çıkarmıştır.

Allah, kendisinin birliğini inkar eden, kendisini bırakıp başkasına kulluk eden ve kendisine ibadet etmek isteyenleri yolundan alıkoyanların, dünyada iken yaptıkları amellerini boşa çıkarmıştır. Onlar, bu amellerinin karşılığında herhangi bir mükafaat alamayacaklardır.

*Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimenin Mekkeliler hakkında nâzil olduğunu ifade etmiş ve onların, akrabaları ziyaret, fakirlere yardım gibi amellerinin kendilerine hiçbir fayda vermeyeceğini söylemiştir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

2- Allah, iman edip salih ameller işleyenlerin ve rableri tarafından bir gerçek olarak Muhammed'e indirileni tasdik edenlerin günahlarını affetmiş ve durumlarını düzeltmiştir.

Allah, kendisine iman eden, emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih ameller işleyen ve Muhammed'e, rableri tarafından indirilen hak kitaba iman eden müminlerin günahlarını siler, onları bu günahlarından dolayı hesaba çekmez. Onların dünyada da âhirette de durumlarını düzeltir. Dünyada onları dostlarıyla birlikte bulundurur. Âhirette ise ebedi olarak kalacakları cennetlere koyar.

*Abdullah b. Abbas, bu âyet-i kerimenin Ensar hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِن رَّبِّهِمْ كَذَٰلِكَ
يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾

3- Bunun sebebi şudur: İnkar edenler bâtıl'a uymuşlar, iman edenler ise rablerinden gelen "Hak"ka uymuşlardır. İşte Allah, insanlara durumlarını böyle açıklar.

Kâfirlerin yaptıkları amelleri boşa çıkarıp, müminlerin kusurlarını affetmemizin sebebi: Kâfirlerin bâtıl yola götüren şeytana uymaları, iman edenlerin ise rableri tarafından kendilerine peygamber olarak gönderilen Muhammed'e ve ona indirilen Kur'ana uymalarıdır. Allah insanlara işte böylece misaller verir ve durumlarını açığa kavuşturur. Ve âkıbetlerinin ne olacağını onlara bildirir.

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا
بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ
وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

4- (Savaşta) kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alıp bağlayın. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya (teslim karşılığı) "Fidye" alın. Harp, ağırlığını kaybedip sona erinceye kadar, (kâfirlere karşı böyle davranın.) İşte kâfirler hakkında, Allahın hükmü budur. Eğer Allah dileseydi onlardan savaş yapmadan da intikamı alırdı. Fakat Allah (savaşı emretmekle) sizi birbirinizle imtihan ediyor. Allah kendi yolunda öldürülenlerin amellerini hiçbir zaman boşa çıkarmayacaktır.

Ey iman edenler, Allahı v epeygamberini inkar eden kâfirlerle savaş meydanında karşılaştığınız zaman onların boyunlarını vurun. Onlara tam galip gelip sindirdiğinizde de elinize esir düşenleri sıkıca bağlayın. Size karşı savaşma veya kaçıp kurtulma imkanı bulamasınlar. Bu esirleri ya bir lütuf olarak para almadan serbest bırakın veya serbest bırakma karşılığında fidye alarak onları teslim edin. Harp, ağırlığını ve dehşetini kaybedinceye kadar kâfirlere karşı böyle davranın. Eğer Allah dilerse sizler olmadan da kâfirlere galip gelir ve onlardan intikam alır. Fakat o size cihadı emretti ki sizi birbirinizle imtihan etsin. Kimlerin cihad ettiğini kimlerin de cihaddan geri durduğunu ortaya çıkarsın. İyi bilin ki Allah, kendi yolunda öldürülenlerin amellerini asla zayi etmeyecek ve onların karşılığını verecektir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, müminlere, savaş meydanında kâfirlerle savaşmalarını, onların boyunlarını vurmalarını ve onlara acımamalarını emretmektedir. Zira, böyle yapmadıkları takdirde kâfirler onların boyunlarını vurup onları ezeceklerdir.

Âyet-i kerimede yine, düşmana ağır kayıplar verdirildikten sonra düşmanın askerlerinin esir alınabileceği, esirlerin ise yerine göre karşılıksız yahut da fidye alınarak serbest bırakılabileceği ifade ediliyor. Âyet-i kerimenin, esirler hakkındaki bu hükmünün neshedilip edilmediği hakkında ihtilaf vardır.

İbn-i Cüreyc, Süddî, Katade, Dehhak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre, âyet-i kerimenin esirlerle ilgili bu hükmü "Mukaddes olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün." [4] âyetiyle neshedilmiş, artık müşriklerden esir alınmayacağı, onların savaşçılarının öldürüleceği ifade edilmiştir.

Abdullah b. Ömer, Atâ, Hasan-ı Basrî, Ömer b. Abdülaziz ve Hz. Ömer (r.a.)dan nakledilen bazı görüş ve uygulamalara göre âyet-i kerimenin, esirlerle ilgil olan bu bölümü neshedilmemiştir. Hükmü yürürlüktedir. Müminlerin emiri, düşmana ağır kayıplar verdirdikten sonra onun bazı askerlerini esir edebilir. Bu esirlerden dilediğini karşılıksız serbest bırakır dilediğini de fidye alarak serbest bırakabilir. Bu esirleri öldürüp öldüremeyeceği hususu ise ihtilaflıdır.

Taberi, bu âyet-i kerimenin neshedilmediğini, emirin, düşmanın ordusundan asker esir alabileceğini ve bu esirleri dilerse öldürebileceğini dilerse karşılık veya fidye alarak serbest bırakacağını söylemiştir. Zira Resulullah (s.a.v.) Bedir savaşından sonra bazı düşman askerlerini esir almış, Nadr b. el-Hâris ve Ukbe b. Ebi Muayt gibi bazılarını da öldürmüştür. Hanif oğullarının heyetinden olan ve müslümanlara esir düşen Sümame b. Usal gibi bazılarını da fidye almadan

4- Tevbe Suresi, âyet: 5

serbest bırakmış diğer bir kısım esirleri ise fidye alarak serbest bırakmıştır. Bu âyette üç şıktan sadece ikisi zikredilmiştir. Öldürme zikredilmemiştir. Zira müşrik esirlerin öldürülebilecekleri başka âyetlerde zikredilmiştir.

Âyet-i kerimede "Harp, ağırlığını kaybedip sona erinceye kadar kâfirlere karşı böyle davranın." buyurulmaktadır. Burada ifade edilen "Harbin, ağırlığını kaybetmesi"nden maksat, müslümanlara karşı savaşan müşriklerin, Allaha ortak koşmaktan vazgeçmeleri,, iman ederek İslama boyun eğmeleridir. Müşriklerle ancak boyun eğdikleri ve iman ettikleri takdirde savaşılmaz.

Mücahid, "Harp, ağırlığını kaybedinceye kadar" ifadesini "Hz. İsa'nın gökten inip İslamı hakim kılması zamanına kadar" şeklinde yorumlamıştır. Katade ise bu ifadeyi "Allaha eş koşma ortadan kalkıncaya kadar onlara böyle davranın."şeklinde yorumlamıştır.

Âyet-i kerimenin son bölümünde "Allah, kendi yolunda öldürülenlerin amellerini hiçbir zaman boşa çıkarmayacaktır." buyurulmaktadır. Katade'ye göre bu âyet-i kerime Uhut savaşı bittikten sonra Resulullah Uhud vadisinde iken nâzil olmuş, öldürülen müminlerin üstün dereceler elde etiklerini beyan etmiştir.

Uhud savaşında müminlerden bir kısmı öldürülmüş bir kısmı ise yaralanmıştır. İşte bunun üzerine müşrikler: "Ey Hübel putu, yücel." diye bağırmışlardır. Müslümanlar da onlara cevaben: "Allah daha yüce daha büyüktür." diye cevap vermişlerdir. Müşrikler tekrar: "Bir güne karşılık bir gün (Bedir'e karşı Uhud) savaş nöbetleşedir. Bizim "Uzza" putumuz da vardır. Sizin ise "Uzza"nız yoktur." diye bağırmışlardır. Bunun üzerine Resulullah: "Bizim dostumuz Allahtır. Sizin ise hiçbir dostunuz yoktur. İki taraftan öldürülenler farklıdır. Bizden öldürülenler diridirler ve rableri tarafından rızıklandırılmaktadırlar. Sizden öldürülenler ise cehennem ateşi içinde azap görmektedirler." diye cevap verdi.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) şehidliğin fazileti ile ilgili çeşitli hadis-i şerifler irad etmiştir. Bu husustaki hadis-i şeriflerinin birinde şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللهِ: سِتُّ خِصَالٍ: يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ، وَيَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَيُجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الأَكْبَرِ، وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ الْيَاقُوتَةُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا،

وَيُزَوَّجُ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ [الْعِينِ] وَيُشَفَّعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقَارِبِهِ.

"Şehidin Allah katında altı özelliği vardır. Kanının ilk damlası ile günahları affedilir. Cennetteki yerini görür. Kabir azabından kurtulmuş olur. Büyük korkudan (Kıyametin dehşetinden) emin olur. Başına vakar tacı giydirilir. Bu tacın yakutlarından her biri dünyadan ve ondaki şeylerden daha hayırlıdır. Şehit, yetmiş iki huri ile evlenir ve akrabalarından yetmiş kişiye şefaati kabul edilir." (5)

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝٥

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝٦

5-6- Allah onları ilerde doğru yola erdirecek, durumlarını düzeltecek ve onları, kendilerine tarif ettiği cennete koyacaktır.

Allah, kendi yolunda savaşanları, razı olacağı amellere muvaffak kılar. Dünya ve âhirette durumlarını düzeltir. Ve onları, tanıtmış olduğu cennetlerine koyar. Cennetliklerden herbiri cennetteki yerine gidince, orayı dünyadaki evi gibi tanıyacaktır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ۝٧

7- Ey iman edenler, eğer siz, Allahın dinine yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.

Ey iman edenler, eğer siz, kâfirlere karşı savaşarak, Allahın peygamberi olan Muhammed'e yardım eder ve böylece Allahın dinine yardım etmiş olursanız Allah da kâfirlere karşı size yardım eder ve sizi onlara galip getirir. Zira o, dinine yardım eden dostlarına çokça yardım edendir. Allah, sizin ayaklarınızı yerinde sağlamlaştırır. Düşmanlarınıza karşı size cesaret verir ve dönüp geri kaçmazsınız.

5- Tirmizî, K.Fadail el-Cihad bab: 25, Hadis no: 1663 / İbn-i Mâce, K.el-Cihad, bab: 16, Hadis no: 2799.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾

8- İnkar edenlere gelince: Yüzüstü sürünsün onlar. Allah, onların amellerini de boşa çıkarmıştır.

9- Bunun sebebi: Onların, Allahın indirdiklerini beğenmeyip çirkin bulmalarıdır. Dolayısıyla da Allah, onların amellerini heder etmiştir.

Allahın varlığını ve birliğini inkar eden kâfirler ise kahrolsun, rüsvay olsunlar. Allah onların amellerini iptal etmiştir. Çünkü onlar o amellerini şeytana itaat ederek işlemişlerdir. Kâfirlerin amellerinin boşa çıkarılmasının sebebi, Allahın Muhammed'e indirdiği Kur'anı kabul etmemeleri, ondan nefret etmeleri ve onu yalanlamalarıdır. Bu yüzden de Allah, onların dünyada iken yaptıkları amellerini iptal etmiştir.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾

10- Onlar yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önce geçmiş ümmetlerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Allah onları helak etmiştir. Kâfirler için de aynı âkıbet vardır.

Muhammed'i yalanlayan ve ona indirilen Kur'anı reddeden kâfirler, Şam ve Yemen gibi ülkelere yolculuk yapıp oralarda yaşamış olan "Semud" ve "Sebe'" kavimleri gibi inkarcı kavimlerin âkıbetlerinin ne olduğunu hiç görmezler mi? Allah onları, peygamberlerini inkar etmeleri sebebiyle yok etmiştir. Onların durumuna düşen kâfirlere de aynen onların cezası vardır. O halde ey Kureyş müşrikleri, onlardan ibret alıp inkarcılığınızdan ve ortak koşmaktan vazgeçin.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَاَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿١١﴾

11- Çünkü iman edenlerin dostu Allahtır. Kâfirlerin ise, hiçbir dostu yoktur.

Kâfirleri cezalandırmamızın, müminleri ise mükafaatlandırmamızın sebebi ise, bizim, müminlerin dostu olmamız kâfirlerin ise herhangi bir dostunun bulunmamasıdır.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَاْكُلُونَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾

12- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. İnkar edenler ise, dünyada zevk ve sefa içinde yaşarlar ve hayvanlar gibi yerler. Onların varıp kalacakları yer ise cehennem ateşidir.

Şüphesiz ki Allah, kendisine ve peygamberine iman eden ve salih amel işleyen müminleri, ağaçlarının altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Bu onun, müminlere iman etmelerine karşılık bir ikramıdır. Kâfirler ise dünyanın geçici nimet ve ziynetleriyle eğlenip dururlar. Hiçbir şeyi düşünmeden yeyip içerler. Böylece hayvanların derecesine düşerler. Fakat bunların, hayvanlardan farkı, varıp kalacakları yerin cehennem ateşi olmasıdır.

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي اَخْرَجَتْكَ اَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

13- Ey Muhammed, nice ülkeler vardı ki, seni içinden çıkardıkları ülkeden daha güçlü ve daha kuvvetliydiler. Biz onları, helak ettik de hiç yardıma koşanları olmadı.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah Mekke'den çıkıp Sevr dağındaki mağaraya gelince Mekke'ye doğru döndü ve şöyle dedi: "Sen bana, Allahın memleketlerinin en sevimli olanısın. Eğer müşrikler beni senden çıkarmamış olsalardı ben senden hiç çıkmazdım. Düşmanların en beteri, mukaddes topraklarında Allaha karşı düşmanlık edendir. Veya katilden başkasını öldürendir. Yahut cahiliye intikamı ile bir kimseyi öldürendir." Bunun üzerine Allah teala, peygamberine bu âyeti indirdi.

Görüldüğü gibi âyet-i kerime, Mekkelileri tehdit etmekte ve onların da, geçmiş ümmetlerdeki kâfirlerin âkıbetlerine uğrayacaklarını haber vermektedir.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾

14- Rabbinin gönderdiği apaçık bir "Delil"e dayananla, kötü ameli kendisine güzel gösterilen, bir olur mu? Bunlar, heva ve heveslerine uymuşlardır.

Hiç rabbi tarafından açık bir delili olan, rabbinin birliğini bilip ona, bile bile kulluk eden, itaat ettiği takdirde cennetle mükafaatlandırılacağını, isyan ettiği takdirde ise cehennem azabına sürükleneceğini idrak eden bir insanla, şeytanın kendisine çirkin amellerini süslü gösterdiği insan bir olur mu? Şeytanın, amellerini kendilerine süslü gösterdiği kimseler, herhangi bir bilgiye değil sadece heva ve heveslerine ve şeytanın arzularına tabi olurlar. Elbette ki bunlar Allah tarafından gönderilmiş bir ilme tabi olan müminler gibi olamazlar.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Rabbinin gönderdiği delile dayanan" kimseden maksadın Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu "Kötü ameli kendisine süslü gösterilen kimse"den maksadın ise Allaha ortak koşan müşrikler olduğu rivayet edilmiştir.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ
طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا
مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا

فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾

15- Takva sahiplerine vaadedilen cennetin vasfı şudur: Orada hiç bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren meşrubat nehirleri ve süzülmüş bal nehirleri vardır. Ayrıca onlar için orada her çeşit meyveler ve rableri tarafından mağfiret vardır. Şimdi cennette yaşayan bu müttakiler, cehennemde ebediyyen kalan, çok kaynar su içirilerek bağırsakları paramparça olan kimseler gibi midir?

Dünyada iken, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkan takva sahiplerine, âhirette verileceği vaadedilen cennetin vasıfları şöyledir: O cennette, değişip bozulmayan su ırmakları, herhangi bir hayvanın memesinden çıkmadığı için tadı bozulmayan süt ırmakları, sıkılarak yapılmadığı için içenlere zevk veren meşrubat ırmakları ve süzülmüş baldan ırmaklar vardır. Ayrıca cennetlikler için cennette hesaba çekilmeyeceklerdir. Hiç böyle olan bir takva sahibi kimse, ebedi olarak cehennem ateşinde kalan, kendilerine kaynar sular içirilen ve bu sularla barsakları parçalanan kimse gibi olur mu?

*Cehennemliklerin içtikleri su, başka bir âyet-i kerimede şöyle vasıflandırılmaktadır. "Zalimler, susuzluktan kavrulup yardım istediklerinde onlara, erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar. O, ne kötü bir içecektir." (6)

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰ إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

مَاذَا قَالَ آنِفًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾

16- Ey Muhammed, kâfirlerden bir cemaat seni dinlerler. Yanından ayrıldıkları zaman da, kendilerine ilim verilenlere: "Muhammed demin ne söylediydi?" derler. Allah, işte bunların kalblerini mühürlemiştir. Onlar heva ve heveslerine uymuşlardır.

6- Kehf Suresi, âyet: 29

*Münafıklar, Resulullahın yanına geliyor ve konuştuklarını gizliyormuş gibi davranıyor fakat onu hafife alarak dinlemiyorlardı. Onun yanından ayrıldıktan sonra da, onu dinleyen sahabilere: "Şimdi Muhammed ne konuştu?" diye soruyorlardı. Âyet-i kerime, münafıkların bu hallerini tasvir ediyor, onların kalblerinin Allah tarafından mühürlendiğini, kendilerine konuşulan sözleri anlamayacaklarını çünkü onların, heva ve heveslerine köle olduklarını beyan ediyor.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾

17- Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidayetini artırır ve onlara "Takva" bahşeder.

Ey Muhammed, Allahın, hakka uymaya muvaffak kıldığı, iman etmeye kalblerini açtığı kimselere gelince, Allah onların, imanlarını ve hidayetlerini daha da artırır. Ayrıca onlara, kendisinden korkmayı ilham eder.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala, Kur'anı kerimi indirince müminler ona iman ettiler. Böylece Kur'an onlar için doğru yolu gösteren bir rehber oldu. Daha sonra Allah, Kur'anın hükümleri arasında nasih ve mensuh'u beyane dince de müminlerin doğru yolu görmeleri iyice kuvvetlendi. İşte Allahın, onların hidayetlerini artırması budur."

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ

إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾

18- Onlar, kıyamet gününün, kendilerine ansızın gelip çatmasından başka bir şey mi beklerler? Bunun alametleri gelmiştir. Kıyamet ansızın kopunca ibret almaları neye yarar?

Allahın âyetlerini yalanlayan kâfir ve münafıklar, kıyametin aniden kopup, kendilerinin diriltilmesinden başka neyi beklerler? Onlar, kıyamet kopuncaya kadar, yaptıkları fenalıklardan vazgeçmezler. Kıyametin alametleri ise gerçekleşmiştir. Muhammed'in, peygamber olarak gönderilmesi, kıyamet alametlerinden biridir. Kıyamet ani olarak kopunca, Allahın âyetlerin yalanlayan bu

kâfirlerin, yaptıkları kötülükleri hatırlayıp onlardan ibret almaları kendilerine ne fayda sağlayacaktır? Onların o anda tevbe etmeleri, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır.

فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ ﴿١٩﴾

19- Ey Muhammed, bil ki, Allahtan başka ilah yoktur. Hem kendi günahlarının hem de mümin erkekler ve mümin kadınların günahları için Allahtan mağfiret dile. Allah, dolaştığınız yeri de, kalacağınız yeri de çok iyi bilir.

Ey Muhammed bil ki, Allahtan başka kendisine hakkıyla ibadet edilecek hiçbir ilah yoktur. Herşeyi yaratan ve herşeyin sahibi olan O'dur. Sen, rabbinden, geçmişteki günahlarının ve ona iman eden müminlerin günahlarının affını dile. Zira Allah, uyanıkken nerelerde ve nasıl hareket ettiğinizi de, yatıp dinlendiğiniz yeri de kaldığınız yeri de orada işlediğiniz amelleri de bilir.

*Ebu Hüreyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيْـرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ (وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ) فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ): إِنِّى لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ فِى الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً.

"Resulullah bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki ben, günde yetmiş kere Allahtan mağfiret diliyorum." (7)

Abdullah b. Ömer, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayete diyor.

يُحَدِّثُ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! تُوبُوا إِلَى اللهِ، فَإِنِّى أَتُوبُ، فِى الْيَوْمِ إِلَيْهِ مِائَةَ مَرَّةٍ».

7- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 47, Hadis no: 3259

"Ey insanlar, Allaha tevbe edin. Zira ben, Allaha günde yüz kere tevbe ediyorum." (8)

Abdullah b. Sercis diyor ki:

سمعت عبد الله بن سرجس قال أتيت رسول الله (ﷺ) فأكلت معه من طعامه فقلت غفر الله لك يا رسول الله فقلت استغفر لك قال شعبة أو قال له رجل قال نعم ولكم وقرأ واستغفر لذنبك وللمؤمنين والمؤمنات.

"Ben Resulullahın yanına vardım ve onunla birlikte onun yemeğinden yemek yedim. Sonra ona: "Ey Allahın Resulü, Allah seni affetsin." dedim. Bir adam: "Bu senin için af diledi ey Allahın Resulü." dedi. Resulullah: "Evet, bana da dilesin size de dilesin." dedi ve: "Hem kendi günahları hem de mümin erkekler ve mümin kadınların günahları için Allahtan mağfiret dile." âyetini okudu. (9)

Ebu Musa el-Eş'ari diyor ki:

عَنْ ابنِ أَبِي مُوسىٰ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) أَنَّهُ كَانَ يَدْعُو بِهٰذَا الدُّعَاءِ رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي كُلِّهِ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطَايَايَ وَعَمْدِي وَجَهْلِي وَهَزْلِي وَكُلُّ ذَٰلِكَ عِنْدِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Resulullah şöyle dua ederdi: "Ey rabbim, sen benim hatamı, cehaletimi, bütün işlerimdeki ileri gitmemi ve senin benden daha iyi bildiğin kusurlarımı affet. Allahım, sen benim hatalarımı da, kasten yaptıklarımı da, cehaletimi de şakamı da affet. Bütün bunlar bende mevcuttu. Allahım, sen benim geçmişte yaptıklarımı da gelecekte yapacaklarımı da, gizlediklerimi de açığa vurduklarımı da affet. Yarattıklarından dilediğini öne geçirecek dilediğini de geride bırakacak olan sensin. Sen herşeye kadirsin." (10)

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا

8- Müslim, K.ez-Zikr, bab: 42, Hadis no: 2702

9- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.82

10- Buhari, K.ed-Deavât, bab: 62 / Müslim, K.ez-Zikr, bab: 70, Hadis no: 2719

الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ
فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٠﴾
طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾

20-21- İman edenler: "Keşke bir sure indirilseydi." derler. İçinde cihad emri geçen, hükmü açık, kesin bir sure indirilince de kalblerinde hastalık bulunanların sana ölüm baygınlığındaki kimsenin başıkı gibi baktıklarını görürsün. Aslında itaat etmek ve güzel söz söylemek onlar için daha iyidir. Onlar, iş ciddiye binince Allaha verdikleri sözü hemen yerine getirselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.

Allah ve peygamberine iman edenler, "Allah tarafından bir sure indirirse de Allahın düşmanı olan kâfirlerle cihad etmemizi emretse" derler. Hükümleri açık seçik, emirleri kesin olan bir sure indirilip o anda müşriklerle savaşılması emredilince de, kalblerinde nifak ve şüphecilik hastalığı bulunan münafıklar bundan hoşlanmazlar. Onlar sana, kendilerini cihada göndermenden korktukları için ölüm baygınlığındaki kimsenin bakışı gibi bakarlar. Kalblerinde hastalık bulunan bu insanların, senin verdiğin emirlere itaat etmeleri ve güzel söz söyylemeleri kendileri için elbette ki daha iyi olurdu. İş ciddiye binip kâfirlerle savaşma emredilince, daha önce "Kâfirlerle savaşırız." şeklinde Allaha vermiş oldukları sözde durmaları kendileri için daha hayırlı olurdu.

*Taberi bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: İman eden müminler, Allah tarafından, cihadı emreden bir surenin indirilmesini ve böylece kâfirlerle cihad etmeyi dilerler. Bu hususta hükümleri değişmeyen bir sure indirilince, "İman ettik." diyenler, birbirlerinden ayrılırlar. Gerçek müminler bunu hoş karşılar,kalblerinde münafıklık hastalığı bulunan münafıklar ise korku içinde kalırlar. Öyle ki, sureyi okuyan Muhammed'e, âdeta ölüm baygınlığı içindeki kimsenin bakışı gibi bakarlar. İşte onların, korktukları başlarına gelsin. Halbuki bu münafıklar, sure inmeden önce: "Allah bize cihadı farz kılarsa biz onu dinler ve itaat ederiz." diyorlardı. İş ciddileşince, cihad etmeyi emreden surenin inmesi gerçekleşince de bocalamaya başladılar. Bu onların hoşlarına gitmedi. Onlar, sure inmeden önce Allaha verdikleri söze bağlı kalmış olsalardı elbette ki kendileri için dünyada da âhirette de daha hayırlı olurdu.

Katade diyor ki: "İçinde cihad zikredilen her sure muhkemdir ve neshedilmemiştir. Kur'anın, münafıklara en ağır gelen tarafı da burasıdır.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

22- Demek, idareyi elinize geçirdiğinizde yeryüzünde fesat çıkarmayı ve akrabalık bağlarını parçalamayı arzu ediyorsunuz?

*Taberi bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmektedir: Cihad âyeti inince, korkudan ölüm baygınlığı geçiren ey münafıklar, belki de sizler, Allahın indirdiği şeylerden yüzçevirir, kitabının hükümlerinden ayrılır ve Muhammed'in emirlerine sırt çevirirsiniz, yeryüzünde bozgunculuk çıkarırsınız. Orada inkara düşer haksız yere kan akıtırsınız. Ve cahiliye döneminde de olduğu gibi, akrabalık bağlarını koparırsınız. Halbuki Allah, İslamı göndererek sizleri birbirinize kaynaştırmış ve kalblerinizi birbirine ısındırmıştır.

Taberi ayrıca bu âyet-i kerimeyi, mealde verildiği şekilde izah edenlerin bulunduğunu da söylemiştir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

23- İşte onlar, Allahın lanetlediği (rahmetinden kovduğu), kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimselerdir.

İşte yeryzünde bozgunculuk çıkaran ve akrabalık bağını koparan bu insanlar, Allahın, lanetine uğratarak rahmetinden uzaklaştırdığı ve öğütlerine karşı kulaklarını sağırlaştırdığı, delillerine karşı gözlerini kör ettiği kemselerdir. Bunlar, çevrelerinde bulunan delilleri görüp ibret almazlar.

*Bu âyet-i kerime, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların ve akrabalık bağlarını koparanların, Allahın lanetine uğradıklarını, gözlerinin kör, kulaklarının sağır edildiğini beyan etmektedir. Bu da, bu günahların, büyük günahlardan olduğunu göstermektedir.

Peygamber efendimiz, bozgunculuk çıkarma ve akrabalık bağını koparma günahları hakkında şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرَ أَنْ يُعَجِّلَ اللهُ تَعَالَى لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا يَدَّخِرُ لَهُ فِي الآخِرَةِ مِثْلُ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ

"Hiçbir günah yoktur ki, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve akrabalık bağını koparmak kadar, Allah tarafından âhiretteki cezası ertelenmesine rağmen dünyadaki cezasının derhal verilmesine daha layık olsun." (11)

11- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 43, Hadis no: 4902 / Tirmizî, K.el-Kıyame, bab: 57, Hadis no: 2511

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

24- Onlar, Kur'anı hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa kalblerinde kilitler mi var?

Bu münafıklar, Allahın, Muhammed'e indirdiği Kur'anda kendilerine bildirmiş olduğu âyetleri hiç düşünüp ibret almazlar mı? Kendilerinin yanlış yolda olduklarını idrak etmezler mi? Yoksa onların kalbleri, Allah tarafından kilitlenmiş de kendilerine söylenenleri anlamaz mı olmuşlar?

*Halid b. Madan diyor ki: "İnsanın aslında dört gözü vardır. İki gözü, kafasında bulunan ve herkes tarafından görünen gözleridir. Bunlar, dünya maişetini sağlamak içindir. Diğer iki gözü ise kalbindedir. Bunlar da dini ve Allahın vaad ettiği gaip âlemi içindir. Allah bir kulu için hayır dilediği zaman, kalbinde bulunan o iki gözü görür hale getirir. Hayırın dışında başka bir şey dilediği zaman ise kalbindeki bu iki gözünü silme kör eder. İşte Allah tealanın "Yoksa kalblerinde kilitler mi var?" kelamı buna işaret etmektedir.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ
سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

25- Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktann sonra tekrar eski inkarlarına dönenlerin yaptıklarını şeytan, kendilerine hoş göstermiştir. Ve hayallerle aldatmıştır.

Doğru yol kendilerine açığa çıktıktan ve gerçeği gördükten sonra sapıklığı tercih ederek, gerisin geri dönerek dinden çıkıp tekrar kâfir olanlara, şeytan bu yaptıklarını süslü göstermiş ve onları sapıklığa sürüklemiştir. Allah da onlara, dünyada mühlet vermiştir.

*Katade'ye göre,bu âyette sıfatları zikredilen insanlardan maksat, ehl-i kitaptır. Zira onlar, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğini bildikleri halde onu kabul etmemiş, inkar etmişlerdir. Böylece inkarcılığa düşmüşlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Dehhak'a göre ise burada ifade edilen "Dinden dö-

nen insanlar"dan maksat, münafıklardır.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş ve buna delil olarak bundan sonra gelen âyeti göstermiştir.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ
الْأَمْرِ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

26- Çünkü onlar, Allahın indirdiklerini beğenmeyenlere: "Biz size, ilerde bazı hususlarda itaat edeceğiz." dediler. Halbuki Allah, onların gizlediklerini biliyor.

Şeytanın bunlara yaptıklarını süslü göstermesinin ve Allahın bunlara mühlet vermesinin sebebi, bu insanların Allahın, kâfirlerle savaşmayı emreden hükümlerini sevmeyen kimselere "Biz size, Allahın emirlerine karşı gelecek bazı hususlarda itaat edeceğiz." demeleridir. Allah, bu iki münafık güruhun da gizlediklerini çok iyi bilmektedir.

*Âyet-i kerime, cihad etmeyi sevmeyen münafıklara, diğer bir kısım münafıkların gelerek, cihad etmemekte onlarla beraber olacaklarını söylediklerini beyan ediyor ve bu davranışlarıyla şeytanın aldatmalarına kapıldıklarını bildiriyor.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

27- Ya melekler, yüzlerine ve arkalarına vura vura, canlarını alırken halleri nice olacak?

*Allah teala bu âyet-i kerimede meleklerin, kâfir ve münafıkların canlarını dehşetli bir şekilde alacaklarını, öyle ki canlarını alırken yüzlerine ve arkalarına vuracaklarını beyan ediyor.

Kur'an-ı Kerimede bu âyet-i kerimeye benzeyen diğer bir âyette şöyle bu-

yurulmaktadır. "Melekler "Tadın yakıcı azabı" diyerek kâfirlerin yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken bir görseydin." (12)

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ
أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

28- Çünkü onlar, Allahı gazaplandıracak şeylere uydular ve onun rızasını karşılamadılar. Bunun üzerine Allah da onların amellerini boşa çıkarıverdi.

Kâfir ve münafıkların, can verirken melekler tarafından dövülmelerinin sebebi, onların, Allahı gazaplandıran şeytana uymaları ve Allahın razı olacağı cihadı sevmemeleridir. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır. Çünkü onlar, Allahı razı edecek ameller işlememişlerdir.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾
وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

29- Yoksa, kalblerinde hastalık olanlar, Allahın, kalblerindeki kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?

30- Ey Muhammed, eğer dileseydik o münafıkları sana gösterirdik. Sen de onları simalarından tanırdın. Şüphesiz sen, onları sözlerinin edasından tanırsın. Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilir.

*Yoksa münafıklar, Allahın kendilerini müminlere tanıtmayacağını mı

12- Enfal Suresi, âyet: 50

sanıyorlar? Bilakis, Allah teala onların durumlarını ortaya koyacak ve onları rüsvay edecektir. Eğer Allah dilemiş olsaydı münafıkları Resulullaha gösterirdi. O da onları tanımış olurdu. Fakat Allah, münafıkları, peygamberine, ağızlarından akan laflarıyla ve İslama ters olan davranışlarıyla tanıttı. Nitekim Allah teala Tevbe suresini indirmiş, münafıkların yaptıkları kötülükleri zikretmiş ve onları rüsvay etmiştir. Bu sebeple Tevbe suresine "Rüsvay eden sure" adı da verilmiştir.

Tevbe suresinin bir âyetinde Allah teala peygamberine, münafıkların cenaze namazını kıldırmamasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "O münafıklardan biri ölürse, sakın cenaze namazını kılma. Kabrinin başında durma. Çünkü bunlar, Allah ve peygamberini inkar etmişler ve dinden çıkmış olarak ölmüşlerdir." (13) Diğer bir âyetinde ise, Resulullahın, münafıkları cihada götürmemesi emredilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: "Eğer Allah, bu cihaddan sonra tekrar seni, geri kalan bu topluluğa döndürür de, onlar da seninle cihada çıkmak için izin isterlerse, onlara şöyle de: "Benimle beraber bir daha çıkmayacaksınız. Düşmana karşı benimle beraber savaşmayacaksınız. Çünkü daha önce savaşa çıkmayıp oturmayı istediniz. O halde geriye kalanlarla beraber oturun." (14)

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَا أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

31- İçinizden mücahidleri ve sabredenleri belirtelim diye, sizleri mutlaka imtihan ederiz. Haberlerinizi de denetleriz.

Ey müminler, biz sizleri, savaşmakla ve Allahın düşmanlarına karşı cihad etmekle imtihan ederiz ki, içinizden mücahid olanları ve düşmana karşı savaşmakta sabredenleri dostlarına tanıtalım. İçinizde, basiret sahibi olan müminler, bunları münafıklardan ayırdetmiş olsunlar. Sizlerin haberlerinizi de denetleriz ki doğru söyleyeninizi yalan söyleyeninizden ayırdetmiş olalım.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: Allah teala, bu âyet-i kerime ve buna benzeyen: "Şüphesiz ki biz sizi, biraz korku, açlık, mal, can ve ürün eksikliğiyle imtihan edeceğiz.." (15) âyetinde dünyanın imtihan yurdu oluğunu müminlere

13- Tevbe Suresi, âyet: 84
14- Tevbe Suresi, âyet: 83

bildirmekte, onları, dünyadayken imtihan edeceğini haber vermekte ve onlara, sabretmelerini emretmektedir.

Sonra Allah teala, müminlerin gönlünü hoşnut etmek için, peygamberlerini ve seçkin kullarını da bu dünyada imtihan ettiğini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Sizden öncekilerin başına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannediyorsunuz? Onlara yoksulluk ve sıkıntılar dokunmuştu ve şiddetle sarsılmışlardı. Öyle ki, peygamber ve onunla beraber iman edenler: "Allahın yardımı ne zaman gelecek?" demişlerdi. Bilin ki, Allahın yardımı çok yakındır."[16]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ
الْهُدٰى لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾

32- Şüphesiz inkar edenler, insanları Allahın yolundan alıkoyanlar ve kendilerine hidayet yolu belli olduktan sonra peygambere karşı gelenler, Allaha hiçbir zarar veremeyeceklerdir. Allah, onların amellerini boşa çıkaracaktır.

Allahın birliğini inkar edenler ve peygamberleriyle göndermiş olduğu hak dinden insanları alıkoyanlar, Muhammed'in hak peygamber olduğu ortaya çıktıktan sonra ona karşı savaşanlar ve ona eziyet edenler, iyi bilsinler ki, Allaha hiçbir zarar veremezler. Allah, emrini mutlaka yerine getirir. Peygamberine yardım eder, onu muzaffer kılar. Ona karşı gelenlerin dünyada yapmış oldukları amellerini ise boşa çıkarır. Yaptıkları ameller âhirette kendilerine hiçibir fayda vermez olur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾

33- Ey iman edenler, Allaha itaat edin. Peygambere itaat edin. Sakın amellerinizi heder etmeyin.

Ey, Allaha ve peygamberine iman edenler, emir ve yasaklarında Allaha itaat edin ve peygambere itaat edin. Allahın ve peygamberin emir ve yasakları-

15- Bakara Suresi, âyet: 155
16- Bakara Suresi, âyet: 214

na karşı gelerek işlediğiniz salih amelleri iptal ettirmeyin.

*Katade diyor ki: "Sizden kim, yapmış olduğu salih ameli, işleyeceği kötü bir amelle iptal ettirmemeye gücü yeterse iptal ettirmesin. Zira hayırlar şerleri giderdiği gibi şerler de hayırları giderir. Amellerin durumu neticelerine göredir.

Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir görüşe göre, müminlerin yaptıkları salih amellerin iptal edilmesi, dinden çıkmalarıyla olur.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ
اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

34- İnkar edip insanları Allahın yolundan uzaklaştıranları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla affetmeyecektir.

Allahın birliğini inkar eden, Allaha ve peygamberine iman etmek isteyenleri yoldan çıkarıp iman etmelerine engel olan sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla affetmeyecektir. Allah, onları âhirette mutlaka cezalandıracak ve yaratıkları, huzurunda rüsvay edecektir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kâfirlerin ilahi affa mazhar olamayacaklarını beyan etmektedir.

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ
أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

35- Ey iman edenler, üstün olduğunuz halde düşmanlarınızın karşısında gevşek davranıp da barış istemek zorunda kalmayın. Allah sizinle beraberdir. O, amellerinizin mükafaatını asla eksiltmez.

Ey iman edenler, sizler daha güçlü kuvvetli iken, müşriklerle cihad etmekte gevşemeyin. Onlarla savaşmaktan çekinmeyin. Onları barış yapmaya davet etmeyin. Zira Allah, sizinle beraberdir. O, düşmanlarınıza karşı size yardım eder ve yapmış olduğunuz amellerinizde size haksızlık yapmaz. Mükafaatlarınızı tam olarak verir.

*Katade bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Ey iman edenler, sizler Allaha daha yakın iken düşmanlarınız ile savaşmakta gevşeyip onları barış yapmaya davet etmeyin"

İbn-i Zeyd ise kâfirlerle cihad etmeyi ve savşamayı emreden âyet-i kerimeler indikten sonra bu âyetin neshedildiğini, artık müminlerin kâfirlerle barış yapmalarına ihtiyaç kalmadığını söylemiştir.

إِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا
يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾

إِنْ يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾

36- Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer iman eder ve Allaha karşı gelmekten sakınırsanız, Allah size mükafaatlarınızı eksiksiz verir. O, sizden, mallarınızın tamamını sarfetmenizi de istemez.

37- Eğer Alah, mallarınızın tamamını isteyip sizi sıkıştırsaydı cimrileşirdiniz, Allah da kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

*Taberi diyor ki: "Allah teala, mümin kullarını, düşmanlarına karşı cihad etmeye, mallarını ve canlarını, küfür ehli ile savaşta harcamaya teşvik ederek buyuruyor ki: "Ey iman edenler, Allahın ve sizin düşmanlarınız olan kâfirlere karşı savaşın. Dünya sevginiz sizi savaştan alıkoymasın. Zira dünya hayatı ancak bir oyuncak ve bir eğlenceden ibarettir. Dünya hayatı sararıp solar , kırılıp dökülür. Onun vebali ise dünyada yaşayanın alnında bir ar ve boynunda bir yük olarak kalır. Dünya hayatının kula faydalı olacak yönü, ondan, Allahın yolunda ve Allahın rızasını talep için yapılan amellerdir, Eğer sizler dünyada iman ederek Allahın rızasını talep için amel eder, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkacak olursanız işte dünyadan elinizde kalan bu olur. Zira Allah, bu amellerinizin mükafaatlarını eksiksiz verir. Hiçbir şeyin fayda vermediği bir günde sizler bu amnellerinizden faydalanmış olursunuz. Rabbiniz sizden, kendisini birlemenizi, ona ortak koşmamanızı ve sadece ona itaat etmenizi ister. O, sizlerden, kazandığınız mallarınızı ona vermenizi istemez. Şayet bunu isteyecek olsa sizi sıkıştırır ve yorar. Sizler de ona karşı cimri davranırsınız ve böylece Allah, kinlerinizi ortaya çıkarmış olur.

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟ أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾

38- İşte sizler, Allah yolunda mallarınızı harcamaya davet ediliyorsunuz. Ama içinizden kimisi cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse, kendine cimrilik etmiş olur. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, ama sizler muhtaçsınız. Eğer haktan yüzçevirirseniz, Allah, yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar.

Ey müminler, sizler öyle kimselersiniz ki, Allahın düşmanlarına karşı cihad etme yolunda mallarınızı harcamaya çağırılıyorsunuz, fakat içinizden bazılarınız bu hususta cimrilik ediyor. Cimrilik eden, kendi aleyhine cimrilik etmiş olur ve o kimsenin cimriliği kendi nefsinden kaynaklanmıştır. Şunu da iyi bilin ki Allah zengindir. Hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Sizler ise devamlı olarak ona muhtaç olan kullarısınız. Size, mallarınızı kendi yolunda harcamanızı emretmesi, onun karşılığında sizi mükafaatlandırmak istemesindendir. Yoksa onlara ihtiyacı olduğundan değildir. Ey insanlar, şayet sizler, Muhammed'n getirdiği dinden döner ve mürted olursanız, Allah sizi helak eder, yerinize şeriatını ayakta tutan başka bir kavim getirir. Sonra onlar da mallarını Allah yolunda harcamakta cimrilik yaparak sizin gibi olmazlar. Bilakis Allahın emirlerine uyarlar.

Âyet-i kerimede, insanların, mallarını Allah yolunda cihad etmeye harcamadıkları ve İslam dininden dönüp irtidat etmeleri halinde yerlerine, Allahın dinini ayakta tutan başka bir kavmin getirileceği beyan edilmektedir. Bu kavmin hangi milletten olacağı hakkında iki görüş zikredilmiştir.

Bu görüşlerden birincisi, bu kavmin Farslardan olacağı şeklindedir. Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) : يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ ذَكَرَ اللهُ إِنْ تَوَلَّيْنَا اسْتُبْدِلُوا بِنَا ثُمَّ لَمْ يَكُونُوا أَمْثَالَنَا؟ قَالَ:

وَكَانَ سَلْمَانُ بِجَنْبِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فَخِذَ سَلْمَانَ قَالَ: هَذَا وَأَصْحَابُهُ، وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ كَانَ الإِيمَانُ مَنُوطاً بِالثُّرَيَّا لَتَنَاوَلَهُ رِجَالٌ مِنْ فَارِسَ.

"Resulullahın sahabilerinden bazı kimseler şöyle dediler: "Ey Allahın Resulü, Allahın, biz dinden döndüğümüz takdirde yerimize getireceğini bildirdiği ve onların da bizim gibi olmayacaklarını haber verdiği insanlar kimlerdir?" Bu sırada Selman, Resulullahın yanında bulunuyordu. Resulullah Selman'ın dizine vurdu ve buyurdu ki: "Bu ve bunun arkadaşlarıdır. Ruhum, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, iman Süreyya yıldızına asılacak olsa Farsdan bir kısım kişiler ona ulaşacaklardır." (17)

Diğer bir kısım âlimlere göre ise Allahın dinini ayakta tutacak olan bu kavim, Yemen'den çıkacaktır.Raşid b. Sa'd, Abdurrahman b. Cübeyr ve Şüreyh b. Ubeyd bu görüştedirler.

17- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 47, bab: 3, Hadis no: 3261.

FETİH SURESİ

Fetih suresi, yirmi dokuz âyettir ve Medine'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile, Resulullah (s.a.v.)e müjde ile başlıyor ve buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik." (1)

Bu fetih müjdesi Resulullaha, Hudeybiye musalahasını yaptıktan sonra Medine'ye dönerken veriliyor ve yapılan anlaşmanın sonunda fetih ve zaferin muhakkak olduğu beyan ediliyor.

Allah teala bu surede müminlere, gökten askerleriyle yardım edeceğini haber veriyor ve buyuruyor ki: "Göklerin ve yerin askerleri Allahındır." (2) Allahın bu askerleri, kendi yolunda çarpışan mümin kullarına yardım edecektir.

Sure-i celilede, müminler Resulullaha biat etmeye çağırılıyor ve bu biatın aynı zamanda Allaha biat demek olacağı beyan ediliyor ve buyuruluyor ki: "Muhakkak sana biat edenler, ancak Allaha biat etmişlerdir..." (3)

Sure-i celilede bundan sonra, Resulullah ile birlikte savaşa çıkmayan Bedevilerin durumu beyan ediliyor ve onların, zihinlerinde Allaha karşı beslendikleri kötü zanları ortaya çıkarılıyor.

Yine sure-i celilede, özürleri sebebiyle savaşa katılamayanların durumu anlatılıyor ve bu özürlerinden dolayı affedildikleri haber veriliyor.

Allah teala, Hudeybiyede bir ağacın altında, sahabenin Resulullaha yaptıkları biattan ve onu yapanlardan razı ıolduğunu haber vererek buyuruyor ki: "Şüphesiz Allah, o ağacın altında sana biat eden müminlerden razı oldu.. (4)

Sure-i celile, Muhammed ümmetinin üstün vasıflarını beyan ederek sona eriyor.

1- Fetih Suresi, âyet: 1
2- Fetih Suresi, âyet: 4
3- Fetih Suresi, âyet: 10
4- Fetih Suresi, âyet: 18

SURENİN FAZİLETİ

Ömer b. el-Hattab'dan şu hadis rivayet edilmektedir: Eslem diyor ki:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) كَانَ يسيرُ في بَعْضِ اَسْفَارِهِ وعُـمَرُ بنُ الْخطَّاب يَسيرُ مَعَهُ لَيْلاً فَسَأَلَهُ عُـمَرُ بنُ الْخَطَّاب عَنْ شَيْءٍ فَلَمْ يُجِبْهُ رَسُـولُ اللهِ (ﷺ) ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ فَقَالَ عُـمَرُ بنُ الْـخَطَّابِ ثَكِلَتْ اُمُّ عُمَـرَ نَزَرْتَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) ثَلاَثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ لاَ يُجِيبُكَ قَالَ عُمَرُ فَحَرَّكْتُ بَعِيرِى ثُمَّ تَقَدَّمْتُ اَمَامَ النَّاسِ وَخَشِيتُ اَنْ يَنْزِلَ فِيَّ الْقُـرْآنُ فَمَا نَشِبْتُ اَنْ سَمِعْتُ صَارِخاً يَصْرُخُ بِي فَقُلْتُ لَقَدْ خَشِيتُ اَنْ يَكُونَ نَزَلَ فِيَّ قُرْآنٌ فَجِئْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَقَدْ اُنْزِلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةَ سُورَةٌ لَهِيَ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَرَأَ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً

"Resulullah, bir yolculuğu sırasında yürürken, geceleyin Ömer de onunla birlikte yürüyordu. Ömer b.el-Hattab ondan bir şey sordu. Resulullah ona cevap vermedi. Tekrar sordu Resulullah yine cevap vermedi. Tekrar sorud Resulullah yine cevap vermedi. Bunun üzerine Ömer kendi kendine şöyle dedi: "Ey Ömer, annen seni kaybetsin. Resulullaha üç kere ısrar ettin o hiç birinde sana cevap vermedi." Ömer b. el-Hattab diyor ki: "Sonra devemi sürdüm insanların önüne geçtim. Hakkımda âyet ineceğinden korktum. Çok geçmedi ki bir kişinin beni çağırdığını duydum. Korktum ki hakkında bir âyet indi. sonra Resulullahın yanına vardım ve ona selam verdim. Resulullah bana şöyle dedi: "Bu gece bana bir sure indirildi. O benim için, güneşin, üzerine doğduğu her şeyden daha sevimlidir. Sonra Resulullah Fetih suresini okudu. (5)

5- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 48, bab: 1.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُب۪ينًاۙ ﴿١﴾

لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا
مُسْتَق۪يمًاۙ ﴿٢﴾

وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَز۪يزًا ﴿٣﴾

1- Ey Muhammed, biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik.

2-3- Allah, bu fethi sana, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamak, üzerine olan nimetini tamamlamak, seni dosdoğru bir yola iletmek ve seni şanlı bir zaferle muzaffer kılmak için ihsan etti.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz sana, kavminin kâfirlerinden, sana karşı gelen ve sana düşmanlık besleyenlere karşı ve dinleyen ve kendisine ulaşan için apaçık olan bir hüküm verdik. Senin onlara galip gelmene ve onlara karşı muzaffer olmana karar verdik. Böylece rabbinin senin lehine vermiş olduğu ve sana fetih bahşetmesinden dolayı rabbine şükredesin, ona hamdedesin ve onu tesbih edesin ve ondan, günahlarının affını dileyesin. O da senin şükretmene ve af dilemene karşılık Mekke'nin fethinden önce ve sonra işlediğin günahları affetsin. Seni düşmanlarına galip getirerek, ünyada şanını yükselterek ve günahlarını affederek sana bahşettiği nimetlerini tamamlasın. Seni, dosdoğru bir yol olan İslam dinine iletsin. Ve sana, diğer düşmanlarına karşı da şanlı bir zafer versin.

*Taberi, bu âyet-i kerimeleri izah ederken Nasr suresini göz önünde bulundurarak izah ettiğini söylemekte ve Resulullahın affedilme sebebinin, fetihten sonra onun Allahtan af dilemesi ve verdiği nimetlere şükretmesi olduğunu söylemektedir.

Burada zikredilen "Fetih"ten maksat, Mekke'nin fethi olmayıp onun fethine zemin hazırlayan Hudeybiye musalahasıdır.

Resulullah, hicretin altıncı yılında Zilkade ayında Umre yapmak üzere Medine'den hareket edip Mekke'nin yakınlarında bulunan Hudeybiye'ye kadar gitmiştir. Resulullahın geldiğini haber alan Mekkeli müşrikler, küçük düşeceklerini ileri sürerek onun ve arkadaşlarının Kâbeyi ziyaret edip Umre yapmalarına engel olmuşlar ve Resulullah ile on yıllık bir barış antlaşması yapmayı teklif etmişler ve bir yıl sonra da Umre yapılmasına müsaade edeceklerini vaadetmişlerdir. Resulullah, dış görünüşüyle çok ağır şartlar taşıyan bu barış teklifini, gelecekte müslümanların lehine olacağı için kabul etmiş ve Hudeybiye musalahasını imzalamıştır. Böylece Umre için götürdükleri kurbanlarını Hudeybiye'de keserek anlaşma gereği geri dönmüşlerdir. İşte Hudeybiye'den Medine'ye dönerken bu sure nâzil olmuş ve Hudeybiye anlaşmasını bir fetih olarak vasıflandırmıştır.

Bera b. Âzib (r.a.) diyor ki:

عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ تَعُدُّونَ اَنْتُمُ الْفَتْحَ فَتْحَ مَكَّةَ وَقَدْ كَانَ فَتْحُ مَكَّةَ فَتْحاً وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ الرِّضْوَانِ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ

"Siz bu fethi, Mekke'nin fethi olarak mı kabul ediyorsunuz? Evet, Mekke'nin fethi bir fetihtir fakat bizler, Hudeybiye günü yapılan "Bey'at-ı Rıdvan"ı fetih kabul ediyorduk." (6)

Abdullah b. Mes'ud ve Cabir b. Abdullah da âyette zikredilen "Fetih"ten maksatın Hudeybiye musalahası olduğunu söylemişlerdir.

Âyet-i kerimede, Allah tealanın, Hz. Muhammed (s.a.v.)in geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği beyan edilmektedir. Buna rağmen Resulullah bütün ibadetlerini diğer müminlerden daha fazla olarak eda etmiş ve böylece rabbine şükrünü ifa etmiştir.

Muğire b. Şube diyor ki:

سَمِعَ الْمُغِيرَةَ يَقُولُ قَامَ النَّبِيُّ (ﷺ) حَتَّى تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ فَقِيلَ لَهُ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ

6- Buhari, K.el-Mağazi,bab: 35

مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَفَلا أَكُونُ عَبْداً شَكُوراً

"Resulullah ayağa kalkıp namaz kılardı. Öyle ki ayakları şişerdi. Bir gün ona denildi ki: "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir. (Neden bu kadar çok namaz kılıyorsun?) Resuullah şöyle cevap vermiştir: "Ben, şükreden bir kul olmayayım mı?" (7)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَفَطَّرَ قَدَمَاهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ لِمَ تَصْنَعُ هَذَا يَا رَسُولَ اللهِ وَقَدْ غَفَرَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَفَلا أُحِبُّ أَنْ أَكُونَ عَبْداً شَكُوراً

"Resulullah (s.a.v.) geceleri namaz kılardı. Öyle ki ayakları yarılırdı." Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, bunu neden yapıyorsun? Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir." Resulullah şu cevabı verdi: "Ben, şükreden bir kul olmayı istemiyeyim mi?" (8)

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٤﴾

4- İmanlarına iman katmak için, müminlerin kalblerine huzur ve sükunet indiren O'dur. Göklerin ve yerin askerleri Allahındır. Allah, herşeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allaha ve Resulüne iman eden müminlerin kalblerine sükunet ve güveni sindiren Allahtır. Böylece daha önce iman ettikleri farzların yanında yeni farz kılınan hükümlere de iman etsinler. Böylece imanları artmış olsun.

7- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 48, bab: 2

8- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure, 48, bab: 2

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Burada müminlerin kalbine indirildiği beyan edilen sükunetten maksat, Allahın rahmetidir. "İmanlarına iman katmak."tan maksat ise şudur: Allah (c.c.) peygamberi Muhammed (s.a.v.)i Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına şahadet getirme emriyle gönderdi. Müminler bunu kabul edince namaz farz kılındı. Ona da iman ettiler. Sonra buna ilaveten oruç farz kılındı ona da iman ettiler. Daha sonra buna ilave olarak zekât farz kılındı ona da iman ettiler. Daha sonra buna ilaveten Hac farz kılındı ona da iman ettiler. Sonra Allah onların dinlerini tamamladı ve buyurdu ki: "Bugün dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve din olarak size İslamı seçtim.." (9)

İşte Abdullah b. Abbas, müminlerin imanlarının artmasını bu şekilde izah etmiştir. Allah teala, âyet-i kerimede, göklerin ve yerin askerlerinin kendisine ait olduğunu beyan etmektedir. Böylece Hudeybiye sulhünden sonra kalblerine sükunet indirilen müminlerin maneviyatlarını yükseltmektedir. Zira Allah teala tek bir melekle, kâfirlerin tümünü yok ettirebilir.

لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾

5- Allah, bu fethi sana, iman eden erkeklerle kadınları, içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere koymak ve yaptıkları kötülükleri silmek için ihsan etti. İşte bu, Allah nezdinde büyük bir kurtuluştur.

Ey Muhammed, Allah sana apaçık bir zafer ihsan etti ki sen rabbine, bu zafere karşılık şükredesin ve ona hamdedesin. O da senin bu şükür ve hamdine karşılık geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiş olsun. Yine Alah sana bu apaçık fethi ihsan etti ki, mümin erkek ve kadınlar, rablerinin kendilerine lutfettiği bu fethe ve müşriklere galip gelmeye karşılık rablerine şükredip hamdetsinler. Rableri de onları altından ırmaklar akan ve içinde ebedi kalacakları cennetlere koysun. Salih amellerine karşılık kötü amellerini affetsin. İşte Allahın müminlere vaadettiği bu nimetlere erişmek, Allah katında en büyük kurtuluştur.

*Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Enes b. Mâlik'ten şunlar rivayet edilmektedir. Enes diyor ki: "Şüphesiz ki biz sana apaçık bir fetih verdik." âyetindeki fetihten maksat, Hudeybiye musalahasıdır. Bu âyet inince Resululla-

9- Mâide Suresi, âyet: 3

hın sahabileri kendisine şöyle dediler: "Fethin sana ihsan edilmesi ve geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanması sana mübarek olsun. Ya bizim için ne var?" Bunun üzerine Allah teala: "Allah bu fethi sana, iman eden erkeklerle kadınları içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere koymak ve yaptıkları kötülükleri silmek için ihsan etti." âyetini indirdi.

وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ
ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾

6- Ayrıca Allah bu fethi sana, Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklerle müşrik kadınları azaba uğratmak için ihsan etti. Onların, müminler hakkında temenni ettikleri kötülükler kendi başlarına gelsin. Allah, onlara gazap etmiş, lanetlemiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır. O ne kötü varılacak bir yerdir.

Ey Muhmammed, Allah sana apaçık bir fethi ihsan etti ki bu fetih sayesinde seni affetsin, mümin erkek ve mümin kadınları cennetlere koysun. Münafık erkek ve münafık kadınlara azap etsin. Zira Allah, sana fethi ihsan ederek münafıkları ve müşrikleri susturmuş olur. Sizin mağlup olacağınız şeklindeki beklentilerini ortadan kaldırmıştır. Âhirette de onları, içinde ebedi olarak kalacakları cehenneme koyacaktır. Onları felaketler beklemekterir. Allah onlara gazap etmiş ve lanetine uğratmıştır. Onlar için cehennemi hazırlamıştır. Cehennem ne kötü varılacak bir yerdir.

Ey Muhammed, Allah sana apaçık bir fethi ihsan etti ki bu fetih sayesinde seni affetsin, mümin erkek ve mümin kadınları cennetlere koysun. Münafık erkek ve münafık kadınlara ve Allaha karşı kötü zan besleyen müşrik erkek ve müşrik kadınlara azap etsin. Zira Allah, sana fethi ihsan ederek münafıkları ve müşrikleri susturmuş olur. Sizin mağlup olacağınız şeklindeki beklentilerini ortadan kaldırmıştır. Âhirette de onları, içinde ebedi olarak kalacakları cehenneme koyacaktır. Onları felaketler beklemektedir. Allah onlara gazap etmiş ve lanetine uğratmıştır. Onlar için cehennemi hazırlamıştır. Cehennem ne kötü varılacak bir yerdir.

وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾

7- Göklerin ve yerin askerleri ancak Allahındır. Allah, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Göklerin ve yerin askerleri Allaha aittir. Allahın düşmanlarına karşı bunlar, hazır beklemektedirler. Allah bu askerlere, düşmanlarını helak etmeyi emrettiği zaman onun emrine itaat ederek o emri yerine getirirler. Allah herşeye galiptir. Hiçbir şey ona galip gelemez. Yaptıklarında hüküm ve hikmet sahibidir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾

8- Ey Muhammed, biz seni, bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

Ey Muhammed, şüphesiz ki biz seni, senin davet ettiğin şeyleri kabul ettiklerine dair ümmetine bir şahit ve onları cennetle müjdeleyen, davet ettiğin şeyleri kabul etmedikleri takdirde ise onları cehennem azabı ile uyaran bir peygamber olarak gönderdik.

*Abdullah b. Amr b. el-As diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ هٰذِهِ الْآيَةَ الَّتِى فِى
الْقُرْآنِ يَا اَيُّهَا النَّبِىُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً قَالَ فِى التَّوْرَاةِ يَا اَيُّهَا
النَّبِىُّ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِداً وَمُبَشِّراً وَنَذِيراً وَحِرْزاً لِلْاُمِّيِّينَ اَنْتَ عَبْدِى وَرَسُولِى
سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ لَيْسَ بِفَظٍّ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَّابٍ بِالْاَسْوَاقِ وَلَا يَدْفَعُ السَّيِّئَةَ
بِالسَّيِّئَةِ وَلٰكِنْ يَعْفُو وَيَصْفَحُ وَلَنْ يَقْبِضَهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ بِاَنْ
يَقُولُوا لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ فَيَفْتَحُ بِهَا اَعْيُناً عُمْياً وَآذَاناً صُمّاً وَقُلُوباً غُلْفاً

"Kur'anda Resulullahın sıfatını belirten bu âyetin Tevrat'taki benzeri şöyledir: Ey Peygamber, şüphesiz ki biz seni bir şahit, bir müjdeci, bir uyarıcı ve okur yazarlığı olmayanlara bir sığınak olarak gönderdik. Sen benim kulum ve peygamberimsin. Seni, "Tevekkül eden" diye isilendirdim. Sen katı kalbli, kaba, çarşılarda bağırıp çağıran biri değilsin. Sen, kötülüğü kötülükle önleyen değil fakat affeden ve hoş görülü olan birisin. Allah, seninle bu çarpık ümmeti "Lailahe İllalllah" diyerek düzeltmedikçe ve bu kelimeyi tevhid ile kör olan gözleri, sağır olan kulakları ve perdeli olan kalpleri açmadıkça senin ruhunu almayacaktır." (10)

10- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 48, bab: 3

لتؤمنوا بالله ورسوله وتعزروه وتوقروه وتسبحوه بكرة وأصيلا ﴿٩﴾

9- Böylece ey insanlar, siz de, Allah ve Resulüne iman edesiniz, Allahın dinine yardımda bulunasınız, ona tazim edesiniz ve onu, layık olmadığı şeylerden sabah akşam tenzih edesiniz.

Böylece ümmetin, Allaha ve peygamberine iman etsinler. Allahın dinine, onun düşmanlarına karşı savaşarak yardım etsinler. Allaha tazim etsinler ve sabah akşam onu, layık olmadığı sıfatlardan uzaklaştırsınlar.

إن الذين يبايعونك إنما يبايعون الله يد الله فوق أيديهم فمن نكث فإنما ينكث
على نفسه ومن أوفى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه أجرا عظيما ﴿١٠﴾

10- Ey Muhammed, şüphesiz ki, sana biat edenler, ancak Allaha biat etmişlerdir. Allahın kudreti, onların kuvvetinin üstündedir. Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allaha olan ahdini yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükafaat verecektir.

Ey Muhammed, Hudeybiye'de düşmana karşı savaşacaklarına ve düşmanın önünden kaçmayacaklarına dair sana biat eden arkadaşların şüphesiz ki Allaha biat etmişlerdir. Zira Allah onlara bu biatları karşılığında cenneti garanti etmiştir. Onlar, Allahın peygmaberine yardım etmek üzere biat ettiler. Allah dilerse, onların biatı olmadan da peygamberine yardım eder. Zira Allahın gücü ve kuvveti onların güç ve güç ve kuvvetinden daha üstündür. fakat Allah onların biatı ile kendileriningerçek mümin olduklarını ortaya çıkarmış oldu. Ey Muhammed, artık bundan sonra kim, sana yaptığı biatı bozacak olursa kendi aleyhine bozmuş olur. Çünkü o, kendisini, Allahın, biat edenlere vaadettiği cennetten mahrum eder. Peygambere de Allahın yardımı yeterlidir. Kim de düşmanlarla karşı karşıya geliğinde sabır ve metanet göstereceğine ve Allahın peygamberine yardım edeceğine dair Allaha verdiği sözü yerine getirecek olursa Allah ona, büyük bir mükafaat olan cenneti verecektir.

HUDEYBİYE MUSALAHASI

Hudeybiye, Mekke yakınlarında bulunan bir vadinin adıdır. Resulullah (s.a.v.) Hicretin altıncı yılında, ashabıyla birlikte, Kâbe'yi tavaf edip Umre yapmak için gittiğinde bu vadide konakladı ve kendisini Mekke'ye sokmak istemeyen müşriklerle bir antlaşma yaptı. İşte bu çok mühim olay şöyle cereyan etmiştir:

Misver b. Mahreme ile Mervan'dan, birbirlerinin sözlerini tasdik ederek şöyle dedikleri rivayet edilmiştir.

عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَمَرْوَانَ يُصَدِّقُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَدِيثَ صَاحِبِهِ قَالاَ
خَرَجَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ حَتَّى كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ قَالَ النَّبِيُّ
(ﷺ) اِنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ بِالْغَمِيمِ فِي خَيْلٍ لِقُرَيْشٍ طَلِيعَةً فَخُذُوا ذَاتَ الْيَمِينِ
فَوَاللهِ مَا شَعَرَ بِهِمْ خَالِدٌ حَتَّى اِذَا هُمْ بِقَتَرَةِ الْجَيْشِ فَانْطَلَقَ يَرْكُضُ نَذِيراً
لِقُرَيْشٍ وَسَارَ النَّبِيُّ (ﷺ) حَتَّى اِذَا كَانَ بِالثَّنِيَّةِ الَّتِي يُهْبَطُ عَلَيْهِمْ مِنْهَا بَرَكَتْ
بِهِ رَاحِلَتُهُ فَقَالَ النَّاسُ حَلْ حَلْ فَأَلَحَّتْ فَقَالُوا خَلأَتِ الْقَصْوَاءُ خَلأَتِ الْقَصْوَاءُ
فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) مَا خَلأَتِ الْقَصْوَاءُ وَمَا ذَاكَ لَهَا بِخُلُقٍ وَلٰكِنْ حَبَسَهَا
حَابِسُ الْفِيلِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لاَ يَسْأَلُونِي خُطَّةً يُعَظِّمُونَ فِيهَا
حُرُمَاتِ اللهِ اِلاَّ اَعْطَيْتُهُمْ اِيَّاهَا ثُمَّ زَجَرَهَا فَوَثَبَتْ قَالَ فَعَدَلَ عَنْهُمْ حَتَّى نَزَلَ
بِأَقْصَى الْحُدَيْبِيَةِ عَلَى ثَمَدٍ قَلِيلِ الْمَاءِ يَتَبَرَّضُهُ النَّاسُ تَبَرُّضاً فَلَمْ يُلَبِّثْهُ النَّاسُ
حَتَّى نَزَحُوهُ وَشُكِيَ اِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ) الْعَطَشُ فَانْتَزَعَ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ

اَمْرَهُمْ اَنْ يَجْعَلُوهُ فيه فَوَاللهِ مَا زَالَ يَجِيشُ لَهُمْ بِالرِّىِّ حَتَّى صَدَرُوا عَنْهُ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ اِذْ جَاءَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِىُّ فِى نَفَرٍ مِنْ قَوْمِهِ مِنْ خُزَاعَةَ وَكَانُوا عَيْبَةَ نُصْحِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) مِنْ اَهْلِ تِهَامَةَ فَقَالَ اِنِّى تَرَكْتُ كَعْبَ بْنَ لُؤَىٍّ وَعَامِرَ بْنَ لُؤَىٍّ نَزَلُوا اَعْدَاداً مِيَاهَ الْحُدَيْبِيَةِ وَمَعَهُمُ الْعُوذُ الْمَطَافِيلُ وَهُمْ مُقَاتِلُوكَ وَصَادُّوكَ عَنِ الْبَيْتِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) اِنَّا لَمْ نَجِئْ لِقِتَالِ اَحَدٍ وَلٰكِنَّا جِئْنَا مُعْتَمِرِينَ وَاِنَّ قُرَيْشاً قَدْ نَهَكَتْهُمُ الْحَرْبُ وَاَضَرَّتْ بِهِمْ فَاِنْ شَاؤُا مَادَدْتُهُمْ مُدَّةً وَيُخَلُّوا بَيْنِى وَبَيْنَ النَّاسِ فَاِنْ اَظْهَرْ فَاِنْ شَاؤُا اَنْ يَدْخُلُوا فِيمَا دَخَلَ فِيهِ النَّاسُ فَعَلُوا وَاِلاَّ فَقَدْ جَمُّوا وَاِنْ هُمْ اَبَوْا فَوَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَاُقَاتِلَنَّهُمْ عَلَىٰ اَمْرِى هَذَا حَتَّى تَنْفَرِدَ سَالِفَتِى وَلَيُنْفِذَنَّ اللهُ اَمْرَهُ فَقَالَ بُدَيْلٌ سَاُبَلِّغُهُمْ مَا تَقُولُ قَالَ فَانْطَلَقَ حَتَّى اَتَى قُرَيْشاً قَالَ اِنَّا قَدْ جِئْنَاكُمْ مِنْ هَذَا الرَّجُلِ وَسَمِعْنَاهُ يَقُولُ قَوْلاً فَاِنْ شِئْتُمْ اَنْ نَعْرِضَهُ عَلَيْكُمْ فَعَلْنَا فَقَالَ سُفَهَاؤُهُمْ لاَ حَاجَةَ لَنَا اَنْ تُخْبِرَنَا عَنْهُ بِشَىْءٍ وَقَالَ ذُو الرَّأْىِ مِنْهُمْ هَاتِ مَا سَمِعْتَهُ يَقُولُ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ كَذَا وَكَذَا فَحَدَّثَهُمْ بِمَا قَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) فَقَامَ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ اَىْ قَوْمِ اَلَسْتُمْ بِالْوَالِدِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ اَوَلَسْتُمْ بِالْوَلَدِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ فَهَلْ تَتَّهِمُونِى قَالُوا لاَ قَالَ اَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ اَنِّى اسْتَنْفَرْتُ اَهْلَ عُكَاظٍ فَلَمَّا بَلَّحُوا عَلَىَّ جِئْتُكُمْ بِاَهْلِى وَوَلَدِى وَمَنْ اَطَاعَنِى قَالُوا بَلَىٰ قَالَ فَاِنَّ هٰذَا قَدْ عَرَضَ لَكُمْ خُطَّةَ رُشْدٍ اقْبَلُوهَا وَدَعُونِى آتِيهِ قَالُوا ائْتِهِ فَأَتَاهُ فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِىَّ (ﷺ) فَقَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) نَحْواً مِنْ قَوْلِهِ لِبُدَيْلٍ فَقَالَ عُرْوَةُ عِنْدَ ذَالِكَ اَىْ مُحَمَّدُ اَرَأَيْتَ اِنِ اسْتَأْصَلْتَ اَمْرَ قَوْمِكَ هَلْ سَمِعْتَ بِاَحَدٍ مِنَ الْعَرَبِ اجْتَاحَ اَهْلَهُ قَبْلَكَ وَاِنْ تَكُنِ الاُخْرَىٰ فَاِنِّى وَاللهِ لاَ اَرَى وُجُوهاً وَاِنِّى لاَرَى اَشْوَاباً مِنَ النَّاسِ خَلِيقاً اَنْ يَفِرُّوا وَيَدَعُوكَ فَقَالَ لَهُ اَبُو بَكْرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ امْصَصْ بِبَظْرِ

اللاّت انحن نفر عنه وندعه فقال من ذا قالوا ابو بكر قال اما والذى نفسى بيده لولا يد كانت لك عندى لم اجزك بها لاجبتك قال وجعل يكلم النبى (ﷺ) فكلما تكلم اخذ بلحيته والمغيرة بن شعبة قائم على رأس النبى (ﷺ) ومعه السيف وعليه المغفر فكلما اهوى عروة بيده الى لحية رسول الله (ﷺ) ضرب يده بنعل السيف وقال له اخر يدك عن لحية رسول الله ﷺ فرفع عروة رأسه فقال من هذا قالوا المغرة ابن شعبة فقال اى غدر الست اسعى فى غدرتك وكان المغيرة صحب قوما فى الجاهلية فقتلهم واخذ اموالهم ثم جاء فأسلم فقال النبى (ﷺ) اما الإسلام فأقبل واما المال فلست منه فى شىء ثم ان عروة جعل يرمق اصحاب النبى (ﷺ) بعينه قال فوالله ما تنخم رسول الله (ﷺ) نخامة الا وقعت فى كف رجل منهم فدلك بها وجهه وجلده واذا امرهم ابتدروا امره واذا توضأ كادوا يقتتلون على وضوئه واذا تكلم خفضوا اصواتهم عنده وما يحدون اليه النظر تعظيما له فرجع عروة الى اصحابه فقال اى قوم والله لقد وفدت على الملوك ووفدت على قيصر وكسرى والنجاشى والله ان رأيت ملكا قط يعظمه اصحابه ما يعظم اصحاب محمد محمدا والله ان تنخم نخامة الا وقعت فى كف رجل منهم فدلك بها وجهه وجلده واذا امرهم ابتدروا امره واذا توضأ كادوا يقتتلون على وضوئه واذا تكلم خفضوا اصواتهم عنده وما يحدون النظر اليه تعظيما له وانه قد عرض عليكم خطة رشد فاقبلوها فقال رجل من بنى كنانة دعونى آتيه فقالوا آتيه فلما اشرف على النبى (ﷺ) واصحابه قال رسول الله (ﷺ) هذا فلان وهو من قوم يعظمون البدن فابعثوها له فبعثت له واستقبله الناس يلبون فلما رأى ذلك قال سبحان الله ما ينبغى لهؤلاء ان يصدوا عن

الْبَيْتَ فَلَمَّا رَجَعَ اِلَى اَصْحَابِهِ قَالَ رَأَيْتُ الْبُدْنَ قَدْ قُلِّدَتْ وَأُشْعِرَتْ فَمَا اَرَى
اَنْ يُصَدُّوا عَنِ الْبَيْتِ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ مِكْرَزُ بْنُ حَفْصٍ فَقَالَ دَعُونِى
آتِيهِ فَقَالُوا آئْتِهِ فَلَمَّا اَشْرَفَ عَلَيْهِمْ قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) هَذَا مِكْرَزٌ وَهُوَ رَجُلٌ فَاجِرٌ
فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِىَّ (ﷺ) فَبَيْنَمَا هُوَ يُكَلِّمُهُ اِذْ جَاءَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ
مَعْمَرٌ فَأَخْبَرَنِى اَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ اَنَّهُ لَمَّا جَاءَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ النَّبِىُّ
(ﷺ) لَقَدْ سَهُلَ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ قَالَ مَعْمَرٌ قَالَ الزُّهْرِىُّ فِى حَدِيثِهِ فَجَاءَ
سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فَقَالَ هَاتِ اُكْتُبْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَاباً فَدَعَا النَّبِىُّ (ﷺ)
الْكَاتِبَ فَقَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) اكْتُبْ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَـٰنِ الرَّحِيمِ قَالَ سُهَيْلٌ اَمَّا
الرَّحْمَـٰنُ فَوَاللهِ مَا اَدْرِى مَا هُوَ وَلَـٰكِنِ اكْتُبْ بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ كَمَا كُنْتَ
تَكْتُبُ فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ وَاللهِ لاَ نَكْتُبُهَا اِلاَّ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَـٰنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ
النَّبِىُّ (ﷺ) اكْتُبْ بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ ثُمَّ قَالَ هَذَا مَا قَاضَىٰ عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ
اللهِ فَقَالَ سُهَيْلٌ وَاللهِ لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ اَنَّكَ رَسُولُ اللهِ مَا صَدَدْنَاكَ عَنِ الْبَيْتِ وَلاَ
قَاتَلْنَاكَ وَلَـٰكِنِ اكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) وَاللهِ اِنِّى
لَرَسُولُ اللهِ اِنْ كَذَّبْتُمُونِى اُكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ الزُّهْرِىُّ وَذَلِكَ لِقَوْلِهِ
لاَ يَسْأَلُونِى خُطَّةً يُعَظِّمُونَ فِيهَا حُرُمَاتِ اللهِ اِلاَّ اَعْطَيْتُهُمْ اِيَّاهَا فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ
(ﷺ) عَلَىٰ اَنْ تُخَلُّوا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْبَيْتِ فَنَطُوفَ بِهِ فَقَالَ سُهَيْلٌ وَاللهِ لاَ
تَتَحَدَّثُ الْعَرَبُ اَنَّا اُخِذْنَا ضُغْطَةً وَلَـٰكِنْ ذَلِكَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فَكَتَبَ
فَقَالَ سُهَيْلٌ وَعَلَى اَنَّهُ لاَ يَأْتِيكَ مِنَّا رَجُلٌ وَاِنْ كَانَ عَلَىٰ دِينِكَ اِلاَّ رَدَدْتَهُ اِلَيْنَا
قَالَ الْمُسْلِمُونَ سُبْحَانَ اللهِ كَيْفَ يُرَدُّ اِلَى الْمُشْرِكِينَ وَقَدْ جَاءَ مُسْلِماً فَبَيْنَمَا هُمْ
كَذَلِكَ اِذْ دَخَلَ اَبُو جَنْدَلِ بْنُ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو يَرْسُفُ فِى قُيُودِهِ وَقَدْ خَرَجَ مِنْ

اسفل مكة حتى رمى بنفسه بين اظهر المسلمين فقال سهيل هذا يا محمد
اول ما اقاضيك عليه ان ترده الي فقال النبى (ﷺ) انا لم نقض الكتاب بعد
قال فوالله اذا لم اصالحك على شيء ابداً قال النبى (ﷺ) فأجزه لى قال ما
انا بمجيزه لك قال بلى فافعل قال ما انا بفاعل قال مكرز بل قد اجزناه لك
قال ابو جندل اي معشر المسلمين أرد الى المشركين وقد جئت مسلماً الا
ترون ما قد لقيت وكان قد عذب عذاباً شديداً فى الله فقال عمر بن الخطاب
فأتيت نبى الله (ﷺ) فقلت ألست نبى الله حقاً قال بلى قلت ألسنا على
الحق وعدونا على الباطل قال بلى قلت فلم نعطى الدنية فى ديننا اذاً قال انى
رسول الله ولست اعصيه وهو ناصرنى قلت او ليس كنت تحدثنا انا سنأتى
البيت فنطوف به قال بلى فأخبرتك انا نأتيه العام قال قلت لا قال فانك آتيه
ومطوف به قال فأتيت ابا بكر فقلت يا ابا بكر أليس هذا نبى الله حقاً قال بلى
قلت ألسنا على الحق وعدونا على الباطل قال بلى قلت فلم نعطى الدنية في
ديننا اذاً قال ايها الرجل انه لرسول الله (ﷺ) وليس يعصى ربه وهو ناصره
فاستمسك بغرزه فوالله انه على الحق قلت أليس كان يحدثنا انا سنأتى البيت
ونطوف به قال بلى افأخبرك انك تأتيه العام قلت لا قال فانك آتيه ومطوف
به قال الزهرى قال عمر فعملت لذلك اعمالاً قال فلما فرغ من قضية الكتاب
قال رسول الله (ﷺ) لاصحابه قوموا فانحروا ثم احلقوا قال فوالله ما قام
منهم رجل حتى قال ذلك ثلاث مرات فلما لم يقم منهم احد دخل على ام
سلمة فذكر لها ما لقى من الناس فقالت ام سلمة يا نبى الله اتحب ذلك
اخرج ثم لا تكلم احداً منهم كلمة حتى تنحر بدنك وتدعو حالقك
[illegible] احداً منهم حتى فعل ذلك نحر بدنه ودعا حالقه

فَحَلَقَهُ فَلَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ قَامُوا فَنَحَرُوا وَجَعَلَ بَعْضُهُم يَحْلِقُ بَعْضاً حَتَّى كَادَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضاً غَمّاً ثُمَّ جَاءَهُ نِسْوَةٌ مُؤْمِنَاتٌ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ حَتَّى بَلَغَ بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ فَطَلَّقَ عُمَرُ يَوْمَئِذٍ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا لَهُ فِي الشِّرْكِ فَتَزَوَّجَ اِحْدَاهُمَا مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ وَالأُخْرَى صَفْوَانُ بْنُ اُمَيَّةَ ثُمَّ رَجَعَ النَّبِيُّ (ﷺ) اِلَى الْمَدِينَةِ فَجَاءَهُ اَبُو بَصِيرٍ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ وَهُوَ مُسْلِمٌ فَأَرْسَلُوا فِي طَلَبِهِ رَجُلَيْنِ فَقَالُوا الْعَهْدَ الَّذِي جَعَلْتَ فَدَفَعَهُ اِلَى الرَّجُلَيْنِ فَخَرَجَا بِهِ حَتَّى بَلَغَا ذَا الْحُلَيْفَةِ فَنَزَلُوا يَأْكُلُونَ مِنْ تَمْرٍ لَهُمْ فَقَالَ اَبُو بَصِيرٍ لِأَحَدِ الرَّجُلَيْنِ وَاللّٰهِ اِنِّي لَأَرَى سَيْفَكَ هَذَا يَا فُلَانُ جَيِّداً فَاسْتَلَّهُ الآخَرُ فَقَالَ اَجَلْ وَاللّٰهِ اِنَّهُ لَجَيِّدٌ لَقَدْ جَرَّبْتُ بِهِ ثُمَّ جَرَّبْتُ فَقَالَ اَبُو بَصِيرٍ اَرِنِي اَنْظُرْ اِلَيْهِ فَأَمْكَنَهُ مِنْهُ فَضَرَبَهُ حَتَّى بَرَدَ وَفَرَّ الآخَرُ حَتَّى اَتَى الْمَدِينَةَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ يَعْدُو فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) حِينَ رَآهُ لَقَدْ رَأَى هَذَا ذُعْراً فَلَمَّا انْتَهَىٰ اِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ قُتِلَ وَاللّٰهِ صَاحِبِي وَاِنِّي لَمَقْتُولٌ فَجَاءَ اَبُو بَصِيرٍ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ قَدْ وَاللّٰهِ اَوْفَى اللّٰهُ ذِمَّتَكَ قَدْ رَدَدْتَنِي اِلَيْهِمْ ثُمَّ اَنْجَانِي اللّٰهُ مِنْهُمْ قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) وَيْلُ اُمِّهِ مِسْعَرُ حَرْبٍ لَوْ كَانَ لَهُ اَحَدٌ فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ عَرَفَ اَنَّهُ سَيَرُدُّهُ اِلَيْهِمْ فَخَرَجَ حَتَّى اَتَى سِيفَ الْبَحْرِ قَالَ وَيَنْفَلِتُ مِنْهُمْ اَبُو جَنْدَلِ بْنُ سُهَيْلٍ فَلَحِقَ بِأَبِي بَصِيرٍ فَجَعَلَ لَا يَخْرُجُ مِنْ قُرَيْشٍ رَجُلٌ قَدْ اَسْلَمَ اِلاَّ لَحِقَ بِأَبِي بَصِيرٍ حَتَّى اجْتَمَعَتْ مِنْهُمْ عِصَابَةٌ فَوَ اللّٰهِ مَا يَسْمَعُونَ بِعِيرٍ خَرَجَتْ لِقُرَيْشٍ اِلَى الشَّامِ اِلاَّ اعْتَرَضُوا لَهَا فَقَتَلُوهُمْ وَاَخَذُوا اَمْوَالَهُمْ فَأَرْسَلَتْ قُرَيْشٌ اِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) تُنَاشِدُهُ بِاللّٰهِ وَالرَّحِمِ لَمَّا اَرْسَلَ فَمَنْ اَتَاهُ فَهُوَ آمِنٌ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ (ﷺ) اِلَيْهِمْ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ حَتَّى بَلَغَ الْحَمِيَّةَ

Resulullah (s.a.v.) Hudeybiye seferinde Medine'den çıkmıştı. Yolun bir kısmına vardıklarında yanındakilere:

-Halid b. Velid bir takım Kureyş süvarisi ile gözcü olarak Gamim, mevkiindedir. Şimdi siz yolun sağ tarafını tutunuz." buyurdu. Ravi diyor ki: "Vallahi Halid, peygamberle maiyetinin hareketini anlamadı. Nihayet Halid, ordumuzun kaldırdığı kara tozu gördü de hayvanına ayağı ile vurup koşturarak Resul-i Ekrem'in geldiğini Kureyş'e bildirmek üzere süratle gitti. Nebi (s.a.v.) de ordusuyla yürüdü. Nihayet seniyye mevkiine gelmişti ki, oradan Kureyş'in karargâhı üzerine inilirdi. Burada Resulullahın bindiği Kasvâ adlı deve çöktü. insanlar:

-Kasvânın huyu tuttu, Kasvâ'nın huyu tuttu." demeye başladılar. Hayvanı sevk ettilerse de çökmekte ısrar etti. Yine insanlar:

-Kasvânın huyu tuttu. Kasvânın huyu tuttu." dediler. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.):

-Kasvânın huyu tutmaz. Onun çökmek huyu da yoktur. Fakat vaktiyle Mekke'ye girmekten fili men eden kudretullah şimdi de Kasvâyı menetti." buyurdu. Bundan sonra Resulullah:

-Hayatım kudret elinde olan Allaha yemin ederim ki Kureyş, Allahın harem dalihinde muhterem kıldığı şeylere saygı kasdederek benden ne kadar zor istekte bulunursa ben onu muhakkak onlara vereceğim." buyurdu. Sonra Kasvâyı sürdü. Hayvan hemen sıçrayıp kalktı. Râvi demiştir ki: "Bu defa Resulullah Kureyş tarafından dönerek nihayet suyu az olan "Semed" kuyusu yolu üzerindeki Hudeybiye mevkiinin sonuna indi. Bu, az suyu, halk, birer parça almış ve halkın orada durabilmesi için su bırakmayıp kuyunun suyunu tamamen çekmişlerdi. Resululah (s.a.v.)e susuzluktan şikayet olundu. Bunun üzerine Resulullah, ok mahfazasından bir ok çıkardı. Sonra onlara bu oku Semed kuyusuna koymalarını emretti. Vallahi o anda kuyunun suyu coşmaya başladı. Suyun bu feveranı, Resululahın arkadaşları dönünceye kadar onları suya kandırmak için devam etti. Onlar, kuyunun kenarında oturarak su kaplarını doldurdu.

Resulullah ile maiyeti bu halde iken Huzaa kabilesinden Büdeyl b. Verka, kendi kabilesi Huzaa'dan bir kaç kişi ile birlikte çıkageldi. Mekke ve havalisindeki Tihame kabileleri arasında Huzaalılar, ötedenberi Resulullah (s.a.v.)in sırdaşı idiler. Müslüman olsun müşrik olsun bütün Hazaalılar Mekke'de olup biten herşeyi Resul-i Ekrem'den saklamazlar, gizlice bildirirlerdi. Büdeyl gelince Resul-i Ekrem'e:

-Haaberiniz olsun, Kureyş'in Kâ'b b. Lüey ile Âmir b. Lüey kabileleri, Hudeybiye surlarının en zengin menbaalarına kondular. Sütlü ve yavrulu develeri, kadınları ve çocukları da yanlarında bulunuyor. Maişetleri yolundadır. Şimdi ben onları bu halde bıraktım geliyorum. Onlar muhakkak size karşı harp ede-

cekler. Ve sizi Beyt-i Şerife girmekten men edecekler." dedi. Resulullah da şöyle buyurdu:

-Fakat biz, hiçbir kimse ile harbetmek için gelmedik. Biz yalnız Umre yapmak niyetiyle geldik. Bununla beraber Bedir, Hendek harbi, Kureyş'in maddi ve manevi bütün kuvvetlerini zaafa ve onları hayli zarara uğratmıştır. Eğer Kureyş arzu ederse ben onlarla aramızda bir mütareke müddeti tayin edeyim. Şu şartla ki bu müddet zarfında ben onlarla harp etmeyeyim. Onlar da benimle diğer müşriklerin arasını serbest bıraksınlar, karışmasınlar. Eğer ben, galip gelirsem, Kureyş müşrikleri de halkın girdiği bu itaat yoluna girmek isterlerse kendi arzularıyla girebilirler. Şayet ben, müşriklerin sandıkları gibi galip gelmezsem, bu ihtimale göre de müşrikler benimle harp etmek külfetinden kurtulur rahata ererler.

Eğer Mekkeliler böyle bir mütarekeyi kabul etmez ve diğer Araplarla beni, kendi halimize bırakmayıp müdahale etmek isterse, hayatım kudret elinde olan Allaha yemin ederim ki, şu müdafaa ettiğim müslümanlık uğrunda başım vücudumdan ayrılıncaya kadar Mekkelilere karşı cihad edeceğim, bu muhakkaktır. Şu da kat'idir ki, o zaman Allah, Kur'an-ı mübindeki yardım vaadini yerine getirecektir." Bunun üzerine Büdeyl b. Verka Resulullaha:

-Şimdi bu sözlerinizi ben herhanlde Kureyş'e tebliğ ederim." dedi. Ve ravinin beyanına göre, gidip Kureyş'in karargâhına vardı ve:

-Şimdi ben, yanınıza şu adamın (Hz. Muhammed'in) yanından geliyorum. Şöyle bir söz söylediğini işittim. İrterseniz anlatayım." dedi. İkrime b. Ebi Cehl ve Hakem b. Ebil As gibi Kureyş'in beyinsizleri:

-Senin bize bir şey haber vermene ihtiyacımız yoktur." diye karşıladılar. Fakat içlerinden sağlam görüşlü birisi:

-Haydi işittiğin söz ne ise söyle bakalım." dedi. Büdeyl:

-Onun şöyle şöyle dediğini işittim." diyerek Nebi (s.a.v.)in sözlerini birer birer anlattı. Bunun üzerine Urve b. Mes'ud ayağa kalkıp Kureyş'e karşı bir hutbe irad ederek:

-Ey kavim, siz benim babam yerinde değil misiniz? diye sordu. Kureyşliler.

-Evet, diye tasdik ettiler. Bunun üzerine:

-Ben de sizin oğlunuz mesabesinde değil miyim? dedi. Onlar:

-Evet diye tasdik ettiler. Sonra Urve:

-Beni bir şüphe ile itham eder misiniz? diye sordu. Buna da:

-Hayır diye cevap verdiler. Bu defa Urve:

-Ukaz halkının tamamını yardıma davet ettiğimi ve onların imtina etmeleri üzerine kendim çoluk çocuğumla ve bana itaat eden etrafımla size yardıma koştuğumu pekala bilirsiniz değil mi? dedi. Onlar da:

-Evet biliriz diye tasdik ettiler. Bu teminatı aldıktan sonra Urve:

-Bu adam (Resulullah) size doğru bir teklifte bulunuyor. Onu kabul ediniz ve beni bırakınız ona gideyim. Dedi. Mekkeliler:

-Haydi git diye izin verdiler. Urve geldi ve Resulullaha durumu anlatmaya başladı. Resulullah da Urve'ye Büdeyl'e söylediği sözlere benzer bir surette fikir beyan etti. Bu arada Resul-i Ekrem'in "Bir mütareke kabul etmezlerse Kureyş ile ölünceye kadar harp edeceğim." buyurması üzerine Urve:

-Ey Muhammed, sen, kavminin kökünü kazıyacak olursan bana söyler misin? Senden evvel Araptan kendi kavmini toptan helak eden bir kimse işittin mi- Ya mesele diğer şekilde zuhur ederse? Ya siz yenilirseniz? Vallahi ben aranızda ileri gelen bazı kimseler görüyorum. Bu muhakkak olmakla beraber yine ben bir takım kabilelerden toplanmış karışık bazı kimseler de görüyorum ki, bunlar harp sırasında kaçıp seni yalnız bırakabilecek kabiliyettedirler." dedi. Ebubekir (r.a.) Urve'nin, Peygamberin arkadaşlarını harptan kaçabilecekleri şeklinde göstermesi üzerine Urve'ye:

-Haydi sen, "Lat"ın kıçını yala. Biz mi Resulullahı yalnız bırakıp firar edeceğiz? Hâşâ" diye fena halde çıkıştı. Urve:

-Bu da kimdir? diye sordu. Ashab:

-Ebubekir, dediler. Urve:

-Ah Ebubekir, hayatım kudret elinde olana yemin ederim ki, eğer üzerimde şu ana kadar karşılığını ödeyemediğim bir iyiliğin olmasaydı elbette ben de sana cevap verirdim." diye mukabele etti.

Râvi diyor ki: Urve, Nebi (s.a.v.)e söz söylemeye devam etti ve konuşurken Arap âdeti üzere her söz söyledikçe eliyle Resulullahın sakalını okşayarak saygıda bulunuyordu. Halbuki bu sırada Muğire b. Şube ki, Urve'nin kardeşinin oğludur, başında miğfer ve yalın kılıç bir halde Nebi (s.a.v.)in yanında durup onu muhafaza ediyordu. Ve Urve her ne zaman Resul-i Ekrem'in sakalını okşamaya yeltenirse, Muğire, kılıcının kınının ucuyla Urve'nin eline vuruyor ve Urve'ye:

"-Resulullah (s.a.v.)in sakalından elini çek. İhtarında bulunuyordu. Muğire'nin bu ihtarları üzerine Urve başını kaldırarak:

-Bu da kimdir? diye sordu. Ashab:

-Muğire b. Şube'dir. dediler. Bunun üzerine Urve:

-Ey hain, ben hâlâ senin cahiliyyetteki öldürdüğün adamların diyetini ödemeye çalışmakla meşgul değil miyim? dedi. Muğire,müslüman olmazdan evvel cahiliyette, Mâlik oğullarından bazı kimselerle yol arkadaşlığı etmiş ve yolda bunları öldürüp mallarını almış, sonra Medine'ye gelip müslüman olmuştu. Resul-i Ekrem'e bu malları arzettiğinde Resulullah (s.a..v):

-Müslümanlığın bizce kabuldür. Fakat bu mallar haksız olarak elde edilmiştir. Biz bunlardan hiçbir şeye el sürmeyiz." buyurmuştur.

Sonra Urve, Nebi (s.a.v.)in ashabını iki gözüyle tedkike başladı. Ve arkadaşlarına:

-Bu ne saygıdır. Vallahi Resulullah (s.a.v.) bir şey emredince ashabı derhal emrini yerine getirmeye çalışıyorlar. Abdest aldığı zaman da abdest suyunun fazlasını almak için nerdeyse birbirlerini öldürüyorlar. Peygamber söz söylerken de huzurundaki bütün ashab, seslerini alçaltarak cevap veriyorlar. Ona tazim için yüzüne de dikkatle bakamıyorlar." dedi. Daha sonra Urve, Kureyşin yanına geldi ve gördüklerini şöyle bildirdi:

-Ey ahali, vallahi ben, vaktiyle birçok kralların huzuruna sefir olarak çıktım: Mesela, Rum meliki Kayzer'in, Fars meliki Kırsa'nın, Habeş meliki Necaşi'nin divanlarına elçi olarak girdim. Vallahi bunlardan hiçbir kralin arkadaşlarını, Muhammed'in ashabının Muhammed'e saygı gösterdikleri derecede krallarına saygıda bulunur görmedim. Muhammed'in ashabı, onun tükürüğü ile dahi teberrük ediyorlar. O, bir şey emredince ashabı derhal emrini yerine getirmeye koşuyorlar. O abdest aldığı zaman da abdest suyunun fazlasını almak için nerdeyse birbirlerini öldürüyorlar. O, söz söylerken ashabı hafif bir sesle tasdik ve cevap veriyorlar. Muhammed'in ashabı, saygı için onun yüzüne dikkatle bakamıyorlar.

Şimdi Muhammed size güzel ibr anlaşma teklifinde bulundu. Bunu kabul ediniz." dedi.

Bunun üzerine Kinane oğullarından birisi Kureyş'e hitaben:

-Beni bırakınız, bir kere de Muhammed'in yanına ben gideyim." dedi. Onlar da:

-Pekala git. Dediler. Bu Kulnaneli zat, Nebi (s.a.v.) ve ashabına doğru gelirken Resulullah (s.a.v.):

-Bu gelen, filan kimsedir. O, bir kabiledendir ki onlar Hac ve Umre kurbanlarına saygı gösterirler. Gerdanlıklı develeri bu zatın gözü önüne salıveri-

niz." buyurdu. Ashab bütün kurbanlık develeri onun yolunun üzerine salıverdiler. Ve ashab yüksek sesle "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk" diyerek Kinaneliyi karşıladılar. Kinaneli zat, kurban develerini ve halkın telbiye ile karşılayışını görünce hayret ederek:

-Sübhanallah, bunları Beyt-i Şerifi ziyaretten men etmek, bunlara karşı layık olmayan bir muameledir." dedi. Kureyş'in yanına döndüğünde de:

-Ben bunların Umre için kesecekleri kurban develerini kıladelenmiş (gerdanlık takılmış) ve belli edilmiş bir halde gördüm. Doğrusu bunları Kâbe'yi ziyaretten men etmeyi muvafık görmem." dedi.

Sonra Kureyşliler arasında Mikrez b. Hafs denilen birisi kalkıp:

-Bana müsaade ediniz de Muhammed'e bir de ben gideyim." dedi. Onlar da:

-Haydi git, dediler. Mikrez, Resul-i Ekrem ile ashabına doğru gelirken, Nebi (s.a.v.):

-Şu gelen Mikrez'dir. Facir bir kimsedir, buyurdu. Mikrez, Nebi (s.a.v.) ile görüşmeye başladı ve Resul-i Ekrem'e durumu anlatmak üzereyken Süheyl b. Amr çıkageldi. Süheyl gelince Nebi (s.a.v.) ümitlenerek ashaba karşı:

-Artık işiniz bir dereceye kadar kolaylaştı, buyurdu. Süheyl b. Amr gelince Resul-i Ekrem'e:

-Haydi hokka, kalem ve kağıt getir; sizinle aramızda, bir antlaşma yaz. dedi. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) kâtibi Ali b. Ebi Talib'i çağırdı ve buyurdu ki: "Bismillahirrahmanirrahim." diye yaz. Bunun üzerine Süheyl Resul-i Ekrem'e:

-İyi amma ben, rahman kelimesinin mahiyeti nedir bilmiyorum. Fakat vaktiyle senin de yazdırdığın gibi "Bismike Allahümme" "Allahım senin isminle" diye yaz dedi. Müslümanlar da hep bir ağızdan:

-Vallahi biz onu yazmayız. Ancak "Bismillahirrahmanirrahim." yazılmasını isteriz." demişlerdi. Nebi (s.a.v.) Hz. Ali'ye hitaben:

-Haydi "Bismike Allahümme." diye yaz. buyurdu. Sonra da: "Bu yazı Muhammed Resulullahın içindekileri kabul ve imza tetiği antlaşmadır." diye yazmasını emretti. Süheyl buna da itiraz ederek:

-Vallahi biz, senin Resulullah olduğunu bilmiş ve tasik etmiş olsak seni Kâbe'yi ziyaretten men etmez ve sana karşı savaşa kalkışmazdık. Şimdi sen, "Muhammed b. Abdullah" diye yaz, dedi. Bu teklif üzerine Resul-i Ekrem: "Vallahi, siz beni yalanlasanız da ben Allahın peygamberiyim." dedi ve:

-Haydi Resulullah lafzını sil de "Muhammed b. Abdulah." yaz diy emretti. Alib. Ebi Talib:

-Vallahi ben senin mübarek Resululah ünvanını katiyyen silemem." dedi. Bunun üzerine, Resul-i Ekrem yazıyı eline alıp "Muhammed b. Abdullah" diye yazdırdı.

Bu hadisin ravilerinden olan Zührî demiştir ki: "Resulullahın gerek besmelenin gerek anltaşmanın ünvanının yazılış şekli hakkında Süheyl b. Amr'ın tekliflerine muvafakat buyurmaları, Resul-i Ekrem'in evvelce: "Kureyş, Allahın haremi dahilinde muhterem kıldığı şeylere saygı kasdederek benden ne kadar müşkül talepte bulunursa bulunsun ben onu muhakkak onlara vereceğim." şeklindeki kararının tecellesidir.

(Antlaşmanın ünvanı: "Ya rab, senin isminle başlarım. Bu yazı Muhammed b. Abdullahın içindekileri imza ettiği bir musalahanamedir." şeklinde kararlaştırılıp yazıldıktan sonra Resul-i Ekrem antlaşma şartlarını teklif ederek Süheyl b. Amr'a:)

-Siz bizimle Beyt-i Şerifin arasını serbest bırakınız da biz de Beyti tavaf edelim, buyurdu. Süheyl bu teklife de itaraz ederek:

-Vallahi sizinle Beytin arasını boş bırakamayız. Çünkü Arap milleti "Cebren ve kahren istila olunduk." diye hakkımızda dedikodu eder. Şu kadar ki, bu serbest bırakma keyfiyeti gelecek seneden itibaren başlasın." dedi. Ve bu suretle kabul olunarak Hz. Ali yazdı. Süheyl b. Amr da şöyle bir madde teklif etti:

-Sana bizden bir erkek gelirse, o gelen kimse senin dininde olsa bile, onu bize geri vereceksin." dedi. Bu teklife müslümanlar hayret ederek:

-Sübhanallah. İslam camiasına iltica eden bir müslüman, müşriklere nasıl iade olunur? dediler. Onlar bu halde iken süheyl b. Amr'ın oğlu Ebu Cendel, ayakları bağlı olara seke seke geldi. Ebu Cendel müslüman olmuştu. Ve bu yüzden Mekke'de hapsolunmuştu. Bu sırada Mekke'de hapis bulunduğu yerden birçok zorlularla kaçmış ve türlü güçlüklerle buraya gelip nihayet kendisini müslümanlar arasına atmıştı. Bunun üzerine Süheyl:

-İşte ey Muhammed, sana karşı imza edeceğim antlaşmanın birinci maddesine tevfikan bunu bana vermelisin." dedi. Nebi (s.a.v.):

-Biz antlaşmayı henüz imza etmedik bile." buyurdu. Süheyl:

-Öyleyse vallahi ben de seninle hiçbir madde üzerinde anlaşma yapmam. ' dedi. Nebi (s.a.v.):

-Haydi bunu bana bağışlayıp imza et." buyurdu. Süheyl:

-Ben bunu sana asla bırakamam." diye reddetti. Resul-i Ekrem:

-Hayır bu işi hatırım için yap." buyurdu. Süheyl ısrar edip:

-Asla yapamam." dedi. Kureyş heyetinden Mikrez b. Hafs da Resul-i Ekrem'e hitaben:

-Haydi bunu sana bağışladık." dedi. Fakat imzaya yetkili olan Süheyl bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Ebu Cendel babasının bu katı tutumundan ümitsizliğe kapılarak şöyle dedi:

-Ey cemaat-i müslümin, müslüman olarak geldiğim halde şimdi ben müşriklere geri mi veriliyorum? Benim uğradığım bu felaketi görmüyor musunuz? diye haykırdı. Hakikaten Ebu Cendel, Allah yolunda Kureyş'in en şiddetli işkencelerine maruz kalmıştı.

İbn-İ İshak, hadise şu rivayeti ilave etmiştir. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

-Ey Ebu Cendel sabret, Allahtan ümidini kesme. Biz müslümanlar mağdur ve mağlup olmayız. Allah teala yakında sana da kurtuluş yolunu bahşedecektir.

Bu durumdan müteessir olan Ömer b. el-Hattab şöyle demiştir: "unun üzerine ben Resulullah (s.a.v.)e varıp:

-Sen, Allahın hak peygamberi değil misin? dedim. Resulullah:

-Evet, hak peygamberiyim." buyurdu. Ben:

-Biz müslümanlar hak, düşmanlarımız bâtıl üzere bulunmuyorlar mı? dedim. Resul-i Ekrem:

-Evet öyledir." buyurdu. Ben:

-O halde dinimiz uğrunda bu zilleti niçin kabul edelim? dedim. Resul-i Ekrem:

-Şüphesiz ki ben Allahın peygamberiyim ve ben, bu antlaşmayı kabul etmekle Allaha isyan etmiş değilim. Allah benim yardımcımdır." buyurdu. Ben yine:

-Vaktiyle sen bize "Yakında Beyt-i şerife varıp Beyti tavaf edeceğiz." diye haber vermez mi idin? dedim. Resulullah:

-Evet vermiştim, fakat bu sene varıp tavaf edeceğiz." diye haber verdim mi?- buyurdu. Ben de:

-Hayır, dedim. Resul-i Ekrem:

-Herhalde sen yakın bir zamanda Beyt'e varıp onu tavaf edeceksin, buyurdu.

Ömer b. el-Hattab demiştir ki: "Bunu müteakiben ben, Ebubekir'e vardım ve:

-Ey Ebubekir, bu Allahın hak peygamberi değil midir? dedim. O da:

-Evet öyledir, diye cevap verdi. Tekrar ben:

-Biz müslümanlar hak, düşmanlarımız bâtıl üzere bulunmuyorlar mı? dedim. Ebubekir: "Evet öyledir." dedi. Ben de dedim ki:

-Öyle ise niçin biz dinimiz uğrunda zilleti kabul edelim? Ebubekir:

-Behey adam. Muhammed, Allahın peygamberidir. O, rabbine âsi değildir. Allah onun yardımcısıdır. Sen hemen onun emrine sarıl. Vallahi Muhammed hak üzeredir." dedi. Ben tekrar:

-O bize, Medine'de: "Beyt-i şerife varacağız, tavaf edeceğiz," demedi mi? diye sordum. Ebubekir:

-Evet öyledir. Fakat sana bu sene varıp tavaf edersin." diye mi haber verdi?" dedi. Ben de:

-Hayır, dedim. Ebubekir:

-Dur bakalım. Yakın bir zamanda sen Beyt'e varıp onu tavaf edeceksin, dedi.

Ömer (r.a.): "Bu itizarlarımdan dolayı keffaret ödeyerek daha sonra birçok salih amelde bulundum." demiştir.

Râvi diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) antlaşmanın yazım ve imzasını bitirdikten sonra ashaba:

-Haydi artık kalkınız. Kurbanlarınızı kesip sonra başlarınızı tıraş ediniz." buyurdu. Râvi diyor ki: "Vallahi ashaptan bir kişi olsun kalkmayınca Resulullah, hanımlarından Ümmü Seleme'nin yanına girdi. Ve: "Şu halkı görüyor musun? Onlara emrediyorum da emirlerimi yerine getirmiyorlar." diye halktan gördüğü kayıtsızlığı ona anlattı. Ümmü Seleme:

-Ey Allahın Peygamberi, emrini yerine getirtmek istiyor musun? O halde şimdi dışarı çık. Sonra tâ kurbanlık develerini kesinceye ve berberini çağırıp o seni tıraş edinceye kadar ashaptan hiçbirisine bir kelime bile söyleme. Dedi. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) Ümmü Seleme'nin yanından çıktı ve ashaptan hiçbirisi ile görüşmeyerek kurbanlık develerini kesti. Ve berberi, Huzaalı Hıraş b. Ümeyye'yi çağırıp tıraş oldu. Ashap, Resul-i Ekrem'i bu halde görünce onlar da hemen kalkarak kurbanlarını kestiler. Birbirlerini tıraş etmeye başladılar. Aceleden birbirlerini öldüreyazdılar.

Resul-i Ekrem tıraş olduktan sonra huzuruna müslüman kadınlar geldi. Bu hususta nasıl hareket edileceğini öğreten Allah teala şöyle buyurdu: "Ey iman edenler, mümin olduklarını söyleyen kadınlar size muhacir olarak geldikleri zaman onları imtihan edin. Onların imanlarını Allah daha iyi bilir. mümin

olduklarını öğrendiğiniz zaman da, onları kâfirlere iade etmeyin. Çünkü ne mümin kadınlar kâfirlere helaldir, ne de kâfir erkekler mümin kadınlara helaldir. Kâfir kocalarının sizlere muhacir olarak gelen mümin kadınlara vermiş oldukları mehirleri geri iade edin. Bu muhacir kadınlara mehirlerini verdiğiniz takdirde kendileriyle evlenmenizde bir mahzur yoktur. Kâfir kadınları nikahınız altında tutmayın. Siz, kâfir kadınlara verdiğiniz mehiri istemeyin. Kâfir erkekler de size gelen muhacir kadınların mehirlerini istemesinler. İşte Allahın sizin hakkınızda hükmü budur. O, aranızda hükmeder. Allah, herşeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[11]

Bu âyetin nüzulü üzerine Ömer, hâlâ müşrike olan iki karısını boşadı. Bunlardan biri, Muaviye b. Ebi Süfyan ile diğeri de Safvan b. Ümeyye ile evlendi.

Sonra Nebi (s.a.v.) Medine'ye döndü. Onun Medine'ye dönüşünden sonra Kureyşlilerden Ebu Basîr müslüman olarak Medine'ye geldi. Kureyş de onu geri istemek üzere iki kişi gönderdi. Bunlar Resul-i Ekrem'e: "Bize karşı imza ettiğin antlaşmayı hatırlatırız." dediler. Resul-i Ekrem de antlaşma mucibince Ebu Basîr'i bu iki kişiye iade etti. Bunlar Ebu Basîr ile yola çıktılar. Nihayet Zülhuleyfe'ye vardılar. Dağarcıklarındaki hurmadan bir miktarını yemek için oraya indiler. Ebu Basîr, bu iki kişiden birisi olan Huneys'e:

-Ya filan, vallahi şu kılıcını ben, emin ol ki çok güzel görüyorum." dedi. Kılıcın sahibi olan diğeri de kılıcı kınından çekerek:

-Evet vallahi bu kılıç çok iyidir. Ben onu defalarca tecrübe ettim. dedi. Ebu Basîr de:

-Müsaade et de bakayım." dedi ve bir fırsat bulup elinden aldı. Hemen Huneys'e vurdu. Huneys nihayet öldü. Diğer arkadaşı, bir rivayette Hunesy'in kölesi Kevser kaçarak tâ Medine'ye vardı. Mescide koştu, Resulullah (s.a.v.), onun telaşla koşup geldiğini görünce:

-Muhakkak şu adam bir korku görüp geçirmiştir." buyurdu. Kevser, Nebi (s.a.v.)e yaklaşınca Resul-i Ekrem'e:

-Vallahi, efendim öldürüldü. Engel olmazsanız muhakkak ben de öldürüleceğim." dedi. Bu sırada Ebu Basîr de geldi ve:

-Ya Resulullah, vallahi sana Allah ahdini ifa ettirdi. Beni müşriklere iade ettin. Sonra Allah beni onlardan kurtardı." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ashaba hitaben:

11- Mümtahine Suresi, âyet: 10

-Anası helak olası Ebu Basîr'e hayret olunur. Bu adam harp gelberisidir. Eğer bunun fikrine yardım eden bulunsa o fırın karıştırır gibi harbi ateşleyecek sulh bozulacak." Ebu Basîr Resul-i Ekrem'in bu sözlerini işitince, kendisini müşriklere hemen iade edeceğini anladı. Resulullahın huzurundan çıktı. Ve deniz sahiline kadar kaçtı." İS" mevkiinde karar kıldı.

Râvi diyor ki: "Süheyl'in oğlu Ebi Cendel de yetmiş süvari müslüman ile birlikte müşrikler arasından kaçarak Ebu Basîr'e iltihak etti. Şimdi artık müslüman olan herkes, Kureyş arasından ayrılarak Ebu Basîr'e katılmaya başladı. Nihayet Ebu Basîr'in etrafında mühim bir kuvvet toplandı. Vallahi bunlar, Kureyş'in Şam'a bir ticaret kafilesinin gittiğini duyunca hemen onları çevirirlerdi. Kendilerini öldürüp mallarını alırlardı.

Kureyş, kendisini tehdit eden bu vaziyet üzerine Resulullah (s.a.v.)e Ebu Süfyanı hususi bir yetki ile gönderdi. Şimdi Kureyş Resul-i Ekrem'den Allah rızası için ve aradaki akrabalığa hürmeten Ebu Basir cemaatinin talanına mani olmasını ricaya başlamıştı. "Artık bundan böyle Mekke'den Medine'ye kim gelirse emindir iade edilmeyecektir." diye haber göndermişlerdi. Nebi (s.a.v.) Ebu Bâsir cemaatine mektup gönderdi. Medine'ye gelmelerini bildirdi. Bunun üzerine Allah teala: "Sizi, onlara muzaffer kıldıktan sonar Mekke'nin göbeğinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çektiren Allahtır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görür." "Onlar, inkar edenler, sizi Mescid-i Haram'ı ziyaretten ve beraberinizde kurbana tahsis ettiğiniz hayvanları yerine kavuşmaktan alıkoyanlardır. Eğer o kâfirler arasında bilmediğiniz mümin erkekler ve mümin kadınlar bulunup da farkında olmayarak, onları tepeleyip vebal altında kalma ihtimaliniz olmasaydı, savaşmanıza izin verirdik. Bütün bu nimetleri Allah size, diledikleri ni rahmetine kavuşturmak için vermiştir. Eğer müminlerle kâfirler birbirlerinden seçilip ayrılmış olsalardı, elbette kâfirleri can yakıcı bir azaba uğratırdık." "İnkar edenler, kalblerine taassubu, o cahiliye taassubunu yerleştirirken, Allah da peygamberinin ve müminlerin kalblerine huzur ve sükunet indirdi. Onları takvayı gerektiren sözden ayırmadı. Bunlar ise, buna hakkıyla layık ve ehil kimselerdi. Allah, herşeyi çok iyi bilir." (12) âyetlerini indirdi. (13)

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا

12- Fetih Suresi, âyet: 24-26
13- Buhari, K. eş-Şürut, bab: 15.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾

11- Savaşa katılmayan bazı Bedeviler sana: "Savaşa katılmaktan bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu. Allahtan, bizim bağışlamamızı dile" diyeceklerdir. Onlar dilleriyle kalblerinde bulunmayan şeyi söylerler. Sen onlara şöyle de: "Allah size bir zarar veya fayda vermek isterse, Allaha karşı size kim ne yapabilecektir? Doğrusu Allah, yaptığınız her şeyden haberdardır."

Ey Muhammed, Umre yapmak için Mekke'ye yaptığın yolculukta sana katılmayıp geride kalan bazı Bedevileri, geri döndüğünde kınayınca, onlar senin kınamana karşı şöyle diyeceklerdir: "Seninle beraber gelmeye, mallarımızı ve ailemizi düzeltmekle meşgul olmamız engel oldu. Rabbimizden bizim, geri kalışımızdan dolayı işlediğimiz hatalarımızı affetmesini dile." Bedeviler bu sözlerinde yalancıdırlar. Onlar, kalblerinde olmayan şeyleri dilleriyle söylüyorlar. Aslında yaptıklarına pişman olmadıkları halde senin, kendileri için af dilemeni istiyorlar. Sen bu Bedevilere de ki: "Ben sizin, Allahtan affınızı dilesem bile Alah sizi, mallarınızı ve ailelerinizi helak etmeyi dileyecek olursa veya mallarınızı artırarak ve ailenizi düzelterek size bir fayda sağlayacak olsa Allahın bu dilediğini geri çevirecek kim olabilir? Bu münafıkların zannettiği gibi Allah onların kalblerinde olanları bilmekten gafil değil bilakis onların yaptıklarından haberdardır. Yaratıklarının yaptıklarından hiçbir şey ona gizli değildir. O, bunları zaptettirmektedir ve âhirette kullarına, amellerine göre ceza ve mükafaat verecektir.

*Peygamber efendimiz Mekke'ye giderek Umre yapmak istediği Hudeybiye yılında, Kureyşliler'in kötü davranacaklarından çekinerek Medine'nin çevresinde bulunan Bedevileri de Umre yapmaya davet etmiştir. Tâ ki Kureyşliler yanlış bir kanaata sahip olmasınlar ve kendileriyle savaşa gelinmediğini bilsinler. Hatta Resulullah bu maksatla, beraberinde kurbanlıklar da götürmüştür. Fakat Bedeviler, Resulullah ile birlikte Umre yapmayı reddetmişler ve ona katılmamışlardır. İşte âyet-i kerime bu hususları beyan etmektedir.

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ

ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾

12- Daha doğrusu siz, peygamber v e müminlerin bir daha ebediyyen ailelerine dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu düşünce kalbinize güzel gösterilmişti. Kötü zanda bulunmuştunuz. Bu yüzden siz, helak edilmeye layık bir kavim oldunuz.

Ey, "Malımız ve ailemiz seninle savaşa gitmemize engel oldu." diyen Bedeviler, aslında sizin savaşa çıkmanıza mani olan, mallarınız ve aileleriniz değildi. Gerçekte engel olan şey sizin, "Resulullahın ve sahabilerinin, düşmanları tarafından imha edilerek tekrar ailelerine dönemeyecekleri" şeklindeki tahmininizdi. Şeytan, bu tahmininizi size yaldızlı göstermişti. Allahın, peygamberine ve müminlere yardım etmeyeceği zannıda bulunmuştunuz. İşte bu, kötü bir tahmindi. Bu sebeple sizler, helak olmayı hak eden, fâsit ve kendilerinden hayır beklenmeyen bir kavim oldunuz.

وَمَن لَّمْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾

13- Kim Allaha ve Resulüne iman etmezse, şüphesiz ki biz, kâfirler için alev alev yanan bir cehennem hazırladık.

Ey münafık Bedeviler, gerek sizden gerek sizin dışınızdan kim, Allaha iman etmez, Allahın peygamberinin getirdiklerini tasdik etmezse bilsin ki biz, o gibi insanlar için kıyamet gününde, alev alev yanan cehennem ateşi hazırlamışızdır.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾

14- Göklerin ve yerin mülkü sadece Allahındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok affeden ve merhamet edendir.

Ey münafıklar, göklerin ve yerin mülkiyeti sadece Allaha aittir. Size azap etmeyi dilediği takdirde kimse buna mani olamaz. Münafıklığınızdan vazgeçtiğinizde, sizi affetmesine de kimse mani olamaz. Allah, çok affeden ve çok merhamet sahibi olandır.

*Âyet-i kerime, Hudeybiye seferinden geri kalan münafık Bedevileri, yaptıklarından vazgeçmeye ve onları tevbe etmeye davet etmektedir.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ
يُرِيدُونَ اَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ
فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

15- Siz ganimetleri almaya gittiğiniz vakit, savaşa katılmayıp geride kalanlar "Bırakın da biz de size tabi olalım." diyeceklerdir. Onlar bu sözleriyle Allahın kelamını değiştirmek isterler. Ey Muhammed, sen onlara: "Elbette bize tabi olamayacaksınız. Çünkü Allah, daha önce sizin için böyle buyurmuştur." de. Bunun üzerine onlar da: "Hayır, siz bizi çekemiyorsunuz." diyeceklerdir. Doğrusu onlar, pek az anlarlar.

Ey Muhammed, sen ve ashabın, Beytullahı ziyaret edip Umre yapmak için yola çıktığınızda sizin, müşrikler tarafından öldürüleceğinizi ve sağ salim ailenize dönemeyeceğinizi zannederek sizin yolculuğunuza katılmayan münafıklar, sizler, Allahın, Hudeybiye seferinde bulunanlara vaadettiği Hayber ganimetini almaya giderken bu defa "Bize müsaade edin de sizinle beraber gelelim." derler. Onlar bu sözleriyle Allahın, sadece Hudeybiye sulhüne katılanlara vaadettiği ganimetten pay almayı ve Allahın bu vaadini değiştirmeyi isterler. Sen onlara de ki: "Biz, Hayber'e giderken siz bize asla tabi olmayacaksınız. Çünkü Allah, biz Hudeybiye'den dönerken daha sizin yanınıza varmadan önce Hayber ganimetinin sadece bize ait olduğunu bildirdi."

Bunu duyan münafıklar "Hayır, siz bizi kıskanıyorsunuz." diyeceklerdir. Doğrusu onlar, pek az anlayışlıdırlar. Zira onlar, anlayışlı olsalardı Hudeybiye seferinden geri kaldıkları halde Hayber ganimetinden pay istemekten utanırlardı.

*Peygamber efendimiz, Umre yapmak üzere Beytullaha giderken, Mekkeli müşriklerin saldırılarına karşı tedbir almak için Medine ve çevresinde bulunan bütün müslümanların, kendisiyle birlikte bu Umre yolculuğuna katılmalarını istemiştir. Fakat Bedevilerden münafık olanlar, Resulullahın ve sahabilerinin yok edileceklerini ve bir daha geri dönme imkanı bulamayacaklarını zannederek, Resulullahın kafilesine katılmamışlardır. Resulullah, Hudeybiye sulhünü yapıp geri dönünce Allah teala ona Hayber'i fethedeceklerini ve Hayber ganimetlerinin Hudeybiye sulhüne katılanlara ait olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Resulullaha daha önce katılmayan münafıklar bu defa Hayber seferine katılmak istemişler fakat âyet-i kerime inmiş ve onların Hayber seferine katılmayacaklarını beyan etmiştir.

Âyet-i kerimede "Onlar, Allahın kelamını değiştirmek isterler." ifadesi geçmektedir. Mücahid, Katade ve Cüveybir'e göre bu ifadeden maksat, Allah tealanın, Hudeybiye'ye katılan müminlere Hayber ganimetini vaadettiğini bildiren kelamıdır. Münafıklar bu ifadeyi değiştirerek kendilerinin de Hayber ganimetlerinden pay almak istemişlerdir.

İbn-i Zeyd ise demiştir ki: Sefere katılmayan münafıkların, değiştirmek istedikleri ilahi kelamdan maksat şu âyet-i kerimedir: "Eğer Allah, bu cihattan sonra tekrar seni geri kalan bu topluluğa döndürür de, onlar da seninle cihada çıkmak için izin isterlerse onlara şöyle de: "Benimle beraber bir daha asla çıkmayacaksınız vedüşmana karşı benimle beraber savaşamayacaksınız. Çünkü ilk defasında savaşa çıkmayıp oturmayı istediniz. Şimdi de geriye kalanlarlar beraber oturun." (14)

Taberi, birinci görüşü tercih etmiş, ikinci görüşte zikredilen âyet-i kerimenin Tebük seferine katılmak istemeyen münafıklar hakkında nâzil olduğunu, Tebük seferinin ise Mekke'nin fethinden sonra gerçekleştiğini söylemiştir.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ
يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ
يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

14- Tevbe Suresi, âyet: 83.

16- Ey Muhammed, savaşa katılmayıp geride kalan Bedevilere sen şöyle de: "Yakında güçlü kuvvetli bir kavimle savaşa çağırılacaksınız. Onlarla ya savaşacaksınız veya müslüman olacaklar. Eğer bu davete uyarsanız Allah, size güzel bir mükafaat verecektir. Şayet daha önce yüzçevirdiğiniz gibi yine de yüz çevirecek olursanız sizi, can yakıcı ağır bir azapla cezalandıracaktır."

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hudeybiye seferine katılmayan münafıklara hitab ediyor ve onlara, yakın bir zamanda kuvvetli bir düşmanla savaşa çağırılacaklarını, bu çağırıya uydukları takdirde Allahın vaadettiği güzel bir mükafaat olan ceneti kazanacaklarını, uymadıkları takdirde ise azaba uğratılacaklarını beyan etmektedir.

Bedevilerden münafık olanların, kendileri ile savaşmaya davet edilecekleri bu güçlü ve kuvvetli kavmin hangi kavim olduğu hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Atâ b. Ebi Rebah'ın Abdullah b. Abbas'tan nakledtiği bir görüşe göre bu kavimden maksat, Farslardır. Atâ, Mücahid ve bir rivayete göre İkrime de bu görüştedirler.

Abdurrahman b. Ebi Leylâ ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen bir görüşe göre ise bu kavimden maksat, Farslar ve Rumlardır.

Said b. Cbeyr, Katade ve İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu kavimden maksat, Huneyn savaşında müslümanlara karşı savaşan Hevazin, Sakiyf ve Gatafan oğullarıdır.

Zührî, Cübeyr, bir rivayete göre Sadi b. Cübeyr ve İkrime'ye göre bu kavimden maksat, yalancı peygamberlik iddia eden Müseylimetül Kezzab'a uyan Hanif oğullarıdır.

Kâ'bul Ahbar'a göre ise bu kavimden maksat, Rumlardır.

Taberi, âyet-i kerimenin bu kavimlerden herhangi birini açıkça zikretmediğini, bu itibarla âyeti bunlardan herhangi birine tahsis etmenin isabetli olmayacağını söylemiş, âyetni bunlardan herhangi birini kasdedebileceği gibi bunların dışında başka bir kavmi de kasdetmiş olabileceğini söylemiştir.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ

اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ
عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٧﴾

17- (Savaşa katılmayıp geride kalan) köre bir günah yoktur. Topala da bir günah yoktur. Hastaya da bir günah yoktur. Kim Allaha ve Resulüne itaat ederse, Allah onu, altından ırmaklar akan cennelere koyar. Kim de yüzçevirirse, Allah onu, can yakıcı bir azaba çarptırır.

Ey insanlar, içinizden kör olanın, müminlerle birlikte cihada gitmemesinde bir günah yoktur. Topal olan için de bir günah yoktur. Hasta olan için de bir günah yoktur. Kim, Allaha ve peygamberine, kâfirlere karşı savaşma emirlerinde itaat eder de müminlerle beraber olursa Allah onu kıyamette, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Kim de kâfirlerle savaşmaya davet edildiği zaman savaştan geri durarak Allaha ve Resulüne itaatten yüzçevirecek olursa Allah onu, kıyamet gününde can yakıcı bir azapla cezalandıracaktır.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًاۙ ﴿١٨﴾
وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَاْخُذُونَهَاۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾

18-19- Şüphesiz Allah, o ağacın altında sana biat ederken müminlerden razı oldu. Kalblerinde olanı bildi ve onlara huzur ve sükunet bahşetti. Onları yakın bir fethi ve elde edecekleri birçok ganimetlerle mükafaatlandırdı. Alllah,herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey Muhammed, Allah, Hudeybiye sulhünden önce, ağacın altında Kureyşle savaşacaklarına, seni bırakıp kaçmayacaklarına dair sana biat eden müminlerden, sana biat ettikleri sırada razı oldu. Allah, onların kalblerindeki samimiyeti ve vefakarlığı ve sabrı bildi. Onlara sükunet ve vakar bahşetti. Dinlerinde sabit kaldılar. Haktan ayrılmadılar. Yine Allah onlara, Mekke'nin fethinden önce Hayber'in fethini, mükafaat olarak nasibetti. Onlara, Hayber'den ve ondan sonraki fetihlerden alacakları birçok ganimetleri lutfetti. Allah, düşmanlarından

intikam almakta herşeye galiptir. Yaratıklarını sevk ve idare etmekte hüküm ve hikmet sahibidir.

Âyet-i kerime, Hudeybiye sulhünden önce, Resulullahın, sahabilerden Kureyş'e karşı savaşacaklarına dair almış olduğu "Rıdvan bey'atını" beyan etmektedir.

İbn-i İshak bu biata sebep olarak şunları zikretmiştir:

Resulullah (s.a.v.) Kureyş'in ileri gelenlerine, kendisinin Mekke'ye gidiş sebebini bildirmesi için Hz. Ömer'i çağırmış ve onu elçi olarak göndermek istemiştir. Hz. Ömer ise "Ben Kureyşlilerden çekiniyorum. Zira Mekke'de beni Kureyş'e karşı koruyacak kabilem Adiy oğullarından kimse bulunmamaktadır. Kureyşliler, benim kendilerine karşı olan düşmanlığımı ve sertliğimi çok iyi bilmektedirler. Fakat istersen ben sana, Kureyşlilerin benden daha fazla takdir ettikleri birisini göstereyim. Bu, Osman b. Affan'dır. Sen onu Ebu Süfyan'a ve Kureyş'in diğer ileri gelenlerine gönder. O senin, savaş için gelmediğini, Kâbe'nin kutsallığını takdir ederek onu ziyarete geldiğini söylesin." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Hz. Osman'ı gönderdi. Hz. Osman Mekke'ye vardı. Eban b. Said ile görüştü. Eban kendi bineğinden inip onu bindirdi ve kendisi de bindi. Resulullahın mektubunu tebliğ edinceye kadar Osman'ı himayesine aldı. Osman (r.a.) Ebu Süfyan ve Kureyş'in ileri gelenleriyle görüştü ve onlara, Resulullahın isteklerini bildirdi. Hz. Osman Resulullahın mektubunu bitirince Kureyşliler ona: "Eğer Kâbeyi tavaf etmek istersen et." dediler. Hz. Osman, "Resulullah onu tavaf etmeden önce ben tavaf etmem." dedi.

Kureyşliler Hz. Osman'ı geri göndermeyip yanlarında alıkoydular. Resulullaha ve müslümanlara, Hz. Osman'ın öldürüldüğü şeklinde bir haber geldi. Bunun üzerine Resulullah: "Biz bu kavimle vuruşmadan önce geri dönmeyeceğiz." dedi. Ve insanları ağacın altında biat etmeye çağırdı. Bütün müslümanlar, Kureyşle vuruşacaklarına ve savaştan kaçmayacaklarına, gerekirse canlarını feda edeceklerine dair biat ettiler. Sadece Ced b. Kays biat etmemiştir.

Cabir b. Abdullah diyor ki: "Ben, Ced b. Kays'ın, insanların gözünden saklanmak için devesinin koltuğuna yapışık bir şekilde durduğunu gördüm." Sonra Resulullaha Hz. Osman hakkında söylenenlerin doğru olmadığı haberi geldi. Bu ağaç altında Resulullaha biat edenlerin sayısının bin dört yüz ile bin beş yüz kişi arasında olduğu rivayet edilmektedir.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَث۪يرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِه۪ وَكَفَّ اَيْدِيَ

النَّاسِ عَنكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

20- Allah, size, elde edeceğiniz daha birçok nimetler vaadetmiştir. Şimdi ise müminlere bir delil olsun, sizi de doğru yola sevketsin diye bu ganimetleri (Hayber ganimetini) hemen vermiş ve insanların elini sizden çektirmiştir.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, müminlere bir kısım ganimetleri derhal verdiği, diğer bir kısım ganimetleri ise daha sonra vereceği beyan edilmektedir. Derhal verilen ganimetlerden maksat, Mücahid'e göre Hudeybiye sulhünden sonra müslümanların elde ettikleri Hayber ganimetleridir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise, derhal verilen ganimetlerden maksat, Hudeybiye sulhünün bizzat kendisidir. Bu sulh müminler için bir ganimet mahiyetindedir.

Âyette, daha sonra verileceği ifade edilen ganimetten maksat ise Mücahid'e göre müminlerin, Hayber ganimetinden sonra, kıyamete kadar, kâfirlerden alacakları ganimetlerdir. Huneyn savaşında alınan ganimetler Fars ve Rumlardan alınan ganimetler, Allahın vaadettiği bu ganimetlerdendir.

İbn-i Zeyd'e göre ise bu ganimetlerden maksat, Hayber'de elde edilen ganimetlerdir.

Âyet-i kerimede, Allah tealanın, müminlerden insanların ellerini çektirdiği beyan edilmektedir. Bu insanlardan maksat, Katade'ye göre Yahudilerdir. Zira müminler, Hudeybiye sulhünün yapıldığı yıldaki Umreyi yapmak için yola çıktıklarında Allah müminlerin Medine'de kalan aile ve çocuklarını, orada yaşayan Yahudilerin şerrinden korumuştur. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir görüşe göre ise, Allahın müminleri şerlerinden koruduğu insanlardan maksat, Mekke müşrikleridir. Zira Allah, müminleri onların şerlerinden korumuştur.

وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾

21- Ayrıca, henüz gücünüzün yetmediği, fakat Allahın ilmi ile kuşattığı ganimetler de vardır. Allah, herşeye kadirdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, âyetin indiği zamanda henüz müslümanların güçlerinin yetmediği fakat bilahare fethederek ganimetlerini elde edecekleri ülkelerden bahsetmektedir. Bu ülkelerden maksat, Abdullah b. Abbas, İbn-i Ebi Leyla ve Hasan-ı Basrî'ye göre Farslar ve Rumlardır. Mücahid'e göre ise kıyamete kadar fethedilecek ülkelerdir. Dehhak, İbn-i Zeyd ve İbn-i İshak'a göre ise, Hayber'dir. Katade'ye göre de Mekke'dir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Zira müminlerin, bu âyet indiğinde fethetmeye güç yetiremedikleri şehir Mekke idi.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾

22- Eğer kâfirler sizinle savaşacak olsalar, elbette arkalarına dönüp kaçarlar. Sonra da ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilirler.

Ey Rıdvan biatına katılan müminler, Mekke'de yaşayan kâfirler sulh yapmayıp sizinle savaşmaya girişecek olsalardı elbette ki mağlup olacak ve gerisin geri kaçacaklardı. Zira Allah, sizinle beraberdir. Onların ise ne bir dost ne de bir yardımcıları vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, ağacın altında Resulullaha biat eden müminlerin maneviyatını takviye etmekte ve onlara yardım edeceğini bildirmektedir.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

23- Allahın öteden beri devam edegelen kanunu budur. Allahın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın.

Allahın, devamlı olarak süregelen kanunu, kâfirlere karşı dostları olan müminlere yardım etmektir. Allahın bu kanunu asla değişmeyecektir. Zira iyilikte bulunana iyiliğinin karşılığını vermek, kötü amel işleyenleri cezalandırmak, Allahın adaletinin gereğidir.

*Bu âyet-i kerime Hudeybiye sulhü sırasında müşriklerin Resulullaha yapmak istedikleri bir saldırıyı beyan etmektedir.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ
أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

24- Sizi, onlara muzaffer kıldıktan sonra Mekke'nin göbeğinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çektiren Allahtır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

*Enes b. Mâlik bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şöyle diyor:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلاً مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ
(ﷺ) مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ مُتَسَلِّحِينَ يُرِيدُونَ غِرَّةَ النَّبِيِّ (ﷺ) وَأَصْحَابِهِ
فَأَخَذَهُمْ سِلْماً فَاسْتَحْيَاهُمْ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَهُوَ الَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ
وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ

"Mekkelilerden seksen kişi, Resulullahı ve sahabilerini gafil avlamak maksadıyla Ten'im dağından aşağı silahlarını kuşanmış olarak, Resulullaha doğru iniyorlardı. Resulullah bunları, çatışma olmadan yakaladı. Fakat bunları öldürmeyip affetti. Bunun üzerine Allah teala "Sizi onlara muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin göbeğinde onların ellerini sizden sizin ellerinizi de onlardan çektiren Allahtır. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir." âyetini indirdi. (15)

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında başka rivayetler zikredilmiş ise de bunların en sahihinin yukarıda anlatılan sebep olduğu nakledilmektedir.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ
وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ
مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا

15-Müslim, K.el-Cihad, bab: 133, Hadis no: 1808 / Ebu Davud, K.el-Cihad, bab: 120, Hadis no: 2688.

الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

25- Onlar,inkar edenler, sizi Mescid-i Haram'ı ziyaretten ve beraberinizde kurbana tahsis ettiğiniz hayvanları yerine kavuşmaktan alıkoyanlardır. Eğer o kâfirler arasında, bilmediğiniz mümin erkekler ve mümin kadınlar bulunup da farkında olmayarak, onları tepeleyip vebal altında kalma ihtimaliniz olmasaydı, savaşmanıza izin verirdik. Bütün bu nimetleri Allah size, dilediklerini rahmetine kavuşturmak için vermiştir. Eğer müminlerle kâfirler, birbirlerinden seçilip ayrılmış olsalardı, elbette kâfirleri can yakıcı bir azaba uğratırdık.

*Allah teala, bu âyet-i kerimede, Resulullahın Umre yapmak için kurbanlıklarla birlikte Kâbeyi ziyarete vardığında onun Kâbeye girmesine engelolan ve kurbanlarının Harem bölgesinde kesilmesine mani olan Mekkeli müşriklerin kâfir olduklarını bildiriyor ve Hudeybilye sulhü yerine bunlarla savaşmaya izin verilmemesinin hikmetini beyan ediyor. Bu da, Mekkeli müşriklerin içinde, korkularından imanlarını açığa vuramayan veya imanlarını açığa vurdukları halde Mekkeli müşriklerin hicret etmelerine engel oldukları bir kısım müminlerin bulunmasıdır. Zira Medine'den gelen Resulullaha ve sahabilere, Mekke müşrikleriyle savaşmaya izin verilecek olsaydı bunların içinde bulunan müminler, müslümanlar tarafından ezilmişolurlardı. İşte bu sebeple Allah, müşriklerle Hudeybiye sulhünün yapılmasına izin verdi ve bu sulh yukarıda zikredildiği şekilde yapıldı.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا
وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

26- İnkar edenler, kalblerine taassubu, o cahiliye taassubunu yerleştirirken, Allah da peygamberinin ve müminlerin kalblerine huzur ve sükunet indirdi. Onları,takvaya götüren sözden ayırmadı. Onlar ise buna hakkıyla layık ve ehil kimselerdi. Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

*Âyet-i kerimede, kâfirlerin kalblerine cahiliye taassubunun yerleştiği zikredilmektedir. Kâfirlerin cahiliye taassupları, Resulullahın Mekke'ye girmesine engel olmalarıyla ve Hudeybiye sulhünün metni yazılırken "Rahman ve Rahim" kelimelerine itiraz etmeleriyle ve: "Bu, Allahın peygmaberi Muhammed tarafından yapılan bir anlaşmadır." cümlesindeki "Allahın peygamberi" kelimesine itiraz etmeleriyle ve: "Bu Allahın peygamberi Muhammed tarafından yapılan bir anlaşmadır." cümlesindeki "Allahın peygamberi" kelimesine itiraz etmeleriyle ortaya çıkmıştır. Zira onları bu tür davranışlara sevkeden tek sebep, cahiliye taassuplarıdır. İşte âyet-i kerime, müşriklerin böyle bir taassup içinde bulunurken Allahın, müminlerin kalbine sükunut ve vakar verdiğini ve onları takvaya ulaştıran "Lailahe İlalllah" kelimesinden ayırmadığını beyan etmektedir. müminler, kâfirlerin taassuplaları karşısında vakarlarını muhafaza etmişler ve dinlerinden taviz vermemişlerdir.

Âyet-i kerimede müminlerin "Takvaya götüren sözden" ayrılmadıkları zikredilmektedir. Takvaya götüren sözden maksat, Hz. Ali, Abdullah b.Abbas, Amr b. Meymun, Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd, Dehhak, İkrime, ve Ata el-Horasani'ye göre "Lailahe İllallah" kelimesidir. Müminler bunu söyleyerek kendilerini cehennem azabından kurtarmış olurlar.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Takvaya götüren söz"den maksat, İhlastır, Zühri'ye göre ise bu kelimeden maksat, "Bismillahirrahmanirrahim"dir.

Diğer bir görüşe göre ise "Takvaya götüren söz"den maksat, "Lailahe İllallahu Vahdehulaşerikeleh. Lehul Mülkü ve Lehul Hamdü ve Huve Alâ Külli Şey'in kadir." Allahtan başka hiçbir ilah yoktur. O tektir, onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk sadece ona aittir. Övülme sadece ona mahsustur. O, herşeye gücü yetendir." sözüdür.

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَاءَ
اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا
فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

27- Şüphesiz ki Allah, peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Ey müminler, elbette ki sizler, Allah dilerse güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş

veya kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harama gireceksiniz. Allah, sizin bilmediklerinizi bildi ve Mescid-i Harama girmeden önce yakın bir fetih ihsan etti.

Şüphesiz ki Allah, peygamberi Muhammed'e, sahabileri ile birlikte Mescid-i Harama güven içinde girip orayı ziyaret edeceklerine dair gösterdiği rüyayı doğru çıkardı. Siz müminler, eğer Allah dilerse güven içinde, bir kısmınız başını tıraş etmiş diğer bir kısmınız da saçını kısaltmış vaziyette, müşriklerden korkmayarak Mescid-i Harama gireceksiniz. Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bildi. Bu sebeple sizi Mekke'ye hemen girdirmeyip oraya girişinizi erteledi. Ve Mekke'nin fethinden önce size yakın bir fetih ihsan etti.

*Âyet-i kerimede Hudeybiye sulhünün yapılıp Mekke'ye girilmeyişindeki hikmetin, Allah tarafından bilindiği, müminlerin ise bu hususu bilemedikleri beyan edilmektedir.

Taberi, burada Allahın, bilip de müminlerin bilmediği şeyin, Mekkede müşriklerin arasında gizlenen veya hicretlerine engel olunan mümin erkek ve kadınların bulunması ve müminlerin Mekke'ye zorla girmeleri halinde bunları da müşriklerle beraber öldürmüş olabilecekleri meselesi olduğunu söylemektedir.

Âyet-i kerimede, Allahın, müminlere, Mekke'nin fethinden önce yakın bir fetih ihsan ettiği zikredilmektedir. Mücahid, Zührî ve İbn-i İshak'a göre bu yakın fetihten maksat, Resulullahın, Kureyşli müşriklerle yapmış olduğu Hudeybiye musalahasıdır. Zira sulh yapılınca adeta çevrede bulunan şehirler fethedilmişcesine oralara bir güven hasıl oldu. İnsanlar birbirleriyle rahatça fikir teatisinde bulunabildiler. Böylece İslamı tebliğ etmek de kolaylaştı. Öyle ki Hudeybiye sulhünün devam ettiği iki yıl içinde, o zamana kadar müslüman olan insanların sayısı kadar insan İslamiyeti kabul etti. Bu sebeple Hudeybiye sulhüne "Yakın fetih" adı verildi.

İbn-i Zeyd'e göre ise âyette zikredilen yakın fetihten maksat, Hudeybiye sulhünden döndükten sonra gerçekleştirilen Hayber fethidir. Allah, bu fetihten elde edilen ganimetleri Hudeybiye sulhünde bulunan müslümanlara nasip etmiştir. Sadece Ebu Dücane Hayber'de bulunmadığı için bu ganimetten pay almamıştır.

Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesine bakarak, Mekke fethinden önce ihsan edilen fethin, hem Hudeybiye sulhü hem de Hayber fethi olduğunu söylemektedir.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ٢٨

28- Dinini bütün dinlerden üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak bir din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter.

Peygamberi Muhammed'i doğru yola götüren açık seçik hükümlerle ve hak din olan İslam ile gönderen Allahtır. Allah, peygamberini böylece gönderdi ki Hak din olan İslam ile bütün dinleri iptal etsin. Ve böylece yeryüzünde İslamdan başka din kalmasın. Allahın İslam dinini diğerlerine galip getireceğine dair şahit olması yeter. Başka şahitlere ihtiyacı yoktur.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Hudeybiye sulhü yapılırken müşriklere ılımlı davranıldığından dolayı üzülen müminleri teselli etmekte ve onların dinleri olan İslamın, bütün dinlere galip geleceğine, bizzat Allahın kendisinin şahit olduğunu bildirmektedir ki müminler, Mekke'nin ve onun gibi olan birçok yerin daha sonraki tarihlerde mutlaka fethedileceğini bilmiş olsunlar ve maneviyatları güçlensin.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ
رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ
السُّجُودِ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ
فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ
وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ٢٩

29- Muhammed, Allahın Resulüdür. Onun yanında bulunan müminler kâfirlere karşı çok sert, kendi aralarında son derece merhametlidirler. Onların rüku ve secde ettiklerini görürsün. Onlar Allahın lütuf ve rızasını dilerler. Onların yüzlerinde secde izlerinden nişanları vardır. İşte bu onların Tevratta anlatılan vasıflarıdır. İncildeki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, derken kuvvetlenmiş, kalınlaşmış, sapı üzerine dosdoğru dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu, çiftçilerin hoşuna gider. İşte Allah, kâfirleri öfkelendirmek için, (müminleri böyle çoğaltıp geliştirir.) Allah onlardan iman edip de salih amel işleyenlere mağfiret ve büyük bir mükafaat vaadetmiştir.

*Allah teala bu âyette Resulullahı ve müminleri vasıflandırarak buyuruyor ki: "Muhammed Allahın peygamberidir. Onun dinine tabi olan sahabileri ise kafirlere arşı pek sert, birbirlerine karşı çok merhametlidirler. Zira onların kızmaları da merhametleri de Allah rızası içindir.

Evet, müminler, kâfirlere karşı katı kalblidirler. Bu hususta başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler, çevrenizde bulunan kâfirlerle savaşın, sizde bir sertlik bulsunlar."(16)

Müminler kendi aralarında ise şefkatli ve merhametli davranırlar. Bu hususta peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ
الْجَسَدِ اِذَا اشْتَكَى عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

"Sen, müminlerinbirbirlerine merhamet etmelerinde, birbirlerini sevmelerinde ve birbirlerine karşı şefkatli davranmalarında tek bir vücut gibi olduklarını görürsün. Vücudun bir organı rahatsız olduğunda diğer organları uykusuz kalarak, ateş ve acıyı paylaşarak rahatsız olan organa ortak olurlar." (17)

Allah teala, Resulullah ile beraber olan müminlerin sıfatlarını beyan etmeye devamla buyuruyor ki: "Ey Muhammed, en, o müminlerin namazlarında rüku ve secde ettiklerini görürsün. Onlar, kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametli olmaları ve rüku ve secdeleriyle sadece Allahın lütfunu ve rızasını dilerler. Gösteriş yapmak istemezler. Onların yüzlerinde secde izlerinden nişanları vardır.

16- Tevbe Suresi, âyet: 123.
17- Buhari, K.el-Edeb, bab: 27 / Müslim, K.el-Birr, bab: 66, Hadis no: 2586.

Müfessirler müminlerin, secde etmelerinden dolayı yüzlerinde görülen bu nişanların ne olduğu hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Halid el-Hanefi, Atiyye, Mukatil ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen bir görüşe göre, namazlarında secde eden müminlerin yüzlerindeki alamet, kıyamet gününde ortaya çıkacak bir parlaklık ve bir nurdur. Allah, kıyamet gününde müminlerin yüzüne böyle bir alamet verecek ve onlar bu alametleriyle tanınacaklardır.

Mücahid'den ve Abdullah b.Abbas, Halid el-Hanefi, Atiyye, Mukatil ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen bir görüşe göre, namazlarında secde eden müminlerin yüzlerindeki alamet, kıyamet gününde ortaya çıkacak bir parlaklık ve bir nurdur. Allah, kıyamet gününde müminlerin yüzüne böyle bir alamet verecek ve onlar bu alametleriyle tanınacaklardır.

Mücahid'den ve Abdullah b. Abbas'ın diğer bir rivayetinden nakledilen başka bir görüşe göre ise, müminlerin yüzlerinde görülen secde alameti İslami bir sima taşımaları, mütevazi ve huşu içinde olmalarıdır.

Hasan-i Basrî ve İbn-i Atiyye'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise secde edenlerin yüzlerinde görülen alametten maksat, namaz kılanların yüzlerinde görülen yorgunluk, sararma vb. alametlerdir.

Said b. Cübeyr ve İkrime'den nakledilen başka bir görüşe göre ise secde edenlerin yüzlerinde görülen alametlerden maksat, yerden insanların yüzlerine yapışan topraklar ve çiğlerden oluşan ıslaklık vb. şeylerdir.

Taberi, bu görüşleri naklettikten sonra özetle şöyle demektedir: "Allah teala, sıfatlarını zikrettiği bu müminlerin yüzlerinde secde izlerinden alametler olduğunu beyan etmiş ve bu alametlerin dünya ve âhiret gibi herhangi vakitle mukayyet olduğunu veya herhangi bir şekille şekillendiğini bildirmemiştir. Madem ki durum böyledir, o halde bu alamet müminlerin yüzlerinde her zaman mevcuttur. Dünyada müminleri tanıtan bu alamet, İslamın izleridir. Bunlar da, İslamın, mümine bahşettiği, huşu, takva, mütebessim bir sima vb. alametlerdir. Âhirette ise, ümmini tanıtan bu alametler, secde izleri, alnında parlayan abdest izleri vb. alametlerdir. Allah teala, Resulullaha iman eden müminlerin bu şekilde sıfatlanmalarının Hz. Musa'ya verilen Tevratta bulunduğunu, Hz. İsa'ya verilen İncil'de ise Hz. Muhammed (s.a.v.)e imane den müminlerin şu şekilde nitelendirildiklerini beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Onlar, filizini yarıp çıkarmış, derken kuvvetlenmiş, kalınlaşmış, sapı üzerine dosdoğru dikilmiş bir ekine benzerler."

Allah teala, müminleri, önce filiz halinde olup daha sonra yetişen ekinlere benzetmiştir. Zira müminler İslamın geldiği ilk zamanlarda sayıları ve güçleri az olarak bu filizlere benzemekteydiler.Daha sonra ise, filizlerin çoğalıp güçlenmesi gibi müminler de çoğalıp güçlenmişler ve mükemmel hale gelmişlerdir.

Yetişen ekinlerin, ziraatçilerin hoşuna gitmesi gibi, müminlerin çoğalması da iman edenlerin hoşuna gitmiştir. Allah, Hz. Muhammed'e tabi olan müminleri, bu şekilde kuvvetlendirmiştir ki, kendisini inkar eden kâfirleri öfkelendirip kederlendirsin. Onlar böylece hüzün içerisinde kalsınlar. Allah, ekin filizlerine benzeyen bu müminlerden, hakkıyla iman edip salih amel işleyenlere, kusurlarını affetmeyi ve onları cennete koymayı vaadetmiştir.

HUCURAT SURESİ

Hucurat Suresi, Medine'den nâzil olmuştur ve on sekiz âyettir.

Bu seri-e celile, âyet sayısı bakımından kısa fakat ihtiva ettiği hükümler ve koyduğu esaslar bakımından büyük hususiyetler taşıyan bir suredir.

İnançta, ferdi ve ictimai hayatta, İslamın eseslarının neler olduğu ve o esaslara nasıl sarılmamız gerektiği beyan edilmekte ve İslam cemiyetinin çatısı ve hayat biçimi ortaya konmaktadır.

Surenin başında bulunan âyet-i kerimenin beyanına göre müminler,dinlerinin hükümlerinden başka hiçbir hükmü, hiçbir çözüm tarzını kabullenemezler. Onların dışına asla çıkamazlar. Müminler için bu temel esas, kabulü ve uyulması zorunlu bir esastır. Bu hususta buyurulmaktadır ki: "Ey iman edenler, Allahın ve Resulünün önüne geçmeyin. Allahtan korkun. Şüphesiz Allah herşeyi hakkıyla işiten ve bilendir." (1) Demek ki mümin, Allah ve Resulünün hükmü ortadayken artık onların önüne geçip onları yok sayarak başka hükümler, başka çözüm şekilleri arayamaz. Hayatını, Allah ve Resulünün hükümlerine göre şekillendirmek zorundadır.

Sure-i celilede müminlerin, Resulullah efendimize karşı nasıl davranacakları, ona karşı nasıl saygılı olacakları çok açık bir biçimde beyan edilmektedir. Tabi ki bu âyetler, onun zamanındaki ashabına hitabettiği gibi günümüzdeki müminlere de hitab etmektedir. Müminler, Peygamberlerinin gıyabında da ona saygı duyacaklardır.

Sure-i celilede, birbirleriyle çatışan iki müslüman topluluğun arasındaki ihtilafın nasıl halledileceği beyan ediliyor, müminlerin, aynı imanı taşımaları sebebiyle kardeş oldukları bildirilerek onların birbirleriyle alay etmeyip birbirlerine lakap takmamaları emrediliyor.

Yine müminlerin birbirleri hakkında tecessüs içinde olmamaları ve zannın bir çoğundan kaçınmaları emrediliyor.

1- Hucurat Suresi, âyet: 1

İnsanlığın hayatı için elzem olan birçok hüküm ve emirleri beyan eden sure-i celile, her mümin tarafından lafız ve manasıyla birlikte ezbere bilinmeli ve hükümleri mutlaka yerine getirilmelidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾

1- Ey iman edenler, Allahın ve Resulünün önüne geçmeyin. Allahtan korkun. Şüphesiz Allah, herşeyi hakkıyla işitendir, bilendir.

Ey, Allahın birliğine ve Muhammed'in peygamberliğine iman edenler, gerek dini gerek dünyevî işlerinizde Allahın ve Resulünün hükümlerine başvurmadan önce karar vermeyin. Aksi takdirde Allahın ve Resulünün hükümlerine ters karar vermiş olabilirsiniz. Allahın ve Resulünün izin vermediği bir hususta herhangi bir söz söylemek veya bir iş yapmaktan çekinin ve Allahtan korkun. Zira Allah, söylediklerinizi çok iyi işiten ve yaptıklarınızı çok iyi bilendir.

*Âyet-i kerimede, müminlerin, Allahın ve Resulünün önüne geçmemeleri emredilmektedir. Abdullah b. Abbas'a göre bu ifadeden makat, Allahın kitabına ve Resulullahın sünnetine muhalif olan bir şey söylememektir. Allahın kelamı yanında herhangi bir şey konuşmamaktır.

Mücahid'e göre ise, Allahın ve Resulünün önüne geçmemekten maksat, Allah tealanın bir mesele hakkında peygamberinin lisanıyla hüküm vermesinden önce fetva vermemektir.

Katade ise diyor ki: "Bir kısım insanlar, "Keşke benim hakkımda şöyle şöyle hükümler inse." "Keşke şunlar ve şunlar meşru olsa." diyorlardı. Allah teala bunu hoş görmedi, kendisinin ve peygamberinin önüne geçmelerini yasakladı.

Hasan-ı Basrî ise bu ifadeyi izah ederken şöyle demiştir: "Bir kısım insanlar, kurban bayramında, Resulullah bayram namazını kıldırmadan önce kurban kesmişler Resulullah da onlara,tekrar kurban kesmelerini emretmiştir. İşte bu âyet-i kerime bu hususa işaret etmektedir.

Dehhak ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Âyet- ikerime, müminlerin gerek savaşlarında gerekse diğer işlerinde Allahın ve Resulünün emri olmadan karar vermemelerini emretmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ
كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾

2- Ey iman edenler, seslerinizi peygamberin sesini bastıracak şekilde yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi peygamberle de yüksek sesle konuşmayın. Yoksa amelleriniz boşa gider de, farkında bile olmazsınız.

*Allah teala, bu âyet-i kerime ile, müminlere peygamberle konuşma âdâbını öğretmekte ve onun huzurunda konuşurken selerini kısarak konuşmalarını emretmektedir. Bu âyet inmeden önce müminler,Resulullahın huzurunda yüksek sesle konuşuyorlar ve Resulullaha, birbirlerine konuştukları gibi konuşuyorlardı. Allah teala bu âyetle müminlerin, peygambere karşı edepli ve saygılı olmalarını emretti.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında İbn-i Ebi Müleyke şu hadis-i şerifi rivayet etmiştir:

عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ كَادَ الْخَيِّرَانِ أَنْ يَهْلِكَا أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا
رَفَعَا أَصْوَاتَهُمَا عِنْدَ النَّبِيِّ (ﷺ) حِينَ قَدِمَ عَلَيْهِ رَكْبُ بَنِي تَمِيمٍ فَأَشَارَ
أَحَدُهُمَا بِالأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ أَخِي بَنِي مُجَاشِعٍ وَأَشَارَ الآخَرُ بِرَجُلٍ آخَرَ قَالَ
نَافِعٌ لَا أَحْفَظُ اسْمَهُ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ مَا أَرَدْتَ إِلَّا خِلَافِي قَالَ مَا أَرَدْتُ
خِلَافَكَ فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فِي ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللهُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا
أَصْوَاتَكُمُ الآيَةَ قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَمَا كَانَ عُمَرُ يُسْمِعُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) بَعْدَ هَذِهِ

الآيَةَ حَتّٰى يَسْتَفْهِمَهُ.

"Resulullaha, Temim oğullarının heyeti geldiğinde Ebubekir ve Ömer, Resulullahın yanında konuşurken seslerini yükselttiler. Birisi, (Ömer) Resulullahtan, Temim oğullarına Akra b. Hâbis'i emir tayin etmesini istedi. Bunun üzerine Ebubekir Ömer'e "Sen, bana karşı gelmekten başka birşey istemiyorsun." dedi. Ömer ise, "Ben sana muhalefet etmek istemedim." dedi. Böyle konuşurlarken sesleri yükseldi. Bunun üzerine Allah teala: "Ey iman edenler, seslerinizi, peygamberin sesini bastıracak şekilde yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi peygamberle de yüksek sesle konuşmayın. Yoksa amelleriniz boşa gider de farkında bile olamazsınız." âyetini indirdi.

Abdullah b. Zübeyr diyor ki: "Bu âyet indikten sonra Ömer, Resulullahı dinlemeden önce ona bir şey konuşmazdı." (2)

Enes b. Mâlik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) افْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ فَقَالَ
رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَنَا اَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنَكِّسًا
رَأْسَهُ فَقَالَ لَهُ مَا شَأْنُكَ فَقَالَ شَرٌّ كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (ﷺ)
فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ فَأَتَى الرَّجُلُ النَّبِيَّ (ﷺ) فَأَخْبَرَهُ اَنَّهُ قَالَ
كَذَا وَكَذَا فَقَالَ مُوسَىٰ فَرَجَعَ اِلَيْهِ الْمَرَّةَ الآخِرَةَ بِبِشَارَةٍ عَظِيمَةٍ فَقَالَ اذْهَبْ اِلَيْهِ
فَقُلْ لَهُ اِنَّكَ لَسْتَ مِنْ اَهْلِ النَّارِ وَلٰكِنَّكَ مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ

"Resulullah (s.a.v.) bir ara Sabit b. Kays'ı göremez oldu. Sahabilerden biri: "Ey Allahın Resulü, ben ondan sana malumat getiririm." dedi. Gidip Sabit'i buldu. Onu evinde oturup, başını yeri eğmiş bir halde gördü. Ve ona: "Sana ne oldu?" diye sordu. Sâbit: "Çok kötü bir şey oldu." diye cevap verdi. Zira o, Resulullahın yanında sesini yükselterek konuşuyordu. Bu yüzden amelinin boşa

2- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 49, bab: 1 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 49, bab: 1, Hadis no: 3266 (Metin Buhari'den alınmıştır.)

gittiğini ve kendisinin cehennemlik olduğunu sanıyordu. Bu kişi Resulullaha geldi ve Sâbit'in söylediklerini ona bildirdi.

Enes'in oğlu Musa diyor ki: "O adam, tekrar Sabit'e büyük bir müjde ile döndü. Zira Resulullah o adama demişti ki: "Git Sâbit'e de ki: "Sen cehennem ehli değilsin. Sen cennet ehlisin." (3)

Enes (r.a.) diyor ki:

قَالَ أنس وكنا نراه يمشي بين أظهرنا ونحن نعلم انه من أهل الجنة فلما كان يوم اليمامة كان فينا بعض الانكشاف فجاء ثابت بن قيس بن شماس وقد تحنط ولبس كفنه فقال بئسما تعوّدون أقرانكم فقاتلهم حتى قُتِلَ.

"Biz, onun, aramızda gezdiğini görüyorduk ve onun cennetlik olduğunu biliyorduk. Yemame savaşında (Resulullahın vefatından sonra Hz. Ebubekir'in halifeliği zamanında, zekat vermek istemeyenlerle yapılan savaşta) bizde bazı bozgunlar oldu. Bu sırada Sâbit b. Kays geldi. O, kefenini giymiş buhur kokusunu sürmüştü. Bize şöyle demişti. "Arkadaşlarınızı ne kötü huylara alıştırıyorsunuz." Sâbit, daha sonra savaştı ve öldürüldü. Allah ondan razı olsun. (4)

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

3- Peygamberin huzurunda seslerini kısanlar, işte onlar, Allahın, kalblerini takva ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlar için affedilme ve büyük mükafaat vardır.

Allah teala bu âyet-i kerimede, bundan önceki âyetin emrine uyarak Resulullahın yanında seslerini kısanların imtihanı başardıklarını, takvaya eriştiklerini, böylece geçmişteki günahlarının bağışlandığını ve kendilerine, büyük bir mükafaat olan cennetin verileceğini beyan etmiştir.

3- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 49, bab: 1

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.137

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

4- Ey Muhammed, sana odaların arkasından seslenenlerin çoğu akılları ermeyen kimselerdir.*

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Resulullahın hanımlarının bulunduğu odaların arkasından "Ey Muhammed", diye ona seslenen Bedevîleri kınamaktadır. bu âyet-i kerimenin, yukarıda zikredilen Akrâ b. Hâbis et-Teymî hakkında nâzil oduğu rivayet edilmektedir. Akra diyor ki:

عن الاقرع بن حابس أنه نادى رسول الله (ﷺ) من وراء الحجرات فقال يا رسول الله فلم يجبه رسول الله (ﷺ) فقال يا رسول الله ألا ان حمدى زين وان ذمى شين فقال رسول الله (ﷺ) كما حدث أبو سلمة ذاك الله عز وجل

"Hücrelerin (odaların) arkasından Resulullahı çağırdı. "Ey Allahın Resulü." dedim. Resulullah cevap vermedi. Bunun üzerine dedim ki: "Ey Allahın Resulü, iyi bil ki, bana hamdetmek iyi beni kınamak ise kötü bir şeydir." Bunun üzerine Resulullah: "Senin o dediğin Allahtır." diye cevap verdi. (5) Ve işte bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

5- Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Şüphesiz, Allah, çok affeden ve çok bağışlayandır.

Ey Muhammed, seni odaların arkasından çağıran bu insanlar, senin, kendi yanlarına çıkmana kadar sabretmiş olsalardı, Allah katında onlar için daha hayırlı olurdu. Zira Allah onlara, sana saygı göstermelerini emretti. Onlar, seni odaların arkasından çağırmamakla bu emre uymuş olurlardı. Allah, böyle yapan insanların, bu davranışlarından vazgeçmeleri halinde onları affedendir ve bu suçlarına karşılık onları cezalandırmayarak onlara merhamet edendir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾

5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.488 c.6, S.393 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 49, bab: 2, Hadis no: 3267.

6- Ey iman edenler, eğer yoldan çıkmış bir kimse size haber getirirse, onun doğruluk derecesini araştırın. Yoksa bilmeyerek bir kavme eziyet edersiniz de yaptığınıza pişman olursunuz.

*Allah telala bu âyet-i kerimede, herhangi bir fâsıkın bildirmiş olduğu haberde, ihtiyatlı olmayı, haberin doğru olup olmadığını araştırmayı emretmektedir. Böylece, yalan veya yanlış olma ihtimali bulunan haberlerden uzak durulmuş olur ve sağlam haberlere dayanılarak karar verilir.

Bu âyet-i kerimenin, Resulullahın, Mustalik oğullarının zekatını getirmeye gönderdiği Velid b. Ukbe b. Ebi Muyat hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Velid, Mustalik oğullarından zekatı getirmeye gidince onlar, Resulullahın elçisini karşılamak için hazırlanmışlar Velid de kendisinin öldürüleceğini sanarak korkup geri dönmüş ve Resulullaha Mustalik oğullarının zekat vermediklerini, kendisini öldürmek istediklerini söylemiştir. Daha sonra Resulullah da bir müfreze göndermiş ve Velid'in bildirdiği haberin doğru olmadığı anlaşılmış ve bunun üzerine de bu âyet-i kerime nâzil olmuştur.

Huzaa oğullarından Hâris b. Dırar diyor ki:

سمع الحرث بن ضرار الخزاعى قال قدمت على رسول الله (ﷺ) فدعانى الى الاسلام فدخلت فيه وأقررت به فدعانى الى الزكاة فاقررت بها وقلت يا رسول الله ارجع الى قومى فادعوهم الى الاسلام واداء الزكاة فمن استجاب لى جمعت زكاته فيرسل الى رسول الله (ﷺ) رسولا لا بأن كذا وكذا ليأتيك ما جمعت من الزكاة فلما جمع الحرث الزكاة ممن استجاب له وبلغ الا بان الذى أراد رسول الله (ﷺ) ان يبعث اليه احتبس عليه الرسول فلم يأته فظن الحرث انه قد حدث فيه سخطه من الله عز وجل ورسوله فدعا بسروات قومه فقال لهم ان رسول الله (ﷺ) كان وقت لي وقتا يرسل الىّ رسوله ليقبض ما كان عندى من الزكاة وليس من رسول الله (ﷺ) الخلف ولا أرى حبس رسوله الا من سخطه كانت فانطلقوا فنأتي رسول الله (ﷺ) وبعث رسول

الله (ﷺ) الوليد بن عقبة الى الحرث ليقبض ما كان عنده مما جمع من الزكاة فلما ان سار الوليد حتى بلغ بعض الطريق فرق فرجع فأتى رسول الله (ﷺ) وقال يا رسول الله ان الحرث منعني الزكاة وأراد قتلي فضرب رسول الله (ﷺ) البعث الى الحرث فاقبل الحرث باصحابه اذا استقبل البعث وفصل من المدينة لقيهم الحرث فقالوا هذا الحرث فلما غشيهم قال لهم الى من بعثتم قالوا اليك قال ولم قالوا ان رسول الله (ﷺ) كان بعث اليك الوليد ابن عقبة فزعم انك منعته الزكاة وأردت قتله قال لا والذى بعث محمدا بالحق ما رأيته بتة ولا أتاني فلما دخل الحرث على رسول الله (ﷺ) قال منعت الزكاة وأردت قتل رسولي قال لا والذى بعثك بالحق ما رأيته ولا أتاني وما أقبلت الا حين احتبس على رسول الله (ﷺ) خشيت ان تكون كانت سخطه من الله عز وجل ورسوله قال فنزلت الحجرات يا أيها الذين آمنوا ان جاءكم فاسق بنبأ فتبينوا ان تصيبوا قوما بجهالة فتصبحوا على ما فعلتم نادمين الى هذا المكان فضلا من الله ونعمة والله عليم حكيم.

"(Bu kişi, Resulullahın hanımı Meymune'nin babasıdır) Ben Resulullaha geldim. O beni İslama davet etti. Ben onun davetini kabul edip İslama girdim. Beni zekat vermeye davet etti. Ben de kabul ettim ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, kavmime döneyim, onları İslamı kabul etmeye ve zekat vermeye davet edeyim, davetimi kabul edenlerin zekatını toplayayım. Topladığım zekatları sana getirmesi için şu zamanlarda bana bir elçi gönder." Hâris, davetini kabul edenlerden zekatı toplamış ve Resulullahın, elçi göndererek zekatları aldırma vakti gelmiştir. Fakat Resulullahın elçisi zekatları almak için gelmemiştir. Bunun üzerine Hâris, Allahı ve Resulünü gazaplandıracak bir şey yaptığını sanmıştır. Hâris, kavminin ileri gelenlerini toplayarak onlara şöyle demiştir: "Resulullah yanımda bulunan zekatları almak üzere bana elçi göndermek için belli bir vakit tayin etmişti. Resulullah verdiği sözden caymaz. Sanırım ki Resulullahın elçisine engel olan sebep onu, herhangi bir şeyden dolayı kızdırmamızdır.Hep beraber Resulullaha gidelim." Diğer taraftan Resulullah Hâris'in toplamış olduğu zekatı almak üzere ona elçi olarak Velid b. Ukbe'yi göndermişti. Velid, yürüyüp yolun bir kısmını gittikten sonra korkarak geri dönmüş ve tekrar Resululla-

ha gelmişti ve ona: "Ey Allahın Resulü, Hâris bana zekat verilmesine mani oldu ve beni öldürmek istedi." dedi. Bunun üzerine Resulullah, Hâris'e bir müfreze göndermeye karar verdi. Müfreze, Medine'den ayrılırken Medine'ye gelmekte olan Hâris ve arkadaşlarıyla karşılaştı. Müfrezedekiler: "İşte bu Hâris." dediler. Hâris onlara yaklaşınca: "Siz kime gönderildiniz?" dedi. Müfrezedkiler ise: "Sana gönderildik." dediler.Hâris: "Niçin?" dedi. Onlar: "Resulullah sana, Velid b. Ukbe'yi gönderdi. Velid, senin ona zekat vermeye engel olduğunu ve onu öldürmek istediğini sanmış." dediler. Hâris: "Muhammed'i hak peygamber olarak gönderen Allaha yemin olsun ki ben onu ne gördüm ne de o bana geldi." dedi. Hâris Resulullahın yanına varınca Resulullah şöyle buyurdu: "Zekatı vermeye engel oldun, elçimi de öldürmek istedin ha?" Hâris: "Seni hak peygamber olarak gönderen Allaha yemin olsun ki ben, onu ne gördüm ne de o bana geldi. Benim yola çıkmama sebep ise, senin elçinin bana gelmemesi ve Allahı ve Resulünü gazaplandıracak bir şey yaptığımdan dolayı elçinin geri kaldığı korkusudur." Bunun üzerine bu âyet ve bundan sonra gelen iki âyet nâzil oldu. (6)

Taberi bu olayı çeşitli şekillerde rivayet etmiştir. Fakat Ahmed b. Hanbel'in rivayeti tercih edilerek alınmıştır.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ
أُولٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾
فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

7-8- Bilin ki Allahın Resulü aranızda bulunmaktadır. Eğer o birçok işlerde size uysaydı mutlaka zor duruma düşerdiniz. Ama Allah size imanı sevdirmiş, onu kalblerinize nakşetmiş ve size inkarı, yoldan çıkmayı ve günahı çirkin göstermiştir. Allahın lütuf ve nimetiyle doğru yolda olanlar işte bunlardır. Allah, herşeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey, Allaha ve peygambere iman eden müminler, bilin ki Allahın Resulü, sizin içinizde bulunmaktadır. Asılsız ve yalan sözleri söylemekten kaçının. Zira Allah sizin haberlerinizi ona bildirmekte ve ona doğru yolu göstermektedir. Şa-

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.279.

yet Resulullah birçok hususta sizin görüşünüzle amel edecek olsa onun size uymasıyla sıkıntı ve zorluklara düşerdiniz. Zira o da sizin gibi hata ederdi. Mesela, Velid b. Ukbe'nin, Mustalik oğulları hakkındaki görüşü, onu hataya düşürebilirdi. Zira Velid, onların dinden çıktığını söylüyor, onlara karşı savaş yapılmasını istiyordu. Fakat Allah, sizleri, kendisine ve peygambere iman etmeyi sevdirdi. Onu kalbinizde güzel bir şey yaptı. Böylece, Allahın Resulü size değil siz ona uyar oldunuz. O da sizi sıkıntı ve meşakkatlerden kurtardı. Allah sizlere, inkarcılığı, yalan söyleme gibi yoldan çıkmayı, Allahın yasakladığı şeyleri işleme gibi günahları ise size çirkin gösterdi. Böylece iman ve itaatten ayrılmaz oldunuz. İşte hak yolda olanlar, Allahın, kendilerine imanı sevdirdiği, inkarı fısk'ı ve isyanı kötü gösterdiği kimselerdir. Allahın bukullarına böyle yapması onun sadece bir lütfudur. Bu, onun tarafından bir nimettir. Allah, sizlerden kimin iyilikte bulunup kimin kötülükte bulunduğunu ve kimin nimetlerine ve lütfuna layık olduğunu çok iyi bilendir. Yarattıklarını sevk ve idare etmekte hikmet sahibidir.

*Katade bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra, kendisini dinleyenlere şöyle demiştir: "Âyet-i kerimenin zikrettiği bu insanlar, Resulullahın sahabileridir. Şayet Resulullah onların görüşlerine göre hareket edecek olsaydı birçok hususta sıkıntı ve zorluklara düşeceklerdi. Sizlerse, Allaha yemin olsun ki, görüşleri daha basit, akılları daha şaşkın insanlarsınız. Herkes görüşüne kuşku ile baksın. Allahın kitabına samimi bir şekilde sarılsın. Zira Allahın kitabı, onunla amel eden ve onunla yetinenler için bir güvencedir. Allahın kitabının dışındaki şeyler ise aldatıcı şeylerdir.

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا
عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا
بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

9- Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle savaşırlarsa, aralarını bulup barıştırın. Eğer onlardan biri, diğerine saldırmaya devam ederse, saldıran taraf Allahın hükmüne dönünceye kadar onlarla savaşın. Eğer Allahın hükmüne dönerse aralarını adaletle bulup barıştırın. Her zaman âdil davranın. Şüphesiz ki Allah âdil olanları sever.

Ey iman edenler, müminlerden iki gurup birbiriyle savaşacak olursa, onları, Allahın kitabındaki hükme çağırarak aralarını bulun. Şayet o guruplardan biri, Allahın kitabındaki hükmü kabul etmeyerek azgınlığa düşerse, Allahın hükmünü kabul etmeyene karşı, onun emrine boyun eğinceye kadar savaşın. Sizin, o gurupla savaşmanızdan sonra Allahın kitabındaki hükmüne dönüp de boyun eğecek olursa siz bu iki gurubun arasında, Allahın kitabındaki hükmü uygulayarak adaletli davranın. Ve onları barıştırın."

*Abdullah b. Abbas, bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Allah, peygamberine ve müminlere iman eden iki gurubun birbirleriyle savaşmaları halinde onları Allahın hükmüne davet etmelerini ve onlara adaletli davranmalarını emretmiştir. Şayet her ikisi de Allahın kitabındaki hükme boyun eğmeye karşı çıkacak olursa işte o, azgın bir guruptur. Müminlerin emirinin, Allahın hükmüne boyun eğdirinceye kadar onlarla cihad etmesi ve onlarla savaşması gerekir.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında şu olay zikredilmiştir:

Enes b. Mâlik (r.a.) diyor ki:

انّ انساً رضى الله عنه قال قيل للنبىّ (ﷺ) لو اتيت عبد الله بن أُبى فانطلق
اليه النبىّ (ﷺ) وركب حماراً فانطلق المسلمون يمشون معه وهى ارض
سبخة فلمّا اتاه النّبىّ (ﷺ) فقال اليك عنّى والله لقد آذانى نتن حمارك
فقال رجل من الانصار منهم والله لحمار رسول الله (ﷺ) اطيب ريحاً منك
فغضب لعبد الله رجل من قومه فشتما فغضب لكلّ واحد منهما اصحابه
فكان بينهما ضرب بالجريد والنّعال والايدى فبلغنا انّها انزلت وان
طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فأصلحوا بينهما.

"Resulullaha "Sen, Abdullah b. Übey'e [7] gitsen nasıl olur?" denildi. Bunun üzerine Resulullah, merkebine binip hareket etti. Müslümanlar da onunla hareket edip yürüyemey başladılar. Üzerinde yürüdükleri arazi çorak bir yerdi. Resululah, Abdullah b. Übey'in yanına varınca o, Resulullaha "Benden uzak

7- Abdullah b. Übey, Medine'de münafıkların reisi durumundaydı.

dur. Allaha yemin olsun ki senin merkebinin pisliği beni rahatsız etti." dedi. Bunun üzerine Ensar'dan bir kişi "Allaha yemin olsun ki Resulullahın merkebinin kokusu senin kokundan daha güzeldir." dedi. Abdullah b. Übey'in kavminden bir kişi de bu söze kızdı. Bu iki kişi birbirlerine sövdüler. Bunun üzerine bu iki kişiden herbirinin taraftarları da hiddetlendiler. Birbirlerini hurma dallarıyla, elleriyle ve takunyalarla dövmeye başladılar. Bize ulaştığına göre "Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını bulup barıştırın." âyetini işte bunlar hakkında nâzil olmuştur. (8)

Süddî bu âyet-i kerimenin, karısıyla geçimsizliğe düşen bir adam ile karısının taraftarları arasında çıkan anlaşmazlık üzerine nâzil olduğunu söylemiş, Mücahid, Evs ile Hazreç arasındaki bir anlaşmazlık üzerine indiğini söylemiş Katade ise bu âyetin, Ensar'dan, birbirlerinde alacakları bulunan ve anlaşmazlığa düşen iki kişi hakkında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Ancak birinci sebep, sahih hadis kitaplarında nakledildiğine göre tercihe şayandır.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

10- Müminler, ancak kardeştirler. O halde kardeşlerinizin arasını bulup barıştırın. Allahtan korkun ki, merhamet edilesiniz.

Ey iman edenler, iyi bilin ki müminler ancak din kardeşidirler. Onlar birbirleriyle savaştıkları zaman, onları Allahın hükmüne davet ederek aralarını bulun. Birbirleriyle savaşanların arasını bulma vazifenizi ve diğer yükümlülüklerinizi yerine getirerek Allahtan korkun ki o da size merhamet etsin ve geçmişte işlediğiniz günahlarınızı affetsin.

*Âyet-i kerimede, mümilerin ancak kardeş oldukları bildirilmektedir. Peygamber efendimiz bu kardeşliğin nasıl olduğunu ve neler icabettirdiğini çeşitli hadis-i şeriflerinde beyan etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır.

Abdullah bin Ömer, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayete diyor:

8- Buhari, K.es-Sulh, bab: 1 / Müslim, K.el-Cihad, bab: 117, Hadis no: 1799

أَنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَر رضي اللهُ عنهما أخبره أنَّ رسولَ اللهِ (ﷺ) قال المُسْلِمُ أخو المُسْلِمِ لا يَظْلِمُهُ ولا يُسْلِمُهُ ومَنْ كانَ في حاجةِ أخيه كانَ اللهُ في حاجَتِه ومَنْ فَرَّجَ عن مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللهُ عنه كُرْبَةً من كُرُباتِ يومِ القيامةِ ومن سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَه اللهُ يومَ القيامة.

"Müslümna müslümanın kardeşidir. O, kardeşine zulmetmez onu sahipsiz bırakmaz. Kim kardeşinin ihtiyacına koşacak olursa Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim müslüman kardeşinin bir sıkıntısını giderecek olursa Allah da onun kıyamet gününün sıkıntılarından bir sıkıntısını gidermiş olur. Kim bir müslümanın kusurunu örterse Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter." (9)

Ebu Hureyre, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قال: قالَ رسولُ اللهِ (ﷺ) «مَنْ نَفَّسَ عن مؤمنٍ كُرْبَةً من كُرَبِ الدُّنيا، نَفَّسَ اللهُ عنه كُرْبَةً من كُرَبِ يومِ القيامةِ، ومن يَسَّرَ على مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللهُ عليه في الدُّنيا والآخرةِ. ومَنْ سَتَرَ مُسْلِماً، سَتَرَه اللهُ في الدُّنيا والآخرةِ. واللهُ في عونِ العبدِ ما كانَ العبدُ في عونِ أخيه، ومن سلكَ طريقاً يلتمسُ فيه علماً، سهّلَ اللهُ له به طريقاً إلى الجنةِ. وما اجتمعَ قومٌ في بيتٍ من بيوتِ اللهِ، يتلونَ كتابَ اللهِ، ويتدارسونه بينهم، إلاَّ نزلتْ عليهم السكينةُ، وغشيتهم الرحمةُ وحفّتهم الملائكةُ، وذكرهم اللهُ فيمن عنده، ومن بطّأ به عمله، لم يسرع به نسبه».

"Kim bir müminden, dünya sıkıntılarından bir sıkıntı giderecek olursa Allah da onun kıyamet günün sıkıntılarından birini giderir. Kim, darda kalana kolaylık gösterecek olursa Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir Kim bir müslümanın ayıbını örtecek olursa Allah da onun ayıplarını dünya ve

9- Buhari, K.el-Mezalim,bab: 3 / Müslim, K.el-Birr, bab: 58, Hadis no: 2580.

âhirette örter. Kul, mümin kardeşinin yardımında bulunduğu müddetçe Allah da ona yardım eder. Kim ilim talebi için bir yol tutacak olursa Allah onun bu yolunu cennete doğru kolaylaştırır. Herhangi bir kavim, Allahın evlerinden (mescitlerden) birinde toplanıp Allahın kitabını okur ve birbirlerine öğretirlerse onların üzerine mutlaka huzur iner, onları rahmet kaplar. Onların çevresini melekler kuşatır. Allah onları katındâ bulunanlara bildirir. Her kimi işlediği amal yavaşlatacak olursa onun soyu onu hızlandıramaz. (Kim eksik amel işlerse onun soyu onun amelini tamamlayamaz) (10)

Ebu Musa (r.a.) Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً وَشَبَّكَ بَيْنَ اصَابِعِهِ.

"Bir mümin diğer bir mümin için birbirine kaynamış binaya benzerler." Resulullah bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirdi ve müminlerin birbirleine nasıl kenetlendiklerini gösterdi." (11)

النُّعْمَانُ بْنِ بَشِيرٍ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى: لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى»

Numan b. Beşir, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: "Müminler birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet etmede ve birbirlerine karşı şefkatli davranmada bir vücut gibidirler. Vücudun organlarından biri rahatsız olduğunda diğer organlar, uykuyu kaybetmede ve acıyı paylaşmada ona ortak olurlar." (12)

Sehl b. Sa'd es-Sâidî, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قال سمعت سهل بن سعد الساعدى يحدث عن النبى (ﷺ) قال ان المؤمن من أهل الإيمان بمنزلة الرأس من الجسد يألم المؤمن لاهل الإيمان كما يألم الجسد لما في الرأس.

"Müminlerin içinde bir mümin, bir vücut ile ondaki başa benzer. Vücut, baş ağrısından acı duyduğu gibi mümin de iman ehlinin ızdırabından acı duyar." (13)

10- Müslim, K.ez-Zikr, bab: 38, Hadis no: 2699.
11- Buhari, K.el-Mezalim, bab: 5.
12- Müslim, K.el-Birr, bab: 66, Hadis no: 2586 / ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.268.
13- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.340.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ
مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْ
أَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

11- Ey iman edenler, bir kavim diğer bir kavimle alay etmesin. Belki de alay edilen kavim alay edenden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki alay edilen kadınlar, alay eden kadınlardan daha hayırlıdır. Birbirinizi ayıplamayın. Birbirinize lakaplar takmayın. İman ettikten sonra bir müminin fâsıklıkla anılması ne kötü şeydir. Kim bundan tevbe etmezse işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.

Ey, Allahı ve Resulünü tasdik eden müminler, mümin bir kavim, diğer bir mümin kavimle alay etmesin. Belki de alay edilen kavim, alay edenlerden daha hayırlıdır. Mümin kadınlar da diğer mümin kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilen kadınlar, alay edenlerden daha hayırlıdır. Ey iman edenler, birbirinizi ayıplamayın, birbirinize dil uzatmayın. Birbirinizi, sevmediğiniz lakap ve sıfatlarla çağırmayın. Bunları yaptığınız takdirde, Allahın emirlerinden ayrılan fâsıklar olursunuz. İman ettikten sonra "Fâsıklık" sıfatını almak ne kötü bir şeydir kim bunları yaptıktan sonra tevbe etmeyecek olursa, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.

*Âyet-i kerime, genel bir ifade kullanarak alaya almanın her çeşidini yasaklamıştır. Bu itibarla, bir müminin başka bir mümini, fakirliğinden veya âcizliğinden yahut işlediği bir hatasından dolayı alaya alması caiz değildir.

Âyet-i kerimede, müminlerin birbirlerini ayıplamaları, birbirlerine dil uzatmaları yasaklandığı gibi birbirlerini, asıl isimlerini bırakıp, sevilmeyen lakaplarla çağırmaları yasaklanmaktadır. Zira, bu tür şeyleri yapmak, müminler arasında sevgi ve saygıyı zedeler. Ve İslam kardeşliğini sarsmış olur. Bu nedenle bu tür davranışlara düşen müminlerin fâsık olacakları, fâsıklığın ise müminlere yakışmayan bir sıfat olduğu beyan edilmektedir.

Ebu Cübeyre b. ed-Dehhak diyor ki:

أبو جبيرة بن الضحاك، قال: فينا نزلت هذه الآية في بني سلمة (ولا تنابزوا

بالألقاب، بئس الإسمُ الفُسوقُ بَعْدَ الإيمان) قال: قدم علينا رسول الله
(ﷺ) وليس منا رجل إلا وله اسمان أو ثلاثة، فجعل النبى (ﷺ) يقول:
« يا فلان » فيقولون: مَهْ يا رسول الله، إنه يغضب من هذا الإسم، فأنزلت هذه
الاية (ولا تنابزوا بالألقاب).

"Bu âyet, biz Seleme oğulları hakkında nâzil olmuştur. Resulullah, bize geldiğinde bizden her birimizin iki veya üç ismi vardı. Resulullah herhangi birimizi "Ey falan" diye çağırdığında ona "Dur ya Resulllah, o bu isme kızıyor." diyorlardı. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu. Ve müminlerin, birbirlerini, kızacakları lakaplarla çağırmalarını yasakladı. [14]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا
وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Ey iman edenler, zannın bir çoğundan sakının. Çünkü zannın bazısı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Sizden biri ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Ondan tiksinirsiniz. Allahtan korkun. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri daima kabul edendir, çok merhametlidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede müminlere, kötü zanda bulunmayı, tecessüsü ve gıybet yapmayı yasakamaktadır. Âyet-i kerimede, bütün zanlardan değil bunların birçoğundan kaçınılması emredilmektedir. Bundan da, kötü zanda bulunmanın yasak olduğu, müminler için iyi zanda bulunmanın ise hayırlı bir şey

14- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 71, Hadis no: 4962 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 49, Hadis no: 3268

olduğu anlaşılmaktadır. İyi zanda bulunmanın hayırlı bir şey olduğu hususunda başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır. "İftirayı işittiğiniz zaman, mümin erkeklerin ve mümin kadınların birbirlerine hüsnü zanda bulunup da "Bu apaçık bir iftiradır." demeleri gerekmez miydi? (15)

Âyette, kaçınılması emredilen kötü zandan maksat, kişinin aile efradını veya akrabalarını yahut da herhangi bir insanı itham etmesidir.

Peygamber efendimiz bu konuyla ilgili olarak bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ اِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَاِنَّ الظَّنَّ اَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ تَحَسَّسُوا وَلاَ تَبَاغَضُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ اِخْوَانًا وَلاَ يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ اَخِيهِ حَتَّى يَنْكِحَ اَوْ يَتْرُكَ.

"Zandan kaçının, zira sözlerin en yalanı zandır. Tecessüsde bulunmayın. Konuşulanları dinleme merakına kapılmayın. Birbirinize buğzetmeyin. Siz, Allahın kulları olarak kardeşler olun. Kişi mümin kardeşinin sözlüsünü, kardeşi onunla evleninceye veya onu bırakıncaya kadar istemesin." (16)

Tecessüste bulunmaktan maksat ise, kişinin, başkalarının kusurlarını araştırması ve onun gizliliklerini öğrenmeye çalışmasıdır.

Peygamber efendimiz, müslümanların kusurunu örteni övmüş ayıplarını araştıranı ise eleştirmiştir. Bir hadis-i şerifinde:

وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"... Kim bir müslümanın bir ayıbını örtecek olursa Allah da kıyamette onun ayıbını örter." (17) buyurmuştur.

Diğer bir hadis-i şerifinde ise şöyle buyurmuştur:

15- Nur Suresi, âyet: 12.
16- Buhari, K.en-Nikah, bab: 45 / Müslim, K.el-Birr, bab: 28, Hadis no: 2563.
17- Buhari, K.el-Mezalim, bab: 3 / Müslim, K.el-Birr, bab: 58, Hadis no: 2580.

سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: إنك إن اتبعت عورات الناس أفسدتهم أو كدت [أن] تفسدهم

"Şayet sen insanların kusurunu araştıracak olursan ya onları ifsat etmiş olursun veya ifsad etmeye yaklaştırırsın." (18)

Diğer bir hadis-i şerifinde ise:

عن النبى (ﷺ) قال: «إن الأمير إذا ابتغى الريبة في الناس أفسدهم».

"İdareci, insanlar hakkında şüpheci bir tavır takınırsa onları ifsad eder." (19) buyurmuştur.

Âyet-i kerimenin son bölümünde gıybet etmek yasaklanmakta ve gıybet edenler ölü insanın etini yiyenlere benzetilmektedir.

Resululahtan, gıybetin ne olduğu sorulmuş o da:

أنّ رسول الله (ﷺ) قال «أتدرون ما الغيبة؟» قالوا: الله ورسوله أعلم. قال «ذكرك أخاك بما يكره» قيل: أفرأيت إن كان في أخي ما أقول؟ قال «إن كان فيه ما تقول، فقد اغتبته. وإن لم يكن فيه، فقد بهته».

"Kardeşini, sevmediği bir şey ile anmandır." buyurmuştur. Bunun üzerine: "Şayet söylediklerim o kardeşimde varsa?" diye sorulmuş Resulullah da şu cevabı vermiştir: "Eğer söylediklerin, kardeşinde varsa işte sen onun gıybetini yapmış olursun. Şayet, söylediklerin onda yoksa sen ona iftirada bulunmuş olursun." (20)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

18- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 39, Hadis no: 4888.
19- ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 39, Hadis no: 4889.
20- Müslim, K.el-Birr, bab: 70, Hadis no: 2589 / Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 35, Hadis no: 2874.

عن عائشة، قالت: قلت للنبى (ﷺ): حَسْبُكَ، مِنْ صَفِيّه كَذَا وكَذَا، قال غير مسدد: تعنى قصيرة، فقال: «لقد قُلْتِ كلمة لو مُزِجَتْ بِمَاءِ البحر لمزجته، قالت: وحكيت له إنسانا، فقال: «ما أُحِبُّ أنّى حكيت انساناً وأن لى كذا وكذا».

"Ben Resulullaha "Safiye'nin şöyle şöyle olması yeter." dedim. (Hz. Aişe bu sözüyle Hz. Safiye'nin kısa boylu olduğunu söylemek istemiştir) Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Öyle bir söz söyledin ki denizin suyuna karışsa orayı bulundırırdı." (21)

Enes b. Mâlik diyor ki:

عن أَنَسَ بن مالك، قال: قال رسول الله (ﷺ): «لمّا عُرِجَ بِى مررت بقوم لهم أظفارٌ من نُحاسٍ يَخْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وصُدُورَهُمْ، فَقُلْتُ: مَنْ هؤلاءِ يا جِبْرِيلُ؟ قال: هؤلاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ ويَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ».

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, Mirac için yukarı çıkarıldığımda, bakırdan tırnakları bulunan ve o tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir kavmin yanından geçtim." Ey Cebrail, bunlar kimdir?" diye sordum. Cebrail "Bunlar, insanların etlerini yiyen ve ırzlarına dil uzatanlardır." dedi. (22)

Ebu Berze el-Eslemî diyor ki:

عَنْ أَبِى بَرْزَةَ الأسلمى، قَالَ: قَالَ رَسُولَ الله (ﷺ): «يا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بلسانه ولَمْ يَدْخُلِ الإيمانُ قَلْبَهُ، لا تَغْتَابُوا الْمسلين، وَلاَ تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فَإنَّهُ مَنِ اتَّبَعَ عوراتِهِمْ يَتَّبِعِ الله عورتَهُ، وَمَنْ يَتَّبِعِ الله عورته يفضحه فِى بيته».

21- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 35, Hadis no: 4875 /Tirmizî, K.el-Kıyamet, bab: 51, Hadis no: 2502

22- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 35, Hadis no: 4878

"Resulullah şöyle buyurdu: "Ey, dilleriyle iman eden fakat kalblerine iman girmeyen topluluk, müslümanların gıybetini yapmayın. Onların kusurlarını araştırmayın. Zira onların kusurlarını kim araştırırsa Allah da onun kusurunu araştırır. Allah da kimin kusurunu araştırırsa onu, evinin ortasında rezil eder. (23)

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عن جابر بن عبد الله قال كنا مع النبى (ﷺ) فارتفعت ريح جيفة منتنة فقال رسول الله (ﷺ) أتدرون ما هذه الريح هذه ريح الذين يغتابون المؤمنين.

"Bir gün biz, Resulullah ile biraber idik. Kokmuş bir leşten kokular geldi. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Bu koku nedir biliyor musunuz? Bu, müminlerin gıybetini yapan kimselerin kokusudur." (24)

يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير ﴿١٣﴾

13- Ey insanlar muhakkak ki sizi, bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Elbette ki Allah nezdinde en şerefli olanınız, ondan en çok korkanınızdır. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi bilendir, her şeyden haberdardır.

Ey insanlar, şüphesiz ki biz sizi, atanız Âdem ve anneniz Havva'dan meydana getirdik. Onlardan sonra da erkek ve kadının suyundan diğer bütün insanları meydana getirdik. Sizleri aynı soydan yarattık. Bir kısmınızın soyu diğerine uzaktır. Bunlar milletlerdir. Diğer bir kısmınızın soyu ise başka bir kısmınıza yakındır. Bunlar da kabilelerdir. Bizim, sizleri milletlere ve kabilelere ayırmamızın hikmeti, birbirinizle kolayca tanışmanızı sağlamak isteyişimizdendir. Birbirinize üstünlük taslamanız ve birbirinizi ezmeniz için değildir. Zira sizin, Al-

23- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 35, Hadis no: 4810.
24- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.3, S.351.

lah katında en üstün olanınız, ondan en çok korkanınızdır, şu veya bu soydan olmanız yahut da mal mülk ve sayıca çok olmanız değildir.

*Bu âyet-i kerime, insanlığın, tek anne ve babadan meydana gelen soy kardeşler olduğunu bildirmekte ve hiçbir milletin diğerine karşı soyca üstünlük taslamasına hakkı olmadığını beyan etmekte ve insanların üstünlüklerinin, ancak kendilerini yaratan rablerinin emir ve yasaklarına uyarak ondan korkmalarıyla gerçekleştiğini bildirmektedir. İşte bu itibarla İslam ırkçılığı, kavmiyetçiliği reddetmektedir.

Bu hususta peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyel buyurmaktadır:

قال رسول الله (ﷺ): «إن الله عز وجل قد أذهب عنكم عُبِّيَّة الجاهلية وفخْرَهَا بالآباء، مؤمن تقى، وفاجر شقى، أنتم بنوآدم، وآدم من تراب، لَيَدعَنَّ رِجَالٌ فَخْرَهُمْ بأقوام، إنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِن فَحْم جهنم، أو لَيَكُونُنَّ أهْوَنَ عَلَى اللهِ مِنَ الجِعْلاَنِ الَّتِى تَدْفَعُ بأَنْفِهَا النَّتِن».

"Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah, sizlerin cahiliye kibirlenmelerinizi ve atalarınızla övünmenizi gidermiştir. İnsanlar ya takva sahibi bir mümin veya isyankar bir fâcirdir. Sizler, Âdem'in oğullarısınız, Âdem ise topraktandır.Artık bir kısım adamlar, kavimleriyle övünmeyi bıraksınlar. Zira onlar cehennemin kömürlerinden başka bir şey değildirler. Yoksa onlar Allah katında, burnu ile pislikleri yuvarlayan pislik böceklerinden daha âdi olurlar." (25)

Haksızlıkta kavmine destek olan kişi hakkında şöyle buyurulmuştur:

عن عبد الرحمن بن عبدالله بن مسعود، عن أبيه، قال: مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَى غَيْرِ الْحق فهو كالبَعِيرِ الَّذى رُدِّى فَهو يُنزع بذنبه.

25- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 110, Hadis no: 5116 / Tirmizî, K.el-Menakıb, bab: 75, Hadis no: 3955, 3956 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.361.

"Kim,haksız yere kavmine yardım edecek olursa o kimse kuyuya düşüp ölen bir deveye benzer ki onu kuyruğundan tutarak çıkarmak isterler." (26)

Vâsile b. el-Eska, peygamber efendimize:

واثلة بن الأسقع، أنهـا سمعت أبـاها يقول قلت: يا رسول الله، مـا العصبـية؟ قال: «أنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلَى الظلم».

"Ey Allahın Resulü, ırkçılık nedir?" diye sorduğunda Resulullah: "Haksızlıkta kavmine yardımcı olmandır." cevabını vermiştir. (27)

Peygamber efendimiz, ırkçılık uğrunda savaşan veya o uğurda ölen kimse hakkında şöyle buyurmuştur:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ)؛ أَنَّهُ قَـالَ «مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَـةِ، وَفَارَقَ الْجَـمَاعَـةَ، فَمَـاتَ مَاتَ مِـيتَةً جَـاهِلِيَّةً. وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِـمِّيَّةٍ يَغْـضَبُ لِعَصَبَـةٍ أَوْ يَدْعُو إِلَى عَصَبَةٍ أَوْ يَنْصُرُ عَصَبَةً فَقُتِلَ فَـقِتْـلَـةٌ جَاهِلِيَّةٌ.

"Kim, emre itaatten çıkar, cemaattan ayrılır ve ölecek olursa o kimse cahiliye ölümü ile ölmüş olur. Kim, kavmi için gazaplanarak veya kavmiyetçiliğe davet ederek yahut kavmiyetçiliğe yardımda bulunarak kör sancak altında savaşır da öldürülecek olursa o kimse cahiliye ölümüyle öldürülmüş olur." (28)

Peygamber efendimiz diğe bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

ان رسـول الله (ﷺ) قال ان أنسـابكـم هذه ليـست بسـباب على أحـد وانما أنتم ولد آدم طف الصاع لم تملؤه ليس لاحد فضل الا بالدين أو عـمل صالح حسب الرجل أن يكون فاحشا بذيا بخيلا جبانا.

26- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 112, Hadis no: 5117.

27- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 112, Hadis no: 5119 / İbn-i Mâce, K.el-Fiten, bab: 7, Hadis no: 3949.

28- Müslim, K.el-İmara, bab: 53, Hadis no: 1848.

"Soylarınız, sizden birinize sövmek için sebep değildir. Şüphesiz ki sizler, Âdem'in çocuklarısınız. Ölçek eksik kaldı onu dolduramadınız. (Herkesin bir kusuru vardır, eksiksiz insan yoktur) Bir kimsenin diğerine üstünlüğü ancak dindarlıkla veya salih amel işlemesiyledir. Kişinin, hayasız, âdi, cimri ve korkak olması, aşağılık olarak ona yeter." (29)

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ
فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

14- Ey Muhammed, Bedeviler "İman ettik" derler. Sen onlara şöyle de: "Hayır, iman etmediniz. Siz, ancak "Müslüman olduk." deyin. Çünkü iman henüz kalbinize girmemiştir. Eğer Allah ve Resulüne itaat ederseniz, Allah, amellerinizden hiçbir şey eksiltmez. Şüphesiz Allah, çok affdendir, çok merhamet edendir.

Bedeviler: "Biz, Allahı ve Resulünü tasdik ettik. Bizler müminiz." dediler. Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Sizler iman etmediniz. Sizler mümin değilsiniz. Bu itibarla "İman ettik" demeyin. "Teslim olduk" deyin. zira iman gerçekten kalbinize girmemiştir. Henüz onun ne demek olduğunu kavramış değilsiniz. Sizler, Allahın ve Resulünün emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak Allaha ve Resulüne itaat edecek olursanız, Allah, amellerinizin mükafaatından hiçbir şey eksiltmez. Zira Allah, yaptıklarından vazgeçip kendisine itaat edeni affedendir ve ona merhametli davranandır. O halde ona tevbe ediniz ki sizi affedip size merhametli olsun."

*Bu âyet-i kerimenin, Esedoğulları Bedevileri hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Bu Bedeviler hakkında: "Hayır, iman etmediniz. Siz ancak "Müslüman olduk." deyin buyurulmasının sebebi, Zührî ve ibn-i Zeyd'e göre, Bedevilerin, dilleriyle "İman ettik" demelerine rağmen amelleriyle iman etmediklerini göstermeleridir." Bu izaha göre imandan maksat, kişinin, inandığını dil

29- Ahmed b. Hanbel, C.4, S.145, 158.

ile söylemesi, İslamdan maksat ise yaptığı amellerle iman ettiğini ispat etmesidir. Bedeviler bu tür amelleri yapmadıklarından dolayı âyet-i kerimenin muhatabı olmuşlardır.

Katade ve Said b. Cübeyr'e göre ise Bedevilere böyle söylenmesinin sebebi, onların, iman etmelerini Resulullahın başına kakmalarıdır.

Katade diyor ki: "Yemin olsun ki bu âyet bütün Bedevileri kapsamaktadır. Zira Bedevilerden, Allaha ve âhiret gününe iman edenler de vardır. Fakat bu âyet-i kerime, Bedevilerden bir kabile hakkında nâzil olmuştur. O kabile, müslüman oluşlarını Resulullahın başına kakıyor ve şöyle diyorlardı: "Biz, savaşsız müslüman olduk. Falan ve falan oğulları gibi savaşmadık." Bunun üzerine Allah teala buyurdu ki: "Siz, iman ettik" demeyin. Korkudan "Teslim olduk." deyin.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

15- Müminler ancak o kimselerdir ki Allaha ve Resulüne iman ederler sonra imanlarında şüpheye düşmzler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad ederler. İşte hakkıyla iman edenler bunlardır.

Ey, dilleriyle "İman ettik" diyen fakat kalblerine imanın gerçeği girmeyen Bedeviler, müminler ancak o kimselerdir ki Allahı ve Resulünü tasdik ederler. Sonra Allahın birliği ve Resulünün peygamberliği hakkında asla şüpheye düşmezler. Allahı ve Resulünü razı edecek ameller işlerler. Müşriklere karşı, mallarını harcayarak ve canlarını feda ederek cihad ederler. Allahın sözü yücelsin, kâfirlerin sözü ise alçalsın. İşte bunları yapanlar "Biz müminleriz." diyen sözlerinde doğru olanlardır. Kılıç korkusuyla "İman ettik" diyenler değil.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

16- Ey Muhammed, de ki: "Allaha dininizi siz mi öğreteceksiniz?" Halbuki Allah, göklerde ve yerde bulunanı bilir. Allah, herşeyi bilendir.

Ey Muhammed de ki: "Ey Bedeviler, Allaha nasıl itaat edeceğinizi ona siz mi öğreteceksiniz? Halbuki Allah, göklerde ve yerde bulunan herşeyi bilir. Hiçbir şey ona gizli değildir. O halde siz Allaha, dinin ve itaatin ne olduğunu nasıl öğreteceksiniz? Allah, geçmiş ve gelecek olan herşeyi bilendir. O halde kalbinizde bulunanların aksini Allaha karşı söylemekten kaçının. Aksi takdirde gazabına ve cezasına uğratılırsınız.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ
لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

17- Ey Muhammed, onlar, müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: "Müslümanlığınızı başıma kakmayın. Eğer imanınızda sadık kimselerseniz, imana kavuşturduğu için, asıl sizi Allah minnet altında bırakır.

Ey Muhammed, o Bedeviler, müslüman olmalarını senin başına kakarlar. "Biz seninle savaşmadan iman ettik. Başkaları gibi savaştıktan sonra iman etmedik." derler. Sen onlara de ki: "Müslüman oluşunuzu benim başıma kakmayın. Eğer "İman ettik." sözünüzde samimi iseniz bilin ki sizi Allah hidayete erdirdiği için mümin oluşunuzdan dolayı o sizi minnet altında bırakır.

*Said b. Cübeyr, bu âyet-i kerimenin, Esedoğullarından olan Bedeviler hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Zira onlar, Resulullaha gelerek "Biz savaşmadan iman ettik." diyorlar ve böylece müslüman oluşlarını onun başına kakıyorlardı.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

18- Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gizliliklerini bilir. Allah, yaptıklarınız ı çok iyi görendir.

Ey Bedeviler, sizlerden kimin doğru kimin yalancı olduğu, kimin İslama isteyerek girip kimin de Peygamberin korkusuyla müslüman loduğu Allaha gizli değildir. Zira Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. O, gizli ve âşikâr, itaat veya isyan olan bütün amallerinizi görendir. O, sizleri, amellerinize göre cezalandıracak ve mükafaatlandıracaktır.

KAF SURESİ

Kaf Suresi, kırkbeş âyettir. 38. âyeti Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu sure-i celile de diğer Mekkî sureler gibi inanç konusunu işlemekte, öldükten sonra dirilmeyi kabul etmeyen inkarcıların şaşkınlık ve ahmaklıklarına temas edilmektedir. Allahın varlık ve birliğine iman için, göklere,yere ve bütün mevcudata bakılması ve onlardan ibret alınmasını öğütleyen surede: "Biz bütün bunları, Allaha yönelen her kulun kalb gözünü açmak ve ibret almasını sağlamak için yaptık." (1) buyurulmaktadır.

Daha önce gönderilen peygamberleri inkar eden kavimlerin, bu inkarları sebebiyle helak olup gittikleri ve böylece hak ettikleri cezayı buldukları haber verilmektedir.

İnsanın, sıkı bir şekilde ilahi kontrolun altında bulunduğu beyan edilmekkte ve bize şah damarımızdan daha yakın olduğunu beyan eden Allah teala, ayrıca kullarının bütün yaptıklarını, melekleri vasıtasıyla tesbit ettirdiğini beyan etmektedir.

Sur'a üfürülüp bütün insanların mahşer yerine toplanacağı ve suçluların cehenneme atılacakları beyan edilmekte ve cehennemin "Bana atılacak daha başka günahkâr yok mu?" diye günahkârları cezalandırmak için iştiyakla bekleyeceği beyan edilmektedir.

Buna mukabil Allahtan korkan, onun emir ve yasaklarına uyanların ise cennete konulacakları müjdesi verilmektedir. O gün onlara şöyle denilecektir: "Selametle girin cennete. Bu, ebedilik günüdür." (2)

Sure-i celilede Allahın, gökleri ve yeri altı günde yarattığı, diriltmenin de öldürmenin de Allaha ait olduğu, dönüşün de yine ona olacağı beyan edilmekte ve sure-i celile: "Ey Muhammed, biz onların söylediklerini çok iyi biliyoruz. Sen onlara karşı bir zorba değilsin. Sen sadece azabımdan korkan kimseye Kur'anla öğüt ver." (3) âyetiyle sona ermektedir.

1- Kaf Suresi, âyet: 8.

2- Kaf Suresi, âyet: 34.

3- Kaf Suresi, âyet: 45.

SURENİN FAZİLETİ

Sahih olan görüşe göre bu sure "Mufassal" diye adlandırılan surelerin ilkidir. Resulullah (s.a.v.) bu sureyi bayram ve cuma gibi büyük toplantı günlerinde okurdu. Zira bu sure insanın ilk yaratılışından, öldükten sonra diriltilmesinden, mahşerde toplanacağından, hesaba çekileceğinden, sonunda da ceza veya mükafaat göreceğinden bahsetmektedir. Bu surede yine cennet cehennem ve kıyamet sahneleri zikredilmektedir.

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سَأَلَ أَبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ: مَا كَانَ يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فِي الْأَضْحَىٰ وَالْفِطْرِ؟ فَقَالَ: كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِقٓ، وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ، وَاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ.

Hz.Ömer, Ebu Vâkid el-Leysî'ye, Resulullahın, kurban ve ramazan bayramı namazlarında ne okuduğunu sormuş Ebu Vâkid de Resulullahın bu iki bayramda "Kaf vel-Kur'anil Mecid" ile "İktarebetüssaatü" ve "İnşakkal Kamer" surelerini okuduğunu söylemiştir. (4)

Ümmü Hişam, Bint-i Hâris'e diyor ki:

عن أم هشام بنت حارثة قالت لقد كان تنورنا وتنور النبى (ﷺ) واحدا سنتين أو سنة وبعض سنة وما أخذت ق والقرآن المجيد الاعلى لسان رسول الله (ﷺ) كان يقرأ بها كل يوم وجمعة على المنبر اذا خطب الناس.

"İki veya birbuçuk yıl, bizimle Resulullahın tandırı bir idi. Ben, Kaf suresini Resulullahın lisanından ezberledim. Resululah, her cuma günü insanlara hube okurken bu sureyi okuyordu." (5)

4- Müslim, K.es-Salat el-İydeyn, bab: 14, Hadis no: 891.

5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6, S.436.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَج۪يدِ ﴿١﴾

1- Kaf. Şanlı ve şerefli Kur'ana yemin olsun ki (Biz seni insanlara uyarıcı olarak gönderdik de onlar inanmadılar.)

*Mukattaa harfleri hakkında Bakara suresinin başında gerekli izahat verilmiştir. Burada ise Kaf kelimesi hakkında özellikle şu görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Kaf, Nun vb. harflerin, Allah tealanın isimlerinden olduklarını ve bu isimleriyle yemin ettiğini söylemişlerdir. Katade ise Kaf kelimesinin, Kur'anın isimlerinden biri olduğunu söylemiştir. Diğer bir kısım âlimler ise "Kaf"ın, yeryüzünü kuşatan bir dağ olduğunu söylemişlerdir.

Âyetin devamında: "Şanlı ve şerefli Kur'ana yemin ederim ki... " buyurulmaktadır. Burada ifade edilen yeminin cevabı, âyet-i kerimede zikredilmemiştir. Bu itibarla müfessirler çeşitle cevaplar takdir etmişlerdir. Basra âlimleri, bunun cevabının: "Şüphesiz biz yerin, onlardan neyi eksilttiğini bilmekteyiz. Nezdimizde herşeyi koruyan bir kitap vardır. [6] âyeti olduğunu söylemişlerdir. Kufeli âlimler ise bu yeminin cevabının: "İş olup bitti." şeklinde olduğunu söylemişler bazı âlimler ise: "Toprak olduktan sonra mutlaka dirileceksiniz." ifadesi olduğunu söylemişlerdir. Mealde zikredilen cevap da bu görüşlerden biridir. Buradaki yeminin cevabının, bundan sonra gelen ikinci âyet olduğunu söyleyenler de vardır.

بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَج۪يبٌ ﴿٢﴾

6- Kaf Suresi, âyet: 4.

أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ﴿٣﴾

2-3- Bilakis, içlerinden birinin kendilerine uyarıcı olarak gelmesine şaştılar. Kâfirler şöyle dediler: "Bu, hayret edilecek bir şey, ölüp toprak olduktan sonra mı dirileceğiz? Bu dönüş çok uzaktır."

Ey Muhammed, kavminden müşrik olanların seni yalanlamaları, senin doğru söylediğini ve hak peygamber olduğunu bilmediklerinden değil, kendilerinden olan bir insanın, Allah tarafından uyarıcı olarak gönderilmiş olmasına şaşmalarındandır. Onlar, Allahın elçisinin ancak bir melek olacağını zannetmektedirler. Sen onlara peygamber olarak gelince, onlardan kâfir olanlar: "İçimizden bir insanın peygamber olarak gönderilmesi, şaşılacak bir şeydir." dediler. Peygamber onlara, öldükten sonra dirileceklerini ve yalanlamalarının sonucunu göreceklerini bildirince de şu cevabı verdiler. "Bizler ölüp toprak olduktan sonra mı tekrar dirileceğiz? Ve halimizin ne olduğunu bilmiş olacağız? Doğrusu tekrar dünyaya dönmek çok uzak bir ihtimaldir. Hatta imkansızdır. Zira bizler çürüyüp toprağa karışırız. Artık bundan sonra nasıl diriliriz ki?"

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ﴿٤﴾

4- Şüphesiz biz, yerin onlardan neyi eksilttiğini bilmekteyiz. Nezdimizde herşeyi koruyan bir kitap vardır.

Evet bizler, yeryüzünün, onların vücutlarındaki et ve kemiklerden neyi yeyip eksilttiğini bilmekteyiz. Bizim katımızda, onların vücutlarından eksilen et, kemik, saç gibi şeylerin yazılıp tesbit edildiği bir kitap vardır. Bu kitap asla değişmez. Biz onları yeniden diriltip eski haline getirecğiz..

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ﴿٥﴾

5- Doğrusu onlar, hak kendilerine gelince onu yalanladılar. Onlar bir karışıklık içindedirler.

"Biz ölüp toprak olduktan sonra tekrar dirilecek miyiz?" diyen müşrikler, gerçeği ifade etmemişler, bilakis kendilerine gelen hak kitap Kur'anı yalanlamışlardır. Bu itibarla onlar, hak ile batılı seçemeyecek karmakarışık bir durum içindedirler.

أَفَلَمْ يَنظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ﴿٦﴾
وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾
تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٨﴾

6- Onlar, üstlerindeki göğe hiç bakmazlar mı? Biz onu nasıl bina ettik ve nasıl süsledik. Onun hiçbir ayıp ve kusuru yoktur.

7- Yeri de yaydık. Üzerine ağırlıklı dağlar oturttuk. Orada her sınıftan güzel güzel bitkiler bitirdik.

8- Biz bütün bunları, Allaha yönelen her kulun kalb gözünü açmak ve ibret almasını sağlamak için yaptık.

*Allah teala bu ve bundan sonra gelen âyet-i kerimelerde, kullarını, yüce kudretini görmeye ve onun karşısında boyun eğip kendisine kulluk etmeye davet ediyor ve buyuruyor ki: "Öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan ve bizim, ölüleri tekrar diriltmeye kadir olduğumuzu inkar eden kâfirler, hiç üstlerinde bulunan göklere bakmazlar mı? Biz onu nasıl bir tavan gibi yaptık ve onu yıldızlarla süsledik. Onda hiçbir delik ve yarık yoktur. Yeryüzünü nasıl düzgün hale koyduk, oraya salsılmayan dağlar yerleştirdik Ve orada her sınıftan güzel bitkiler bitirdik. Ey insanlar, biz bunları, Allaha yönelen her kula, kudretimizi göstermek ve azametimizi hatırlatmak için yaptık.

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾
وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾

رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

9-11- Gökten de bereketli bir su indirdik. Kullara rızık olsun diye onunla bahçeler, hasat edilen taneli ekinler, tomurcukları birbirine binmiş yüksek hurma ağaçları bitirdik. Onunla ölü bir toprağa can verdik. İşte dirilip kabirlerden çıkma da böyledir.

Biz, gökten de bereketli bir yağmur indirdik. O yağmurla bahçelerin ağaçlarını, ekinlerin tanelerini, salkımları üst üste yığılı hurma ağaçları bitirdik. Bütün bu bitkileri, kullara rızık olsun diye var ettik. Onlar, bunların bir kısmını yemek diğer bir kısmını da meyve olarak kullanırlar. Onlardan daha başka faydalar da elde ederler. Biz, gökten yağdırdığımız o yağmurla, adeta ölü hale gelen kuru bir beldeye hayat veririz. İşte yeryüzünden çeşitli bitki ve mahsulleri çıkardığımız gibi kıyamet gününde ölüleri de kabirlerinden böylece çıkaracağız.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾

وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾

وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

12-14- Bunlardan önce Nuh kavmi, Ashab-ı Ress, Semud kavmi, Âd kavmi, Firavun, İhvan-ı Lut, Ashab-ı Eyke ve Tubba' kavmi de yalanlamışlardı. Evet hepsi de peygamberleri yalanlayıp vaadettiğim azabı hak etti.

*Allah teala bu âyetlerde de Kureyş'ten ve diğer kavimlerden olan kâfir ve müşrikleri, kendileri gibi olan diğer kavimleri helak etmesiyle uyarmakta ve bunları, geçmiş kâfirlerin durumuna düşmemeye dâvet etmektedir.

Nuh kavmi, Semud kavmi, Âd kavmi, Firavun ve Lut kavminin durumları daha önceki surelerde etraflıca izah edilmiştir. Ashab-ı Ress'de Furkan suresinin otuz sekinizinci âyetinde izah edilmiştir.

İkrime, Dehhak ve Mücahid'e göre "Ress" kelimesi, "Kuyu" anlamına gelmektedir. Peygamberlerini kuyuya gömerek öldürenlere "Ashab-ı Ress' denilmiştir. Katade'ye göre ise Ashab-ı Ress ile Ashab-ı Eyke, Allahın, kendilerine bir peygamber gönderdiği iki ayrı kavimdir. Allah bu kavimlerden her birini

belli bir azap ile helak etmiştir. Tubba' kavmi hakkında ise Duhan suresinin otuz yedinci âyetinde açıklamalar yapılmıştır.

Abdullah b. Selam'dan rivayet edilen bir görüşe göre "Tubba" Yemen'de yaşamış olan bir şahsın adıdır. Bu zat, çevresindeki insanlara galip gelmiş, onların içinden seçkin gençleri alıp kendisine yakın insanlar haline getirmiş sonra da onların dinine tabi olmuştur. Kavmi onun hakkında şöyle demiştir: "Bu adam sizin dininizi bıraktı gençlerle biatlaştı." Bu durumu şüyu bulunca Tubba' gençlere meseleyi anlattı. Onlar da: "Bizimle bu insanlar arasında şu ateşi hakem seçeriz. Zira o, yalancıyı yakar, doğru söyleyene dokunmaz." dediler. Ateş tutuşturuldu. Gençler, kitaplarını boyunlarına asarak ateşe doğru yürüdüler. Alev onların yüzüne çarptı onlar da geri döndüler. Bunun üzerine Tübba' "Ateşe mutlaka gireceksiniz" dedi. Gençler de ateşin içine girdiler. Ateş geri çekildi. Öyle ki ateş bıçakla kesilmiş gibi parçalara ayrıldı. Bunun üzerine Tübba' bu defa kavmine: "Siz de girin ateşe." dedi. Onlar da ateşe girerken alev yüzlerine çarptı, geri döndüler. Tübba' onlara: "Ateşe mutlaka gireceksiniz." dedi. Onlar da ateşe girince ateş onlara yol açtı. Fakat tam ortasına geldiklerinde onları çepeçevre kuşattı ve yaktı. İşte bunun üzerine Tübba' gerçekten müslüman oldu. O, salih bir kişiydi. Tübba' kavmi hakkında başka rivayetler de vardır.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

15- Biz, ilk yaratmadan âciz mi kaldık? Hayır, onlar yeniden yaratılmaktan şüphe ediyorlar.

Ey, öldükten sonra dirilmeyi inkar eden Kureyş müşrikleri, yaratıkları ilk olarak yaratmaktan âciz mi kaldık ki, onlar yok olduktan sonra onları tekrar yaratmaktan da âciz kalmış olalım. Doğrusu onlar, bizim ilk yaratmadan âciz olduğumuzu sanmıyorlar, fakat onlar, ölüp toprak olduktan sonra kendilerini tekrar yaratacağımıza dair şüphe içindedirler.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ
الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

16- Şüphesiz insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne fısıldadığını da biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınız.

Şüphesiz ki insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini de biliriz. Onun sırları ve kalbinde olanlar bizden gizli değildir. Zira biz insana şah damarından daha yakınız.

*Âyette geçen "Biz ona şah damarından daha yakınız." ifadesinden maksat: "Biz ona, kendisinden daha fazla sahibiz." veya "Biz ona gelen vesveseleri kendisinden daha iyi biliriz." demektir.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

17- Onun sağında ve solunda oturan iki alıcı melek, yaptıklarını kaydetmektedir.

18- İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında onu gözetleyici hazır bir melek bulunmasın.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, insanın sağında ve solunda birer melek vazifelendirildiğini, bunların, insanın yaptığı şeyleri kaydettiklerini bildirmektedir. Bunlardan sağ tarafta olanın iyi amelleri kaydettiği, sol tarafta olanın ise kötü amelleri kaydettiği rivayet edilmektedir. Bunlardan, sağ tarafta bulunan meleğin, sol tarafta bulunanın âmiri olduğu, kul günah işleyince sağ taraftaki sol taraftakine: "Hemen yazma belki tevbe eder." diye emrettiği ve günahları hemen yazdırmadığı rivayet edilmektedir.

Hasan-ı Basrî ve Katade, bu meleklerin, insanın konuştuğu her şeyi yazdığını söylemişler, Abdullah b. Abbas ise bunların, sadece sevap ve günah olan şeyleri yazıp, mübah olan şeyleri ise yazmadıklarını söylemiştir. İkrime de bu görüştedir.

Peygamber efendimiz, kulun konuştuğu sözlerin bu melekleri tarafından yazıldığını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ اِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللهِ لاَ يُلْقِى لَهَا بَالاً يَرْفَعُ اللهُ بِهَا دَرَجَاتٍ وَاِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللهِ لاَ يُلْقِى لَهَا بَالاً يَهْوِى بِهَا فِى جَهَنَّمَ.

"Şüphesiz ki kul, Allahın razı olacağı bir sözü söyler, onun nasıl bir söz olduğunun farkında değildir. Fakat Allah o sözle onun derecesini yükseltir. Yine kul, Allahı gazaplandıracak bir söz söyler onun dane olduğunun farkında değildir. Allah o sözle de onu cehenneme sürükler." (7)

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾

19- Ölüm sarhoşluğu, gerçeği ortaya koyar. Ey insanoğlu, işte bu, senin ötedenberi kaçındığın şeydir.

*Bu âyet-i kerime, iki şekilde izah edilmiştir. Birinci izaha göre âyetin manası şöyledir: "Ey insanoğlu, ölüm sarhoşluğu ve şiddeti senin gözünün önüne, âhirette var olan gerçekleri getirir. Sen onları görür ve anlarsın." Bu izah tarzına göre insana ölüm sarhoşluğu esnasında âhiret âlemi gözükür.

İkinci izah şekli ise şöyledir: "Ölüm sarhoşluğu, mutlaka gerçekleşecek olan ölümü getirir. Ey insan, sen ise devamlı olarak bundan kaçınırsın.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾

20- Sur'a üfürülür. İşte bu, vaadolunan gündür.

*"Sur"un ne demek olduğu ve ona kaç defa üfürüleceği hususunda Zümer suresinin altmış sekizinci âyetinde açıklamalar yapılmıştır.

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

21- Herkes (mahşer yerine) kendisini bir sevkeden bir de şahitle beraber gelecektir.

7- Buhari, K.er-Rikak, bab: 23 / Müslim, K.ez-Zühd, bab: 49, Hadis no: 2988

"Sur"a üflendiği gün hekes, beraberinde, kendisini sevkeden bir melek ve dünyada iken işlediği amellerine şahit olacak bir şahit ile Allahın huzuruna varacaktır.

*Âyette zikredilen "Sevkedici"den maksat "İnsanı kıyamet gününde mahşer yerine sevkeden melektir." Yine âyette zikredilen "Şahit"den maksat ise, Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd ve Osman b. Affan (r.a.)a göre, kulun dünyadayken işlediği amellere şahitlik edecek başka bir melektir. Abdullah b. Abbas ve Dehhak'a göre ise "Şahit"den maksat, insanın yaptığı amellere şahitlik edecek, insanın dili, elleri, ayakları gibi organlarıdır. Bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Kıyamet günü onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir." (8)

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

22- (Ey insan) "Şüphesiz sen dünyada bundan gafildin. İşte biz senden perdeni kaldırdık. Artık bugün gözün keskindir.

*Bu âyet-i kerimede hitabın kime yapıldığı hususu ihtilaflıdır. Zeyd b. Eslem ve oğlu, buradaki hitabın Resulullaha yapıldığını söylemişlerdir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen, cahiliye döneminde kavminle birlikte bu dinden gafildin. Biz, senin gözünden cahiliye perdesini kaldırdık. İman kalbine yerleşti. Böylece gözün, hakkı gören keskin bir göz oldu."

Ali b. Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği bir görüşe göre ise buradaki hitap, kâfire yapılmış bir hitaptır. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Kıyamet gününde kâfire şöyle denecektir: "Ey kâfir, sen dünyada iken kıyametten gafildin. Yeniden dirildikten sonra biz senden gaflet perdesini kaldırdık. Artık senin gözün keskindir, herşeyi bizzat gözünle görmektesin." Salih b. Kaysan, Dehhak ve Mücahid de bu görüştedirler.

Hüseyin b. Abdullah'a göre ise buradaki hitap, mümin olsun kâfir olsun bütün insanlara yapılmıştır. Kıyamet gününde insanlara, dünyada iken gafil oldukları, kıyamette ise herşeyi görür oldukları bildirilecektir. Taberi bu görüşü tercih etmektedir. Meal de bu görüşe göre hazırlanmıştır.

8-Nur Suresi, âyet: 24.

وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾

23- Yanında bulunan arkadaşı: "İşte elimde bulunan hazırdır." der.

İnsanı, kıyamette mahşer yerine sevkeden melek şöyle der: "Rabbim, işte benim elimde bulunan budur. Muhafaza edilmiştir ve hazır durumdadır."

*Allah teala bu âyet-i kerimede, insanı mahşer yerine götüren meleğin, mahşer yerine varınca Allah tealaya: "Ey rabbim, işte bana teslim edilen insan, ben bunu muhafaza ederek getirdim." diyeceğini beyan etmektedir.

Başka bir izah şekline göre ise, insanı sevkeden meleğe, amelleri teslim edilecek ve o amellerini gösterirken: "Ey rabbim, işte elimde bulunan bu kişinin amelleri hazırdır ve muhafaza edilmiştir." diyecektir.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾

مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

24-25- "Ey iki melek, inatçı, iyiliği men eden, azgın ve şüpheci her kafiri cehenneme atın.

26- O Allahla beraber başka ilah edindi. O halde onu şiddetli bir azaba atın." (denilir)

*Âyette zikredilen "İki melek"ten maksat, insanı mahşere sevkeden melekle, insanın yaptıklarına şahitlik edecek olan melektir. Allah teala bu iki meleğe, cehennemlikleri cehenneme atma vazifesini de verecektir.

Bazı âlimlere göre burada hitap her ne kadar iki şahsa ise de maksat tek şahıstır. O da insanı mahşer yerine sevkeden melektir. Allah ona, cehennemlik olanı cehenneme atmasını emredecektir. Zira Arapçada bir kişiye konuşurken iki kişiye konuşurmuş ifadesini kullanmak yaygın olan bir ifade tarzıdır.

Âyette zikredilen "İnatçı kimse", hakkın karşısında inat eden kimsedir. İyiliğe engel olan kimse, malında bulunan, Allahın ve kulların hakkını vermeyen kimsedir. Azgın kimse, eliyle ve diliyle insanlara saldırandır. Şüpheci olan kimse ise, Allahın birliği ve kudreti hakkında şüpheye düşendir.

Allah teala, işte bu çeşit insanların, melekler tarafından cezalandırılmalarını emredecektir.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

27- (Dünyada) arkadaşı (olan şeytan) şöyle der: "Ey rabbimiz, onu ben azdırmadım. Aksine o derin bir sapıklık içindeydi."

İnatçı, hayra engel olan, saldırgan ve şüpheci olan kâfir insanların, dünyada iken dost edindikleri yandaşları şeytan, âhirette onlardan uzak duracak ve Allaha şöyle diyecektir: "Rabbimiz, ben onu azdırıp inkarcılığa düşürmedim. O, kendisi doğru yoldan uzaktı. O, derin bir sapıklık içindeydi.

*Bu hususta başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "Allahın emri yerine gelince şeytan şöyle der: "Şüphesiz Allah size gerçek bir vaadde bulunmuştu. Ben de size vaadde bulunmuştum. Fakat vaadimi bozdum. Benim, sizin üzerinizde bir nüfuzum yoktur. aFkat sizi sapıklığa çağırdım. Siz de bana uydunuz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Daha önce beni Allaha ortak koşmanızı reddediyorum." Elbette zalimlere can yakıcı bir azap vardır." (9)

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾

9- İbrahim Suresi, âyet: 14.

28- Allah şöyle der: "Huzurumda çekişmeyin. Ben size daha önce azap vaadimi bildirmiştim.

Allah, kâfirlere ve onların dost edindikleri şeytanlara şöyle diyecektir. Bugün benim huzurumda çekişmeyin. Siz dünyada iken, peygamberlerim vasıtasıyla, beni inkar edenlerin ve bana isyan edenlerin cezalandırılacağını sizlere bildirmiştim.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

29- Benim nezdimde söz değiştirilmez. Ben hiçbir zaman kullarıma zulmetmem.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde birbirlerini suçlayacak olan müşriklerle onların şeytanlarına nasıl cevap vereceğini bildirerek buyuruyor ki: "Dünyada iken size söylediğim" Ben cehennemi bütün cin ve insanlarla dolduracağım." [10] sözü ve hakkınızda verdiğim karar artık değişmez. Ben, vereceğim hükmü verdim. Ben, yaratıklarımdan hiçbir kimseyi başkasının suçundan dolayı cezalandırarak zulmetmem. Herkesi kendi yaptığına göre cezalandırırım.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾

30- O gün cehenneme: "Doldun mu?" diyeceğiz. O da: "Daha var mı?" diyecektir.

*Bu âyet iki şekilde izah edilmiştir. Birinci izah şekli şöyledir: "Biz, kıyamet gününde cehenneme: "Artık doldun mu?" diye soracağız. O da: "Daha yer kaldı mı?" diyecektir. Yani, yer kalmadığını söyleyecektir. zira Allah teala, cehennemi cin ve insanlarla dolduracağını söylemiştir. Cehennem boş kalınca da kendi ayağını oraya koyarak cehennemi dolduracak ve ona: "Artık doldun mu?" diye soracak o da "Artık yer kalmadı." diyecektir. Abdullah b. Abbas,

10- Hud Suresi, âyet: 119.

âyeti bu şekilde izah etmiştir. Dehhak ve Mücahid de aynı görüştedirler.

Enes b. Mâlik (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ يُلقَى فِي النَّارِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَضَعَ قَدَمَهُ فَتَقُولُ قَطْ قَطْ.

"Cehennemlikler cehenneme atılır. Cehennem ise "Daha var mı?" der. Nihayet Allah, ayağını ona koyar o da "Yeter, yeter" der. (11)

Âyetin ikinci izah şekli ise şöyledir: "Kıyamet gününde biz cehenneme "Doldun mu?" diye soracağız o da "Daha var mı?" diyecek ve dolmadığını ifade edecektir. Bu izaha göre cehennem bu sözü, Allah tealanın, ayağını onun içine koymasından önce söyleyecektir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Ebu Hureyre (r.a.) Resulullahın, bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتْ النَّارُ أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَالِي لاَ يَدْخُلُنِي الاَّ ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ اَنْتِ رَحْمَتِي اَرْحَمُ بِكِ مَنْ اَشَاءُ مِنْ عِبَادِي وَقَالَ لِلنَّارِ اِنَّمَا اَنْتِ عَذَابٌ اُعَذِّبُ بِكِ مَنْ اَشَاءُ مِنْ عِبَادِي وَلِكُلٍّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْؤُهَا فَأَمَّا النَّارُ فَلاَ تَمْتَلِئُ حَتَّى يَضَعَ رِجْلَهُ فَتَقُولُ قَطْ قَطْ فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ وَيُزْوَى بَعْضُهَا اِلَى بَعْضٍ وَلاَ يَظْلِمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ خَلْقِهِ اَحَداً وَاَمَّا الْجَنَّةُ فَاِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقاً.

11- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 50, bab: 1.

"Cennetle cehennem birbirleriyle cedelleştiler. Cehennem şöyle dedi: "Kibirlenenler ve zorbalar bana ayrıldı." Cennet ise "(Halinden şikayet ederek) Niçin bana, insanların âcizlerinden ve zayıflarından başkası girmiyor?" dedi. Bunun üzerine Allah teala cennete: "Sen benim rahmetimsin. Ben, seninle kullarımdan dilediğime merhamet ederim." Cehenneme de "Sen azapsın. Ben seninle kullarımdan dilediğime azap ederim." dedi. Bunların herbirisinin kendisini dolduracak kadar mensubu vardır. Ancak Allah ayağını cehenneme koymadıkça o dolmayacaktır. Koyduktan sonra ise "Yeter, yeter" diyecek ve dolacak ve büzülecektir. Allah teala, yaratıklarından hiçbir kimseye zulmetmeyecektir. (Yani, sırf cehennemi doldurmak için oraya girmeyi hak etmeyenleri oraya koymayacaktır) Cennet dolmayınca da Allah teala, onun için yeni yaratıklar var edecektir[12]

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

31- Cennet, Allahtan korkanlara uzakta kalmayacak bir durumda yaklaştırılır.

Kıyamet gününde, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkan insanlara cennet yaklaştırılacak ve uzakta bırakılmayacaktır.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾

مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾

32-33- İşte sizlere vaadolunan cennet budur. Bu vaad, Allaha yönelen, Allahın koyduğu emirleri yerine getiren, görmediği halde rahman olan Allahtan korkan ve kıyamet günü onun huzuruna tevbekâr bir kalb ile gelen herkes içindir.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Allaha yönelen" diye tercüme edilen "Evvab" kelimesi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre bunun ma-

12- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 50, bab: 1.

nası: "Allahı çokça tesbih eden" demektir. Hakem b. Uteybe'ye göre ise "Yalnız başına kaldığında Allahı zikreden" demektir.

Mücahid ve Şa'bî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bunun manası: Tevbe edinceye kadar günahlarını hatırından çıkarmayan" demektir. Katade'ye göre: "Allaha itaat eden ve çokça namaz kılan" demektir. İbn-i Zeyd'e göre de "Çokça tevbe eden ve Allaha itaata yönelen" demektir. taberi bu kelimeyi izah ederken: "Günah işlemekten vazgeçip Allaha itaate yönelen ve günahlarından tevbe eden." demiştir.

"Allahın koyduğu emirleri yerine getiren" diye tercüme edilen "Hafîz" kelimesi de çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre bunun manası "Tevbe edinceye kadar günahlarını hatırından çıkarmayan" demektir. Bazılarına göre de "Allahın kendisine farz kıldığı ve emanet ettiği vazifeleri yerine getiren"dir. Diğer bazılarına göre ise "Kulu rabbine yaklaştıracak herşeyi muhafaza edendir." Taberi de bu görüştedir.

ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

34- Onlara şöyle denilir: "Selametle girin cennete. Bu, ebedilik günüdür."

Allahtan korkan bu gibi takva sahiplerine: "Siz cennete, üzüntü, öfke ve azap gibi şeylerden beri olarak güven içinde girin. İşte bugün ebedilik günüdür. Cennetlikler cennette ebedi olarak kalacaklardır."

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

35- Orada arzu ettikleri herşeyi bulurlar. Nezdimizden daha fazlası da vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, cennetliklerin, cennette arzuladıkları her güzel ve temiz şeyi bulabileceklerini beyan etmektedir.

Resulullah (s.a.v.) Allah tealanın, bir hadis-i kudsîde şöyle buyurduğunu beyan etmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) قَالَ اللهُ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِى الصَّالِحِينَ مَالاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ فَاقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِىَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ

"Ben, salih kullarıma öyle nimetler hazırladım ki onları ne bir göz görmüş, ne bir kulak işitmiş ne de bir beşerin hatırından geçmiştir. Dilerseniz şu âyeti okuyun. [13] "Hiçbir kimse onlar için, dünyada yaptıklarının karşılığı olarak saklanmış sevindirici şeylerin ne olduğunu bilemez." [14]

Allah teala, âyet-i kerimenin devamında, cennetliklere istedikleri her nimetin verilmesiyle birlikte kendi nezdinden daha fazla bir şeye de erişeceklerini beyan etmiştir.

Müfessirler, erişilecek bu fazla şeyin, bizzat Allahı görme hadisesi olduğunu söylemişlerdir.

Bu hususta Süheyb-i Rûmî (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ صُهَيْبٍ، عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئاً أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئاً أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ».

"Cennetlikler cennete girdikleri zaman Allah teala onlara "Size daha fazla bir şey vermemi istiyor musunuz?" diyecek onlar ise "Sen bizim yüzümüzü beyazlaştırmadın mı? Bizleri cennete koymadın mı? Cehennem ateşinden kurtarmadın mı? (Bunlardan daha fazla ne olacaktır?) diyeceklerdir. Bunun üzerine Allah, kendisini örten perdeyi açacak, cennetliklere, Allaha bakmaktan daha se-

13- Buhari, K.Bed'ül halk, bab: 8.
14- Secde Suresi, âyet: 17.

vimli bir şey olmayacaktır." (15) Sonra Resulullah şu âyeti okumuştur: "İyilik edenlere en güzel mükafaat ve daha fazlası vardır..." (16)

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ نَاساً قَالُوا لِرَسُولِ اللهِ (ﷺ): يَا رَسُولَ اللهِ! هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ؟» قَالُوا: لاَ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «هَلْ تُضَارُّونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ؟» قَالُوا: لاَ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ فَإِنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ»

"Bazı insanlar "Ey Allahın Resulü, biz, kıyamet gününde rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. Resulullah da şöyle buyurdu: "siz, ayın on dördünde ayı görmede sıkıntı çeker misiniz?" "Hayır ey Allahın Resulü" dediler. Resulullah: "Bulutsuz bir günde güneşi görmede sıkıntı çeker misiniz?" buyurdu. "Hayır, ey Allahın Resulü." dediler. Resulullah: "İşte siz rabbinizi böylece göreceksiniz." buyurdu (17)

Bir kısım âlimler, cennetliklere, arzudalıkları nimetlere ilaveten ikram edilecek fazlalıktan maksadın, "Güzel bir kadın" olduğunu söylemişlerdir.

Ebu Said el-Hudrî diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيد الخدرى عن رسول الله (ﷺ) قال ان الرجل ليتكئ في الجنة سبعين سنة قبل ان يتحولْ ثم تاتيه امرأته فتضرب على منكبيه فينظر وجهه في خدها أصفى من المرآة وان أدنى لؤلؤة عليها تضئ ما بين المشرق والمغرب فتسلم عليه قال فيرد السلام ويسألها من أنت وتقول أنا من المزيد.

15- Müslim, K.el-İman, bab: 297, Hadis no: 181.
16- Yunus Suresi, âyet: 26.
17- Müslim, K.el-İman, bab: 299, Hadis no: 182

"Resulullah şöyle buyurdu: "Kişi cennete sırtını çevirmeden yetmiş yıl yaslanarak oturur sonra ona hanımı gelir omuzuna vurur. Adam kadının yüzünde kendisini aynadan daha net bir şekilde görür. Kadının, üzerine takındığı en âdi inci, doğu ile batının arasını aydınlatır. Kadın adama selam verir. Adam selamını alır ve ona kim olduğunu sorar. Kadın, "Ben, fazlalık olarak verilen nimetlerdenim." der. (18)

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ
هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾

36- Biz bu inkarcılardan önce, kendilerindenkat kat kuvvetli ve diyar diyar dolaşan nice nesiller helak etmişizdir. Hiç kurtuluş var mıdır?

Bu Kureyş müşriklerinden önce, bunlardan daha güçlü ve kuvvetli, yeryüzünü gezip dolaşan ve orayı delik deşik eden ve orada fesat çıkaran nice kavimleri helak ettik. Onlar için hiçbir kurtuluş oldu mu?

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾

37- Şüphesiz ki bunda (hassas bir) kalbi olan veya hadiseleri can kulağıyla dinleyip ona şahit olan için bir ibret vardır.

Şüphesiz ki Kureyş müşriklerinden önce helak ettiğimiz kâfirlerde, onları düşünüp ibret alacak aklı olan kimselere ibret vardır. Yine onların hadiselerine kulak verip ciddiyetle dinleyenlere ve onların geride bıraktıkları eserleri görüp izleyenlere bir çok öğüt ve ibretler vardır.

18- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.75

*Âyette geçen "Hadiselere şahit olan" ifadesi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Dehhak'a göre bundan maksat, "Kalbi uyanık" demektir. Katade'ye göre ise bundan maksat, "Ehl-i Kitaptır" Zira onlar, kitaplarında okudukları Hz. Muhammed'in sıfatlarının şahitleridir. Ebu salih'e göre ise bundan maksat, mümindir. Zira o, Kur'anı işitir ve onun hak kitap olduğuna dair şahittir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾

38- Şüphesiz ki biz, gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yarattık ve hiçbir yorgunluk da duymadık.

*Katade diyor ki: "Allah, Yahudileri, Hıristiyanları ve kendisine karşı iftiraya girişenleri yalanladı. Zira onlar, (Yahudiler) Allahın, gökleri altı günde yaratıp yedinci günde istirahat ettiğini söylerler. Onlara göre bu yedinci gün de cumartesi günüdür. Onlar bu günü, "İstirahat günü" diye adlandırırlar.

Allah teala bu âyet-i kerimede, gökleri ve yeri altı günde yarattığını ve bundan dolayı asla yorulmadığını bildirerek bu tür iddiaların batıl olduğunu beyan etmiştir.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾

39- Ey Peygamber, sen onların söylediklerine karşı sabırlı ol. Rabbini güneş doğmadan ve batmadan önce hamd ile tesbih et.

Ey Muhammed, sen, Yahudilerin, Allah hakkında yapmış oldukları iftiralara sabret. Rabbini överek, güneş doğmadan ve batmadan önce tesbih et.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, güneş doğmadan ve batmadan önce, kendisinin övülerek tesbih edilmesini emretmektedir. Bu vakitlerde yapılması emredilen tesbih'ten maksat, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre, namaz kılmaktır. Bunlara göre âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, sen, müşriklerin, Allah hakkında uydurdukları iftiralara karşı sabret. Güneş doğmadan önce, rabbine hamdederek sabah namazını kıl. Güneş batmadan önce de ikindi namazını kıl.

Cerir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ كُنَّا جُلُوساً لَيْلَةً مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَنَظَرَ اِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ اَرْبَعَ عَشْرَةَ فَقَالَ اِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هٰذَا لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ فَاِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ لَا تُغْلَبُوا عَنْ صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا ثُمَّ قَرَاَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ.

"Biz bir gece Resulullah ile beraber oturuyorduk. Resululah, on dönrdünde olan aya baktı ve şöyle buyurdu: "Sizler yakında, bunu gördüğünüz gibi rabbinizi göreceksiniz ve onu görmekte güçlük çekmeyeceksiniz. Sizler, güneş doğmadan ve güneş batmadan önceki namazları geçirmemeye gücünüz yettiği müddetçe onları geçirmeyin, kılın. Resulullah sonra: "Rabbini güneş doğmadan ve batmadan önce hamd ile tesbih et." âyetini okudu. (19)

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾

40- Gecenin bir bölümünde ve namazlardan sonra da onu layık olmadığı şeylerden tenzih et.

*Allah teala bu âyet-i kerimede Resulullaha: "Gecenin bir bölümünde ve secdelerin arkasından kendisini tesbih etmesini emretmektedir. Gecenin bir bölümünde yapılması emredilen tesbih'ten neyin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

İbn-i Zeyd'e göre, gecenin bir bölümündeki tesbihten maksat, yatsı namazıdır. Mücahid'e göre ise geceleyin kılınan herhangi bir namazdır. taberi, âyetin genel ifadesine bakarak Mücahid'in görüşünün daha uygun olduğunu söylemiş ve bu ifadeden maksadın sadece yatsı namazı olmayıp hem akşam hem de yatsı namazı olduğunu söylemenin daha isabetli olacağını bildirmiştir.

"Secdelerin peşinden Allahı tesbih etme" ifadesinden neyin kasdedildiği hakkında da farklı görüşler zikredilmiştir.

19- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 50, bab: 1.

Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Ebu Hureyre, İbn-i Abbas, Şa'bî, Mücahid, Katade, Evzai ve Abdullah b. Muhacir'e göre "Secdeden sonra tesbih"ten maksat, akşam namazının farzından sonra kılınan iki rekat sünnettir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Hz. Aişe (r.anh.) Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن عائشة قالت: قال رسول الله (ﷺ): «مَنْ ثَابَرَ عَلَى ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنَ السُّنَّةِ بَنَى اللهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ: أَرْبَعِ رَكْعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ».

"Kim on iki rekat sünnete devam edecek olursa Allah onun için cennette bir ev yapacaktır. Bunlar öğleden önce dört rekat, öğleden sonra iki rekat, akşamdan sonra iki rekat, yatsınadn sonra iki rekat ve sabah namazından önce iki rekattır." (20)

Mücahid'in Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise, secdelerden sonra yapılması emredilen tesbihten maksat, namazdan sonra tesbih çekmektir.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

41- Çağıranın yakın bir yerden (tekrar dirilmeye) çağırdığı gündeki sese kulak ver.

Katade, Kâ'bul Ahbar'ın bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah ettiğini rivayet etmektedir. Allah teala bir meleğe, Kudüs'teki "Hacer-i Muallak"ın üzerine çıkarak şöyle nida etmesini emredecektir: "Ey çürümüş kemikler ve çözülmüş eklemler, Allah, aranızda kesin hüküm verilmesi için bir araya gelmenizi emrediyor." Bu izaha göre insanları tekrar dirilmeye çağıracak olan, bir melektir. Çağıracağı yakın yer ise Kudüs'teki Hacer-i Muallak (Havada boşlukta duran taş)dır.

20- Tirmizî, K.es-Salah, bab: 306, Hadis no: 414.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

42- O gün varlıklar gerçekten (ikinci) sur'a üfleme çığlığını işitecek-lerdir. İşte o gün, kabirlerden çıkış günüdür.

İşte o gün yaratıklar, kabirlerden dirilme çığlığını gerçek olarak işitecekler ve Allahın, kabirlerden kalkma emrine uyarak kabirlerinden dışarı çıkacaklardır.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

43- Şüphesiz, dirilten de öldüren de biziz biz. Dönüş de ancak bizedir.

44- O gün yer yarılır ve insanlar kabirlerinden süratle çıkarlar. İşte bu, bize göre çok kolay olan bir toplamadır.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde insanları, öldükten sonra tekrar dirilteceğini, diriltme işinin Allah için zor bir şey olmadığını, yeryüzü yarılır yarılmaz insanların, kabirlerinden çıkarak mahşere koşacaklarını beyan etmektedir.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ

وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

45- Ey Muhammed, biz onların söylediklerini çok iyi biliyoruz. Sen onlara karşı bir zorba değilsin. Sen sadece azabımdan korkan kimseye Kur'anla öğüt ver.

Ey Muhammed, biz, müşriklerin sana neler söylediğini çok iyi biliyoruz. Sen onların söylediklerine aldırma. Sen onlara karşı bir zorba değilsin. Sen onlara Kur'anla öğüt vererek rabbinin sana verdiği peygamberliği tebliğ et. Bu tebliğin, Allahın cezalandırmasından korkan kimselere olsun. Zira öğüt alacak olanlar bunlardır.

ZARİYAT SURESİ

Zariyat Suresi Mekke'de nâzil olmuştur ve altmış âyettir.

Bu mübarek surenin esrarlı bir havası vardır. Onu okuyup kendisini ona verenleri, yeryüzünün basitliklerinden ayırarak semanın yüceliklerine yöneltmekte ve ruhlarda derin izler bırakmaktadır.

Bu esrarlı hava daha surenin başında hissedilmekte, Allah teala,

-Esip savuranlara,

-Ağır yük taşıyanlara,

-Kolayca akıp gidenlere ve

-İşi taksim edenlere yemin ederek söze başlamakta ve vaadolunan herşeyin gerçekleşeceğini beyan etmektedir.

Allah teala yine, yörüngeler sahibi göğe yemin ederek, insanların bir takım çelişkiler içinde bulunduklarını bildirmekte ve hakkın dışında yalan haber uyduran kâhinlere ve benzerlerine: "Kahrolsun yalancılar. Onlar, koyu cehalet içine batmış gafillerdir.." buyurmaktadır.

Allahtan korkan müttakilerin, cennetlerde ve pınar başlarında olacakları beyan edilmekte ve müttakilerin mallarında yoksullar ve muhtaçlar için bir hak olduğu açıklanmaktadır.

Sure-i celilede Hz. İbrahim'e gelen misafirler ve Hz. İbrahim'in onlara olan ikramı beyan edilerek Hz. Musa ile Firavun'un kıssasına kısaca temas edilmekte ve Firavununbaşına gelen felaket bu surede bir kere daha gözler önüne serilmektedir.

Âd ve Semud kavimlerinin başlarına gelen felaketler haber verilmektedir.

Allah teala, cinleri ve insanları ancak kendisine ibadet etsinler diye yarattığını haber vermekte, rızkı verenin kendisi olduğunu, kuvvet ve kudret sahibi olarak da ancak kendisinin var olduğunu beyan etmektedir.

Böylece sure-i celile genel havasıyla, insanların kalblerini herşeyden çekip kurtararak Allaha yöneltmekte ve onun dikkatlerini Allahın yüceliğini gösteren semalara yöneltmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًاۙ (١)

فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًاۙ (٢)

فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًاۙ (٣)

فَالْمُقَسِّمَاتِ اَمْرًاۙ (٤)

اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌۙ (٥)

وَاِنَّ الدّ۪ينَ لَوَاقِعٌۜ (٦)

1- Esip savuranlara,
2- Ağır yük taşıyanlara,
3- Kolayca akıp gidenlere,
4-6- İşi taksim edenlere yemin olsun ki, size ancak doğru şeyler vaadedilmiştir. Ve hesap günü de mutlaka gerçekleşecektir.

*Hz. Ali (r.a.)den "Esip savuranların" ne olduğu sorulmuş Hz. Ali de onun "Esen rüzgar" olduğunu söylemiş. Yine ondan "Kolayca akıp gidenler" sorulmuş, onların, "Gemiler" olduğunu söylemiş "İşi taksim edenler" sorulmuş onların da "Allahın emirlerini yaratıklarına tevzi eden melekler olduklarını söylemiştir. Bu izaha göre Allah teala, insanlara vaadedilen kıyametin kopması, ölülerin diriltilip hesaba çekilmesi gibi hadiselerin doğru olduğuna ve cezalandırma gününün mutlaka gerçekleşeceğine dair, esen rüzgarlara, yağmur taşıyan bulutlara, denizlerde seyreden gemilere ve Allahın emirlerini yerine getiren meleklere yemin etmektedir.

Aynı izahları Hz. Ömer (r.a.)ın da yaptığı rivayet edilmektedir.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾

7-8- Yörüngeler sahibi semaya yemin olsun ki, sizler, çelişkili bir idda içindesiniz.

*Âyette geçen ve "Yörüngeler" diye tercüme edilen "Hubuk" kelimesinin, yollar, süsler, güzellikler vb. manalara geldiği rivayet edilmektedir.

Allah teala, göğe yemin ettikten sonra insanların çelişkili bir iddia içinde olduklarını beyan etmiştir. Bundan maksat, insanların Kur'an hakkındaki ihtilaflarıdır. Bazıları Kur'anın hükümlerini aynen kabul ederken diğerleri kabul etmemektedirler.

يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

9- Bu tutarsız sözlerden çevirilen çevirilmiş olur.

Bu Kur'ana iman etmekten geri duran kimse bundan alıkonur. Böylece ondan istifade etmekten mahrum olur. Kur'ana iman etme temayülünde olan ise ondan alıkonmaz ve onun hikmetlerinden istifade eder.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

10- Kahrolsun yalancılar.

*"Yalancılar" diye tercüme edilen "Harrasûn" kelimesi hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bundan maksat, şüpheci olanlardır.

Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre bundan maksat, yalan ve asılsız şeyleri uyduran kahinlerdir. Onlar "Öldükten sonra dirilmeyeceğiz." derler fakat buna dair kesin bir bilgileri yoktur.

Diğer bazı âlimlere göre ise bu ifadede anlatılmak istenen insanlar, Resulullaha karşı yalan uyduranlardır.Zira bunlardan bazıları Resulullahın sihirbaz, getirdiği şeylerin de sihir olduğunu söylemişler, diğerleri ise, Resulullahın şair, söylediği şeylerin de şiir olduğunu iddia etmişlerdir. Başka bir gurup ise, Resulullahın kahin, getirdiği şeylerin de kahinlerin verdiği haberlerden olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise Resulullahın getirdiği şeylerin, daha önce geçmiş ümmetlere ait efsaneler olduğunu iddia etmişlerdir.

Taberi, "Harrasûn" kelimesiyle kasdedilenlerin, yalanlarla ve asılsız tahminlerle kahinlik yapan kimseler olduklarını söylemiştir.

ٱلَّذِينَ هُمْ فِى غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

11- Onlar, sapıklık içine batmış cahillerdir.

Onlar, sapıklık bataklığında ısrar eden ve haktan haberi olmayan gafillerdir. Allahın kendilerine ne indirdiği ve neleri emrettiğini bilmeyen gaflet erbabıdır.

يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾

12- O gün onlar, ateşin üzerinde imtihan edileceklerdir.

Öldükten sonra dirilmeyi ve hesaba çekilmeyi inkar eden bu yalancılar: "Hesaba çekilme ve cezalandırma günü ne zamandır?" diye sorarlar. Allahın, kullarına amellerinin karşılığını vereceği o gün ne zaman gerçekleşecektir?" diye sorarlar.

يَوْمَ هُمْ عَلَى ٱلنَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾

13- Hesap günü, onların ateşe atılıp yakılacakları gündür.

*Âyette geçen "Ateşin üzerinde imtihan edilecekleri" ifadesinden maksat, "Ateşte yakılarak azap göreceklerdir." demektir. Abdullah b. Abbas âyeti bu şekilde izah etmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid ve İkrime'ye göre ise bu ifadeden maksat, altının, ateşin üzerinde eritilerek ölçülmesi gibi bunların da ateşin üzerinde ölçülmeleridir.

Süfyan es-Sevri, İbn- Zeyd ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat: "Onlar, ateşin üzerinde pişirileceklerdir." demektir.

Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bundan maksat, "Onlar, ateşin üzerinde yakılacaklardır." demektir.

ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

14- Onlara: "Azabınızı tadın. Dünyada acele istediğiniz işte budur." denir.

Âhirette yalancılara şöyle denir: "Dünyada iken derhal gelmesini istediğiniz bu azabı artık tadın." "Yalanlamanızın cezasını görün. Ve cehennem ateşinde yanın." denir.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾

آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾

15-16- Şüphesiz müttakiler, rablerinin kendilerine lutfettiği mükafaatları alarak cennetlerde ve pınar başlarında olacaklardır. Çünkü onlar daha önce iyilikte bulunan kimselerdi.

*Taberi bu âyetleri şöyle izah etmiştir: "Şüphesiz ki dünyada iken Allahın emirlerini tutup yasaklarında kaçınarak ondan korkan insanlar, âhirette cennetlerin içinde ve pınarların başında olacaklardır. Çünkü onlar dünyada iken,

rablerinin kendilerine göndermiş olduğu emirlere sarılmışlardı. Rablerinin emirleri gelmeden önce de iyilikte bulunan kimselerdi.

Görüldüğü gibi Taberi burada, Alllah tarafından kullara verilen şeyleri "Dünyadaki emir ve yasaklar" olarak izah etmiştir.

Diğer bazı müfessirler bu görüşe katılmamakta bu nimetlerin âhirette verilen nimetler olduğunu söylemektedirler. Meal bu son görüşe göre hazırlanmıştır..

كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾

17- Onlar geceleri çok az uyurlar.

*Bu âyet-i kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri: Mealde verildiği gibidir. Bu görüş, Hasan-ı Basrî, Ahmed b. Kays, Ma'mer ve Katade'den nakledilmektedir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Bu izah tarzına göre, âhirette cennetlerin içinde ve pınarların başında bulunan takva sahipleri, dünyada iken gecenin az bir bölümünde uyurken çoğunu da ibadetle geçiren kimselerdir. Bu itibarla ilahi methe ve ikrama layık olmuşlardır.

Diğer bir kısım âlimler ise âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Bu takva sahipleri gecenin az bir bölümünde uyumazlar, o bölümünü ibadetle geçirirler." Bu az bölümden maksat ise akşam namazı ile yatsı namazının arası veya sahur vakti yahut gecenin herhangi bir bölümüdür. Bu görüş, Enes b. Mâlik, Muhammed b. Ali, Katade, İbn-i Abbas, Ebu Âliye, Rebi' b. Enes, Mutarrif ve Mücahid'den nakledilmektedir.

Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu âyetin ifade ettiği mana şudur: "Takva sahipleri yatsı namazını mutlaka kılarlar. Böylece gecenin bir bölümünü asla uyku ile geçirmezler.

Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: "Kendilerine ilahi emirler gelmeden önce iyilikte bulunan insanlar pek az idiler ve gecenin bir bölümünde uyumazlardı." Bu izah tarzına göre âyet iki cümleden müteşekkildir.

وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

18- Seher vakitlerinde istiğfar ederlerdi.

*Âyette zikredilen, "seher vakitlerinde istiğfar" ifadesinden maksat, Dehhak, Mücahid ve Abdullah b. Ömer'e göre "Namaz kılarlar" demektir. Allah teala bir kısım müslümanların Resulullah ile birlikte gecenin üçte ikisini, bazan yarısını bazan da üçte birini ibadetle geçirdiklerini Müzzemmil suresinde zikretmiş ve müminlere, bunu yapmaya mecbur olmadıklarını beyan etmiştir. Bu da müminlerin, seher vakitlerinde namaz kıldıklarını göstermektedir.

Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd'e göre "Seher vaktinde istiğfar etme"den maksat, takva sahibi kulların, Allahtan, günahlarının affını seher vaktinde istemeleridir. Hz. Yakub'un oğullarının babalarından kendileri için af dilemesini istedikleri zaman Hz. Yakub'un hemen af dilemediği ve onlara "Yakında sizin için af dileyeceğim." dediği bu yakın zamandan da seher vaktini kasdettiği rivayet edilmektedir.

Bir kısım âlimler, seher vaktinde cennet kapılarının açılacağını söylemişlerdir.

İbn-i Zeyd, gecenin son altıda birinin seher vakti olduğunu söylemiştir.

وَفِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

19- Onların mallarında, dilenenin ve yoksulun hakkı vardır.

Gecenin az bir bölümünde uyuyan, seher vakitlerinde affedilmelerini dileyen bu takva sahiplerinin mallarında, dilenen insanların ve yoksulların hakları vardır. Takva sahipleri onların bu haklarını verirler.

*Zeyd b. Eslem, bu âyette zikredilen "Mal"dan maksadın, zekatın dışındaki mal olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Takva sahibi insanlar, zekatlarına ilaveten dilenene ve yoksula, mallarından infak ederler."

Âyetteki "Dilenen" ifadesinden maksat, insanlardan, kendisine yardım edilmesini isteyen kimsedir. Dilenen insan boş çevirilmemelidir. Bu hususta Hz. Hüseyin (r.a.) Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قال رسول الله (ﷺ) : « للسائل حق وإن جاء على فرس ».

"Dilenci ata binerek gelmiş olsa bile (Dilendiği kimsede) hakkı vardır." (1)

"Yoksul" ifadesinden neyin kasdedildiği hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Said b. el-Müseyyeb ve Nafi'ye göre "Yoksul" ifadesinden maksat, Beytül Mal'dan pay alamayan, geçimini sağlayacak bir mesleği olmayan ve kazancı olmayandır.

Dehhak'a göre ise "Yoksul" elindeki malını kaybeden kimsedir. Allah teala böyle bir kimseye yardım edilmesini emretmiştir.

Katade ve Zührî'ye göre ise "Yoksul"dan maksat, insanlardan dilenmeyen iffetli fakir kimselerdir.

Zührî, buradaki Yoksul'u şu hadiste zikredilen "Miskin"den saymıştır. Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

قَالَ لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِى يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَـكِنِ الْمِسْكِينُ الَّذِى لاَ يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ وَلاَ يُفْطَنُ فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ وَلاَ يَقُومُ فَيَسْأَلُ النَّاسَ

"Miskin, insanları (dilenmek için) dolaşan, bir lokma veya iki lokma bir hurma veya iki hurma ile geri dönen değildir. Fakat miskin, kendine yetecek bir şey bulamayan, fakir olduğu anlaşılamayarak kendisine sadaka verilmeyen ve insanlardan dilenmeye kalkışmayan kimsedir." (2)

İbrahim en-Nehaî ve Said b. Cübeyr'e göre ise buradaki yoksul'dan maksat, ganimetten pay alamayandır.

Hasan b. Muhammed diyor ki: "Resulullah bir müfreze gönderdi. Onlar ganimet getirmişlerdi. Resulullahın yanına, ganimet taksim edilirken, orada bulunmayan insanlar geldi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

1-Ebu Davud K. ez-Zekat, bab: 33,, Hadis No 1665/Ahmed çB. Hanbel, Müsned.

2- Buhari, K.ez-Zekât,bab: 53 / Ebu Davud, K.ez-Zekat, bab: 24, Hadis no: 1631.

Zeyd b. Eslem'e göre ise buradaki "yoksul" ifadesinden maksat, ekinleri veya meyveleri yahut hayvanları telef olan kimsedir. Bu gibi mallara sahibolanlar, bu tür felaketlere uğrayanlara yardım etmekle emrolunmuşlardır. İbn-i Zeyd, âyet-i kerimeyi bu şekilde izah ettikten sonra şu âyetlerin, bu izah tarzını desteklediğini söylemiştir. "Borçlu duruma düştük daha doğrusu mahrum kaldık." (3) "Bahçeyi görünce şöyle dediler: "Şüphesiz biz yolumuzu şaşırdık." "Daha doğrusu biz mahrum edilmişiz." (4)

Taberi diyor ki: "Burada zikredilen "yoksul" ifadesinden maksat, muhtaç olan ve rızıktan mahrum kılınandır. Bu yoksulluğu, mahsullerinin ve malının yok olmasıyla da olabilir, insanlardan dilenmeyip iffetli olmasından da olabilir.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾

20- Kesinlikle inananlar için yeryüzünde nice deliller vardır.

Ey insanlar, yeryüzünde gördüklerinin gerçek mahiyetini düşünen ve kesin bilgi sahibi olmak isteyen insanlar için nice ibret ve öğütler vardır.

*Bu deliller, yaratıcının büyüklüğünü ve kudretinin, gözleri kamaştıracak kadar açık olduğunu gösterir. Allah, yeryüzünde, canlılar, bitkiler, dağlar, ovalar, çöller, nehirler ve daha bir çok şeyler yaratmıştır. Ayrıca insanların aynı tür varlıklar olmalarına rağmen dillerinin, renklerinin, iradelerinin, güçlerinin, anlayış kabileyetlerinin, hareket tarzlarının, ahlaklarının farklı olması, bazılarının mümin diğerlerinin de kâfir olması, bunları birbirinden farklı yapan Allahın kudretini göstermektedir.

وَفِي أَنْفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

21- Kendi nefsinizde de görmez misiniz?

Ey insanlar, bizzat kendinizin yaratılışında da nice öğüt ve ibretler vardır, hiç bakıp görmez misiniz?

3- Vakıa Suresi, âyet: 56.
4- Kalem Suresi, âyet: 26-27.

*İnsanın kendisindeki öğüt ve ibretlerin neler olduğu hakkında da Abdullah b. Zübeyr'den şunlar rivayet edilmektedir: "İnsan, gıdasını tek bir yoldan aldığı halde bu gıdanın artıklarını iki yoldan dışarı atmaktadır. Bu, Allahın varlığını gösteren bir delildir. İbn-i Zeyd ise bunu şöyle izah etmiştir: Allah tealanın, insanın vücudunda çeşitli eklemleri ve organları yaratmasında, onun büyüklüğünü ve kudretini gösteren büyük deliller vardır. Ve bizim, Allaha kulluk etmek için yaratıldığımızı göstermektedir."

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

22- Rızıklarınız da vaadolunduğunuz şeyler de semadadır.

*"Rızıklarınız semadadır" ifadesinden maksat, Dehhak, Said b. Cübeyr, Mücahid ve Süfyan es-Sevrî'ye göre yağmur ve kardır. Zira bunlar vasıtasıyla yeryüzü sulanır ve orada çeşitli rızıklar biter. Bu itibarla rızkın sebebinin gökte olduğu zikredilmiştir.

Bazı müfessirlere göre ise rızkın gökte olmasından maksat, rızkın, Allah tarafından verilmesidir.

"Vaadolunduğunuz şey de semadadır." ifadesinden maksat, Mücahid'e göre "Hayır ve şer"dir. Taberi bu görüştedir.

Dehhak'a göre ise "Vaadolunduğunuz şey'den maksat" cennet ve cehennemdir.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

23- Göğün ve yerin rabbine yemin olsun ki bu vaadolunduğunuz şey, konuşmanız kadar gerçektir.

Ey insanlar; göklerin ve yerin rabbi olan Allaha yemin olsun ki rızıklarınız ve vaadolunduğunuz şeyin gökte olduğuna dair verdiğim haber gerçektir. Sizin konuşmanızın bir gerçek oluşu gibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, bizzat kendi şahsına yemin etmiştir. Bu hususta Hasan-ı Basrî diyor ki: "Bana, Resulullahın şöyle dediği ulaşmıştır."

Rableri, inanmaları için bizzat şahsına yemin etmesine rağmen yine inanmayanları Allah kahretsin!

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾

24- Ey Muhammed, İbrahim'in, ikam edilen misafirlerinin haberi sana ulaştı mı?

25- O melekler İbrahim'in yanına girerek "Selam" demişlerdir. İbrahim de onlara: "Selam size, siz, tanınmayan bir kavimsiniz." demişti.

*Allah teala bu âyetlerde ve bundan sonra gelen âyetlerde Hz. Lut'un kavmini helak etmek için gelen ve Hz. İbrahim'e de bir oğlu olacağını müjdeleyen melekleri ve tebliğ ettikleri ilahi emirleri ebyan etmektedir.

Allah teala bu âyetlerde Kureyş kavmini uyarmakta ve Hz. Muhammed'e uymadıkları takdirde onların da burada zikredilen kavimlerin âkıbetlerine uğrayacaklarına işaret etmektedir.

Melekler gelince Hz. İbrahim'e selam vermişler, Hz. İbrahim onların selamını aldktan sonra kendilerinin, tanınmayan kişiler olduklarını söylemiş ve onlara ikramlarda bulunmuştur.

فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾

فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾

26-27- Hemen gizlice ailesine giderek semiz bir danayı kızartıp getirmiş, önlerine sürmüş ve "Yemez misiniz?" demişti.

*Bu âyetler, Hz. İbrahim'in, misafirlerine nâzik davrandığını bildirmekte ve bizlere misafir ağırlama âdâbını öğretmektedir. Zira Hz. İbrahim, misafirleri-

ne sormadan hemen gidip en değerli mallarından bir buzağıyı kızartıp getirmiş ve onlara ikram etmiş ve nâzikçe "Yemez misiniz?" diye buyur etmiştir.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

28- (Yemediklerini görünce) İbrahim'in içine bir korku düştü. "Korkma" dediler Ve onu, ilerde büyük ilim sahibi olacak bir erkek çocuk ile müjdelediler.

*Hz. İbrahim, misafirlerine, kızartılmış buzağıyı getirince, yeme ve içmeleri olmayan melekler ondan yemediler. Hz. İbrahim onların melek olduklarını bilemediği için, ikramını yemediklerinden dolayı içinden bir korkuya kapıldı. Melekler Hz. İbrahim'in korktuğunu anlayınca ona: "Korkma" dediler. Ve geliş sebeplerini anlattılar. Geliş sebeplerinin, Hz. İbrahim'e, âlim olacak bir oğul müjdelemek bir de Lut kavmini helak etmek olduğunu söylediler.

Mücahid, bu oğulun, Hz. Hacer'den olan Hz. İsmail olduğunu söylemiş ise de tercih edilen görüşe göre bu oğul, Hz. Sare'den doğan Hz. İshak'tır.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

29- Karısı bu müjdeyi duyunca feryad ederek geldi ve ellerini yüzüne vurarak "Ben yaşlı ve kısır bir kadınım." dedi.

*Hz. İbrahim, hanımı Sareye meleklerin, çocuk doğuracağını söylediklerini anlatınca Sare dehşete kapılmış ve feryad ederek ellerini yüzüne kapatmıştır. Ve "Benim nasıl çocuğum olur? Ben hem ihtiyarım hem de kısırım." demiştir.

Hz. İbrahim'in karısının, ellerini yüzüne nasıl vurduğu hususunda farklı rivayetler vardır. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, ellerini açarak yüzüne vurmuştur.

Mücahid, Süddî, ibn-i Sâbit ve Süfyan es-Sevri'ye göre ise Hz. İbrahim'in hanımı elini alnına vurmuştur.

قَالُوا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ اِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

30- Melekler de "Rabbin böyle buyurdu. O, hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyi bilendir." dediler.

Melekler, İbrahim'in, şaşkına dönen hanımına "Senin rabbin, bizim sana bildirdiğimizi emretti. O, yaratıklarını sevk ve idarede hüküm ve hikmet sahibidir, onların menfaatlerini kendilerinden daha iyi bilendir. Senin çocuk doğurmanı takdir etmesi senin için daha faydalı olacaktır." dediler.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾

31- İbrahim: "Ey elçiler, asıl meseleniz nedir?" dedi.

İbrahim, tekrar meleklere yönelerek "Sizin asıl geliş sebebiniz nedir?" diye sordu.

قَالُوا اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

32-34- Melekler şöyle cevap verdiler: "Biz, suçlu bir kavmi cezalandırmak için gönderildik ki, rabbin katında, haddi aşanlar için tayin edil-

miş, çamurdan yapılma taşları onların üzerine yağdıralım."

Melekler, İbrahim'e, geliş sebeplerini anlatarak şöyle dediler: "Biz., Allahı inkar ederek suç işleyen bir kavmin üzerine, rabbin katında, haddi aşanlar için özel bir şekilde balçıktan yapılmış taşları yağdırmak için geldik. Yani her taşın üzerinde, isabet edeceği kişinin ismi yazılıdır.

*Ankebut suresinde, Hz. İbrahim'in meleklerle tekrar şunları konuştuğu zikredilmektedir. "Meleklerimiz İbrahim'e müjde ile geldikleri zaman "Biz bu ülkenin halkını helak edeceğiz çünkü buranın halkı zalimdir." dediler." "İbrahim: "Orada Lut da var" deyince melekler şöyle dediler: "Biz orada kimin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Lut'u da ailesini de mutlaka kurtaracağız. Yalnız helak edilenlerdenolan karısı hariç." [5]

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾

فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

35- Nihayet o ülkede bulunan müminleri çıkardık.

36- Zaten biz orada bir tek ailenin dışında müslüman bulamadık.

Lut kavminin yaşadığı Sodom şehrinden, mümin olan insanların tümünü çıkardık. Zira biz o yerde Lut ailesinin dışında müslüman bir ev bulamamıştık.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

37- Can yakıcı azaptan korkanlar için, o ülkede bir ibret bıraktık.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Lut kavminin yaşadığı ülkeyi âleme ibret yaptığını beyan etmektedir. Allah teala bu günahkâr kavmi helak ettikten sonra yerlerini, kokuşmuş bir göl haline getirmiştir. Bu göl halen mevcuttur ve adına da "Lut gölü" denmektedir.

5- Ankebut Suresi, âyet: 31-32.

وَفِي مُوسَىٰٓ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِۦ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَاهُمْ فِى ٱلْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

38- Musa'nın kıssasında da bir öğüt vardır. Hani bir zaman biz onu apaçık delillerle Firavuna göndermiştik.

39- Firavun da erkanıyla birlikte Musa'ya iman etmekten yüzçevirmiş "O, bir sihirbazdır veya delidir." demişti.

40- Bunun üzerine biz de Firavun ve ordusunu kıskıvrak yakalayıverdik ve Firavun kendini kınatmış bir haldeyken onları denize attık.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, Hz. Musa ile Firavun'un kıssasını şöyle beyan etmektedir: İmran oğlu Firavun'un kıssaında da nice ibretler vardır. Bir zaman biz onu Mısır Firavun'una, konuştuklarının hak olduğunu gösteren apaçık delillerle gönderdik. Fakat Firavun, erkanıyla birlikte Musa'nın davetini kabul etmekten yüzçevirdi ve Musa için şöyle dedi: "O, ya insanların gözünü boyayan bir sihirbazdır veya aklını kaybetmiş bir delidir." Bunun üzerine biz de Firavun ve ordusunu kıskıvrak yakalayıverdik. Firavunu kınanmış bir şekilde ve kavmiyle birlikte denize döküp boğduk.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلرِّيحَ ٱلْعَقِيمَ ﴿٤١﴾

مَا تَذَرُ مِن شَىْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَٱلرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

41-42- Âd kavminin kıssasında da bir öğüt vardır. Hani bir zaman biz onların üzerine hayırsız bir rüzgar göndermiştik. O rüzgar, önüne gelen herşeyi çürümüş gibi yapıyordu.

Âd kavminin kıssasında da nice ibret ve deliller vardır. Onlar, Peygamberlerinin davetini kabûl etmeyince biz onların üzerine uğursuz bir rüzgar salıvererek onları helak ettik. O rüzgar, dokunduğu herşeyi ağaç çürüğü gibi yapıyordu.

*Âd kavmini helak eden rüzgara "Kısır" anlamına gelen "Akim" sıfatı verilmiştr. Zira bu rüzgar ne yağmurun yağacağını müjdeleyen ne de bitkileri aşılayan bir rüzgardır.

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَأُهْلِكَتْ عَادٌ بِالدَّبُورِ.

"Ben, (doğudan esen) meltem rüzgarıyla yardım olundum. Âd kavmi ise (batıdan esen) Debur rüzgarıyla helak olmuştur." (6) buyurmaktadır.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾

فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

43- Semud kavminin kıssasında da sizin için bir ibret vardır. Onlara: "Belli bir zamana kadar yaşayın." denilmişti.

44- Onlar da rablerinin emrine karşı gelmişlerdi. Bunun üzerine onları, bakıp dururlarken yıldırım çarpıvermişti.

45- Ne ayağa kalkacak güçleri kalmış ne de yardım görebilmişlerdi.

Ey insanlar, Semud kavminin kıssasında da sizin için öğüt ve ibretler vardır. Rableri onlara:"Belli bir zamana kadar yaşayın." demişti. Onlara üç gün mühlet verilmişti. Onlar, rablerinin emrine karşı geldiler. Bunun üzerine verilen

---

6- Buhari, K.el-Megazi, bab: 29 / Müslim, K.el-istiska, bab: 17, Hadis no: 900.

üç günlük mühlet bitince onları yıldırım çarpıverdi. Onlar ise bakıp duruyorlardı. Kendilerine gelen azabı uzaklaştırmaya güçleri yetmedi. Başka herhangi bir kimsenin yardımı da söz konusu olmadı.

*Semud kavmi, kendilerine peygamber olarak gönderilen salih peygamberin uyarılarına aldırış etmeyip Allahın, kendilerine mucize olarak verdiği deveyi kesince Allah teala onlara üç gün mühlet vermiş ve yaptıklarından vazgeçmelerini emretmiştir. Semud kavmi azgınlığına devam edince, dördüncü günü çığlıkla gelen bir azap onları yakalayıvermiş onlar da oldukları yerde diz üstü çöke kalmışlardır. Allahın azabına karşı herhangi bir şey yapmaktan âciz kalmışlardır.

İşte bu âyet-i kerimelerde bu kavmin durumu bize açıkça beyan edilmektedir.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

46- Onlardan önce Nuh kavmini de helak etmiştik. Çünkü onlar da doğru yoldan ayrılmış bir topluluktu.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Allaha ortak koşan ilk kavim olan Nuh kavmini helak ettiğini bize beyan etmektedir. Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde bu kavmin kıssası anlatılmaktadır. Bu surede ise bu kavmin helak edildiği haber verilmekte fakat nasıl helak edildikleri hususuna değinilmemektedir.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

47- Biz, semayı bir kuvvetle bina ettik. Biz onu genişletmekteyiz.

48- Biz, yeryüzünü yaşamaya uygun bir şekilde döşedik. Ne güzel döşeyiciyiz.

Biz göğü, güç ve kuvvetimizle yükselttik. Şüphesiz ki bizler o göğü genişletenleriz. O, yarattıklarımızı ve yaratacaklarımızı içine alacaktır. Biz, yeryü-

üç günlük mühlet bitince onları yıldırım çarpıverdi. Onlar ise bakıp duruyorlardı. Kendilerine gelen azabı uzaklaştırmaya güçleri yetmedi. Başka herhangi bir kimsenin yardımı da söz konusu olmadı.

*Semud kavmi, kendilerine peygamber olarak gönderilen salih peygamberin uyarılarına aldırış etmeyip Allahın, kendilerine mucize olarak verdiği deveyi kesince Allah teala onlara üç gün mühlet vermiş ve yaptıklarından vazgeçmelerini emretmiştir. Semud kavmi azgınlığına devam edince, dördüncü günü çığlıkla gelen bir azap onları yakalayıvermiş onlar da oldukları yerde diz üstü çöke kalmışlardır. Allahın azabına karşı herhangi bir şey yapmaktan âciz kalmışlardır.

İşte bu âyet-i kerimelerde bu kavmin durumu bize açıkça beyan edilmektedir.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

46- Onlardan önce Nuh kavmini de helak etmiştik. Çünkü onlar da doğru yoldan ayrılmış bir topluluktu.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, Allaha ortak koşan ilk kavim olan Nuh kavmini helak ettiğini bize beyan etmektedir. Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde bu kavmin kıssası anlatılmaktadır. Bu surede ise bu kavmin helak edildiği haber verilmekte fakat nasıl helak edildikleri hususuna değinilmemektedir.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

47- Biz, semayı bir kuvvetle bina ettik. Biz onu genişletmekteyiz.

48- Biz, yeryüzünü yaşamaya uygun bir şekilde döşedik. Ne güzel döşeyiciyiz.

Biz göğü, güç ve kuvvetimizle yükselttik. Şüphesiz ki bizler o göğü genişletenleriz. O, yarattıklarımızı ve yaratacaklarımızı içine alacaktır. Biz, yeryüzünü de yaratıklar için bir döşek gibi yaydık. Biz, bu yaratıklar için ne güzel beşik yapanlarız.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

49- Düşünüp ibret alasınız diye biz herşeyi çift çift yarattık.

*Âyette zikredilen "çift" "çift" ifadesinden maksat İbn-i Zeyd'e göre canlılar ve bitkiler gibi varlıkların erkek ve dişili olmalarıdır. Allah teala, dünyanın sonuna kadar, cinslerini devam ettirmek için bunları erkekli dişili olarak çift çift yaratmıştır. Bizlere de burada bu nimeti hatırlatmaktadır.

Mücahid'e göre ise buradaki çift çift ifadesinden maksat: "Her şeyin bir karşıtının bulunmasıdır. İman, inkar, saadet, şakavet, hidayet, dalalet, dünya, âhiret, gündüz, gece, yer gök, insan, cin gibi...

Taberi bu görüşü tercih etmiş ve tercih sebebi olarak da özetle şunları söylemiştir: "Bir cnisi erkekli dişili olarak yarattığını zikretmektense, birbirine muhalif farklı cinsleri yarattığını söylemesi, Allahın kudretini daha bariz bir şekilde ortaya koyar.

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾

وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾

50 Ey insanlar," Allaha koşun. Şüphesiz ben, Allah tarafından sizlere gönderilen apaçık bir uyarıcıyım.

51- Allah ile beraber başkasını ilah edinmeyin. Şüphesiz ben, Allah tarafından size gönderilen apaçık bir uyarıcıyım."

Ey Muhammed, sen insanlara de ki: "Ey insanlar, siz, Allaha iman edip, onun emirlerini tutarak azabından kaçıp rahmetine sığının. Ben, Allah tarafından sizleri uyaran biriyim. Ona iman edip emirlerini tutmadığınız takdirde, geçmişteki inkarcı kavimlerin başına gelenlerin sizin de başınıza geleceğini haber

bi ona da kulluk etmeyin. Zira, Allahtan başka ibadete layık hiçbir ilah yoktur. Şüphesiz ki ben sizi, Allah tarafından apaçık uyaran biriyim. Eğer yalnızca ona kulluk etmez siniz, diğer kavimlere olduğu gibi sizi de ilahi azap yakalayıverir.

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

52- Evet işte böyle. Onlardan önceki ümmetlere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, ona "Sihirbaz" veya "deli" dememiş olsunlar.

Kureyş kabilesi, Muhammed'i yalanlayıp onu şair, sihirbaz vedeli olduğunu söyledikleri gibi onlardan önce gelen bütün kavimler de peygamberlerinin,sihirbaz veya deli olduğunu söylemişlerdir. Nuh kavmi, Âd kavmi, Semud kavmi ve Firavun bu kavimlerdendir.

أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

53- Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi etmişlerdir? Hayır, onlar azgın bir kavimdi.

Muhammed'i yalanlayan, onun bir sihirbaz veya deli olduğunu söyleyen Kureyş müşrikleri, peygamberi yalanlamayı, kendilerinden önceki müşriklerden vasiyet olarak mı alıp öğrenmişlerdir? Onlar kendilerine böyle bir vasiyette mi bulunmuşlardır? Hayır, önceki müşrikler sonradan gelen müşriklere böyle bir vasiyette bulunmamışlardır. Fakat müşrikler, rablerinin emirlerine boyun eğmeyen azgın bir kavimdendirler. Bu itibarla peygamberlerini yalanlarlar.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾

54- Ey Muhammed, sen onlardan yüzçevir. Artık sen kınanacak değilsin.

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan müşriklerden yüzçevir. Allahın onlar hakkında nasıl davranacağına dair emir gelinceye kadar onların inkarlarına aldırış etme. Sen, bu yüzçevirmenle, "Tebliğinde gevşek davranıyorsun." diye rabbin tarafından kınanmazsın. Çünkü sen, sana gönderdiğimiz emirleri tebliğ ettin.

*Katade diyor ki: "Bu âyet-i kerime inince Resulullahın sahabilerinin gücüne gitmiş, onlar, artık vahyin kesildiğini ve Allahın azabının yaklaştığını sanmışlar, bunun üzerine, bundan sonra gelen âyet nâzil olmuş ve sahabiler rahatlamışlardır.

وَذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٥﴾

55- Sen hatırlat. Çünkü hatırlatma, müminlere mutlaka fayda verir.

Ey Muhammed, sen, kendilerine peygamber olarak gönderildiğin isanlara, gerçekleri hatırlatmaya ve öğütte bulunmaya devam et. Hatırlatma ve öğüt müminlere fayda verir.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerle Resulullahın, kâfirlerden yüzçevirmesini istemekte ve müminlere ise öğütte bulunmasını emretmektedir. Bu da Resulullahın ve onun izinde giden davetçilerin, bütün insanları aynı kefeye koymamaları gerektiğini öğretmektedir.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

56- Ben, cinleri ve insanları sadece bana kulluk etsinler diye yarattım.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "Ben cinleri ve insanları isteyerek veya istemeyerek ancak bana kul olduklarını kabul etmeleri için yarattım." Taberi âyetin bu şekildeki izahını tercihe şayan gördükten sonra özetle şunları zikretmiştir. "Allah, cinleri ve insanları, emirlerine boyun eğmeleri için yarattığı halde bunların bir kısmı bu yaratılış gayelerine nasıl ters

davranabilirler ve inkara düşebilirler?" Aslında bunlar, Allahın kaza ve kaderine ister istemez boyun eğerler. Bu itibarla, yaratılış gayeleri tahukku eder. Bunların inkarları ise sadece Allahın emrettiği şeyleri yapmamaları şeklinde ortaya çıkar. Bu da kul olmalarını bertaraf etmez.

Rebi' b. Enes ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." Bunu biraz daha genişçe açıklayan Süddî,, ibadetin faydalı olanı olduğu gibi faydasız olanı da bulunmaktadır. Müşriklerin, "Göklerin ve yerin yaratıcısı ancak Allahtır." şeklindeki sözleri bu çeşit ibadetlere bir örnektir." demiştir. Yani, bütün cinler ve insanlar, Allaha ibadet ederler. Bazılarının ibadetleri kendilerine fayda verir. Bazılarınınki ise inançsızlıklarından dolayı fayda vermez.

İbn-i Cüreyc, bu âyetten maksadın, "Ben cinleri ve insanları ancak beni tanımaları için yarattım." demek olduğunu zikretmiştir.

• İbn-i Zeyd ise bu âyetin manasının "Ben, cinlerin ve insanların müminlerini ancak bana kulluk etsinler diye, kâfirlerini ise "Bana isyan etsinler diye yarttım." manasına geldiğini söylemiştir.

مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾

إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

57- Ben onlardan ne bir rızık diliyorum, ne de beni doyurmalarını istiyorum.

58- Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan ancak Allahtır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede biz müminlere uyarıda bulunmakta ve buyurmaktadır ki: "Ben, cin ve insanlardan ne yarattıklarımı rızıklandırmalarını ne de beni yedirip doyurmalarını istiyorum. Çünkü rızıkları veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak benim. Bu itibarla ben, kulları sadece bana ibadet etmeleri için yarattım. İtaat edenin mükafaatını isyan ednin ise cezasını veririm. Ben, cin e insanları, kendilerine muhtaç olduğum için yaratmadım. Zira onları rızıklandıran benim. Ben, güç ve kuvvet sahibiyim.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Allah tealanın, bir kudsi hadiste şöyle buyurduğunu söylüyor:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَ يَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمْلأْ صَدْرَكَ غِنًى وَأَسُدَّ فَقْرَكَ، وَإِلاَّ تَفْعَلْ مَلأْتُ يَدَيْكَ شُغْلاً وَلَمْ أَسُدَّ فَقْرَكَ.

"Ey Âdemoğlu, sen kendini bana ibadete ver ki gönlünü zenginlikle doldurayım ve fakirliğini gidereyim. Eğer böyle yapmazsan, ellerini işle doldurunum, fakirliğini de (ihtiyacını) gidermem." (7)

Halid'in oğulları "Habbe ve Seva" diyorlar kı:

عَنْ حَبَّةَ وَسَوَاءٍ، ابْنَي خَالِدٍ؛ قَالاَ: دَخَلْنَا عَلَى النَّبِيِّ (ﷺ) وَهُوَ يُعَالِجُ شَيْئًا فَأَعَنَّاهُ عَلَيْهِ. فَقَالَ «لاَ تَيْأَسَا مِنَ الرِّزْقِ مَا تَهَزَّزَتْ رُءُوسُكُمَا فَإِنَّ الإِنْسَانَ تَلِدُهُ أُمُّهُ أَحْمَرَ، لَيْسَ عَلَيْهِ قِشْرٌ. ثُمَّ يَرْزُقُهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ».

"Biz, Resulullahın yanına gittik. O, bir şey yapıyordu. Biz ona yardım ettik. Resulullah şöyle buyurdu: "Başlarınız hareket ettiği sürece (sağ oldukça) rızıktan ümit kesmeyin. Zira insanı annesi kızıl bir et olarak doğurur. Onun üzerinde herhangi bir kabuk yoktur ve Allah onu rızıklandırır." (8)

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

59- Şüphesiz ki zulmedenlerin geçmişteki benzerleri gibi azaptan payları vardır. Onu benden acele istemesinler.

60- Vaadolundukları günün azabından vay o kafirlerin haline.

*Allah teala bu âyetlerde, yaptıkları zulmün, derhal karşılığını görmeyen zalimleri uyarıyor, onların da daha önceki zalimler gibi azaba uğratılacaklarını bildiriyor. Ve bu azabı acele istememelerini emrediyor. Zira o azap mutlaka gerçekleşecektir. Ayrıca kâfirlerin, Allahın azabının geleceği günde perişan olacaklarını, kendilerinin cehennemliklerin kan ve irinlerinin aktığı veyl deresine atılacaklarını bildiriyor ki yaptıklarından vazgeçsinler.

7- Tirmizî, K.el-Kıyame, bab: 3, Hadis no: 2466 / İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 2, Hadis no: 4107.
8- İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 14, Hadis no: 4165 / Ahmed b. Hanbel, C.3, S.46.

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 8

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 8

Dizgi - İçdüzen: SARAY AJANS Tel: 526 33 18
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

TUR SURESİ

Tur Suresi Mekke'de nâzil olmuştur ve kırk dokuz âyettir.

Allah teala, bu sure-i celileye, Tur'a, açılmış sayfalar üzerine yazılmış kitaba, Kâbe'nin tam üzerinde olup gökte bulunan Beytül Mamura, tavan gibi yükseltilmiş semaya ve kabarıp taşan denize yemin ederek başlamaktadır.

Allah teala bütün bunlara yemin etmektedir ki, dinin emir ve yasaklarına uymayanlara mutlaka ceza verilecektir.

Sure-i celilede beyan edilmektedir ki, Allahın cezasına karşı koyacak hiçbir kimse yoktur. Kıyamette çok dehşetli olaylar meydana gelecektir. Ve o gün, dini yalanlayanlar, mutlaka cehenneme sürüleceklerdir. Müttakiler ise cennetler ve nimetler içerisinde bulunacaklardır. Orada kendilerine genç hizmetçiler hizmet edeceklerdir.

Sure-i celilede bundan sonra, müşriklerin, Resulullah(s.a.v.)e attıkları iftiralara temas edilmekte ve Resulullah, o iftiralara karşı teselli edilmektedir.

"Kur'anı Muhammed uydurdu" iftirasında bulunanlara "Onun benzeri bir söz meydana getirsinler." diye meydan okunmakta ve bu gibi çirkin iftiraları ileri sürenlerin, cahil kimseler oldukları beyan edilmektedir.

Bu mübarek surede, Resulullahdan, dine inanmayan müşriklere, çarpılacakları güne kadar mühlet vermesi istenmekte, âhirette bu gibi kimselerin, kurdukları tuzağa kendilerinin düşeceği haber verilmekte ve Sure-i celile: "Ey Muhammed, sen, rabbinin hükmüne sabret. Şüphesiz sen, bizim himayemiz altındasın. Kalktığın zaman rabbini hamd ile tesbih et." "Gecenin bir bölümünde de, yıldızların batışında da onu tesbih et." (1) âyetleriyle sona ermektedir.

1- Tur Suresi, âyet: 48-49

SURENİN FAZİLETİ

Ümmü Seleme ve Mut'im b. Adiy, Resulullahın, Tur suresini akşam namazında okuduğunu rivayet etmişlerdir. Ümmü Seleme diyor ki:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ شَكَوْتُ اِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ) اَنِّى اَشْتَكِى فَقَالَ طُوفِى مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَاَنْتِ رَاكِبَةٌ فَطُفْتُ وَرَسُولُ اللهِ (ﷺ) يُصَلِّى اِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ يَقْرَأُ بِالطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ.

"Ben, (Kâbe'yi tavaf etmeden önce) Resulullaha, hastalığımdan şikayette bulundum. O da bana: "Sen, insanların arkasından, binmiş olarak tavaf et." dedi. Ben de o şekilde tavaf ettim. O sırada Resulullah, Kâbe'nin yanında namaz kılıyor ve Tur suresini okuyordu." (2)

Cübeyr b. Mut'im diyor ki:

عن محمد بن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ (ﷺ) يَقْرَأُ فِى الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ فَلَمَّا بَلَغَ هَذِهِ الآيَةَ اَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ اَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ اَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالاَرْضَ بَلْ لاَ يُوقِنُونَ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ اَمْ هُمُ الْمُسَيْطِرُونَ كَادَ قَلْبِى اَنْ يَطِيرَ».

"Ben, Resulüllahın, akşam namazında, Tur suresini okuduğunu işittim. Resulullah, Tur suresinin otuz beş ve otuz yedinci âyetlerine varınca neredeyse kalbim uçacaktı." (3)

2- Buhari, K.Tefsir'el-Kur'an, Sure:52, bab: 1
3- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure:52, bab: 1

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

وَالطُّورِۙ ﴿١﴾

وَكِتَابٍ مَسْطُورٍۙ ﴿٢﴾

ف۪ي رَقٍّ مَنْشُورٍۙ ﴿٣﴾

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِۙ ﴿٤﴾

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِۙ ﴿٥﴾

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِۙ ﴿٦﴾

اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌۙ ﴿٧﴾

مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍۙ ﴿٨﴾

1- Tur dağına,

2-3- Açılmış sayfalar üzerine yazılmış kitaba,

4- Beytül-Mamura,

5- Tavan gibi yükseltilmiş semaya,

6-7- Kabarıp taşan denize yemin olsun ki, rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.

8- Ona karşı koyacak hiçbir kuvvet yoktur.

*Âyette adı geçen Tûr dağından maksat, aslında üzerinde ağaç bulunan her dağdır. Allah tealanın, üzerinde Hz. Musa ile konuştuğu dağ da ağaçlı oldu-

ğu için ona da "Tûr" dağı denmiştir. "Açılmış sayfalar üzerine yazılmış kitap"tan maksat ise "Levh-i Mahfuz" veya "Allahın indirdiği kitap"tır. "Beytül Ma'mur"dan maksat, Kâbe'nin tam üstüne denk gelen ve gökte bulunan bir mabettir. Ona hergün yetmiş bin melek girerek ibadet ettiği ve her girenin bir daha girmediği rivayet edilmektedir.

Enes b. Mâlik, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن أنس بن مالك قال قال رسول الله (ﷺ) البيت المعمور في السماء السابعة يدخله كل يوم سبعون ألف ملك ثم لا يعودون اليه.

"Beytül Ma'mur yedinci göktedir. Her gün ona yetmiş bin melek girer (ve çıkıp gittikten sonra) bir daha ona geri dönmezler." (4)

Mâlik b. Sa'saa (r.a.) Resulullahın, Miraca çıktığını beyan eden hadis-i şerifi rivayet etmiştir. Bu hadis-i şerifin bir bölüünde şu ifadeler zikredilmektedir:

فَاَتَيْنَا السَّمَاءَ السَّابِعَةَ قِيلَ مَنْ هَذَا قِيلَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ مَعَكَ قِيلَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ اُرْسِلَ اِلَيْهِ مَرْحَبًا بِهِ وَنِعْمَ الْمَجِئُ جَاءَ فَاَتَيْتُ عَلَى اِبْرَاهِيمَ فَسَلَّمْتُ فَقَالَ مَرْحَبًا بِكَ مِنْ اِبْنٍ وَنَبِىٍّ فَرُفِعَ لِىَ الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ فَسَأَلْتُ جِبْرِيلَ فَقَالَ هَذَا الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ يُصَلِّى فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ اَلْفَ مَلَكٍ اِذَا خَرَجُوا لَمْ يَعُودُوا اِلَيْهِ آخِرَ مَا عَلَيْهِمْ

"Biz, yedinci kat göğe vardık. "Bu kimdir?" diye soruldu. "Cebrail'dir." denildi. "Onunla beraber kim var?" diye soruldu. "Muhammed var." denildi. "Ona peygamberlik verildi mi?" diye soruldu ve "Merhaba hoş geldin." denildi. Ben, İbrahim'in yanına vardım ona selam verdim. İbrahim bana: "Merhaba ey

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.153

oğul, merhaba ey peygamber," dedi. Beytül Ma'mur önüme getirildi. Ben, Cebraile onun ne olduğunu sordum. Cebrail: "Bu, Beytül Ma'murdur. Bunun içinde hergün yetmiş bin melek namaz kılar. Onlar oradan çıktıktan sonra bir daha oraya dönmezler, onların oradan son çıkışları olur." (5) dedi.

Hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi Beytül Ma'mur, yedinci kat gök sakinlerinin Kâbe'sidir. Hz. İbrahim, yeryüzündeki Kâbeyi yaptı. Yedinci kat gökte de aynen Kâbe'ye tekabül eden bu Beytül Mamur bulunmaktadır.

Beytül Ma'murun gökte bir mabed olduğu görüşü, Hz. Ali'den, Abdullah b. Abbas'tan, İkrime'den, Mücahid'den, Katade'den ve İbn-i Zeyd'den nakledilmiştir.

Âyette göğe "Tavan gibi yükseltilmiş" denmesi, onun, yeryüzüne göre bir tavan gibi olmasındandır.

"Kabarıp taşan deniz." diye tercüme edilen "Bahrul Mescur" ifadesi farklı şekillerde izah edilmiştir:

Hz. Ali ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre "Bahrul Mescur"dan maksat "Kaynatılmış deniz." demektir. Said b. el-Müseyyeb diyor ki: "Bir gün Ali (r.a.) bir Yahudiye "Cehennem nerededir?" diye sordu. Yahudi: "O, denizdir." dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.) "Ben bunun doğru söylediğini sanıyorum. Zira âyetlerde "Bahrul Mescur" (kaynatılmış deniz) "Ve izel Biharu Succiret" (denizler kaynatıldığı zaman) ifadeleri geçmektedir." demiştir.

Katade'ye göre ise "Bahrul Mescur"dan maksat, "Suyu taşan deniz" demektir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Zira şu anda dünyada kaynatılmış bir denizin bulunmadığı, bu sebeple "Suyu taşan deniz" demenin daha doğru olacağı söylenmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise "Bahrul Mescur" "Taşmasına engel olunan deniz" demektir. Bu hususta Hz. Ömer'in Resulullah'dan şu hadis-i şerifi rivayet ettiği nakledilmektedir. Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

حدثنا عمر بن الخطاب رضى الله عنه عن رسول الله (ﷺ) أنه قال ليس من
ليلة الا والبحر يشرف فيها ثلاث مرات على الأرض يستأذن الله في أن ينضح
عليهم فيكفه الله عز وجل

5- Buhari, K.Bed'ül-Halk, bab: 6 / Müslim, K.el-İman, bab: 364, Hadis no: 164

"Deniz her gece üç defa yeryüzüne hakim duruma gelir ve her defasında Allahtan, yeryüzündeki varlıkların üzerine taşmak için izin ister. Fakat Allah teala ona engel olur." (6)

Hz. Ali, Abdullah b. Amr ve ebu Salih'ten rivayet edilen başka bir görüşe göre ise "Bahrul Mescur"dan maksat, gökte arş'ın altında bulunan bir denizdir. Enes b. Rebi', Allah tealanın, kıyamet gününde insanları diriltmeyi istediği zaman bu denizden onların üzerine yağmur yağdırarak onları, otların bittiği gibi bitireceğini ve kabirlerinden diriltip kaldıracağını söylenmiştir.

Âyette zikredilen ve mutlaka gerçekleşeceği bildirilen azaptan maksat, "Kıyamet gününün azabıdır."

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾

هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

9- O gün gök, şiddetle sarsılıp çalkalanır.

10- Dağlar sür'atle yürür.

11-12- Evet işte o gün, batılla oyalanan yalanlayanların vay haline,

13- O gün onlar, cehennem ateşine sürülüp itileceklerdir.

14- O gün onlara şöyle denecektir: "Dünyada yalanladığınız cehennem ateşi işte budur."

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.43

Ey Muhammed, rabbinin azabı, göğün şiddetle çalkalandığı ve dağların yerlerinden kopup yürütüldükleri gün, kâfirleri yakalayacaktır.

Kıyamet gününde, Allahın azabının gerçekleşeceğini yalanlayanlara, cehenemliklerin kan ve irinlerinin aktığı veyl deresi vardır. zira o yalanlayanlar, fitne ve fesada dalmış, gaflet içinde oyalanıp dururlar. İşte o gün, hakkı yalanlayan bu insanlar, sürüklenerek cehennem ateşine atılırlar. Ve orada kendilerine şöyle denir: "İşte sizin dünyada inkar ettiğiniz ve içine girmeyi yalanladığınız ateş budur."

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾

اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

15- Bu bir sihir midir? Yoksa hâlâ görmüyor musunuz?

16- Girin cehenneme, sabredin veya emeyin. Sizin için değişen bir şey olmayacaktır. Siz, sadece yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz.

Dünyada iken kendilerine gönderilen mucizelerin ve dinlerin sihir olduğunu iddia edenler, âhirette cehennem azabına atılınca kendilerine şöyle denecektir: "Bakın bakalım bu da bir sihir mi? Yoksa sizler onu bizzat gözlerinizle görmüyor musunuz? Girin cehennem ateşine, ister sabredin isterseniz sabretmeyin. Sabredip etmemeniz sizin için bir şey değiştirmeyecektir. Sizler ancak yaptıklarınızın karşılığı olarak cezalandırılıyorsunuz ve işlediğiniz günahların cezasını çekiyorsunuz?

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾

فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾

17- Şüphesiz müttakiler, cennetler ve nimetler içindedirler.

18- Onlar, rablerinin kendilerine verdiği nimetler içinde safa sürerler. Rableri onları cehennem azabından korur.

19-20- Onlara: "Dünyada yaptıklarınızın karşılığı olarak sıra sıra tahtlara yaslanarak afiyetle yeyin için." denilir. Biz onları,iri gözlü hurilerle evlendiririz.

*Allah teala, bundan önceki âyetlerde, âhirette cehennemliklerin durumunu belirttikten sonra bu âyetlerde de, emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahiplerinin erişeceği cennet ve nimetlerden bahsetmektedir. Bu insanlar cennetlere konulacaklar, kendilerine çeşitli nimetler ikram edilecek, rablerinin kendilerine verdiği nimetlerle zevk ve safa içinde yaşayacaklar, rableri onları cehennem azabından koruyacak, ayrıca onlara cennette "Dünyada yaptığınız salih amellerin karşılığı olarak yeyip için, âfiyet olsun." denecektir. Onlar, sıra sıra dizilmiş tahtlar üzerine oturacaklardır ve Allah onları hurilerle evlendirecektir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ
مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

21- İman edip arkalarından zürriyetleri de iman ederek kendilerine tabi olanları, âhirette zürriyetlerine kavuştururuz. Amellerinden de hiçbir şey eksiltmeyiz. Herkes kazandığının karşılığında rehindir.

*Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas'ın bu âyeti şu şekilde izah ettiğini söylemiştir: Müminlerin çocukları da iman etmişlerse, Allah teala, âhirette, müminlerle iman eden çocuklarını bir arada bulunduracak, çocukların amelleri babalarının derecesine erişecek kadar olmasa dahi bu hal, iman eden müminlere bir ikram olacaktır. Müminlerin çocuklarının, babalarının derecesine eriştirilmesi, babalarının derecesinden de bir şey eksiltmeyecektir. Taberi de bu görüştedir.

Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: "Biz, âhirette, müminlerin iman eden çocuklarını kendi mertebelerine eriştireceğimiz gibi henüz iman etme çağına varmadan ölen küçük çocuklarını da onların derecelerine ulaştıracak ve böylece onları sevindire-

ceğiz. Bu da atalarının amellerinden bir şey eksiltmemize sebep olmayacaktır.

İbn-i Zeyd ise bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Müminlerin iman eden çocuklarının derecesine, küçükken ölen çocuklarını da yükselteceğiz ve biz bundan dolayı büyük çocukların amellerinden de bir şey eksiltmeyeceğiz."

Âmir ve Said b. Cübeyr'den nakledilen bir görüşe göre de âyetin manası şöyledir: "Müminlerin çocukları iman ederek babalarına tabi oldukları takdirde babalarının amellerinin sayesinde çocuklarını da cennete koyacağız ve bu, bizim, onların babalarının amellerinden bir şey eksiltmemize sebep olmayacaktır."

İbrahim en-Nehaî, Rebi' b. Enes ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: "İman edenlerin çocukları, iman ederek kendilerine tabi oldukları takdirde babalarına verdiğimiz sevap kadar çocuklarına da sevap veririz. Çocuklarına sevap vermemiz, babalarının sevaplarını eksiltmemize sebep olmaz."

Âyet-i kerimenin sonunda: "Herkes kazandığının karşılığında rehindir." buyurulmaktadır. Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi hiçbir kimse başkasının günahından dolayı hesaba çekilmeyecek herkes yaptığının karşılığını görecektir.

وَأَمْدَدْنَاهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

22- Cennette onların canlarının istediği meyve ve etlerden bol bol veririz.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

23- Onlar cennette birbirlerinden kadeh kapışırlar. O kadehlerin içinde ne bir saçma söz söyletecek şey ne de günaha sokacak bir şey bulunur.

Allaha ve Resulüne iman eden ve soyları da iman ederek kendilerine tabi olan müminlere cennette, canlarının istediği çeşitli meyveler ve etler veri-

riz.Orada cennetlikler neşelerinden dolayı birbirlerinden kadeh kapışacaklar. Artık cennette ne boş bir söz vardır ne de bir günah işleme. Zira orada içecekleri kadehin içinde ne bir saçma söz söyletecek şey ne de günaha sokacak bir şey bulunur.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

24- Onların etrafında, sadefteki inciler gibi genç hizmetçiler dolaşır.

Cennette müminlere kaselerle meşrubat getiren hizmetçiler, sadefin içindeki inciler gibidirler.

*Katade diyor ki: "Rivayet edildiğine göre Resulullaha denmiş ki: "Ey Allahın Resulü, hizmet edenler inciler gibiyse hizmet edilenler nasıldır?" Resulullah şöyle cevap vermiş: "Nefsim kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, onların ikisinin arasındaki fark, on dördündeki ay ile diğer yıldızlar arasındaki fark gibidir."

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾

25- Cennettekiler birbirlerine dönüp hasbihal ederler.

Müminler cennette birbirlerine yönelir ve birbirlerine soru sorar, sohbet ederler. Dünyada iken âhiretteki azaptan nasıl korktuklarını söyleyerek şöyle derler:

قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾

فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

26- Birbirlerine şöyle derler: "Bizler dünyada ailemizin arasında bulunurken Allahın azabından korkardık.

27- Allah da bize lutfetti ve bizi vücudun gözeneklerinden işleyen güçlü bir ateş azabından korudu.

28- Biz, dünyada iken Allaha yalvarıyorduk. Çünkü ihsanda bulunan merhamet eden sadece O'dur."

Biz, dünyada ailemizin içinde iken rabbimizin azabından ve cezalandırmasından korkuyorduk. Fakat o bize lütufta bulundu. Bizi, korktuğumuz dehşetli azaptan korudu. Biz, dünyada iken sadece ona kulluk ediyorduk o da kulluğumuzu kabul etti ve bize dilediğimizi verdi. Şüphesiz ki o, kullarına karşı çok lütufkâr ve yaratıklarına karşı çok merhametlidir. Onlara, tevbe etmeleri halinde azabetmez.

فَذَكِّرْ فَمَآ اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

29- Ey Muhammed, sen hatırlat ve öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde sen ne bir kahin ne de bir delisin.

Ey Muhammed, sen, peygamber olarak gönderildiğin insanlara hakkı hatırlat ve Allahın, kendilerine verdiği nimetleri onlara bildir. Sen, Allahın sana verdiği peygamberlik nimeti sayesinde ne gaipten haber veren bir kahinsin ne de hayalleri gerçek sanan bir delisin. Fakat sen, Allahın peygamberisin. Allah seni sahipsiz bırakmayacak ve sana mutlaka yardım edecektir.

اَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

30- Yoksa onlar, senin için: "O bir şairdir. Onun, zamanın felaketine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar?

Ey Muhammed, yoksa müşrikler sana: "O bir şairdir. Onun başına bir bela gelmesini, böylece ölüp gitmesini bekliyoruz" mu diyorlar?

*Mücahid, Abdullah b. Abbas'tan şu rivayeti nakletmektedir: "Kureyşli-

ler Resulullahın aleyhinde Darunnedvede toplandıkları zaman içlerinden biri onlara şöyle demişti: "Siz onun elini kolunu bağlayarak hapsedin. Sonra onun helak olmasını bekleyin. Bundan önceki Züheyr ve Nabiga gibi şairler helak oldukları gibi bu da helak oluversin. Zira bu da onlar gibi biridir." Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

31- Ey Muhammed, sen onlara: "Bekleyin bakalım, sizinle beraber ben de bekleyenlerdenim." de.

Ey Muhammed, sana, "Sen bir şairsin, senin bir felakete uğramanı bekliyoruz." diyen müşriklere de ki: "Benim başıma bir felaket geleceğini bekleyin. Ben de Allahın, sizin hakkınızdaki emri gelinceye kadar size ne olacağını bekleyeceğim."

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾

32- Akılları mı bunu onlara emrediyor? Yoksa onlar, haddi aşan azgın bir kavim midir?

Bu müşriklere, akılları mı "Muhammed bir şairdir, getirdiği de bir şiirdir." demeyi emrediyor da onlar bunu söylüyorlar? Yoksa onlar, Allahın, kendilerine koyduğu sınırları aşan azgın bir topluluk oldukları için mi sana böyle diyorlar? Elbette ki onlara, akılları böyle bir şey emretmiyor. Onlar sırf azgınlıklarından dolayı bu sözü söylüyorlar.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

33- Yoksa "Muhammed Kur'anı kendisi uydurdu" mu diyorlar? Hayır, onlar asla inanmıyorlar.

34- Eğer iddialarında doğru iseler Kur'anın benzeri bir söz meydana getirsinler.

Yoksa müşrikler: "Muhammed Kur'anı kendisi uydurdu" mu diyorlar? Doğrusu onlar, rableri katından kendilerine gelen hakka iman etmeyen insanlardır. Müşriklerden: "Kur'anı Muhammed uydurdu." diyenler eğer bu iddialarında sadık iseler onun benzeri bir Kur'an getirsinler. Zira onlar da Muhammed gibi iyi konuşan kişilerdir. Muhammed'in yaptığını yapsalar ya.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾

أَمْ خَلَقُوا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

35- Onlar, hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcılar kendileri midir?

36- Yoksa onlar, gökleri ve yeri mi yarattı? Hayır, onlar, kesin bir bilgiye sahip değillerdir.

Bu müşrikler, ana baba gibi herhangi bir sebep ve vasıta olmaksızın mı yaratıldılar da Allahın delillerini düşünüp ibret alamayacak cansız varlıklar gibi oldular? Yoksa onlar bu yaratılanları kendileri yarattılar da gerçek yaratıcı olan Allahın emir ve yasaklarına boyun eğmiyorlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar da yaratıcıymış gibi davranıyorlar? Hayır, bunların hiçbiri olmamıştır. Böyle davranmaları sadece onları, Allahın, kâfirler için beyan ettiği cezayı idrak edememelerindendir.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

37- Yoksa onların yanında rabbinin hazineleri mi var? Yoksa onlar herşeye hakim midir?

Ey Muhammed, yoksa Allahın âyetlerini yalanlayan bu müşriklerin ellerinde Allahın hazineleri mi bulunuyor da kendilerini herhangi birşeye muhtaç

hissetmiyor ve rablerinin âyetlerinden yüzçeviriyorlar? Yoksa onlar, herşeyi tasarrufları altında bulunduran zorbalar ve mütekebbirler midir?

*Âyet-i kerimede "Herşeye hakim" diye tercüme edilen "Musaytır" kelimesinden neyin kasdedildiği, farklı şekillerde izah edilmiştir. Ali b. Ebi Talha, Abdullah b. Abbas'ın "Musaytır" kelimesini "Musallat" manasında yorulmadığını zikretmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Musaytır" kelimesinin manası, "Rızıkları indirenler" demektir. Buna göre ayetin manası şöyle olur: "Ey Muhammed, âyetleri yalanlayan bu müşriklerin yanında rabbinin hazineleri mi bulunmaktadır? Yoksa onlar bu hazineleri indirenler midir?"

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

38- Yoksa onların, üzerine çıkıp vahyi dinledikleri merdivenleri mi var? Öyleyse vahyi dinleyenler (iddialarını ispatlayan) açık delil getirsinler.

Yoksa seni yalanlayan bu müşriklerin merdivenleri mi var? Onu göğe doğru dikip üzerine çıkıyor ve orada Allahın vahyettiği şeyleri dinliyorlar? Ve bu dinledikleri şeyler, kendilerinin doğru olduğunu mu gösteriyor? Böyle olduğu için mi onlar bulundukları bu durumda devam ediyorlar? Eğer durum iddia ettikleri gibi ise, Muhammed'in, Hak peygamber olduğuna dair delil getirdiği gibi onlar da iddialarının doğru olduğuna dair apaçık deliller getirsinler.

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

39- Yoksa kızlar Allahın da oğlanlar sizin mi?

Ey müşrikler, yoksa kızlar rabbinize ait de oğlanlar sizin mi? Bu yaptığınız ne kötü bir taksimdir. Kendinize layık görmediğiniz şeyleri nasıl oluyor da Allaha isnad ediyorsunuz? Meleklerin, Allahın kızları olduklarını söylüyorsunuz?

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾

40- Ey Muhammed, yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar ağır borç altında mı kalıyorlar?

Ey Muhammed, yoksa sen, seni yalanlayan bu müşriklerden, onları imana davet etmen karşılığında, kendilerini zor durumda bırakacak bir ücret mi istiyorsun da onlar da ağır bir borç altında kalıyor ve dolayısıyla sana iman etmiyorlar ve İslama girmiyorlar?

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾

41- Yoksa gaybın ilmi yanlarında da istediklerini oradan mı alıp yazıyorlar?

Yoksa bu müşriklerin yanında, gayba ait bilgiler var da onlar onu yazıp insanlara dilediklerini bildiriyorlar mı? Elbette durum böyle değildir. Zira göklerin ve yerin gaybını ancak Allah bilir.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾

42- Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Tuzağa düşecek olanlar ancak kâfirlerdir.

Yoksa Allaha ortak koşan bu müşrikler, sana ve Allahın dinine karşı tuzak mı kurmak istiyorlar? Şunu iyi bilsinler ki, tuzağa düşecek olan sen değilsin, tuzağa düşecek olan onlardır. Sen Allaha güven ve Allahın sana emrettiğine devam et.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

43- Yoksa onların, Allahtan başka bir ilahı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir.

Yoksa onların, Allahtan başka ibadete layık olan başka bir ilahları mı var da ona ibadet ediyorlar? Elbette onların Allahtan başka hiçbir ilahları yoktur. Allah, onların ortak koştukları ilahlardan, taptıkları putlardan uzaktır, beridir. Onların, Allah ile hiçbir ortaklıkları yoktur.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

44- (Üzerlerine azap olarak) gökten bir parça düşer görseler "Üst üste yığılmış buluttur." derler.

*Kureyş müşrikleri, Resulullahtan bir kısım mucizeler istemişlerdir. İstedikleri bu mucizelerden biri de gökten üzerlerine bir parçanın düşürülmesidir. İstedikleri bu mucizeler şu âyet-i kerimelerde zikredilmiştir: "Kâfirler şöyle dediler "Bizim için; yerden suyu kesilmeyen bir kaynak çıkarmadıkça sana iman etmeyeceğiz." "Veya içinde hurma ve üzüm bulunan bir bahçen olsun, ortasından harıl harıl ırmaklar akıt." "Yahut sandığın gibi göğü başımıza parça parça düşür veya Allahı ve melekleri karşımıza getir." "Yahut altın'dan bir evin olmalı veya göğe çıkmalısın. Allahtan, peygamber olduğunu yazan, okuyabileceğimiz bir kitap getirmedikçe göğe çıktığına da inanmayız." Ey Muhammed, sen onlara şöyle de: "Rabbimi tenzih ederim. Nihayet ben de peygamber olan insandan başka bir şey değilim." (7)

Allah teala, bu isteklerde bulunan müşriklere cevap veriyor ve buyuruyor ki: "Şayet Allah bunların isteklerini kabul ederek gökten parçalar da düşürse bunlar yine iman etmezler. Gökten düşen o parçalara: "Bunlar üstüste yığılmış parçalardır." derler.

7- İsra Suresi, âyet: 90-93

فَذَرْهُمْ حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾

45- Ey Muhammed, sen onları, çarpılacakları güne erişmelerine kadar kendi hallerine bırak.

Ey Muhammed, sen bu müşrikleri, birinci sur'a üflenerek helak olacakları güne kadar aynı hallerinde bırak.

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾

46- O gün onlara, kurdukları tuzaklar hiçbir fayda vermez. Onlar yardım da görmezler.

Çarpılacakları tuzaklar o günde müşriklere hiçbir fayda sağlamayacak ve Allahın azabını kendilerinden uzaklaştırmayacaktır. Onlara yardım edecek ve Allahın azabına karşılık verecek herhangi bir yardımcıları da bulunmayacaktır.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

47- Zulmedenlere bundan başka bir azap daha vardır. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.

*Âyet-i kerimede, zulmedenlere, âhiretteki azaptan başka bir azabın verileceği zikredilmiştir.

Bera b. Âzib'e, Abdullah b. Abbas'a ve Katade'ye göre bu başka azaptan maksat, kabir azabıdır. Mücahid'e göre ise dünyadaki açlıktır. İbn-i Zeyd'e göre ise, dünyada kâfirlerin başların gelen çeşitli bela ve musibetlerdir. Bu tür bela ve musibetler, müminlerin Allah katındaki sevabını artırırken kâfirlerin cezalarının bir kısmı acele verilmiş olur. Taberi, âyet-i kerimenin, bu zikredilen görüşlerin hepsini kapsadığını söylemiştir.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed, sen rabbinin hükmüne sabret. Şüphesiz sen bizim himayemiz altındasın. Kalktığın zaman rabbini hamd ile tesbih et.

Ey Muhammed, sen rabbinin, senin hakkında verdiği hükme sabret. Peygamberliğini tebliğ et, rabbinin emir ve yasaklarına uy. Çünkü sen bizim gözümüzün önündesin. Seni de yaptığın amellerini de görmekteyiz. Müşriklerden sana kötülük yapmak isteyen herhangi bir kimse sana zarar veremeyecektir.

*Âyet-i kerimenin "Kalktığın zaman rabbini hamd ile tesbih et." bölümü çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Avf b. Mâlik ve İbn-i Zeyd'e göre "Kalkığın zaman rabbini tesbih et." ifadesinden maksat, "Uykundan kalktığın zaman rabbini tesbih et ve namaz kıl." demektir. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve buradaki "Uyku"dan maksadın öğle vaktinde uyunan "Kaylûle uykusu" olduğunu, bu uykudan sonra yapılması istenen tesbihin de "Öğle namazı" olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen öğle uykusundan kalktıktan sonra öğle namazını kıl." Taberi bu görüşü tercih etmesine gerekçe olarak şunları zikretmiştir: Âyet-i kerime bir emir ifade etmektedir. Onu namazdan önce herhangi bir tesbihe yorumlamak o tesbihin farz olmasını gerektirir. Böyle farz olan bir tesbih olmadığına göre bundan maksat, uykudan sonra namaz kılmaktır. Uykudan sonra farz olan namaz, sabah namazıdır. Sabah namazını kılmayı da bundan sonra gelen ve "Yıldızların batışında rabbini tesbih et." diyen âyet emretmektedir. Bu nedenle uykudan sonra kılınacak olan farz namaz ancak öğle uykusundan sonraki öğle namazı olabilir.

Dehhak, Rebi' b. Enes, Abdurahman b. Zeyd vb. âlimlere göre "Kalktığın zaman rabbini hamd ile tesbih et." ifadesinden maksat, farz namaza başlamadan önce: "Sübhaneke Allahümme ve bi hamdike vetebarekesmük ve teala ceddük ve celle senaüke ve lailahe ğayrük." duasını okumaktır.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat, kişinin, oturduğu her meclisten kalktığında "Sübhaneke Allahümme ve bi hamdike" demesidir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَنْ جَلَسَ فِى مَجْلِسٍ فَكَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ فِى مَجْلِسِهِ ذَلِكَ.

"Kim bir mecliste oturur da orada çokça gürültü yapar ve oradan kalkmadan önce "Sübhaneke Allahümme ve bi hamdik." "Eşhedü en lailahe illa ente estağfiruke ve etubu ileyke." Ey Allahım seni tesbih eder ve sana hamdederim. Senden başka hiçbir ilah olmadığına şehadet ederim. Senden af diler ve sana tevbe ederim." diyecek olursa o mecliste yaptığı günahlar affedilir." (8)

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

49- Gecinin bir bölümünde de, yıldızların batışında da onu tesbih et.

Gecenin bir bölümünde rabbini tesbih et." demek, İbn-i Zeyd'e göre "Yatsı namazını kılmayı emirdir." Taberi bu ifadeyi "Ey Muhammed, gecenin bir bölümünde namaz kılarak ve ibadet ederek rabbini ulula." şeklinde izah etmiş, namazdan maksadın da akşam ve yatsı namazı olduğunu söylemiştir.

"Yıldızların batışında da onu tesbih et." ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Katade, Hz. Ali, Ata b. Ebi Rebah ve Hasan-ı Basrî'ye göre sabah namazından önce kılınan iki rek'at sünnettir. Bu sünnetin fazileti hakkında Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فِي شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَسْرَعَ مِنْهُ إِلَى الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ.

8- Tirmizî, K.ed-Dâvât, bab: 38, Hadis no: 3433

"Sabah namazının iki rekat (sünneti) dünyadan ve onun içinde bulunan şeylerden daha hayırlıdır." (9)

Diğer bir rivayete göre ise:

عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) ؛ أَنَّهُ قَالَ ، فِي شَأْنِ الرَّكْعَتَيْنِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ «لَهُمَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيعاً».

"Bu iki rekat bana bütün dünyadan da sevimlidir." (10) buyurduğu beyan edilmektedir.

Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre ise "Yıldızların batışında da onu tesbih et." ifadesinden maksat, sabah namazının iki rekat farzını kılmaktır. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve gerekçe olarak ta "Âyet emir ifade emektedir. Emir ise o işin farz olmasını gerektirir. Sünnetler farz olmadığına göre buradaki "Tesbih"ten maksat, sabah namazının farzıdır." Taberi sözlerine devamla diyor ki: "Allahın bütün emirleri, öncelikle farziyet ifade eder. Bunların farz olmayıp da mendup olduklarını ifade eden herhangi bir delil bulunduğunda bunlar mendup olarak yorumlanır. Bu âyette böyle bir delil olmadığına göre bu emrin mendup ifade ettiği söylenemez."

9- Müslim, K.el-Müsafirin, ab: 96, Hadis no: 725
10-Müslim, K.el-Müsafirin, bab: 97, Hadis no: 725

NECM SURESİ

Necm suresi altmış iki âyettir. Otuz ikinci âyeti Medine'de, diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu mübarek sure de diğer Mekki sureler gibi esas olarak inanç mevzuunu, vahiy meselesini, Allahın birliği ve âhiret konusunu işlemektedir.İslam inancının sağlamlığı, Resulullaha gelen vahyin, hiç şüphesiz olarak Allahtan geldiği ve şirkin sakatlığı, temelsiz ve dayanaksız olduğu beyan edilmektedir.

Bu sure-i celilede, Resulullah (s.a.v.)in, vahyi, Cebrail (a.s.)ı görerek ondan aldığı beyan edilmekte ve buyurulmaktadır ki: "Şimdi siz onun gözleriyle gördüğü şey hakkında münakaşa mı ediyorsunuz?" "Muhakkak ki Muhammed onu (Cebraili) bir kere daha Sidretül Münteha denilen yerde gördü." (1)

Sure-i celilede, daha sonra, müşriklerin uydurdukları tanrılarının bir vehim ve hayal eseri olduğu beyan edilmekte ve meleklerin, Allahın kızları olduğu şeklendeki sakat inançları reddedilmektedir.

Sure-i celilede devamla, bu dünyada sapık bir inanca sahip olan kimselerin, âhirette hesap verecekleri haber verilmektedir.

Sure-i celilede, daha önce geçmiş olup Allahı inkar eden kavimlerin uğradıkları felaketlere dikkat çekilmekte ve "Kıyamet yaklaştı." "Kıyameti Allahtan başka kimse açığa çıkaramaz." "Siz bu kelama şaşıyor musunuz?" "Gülüyor da ağlamıyor musunuz?" "Gaflet içinde oyalanıyor musunuz?" "Artık Allaha secde edin ve sadece ona kulluk yapın." (2) âyetleriyle sure-i celile sona ermektedir.

1- Necm Suresi, âyet: 12-14
2- Necm Suresi, âyet: 57-62

SURE-İ CELİLENİN FAZİLETİ

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ اَوَّلُ سُورَةٍ اُنْزِلَتْ فِيهَا سَجْدَةٌ وَالنَّجْمِ قَالَ فَسَجَدَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَسَجَدَ مَنْ خَلْفَهُ اِلاَّ رَجُلاً رَأَيْتُهُ اَخَذَ كَفّاً مِنْ تُرَابٍ فَسَجَدَ عَلَيْهِ فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُتِلَ كَافِراً وَهُوَ اُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ.

"İçinde secde âyeti bulunan ilk indirilen sure Necm suresidir. Resulullah bunu okuyup secde etti. Onunla birlikte arkasında bulunan herkes secde etti. Ancak bir kimse secde etmedi. Bu kişi yerden bir avuç toprak alıp alnına koydu ve böylece secde etmiş oldu. Ben, daha sonra bu kişinin kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm. Bu kişi, Ümeyye b. Halef idi." (3)

Diğer bir rivayette bu kişinin, Utbe b. Rebia olduğu zikredilmektedir.

3- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, bab: 4

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰىۙ ﴿١﴾

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰىۚ ﴿٢﴾

1-2- Battığı zaman yıldıza yemin olsun ki, arkadaşınız (Muhammed) ne sapmış ne de azmıştır.

*Şâ'bî diyor ki: "Yaratıcı olan Allah, yarattığı şeylerden dilediğine yemin eder. Fakat yaratılan kul, yaratıcı olan Allahtan başkasna yemin edemez."

Âyet-i kerimede geçen "Batmakta olan yıldıza yemin olsun ki" ifadesi, "Akıp gitmekte olan yıldıza yemin olsun ki." şeklinde de izah edilmiştir.

Mücahid, Süfyan es-Sevrî ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre burada zikredilen "Yıldız"dan maksat, "Süreyya yıldızı"dır. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Batıp kaybolduğu vakitte Süreyya yıldızına yemin olsun ki." Taberi de "Necm" kelimesinden ilk anlaşılan mananın "Yıldız" olduğu gerekçesiyle bu görüşü tercih etmiştir.

A'meş'in Mücahid'den naklettiği diğer bir görüşe göre ise âyetteki "Necm" kelimesinden maksat "Kur'an" heva kelimesinden maksat ise Kur'anın inmesidir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "İndiği zaman Kur'ana yemin olsun ki."

Katade diyor ki: "Battığı zaman yıldıza yemin olsun ki arkadaşınız ne sapmış ne de azmıştır." âyeti indikten sonra Ebu Leheb'in oğlu Utbe: "Ben, yıldızın rabbini inkar ediyorum." dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Seni, Allahın bir köpeğinin yemesinden korkmuyor musun?" dedi. Bundan sonra Utbe ticaret için Yemen'e gitti. Yolda bir yerde konakladıklarında bir arslan kükremesi işitti ve arkadaşlarına: "Bu beni mutlaka yiyecek." dedi. Arkadaşları onu ortalarına aldılar fakat biraz sonra onları bir uyku bastı ve uyudular. Arslan gelip Utbe'yi

kaptı götürdü. Diğerleri ancak arkadaşları Utbe'nin feryadına uyanabildiler. Böylece Resulullahın, Utbe hakkındaki duası tahakkuk etti ve Utbe arslan tarafından yendi.

Âyet-i kerimede "Arkadaşınız ne sapmış ne de azmıştır." buyurulmaktadır. Allah teala bizlere, Hz. Muhammed (s.a.v.)in haktan ayrılmadığını, doğru yolda olduğunu, azgınlığa sapmayıp itidalini muhafaza ettiğini beyan etmektedir.

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾

إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

3- O, kendi arzu ve hevasından konuşmaz.

4- Onun her konuştuğu, Allah tarafından vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir.

Muhammed bu Kur'anı kendi heva ve hevesinden söylemez. Bu Kur'an ancak ona Allahın gönderdiği bir vahiydir.

*Abdullah b. amr diyor ki:

عن عبد الله بن عمرو، قال: كنت أكتب كل شيء أسمعه من رسول الله (ﷺ) أريد حفظه، فنهتني قريش وقالوا: أتكتب كل شيء [تسمعه] ورسول الله (ﷺ) بشر يتكلم في الغضب والرضا، فأمسكت عن الكتاب، فذكرت [ذاك] لرسول الله (ﷺ)، فأومأ بأصبعه إلى فيه، فقال: «اكتب فو الذى نفسى بيده ما يخرج منه إلا حق».

"Ben, Resulullahtan duyduğum herşeyi ezberlemek maksadıyla yazıyordum. Kureyşliler bunu bana yasakladılar ve dediler ki: "Sen, duyduğun herşeyi neden yazıyorsun? Resulullah da bir beşerdir. Kızgınlık zamanında da konuşur sakin zamanında da konuşur." Bunun üzerine ben yazmaktan vazgeçtim ve meseleyi Resulullaha anlattım. Resulullah parmağıyla ağzını işaret ederek şöyle buyurdu: "Yaz, nefsim kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz." (4) .

Hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi Resulullahın peygamber olarak onuştukları vahiyden başka bir şey değildir. Bunlar, Allahın gönderdiği Kur'an-ı Kerim veya ona vahyettiği hadis-i şeriflerdir.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾

ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾

5-7- Ona bu vahyi son derece kuvvetli ve üstün akıla sahip bir melek öğretti. O melek yüksek ufukta iken doğrulup (asıl suretine girdi)

Vahyedilen bu Kur'anı Muhammed'e, çok kuvvetli olan Cebrail öğretti. O Cebrail güçlü bir akıla sahiptir."

Bu ifade "O Cebrail, güzel bir yaratılışa, sıhhatli bir vücuda sahiptir." şeklinde de izah edilmiştir. O Cebrail yüksek ufuklarda iken doğrulmuştur.

Taberi diyor ki: "Resulullah Miraca çıktığında Cebrail ile birlikte güneşin doğduğu yüksek yerde doğruldular. Yani yukarı doğru yükseldiler ve dik bir şekilde gittiler.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾

4- Ebu Davud, K.el-İlm, bab: 3, Hadis no: 3646 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.162.

8- Sonra yaklaştı ve yere sarktı.

*Hasan-ı Basri ve Katade bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Cebrail Muhammed'e yaklaştı ve yeryüzüne doğru sarktı."

Abdullah b. Abbas ve Enes b. Malik ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Allah, Muhammed'e yaklaştı ve ona doğru meyletti." Enes b. Malik bu hususta Resulullahın İsra ve Miracını bildiren uzun bir hadisini rivayet etmektedir. Bu hadisin bir bölümünde de şöyle buyurulmaktadır:

وَمُوسَىٰ فِى السَّابِعَةِ بِتَفْضِيلِ كَلَامِ اللهِ فَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّ لَمْ اَظُنَّ اَنْ يُرْفَعَ عَلَىَّ
اَحَدٌ ثُمَّ عَلَا بِهِ فَوْقَ ذَلِكَ بِمَا لَا يَعْلَمُهُ الاَّ اللهُ حَتَّى جَاءَ سِدْرَةَ الْمُنْتَهَىٰ
وَدَنَا الْجَبَّارُ رَبُّ الْعِزَّةِ فَتَدَلَّىٰ حَتَّى كَانَ مِنْهُ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنَىٰ.

"Allah ile konuşmasından dolayı üstün kılınan Musa, yedinci gökte idi. Musa şöyle dedi: "Ey rabbim, kimsenin benim üzerime çıkacağını sanmıyordum." Sonra Resulullah, Musa'dan yukarıya, Allahtan başka kimsenin bilemeyeceği yerlere çıkarıldı. Nihayet Sidretül Münteha'ya vardı. İzzet sahibi olan Cebbar rab ona yaklaştı ve ona meyletti. Öyle ki onların arası iki yay mesafesi kadar veya daha yakın bir mesafe kaldı..." (5)

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنَىٰ ﴿٩﴾

9- Derken araları iki yay aralığı kadar kısaldı veya daha az...

*Burada "Aralarında iki yay aralığı kadar bir mesafe kaldı." ifadesinden maksat, bir yayın iki ucunun birbirine uzaklığı kadar bir mesafe kalmasıdır. Veya iki arşın kadar bir mesafe kalmasıdır yahut, yay ile kirişi arasındaki mesafe kadar bir mesafe demektir.

5- Buhari, K.et-Tevhid, bab: 37

Bu âyette, birbirlerine iyice yaklaştıkları ifade edilenlerden maksat, Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Aişe'ye göre Cebrail ile Hz. Muhammed'dir.

Zir b. Hubeyş, Abdullah b.. Mes'ud'un bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle dediğini rivayet etmektedir:

سَمِعْتُ زِرًّا عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى فَـأَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهٖ مَا
اَوْحٰى قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ اَنَّهُ رَاٰى جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّمِائَةِ جَنَاحٍ.

"Muhammed (s.a.v.) Cebrail'i gördü ve Cebrail'in altı yüz kanadı vardı." (6)

Hz. Aişe (r.anh.) da bu âyet-i kerimeyi izah ederken Resulullahın Cebrail'i bizzat kendi şekliyle gördüğünü ve bu yüzden insanların arasına saklanıp tekrar ortaya çıktığını, çıkınca da onu tekrar gördüğünü, bu halin üç kere tekrar ettiğini rivayet etmiştir. Ebu Zer el-Ğifari ve Ebu Hureyre, Resulullaha yaklaşanın Cebrail olduğunu söylemişlerdir.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise, aralarında iki yayın uzaklığı kadar bir mesafe kalanlardan maksat, Allah teala ile Cebraildir.

Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi ve Enes b. Malik'e göre burada, aralarında çok yakın bir mesafe kalanlardan maksat, Allah teala ile Hz. Muhammed'dir.

فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَٓا اَوْحٰىۜ ﴿١٠﴾

10- Allah, kulu Muhammed'e vahyedeceğini vahyetti.

*Katade, İkrime ve İbn-i Abbas, bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Allah, kulu Muhammed'e vahyedeceği şeyi vahyetti. Yani namazın farz olduğunu bildirdi.

6- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, bab: 1

Hasan-ı Basrî, Reb'i b. Enes ve İbn-i Zeyd ise bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: "Cebrail, Allahın kulu Muhammed'e, Allahın vahyettiği emirleri bildirdi."

Taberi, âyet-i kerimenin, Cebrail'den bahsetmesi sebebiyle bu görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴿١١﴾

11- Onun gözünün gördüğünü gönlü yalanlamadı.

*İkrime, İbn-i Abbas, Ebu Salih ve Reb'i b. Enes bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Muhammed'in kalbi gördüğünü yalanlamadı. Yani, Muhammed rabbini bizzat gözüyle görmedi. Allah onun kalbine nur verdi o da kalbinin nuruyla rabbini gördü.

Abdullah b. Mes'ud ve Katade'ye göre ise bu âyet-i kerime, Resulullahın, Cebraili kalbiyle gördüğünü beyan etmektedir. Abdullah b. Mes'ud bu âyeti izah ederken şöyle demiştir:

عن عَبْدِ اللهِ (مَا كَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى) قَالَ رَأَى رَسُولُ اللهِ (ﷺ) جِبْرِيلَ
فِي حُلَّةٍ مِن رَفْرَفٍ قَدْ مَلأَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ.

"Resulullah Cebraili ipekten bir elbise içinde gördü. O, gökle yer arasını doldurmuştu." (7)

Allah tealanın, gözle görüleceği hususunda üç görüş zikredilmektedir:

Birinci görüşe göre: Allah tealayı gözler dünyada görmeyecek âhirette görecektir. Daha sonra da zikredileceği gibi Hz. Aişe: "Gözler onu göremez o ise bütün gözleri görür." (En'am 103) âyetini delil göstererek bu görüşü beyan etmiştir. Mesruk diyor ki:

7- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, Hadis no: 3283

عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يَا أُمَّتَاهُ هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ (ﷺ) رَبَّهُ فَقَالَتْ لَقَدْ قَفَّ شَعْرِي مِمَّا قُلْتَ أَيْنَ أَنْتَ مِنْ ثَلَاثٍ مَنْ حَدَّثَكَهُنَّ فَقَدْ كَذَبَ مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا (ﷺ) رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ ثُمَّ قَرَأَتْ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَمَنْ حَدَّثَكَ أَنَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَدْ كَذَبَ ثُمَّ قَرَأَتْ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَنْ حَدَّثَكَ أَنَّهُ كَتَمَ فَقَدْ كَذَبَ ثُمَّ قَرَأَتْ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْآيَةَ وَلَٰكِنَّهُ رَأَى جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي صُورَتِهِ مَرَّتَيْنِ.

"Ben, Aişe (r.anh)aya dedim ki: "Ey anneciğim, Muhammed (s.a.v.) rabbini gördü mü?" Aişe şöyle dedi: "Söylediğin söz tüylerimi ürpertti. Sen şu üç şeyi bilmez misin ki, kim bunların meydana geldiğini sana söylerse yalan söylemiştir. Kim sana "Muhammed (s.a.v.) rabbini gördü." derse şüphesiz ki o yalan söylemiştir." Hz. Aişe bu sözlerden sonra şu âyetleri okudu. "Gözler onu görmez o ise bütün gözleri görür." (8) "Allah bir insanla ancak vahiyle veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyedir." (9) Hz. Aişe sözlerine devamla şöyle buyurdu: "Yine kim sana yarın ne olacağını bildiğini söylerse şüphesiz ki o yalan söylemiş olur." Sonra şu âyeti okudu: "Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez." (10) Yine kim sana: "Resulullah bir şey gizledi." derse şüphesiz ki o yalan söylemiştir." demiş ve şu âyeti okumuştur: "Ey Peygamber, rabbinden sana idirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan Allahın peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz ki Allah, kâfiler toluluğunu hidayete erdimez. (11) Hz. Aişe sözlerine devamla şöyle demiştir: "Resulullah rabbini görmedi. Fakat o, Cebrail (a.s.)ı kendi asli suretinde iki kere gördü." (12)

8- En'am Suresi, âyet: 103
9- Şuara Suresi, âyet: 51
10- Lokman Suresi, âyet: 34
11- Maide Suresi, âyet: 67
12- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an sure 53, bab: 1

İkinci görüşe göre: Allah teala hem dünyada hem de âhirette görülecektir. Allah tealayı dünyada görme Hz. Muhammed (s.a.v.) için gerçekleşmiştir. Ancak Resulullahın, Allah tealayı görmesi bizzat gözüyle mi yoksa kalbiyle mi gerçekleştiği meselesi ihtilaf konusu olmuşsa da kalbiyle bir veya iki defa gördüğü görüşü tercih edilmiştir. Abdullah b. Abbas, Ebu Salih, Süddi, İkrime bu görüştedirler.

İkrime diyor ki:

عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ قُلْتُ: أَلَيْسَ اللّٰهُ يَقُولُ (لاَ تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ) قَالَ: وَيْحَكَ ذَاكَ إِذَا تَجَلَّى بِنُورِهِ الَّذِي هُوَ نُورُهُ وَقَالَ أُرِيَهُ مَرَّتَيْنِ.

"Abdullah b. Abbas dedi ki: "Muhammed rabbini gördü ben de ona dedim ki: "Allah "Gözler onu göremez o ise bütün gözleri görür." (13) buyurmamış mıdır? Abdullah b. Abbas ise şöyle cevap verdi: "Vay senin haline, bu durum, Allahın, nuruyla göründüğü zamandır. Görülen onun nurudur. Allahın nuru Muhammed'e iki kere gösterildi." (14)

Abdullah b. Şekik diyor ki:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ قَالَ «نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ».

"Ben, Ebu Zer'e dedim ki: "Şayet Resululahın zamanına yetişmiş olsaydım ben ona bir şey sorardım." Ebu Zer: "Ondan neyi sorardın?" dedi. Abdullah da: "Ey Allahın Resulü, sen rabbini gördün mü?" diye sorardım." dedi. Ebu Zer dedi ki: "Ben onu sordum o da: "Ben nur olarak gördüm." dedi. (15) Diğer bir rivayette:

13- En'am Suresi, âyet: 103
14- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, bab: 7, Hadis no: 3279.
15- Müslim, K.el-İman, bab: 292, Hadis no: 178

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ. قَالَ قُلْتُ لأَبِي ذَرٍّ: لَوْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) لَسَأَلْتُهُ. فَقَالَ: عَنْ أَيِّ شَيْءٍ كُنْتَ تَسْأَلُهُ؟ قَالَ: كُنْتُ أَسْأَلُهُ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ قَالَ أَبُو ذَرٍّ: قَدْ سَأَلْتُ فَقَالَ «رَأَيْتُ نُوراً».

"O nurdur o bana nasıl gösterilecek? [16] diye cevap verdiği bildirilmektedir. Yani, benim, onun zatını görmeme nuru engel oldu.

Görüldüğü gibi bu rivayetler, Resulullahın dünyada iken Allahı kalb gözüyle gördüğünü beyan etmektedirler.

Şa'bî diyor ki:

عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: لَقِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْباً بِعَرَفَةَ فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَكَبَّرَ حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ، فَقَالَ كَعْبٌ: إِنَّ اللهَ قَسَمَ رُؤْيَتَهُ وَكَلاَمَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى، فَكَلَّمَ مُوسَى مَرَّتَيْنِ، وَرَآهُ مُحَمَّدٌ مَرَّتَيْنِ.

"Abdullah b. Abbas Arafat'ta Kâ'b ile karşılaştı ve ondan bazı şeyler sordu. Bunun üzerine Kâ'b "Allahu Ekber" diye seslendi. Öyle ki yankısı dağlardan geldi. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas dedi ki: "Biz, Haşimoğullarıyız." Kâ'b ise "Allah, görünmesiyle konuşmasını Muhammed ile Musa arasında taksim etti. Musa ile iki kere konuştu. Muhammed de onu iki kere gördü." [17] dedi.

Üçüncü görüşe göre ise: Allah teala ne dünyada ne de âhirette görülecektir. Bu görüş Mutezile'ye aittir. Allah tealanın âhirette görüleceğini beyen eden sağlam nasslara ters düşmaktedir. Bu sebeple nazar-ı itibara alınacak bir görüş değildir. Allah tealanın âhirette görüleceğini beyan eden âyetlerden bazıları şunlardır: "O gün rablerine bakan pırıl pırıl parlayan yüzler de vardır." [18] "Hayır, o gün yalancıların önüne, rablerine karşı perde çekilmiştir." [19]

16- Müslim, K.el-İman, bab: 292, Hadis no: 178 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, Hadis no: 3282
17 Tirmizi, K. Tefsir el-kKur'an sure 53 Hadis No 3278
18- Kıyamet suresi ayet, 22-23
19- Mutaffifin suresi, ayet- 15

Şu sahabiler de Allah tealanın, âhirette görüleceğini beyan eden sahih hadisler rivayet etmişlerdir. Bunlar Ebu Said el-Hudrî, Ebu Hureyre, Enas b. Mâlik, Süheyb-i Rûmî ve Bilal-i Habeşî (r.anhüm)dür.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾

12- Şimdi siz, onun, gözleriyle gördüğü şey hakkında münakaşa mı ediyorsunuz?

Ey müşrikler, şimdi siz, Allahın, Muhammed'e gösterdiği şeyler hakkında onunla münakaşaya mı girişiyorsunuz?

*Müşrikler, Resulullahın, İsra ve Mirac esnasında Allahın ona gösterdiği şeylere inanmamışlar ve bu hususta Resulullah ile tartışmaya girişmişlerdir. İşte bu âyet-i kerime, müşriklere cevap vermekte ve onları, Resulullahın gördüğünü söylediği şeylere inanmaya davet etmektedir.

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾

عِندَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾

13-14- Muhakkak ki Muhammed onu (Cebraili) bir kere daha "Sidretül Münteha") denilen yerde gördü.

*Hz. Aişe, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid ve Rebi' b. Enes bu âyeti, mealde zikredildiği gibi yorumlamışlar, Hz. Muhammed'in, Cebraili asıl şeklinde ve Sidretül Münteha denilen yerde bir defa daha gördüğünü bildirdiğini söylemişlerdir. Bu hususta Mesruk diyor ki:

عن مسروق ؛ قال كنت متكئاً عند عائشة. فقالت: يا أبا عائشة! ثلاث من تكلم بواحدة منهن فقد أعظم على الله الفرية. قلت: ما هن؟ قالت: من زعم أن محمداً (ﷺ) رأى ربه فقد أعظم على الله الفرية. قال وكنت متكئاً فجلست. فقلت يا أم المؤمنين أنظرني ولا تعجليني ألم يقل الله عز وجل: ولقد رآه بالأفق المبين ولقد رآه نزلة أخرى فقالت: أنا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله (ﷺ) فقال «إنما هو جبريل. لم أره على صورته التي خلق عليها غيره هاتين المرتين رأيته منهبطاً من السماء ساداً عظم خلقه ما بين السماء إلى الأرض». فقالت: أولم تسمع أن الله يقول: لا تدركه الأبصار وهو يدرك الأبصار وهو اللطيف الخبير أو لم تسمع أن الله يقول. وما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحياً أو من وراء حجاب أو يرسل رسولاً فيوحي بإذنه ما يشاء إنه علي حكيم قالت: ومن زعم أن رسول الله (ﷺ) كتم شيئاً من كتاب الله فقد أعظم على الله الفرية. والله يقول: يا أيها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك وإن لم تفعل فما بلغت رسالته قالت: ومن زعم أنه يخبر بما يكون في غد فقد أعظم على الله الفرية. والله يقول: قل لا يعلم من في السماوات والأرض الغيب إلا الله.

"Ben, Aişe'nin yanında bir şeye yaslanmış oturuyordum. Aişe bana (Kızımın ismini bana nisbet ederek) Ey Aişe'nin babası, kim üç şey hakkında konuşacak olursa o, Allaha karşı büyük bir iftirada bulunmuş olur." dedi. Ben, yas-

landığım yerden doğruldum ve dedim ki: "Ey müminlerin annesi, bana fırsat ver, acele etme. Aziz ve celil olan Allah: "Yemin olsun ki Muhammed onu apaçık gördü." (20)

"Muhakkak ki Muhammed onu bir kere daha Sidretül Münteha denilen yerde gördü." buyurmuyor mu? Aişe şöyle dedi: "Ben bu ümmetin, Resulullahtan bu âyetin manasını soran ilk kişisiyim. Resulullah buyurmuştu ki: "O görülen Cebraildi. Ben Cebraili bu iki kerenin dışında, yaratıldığı asıl şekliyle görmedim. Ben onun gökten indiğini gördüm. Öyle ki onun azametli yaratılışı gökle yer arasını doldurdu." Aişe sözlerine devamla şöyle dedi: "Sen Allahın: "Gözler onu görmez o ise bütün gözleri görür. O, herşeyin inceliklerini bilendir, her şeyden haberdardır." (21) buyurduğunu işitmedin mi? Yine sen, Allah tealanın: "Allah bir insanla ancak vahiyle veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderir de izniyle, ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz o, yüceler yücesidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (22) buyurduğunu işitmedin mi? Yine kim, Resulullahın, Allahın kitabından bir şeyi gizlediğini zannedecek olursa şüphesiz ki o, Allaha karşı büyük bir iftirada bulunmuş olur. Zira Allah: "Ey Peygamber, rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan Allahın peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz ki Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez." (23) buyurmuştur." Keza kim, yarın olacak bir şeyi bilip haber vereceğini zannedecek olursa o da Allaha karşı iftirada bulunmuş olur. Zira Allah teala: "Ey Muhammed, de ki: "Göklerde ve yerde gaybı Allahtan başka kimse bilmez. Onlar, ne zaman diriltileceklerini de bilmezler." (24) buyurmaktadır. (25)

Abdullah b. Abbas ve İkrime ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Şüphesiz ki Muhammed, rabbini "Sidretül Münteha" denilen yerde kalb gözüyle görmüştür. Âyet-i kerimede geçen "Sidretül Münteha" ifadesi "Sidre" ve "Münteha" kelimelerinden meydana gelmektedir. "Sidre" bir ağaç adıdır. "Münteha" ise "Son noktada bulunan" demektir. Resulullah (s.a.v.) miraca çıktığında yedinci kat gökten sonra "Sidre" denilen ağacın bulunduğu bu son noktaya varmış ve orada Allahtan emirler almıştır. Sidre ağacının bulunduğu bu yere "Son nokta" denilmesinin sebebi hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir.

Kâ'bül Ahbar: "Bu yere bu ismin verilmesinin sebebi, yaratıkların bilgilerinin burada sona ermesidir. Bu noktadan sonra gayb âlemi ve ona ait bilgiler başlamaktadır." demiştir.

20- Tekvir Suresi, âyet: 23
21- En'am Suresi, âyet: 103
22- Şûrâ Suresi, âyet: 51
23- Maide Suresi, âyet: 67
24- Neml Suresi, âyet: 5
25- Müslim, K.el-İman, bab: 287, Hadis no: 177

Abdullah b. Mes'ud ise: "Buraya son nokta denilmesinin sebebi, Resulullahın sünnetine bağlı olanların varacakları son nokta olmasıdır." demiştir.

Taberi, âyet-i kerimenin bu noktaya "Son nokta" dediğini, bunun sebebini ise belirtmediğini bu itibarla zikredilen bu sebeplerden herhangi birisinin söz konusu olabileceği gibi hepsinin de söz konusu olabileceğini söylemiştir.

Sidre ağacının şekli hakkında çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Mâlik b. Sâ'saa, Resulullahın, miraca çıktığını anlatan hadisini rivayet ederken bu hadisin bir bölümünde, Resulullahın, yedinci göğe çıkıp Hz. İbrahim ile görüştükten sonra şunları söylediğini rivayet etmiştir.

ثُمَّ رُفِعَتْ لِي سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى فَاِذَا نَبِقُهَا مِثْلُ قِلاَلِ هَجَرَ وَاِذَا وَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيلَةِ قَالَ هَذِهِ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى وَاِذَا اَرْبَعَةُ اَنْهَارٍ نَهْرَانِ بَاطِنَانِ وَنَهْرَانِ ظَاهِرَانِ فَقُلْتُ مَا هَذَانِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ اَمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَاَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ.

"... Sonra önüme son noktada bulunan sidre ağacı dikildi. Onun "Nebk" isimli meyveleri "Hecer" bölgesinin testileri gibiydiler. Onun yaprakları ise filin kulakları kadardı. Cebrail: "İşte bu, son noktada bulunan sidre ağaçdır. "Sidretül müntehadır." dedi. Onun kökünden dört nehir akmaktaydı. İki nehir içeriye doğru ikisi de dışarıya doğru akıyordu. Dedim ki: "Ey Cebrail, bu nehirler nedir? Cebrail: "İçeriye akan bu iki nehir, cennete ait nehirlerdir. Dışarıya akan ikisi ise Nil ile Fırat'tır.." (26) dedi.

Bu hadis-i şerifin başka bir rivayette devamı şöyledir:

قال قال رسول الله (ﷺ) انتهيت الى السدرة فاذا نبقها مثل الجرار واذا ورقها مثل آذان الفيلة فلما غشيها من أمر الله ما غشيها تحولت ياقوتا أو زمردا أو نحو ذلك

26- Buhari, K.Menakıbül Ensar, bab: 42

Allahın emriyle o ağacı kaplayan şeyler kaplayınca o ağaç, yakut veya zümrüte dönüştü." (27)

عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى ﴿١٥﴾

15- Cennetül Me'va da Sidretül Münteha'nın yanındadır.

* Abdullah b. Abbas: "Cennetül Me'va, arş'ın sağında bulunmaktadır ve şehitlerin menzilidir." demiştir. Katade de aynı görüştedir.

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾

16- O zaman Sidreyi neler kaplamıştı neler.

*Müntehada bulunan sidre ağacını nelerin kapladığı hakkında farklı görüşler beyan edilmiştir:

Abdullah b. Mes'ud, Mesruk, Dehhak, İbn-i Abbas, Mücahid, İbrahim en-Nehaî, İbn-i Zeyd, Sidreyi kaplayan şeylerin, altından kelebekler olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Rebi' b. Enes ve Ebul Âliye'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise Sidre ağacını, Allahın nuru ve melekler kaplamıştır.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾

17- Muhammed'in gözü ne kaydı ne de sınırını aştı.

27- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.128

Muhammed'in gözü o gördüğü şeylerden ne sağa kaydı ne de sola. Ne de onun görme alanı olarak sınırlanan noktaları aştı.

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴿١٨﴾

18- Şüphesiz Muhammed, orada, rabbinin delillerinden en büyüğünü gördü.

*Resulullahın görmüş olduğu Allahın en büyük delillerinden maksat,

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى قَالَ رَأَى رَفْرَفاً
أَخْضَرَ قَدْ سَدَّ الأُفُقَ.

Abdullah b. Mes'ud'a göre, ufukları kaplayan yeşil bir cennet perdesidir. (28)

İbn-i Zeyd'e göre ise bu en büyük delil, Cebrailin asıl şeklidir. Resulullah orada Cebraili asıl şekliyle görmüştür.

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى ﴿١٩﴾

وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى ﴿٢٠﴾

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى ﴿٢١﴾

28- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, bab: 1

19-20- Şimdi siz ilah olarak Lat'ı, Uzza'yı ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı mı görüyorsunuz?

21- Erkekler sizin de kızlar Allahın mı?

Ey müşrikler, sizler, Lat, Uzza ve onların üçüncüsü olan Menat'ın, Allahın kızları ve ilahlarınız olduklarını mı sanıyorsunuz? Sizler kendiniz için erkek evlatlar seçiyor, Allaha da sevmediğiniz kızları mı isnad ediyorsunuz? Sizin bu taksimatınız haksız bir taksimattır."

*Bu âyetlerin izahında "Ğaranik" hadisesinden bahsedilmektedir. Gerçekte aslı olmayan bu hadisenin izahı için Hac suresinin 52. âyetinin açıklamalarına bakınız.

Taberi, Lat kelimesinin "Allah" lafzının müennesi "Uzza" kelimesinin de Allah tealanın "Aziz" sıfatının müennesi olduğunu ve müşriklerin, putlarına, Allahın isimleriyle isim takmaya çalıştıklarını söylemiştir.

Katade'ye göre "Lat putu" Taif bölgesinde bulunan bir puttur. İbn-i Zeyd'e göre ise "Nahle" bölgesinde bulunan ve Kureyş tarafından kendisine ibadet edilen "Ev"şeklinde bir puttur.

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Ebu Salih, "Lat"ın, aslında, Hacılara un çorbası yapan bir kişinin adı olduğunu ve o kimse öldükten sonra müşriklerin, onun kabrini putlaştırdıklarını söylemişlerdir.

"Uzza" putu ise Mücahid'e göre küçük ağaçlardan ibarettir. Said b. Cübeyr'e göre, Sakiyf kabilesinin yaptığı ve Taif'te bulunan bir evdir. Katade'ye göre ise "Batn-ı Lane" de bulunan bir puttur.

"Menat" putu "Müşellel" denen bir yerin "Kudeyt" diye adlandırılan bir bölümünde bulunmaktaydı. Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

فَقَالَتْ اِنَّمَا كَانَ مِنْ اَهَلَّ بِمَنَاةَ الطَّاغِيَةِ الَّتِى بِالْمُشَلَّلِ لاَ يَطُوفُونَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَطَافَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) وَالْمُسْلِمُونَ.

"Hacca gidenler "Müşellel'de bulunan "Menat" putundan itibaren tehlil okumaya başlayınca ortak Safa ile Merve arasında sa'y yapmazlardı. Bunun

üzerine Allah teala: "Şüphesiz ki Safa ile Merve, Allahın alametlerindendir. Kim,Hac için Kâbeyi ziyaret eder veya Umre yaparsa Safa ile Merve'yi tavaf etmesine bir mahzur yoktur. Bir kimse kendi isteğiyle fazladan hayır yaparsa, muhakkak ki Allah, şükrün karşılığını veren ve herşeyi bilendir." (29) âyetini indirdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ve müslümanlar Safa ile Merve arasında sa'y yapmaya başladılar." (30)

Diğer bir rivayette Hz. Aişe (r.anh.) şöyle diyor:

عَنْ عَائِشَةَ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الأَنْصَارِ مِمَّنْ كَانَ يُهِلُّ لِمَنَاةَ وَمَنَاةُ صَنَمٌ بَيْنَ مَكَّةَ
وَالْمَدِينَةِ قَالُوا يَا نَبِيَّ اللهِ كُنَّا لاَ نَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ تَعْظِيماً لِمَنَاةَ نَحْوَهُ.

"Ensar'dan, Menat putunun olduğu yerden itibaren tehlil'e başlayan bazı adamlar: "Ey Allahın Resulü, biz Menat'a saygıda bulunmak için Safa ile Merve arasında sa'y etmiyorduk."dediler. Menat, Mekke ile Medine arasında bulunan bir putun adıdır. (31)

Lat, Menat ve Uzza putlarının, taştan yapıldıkları, Kâbenin içine konularak orada kendilerine tapıldıkları da rivayet edilmektedir.

تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى ﴿٢٢﴾

22- Öyleyse bu, insafsızca bir taksimdir.

*Mücahid bu âyet-i kerimeyi: "Bu, sakat bir taksimdir." şeklinde, Katade: "İnsafsız bir taksimdir." şeklinde,Süfyan es-Sevrî "Eksik bir taksimdir." şeklinde izah etmişler, İbn-i Zeyd ise "Bu, gerçeğe ters bir taksimdir." şeklinde izah etmiş ve şöyle demiştir: "Müşrikler, Allah tealaya kızlar isnad etmişlerdir. Meleklerin, Allahın kızları olduklarını söylemişler ve onlara tapmışlardır." İbn-i

29- Bakara Suresi, âyet: 158
30- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, bab: 3
31- Buhari, K?Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, bab: 3

Zeyd ise bu âyetleri okumuştur: "Yoksa Allah, yarattığı varlıklardan kızları kendisine aldı da size de oğulları mı seçip verdi?" (32) "Onlar Allaha kızlar isnad ederler. Allah bundan münezzehtir. Kendilerine ise sevdiklerini (erkek çocukları) isnad ederler." (33)

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ
إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدٰى ﴿٢٣﴾

23- Taptığınız bu putlar, sizin ve atalarınızın uydurduğu boş isimlerden başka bir şey değildir. Allah onların hak olduğu hususunda hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna, nefislerinin arzularına uyarlar. Oysa onlara rablerinden şüphesiz bir hidayet rehberi gelmiştir.

Sizin, "Lat", "Menat", "Uzza" diye taktığınız bu adlar, sizin ve atalarınızın takmış olduğu adlardır. Allah bu adları takmanıza dair size bir müsaade vermemiş ve buna dair herhangi bir delil indirmemiştir. Müşrikler putlara bu adları takarken ne Allah tarafından gönderilen bir vahye dayanmışla ne de peygamberin bildirdiği bir habere. Onlar sadece zanlarına, heva ve heveslerine uyarak bu adları vremişlerdir. Halbuki Allahtan onlara, bu taptıkları putların gerçek mahiyeti hakkında açık bilgi gelmiştir. Bu putların, ibadete layık olmadıkları, Muhammed'e gönderilen vahiy ile bildirilmiştir.

أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾

فَلِلّٰهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولٰى ﴿٢٥﴾

32- Zuhruf Suresi, âyet: 16
33- Nahl Suresi, âyet: 57

24- Yoksa insanın her temenni ettiği yerine gelecek midir?

25- Âhiret de dünya da Allahındır.

Yoksa Muhammed bir insan olarak peygamber olmayı temenni etmiş de Allah da ona peygamberlik mi vermiştir? Peygamberliği elde etmek temenni ile olmaz. Âhiret yurdunda olan şeyler de sadece Allaha aittir. O, onlardan, yarattıklarından dilediğine dilediği kadarını verir ve dilediğini de mahrum eder.

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا اِلَّا مِنْ بَعْدِ اَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾

26-Göklerde nice melekler vardır ki, Allah, dilediğine ve razı olduğuna izin vermedikçe şefaatleri hiçbir fayda vermez.

*Allah teala bu âyet-i kerime ile, puta tapanları ve "Biz bunlara sadece bizi Allaha yaklaştırsınlar diye tapıyoruz." diyen müşrikleri kınamaktadır. Kendisine çok yakın olan meleklerin dahi, izni olmadan şefaatçi olamayacaklarını, bu itibarla ona ortak koşulan putların, kendilerine tapanlara herhangi bir fayda sağlayamayacaklarını beyan etmektedir.

اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾
وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾
فَاَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ اِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾

27- Âhirete iman etmeyenler, melekleri dişi olarak isimlendirirler.

28- Oysa onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyarlar. Halbuki kuru zan ise hak'tan hiçbir şey ifade etmez.

29- Ey Muhammed, zikrimiz Kur'andan yüzçeviren ve dünya hayatından başka hiçbir şey istemeyen kimseden sen de yüzçevir.

Öldükten sonra dirileceklerine iman etmeyen kâfir ve müşrikler, Allahın kızları olduklarını iddia ederek onlar, dişilerin isimlerini verirler. Halbuki onların, melekleri bu şekilde adlandırmalarına dair kesinlik ifade eden hiçbir bilgileri yoktur. Onlar bu sözlerini sadece tahminlere dayanarak söylerler. Tahminler de gerçek adına hiçbir şey ifade etmezler ve gerçeğin yerini almazlar. O halde ey Muhammed sen, bizi anmaktan yüzçeviren, bize iman edip bizi birlemeyen bizden sadece dünya hayatını isteyen, âhirete dair hiçbir şey yapmayan kimseleri bırak, onlardan uzak dur.

ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

30- İşte onların bilgileri ancak bu kadardır. Rabbin, yolundan sapanları daha iyi bilir. O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.

İşte meleklerin, Allahın kızları olduklarını, iddia ederek onları, dişilerin isimleriyle isimlendirenlerin bilgileri bu kadardır. İlim zannettikleri bu kuruntularıyla Allaha ortak koşar ve onu inkar etme durumuna düşerler. Ey Muhammed, şüphesiz ki senin rabbin, ezeli ilmi ile, kimin sapıklığa düşeceğini çok iyi bilir. Kimin de doğru yola erip İslam nimetine kavuşacağını da çok iyi bilir.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ
أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾

31- Göklerde ve yerde bulunan herşey Allahındır. O, kötü amellerde bulunanları cezalandıracak, iyi amellerde bulunanları da daha güzeliyle mükafaatlandıracaktır.

Göklerde ve yerde bulunan herşeyin mülkiyeti ancak Allaha aittir. O, yolundan sapanı da çok iyi bilmektedir, hidayette olanı da. Böylece kötülük yapanları, yaptıklarıyla cezalandırır. İyilik yapanları da en güzel amelleriyle mükâfaatlandırır. Kendisine isyan edenleri cehennem ateşine koyar. İman edip itaat edenleri ise cennetiyle mükâfaatlandırır.

اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَۜ اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِۜ هُوَ
اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ ف۪ي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْۚ فَلَا تُزَكُّٓوا
اَنْفُسَكُمْۜ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾

32- O iyi amellerde bulunanlar, küçük kusurları hariç, büyük günahlardan ve hayasızlıklardan kaçınırlar. Şüphesiz rabbin, bağışlaması bol olandır. Sizi topraktan yarattığı zaman ve sizler annelerinizin karnında bir cenin iken sizin ne durumda olduğunuzu o çok iyi bilir. Kendinizi temize çıkarmayın. Kimin takva üzere olduğunu da o çok iyi bilir.

İyilikte bulunanlar o kimselerdir ki, küçük kusurları hariç, Allahın haram kıldığı, ona ortak koşma gibi büyük günahlardan ve zina gibi hayasızlıklardan kaçınırlar. Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, büyük günah işlemeyen ve hayasızlık yapmayan günahkârların kusurlarını çokça affedendir. O, sizin atanız Âdem'i topraktan yaratırken ve onun soyundan gelen sizlerin de annenizin rahminde cenin halinde bulunurken çok iyi bilendir. Siz, kendinizi temize çıkarmayın. Zira Allah, kendi cezalandırmasından korkarak emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahiplerini de çok iyi bilendir.

*Âyet-i kerimede, iyilikte bulunanların sıfatları beyan ediliyor. Bunların, büyük günah işlemekten ve hayasızlıktan kaçınanlar fakat "Lemem" diye adlandırılan küçük günahları işleyebilen kimseler olduklarını beyan ediyor.

Burada zikredilen "Büyük günahlar"dan maksat, Allaha ortak koşmak, anaya babaya kötü davranmak, Allahın, öldürülmesini haram kıldığı bir insanı

öldürmek, yalan söylemek (yalan yere şahitlik yapmak da buna dahildir) namuslu kadınlara zina iftirasında bulunmak, yalan yere yemin etmek, sihir yapmak, savaştan kaçmak ve komşusunun hanımıyla zina etmek gibi günahlardır. Bu hususta daha geniş bilgi için Nisa suresinin otuz birinci âyetinin izahına bakılabilir.

Burada zikredilen "Hayasızlık"tan maksat ise, Allahın, onu işleyenlere dünyevi cezalar tayin ettiği zina ve benzeri haramlardır.

"Lemem" ise farklı şekilerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Abdurahman b. Zeyd ve Zeyd b. Eslem'e göre âyette zikredilen "Lemem"den maksat, kâfirlerin, müslüman olmadan evvel işledikleri büyük günahlar ve hayasızlıklardır. Bunlar müslüman olduktan sonra Allah bunların geçmişteki bu tür günahlarını affetmiş olur.

Bu izah tarzına göre bu âyet-i kerimeden, insanların, herhangi bir küçük günah işlemlerine ruhsat verildiği manası çıkmaktadır.

Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Mesruk ve Şa'bî'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Lemem"den maksat, küçük günahlardır. Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.)nin, Lemem'in ne demek olduğunu açıklarken şunları söylediği rivayet edilmektedir. "Lemem, öpmek, sıkmak, bakmak ve dokunmaktır. Sünnet yerleri birbirine dokununca gusletmek gerekir. İşte bu da zinadır." Yine bu hususta Abdullah b. Abbas, Lemem'i izah ederken şöyle demiştir. "Ebu Hureyre'nin Resulullahtan rivayet ettiği şu hadisin beyân ettiği şeyden "Lemem"e daha çok benzeyen bir şey görmedim. Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki:

عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) اِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا اَدْرَكَ ذَلِكَ لاَ مُحَالَةَ فَزِنَا الْعَيْنِ النَّظَرُ وَزِنَا اللِّسَانِ الْمَنْطِقُ وَالنَّفْسُ تَمَنَّى وَتَشْتَهِى وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَيُكَذِّبُهُ

"Allah, Âdemoğluna zinadan payını yazmıştır. Âdemoğlu o payına mutlaka ulaşır. Gözün zinası bakmaktır, dilin zinası konuşmaktır. İnsanın nefsi ise zina etmeyi temenni eder ve arzular. İnsanın edep yeri de bütün bunları ya doğrular veya yalanlar." (34)

34- Buhari, K.el-İsti'zan, bab: 12 / Müslim, K.el-Kader, bab: 20, Hadis no: 2657

Görüldüğü gibi Abdullah b. Abbas, gözle namahreme bakmayı, dil ile edebe aykırı laflar söylemeyi ve nefsin, hayasızlık yapmayı arzulamasını "Lemem" olarak izah etmiş ve bunları küçük günahlardan saymıştır. Zinayı ise bunların dışında, büyük günahlardan kabul etmiştir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Ebu Hureyre, Hasan-ı Basri ve Ebu Salih'ten nakledilen diğer bir görüşe göre, âyette zikredilen "Lemem"den maksat, zina, hırsızlık ve içki içme gibi günahları işledikten sonra onlardan tevbe etmektir. Bu izaha göre "Lemem" içine düştükten sonra tevbe edilen günahlardır.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

قَالَ النَّبِىُّ (ﷺ): إِنْ تَغْفِرِ اللّٰهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَىُّ عَبْدٍ لَكَ لاَ أَلَمَّا.

"Ey Allahım, eğer sen günahlarımızı affedersen çokça affedersin. Senin hangi kulun günaha düşmemiştir ki?" (35)

Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Abbas, İkrime, Katade ve Dehhak'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise "Lemem"den maksat, dünya ve âhirette cezalandırılmaları beyan edilen günahlardan daha hafif olan günahlardır.

Taberi bu görüşü tercih etmiş ve şu âyet-i kerimenin bunu izah ettiğini söylemiştir. "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız kusurlarınızı örter sizi güzel bir makama koyarız." (36)

أَفَرَأَيْتَ الَّذِى تَوَلّٰى ﴿٣٣﴾

وَأَعْطٰى قَلِيلًا وَأَكْدٰى ﴿٣٤﴾

33-34- Ey Muhammed, haktan yüzçevireni, malından Allah yolunda biraz harcayıp daha sonra harcamamakta direneni gördün mü?

35- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 53, Hadis no: 3284
36- Nisa Suresi, âyet: 31

Ey Muhammed, Allaha iman etmekten yüzçeviren, onun dinine sırtını dönen, arkadaşına malından bir kısmını verip daha sonra onu kesen kişiyi gördün mü?

*Mücahid, bu âyet-i kerimenin, Velid b. Muğire hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. Velid b. Muğire müslüman olup Resulullaha tabi olmuş bunun üzerine bir kısım müşrikler ona, atalarının dinini terkettiği için ayıplamışlar o da onlara, Allahın azabından korkarak iman ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Velid'i kınayanlardan biri, Velid'in, dinden çıkarak malından kendisine birşeyler vermesi halinde âhirette göreceği azab yükleneceğini ona garanti etmiştir. Bunun üzerine Velid, vermeyi taahhüt ettiği malından bir kısmını vermiş daha sonra cimrileşerek diğer kısmını vermemiştir. İşte âyet-i kerime, dininden dönen ve kendisine, göreceği azabı yüklenmeyi garanti eden arkadaşına az bir şey veren daha sonra da vermeyi taahhüt ettiği malları vermeyen Velid b. Muğire'yi anlatmaktadır.

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى ﴿٣٥﴾

35- O kimse gaybın ilmine sahip de gerçeği mi görüyor?

Şahsen göreceği azabı, bir kısım mallar vererek başkasına yüklemeyi garanti eden bu kişinin yanında gayb'dan bir bilgi mi var da kendi günahlarının azabını yüklenmeyi garanti eden kişinin âhirette bunu yapabileceğini görüyor?

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى ﴿٣٦﴾

36- Yoksa Musa'nın sahifelerinde olanlar bildirilmedi mi?

Yoksa, günahlarından dolayı âhirette göreceği azabı başkasına yüklemeyi garanti eden o kimseye, İmran oğlu Musa'nın sahifelerindeki bilgiler indirilmedi mi?

وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى ﴿٣٧﴾

37- Yine vazifesini yerine getiren İbrahim'in sahifelerinde olanlar bildirilmedi mi?

Yine ona, vazifesini hakkıyla ifa eden İbrahim'in sahifelerinde olan bilgiler bildirilmedi mi?

*Âyet-i kerimede, Hz. İbrahim'in, kendisine yüklenen vazifeyi ifa eden vefakar bir kimse olduğu zikredilmektedir.

Hz. İbrahim'in hangi vazifesini ifa ettiğinden dolayı böyle isimlendirildiği, farklı şekillerde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas, Hz. İbrahim'in,"Hiçbir günahkâr kimse bir başkasının günahını yüklenmez." âyetini tebliğ ettiği için böyle sıfatlandırıldığını söylemiştir. Zira Hz. İbrahim gelmeden önce, birbirlerine yakın olan insanlar birbirlerinin suçlarından dolayı cezalandırılırlarmış. Hz. İbrahim gelince, hiçbir kimsenin, bir başkasının suçundan dolayı cezalandırılamayacağı emrini tebliğ etmiştir.

İkrime ise Hz.İbrahim'in, bu âyetten itibaren on âyetin hükmünü ümmetine tebliğ ettiği için kendisine bu sıfatın verildiğini söylemiştir.

Katade, Said b. Cübeyr, Süfyan es-Sevrî, İbrahim en-Nehaî ve İbn-i Zeyd'e göre ise Hz. İbrahim'e böyle bir sıfatın verilmesinin sebebi, Allaha itaatını tam olarak yerine getirmesinden ve gönderdiği hükümleri yarattıklarına tam olarak tebliğ etmesindendir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise Hz. İbrahim'e "Vefakâr" denilmesinin sebebi, rüyasında oğlunu boğazlamasının emredildiğini görünce o emri yerine getirmeye karar verip işe girişmesindendir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre ise Hz. İbrahim'e "Vefakâr ve vazifelerini yerine getiren" denilmesinin sebebi, rabbine karşı İslam şeriatının bütün hükümlerini yerine getirmesindendir. Bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İslam otuz kısımdan ibarettir. Bu din uğrunda imtihan edilip onu tam olarak ayakta tutabilen sadece İbrahim olmuştur. Bu sebeple Allah teala onun için: "Vefakâr ve vazifesini yerine getiren İbrahim." ifadesini kullanmıştır. Ve Allah teala, onun, cehenemden beri olduğunu beyan etmiştir.

Ebu Ümame el-Bahilî'ye göre ise Hz. İbrahim'e böyle denilmesinin sebebi, günlük amellerini hakkıyla yerine getirmesi ve gündüzleri dört rekat namaz kılmasıdır.

Enes b. Mâlik ise Hz. İbrahim'e bu sıfatın verilmesinin sebebinin, Hz. İbrahim'in, sabah akşam şu âyeti okuması olduğunu söylemiştir. "O halde akşama

girerken de sabaha ererken de Allahı tenzih edin. (Namaz kılın)" (37)

Taberi, bu görüşlerden tercihe şayan olanının, Hz. İbrahim'in, bütün İslami hükümleri ve Allahın kendisine emrettiği şeyleri yerine getirdiği için kendisine "Vefakâr" denildiği şeklindeki görüş olduğunu beyan etmiştir. Zira ona göre âyet genel mana ifade etmektektir. Bu sebeple belli bir olaya tahsis edilmesi doğru olmaz.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾

38- Hiçbir günahkar kimse bir başkasının günahını yüklenmez.

Musa ve İbrahim'in kitabındaki bilgilerden bir kısmı da şudur: "Hiçbir günahkar kimse bir başkasının günahını yüklenmez. Her günahkar kendi günahının cezasını çeker.

*Velid b. Muğire gibileri, günahlarını başkalarına yükleyeceklerini sanmasınlar.

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾

39- İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.

Yine bildirilmemiş midir ki, kişi ancak kendi çalıştığının karşılığını görür. Hayır işlemişse mükafaatını, şer işlemişse cezasını görecektir.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾

40- İnsanın yaptığı amelin karşılığı mutlaka görülür.

Her amel işleyen, kıyamet gününde, yaptığı amelin karşılığını mutlaka görür. Yaptığı amel hayır ise sevabını, şer ise cezasını bulur. Kimse kimsenin günahından dolayı cezalandırılmaz.

37- Rum Suresi, âyet: 17

ثُمَّ يُجْزٰيهُ الْجَزَٓاءَ الْاَوْفٰىۙ ﴿٤١﴾

وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰىۙ ﴿٤٢﴾

وَاَنَّهُ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰىۙ ﴿٤٣﴾

وَاَنَّهُ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَاۙ ﴿٤٤﴾

41- Sonra yaptıklarının karşılığı ona tamamen verilecektir.

42- Sonunda mutlaka rabbine varılacaktır.

43- Şüphesiz ki güldüren de ağlatan da O'dur.

44- Öldüren de dirilten de O'dur.

Allah, âhirette, kullarına vaadettiği mükafaatı tam olarak verir. Ey Muhammed, bütün yaratıkların varacakları son merci rabbindir.Onların amellerinin karşılığını verecek olan da O'dur. Cennetlikleri cennette güldürecek olan da, cehennemlikleri cehennemde ağlatacak olan da O'dur. Yarattıktan sonra canlıları öldüren de O'dur. Nutfeye hayat vererek onu canlı hale getiren, insanları, öldükten sonra tekrar diriltecek olan da O'dur.

وَاَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٤٥﴾

مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰىۖ ﴿٤٦﴾

وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰىۙ ﴿٤٧﴾

45-46- Rahme dökülen meniden iki çifti, erkeği ve dişiyi yaratan O'dur.

47- Öldükten sonra dirilten de O'dur.

Varlıkları erkekli dişili olarak, rahme dökülen meniden çift çift yaratan da O'dur. Bunlar öldükten sonra tekrar diriltecek olan da O'dur.

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾

48- Zengin eden de O'dur. İnsanlara, muhtaç oldukları şeyleri veren de O'dur.

*Bu âyet-i kerimeyi müfessirler çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Ebu Salih: "Zengin eden de O'dur küle veren de O'dur." şeklinde izah etmiş, Mücahid, Hasan-ı Basrî ve Katade ise; "Zengin eden de O'dur, hizmet ettiren de." şeklinde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid: "Zengin eden de O'dur, razı eden de." şeklinde açıklamışlar, Mutemir'in babası Süleyman da: "Zengin kılan da O'dur, yaratıkları kendisine muhtaç kılan da O'dur." diye izah etmiş İbn-i Zeyd ise: "Yaratıklarından dilediğini zengin eden de O'dur, dilediğini fakir kılan da O'dur." şeklinde açıklamış ve şu âyeti okumuştur. "Göklerin ve yerin anahtarları onundur. O, dilediğinin rızkını genişletir dilediğinin rızkını daraltır. Şüphesiz ki o, herşeyi çok iyi bilendir."(38)

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾

49- "Şi'râ" yıldızının rabbi de O'dur.

*Araplar, "Sirius" diye adlandırılan bu parlak yıldıza tapıyorlardı. Bu sebeple âyet-i kerime; Şi'ra'nın rabbinin de Allah teala olduğunu açıklamakta ve onu bırakıp Allah tealaya kulluk etmelerini emretmektedir.

38- Şura Suresi, âyet: 12

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى ﴿٥٠﴾

50- İlk Âd'ı helak eden de O'dur.

*Âyette zikredilen "ilk Âd"dan maksat, İrem oğlu Âd'dır. Allah teala bunları, uğultu çıkararak esen ve herşeyi kasıp kavuran bir rüzgarla helak etmiştir. Diğer âyetlerde de bu hususta şöyle buyurulmaktadır: "Âd kavmi ise, uğultu çıkaran çok soğuk ve azgın bir rüzgarla helak edildi." "Allah (onların köklerini kesmek için) o kasırgayı yedi gece sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün." "Sen onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?"(39)

İrem'in soyundan gelen Âd kavmine "Birinci Âd" denmesinin sebebi, ilk azaba uğrayanların bunlardan olmasındandır. Bunlar helak edildiği zaman ikinci Âd kavmi Mekke civarında yaşıyordu. Bunlar da birbirlerine zulmettiler ve birbirlerini öldürerek helak oldular.

وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَى ﴿٥١﴾

وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَى ﴿٥٢﴾

51- Semud'u yok edip geride hiçbir kimse bırakmayan da O'dur.

52- Âd ve Semud kavimlerinden önce Nuh kavmini helak eden de O'dur. Onlar daha zalim ve daha azgın idiler.

Semud kavmini helak eden de Allahtır. O onları öyle helak etmiştir ki geride hiçbir kimse bırakmamıştır. Onların üzerine bir çığlık göndermiş ve onları, ağılcının ağılını çevirdiği kuru çalı çırpı gibi kırıp mahvetmiştir. Bu iki kavimden önce Nuh kavmini helak eden de Allahtır. Onlar, kendilerine daha fazla zulmeden ve rablerini daha fazla inkar eden kimselerdi. Zira Nuh onları dokuzyüz elli sene hak dine çağırmış fakat onlar inkarcılıklarında ısrar etmişlerdi.

39- Hakka Suresi, âyet: 6-8

وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰى ﴿٥٣﴾

53- Lut kavminin, altı üstüne gelen memleketini yere gömen de O'dur.

Lut kavminin ülkesi olan Sodom'un da üstünü altına getirerek yerin dibine sokan Allahtır.

*Allah tealanın, Cebraile emrederek bu ülkeyi göklere doğru kaldırttığı sonra da ters yüz ettirerek yere bıraktırdığı rivayet edilmiştir.

فَغَشّٰيهَا مَا غَشّٰى ﴿٥٤﴾

54- Onları o kuşatan azap kuşatmıştı.

*O ülkeyi öyle kızgın taşlarla kapladı ki o taşları onların üzerine yağmur gibi yağdırdı. Bu husus başka âyetlerde de şöyle beyan edilmektedir. "Azap emrimiz gelince yaşadıkları ülkenin üstünü altına çevirdik. Üzerine, rabbin tarafından işaretlenmiş kızgın taşları sağanak halinde yağdırdık. Bu azap, zalimlerden hiçbir zaman uzak değildir." (40)

فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى ﴿٥٥﴾

55- O halde ey insan, rabbinin hangi nimetlerinden şüphe edebilirsin?

O halde ey Âdemoğlu, rabbinin sana lutfettiği nimetlerden hangisi hakkında şek ve şüphe edebilir ve tartışmaya girişirsin?

هٰذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْاُولٰى ﴿٥٦﴾

40- Hud Suresi, âyet: 82-83

56- Bu peygamber de önceki uyarıcılardan biridir.

*Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izahlardan biri, Katade ve Ebu Cafer'den nakledilen izah şeklidir. Meal buna göre hazırlanmıştır. Ebu Mâlik'ten nakledilen diğer bir izah şekline göre ise âyetin manası şöyledir: "Ey insanlar, sizleri uyardığım bu tür hadiseler sizden önceki ümmetleri de uyardığım hadiselerdir. İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de aynı uyarılar mevcuttur.

Taberi âyetin bu şekilde izahını tercih etmiştir. Zira işaret zamiri daha önceki âyetlerde zikredilen olayları göstermektedir.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾

لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

57- Kıyamet yaklaştı.

58- Kıyameti Allahtan başka kimse açığa çıkaramaz.

Ey insanlar, kıyametin kopması artık yaklaşmıştır. Fakat onu Allahtan başka ortaya çıkaracak hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Onun kopma zamanını Allahtan başka hiçbir kimse bilemez.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾

وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾

59- Siz bu kelâma şaşıyor musunuz?

60- Gülüyor da ağlamıyorsunuz?

Ey insanlar, siz bu Kur'anın, Muhammed'in üzerine inmesine şaşıyor musunuz? Onu alaya alarak gülüp eğleniyorsunuz. Onun, isyankarları tehdit eden cezalarından dolayı ağlamıyorsunuz.

وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

61- Gaflet içinde oyalanıyorsunuz.

*Abdullah b. Abbas bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Sizler, Kur'an okunurken şarkı söyleyip eğleniyorsunuz."

Mücahid ise: "Sizler Kur'anı dinlerken yüzünüzü asıyorsunuz." şeklinde izah etmiştir.

فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

62- Artık Allaha secde edin ve sadece ona kulluk yapın.

Ey insanlar, namazlarınızda sadece Allaha secde edin ve yalnızca ona kulluk edin. Zira kulluk yapılmaya layık olan sadece O'dur.

*Abdullah (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أَوَّلُ سُورَةٍ أُنْزِلَتْ فِيهَا سَجْدَةٌ وَالنَّجْمِ قَالَ فَسَجَدَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَسَجَدَ مَنْ خَلْفَهُ الاَّ رَجُلاً رَأَيْتُهُ أَخَذَ كَفًّا مِنْ تُرَابٍ فَسَجَدَ عَلَيْهِ فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُتِلَ كَافِرًا وَهُوَ أُمَيَّةُ بْنُ خَلَفٍ

"Kendisinde secde âyeti bulunarak indirilen ilk sure Necm suresidir. Resulullah bu sure inince secdeye vardı. Bir kişi hariç onun arkasında bulunan herkes secdeye vardı. O kişi ise bir avuç toprak alıp alnına koydu. (Bu şekilde secde etti) Daha sonra ben onun kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm. O kişi, Ümeyye b. Halef idi." [41]

41- Buhari, K Tefsir el- Kur'an Sure 53, bab: 4

Diğer bir rivayette ise Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَجَدَ النَّبِيُّ (ﷺ) بِالنَّجْمِ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالاِنْسُ.

"Necm suresini okuyunca Resulullah secde etti. Onunla birlikte bulunan müslümanlar, müşrikler, cinler ve bütün insanlar secde ettiler."

KAMER SURESİ

Kamer Suresi, elli beş âyettir. 44, 45 ve 46. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur.

Bu Sure-i celile de diğer Mekki surelerin beyan ettiği hususlara temas etmekte ve giriş kısmında kıyamet sahnelerinden bir sahne yer almaktadır. Arkasından, Nuh (a.s.)ın kavminin başına gelenler, Âd ve Semud kavimlerinin uğradıkları felâketler, Lut (a.s.)ın kavminin durumu, Firavun ve adamlarının halleri beyan edilmektedir.

Bu konular diğer Mekki surelerde de geçmektedir. Fakat burada yepyeni bir şekil içerisinde verilmekte, sahneler bütün şiddet ve dehşetiyle kıyame ve onun hallerini beyan etmektedir.

Sure-i celile suçluların, âhirette yüzüstü sürüklenerek cehenneme atılacaklarını, Allahın emir ve yasaklarına uyan müttakilerin ise cennetlerde ırmakların başlarında olacaklarını, Allah katında razı olunacak meslislerde oturacaklarını beyan ederek sona ermektedir.

SURENİN FAZİLETİ

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سَأَلَ أَبَا وَاقِدٍ اللَّيْثِيَّ: مَا كَانَ يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فِي الأَضْحَى وَالْفِطْرِ؟ فَقَالَ: كَانَ يَقْرَأُ فِيهِمَا بِق، وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ، وَاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ.

Hz. Ömer (r.a.) Ebu Vâkid el-Leysî'ye, Resulullahın, kurban ve Ramazan bayramı namazlarında ne okuduğunu sormuş Ebu Vâkid de Resulullahın bu iki bayramda (ق والقرآن المجيد) "Kaf vel Kur'anil Mecid" (اقتربت الساعة وانشق القمر) ile "İkterebetüssâatü Ven şakkal Kamer" surelerini okuduğunu söylemiştir.(1)

1- Müslim, K, es- Salatül Iydeyn, bab: 14 Hadis No: 891

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾

1- Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı.

*Allah teala bu âyette "Kıyamet yaklaştı." ifadesiyle, geçici olan dünyanın sonunun yaklaştığını kullarına bildiriyor ve onları, kıyamet gününün dehşetine karşı hazırlık yapmaya, ondan gafil olmamaya davet ediyor.

Peygamber efendimizin, kıyametin yaklaştığını beyan ederek şöyle buyurduğu rivayet ediliyor: "Abdullah b. Ömer diyor ki:

عن ابن عمر قال كنا جلوسا عند النبي (ﷺ) والشمس على قعيقعان بعد العصر فقال ما أعماركم في أعمار من مضى الا كما بقى من النهار فيما مضى منه.

"Bir gün biz, ikindiden sonra, güneş dağların başına yaklaştığı bir sırada Resulullahın yanında oturuyorduk. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Geçmiş ümmetlerin ömürlerine nisbetle sizlerin ömürleri bu günün geçmiş bölümüne nisbetle geriye kalanı kadardır."[2]

Sehl b. Sa'd (r.a.) Resulullahın, şehadet parmağıyla orta parmağını göstererek:

عَنْ سَهْلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) بُعِثْتُ اَنَا وَالسَّاعَةُ هٰكَذَا وَيُشِيرُ بِاصْبَعَيْهِ فَيَمُدُّ بِهِمَا

2- Ahmed b. Hanbel Müsned, C.2, S.116

"Ben peygamber olarak gönderildiğimde kıyamet işte şunlar gibi yakındır."(3) buyurduğunu rivayet etmiştir.

Âyet-i kerimede "Ay yarıldı" buyurulmaktadır. Âlimlerin ittifakına göre, peygamber efendimizin açık bir mucizesi olarak ayın yarıldığı, Hicretten önce Mekke'de görülmüştür. Ayın yarıldığı, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Mes'ud, Huzeyfetül Yeman, Cübeyr b. Mut'im, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Mücahid, Katade Dehhak ve İbrahim en-Nehaî'den nakledilmiştir.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فِرْقَتَيْنِ فِرْقَةً فَوْقَ الْجَبَلِ وَفِرْقَةً دُونَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) اشْهَدُوا.

"Resulullahın döneminde ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın üzerinde kaldı, diğer parçası aşağı indi ve Resulullah "Şahit olun" buyurdu" (4) Diğer bir rivayette Abdullah b. Mes'ud şöyle demiştir:

عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ وَنَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَصَارَ فِرْقَتَيْنِ فَقَالَ لَنَا اشْهَدُوا اشْهَدُوا

"Biz, Resulullah ile beraber bulunurken ay yarıldı iki parça oldu. Resulullah bize "Şahit olun, şahit olun." dedi. (5)

3- Buhari, K. er-Rikak, bab: 39
4-Buhari, K? Tefsir el- Kur'an sure 54 bab: 1
5-Buhari, K? Tefsir el- Kur'an sure 54 bab: 1

Enes b. Mâlik de diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلَ اَهْلُ مَكَّةَ اَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً فَأَرَاهُمُ انْشِقَاقَ الْقَمَرِ

"Mekkeliler Resulullahtan, kendilerine bir mucize göstermesini istediler. Resulullah da onlara ayın yarılmasını gösterdi." (6) Başka bir rivayette Enes:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ فِرْقَتَيْنِ

"Ay iki parçaya ayrıldı." demiştir." (7)

Katade'den nakledilen diğer bir rivayete göre Enes şöyle demiştir:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ (ﷺ) آيَةً فَانْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ، فَنَزَلَتْ (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ) إِلَى قَوْلِهِ (سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ) يَقُولُ: ذَاهِبٌ

"Mekkeliler Resulullahtan, kendilerine bir mucize göstermesini istemişlerdir. Bunun üzerine ay Mekke'de iki defa yarılmıştır. Ve "Kıyamet yaklaştı ay yarıldı." suresi de "Bu, devam edegelen bir sihirdir." derler." ifadesine kadar nâzil olmuştur. (8)

Cübeyr b. Mut'im diyor ki:

عن محمد بن جُبَيرِ بنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (ﷺ) حَتَّى صَارَ فِرْقَتَيْنِ: عَلَى هَذَا الْجَبَلِ، وَعَلَى هَذَا الْجَبَلِ، فَقَالُوا: سَحَرَنَا مُحَمَّدٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَئِنْ كَانَ سَحَرَنَا مَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلَّهُمْ.

6- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 54, bab: 1

7- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 54, bab: 1

8- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure:54, bab: 2, Hadis no: 3286

"Resulullahın döneminde ay yarıldı. Öyle ki iki parça oldu. Bir parçası şu dağın diğer parçası şu dağın üzerine vardı. Müşrikler: "Muhammed bizi büyüledi." dediler. Onlardan bir kısmı ise: "Allaha yemin olsun ki şayet o bizi büyüledi ise bütün insanları büyüemeye de gücü yetmez ya." (9) dediler.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ فِي زَمَانِ النَّبِيِّ (ﷺ).

"Resulullahın zamanında ay yarıldı." (10)

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: انْفَلَقَ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَقَالَ رَسُولُ اللهِ
(ﷺ): اشْهَدُوا

"Resulullahın döneminde ay yarıldı. Ve Resulullah: "Şahit olun." dedi. (11)

Mesruk, Abdullah b. Mes'ud'un şöyle dediğini rivayet ediyor: "Resulullahın zamanında ay yarıldı. Kureyşliler: "Bu, İbn-i Ebi Kebşe'nin (Resulullahın) bir sihiridir. O, sizleri sihirledi. Siz onu yolculara sorun." dediler. Yolculara sordular. Yolcular da "Evet biz onun yarıldığını gördük." dediler. Bunun üzerine Allah teala (اقتربت الساعة وانشق القمر) "İkterebetissâatü venşakkal Kamer" âyetini indirdi.." (12)

وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ (٢)

9- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 54, bab: 5, Hadis no: 3289
10- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 54, bab: 1
11- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 54, bab: 4, Hadis no: 3288
12- Bkz. Taberi, C.27, S.50. İbn-i Kesir bu hadisi, Ebu Davud et-Teyâlisî'nin de rivayet ettiğini söylemiştir.

2- Kâfirler, bir mucize görünce yüz çevirirler. "Bu, devam edegelen bir sihirdir." derler.

Müşrikler, Muhammed'in hak peygamber olduğunu, rabbinden getirdiklerinin doğru olduğunu gösteren bir delil, bir mucize gördükleri zaman yüzçevirirler. Onun, devam eden bir sihir olduğunu söylerler.

*Âyetteki "Devam eden" diye tercüme edilen "Müstemir" kelimesi, Mücahid ve Katade'ye göre: "Gelip geçen, yok olmaya mahkum olan" manasına gelmektedir. Bu görüş, müşriklerin tavırlarına daha müsaittir. Buhari de bu görüşü zikretmiştir. Diğer bir kısım âlimler ise "Buradaki "Müstemirin manası, "Şiddetli ve dehşetli." demektir." diye izah etmişlerdir. Bu ve mealde zikredilen izah şekli, âyetin beyan etmek istediği maksata daha uygundur. Zira bu izah tarzına göre müşrikler, kendileriyle çelişkiye düşmüşler, gelip geçici olan sihire "Devam edegelen bir sihir" demişlerdir. Böylece farkına varmadan ay'ın yarılmasının sihir olmadığını ifade etmişlerdir.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

3- Onlar yalanladılar. Heva ve heveslerine uydular. Her iş sonunda istikrara kavuşur.

Kureyş müşrikleri ay'ın yarıldığını görerek, Allahın âyetlerinin hak olduğunu anlamalarına rağmen yine de onları yalanladılar. Hakka değil heva ve heveslerine uymayı tercih ettiler. Her iş sonunda yerini bulacaktır. Hayır, onu işleyen hayır ehline, şer de onu işleyen şer ehline varacaktır. Böylece cennetlikler iyiliklerle cennette kalacaklar, cehennemlikler de kötülüklerle cehennemde kalacaklardır.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾

4- Şüphesiz ki kâfirlere, kendilerini fenalıklardan alıkoyacak kadar haberler gelmiştir.

Şüphesiz ki, Allahın âyetlerini yalanlayan ve kendi heva ve heveslerine uyan bu Kureyş müşriklerine, onlar için ibret olacak ve onları bu hallerinden

vazgeçirecek, geçmiş ümmetlere ait nice haberler gelmiştir. Onlar da bunlar gibi yalanlamışlar sonunda da cezalandırılmışlardır.

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾

5- Bu haberlerin herbirinde büyük hikmetler vardır. Ne var ki yapılan uyarlamalar hiçbir fayda sağlamıyor.

Geçmiş ümmetlere ait olan haberleri bildiren Kur'an, son derece hikmetlidir. Fakat müşriklere yapılan uyarılar onlara hiçbir fayda sağlamıyor. Zira onlar uyarılardan yüzçevirip inkâr ediyorlar.

*Bu âyet-i kerimenin son bölünü şu şekilde izah edilmiştir: "O müşriklere uyarılar ne fayda verecek ki? Çünkü onlar uyarılardan ibret almak istemezler.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾

مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

6- Ey Muhammed, sen o kâfirlerden yüzçevir. Bir davetçinin insanları, nefret ettikleri kıyamete çağırdığı günü bekle.

7- O gün insanlar, gözleri baygın bir halde kabirlerinden çıkarlar. Tıpkı etrafa yayılmış çekirgeler gibi.

8- O gün onlar, davetçinin sesine koşarak çıkarlar. Kâfirler: "Bu, zor bir gündür." derler.

Ey Muhammed, bir mucize gördüklerinde yüzçeviren ve: "Bu, gelip geçici bir sihirdir." diyen kavminden yüzçevir. Zira onlar, Allahın davetçisi tarafından, sevmedikleri kıyamet gününe çağırıldıkları zaman gözleri baygın bir halde, çevreye yayılmış çekirgeler gibi kabirlerinden çıkacaklar, Allahın davetçisine koşarak gideceklerdir. İşte o gün kâfirler: "Bu ne çetin bir günmüş?" diyecekler-

dir. Böylece neyin ne olduğunu anlamış olacaklardır.

*Âyet-i kerimede, kâfirlerin kabirden çıkarken gözlerinin baygın ve zelil olacaklarını bildirmektedir. Aslında onların bütün vücutları baygın ve zelildir. Fakat insanların zelil veya diri oldukları öncelikle gözlerinden belli olduğu için bu ifade kullanılmıştır.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾

9- Bu kâfirlerden önce Nuh kavmi de yalanlamıştı.Kulumuz Nuh'u yalanlayarak "Deli" demişlerdi. Nuh'a engel olunmuştu.

Ey Muhammed, seni yalanlayan bu kavminden önce de Nuh kavmi, kendilerine peygamber olarak gönderdiğimiz kulumuz Nuh'u yalanladılar. Ona "delidir" dediler. Ona engel olmaya giriştiler.

*Mücahid, Nuh kavminin Hz. Nuh'a "Bunu cinler çarptı. Bu delirdi." diyerek engel olduklarını söylemiş İbn-i Zeyd ise "Onu tehdit ederek "Yemin olsun ki eğer davetinden vazgeçmezsen sen mutlaka taşlanarak kovulanlardan olacaksın" diyerek onun tebliğine engel olmaya kalkıştıklarını söylemiştir.

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾

10- Nuh'a rabbine "Mağlup oldum bana yardım et" diye dua etmişti.

Bunun üzerine Nuh da şöyle yalvardı: "Şüphesiz ki kavmim bana galip geldi. İnkarlarında ısrar edip inat ettiler. Benim onlara gücüm yetmiyor. Sen onların inkarlarına karşı kendilerini cezalandırarak bana yardım et.

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾

11- Biz de boşanan sularla gök kapılarını açıverdik.

Nuh'un duası üzerine biz, kavmine karşı üstten şarıl şarıl dökülen sular için göğün kapılarını açtık.

وَفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاۤءُ عَلٰۤى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾

12- Yeri de yarıp kaynaklar fışkırttık. Böylece takdir edilen bir iş için yerle göğün suları birleşiverdi.

Yeryüzünün pınarlarının suyunu da salıverdik. Böylece göklerin suyu ile yerin suyu, Allahın takdir ettiği bir iş için birleşti.

وَحَمَلْنَاهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَدُسُرٍۙ ﴿١٣﴾

13- Biz de Nuh'u, tahta ve çivilerden yapılmış bir gemiye bindirdik.

Biz de Nuh'u, gökle yerin suları birleşip yeryüzünü kaplayınca tahta ve çivilerden yapılmış bir gemiye bindirdik ve onu tufandan kurtardık.

*Âyette geçen ve "Çivi" diye tercüme edilen "Düsür" kelimesi, Katade., İbn-i Zeyd ve Abdullah b. Abbas tarafından bu şekilde izah edilmiştir.

Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Düsür" kelimesi, "Geminin göğsü" anlamına gelmektedir.

Mücahid'e göre "Düsür"den maksat "Geminin kenarı"dır. Dehhak'a göre "Geminin iki tarafı"dır. Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre bu kelimeden maksat, geminin omurgasıdır.

تَجْر۪ي بِاَعْيُنِنَاۚ جَزَاۤءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾

14- İnkar edilen Nuh'a bir mükafaat olarak o gemi, nezaretimizde akıp gidiyordu.

Nuh'u içine bindirdiğimiz bu gemi, denetimimiz altında seyredip gidiyordu. Bu işin böyle olması, Allahı inkar edenler için bir ceza ve Allaha davet etti-

ğinden dolayı inkar edilen Nuh'a da bir mükafaat olması içindi.

*İbn-i Zeyd bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: Gemi nezaretimiz altında akıp gidiyordu. Nuh kavmi boğulmuştu. Bu, Allahın onlara vermiş olduğu nimetlere nankörlük etmelerinin bir cezasıydı.

وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾

15- Biz bu hadiseyi bir ibret olarak bıraktık. Hiç düşünen var mı?

Biz, Nuh'u ve onunla birlikte olanları içinde taşıttığımız gemiyi, Nuh kavminden sonra gelenlere bir öğüt ve ibret olarak bıraktık ki onunla ibret alsınlar. İnkar ve yalanlamada Nuh kavminin yolunu tutup onların düştükleri âkıbete düşmesinler. Hiç rabbini inkar eden ve rabbinin gönderdiği peygamberi Nuh'u yalanlayan bu kavme yaptığımız muameleyi düşünen ve ondan öğüt alan biri var mı?

*Katade diyor ki: "Allah teala Nuh'un gemisini Cûudi dağının üzerinde durdurmuş, önceki insanlar da onu görmüşlerdir. Bu sebeple ondan ibret alınmalıdır.

Allah teala bu âyet-i kerime ile, Resulullahtan sonra gelen insanları uyarmakta, onların inkarlarından ve Hz. Muhammed'i yalanlamalarından vazgeçip Allaha yönelmelerini istemektedir. Aksi takdirde Nuh kavminin başına gelenlerin onların da başına geleceğini ifade etmektedir.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

16- Azabım ve uyarılarım nasılmış gördünüz mü?

Nuh kavminden, rablerini inkâr eden ve peygamberi Nuh'u yalanlayan insanları cezalandırmam ve onların benzerlerini uyarmam nasılmış bir bakın.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

17- Muhakkak biz bu Kur'anı, düşünülüp ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Hiç düşünen var mı?

Şüphesiz ki biz Kur'anı, düşünüp ondan öğüt almak isteyen kimse için kolaylaştırdık. Onu, açık seçik âyetler olarak zikrettik ve ondaki hükümleri genişçe açıkladık. Hiç bunu düşünüp öğüt alan var mı? Bunu okuyup öğrenmek isteyen bulunur mu? Onu okuyup öğrenmek isteyene Allah yardım edecektir.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾

18- Âd kavmi de peygamberleri Hud'u yalanlamıştı. Kâfirlere azabım ve uyarılarım nasılmış gördünüz mü?

Geçmişte Nuh kavmi, kendilerine gönderilen Peygamberleri Nuh'u yalanladığı, siz Kureyşlilerin de size gönderilen Muhammed'i yalanladığınız gibi Âd kavmi de kendilerine peygamber olarak gönderilen Hud'u yalanlamıştı. Ey, Allahı inkar eden Kureyş kâfirleri, sizin gibi rablerini inkar eden Hud kavmini cezalandırmam ve onlar gibi davrananları aynı felakete uğratacağımla uyarmam nasılmış bir bakın.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

19- Biz onların üzerine, uğursuzluğu devam eden bir günde, uğultu çıkaran soğuk bir rüzgar gönderdik.

20- Şüphesiz o rüzgar insanları, yerinden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere seriyordu.

Şüphesiz ki biz, azgınlığında ve inkarında ısrar eden Âd kavminin üzerine, uğursuzluğu, cehenneme ulaşmalarına kadar devam edecek olan bir günde, şiddetle esen soğuk bir rüzgar gönderdik. O rüzgar, insanları havaya kaldırıyor ve tepelerinin üzerine bırakıyor, boyunlarını kırıyor, beyinlerini parçalıyordu. Âd kavmi sanki içi çürümüş hurma kütükleri gibi yere seriliyorlardı.

*Âd kavminin helak olduğu güne "Uğursuz ve uğursuzluğu devam eden bir gün" denmiştir. Çünkü Âd kavmi, helak oldukları o günün uğursuzluğunu

cehennem azabına girinceye kadar tatmaya devam edecektir. Âd kavminin, içleri kof hurma kütüklerine benzetiliş sebebi ise, yukarı kaldırılıp oradan yere düşürülmeleri neticesinde boyunlarının kopup vücutlarından ayrılması ve vücudun geri kalan kısmının için çürümüş kütükler gibi görünmüş olmasındandır.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾

21- Azabım ve uyarılarım nasılmış gördünüz mü?

Ey Kureyş kâfirleri topluluğu, rablerini inkar eden ve peygamberlerini yalanlayan Âd kavmini cezalandırmam ve bu tür azaplarla diğer insanları uyarmam nasılmış bir bakın.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

22- Muhakkak biz, bu Kur'anı, düşünülüp ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Hiç düşünen var mı?

Şüphesiz biz bu Kur'anı, düşünüp ibret alanlar için, hem okunmasını hem de manasını kolaylaştırdık. Bunu düşünen ve onun âyetlerinden öğüt alan var mı? Artık bu Kur'anı öğrenmek isteyen bulunmaz mı? ki kendisine Allah tarafından yardım edilmiş olsun.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾

فَقَالُوا اَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ اِنَّا اِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿٢٥﴾

23- Semud kavmi de uyarıları yalanlamıştı.

24- Onlar şöyle demişlerdi "İçimizden bir beşere mi uyacağız? O za-

man biz sapıklığa düşmüş ve delilik yapmış oluruz.

25- Vahiy aramızdan ona mı indirilmiş? Doğrusu o, çok yalancı küstahın biridir."

Salih'in kavmi Semud da, Allah katından gelen uyarıları yalanlamıştı. Onlar, kendilerine peygamber olarak gönderilen Salih'i yalanlayarak "Biz, içimizden çıkan bir beşere mi tabi olacağız? "Halbuki biz, büyük ber topluluğuz o ise tek bir kişidir. Böyle iken biz ona uyarsak bu takdirde şüphesiz ki bizler yoldan sapmış ve sıkıntıya düşmüş oluruz. Aramızdan vahiy ona mı gönderilmiş? O, böbürlenen bir yalancıdır.

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

26-Onlar yarın kimin çok yalancı ve küstah olduğunu bileceklerdir.

Semud kavmi yarın kıyamet gününde kimin yalancı ve küstah olduğunu çok iyi bilecekler. O yalancı küstahlar onlar mı yoksa Salih mi? Bunu çok iyi anlamış olacaklardır.

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾

27- Salih'e şunu vahyetmiştik "Biz onları denemek için dişi deveyi bir imtihan vasıtası olarak göndereceğiz. Sen şimdi onların yaptıklarını gözetle ve sabret.

Ey Salih, biz, Semud kavmine, senden bir dağın içinden çıkmasını istedikleri deveyi, kendileri için bir imtihan, senin için de bir mucize olmak üzere göndereceğiz. Sen onların, deveye ne yapacaklarını gözetle. O deveye yapacakları şeye sabret, acele etme.

وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾

28- Onlara, suyun aralarında taksim olunduğunu haber ver. Her içecek olan nöbetinde hazır bulunsun.

*Bu âyet-i kerime şu şekilde izah edilmiştir: Ey Salih, Semud kavmine bildir ki, onlar, devenin su içmeye gelmediği gün suyu aralarında taksim edebilirler. Hem kendilerinin hem de devenin içtiği gün suyun başında hazır olacaklardır. Sıra kendilerinde olduğu gün, su almak için sıranın devede olduğu gün de onun sütünü sağmak için orada hazır bulunacaklardır.

Diğer bir izah şekli de şöyledir: "Ey Salih, Semud kavmine bildir ki su, kendileriyle deve arasında taksim edilmiştir. Birgün onlar içecek bir gün deve içecektir. Her su içen, nöbeti geldiği gün suyun başında hazır bulunacaktır." Şu âyet-i kerime bu ikinci izah şeklinin daha kuvvetli olduğunu göstermekteir. "Salih şöyle dedi:İşte mucize bu dişi devedir. Onun belli bir gün su içme hakkı vardır. Sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır." (13)

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾

29- Derken aralarından birini çağırdılar. O da kılıcını alıp deveyi kesiverdi.

30- Azabım ve uyarılarım nasılmış bir bak.

Semud kavmi, içlerinde en zalim ve en insafsız olan arkadaşları Kudar b. Sâlif'i, deveyi kesmesi için çağırdılar. O da deveyi yakaladı ve kesti. Ey Kureyş topluluğu, benim onlara nasıl azabettiğime ve onlara yaptığım azapla benzerlerini nasıl uyardığıma bir bakın.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

13- Şuara Suresi, 26/155

31- Biz onların üzerine bir çığlık gönderdik de, ağılcının ağılını çevirdiği kuru çalı çırpı gibi kırılıp döküldüler.

Biz de Semud kavminin üzerine bir çığlık gönderdik de o çığlık onları helak etti. Öyle ki onlar, kendisiyle ağıl yapılan kırık dökük çalı çırpı haline geldiler.

*Âyetin son kısmı çeşitli şekillerde izah edilmiştir: Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre bu kısmın izahı şöyledir: Semud kavmi, yanık kemikler haline geldiler."

Said b. Cübeyr'e göre ise bu kısmın izahı şöyledir: Semud kavmi, duvardan saçılan toz toprak gibi oldular." Dehhak'a göre ise: Bu kısmın izahı şöyledir: Semud kavmi, ağılın etrafını çeviren çalı çırpı gibi oldular."

Mücahid'e göre ise bu kısmın izahı şöyledir: "Semud kavmi, çadırın, kırılıp dökülen odunları haline geldiler."

Süfyan es-Sevri'ye göre ise bu ifadeden maksat, "Semud kavmi, ağaçların dallarından sağa sola dökülen yapraklar haline geldiler." demektir.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

32- Muhakkak biz bu Kur'anı düşünülüp ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Hiç düşünen var mı?

Şüphesiz ki biz bu Kur'anı, onu düşünüp öğüt alan kimse için kolaylaştırdık. Ondan öğüt alacak ve yaptığı kötülüklerden vaz geçecek bir kimse var mı?

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾

نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

33- Lut kavmi de uyarıları yalanlamıştı.

34-35- Biz de üzerlerine taşlar yağdıran korkunç bir fırtına gönderdik. Ancak Lut'un taraftarlarını, nezdimizden bir nimet olarak seher vakti ve o dehşetli azaptan kurtardık. Nimetlerimize şükredeni işte biz böyle mükafaatlandırırız.

Lut kavmi de Allahın, kendilerini uyaran âyet ve mucizelerini yalanladılar. Biz de onların üzerine taş yağdırdık da helak olup gittiler. Lut ailesi hariç. Zira biz, Lut'un ailesini, kavmine verdiğimiz bu azaptan bir lütuf olarak seher vakti kurtardık. Biz, nasıl ki Lut kavminden, iman edenleri azaptan kurtardık, nimetlerimize karşı şükredenleri de öylece kurtarırız.

وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

36- Şüphesiz ki Lut, kavmine, kendilerini şiddetli bir azap ile yakalayacağımızı haber vermişti de onlar, uyarıları şüphe ile karşılamışlardı.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, daha önce kimsenin yapmadığı hayasızlığı yapan Lut kavmini, kendilerine peygamber olarak gönderilen Hz. Lut'un uyardığını ve onların bu hayasızlıktan vazgeçmelerini istediğini fakat kavminin, Lut'un uyarılarını ciddiye almadığını, haber verdiği azapların geleceğinden şüphe ettiklerini beyan ediyor. Bundan sonra gelen âyetlerde ise azgınlıklarının had bir safhasını haber veriyor.

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

37- Şüphesiz onlar Lut'tan misafirlerini (melekleri, cinsi arzularını tatmin etmek için) kendilerine takdim etmesini istediler. Biz de onların gözlerini silme kör ettik. "Haydi azabımı ve uyarılarımı dinlememenin cezasını tadın." dedik.

Kavmi, Lut'tan onların helak olma haberlerini getiren meleklerin cinsi arzularını tatmin etmek için kendilerine vermesini istediler. Biz de onların gözlerini silme kör ettik de o melekleri göremez hale geldiler. Ve onlara dedik ki:"Azabımı ve uyarmanın neticesini tadın."

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Melekler Lut'un yanına girerken Allah, kavminden, o ahlaksızlık yapmak isteyenlerin gözlerini kör etti."

Katade diyor ki: "Bize rivayet edildiğine göre, melekler Lut'a geldikleri gece Lut'un kavmi bunu haber almış ve kapısının önüne birikmişler, içeri girmek için kapıyı zorlamışlar, bunun üzerine Cebrail rabbinden bunları cezalanadırmasını talep etmiş ve kanatlarını onların yüzlerine çarparak gözlerinii silme kör etmiştir."

İbn-i Zeyd diyor ki: "Hz. Lut, kavmini, işledikleri o çirkin işten vazgeçirmek için çalışıyor fakat onlar: "Biz bu işten vazgeçmeyiz. Sakın kimseyi misafir edeyim deme zira biz onu boş bırakmayız, işimizden vazgeçmeyiz." diyorlardı.

Melekler Lut (a.s.)a elçi olarak gelince, kendisine iman etmemiş olan hanımı, oradan sıvışarak kavminin yanına gitti ve onlara, Lut'a çok yakışıklı, güzel kıyafetli gençlerin geldiğini haber verdi. Bunun üzerine kavmi koşarak Lut'un evine geldiler. Lut onlara: "Bunlar benim misafirlerimdir. Alahtan korkun, misafirlerim hakkında beni rezil etmeyin." dedi. Kavmi ise: "Biz seni bu çeşit davranışlardan yasaklamamış mıydık? daha önce sana bunları anlatmamış mıydık?" dediler. Lut onlara: "İşte kadınlar. Onlar benim kızlarım yerindedir. Onlar sizin için daha temizdir." diye cevap verdi. O meleklerden Cebrail (a.s.) da Lut'a "Sen bunların nesinden korkuyorsun?" dedi. Lut: "Ne istediklerini görmüyor musun?" diye cevap verdi. Cebrail: "Biz senin rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamayacaklardır. Sakın korkma ve üzülme. Şüphesiz ki biz seni de aileni de kurtaracağız. Ancak hanımın hariç. Çünkü gizli olarak bu işi yaptığından dolayı o da cezasını çekecektir." Sonra Cebrail kanatlarından birisini açtı ve orada toplananların yüzlerine çarptı. Gözlerini silme kör etti. Onlar içeri girmeye çalışırken birbirlerine toslamaya başladılar.

وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾

فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

38- Şüphesiz bir sabah onları devamlı azap yakalayıverdi.

39- "Haydi azabımı ve uyarılarımı dinlememenin cezasını tadın." dedik.

Lut kavmini sabahleyin erkenden, kıyamete kadar acısını çekecekleri devamlı azap yakalayıverdi. Üzerinde yaşadıkları toprakların üstü altına geldi.

Sonra da üzerlerine kızgın taşlar yağdırıldı. Biz onlara dedik ki:"Ey Lut kavmi, sizler, Allahı inkarınız ve peygmberini yalanlamanız yüzünden hak etmiş olduğunuz azabımı ve sizleri sizden sonra gelenler için bir ibret yapma cezasını tadın."

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾

40- Muhakkak biz bu Kur'anı, düşünülüp ibret alınsın diye kolaylaştırdık. Hiç düşümenn var mı?

Muhakkak ki biz, Kur'anı, ondan öğüt almak isteyen kimseler için kolaylaştırdık. Şimdi onu düşünüp ibret almak isteyen var mı?

وَلَقَدْ جَٓاءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنَاهُمْ اَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

41- Şüphesiz Firavun kavmine de uyarılar gelmişti.

42- Fakat onlar, mucizelerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları, hiç mağlup olmaz güçlü ve kuvvetlinin yakalayışı ile yakalayıverdik.

Şüphesiz ki Firavuna tabi olanlara ve kavmine, bizi inkar etmeleri ve peygamberimiz Musa'yı yalanlamaları yüzünden kendilerini azaba uğratacağımıza dair uyarılarımız gelmişti. Fakat Firavun ailesi, kendilerine gelen ve Alahtan başka hiçbir ilah olmadığını bildiren delillerimizin tümünü yalanladılar. Bunun üzerine biz onları, hiç mağlup olmayan ve dilediğine kadir olanın yakalaması ile yakalayıverdik.

اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَٓاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾

43- Sizin kâfirleriniz şu geçmiş kâfirlerden daha mı üstündür? Yoksa inen semavi kitaplarda azaba uğramayacağınıza dair bir beraat vesikanız mı var?

Ey bir mucize gördüklerinde yüzçeviren ve "Bu, gelip geçici bir sihirdir." diyen Kureyş müşrikleri, sizin kâfirleriniz sizden önce bana isyan ettikleri için helak ettiğim Nuh, Âd, Semud, Lut ve Firavun kavimlerinin kâfirlerinden daha mı üstündür? Sizler de Allahı inkar etmeniz ve peygamberi yalanlamanızda bu kavimlerin durumuna düşmektesiniz. Sizler de Allahın cezasını hak etmiş oluyorsunuz.Ey Kureyş topluluğu, yoksa sizlerin, Allah tarafından cezalandırılmayacağınıza dair Allahın indirdiği kitaplarda bir beraat belgeniz mi var?

أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

44- Yoksa onlar: "Biz intikam alacak bir topluluğuz" mu diyorlar?

Yoksa bu Kureyş kâfirleri: "Biz hepimiz, bize kötülük edenlerden ve bize karşı savaş açanlardan intikam alan insanlarız mı diyorlar?

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

45- Yakında o topluluk hezimete uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.

Yakında Kureyş kâfirleri mağlup olacaklar, arkalarını müminlere dönerek kaçmaya mecbur kalacaklardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimesiyle, Kureyş müşriklerinin yakın bir gelecekte mağlup olacaklarını bildirdikten sonra onları Bedir savaşında mağlup etmiş ve vaadini gerçekleştirmiştir.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قَالَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ يَوْمَ بَدْرٍ
اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ اَللّٰهُمَّ اِنْ تَشَأْ لاَ تُعْبَدْ بَعْدَ الْيَوْمِ فَأَخَذَ اَبُو

بكر بيده فقال حسبك يا رسول الله ألححت على ربك وهو يثب في الدرع فخرج وهو يقول سيهزم الجمع ويولون الدبر.

"Resulullah Bedir gününde kubbenin içinde (kendisi için kurulmuş olan çadırın içinde) şöyle dua etti: "Ey Allahım, ben senin ahdini ve vaadini anıyorum. Ey Allahım eğer dilersen bugünden sonra kendine kulluk ettirmezsin. (Bu küçük topluluk yok olacak olursa sana kulluk edecek kimse kalmaz)" Bunun üzerine Ebubekir, Resulullahın elinden tutup: "Ey Allahın Resulü, rabbine karşı yalvarman yeter." dedi. Resulullah, sırtında zırhı olduğu halde kalktı dışarı çıktı ve: "Yakında o topluluk hezimete uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır." âyetini okudu."[14]

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

46- Daha doğrusu onlara vaadedilen asıl azap vakti, kıyamettir. O ne korkunç ne acı bir gündür.

Durum "Öldükten sonra dirilme yoktur" diyen müşriklerin zannettikleri gibi değildir. Bilakis onların dirilme ve cezalandırılma zamanı kıyamettir. Kıyamet onların, Bedir gününde gördükleri cezadan daha dehşetli ve daha acıdır.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾

يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

47- Muhakkak suçlular, sapıklık ve delilik içindedirler.

48- O gün onlar cehennemin ateşine yüzüstü sürüklenirler ve onlara "Tadın cehennem ateşinin dokunuşunu" denir.

Şüphesiz ki mücrimler haktan uzaklaşmışlar, sapıklık içine düşmüşlerdir. Batılın içine düştükleri için zorluk ve sıkıntıların çilesinden dolayı yanmaktadır-

14- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, sure 54, bab: 6

lar. Kıyamet gününde onlar, yüzükoyun cehenem ateşine çekilecekler ve nereye gittiklerini bilemeyeceklerdir. Ve onlara: "Haydi cehennemin ateşinin dokunmasını tadın." denilecektir.

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

49- Şüphesiz biz, herşeyi bir kaderle yaratmışızdır.

*Bu ve bundan önceki âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: جَاءَ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ يُخَاصِمُونَ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فِي الْقَدَرِ, فَنَزَلَتْ: يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ * إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ.

"Kureyş müşrikleri gelip Resulullah ile kader hakkında tartıştılar. Bunun üzerine: "O gün onlar cehennemin ateşine yüzüstü sürüklenirler ve onlara "Tadın cehennem ateşinin dokunuşunu denir. Şüphesiz biz herşeyi bir kaderle yaratmışızdır." âyetleri nâzil oldu. [15]

Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir:"Ben, Allahın kitabında, kaderi inkar ettiklerinden dolayı "Yüzüstü ateşe sürüklenecek ve kendilerine "Tadın cehennem ateşinin dokunuşunu" denilecek bir kavim buluyorum. Ben şu anda onları göremiyorum. Bilmiyorum ki bunlar, bizden önce geçen insanlar arasında mı var idiler yoksa daha sonra gelecek olanlar içinden mi çıkacaklar?"

Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle demiştir: "Allah teala bütün yaratıkları bir kaderle yaratmıştır. Onların işleyecekleri hayır ve şerri de kadere göre yaratmıştır. Hayırların en hayırlısı mes'ud olmaktır. (Cennetlik olmaktır) Şerlerin en şerlisi de bedbahtlıktır. (Cehennemlik olmaktır.)

15- Müslim, K.el-Kader, bab:19, Hadis no: 2656 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure:54, bab: 6, Hadis no: 3290

Ehl-i sünnet, kaderin varlığını ve ona iman etmenin zaruri olduğunu söylemiş ve delil olarak bu âyet-i kerimeyi ve buna benzeyen şu âyetleri ayrıca Resulullahtan rivayet edilen şu sahih hadisleri delil göstermişlerdir. "O Allah ki göklerin ve yerin mülkü ancak onundur. O hiçbir çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı yoktur. O, herşeyi yaratıp belli bir nizama koymuş, geçmişini geleceğini takdir etmiştir." (16) "O, herşeyi bir ölçüye göre takdir etti. Doğru yolu gösterdi." (17)

Abdullah b. Ömer, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ. حَتَّى الْعَجْزُ وَالْكَيْسُ أَوِ الْكَيْسُ وَالْعَجْزُ».

"Herşey kadere göredir. Hatta âcizlik ve zindelik te." (18)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ، كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) يَوْماً، فَقَالَ: يَا غُلَامُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ رُفِعَتِ الأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ.

16- Furkan Suresi, 25/2
17- A'lâ Suresi, 87/3
18- Müslim, K.el-Kader, bab: 18, Hadis no:2655

"Bir gün ben Resulullahın arkasında bulunuyordum. Resulullah bana: "Ey genç ben sana birkaç kelime öğreteceğim: Sen Allahı koru o da seni koru 18- Sen Allahı koru onu yanında bulursun. Birşey istediğinde Allahtan iste. Yardımına çağırdığında Allahı çağır. İyi bil ki bütün ümmet sana bir fayda sağlamak için bir araya gelecek olsa, Allahın senin için yazdığının dışında hiçbir fayda sağlayamazlar.. Yine bütün ümmet sana zarar vermek için bir araya gelecek olsa Allahın, senin aleyhine yazdğı zarar dışında sana hiçbir zarar veremezler. Kalemler kaldırılmış, sahifeler kurulmuştur." (19)

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيْـرَةَ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «الْمُؤْمِنُ الْقَوِىُّ خَيْـرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِى كُلٍّ خَيْـرٌ. احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللهِ وَلاَ تَعْـجَزْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَىْءٌ فَلاَ تَقُلْ: لَوْ أَنِّـى فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَـذَا وَلَكِنْ قُلْ: قَدَرُ اللهِ. وَمَا شَاءَ فَعَلَ فَـإِنَ لَوْ تَفْتَـحُ عَمَلَ الشَّيْـطَانِ.

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:"Kuvvetli mümin daha hayırlı ve Allaha zayıf müminde daha sevimlidir. Hepsinde de hayır vardır. Sen, sana fayda verecek şeyleri şiddetle iste. Allahtan yardım dile. Âcizliğe düşme. Sana birşey isabet ettiğinde:"Eğer ben şöyle yapsaydım bu iş böyle olurdu." deme. Fakat: "Bu Allahın kaderidir. O neyi dilerse onu yapar." de. Zira "Eğer şöyle olsaydı.3 sözü, şeytanın vesvesesine yol açar. (20)

Abdullah b. Ömer, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن ابن عمـر، عن النبى (ﷺ) قَالَ: القَدَرِيَّةُ مَـجوس هذه الأُمة: إِنْ مَـرِضُوا فَلاَ تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتوا فلا تشهدوهم.

19- Tirmizî, K.el-Kıyame, bab: 59, Hadis no: 2516 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.293
20-Muslim, K el-Kader, bab: 34 Hadis No: 2664/ İbn-i Mace, K- ez,Zühd, bab: 14 Hadis No 4168

"Kaderi inka redenler bu ümmetin mecusileridir. Hasta olduklarında onları ziyaret etmeyin. Öldüklerinde cenazelerinde bulunmayın." (21)

Huzeyfetül Yeman da Resulullahın şöyle buyurduğunu söylüyor:

عن حذيفة ، قال: قال رسول الله (ﷺ) : «لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوس هذه الأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا قدر، مَنْ مَاتَ منهم فلا تشهدوا جنازته، ومن مرض منهم فلا تعودوهم، وهم شيعة الدجال، وحَقٌّ عَلَى اللهِ أن يلحقهم بالدجال».

"Her ümmetin mecusisi vardır. Bu ümmetin mecusileri de "Kader yoktur." diyenlerdir. Onlardan kim ölürse cenazesinde bulunmayın. Kim hasta olursa ziyaret etmeyin. Onlar, Deccal'ın taraftarlarıdır. Allahın, bunları Deccal'a kavuşturması haktır." (22)

عن عمر ابن الخطاب، عن النبى (ﷺ) قال: «لا تجالسوا أهلَ القدرِ، ولا تفاتحوهم».

Ömer b. el-Hattab, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Siz, kaderi inkar edenlerle oturup kalkmayın ve onlara söz açmayın." (23)

Abdullah b. Ömer diyor ki:

ثُمَّ قَالَ: حَدَّثَنِى أَبِى عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ

21- Ebu Davud, K.es-Sünne, bab: 14, Hadis no: 4691
22- Ebu Davud, K.es-Sünne, bab: 14, Hadis no: 4692
23- Ebu Davud, K.es-Sünne, bab: 14, Hadis no: 4710

الشَّعْرِ، لاَ يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ وَلاَ يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ
(ﷺ) فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ وَقَالَ: يَا
مُحَمَّدُ! أَخْبِرْنِي عَنِ الإِسْلاَمِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «الإِسْلاَمُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ
لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ
وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلاً» قَالَ صَدَقْتَ. قَالَ
فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الإِيمَانِ قَالَ «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ
وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» قَالَ
صَدَقْتَ

"Babam Ömer b. el-Hattab dedi ki: "Bir gün biz Resulullahın yanında iken, elbisesi çok beyaz, saçları simsiyah bir adam çıkageldi. Üzerinde yolculuk eseri yoktu. Aramızda onu tanıyan da yoktu. Gelip Resulullahın önüne oturdu. Dizlerini onun dizlerine dayadı ve ellerini de (kendi) dizlerinin üzerine koydu ve şöyle dedi:

"-Ey Muhammed, söyle bana İslam nedir?

-İslam, Allahtan başka hiçbir ilah olmadığına ve Muhammed'in, onun peygamberi olduğuna şehadet etmen, namazı kılman, zekatı vermen, Ramazanda oruç tutman, oraya gitmeye gücün yetiyorsa Kâbe'yi Hac etmendir.

-Doğru söyledin." dedi. Hz. Ömer diyor ki: "Biz ona hayret ettik. Zira o hem soruyor hem de tasdik ediyordu. (Sorularına devamla şöyle dedi):

-Söyle bana iman nedir?

-İman, Allaha, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve hayırı ve şerri ile kadere iman etmendir.

-Doğru söyledin. (24)

Hz. Ali (r.a.) diyor ki:

24- Müslim, K.el-iman, bab: 1, Hadis no: 8

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : لاَ يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعٍ :
يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنِّي مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ ، وَيُؤْمِنُ بِالْمَوْتِ
وَبِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَيُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ.

"Resulllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir kul şu dört şeye iman etmedikçe mümin olamaz: Allahtan başka ilah olmadığına, ben Muhammed'in, Allahın peygamberi olduğuna ve beni hak olarak gönderdiğine şehadet getirerek iman etmesi, ölüme ve ölümden sonra dirilmeye iman etmesi, bir de kadere iman etmesidir. (25)

وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾

50- Bizim emrimiz sadece bir defadır ve göz kırpması gibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, herhangi bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece bir defa emir vereceğini ve emrinin, göz kırpması kadar kısa bir zamanda yerine geleceğini beyan etmektedir.

Allah teala, yaratıkları hakkında kendi takdirinin geçerli olduğunu beyan ettikten sonra bu âyette de sadece kendi emrinin geçerli olduğunu bildirmektedir.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾

51- Şüphesiz biz, geçmişte sizin benzerlerinizi helak ettik. Hiç düşünen var mı?

Ey Kureyş müşrikleri, biz,geçmiş ümmetlerden sizin gibi, Allahı inkar eden ve peygamberlerini yalanlayan benzerlerinizi helak ettik. Hiç ondan öğüt alıp yaptıklarından vazgeçen biri var mı?

25- Tirmizi, K.el-Kader, bab: 10, Hadis no: 2145

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

52- Dünyada yaptıkları herşey amel defterlerinde kayıtlıdır.

Sizden önce geçen benzeriniz kâfirlerin işledikleri her amel, onları yazan melekler tarafından yazılmşı ve amel defterlerinde tesbit edilmiştir.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

53- Küçük büyük hepsi satır satır yazılmıştır.

Büyük küçük herşey satırlarda yazılmış ve muhafaza edilmiştir.

*Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Yeryüzünde hiçbir canlı varlık yoktur ki, rızkı Allaha ait olmasın. Allah, her canlının, hayattayken yerleştiği, ölümden sonra da konulduğu yeri bilir. Herşey apaçık bir kitapta kayıtlıdır." (26) "Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı varlık ve iki kanadıyla uçan bir kuş yoktur ki sizin gibi birer topluluk olmasınlar. Biz, kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar, hesap için rablerinin huzurunda toplanacaklardır." (27)

Peygamber efendimiz, büyük küçük bütün günahların amel defterlerinde tesbit edildiği hususunda buyuruyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «يَا عَائِشَةُ! إِيَّاكِ وَمُحَقَّرَاتِ الأَعْمَالِ . فَإِنَّ لَهَا مِنَ اللهِ طَالِباً.

"Ey Aişe sakın sen, küçük günahlardan sayılan amelleri işleme. Zira onların Allah tarafından izleyenler vardır." (28)

26- Hud Suresi, âyet: 11/6

27- En am suresi, 6/38

28- İbn- i Mace, K. es, Zühd, bab: 29 Hadis No 4243

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾

54- Şüphesiz müttakiler, cennetlerde, ırmakların başındadırlar.

Şüphesiz ki Allahın emrini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkan takva sahipleri, kıyamet gününde cennetlerde ve nehirlerin başlarında yaşayacaklardır.

*Bu âyet-i kerimeyi: "Şüphesiz ki takva sahipleri kıyamet gününde bolluk ve aydınlık içinde yaşayacaklardır." şeklinde izah edenler de vardır.

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

55- Mutlak kudret sahibi hükümdarın katında, razı olunacak bir mecliste otururlar.

Takva sahipleri, kıyamet gününde, mülkün sahibi ve mutlak kudrete malik olan Allahın nezdinde, razı edilecekleri ciddi bir mecliste oturacaklardır.

RAHMAN SURESİ

Rahman suresi Mekke'de nâzil olmuştur, yetmiş sekiz âyettir.

Bu mübarek sure de diğer Mekki sureler gibi hikmetlerle doludur. Sure-i celile, Rahman olan Allah tealanın insanı yaratıp ona Kur'anı ve beyanı öğrettiğini açıklayarak başlıyor. Kainatın düzen ve ahvalinden haber veren, onun tam bir ahenk içerisinde var edildiğini beyan eden âyet-i kerimeler, insanların da ölçü ve tartıda adaletli olmalarını emretmektedir.

Doğunun ve batının, yani bütün âlemlerini rabbi olan Allahın, sayılamayacak kadar çok olan nimetlerinden bir kısmı zikredilmekte ve insanların, bu nimetlerin Allah tarafından var edildiğinin şuuru içinde olmaları istenerek zaman zaman "O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?" diye sorulmaktadır.

Böylece Allahın, namütenahi olan nimetlerine dikkat çekilmekte ve bu nimetleri insanlara bahşeden azamet ve ikram sahibi olan Allah tealanın yüceliği beyan edilmekte ve sure-i celile bu âyetlerle sona ermektedir.

SURENİN FAZİLETİ

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِم
سُورَةَ الرَّحْمٰنِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا فَسَكَتُوا ، فَقَالَ: لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ

لَيْلَةَ الْجِنِّ فَكَانُوا أَحْسَنَ مَرْدُوداً مِنْكُمْ كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ (فَبِأَيِّ آلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) قَالُوا: لاَ بِشَيْءٍ مِنْ نِعَمِكَ رَبَّنَا نُكَذِّبُ فَلَكَ الْحَمْدُ.

"Resulullah birgün çıkıp sahabilerinin yanına gitti. Onlara, Rahman suresini başından sonuna kadar okudu. Onlar hiç ses çıkarmadılar. Bunun üzerine Resulullah: "Cinlerle karşılaştığım gece bu sureyi onlara okumuştum. Onlar sizden daha iyi karşılık veriyorlardı. Ben, her "O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?" âyetini okuduğumda onlar "Rabbimiz, biz senin nimetlerinden hiçbirini yalanlamıyoruz, sana hamdolsun." diyorlardı." buyurdu.(1)

1- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 55, bab: 1, Hadis no: 3291

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

اَلرَّحْمٰنُۙ ﴿١﴾

عَلَّمَ الْقُرْاٰنَۜ ﴿٢﴾

خَلَقَ الْاِنْسَانَۙ ﴿٣﴾

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

1-4- Rahman olan Allah, Kur'anı öğretti. İnsanı yarattı ve ona beyanı öğretti.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, yaratıklarına olan lütuf ve ihsanını beyan ediyor. Bu lütuflardan birinin de, insanlara Kur'anı öğretmesi ve onlara, din ve dünyaları için gerekli olan açıklamaları yapması olduğunu haber vermektedir.

Âyette geçen "İnsan" kelimesinden maksat, Katade'ye göre Hz. Âdem'dir. Zira insanların babası O'dur. Diğer bazı âlimlere göre ise maksat, bütün insanlıktır. Burada kelime tekil olarak zikredilmişse de maksat, bütün insanlardır.

Âyet-i kerimede Allah tealanın, insanlara beyanı öğrettiği zikredilmektedir. Katade'ye göre bu ifadeden maksat, dünya ve âhiretin, helal ve haramın öğretilmesidir. Allah teala bunları kullarına öğretmiştir ki âhirette onları bu öğrettiklerinden dolayı hesaba çeksin.

İbn-i Zeyd'e göre ise buradaki "Beyan"dan maksat, "Konuşmak"tır. Allah, insanlara, bütün düşünce ve ihtiyaçlarını arzetmeleri için konuşmayı öğretmiştir. Bu, insanlar için büyük bir lütuftur.

Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesine bakarak buradaki "Beyan"dan maksadın, helal, haram, geçim ve konuşma gibi insanın ihtiyacı olan bütün şeyleri açıklamak olduğunu söylemiştir. Buna göre Allah teala, insana, açıklanması zaruri olan bütün şeyleri açıklamış ve öğretmiştir.

ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝٥

5- Güneş de ay da bir hesaba göre hareket ederler.

*Abdullah b. Abbas, Katade ve Ebu Mâlik bu âyet-i kerimeyi mealde verildiği şekilde izah ederlerken İbn-i Zeyd şöyle izah etmiştir: "Zamanların hesabı, ay ve güneş vasıtası ile yapılır. Şayet gece ve gündüz olmasaydı insanlar, zamanı nasıl hesaplayacaklarını bilemezlerdi."

Dehhak ise: "Ay ve güneş kadere göre hareket ederler." şeklinde izah etmiş Mücahid de: "Ay ve güneş, değirmenin "İğ"i gibi belli bir eksen etrafında dönerler." diye izah etmiştir.

Taberi: "Güneş ve ay, belli bir hesaba ve konaklara göre hareket ederler." şeklindeki izahı tercih etmiştir.

وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝٦

6- Sapsız bitkiler de, ağaçlar da hep secde ederler.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Sapsız bitkiler" diye tercüme edilen (نجم) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Süddi ve Süfyan es-Sevri tarafından bu şekilde izah edilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid, Katade ve Hasan-ı Basri'ye göre ise buradaki (نجم) kelimesinden maksat "Yıldızlar"dır. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Yıldızlar ve ağaçlar Allaha secde ederler."

Taberi: "Göklerde ve yerde olanlar, ister istemez Allaha secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam (Allaha secde ederler)" (2) âyetine dayanarak ot ve ağaçların secde etmelerinden maksadın, gölgelerinin secde etmesi olduğunu söylemiştir.

2- Ra'd Suresi, 13/15

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾

7- Göğü o yükseltti, ölçüyü o koydu.

Göğü, yeryüzünden, rahman olan Allah yükseltti ve yeryüzünde yarattıkları için hak ve adalet sistemini koydu.

أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾

8- Tartıda sınırı aşmayın.

Bir şeyler ölçüp tartarken kimseye zulmetmeyin, ölçüp tarttığınız şeyleri eksik yapmayın.

*Abdullah b. Abbas, Medine'nin çarşısında gezer oradaki tüccarlara şöyle derdi: "Ey azatlı köleler topluluğu, sizin emrinize iki şey verilmiştir ki, sizden öncekiler bu iki şey yüzünden helak edilmişlerdir. Bunlar, ölçü ve tartılardır."

وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾

9- Tartmayı adaletle yapın. Tartıda noksanlık yapmayın.

Eşyayı tartarken doğru tartın. Tarttığınız şeyleri eksilterek insanların haklarını yemeyin.

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾

10- Allah, yeryüzünü ise canlı varlıklar için yaratmıştır.

Allah, gökleri yükselttiği gibi yeri de canlı varlıklar için aşağıda yarattı.

*"Canlı varlıklar." diye tercüme edilen (الأنام) kelimesi, abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre "Mahlukat" demektir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise (الأنام) "Ruh sahibi varlıklar" anlamına gelmektedir. Hasan-ı Basrî'ye göre ise kelimenin manası, "Yaratıklardan cin ve insan" demektir.

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾

11-12- Orada meyveler, salkımlı hurma ağaçları, kabuklu taneler ve güzel kokulu bitkiler vardır.

Yeryüzünde çeşitli meyveler, ağacının üzerinde lif, kabuk ve kapçıklar ve tomurcuklarla muhafaza edilmiş hurmalar, kabuklu ve kapçıklı taneler ve güzel kokulu bitkiler vardır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Salkımlı" diye tercüme edilen (الأكمام) kelimesi (كم) kelimesinin çoğuludur. Bu kelimenin anlamı "Tomurcuğu, çiçeği ve hurmayı örten kabuk" demektir. Bu nedenle müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Hasan-ı Basrî ve Katade'ye göre bu kelimenin manası "Lifleriyle örtünen hurmalar" demektir. Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bunun manası "Kabuklarla kurumuş hurma" demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise bundan maksat, "Kapçığında kurumuş hurma" demektir.

Taberi âyetin geneline bakarak, hurmanın lifli ve kapçıklı olduğunu, bunların herbiriyle hurmanın örtünüp korunduğunu söylemenin daha doğru olacağını izah etmiştir.

Âyet-i kerimede,tanelerin kabuklu olduğu beyan edilmektedir. "Kabuklu" diye tercüme edilen (ذو العصف) ifadesi de çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre (عصف) kelimesinden maksat "Saman" "Kabuk" ve "Kuru yaprak"tır. Mücahid ise bundan maksadın "Yaprak" olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimenin anlamı "Ekin" demektir. Dehhak'tan nakledilen bir başka görüşe göre ise bu keli-

menin manası "Arpa ve buğday" demektir. Said b. Cübeyr ise bu kelimeden maksadın, "Yaş otlar" demek olduğunu söylemiştir.

Âyette geçen ve "Güzel kokulu bitkiler" diye tercüme edilen (ٱلرَّيْحَانُ) kelimesi de çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhak'tan nakledilen birg örüşe göre (رَيْحَانٌ)dan maksat, "Rızık ve yiyecek"tir. İkrime, Abdullah b. Abbas'ın "Kur'anda bulunan her (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksat rızıktır." dediğini nakletmiştir.

Hasan-ı Basrî ve İbn-i Zeyd'e göre ve Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen diğer bir görüşe göre (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksat "Yeşil ekin" demektir.

Said b. Cübeyr'e göre ise (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksat, "Sapı bulunan otlar"dır.

Taberi (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksadın "Rızık" olduğunu, "Rızık"tan maksadın da "Yenilen taneler" olduğunu söylemenin daha doğru olacağını izah etmiştir. "Zira âyetin başında, kabuklu tanelerden bahsedilmiştir. Sonunda gelen (رَيْحَانٌ) kelimesini de, yenilmeye müsait olan ve bize rızık olarak verilen taneler şeklinde izah etmek, âyetin baş tarafına daha uygun düşmektedir." demiştir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

13- O halde (ey insanlar ve cinler) rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

*Abdullah b. Abbas, "O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız? âyetini okuduğu zaman şöyle derdi: "Ey rabbimiz, hiçbirini yalanlamıyoruz."

Hasan-ı Basrî, Abdullah b. Abbas ve Katade, âyetteki (آلَاءِ) kelimesini "Nimetler" manasına yorumlamışlardır. İbn-i Zeyd ise (آلَاءِ) kelimesinden maksadın "Kudret" olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey insanlar ve cinler, sizi şöyle ve şöyle yaratan rabbinizin kudretinin hangisini yalanlarsınız?"

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾

14- Allah insanı, vurulduğunda testi gibi ses çıkaran kuru bir balçıktan yarattı.

Allah, insanlığın atası olan Âdem'i, pişirilmiş ve vurulduğunda ses çıkaran kuru balçıktan yarattı. İnsan, pişirilmediği halde vurulduğunda ses çıkaran kuru bir balçıktan yaratılmıştır. Bu itibarla pişirilmiş testilere benzetilmiştir.

*Dehhak bu hususta Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir. "Allah, Âdem'i, kokmuş, siyah bir çamur olduktan sonra özlü bir hale gelen bir balçıktan yaratılmıştır. Daha önce toprak iken sonra kokmuş bir çamur haline getirilmişti. Allah Âdem'i balçıktan bizzat kendisi yarattı. Âdem kırk gün, bir ceset olarak yaratıldığı yerde kaldı. İblis onun yanına geliyor, ona ayağıyla vuruyordu. Âdem'in vücudu ise ses çıkarıyordu. İşte Allah tealanın "Testi gibi" buyurmasından maksat budur. Yani, vurulduğunda ses çıkaran içi boş bir cisimdi.

وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ﴿١٥﴾

15- Cinleri de dumansı saf ateşten yarattı.

Allah, cinleri de, çeşitli renkler çıkararak yanan dumansız halis ateşten yarattı.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Dumansız saf ateş" diye tercüme edilen (مَارِج) kelimesinin aslı, "Birbirine karışık şeyler" demektir. Burada birbirine karışanlardan maksat, ateşin alevinde görülen çeşitli renklerdir. Dumansız alevlerde bu gibi renkler görülür.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ ، وَخُلِقَ

الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ».

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Melekler nurdan yaratılmışlardır. Cinler ise dumansız renkli alevden. Âdem de, rabbinizin size anlattığı şekilde yaratılmıştır.." (3)

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

16- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Ey cinler ve insanlar, rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız? İnsanın atası Âdem'i topraktan yaratıp yeryüzünde halife kılmasını mı? Yoksa insanların gözüne görünmeyen cinleri, halis ateşten yaratmasını mı?

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

17- O, iki doğunun ve iki batının rabbidir.

*Âyette zikredilen iki doğu'dan maksat, güneşin yaz ve kış mevsimlerindeki doğuş ve batış yerleridir. Zira bu iki mevsimde güneşin hem doğuş yeri hem de batış yeri birbirinden farklıdır.

Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Abdullah b. Ebza, güneşin, yılın her gününde farklı bir yerden doğup farklı bir yerden battığını söylemiştir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾

3- Müslim, K.ez-Zühd, bab: 60, Hadis no: 2996 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.153

18- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, güneşi sizlere hem yazın hem de kışın hizmetçi kılan ve güneş vasıtası ile dünyevi işlerinizi gördüren rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

19-20- Allah, birbiriyle karşılaşan iki denizi salıverdi. Aralarında engel olduğu için birbirlerine karışmazlar.

*Abdullah b. Ebza, Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'a göre, âyette zikredilen iki denizden maksat, göklerdeki denizle yerdeki denizdir. Bunlar, her yıl bir kere karşılaşırlar.

Taberi bu görüşü tercih etmiş ve şunları söylemiştir: "Allah teala: "O iki denizden inci ve mercan çıkar" buyurmuştur. İnci ve mercanın, yeryüzündeki denizlerden çıkarılan sedeflerin içinde bulunduğu, bu sedeflerin de gökten düşen yağmur taneleriyle oluştuğu bilinmektedir. Bu itibarla burada ifade edilen, birbiriyle karşılaşan denizler, gökteki denizle yerdeki denizdir."

Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre ise burada zikredilen "iki deniz"den maksat, Akdenizle Basra Körfezidir.

Allah teala âyette, denizler için: "Aralarında engel vardır, birbirlerine karışmazlar." buyurmaktadır. Burada zikredilen "Engel"den maksat, adalar,kara, yeryüzü ve iki şeyin birbirine karışmasını önleyen herhangi bir engeldir. "Birbirlerine karışmazlar" ifadesinden maksat ise, Abdullah b. Ebza, Mücahid ve Katade'ye göre "Bunlardan herhangi birinin taşıp diğerine karışmamasıdır." Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise, bunlardan herbirinin, taşarak karayı basmamalarıdır. İbn-i Zeyd'e göre ise, bunlardan herhangi birinin, Allahın koyduğu sınırı aşarak diğeri ile karışmamasıdır. Taberi, âyetin, umum ifadesinin bu izahların kapsadığını söylemiştir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾

21- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Ey insanlar ve cinler, iki denizi birbirine salıverip onların birbiriyle karışmasını engelleyen rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾

22- O iki denizden inci ve mercan çıkar.

*Müfessirler, "İnci" ve "Mercan" diye tercüme edilen (اللؤلؤ) ve (المرجان) kelimelerini farklı şekillerde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre (اللؤلؤ) "Büyük inci" (المرجان) ise küçük incilerdir.

Mürre, Mücahid ve İbn-i Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu izahın aksini beyan etmektedir. Yani, (اللؤلؤ) "Küçük inci" (المرجان) ise büyük incidir.

Mürre'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise (المرجان) incilerin güzel olanlarıdır.

Abdullah b. Mes'ud (المرجان)nın taş olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Abbas, incilerin oluşumu hakkında şunları söylemiştir: "Gökten yağmur inerken sedefler ağızlarını açarlar, içlerine giren yağmur tanelerinden inci meydana gelir."

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾

23- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, içinden çeşitli süs eşyaları çıkardığınız denizleri sizin hizmetinize sunan rabbinizin nimetlerindenhangisini yalanlarsınız?

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

24- Denizde dağlar gibi yükselip seyreden gemiler onundur.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, beldeden beldeye, bölgeden bölgeye ve kıtadan kıtaya seyredip giden, içlerinde insanları ve onların muhtaç oldukları çeşitli şeyleri taşıyan gemilerin, ancak kendi emriyle seyrettiklerini ve bunların, insanların hizmetine sunulan nimetlerden olduklarını bildirmektedir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

25- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin hizmetinize verdiği dağlar misali gemiler gibi nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾

وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾

26-27- Yeryüzünde bulunan herşey fanidir. Baki olan sadece "Azamet" ve "İkram" sahibi rabbindir.

28- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Yeryüzünde bulunan insan ve cin gibi ne varsa hepsi yok olacak, Ey Muhammed, geriye sadece azamet ve ikram sahibi olan rabbinin zatı kalacaktır. O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin nimetlerinden hangisini inkar edersiniz?

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

29- Göklerde ve yerde bulunan herkes, ihtiyacını ondan ister. O her gün bir iştedir.

Göklerde ve yerde bulunan melekler, insanlar, cinler ve diğer bütün varlıklar, muhtaç oldukları şeyleri Allahtan isterler. Onların hiçbiri Allaha muhtaç olmaktan beri olamaz. Allah, yarattıklarını her an sevk ve idare etmekte ve onlar üzerinde tasarrufta bulunmaktadır. Cansızlara hayat verir, onları öldürür. Küçükleri büyütür, büyükleri ihtiyarlatır.

*Ebudderda, âyetin "O her gün bir iştedir." bölümünü şu şekilde izah etmiştir:

وَقَالَ اَبُــو الدَّرْدَاءِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ يَغْفِــرُ ذَنْبـاً وَيَكْشِفُ كَرْباً وَيَرْفَـعُ قَوْماً وَيَضَعُ آخَرِين.

Allah, günahları affeder, sıkıntıları giderir, bir topluluğu yükseltip başka bir topluluğu alçaltır." (4)

Taberi, Ebudderda'nın söylediği bu sözü, Abdullah b. Ezdi'nin, Resulullahtan rivayet ettiğini söylemiştir.

Ubeyd b. Umeyr ve Mücahid, âyetin bu bölümünü şu şekilde izah etmişlerdir; Allah, dua edenlerin duasını kabul eder, isteyenlere verir. Sıkıntıda olanların sıkıntılarını giderir, hastalara şifa verir, tevbe edenleri affeder. İşte onun her gün bir işte olmasından maksat budur."

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

30- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, Allahın, sizin işlerinizi sevk ve idare etmesi ve yaratılanların üzerinde devamlı olarak tasarrufta bulunması nimetlerinden hangisini inkar edersiniz?

4- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 55, bab: 1

سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾

31- Ey, günah ağırlığı taşıyan insanlar ve cinler, size de bir vakit ayıracağız. (Yakında sizin hesabınızı göreceğiz.)

*Bu âyet-i kerime, kulları tehdit etmektedir. Manası: Ey insanlar ve cinler, yakında sizi hesaba çekeceğiz. Günah işleyenleri cezalandırılıp itaat edenleri mükafaatlandıracağız." demektir.

Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Bu ifade, Allahın, kullarını tehdidi mahiyetindedir. Zira Allahın hiçbir zaman meşguliyeti yoktur ki, o meşguliyetleri bir tarafa bırakarak kullarını hesaba çekmeye de vakit ayırsın. O, kullarını her zaman hesaba çekebilir.

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾

32- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, Allahın, sizlerden isyan edenleri cezalandırma ve itaatkârları da mükafaatlandırma nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾

33- Ey cinler ve insanlar topluluğu, göklerin ve yerin çevresinden çıkabilirseniz çıkın. Siz buradan çıkamazsınız. Ancak büyük bir kuvvetle çıkabilirsiniz.

*Müfessirler, bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir:

Bazılarına göre bu âyetin ifade ettiği hususlar, cin ve insanlara, kıyamet gününde söylenecek ve onlara şöyle denecektir: "Ey cinler ve insanlar topluluğu, eğer sizler rabbinizi âciz bırakarak göklerin ve yerin çevresinden çıkıp gidebiliyorsanız çıkıp gidin.Fakat sizler buradan çıkıp gidemezsiniz. Ancak rabbiniz tarafından size verilecek bir güç ve kuvvetle gidebilirsiniz."

Bazılarına göre ise: Âyet-i kerimenin ifade ettiği manadan maksat, "Ölümden kaçabilirseniz kaçın" demektir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey cinler ve insanlar topluluğu,, eğer göklerin ve yerin etrafından kaçarak ölümden kurtulabiliyorsanız kaçıp kurtulun. Fakat sizler hiçbir zaman ölümden kaçıp kurtulamazsınız. O sizi mutlaka yakalayacaktır. Sizler, göklerin ve yerin etrafından çıkıp kaçsanız bile, Allahın mülkünün dışına çıkamazsınız. Ölüm sizi orada yakalar."

Abdullah b. Abbas'ın bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah ettiği zikredilmektedir: "Ey cinler ve insanlar topluluğu, eğer sizlerin, göklerde ve yerde olanları bilmeye gücünüz yeterse onları bilin. Sizler onları bilemezsiniz, ancak Allah tarafından bir açıklama ile bilebilirsiniz."

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir izah şeklideşöyledir: "Ey cinler ve insanlar topluluğu, şayet sizler, göklerin ve yerin etrafından çıkıp gidebiliyorsanız çıkıp gidin. Fakat siz, benim mülkümden çıkıp başka bir yere gidemezsiniz. Nereye gitseniz orası benim mülkümdür."

Âyet-i kerimede geçen ve "Büyük bir kuvvet" diye tercüme edilen (سلطان) kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre "Açıklama" Mücahid ve İkrime'ye göre "Delil" Katade'ye göre ise "Mülk"tür. Taberi bu kelimenin "Delil" ve "Açıklama" manasına daha uygun düştüğünü söylemiştir.

فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾

34- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Ey cinler ve insanlar topluluğu, rabbinizin, sizleri kudreti önünde boyun eğdirme bakımından eşit bir şekilde yaratması ve bazı işleri yapabilmeniz için gerekli gücü vermesi nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

35- Ey insanlar ve cinler topluluğu, üzerinize ateşten bir alev ve duman gönderilir de kendinizi kurtaramazsınız.

*Âyette geçen ve "alev" diye tercüme edilen (شُوَاظٌ) kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre "Alev" Mücahid'e göre "Ateşten kopan yeşil alev" Dehhak'a göre ise "Ateşten çıkan duman"dır.

Âyette geçen ve "Duman" diye tercüme edilen (نُحَاسٌ) kelimesinin manası, Abdullah b. Abbas ve Said b. Cübeyr'e göre de "Duman" demektir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid, Katade ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise (نُحَاسٌ) kelimesinden masat, "Tunç"tur. Bu madde, kıyamet gününde eritilerek azap görenlerin başına dökülür.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

36- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey cinler ve insanlar, rabbinizin, sizden suçlu olanları cezalandırması, suçsuz olanları da cezalandırmaması nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾

37- Gök yarılıp gül gibi kızardığı, yağ gibi eridiği zaman,

38- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Kıyamet gününde göğün yarıldığı ve yeşil rengi değişerek kıpkırmızı bir gül rengine döndüğü zaman, ey insanlar ve cinler topluluğu, işte o zaman rabbinizin nimet ve kudretinden hangisini yalanlarsınız?

*Allah teala bu âyette, kıyamet gününde göğün yarılacağını ve renginin değişip kızaracağını ve adeta bir boya veya deri haline geleceğini beyan etmektedir.

Abdullah b. Abbas, Ebu Said, Dehhak ve Katade, "Gül gibi kızardı" diye tercüme edilen (وَرْدَةً) ifadesini, "Kırmızı at gibi" şeklinde izah etmişlerdir. "Yağ gibi eridiği" ifadesinden maksat ise Mücahid ve Dehhak'a göre "Parlak kırmızı yağ renginde" demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise "Kırmızı deri gibi olur" demektir.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾

39- İşte o gün insanlara da cinlere de günahları sorulmayacaktır.

*Kıyamet gününde melekler, suçlulara günahlarının ne olduğunu sormayacaklardır. Onların bir kısmından da diğerlerinin günahlarının ne olduğu sorulmayacaktır. Zira Allah onların günahlarını amel defterlerinde tesbit ettirip muhafaza etmiştir. Bu hususta diğer âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, doğrusu biz seni, bir müjdeci ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Sen, cehennemliklerden sorumlu tutulmayacaksın." (5)

"Karun: "Bu servet bana ancak bende bulunan bir ilim sayesinde verilmiştir." dedi. O, Allahın daha önce gelmiş geçmiş nesiller içerisinde kendinden daha güçlü ve daha fazla mal biriktiren kimseleri helak ettiğini bilmez mi? Suçlulara günahları sorulmaz." (6)

Mücahid bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Melekler, suçluların günahlarının ne olduğunu sormayacaklardır. Zira onlar, günahkarların günahlarının ne olduğunu yüzlerinden anlayacaklardır.

5- Bakara Suresi, 2/119
6- Kasas Suresi, 28/78

Katade ise: "Kendileriyle ahitleştiğiniz ümmetten sayıca daha üstün olan diğer bir ümmetle iyi geçinmek için,yeminlerinizi aldatma vasıtası yaparak, ipliğini sağlam eğirip de sonra onu söküp bozan şaşkın kadın gibi olmayın. Allah sizi bununla imtihan eder. Şüphesiz ki o, kıyamet gününde ihtilaf ettiğiniz şeylerin gerçek yüzünü size açıklayacaktır." "Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat Allah, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola sevkeder. Şüphesiz ki kıyamet gününde yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz." (7) âyetlerini gözönünde bulundurarak bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: "İnsanlara ve cinlere kıyamette önce günahları sorulacak sonra dilleri mühürlenecek konuşturulmayacaklardır. Onların elleri ve ayakları yaptıklarını itiraf edecektir."

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ٤٠

40- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, Allahın,herkesin yaptığı işi amel defterinde tesbit ettirmesi ve ona göre adaletle muamele ederek insanları cezalandırması veya mükafaatlandırması nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ٤١

41- Suçlular simalarından tanınacak, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanacak.

Kıyamet gününde melekler suçluları, yüzlerinin siyahlığı ve gözlerinin maviliğinden tanıyacaklar ve onları perçemlerinden ve ayaklarından yakalayıp cehenneme atacaklardır.

*Kıyamet gününde müminler, abdest azalarının parlaklığı ile tanındıkları gibi kâfirler de yüzlerinin siyahlığı ve gözlerinin maviliği ile tanınacaklardır. Cehennem zebanileri, suçluları perçemlerinden ve ayaklarından yakalayacaklardır.

7- Hicr Suresi, 16/92-93

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Onlar bu şekilde yakalandıktan sonra tandıra konulan odunlar gibi kırılıp cehenneme atılacaklardır.

Dehhak ise diyor ki: "Onların ayakları zincirlerle perçemlerine bağlanacaktır.

Süddi de diyor ki: "Kâfirlerin perçemleriyle ayakları birleştirilip bağlanacak ve bellerinden ip gibi bükülecekleridir."

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾

42- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, Allahın, meleklerine, kâfir ve müminleri simalarından tanıtması gibi nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

43- İşte bu, mücrimlerin yalanladıkları cehennemdir.

Kıyamet gününde simalarından tanınan mücrimlere şöyle denecektir: "İşte mücrimlerin yalanladığı cehennem budur." Bu söz kâfirlere, kınamak ve hakir düşürmek için söylenecektir.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

44- O mücrimler, cehennem ateşiyle kaynar su arasında dolaşır dururlar.

Simalarından tanınıp perçem ve ayaklarından yakalanarak cehenneme atılan suçlular, cehennemin tabakaları ve son derece kaynar suları arasında dolaşır dururlar.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

45- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin, kâfirleri cezalandırması, iman ehline ise ikramda bulunması nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

46- Rabbinin huzurunda durmaktan korkanlar için iki cennet vardır.

Allahın kullarından kim ondan korkar, huzurunda hesaba çekileceğinden sakınır da emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınacak olursa ona iki cennet verilecektir.

*Abdullah b. Abbas, "Rabbinin huzurunda durmaktan korkma"nın, Allaha itaat edip ona karşı çıkmayı terketmekle olacağını söylemiştir.

Mücahid ise: Allahın huzuruna çıkmaktan korkmanın, günah işlemeyi kasdettikten sonra Allahın huzuruna çıkacağını hatırlayarak onu terketmekle olacağını söylemiştir.

Katade ise: Mümin kulun, Allahın huzuruna çıkarılıp hesap vermekten korkmasının, o gün için amel işlemesi ve gece gündüz kulluk etmesiyle olacağını söylemiştir.

Ebudderda diyor ki:

عن أبى الدرداء انه سمع النبى (ﷺ) وهو يقص على المنبر ولمن خاف مقام ربه جنتان فقلت وان زنى وان سرق يا رسول الله فقال رسول الله (ﷺ) الثانية ولمن خاف مقام ربه جنتان فقلت الثانية وان زنى وان سرق يا رسول الله

فقال النبى (ﷺ) الثالثة ولمن خاف مقام ربه جنتان فقلت الثالثة وان زنى وان سرق يا رسول الله قال نعم وان رغم أنف أبى الدرداء.

"Bir gün Resulullah: "Rabbinin huzurunda durmaktan korkanlar için iki cennet vardır." âyetini okudu. Bunun üzerine dedim ki: "Ey Allahın Resulü, böyle bir insan zina etse, hırsızlık yapsa da mı?" Resulullah: "Rabbinin huzurunda durmaktan korkanlar için iki cennet vardır." dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, zina etse, hırsızlık yapsa da mı? "Resulullah yine: "Rabbinin huzurunda durmaktan korkanlar için iki cennet vardır." dedi. Ben de: "Ey Allahın Resulü, o kişi zina etse hırsızlık yapsa da mı?" dedim. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Evet, zina etse hırsızlık yapsa da." (Onun için iki cennet vardır) Ebudderda'nın burnu yere sürünse de." (8)

İbn-i Zeyd, Allahın huzurunda durmaktan maksadın, kıyamet gününde kulların hesap vermek üzere Allahın huzurunda durmaları olduğunu söylemiştir.

Ebu Musa el-Eş'ari, "İki cennet" hakkında Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ اَنْ يَنْظُرُوا اِلَى رَبِّهِمْ اِلاَّ رِدَاءُ الْكِبْرِ عَلَى وَجْهِهِ فِى جَنَّةِ عَدْنٍ

"İki cennet gümüştendir. Kapları ve içlerinde bulunan herşeyleriyle. İki cennet de altındandır. Kapları ve içlerinde bulunan herşeyleriyle. İnsanların Adn cennetlerinde rablerini bizzat görmelerini sadece yüzündeki azamet perdesi gölgeler." (9)

Ebu Musa el-Eş'ari,altından olan iki cennetin Allaha yaklaşan kişilere verileceğini, gümüşten olan iki cennetin ise amel defterleri sağdan verilenlere tahsis edileceğini rivayet etmiştir.

8- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.357

9- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 55, bab: 1

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾

47- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler rabbinizin size âhirette vereceği bu cennet nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

48- Bu iki cennet, rengarenk şeylerle doludur.

*İkrime, âyette zikredilen bu rengarenk şeylerin, ağaç dallarından duvarlar üzerindeki gölgeleri olduğunu, Dehhak bunların çeşitli renklerde meyveler olduğunu, Mücahid bunlardan maksadın, ağaçların dalları olduğunu, Abdullah b. Abbas, bunların, ağaçların dallarının uçları olduğunu, Katade ise bu ifadeden maksadın, bu iki cennetin üstünlüğü ve diğerlerinden genişliği manasına geldiğini söylemişlerdir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾

49- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin sizlerden itaat edecek olanlara verecek olduğu bu nimetlerden hangisini yalanlayabilirsiniz.

فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾

50- Bu iki cennette de akıp giden iki pınar vardır.

Bu iki cennette de, oradaki ağaç ve bitkileri sulayan ve diğer ihtiyaçları karşılayan ve akıp giden iki pınar vardır.

*Hasan-ı Basrî, bu pınarlardan birine "Tesnim" diğerine ise "Selsebil" dendiğini rivayet etmiştir. Tesnim pınarı, Mutaffifin suresinin yirmi yedinci âyetinde, "Selsebil pınarı" ise İnsan suresini on sekizinci âyetinde zikredilmiştir.

Atıyye de bu pınarlardan birinin, bozulmayan sudan oluşan, diğerinin ise içenlere lezzet verenmeşrubattan oluşan sular olduklarını söylemiştir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾

51- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin, size ihsan edeceği bu iki pınar nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾

52- Bu iki cennette her türlü meyveden çift çift vardır.

Bu iki cennette, bildiğiniz ve bilmediğiniz her meyveden çift çift ve çeşit çeşit vardır. Orada gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve bir beşerin hatırına gelmeyen daha nice nimetler vardır.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾

53- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin size cennette verecek olduğu çeşitli nimetlerin hangisini yalanlarsınız?

مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾

54- Allahtan korkanlar orada, astarları kalın ipekten yataklara yaslanırlar. Her iki cennetin de meyveleri onlara yakındır.

*Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Sizlere o cennetteki yatakların astarlarının nasıl olduğu bildirilmiştir. Onların bir de yüzlerinin nasıl olduğu bildirilecek olsaydı kim bilir nasıl bulurdunuz?"

Said b. Cübeyr'e: "O döşeklerin astarları kalın ipektendir. Acaba onların yüzleri nedendir?" diye sorulunca o: "Bunlar, Allah tealanın."Hiç kimse onlar için dünyada yaptıklarının karşılığı olarak, saklanmış, sevindirici şeylerin neler olduğunu bilemez." (10) âyetinde bildirdiklerindendir." demiştir.

Her iki cennetin meyveleri de onları toplayanlar için pek yakındır. Ağaçlara tırmanma zahmetine katlanmazlar. Meyveleri oturdukları yerden dahi toplayabilirler.

Katade bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Meyveye el uzatanın elini ne uzaklık boş çevirir ne de diken."

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾

55- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin size cennette ikram edeceği bu kıymetli yastıklar ve istediğiniz meyveler gibi nimetlerin hangisini yalanlarsınız?

فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٥٦﴾

10- Secde Suresi. 32/1

56- Oralarda gözlerini kocalarından başka kimseye çevirmeyen, kocalarından önce insanlardan ve cinlerden kimsenin kendileriyle münasebette bulunmadığı hanımlar vardır.

Astarları kalın ipekten yapılmış olan o döşeklerde, gözlerini çevirip kocasından başkasına bakmayan, insanlardan ve cinlerden daha önce hiç kimsenin, kendileriyle cinsi münasebette bulunmadığı kadınlar vardır.

*Bir kısım âlimler bu âyet-i kerimeye dayanarak cinlerin müminlerinin de cennete gireceğini söylemişlerdir.

Damre b. Hudeyb'den "Cinler cennete girecekler midir?" diye sorulmuş o da: "Evet, girecekler ve evleneceklerdir. Cinler cinlerle insanlar da insanlarla evleneceklerdir." diye cevap vermiştir.

"Kendileriyle kimsenin münasebette bulunmadığı" diye tercüme edilen (لَمْ يَطْمِثْهُنَّ) ifadesinden maksat, "Bekar kadınlarla cinsi münasebette bulunmaktır." Buna göre âyetin izahı şöyledir: "O döşeklerde bulunan kadınların bakireliğini ne bir insan ne de bir cin gidermiştir."

فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾

57- O halde rabinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, Allahın, sizlerden kendisine itaat edenlere verecek olduğu, bu şekilde kimsenin dokunmadığı eş nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾

58- Sanki o kadınlar birer yakut ve mercandır.

Gözlerini kocalarından başkalarına çevirmeyen o kadınlar, sanki birer yakut ve mercandırlar.Onlar, vücutlarının berraklığı yönünden yakutlara ve beyazlıkları yönünden de mercanlara benzemektedirler.

*Abdullah b. Mes'ud, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: إِنَّ الْمَرْأَةَ مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ لَيُرَى بَيَاضُ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ سَبْعِينَ حُلَّةً حَتَّى يُرَى مُخُّهَا ، وَذَلِكَ بِأَنَّ اللهَ يَقُولُ: كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ، فَأَمَّا الْيَاقُوتُ فَإِنَّهُ حَجَرٌ لَوْ ادْخَلْتَ فِيهِ سِلْكاً ثُمَّ اسْتَصْفَيْتَهُ لَأُرِيتَهُ مِنْ وَرَائِهِ.

"Cennet ehlinden bir kadının bacağının beyazlığı, yetmiş kat elbisesinin altından görünecektir. Öyle ki bacağının içindeki iliği dahi görünecektir." Ravi diyor ki: "Bu hususta Allah teala şöyle buyuruyor: "Sanki o kadınlar birer yakut ve mercandır." Yakut, içine ipliği soktuğunuz ve onu parlattığınız takdirde içinde ipliğin göründüğü parlak bir taştır." (11)

Ebu Said el-Hudri de bu hususta Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْءُ وُجُوهِهِمْ عَلَى مِثْلِ ضَوْءِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَالزُّمْرَةُ الثَّانِيَةُ عَلَى مِثْلِ أَحْسَنِ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ عَلَى كُلِّ زَوْجَةٍ سَبْعُونَ حُلَّةً يُرَى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَائِهَا.

"Kıyamet gününde cennete girecek ilk cemaatin yüzleri, ayın on dördündeki parlaklığı gibi parlak olacaktır. İkinci cemaatin yüzleri ise gökteki en par-

lak yıldızın güzelliği gibi olacaktır.Cennete giren her erkeğe iki hanım verilecek, her hanımın üzerinde de yetmiş kat elbise olacaktır. Kadının bacağının iliği o elbisenin dışından görünecektir." (12)

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ٥٩

59- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, inci ve yakuta benzeyen eşler gibi nimetleri size veren rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ٦٠

60- İyiliğin mükafaatı iyilikten başka nedir?

Allahın huzuruna çıkacağından korkarak dünyadayken güzel amel işleyenin âhiretteki mükafaatı, güzellikten başka bir şey değildir.

*Katade bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Onlar, hayır işledikleri için hayırla mükafaatlandırılacaklardır."

Muhammed b. el-Münkedir ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Kendisine İslam nimeti verdiğim kimseyi ancak cennetle mükafaatlandıracağım."

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ٦١

61- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler, rabbinizin, iyilikte bulunanı iyilikle mükafaatlandırması nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

12- Tirmizi, K. el- Enne bab: 5 Hadis No: 2535

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِۚ ﴿٦٢﴾

62- Bu iki cennetten başka iki cennet daha vardır.

Allahın huzuruna çıkmaktan korkanlara verilecek olan iki cennetin dışında iki cennet daha vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kendi huzuruna çıkacağı günden korkan müminlere dört cennet verileceğini beyan etmektedir.

Peygamber efendimiz bu dört cennetten ikisinin içinde bulunan herşeyiyle gümüşten, ikisinin ise içinde bulunan herşeyiyle altından olduğunu beyan etmiştir." (13)

Ebu Musa el-Eş'ari bu cennetlerden "Altın"dan olanın Allaha yakın olan kullara verileceğini, gümüşten olanın ise amel defterleri sağ taraflarından verilen diğer müminlere verileceğini, gümüşten olanın ise amel defterleri sağ taraflarından verilen diğer müminlere verileceğini söylemiştir.

Abdullah b. Abbas ise burada zikredilen iki cennetin, daha önce zikredilen iki cennetten alt katta olduğunu söylemiştir.

فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۙ ﴿٦٣﴾

63- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, size bu gibi cennet nimetlerini veren rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

مُدْهَٓامَّتَانِۚ ﴿٦٤﴾

13- Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 55, bab: 1

64- Onlar, koyu yeşil cennetlerdir.

O iki cennet, çok yeşil olduklarından adeta siyah gibi görünmektedirler.

*Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Atıyye, Ebu Salih ve Katade o iki cennetin, çokça sulandıklarından dolayı yemyeşil olduklarını söylemişler, Hasan-ı Basri ise yumuşak otlar olduklarını, Mücahid de siyah göründüklerini söylemiştir.

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾

65- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, rabbinizin size verdiği bu gibi yeşil cennet nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِۚ ﴿٦٦﴾

66- O cennetlerde hiç kesilmeden fışkıran iki pınar vardır.

*Bu iki cennette de fışkıran iki pınar vardır. Âyette geçen ve "Fışkıran" diye tercüme edilen (نَضَّاخَتَانِ) kelimesi, İkrime, İbn- i Zeyd ve İbn-i Abbas tarafından "Su fışkıran" diye izah edilmiş Dehhak ise "Su ile dolup taşan, suyu kesilmeyen" şeklinde izah etmiş Said b. Cübeyr de "Su ve meyve fışkıran" diye izah etmiş, Abdullah b. Abbas başka bir görüşte de "Hayır fışkıran" diye izah etmiştir. Taberi birinci görüşün "Pınar" kelimesine daha uygun olması dolayısıyla o görüşü tercih etmiştir.

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾

67- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, rabbinizin size âhirette verecek olduğu, içinden sular fışkıran cennet nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

68- O cennetlerde meyveler, hurma ve nar vardır.

*Âyet-i kerimede, cennette meyvelerin bulunduğu zikredildikten sonra hurma ve nar da ayrıca zikredilmektedir.

Bir kısım müfessirlere göre bunun sebebi, hurma ve narın, meyveden sayılmayışıdır. Diğerlerine göre ise bunlar meyveden sayılmalarına rağmen önemlerine binaen ayrıca zikredilmişlerdir.

Said b. Cübeyr, cennetteki hurma ağaçlarını anlatırken şöyle demiştir: "Oradaki hurma ağaçlarının kökleri ve dalları altından, dallarının destekleri zümrüttendir. Onların yapraklarından cennetliklere elbiseler yapılacak, meyveleri kovalar gibi olacak, sütten daha beyaz, kaymaktan daha yumuşak, baldan daha tatlı olacak, o meyvelerde herhangi bir leke bulunmayacaktır."

Vehb. b. Zimarî ise şöyle demiştir: "Bize ulaştığına göre cennette öyle hurma ağaçları vardır ki, kökleri altından, dallarının destekleri altından, yaprakları dökülmüş olan dalları da altındandır. Yaprakları cennetliklerin elbisesidir. Bu elbiseler insanların hiç görmedikleri en güzel elbiseler olacaklardır. Salkımları altından, gövdeleri altından, hurma kapçıkları da altından olacaktır. Hurmaları tesbihler gibi olacak, süt ve gümüşten daha beyaz, bal ve şekerden daha tatlı, kaymak ve yağdan daha yumuşak olacaktır.

Ebu Said el-Hudri, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ben cennete baktım bir de ne göreyim oranın bir narı, sırtına semer vurulmuş bir deve gibidir."

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾

69- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Ey insanlar ve cinler topluluğu, rabbinizin size vereceği bu gibi hurma, nar ve diğer meyve nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

70- O cennetlerde iyi ahlaklı güzel kadınlar vardır.

Zikredilen bu dört cennette, ahlakları iyi ve güzel kadınlar vardır.

*İbn-i Zeyd, bu kadınların, huriler olduklarını söylemiş Abdullah b. Mes'ud ise bunların, kendilerine mahsus çadırlara yerleştirilmiş kadınlar olduklarını söylemiştir. Nitekim daha sonra gelecek olan bir âyette de bu husus izah edilmektedir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾

71- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, rabbinizin size lutfedeceği saliha ve güzel kadın nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

72- Onlar, çadırlardan ayrılmayan iri gözlü hurilerdir.

O kadınlar, kendilerine ait olan evlerinden çıkmayan ve gözlerini kocalarından ayırmayan güzel gözlü hurilerdir.

Âyette geçen ve "İri gözlü" diye tercüme edilen (حُورٌ) kelimesinden maksat, Mücahid'e göre "Beyaz", Dehhak'a göre "Gözleri güzel", Süfyan es-Sevri'ye göre ise "Gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da çok siyah olan" demektir.

Âyette zikredilen ve "Çadırlardan ayrılmayan" diye tercüme edilen (مَقْصُورَاتٌ) kelimesinden maksat ise Mücahid ve Rebi'e göre, "Gözlerini kocalarından ayırmayan" demektir. Ebul Âliye, İbn-i Abbas, Muhammed b. Kâ'b, Dehhak ve Hasan-ı Basri'ye göre "Bulundukları çadırlardan ayrılmayan, yollarda gezip dolaşmayan" demektir.

Taberi, âyetin genel ifadesinin her iki görüşü de kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir.

Âyette zikredilen "Çadırlar"dan maksat, evlerdir. Ancak buradaki evler, içi oyulmuş inci'den yapıldığından çadırlar şeklindedir. Bu hususta Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ «فِي الْجَنَّةِ خَيْمَةٌ مِنْ لُؤْلُؤٍ مُجَوَّفَةٍ عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيلاً. فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ مَا يَرَوْنَ الآخَرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُ».

"Müminin, cennette, içi oyulmuş bir inciden çadırı vardır. Boyu altmış mildir. Her köşesinde müminin aile efradı bulunmaktadır. Bunlar birbirlerini görmezler. Mümin bunları ziyaret eder."(14)

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾

73- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanar ve cinler topluluğu, sizlerden sevap kazananlara bu tür nimetleri ikram eden rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾

14- Müslim, K.el-Cenne, bab: 23. 24, 25, Hadis no: 2838 / Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 55, bab: 2

74- Onlarla daha önce insanlardan ve cinlerden kimse münasebette bulunmamıştır.

75- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

Bu hurilerle daha önce ne insanlar evlenmiştir ne de cinler. Bunlar bakire olarak ilk defa cennetliklerle evleneceklerdir. O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, rabbinizin size vereceği bu nimetlerden hangisini yalanlarsınız?

مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍۚ ﴿٧٦﴾

76- Cennetlikler orada yeşil yastıklara ve son derece güzel işlenmiş duvar halılarına yaslanırlar.

*Âyette zikredilen ve "Yastıklar" diye tercüme edilen (رفرف) kelimesinden maksat, Abdulah b. Abbas, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre "Yatakların üzerine serilen divan örtüleridir."

Hasan-ı Basrî'ye göre ise bu, Medine halkının kullandığı bir halı çeşididir.

Said b. Cübeyr'e göre "Cennet bahçeleri" demektir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise (رفرف) divan örtülerinin ve halıların sarkan kısımlarıdır. Katade'nin Hasan-ı Basri'den naklettiği diğer bir görüşe göre ise (رفرف) divan yastığı demektir.

Âyette zikredilen ve "işlenmiş duvar halısı" diye tercüme edilen (عبقرى) kelimesi ise çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas Katade, Dehhak ve Süddi'ye göre (عبقرى) minder veya koltuk demektir. Mücahid'e göre ise (عبقرى) "İpek kumaş" demektir. Bu kelime Hasan-ı Basri'ye sorulmuş o da bunun, cennet ehlinin halıları olduğunu söylemiştir. Diğer bir rivayette Hasan-ı Basrî ( )nin "Yastık" olduğunu söylemiştir. (عبقرى)nin, cennetliklerin elbisesi olduğunu söyleyenler de vardır.

فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾

77- O halde rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

O halde ey insanlar ve cinler topluluğu, size cennete çeşitli yastık ve sergileri lutfedecek olan rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?

تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِى الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

78- Azamet ve ikram sahibi rabbinin ismi ne yücedir.

Ey Muhammed, yücelik ve ikram sahibi olan rabbinin adını anmak ne kadar büyük bir şeydir.

Resulullah (s.a.v.) namazı bitirip selam verdikten sonra bu âyeti de içine alan şu duayı okurdu: Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: Resulullah namazı bitirip selam verince şunu söyleyecek kadar zamandan fazla oturmazdı: اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَتَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ "Ey Allahım, sen selamsın (Güven sağlayansın) Selam senden beklenir. Ey azamet ve ikram sahibi, sen, yüceler yücesisin."

VAKIA SURESİ

Vakıa suresinin 81. ve 82. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nâzil olmuştur ve doksan altı âyettir.

Bu mübarek sure, gerçekleşmesi mutlak olan bir vakıayı haber vererek başlıyor. Gerçekleşecek olan o büyük olay, kıyamet olayıdır. Sure-i Celile, kıyametin nasıl meydana geleceğini, bir kısım insanların dünyada işlemiş oldukları salih amellerle yüksek derecelere ereceklerini, bir kısım insanların da,işledikleri günahlar sebebiyle alçaltılacaklarını haber vermektedir. Amel defterleri sağ taraflarından verilenlerin mutlu insanlar, sol taraflarından verilenlerin de bedbaht insanlar olacakları beyan edilmektedir.

Sure-i celilede, dünyadaki salih amelleri sebebiyle âhirette nimetlere erişecek olanların mutlu hayatları ve görülmedik nimetlerle taltif edilecekleri uzun uzun anlatılmakta ve yine, dünyada kötü amel işleyenlerin işledikleri günahları sebebiyle cezaya müstahak olacakları ve çok kötü muameleye tabi tutalarak azap çekecekleri beyan edilmektedir. Onların, cehennemde karınlarını zakkum ağacından yiyerek dolduracakları haber verilmektedir.

Sure-i celilede devamla, mahlukatın var edilişi, bitki ve insanların türeyip üremelerinin hep Allahın takdiriyle meydana geldiği beyan edilmekte, insanların bu dünyada faydalandıkları bütün nimetlerin yine Allahın bir lütfu olarak biz kullara sunulduğu haber verilmektedir.

Sure-i celilenin son kısmında, Allah teala, yıldızların mevkilerine yemin ederek, Kur'an-ı Kerimi kendisinin indirdiğini ve onun Levh-i Mahfuzda korunmuş olduğunu ve ona, tertemiz olanlardan başkasının el süremeyeceğini beyan etmektedir.

Sure-i celile, inkarcıların ahvalinin ne olacağını, bu kötü durumdan kurtulmanın tek çaresinin de Allaha teslim olmak olduğunu beyan eden şu âyetlerle sona ermektedir. "Eğer ölen kimse, Allahın rahmetine yaklaştırılanlardan ise,

onun için huzur, güzel rızık ve naim cennetleri vardır." "Eğer amel defteri sağ tarafından verilenlerden ise ona "Selam olsun sana, sen, amel defteri sağ tarafından verilenlerdensin." denir." "Eğer yalanlayan sapıklardan ise onun için kaynar su ile ağırlanmak ve cehenneme atılmak vardır." "İşte kesin gerçek budur." "Öyle ise yüce rabbinin ismini tesbih et." [1]

VAKIA SURESİNİN FAZİLETİ

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ شِبْتَ قَالَ: شَيَّبَتْنِي هُودٌ، وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَ (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) وَ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ).

"Birgün Ebubekir (r.a.) "Ey Allahın Resulü, başına ak düştü." (İhtiyarladın) dedi. Resulullah (s.a.v.) "Beni, Hud, Vâkı,a Mürselat, Amme Yetesâelûn ve İzeşşemsu Kuvviret ihtiyarlattı." buyurdu. (2)

Cabir b. Semüre şöyle demiştir:

سمع جابر بن سمرة يقول كان رسول الله (ﷺ) يصلى الصلوات كنحو من صلاتكم التي تصلون اليوم ولكنه كان يخفف كانت صلاته أخف من صلاتكم وكان يقرأ في الفجر الواقعة ونحوها من السور.

"Resulullah namazlarını, bugün sizin kılmış olduğunuz şekilde kılıyor fakat o, hafifletiyordu. Onun namazı sizin namazlarınızdan daha hafifti. O, sabah namazında Vâkıa ve benzeri sureleri okuyordu." (3)

2- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 56, bab: 6, Hadis no: 3297

3- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.104

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾

لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾

1- Mutlaka kopacak olan kıyamet gerçekleştiği zaman.

2- Onun gerçekleşmesini yalanlayacak hiçbir kimse yoktur.

Sur'a üflendiği zaman kıyamet kopunca artık onu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur. Onu gören herkes onun meydana geldiğine inanmak zorunda kalacak ve onu yalanlama imkanı bulamayacaktır.

خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾

3- O, bir kısım insanları alçaltacak bir kısım insanları da yükseltecektir.

Kıyametin kopması, dünyada üstünlük taslayanlara boyun eğdirip cehennem ateşine sevkedecek ve orada ezilenleri ise yükseltip Allahın rahmetine ve cennetine sevkedecektir.

*Bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah edenler de olmuştur: "Kıyametin kopması sesini alçaltacak ve koptuğunu yakında bulunanlara duyuracak, sesini yükseltecek ve koptuğunu uzakta olanlara duyuracaktır. Böylece kıyametin kopmasını duyma bakımından yakında ve uzakta olanlar arasında fark kalmayacaktır.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾

وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾

فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾

4- Yer, şiddetle sarsıldığı zaman,

5-6- Dağlar ufalanıp uçuşan tozlar haline geldiği zaman.

*Bu âyet-i kerimeler, kıyametin ahvalini bildirmekte ve dağların adeta un haline getirilip savurulacaklarını haber vermektedir.

Âyet-i kerimede "Tozlar" diye tercüme edilen (هَبَاءً) kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Mücahid'e göre "Bir delikten oda içine giren güneş ışınları içerisinde görülen zerreciklerdir." Hz. Ali'ye göre bu, hayvanların yürürken çıkardıkları toz demektir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu, "Kıvılcım" demektir. Katade'ye göre ise "Çer çöp" demektir. Bu izahlara göre kıyamet gününde dağlar, güneş ışınları içindeki zerreler veya yükselen tozlar yahut çıkan kıvılcımlar ya da rüzgarın sağa sola savurduğu çer çöp gibi olacaklardır.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

7- Ve sizler üç sınıfa ayrıldığınız zaman.

*Allah teala, bu âyet-i kerimede insanların kıyamette üç sınıfa ayrılacaklarını beyan etmektedir. Gelecek âyetlerde de belirtileceği gibi bunlardan birincisi, amel defterleri sağlarından verilenlerdir. Bunlar cennetliklerdir. İkincisi ise amel defterleri sollarından verilenlerdir. Bunlar da cehennemliklerdir. Üçüncü sınıf ise Allahın en öne geçirdiği bir guruptur. Bunlar, amel defterleri sağlarından verilenlerden daha üstündürler. Bunların içinde peygamberler, sıddıyklar ve şehitler bulunacaktır.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

8- Amel defterleri sağlarından verilenler. Ne mutlu insanlardır amel defterleri sağlarından verilenler.

Amel defterleri sağ taraflarından verilen bu topluluk, sağ taraftan cennete götürüleceklerdir.

وَاَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ مَٓا اَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ ۙ﴿٩﴾

9- Amel defterleri sollarından verilenler. Ne bedbaht insanlardır amel defterleri sollarından verilenler.

Amel defterleri sol taraflarından verilen bu zümre de sol taraftan cehennem ateşine götürüleceklerdir.

*Muaz b. Cebel diyor ki:

عن معاذ بن جبل ان رسول الله (ﷺ) تلا هذه الآية أصحاب اليمين وأصحاب الشمال فقبض بيديه قبضتين فقال هذه في الجنة ولا أبالى وهذ في النار ولا أبالى.

"Resulullah bu iki âyeti okudu ve iki avucuna bir şeyler doldurdu ve sağ elini göstererek şöyle buyurdu: "İşte bunlar cennettedir. Artık endişem yoktur." Sonra (sol elini göstererek) işte bunlar da cehennemliktir. Artık endişem yoktur." buyurdu. (4)

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ۙ﴿١٠﴾

10- (Dünyada) hayır için önde gidenler (âhirette de) öndedirler.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Önde gidenler"den maksat, İbn-i Sîrîn'e göre, iki kıbleye karşı (Önce Kudüs'e karşı, kıble değiştirildikten sonra da Mekke'ye karşı) namaz kılanlardır.

Osman b. Ebi Sevda'ya göre ise "Önde gidenler"den maksat, camilere önce gidenler ve Allah yolunda cihada önce koşanlardır.

Muhammed b. Kâ'b ve Yakub b. Mücahid'e göre ise "Önde gidenler"den maksat, peygamberlerdir. Süddi'ye göre ise "A'lâ-i İlliyyîn"e yükseltilecek olanlardır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre ise bunlar, Hz. Musa'ya iman etmeye koşan, Yûşâ b. Nûn, Hz. İsa'ya iman etmeye koşan Âl-i Yâsîn, Hz. Muhammed'e iman etmeye koşan Hz. Ali'dir.

Hasan-ı Basrî ve Katade ise âyette zikredilen "Önde gidenler" den maksat, her ümmetin hayıra önce koşanlarıdır.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عن عائشة عن رسول (ﷺ) انه قال أتدرون من السابقون الى ظل الله عز وجل يوم القيامة قالوا الله ورسوله أعلم قال الذين اذا أعطوا الحق قبلوه واذا سئلوه بذلوه وحكموا للناس كحكمهم لأنفسهم.

"Resulullah şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Allahın var ettiği gölgeye koşacak olanlar kimlerdir biliyor musunuz?" Sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Onlar, kendilerine hak verildiğinde kabul ederler. Kendileinden hak istendiğinde onu da verirler. İnsanlara kendi haklarında verdikleri karar gibi hüküm verirler." (5)

أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

11- İşte onlar, Allaha yaklaştırılanlardır.

12- Onlar, naim cennetlerindedirler.

Allah, işte bu hayırda yarışanları kıyamet gününde nimetlerle dolu cennetine koyarak kendisine yaklaştıracaktır.

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾

13-14- Onların çoğu evvelkilerden birazı da sonrakilerdendir.

Hayır için önde giden bu kimseler, öncekilerden büyük bir topluluktan, sonrakilerden de az bir cemaatten oluşacaktır.

*Âyette zikredilen "Evvelkiler" ve "Sonrakiler" ifadelerinden kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredilmiştir.

Mücahid ve Hasan-ı Basrî'ye göre "Evvelkiler"den maksat, "Geçmiş ümmetler" "Sonrakiler"den maksat ise "Hz. Muhammed (s.a.v.)in ümmetidir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Buna göre hayıra koşuşan ve bu sebeple Allaha yaklaştırılıp naim cennetlerine konacak insanların çoğu, geçmiş ümmetlerden, azı ise Muhammed ümmetinden olacaktır.

İbn-i Sîrîn'e ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen ikinci bir görüşe göre burada zikredilen "Evvelkiler" ve "Sonrakiler"den maksat, Muhammed ümmetinin önce geçenleriyle sonra gelenleridir.

عَلَىٰ سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾

مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾

15-16- Onlar, kıymetli şeylerle işlenmiş tahtlara karşılıklı yaslanırlar.

*"Kıymetli şeylerle işlenmiş" diye tercüme edilen (مَوْضُونَةٍ) kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid, İkrime, Said b. Cübeyr, Zeyd b. Eslem, Katade ve Dehhak'a göre "Altın ve benzeri mücevheratla örülmüş" demektir.

Süddi de "Altın ve İnci ile örülmüş" demek olduğunu, İkrime ise "İnci ve yakutlarla örülü" demek olduğunu söylemişlerdir. Bu izaha göre, hayırda önde gidenler âhirette altın ve çeşitli mücevheratlardan örülmüş tahtlar üzerinde karşı karşıya oturacaklardır.

Ali b. Ebi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise (مَوْضُونَةٍ)den maksat "Sıra sıra dizilmiş" demektir.

Bu izaha göre ise hayırda önde gidenler, âhirette sıra sıra dizilmiş tahtlar üzerinde karşı karşıya oturacaklardır.

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾

بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿١٨﴾

لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ ﴿١٩﴾

وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾

وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

17-21- Ölümsüz gençler onların etrafında, bardaklar, ibrikler, baş ağrısı yapmayan ve aklı gidermeyen, cennette akan şaraplardan doldurulmuş kaseler, beğendikleri meyveler ve arzuladıkları kuş etleriyle dolaşırlar.

*Allah teala bu âyetlerde, naim cennetlerinde kendisine yaklaştırdığı hayıra koşan insanlara cennette nasıl ikramlarda bulunacağını beyan ediyor, onların tatlı sular içeceklerini, sevdikleri meyveleri yiyeceklerini ve arzuladıkları kuş etleri yiyeceklerini ve bunları kendilerine sunacak özel hizmetçiler bulunacağını beyan ediyor.

Âyet-i kerimede geçen ve "Ölümsüz gençler" diye tercüme edilen (مُخَلَّدُونَ) kelimesinden maksat, Mücahid'e göre aynı yaşta olan, hiç değişmeyen ve ölmeyen gençler demektir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu ifadeden maksat, "Kulakları küpeli, kolları bilezikli gençler" demektir.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾

كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

22-24- Ayrıca onlar için cennette, işledikleri amellerin mükâfaatı olarak sedef içinde (el değmemiş) inciler misali iri gözlü huriler vardır..

Cennette, bu dünyadayken hayıra koşanlara, gözlerinin beyazı çok beyaz, siyahi da çok siyah olan güzel gözlü huriler vardır. Bu huriler, tenlerinin beyazlığı ve güzelliği bakımından sedefin içindeki inciye benzerler. Bu nimetler onlara, dünyada yaptıkları amellerin karşılığı olarak verilmiştir.

*Âyette zikredilen "Huri" kelimesi, bazı müfessirlere göre, gözünün siyahı çok siyah, beyazı da çok beyaz ve büyük gözlü olan manasınadır.

Bazı müfessirlere göre ise huri kelimesi, "Dünyada yaşamış olan saliha kadınlardır."

Mücahid, "Hurilerin" "Zağferan" denen kokulu ottan yaratıldıklarını söylemiştir. Yine Mücahid, hurilere bu adın verilmesinin sebebinin, kendilerine bakanları hayrete düşürüp şaşkına çevirmeleri olduğunu söylemiştir.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾

إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

25-26- Onlar orada ne boş bir söz ne de insanı günaha sokacak bir şey işitirler. İşittikleri söz sadece, karşılıklı "Selam" "Selam"dır.

Dünyadayken hayıra koşanlar, cennette ne boş ne de çirkin bir söz işitirler. Onlar orada sadece birbirlerini selamlama sözlerini işitirler.

*Allah teala bundan önceki âyetlerde, hayır işlemeye koşuşanlara âhirette ne tür nimetler vereceğini beyan etmiş bundan sonra gelen âyetlerde ise amel defterleri sağlarından verilenlere âhirette verilecek nimetleri zikretmiştir.

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾

فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ ﴿٢٨﴾

وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ ﴿٢٩﴾

وَظِلٍّ مَمْدُودٍ ﴿٣٠﴾

وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ ﴿٣١﴾

وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾

لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾

وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾

27- Amel defterleri sağlarından verilenler, ne mutlu insanlardır amel defterleri sağlarından verilenler.

28- Onlar, dikensiz sedir ağaçları,

29- Meyveleri birbiri üzerine yığılmış muz ağaçları,

30- Uzanmış gölgeler,

31- Çağlayan sular,

32-34- Bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan çok çeşitli meyveler içinde ve kabartılmış yüksek döşekler üzerindedirler.

*"Amel defterleri sağlarından verilenler" diye tercüme edilen (أَصْحَابُ الْيَمِينِ)den maksat, bazı âlimlere göre mealde zikredildiği gibidir. Bazılarına göre ise sağ taraftan cennete götürülenlerdir.

Hz. Ali'den nakledilen bir görüşe göre ise bunlar, müminlerin çocuklarıdır.

Âyette zikredilen ve "Dikensiz" diye tercüme edilen (مَخْضُودٍ) kelimesinden maksat, İkrime, Katade, Ebu el-Ahves ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre "Dikeni koparılmış" demektir. Mücahid, Dehhak ve Said b. Cübeyr'e göre ise: "Meyvelerinin büyüklüğünden dalları eğilmiş" demektir.

Âyet-i kerimede, cennetteki gölgelerin uzun olacağı zikredilmektedir. Ebu Hureyre (r.a.) Resulullahın bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي هُرَيْـــرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ اِنَّ فِي الْجَـنَّـةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِـلِّـهَا مِائَةَ عَامٍ لاَ يَقْطَعُهَا وَاقْـرَؤُا اِنْ شِئْتُـــمْ وَظِلٍّ مَمْدُودٍ.

"Cennette öyle ağaçlar vardır ki, binekli bir insan onun gölgesinde yüz yıl gider de onu bitiremez." Resulllah bu sözlerinden sonra: "Eğer dilerseniz (وَظِلٍّ مَمْدُودٍ) "Uzanmış gölgeler" âyetini okuyun." buyurdu. [6] Bu hadis, Enes b. Mâlik'ten de rivayet edilmiştir. [7] Âyet-i kerimelerde, cennette bitip tükenmeyen ve engellenmeyen meyvelerin bulunduğu zikredilmektedir. Cennetteki meyveler, dünyadaki meyvelerde olduğu gibi bitip tükenmeyecekler, yaz ve kış meyveleri devamlı olarak bulunacaktır. Meyvelerin toplanmasında da, diken, uzaklık vb. engeller bulunmayacaktır.

Âyet-i kerimede, "Ashabul Yemine"e yüksek döşekler serileceği zikredilmektedir. Ebu Said el-Hudri, Resulullahın bu âyet hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ أَبِي سَـعِيدٍ الْـخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَـنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) فِي قَـوْلِهِ: (وَفُرُشٍ

6- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 56, bab: 1
7- Bkz. Tirmizî. K.Tefsir el-Kur'an. Sure: 56. bab: 2. Hadis no: 3293

مَرْفُوعَةٍ) قَالَ ارْتِفَاعُهَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ، وَمَسِيرَةُ مَا بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ

"Döşeklerin yüksekliği yerle gök arası kadardır. Gökle yer arasıdaki mesafe ise beş yüz yıllık mesafe kadardır." (8)

إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً ﴿٣٥﴾

فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾

عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾

لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

35- Biz, cennetteki kadınları yeniden yarattık.

36-38- Ve onları, amel defterleri sağlarından verilenler için bakireler, kocalarına sevimliler ve birbirlerinin akranları kıldık.

*Âyet-i kerimede, cennetteki kadınların yeniden yaratıldıkları zikredilmektedir.

Ebu Ubeyde bu kadınların, daha önce zikredilen huriler olduklarını söylemiş Ahfeş ise bunların, daha önce zikredilen huriler olmadıklarını söylemiştir.

Allah teala bu âyet-i kerimede, kadınları yeniden yaratacağını bildirmektedir. Resulullahın, bu âyet-i kerimenin izahında şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) (إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً) قَالَ: إِنَّ مِنَ الْمُنْشَآتِ الَّتِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزَ عُمْشًا رُمْصًا.

8- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 56, bab: 3, Hadis no: 3294

"Allahın yeniden yaratacağı bu kadınlardan bazıları da dünyada iken gözleri zayıflamış ve çapaklanmış ihtiyar kadınlardır." (9) Bu kadınların, aynı zamanda bakire olacakları da bildirilmektedir.

Ümmü Seleme'nin: "Biz, cennetteki kadınları yeniden yarattık ve onları, amel defterleri sağlarından verilenler için bakireler, kocalarına sevimliler ve birbirlerinin akranları kıldık." âyetlerinin izahını Resulullahtan sorduğu, Resulullahın da ona şu cevabı verdiği rivayet edilmektedir. "Bunlar, dünyada iken gözleri çapaklanmış, saçları ağarmış ihtiyar kadınlardır. Allah bunları, dünyada yaşlandıkları halde âhirette bakire kızlar olarak yaratacaktır."

Âyet-i kerimede, cennetteki kadınların, kocalarına sevimli oldukları zikredilmektedir. Bu sıfat (عُرُبًا) kelimesi ile ifade edilmektedir. Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak ve Ümmü Seleme'den, bu kelimeyi bu şekilde izah ettikleri rivayet edilmiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimenin manası "Kocalarına âşık olan, onları arzulayan, onlara yumuşak davranan." demektir. İkrime'ye göre bu kelimenin manası "Kocalarına naz ve cilve yapan" Zeyd b. Eslem ve oğluna göre ise "Tatlı dilli olan" Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî ve Abdullah b. Ubeydullah'a göre ise bunun manası "Kocalarına karşı istekli kadınlar" demektir. Temim b. Hazlem'e göre ise bu kelimenin manası "Kocalarına iyi kadınlık yapan ve itaatkâr olan iyi kadınlar" demektir.

Âyet-i kerimede, cennetteki kadınların aynı yaşta olacakları zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas, cennetteki kadınların yaşlarının otuz üç olacağını söylemiştir.

Hz. Ali (r.a.) Resulullahın, cennetteki huriler hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

عن علي قال: قال رسول الله (ﷺ) : إن في الجنة لمجتمعا للحور العين
يرفعن بأصوات لم يسمع الخلائق مثلها، قال: يقلن: نحن الخالدات فلا
نبيد ونحن الناعمات فلا نبؤس، ونحن الراضيات فلا نسخط طوبى لمن
كان لنا وكنا له.

9- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 56, bab: 5, Hadis no: 3296

"Cennette hurilerin toplandıkları bir yer vardır. Onlar seslerini yükseltirler. Yaratıklar, onların sesi gibi bir ses işitmemiştir. Onlar şöyle derler: "Biz, ebedi kalanlarız, yok olmayacağız. Biz, yumuşağız, sert olmayız. Biz, razı olanlarız, kızmayız. Ne mutlu o kimselere ki onlar bizim içindir biz de onlar içiniz. (11)

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾

وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

39-40- Amel defterleri sağlarından verilenlerin bir kısmı evvelkilerden bir kısmı da sonrakilerdendir.

Kendilerine zikredilen bu nimetlerin verileceği insanlar, öncekilerden bir topluluk ve sonra gelenlerden bir topluluktur.

*Hasan-ı Basrî buradaki, evvelkilerden maksadın, geçmiş ümmetler olduğunu, "Sonrakilerden" maksadın ise Muhammed ümmeti olduğunu söylemiş, Abdullah b. Abbas ise buradaki evvelkilerin de sonrakilerin her ikisinin de Muhammed ümmetinden olacağını rivayet etmiştir.

Peygamber efendimiz, Muhammed ümmetinin, cennet ehlinin en kalabalık ümmeti olacağını beyan eden hadis-i şerifler irad buyurmuştur.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ ، خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فَأَسْنَدَ ظَهْرَهُ إِلَى قُبَّةِ أَدَمٍ. فَقَالَ «أَلاَ . لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلاَّ نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ . اَللَّهُمَّ! هَلْ بَلَّغْتُ؟ اَللَّهُمَّ! اشْهَدْ! أَتُحِبُّونَ أَنَّكُمْ رُبُعُ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ فَقُلْنَا: نَعَمْ. يَا رَسُولَ اللهِ! فَقَالَ: «أَتُحِبُّونَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟» قَالُوا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «إِنِّي

11- Tirmizî, K.el-Cennet, bab: 24, Hadis no: 2564

لأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ . مَا أَنْتُمْ فِى سِوَاكُمْ مِنَ الأُمَمِ إِلاَّ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِى الثَّوْرِ الأَبْيَضِ. أَوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِى الثَّوْرِ الأَسْوَدِ».

"Bir gün Resulllah bize bir hutbe okudu. O, sırtını deriden yapılma bir çadıra yaslamıştı. Şöyle buyurdu: "Dikkat edin. Cennete ancak müsüman olan bir kişi girebilir. Ey Alllahım, tebliğ ettim mi? Ey Allahım sen şahit ol. Sizler cennetliklerin dörtte biri olmayı ister misiniz?" diye sordu. Yine "Evet ya Resulullah" dedik. Resulullah tekrar: "Ben umarım ki sizler, cennetliklerin yarısı olursunuz. Geçmiş ümmetlere göre sizler, beyaz bir öküzün tüyleri içinde beyaz bir tüy gibisiniz."[12] buyurdu.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن ابن مسعود قال أكثرنا الحديث عند رسول الله (ﷺ) ذات ليلة ثم غدونا اليه فقال عرضت على الأنبياء الليلة باممها فجعل النبى يمر ومعه الثلاثة والنبى ومعه العصابة والى ومعه النفر والنبى ليس معه أحد حتى مر على موسى معه كبكبة من بنى اسرائيل فأعجبونى فقلت من هؤلاء فقيل لى هذا أخوك موسى معه بنوا اسرائيل قال قلت فأين أمتى فقيل لى انظر عن يمينك فنظرت فاذا الظراب قد سد بوجوه الرجال ثم قيل لي انظر عن يسارك فنظرت فاذا الأفق قد سد بوجوه الرجال فقيل لى أرضيت فقلت رضيت يا رب رضيت يا رب قال فقيل لى ان مع هؤلاء سبعين ألفا يدخلون الجنة بغير حساب فقال النبى (ﷺ) فدا لكم أبى وأمى ان استطعتم أن تكونوا من السبعين الألف فافعلوا فان قصرتم فكونوا من أهل الظراب فان قصرتم فكونوا من أهل الأفق فانى قد

12- Müslim, K. el-İman, bab: 378, Hadis No: 221

رأيت ثم ناساً يتهاوشون فقام عكاشة بن محصن فقال ادع الله لى يا رسول
الله أن يجعلنى من السبعين فدعا له فقام رجل آخر فقال ادع الله يا رسول الله
أن يجعلنى منهم فقال قد سبقك بها عكاشة قال ثم تحدثنا فقلنا من ترون
هؤلاء السبعون الألف قوم ولدوا في الاسلام لم يشركوا بالله شيئاً حتى ماتوا
فبلغ ذلك النبى (ﷺ) فقال هم الذين لا يكتوون ولا يسترقون ولا يتطيرون
وعلى ربهم يتوكلون.

"Bir gece Resulullahın yanında uzunca konuştuk. Sabahleyin tekrar ona gittik. Sonra o bize şöyle buyurdu: "Bu gece peygamberler ümmetleriyle birlikte bana gösterildi. Bazı peygamberler yanlarında üç kişi ile bazıları bir toplulukla bazıları tek bir kişiyle bazıları da yanlarında hiçbir kimse olmadığı halde gelip geçtiler. Nihayet yanımdan Musa geçti. Onunla birlikte, İsrailoğullarından birbirlerine kenetlenmiş bir topluluk vardı. Onlar benim hoşuma gitti. "Bunlar kimdir?" diye sordum. Bana: "Bu kardeşin Musa'dır, yanındakiler de İsrailoğulları." dediler. Dedim ki: "Benim ümmetim nerede?" Bana: "Sağ tarafına bak." denildi. Bir de baktım ne göreyim, insanların yüzlerinden tepeler görünmez olmuş. Sonra bana "Sol tarafına bak." denildi. Soluma baktım bir de ne göreyim insanların yüzleri ufukları kaplamış. Sonra bana: "Memnun oldun mu?" denildi. Ben de: "Memnun oldum rabbim, memnun oldum ey rabbim." dedim. Sonra bana: "Bu adamlarla birlikte yetmiş bin kişi hesap sorulmadan cennete girecektir." denildi. Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Resulullah devamla şöyle buyurdu: "Babam anam size feda olsun. Bu yetmiş bin kişinin içinde olabilirseniz olun. Bunlar erişemezseniz tepelerin adamlarından olun. (Bu tepeleri dolduranadamlara olun) Bunlara da yetişemezseniz ufukların adamlarından olun. Zira ben bunların dışında, birbirine giren insanlar gördüm." Bunun üzerine Ukkaşe b. Mihsan ayağa kalktı ve "Ey Allahın Resulü, Allaha dua et beni de onlardan eylesin." dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Bu hususta Ukkaşe seni geçti." buyurdu.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Sonra biz kendi aramızda konuştuk ve "Acaba bu yetmiş bin kişi kimler olabilir?" dedik. Ve biz, bunların, İslam geldikten sonra doğan ve hiçbir şeyi Allaha ortak koşmadan ölenlerdir." dedik. Böyle söylediğimiz Resulullah aulaşmış. Resulullah şöyle buyurdu: "Onlar, (hayvanları) dağlama yapmayan, muska yapılmasını istemeyenler, bazı şeylerden uğur beklemeyen ve sadece rablerine tevekkül edenlerdir." (13)

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾

41- Amel defterleri sollarından verilenler, ne bedbaht insanlardır, amel defterleri sollarından verilenler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, peygamberi Hz. Muhammed'e sol taraftan alınıp cehennem ateşine sevkedilecek olan ashab-ı şimalin haline şaşılacağını bildiriyor. Bundan sonra gelen âyet-i kerimede ise onlara ne türlü azaplar yapılacağını beyan ediyor.

فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾

وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾

لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

42- Onlar, vücudun delikciklerinden işleyen alevli bir ateş ve kaynar bir su içindedirler.

43- Kapkara bir dumanın gölgesi altındadırlar.

13- Ahmed b. Nahbel, C.1, S.401-420. Bu hadis-i şerifler, Buhari ve Müslim'de daha kısa bir şekilde, Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilmişlerdir. Bkz. Buhari, K.et-Tıb, bab: 17

44- O gölge onlara ne bir serinlik verir, ne de bir fayda...

Evet, cehennemin gölgesi, dünyadaki diğer eşyaların gölgesi gibi insanlara serinlik vermez. Bilakis iyice yakar. Zira o gölge, cehennemin ateşinden çıkan siyah dumanın gölgesidir. O gölgeden hiçbir fayda yoktur. Çünkü o, altında gölgelenecek olanlara eziyet verecektir.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾

وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

45- Çünkü dünyada onlar, refah içinde yüzerlerdi.

46- Büyük günahı işlemede ısrar ediyorlardı.

Çünkü, sol taraftan cehenneme sevkedilecek olan bu insanlar, dünyada iken kendilerine bol nimetler verilen kimselerdi. Buna rağmen onlar, en büyük günah olan, Alaha ortak koşma günahını işlemeye devam ediyorlardı. O günahtan ne vaz geçiyor ne de tevbe ediyorlardı.

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾

أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾

لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

47- "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz bir zaman mı, biz mi tekrar dirileceğiz?" derlerdi.

48- Önceki atalarımız da mı?"

49-50- Ey Peygamber, sen onlara şöyle de: "Şüphesiz ki öncekiler de sonrakiler de belli bir günün, belli bir vaktinde mutlaka toplanacaklardır."

Amel defterleri sol taraflarından verilecek olan bu insanlar dünyada iken, öldükten sonra dirilmeyi inkar ederek şöyle derlerdi: "Bizler ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı? Bizler mi diriltilecek mişiz? Bizim önceki atalarımız ne olacak? Ey Muhammed, sen, amel defterleri sol taraflarından verilecek olan bu insanlara de ki: "Sizden önce gelen atalarınız da onlardan sonra gelen sizler de belli bir günde belli bir alana toplanacaksınız. İşte o gün, kıyamet günüdür.

ثُمَّ اِنَّكُمْ اَيُّهَا الضَّٓالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾

لَاٰكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾

فَمَالِؤُ۫نَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَم۪يمِ ﴿٥٤﴾

فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْه۪يمِ ﴿٥٥﴾

هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدّ۪ينِ ﴿٥٦﴾

51- Sonra siz, ey doğru yoldan sapan ve hakkı yalanlayanlar.

52- Siz, cehennemde mutlaka "Zakkum" ağacından yiyeceksiniz.

53- Karınlarınızı onunla dolduracaksınız.

54-55- Üzerine de susuz devenin içişi gibi kaynar su içeceksiniz.

56- İşte hesap günü onlara verilecek ziyafet budur.

Sonra sizler, ey hidayetten sapan, Allahın beyan ettiği ceza ve vaadleri yalanlayan sapıklar, sizler, cehennemde zakkum ağacından yiyecek, karınlarınızı onunla dolduracaksınız. Bundan dolayı da şiddetli bir susuzluk hissedeceksiniz. Üzerine kaynar suları, susuzluk hastalığına yakalanan devenin içmesi gibi

içeceksiniz. İşte bu gibi insanların cezalandırılma günü olan kıyamet günündeki ağırlanmaları böyle olacaktır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Susuz deve" diye tercüme edilen (الهيم) kelimesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, bu kelimeden maksadın mealde verildiği gibi "Susuz deve" olduğunu söylemiş, İkrime, Dehhak ve Katade ise bundan maksadın "Susuzluk hastalığına yakalanmış, bu sebeple suya kanmayan deve" olduğunu söylemişlerdir.

Süfyan es-Sevri, bundan maksadın, "İshale yakalanan deve" olduğunu söylemiştir. Diğer bir kısım âlimler ise bu kelimenin "kum" manasına geldiğini söylemişlerdir. Bunlara göre âyetin manası şöyledir: "Hakkı yalanlayan sapıklar, cehennemdeki zakkum ağacından yeyip onunla karınlarını doldurduktan sonra, üzerine kaynar suları kumların içmesi gibi içeceklerdir."

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾

57- Sizi biz yarattık, hala inanmıyor musunuz?

Ey Kureyş kafirleri, ey öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar, sizleri hiç yokken yaratan biziz. Sizi böylece yaratanın, sizi öldükten sonra tekrar dirilteceğini bildirmesini tasdik etmez misiniz?

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾

أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾

58-59- Söyleyin bakalım, rahimlere döktüğünüz meniyi siz mi yaratıp insan haline getiriyorsunuz? Yoksa yaratan biz miyiz?

Ey öldükten sonra Allahın sizi tekrar diriltme kudretini yalanlayan kafirler, söyleyin bakalım, hanımlarınızın rahmine döktüğünüz menileri siz mi yaratıp insan haline getiriyorsunuz? Yoksa onları yaratanlar biz miyiz? Onları siz yaratmadığınıza göre bizim kudretimizi nasıl inkara kalkışırsınız?

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾

عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

60-61- Aranızda ölümü tayin ve takdir eden biziz. Sizi benzerlerinizle değiştirsek ve bilmediğiniz bir şekilde tekrar yaratsak önümüze hiçbir kuvvet geçemez.

Ey insanlar, sizin hakkınızda ölümü takdir eden, bazınızı erken öldürüp diğerlerinizi belli bir süreye kadar bekleten biziz. Sizleri helak edip yerinize benzerlerini getirmemiz ve sizleri, bu şeklinizden çıkarıp bilemeyeceğiniz başka bir şekilde yaratmamız halinde hiç kimse bizim önümüze geçerek bizi âciz bırakamaz ve bizim elimizden kaçıp kurtulamaz.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

62- İlk yaratılışınızı şüphesiz çok iyi biliyorsunuz. O halde tekrar dirilmeyi düşünsenize.

*Âyette geçen "ilk yaratılışınız." ifadesinden maksat, Mücahid'e göre, insanın daha önce hiç ortada yokken var edilmesidir.

Allah teala insanı yokken var etmiş sonra ona görecek gözler, işitecek kulaklar, düşünecek akıl vermiştir. İnsan, önceki halini düşünerek, öldükten sonra tekrar diriltileceğini de kabul etmelidir.

Katade'ye göre ilk yaratılışdan maksat, Hz. Âdem'in yaratılışıdır. Allah, Hz. Âdem'i topraktan yarattığını insanlara bildirmiştir. Bunu bilen insanların diriltilerek topraktan çıkarılacaklarını idrak etmeleri gerekir.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾

ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾

63-64- Söyleyin bakalım, ektiğinizi siz mi bitiriyorsunuz? Yoksa bitiren biz miyiz?

Ey insanlar, söyleyin bakalım, yere ektiğiniz şeyleri bitirip meydana çıkaran siz misiniz? Yoksa onları bitiren biz miyiz? Onları bitiren kudretimizin, sizi de tekrar dirilteceğini niçin kabul etmezsiniz?

*Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: Sizden biriniz (Ektiği ve diktiği şeyler için) "Yetiştirdim" demesin. "Onu ektim" desin. Ebu Hureyre bu hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra "Söyleyin bakalım, ektiğinizi siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitiren biz miyiz?" âyetini duymadınız mı?" demiştir.[14]

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾

65- İstersek biz onu, daha olgunlaşmadan çer çöp haline getiriveririz de hayrette kalarak şöyle dersiniz:

Eğer biz dilersek, bitirmiş olduğunuz o ekinleri kırıp dökeriz de sizler aranızda onları konuşup durursunuz.

*Âyette geçen ve "şaşar kalırsınız" diye tercüme edilen (فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ) ifadesi Abdullah b. Abbas ve Mücahid tarafından "Ekinlerinizin başına gelen felaketten dolayı şaşar kalırsınız." şeklinde izah edilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih emiştir. İkrime ise bunu, "Birbirinizi kınamaya devam ederdiniz." şeklinde izah etmiştir. Hasan-ı Basri ve Katade, "Birbirinizi kınamaya devam ederseniz." şeklinde izah etmişlerdir. Onlara göre âyetin manası şöyledir: "Sizler, Allaha karşı isyan etmeniz yüzünden onun cezasını hak etmeniz ve

14- Taberi, C.27, S.114

bu sebeple ekinlerinizin zarara uğratılması nedeniyle, yaptıklarınıza pişman olmaya devam edip durursunuz.

İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifade şu manaya gelmektedir. "Ekinlerinizin uğratıldığı bu felaketi yadırgarsınız ve bunu kendi aranızda konuşup durursunuz."

إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾

بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

66-67- "Borçlu duruma düştük. Daha doğrusu mahrum kaldık."

Sizler kendi kendinize şöyle dersiniz. "Bizler, cezalandırıldık. Daha doğrusu bizler şanssız kişileriz."

*Birinci âyetin mealinde "Şüphesiz ki biz, borçlu duruma düştük" diye tercüm edilen (إِنَّا لَمُغْرَمُونَ) cümlesinin manası, İkrime ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre şöyledir: "Şüphesiz ki bizler, kandırılmış kimselermişiz, bizi çok şımartmışlar." Veya, "Bize zarar vermek için üzerimize çok gelinmiş kimselermişiz."

Katade'ye göre ise bu ifadenin manası şudur: "Şüphesiz ki bizler azaba uğratılanlarız." Taberi bu görüşü tercih etmiştir. Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre de bu âyetin manası şöyledir: "Şüphesiz ki bizler şere sürüklenmişleriz."

İkinci âyette geçen (بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ) ifadesinden maksat, "Bizim ekinlerimizin yok olmasının sebebi, bizim azaba uğratılmamız değil şanssız oluşumuzdandır." demektir.

Mücahid ve Katade ise bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: "Bizim ekinlerimizin helak oluş sebebi, bizim azaba uğratılmamız değil şanssız oluşumuzdandır." demektir.

Mücahid ve Katade ise bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: "Bizim ekinlerimizin helak oluş sebebi, bizim azaba uğratılmamız değil, yaptıklarımızın karşılığını aynen görmemizdir."

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾

ءَاَنْتُمْ اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

68-69- Söyleyin bakalım, içtiğiniz suyu buluttan siz mi indirdiniz yoksa indiren biz miyiz?

70- İsteseydik onu acı ve tuzlu yapardık. Hâlâ şükretmez misiniz?

Ey insanlar söyleyin bakalım, içmiş olduğunuz suyu, üzerinizdeki bulutlardan yeryüzüne indiren siz misiniz? Yoksa onu biz mi indiriyoruz? Eğer dilersek buluttan size indirmiş olduğumuz o suyu çok tuzlu hale getiririz de ondan hiçbir şekilde faydalanamaz olursunuz. Ne yemenize içmenize ne de mahsullerinize faydalı olur. Size tatlı su veren rabbinizin bu nimetine karşı artık ona şükretmez misiniz?

اَفَرَاَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾

ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ شَجَرَتَهَا اَمْ نَحْنُ الْمُنْشِؤُنَ ﴿٧٢﴾

نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

71-72- Söyleyin bakalım, tutuşturduğunuz ateşin ağacını siz mi var ettiniz yoksa var eden biz miyiz?

73- Biz o ateşi hatırlatıcı ve yolcular için bir menfaat kaynağı kıldık.

*Allah teala, son âyette, dünyada yaktığımız ateşin bizler için hatırlatıcı olduğunu beyan etmektedir.

Mücahid ve Katade'ye göre bu ifadeden maksat, dünyadaki bu ateşin, âhiretteki cehennem ateşini hatırlatmasıdır Bu hususta Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir.

عن أبي هريرة عن النبي (ﷺ) وعمرو وعن يحيى بن جعدة ان ناركم هذه جزء من سبعين جزأً من نار جهنم وضربت بالبحر مرتين ولولا ذلك ما جعل الله فيها منفعة لاحد .

"Şüphesiz ki sizin bu ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş derece hafifletilmişidir. Cehennem ateşi iki kere denize sokulduktan sonra bu hale getirilmiştir. Şayet böyle olmayacak olsaydı Allah o ateşten hiç kimseyi faydalandırmazdı." (15) Diğer bir rivayette de peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ نَارُكُمْ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزأً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ اِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً قَالَ فَضِّلَتْ عَلَيْهِنَّ بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزأً كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا

"Sizin bu ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş parçasından bir parçadır." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, bu ateş yeterlidir." Resulullah: "Cehennem ateşi dünya ateşinden altmış dokuz derece üstün kılınmıştır. Onun herbir derecesi dünya ateşinin sıcaklığı kadardır." buyurdu (16)

Âyette geçen ve "Yolcular" diye tercüme edilen (اَلْمُقْوِينَ) kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'a göre "Yolcular" demektir. Mücahid ve diğer bazı âlimlere göre ise bu ifadeden maksat, "Faydalananlar" demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifadeden maksat, "Aç olanlar" demektir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

15- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.244

16- Buhari, K.Bed'ül-Halk, bab: 10 / Müslim, K.el-Cennet, bab: 30, Hadis no: 2843

74- Öyleyse yüce rabbinin ismini tenzih et.

Ey Muhammed, o halde yüce rabbinin ismini an. Onu, kendisine layık olmayan şeylerden tenzih et.

فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِۙ ﴿٧٥﴾

75- Yıldızların mevkiine yemin ederim ki,

*Said b. Cübeyr bu âyetin başında bulunan (لَا) lâ harfinin pekiştirme edatı olarak zaid olduğunu söylemiş ve âyetin manasının, "Yıldızların mevkiine yemin olsun ki" şeklinde olduğunu zikretmiştir. Diğer bir kısım âlimler ise bu (لَا)nın zaid olmadığını söylemişler ve âyetin manasının "Hayır, durum sizin söylediğiniz gibi değildir." Yıldızların mevkilerine yemin olsun ki "şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

"Yıldızlar" diye tercüme edilen (النُّجُومِ) kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İkrime'ye göre, Kur'andır. Bunlara göre âyetin manası şöyledir: "Kısım kısım indirilen Kur'anın indirildiği yerlere yemin olsun ki" Kur'an Kadir gecesinde yüce göklerden dünya semasına toptan indirilmiş daha sonra ise parça parça yeryüzüne indirilmiştir. Abdullah b. Abbas bu sözünden sonra bu âyeti okumuştur.

Katade ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat; "Yıldızların akıp gittiği yerlerdir." Yine Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Yıldızların, yörüngelerinde devam ederken geçtikleri noktalardır."

Hasan-ı Basrî'ye göre ise bu ifadeden maksat, "Kıyamet gününde yıldızların dağılıp gittikleri yerlerdir." Taberi "Yıldızların akıp gittikleri ve kayboldukları yerlerdir." diyen görüşü tercih etmiştir.

وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌۙ ﴿٧٦﴾

76- Eğer bilirseniz bu büyük bir yemindir.

Şüphesiz ki benim yaptığım bu yemin, büyük bir yemindir. Siz bunun büyüklüğünü bir idrak edebilseniz.

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾

فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

77- Muhakkak ki indirdiğimiz bu kitap Kur'an-ı Kerimdir.

78- O, Levh-i Mahfuzda korunmuştur.

79- Ona, tertemiz olanlardan başkası el süremez.

80- O, âlemlerin rabbi olan Allah tarafından indirilmiştir.

Yıldızların mevkilerine yemin olsun ki bu indirdiğimiz, yüce Kur'andır. O, Allahın katında bulunan ve hiçbir şeyin dokunmadığı bir kitapta korunmuştur Ona ancak, Allahın, maddi ve manevi murdarlıklardan arındırdığı kimseler dokunabilir. Bu Kur'an, âlemlerin rabbi tarafından korunmuş olan kitaptan alınarak yeryüzüne indirilmiştir.

*Âyet-i kerimede "Ona, tertemiz olanlardan başkası el süremez" buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak ve Cabir b. Zeyd'e göre âyette zikredilen "O" zamirinden maksat, Allah katında korunmuş olan kitaptır. Yani Levh-i Mahfuz'dur. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Levh-i Mahfuza, tertemiz olan yaratıklar dışında hiçbir şey dokunamaz. Öyle ki ona toz dahi konamaz. Bu hususta Dehhak diyor ki: "Kâfirler, Kur'anı Hz. Muhammed'e şeytanın indirdiğini zannetmişlerdir. Bunun üzerine Allah teala, Kur'anı Hz. Muhammed'e şeytanların indiremeyeceklerini, onların buna layık olmadıklarını ve onların, Kur'anın indiği Levh-i Mahfuzdan uzak olduklarını bildirmiştir." Dehhak daha sonra şu âyetleri okumuştur. "Kur'anı şeytanlar indirmedi." "Bu onlara yaraşmaz,zaten güç de yetiremezler." "Hem de onlar, vahyi dinlemekten uzak tutulmuşlardır." (17)

Bu izaha göre "Tertemiz varlıklar"dan kimlerin kastedildiği hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir.

17- Şuara Suresi, 210-212

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Cabir b. Zeyd, İkrime, Mücahid ve Ebul Âliye'ye göre burada ifade edilen "Tertemiz olanlar"dan maksat meleklerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala kitap indirmeyi dilediğinde onu, elçileri olan melekler kopya ederler. Onun indireceği kitaba, tertemiz olanlardan yani meleklerden başkası dokunamaz.

İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Tertemiz olanlar" ifadesinden maksat, Tevrat'ı ve İncil'i taşıyanlardır."

Ebul Âliye ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bunlar, peygamberler ve melekler gibi günahlardan arınmış kimselerdir. Bu âyetin tefsirinde İbn-i Zeyd diyor ki: "Tertemiz olanlar, melekler ve peygamberlerdir. Zira Kur'anı Allah katından indiren melekler tertemiz ve kendilerine kitap indirilen peygamberler de tertemizdir. Mesela Kur'anı indiren Cebrail de tertemizdir. Kur'an kendisine gelen Hz. Muhammed ve diğer peygamberler de tertemizdir. İbn-i Zeyd bu izahtan sonra şu âyetleri okumuştur. "Kur'an çok şerefli,yüceltilmiş, tertemiz sahifelerdedir." "Şerefli, itaatkâr elçi meleklerin elleriyle yazılmıştır." (18)

Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyetin manası şöyledir: "Kur'ana, O, Allah katındayken ancak tertemiz olanlar dokunur. Yani yeryüzüne indikten sonra, necis olan müşrikler, mecusiler ve münafıklar da dokunur."

Taberi âyet-i kerimenin, korunan kitaba, tertemiz olanların dışında hiçbir kimsenin dokunamayacağını bildirdiğini söylemiş ve bu tertemiz olanların genel bir ifade ile bildirilmeleri sebebiyle, melekler, peygamberler ve günahlardan arınmış olan herkesi kapsayacağını söylemiştir.

Ferra bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Kur'anın tadını ve zevkini ancak ona iman edenler alır ve ondan ancak bunlar faydalanabilir."

Diğer bir kısım âlimler: "Ona tertemiz olanlardan başka el süremez." âyetinde zikredilen, "O" zamirinden maksadın, Levh-i Mahfuz olmayıp Kur'an-ı Kerim olduğunu, buna göre de âyetin manasının şöyle olduğunu söylemişlerdir. "Kur'ana ancak cünüplükten, abdestsizlik gibi manevi pisliklerden temizlenmiş olanlar el sürebilir." Bu hususta Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ (ﷺ) أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ.

18- Abese Suresi, 80/ 13, 16

"Resulullah (s.a.v.) düşmanın, Kur'ana bir kötülük yapacağından korkulduğu içn onunla düşman memleketlerine gitmeyi yasaklamıştır. (19)

أَنَّ فِي الْكِتَابِ الَّذِى كَتَبَــهُ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لِعَمْـرِو بْنِ حَزْمٍ : «أَنْ لاَ يَمَسَّ الْقُــرْآنَ إِلاَّ طَاهِرٌ».

Resulullah, Amr b. Hazme yazdığı bir mektupta şöyle buyurmuştur:

"Kur'ana, temiz olanlardan başkası dokunmasın. (20)

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾

81- Şimdi siz bu sözü hor mu görüyorsunuz?

*Abdullah b. Abbas ve Dehhak bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: Ey insanlar, şimdi bu Kur'anı sizler yalanlıyor musunuz?"

Mücahid ise şöyle izah etmiştir: "Şimdi sizler Kur'anı yalanlayanlara karşı yumuşak mı davranıyorsunuz? Onlara yağcılık mı yapıyorsunuz?

وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

82- Kur'anı yalanlamakla rızkınızın şükrünü mü eda ediyorsunuz?

*Bu âyet-i kerime, "Yıldızlar sayesinde bize yağmur yağdırıldı." diyen müşriklere cevap vermekte, onlara: "Size yağmur yağdıran Allaa şükretmeniz yerine o yağmurun Allah tarafından yağdırıldığını yalanlamaya mı kalkışıyorsunuz?" diye sormaktır.

19- Müslim, K.el-İmara, bab: 92-93, Hadis no: 1869
20- Muvatta, K.el-Kur'an, bab: 1

Hz. Ali (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in bu âyeti okuduktan sonra şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن علي قال قال رسول الله (ﷺ) وتجعلون رزقكم يقول شكركم انكم تكذبون تقولون مطرنا بنوء كذا وكذا بنجم كذا وكذا.

"Sizler şükrünüzün yerine yalanlamada mı bulunuyorsunuz? Şu ve şu gezegen şu ve şu yıldız sayesinde bize yağmur yağdı." diyorsunuz." (21)

Zeyd b. Halidel-Cüheni (r.a.) diyor ki:

عن ابن زَيْدِ بن خَالِدِ الْجُهَنِّي انَّهُ قَالَ صَلَّى لَنَا رَسُولُ الله (ﷺ) صَلاةَ الصُّبْحِ بِالْحُدَيْبِيَّةِ عَلَىٰ اثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلَةِ فَلَمَّا انصَرَفَ اَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ قَالَ اَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ فَاَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللهِ وَرَحْمَتِهِ فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوكَبِ وَاَمَّا مَنْ قَالَ بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤمِنٌ بِالْكَوْكَبِ.

"Resulullah, Hudeybiye musalahası sırasında gece yağan bir yağmurdan sonra bize sabah namazı kıldırdı. Namazı bitirince cemaate döndü ve şöyle buyurdu: "Rabbinizin ne dediğini biliyor musunuz?" İnsanlar: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine buyurdu ki: "Rabbiniz şöyle dedi: "Kullarımdan bazıları bana iman etmiş olarak bazıları da kâfir olarak sabahladılar. "Bize, Allahın lütfu ve rahmetiyle yağmur yağdı." diyenler bana iman etmiş olan ve yağmuru yıldızların yağdırdığını inkar edenlerdir. "Şu ve şu yıldız sebebiyle bize yağmur yağdı." diyenler ise beni inkar eden ve yıldızlara iman edenlerdir." (22)

Ebu Hureyre ve Abdullah b. Abbas da bunlara benzer hadis-i şerifler rivayet etmişlerdir.

21- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.108
22- Buhari, K.el-Ezan, bab: 156 / Müslim, K.el-İman, bab: 125, Hadis no: 71

فلولا إذا بلغت الحلقوم ﴿٨٣﴾

وأنتم حينئذ تنظرون ﴿٨٤﴾

ونحن أقرب إليه منكم ولكن لا تبصرون ﴿٨٥﴾

83- Can boğaza gelip dayandığı zaman,

84- Ki o zaman, siz can çekişen kimseye bakar durursunuz.

85- Biz ona, sizden daha yakınızdır. Fakat siz, göremezsiniz.

Ey insanlar, ruhlarınız bedenlerinizden çıkarken gelip boğazınıza dayandığı zaman, ölmekte olan kişinin yanında bulunan sizler, o kişiye bakar durursunuz. O anda kişinin canını almakla görevlendirdiğimiz meleklerimiz o kimseye sizden daha yakındır. Fakat sizler bunu göremezsiniz. Sizler, ölmemek için diretebiliyorsanız, çıkmakta olan o canı geri çevirsenize.. İşte bunu asla yapamazsınız.

فلولا إن كنتم غير مدينين ﴿٨٦﴾

ترجعونها إن كنتم صادقين ﴿٨٧﴾

86-87- Eğer cezalandırılmayacaksanız ve şayet sözünüzde sadıksanız, o çıkmak üzere olan canı geri çevirsenize.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Cezalandırılmayacaksanız" diye tercüme edilen (غير مدينين) ifadesi Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd tarafından "Eğer hesaba çekilmeyecekseniz." şeklinde izah edilmiş, Hasan-ı Basrî tarafından "Kıyamet gününde diriltilmeyeceksiniz." Diğer bir kısım âlimler tarafından ise "Yaptığınız ameller sebebiyle cezalandırılmayacaksanız." şeklinde izah edilmiştir.

Taberi ise bu ifadenin "Hesaba çekilmeyecek ve amellerinize göre cezalandırılmayacaksınız." şeklindeki izahı tercih etmiştir.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾

فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾

88-89- Eğer ölen kimse Allahın rahmetine yaklaştırılanlardan ise, onun için huzur, güzel rızık ve Naim cenneti vardır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Huzur" olarak tercüme edilen (رَوْحٌ) kelimesi bazı kıraat âlimleri tarafından (رُوحٌ) şeklinde de okunmuştur. Bu kelimeye her iki kıraata göre değişik manalar verildiği gibi bundan sonra zikredilen ve "Güzel rızık" diye tercüme edilen (رَيْحَانٌ) kelimesine de çeşitli manalar verilmiştir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Abdullah b. Abbas'a göre (رَوْحٌ) kelimesinden maksat, "Rahat etmek" (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksat ise "İstirahat etmek"tir.

Mücahid'e göre (رَوْحٌ) kelimesinden maksat "Rahat etmek" (رَيْحَانٌ) kelimesinden makat ise "Rızık"tır. Katade'ye göre (رَوْحٌ) kelimesinden maksat " Rahmet" (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksat ise meşhur "Reyhan" otudur. Dehhak'a göre (رَوْحٌ) kelimesinden maksat "Af ve merhamet"tir. (رَيْحَانٌ) kelimesinden maksat ise "İstirahat"tır.

Hasan-ı Basri ve Ebul Âliye'ye göre bu kelime ötreli olarak (رُوحٌ) şeklinde okunduğu zaman "İnsanın ruhu" manasına gelir (رَيْحَانٌ) kelimesi de "Bilinen kokulu ot" manasına gelir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Şayet can vermekte olan kişi, Allaha yaklaştırılan müslümanlardan ise onun ruhu reyhan otunun kendisine koklatılmasıyla vücudundan ayrılır. Bu (رَيْحَانٌ) kelimesini "Reyhan otu" diye izah edenler bunun, o anda cennetten geleceğini söylemişlerdir.

Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ إِذَا حُضِرَ الْمُؤْمِنُ أَتَتْهُ مَلاَئِكَةُ الرَّحْمَةِ
بِحَرِيرَةٍ بَيْضَاءَ فَيَقُولُونَ اخْرُجِي رَاضِيَةً مَرْضِيّاً عَنْكِ إِلَى رَوْحِ اللهِ وَرَيْحَانٍ
وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ فَتَخْرُجُ كَأَطْيَبِ رِيحِ الْمِسْكِ حَتَّى أَنَّهُ لَيُنَاوِلُهُ بَعْضُهُمْ
بَعْضاً حَتَّى يَأْتُونَ بِهِ بَابَ السَّمَاءِ فَيَقُولُونَ مَا أَطْيَبَ هَذِهِ الرِّيحَ الَّتِي
جَاءَتْكُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَيَأْتُونَ بِهِ أَرْوَاحَ الْمُؤْمِنِينَ فَلَهُمْ أَشَدُّ فَرَحاً بِهِ مِنْ
أَحَدِكُمْ بِغَائِبِهِ يَقْدَمُ عَلَيْهِ فَيَسْأَلُونَهُ مَاذَا فَعَلَ فُلاَنٌ مَاذَا فَعَلَ فُلاَنٌ فَيَقُولُونَ
دَعُوهُ فَإِنَّهُ كَانَ فِي غَمِّ الدُّنْيَا فَإِذَا قَالَ أَمَا أَتَاكُمْ قَالُوا ذُهِبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ
الْهَاوِيَةِ وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا احْتُضِرَ أَتَتْهُ مَلاَئِكَةُ الْعَذَابِ بِمِسْحٍ فَيَقُولُونَ اخْرُجِي
سَاخِطَةً مَسْخُوطاً عَلَيْكِ إِلَى عَذَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَتَخْرُجُ كَأَنْتَنِ رِيحِ جِيفَةٍ
حَتَّى يَأْتُونَ بِهِ بَابَ الْأَرْضِ فَيَقُولُونَ مَا أَنْتَنَ هَذِهِ الرِّيحَ حَتَّى يَأْتُونَ بِهِ
أَرْوَاحَ الْكُفَّارِ.

"Mümin can verirken rahmet melekleri ona beyaz bir ipekle gelirler ve onun ruhuna "Sen razı olarak senden de razı olunmuş olarak Allahın rahmetine, güzel kokuya ve gazaplı olmayan rabbinin huzuran çık." derler. Bunun üzerine müminin ruhu, misk'in en güzel kokusu gibi kokar vaziyette bedenden ayrılır. Öyle ki melekler, onu birbirlerine verirler. Nihayet onu göğün kapısına getirirler ve (Orada bulunanlara) "Yeryüzünden size gelen bu koku ne güzeldir." derler. Onu, müminlerin ruhlarının arasına götürürler. Müminlerin ruhlarının onu karşılamalarından dolayı sevinmeleri, sizden birinizin, kaybettiği bir adamını bulduğu zamanki sevincinden daha fazladır. Mümilerin ruhları o gelen ruha "Falan ne yaptı?" diye sorarlar. Yine onlar "Bırakın bunu, çünkü bu, dünyanın üzüntüleri çindeydi. Eğer gelen ruh, dünyada kalan ve kendilerinden ahvali sorulan kişi için "O buraya gelmedi mi?" diyecek olursa, onlar o ruh için "O, sığınacağı anası olan uçuruma götürülmüştür." derler.

Kâfir can verirken ise, onun yanına, azap melekleri, bir paçavra ile gelirler ve onun ruhuna "Sen kızgın bir şekilde ve sana da kızılmış olarak Aziz ve

Celil olan Allahın azabına çık." derler. Onun ruhu, en pis kokan leş gibi kokar vaziyette bedenden ayrılır. Azap melekleri o ruhu alır, yeryüzünün kapılarına kadar götürürler ve "Bu koku ne kötü bir kokudur." derler ve onu kafirlerin ruhlarının içine koyarlar."[23]

وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾

فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

90-91- Eğer amel defteri sağ tarafından verilenlerden ise, amel defteri sağ tarafından verilenlerden "Selam sana" diye müjdelenir.

Eğer can vermekte olan kişi, amel defteri sağ tarafından verilen ve sağ taraftan cennete götürülecek kişilerden ise melekler ona "Sana selam olsun. Haydi geçmiş olsun. Sen, amel defteri sağından verilenlerdensin.." diyerek müjdeleyeceklerdir.

*Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Rabbimiz Allahtır" deyip sonra doğru yolda devam edenlere melekler inerler ve şöyle derler: "Korkmayın üzülmeyin vaadolunduğunuz cennetle müjdelenin. Biz, dünya hayatında da, âhirette de sizin dostunuzuz. Âhirette sizin için affeden ve merhamet eden Allah tarafından bir ikram olarak, canınızın çektiği herşey vardır. Orada istediğiniz herşeyi bulursunuz.[24]

İkrime bu âyeti mealde verildiği şekilde izah etmiştir.

Katade ve İbn-i Zeyd de bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Sen, Allahın azabından kurtul, selamete kavuş. Allahın meleklerinden sana selam olsun."

Buhari bu ayet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: "Senin, amel defteri sağdan verilenlerden olduğun artık kesindir.

Taberi ise bu âyeti "Sen, Allahın azabından ve hoşlanmayacağın şeylerden kurtulmuş oldun. Çünkü sen, amel defteri sağdan verilenlerdensin." şeklinde izah eden görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiştir.

23- Nesei, K.el-Cenaiz, bab: 9
24- Fussilet Suresi, 41/30-32

وَاَمَّٓا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّب۪ينَ الضَّٓالّ۪ينَۙ ﴿٩٢﴾

فَنُزُلٌ مِنْ حَم۪يمٍۙ ﴿٩٣﴾

وَتَصْلِيَةُ جَح۪يمٍ ﴿٩٤﴾

92-94- Eğer yalanlayan sapıklardan ise, onun için kaynar su ile ağırlanmak ve cehenneme atılmak vardır.

Eğer can vermekte olan kişi Allahın âyetlerini yalanlayan ve hak yoldan sapanlardan ise o, kaynar sularla ağırlanacak, içeceği ondan ibaret olacaktır ve cehenneme konacaktır.

اِنَّ هٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَق۪ينِۚ ﴿٩٥﴾

95- İşte kesin gerçek budur.

İşte Allaha yaklaştırılanlara, amel defterleri sağ taraflarından verilenlere ve hakkı yalanlayan sapıklara ait olan bütün bu haberler, kesin bir gerçektir.

Katade diyor ki: "Müminler bu haberlerin kesin birer gerçek olduğunu dünyada anlarken kafirler bunu âhirette anlayacaklardır. Böylece Allah teala, yaratıklarından hiçbirini kesin bilgiye sahip kılmadan bırakmayacaktır.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظ۪يمِ ﴿٩٦﴾

96- Öyle ise, yüce rabbinin ismini tesbih et.

*Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة بن عامر ، قال: لما نزلت (فسبح باسم ربك العظيم) قال رسول الله (ﷺ) «اجعلوها في ركوعكم» فلما نزلت (سبح اسم ربك الأعلى) قال : «اجعلوها في سجودكم».

"Öyleyse yüce rabbinin ismini tesbih et." âyeti nazil olunca Resulullah: "Siz bunu rükuunuza koyun. (Yani, (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيم) deyin." Buyurdu. Yüceler yücesi rabbinin ismini tesbih et." (25) âyeti inince de "Siz bunu secdenize koyun. Yani (سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى) deyin. (26) buyurdu.

Buhari, kitabının en son hadisi olarak şu hadis-i şerifi zikretmiştir: "Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ الَى الرَّحْمٰنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ
ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ.

"İki kelime vardır ki bunlar, rahmana, sevimli dile hafif ve terazide ağır gelirler. Bunlar (سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيم)dir. "Allaha hamdederek onu tesbih ederim. Yüce olan Allahı tenzih ederim." kelimeleridir. (27)

25- A'la Suresi, 87/1

26- Ebu Davud, K.es-Salah, bab: 151, Hadis no: 869 / İbn-i Mâce, K.es-Salah, bab: 20, Hadis no: 887

27- Buhari, K.et-Tevhid, bab: 58

HADİD SURESİ

Hadid Suresi, yirmi dokuz âyettir ve Medine'de nâzil olmuştur. Bu sure-i celile, Allah teala'nın kainattaki bütün varlıkların sahibi ve maliki olduğunu, herşeyin tasarrufunun onun elinde bulunduğunu ve her şeyin Allahı, layık olmadığı sıfatlardan tenzih etmekte olduğunu beyan ederek başlamaktadır.

Devamla, âhiret hayatında insanların, amellerine göre muameleye tabi tutulacakları, müminlerin orada nurlu bir hayat içinde olacakları, münafık ve kafirlerin ise karanlıklar ve sıkıntılar içinde olacakları beyan ediliyor.

Peygamberlerin, birbiri ardınca mucizelerle gönderildikleri haber verilmekte ve ehl-i kitabın, Hz. Muhammed (s.a.v.)e iman etmeleri ve onun getirdiği İslam dinini kabul etmeleri gerektiği beyan edilmektedir.

HADİD SURESİNİN FAZİLETİ

İrbad b. Sariye diyor ki:

عن عرباض بن سارية أن رسول الله (ﷺ) كان يقرأ المُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ ، وَقَالَ: «إِنَّ فِيهِنَّ آيَةً أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ».

"Resulullah uyumadan önce Müsebbihat [1] surelerini okurdu. Resulullah (s.a.v.) bu hususta şöyle buyurdu. "Bu müsebbihat sureleri içinde öyle bir âyet vardır ki [2] bin âyetten efdaldir." [3]

1- Müsebbihat, Allahı tesbih ve tenzih ederek başlayan surelerdir. Bunlar, İsra, Hadid, Haşr, Saf, Cuma, Teğabün ve A'lâ sureleridir.

2- Bu âyetin, Hadid suresinin üçüncü âyeti olduğu bazı müfessirler tarafından beyan edilmiştir.

3- Ebu Davud, K.elEdeb, bab: 98, Hadis no: 5057 / Timii K.Fadail el-Kur'an, bab: 21, Hadis no: 2921

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾

1- Göklerde ve yerde bulunan herşey, Allahı, layık olmadığı şeylerden tenzih eder. O, herşeye galiptir hüküm ve hikmet sahibidir.

Allahın göklerde ve yerde yarattığı bütün varlıklar, ona ta'zimde bulunmak, onun rablığını dil ile ikrar etmek ve ona boyun eğdiklerini ifade etmek için onu tesbih ve tenzih ederler. Onu, kendisine yakışmayan sıfatlardan arındırırlar. Allah, göklerde ve yerde bulunan yaratıklarından, kendisine isyan edenleri cezalandırmada herşeye galiptir, onları dilediği gibi sevk ve idare etmede hikmet sahibidir.

*Bütün yaratıkların Allahı tesbih ettiği hususunda başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Yedi gök, yer ve onlarda bulunan varlıklar, Allahı tesbih ve tenzih ederler. Aslında hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allahı tesbih etmesin. Ne var ki siz onların tesbih etmesini anlamazsınız. Şüphesiz ki Allah, yaratıklarına çok yumuşak davranandır ve çok affedendir." (4)

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ يُحْي۪ وَيُم۪يتُۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢﴾

2- Göklerin ve yerin mülkü onundur. O, diriltir, o öldürür. O, herşeye kadirdir.

Göklerin ve yerin ve onlarda bulunanların mülkiyeti Allaha aittir. Onlar, Allahı sevk ve idaresinin dışına çıkamazlar. Onlar hakkında sadece Allahın de-

4- İsra Suresi, 14/44

diği olur. O, dilediğini, dilediği şekilde diri kılar. Bir damla suya ana rahminde hayat vererek canlı varlık haline getirir. Dilediğini de canlı iken öldürür. Allah, herşeye kadirdir. Dilediğini diriltip dilediğini öldürmek, dilediğini zelil dilediğini aziz kılmak onun için zor değildir.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾

3- O, herşeyden önce vardır. Herşey yok olduktan sonra kalacak O'dur. Varlığı apaçıktır. Zatı gizlidir. O, herşeyi bilendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede kendisinin ezeli ve ebedi olduğunu kuvvet ve kudretinin apaçık görüldüğünü, zatının ise idrak edilemeyeceğini beyan etmektedir.

Müfessirler, Allah tealanın, âyette zikredilen "Zahir" ve "Bâtın" sıfatlarını çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

"Zahir"ın manasının, Allahın, ilmiyle herşeyin dışını kuşatması, "Bâtın"ın manasının ise yine Allah tealanın, ilmiyle herşeyin iç yüzünü bilmesi olduğu söylenmiştir. (5)

Diğer bir kısım âlimlere göre, buradaki "Zahir" ifadesinden maksat, Allahın, herşeyin üstünde ve herşeye galip olmasıdır. "Bâtın" ifadesinden maksat ise, Allah tealanın herşeyin en üst noktasında bulunduğu gibi en alt noktasında da bulunmasıdır. O, herşeye şah damarından daha yakındır.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) أَنَّـهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ: «اَللّٰهُمَّ
رَبَّ السَّمٰوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَىْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى مُنَزِّلَ التَّوْرَاةِ
وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ؛ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِى شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ

الأَوَّلُ فَلَيسَ قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء» زاد وهب في حديثه «اقضِ عَنِّي الدينَ وأغننى من الفقر».

"Resulullah (s.a.v.) yatağına yerleşince şöyle dua ederdi: "Ey, göklerin rabbi, yerin rabbi ve herşeyin rabbi olan, taneyi ve çekirdiği yaratan, Tevratı, İncili ve Kur'anı indiren Allahım, ben senin, perçeminden yakalayacağın her şer sahibinin şerrinden sana sığınırım. Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktu. Sen sonsun. Senden sonra da hiçbir şey kalmayacaktır. Sen zahirsin, senin üstünde hiçbir şey yoktur. Sen bâtınsın, senin altında hiçbir şey yoktur. Sen, benim borcumu öde, fakirliğimi gider. [6]

Taberi bu hususta şu hadis-i şerifi rivayet etmektedir: "Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا نَبِيُّ اللهِ (ﷺ) جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ، فَقَالَ نَبِيُّ اللهِ (ﷺ): هَلْ تَدْرُونَ مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: هَذَا الْعَنَانُ، هَذِهِ زَوَايَا الأَرْضِ يَسُوقُهُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لاَ يَشْكُرُونَهُ وَلاَ يَدْعُونَهُ. قَالَ هَلْ: تَدْرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّهَا الرَّقِيعُ، سَقْفٌ مَحْفُوظٌ، وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ، ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ كَمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ، مَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ، مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ

6- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 98, Hadis no: 505 / Müslim, K.ed-Dua, bab: 61, Hadis no: 2713 / Tirmizî, K.ed-Da'vât bab: 19, Hadis no: 3400

ذَلِكَ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدُ مِثْلِ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا الَّذِى تَحْتَكُمْ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّهَا الأَرْضُ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا الَّذِى تَحْتَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: فَإِنَّ تَحْتَهَا الأَرْضَ الأُخْرَى بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمَائَةِ سَنَةٍ، حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرَضِينَ، بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِمَائَةِ سَنَةٍ. ثُمَّ قَالَ: وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ رَجُلاً بِحَبْلٍ إِلَى الأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللهِ. ثُمَّ قَرَأَ: (هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ).

"Bir gün Resulullah sahabileriyle birlikte otururken üzerlerine bir bulut gelmiş, bunun üzerine Resulullah "Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler Resulullah da buyurmuş ki "Bu buluttur. Şunlar da yeryüzünün köşeleridir. Allah tebareke ve teala bu bulutu, kendisine şükretmeyen ve kendisine dua etmeyen bir kavme gönderiyor." Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla şöyle demiştir: "Üzerinizde ne olduğunu biliyor musunuz?" Onlar da: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler. Resulullah: "Üzerinizde bulunan göktür. O, muhafaza edilmiş bir tavan ve akması önlenmiş bir dalgasıdır." buyurmuştur. Resulullah (s.a.v.) daha sonra "Sizinle gök arasında ne kadar mesafe vardır?" diye sormuş onlar da "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler. Resulullah ise: "Sizinle onun arasında beş yüz yıllık bir mesafe bulunmaktadır." buyurmuştur. Daha sonra da "Bu göğün üzerinde ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler. Resulullah da buyurmuştur ki: "Bunun üzerinde iki gök daha vardır. Bunlardan her biri arasında yeryüzü ile dünya seması arasındaki mesafe kadar bir uzaklık bulunan yedi göğü saymıştır. Sonra "Onun üzerinde ne var?" diye sormuş Sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" diye cevap vermişler, Resulullah ise: "Onun üzerinde Arş bulunmaktadır.Onunla yedi gök arasıdaki mesafe iki gök katının arasındaki mesafe kadardır." buyurmuştur. Resulullah daha sonra "Altınızda ne bulunduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler de: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." diye cevap vermişler. Resulullah: O, yeryüzüdür." buyurmuştur. Sonra Resulullah "Yeryüzünün altında ne bulunduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bi-

lir." diye cevap vermişler, Resulullah da: "Onun altında başka bir yer daha vardır. Onların aralarındaki mesafe beş yüz yıllık bir mesafedir." buyurmuştur.Sonra Resulullah: Onların her ikisinin arasında beş yüz yıllık bir mesafe bulunan yedi kat yeri saymıştır. Sonra Resulullah şöyle buyurmuştur: "Muhammed'in hayatı kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, şayet sizler bir adamı ip ile en altta olan yer tabakasından aşağı sarkıtacak olsanız o, Allaha (Onu kudret ve ilmine) ulaşır." Resulullah daha sonra da: "Herşeyden önce var olan O'dur. Herşeyden sonra kalacak olan da O'dur. Zahir olan da (Üstte olan da) O'dur. Bâtın olan da (Altta olan da) O'dur. O, herşeyi bilendir." âyetini okumuştur.(7)

Allah teala, bu âyet-i kerimede,herşeyi bildiğini, hiçbir şeyin, onun bilgisi dışında kalmadığını beyan etmektedir. Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Ey Muhammed, her ne durumda olursan ol, Kur'andan ne okursan oku sen ve ümmetin her ne iş yaparsanız yapın, onu yapmaya giriştiğinizde biz ona mutlaka şahit oluruz. Gerek yerde gerek gökte zerre kadar bir şey dahi rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki, apaçık bir kitapta kayıtlı olmasın." (8)

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ
فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

4- Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arşa hükmeden O'dur. O, yere gireni ve çıkanı, gökten ineni ve göğe çıkanı bilir. Nerede olursanız olun, o sizinle beraberdir. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.

Yedi kat gökleri, yerleri ve oralarda bulunanları yaratan sonra Arşa hükmeden O'dur. Allah, yaratıklarından, yerin içine girenleri de ondan dışarı çıkanları da, gökten yeryüzüne inenleri de, yeryüzünden göklere yükselenleri de bilir. O, sizin yaptıklarınızı görmekte, nasıl hareket ettiğinizi bilmektedir. O, yaptıklarınızı zaptettirmektedir. Herkese amelinin karşılığını verecektir.

7- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 57, bab: 1, Hadis no: 3298
8- Yunus Suresi, 10/61

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٥﴾

5- Göklerin ve yerin mülkü onundur. Bütün işler Allaha döner.

Göklerin ve yerin mülkü sadece Allaha aittir. Göklerde, yerde ve oralarda yaşayanlara Allahın sözü geçecektir. Bütün yaratıklarının işleri Allaha döner. O, aralarında adaletle hüküm verecektir.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

6- Allah, geceyi gündüze katar. Gündüzü geceye katar. O, kalblerin gizliliklerini çok iyi bilir.

Allah, gecenin bir kısmını gündüze katarak gündüzü uzatır. Bazan da gündüzün bir kısmını geceye katarak geceyi uzatır. O, kullarının kalblerinin neye karar verdiğini, içlerinden hayırı mı yoksa şerri mi işlemek istediklerini çok iyi bilendir. Hiçbir şey ona gizli kalmaz.

اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ

وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾

7- Ey insanlar, Allaha ve peygamberine iman edin ve sizleri vekili kıldığı mallarından Allah yolunda harcayın. Sizlerden iman edip Allah yolunda mallarını harcayanlar için büyük bir mükafaat vardır.

Ey insanlar, Allaha iman edin, onun birliğini kabul edin ve peygamberi Muhammed'i, Allah katında size getirmiş olduğu şeyler hususunda tasdik edip

ona uyun. Allahın, geçmiş ümmetlerden size miras bırakmış olduğu malları onun yolunda harcayın. Zira, sizden Allaha ve Resulüne iman eden ve Allahın size kalmasını nasibettiği mallardan harcayanlar için büyük bir mükafaat vardır.

*Âyet-i kerimede, yaşayan insanların ellerinde bulunan malların, kendilerinden önce ölen insanlardan miras kalan mallar olduğu beyan ediliyor ve bu mallara sahib olanların da bunları bir gün başkalarına bırakacağına işaret ediliyor. Böylece kişiler, hayatta iken mallarını Allah yolunda harcamaya teşvik edilmiş oluyor.

Peygamber efendimiz, insanların, mallarını çok sevdiklerini fakat sonunda hepsini bırakıp gitmeye mecbur olacaklarını şu hadisinde beyan etmektedir:

Abdullah b. eş-Şihhîr diyor ki:

عَنْ أَبِيهِ عبيد الله بن شخير ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) وَهُوَ يَقْرَأُ : أَلْهَـٰكُمُ التَّكَاثُرُ قَالَ « يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي مَالِي (قَالَ) وَهَلْ لَكَ، يَا ابْنَ آدَمَ مِنْ مَالِكَ إِلاَّ مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟ ».

"Ben, Resulullahın yanına vardım. O, (أَلْهَٰكُمُ التَّكَاثُرُ) suresini okuyordu. Şöyle buyurdu: "Âdemoğlu, malım, malım der durur. Ey Âdemoğlu, sana, malından yeyip tükettiğin veya giyip eskittiğin yahut sadaka verip önden gönderdiğin dışında senin için ne var ki?" (9)

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِۚ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

8- Peygamber sizi, rabbinize iman etmeye davet edip dururken size ne oluyor da Allaha iman etmiyorsunuz? Halbuki Allah, daha önce sizden iman edeceğinize dair söz almıştı. Eğer iman ediyorsanız bu yeter.

Ey insanlar, Allahın peygamberi Muhammed, sizi, Allahın varlığına ve birliğine iman etmeye davet ederken ve davetinin hak olduğuna dair size, mazeret göstermeye imkan vermeyecek kesin deliller getirmiş olduğu halde sizler, Allahın birliğine iman etmiyorsunuz. Halbuki sizler atanız Âdem'in sulbünde iken, Allaha iman edeceğinize dair kesin söz almıştı. Şayet sizler herhangi bir zamanda Allaha iman etmek istiyorsanız, iman etmeniz için en uygun vakit şu andır. Zira peygamberin getirdiği deliller ard arda gelmekte ve o peygamber sizleri, daha önce verdiğiniz söze davet etmektedir.

*Bir kısım müfessirlere göre burada zikredilen "Verilen söz"den maksadın insanların iman edecekleri hususunda Resulllaha biat etmeleridir.

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ
بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾

9- Sizi, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kulu Muhammed'e apaçık âyetler indiren Allahtır. Şüphesiz ki Allah, sizlere çok şefkatli ve merhametlidir.

Sizi, inkarın ve sapıklığın karanlığından, iman ve hidayetin nuruna çıkarması için kulu Muhammed'e apaçık âyet ve deliller indiren ancak Allahtır. Allah bunları kulu Muhammed'e indirmekle size çok şefkatli ve merhametli davranmıştır.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي
مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ
بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

10- Göklerin ve yerin mirası Allaha ait olduğu halde size ne oluyor da Allah yolunda mallarınızı harcamıyorsunuz? Sizden, Mekke'nin fethinden önce Allah yolunda malını harcayıp savaşanlarla daha sonra infakta bulunup savaşanlar bir değildir. Onların dereceleri sonradan infak edip savaşanlardan daha büyüktür. Allah onların hepsine de iyi akıbet vaadetmiştir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey insanlar, size ne oluyor da, Allahı size rızık olarak verdiği mallardan Allahın yolunda harcamıyorsunuz? Halbuki ölümünüzden sonra bu mallarınız tekrar Allaha dönecektir. Zira göklerin ve yerin mirası sadeceAllaha aitti. İçinizden, fetihten önce, mallarını Allah yolunda harcayıp savaşanlarla fetihten sonra mallarını harcayıp savaşanlar aynı derecede değildirler. Fetihten önce mallarını harcayıp savaşanların dereceleri fetihten sonra mallarını harcayıp savaşanların derecelerinden daha üstündür. Fakat Allah bunların herbirine de, güzel bir mükafaat olan cenneti vaadetmiştir. Zira onlar mallarını Allah yolunda harcamışlar ve Allahın düşmanlarına karşı savaşmışlardır. Allah, mallarınızı harcama ve düşmanlarına karşı savaşma gibi amellerinizi bilir. Kıyamet gününde onların karşılığını verecektir.

*Mücahid'e göre âyette zikredilen "Fetih"ten maksat, Mekke'nin fethidir. Harcamaktan maksat, iman etmek, savaştan maksat ise hicret etmektir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Mekke'nin fethinden önce iman edip hicret edenle fetihten sonra iman eden ve hicret etmeyenler bir değildir."

Katade ve İbn-i Zeyd'e göre âyette zikredilen fetihten maksat Mekke'nin fethi, harcamaktan maksat, mallarını Allah yolunda harcamak, savaştan maksat ise kâfirlere karşı harbetmektir. Meal bu izaha göre hazırlanmıştır.

Ebu Said el-Hudri, Şa'bî ve diğer bir kısım âlimlere göre ise, âyette zikredilen fetihten maksat, Hudeybiye musalahasıdır. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey insanlar, Hudeybiye musalasından önce malını Allah yolunda harcayıp Allah yolunda savaşanlarla Hudeybiye musalahasından sonra malını Allah yolunda harcayıp savaşanlar bir değildir."

Taberi bu hususta Ebu Said el-Hudri'den bir de hadis rivayet ederek bu son görüşü tercih etmiştir. Ebu Said el-Hudri diyor ki: "Resulullah bize, Hudeybiye musalahasının yapıldığı yılda şöyle buyurdu: "Yakında bir kavim gelecek. Siz onların amellerine karşılık, yaptığınız amelleri küçümseyeceksiniz." Dedik ki: "Ey Allahın Resulü, onlar kimlerdir? Onlar Kureyşliler midir?" Resulullah buyurdu ki: "Hayır değildir. Onlar, gönülleri daha hassas, kalbleri daha yumuşak olan Yemen halkıdır. Dedik ki: "Ey Allahın Resulü, onlar bizden daha mı hayırlıdır?" Resuullah buyurdu ki: "Onlardan herhangi birinin altından bir dağı olacak olsa ve onu da Allah yolunda harcasa, sizden birinizin harcadığı ne bir müd miktarına ne de onun yarısına ulaşabilir. Dikkat edin, insanlarla bizi birbiri-

mizden ayıran sınır şu âyettir: "Sizden, fetihten önce Allah yolunda malını harcayıp savaşanlarla daha sonra infakta bulunup savaşanlar bir değildir."

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

11- Kim Allah için güzel bir ödünç takdiminde bulunursa, Allah onun karşılığını kat kat verir. Onun için âherittc de güzel bir mükafaat vardır.

*Âyette zikredilen "Ödünç takdim etmek"ten maksat, karşılığını âhirette Allahtan bekleyerek malını dünyada onun yolunda harcamaktır. Böyle yapan insanlar için Allah, harcadıklarının karşılığını kat kat artırır. Bire yedi yüz veya daha fazla verebilir. Bu kimseler için ayrıca Allah katında güzel bir mükafaat vardır ki o da cennettir.

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

12- O gün, mümin erkeklerin ve kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarında koştuğunu görürsün. Melekler onlara: "Bu gün sizin müjdeniz, altından ırmaklar akan cennetlerdir. Orada ebediyyen kalacaksınız. İşte büyük kurtuluş budur." derler.

*Âyet-i kerimede, müminlerin nurlarının, önlerinde ve yanlarında koşacağı beyan ediliyor. Katade "Nurların koşmasından" maksadın, iman edenlerin derecelerine göre önlerinin ve çevrelerinin aydınlatılması olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. mes'ud diyor ki: "Müminlere nurları, amelleri miktarınca verilecektir. Bazılarına bir hurma ağacı boyunda nur verilecek bazılarına, ayakta duran bir adam boyu kadar nur verilecektir. Kendisine en az nur verilen kimsenin de baş parmağının üzerinde bir ışık bulunacak o ışık bazan yanacak bazan sönecektir.

Dehhak ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Kıyamet gününde mümin erkek ve kadınların iman ve hidayetleri önlerinde koşacak, sağ taraflarından ise amel defterleri verilecektir. Bu ifadeye göre Nur kelimesinden maksat, iman ve hidayettir. Taberi, "Koşma" fiilinin nur ve aydınlatma ile bir münasebetinin bulunmaması sebebiyle "Nur"dan maksatın iman ve hidayet olduğunu söyleyen bu son görüşü tercih etmiştir.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ
ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ
وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾

13- O gün, münafık erkek ve kadınlar, müminlere: "Bize bakın da nurunuzdan istifade edelim." derler. Onlara "Arkanıza dönün de nur isteyin." denilir. Müminlerle münafıklar arasına kapısı olan bir set çekilir. Onun içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır.

Kıyamet gününde, münafık erkekler ve münafık kadınlar, Allahın, müminlere vermiş olduğu nurlardan paylarını alamadıklarından müminlere "Bizi bekleyin size kavuşalım, nurunudan istifade edilim." diyecekler müminler de onlara "Siz arkanızda kalan, nurların taksim edildiği yere dönün. Orada Allah, insanlara nur taksim ediyor." diyecekler, bunun üzerine münafıklar geri dönüp nur ararlarken kendileriyle müminlerin arasına, cennet ile cehennem arasına çekilecek olan sur çekilmiş olacak. O surun, müminler tarafındaki dış yüzü insanlar için bir rahmettir.Zira orası cennet olacaktır. Münafıkların tarafındaki iç yüzü ise onlar için bir azaptır. Zira orası cehennem olacaktır.

*Âyette zikredilen ve "Bize bakın" diye tercüme edilen (انْظُرُونَا) kelimesi Taberi tarafından "Bizi bekleyin" diye izah edilmiştir. "Biza zaman tanıyın da size kavuşalım." şeklinde izah edenler de vardır. Âyette zikredilen ve müinlerle münafıklar arasına çekileceği bildirilen "Sur"dan maksat, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre, âheritte cennetliklerle cehennemlikler arasın açekilecek olan perdedir. Bu husus diğer bir âyette açıkça beyen edilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: "Cennetliklerle cehennemlikler arasında bir perde vardır." (10)

10- A'raf Suresi, 7/46

Abdullah b. Abbas, Übade b. es-Samit, Abdullah b. Amr b. el-As ve Kâ'bul Ahbar'dan nakledilen bir görüşe göre burada zikredien "Sur"dan maksat, Kudüs'ün doğusunda bulunan "Sur"dur. Bunun iç tarafında "Beytül Makdis" dış tarafında ise "Cehennem deresi" diye adlandırılan vadi bulunmaktadır.

Müfessirler, âyette zikredilen bu "Sur"u Kudüs'te bulunan sur olarak izah edenlerin maksadının, açıklama ve benzetme olduğunu, yoksa surun burası olduğunu kasdetmediklerini söylemişlerdir.

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ
وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾

14- Münafıklar müminlere: "Dünyada biz sizinle beraber değil miydik? diye çağırırlar. Müminler de: "Evet,fakat siz kendinizi fitneye kaptırdınız, müminlerin bir belaya uğramasını beklediniz. Din hususunda şüpheye düştünüz. Allahın emri gelinceye kadar boş ameller sizi aldatı. Sizi, Allaha karşı aldatıcı şeytan aldattı." derler.

Âhirette müminlerle münafıkların arasına perde çekilince, müminleri göremeyen münafıklar bu defa onlara seslenirler ve şöyle derler: "Biz, dünyada iken sizinle beraber değil miydik? Beraber namaz kılıyor, beraber oruç tutuyor ve birbirimizle veleniyor ve birbirimize mirasçı olmuyor muyduk? Müminler onlara "Evet öyleydiniz fakat sizler kendisizi fitneye düşürdünüz, münafık oldunuz. Allah ve Resulüne iman etmeyip beklediniz. Allahın sizi öldürme emri gelinceye kadar nefsinizin size hoş gösterdiği boş ameller sizi aldattı, Allahın yolunda sizi alıkoydu ve sizi ona karşı şeytan aldattı." derler.

*Âyette zikredilen "Kendinizi fitneye kaptırdınız." ifadesinden maksat, "Münafık oldunuz." demektir. "Beklediniz" ifadesinden maksat ise İbn-i Zeyd'e göre "Allahın Resulüne iman etmeyi ertelediniz." Katade'ye göre ise "Hak edenlerin başına bir şey gelmesini beklediniz." demektir. "Şüpheye düştünüz." ifadesinden maksat, "Allah hakkında şüpheye düştünüz." demektir. "Allahın emri gelinceye kadar." ifadesinden maksat ise "Allahın öldürme emri gelinceye kadar demektir. Âyette zikredilen "Aldatıcı"dan maksat ise "Şeytan"dır.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوٰيكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلٰيكُمْ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

15- Bu gün ne sizden, ne de kâfirlerden, kurtulmanız için hiçbir fidye kabul edilmeyecektir. Yeriniz cehennemdir. Dostunuz da O'dur. O ne kötü bir yerdir.

*Allah teala, kıyamette, müminleri münafıklardan ayırdıktan sonra münafıklara şöyle diyecektir: "Bu gün sizden, azaptan kurtulmanıza karşılık herhangi bir fidye alınmayacaktır. Bu fidye kâfirlerden de alınmayacaktır. Sizin karargâhınız cehennem ateşidir. Size layık olan O'dur. O ne kötü bir varılacak yerdir.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا
كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

16- İman edenlerin, Allahın zikrine ve indirilen hakka karşı kalblerinin huşu içinde olması ve daha önce kendilerine kitap verilip üzerlerinden uzun zaman geçince, kalbleri katılaşan kimseler gibi olmamaları zamanı gelmedi mi? Onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

Allah ve peygamberini tasdik edenlerin, Allahı anmaya karşı ve inen hak kitap Kur'ana karşı kalblerinin huşu içinde olma zamanı hala gelmedi mi? Yine bunların, daha önce kendilerine kitap verilen ve kendileriyle Musa arasında uzun bir zaman geçtiği için kalbleri katılaşan İsrailoğulları gibi olmama zamanları hâlâ gelmedi mi? Muhammed'den önce kendilerine kitap gönderilen ümmetlerden çoğu, hak yoldan ayrılan fasıklardır.

*Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: مَا كَانَ بَيْنَ إِسْلَامِنَا وَبَيْنَ أَنْ عَاتَبَنَا اللهُ بِهَذِهِ الآيَةِ: أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللهِ إِلَّا أَرْبَعُ سِنِينَ».

"Bizim müslüman oluşumuzla Allah tealanın bize bu âyetle sitem etmesi arasında sadece dört yıl geçmiştir. (11)

Âyet-i kerimede, müminlerin kalblerinin, Allahın anılmasına ve Kur'an-ı Kerim'e karşı huşu içinde olması isteniyor, müminlerin, peygamberleriyle aralarında uzun bir zaman geçtiği için kalbleri katılaşan Yahudi ve Hristiyanlar gibi olmamaları emrediliyor.

Katade diyor ki: "Şeddad b. Evs şöyle derdi: "İnsanlardan ilk anılacak şey huşudur.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "İsrailoğulları ile peygamberleri Hz.Musa arasında uzun bir zaman geçince onların kalbler katılaştı. Onlar, nefislerinin hoş gördüğü, dillerinin tatlı karşıladığı bir kitap uydurdular. "Biz bunu İsrailoğullarına teklif edelim, kim buna iman ederse onu serbest bırakırız. Kim de inkar ederse onu öldürürüz." dediler ve dediklerini yapmaya başladılar.

اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

17- Bilin ki, ölümünden sonra toprağı dirilten Allahtır. Biz bu âyetleri size düşünesiniz diye açıkladık.

Ey insanlar, yeryüzü kuruyup ölü hale geldikten sonra ona hayat verip çeşitli bitkileri bitiren ancak Allahtır. Biz, sapıklıkta olan ve bu halleriyle ölülere benzeyen insanlara da hidayet nurunu verir ve onları imanla diriltiriz. Biz size, âyet ve delilleri açıkladık ki akıl edesiniz.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ
وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

18- Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara, Allaha güzel bir ödünç takdiminde bulunanlara, karşılıkları kat kat verilir. Onlar için kıyamet gününde büyük bir mükafaat vardır.

Mallarını Allah yolunda harcayan erkeklere, kadınlara ve Allaha güzel bir ödünç takdiminde bulunanlara, Allah mükafaatlarını ka kat verecektir. Ayrıca onlar için sadaka vermeleri ve Allah rızası için ödünç vermelerinden dolayı âhirette değerli bir mükafaat vardır ki o da cennettir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ
رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

19- Allaha ve peygamberlerine iman edenler,işte onlar, gerçekten doğru olanlar ve şehitlerdir. Bunların, rableri katında mükafaatları ve nurları vardır. İnkar edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliklerdir.

*Bu âyet-i kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas, Ebu ed-Duha, Mesruk, Dehhak ve Mukatil bu âyeti, mealde verildiği gibi izah etmişlerdir. Bu izaha göre âyet-i kerimede iki sınıf insandan bahsedilmektedir. Biri, Allaha ve peygamberlerine iman eden Sıddıklar, diğeri ise Allah yolunda öldürülen şehitlerdir. Âyette özellikle şehitlerin mükafaatları zikredilmiştir.

Taberi de bu âyet-i kerimeyi bu şekilde izah etmiştir. Zira, "Allaha ve peygambere iman edenler" denince hatıra gelenler Sıddıklardır. Bunların şehid olmaları gerekli değildir. Bu itibarla şehitlerin Allah yolunda öldürülmüş ayrı

bir sınıf sayılmaları daha uygundur.

Mücahid ve Bera b. Azib'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin izahı şöyledir: "Allaha ve peygamberlerine iman edenler, işte onlar, rableri katında doğru olanlar ve şehitlerdir. Onlar için mükafaatları ve nurları vardır." Bu izah tarzına göre, Allaha ve âhiret gününe iman edenlere "Sıddıklar" dendiği gibi "Şehitler" de denmektedir.

Bir kısım müfessirler ise: "Şehitler" diye tercüme edilen (الشُّهَدَاءُ) kelimesinin, "Allahın huzurunda ümmetlerine karşı şahitlik edecek peygmaberer" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Allaha ve peygamberlerine iman edenler, işte onlar, gerçekten doğru olanlardır. Rableri katında ümmetlerine karşı şahitlik edecek peygamberlere gelince onların mükafaatları ve nurları vardır."

Âyet-i kerimenin son bölümünde, Allahı ve peygamberini inkar eden ve âyetlerini yalanlayanların cehennemlik oldukları bildirilmektedir.

اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾

20. Bilin ki, dünya hayatı sadece bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme vesilesi, mal ve evlatların çoğalmasından ibarettir. Bu, bir yağmura benzer ki, bitirdiği bitki, çiftçilerin hoşuna gider, sonra o bitki kurumaya yüz tutar, bir de bakarsın ki, sapsarı kesilmiş. Daha sonra da çer çöp haline gelir. Âhirette ise şiddetli bir azap, Allahın bağışlaması ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir.

Ey İnsanlar! Bilin ki, size verilen dünya hayatı, düzenlediğiniz bir eğlence, yaptığınız bir oyun, kendinizi süslediğiniz bir süs, birbirinize karşı öğünve mal ve evlatlarınızın çoğalmasından başka bir şey değildir. Dünya hayatı şu yağmura benzer ki, bitirdiği otlar çiftçilerin hoşuna gider. Fakat o otlar aynı hallerini koruyamazlar. Zamanla kururlar. Yeşil iken sapsarı kesilirler. Daha sonra da köklerinden kopup çer çöp haline dönüşürler İşte dünya hayatı da böyledir. İn-

san önce filizlenmiş otlar gibi anasından doğar, gençlik çağına ulaşır. Daha sonra otların sararıp solduğu gibi ihtiyarlar. Sonunda da ölür ve toprağa dönmeye mahkum olur. Dünyada bu safhaları yaşayan insan ahirette de başıboş bırakılmaz. Zira orada, inkarcılar için şiddetli bir azap, iman ehli için de Allahın affı ve rızasına erişme vardır. Dünya hayatı ise aldatıcı bir kısım varlıklardan başka bir şey değildir. Halbuki cennetin küçük bir yeri bütün dünyayı değer.

*Peygamber efendimiz, dünyanın değeri hakkında şöyle buyuruyor:

وموضع سوط احدكم من الجنة خير من الدنيا وما عليها.

"Cennette sizden birinizin kamçısının kapladığı kadar yer, dünyadan ve onun üzerinde bulunanlardan daha hayırlıdır." (12)

سَابِقُوا اِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ
اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

21- Ey insanlar, rabbinizin bağışlamasına, Allaha ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmış genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşun. Bu, Allahın bir lütfudur. Dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

Ey insanlar, size rabbinizin affını ve genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cenneti kazandıracak olan ameli işlemeye koşun. Bu cennet, Allahın birliğine ve peygamberlerine iman edenler için hazırlanmıştır. Bu cennet, Allahın bir lütfudur. Onu, yaratıklarından dilediğine verir. Allah, kullarına karşı büyük lütuf sahibidir. Onlara dünyada bol rızıklar vermiş, verdiği rızıklara karşı kendisine nasıl şükredeceklerini öğretmiş, ahirette de itaatlarına karşılık onları mükafatlandırmıştır.

12- Buhari, K.el-Cihad, bab: 73

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

22- Yeryüzüne ve kendinize inen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yapmadan önce levh-i mahfuzda yazılmış olmasın. Şüphesiz ki bu, Allah için çok kolaydır.

Ey insanlar, yeryüzüne inen âfet ve kıtlıklar gibi size erişen açlık, hastalık gibi hiçbir musibet yoktur ki biz, yarattığımız şeyleri yaratmadan önce onlar levh-i mahfuzda tesbit edilmiş olmasın. Şüphesiz ki size ve yeryüzüne gelecek olan musibetleri, yaratıkları var etmeden önce levh-i mahfuzda tesbit etmek Allah için pek kolaydır.

*Katade diyor ki: "Yeryüzüne inen musibetler, kıtlıklardır. İnsanlara isabet eden musibetler ise acılar ve hastalıklardır." Katade sözlerine devamla şöyle diyor: "Bize ulaştığına göre hiçbir kimsenin yüzünü bir çalı yırtmaz, ayağı sürçmez, damarı seğirmez ki işlenen bir günah yüzünden meydana gelmiş olmasın. Allah, işlenen günahların bir çoğunu da affeder.

Bu âyet-i kerime, kaderi inkar edenlere karşı en büyük delildir.

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾

23- Bu, geçene üzülmemeniz ve Allahın verdiği nimetlere sevinip şımarmamanız içindir. Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez.

Mallarınıza ve canlarınıza gelen musibetleri, sizleri yaratmadan önce levh-i mahfuzda tesbit etmemiz, sizin, dünyada iken elde edemediğiniz şeylerden dolayı üzülmemeniz ve Allahın size dünyada bahşettiği nimetlerden dolayı da şımarmamanız içindir. Zira herşeyi veren de alan da O'dur. Allah kendisine verilen nimetlerden dolayı kibirlenen ve bu nimetlerle başkalarına karşı övünenleri sevmez

bir kimse yoktur. Ancak, mümine bela geldiğinde ona sabreder, nimetler verildiğinde de ona şükrederse bu âyetin emrine uymuş olur.

Bu âyet-i kerime, kaderin insanlar için büyük bir teselli kaynağı olduğunu, aynı zamanda şımarmasına imkan vermeyen bir engel olduğunu beyan ediyor. Zira, başına gelen felaketlerin, Allahın takdiri ile olduğuna inanan insan, Allahın takdiri ve lütfuyla ulaştığına inandığı için şımarmaz, başkalarına karşı böbürlenmez.

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

24- Onlar, cimrilik ederler ve insanlara da cimriliği emrederler. Kim Allahın emrinden yüzçevirirse, şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layıktır.

Allahın sevmediği bu kibirli ve övünen insanlar, Allahın kendilerine vermiş olduğu mallarda cimrilik ederler. Allahın farz kıldığı malî yükümlülüklerini yerine getirmezler. Bu kimseler ayrıca başkalarına da bu şekilde cimri olmalarını emrederler. Kim, Allahın emirlerinden yüz çevirir, infak etme buyruğuna uymazsa bilsin ki Allahın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Onun harcayacağı mal Allaha hiçbir fayda sağlamaz. Yine o kimse iyi bilsin ki Allah, yaratıklarına vermiş olduğu nimetlere karşılık övülmeye layıktır.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ
النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ
وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

25- Muhakkak ki biz, peygamberlerimizi apaçık mucizelerle gönderdik. İnsanlar, aralarında adaleti hakim kılsınlar diye o peygamberlere, kitap ve ölçü indirdik. Ayrıca kendisinde büyük bir kuvvet ve insanlar için birçok menfaatler bulunan demiri verdik. Bu, görmediği halde Allahın dinine ve peygamberlerine yardım eden kimseyi, Allahın ortaya çıkarması içindir. Şüphesiz Allah, herşeyden kuvvetlidir ve herşeye galiptir.

Şüphesiz ki biz, peygamberlerimizi apaçık delillerle ve mucizelerle gönderdik. Biz onlara şer'î hükümleri ihtiva eden kitaplar ve adaleti sağlayan ölçü gönderdik ki insanlar aralarında adaletli davransınlar. Ayrıca biz, demiri de verdik. Demirde büyük bir kuvvet ve insanlar için pek çok menfaatler vardır. Biz bunları, insanların aralarında adaleti sağlamaları, bir de Allahın kendi peygamberine ve dinine, gözüyle görmediği halde yardım edenleri ortaya çıkarması için yaptık. Allah, kendisine düşmanlık yapanlara karşı pek kuvvetli, emrine karşı gelenleri cezalandırmada herşeye galiptir. Kimse ondan intikam almaya girişemez.

*Allah teala âyet-i kerimede, insanlara peygamberler gönderdiğini, bu peygamberlerle birlikte kitap ve ölçü gönderdiğini, kitap ve ölçüye uymayanlara karşı onları hizaya getirme aracı olarak da demiri verdiğini beyan etmektedir.

Katade, âyette zikredilen "Ölçü"den maksadın "Adalet" olduğunu söylemiştir. İbn-i Zeyd ise "Ölçü"den maksadın insanların dünya hayatlarında yaşarken çeşitli muamelelerinde kullandıkları ölçü aletleri olduğunu, insanların bu ölçüler vasıtasıyla alıp verdiklerini tesbit ettiklerini söylemiştir. İnsanlar, Allahın gönderdiği kitap ile dinlerini öğrenmişler, ölçüler ile de hak ve hukuklarını kavramışlardır.

Âyet-i kerime, insanlara "Demir"in verildiğini beyan etmektedir. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Hz. Âdem ile birlikte üç şey indirilmiştir. Bunlar, örs, kerpeten bir de çekiçtir. Âyet-i kerimede, demirde büyük bir kuvvet bulunduğu zikredilmektedir. İbn-i Zeyd, demirdeki o büyük kuvvetten maksadın, onun insanlara karşı kılıç ve diğer silahlar şeklinde kullanılması olduğunu söylemiştir. Demirin insanlar için faydalı oluşu ise, insanların onu çeşitli şekillerde kullanmalarıdır.

Peygamber efendimiz, demirin, kâfirlere karşı silah olarak nasıl kullandığını beyan ederek buyuruyor ki:

قال رسول الله (ﷺ) بعثت بالسيف حتى يعبد الله لا شريك له وجعل رزقي

تحت ظل رمحى وجعل الذلة والصغار على من خالف أمرى ومن تشبه بقوم
فهو منهم.

"Ben, kıyamet kopmadan önce, sadece Allaha kulluk edilmesi ve herhangi bir şeyin ona ortak koşulmaması için kılıç ile gönderildim. Rızkım, mızrağımın gölgesinde kılındı. Zillet ve aşağılık ise emrime karşı gelene verilmiştir. Kim bir kavme benzerse o onlardandır.[13]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ
فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

26- Muhakkak ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik. Her ikisinin de nesline peygamberlik ve kitap verdik. Onların bir kısmı doğru yolu bulmuş, çokları da doğru yoldan çıkmıştır.

Ey insanlar, şüphesiz ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i, insanlara peygamber olarak gönderdik. Onların soyundan gelen insanlara da peygamberilk verdik. Kitap indirdik. Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an bunların sonyundan gelen peygamberlere verilmiştir. Bu iki peygamberin soyundan gelen bazı insanlar, doğru yolu bulmuş, onların çokları da Allaha itaatten ayrılmış ve fâsık kimseler olmuşlardır.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا
فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةَنِ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا

13- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.50 / Buhari, K.el-Cihad, bab: 88

عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا

مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾

27- Sonra onların arkasından peygamberlerimizi ard arda gönderdik. Nihayet arkalarından da Meryemoğlu İsa'yı gönderdik. Ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalbine şefkat ve merhamet koyduk. Kendileri de bizim farz kılmadığımız ruhbanlığı icad ederek onunla Allahın rızasına kavuşmak istediler. Fakat ona da hakkıyla riayet etmediler. Biz de içlerinden iman edenlere mükafaatlarını verdik. Onlardan bir çoğu doğru yoldan çıkmış kimselerdi.

*Âyet-i kerimede, Alllah tealanın, insanlığın ikinci atası olan Hz. Nuh ve peygamberler atası olan Hz.İbrahim'den sonra insanara doğru yolu göstermek için ard arda peygamberler gönderdiği, bu peygambererden birinin de Meryemoğlu İsa olduğu beyan ediliyor. Allah teala, Hz. İsa'ya İncili verdiğini, ona iman eden müminlerin kalblerine şefkat ve merhameti koyduğunu ve bu müminlerin, sırf Allahın rızasını kazanmak için insanlardan uzaklaşmayı gerektiren ruhbanlığı icadettiklerini fakat sonunda icadettikleri bu ruhbanlığın icabını gereği gibi yapmadıklarını beyan etmektedir. Bu ruhbanlığa riayet etmeyenlerin kimler oldukları hakkında iki görüş zikredilmektedir.

Birinci görüşe göre ruhbanlığa riayet etmeyen bu kimseler, bizzat onu icadeden kimselerdir. Katade, Abdurrahman b. Zeyd, Dehhak ve Ebu Ümame el-Bâhili bu görüştedirler.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Ruhbanlığı icadeden ehl-i kitap, ruhbanlık hususunda Allaha itaat etmemişler ve ruhbanlığı yaşarken Allaha isyan sayılan sözler söylemişlerdir. Zira Allah teala, Muhammed (a.s.)ı peyamber olarak göndermeden önce bunlara savaşmalarını farz kılmıştır. Sayıları çok azalmış olan iman ehli, kâfirlerden ayrılıp peygamberler gittikten sonra müşrikler çoğalarak duruma hakim olunca bu müminler, mağaralarda inzivaya çekilmişlerdir. Onlar oralarda yaşarlarken içlerinden bir fırka kâfir olarak Allahın emrini ve dinini bırakmış, bidatlara sapmış, Hristiyanlık, Yahudilik gibi bâtıl dinler icadetmişlerdir. Böylece ruhbanlığa hakkıyla riayet etmemişlerdir. Bunlardan diğer bir gurup ise kendilerine apaçık deliller gelinceye kadar Hz. İsa'nın gerçek dini üzere devam etmişlerdir. Alllah teala nihayet Hz. Muhammed'i göndermiş, onlar ise bu gerçek din üzere devam ediyorlarmış. Alah teala, şu âyet-i kerimeyle bunlara hitabetmiştir. "Ey iman eden kitap ehli, Allahtan korkun ve peygmaberine iman edin ki Allah da size, merhametinden iki misli versin."

İkinci görüşe göre ise, ruhbanlığa riayet etmeyenler, bizzat onu icadedenler değil onlardan sonra gelen insanlardır. Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas'dan bu hususta şunları rivayet etmektedir. Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَتْ مُلُوكٌ بَعْدَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
بَدَّلُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَكَانَ فِيهِمْ مُؤْمِنُونَ يَقْرَؤُونَ التَّوْرَاةَ قِيلَ لِمُلُوكِهِمْ مَا
نَجِدُ شَتْماً أَشَدَّ مِنْ شَتْمٍ يَشْتِمُونَنَا هٰؤُلَاءِ اَنَّهُمْ يَقْرَؤُونَ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا
أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ وَهٰؤُلَاءِ الْآيَاتِ مَعَ مَا يَعِيبُونَنَا بِهِ فِي أَعْمَالِنَا
فِي قِرَاءَتِهِمْ فَادْعُهُمْ فَلْيَقْرَؤُوا كَمَا نَقْرَأُ وَلْيُؤْمِنُوا كَمَا آمَنَّا فَدَعَاهُمْ فَجَمَعَهُمْ
وَعَرَضَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلَ أَوْ يَتْرُكُوا قِرَاءَةَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ إِلَّا مَا بَدَّلُوا مِنْهَا فَقَالُوا
مَا تُرِيدُونَ إِلَى ذٰلِكَ دَعُونَا فَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ ابْنُوا لَنَا أُسْطُوَانَةً ثُمَّ ارْفَعُونَا
إِلَيْهَا ثُمَّ اعْطُونَا شَيْئاً نَرْفَعُ بِهِ طَعَامَنَا وَشَرَابَنَا فَلَا نَرِدُ عَلَيْكُمْ وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ
دَعُونَا نَسِيحُ فِي الْأَرْضِ وَنَهِيمُ وَنَشْرَبُ كَمَا يَشْرَبُ الْوَحْشُ فَإِنْ قَدَرْتُمْ
عَلَيْنَا فِي أَرْضِكُمْ فَاقْتُلُونَا وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ ابْنُوا لَنَا دُوراً فِي الْفَيَافِي
وَنَحْتَفِرُ الْآبَارَ وَنَحْتَرِثُ الْبُقُولَ فَلَا نَرِدُ عَلَيْكُمْ وَلَا نَمُرُّ بِكُمْ وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنَ
الْقَبَائِلِ إِلَّا وَلَهُ حَمِيمٌ فِيهِمْ قَالَ فَفَعَلُوا ذٰلِكَ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَهْبَانِيَّةً
ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا
وَالْآخَرُونَ قَالُوا نَتَعَبَّدُ كَمَا تَعَبَّدَ فُلَانٌ وَنَسِيحُ كَمَا سَاحَ فُلَانٌ وَنَتَّخِذُ دُوراً
كَمَا اتَّخَذَ فُلَانٌ وَهُمْ عَلَى شِرْكِهِمْ لَا عِلْمَ لَهُمْ بِإِيمَانِ الَّذِينَ اقْتَدَوْا بِهِ فَلَمَّا
بَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيَّ (ﷺ) وَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ انْحَطَّ رَجُلٌ مِنْ صَوْمَعَتِهِ وَجَاءَ

سَائِحٌ مِنْ سِيَاحَتِهِ وَصَاحِبُ الدَّيْرِ مِنْ دَيْرِهِ فَآمَنُوا بِهِ وَصَدَّقُوهُ فَقَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ.

"Meryemoğlu İsa (a.s.)dan sonra gelen krallar, Tevrat'ı ve İncil'i değiştirdiler. O zamanki insanların içinde, Tevratı okuyan müminler de bulunuyordu. Bir kısım insanlar bu krallara, müminlerin aleyhine şöyle dediler: "Şunların bize sövmelerinden daha şiddetli bir sövme göremiyoruz." Zira onlar, "Allahın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." diye âyet okuyorlar. İşte bizim için en şiddetli sövme bunlardır. Onlar, okudukları şeylerle bizi, yaptığımız işlerden dolayı ayıplıyorlar. Sen onları çağır bizim okudumuğumuz şekilde okusunlar, bizim iman ettiğimiz gibi iman etsinler." Bunun üzerine kral onların hepsini çağırdı. Onlara ya öldürüleceklerini veya Tevratı ve İncili değiştirilmiş şekliyle okumalarını ıteklif etti. Onlar da "Bizden ne istiyorsunuz? Bırakın bizi."dediler. Müminlerden bir kısmı "Bize yüksekte bir kule yapın. Bizi oraya çıkarın sonra bizlere, yiyeceğimizi ve içeceğimizi yukarıya taşıyabileceğimiz bir şey verin. Biz de sizin aranıza gelmeyelim." dediler. Müminlerden diğer bir gurup ise "Bırakın bizi yeryüzünde serbestçe dolaşalım, rastgele gidelim. Sulardan, vahşi hayvanların içtikleri gibi içelim. Şayet bizi topraklarınızda bulursanız öldürün." Müminlerden başka bir gurup da şöyle dediler: "Bize çöllerde evler yapın biz oralarda kuyular kazar, hububat ekeriz. Ne size geliriz ne de yanınızdan geçeriz." Bunları söyleyen gurupların herbirinde, Tevratı ve İncili değiştiren müşriklerin yakın akrabaları da bulunuyordu (Bu sebeple) müminlerin bu teklifi kabul edildi. İstenenler yerine getirildi. İşte bunlar hakkında Allah teala "İsa'ya uyanlar, bizim farz kılmadığımız ruhbanlığı yalnız Allahın rızasına erişmek için icadettiler. Fakat ona da hakkıyla riayet etmediler." âyetinde bunları beyan etmektedir.

Diğer insanlar ise şöyle dediler: "Biz de falanın ibadet ettiği gibi ibadet edelim. Biz de filanın yeryüzünde dolaştığı gibi dolaşalım. Biz de filanların çöllerde yaptıkları gibi ev yapalım." Fakat bu sözleri söyleyenler müşrik idiler. Kendilerine uydukları kimselerin imanlarının ne olduğunu bilmiyorlardı.

Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)i gönderdiğinde bunlardan pek az kimse kalmıştı. Bunlardan, Manastırında bulunan kişi oradan, gezip dolaşmakta olan kişi seyahatından, kilisesinde bulunan kimse oradan çıkıp geldiler. Peygambere iman ettiler. Allah teala, bunlar hakkında şöyle buyurdu: "Ey iman eden ehl-i kitap, Allahtan korkun ve peygamberine iman edin ki Allah da size

rahmetinden iki misli versin." (14)

Taberi diyor ki: "Ruhbanlığa riayet etmeyenlerin bir kısmı, bizzat onu icadedenlerdir. Diğer bir kısmı ise, onu icadedenlere uyanlardır. Buna mukabil, ruhbanlığı icadedenlerden diğer bir kısmı ona hakkıyla riayet etmiştir. Bu itibarla Allah onlara, Hz. Muhammed'e de iman ettikleri takdirde iki kat mükafaat vereceğini vaadetmiştir. Ancak İslam geldikten sonra artık ruhbanlık bitmiştir. Bu hususta Urve b. Zübeyr diyor ki:

عن عروة قال دخلت امرأة عثمان بن مظعون أحسب اسمها خولة بنت حكيم على عائشة وهى باذة الهيئة فسألتها ما شأنك فقالت زوجى يقوم الليل ويصوم النهار فدخل النبى (ﷺ) فذكرت عائشة ذلك له فلقى رسول الله (ﷺ) عثمان فقال يا عثمان ان الرهبانية لن تكتب علينا أفما لك فيّ اسوة فوالله انى أخشاكم لله واحفظكم لحدوده.

"Bir gün Osman b. Mez'un'un hanımı üstü başı dağınık bir vaziyette Hz. Aişe'nin yanına varmış, Hz. Aişe ona: "Neyin var?" diye sormuş. Osman'ın hanımı ona şu cevabı vermiştir: "Kocam geceleri namazla, gündüzleri de oruçla geçiriyor." Bu sırada Resulullah içeri girmiş, Hz. Aişe de bu meseleyi ona anlatmıştır. Resulullah, Osman b. Mez'un ile karşılaştığında ona şunu söylemiştir: "Ey Osman, bize ruhbanlık farz kılınmamıştır. Ben sana örnek değil miyim? Allaha yemin olsun ki ben sizin, Allahtan en çok korkanınız ve onun koyduğu sınırları en çok koruyanınızım." (15)

Yine bu hususta enes b. Malik, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن أنس بن مالك عن النبى (ﷺ) قال لكل نبى رهبانية ورهبانية هذه الامة الجهاد في سبيل الله عز وجل.

14- Nesei, K.el-Kudât, bab: 12

15- Ahmed b. Hanbel. Müsned. C.6. S.226

"Her peygamberin bir ruhbanlığı vardır. Bu ümmetin ruhbanlığı da Aziz ve Celil olan Allahın yolunda cihaddır." (16)

Bir adam, Ebu Said el-Hudri'ye gelmişv e ona:

عن أبى سعيد الخدرى أن رجلا جاء فقال أوصنى فقال سألت عما سألت عنه رسول الله (ﷺ) من قبلك أوصيك بتقوى الله فانه رأس كل شيء وعليك بالجهاد فانه رهبانية الاسلام وعليك بذكر الله وتلاوة القرآن فانه روحك في السماء وذكرك في الارض.

"Bana bir şeyler tavsiye etmez misin?" demiş. Ebu Said el-Hudri de: "Sen benden, benim daha önce Resulullahtan sorduğum bir şeyi sordun. Ben sana, Allahtan korkmayı tavsiye ederim. Çünkü herşeyin başı O'dur. Cihada devam et. Zira İslamda ruhbanlık yoktur. Allahı zikretmekten ve Kur'an okumaktan ayrılma. Zira o, gökte senin ruhun ve yeryüzünde senin zikrindir." (17) demiştir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَءَامِنُوا۟ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Ey iman eden kitap ehli, Allahtan korkun ve peygamberine iman edin ki Allah da size, rahmetinden iki misli versin. Kendisiyle aydınlık içinde yürüyeceğiniz bir nur bahşetsin ve sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Ey Allaha ve peygamberine iman eden ehl-i kitap, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Onun peygamberi Muhammed'e de iman edin ki Allah size, rahmetinden iki kat mükfaat versin. Birisi İsa'ya ve on-

16- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.266
17- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 35 S. 82

dan önceki peygamberlere iman etmenizden dolayıdır. Muhammed'e iman etmeniz halinde Allah size iki kat mükfaat vereceği gibi size, yürüdüğünüzde önünüzü aydınlatan bir nur ve bir hidayet de verecektir ve günahlarınızı bağışlayacaktır. Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Âyet-i kerimede zikredilen "İman edenler"den maksat, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Utbe b. Hakime göre ehl-i kitabın iman edenleridir. Bunlar hem kendi kitaplarına hem de Kur'ana iman ettikleri için iki kat mükafaat almayı hak etmişlerdir.

Taberi de âyetin bu şekildeki izahını tercih etmiştir. Şu hadis-i şerif de bu izah şeklini desteklemektedir. Ebu Musa el-Eş'ari Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir.

سمع اباه (ابا موسى الاشعرى) عن النبى (ﷺ) قال ثلاثة يؤتون اجرهم مرتين الرجل تكون له الامة فيعلمها فيحسن تعليمها ويؤدبها فليحسن ادبها ثم يعتقها فيتزوجها فله اجران ومؤمن اهل الكتاب الذي كان مؤمنا ثم آمن بالنبى (ﷺ) فله اجران والعبد الذى يؤدى حق الله وينصح بسيده له اجران.

"Üç sınıf insan vardır ki, bunlara iki mükafaat verilecektir. Bunlardan birisi şu kişidir. Bir cariyesi vardır. Onu eğitir, eğitimini güzel yapar. Onu terbiye eder, terbiyesini de güzel yapar. Sonra onu azadeder ve onunla evlenir. İşte bunun için iki mükafaatı vardır. Bunlardan bir diğeri de ehl-i kitabın iman edenidir. Bu kişi daha önce mümin iken sonra da peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.)e iman eder. İşte bunun için de iki mükafaat vardır. Bunlardan bir başkası da, hem Allahın hakkını yerine getiren hem de efendisi için samimi olan köledir. İşte bunun için de iki mükafaat vardır. (18)

Said b. Cübeyr bu âyetin, Muhammed ümmeti hakkında indiğini söylemiş, bunun sebebinin de, kendilerine iki kat mükafaat verileceği vaadedilen ehl-i kitabın, Muhammed ümmetine karşı iftihar etmeleri olduğunu sylemiştir. Said b. Cübeyr, bu hususta özetle şunları anlatmaktadır. "Resulullah, Cafer b. Ebi Talib'i, yetmiş iki kişi ile birlikte Habeşistan'a gönderip Necaşi'yi imana davet edince Necaşi bu daveti kabul edip iman etmiştir. Cafer b. Ebi Talib Habeşistan'dan ayrılınca, orada iman etmiş olan kırk kişi Necaşi'ye gelip "Bize izin

ver de bunlarla beraber gidip o peygamberi görelim. Bunlara denizde de yardımcı oluruz. Zira bizler, denizciliği onlardan daha iyi biliyoruz." demişlerdir. İzin alınca Cafer b. Ebu Talib ile birlikte Medine'ye gelmişler, o sırada Resulullah'ın, Uhut savaşı için hazırlık yaptığını görmüşlerdir. Bunlar, müslümanların ihtiyaç ve sıkıntı içinde olduklarını görünce Resulullaha: "Ey Allahın Resulü, biz mali imkânları olan kimseleriz. Müslümanların nasıl bir sıkıntı içinde olduklarını gördük. Bize izin verir misin? Gidip mallarımızı getirerek müslüman kardeşlerimize yardımcı olalım." demişler Resulullah da onlara izin vermiştir. Onlar da gidip mallarını getirerek yardımcı olmuşlardır. Bunun üzerine Allah teala, onların hakkında "Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna da iman ederler." "Kendilerine Kur'an okunduğu zaman: "Biz ona iman ettik. Şüphesiz o, rabbimizden indirilmiş bir haktır. Doğrusu biz, ondan önce de müslümandık." derler. "İşte onlara, sabırlarından dolayı mükâfaatları iki kat verilir. Onlar, kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda infak ederler." (19)

Âyetlerini indirmiştir. İman etmeyen ehl-i kitap, âyetin "İşte onlara sabırlarından dolayı mükafaatları iki kat verilir." ifadesini işitince müslümanlara karşı böbürlenmişler ve şöyle demişlerdir: "Ey müslümanlar topluluğu, bizden, hem bizim hem de sizin kitabınıza iman edene iki kat mükafaat veriliyor. Sizin kitabınıza iman etmeyene ise, sizin mükafaatınız kadar mükafaat veriliyor. O halde sizin bizden ne üstünlüğünüz var?" İşte bunun üzerine Allah teala, Muhammed ümmeti hakkında bu âyeti indirdi ve buyurdu ki: "Ey iman edenler, Allahtan korkun ve peygamberine iman edin ki Allah da size rahmetinden iki misli versin. Allah teala bu âyetle Muhammed ümmetine de, iman eden ehl-i kitaba verdiği gibi iki kat ücret verdiğini, ayrıca onlara fazladan bir nur ve af da verdiğini beyan etmiştir. Sonra da "Kitap ehli bilsin ki Allahın lütfundan bir şeye kadir olamazlar." buyurmuştur.

Abdullah b. Ömer ve Ebu Musa el-Eş'ari'nin rivayet ettikleri şu iki hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir.

Ebu Musa el-Eş'ari, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِي مُوسَىٰ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَىٰ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْماً يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلاً يَوْماً إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ

19- Kasas Suresi, 28/52-54

معلوم فعملوا له الى نصف النهار فقالوا لا حاجة لنا الى اجرك الذى شرطت
لنا وما عملنا باطل فقال لهم لا تفعلوا اكملوا بقية عملكم وخذوا اجركم
كاملا فأبوا وتركوا واستأجر آخرين بعدهم فقال اكملوا بقية يومكم هذا
ولكم الذى شرطت لهم من الاجر فعملوا حتى اذا كان حين صلاة العصر
قالوا لك ما عملنا باطل ولك الاجر الذى جعلت لنا فيه فقال لهم اكملوا
بقية عملكم فان ما بقى من النهار شىء يسير فأبوا واستأجر قوما ان
يعملوا له بقية يومهم فعملوا بقية يومهم حتى غابت الشمس واستكملوا
اجر الفريقين كليهما فذلك مثلهم ومثل ما قبلوا من هذا النور.

"Müslümanlarla Yahudi ve Hristiyanların durumu (bir günde üç gurup insan çalıştıran) şu adamın durumuna benzer. Bu adam, bir gün akşama kadar kendisine belli bir işi yapmaları için belli bir ücret karşılığında bir toplulukla anlaşmıştır. Bunlar, o adam için günün yarısına kadar çalışınca "Senin bize takdir ettiğin ücrete ihtiyacımız yok. Çalıştıklarımıza da bir şey istemiyoruz." demişlerdir. Adam onlara "Bunu yapmayın, işinizi tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın." demiştir. Fakat onlar diretmiş ve işi bırakmış gitmişlerdir. Bunun üzerine adam başka bir grupla anlaşmşı ve onlara "Günün geriye kalan bölümünü tamamlayın, sizden önceki gruba takdir ettiğim ücreti siz alın." demiştir. Onlar, teklifi kabul edip çalışmaya başlamışlar. Fakat ikindi namazı vakti olunca "Yaptığımız iş sana olsun. Bize takdir ettiğin ücret de senin olsun." demişlerdir. Adam onlara da "İşinizini geriye kalanını bitirin. Gündüzden az bir zaman kaldı." demiş fakat onlar çalışmamakta diretmişlerdir. Bunun üzerine adam, günün geriye akalan kısmında çalışmak üzere başka bir toplulukla anlaşmış, onlar, günün geriye kalan kısmında güneş batıncaya kadar çalışmışlar ve iki grubun da ücretini tam olarak almışlardır. İşte bu, onların durumuyla bu nuru (Muhammed'in nurunu) kabul edenlerin misalidir. [20]

Abdullah b. Ömer de bu hususta Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

20- Buhari, K.el-İcare, bab: 11

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ أَبِيهِ اَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) يَقُولُ اِنَّمَا
بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الأُمَمِ كَمَا بَيْنَ صَلاَةِ الْعَصْرِ اِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ
اُوتِيَ اَهْلُ التَّوْرَاةِ التَّوْرَاةَ فَعَمِلُوا حَتَّى اِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ عَجَزُوا فَأُعْطُوا قِيرَاطاً
قِيرَاطاً ثُمَّ أُوتِيَ اَهْلُ الاِنْجِيلِ الاِنْجِيلَ فَعَمِلُوا اِلَى صَلاَةِ الْعَصْرِ ثُمَّ عَجَزُوا
فَأُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً ثُمَّ أُوتِينَا الْقُرْآنَ فَعَمِلْنَا اِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ فَأُعْطِينَا
قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ فَقَالَ اَهْلُ الْكِتَابَيْنِ اَىْ رَبَّنَا اَعْطَيْتَ هٰؤُلاَءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ
وَاَعْطَيْتَنَا قِيرَاطاً قِيرَاطاً وَنَحْنُ كُنَّا اَكْثَرَ عَمَلاً قَالَ اللّٰهُ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ
اَجْرِكُمْ مِنْ شَىْءٍ قَالُوا لاَ قَالَ فَهُوَ فَضْلِى أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ.

"Sizin, geçmiş ümmetlere göre devamınız, ikindi namazıyla güneşin batma vakti arasındaki zaman kadardır. Tevrat ehline Tevrat verildi. Onlar onunla günün yarısına kadar amel ettiler. Ondan sonra, acze düştüler. Bu sebeple onların her birine birer kırat (birer ölçü) mükafaat verildi. Onlardan sonra İncil ehline İncil verildi. Onlar da onunla ikindi vaktine kadar amel ettiler. Sonra onlar da acze düştüler. Bu yüzden onlara da birer kırat (birer ölçü) mükafaat verildi. Bize de Kur'an verildi. Biz onunla güneşin batmasına kadar amel ettik. Bize de ikişer kırat (İkişer ölçü) mükafaat verildi. Bunun üzerine, önce geçen iki ehl-i kitap "Ey rabbimiz,sen şunlara ikişer kırat bize ise birer kırat verdin. Halbuki biz onlarda daha çok amel işlemiştik." dediler. Bunun üzerine Allah, "Ben sizin ücretinizden bir şey eksilttim mi?" dedi. Onlar da "Hayır." dediler. Allah teala "Bu benim lütfumdur. Onu dilediğime veririm." buyurdu.[21]

Âyet-i kerimede zikredilen "Nur" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre Kur'an-ı Kerimdir ve Resulullaha tabi olmaktır. Mücahid'e göre ise hidayettir. Taberi de âyetin her iki görüşü de kapsadığını söylemiştir. Zira, Kur'ana iman edip Resululahı tasdik eden kimse hem nurla aydınlanmış olur hem de hidayete kavuşmuş olur.

21- Buhari, K.Mevakıt es-Salah, bab: 17

لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ

وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ

الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

29-Böylece kitap ehli bilsin ki, Allahın lütfundan bir şeye kadir olamazlar. Lütuf, şüphesiz Allahın kudret elindedir. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

*Âyet-i kerimede, kitap ehlinin, Allahın lütfundan herhangi bir şeye sahip olmadıkları beyan edilmektedir.

Katade bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Bundan önceki âyet-i kerime nazil olup, Muhammed ümmetine iki kat mükafaat verileceği beyan edilince kitap ehli, müslümanları kıskanmışlar ve kendilerinin bütün yaratıklardan üstün olduklarını zannetmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirmiş ve lütfuna kimsenin sahip olmadığını, onu kullarından dilediğine vereceğini beyan etmiştir.

Âyet-i kerimenin başında (لِئَلَّا يَعْلَمَ) ifadesi bulunmakta cümlenin içinde de (لا) harfi yer almaktadır. Bu harf, başında veya sonunda açık olmayan bir olumsuzluk bulunan cümlelerde, pekiştirme edatı vazifesi görür ve kendi olumsuzluğunun manası yok sayılır. Bu âyet-i kerime (لا) nın olumsuzluğuna itibar edilmeksizin izah edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bunun bir çok benzeri vardır. (قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ) Sana emrettiğimde seni secde etmekten alıkoyan neydi?" (22) âyetindeki (لا) harfi bu türdendir. Yine (وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ) Mucizeler onlara geldiğinde iman edeceklerini nereden biliyorsunuz?" (23) âyetindeki (لا) harfi de böyledir. Yine (حَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ) Helak ettiğimiz bir ülke halkının dünyaya dönmesi imkansızdır." (24) âyeindeki (لا) da bu cinstendir.

22- A'raf Suresi, 7/12

23- En'am Suresi, 6/109

24- Enbiya Suresi, 21/95

MÜCADELE SURESİ

Mücadele suresi, yirmi iki âyettir ve Medine'de nâzil olmuştur. Bu sure-i celilede de bazı hukuki meseleler beyan edilmekte ve cahiliye dönemindeyaşanan bazı âdetler kaldırılmaktadır.

Hanımına zıhar yapan, yani "Sen bana anamın sırtı gibisin." şeklinde bazı ifadeler kullanarak onu kendisine haram kılan kişinin bu davranışı yasaklanmaktadır. Böyle yapan bir kişiye de ceza uygulanacağı beyan edilmektedir. Bu ceza, hanımına böyle yapan kişinin bir köle azad etmesi veya iki ay oruç tutması, bunlara gücü yetmiyorsa altmış fakiri doyurması cezasıdır.

Sure-i celilede devamla, Allah ve Resulüne karşı gelenlerin, daha önce böyle yapan kişilerin olduğu gibi rezil olacakları beyan edilmektedir.

Ayrıca Resulullah ile konuşmanın adabı beyan edilmekte ve onunla gizlice konuşmadan önce, yapılacak hatalar için sahabenin sadaka vermesi gerektiği açıklanmaktadır.

Allaha ve âhiret gününe iman eden hiçbir kavmin, babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabları dahi olsa, Allaha ve Peygamberine düşman olanlara sevgi besleyemeyeceği beyan edilmekte ve Allah tealanın bunları kendi katından bir ruh ile destekleyeceği açıklanmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّت۪ي تُجَادِلُكَ ف۪ي زَوْجِهَا وَتَشْتَك۪ٓي اِلَى اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَاۜ

اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, Allah, kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allaha şikayette bulunan o kadının sözünü işitmiştir. Zaten Allah, İkinizin arasında geçen münakaşayı işitiyordu. Şüphesiz ki Allah, herşeyi işitendir, görendir.

*Bu ve bundan sonra gelen âyet-i kerimeler, İslam hukukunda "Zıhar" diye adlandırılan bir meseleyi izah etmektedir. Cahiliye döneminde bir erkek, hanımına, "Sen bana anamın sırtı gibisin." derse hanımı kendisine haram olmuş sayılırdı. İslam gelince kadının böyle bir sebeple erkeğe haram olmasını reddetti. Ancak bunu yapan kişilere de aşağıda sırasıyla zikredilen cezaları koydu.

İslam geldikten sonra ilk zıhar yapan ve hanımına "Sen bana anamın sırtı gibisin." diyen şahıs Evs b. Samit'tir. Hanımı ise, tercih edilen görüşe göre Havle Bint-i Sa'labe'dir. Bu hanımın adının Huveyle Bint,i Sa'lebe veya Huveyle Bint-i Huveylid yahut Huveyle Bint-i ed-Düleyc yahut Huveyle Bint-i es-Samit olduğunu söyleyen rivayetler de vardır. Bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında işte bu olay zikredilmiş ve bu hususu beyan eden çeşitli hadisler rivayet edilmiştir.

Urve b. Zübeyr, Hz. Aişe (r.anh.)nın şöyle dediğini rivayet ediyor:

عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: اَلْحَمْدُ لله الَّذِى وَسِعَ سَمْعُهُ
الأَصْوَاتَ. لَقَدْ جَاءَتِ الْمُجَادِلَةُ إِلَى النَّبِىِّ (ﷺ)، وَأَنَا فِى نَاحِيَةِ الْبَيْتِ،

تَشْكُو زَوْجَهَا، وَمَا أَسْمَعُ مَا تَقُولُ، فَأَنْزَلَ اللهُ: قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِى تُجَادِلُكَ فِى زَوْجِهَا.

"Bütün sesleri duyan Allaha hamdolsun. Kocası hakkında tartışma yapan o kadın, peygambere gelmişti. Ben, evin bir tarafında bulunuyordum. O, kocasından şikayet ediyordu. Ben onun ne söylediğini anlayamıyordum. Onun bu şikayeti üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, Allah, kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allaha şikayette bulunan o kadının sözünü işitmiştir.." âyetini indirdi. (1)

Havle Bint-i Sa'lebe (r.anh.) diyor ki:

عن خولة بنت ثعلبة قالت والله فىّ وفى أوس بن صامت أنزل الله عز وجل صدر سورة المجادلة قالت كنت عنده وكان شيخا كبيرا قد ساء خلقه ضجر قالت فدخل على يوما فراجعته بشئ فغضب فقال أنت علىّ كظهر أمى قالت ثم خرج فجلس في نادى قومه ساعة ثم دخل علىّ فاذا هو يريدنى على نفسى قالت فقلت كلا والذى نفس خويلة بيده لاتخلص الّى وقد قُلْتَ مَا قُلْتَ حَتّى يَحْكُمَ اللهُ وَرَسُولُهُ فِينَا بِحُكْمِهِ قَالَتْ فَوَاثَبَنِى وَامْتَنَعتُ مِنْهُ فَغَلَبْتهُ بِمَا تَغْلِبُ بِهِ الْمَرْأَةُ الشَّيْخَ الضَّعِيفَ فَالقيته عنى قالت ثم خرجت الى بعض جاراتى فاستعرت منها ثيابها ثم خرجت حتى جئت رسول الله (ﷺ) فجلست بين يديه فذكرت له ما لقيت منه فجعلت اشكو اليه (ﷺ) ما ألقى من سوء خلقه قالت فجعل رسول الله (ﷺ) يقول يا خويلة ابن عمك شيخ كبير فاتقى الله فيه قالت فو الله ما برحت حتى نزل فىّ القرآن فتغشى رسول الله (ﷺ) ما كان يتغشاه ثم سرى عنه فقال لى يا خويلة قد أنزل الله فيك وفى صاحبك ثم قرأ على قد سمع الله قول التى تجادلك في زوجها

1- İbn-i Mace, K.el-Mukaddime, bab: 13, Hadis no: 188 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6, S.4

وتشتكى الى الله والله يسمع تحاوركما ان الله سميع بصير الى قوله وللكافرين عذاب أليم فقال لى رسول الله (ﷺ) مريه فليعتق رقبة قالت فقلت والله يا رسول الله ما عنده ما يعتق قال فليصم شهرين متتابعين قالت فقلت والله يا رسول الله انه شيخ كبير ما به من صيام قال فليطعم ستين مسكينا وسقا من تمر قالت قلت والله يا رسول الله ما ذلك عنده قالت فقال رسول الله (ﷺ) فأنا سنعينه بعرق من تمر قالت فقلت وأنا يا رسول الله ساعينه بعرق آخر قال قد أصبت وأحسنت فاذهبى فتصدقى عنه ثم استوصى بابن عمك خيرا قالت فعلت.

."Vallahi, Allah, Mücadele suresinin ilk kısmını benim ve Evs b. Sabit'in hakkında indirdi. Ben onun evindeydim (onunla evliydim) O, yaşlanmış ve ahlakı titizlenmiş ve hırçınlaşmıştı. Bir gün yanıma geldi. Bir hususta ona itiraz ettim. Bunun üzerine öfkelendi ve "Sen bana anamın sırtı gibisin." dedi. Ondan sonra çıkıp gitti. Kavmine ait olan toplantı yerine gidip bir müddet oturdu. Sonra çıkıp tekrar yanıma geldi. Baktım ki o, yatağıma girmek arzusunda. Dedim ki: "Havle'nin canı, kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki söylediğin sözleri söylemenden sonra, Allah ve Resulü, hakkımızda Allahın hükmünü verinceye kadar benimle başbaşa kalamazsın." Fakat o buna rağmen üzerime atıldı. Ben ise ona karşı direndim ve bir kadının, yaşlı ve zayıf bir erkeğe galip gelmesi şeklinde ona gelip geldim. Onu üzerimden uzaklaştırdım. Sonra bazı komşularıma gittim. Onlardan emanet bir elbise aldım. Sonra çıkıp Resulullahın yanına gittim. Önüne oturdum. Evs b. Samit'ten gördüklerimi ona anlattım. Onun kötü ahlakından çektiklerimi Resululaha şikayet ettim. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Ey Huveyle, amcan oğlu yaşlı biridir. Onun hakkında Allahtan kork."

Havle diyor ki: "Allaha yemin olsun ki hakkımda âyet ininceye kadar oradan ayrılmadım. O anda Resulullahı, vahyin gelişindeki hal kapladı. Sonra bu hal ondan gitti ve Resulullah bana: "Ey Huveyle, Allah senin ve adamın hakkında âyet indirdi." buyurdu ve (قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ) "Allah işitti." suresini (عَذَابٌ اَلِيمٌ) "Can yakıcı bir azap vardır." kısmına kadar okudu. Ve bana dedi ki: "Kocana söyle de bir köle azad etsin." Dedim ki: "Ey Alllahın Resulü, Allaha yemin olsun ki, onun azadedeceği bir kölesi yoktur." Resulullah buyurdu ki: "O halde iki ay peşpeşe oruç tutsun." Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Allaha

yemin olsun ki o yaşlı biri, oruç tutmaya gücü yoktur." Resulullah: "O halde altmış yoksula bir vesk (ölçü) hurma yedirsin." dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Allaha yemin olsun ki onda bu da yoktur." Resululah buyurdu ki: "Biz ona bir zenbil hurma yardımında bulunuruz." Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, ben de ona bir zenbil hurma yardımında bulunurum." Resulullah buyurdu ki: "İsabet oldu iyi ettin. Git onun yerine hurmaları tasadduk et ve amcanın oğluna iyi davran." Havle diyor ki: "Ben onların yerine getirdim." (2)

Taberi bu olayı "Farklı rivayetlerle, Ebu Âliye, Katade, Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Ka'b el-Ķurezi, İkrime, Mücahid ve Urve b. Zübeyr'den rivayet etmiştir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ : تَبَارَكَ الَّذِى وَسِعَ سَمْعُهُ كُلَّ شَيْءٍ إِنِّى لَأَسْمَعُ كَلَامَ خَوْلَةَ بِنْتِ ثَعْلَبَةَ ، وَيَخْفَى عَلَيَّ بَعْضُهُ، وَهِيَ تَشْتَكِي زَوْجَهَا إِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ). وَهِيَ تَقُولُ : يَا رَسُولَ اللهِ! أَكَلَ شَبَابِى وَنَثَرْتُ لَهُ بَطْنِى حَتَّى إِذَا كَبِرَتْ سِنِّى، وَانْقَطَعَ وَلَدِى، ظَاهَرَ مِنِّى. اَللّٰهُمَّ إِنِّى اشْكُوا إِلَيْكَ فَمَا بَرِحَتْ حَتَّى نَزَلَ جِبْرَائِيلُ بِهٰؤُلَاءِ الآيَاتِ: قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِى تُجَادِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللهِ.

"Herşeyi işiten Allah teala yüceler yücesidir. Şüphesiz ki ben, Sa'lebe'nin kızı Havle'nin konuştuklarını duyuyor fakat bir kısmını anlayamıyordum. O, kocasını Resulullaha şikayet ediyor ve şöyle diyordu: "Ey Allahın Resulü, o benim gençliğimi tüketti. Ben ona çok çocuk verdim. Yaşım ilerleyip çocuktan kesilince bana zıhar yaptı. "Ey Allahım, şikayetimi sana yapıyorum."

Hz. Aişe diyor ki: "Kadın bu halde devam etti. Nihayet Cebrail şu âyeti indirdi. "Ey Muhammed, Allah, kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allaha şikayette bulunan o kadının sözünü işitmiştir..." (3)

Sahabilerden, karısına zıhar yapıp da bundan dönmek için keffaret olarak verecek bir şey bulamayan ve Resulullaha gelen sahabilerden birisi de Seleme

2- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6, S.410, 411 / Ebu Davud, K.et-Talak, bab: 17, Hadis no: 2214

b. es-Sahr el-Ensari'dir. Selem diyo ki:

عَنْ سَلَمَةَ بنِ صخرِ الأَنْصَارِيِّ قَالَ: كُنْتُ رَجُلاً قَدْ أُوتِيتُ مِنْ جِمَاعِ النِّسَاءِ مَا لَمْ يُؤْتَ غَيْرِي، فَلَمَّا دَخَلَ رَمَضَانُ تَظَاهَرْتُ مِنِ امْرَأَتِي حَتَّى يَنْسَلِخَ رَمَضَانُ فَرَقاً مِنْ أَنْ أُصِيبَ مِنْهَا فِي لَيْلَتِي فَأَتَتَابَعَ فِي ذَلِكَ إِلَى أَنْ يُدْرِكَنِي النَّهَارُ وَأَنَا لاَ أَقْدِرُ أَنْ أَنْزِعَ ، فَبَيْنَمَا هِيَ تَخْدُمُنِي ذَاتَ لَيْلَةٍ إِذْ تَكَشَّفَ لِي مِنْهَا شَيْءٌ فَوَثَبْتُ عَلَيْهَا، فَلَمَّا أَصْبَحْتُ غَدَوْتُ عَلَى قَوْمِي فَأَخْبَرْتُهُمْ خَبَرِي فَقُلْتُ: انْطَلِقُوا مَعِي إِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَأُخْبِرَهُ بِأَمْرِي، فَقَالُوا: لاَ وَاللهِ لاَ نَفْعَلُ، نَتَخَوَّفُ أَنْ يَنْزِلَ فِينَا قُرْآنٌ أَوْ يَقُولَ فِينَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) مَقَالَةً يَبْقَى عَلَيْنَا عَارُهَا، وَلَكِنِ اذْهَبْ أَنْتَ فَاصْنَعْ مَا بَدَا لَكَ.

قَالَ: فَخَرَجْتُ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَأَخْبَرْتُهُ خَبَرِي فَقَالَ: أَنْتَ بِذَاكَ؟ قُلْتُ بِذَاكَ. قَالَ أَنْتَ بِذَاكَ؟ قُلْتُ أَنَا بِذَاكَ. قَالَ أَنْتَ بِذَاكَ؟ قُلْتُ أَنَا بِذَاكَ، وَهَا أَنَا ذَا فَأَمْضِ فِيَّ حُكْمَ اللهِ فَإِنِّي صَابِرٌ لِذَلِكَ. قَالَ أَعْتِقْ رَقَبَةً. قَالَ: فَضَرَبْتُ صَفْحَةَ عُنُقِي بِيَدَيَ، فَقُلْتُ: لاَ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لاَ أَمْلِكُ غَيْرَهَا. قَالَ: صُمْ شَهْرَيْنِ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ وَهَلْ أَصَابَنِي مَا أَصَابَنِي إِلاَّ فِي الصِّيَامِ. قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِيناً. قُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ بِتْنَا لَيْلَتَنَا هَذِهِ وُحْشاً مَا لَنَا عَشَاءٌ. قَالَ: اذْهَبْ إِلَى صَاحِبِ صَدَقَةِ بَنِي زُرَيْقٍ، فَقُلْ لَهُ فَلْيَدْفَعْهَا إِلَيْكَ فَأَطْعِمْ عَنْكَ مِنْهَا وَاسْقِ سِتِّينَ مِسْكِيناً ، ثُمَّ اسْتَعِنْ بِسَائِرِهِ عَلَيْكَ وَعَلَى عِيَالِكَ. قَالَ: فَرَجَعْتُ إِلَى قَوْمِي، فَقُلْتُ: وَجَدْتُ عِنْدَكُمُ الضِّيقَ وَسُوءَ الرَّأْيِ، وَوَجَدْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) السَّعَةَ وَالْبَرَكَةَ أَمَرَ لِي بِصَدَقَتِكُمْ فَادْفَعُوهَا إِلَيَّ فَدَفَعُوهَا إِلَيَّ .

"Ben, kadılarla münasebet bakımından başka erkeklerde bulunmayan bir güce sahiptim. Ramazan ayı gelince geceleyin hanımıma yaklaşırım, kedimi ondan çekip alamam da bu işi gündüze kadar devam ettiririm korkusuyla Ramazanın sonuna kadar karıma zıhar yaptım. Bir gece karım bana hizmet ederken onun vücudunun bir yeri açıldı. Ben de gördüm. Bunun üzerine kendimi tutamadım ve işi bitirdim. Sabah olunca kavmime gittim ve onlara durumu anlattım ve dedim ki: "Beni Resulullaha götürün ona durumumu anlatayım." Onlar da "Hayır vallahi biz bu işi yapmayız. Hakkımızda âyet ineceğinden veya Resulullahın bize, utancı bizden sonra da devam edecek bir söz söyleyeceğinden korkarız. Fakat sen git neyi uygun görüyorsan onu yap." dediler. Bunun üzerine çıkıp Resulullaha gittim ve durumu anlattım. Resulullah bana: "Bunu sen yaptın ha?" dedi. Ben de: "Evet ben yaptım." Resulullah tekrar: " Bunu sen yaptın ha?" dedi bende: " Evet ben yaptım" İşte buradayım hakkımda Allahın ükmünü icra et. Ben ona sabredeceğim." dedim. Resulullah: "Bir köle azad et." dedi. Ben elimi enseme vurdum ve dedim ki: "Seni hak ile gönderen Allaha yemin olsun ki o köleden başka bir şeyim yok." Bunun üzerine Resulullah: "İki ay oruç tut." dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, benim başıma gelen ancak oruçluyken geldi." Resulullah: "Altmış yoksul doyur." dedi. Dedim ki: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki bu geceyi aç olarak geçirdik. Akşam yemeğimiz yoktu." Bunun üzerine Resulullah, "Züreyk oğullarının zekat işine bakan memura git ve ona söyle sana bunu versin. Sen de ondan bir vesk (yaklaşık 200 kg.) kadarını fakirlere yedir. Geri kalanından da sen ve ailen faydalanın." buyurdu. Bundan sonra kavmime döndüm ve onlara dedim ki: "Sizde sıkıntı ve hoş olmayan düşünceler gördüm. Resulullahtan ise bolluk ve bereket gördüm. Zekatınızı bana vermenizi emretti. Onu verin bana." Onlar da zekatlarını bana verdiler." (4)

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ

لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾

2- Ey iman edenler, sizden karılarını annelerine benzetip "Zıhar" yapanlar bilsinler ki, karıları onların anneleri değildir. Onların anneleri

4- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 58, bab: 1, Hadis no: 3299 / Ebu Davud, K.et-Talak, bab: 17,

ancak kendilerini doğuranlardır. Muhakkak ki zıhar yapanlar, asılsız ve çirkin bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Alah çok affedendir, bağışlayandır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede "Zıhar" yapmakla, kadınların kocalarına haram olmayacaklarını beyan ediyor. Bir erkeğin karısına, "Sen bana, anamın sırtı gibisin." demekle karısının, kendisine anne olamayacağını bildiriyor. Ayrıca bu tür sözlerin çirkin ve uydurma sözler olduğunu, bu itibarla böyle sözlerin söylenmemesi gerektiğini bizlere öğretiyor.

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ذَٰلِكُمْ
تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾

3- Karılarına "Zıhar" yapıp sonra söylediklerinden dönenlerin, karılarıyla temasta bulunmadan evvel bir köle azad etmeleri gerekir. İşte böylece size bu hususta öğüt verilmektedir. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Hanımlarına "Sen bana anamın sırtı gibisin." diyerek zıhar yapan sonra da sözünden dönüp hanımıyla evliliğini devam ettirmek isteyenlerin, hanımlarına dönmeden önce bir köle azad etmeleri gerekir. İşte sizlere böylece öğüt verilir ki Allahın koyduğu sınırları koruyasınız, zıhar yapmaktan ve batıl sözler söylemekten kaçınasınız. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır ve sizlere yaptıklarınızın karşılığını verecektir.

*Âyet-i kerimede zikredilen ve "Söylediklerinden dönenler." diye tercüme edilen (ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا) ifadesi, âlimler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Katade, bu ifadeden maksadın, hanımını kendisine "Zıhar" ile haram yapanın, onunla cima etmek istemesi manasına geldiğini söylemiştir. Buna göre zıhar yapan bir erkek, hanımıyla cinsi münasebette bulunmadan önce, âyette zikredilen keffareti yerine getirmek zorundadır.

EbuÂliyye'ye göre ise bu ifadeden maksat, erkeğin, zıhar yaptığı karısını nikahı altında tutması ve ondan ayrılmamak istemesidir. Cima teşebbüsünde bulunup bulunmaması önemli değildir.

İmam Şafii'ye göre bu ifadeden maksat, zıhar yapan kişinin, zıhar yaptıktan sonra karısın boşayabileceği kadar yanında bulundurduğu halde onu boşamamasıdır. Onu bosamaması ise ona dönmesi demektir.

İmam Ahmed'e göre, zıhar yapanın, söylediğinden dönmesi demek, zıhar yaptığı hanımıyla cima yapması veya cima yapmaya teşebbüs etmesi demektir. Bunu yapan erkeğin keffaret ödemeden karısı kendisine helal olmaz.

İmam Malik'e göre ise, zıhar yapanın söylediğinden dönmesinden maksat, cima etme teşebbüsünde bulunması veya hanımını nikahı altında tutması veya fiilen cimada bulunmasıdır.

Bu Hanife'ye göre ise bu ifadeden maksat, İslam'ın, cahiliye âdeti olan zıharı kaldırmasından sonra kocaların tekrar cahiliye dönemindeki bu adete dönmeleri ve zıhar yapmalarıdır. Buna göre bir kişi hanımına "Sen bana anamın sırtı gibisin." diyerek zıhar yaparsa karısı kendisine haram olur. Bu haram olma halini o kişiden ancak âyetlerde belirtilen keffareti ödemesi kaldırır.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ
سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

4- Azad edecek köle bulamayanın ise karısıyla temasta bulunmadan önce aralıksız iki ay oruç tutması gerekir. Buna gücü yetmeyenin, altmış yoksulu doyurması gerekir. Bu açıklama, Allaha ve Resulüne hakkıyla iman etmeniz içindir. İşte bunlar Allahın koyduğu sınırlardır. İnkar edenler için can yakıcı bir azap vardır.

*Bu âyet-i kerimede, zıhar yapan erkeğin, hanımını tekrar kendisine helal kılması için yerine getirmesi istenen keffaretten ikinci ve üçüncü olarak yerine getirmesi gereken şeyler zikrediliyor. Zıhar yapan kişinin, köle azadetmesi icabeder. Şayet köle azadedemezse peşpeşe iki ay oruç tutması gerekir. Buna da gücü yetmezse altmış fakiri doyurur. Böylece zıharın keffaretini ödemiş olur. Zıhar için keffaret olacak iki aylık orucun, ara vermeden peşpeşe tutulması gerekir. Şayet zıhar yapan kişi bu oruca özürsüz olarak ara verecek olursa yeni baştan tutması gerekir. Ancak özürden dolayı orucuna ara verecek olursa, bir kısım âlimlere göre, geride kalan orucunu tamamlar, yeni baştan başlamaz. Said b. el-Müseyyeb, Ata ve Şa'bi bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. İbrahim en-Nehai ise, özürlü veya özürsüz olarak bu keffaret orucuna ara veren kimsenin, orucu tekrar yeni baştan tutması gerektiğini söylemiştir.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا

آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾

5- Allaha ve Resulüne karşı gelmekte ısrar edenler, kendilerden öncekiler nasıl rezil olduysa öyle rezil oldular. Şüphesiz biz, apaçık âyetler indirdik. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.

Allahın koyduğu sınırları aşarak ve onun farz kıldığı hükümlere uymayarak Allaha ve Resulüne karş gelenler, kendilerinden önceki ümmetlerin böyle yapanları rezil edildiği gibi rezil edilirler. Şüphesiz ki biz, Allahın koyduğu sınırların hak ve gerçek olduğunu açıklayan âyet ve deliller gönderdik. Bu âyetleri inkar eden kâfirler için hor ve hakir kılıcı bir azap vardır ki o da cehennemdir.

*Bazı âlimlere göre bu âyette ifade edilen rezil ve rüsvay edilme cezası, Resulullaha karşı gelen müşrikler için Hendek savaşında gerçekleşmiştir.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

شَهِيدٌ ﴿٦﴾

6- Allah onların hepsini dirilttiği gün, dünyada yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah, onların yaptıklarını sayıp tesbit etmiştir. Onlar ise, bunu unutmuşlardır. Allah herşeye şahittir.

Allah, kıyamet gününde, önceki ümmetlerden ve bu ümmetten olan kâfirleri diriltip bir araya toplayacak, onların, dünyadayken yaptıklar ıamellerini kendilerine gösterecektir. Zira Allah, onların yaptıkları amelleri tesbit ettirmiştir. Onlar ise yaptıkları amelleri unutmuşlardır. Allah herşeye şahittir. Hiçbir şey onun kontrolünden çıkamaz.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ

وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا
ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾

7- Allahın, göklerde ve yerde olan herşeyi bildiğini görmez misin? Üç kişi aralarında fısıltı ile konuşurken dördüncüleri mutlaka Allahtır. Beş kişi olsalar altıncıları mutlaka O'dur. Bunlardan az olsunlar veya çok olsunlar, nerede olurlarsa olsunlar, Allah mutlaka onlarla beraberdir. Sonra yaptıklarını kıyamet günü kendilerine haber verecektir. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi bilendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimesinde, kullarını denetlediğini, her türlü konuşmalarını işittiğini ve bulundukları yerleri gördüğünü beyan ederek, kulun devamlı olarak murakaba altında bulunduğunu bildirmektedir. Böylece kul, rabbinden gafil olmasın.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ
وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ
وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا
فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾

8- Aralarında fısıltı ile konuşmaları yasaklanmış olanları görmez misin? Ki onlar, tekrar yasaklandıkları şeye dönüyorlar. Günah işlemek düşmanlık etmek, peygambere karşı gelmek hususunda fısıltı halinde konuşuyorlar. Sana geldikleri zaman, seni Allahın selamlamadığı bir şeyle selamlıyorlar. İçlerinden de "Bu söylediklerimizden ötürü Allah bizi azaplandırsa ya. diyorlar. Onlara cehennem yeter. Onlar oraya gireceklerdir. O ne kötü bir dönüş yeridir.

Ey Muhammed, aralarında fısıltı halinde konuşmaları yasaklanan Yahudi ve münafıkları görmez misin? Bunlar, yasaklandıkları işe tekrar dönüyorlar. Allahın onlara yasakladığı hayasız sözleri, düşmanlıkla ilgili kelimeleri, peygambere karşı gelmeyi ifade eden sözleri fısıldaşırlar. Sana geldiklerinde de, Allahın seni selamladığı "Selamün aleyküm" sözü yerine "Essamü aleyke" "Ölüm üzerine olsun" sözü ile selam verirler. İçlerinden de "Eğer bu hak peygamberse ima ile söylediğimiz sözden dolayı Allah bizi cezalandırsa ya." derler. Ey Muhammed, bu sözleri söyleyenler için cehennem yeterlidir. Onlar oraya gireceklerdir. Orası ne kötü varılacak bir yerdir.

*Âyet-i kerimede, çeşitli günahları fısıldaşarak konuşanlardan ve Resulullaha selam verirken ima ile konuşup hakaret edenlerden haber verilmektedir.

Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd ve Mukatil'e göre bunlar, Yahudilerdir. Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

انّ عائشة رضى عنها زوج النبى (ﷺ) قالت دخل رهط من اليهود على رسول الله (ﷺ) فقالوا السام عليكم قالت عائشة ففهمتها فقلت وعليكم السام واللعنة قالت فقال رسول الله (ﷺ) مهلا يا عائشة ان الله يحب الرفق فى الامر كله فقلت يا رسول الله ولم تسمع ما قالوا قال رسول الله (ﷺ) قد قلت وعليكم.

"Yahudilerden bir topluluk Resulullahın yanına geldi ve "Essamü Aleyküm" "Ölüm üzerinize olsun." dediler. Ben de ne demek istediklerini anladım ve onlara. (وعليكم السام اللعنة) "Ve aleykümüssamü ve Lanetü" "Ölüm ve lanet de sizin üzerinize olsun." dedim. Bunun üzerine Resulullah "Yavaş ol ey Aişe, Allah herşeyde yumuşak davranmayı sever." dedi. Dedim ki "Ey Allahın Resulü, söylediklerini işitmedin mi?" Resulullah buyurdu ki: "Ben de onlara (وعليكم) "Sizin üzerinize de olsun" diye cevap verdim." (5)

Hz. Aişe (r.anh.) diğer bir rivayette şöyle buyuruyor: "Yahudiler Resulullah (s.a.v.)e geldiler ve ona (السام عليكم) "Essamü aleyküm" "Ölüm üzerinize olsun" dediler. Ben de onlara "Sizin üzerinize olsun, Allah size

lanet etsin ve gazabına uğratsın." dedim. Bunun üzerine Resulullah "Yavaş ol ya Aişe, yumuşak davran, sert çıkmak ve kaba konuşmaktan kaçın." dedi. Ben de dedim ki: "Ne söylediklerini işitmedin mi?" Resulullah da: "Sen de benim onlara ne karşılık verdiğimi işitmedin mi? Benim onlar hakkındaki isteğim kabul edilir. Fakat onların, benim üzerimdeki istekleri kabul edilmez." dedi.

A'meş'den gelen rivayette bu âyet-i kerimenin nüzul sebebinin bu hadise olduğu zikredilmiştir. (6)

Enes b. Malik diyor ki:

سَمِعْتُ أَنَس بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ مَرَّ يَهُودِىٌّ بِرَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَعَلَيْكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) أَتَدْرُونَ مَا يَقُولُ قَالَ السَّامُ عَلَيْكَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ أَلَا نَقْتُلُهُ قَالَ لَا إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا وَعَلَيْكُمْ

"Bir Yahudi, Resulullahın yanından geçti ve ona: " (السَّامُ عَلَيْكَ) "Ölüm üzerine (وَعَلَيْكَ) "Ve aleyke" "Senin üzerine olsun." buyurdu ve sonra dedi ki: "Bunun ne dediğini anladınız mı? Bu, "Ölüm üzerine olsun." dedi. Dedik ki: "Ey Allahın Resulü, bunu öldürmeyelim mi?" Resulullah: "Hayır, ehl-i kitaptan birisi size selam verdiğinde siz de onlara (وَعَلَيْكُمْ). "Sizin üzerinize olsun" deyin." buyurdu. (7)

Abdullah b. Abbas, âyet-i kerimede zikredilen insanların, münafıklar olduklarını söylemiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا

6- Bkz. Müslim, K.es-Selam, bab: 11, Hadis no: 2165

بِإِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

9- Ey iman edenler, aranızda fısıltı ile konuştuğunuz zaman, günah işlemeyi, düşmanlık yapmayı ve peygambere karşı gelmeyi fısıldaşmayın. İyilik ve takva hakkında fısıldaşın. Huzurunda toplanacağınız Allahtan korkun.

10- Fısıltı ile konuşmak, müminlerin üzülmesi için ancak şeytanın bir vesvesesidir. Allahın izni olmadan o müminlere hiçbir zarar veremez. Müminler sadece Allaha güvensinler.

*Müfessirler, âyet-i kerimede, şeytandan olduğu belirtilen fısıldamanın nasıl bir fısıldama olduğu hususunda çeşitli izahlar yapmışlardır.

Katade'ye göre buradaki fısıldaşmadan maksat, münafıkların birbirleriyle yaptıkları fısıldaşmalardır. Zira münafıklar, birbirleriyle fısıldaşıyorlar bu da müminleri öfkelendiriyor ve onların ağrına gidiyordu. Bunun üzerine Allah teala bu ayet-i kerimeyi indirdi. Münafıkları bu huylarından dolayı kınadı. Taberi de bundan önceki âyetle bağlantı kurarak bu görüşü tercih etmiştir.

İbn-i Zeyd'e göre ise, buradaki fısıldaşmadan maksat, herhangi bir insanın, Resulullahtan bir ihtiyacını gizlice istemesidir. Bazı insanlar gelip, Resulullahtan, bir ihtiyacının giderilmesini gizlice istiyordu. Resulullah bu hususu kimseye yasaklamamıştı. O gün bütün insanlar, Medine'ye karşı savaş halindeydiler. Resulullaha böyle bir fısıltı yapıldığını gören müslümanlara, şeytan, Medine'ye saldırı yapılacağına dair vesvese veriyordu. Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi ve şeytanın vesveselerine karşı dikkatleri çekti.

Atiyye'ye göre ise, burada zikredilen şeytanın vesvesesi olan fısıltıdan maksat, kişiyi üzen rüyalarıdır.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) fısıldaşma hakkında şöyle buyurmuştur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ صَاحِبِهِمَا فَإِنَّ ذٰلِكَ يُحْزِنُهُ».

"İnsanlar üç kişi olduklarında üçüncüyü bırakıp ikisi birbirleriyle fısıldaşmasınlar. Zira bu, o tek bırakılan kişiyi üzer." (8)

Ancak insanların üç kişiden fazla olmaları halinde fısıldaşmalarının caiz olduğu şu hadis-i şeriften anlaşılmaktadır: Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki:

قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) اِذَا كُنْتُمْ ثَلاَثَةً فَلاَ يَتَنَاجَى رَجُلاَنِ دُونَ الآخَرِ حَتَّى
تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ اَجْلِ اَنْ يُحْزِنَهُ

"Sizler üç kişi olduğunuz zaman diğer insanlar yanınıza gelip de kalabalıklaşıncaya kadar iki kişi diğerinin dışında fısıldaşmasınlar. Zira bu durumun o kişiyi üzeceğinden korkulur.[9]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ
وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

11- Ey iman edenler, toplantı yerlerinde size "Yer açın" denince yer açın ki Allah da size genişlik versin "Kalkın" denince de hemen kalkın ki, Allah sizden, samimiyetle iman edenlerin ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yüceltsin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey, Allah ve peygamberini tasdik eden müminler, sizlere, bulunduğunuz sohbet meclislerinde veya savaş için saf olduğunuz meclislerde "Gelenlere yer verin" denildiği zaman onlara yer verin ki Allah da cennette sizin yerinizi genişletsin. Sizlere, düşmanla savaşmak veya namaz kılmak yahut hayırlı bir amel işlemek için "Kalkın bu işe grişin" dendiği zaman yahut "Kalkın Resulullahın yanına gidin" dendiği zaman kalkın ve söyleneni yapın. Böylece Allah sizden

iman edenlerin derecelerini ve ilim verilenlerin derecelerini yükseltir. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Toplantı yerleri"nden maksat, Mücahid, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre özellikle Resulullahın bulunduğu meclislerdir. Zira sahabiler Resulullaha çok yakın olmayı arzuladıklarından, sonradan meclise gelenlere yer verme hususundan cimri davranıyorlardı. Bunun üzerine âyet-i kerime nâzil oldu ve meclise gelenlere yer verilmesini ve oradan kalkarak başkalarına yer vermeleri istenenlerin bu emri yerine getirmelerini emretti.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basrî'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyette zikredilen "Toplantı yerleri"nden maksat, savaş alanlarındaki ictima yerleridir.

Âyet-i kerimede, toplanan müminlerin diğer kardeşlerine yer vermeleri ve bunlara "Kalkıp savaşa gidin." dendiğinde kalkıp gitmemeleri emredilmektedir. Taberi âyet-i kerimenin genel ifadesinin, zikredilen her iki tür meclisi de kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir. "Kalkın" ifadesinden de, "Düşmanla savaşmaya kalkın" veya "Namaz kılmaya kalkın" yahut "Hayırlı bir iş işlemeye kalkın" ya da "Resulullahın yanından kalkıp gidin." şeklindeki bütün izahlara uygun olduğunu söylemiştir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : لاَ يُقِمْ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ.

"Sizden biriniz, kardeşini oturduğu yerden kaldırıp da onun yerine oturmasın." (10) buyurmuştur.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يَقُولُ نَهَى النَّبِيُّ (ﷺ) أَنْ يُقِيمَ الرَّجُلُ أَخَاهُ مِنْ مَقْعَدِهِ وَيَجْلِسُ فِيهِ.

"Resulullah (s.a.v.) kişinin, kardeşini oturduğu yerden kaldırıp da oraya oturmasını yasakladı." İbn-i Cüreyc diyor ki: "Ben, hadisi rivayet eden Nafia dedim ki: "Bu, Cuma günü müdür?" Nafi dedi ki: "Cuma da böyledir Cumanın dışında da böyledir."(11)

Diğer bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

عن ابن عمر قال قال رسول الله (ﷺ) لا يقيم الرجل الرجل من مجلسه فيجلس فيه ولكن تفسحوا وتوسعوا

"Bir kimse başka birini kaldırıp da onun yerine oturmasın. Fakat birbirinize yer verin. Gelenlere yer açın." (12)

Meclise sonradan gelen bir kişi için ayağa kalkma hususunda üç görüş zikredilmektedir. Bir kısım âlimler bunun caiz olduğunu söylemişler ve delil olarak şu hadis-i şerifi zikretmişlerdir. Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ اَنَّ اَهْلَ قُرَيْظَةَ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِ سَعْدٍ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ (ﷺ) اِلَيْهِ فَجَاءَ فَقَالَ قُومُوا اِلَى سَيِّدِكُمْ اَوْ قَالَ خَيْرِكُمْ فَقَعَدَ عِنْدَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ هٰؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِكَ قَالَ فَاِنِّي اَحْكُمُ اَنْ تَقْتُلَ مُقَاتِلَتَهُمْ وَتَسْبِيَ ذَرَارِيَّهُمْ فَقَالَ لَقَدْ حَكَمْتَ بِمَا حَكَمَ بِهِ الْمَلَكُ

"Yahudilerden (Hendek savaşında müşriklerle anlaşarak Resulullaha ihanet eden) Kureyza oğulları (aynı savaşta yaralanmış olan) Sa'd b. Muaz'ın hakemliğini kabul ettiler. Bunun üzerine Resulullah Sa'd b. Muaz'a bir kimse gönderip çağırdı. Sa'd (Bir merkebe binmiş olarak) geldi. Sa'd, Resulullahın mescidine yaklaşınca Resulullah Ensar'a "Efendinize veya hayırlınızı ayağa kalkın." buyurdu. Sa'd Resulullahın yanına oturdu. Resulullah ona "Şunlar senin hakemliğini kabul ettiler." dedi.Sa'd "Ben onların, seninle savaşanlarını öldürmene, ai-

11- Buhari, K.el-Cuma, bab: 20
12- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.17

le ve çocuklarını da esir etmene hükmediyorum." dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Sen, Allahın hükmüyle hüküm verdin." dedi. (13)

Diğer bir kısım âlimler ise dışarıdan meclise gelen bir kişiye karşı ayağa kalkmanın caiz olmadığını söylemişler ve bu hususta şu hadis-i şerifleri rivayet etmişlerdir: "Peygamber efendimiz buyurmaktadır ki:

فإني سمعت رسول الله (ﷺ) يقول « مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَمْثُلَ له الرجال قياما فيتبوأ مقعده من النار ».

"Kim, insanların kendi önünden kalkıp dikilmelerini sevecek olursa cehennem ateşinde yerini hazırlasın." (14)

Ebu Ümame el-Bahili diyor ki:

عن أبى أمامة قال : خرج علينا رسول الله (ﷺ) متوكئاً على عصا، فقمنا إليه، فقال: « لاَ تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الأعاجم، يعظم بعضها بعضا ».

"Bir gün Resulullah, âsâsına basarak yanımıza geldi. Biz ona ayağa kalktık ve o bize şöyle buyurdu: "Acemlerin birbirlerine tazim etmek için ayağa kalktıkları gibi ayağa kalkmayın." (15)

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمْ يَكُنْ شَخْصٌ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) قَالَ: وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَتِهِ لِذَلِكَ.

13- Buhari, K.el-İstizan, bab: 26 / Müslim, K.el-Cihad ve Siyer, bab: 46, Hadis no: 1768, Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 13, Hadis no: 2755

14- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 165, Hadis no: 5229 / Tirmizi, K.el-Edeb, bab: 13, Hadis no: 2755

15- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 165, Hadis no: 5230 / İbn-i Mace, K.ed-Duab. 2. Hadis no: 3836

"Sahabilere, Resulullahtan daha sevimli hiçbir kimse yoktu. Onlar Resulullahı gördüklerinde ayağa kalkmıyorlardı. Çünkü onlar, Resulullahın bundan hoşlanmadığını biliyorlardı." (16)

Diğer bir kısım âlimler ise yolculuktan gelen kimse için veya hüküm vereeceği yerde hakim için ayağa kalkmanın caiz olduğunu söylemişler Sa'd b. Muaz olayını da buna örnek vermişlerdir. Buna mukabil her gelene ayağa kalkmanin Acemlerin âdetlerinden olduğunu söylemişler ve son olarak zikredilen hadis-i şerifi de buna delil göstermişlerdir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نَٰجَيْتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىْ نَجْوَىٰكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ
لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Ey iman edenler, peygamberle gizli konuşmak istediğiniz zaman konuşmadan önce sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer sadaka verecek bir şey bulamazsanız şüphesiz ki Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede mümin kullarına, Resulullah ile gizli bir şey konuşmak istemeleri halinde böyle bir konuşmaya layık olmaları için daha önceden bir sadaka verip kendilerni arındırmalarını emretmiştir. Buna gücü yetmeyen fakirlerden ise bu yükümlülüğü kaldırmıştır. Ancak bu âyet-i kerime nâzil olmuş ve müminlerin, Resulullah ile gizli konuşmadan evvel sadaka verme mecburiyetini kaldırmıştır. Böylece ikinci âyet birinci âyeti neshetmiştir. Bu âyet neshedilmeden önce Resulullah ile fısıldaşarak konuşmak için önce sadaka verenin, sadece Hz. Ali olduğu rivayet edimiştir.

Mücahid diyor ki: "Ali (r.a.) şöyle dedi: "Allahın kitabında öyle bir âyet vardır ki onunla, benden önce hiç kimse amel etmedi. Benden sonra da amel etmeyecektir. Benim yanımda bir dinar vardı onu on dirheme bozdurdum. Resulullah ile her gizli konuştuğumda bir dirhem sadaka veriyordum. O sırada bu âyet neshedildi. Böylece bu âyetle ne benden önce amel eden oldu ne de benden sonra amel eden olacaktır.

Katade bu âyetin izahında diyor ki: "İnsanlar Resulullaha durmadan soru sordular. Öyle ki onun etrafını sorularla kuşattılar. Bunun üzerine Allah teala müminlere bu âyetle öğüt verdi. Fakat insanların, Resulullahtan bir şey istemeye ihtiyaçları oluyordu. Bu âyetin hükmüne göre de sadaka vermeden, Resulullahtan ihtiyaçlarını isteyemiyorlardı. Bu durum onlara ağır geldi. Bunun üzerine Allah teala, "Eğer sadaka verecek bir şey bulamazsanız, Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir." ruhsatını indirdi."

Ali b. Alkame, Ali b. Ebi Talib'in şunları söylediğini rivayet ediyor:

عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلْقَمَةَ الأَنْمَارِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً». قَالَ لِي النَّبِيُّ (ﷺ): مَا تَرَى دِينَاراً؟ قَالَ: لاَ يُطِيقُونَهُ، قَالَ: فَنِصْفُ دِينَارٍ؟ قُلْتُ: لاَ يُطِيقُونَهُ. قَالَ: فَكَمْ؟ قُلْتُ: شَعِيرَةٌ. قَالَ: إِنَّكَ لَزَهِيدٌ. قَالَ: فَنَزَلَتْ (أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ) الآيَةَ. قَالَ: فَبِي خَفَّفَ اللهُ عَنْ هَذِهِ الأُمَّةِ.

"Ey iman edenler, peygamberle gizli konuşmak istediğiniz zaman konuşmazdan önce sadaka verin..." âyeti inince Resulullah (s.a.v.) bana dedi ki: "Bu sadakanın bir dinar olmasına ne dersin" Dedim ki: "İnsanların buna gücü yetmez." Dedi ki: "O halde ne kadar olmalı?" Dedim ki: "Bir arpa ağırlığı kadar altın olsun." Resulullah buyurdu ki: "Şüphesiz ki sen, mali bakımdan mütevazi bir kimsesin." Hz. Ali diyor ki: "Bunun üzerine bundan sonra gelen âyet nâzil oldu ve Allah benim sebebimle bu ümmetten yükü hafifletti." (17)

ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

13- Peygamberle gizli konuşmadan önce sadaka vermekten mi çekindiniz? Bunu yapmadığınız halde Alla sizi affetti. Öyle ise namazınızı kılın, zekatınızı verin, Allaha ve Resulüne itaat edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey müminler, Allahın peygamberiyle gizlice konuşmadan önce sadakalar verdiğiniz takdirde fakirleşeceğinizden mi korktunuz? Madem ki siz bunu yapmadınız buna rağmen Allah sizin tevbelerinizi kabul etmek lütfunda bulundu. O halde Alllahın, sizin üzerinizden hiç düşürmediği namazı kılın ve zekatı verin. Emir ve yasaklarda Allaha ve Resulüne itaat edin. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

17- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure:58, bab: 2, Hadis no: 3300

*Daha önce de belirtildiği gibi, İkrime, Hasan-ı Basrî, Katade, Mukatil b. Hayyan, Mücahid ve diğer âlimler, bu âyetin, bundan önceki âyeti neshettiğini söylemişlerdir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى
الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

14- Allahın gazap ettiği kimseleri kendilerine dost edinenleri görmez misin? Onlar ne sizden ne de onlardandır. Onlar, bile bile yalan yere yemin ederler.

Ey Muhammed, Allahın, gazabına uğrattığı Yahudi kavmini kendilerine dost edinen münafıkları görmez misin? Bu münafıklar ne sizin dininizden ne de Yahudilerin dinindendir. Bunlar ortada sağa sola yalpa yapan kimselerdir. Bunlar, "Biz şehadet ederiz ki sen muhakkak Allahın Resulüsün." sözlerinde bile bile yalan söylerler.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾
اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾

15- Allah, onlar için şiddetli bir azap hazırlamıştır. Onların yaptıkları ne kötü şeydir.

16- Onlar yeminlerini kendilerine siper yaptılar. İnsanları Allahın yolundan uzaklaştırdılar. Onlar için alçaltıcı bir azap verdi.

Allah, Yahudileri dost edinen münafıklar için âhirette şiddetli bir azap hazırlamıştır. Münafıkların, müslümanları aldatıp Yahudilere karşı, samimi olmaları ne kötü bir iştir. Münafıklar müslümanlara karşı mümin olduklarına dair yemin eder ve bu yeminlerini kendilerine siper edinirler. Canlarını ve mallarını kurtarırlar. Böylece haklarında Allahın hükmünün icra edilmesine engel olur ve müminleri bunu yapmaktan alıkoymuş olurlar. Fakat âhirette bunu yapamayacaklardır. Onlar için hor ve hakir düşüren bir azap vardır.

*Münafıklar, müslüman olduklarını ortaya koyan bir tavır takındıkları zaman müslümanlar tarafından sıkıştırılıyorlardı. Bunun için müslüman olduklarına dair çeşitli yeminler ediyorlardı. Böylece islamın, kâfirler hakkındaki hükümlerinin kendilerine uygulanmasına engel oluyorlardı. İslamın, ehl-i kitap olmayan kâfirler hakkındaki hükmü ölümdür. Kitap ehli olanlar için ise halifenin kararına göre öldürülmeleri veya cizye vererek müslümanların himayesinde yaşamalarıdır. İşte münafıklar, iman ettiklerine dair yeminler ederek bu tür cezalardan kurtulmuş oluyorlardı.

لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا أُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ

فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

17- Onların malları ve evlatları Allah katında kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlar cehennemliktirler. Orada ebediyyen kalacaklardır.

Kıyamet gününde, Yahudileri dost edinen münafıkların, Allahın azabına karşı ne malları kendilerine fayda verecektir ne de evlatları. Onlar mallarını fidye olarak verip kendilerini azaptan kurtaramayacaklar, evlatları da kendilerine herhangi bir yardımda bulunamayacaklardır. İşte onlar cehennemliktirler. Orada devamlı olarak kalacaklardır.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾

18- Allah onların hepsini tekrar dirilttiği gün dünyada size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve kendilerine bir fayda getireceğini sanacaklardır. İyi bilinmelidir ki onlar yalancıların ta kendileridir.

Allahın, bu münafıkların hepsini dirilttiği gün de, dünyada iken mümin olduklarına dair size yemin ettikleri gibi âhirette de Allaha yemin edip kendile-

rini mazur göstermeye çalışacaklardır. Onlar yalan yeminleriyle ve inanmış gibi görünmeleriyle hak üzere olduklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar yeminlerinde yalancıların ta kendileridir.

*Abdullah b. Abbas diyor ki:

ان ابن عباس حدثه قال كان رسول الله (ﷺ) في ظل حجرة من حجره وعنده نفر من المسلمين قد كاد يقلص عنهم الظل قال فقال انه سيأتيكم انسان ينظر اليكم بعيني شيطان فاذا أتاكم فلا تكلموه قال فجاء رجل أزرق فقعداه رسول الله (ﷺ) فكلمه قال علام تشتمني أنت وفلان وفلان نفر دعاهم باسمائهم قال فذهب الرجل فدعاهم فحلفوا بالله واعتذروا اليه قال فانزل الله عز وجل يحلفون له كما يحلفون لكم ويحسبون الآية.

"Resulullah bir gün müslümanlardan bir kaç kişiyle beraber evlerinden birinin gölgesinde oturuyordu. Gölge çekilmek üzereydi. O sırada şöyle buyurdu: "Şimdi size, şeytan gözüyle bakan bir adam gelecektir. Onunla konuşmayın." Çok geçmeden adam çıkageldi. Rasulullah ona baktı. Bir de ne gösün mavi gözlü birisi Resulullah adama: "Sen, falan ve filan, neden bana sövüyorsunuz?" dedi. Adam oradan ayrılıp gitti, arkadaşlarını alarak tekrar geri geldi. Resulullahın huzurunda böyle bir şey yapmadıklarına dair yemin ettiler ve Resulullahtan özür dilediler. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nâzil oldu." (18)

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَاَنْسٰيهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِؕ اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِؕ اَلَٓا اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

18- Ahmed b. Hanbel. Müsned. C.1. S.267. 350

19- Şeytan onları kaplamış ve Allahı anmayı unutturmuştur. İşte onlar, şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilinmelidir ki şeytanın taraftarları mutlaka hüsrandadırlar.

Şeytan bu münafıklara galip gelmiş ve onlar kaplamıştır. Onlara Allahı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın askerleridir. İyi bilin ki şeytanın askerleri hüsrana uğrayacaklardır.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾

كَتَبَ اللّٰهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

20- Allaha ve peygamberine karşı gelenler, işte onlar, en alçak kimselerle beraberdirler.

21- Allah: "Ben ve peygamberim, mutlaka üstün geleceğiz." diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah, herşeyden kuvvetli ve herşeye galiptir.

Şüphesiz ki Allahın koyduğu sınırlarda ve farz kıldığı emirlerde Allaha ve Resulüne karşı gelenler, işte onlar, en zelil olanlarla beraberdirler. Zira Allah, levh-i mahfuzda: "Ben ve peygamberim, bize karşı genlere mutlaka galip geleceğiz." diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah, emirlerine uymayanlara karşı çok kuvvetlidir ve galiptir. Onun cezalandırmasına karşı kimse kimseye yardımcı olamaz.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا

اٰبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ

بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

وَرَضُوا عَنْهُ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

22- Allaha ve ahiret gününe iman eden hiçbir kavmin, babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa, Allaha ve peygamberine düşman olanlara sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah, bunların kalblerine imanı yerleştirmiş ve onları katından bir ruh ile desteklemiştir. Allah onları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacak ve onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş onlar da Allahtan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allahın taraftarlarıdırlar. İyi bilinmelidir ki kurtuluşa erenler ancak Allahın taraftarı olanlardır.

*Bu âyet-i kerime, İslamda dostluğun ve kardeşliğin dini esaslar üzere kurulduğunu, bu itibarla İslama ters düşen kişinin dostluk ve kardeşlik bağını kopardığını , bu itibarla kişinin öz babası, oğlu, kardeşi ve akrabası da olsa artık onlara karşı sevgi besleyemeyeceğini beyan etmektedir. Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Ey müminler, eğer inkarı imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi dostlar edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir." "Ey Muhammed de ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgunluğundan korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız evler, Allahtan, peygamberinden ve Allah yolunda cihad etmekten sizin için daha fazla sevgili ise Allahın emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, fasıklar güruhunu hidayete erdirmez.[19]

Bu âyet-i kerimenin, Bedir savaşında babası Abdullah b. el-Cerrah'ı öldüren Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, kardeşi Ubeyd b. Umeyr'i öldüren Mus'ab b. Umeyr, Ubte'yi öldüren Hamza, Şeybe'yi öldüren Ali, Velid b. Utbe'yi öldüren Ubeyde b. el-Haris ve yakın bir akrabasını öldüren Hz. Ömer ve oğlu Abdurrahman'ı öldürmeye kalkan Hz. Ebubekir hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir.

Görüldüğü gibi sahabe-i kiram, dinlerine karşı çıkan kimseleri, akrabaları dahi olsa affetmiyor gerektiğinde onları öldürebiliyorlardı. Zira iman ve İslam her türlü değerin üzerindeydi. Kıyamete kadar da öyle olmaya devam edecektir.

HAŞR SURESİ

Haşr suresi, Medine'de nâzil olmuştur ve yirmi dört âyettir.

Bu sure-i celile, göklerde ve yerde bulunan herşeyin, Allah tealayı tesbih ettiğini beyan ederek başlıyor.

Allah tealanın, Hendek savaşı sırasında, müminlere ihanet eden Yahudileri, bu yaptıklarının cezası olarak yurtlarından çıkardığı açıklanıyor. Fethedilen memleketlerden alınan ganimet mallarının kimlere taksim edileceği beyan ediliyor.

Münafıkların iki yüzlülükleri, onların kalblerine müminlerin korkusunun salındığı, müstahkem kalelere çekilmiş olmalarının onlara bir fayda sağlamayacağı ifade buyuruluyor.

Sure-i celilenin sonunda, cennet ehli ile cehennem ehlinin eşit olmayacağı, cennet ehlinin mutlaka kurtuluşa ermiş olacağı haber veriliyor ve sure "O, yaratan, yoktan var eden, yarattıklarını şekillendiren Allahtır. En güzel isimler onundur. Göklerde ve yerde bulunan herşey onu tenzih ve tesbih eder. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." âyetiyle sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve rahim olan Allahın adıyla.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾

1- Göklerde ve yerde bulunan herşey Allahı tesbih eder. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, göklerde ve yerde bulunan bütün varlıkların, kendisini layık olmayan şeylerden arındırdıklarını ve kendisini, layık olan sıfatlarla sıfatlandırdıklarını beyan etmektedir.

Taberi, âyette geçen "Tesbih etme" ifadesini "Namaz kılmak ve secde etmek." olarak izah etmiştir.

هُوَ الَّذ۪ٓي اَخْرَجَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ
مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللّٰهِ فَاَتٰيهُمُ اللّٰهُ
مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ ف۪ي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِاَيْد۪يهِمْ
وَاَيْدِي الْمُؤْمِن۪ينَ فَاعْتَبِرُوا يَٓا اُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾

2- Kitap ehlinden inkar edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Oysa siz, onların çıkacaklarını sanmıyordunuz. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allahın azabından koruyacağını sanmışlardı. Ama hiç beklemedikleri bir yerden Allahın azabı onları yakalayıverdi. Allah onların kalblerine şiddetli bir korku saldı da evlerini bizzat kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri bundan ibret alın.

*Mücahid, Katade, Zühri ve İbn-i Zeyd vb.âlimler bu âyet-i kerimede zikredilen ehl-i kitabın, Resulullaha suikast teşebbüslerinden dolayı, onun tarafından Medine'den sürgün edilen ve gidip Hayber ve Şam'a yerleşen Nadr oğulları Yahudileri olduğunu söylemişlerdir.

Bu olayın şöyle cerayan ettiği rivayet edilmektedir: "Bi'r-i Maûne gazvesinde sahabe-i kiramdan yetmiş kişi şehid edilmiş, bunlardan sadece Amr b. Ümeyye ed-Damrî kaçıp kurtulmuştur. Amr Medine'ye dönerken yolda kendisiyle karşılaşan Âmir oğullarından iki kişiyi öldürmüştür. Öldürülen bu iki kişinin, kendilerine dokunulmayacağına dair Resulullah ile bir antlaşmaları varmış. Amr ise bu antlaşmayı bilmiyormuş. Medine'ye gelince bu durumu Resulullaha bildirmiş O da: "Sen bu iki kişiyi öldürdün ben onların diyetlerini mutlaka ödeyeceğim." demiştir. Resulullah ile antlaşma yapmış olan Âmiroğulları, Nadr oğulları Yahudileriyle de daha önce antlaşma yapmışlarmış. Nadr oğulları Medine'nin doğusunda bir kaç mil uzakta yaşıyorlarmış. Resulullah bunlara giderek, Âmiroğullarından öldürülen iki kişinin diyeti hususunde kendisine yardımcı olmalarını istemiştir. Zira Resulullah ile Nadr oğulları arasında bu tür hadiselerde birbirlerine yardım etmek üzere bir antlaşma bulunuyormuş. Nadr oğulları Peygamberimize: "Ey Ebu Kasım, bizden istediğin yardım hususunda sana istediğini vereceğiz." dediler. Bu sırada Resulullah onların evlerinden birinin duvarının dibinde oturuyordu. Nadr oğulları bir suikast düzenleyerek birbirlerine şöyle demişlerdir: "Siz bu adamı bir daha bu şekilde bulamazsınız. Kim şu evin üzerine çıkıp ta onun üzerine taş düşürerek bizi ondan kurtarır?" Bu teklifi içlerinden Amr b. Cehhaş b. Ka'b kabul etmiş ve "Bu işe ben varım." demişti. Resulullah da içlerinde Hz. Ebubekir, Ömer ve Ali'nin de bulunduğu sahabilerden bir toplulukla orada otururken Amr taşı düşürmek üzere oraya çıkmış, o sırada Resulullaha bu suikast planı hakkında vahiy gelmiştir. Bunun üzerine Resulullah oradan kalkıp hissettirmeden ayrılmış ve Medine'ye dönmüştür. Resulullah tekrar duvarın dibine geri dönmeyince sahabiler onu aramaya başlamışlar ve Medine'den gelen birine onu sormuşlar o da Resulullah, Medine'ye girerken gördüğünü söylemiştir. Sahabiler oradan ayrılıp Medine'ye gelmişler. Resulullah onlara Yahudilerin hıyanetini bildirmiş ve bu Yahudilerle savaş yapmak için hazırlanmalarını emretmiştir. Sonra Resulullah Nadr oğulları üzerine yürümüş onlar da kalelerine sığınarak orada yaşamaya başlamışlardır. Resulullah onların hurmalarını kesmeyi ve yakmayı emretmiştir. Nadr oğulları, bulundukları kalelerden: "Ey Muhammed, sen yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayı yasaklıyor ve bunu ayıplıyordun. Hurmaların kesilmesi ve yakılması nedir?" diye sesleniyorlardı.

Avf oğullarından Abdullah b. Übey b. Selul, Vedia b. Malik, Süveyd ve Dâis, Nadr oğullarına bir kişi göndererek: "Yerinizden ayrılmayın, kendinizi koruyun. Zira biz sizleri asla yalnız bırakmayız ve onlara teslim etmeyiz. Savaşırsanız sizinle beraber savaşırız. Çıkıp giderseniz sizinle beraber gideriz." de-

diler. Nadr oğulları bu münafıklardan yardım beklediler fakat hiçbir yardım göremediler. İçlerine korku düştü. Bunun üzerine onlar Resulullaha, silahlarını bırakarak, develerinin taşıyabileceği kadar eşyalarını beraberlerinde alıp götürmeleri ve can güvenliklerinin sağlanması şartıyla Medine'den çıkıp gitmeyi teklif ettiler. Resulullah onların bu tekliflerini kabul etti. Bunun üzerine Nadr oğulları, develerinin taşıyabileceği kadar eşya alarak Medine'den ayrıldılar. Giderken evlerini kendi elleriyle yıkıyorlar, develerini yyükleyebileceklerini yükleyip götürüyorlardı. Onların bir kısmı Hayber'e, diğer bir kısmı da Şam'a gitmiştir. Geride bıraktıkları gayr-i menkuller, savaşmadan elde edildiği için, Allah tealanın emriyle Resulullaha intikal etti. Resulullah bu malları dilediği kimselere vermekte serbestti. Nadr oğullarından sadece iki kişi müslüman olmuştu. Bunlardan biri, Resulullaha suikast yapacak olan Amr'ın amcası Yâmin b. Amr, diğeri ise Ebu Said b. Vehb idi. Bunlar müslüman oldular ve kendi mallarının başında kaldılar.

İşte bu sure-i celile, bu kabile ve bu olay hakkında nazil olmuştur.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ
عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

3- Eğer Allah onları sürüp çıkarmayı yazmamış olsaydı onlara dünyadayken azap ederdi. Onlar için âhirette cehennem azabı vardır.

Eğer Allah, levh-i mahfuzda, Nadr oğulları Yahudilerinin, Medine'den sürülüp çıkarılmalarını takdir etmemiş olsaydı onları dünyada iken müminlerin elleriyle öldürtür ve esir düşürürdü. Böylece daha dünyadayken onlara azabı tattırmış olurdu. Fakat Allah onların asıl azabını âhirete bıraktı ki, o da cehennem ateşidir.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِّ اللّٰهَ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾

4- Bunun sebebi, Allaha ve Resulüne karşı gelmeleridir. Kim Allaha karşı gelirse, şüphesiz ki Allah, cezası çok şiddetli olandır.

Allahın, Yahudileri böyle sürgün ettirmesi ve âhirette de cehennem azabına koymasının sebebi, onların, Allahın ve Resulünün emirlerine karşı gelmeleridir. Kim, Allahın emirlerine karş gelirse bilsin ki Allah, cezalandırması çetin olandır.

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلٰى اُصُولِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

5- (Ey müminler) kitap ehlinden inkar edenlerin yurtlarındaki hurma ağaçlarını kesmeniz veya kökleri üzerinde dikili bırakmanız, Allahın izniyledir. Ve Allahın emrinden çıkanları rezil etmesi içindir.

Ey müminler, Medine'den sürgün edilen Nadr oğulları Yahudilerinin hurmalarından kestikleriniz veya kökleri üzerinde dikili bıraktıklarınız, Allahın emriyledir. Bunu yapmanızdan dolayı üzerinize bir sorumluluk yoktur. Allah bunu, emrine karşı gelen Yahudileri rezil etmek için yaptırmıştır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Hurma ağacı" diye tercüme edilen (لِينَة) kelimesi, İkrime, Yezid b. Ruman, Katade, Zühri ve Abdullah b. Abbas'a göre, "Acve" diye adlandırılan hurma ağaçlarının dışındaki bütün hurma ağaçları için kullanılır.

Mücahid, Amr b. Meymun ve İbn-i Zeyd'e göre ise (لِينَة) kelimesi bütün hurma ağaçları için kullanılır ve Acve de buna dahildir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre (لِينَة) özel bir renkte bulunan hurma ağaçlarıdır.

Süfyan es-Sevri ise (لِينَة) kelimesinin, hurma ağaçlarının en güzeli için kulanıldığını söylemiştir.

Yezid b. Ruman diyor ki: "Resululllah (s.a.v.) Nadr oğullarının hurma ağaçlarını kestirip yaktırınca onlar: "Ey Muhammed, sen, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayı yasaklıyor ve ayıplıyordun. Şimdi sana ne oldu da hurmalarımızı kestirip yaktırıyorsun?" demişler, bunun üzerine Allah teâla bu âyet-i kerimeyi indirerek Resulullahın, bu işi Allahın izniyle yaptığını bildirmiştir.

Katade ve Mücahid ise diyorlar ki: "Müslümanların bir kısmı Nadr oğul-

larının hurma ağaçlarını keserken diğerleri, bu işin bir fesat çıkarma olacağını düşünerek ağaçları kesmenin veya kesmeyip bırakmanın Allllahın izniyle olduğunu bildirmiştir.

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) حَرَّقَ نَخْلَ بَنِى النَّضِيرِ
وَقَطَعَ وَهِىَ الْبُوَيْرَةُ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً
عَلَى اُصُولِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِىَ الْفَاسِقِينَ.

"Resulullah, Nadr oğullarının "Buveyre" denen yerdeki hurmalarını kestirip yaktırınca Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirmiştir. [1]

وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

6-Allahın, Resulüne ganimet olarak verdiği, kâfirlerden geri kalan mallar için, siz ne at ne deve koşturdunuz. Fakat Allah peygamberlerini Kullarından dildiğine galip getirir. Allah herşeye kadirdir.

Allahın peygamberine, Nadr oğullarının mallarından bıraktığı ganimetleri elde etmekte sizler yorulmadınız. Onlar için ne at koşturdunuz ne de deve. Bu itibarla bu mallar, Allahın Resulüne aittir. Allah, peygamberini, dilediğine galip getirir ve onların mallarını da ganimet olarak peygamberine bırakır, Allah herşeye kadirdir.

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ

1- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 59, bab: 2 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 59, bab: 1, Hadis no: 3302

وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا اٰتٰيكُمُ
الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾

7- Allahın, (fethedilen) şehir halkından ganimet olarak peygamberine verdiği mallar, Allaha, Peygambere yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlar içindir.*Böylece mallar, içinizdeki zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi yasakladıysa ondan kaçının. Allahtan korkun. Şüphesiz ki Allah, cezası pek şiddetli olandır.

*Bu âyette, fethedilen şehirden, Allahın Resulüne verdiği ganimetten bahsedilmektedir. Âlimler, bu ganimetten neyin kasdedildiği hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Bir kısım âlimler, âyette geçen ve "Ganimet" diye tercüme edilen "Fey" kelimesinden maksadın "Cizye ve haraç" olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Malik b. Evs b. el-Hadesan diyor ki: "Ömer b. el-Hattab (r.a.) şu âyeti okudu. "Zekat, Allahtan bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, zekatı toplayan memurlara, kalbleri İslama ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalanlara verilir. Şüphesiz Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (2) ve dedi ki: "İşte zekat bunlar içindir. Hz. Ömer daha sonra: "Eğer Allaha ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun karşılaştığı o gün, kulumuz Muhammed'e indirdiğimiz âyetlere iman ediyorsanız, bilin ki savaştan ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, mutlaka Allahın, peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır. Allah herşeye kadirdir." (3) âyetini okudu ve "Bu âyette bunların hakkını bildirmektedir." dedi. Daha sonra bu surenin sekiz, dokuz ve onuncu âyetlerini okudu ve sonra şöyle dedi: "Bu âyet-i kerime bütün müslümanları kapsamaktadır. Burada zikredilen ganimette payı olmayan hiçbir kimse yoktur. Yemin olsun ki eğer yaşayacak olursam bu ganimeti elde etmek için alnı terlemeyen çobana dahi, develerini sürerken payı kendisine ulaşacaktır." Ma'mer de bu görüştedir.

Diğer bir kısım âlimler ise âyette zikredilen "Fey" kelimesinden maksadın, müslümanların savaşarak fethettikleri ülkelerden elde ettikleri harp ganimeti olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, Yezid b. Rûman'dan nakledilmiştir.

2- Tevbe Suresi, 9/60
3- Enfal Suresi, 8/41

Bazı âlimler de bu âyette zikredilen "Fey" kelimesinden maksadın, müslümanların at ve deve koşturarak savaş yoluyla aldıkları ganimet malları olduğunu söylemişler ve bunu izah ederken de şöyle demişlerdir: "Önceleri ganimet, bu ve bundan sonraki âyetlerde zikredilen kimselere aitti. Savaşa girenlere ondan bir pay veriliyordu. Sonra bu hüküm Enfal suresinin kırk ikinci âyetiyle neshedildi. Ganimetlerin sadece beşte birinin, burada zikredilen âyetlerde belirtilen kimselere verileceği, geriye kalan beşte dördünün ise bizzat savaşanlara taksim edileceği bildirildi. Böylece düşmandan zorla elde edilen ganimet beş kısma ayrılır oldu. Beşte dördü bizzat savaşanlara taksim ediliyor, geriye kalan beşte biri de beş kısma taksim ediliyordu. Biri Allaha ve Resulüne, biri, Resulullah hayattayken mevcut olan akrabalarına, biri yetimlere, biri miskinlere, biri de yolda kalmışlara taksim ediliyordu. Resulullah (s.a.v.) vefat edince Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer (r.a.) Resulullah ile akrabalarına ait olan iki payı, Allah yolunda, Resulullahın sadakası olarak ayırmışlardır.

Başka bir kısım âlimler ise âyette zikredilen "Fey" kelimesinden maksadın, müslümanlarla sulh yapan düşmanın, vermeyi taahhüt ettiği mal olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre bu âyet-i kerime bundan önceki âyette zikredilen ganimetin nasıl taksim edileceğini göstermektedir.

Taberi de diyor ki: "Bu âyette zikredilen ganimet, bundan önceki âyette zikredilen ganimetten farklı bir ganimettir. Zira bundan önceki âyette zikredilen ganimetler, Allahın, sadece peygmaberine tahsis ettiği ganimetlerdir.

Bu hususta Malik b. Evs bu Hadesan, Ömer b. el-Hattab'dan şu hadiseyi nakletmektedir. Malik b. Evs diyor ki:

أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانِ النَّصْرِي أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ عَنْهُ
دَعَاهُ إِذْ جَاءَهُ حَاجِبُهُ يَرْفَا فَقَالَ لَهُ هَلْ لَكَ فِي عُثْمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمٰنِ وَالزُّبَيْرِ
وَسَعْدٍ يَسْتَأْذِنُونَ فَقَالَ نَعَمْ فَأَدْخِلْهُمْ فَلَبِثَ قَلِيلاً ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ هَلْ لَكَ فِي
عَبَّاسٍ وَعَلِيٍّ يَسْتَأْذِنَانِ قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا دَخَلاَ قَالَ عَبَّاسٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اقْضِ
بَيْنِي وَبَيْنَ هٰذَا وَهُمَا يَخْتَصِمَانِ فِي الَّذِي أَفَاءَ اللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ (ﷺ) مِنْ
مَالِ بَنِي النَّضِيرِ فَاسْتَتَبَ عَلِيٌّ وَعَبَّاسٌ فَقَالَ الرَّهْطُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اقْضِ بَيْنَهُمَا
وَأَرِحْ أَحَدَهُمَا مِنَ الْآخَرِ فَقَالَ عُمَرُ اتَّئِدُوا أَنْشُدُكُمْ بِاللّٰهِ الَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ
السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قَالَ لاَ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا

أَنْشُدُكُمَا بِاللهِ هَلْ تَعْلَمَانِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَدْ قَالَ ذَلِكَ قَالاَ نَعَمْ قَالَ فَإِنِّي أُحَدِّثُكُمْ عَنْ هَذَا الأَمْرِ إِنَّ اللهَ سُبْحَانَهُ كَانَ خَصَّ رَسُولَهُ (ﷺ) فِي هَذَا الْفَيْءِ بِشَيْءٍ لَمْ يُعْطِهِ أَحَداً غَيْرَهُ فَقَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ وَمَا أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلاَ رِكَابٍ إِلَى قَوْلِهِ قَدِيرٌ فَكَانَتْ هَذِهِ خَالِصَةً لِرَسُولِ اللهِ (ﷺ) ثُمَّ وَاللهِ مَا احْتَازَهَا دُونَكُمْ وَلاَ اسْتَأْثَرَهَا عَلَيْكُمْ لَقَدْ أَعْطَاكُمُوهَا وَقَسَمَهَا فِيكُمْ حَتَّى بَقِيَ هَذَا الْمَالُ مِنْهَا فَكَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةَ سَنَتِهِمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ ثُمَّ يَأْخُذُ مَابَقِيَ فَيَجْعَلُهُ مَجْعَلَ مَالِ اللهِ فَعَمِلَ ذَلِكَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) حَيَاتَهُ ثُمَّ تُوُفِّيَ النَّبِيُّ (ﷺ) فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فَأَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَقَبَضَهُ أَبُو بَكْرٍ فَعَمِلَ فِيهِ بِمَا عَمِلَ بِهِ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ فَأَقْبَلَ عَلَى عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ وَقَالَ تَذْكُرَانِ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ فِيهِ كَمَا تَقُولاَنِ وَاللهُ يَعْلَمُ أَنَّهُ فِيهِ لَصَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ ثُمَّ تَوَفَّى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ أَنَا وَلِيُّ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) وَأَبِي بَكْرٍ فَقَبَضْتُهُ سَنَتَيْنِ مِنْ إِمَارَتِي أَعْمَلُ فِيهِ بِمَا عَمِلَ فِيهِ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَأَبُو بَكْرٍ وَاللهُ يَعْلَمُ أَنِّي فِيهِ صَادِقٌ بَارٌّ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ ثُمَّ جِئْتُمَانِي كِلاَكُمَا وَكَلِمَتُكُمَا وَاحِدَةٌ وَأَمْرُكُمَا جَمِيعٌ فَجِئْتَنِي يَعْنِي عَبَّاساً فَقُلْتُ لَكُمَا إِنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ لاَ نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ فَلَمَّا بَدَالِي أَنْ أَدْفَعَهُ إِلَيْكُمَا قُلْتُ إِنْ شِئْتُمَا دَفَعْتُهُ إِلَيْكُمَا عَلَى أَنَّ عَلَيْكُمَا عَهْدَ اللهِ وَمِيثَاقَهُ لَتَعْمَلاَنِّ فِيهِ بِمَا عَمِلَ فِيهِ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَأَبُو بَكْرٍ وَمَا عَمِلْتُ فِيهِ مُذْ وَلِيتُ وَإِلاَّ فَلاَ تُكَلِّمَانِي فَقُلْتُمَا ادْفَعْهُ إِلَيْنَا بِذَلِكَ فَدَفَعْتُهُ إِلَيْكُمَا أَفَتَلْتَمِسَانِي مِنِّي قَضَاءً غَيْرَ ذَلِكَ فَوَاللهِ الَّذِي بِإِذْنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالأَرْضُ وَلاَ أَقْضِي فِيهِ بِقَضَاءٍ غَيْرِ ذَلِكَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهُ فَادْفَعَا إِلَيَّ فَأَنَا أَكْفِيكُمَاهُ

"Ömer b. el-Hattab (r.a.) beni çağırmıştı. O anda içeriye kapıcısı Yerfâ girdi ve dedi ki: "Osman b. Affan, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvam ve Sa'd b. Ebi Vakkas içeri girmek için izin istiyorlar ne dersiniz?" Ömer: "Evet içeri al." dedi. Biraz sonra Yerfâ tekrar geldi ve: "Abbas ve Ali de içeri girmek için izin istiyorlar ne dersiniz?" dedi. Ömer (r.a.) "Onlar da girsinler." dedi. Bunlar da içeri girince Abbas şöyle dedi: "Ey müminlerin emiri, benimle şunun (Ali'nin) arasında hüküm ver." Bunlar, Nadr oğullarının mallarından, Allahın, Resulüne ganimet olarak vermiş olduğu mal hakkında kavga etmişlerdi. Ali ve Abbas birbirlerine ağır sözler söylediler. Orada bulunanlar: "Ey müminlerin emiri sen bunların arasında hüküm ver ve birbirlerinden kurtar." dediler. Hz. Ömer: "Sakin olun. Sizi, gökler ve yer izniyle ayakta duran Allah hakkı için şahitliğe çağırıyorum. Sizler, Resulullah (s.a.v.)in, bizzat kendisini kastederek: "Biz peygamberler, miras bırakan olmayız. Bizim bıraktığımız şeyler sadakadır."buyurduğunu biliyor musunuz? diye sordu. Onlar da "Evet böyle söyledi." dediler. Bunun üzerine Ömer, Ali ve Abbas'a yönelerek: "Allah hakkı için söyleyin bana, Resulullah (s.a.v.)in böyle söylediğini siz de biliyor musunuz?" dedi. Onlar da "Evet." dediler. Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Şimdi ben bu meseleyi size anlatayım. Allah teala bu ganimette Resulullahı, hiçbir kimseye vermediği bir hakka sahip kıldı. Zikri yüce olan Allah şöyle buyurdu: "Allahın, Resulüne ganimet olarak verdiği (kafirlerden geri kalan) mallar için siz ne at ne de deve koşturdunuz. Fakat Allah, peygamberini, kullarından dilediğine galip getirir. Allah, herşeye kadirdir." (4) Evet bu ganimet sadece Resulullaha aitti. Allaha yemin olsun ki o bu malı, siz olmadan elinde bulundurmalı ve bunu sizden ayrı olarak sadece kendisi kullanmadı. Bilakis onu size verdi ve aranızda bölüştürdü. Nihayet o mallardan bunlar kaldı. Resulullah bu maldan ailesinin yıllık nafakasını harcıyor, geriye kalanını, Allahın malının konduğu yere (Beytülmala) koyuyordu. Resulüllah hayatı boyunca böyle yaptı. Sonra vefat etti. Ebubekir gelince:"Ben Resulullahın Hâlifesiyim." dedi ve bu malı o aldı. O malı, Resulullahın kullandığı gibi kullandı." Ömer, Ali ve Abbas'a dönerek: "Sizler o zaman Ebubekir'in bu mal hakkında sizin söylediğiniz gibi olduğunu anlatıyordunuz. Allah biliyor ki o, bu mal hakkında doğru söylemişti. İyilikte bulunmuştu, olgun davranmıştı ve hakka uymuştu. Sonra Aziz ve Celil olan Allah, Ebubekir'i vefat ettirdi. Dedim ki: "Ben Resulullahın ve Ebubekir'in Halifesiyim. Emirliğimin ilk iki yılında bu mallar hususunda Resulullahın ve Ebubekir'in davrandığı gibi davrandım. Allah da biliyor ki benim bu mallar hakkındaki sözüm haktı. İyilikte bulundum, olgun davrandım, hakka uydum. Sonra siz ikiniz, sözünüz bir, işiniz bir olarak bana geldiniz. Önce Abbas sen geldin. Ben sana dedim ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Biz peygamberler miras bırakan olmayız. Bizim bıraktığımız şeyler sadakadır." Sonra kanaatim değişti. Bu malı size vermek istedim ve dedim ki: "Dilerseniz bu malı size verebilirim. Ancak şu şartla ki, bu mal hakkında Allahın Resulünün, Ebubekir'in ve halife olduktan sonra benim dav-

randığım gibi davranacağınıza dair Allaha ahd edip söz vereceksiniz. Aksi takdirde bu hususta bana bir şey söylemeyin. Siz bana demiştiniz ki: "Bu şartla o malı bize ver." Ben de onu size vermiştim. Şimdi sizler benden bunun dışında başka bir hüküm mü istiyorsunuz? Gökler ve yer, izniyle ayakta duran Allaha yemin olsun ki kıyamet kopuncaya kadar ben bu mal hakkındabundan başka bir hüküm vermem. Eğer siz o malı idare etmekten âciz iseniz onu bana verin, ben onu idare ederim." (5)

Bu hadis-i şerif göstermektedir ki, âyette zikredilen mal, bundan önce zikredilen maldan başka bir maldır. Zira önceki âyette zikredilen mal, sadece Resulullaha aittir. Burada zikredilen mal ise çeşitli zümrelere ait olan maldır.

Âyette zikredilen "Akrabalar"dan maksat, Resulullahın, Haşimoğullarından ve Muttalib oğullarından olan akrabalarıdır. "Yetimler"den maksat, müslümanların, yetim kalan ve malları olmayan çocuklarıdır. "Yolda kalan"dan maksat, Allaha isyan etme dışında herhangi bir yolculuk için yola çıkıp ve yolda malı tükenen kimsedir.

Âyet-i kerimede "Peygamber size neyi verdiyse onu alın. Neyi de yasakladıysa ondan kaçının." buyurulmaktadır. Taberi âyetin bu kısmını şöyle izah etmektedir: "Peygamber size, Allahın kendisine, fethedilen yerlerden verdiği ganimetlerden neyi verirse onu alın. Ganimetlerden bir şeyi saklama gibi bir şeyi de yasaklarsa ondan kaçının."

Abdullah b. Mes'ud bu âyet-i kerimeyi genel bir şekilde izah etmiş ve Resulullahın emrettiği herşeye bağlı kalınmasını, yasakladığı her şeyden de kaçınılmasını ifade ettiğini şu olayı anlatarak beyan etmiştir. Alkame diyor ki:

عن علقمة عن عبد الله قال لعن الله الواشمات والموتشمات والمتنمصات
والمتفلجات للحسن المغيرات خلق الله فبلغ ذلك امرأة من بنى اسد يقال
لها أم يعقوب فجاءت فقالت انه بلغنى انك لعنت كيت وكيت فقال ومالى
لا ألعن من لعن رسول الله (ﷺ) ومن هو فى كتاب الله فقالت لقد قرأت
ما بين اللوحتين فما وجدت فيه ما تقول فقال لئن كنت قرأتيه لقد وجدتيه اما
قرأت وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا قالت بلى قال فانه قد
نهى عنه قالت فانى ارى اهلك يفعلونه قال فاذهبى فانظرى فذهبت فنظرت
فلم تر من حاجتها شيئا فقال لو كانت كذلك ما جامعتنا

"Abdullah b. Mes'ud şöyle dedi: "Allah, vücutlara "Ben" yapan ve yaptıran, vücutlarından tüy alan kadınlara, güzelleştirmek için dişlerini törpületen ve Allahın yarattığı vücudunu değiştiren kadınlara lanet eder." İbn-i Mes'ud'un bu sözü Esedoğullarından, Ümm-i Yakup denen bir kadına ulaştı. Kadın gelip İbn-i Mes'ud'a şöyle dedi: "Bana şu ve şu şekilde olanlara lanet okuduğun haberi geldi." İbn-i Mes'ud: "Allahın Resulü (s.a.v.)in lanetlediği ve Allahın kitabında lanetlediği mevcut olan kimseleri niçin lanetlemiyeyim ki?" dedi. Kadın "Ben Kur'anın iki kapağı arasını okudum. Senin söylediğini orada bulamadım." dedi. İbn-i Mes'ud, "Allaha yemin olsun ki sen onu iyi okumuş olsaydın bunu bulmuş olacaktın. Sen "... Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi de yasakladıysa ondan da kaçının..." âyetini okumadın mı?" dedi. Kadın: "Evet okudum." dedi. İbn-i Mes'ud "İşte Resulullah bunları yasakladı. " dedi. Kadın: "Ben senin ailenin, bunları yaptığını görüyorum." dedi. İbn-i Mes'ud: "Git de bak." dedi. Kadın gidip baktı. Aradıklarından bir şey bulamadı. İbn-i Mes'ud bunun üzerine şöyle dedi: "Eğer benim ailem öyle olsaydı, bizleri nikah birleştirmezdi." (6)

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ

وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾

8- Bu ganimet mallarında, bilhassa yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış, Allahın lütuf ve rızasını isteyen, Allaha ve Resulüne yardım eden fakir muhacirlerin hakkı vardır. İşte samimi olanlar onlardır.

Allahın, Resulüne ganimet olarak verdiği mallar, sadece zenginlerin ellerinde dönüp dolaşan bir maddi varlık olmasın diye, hicret edenlerin fakirleri için de verilir. Bu fakirler, Allahın lütfunu ve rızasını kazanma, Allaha ve Resulüne yardım etme uğrunda yurtlarından çıkarıldılar. Mal ve mülklerinden uzaklaştırıldılar. İşte verdiği sözlerde doğru olanlar bunlardır.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا

يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ
بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

9- Daha önceden Medine'yi yurt edinip imanı kalblerine yerleştirenler, hicret edip kendilerine gelen müminleri severler. Onlara verilen ganimet mallarından dolayı içlerinde hiçbir çekemezlik duymazlar. İhtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Nefsinin cimriliğinden korunmuş kimseler, işte onlar, kurtuluşa erenlerdir.

*Âyet-i kerime, Mekke'den ve diğer yerlerden hicret ederek kendilerine gelen müslümanları himaye eden Medineli Ensar'ı övmektedir. Ensar, gerek ganimet mallarının muhacirlere verilmesi hususunda gerekse kendi öz mallarından onlara vermeleri hususunda son derece cömert davranmışlar ve nefislerinin cimriliğini yenmişler, böylece Allah tealanın övgüsüne mazhar olmuşlardır.

Âyet-i kerimede, Medine'de bulunan Ensar'ın, hicret edip kendilerine gelen müslümanları sevdikleri ifade edilmektedir. Hicret eden sahabiler, kendilerine yardım eden Ensar'ın bu halini Resulullaha şöyle bildirmişlerdir:

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ (ﷺ) الْمَدِينَةَ أَتَاهُ الْمُهَاجِرُونَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ
اللهِ: مَا رَأَيْنَا قَوْماً أَبْذَلَ مِنْ كَثِيرٍ وَلاَ أَحْسَنَ مُوَاسَاةً مِنْ قَلِيلٍ مِنْ قَوْمٍ نَزَلْنَا بَيْنَ
أَظْهُرِهِمْ لَقَدْ كَفَوْنَا الْمُؤْنَةَ وَأَشْرَكُونَا فِي الْمَهْنَاءِ حَتَّى لَقَدْ خِفْنَا أَنْ يَذْهَبُوا
بِالأَجْرِ كُلِّهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ): لاَ مَا دَعَوْتُمُ اللهَ لَهُمْ وَأَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ.

"Resulullah (s.a.v.) Medine'ye gelince diğer muhacirler onun yanına gelip şöyle dediler: "Ey Allahın Resulü, biz, gelip yanlarına yerleştiğimiz bu kavimden, çok olan malından daha çok harcayan ve az olan malından daha güzel yardım eden bir kavim görmedik. Bunlar bizim masraflarımızı üstlendiler. Kolayca

elde ettikleri mallara bizi ortak ettiler. Öyle ki bizler, onların, bütün sevapları tek başlarına alacaklarından korkar olduk." Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Onlar için Allaha dua ettiğiniz ve onları övdüğünüz müddetçe bundan (Size sevap kalmayacağından) korkmayın.(7)

Âyet-i kerimede, Medineli Ensar'ın, Mekke ve diğer yerlerden hicret eden müminlere ganimet ve zekat mallarından verilmesinden dolayı içlerinde herhangi bir burukluk hissetmedikleri beyan edilmektedir. Peygamber efendimiz, Nadr oğulları Yahudilerini sürgün ettikten sonra kendisine kalan ganimet malı arazilerini tamamen muhacirlere taksim etmiş, Ensar'dan ise sadece fakir olduklarını söyleyen iki kişiye vermiştir. Bunlar da Sehl b. Huneyf ve Ebu Dücane'dir.

Âyet-i kerimede, Ensar'ın şiddetli ihtiyaçlarına rağmen muhacir kardeşlerini kendilerine tercih ettikleri beyan edilmektedir. Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال أتى رجل رسول الله (ﷺ) فقال يا رسول
الله اصابني الجهد فأرسل الى نسائه فلم يجد عندهن شيئاً فقال رسول الله
(ﷺ) الا رجل يضيف هذه الليلة يرحمه الله فقام رجل من الأنصار فقال
انا يا رسول الله فذهب الى اهله فقال لامرأته ضيف رسول الله (ﷺ) لا
تدخريه شيئاً قالت والله ما عندي الا قوت الصبية قال فاذا اراد الصبية العشاء
فنوميهم وتعالى فأطفئي السراج ونطوي بطوننا الليلة ففعلت ثم غدا الرجل
على رسول الله (ﷺ) فقال لقد عجب الله عز وجل او ضحك من فلان
وفلانة فأنزل الله عز وجل ويؤثرون على انفسهم ولو كان بهم خصاصة.

"Bir adam Resulullaha geldi ve ona "Ey Allahın Resulü, ben açlıktan bittim." dedi. Resulullah, hanımlarına bir adam gönderdi. Adam onlarda hiçbir yiyecek bulamadı. Bunun üzerine "Bu adamı bu gece misafir edecek kimse yok mu? Allah ona rahmetini versin." buyurdu. Bunun üzerine Ensar'dan bir kişi ayağa kalktı ve "Ben misafir ederim ya Resulallah." dedi ve adamı alıp evine

götürdü. Hanımına "Bu, Resulullahın misafiridir, bundan hiçbir şey esirgeme." dedi. Hanımı: "Vallahi evde çocukların yiyeceğinden başka bir şey yoktur." dedi. Adam: "Çocuklar akşam yemeğini istediklerinde onları uyut gel, lambayı söndür. Bu gece karnımızı dürelim." dedi. Hanımı bunları yaptı. Sonra ev sahibi hakkında sabahleyin Resulullah şöyle buyurdu: "Allah falan adama ve falan kadına hayret etti. (Onları takdir etti). "İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu. [8]

Âyet-i kerimede, nefsinin cimriliğinden korunmuş kimselerin kurtuluşa erecekleri beyan edilmektedir. Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde, cimrilik hususunda şöyle uyurmaktadır:

أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) قَالَ: «اتَّقُوا الظُّلْمَ. فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ».

"Zulümden kaçının. Zira zulüm kıyamet gününde onu yapan için zulumat (dehşetler) getirecektir. Siz cimrilikten kaçının. Zira sizden öncekileri cimrilik helak etmiştir. Cimrilik, onların, birbirlerinin kanlarını akıtmaya ve mahremiyetlerini çiğnemeye sürüklemiştir. [9]

Âlimler, burada geçen cimriliği çeşitli şekillerde eizah etmişlerdir. Abdullah b. Mes'ud burada ifade edilen cimrilikten maksadın, kişinin, insanların malını haksız yere yemesi olduğunu söylemiştir.

Enes b. Malik'ten nakledilen bir rivayete göre ise, zekatını veren, misafire ikram eden, felaketler zamanında yardımda bulunan kimse cimriliği yenen kimsedir.

İbn-i Zeyd ise, Allahın haram kıldığı herhangi bir şeye el uzatmayan ve Allahın emrettiği şeyleri yerine getirmeyi, cimriliği engellemeyen kimse nefsinin cimriliğinden kurtulmuştur.

وَالَّذِينَ جَاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا

8- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 59, bab: 6
9- Müslim. K.el-Birr. bab: 56. Hadis no: 2578 / Ahmed b. Hanbel. Müsned. C.2. S.160. 191

بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

10- Muhacirlerden ve Ensar'dan sonra gelen müminler şöyle dua ederler "Ey rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Müminlere karşı kalbimizde bir kin bırakma. Ey rabbimiz, şüphesiz ki sen, çok şefkatli ve merhametlisin."

*Bu âyette zikredilen ve "Medine'yi kendilerine yurt edinen Ensar'dan sonra geldikleri beyan edilen insanlardan" kimlerin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Bir kısım âlimlere göre bunlar, Medine'ye hicret eden muhacirlerdir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Medine'yi kendilerine yurt edinen ve kalblerine imanı yerleştiren Ensar'dan sonra Medine'ye gelen muhacirler de şöyle dua ederler: "Ey rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Müminlere karşı kalbimizde bir kın bırakma. Ey rabbimiz şüphesiz sen çok şefkatli ve çok merhametlisin."

Mücahid'e göre bu âyette zikredilen insanlardan maksat, daha sonra müslüman olan insanlardır. Bunların kendilerinden önce geçen müslümanları hayır ile anacakları zikredilmiştir.

Katade'ye göre ise Allah teala, Resulullahın, muhacir ve Ensar'dan olan sahabilerini zikrettikten sonra bu âyette, onlardan sonra gelen müslümanları zikretmiş ve bu müslümanların, sahabileri hayırla anmalarını emretmiş, onları dil uzatmayı yasaklamıştır.

İbn-i Ebi Leyla diyor ki: "İnsanlar üç zümre olarak değerlendirilmişlerdir. Önce hicret eden muhacirler. Onlardan sonra gelen ve onlara güzellikle uyan tabiler, bir de tabilerden sonra gelen müslümanlardır. İşte âyette bu son gurup zikredilmektedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ
أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ
وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ

لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾

11-12- Görmez misin o münafıkları ki kitap ehlinden inkar eden kardeşlerine şöyle derler: "Yemin olsun ki eğer yurdunuzdan çıkarılırsanız elbette ki sizinle beraber biz de çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye asla itaat etmeyiz. Savaşa tutulursanız mutlaka size yardım ederiz." Allah, onları yalancı olduklarına şahitlik eder.

Yemin olsun ki eğer kitap ehli olanlar yurtlarından çıkarılsalar, münafıklar onlarla beraber çıkmazlar. Eğer bir savaşa tutuşsalar onlara yardım etmezler. Yardım etseler bile mutlaka geri dönüp kaçarlar. Sonra onlar yardım görmemiş olur.

Ey Muhammed, münafıkların, kitap ehli olan Yahudi kardeşlerine söyledikleri şu sözleri işitip, kalb gözünle onların halini görmedin mi? Münafıklar şöyle demişlerdi: "Şayet sizler evlerinizden, yurdunuzdan çıkarılıp sürgün edilecek olursanız biz de yerimizi yurdumuzu bırakıp sizinle beraber çıkıp gideriz. Sizi tek başınıza bırakmamamızı isteyen hiçbir kimsenin sözüne itaat etmeyiz. Şayet Muhammed ve arkadaşları size karşı savaşa girişecek olurlarsa size mutlaka yardım ederiz. Ey Muhammed, Allah şahitlik eder ki Abdullah b. Übey gibi münafıklar, Nadr oğulları Yahudilerine verdikleri bu sözlerinde yalancıdırlar. Şayet Nadr oğulları yerlerinden kovulacak olurlarsa münafıklar onlarla beraber çıkmazlar. Şayet Muhammed onlara karşı savaşacak olursa münafıklar onlara yardım etmezler. Münafıklar yardım etseler bile müslümanlara karşı direnemez gerisin geri dönüp kaçarlar. Böylece Allah, Resulüne karşı Nadr oğulları Yahudilerine yardım etmemiş olur.

*Âyet-i kerimede zikredilen "Münafıklar"dan maksat, Abdullah b. Übey b. Selul ve arkadaşlarıdır. "Kitap ehli"nden maksat, ise Medine'den kovulan Nadr oğulları Yahudileridir. Resulullahın bu Yahudileri kuşatması sırasında münafıklar bunlara adam göndererek yerlerinden ayrılmamalarını, müstahkem mevkilerinde kalmalarını, onları kimseye teslim etmeyeceklerini, savaşırlarsa onlarla beraber savaşacaklarını, Medine'den çıkarılırsa onlarla beraber çıkıp gideceklerini söylemişlerdir. Bu vaadleri bekleyen Yahudiler, münafıklardan hiçbir destek görmemişlerdir. Allah bunların kalblerine korku salmış ve develerinin götürebileceği kadar mal alıp şehri terketmek istemişler Resuullah da onlara bu şartla müsaade vermiştir.

لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾
لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُم
بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

13- Ey müminler, kâfirlerin yüreklerine oturan korkunuz, Allah korkusundan daha şiddetlidir. Bu da onların, hakkı anlamayan bir kavim olmalarındandır.

14- Onlar, sizinle toplu halde ancak surlarla çevrilmiş müstahkem yerlerden veya duvarların arkasından savaşabilirler. Onların kendi aralarındaki çekişmeleri pek çetindir. Sen onları birlik beraberlik içinde sanırsın. Halbuki onların kalbleri darmadağınıktır. Çünkü onlar, akıllarını kullanmayan bir kavimdir.

Ey müminler, Nadr oğulları Yahudilerinin sinesinde sizin korkunuz Allahın korkusundan daha şiddetlidir. Zira bu kavim, Allahın azametini anlamayan bir topluluktur. Bu nedenle Allaha karşı gelmeyi hafif görür, onun azabından çok, sizin onları cezalandırmanızdan korkarlar. Bu Yahudiler ve münafıklar sizinle karşı karşıya gelip savaşmaya cesaret edemezler. Bunlar ancak kalelerle tahkim edilmiş kasabalarda veya duvar arkalarından savaşabilirler. Bunların birbirlerine karşı olan düşmanlıkları da pek beterdir. Ey Muhammed, sen, münafıklarla kitap ehlinin birlik ve beraberlik içinde olduklarını sanırsın. Halbuki onların kalbleri birbirinden nefret etmektedir. Bunun sebebi ise Yahudi ve münafıkların, kendileri için faydalı olanı zararlı olanlardan ayırmayı akıl edememeleridir. Zira bunların heva ve hevesleri birbirlerinden farklıdır.

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

15- O kâfirlerin durumu, kendilerinden az önceki kâfirlerin durumu gibidir Onlar yaptıklarının cezasını tatmışlardı. Âhirette de onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Nadr oğullarından olan Yahudi kâfirlerin ve münafıkların, Allahın azabına uğramaları bakımından halleri kendilerinden önceki kâfirlerin halleri gibidir.

*Âyette zikredilen "Önceki kâfirler"den maksat, İbn-i Abbas'a göre, Kaynuka oğulları Yahudileridir. Zira bunlar, Nadr oğullarından önce sürgün edilmişlerdir. Mücahid'e göre ise bunlar, Bedir'de mağlup olan Kureyş müşrikleridir.

Taberi âyet-i kerimenin genel ifadesinin, zikredilen bu iki gurup kâfiri kapsadığı gibi bunların dışında olan ve Resulullaha, Nadr oğullarından önce karşı gelen bütün kâfirleri kapsadığını söylemiştir.

Evet, Nadr oğullarının ve münafıkların durumu, kendilerinden önce gelen bütün kâfirlerin durumu gibi olacaktır. O kâfirler nasıl ki yaptıklarının cezasını görmüşlerse bunlar da yaptıklarının cezasını görecekler, âhirette de kendileri için can yakıcı bir azap olacaktır.

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي
أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

16- Yine onların durumu, insana "İnkar et." deyip insan da inkar edince "Ben senden uzağım, âlemlerin rabbi olan Allahtan korkarım diyen şeytanın durumu gibidir.

Nadr oğulları Yahudilerine: "Yemin olsun ki eğer yurdunuzdan çıkarılırsanız elbette ki sizinle beraber biz de çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye asla itaat etmeyiz. Savaşa tutulursanız mutlaka size yardım ederiz." diyen sonra da sözlerinden dönen münafıkların durumu ve bu münafıkların yardım vaadlerine aldanarak gururlanan Nadr oğullarının durumu, şeytanın vesveselerine aldanan sonra da ondan hiçbir yardım göremeyen günahkar insanın durumuna benzer. Zira şeytan insana "İnkar et" der. İnsan inkar edince de âhirette ona "Ben senden beriyim. Zira ben, âlemlerin rabbi olan Allahtan korkarım." der.

*Âyette zikredilen "İnsan" Mücahid'e göre, bütün insanlardır. Bununla, şeytanın aldatmalarına kanan ve inkara düşen herhangi bir insan misal verilmiştir.

Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Tavus ve Mukatil'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyette zikredilen insandan maksat, İsrailoğullarından bir rahiptir. Bu rahip şeytana aldanarak fuhuş işlemiş sonra da zina ettiği kadının gebeliği ile bu çirkin işinin ortaya çıkmasından korkarak kadını öldürmüştür. Kadının akrabaları da onu öldürmeye kalkışınca şeytan kendisine görünmüş ve kendisine secde etmesi halinde onu kurtaracağını vaadetmiştir. Rahip ona secde ettikten sonra da kadının akrabaları onu öldürmek için yakalayınca bu defa da "Ben senden beriyim.Çünkü ben, âlemlerin rabbi olan Allahtan korkarım." demiştir.

فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاؤُا الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

17- Nihayet her ikisinin âkibeti de ebedi olarak içinde kalacakları ateşe girmektir. Zalimlerin cezası işte budur.

Şeytanın da, ona itaat ederek inkara düşen insanın da âkıbetleri, devamlı olarak cehennemde kalmaktır. Nadr oğulları Yahudilerinin ve münafıkların cezası da budur. Zira her zalimin cezası böyledir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ

إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

18- Ey iman edenler, Allahtan korkun. Herkes yarın ne hazırlayıp gönderdiğine bir baksın. Allahtan korkun. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Ey, Allahı birleyen ve peygmaberini tasdik eden müminler, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Herkes kıyamet günü için nasıl ameller hazırladığına bir baksın. Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan sakının. Zira Allah, işlediğiniz amellerden haberdardır. Sizi amellerinize göre cezalandıracak veya mükafaatlandıracaktır.

*Bu âyet-i kerimenin izahında Cerir b. Abdullah diyor ki:

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): «مَنْ سَنَّ سُنَّةً فِي الْإِسْلَامِ حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ. مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ. وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ».

"Bir gün öğlenden önce biz Resulullahın yanında bulunuyorduk. O sırada Resulullahın yanına yalınayak, çıplak, ortası yarık cübbelerini başlarına geçirmiş, kılıçlarını kuşanmış bir gurup geldi. Bunların hepsi Mudar kabilesindendi. Resulullahın yüzündeki ifade onlarda gördüğü fakirlikten dolayı değişti. İçeri girip dışarı çıktı. Sonra Bilal'e emretti. Bilal ezan okudu kamet getirdi. Resulullah namazı kıldırdı. Sonra bir hutbe irad ederek şu âyetleri okudu: "Ey insanlar, sizi tek bir candan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden de bir çok erkek ve kadın türetip yeryüzüne yayan rabbinizden korkun. Kendisinin adını öne sürerek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allahtan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde devamlı gözetleyicidir." (10) "Ey iman edenler, Allahtan korkun. Herkes yarına ne hazırlayıp gönderdiğine bir baksın. Allahtan korkun şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." Bunun üzerine insanlar, dinarından, dirheminden, elbisesinden, buğdayından, bir hurmanın yarısı kadar da olsa hurmasından sadaka verdiler. Ensar'dan bir kişi de eliyle zorla taşıyabildiği, hatta taşımakta âciz kaldığı bir para kesesi getirdi. İnsanlar onu takibettiler. Öyle ki ben, yiyecek ve elbiselerden iki yığın gördüm. Resulullah (s.a.v.)in yüzünün de altın yaldızlı gümüş gibi parladığını gördüm. Sonra Resulullah şöyle buyurdu: "Kim İslamda güzel bir çığır açarsa ona hem o işi yapmanın mükafaatı hem de kendisinden sonra o işi yapanların mükafaatı vardır. Bundan dolayı kimsenin mükafaatı da eksilmez.

Kim de İslamda kötü bir çığır açacak olursa ona hem o işi yapmanın günahı hem de kendisinden sonra o işi yapanların günahı vardır. Bu, onların günahlarından hiçbir şeyi eksiltmeyecektir." (11)

10- Nesa Suresi, 4/1

11- Müslim, K.ez-Zekât, bab: 69, Hadis no: 1017 / Nesei, K.ez-Zekat, bab: 64 / Ahmed b. Hanbel,

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

19- Allahın unutan, Allahın da kendilerini, kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte doğru yoldan çıkanlar bunlardır.

Ey iman edenler, Allahın farz kıldığı emirleri yerine getirmeyerek onları unutan kimselerden olmayın. Allah böyle insanlara hayırdan nasip almalarını unutturmuştur. İşte bunlar, Allahın itaatinden ayrılıp isyana düşen kimselerdir.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

20- Cehennemliklerle cennetlikler bir değildir. Kurtuluşa erenler sadece cennetliklerdir.

Bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Yoksa kötülükleri işleyenler hayatlarında ve ölümlerinde tam eşit olarak, iman edip salih amel işleyenlerle kendilerini bir tutacağımızı mı sanırlar? Ne kötü hüküm veriyorlar." (12) "Yoksa biz, iman edip salih amel işleyenleri, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yoksa Allahtan hakkıyla korkanları günahkarlar gibi mi tutacağız?" (13)

لَوْ أَنْزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

21- Eğer biz, bu Kur'anı bir dağa indirseydik, Allahın korkusundan o dağın huşu ile boyun eğdiğini ve parça parça olduğunu görürdün. Biz, bu musalleri insanlara, düşünmeleri için veriyoruz.

12- Casiye Suresi, 45/21
13- Sâd Suresi, 38/28

Ey Muhammed, eğer biz bu Kur'anı bir dağa indirecek olsaydık Kur'anın emir ve yasaklarını yerine getirememe korkusundan o dağın boyun eğdiğini, hatta parça parça olduğunu görürdün. Kur'an, Âdemoğluna indirildi. O ise Kur'anı hafife alır, ondaki emir ve öğütlerden yüz çevirir oldu. İşte biz, insanlara, hissetme duygusuna sahip olmayan dağların, Allahın emirlerine nasil boyun eğdiklerini misal veririz ki düşünsünler ve hakka boyun eğsinler.

هُوَ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحٖيمُ ﴿٢٢﴾

هُوَ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزٖيزُ

الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِى

السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٢٤﴾

22- O, kendinden başka hiçbir ilah bulunmayan, görülmeyeni de, görüleni de bilen Allahtır. O, esirgeyen ve bağışlayandır.

23- O, kendinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hükümran, noksan sıfatlardan uzak, selamete erdiren, emniyete kavuşturan, gözetip koruyan, her şeye galip olan, istediğini zorla yaptıran, herşeydten yüce olan Allahtır. Allah müşriklerin ortak koştuklarından münezzehtir.

24- O, yaratan, yoktan var eden, yarattıklarını şekillendiren Allahtır. En güzel isimler onundur. Göklerde ve yerde olan herşey onu tenzih ve tesbih eder. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Ma'kil b. Yesar diyor ki:

عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ : مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ :

أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَقَرَأَ ثَلاَثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكَّلَ اللهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمْسِيَ، وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيداً، وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِي كَانَ بِتِلْكَ الْمَنْزِلَةِ».

"Resulullah bu âyetlerin fazileti hakkında şöyle buyurdu: "Kim sabahladığında üç kere: (أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ .) "Ben, kovulmuş olan şeytanın şerrinden, herşeyi işiten ve bilen Allaha sığınırım." der de Haşr suresinin son üç âyetini okuyacak olursa Allah ona yetmiş bin meleği vekil kılar. Akşam oluncaya kadar o melekler onun için af dilerler. Şayet o gün ölürse şehit olarak ölmüş olur. Kim akşamleyin bunu söyler ve bunları okursa bu dereceye ulaşmış olur." (14)

Âyet-i kerimede, en güzel isimlerin Allaha ait olduğu zikredilmektedir. Bu isimler, A'raf suresinin yüz sekseninci âyetinde zikredilmiştir.

MÜMTAHİNE SURESİ

Mümtahine Suresi Medine'de nazil olmuştur ve on üç âyettir.

Bu sure-i celile, Allahın ve müminlerin düşmanlarını dost edinmeyi yasaklayan âyet.i kerime ile başlıyor ve peygamber ve müminlerin yurtlarından, Allaha iman ettikleri için çıkarıldıklarını beyan ediyor.

Hz. İbrahim ve yanında bulunanların, kâfirlere karşı tavırlarının bize örnek olduğu ifade ediliyor.

Muhacir olarak müslümanların yanına gelen kadınların ne için hicret ettiklerinin araştırılması ve gerçekten iman etmiş olarak geldiklerinin anlaşılması halinde onların kâfirlere iade edilmemesi emrediliyor ve mümin erkeklerin kâfir kadınlarla, kâfir erkeklerin de mümin kadınlarla evlenemeyecekleri hükmü açıklanıyor. Kocalarından ayrılarak hicret eden kadınların, mümin erkeklerle evlenmeleri halinde, kâfir kocalarının verdiği mehirin iade edilmesi emrediliyor. Bu muhacir kadınlarla, mehirlerini vermek suretiyle evlenmenin caiz olduğu beyan ediliyor.

Mümin kadınların Resulullahıa gelip, Allaha hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, iftirada bulunmamak, iyilikler hususunda kendisine karşı gelmemek şartıyla biat ederlerse onların biatlarını kabul etmesi emrediliyor.

Sure-i celile "Ey iman edenler, Allahın gazabettiği bir kavmi dost edinmeyin.." âyet-i kerimesiyle sona eriyor.

SURE-İ CELİLENİN NÜZUL SEBEBİ

Bu surenin ilk âyetlerinin nüzul sebebi hakkında Hâtıb b. Ebi Beltea'nın kıssası zikredilmiştir. Hâtıb, muhacirlerden olup Bedir savaşına katılan sahabilerden biridir. Hâtıb Mekke'den hicret etmiş, çocukları ve malları ise orada kal-

mıştır. Bu şahıs Kureşli değildi. Onlarla antlaşması bulunan bir kimseydi. Bu sebeple Mekke'de kalan ailesini koruyacak hiç kimsesi yoktu. Mekkeliler Hudeybiye musalahasını bozunca Resulullah (s.a.v.) Mekke'yi fethetmeye karar verdi ve müslümanlara, savaşa hazırlanmalarını emretti. Resulullah, diğer savaşlarda olduğu gibi bu harekatı da gizli tuttu. Hâtıb, Mekke'de bulunan Kureyşlilerin, orada kalan aile efradına yardımlarını sağlamak maksadıyla, Resulullahın, onlara karşı savaşmak istediğini bildiren bir mektup yazdı ve bu mektubu Kureyşten olan bir kadınla Mekke'ye gönderdi. Bunun üzerine Allah teala, Peygamberine bu mektubun gönderilişini haber verdi. Peygamber (s.a.v.) de kadının arkasından adam gönderérek mektubu yakalatıp geri getirtti.

Hz. Ali (r.a.) diyor ki:

سَمِعْتُ عَلِيّاً رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ بَعَثَنِي رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) اَنَا وَالزُّبَيْرَ وَالْمِقْدَادَ فَقَالَ انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ فَاِنَّ بِهَا ظَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوهُ مِنْهَا فَذَهَبْنَا تَعَادَىٰ بِنَا خَيْلُنَا حَتَّى اَتَيْنَا الرَّوْضَةَ فَاِذَا نَحْنُ بِالظَّعِينَةِ فَقُلْنَا اَخْرِجِي الْكِتَابَ فَقَالَتْ مَا مَعِي مِنْ كِتَابٍ فَقُلْنَا لَتُخْرِجِنَّ الْكِتَابَ اَوْ لَتُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا فَأَتَيْنَا بِهِ النَّبِيَّ (ﷺ) فَاِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ اِلَى اُنَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِمَّنْ بِمَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ اَمْرِ النَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) مَا هَذَا يَا حَاطِبُ قَالَ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنِّي كُنْتُ امْرَأً مِنْ قُرَيْشٍ وَلَمْ اَكُنْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَاتٌ يَحْمُونَ بِهَا اَهْلِيهِمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِمَكَّةَ فَأَحْبَبْتُ اِذْ فَاتَنِي مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ اَنْ اَصْطَنِعَ اِلَيْهِمْ يَداً يَحْمُونَ قَرَابَتِي وَمَا فَعَلْتُ ذَلِكَ كُفْراً وَلَا ارْتِدَاداً عَنْ دِينِي فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) اِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ فَقَالَ عُمَرُ دَعْنِي يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ فَقَالَ اِنَّهُ شَهِدَ بَدْراً وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ اطَّلَعَ عَلَى اَهْلِ بَدْرٍ

فَقَالَ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ قَالَ عَمْرٌو وَنَزَلَتْ فِيهِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا

"Resulullah (s.a.v.) beni, Zübeyr'i ve Mikdat'ı bir yere gönderdi.. Bize, "Yola çıkın." Ravdatu Hah" denen yere varınca orada hevdecinin içinde giden, kendisinde bir mektup bulunan bir kadına rastlayacaksınız. Mektubu alıp getirin." buyurdu. Biz de atlarımıza binip gittik. "Ravdatu Hah" denen yere varınca, hevdecinin içinde giden kadını gördük ve ona "Mektubu çıkar" dedik. O, "Bende mektup yok. dedi. Biz de "Ya mektubu çıkarırsın yahut da elbiselerini soyunursun." dedik. Bunun üzerine ne kadın, saç örgüsünün içerisinden mektubu çıkarıp verdi. Biz de alıp Resulullaha getirdik. Bir de ne görülsün, bu mektup, Hatıb b. Ebi Beltea tarafından, Mekke'de bulunan bir kısım müşriklere gönderilen bir mektup. Hâtıb bu mektubunda onlara, Resulullahın bazı işlerini bildiriyor.

Bunun üzerine Resulullah "Ey Hâtıb bu nedir?" diye sordu. Hâtıb: "Ey Allahın Resulü, hakkımda acele davranma. Ben Kureyştendim. Fakat ben onların soyundan değildim. Seninle beraber bulunan muhacirlerden her birinin orada akrabaları var. Bunlar o akrabaları aracılığıyla Mekke'deki aile fertlerini ve mallarını koruyorlar. Benim onların arasında bir soy bağım olmadığı için onlardan bir destek sağlamak istedim ki onlar benim akrabalarımı korusunlar. Ben bu işi ne kâfirliğimden dolayı yaptım ne de dinimden döndüğümden dolayı." dedi. Bunun üzerine Resulullah, sahabilere hitaben: "O size doğruyu söyledi." dedi. Ömer ise: "Ey Allahın Resulü, bırak beni de onun boynunu vurayım." dedi. Resulullah "O Bedir'de bulundu. Ne bileceksin belki de Allah, Bedir ehline baktı ve onlara "İstediğinizi yapın. Ben sizi affettim." dedi. İşte bunun üzerine "Ey iman edenler, benim düşmünımı da sizin düşmanınızı da dostlar edinmeyin.." âyeti nazil oldu. (1)

1- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 60, bab: 1 / Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 60, bab: 1, Hadis no: 3305

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ
وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ
وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ
السَّبِيلِ ①

1- Ey iman edenler, benim düşmanımı da sizin düşmanınızı da dostlar edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz. Halbuki onlar size gelen hakkı inkar ettiler. Peygmaberi ve sizi, rabbiniz olan Allaha iman ettiğiniz için yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz benim yolumda cihad için ve rızamı talep için yurdunuzdan çıktıysanız onları dost edinmeyin. Onlara olan sevginizi gizlersiniz. Oysa ben sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da çok iyi bilirim. İçinizden kim benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinirse şüphesiz ki o, doğru yoldan sapmıştır.

"Ey iman edenler, benim de sizin de düşmanınız olan müşrikleri dost ve yardımcılar edinmeyin. Siz onlara dostluk gösteriyorsunuz. Halbuki onlar size gelen ve hak olan tevhid inancını, Kur'anı ve peygamberi inkar ettiler. Sizler rabbinize iman ettiğiniz için, peygamberi ve sizleri yurtlarınızdan çıkarıp hicrete zorluyorlar. Şayet sizler benim yolumda cihad etmek için hicret ettiyseniz ve benim rızamı kazanmak için yola çıktıysanız, benim de sizin de düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyin. Ey müminler sizler, müşriklere gizlice sevgi besliyorsunuz.Ben ise sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da çok iyi bilirim. Artık bundan sonra sizden kim yine böyle yapacak olursa şüphesiz ki o, doğru yoldan sapmış ve haktın ayrılmış bir kimsedir."

*Bu hususta Allah teala şu âyetlerde de buyuruyor ki: "Ey iman edenler, Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirleinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz ki onlardan olur. Muhakkak ki Allah, zalim kavmi hidayete erdirmez." "Kalblerinde hastalık bulunanların, onlara doğru koştuğunu görürsün." Bize kötülük isabet etmesinden korkarız." derler. Umulur ki Allah bir fetih ihsan eder veya katından bir emir getirir de içlerinde gizlediklerine pişman olurlar." "Ey iman edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenlerle, kâfirlerden dininizi alay ve eğlence konusu yapanları dost edinmeyin. Eğer iman ediyorsanız Allahtan korkun."(2) "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse ökçelerinizin üzerine geri mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerine geri dönerse Allaha hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükafaatlandıracaktır."(3)

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم
بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾

2- Eğer sizi ele geçirirlerse hemen size düşman kesilirler. Ellerini ve dillerini size kötülük yapmak için uzatırlar. İsterler ki keşke inkar etseniz.

Ey iman edenler, kendilerine dostluk beslediğiniz kâfirler, sizi yakalayıp ellerine geçirecek olsalar size karşı düşman kesilirler. Sizi öldürmek için ellerini, kötülük yapmak için de dillerini uzatırlar. Sizin de rabbinizi inkar edip onlar gibi kâfir olmanızı isterler.

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٣﴾

2- Maide Suresi, 5/51-52-57
3- Nisa Suresi, 4/144

3- Akraba ve çocuklarınız size kıyamet gününde hiçbir fayda sağlayamayacaktır. O gün Allah sizinle onların arasını ayıracaktır. Allah, sizin yaptıklarınızı çok iyi görür.

Ey iman edenler, hısımlarınız, akrabalarınız ve çocuklarınız, kafir olmanıza ve Allahın düşmanlarını dostlar edinmenize sebep olmasınlar. Zira size kıyamet gününde ne akrabalarınız bir fayda sağlayacak ne de evlatlarınız. Allah o günde sizi birbirinizden ayıracaktır. itaat edenleri cennete, isyan edenleri ise cehenneme koyacaktır. Allah, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir. O, herkese hak ettiğini karşılığını verecektir.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَالَّذٖينَ مَعَهُ اِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ
وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَٓاءُ اَبَدًا
حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهٖيمَ لِاَبٖيهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَٓا اَمْلِكُ لَكَ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصٖيرُ ﴿٤﴾
رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذٖينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٥﴾

4- Gerçekten İbrahim ve beraberindekilerde sizin için güzel bir örnek vardır. Hani bir zaman onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: "Şüphesiz biz, sizden ve Allahtan başka taptıklarınızdan uzağız. Biz sizi asla kabul etmiyoruz. Yalnızca Allaha iman etmenize kadar bizimle sizin aranızda ebedi bir düşmanlık ve kin ortaya çıkmıştır." Fakat İbrahim'in, babasına: "Mutlaka senin için Allahtan mağfiret dileyeceğim. Ama Allahtan gelecek hiçbir şeyi senden uzaklaştıramam." sözü bunun dışındadır. Ey müminler siz şöyle deyin: "Ey rabbimiz biz sana güvendik, sana yöneldik. Kıyamet günü dönüşümüz yine sanadır."

5- Ey rabbimiz, kâfirlerin lehine olacak bir imtihanla bizleri imtihan etme, günahlarımızı bağışla. Ey rabbimiz şüphesiz ki sen, herşeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin."

Ey müminler, şüphesiz ki sizin için, Allahın düşmanlarını dost edinmeme bakımından İbrahim'de ve onunla birlikte olan müminlerde güzel bir örnek vardır. İbrahim ve onunla birlikte olanlar, Allahı inkar eden ve tağutlara tapan kavimlerine şöyle demişlerdi: "Biz sizlerden de Allahtan başta taptığınız put ve tağutlardan da beriyiz. Biz, sizin, Allahdan başkasna tapmanızı reddediyoruz. Bu batıl dininizi inkar ediyoruz. Sizin yalnızca Allaha iman edip onu birlemenize kadar bizimle sizin aranızda ebedi olarak düşmanlık ve kin ortaya çıkmıştır. Bu düşmanlık ve kini, yalnızca Allaha kulluk etmeniz giderir.

Ey müminler, kâfirlerç karşı tavır almanızda, İbrahim ve onunla birlikte iman edenlerde sizin için güzel bir örnek vardır. Ancak İbrahim'in, babası hakkında söylediği şu sözler sizin için örnek değildir. "Mutlaka senin için Allahtan mağfiret dileyeceğim. Ama Allahtan gelecek hiçbir şeyi senden uzaklaştıramam." İbrahim ve onunla beraber iman edenler, kavimlerinin inkarcılıklarından dolayı onlardan uzaklaşınca, rablerine yönelerek şöyle demişlerdi: "Ey rabbimiz sana tevekkül ettik, tevbe ederek sana yöneldik, dirilip kabirlerimizden kalktığımız zaman yine sana döneceğiz. Ey rabbimiz, bizleri, kâfirlerin lehine olacak bir imthanla imtihan etme. Onları bize musallat ederek, kendilerinin hak yolda bizim ise batıl yolda olduğumuz zehabına kaptırma. Veya bize abazederek onların: "Eğer haklı olsalardı Allah onları cezalandırmazdı." demelerine imkan verme."

*Allah teala bu âyetlerde, kâfirlerden uzak durma, onlara düşmanlık besleme ve onları dost edinmeme hususunda müminlerin, Hz. İbrahim'i ve onunla birlikte iman edenleri örnek almalarını emrediyor. Zira Hz. İbrahim ve onunla birlikte iman edenler, kâfirlere karşı kesin bir tavır almışlar, onların taptıkları şeylerden beri olduklarını ve onlara düşman olduklarını kesin bir şekilde ortaya koymuşlar, iman ile inkar arasını kesin bir sınır çizmişlerdir. Bütün müminlerin de böyle olmaları gerekmektedir.

Allah teala, Hz. İbrahim'in, müşrik olan babası için af dilemesinin örnek alınmamasını eretmiştir. Zira Hz. İbrahim şu âyette de belirtildiği gibi babasına daha önce verdiği bir sözü yerine getirmek için böyle bir teşebbüste bulunmuş fakat babasının Allah düşmanı olduğu ortaya çıkınca ondan uzaklaşmış ve Allahtan af dilemiştir. "İbrahim'in, babası için af dilemesi ise sadece ona verdiği sözü yerine getirmesi içindir. Fakat babasının, Allahın düşmanı olduğu ortaya çıkınca İbrahim ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim, çok niyaz eden ve çok halim selim bir insandı." (4)

Bazı müfessirler, dördüncü âyetin sonundaki: "Ey rabbimiz biz sana yöneldik.." kısmından itibaren beşinci âyetin sonuna kadar Hz. İbrahim'in duası

4- Tevbe Suresi, 9/114

olduğunu söylemişlerdir. Taberi de âyeti bu şekilde izah etmiştir. Bazı müfessirler ise bu dualarınn, bütün müminler için, yapmaları emredilen dualar olduğunu söylemişlerdir. Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ

هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾

6- Sizlerden, Allahı ve âhiret güün arzulayanlar için bunlarda mutlâka güzel bir misal vardır. Kim yüzçevirirse şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layıktır.

Ey müminler, sizlerden, Allahın huzuruna çıkacağını, âhiret güünde kurtuluşa ereceğini ümit edenler için, İbrahim ve onunla birlikte olanlarda güzel bir numune vardır. Sizden kim, Allahın emrettiklerinden yüzçevirir ve Allahın düşmanlarını dost edinmeye girişirse bilsin ki Allahın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Allah, onun iman ve itaatine muhtaç değildir. Yine bilsin ki Allah, nimetlerinin kıymetini bilen bütün yaratıkları tarafından övülendir. Böyle nankörlerin övmesine ihtiyacı yoktur.

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللّٰهُ قَدِيرٌ وَاللّٰهُ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

7- Allah, sizinle düşmanlık ettiğiniz kimseler arasında belki de bir sevgi meydana getirir. Allah herşeye kadirdir. Allah, çok affeden ve çok acıyandır.

Ey müminler belki de Allah sizinle, kendilerine karşı çıktığınız müşrikler arasında bir sevgi meydana getirir de onlara iman etmeyi nasibeder. Böylece aranızdaki düşmanlık silinmiş olur. Zira Allah herşeye kadirdir, çok affeden ve çok merhamet edendir. O halde kâfirlerle dost olma işine girişmeyin. İsterse onu yapacak olan Allahtır.

لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ اَنْ

تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾

8- Allah, din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Şüphesiz ki Allah, adaletli davrananları sever.

Ey iman edenler, din uğrunda size karşı savaşmayan ve sizleri yurdunuzdan çıkarmaya çalışmyan insanlara iyi davranmanız ve onlara karşı adaletli olmanız size yasaklanmamıştır. Şüphesiz ki Allah, adaletli davrananları sever.

*Müfessirler bu âyette, kendilerine iyilik yapılmasına ve adaletli davranılmasına izin verilenlerin kimler oldukları hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir:

Mücahid'e göre bunlar, iman ettikleri halde Mekke'den hicret etmeyen müminlerdir. Allah teala müminlere, bunlar için af dilemelerini bunlara iyilikte bulunmalarının ve bunlara adaletli davranmalarının yasaklanmadığını beyan etmiştir.

Abdullah b. Zübeyr'den nakledien bir görüşe göre ise bunlar, Mekke müşrikleri haricindeki insanlardır. Bu hususta Abdullah b. Zübeyr diyor ki:

عن بد الله بن الزبير قال قدمت قبيلة ابنة عبد العزى بن عبد أسعد من بنى مالك بن حسل على ابنتها أسماء ابنة أبى بكر بهدايا ضباب واقط وسمن وهى مشركة فابت أسماء ان تقبل هديتها وتدخلها بيتها فسألت عائشة النبى (ﷺ) فأنزل الله عز وجل لاينهاكم الله عن الذين لم يقاتلوكم في الدين الى آخر الآية فامرها ان تقبل هديتها وان تدخلها بيتها.

"Ebubekir'in kızı Esma'nın annesi olan Abdüluzza'nın kızı Katile (veya Kabile) isimli kadın henüz müşrik iken kızı Esma'ya, keler, çökelek ve yağ getirmişti. Esma, annesinin hediyelerini kabul etmemiş ve evine girmesini istememiştir. Aişe (r..anh.) Resulullah (s.a.v.)e bu hususu sormuşv e bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirmiştir. Âyet inince Resulullah Esma'ya, hediyeleri kabul etmesini ve annesinin, evine girmesine müsaade etmesini emretmiştir. (5)

İbn-i Zeyd ve Katade'ye göre ise âyette kendilerine iyi davranılması ve adaletli olunması emredilen bu insanlardan maksat, Mekke müşriklerinden, müminlere karşı savaşmamış ve onları yurtlarından çıkarmamış olan insanlardır. İbn-i Zeyd ve Katade'ye göre bu âyet-i kerime "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." (6) âyet-i kerimeiyle neshedilmiştir.

Taberi, burada zikredilen insanlardan maksadın herhangi bir dinden olan insanlar olabileceğini söyleiş, âyet-i kerimenin, herhangi bir insanı özellikle kasdetmediğini beyan etmiştir. Taberi'ye göre bu âyetin neshedildiğini söylemenin de bir manası yoktur. Zira,mümin bir insanın, kendisine karşı savaşmayan ve kendisine karşı savaşanlara da yardım etmeyen bir kafire, ister akrabası olsun ister yabancı olsun, iyilikte bulunması ne haramdır ne de yasaklanmıştır. Nitekim, Abdullah b. Zübeyr'in rivayet ettiği hadis de bu görüşü desteklemektedir.

إِنَّمَا يَنْهَيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ
إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾

9- Allah, ancak sizinle din hususunda savaşanları sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar, kim onları dot edinirse, işte onlar, zalimlerdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, müslümanlara karşı islamı reddetmek için savaşanları,müslümanları yurtlarından çıkaranları ve müslümanları yurtlarından çıkaran müşriklere yardım edenleri dost edinmeyi yasakladığını beyan ediyor. Bunları dost edinenlerin ise zalim olacaklarını bildiriyor.

5- Ahmed b. Hanbel. Müsned. C.4. S.4

Bu hususta Maide suresinin elli birinci âyetinde şöyle buyurulmaktadır: "Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'anla uyar. Onlar için Allahtan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi vardır. Gerekir ki, Allahtan korkarlar." (7)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ
فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ
يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ
أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا
ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

10- Ey iman edenler, mümin kadınlar size muhacir olarak geldikleri zaman onları imtihan edin. Onların imanlarını Allah daha iyi bilir Mümin olduklarını öğrendiğiniz zaman da onları kâfirlere iade etmeyin. Çünkü ne mümin kadınlar kâfirlere helaldır ne de kâfir erkekler mümin erkeklere helaldir. Kâfir kocalarının (sizlere muhacir olarak gelen mümin kadınlara) vermiş oldukları mehirleri geri iade edin. Bu muhacir kadınlara, mehirlerini verdiğiniz takdirde kendileriyle evlenmenizde bir mahzur yoktur. Kâfir kadınları nikahınız altında tutmayın. Siz, (Kâfir kadınlara) verdiğiniz mehirleri geri isteyin. Kâfir erkekler de size gelen muhacir kadınlara verdikleri mehirleri geri istesinler. İşte Allahın sizin hakkınızda hükmü budur. O, aranızda hükmeder. Allah, herşeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Âyet-i kerimede, kâfirlerin hakim olduğu bir beldede müslüman olup da müminlerin hakim olduğu beldeye gelen ve mümin olduklarını söyleyen kadınların, gerçekten mümin olup olmadıkların ıanlamak için imtihan edilmeleri emrediliyor.

Abdullah b. Abbas'tan, Resulullahın, mümin olduklarını söyleyen muhacir kadınları nasıl imtihan ettiği sorulmuş o da şöyle demiştir: "Resulullah kadınlardan, "Allaha yemin olsun ki ben, kocama kızarak oradan çıkmadım. Allaha yemin olsun ki ben, bir yeri sevmediğim için başka bir yere gideyim diye oradan çıkmadım. Allaha yemin olsun ki ben, dünya malını elde etmek için çıkmadım. Allaha yemin olsun ki ben oradan, ancak Allahı ve Resulünü sevdiğim için çıktım." demelerini isteyerek onları emtihan ederdi.

Zühri'nin ve Ureve b. Zübeyr'in Hz. Aişe'den naklettiklerine göre ise Resulullah, iman ettiklerini söyleyen ve kâfirlerden kaçıp müminlere sığınan kadınları bu surein on ikinci âyetinde zikredilen ve "Kadınların biat şeklini" bildiren âyetle imtihan edermiş.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Mümin olduklarını söyleyen kadınlar bu âyette zikredilen emirleri kabullenince Resulullah da onların Allah ve Rsulünün sevgisi için hicret ettiklerini kabul ederdi ve onlra "Haydi gidin, sizin biatınızı kabul ettim." derdi.

Mücahid diyor ki: "O kadınları imtihan edin." ifadesinden maksat şudur: "Siz o kadınlara, niçin geldiklerini sorun. Şayet onlar kocalarına kızdıklarından dolayı veya başka bir sebeple gelmişler ve mümin olmamışlarsa siz onları tekrar kocalarına yollayın."

Katade diyor ki: "Hicret edip gelen o kadınların imtihan edilmeleri şöyle olurdu: "Kadınlar, kocalarından kaçmak için gelmediklerine, sadece İslam ve müslümanları sevdiklerinden dolayı ve İslama olan hassasiyetlerinden dolayı geldiklerine dair Allaha yemin ettirilirlerdi. Kadınlar bu yemini yapınca da onların iman etmiş oldukları kabul edilirdi. İbn-i Zeyd diyor ki: "Müşriklerden bir kadın, kocasına kızdığı ve onunla münakaşa ettiği zaman kocasına şöyle derdi: "Allaha yemin olsun ki ben, Muhammed'e ve onun arkadaşlarına hicret edeceğim." İşte bunun üzerine Allah teala bu ayet-i kerimeyi indirdi ve hicret eden kadınların imtihan edilmelerini emretti. Eğer hicret eden o kadınların geliş sebepleri kocalarına kızmaları ise geri çevirilmeleri, bu sebep müslüman olmaları ise geri çevirilmemelerini emretti.

Âyet-i kerimenin devamında, "Onların mümin olduklarını öğrendiğiniz zaman da onları kâfirlere iade etmeyin." buyuruluyor. Âyetin bu kısmını şu hadise açıklamıştır.

Peygamber efendimiz, Hudeybiye musalahasını yaparken müşrikler, antlaşmaya şu şartı koymuşlardı. Müsriklerin tarafından, müslümanlığı kabul ederek Medine'ye gidenler, müşriklere geri iade edilecek fakat müslümanlardan, dinden çıkıp Mekke'ye gidenler ise müslümanlara geri iade edilmeyecekti."

Fakat bu ara, bir kısım kadınlar müslüman olarak Mekke'den Medine'ye

hicret etmişlerdir. Müşrikler, yukarıda zikredilen anlaşmaya dayanarak bu kadınların geri iade edilmelerini istemişler işte bunun üzerine bu âyet inmiş ve mümin kadınların iade edilmeyeceklerini, zira onların kâfirlere, kâfirlerin de onlara haram olduğunu beyan etmiştir. [8]

Hicret eden bu kadınlardan biri de Ümmü Gülsüm Bint-i Ukbe b. Ebi muayt'tır. Bu kadın hicret ettikten sonra kardeşleri Ammare ve Velid Resulullaha gelerek kızkardeşlerinin kendilerine verilmesini ve geri gönderilmesini istemişler, bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirmiş böyle kadınların geri iade edilmelerini yasaklamıştır.

Âyet-i kerimede, müslüman erkeklerin müslüman kadınlara, müslüman kadınların da ancak müslüman erkeklere helal oldukları beyan edilmektedir. Bu âyet nazil olmadan önce müslüman kadınların, kâfir erkeklerle evlenmeleri yasaklanmamıştı. Bu sebeple Peygamber Efendimizin kızı Zeyneb, Müslüman olmasına rağmen kocası Ebul Ass b. Rebi ile beraber yaşıyordu. Ebul Ass Bedir'de esir düşünce hanımı Zeyneb, annesi Hatice validemizden miras kalan gerdanlığı, kocasını kurtarmak için fidye olarak göndermiştir. Resulullah gerdanlığı görünce kızının haline acımış ve müslümanlara, "Bunun esirini serbest bırakabiliyorsanız bırakın." demiştir. Müslümanlar onu bırakmışlar. Bunun üzerine Resulullah, Ebul Ass'a Mekke'ye gider gitmez, kızını kendisine göndermesi şartıyla kendisini serbest bırakacağını söylemiş, Ebul Assa da bunu kabul etmiş ve verdiği sözü yerine getirerek, Resulullahın kızı Zeyneb'i Zeyd b. Harise ile birlikte hicretin ikinci yılında Medine'ye göndermiş, Zeyneb, kocası Ebul Ass'ın müslüman olup, hicretin sekizinci yılında Medine'ye gelmesine kadar beklemiş, Resulullah da onu tekrar Ebul As'a vermişir. [9]

Bu âyet-i kerime nazil oldaktan sonra, artık müslüman kadınların, ister kitap ehli olsun ister müşrik olsun, müslüman olmayanlarla evlenemeyeceği kesinleşti. Müslüman erkeklerin ise, kitap ehli olmayan kâfir kadınlarla evlenemeyecekleri hükmü kondu. Nitekim bu âyetin devamında "Kâfir kadınları nikahınız altında tutmayın." buyurulmaktadır.

Bu âyet-i kerime nazil olduktan sonra Hz. Ömer iki hanımın, Talha b. Ubeydullah a bir hanımını boşamışlardır. [10]

Ancak müslüman erkeklerin kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyan kadınlarla evlenebilecekleri şu âyette belirtilmiş ve sadece bunlar için bir ruhsat tanınmıştır. "Bugün size, temiz ve güzel olan şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap

8- Bkz. Buhari, K?es-Şürût, bab: 3
9- Bkz. Ebu Davud, K..et-Talak, bab: 24, Hadis no: 2240 / Tirmizi, K.en-Nikah, bab: 43, Hadis no: 1143
10- Bkz. Buhari, K.eş-Şürût, bab: 3 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.331

verilenlerin yemekleri size helal olduğu gibi sizin yemekleriniz de onlara helaldir. Hür ve iffetli mümin kadınlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar, namuslu olmanız, zina yapmamanız, dost edinmemeniz ve kendilerine mehirlerini vermeniz şartıyla size helaldir. Kim dini inkar ederse, şüphesiz onun, daha önceki amelleri boşa gider. Ve âhiret gününde o, hüsrana uğrayanlardandır." (11)

Âyet-i kerimede, mümin erkeklerin, bu âyet nazil olduktan sonra, ayrıldıkları kafir kadınlardan, evlenirken verdikleri mehirleri geri istemeleri emredilmiş diğer yandan kâfir erkeklerin de müslüman olup kendilerinden ayrılan hanımlarından, evlenirken verdikleri mehirleri geri istemeye hakları olduğu beyan edilmiştir.

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

11- Kadınlarınızdan bazılarının kaçması sebebiyle kâfirlere bir hakkınız geçecek olur da siz de onlardan bir şey elde ederseniz, karıları kaçan müslümanlara, harcadıkları kadar verin. İman ettiğiniz Allahtan korkun.

Ey iman edenler, şayet sizin kadınlarınızdan bazıları kâfirlere kaçar onlar da sizin, kadınlarınız için verdiğiniz mehirleri geri vermezlerse siz de gerek savaşarak gerekse onların kadınlarının size kaçması sebebiyle kâfirlerden bir şey elde edecek olursanız bu maldan, karıları kaçan müslümanların, karılarına verdikleri mehirleri geri verin. Bu emri yerine getirme hususunda, kendisine iman ettiğiniz Allahtan korkun.

*Âyet-i kerimede, müminlerin karılarının kaçtığı kâfilerden söz edilmektedir. Mücahid ve Katade'ye göre bu kâfirler, Resulullah ile Hudeybiye sulhünde bulunmayan kâfirlerdir. Zühri'ye göre ise bunlar, Resulullah ile musalaha yapan Kureyş müşrikleridir. Müslümanlar, müşriklerden kendilerine kaçan mümin kadınların mehirlerini eski kocalarına iade ederken müşrikler aynı şeyi yapmamışlardır. Bu sebeple âyette, müminlerin kâfirlerden bir şey elde etmeleri halinde, kaçan karılarının mehirlerini alamayan müminlere o şeylerden verilmesi emredilmiştir.

11- Maide Suresi. 5/5

Müminlerin, kâfirlerden elde edecekleri mal, Zühri'ye göre, müslüman olup da müminlere kaçan ve evlenen kadınlardan dolayı eski kocalarına verilmesi gereken şeylerdir. Zira müminler bu mehiri, kaçan kadının eski müşrik kocasına vreme yerine, karısı müşriklere kaçan ve bu kadının mehirini o müşriklerden alamayan mümin kocaya verilir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Mesruk ve İbrahim en-Nehai'ye göre, Zühri ve Katade'den de nakledilen ikinci bir görüşe göre müminlerin kâfirlerden elde ettikleri mallardan maksat, ganimet malları ve Resulullaha mahsus olan "Fey" mallarıdır. Buna göre müslüman bir erkeğin kocasına ödemeyecek olurlarsa, müslümanlar, kâfirlerden aldıkları ganimet ve Fey mallarından, bu kadının mehirini müslüman kocasına öderler.

İbn-i Zeyd'e göre ise burada zikredilen ve müslümanların kâfirlerden elde ettikleri mallardan maksat, kâfirlerden kaçıp gelen müslüman kadınlardır. Buna göre herhangi bir müslümanın hanımı kâfirlere kaçar, kafirlerden de bir kadın müslüman olup gelecek olursa bu kadına, karısı kaçan müslümanla evlenmesi teklif edilir. Kabul ettiği takdirde başka birşey almasına gerek kalmaza. Kabul etmezse gerek bu kadının evleneceği kocasından alacağı mehirden, gerekse ganimet mallarından, karısı kaçan müslüman kocaya mehiri geri verilir.

Taberi, karısı kaçtığı için mağdur olan müslüman erkeğe, kâfirlerden elde edilen ganimetten veya onlardan kaçan kadınla evlenen kişiden alınan mehirden, kaçan karısına harcadığı kadar verilmesi gerektiğini söylemenin daha doğru olduğunu belirtmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْئًا وَلَا
يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ
وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Ey Peygamber, mümin kadınlar sana gelip, Allâha hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup ileri sürmemek ve iyilik-

ler hususunda sana karşı gelmemek şartıyla biat ederlerse biatlarını kabul et. Allahtan onların affedilmelerini iste. Şüphesiz ki Allah, çok affeden ve çok acıyandır.

*Bu âyet-i kerime kadınların biat şeklini beyan etmektedir. Peygamber efendimiz Hudeybiye sulhünden sonra müslümanlara sığınan kadınları, bu âyette zikredilen hususları kabul edip etmediklerimeselesiyle imtihan ediyor, bunları kabul edenlerin biatlarını kabul ediyordu.

Bu hususta Hz. Ali (r.a.) diyor ki: "Resulullah kendisine hicret eden mümin kadınları bu âyetle imtihan ediyor ve mümin kadınlardan bu şartları kabul edenlere "Biatınızı kabul ettim." diyor ve bu biatı böyle yapıyordu. Allaha yemin olsun ki Resulullahın eli biat sırasında hiçbir kadının eline dokunmadı. Resulullah kadınlara sadece "Bu şartlarla sizin biatınızı kabul ettim." diyerek onların biatlarını kabul ediyordu. (12)

Peygamber efendimiz Mekke'yi fethettikten sonra da kadınlardan biat alırken bu âyette zikredilen hususları kabullenip kabullenmediklerini soruyor, kabul edenlerin biatını alıyordu.

Âyet-i kerimede: "Elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup ileri sürmemek." ifadesi geçmektedir. Abdullah b. Abbas'a göre bu ifadeden maksat, kadınların zina yoluyla başkalarından kazandıkları çocukları, yalan söyleyerek kocalarına isnad etmeleridir.

Yine âyet-ikerimede "İyililer hususunda sana karşı gelmemek şartıyla." buyurulmaktadır. Bundan maksat ise çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas, Salim b. Ebil Ca'd ve Ebu Salih'e göre, kadınların bağırıp çağırarak, feryad ederek ölüye ağlamalarıdır. Resulullah, kadınlardan biat alırken bu şekilde feryad ederek ölüye ağlamalarıdır. Resulullah, kadınlardan biat alırken bu şekilde feryad ederek ölüye ağlamamalarına dair de biat almıştır. Bu hususta şu haber nakalediliyor. "Ümmü Atiyye diyor ki:

عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ بَايَعْنَا رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَقَرَأَ عَلَيْنَا اَنْ لَا
يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا وَنَهَانَا عَنِ النِّيَاحَةِ فَقَبَضَتْ امْرَأَةٌ يَدَهَا فَقَالَتْ اَسْعَدَتْنِي فُلَانَةُ
أُرِيدُ اَنْ اَجْزِيَهَا فَمَا قَالَ لَهَا النَّبِيُّ (ﷺ) شَيْئًا فَانْطَلَقَتْ وَرَجَعَتْ فَبَايَعَهَا.

12- Bkz. Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 60, bab: 2

"Resulullah (s.a.v.) bizden biat aldı ve bize bu âyet-i kerimeyi okudu. Ayrıca o bize, ölünün üzerine bağırıp çağırarak ağlamamızı yasakladı. Bunun üzerine bir kadın elini biattan çekti ve dedi ki: "Falanca kadın benim ölüme ağlayarak beni mutlu etmişti şimdi ben de ona karşılığını vermek istiyorum." Resulullah da onun biatını kabul etti." (13)

Katade'ye göre ise "İyilikler hususunda Resulullaha karşı gelmemek"ten maksat, kadınların, ölülerin üzerine bağırıp çağırarak ağlamamaları ve mahremleri olmayan erkeklerle konuşmamalarıdır. Bu hususta da bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: Abdullah b. Amr b. el-Ass diyor ki: "Rukiyye'nin kızı Ümeyme, müslüman olduğuna dair biat etmek için Resulullaha geldi. Resulullah ona şöyle buyurdu: "Ben senin, Allaha herhangi bir şeyi ortak koşmaman, hırsızlık yapmaman, zina etmemen, çocuğunu öldürmemen, ellerinle ayakların arasında bir iftira uydurup ileri sürmemen, ölünün üzerine bağırıp çağırarak ağlamaman ve cahiliye dönemindeki gibi açılıp saçılmaman şartıyla biatını kabul ediyorum."

Dehhak'a göre ise "İyilikler hususunda Resulullaha karşı gelmemek" ifadesinden maksat, âyette zikredilen ve biat için şart koşulan yasaklar hususunda Resuullaha karşı gelmemeleridir.

İbn-i Zeyd'e göre ise "İyilikler hususunda Resulullaha karşı gelmemek." ifadesinden maksat, Resulullahın onlara emrettiği bütün iyiliklerde ona karşı gelmemeleridir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ
كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

13- Ey iman edenler, Allahın gazabettiği bir kavmi dost edinmeyin. Kâfirlerin, kabirlerdeki ölülerden ümitlerini kestikleri gibi onlar da âhiretten ümetlerini kesmişlerdir.

*Âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'a göre âyetin izahı şöyledir: Yaşayan kâfirler, öldükten sonra dirilmeye iman etmedikleri için, kendilerinden ölenlerin tekrar dirileceklerinden ümit kestikleri gibi Allahın gazabına uğrayan bu Yahudi ve diğer kâfirler de tekrar diril-

---

13- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 60, bab: 3,. Müslim, K.el-Cenaiz, bab: 33, Hadis no: 936

tileceklerinden ve âhirette kendilerine mükafaat verileceğinden ümit kesmişlerdir.

Mücahid, İkrime, Kelbi ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyetin izahı şöyledir: Allahın gazabına uğrayan kâfirlerden, ölüp kabirlerine gidenler, azabı yakında görecekleri için Allahın rahmetinden ve Allahın kendilerini affedeceğinden ümitlerini kestikleri gibi onlardan sağ olarak yaşayanlar da Allahın, âhirette kendilerine merhametli davranacağından ve kendilerini affedeceğinden ümitlerini kesmişlerdir. Zira bunlar, kitap ehli oldukları için kendilerine gelen peygamberin hak olduğunu bile bile onu yalanlamışlar ve ona karşı çıkmışlardır. Taberi de bu izahı tercih etmiştir.

SAF SURESİ

Saf suresi Medine'de nazil olmuştur ve on dört âyettir.

Bu sure-i celile, göklerde ve yerde bulunan herşeyin Allah tealayı tenzih ve tesbit ettiğini beyan ederek başlıyor. Müminlerin, yapmadıkları şeyleri söylememeleri, böyle davrandıkları takdirde Allahın büyük gazabına uğrayacakları haber veriliyor.

Allah tealanın, kendi yolunda, birbirlerine kenetlenmiş binalar gibi saf sağlayarak çarpışanları sevdiği beyan ediliyor.

Hz. Musa'nın, kavmine, kendisine niçin eziyet ettiklerini sorduğu, Hz. İsa'nın da, kendisinden sonra "Ahmet" isminde Peygamberin, yani Hz. Muhammed (s.a.v.)in geleceğini haber verdiğini bildiriyor.

İslama karşı çıkanların, İslamın nurunu ağızlarıyla söndürmek istedikleri, fakat kâfirler istemese de Allahın, nurunu tamamlayacağı beyan ediliyor.

İnsanı can yakıcı cehennem ateşinden kurtaracak olan ticaretin, Allaha ve peygamberine iman edip mal ve can ile Allah yolunda cihad etmek olduğu haber veriliyor.

Sure-i celile, Hz. İsa'nın, havarilerine, "Allah yolunda benim yardımcılarım kimlerdir?" diye sorduğunda onların, "Allahın dininin yardımcıları biziz." dedikleri gibi müminlerin de Allahın dininin yardımcıları olmasını emreden âyet-i kerime ile sona eriyor.

SURENİN FAZİLETİ

Abdullah b. Selam diyor ki:

عَنْ أَبِى سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ: قَعَدْنَا نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَتَذَاكَرْنَا، فَقُلْنَا: لَوْ نَعْلَمُ أَىُّ الأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللهِ لَعَمِلْنَاهُ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى (سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَالاَ تَفْعَلُونَ) قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ: فَقَرَأَهَا عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ).

"Biz, Resulullahın sahabilerinden bir topluluk oturduk kendi aramızda konuşuyor ve şöyle diyorduk: "Keşke bizler, amellerin hangisinin Allaha daha sevimli olduğunu bilmiş olsak da onu yapsak." Bunun üzerine Allah teala: "Göklerde ve yerde olan herşey Allahı tenzih ve tesbih eder. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." "Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz?" âyetlerini indirdi ve Resulullah (s.a.v.) bunları bize okudu." (1)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾

1- Göklerde ve yerde olan herşey, Allahı tenzih ve tesbih eder. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Göklerde ve yerde olan herşey, Allahın hükmüne boyun eğerek onu, kendisine yakışmayan sıfatlardan tenzih eder ve onu tesbih ederler. Allah, emirlerine karşı gelenlerden intikam almakta herşeye galiptir, yaptıklarını sevk ve idare etmekte hüküm ve hikmet sahibidir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾

2- Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?

3- Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah nezdinde büyük bir azaba sebep olur.

Ey, Allaha iman e dip peygamberini tasdik edenler, niçin elinizle yapmadığınız işi dilinizle söylüyorsunuz da işleriniz sözlerinize uymuyor? Yapmayacağınız bir şeyi söylemeniz, rabbiniz katında büyük bir gazaba sebep olur.

Bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır. Abdullah b. Abbas, Ebu Salih ve Mücahid'e göre bu âyetler, Allah katında amellerin en üstünün ne olduğunu öğrenmek isteyen ve bu amelin cihad olduğunu öğrendikten sonra da gereği gibi davranmayan ve gevşeyen müminleri kınamak için nazil olmuştur.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müminlerden bir kısım insanlar, cihad farz kılınmadan önce "Allahın bize, amellerin en sevimlisini bildirmesini isteriz ki onu işleyelim." diyorlardı. Allah, Peygamberine, kendisi için amellerin en sevimli olanının; Allaha kesin olarak iman etmek ve iman etmeyen kafirlere karşı cihad etmek olduğunu bildirdi. Fakat cihad etme emri inince de bir kısım müminlerin hoşuna gitmedi ve bu emir onlara ağır geldi. İşte bunun üzerine Allah teala: "Ey iman edenler, yapmadığınız şeyi niçin söylüyorsunuz?" âyetini indirdi. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Kendilerine: "Ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekatı verin." denilenleri görmez misin? Onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir kısmı insanlardan, Allahtan korkar gibi hatta daha şidddetli bir şekilde korkuyorlar ve "Rabbimiz, bize savaşı niçin farz kıldın? Bizi yakın bir zamana kadar geri bırakmalı değil miydin?" diyorlar. Ey Muhammed de ki: "Dünyanın menfaati pek azdır. Âhiret ise, Allahtan korkanlar için daha hayırlıdır ve kıl kadar zulme uğramazsınız." "Nerede olursanız olun, ölüm sizi yakalar. Sağlam yapılmış kalelerde bulunsanız bile. Münafıklar, kendilerine bir iyilik isabet ettiği zaman "Bu Allahtandır." derler. Bir kötülük isabet ettiğinde ise "Bu sendendir." derler. Ey Muhammed, de ki: "Hepsi de Allahtandır. Bu kavme ne oluyor da söz anlamaya yanaşmıyorlar?" (2)

Katade ve Dehhak'a göre ise bu âyetlerin nüzul sebebi, Resulullahın sahabilerinden bazılarının yapmadıkları hayır amelleri yaptıklarını söyleyerek iftihar etmeleridir. Cihad vb. zor işlerde "Düşmana şöyle yaptım, böyle yaptım." şeklinde övünmeleridir. Âyet-i kerime, bu gibi kimseleri uyarmakta ve böyle yapmamaları için öğüt vermektedir.

İbn-i Zeyd'e göre ise bu âyetler, müminlere yardım edeceklerini vaad edip sonra da vaadlerini yerine getirmeyen münafıklar hakkında nazil olmuştur. Bunlar, Resulullaha ve müminlere: "Siz cihada çıkarsanız biz de sizinle beraber çıkar ve size yardım ederiz." diyorlar fakat müminler cihada çıkınca çeşitli bahanelerle geri kalıyorlardı. İşte Allah teala bunlara, söylediklerini yapmamalarının Allah katında büyük bir gazaba vesile olacağını bildirdi.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve âyetin müminlere hitab ettiğini, bu itibarla münafıkların kasdedilmediğini söylemiş böylece üçüncü görüşü reddetmiştir. Ayrıca, Resulullahın sahabilerinden; yapmadıkları şeyleri söylemelerinin ise kasıtlı bir şekilde yalan söylemek olacağı cihetiyle bunun sahabilere yakıştırılamayacağını zikretmiştir. Böylece de ikinci görüşü de reddetmiştir.

إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

4- Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.

Ey, "Allah nezdinde en sevimli amel nedir acaba? Onu bilsek de yapsak." diyen insanlar, şüphesiz ki Allah, insanlar için seçtiği islam dini uğrunda, birbirine kaynamış bir binanın duvarları gibi kenetlenmiş bir halde savaşan insanları sever.

İbn-i Zeyd diyor ki:"İşte bu âyet-i kerime, sözleri yaptıkları işlere uyanları zikretmektedir. Resulullahın cihada çıktığı sırada onunla beraber çıkmayıp geri kalanlar ise, sözleri fiillerine uymayanlardır.

Allah yolunda saf saf dizilip savaşanlar hakkında Peygamber efendimiz de şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله (ﷺ) ثلاثة يضحك الله اليهم الرجل يقوم من الليل والقومُ إذا صفوا والقوم اذا صفوا للقتال

"Üç kimse vardır ki, onlar, Allahın hoşuna gider. Onlar geceleyin kalkıp namaz kılan kimse, namaz için saf tutan kimseler ve savaş için saf tutan kimselerdir." (3)

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

3- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.80

5- Hani bir zaman Musa kavmine "Ey kavmim, Allahın sizlere gönderdiği bir peygamber olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?" demişti. Onlar doğrudan sapınca Allah da onların kalblerini saptırmıştı. Allah, doğru yoldan çıkan bir kavmi hidayete erdirmez.

Allah teala bu âyet-i kerimede, Hz. Musa'nın kavmi tarafından nasıl eziyetlere uğratıldığını zikrederek, Resulullahı, gördüğü eziyetler karşısında teselli etmekte Hz. Musa'ya eziyet eden kavminin ise haktan sapmış olduklarını bildirerek müminleri bu tür sapıklıklara düşmemeleri için uyarmaktadır.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾

6- Hani bir zaman Meryemoğlu İsa da: "Ey İsrailoğulları, şüphesiz ki ben Allahın size gönderdiği, benden önce gelen Tevratı doğrulayan ve benden sonra gelecek "Ahmet" adında bir peygamberi müjdeleyen bir Peygamberim." demişti. Fakat O peygamber kendilerine apaçık delillerle gelince: "Bu getirdiklerin apaçık bir sihirdir." dediler.

Bu âyet-i kerime, Hz. İsa'nın, Hz. Muhammed (s.a.v.) daha gelmeden evvel, onun geleceğini ve isminin de "Ahmet" olacağını haber verdiğini bildirmektedir. Ancak, Hz. Muhammed (s.a.v.) gelince de, herkesten evvel kitap ehlinin ona iman etmeleri gerekirken onu sihirbazlıkla, itham edip getirdiği şeylerin de sihir olduğunu söylediklerini beyan etmektedir.

Peygamber Efendimiz, Hz. İsa'nın, kendisinin geleceğini müjdelediğini beyan eden bir hadis-i şerifinde şöyle buyuruyor:

قال رسول الله (ﷺ) انـى عند الله لخاتم النبيين وان آدم عليه السـلام لمنجدل

في طينته وسأنبئكم باول ذلك دعوة أبى ابراهيم وبشارة عيسى بى ورؤيا أمى
التى رأت وكذلك أمهات النبيين ترين

"Âdem (a.s.) çamurunun içinde yatarken ben, Allah katında Peygamberlerin sonuncusuydum. İlk ortaya çıkışımı size haber vereyim. Ben, atam İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesi ve annemin gördüğü rüyayım. Peygamberlerin anneleri böyle rüyalar görürler." (4)

Diğer bir rivayette de Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

عن العرباض بن سارية السلمي قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول انى عبد الله في أم الكتاب لخاتم النبيين وان آدم لمنجدل في طينته وسأنبئكم بتأويل ذلك دعوة أبى ابراهيم وبشارة عيسى قَوْمَهُ ورؤيا أمى التى رأت انه خرج منها نور اضاءت له قصور الشام وكذلك ترى أمهات النبيين صلوات الله عليهم.

"Âdem çamurunun içinde yatarken, Allahın kulu olan ben, levh-i mahfuzda peygamberlerin sonuncusuydum. Bunu size izah edeyim." Ben atam İbrahim'in duası, İsa'nın kavmine müjdesi ve annemin gördüğü rüyayım. O, kendisinden bir nur çıkarak Şam'ın saraylarını aydınlattığını görmüştü." Peygamberlerin anneleri işte böyle rüyalar görürler." (5)

Hz. İsa'nın, Peygamberimizin geleceğini müjdelediğini bildiren hadis-i şeriflerden biri de Necaşi'nin, Habeşistan'a hicret eden müslümanlarla konuşmasını ve neticede iman ettiğini bildiren şu hadis-i şeriftir:

Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن ابن مسعود قال بعثنا رسول الله (ﷺ) الى النجاشى ونحن نحو من ثمانين رجلا فيهم عبد الله بن مسعود وجعفر وعبد الله بن عرفطة وعثمان بن

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.127
5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.128

مظعون وأبو موسى فاتوا النجاشي وبعثت قريش عمرو العاص وعمارة بن الوليد بهدية فلما دخلا على النجاشي سجدا له ثم ابتدراه عن يمينه وعن شماله ثم قالا له ان نفرا من بني عمنا نزلوا أرضك ورغبوا عنا وعن ملتنا قال فاين هم قال هم في أرضك فابعث اليهم فبعث اليهم فقال جعفر أنا خطيبكم اليوم فاتبعوه فسلم ولم يسجد فقالوا له مالك لا تسجد للملك قال انا لا نسجد الا لله عز وجل قال وما ذاك قال ان الله عز وجل بعث الينا رسوله (ﷺ) وأمرنا أن لا نسجد لاحد الا لله عز وجل وأمرنا بالصلاة والزكاة قال عمرو بن العاص فانهم يخالفونك في عيسى بن مريم قال ما تقولون في عيسى بن مريم وأمه قالوا نقول كما قال الله عز وجل هو كلمة الله وروحه ألقاها الى العذراء البتول التي لم يمسها بشر ولم يقرضها ولد قال فرفع عودا من الأرض ثم قال يا معشر الحبشة والقسيسين والرهبان والله ما يزيدون على الذى نقول فيه ما يسوى هذا مرحبا بكم وبمن جئتم من عنده أشهد أنه رسول الله فانهَ الذى نجد في الإنجيل وأنه الرسول الذى بشر به عيسى بن مريم انزلوا حيث شئتم والله لولا ما أنا فيه من الملك لاتيته حتى أكون أنا أحمل نعليه وأوضئه وأمر بهدية الآخرين فردت اليهما ثم تعجل عبد الله بن مسعود حتى أدرك بدرا.

"Resulullah bizi Necaşi'ye gönderdi. Bizler seksen kadar kişiydik. Gönderilenler içinde ben, Cafer, Abdullah b. Arfede, Osman b. Mez'un ve Ebu Musa da bulunuyorduk. Biz Necaşi'nin yanına vardık. Kureyş müşrikleri de Amr b. el-Ass ve Ammare b. el-Velid'i bir takım hediyelerle ona göndermişlerdi. Amr b. el-Ass ve Ammare Necaşi'nin yanına girince onun önünde secdeye kapandı-

lar. Sonra biri sağına diğeri soluna geçtiler ve ona şöyle dediler: "Amcamız oğullarından bazı insanlar senin topraklarına geldiler. Bizden ve bizim dinimizden yüzçevirdiler." Necaşi: "Onlar nerede?" diye sordu. Onlardan biri: "Senin topraklarındalar. Adam gönder onları getirsinler." dedi. Necaşi adam gönderip onları getirtti. Cafer, müslümanlara: "Bugün sizin sözcünüz benim." dedi. Müslümanlar da kabul ettiler. Cafer içeri girdi selam verdi. Necaşi'ye secde etmedi. Orada bulunanlar: "Sana ne oluyor da krala secde etmeyorsun?" dediler. Cafer: "Biz,sadece aziz ve celil olan Allaha secde ederiz." dedi. Necaşi: "Bu ne demek?" diye sordu. Cafer: "Aziz ve celil olan Allah, bize peygamberini gönderdi. Peygamber ise bize, Allahtan başka herhangi bir şeye secde etmememmizi, namaz kılmamızı ve zekât vermemizi emretti." dedi. Amr b. el-Ass: "Onlar, Meryemoğlu İsa hakkında da sana muhalefet ediyorlar." dedi. Necaşi müslümanlara: "Siz, Meryemoğlu İsa ve annesi hakında ne diyorsunuz?" dedi. Müslümanlar: "Biz onun hakkında aziz ve celil olan Allahın söylediğini söylüyoruz. O, kendisine hiçbir beşerin dokunmadığı, hiçbir hamilelik belirtisi taşımayan, kendisini Allaha adamış olan bakire Meryem'e, Allahın ulaştırdığı emri ve ruhudur." dediler.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki : "(Bu konuşmalardan sonra) Necaşi yerden bir çubuk aldı ve şöyle dedi: "Ey Habeşliler, ey papazlar ve rahipler, Allaha yemin olsun ki onların, İsa hakkında söyledikleri bizim, onun hakkında söylediklerimizden şu kadar bile farklı değildir. (Ey müslümanlar) siz de hoş geldiniz. Onun yanından sizinle beraber gelenler de hoş geldiler. Ben şehadet ederim ki o, Allahın Resulüdür. Çünkü o, bizim, İncil'de bulduğumuzdur. Ve o, Meryemoğlu İsa'nın müjdelediğidir. Gidin dilediğiniz yerde kalın. Allaha yemin olsun ki eğer ben burada yönetici olmasaydım onun takunyalarını taşıyan ve ona abdest aldıran ben olayım diye onun yanına giderdim."

Necaşi, müşriklerin getirdikleri hediyelerin geri verilmesini emretti. Hediyeleri geri verildi. Sonra Abdullah b. Mes'ud erken döndü. Bedir savaşına katıldı. (6)

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

7- İslama davet edilirken Allaha karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir? Allah, zalim bir kavmi hidayete erdimez.

Müslüman olmaya davet edildiği halde "Muhammed sihirbazdır, getirdiği şeyler de sihirdir." şeklinde sözler söyleyerek Alllaha karşı iftirada bulunandan daha zalim kim olabilir? Allah, rablerini inkar ederek cezalandırılmayı hak eden ve böylece kendisine zulmeden bir kavmi doğru yola iletmez.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

8- Onlar, ağızlarıyla Allahın nurunu söndürmek istiyorlar. Kâfirler istemese de Allah, nurunu tamamlayacaktır.

Muhammed'e "Sihirbaz" getirdiklerinde de "Sihir" diyen kâfirler bu sözleriyle Allahın nuru olan İslamı ve Kur'anı söndürmek isterler, onu ezmeye çalışırlar. Fakat Allah, kâfirler istemese de nurunu mutlaka tamamlayacaktır ve dinini galip getirecektir.

هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ

الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

9- Müşrikler istemese de, dinini bütün dinlerden üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen o'dur.

Allah, PeygamberiMuhamed'i, hakkı açıklamak vazifesi ile ve hak din olan İslam ile gönderdi ki, müşrikler istemese de bu dini diğer bütün dinlere galip getirsin.

Yeryüzünde İslamdan başka hiçbir dinin kalmayacağı zamanın, Hz. İsa'nın yeryüzüne inerek insanları tek ümmet haline getireceği zaman olduğu rivayet edilmektedir.

Peygamber efendimiz. İslam geldikten sonra inkarcılığı yıkmasına rağ-

men zamanla insanların yozlaşarak tekrar putlara tapmaya döneceklerini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Lat ve Uzza gibi putlara tekrar tapınılmadıkça gece ve gündüz yok olmayacaktır." (Kıyamet kopmayacaktır)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Dedim ki:

فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنْ كُنْتُ لَأَظُنُّ حِينَ أَنْزَلَ اللهُ: هُوَ الَّذِى أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ أَنَّ ذَلِكَ تَامًّا قَالَ «إِنَّهُ سَيَكُونُ مِنْ ذَلِكَ مَا شَاءَ اللهُ. ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ رِيحاً طَيِّبَةً فَتَوَفَّىٰ كُلَّ مَنْ فِى قَلْبِهِ مِثْقَالَ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَيَبْقَى مَنْ لَا خَيْرَ فِيهِ. فَيَرْجِعُونَ إِلَى دِينِ آبَائِهِمْ».

"Ey Allahın Resulü, Allah: "Müşrikler istemese de dinini bütün dinlerden üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur." âyetini indirince ben bu işin tamamlandığını sanıyordum." Resulullah şöyle buyurdu: "Bu iş, Allahın dilediği kadar devam edecektir. Sonra Allah, güzel bir rüzgar gönderecek, kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan herkesi öldürecek, geriye kendisinde hiçbir hayır bulunmayan kimseler kalacaktır.Onlar da atalarının dinlerine dönecektir." (7)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

10- Ey iman edenler, sizi, can yakıcı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?

11- Allaha ve Peygamberine iman edip mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

Ey iman edenler, ben sizlere, can yakıcı cehennem azabından sizi kurtaracak bir ticareti göstereyim mi? O ticaret, Allaha ve Resulüne iman etmeniz ve Allahın dini uğrunda mallarınızla canlarınızla cihad etmenizdir. Eğer sizler, neyin kârlı neyin zararlı olduğunu bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

Katade bu âyet-i kerimenin izahında diyor ki: "Eğer Allah insanlara can yakıcı bir azaptan nasıl kurtulacaklarını açıklamayacak olsaydı bir takım insanlar onu bilmek için kendilerini telef ederler ve öğrenmeye çalışırlardı. Şimdi ise Allah bunu size bildirdi ve sizi kurtaracak olan o alış verişin, Allah ve Resulüne iman etmek, Allah yolunda mallarınızla canlarınızla cihad etmek olduğunu beyan buyurdu. Bunu bize beyan eden Allaha hamdolsun.

Görüldüğü gibi âyet-i kerimede, cehennem azabınan kurtuluşun çaresi olarak iman etmek ve Allah yolunda cihad etmek olduğu zikredilmiştir. Bu da cihadın, diğer ameller içerisindeki üstün derecesini göstermektedir.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

اَنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) فَقَالَ دُلَّنِى عَلَى عَمَلٍ يَعْدِلُ الْجِهَادَ قَالَ لاَ اَجِدُهُ قَالَ هَلْ تَسْتَطِيعُ اِذَا خَرَجَ الْمُجَاهِدُونَ تَدْخُلُ مَسْجِدَكَ فَتَقُومَ وَلاَ تَفْتُرُ وَتَصُومَ وَلاَ تُفْطِرُ قَالَ وَمَنْ يَسْتَطِيعُ ذَلِكَ قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ اِنَّ فَرَسَ الْمُجَاهِدِ لَيَسْتَنُّ فِى طِوَلِهِ فَيُكْتَبُ لَهُ حَسَنَاتٍ

"Bir adam Resulullaha geldi ve ona: "Bana, cihada denk gelecek bir amel göster." dedi. Resulullah ise: "Ben böyle bir amel bulamam." buyurdu. Sonra adama "Mücahid cihada çıktığından itibaren mescidine girip hiç ara vermeden namaz kılabilir misin? Ve hiç bozmadan oruç tutabilir misin?" diye sordu. Adam: "Buna kimin gücü yeter?" dedi. Ebu Hureyre diyor ki: "Mücahid'in atı bağlı olduğu ipte şahlandıkça sahibine sevap yazılır." (8)

8- Buhari, K. el-Cihad, bab: 1

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

ان أبا سعيد الخدري قال قيل يا رسول الله اي الناس افضل فقال رسول الله (ﷺ) مؤمن يجاهد في سبيل الله بنفسه وماله

"Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, insanların en efdali kimdir?" Resulullah: "Allah yolunda canıyla ve malıyla cihad eden mümindir." buyurdu. (9)

يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

12- Böyle yaparsanız Allah günahlarınızı bağışlar ve sizi, altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel yerlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur.

Eğer siz, Allaha ve Resulüne iman eder ve onun yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edecek olursanız o sizin günahlarınızı örtüp sizi bağışlar ve szi, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Adn cennetlerindeki güzelyerlere yerleştirir. İşte âhiretin şiddet ve dehşetlerinden kurtuluş da budur.

وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

13- Sevdiğiniz bir şey daha vardır. O da, Allah nezdinden bir yardım ve yakın zaferdir. Ey Muhammed, müminlere müjdele.

Eğer Allaha ve Resulüne iman eder ve Allah yolunda malarınızla, canlarınızla cihade decek olursanız sizin için dünyada da bir mükafaat vardır ki o da, Allahın, kâfirlere karşı size zafer bahşetmesi ve yakın bir fetih vermesidir. Ey

9- Buhari, K. el-Cihad, bab: 2

Muhammed, sen müminleri, Allahın kendilerine yardım edeceği ve yakın bir fetih vereceği ile müjdele.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا
الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

14- Ey iman edenler, Allahın dininin yardımcıları olun. Nitekim Meryemoğlu İsa da havarilerine "Allaha giden yolda benim yardımcılarım kimdir?" deyince Havariler de: "Allahın dininin yardımcıları biziz." demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir gurup iman etmiş bir gurup da inkar etmişti. Ama biz, iman edenleri, düşmanlarına karşı destekledik de muzaffer oldular.

Ey, Allahı ve Peygamberi Muhammed'i tasdik eden müminler, sizler de Allahın dininin yardımcıları olun. Sizden önce Meryemoğlu İsa'nın, en yakın adamlarına: "Allah yolunda benim yardımcılarım kim olacak?" diye sormuştu. Havariler de Allahın dininin yardımcıları bizler olacağız." demişlerdi. Ve ona yardım etmişlerdi. Böylece İsa'nın peygamber olarak gönderilmiş olduğu İsrailoğullarından bir kısmı iman etti diğer bir kısmı ise kâfir oldu. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik. Sonunda iman edenler galip geldi.

Âyet-i kerimede, sahabilere, Resulullahın yardımcıları olmaları emredilmektedir. Medine'nin yerlileri gerçekten Resulullaha yardımcı olmuşlardır. Katade bu âyeti izah ederken diyor ki: "Bu ümmetten de Allahın dinine yardımcılar bulundu. Onlar, Allahın kitabını hakim kılmak ve hukukunu tatbik etmek için cihad etmişlerdir.

Taberi diyor ki: "Akabe biatında Ensardan yetmiş iki kişi Resulullaha biat etmiştir. Müşrikler ise onlara demişlerdir ki: "Siz bu adama biat etmenin ne demek olduğunu biliyor musunuz? Sizler böyle yapmakla, bütün Arapları boyun eğdirinceye kadar savaşmak için söz veriyorsunuz." Ensar buna rağmen Resulullaha biat etmiş ve içlerinden biri şöyle demiştir: "Ey Allahın Peygamberi, rabbin için ve kendin için dilediğin şeyleri şart koş." Resulullah da: "Rabbim

Kendim için ise, kendinizi ve çocuklarınızı koruduğunuz gibi beni de korumanızı şart koşuyorum." demiştir. Ensar: "Ey Allahın Resulü şayet bunlarıyaparsak bizler için ne var?" diye sorunca Resulullah: "Sizin için dünyada zafer âhirette de cennet vardır." buyurmuştur. Ensar: verdiği sözü yerine getirdi Allah da onları muzaffer kıldı.

Âyet-i kerimede, bir gurubun iman ettiği diğer bir gurubun ise kâfir olduğu, sonunda da iman edenlerin, Allahın yardımıyla kâfirlere galip geldikleri beyan edilmektedir. Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas'ın bu hususta şunları söylediğini rivayet etmektedir. "Allah teala İsa'yı göğe yükseltmeyi dileyince İsa, bir evde bulunan on iki arkadaşının yanına, evin içinden akan bir pınardan çıkıp geldi. Başından sular damlıyordu. İsa onlara şöyle dedi: "Sizden biriniz bana iman ettikten sonra beni on iki defa inkar edecektir. Hanginiz bana benzetilip yerime öldürülmeyi buna karşılık da benim derecemde olmayı ister?" En gençlerinden biri ayağa kalktı ve "Ben istiyorum." dedi. İsa ona "Otur." dedi. Sorusunu tekrar sordu. Yine aynı genç kalktı ve "Ben istiyorum." dedi. Bunun üzerine İsa "Peki sen ol/' dedi. O genç Allah tarafından İsa'ya benzetildi. İsa, evin bacasından göğe çekilip götürüldü. Yahudiler onu aramaya geldiler. Onun benzeri olan genci öldürdü ve astılar. Havarilerden bazıları İsa'yı gerçekten on iki kere inkar ettiler.

İsa'ya iman edenler de üç guruba ayrıldılar. Bir gurup "İsa içimizde Allah idi. Dilediği kadar kaldı sonra göğe yükselip gitti." dedi. Bunlar Yakubilerdir. Diğer bir gurup ise "İsa aramızda Allahın oğluydu. Aramızda dilediği kadar kaldı. Sonra Allah onu çekip yanına götürdü." dediler. Bu guruba ise "Nasturiler" denir. Diğer bir gurup ise "İsa aramızda Allahın kulu ve peygamberidir.Aramızda Allahın dilediği kadar kaldı. Sonra Allah onu aramızdan ekip aldı." dediler. Bunlar da mümin kimselerdi.

Hz. İsa'dan sonra, kâfir olan iki gurup mümin olan bu guruba galip geldi ve onları öldürdüler. Böylece hak din sahih bir halde kaldı. Nihayet Allah, Muhammed (s.a.v.)i gönderdi. Allah ona yardım etti. Böylece müminler kâfirlere galip geldiler.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre Hz. İsa'nın Havarileri on iki kişidir. Katade ise, Resulullahın havarilerinin de on iki kişi olduğunu ve onların da Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hamza, Cafer, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Osman b. Mez'un, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebi Vakkas, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. el-Avvam, olduklarını söylemiştir.

CUMA SURESİ

Cuma suresi, Mdine'de nazil olmuştur ve on bir âyettir.

Bu mübarek sure de, göklerde ve yerde bulunan herşeyin Allah tealayı tenzih ve tesbih ettiklerini beyan ederek başlıyor.

Allah tealanın, okur yazarlığı olmayan ümmi bir kavmin içinden, onlara Allahın âyetlerini okuyan bir peygamber gönderdiği, bunun da Allahın bir lütfu olduğu, Allah tealanın bu lütfu dilediğine verdiği beyane edilmektedir.

Kendilerine Tevrat verildikten sonra onu kabul etmeyenleri, kitap yüklü merkepler gibi oldukları, bu kitabın kıymetini bilmeyen kimselerin durumlarının çok kötü olduğu beyan edilmektedir.

Sure-i celileye adını veren cuma namazının farziyetni ifade eden âyet-i kerimelerde buyuruluyor ki: "Ey iman edenler, cuma günü namaza çağırıldığınız zaman hemen, Allahın (zikri olan) namaza koşun. Alış verişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." "Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılıp Allahın lütfundan nasibinizi arayın. Allahı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz."

Sure-i celile, Resulullah (s.a.v.)in, hutbe okuduğu bir sırada, onu bırakıp dışarıdan gelen kervanın sesine koşan insanları itab eden şu âyetle sona eriyor. "Ey Muhammed, onlar bir ticaret ve bir eğlence görünce seni hutbe okurken ayakta bırakıp dağıldılar. Onlara de ki: "Allahın nezdindeki mükafaat, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

CUMA SURESİNİN FAZİLETİ

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ: آلم تَنْزِيلُ السَّجْدَةَ، وَهَلْ أَتَىٰ عَلَى الإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ وَأَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ يَقْرَأُ، فِي صَلاَةِ الْجُمُعَةِ، سُورَةَ الْجُمُعَةِ وَالْمُنَافِقِينَ.

"Resulullah, cuma günü sabah namazında Secde suresini ve Dehr (İnsan) suresini okurdu. Cuma namazında ise Cuma suresini ve Münafikûn suresini okurdu." (1)

Ebu Hureyre (r.a.) da demiştir ki:

فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقْرَأُ بِهِمَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

"Ben, Resulullahın bu iki sureyi (Cuma ve Münafikûn surelerini) Cuma gününde okuduğunu işittim." (2)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adyıla.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾

1- Göklerde ve yerde bulunanlar, hükümran, noksanlıklardan uzuk, herşeye galip, hüküm ve hikmet sahibi olan Allahın tenzih ve tesbih ederler.

Yedi gökte ve yerde buluna bütün yaratıklar, isteyerek veya istemeyerek Allahın teşbih ederler ve onu yüceltirler. O Allah ki dünya ve âhiretin mülk ve saltanatı ona attir. Oralarda sadece onun hükmü geçerlidir. O, müşriklerin, kendisine isnad ettikleri noksan sıfatlarda beridir. Düşmanlarından intikam almakta sertir. Yarattıklarını sevk ve idare etmekte hikmet sahibidir.

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾

2- Okuma yazma bilmeyenlere, içlerinden kendilerine Alllahın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen Allahtır. Daha önce ise onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler.

Okuması yazması olmayan Araplara içlerinden Muhammed'i peygamber olarak gönderen O'dur. Muhammed onlara, Allahın kendisine gönderdiği âyetleri okudu. O peygamber onları inkarın pisliklerinden arındırır, onlara Alla-

hın kitabını ve sünneti öğretir. Her ne kadar onlar daha önce apaçık bir sapıklık içinde iseler de (Allah onlara bu nimetleri ihsan etmiştir)

*Âyette zikredilen okur yazarlığı olmayan ümmilerden maksat, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre Araplardır. Araplara "Ümmi" denilmesinin sebebi, Katade'ye göre, onların okuma yazma bilmemelerindendir. İbn-i Zeyd'e göre ise, kendilerine daha önce kitap indirilmemesindendi.

Âyete zikredilen "Hikmet"ten maksat, sünnnettir.

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾

3- Allah bu Peygamberi (henüz dünyaya gelip) bunlara kavuşmamış kimselere de göndermiştir. O herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

*Âyet-i kerimede, Resulullahın, henüz ortada olmayan insanlara da Peygamber gönderildiği zikredilmektedir. Henüz mevcut olmayan bu insanlardan maksat, Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre ve Mücahid'e göre Resulullahın vefatından sonra müslüman olan Farslardır.

Bu hususta Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَأُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْجُمُعَةِ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ قَالَ قُلْتُ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللهِ فَلَمْ يُرَاجِعْهُ حَتَّى سَأَلَ ثَلَاثاً وَفِينَا سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ وَضَعَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَدَهُ عَلَى سَلْمَانَ ثُمَّ قَالَ لَوْ كَانَ الإِيمَانُ عِنْدَ الثُّرَيَّا لَنَالَهُ رِجَالٌ أَوْ رَجُلٌ مِنْ هٰؤُلَاءِ.

"Bir gün biz, Resulullahın yanında oturuyorduk. Ona Cuma suresi ve dolayısıyla bu âyet nazil oldu. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, henüz ortada olmayan bu insanlar kimlerdir?" Resulullah cevap vermedi. Ben bu soruyu üç kere tekrar ettim. İçimizde Selman-ı Fârisi de vardı. Resululah elini Selman'ın üzeri-

ne koydu ve şöyle buyurdu: "Şayet iman Süreyya yıldızında olsa bunlardan bir takım erler veya bir er ona ulaşacaktır." (3)

İbn-i Zeyd'e ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre Resululah hayattayken henüz ortada olmayan ve onun vefatından sonra ona iman edecekleri belirtilen bu insanlardan maksat, Resulullahın vefatından sonra kyamet gününe kadar İslama girecek olan bütün insanlardır.

Taberi âyet-i kerimenin genel ifadesinin bu son görüşü tercih etmeyi gerektirdiğini söylemiş ve bu görüşü tercih etmiştir.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾

4- Bu Peyamberlik Allahın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

Allahın, okur yazarlığı olmayan Araplara ve daha sonra gelip Peygmabere uyacak olan insanlara peygamber göndermesi peygamberin de onları arındırdırması ve onlara kitabı ve hikmeti öğretmesi, Allahın bir lütfudur. Onu kullarından dilediğine verir. Allah, bunu yaptığından dolayı kınanamaz. Zira o, herhangi bir hakka engel olmuş değildir. O, peygamberliğe daha layık olanı seçmiş ve layık olan ümmetlere göndermiştir. Allah, kullarına karşı büyük lütuf sahibidir.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾

5- Kendilerine Tevrat verildikten sonra onu kabul etmeyenler, kitap yüklü merkep gibidirler. Allahın âyetlerini yalanlayan böyle bir kavmin durumu ne kötüdür. Allah, zalim bir kavmi hideyete erdirmez.

3- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 62, bab: 1 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 62, bab: 1, Hadis no: 3310

Kendilerine Tevrat verilen ve onunla amel etmeleri istenen, buna rağmen onun hükmüyle amel etmeyen, Muhammed'e iman etmeleri emredilmişken onu yalanlayan Yahudi ve Hristiyanların durumu, sırtında kitap taşıyan ve taşıdığı o kitaplardan bir şey anlamayan eşeğin durumu gibidir. Allahın âyetlerini yalanlayan bu kavmin durumu ne kötüdür. Allah, rablerinin âyetlerini inkar ederek sapıklığa düşen ve bu sebeple kendi kendilerine zulmede bu kavmi hidayete erdirmez.

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾

6- Ey Muhammed, de ki: "Ey Yahudiler, insanlar içinde Allahın dostlarının sadece kendiniz olduğunuzu iddia ediyorsanız ve bu iddianızda samimi iseniz ölümü temenni ediniz."

Ey Muhammed, Yahudilere de ki: "Bütün insanlar değil de sadece siz Allahın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve bu iddianızda doğru iseniz ölümü isteyin. Zira bu iddianıza göre öldüğünüzde Allah size azap etmeyecektir. Çünkü Allah, dostlarına azap etmez. Böylece dünyanın sıkıntılarından, çilelerinden, gam ve kederinden kurtulmuş olursunuz ve cennetlerin nimetleri içerisinde rahatça yaşarsınız.

وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

7- Yahudiler yaptıklarından dolayı ölümü asla istemezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir.

Ey Muhammed, Yahudiler dünyada iken, işledikleri çeşitli kötülük ve günahlardan dolayı, ölüp âhirete gitmeyi ve orada yaptıklarının hesabını vermeyi asla istemezler. Allah, yaratıklarından kimin zalim olduğunu çok iyi bilmektedir. O, bu zalimleri, inkarları yüzünden helak edecektir.

*Bu hususta başka âyet-i kerimelerde de şöyle buyurulmaktadır:: "De ki: "Eğer âhiret yurdu, Allah katında başka insanlara değil de sadece size tahsis edilmişse ve bu iddianızda samimi iseniz ölümü istesenize." "Yaptıklarından dolayı ölümü asla istemeyeceklerdir. Allah, zalimleri çok iyi bilir." "Muhakkak ki sen, onları hayata diğer insanlardan ve hatta Allaha şirk koşanlardan da daha düşkün bulursun. Her biri bin sene yaşamak ister. oysa herhangi birinin çok yaşaması, kendisini azaptan uzaklaştıracak değildir. Allah, onların yaptıklarını çok iyi görür." (4)

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8- Ey Muhammed, de ki: "O kaçtığınız ölüm mutlaka sizi yakalayacaktır. Sonra, gizliyi de açığı da bilen Allaha döndürüleceksiniz. Ve o size, dünyada yaptıklarınızı haber verecektir."

Ey Muhammed, sen o Yahudilere de ki: "Sizin sevmediğiniz, gelmesini temenni etmediğiniz ve kendisinden kaçıp kurtulmak istediğiniz ölüm, sizleri bir gün mutlaka yakalayacaktır. Ondan sonra sizler, görülenleri ve görülmeyenleri bile rabbinizin huzuruna çıkarılacaksınız. O, sizlere, dünyada iken işlediğiniz amelleri bildirecek ve her birinize amelinizin karşılığını verecektir. İyilik edene iyiliğin mükafaatını, kötülük edene de kötülüğün cezasını verecektir.

*Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال قال أبو جهل لئن رأيت رسول الله (ﷺ) يصلي عند الكعبة لاتيته حتى أطأ على عنقه فقال لو فعل لاخذته الملائكة عيانا ولو أن اليهود تمنوا الموت لماتوا ورأوا مقاعدهم في النار ولو خرج الذين يباهلون رسول الله (ﷺ) لرجعوا لا يجدون مالا ولا أهلا.

"Ebu Cehil dedi ki: "Yemin olsun ki eğer ben, Muhammed'in, Kâbe'de namaz kıldığını görecek olursam, ayağımı onun boynuna basmak için onun yanına varacağım." Ebu Cehil'in bu sözü Resulullaha ulaştı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şayet bunu yapacak olsaydı onu melekler açıkça yakalayıp hırpalardı. Şayet Yahudiler ölümü temenni etmiş olsalardı, ölür ve cehennemdeki yerlerini görürlerdi. Resulullah ile lanetleşmeyi isteyen insanlar, onunla birlikte lanetleşmeye çıkmış olsalardı, geriye döndüklerinde ne mal ne de evlat bulabilirlerdi. (5)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

9- Ey iman edenler, Cuma günü namaza çağırıldığınız zaman, hemen Allahın zikri olan namaza koşun. Alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

*Âyet-i kerime, Cuma günü ezan okunduğu zaman, alış veriş gibi işlerin bırakılarak Cuma namazına gidilmesini emretmektedir.

Cuma günü "Toplantı günü" demektir. Bu güne bu ismin verilmesinin sebebi, müslümanların her haftanın bu gününde en büyük ibadethanelerinde bir araya gelmelerindendir. Allah teala, yedi kat göklerin ve yerin yaratılmasını bu günde tamamlamıştır. Âdem bu günde yaratılmış, bu günde cennete onmuş ve bu günde cennetten çıkarılmıştır. Kıyamet bu günde kopacaktır. Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, mümin bir kul o saatte Allahtan bir hayır dilediği vakitte Allah o dilediğini ona mutlaka verir.

Cuma günü, bizden önceki ümmetler için de haftanın Bayram günü tayin edilmiş fakat Yahudiler onu terk ederek Cumartesi gününü tatil yapmışlar, Hristiyanlar da yine o günü terkederek pazar gününü tatil yapmışlardır.

Âyette zikredilen "Namaza çağırılması"ndan maksat, İmam minbere çıktıktan sonra okunan ikinci ezandır. Bunda önce okunan ezan, müslümanlar çoğalınca onları uyarmak için Hz. Osman döneminde okunmaya başlanmış olan ezandır.

Sâib b. Yezid diyo ki:

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ كَانَ النِّدَاءُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوَّلُهُ اِذَا جَلَسَ الاِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ عَلَىٰ عَهْدِ النَّبِىِّ (ﷺ) وَأَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ وَكَثُرَ النَّاسُ زَادَ النِّدَاءَ الثَّالِثَ عَلَى الزَّوْرَاءِ.

"Resulullah (s.a.v.)in Ebubekir ve Ömer (r.a.)ın dönemlerinde Cumanın ilk ezanı, İmamın minbere oturduğu zaman okunan ezandı. Osman (r.a.) Halife olunca ve müslümanların sayısı çoğalınca, "Zevra" denen evden üçüncü ezanın okunmasını ilave etti." (6) (Yani birinci ezanı ilave etti. Bu ezan ikinci ezan ve kametle birlikte üçüncü ezan olmaktadır.)

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Koşun" diye tercüme edilen (فَاسْعَوْا) ifadesinden maksat, yürürken fiilen koşmak değil, Cuma namazına ihtimam göstermek ve onu eda etmektir.

Nitekim Hz. Ömer ve Abdullah b. Abbas bu kıraat yerine âyeti "Devam edin." anlamına gelen (فَامْضُوا) kıraatıyla okumuşlardır. Zira namaza gideken koşmak hadis-i şeriflerle yasaklanmıştır.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

اَنَّ اَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) يَقُولُ اِذَا اُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتُوهَا تَسْعَوْنَ وَأْتُوهَا تَمْشُونَ عَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ فَمَا اَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا.

6- Buhari, K. el-Cuma, bab: 21

"Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim.: "Namaz için kamet getirildiğinde koşarak gelmeyin. Yürüyerek gelin. Sükunet ve vakarınızı muhafaza edin. Ne kadarına kavuşursanız onu birlikte kılın. Neyi de kaçırmış olursanız onu tamamlayın." (7)

Âyette geçen "Allahın zikri." ifadesinden maksat, Mücahid ve Cabir'e göre imamın okuduğu hutbedir.

Âyet-i kerimede geçen "Alış verişi bırakın." ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre Cuma günü caminin içindeki ezan okunduktan sonra artık alış verişin haram olmasıdır. Ata'ya göre ise o andan itibaren her işte çalışmak haramdır.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا
لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

10- Namaz kılındıktan sonra dağılıp Allahın lütfunda nasibinizi arayın. Allahı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz.

Cuma namazı bittikten sonra, dilerseniz yeryüzüne dağılın. Buna engel yoktur. Herşeyin hazinesi elinde bulunan Allahın lütfedeceği şeyleri isteyin. Allahı överek ve size verdiği nimetlere karşı ona şükrederek onu çokça anın ki kurtuluşa eresiniz ve rabbinizin katında aradığınızı bulup, ebedi kalacağınız cennete giresiniz.

*Âyette zikredilen "Allahın lütfundan nasibinizi arayın." ifadesinin, Resulullah (s.a.v.) tarafından şu şekilde izah edildiği rivayet edilmektedir: "Burada Allahın lütfunu aramak, dünya malını talep etmek değildir. O, bir hastayı ziyaret etmek, bir cenazeye iştirak etmek ve mümin bir kardeşini ziyaret etmektir."

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ
مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

7- Buhari, K. el-Cuma, bab: 18

11- Ey Muhammed, onlar bir ticaret ve bir eğlence görünce, seni (hutbe okurken) ayakta bırakıp dağıldılar. Onlra de ki: "Allahın nezdindeki mükafaat, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

*Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ اَقْبَلَتْ عِيرٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَنَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) فَثَارَ النَّاسُ اِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِذَا رَأَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا اِلَيْهَا.

"Biz, bir cuma günü Resulullahın hutbesini dinlerken bir kervan geldi. On iki kişi dışında herkes dağılıp gitti. İşte bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed, onlar bir ticaret ve bir eğlence görünce seni ayakta bırakıp dağıldılar." âyetini indirdi." (8)

Âyetten ve hadisten de anlaşıldığı gibi Peygamber efendimiz, bir cuma günü minberde hutbe okurken o sırada henüz müslüman olmamış bulunan Dihye b. Halife'ye ait bir ticaret kervanı, geldiğini belirten davulları çalarak Medine'ye girdi. Müslümanlardan on iki kişi hariç diğerleri kervanın getirdiği mallardan almak için hutbeyi bırakıp gitmişlerdi. Bunun üzerine bu âyet-i kerime indi ve müslümanları bi daha böyle bir şey yapmamaları için uyardı. Allahın vereceği rızık ve ticaretin daha hayırlı olduğu ve Allahın en hayırlı rızık veren olduğu beyan edildi.

Âyette zikredilen "Eğlence"den maksat, davul ve zurna çalarak eğlenmedir Cabir b. Abdullah diyor ki: "Kızlar evlendirilirken davul ve zurna ile gelip mescidin yanından geçerlerdi. Cemaat Resulullahı minberin üzerinde bırakarak dağılır ve ona giderlerdi. Bunun üzerine Allah teala bu âyet-i kerimeyi indirdi.

8- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 62 b.2/Tirmizi K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 62, Hadis no: 3311

MÜNAFİKUN SURESİ

Münafikun suresi Medine'de nazil olmuştur ve on bir âyettir.

Münafikun sure-i celilesi, inanmadığı halde inanıyormuş gibi görünen münafik kişilerin, Resulullaha gelip ona, Allahın Resulü olduğunu söylediklerini fakat bu davranışlarıyla yalancı olduklarını ortaya koyduklarını beyan ederek başlıyor.

Bu şekilde davranan münafıkların, yeminlerini kendilerine siper ettikleri, bu halleriyle insanları, Allahın yolunda alıkoymaya çalıştıkları, bunun ise çok kötü bir şey olduğu açıklanıyor. Ve bunlara itibar edilmemesi emrediliyor.

Münafıkların hallerini beyana devam eden surede, onların daha bir çok sahte ve olumsuz davranışlarına işaret buyuruluyor ve Beni Müstalik gazvesinden Medine'ye döndüklerinde müminleri mağlup ederek oradan çıkaracaklarını söyledikleri haber veriliyor.

Sure-i celilede münafıkların çirkin davranışların aişaret buyurulduktan sonra müminlere hitaben şöyle buyuruluyor: "Ey iman edeler, mallarınız ve çocuklarınız sizi, Allahı anmaktan alıkoymasın. Kim böyle olursa işte onlar hüsrana uğrayanlardır." "Sizden birine ölüm gelip de "Rabbim, kısa bir müddet bana mühlet versen de malımı hak yolda harcasam ve salih kullardan olsam." diyeceği an gelip çatmadan size verdiğimiz rızıklardan harcayın." "Allah, eceli gelen canı hiçbir zaman mühlet verip geri bırakmaz. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."

SURENİN NÜZUL SEBEBİ

Bu surenin nüzul sebebi hakkında Zeyd b. Erkam (r.a.) diyor ki:

عَنْ زَيْدِ بْنِ اَرْقَمَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ عَمِّي فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ اُبَيِّ ابْنَ سَلُولٍ يَقُولُ لاَ تُنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَقَالَ اَيْضاً لَئِنْ رَجَعْنَا اِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الاَعَزُّ مِنْهَا الاَذَلَّ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَمِّي فَذَكَرَ عَمِّي لِرَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) اِلَى عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اُبَيِّ وَاَصْحَابِهِ فَحَلَفُوا مَا قَالُوا فَصَدَّقَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) وَكَذَّبَنِي فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبْنِي مِثْلُهُ فَجَلَسْتُ فِي بَيْتِي فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ اِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ اِلَى قَوْلِهِ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لاَ تُنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اِلَى قَوْلِهِ لَيُخْرِجَنَّ الاَعَزُّ مِنْهَا الاَذَلَّ فَأَرْسَلَ اِلَيَّ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) فَقَرَأَهَا عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ صَدَّقَكَ .

"Ben bir gazvede (1) bulunuyordum. Orada amcam da vardı. Ben, Abdullah b. Übey b. Selul'ün şöyle dediğini işittim. "Resulullahın yanında bulunanlara bir şey vermeyin de etrafından dağlıp gitsinler. Eğer Medine'ye dönersek ye-

1- Bu gazve, "Beni mustalik" gazvesi idi.

min olsun ki en şerefli olan en zelil olanı oradan çıkaracaktır." Ben bunu amcama anlattım. Amcam da Resulullaha anlattı. Resulullah adam gönderip Abdullah b. Übey ve arkadaşlarını yanına çağırdı. Onlar, böyle bir şey söylemediklerine dair yemin ettiler. Resulullah onlara inandı ve beni yalanladı. Bunun üzerine bana, daha önce hiç görmediğim kadar ağır bir üzüntü geldi. Evimde oturup beklemeye başladım. Bunun üzerine Allah teala: "Münafıklar sana geldiği zaman.." âyetinden itibaren "En şerefli olan en zelil olanı oradan çıkaracaktır." âyetine kadar olan âyetleri indirdi. Resulullah beni çağırdı ve âyetleri bana okudu. Sonra "Allah seni tasdik etti." buyurdu. (2)

2- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 63, bab: 2

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا جَٓاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِۢ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُولُهُۜ

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِق۪ينَ لَكَاذِبُونَۚ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, münafıklar sana geldikleri zaman: "Biz şehadet ederiz ki sen mutlaka Alahın Resulüsün." derler. Allah da bilir ki elbette sen onun peygamberisin. Ve Allah şehadet eder ki münafıklar muhakkak yalancıdırlar.

Ey Muhammed, münafıklar sana geldikleri zaman, kalblerinde olmadığı halde dilleriyle "Biz şehadet ederiz ki sen muhakkak Allahın Resulüsün." derler. Senin, Allahın Resulü olduğunu elbette ki Allah bilmektedir. Allah şehadet eder ki münafıklar: "Şüphesiz ki sen Allahın peygamberisin." sözlerinde yalancıdırlar. Çünkü onlar bu söylediklerine kendileri de inanmıyorlardı.

اِتَّخَذُٓوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾

2- Onlar, yeminlerini kendilerine siper edindiler. İnsanları Allahın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları ne kötü bir şeydir.

Münafıklar yeminlerini kendilerine siper edinip arkasına sığındılar. Onunla münafıklıklarını gidermeye çalıştılar. Hem kendilerini hem de diğer insanları Allahın şeriatından alıkoydular. Onların bu yaptıkları işler ne kötüdür.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾

3- Bunun sebebi şudur: Onlar iman ettiler sonra kâfir oldular. Böylece kalbleri mühürlendi, anlamaz oldular.

Onlar daha önce iman edip Allahın Resulünü tasdik etmelerine rağmen daha sonra şüpheye düştüler. Ve peygamberleri yalanlamaya kalkıştılar. Böylece kâfir oldular. Allah da onların kalblerini inkar mühürü ile mühürledi. Artık onlar hakkı batıldan seçemez hale geldiler. Dilleriyle "Lailahe İllalllah Muhammedün Resulullah" dedikleri halde kalbleriyle bunu inkar ettiler.

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ
مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ
اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

4- Münafıkları gördüğün zaman onların cüsseleri hoşuna gider. Konuştuklar ızaman da sözlerini dinlersin. Aslında onlar bir yere dayalı ağaçlar gibidirler. Onlar, her gürültünün kendi aleyhlerine olduğunu sanarlar. İşte düşman onlardır. Onlardan sakın. Allah kahretsin onları. Nasıl da haktan döndürülüyorlar.

Ey Muhammed, sen bu münafıkları gördüğün zaman, yaratılışlarının düzgünlüğünden ve görünüşlerinin güzelliğinden dolayı bedenleri senin hoşuna gider. Konuştukları zaman da mutedil insanlar gibi konuştukları için sözlerini dinlersin. Fakat aslında onlar göründükleri gibi değillerdir. Onlar adeta bir yere dayatılmış odunlar gibidirler. Ne anlayışları vardır ne de bilgileri. Onlar adeta akılsız birer hayalettirler. Bu münafıklar hainliklerinden ve kötü zanlar beslemelerinden dolayı her çıkan gürültünün kendi aleyhlerine olduğunu zannederler. Çünkü onlar, kendilerini rüsvay edecek âyetlerin ineceğinen ve öldürülmelerini

müminlere helal kılacak hükümlerin gelmesinden korkarlar. Ey Muhammed, işte düşmanlar onlardır. Sen onlardan sakın. Zira sizinle beraber olduklarında dilleriyle sizinle beraber iseler de kalbleriyle düşmanların yanındadırlar. Onlar sizin aleyhinizde düşmanlarınızın casuslarıdırlar. Allah onları rezil ve rüsvay etsin. Onlar haktan nasıl da döndürülüyorlar.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم
مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾

5- Onlara: "Gelin de Allahın peygamberi sizin affınızı dilesin." dendiği zaman (alay ederek) başlarını sallarlar ve sen onların, büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün.

O münafıklara: "Gelin de Peygamber sizin için Allahtan af dilesin." denildiği zaman onlar, peygameri ve onun af dilemesini alaya alarak başlarını sallarlar ve görürsün ki onlar, davet edildikleri affa karşı böbürlenerek yüz çevirip giderler.

*Beşir b. Müslim diyor ki: "Abdullah b. Übey b. Selule bu âyetlerin indirildiği bildirilmiş ve Resulullaha giderek af dilemesi istenmiş, Abdullah başını sallayarak şöyle demiştir. "Bana iman etmemi emrettiğiniz iman ettim. Malımın zekatını vermemi emrettiğiniz verdim. Artık Muhammed'e secde etmemden başka bir şey kalmadı."

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾

6- Sen onlar için af dilesen de dilemesen de farketmez. Allah onları bağışlamayacaktır. Şüphesiz ki Allah, doğru yoldan çıkanları hidayete erdirmez.

Ey Muhammed, sen o münafıklar için af dilsen de dilemesen de farketmez. Zira Allah onları asla bağışlamayacaktır. Bilakis onları yaptıklarından do-

layı cezalandıracaktır. Şüphesiz ki Allah, itaatından ayrılan bir kavmi iman etmeye muvaffak kılmaz.

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا ۗ وَلِلَّهِ
خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾

7- Onlar: "Resulullahın beraberinde bulunan müminlere bir şey vermeyin de etrafından dağılıp gitsinler." diyenlerdir. Halbuki göklerin ve yerin hazineleri Allahındır. Fakat münafıklar (bu gerçeği) anlamazlar.

Münafıklar o kimselerdir ki kendi arkadaşlarına şöyle derler: "Resulullahın yanında bulunan ve hicret eden sahabilerine mallarınızı harcayarak ona yardımda bulunmayın ki etrafındakiler dağlıp gitsinler. "Halbuki göklerin ve yerin hazineleri sadece allaha aittir. Hiçbir kimse, Allahın dilemesi olmadıkça bir şeyi başkasına veremez. Fakat münafıklar bunun böyle olduğunu anlamazlar ve bu sebeple bu tür sözleri söylerler.

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ
الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ ع

8- Münafıklar: "Eğer Medine'ye dönersek yemin olsun ki, en şerefli olan en zelil olanı oradan çıkaracaktır." dediler. Oysa şeref Allaha, Peygamberine ve müminlere aittir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.

Münafıklar: "Bu gazveden Medine'ye dönecek olursak yemin olsun ki en şerefli olan bizler, en zelil olan müminleri oradan çıkaracağız." dediler. Halbuki izzet ve şeref ancak Allahın, Peygamberinin ve Allaha iman eden müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.

*Surenin girişinde belirtildiği gibi, buraya kadar zikredilen âyet-i kerime-

ler, Abdullah b. Übey b. Selul isimli münafık ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur. Âyetlerde, müminlere dil uzattıkları belirtilen kişiler bunlardır. Müminler aleyhinde söylenen sözler de bunlara aittir.

Cabir b. Abdullah, münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selul'ün bu sözleri söylemesinin sebebini şöyle anlatmaktadır. Cabir diyor ki:

سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا فِي غُزَاةٍ قَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً فِي
جَيْشٍ فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلاً مِنَ الْاَنْصَارِ فَقَالَ الْاَنْصَارِىُّ يَا
لَلْاَنْصَارِ وَقَالَ الْمُهَاجِرِىُّ يَا لَلْمُهَاجِرِينَ فَسَمِعَ ذَاكَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) فَقَالَ مَا
بَالُ دَعْوَى جَاهِلِيَّةٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ كَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلاً مِنَ
الْاَنْصَارِ فَقَالَ دَعُوهَا فَاِنَّهَا مُنْتِنَةٌ فَسَمِعَ بِذَلِكَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ اُبَىٍّ فَقَالَ فَعَلُوهَا اَمَا
وَاللّٰهِ لَئِنْ رَجَعْنَا اِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ فَبَلَغَ النَّبِىَّ (ﷺ)
فَقَامَ عُمَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ دَعْنِى اَضْرِبْ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ فَقَالَ النَّبِىُّ (ﷺ)
دَعْهُ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ اَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ اَصْحَابَهُ وَكَانَتِ الْاَنْصَارُ اَكْثَرَ مِنَ
الْمُهَاجِرِينَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ ثُمَّ اِنَّ الْمُهَاجِرِينَ كَثُرُوا بَعْدُ

"Biz, bir gazvede Resulullah ile beraberdik. Muhacirlerden bir adam Ensardan birinin arkasına bir tekme vurdu. Ensardan olan kişi "Ey Ensar neredesiniz?" diye yardım istedi. Muhacirlerden olan bir kişi de: "Ey muhacirler neredesiniz?" diye yardım istedi. Resulullah bunları duydu ve dedi ki: "Nedir bu cahiliyet çağırıları?" Dediler ki: "Ey Allahın Resulü, muhacirlerden biri Ensardan birinin arkasına vurdu." Bunun üzerine Resulullah: "Burakın bu çeşitli davaları, bu davalar kokmuş davalardır." buyurdu. Abdullah b. Übey b. Selul bunu işitti ve: "Bunu yaptılar ha?" Allaha yemin olsun ki eğer Medine'ye dönecek olursak en şerefli olanlar en zelil olanları oradan çıkaracaktır." dedi.Übey'in bu sözleri Resulullaha ulaştı. Bunun üzerine Ömer ayağa kalktı ve: "Ey Allahın Resulü, bırak beni de şu münafıkın boynunu vurayım." dedi. Bunun üzerine Resulullah

(s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bırak onun yakasını." İnsanlar: "Muhammed, arkadaşlarını öldürüyor." demesinler." Cabir diyor ki: "Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman Ensar, muhacirlerden daha çok idiler. Fakat daha sonra muhacirler Ensar'dan daha fazla oldular. (3)

Taberi bu olayla ilgili olarak çeşitli rivayetler zikretmiştir. Bu rivayetlerden biri de özetle şudur: Resulullah, Haris b. Ebi Dırar'ın komutasında (bu kişi, Resulullahın daha sonra evleneceği hanımı Cüveyriye'nin babasıdır) Mustalik oğullarının, kendisine karşı savaşmak üzere hazırlandıkları haberini aldı. Ve onlara karşı koymak için yola çıktı. Nihayt sahildeki Kudeyt nahiyesinde bulunan "Müreysi" isimli suyun başında onlarla karşılaştı. İki taraf birbiriyle çarpıştı. Allah, mustalik oğullarını mağlup etti. Onlardan öldürülenler öldürüldü. Allah onların çocuklarını, kadınlarını ve mallarını Resulullaha ganimet olarak nasietti. Öldürülenler içinde Kelb oğullarından Hişam b. Dababe de vardı. Bu adamı, Ensardan olan Ubade b. es-Samit'in kavminden biri öürmüştü. Zira onu düşman zannetmişti. İnsanlar suyun başına gelip oradan su alırlarken Hz Ömer'in atının yularını tutan ve işçisi olan Ğifar oğullarından Cehcah b. Said ile Avf oğullarından antlaşmalı dostları olan Cüheyne kabilesinden Sinan, su için kavga ettiler. Cüheyne oğullarından olan adam: "Ey Ensar topluluğu yetişin." Cehcah da: "Ey muhacirler topluluğu yetişin." diye bağırdılar. Abdullah b. Übey b. Selul öfkelendi. Yanında kavminden bir takım insanlar bulunuyordu. Onların içinde henüz genç yaşta taze biri olan Zeydb. Erkam da bulunuyordu. Abdullah b. Übey şöyle dedi: "Bunu yaptılar ha?" Bizim memleketimizde bize düşmanlık yaptılar ve artık ileri gittiler. Vallahi bizim düşmanlarımız olan Kureyş başıboşları ile bizim halimiz, "Besle köpeği yesin seni." Atasözünün anlattığı duruma benzemektedir. amma, vallahi eğer Medine'ye dönersek en aziz olan en zelil olanı elbette ki oradan çıkaracaktır." Abdullah b. Übey kavmine dönerek şöyle devam etti: "Gördünüz mü işte kendinize böyle yaptınız. Onları memleketinize soktunuz, mallarınızı onlarla bölüştünüz. Vallahi şimdi elinizde bulunan mallarınızı tutup onlara vermeyecek olsanız sizin memlekinizi bırakıp başka yere gitmek zorunda kalacaklardır."

Abdullah b. Übey'in bu konuştuklarınızı Zeyd b.Erkam da işitmişti. Zeyd, çatışmanın bittiği bir sırada gelip durumu Resulullaha anlattı. Resulullahın yanında Ömer b. el-Hattab da bulunuyordu. Ömer: "Ey Allahın Resulü, Abbad b. Bişr'e emret de bu adamı öldürsün." dei. Resulullah: "Nasıl olur ey Ömer, o vakit insanlar, "Muhammed, sahabilerini öldürüyor." diye söz ederler. Hayır bu olmaz. Fakat şimdi hemen söyle ordu hareket etsin." Halbuki o saatlerde yola çıkmak Resulullahın âdeti değildi. Buemir üzerine ordu hareket etti. Abdullah b. Übey, Zeyd b. Erkam'ın Resulullaha bunları anlattığını duyunca hemen Resu-

3- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 63, bab: 5, 7

lullahın huzuruna vardı. "Vallahi ben ne öyle bir şey söyledim ne de konuştum." diye yemin etti. Abdullah b. Übey, kavmi içinde itibar gören bir kimseydi, kavminin ileri gelenlerindendi. Ensardan, Abdullah b. Übey'in arkadaşlarından orada bulunanlar ondan çekinerek ve onu müdafaa edere şöyle dediler: "Ey Allahın Resulü, belki de çocuk, sözlerinde bir vehime kapılmıştır. Adamın söylediğini ezberleyememiş ve uydurmuş olmalıdır."

Resulullah tek başına yürüdüğü bir sırada ona Üseyd b. Hudayr geldi. Ve onu, peygambere yakışır bir şekilde selamladı. Ve sonra ona: "Ey Allahın Resulü, alışılmamış bir saatte yola çıktınız. Siz bu saatte yola çıkmazdınız." dedi. Resulullah: "Duymadınız mı arkadaşınız ne söylemiş?" buyurdu. Üseyd: "Hangi arkadaşımız ya Resulullah?" dedi. Resulullah: "Abdullah b. Übey." dedi. Üseyd de: "Ne demiş?" diye sordu. Resulullah: "O, Medine'ye dönerse en aziz olanın en zelil olanı oradan çıkaracağını söylemiş. buyurdu. Bunun üzerine Üseyd: "Ey Allahın Resulü, dilersen sen onu Medine'den çıkarırsın. Vallahi en zelil olan o, en aziz olan da sensin." dedi. Sonra Üseyd sözlerine devamla şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, onun söylediklerine aldırma, ona yumuşak davran. Vallahi Allah seni gönderdiği zaman kavmi ona krallık tacı giydirmek üzere boncuklar dizip taç hazırlıyordu. Abdullah b. Übey, senin, onun iktidarını gaspettiğini zannediyordu." dedi.

Resululah o gün ve o gece ve ertesi gün kuşluk vaktine kadar ordusuyla birlikte durmadan yürüdü. Nihayet güneşin sıcaklığının insanlara dokunduğu bir ana geldiler. Resulullah, sahabileriyle birlikte orada konakladı. İnsanlar yere düşer düşmez uyuyup kaldılar. Resulullahın böyle yapması, insanların, Abdullah b. Übey b. Selul'ün sözleriyle meşgul olmalarını ıönlemek içindi. Sonra Resulullah tekrar Hicaz yolunu tutarak hareket etti. "Naki" ismindeki bir suyun yanında konakladı. Oradan da hareket edince şiddetli bir rüzgar esmeye başladı. Ondan rahatsız olan insanlar korkmaya başladılar. Resulullah: "Korkmayın, kâfirlerin büyüklerinden biri öldü." buyurdu. Medine'ye geldiklerinde Rifaa b. Zeyd b. Tabut'un o gün öldüğünü öğrendiler. Bu kişi Yahudilerin büyükleri ve münafıkların sığınağı idi. İşte o gün Abdullah b. Übey ve onunla beraber olan münafıkları anlatan bu sure nazil oldu. Bu sure nazil olunca Resulullah, Zeyd b. Erkam'ın kulağını tuttu ve ona: "Allah bunun kulağını doğruladı. (Bunun duyduklarının doğru olduğunu beyan etti) dedi.

Abdullah b. Übey'in oğlu Habbab (Resulullah bunun adını da Abdullah koymuştu) babasının durumunu öğrendi. Bu genç samimi bir mümindi. Resulullaha geldi ve "Ey Allahın Resulü, İşittiğimize göre Abdullah b. Übey'in size ulaşan sözünden dolayı siz onu öldürmek istiyormuşsunuz. Şayet bunu yapacaksanız bana emredin onun başını ben size getireyim. Allaha yemin olsun ki bütün Hazreçliler bilirler ki içlerinde babasına benden daha iyi davranan ve hürmetkâr olan biri yoktur. Korkarım ki başka birine emredersin babımı o öldürür, benim

de nefsim kabarır, babamı öldürenin insanlar içeisinde gezip dolaşmasına tahammül edemem. Böylece bir mümini, bir kâfire karşılık öldürmüş olurum ve cehennem ateşine girerim." dedi. Resulullah: "Hayır, biz ona yumuşak davranacağız. Beraberimizde bulunduğu müddetçe ona iyilikle muamele ederiz." buyurdu. İşte o günden sona Abdullah b. Übey ne yaparsa kavmi ona sitem ederdi, onu azarladı ve onu tehdit ederdi. Resulullah bunları işitikçe Hz. Ömer'e "Ey Ömer, görüyor musun nasıl oldu? Senin dediğin zaman ben onu öldürtecek olsaydım onun için nice burunlar titrerdi. (Onun öldürülmesine kızarlardı) fakat bugün onun öldürülmesini emretsem derhal onu öldürürler." Bunun üzerine Hz.Ömer şöyle dedi: "Allaha yemin olsun ki ben çok iyi anladım ki Resulullahın emri benim sözümden çok hayırlı ve çok faydalıdır.

İkrime diyor ki: "Abdullah b. Übey b. Selul'ün, Habbab isimli bir oğlu vardı. Resulullah onun adını değiştirerek "Abdullah" koymuştu. Abdullah, Resulullaha gelerek "Ey Allahın Resulü, babam Allaha ve Resulüne eziyet ediyor, izin ver de onu öldüreyim." dedi. Resulullah da ona "Abdullah sen babanı öldürme." dedi. Abdullah tekrar geldi ve "Ey Allahın Resulü, babam Allaha ve Resulüne eziyet ediyor. İzin ver de onu öldüreyim." dedi. Resulullah yine: "Babanı öldürme." dedi. Bunun üzerine Abdullah "Ey Allahın Resulü, sen abdest al, o sudan ona içireyim. Umulur ki Allah, kalbini yumuşatmış olur." Resulullah abdest aldı. Ondan artan suyu Abdullaha verdi. Abdullah onu götürüp babasına içirdi. Sonra ona: "Biliyor musun ben sana ne içirdim?" dedi. Babası "Biliyorum. Annenin sidiğini içirdin." dedi. Abdullah "Hayı vallahi ben sana Resulullah (s.a.v.)in abdest uyundan artanı içirdim." dedi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ
يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾

9- Ey iman edeler, mallarınız ve çocuklarınız, sizi, Allahı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanlardır.

Dehhak, buradaki "Allahı anmak" ifadesinden maksadın, beş vakit namaz olduğunu söylemiştir.

*Âyet-i kerime, müminlerin, mal ve evlatlarıyla meşgul olarak Alahı anmaktan geri kalmamalarını aksi takdirde gelip geçici mal ve evlatlara aldanırlarsa hüsrana uğrayacaklarını beyan etmektedir.

وَاَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا اَخَّرْتَن۪ٓي اِلٰٓى اَجَلٍ قَر۪يبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١٠﴾

10- Sizden birine ölüm gelip de "Rabbim, kısa bir müddet bana mühlet versen de malımı hak yolda harcasam ve salih kullardan olsam." diyeceği an gelip çatmadan size verdiğimiz rızıklardan harcayın.

Ey, Allaha ve Peygamberine iman eden müminler, ölüm gelip size çatmadan önce hayattayken bizim size vermiş olduğumuz rızıklardan bizim yolumuzda harcayın. Aksi takdirde, bu harcamayı yapmadan ölüp giderseniz her biriniz şöyle diyecektir: "Rabbim, keşke benim ecelimi belli bir zamana kadar ertelesen de ben de mallarımı hayır yolda harcayıp salih kullardan olsam."

*Dehhak diyor ki: "Âyette geçen "Malımı hak yolda harcasam." ifadesinden maksat, kişinin, zekatını vermiş olmayı istemesidir. "Salih kullardan olsam" ifadesinden maksat da "Hac farizasını yerine getirsem." demektir.

Abdullah b. Abbas dedi ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ يُبَلِّغُهُ حَجَّ بَيْتِ رَبِّهِ أَوْ تَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ الزَّكَاةُ فَلَمْ يَفْعَلْ سَأَلَ الرَّجْعَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ اتَّقِ اللّٰهَ، إِنَّمَا سَأَلَ الرَّجْعَةَ الْكُفَّارُ؟ قَالَ سَأَتْلُوا عَلَيْكَ بِذَلِكَ قُرْآناً (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلاَ أَوْلاَدُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ) (وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) قَالَ: فَمَا يُوجِبُ الزَّكَاةَ؟ قَالَ: إِذَا بَلَغَ الْمَالُ مِائَتَي دِرْهَمٍ فَصَاعِداً قَالَ: فَمَا يُوجِبُ الْحَجَّ؟ قَالَ: الزَّادُ وَالْبَعِيرُ.

"Kimin, kendisin rabbinin beytini Hac etmeye götürecek kadar malı olur veya zekat verecek kadar malı bulunur da bunları yapmayacak olursa, ölümü anında tekrar dünyaya dönmeyi ister." Bunun üzerine bir adam "Ey İbn-i Abbas, Allahtan kork, ölüm anında dünyaya dönmeyi ancak kâfirler isterler." dedi. Abdullah b. Abbas: "Ben bu hususta sana Kur'andan âyetler okuyacağım." dedi ve "Ey iman edenler, mallarınız ve çocuklarınız sizi, Allahı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar, hüsrana uğrayanlardır. "Sizden birine ölüm gelip de "Rabbim, kısa bir müddet bana mühlet versen de malımı hak yolda harcasam ve salih kullardan olsam." diyeceği an gelip çatmadan size verdiğimiz rızıklardan harcayın." "Allah, eceli gelen canı hiçbir zaman mühlet verip geri bırakmaz. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." âyetlerini okudu. Adam, Abdullah b. Abbas'a "Ne kadar mal zekat vermeyi gerektirir?" dedi. Abdullah b. Abbas "Malı iki yüz dirhem veya daha fazla olursa." dedi. Adam: "Haccetmek ne zaman farz olur?" dedi. Abdullah b. Abbas: "Azık ve deve bulunursa." cevabını verdi. (4)

وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَاءَ اَجَلُهَا وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

11- Allah, eceli gelen canı, hiçbir zaman mühlet verip geri bırakmaz. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Allah, eceli gelen hiçbir kimsenin ömrünü uzatarak onu ertelemze. Bilakis eceli geleni öldürür. Allah, kullarının yaptıklarından haberdardır. Hiçbir şey ona gizli değildir. Onları, yaptıklarına göre cezalandırır veya mükafaatlandırır.

TEĞABÜN SURESİ

Teğabün suresi Medine'de nazil olmuştur ve on sekiz âyettir.

Bu mübarek sure, göklerde ve yerde bulunan herşeyin Allah tealayı tenzih ve tesbih ettiğini beyan ederek başlıyor.

Sure-i celilede devamlı buyuruluyor ki: "Sizi yaratan Allahtır ve o sizin yaptklarınızı çok iyi görür. Gökleri yeri yaratan, sizi şekillendiren, gizli ve açık herşeyi bilen O'dur.

Daha önce Allahın Peygamberlerini yalanlayanlar cezalarını tatmışlardır. Böylece Allah, hiçbir şeye muhtaç olmadığın ve herşeye gücü yeten olduğunu göstermiştir.

Allahın, bütün varlıkları toplayacağı âhiret gününde iyi amel işleyenlerin yaptıkları kötülükler örtülür. Allahın âyetlerini inkar edenler ise ebedi olarak cehenneme atılırlar.

Allahın izni olmadan kulun başına bir musibet gelmez. Mal ve evlat insan için birer imtihan vesileidir. Gücünüzün yettiği kadar Allahtan korkun.

Sure-i celile bunlar gibi bir çok meseleye temas ederek onları gözler önüne seriyor, Allahın emir ve yasaklarını beyan ediyor. Ve "Allah, görüleni de görülmeyeni de bilir. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." âyet- ikerimesiyle sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

1- Göklerde ve yerde olanlar Allahı tenzih ve tesbih ederler. Mülk onundur. Hamd ona mahsustur. O, herşeye kadirdir.

Yedi gökte ve yerde bulunan bütün yaratıklar Allaha secde eder ve onu tazimde bulunurlar. Göklerin ve yerin, mülkü ve saltanatı sadece ona aittir. Oralarda sadece onun emri geçerlidir. Oralarda bulunan bütün varlıkların hamd etmeleri ancak Allahadır. Çünkü onlar, kendilerine rızık verenin sadece Allah olduğunu, bütün hayırların ondan geldiğini bilir ve onu överler. O, herşeye kadirdir. Dilediğini yaşatır dilediğini öldürür. Dilediğini zengin kılar dilediğini fakir düşürür. Dilediğini aziz dilediğini zelil kılar.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ②

2- Sizi yaratan O'dur. İçinizden kiminiz kâfirdir, kiminiz ise mümin. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görür.

Ey insanlar, sizi yaratan Allahtır. Fakat içinizden bazınız yaratıcısını ve yaratılmasını inkar eder. Bazınız da yaratıcısına iman eder, onun kendisini yarattığını tasdik eder. Sizi yaratan Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilmektedir. Hiçbir şey ona gizli kalmaz. O, sizlere amellerinize göre ceza veya mükafaat verecektir. O halde onun emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakının. Aksi halde o sizi öyle bir yakalar ki, bir daha kurtulamazsınız.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾

3- O, gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. Sizi şekillendirmiş ve şeklinizi güzel bir biçimde yapmıştır. Dönüş yine onadır.

4- O, göklerde ve yerde olanlarıbilir. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir. Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Yedi kat göğü ve yeri hakkaniyet ve adaletle yaratan Allahtır. Size şekil veren ve şeklinizi güzel yapan da O'dur. Ey insanlar, sonunda dönüşünüz onadır. O, yedi kat göklerde ve yerde olanları bilir. Onlardan hiçbir şey ona gizli değildir. O, sizin gizlediğiniz söz ve işlerinizi de bilir, açığa vurduklarınızı da. Allah, kelblerin özünü çok iyi bilendir. O halde herhangi bir şeyi ondan saklamaya kalkışmayın.

اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٥﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُ كَانَتْ تَاْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا اَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا
وَاسْتَغْنَى اللّٰهُ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾

5- Daha önce inkar edenleri haberi size ulaşmadı mı? Onlar yaptıklarının cezasını tattılar. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.

6- Bunun sebebi, şudur: "Onlara Peygamberleri apaçık delillerle geliyordu. Onlar da: "Bizi bir insan mı doğru yola sevkedecek?" diyorlardı. Böylece onlar, peygamberlerini inkar edip haktan yüz çevirdiler. Allah da onlara muhtaç omadığını göstedi. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmeye layıktır.

Ey kâfirler, sizden önceki Nuh, Âd, Semud, İbrahi ve Lu kavmi gibi kâfirlerin hadiseleri size gelmedi mi? Onlar, işledikleri günahların cezasını tattılar, inkarlarından dolayı, dünyada iken onları Allahın azabı yakalayıverdi. Âhirette de onlar için, can yakıcı bir azap olan cehennem azabı vardır.

*Kâfirlerin, dünyada ve âhirette böyle cezalandırılmalarının sebebi şudur: Rablerinin, onlara gönderdiği Peygamberler, davalarının doğru olduğunu gösteren apaçık deliller ve mucizeler getiriyorlardı. Fakat onlar bir beşerin, kendilerine peygamber olarak gönderilmesini gururlarına yediremeyerek "Bize bir beşer mi doğru yolu gösterecek?" diyorlardı. Böylece Allahı inkar ediyor ve peygamberlerinin peygamberliğini reddediyorlardı. Haktan yüz çeviriyorlar, peygamberlerinin davetini kabul etmiyorlardı. Allah da onlardan ve iman etmelerinde müstağni oldu. Onların iman etmelerine ihtiyacı olmadığını gösterdi. Allah, yaratıklarından hiçbirine muhtaç değildir. Yaratıklarına olan güzel lütuflarından dolayı övülmeye layıktır.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ
وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾

7- Kâfirler, öldükten sonra hiç dirilmeyeceklerini iddia ederler. Ey Muhammed de ki: "Hayır, rabbime yemin ederim ki, öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu, Allaha çok kolaydır."

Allahı inkar edenler, öldükten sonra Allahın onları diriltip kabirlerinden çıkarmayacağını zannederler ve be sebeple inkarlarına devam ederler. Ey Muhammed, sen o kâfirlere de ki: "Hayır, durum sandığınız gibi değil, rabbime yemin olsun ki sizler mutaka diriltilip kabirlerinizden çıkarılacaksınız. Sonra da, dünyadayken işlediğiniz ameller sizlere bildirilecek ve ona göre ceza veya mükafaat göreceksiniz. Bu da Allah için pek kolay bir iştir.

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾

8- O halde Allaha, Peygamberine ve indirdiğimiz aydınlatıcı Kur'ana iman edin. Allah sizin yaptıklarınızı çok iyi bilir.

O halde,ey öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan müşrikler, Peygamberi Muhammed'e ve ona indirdiğimiz bir nur olan Kur'ana iman edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. O, amellirinizi zaptettirmektedir. Sizlere amellerinizin karşılığını verecektir.

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا
يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

9- Allahın, varlıkları bir araya getirdiği toplanma gününde sizi topladığı gün, evet işte o gün, aldanmaların ortaya çıktığı gündür. Kim Allaha iman edip iyi amel işlerse, Allah onun kötülüklerihi örter ve içinde ebedi kalacağı, altından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur.

Allahın, yaratıkları, hesap vermek üzere bir araya topladığı gün, işte o gün sizi de bir araya toplayacaktır ve o gün aldanma günüdür. Dünyada iken müminlerden daha üstün olduklarını zanneden kâfirler, orada aldanmış olduklarını anlayacaklardır. Kim, iman edip salih ameller işleyecek olur ve Allahın emrini tutup yasaklarından kaçınacak olursa Allah onun kötülüklerini örter, günahlarını siler ve onu, altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacağı cennetlere koyar. İşte en büyük kurtuluş da budur. Zira cennete girdikten sonra bütün çile ve meşakkatler bitecek müreffeh bir hayat ilelebed devam edecektir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

مَا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

10- İnkar edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar, cehennemliklerdir. Orada ebediyyen kalacaklardır. O, ne kötü bir dönüş yeridir

11- Allahın izni olmadan kulun başına hiçbir musibet gelmez. Kim Allaha iman ederse, Allah onun kalbini hidayete eriştirir. Allah herşeyi bilendir.

Allahın birliğini inkar eden, kulu Muhammed'e indirdiği Kur'anın âyetlerini yalanlayanlar, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Ne ölüp kurtulacaklar ne de oradan çıkarılacaklardır. Cehennem ne kötü varılacak bir yerdir. Hiçbir kimsenin başına bir musibet gelmez ki o, Allahın kaza ve kaderiyle olmuş olmasın. Kim Allaha iman eder ve başına gelen herhangi bir felaketin Allahın takdiriyle geldiğine inanırsa Allah onun kalbini, emirlerine boyun eğmeye muvaffak kılar. Allah, herşeyi bilendir. O, geçmişi de bilir geleceği de.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾

12- Allaha itaat edin, peygambere itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki, peygamberimize düşen ancak açıkça tebliğ etmektir.

Ey insanlar, emir ve yasaklarında Allaha itata edin. Size rabbinden tebliğ ettiği şeylerde de peygambere itaat edin. Şayet sizler, Allaha ve peygambere itaatten yüz çevirir, bu hususta kibirlenecek olursanız bilin ki Peygamberimiz Muhammed'e düşen sadece size, apaçık bir şekilde tebliğ etmektir. İsyan edenleri cezalandırmak Allaha aittir.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

13- Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Müminler sadece Allaha güvensinler.

Ey insanlar, sizin gerçek mabudunuz, kendisinden başka ibadete layık hiçbir kimsenin bulunmadığı Allahtır. O halde, Allahın birliğine iman edenler ona güvensinler.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ
فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

14- Ey iman edenler, hanımlarınızdan ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Eğer siz affeder, hatalarını başlarına kakmaz, bağışlarsanız, bilin ki Allah da, çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey iman edenler, şüphesiz ki eşlerinizden ve çocuklarınızdan bir kısmı sizin için düşmanıdırlar. Çünkü onlar, sizleri Allahın yolundan alıkoyar ve ona itaat hususunda engel çıkarırlar. Siz onlardan, Allahın itaatinden engelleyen söz ve fiilleri kabul etmekten kaçının. Şayet onların geçmişte yaptıkları bu tür davranışlarını affeder ve onları cezalandırmazsanız Allah, çok affeden ve çok merhamet edendir. Sizi de affeder onları da.

*Bir adam, Abdullah b. Abbas'tan bu âyetin manasını sormuş, Abdullah b. Abbas da ona şu cevabı vermiştir:

عن ابن عباس وسأله رجل عن هذه الآية (يا أيها الذين آمنوا إن من أزواجكم
وأولادكم عدوا لكم فاحذروهم) قال: هؤلاء رجال أسلموا من أهل مكة
وأرادوا أن يأتوا النبي (ﷺ) فأبى أزواجهم وأولادهم أن يدعوهم أن يأتوا
رسول الله (ﷺ) ، فلما أتوا رسول الله (ﷺ) رأوا الناس قد فقهوا في
الدين هموا أن يعاقبوهم، فأنزل الله عز وجل (يا أيها الذين آمنوا إن من

أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ) الآية.

"Bu adamlar, Mekke halkından müslüman olan kimselerdir. Bunlar, Mekke'yi terkedip Medine'ye Resulullahın yanına gitmek istemişlerdir. Fakat hanımları ve çocukları, onların kendilerini bırakarak Resulullahın yanına gitmelerine engel olmuşlardır. Daha sonra bunlar, hicret edip Resulullahın yanına geldiklerinde, daha önce hicret eden müminlerin dini yönden bilgi sahibi olduklarını görmüşler ve hanımlarını ve çocuklarını cezalandırmak istemişler ve bunun üzerine Allah teala bu âyeti indirmiştir. (1)

Ata b. Yesar'a göre bu âyet, hanımları ve çocukları tarafından cihada çıkmaları engellenen Medineli müminler hakkında nazil olmuştur.

Mücahid diyor ki: "Allah teala bu âyette hanımları ve çocukları, kişiyi akrabalarını ziyaretten alıkoydukları ve rabbine karşı günah işledikleri için onları uyarmaktadır.

Katade bu âyeti okuduktan sonra şöyle demiştir: "Hanım ve çocuklardan bazıları Allaha itaat etmeye teşvik etmedikleri ve yasaklarından kaçınmayı öğütlemedikleri gibi müminleri hicret etmekten ve Allah yolunda cihada çıkmaktan alıkoyuyorlardı. İşte Allah teala, mümin kullarını bu tür hanım ve çocuklara karşı uyanık olmayı ve bunların tesirinde kalmamayı emrediyor.

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

15- Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak birer imtihandır. Allahın katında ise büyük mükafaat vardır.

Ey insanlar, şüphesiz ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için dünyada bir imtihan ve bir fitnedir. Allah katında ise sizin için büyük bir mükafaat vardır. Eğer siz, Allaha itaat uğrunda evlatlarınızın, hanımlarınızın ve mallarınızın etkisinde kalmayıp Allaha itaatta devam ederseniz onun katında sizin için, büyük bir mükafaat olan cennet vardır.

*Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, hayvanlara ve

1- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 64

ekinlere karşı duyulan aşırı istek, insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar sadece dünya hayatının geçici malıdır. Varılacak güzel yer ise Allahın katındadır.[2]

Büreyde el-Eslemi diyor ki:

سَمِعْتُ أَبِي بُرَيْدَةَ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَخْطُبُنَا إِذْ جَاءَ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَلَيْهِمَا قَمِيصَانِ أَحْمَرَانِ يَمْشِيَانِ وَيَعْثُرَانِ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) مِنَ الْمِنْبَرِ فَحَمَلَهُمَا وَوَضَعَهُمَا بَيْنَ يَدَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: صَدَقَ اللهُ (إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ) فَنَظَرْتُ إِلَى هَذَيْنِ الصَّبِيَّيْنِ يَمْشِيَانِ وَيَعْثُرَانِ فَلَمْ أَصْبِرْ حَتَّى قَطَعْتُ حَدِيثِي وَرَفَعْتُهُمَا.

"Bir gün Resulullah bize hutbe okuyordu. Hasan ve Hüseyin, üzerlerine giydikleri kırmızı entarileriyle, bazan o entarilere takılıp düşerek çıkıp geldiler. Resulullah (s.a.v.) minberden indi onları kucaklayıp getirdi ve önüne koydu. Sonra şöyle buyurdu: "Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak birer imtihandır." buyuran Allah ne kadar doğru buyurmuştur. Ben baktım ki bu iki çocuk yürürlerken ayakları takılıp düşüyorlar. Sabredemedim konuşmamı kestim, onları alıp getirdim." (Sonra hutbesine devam etti.)[3]

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَاَطِيعُوا وَاَنْفِقُوا خَيْرًا لِاَنْفُسِكُمْ

وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

16- Gücünüzün yettiği kadar Allahtan korkun. Emirlerini dinleyin, itaat edin. Mallarınızı emrettiği yolda harcayın. Bu sizin için daha hayırlıdır. Nefsinin cimriliğinden korunmuş kimseler, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

2- Âl-i İmran Suresi, 3/14

3- Tirmizi, K.el-Menasık, bab: 31, Hdis no: 3774 / Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 233, Hadis no: 109 / Ahmed b. Hanbel, C.5, S.354

Ey müminler, Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ve sizleri ona yaklaştıracak amelleri işleyerek, gücünüzün yettiği kadarıyla ondan korkun. Sizi cezalandırmasından çekinin. Allahın Peygamberini dinleyin. Size emrettiği ve yasakladığı şeylerde ona itaat edin. Mallarınızdan, kendinizi Allahın azabından kurtarması için harcayın. Allah kimi, kendisini, nefsinin cimriliğinden ve heva ve hevesinden arındıracak olursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

*Allah teala bu âyet-i kerimede "Gücünüzün yettiği kadar Allahtan korkun." buyurmaktadır. Diğer bir âyetinde de: "Ey iman edenler, Allahtan hakkıyla korkun ve ancak müslüman olarak ölün." [4] buyurmaktadır.

Zeyd b. Eslem, Katade, Rebi b. Enes, Süddi, Mukatil ve Ebul Âliye gibi bazı müfessirlerde bu suredeki " gücünüzün yettiği kadar Allahtan korkun". âyeti kerimesinin "Allahtan hakkıyla korkun." âyet-i kerimesini neshettiğini söylemişlerdir.

Said b. Cübeyr'den rivayet ediliyor ki: "Allahtan hakkıyla korkun" âyeti nazil olunca müminlere çok ağır geldi. Onlar durmadan namaz kıldılar. Öyle ki topukları şişti, alınları yara oldu. Bunun üzerine Allah teala müslümanların yükünü hafifletmek için "Gücünüzün yettiği kadar Allahtan korkun." âyetini indirdi. Ve bu âyet, Âl-i İmran suresinin yüz ikinci âyetini neshetti."

Taberi, bu âyetlerin birbirlerini neshettiklerini söylemenin isabetli olmadığını zira buna dair Resulullahtan sahih bir nas zikredilmediğini bu itibarla Âl-i İmran suresindeki âyetin de "Gücünüzün yettiği kadar Allahtan hakkıyla korkun." şeklinde izah edilebileceğini söylemiştir.

Âyet-i kerimede: "Nefsinin cimriliğinden korunmuş kimseler,işte onlar kurtuluşa erenlerdir." buyurulmaktadır. Nefsin cimriliğinden maksat, insanın, Allahın yasakladığı şeylere sürükleyen heva ve hevesine uymasıdır.

Abdullah b. Mes'ud bunu, "Başkalarının malını yeme" şeklinde izah etmiştir.

Peygamber efendimiz, cimrilik hakkında çeşitli hadis-i şerifler irad buyurmuştur. Bir hadis-i şerifde şöyle buyurmaktadır:

سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: «شَرُّ ما في رجلٍ شحٌّ هالعٌ وجبنٌ خالعٌ».

4- Âl-i İmran Suresi, 3/102

"Kişide bulunan en kötü şey, sızlandıran cimrilik, yüreğini koparan korkaklıktır." (5) Diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

أنّ رسول الله (ﷺ) قال: «اتقوا الظّلم فإنّ الظّلم ظلمات يوم القيامة واتّقوا الشّحّ فإنّ الشّحّ أهلك من كان قبلكم حملهم على أن سفكوا دماءهم واستحلّوا محارمهم».

"Zulümden kaçınınız. Zira zülum kıyamet gününde zulumat (karanlıklar) olacaktır. Cimrilikten sakının zira cimrilik sizden öncekileri helak etmiştir. O, onları birbirlerinin kanlarını akıtmaya ve birbirlerine karşı haram olan şeyleri helal saymaya sevketmiştir. (6)

إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

17-Eğer Allah için güzel bir ödünç takdiminde bulunursaniz Allah onun karşılığını size kat kat verir. Ve sizi bağışlar. Allah, yapılan şükrün karşılığını veren ve yarattıklarına çok yumuşak davranandır.

18- O, görüleni de görülmeyeni de bilir. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Şayet sizler, Allah yolunda mallarınızı harcar ve karşılığında Allahtan mükafaat bekleyecek olursanız Allah sizin sevaplarınızı kat kat artırır. Bir'e kar-

5- Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 22, Hadis no: 2521 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.302-303
6- Müslim, K. el-Birr, bab: 56, Hadis no: 2578 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.160, 191

şı yedi yüz, hatta daha fazla verebilir. Bununla birlikte işlediğiniz günahlardan dolayı sizi cezalandırması yerine affeder. Allah kendi yolunda mallarını harcayan kullarına güzel karşılıklar verendir. Ve günahkâr kullarını hemen cezalandırmayarak yumuşak davranandır. O, kullarının görmediğini de gördüğünü de bilendir. Emirlerine karşı gelenlerden intikam alması şiddetlidir. Yaratıklarını sevk ve idare etmesinde hikmet sahibidir.

TALAK SURESİ

Talak suresi on iki âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

Bu sure-i celilede, medeni hayatımızla ilgili çok önemli hususlar beyan edilmektedir. Sure-i celilenin de adını aldığı TALAK yani boşama meselesi ve karı koca arasındaki diğer meseleler açıklanmaktadır.

Boşamanın nasıl yapılacağı ve boşama sonunda ortaya çıkan çeşitli meselelerin nasıl çözümleneceği beyan edilmektedir ki bunlar, boşanmış kadının iddet beklemesi, boşandığı kocasından çocuğu doğacaksa iddetinin nasıl olacağı, doğuma kadar nafakasının nasıl ve kimler tarafından karşılanacağı beyan edilmektedir gibi meselelerdir ve bunların hükümleri beyan edilmektedir.

Ayrıca kocası ölen bir kadının ne kadar süre iddet bekleyeceği, âdetten kesilen kadınların iddetlerinin nasıl olacağı ve diğer hususlar açıklanmaktadır.

İman edip salih ameller işleyenlerin, karanlıklardan aydınlığa çıkacakları beyan edilmekte ve sure-i celile, gökleri ve yeri yaratanın Allah teala olduğunu beyan eden şu âyetle sona ermektedir. "Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allahtır. Allahın herşeye kadir olduğunu ve ilminin herşeyi kuşattığını bilmeniz için Allahın emirleri, göklerle yer arasında inip durmaktadır."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ
مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ
لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾

1- Ey Peygamber, kadınları boşamak istediğiniz zaman iddetleri içinde boşayın ve iddeti hesaplayın. Rabbiniz olan Allahtan korkun. Apaçık bir edepsizlikte bulunmadıkça onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar. Bunlar, Allahın koyduğu sınırlardır. Kim Allahın koyduğu sınırları aşarsa, şüphesiz ki kendine zulmetmiş olur. Bilmezsin, belki de Allah, boşanmadan sonra yeni bir durum meydana getirir.

Ayet-i kerimede "Kadınları iddetler içinde boşayın." ifadesi zikredilmektedir. Bu ifadeden maksat, kadınları adet halinde bulunmadıkları bir zamanda ve kendileriyle cinsi münasebette bulunmadan boşamaktır. Buna göre kadınları adet halindeyken boşamak veya adetten temizlendikten sonra kendileriyle cinsi münasebette bulunduktan sonra boşamak sünnete uygun olmayan bir boşama şeklidir.

*Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, İbn-i Tavus, İbn-i Sirin, İkrime, Dehhak ve diğer alimler ayetin bu ifadesini bu şekilde izah etmişlerdir. Bu hususta Abdullah b. Ömerden şu hadisler rivayet edilmiştir.

أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ

فذكر عمر لرسول الله (ﷺ) فتغيظ فيه رسول الله (ﷺ) ثم قال ليراجعها
ثم يمسكها حتى تطهر ثم تحيض فتطهر فان بداله ان يطلقها فليطلقها طاهرا
قبل ان يمسها فتلك العدة كما امره الله

Abdullah b. Ömer, hanımı âdetli iken onu boşamış, bunu da babası Ömere anlatmış, o da meseleyi Resulullaha arzetmiştir. Resulullah buna çok kızmış ve şöyle buyurmuştur: "Onu geri alsın, Temizlenip âdet görmesi ve tekrar temizlenmesine kadar onu nikahı altında tutsun. Şayet onu tekrar boşama durumu söz konusu olursa onu, kendisine dokunmadan ve temiz olarak boşasın. İşte Allahın emrettiği iddet budur." (1)

Ancak kişi, hanımını iddetli iken boşayacak olursa bu da geçirlidir. Fakat sünnete uygun bir boşama şekli değildir. Enes b. Sirin diyor ki:

عن أنس بن سيرين قال سمعت ابن عمر قال طلق ابن عمر امرأته وهى
حائض فذكر عمر للنبى (ﷺ) فقال ليراجعها قلت أتحتسب قال فمه وعن
قتادة عن يونس بن جبير عن ابن عمر قال مره فليراجعها قلت تحتسب قال
أرأيت ان عجز واستحمق

"Ben Abdullah b. Ömerden işittim. O, hanımını hayızlı iken boşamış, babası Ömer, meseleyi Resulullaha anlatmış Resulullah da ona "Hanımını geri alsın." demiştir. Ben Abdullah b. Ömere dedim ki: "Bu, boşama sayılır mı?" O da şu cevabı verdi. "Ya hangisi sayılır? Şayet boşayan kişi, kadını tekrar geri almaktan âciz kalsa veya ahmakça davransa boşama hükmü düşecek midir?" (2)

1- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an Sure 65, bab: 1

Said b. Cübeyr de Abdulah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ حُسِبَتْ عَلَيَّ بِتَطْلِيقَةٍ

"Bu benim için bir talak sayılmıştır." (3)

Fıkıh âlimleri bu âyeti delil göstererek boşamayı üç kısma ayırmışlardır.

a- Sünnet olan boşama: Bu boşama, yukarıda beyan edildiği gibi kadın âdetinden temizlenmişken ve kendisiyle cinsi münasebette bulunmadan boşamak veya hamileliği açıkça ortaya çıktıktan sonra boşamaktır.

b- Bid'at olan boşama: Bu boşama, kadın âdetli iken boşamak veya âdetten temizlendiği halde kendisiyle cinsi münasebette bulunduktan sonra boşamaktır.

c- Mübah olan boşama: Bu boşama da akıl bâliğ olmamış çocuğun, âdetten kesilmiş olan kadının ve henüz kendileriyle zifafa girilmemiş kadınların boşanmasıdır. Bunların boşanması için belli bir zaman söz konusu değildir.

Âyet-i kerimede: "İddeti hesaplayın." buyurulmaktadır. Bundan maksat, kadınların boşanma olayında beklemek zorunda oldukları müddetlerin hesabını iyi yapmaktır. Zira bu süreden daha kısa bir zamanda boşandıklarını kabul ederek başkalarıyla evlenmeleri kadınlara helal değildir. Çünkü eski kocalarından hamile olmaları muhtemeldir. Keza belirtilen bu süreyi uzatmak da kadınların evlenmelerini erteleyeceğinden onlara zarar veir. Bu sebeple caiz değildir.

Âyetin devamında "Apaçık bir edepsizlikte bulunmadıkça onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar." buyurulmaktadır. Bunun manası şudur: "Boşanan kadın iddet süresi içinde bir edepsizlik yapmadıkça boşayan kocanın onun nafakasından ve meskeninden sorumludur. Koca bu karısını boşamadan evvelki evinden çıkaramaz ve onun nafakasını vermekle yükümlüdür. Kadın da eski kocasından ilişkisi kesilmediği için onun izni olmadan evden dışarı çıkamaz.

Âyette, boşanan kadınların, iddet beklerken kocalarının tahsis ettikleri evlerinden çıkarılamayacakları, kendileri de o evlerden çıkmayacakları zikredilirken: "Onlar apaçık bir edepsizlikte bulunmadıkça" ifadesi geçmektedir. Bundan maksadın ne olduğu çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Katade, Hasan-ı Basri, Şa'bi, İbn-i Zeyd vb. âlimlere göre buradaki "Edepsizlik" ifadesinden maksat, zinadır. Bu izaha göre boşanmakta olan kadın, kendisine tahsis edilen evden çıkarılamaz ve çıkamaz. Ancak zina etmesi halinde kendisine zina cezası tatbik edilmek üzere evden çıkarılabilir,

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise buradaki "Edepsizlik"ten maksat, kadının herhangi bir günah işlemesidir. Günahkar olan bir kadın böyle bir evde kalma hakkını kaybeder.

Katade'ye göre ise burada zikredilen "Edepsizlik"ten maksat, kadının, kocasına karşı geçimsiz olması ve bu geçimsizliği yüzünden kocası tarafından boşanmasıdır. Böyle bir kadınln, iddet bekleme sırasında boşamada bulunan kocanın kendisine ev tahsisi hakkından makrum olur.

Süddi ve Abdullahh b. Ömer'den nakledilen başka bir görüşe göre ise buradaki "Edepsizlik"ten maksat, kadının iddet beklediği evden izinsiz çıkmasıdır. Bu takdirde kadın o evde kalma hakkını kaybeder.

Taberi, âyette zikredilen "Edepsizlik"in, kadının işlediği her türlü günahı içine aldığını, bu itibarla zina etmesinde de hırsızlık yapmasında da, kocasının akrabalarına kötü davranmasında da, iddet beklediği evden izinsiz çıkmasında da bu edepsizliği işlemiş olacağını bu itibarla o evde oturma hakkını kaybedeceğini söylemiştir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Bilemezsin belki de Allah, boşanmadan sonra yeni bir durum meydana getirir." buyurulmaktadır. Bundan maksat, karısını üç talak ile boşamayan kocanın, karısı iddet beklerken onu tekrar geri almasıdır. İşte boşanmadan sonra meydana çıkacak olan yeni durum budur. Katade, Dehhak, Süddi, İbn-i Zeyd ve Süfyan es-Sevri âyetin bu kısmını bu şekilde izah etmişlerdir.

Bir kısım âlimler bu âyete dayanarak üç talakla boşanmış olan kadının ve kocası ölmüş olan kadının iddet süresince mesken ve nafaka hakkı olmayacağını söylemişlerdir. Zira Allahın bunlar için kocaları bakımından yeni bir durum ortaya çıkarmayacağı muhakkaktır. Bu mesele ilerde gelecek olan âyetlerde daha geniş olarak anlatılacaktır.

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ
مِنْكُمْ وَاَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ

الْاٰخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾

2- Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce nikahınız altında tutun veya onlardan güzellikle ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi, yaptıklarınıza şahit tutun. Şahitliği de Allah için yapın. Allaha ve âhiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilir. Kim Allahtan korkarsa Allah ona bir kurtuluş yolu gösterir.

Boşanan kadınlar iddet beklerken sürelerinin bitme anına yaklaşınca Allahın size vacip kıldığı nafaka, barınma, elbise ve hoş sohbette bulunma gibi haklarını onlara vererek onları tekrar nikahınız altında tutun. Şahitlerden sorulduğunda şahitliği doğru olarak yapsınlar. İşte size emrettiğimiz, boşanma ile ilgili bu hükümler, Allaha ve âhiret gününe iman edenler için bir öğüttür. Kim Allahtan korkacak olursa Allah onun için bir çıkar yol gösterir.

*Süddi diyor ki: "Bu âyetin hükmü, bir veya iki talakla boşanmış kadınlar için söz konusudur. Karısını bu şekilde boşamış olan koca onu iyilikle tutmakta veya boşamakta serbesttir.

Dehhak diyor ki: "Kadının iddeti bitmeden önce kocanın ona iyilikle dönmesi, onu tekrar kabul etmesi ve onunla hoş sohbette bulunmasıdır. İyilikle ayrılmasından maksat ise, kadını iddeti bitinceye kadar bekletmesi, iddeti bittikten sonra, mehirinden geri kalan bir şey varsa onu ödemesi, bir de maddi imkanına göre boşanma bedeli "Mut'a" vermesidir."

Âyet-i kerimede: "İçinizden adalet sahibi iki kişiyi, yaptıklarınıza şahit tutun." buyuruluyor. Burada ifade edilen adalet sahibinden maksat, dindarlıklarına ve emanetlere sadık olmalarına güvenilen kimselerdir. Yapılan işlerden maksat ise Süddi'ye göre hem boşanma hem de kadını tekrar geri alma işidir. Abdullah b. Abbas da aynı şeyi söylemektedir. Buna göre hanımını bir veya iki talakla boşayan kişi, iddeti bitmeden onu tekrar geri almak isterse veya iddetini tamamlatarak onu boşamak isterse buna dair iki kişiyi şahit tutması lazımdır.

Ata diyor ki: "Evlenmede de boşanmada da, tam olarak boşanmayan hanımı geri almakta da âdil olan iki şahit gerekir.

Âyet-i kerimede: "Kim Allahtan korkarsa Allah ona bir kurtuluş yolu gösterir." buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas'a göre Allahın, kuluna göstereceği bu kurtuluş yolundan maksat, Allahın, kulunu dünya ve âhiret sıkıntılarından

kurtarmasıdır. Rebi' b. Huseyme göre ise Allahın, insanı dünyada iken şüpheli şeylerden kurtarması, ölüm anında da sıkıntılardan kurtarmasıdır.

Abdullah b. Mes'ud ve Mesruk'a göre ise bu kurtuluş yolundan maksat, kulun, herşeyin Allah tarafından olduğunu bilmesidir. Allah birşeyi dilerse verir dilemezse vermez.

Dehhak ve İkrime ise bu ifadeden maksadın şöyle olduğunu söylemişlerdir: Kim Allahtan korkarak hanımını Allahın emrine uygun şekilde boşayacak olursa yani bütün talakları birden kullanmayacak olursa Allah o kula hanımını tekrar geri alma yolunu gösterir. Böylece bir çıkar yol bulmuş olur.

Süddi de bu ifadeden maksadın, kadını sünnete uygun olarak boşamak ve yine sünnete uygun olarak geri almak olduğunu söylemiştir.

Bu âyetin son bölümünün ve bundan sonra gelen âyetin nüzul sebebinin, Avf b. Malik el-Eşcai'nin oğlunun düşmana esir düşmesi, babasının üzülerek Resulullaha şikayetçi olması ve Resulullahın ona sabretmesini ve Allahın göstereceği çıkar yolu beklemesini söylemesi sonuda ise çocuğun düşmandan kurtulup yine o düşmana ait büyük bir sürü ile geri dönmesi hadisesi olduğu zikredilmiştir.

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِه۪

قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

3- Ve onu hiç ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allaha tevekkül ederse Allah ona yeter. Allah,emrini mutlaka yerine getirir. Allah, herşey için bir ölçü koymuştur.

Kim Allahtan korkarsa Allah onu, hiç ümit etmediği ve beklemediği bir yerden rızıklandırır. Kim de Allaha tevekkül ederek işini ona havale edecek olursa o ona yeter. Allah, emrini mutlaka yerine getirir. Kul ona ister tevekkül etsin ister etmesin. Tevekkül eden affa nail olur ve mükafaatını alır. Tevekkül etmeyen bunlardan mahrum kalır. Allah, boşanma, iddet vb. herşey için bir ölçü ve bir sınır tayin etmiştir. O sınırın bir başı ve bir sonu vardır.

*Âyet-i kerimede, Allaha tevekkül eden kimse için Allahın yeterli olduğu, başka güçlere ihtiyaç bulunmadığı beyan edilmektedir Bu hususta Abdullah

b. Abbas,Resulullahın kendisine şunları öğrettiğini rivayet ediyor:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) يَوْماً: فَقَالَ: يَا غُلَامُ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ : احْفَظِ اللهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ. وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ.

"Ey genç ben sana bazı şeyler öğreteceğim (bunları iyi dinle) Sen Allahı koru, Allah da seni korur. Sen Allahı koru, onu yanında bulursun. Bir şey istediğinde Allahtan iste. Yardım istediğinde Allahtan yardım iste. İyi bil ki bütün ümmet sana bir fayda sağlamak için bir araya gelecek olsa ancak Allahın senin için yazdığı kadar fayda verir yine bütün ümmet sana bir zarar vermek için bir araya gelcek ols ancak Allahın senin için yazdığı kadar zara verebilir. Artık kalemler kaldırılmış, defterler kurutulmuştur. (kapatılmıştır) (4)

وَالّٰٓـئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَٓائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَالّٰٓـئِي لَمْ يَحِضْنَ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾

4- Tirmizi, K. el-Kıyamet, bab: 59, Hadis no: 2516 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.293

4- Âdetten kesilen kadınlarınızın iddetinden şüphe ederseniz bilin ki onların iddeti üç aydır. Hiç âdet görmeyenler de böyledir. Hamile kadınların iddeti ise doğum yapmalarıyla tamamlanmış olur. Kim Allahtan korkarsa Allah ona işlerinde kolaylık verir.

*Âyet-i kerimenin başında "Âdetten kesilen kadınların iddetlerinden şüphe ederseniz bilin ki onların iddeti üç aydır." buyurulmaktadır. Buradaki "Şüphe etme" ifadesinden maksadın ne olduğu çeşitli şekilerde izah edilmiştir.

Mücahid, Zühri ve İbn,i Zeyd'den nakledilen bir görüşe göre buradaki şüphe, yaşlı kadının, âdetten tam olarak kesilip kesilmediği hususudur. Kadın, yaşlılığından dolayı âdetten kesildikten sonra tekrar onda kan görülecek olur da şüphe hasıl olursa bu kan, hastalıktan gelen bir kan kabul edilir. Böyle bir kadın üç âdet görme yerine üç ay iddet bekler. Genç yaşta âdetten kesilen kadın ise hamile olup olmadığı ortaya çıkıncaya kadar beklemek zorundadır. Onun iddeti budur.

Übey b. Ka'b'dan nakledilen diğer bir görüşe göre ise buradaki şüphe, âdetten kesilen kadının iddetinin hükmünün ne olacağı hakkındadır. Zira bu âyet gelmeden önce, akıl baliğ olmayan küçük çocukların, âdetten kesilen kadınların ve hamile olan kadınların iddetlerinin neye göre hesaplanacağı bilinmemekte idi. Âyet-i kerime geldi ve âdet görmeyen bu kadınların iddetlerinin aylarla hesap edileceğini beyan etti ve bunun üç ay olduğunu bildirdi. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Katade'ye göre ise burada hakkında şüphe edilen kadın, âdetleri düzenli olmayan kadınlar. Bir ayda bir kaç kere âdet gören veya bir kaç ayda bir âdet gören kadının iddeti üç aydır. Âdeti muntazam olmadığından iddette âdete itibar edilmez. Âyet-i kerimede geçen "Âdetten kesilen" ifadesi bu görüşün tercihe şayan bir görüş olmadığını göstermektedir.

Âyet-i kerimede: "Hiç âdet görmeyenler de böyledir." buyurulmaktadır. Bundan maksat, küçük yaşta evlenen ve zifafa girdikten sonra boşanan kadınlardır. Bunlar âdet görmedikleri için iddetleri aylarla ölçülür. Bu da üç aydır. Nitekim Süddi, Katade ve Dehhak bu kısmı aynı şekilde izah etmişlerdir.

Âyet-i kerimede: "Hamile olan kadınların iddeti ise doğum yapmalarıyla tamamlanmış olur." buyurulmaktadır. Bütün âlimler, hamile bir kadının boşanması halinde iddetinin doğum yapmasıyla sona ereceği hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak hamile olan kadının kocası vefat edecek olur ise âlimlerin çoğunluğuna göre bunun iddeti de doğum yapmasıyla sona erer. Dört ay on gün beklemesi şart değildir.

Bu hususta Sübey'a Bint-i Haris diyor ki:

أنَّ سُبَيْعَةَ بِنْتَ الْحَرِثِ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ سَعْدِ بْنِ خَوْلَةَ وَهُوَ مِنْ بَنِي
عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا فَتُوُفِّيَ عَنْهَا فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَهِيَ حَامِلٌ
فَلَمْ تَنْشَبْ أَنْ وَضَعَتْ حَمْلَهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ فَلَمَّا تَعَلَّتْ مِنْ نِفَاسِهَا تَجَمَّلَتْ
لِلْخُطَّابِ فَدَخَلَ عَلَيْهَا أَبُو السَّنَابِلِ بْنُ بَعْكَكٍ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ فَقَالَ
لَهَا مَالِي أَرَاكِ تَجَمَّلْتِ لِلْخُطَّابِ تُرَجِّينَ النِّكَاحَ فَإِنَّكِ وَاللهِ مَا أَنْتِ بِنَاكِحٍ
حَتَّى تَمُرَّ عَلَيْكِ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ قَالَتْ سُبَيْعَةُ فَلَمَّا قَالَ لِي ذَلِكَ جَمَعْتُ
عَلَيَّ ثِيَابِي حِينَ أَمْسَيْتُ وَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ
فَأَفْتَانِي بِأَنِّي قَدْ حَلَلْتُ حِينَ وَضَعْتُ حَمْلِي وَأَمَرَنِي بِالتَّزَوُّجِ إِنْ بَدَا لِي

"O, Bedir savaşına katılan Sa'd b. Havle'nin nikahı altında imiş. Veda haccı sırasında o hamile iken kocası ölmüş, kocasının ölümünden fazla zaman geçmeden doğum yapmış. Nifasından temizlenince evlenme teklifinde bulunanlara karşı kendisini hazırlamış ve teklifte bulunanlarla görüşmeyi kabul etmiştir. Bunun üzerine Abdüddar oğullarından Ebussenabil b. Ba'kek isimli kişi Sübey'a ya şöyle demiştir: "Evlenme teklifinde bulunanlara karşı süslendiğini ve evlenmek istediğini görüyorum. Allaha yemin olsun ki sen dört ay on gün geçmeden evlenemezsin." Sübey'a diyor ki: "O bana bunları söyleyince akşamleyin giyinip Resulullaha gittim. Ondan bu meseleyi sordum. O bana, doğumu yaptıktan sonra evlenmemin helal olduğunu, uygun görürsem evlenebileceğimi bildirdi." (5)

Abdullah b. Mes'ud, Şa'bi, Übey b. Kâ'b, Süddi ve daha başkaları bu âyet-i kerimeyi bu şekilde izah etmişler, bu surenin Bakara suresinden daha sonra indiğini ve orada zikredilen dört ay on gün iddet beklemenin, kocası ölen ve hamile olmayan kadınlar için söz konusu olduğunu söylemişlerdir.

Hz. Ali ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise kocası ölen hamile kadın, dört ay on günlük süre ile doğum süresinden hangisi daha uzun ise onu beklemek zorundadır. Yani kocası öldükten sonra dört ay on

---

5- Buhari, K.et-Megazi, bab: 10 / Müslim, K. et-Talak, bab: 56, Hadis no: 1484, Ebu Davud, K.et-Talak, bab: 47, Hadis no: 2306

günden daha erken bir sürede doğum yapacak olursa dört ay on günü tamamlar. Ölümden sonra dört ay on gün içinde doğum yapmazsa doğum yapıncaya kadar bekler. Hz. Ali ve Abdullah b. Abbas her iki âyetle de amel etmek için böyle bir neticeye varmışlardır. Ancak hadisler bu görüşe desteklememektedir.

Taberi de iddetin doğumla tamamlanacağını söyleyen birinci görüşü tercih etmiş ve âyetin genel ifadesinin, hem boşanan hamile kadın için, hem de kocası ölen hamile kadın için geçerli olduğunu söylemiştir.

Taberi de iddetin doğumla tamamlanacağını söyleyen birinci görüşü tercih etmiş ve âyetin genel ifadesinin, hem boşanan hamile kadın için,hem de kocası ölen hamile kadın için geçerli olduğunu söylemiştir.

ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ
وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾

5- Bu hükümler, Allahın size indirdiği birer emridir. Kim Allahtan korkarsa Allah onun kötülüklerini örter ve mükafaatını büyütür.

Boşamaya, tam olarak boşanmayan kadını geri almaya ve iddet beklemeye ait olan bu hükümler, Allahın size indirdiği emirleridir. Allah bunları size, amel etmeniz için indirmiştir. Kim Allahın yasaklarından kaçınıp emirlerini yerine getirerek ondan korkacak olursa Allah onun günahlarını ve kötü amellerini örter. Böyle yapmasından dolayı da ona büyük bir mükafaat verir ki o da cennettir.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ
حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا
بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾

6- İddet bekleyen kadınlarınızı, imkanlarınız ölçüsünde evinizin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıştırmak için zarar vermeyin. Eğer hamile iseler doğum yapmalarına kadar nafakalarını verin. O kadınlar eğer çocuklarınızı emzirirlerse ücretlerini de verin. Meselelerinizi aranızda güzellikle halledin. Eğer halledemezseniz, çocuğu, babası hesabına başka bir kadın emzirecektir.

*Âyet-i kerimede: "İddet bekleyen kadınlarınızın, imkanlarınız ölçüsünde evinizin bir bölümünde oturtun." buyurulmaktadır.

Ebu Hanife bu âyet-i kerimeye dayanarak demiştir ki: "Bir kadın hangi şekilde boşanırsa boşansın onun, iddet süresince mesken ve nafaka hakkı vardır. Kocası, gücünün yettiği ölçüde onu bir yerde barındırmak ve onu geçindirmek zorundadır."

İmam Şafii ve İmam Malik'e göre ise bir daha geri dönülmeyecek şekilde boşanan bir kadının, iddet bekleme süresinde, kendisini boşayan kocasının üzerinde sadece mesken hakkı vardır. Nafaka hakkı yoktur. Böyle bir kadın ancak hamile olursa doğum yapıncaya kadar kocasından nafaka alma hakkına sahiptir.

Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü "Hamile oldukları takdirde onlara nafaka verin." ifadesi, hamile olmayan ve kesin olarak boşanan kadınların böyle bir hakka sahip olmadıklarını ifade etmektedir.

Hasan-ı Basri ve Hammad'a göre ise bir daha geri alınamayacak şekilde boşanan kadını iddet bekleme süresinde kocasından ne nafaka alma hakkına sahiptir ne de mesken hakkına.

Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Bunlar, görüşlerine delil olarak şu hadis-i şerifi zikretmektedirler. Fatıma Bint-i Kays diyor ki:

قَالَ : سَمِعْتُ فَاطِمَةَ بِنْتَ قَيْسٍ تَقُولُ: إِنَّ زَوْجَهَا طَلَّقَهَا ثَلاثًا فَلَمْ يَجْعَلْ لَهَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) سُكْنَى وَلاَ نَفَقَةً.

"Kocam beni üç talak ile boşadı. Neticede Resulullah benim mesken ve nafaka hakkımın olmadığına hükmetti." (6) Ancak bu hadisin diğer rivayetlerinde Resulullah bu kadına, sadece nafaka hakkının olmadığını bildirmiştir. (7)

6- Müslim, K. et-Talak, bab: 37, 42, 47, 51, Hadis no: 1480
7- Bkz. Müslim, K.et-Talak, bab: 36, 38, Hadis no:1480

Esved b. Yezid diyor ki:

قَالَ: كُنْتُ مَعَ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ جَالِساً فِى الْمَسْجِدِ الأَعْظَمِ وَمَعَنَا الشَّعْبِىُّ فَحَدَّثَ الشَّعْبِىُّ بِحَدِيثِ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) لَمْ يَجْعَلْ لَهَا سُكْنىٰ وَلاَ نَفَقَةً. ثُمَّ أَخَذَ الأَسْوَدُ كَفّاً مِنْ حَصىً فَحَصَبَهُ بِهِ. فَقَالَ وَيْلَكَ! تُحَدِّثُ بِمِثْلِ هٰذَا. قَالَ عُمَرُ: لاَ نَتْرُكُ كِتَابَ اللهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّنَا (ﷺ) لِقَوْلِ امْرَأَةٍ. لاَ نَدْرِى لَعَلَّهَا حَفِظَتْ أَوْ نَسِيَتْ لَهَا السُّكْنىٰ وَالنَّفَقَةُ. قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: لاَ تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلاَ يَخْرُجْنَ إِلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ.

"Ömer b. el-Hattab şöyle dedi: "Biz, Allahın kitabını ve peygamberimizin sünnetini birkadının sözüyle terkedemeyiz. Bilemiyoruz belki de bu kadın, kendisi için mesken ve nafaka hakkını bellememiş veya unutmuştur. Bu hususta Aziz ve Celil olan Alllah buyuruyor ki: "Onlar apaçık bir hayasızlık yapmadıkça siz o boşanan kadınları evlerinizden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar." (8)

Hz. Aişe (r.anh.) da Fatıma Bint-i Kays'ın bu rivayetini muteber saymamış ve demiştir ki: "Resulullahın, onu kocasının evinden çıkarıp Abdullah b. Ümm-i Mektum'un evinde iddet beklemesini emretmesinin sebebi, kadının orada daha güvencede olmasındandır." (9) Nitekim Fatıma Bint-i Kays diğer bir rivayette de şöyle demiştir: "Dedim ki:

عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ. قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! زَوْجِى طَلَّقَنِى ثَلاَثاً. وَأَخَافُ أَنْ يُقْتَحَمَ عَلَىَّ. قَالَ: فَأَمَرَهَا فَتَحَوَّلَتْ.

8- Müslim, K. et-Talak, bab: 46, Hadis no: 1480

9- Bkz. Müslim, K. et-Talak, bab: 40, 44, 52, Hadis no: 1481, 1482

"Ey Allahın Resulü, kocam beni üç talak ile boşadı. Evime zorla girilmesinden korkuyorum." Bunun üzerine Resulullah bana emretti ben de evimi değiştirdim." (10)

Âyet-i kerimenin devamında "Onları sıkıştırmak için zarar vermeyin." buyurulmaktadır. Mücahid, Süddi, Süfyan es-Sevri ve Mukatil, âyetin bu bölümünün manasının "Boşadığınız kadınları bunaltıp tahsis ettiğiniz meskenlerden çıkarmak veya haklarından vaz geçirmek için onlara eziyet etmeyin." demek olduğunu söylemişlerdir. Ebudderda ise bu ifadenin manasının, kadını boşayıp da iddetinin bitmesine iki gün kala tekrar onu geri alarak onları sıkıntıya düşürmeyin ve onlara zarar vermeyin." anlamına geldiğini söylemiştir.

Yine âyet-i kerimenin devamında"Eğer hamile iseler doğum yapmalarına kadar nafakalarını verin." buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas burada zikredilen kadınlardan maksadın, hamile iken kesin olarak boşanan kadınlar olduğunu söylemiştir. Bunların, doğum yapıncaya kadar hem mesken hem de nafaka hakları vardır. Fakat kesin olarak boşanan kadınlar hamile değil iseler bunların, iddet bekledikleri sürece sadece mesken hakları vardır. Abdullah b. Abbas, kocası ölen kadını da kesin olarak boşanan kadın gibi mütaalaa etmiş, onun da hamile olması halinde hem nafaka hem de mesken hakkı olduğunu, nafakasının, karnındaki çocuğa düşecek mirastan verileceğini, çocuğun mirastan payı yoksa kadının nafakasının ve meskeninin, ölen kocasının mirasçıları tarafından karşılanacağını söylemiştir. Kocası ölen kadın hamile olmazsa onun da sadece iddet süresinde mesken hakkı olduğu bildirilmiştir.

Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Ali b. Hüseyin ve İbrahim en-Nehai'ye göre ise bu âyet-i kerimenin hükmü, kocalarından boşanan bütün kadınları kapsamaktadır. Kadının kesin olarak boşanmış olması veya geriye döndürülecek şekilde boşanmış olması, hamile olması veya olmaması farksızdır. Bunlara göre kocasından boşanan kadının mesken ve nafaka hakkı vardır. Âyette hamilelik halinin özellikle zikredilmesi, hamilelik süresi uzun olacağından "Bu durumda kadınlara nafaka verilmez." düşüncesini bertaraf etmek içindir. Daha önce de zikredildiği gibi Ebu Hanife de bu görüştedir. Hz. Ömer'e: "Fatıma Bint-i Kays'ın kocasından üç talak ile kesin bir şekilde boşandığından dolayı Resulullahın ona nafaka takdir etmediği." hadisi zikredilince Hz. Ömer: "Dinimizde bir kadının sözüne dayanarak hükme varamayız." demiştir.

Taberi bu âyette zikredilen kadınlardan maksadın, kesin olarak boşanan kadınlar olduğunu söyleyen birinci görüşün doğru olduğunu söylemiş buna delil olarak da âyet-i kerimenin özellikle hamileleri zikretmesinin bir fark arzedeceğini beyan etmiştir.Zira her boşanan kadın için mesken ve nafaka söz konusu

---

10- Müslim, K. et-Talak, bab: 53, Hadis no: 1482

olursa hamile olanlara nafaka verilmesinin ayrıca zikredilmesinin bir manası kalmaz. Taberi bu görüşüne delil olarak bir de daha önce zikredilen Fatıma Bint-i Kays'ın kendisine nafaka takdir edilmediğini beyan eden hadisi delil göstermiştir.

Âyet-i kerimede yine: "O kadınlar eğer çocuklarını emzirirlerse ücretlerini de verin." buyurulmaktadır. Dehhak diyor ki: "Boşanan kadın çocuğu emzirip emzirmemekte serbesttir. Şayet emzirecek olursa ücret almaya hak kazanır. Fakat boşanan bu kadın, çocuğu emzirmeye zorlanamaz. Ancak çocuk ondan başkasını emmeyi kabul etmezse işte o zaman kadın, ücret hakkı mahfuz kalmak şartıyla çocuğu emzirmeye-zorlanır. Katade diyor ki: "Çocuğun ücretle emzirilmesi söz konusu olduğunda onu emzirmeye annesi başkalarından daha layıktır." Süddi de diyor ki: "Çocuğun emzirilmesi karşılığında verilen ücret, herkesin maddi durumuna göre tain edilecek,tarafların da razı olacakları bir ücrettir."

Âyet-i kerime, "Eğer anlaşamazsanız çocuğu babası hesabına başka bir kadın emzirecektir." ifadesiyle sona ermektedir. Bu ifadeden maksat, erkekle boşanan kadın, çocuğun emzirilmesi hususunda ittifak edemezler kadın da onu emzirmemekte diretecek olursa, erkeğin bu kadını, çocuğu emzirmeye zorlamaya hakkı yoktur. Erkek, çocuğu için bir süt annesi tutacaktır."

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللّٰهُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ
نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

7- Varlıklı kimse nafakasını, varlığı ölçüsünde versin. Rızkı dar olan da Allahın kendisine verdiği kadar versin. Allah kişiyi ancak verdiği şeyle mükellef tutar. Allah güçlükten sonra kolaylık getirecektir.

Karısını kesin olarak boşayan kimse, mali imkanı iyi ise boşadığı kadına, çocuğunu emzirme ücreti olarak kadına ve emzirilen çocuğuna iyi olan maddi imkanı nisbetinde harcamada bulunsun. Mali imkanları dar olanlar da Allahın kendilerine verdiği kadarıyla harcasınlar. Allah, nafaka vermekle yükümlü olan hiçbir kimseyi kendisine verdiği kadarından fazlasıyla mükellef kılmaz. Maddi imkanları dar olan fakirler, zenginler kadar nafaka vermekle yükümlü tutulmazlar. Allah, maddi imkanı dar olanın zor durumunu kolaylaştıracak ve ona imkan verecektir.

*Âyet-i kerimede: "Allah kişiyi ancak verdiği şeyle mükellef tutar." buyurulmaktadır. Süddi'ye göre bu ifadeden maksat zenginin fakir gibi mükellef olmamasıdır. Süfyan es-Sevri'ye göre ise bu ifadeden maksat, "Allah kişiyi ancak gücünün yettiği ile mükellef tutar." demektir. Hüşeym'e göre ise bu ifadeden maksat, "Allah kişiyi ancak farz kıldığı kadarıyla mükellef tutar." demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifadeden maksat, "Allah kişiyi ancak ona verdiği mal kadarıyla mükellef tutar. Sadaka verme gücünde olmayanı sadaka vermekle, zekat verme gücünde olmayanı zekat vermekle mükellef tutmaz." demektir.

Âyet-i kerimenin sonunda "Allah, güçlükten sonra kolaylık getirecektir." buyurulmaktadır. Bu hususta Peygamber efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

قال ابو هريرة بينما رجل وامرأة له في السلف الخالى لا يقدران على شئ فجاء الرجل من سفره فدخل على امرأته جائعا قد أصابته سبغة شديدة فقال لامرأته أعندك شئ قالت نعم أبشر آتاك رزق الله فاستحثها فقال ويحك ابتغى ان كان عندك شئ قالت نعم هنية نرجو رحمة الله حتى اذا طال عليه الطوى قال ويحك قومى فابتغى ان كان عندك خبز فاتينى به فانى قد بلغت وجهدت فقالت نعم الآن ينضح التنور فلا تعجل فلما ان سكت عنها ساعة وتحينت أيضا أن يقول لها قالت هى من عند نفسها لو قمت فنظرت الى تنوى فقالت فوجدت تنوها ملان جنوب الغنم ورحييها تطحنان فقامت الى الرحا فنفضتها او أخرجت ما في تنورها من جنوب الغنم قال أبو هريرة فوالذى نفس أبى القاسم بيده عن قول محمد (ﷺ) لو أخذت ما في رحييها ولم تنفضها لطحنتها الى يوم القيامة.

"Önceki zamanlarda bir erkek ve karısı (varmış) ve bunlar (geçimleri için) bir maddi imkan elde edemiyorlarmış. Bir gün erkek bir yolculuktan çok aç bir vaziyette dönmüş. Hanımının yanına gelince "Yiyecek bir şey var mı?" diye sormuş, karısı "Evet, müjde sana Allahın rızkı geldi." demiş. Adam kadına acele ettirerek "Vay haline eğer yanında bir şey varsa getir." demiş, kadın da: "Biraz sabret biz Allahın rahmetini bekliyoruz." demiştir. Adam bir hayli bekledikten sonra "Vay haline kalk sağı solu araştır. Eğer bir şey varsa getir. Çünkü

ben bittim, tükendim." demiş, kadın: "Evet, şimdi tandır ekmeği pişirir, acele etme." demiş. Adam: Biraz susmuş ve tekrar kadına bir şeyler söylemeye hazırlanırken kadın kendi kendine şöyle demiş: "Kalkıp tandırıma bir baksam." Kalkmış tandıra bakmış bir de ne görsün tandır koyunun yanlarıyla dolu. El değirmeni de un öğütüyor. Kadın el değirmeninin yanına vardı unları silkeleyip topladı. Tandırda bulunan koyun yanlarını çıkardı... Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Canım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki eğer o kadın değirmenin ununu silkelemeden alacak olsaydı o değirmen kıyamete kadar o kadın için un öğütecekti." (11)

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا

عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾

8- Nice ülkeler vardır ki onlar, rablerinin ve onun peygamberlerinin emirlerine karşı geldikleri için biz onları çok şiddetli bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azaba uğratmışızdır.

Nice ülkelerin insanları vardır ki onlar rablerinin ve onun gönderdiği peygamberlerin emirlerine karşı isyan etmişler, onları reddedip inkara düşmüşler biz de onları kendilerine verdiğimiz nimetlerden dolayı inceden inceye hesaba çekmiş onlara verdiğimiz şeylere şükretmemelerini affetmemişizdir. Böylece biz onları , korkunç bir azap olan cehennem azabına uğratmışızdır.

*Ömer b. Süleyman bu âyet-i kerimenin, boşama meselesinde Allahın emrine uymayan ve helak edilen bir kavmi beyan ettiğini böylece bu ümmeti de onlar gibi olmamaları için uyardığını söylemiştir.

İbn-i Zeyd ise bu âyette zikredilen "Emirlere karşı gelme." ifadesinden maksadın, günah işlemek ve inkarcılık olduğunu söylemiştir. Allah teala bu âyette rablerinin ve peygamberlerinin emirlerini kabul etmeyen ve inkara düşen kavimleri nasıl cezalandıracağını haber vermektedir.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

11- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.421

9- Onlar yaptıklarının cezasını tattılar. İşlerinin akıbeti hüsran oldu.

İşte rablerinin ve onun gönderdiği peygamberlerinin emrine karşı gelen bu gibi ülkelerin insanları, işledikleri günah ve isyanın cezasını tatmış oldular. Onların yaptıkları amellerinin sonucu da hüsrandı, zarara uğratılmaktı. Çünkü onlar, dünyanın gelip geçici geçimliğini âhiretin bol ve sürekli olan nimetlerine tercih etmişlerdir.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ
إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾

10- Allah onlar için şiddetli bir azap hazırlamıştır. O halde ey iman eden akıl sahipleri Allahtan korkun. Allah size bir zikir (Kur'an) indirmiştir.

Allah kendi emrine ve Peygamberlerinin emirlerine karşı gelip inkara düşen bu gibi insanlara kıyamet gününde dehşetli bir azap hazırlamıştır. O'da cehennemin ateşidir. O halde ey iman eden akıl sahipleri, siz, Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkun. Allah sizlere öğüt veren Kur'anı indirdi. Ondan öğüt alıp sizden öncekilerin durumuna düşmeyin.

*Âyet-i kerimede geçen "Zikir" kelimesi, İbn-i Zeyd'e göre "Kur'an" demektir. Bu husus başka âyetlerde de ifade edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: "Şüphesiz ki zikri (Kur'anı) biz indirdik biz. Onun koruyucusu da şüphesiz ki biziz." (12) "Şüphesiz ki zikir (Kur'an) kendilerine gelince onu ilk inkar edenler (mutlaka cezalandırılacaklardır). Şüphesiz o, aziz bir kitaptır." (13)

Taberi ise âyette geçen "Zikir" kelimesinden maksadın "Peygamber" demek olduğunu, bundan sonra gelen âyetin birinci kelimesinin de bunu böyle açıkladığını söylemiştir.

رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ

12- Hicr Suresi, 15/9
13- Fussilet Suresi, 41/41

الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾

11- İman edip salih ameller işleyenleri, karanlıklardan nura çıkarmak için Allah size, apaçık âyetlerini okuyan bir peygamber göndermiştir. Kim, Allaha iman eder salih amel işlerse, Allah onu, içinde ebedî kalacağı, altından ırmaklar akan cennetlerine koyar ve ona güzel rızıklar verir.

Ey insanlar, Allah, kendisine iman eden ve emrettikleriyle amel eden kullarını, inkarın karanlıklarından imanın aydınlığına çıkarması için sizlere Allahın apaçık âyetlerini okuyan bir peygamber gönderdi. Ona uyun ki inkarın karanlıklarından kurtulup imanın aydınlığına kavuşmuş olasınız. Kim, Allaha iman eder ve onun emirlerini yerine getirerek salih ameller işleyecek olursa Allah onu, içinde ebedi olarak kalacağı, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah o cennetlerde oraya girenlerin rızıklarını bol verecek ve onlara güzel muamelede bulunacaktır.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا

أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

12- Yedi göğü ve yerden de bir o kadar yaratan Allahtır. Allahın her şeye kadir olduğunu ve ilminin herşeyi kuşattığını bilmeniz için Allahın emirleri, göklerle yer arasında inip durmaktadır.

*Âyet-i kerimede, Allah tealanın, yedi göğü ve yerden bir o kadarını yarattığı zikredilmektedir. Âyetin zahirine bakıldığında yerlerin de gökler gibi yedi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yedi göğün ne demek olduğunu, ve o kadar da yedi yerin ne manaya geldiğini izah etmek pek güçtür. Bu hususta eski yeni çeşitli yorumlar yapılmıştır.

Taberi'nin zikrettiği görüşleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Bu görüşlerden biri Taberi'nin Katade'den maktu bir şekilde, Tirmizi'nin ise Ebu Hureyre'den muttasıl bir şekilde rivayet ettiği ve yerin de gökler gibi yedi kat

olduğunu bildiren şu hadis-i şeriftir: "Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْـرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا نَبِيُّ اللهِ (ﷺ) جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ ، فَقَالَ نَبِيُّ اللهِ (ﷺ) : هَلْ تَدْرُونَ مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: هَذَا الْعَنَانُ، هَذِهِ زَوَايَا الأَرْضِ يَسُوقُهُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لاَ يَشْكُرُونَهُ وَلاَ يَدْعُونَهُ. قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّهَا الرَّقِيعُ، سَقْفٌ مَحْفُوظٌ، وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ، ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ كَمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ: بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ: فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ، مَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ ، مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ: فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدُ مِثْلِ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ. ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا الَّذِى تَحْتَكُمْ ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ: فَإِنَّهَا الأَرْضُ. ثُمَّ قَالَ : هَلْ تَدْرُونَ مَا الَّذِى تَحْتَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ: فَإِنَّ تَحْتَهَا الأَرْضَ الأُخْرَىٰ ، بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ، حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرَضِينَ، بَيْنَ كُلِّ أَرَضِينَ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ. ثُمَّ قَالَ: وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ رَجُلاً بِحَبْلٍ إِلَى الأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللهِ. ثُمَّ قَرَأَ: (هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ).

"Bir gün Resulullah sahabileriyle birlikte otururken üzerlerine bir bulut gelmiş. Bunun üzerine Resulullah: "Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler. Resulullah da buyurmuştur ki: "Bu, buluttur. Şunlar da yeryüzünün köşeleridir. Allah tebareke ve teala, bu bulutu kendisine şükretmeyen ve kendisine dua etmeyen bir kavme gönderiyor." Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla şöyle demiştir: "Üzerinizde ne olduğunu biliyor musunuz?" Onlar da: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler. Resulullah: "Üzerinizde bulunan göktür. O, muhafaza edilmiş bir tavan ve akması önlenmiş bir su dalgasıdır." buyurmuştur. Resulullah (s.a.v.) daha sonra: "Sizinle gök arasında ne kadar mesafe vardır?" diye sormuş onlar da: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler, Resulullah ise: "Sizinle onun arasında beş yüz yıllık mesafe bulunmaktadır." buyurmuştur. Daha sonra da "Bu göğün üzerinde ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." demişler, Resulullah da buyurmuştur ki: "Bunun üzerinde iki gök daha vardır. Bunlardan her birinin arasındaki mesafe beş yüz yıllık mesafedir." Böylece Resulullah, her biri arasında yeryüzü ile dünya seması arasındaki mesafe kadar bir uzaklık bulunan yedi kat göğü saymıştır. Sonra: "Onun üzerinde ne var?" diye sormuş sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." diye cevap vermişler, Resulllah ise "Onun üzerinde Arş bulunmaktadır. Onunla yedi gök arasındaki mesafe iki gök katının arasındaki mesafe kadardır." buyurmuştur. Resulullah daha sonra "Altınızda ne bulunduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş sahabiler de "Allah ve Resulü daha iyi bilir." diye cevap vermişler. Resulullah "O, yeryüzüdür." buyurmuştur. Sonra Resulullah: "Yeryüzünün altında ne bulunduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş, sahabiler: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." diye cevap vermişler, Resulullah da: "Onun altında başka bir yer daha vardır. Onların arasındaki mesafe beş yüz yıllık bir mesafedir." buyurmuştur. Sonra Resulullah onların her ikisinin arasında beş yüz yıllık bir mesafe bulunan yedi kat yeri saymıştır. sonra Resulullah şöyle buyurmuştur: "Muhammed'in hayatı kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, şayet sizler bir adamı ip ile en altta olan yer tabakasından aşağı sarkıtacak olsanız o, Allaha (onun kudret ve ilmine) ulaşır." Resulullah daha sonra da "Herşeyden önce var olan O'dur. Herşeyden sonra kalacak olan da O'dur. Zahir olan da, (üstte olan da) O'dur. Bâtın olan da (altta olan da) O'dur. O, herşeyi bilendir." âyetini okumuştur. (14)

Taberi'nin, Katade'den naklettiği başka bir izahta da şöyle denmektedir: Katade diyor ki: "Göklerle yer arasında dört melek karşılaşmış ve birbirlerine nereden geldiklerini sormuşlardır. Meleklerden biri "Beni rabbim, yedinci gökten gönderdi. Ben, rabbimden orada ayrıldım geldim." Diğeri: "Beni rabbim yedinci yerden gönderdi. Ben rabbimden orada ayrıldım." demiş üçüncüsü: "Beni

14- Tirmizi, K. Tesfir el-Kur'an, Sure: 57, bab: 1, Hadis no: 3298

rabbim doğudan gönderdi. rabbimden orada ayrıldım geldim." Dördüncüsü : "Beni rabbim batıdan gönderdi. Ben ondan orada ayrıldım geldim." demiştir. Katade bu âyetin izahında şunları da söylemiştir: "Allah, yedi gök yedi de yer yaratmıştır. Göklerin her birinde ve yerlerinden her birinde yaratıklar yaratmış, onlara emirlerini göndermiştir. Onların üzerinde onun hükmü geçerlidir.

Rebi' b. Enes diyor ki: "Birinci gök, dökülmesine engel olunmuş su dalgalarından ibarettir. İkinci gök kayadır. Üçüncü gök demirdir. Dördüncü gök buhardır. Beşinci gök gümüştür. Altıncı gök altındır. Yedinci gök yakuttur.

Mücahid diyor ki: "Bu yeryüzü yedi yere nisbetle, çöle kurduğun bir otağ (büyük çadır) gibidir. Bu gök de, diğer göklere nisbetle yeryüzünde bir çöle attığın bir halka gibidir."

Abdullah b. Abbas'a "Yedi göğü ve bir o kadar yeri yaratan Allahtır." âyeti sorulduğunda o, "Ben bunun tefsirini size yapacak olursam sizler inkara düşersiniz. İnkara düşmeniz bu izahlarımı yalanlamanızla olur." demiştir.

TAHRİM SURESİ

Tahrim suresi on iki âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

Bu sure-i celile de, bütün davranışlarıyla bize örnek olan Resulullahın hayatından, yaşanmış ve neticede bir hükme bağlanmış bazı meseleleri beyan etmektedir.

Resululllah efendimiz, hanımlarından birinin arzusu istikametinde, diğer hanımıyla münasebetini kesme kararı alıyor. Fakat Allah teala bu davranışı tasvip etmiyor. Böylece, hayatımızda çokça rastlayacağımız bu gibi durumlarda nasıl davranmamız gerektiği bize öğretilmiş oluyor.

Eşler arasındaki aile münasebetlerinin nasıl olması gerektiği, yine Resulullahın yaşadığı bir olayla bize intikal ediyor ve eşlerin, birbirlerinin sırlarını iyi saklamaları, onları üçüncü kişilere nakletmemeleri gerektiği beyan ediliyor.

Beşeri hayatın en önemli kurumu olan aile, karı ile kocanın beraberliği ile kuruluyor. Bu kurumun sağlam yürüyebilmesi için bu iki asıl unsurun yani karı ile kocanın birbirlerine saygılı davanmaları ve karşılıklı olarak aile sırlarını muhafaza etmeleri gerektiği haber veriliyor.

Sure-i celilede devramla, müminlerin, yapmış oldukları hatalardan dolayı rablerine, yapmış oldukları o hatayı bir daha yapmama kararlılığı ile tevbe etmeleri emrediliyor.

Peygamber (s.a.v.)in, kâfirlere karşı cihad etmesi emrediliyor.

Sure-i celilede Allah teala devamla, iki salih peygamber olan Nuh ve Lut (a.s.)ı karılarını, kâfirlerin kâfirliğine, Firavun'un karısını da müslümanlara misal olarak gösteriyor.

Yine namus timsali Hz. Meryem'i, namuslarını koruyanlara misal olarak gösteren şu âyet-i kerime ile sure-i celile sona eriyor.

"(Allah, iman edenlere) namusunu koruyan İmran'ın kızı Meryem'i de misal gösterdi. Biz ona ruhumuzdan üfledik. O, rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etmişti ve itaatkâr olanlardandı."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١﴾

1- Ey Peygamber, eşlerinin rızasını kazanmak için Allahın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok affeden ve çok merhamet edendir.

Ey Peygamber, Allahın sana helal kılmış olduğu bir şeyi sadece hanımlarının rızası için neden kendine haram kılıyorsun? Ey Muhammed, Allah, tevbe eden kullarının günahlarını affedendir. Bu sebeple senin de, helal olan bir şeyi kendine haram kılmanı affetmiştir. Allah, tevbe eden kullarının tevbesini kabul eden ve onları, suçlarından dolayı cezalandırmayarak onlara merhamet edendir.

*Âyet-i kerimede zikredilen ve Resulullahın, kendisine haram kıldığı beyan edilen şeyden maksat, bir kısım âlimlere göre, cariyesi Mâriye el-Kıptiye'dir. Diğer bazılarına göre ise bal şerbetidir.

Bu surenin baş tarafında bulunan âyetlerin nüzul sebebi hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir. Bunlardan biri şudur: Resulullah (s.a.v.) cariyesi Mâriye el-Kıptiyye'ye yaklaşmayı kendisne haram kılmış ve bunun için de yemin etmiştir. Bunun üzerine Allah teala bu surenin baş tarafında bulunan âyetleri indirmiş, Resulullaha, helal olan cariyesini kendisine haram kılmasından dolayı sitem etmiştir. Böylece bu haram olma durumunu herhangi bir müeyyideye tabi tutmadan kaldırmıştır. Yeminini bozması için de yemin keffareti vermesini emretmiştir. Zeyd b. Eslem, Mesruk, Abdurrahman b. Zeyd, Dehhak ve Âmir eş-Şa'bi bu görüştedirler.

Bu olay şöyle cereyan etmiştir: Resulullah (s.a.v.) cariyesi ve oğlu İbrahim'in annesi olan Mâriye el-Kıptiyye ile, hanımı Hafsa'nın evinde bir araya gelmiş bunu gören Hafsa ise onları kıskanmış ve Resulullaha sitem etmiştir. Resulullah da cariyesi Mâriyeyi kendisine haram kılmıştır. Bunun zürerine Hefsa:" Ey Allahın Resulü, Allahın sana helal kıldığı bir şeyi nasıl haram kılarsın?" demiş, Resululah Mâriye'ye bir daha yaklaşmayacağına dair Hafsa'nın yanında Allaha yemin etmiştir. İşte bunun üzerine Allah teala bu surenin baş tarafında bu-

lunan âyetleri indirmiş, Resulullahın haram kılmasını geçersiz saymış, yemin için de keffaret vermesini emretmiştir. Halbuki Resulullah, Hafsa'ya bu meseleyi gizli tutmasını söylemişti. Fakat Hafsa meseleyi Aişe'ye anlatmış, bunun üzerine de âyetler inmiş ve meseleyi açıklığa kavuşturmuştur.

Bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında ikinci görüşte de birinci görüşte zikredilen olay gösterilmiş ancak bu görüştekiler, Resulullahın Mâriye'yi kendisine sadece haram kıldığını fakat buna dair yemin etmediğini söylemişlerdir. Bunlar, Allah tealanın, Resulullahın bir şeyi kendisine haram kılmasını yemin kabul ettiğini bu itibarla Resulullaha yemini bozması için yemin keffareti vermesini emrettiğini söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas, Katade ve Hasan-ı Basri bu görüştedirler. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah, Peygamberine ve müminlere emretti ki, onlar, helal kıldığı bir şeyi kendilerine haram kılacak olurlarsa on fakiri doyuracak, yahut giydirecek veya bir köle azad ederek yemin keffareti versinler. Ve kendilerine haram kıldıkları şeyin haramlığını ortadan kaldırmış olsunlar. Ancak kadını boşama meselesi bunun dışındadır.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bir gün Resulullahın zevcesi Hafsa babasının evine gitti. Orada babasıyla sohbet etti. O sırada Resulullah da cariyesini çağırttı ve onunla beraber Hafsa'nın evinde kaldı. Aslında o gün sıra Aişe'nindi. O ara Hafsa evine geldi ve Resulullah ile cariyesini evinde buldu. Ve Resulullaha sitem etti.Resululah da ona: "Ben sana bir sır vereceğim. Bunu kimseye söyleme." dedi. Hafsa: "Nedir o?" dedi. Resulullah ona: "Şahit ol, ben senin hatırın için bu cariyeyi kendime haram kıldım." dedi. Hafsa da Aişe'ye giderek Resulullahın bu sırrını ona söyledi. İşte bunun üzerine bu âyetler nazil oldu.

Âyetlerin nüzul sebebi hakkında zikredilen ve daha sahih hadislerce de kuvvetlendirilen diğer bir görüş ise şudur: Resulullah, hanımlarından Zeyneb Bint-i Cahş'ın evinde, diğer bir rivayette Hafsa'nın evinde bal şerbeti içmiştir. Zeyneb'i kıskanan Aişe ve Hafsa, diğer bir rivayette Hafsa'yı kıskanan Aişe ve Sevde, Resulullah yanlarına geldiği zaman ona ağzının, meşe ağacından akan reçinenin kokması gibi koktuğunu söylemişler, Resulullah ise bal içtiğini söylemiş ve bir daha da içmeyeceğine dair yemin etmiştir. Bu durumu da diğer hanımlarına söylememesini tenbih etmiştir. Fakat hanımlarından biri, bu durumu açığa vurunca bu âyetler nazil olmuş ve Resulullahın, kendisine helal olan şeyleri haram kılmamasını ve yemini için de keffaret vermesini emretmiştir.

Resulullahın, bal şerbetini, hanımlarından Zeyneb Bint-i Cahş'ın yanında içtiğini beyan eden bir hadiste Hz. Aişe (r. anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ

زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَيَمْكُثُ عِنْدَهَا فَوَاطَأْتُ اَنَا وَحَفْصَةُ عَنْ اَيَّتِنَا دَخَلَ عَلَيْهَا فَلْتَقُلْ لَهُ اَكَلْتَ مَغَافِيرَ اِنِّي اَجِدُ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِيرَ قَالَ لاَ وَلَكِنِّي كُنْتُ اَشْرَبُ عَسَلاً عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ فَلَنْ اَعُودَ لَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لاَ تُخْبِرِي بِذَلِكَ اَبَداً

"Resulullah (s.a.v.) Zeyneb Bint-i Cahş'ın yanında bal şerbeti içer ve onun yanında dururdu. Bir gün Hafsa ile ben şöyle anlaştık: Resulullah hangimize gelecek olursa "Sen reçine yemişsin. Sende reçine kokusu hissediyorum." diyelim. Resulullah bunlardan birinin yanına varınca o Resulullaha bu sözü söylemiş, Resulllah da "Hayır, Zeyneb Bint-i Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim. Onu bir daha içmeyeceğim. Buna dair yemin ettim. Sen bunu kimseye söyleme." demiştir. (1)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

اَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يُحَدِّثُ اَنَّهُ قَالَ مَكَثْتُ سَنَةً اُرِيدُ اَنْ اَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ عَنْ آيَةٍ فَمَا اَسْتَطِيعُ اَنْ اَسْأَلَهُ هَيْبَةً لَهُ حَتَّى خَرَجَ حَاجّاً فَخَرَجْتُ مَعَهُ فَلَمَّا رَجَعْتُ وَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ عَدَلَ اِلَى الاَرَاكِ لِحَاجَةٍ لَهُ قَالَ فَوَقَفْتُ لَهُ حَتَّى فَرَغَ ثُمَّ سِرْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ لَهُ يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَنِ اللَّتَانِ تَظَاهَرَتَا عَلَى النَّبِيِّ (ﷺ) مِنْ اَزْوَاجِهِ فَقَالَ تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ

"Ömer b. el-Hattab'a bir âyetin izahını sormak için bir yıl bekledim. Onun heybetinden çekinerek soramıyordum. Nihayet Hacca gitti. Ben de onunla beraber Hacca gittim. Hacdan dönerken yolda Ömer bir ihtiyacı için çalıların arasına gitti. Onu bekledim. İşini bitirince onunla beraber yürüdüm ve ona dedim ki:"Ey müminlerin emiri, Resulullahın hanımlarından, ona karşı iş birliği yapmak isteyen iki hanımı kimdir?" Ömer: "Onlar Hafsa ve Aişe'dir." dedi. (2)

Resulullahın, bal şerbetini, Zeyneb Bint-i Cahş'ın yanında değil de Hafsa'nın yanında içtiğini beyan eden bir rivayette de Hz. Aişe (r. anh.) diyor ki:

1- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 66, bab: 1
2- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 66, bab: 2

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يُحِبُّ الْعَسَلَ وَالْحَلْوَاءَ وَكَانَ اِذَا انْصَرَفَ مِنَ الْعَصْرِ دَخَلَ عَلَى نِسَائِهِ فَيَدْنُو مِنْ اِحْدَاهُنَّ فَدَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ فَاحْتَبَسَ اَكْثَرَ مَا كَانَ يَحْتَبِسُ فَغِرْتُ فَسَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ فَقِيلَ لِي اَهْدَتْ لَهَا امْرَأَةٌ مِنْ قَوْمِهَا عُكَّةً مِنْ عَسَلٍ فَسَقَتِ النَّبِيَّ (ﷺ) مِنْهُ شَرْبَةً فَقُلْتُ اَمَا وَاللهِ لَنَحْتَالَنَّ لَهُ فَقُلْتُ لِسَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ اِنَّهُ سَيَدْنُو مِنْكِ اِذَا دَنَا مِنْكِ فَقُولِي اَكَلْتَ مَغَافِيرَ فَاِنَّهُ سَيَقُولُ لَكِ لاَ فَقُولِي لَهُ مَا هَذِهِ الرِّيحُ الَّتِي اَجِدُ مِنْكَ فَاِنَّهُ سَيَقُولُ لَكِ سَقَتْنِي حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ فَقُولِي لَهُ جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُطَ وَسَأَقُولُ ذَلِكَ وَقُولِي اَنْتِ يَا صَفِيَّةُ ذَاكِ قَالَتْ تَقُولُ سَوْدَةُ فَوَاللهِ مَا هُوَ اِلاَّ اَنْ قَامَ عَلَى الْبَابِ فَأَرَدْتُ اَنْ اُبَادِئَهُ بِمَا اَمَرْتِنِي بِهِ فَرَقًا مِنْكِ فَلَمَّا دَنَا مِنْهَا قَالَتْ لَهُ سَوْدَةُ يَا رَسُولَ اللهِ اَكَلْتَ مَغَافِيرَ قَالَ لاَ قَالَتْ فَمَا هَذِهِ الرِّيحُ الَّتِي اَجِدُ مِنْكَ قَالَ سَقَتْنِي حَفْصَةُ شَرْبَةَ عَسَلٍ فَقَالَتْ جَرَسَتْ نَحْلُهُ الْعُرْفُطَ فَلَمَّا دَارَ اِلَيَّ قُلْتُ لَهُ نَحْوَ ذَلِكَ فَلَمَّا دَارَ اِلَى قَالَتْ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ . فَلَمَّا دَارَ اِلَى حَفْصَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ اَلاَ اَسْقِيكَ مِنْهُ قَالَ لاَ حَاجَةَ لِي فِيهِ قَالَتْ تَقُولُ سَوْدَةُ وَاللهِ لَقَدْ حَرَمْنَاهُ قُلْتُ لَهَا اسْكُتِي.

"Resulullah balı ve tatlıyı severdi. İkindi namazından geldikten sonra hanımlarının yanına gider ve onlarla ilgilenirdi. Bir gün Ömer'in kızı Hafsa'nın yanına girdi. Orada her zamankinden daha çok kaldı. Ben ise bunu kıskandım ve sebebini sordum. Bana denildi ki: "Hafsa'nın akrabalarından bir kadın ona bir küçük tulum bal hediye etmiş o da bu baldan Resulullaha şerbet sunmuş. Dedim ki: "Vallahi biz bunun için bir tuzak kuracağız. Sevde'ye dedim ki: "Resulullah senin yanına geldiğinde sana yaklaşınca de ki: "Sen reçine yemişsin." O sana diyecektir ki: "Hayır." Sen ona de ki: "Peki senden gelen bu koku nedir?" O, sana "Hafsa bana bal şerbeti içirdi." diyecektir.Sen de ona de ki: "Onun balını yapan arılar Urfut ağacından çiçek almışlar." Ben de böyle söyleyeceğim." Safiye'ye de dedim ki: "Ey Safiye sen de böyle söyle. Aişe diyor ki: "Sevde dedi ki: "Allaha yemin olsun ki aradan çok vakit geçmeden Resulullah, kapıya geldi. Senden korktuğum için Resulullahı, bana dediğin gibi karşılamak istedim." Resulullah Sevde'ye yaklaşınca o Resulullaha: "Ey Allahın Resulü, sen reçine yemişsin." dedi. Resulullah: "Hayır." dedi. Sevde ise: "O halde senden gelen bu

koku ne?" dedi. Resulullah: "Hafsa bana bal şerbeti içirdi." dedi. Sevde "O balın arıları urfut ağacından çiçek almış." dedi. Aişe diyor ki: "Resulullah bana gelince ben de ona aynı şeyi söyledim. Safiye'ye gidince o da aynı şeyi söyledi. Resulullah tekrar Hafsa'ya gidince, Hafsa: "Ey Allahın Resulü, ben sana bunu içirmeyeyim mi?" dedi. Resulullah: "Hayır. Benim ona ihtiyacım yoktur." dedi. Aişe diyor ki: "Sevde şöyle diyordu. "Allaha yemin olsun ki biz Resulullahı o baldan mahrum ettik." Ben de ona dedim ki: "Sus konuşma." (3)

Olay hakkında rivayet edilen bu iki hadis gözönüne alındığında olayın tekrar ettiğini söylemek daha isabetli olur. Ancak, âyetlerin nüzul sebebi olarak birinci rivayeti almak daha uygundur. Taberi ise özetle şöyle demiştir: "Âyet-i kerime Resulullahın, kendisine helal olan birşeyi haram kıldığını ve bundan vazgeçmesi gerektiğini beyan etmiş haram kıldığı şeyin ne olduğu hakkında herhangi bir izahta bulunmamıştır. Bu itibarla Resulullahın, kendisine haram kıldığı şey, cariyesi de olabilir, herhangi bir içecek de olabilir, bunlardan başka bir şey de olabilir. Resulullah kendisine o şeyi haram kılarken bir de yemin etmiştir. Bu sebeple Allah teala ona "Helal olan bir şeyi kendisine haram kıldığından dolayı sitem etmiş ve yemini için de keffaret vererek onu bozabileceğini beyan etmiştir.

Görüldüğü gibi bir kısım âlimler bu âyet-i kerimeleri izah ederlerken Resulullahın, birşeyi kendisine haram kıldığını ve bu haram kılmasının da yemin sayıldığını, bu itibarla keffaretle yeminini bozmak için kendisine izin verildiğini söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise Resulullahın helal olan herhangi bir şeyi kendiine haram kılmadığını sadece kendisine helal olan bir şeyden elini çekeceğine dair yemin ettiğini söylemişlerdir. Bunlara göre Allah teala Resulullahın bu yeminini, helal olan bir şeyi kendisine haram kılıyormuş gibi saymış ve bundan dolayı ona sitem etmiştir. Ayrıca keffaretle yeminini bozabileceğini de bildirmiştir.

Taberi ise, Resulullahın, hem helal olan bir şeyi kendisine haram kıldığını hem de ona dair yemin ettiğini söylemiş ve yukarıda zikredilen izahı yapmıştır.

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾

2- Şüphesiz ki Allah, yeminlerinizi, keffaret vermek suretiyle bozma-

3- Buhari, K. et-Talak, bab: 8

nızı size meşru kıldı. Allah sizin dostunuzdur. O, herşeyi bilendir. Hüküm ve hikmet sahibidir.

*Allah teala, yeminlerini bozmak isteyenlerin verecekleri keffaretleri başka bir âyette şöyle beyan etmiştir: "Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Fakat bile bile yaptığınız yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bu (bozulan) yeminin keffareti ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu yedirmek veya giydirmek yahut da bir köle azad etmektir. Bunları bulamayan kimse için de üç gün oruç tutmaktır. Yapıp ta bozduğunuz yeminlerinizin keffareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar ki, şükredesiniz." (4)

Mukatil diyor ki: "Bu âyetin nazil olmasından sonra Resulullah bir cariye azadederek Mariye'yi kendisine helal kılmıştır.

Hasan-ı Basri ise Resulullahın geçmiş ve gelecek günahları affedildiğinden, bu âyet- i kerimenin nazil olmasıyla, yemininden dolayı bir keffaret vermediğini, bu âyetin müminler için hüküm koyduğunu söylemiştir.

وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ
وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ
﴿٣﴾

3- Hani, Peygamber, hanımlarından birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat hanımı bu sözü açığa vurunca, Allah da, Peygamberine sırrın ifşa edildiğini bildirmişti. Peygamber de ifşa edilen sırların bir kısmını ifşa eden hanımına bildirmişti.. Bir kısmını da bildirmekten vazgeçmişti. Peygamber bu sırların açığa vurulduğunu hanımına bildirdiğinde, hanımı: "Bunu sana kim haber verdi?" dedi. Peygamber de "Her şeyi bilen ve herşeyden haberdar olan Allah bildirdi." dedi.

*Abdullah b. Abas, Katade, Zeyd b. Eslem, Abdurrahhman b. Zeyd, Şa'bi ve Dehhak'a göre âyette zikredilen "Peygamberin zevcelerinden biri"nden mak-

4- Maide Suresi, 5/89

sat, Hz. Ömer'in kızı Hafsa, ona gizlice söylediği söz de "Cariyesini kendisine haram kılması ve buna dair yemin ederek "Bunu kimseye söyleme" demesiydi. Hafsa bu sırrı açığa vurmuş, bunun üzerine Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)e Hafsa'nın bu sırrı başkasına söylediğini bildirmiş Resulullah da bunu Hafsa'ya söylemiştir. Hafsa, Resulullahın kendisine bunu söylemesi üzerine "Bunu sana kim söyledi?" demiş Resulullah da "Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah bildirdi." buyurmuştur.

Âyet-i kerimede, Resulullahın, sırrını ifşa eden hanımına, Allahın kendisine bildirdiği hususlardan bir kısmını söylediği bir kısmını da söylemediği zikredilmektedir. Bu da Resulullahın üstün ahlakını göstermektedir. O, sırrını ifşa eden hanımını fazlaca mahcup etmekten kaçınmıştır.

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰيهُ وَجِبْرِيلُ
وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾

4- (Ey Peygamberin hanımları) Eğer ikiniz de Allaha tevbe ederseniz eğilmiş olan kalbleriniz gerçeğe yönelmiş olur. Şayet peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız, bilin ki Allah, onun dostudur. Bundan başka Cibril, salih müminler ve melekler de yardımcısıdır.

Ey Hafsa ve Aişe, eğer yaptıklarınızdan vazgeçerseniz sizin için daha hayırlıdır. Zira kalbleriniz haktan kaymıştı ve Resulullahın, kendisine haram kılmak istemediği bir şeyi haram kılmasını istiyordunuz. Ey Aişe ve Hafsa, eğer ikiniz de Resulullahın aleyhine birbirinizle yardımlaşacaksanız şunu bilin ki Cebrail, müminlerin salihlerinden olan kimseler ve diğer melekler onun yardımcısıdır. Sonunda siz zararlı çıkarsınız.

*Âyette zikredilen "İki kadın"dan maksat, Abdullah b. Abbas'ın, Hz. Ömer'den öğrendiğine göre Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'dır. Bu husus yukarıda zikredilen bir hadiste de beyan edilmiştir.[5]

Bu iki kadının kalblerinin eğilmesinden maksat, Resulullahın sevmediği bir şeyi istemeleridir.

Resulullahın yardımcıları olduğu beyan edilen salih müminlerden mak-

5- Bkz. Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 66, bab: 2, 3

sat, Mücahid ve Dehhak'a göre Hz. Ebubekir ve Ömer'dir. Katade ve Süfyan es-Sevri'ye göre ise diğer peygamberlerdir. Taberi, müminlerin salih olanlarından maksadın, bütün salih müminler olduğunu söylemiştir.

عَسٰى رَبُّهُ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ

تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَاَبْكَارًا ۝

5- Ey Peygamberin hanımları, eğer Peygamber sizi boşarsa, yerine rabbi ona sizden daha hayırlı, Allahın emirlerine boyun eğen, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.

*Enes (r.a.) diyor ki: "Ömer (r.a.) şöyle dedi:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اجْتَمَعَ نِسَاءُ النَّبِيِّ (ﷺ) فِي الْغَيْرَةِ عَلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُنَّ عَسٰى رَبُّهُ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الآيَةُ.

"Resulullah (s.a.v.)in hanımlarının hepsi onu kıskanmada sanki ittifak içindeydiler. Bir gün onlara dedim ki: "Eğer o sizi boşarsa yerinize rabbi ona sizden daha hayırlılarını verir." Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. (6)

Hz. Ömer diyor ki:

قَالَ ثُمَّ قَالَ عُمَرُ وَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ اَمْرًا حَتّٰى اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِنَّ مَا اَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ قَالَ فَبَيْنَا اَنَا فِي اَمْرٍ اَتَأَمَّرُهُ اِذْ قَالَتِ امْرَأَتِي لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَقُلْتُ لَهَا مَا لَكِ وَلِمَا هٰهُنَا فِيمَا تَكَلُّفُكِ فِي اَمْرٍ اُرِيدُهُ

6- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 66, bab: 3

فَقَالَتْ لِي عَجَباً لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ مَا تُرِيدُ اَنْ تُرَاجِعَ اَنْتَ وَاَنَّ ابْنَتَكَ لَتُرَاجِعُ
رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) حَتَّى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضْبَانَ فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ مَكَانَهُ
حَتَّى دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ فَقَالَ لَهَا يَا بُنَيَّةُ اَنَّكِ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) حَتَّى
يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضْبَانَ فَقَالَتْ حَفْصَةُ وَاللّٰهِ اِنَّا لَنُرَاجِعُهُ فَقُلْتُ تَعْلَمِينَ اَنِّي اُحَذِّرُكِ
عُقُوبَةَ اللّٰهِ وَغَضَبَ رَسُولِهِ (ﷺ) يَا بُنَيَّةُ لاَ يَغُرَّنَّكِ هٰذِهِ الَّتِي اَعْجَبَهَا
حُسْنُهَا حُبُّ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ) اِيَّاهَا يُرِيدُ عَائِشَةَ قَالَ ثُمَّ خَرَجْتُ حَتَّى
دَخَلْتُ عَلَى اُمِّ سَلَمَةَ لِقَرَابَتِي مِنْهَا فَكَلَّمْتُهَا فَقَالَتْ اُمُّ سَلَمَةَ عَجَباً لَكَ يَا ابْنَ
الْخَطَّابِ دَخَلْتَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَبْتَغِي اَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللّٰهِ (ﷺ)
وَاَزْوَاجِهِ فَأَخَذَتْنِي وَاللّٰهِ اَخْذاً كَسَرَتْنِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ اَجِدُ فَخَرَجْتُ مِنْ
عِنْدِهَا وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ الْاَنْصَارِ اِذَا غِبْتُ اَتَانِي بِالْخَيْرِ وَاِذَا غَابَ كُنْتُ اَنَا
آتِيهِ بِالْخَيْرِ وَنَحْنُ نَتَخَوَّفُ مَلِكاً مِنْ مُلُوكِ غَسَّانَ ذُكِرَ لَنَا اَنَّهُ يُرِيدُ اَنْ يَسِيرَ اِلَيْنَا
فَقَدِ امْتَلَاَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ فَاِذَا صَاحِبِي الْاَنْصَارِيُّ يَدُقُّ الْبَابَ فَقَالَ افْتَحِ افْتَحْ
فَقُلْتُ جَاءَ الْغَسَّانِيُّ فَقَالَ بَلْ اَشَدُّ مِنْ ذٰلِكَ اعْتَزَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ اَزْوَاجَهُ
فَقُلْتُ رَغِمَ اَنْفُ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ فَاَخَذْتُ ثَوْبِي فَاَخْرُجُ حَتَّى جِئْتُ فَاِذَا رَسُولُ
اللّٰهِ ﷺ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ يَرْقَى عَلَيْهَا بِعَجَلَةٍ وَغُلَامٌ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ اَسْوَدُ عَلَى
رَأْسِ الدَّرَجَةِ فَقُلْتُ لَهُ قُلْ هٰذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَاَذِنَ لِي فَقَصَصْتُ عَلَى رَسُولِ
اللّٰهِ ﷺ هٰذَا الْحَدِيثَ فَلَمَّا بَلَغْتُ حَدِيثَ اُمِّ سَلَمَةَ تَبَسَّمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَاِنَّهُ
لَعَلَى حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ شَيْءٌ وَتَحْتَ رَأْسِهِ وِسَادَةٌ مِنْ اَدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ وَاِنَّ عِنْدَ
رِجْلَيْهِ قَرَظاً مَصْبُوباً وَعِنْدَ رَأْسِهِ اَهَبٌ مُعَلَّقَةٌ فَرَأَيْتُ اَثَرَ الْحَصِيرِ فِي جَنْبِهِ
فَبَكَيْتُ فَقَالَ مَا يُبْكِيكَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اِنَّ كِسْرٰى وَقَيْصَرَ فِيمَا هُمَا فِيهِ وَاَنْتَ
رَسُولُ اللّٰهِ فَقَالَ اَمَا تَرْضٰى اَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ.

"Biz, cahiliye döneminde kadınlara değer vermezdik. Nihayet Allah teala, onların haklarında indirmiş olduğu âyetleri indirdi. Onların haklarını belirtti. Ben, bir mesele hakkında düşünüyordum. Bir de baktım ki karım "Şöyle şöyle yapsan." diyor. Dedim ki: "Bu meseleden sana ne? Benim yapmak istediğim bir iş seni ne ilgilendirir?" O bana dedi ki: "Ey Hattab'ın oğlu, şaşarım sana, sana karışmamı istemiyorsun. Halbuki senin kızın, Resulullahın işine karışıyor. Öyle ki Resulullahın gün boyu ona kızgın gezdiği oluyor." Ravi diyor ki: "Ömer cübbesini sırtına aldı ve doğruca Hafsa'nın yanına gitti ve ona: "Kızım sen Resulullahın işine karışıyormuşsun. Öyle ki işine karıştığın gün devamlı kızgın oluyormuş?" Hafsa: "Vallahi biz onun işine karışıyoruz." dedi. Bende dedim ki: "Bak, ben seni Allahın cezalandırmasından, Allahın Resulünün gazabından sakındırıyorum. Kızım, Resulullahın, güzelliğini takdir ettiği şu kadını (Aişe'yi) sevmesi seni aldatmasın." Ömer diyor ki: "Sonra oradan çıktım. Akrabam olması dolayısıyla Ümmü Seleme'ye gittim. Ona da konuştum. Ümmü Seleme: "Şaşıyorum sana ey Hattab'ın oğlu, herşeye karışıyorsun. Resulullah ile hanımlarının arasına da girmek istiyorsun." dedi. Vallahi Ümmü Seleme'nin bu sözleri bana öyle tesir etti ki cesaretimi kırdı. Onun yanından da çıktım benim Ensar'dan arkadaşlarım vardı. Ben Resululahın yanında ulunamadığım zamanlarda Ensar'dan olan arkadaşlarından biri bana haberleri getiriyordu. O gelmediği zaman da ben ona haberleri götürüyordum. Biz o zaman, Gassan krallarının birinin saldırısından korkuyorduk. Zira onun, üzerimize geleceği bize bildirilmişti. Zihnimizi tamamen o meşgul ediyordu. Bir gün baktım ki Ensardan olan arkadaşmı kapıyı vurdu. O bana: "Aç aç" dedi. Ben de "Gassanlı mı geldi?" dedim. Arkadaşım "Ondan daha kötüsü oldu. Resulullah hanımlarından uzaklaştı." dedi. Ben de dedim ki: "Hafsa ile Aişe'nin burnu yere sürüldü." Elbisemi giydim, dışarı çıktım. Resulullahın yanına vardım. Onun, merdivenle çıkılan damın üstündeki odada kaldığını gördüm. Resulullahın siyah kölesi de merdivenin başında duruyordu. Ona dedim ki: "Resulullaha de ki: "Ömer b. el-Hattab geldi." Resulullah bana izin verdi. Ben daha önce olanları ona anlattım. Ümmü Seleme'ninsözlerine gelince Resulullah gülümsedi. O anda kuru bir hasır üzerinde oturuyordu. Hasırın üzerinde hiçbir sergi yoktu. Başının altında içi hurma lifleriyle dolu deriden bir yastık bulunuyordu. Ayak ucunda Selem ağacının yaprakları sağa sola dağılmıştı. Başucunda asılı bir posteki bulunuyordu. Ben, Resulullahın yanlarında hasırın izlerini gördüm ve bunun üzerine ağladım. Resulullah: "Niçin ağlıyorsun?" dedi. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Kisra ve Kayzer, içinde bulundukları o durumda yaşıyorlar da sen Allahın peygamberi olduğun halde bu durumdasın." Resulullah buyurdu ki: "Sen, dünyanın onların, âhiretin de bizim olmasını istemez misin?" (7)

7- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 66, bab: 2

Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak, âyet-i kerimenin: "Oruç tutan." diye tercüme edilen (سَائِحَاتٍ) "Saihat" kelimesini bu şekilde izah etmişlerdir. Zeyd b. Eslem ise bundan maksadın, "Hicret eden kadınlar." demek olduğunu söylemiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا
مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾

6- Ey iman edenler, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden kendinizi ve ailenizi koruyun. Ateşin başında sert ve şiddetli, Allahın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen, verilen emirleri olduğu gibi yerine getiren melekler vardır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede müminlere, kendilerini ve ailelerini cehennem ateşinden korumalarını emretmiştir. Hz. Ali (r.a.) demiştir ki: "Kişinin, aile efradını cehennem ateşinden koruması onları eğitmesi ve yetiştirmesiyle olur."

Abdullah b. Abbas ise "Kişi Allaha itaat ederek, ona karşı gelmekten kaçınarak ve aile efradına Allahı anmalarını emrederek kendisini ve ailesini cehennem azabından korumuş olur." demiştir.

Mücahid, bu âyetin manasının: "Siz Allahtan korkun, aile efradınıza da Allahtan korkmalarını emredin. Böylece cehennem azabından korunmuş olursunuz." demek olduğunu söylemiştir.

Katade diyor ki: "Kişinin, aile efradını cehennem azabından koruması, onlara, Alaha itaat etmelerini emretmesi ve karşı gelmelerini yasaklamasıyla olur. Kişi, aile efradını Allahın emirlerine göre sevk ve idare eder ve onların, Allahın emirlerini yerine getirmelerine yardımcı olur. Onlarda, Allaha karşı gelen bir durum görürse onları azarlar ve durumlarını düzeltir. Böylece de onları azaptan kurtarmış olur.

Âyette zikredilen, cehennemin yakıtı olan taşlardan maksat, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid ve Süddi'ye göre "Kibrit taşı" diye adlandırılan taş cinsidir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise bunlardan maksat, putlardır.

Âyette, ateşin başında bulundukları zikredilen meleklerden maksat, cehennem zebanileridir. Bunlar, cehennemliklere karşı çok sert ve çok dehşetlidirler.Onlara asla merhamet etmezler.

يا أيها الذين كفروا لا تعتذروا اليوم إنما تجزون ما كنتم تعملون ﴿٧﴾

7- Kıyamet günü, inkar edenlere şöyle denilir: "Ey kâfirler, bugün mazeret göstermeyin. Sizler ancak dünyada yaptıklarınızla cezalandırılıryorsunuz."

*Kur'an-ı Kerimde kâfilere çok az hitabedilmiştir. Bu âyet de onlardan biridir. Kâfirlere bu hitap âhirette yöneltilecek ve mazeretlerinin kabul edilmeyeceği kendilerine bildirilecektir.

يا أيها الذين آمنوا توبوا إلى الله توبة نصوحا عسى ربكم أن يكفر عنكم
سيئاتكم ويدخلكم جنات تجري من تحتها الأنهار يوم لا يخزي الله
النبي والذين آمنوا معه نورهم يسعى بين أيديهم وبأيمانهم يقولون ربنا
أتمم لنا نورنا واغفر لنا إنك على كل شيء قدير ﴿٨﴾

8- Ey iman edenler, Allaha nasuh bir tevbe ile (günah işlemeye bir daha dönmeyecek bir tevbe ile) tevbe edin. Belki rabbiniz kötülüklerinizi siler. Peygamberi ve beraberindeki müminleri utandırmayacağı günde sizi, altından ırmaklar akan cennetlere koyar.O gün onların nuru önlerinde ve sağ taraflarında yürürken "Rabbimiz nurumuzu tamamla, bizi bağışla. Şüphesiz ki sen herşeye kadirsin." derler.

*Allah teala bu âyet-i kerimede müminlere, günahlarını affetmesi ve âhirette cennetlerine koyması için kendisine samimi bir şekilde tevbe etmelerini emretmektedir.

Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhak'a göre âyet-i kerimede zikredilen "Nasuh tevbe"den maksat, kulun işlediği günah için tevbe etmesi ve bir daha ona dönmemesidir.

Katade ve İbn-i Zeyd'e göre ise "Nasuh tevbe"den maksat, samimiyetle yapılan tevbedir.

Âyet-i kerimede, Allahın, kıyamet gününde peygamerini ve onunla birlikte iman edenleri rüsvay etmeyeceğini, onların nurlarının ise önlerini ve sağ taraflarını aydınlattığını ve onların, rablerinden, nurlarının sonuna kadar devam etmesini isteyeceklerini bildirmektedir.

Mücahid, Dehhak ve Hasan-ı Basri diyorlar ki: "Kıyamet gününde müminler, münafıkların nurlarının söndüğünü görünce rablerinden, kendi nurlarının devam etmesini isteyeceklerdir. Âyet-i kerime bu hususu beyan etmektedir.

Müminlerin âhirette, abdest aldıkları organları parlayacak ve onları aydanlatacaktır.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾

9- Ey Peygamber, kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et. Onlara sert davran. Onların sığınacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir yerdir.

Ey Peygamber, kâfirlere karşı silahla, münafıklara karşı da cezaları uygulama ile ve korkutmalarla cihad et. Onlara karşı sert davran. Onların âhirette varıp kalacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir yerdir.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوحٍ وَامْرَاَتَ لُوطٍ كَانَتَا
تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ

شَيْـًٔا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾

10- Allah, kâfirlere, Nuh ve Lut'un karılarını misal gösterdi. Onlar, salih kullarımızdan olan iki kulumuzun nikahı altında idiler. Kocalarına karşı hainlik ettiler. Bu iki peygamberin, Allah tarafından karılarının başına inen azaba karşı onlara bir faydaları olmadı. Onlara: "Diğer inkar edenlerle beraber siz de cehenneme girin." dendi.

*Abdullah b. Abbas'a göre kocalarına ihanet ettikleri beyan edilen Hz. Nuh ve Hz. Lut'un karılarının ihanetleri dini meselelerdedir. Başka hususta değildir. Zira hiçbir peygamberin hanımı ahlaksızlığa düşmemiştir. Burada Hz. Nuhun karısının ihaneti onun kâfir olması ve Nuh'u delilikle suçlamasıdır. Lutun karının ihaneti Lut'un gizlediği misafirleri, Lutilik yapan ahlaksızlara bildirmesidir.

İkrime bu iki kadının ihanetinin, Allaha ortak koşmaları olduğunu, Dehhak bunların ihanetinin, Allahı inkar etmeleri olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre Hz. Nuh'un karısının ihaneti, Nuh'un sırlarını öğrenip iman edenleri zorbalara haber vermesidir. Hz. Lut'un karısının ihaneti ise, Lut'un misafir ettiği herhangi bir kişiyi, o çirkin işi, yani erkeğin erkekle cinsi temasta bulunması işini yapan insanlara bildirmesidir.

Âyet-i kerimede bu kadınların kocalarının Peygamber oluşunu o kadınların diğer kâfirlerle birlikte Allah tarafından cezalandırılmalarına mani olmadığı beyan edilmektedir. Bu da kâfirlerin hiçbir kurtuluş yollarının olmadığını göstermektedir.

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَۢ اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لٖي
عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنٖي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنٖي مِنَ الْقَوْمِ
الظَّالِمٖينَ ﴿١١﴾

11- Allah, iman edenlere Firavun'un karısını misal gösterdi. O şöyle demişti: "Rabbim, cennette benim için katında bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun kötü amelinden kurtar. Beni şu zalim kavimden kurtar."

*Allah teala bu âyet-i kerimede, varlığına ve birliğine iman eden müminlere Firavun'un karısı Âsiye'yi misal vermiştir. Âsiye Allaha iman etmiş, onun birliğini tasdik etmiştir. Onun, bir kâfir olan Firavun'un nikahında bulunması Allaha ve Peygmaberi Musa'ya iman etmesine engel olmamış ve böylece iman etmesinden dolayı övgüye layık olmuştur. Zira Allah tealanın, yaratıkları hakkındaki hükmü, hiçbir kimsenin başka birinin günahını yüklenmeyeceği, herkesin ancak kazandığı ile başbaşa kalacağı şeklindedir. Firavun'un karısı olan Âsiye iman edince rabbine şöyle yalvarmıştı: "Rabbim, cennette benim için nezdinde bir ev yap. Beni Firavun'un işkencelerinden ve onun ameli olan inkarcılıktan kurtar. Ve beni, Allahı inkar eden zalim bir kavmin inkarcılığından ve uğratılacakları azaptan kurtar.

Allah, Âsiye'nin duasını kabul etmiş ve ona cennette bir ev yapmıştır. Taberi, Selman'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Firavun'un karısı güneş altında bırakılarak ona işkence ediliyordu. Fakat Firavun oradan ayrılınca onu melekler kanatları altında gölgelendiriyorlardı. Ve Âsiye cennetteki evini görüyordu."

Kasım b. Ebi Bizze diyor ki: "Firavun'un hanımı: "Kim galip geldi?" diye soruyordu. Ona: "Musa ve Harun galip geldi." denilince "Ben, Musa ve Harun'un rabbine iman ettim." dedi. Firavun ona adamlarını gönderdi ve dedi ki: "Bulabileceğiniz en büyük kayayı getirin. Eğer o bu sözünde devam edecek olursa o kayayı onun üzerine bırakın. Şayet sözünden dönerse o benim karımdır." Firavun'un adamları onun yanına varınca kadın gözlerini göğe çevirdi. Orada, rabbinin kendisine yaptığı evi gördü. İmanında ısrar etti, Allah da onun ruhunu aldı. Firavun'un adamları kayayı ruhsuz cesedin üzerine attılar.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا
وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

12- (Allah, iman edenlere) namusunu koruyan İmran'ın kızı Meryem'i de misal gösterdi. Biz ona ruhumuzdan üfledik. O, rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etmişti ve itaatkâr olanlardandı.

Allah, iman edenlere de İmran'ın kızı Meryem'i misal vermiştir. Meryem, iffetli ve namusunu koruyan biriydi. Allah, elçisi Cebrail vasıtasıyla, Meryem'in entarisinin cebinden ona üfledi. Bunun üzerine Meryem, İsa'ya hamile kaldı. Meryem, rabbinin "Ol" sözüyle var olan oğlu İsa'ya ve hak kitaplar olan Tevrat ve İncil'e iman etti. O, Allaha itaat eden kullardandı.

*Âyette geçen ve "Numune" diye tercüme edilen "Ferc" kelimesinden maksat, Taberi'ye göre "Cep" veya herhangi bir "Yırtık" demektir. Cebrail Meryem'e gelip ona rabbinin bir çocuk vaadettiğini ve çocuğunun olması için entarisinin cebinden üfleyeceğini söyleyince Meryem cebini ve kendisini Cebrail'den korudu. Fakat onun iradesi dışında Allahın emri yerine gedi. Ve Meryem, Hz. İsa'ya hamile kaldı.

Âyette geçen ve "Rabbinin sözleri" diye tercüme edilen "Kelimat" Taberiye göre Hz. İsa'dır. Ona "Söz" denilmesinin sebebi, onun, babası olmadan Allahın sözüyle meydana gelmesindendir.

Peygamber efendimiz, Hz. Meryem'in üstünlüğünü beyan eden bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ الاَّ آسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَانَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ.

"Erkeklerden bir çoğu kemale (en üstün mertebeye) ulaşmıştır. Kadınlardan ise sadece Firavun'un karısı Âsiye ve İmran'ın kızı Meryem bu üstün mertebeye ulaşmışlardır. Aişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirid'in diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir." (8)

MÜLK SURESİ

Mülk suresi otuz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Bu sure-i celile, kainatta mevcut olan mülk ve varlıkların Allaha ait olduğunu beyan ederek başlıyor.

Mekki surelerin özelliğini taşıyan bu sure-i celilede, insanların, sağlam bir inanca sahib olmaları için kainat düzenine bakmaları, gökleri temaşa etmeleri tavsiye ediliyor ve bu bakışta insanın acz ve mağlubiyete uğrayacağı beyan ediliyor.

Rablerini inkar edenlerin cehennem azabına uğratılacakları haber veriliyor ve bu cehennem azabının da şiddetli olacağı ifade ediliyor.

Rablerine iman edenler için de büyük bir mükâfaatın bulunduğu müjdeleniyor. Allah tealanın, cereyan eden bütün hadisattan haberdar olduğu zikrediliyor.

Âhirette azabı görünce inkarcıların yüzlerinin simsiyah kesileceği ve bu dünyadayken âhireti ve hesabı yalanlayanların tabi olacakları azabın kendilerine gösterilerek "İşte hakkında ısrarla iddiada bulunduğunuz azap budur." deneceği ifade buyuruluyor.

Sure-i celile, Allah tealanın biz kullarına vermiş olduğu nimetlerin en büyüklerinden biri olan, hatta maddi hayatımızın devamı için çok önemli bir madde olan suyun, nimet olarak büyüklüğüne işaret eden şu âyet-i kerime ile sona eriyor:

"De ki: "Söyleyin bana, suyunuz yerin dibine çekilse size kim bir akar su getirebilir?"

SURE-İ CELİLENİN FAZİLETİ

Peygamber efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ: إِنَّ سُورَةً مِنَ الْقُرْآنِ ثَلاَثُونَ آيَةً شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ، وَهِىَ سُورَةُ تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ.

"Kur'anda otuz âyetten meydana gelen bir sure bir kişi için şefaatçi oldu ve onun günahları affedildi. Bu sure (تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ) suresidir." (1)

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِىَّ (ﷺ) كَانَ لاَ يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ آلم تَنْزِيلُ، تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ.

"Resulullah (s.a.v.) Secde suresini ve Mülk suresini okumadan uyamazdı." (2)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: ضَرَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِىِّ (ﷺ) خِبَاءَهُ عَلَى قَبْرٍ وَهُوَ لاَ يَحْسَبُ أَنَّهُ قَبْرٌ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الَّذِى بِيَدِهِ الْمُلْكُ حَتَّى خَتَمَهَا، فَأَتَى النَّبِىَّ (ﷺ) . فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّى ضَرَبْتُ خِبَائِى عَلَى قَبْرٍ

1- Tirmizi, K. Fadail el-Kur'an, bab: 9, Hadis no: 2891

وَأَنَا لاَ أَحْسِبُ أَنَّهُ قَبْرٌ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الْمُلْكُ حَتَّى خَتَمَهَا.
فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : هِيَ الْمَانِعَةُ، هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.

"Resulullahın sahabilerinden biri bir kabirin üzerine, oranın kabir olduğunu bilmeyerek bir çadır kurmuştur. Sonra orada bir kimsenin Mülk suresini sonuna kadar okuduğunu işitmiştir. Sahabi Resulullaha gelip: "Ey Allahın Resulü, ben bir kabir üzerine bir çadır kurdum. Oranın kabir olduğunu bilmiyordum. Bir de ne göreyim, onun içinde birisi Mülk suresini okuyor. Sureyi sonuna kadar okudu." demiştir. Resulullah: "Bu sure, engel olan ve kurtarıcı olan bir suredir.Bu sure okuyanı kabir azabından kurtarır." (3) buyurdu.

3- Tirmizi, K. Fadail el-Kur'an, bab: 9, Hadis no: 2890

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

تَبَارَكَ الَّذ۪ي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١﴾

1- Mülk elinde olan Alllah, yücedir. O herşeye galiptir.

Dünya ve âhiretin mülkü ve saltanatı, emir ve hükmü elinde bulunan Allah, yücedir, büyüktür. O herşeye kadirdir. O, herhangi bir şey yapmak istediğinde hiçbir şey ona mani olamaz. O, hiçbir şeyden âciz değildir.

اَلَّذ۪ي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

2- Hanginizin daha iyi amel işleyeceğini denemek için ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O, herşeye galiptir, çok affedendir.

Ölümü de hayatı da yaratan O'dur. O, dilediğini öldürür, dilediğini de belli bir süreye kadar yaşatır. Böylece içinizden hanginizin amelinin, daha güzel olduğunu ortaya koymuş olur. O, kendisine karşı gelenlerden intikam almakta pek güçlüdür, tevbe edenlere karşı da çok affedendir.

*Katade bu âyeti izah ederken diyor ki: "Allah, insanoğlunu ölüm hadisesiyle zelil kılmıştır. Dünyayı yaşama ve yok olma yurdu yapmıştır. Âhireti ise dünyada yapılanların karşılığının verildiği ve devamlı olan bir yurt kılmıştır.

اَلَّذ۪ي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرٰى ف۪ي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى

مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾

3- Yedi göğü tabakalar halinde yaratan O'dur. Sen,rahman olan Allahın yarattıklarında bir düzensizlik göremezsin. Gözünü göğe çevir bak, bir aksaklık görebiliyor musun?"

Yedi göğü birbiri üzerinde tabakalar halinde yaratan O'dur. Ey düşünen insan sen, Alllahın yarattığı gökler, yerler ve diğer şeylerde bir düzensizlik ve bir çelişki göremezsin. Gözünü o yaratıklara döndür de bak. Onlarda bir kusur, bir aksaklık görebiliyor musun?

*Âyette geçen ve "Aksaklık" diye tercüme edilen (فطور) "Fütur" kelimesinin manası, Abdullah b. Abbas'a göre zayıflık, Katade'ye göre "Bozukluk", Süfyan es-Sevri'ye göre "Çatlak ve yarık" demektir.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾

4- Sonra gözünü iki defa daha çevir, bak. Göz, perişan ve bitkin bir halde sana dönecektir.

Sonra ey Âdemoğlu, gözünü, bir kere baktıktan sonra bir kere daha çevir ve yaratılanlara bak. Sen onlarda hiçbir eksiklik görebilir misin? Bunu asla göremeyeceksin. Gözün, zelil ve bitkin bir halde geriye dönmüş olacak, herhangi bir kusur ve eksilik bulamayacaktır.

*"Perişan" diye tercüme edilen (خاسئا) kelimesinden maksat, "Aşağılanmış, zelil olmuş." demektir. "Bitkin" diye tercüme edilen (حسير) kelimesinden maksat ise "Bitkin, yorgun, körelmiş" demektir.

Allah teala bu âyetlerde, gökleri çok dakik ve muntazam bir şekilde yarattığını, onlara bakıldığında herhangi bir kusur ve eksiklik görmenin mümkün olmayacağını beyan ettikten sonra bundan sonraki âyette de göklerin yıldızlarla donatılmasının sır ve hikmetlerinden bir kısmını açıklıyor ve buyuruyor ki:

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥﴾

5- Biz dünya semasını, lamba gibi parlayan yıldızlarla donattık. Onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık. Âhirette de biz, şeytanlara, alev alev yanan bir azap hazırladık.

*Katade bu âyetin izahında diyor ki: "Allah teala bu yıldızıları üç şey için yaratmıştır. Bunları, göklerin süsü olmaları için, şeytanları taşlamak için ve kendileriyle yol bulmak için yaratmıştır. Kim bunlar hakkında bundan başka bir yoruma gidecek olursa o sadece kendi şahsi görüşünü ileri sürmüş olur. Bu bakımdan başarısızlığa uğrar ve bilmediği bir şey hakkında kendisini zorlamış olur.

Allah teala, âyet-i kerimenin sonunda, dünyada yıldızlarla taşlanan şeytanların, âhirette de alev alev yanan cehennem azabına konulacaklarını beyan etmiştir.

Göklerde yıldızların yaratılış hikmetini belirten başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz biz, dünya göğünü bir zinet olan yıldızlarla süsledik." "Biz o göğü her isyankâr şeytandan koruduk." "Böylece onlar, o yüce topluluğu dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan kendilerine ateş atılır. Kıyamet gününde de onlar için devamlı bir azap vardır." "Ancak o yüce topluluktan bir söz kapanların da peşine, herşeyi delip geçen bir alev takılır." (4)

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾

إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴿٧﴾

تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

6- Rablerini inkar edenler için cehennem azabı vardır. O, ne kötü bir yerdir.

7- Cehenneme atıldıkları zaman onun kaynarken çıkardığı uğultuyu duyarlar.

8- Cehennem öfkesinden parçalanacak hale gelir. Cehenneme her topluluk atıldığında zebaniler onlara: "Size bir uyarıcı gelmemiş miydi." diye soracaklardır.

9- Onlar da "Evet uyarıcı gelmiş fakat biz yalanlamıştık ve Allah hiçbir şey indirmedi. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz." demiştik diye cevap verdiler.

10- "Eğer dinlesek veya düşünseydik, alev alev yanan cehennemin ehlinden olmazdık." derler.

11- İşte böylece günahlarını itiraf ederler. Kahrolsun alev alev yanan cehennem ehli.

Dünyada iken rablerini inkar eden kafirlere cehennem azabı vardır.Cehennem varılacak ne kötü bir yerdir. Kâfirler âhirette cehenneme atılırken onun kaynadığını ve uğultu çıkardığını işiteceklerdir. Cehennem kâfirlere karşı o derece öfkelenecek ki nerdeyse öfkesinden kendi kendini parçalayacaktır. Cehenneme her topluluk atıldığında cehennemin zebanileri onlara: "Sizler dünyada iken sizi bu azaba uğrayacağınıza dair hiçbir uyarıcı gelmedi mi?" diyecekler, onlar da itirafın kendilerine fayda vermediği bir yerde:"Evet bize uyarıcı gelmişti fakat biz onu yalanladık ve o uyarıcıya dedik ki: "Allah, kendi katından bir şey indirmedi. Siz, haktan uzak büyük bir sapıklık içindesiniz." dediler. Yine onlar: "Eğer bizler uyarıcıyı dinleyip bizi davet ettiği şeyleri akıl edecek olsaydık bizler, alev alev yanan bir cehennem ehlinden olmazdık." dediler. Böylece onlar günahlarını itiraf ettiler. Ne yazık ki günahlarını itiraf etmeleri onlara bir fayda vermedi. Cehennemlikler ezilsin yok olsunlar.

*Âyette geçen ve "Kahrolsun" diye tercüme edilen (سُحْقًا) kelimesi, Said b. Cübeyr tarafından "Cehennemde bir vadi" olarak izah edilmiştir. Buna göre âyetin bu bölümünün manası şöyledir: "Cehennemlikler, suhk vadisine düşsünler."

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾

12- Görmedikleri halde rablerinden korkanlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükafaat vardır.

*Allah teala bundan önceki âyetlerde kâfirlerin âhiretteki âkıbetlerini beyan ettikten sonra bu âyet-i kerimede de rablerini görmedikleri halde imanlarının gereği olarak ondan korkanları âhirette affa nail olmakla ve kendilerine büyük sevaplar verileceği ile müjdelemektedir.

وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾

13- Sözünüzü ister gizleyin ister açığa vurun. Şüphesiz ki Allah, kalblerin özünü çok iyi bilendir.

Ey insanlar, sözünüzü ister gizleyin ister açıkça söyleyin. Bu, Allah için farketmez. Zira o, göğüslerin özünü bilendir. Onların özünü bilen Allah, elbette ki konuştuklarının her çeşidini de çok iyi bilir.

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

14- Yaratan hiç bilmez mi? Halbuki o, herşeyi bütün incelikleriyle bilendir ve herşeyden hakkıyla haberdardır.

Hiç, yaratan rab yarattığı şeyleri bilmez mi? Yarattıklarından herhangi bir şey ona gizli kalır mı? Halbuki o, kulların bütün inceliklerini çok iyi bilen ve bütün yaptıklarından haberdar olandır.

*Allah teala, bundan sonra gelecek âyetlerde, kullarına lutfettiği yeryüzünü, ondaki nimetleri, göğü ve diğer nimetlerini hatırlatarak buyuruyor ki:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾

15- Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Yeryüzünün her tarafında gezip dolaşın ve Allahın vermiş olduğu rızıklardan yeyin. Dirildikten sonra dönüş ancak onadır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Yeryüzünün tarafları" diye tercüme edilen (مَنَاكِب) Menasik kelimesinin manası, Abdullah b. Abbas, Beşir b.Kâ'b ve Katade'ye göre "Yeryüzünün dağları" demektir. Mücahid ve Süddi'ye göre ise bu kelimenin manası "Yeryüzünün etrafı, vadileri ve yolları." demektir. Abdullah b. Abbas ve Katade'den nakledilen ikinci bir görüş de bu istikamettedir.

Taberi de bu görüşü tercih etmiş,meal de bu görüşe göre hazırlanmıştır.

ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾

أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

16- Gökte olanların, Allahın emriyle sizi, yerin dibine geçirmeyeceğinden emin misiniz? O vakit bir de bakarsınız ki yeryüzü şiddetle sarsılıp çalkalanıyor.

17- Gökte olanların, Allahın emriyle başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? O vakit uyarmanın ne olduğunu bileceksiniz.

*Allah teala bu âyetlerde de, yaratıklarına karşı olan sonsuz lütfunu beyan etmektedir. Öyle ki, yaratıklarından bir kısmı onu inkar ettiklerinden ve ona ibadeti bırakıp başka şeylere taptıklarından, yerin dibine geçirilmeyi veya göklerin üzerlerine taşlar yağdırmasını hak etmişlerdir. Buna rağmen Allah teala, yaratıklarına merhamet ederek bu tür cezaları,istisnai durumlar dışında vermemekte ve kullarını bu hususta uyarmaktadır. Allah, kullarının yaptıklarından

dolayı onları hemen cezalandıracak olsa yeryüzünde hareket eden bir canlı varlık dahi bırakmazdı. Fakat Allah, cezalandırmayı belli bir vadeye kadar ertelemiştir. O gün geldiği vakit herkese layık olduğu cezayı verecektir.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

18- Şüphesiz bundan öncekiler de yalanlamışlardı. Yaptıklarını reddedip onları cezalandırmam nasılmış bir bak.

Şüphesiz ki Kureyş müşriklerinden önceki kavimler de peygamberlerini yalanlamışlardı. Benim, onların yalanlamalarını nasıl reddettiğimi bir görmüş olsaydın. Ben onları dehşetli bir azaba uğrattım.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمٰنُ إِنَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

19- Üstlerinde kanatlarını açıp kapayarak uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları havada tutan ancak Rahman olan Allahtır. Şüphesiz ki o, herşeyi çok iyi bilendir.

*Allah teala, bu âyet-i kerimede de müşriklere, yaratıklarından kuşları misal gösteriyor ve onların, göklerde uçmalarının ve havada durabilmelerinin ancak kendisinin sevk ve idaresiyle olduğunu beyan ediyor ki onlar bu olayları düşünerek ibret alsınlar ve rablerinin hiçbir ortağı olmadığını idrak etsinler.

أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

20- Veya Rahman olan Allahtan başka size yardım edecek kuvvet kimdir. Kâfirler sadece bir aldanış içindedirler.

Ey Kureyş müşrikleri, Rahman olan Allahın, sizi cezalandırması halinde ona karşı size yardım edecek yardımcınız kim vardır? Şüphesiz ki kâfirler, ilahlarının, kendilerini Allaha yaklaştıracağı kuruntularında aldanmadan başka bir şey içinde değildirler.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

21- Yahut Allah, sizlere vermekte olduğu rızkı kesecek olursa ondan başka size kim rızık verecek? Doğrusu kâfirler, azgınlıkta ve haktan kaçmakta direnmektedirler.

Allah, size vermiş olduğu yiyecek ve içecekleri sizden kesecek olsa sizi kim rızıklandıracaktır. Doğrusu kâfirler, azgınlıklarında, böbürlenerek haktan kaçmakta inat ettiler. Bundan dolayı kendilerini rızıklandıran Allahı birlemediler.

أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

22- Yüzüstü sürünerek yürüyen mi yoksa doğru yolda dosdoğru yürüyen mi daha doğru gider?

Ey insanlar, önünü, sağını ve solunu göremez bir halde yüzüstü sürünerek yürüyen mi, yol üzerinde daha doğru yürür? Yoksa dosdoğru bir yol üzerinde düzgün bir şekilde yürüyen mi?

*Bazı âlimler bu âyet-i kerimenin mecazi anlamda olduğunu, sapıklık içinde olanın, yüzüstü sürünerek yürüyene, hak üzere olanın da düzgün bir şekilde yürüyene benzetildiğini ve bunların birbirlerine eşit olmayacağını ifade ettiğini söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Dehhak, âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. Dehhak,yüzüstü sürünenden maksadın kâfir, dosdoğru yürüyenden maksadın da mümin olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bazı âlimler de bu âyet-i kerimenin mecazi anlam taşımadığını, bunun manasının hakiki olduğunu söylemişler ve şöyle izah etmişlerdir: Allah kıyamet gününde kâfirleri yüzüstü süründürerek haşredecek, müminleri ise düzgün bir şekilde yürüyerek bir araya toplayacaktır. Âyet, insanların kıyametteki durumlarını tasvir etmektedir. Katade bu âyeti bu şekilde izah etmiştir.

Enes b. Malik diyor ki:

حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَجُلاً قَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلَى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ اَلَيْسَ الَّذِى اَمْشَاهُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ فِي الدُّنْيَا قَادِراً عَلَى اَنْ يُمْشِيَهُ عَلَى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Bir adam dedi ki: "Ey Allahın Peygamberi, kıyamet gününde kâfir yüzüstü sürünerek haşrolunacaktır öyle mi?" Resulullah ise: "Dünyada onu iki ayağı üzerine yürüten, kıyamet gününde onu yüzüstü yürütmeye kadir olamaz mı?" buyurdu. (5)

قُلْ هُوَ الَّذِىٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

23- Ey Muhammed, de ki: "Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalbler veren O'dur. Ne de az şükredersiniz."

Ey Muhammed sen, Allaha ortak koşanlardan öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlara de ki: "Sizi ilk yaratan, size işittiğiniz kulakları veren, Allahtır. Bu nimetlere karşı ne de az şükrediyor ve bunları Allahın emrettiği yolda ne de az kullanıyorsunuz.

5- Buhari, K. Tefsir el- Kur'an, Sure: 25, bab: 1/Müslim, K. el Müha fıkîn, bab: 54, Hadis Nı 2806

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- De ki: "Sizi yeryüzünde yatıp yarayan O'dur Onun huzurunda toplanacaksınız."

Ey Muhammed, de ki: "Sizi yeryüzünde yaratan Allahtır. Sizler diriltilip kabirlerinizden çıkarıldıktan sonra yaptıklarınızdan hesap vermek için onun huzurunda toplanacaksınız. Siz bunun hazırlığını yapın."

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

25- Kâfirler: "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaadedilen ne zamandır?" derler.

Kâfirler, "Bize vaadettiğiniz, öldükten sonra dirilme işinde doğru söylüyorsanız, söyleyin bakalım, kıyamet ne zaman kopacak ve biz, Allahın huzurunda ne zaman bir araya getirileceğiz?

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

26- Ey Muhammed de ki: "Bunun ilmi ancak Allah katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım."

Ey Muhammed, senden, azabın acele gelmesini ve kıyametin hemen kopmasını isteyen kâfirlere de ki: "Kıyametin kopmasına ait bilgi ancak Allahın katındadır. Onu Allahtan başka kimse bilmemektedir. Ben ise sadece bir uyarıcıyım. Sizleri, inkarınızdan dolayı Allahın azabına uğratılmanızla uyarıyorum.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هٰذَا الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ
تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

27- Vaadolundukları azabı çok yakınlarında görünce inkar edenlerin yüzleri kötüleşip simsiyah kesilir. Onlara: "İşte hakkında ısrarla iddiada bulunduğunuz azap budur." denir.

Müşrikler, Allahın azabının pek yaklaştığını görüp onun gerçekleşeceğini kesin olarak anlayınca işte o zaman Alllah, kâfirlerin yüzünü kötüleştirip karartır. Ve onlara: "İşte sizin, hemen gelmesini istediğiniz azap budur." der.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ اللّٰهُ وَمَنْ مَعِىَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ
عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

28- Ey Muhammed de ki: "Allah beni ve beraberimde olanları helak etse de, merhamet etse de, söyleyin bana, kâfirleri bu can yakıcı azaptan kim kurtaracak?"

Ey Muhammed, kavminin müşriklerine de ki: "Rabbim, beni ve benimle beraber olanları öldürse de veya bize merhamet edip belli bir zamana kadar bizi ertelese de kâfirleri, can yakıcı bir azap olan cehennem ateşinden kim kurtaracaktır? Bizim ölümümüz veya yaşamamız onları cehennem azabından kurtaramayacaktır. O halde sizin, kıyametin acele kopmasını ve azabın derhal gelmesini istemenizde sizin için hiçbir fayda yoktur. Bilakis o azabın gelmesi, sizin için büyük bir felakettir.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٢٩﴾

29- De ki: "O, Rahman olan Allahtır. Biz ona iman ettik ve ona güvendik. Yakında kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz."

Ey Muhammed, sen, o müşriklere de ki: "Bizim Rabbimiz, Rahman olan Allahtır. Biz onu tasdik ettik. İşlerimizde ona tevekkül ettik. Ve ona güvendik. Sizler yakında kimin haktan uzak olup apaçık bir sapıklık içinde olduğunu, rabbinizin huzurunda haşrolunca bilmiş olacaksınız."

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَٓاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتٖيكُمْ بِمَٓاءٍ مَعٖينٍ ﴿٣٠﴾

30- De ki: "Söyleyin bana, suyunuz yerin dibine çekilse size kim bir akar su getirebilir?"

Ey Muhammed sen o müşriklere de ki: "Ey Allaha, başka varlıkları denk tutan müşrikler, şayet sizin suyunuz yerin dibine çekilecek olsa size, kolayca elde edebileceğiniz suları kim getirebilir?

*Âyette geçen ve "Akar su" diye tercüme edilen "Main" kelimesinin manası Abdullah b. Abbas'a göre tatlı su, Said b. Cübeyr'e göre gözle görünen su, Katade ve Dehhak'a göre ise "Akan su" demektir. Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

KALEM SURESİ

Kalem suresi, elli iki âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Bu mübarek sure de diğer Mekki sureler gibi insanların, iman edip rablerinin takdirlerine boyun eğmeleri gerektiğini ve herşeyin o yüce rabbin dilemesi ve takdiriyle meydana geldiğini beyan ile başlıyor.

Allah teala, Kur'an-ı Kerimin birçok yerinde olduğu gibi bu surenin başında da söze yeminle başlıyor. Burada Cenab-ı Hak, yarattığı şeylerden, kalem ve onun yazdıklarına yemin ederek başlıyor ve Peygamber efendimize hitaben buyuruyor ki: "Ey Muhammed, kalem ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki sen deli değilsin." "Şüphesiz sana, arkası kesilmeyen bir mükafaat vardır ve muhakkak ki sen, büyük bir ahlak üzeresin."

Sure-i celilede bu âyetlerden sonra insanların bazı davranış biçimlerine işaretle o davranışlar mezmum sayılıyor ve buyuruluyor ki: "Ey Muhammed, çok yemin eden, alçak, çok kınayan, çokça koğuculuk eden, hayırı durmadan engelleyen, saldırgan, çok günahkâr, pek katı kalbli, bununla birlikte soysuz olan hiçbir kimseye malı ve çocukları var diye sakın itaat etme."

Sure-i celilede daha sonra, insanların hayatında her zaman vuku bulabilecek bir hususa işaretle, fakirlere daima yardımda bulunulması öğütleniyor. Kazandıkları mallar bakımından fakirleri hesabetmeyen, onlara bir şey vermek istemeyen kimsenin burnunun yere sürüleceği beyan edilerek bahçe sahiplerinin kıssası anlatılıyor. Fakirlere bahçelerinden bir şey vermek istemeyen cimri insanların bahçeleri bir gecede mahvoluyor. Allah teala bu kıssa ile mallarına bir zeval erişen insanların buna asla karşı koyamayacağı beyan edilmiş oluyor.

Yine sure-i celilede, balığın karnında yaşama durumuna düşen Yunus aleyhisselamın kıssasına kısaca temas ediliyor ve peygamberle birlikte insanlar sabırlı olmaya davet ediliyor.

Sure-i celile, nazar duası olarak okunan şu âyet-i kerimelerle sona eriyor: "Kâfirler Kur'anı işittikleri zaman neredeyse gözleriyle seni kaydırıp devirecek-

lerdi. "O delidir." diyorlardı."

"Oysa Kur'an, âlemlere gönderilen bir hikmet ve bir öğütten başka bir şey değildir."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَۙ ﴿١﴾

مَٓا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍۚ ﴿٢﴾

1-2- Nûn. Kaleme ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki ey Muhammed, rabbinin nimeti sayesinde deli değilsin.

*Surenin başında geçen "Nun" kelimesi, Mukatta'a harflerindendir. Bu harfler hakkında Bakara suresinin başında yeteri kadar izahat verilmiştir. Ancak Taberi buradaki Nun harfi hakkında da bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Ebu Zıbyan'ın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine ve Mücahid'e göre Nun kelimesinden maksat, yerküresinin, üzerinde bulunduğu büyük bir balıktır. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah önce kalemi yarattı. Kalem olacak her şeyi yazdı. Sonra su buharı yükseldi. Gökler de bu buhardan yaratıldı. Sonra Allah Nun'u yarattı. Yeryüzü bunun üzerine döşendi. Yeryüzü hareket edip sarsıldı. Dağlar yaratılıp yeryüzünün sarsıntısını durdurdu. Bu sebeple dağlar yeryüzüne karşı övünmektedirler." Abdullah b. Abbas bundan sonra: "Nun, kalem ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki... "âyetini okudu.

Görüldüğü gibi Abdullah b. Abbas, kalemin yaratılmasından sonra Nun şeklinde bir şeyin yaratıldığını ve yeryüzünün, onun üzerine döşendiğini, sular buharlaşıp gökler yaratıldıktan sonra yeryüzünün, sarsılmasını önlemek için dağların yaratıldığını ifade etmektedir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen rivayetlerde balık kelimesi zikredilmemiş "Nun" kelimesi zikredilmiştir. Sadece Mücahid'in rivayetinde Nun'un yerine balık kelimesi zikredilmiştir. Bu da, kalemden sonra yaratılan ve yerin, üzerine oturtulduğu zikredilen o maddenin, balık şeklinde yuvarlak bir madde olduğuna işaret etmektedir. Yeryüzünün canlı bir balık üzerinde durduğunu söylemek isabetli değildir.

İkrime'nin, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre buradaki Nun kelimesinden maksat, (اَلرَّحْمٰن) "Rahman" kelimesinin nunudur. Buna göre(الر) "er" Rahman kelimesinin bir parçası (حم) diğer

bir parçası (ن) "Nun" da başka bir parçasıdır.

Sabit b. el-Bünani'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre bu surenin başındaki "Nun" harfinden maksat, içine mürekkep konan divit demektir.

Muaviye b. Ebi Kurre ise buradaki Nun kelimesinden maksadın nurdan bir levha olduğunu söylemiştir. Katade ve İbn-i Zeyd ise "Nun kelimesi bir yemindir. Allah bununla yemin etmiştir." demişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler "Buradaki Nun kelimesi surenin ismidir." demişlerdir. Başka bir kısım âlimler ise: "Buradaki nun kelimesi alfabe harflerinden bir harftir. Bazı sureler bu gibi harflerle başlatılmıştır." demişlerdir.

Âyette zikredilen "Kalem" kelimesi bildiğimiz kalemdir. Ancak buradaki kalemden maksadın, Allah tealanın ilk defa yarattığı ve kendisine kıyamete kadar olacak şeyleri yazmayı emrettiği kalem olduğu söylenmiştir.

Ubade b. es-Samit, oğluna vasiyet ederken şöyle demiştir:

فَلَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ صَاحِبِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَسَأَلْتُهُ: مَا كَانَ وَصِيَّةُ أَبِيكَ عِنْدَ الْمَوْتِ؟ قَالَ: دَعَانِي أَبِي فَقَالَ لِي: يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللهَ وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللهَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، فَإِنْ مُتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ فَقَالَ: اكْتُبْ. فَقَالَ: مَا اكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الأَبَدِ.

"Ey oğlum, Allahtan kork ve bil ki sen, Allaha iman etmedikçe, hayrıyla ve şerriyle kadere iman etmedikçe Allahtan korkmuş olamazsın. Şayet bunun dışında bir düşünce üzere ölürsen cehennem ateşine girmiş olursun. Ben, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu işittim: "Allahın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah onu yaratınca "Yaz" dedi. O da "Neyi yazayım?" dedi. Allah: "Olanı ve nihayete kadar olacağı kapsayan kaderi yaz." buyurdu. (1)

1- Tirmizi, K.el-Kader, bab: 17, Hadis no: 2155/ Ebu Davud, K. es-Sünne, bab: 16, Hadis no: 4700

Abdullah b. Abbas da, Allah teâlânın, ilk yarattığı şeyin kalem olduğunu söylemiştir. Mücahid ise buradaki kalemden maksadın Kur'anı yazan kalem olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Kalemle yazılana" yemin edilmektedir. Burada zikredilen, "Kalemle yazılan"dan maksat, her kalemle yazanın yazdığı şeyle veya meleklerin yazdıkları amel defterleri yahut kalemin yazdığı Kur'an-ı Kerimdir. Ya da kalemin yazdığı kaderdir.

Allah teala, kaleme ve onunla yazılanlara yemin ederek Resulullahın, müşriklerin iddia ettikleri gibi deli olmadığını zira onun, rabbi olan Allahın lütfuna ve peygamberlik nimetine mazhar olduğunu beyan etmiştir.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝٣

3- Şüphesiz sana, arkası kesilmeyen bir mükafaat vardır.

Ey Muhammed,muhakkak ki sana, müşriklerin çeşitli eziyet ve işkencelerine karşı sabretmenden dolayı kesintiye uğramayan mükafaatlar vardır.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤

4- Muhakkak ki sen, büyük bir ahlak üzeresin.

*Abdullah b. Abbas, Mücahid, Süddi, Dehhak, İbn-i Zeyd, Rebi' b. Enes ve Ebu Malik, buradaki "Ahlak" kelimesinden maksadın "Din" olduğunu söylemişler ve âyeti: "Şüphesiz ki sen büyük bir din üzeresin." şeklinde izah etmişlerdir. Atiyye ise buradaki "Ahlak" kelimesinden maksadın "edep" olduğunu söylemiş ve âyetin manasının: "Şüphesiz ki sen büyük bir edep üzeresin." şeklinde olduğunu söylemiştir. Peygamber efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله (ﷺ) إنما بعثت لأتمم صالح الأخلاق

"Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."(2)

2- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S. 38 / Muvatta, K. Hüsnü'l-Hulk, bab: 8

Sa'd b. Hişam, Hz. Aişe'ye Resulüllahın ahlakını sorduğunda şu cevabı vermiştir:

فَقُلْتُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ! أَنْبِئِينِى عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) قَالَتْ: أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قُلْتُ: بَلَىٰ. قَالَتْ: فَإِنَّ خُلُقَ نَبِىِّ اللهِ (ﷺ) كَانَ الْقُرْآنَ.

"Sen Kur'an okumuyor musun?" Sa'd "Evet" demiştir. Bunun üzerine Hz. Aişe: "Şüphesiz ki Resulullahın ahlakı Kur'andı." diye cevap vermiştir. (3)

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. قَالَ: خَدَمْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) عَشْرَ سِنِينَ. وَاللهِ! مَا قَالَ لِى: أُفًّا قَطْ. وَلاَ قَالَ لِى لِشَىْءٍ لِمَ فَعَلْتَ كَذَا؟ وَهَلاَّ فَعَلْتَ كَذَا؟

"Ben Resulüllaha on sene hizmet ettim. Vallahi o bana hiçbir zaman "Of" demedi. O bana bir iş için: "Niçin bunu böyle yaptın?" Veya "Bunu neden yapmadın?" demedi. (4)

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾

بِأَيِّيكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾

3- Müslim, K. el-Müsafirîn, bab: 139, Hadis no: 746

5-6-Hanginizin aklını kaybetmiş olduğunu, yakında sen de göreceksin. Onlar da görecekler.

7- Şüphesiz rabbin, yolundan sapanı çok iyi bilir. O, doğru yolda olanları da çok iyi bilir.

Ey Muhammed, sen de kavminin müşrikleri de, sizden hanginizde delilik bulunduğunu göreceksiniz.Şüphesiz ki rabbin, Kureyş müşrikleri gibi hak dinden sapanları da çok iyi bilir. Senin gibi ve sana uyanlar gibi hidayet üzere olanları da çok iyi bilir.

*Âyet-i kerimede, "Hanginizin aklını kaybetmiş olduğu" şeklinde tercüme edilen cümle, Mücahid tarafından "Hangi topluluğun içinde deli var? Muhammed'in topluluğu içinde mi yoksa ona karşı gelen müşrikler topluluğu içinde mi?" şeklinde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas tarafından ise "Hanginizde delilik var?" şeklinde izah edilmiş Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Katade tarafından ise "Hanginiz şeytana daha yakınsınız?" şeklinde izah edilmiştir.

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾

وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾

8-9- Ey Muhammed, yalancılara uyma. Onlar isterler ki, sen onlara yumuşak davranasın, onlar da sana yumuşak davransınlar.

*Âyette zikredilen "Onlar isterler ki sen onlara yumuşak davranasın. Onlar da sana yumuşak davransınlar." ifadesi, Abdullah b. Abbas, Dehhak ve Süfyan es-Sevri tarafından, "Allahın âyetlerini yalanlayanlar isterler ki sen, Allahı inkar edesin, onlar da inkar etsinler." şeklinde izah edilmişir.

Mücahid, Katade ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Senin onlara taviz vermeni beklerler ki onlar da sana taviz versinler. Veya "Dinin aleyhine onlara yumuşak davranmanı isterler ki onlar da sana yumuşak davransınlar." şeklinde izah edilmiştir. Taberi de bu izah tarzını tercih etmiş ve âyetin manasının şöyle olduğunu söylemiştir: "Ey Muhammed,müşrikler isterler ki, onların ilahlarına davet etmelerine uyasın da, dinin aleyhine onlara yumuşak davranasın. Onlar da sana, dinleri aleyhine yumu-

şak davransınlar ve seni rabbine ibadet etmen hussunda serbest bıraksınlar." Taberi bu izahı yaptıktan sonra şu âyetleri zikretmiştir: "Eğer seni, azimli ve sebatlı kılmasaydık, nerde ise onlara az da olsa meyledecektin." "Eğer onlara biraz olsun meyletseydin, dünya ve âhiretin azabını sana kat kat tattırırdık. Sonra kendin için bize karşı bir yardımcı da bulamazdın." (5)

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾

هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾

مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾

عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾

10-14- Ey Muhammed, çok yemin eden, alçak, çok kınayan, çokça koğuculuk eden, hayırı durmadan engelleyen, saldırgan, çok günahkar, pek katı kalbli, bunlarla birlikte soysuz olan hiçbir kimseye, mal ve çocukları var diye sakın itaat etme.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, Resulullaha şu kimseleri dinlememesini ve onlara, mal ve çocukları var diye itaat etmemesini emretmektedir. Onlar şunlardır:

"Çok yemin eden alçak." Buradaki (Çok yemin eden"den maksat, "Yalan yere çokça yemin eden" demektir. "Alçak"tan maksat ise, Abdullah b. Abbas'a göre "Yalan söyleyerek kendisini alçak düşüren demektir. Mücahid'e göre, âciz, Katade'ye göre ise, "Çokça şer işleyen"dir.

Çok kınayan, çokça koğuculuk eden: Buradaki "Çokça kınayan" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre "Çokça gıybet edip âdeta müslümanların etini yiyen, İbn-i Zeyd'e göre ise "İnsanları dürtükleyen, çimdik-

5- İsra Suresi, 14/74-75

leyen ve onları döven" demektir. "Çok koğuculuk eden" cümlesinden maksat ise, Katade'ye göre "İnsanların bazılarının sözlerini alıp diğerlerine götüren." Abdullah b. Abbas'a göre ise: "Yalan sözler gezdiren" dir.

Kelbi, "Çok koğuculuk yapan" kişiden maksadın, Ahnes b. Şerik adındaki kişi olduğunu söylemiştir.

Peygamber efendimiz, bir hadis-i şerifinde:

فَقَالَ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) يَقُولُ لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ

"Koğuculuk yapan cennete giremez." buyurmuştur. (6)

Peygamber efendimiz, kabir azabı çeken iki kimse için şöyle buyurmuştur:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ (ﷺ) بِحَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ أَوْ مَكَّةَ فَسَمِعَ صَوْتَ انْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) يُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ثُمَّ قَالَ بَلَىٰ كَانَ اَحَدُهُمَا لاَ يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ وَكَانَ الآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ فَكَسَرَهَا كِسْرَتَيْنِ فَوَضَعَ عَلَىٰ كُلِّ قَبْرٍ مِنْهُمَا كِسْرَةً فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللهِ لِمَ فَعَلْتَ هَذَا قَالَ (ﷺ) لَعَلَّهُ اَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ تَيْبَسَا

"Şüphesiz ki bunlar azap görüyorlar. Bunlar, büyük bir günahtan dolyı azap görmüyorlar. Bunlardan biri kendisini idrardan sakındırmıyordu. Diğer ise koğuculuk yapıyordu." (7)

6- Buhari, K?el-Edeb, bab: 50/ Müslim, K. el-İman, bab: 169-170, Hadis no:105
7- Buhari, K.el-Vudu' bab: 55/Müslim, K.el-İman, bab: 115, Hadis no: 292

"Hayırı durmadan engelleyen, saldırgan, çok günahkar." cümlesindeki "Hayırı çokça engelleyen" ifadesinden maksat, "Cimri olan ve üzerine düşen hakları yerine getirmeyen." demektir. "Saldırgan"dan maksat, "İnsanların üzerine saldıran ve Allahın koyduğu sınırları çiğneyerek haramlara düşen" demektir. "Çok günahkar"dan maksat ise "Rabbine karşı günah işleyen ve haram yiyen" demektir.

Pek katı kalbli, bunlarla birlikte soysuz olan: Cümlesindeki "Pek katı kalbli" diye tercüme edilen (عُتُلٍّ) "Utullin" kelimesinden maksat, "Katı, sert, sıhhatli, dolgun vücutlu kimsenin kendisine dokunamadığı kişi" demektir.

Resulullah (s.a.v.)e (عُتُلٍّ) ve (زَنِيمٍ) kelimelerinin manaları sorulduğunda Resulullah:

قال سئل رسول الله (ﷺ) عن العتل الزنيم فقال هو الشديد الخلق المصحح الاكول الشروب الواجد للطعام والشراب الظلوم للناس رحب الجوف

"O, vücudu kuvvetli, sağlam, çok yiyen, çok içen, yiyecek içecek bulan, insanlara çokça zulmeden ve karnı geniş olan"dır." buyurmuştur. (8)

Vehb ez-Zimari diyor ki: "Gök ve yer şu adama ağlar ki, Allah onun vücudunu mükemmel yaratmış, karnını geniş yapmış ve ona dünya nimetlerinden ısırıp yiyeceği nimetler vermiş sonra da o kişi, insanlara karşı zulmeder olmuştur. İşte (عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ) bu demektir.

Ubeyd b. Umeyr diyor ki: "(عُتُلٍّ) çok yiyen, çok içen, çok kuvvetli olan kimsedir. Böyle kimselerin âhirette bir arpa tanesinin ağırlığı kadar sevabı olmayacaktır.Mülkün sahibi olan Allah, bunlardan yetmiş bin tanesini bir defada cehenneme dolduracaktır.

Abdullah b. Abbas'a göre (عُتُلٍّ) katı bir şekilde münafık olandır. Mücahid'e göre (عُتُلٍّ) şerri çok şiddetli olandır. İkrime'ye göre (عُتُلٍّ) kâfir ve sinsi olan demektir. Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre ise (عُتُلٍّ زَنِيمٍ) hayasız, edepsiz ve sinsi olan demektir.

Âyette geçen ve "Soysuz" diye tercüme edilen (زَنِيم) kelimesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas, Said b. el-Müseyyeb, Said b. Cübeyr ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre bu kelimeden maksat, bir kavimden olmadığı halde o kavme yamanan ve o kavimden biriymiş gibi kabul edilen kimsedir.

Dehhak ve İkrime'nin, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise (زَنِيم) kelimesinden maksat, koyunların boynunda görülen küe ve etten meydana gelmiş, sarkan küpe gibi et ben'i bulunan demektir. Buna göre âyette anlatılan bu kâfirin boynunda ya gerçekten bir et beni bulunmakta ve bununla tanınmaktaydı, yahut da, koyunların o et küpeleryle tanındıkları gibi bu kâfir de kendisini tanıtan bazıalametlere sahipti.

Said b. Cübeyr'in, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise (زَنِيم) kelimesinden maksat, kendisinden şüphelenilen şerli bir kimsedir.

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre (زَنِيم) kelimesinden maksat, "Çokça zulmeden" demektir.

Şehr b. Havşeb'den nakledilen diğer bir görüşe göre (زَنِيم) kelimesinden maksat, kaba, sert, çok haram yeyip içen" demektir.

Ebu Rezin'e göre (زَنِيم) kelimesinden maksat, kâfirlik alameti demektir. Mücahid diyor ki: "Koyunlar küpeleriyle tanındıkları gibi kâfirler de bu sıfatla tanınırlardı." İkrime'ye göre ise (زَنِيم) içten pazarlıklı demektir. Ebu Rezin'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise (زَنِيم) kelimesinden maksat, "Facir kimse" demektir.

Buhari, Mücahid'in, Abdullah b. Abbas'tan (عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ) âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ قَالَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ لَهُ زَنَمَةٌ مِثْلُ زَنَمَةِ الشَّاةِ.

"Bu, Kureyşten bir adamdı. Bunun boynunda koyunların boynunda bulunan et küpesi gibi, etten bir ben vardı." (9)

Âyet-i kerimenin "Mal ve çocukları var diye sakın ona itaat etme" bölümü, kıraat (okunuş) farklılıklarına göre çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Mealde bir kıraat şekli tercih edilmiş ve ona göre tercüme yapılmıştır. Diğer bir kıraat şekline göre, âyet başka iki şekilde daha izah edilmiştir. Bunlardan biri "Böyle olan kimse mal ve oğullar sahibi olduğu için mi kendinise âyetlerimiz okunduğunda, "Bunlar öncekilerin efsaneleridir." diyor." şeklindedir. Ve bu sıfatların sahibi olan kişi kınanmaktadır. Diğer izah şekli ise "Bu sıfatların sahibi olan kişi mal ve oğullar sahibi olduğu için mi sen ona itaat ediyorsun?" şeklindedir ve itaat eden kınanmaktadır.

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

15- Âyetlerimiz ona okunduğu zaman: "Bunlar eskilerin masallarıdır" der.

Bu gibi inkarcılara, kitabımız Kur'an okunduğu zaman onlar âyetleri alaya alarak ve onları inkar ederek "Bu, öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değildir." derler.

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

16- Biz yakında onun burnunu damgalayacağız (ezeceğiz).

*Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre bu âyetin manası şöyledir: "Biz yakında onun burnunu kılıçla keseceğiz de o yaşadığı müddetçe bu onda bir iz olarak kalacaktır." Bu görüşte olan Abdullah b. Abbas diyor ki: "Âyetin zikrettiği bu gibi insanlar, Bedir günü savaştılar, savaş anında burunları kesildi."

Said b. Cübeyr'in Katade'den naklettiği başka bir görüşe göre bu âyetin manası: "Biz bu gibi insanlara, yaşadıkları müddetçe kendilerinden gitmeyen çirkin bir iz bırakacağız." demektir.

Ma'mer'in Katade'den naklettiği başka bir görüşe göre bu âyetin manası: "Biz yakında onun burnuna işaret olacak bir damga basacağız." demektir. Bazı

âlimler ise bu âyetin manasının "Biz yakında (yani âhirette) cehennemliklerin yüzüne cehennemlik alameti basacağız, yani yüzlerini karartacağız." demek olduğunu söylemişlerdir.

Taberi âyetin manasının "Biz bunun durumunu yakında açığa çıkaracağız ki burnuna damga vurulanın tanınması gibi bunu tanımış olsunlar da kimseye gizli kalmasın." demek olduğunu söylemiştir.

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾

وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾

17- Bahçe sahiplerini imtihan ettiğimiz gibi bunları da imtihan ettik. Bir zaman bahçe sahipleri, sabahleyin erkenden bahçelerinin meyvelerinin devşireceklerine dair yemin etmişlerdi.

18- Hiçbir istisnaya yer vermemişlerdi.

Biz, Kureyş müşriklerini, o meşhur bahçe sahiplerini imtihan ettiğimiz gibi imtihan ettik. Bahçe sahipleri mahsullerini toplayacaklarına dair yemin etmişler, yeminlerine: "Eğer Allah dilerse" şeklinde hiçbir istisna da getirmemişlerdi.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde Kureyş müşriklerini kınamaktadır. Zira Allah teala âyette zikredilen o bahçe sahiplerine bolca nimetler verdiği gibi Kureyşlilere de katından büyük bir lütuf ve rahmet olmak üzere, Hz. Muhammed'i Peygamber olarak göndermiştir. Fakat Kureyşliler, bahçe sahiplerinin kendilerine verilen büyük nimetlere karşı nankörlük ettikleri gibi bunlar da Hz. Muhammed'i yalanlayarak ve ona karşı çıkarak bu emsalsiz nimeti tepmişlerdir. Böylece bahçe sahiplerinin geçirdikleri imtihan gibi bir imtihan geçirmişlerdir.

Âyette zikredilen bu bahçe sahipleri İkrime'ye göre şunlardır: İkrime diyor ki: "Bunlar Habeşistanlı bir kısım insanlardı. Babalarının bir bahçesi vardı. O bahçenin ürünlerinden fakirlere yedirip onları doyuruyordu. Babaları ölünce oğulları şöyle dediler: "Babamız fakirleri yedirip doyururken ahmaklık ediyordu." Bunlar, sabahleyin erkenden mahsullerini toplayacaklarına dair yemin etmişler, yeminlerine hiçbir istisna getirmemişler ve fakirlere bir şey vermeyecek-

lerine dair karar almışlardı. Neticede Allah tealanın beyan ettiği âkıbete uğradılar.

Abdullah b. Abbas burada zikredilen bahçe sahiplerinin, kitap ehli isanlar olduklarını söylemiştir.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾

فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

19-20- Onlar daha uykudyken rabbin tarafından o bahçeyi bir bela sardı da simsiyah kesiliverdi.

*Âyette zikredilen "Bela" dan maksat Allah tarafından gönderilen bir âfettir. "Simsiyah" diye tercüme edilen (الصريم) kelimesi, Abdullah b. Abbas'a göre "Karanlık gece gibi oldu." demektir. Süfyan es-Sevri ve Süddi'ye göre "Biçilmiş ekine döndü, kırılıp döküldü." demektir. Bazılarına göre de "Yanıp simsiyah kesildi." demektir. Said b. Cübeyr ise (الصريم) kelimesinin, Yemen'de San'a şehrine altı mil uzaklıkta bulunan verimsiz bir yerin adı olduğunu, bunların bahçelerinin de o toprağa benzer duruma geldiğinin haber verildiğini söylemiştir.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾

أَنِ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾

فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾

أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ ﴿٢٤﴾

21-22- Sabah erkenden birbirlerine: "Haydi devşirecekseniz mahsulünüzün başına erken gidin." diye seslendiler.

23-24- "Bugün hiçbir yoksul oraya girip yanınıza sokulmasın." diye aralarında fısıldaşarak bahçeye doğru yürüdüler.

Bu bahçe sahipleri, sabah olunca birbirlerine şöyle seslenmişlerdi: "Eğer mahsulünüzü toplayacaksanız onun başına gidin." Nihayet kalkıp gittiler. Kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı: "Bugün bahçede sizin yanınıza sakın kimse girmesin."

وَغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

25- Onlar (fakirlere yardıma) engel olmaya güçlerinin yeteceğini zannederek gittiler.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Yardıma engel olmaya" diye tercüme edilen (عَلٰى حَرْدٍ) ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas'a göre, güçlü ve kuvvetli bir şekilde mahsullerini toplayabileceklerini zannederek" demektir.

Katade, Hasan-ı Basri, İbn-i Zeyd ve Mücahid'e göre bu ifadeden maksat, "Ciddiyetle" demektir. Bunlara göre âyetin manası: "Bahçenin mahsullerini toplayacaklarına güçlerinin yeteceğini zannederek ciddi bir şekilde gittiler." demektir.

İkrime ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Karar vermiş olarak" demektir. Bunlara göre âyetin manası: "Bahçenin mahsulerini toplayacaklarına güçlerinin yeteceğini zannederek ve daha önceden karar vermiş bir şekilde gittiler." demektir.

Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "İhtiyaçları olarak" demektir. Buna göre âyetin manası: "Bahçe sahipleri fakirlere kin besleyerek ve mahsullerini toplayacaklarına güçlerinin yettiğini sanarak gittiler." demektir.

Taberi âyetin: "Bahçe sahipleri daha öce vermiş oldukları karar üzere kasıtlı bir şekilde, kararlarını uygulayacaklarına güçlerinin yettiğini zannederek sabahleyin gittiler." şeklinde izah edilmesinin daha doğru olacağını söylemiştir.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٦﴾

بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾

26- Bahçeyi görünce şöyle dediler: "Şüphesiz biz yolumuzu şaşırdık."

27- Daha doğrusu biz mahrum edilmişiz.

Bahçe sahipleri, bahçelerini yanmış, mahsulleri imha edilmiş bir şekilde görünce onun, kendi bahçeleri olup olmadığında şüphe etmişler, bir kısmı diğerine: "Galiba biz yolumuzu şaşırdık, başka bir bahçeye gittik." demişlerdir. Bahçelerini tanıyan diğer bir kısmı ise "Hayır bir yolumuzu şaşırmadık, bilakis bizler mahsullerden mahrum edildik ve cezalandırıldık." demişlerdir.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾

28- İçlerinden en insaflıları: "Ben size (tevbe edip) Allahı tesbih etmeniz gerekir dememiş miydim?" dedi.

*Âyette zikredilen "Allahı tesbih"ten maksat, Mücahid"e göre "Eğer Allah dilerse" demektir. Buna göre âyetin manası: "Bahçe sahiplerinden en insaflı olanı diğerlerine demiştir ki: "Ben size dememiş miydim ki: "Bu bahçenin mahsulünü sabahleyin erkenden toplarız." derken: "Eğer dilerse bunu yaparız" deyin ve böylece Allahı anmış olun."

قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾

عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾

29- Onlar da: "Biz, rabbimizi, layık olmadığı sıfatlardan tenzih ederiz, şüphesiz biz zalimlermişiz." dediler.

30- Birbirlerini kınamaya başladılar.

31- Yazıklar olsun bize, şüphesiz biz, haddi aşanlarmışız.

32- Umulur ki rabbimiz, bize bu bahçeden daha hayırlısını verir. Biz, herşeyi yalnız rabbimizden dileriz." dediler.

Bahçe sahipleri: "Biz rabbimizi tesbih ve tenzih ederiz. Şüphesiz ki bizler yemin ederken "Eğer Allah dilerse" demeyerek ve bahçenin mahsullerinden fakirlere vermemeyi kararlaştırarak zalimlerden olmuşuz." dediler ve birbirlerine yönelerek, düştükleri kötü durumdan dolayı birbirlerini kınadılar. Neticede kendi kendilerine şöyle dediler: "Vay halimize, bizler azmışız, Allahın emrine karşı gelmişiz. Umulur ki bizim, yaptıklarımızdan tevbe ettikten sonra rabbimiz bize bu bahçemizden daha hayırlısını verir. Biz, rabbimizin bize bundan daha hayırlısını vermesini niyaz ederiz."

كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33- İşte azap böyledir. Âhiret azabı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi.

Ey insanlar, işte azabımız böyledir. biz, emrimize karşı gelenleri, bahçe sahiplerinin bahçelerine âfet göndererek onu imha ettiğimiz gibi cezalandırırız. Kıyamet gününde rablerini inkar edenlerin ve ona karşı gelenlerin cezası ise daha büyüktür. Keşke müşrikler bunu bilseler. Yaptıklarından vaz geçer rablerine itaat ederler.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾

34- **Şüphesiz Allahtan korkanlar için rableri nezdinde "Naim" cennetleri vardır.**

35- **Biz, müslümanları hiç suçlularla bir tutar mıyız?**

Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar için, katında naim cennetleri vardır. Ey insanlar, âhirette kendilerine nimet vermeme açısından emirlerime itaat edip bana kulluk eden müslümanlarla, emir ve yasaklarıma karşı gelen ve çeşitli günahlar işleyen suçluları hiç bir tutar mıyız?

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾

إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾

أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾

سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

36- **Ne oluyor size? Nasıl böyle hüküm verebiliyorsunuz?**

37-38- **Yoksa içinde, seçtiğinizin sizin olacağını beyan eden bir kitabınız mı var da onu okuyorsunuz?**

39- **Yoksa karar verdiğiniz her şey sizin olacaktır." diye aranızda kıyamet gününe kadar devam edecek olan bir ahit mi var?**

40- Ey Muhammed, sor onlara, içlerinden hangisi buna kefil olabilir?

41- Yoksa onların ortakları mı var? Eğer iddialarında samimi iseler onları da getirsinler.

Ey kavim ne oluyor size? Nasıl Allahın kullarından, kendine itaat edenle isyan edenin ayrılacağına dair hüküm veriyorsunuz? Siz bunların eşit olacaklarını sanmayın. Ey kavim, sizin, müslümanlarla suçluların eşit olacaklarına dair verdiğiniz hükme dayanak olacak, Allah tarafından gönderilmiş bir kitabınız mı var da ve oradan, dilediğiniz gibi hüküm verebileceğinizi çıkarıyorsunuz? Yahut sizler, dilediğiniz gibi hüküm verebileceğinize dair bizden kıyamet gününe kadar bozulmayacak ahitler mi aldınız da hüküm veriyorsunuz? Ey Muhammed, sen bu müşriklere sor, bunlardan hangisi bizden böyle bir ahit aldığına dair kefildir? Yoksa bunların iddia ettikleri sözlerde, kendileriyle yardımlaştıkları bir takım ortakları mı var da onlarla birlikte karar veriyorlar? Eğer bu iddialarında samimi iseler ortaklarını da getiriversinler.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

42-43- O gün baldır açılır. (kıyamet gününün dehşetinden paçalar sıvanır) Kâfirler secdeye davet edilirler. Fakat secde edemezler. Gözleri açılmaz bir halde onları zillet kaplamıştır. Halbuki onlar (dünyada) sağlam oldukları halde secdeye davet ediliyorlardı.

*Âyet-i kerimenin baş tarafında "O gün baldır açılır" ifadesi geçmektedir. bir kısım âlimler bu ifadenin mecazi bir anlam taşıdığını söylemişler, diğer bir kısım âlimler ise bunu, zahiri manada almışlar ve bunu destekleyen hadis-i şerifler zikretmişlerdir.

Bu ifadedin mecazi bir anlam taşıdığını söyleyenler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

İkrime'ye, Katade'ye, Said b. Cübeyr'e, Mücahid'e ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre "Baldırın açılması" ifadesinden maksat, sı-

kıntılı bir günün, dehşetli bir olayın ortaya çıkmasıdır. Bu gün, bir savaş günü de olabilir. Zira böyle bir günde iş ciddiye alınır ve paçalar sıvanır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre "Baldırın açılması" ifadesinden maksat, dünyanın gitmesi, âhiretin ortaya çıkmasıdır. O gün ameller ortaya dökülür. Kapalı olan baldırlar açıldığı gibi sırlar da açığa çıkar. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, kıyamet gününün korkunçluğundan dolayı orada görülen sıkıntı ve darlıkların ortaya çıkmasıdır. Yine Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, kıyamet gününün en dehşetli anıdır.

Ebu Musa el-Eş'ari'den nakledilen bir görüşe göre ise "Baldırın açılması"ndan maksat, büyük bir nurun ortaya çıkmasıdır. İnsanlar bu nuru görünce Allaha secde edeceklerdir.

Rebi'. b. Enes'e göre ise bu ifadeden maksat, perdenin kaldırılmasıdır. Yani, yaratıcı ile yaratan arasındaki perde kaldırılacaktır." demektir. "O gün baldır açılır." ifadesinin mecazi olmayıp gerçek manada kullanıldığını söyleyenlere gelince:

Abdullah b. Mes'ud, Ebu Hureyre ve Ebu Said el-Hudri, kıyamette Allah tealanın, baldırını açarak kendisini müminlere tanıtacağını, müminlerin de bunun karşısında Allaha secde edeceklerini söylemişler ve bu hususta şu hadisleri rivayet emişlerdir.

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) يَقُولُ يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ وَيَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِى الدُّنْيَا رِيَاءً وَسُمْعَةً فَيَذْهَبُ لِيَسْجُدَ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا.

"Ben, Resulullahın şöyle dediğini işittim. Rabbimiz baldırını açacak, her mümin erkek ve kadın ona secde edecektir. Ancak, dünyada iken gösteriş olsun ve desinler diye secde edenler o gün secde edemeyeceklerdir. Secde etmeye çalışacaklar fakat sırtları tek bir parça haline gelecek ve secdeye eğilemeyeceklerdir.[10] Bu hususta Ebu Hureyre[11] ve Abdullah b. Abbas'tan da hadisler riva-

10- Buhari, K? Tefsir el-Kur'an, Sure: 68, bab: 2 K. et-Tevhid, bab: 24 / Müslim, K.el-İman, bab: 302, Hadis no: 183

11- Bkz. Darimi, K. er-Rikak, bab: 82

yet edilmiştir. Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği hadis, Buhari'nin Kitap et-Tevhid'inde ve Müslim'in Kitap el-İman'ında daha uzun bir şekilde rivayet edilmiştir.

Âyet-i kerimenin devamında "Kâfirler secdeye davet edilirler. Fakat secde edemezler." buyurulmaktadır. Yani âhirette baldırın açılması, kulları Allaha secde etmeye sevkedecektir. Fakat onlar, secde edemeyeceklerdir.

Yine âyette "Gözleri açılmaz bir halde onları zillet kaplamıştır. Halbuki onlar dünyada sağlam oldukları halde secdeye davet ediliyorlardı." buyurulmaktadır. Kâfirlerin âhirette, dehşetten dolayı gözleri baygın hale gelecek, Allahın azabından dolayı onları zillet ve hakirlik kaplayacaktır. Bu onların, dünyada iken böbürlenmelerinin ve gururlanmalarının karşılığıdır. Onlar dünyada sağlam iken Allaha secde etmeye davet ediliyorlar fakat secde etmiyorlardı. Âhirette secde etmek isteselerde secde edemez duruma geleceklerdir. Allahı gören mü'minler ona secde ederlerken kâfir ve münafıklar eğilemeyecekler ve dimdik kalacaklardır.

Said b. Cübeyr ve İbrahim et-Teymi, "Onlar dünyada secdeye davet ediliyorlardı." ifadesinden maksadın, "Ezan okunarak farz namazlarını kılmaya çağırılıyorlardı." olduğunu söylemişlerdir.

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

44- Ey Muhammed, Kur'anı yalanlayanları sen bana bırak. Biz onları nereden geldiğini bilmedikleri bir azaba yavaş yavaş yaklaştracağız.

45- Ben onlara mühlet veriyorum. şüphesiz benim tuzağım çok kuvvetlidir.

*Allah teala bu âyetlerde, Kur'anı yalanlayan kâfirleri tehdit etmekte, onları dünya nimetleriyle eğlendirmektedir. Kâfirler bu nimetleri kendi gayretleriyle elde ettikleri kanaatıyla her zaman öyle olacaklarını zannederler. Ancak bu onların, bir gafletidir.Adım adım cehennem ateşine yaklaştırıldıklarından haberleri yoktur. Allah onlara mühlet verir ama, yakaladığında da bir daha kurtulamazlar.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾

46- Ey Muhammed, yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da, ağır borç altında mı kalıyorlar?

47- Yoksa, gaybın ilmi yanlarında da oradan mı çıkarıp yazıyorlar?

Ey Muhammed, sen Allaha ortak koşan bu müşriklerden, hakka davetine ve öğüt vermene karşılık bir ücret mi alıyorsun da onlar, ağır borç altına giriyor ve davetini kabul etmiyorlar. Yoksa onların ellerinde, gayba ait bilgilerin yazıldığı Levh-i Mahfuz mu var da onlar oradan bir takım bilgileri kopya ediyor ve onlarla sana karşı tartışıyorlar ve inkarcıların, iman edenlerden daha üstün olduklarını oradan mı öğreniyorlar?

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

48- Ey Muhammed,sen rabbinin hükmüne sabret. Balık tarafından yutulan Yunus'un durumuna düşme. O, kederli bir halde rabbine nida etmişti.

Ey Muhammed, getirdiğin Kur'ana karşı çıkan şu müşrikler hakkında rabbinin sana verdiği hükme sabret. Rabbinin sana emrettiğini devam ettir. Onların eziyet etmeleri seni tebliğinden alıkoymasın. Sakın sen, balık tarafından yutulan Yunus b. Metta gibi aceleci ve sabırsız olma. Onun gibi tebliği bırakma, aksi takdirde, onun uğratıldığı cezaya çarptırılırsın. O, kederli bir halde rabbine münacaatta bulunmuştu. Ve "Senden başka hiçbir ilah yoktur, seni tenzih ve tesbih ederim, doğrusu ben, zalimlerden oldum." (12) demişti. "Biz de duasını kabul edip onu sıkıntılardan kurtardık.." (13)

12- Enbiya Suresi, 21/87
13- Enbiya Suresi, 2188

لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾

فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾

49- Eğer ona rabbinin nimeti yetişmeseydi, kınanmış olarak çıplak bir yere atılmış olacaktı.

50- Rabbi onu peygamber seçerek salih kullardan eyledi.

Eğer Yunus'a, rabbinin affetme ve merhamet etme nimeti ulaşmamış olsaydı, o balığın karnından kınanmış bir halde, çıplak bir araziye atılmış olurdu da kendisini muhafaza edecek bir şey bulamazdı. Fakat rabbin ona, merhamet etti ve onun için geniş yapraklı bir bitki bitirdi. Rabbi onu, peygamberliğe seçti ve onu, salih kulları olan Peygamberlerinden kıldı.

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ
إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾

51- Kâfirler, Kur'anı işittikleri zaman neredeyse gözleriyle seni kaydırıp devireceklerdi. "O delidir." diyorlardı.

Ey Muhammed, kâfirler, Kur'anı işittiklerinde sana olan kinleri kabarıyor, şiddetli düşmanlıklarından dolayı nerdeyse seni gözleriyle delip geçmek istiyorlar. Onlar sana "Şüphesiz ki bu delidir." diyorlar.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

52- Oysa Kur'an âlemlere gönderilen bir hikmet ve bir öğütten başka bir şey değildir.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeye ve bir kısım sahih hadislere dayanarak göz değmesinin gerçekten var olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta Abdullah b. Abbas, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ «الْعَيْنُ حَقٌّ. وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابَقَ الْقَدَرَ سَبَقَتْهُ الْعَيْنُ وَإِذَا اسْتُغْسِلْتُمْ فَاغْسِلُوا».

"Göz değmesi (nazar) haktır. Şayet herhangi bir şey kaderin önüne geçmiş olabilseydi, göz (nazar) geçerdi. Göz değmesinden dolayı yıkanmanız istenirse yıkanın." (14) yani, gözü değenin, bir kabın içine abdest alması ve abdest azalarından dökülen suyun kendi başına dökmesi istenirse bunu yapsın."

Bu hususta Ebu Ümame b. Sehl diyor ki:

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلِ ابْنِ حُنَيْفٍ: قَالَ. مَرَّ عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ بِسَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، وَهُوَ يَغْتَسِلُ فَقَالَ: لَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ، وَلَا جِلْدَ مُخَبَّأَةٍ. فَمَا لَبِثَ أَنْ لُبِطَ بِهِ فَأُتِيَ بِهِ النَّبِيُّ (ﷺ) فَقِيلَ لَهُ: أَدْرِكْ سَهْلاً صَرِيعاً. قَالَ «مَنْ تَتَّهِمُونَ»؟ «قَالُوا: عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ. قَالَ «عَلَامَ يَقْتُلُ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ؟ اذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مِنْ أَخِيهِ مَا يُعْجِبُهُ. فَلْيَدْعُ لَهُ بِالْبَرَكَةِ» ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَأَمَرَ عَامِراً أَنْ يَتَوَضَّأَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ وَرُكْبَتَيْهِ وَدَاخِلَةَ إِزَارِهِ. وَأَمَرَتْهُ أَنْ يَصُبَّ عَلَيْهِ قَالَ سُفْيَانُ: قَالَ مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ: وَأَمَرَهُ أَنْ يَكْفَأَ الْإِنَاءَ مِنْ خَلْفِهِ.

"Âmir b. Rebia, Sehl b. Huneyf yıkanırken yanından geçmiş ve şöyle demiştir: "Ben bu gün gibi bir gün (bu deri vücut) gibi bir deri) görmedim. Özel

odasında oturan kızın derisi dahi böyle değildir Bunun üzerine yıkanmakta olan Sehl, hemen bayılıp yere düşmüştür. O, Resulullaha getirilmiş ve "Sehl'e kavuş ya Resulullah, o bayılıp yere düştü," denmiştir. Resulullah: "Sehl hakkında kimi suçluyorsunuz?" diye sormuş orada bulunanlar: "Âmir b. Rebia'yı." diye cevap vermişler, Resulullah: "Sizden biriniz niçin kardeşini öldürmeye girişiyor? Şayet o, kardeşinden beğendiği bir şey görecek olursa ona: "Mübarek olsun." diye dua etsin." Sonra Resulullah su getirilmesini emretti ve Âmir'in onunla abdest almasını istedi. Âmir yüzünü yıkadı. ellerini dirseklerine kadar yıkadı. Ayaklarını dizlerine kadar yıkadı. Etekliğinin içinden sağ uç tarafını da yıkadı. Resulullah Âmir'e, abdest azalarından dökülen suyu bizzat kendi başına dökmesini emretti." Zühri'nin rivâyetine göre başının arkasından dökmesini emretti." (15)

Görüldüğü gibi gözü değen kişinin yıkanmasının nasıl olacağı anlaşılmış oldu.

Taberi: "Kur'an, âlemlere gönderilen bir hikmet ve öğütten başka bir şey değildir." âyetinde geçen ve "Kur'an" diye tercüme edilen "Zikir" kelimesinden maksadın, Hz. Muhammed olduğunu ifade etmiş ve âyetin manasının "Oysa Muhammed, âlemlere gönderilen bir hatırlatıcıdan başkası değildir." şeklinde olduğunu söylemiştir.

HAKKA SURESİ

Hâkka suresi elli iki âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Bu mübarek sure, bir gün mutlaka gerçekleşecek olan kıyameti haber vererek başlıyor.

Semud ve Âd kavimlerinin, bir gün mutlaka gerçekleşecek olan kıyameti yalanladıkları için Allah teala tarafından korkunç azaplarla cezalandırıldıkları haber veriliyor. Korkunç çığlık ve aralıksız esen uğultulu soğuk rüzgarın bu kavimleri helak ettiği ve onlardan kurtulan olmadığı beyan ediliyor.

Firavun'un ve ondan önceki kavimlerin de hep aynı hatayı işledikleri ve bu yüzden de helak edildikleri haber veriliyor.

Sure-i celilede kıyametin dehşetli sahneleri ve o zorlu günden sonra hesap verme anı tasvir ediliyor. Amelleri salih olanların cennete konulup nimetlere erdirileceği, inkarcıların ise cehenneme atılacakları ve orada işkencelere tabi olacakları ifade buyuruluyor.

Sure-i celilede bundan sonra Allah teala, Hz. Muhammed (s.a.v.)in hak peygamber olduğunu yeminle beyan ediyor ve Kur'anın kendisi tarafından indirildiğini haber veriyor. Kur'an'ın kâfirler için de bir pişmanlık kaynağı olduğu beyan ediliyor ve sure-i celile, "Öyle ise ey Peygamber, yüce rabbinin adını tesbih et." âyetiyle sona eriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَلْحَاقَّةُۙ ﴿١﴾

مَا الْحَاقَّةُۚ ﴿٢﴾

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْحَاقَّةُۜ ﴿٣﴾

1-3- Mutlaka gerçekleşecek olan kıyamet, nedir o mutlaka gerçekleşecek olan kıyamet? Mutlaka gerçekleşecek olan kıyametin mahiyetini sen nereden bileceksin?

Bir kısım işlerin gerçekleşeceği ve dünyada işlenen amellerin karşılıklarının verileceği kıyamet günü. Nedir o, içinde olayların gerçekleşeceği kıyamet günü? Ey Muhammed, mutlaka gerçekleşecek olan o kıyamet gününün ne olduğunu sana bildirecek olan nedir?

*Âyette zikredilen ve "Gerçekleşecek olan" diye tercüme edilen (الحاقة) kelimesi, kıyametin isimlerinden biridir. Kıyamete (الحاقة ، الصاخة ، الطامة ، الراجفة ، القارعة) isimleri verilmektedir. Bunların ne anlama geldiklerini şöylece izah etmek mümkündür:

(الحاقة) Mutlaka gerçekleşecek olan veya içinde bir takım hadiselerin mutlaka gerçekleşeceği yahut amellerin cezalarının mutlaka tahakkuk edeceği gün demektir.

(القارعة) Dehşeti ve sıkıntısı insanların kalblerinin kapısını çalan gün demektir.

(الراجفة) Mutlaka meydana gelecek olan çığlık demektir.

(الطامة) Her felaketi bastıran demektir.

(الصاخة) Çığlık koparan demektir.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "el-Hakka kıymetin isimlerinden biridir. Allah, kıyamet gününün dehşetini bu şekilde beyan etmiş ve kullarını bundan sakındırmıştır.

Katade diyor ki: "Kıyamete el-Hâkka, denmesinin sebebi, o günün, her amel işleyenin amelini ortaya çıkarmasındandır.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾

4- Semud ve Âd kavimleri, dehşetlerle dolu o korkunç kıyamet gününü yalanladılar.

Salih Peygamberin kavmi Semud ve Hud peygamberin kavmi Âd, dehşeti insanların kalbini ürperten kıyamet gününü yalanladılar.

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾

5- Bu yüzden Semud kavmi, korkunç bir hadise ile helak oldular.

Âyette, "Korkunç bir hadise" diye tercüme edilen (الطَّاغِيَةِ) "Tağiye" kelimesinden maksat, Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre, tuğyan ve isyan demektir. Buna göre âyetin manası: "Semud kavmi, inkarları ve işledikleri günahları yüzünden helak oldu." demektir.

Katade'ye göre ise "Tâğiye" kelimesinden maksat, "Haddi aşan bir çığlık" demektir. Bu çığlık normal işitme haddini aştığı için böyle isimlendirilmiştir. Allah teala, onların üzerine, çığlıkla gelen bir âfet göndermiş ve onları helak etmiştir.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş ve buna delil olarak da daha sonra zikredilen, Âd kavminin rüzgarla helak oluşunun ildirilmesini göstermiş ve demiştir ki: "Görülüyor ki âyetler, kavimlerin ne sebeple helak olduklarını değil nasıl helak olduklarını bildirmektedir."

وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾

6- Âd kavmi ise, uğultu çıkaran çok soğuk ve azgın bir rüzgarla yok edildi.

*Âd kavmini helak eden rüzgara "Azgın" denmesinin sebebini Abdullah b. Abbas ve Hz. Ali şöyle izah etmişlerdir: Hz. Ali diyor ki: "Hiçbir damla su inmez ki o, meleğin elinde bulunan ölçü ile inmiş olmasın. Ancak Nuh tufanı olduğu gün suya, meleğin kontrolu dışında inme izni verilmiştir. Bu sebeple sular taşıp dağları aşmıştır. İşte Allah tealanın, "Biz, tufan kopup sular taştığı zaman sizi gemide taşıdık." (1) âyeti bunu ifade etmektedir. Yine: Hiçbir rüzgar esmez ki meleğin elinde bulunan ölçü ile esmiş bulunmasın. Ancak Âd kavminin helak olma gününde rüzgara, meleğin kontrolu dışında esme izni verildi. Ve rüzgar, haddi aşan bir şekilde esti. İşte Allah tealanın: "Âd kavmi ise uğultu çıkaran çok soğuk ve azgın bir rüzgarla yok edildi." âyeti de bunu ifade etmektedir. Yani rüzgar, kendisini idare eden meleğe isyan etmiştir.

Abdullah b. Abbas diğer bir görüşünde bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Âd kavmi, helak eden,soğuk, merhametsiz, uğursuz ve hiç kesilmeden esen bir rüzgarla helak edilmiştir."

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾

فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

7- Allah (onların köklerini kesmek için) o kasırgayı, yedi gece, sekiz gün aralıksız estirdi. Eğer orada olsaydın onların, kökünden sökülmüş kof hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün.

8- Sen onlardan hiç kurtulup kalanı gördün mü?

*Âyet-i kerimede geçen ve "Aralıksız" diye tercüme edilen (حُسُومًا) kelimesi, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid, İkrime ve Katade tarafından bu şekilde izah edilmiştir. Taberi de bu izahı tercih etmiştir Süfyan es-Sevri ise bunu "Köklerini kesen" diye izah etmiştir.

Allah teala bu âyetlerde, Âd kavmini, rüzgarla nasıl helak ettiğini beyan etmektedir. Peygamber efendimiz de bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

1- Hâkka Suresi 69/11

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَاُهْلِكَتْ عَادٌ بِالدَّبُورِ

"Bana saba rüzgarı ile yardım edildi. Âd kavmi ise batı rüzgarı ile helak edildi." (2)

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾

فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾

9- Firavun da ondan önce gelmiş geçmiş milletler de, altı üstüne çevrilmiş kavimler de, hep aynı hatayı işleyegeldiler.

10- Rablerinin Peygamberine karşı isyan ettiler. Bunun üzerine Allah da, onları son derece şiddetli bir azapla yakalayıverdi.

Fravun, ondan önce geçen Nuh, Âd, Semud kavimleri ve memleketlerinin üstü altına getirilen Lut kavmi, bu yalanlama suçunu ve günahları işlemişlerdi. Onların hepsi de rablerinin, kendilerine gönderdiği peygamberine karşı olmuşlardı. Bunun üzerine rableri de onları, şiddetli bir yakalayışla yakalayıverdi ve onları helak etti.

*Firavun'un, ondan önce geçen kavimlerin ve üstlerinin altlarına çevirildiği bildirilen kavimlerin işledikleri hatadan maksat, Allahın indirdiği emirleri yalanlamaları, ona isyan etmeleri ve şirke düşmeleri gibi durumlardır.

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾

لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

11-12- Ey insanlar, sizlere bir ibret olsun ve duyabilen kulaklar iyice anlasın diye biz, tufan kopup sular kabardığı zaman, sizi gemide taşıdık.

Ey insanlar, Nuh tufanı esnasında sular çoğalıp belli sınırları aşınca biz sizlerin atalarınızı ve onların sulbünde de sizleri, suyun üzerinde akıp giden gemiye yükletip taşıttık ki bu gemiyi sizin için bir öğüt ve bir ibret yapalım ve işiten kulaklar da bu hadiseyi işitip kalblerinde muhafaza etsinler.

*Katade diyor ki: "Burada ifade edilen "Suların kabarması"ndan maksat Nuh zamanında kopan tufandır. Bu tufan koptuğunda sular, herşeyin on beş arşın üzerine çıkmıştır.

Nuh'un gemisi, Kur'anın nüzulundan sonra dünyaya gelen insanları taşımamıştır. Buna rağmen, bizim Nuh'un gemisiyle taşındığımızı zikretmektedir. Bunun sebebi, sulblerinde bulunduğumuz atalarımızın, Nuh'un gemisinde taşınmış olmalarıdır.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾

وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾

فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾

13- Sur'a bir defa üfürüldüğü zaman,

14- Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp tek bir çarpışla darmadağın edildiği zaman,

15- Evet, işte o gün, mutlaka gerçekleşecek olan kıyamet kopacaktır.

16- Gök yarılacaktır. O gün gök, zayıf bir hale gelecektir.

İsrafil, dünyanın sona ermesi için birinci sura üfürdüğü zaman yeryüzü ve dağlar, yerlerinden oynayıp, tek bir sarsıntı ile sarsılıp darmadağın olduktan sonra işte o gün kopacak olan kıyamet kopacak, zayıflamış olan gök yarılacaktır.

وَالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَٓائِهَاۜ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾

17- Melekler göğün etrafındadırlar. O gün Rabbinin arşını o meleklerin de üstünde sekiz melek yüklenir.

*Âyette geçen "Melekler göğün etrafındanrlar" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre "Gök yarıldığında meleklerin göğün çevresinde bulunmalarıdır. Dehhak bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Kıyamet gelince Allah, dünya semasına ve orada bulunanlara emredecek, orada bulunan melekler inip yeryüzünü ve orada bulunanları kuşatacaklardır. Sonra Allah teala, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci göklere ve orada bulunanlara emredecek onlar da inip birinci göğün sakinlerinin arkasında saf tutacaklardır. Sonra yüce melik sol tarafında cehennem olduğu halde inecek,yeryüzü halkı bunu görünce korkup kaçacaklardır. Kaçan kimseler yeryüzünün herhangi bir yerine varınca orayı yedi kat meleğin çember içine aldığını görecekler, tekrar dönüp, geldikleri yere gideceklerdir.

Dehhak diyor ki: "İşte Allah teala şu âyetlerde bu durumu beyan etmektedir: "Ey kavmim, sizin için insanların birbirlerini çağıracakları o kıyamet gününden korkuyorum." "O gün, arkanızı dönüp kaçacaksınız. Fakat hiç kimse sizi, Allahın azabından korumayacaktır. Allah, kimi doğru yoldan saptırırsa artık onu hidayete erdirecek hiçbir kimse yoktur." (3) "Rabbin ve saf saf olan melekler, karşına geldiği zaman", "İşte o gün, cehennem getirilecek, yine o gün insan, herşeyi anlayacaktır. Fakat bu anlamanın ona ne faydası olacak?" (4) "Melekler göğün etrafındadırlar. O gün rabbinin arşını o meleklerin de üstünde sekiz melek yüklenir." (5)

Âyette "O gün rabbinin arşını o meleklerin de üstünde sekiz melek yüklenir" buyurulmaktadır. Abdullah b. Abbas ve Dehhak'a göre, burada zikredilen sekiz melekten maksat, sekiz sıra melek demektir. Bunların sayılarını Allah bilir.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Burada zikredilen melekler, arşı taşıyacak kadar güçlü kuvvetli olan sekiz tane melektir. Arşı yüklenen meleklerin halen dört olduğu âhirette ise sekiz olacağı, Resulullah'tan rivayet edilmişir.

3- Mümin Suresi, 40/32-33
4- Fecr Suresi, 89/22-23
5- Hâkka Suresi, 69/17

Peygamber efendimiz, arşı yüklenen meleklerin büyüklüğünü beyan ederek şöyle buyurmuştur:

عن النبى (ﷺ)، قال: اُذِنَ لِى أَنْ أُحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلاَئِكَةِ الله من حَمَلَةِ الْعَرْشِ، إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذنه إلى عاتقه مسيرة سبعمائة عام».

"Allahın meleklerinden, arşı yüklenen melekler hakkında size konuşmam için bana izin verildi. Şüphesiz ki onlardan birinin kulağının yumuşağı ile omuzu arasındaki mesafe yedi yüz yıllık mesafe kadardır." (6)

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

18- O gün hesap vermek üzere huzura çağırılırsınız. Hiçbir şeyiniz gizli kalmaz.

Ey insanlar, kıyamet gününde sizler, rabinizin huzuruna çağırılırsınız. Sizin yaptıklarınızdan hiçbir şeyAllaha gizli kalmaz. Çünkü o, sizi, ilmiyle kuşatmıştır.

*Ebu Musa el-Eş'ari, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَبِى مُوسىٰ الأَشْعَرِىِّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله (ﷺ) «يعرضُ النَّاسُ يومَ القِيَامَةِ ثَلاَثَ عَرَضَاتٍ فَأَمَّا عَرْضَتَانِ، فَجِدَالٌ، وَمَعَاذِيرُ. وَأَمَّا الثَّالِثَةُ، فَعِنْدَ ذَلِكَ تَطِيرُ الصُّحُفُ فِى الأَيْدِى فَآخِذٌ بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ».

"İnsanlar kıyamet gününde üç kere huzura çağırılacaklar. İkisi, tartışmalar ve özür beyan etmelerle geçecek üçüncüsünde ise amel defteri çıkıp herkesin eline gelecek. Amel defterini bazıları sağ taraflarından bazıları da sol taraflarından alacaklardır." (7)

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

19-20- O gün amel defteri sağ tarafından verilen, (etrafındakilere) şöyle der: "İşte kitabım, alın okuyun. Ben (dünyadayken) hesaba çekileceğimi biliyordum."

Amel defterleri sağ taraflarından verilen insanlar, hesaplarının ağır geldiğini öğrenince sevinirler ve bu sevinçlerinden dolayı, karşılaştıkları herkese "işte benim amel defterim, alın okuyun. Ben rabbimin huzurunda hesaba çekileceğimi biliyordum." derler.

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾

قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

21-23- Artık o,razı olduğu bir hayat içindedir. Meyveleri sarkmış yüce cennettedir.

24- (O gün, cennetliklere şöyle denir) "Geçmişteki günlerde işlediğiniz iyi amellerin mükafaatı olarak âfiyetle yeyin, için."

7- İbn-i Mace, K. ez-Zühd, bab: 33, Hadis no: 4277 / Tirmizi, K. el-Kıyame, bab: 4, Hadis no: 2425

Artık, amel defteri sağ tarafından verilen o insan, meyveleri, onları toplamak isteyenlere yaklaştırılmış yüce cennette, tam razı olacağı bir hayat içinde yaşayacak ve onun gibilere Allah şöyle diyecektir: "Siz bu cennetin yemeklerinden yeyin, içeceklerinden için, bunlar size âfiyet olsun. Yeyip içtiğinizden dolayı hiçbir sıkıntı çekmeyeceksiniz. Herhangi bir beşeri ihtiyacınız da olmayacaktır. Bu nimetler size, fani dünyadaki günlerde yaptığınız amellere karşılıktır.

*Cennet meyvelerinin, onları toplayanlara yakın oluşu hususunda Bera b. Âzib diyor ki: "Kişi yattığı yerden bile o meyveleri koparabilecektir."

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾

وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾

يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾

مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾

هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾

25- O gün, amel defteri sol tarafından verilen ise şöyle der: "Bana keşke amel defterim verilmeseydi."

26- Hesabımın ne olduğunu bilmeyedim.

27- Keşke ölümüm, sonum olsaydı (da tekrar dirilmeseydim)

28- Malım bana hiçbir fayda vermedi.

29- Gücüm de kalmadı."

Kıyametgününde arasat meydanında kendisine amel defteri sol tarafından verilen kişi, sonunun kötü olacağını anlayınca şöyle diyecektir: "Keşke amel defterim bana hiç verilmeseydi.Hesabımın ne olduğunu bilmiş olmasaydım. Keşke ölümüm sonum olsaydı da bir daha dirilip hesaba çekilmemiş olsaydım. Dünyada iken kazandığım malım bana hiçbir fayda sağlamadı. O beni, Allahın azabından uzaklaştıramadı. Nüfuzum, mevki ve makamım da yok olup

gitti. Elimde beni savunmaya yarayacak hiçbir delilim kalmadı."

*Katade diyor ki: "Böyle bir insan için dünyada en sevmediği şey ölüm olduğu halde âhirette ölüp bir daha da dirilmemeyi isteyecektir. Fakat bu da mümkün olamayacaktır.

Âyette "Güç" diye tercüme edilen (سلطان) kelimesi, Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid ve Dehhak'a göre, "Delil" demektir. İbn-i Zeyd'e göre ise "Mülk ve saltanat" demektir.

خذوه فغلوه ﴿٣٠﴾

ثم الجحيم صلوه ﴿٣١﴾

ثم في سلسلة ذرعها سبعون ذراعا فاسلكوه ﴿٣٢﴾

30- O gün, cehennem zebanilerine şöyle denilir: "Alın, bağlayın onu.

31- Sonra, alev alev yanan cehenneme atın.

32- Sonra da onu, yetmiş arşın uzunluğundaki zincire vurun.

Allah, cehennem zebanileri olan meleklerine şöyle diyecektir: "Amel defteri sol tarafından verilen bu kişiyi yakalayın. Boynuna halkalar takın, sonra onu cehenneme atın. Daha sonra da onu, yetmiş arşın uzunluğunda olan bir zincire dizin."

*Âyet-i kerimede, cehennemlik insanın vurulacağı zincirin yetmiş arşın boyunda olduğu zikredilmektedir. Bu arşının, dünya arşını gibi olmadığı, uzunluğunun ne kadar olacağını ancak Allahın bileceği ifade edilmiştir. Cehennemlik olan kul bu zincir ile cehenneme atılacaktır.

Dehhak ve Nevf el-Bekali, bu zincirin, cehennemlik kişinin ağzından sokulup arkasından çıkarılmak suretiyle zincire dizileceğini söylemişlerdir.

Abdullah b. Amr b. el-Ass, bu zincirin uzunluğu hakkında Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): لَوْ أَنَّ
رُضَاضَةً مِثْلَ هَذِهِ، وَأَشَارَ إِلَى مِثْلِ الْجُمْجُمَةِ أُرْسِلَتْ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الأَرْضِ،
وَهِيَ مَسِيرَةُ خَمْسِمَائَةِ سَنَةٍ لَبَلَغَتِ الأَرْضَ قَبْلَ اللَّيْلِ، وَلَوْ أَنَّهَا أُرْسِلَتْ مِنْ
رَأْسِ السِّلْسِلَةِ لَصَارَتْ أَرْبَعِينَ خَرِيفاً اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ قَبْلَ أَنْ تَبْلُغَ أَصْلَهَا أَوْ
قَعْرَهَا.

"Resulullah, kafa tası gibi bir şeye işaret ederek "Şayet bunun gibi bir parça, beş yüz yıllık mesafede bulunan gökyüzünden yere gönderilecek olsa gece olmadan buraya ulaşır. Fakat bu (cehenneme asılan) zincirin başından aşağıya doğru atılacak olsa onun dibine varmadan önce gece gündüz, kırk yıl aşağı doğru inmeye devam eder." buyurmuştur. (8)

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾

وَلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾

لَا يَأْكُلُهُ اِلَّا الْخَاطِؤُنَ ﴿٣٧﴾

33- Çünkü o, yüce olan Allaha inanmazdı.

34- Yoksulu yedirmeyi teşvik etmezdi.

35- O yüzden bugün onun, burada samimi hiçbir dostu yoktur.

36- Onun irinden başka yiyeceği de yoktur.

37- Onu ise ancak, günahkarlar yer.

Ey zebaniler, siz onu böylece cezalandırın, Çünkü o, dünyada iken yüce olan Allaha iman etmez ve onu birlemezdi. Dünyada iken kendisi yoksulları doyurmadığı gibi başkalarını da bu yoksulları doyurmaya teşvik etmezdi. Bu kıyamet gününde ise, onun için burada samimi bir dost yoktur. Onun için bir yiyecek de yoktur. Ancak cehennemliklerden akan kan ve irinler ve pislikler vardır. Bunları, ancak Allahı inkar etme gibi günahları işleyenler yiyeceklerdir.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾

وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾

38-39-40- Gördüklerinize ve görmediklerinize yemin ederim ki, muhakkak Kur'an, şerefli bir Peygamberin tebliğ ettiği bir kelamdır.

41- O, bir şairin sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz. (Ne de iman etmez adamlarmışsınız)

42- Kur'an, bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz. (Ne düşünmez adamlarmışsınız)

43- O, âlemlerin rabbi Allah tarafından indirilmiştir.

Ey Allahı ve Peygamberi yalanlayan kâfirler topluluğu, mesele, sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Sizin gördüğünüz şeylere de görmediğiniz şeylere de yemin ederim ki bu Kur'an, şerefli bir Peygamber olan Muhammed'in söyleyip tebliğ ettiği bir kitaptır. Kur'an, sizin iddia ettiğiniz gibi bir şair sözü değildir.

Ey Kureyş müşrikleri, Kur'ana ne de az iman ediyorsunuz? Kur'an bir kahinin sözü de değildir. Zira Muhammed, kahin değildir. Ne de az düşünüp öğüt alıyorsunuz. Kur'an, âlemlerin rabbi tarafından Muhammed'e indirilmiştir.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾

لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾

فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾

44-45-46-47- Eğer Muhammed, kendinden bazı sözler uydurup da, bizim söylediğimizi iddia etseydi elbette onu kuvvetle yakalar, sonra da can damarını keserdik. Hiç biriniz de buna mani olamazdı.

Şayet Muhammed, bir kısım batıl sözler uydurup yalan yere bize isnad edecek olsaydı biz onu şiddetli bir şekilde yakalar ve kalb damarını koparırdık. Sizden herhangi biriniz de bizim onu cezalandırmamıza engel olamazdınız.

*Mealde "Can damarı" diye tercüme edilen (الْوَتِينَ) "Vetin" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Said b. Cübeyr, Dehhak ve İbn-i Zeyd tarafından "Kalbin asılı olduğu damar" şeklinde izah edilmiştir.

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

48- Muhakkak ki Kur'an, Allahtan korkanlar için bir hikmet ve bir öğüttür.

49- Şüphesiz, içinizden onu yalanlayanların olduğunu da biliyoruz.

50- Doğrusu Kur'an, kâfirler için bir pişmanlık vesilesidir.

51- O, şüphe götürmez mutlak gerçektir.

52- Öyle ise ey Peygamber yüce rabbinin adını tesbih et.

Şüphesiz ki Kur'an, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahipleri için öğüt ve ibret kaynağıdır. Ey insanlar, biz sizin içinizden Kur'anı yalanlayanları da çok iyi bilmekteyiz. Şüphesiz ki Kur'an, kıyamet gününde kâfirler için bir pişmanlık vasıtası olacaktır. İyi bilin ki Kur'an, şüphe götürmeyen kesin bir gerçektir. Muhammed'in uydurduğu bir kitap değildir. O halde ey Muhammed, yüce olan rabbinin ismini an, onu, kendisine yakışmayan sıfatlardan tenzih ve takdis et.

MEARİC SURESİ

Mearic suresi kırk dört âyettir, Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾

لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾

مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾

1-3- Birisi kâfirlere inecek azabın daha ne zaman gerçekleşeceğini sordu. Dereceler sahibiAllah nezdinden, onlara inecek azabı hiçbir kuvvet önlemeyecektir.

*Abdullah b. Abbas bu âyetleri şöyle izah etmiştir: "Kâfirler, Allahın azabının ne zaman geleceğini sormuşlardır. Allah da onlara, o azabın mutlaka gerçekleşeceğini bildirmiştir.

Mücahid diyor ki: "Kâfirlerden bazıları, dünyada iken, Allahın azabının gelmesini istemişlerdir. Bu istekleri şu âyette zikredilmiştir."Yine bir zaman onlar: "Ey Allahım, eğer bu Kur'an nezdinden indirilmiş hak bir kitapsa gökten

üzerimize taşlar yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver." demişlerdi. [1] Bu azap âhirette gerçekleşecektir.

Katade ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Bir kısım insanlar, azabın kimlere geleceğini sormuşlar, Allah da azabın kâfirlere geleceğini ve o kâfirlere gelen azabı kimsenin savamayacağını beyan etmiştir."

İbn-i Zeyd ise (سَأَلَ) kelimesini hemze yerine elif ile (سَالَ) şeklinde okuyan kıraata dayanarak âyetlerin manalarının şöyle olduğunu söylemiştir: Cehenem vadilerinden biri olan (سَائِلٌ) vadisi kâfirlerin uğratılacakları azap verici bir şey akıtacaktır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Dereceler sahibi" diye tercüme edilen (ذِي الْمَعَارِجِ) sıfatı Abdullah b. Abbas, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre Allaha ait bir sıfattır. Manası "Lütuf, nimetler ve üstünlük sahibi olan Allah." demektir. Mücahid'e göre ise bu sıfat, göğün sıfatıdır. Yani gök, çeşitli derecelere sahiptir." demektir.

تَعْرُجُ الْمَلَٰئِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝٤

4- Melekler ve ruh (Cebrail) ona (Allahın emrinin indiği yer) elli bin dünya senesinin karşılığı olan bir günde çıkarlar.

*Âyette zikredilen "Ruh" kelimeside maksat, Cebrail veya insanların ruhları yahut da insanlara benzeyen özel bir kısım varlıklardır. Ebu Salih bu son görşütedir. "Ona" zamirinden maksat ise Allah tealadır. Bu âyet çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Mücahid'e göre bu âyet "Yeryüzünün en alt tabakası ile yüce arşın arasında bulunan mesafeyi beyan etmektedir. Ve âyetin izahı şöyledir: "Melekler ve ruh, aralarında elli bin yıllık mesafe bulunan yerin en altından, arş'ta Allahın nezdine bir günde giderler."

Abdullah b. Abbas, İkrime, Katade ve Dehhak'a göre ise be âyet, kıyamet gününü beyan etmekte ve kıyamet gününün elli bin yıla denk bir gün olduğunu açıklamaktadır. Ve âyetin izahı şöyledir: "Melekler ve ruh, Allahın yaratıkları arasında verdiği hükmü bitirdiği gün onun huzuruna varacaklardır. O günün süresi ise elli bin yıla denktir.

1- Enfal Suresi, 8/32

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عن أبى سعيد الخدرى قال قيل لى رسول الله (ﷺ) يوما كان مقداره
خمسين ألف سنة ما أطول هذا اليوم فقال رسول الله (ﷺ) والذى نفسى
بيده انه ليخفف على المؤمن حتى يكون أخف عليه من صلاة مكتوبة يصليها
في الدنيا

"Resulullaha, miktarı elli bin sene olan gün ne de uzun bir gündür." diye sordular. Resululah da şöyle buyurdu: "Hayatım kudret elinde bulunan Allaha yemin olsun ki o gün müminler için hafiflettirilecek öyle ki o gün mümine, dünyada iken kıldığı bir vakit farz namazından daha hafif olacaktır." (2)

Mücahid ve İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu günden maksat, dünyanın ömrüdür. Yani dünyanın ömrü, yaratılışından sonuna kadar elli bin senedir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşte ise kendisinden, diğer bir âyette zikredilen ve bin yıla eşit olduğu beyan edilen bir günün ne demek olduğu sorulmuş o da soran kimseye "Miktarı elli bin gün olduğu zikredilen günün ne demek olduğunu sormuştur. Soran kişi "Ben sana bunu öğrenmek için sordum." deyince Abdullah b. Abbas: "Bu ikisi de Alahın Kur'anda zikrettiği iki gündür. Bunların ne demek olduğunu Allah daha iyi bilir." demiş ve fikir yürütmekten kaçınmıştır.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ٥

5- Ey Muhammed, sen güzelce sabret.

Ey Muhammed, müşriklerin sana olan eziyetlerine karşı sızlanmadan sabret. Onlardan gördüğün kötülükler seni rabbinin, tebliğ etmeni emrettiği şeylerden alıkoymasın.

2- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.3, S.75

*İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimenin Resulullaha, kâfirlere karşı savaşmasını ve onlara karşı sert davranmasını emreden âyetlerden önce indiğini, bu sebeple neshedilmiş olduğunu söylemiştir. Taberi ise Resulullahın Peygamber olarak gönderilmesinden itibaren ölümüne kadar kâfirlerden eziyet çektiğini, zaman zaman onların eziyetlerine katlandığını bu itibarla âyet-i kerimenin neshedildiğini söylemenin doğru olmadığını söylemektedir.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾

وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾

6- Kâfirler kıyamet gününü uzak görüyorlar.

7- Biz ise onu çok yakın görüyoruz.

8- O gün gök, erimiş maden gibi olacaktır.

9- Dağlar da atılmış renkli yün gibi olacaktır.

10- O gün dost dostun halini soramaz.

Bu müşrikler kıyamet gününü ve o gün görecekleri azabı uzak görüyorlar. Zira onlar, öldükten sonra dirilmeyi ve ceza göreceklerini kabul etmiyorlar. Biz ise kıyamet gününü ve o gün verilecek cezayı çok yakın görüyoruz. Zira her gelici olan şey yakındır. O gün gök, eritilmiş bir maden ve bulanık bir zeytin yağı gibi olacaktır. Dağlar ise yün gibi atılmış olacaktır. O gün herkes kendi derdine düştüğünden yakın dostlar birbirlerinin hallerini soramayacaklardır.

يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾

وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾

وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾

وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾

11-14- O gün onlar birbirlerine gönderilirler. Suçlu, oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini korumuş olan sülalesini ve yeryüzünde bulunanların hepsini feda edip o günün azabından kurtulmak ister.

*"O gün onlar birbirlerine gösterilirler." ifadesinden zikredilen insanlardan kimin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre, o gün birbirlerine gösterilecek olan insanlar, akrabalardır. Allah, herkese akrabasını gösterip tanıtacak sonra da herkes kendi derdine düşeceğinden en yakın akrabalarından bile kaçacaktır. Bu husus diğer âyetlerde de şöyle ifade ediliyor: "O gün insan, anne ve babasından, karısından ve çocuklarından kaçar." "O gün herkesin kendine yetecek kadar derdi vardır.

Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Zira bu âyet, dostların birbirlerinin hallerini soramayacaklarını beyan eden âyetten sonra gelmiştir. Bu sebeple zamirin onlara ait olması tercihe şayandır.

Mücahid ise burada, birbirlerine gösterilecek olanlardan maksadın cennetlik olan müminlerle cehennemlik olan kâfirler olduklarını söylemiştir.

İbn-i Zeyd ise âyette birbirlerine gösterilecekleri zikredilen insanların, önder olan kâfirlerle onlara uyan kâfirler olacaklarını söylemiştir. Zira bunlar birbirlerini tanımayacak ve karşılıklı olarak tartışmaya girişeceklerdir.

Allah teala bu âyetlerde âhiretin ne kadar dehşetli olduğunu, o günün şiddetinden kurtulmak için insanın herşeyini feda etmek istediğini ancak bunun da kabul edilmeyeceğini beyan etmektedir. Kur'an-ı Kerimin çeşitli yerlerinde buna benzer âyetler bulunmaktadır. Onlardan bazıları şunlardır: "Ey insanlar, rabbinizden korkun. Ne babanın evladına ne de evladın babasına hiçbir yardımda bulunamayacağı günden sakının. Şüphesiz ki Allahın vaadi haktır. Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın." (4) "Ey insanlar, şüphesiz Allahın vaadi haktır. Sakın sizi dünya hayatı aldatmasın. O çok aldatıcı şeytan, sakın sizi Allahın affına güvendirerek aldatmasın." (5) "Sur'a üfürüldüğü zaman aralarında soy bağı kalmaz. Ve birbirlerine de bir şey soramazlar." (6)

كَلَّا إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾

نَزَّاعَةً لِلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

4- Lokman Suresi, 31/33
5- Fâtır Suresi, 35/180.
6- Müminûn Suresi, 23/101

تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى ﴿١٧﴾

وَجَمَعَ فَأَوْعَى ﴿١٨﴾

15-18- Fakat bu asla olmaz. Muhakkak ki cehennem, derileri kavurup soyan alevli bir ateştir. O, sırtını dönüp yüzçevireni ve servet toplayıp yığanı kendisine çağırır.

*Âyette geçen ve "Deriler" diye tercüme edilen (الشَّوَى) kelimesi, çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'e göre (الشَّوَى) kelimesinden maksat, baş ve başın derisi demektir. Ebu Salih'e göre (الشَّوَى) "Baldır eti" demektir. Bu kelime, Hasan-ı Basri'ye göre "Baş" Katade'ye göre, insanın değerli uzuvları ve bütün her tarafı demektir. Dehhak'a göre ise "Et ve deri" demektir. İbn-i Zeyd'e göre (الشَّوَى) insan vücudunun büyük uzuvları demektir. Taberi, Allah tealanın, cehennem ateşinin insanın kafa derisini ve vücudunun her tarafını pişirerek kopardığını bizlere beyan ettiğini söylemiştir.

Âyet-i kerime, cehennem ateşinin, sırtını dönüp yüzçevireni kendisine çağırdğını zikretmiştir. Sırtını dönüp yüzçevirenden maksat, Allaha itaate sırt çeviren, Allahın kitabına ve peygamberlerine iman etmekten yüzçeviren demektir. Yani, cehennem, kâfirleri kendisine çağıracak, onun, müminlerin üzerinde ise bir otoritesi olmayacaktır. Âyette geçen "Servet toplayıp yığan"dan maksat, zekatını vermeyen ve harcaması farz olan yerlere malını harcamayan, böylece, Allahın, malında farz kılmış olduğu hakkı yerine getirmeyerek mal biriktiren demektir.

Abdullah b. Ukeym, para kesesinin ağzını bağlamaz ve "O cehennem, sırtını dönüp yüz çevireni ve servet toplayıp yığanı kendisine çağırır." âyetini okurdu.

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾

19- Gerçekten insan sabırsız ve hırslı yaratılmıştır.

*Âyet-i kerimede zikredilen insandan maksat, "Kâfir ve müşrikler"dir. "Sabırsız ve hırslı" diye tercüme edilen (هَلُوعًا) ifadesi, Said b. Cü-

beyr'e ve Dehhak'a göre "Çok cimri ve çok sızlanan" İkrime'ye göre "Velveleci" Şu'be'ye göre "Hırslı" İbn-i Zeyd'e ve Katade'ye göre "Çok sızlanan" şekillerinde izah edilmiş, Abdullah b. Abbas ise daha sonra gelen iki âyetin, bu âyetteki (هَلُوعًا) kelimesini izah ettiğini söylemiştir.

إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾

وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

20- Başına bir felaket geldiği zaman feryad eder.

21- Kendisine bir hayır dokunduğu zaman da çok cimrileşir.

Böyle bir insanın malı azalır ve fakir düşerse pek sızlanır, buna karşı sabretmez. Buna mukabil malı artar, zenginleşirse, Allahın kendisine verdiği nimetlere karşı cimri kesilir de onu, Allahın emrettiği yerlere harcamaz.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾

الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾

22-23- Ancak şunlar müstesnadır. Namaz kılıp namazlarına devam ederler.

*İnsanlar pek sabırsız, çok hırslı, çok cimri ve çok şikayetçi olan varlıklardır. Ancak şunları yapan insanlar bu sıfatlardan uzaktırlar: Allahın kendisine farz kıldığı namazı eda edip ona kesintisiz olarak devam edenler.Burada zikredilen namazdan maksat, farz kılınan beş vakit namazdır. Bu namazı kılan müminlerden maksat ise İbrahim en-Nehai ve Katade'ye göre, beş vakit namazını kılan her mümindir. İbn-i Zeyd'e göre ise bunlar, Resulullah ile birlikte namaz kılmaya devam eden müminlerdir. Ukbe b. Âmir'e göre ise bunlar, namaz kılarken sağlarına sollarına bakmayan kimselerdir.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾

لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

24-25- Mallarında isteyenin ve yoksulun belli bir hakkı olduğunu kabul edenler,

*Âyette, müminlerin mallarında isteyenin ve yoksulun belli bir hakkı olduğu zikredilmektedir. Katade ve Said b. Cübeyr, bu haktan maksadın, Allahın farz kıldığı zekat olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas ve Mücahid'e göre ise burada zikredilen "Hak"tan maksat, zekatın dışındaki bir haktır. Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Bu hak, zekatın dışında bir haktır. Bu hak, akrabana verdiğin, misafire ikram ettiğin şey, âciz ve zayıf bir kimseyi taşıman yahut bir yoksula yardım etmendir."

Abdullah b. Ömer, Şa'bi ve İbrahim en-Nehai'ye göre ise bu hak, zekatı kapsadığı gibi zekat dışı hakları da kapsamaktadır. Abdullah b. Ömer'e "Bu haktan maksat, zekat mıdır?" diye sorulunca o soran kişiye: "Şüphesiz ki senin üzerinde zekatın dışında da hak vardır." demiştir.

Âyette zikredilen "İsteyen"den maksat, "El açıp dilenen" demektir. "Yoksul"dan maksat ise çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas, Said b. el-Müseyyeb, Ata, Mücahid ve İbrahim en-Nehai'ye göre burada zikredilen "Yoksul, yani mahrum"dan maksat, Beytül Maldan payı olmayan, çalışıp kazanamayan ve kendisini geçindirecek bir sanatı da bulunmayandır. Buna "Muharif" de denir.

İbrahim en-Nehai ve Hasan b. Muhammed el-Hanefiyye'ye göre burada zikredilen "Mahrum"dan maksat, savaşa katılmayan bu itibarla da ganimetten payı olmayan ve ganimetler taksim edilirken orada bulunan kimsedir. Bu gibi insanlara, ganimetten mahrum olduklarından dolayı belli miktarda bazı şeyler verilir. Âyet-i kerime bunları zikretmektedir.

İkrime'ye göre âyette zikredilen "Yoksul"dan maksat, malı artmayan demektir. Ebu Kılabe ve İbn-i Zeyd'e göre "Yoksul"dan maksat, malı âfetlerle telef olan demektir. Katade ise "Yoksul"dan maksadın, iffetinden dolayı el açıp istemeyen kimse" olduğunu söylemiştir. Şa'bî: "Doğrusu ben yoksulun kim olduğunu anlamaktan âciz kaldım." demiştir.

Taberi, yoksul kelimesinin bütün cihetlerden yoksul olan kimseyi kapsadığını, her ne yönden olursa olsun yoksul düşen kimsenin, mal sahiplerinin mallarında hakkı olduğunu söylemiştir.

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾

وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾

إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾

فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾

وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾

أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

26- Hesap gününe iman edenler,

27-28- Rablerinin azabından korkanlar -Şüphesiz rablerinin azabından kimse emin olamaz-

29-31- Mahrem yerlerini eşleri ve cariyeleri dışında herkesten koruyanlar, onlar ise kınanmazlar. Bunun dışına taşanlar ise haddi aşanlardır.

32- Emanetlerine ve sözlerine riayet edenler,

33- Şahitliklerini dosdoğru yapanlar

34-35- Namazlarına devam edenler. Evet işte onlar, cennetlerde ağırlanacak kimselerdir.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde de kendisine bir kötülük geldiğinde çokça sızlanan ve kendisine Allahın nimeti eriştiğinde de çokça cimri kesilen insanlardan olmayanları zikretmeye devam etmiştir. Bunlar ise şunlardır: Öldükten sonra dirildiklerinde yaptıklarının karşılığı verilecek olan bir günün ge-

leceğine iman edenler, dünyada iken rablerinin âhirette, emrine karşı gelenler için hazırladığı azabından korkanlar,bu sebeple onun koyduğu farzlara titizlik gösterip beyan ettiği sınırı aşmayanlar, avret mahallerini eşleri ve cariyeleri dışındaki kimselerden koruyup zinaya düşmeyenler, avret mahallerini ancak eşleri ve cariyelerine karşı koruma zorunluğu hissetmeyenler kınanmazlar. Zira bu kimseler onlar için helaldır. Fakat eşi ve cariyesinin dışına taşanlar, Allahın beyan ettiği helalların sınırını aşan kimselerdir. Bunlar bu halleriyle harama düştükleri için cezalandırılacaklardır.

Yine, başına gelen kötülüklerden dolayı sızlanmayıp kendilerine bir hayır dokunduğu zaman da cimrileşmeyen insanlardan bir kısmı da şunlardır: Yerine getirmesi icabeden farzlar gibi Allahın onlara verdiği emanetlere ve kulların kendilerine teslim ettiği emanetlere ayrıca Allaha ve kullarına vermiş oldukları ahitlere riayet edenler, bir husus için şahitlik yapmaya çağrıldıklarında o şahitliği dosdoğru yapanlar, onu değiştirip bozmayanlar, namazlarının vakitlerini ve farzlarını muhafaza edenler, işte bunlar cennetlere konacaklar ve Allah tarafından orada ikram göreceklerdir.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾

عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٨﴾

36-37- Ey Muhammed, ne oluyor bu kâfirlerki sana doğru koşuşuyorlar? (Sonra da) sağdan ve soldan guruplar halinde dağılıp gidiyorlar.

*Abdullah b. Abbas bu âyetleri şu şekilde izah etmiştir: "Ne oluyor bu kâfirlere ki sağdan soldan guruplar halinde seni dikkatle izliyorlar? Ne Allahın kitabını ne de Peygamberini arzuluyorlar.

Âyette geçen ve "Guruplar" diye tercüme edilen (عِزِين) kelimesi Abdullah b. Abbas'a göre, insanlardan oluşan bir topluluk, Mücahid'e göre, birbirinden uzak meclisler, Katade'ye göre fırkalar, Dehhak'a göre insanların oluşturduğu halka ve arkadaş gurupları, Hasan-ı Basri'ye göre, çevreye dağılmış insanlar demektir. Ebu Hureyre ve Cabir b. Semüre'den rivayet edilen bir hadiste Peygamber efendimiz de (عِزِين) kelimesini ayrı ayrı guruplar manasında kullanmıştır. Cabir b. Semüre diyor ki:

قَالَ ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فَرَآنَا حَلَقاً. فَقَالَ «مَالِي أَرَكُمْ عِزِينَ».

"Sahabiler mescidin içinde öbek öbek oturmuş konuşurken Resulullah mescide girdi ve onlara: "Ne oluyor da sizi böyle bölük bölük görüyorum?" (7) buyurdu.

أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾

كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

38- Onlardan her biri, Naim cennetine girmeyi mi umuyor?

39- Hayır, girenmeyeceklerdir. Gerçekten biz onları, kendilerinin de bildiği bir şeyden yarattık.

Ey Muhammed, sana doğru bakıp duran bu kâfirlerden her biri,nimetlerle dolu olan cennete gireceğini mi ümit ediyor? Hayır, durum bu kâfirlerin ümit ettikleri gibi değildir. Zira biz onlardan her birini bildikleri bir damla murdar sudan yarattık.Onlar bu halleriyle cenneti hak etmiş olamazlar. Cennete girmek ancak onları bu gibi bir damla sudan yaratan Allaha itaat etmekle hak edilmiş olur. Onlar cennete girmeyi nasıl arzuluyorlar? Zira onlar, isyankâr kâfirlerdir.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾

عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

7- Müslim, K.es-Salah, bab: 119, Hadis no: 430 / Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 16, Hadis no: 4823 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 5, S. 101

40-41- Doğuların ve batıların rabbine yemin ederim ki biz onların yerine daha hayırlılarını getirmeye kadiriz ve kimse önümüze geçemez.

42- Ey Muhammed, sen onları kendi hallerine bırak. Varsınlar kendilerine vaadedilen gün gelinceye kadar (bâtıl inançlara) dalsınlar ve oyalanıp dursunlar.

*Allah teala bu âyetlerde, dilerse isyankâr kâfirleri tümünü helak edip oların yerine itaatkâr müminleri getirebileceğini, bunu yaparken de onun elinden hiçbir kimsenin kurtulamayacağını beyan ediyor ve bu beyanından önce de "Doğuların ve batıların rabbine yemin ederim ki." diyerek bizzat kendisine yemin ediyor. Doğunun ve batının birer tane olmalarına rağmen âyette "Doğular ve batılar" diye ifade edilmesinin hikmetini Abdullah b. Abbas şöyle izah etmiştir. "Güneş her yıl üç yüz altmış ayrı yerden doğar. Yılın sonunda ilk doğduğu yere istemeyerek döner ve şöyle der: "Rabbim, sen beni, kullarının üzerine doğdurma. Zira ben, onların sana isyan ettiklerini görüyorum."

Ey Muhammed, sen sana doğru koşuşan, sağından ve solundan dağılıp fırkalar oluşturan o müşrikleri bırak ki vaadedildikleri kıyamet günüyle karşı karşıya gelinceye kadar batıl inançlarına dalıp dursunlar. Ve geçici dünyada oynayıp eğlensinler.

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

43-44- O gün kâfirler, gözleri açılmaz bir halde, kendilerini zillet bürümüş olarak sanki dikili bir şeye koşuyorlarmış gibi süratle kabirlerinden çıkarlar. İşte vaadolundukları gün bu gündür.

Vaadedildikleri o gün gelince sanki dikilen bir sancağın altına veya putlara koşuyormuşcasına kabirlerinden hızlı bir şekilde çıkıp mahşer yerine gideceklerdir. O gün onların gözleri korkudan baygın hale gelmiş olacak, kendilerini zillet kaplayacaktır. İşte onların vaadedildikleri kıyamet günü böyle bir gündür.

NUH SURESİ

Nuh suresi yirmi sekiz âyettir. Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اِنَّٓا اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِه۪ٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١﴾

قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۙ ﴿٢﴾

اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ وَاَط۪يعُونِۙ ﴿٣﴾

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۜ اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَٓاءَ لَا يُؤَخَّرُۢ

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

1- Biz Nuh'u kavmine "Can yakıcı bir azap gelmeden önce onları uyar." diye Peygamber olarak gönderdik.

2- Nuh şöyle dedi: "Ey kavmim, ben, şüphesiz ki sizin için apaçık bir uyarıcıyım.

3-4- Allaha ibadet edin. Ondan korkun ve bana itaat edin ki, Allah günahlarınızı bağışlasın ve sizi muayyen bir vakte kadar ertelesin. Allahın tayin ettiği ecel geldiği zaman, asla ertelenmez. Keşke bunu bir bilseydiniz.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, Hz. Nuh'u Peygmaber olarak kavmine gönderdiğini ve ona kavmini, tufan gibi can yakıcı bir azabın gelip çatmasından önce uyarmasını emrettiğini, Hz. Nuh'un da, Allahın verdiği emre uyarak, kavmini uyardığını ve onlara şöyle dediğini beyan etmektedir.

"Ey kavmim, ben sizi, Allahın azabına uğramanızdan sakındıran, açık bir uyarıcıyım. İnkarınızdan dolayı bu azaba uğratılmaktan kaçının. Allaha kulluk edin, putları bırakın. Ona iman edip salih ameller işleyerek ondan korkun. Size emrettiğim ve yasakladığım şeylerde bana itaat edin ki Allah günahlarınızı affetsin ve sizi, eceliniz gelinceye kadar ertelesin. Cezalandırmasın. Allahın, levh-i mahfuzda, yaratıkları için yazdığı ecel geldiği zaman asla ertelenmez. Keşke sizler bunu bilmiş olsaydınız. İşte o zaman Allaha itaat ederdiniz.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾

فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾

وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

5- Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kavmimi gece gündüz imana davet ettim.

6- Davetim onları, senin yolundan daha çok uzaklaştırmaktan başka bir şeye yaramadı.

7- Doğrusu ben, bağışlaman için onları ne zaman imana davet ettiysem, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar. (Beni görmemek için) elbiselerine büründüler (inkarlarında) ısrar ettiler ve büyüklendikçe büyüklendiler.

9- Sonra da onlara, bazen açıktan açığa, bazen de gizliden gizliye hakkı tebliğ ettim.

10- Ve şöyle dedim: "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. Şüphesiz ki o, çok bağışlayandır.

11- Size gökten bol bol yağmur indirsin.

12- Size çok mallar ve oğullar versin, bahçeler bağışlasın. Irmaklar akıtsın.

Nuh, kavmine, rabbinin peygamberliğini tebliğ edip onları uyarınca onlar Nuh'a karşı çıktılar. Kendilerine, rabbi tarafından getirdiklerini reddettiler. Bunun üzerine Nuh, onları, rabbine şikayet ederek şöyle dedi: "Ey rabbim, ben kavmimi, gece gündüz seni birlemeye, sana kulluk etmeye davet ettim. Onları, senin cezalandırmandan ve kahrından sakındırdım. Fakat benim onları davet etmem, onların, haktan daha fazla kaçmalarından başka bir şeye yaramadı. Ben onları, günahlarını affetmen için seni birlemeye ve sana itaat etmeye her davet ettiğimde, davetimi işitmemek için parmaklarını kulaklarına tıkadılar. Beni görmemek için elbiseleriyle yüzlerini örttüler. Şer ve inkarlarında ısrar ettiler. Hakka boyun eğmeyi gururlarına yedirmeyip büyüklendikçe büyüklendiler. Sonra ben onları, açıkça davet ettim. Daha sonra da davetimi iyice açıkladım. Başbaşa kaldığımızda, onları gizli olarak da davet ettim. Ve onlara dedim ki: "Siz, rabbinizden, günahlarınızın affını dileyin ve inkarcılığınızdan vazgeçip ona tevbe edin, onu birleyin ve ibadeti sadece ona yapın ki sizi bağışlasın. Zira o, kendisine yönelenin tevbesini çokça kabul edendir. Eğer sizler, tevbe eder, rabbinizi birler ve ona samimi olarak kulluk edecek olursanız sizin üzerinize gökten ard arda yağan yağmurlar gönderir de rızkınızı bollaştırır. Bununla birlikte rabbiniz size mallar ve oğullar verir. Malları ve oğulları olanların da mal ve oğullarını artırır. Sizin için çeşitli bahçeler meydana getirir ve bahçelerinizi, ekinlerinizi sulayacağınız pınarlar var eder.

*Nuh (a.s.)ın, kavmini dine davet etmesi, onları haktan uzaklaştırmaktan başka bir şeye yaramamıştır. Bu hususta Katade diyor ki: "Bize nakledildiğine göre, Nuh kavminden insanlar oğullarını tutup Nuh (a.s.)a götürürmüş ve onlara "Bundan kaçın. Sakın seni baştan çıkarmasın. Beni de babam, senin gibi iken tutup buna getirmiş ve benim seni bundan sakındırdığım gibi o da beni sakındırmıştı." derdi.

Nuh (a.s.) kavmine, Allahtan af diledikleri takdirde Allahın onlara bol bol yağmur vereceğini söylemiştir.

Şa'bi diyor ki: "Bir gün Ömer b. el-Hattab, yağmur duasına çıktı ve orada istiğfar dilemekten başka bir duada bulunmadı. Geri dönünce: "Ey mümінlerin emiri, senin, Allahtan yağmur istediğini duymadık." dediler. Hz. Ömer de onla-

ra şu cevabı verdi: "Ben, yağmuru, kendileriyle yağmur istenen, göğün kepçeleriyle istedim." Hz. Ömer bundan sonra "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. Şüphesiz ki o, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsin." âyetlerini okudu. Daha sonra da: "Ey kavmim, rabbinizden af dileyin. Sonra ona tevbe edin ki, size gökten, bol bol yağmurlar indirsin, kuvvetinize kuvvet katsın. Suçlular olarak yüz çevirmeyin." (1) âyetini okudu.

Hz. Nuh, kavmine Allahtan af dilemeleri halinde Allahın, kendilerine, mallar, oğullar, bahçeler ve nehirler vereceğini zikretmiştir. Bu hususta Katade diyor ki: "Nuh (a.s.) kavminin dünyaya tamahlarından dolayı boyunlarının kırıştığını görmüş ve onlara: "Gelin Allaha itaat edin. Bunu yaparsanız, hem dünyayı hem de âhireti elde edersiniz." demiştir.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾

13- Size ne oluyor da Allaha yüceliği yakıştıramıyorsunuz?

*Bu âyet-i kerime, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Mücahid'e Dehhak'a ve Ali b. Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre âyetin manası şöyledir: "Size ne oluyor da, Allaha büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?"

Said b. Cübeyr'in, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre âyetin manası "Size ne oluyor da Allaha hakkıyla tazim etmiyor ve onu ululamıyorsunuz?" şeklindedir.

İbn-i Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Size ne oluyor da Allahın azametini bilmiyorsunuz?"

Katade'ye göre âyetin manası şöyledir: "Size ne oluyor da, neticenin Allaha ait olduğunu kabul etmiyorsunuz? İbn-i Zeyd'e göre âyetin manası "Size ne oluyor da itaatın Allaha ait olduğunu ümit etmiyorsunuz?" şeklindedir.

Taberi ise âyetin "Size ne oluyor da Allahın azametinden dolayı ondan korkmuyorsunuz?" şeklinde izah edilmesinin daha doğru olduğunu söylemiştir.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾

14- Oysa o sizi, çeşitli merhalelerden geçirerek yaratmıştır.

*Âyette geçen "Çeşitli merhaleler" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas ve Dehhak'a göre, önce menisonra kan pıhtısı sonra da bir parça et olma merhaleleridir.Mücahid'e göre ise bu merhalelerden maksat, önce topraktan sonra meniden daha sonra da kan pıhtısından meydana gelen merhalelerdir.

Katade'ye göre ise bu merhalelerden maksat, önce meni sonra kan pıhtısı sonra kemikleşme daha sonra kemikleri etle kaplama son olarak da insanı bambaşka bir varlık haline getirip onda tüyler bitirme merhaleleridir. İbn-i Zeyd'e göre ise bu merhaleler meni, meninin kana karışması, sonra kanın meniye galip gelerek kan pıhtısı halini alması, daha sonra bir parça et haline gelmesi sonra kemikleşmesi daha sonra da kemiklerin etle bürünmesi merhaleleridir.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾

وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

15- Allahın, yedi göğü tabaka tabaka nasıl yarattığını,

16- O tabakalar içinde ay'ı nasıl bir nur, güneşi de nasıl bir kandil yaptığını görmez misiniz?

Nuh, müşrik olan kavmine karşı konuşmasına devamla onlara şöyle demiştir: "Ey kavmim, siz, bakıp ibret almıyor musunuz ki Allah, yedi göğü birbiri üzerine konmuş tabakalar halinde nasıl yarattı ve bu göklerde ay'ı bir nur güneşi de bir kandil yaptı?

*Abdullah b. Amr b. el-Ass diyor ki: "Ay ile güneşin asıl ışıkları göklerdedir. Bunu anlamak için dilerseniz şu âyeti okuyun: "Allahın, yedi göğü tabaka tabaka nasıl yarattığını, o tabakalar içinde ay'ı nasıl bir nur, güneşi de nasıl bir kandil yaptığını görmez misiniz?"

Dehhak ise şöyle demiştir: "Ay, yedi göğün yaratıldığı anda yaratılmıştır. Zira Allah teala: "Ay'ı yedi kat gökte bir nur yaptı." buyurmaktadır.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾

لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

17- Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirdi.

18- (Öldükten) sonra sizi tekrar oraya döndürecek ve (oradan yine diriltip) çıkaracaktır.

19-20- Geniş yollarında gezip dolaşasınız diye Allah yeri sizin için halı gibi serip döşedi."

*Nuh (a.s.) kavmine karşı sözlerine devamla diyor ki: "Allah sizi yeryüzünün toprağından yarattı. Öldükten sonra sizi tekrar oraya döndürüp toprak yapacaktır. Kıyamet kopunca da sizi diriltip, ölmeden önceki halinize getirerek topraktan çıkaracaktır. Allah, yeryüzünü de sizlere, serilen halılar haline getirmiştir ki yeryüzünde çeşitli yollardan gidip gelerek ihtiyaçlarınızı karşılayasınız.

Nuh (a.s.) Allahın kudretini ve azametini kavmine hatırlatmak için onun, gökleri ve yeri nasıl yarattığını, yeryüzünü insanların yaşaması için nasıl müsait hale getirdiğini anlatmış ve bunları yaratana kulluk edilmesini, ona ortak koşmanın çirkin bir şey olduğunu pekiştirerek söylemiştir.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

21- Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kavmim bana isyan etti. Malı ve evladı kendisine zarardan başka bir şey vermeyen kimseye uydu.

22-Onlar büyük tuzaklar kurdular.

Nuh, Allaha yönelerek kavmi hakkında şu şikayete bulundu: "Rabbim, kavmim bana isyan etti. Emrime karşı geldi. Onları davet ettiğim hidayeti ve hakkı reddettiler. Onlar beni dinleyecekleri yerde malı ve evladı çok olanı dinle-

diler. Halbuki onun malı ve evladı, kendisini zarara uğratmak ve Allahtan uzaklaştırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Onlar bu inkarlarıyla da kalmayıp büyük tuzaklar kurmuşlardır. Kendilerine tabi olanlara doğru yolda olduklarını telkin etmişler ve onları aldatmışlardır.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

23- "Sakın ilahlarınızı bırakmayın "Ved" "Suva" "Yeğus" "Yeuk" ve "Nesr" gibi putlarınızdan vazgeçmeyin." dediler.

*Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا صَارَتِ الْأَوْثَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي الْعَرَبِ بَعْدُ أَمَّا وَدٌّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ وَأَمَّا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهُذَيْلٍ وَأَمَّا يَغُوثُ فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لِبَنِي غُطَيْفٍ بِالْجَوْفِ عِنْدَ سَبَأٍ وَأَمَّا يَعُوقُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ وَأَمَّا نَسْرٌ فَكَانَتْ لِحِمْيَرَ لِآلِ ذِي الْكَلَاعِ أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنِ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا وَسَمُّوهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ عُبِدَتْ

"Nuh kavminin taptığı putlar daha sonra Araplara intikal etmiştir. Ved isimli put, "Dumetül Cendel" denen yerde bulunuyordu. Ve Kelb kabilesine aitti. "Suva" Huzeyl kabilesine aitti. "Yeğus" Murat kabilesine aitti. Daha sonra Sebe' de bir vadinin içinde bulunuyordu. Ve Ğutayf oğullarına ait olmuştu. "Yeuk" Hemdan oğullarına aitti. Nesr ise himyerlilerin "Zilkila" ailesine aitti. As-

lında bu isimler Nuh kavminden salih kimselerin adlarıydı. Bunlar ölünce şeytan bunların kavimlerinin oturdukları meclislerde bunları hatırlatarak timsaller dikmelerini ve bu timsallere onların adlarını vermelerini telkin etmiş onlar da bunu yapmışlardır. Önceleri bu şeylere tapılmıyordu. Bunları dikenler ölüp gidince ilim de (bunların ne için dikildikleri konusundaki bilgiler de) silinip gitti. Böylece bu putlara ibadet edilmeye başlandı. (2)

Katade de bu putların hikayesini bu şekilde izah etmiştir.

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾

24- böylece bir çok insanı sapıttılar. Sen bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır."

*Nuh, sözlerine devamla şöyle demiştir: Bu putlara tapanlar, kendileri haktan saptıkları gibi bir çok kimseyi de doğru yoldan saptırmışlardır. Ey rabbim, sen zalimlerin kalblerini mühürleyerek sadece sapıklıklarını artır.

Hz. Nuh, kavminin inkarcılıkta ısrar etmesi ve kendisine karşı gelmesi üzerine onların aleyhine duada bulunmuş Allah teala da duasını kabul ederek onları suda boğmuştur.

مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾

25- Onlar, işledikleri günahlarından dolayı tufanda boğuldular. Peşinden, yakıcı bir ateşe atıldılar ve kendilerini azaptan kurtaracak, Allahtan başka yardımcılar bulamadılar.

Nuh kavmi inkarlarında inatçılıkları ve peygamberlerine karşı gelmeleri gibi günahlarının çok oluşu sebebiyle Allah tarafından suda boğuldular. Suyun dalgalarından çıkarılıp cehennem ateşine sokuldular. Onlar, kendileri için Allahtan başka hiçbir yardımcı bulamadılar. Allahın, kendilerini cezalandırmasına karşı koyamadılar.

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾

إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾

26- Nuh şöyle dedi: "Rabbim, kâfirlerden, yeryüzünde dolaşan tek kişi bırakma.

27- Eğer onları yeryüzünde bırakırsan kullarını saptırırlar ve ancak günahkar ve kâfir çocuklar doğururlar.

*Katade diyor ki: "Nuh (a.s.) bu duasını şu vahiy kendisine geldikten sonra yapmıştır. "Nuh'a şöyle vahyedildi: "Daha önce iman etmişlerden başka artık kavminden hiçbir kimse iman etmeyecektir. Yaptıklarından dolayı sakın üzülme." (3)

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا

تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

28- Rabbim, beni, anamı, babamı, evime mümin olarak gireni, mümin erkekleri ve kadınları affet. Zalimlerin ise sadece helakini artır.

Nuh daha sonra şöyle demişti: "Rabbim, beni affet, günahlarımı ört. Anamı babamı da affet ve günahlarını ört. Benim mescidime ve namazgâhıma girenleri de affet. Bütün mümin erkek ve kadınları da affet. İnkarlarıyla kendilerine zulmedenlerin ise sadece zararlarını artır. Dünya ve âhirette hüsrana uğrat."

*Mücahid diyor ki: "Kavmi önceleri Nuh'u dövüyordu. Öyle ki o, bayılıyordu. Kendisine gelince de "Ey rabbim, sen kavmimi affet çünkü onlar bilmiyorlar." diyordu.

CİN SURESİ

Yirmi sekiz âyettir. Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

قُلْ اُو۫حِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُٓوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًاۙ ﴿١﴾
يَهْد۪ٓي اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِه۪ۜ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَٓا اَحَدًاۙ ﴿٢﴾

1-2- Ey Muhammed, de ki: "Bana şu vahyedildi: Cinlerden bir topluluk (Kur'an okumamı) dinlemiş ve şöyle demişler: "Gerçekten biz, hayrete düşüren ve hidayeti gösteren bir Kur'an işittik ve ona iman ettik. Artık rabbimiz olan Allaha hiçbir kimseyi ortak koşmayacağız.

Ey Muhammed, de ki:"Allah bana şöye vahyetti: "Cinlerden bir topluluk Kur'anı dinlemiş ve kavimlerine döndüklerinde onlara: "Biz gerçekten hayret edilecek bir Kur'an işittik. O Kur'an, kendisine uyanları hakka davet ediyor ve onlara doğru yolu gösteriyor. Bu sebeple biz ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi ortak koşmayacağız."

*Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Resulullah cinleri ne görmüş ne de Kur'anı onlara bilerek okumuştur." Abdullah b. Abbas böyle söylemiş ve şunları nakletmiştir:

Verka diyor ki:"Zevbea" diye adlandırılana cin'in topluluğu, onunla birlikte Mekke'ye, Resulullah (s.a.v.)e geldiler. Resulullahın Kur'an okumasını işittiler. Sonra ayrılıp gittiler. İşte şu âyet-i kerime bunu izah etmektedir: "Ey Muhammed, bir zaman Kur'anı dinleyecek bir cin taifesini sana yöneltmiştik. Kur'anın okunuşunda hazır bulununca birbirlerine "Susun dinleyin" dediler. Okuma bitince de kavimlerine uyarıcılar olarak döndüler." (1)

Mekke'ye gelen bu cinlerin sayısı dokuz idi. İçlerinde Zevbea da bulunuyordu. Dehhak da: "Ey Muhammed de ki: Bana şu vahyedildi. Cinlerden bir topluluk Kur'an okumamı dinlemiş ve şöyle demişler..." âyetinin, "Ey Muhammed, bir zaman Kur'anı dinleyecek bir cin taifesini sana yöneltmiştik.." âyetine işaret ettiğini söylemiş ve şöyle demiştir: "İsa ile Muhammed'in arasında gökler korunmamıştı. Allah teala Muhammed (s.a.v.)i gönderince dünya göğü korunma altına alındı. Şeytanlar alevlerle kovuldu. Bunun üzerine İblis şöyle dedi: "Yeryüzünde yeni bir şey meydana geldi." Sonra cinlere emretti ve yeryüzünü tarayıp meydana gelen o şeyin haberini kendisine getirmelerini istedi. Cinlerden gönderdiği ilk topluluk, Yemen'deki Nusaybin cinleri idi. Bunlar cinlerin en şereflileri ve efendileriydi. İblis bunları Tihame'ye ve onun çevresinde bulunan Yemen diyarına gönderdi. O topluluk devam edip Mekke'ye iki günlük mesafede bulunan "Nahle" vadisine geldiler. Orada Resulullahı sabah namazını kılarken buldular. Onun Kur'an okuduğunu işittiler. Yanına varınca birbirlerine "Susun" dediler. Resulullah bunları ne gördü ne de hissetti. Ta ki Allah teala Resulullaha: "Ey Muhammed, de ki: Bana şu vahyedildi. Cinlerden bir topluluk Kur'an okumamı dinlemiş ve şöyle demişler.." âyetini indirdi.

Cinlerle ilgili daha geniş bilgi için Ahkaf suresinin yirmi dokuzuncu âyetinin izahına bakılabilir.

وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾

3- Doğrusu rabbimizin yüceliği her yücelikten üstündür. O, ne eş edinmiştir ne de çocuk.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Yücelik" diye tercüme edilen (جَدُّ) "Ced" kelimesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas, Süddi, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre "Ced" kelimesi-

1- Ahkaf Suresi, 46/29

nin manası "Emir, saltanat ve kudret" demektir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Cinler dediler ki: Rabbimizin emri, saltanatı ve kudreti her şeyin üstündedir, yücedir."

İkrime, Mücahid ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre "Ced" kelimesinden maksat, "Azamet ve celal" demektir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Rabbimizin büyüklüğü ve celali pek yücedir." Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

Hasan-ı Basri'ye göre "Ced" kelimesinden maksat, "Zenginlik" Mücahid'e göre ise "Zikir" demektir. Bu izahlara göre âyetin manası: "Rabbimizin zenginliği veya zikri pek yücedir." demektir.

Ebu Cafer buradaki "Ced" kelimesinin "Dede" manasına geldiğini ve bu sözün, cinlerin cahillerinin sözü olduğunu söylemişse de bu görüş reddedilmiştir.

Taberi buradaki "Ced" kelimesinin, azamet, kudret ve saltanat manasına geldiğini söylemenin daha doğru olacağını söylemiş ve özetle şunları zikretmiştir: Ced kelimesi Arapça'da iki manada kullanılmaktadır. Bunlardan biri, babanın babası veya annenin babası demek olan "Dede" manasınadır. Âyette cinlerin, ced kelimesini "Dede" anlamında kullandıkları düşünülemez. Zira onlar âyetin devamında "O ne eş edinmiştir ne de çocuk." demektedirler. Bunu diyen cinlerin, "Rabbimizin dedesi". tabirini kullanarak şirk koşmaları düşünülemez.

Ced kelimesinin ikinci manası ise, pay ve nasip demektir. İşte cinler bu kelimeyi bu manada kullanmışlardır. Cinler bu sözleriyle şunları kasdetmişlerdir: "Rabbimizin mülk, saltanat, kudret ve azamette olan payı pek yücedir. Artık onun ne eşi olabilir ne de çocuğu. Zira eş edinme, şehvani arzuları giderme acziyetinin bir neticesidir. Rabbimiz ise böyle bir âcizlikten beridir, münezzehtir."

وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾

4- Doğrusu bizim beyinsizimiz, Allah hakkında gerçek dışı şeyler söylüyormuş.

5- Halbuki biz, insanların ve cinlerin, Allah hakkında yalan söyleyeceklerini sanmıyorduk.

*Kur'anı dinleyen cinler, sözlerine devamla şöyle demişlerdir: "Doğrusu bizim içimizdeki beyinsiz İblis, Allaha karşı haksız sözler söylüyormuş. Doğrusu bizler insanlaın ve cinlerin Allaha karşı yalan bir şey söyleyeceklerini hiç zannetmiyorduk."

Cinler, Kur'anı işitmezden önce kâfir ve müşriklerin, İblisin telkiniyle Allah hakkında söylediklerinin doğru olduğunu sanıyorlarmış. Fakat Kur'anı dinleyince onların yalancı olduklarını anlamış ve Allaha karşı böyle bir cür'ette bulunmalarına hayret ederek bu sözleri söylemiş ve İblise "Beyinsiz" demişlerdir.

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾

6- Gerçekten, insanlardan bazı erkekler, cinlerden bazı erkeklere sığınırlardı da o cinlerin cür'et ve azgınlıklarını artırırlardı.

*Kur'anı dinleyen cinler, sözlerine devamla şöyle demişlerdir: "İnsanlardan bir kısım erkekler, yolculuk yaparlarken konakladıkları yerlerde cinlere sığınırlar ve böylece cinleri kendilerine karşı cesaretlendirirlerdi.

Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, İbrahim en-Nehai, Mücahid, Katade, Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd bu âyeti izah ederlerken şöyle demişlerdir: Cahiliye döneminde insanlardan herhangi bir kişi yolculuğu esnasında belli bir vadide konaklayınca cinleri kasdederek: "Ben bu vadinin azizine (en güçlü zatına) sığınırım." diyorlardı. Böylece insanlar cinlerden cesaretlerini artırıyorlar cinler de bunu söyleyen insanların günahlarını artırıyorlardı.

Âyet-i kerimede zikredilen ve "Cür'et ve azgınlık" diye tercüme edilen (رَهَقًا) kelimesi çeşitli manalarda yorumlanmış ve buna sebep olanın, insanlar mı yoksa cinler mi olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre (رَهَقًا) kelimesinin manası "Günah"tır. İbrahim en-Nehai ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre de (رَهَقًا) kelimesinin manası "Cür'et, cesaret" demektir. Mücahid'e göre bu kelimenin manası "Korkmak"tır. Buna göre Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre âyetin manası şöyledir: "İnsanlar, cinlerin azizlerine sığınarak onların daha fazla günah işlemelerine sebep olmuşlardır. Zira cinler, insanların bu sığınmasıyla şımararak, Allahın haram kıldığı şeyleri daha fazla işlemeye girişmişlerdir Taberi bu izah tarzını tercih etmiştir.

İbrahim en-Nehai ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "İnsanlar, cinlerin ulularına sığınarak aslında kendilerinden çekinen cinlerin cesaretlerini artırırlar. Böylece cinler insanları korkutmaya ve sindirmeye girişirler."

Mücahid'e göre ise âyetin manası şöyledir: Kâfirler cinlere sığınarak azgınlıklarını daha da artırırlar. Allahı bırakıp cinlere sığındıkları için daha fazla günaha girerler.

Rebi' b. Enes ve İbn-i Zeyd'e göre ise, insanlar cinlere sığınarak cinlerin kendilerini korkutmalarını daha da artırırlar.

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾

7- Onlar da sizin gibi, Allahın, hiçbir kimseyi Peygamber olarak göndermeyeceğini zannetmişlerdi.

*Taberi bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: Cinler birbirlerine şöyle demişlerdi: Gerçek şu ki sizin, Allahın herhangi bir kimseyi peygamber göndermeyeceğini zannettiğiniz gibi o insanlar da öyle zannetmişlerdir.

Bazı müfessirler bu âyet-i kerimeyi, cinlerin sözünden saymayıp Allah tealanın, kullarına hitabı sayarak şöyle izah emişlerdir "Ey insanlar, sizin zannettiğiniz gibi o cinler de Allahın herhangi bir kimseyi Peygmaber olarak göndermeyeceğini zannetmişlerdir. Veya: Ey cinler, sizin zannettiğiniz gibi insanlar da Allahın, herhangi bir kimseyi peygamber olarak göndermeyeceğini zannetmişlerdir."

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾

وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾

وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

8- Gerçekten biz göğü yokladık. Orayı kuvvetli bekçiler ve kayan ateşlerle doldurulmuş bulduk.

9- Doğrusu biz daha önce gökte olup bitenlerin işitileceği bir yerde oturuyorduk. Fakat şimdi kim dinlemek isterse, kendisini gözetleyen bir ateş parçasıyla karşılaşıyor.

10- Gerçekten bilmiyoruz, yeryüzündekilere bir kötülük mü istendi, yoksa rableri onların iyiliğini mi murat etti?

*Cinler sözlerine devamla şöyle demişlerdir: Biz göklere tırmanıp oralara başvurduk. Onların sağlam bekçilerle yani meleklerle ve akıp giden ateşlerle, yani şeytanları takibeden yıldızlarla dolu olarak bulduk. Gerçek şu ki biz cinler topluluğu, daha önce gökte neler olup bittiğini işitmek için orada belli yerlere oturur bilgi almaya çalışırdık. Fakat şu anda kim dinlemeye kalkışacak olursa kendisini gözetleyen bir ateşle karşı karşıya kalmış olur. Doğrusu bizler bilmiyoruz ki, gökteki haberlerin dinlenilmesinin yasaklanmasıyla Allah, yeryüzü sakinlerine bir kötülük mü dilemiş oluyor yoksa rableri onları hakka iletmeyi mi diliyor? Onlara bir peygamber göndererek onları irşad mı etmek istiyor?

Daha önce de izah edildiği gibi Hz. Muhammed, peygamber olarak gönderilmeden önce şeytanlar ve cinler göklere tırmanarak orada meleklerin konuşmalarından bazı şeyler alarak yeryüzüne getirmeye çalışırlarmış. Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.)i gönderdikten sonra şeytanların ve cinlerin göğe çıkma yollarını kapatmış ve onların, konuşmaları çalmalarına engel olmuştur. İşte bu âyetlerde cinler bu hususlardan bahsetmektedirler.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Cinler göğü yoklayıp bu durumu tesbit edince İblise gitmiş ve ona: Bizim gökten bir şeyler işitmemize ne engel olabilir?" diye sormuşlar. İblis de onlara: "Gök ancak iki şeyden dolayı korunmaya alınır. Ya Allahın yeryüzüne aniden indirmeyi istediği bir azaptan dolayı veya göndereceği irşad eden ve düzelten bir peygamberden dolayı." demiştir. İbn-i Zeyd bunu zikrettikten sonra: "İşte Allah tealanın: "Gerçekten bilmiyoruz, yeryüzündekilere bir kötülük mü istendi yoksa rableri onların iyiliğini mi murad etti?" âyeti bunu beyan etmektedir." demiştir.

وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن نُّعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾

وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ آمَنَّا بِهِ ۖ فَمَن يُؤْمِن بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾

وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ ۖ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾

11- Şüphesiz biz cinlerden, iyi olanlar da var daha aşağı mertebede olanlar da. Hepimiz ayrı yollar tutmuştuk.

12- Gerçekten biz, yeryüzünde Allahı âciz bırakamayacağımıza ve hiçbir zaman Allahın hakimiyetinden kurtulup kaçamayacağımıza kanaat getirdik.

13- Doğrusu biz Kur'anı işitince ona iman ettik. Rabbine iman eden, ne sevabının noksanlaştırılacağından ne de haksızlığa uğratılacağından korkar.

14- Şüphesiz biz de müslümanlar da vardır, haktan ayrılan zalimler de vardır. Müslüman olanlar doğru yolu arayıp bulmuşlardır.

15- Haktan ayrılan zalimlere gelince, onlar cehennemin yakıtı olmuşlardır.

Şüphesiz ki biz cinlerden Allaha itaat eden müslüman salih kullar olduğu gibi yine bizden salih olmayanlar da vardır. Biz, çeşitli meyil ve arzularda olan guruplardık. Yani bir kısmımız müslüman diğerlerimiz ise kâfirdi. Doğrusu bizler bildik ki Allahın bize bir kötülük dilemesi halinde biz onu yeryüzünde âciz bırakamayız. Bizi yakalamak istediğinde elinden kaçıp kurtularak onu âciz düşüremeyiz. Nerede olursak olalım Allah bizim üzerimizde mutlak kudret sahibidir. Doğrusu biz, kendine iman edenleri doğru yola ileten Kur'anı işitince onu tasdik ettik. Ve onun, Allah tarafından olduğunu kabul ettik. Kim rabbine iman ederse o kimse ne sevaplarının eksiltileceğinden korkar ne de başkalarının günahlarının kendisine yükletilerek haksızlık yapılacağından korkar. Şüphesiz ki içimizden Allaha itaat ederek ona boyun eğip müslüman olanlar da vardır. Hak yoldan ayrılan zalimler de vardır. Kim müslüman olup Allaha itaat ederek ona boyun eğecek olursa işte onlar, dinleri hususunda doğru yolu arayıp bulmuşlardır. İslamdan uzak kalan zalimler ise cehennemin yakıtıdırlar. Cehennem onlarla tutuşturulacaktır."

*Cinlerin konuşmaları burada sona ermiş bundan sonra gelen âyetlerde ise Allah teala şöyle buyurmuştur:

وَأَن لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾

16- (Eğer insanlar ve cinler) doğru yolda devam etseydiler mutlaka onlara bol su verirdik. (Rızıklandırırdık.)

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Said b. Cübeyr bu âyeti, mealde zikredildiği şekilde izah etmişlerdir. Bunlara göre âyetin manası şöyledir: "Eğer hak yoldan ayrılan zalimler, doğru yolda bulunmuş olsalardı biz onları bol sularla sulardık ve onları güzel rızıklarla rızıklandırırdık. Böylece onları, verdiğimiz rızıklarla imtihan ederdik. Onlar, ezeli ilmimizde bildiğimiz âkıbetlerine varırlardı.

Kur'an-ı Kerimde, izah edilen bu manada bir çok âyetler bulunmaktadır. "Eğer onlar Tevratı, İncili, ve rableri tarafından kendilerine indirileni tatbik etseydiler üstlerinden ve ayaklarının altından rızıklandırıldıkları nimetleri yerlerdi. Onlardan bir kısmı mutedil bir ümmettir. Birçoklarının yaptıkları da ne kötü şeydir." (2) "Eğer o memleketlerin halkı iman edip Allahtan korksalardı yerden ve gökten onlara bereket kapıları açardık. Fakat onlar yalanladılar. Bunun üzerine biz de onları yaptıklarından dolayı azabımızla yakaladık." (3)

Ebu Miclez ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Eğer bu haktan ayrılan zalimler, sapıklıklarında devam edecek olurlarsa onlara mühlet vermek için bol sular verir ve çok rızıklarla rızıklandırırız."

Kur'an-ı Kerimde, izah edilen bu manada da âyetler vardır: "Allah, içinizden iman edip salih amel işleyenlere vaadetmişti ki mutlaka kendilerinden öncekileri mirasçı kıldığı gibi kendilerini de yeryüzünde mirasçı kılacak, kendileri için razı olup seçtiği dinlerini iyice yerleştirecek ve kendilerini korkularından sonra emniyete kavuşturacaktır. Onlar bana ibadet ederler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kim inkar ederse işte onlar, fasıkların ta kendileridir." "Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve peygambere itaat edin ki merhamet edilesiniz." (4) "Kendilerine hatırlatılanları unuttuklarında onlara her-

2- Maide Suresi, 5/66
3- A'raf Suresi, 7/96
4- Müminun Suresi, 23/55-56

şeyin kapısını açtık. Nihayet kendilerine verilen o nimetlerle sevinip zevke dalınca onları azabımızla ansızın yakalayıverdik. Hemen ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler." (5)

لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

17- Böylece onları bununla imtihan edelim. Kim rabbinin zikrinden yüz çevirirse rabbi onu, gittikçe artan bir azaba uğratır.

Böylece onlara bol nimetler veririz ki onları imtihan edelim. Kim, rabbinin zikri olan Kur'andan yüzçevirir ve onu dinlemezse rabbi onu, çetin bir azaba uğratır.

*Âyette, rablerinin zikrinden yüz çevirinlere verileceği beyan edelin azaın sıfatını beyan eden ve "Gittikçe artan" diye tercüme edilen (صَعَدًا) kelimesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Yukarı doğru tırmandıran çetin bir azap" olarak izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas bunun, cehennemde bir dağ olduğunu ve cehennemlik olan kişinin bu dağa yukarı tırmanmak zorunda kaldığını söylemiştir.

Mücahid ise bu kelimeden maksadın çetin bir azap olduğunu, Katade de bunun, "Hiç rahat vermeyen bir azap" olduğunu, İbn-i Zeyd ise günahkarın üzeine yağan bir azap olduğunu söylemiştir.

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

18- Şüphesiz mescitler Allaha mahsustur. O halde orada Allah ile beraber bir başkasını anmayın.

Ey Muhammed de ki: "Bana vahyolundu ki mescitler Allaha aittir. Oralarda Allahtan başka hiçbir kimseye ibadet etmeyin. Oralarda ona ortak koşmayın. Sadece Allahı birleyin ve samimi olarak ona ibadet edin."

5- En'am Suresi, 6/44

*Katade diyor ki: "Yahudi ve Hristiyanlar Havra ve kiliselerine girdiklerinde Allaha ortak koşuyorlardı. Bunun üzerine Allah, Peygamberi Muhammed'e, camilerde sadece Allaha kulluk edilmesini ve onun birlenmesini emretti.

Said b. Cübeyr diyor ki: "Cinler Resulullaha dediler ki: "Biz mescide nasıl gireceğiz? Senden uzağız. Seninle birlikte nasıl namaz kılacağız?" İşte bunun üzerine: "Şüphesiz mescitler Allaha mahsustur. O halde orada Allah ile beraber bir başkasını anmayın." âyeti nazil oldu. Yani cinlerin, insanlara karışmadan namaz kılmaları emredilmiş oldu.

Katade buradaki "Mescitler" ifadesinden maksadın, bütün mescitler olduğunu söylemiştir.

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

19- Allahın kulu Muhammed, namaza kalkıp Allaha ibadet ettiği zaman, cinler üzerine üşüşüyor, neredeyse keçe gibi birbirlerine giriyorlardı.

*Bu âyet-i kerime farklı şekillerde izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre bu âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, de ki: "Bana vahyolunanlardan biri de şudur ki: Allahın kulu Muhammed,Kur'anı okuyarak Allaha davet ettiğinde cinler Kur'anı dinleme arzusuyla birbirlerinin üzerine üşüştüler. Neredeyse Muhammed'in üzerine düşeceklerdi.-"

Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen ikinci bir görüşe göre ise bu âyetteki ifadeler cinlerin sözleridir. Zira cinler, Resulullahın, sahabilerine namaz kıldırdığını görünce onların bu hallerine şaşmışlar ve bunu kavimlerine anlatmışlardır." Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Allahın kulu olan Muhammed, kalkıp namaz kıldırınca çevresinde bulunanlar ona uydular. Onlar neredeyse Muhammed'in üzerine düşüp keçeleşeceklerdi."

Katade, İbn-i Zeyd ve Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i kerime, Allah tealanın, kâfirlerin, Hz. Muhammed'e nasıl karşı çıktıklarını haber veren bir âyetidir ve manası şöyledir: "insanlar ve cinler, Allahın kulu Muhammed, onları, "Lailahe İllallah'a " davet edince bu daveti söndürmek için yek vücut oldular. Hepsi birden Muhammed'in karşısına dikildiler.

Taberi bu son görüşü tercih etmiş ve gerekçe olarak da şunları zikretmiştir: Bundan önce zikredilen âyet, cinlerin sözü değil Allah tealanın beyanıdır. Bu âyeti de bir önceki gibi saymak uygundur.

Ayrıca bundan önceki âyette, insanların mescitlerde sadece Allaha kulluk etmeleri, ona ortak koşmamaları emredilmektedir. Bu âyetin de Resulullaha tabi olanların çokluğunu beyan eder şekilde değil de insanların, onun davasına karşı çıkmakta ittifak ettiklerini beyan eder şekilde yorumlamak, Allaha ortak koşmamayı emreden önceki âyete daha uygun düşer.

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

20- Ey Muhammed de ki: "Ben sadece rabbime ibadet eder ve ona hiçbir şeyi ortak koşmam."

21- De ki: "Ben size ne zarar verebilirim ne de fayda."

22- De ki: "Kimse beni Allahın azabından kurtaramaz. Ondan başka sığınacak yer de bulamam."

Ey Muhammed, senin getirdiğin öğütleri reddeden müşriklere de ki: "Ben, rabbime ibadet ederim. Hiçbir kimseyi ona ortak koşmam." Yine de ki: "Ben size, ne dininiz ne de dünyanız hakkında bir zarar verme gücüne sahibim. Ben sizi kemale de erdiremem. Bunlar, herşeyin mülkü elinde olan Allaha attir." Yine de ki: "Allah benim için bir şey dilediği zaman beni onun elinden hiçbir kimse kurtaramaz. Ona karşı bana hiçbir kimse yardım edemez. Ben de Allahtan başka sığınacak hiçbir sığınak bulamam."

إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾

23- Ben ancak Allahın emirlerini tebliğ etmeye ve peygamberlikle ilgili hususları bildirmeye kadirim. Kim, Allah ve peygamberine karşı gelirse ona, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır.

Ey Muhammed, Arap müşriklerine de ki: "Ben size ne bir zarar verebilirim ne de sizi olgunluğa erdirebilirim. Ben size, ancak bana Allah tarafından verileni tebliğ eder ve onun peygamberliğini bildiririm. Kim, allahın emir ve yasaklarına uymayarak ona karşı gelir peygamberini de yalanlayarak ona isyan edecek olursa şüphesiz ki onun için cehennem ateşi vardır. O, cehennem ateşine girecek ve orada ebedi olarak kalacaktır.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

24- Kendilerine vaadolunan azabı görünce, kimin yardımcısının daha güçsüz ve sayısını daha az olduğunu öğreneceklerdir.

Müşrikler, kendilerine vaadedilen azabı ve kıyametin kopmasını bizzat gözleriyle görünce kimin yardımcısının daha güçsüz ve sayısının daha az olduğunu bileceklerdir. Yardımcıları daha zayıf ve daha az olanlar, Allahı birleyen müminler mi yoksa ona ortak koşan müşrikler mi olacaklardır?

قُلْ إِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّىٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾

25- Ey Muhammed de ki: "Size vaadolunan azap yakın mıdır? Yoksa rabbim ona uzun bir müddet mi tayin etmiştir bilemem?"

Ey Muhammed, kavminden, Allaha ortak koşan müşriklere de ki: "Rabbinizin size vaadettiği azap ve kıyametin kopması yakın mıdır? Yoksa rabbim onun için uzun bir süre mi tayin emiştir bilemem. Rabbim gaybı bilendir. O, bildiği gaybı hiçbir kimseye göstermez.

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

26- O, gaybı bilendir. Kimseye gaybını göstermez.

27- Ancak Peygamber olarak seçtiği kimse bunun dışındadır. Çünkü Allah, seçtiği peygamberin önüne ve ardına gözetleyici koyar.

Allah, sadece kendisinin bildiği gaybla ilgili ilmini, yaratıklarından hiçbir kimseye göstermez. Ancak seçtiği peygamberleri hariç. Allah bunları seçtiği gibi gaybla ilgili bazı bilgileri bunlara vahiy yoluyla bildirir. nitekim Muhammed'e, içinde gaybla ilgili haberler bulunan Kur'anı vermiştir. O bize, kıyamette ne olacağını bildirmektedir. Zira Allah, seçtiği peygamberin önüne ve arkasına, onu koruyan melekler gönderir. Böylece peygamberine vahiy ile bildirdiği gaybı, şeytanlar ve cinler çalamazlar ve cinler, bu gayb haberlerini getiren meleklerin şekline giremezler.

*Dehhak bu âyeti izah ederken diyor ki: "Allah teala Hz. Muhammed'e bir melekle vahiy gönderdiğinde o melekle birlikte başka melekler de gönderirdi ki, onu, önünden arkasından korusunlar da şeytan bu meleğin şekline girmesin.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala Hz Muhammed'e vahiy gönderirken onu önünden ve arkasından koruyan melekler de gönderirdi ki ona gönderilen meleğin vahiy getiren bir melek olduğunu anlamış olsun. Böylece Peygamber, bu meleklerin, rablerinin tebliğ ettiği peygamberlikle ilgili vahiyleri getirdiklerini bilmiş olsun.

لِيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ
شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

28- Bu, elçilerin, rablerinin emirlerini tebliğ ettiklerini onun bilmesi içindir. Allah onların ne yaptıkların bütün incelikleriyle kuşatır. O, herşeyi bir bir saymıştır.

*Bu âyet-i kerime çeşitli şeklilerde izah edilmiştir.

Said b. Cübeyr ve Ma'mer, Katade'nin bu âyeti şu şekilde izah ettiğini söylemişlerdir: "Allah, gönderdiği elçilerini önünden ve arkasından koruyan melekler gönderir ki Muhammed, kendinden önceki Peygamberlerin de rablerinin emirlerini tebliğ ettiklerini, onların da melekler tarafından korunmuş olduklarını bilmiş olsun."

Mücahid ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Allah, gönderdiği elçinin önünden ve arkasından onu koruyan melekler gönderir ki Peygamberi yalanlayan müşrikler bu peygamberler, rablerinin emirlerini tebliğ ettiklerini bilmiş olsunlar.

Said b. Cübeyr Abdullah b. Abbas'ın bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah ettiğini söylemiştir: "Allah, gönderdiği elçisini, önünden ve arkasındankoruyan melekler gönderir ki Muhammed, meleklerin, rablerinin emirlerini tebliğ ettiklerini bilmiş olsun."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cebrail (a.s.) hiçbir vahiy getirmemiştir ki onunla birlikte dört muhafız melek bulunmuş olmasın."

Taberi ise birinci görüşü tercih etmiştir.

MÜZZEMMİL SURESİ

Yirmi âyettir. 10. 11. ve 20. âyetleri Medine'de diğerleri Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَٓا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُۙ ﴿١﴾

1- Ey elbisesine bürünen Peygamber,

*Said b. Cübeyr ve Ma'mer, Katade'nin, bu âyeti şöyle izah ettiğini söylemişlerdir: "Ey namaz kılmak için elbisesine bürünen Peygamber."

Davud ise İkrime'nin bu âyeti şöyle izah ettiğini söylemiştir: "Ey Peygamberlik elbisesine bürünen Peygamber."

Taberi birinci izah şeklini tercih etmiş, bundan sonra gelen âyetin, namaz kılmayı emretmesi hasebiyle bu görüşte olduğunu söylemiştir.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًاۙ ﴿٢﴾

نِصْفَهُٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًاۙ ﴿٣﴾

أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْت۪يلًاۜ ﴿٤﴾

2- Gecenin birazı hariç olmak üzere kalk namaz kıl.

3- Gecenin yarısını kalk. Yahut yarısından biraz eksilt.

4- Veya yarısından biraz fazla kıl. Kur'anı ağır ağır tane tane oku.

*Allah teala, gece namaz kılmayı Resulullaha farz kılınca onu, âyetlerde zikredilen seçeneklerden birini seçmekte serbest bırakmıştır. Buna göre Resulullah dilerse gecenin yarısını, dilerse yarısından biraz eksiğini dilerse yarısından biraz fazlasını namazla geçirecektir. Ayrıca Allah teala, Resulullaha Kur'anı okurken tane tane ve ağır ağır okumasını emretmiştir.

Gece namazı sadece Resulullah için farz idi. Resulullah gece namaz kılarken sahabileri de onunla birlikte namaz kılıyorlardı. Fakat bu namaz onlara zor geliyordu. Bu sebeple Allah teala Peygamberin dışındaki müminlere gece namazının farz olmadığını bildirerek bu konuda onların yükünü hafifletti.

Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müzzemmil suresinin baş tarafı nazil olunca müslümanlar bu surenin son âyeti ininceye kadar, Ramazan ayındaki teravih namazı kadar gece namazı kılıyorlardı. Bu durum bir sene devam etti."

Yine Abdullah b. Abbas diyor ki: "Müzzemmil suresinin baş tarafındaki âyetleri, bu surenin son âyeti olan şu âyet neshetmiştir: "... Gece ve gündüzü ölçüp ayarlayan Allahtır. Gece ve gündüzün bütün vakitlerini ayarlayamayacağınızı bildiği için Allah sizi affetti." Abdullah b. Abbas, Ebu Abdurrahman ve Hasan-ı Basri, müslümanların, gece namazını bir yıl bu kadar kıldıklarını söylerken Katade bir veya iki yıl kıldıklarını, Said b. Cübeyr ise Resulullahın ve onunla birlikte bir kısım müslümanların, gece namazını, bu ayetlerde zikredilen şekliyle on yıl kıldıklarını, bundan sonra bu surenin son âyeti indirilerek müminlerin yüklerinin hafifletildiğini söylemişlerdir.

Hz. Aişe (r.anh.) müslümanların Resulullah ile birlikte gece namazını nasıl kılmaya başladıklarını beyan ederek buyuruyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ يَحْتَجِزُ حَصِيراً بِاللَّيْلِ
فَيُصَلِّي وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ فَجَعَلَ النَّاسُ يَثُوبُونَ اِلَى النَّبِيِّ

(ﷺ) فَيُصَلُّونَ بِصَلاتِهِ حَتَّى كَثُرُوا فَأَقْبَلَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللهَ لاَ يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا وَإِنَّ أَحَبَّ الأَعْمَالِ إِلَى اللهِ مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ.

"Resulullahın bir hasırı vardı. Resulullah onu geceleri hücre haline getiriyor ve içinde namaz kılıyordu. Gündüz ise o hasırı serip üzerinde oturuyordu. Bunun üzerine insanlar Resulullahın etrafında toplandılar, onun kıldığı gibi namaz kılmaya başladılar. Ve sonunda iyice çoğaldılar. Bu hali gören Resulullah: "Ey insanlar, amellerden gücünüzün yettiğini yapın. Zira siz usanmadıkça Allah usanmaz. (Allah hiçbir zaman usanmaz siz usanırsınız.) Allah katında amellerin en sevimlisi az da olsa devamlı olanıdır." (1) buyurdu.

Taberi ise Hz. Aişe'nin bu hadisi rivayet ettikten sonra şunları söylediğini zikretmiştir: "Resululaha bu surenin baş tarafındaki âyetler inince müslümanlar, gece namazının kendileri için farz olduğunu kabul ettiler. Öyle ki bazıları namaz kılarken ayakta durmak için kendilerini iplerle bağlıyorlardı. Allah teala bunların, kendi rızasını kazanmak için sıkıntıya girdiklerini görünce bunu onlardan kaldırdı. Bu surenin son âyetini indirerek onların sadece farz olan ibadetleri yapmalarını emretti. Gece ibadetini ise nafile kıldı.

Âyet-i kerimede Resulullahın, Kur'anı tane tane ve ağır ağır okuması emredilmektedir. Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Abbas bu ifadeden maksadın, Kur'anı açık seçik okumak olduğunu Mücahid ise Kur'anı ara vermeden peşpeşe okumak olduğunu söylemişlerdir.

Resulullah (s.a.v.) Kur'anı iyi anlamak için tane tane ve yavaş yavaş okurdu. Hz. Hafsa diyor ki:

وَكَانَ يَقْرَأُ بِالسُّورَةِ فَيُرَتِّلُهَا حَتَّى تَكُونَ أَطْوَلَ مِنْ أَطْوَلَ مِنْهَا.

1- Buhari, K.el-Libas, bab: 43 / Müslim, K.el-Müsafirin, bab: 215, Hadis no: 782

"Resulullah bir sureyi tane tane okuyordu. öyle ki o sure kendisinden uzun olan bir sureden daha uzun hale geliyordu." (2)

Enes b. Malik'ten, Resulullahın Kur'anı nasıl okuduğu soruldu. Enes: "Resulullah Kur'anı uzatarak okurdu.." dedi. Sonra Enes "Bismillahirrahmanirrahim" dedi ve (بسم الله) "Bismillahı" (الرَّحْمٰنِ) "er-Rahmanı" (الرَّحِيمِ) "er-Rahimi" uzatarak okudu.

Ümmü Selem (r.anh.) diyor ki:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ يَقُولُ: الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، ثُمَّ يَقِفُ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، ثُمَّ يَقِفُ، وَكَانَ يَقْرَؤُهَا مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ.

"Resulullah Kur'an okurken her âyette durarak okurdu. (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ)i okur sonra dururdu. Sonra (الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ)i okur tekrar dururdu. (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) i de (مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ) şeklinde okurdu." (3)

Kur'anı okurken süslü okumak, Kur'anı sesiyle güzelleştirmek İslami âdaptandır. Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde:

قَوْلِ النَّبِيِّ (ﷺ) الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ وَزَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ.

"Kuranı güzel okuyan kimse, şerefli ve itaatkâr kimselerle (meleklerle) beraberdir. Kur'anı sesinizle güzelleştirin." (4) buyurmuştur.

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de:

2- Müslim, K.el-Müsafirin, bab: 118, Hadis no: 733 / Tirmizi, K. el-Mevakit, bab: 158, Hadis no: 373
3- Tirmizi, K.Kıraat el-Kur'an, bab: 1, Hadis no: 2927 / Ebu Davud, K.el-Huruf, bab: 1, Hadis no: 4001

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ

"Kur'anı güzel sesiyle okumayan bizden değildir." (5) buyurmuştur.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾

5- Doğrusu biz sana (mes'uliyeti) ağır bir kelam vahyedeceğiz.

*Hasan-ı Basri ve Katade, burada ifade edilen ağırlıktan maksadın, Kur'an-ı Kerim'in hükümleriyle amel etmenin ağırlığı olduğunu söylemişlerdir. Katade diyor ki: "Vallahi Kur'anın farzları ve koyduğu cezalar ağırdır."

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyetin, Kur'an indiği sırada ağır ağır geldiğini beyan ettiğini söylemişlerdir. Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عن عائشة انها قالت ان كان ليوحى الى الرسول (ﷺ) وهو على راحلته فتضرب بجرانها

"Resulullah devesinin üzerinde iken ona vahiy gelince deve çöker boynunu yere uzatırdı." (6)

Zeyd b. Sabit diyor ki:

قَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ (ﷺ) وَفَخِذُهُ عَلَى فَخِذِى فَثَقُلَتْ عَلَىَّ حَتَّى خِفْتُ اَنْ تَرُضَّ فَخِذِى.

5- Buhari, K.et-Tevhid, bab: 44

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.6, S.118

"Resulullahın dizi benim dizimin üzerinde iken Allah ona vahiy indirdi. Onun dizi o kadar ağırlaştı ki ben dizimin kırılacağını zannettim." (7)

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾

6- Şüphesiz gece ibadete kalkmak daha tesirli ve okumak daha elverişlidir.

*"Geceleyin ibadete kalkmak." diye tercüme edilen (نَاشِئَةَ اللَّيْلِ) ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Ebi Nüceyh, İkrime, Mücahid, İbn-i Zeyd ve Dehhak'a göre, mealde zikredildiği gibi "Geceleyin ibadete kalkmak"tır. (نَاشِئَة) "Kalkmak" demektir.

Ebu Miclez, Ebu Reca ve Katade'ye göre ise bu ifadeden maksat, yatsıdan sonra ibadet için kalkmaktır. Bu izaha göre yatsıdan sonra ibadet etmek daha tesirli ve o sırada okumak daha verimlidir. "Daha tesirli" diye tercüme edilen (أَشَدُّ وَطْئًا) "Eşeddü Vat'en" ifadesi Abdullah b. Abbas, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre, geceleyin ibadet etmek, gündüz ibadet etmekten daha sağlam ve kalb için daha iyi muhafaza edicidir." demektir. Yani geceleyin ibadet eden, dünyevi meşguliyetlerden uzak kalarak kendisini tamamen ibadete verme imkanını bulur.

Mücahid ve Ebi Nüceyh ise (وَطْئًا) ifadesini (وِطَاءً) şeklindeki kıraatıyla okumayı esas almışlar ve bu ifadeyi şöyle izah etmişlerdir: "Geceleyin ibadet etmek, kalbin, kulağın ve gözün birlik içinde olmalarını daha iyi sağlar."

"Geceleyin okumak daha elverişlidir." ifadesi, Enes b. Malik tarafından "Geceleyin Kur'an okumak daha doğru olur." şeklinde izah edilmiş Katade ve İbn-i Zeyd ise, dünya meşgalesinden uzak kalındığı için geceleyin Kur'an okumak daha sağlam ve daha muhafazalı olur." şeklinde izah etmişlerdir. Abdullah b. Abbas ise "Kur'anı anlamaya daha yakın olur." şeklinde izah etmiştir.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾

7- Buhari, K.es-Salah, bab: 12

7- Çünkü gündüz, senin uzun bir mes'uliyetin var.

*Abdullah b. Abbas ve Katade bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir. "Şüphesiz ki senin için gündüzün uzun bir boş zaman vardır. Geceleyin ibadet et. Gündüzün bu boş zamanında da uyursun."

İbn-i Zeyd ise şöyle izah etmiştir: "Şüphesiz ki senin, gündüzün ihtiyaçlarını karşılaman için uzun bir zamanın vardır. O halde geceni dinine ayır." İbn-i Zeyd diyor ki: "Bu emir, gece namazının farz olduğu zamanda idi. Sonra Allah kullarına lutfederek bu namazı hafifletti. Daha sonra ise mecburi olmaktan çıkardı. Allah teala bu hususta şöyle buyurmuştur: "Ey elbisesine bürünen Peygamber, gecenin birazı hariç olmaküzere kalk namaz kıl.Gecenin yarısını kalk yahut yarısından biraz eksilt veya yarısından biraz fazla kıl. Kur'anı ağır ağır tane tane oku." Daha sonra ise şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed, şüphesiz rabbin, senin ve beraberindeki bir gurup ashabının, gecenin üçte ikisine yakın, yarısı ve üçte biri kadar bir müddet kalkıp namaz kıldığını bilir. Gece ve gündüzü ölçüp ayarlayan Allahtır. Gece ve gündüzün bütün vakitlerini hesaplayamayacağınızı bildiği için Allah sizi affetti. O halde Kur'andan kolayınıza geleni okuyun."

İbn-i Zeyd sözlerine devamla diyor ki: "Daha sonra daha geniş bir emir geldi. Hem müminlerden hem de Resulullahtan gece namazının farziyetini kaldırdı. Ve buyurdu ki: "Ey Muhammed, gecenin bir bölümünde, sadece sana mahsus nafile namaz kıl. Muhakkak rabbin seni övülmüş bir makama erdirecektir." (8)

Said b. Hişam diyor ki:

قال : قلت حدثينى عن قيام الليل، قالت ألست تقرأ (يا أيها المزَّمل)؟ قال: قلت: بلى قالت،: فان أول هذه السورة نزلت، فقام أصحاب رسول الله (ﷺ) حتى انتفخت أقدامُهم، وحُبس خاتمتُها في السماء اثنى عشر شهرا ثم نزل آخرها، فصار قيام الليل تطوعا بعد فريضة

8- İsra Suresi, 17/79

"Aişe (r.anh.)a ya dedim ki: "Ey müminlerin annesi, Resulullahın gece namazını bana bildirir misin?" Aişe: "Sen, müzzemmil suresini okumuyor musun?" dedi. "Evet." dedim. Aişe: "Allah bu surenin baş tarafını indirdi. (Gece namazını farz kılmıştı) Resulullahın sahabileri bu namazı kıldılar. Öyle ki ayakları şişiyordu. Allah bu surenin son kısmını on iki ay göndermedi. Sonra bu surenin sonunu göndererek gece namazını hafifletti. Gece namazı kılmak farz iken nafile oldu." (9)

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾

8- Rabbinin adını an ve sadece ona yönel.

Ey Muhammed, rabbinin ismini çokça an. Dünya işlerini bitirdikten sonra ibadetinde ve duanda kendini Allaha ver. İbadetini ve duanı sadece ona yap.

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾

9- O, doğunun da batının da rabbidir. Ondan başka ilah yoktur. O halde sen sadece onu vekil edin.

10- Kâfirlerin sözlerine sabret ve onlardan güzellikle uzaklaş.

Ey Muhammed, rabbin, doğunun, batının ve onların aralarında bulunanların rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde sana emrettiği hususlarda sadece ona tevekkül et. Kavminin müşriklerinin, eziyet etmek için sana söyledikleri sözlere karşılık sabret. Onlara, Allah rızası için aldırış etme.

9- Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 316, Hadis no: 1342 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6 S.54

*Katade bu son âyetin, Tevbe suresinin inmesinden sonra neshedildiğini söylemiştir. Zira Allah teala, kâfirlerin "Lailahe İllallah Muhammedün Resulullah" demelerine kadar onlarla savaşılmasını emretmiştir. Böylece kâfir oldukları halde kendilerine aldırış edilmemesi emri kaldırılmıştır.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾

وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

11- Sen, benimle o varlık sahibi olan yalanlayanları başbaşa bırak ve onlara biraz mühlet ver.

12-13- Şüphesiz onlar için nezdimizde ağır zincirler, yakıcı bir ateş, yutulması zor bir yiyecek ve can yakıcı bir azap vardır.

Ey Muhammed, benimle kendisine nimet verdiğim, buna rağmen âyetlerimi yalanlayan o kâfirleri, zamanları gelinceye kadar başbaşa bırak. Sen onlara çok az bir mühlet ver. Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanlayan bu kâfirler için katımızda, kelepçeler, alev alev yanan cehennem ateşi ve boğazlarına tıkanıp kalan zakkum ağacı gibi yemekler vardır. Ayrıca onlara, can yakıcı bir azap da vardır.

*Abdullah b. Zübeyr diyor ki: "Hz. Aişe dedi ki: "Bu âyetler indikten sonra çok geçmeden Bedir savaşı oldu. Yani kâfirler daha dünyadayken yaptıklarının cezasını buldular.

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾

14- O gün yer ve dağlar şiddetle sarsılır. Dağlar, savurulan kum yığınlarına döner.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, kıyamet gününde dünyanın nasıl alt üst olacağını, sağır taşlardan oluşan dağların bile esip savrularak kumlar haline geleceğini beyan ederek o günün dehşetini bizlere bildirmektedir.

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

15- Ey insanlar, şüphesiz biz, Firavuna bir Peygamber gönderdiğimiz gibi size de kıyamet günü şahitlik edecek bir peygamber gönderdik.

16- Firavun, gönderdiğimiz peygambere isyan etti. Bunun üzerine biz de onu şiddetli bir azapla yakaladık.

Ey insanlar, sizden önce Mısır Firavununa, hakka davet eden Musa'yı Peygamebr olarak gönderdiğimiz gibi size de Muhammed'i Peygamber olarak gönderdik. O, sizin için, davetimi kabul edip etmediğinize dair kıyamet gününde huzurumda şahitlik edecektir. Firavun kendisine gönderdiğimiz peygambere isyan etmişti. Biz de onu, azabımızla şiddetli bir şekilde yakalayıvermiştik. Siz de onun durumuna düşmeyin. Yoksa siz de aynı cezaya çarptırılırsınız.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾

السَّمَاءُ مُنفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

17- Eğer siz de inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan o günün azabından nasıl kurtulacaksınız?

18- O günün şiddetinden gök parçalanır ve Allahın vaadi mutlaka yerine gelir.

Ey kâfirler, eğer sizler Allahı inkar eder ve onu tasdik etmeyecek olursanız o takdirde, çocukları ihtiyarlatan kıyamet gününün o dehşetinden nasıl korunmuş olabilirsiniz? Halbuki o günde gök çatlayacak ve parçalanacaktır. Allahın vaadi mutlaka yerine gelir. O halde siz bu günden korkun.

*Kıyamet gününün dehşetinden dolayı çocukların ihtiyarlayacakları ve göklerin parçalanacağı zikredilmektedir.

Ebu Said el-Hudri diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ يَقُولُ اللهُ تَعَالَى يَا آدَمُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ فَيَقُولُ اخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ قَالَ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ.

"Kıyamet gününde Allah teala: "Ey Âdem." buyuracak. Âdem de: "Buyur rabbimiz, emrine âmâdeyim ve emrinle mutluyum. Hayır senin elindedir." diyecektir. Bunun üzerine şöyle seslenilecektir: "Allah sana, soyundan cehenemlikler gurubunu ayırmanı emrediyor." Âdem: "Ey rabbim cehennemlikler gurubu nedir?" diyecek. Allah: "Her bin'den dokuz şüz doksan dokuzudur." buyuracaktır. İşte o zaman küçük çocuklar ihtiyarlayacak hamile olan, çocuğunu düşürecek; sen insanların sarhoş olduklarını göreceksin. Halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allahın azabı pek şiddetlidir." (10)

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

19- Doğrusu bu âyetler birer öğüttür. Dileyen, rabbine giden bir yol tutar.

Şüphesiz ki kıyamet gününü, onun dehşetini ve Allahın orada kâfirlere nasıl azabedeceğini beyan eden bu âyetler birer öğüt ve ibrettir. Yaratıklardan kim dilerse rabbine giden yolu tutmuş olur. Ona iman eder ve salih ameller işler.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ
وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ
عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا
اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا
وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

20- Ey Muhammed, şüphesiz rabbin, senin ve beraberindeki bir gurup ashabın, gecenin üçte ikisine yakın, yarısı ve üçte biri kadar bir müddet kalkıp namaz kıldığını bilir. Gece ve gündüzü ölçüp ayarlayan Allahtır. (Gece ve gündüzün ibadet vakitlerini) hesaplayamayacağınızı bildiği için Allah sizi affetti. O halde Kur'andan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizden hasta olanları, yeryüzünde Allahın lütfundan rızık arayanları ve Allah yolunda savaşanları bilmektedir. O halde Kur'andan kolayınıza geleni okuyun. Namazınızı kılın. Zekatınızı verin. Allah için güzel bir ödünç verin. Yaptığınız iyiliklerin mükafaatını Allah nezdinde, hem yaptıklarınızdan daha hayırlı, hem de sevapça daha büyük olarak bulacaksınız. Allahtan mağfiret dileyin. Çünkü Allah, çok affedendir, çok merhamet edendir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, sahabilerinden bir gurupla birlikte, gecenin üçte ikisine yakın bir vakti, bazan yarısını bazan da üçte birini ibadetle geçirdiğini bilmektedir. Gece ve gündüzün vakitlerini planlayan Allahtır. O sizin bu vakitlerde farz kıldığı ibadetleri yapmaya güç yetiremeyeceğinizi, gece ibadetlerinden âciz kalacağınızı bildi ve bunu sizden kaldırarak sizi bağışladı. Artık bundan sonra geceleyin Kur'andan gücünüzün yettiği kadarını okuyun. Yine Allah içinizden, hasta olacak olanları, Allahın lütfundan rızık arayarak yeryüzünde ticaret yapacakları ve içinizden, Allah yolunda cihad edecek olanları bildi. Daha önce size farz kıldığı gece ibadetini kaldırdı. Artık siz bundan sonra, Kur'andan, gücünüzün yettiğini okuyun. Size farz kılınan beş vakit namazı kılın. Malınızda farz kılınan zekatı verin. Bunları bırakmanız için size izin yoktur. Bir de mallarınızı Allah yolunda harcayarak ona karz-ı hasende bulunun. Zekatın dışındaki infakları yapın. Ey müminler, siz dünyada iken kendiniz için sunduğunuz hayırları Allah katında daha hayırlı ve mükafaatı daha büyük olarak bulacaksınız. O halde âhiretiniz için hayır işleyin, amel yapın. Allahtan çokça bağışlanmanızı dileyin. Bütün günahlarınızın affedilmesini isteyin ki Allah da sizi affetsin. Zira Allah çok affeden ve çok merhamet edendir.

*Âyet-i kerimede "Kur'andan kolayınıza geleni okuyun." buyurulmaktadır. Süddi bundan maksadın yüz âyet okumak olduğunu söylemiş, Hasan-ı Basri ise "Kim bir gecede yüz âyet okuyacak olursa Kur'an onun aleyhine delil olmayacaktır." demiştir.

MÜDDESSİR SURESİ

Bu sure-i celile elli altı âyettir. Mekke'de nazil olmuştur.

Âlimlerin çoğunluğunun aksine, Cabir b. Abdullah'a göre, Kur'an-ı Kerim'in ilk inen suresi bu suredir.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

اخبرني جابر بن عبد الله انه سمع رسول الله (ﷺ) يحدث عن ضرة الوحي فبينا انا امشي اذ سمعت صوتا من السماء فرفعت بصري قبل السماء فاذا الملك الذي جاءني بحراء قاعد على كرسي بين السماء والارض فجئت منه حتى هويت الى الارض فجئت اهلي فقلت زملوني زملوني فزملوني فانزل الله تعالى يا ايها المدثر قم فانذر الى قوله فاهجر قال ابو سلمة الرجز والاوثان ثم حمي الوحي وتتابع.

"Ben, Resulullahın, vahyin kesildiğini anlattığını işittim. Resulullah konuşmasında şöyle buyurdu: "Ben bir gün yürürken gökten bir ses işittim. Başımı yukarı kaldırdım baktım. Bir de ne göreyim, Hirada bana gelen melek yerle gök arasında bir kürsü üzerinde oturuyor. Ben ondan çok korktum, yere kapandım. Geri geldim ve "Beni örtün, beni örtün." dedim. Üzerimi örttüler. Bunun üzerine Allah teala "Ey sarınıp bürünen Peygamber, kalk insanları uyar, rabbini yücelt, elbiselerini temizle, azaba götürecek şeylerden sakın." âyetlerini indirdi. Sonra vahiy kızıştı bir daha kesilmedi."[1]

Yahya b. Ebi kesir diyor ki: "Ben, Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, Kur'anın ilk inen âyetlerinin hangisi olduğunu sordum. O da (يا ايها المدثر) Müddesir suresi olduğunu söyledi. Dedim ki: (اقرأ باسم ربك الذي

1- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 74, bab: 5

خلق) suresinin indiğini söylüyorlar." Ebu Seleme dedi ki: "Ben bunu, Cabir b. Abdullah'tan sordum ve ona, aynen senin bana söylediğin şeyleri söyledim. Cabir dedi ki: "Ben sana ancak Resulullahın söylediğini anlatıyorum. Resulullah buyurdu ki: "Ben Hira'yı mekan edinmiştim. Orada ikamet etmeye son verince aşağı indim. Bana seslenildi. Sağıma baktım bir şey göremedim. Soluma baktım bir şey göremedim. Sonra başımı yukarı kıldırıp göğe doğru baktım. Orada acaip bir şey gördüm. (Diğer bir rivayette, bana gelen, o meleği, gökle yer arasındaki tahtta oturuyor gördüm) Hatice'ye geldim "Beni örtün, üzerime soğuk su dökün." dedim. Beni sardılar. Üzerime soğuk su döktüler." Bunun üzerine "Ey sarınıp bürünen Peygamber, kalk insanları uyar, rabbini yücelt." âyetleri nazil oldu.

Âlimlerin çoğunluğu ise Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadise dayanarak, Kur'anın ilk inen âyetlerinin Alak suresinin baş tarafındaki âyetler olduğunu söylemişlerdir:

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّادِقَةُ فِي النَّوْمِ فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ فَكَانَ يَأْتِي حِرَاءَ فَيَتَحَنَّثُ فِيهِ وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ وَيَتَزَوَّدُ لِذَلِكَ

"Resulullah (s.a.v.)e vahyin ilk başlangıcı, uykuda gördüğü sadık rüyalar olmuştu. Resulullah hiçbir rüya görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık bir şekilde ortaya çıkmış olmasın. Resulullah Hira'ya giderdi. Orada tek başına kalır, belli gecelerde rabbine ibadet ederdi. Bunun için oraya giderken azık alır giderdi. Sonra tekrar Hatice'nin yanına dönüp aynı maksatla azık alıp giderdi. Nihayet o, Hira mağarasındayken ona hak olan vahiy geldi. Orada Resulullaha melek geldi ve ona: "Oku." dedi. Resulullah (s.a.v.) "Ben okuma bilmem." dedi.

Resulullah diyor ki: "O zaman melek beni tutup takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bıraktı. Yine bana "Oku" dedi. Ben de ona: "Okuma bilmem." dedim. İkinci defa, beni tutup takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bıraktı ve yine "Oku" dedi. Ben de ona: "Okuma bilmem." dedim. Üçüncü defa beni tutup takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bıraktı ve bana "Yaratan rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, rabbin kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren en büyük kerem sahibidir. (2) dedi.

Resulullah, bu âyetlerle birlikte, korkudan dolayı etleri titreyerek dönüp geldi. Hatice'nin yanına girdi ve ona "Beni örtün, beni örtün, beni örtün." dedi. Resulullahın korkusu geçince "Ey Hatice, bana ne oluyor?" dedi ve durumu ona anlattı ve "Ben kendimden korkuyorummm."dedi. Hatice "Hayır, müjde sana, Allaha yemin olsun ki, Allah seni asla yalnız bırakmaz. Zira sen, akrabana iyi davranıyor, doğruyu konuşuyor, âcizlerin yükünü taşıyor, misafire ikram ediyor ve haktan gelen âfetlere karşı yardımda bulunuyorsun." dedi. Sonra Hatice, Resulullahı alıp babasının öz kardeşi, amcası Nevfel'in oğlu olan Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay'a götürdü. Varaka cahiliye döneminde Hristiyan olmuş bir kimseydi. Arapça okur yazardı. İncilden Allahın dilediği kadarını yazardı. O sırada gözleri görmeyen yaşlı bir kimseydi. Hatice ona "Amcam oğlu, kardeşinin oğlunu dinle." dedi. Varaka, Resulullaha "Kardeşimin oğlu, ne görüyorsun?" dedi. Resulullah ona, gördüklerini anlatı. Varaka "Senin bu gördüğün, Musa'ya indirilen vahiy meleğidir. Keşke ben senin, ümmetini (dine) davet edeceğin günlerde genç bir kimse olsaydım. Kavmin seni yurdundan çıkarırken hayatta olsaydım." dedi.

Resulullah: "Onlar beni yurdumdan çıkaracaklar mı?" dedi. Varaka "Evet, senin bu getirdiğin dava ile hiçbir kimse gelmemiştir ki ona düşmanlık yapılmış olmasın. Şayet ben, senin günlerine yetişecek olursam, sana büyük bir güçle yardım ederdim." dedi. Bundan sonra çok geçmeden Varaka vefat etti.

Bu sırada vahiy bir müddet kesildi. Zühri diyor ki: "Bize ulaştığına göre Resulullah, vahyin kesilmesinden dolayı öyle üzüldü ki, bir kaç kere gidip kendisini yüksek dağların başından aşağı atmak istedi. Resulullah, kendisini aşağı atmak için her dağa çıktığında Cebrail ona görünüyor ve ona "Şüphesiz ki sen, gerçekten Allahın Peygamberisin." diyordu. Bunun üzerine Resulullah sakinleşiyor, heyecanı yatışıyor ve dönüp geri geliyordu. Vahyin kesilmesi uzayınca Resulullah aynı şeyi yapmak için gidiyordu. Dağın tam tepesine ulaşınca, yine Cebrail ona görünüyor ve ona aynı şeyleri söylüyordu." (3)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

يَٓا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُۙ ﴿١﴾

1- Ey sarınıp bürünen Peygamber,

*Abdullah b. Abbas ve Katade, bu âyet-i kerimeyi 'Ey elbisesine bürünüp uyuyan Peygamber." şeklinde izah etmişler, İkrime ise: "Ey Peygamberlik yükünü üstlenip ona bürünen peygamber." şeklinde izah etmiştir.

قُمْ فَاَنْذِرْۙ ﴿٢﴾

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْۙ ﴿٣﴾

2- Kalk, (insanları) uyar.

3- Rabbini yücelt.

Ey Peygamber, yatmayı bırak. Kalk Allaha ortak koşan kavmini, Allahın azabı ve daha önceki kâfirlerin uğradıkları âkıbetle uyar. Ey Muhammed,rabbine kulluk ederek ve ihtiyaçlarını sadece ondan isteyerek onu yücelt.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْۙ ﴿٤﴾

4- Elbiselerini temizle.

*Abdullah b. Abbas, İkrime, Katade, Dehhak ve İbrahim en-Nehai'ye göre bu âyette zikredilen"Elbiselerini temizle" ifadesinden maksat, "Elbiselerini, günah işleme ve ihanette bulunma manevi kirlerinden temizle." demektir. Kata-

de diyor ki: "Araplar, ahdini bozan adama "elbisesi kirli." verdiği sözü yerine getirene ise "Elbisesi temiz." derler.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre "Elbiselerini temizle" ifadesinden maksat, "Güzel ameller işle, davranışlarını düzelt." demektir.

Muhammed b. Sîrîn ve İbn-i Zeyd'e göre ise "Elbiselerini temizle" ifadesinden maksat "Elbiselerini su ile yıka ve onları necasetten arındır." demektir.

Taberi bu son görüşün tercihe şayan olduğunu söylemiş ancak "Mânevi kirlerden arın." şeklindeki görüşün, Selef'in çoğunluğunun görüşü olduğunu bildirmiştir.

وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝

5- Azaba götürecek şeylerden sakın.

*Bu âyet-i kerimede zikredilen (الرُّجْز) kelimesini (ر) harfini ötreli okuyanlar, bundan maksadın putlar olduğunu ve âyetin manasının "Sen, putlara ibadet etmekten ve onlara hizmette bulunmaktan kaçın." demek olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, İkrime, Katade,Zühri ve İbn-i Zeyd, âyeti bu şekilde izah etmişlerdir. (ر) harfini esre ile okuyanlar ise bu kelimeden maksadın "Günah işleme" olduğunu buna göre âyetin manasının "Sen, seni azaba götürecek günahları işlemekten kaçın." demek olduğunu söylemişlerdir. İbrahim en-Nehai ve Dehhak bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ۝

6- Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.

*Bu âyet-i kerime, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Damre b. Habib, ebu el-Ahves, İkrime, İbrahim en-Nehai, Dehhak, Katade, Tavus ve Mücahid bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: Ey Muhammed, sen daha fazlasını sana versinler diye hediye verme." yani, verdiğin şeyden daha büyük bir karşılık bekleme Dehhak diyor ki: "Verdiğin hedi-

ye karşılığında daha fazla bir şey almak faiz gbi gözükse de helâldir. Ancak bu, özellikle Resulullaha yasaklanmıştır.

Hasan-ı Basri ve Rebi' b. enes ise âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Yapmış olduğun amelinden dolayı rabbine karşı sitemde bulunma ve amelini gözünde büyütme. Zira, amelin, rabbinin sana verdiği nimetler karşısında çok büyük bir şeydir. Taberi bu görüşü tercih etmiş ve bundan önceki âyetlerin, Resulullaha, Allaha ciddi bir şekilde yalvarmasını ve gördüğü eziyetlere karşı sabretmesini emrettiklerini, bu âyetin de o âyetlerle uyumlu bir şekilde yorumlanmasının doğru olacağını söylemiştir.

Mücahid ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: Ey Muhammed, sen çokça hayır işlemekten gevşeme, sıkı dur."

İbn-i Zeyd ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: "Ey Muhammed, sen peygamberliğini insanların başına kakarak ondan dolayı insanlardan ücret alıp malını çoğaltmaya kalkma.

وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾

7- Rabbinin rızası için sabret.

*Mücahid ve İbn-i Zeyd bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: Ey Muhammed, sen, davetin karşılığında çekeceğin sıkıntılara, rabbinin rızası için sabret."

İbrahim en-Nehai ise şöyle izah etmiştir: "Verdiğin şeylerden dolayı karşılık bekleme. Onların karşılığında rabbine sabret, fedakarlıkta bulun."

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾
فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾
عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

8- Sur'a üfürüldüğü gün,

9- İşte o gün, çok zor bir gündür.

10- Hele kâfirler için hiç de kolay değildir.

*Zühri, âyette zikredilen ve "Sur" diye tercüme edilen "Nakur" kelimesinin, borazan şeklinde bir şey olduğunu söylemiştir.

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عن أبي سعيد الخدرى ان النبي (ﷺ) كان يقول كيف أنعم وصاحب الصور قد التقم الصور وحنى جبهته وأصغى سمعه ينتظر متى يؤمر

"Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben nasıl rahat ederim ki sur sahibi suru ağzına almış, alnını yere eğmiş ve kulağını dinlemeye vermiş sur'a üfleme emrini beklemektedir." Bunun üzerine sahabiler: "Ey Allahın Resulü, bize neyi emredersin?" dediler. Resulullah da onlara: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir. Biz, Allaha tevekkül ettik." deyin. [4] buyurmuştur.

Allah teala bu âyetlerde kıyamet gününün çetin bir gün olduğunu beyan etmiştir.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾

11- Beni şu adamla başbaşa bırak. Ben onu (annesinin karnında) tek başına yarattım.

Ey Muhammed, annesinin karnında hiçbir şey olmadığı halde tek başına yarattığım o insanı bana bırak. Onun hesabını ben göreceğim ve ona, layık olduğu cezayı vereceğim.

*Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd ve Dehhak'tan nakledildiğine göre bu âyette ve bundan sonraki âyetlerde sıfatları zikredilen bu kişiden maksat, Velid b. Muğire el-Mahzumi'dir.

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾

وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.73 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 39, Hadis no: 3243

12-13- Sonra ona bol servet ve yanından ayrılmayan oğullar verdim.

*Mücahid ve Said b. Cübeyr'e göre ona verilen bu servet bin dinarmış. Süfyan es-Sevri'ye göre bu servet dört bin dinarmış. Numan b. Salim'e göre onu malı, sahib olduğu araziden ibaretmiş. Ata b. Ebi Rebah'ın, Hz. Ömer'den rivayet ettiğine göre, Veli b. Muğire'ye verilen mal, her ay devam eden geliridir. Velid'in yanından ayrılmayan oğullarının sayısı Mücahid'e göre on'dur.

وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾

ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾

14- Ona büyük imkanlar sağladım.

15- Sonra (verdiğim nimetleri) daha da artırmamı büyük bir hırsla ister.

Ben onun yaşantısını geniş kıldım. Buna rağmen o doymadı. Yine de kendisine verdiğim mal ve evlat gibi nimetleri daha da artırmamı, aç gözlülükle istiyordu.

كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾

16- Hayır, çünkü o, âyetlerimize karşı aşırı inatçıdır.

Hayır, hayır, onun ümit ettiği şeyler gerçekleşmeyecektir. Zira o, bizim delilimiz olan kitaplarımızı ve Peygamberlerimizi inkar etmekte inatçıydı.

سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾

17- Onu mutlaka sarp bir yokuşa sardıracağım.

Ben onu hiç rahat bulamayacağı çetin bir azaba uğratacağım.

*Ebu Said el-Hudri Resulullahın, bu âyette zikredilen ve "Sarp yokuş" diye tercüme edilen (صَعُودًا) kelimesi hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) قَالَ: الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ نَارٍ يَتَصَعَّدُ فِيهِ
الْكَافِرُ سَبْعِينَ خَرِيفاً ثُمَّ يَهْوِي بِهِ كَذَلِكَ فِيهِ أَبَداً.

"Saud, ateşten bir dağdır. Kâfir yetmiş yıl ona tırmanır, sonra onunla beraber uçar. Ve o kâfir devamlı olarak böyle yapar. (5)

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾

فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾

ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾

ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾

ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾

فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾

إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

18- Çünkü o, düşündü, ölçtü biçti.

19- Kahrolası nasıl da ölçtü biçti?

20- Yine kahrolsun, nasıl da ölçtü biçti.

21- Sonra baktı.

22- Sonra yüzünü ekşitip kaşlarını çattı.

23-24- En sonunda sırt çevirdi. Büyüklük tasladı ve "Bu eskilerden kalan bir sihirden başka bir şey değildir.

25- Bu sadece bir insan sözüdür." dedi.

5- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 74, Hadis no:3326

Annesinin karnında tek başına yarattığım bu insan, Muhammed'e indirilen Kur'an hakkında düşündü. Onun hakkında ne söyleyeceğini ölçtü biçti. Lanete uğrayası, Kur'an hakkında ne söyleyeceğini nasıl da ölçtü biçti. Sonra lanete uğrayası, bunu nasıl ölçüp biçti. Sonra bu meseleye baktı. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti. Allaha iman etmekten ve onun indirdiğini tasdik etmekten yüz çevirdi. Hakkı ikrar etmeye karşı böbürlendi. Kur'an hakkında "Bu, başkalarından alınmış bir sihirdir. Başka bir şey değildir. Bu Kur'an sadece insan sözüdür. Bu Allahın kelamı değildir." dedi.

*Müfessirler, bu âyetlerin Velid b. Muğire'yi tasvir ettiklerini söylemişlerdir. Bu hususta İkrime diyor ki: "Velid b. Muğire, Resulullaha geldi. Resulullah ona Kur'an okudu. Velid Resulullaha karşı yumuşar gibi oldu. Bu durum Ebu Cehil'e intikal etti. Bunun üzerine Ebu Cehil Velid b. Muğire'ye "Ey amcam, kavmin sana yardım topluyor." dedi. Velid: "Niçin?" diye sordu. Ebu Cehil "Sana vermeleri için. Çünkü sen, Muhammed'e giderek onda bulunan şeylere tenezzül etmişsin." dedi. Velid: "Kureyş de biliyor ki, ben onların içinde çok malı olan biriyim." diye cevap verdi. Ebu Cehil: "O halde Muhammed aleyhinde bir şey şöyle ki kavmin, onun söylediklerine karşı çıktığını ve onu sevmediğini bilsinler." dedi. Velid: "Ben onun hakkında ne söyleyeyim. Vallahi içinizde şiirleri, recezleri, kasideleri ve cin şiirlerini benden daha iyi bilen kimse yoktur. Vallahi onun söylediği bunlardan hiç birine benzemiyor. Vallahi onun söylediğinin bir tatlılığı var. Onun söylediği, kendisinin dışında olanları yıkıyor. Vallahi o yükselir, hiçbir şey onun üstüne çıkamaz." diye cevap verdi. Ebu Cehil: "Vallahi kavmin, onun hakkında bir şey söylemedikçe senden razı olmazlar." dedi. Velid "Bırak beni onun hakkında biraz düşüneyim." diye cevap verdi. Düşündükten sonra ise, "Onun söyledikleri başkasından alınan bir şiirdir." dedi. İşte bunun üzerine "Beni şu adamla başbaşa bırak." âyetinden, "Onun üzerinde on dokuz melek vardır." âyetine kadar olan kısım nazil oldu.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Velid b. Muğire, Ebubekir b. Ebi Kuhafe'nin yanına gitti. Ona Kur'andan sordu. Ebubekir ona Kur'an okuyunca Velid onun yanından çıkıp Kureyşin yanına gitti. Ve onlara şöyle dedi: "İbn-i Ebi Kebşe'nin (Muhammed'in) söylediklerine şaşılır. Vallahi o ne şiirdir ne de sihir. Ne de delilikten kaynaklanan saçmalık. Şüphesiz ki onun söylediği, Allah kelamıdır." Bunları işiten Kureyşliler aralarında toplandılar ve "Vallahi şayet Velid dinini değiştirecek olursa bütün Kureyşliler dinlerini değiştirirler." dediler. Ebu Cehil bu meseleyi işitince "Vallahi ben ona yeterim. Bu meseleyi bana bırakın." dedi. Gidip Velid'in yanına vardı ve ona: "Kavmin sana sadaka topladı görmüyor musun?" dedi. Velid: "Ben onların mal ve evladı en çok olanı değil miyim?" diye cevap verdi. Ebu Cehil: "Senin, İbn-i Ebi Kuhafe'ye (Ebubekir'e), onun yemeğinden faydalanmak için gidip geldiğini söylüyorlar." dedi. Velid: "Benim kabilem bunu mu söyledi? Onlar artık diğer Kusay oğulları hakkında da bir şey-

ler söylemekten geri durmazlar. Ben artık ne Ebubekir'e, ne Ömer'e ne de İbn-i Ebi Kebşe'ye yaklaşırım. İbn-i Ebi Kebşe'nin sözleri başkalarından alınan sihirli sözlerden başka bir şey değildir." dedi. Bunun üzerine Allah teala: "Beni şu adamla başbaşa bırak.." âyetinden "O, insan derisini yakıp kavurarak simsiyah eder." âyetine kadar olan âyetler nazil oldu.

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾
وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾
لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾
لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾
عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

26- Ben onu mutlaka "Sakar" denilen cehenneme sokacağım.

27- Sen "Sakar"ın ne olduğunu nereden bileceksin?

28- O, ne bir şey geri bırakır ne de yakmaktan vazgeçer.

29- O, insan derisini yakıp kavurarak simsiyah eder.

30- Onun üzerinde on dokuz zebani vardır.

*Allah teala, bu âyet-i kerimelerde, yukarı sıfatları zikredilen insanları, herşeyi yakıp yok eden "Sakar" cehennemine koyacağını, cehennemin, onların derilerini yakarak değiştireceğini ve cehennemde on dokuz meleğin vazifelendirildiğini beyan etmektedir.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ لِأُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (ﷺ): هَلْ يَعْلَمُ نَبِيُّكُمْ عَدَدَ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالُوا: لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ غُلِبَ أَصْحَابُكَ الْيَوْمَ. قَالَ: وَبِمَ غُلِبُوا؟ قَالَ: سَأَلَهُمْ يَهُودُ: هَلْ يَعْلَمُ نَبِيُّكُمْ عَدَدَ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟

قَالَ: فَمَا قَالُوا؟ قَالَ: قَالُوا لاَ نَدْرِى حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. قَالَ: أَيُغْلَبُ قَوْمٌ سُئِلُوا عَمَّا لاَ يَعْلَمُونَ؟ فَقَالُوا: لاَ نَعْلَمُ حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا، لَـٰكِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا نَبِيَّهُمْ، فَقَالُوا: أَرِنَا اللهَ جَهْرَةً، عَلَيَّ بِأَعْدَاءِ اللهِ، إِنِّي سَائِلُهُمْ عَنْ تُرْبَةِ الْجَنَّةِ وَهِيَ الدَّرْمَكُ، فَلَمَّا جَاءُوا قَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالَ: هَـٰكَذَا وَهَـٰكَذَا فِي مَرَّةٍ عَشَرَةٌ، وَفِي مَرَّةٍ تِسْعٌ. قَالُوا: نَعَمْ قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (ﷺ): مَا تُرْبَةُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: فَسَكَتُوا هُنَيْهَةً، ثُمَّ قَالُوا: أَخُبْزَةٌ يَا أَبَا الْقَاسِمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): الْخُبْزُ مِنَ الدَّرْمَكِ.

"Yahudilerden bir kısım insanlar, Resulullahın sahabilerine gelerek: "Sizin, Peygamberiniz, cehennemin zebanilerinin kaç tane olduğunu biliyor mu?" diye sorudular. Sahabiler: "Bilmiyoruz. Onu Peygamberimizesorulur." dediler. Bunun üzerine bir adam Resulullaha gelerek: "Ey Muhammed, bugün senin sahabilerin mağlup edildi." dedi. Resulullah "Ne ile mağlup edildiler?" diye sordu. Adam: "Yahudiler onlara "Sizin Peygamberiniz, cehennem zebanilerinin sayısını biliyor mu?" diye sordular." dedi. Resulullah: "Onlar ne cevap verdiler?" diye sordu. Adam: "Bilmiyoruz. Onu Peygamberimize soralım." dediler." diye cevap verdi. Resulullah: "İnsanlara bilmedikleri bir şey sorulur onlar da "Biz bunu bilmiyoruz. Peygamberimize soralım." derlerse mağlup mu olurlar? Halbuki kendileri Peygmaberlerine,"Sen bize Allahı açıkça göster." şeklinde isteklerde bile bulunmuşlardır. "O, Allah düşmanları bana gelsinler ben onlara cennetin toprağının ne olduğunu soracağım. Aslında onun toprağı, un şeklinde ince bir topraktır." dedi.

Yahudiler Resulullaha geldiler ve "ey Ebel Kasım, cehennemin zebanileri kaç tanedir?" diye sordular. Resulullah, parmaklarının önce on'unun birden daha sonra da dokuzunu göstererek, "Şu ve şu kadardır." dedi. Yahudiler: "Evet" dediler. Bunun üzerine Resulullah onlara "Cennetin toprağı nedir?" diye sordu. Yahudiler biraz sustular, sonra: "ey Ebel Kasım o, ekmektir." dediler. Resulullah onlara: "Ekmek undandır." dedi. (6) Yani, cehennemin toprağı ekmek değil, un şeklinde ince topraktır." demek istedi.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ
رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

31- Biz, cehennem zebanilerini sadece meleklerden yaptık. Biz, onların sayılarını kâfirler için bir imtihan vesilesi kıldık ki, kendilerine kitap verilenler kesin bilgi edinsinler. Müminler imanlarını kuvvetlendirsinler. Kitap ehli ve müminler şüpheye düşmesinler. Kalblerinde hastalık olanlar ve kâfirler de "Allah bu misalle ne demek istedi?" desinler. Bu misalle Allah, dilediğini sapıtır ve dilediğini hidayete erdirir. Rabbinin ordularını kendinden başka kimse bilemez. Bu, insanoğluna bir hatırlatmadır.

*Âyet-i kerimede "Biz, cehennem zebanilerini sadece meleklerden yaptık."buyurulmaktadır. Bu âyetin nüzul sebebi hakkında Abdullah b Abbas diyor ki: "Ebu Cehil, "Cehennemin üzerinde on dokuz zebani vardır." âyet-i kerimesiyle bu âyeti işitince Kureyşlilere şöyle demiştir: "Vay anneleri kendilerini kaybedesi Kureyşliler. Ben, İbn-i Ebi Kebşe'nin (Muhammed'in) cehennem zebanilerinin sayısının on dokuz olduğunu haber verdiğini işitiyorum. Sizlerse çok sayıdasınız. Sizden on kişi, zebanilerden birine güç yetirmekten âciz misiniz?" Bunun üzerine Allah teala,Resulullaha, Ebu Cehil'e gitmesini, Mekke'nin "Batha" denilen vadisinde elinden tutarak ona şöyle demesini vahyetti: "Gerektir sana bela gerek." (Kahrolasın) Sonra yine gerektir sana bela gerek." (Belaya uğrayasın)" (7)

Resulullah Ebu Cehil'e bunu yapınca Ebu Cehil şöyle dedi: "Vallahi sen de rabbin de birşey yapamazsınız." Fakat Allah onu, Bedir gününde rezil etti.

Âyet-i kerimenin devamında: "Biz, onların sayılarını kâfirler için bir imtihan vesilesi kıldık.." buyurulmaktadır. Bu âyet, Ebu Cehil ve Ebul Eşeddîn gi-

---

7- Kıyamet Suresi, 75/34-35

bi kâfirlerin, bu melekleri yalanlamaları ve arkadaşlarına "Ben onlara yeterim" şeklinde sözler söylemeleri dolayısıyla, fitneye düştüklerini beyan etmektedir.

Âyette "Kendilerini kitap verilenler, kesin bilgi edinsinler." buyurulmaktadır. Cehennem zebanilerinin sayısının on dokuz olduğu, Tevrat ve İncilde de zikredildiğinden, Kur'an-ı Kerim'de de aynı sayı zikredilince kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlar, Kur'anın ve Hz. Muhammed'in hak olduklarını kesin olarak öğrenmiş olurlar.

Âyet-i kerimede yine: "Rabbinin ordularını kendinden başka kimse bilemez..." buyurulmaktadır. Allah tealanın ordusu, Ebu Cehil'in sandığı kadar sadece cehennemin üzerindeki on dokuz zebaniden ibaret değildir. Kaldı ki bu zebanilerin her biri çok büyük ve çok güçlüdürler.

Resulullah (s.a.v.) yedi kat gökte bulunan "Beytül Ma'muru" anlatırken oraya girip çıkan melekler hakkında şöyle buyurmuştur:

رُفِعَ لِي الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ فَسَأَلْتُ جِبْرِيلَ فَقَالَ هَذَا الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ يُصَلِّي
فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ إِذَا خَرَجُوا لَمْ يَعُودُوا إِلَيْهِ آخِرَ مَا عَلَيْهِمْ

"Her gün orada yetmiş bin melek namaz kılar. Oradan bir çıkan bir daha oraya dönmez. Oraya son girişleri olur." (8)

Âyet-i kerimenin sonunda "Bu, insanoğluna bi hatırlatmadır." buyurulmaktadır. Yani, "Sakar" adındaki cehennem, insanoğluna bir hatırlatma olarak zikredilmiştir.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾

وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾

وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾

إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

32-36- Hayır, hayır (Sakar onların düşündükleri gibi değildir) ay'a, geçip giden geceye ve ağaran sabaha yemin olsun ki "Sakar" insanları uya-

ran en büyük hadiselerden biridir.

37- Evet o, sizden ileri giden veya geri kalanlar için bir uyarıdır.

Hayır, hayır, müşrikler, cehennem zebanilerine galip gelecek değillerdir. Ay'a, karanlığı çekilip giden geceye, aydınlatan sabaha yemin olsun ki, cehennem en büyük olaylardan biridir. O cehennem, insanoğlunu uyarmaktadır. Evet o, sizden Allaha itaatte ileri gitmek isteyenler için veya Allaha isyandan geri kalmak isteyenler için bir uyarı aracıdır.

Âyette zikredilen "Uyarıcı" sıfatı, Hasan-ı Basri'ye göre cehenneme, Ebu Rezin'e göre, Allah tealaya, İbn-i Zeyd'e göre ise Resulullaha aittir. Meal birinci görüşe göre hazırlanmıştır.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾

إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾

فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾

عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾

38- Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.

39- Ancak amel defteri sağından verilenler bunun dışındadır.

40-41-42- Onlar cennetlerdedirler. Onlar suçlulara sorarlar: "Sizi "Sakar" cehennemine sürükleyen nedir?"

Emir ve yasaklarla mükellef olan herkes, dünyada işlediği günahının karşılığında cehennemde rehin olarak tutulacaktır. Ancak amel defterleri sağdan verilenler müstesnadır. Bunlar cehennemde rehin tutulmayacak, cennetlerin içine konulacaklardır. Zira, Allah onların kusurlarını affedecektir. Onlar, cehennemde olan günahkarlara: "Sizi, "Sakar" cehennemine sokan sebep nedir?" diye soracaklardır.

*Âyette zikredilen ve "Amel defteri sağdan verilenler." şeklinde tercüme edilen "Ashab-ı Yemin"den maksat, Hz. Ali'ye göre müslümanların çocukları, Abdullah b. Abbas'a göre ise melekler olduğu rivayet edilmiştir. Zira, daha sonraki âyette "Ashab-ı Yemin"in günahkarlara "Sizi cehenneme sokan nedir?" diye sorduklan zikredilmektedir. Bu da bu soruyu soranların, çocuklar ve melekler gibi günah işlemeyen kimseler olduklarını göstermektedir. Çünkü, mükellef olan ve günah işlemeye müsait olan insanların suçlulara bu soruyu sormaları

beklenemez. Zira onlar da insanı cehenneme sokan sebebin, günah işlemek olduğunu bilmektedirler.

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾

وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾

وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾

وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾

حَتّٰى أَتٰينَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

43- Suçlular şöyle cevap verirler: "Biz, namaz kılanlardan değildik.

44- Yoksullara bir şey yedirmezdik.

45- Batıla dalanlarla beraber biz de dalardık.

46- Ceza gününü yalanlardık.

47- Ölüm gelip çatıncaya kadar bu halde devam ettik."

Suçlular, kendilerine, "Sizi cehenneme sokan sebep nedir?" diye soran "Ashab-ı Yemin'e" şu cevabı vereceklerdir: "Biz, dünyada iken, Allah için namaz kılanlardan değildik. Biz, Allahın bize verdiği nimetlere karşı cimri davranarak yoksulları doyurmazdık. Batıl şeylere dalanlarla birlikte biz de dalardık. Bizler, ceza ve hesabın bulunacağı âhiret gününü yalanlardık. Sevap veya cezanın verileceğine inanmazdık. Nihayet bize, kesin haberi veren ölüm geldi.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾

48- Bu suçlulara şefaat edenlerin şefaatı fayda vermez.

Allahın, bir kısım günahkârlar için şefaat etmelerine izin verdiği bu gibi günahkarlara şefaatleri fayda vermeyecektir.

*Bu âyet-i kerimeden, Allah tealanın, yaratıklarından bir kısmına, diğerlerine şefaat etmeleri için izin vereceği hükmü çıkarılmaktadır.

Peygamber efendimiz, bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

فَيَشْفَعُ النَّبِيُّونَ وَالْمَلَائِكَةُ وَالْمُؤْمِنُونَ فَيَقُولُ الْجَبَّارُ بَقِيَتْ شَفَاعَتِي فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ أَقْوَاماً قَدِ امْتُحِشُوا فَيُلْقَوْنَ فِي نَهَرٍ بِأَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ مَاءُ الْحَيَاةِ فَيَنْبُتُونَ فِي حَافَتَيْهِ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ.

"Peygamberler, melek ve müminler şefaatçı olacaklardır. Cebbar olan Allah, "Benim şefaatım kaldı." diyecektir. Cehhennem ateşinden bir avuç alacak onunla, yanıp kararmış olan kavimleri cehennemden çıkaracak, onlar, cennetin başında bulunan ve kendisine "Hayat suyu" denilen nehire atılacaklar ve onların vücutları, sel yataklarında biten dere otu gibi bitecektir..." (9)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

قال فينجى الله تبارك وتعالى برحمته من يشاء قال ثم يؤذن للملائكة والنبيين والشهداء ان يشفعوا فيشفعون ويخرجون ويشفعون ويخرجون ويشفعون ويخرجون

"Sonra Allah teala, rahmetiyle dilediğini cehennem ateşinden kurtaracak sonra meleklere, Peygamberlere ve şehitlere şefaat etmeleri için izin verilecek onlar da şefaatçı olup cehennemden insanları çıkaracaklar, tekrar şefaatçi olup-tekrar çıkaracaklar tekrar şefaatçi olup tekrar çıkaracaklardır.."(10)

.Peygamber efendimiz, diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَكْثَرُ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ سِوَاكَ؟ قَالَ: سِوَايَ.

9- Buhari, K. et-Tevhid, bab: 24

"Ümmetimden bir kişinin şefaati ile Temim oğullarından daha fazla insan cennete girecektir." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, o kimse senin dışında bir kimse mi olacaktır?" Resulullah: "Evet, benim dışımda bir kimse olacaktır." (11) buyurdu.

Ebudderda Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

قال رسول الله (ﷺ) : « يشفع الشهيد في سبعين من أهل بيته ».

"Şehit, ailesinden yetmiş kişiye şefaat edecektir." (12)

Peygamber efendimiz, başka bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

عن إبى سعيد الخدرى عن النبى (ﷺ) قال قد أعطى كل نبىٍ عطية فكل قد تعجلها وانى أخرت عطيتى شفاعة لامتى وان الرجل من امتى ليشفع للفئام من الناس فيدخلون الجنة وان الرجل ليشفع للقبيلة وان الرجل ليشفع للعصبة وان الرجل ليشفع للثلاثة وللرجلين وللرجل

"Her Peygambere bir hak verilmiştir. Hepsi de onu dünyada kullanmakta acele etmiştir.Ben ise bu hakkımı, ümmetime şefaat için geri bıraktım. Ümmetimden öyle adam vardır ki, insanlardan büyük bir kitleye şefaatçı olur da onlar cennete girerler.Öyle kimse vardır ki bir kabile için şefaatçı olur. Öyle kimse de vardır ki, akrabalarına şefaatçı olur. Öyle kimse vardır ki üç kişiye, iki kişiye, bir kişiye şefaatçı olur." (13)

Abdullah "Sizi sakar cehennemine sürükleyen nedir?" "Suçlular şöyle cevap verirler: "Biz namaz kılanlardan değildik." "Yoksullara bir şey yedirmezdik. Batıla dalanlarla beraber biz de dalardık." "Ceza gününü yalanlardık." âyetlerini okuduktan sonra elinin dört parmağını avucuna doğru kapatmış "Siz, zikredilen şu dört şeyi yapanlarda herhangi bir hayır görüyor musunuz? Dikkat edin, cehennemde bu dört şeyi işleyenler dışında kimse bırakılmayacaktır." demiştir.

11- Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 26, Hadis no: 2522
12- Ebu Davud, K. el-Cihad, bab: 26, Hadis no: 2522

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾

49- Hal böyleyken bunlara ne oluyor da öğütten yüzçeviriyorlar?

Durum böyle iken bu müşriklere ne oluyor da Kur'andan yüzçeviriyorlar. Ondan öğüt ve ibret almıyorlar?

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾

فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

50-51- Arslandan ürkmüş yaban eşekleri gibi kaçışıyorlar.

Âyette geçen ve "Arslan" diye tercüme edilen (قَسْوَرَةٍ) kelimesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Ebu Musa el-Eş'ari, Mücahid, İkrime ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bundan maksat, "Okçular" demektir.

Said b. Cübeyr ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre (قَسْوَرَةٍ) kelimesi "Avcılar" anlamına gelmektedir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir başka görüşe göre ise (قَسْوَرَةٍ) kelimesinden maksat, "erkekler topluluğu", başka bir görüşe göre ise "Erkeklerin çıkardığı ses"tir.

Ebu Hureyre, İbn-i Zeyd'e ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre ise (قَسْوَرَةٍ) kelimesi "Arslan" anlamına gelmektedir. Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

52- Daha doğrusu her biri kendilerine apaçık sahifeler verilmesini istiyor.

Müşriklerin Kur'andan yüzçevirmeleri, onun, Allah katından geldiğini bilmemelerinden değil herbirinin ayrı ayrı kendisine kitap indirilmesini istemelerindendir.

*Katade diyor ki: "İnsanlardan bazıları: "Ey Muhammed, eğer sana uymamızı istiyorsan falan ve filanlara, sana uymamızı emreden özel bir kitap getir." dediler.

كَلَّا بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

53- Hayır, hayır, doğrusu onlar âhiretten korkmuyorlar.

Hayır, hayır onlara apaçık sahifeler verildiğinde peygamberleri tasdik edecek değillerdir. Çünkü onlar, öldükten sonra âhirette diriltilip hesaba çekileceklerinden korkmuyorlar. İşte onları, Kur'andan yüz çeviren asıl sebep budur.

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾

فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

54- Hayır, hayır, yüzçevirdikleri bu Kur'an, gerçekten bir öğüttür.

55- Dileyen öğüt alır.

56- Ondan ancak Allah dilerse öğüt alırlar. Allah, kendinden korkulmaya ve affetmeye daha layıktır.

Hayır, müşriklerin dediği gibi Kur'an, başkalarından alınan bir büyü veya bir beşer sözü değildir. Fakat o, Allah tarafından, yaratıklarına bir hatırlatmadır. Ancak kullarından kime bu Kur'anla öğüt verecek olursa o kul, Kur'andan öğüt alır. Allah dilemedikçe Kur'an kendilerine hatırlatılan hiçbir kimse ondan öğüt alamaz. Zira Allahtan başka kimsenin buna gücü yetmez. Allah, cezalandırmasından korkulmaya ve tevbe edenleri affetmeye daha layıktır.

*Enes b. Malik, Resulullah (s.a.v.)in "Allah, kendisinden korkulmaya ve afffetmeye daha layıktır." âyeti hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) أَنَّهُ قَالَ فِي هذهِ الآيَةِ: (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) قَالَ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا أَهْلٌ أَنْ أُتَّقَى، فَمَنْ اتَّقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِي إِلَـٰهاً فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أَغْفِرَ لَهُ.

"Aziz ve Celil olan Allah buyurdu ki: "Ben, kendisinden korkulmaya daha layık olanım. Kim benden korkar da benimle birlikte başka bir ilah edinmeyecek olursa onu affetmeye de ben layıkımdır." (14)

14- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 74, Hadis no: 3328

KIYAMET SURESİ

Kıyamet suresi kırk âyettir. Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

لَٓا اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ ﴿١﴾

1- Kıyamet gününe yemin ederim.

*Said b. Cübeyr, bu âyeti, mealde zikredildiği şekilde izah etmiştir.

Ebubekr b. Ayyaş ile bir kısım Kûfe âlimleri ise bu âyeti "Hayır, kıyamet gününe yemin olsun ki." şeklinde izah etmişler ve daha önce geçmiş olan bir sözün reddedilip ve yemin edilmesi halinde bu şekilde yemin edileceğini söylemişlerdir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Hayır, durum, müşriklerin, cenneti ve cehennemi inkar etmeleri gibi değildir. Kıyamet gününe yemin olsun ki onlar tekrar diriltileceklerdir"

وَلَٓا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِؕ ﴿٢﴾

2- Kendini kınayan nefse yemin ederim ki (mutlaka diriltileceksiniz.)

*Said b. Cübeyr ve Katade bu âyette de yemin bulunduğunu söylemişler-

dir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve âyetin üslubunun buna müsait oduğunu söylemiştir. Meal de bu görüşe göre hazırlanmıştır.

Hasan-ı Basri ise bu âyette yemin bulunmadığını, âyetin manasının, "Ben, kendini kınayan nefse yemin etmem." demek olduğunu söylemiştir.

Âyette geçen ve "Kendini kınayan" diye tercüme edilen (اللَّوَّامَةِ) "Levvame" kelimesi çeşitli şekilerde izah edilmiştir.

Said b. Cübeyr ve İkrime'ye göre bunun manası, "Sahibini, hayır işlediğinde de şer işlediğinde de kınayan" demektir. Buna göre âyetin manası: "Kaçırdığı şeylerden dolayı pişman olan ve kendisini kınayan nefse yemin olsun ki." demektir.

Katade'ye göre ise bu kelimenin manası "Günah işleyen." demektir. Buna görede âyetin manası "Günah işleyen nefse yemin ederim ki." demektir.

Abdullah b. Abbas'a göre de: Bu kelimenin manası "Kınanmış olan" demektir. Buna göre de âyetin manası "Kınanmış olan nefse yemin ederim ki." demektir.

Taberi, bütün bu görüşlerin birbirlerine yakın görüşler olduklarını, ancak "Sahibini hayır işlediğinde de şer işlediğinde de kınayan ve kaçırdığına pişman olan" şeklinde izah etmenin âyetin zahirine daha muvafık olduğunu söylemiştir.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ ۝٣

3- İnsanoğlu, kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi zannediyor?

İnsanoğlu, öldükten sonra çürüyüp dağılan kemiklerini, kıyamette kendisini dirilttiğimizde bir araya getiremeyeceğimizi mi zannediyor? Böyle zannetmesin. Zira biz kıyamette dirilttiğimiz insanların bütün kemiklerini bir araya getirmeye kadiriz ve bunu yapacağız.

بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ۝٤

4- Hayır, biz onun parmak uçlarını bile yeniden yaratmaya kadiriz.

*Abdullah b. Abbas, İkrime, Hasan-ı Basri, Mücahid, Katade ve Dehhak

bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "Hayır, durum insanoğlunun zannettiği gibi değildir. Biz onun kemiklerini bir araya getirip dirilteceğiz. Biz onun parmaklarını da birleştirerek deve ve at gibi tek tırnaklı yapmaya kadiriz. Yani biz insanın parmaklarını, dünyada iken bu hayvanlar gibi yapabilirdik. Fakat öyle yapmadık. Parmaklarını ayrık ve birbirinden farklı yaptık ki onlarla her türlü işi yapabilsin. Dünyada iken insanın parmaklarını böyle yaratan Allah, öldükten sonra da onun kemiklerini bir araya getirerek tekrar diriltmeye kadirdir.

Bu âyet-i kerimenin, mealde de işaret edildiği gibi insanoğlunun parmak izlerinin âhirette de aynen var edileceğini ifade ettiğini söylemek mümkündür.

بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُ ۝٥

5- Daha doğrusu insan devamlı suç işlemek ister.

Daha doğrusu insan, rabbinin, öldükten sonra kemiklerini bir araya getirip kendisini dirilteceğini öğrenmek istemez. Fakat o, Allaha isyana devam etmek ister. Yaptıkları günahlardan tevbe etme yerine "İlerde tevbe ederim." diyerek kendisini oyalar.

*Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, Süddi, İkrime ve Said b. Cübeyr, çok az bir takım farklarla bu âyeti şu şekillerde izah etmişlerdir. "İnsan günah işlemeye, burnunun doğrultusunda koşar. Yaptıklarından vazgeçmez. İlerde tevbe ederim." ümidiyle kendisini oyalar."

Dehhak ise şöyle izah etmiştir:"Daha doğrusu insan, dünya malını talep etmekte devamlı ileri gitmek ister. Ölümü hiç hatırlamaz."

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine ve İbn-i Zeyd'e göre ise âyetin manası şöyledir: "Daha doğrusu kâfir insan, önünde bulunan kıyamet gününü ve hesaba çekilmeyi yalanlamak ister."

Bazı âlimler de bu âyeti "Daha doğrusu insan, kıyametten önce gelecek olan hakkı inkar etmek ister." şeklinde izah etmişlerdir.

يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝٦

6- "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sorar.

Devamlı olarak isyana doğru koşan insan, ilerde tevbe edeceğini hesaba katarak "Kıyamet ne zaman kopacaktır?" diye sorar.

*Hz. Ömer (r.a.) diyor ki: "Kim, kıyametin ne zaman kopacağını soracak olursa bu sureyi okusun."

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾

وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٨﴾

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٩﴾

يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾

7- Gözlerin kamaştığı,

8- Ayın tutulduğu,

9- Güneşin ve ayın bir araya getirildiği zaman

10- İşte o gün insan, "Kaçacak yer neresi?" der.

*Âyette geçen "Gözlerin kamaştığı" ifadesi, "Gözlerin dehşetten belerdiği ve ölüm anında açık kaldığı zaman." şeklinde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid, bu halin, kişinin ölümü halinde gerçekleşeceğini söylemişlerdir.

Âyette geçen "Ayın tutulduğu zaman" ifadesinden maksat, ayın ışığının kaybolmasıdır. "Güneş ve ayın bir araya getirildiği zaman" ifadesinden maksat, Mücahid'e göre bunların kıyamet gününde dürülmeleridir. İbn-i Zeyd'e göre ise ikisinin birleştirilerek yeryüzüne atılmalarıdır.

Atâ b. Yesar diyor ki: "Bunlar, kıyamet gününde birleştirilerek denize atılacaklar ve deniz, Allahın büyük bir ateşi haline gelecektir.

Taberi bu ifadeden maksadın, güneşle ayın, ışıklarını kaybetmede eşit olacaklarını beyan etmek olduğunu söylemiştir.

كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾

11- Hayır, hayır, sığınacak yer yoktur.

Hayır, hayır, orada kaçana fayda sağlayacak bir kaçış söz konusu değildir. Orada, kendisine sığınılacak herhangi bir kule, dağ ve müstahkem mevki gibi bir yer de yoktur.

*Âyette geçen ve "Sığınacak yer" diye tercüme edilen (وزر) "Vezer" kelimesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir:

Abdullah b. Abbas, bu kelimenin manasının "Kule" ve sığınak" olduğunu söylemiştir.

Mutarrif ve Hasan-ı Basri de bu kelimenin "Dağ" manasına geldiğini söylemişler Mücahid, "Sığınak ve dağ" Katade "Dağ", "Sığınacak yer, kurtarıcı mekan" manasına geldiğini, Said b. Cübeyr ve Katade "Dağ ve kule" manasına geldiğini İbn-i Zeyd ise "İçinde kaybolunacak her yer" manasına geldiğini söylemişlerdir.

Görüldüğü gibi, görüşler birbirlerine yakındır. Bu itibarla "Sığınılacak yer" şeklinde izah etmek isabetlidir.

إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾

12- O gün herkesin varıp duracağı yer ancak rabbinin huzurudur.

*Katade, bu âyeti, mealde zikredildiği şekilde izah etmiş, İbn-i Zeyd ise bu âyeti "O gün yerleştirme işi rabbine aittir. O, cennetlikleri cennete, cehennemlikleri de cehenneme yerleştirecektir." şeklinde izah etmiştir.

يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾

13- O gün insana, yaptığı ve yapmadığı herşey haber verilir.

Güneş ve ayın birleştirilip dürüldükleri o gün insana, yaptığı veya yap-

mayıp ertelediği şeyler bildirilecektir.

*Âyette zikredilen ve "Yaptığı ve yapmadığı" diye tercüme edilen (بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ) "Bima Kaddeme Ve Ahhare" ifadesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ud'a göre bu ifadeden maksat, şudur: İnsanoğluna, dünyada iken yaptığı hayır ve şer amelleri bildirileceği gibi, ölümünden sonra işlenmesine sebep olduğu hayır ve şer ameller de kendisine bildirilecektir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Kıyamet gününde insana, hem yaptğı günahlar ve hem de erteleyip yapmadığı vazifeler haber verilecektir." demektir.

Mücahid'e göre ise bu ifadeden maksat, kıyamet gününde, insana, en önce yaptığı ameli de en son yaptığı ameli de" haber verilecektir." demektir.

Katade'ye göre bu ifadeden maksat, "Kıyamet gününde insana, yaptığı itaatler ve yapmadığı dini vecibeler haber verilecektir." demektir.

İbn-i Zeyd'e göre ise âyetin manası "Kıyamet gününde insana, hem yaptığı hayır ve şer amelleri haber verilecek hem de yapmadığı vazifeleri haber verilecektir." şeklindedir.

Taberi, doğru olan görüşün, kıyamet gününde insana, hayatındayken yaptığı hayır ve şerlerin haber verileceği ve ölümünden sonra da işlenmesine vesile olduğu halde, bunlardan işlenen veya işlenmeyen hayır ve şerlerden sorulacağı görüşüdür. Zira âyetin umum ifadesi bunu bu şekilde izah etmeyi gerektirmektedir.

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصٖيرَةٌ ﴿١٤﴾

وَلَوْ اَلْقٰى مَعَاذٖيرَهُ ﴿١٥﴾

14-15- Daha doğrusu insan, özürlerini ortaya koysa bile, kendi yaptığına şahittir.

*Âyet-i kerimede geçen "İnsan, kendi yaptığına şahittir." ifadesi Abdullah b. Abbas tarafından, "Doğrusu insan, ne yaptığını bilmektedir ve yaptıkları-

na bizzat kendisi şahittir." şeklinde izah edilmiştir.

Ali b. Ebu Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre ise bu ifadenin izahı şöyledir: Daha doğrusu insanın aleyhine bizzat kendisi şahitlik edecektir. Yani, insanın, kulak, göz, el-ayak gibi organları onun ne yaptığına dair, aleyhinde şahitlik edeceklerdir.

Katade bu âyeti izah ederken şöyle diyor: Bakarsın ki insan, diğer insanların kusurlarını ve günahlarını görür fakat kendi günahlarından gafildir.

İbn-i Zeyd, bu âyeti "Daha doğrusu insan, bizzat kendi aleyhine kendisi şahittir." şeklinde izah ettikten sonra âyeti okumuştur: "O gün insana "Kitabını oku. Bu gün hesap görme bakımından sen kendine yetersin." denilir." [1]

Âyet-i kerimede "İnsan özürlerini ortaya koysa da" ifadesi zikredilmektedir. Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Mücahid, İkrime ve İbn-i Zeyd bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: Daha doğrusu insan, işlediği günahlara karşı bir kısım özürler ileri sürerek haksız yere kendisini savunmaya kalkışsa da o, bizzat kendi aleyhine şahitlik yapacaktır." Abdullah b. Abbas bu âyeti bu şekilde izah ettikten sonra şu âyetleri okumuştur: "O gün zalimlere, mazeretleri hiçbir fayda sağlamayacaktır." [2] "...Bu kâfirler (âhirette gerçekleri görünce) boyun eğip "Biz hiçbir günah işlemedik" derler.." [3] ".. (Allaha ortak koşanlar) "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz ona ortak koşanlardan değildik." demekten başka çareleri kalmaz." [4]

Zürare b. Evfa, Abdullah b. Abbas'ın, bu ayet-i kerimeyi şu şekilde izah ettiğini söylemiştir: "Daha doğrusu, insanın aleyhine, bizzat kendi nefsinde şahit vardır. Bu insan kendisini günahsız göstermeye çalışsa bile."

Süddi ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Daha doğrusu insan, kendi yaptıklarına şahittir velev ki yaptıklarının önüne perde çekse, üzerine kapılar kilitlese de..." Hasan-ı Basri diyor ki: "Özürler beyan etse de kabul edilmeyecektir."

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۝١٦

1- Nisa Suresi, 4/14
2- Mümin Suresi, 40/52
3- Nahl Suresi, 16/28
4- [illegible]

16- Ey Muhammed, (Cebrail sana Kur'anı okurken) Onu acele almak için Cebraille beraber dilini oynatma.

*Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Şa'bî, İbn-i Zeyd ve Dehhak'a göre, Allah tealanın Resulullaha, Cebrail Kur'anı kendisine okurken acele etmemesini emretmesinin sebebi şudur: Cebrail (a.s.) Resulullah (s.a.v.)e Kur'andan bir şey getirdiğinde, Resulullah, Kur'anı çok sevdiğinden, Cebrail ile birlikte dilini hareket ettirir, Kur'anı acele olarak ezberlemek isterdi. Bunun üzerine bu âyet indi ve Kur'anı alırken acele etmemesi, zira Kur'anı Allahın ona mutlaka ezberleteceği bildirildi.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَانَ يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ اِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ فَقِيلَ لَهُ لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ يَخْشَى اَنْ يَتَفَلَّتَ مِنْهُ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ اَنْ نَجْمَعَهُ فِي صَدْرِكَ وَقُرْآنَهُ اَنْ تَقْرَأَهُ فَاِذَا قَرَأْنَاهُ يَقُولُ اُنْزِلَ عَلَيْهِ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ اَنْ نُبَيِّنَهُ عَلَى لِسَانِكَ.

"Resulullaha vahiy geldiğinde onu ezberlemek maksadıyla dilini hareket ettirirdi. Bunun üzerine Allah teala "Onu, acele alasın diye dilini Cebrail ile birlikte hareket ettirme." âyetini indirdi. (5)

Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken diğer bir rivayette de şöyle diyor:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) اِذَا نَزَلَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ بِالْوَحْيِ وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وَشَفَتَيْهِ

فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِ وَكَانَ يُعْرَفُ مِنْهُ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ الآيَةَ الَّتِي فِي لاَ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ لاَ
تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ قَالَ عَلَيْنَا أَنْ نَجْمَعَهُ فِي
صَدْرِكَ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ فَإِذَا أَنْزَلْنَاهُ فَاسْتَمِعْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا
بَيَانَهُ عَلَيْنَا أَنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسَانِكَ قَالَ فَكَانَ إِذَا أَتَاهُ جِبْرِيلُ أَطْرَقَ فَإِذَا ذَهَبَ قَرَأَهُ
كَمَا وَعَدَهُ اللّٰهُ.

"Cebrail, Resulullaha vahiy indirdiğinde Resulullah, Cebrail'in okumasıyla birlikte dilini ve dudaklarını hareket ettirirdi. Bu ona zor gelirdi. Öyle ki, onun bu hareketi, görenler tarafından farkedilirdi. Bunun üzerine Allah teala, kıyamet suresindeki: "Ey Muhammed (Cebrail sana Kur'anı okurken) onu acele almak için Cebrail ile beraber dilini oynatma." "Onu (senin göğsünde) bir araya toplamak ve okutmak şüphesiz bizim işimizdir." "Biz onu okuttuğumuz zaman (indirdiğimiz zaman) sen onun okuyuşunu takibet." "Onu dinle" "Sonra onu açıklamak şüphesiz bizim işimizdir. Yani, Kur'anı senin dilinle açıklamak bizim işimizdir." âyetleri indi ve artık ondan sonra Cebrail Resulullaha geldiğinde başını eğer ve onu dinlerdi. Cebrail gidince de, Allah tealanın, ona vaadettiği gibi vahyedileni okurdu. (6) Taberi bu izah tarzını tercih etmiştir.

Mücahid ve Katade'ye göre Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre, Allah tealanın, Resulullaha, Cebrail Kur'anı okurken onu acele almak için dilini oynatmamasını emretmesinin sebebi şudur: Resulullah, Cebrail kendisine Kur'an okurken onu unuturum korkusuyla Cebrail ile birlikte dilini hareket ettirir ve Kur'anı acele ezberlemek isterdi. Allaha teala, Kur'anı onun kalbinde yerleştireceğini ve unutturmayacağını beyan ederek Resulullahın, acele etmemesini bildirmiştir.

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾

17- Onu bir araya toplamak ve okutmak şüphesiz bizim işimizdir.

Ey Muhammed, Kur'anı senin zihninde toplamak, onu senin kalbinde yerleştirmek ve ondan sonra onu sana okutmak bizim işimizdir.

---

*Abdullah b. Abbas ve Dehhak bu âyeti bu şekilde izah ederlerken Katade bunu şöyle izah etmiştir: "Ey Muhammed, Kur'anı senin kalbinde toplamak ve onu sana sevdirmek bizim işimizdir."

فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾

18- Biz onu, Cebraile okuttuğumuz zaman, sen onun okuyuşunu takibet.

*Bu âyeti kerime, farklı şekillerde izah edilmiştir. Said b. Cübeyr'in Abdullah b. Abas'tan rivayetine göre o, bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Biz o Kur'anı sana indirdiğimiz zaman sen onun okunmasını dinle."

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine ve Katade ile Dehhak'a göre bu âyetin manası şöyledir: "Kur'an sana okunduğunda sen ondaki hükümlere uy. Onunla amel et." Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

19- Sonra onu açıklamak şüphesiz bizim işimizdir.

*Katade bu ayeti "Sonra Kur'anın, helalini, haramını, emirlerini ve yasaklarını beyan etmek bize aittir." şeklinde izah etmiş, Abdullah b. Abbas ise "Ey Muhammed, Kur'anı senin lisanınla insanlara açıklamak size aittir." şeklinde izah etmiştir.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾

وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾

20-21- Hayır, hayır, ey insanlar, siz, çabuk elde edilen dünya varlığını seversiniz de âhireti bırakırsınız.

Ey insanlar, durum, sizin söylediğiniz gibi değildir. Sizin, öldükten sonra dirilmeyeceğinizi ve yaptığınız amellerin karşılığını görmeyeceğinizi söylemenizin sebebi, kolayca elde ettiğiniz geçici dünyayı ve onun lezzetlerini sevmenizdir. Sizler, gelip geçici olan dünyaya iman ediyor, ebedi olan âhireti yalanlıyorsunuz.

*Katade diyor ki: "İnsanların çoğu, âcil olanı ve kolayca elde edileni seçmişlerdir. Ancak Allahın, merhamet edip koruduğu kimseler hariç."

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾

22- O gün, öyle yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar.

*Hasan-ı Basri, Mücahid ve İbn-i Zeyd bu âyeti, "Kıyamet gününde öyle yüzler vardır ki, onlar sevinçlerinden ve nimetlere eriştiklerinden dolayı hoşnut ve güzeldirler." şeklinde izah etmişlerdir.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre de âyet şöyle izah edilmiştir: "Kıyamet gününde öyle yüzler vardır ki onlar, sevinç içindedirler.

إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾

23- Rablerine bakarlar.

*İkrime ve Hasan-ı Basri, bu âyet-i kerimeyi, "Kıyamet gününde öyle yüzler vardır ki, onlar, kendilerini yaratan Allaha bakacaklardır." şeklinde izah etmişler, Taberi de, hadis-i şerifler zikrederek bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Ömer, Resulullahın bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لَمَنْ
يَنْظُرُ إِلَى جِنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ، وَأَكْرَمَهُمْ عَلَى اللهِ

مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غَدْوَةً وَعَشِيَّةً، ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ).

"Cennetliklerin en aşağı derecesinde olan bir insan, bahçelerine, hanımlarına, hizmetçilerine ve oturacağı koltuklara bin yıllık bir mesafeden bakacaktır. (Yani bin yılda gidilebilecek kadar bir sahaya sahib olacaktır) Cennetliklerin, Allah katında en üstünü ise her gün sabah akşam, Allahın yüzüne bakacaklardır." Resululah sonra: "O gün öyle yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar. Rablerine bakarlar." âyetlerini okudu.(7)

Allah tealanın, kıyamet gününde görüleceği hususunda sahabiler, tabiiler ve selef-i salihîn ittifak etmişler, sadece, daha sonra izah edileceği üzere Mücahid bu âyeti başka bir şekilde izah etmiştir. Allah tealanın görüleceği hususunda Ebu Said el-Hudri'den, Ebu Hureyre'den, Cabir b. Abdullah'tan, Ebu Musa el-Eş'ari'den, Buhari ve Müslim'de, Süheyb-i Rumi'den, Cabir b. Abdullah'tan Sahih-i Müslim'de, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'tan, Tirmizi ve Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde hadisler rivayet edilmiş ve kıyamette Allah tealanın görüleceği, mütevatir hadislerle sabit olmuştur.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُمَا أَنَّ النَّاسَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ هَلْ تُمَارُونَ فِي الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ قَالُوا لاَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَهَلْ تُمَارُونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ قَالُوا لاَ قَالَ فَإِنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ

"Bir kısım insanlar: "Ey Allahın Resulü, biz kıyamet gününde rabbimizi görecek miyiz?" dediler. Resulullah da "Siz, ayın on dördünde ve altında bulutların bulunmadığı bir anda ayın görülmesini tartışır mısınız?" buyurdu. Onlar, "Hayır, Ey Allahın Resulü," dediler. Resulullah: "Altında bulutların bulunmadığı bir anda güneşin görülmesi hususunu tartışır mısınız?" buyurdu. "Hayır" dediler. Resulullah: "İşte siz, rabbinizi böylece göreceksiniz." buyurdu.(8)

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ اَنَّ أُنَاساً فِى زَمَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) نَعَمْ هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظَّهِيرَةِ ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ قَالُوا لاَ قَالَ وَهَلْ تُضَارُّونَ فِى رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ قَالُوا لاَ قَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) مَا تُضَارُّونَ فِى رُؤْيَةِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلاَّ كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ اَحَدِهِمَا.

"Resulullah sağ iken bir kısım insanlar ona: "Ey Allahın Resulü, biz kıyamet gününde rabbimizi görecek miyiz?" dediler. Resulullah: "Evet (göreceksiniz) Siz öğle vaktinde, gökte bulutların olmadığı aydınlık bir anda, güneşin görülmesinde sıkıntı çeker, birbirinizle tartışır mısınız?" buyurdu. Onlar: "Hayır." dediler. Resulullah: "Sizler, ayın on dördünde, gökte bulutlarıh bulunmadığı aydınlık bir anda ayı görmekte sıkıntı çeker, birbirinizle tartışır mısınız?" buyurdu. Onlar: "Hayır." dediler. Resulullah: "Sizler kıyamet gününde, Aziz ve Celil olan Allahı görmekte ancak bu haldeki güneş ve ayı görmekteki sıkıntı ve tartışmanız kadar bir sıkıntı çekecek ve tartışmada bulunacaksınız." buyurdu. (9)

Cerir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَرِيرٍ قَالَ كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ النَّبِىِّ ﷺ اِذْ نَظَرَ اِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ قَالَ اِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هٰذَا الْقَمَرَ لاَ تُضَامُّونَ فِى رُؤْيَتِهِ .

"Biz Resulullahın yanında oturuyorduk. O ayın ondördünde aya baktı ve şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki sizler, bu ayı gördüğünüz gibi rabbinizi göreceksiniz ve onu görmekte, kalabalıktan dolayı sıkıntı çekmeyeceksiniz." (10)

9- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 4, bab: 8 / Müslim, K. el-İman, bab: 302, Hadis no: 183

Ebu Musa el-Eş'ari (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلاَّ رِدَاءُ الْكِبْرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ.

"İki cennet gümüştendir. Kapları ve içlerinde bulunan herşeyleriyle. İki cennet de altındandır. Kapları ve içlerinde bulunan herşeyleriyle. İnsanların, Adn cennetlerinde rablerine bakmaları ile kendileri arasında, sadece rablerinin yüzündeki azamet perdesi bulunacaktır." (11)

Süheyb-i Rumi, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ صُهَيْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، قَالَ يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئاً أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا؟ أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئاً أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ».

"Cennetlikler cennete girdikleri zaman, Allah tebareke ve teala onlara "Bir şey istiyor musunuz onu size fazladan vereyim?" der. Onlar da: "Sen bizim yüzümüzü ak etmedin mi? Bizi cennete koyup cehennem ateşinden kurtarmadın mı?" derler. Allah perdeyi kaldırır, cennetliklere, aziz ve celil olan rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiş olur." (12)

Cabir b. Abdullah diyor ki:

11- Buhari, K. et-Tevhid, bab: 24/ Müslim, K.el-İman, bab: 296, Hadis no: 180

أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يُسْأَلُ عَنِ الْوُرُودِ. فَقَالَ: نَجِيءُ نَحْنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنْ كَذَا وَكَذَا انْظُرْ أَيْ ذَلِكَ فَوْقَ النَّاسِ. قَالَ فَتُدْعَى الأُمَمُ بِأَوْثَانِهَا وَمَا كَانَتْ تَعْبُدُ، الأَوَّلُ فَالأَوَّلُ. ثُمَّ يَأْتِينَا رَبُّنَا بَعْدَ ذَلِكَ فَيَقُولُ: مَنْ تَنْظُرُونَ؟ فَيَقُولُونَ: نَنْظُرُ رَبَّنَا. فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ: حَتَّى نَنْظُرَ إِلَيْكَ. فَيَتَجَلَّى لَهُمْ يَضْحَكُ.

"Kıyamet gününde insanlar, putlarıyla ve tapmış oldukları şeylerle çağırılırlar. Bunlar sırayla çağırılırlar. Sonra bize rabbimiz gelir ve buyurur ki: "Kimi bekliyorsunuz?" Derler ki: "Rabbimizi bekliyoruz." Allah: "Rabbiniz benim" der. Onlar da "Seni görelim." derler. Allah onlara gülerek görünür." (13)

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyet-i celile şu şekilde izah edilmiştir: "O gün yüzler pırıl pırıl parlamaktadır ve rablerinden sevap verilmesini beklemektedirler." Ebu Salih de bu âyeti bu şekilde izah etmiştir.

Taberi birinci görüşün daha doğru olduğunu söylemiş ve sahih hadislerin buna delil olduğunu bildirmiştir.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾

تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

24-25- O gün, belini kıracak azabın geleceğini bilen asık çehreler de vardır.

Kıyamet gününde renkleri değişip siyahlaşmış asık yüzler de vardır. Onlar, bel kemiklerini kıracak olan cehennem azabının kendilerine geleceğini idrak etmiş olacaklardır.

كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾

وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾

26- Hayır, hayır, can boğaza geldiği zaman,

27- "Tedavi edecek kim var?" denildiği zaman,

Hayır durum, müşriklerin, Allaha ortak koşmaları ve isyanlarından dolayı cezalandırılmayacaklarını sanmaları gibi değildir. Onlardan birinin canı, ölümü anında gelip boğazına dayanınca aile efradı: "Bunu iyileştirecek doktor veya büyücü kim vardır??" diye sızlanınca onlar orada neyin ne olduğunu bileceklerdir.

*Âyet-i kerimede geçen ve: "Tedavi edecek kim var?" şeklinde tercüme edilen (مَنْ رَاقٍ) "Men Rak" ifadesi, İkrime, Ebu Kılabe, Dehhak, Katade ve İbn-i Zeyd tarafından: "Tedavi edecek hangi doktor veya büyücü var?" şeklinde izah edilmiştir.

Ebul Cevza ve Abdullah b. Abbas tarafından ise: "Ölüm gelip boğaza dayanınca melekler: "Bunun ruhunu kim alıp yukarı çıkaracaktır? Rahmet melekleri mi yoksa azap melekleri mi?" diye soracaklardır." şeklinde izah etmişlerdir. Meal birinci görüşe göre hazırlanmıştır.

وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

28- Can veren kimse, dünyadan ayrılma olduğunu anladığı zaman,

Can veren kimse, malından, ailesinden, çocuklarından ve bütün dünyadan ayrıldığını idrak ettiği zaman, varılacak yer, Allahın huzurudur.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

29- Bacakları birbirine dolaştığı zaman,

30- Evet, işte o gün, sevkediliş ancak rabbinin huzurunadır.

*Âyette geçen, "Bacaklar birbirine dolaştığı zaman" ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Hasan-ı Basri, Dehhak, Atiyye ve İbn-i Zeyd'e göre bu ifadeden maksat, dünyanın dehşetinin, âhiretin dehşetine karışmasıdır. Yani, can veren kişi, dünyada veda ederken bir taraftan onun sıkıntısını çeker diğer tarafta âhirete ilk adımını atarak orada olacak şeylerden dolayı büyük bir sıkıntı hisseder. Böylece dünyada olan bir ayağı ile âhirete attığı diğer ayağı birbirine dolaşmış olur.

Hasan-ı Basri ise, iki bacağın birbirine dolaşmasından maksadın, ölünün, kefenlenirken bacaklarının sarılması olduğunu söylemiştir.

Âmir eş-Şa'bî, Ebu Malik, Hasan-ı Basri ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre, ölenin bacaklarının birbirine dolaşmasından maksat, kişinin, ölümü anında gücünü kaybederek bacaklarının birbirine fiilen dolaşmasıdır.

Ebu Malik ve Süddi'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, ölenin bacaklarının ölümü anında kuruması ve sertleşmesidir.

Ebu İsa'ya göre bu ifadeden maksat, ölen kişinin işlerinin birbirine karışmasıdır.

Mücahid'e göre bu ifadeden maksat, ölenin felaketlerinin birbirine karışmasıdır.

Taberi, ölenin, dünyadaki sıkıntıları ile âhiretteki sıkıntılarının birbirine karıştığını söyleyen görüşü tercih etmiştir. Buna delil olarak da: "Evet, işte o gün sevkediliş ancak rabbinin huzurunadır." âyetini göstermiştir.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾

وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾

ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

31- İnkarcı insan ne iman etti ne de namaz kıldı.

32- Bilakis yalanladı, yüz çevirdi.

33- Sonra çalım atarak ailesine gitti.

İnkarcı insan, Allahın kitabına inanmadı. Bilakis o, Allahın kitabını yalanladı ve Allaha itaatten yüzçevirdi. Sonra da o, böbürlenerek yürüyüp ailesine gitti.

*Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre bu âyetlerde anlatılan kâfirlerden maksat, Ebu Cehil'dir. Bundan sonra gelen âyetler de onu tehdit etmektedir.

أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾

ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾

34- Gerektir sana bela gerek,

35- Yine gerektir bela sana gerek.

*Katade diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) Ebu Cehil'i yakaladı elinden tuttu ve ona: "Gerektir sana bela gerek. Yine gerektir sana bela gerek." buyurdu. Ebu Cehil: "Ey Muhammed, ne sen ne de rabbin bana bir şey yapabilirsiniz. Zira ben Mekke'nin iki dağı arasında en güçlü kimseyim." dedi. Bedir savaşı başladığında yine müslümanlara üstten baktı ve "Artık bu günden sora Allaha kulluk edilmeyecektir." dedi. Allah da onun boynunu vurdurdu. Ve onu en kötü bir şekilde öldürttü.

Musa b. Ebi Aişe diyor ki: "Ben, Said b. Cübeyr'e dedim ki: "Resulullah bunları Ebu Cehil'e kendiliğinden mi söyledi yoksa Allah teala ona emretti de onun için mi söyledi?" Said dedi ki: "O kendiliğinden söyledi. Daha sonra Allah teala bu âyetleri indirerek şöyle buyurdu: "Gerektir sana bela gerek. Sonra yine gerektir sana bela gerek."

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

36- İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanıyor?

Bu kâfir insan, kendisine herhangi bir emir ve yasak konmayacağını ve herhangi bir ibadeti yapmakla yükümlü kılınmayacağını ve başıboş salıverileceğini mi sanıyor?

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى ﴿٣٧﴾

ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى ﴿٣٨﴾

فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٣٩﴾

أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى ﴿٤٠﴾

37- O, rahme dökülen meniden bir damlacık su değil miydi?

38- Sonra o damla bir kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu yaratıp güzel bir şekle koymuş,

39- Ondan erkek ve dişi iki cins yaratmıştır.

40- Bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadir değil midir?

Allahın, kendisini öldürdükten sonra tekrar diriltileceğini inkar eden kâfir, ilk yaratılışını bir hatırlasın. O, başlangıçta ana rahmine dökülen bir damla meni değil miydi? Daha sonra Allah onu, azaları düzgün bir beşer haline getirmedi mi? Allah ona eş vermedi mi? Erkek ve kız çocuklar bahşetmedi mi? Bütün bunları yaratan Allah, hiç yoktan var ettiği insanı, öldürdükten sonra tekrar diriltmeye kadir değil midir?

Resulullah (s.a.v.) bu âyet-i kerimeyi okuyunca: "Seni tesbih ederiz. Evet, kadirsin." dedi. (14)

14- Bkz. Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 150, Hadis no: 884

Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

سمعت أبا هريرة يقول: قال رسول الله (ﷺ) : «من قرأ منكم (والتين والزيتون) فانتهى الى آخرها (أليس الله باحكم الحاكمين) فليقل: بلى ، وأنا على ذلك من الشاهدين، ومن قرأ (لا أقسم بيوم القيامة) فانتهى إلى (أليس ذلك بقادر على أن يحيي الموتى) فليقل: بلى، ومن قرأ (والمرسلات) فبلغ (فبأي حديث بعده يؤمنون) فليقل: آمنّا بالله».

قَالَ كانَ النَّبِىُّ (ﷺ) يَقْرأُ فِى الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ آلـم تَنْزِيلُ وَهَلْ أَتىٰ عَلَى الإِنْسَانِ

"Sizden kim, "Vettîni Vezzeytuni" suresini okur da, "Alllah, hükmedenlerin en güzel hüküm vereni değil midir?" şeklindeki son âyetine erişecek olursa, "Evet öyledir. Ben de buna dair şahitlerdenim." desin. Kim de "La Uksimu Biyevmil Kıyame" suresini okur da, "Bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadir değil midir?" âyetine gelince "Evet öyledir." desin. Kim de Mürselat suresini okur da, "Onlar Kur'andan başka hangi söze iman edecekler?" âyetine erişecek olursa, "Allaha iman ettik." desin. (15)

15- Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 151, Hadis no: 887

İNSAN SURESİ

İnsan Suresi, otuz bir âyettir ve Medine'de nâzil olmuştur.

Bu mübarek surenin fazileti hakkında Ebu Hureyre (r.a.) tarafından şu hadis rivayet edilmektedir:

Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in, Cuma günü sabah akşam namazında secde suresini ve insan (Dehr) suresini okuduğunu rivayet etmiştir. (1)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ ح۪ينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا ﴿١﴾

1- Gerçekten insanın üzerinden öyle bir zaman geçti ki o vakit insan anılan bir şey değildi.

*Âyet-i kerimede zikredilen "İnsan" Katade'ye göre Hz. Âdem'dir. Katade bu hususta diyor ki: "Allahın yarattığı en son varlık Hz. Âdem'dir."

İnsanın üzerinden geçtiği beyan edilen zamanın ne kadar bir süre olduğu hakkında iki görüş zikredilmektedir. Bazılarına göre bu zaman kırk yıldır. Bunlara göre Hz. Âdem çamurdan, insan şeklinde yaratıldıktan sonra kendisine ruh üfleninceye kadar kırk yıl geçmiştir. Bu sebeple âyette insanın üzerinden belli bir varlık olmadığı zikredilmiştir.

1- Buhari, K.el-Cuma, bab: 10 / Müslim, K.el-Cuma, bab: 65, 66, Hadis no: 880

Diğer bir kısım âlimlere göre ise insanın üzerinden geçtiği zikredilen bu zamanın sınırları belli değildir. Bu itibarla insana ruh üflenmeden veya yaratılmadan önce "Üzerinden şu kadar zaman geçti" demek doğru değildir.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾

2- Şüphesiz ki biz insanı karışık bir damla sudan yarattık. Biz onu imtihan ederiz. Biz onu işiten ve gören bir şekilde var ettik.

*Âyet-i kerimede, meninin karışık bir damla su olduğu ifade edilmektedir. Karışık olmaktan maksat, İkrime, Abdullah b. Abbas, Rebi b. Enes, Hasan-ı Basri ve Mücahid'e göre, erkek ve kadının menilerinin birbirlerine karışmalarıdır. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Abbas, İkrime ve Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre "Karışık bir damla su" ifadesinden maksat, insanın yaratılışındaki çeşitli aşamalardır. İnsan, ana rahminde bir damla su iken pıhtılaşmış kan haline gelir. Sonra bir çiğnem ete dönüşür, daha sonra kemikler oluşur. Sonra Allah o kemikleri ete bürür. Daha sonra da bambaşka bir yaratık haline getirir.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen başka bi görüşe göre "Karışık bir damla su"dan maksat, renkleri değişik olan menilerin birbirine karışmasıdır. Erkeğin menisi beyaz ve kırmızımsı iken kadının menisi kırmızı ve yeşilimsidir.

Diğer bir görüşe göre "Karışık bir damla su" ifadesinden maksat, insanın aslı olan meninin çeşitli maddeleri ihtiva etmesidir.

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

3- Doğrusu biz ona hidayet yolunu gösterdik. Ya şükreder veya nankörlük eder.

Doğrusu biz, insana, cennete giden yolu gösterdik ve tanıttık. O, ya şükredicidir yahut nankördür.

*Mücahid bu âyeti şöyle izah etmiştir: Biz, insana cennetlik ve cehennemlik olma yolunu göstermişizdir. O, ya cennetlik olur veya cehennemlik."

Katade ise şöyle izah etmiştir: Biz insana, gideceği yolu göstermişizdir. O, ya nimetlere karşı şükreden veya nankörlük edendir."

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾

4- Doğrusu biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alev alev yanan bir cehennem hazırladık.

Doğrusu biz, nimetlerimize karşı nankörlük eden ve emirlerimize karşı gelenler için cehennemde bağlanacakları zincirler, elleri boyunlarına raptedilecek halkalar ve üzerlerine alev alev yanacak olan ateşler hazırladık.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾

5- Şüphesiz iyilikte bulunanlar (cennette) kâfûr katılmış bir kadehten içerler.

Şüphesiz ki rablerinin emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak takvaya eren müminler âhirette, içine kâfûr kokusuna benzeyen maddeler katılmış bir kaseden su içeceklerdir.

*Bir kısım âlimler, âyette zikredilen "Kâfûr'un, cennette bir pınar olduğunu söylemişlerdir.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾

6- Bu, Allahın kullarının içecekleri ve istedikleri yerden fışkırtacakları bir pınardır.

Cennetliklerin kaselerine konacak olan kâfûr kokulu meşrubat, Allahın, cennete koyduğu kullarının içecekleri bir pınardır. Onlar o pınarı diledikleri yerde ve diledikleri şekilde akıtabileceklerdir.

*Mücahid, âyette geçen "İstedikleri yerden fışkırtacaklar" ifadesini, "Diledikleri yöne çevirebilecekler, diledikleri yere götürecekler." şeklinde izah et-

miş, Süfyan es-Sevri ise "Onu diledikleri yerde kullanabileceklerdir." şeklinde izah etmiştir.

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْماً كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيراً ﴿٧﴾

7- O takva sahibi müminler, adaklarını yerine getirirler, şerri yaygın olan bir günden korkarlar.

Takva sahibi müminler, Allaha itaat hususunda yaptıkları, namaz kılma, zekat verme ve Hac yapma gibi adaklarını yerine getirirler ve onlar, adaklarını yerine getirmemek hususunda, şerri her tarafı kuşatan günde, Allahın kendilerine azap edeceğinden korkarlar.

*Kişi, sevap işleme hususunda yapmış olduğu adağı yerine getirmekle yükümlü olduğu halde, günah işleme hususunda yaptığı adağı yerine getirmemekle mükelleftir.

Bu hususta Resulullah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuştur:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ مَنْ نَذَرَ اَنْ يُطِيعَ اللّٰهَ فَلْيُطِعْهُ وَمَنْ نَذَرَ اَنْ يَعْصِيَهُ فَلَا يَعْصِيهِ.

"Kim, Allaha itaat edeceğine dair bir adak yapacak olursa Allaha itaat etsin. Kim de Allaha isyan hususunda bir adak yapacak olursa Allaha isyan etmesin." (2)

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِيناً وَيَتِيماً وَاَسِيراً ﴿٨﴾

8- Onlar, yemeğe ihtiyaç ve istekleri olduğu halde onu yoksula, yetime ve esire yedirirler.

2- Buhari, K.el-Eyman, bab: 28

Takva sahibi o müminler, yemek yemeye iştahları olduğu halde o yemeği kendileri yemeyip ihtiyaç sahibi yoksullara, babası ölmüş yetimlere, esirlere ve mahkumlara yedirirler.

*Âyette zikredilen "Esirler"den maksat, Katade, İkrime ve Hasan-ı Basri'ye göre müşrik olan esirlerdir.Zira bu âyetin nazil olduğu sıradaki esirler, müşriklerden alınan esirlerdi.

Mücahid ve Said b. Cübeyr'e göre ise bu âyette zikredilen "Esirler"den maksat, müminlerin mahkumlarıdır. Taberi, esir kelimesinin bu iki sınıfı da kapsayacağını söylemenin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Zira bu ifadeyi belli bır sınıfa tahsis etmeyi gösteren bir delil yoktur.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾

9- Ve şöyle derler: "Biz sizi ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz.

*Mücahid ve Said b. Cübeyr diyorlar ki: "Takva sahipleri, kendilerine ikramda bulundukları kişilere bu sözleri bizzat söylemezler. Fakat Allah teala onların kalblerinde olanı bildiği için onları bu gibi sözlerle över ki bu tür amellere devam etsinler.

إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

10- Çünkü biz, asık suratlı ve katı bir günde rabbimizin azabından korkarız.

O takva sahibi müminler sözlerine şöyle devam ederler: "Biz, sizden bir karşılık beklemek veya bir teşekkür ümid ederek yemek yedirmeyiz. Biz sizlere, dehşetinden dolayı yüzlerin asık olacağı bir günde rabbimizin bizi güvene kavuşturmasını dileyerek sizlere yemek yediriyoruz.

*Âyet-i kerimede, kıyamet gününün, asık suratlı ve dehşetli olduğu zikredilmiştir. Kıyamet gününün bu sıfatları çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre "Asık suratlı" diye tercüme edilen (عبوسا) "Abusen" kelimesinden maksat, "Sıkıntılı" demek ve "Katı" diye tercüme edilen (قمطريرا) "Kam-

tariran" kelimesinden maksat da "Uzun" demektir. Bu izaha göre kıyamet günü, sıkıntılı ve uzun bir gün olarak sıfatlandırılmıştır.

İbn-i Zeyd'e göre ise (عَبُوسًا) kelimesinden maksat, "Şerli", (قَمْطَرِيرًا) kelimesinden maksat ise "Şiddetli" demektir. Buna göre kıyamet günü "Şerli ve şiddetli bir gün" olarak sıfatlandırılmıştır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre (عَبُوسًا) kelimesinden maksat, "Yüzünü ekşiten", (قَمْطَرِيرًا) kelimesinden maksat ise "Kaşları çatan, alnı kırıştıran gün" demektir.

İkrime'ye ve onun Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe göre onlar bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: Kıyamet gününde kâfir suratını ekşitir. Öyle ki iki gözünün arasından katran gibi bir ter akar. İşte (قمطرير) bu terin adıdır. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Takva sahibi müminler derler ki: "Şüphesiz ki bizler, kâfirlerin yüzlerini ekşiterek, alınlarından katran gibi ter döktükleri kıyamet gününde rabbimizin bizi cezalandırmasından korkarız."

Katade diyor ki: "Kıyamet gününün dehşetinden dolayı o gün yüzler ekşitilecek ve kaşlar çatılacaktır."

فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾

11- Allah da onları o günün şiddetinden korur. Yüzlerine güzellik verir, kalblerini sevinçle doldurur.

Allah da, dünyada iken, onu razı edecek ameller yaptıklarından dolayı bu takva sahibi insanları o şiddetli kıyamet gününün şerrinden korur. Yüzlerine parlaklık, kalblerine sevinç verir."

وَجَزَاهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾

12- Onların sabırlarının mükafaatı cennet ve ipekten elbiselerdir.

Takva sahibi müminlerin, dünyada iken Allah itaatte sabretmelerinin ve onu razı edecek amellere tahammül etmelerinin karşılığı olarak Allah onları cennete koymakla ve onlara orada ipekten elbise giydirmekle mükafaatlandırmıştır.

مُتَّكِـ۪ٔينَ ف۪يهَا عَلَى الْاَرَٓائِكِۚ لَا يَرَوْنَ ف۪يهَا شَمْساً وَلَا زَمْهَر۪يراًۚ ﴿١٣﴾

13- Onlar cennette koltuklara yaslanırlar. Orada ne güneşin sıcaklığını ne de soğuğun şiddetini görürler.

Takva sahibi müminler, cennette koltuklara yaslanırlar. Onlar cennette ne kendilerine eziyet verecek bir güneş sıcaklığı ne de kendilerini üşütecek bir soğukluk göreceklerdir.

*Âyette geçen (زَمْهَر۪يراً) "Zemherir" kelimesinden maksat, "Şiddetli soğuk" demektir. Allah teala, cennetlikleri hem güneşin sıcağından hem de kışın soğuğundan koruyacak olan gerçek selamet yurdu olan cennette huzur içinde yaşatacaktır.

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde cehennemin soğuğunun "Zemherir" adını taşıdığını beyan etmiş ve buyurmuştur ki:

وَاشْتَكَتِ النَّارُ اِلَى رَبِّهَا فَقَالَتْ يَا رَبِّ اَكَلَ بَعْضِى بَعْضاً فَأَذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْنِ نَفَسٍ فِى الشِّتَاءِ وَنَفَسٍ فِى الصَّيْفِ اَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ وَاَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ

"Cehennem ateşi rabbine şikayetçi olarak "Ey rabbim, kendi kendimi yedim." demiştir. Bunun üzerine Allah ona iki kere nefes alma izni vermiştir. Bir nefesi kışta diğeri yazdadır. İşte bu sizlerin hissettiğiniz en şiddetli sıcak ve yine sizlerin hissettiğiniz en şiddetli zemherir soğuğudur." (3)

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْل۪يلاً ﴿١٤﴾

14- Cennetin ağaçlarının gölgesi onların üzerine düşmüş ve meyvelerinin koparılması kolaylaştırılmıştır.

*Mücahid diyor ki: "Cennetlik olan kimse cennetteki ağaçtan meyveyi koparmak için ayağa kalktığında ağaç onun ulaşacağı bir yere kadar yükselir. Yatacak olursa yine onun ulaşacağı bir yere kadar eğilir. İşte meyvelerin toplanmasının kolaylaştırılmasından maksat budur.

Katade ise diyor ki: "Cennetliklerin, ağaçlara uzattıkları ellerine ne uzaklık ne de diken engel olacaktır."

وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾

15- Çevrelerinde gümüşten billur kaplar ve kupalar dolaştırılır.

*Cennetliklerin yemek yedikleri ve su içtikleri kaplar billur gibi şeffaf gümüştendir. Bunların dünyada benzeri yoktur. Çünkü bu dünyada gümüşten olan ve aynı zaman şeffaf olan bir madde yoktur.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cennette hiçbir şey yoktur ki onun benzeri size dünyada verilmiş olmasın. Ancak gümüşten olan şeffaf kristaller müstesnadır."

Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Hasan-ı Basri, bu âyet-i kerimeyi izah ederlerken âyetin, cennetteki kap ve bardakların, gümüş gibi beyaz, cam gibi şeffaf olduklarını beyan ettiğini söylemişlerdir.

قَوَارِيرَا مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

16- Onların billurları gümüştendir. Takdim edenler, cennet halkına göre ayarlamışlardır.

O bardak ve kapların, billur gibi şeffaf olan maddeleri gümüştendir. Onların içinde yiyecek ve içecek getirenler, onları yiyecek ve içecek olan kişilerin ihtiyacı kadar ayarlarlar. Getirdikleri ne fazla olur ne de eksik.

*Hasan-ı Basri, Said b. Cübeyr, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd, âyette zikredilen "Takdim edenler, cennet halkına göre ayarlamışlardır." cümlesini, "Takdim edenler, cennetliklerin içecekleri kadar meşrubat ayarlarlar. Getirdikleri meşrubat ne artar ne de eksik olur." şeklinde izah etmişlerdir.

Abdullah b. Abbas ise bu ifadeyi: "Kupalar, hizmetçilerin ve hizmet edilenlerin ellerinin büyüklüğüne göre ayarlanmıştır." şeklinde izah etmiştir.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾

17- Cennette müminlere,zencefil katılmış kadehler sunulur.

*Katade ve Mücahid, cennetliklerin içecekleri meşrubata zencefil karıştırılarak içirileceğini söylemişler diğer bir kısım âlimler ise âyette zikredilen zencefilin cennette özel bir ırmağın adı olduğunu, o ırmağın suyunun meşrubatlara katılacağını söylemişlerdir. Bu görüş de Katade'den nakledilmiştir.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

18- O, cennette, "Selsebil" denilen bir kaynaktır.

Takva sahibi müminlerin içtikleri, içine zencefil katılmış olan meşrubat, cennette, selsebil diye adlandırılan bir pınardan çıkar.

*Katade, "Selsebil" kelimesinin, "Akıcı" anlamına gelen "Selaset" kökünden türediğini ve pınarın bir sıfatı olduğunu ve bundan maksadın da, suyu kolayca akan ve boğazdan kolayca geçen ve cennetliklerin diledikleri yere akan bir pınar olduğunu söylemişlerdir.

Mücahid ise, pınarın hızlı akışından dolayı ona "Selsebil" adının verildiğini söylemiştir.

İkrime ise "Selsebil" kelimesinin, cennette bulunan bir ırmağın adı olduğunu söylemiştir. Ona bu ismin verilmesinin sebebi, suyun tatlılığı ve insanın boğazından kolayca geçmesidir.

Taberi diyor ki: "Doğru olan görüş, selsebil kelimesinin, pınarın sıfatı olduğunu söyleyen görüştür. Pınarın selsebil diye vasıflandırılmasının sebebi ise insanın boğazından kolayca geçmesi, akarken de kolayca akması ve cennet ehlinin emirine âmâde olmasıdır.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾

19- O müminlerin çevrelerinde, cennette ebedi kalacak gençler dolaşır. Onları görsen, saçılmış birer inci sanırsın.

Âyette geçen ve "Ebedi kalmak" diye tercüme edilen (مُخَلَّدُونَ) "Muhalledûn" kelimesi Katade tarafından "Ölmeyecekler" şeklinde izah edil-

miş, diğer bazı âlimler tarafından ise "Gençlikleri değişmeyecek" şeklinde izah edilmiştir. Diğer bir kısım âlimler de bu ifadeden maksadın "Kolları bilezikli" demek olduğunu başka bir kısım âlimler ise "Kulakları küpeli" demek olduğunu söylemişlerdir.

Cennetliklere hizmet eden bu gençler tenlerinin beyazlığı ve sayılarının çokluğu yönünden çevreye saçılan incilere benzetilmişlerdir.

Abdullah b. Amr diyor ki: "Cennetliklerden hiçbir kimse yoktur ki onun için bin "Ğilman" hizmet görmüş olmasın. Bunlardanher biri diğerinden ayrı bir vazife yapacaktır."

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

20- Cennetin neresine bakarsan bak, bol nimet ve büyük bir mülk görürsün.

Ey Muhammed, sen o cennetin neresine bakacak olursan orada cennetliklere verilmiş bol nimetler ve büyük bir mülk görürsün.

*Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde, cennetliklere verilen yerin genişliğini belirterek şöyle buyurmuştur:

قال رسول الله (ﷺ) ان أدنى أهل الجنة منزلة لينظر في ملك ألفى سنة يرى اقصاه كما يرى أدناه ينظر في أزواجه وخدمه وان أفضلهم منزلة لينظر في وجه الله تعالى كل يوم مرتين

"Cennetliklerin en aşağı mertebede olanı, mülküne iki bin yıllık bir mesafeden bakar. Onun en uzak yerini, en yakın yerini gördüğü gibi görür." (4)

Mücahid ve Süfyan es-Sevri, bu âyette zikredilen "Büyük mülk"ten maksadın, meleklerin, cennetliklerin selamlamaları ve onlardan izin istemeleri olduğunu söylemişlerdir.

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.13

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ
شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾

21- Cennet halkının üzerinde ince yeşil ipekten ve kalın atlastan elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz içecekler ikram eder.

*Takva sahibi müminlerin üzerinde iç elbiseleri olarak ince yeşil ipek, dış elbiseleri olarak da parlak kalın atlas vardır. Onlar, gümüşten bileziklerle süslenecekler, rableri onlara tertemiz meşrubatlar bahşedecektir. Öyle ki, onların içtikleri bu meşrubatlar, idrara ve necasete dönüşmeyecek, vücutlarından misk gibi kokan ter olarak atılacaktır.

Ebu Kılabe diyor ki: "Cennetlikler, diledikleri kadar yeyip içtikten sonra tertemiz meşrubatlar isteyecek ve onu içeceklerdir. Bununla karınları temizlenecektir. Öyle ki onların yedikleri ve içtikleri, tere ve misk gibi kokan havaya dönüşecektir. Bu nedenle karınları devamlı çekik olacaktır."

Mücahid, burada zikredilen temiz meşrubattan maksadın, Allah tealanın, cennetliklere lutfedeceğini beyan ettiği meşrubatlar olduğunu söylemiştir.

Âyette geçen ve "Tertemiz içecekler" diye tercüme edilen (شَرَابًا طَهُورًا) "Şeraben Tahuran" kelimesinden maksadın, suyu cennette akan bir nehir olduğu, günah işleyenlerin o nehirde yıkanarak benek benek hale gelen tenlerinin onunla temizleneceği rivayet edilmiştir.

إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

22- Şüphesiz bütün bu nimetler, dünyadaki çalışmalarınızın mükafatıdır. Çalışmalarınız makbul sayılmıştır" denir.

Takva sahibi müminlere âhirette şöyle denecektir. "Size verilen bu ikramlar, dünyada iken işlediğiniz salih amellerin karşılığıdır. Zira sizin dünyadaki gayretleriniz rabbiniz tarafından makbul görülmüş ve bu yüzden mükafaatlandırılmıştır.

*Katade diyor ki: "Allah onların günahlarını affetti ve yaptıkları iyiliklere karşı da teşekkürde bulundu."

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾

23- Ey Muhammed, şüphesiz ki Kur'anı sana biz indirdik biz.

24- Rabbinin hükmüne sabret. İnsanların günahkarlarına veya nankör olanlarına uyma.

Ey Muhammed, seni imtihan etmek için sana Kur'anı biz indirdik biz. O halde sen, rabbinin farzlarını yerine getirmek ve peygamberliğini tebliğ etmek hususundaki imtihanına karşı sabret. Kavminin müşriklerinden günah işleyene veya rabbinin nimetlerine karşı nankörlük edene itaat etme.

*Katade diyor ki: "Ebu Cehil "Vallahi şayet Muhammed'in namaz kıldığını görecek olursam ayağımı boynuna basacağım." dedi. Bunun üzerine Allah teala: "İnsanların günahkarlarına veya nankör olanlarına uyma" âyetini indirdi.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾

25- Sabah akşam rabbinin adını an.

Ey Muhammed, sabah namazında, öğle ve ikindi namazında rabbinin ismini an.

*İbn-i Zeyd, sabah kelimesinden maksadın, "Sabah namazı", "Akşam"

diye tercüme edilen (أَصِيلًا) kelimesinden maksadın da öğle namazı olduğunu söylemiştir.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾

26- Gecenin bör bölümünde ona secde et ve gece uzun zaman onu tesbih et.

*İbn-i Zeyd diyor ki: "Geceleyin namaz kılmak ve Allahı uzun uzun tesbih etmek, önceleri Resulullaha farz kılınmıştı. Müzzemmil suresinde de Resulullahın, gecenin yarısında veya yarısından biraz azında yahut daha fazlasında namaz kılması farz kılınmıştı. Daha sonra Allah teala, Müzzemmil suresinin son âyetiyle bu farzı Resulullahtan ve diğer insanlardan kaldırdı ve bu namazları nafile ibadet kıldı ve şöyle buyurdu: "Ey Muhammed, gecenin bir bölümünde, sadece sana mahsus nafile namazı kıl." (5)

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾

27- Doğrusu şu kâfirler, çabuk elde edileni (dünya varlığını) severler. Ve şiddeti ağır olan günü arkalarına atarlar.

Doğrusu, Allaha ortak koşan bu müşrikler, dünyayı severler. Onda ebedi kalmayı isterler ve onun zinetlerine hayran olurlar. Allahın azabının gerçekleşeceği zor bir gün olan kıyameti arkalarına atarlar. Onun için herhangi bir amel işlemezler.

نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾

5- İsra Suresi, 17/79

28- Onları yaratıp, yaratılışlarını sağlam yapan biziz. Dilersek onları helak eder, yerlerine başkalarını getiririz.

*Âyette zikredilen ve "Yaratılışları" diye tercüme edilen (أَسْرَهُمْ) "Esrehum" ifadesi, Abdullah b. Abbas, Mücahid ve Katade tarafından bu şekilde izah edilmiştir.

İbn-i Zeyd ise, Ebu Hureyre'nin bu ifadeyi "Eklemler" diye izah ettiğini, kendisinin ise bunu "Kuvvet" anlamında yorumladığını söylemiştir.

Alllah teala bu âyet-i kerimede, emrine karşı gelenleri tehdit etmekte ve onları dilediği zaman imha edip yerlerine itaatkâr yaratıklar getireceğini beyan etmektedir.

إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾

29- Bu bir öğüttür. Dileyen, rabbine giden yolu tutar.

Şüphesiz ki bu süre, düşünüp öğüt almak isteyen kimse için bir hatırlatma ve öğüttür. Ey insanlar, kim dilerse, rabbinin emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak onun rızasına götüren yola girmiş olur ve bu Kur'andan öğüt alır.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾

30- Allah dilemedikçe siz hiçbir şey dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah, herşeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ey insanlar, şüphesiz ki rabbiniz, ona giden yolu tutmanızı dilemedikçe sizler o yolu tutmayı isteyemezsiniz. Zira karar vermek size değil ancak Allaha aittir. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilendir. Kimlerin hidayete layık olup kimlerin olmadığını çok iyi bilir ve yaptıklarında hikmet sahibidir.

يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

31- O, dilediğini rahmetine koyar. Zalimlere de can yakıcı bir azap hazırlamıştır.

O, sizden dilediğini rahmetine koyar da ölmeden tevbe eder. Allah da onun tevbesini kabul eder ve onu âhirette cennetine koyar. İnkarcılıklarıyla ölerek kendi kendilerine zulmedenlere ise can yakıcı bir azap hazırlamıştır.

MÜRSELAT SURESİ

Mürselat suresi elli âyettir. 18. âyeti Medine'de diğerleri Mekke'de nazil olmuştur.

Bu mübarek surenin fazileti hakkında Abdullah b. Mes'ud diyor ki:

عن عبد الله قال بينما نحن مع النبي (ﷺ) في غار اذ نزلت عليه والمرسلات فانه ليتلوها واني لأتلقاها من فيه وان فاه لرطب بها اذ وثبت علينا حية فقال النبي (ﷺ) اقتلوها فابتدرناها فذهبت فقال النبي (ﷺ) وقيت شركم كما وقيتم شرها

"Biz Mina'da Resulullah ile beraber bir mağarada bulunurken onu Mürselat suresi indirildi. O, onu okuyordu. Ben de sureyi onun ağzından öğreniyordum. O surenin yaşlığı henüz onun ağzındayken bir yılan aniden üzerimize atladı. Resulullah (s.a.v.) "Onu öldürün." buyurdu. Biz ona yöneldik yılan kaçtı. Resulullah: "Siz onu şerrinden kurtulduğunuz gibi o da sizin şerrinizden kurtuldu." buyurdu. (1)

Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü Fadl, oğlu Abdullah b. Abbas'ın Mürselat suresini okuduğunu işitince ona:

عن ابن عباس رضي الله عنهما انه قال ان ام الفضل سمعته وهو يقرأ والمرسلات عرفا فقالت يا بني والله لقد ذكرتني بقراءتك هذه السورة

1- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 77, bab: 4

إِنَّهَا لَآخِرُ مَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) يَقْرَأُ بِهَا فِي الْمَغْرِبِ.

"Yavrum bu sureyi okumakla onu bana hatırlatmış oldun. Bu benim, Resulullahın, akşam namazında okuduğunu işittiğim en son şeydir." dedi. (2)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾
فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾
وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾
فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ﴿٤﴾
فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾
عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾
إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾

1-7- Birbiri ardınca gönderilenlere, esip savuranlara, yaydıkça yayanlara, ayırdıkça ayıranlara, özüre yer bırakmamak ve uyarmak için zikre getirenlere yemin olsun ki size vaadedilen mutlaka gerçekleşecektir.

*Âyette zikredilen ve "Birbiri ardınca gönderilenler" diye tercüme edilen ifade:

Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Ebu Salih, Mücahid ve Katade

2- Buhari, K.el-Ezan, bab: 98

tarafından, "Peşpeşe salıverilen ve estirilen rüzgarlara yemin olsun ki..." şeklinde izah edilmiştir.

Mesruk'un rivayetine göre, Abdullah b. Mes'ud ve Ebu Salih'e göre ise bu ifadeden maksat, Allahın emir ve yasaklarıyla peşpeşe gönderilen meleklere yemin olsun ki..." demektir.

Taberi, âyet-i kerimeyi, herhangi bir şekilde kayıtlamanın uygun olmadığını, onu genel anlamda almanın daha uygun olacağını, bu nedenle âyette zikredilen "Peşpeşe gönderilenler"den maksadın, rüzgarlar, melekler ve peygamberler gibi bütün gönderilenleri kaplayacağını söylemenin daha uygun olduğunu izah etmiştir.

"Esip savuranlar" ifadesinden maksat ise, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Ebu Salih ve Katade'ye göre, şiddetli esen rüzgarlardır.

"Yaydıkça yayanlar" ifadesinden maksat, Abdullah b. Mes'ud, Mücahid, Ebi Salih ve Katade'ye göre "Rüzgarlar"dır.

Ebu Salih'ten nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Yağmurlar"dır. Yine Ebu Salih'ten nakledilen bir rivayete göre bu ifadeden maksat, "Kıyamette amel defterlerini yayan meleklerdir."

Taberi âyetin genel ifadesine bağlı kalarak "Yayanlar"dan maksadın "Bulutları yayan rüzgarlar, yeryüzüne suları yayan yağmurlar ve amel defterlerini yayan melekler" gibi izahların hepsini kapsadığını söylemiştir.

"Ayırdıkça ayıranlara" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas ve Ebu Salih'e göre "Hak ile batılın arasını ayıran melekler"dir.

Katade'ye göre ise "Hak ile batılın arasını ayıran Kur'an"dır.

Taberi âyetin, "her hak ile batlın arasını ayıranı kapsadığını söylemiştiı.

"Zikri getirenler"den maksat, Abdullah b. Abbas, Katade ve Süfyan es-Sevri'ye göre peygamberlere vahiy getiren meleklerdir.

"Size vaadedilen mutlaka gerçekleşecektir." ifadesinden maksat, kıyamet gününün ve ondaki hesap, ceza ve mükafaatların mutlaka gerçekleşmesidir.

فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾

وَاِذَا السَّمَٓاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

8- Yıldızların ışığı silindiği zaman,

9- Gök yarıldığı zaman,

10- Dağlar yerinden sökülüp savurulduğu zaman,

11- Peygamberlere vakitleri bildirildiği zaman

*Âyet-i kerimede geçen ve "Peygamberlere vakitleri bildirildiği zaman diye tercüme edilen (وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ)"Ve izerresulü Ukkıtet" ifadesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Peygamberler bir araya getirildiği zaman" veya "toplandığı zaman" şeklinde izah edilmiştir. Mücahid tarafından "Peygamberlere, ümmetlerine karşı şahitlik etmek için hazır bulunacakları vakit tayin edildiği zaman" şeklinde izah edilmiş, İbrahim en-Nehai tarafından "Peygamberlere belli bir vakit vaadedildiği zaman" şeklinde izah edilmiş, İbn-i Zeyd tarafından ise "Peygamberlere, kıyamet gününde bir araya gelmelerine kadar süre verildiği zaman" şeklinde izah edilmiştir.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾

لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

12- Bu dehşetli hadiseler hangi güne bırakıldı?

13- Hak ile batılın ayrıldığı güne bırakıldı.

14- Sen o hak ile batılın ayrıldığı günü nereden bileceksin?

15- O gün, yalanlayanların vay haline.

Peygmaberler ve onlara vaadedilen kıyamet günündeki hesap, azap ve mükafaatlar hangi güne ertelendi hiç biliyor musunuz? Bu dehşetli şeyler, alla-

hın, yarattıklarının arasında hüküm vereceği, haklıyı haksızdan ayıracağı bir zümreyi cennete, diğerini de cehenneme sevkedeceği günü ayırmıştır. Ey Muhammed, hakkın batıldan ayırdedileceği o günün ne olduğunu sen nasıl bileceksin? O gün, yalanlayanlara, cehennemliklerin kan ve irinlerinin aktığı Veyl vadisi vardır.

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾

ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾

كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

16- Biz daha öncekileri helak etmedik mi?

17- Sonra gelenleri onların akıbetine uğratırız.

18- İşte biz, suçlulara böyle yaparız.

19- O gün, yalanlayanların vay haline.

*Nuh, Âd ve Semud kavimleri gibi geçmiş ümmetlerden peygamberlerimi ve âyetlerimi yalanlayanları helak etmedik mi? Onları ardından gelip de inkarcılıkta onların yolunu tutanları da onlara peşine takarız. Nitekim İbrahim, Lut ve Şuayb'ın kavimlerini böyle yapmışısdır. Biz, bizi ve peygamberlerimizi yalanlayan suçlulara da böyle yaparız. Kıyamet gününde vay o yalanlayanların haline. Onlar için Veyl deresi vardır.

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٢٠﴾

فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾

إِلَىٰ قَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢٢﴾

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾

20- Biz sizi bayağı bir sudan yaratmadık mı?

21-22- Biz o bayağı suyu belli bir zamana kadar sağlam bir yere yerleştirmedik mi?

23- Onun ne olacağını biz takdir ettik. Biz ne güzel takdir ediciyiz.

24- O gün, yalanlayanların vay haline.

Ey insanlar, biz sizi, basit bir damla sudan yaratmadık mı? Annenizin rahminden ayrılma vaktine kadar sizi, sağlam bir yer olan o rahimde yerleştirmedik mi? Bunları biz takdir ettik. Biz ne güzel takdir edenleriz. Allahın kendilerini basit bir sudan yarattığını yalanlayanları, kıyamet gününde vay hallerine. Onlara Veyl deresi vardır.

*Dehhak "Onun ne olacağını biz takdir ettik. Biz ne güzel takdir ediciyiz." ifadesini "Ona biz güç yetirdik. Biz ne güzel güç yetiriciyiz." şeklinde izah etmiştir.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾

أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾

وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

25-26- Biz yeryüzünü, diri ve ölüleri kapsayan bir yer yapmadık mı?

27- Oraya sabit ve yüksek dağlar dikmedik mi? Orada size tatlı sular içirmedik mi?

28- O gün, yalanlayanların vay haline.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde kendilerine verdiği çeşitli nimetlerle

insanları uyarıyor ve buyuruyor ki: "Ey insanlar, biz yeryüzünü sizleri içine alan bir kap halinde yaratmadık mı? O dirilerinizi de ölülerinizi de içine alır. Biz o yeryüzünde hareket etmeyen yüksek dağlar yaratmadık mı? Biz sizi, yeryüzünde akan tatlı sularla sulamadık mı? Kıyamet gününde bu nimetleri yalanlayanların vay haline, onlara Veyl deresi vardır.

"Biz yeryüzünü diri ve ölüleri kapsayan bir yer yapmadık mı?" âyetleri, Abdullah b. Abbas tarafından "Biz, yeryüzünü sizin için bir örtü ve bir korunma yeri kılmadık mı? O, ölülerinizi de dirilerinizi de örter." şeklinde izah edilmiştir.

Mücahid ve Katade tarafından ise "Biz yeryüzünü, dirilerinizi üzerindeki konutlarda, ölülerinizi de içindeki toprakta bir araya getirip örten bir örtü yapmadık mı?" şeklinde izah edilmiştir. Mücahid diğer bir izah şeklinde de "Biz yeryüzünü, dirilerinizin pisliklerini örten ve ölülerinizin cesetlerini içine alan sonra da çürütüp toprak haline getiren bir vasıta yapmadık mı?" olarak açıklamıştır.

انْطَلِقُوا إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾

انْطَلِقُوا إِلَىٰ ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾

لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

29- (Kıyamet günü kâfirlere şöyle denir) Dünyada yalanlayıp durduğunuz şeye (cehenneme) koşun.

30- Üç kola ayrılan (cehennemin dumanına ait) gölgeye gidin.

31- O, gölge yapmadığı gibi ateşten de koruyamaz.

*Allah teala, kendilerine yeryüzünü bir siper, oradaki dağları bir denge unsuru ve suları da içme ve temizlenme vasıtası olarak verdiği, kullarına seslenerek bu nimetlere karşı nankörlük edenlere diyor ki: "Kıyamet gününde size şöyle denilecektir: "Dünyada iken yalanladığınız Allahın azabına koşun. Cehennemin ateşinden çıkan ve üç kola ayrılan dumanın altına gidin. O, öyle bir dumandır ki sizi sıcağa karşı gölgelendirmez ve sizi ateşten kurtarmaz.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

32- Cehennem, saray büyüklüğünde kıvılcımlar saçar.

*Bu âyet-i kerime, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Ebu Sahr ve Muhammed b. Ka'b tarafından, mealde verildiği şekilde izah edilmiş Taberi de bu görüşü tercih etmiştir. Bu izaha göre cehennemden çıkan kıvılcımlar, büyüklükte köşkler gibidir.

Katade, Dehhak ve Hasan-ı Basri'ye ve Abdurrahman b. Âbidin İbn-i Abbas'tan naklettiğine göre bu âyetin izahı şöyledir: Cehennem ateşi kalın ağaçlar gibi kıvılcımlar saçar."

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Biz, üçarşın boyunda veya daha kısa yahut daha büyük ebatta odunlar keser kış için hazırlardık. Biz bu odunları, âyette kıvılcımlara sıfat olarak zikredilen "Kasr" kelimesiyle ifade ederdik."

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşte de o, bu âyeti şöyle izah etmiştir. "Cehennem ateşi odun yığını gibi kıvılcımlar fırlatır."

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

33- Sanki o kıvılcımlar sarı develer gibidir.

*Bu âyet-i kerime, Hasan-ı Basri ve Katade tarafından mealde verildiği şekilde izah edilmiş ancak bunlar, "Sarı deve"den maksadın "ASiyaha yakın koyu sarı develer" oldukların zira develerin bu renkte olduklarını söylemişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Abbas bu âyeti şu şekilde izah etmiştir "Sanki o kıvılcımlar, gemilerin halatları gibidir."

Said b. Cübeyr ve Mücahid ise: "Sanki o kıvılcımlar köprülerin halatları gibidir." diye izah etmişlerdir.

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği diğer bir görüşe görebu âyetin manası şöyledir: "Sankı o kıvılcımlar bakır külçeleridir."

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾

34- O gün, yalanlayanların vay haline.

Kıyamet gününde Allahın, kâfirleri uyardığı bu azapları yalanlayanların vay hallerine. Onlara Veyl deresi vardır.

هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾

35- O gün onlar konuşamazlar.

36- Özür dilemeleri için kendilerine izin de verilmez.

37- O gün, yalanlayanların vay haline.

*Taberi diyor ki: "Eğer biri diyecek olursa ki: "Bu âyette "O gün onlar konuşamazlar." buyuruluyor. Diğer âyetlerde ise cehennemliklerin "Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer tekrar inkara dönecek olursak gerçekten zalimler oluruz." (3) "Kıyamet günü kâfirler şöyle derler "Ey rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa da dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Şimdi bir kurtuluş yolu var mıdır?" (4) şeklinde konuşacakları zikrediliyor. Bu nasıl izah edilir?" Ona denilir ki: "Konuşup konuşmama, durumlara göre farklı olacaktır. Bazan konuşturulacaklar bazan da konuşturulmayacaklardır."

Bu âyet-i kerimede de onların, kıyamet gününün bir bölümünde konuşamayacakları bildirilmiştir. "O gün" kelimesinin, "Konuşamazlar" fiiline muzaaf yapılması bunu ifade etmektedir.

3- Mü'minûn Suresi, 23/107
4- Mü'min Suresi, 40/11

Abdullah b. Abbas'tan da "O gün onlar konuşamazlar." "O gün biz onların ağızlarını mühürleriz de bize dilleri konuşur. Ayakları da ne yapacaklarına şahitlik eder." (5) "Sonra içinde bulundukları zor durumdan dolayı "Rabbimiz olan Allaha yemin olsun ki biz ona ortak koşanlardan değildik." demekten başka çaresi kalmaz." (6) âyet-i kerimeleri sorulmuş o da: "O gün durumlar çeşitlidir. Bazan konuşacaklar bazan da ağızlarına mühür vurulacaktır." demiştir. (7)

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

38- Bugün hak ile batılın ayırdedildiği gündür. Sizleri ve geçmiş ümmetleri bir araya topladık.

39- Eğer kuracağınız bir tuzak varsa bana kurun.

40- O gün, yalanlayanların vay haline.

Kıyamet gününde dirilen bu yalanlayıcılara şöyle denecektir: İşte bugün, Allahın, kullarının arasını hak ile ayıracağı bir gündür. Bugünde sizi ve sizden önceki ümmetleri, dünyada size vaadettiğimiz gibi bir arada topladık ve vaadimizi yerine getirdik. Eğer bugün sizi, Allahın azabından kurtaracak bir hiyleniz varsa o hiylenize başvurun. Bu haberi yalanlayanların vay haline. Onlara Veyl deresi vardır.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾

وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾

5- Yasin Suresi, 36/65
6- En'am Suresi, 6/23
7- Bkz. Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 77, bab: 1

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾

41-42- Şüphesiz ki takva sahipleri o gün gölgelerde, pınar başlarında ve canlarının istediği meyveler arasındadırlar.

43- (O gün onlara şöyle denir) "Yaptıklarınızın karşılığı olarak âfiyetle yeyin için."

44- Şüphesiz biz, iyilikte bulunanları işte böyle mükafaatlandırırız.

Şüphesiz ki Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak ondan korkan takva sahipleri kıyamet gününde, kendilerini sıcak ve soğuktan koruyacak gölgeler altında, ağaçlarının altından ırmaklar akan pınarların başlarında ve arzuladıklarından yiyecekleri meyvelerin içinde bulunacaklar ve kendilerine: "Ey insanlar, ey topluluk, ey takva sahipleri bu meyvelerden yeyip bu pınarlardan için, âfiyet olsun. Bunlar sizin vücudunuza herhangi bir zarar vermeyecektir. Bu nimetler size, dünyada yaptığınız ameller karşılığında verilmiştir." denilecektir. Evet, şüphesiz ki biz, âhirette, iyilikte bulunanları işte bu şekilde mükafaatlandıracağız. Âhirette verilecek olan bu nimetleri yalanlayanların vay haline. Onlara Veyl deresi vardır.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا اِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

45- O gün, yalanlayanların vay haline.

46- (Ey kâfirler) Dünyada az bir zaman yeyin ve eğlenin bakalım. Şüphesiz siz suçlularsnız.

47- O gün, yalanlayanların vay haline.

Ey, kıyamet gününü yalanlayan kâfirler, dünyada ömrünüzün geri kalan bölümünde az bir zaman yeyin ve eğlenin. Sizler, suçlularsınız. Sizden önceki suçluların âkıbetine uğrayacaksınız. Kıyamet gününde, Allahın beyan ettiği bu

haberleri yalanlayanların vay haline. Onlara Veyl deresi vardır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾

48- Onlara: "Rükû edin" denildiği zaman rüku etmezler.

*Abdullah b. Abbas bu âyeti: "Kıyamet gününde kâfirlere "Haydi secdeye kapanın." dendiği zaman dünyada secde etmedikleri için orada Allahın huzurunda secde edemezler." şeklinde izah etmiştir.

Katade ise bu âyeti, "Dünyada iken kâfirlere "Rüku edin" dendiği zaman onlar bunu beceremezler." şeklinde izah etmiş Mücahid ise: "Dünyada iken onlara "Namaz kılın" dendiği zaman onlar namaz kılamazlar." şeklinde izah etmiştir.

Taberi bu âyet-i kerimenin, mücrimlerin, Allahın emirlerine ve yasaklarına karşı geldiklerini ve ona itaat etmediklerini ifade ettiğini söylemenin daha uygun olacağını açıklamıştır.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

49- O gün, yalanlayanların vay haline.

O gün, Allahın peygamberlerini ve onların tebliğ ettiği emir ve yasakları yalanlayanların vay haline. Onlara Veyl deresi vardır.

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

50- Onlar, Kur'andan başka hangi söze iman edecekler?

O suçlular, Allah tarafından gönderildiğine dair açık delilller taşıyan bu Kur'anı yalanladıktan sonra artık hangi söze iman edeceklerdir? (8)

8- Bkz. Bu son âyet hakkında zikredilen hadisler için Kıyamet Suresinin sonu.

NEBE' SURESİ

Nebe' suresi kırk âyettir. Medine'den nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

عَمَّ يَتَسَٓاءَلُونَۚ ﴿١﴾

1- Onlar, birbirlerine neyi soruşturup duruyorlar?

Ey Muhammed, Allaha ortak koşan Kureyş müşrikleri neyi sorup duruyorlar? Senin davet ettiğin din hakkında ve senin peygamberliğin hususunda tartışıp duruyorlar.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِۙ ﴿٢﴾

الَّذ۪ي هُمْ ف۪يهِ مُخْتَلِفُونَۜ ﴿٣﴾

2-3- İhtilafa düştükleri o büyük haberdan soruyorlar.

İnsanların, hakkında ihtilaf ettikleri, bazılarının kabul edip diğerlerinin yalanladığı bu büyük haberden maksat, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre, "Öldükten sonra dirilmektir." İnsanlar ölümü bizzat gizleriyle gördüklerinden dolayı onu yalanlamaları mümkün değildir. Fakat öldükten sonra dirilmeyi gözleriyle gör-

medikleri için bu büyük haberi bazıları tasdik eder mümin olurlar bazıları da yalanlayıp inkara düşerler.

Mücahid'e göre ise âyette zikredilen büyük haberdan maksat, Kur'an-ı Kerim'dir. İnsanlar Kur'anı kabul edip etmemek hususunda iki kısma ayrılmış ve bu hususta ihtilafa düşmüşlerdir.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

4- Hayır, yakında bileceklerdir.

5- Yine hayır yakında bileceklerdir.

Allah teala bu âyetlerde, öldükten sonra dirilmeyi inkar eden müşriklere cevap veriyor ve onları tehdit ederek buyuruyor ki:"Hayır, durum müşriklerin zannettikleri gibi değildir. Kıyamet gününde onlar, Allahın, kâfirlere ne yaptığını bileceklerdir.

Dehhak, bu iki âyetin birincisinin kâfirleri tehdit ettiğini diğerinin ise müminlere müjde mahiyetinde olduğunu söylemiştir. Bu izaha göre âyetlerin manası şöyledir: "Hayır, kâfirlerin, yakında neyin ne olacağını bileceklerdir. Yine hayır, müminler de yakında neyin ne olacağını bileceklerdir."

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾

وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾

6- Biz, yeryüzünü bir döşek,

7- Dağları da, yeryüünü tutan kazıklar yapmadık mı?

Allah teala bu âyetlerden itibaren insanlara, dünyada lutfettiği çeşitli nimetleri zikretmekle, kâfirlerin bu nimetlere karşı nankörlüğü yüzünden onları âhirette cehennem azabına uğratmakla tehdit etmektedir. Böylece insanlar düşü-

nüp akıllarını başlarına alsınlar, Allahın nimetlerine karşı şükranda bulunup âhiretteki ebedi nimetlerine erişsinler.

İşte Allah-teala nimetlerini sayarak şöyle buyuruyor: Ey insanlar, biz yeryüzünü sizler için bir beşik haline getirmedik mi? Siz onu yatak ve yorgan edinip üzerine yatarsınız. Dağları, yeryüzünün sarsılmaması için kazıklar halinde kılmadık mı? Çadırların, ayakta durması için ipleriyle kazıklara bağlandıkları gibi yeryüzün de bu dağlarla bağlanmıştır.

وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

8- Sizi çift çift yarattık.

9- Uykunuzu bir dinlenme vasıtası yaptık.

10- Geceyi, sizi saran bir örtü yaptık.

11- Gündüzü de geçiminizi temin için çalışma zamanı kıldık.

12- Üzerinize de yedi sağlam gök yaptık.

Biz sizi, erkekli dişili, uzun, kısa, güzel ve çirkin olarak türlü şekillerde yarattık. Uykunuzu sizin için bir dinlenme vasıtası kıldık. Sizler, diri olduğunuz halde ölü imişsiniz gibi uyursunuz. Geceyi sizin için bir elbise, bir örtü olarak yarattık. O, karanlığı ile sizi bürür ki çalışmayı durdurup dinlenesiniz. Gündüzü de sizin için geçim temin etme zamanı kıldık. Onu aydınlık yaptık ki istediğiniz yere gidebilesiniz ve dünya işlerinizi göresiniz. Üzerinize sapa sağlam yedi gök yaptık. Onlarda ne bir çatlak vardır ne de bir kırık.. Onlar zamanla eksilmezler de.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾

13- Gökte parıl parıl parlayan bir güneş yarattık.

"Parıl parıl parlayan" diye tercüme edilen (وهّاجا) kelimesi Mücahid ve Süfyan es-sevri tarafından bu şekilde izah ediliş, Abdullah b. Abbas ve Katade tarafından ise "Aydınlatan, ışık saçan" şeklinde izah edilmiştir.

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

14- Yağmaya hazır bulutlardan bol bol sular indirdik.

"Yağmaya hazır bulutlar" diye tercüme edilen (معصرات) "Mu'sırat" kelimesi, Abdullah b. Abbas, Süfyan es-Sevri ve Rebi' b. Enes tarafından bu şekilde izah edilmiş Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Yine Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu kelimeden maksat, "Yağmur yüklü bulutları taşıyan rüzgarlardır." İbn-i Zeyd bunu izah ederken şu âyeti okumuştur: "Rüzgarları gönderip onlarla bulutları yürüten, gökte bulutları dilediği gibi yayan ve parça parça ayıran Allahtır." (1)

Hasan-ı Basri ve Katade ise demişlerdir ki: "Bu kelimeden maksat, göklerdir." Buna göre âyetin manası: "Biz, göklerden bolca yağmur gönderdik." demektir.

"Bol" diye tercüme edilen (ثجّاجا) "Seccacen" kelimesi, İbn-i Vehb tarafından bu şekilde izah edilmiş, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Rebi' b. Enes tarafından ise "ard arda dökülen" şeklinde izah edılmiştir. Taberi de bu izah şeklini tercih etmiş ve Resulullahın, Hac hakkında buyurduğu şu hadiste bu kelimenin bu manaya geldiğini söylemiştir.

Hz. Ebubekir diyor ki:

عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ: أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) سُئِلَ: أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الْعَجُّ وَالثَّجُّ».

."Resulullaha "Hangi hac daha efdaldir?" diye soruldu. O da: "Çokça tebiye yapılan ve çokça kurban kanı akıtılın hacdır." (2) buyurdu. Bu hadiste "Kan akıtılan" diye tercüme edilen (الثج) "Esseccü" kelimesi zikrerilmiştir.

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾

وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾

15-16- Onunla tane ve bitkiler, dalları birbirine girmiş gür ağaçlı bahçeler yetiştirelim diye.

Biz, gökteki yağmur yüklü bulutlardan su indirdik ki onunla insanların yiyecekleri taneleri, hayvanların yiyecekleri otlar ve insanların, meyvelerinden istifade edecekleri birbirine girmiş bahçeler ortaya çıkaralım.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

17- Şüphesiz ki haklıyı haksızdan ayırma günü, tesbit edilmiş bir vakittir.

18- O gün sur'a üflenir ve bölük bölük (mahşere) gelirsiniz.

Şüphesiz ki Allahın, yarattıklarını bibirlerinden ayırdedeceği, haklının hakkını haksızdan alacağı gün, tayin edilmiş bir gündür. O günde Allah herkese layık olduğu şekilde muamele edecektir. İşte o gün sure üflenecek, sizler, bölük bölük Allahın huzuruna geleceksiniz. Zira her peygamber kendi ümmetiyle ge-

2- Tirmizî, K. el-Hac, bab: 14, Hadis no: 827

lecektir. Nitekim diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır:"Kıyamet günü bütün insanları önderleriyle çağıracağız." (3)

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

19- Gök açılacak, kapı kapı olacaktır.

20- Dağlar yerlerinden yürütülüp serap olacaktır.

O gün gök parçalanacak, onda yollar açılacaktır. Veya o gün gök parçalanacak, herbir parçası kapılar haline gelecektir. Dağlar yerlerinden yürütülüp yok olacaktır. Artık onlar bir serap haline gelecek ve onları görmek hayal olacaktır.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾

21- Şüphesiz ki cehennem bir gözetleme yeridir.

Taberi bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmiştir: Şüphesiz ki cehennem gözetleyicidir. O, kendisine girip içinde kalacak ve kendisinden geçip cennete gidecek olan insanları sabırsızlıkla beklemektedir."

Hasan-ı Basri ve Katade diyorlar ki: "Bu âyet-i kerime gösteriyor ki hiçbir kimse cehennem azabından geçmeden cennete gidemeyecektir."

Nitekim bu hususta diğer bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Sizden cehenneme uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, rabbinin üzerine aldığı değişmez bir hükümdür." (4)

3- İsra Suresi, 17/71

لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾

22- Azgınların varacakları yerdir.

Cehennem, dünyada iken Allahın koyduğu sınırları aşan azgınlar için bir konak ve bir sığınaktır. Zira onların gidecekleri başka yerleri yoktur.

لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

23- Orada çağlar boyu kalacaklardır.

Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bunları beş görüş olarak özetlemek mümkündür.

a- Katade ve Rebi' b. Enes bu âyeti, haddi aşanların cehennemde, ardı arkası kesilmeyen çağlarda kalacaklarını ifade ettiğini söylemişlerdir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

b- Taberi bu âyeti şu şekilde izah etmenin de mümkün olacağını söylemiştir. Haddi aşanlar, cehennemde, belli bir azap içinde çağlar boyu kalacaklar sonra o azapları değiştirilip kendilerine başka azaplar yapılacaktır. Nitekim Allah teala bu hususta başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır. "Bu böyle... Şüphesiz haddi aşan azgınlar için de kötü bir akıbet vardır." "O da cehennemdir. Onlar oraya gireceklerdir. Ne kötü döşektir o." "İşte kaynar su ve irin. Tatsınlar onu." "Buna benzer daha başka çeşit çeşit azaplar." (5)

c- Halid b. Ma'dân ise bu âyet-i kerimenin ve "Gökler ve yer durdukça onlar ateşte kalacaklardır. Ancak rabbinin dilemesi müstesnadır..." (6) âyet-i kerimesinin, müminlerin günahkarları hakkında olduğunu, onların, günahlarına göre uzun zamanlar cehennemde kalabileceklerini ifade ettiğini söylemiştir.

d- Mukatil b. Hayvan, bu âyet-i kerimenin, "Artık tadınız. Size azabı artırmaktan başka bir şey yapmayacağız." (7)

5- Sâd Suresi, 38/55-57
6- Hud Suresi, 11/107
7- Nebe' suresi, 78/30

âyetiyle neshedildiğini söylemişse de Taberi birinci âyetin, geleceğe ait bir haberi bildirdiğini, haberlerin ise neshedilmelerinin mümkün olmadığını bu sebeple bu görüşe itibar edilemeyeceğini söylemiştir.

e- Diğer bir kısım âlimler ise âyette zikredilen "Çağlar boyu" ifadesinden maksadın, uzun zaman olduğunu söylemişler ve bu zamanın miktarında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Beşir b. Ka'b'a göre burada ifade edilen "Çağlar"dan her birinin süresi üç yüz senedir. Her sene üç yüz altmış gündür. Ve her gün de bin güne denktir.

Hz. Ali, Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Katade ve Rebi' b. Enes'e göre ise âyette zikredilen çağlardan her birinin müddeti seksen yıldır her yıl on iki aydır. Her ay otuz gündür. Her gün de bin yıldır.

Hasan-ı Basri'ye göre ise burada zikredilen "Çağlar"ın, aslında sayısı söz konusu değildir. Bunlar ebedilik ifade ederler. Bununla birlikte tek bir çağın yetmiş bin yıl olduğu, bu yılların her bir gününün de dünyada sayılan günlerden bir gün olduğu zikredilmiştir.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾

إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾

جَزَاءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾

24- Orada ne bir serinlik ne de içecek bir şey tadacaklardır.

25-26- Ancak yaptıklarına uygun olarak kaynar su ve irin tadacaklardır.

Haddi aşanlar, cehennemde ne kendilerini serinletecek soğuk bir şey tadacaklar ne de susuzluklarını giderecek bir meşrubat içeceklerdir. Onlar sadece son derece kaynar sular bir de cehenemliklerin yanmasından dolayı akan kan ve irinleri tadacaklardır.

Âyet-i kerimede geçen ve "Serinlik" diye tercüme edilen (بَرْدًا) kelimesi bir kısım müfessirler tarafından "Uyku" olarak izah edilmiş cehennemliklerin uyku tatmayacaklarını söylemişlerdir. Ancak Taberi (بَرْدًا) kelimesinin bilinen manasının "Soğukluk" olduğunu söyleyerek bu görüşü uygun bulmamıştır.

Yine âyet-i kerimede geçen ve "İrin" diye tercüme edilen (غَسَّاقًا) "Ğassakan" kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Bazı müfessirler bu kelimeden maksadın, cehennem ateşinde yananlardan dökülen kan, irin, sarı su, göz yaşı vb. şeyler olduğunu söylemişler ve bunlardan her biri bu kelimeyi cehennemliklerden akan farklı şeylere yorumlamışlardır.

Atiyye, Katade ve İbn-i Zeyd (غَسَّاقًا) "Ğassakan" kelimesinden maksadın, cehenenmliklerin et ve derilerinden akan kan ve irin olduğunu, İbn-i Zeyd "Ğassak'ın cehennem ateşi, cehennemlikleri yakıp erittiğinde onların derilerinden çkan ve belli bir havuzda toplanan cerahat olduğunu bu cerahatın da cehennemliklere içecek olarak sunulduğunu söylemişlerdir.

İkrime "Ğassak"ın, cehennemliklerin gözlerinden akan kan ve irin olduğunu, Süfyan es-Sevri, "Ğassak"ın, cehennemliklerin gözlerinden akan yaş olduğunu, İbrahim en-Nehai ve Ebu Rezin ise "Ğassak"ın, cehennemliklerin yıkandıkları sular ve onlardan akan kan ve irinler olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlimler ise "Ğassak"ın, insan suresinin on üçüncü âyetinde geçen "Zemherir" yani çok soğuk demek olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas, Mücahid, Rebi' b. Enes ve Ebu Aliye bu görüştedirler, ancak Mücahid, bunun boğazdan geçmeyecek kadarsoğuk bir içecek olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Büreyde'ye göre ise "Ğassak"tan maksat, pis kokan bir içecektir. Taberi "Ğassak"tan maksadın, cehennemde bulunan ve "Zemherir" diye isimlendirilen çok soğuk bir içecek olduğunu ve çok pis koktuğunu söylemiştir. Taberi bu hususta şu hadis-i şerifi rivayet etmiştir.

Ebu Said el-Hudri, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: لَـوْ أَنَّ دَلْـواً مِنْ غَسَّاقٍ يُهرَاقُ فِي الدُّنْـيَا لأَنْتَنَ أَهْلَ الدُّنْـيَا.

"Şayet ğssaktan dünyaya bir kova dökülecek olsa dünya halkı kokar." (8)

إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾

8- Tirmizi, K.el-Cehennem, bab: 4, hadis no: 2584 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.28, 82

27- Onlar hesaba çekileceklerini ümit etmiyorlardı.

Bu kâfirler dünyada iken, Allahın, âhirette kendilerini, verdiği nimetlerden dolayı hesaba çekeceğini sanmıyorlardı.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Onlar, öldükten sonra dirilip hesaba çekileceklerine iman etmiyorlardı. Bu sebeple öldükten sonra hesaba çekileceklerini sanmaları mümkün değildi. Allah bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Şöyle dediler: "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman mı? Biz mi o zaman tekrar diriltilecek mişiz?" "Şüphesiz biz de daha önce atalarımızın tehdit edildiği şöyle tehdit edildik. Bu, öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değildir." (9) "Kâfirler birbirlerine şöyle dediler: "Vücudumuz parça parça ayrılıp toprak olduktan sonra, yeniden yaratılışla dirileceğinizi haber veren bir adam gösterelim mi size?" (10) "Acaba o, Allaha karşı yalan mı uyduruyor? Yoksa onda bir delilik mi var?" (11)

Evet, Resulullah müşriklere, öldükten sonra dirileceklerini haber verdiğinde onlar, Resulullaha bu gibi iftiralarda bulunuyorlardı.

وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

28- Âyetlerimizi durmadan yalanlıyorlardı.

29- Biz, herşeyi yazarak saymışızdır.

30- Artık tadınız. Size azabı artırmaktan başka bir şey yapmayacağız.

Bu kâfirler, delillerimizi ve âyetlerimizi devamlı olarak yalanladılar. Biz de herşeyi saymış tesbit etmişizdir. Herşeyin sayısı ve miktarı yazılıdır. Hiçbir şey bizim ilmimizin dışında kalamaz. Bu kâfirlere cehennemde şöyle denecektir. "Ey kâfirler, dünyada iken yalanladığınız Allahın azabını tadın. Biz, sizin, içinde bulunduğunuz azabı artırmaktan başka bir şey yapmayacağız.

9- Müminûn Suresi, 23/82-83
10- Sebe' Suresi, 34/7

Abdullah b. Amr diyor ki: "Cehennemlikler için bundan daha dehşetli bir âyet inmemiştir. Bu âyet, onların azabının artırılacağını beyan etmektedir."

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾

حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾

وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾

31-34- Şüphesiz, rablerinden korkanlar için kurtuluş, bahçeler, bağlar ve göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar ve dolu dolu kadehler vardır.

35- Onlar cennette ne boş bir söz ne de bir yalan işitirler.

Şüphesiz takva sahipleri için, cehennem ateşinden kurtulup cennete erişme ve arzuladıklarını elde etme mükafaatı vardır. O arzuladıkları şeyler, bahçeler, bağlar, aynı yaşta memeleri tomurcuklanmış kızlar, içleri dolu dolu kadehler vardır. Onlar cennette ne batıl bir söz işitecekler ne de yalan.

Abdullah b. Abbas, "Kurtuluş" diye tercüme edilen (مَفَازًا) "Mefazen" kelimesini, "Gezinti yeri, mesire" şeklinde izah etmiştir. "Dolu, dolu" diye tercüme edilen (دِهَاقًا) "Dihakan" kelimesi, Abdullah sb. Abbas, Ebu Hureyre, Hasan-ı Basri, Mücahid ve Katade tarafından bu şekilde izah edilmiş İkrime ise bundan maksadın "Arınmış" demek olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin manası: "Takva sahiplerine arınmış, katıksız içeceklerle dolu kaseler sunulacaktır." demektir.

Said b. Cübeyr, Mücahid ve İbn-i Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre (دِهَاقًا) "Dihakan" kelimesinden maksat, "ard arda dökülen"de-

mektir. Buna göre de âyetin manası şöyledir: Takva sahiplerine, arka arkaya akan kaseler vardır "

جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

36- Bunlar, rabbinden bir mükafaat ve yeterli bir lütuftur.

Âyette geçen ve "Yeterli" diye tercüme edilen (حسابا) "Hisaben" kelimesi, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd tarafından "Hesap edilerek" şeklinde izah edilmiştir. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Takva sahiplerine verilecek olan bu nimetler, rabbin tarafından onların amellerine karşılık verdiği bir mükafaat ve yaptığı amelleri hesaba katılarak verilen bir lütuftur."

İbn-i Zeyd diyor ki:"Allah teala, takva sahiplerinin bir ameline karşı on, yedi yüz ve daha fazla mükfaat verecektir. Bu, onların amellerinin tam karşılığı olmayıp Allahın, lütfundan verdiği fazlaca nimetlerdir.

İbn-i Zeyd bu âyeti izah ederken şu âyetleri okumuştur: "Kim bir iyilik ortaya koyarsa ona o iyiliğin on katı vardır. Kim de bir kötülük işlerse sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." "Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir tanenin durumuna benzer. Allah dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olan ve herşeyi bilendir." (12)

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

37- O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin rabbidir. O, rahman olan Allahtır. Hiç kimse onun önünde konuşamaz.

Takva sahiplerine bu mükafaatları veren rabbin, göklerin, yerin ve onların arasında bulunan varlıkların rabbidir. O, rahmandır. Yaratıklarını esirger. Âhirette izin verdiklerinin dışında kimse onun karşısında konuşamaz. Ve onunla tartışmaya giremez.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

38- Cebrail ve meleklerin saf saf dizildikleri gün, rahman olan Allahın izin verdiği ve doğru konuşan hariç, onun huzurunda kimse konuşamaz.

"Cebrail" diye tercüme edilen "Ruh" kelimesi, Dehhak ve Şa'bî tarafından bu şekilde izah edilmiştir.

Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbas tarafından nakledilen diğer bir görüşe göre "Ruh" kelimesinden maksat, meleklerin, yaratılış bakımından en büyük olanıdır.

Mücahid, A'meş ve Ebu Salih'e göre ise "Ruh" kelimesinden maksat, insan şeklinde olan ve fakat insan olmayan diğer yaratıklardır.

Katade ve Hasan-ı Basri'ye göre ise "Ruh" kelimesinden maksat insanlardır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre de "Ruh"tan maksat, insanların ruhlarıdır. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Birinci sur ile ikinci sur arasında, ruhlar bedenlere iade edilmeden önce onlar ve melekler saf saf dizildikleri zaman, rahman olan Allahın izin verdiği ve doğru konuşan hariç, onun huzurunda kimse konuşamaz."

İbn-i Zeyd ise babasının, "Ruh"tan maksadın, "Kur'an" olduğunu söylediğini ve şu âyeti okuduğunu söylemiştir. "Ey Muhammed, böylece biz sana emrimizle bir ruh (insanlar için bir hayat olan Kur'an) vahyettik. Sen önceleri kitap nedir iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu bir nur kıldık. Kullarımızdan dilediğimizi onunla hidayete erdiririz. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yolu gösteriyorsun." (13)

Taberi, burada zikredilen "Ruh"tan maksadın, Allahın yaratıklarından bir yaratık olduğunu, bu yaratığın zikredilen şeylerden herhangi birisi olabileceğini, kelimeyi bunların birine tahsis etmenin doğru olmadığını, çünkü buna dair herhangi bir nass bulunmadığını söylemiştir.

Âyet-i kerimede, Rahman olan Allahın izin verdiği ve doğru konuşan hariç kimsenin, Allahın huzurunda konuşamayacağı zikredilmektedir. Buradaki "Doğru söyleyenler"den maksat, İkrime'ye göre meleklerdir. Allah, cennetlikleri cennete cehennemlikleri de cehenneme sevkettiğinde melekler bunlardan her birinin nereye gittiğini soracaklar, gittikleri yerleri öğrenince de kâfirler için "Bu, onların yaptıklarının karşılığıdır. Allah onlara zulmetmemiştir." diyeceklerdir. Müminler için de "Allahın rahmetiyle cennete giriyorsunuz." diyeceklerdir.. İşte kıyamet gününde doğru söyleyen o meleklerin konuşmasına izin verilecektir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Ebu Salih ve yine İkrime'den nakledilen diğer bir görüşe göre burada zikredilen "Doğru söyleyenler"den maksat, dünyada iken kelime-i şehadet getirip onun gereğince amel edenlerdir. Âhirette sadece bu insanların konuşmasına izin verilecektir.

Taberi, âyetin bu izahlardan herhangi biriyle tahsis edilmesinin doğru olmadığını, manasının hepsini kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir.

ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

39- İşte bu, hak olan bir gündür. Dileyen, rabbine giden bir yolu tutar.

İşte ruhun ve meleklerin saf saf dizileceği kıyamet günü, kendisinde şüphe olmayan hak bir gündür. Kullardan kim dilerse bu günü tasdik ederek ve bugün için hazırlık yaparak rabbine giden bir yolu tutar ve kurtuluşa erer.

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ
يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

40- Şüphesiz ki biz sizi yakın bir azapla uyardık. O gün kişi yaptığı amellere bakar. Kâfir ise "Keşke toprak olsaydım." der.

Ey insanlar, şüphesiz ki biz sizi yakın bir azapla uyardık. O azabın geldiği gün, mümin kul, dünyada iken ne işlediğine bakar. Salih amelinden dolayı Allahtan sevap bekler. Kötü amellerinden dolayı da Allahın cezalandırmasından korkar. Kâfir ise Allahın azabından kurtulmayı temenni ederek: "Keşke ben de hayvanlar gibi toprak olsaydım." der.

Abdullah b. Amr, Ebu Hureyre ve Süfyan es-Sevri, kıyamet gününde Allahın, bütün varlıkları diriltip bir araya getireceği ve onların birbirlerinden haklarını aldıktan sonra hayvanlara "Toprak olun" diyeceğini, işte o zaman kâfirlerin "Keşke biz de toprak olsaydık." diyeceklerini söylemişlerdir.

Abdullah b. Zekvan ise: "İnsanlar arasında hüküm verildikten sonra cehenmemliklerin cehenneme gitmeleri emredilecek, Âdemoğlu dışındaki cin ve benzeri varlıkların müminlerine "Toprak olun" denilecek. İşte onları duyan kâfirler de "Keşke biz de toprak olsaydık." diyeceklerdir." demiştir.

NAZİAT SURESİ

Naziat Suresi kırk altı âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾

1- Yemin olsun şiddetle çekip alanlara.

*Âyette zikredilen "Şiddetle çekip alanlar"dan maksat, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Mesruk ve Said b. Cübeyr'e göre, insanların canını çekip alan meleklerdir. Mücahid'e göre ise insanların canını çekip alan ölümdür.

Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre, bir ufuktan diğer ufka çekilip giden yıldızlardır. Ata'ya göre savaşta okları çekip atan yaylardır. Süddi'ye göre, insanın göğsünü tırmalayan nefeslerdir.

Taberi âyetin genel bir ifade beyan ettiğini, bu sebeple her çekip çıkaranı kapsadığını, bunun melek veya ölüm yahut yıldız veya yay gibi herhangi bir şey olabileceğini, bu nedenle de âyeti bunlardan herhangi birine tahsis etmenin doğru olmadığını, onu genel manada anlamanın daha doğru olduğunu söylemiştir.

وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾

2- Kolaylıkla çekip çıkaranlara.

*Abdullah b. Abbas, "Kolaylıkla çekip çıkaranlar" diye tercüme edilen " (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) "Vennaşitati Nestan" ifadesinden maksadın, müminlerin ruhlarını kolaylıkla alan melekler olduğunu söylemiştir. Bu ifade, "İpi deveden çözdü" manasına gelen (نَشَطَ الْعِقَالَ مِنَ الْبَعِيرِ) deyiminden de anlaşıldığı gibi bu anlamda kullanılmıştır.

Mücahid, Süddi ve İbn-i Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu ifadeden maksat, müminlerin canlarını çekip alan ölümdür.

Katade'ye göre ise bu ifade "Bir ufuktan başka bir ufka akıp giden" yıldızlar anlamındadır. Ata'ya göre ise bu ifade "Kementler" demektir.

Taberi âyetin ifadesinin genel olduğunu, bir yerden boşanıp başka bir yere giden her şeyi kapsadığını söylemiştir.

وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾

3- Yüzüp gidenlere.

*Bu ifade Mücahid'e göre, insanoğullarının ruhlarının içerisinde yüzen ölüm ve göklerde yüzen melekler demektir.

Katade'ye göre "Yörüngelerde yüzen yıldızlar" demektir.

Ata'ya göre "Denizde yüzen vapurlar" demektir. Taberi ise âyetin genel anlamda olduğunu, bütün bunları ve benzeri yüzen herşeyi kapsadığını söylemiştir.

فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾

4- Yarışıp geçenlere.

*Mücahid'e göre bunlardan maksat, melekler veya ölümdür. Ata'ya göre atlardır. Katade'ye göre "Gökte birbirleriyle yarışan yıldızlar." demektir.

Taberi âyetin genel manada olduğunu ve bütün yarışanları kapsadığını söylemiştir.

فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًا ﴿٥﴾

5- İşleri yürütenlere ki,

Bunlardan maksat, Allahın emirlerini yürüten meleklerdir.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾

6- O gün sarsan sarsacaktır. (Kıyamet mutlaka kopacaktır)

تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾

7- Onu, arkasından gelen takibedecektir. (Onu, ikinci defa sur'a üfleme takibedecektir).

*Burada zikredilen "Sarsan" ve "O sarsanı takibedecek olan"dan maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Hasan-ı Basri ve Dehhak'a göre birinci ve ikinci defa sura üflemedir. Hasan-ı Basri, "Bunlar sura iki defa üflemektir. Birinci üflemekle bütün canlılar öldürülür. İkinci üflemekle de bütün ölüler diriltilir." demiş ve şu âyeti okumuştur. "Sur'a üfürülecektir. O zaman, Alllahın dilediklerinin dışında göklerde ve yerde kim varsa düşüp ölecektir. Sonra sura bir defa daha üfürülecektir. Bir de ne görürsün (insanlar) kabirlerinden doğrulmuşlar bakışıyorlar." (1)

Resulullah (s.a.v.) bu iki surun arasında kırk yıl bulunacağını, ikinci sura üfleme yaklaşınca Allahın, gökten yağmur indirerek otların bitmesi gibi ölülerin vücutlarının yerden biteceğini beyan etmiştir. (2)

1- Zümer Suresi, 39/68

2- Bkz. Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 78 / Müslim, K.el-Fiten, bab: 141, Hadis no: 2955

Ebu Hureyre (r.anh.)dan rivayet edilen bir hadise göre sura üç defa üflenecektir. Birinci üflemede herşey sarsılacak ve şiddetli bir korku meydana gelecektir. İkincide herşey ölüp yere serilecek üçüncüde ise diriltilip kabirlerinden çıkarılacaklardır.

Mücahid, "O gün sarsan sarsacaktır." âyetini "O gün sarsılan yer ve dağlar sarsılacak, zelzele olacaktır." şeklinde izah etmiş "Onu, arkasından gelen takibedecektir." âyetini ise "Göklerin yarılıp yerin parçalanacağı" şeklinde izah etmiştir.

İbn-i Zeyd ise: "O gün sarsan sarsacaktır." ifadesini, yeryüzünün sarsılacağına "Onu arkasından gelen takibedecektir." ifadesini ise kıyametin kopacağına yorumlamıştır.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾

أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾

8- O gün kalbler korkudan titrer.

9- Gözler ise açılmaz hale gelir.

Kıyamet gününde yaratıkların kalbleri, o günün dehşetinden dolayı korkar ve titrer. Varlıkların gözleri üzüntü ve korkudan dolayı açılmaz hale gelir, zelil olurlar.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾

10- Kâfirler: "Biz tekrar eski halimize mi döndürüleceğiz?" derler.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Eski halimize mi döndürüleceğiz?" diye tercüme edilen (حَافِرَة) "Hafire" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Muhammed b. Ka'b ve Süddi'ye göre "Hayat" demektir. Bu izaha göre âyetin manası: "Öldükten sonra dirilmeyi inkar eden kâfirler, dünyada iken "Bizler öldükten sonra tekrar hayata mı döndürüleceğiz? derler." şeklindedir.

Mücahid'e göre bu kelimeden maksat, "Kazılan kabir çukuru" demektir. Buna göre ise âyetin manası: "Bizler ölüp kabir çukuruna girdikten sonra mı tekrar hayata döndürüleceğiz? derler." şeklindedir.

İbn-i Zeyd'e göre (حَافِرَة) "Hafire" kelimesinden maksat,

"Cehennem ateşi" demektir. İbn-i Zeyd, âyetin manasının, "Bizler cehennem ateşine mi döndürüleceğiz?" demek olduğunu söylemiş, cehennemin bir çok adının bulunduğunu, bu adlarının "Nar, Cahim, Sakar, Cehennem, Haviye, Hâfire, Leza ve Hutame olduğunu söylemiştir.

أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ﴿١١﴾

11- Çürümüş kemik olduktan sonra mı?

*"Çürümüş" diye tercüme edilen (نَخِرَةً) "Nahire" kelimesi, Abdullah b.Abbas, Mücahid ve Katade tarafından bu şekilde izah edilmiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre "İçinden rüzgar geçtiğinde ses çıkaran içi boş kemik" demektir.

قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

12- "O halde bu, zararlı bir dönüştür." derler.

Öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan bu müşrikler, "Öldükten sonra dirilme hali gerçekleşecek olursa zararlı bir geri dönüş olacaktır." demişlerdir.

*İbn-i Zeyd diyor ki: "Hangi geri dönüş bundan daha zararlı olabilir ki? Zira onlar diriltilip cehennem ateşine sürüleceklerdir. Bu sebeple kötü bir dönüştür.

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾

13- Halbuki dönüş, bir çığlıktan ibarettir.

Öldükten sonra tekrar dirilme, ancak sura bir defa üflemeye bağlıdır. Ve onunla gerçekleşecektir.

فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

14- Bir de bakarsın ki hepsi yeryüzündeler.

*"Yeryüzü" diye tercüme edilen (سَاهِرَة) "Sahira" kelimesi, Abdullah b. Abbas, İkrime, Hasan-ı Basri, Katade, Said b. Cübeyr, Mücahid, Dehhak ve İbn-i Zeyd tarafından bu şekilde izah edilmiş Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Osman b. Ebil Atik ve Süfyan es-Sevri'ye göre "Sahire" kelimesi, belli bir yerin adıdır. Osman, bu yerin, "Hassan dağı" ile "Eriha" dağı arasında bulunan kel tepe olduğunu, Allah tealanın orayı, dilediği şekilde uzattığını söylemiştir. Süfyan es-Sevri ise buranın Şam'da bulunan bir yerin adı olduğunu söylemiştir. Vehb b. Menebbih ise "Sahira"nın Kudüs dağının yanında bulunan bir dağ adı olduğunu söylemiştir.

Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre ise "Sahira"dan maksat cehennemdir.

هَلْ اَتٰيكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿١٥﴾

اِذْ نَادٰيهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿١٧﴾

فَقُلْ هَلْ لَكَ اِلٰى اَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾

وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿١٩﴾

15- Ey Muhammed, sana Musa'nın hadisesi geldi mi?

16- Hani rabbi, "Tuva" denilen mukaddes vadide ona şöyle hitabetmişti.

17- "Firavuna git. Çünkü o azdı.

18- Ona şöyle de: "Temizlenmeye arzun var mı?

19- Sana, rabbini tanıma yolunu göstereyim mi ki ondan korkasın?"

Ey Muhammed, İmran oğlu Musa'nın haberi sana ulaştı mı? Bir zaman rabbi ona, mübarek ve temiz vadide şöyle hitabetmişti. "Sen Firavuna git. Zira o, rabbine karşı böbürlenmede ve saldırganlıkta haddi aştı. Ona de ki: "Senin, inkarcılık kirlerinden temizlenme vaktin gelmedi mi? Ben seni, rabbinin senden razı olacağı hak dine ileteyim mi? Böylece onun emir ve yasaklarına uyarak ondan korkmuş olasın."

*Âyette zikredilen "Tuva" kelimesi, Mücahid, İbn-i Zeyd ve Katade'ye göre, Allah tealanın, Hz. Musa'ya seslendiği mukaddes vadinin adıdır.

Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre "Tuva" kelimesinin manası: "Ayaklarını çıkar ve yere yalınayak bas" demektir. Buna göre âyetin manası: "Hani bir zaman rabbi Musa'ya nida etmiş ve ona: "Yere yalınayak bas. Firavuna git zira o azdı." şeklindedir.

Hasan-ı Basri'den nakledilen diğer bir görüşe göre "Tuva" kelimesi, "Tiva" şeklinde okunmuş ve manasının "İki defa" demek olduğu izah edilmiştir. Buna göre âyetin manası: "Hatırla, bir zaman rabbi Musa'ya, iki defa kutsallaştırılan vadide şöyle nida etmişti: "Firavuna git. Zira o azdı."

Âyette zikredilen "Temizlenme"den maksat İkrime'ye göre "Lailahe İllallah" "Allahtan başka ilah yoktur" demektir.

İbn-i Zeyd'e göre ise temizlenmekten maksat, müslüman olmaktır. İbn-i Zeyd, Kur'anda geçen ve "Temizlenme" veya "Arınma" şeklinde izah edilen (تَزَكَّى) "Tezekkâ" kelimesinin manasının, müslüman olmak demek olduğunu söylemiş ve bu hususta şu âyetleri okumuştur. "Bunlar, altlarından ırmaklar akan "Adn" cennetleridir. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. İşte kendisini günahlardan arındıranın mükafaatı budur." (3) "Ey Muhammed, ne biliyorsun belki de o kendisini arındıracaktı." (4) "Onun temizlenmemesinden sana ne?" (5)

فَأَرَٰىهُ ٱلۡـَٔايَةَ ٱلۡكُبۡرَىٰ ﴿٢٠﴾

3- Tâha Suresi, 20/76
4- Abese Suresi, 80/3

20- Musa, Firavuna en büyük mucizeyi gösterdi.

*"En büyük mucize"den maksat, Hasan-ı Basri, Mücahid ve Katade'ye göre "Beyaz el" ve "Âsâ" mucizesidir. Bu mucizeler hakkında diğer âyet-i kerimelerde şöyle buyurulmaktadır: "Bunun üzerine Musa âsâsını yere attı. O, hemen apaçık bir yılan oluverdi." "Elini koynundan çıkardı. Bir de ne görsünler bakanlara, pırıl pırıl parlayan bembeyaz bir el." [6]

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾

ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

21- Fakat Firavun yalanladı ve isyan etti.

22- Sonra yüzçevirip fesat çıkarmaya girişti.

23- İnsanları topladı ve haykırarak şöyle dedi:

24- Ben sizin en yüce rabbinizim."

Fakat Firavun, Musa'yı, gösterdiği mucizelere rağmen yalanladı. Onun, rabbine itaat etmeye davet etmesine isyan etti. Sonra Firavun, Musa'nın, kendisine Allaha davetinden yüzçevirdi. Yeryüzünde bozgunculuğa devam etti. Kendisine tabi olanları bir araya topladı. Onlara seslenerek şöyle dedi: "Ben sizin en yüce rabbinizim."

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

25- Bunun üzerine Allah onu, âhiret ve dünya azabına uğrattı.

*Bu âyet-i kerime, Hasan-ı Basri ve Katade tarafından mealde verildiği şekilde izah edilmiştir. Bu izaha göre âyetten şu anlaşılmaktadır: Allah, Firavunu dünyada iken suda boğma cezasına çarptırmıştır. Âhirette de en şiddetli azaba koyacaktır." Nitekim başka bir âyet-i kerimede: "Firavun ailesini azapların en şiddetlisine sokun" denilecektir."[7] buyurulmaktadır.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Şa'bî, Dehhak ve İbn-i Zeyd ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: Allah, Firavunu, son sözünün ve ilk sözünün cezası olarak yakalayıp cezalandırdı. Buraza zikredilen "Son sözü"nden maksat, bu âyetten önceki âyette zikredilen "Ben sizin en yüce rabbinizim." İlk sözünden maksat ise: "Firavunun, "Ey ileri gelenler, ben sizin için benden başka ilah tanımıyorum..." [8] sözleridir. Firavunun bu iki sözü arasında kırk yıl geçtiği rivayet edilmektedir.

Ebu Rezin ise âyeti şu şekilde izah etmiştir: Allah, Firavunu, son sözü olan "Ben sizin en yüce rabbinizim..." sözünden bir de isyanından dolayı yakalayıp cezalandırdı.

Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Allah, Firavunu ilk ve son amelinden dolayı yakalayıp cezalandırmıştır."

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

26- Bunda, Allahtan korkan için büyük bir ibret vardır.

Şüphesiz ki Firavunun, dünyada iken cezalandırılıp âhirette azaba uğratılmasında, Allahın cezalandırmasından korkan kimse için büyük bir öğüt ve ibret vardır.

ءَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾

وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

7- Mümin Suresi, 40/46

27-28- Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü mü? Ki Allah onu yaptı. Yüksekliğini yükseklere kaldırdı ve nizama koydu.

29- Onun gecesini karanlık gündüzünü aydınlık yaptı.

Ey, öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar, "Çürümüş kemikler haline geldikten sonra tekrar hayata mı döndürüleceğiz?" diyenler, sizin yaratılmanız mı yoksa göklerin yaratılması mı daha zordur? Allah o gökleri yaptı. Onun binasını çok yüksek kıldı. Onu düzgün hale koydu. Allah, o gökte görülen geceyi karanlık kıldı. Gündüzünü ise aydınlık kıldı. Nurunu ortaya çıkardı. Elbette ki bütün bunları yapan, sizi ve benzerlerinizi öldürdükten sonra diriltmeye de kadirdir.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

30- Bundan sonra yeryüzünü düzgün bir şekle koydu.

*Âyette geçen "Bundan sonra" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas ve Mücahid'e göre "Gökler yaratıldıktan sonra" demektir. Bu izaha göre Alllah teala önce yeryüzünü, içindeki varlıklarla yaratmış, sonra göğü yaratmış daha sonra da yeryüzünü düzgün bir şekle koymuştur. Yani ondan sular çıkarmış, orada otlaklar yapmış ve oraya, sarsılmaması için dağlar yerleştirmiş ve böylece orayı, insanların yaşayacağı bir yer haline getirmiştir. Taberi de bu izah tarzını tercih etmiştir.

Mücahid ve Süfyan es-Sevri'ye göre, âyette geçen ve "Bundan sonra" diye tercüme edilen (بَعْدَ ذَلِكَ) "Ba'da zalike" ifadesinden maksat, "Bununla beraber" demektir. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Allah, önce yeryüzünü yaratıp bununla birlikte onu düzene koydu. Daha sonra da göğe yönelerek onu yarattı." Bu müfessirler, şu âyet-i kerimenin de bunu ifade ettiğini zikretmişlerdir. "Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur. Sonra göğe yönelip onları yedi gök olarak düzenleyen de O'dur. O, herşeyi çok iyi bilendir." (9)

"Düzgün bir şekle koydu" diye tercüme edilen (دَحَا) "Deha" kelimesi, Katade, Süfyan es-Sevri ve Süddi tarafından "Döşedi" manasına geldiği rivayet edilmiş İbn-i Zeyd tarafından ise "Ekti ve yardı" manalarına yorumlanmıştır.

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَيهَا ﴿٣١﴾

وَالْجِبَالَ أَرْسَيهَا ﴿٣٢﴾

مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

31- Yeryüzünün sularını ve otlaklarını ortaya çıkardı.

32- Oraya dağlar yerleştirdi.

33- Bunlar sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi içindir.

Allah, yeryüzünde nehirler fışkırttı ve orada insanların ve hayvanların yiyeceği çeşitli bitkiler var etti. Yeryüzünün sarsılmaması için üzerine dağları yerleştirdi. Allah bu şeyleri sizin bizzat şahsınız için ve hayvanlarınız için bir geçimlik ve bir rızık olarak yarattı.

*Âyet-i kerimede, yeryüzünde, sarsılmaması için dağlar yerleştirildiği zikredilmektedir. Bu hususta Peygamber efendimiz de şöyle buyurmaktadır:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللهُ الأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدُ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ، فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا: يَا رَبِّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ. قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ النَّارُ. فَقَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْمَاءُ. قَالُوا: يَارَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ، قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ

أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ ابْنُ آدَمَ، تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ بِيَمِينِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ.

"Allah, yeryüzünü yaratınca o sallanmaya başladı. Bunun üzerine dağları yarattı ve onları yeryüzüne yerleştirdi. Böylece yeryüzünü karar kıldı. Melekler dağların gücüne hayret ederek şöyle dediler: "Ey rabbimiz, yarattıkların içinde dağlardan daha güçlü ve kuvvetli var mı?" Allah: "Evet var. O, demirdir." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların içinde demirden daha güçlü ve kuvvetlisi var mı?" dediler. Allah: "Evet var, o cehennem ateşidir." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yarattıkların içinde ateşten daha güçlü ve kuvvetlisi var mı?" dediler. Allah: "Evet var, O, su'dur." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların içinde sudan daha güçlü ve kuvvetlisi var mı?" dediler. Allah: "Evet var. O, rüzgardır." buyurdu. Melekler: "Ey rabbimiz, yaratıkların içinde rüzgardan daha güçlü ve kuvvetlisi var mı?" diye sordular. Allah: "Evet var. O, Âdemoğludur. Sağ eliyle sadaka verir onu sol elinden gizler." buyurdu. (10)

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾

يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾

وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾

34- Her felaketi bastıran o büyük kıyamet günü geldiği zaman.

35- O gün insan ne yaptığını hatırlar.

36- Cehennem her bakana gösterilir.

*Kıyamet gününe "Her felaketi bastıran" denmiştir. Zira kıyamet gününde görülecek manzara ve felaketler, hiç bir zaman görülmesi mümkün olmayan

10- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 113, Hadis no: 3369 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.124

manzara ve felaketlerdir. Evet bu günde her insan, dünyada iken yaptıklarını hatırlayacak ve cehennem de gözler önüne çıkarılacaktır.

فَأَمَّا مَنْ طَغٰىۙ ﴿٣٧﴾

وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ ﴿٣٨﴾

فَاِنَّ الْجَح۪يمَ هِيَ الْمَأْوٰىۜ ﴿٣٩﴾

37-39- Azıp dünya hayatını tercih edenin varıp kalacağı yer cehennemdir.

Rabbinin emrine karşı gelip ona kulluk etmeyerek isyan eden ve böylece haddi aşan, ayrıca geçici dünya hayatını, ebedi olan âhiret nimetlerine tercih eden kimse, evet böyle bir kimse cehenneme varacak ve orayı mesken edinecektir.

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّه۪ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ ﴿٤٠﴾

فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوٰىۜ ﴿٤١﴾

40-41- Rabbinin huzuruna çıkacağından korkup kendini şehevi arzularından koruyana gelince, onun da varıp kalacağı yer, mutlaka cennettir.

Rabbinin huzuruna çıkıp orada hesaba çekileceğinden korkarak onun emir ve yasaklarını tutan ve nefsini, Allahın sevmediği isteklerden alıkoyan kimseye gelince, şüphesiz ki onun varıp kalacağı yer cennettir.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَاۜ ﴿٤٢﴾

فِيمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰيهَا ﴿٤٣﴾

اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَا ﴿٤٤﴾

اِنَّمَٓا اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَا ﴿٤٥﴾

42- Ey Muhammed, sana kıyametten soruyorlar. Ne zaman ortaya çıkacak? diye.

43- Nerde senin onu anlatman?

44- Onun nihai ilmi rabbine aittir.

45- Sen ancak, kıyametten korkanı uyarıcısın.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, öldükten sonra dirilmeyi inkar edenlerin, Resulullahtan, durmadan kıyametin ne zaman kopacağını sorduklarını ancak Resulullahın, kıyametin ne zaman kopacağını bilemeyeceğini ve buna ait bilginin ancak Allaha ait olduğunu, Resulullahın ise sadece insanları, kıyametin kopacağı ve o günde hesaba çekilecekler hususunda uyarmakla vazifeli olduğunu beyan etmektedir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Resulullahtan devamlı olarak kıyametin ne zaman kopacağı soruluyordu. Nihayet Aziz ve Celil olan Allah: "Nerde senin onu anlatman? Onun nihai ilmi rabbine aittir." âyetlerini indirdi."

كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُٓوا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا ﴿٤٦﴾

46- Onlar kıyameti gördükleri gün dünyada ancak bir akşam ve bir kuşluk vakti kadar kaldıklarını sanırlar.

Kıyametin kopacağını yalanlayan bu insanlar, onu bizzat gözleriyle gördükleri gün, kıyametin dehşetinden dolayı kendilerinin dünyada sadece bir günün akşamı veya kuşluk vakti kadar bir zaman kaldıklarını zannedeceklerdir.

İÇİNDEKİLER

TUR SURESİ

Surenin takdimi 5

Surenin fazileti 6

Tur dağına, Beytül Mamura ve diğer şeylere yeminle Allaha karşı çıkacak hiçbir gücün olmadığı ve onun azabının mutlaka geleceği beyanı 7

Cennetliklerin, orada erişecekleri çeşitli nimetlerdin ahvali 13

NECM SURESİ

Surenin takdimi 25

Surenin fazileti 26

Peygamber (s.a.v.)in, kendi hevasından konuşmadığı, onun söylediklerinin vahiy eseri olduğu hususu 28

Resulullah (s.a.v.)e vahyi, Cebrailin getirdiği ve bunda hiçbir şüphenin bulunamayacağı meselesi 29

Resulullah (s.a.v.)in Cebrail (a.s.)ı Sidretül Münteha'da gördüğü haberi 36

Hiçbir kimsenin, başkasının günahını çekmeyeceği ve insana, çalıştığımdan başka bir şeyin bulunmadığı 52

KAMER SURESİ

Surenin takdimi 61

Surenin fazileti 61

Ay'ın yarıldığı ve mucizenin, kıyametin yaklaştığı bir zamanda meydana geldiği haberi 63
Lut kavminin, yaptıkları fenalıklardan dolayı azaba uğraması 77
Her şeyin, bir kadere bağlı olarak yaratılması 82

RAHMAN SURESİ

Surenin takdimi 91
Surenin fazileti 91
Allah tealanın, insanı yaratması ve ona her şeyi öğretmesi 93
Bütün nimetleri, Allah tealanın verdiği, bu nimetlerin hiçbirinin yalanlanamayacağı, inkar edilemeyeceği 97
Her şey yok olup gidecek, sadece azamet ve ikram sahibi Allah kalacaktır 102
Göklerin ve yerin çevresinden ancak elde edilecek bir güçle çıkılabileceğinin beyan ve haberi 104

VAKIA SURESİ

Surenin takdimi 125
Surenin fazileti 127
Kıyametin mutlaka gerçekleşeceği ve onun vasıflarının beyanı 129
Allaha yaklaştırılmış olanların nail olacakları nimetler 133
Amel defteri sağlarından verilenler 140
Amel defteri soldan verilenler 143
Sapıkların ve yalanlayıcıların cehennemdeki yiyecekleri zakkumdur 145
Ekilen şeyleri Allah tealanın bitirdiği 148
İçilen suyu buluttan, Allah tealanın indirdiği 150

HADİD SURESİ

Surenin takdimi ve fazileti 163
Her şeyden önce Allah vardı. Her şey yok olduktan sonra yine o kalacaktır 166
Allah için borç verenin mükâfaatı 174
Dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğu 180
Peygamberlerin peş peşe gönderilişi ve nihayet Hz. İsanın gelişi 186
Kitap ehlinin, iman etmesi halinde alacağı mükafaat 190

MÜCADELE SURESİ

Surenin takdimi 197
Hz. Zeynebin, Kocası hakkında Resulullaha şikayette bulunması 199
Zıhar yapmanın ne demek olduğu ve cezası 204
Fısıltı ile konuşmanın yasaklanması 208
Toplantı yerlerine yeni gelenlere yer açılmasının emir ve tavsiyesi 212

HAŞR SURESİ

Surenin takdimi 223
Peygamber (s.a.v.) verilen ganimet mallarını nerelere verileceği 230
Muhacirlere kucak açan Ensar'ın fazileti 236
Herkes, âhiret için ne hazırlayıp gönderdiğine baksın 243

MÜMTAHİNE SURESİ

Surenin takdimi ve nüzul sebebi 249
Hz. İbrahimde güzel örenklerin bulunduğu 255
Mümin kadınların, Resulullah (s.a.v.)e ne üzere biat ettikleri 264

SAF SURESİ

Surenin takdimi 269
Surenin fazileti 270
Yapılmayacak şeylerin söylenmemesi, yapmayacağı şeyi söylemenin, Allah nezdinde gazaba sebep olacağı 271
Allah tealanın, kendi yolunda saf saf olarak savaşanları sevdiği 273
Hz. İsanın, kendisinden sonra gelecek olan peygamberi, yani Hz. muhammed (s.a.v.)i (Ahmedi) müjdelemesi 274
İnsanı, can yakıcı azaptan kurtaracak olan ticaretin Allah yolunda mal ile ve can ile cihad etmek olduğu 280
Allahın yardımcıları olmanın anlamı 282

CUMA SURESİ

Surenin takdimi 285
Surenin fazileti 286
Cuma günü namaza çağırıldığında herkes namaza koşsun 292
Namaz bitince de herkesin işine gidebileceği 294

MÜNAFİKÛN SURESİ

Surein takdimi 297
Surenin fazileti 298
Peygamber (s.a.v.)e gelip yemin eden münafıkların yalancılığı 301

Münafıkların, Medineye döndüklerinde müminleri zelil edeceklerini söylemeleri 304
Ölüm gelip çatmadan Allah yolunda harcamanın öğütlenmesi 309

TEĞABÜN SURESİ

Surenin takdimi 311
Hanımlardan ve çocuklardan, kişiye düşmanlık edeceklerin çıkabileceği 317
Malların ve çocukların, kişi için bir imtihan vasıtası olduğu 318
Bütün gayretinizi kullanarak Allahtan korkun 319
Allah için ödünç verene Allah, karşığını kat, kat verir 321

TALAK SURESİ

Surenin takdimi 323
Kadınları boşamak istediğinizde iddetleri içinde boşayın 324
Âdettken kesilen kadınların iddeti üç aydır 331
İddet bekleyen kadınların, bazı imkânlardan yararlandırılmaları 334
Yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratan Allahtır 341

TAHRİM SURESİ

Surenin takdimi 345
Ey peygamber, eşlerinin rızasını kazanmak için, Allahın sana helal kıldığı şeyi niçin haram ediyorsun? 347
Ey peygamberin hanımları, eğer peygamber sizi boşarsa, yerinize Allah, daha hayırlılarını verir 354
Ey iman edenler, nefsinizi ve ehlinizi cehennem ateşinden koruyun 357

MÜLK SURESİ

Surenin takdimi 363
Surenin fazileti 364
Ölümün ve hayatın, imtihan için yaratıldığı 367

KALEM SURESİ

Surenin takdimi 379
Kaleme ve onunla yazdıklarına yemin olsun ki ey Muhammed, sen deli değilsin (senin hakkında bu hususdaki iddialar yalandır.) 381
Ey Muhammed, sen, en büyük ahlak üzeresin 383
Malı ve çocukları var diye bir kimseye değer verilemez 387
Bahçe sahiplerinin imtihan edilişi ve mahrum bırakılışı 391
Gözleriyle seni kaydırıp devirmek isteyenler 401

HAKKA SURESİ

Surenin takdimi 405
Kıyamet mutlaka gerçekleşecektir 407
Kıyamette gök yarıldığında, melekler onun etrafında olacaklardır 412
Amel defterleri sağ taraflarından verilenler refah içindedirler 414
Amel defterleri sol taraflarından verilenler ise sıkıntı içindedirler 415

MEARİC SURESİ

Allahtan gelecek olan azabı kimse önleyemeyecektir 421
Melekler ve Cebaril, Allahın emrinin indiği yere, elli bin dünya senesinin karşılığı olan bir günde çıkarlar 422

Kâfirler, kıyamet gününü uzak görüyorlar. Halbuki o yakındır 424
İnsanın, yaratılışla, berabedinde getirdiği bazı huylar 427
Bu olumsuz huylardan kurtulmanın şart ve yolları 428

NUH SURESİ

Nuh (a.s.)ın, kavmine peygamber olarak gönderilişi 433
Nuh (a.s.)ın kavmini, hakka davet edişi 434
Kavminin ise inkarlarında ve putlarına tapmakta ısrar edişleri 439
Nuh (a.s.)ın kavminin tufanda boğulup yok olması 440

CİN SURESİ

Cinlerden bir topluluğun, Kur'anı dinlemesi 443
Bazı insanların, cinlere sığınması 446
Cinlerin, iyilerinin de bulunması 449

MÜZZEMMİL SURESİ

Resulullah (s.a.v.)e gece kalkıp namaz kılmasının emredilmesi 458
Resulullah (s.a.v.)e mesuliyeti ağır bir kelamın (Kur'anın) vahyedilmesi 461
Kıyametin dehşetinden, göğün parçalanası 466
Resulullah (s.a.v.)in, gecenin üçte ikisinden sonra kalkıp
namaz kılması 468

MÜDDESSİR SURESİ

Surenin takdimi ve fazileti 471

"Ey örtünüp bürünen peygamber, kalk ve insanları uyar" emrinin verilmesi 475
Sur'a üfürüldüğü günün, kâfirlere zor olması 477
İnkarcı insanın, davete sırt çevirmesi ve göreceği ceza (sakar'a atılması) 480
Suçlulara, şefaatın fayda vermemesi 487

KIYAMET SURESİ

İnsanoğlunun, kemiklerin tekrar bir araya getirilmeyeceğini zannetmesi 494
İnsanoğlunun, devamlı olarak suç islemek istemesi 495
Cebrail (a.s.) Kur'anı okurken, Resulullah (s.a.v.)in onu öğrenmek için acele ederek dilini oynatmaması tenbini 500
Kıyamette, parlayan yüzlerin, rablerine bakmaları 503
Günâhkar yüzlerin de asık olması 507

İNSAN SURESİ

İnsanın başlangıçta zikre değer bir şey olmaması 513
İnsana doğru yolun gösterilmesi 514
Müminlerin, asık suratlı (kıyamet gününden) korkmaları 517
Müminlerin, cennette ağırlanmaları ve cennet nimetleri 519

MÜRSELAT SURESİ

Surenin takdimi ve fazileti 529
Allah tealanın, esip savuranlar, yaydıkça yayanlar vb. şeylere yemin etmesi 530
Kıyametin vukuu anında meydana gelecek bazı sahneler 532
Cehennemin dehşetinin beyan edilmesi 536

NEBE SURESİ

İnsanların, birbirlerine kıyametin ahvalinden sormaları 541
Yeryüzü ve orada var edilenlerin beyan edilmesi 542
Azgınların varacakları yerin cehennem olması ve oradaki yiyekceri 547
Rablerinden korkanlara verilecek olan nimetler 551
Allahın huzurunda, ancak onun izin verdiklerinin konuşabileceği 553

NAZİAT SURESİ

Allah tealanın, bazı şeylere yemin ederek kıyametin kopacağını haber vermesi 557
Kıyametin, bazı ahvalinin beyan edilmesi 560
Hz. Musanın, firavuna gidip tebliğde bulunması 562
Hz. Musanın mucizelerine rağmen Firavunun inkâr etmesi 564

Ebû Cafer
Muhammed b. Cerir
et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

TERCÜME
KERİM AYTEKİN
HASAN KARAKAYA

HİSAR YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

TABERÎ TEFSÎRİ

Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî

TABERÎ TEFSÎRİ

CİLT 9

Tercüme

Hasan Karakaya
Ezher Üniversitesi
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

Kerim Aytekin
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
ve
İst. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu

HİSAR YAYINEVİ
Beyazsaray 15 — Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 29 - 518 26 13

Hisar Neşriyat: 86
Taberî Tefsîri: 9

Dizgi - İçdüzen: SARAY AJANS Tel: 526 33 18
Baskı:
Cilt:
İstanbul: 1996

ABESE SURESİ

Abese Suresi kırk iki âyettir ve Medine'de nâzil olmuştur.

Hz. Aişe, Abdullah b. Abbas, Urve b. Zübeyr, mücahid, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd bu surenin ilk on âyetinin Resulullahın, gözleri görmeyen Abdullah b. Ümm-i Mektuma davranşı hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أُنزِلَ (عَبَسَ وَتَوَلَّى) فِي ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ الأَعْمَى، أَتَى رَسُولَ اللهِ (ﷺ) فَجَعَلَ يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَرْشِدْنِي، وَعِنْدَ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) رَجُلٌ مِنْ عُظَمَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يُعْرِضُ عَنْهُ وَيُقْبِلُ عَلَى الآخَرِ وَيَقُولُ: أَتَرَى بِمَا تَقُولُ بَأْساً، فَيَقُالُ لاَ، فَفِي هَذَا أُنْزِلَ.

(عَبَسَ وَتَوَلَّى) "Abese ve tevella" suresi, Âmâ, Abdullah b. Ümm-i Mektum hakkında indirilmiştir. Bu zat Resulullaha gelmişti ve ona: "Ey Allahın Resulü, beni irşad et." diyordu. Resulullahın yanında da müşriklerin ileri gelenlerinden bir adam bulunuyordu. Resulullah, İbn-i Ümm-i Mektum'a aldırış etmeyip diğer adamla ilgileniyor ve: "Konuşmanda bir mahzur görüyor musun?" diyordu. Cevaben de "Hayır" deniliyordu. Bu sure işte bunun hakkında nazil oldu. (1)

Bu konuyla ilgili olarak Taberi'de çeşitli rivayetler zikredilmiştir. (2)

1- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 80, bab: 1, Hadis no: 3331

2- Güvenilir olmayan bu rivayetlerin alınması uygun görülmemiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿١﴾

اَنْ جَٓاءَهُ الْاَعْمٰىۜ ﴿٢﴾

وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ ﴿٣﴾

اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىۜ ﴿٤﴾

1-2- Peygamber, âmâ geldi diye yüzünü ekşitip çevirdi.

3- Ey Muhammed, ne biliyorsun belki de o, kendisini arındıracaktı.

4- Yahut öğüt alacaktı da bu öğüdün faydasını görecekti.

Muhammed, âmâ İbn- iÜmm-i Mektum gelince, diğer insanlarla meşgul olduğu için yüzünü ekşitti ve ondan yüz çevirdi. Ey Muhammed, sen ne bileceksin belki de kendisine yüzünü ekşittiğin bu âmâ, günahlarından temizlenecekti. Veya öğüt alacaktı ve alacağı bu öğüt ona fayda verecekti.

اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰىۙ ﴿٥﴾

فَاَنْتَ لَهُ تَصَدّٰىۜ ﴿٦﴾

وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰىۜ ﴿٧﴾

5-6- Fakat sen, ihtiyaç duymayan kimseye alaka gösteriyorsun.

7- Onun temizlenmesinden sana ne?

Ey Muhammed, servetinden dolayı kendisini ihtiyaçsız gören kimseye, müslüman olur ümidiyle ısrar ediyorsun.

*Süfyan es-Sevri, burada ifade edilen "Kendisini ihtiyaçsız hisseden kimse"den maksadın, Abbas b. Abdülmuttalip olduğunu söylemiş, Mücahid ise bu kimseden maksadın, Rebia'nın oğulları Utbe ve Şeybe olduklarını söylemiştir.

وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾

وَهُوَ يَخْشَىٰ ﴿٩﴾

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾

8-10- Allahtan korkup koşarak sana gelene ise aldırmıyorsun.

Allahtan korkan ve koşarak sana gelen bu âmâya ise, başkaları ile ilgilenerek alaka göstermiyorsun.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾

فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾

11- Hayır böyle yapma. Bu âyetler birer öğüttür.

12- Dileyen ondan öğüt alır.

Ey Muhammed, senin, Allahtan korktuğu için koşarak sana gelen âmâya yüz çevirmen ve servetinden dolayı kendisini ihtiyaçsız hissedene ilgi göstermen doğru değildir. Bu sure bir hatırlatmadır ve bir öğüttür. Allahın, kullarından dileyen kimse bu vahyedilenlerden öğüt alır.

فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾

مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾

13-14- Kur'an çok şerefli, yüceltilmiş tertemiz sahifelerdedir.

*Bu âyetler Kur'an-ı Kerimin, çok yükseklerde olan, tertemiz ve şerefli olan levh-i mahfuzdan geldiğini, aslının orada bulunduğunu zikretmektedirler.

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾

كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

15-16- Şerefli, itaatkâr elçilerin elleriyle yazılmıştır.

*Abdullah b. Abbas'a göre burada adı geçen elçilerden maksat, Allah teala ile peygamberleri arasında elçilik yapan meleklerdir. Taberi bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Zeyd'e göre ise bu elçilerden maksat, kullarını amellerini yazan meleklerdir. Katade'ye göre ise elçilerden maksat, kurralardır. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bunlar, Kur'anı yazan katiplerdir.

Bu âyetler, Kur'an ehlinin, sözlerinde ve davranışlarında Kur'ana yakışır bir şekilde hareket etmeleri lazım geldiğini göstermektedir. Resulullah (s.a.v.) Kur'an okuyanlar hakkında şöyle buyurmuştur:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ. وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعْتَعُ فِيهِ، وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ، لَهُ أَجْرَانِ»

"Kur'anı okurken kekeleyerek okuyan ve okumasında zorlanan kimse için ise iki mükafaat vardır. (Biri okumasından dolayı, diğeri de zorlanmasından dolayıdır) [3]

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾

17- Kahrolsun o insan. Ne kadar da nankördür.

*Taberi, "Kahsolsun" diye tercüme edilen (قُتِلَ) "Kutile" kelimesini "Lanet olsun" diye izah etmiştir. Bu izah tarzını Dehhak, Abdullah b. Abbas'tan nakletmiş Ebu Malik de aynı şekilde izah etmiştir.

"Ne kadar da nönkürdür." diye tercüme edilen (مَا أَكْفَرَهُ) "Ma ekfere" kelimesini Taberi iki şekilde izah etmiştir. Biri mealde verildiği gibidir. Diğeri ise "Onu inkarcılığa götüren nedir?" şeklindedir.

Âyette zikredilen "İnsan" kelimesinden maksat, Mücahid ve Süfyan es-Sevri'ye göre "Kâfir olan insan" demektir. Bu izahlara göre âyetin manası şöyledir: "Kahrolsun kâfir insan. O,rabbinin nimetlerine karşı ne de nankördür." Veya "Lanet olsun kâfir olan insana. Onu inkarcılığa sürükleyen sebep nedir?"

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾

مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾

18- Allah, kendisini hangi şeyden yaratmıştır?

19- Onu bir damla sudan yarattı ve şekil verdi.

Rabbi, bu kâfir insanı neden yaratmıştır? Ki o öyle böbürlenip ululuk taslar. Rabbine itaat etmez ve onun birliğini kabullenmez. Evet, rabbi onu nutfeden, bir damla sudan yarattı ve onu çeşitli merhalelerden geçirdi. O, bir damla su iken onu kan pıhtısına dönüştürdü. Sonra bir çiğnem et haline getirdi. Sonra kemiklerini oluşturdu. Böylece mükemmel biryaratık haline getirdi.

3- Müslim, K.el-Müsafirîn, bab: 244, Hadis no: 798 / Buhari, K.et-Tevhid, bab: 52

ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾

20- Sonra ona (takibedeceği) yolu kolaylaştırdı.

*Âyette zikredilen "Ona yolu kolaylaştırdı." ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Ebu Salih, Süddi ve Katade'ye göre, kişinin annesinden doğmasının kolaylaştırılmasıdır. Taberi de bir önceki âyetin, ana rahmindeki aşamalardan bahsetmesiyle irtibat kurarak bu görüşü tercih etmiştir.

Mücahid'e göre ise bu ifadeden maksat, insana, hak ve batıl yolların gösterilmesidir. Mücahid bu âyetin: "Doğrusu biz insana hidayet yolunu gösterdik. O, ya şükreder veya nankörlük eder." (4) âyetinin benzeri olduğunu söylemiştir.

Hasan-ı Basri buradaki "Yol"dan maksadın, hayır yolu olduğunu, İbn-i Zeyd ise buradaki yoldan maksadın "İslam" olduğunu, Allahın insana İslamı kolaylaştırdığını ve öğrettiğini söylemiştir.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

21- Sonra da onu öldürüp kabre koydu.

22- Daha sonra dilediği zaman onu tekrar diriltir.

23- Hayır hayır, insan, Allahın emrettiğini yerine getirmedi.

Sonra insanın vadesi gelince Allah onu öldürür. Kulları vasıtaıyla onu kabre koydurur. Sonra dilediği zaman o ölü olan insanı tekrar diriltip kabrinden çıkaracaktır. Hayır, hayır, durum o kâfir insanın zannettiği gibi değildir. O, üzerinde olan Allahın haklarını yerine getirdiğini zanneder. Halbuki o, Allahın emrettiğini yapmamıştır.

4- Dehr (insan) Suresi, 76/3

*Mücahid diyor ki: "Hiçbir kimse Allahın emrettiği şeyleri tam olarak yerine getirmiş değildir."

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾

أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾

ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾

وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾

وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾

وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾

وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾

مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

24- İnsan, yemeğine bir baksın.

25- Biz, bol bol su indirdik.

26- Sonra yeryüzünü iyice yardık.

27-31- Orada taneler, üzüm,hayvan yemi, zeytin, hurma ağacı, ağaçları birbirine girmiş bahçeler, meyveler ve otlar yarattık.

32- Bunlar, sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi içindir.

Allahın birliğini reddeden kâfir insan, yediği yemeğine bir baksın. Allah o yemeği ona nasıl hazırlamıştır, bir düşünsün. Biz gökten yağmuru, su boşaltırcasına nasıl yağdırdıkk. Yeryüzünü çeşitli bitkilerle muhtelif şekillerde yardık ve orada buğday, arpa, vb. taneler, üzümler, hayvan yemleri, zeytin, hurma ağaçları ve birbirine girmiş ağaçları olan bahçeler bitirdik. Orada meyveler ve otlar yarattık. Bütün bunlar sizin ve hayvanlarınızın geçinmesi içindir.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Hayvan yemi" diye tercüme edilen (قَضْبًا) "Gadban" kelimesi Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak tarafından "Yonca" diye izah edilmiş Hasan-ı Basri ise "Hayvan yemi" diye izah etmiştir.

"Ağaçları birbirine girmiş" diye tercüme edilen (غُلْبًا) "Ğulben" kelimesi çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat, mealde zikredildiği gibi "Bir araya kümelenmiş ve dalları birbirine girmiş ağaçlar" demektir. Yine ondan nakledilen başka bir görüşe göre bundan maksat, "Uzun ağaçlar" demektir. Yine İbn-i Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat "Cennette, altında gölgelenilecek ağaç"tır. Katade, İkrime ve İbn-i Zeyd'e göre ise bu ifadeden maksat, "Büyük ve değerli hurma ağaçları."dır.

Taberi bu ifadenin asıl manasının "Kalın" demek olduğunu,bu deyimin "Kalın boyunlu insanlar" anlamına gelen (أَغْلَبُ .) "Ağleb" ifadesinden alındığını söylemiştir. Mücahid ise bu ifadeden maksadın "Güzel" demek olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede geçen ve "Otlar" diye tercüme edilen (أَبًّا) "Ebben" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre, yeryüzünün bitirdiği ve insanların yemediği bitkilerdir. Yine ondan nakledilen diğer bir görüşe göre bundan maksat, yeryüzünün, hayvanlar için bitirdiği bitkilerdir.

Hasan-ı Basri, Mücahid ve Katade'den de bu görüş nakledilmiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu kelimeden maksat, bütün otlar ve otlaklardır. Ebu Rezin, Mücahid ve Dehhak'tan da bu kelimeyi "Otlak" diye izah ettikleri nakledilmiştir.

Ali b. Ebi Talha'nın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiği başka bir görüşe göre bu kelime "Yaş meyveler" anlamına gelmektedir.

Enes b. Malik'ten nakledildiğine göre Hz. Ömer, Abese suresini okumuş bu âyete gelince: "Meyvenin ne demek olduğunu biliyoruz. Fakat "Ebb" ne demektir?" diye kendi kendine sormuş sonra da "Bitkilerimiz bize yeter." demiş ve elindeki âsâsını yere atmıştr.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾

33- Gürültü koptuğu zaman. (Kıyamet çığlığı geldiği zaman)

*Abdullah b. Abbas, "Gürültü" diye tercüme edilen (الصَّاخَّةُ "Essaahhatu" kelimesinin, kıyametin isimlerinden biri olduğunu söylemiştir.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾

وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾

وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾

34-36- O gün insan, kardeşinden, anne ve babasından, karısından ve çocuklarından kaçar.

Gürültüyle gelen kıyamet koptuğunda kişi en yakınlarından dahi kaçacaktır. Bu kaçışın sebei, kişinin kaçtığı kimselerin kendisinden bir şey istemelerinden korkmasından veya onların içine düştükleri hali görmek istememelerindendir.

لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

37- O gün herkesin kendisine yetecek kadar derdi vardır.

Kıyamet gününde herkes kendi derdiyle meşgul olacak ve en yakın akrabaları da olsa kimse ile alakadar olamayacaktır. Öyle ki insanlar analarından doğdukları gibi diriltildikleri halde, sıkıntılarından dolayı birbirlerine bakma imkanı dahi bulamayacaklardır.

*Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ « يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

حفاة عراة غرلاً قلت يا رسول الله! النساء والرجال جميعاً، ينظر بعضهم إلى بعض؟ قال (ﷺ) «يا عائشة الأمر أشدّ من أن ينظر بعضهم إلى بعض».

"Ben Resulullahın: "İnsanlar kıyamet gününde yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak haşrolunacaklardır." buyurduğunu işittim ve dedim ki: "Ey Allahın Resulü, kadınlar ve erkekler bir arada haşrolacaklar ve birbirlerine de bakamayacaklar mı?" Resulullah: "Ey Aişe, orada durum, birbirlerine bakmaya imkan vermeyecek kadar dehşetlidir." (5) buyurdu.

Bu hususta Hz. Aişe'den daha geniş bir rivayet bulunmaktadır. Fakat sahih hadis kitaplarında kaynağı bulunmadığı için alınmamıştır.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾

ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

38-39- O gün parlayan, gülen ve sevinen yüzler vardır.

O gün, Allahın kendisine verdiği nur ile parlayan, ona ikram ettiği nimetlere sevinerek gülen ve daha fazla nimetlere erişeceğine dair müjdelenmiş olan güler yüzler vardır. Bunlar cennetliklerin yüzleridir.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾

تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

5- Müslim, K.el-Cennet, bab: 56, Hadis no: 2859 / Nesei, K.el-Cenaiz, bab: 138

40-41- O gün tozlanmış ve karanlık bürümüş yüzler de vardır.

42- İşte bunlar, kâfirler ve fâcirlerdir.

Çığlıkla kopan o kıyamet gününde, üzerlerini toz ve zillet bürümüş olan yüzler de vardır. İşte onlar, Allahı inkar eden ve dünyada iken Allaha karşı gelmekten çekinmeyen kâfir günahkarların yüzleridir. Allah onları işte böyle cezalandırmıştır.

TEKVİR SURESİ

Tekvir Suresi yirmi dokuz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Abdullah b. Ömer, Resulullah (s.a.v.)ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأْىُ عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ
انْفَطَرَتْ) وَ (إِذَاالسَّمَاءُ انْشَقَّتْ).

"Kim kıyamet gününe sanki gözüyle görüyormuşçasına bakmak isterse İzeşşemsü Küvviret (Tekvir suresini) İzeşşemâün Fatarat (İnfitar suresini) ve İzessemaün Şakkat (İnşikak suresini) okusun.[1]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

1- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 81, bab: 1, Hadis no: 3333 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.27, 36

1- Güneş dürülüp söndürüldüğü zaman.

*Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Übey b. Kâ'b ve Katade bu âyeti, "Güneşin ışığı gittiği zaman", Abdullah b. Abbas ve Dehhak, "Güneş gittiği zaman", Mücahid: "Güneş dağılıp yok olduğu zaman", Said b. Cübeyr "Güneş batıp kaybolduğu zaman", Ebu Salih ve Rebi' b. Haysem "Güneş ters dönüp aşağıya atıldığı zaman" şeklinde izah etmişlerdir.

Taberi ise âyeti, bütün bu ifadeleri kapsar mahiyette ve şu şekilde izah etmiştir: "Güneş dürülüp sarmalandığı sonra da aşağıya atılarak ışığının gittiği zaman."

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝٢

2- Yıldızlar kararıp düştüğü zaman.

*Übey b. Kâ'b bu surenin baş tarafındaki âyetleri izah ederken şöyle demiştir: "Kıyamet kopmadan önce altı alamet görülecektir. İnsanlar çarşı ve pazarlarında iken güneşin ışığı birden kaybolacak yine onlar bu haldeyken yıldızlar dökülüverecek, yine aynı durumda iken dağlar yıkılıp yeryüzüne düşecek, yeryüzün deprenecek, yanacak, cinler insanlara insanlar da cinlere sığınacak. Kanatsız hayvanlar, kuşlar ve yırtıcı hayvanlar birbirlerine karışacak, dalgalar halinde sağa sola koşuşacaklar." Übey b. Kâ'b bu izahı yaparken : "Dağlar yerinden sökülüp götürüldüğü zaman." "On aylık hamile develer dahi terkedildiği zaman." "Denizler birbirine karışp kaynaştığı zaman" âyetlerini okumuştur.

Übey b. Kâ'b sözlerine devamla şöyle demiştir: "Cinler insanlara: "Biz neler olduğunun haberini size getirelim." derler. Koşup denizlere giderler. Bir de ne görsünler o denizler tutuşturulmuş bir ateş olarak yanıyorlar. Yine insanlar bu durumda iken yeryüzü en üst tabakasından en alt tabakasına kadar yarılır. Yine onlar bu durumdayken bir rüzgar gelir ve onları öldürür.

Rebi' b. Huseym, Mücahid ve Ebu Salih bu âyeti, "Yıldızlar dağıldığı zaman" Katade "Yıldızlar düştüğü zaman", İbn-i Zeyd "Yıldızlar gökten yeryüzüne atıldığı zaman" şeklinde izah etmişler Abdullah b. Abbas ise "Yıldızlar değiştiği zaman" şeklinde izah etmiştir.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

3- Dağlar yerinden sökülüp yürütüldüğü zaman,

4- On aylık hamile develer dahi terkedildiği zaman.

Allah, dağları yerinden koparıp yürüttüğü, onları bir serap haline getirdiği zaman, kendilerine çok kıymet verildiği halde on aylık hamile develerin dahi sahipleri tarafından terkedildiği zaman.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

5- Yabani hayvanların (korkudan) bir araya toplandıkları zaman.

*Abdullah b. Abbas bu âyeti "Vahşi havanlar öldüğü zaman" şeklinde izah etmiş ve devamla demiştir ki: "Kıyamette diriltilip haşrolacak bütün varlıklar tekrar ölecekler ancak insanlar ve cinler kalacaklardır."

Ebul Âliye ve Übey b. Kâ'b ise bu âyeti: "Vahşi hayvanlar birbirine karıştığı zaman" şeklinde izah etmişlerdir.

Taberi ise "Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman." şeklinde izah etmiş ve şu âyetlerin de aynı kökten kelimeler taşıdıklarını ve bir araya getirilmeyi ifade ettiklerini söylemiştir. "Biz, kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona boyun eğiyorlardı." (2) "İnsanları topladı ve haykırarak şöyle dedi." (3)

Bu âyetlerde geçen (مَحْشُورَةً) "Mahşuretün" ve (حَشَرَ) "Haşere" kelimeleri bu âyette geçen (حُشِرَتْ) "Huşiret" kelimesiyle aynı köktendir.

2- Sâd Suresi, 38/19

3- Naziat Suresi, 79/23

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

6- Denizler kaynatıldığı zaman.

*Übey b. Kâ'b, Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Abbas, İbn-i Zeyd, Atiyye ve Süfyan es-Sevri bu âyeti "Denizler yakıldığı ve suları kaynatıldğı zaman" şeklinde izah etmişler, Rebi' b. Huseym Kelbi ve Dehhak ise "Denizlerin suyu taştığı zaman, Katade ve Hasan-ı Basri de "Denizlerin suyu çekilip kuruduğu zaman." şeklinde izah etmişlerdir.

Bu hususta Abdullah b. Abbas'tan şunlar nakledilmiştir. "Allah, güneşi ayı ve yıldızları dürüp denize gömecek sonra bir batı rüzgarı estirecek o rüzgar denize üfleyerek onu ateşe çevirecektir. İşte "Denizler kaynatıldığı zaman." âyeti bunu ifade etmektedir.

Taberi bu âyeti "Denizler taşıp çevreye su fışkırttığı ve akıp gittiği zaman" şeklinde izah etmenin daha doğru olacağını söylemiş şu âyetin de bu manayı ifade ettiğini söylemiştir. "Denizler fışkırtıldığı zaman" (4)

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

7- Ruhlar eşleştirildiği zaman.

*Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Rebi' b. Haysem bu âyeti "Her insanın, kendi derecesinde olan insanlarla bir araya getirildiği zaman." şeklinde izah etmişlerdir.

Numan b. Beşir, Hz. Ömer'in bu âyeti izah ederken şöyle dediğini rivayet etmiştir. "Salih kul cennette, kendisi gibi salih bir kulun yanına konacak kötü kul da cehennem ateşinde kendisi gibi kötü bir kulun yanına konacaktır."

Bu âyet, aynı ameli işleyen iki kısım insanı anlatmaktadır. İki kişi aynı salih ameli işlerlerse cennette bir araya konulurlar. Yine kötü ameli işleyen iki kişi cehenem ateşinde yan yana konulurlar.

4- İnfitar Suresi, 82/3

Hz. Ömer bu izahtan sonra şu âyetleri okumuştur. "(Allah, meleklerine şöyle der) Zulmedenleri, onlarla işbirliği yapanları ve Allahtan başka taptıklarını bir araya toplayıp onlara cehennemin yolunu gösterin." (5) "Ve sizler üç sınıfa ayrıldığınız zaman (durumunuz şudur)" "Amel defterleri sağlarından verilenler. Ne mutlu insanlardır amel defterleri sağlarından verilenler." "Amel defterleri sollarından verilenler. Ne bedbaht insanlardr amel defterleri sollarından verilenler." "(Dünyada) hayır için önde gidenler (âhirette de) öndedirler." (6) Hz. Ömer "İşte bu ayetler, birbirinin dengi olan insanları beyan etmektedirler." demiştir.

Taberi, Hz. Ömer'in bu izah tarzını tercih etmiştir.

İkrime ve Şa'bi ise bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir. "Ruhlar bedenleriyle birleştirildikleri zaman."

وَإِذَا الْمَوْؤُدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾

بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

8-9- Diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun, hangi suçla öldürüldüğü sorulduğu zaman.

*Katade diyor ki: "Cahiliye döneminde bir kısım insanlar, kız çocuklarını sevmez ve onları diri diri toprağa gömüp öldürürlerdi. Buna mukabil köpeklerini beslerlerdi. İşte Allah teala onların bu halini bu âyet-i kerime ile kınamıştır.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾

10- Amel defterleri dağıtıldığı zaman.

*Katade diyor ki: "Ey Âdemoğlu, senin yaptıkların amel defterine işleniyor. Sonra o kapatılıyor. Kıyamet günü gelince açılıp sana verilecektir."

5- Saffat Suresi, 37/22-23
6- Vakıa Suresi, 56/7-10

وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾

وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

11- Gök yerinden oynatıldığı zaman,

12- Cehennem ateşlenip yakıldığı zaman,

13- Cennet yaklaştırıldığı zaman,

14- Herkes önceden hazırladığını görecektir.

Gökler sökülüp yerlerinden alındığı ve dürülüp katlandığı zaman ve cehennem ateşlenip tutuşturulduğu zaman ve cennet kendisine girenlere yaklaştırıldığı zaman, işte o zaman herkes daha önce işlediği hayır ve şerri öğrenmiş olacaktır.

*Katade diyor ki: "Cehennemi tutuşturan, Allahın gazabı ve insanoğlunun günahlarıdır."

Hz. Ömer diyor ki: "Yukarıdaki âyetler,"Herkes önceden hazırladığını görecektir." âyeti için zikredilmişlerdir. Yani bu âyet onların cevabıdır. Rebi' b. Haysem de aynı izahta bulunmuştur.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾

الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

15-16- (Gündüz) görünmeyip (gece) yörüngesinde kaybolan gezegenlere,

*Hz. Ali, Hasan-ı Basri, Katade, Bekr b. Abdullah ve İbn-i Zeyd bu

âyetin yıldızlardan bahsettiğini söylemişler ve buna göre izahlarda bulunmuşlardır.

Hz. Ali, âyette zikredilen varlıkların geceleyin seyreden ve gündüzleyin kaybolan yıldızlar olduğunu, Hasan-ı Basri, doğuya doğru seyreden, gündüzleri saklanarak geceleyin seyredip giden yıldızlar olduklarını, İbn-i Zeyd ise bunların, doğdukları yerden devamlı olarak geriye çekilen ve gündüzleri gizlenen yıldızlar olduklarını söylemişlerdir.

Âyetlerde (خُنَّس) "Hunnes" ve (كُنَّس) "Künnes" kelimeleri zikredilmiştir. Bazılar "Hunnes"i "Gizlenen" bazıları "Seyreden" manalarıyla izah etmişlerdir "Kunnes" kelimesini ise bazıları "Gözlenen" bazıları "Açığa çıkan" bazıları "Yuvasına sığınan" şeklinde izah etmişlerdir.

İbn-i Zeyd, "Hunnes"i "Geri çekilen" şeklinde izah etmiştir.

Abdullah b. Mes'ud, Ebu Meysere, Cabir b. Zeyd, Mücahid, İbrahim en-Nehai bu âyetlerde zikredilen şeylerden maksadın "Yaban sığırları" olduklarını zikretmişlerdir. Bu izaha göre âyetin manası "Sinen, dönüp dolaşan sonra yuvasına sığınan vahşi sığırlara yemin olsun ki." şeklindedir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Dehhak ve Mücahid'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu âyetlerde zikredilen varlıklardan maksat, "Ceylan"lardır. Buna göre âyetin manası: "Sinen, gezip dolaşan ve yavrularına sığınan ceylanlara yemin olsun ki." demektir.

Taberi diyor ki:"Allah teala bu âyetlerde bazan kaybolan bazan yürüyen bazan da yerine sığınan varlıklara yemin etmiştir. Bu varlıklar yıldızlar, yabani sığır ve ceylanlardan herhangi biri olabilir. Bu itibarla âyeti genel manada anlamak daha isabetli olur. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Ortadan kaybolanlara, seyredip gidenlere ve yuvalarına sığınanlara yemin olsun ki."

وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَۙ ﴿١٧﴾

17- Kararan geceye,

*Hasan-ı Basri ve Atiyye bu âyeti mealde verildiği şekilde "Kararan karanlığı bürüyen geceye yemin olsun ki" diye izah etmişler Hz. Ali, Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak ise: "Dönüp gelen geceye yemin olsun ki" diye izah etmişlerdir. Taberi de bundan sonra gelen âyeti göz önünde bulundurarak bu izah şeklini tercih etmiştir.

وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾

مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

18-19- Nefes almaya başlayan (ağaran) sabaha yemin olsun ki bu Kur'an şerefli bir elçinin Allahtan getirdiği kelamdır.

20- O elçi güçlüdür. Arşın sahibi Allahın yanıda çok itibarlıdır.

21- O her yerde sözü dinlenen güvenilir bir elçidir.

*Bu âyetlerde zikredilen "Elçi"den maksat, Cebrail aleyhisselamdır. Cebraile gökteki bütün melekler itaat ettikleri için o, sözü dinlenen diye sıfatlandırılmıştır. Allah teala tarafından yeryüzüne gönderilen vahiyler ona emanet edildiği için de "Güvenilen" diye vasıflandırılmıştır.

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

22- Arkadaşınız Muhammed asla deli değildir.

23- Yemin olsun ki Muhammed onu (elçiyi) apaçık ufukta gördü.

Ey insanlar, sizin arkadaşınız olan Muhammed, deli değildir ki onlar gibi abuk sabuk konuşsun. Bilakis o, hakkı getirmiş ve geçen peygamberleri tasdik etmiş biridir. Şüphesiz ki Muhammed, Cebraili asli suretinde herşeyin açığa çıktığı doğu tarafında ufukta görmüştür.

Ebu Ahves diyor ki: "Bu âyet-i kerime Resulullah (s.a.v.)in Cebrail (a.s.)ı asli suretiyle ve altı yüz kanadıyla birlikte gördüğünü beyan etmektedir.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

24- Peygamber, gaybdan gelen vahiy hususunda suçlanamaz.

*Bu âyet-i kerime (ض) ve (ظ) harfleri ile iki şekilde okunmuştur. Mücahid, Katade, Süfyan es-Sevri, İbn-i Zeyd ve İbrahim en-Nehai (ض) ile okunan kıraatı rivayet etmişler Taberi de bu rivayeti tercih etmiştir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Muhammed, kendisine gayb âleminden gönderilen Kur'anı insanlara tebliğde asla cimri davranan biri değildir. Bilakis onu tebliğ etmek için bütün gayretini göstermektedir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Zir b. Hubeyş ve Dehhak ise (ظ) ile okunan kıraatı rivayet etmişlerdir. Bunlara göre ise âyetin manası şöyledir: "Muhammed, kendisine gaybdan gelen Kur'an hakkında herhangi bir şey ile itham edilemez."

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾

25- Kur'an (Allahın huzurundan) kovulan şeytanın sözü değildir.

26- O halde nereye gidiyorsunuz?

27- Kur'an âlemlere ancak bir öğüt ve uyarıdır.

28- Bilhassa içinizden doğru yolu bulmak isteyenler için.

Ey insanlar, Kur'an Allah kelamıdır. Onun huzurundan kovulan şeytanın vesvesesi değildir. O halde Kur'anı bırakıp nereye gidiyorsunuz? O, âlemler için, bilhassa sizden doğru yolda olmak isteyenler için ancak bir hatırlatma ve bir öğüttür.

وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

29- Âlemlerin rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz.

*Süleyman b. Musa diyor ki:"Bundan önceki âyet inip "Kur'an içinizden doğru yolu bulmak isteyenler için ancak bir öğüt ve uyarıdır." buyurunca Ebu Cehil: "Bu bizim bileceğimiz bir iştir. İstersek doğru yolda oluruz, istersek doğru yolda olmayız." dedi. İşte bunun üzerine "Âlemlerin rabbi olan Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz." âyeti nâzil oldu.

İNFİTAR SURESİ

Infitar Suresi on dokuz âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَامَ مُعَاذٌ فَصَلَّى الْعِشَاءَ الآخِرَةَ فَطَوَّلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) أَفَتَّانٌ
يَا مُعَاذُ أَفَتَّانٌ يَا مُعَاذُ أَيْنَ كُنْتَ عَنْ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى وَالضُّحَى وَإِذَا
السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ.

"Muaz b. Cebel, arkadaşlarına yatsı namazını kıldırdı. Namazını uzattı. Bunun üzerine Resulullah Muaza"Ey Muaz sen insanları fitneye mi düşüreceksin. Ey Muaz, sen insanları fitneye mi düşüreceksin? Sebbihisme Rabbikelalâ (A'lâ Suresi) Vedduha (Duha suresi) ve İzessemâün Fatarat (İnfitar suresi)ni nerede bıraktın? (Bunları okusan yetmiz miydi?)" [1] buyurdu.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ①

وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ②

1- Nesei, K.el-İftitah, bab: 70

وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

1- Gök yarıldığı zaman,

2- Yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman,

3- Denizler fışkırtıldığı zaman,

4- Kabirlerin içinde olanlar dışına çıkarıldığı zaman,

5- Her nefis neyi yaptığını neyi de ertelediğini bilecektir.

*Âyette geçen "Denizler fışkırtılacaktır." ifadesi Abdullah b. Abbas tarafından "Birbirlerine karışacaklardır." Şeklinde, Katade tarafından "Suyu tatlı olan denizler suyu tuzlu olanlara karışacaktır." şeklinde, Hasan-ı Basri tarafından "Birbirlerine karışıp suları yok olacaktır." şeklinde, Kelbî tarafından ise "Fışkırıp dolacaklardır." şeklinde izah edilmiştir.

Âyette geçen "Her nefis neyi yaptığını neyi de ertelediğini bilecektir." ifadesi Kurezi tarafından "Herkes kıyametin koptuğu günde o gün için kendisine fayda verecek ne gibi salih amelleri işlediğini ve ölümünden sonra ne gibi amellerin yapılmasına sebep olduğunu bilecektir." şeklinde izah edilmiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

İkrime, Abdullah b. Abbas, Katade ve İbn-i Zeyd ise bu âyeti şu şekilde izah etmişlerdir: "İnsan, kıyametin koptuğu gün, kendisine farz kılınan hangi amelleri işlediğini ve hangi amelleri de işlemeyip terkettiğini bilmiş olacaktır."

Diğer bir kısım âlimler ise bu âyeti: "Her nefis işlediği hayır ve şerri ve işlemediği hayır ve şerri bilecektir." şeklinde izah etmişlerdir.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾

فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾

6-8- Ey insan, seni yaratan, düzgün bir şekle koyan, mütenasip kılan ve dilediği şekilde terkip eden o cömert rabbine karşı seni aldatan nedir?

*Allah teala insanı bir damla sudan, güzel veya çirkin olmak üzere yaratır ve dilediği şekle koyar.

Ebu Salih, İkrime ve İsmail bu ayeti izah ederken şöyle demişlerdir: "Allah, insanın aslı olan meniyi, köpek, eşek, domuz, maymun gibi çirkin şekilli hayvnalar gibi yaratmaya da kadirdir. Fakat onun lütfu büyük olduğundan insanı güzel ve düzgün bir şekilde yaratmıştır.

Mücahid diyor ki: "Allah insanı dilediği şekilde meydana getirir. Dilerse anasına dilerse babasına benzetir. Dilerse dayısına dilerse amcasına benzetir."

Bu hususta Ebu Rebah, Resulullahın kendisiyle şöyle konuştuğunu rivayet ediyor: (Resulullah ona sormuş ki)

-Neyin doğdu?

-Ey Allahın Resulü, neyim doğabilir ki? Ya oğlum olur ya da kızım.

-Kime benziyor?

-Ey Allahın resulü, kime benzeyebilir ki? Ya babasına benzer ya da anasına. (Bunun üzerine Resulullah buyurdu ki:)

-İşte burada dur. Öyle deme. Zira meni anne rahminde karar kılınca Allah, onunla Âdem arasındaki bütün soy bağını ortaya koyar. (Onu onlardan birine benzetir) Sen, Allahın kitabındaki; "O, insanı dilediği şekilde terkip eder." âyetini okumadın mı?"

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾

كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾

يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

9- Hayır, hayır doğrusu siz dini yalanlıyorsunuz.

10-11- Üzerinizde sizi koruyan, yaptıklarınızı yazan şerefli melekler vardır.

12- Onlar yaptıklarınızı bilirler.

Ey kâfirler, mesele sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Sizler, Allahtan başkasına kulluk etmekte haklı değildiniz. Bilakis sizler hesap ve cezanın gerçekleşeceği kıyamet gününü yalanlıyordunuz. Sizin üzerinizde sizi denetleyen, yaptığınız amelleri hesaplayan ve işlediklerinizi yazan şerefli melekler vardır. O melekler vardır. O melekler sizin işlediğiniz hayırı da bilirler şerri de. Hiçbir ameliniz onların bilgisi dışında değildir.

Âyet-i kerimede geçen"Din" kelimesi Mücahid ve Katade tarafından "Ceza" anlamında izah edilmiştir.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾

يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾

وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾

ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ﴿١٩﴾

13- İyilikte bulunanlar hiç şüphesiz büyük bir nimet içindedirler.

14- Kâfirler ise cehennemdedirler.

15- Ceza günü oraya gireceklerdir.

16- Oradan ayrılamayacaklardır.

17- Ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?

18- Evet, ceza gününün ne olduğunu, sen nereden bileceksin?

19- O gün kimse kimseye bir fayda sağlayamaz. O gün emir Allahındır.

Şüphesiz ki Allahın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınan takva sahibi müminler cennetin nimetleri içinde olacaklardır. Rablerini inkar eden günahkarlar ise cehennemin içinde olacaklardır. Onlar cehenneme suçların cezalandığı gün gireceklerdir. O suçlular cehennemden asla çıkamayacaklar oradan kaybolmayacaklardır da. Ey Muhammed, hesap ve ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin? Sonra o günün ne olduğunu sana ne bildirecektir? İşte o gün hiçbir kimse diğer birine bir fayda sağlayamayacaktır. Halbuki dünyada iken birbirlerini savunuyorlar ve birbirlerine bazı menfaatler sağlamaya çalışıyorlardı. O günde emir ancak Allahındır. Yaratıklarından hiçbirinin birşey söylemeye yetkileri yoktur.

MUTAFFİFÎN SURESİ

Mutaffifin suresi otuz altı âyettir ve Mekke'de nail olmuştur.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ (ﷺ) الْمَدِينَةَ كَانُوا مِنْ أَخْبَثِ النَّاسِ
كَيْلاً. فَأَنْزَلَ اللهُ سُبْحَانَهُ (وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ) فَأَحْسَنُوا الْكَيْلَ بَعْدَ ذَلِكَ.

"Resulullah Medine'ye geldiğinde Medineliler ölçüyü en kötü yapan insanlardı. Allah teala: "Ölçüyü eksik yapanların vay haline. Onlar için Veyl deresi vardır." âyetlerini indirdi. Bunun üzerine Medineliler, ölçülerini güzel yapmaya başladılar." (1)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾

الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾

1- İbn-i Mace, K.et-Ticaret, bab: 35, Hadis no: 2223

وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾

لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾

1- Ölçüyü eksik tutanların vay haline.

2-3- Onlar insanlardan bir şey ölçüp alırken tam alırlar. Onlara bir şeyi ölçüp veya tartarken de eksik yaparlar.

4-5- Yoksa onlar, büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?

Ölçülerini eksik yapanlara, cehenemliklerin kan ve irinlerinin aktığı Veyl deresi vardır. Onlar insanlardan bir şey alırken onu ölçtüklerinde tam ölçerler ve haklarını tam olarak alırlar. Fakat onlar insanlara vermek için bir şey ölçüp veya tartarken onların haklarını eksik verirler. Yoksa bu hilekârlar, dehşeti çok büyük olan kıyamet gününde tekrar diriltilip hesaba çekileceklerini sanmıyorlar mı?

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

6- O gün insanlar, âlemlerin rabbi olan Allahın huzurunda dururlar.

İşte o gün insanlar, âlemlerin rabbi olan Allahın huzurunda ayakta dururlar.

*Kıyamet gününün ne kadar sıkıntılı olduğu ve insanların, Alahın huzurunda nasıl bekledikleri ve bekleme müddetlerinin ne kadar olacağı hadis-i şeriflerde beyan edilmiştir.

Abdullah b. Ömer Resulullah (s.a.v.)ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ

لِرَبِّ الْعَالَمِينَ حَتَّى يَغِيبَ اَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ اِلَى اَنْصَافِ أُذُنَيْهِ

"İnsanlar kıyamet gününde, âlemlerin rabbi olan Allahın huzurunda duracaklardır. Öyle ki onlardan biri, kulaklarının yarısına kadar dolacak olan ter içinde kaybolacaktır." (2)

Mikdat b. el-Esved diyor ki:

حَدَّثَنِي الْمِقْدَادُ بْنُ الأَسْوَدِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَقُولُ «تُدْنَى
الشَّمْسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، مِنَ الْخَلْقِ، حَتَّى تَكُونَ مِنْهُمْ كَمِقْدَارِ مِيلٍ». قَالَ سُلَيْمُ
بْنُ عَامِرٍ: فَوَاللهِ! مَا أَدْرِي مَا يَعْنِي بِالْمِيلِ؟ أَمَسَافَةَ الأَرْضِ، أَمِ الْمِيلَ الَّذِي
تُكْتَحَلُ بِهِ الْعَيْنُ. قَالَ «فَيَكُونُ النَّاسُ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فِي الْعَرَقِ. فَمِنْهُمْ
مَنْ يَكُونُ إِلَى كَعْبَيْهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى
حَقْوَيْهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ يُلْجِمُهُ الْعَرَقُ إِلْجَامًا». قَالَ وَأَشَارَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) بِيَدِهِ
إِلَى فِيهِ.

"Ben, Resulullahın şöyle buyurduğunu işittim. "Kıyamet günü güneş, yaratıklara yaklaşacak. Öyle ki onlara bir mil kadar bir mesafede bulunacaktır. İnsanlar amellerine göre ter içine batacaklardır. Bazılarının teri topuklarına, bazılarınınki dizlerine, bazılarınınki böğürlerine, bazılarının ki de ağızlarına kadar ulaşacak ve onlar için bir gem olacaktır." Mikdat b. el-Esved diyor ki: "Resulullah bunu anlatırken eliyle ağzını gösterdi." (3)

İnsanların, Allahın huzurunda ne kadar kalacakları hususunda ise Abdullah b. Mes'ud, kırk yıl kalacaklarını, Abdullah b. Ömer, yüz yıl kalacaklarını, Ebu Hureyre ve Kâ'b ise üç yüz yıl kalacaklarını rivayet etmişlerdir.

Ebu Hureyre (r.a) diyor i: Resulullah (s.a.v.) Beşir el-Ğifariye dedi ki: "İnssanların, âlemlerin rabbı olan Allahın huzurundu, dünyanın günleriyle üç yüz gün kalacakları kendilerine gökten herhangi bir haberin gelmeyeceği ve ken-

---

2- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 83, bab: 1 / Müslim, K.el-Cennet, bab: 60, Hadis no: 2862
3- Müslim, K.el-Cennet, bab: 62, Hadis no: 2884

dileri hakknıda herhangi bir emrin verilmeyeceği günde ne yapacaksın?" Beşir: "Ey Allahın Resulü, yardımcım Allahtır." dedi. Resulullah da buyurdu ki: "Sen döşeğine vardığında kıyamet gününün sıkıntılarından ve kötü hesaptan Allaha sığın."

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ ⑦

7- Hayır, kâfirlerin amel defterleri "Siccîn" dedir.

Hayır, hayır, durum kâfirlerin zannettiği gibi değildir. Onlar, öldükten sonra diriltilmeyeceklerini ve hesaba çekilmeyeceklerini zannediyorlardı. Bu böyle değildir. Bilakis onların yaptıkları bütün ameller kaydedilip amel defterleri siccin'de muhafaza edilmektedir.

*Âyette zikredilen "Siccin" kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Muğis b. Sümeyye, Hilal b. Yesaf, Kâ'b, Katade, Mücahid, İbn-i Abbas, Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre "Siccin" yedi kat yerin en alt katıdır. Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve buna dair Bera b. Âzib'den şu hadisi rivayet etmiştir.

فيصعدون بها فلا يمرون بها على ملأ من الملائكة الا قالوا ما هذه الروح
الخبيث فيقولون فلان بن فلان باقبح أسمائه التي كان يسمى بها في الدنيا
حتى ينتهى به الى السماء الدنيا فيستفتح له فلا يفتح له ثم قرأ رسول الله
(ﷺ) لا تفتح لهم أبواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم
الخياط فيقول الله عز وجل اكتبوا كتابه في سجين في الأرض السفلى.

"Melekler, kâfirin ruhunu alıp yukarı çıkarlar. Hangi melek topluluğuna uğrarlarsa onlar: "Bu habis ruh kimin?" diye sorarlar. O ruhu taşıyan melekler, kişinin, dünyada çağırıldığı en kötü adını söyleyerek "Bu, falan oğlu falandır." derler. Nihayet o ruh ile dünya göğüne varırlar ve onun için kapıların açılmasını isterler. Fakat kapı ona açılmaz." Resulullah (s.a.v.) sözünün bu noktasında şu

âyet-i kerimeyi okudu. "Şüphesiz ki âyetlerimizi yalanlayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlara göğün kapıları açılmaz ve deve iğnenin deliğinden geçmedikçe onlar cennete giremezler. Biz, suçluları işte böyle cezalandırırız."[4]

Resulullah (s.a.v.) sözlerine devamla buyurdu ki: "Allah teala şöyle der: "Bunun amelini yerin alt katında bulunan siccine yazın."[5]

Kâ'bul Ahbar ve Said b. Cübeyr'e göre ise siccin, İblis'in sınırıdır.

Abdullah b. Abbas, Kâ'bul Ahbar'dan bu âyetin izahını sorduğunda o şöyle demiştir: "Kâfirlerin ruhları göğe doğru yükseltilir. Gök onları kabul etmez. Onlar yeryüzüne indirilir. Onları yer de kabul etmez. Onların ruhları yedi kat yerin dibine indirilir. Siccine kadar götürülür. Siccin İblisin sınırıdır. O ruhlar için İblisin sınırlarının altından bir sayfa çıkarılır. O ruhun da kıyamet gününe kadar helak olacağını bildiğini ortaya koyan bir yazı yazlır, mühürlenir, İblisin sınırının altına konur."

Bu izaha göre, "kâfirlerin amel defterleri" diye tercüme edilen "Kitab el-Füccar" ifadesinden maksat, kâfirlerin azap göreceğini beyan eden bir belgedir.

Muhammed b. Kâ'b el-Kurezi, Ebu Hureyre'den o da Resulullahtan, "Siccin"in, cehennemde ağzı açık bir kuyu olduğunu rivayet etmişlerdir.

Bir kısım âlimler de siccin'in, yer altında bir kayanın adı olduğunu söylemişlerdir.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾

كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٩﴾

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾

الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾

8- Siccin'in ne olduğunu sen nereden bileceksin?

9- O, yazılı bir kitaptır.

4- A'raf Suresi, 7/40

5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.4, S.287, 288

10- O gün, yalanlayanların vay haline,

11- Onlar hesap gününü yalanlarlar.

Ey Muhammed, sen, amel defterlerinin kaydedildiği siccin'in ne olduğunu nereden bileceksin? O, yazılı bir kitaptır. İnsanların hesaba çekilecekleri kıyamet gününü yalanlayanların vay haline.

*İbn-i Zeyd, "Onlar hesap gününü yalanlarlar." âyet-i kerimesini "Müşrikler dini yalanlarlar." şeklinde izah etmiş ve şu âyetin de buna işaret ettiğini söylemiştir.

وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾

إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

12- Onu ancak haddi aşan günahkar yalanlar.

13- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, "Bunlar öncekilerin efsaneleridir." der.

Hesap gününü ancak, Allahın emirlerine karşı gelerek kendisi için konulan sınırları aşan ve rabbine karşı günah işleyen kimseler yalanlar. Böyle bir insana, Muhammed'e Kur'anda indirdiğimiz âyetlerimiz okunduğu zaman "Bu, öncekilerin efsaneleridir. Onlardan kopya edilmiştir, bize aktarılmaktadır." der.

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

14- Hayır, doğrusu onların yaptıkları, kalblerini paslandırmıştır.

*Âyet-i kerimede geçen ve "Kalblerini paslandırmıştır." şeklinde tercüme edilen (رَانَ) "Râne" fiili çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas'a göre bundan maksat, "Kalbleri mühürlenmiştir." demektir. Hasan-ı Basri ve Katade'ye göre ise "Günahlar üst üste gelerek kalbi körletir ve onu öldürür." demektir.

Mücahid ise bu âyeti şu şekilde izah etmiştir: Kul günah işler, günahlar kalbini kuşatır ve her tarafını kaplar." Mücahid diyor ki: "Âlimler kulun kalbini

insanın eline benzetirler. Kul, her günah işledikçe bir parmağı kapanır. Böylece günah işlemeye devam ettikçe bütün parmaklar kapanır ve üzeri mühürlenir." Mücahid, bu âyetin, şu âyete benzediğini söylemiştir. "Evet, kim bir kötülük işler ve hataları kendisini kuşatırsa işte onlar, cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır." (6)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ (ﷺ) قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً نُكِتَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ، فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ صُقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوا قَلْبَهُ وَهُوَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ).

Ebu Hureyre (r.a.) (رَانَ) "Râne" kelimesinin Resulullah tarafından şöyle açıklandığını rivayet etmektedir. Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Kul bir hata yaptığında kalbine siyah bir nokta işlenir. Eğer kul onu işlemekten elini çeker, af diler ve tevbe edecek olursa kalbi parlatılır. Şayet tekrar hataya düşecek olursa o siyah nokta büyütülür. Öyle ki bütün kalbini kaplar. İşte Allahın, "Hayır, doğrusu onların yaptıkları, kalblerini paslandırmıştır." âyetinde zikredilen (رَانَ) "Râne" "Paslandırmıştır." kelimesinden makat budur. (7)

Ahmed b. Hanbel ve İbn-i Mace'nin rivayetinde "kul" kelimesinin yerine "Mümin" kelimesi zikredilmiştir. (8)

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

15- Hayır hayır, o gün yalanlayanların önüne, rablerine karşı perde çekilmiştir.

6- Bakara Suresi, 2/81

7- Tirmizî, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 83, Hadis no: 3334

8- Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.297 / İbn-i Mâce, K.ez-Zühd, bab: 29, Hadis no: 4244

Hayır, durum, ceza gününü yalanlayanların söylediği gibi değildir. Onlar, rablerine yakın olduklarını iddia ediyorlar. Fakat hal böyle değildir. Bilakis onlarla rableri arasına perde çekilmiş olacaktır.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Katade ve İbn-i Ebi Müleyke'ye göre bu âyetten maksat, kıyamet gününü yalanlayanların, rablerinin ikramından mahrum olduklarını beyan etmektir. Bunlar, Allahın, âhirette mümin kulları için hazırladığı nimetlerden istifade edemeyeceklerdir.

Hasan-ı Basri'ye göre ise bu âyetten maksat, kâfirlerin kıyamette Allah tealayı göremeyeceklerini beyan etmektir. İman Şafii de bu âyeti bu şekilde izah etmiş ve bunun zıt anlamını alarak müminlerin, rablerini göreceklerini söylemiştir.

Taberi, Âyet-i Kerimenin genel ifadesinin iki görüşü de kapsar mahiyette olduğunu, bunlardan sadece birinin kasdedildiğine dair herhangi bir delil bulunmadığını bu itibarla âyetin genel manada anlaşılmasının gerekli olduğunu söylemiştir.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾

ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

16- Sonra onlar mutlaka cehenneme gireceklerdir.

17- Daha sonra da onlara "İşte yalanladığınız budur." denilecektir.

Sonra kıyamet gününü yalanlayanlar mutlaka cehenneme girecekler. Onlara orada "İşte sizin dünyada iken yalanlamış olduğunuz azap budur. Şimdi onu tadın." denilecektir.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾

18- Hayır (bunlardan olmayın) Şüphesiz iyilikte bulunanların amel defteri "İlliyyin" denilen kitaptadır.

Hayır durum böyle değildir. Şüphesiz ki Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahiplerinin amelleri, yükseklerin yükseği olan "İlliyyin"dedir.

*Müfessirler, "illiyyin" kelimesini çeşitli şekillerde izah etmişlerdir.

Kâ'bul Ahbar, Mücahid, Katade ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre İlliyyin, yedinci gök demektir. Müminlerin ruhları oraya yükselir.

Katade ve Ka'b'dan rivayet edilen başka bir görüşe göre İlliyyin'den maksat, arş'ın sağ ayağıdır. Kâ'b diyor ki: "Müminin ruhu alındıktan sonra yukarı doğru çıkarılır. Göğün kapıları ona açılır, melekler onu sevinçle karşılarlar. Sonra onu alıp arşa kadar ulaştırırlar. Arşta o ruh için bir kağıt çıkarılır ve o ruhun da bilgisiyle kıyamet gününde hesaba çekilmekten kurtulacağını beyan eden bir yazı yazılır. Sonra o mühürlenir. Allaha yaklaştırılmış olan melekler de buna şahit olurlar." Bu izaha göre "İyilikte bulunanların amel defterleri" diye tercüme edilen "Kitabül Ebrar"dan maksat, iyilikte bulunanlar için düzenlenen kurtuluş belgesidir.

Ali b. Ebi Talha'nın Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre "İlliyyin"den maksat, cennettir.

Avfi'nin, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre ve Dehhak'a göre "İlliyyin"den maksat, Allahın nezdindeki Gök'tür. Buna göre müminlerin amel defterleri gökte Allahın huzuruna çıkarılacaktır.

Eclah'ın Dehhak'tan naklettiğine göre "İlliyyin"den maksat, "Sidretül Münteha"dır. Eclah, bu hususta Dehhak'ın şunları söylediğini rivayet etmektedir: Müminin ruhu alındığında göğe çıkarılır. Melekler onu alıp ikinci göğe götürürler." Dedim ki: "Mukarrebler kimlerdir?" Dehhak dedi ki: "İkinci göğe en yakın olanlardır." Sonra mukarrebler o ruhu alır ikinci göğe götürürler. Sonra dördüncü sonra beşinci sonra altıncı sonra yedinci göğe götürür ve Sidretül Münteha'ya ulaştırırlar. Dedim ki: "Oraya niçin Sidretül Münteha adı verilmiştir?" Dehhak dedi ki: "Allahın emirlerinin vardığı en son nokta orası olduğu içindir. O noktadan öteye hiçbir emir geçemez." Dehhak diyor ki: "Melekler mümin kulun ruhunu oraya götürünce "Ey rabbimiz, bu falan kulundur." derler. Halbuki Allah o kulunu onlardan daha iyi bilmektedir. Bunun üzerine Allah o meleklere o kulun azaptan emin olduğunu beyan eden mühürlü bir belge verir. İşte Allah tealanın: "Hayır (bunlardan olmayın) Şüphesiz ki iyilikte bulunanların amel defterleri, İlliyyin denilen kitaptadır." İlliyyinin ne olduğunu sen nereden bileceksin?" âyetleri bunu belirtmektedirler.

Bu izaha göre de "İyilikte bulunanların amel defteri" diye tercüme edilen "Kitabül Ebrar"dan maksat, bunlar için düzenlenen kurtuluş belgesidir.

Taberi de İlliyyin kelimesinin manasının "Yüksekler yükseği" demek olduğunu ancak bu yüksekliğin neresi ve ne kadar olduğunu sadece Allahın bildiğini, bunun, yedinci gök, Sidretül Münteha, arşın ayağından herhangi birisi olabileceğini, bununla birlikte yedi kat gökten aşağıda olamayacağını zira âyeti yorumlayan bütün âlimlerin bu hususta ittifak ettiklerini söylemiştir.

وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾

كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

19- İlliyyinin ne olduğunu sen nereden bileceksin?

20- O, yazılı bir kitaptır.

Ey Muhammed, İlliyyinin ne olduğunu sen nereden bileceksin? O, Allahın, mümin kulun cehennem azabından kurtulup cennete gireceğine dair yazdırmış olduğu bir kitaptır.

*Taberi'nin bu izah tarzı Kâ'bul Ahbar ve Dehhak'ın "Kitabül Ebrar" ifadesini "Kurtuluş belgesi" şeklinde izah etmelerine uygun düşmektedir.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

21- Onu, Allaha yaklaştırılanlar görür.

İyilikte bulunanlar için düzenlenen bu kurtuluş belgesine yedi gökte bulunan bütün melekler şahit olurlar.

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفٖي نَعٖيمٍ ﴿٢٢﴾

22- Şüphe o gün iyiler nimet içindedirler.

Şüphesiz ki Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak ondan korkanlar, kıyamet gününde vardıkları cennette nimetler içinde yaşayacaklardır.

عَلَى الْاَرَٓائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾

23- Koltuklar üzerinde etrafı seyrederler.

24- Yüzlerinde, nimet içerisinde olmanın sevinç ve parıltısını görürsün.

İnci ve Yakuttan yapılmış koltuklar üzerinde Allahın kendilerine verdiği, cennetteki çeşitli nimetleri seyrederler. Ey Muhammed, sen onların yüzünde, içinde yaşadıklrı nimetlerin güzelliğini ve parlaklığını görürsün.

يُسْقَوْنَ مِنْ رَح۪يقٍ مَخْتُومٍ ﴿٢٥﴾

25- Onlara kâseleri mühürlenmiş halis bir içecek sunulur.

*Bu âyet-i kerime çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Âyette geçen ve "İçecek" diye tercüme edilen (رحيق) "Rahik" kelimesi Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd, Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Mes'ud tarafından "İçki" olarak izah edilmiştir. Buna göre cennette müminlere, sarhoş etmeyen, herhangi bir rahatsızlığa vesile olmayan içkilerin sunulacağı anlaşılmaktadır. Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır. "Ölümsüz gençler onların etrafında, bardaklar, ibrikler, baş ağrısı yapmayan ve aklı gidermeyen, cennette akan şaraplardan doldurulmuş kâseler, beğendikleri meyveler ve arzuladıkları kuş etleriyle dolaşırlar."" (9)

Âyette geçen ve "Mühürlenmiş" diye tercüme edilen (مختوم) "Mahtum" kelimesi, Abdullah b. Mes'ud ve Alkame tarafından "Karıştırılmış"

9- Vâkıa Suresi, 56/17-21

şeklinde izah edimiştir. Buna göre âyetin manası "Cennette, içine misk karıştırılmış meşrubatlar sunulur. Yani içtikleri meşrubatın kokusu ve tadı misk gibidir." şeklindedir.

Abdullah b. Abbas, Katade, Dehhak, İbrahim en-Nehai, Hasan-ı Basri ve Ebudderda ise (مختوم) "Mahtum" kelimesini "Sona eren, tükenen" şeklinde izah etmişlerdir. Buna göre âyetin manası "İyilik yapanlara, cennette, içtiklerinde tüketecekleri ve sonunda miske dönüşecek olan meşrubatlar vardır." şeklindedir. Taberi de bu görüşü tercih etmiş, cennetteki içeceklerin sonunun misk kokulu olacağını izah etmiştir.

Mücahid ve İbn-i Zeyd'e göre ise (مختوم) "Mahtum" kelimesinden maksat, "Sıvanmış" demektir. Buna göre âyetin manası "İyilere cennette, kapları misk ile sıvanmış içecekler vardır." demektir.

خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾

26- Bu içeceğin sonu, misk gibi kokuludur. Bu uğurda yarışanlar yarışsın.

*Âyette geçen ve "Son" diye tercüme edilen (ختام) "Hitam" kelimesi, bundan önceki âyette izah edilen ve aynı kökten olan (مختوم) "Mahtum" kelimesi gibi çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu kelimenin manası bazılarına göre "Karışan" bazılarına göre "Sonu" bazılarına göre de "Sıva" demektir. Bunlardan herbirine göre âyetin manasının nasıl olacağı, bir önceki âyetin izahında belirtilmiştir.

Âyet-i kerimenin devamında, insanlar, kıyamet gününde, takva sahiplerine verilecekleri vaadedilen nimetleri hak etmek için yarışa davet edilmekte ve onu elde etmeye teşvik edilmektedir.

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

27-28- Bu içeceğin katkısı, Allaha yaklaştırılanların içeceği "Tesnim" pınarındandır.

*"Pınar" diye tercüme edilen (تَسْنِيم) "Tesnim" kelimesi müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Mücahid ve Kelbi'ye göre "Tesnim" cennetliklerin önüne yukarıdan dökülen bir su demektir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Malik b. Haris ve Mesruk'a göre Tesnim, bir pınarın adıdır. Amel defterleri sağlarından verilenlere (رحيق) "Rahik" isimli meşrubatlar sunulurken tesnimden de içine bir miktar karıştırılacaktır. Ancak Allaha yaklaştırılmış olanlar sadece tesnimden içeceklerdir.

Hasan-ı Basri'ye göre ise"Tesnim", Allahın, cennetlikler için gizli tuttuğu bir mükafaattır.

Katade, Dehhak ve Ebu Salih'e göre "Tesnim" Allahın,cennetlikler için gizli tuttuğu bir mükafaattır.

Katade, Dehhak ve Ebu Salih'e göre "Tesnim" cennetteki en kıymetli içecektir. Allaha yaklaştırılan kulların içeceğidir. Diğer cennetlikler için ise bu içki bir katkı olarak verilecektir.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾

وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾

29- Suç işleyenler (dünyada) iman edenlerle alay edip gülerlerdi.

30- Müminler yanlarından geçerken, birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı.

31- Ailelerine döndükleri zaman da, alay ederek eğlenirlerdi.

32- Müminleri gördükleri zaman, "İşte bunlar sapıklardır." derlerdi.

33- Halbuki onlar, müminlere gözcü olarak gönderilmiş değillerdi.

Günah işleyen veya inkar edenler, dünyada iken Allaha iman edenlerle alay ederler ve onları hafife alırlardı. İman edenlerin yanlarından geçtiklerinde kaş göz işareti yaparlar ve birbirlerini dürterlerdi. Evlerine döndüklerinde de zevk içinde olurlar ve müminler hakkında konuşup eğlenirlerdi. Onlar müminleri gördükleri zaman da "Şüphesiz ki şunlar sapıklardır." derlerdi. Halbuki bu kâfirler, müminleri denetleyici olarak gönderilmemişlerdi. Onlar kendilerinden sorumluydular. Allaha iman edip ona itaat etmekle mükelleftiler. Başkasını çekiştirmeye hakları yoktu.

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

34- Bu gün ise iman edenler, kâfirlere güleceklerdir.

35- Onlar koltuklar üzerinde etrafı seyrederler.

Kıyametin koptuğu o günde de, dünyada iken Allaha iman eden müminler, kâfirlere gülecekler, cennetteki koltukların üzerine oturup cehennemde azap gören kâfirleri seyredeceklerdir.

*Abdullah b. Abbas diyor ki: "Cennet ve cehennem arasında bulunan surdan kapılar açılacak, tahtları üzerine oturan müminler, bu kapılardan cehennemliklerin nasıl azap gördüklerini seyredecekler ve onlara güleceklerdir Böylece Allah, müminlere, kâfirleri nasıl cezalandırdığını gösterecek ve onları sevindirecektir.

Süfyan es-Sevri diyor ki: "Cehenemlikler getirilir. Cennette tahtları üzerinde oturan müminler onlara gösterilir. Kâfirler müminlere bakarken kapılar kapanır. İşte o zaman müminler, kâfirlere gülerler. Âyet-i kerime bu hususu beyan etmektedir.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36- Nasıl, kâfirler, yaptıklarının sevabını gördüler mi?

Nasıl, kâfirler dünyada iken müminlerle alay etmenin ve onlar hakkında konuşarak eğlenmenin cezasını âhirette gördüler mi? Evet onlar, cehennem ateşinde yanacaklar ve kendileri de işte orada müminlere alay konusu olacaklardır.

İNŞİKAK SURESİ

İnşikak suresi yirmi beş âyettir ve Mekke'de nâzil olmuştur.

عَنْ أَبِى هُرَيْـرَةَ قَالَ سَجَدَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فِي إِذَا السَّمَاءِ انْشَقَّتْ وَمَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُمَا

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki: "Ebuekir, Ömer (r.a.) ve onlann ikisinden daha üstün olan Resulullah (s.a.v.) (اذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ) suresinde secde etmişlerdir." (1)

عَنْ أَبِى سَلَمَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَرَأَ اذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ فَسَجَدَ بِهَا فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَلَمْ أَرَكَ تَسْجُدُ قَالَ لَوْ لَمْ أَرَ النَّبِىَّ (ﷺ) يَسْجُدُ لَمْ أَسْجُدْ

Ebu Seleme diyor ki: "Ben, Ebu Hureyre (r.a.)ın (اذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ) suresini okuyup secde ettiğini gördüm ve dedim ki: "Ey Ebu Hureyre secde ettin galiba?" Ebu Hureyre dedi ki: "Ben eğer Resulullahın secde ettiğini görmemiş olsaydım secde etmezdim." (2)

1- Nesei, K.el-İftitah, bab: 51 / Muvatta, K.el-Kur'an, bab: 12, Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.360

2- Buhari, K.Sücud el-Kur'an, bab: 7

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

1-2- Gök yarıldığı ve rabbine kulak verip boyun eğdiği zaman -ki bu mutlaka gerçekleşecektir-

3-5- Yer yarıldığı, içindekileri atıp boş kaldığı ve rabbine kulak verip boyun eğdiği zaman -ki bu mutlaka gerçekleşecektir- (o zaman herkes yaptığının karşılığını görecektir.)

Gök yarılıp parça parça olduğu, kendisinden kapılar açıldığı, rabbinin, yarılmasına dair emrini dinleyip ona itaat ettiği, Allahın, göğün kendi emrini dinlemesini gerçekleştirdiği, yeryüzü uzatılıp yayıldığı, içinde bulunan ölüleri dışarı atıp boş olarak Allahın huzurunda kaldığı, rabbinin, içinde bulunanları dışarı atma emrini dinleyip ona itaat ettiği ve Allahın, yeryüzünün kendisini dinlemeyi gerçekleştirdiği zaman, insan bütün yaptıklarını ve yapmadıklarını görecek ve onlardan dolayı hesap verecektir.

*Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'den, Resulullah (s.a.v.)in, yeryüzünün uzatılması hakkında şunları buyurduğu rivayet edilmektedir. "Kıyamet günü geldiğinde Allah yeryüzünü uzatacaktır. Her insan için ancak ayaklarını basacak kadar bir

yer bulunacaktır. Kabirden ilk çağırılacak ben olacağım. Cebrail, Rahman olan Allahın sağında olacaktır. Allaha yemin olsun ki Cebrail kıyamet gününden önce Allahı görmemişti. Ben: "Ey rabbim, bu Cebrail bana, senin kendisini elçi olarak gönderdiğini bildirmişti." diyeceğim. Allah teala: "Evet doğru söylemiştir." buyuracaktır." Ben şefaatçı olacağım ve "Ey rabbim, kulların yeryüzünün etrafında sana kulluk ettiler." diyeceğim." Ali diyor ki: "İşte Resulullaha âhirette verilecek olan ve bütün yaratıklar tarafından övülecek olan makam-ı Mahmud budur.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾

6- Ey insan, sen rabbine doğru çalışıp çırpınmaktasın ve mutlaka ona kavuşacaksın.

Ey insan, şüphesiz ki sen, rabbine doğru giden bir yolda çalışıp çabalıyorsun. Sonra sen yaptığın amelle onun karşısına çıkacaksın. O halde amellerin, seni onun gazabından uzaklaştıran ve rızasına eriştiren bir amel olsun. Onu gazaplandıran bir amel olmasın. Yoksa helak olursun.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿٧﴾

فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾

وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿٩﴾

7- Amel defteri sağından verilen,

8- Yakında kolay bir hesaba çekilecektir.

9- Ailesine sevinçle dönecektir.

Amel defteri sağ tarafından verilen insanın amellerine bakılacak, onun kötülükleri bağışlanıp iyiliklerine mükafaat verilecektir. Böylece kolay bir he-

sap vermiş olacaktır. Bu insan, cennetteki aile efradının yanına sevinçle dönecektir.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) لَيْسَ اَحَدٌ يُحَاسَبُ الاَّ
هَلَكَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ جَعَلَنِى اللّٰهُ فِدَاءَكَ اَلَيْسَ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فَأَمَّا
مَنْ أُوتِىَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَاباً يَسِيراً قَالَ ذَلِكَ الْعَرْضُ
يُعْرَضُونَ وَمَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ هَلَكَ.

*Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) "Hiçbir kimse hesaba çekilmez ki helak olmuş olmasın." buyurdu. Ben dedim ki: "Ey Allahın Resulü, Allah beni sana feda kılsın. Aziz ve Celil olan Allah: "Amel defteri sağından verilen." "Yakında kolay bir hesaba çekilecektir." buyurmuyor mu?" Resulullah: "Buradaki hesap, durumu arzetmekten ibarettir. Burada ameller sadece gözden geçirilir. Kimin hesabı tartışılırsa o kimse helak olur." buyurdu. (3)

وَاَمَّا مَنْ اُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَٓاءَ ظَهْرِهِۙ ﴿١٠﴾

فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُوراًۙ ﴿١١﴾

وَيَصْلٰى سَع۪يراًؕ ﴿١٢﴾

اِنَّهُ كَانَ ف۪ٓي اَهْلِه۪ مَسْرُوراًؕ ﴿١٣﴾

اِنَّهُ ظَنَّ اَنْ لَنْ يَحُورَۚ ﴿١٤﴾

3- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 84, bab: 1 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 84, Hadis no: 3337

10- Amel defteri arkasındna verilene gelince,

11- Yakında: "Ey ölüme sürükleyen helak." diye bağıracaktır.

12- Alev alev yanan cehenneme girecektir.

13- O, dünyada ailesinin yanında sevinç içindeydi.

14- O, (dirilip) rabbine dönmeyeceğini sanıyordu.

*Taberi diyor ki: Amel defterleri arkadan verilenlerin sağ elleri boyunlarına bağlanacak ve sol elleri arkaya çevirilecektir. Böylece amel defterini sol eliyle arkadan alacaktır. Allah teala bu gibi insanların amel defterlerini bazı âyetlerde sol taraflarında bzı âyetlerde de arkalarından alacaklarını zikretmiştir.

Allah teala bu âyetlerde amel defterleri arkalarından verilen cehennemliklerin, kıyamet gününde yok olmayı isteyeceklerini ancak helak olmayacaklarını, alev alev yanan cehenneme girip orada azap göreceklerini beyan ediyor. Zira bu gibi insanlar, dünyada iken Allahın emirlerine karşı gelmekle seviniyor, aile efradı içinde zevkle yaşıyordu. Rabbinin huzuruna çıkarak hesap vereceğini tahmin etmiyordu. Bu sebeple günah işlemekten hiç kaçınmıyordu.

بَلَىٰٓ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

15- Hayır böyle değil. Şüphesiz ki rabbi onu görüyordu.

Hayır, durum onun zannetiği gibi değildir. O mutlaka rabbine dönecektir. Rabbi onun, dünyada iken işlediği günahları görmekte ve âhirette durumunun ne olacağını da bilmektedir.

فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾

وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾

16- Şafaka (akşamın alaca karanlığına)

17- Geceye ve kapladığı şeylere,

18- Dolunay şeklini alan ay'a yemin ederim ki,

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde çeşitli yaratıklara yemin etmiştir. Bunlardan biri de şafaktır. Şafak kelimesinden maksat, bazı âlimlere göre, güneş battıktan sonra ufukta görülen ve güneştan kaynaklanan kırmızılıktır.

Mücahid'e göre ise "Gündüz" demektir. Diğer bir kısım âlimlere göre de şafak kelimesi, kırmızılık ve beyazlık manalarını ihtiva eden ve zıt manalar taşıyan kelimelerdendir. Allah tealanın, kendisine yemin ettiği yaratıklardan biri de, karanlığı ile eşyayı kuşatan ve onları barınaklarına sevkederek hareketlerini önleyen gecedir.

Âyet-i kerimede, hem geceye hem de "Kapladığı şeyler" diye tercüme edilen (وَمَا وَسَقَ) "Vema Vesaka"a yemin edilmiştir. Bu ifade, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Mücahid, Katade, İbn-i Zeyd ve İkrime tarafından "Bir araya biriktirdiği" şeklinde izah edilmiştir. gece karanlığı ile uçan kuşlar ve hareket eden hayvanlar gibi bütün varlıkların barınaklarına varmalarını sağladığı için "Bir araya getiren" diye vasıflandırılmıştır.

İkrime ve Dehhak'a göre ise bu ifadeden maksat, "Sevkeden" demektir. Buna göre âyetin manası: "Geceye ve onun sevkettiklerine yemin olsun ki" şeklindedir. Zira gece, karanlığı ile tüm varlıkları barınaklarına gitmeye sevkeder.

Âyet-i kerimede, ay'ın dolunay şekline yemin edilmiştir. Said b.el-Müseyyeb, ay'ın on üçüncü gününde bu hali aldığını söylemiştir.

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾

19- Siz mutlaka tabakalardan tabakalara bineceksiniz.

*Bu hayet-i kerime iki şekilde okunmuştur.

a- Kıraatlardan biri (لَتَرْكَبَنَّ) "Leterkebenne" şeklindedir. Bu kelimenin lügat manası "Sen mutlaka bineceksin" demektir. Bu kıraatı tercih eden âlimler, bu ifadeden neyin kasdedildiği hususunda farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Hasan-ı Basri, Mücahid, Said b. Cübeyr, Mürre, Katade ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen, halden hale gireceksin ve çeşitli sıkıntılar çekeceksin."

Hasan-ıBasri, Ebul Âliye, Mesruk ve Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen başka bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed sen, gökten göğe yükseleceksin. Onun bir katından diğer katına çıkacaksın. Yani miraca çıkacaksın."

İbn-i Zeyd'e göre ise âyetin manası, "Sen, dünyanın üzerinde yaşadığın gibi âhirette de bulunacaksın." demektir.

Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen başka bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Gökyüzü halden hale girecek ve çeşitli değişikliklere uğrayacaktır. Yarılacak, eritilmiş yağ gibi kıpkırmızı olacak vb. değişikliklere maruz kalacaktır.

b- Âyetin ikinci kıraatı (لَتَرْكَبُنَّ) "Leterkebünne" şeklindedir. Kelimenin lügat manası "Sizler mutlaka bineceksiniz." demektir. Bu kıraat şekline göre âyetin manası: "Ey insanlar, sizler kıyamet gününde halden hale gireceksiniz ve zorluktan zorluğa düşeceksiniz." demektir.

Taberi birinci kıraat şeklini tercih etmiş ve bu kıraata göre izahlarda bulunanların şu şekilde olanını almıştır. "Ey Muhammed, sen halden hale düşeceksin ve çeşitli sıkıntılar çekeceksin."

Taberi demiştir ki: "Burada hitap her ne kadar Resulullaha yapılmakta ise de bütün müminleri kapsamaktadır. Onların kıyametteki halleri beyan edilmektedir."

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

20- O halde onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?

Ne oluyor bu müşriklere de Allahın birliğini tasdik etmiyor ve öldükten sonra dirilmeye inanmıyorlar? Halbuki Allah, kıyamet gününde bunların çeşitli sıkıntılara düşeceklerini bildirmiş onlar da Allahın birliğini gösteren çeşitli delilleri müşahade etmişlerdir.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾

وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

21- Kendilerine Kur'an okunduğu zaman secdeye kapanmıyorlar.

22- Bilakis, kâfirler yalanlıyorlar.

23- Allah, onların içlerinde gizlediklerini çok iyi bilir.

24- Ey Muhammed, sen onları, can yakıcı bir azapla müjdele.

25- Ancak iman edip salih ameller işleyenler bunun dışındadır. Onlar için orada, arkası kesilmeyen bir mükafaat vardır.

O müşriklere, rablerinin kitabı olan Kur'an okunduğu zaman, rablerine boyun eğip secdeye kapanmazlar. Bilakis Kur'andaki âyetleri ve kitap gönderme işini yalanlarlar. Allah, müşriklerin kalblerinde sakladıkları şeyleri çok iyi bilir. Onları buna göre cezalandıracaktır. Ey Muhammed, işte bu sebeple sen onları can yakıcı bir azapla müjdele, Ancak inkarlarından vaz geçip iman eden, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih ameller işleyenler bu cezalandırmanın dışındadır. Ayrıca onlar için hesapsız ve kesilmeyen mükafaatlar vardır.

BÜRUC SURESİ

Büruc suresi yirmi iki âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki:

ان رسول الله (ﷺ) كـان يقرأ في العشـاء الآخرة بالسمـاء يعنى ذات البروج والسماء والطارق

"Resulullah (s.a.v.) yatsı namazında (وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ) "Vessemai Zatilbüruc" ile (وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ) "Vessemai Vettarıki" surelerini okurdu." (1)

Ebu Hureyre (r.a.) diğer bir rivayette diyor ki: "Resulullah yatsı namazında, baş taraflarında (السَّمَاءِ) kelimesi bulunan sureleri okurdu." (2)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾

1- Burçlar sahibi olan göğe.

1- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.327

2- Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.327

*Âyette geçen "Burçlar" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas ve Dehhak'a göre "Köşkler" demektir. Mücahid ve Katade'ye göre "Yıldızlar" demektir. Süfyan b. Hüseyin'e göre "Kum ve su" demektir. Taberi'ye göre ise "Güneşin ve ayın menzilleri" demektir. Zira burç kelimesinin sözlük anlamı "Kule"dir. Gökte bu tür kuleler ay ve güneşin menzilleri şeklinde anlaşılmaktadır.

Taberi diyor ki: "Gökteki ay ve güneşin menzilleri on iki'dir. Ay bu menzillerden her birini iki gün ve bir günün üçte biri kadar bir zamanda aşar. Böylece tamamını yirmi sekiz günde kateder. İki gün de gizlenir ve görünmez olur. Güneş ise bu menzillerden her birini ancak bir ayda kateder. Böylece bu menzillerin tümünü on iki ayda katetmiş olur.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾

2- O vaadolunan güne.

*Hasan-ı Basri, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre vaadedilen gün'den maksat, kıyamet günüdür. Bu günün kıyamet günü olduğu hakkında Taberi Ebu Hureyre'den ve Ebu Malik el-Eş'ari'den hadis rivayet etmiştir.

وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾

3- Şahitlik edene ve edilene yemin olsun ki,

*Âyet-i kerimede zikredilen ve "Şahitlik eden ve şahitlik edilen" diye tercüme edilen (شاهد ومشهود) "Şahit ve Meşhud" kelimeleri, türetildikleri köklerine bakılarak çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu kelimelerin her ikisi de ya "Hazır bulundu toplandı" manasına gelen(شهود) "Şühud" kökünden türetilmişlerdir veya "Şahitlik etmek" mânâsına gelen(شهادة)"Şaehadet" kokündan türetilmişlerdir. Yahut da bunlardan biri bir kökten diğeri de diğer kökten türetilmişlerdir. İkisinin de (شهود) "Şühud" kökünden türetildikleri farzedildiği takdirde âyette zikredilen şahit meşhud kelimelerinden şunların kastedilebileceği rivayet edilmiştir.

a- Şahitten maksat, kıyamet gününde toplanıp bir araya gelecek olan melekler, insan ve cinler gibi varlıklardır. Meşhud'dan maksat ise toplanma zamanı

ve yeri olan kıyamet günüdür. Nitekim şu âyet, kıyamet gününün bu sıfatını beyan etmektedir. "Şüphesiz ki bu kıssalarda, âhiretin azabından korkan için ibret vardır. O, insanlaın toplandıkları bir gündür. O gün herkesin göreceği bir gündür." (3)

b- Şahit kelimesinden maksat, melekler, meşhud kelimesinden maksat ise Cuma günüdür. Melekler o günde hazır bulunurlar.

c- Şahit kelimesinden maksat, hacılar, meşhud kelimesinden maksat ise Arefe günüdür. Hacılar o günde Arafatta bir araya gelirler. Şu âyet-i kerime buna işaret etmektedir. "İnsanları hacca davet et ki, gerek yaya olarak ve gerekse uzak yollardan gelen her zayıf (yola elverişli) binekle sana varsınlar." (4)

d- Şahit kelimesinden maksat, Mina ve Müzdelife'de bir araya gelen hacılar, meşhud kelimesinden maksat ise kurban bayramı günüdür.

e- Şahit kelimesinden maksat, her toplanıp bir araya gelenlerdir. Meşhud kelimesinden maksat ise kendisinde büyük toplantılar olan her gündür. Bu görüş yukarıda zikredilen bütün görüşleri içine almaktadır.

Şahit ve Meşhud kelimelerinin her ikisinin de şehadet kökünden türetildikleri farz edildiği takdirde âyette zikredilen şahit ve meşhud kelimelerinden şunların kasdedilebileceği rivayet edilmiştir.

a- Şahit kelimesinden maksat, Allah tealadır. Meşhud kelimesinden maksat ise tevhid inancıdır. Şu âyet-i kerime bu hususu beyan etmektedir. "Allah, kendisinden başka ilah olmadığına, adaleti ayakta tutarak şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de şahitlik ettiler. Allahtan başka ilah yoktur. O, herşeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir." (5)

b- Şahit'ten maksat, Peygamberler, Meşhud'dan yani kendisine şahitlik edilenden maksat ise Hz. Muhammed'dir. Bu husus da şu âyette beyan edilmektedir. "Kıyamet gününde her ümmetten bir şahit getirirken... (yani peygamberler şahit olarak getirilirlerken) (6)

c- Şahit'ten maksat, Hz. Muhammed, Meşhud'dan yani kendisine şahitlik edilenden maksat ise diğer peygamberlerdir. Bu husus da şu âyette beyan edilmiştir: "... Seni de bunların üzerine şahit getirdiğimizde halleri ne olacaktır?" (7)

d- Şahit kelimesinden maksat, amel defterlerini yazan melekler, meşhud kelimesinden maksat ise dinin yüklediği vazifeleri yapmakla mükellef olan kul-

---

3- Hud Suresi, 11/103
4- Hac Suresi, 22/27
5- Âl -i İmran Suresi, 3/18
6- Nisa Suresi, 4/41
7- Nisa Suresi, 4/41

lardır. Bu hususta da şöyle buyurulmaktadır: "Herkes (mahşer yerine) kendisini bir sevkeden bir de şahitle beraber gelecektir." (8)

e- Şahit'ten maksat, insan azaları, meşhud'dan maksat ise insanın kendisidir. Allah teala bu hususta şöyle buyurmaktadır: "Kıyamet günü onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir." (9)

f- Şahit'ten maksat Hz. İsa, Meşhud'dan maksat ise onun ümmetidir. Bu hususta da şöyle buyurulmaktadır: "Ben onlara sadece bana emrettiklerini söyledim. Benim ve sizin rabbiniz olan Allaha ibadet edin." dedim. Aralarında olduğum müddetçe onlara şahit idim. Sen beni vefat ettirdiğin zaman onları sen gözlüyordun. Sen herşeye şahitsin." (10)

g- Şahit'ten maksat Muhammed ümmeti, Meşhud'dan maksat ise diğer ümmetlerdir. Allah teala bu hususta da şöyle buyurmuştur: "Böylece biz, sizin insanlara karşı şahitler olmanız, peygamberin de size karşı şahit olması için sizi, orta yolu tutan bir ümmet kıldık. Önceden üzerinde bulunmuş olduğun kıbleyi, sadece peygambere uyan kimseyi gerisingeri dönenden ayırdetmek için çevirdik. Bu, Allahın hidayet ettiklerinin dışındakilere elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir. Şüphesiz ki Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir." (11)

h- Şahit'ten maksat, bütün varlıklar, Meşhud'dan maksat ise Allah tealadır. Bu varlıklar, Allah tealanın varlığını gösteren şahitler ve delillerdir.

ı- Şahit'ten maksat, günler ve geceler, Meşhud'dan maksat ise insanoğlunun amelidir. Günler ve geceler, insanoğlunun yaptığı amellere şahitlik edeektir.

Şahit ve Meşhud kelimelerinin farklı köklerden türetilmiş olabilecekleri gözönünde bulundurularak çeşitli şekillerde izah edilmişlerdir.

Taberi'nin izahı, bu kelimelerin, çeşitli köklerden geldiği kanaatinde olanlara göredir.

a- Şahit kelimesinden maksat Cuma günü, Meşhud kelimesinden maksat ise Arefe günüdür. Bu görüş Ebu Hureyre, Abdullah b. Abbas, Ebu Malik el-Eş'ari, Katade, Hasan-ı Basri, İbn-i Zeyd ve Ali b. Ebi Talha'dan nakledilmektedir. Ebu Hureyre, Ebu Malik el-Eş'arî ve Said b. el-Müseyyeb, Resulullahın, şahit kelimesini Cuma günü, Meşhud kelimesini de Arefe günü şeklinde beyan ettiğini rivayet etmişlerdir.

8- Kaf Suresi, 50/21
9- Nur Suresi, 24/24
10- Maade Suresi, 5/117
11- Bakara Suresi, 2/143

Ebu Hureyre (r.a.) diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، وَالْيَوْمُ الْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ وَالشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ أَفْضَلَ مِنْهُ، فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُو اللهَ بِخَيْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللهُ لَهُ، وَلَا يَسْتَعِيذُ مِنْ شَرٍّ إِلَّا أَعَاذَهُ اللهُ مِنْهُ.

"Vaadolunan gün kıyamet günüdür. Meşhud olan gün Arefe günüdür. Şahit olan gün ise Cuma günüdür. Güneş cuma gününden daha faziletli bir günün üzerine doğup batmamıştır. Cuma gününde öyle bir saat vardır ki mümin bir kul o zamana isabet ettirerek Allahtan bir şey isteyecek olursa Allah onun istediğini mutlaka kabul eder. Yine o saate denk getirerek bir kötülükten Allaha sığınacak olursa Allah onu o kötülükten mutlaka korur." (11/a)

b- Şahit kelimesinden maksat Hz. Muhammed, meşhud kelimesinden maksat ise kıyamet günüdür. Bu görüş de Abdullah b. Abbas, Hasan b. Ali ve Said b. el-Müseyyeb'den nakledilmiştir. Abdullah b. Abbas bu görüşü zikrettikten sonra şu âyeti okumuştur: "Şüphesiz ki bu kıssalarda, âhiretin azabından korkan için ibret vardır. O insanların toplandıkları bir gündür. O gün, herkesin göreceği bir gündür." (12) Hasan b. Ali ise şahitten maksadın Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu söyledikten sonra şu âyeti okumuştur: "Kıyamet gününde her ümmetten bir şahit getirirken seni de bunların üzerine şahit getirdiğimiz de halleri ne olacaktır? (13) Meşhud'dan maksadın da kıyamet günü olduğunu söyledikten sonra şu âyeti okumuştur: "Şüphesiz ki bu kıssalarda, âhiretin azabından korkan için ibret vardır. O, insanların toplandıkları bir gündür. O gün, herkesin göreceği bir gündür." (14)

11/a- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 85, bab: 1, Hadis no: 3339
12- Hud Suresi, 11/103
13- Nisa Suresi, 4/41
14- Hud Suresi, 11/103

c- Şahit'ten maksat, insanlar, meşhud'dan maksat ise kıyamet günüdür. Bu görüş, Mücahid, İkrime ve Dehhak'tan nakledilmiştir. Dehhak da, Meşhud'dan maksadın kıyamet günü olduğunu söyledikten sonra Abdullah b. Abbas ve Hasan b. Ali'nin okudukları âyeti okumuştur.

d- Şahit'ten maksat, Hz. Muhammed, Meşhud'dan maksat ise Cuma günüdür. Bu görüş, İkrime'den nakledilmiştir. İkrime şahit kelimesinden maksadın Hz. Muhammed olduğunu söyledikten sonra yukarıda zikredilen Hud suresinin yüz üçüncü âyetini okumuştur.

e- Şahit'ten maksat, Allah tealadır, Meşhud'dan maksat ise kıyamet günüdür. Bu görüşü Ali b. Ebi Talha, ve Abdullah b. Abbas'dan nakletmiştir.

f- Şahit'ten maksat, kurban bayramı günü, Meşhud'dan maksat ise Cuma günüdür. Bu görüş, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'den nakledilmiş, Ebudderda da meşhud'dan maksadın Cuma günü olduğuna dair Resulullahtan bir hadis rivayet etmiştir.

g- Şahit'ten maksat, Arefe günü, meşhud'dan maksat ise kıyamet günüdür. Bu görüşü Mücahid, Abdullah b. Abbas'tan nakletmiştir.

Taberi, Allah tealanın, şahit ve meşhuda yemin ettiğini, bunlardan neyin kasdedildiğini ise bize bildirmediğini bu itibarla şahit ve meşhud kelimelerinden, âlimlerin rivayet ettikleri bütün bu görüşlerin anlaşılabileceğini söylemiştir.

Yukarıda geçen üç âyetteki yeminin cevabı, bir kısım âlimlere göre bu âyetlerden sonra gelen "Lanet olsun" cümlesidir.Diğer bir kısım âlimlere göre, daha sonra gelen "Şüphesiz ki rabbinin yakalaması çok şiddetlidir." âyetidir. Diğer bir ksım âlimlere göre ise yeminin cevabı zikredilmemiştir. Aslında bu yeminin cevabı ya "Amellere mutlaka karşılık verilecektir." şeklinde veya "Kureyş kâfirleri lanete uğratılmışlardır." şeklindedir.

قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِۙ ﴿٤﴾

اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِۙ ﴿٥﴾

4-5- İçi, yakıtı bol olan ateşlerle dolu o hendekleri kazanlara lanet olsun.

*Müfessirler bu âyet-i kerimelerde kıssaları zikredilen insanların kimler oldukları hususunda çeşitli izahlarda bulumulardır.

İbn-i Ebza'nın Hz. Ali'den rivayet ettiğine göre bu âyetlerde, müminlere işkence ettikleri zikredilen insanlar, aslında ehl-i kitap olup daha sonra mecusileşen Farslardır. Hz. Ali'nin şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir. "Bunlar ehl-i kitaptı. İçki bunlara helal kılınmıştı. Bunların krallarından biri iyice sarhoş oluncaya kadar içki içti. Kızkardeşine sataşıp onunla cinsi münasebette bulundu. Sarhoşluğu gidince kızkardeşine: "Vay haline, içine düştüğün bu felaketten kurtuluş yolu nedir?" dedi. Kızkarde=i ona dedi ki: İnsanları konu= ve onlaa, "Ey insanlar, Allah kızkardeşlerle velenmeyi helal kıldı." de. Bunun üzerine Kral insanlarla konu=tu ve: "Ey insanlar, şüphesiz ki Allah kızkarlele evlenmeyi helal kıldı." dedi. İnsanlar da:" Biz bu sözlerinden Allaha sığınırız. Bunu bize ne bir peygamber getirdi ne de onu bir kitapta bulduk." dediler Kral kızkardeşine pişman olarak döndü ve ona: "Vay haline, insanlar bunu kabul etmediler, direndiler." dedi. Kızkardeşi "Sen onları kamçılat.." dedi. Kral onları kamçılattı. Yine insanlar kabul etmediler, direttiler. Kral tekrar pişman vaziyette kızkardeşine döndü ve ona "İnsanlar kabul etmediler, direttiler" dedi. Kızkardeşi ona dedi ki: "Onlara tekrar konuş kabul etmezlerse kılıca başvur." Kral bunu da yaptı. İnsanlar yine kabul etmediler. O tekrar kızkardeşine: "İnsanlar kabul etmediler, direttiler." dedi. Kızkardeşi: "Sen hendekler kazdır. Sonra ülkenin halkını oraya getir ve onlara göster. Kim kabul ederse serbest bırak kim de kabul etmezse onu, hendeklerde yanan ateşin içine at." dedi. Kral bunları yaptı. Memleketin halkını toplayıp hendekleri gösterdi. Kabul etmeyenleri oraya atıp yaktı." İşte Allah teala bunlar hakkında "İçi yanan ateşlerle dolu o hendekleri kazanlara lanet olsun." âyetlerini ve bundan sonra gelen âyetleri indirdi."

Katade'nin Hz. Ali'den naklettiği başka bir görüşe göre âyette kıssaları zikredilen bu Ashabul Uhdud, Yemen'de yaşayan insanlardır. Bunlardan bir kısmı mümin diğerleri ise kâfirdi. Bunlar birbirleriyle savaştılar. Müminler kâfirlere galip geldiler. Tekrar savaştılar. Yine müminler kâfirlere galip geldiler. Sonra bunlar, birbirlerine ihanet etmeyeceklerine dair söz verip ahitleştiler. Fakat kâfirler müminlere ihanet ettiler ve müminleri yakaladılar. Sonra müminlerden biri onlara: "Sizin için uygun olan bir teklifte bulunayım mı? Siz bir ateş yakın, bizi ona götürün. Bizden kim size uyarsa -ki sizde bunu istiyorsunuz- onu bırakın. Kim de tabi olmazsa ateşe atılmayı kabul etmiş olur. Siz de ondan kurtulmuş olursunuz." dedi. Bunun üzerine ateş yaktılar. İnsanları ona götürüp gösterdiler Müminlerin ileri gelenleri ateşe atılmaya razı oldular. Müminlerden

yaşlıca bir kadın kendisini ateşe atmaktan çekinir gibi oldu. Kucağındaki çocuğu: "Anneciğim devam et münafık olma" dedi. İşte Allah teala bizlere bunları anlatmakta ve olaylarını nakletmektedir.

Abdullah b. Abbas ve Dehhak ise âyette kıssaları geçen Ashabul Uhdud'un İsrailoğullarından bir kısım kimseler olduklarını söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bunlar, İsrailoğullarından bir kısım insanlardır. Hendekler kazıp onların içinde ateşler yaktılar. Sonra kadın erkek hendeklerin başında toplanıp insanları oraya atacaklarını söylediler."

Abdurrahman b. Ebi Leyla, Süheyb-i Rumi'nin, Resulullahın, Ashabul Uhdud hakkında şunları buyurduğunu rivayet ettiğini söylemiştir:

عَبْدِ الرَّحْمَـٰنِ بْنِ أَبِي لَيْلَىٰ عَنْ صُهَيْبٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ، كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ: إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ، فَابْعَثْ إِلَيَّ غُلَامًا أُعَلِّمْهُ السِّحْرَ. فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلَامًا يُعَلِّمُهُ، فَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ. فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلَامَهُ فَأَعْجَبَهُ فَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ فَشَكَا ذَٰلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ: حَبَسَنِي أَهْلِي. وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحِرُ. فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَٰلِكَ إِذْ أَتَى عَلَىٰ دَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتِ النَّاسَ. فَقَالَ: الْيَوْمَ أَعْلَمُ السَّاحِرُ أَفْضَلُ أَمِ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ؟ فَأَخَذَ حَجَرًا فَقَالَ: اللَّهُمَّ! إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَاقْتُلْ هَٰذِهِ الدَّابَّةَ. حَتَّىٰ يَمْضِيَ النَّاسُ، فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا. وَمَضَى النَّاسُ. فَأَتَى الرَّاهِبَ فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ: أَيْ بُنَيَّ! أَنْتَ الْيَوْمَ أَفْضَلُ مِنِّي. قَدْ بَلَغَ مِنْ أَمْرِكَ مَا أَرَىٰ. وَإِنَّكَ سَتُبْتَلَىٰ. فَإِنِ ابْتُلِيتَ فَلَا تَدُلَّ عَلَيَّ وَكَانَ الْغُلَامُ يُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ الْأَدْوَاءِ. فَسَمِعَ جَلِيسٌ لِلْمَلِكِ كَانَ قَدْ عَمِيَ. فَأَتَاهُ

بهدَايَا كثيرة. فقَال ما ههُنَا لكَ أجمع، إنْ أنْتَ شفيتَني. فقَال : إنّي لاَ أشْفي أحداً إنَّمَا يَشْفي اللهُ. فإنْ أنت آمنتَ بالله دعوتُ الله فشفاك . فآمن بالله فشفاه لله فأتى الْملك فجلس إليه كمَا كان يَجلس فقَال له الْملكُ: منْ ردَّ عَلَيْكَ بصركَ؟ قَال: ربّي قَال: ولَك ربٌّ غيري؟ قَال: ربّي وربّك الله. فأخذه فلم يزل يعذبه حتّى دلَّ على الْغلام، فجئ بالْغلام. فقَال له الْملكُ: أي بنيَّ! قدْ بلغ من سحْرك ما تُبرئُ الأكْمه والأبرص وتفعلُ وتفعلُ . فقَال : إنّي لاَ أشْفي أحداً إنَّمَا يشْفي اللهُ. فأخذهُ فلم يزلْ يعذّبهُ حتّى دلَّ علىٰ الرّهب . فجيء بالرَّاهب. فقيل لَهُ: ارجع عَنْ دينكَ . فأبَى . فدعا بالمئشار . فوضع المئشارَ في مفرق رأسه. فشقّهُ حتّى وقع شقّاهُ. ثُمَّ جيء بجليس الْملك فقيل لَهُ : ارجع عنْ دينكَ . فأبى. فوضع المئشارَ في مفرقِ رأسه . فشقّهُ به حتّى وقع شقّاه. ثُمَّ جيء بالغلامِ فقيل لَهُ: ارجعْ عَنْ دينكَ. فأبَى. فدفعه الىٰ نفرٍ من أصحابه فقَال: اذهبُوا به الىٰ جبلٍ كذا وكذا. فاصعدُوا به الْجبل. فاذا بلغتُم ذروته ، فان رجع عن دينه، والاَّ فاطرحُوه. فذهبوا به فصعدُوا به الْجبلَ . فقَال: اللّهُمَّ ! اكْفنيهم بمَا شئتَ. فرجف بهم الْجبلُ فسقطُوا . وجاء يمشي الىٰ الْملك . فقَال لهُ الْملكُ: مَا فعل اصْحابُكَ؟ قَال: كفانيهمُ اللهُ . فدفعهُ الىٰ نفرٍ من أصحابه فقَال: اذهبُوا به فاحملُوه في قرْقورٍ، فتوسّطُوا به الْبحر. فان رجع عنْ دينه والاَّ فاقذفُوهُ. فذهبُوا به. فقَال: اللّهُمَّ! اكفنيهم بمَا شئتَ. فانكفأت بهم السَّفينةُ فغرقُوا. وجاء يمشي الىٰ الْملك. فقَال لهُ الْمضلكُ: مَا فعل اصحابُكَ؟ قَال: كفانيهم اللهُ. فقَال للْملك: انّكَ لستَ بقاتلي حتَّى تفعلَ ما آمرُكَ به . قَال: ومَا هُوَ؟

قَالَ: تَجْمَعُ النَّاسَ فِى صَعِيدٍ وَاحِدٍ. وَتَصْلُبُنِى عَلَىٰ جِذْعٍ. ثُمَّ خُذْ سَهْماً مِنْ
كِنَانَتِى. ثُمَّ ضَعِ السَّهْمَ فِى كَبِدِ الْقَوْسِ. ثُمَّ قُلْ: بِاسْمِ اللهِ، رَبِّ الْغُلَامِ. ثُمَّ
ارْمِنِى. فَإِنَّكَ اذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِى. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ. وَصَلَبَهُ
عَلَىٰ جِذْعٍ. ثُمَّ اخَذَ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِهِ. ثُمَّ وَضَعَ السَّضهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ
قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِاسْمِ اللهِ، رَبِّ الْغُلَامِ، ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِى صُدْغِهِ. فَوَضَعَ
يَدَهُ فِي مَوْضِعِ السَّضهْمِ. فَمَاتَ. فَقَالَ النَّاسُ: آمَنَّا بِرَبِّ الْغُلَامِ. آمَنَّا بِرَبِّ
الْغُلَامِ. فَأُتِىَ الْمَلِكُ فَقِيلَ لَهُ: ارَأَيْتَ مَا كُنْتَ تَحْذَرُ قَدْ، وَاللهِ! نَزَلَ بِكَ
حَذَرُكَ. قَدْ آمَنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالأُخْدُودِ فِى أَفْوَاهِ السِّكَكِ فَخُدَّتْ وَأَضْرَمَ
النِّيرَانَ. وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَحْمُوهُ فِيهَا، أَوْ قِيلَ لَهُ: اقْتَحِمْ. فَفَعَلُوا
حَتَّى جَاءَتِ امْرَأَةٌ وَمَعَهَا صَبِىٌّ لَهَا فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا. فَقَالَ لَهَا الْغُلَامُ:
يَا أُمَّهِ! اصْبِرِى فَإِنَّكِ عَلَى الْحَقِّ».

Resulullah buyuruyor ki: "Sizden önce geçen kavimlerden birinin bir kralı vardı. O kralın bir de sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlanınca krala: "Ben yaşlandım bana bir genç ver de ona sihir öğreteyim." dedi. Kral, sihiri öğretmesi için ona bir genç gönderdi. Genç, sihirbaza gidip gelirken yolunun üzerinde bir rahip bulunuyordu. Onun yanında oturuyor, konuştuklarını dinliyor ve onu beğeniyordu. Sihirbazın yanına her gittiğinde rahibe uğruyor ve onun yanında oturuyordu. Sihirbazın yanına varınca da (geç kaldığı için) sihirbaz onu dövüyordu. Genç, durumu rahibe bildirdi. Rahip ona: "Sen sihirbazdan korktuğun zaman, "Beni ailem geç bıraktı." de. Ailenden korkunca da "Beni sihirbaz geç bıraktı." de diye tenbih etti. Genç bu şekilde devam ederken bir gün büyük bir hayvanın, insanların önünü kestiğini ve onları korkudan evlerine hapsettiğini gördü. Genç, "Bugün sihirbazın mı yoksa rahibin mi daha üstün olduğunu bilmiş olacağım." dedi ve eline bir taş aldı ve "Ey Allahım, eğer sana rahibin hali sihirbazın halinden daha sevimli ise sen bu hayvanı öldür ki insanlar geçip gidebilsinler." dedi.

Hayvana taşı attı ve onu öldürdü. İnsanlar serbestçe geçip gidebildiler. Genç gelip durumu rahibe bildirdi. Rahip ona: Evladım bugün sen benden daha üstünsün. Senin durumun, gördüğüm bu seviyeye erişti. Sen mutlaka imtihan olacaksın. İmtihan edildiğinde beni kimseye söyleme." dedi. Çocuk anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları ve insanların yakalanacağı diğer hastalıkları iyileştiriyordu. Çocuğun bu durumunu, kralın sonradan kör olan yakın adamlarından biri duydu. Ona büyük hediyelerle gitti ve ona: "Eğer sen beni iyileştirecek olursan bu hediyelerin hepsi senin olsun."" dedi. Genç ona: "Ben kimseyi iyileştirmiyorum. İyileştiren ancak Allahtır. Eğer sen Allaha iman eder ve ona yalvarırsan o sana şifa verir." dedi. Bunun üzerine o kişi Allaha iman etti Allah da ona şifa verdi. Adam, kralın yanına vardı. Daha önce oturduğu yere oturdu. Kral ona: "Gözünü kim açtı?" diye sordu. Adam: "Rabbim açtı." dedi. Kral: "Senin benden başka rabbin var mı?" dedi. Adam: "Benim de senin de rabbin Allahtır." dedi. Bunun üzerine kral onu hapsedip durmadan işkence etti. Adam nihayet çocuğu ele verdi. Çocuk getirildi. Kral ona: "Evladım senin sihirin o dereceye ulaşmış ki anadan doğma körleri, alaca hastalığına yakalanmış olanları iyileştiriyor ve şöyle şöyle yapıyorsun." dedi. Genç: "Ben kimseyi iyileştirmiyorum. İyileştiren ancak Allahtır." dedi. Bunun üzerine kral genci tutuklattı. Ona durmadan işkence etti. Nihayet o da rahibi ele verdi. Rahip getirildi ve ona: "Dininden dön" denildi. Rahip bunu kabul etmedi. Kral bir testere istedi onu rahibin başının üzerine koydu ve onu biçip iki parçaya ayırdı. Öyle ki her bir parçası bir yana düştü. Sonra kralın adamı getirildi, ona da "Dininden dön" denildi. O da kabul etmedi. Bunun üzerine kral onun da başının ortasına testereyi koydu ve ortadan ikiye ayırdı. Öyle ki her bir parçası bir yana düştü. Sonra çocuk getirildi. Ona da "Dininden dön" denildi. O da kabul etmedi. Kral onu adamlarına teslim etti ve onlara:"Bunu alıp şu dağın başına götürün. Tam tepesine ulaşınca bakın eğer dininden döndü ise bırakın. Yoksa oradan aşağı atın." dedi. Kralın adamları çocuğu alıp götürdüler. Onu dağın başına çıkardılar. Çocuk: "Ey Allahım sen dilediğin bir şey ile bunların şerrini benden uzaklaşır." dedi. Dağ sallandı. Adamlar aşağı düştüler. Çocuk yürüyüp tekrar krala geldi. Kral ona: "Arkadaşların ne yaptılar?" dedi. Genç: "Allah beni onların şerrinden kurtardı." dedi. Bunun üzerine kral, o gençi, adamlarından başka bir gruba teslim etti ve onlara: "Bunu alın, küçük bir gemiye bindirin. Tam denizin ortasına vardığınızda, eğer dininden dönerse bırakın yoksa onu denize atın." dedi. Adamlar genci alıp götürdüler. Genç orada da: "Ey Allahım, sen dilediğin bir şeyle bunların şerrini benden uzaklaştır." dedi. Gemi alabora oldu. Adamlar boğuldular. Genç, kurtulup tekrar krala geldi. Kral ona: "Arkadaşların ne yaptılar?" dedi. Genç: "Allah beni onların şerrinden kurtardı." dedi. Genç, krala: "Benim sana emrettiklerimi yapmadıkça beni öldüremezsin." dedi. Kral: "Nedir o?" diye sordu. Genç dedi ki: "İnsanları bir alanda topla.. Beni bir ağacın dalından as. Sonra av yeleğimden bir ok al. Onu yaya tak. Sonra: "Gencin rabbi olan Allahın adıy-

la." de ve oku bana at. İşte bunu yapacak olursan beni öldürübilirsin." Kral, insanları bir alanda topladı. Genci bir ağacın dalından astı. Onun av yeleğinden bir ok alarak yaya yerleştirdi. Sonra: "Gencin rabbi olan Allahın adıyla." dedi ve oku gence attı. Ok gencin şakağına saplandı. Genç, elini okun saplandığı yere koyarak öldü. Bunun üzerine bütün insanlar: "Biz, gencin rabbine iman ettik. Biz, gencin rabbine iman ettik. Biz, gencin rabbine iman ettik." dediler. Kralın yanına gidildi ve ona: "Gördün mü vallahi senin korktuğun başına geldi, insanlar iman ettiler." denildi. Bunun üzerine kral, yol kavşaklarına çukurlar kazılmasını emretti. Çukurlar kazıldı. Kral onların içine ateş yaktırdı. Dininden dönmeyenleri oraya atıp yakın." dedi. Yahut da onlara: "Haydi kendini hendeğe at." denildi. Onlar da bunu yaptılar. Nihayet bir kadın geldi. Kucağında çocuğu vardı. Kendisini ateşe atmaktan çekindi. Çocuk ona: "Anneciğim sabret çünkü sen, hak üzeresin." dedi. (15)

Rebi' b. Enes, bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Ashabul Uhdud, mümin olan bir kavimdi. Bunlar, peygamberlerin arasının uzadığı bir fetret döneminde insanlardan ayrı bir yerde yaşadılar. Putperestlerden bir zorba bunlara adamlar göndererek kendi dinine girmelerini teklif etti. Onlar bunu kabul etmediler. Bunun üzerine o zorba, hendekler kazdırıp içlerinde ateşler yaktırdı. Ve müminleri, dinini kabul etmeye ve ateşe atılmalarından birini seçmeye zorladı. Müminler, dinlerinden dönmektense ateşe atılmayı tercih ettiler. Onlar ateşe atıldılar. Fakat Allah, onları daha ateşe düşmeden canlarını alarak yanmaktan kurtardı. Ateş, çukurların dışına taşarak kâfirleri yaktı. Nitekim âyet-i kerimede: "Onlar için can yakıcı bir azap vardır." (16) buyurulmuştur. Bu onların, dünyada yandıklarını beyan etmektedir.

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾

وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾

6-7- Çünkü onlar, ateşin çevresine oturmuş, müminlere yaptkları azabı seyrediyorlardı.

15- Müslim, K. ez-Zühd, bab: 73, Hadisno: 3005 / Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 85, bab: 2, Hadis no: 3340
16- Büruc Suresi, 85/10

Hendek kazan bu kâfirler, ateş çukurlarının kenarlarında oturmuş müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı.

*Katade bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Müminler, ateş çukurlarının kenarında oturuyorlar, kâfirler de müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı." Katade'nin bu izahı Rebi' b. Enes'in görüşüne uygundur. Zira ona göre, müminlerin, yanmadan önce canları alınmış ve yanma acısını duymamışlardır. Fakat ateş, çukurlardan taşarak kâfirleri yakmıştır.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾

8-9- Onların, müminlere kin bağlamalarının sebebi, sadece müminlerin, herşeye galip, övülmeye layık, göklerin ve yerin sahibi olan Allaha iman etmeleridir. Allah, herşeye şahittir.

Müminleri dinlerinden döndürmek isteyen ve onları ateşte yakan bu kâfirlerin, müminlere karşı kin beslemelerinin sebebi, yalnızca müminlerin, herşeye galip olan, yaratıklarına verdiği nimetlerden dolayı övülmeye layık olan, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan Allaha iman etmeleriydi. Başka bir sebep yoktu. Allah, çukurlar kazdırıp müminleri yakan bu kâfirlerin yaptıklarına da başka varlıkların yaptıklarına da şahittir. O, herkese layık olduğunun karşılığını verecektir.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ
عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

10- Mümin erkek ve mümin kadınlara, dinlerinden döndürmek için işkence yapıp sonra da tevbe etmeyenlere cehennem azabı vardır. Onlar için çok yakıcı bir azap vardır.

Mümin erkek ve kadınlara, kuyular kazdırıp ateşler yakarak işkence eden ve onları dinlerinden dönme fitnesine sürüklemek isteyen sonra da yaptıklarından vazgeçip tevbe etmeyen kâfirler için, âhirette cehennem azabı vardır. Ve onlar için dünyada da yakıcı bir azap gerçekleşmiştir.

*Taberi bu âyet-i kerimenin bu bölümünü, Rebi' b. Enes'in görüşüne göre izah etmiş ve çukurları kazan kâfirlerin, dünyada iken yandıklarını söylemiştir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ
الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

11- Şüphesiz ki iman eden ve salih ameller işleyenler için de, altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Şüphesiz ki çukurlar kazılıp ateşler içinde yakılan Ashabul Uhdud ve onlar gibi, Allahı birleyen, Allahın emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih ameller işleyen müminler için âhirette, altından, içki, süt ve bal ırmakları akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş ve büyük kazanç budur.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

12- Şüphesiz ki rabbinin yakalaması çok şiddetlidir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbinin yakalaması ve intikam alması pek şiddetlidir.

*Allah teala bu âyet-i kerimeyle Hz. Muhammed (s.a.v.)in ümmetini

uyarmakta, onların, Hz. Muhammed'i yalanlamaları ve inkar etmeleri yüzünden geçmiş ümmetler gibi cezalandırılabileceklerini hatırlatmaktadır.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

13- Yoktan var eden de, tekrar dirilten de sadece O'dur.

*Dehhak ve İbn-i Zeyd, bu âyet-i kerimeyi, mealde verildiği şekilde izah etmişlerdir. Abdullah b. Abbas ise şöyle izah etmiştir. "Azabı başlatan da Allah-tır onu tekrar eden de."

Taberi de bu âyetten önce geçen: "Şüphesiz ki rabbinin yakalaması çok şiddetlidir." âyetini gözönünde bulundurarak bu son görüşü tercih etmiştir. Zira bu görüş, her iki âyeti birbiriyle uyumlu bir şekilde yorumlamaktadır.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

14- Affeden ve seven de O'dur.

Allah, günahlarından vazgeçip tevbe edeni affeden ve onu sevendir, merhamet edendir.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾

15- O, arşın sahibidir, yücedir.

*Medine, Mekke ve Basra kurraları bu âyetin sonundaki (الْمَجِيدُ) "el-Mecidu" kelimesini ötreli okumuşlar ve bunun, Alllah tealanın sıfatı olduğunu kabul etmişlerdir. Meal buna göre hazırlanmıştır. Kûfe âlimleri ise bu kelimeyi esre okuyarak arşın sıfatı kabul etmişlerdir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "O, yüce arşın sahibidir."

فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

16- O, dilediğini mutlaka yapandır.

Allah, kullarından tevbe edenlerin dilediğinin günahını affeder. Günahlarında ısrar edenleri de cezalandırır. Hiçbir kimse onun iradesine karşı gelemez. Zira o, mutlak bir otoriteye sahiptir ve herşeye galiptir.

هَلْ أَتَيكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾

فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

17-18- Ey Muhammed, sana, Firavun ve Semud ordularının haberi geldi mi?

Ey Muhammed, Allaha ve peygamberine karşı düzenlenen ve müminlere eziyet etmek için meydana getirilen Firavunun ve Semud kavminin ordularının haberi sana geldi mi? Evet bunların haberleri Kur'anda sana bildirildi. Sen, kavminin eziyetlerine karşı, Firavun ve Semud kavmine karşı sabreden peygamberler ve müminler gibi sabret. Zira, sana inanmayanların akıbeti, bu orduların âkıbeti gibi olacaktır.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾

19- Doğrusu inkar edenler, hep yalanlayagelmişlerdir.

20- Allah onları arkalarından çepeçevre kuşatmaktadır.

Allahın, kâfirleri cezalandırmasını yalanlayan bu insanlar, geçmişte böyle olan ümmetlerin nasıl olduklarını bilmediklerinden değil, Allahın gönderdiği vahyi sırf heva ve heveslerine uymak için yalanlamayı kendilerine âdet edinmelerindendir. Allah onları, arkalarından çepeçevre kuşatmıştır. Yaptıkları amelleri zaptettirmektedir ve onları amellerine göre cezalandıracaktır.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾

فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

21-22- Doğrusu bu, şanlı Kur'andır. Levh-i Mahfuzdadır.

Kur'an, Allahın indirdiği vahyi yalanlayanların iddia ettikleri gibi ne şiir ne de kafiyeli nesirdir. Bilakis o, yüce Kur'andır. Levh-i mahfuzda tesbit edilmiştir.

*(مَحْفُوظٍ) "Mahfuz" kelimesi bazı kurralar tarafından esre okunarak (لَوْحٍ) "Levh" kelimesinin sıfatı kabul edilmiştir. Buna göre levh-i mahfuza bu sıfatın verilmesi onun, herhangi bir değişmeye karşı korunmuş olmasındandır. Allahın orada tesbit ettiği şeyler ne artar ne de eksilir.

Diğer bir kısım kurralar ise (مَحْفُوظٌ) "Mahfuz" kelimesini ötre okuyarak Kur'anın sıfatı kabul etmişlerdir. Buna göre âyetin manası "Bilakis Kur'an şereflidir, değişme ve bozulmadan korunmuştur. Levhde tesbit edilmiştir." demektir.

Mücahid, âyette zikredilen levh-i mahfuzdan maksadın, Ümmül kitap olduğunu, Katade, Allah katında bulunan bir levha olduğunu, Enes b. Malik ise İsrafil'in alnı olduğunu söylemişlerdir.

TARIK SURESİ

Tarık suresi on yedi âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Halid b. Ebi Cebel el-Udvani rivayet ediyor ki:

عن عبد الرحمن بن خالد العدواني عن أبيه انه أبصر رسول الله (ﷺ) في مشرق ثقيف وهو قائم على قوس أو عصا حين أتاهم يبتغي عندهم النصر قال فسمعته يقرأ والسماء والطارق حتى ختمها قال فوعيتها في الجاهلية وأنا مشرك ثم قرأتها في الاسلام قال فدعتني ثقيف فقالوا ماذا سمعت من هذا الرجل فقرأتها عليهم فقال من معهم من قريش نحن أعلم بصاحبنا لو كنا نعلم ما يقول حقًّا لتبعناه

O, Resulullahın, Sakiyf kabilesine gelip onlardan yardım istediğinde, bir yay'a veya bastona dayanarak Sakiyf kabilesinin bulunduğu yerin doğusunda durduğunu görmüş. Halid diyor ki: "Ben, Resulullahın (وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ) suresini okuyup bitirdiğini işittim. Ben onu, müşrikken cahiliye döneminde ezberledim. Sonra da müslüman olduğumda okudum. Onu işittiğim sırada Sakiyf oğulları beni çağırdılar ve "Bu adam sana ne okudu?" dediler. Ben bu sureyi onlara okudum. Sakiyf oğullarının yanında bulunan Kureyşliler şöyle dediler: "Biz, adamımızı çok iyi biliriz. Şayet söylediklerinin hak olduğunu bilmiş olsaydık ona biz uyardık." (1)

1- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.4, S.335

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالسَّمَٓاءِ وَالطَّارِقِۙ ﴿١﴾

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الطَّارِقُۙ ﴿٢﴾

اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُۙ ﴿٣﴾

1- Göğe ve gece ortaya çıkana yemin olsun ki,

2-3- Sen, gece ortaya çıkanın ne olduğunu nereden bileceksin. O, ışığıyla karanlıkları delen bir yıldızdır.

*"Işığıyla karanlıkları delen" diye tercüme edilen (الثَّاقِبُ) "Sakib" kelimesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Aydınlatan" Süddi tarafından "Akarak şeytanları delen" ve İkrime tarafından "Aydınlatan ve şeytanları yakan" şeklinde izah edilmiştir.

İbn-iZeyd, Arapların, Zuhal yıldızına bu adı verdiklerini ve her yüksekte olan yıldıza da bu sıfatı izafe ettiklerini söylemiştir.

اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌۜ ﴿٤﴾

4- Her insanın üzerinde mutlaka bir murakaba edici vardır.

*Herkesin yaptığı hayır ve şerleri zapteden melekler vardır. Kimsenin yaptığı karşılıksız bırakılmayacaktır. Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "İnsanı önünden ve arkasından takibeden ve Allahın emriyle onu koruyan melekler vardır. Şüphesiz ki bir millet kendisini değiştirmedikçe Allah

onu değiştirmez. Allah bir milletin kötülüğünü istediğinde kimse ona karşı duramaz. O millet için Allahtan başka bir koruyucu da bulunmaz." (2)

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾

خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾

يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾

5- İnsan neden yaratıldığına bir baksın.

6-7- O, bel kemiği ile göğüs kemiği arasından çıkan tazyikli bir sudan yaratılmıştır.

Öldükten sonra dirilmeyi yalanlayan ve Allahın buna dair olan kudretini inkar eden insan, aslının neden yaratıldığına bir baksın. O, dökülen bir sudan yaratılmıştır. O su erkeğin belinden ve kadının göğüs kemiği arasından çıkan bir sudur.

*"Kadının göğüs kemiği" diye tercüme edilen (التَّرَائِبِ) "Teraib" kelimesinden neyin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Said b. Cübeyr ve İbn-i Zeyd'e göre "Teraib" kadının göğsünde gerdanlığın geldiği yerdir.

Mücahid'e göre ise "Teraib"den maksat, kadının iki omuzu ile göğsü arasıdır. Yani iki memenin üst tarafıdır.

Dehhak, Süfyan es-Sevri ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre "Teraib"den maksat, erkeğin elleri, ayakları ve gözleridir. Buna göre âyetin manası "O dökülen su, erkeğin beli ile elleri, ayakları ve gözlerinin arasından çıkar." demektir.

Katade'ye göre "Teraib"den maksat, erkeğin göğsüdür. Buna göre âyetin manası "O dökülen su erkeğin beli ile göğsü arasından çıkar." demektir.

Said b. Cübeyr'e göre ise "teraib"den maksat, belin alt kısmında bulunan kaburgalardır.

2- Ra'd Suresi, 13/11

Ma'mer b. Ebi Habibe göre ise "Teraib"den maksat, kalbin öz suyudur.

Taberi "Teraib"den maksadın, kadının göğsünden, gerdanlığın üzerine geldiği yer olduğunu söyleyen görüşü tercih etmiş ve Arapların bu kelimeden burayı anladıklarını şiirlerle ispatlamaya çalışmıştır.

إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾

8- Şüphesiz Allah, onu tekrar döndürmeye kadirdir.

*İkrime ve Mücahid bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Şüphesiz ki Allah o suyu tekrar çıktığı yere yani erkeğin beline döndürmeye de kadirdir."

Dehhak ise şöyle izah etmiştir: Şüphesiz ki Allah o insanı tekrar aslı olan suya çevirmeye de kadirdir."

Dehhak'tan nakledilen başka bir görüşte âyeti şöyle izah etmiştir: "Allah, yaşlanan insanı tekrar küçüklüğündeki hallerine çevirmeye kadirdir. Onu ihtiyar iken gençliğe, çocukluğa ve meniye döndürmeye kadirdir."

Katade ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Şüphesiz ki Allah insanı, öldükten sonra tekrar diriltmeye kadirdir." Taberi de bu görüşü tercih etmiş ve bu görüşün bu âyetle bundan sonra gelen âyeti birbirine mutabık olarak yorumlayan bir görüş olduğunu söylemiştir.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

9-10- Sırların ortaya dökülceği gün, insanın ne bir gücü ne de bir yardımcısı vardır.

Kulların, dünyada iken insanların gözünden sakladıkları sırlarının ortaya çıkarılacağı kıyamet gününde, kafir olan insanın, kendisini Allahın azabından

koruyacak ne bir gücü ve kuvveti vardır ne de bir yardımcısı. Artık akrabaları ve savunma antlaşması yaptığı kimseler ona yardım edemeyeceklerdir.

*Ata b. Ebi Rebah'a göre "Kıyamet gününde ortaya çıkarılacak sırlar"dan maksat, Allahın dünyada kullara farz kıldığı amellerdir. Oruç tutma, namaz kılma, cünüplükten temizlenme gibi ibadetler bu sırlardandır. Kul dünyada iken bunları yapıyor gibi gözükür amma âhirette bunları yapıp yapmadığı açıkça ortaya çıkacaktır.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾

11- İçinde hadiseler tekrarlanan göğe

12-13- Yarılan yere yemin olsun ki muhakkak bu Kur'an, hak ile batılı ayıran ilahi bir kelamdır.

*"Gökte tekrarlanan hadiseler"den maksat, insanların rızıklarına sebep olan yağmur dolu bulutların tekrar tekrar gökte oluşmasıdır.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Dehhak bu ifadeyi bu şekilde izah etmişlerdir.

İbn- i Zeyd ise bu ifadeden maksadın, gökte tekrar tekrar doğup batan güneş, ay ve yıldızlar" olduğunu söylemiştir.

Yerin yarılmasından maksat, bitkiler biterken toprağın yarılması demektir. Bu, Allahın, kullarına olan büyük bir lütfudur. Şayet yeryüzü çok nazik olan filizlere karşı yarılmayacak olsaydı insanların rızık kaynakları kesilmiş olurdu.

وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾

14- O bir eğlence vasıtası değildir.

Şüphesiz ki bildirilen bu hadiseler, hak ile batılı ayırdeden hak haberler-

dir. Bunlar oyuncak ve batıl şeyler değildir.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾

وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾

فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

15- Kâfirler tuzaklar kuruyorlar.

16- Ben de onların tuzaklarını boşa çıkarıyorum.

17- Ey Muhammed, sen o kâfirlere mühlet ver. Onlara çok az bir zaman tanı.

Allahı, peygamberini, Allahın vaad ve cezalarını yalanlayan bu kâfirler, insanları Kur'anın çağırısı dışına davet etmek için çeşitli tuzaklar kurarlar. Ben de onları derhal cezalandırmayıp mühlet vererek onlara tuzak kurarım. Ey Muhammed, sen, kâfirlere mühlet ver, onlar için acele etme. Onlara az bir mühlet ver. Onların cezalandırılma zamanı gelince cezalandırılacaklardır.

*İbn-i Zeyd diyor ki: "Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.)e, kâfirlere karşı acele etmemesini emretti. Fakat ona yardım etmeyi dileyince de kâfirlere karşı cihad etmesini, onları öldürmesini ve onlara sert davranmasını emretti.

A'LÂ SURESİ

A'lâ suresi on dokuz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة بن عامر ، قال: لما نزلت « فسبح باسم ربك العظيم) قال رسول الله (ﷺ) « اجعلوها في ركوعكم » فلما نزلت (سبح اسم ربك الأعلى) قال: « اجعلوها في سجودكم »

"(فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ) "Öyleyse yüce rabbinin ismini tesbih et." (1) âyeti nazil olunca Resulullah: "Siz bunu namazın rüku anında söyleyin." buyurdu. (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) "Yüceler yücesi olan rabbinin ismini tesbih et." âyet-i kerimesi nazil olunca da Resulullah: "Siz bunu namazın secde anında söyleyin." buyurdu. (2)

Ukbe b. Âmir diğer bir rivayetinde de şöyle demiştir:

« سبحان ربى الأعلى وبحمده » ثلاثاً وإذا سجد قال: « سبحان ربى الأعلى وبحمده » ثلاثا.

"Resulullah rükua vardığı zaman üç kere (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ) der secdeye vardığında da yine (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ) derdi." (3)

1- Vâkıa Zudezi. 56/74

2- Ebu Davud, K.es-Salah, bab: 147, Hadis no: 869 / İbn-i Mace, K.el-İkame, bab: 20, Hadis no: 887

3- Ebu Davud, K.es-Salah, bab: 147, Hadis no: 870 / İbn-i Mace, K.el-İkame, bab: 20, Hadis no: 887

عن حذيفة أنه صلى مع النبى (ﷺ)، فكان يقول في ركوعه: « سبحان ربى العظيم » ، وفي سجوده: « سبحان ربى الأعلى ».

Huzeyfe'nin rivayetinde ise rükuda (سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَظِيم) secdede ise (سُبْحَانَ رَبِّىَ الأَعْلَىٰ) derdi. (4)

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) كَانَ يَقْرَأُ فِى الْعِيدَيْنِ وَيَوْمِ الْجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ وَرُبَّمَا اجْتَمَعَا فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ فَيَقْرَأُ بِهِمَا.

Numan b. Beşir diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) iki bayramda ve cuma gününde (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَىٰ) ve Ğâşiye suresini okurdu. Bazan da bayram ile Cuma aynı güne rastlardı. Resulullah her iki namazda da bu sureleri okurdu. (5)

Cabir b. Semüre diyor ki:

سمع جابر يقول كان رسول الله (ﷺ) يقرأ في الظهر بسبح اسم ربك الأعلى ونحوها وفي الصبح باطول من ذلك.

"Resulullah öğle namazında (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَىٰ) vb. sureleri okur sabah namazında da daha uzunlarını okurdu." (6)

Cabir b. Abdullah diyor ki:

سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الأَنْصَارِىَّ قَالَ اَقْبَلَ رَجُلٌ بِنَاضِحَيْنِ وَقَدْ جَنَحَ اللَّيْلُ فَوَافَقَ مُعَاذاً يُصَلِّى فَتَرَكَ نَاضِحَهُ وَاَقْبَلَ اِلَىٰ مُعَاذٍ فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ اَوِ النِّسَاءِ فَانْطَلَقَ الرَّجُلُ وَبَلَغَهُ اَنَّ مُعَاذاً نَالَ مِنْهُ فَأَتَى النَّبِىَّ (ﷺ) فَشَكَا اِلَيْهِ مُعَاذاً فَقَالَ النَّبِىُّ (ﷺ) يَا مُعَاذُ اَفَتَّانٌ اَنْتَ اَوْ اَفَاتِنٌ ثَلَاثَ مِرَارٍ فَلَوْلَا صَلَّيْتَ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الاَعْلَى وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا وَاللَّيْلِ اِذَا يَغْشَى فَاِنَّهُ يُصَلِّى وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ.

4- Ebu Davud, K.es-Salah, bab: 147, Hadis no: 871 / İbn-i Mace, K.el-İkame, bab: 20, Hadis no: 888

5- Nesei, K.el-İydeyn, bab: 13 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.7, 13, 14

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.86

"Gece karanlığının bastığı bir sırada bir adam iki sulama devesi ile birlikte geldi. Muaz'ın namaz kılmasına rastladı. Devesini bıraktı ve Muaz'a uydu. Muaz Bakara suresini veya Nisa suresini okudu. Adam ayrılıp gitti. Bunun üzerine Muaz'ın onun aleyhinde konuştuğu haberi kendisine ulaştı. Adam da Resulullaha varıp Muaz'ı şikayet etti. Bunun üzerine Resulullah Muaz'a üç kere "Sen insanları fitneye mi düşüreceksin ya Muaz?" dedi ve devamla şöyle buyurdu: "Sen, (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ، وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا) surelerini okusaydın ya. Çünkü senin arkanda yaşlı, zayıf ve işi gücü olan insanlar da namaz kılıyorlar." (7)

عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ كَانَ
رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَقْرَأُ فِي الْوَتْرِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَقُلْ يَا أَيُّهَا
الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ فَإِذَا سَلَّمَ قَالَ سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.
أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ
حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ زُبَيْدٍ وَطَلْحَةَ عَنْ ذَرٍّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ
عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ابْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ
(ﷺ) يُوتِرُ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللهُ
أَحَدٌ خَالَفَهُمَا حُصَيْنٌ فَرَوَاهُ عَنْ ذَرٍّ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ ابْزَى عَنْ أَبِيهِ
عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) . أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ قَزَعَةَ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ نُمَيْرٍ عَنْ حُصَيْنِ
بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ عَنْ ذَرٍّ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ
(ﷺ) كَانَ يَقْرَأُ فِي الْوَتْرِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ
وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ

Hz. Aişe (8) Abdullah b. Abbas (9) Übey b. Kâ'b (10) Abdurrahman b. Eza Resulullah (s.a.v.)in vitir namazında sırasıyla (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ، قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ، قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) surelerini okuduğunu rivayet etmişlerdir. (11)

7- Buhari, K.el-Ezan, bab: 463
8- Bkz. Tirmizi, K.el-Vitr, bab: 340, Hadis no: 463
9- Bkz. Tirmizi, K.el-Vitir, bab: 340, Hadis no: 462
10- Neseî, K.Kıyam el-Leyl, bab: 47
10- Neseî, K.Kıyam el-Leyl, bab: 47

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰى ﴿١﴾

1- Yüceler yücesi olan rabbinin ismini tesbih et.

*Bu âyeti kerime müfessirler tarafından çok az farklakla çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Bâzılarına göre bu âyetin nânâsı şöyledir: "Ey Muhammed sen rabbini yücelt. Ondan daha yüce bir rab yoktur. "Bu görüşte olanlar, Hz. Alinin ve Abdullah b. Abbasın bu âyeti okuduktan sonra (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰى) "Yüce olan rabbimi tesbih ederim." dediklerini delil olarak göstermişlerdir.

Diğer bir kısım müfessirlere göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen, rabbinin ismini, başka yaratıkların isminden ayır. Müşriklerin, putlarına, "Lat" ve "Uzza" gibi isimleri takmalarına bakma.

Başka bir kısım müfessirlere göre ise âyetin manası şöyledir: "Sen rabbini, müşriklerin söylediklerinden arındır."

Müfessirlerin diğer bir kısımları da âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Ey Muhammed, sen rabbini anarken onu layık olmadığı sıfatlardan arındırarak an. Sen onu huşu içinde ve boyun eğerek an."

Başka bir kısım müfessirler ise âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Sen rabbini anarak namaz kıl."

Taberi bu görüşlerden: "Sen rabbinin ismini putların isimlerinden arındırarak an." diyen görüşü tercih etmiştir.

اَلَّذ۪ي خَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٢﴾

وَالَّذ۪ي قَدَّرَ فَهَدٰى ﴿٣﴾

2- O, herşeyi yaratıp düzene koydu.

3- Herşeyi bir ölçüye göre takdir etti. Doğru yolu gösterdi.

*Âyet-i kerimede geçen "Doğru yolu gösterdi." ifadesi Mücahid tarafından, "İnsanlara hayırın ve şerrin yolunu, hayvanlara da otlama yollarını gösterdi." şeklinde izah edilmiş diğer bir kısım âlimler ise "Erkeklere, dişilerle ilgi kurma yolunu gösterdi." şeklinde izah etmişlerdir.

Taberi, âyetin genel manada anlaşılmasının daha doğru olacağını söylemiştir.

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ﴿٤﴾

فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ﴿٥﴾

4- Otlakta bitkiler bitirdi.

5- Sonra da onları simsiyah kuru çer çöp haline getirdi.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde, bitkileri önce yemyeşil bir şekilde meydana getirip daha sonra da onları kurutarak çer çöp haline getirdiğini ve renklerini değiştirdiğini beyan ediyor. Böylece bizleri bunlardan ibret almaya davet ediyor.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَى ﴿٦﴾

إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى ﴿٧﴾

6- Ey Muhammed, sana, (Kur'anı) biz okutacağız ve onu asla unutmayacaksın.

7- Ancak Allahın dilediği müstesna. Allah, açığa vurulanı da bilir, gizli kalanı da.

*Bir kısım âlimlere göre bu âyet-i kerimeler haber ifade etmektedirler ve izahları şöyledir: "Ey Muhammed biz sana Kur'anı öğretecek ve ezberleteceğiz. Sen onu unutmayacaksın. O halde onu öğrenmek için acele etme. Ancak Allahın sana, hükmünü kaldırıp neshederek unutturdukları bunun dışındadır." Mücahid bu görüştedir. Taberi de bunu tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimlere göre âyet emir ifade etmektedir ve manası şöyledir: "Ey Muhammed, biz sana Kur'anı okutacağız. Sakın sen onunla amel etmeyi bırakma. Ancak Allahın, amel etmeni bırakmanı istediği hükümler bundan müstesnadır. O bunların hükümlerini kaldırmış, neshetmiştir.

Bir kısım âlimler: "Ancak Allahın dilediği müstesna.". âyet-i kerimesinden, Allah tealanın, Resulullaha, Kur'andan bazı şeyleri unutturabileceğinin anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunlara göre Allah teala böyle buyurmuş fakat Resulullaha, fiilen herhangi bir şeyi unutturmamıştır. Bu âyet-i kerime Hud suresinin yüz yedinci ve yüz sekizinci âyet-i kerimelerine benzediğini söylemişlerdir. Allah teala bu âyetlerde, cehennemliklerin cehennemde, cennetliklerin de cennette, gökler ve yer devam ettiği sürece kalacaklarını beyan ettikten sonra "Rabbinin dilemesi hariç." buyurmuştur. Allah teala müminleri cennetten, kâfirleri de cehennemden çıkarmayacaktır.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ﴿٨﴾

فَذَكِّرْ اِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾

سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى ﴿١٠﴾

وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقٰى ﴿١١﴾

اَلَّذٖى يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ﴿١٢﴾

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فٖيهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿١٣﴾

8- Sana kolay olanı kolaylaştıracağız.

9- Hatırlatma fayda verecekse hatırlat.

10- Allahtan korkan, bu hatırlatmadan öğüt alacaktır.

11- Pek azgın olan ise, öğütten kaçınacaktır.

12- O, en büyük ateşe girecektir.

13- Sonra orada ne ölecek ne de diri kalacaktır.

Ey Muhammed, sana, yapılması kolay olan hayırlı ameller yapmayı kolaylaştıracağız. Senin, iman etmelerinden ümit kestiğin kimselere öğüt vermen, Allahın büyüklüğünü ve cezalandırmasını hatırlatman fayda verecekse sen onlara bunları hatırlat. Onları Allahın azabından sakındır. Elbette ki Allahın cezalandırmasından korkanlar, senin bu hatırlatmandan öğüt ve ibret alacaklar, kendilerine emredileni yapıp yasaklarından kaçınacaklardır. Öğüt verilenlerin en azgını olan grup ise senin verdiğin öğütlerden kaçacak ve kendilerine hatırlatma fayda vermediğinden, en büyük ateş olan cehenneme girecektir. Öğütlerden ibret almayan, cehennemde ne ölüp kurtulacak ne de kendisini rahat ettirecek bir hayat yaşayacaktır. O, devamlı azap ve çile içinde kalacaktır.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾

14-15- Kendisini arındıran, rabbinin ismini anıp namaz kılan mutlaka kurtuluşa ermiştir.

*"Kendisini arındıran" diye tercüme edilen (قد افلح من تزكى) âyeti, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, bu âyeti: "Allaha ortak koşmaktan arınan kurtuluşa ermiştir." şeklinde, İkrime: "Lailahe İllallah" diyen kurtuluşa ermiştir." şeklinde, Hasan- ıBasri: "Ameli arınmış olan kurtuluşa ermiştir." şeklinde izah etmişlerdir.

Ebu el-Ahves ve Katade ise bu âyet-i kerimeyi: "Malının zekatını veren kurtuluşa emiştir." şeklinde izah etmişler Ebul Âliye de "Fıtır sadakasını veren kurtuluşa ermiştir." şeklinde izah etmiştir.

Taberi, "İnkar ve isyandan arınan, Allahın emrettiklerini tutup yasaklarından kaçınan kimse isteklerine kavuşmuş ve başarıya ulaşmıştır." şeklinde izah etmiştir.

"Rabbinin ismini anıp namaz kılan kurtuluşa ermiştir." diye tercüme edilen (وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلّٰى) âyet-i kerimesi de müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas'a göre, rabbinin ismini anmaktan maksat, Allahı birlemektir. Diğer müfessirlere göre ise "Allahı anmak ve ona yalvarmaktır." Taberi, âyetin her iki görüşü de kapsar mahiyette olduğunu söylemiştir."

"Namaz kılan" ifadesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Beş vakit namaz kılan" şeklinde, diğer bazı müfessirler tarafından "Ramazan bayramı namazı kılan" şeklinde, başka bir gurup müfessir tarafından da: "Allaha yalvaran ve dua eden" şeklinde izah edilmiştir. Taberi ise bu ifadeden maksadın, "Namazları kılan, namazlarda Allaha hamdeden, onu ululayan ve ona dua eden" şeklinde izah etmiştir.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾

وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٧﴾

16- Ne var ki siz, dünya hayatını tercih edersiniz.

17- Halbuki âhiret daha hayırlı ve daha devamlıdır.

Ey insanlar ne yazık ki sizler dünya hayatının ziynetini âhirete tercih edersiniz. Halbuki âhiret hayatı sizin için daha hayırlıdır ve daha kalıcıdır. Zira dünya hayatı geçici, âhiret hayatı ise sonsuzdur.

Arfece diyor ki: "Ben, Abdullah b. Mes'ud'dan (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى) suresini okumasını istedim. Abdullah b. Mes'ud: "Ne var ki siz dünya hayatını tercih edersiniz." âyetine varınca okumayı kesti, arkadaşlarına yöneldi ve onlara "Biz, dünya hayatını âhirete tercih ettik." dedi. Herkes sustu. Abdullah tekrar "Biz dünyayı tercih ettik. Zira biz, dünyanın süslerine, kadınlarına, yiyeceklerine ve içeceklerine kavuştuk. Böylece âhiret bizden uzaklaştı. Biz bu gerçeği ve peşin olan dünyayı, gelecek olan âhirete tercih ettik." dedi.

Ebu Musa el-Eş'ari, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن أبي موسى الاشعرى ان رسول الله (ﷺ) قال من أحب دنياه أضر باخرته ومن أحب آخرته أضر بدنياه فاثروا امايبقى على ما يفنى

"Kim dünyasını sevecek olursa âhiretine zarar verir. Kim de âhireti sevecek olursa dünyasına zarar verir. Sizler, devam edecek olanı (âhireti), yok olacak olana (dünyaya) tercih edin." (12)

عن عائشة قالت قال رسول الله (ﷺ) الدنيا دار من لا دار له ولها يجمع من لا عقل له

Hz. Aişe (r.anh.) da Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

"Dünya, yurdu olmayanın yeridir. Onun için, aklı olmayan mal biriktirir." (13)

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾

صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

18- Şüphesiz bu (hükümler) evvelki sahifelerde de vardır.

19- Onlar, İbrahim ve Musa'nın sahifeleridir.

*Âyette geçen "Bu" işaret zamirinin neyi gösterdiği hakkında müfessirler farklı izahlarda bulunmuşlardır.

12- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.412
13- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.6, S.71

İkrime'ye göre bundan maksat, A'la suresinde zikredilen âyetlerdir. Bu âyetler, İbrahim ve Musa'ya inen sahifelerde mevcuttur.

Katade ve Ebul Âliye'ye göre bundan maksat, bu surede zikredilen hususlardır. Bunlar, Musa ve İbrahim'in sahifelerinde de mevcuttur.

İbn-i Zeyd ve Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre bundan maksat, "Halbuki âhiret daha hayırlı ve daha devamlıdır." âyet-i kerimesidir. Bu âyet, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de mevcuttur.

Taberi bu zamirden maksadın, "Kendisini arındıran" âyetinden son âyete kadar olan âyetler olduğunu söylemişir. Buna göre: "Şüphesiz bu (hükümler) evvelki sahifelerde de vardır." âyetinin manası "Kendisini arındıran, rabbinin ismini anıp namaz kılan mutlaka kurtuluşa ermiştir. Ne var ki siz dünya hayatını tercih edersiniz. Halbuki âhiret daha hayırlı ve daha devamlıdır." demektir.

ĞAŞİYE SURESİ

Ğaşiye suresi yirmi altı âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Numan b. Beşir diyor ki:

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَقْرَأُ، فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ ، بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى، وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ.

"Resulullah (s.a.v.) iki bayramda ve cuma gününde (هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ) ile (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) "A'la ile Ğaşiye" surelerini okurdu. Bayram ile cuma aynı güne denk geldiğinde her iki namazda da aynı sureleri okurdu. [1]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

هَلْ أَتٰيكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ۝١

1- Ey Muhammed (dehşeti varlıkları) kaplayanın (kıyametin) haberi sana geldi mi?

1- Müslim, K.el-Cuma, bab: 62, Hadis no: 878

*Âyet-i kerimede "Kaplayan ve kuşatan" diye vasıflandırılan şeyden maksat, Abdullah b. Abbas ve Katade'ye göre kıyamet günüdür. O gün, dehşetiyle yaratıkları kuşatacaktır.

Said b. Cübeyr'e göre ise kaplayandan maksat, cehennem ateşidir. O, kâfirlerin yüzünü kuşatacaktır.

Taberi, âyet-i kerimenin genel ifadesinin her iki izahı da kapsar mahiyette olduğunu, bunlardan sadece birinin kasdedildiğine dair herhangi bir delilin bulunmadığını söylemektedir.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾

عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾

تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾

2- O gün bir kısım yüzler zelil ve perişandır.

3- Uğraşmış yorulmuştur.

4- Kızgın bir ateşe girecektir.

5- Son derece sıcak bir pınardan içirilecektir.

O gün kâfirlerin yüzleri zelildir. Cehennem ateşinin içinde çabalamaktadır, yorulmuştur. Zira dünyada iken Allaha itaat etme hususunda gururlanmış ve kendisini yormamıştır. Âhirette bunun cezasını cehennem ateşi içinde görecektir. Bu yüzler, kızgın bir ateş içine dalacaklardır. Ve bu yüzlerin sahibi olan kişilere son derece kaynar sulardan içirilecektir.

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦﴾

لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾

6-7- Onlara cehennemde, beslenmeyen ve açlığı gidermeyen deve dikeninden başka bir yiyecek yoktur.

Yüzleri zelil olan o kâfirlere cehennemde, insanı beslemeyen ve açlığını gidermeyen (ضَرِيع) isimli bir yiyecekten başka bir şey yoktur.

*Mealde "Deve dikeni" diye tercüme edilen (ضَرِيع) kelimesi, müfessirler tarafından farklı şekillerde tercüme edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid, Katade ve Şerik b. Abdullah'a göre (ضَرِيع) kelimesinden maksat, "Şebrak" diye adlandırılan bir dikendir.

Said b. Cübeyr'e göre ise bir taştır. Cehennemlikler yemek olarak bu taşı yiyeceklerdir.

Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyd'den nakledilen başka bir görüşe göre, cehennem ateşinden meydana gelmiş bir ağaçtır.

Allah teala bu âyet-i kerimelerde, cehennemliklerin cehennem ateşi içinde bocalayacaklarını, oradaki kaynar sulardan içip hiçbir fayda vermeyen şeylerden yiyeceklerini beyan etmekte bundan sonra gelen âyetlerde de cehennemlikleri vasıflandırarak şöyle buyurmaktadır:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ﴿٨﴾

لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾

لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾

فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾

وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

8-10- O gün parıl parıl parlayan, yaptıklarından memnun olan ve yüce cennete giren yüzler vardır.

11- Orada boş bir söz işitmezler.

12- Orada akan kaynak vardır.

13- Orada yüksek tahtlar,

15- Sıra sıra dizilmiş yastıklar,

16- Döşenmiş halılar vardır.

Kıyamet gününde bir kısım yüzler de vardır ki onların nimetler içerisinde oldukları anlaşılır. Allah onları cennetinde nimetlerine eriştirmiştir. Bunlar müminlerdir. Bunlar dünyada iken yapmış oldukları itaatlerinden razıdırlar. Âhirette etrafı seyredebilmek için yüce nimetler içine konulacaklardır. O cennetler içinde boş bir söz işitmeyeceklerdir. Cennette arksız olarak akan sular, yüksekçe tahtlar, su başlarına konmuş bardaklar, sıra sıra dizilmiş yastıklar ve yerlere serilmiş kıymetli halılar vardır.

*Cennette işitilmeyeceği zikredilen boş sözlerden maksat, aslı olmayan sözler, hakaretler ve insanı üzen laflardır. Bu gibi şeyler cennette bulunmayacaktır. zira orası bir mutluluk yurdudur.

Üsame b. Zeyd Resulullahın bir gün cenneti vasıflandırarak sahabilerine şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ)، ذَاتَ يَوْمٍ لأَصْحَابِه «أَلاَ مُشَمِّرٌ لِلْجَنَّةِ؟ فَإِنَّ الْجَنَّةَ لاَ خَطَرَ لَهَا، هِيَ، وَرَبِّ الْكَعْبَةِ! نُورٌ يَتَلأْلأُ، وَرَيْحَانَةٌ تَهْتَزُّ، وَقَصْرٌ مَشِيدٌ، وَنَهْرٌ مُطَّرِدٌ، وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ نَضِيجَةٌ، وَزَوْجَةٌ حَسْنَاءُ جَمِيلَةٌ، وَحُلَلٌ كَثِيرَةٌ فِي مَقَامٍ أَبَداً. حَبْرَةٍ وَنَضْرَةٍ فِي دُورٍ عَالِيَةٍ سَلِيمَةٍ بَهِيَّةٍ» قَالُوا: نَحْنُ الْمُشَمِّرُونَ لَهَا، يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «قُولُوا: إِنْ شَاءَ اللهُ» ثُمَّ ذَكَرَ الْجِهَادَ وَحَضَّ عَلَيْهِ.

"Cennet için kollarını sıvayan kim var? Şüphesiz ki cennetin başka bir emsali yoktur. Kâbe'nin rabbine yemin olsun ki o, parlayan bir nur, sallanan bir reyhan, bina edilmiş bir köşk, kesintisiz akan bir nehir, olgun ve bol meyveler,

güzel ve hoş hanımlar, çokça elbiseler, ebedi kalınan makam, bolluk ve güzellik yeri, yüksek, sağlam ve şahane yurtlardır." Sahabiler: "Ey Allahın Resulü, ona kollarını sıvayan biz varız." dediler. Resulullah: "İnşallah" deyin." buyurdu. Sonra cihadı zikretti ve sahabileri ona teşvik etti." (2)

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

17- İnsanlar, devenin nasıl yaratıldığına,

18- Göğün nasıl yükseltildiğine,

19- Dağların nasıl dikildiğine,

20- Yerin nasıl döşendiğine bir bakmazlar mı?

*Allah teala bu âyetlerde, düşmanları için hazırladığı azap ve cezaları vermeye ve dostları için de hazırladığı nimet ve mükafaatları bahşetmeye kadir olduğunu inkar eden insanların, en faydalı hayvanlardan biri olan devenin yaratılışına, üzerlerinde bulunan gök kubbenin yükselişine, ayaklarının altında bulunan yeryüzünün yayılışına ve dağların dikilişine bakmalarını böylece bunları yaratanın, zikredilen azap ve mükafaatları da vermeye kadir olacağını idrak etmelerini beyan etmektedir.

Devenin yaratılışı ve kendisinden faydalanılması diğer hayvanlardan farklı bir durum arzetmektedir. Devenin vücudu garip bir şekil arzetmektedir. Çok kuvvetlidir, ağır yükler taşır. Bununla beraber çok âciz insanlar tarafından sevk ve idare edilebilir. Hem sırtından, hem sütünden hem etinden hem de tüyünden istifade edilir. Bu hayvanı bu şekilde yaratan Allah, elbette ki vaadettiklerini yerine getirmeye kadirdir.

2- İbn-i Mace, K. ez-Zühd, bab: 39, Hadis No: 4332

Ayrıca Allah teala gökleri direksiz olarak durdurmaktadır. Dağları yeryüzüne kazık gibi çakmıştır ve yeryüzünü insanların yaşayabilecekleri bir şekilde yaymıştır. Bütün bunlara kadir olan Allahın, âhirette cennet ve cehennemde nimet ve cezaları vermeye kadir olmayacağını söylemek mümkün değildir.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾

لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

21- Ey Muhammed, sen hatırlat. Çünkü sen ancak bir hatırlatıcısın.

22- Sen onlara tahakküm edici değilsin.

Ey Muhammed, sen kullarıma âyetlerimi hatırlat, onlara öğüt ver ve seni peygamber seçtiğimi onlara tebliğ et. Sen ancak bir hatırlatıcısın. sen onlara karşı bir tahakkümcü ve bir zorba değilsin. Sen onları bana bırak. Onlar hakkında ben hüküm vereceğim."

*Cabir b. Abdullah, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، فَإِذَا قَالُوهَا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلاَّ بِحَقِّهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ، ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُسَيْطِرٍ).

"Ben insanlarla, Lailahe İllallah demelerine kadar savaşmakla emrolundum. Onlar bunu deyince öldürülmeyi hak etmeleri dışında kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Bundan sonra hesapları Allaha attir." Resulullah daha sonra "... Çünkü sen ancak bir hatırlatıcısın. Sen onlara tahakküm edici değilsin." âyetlerini okudu." (3)

3- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 88, Hadis no: 3341

İbn-i Zeyd bu âyetleri: "Sen ancak bir uyarıcısın. Sen onlara, zorla iman ettirecek bir zorba değilsin." şeklinde izah etmiş ve demiştir ki: "Bu âyetten sonra "Ey Peygamber, kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et. Onlara karşı sert davran.." [4] "Mukaddes olan haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayıp çember içine alın. Her gözetilecek yerden onları gözetleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılıp zekatı verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." [5] âyetleri nazil oldu. Ve "Sen onlara tahakküm edici değilsin." âyetlerini neshetti. Öğüt verme emrini ise neshetmedi.

إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾

فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾

23-24- Fakat yüz çevirip inkar edenleri Allah en büyük azaba çarptırır.

*Bu âyetler iki şekilde izah edilmiştir. Birinci izah şekli şöyledir: "Ey Muhammed, sen kavmine hatırlat. Ancak onların içinden, Allahın emrinden yüz çevirenlere ve inkar edenlere hatırlatma. Allah onlara, en büyük azap olan cehennem azabıyla azabedecektir."

Diğer bir izah şekli ise şöyledir: Ey Muhammed sen onlara tahakküm edici değilsin. Fakat Allah onlara, dünyadaki inkarları yüzünden, âhirette en büyük azap olan cehennem azabını verecektir.

إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾

ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

4- Tevbe Suresi, 9/73
5- Tevbe Suresi, 9/5

25- Şüphesiz ki onların dönüşü bizedir.

26- Onları hesaba çekmek de bize aittir.

Şüphesiz ki inkarcıların dönüşleri bizedir. Onları hesaba çekecek olan da biziz. Biz onları, geçmişte işledikleri suçlarına göre cezalandıracağız.

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde Resulullahın vazifesinin, hatırlatma ve tebliğ etme olduğunu, hesaba çekme ve cezalandırmanın ise yalnızca kendisine ait olduğunu beyan etmektedir.

Ancak dünyada bir kısım kullarını diğer bir kısım kulları aracılığıyla da cezalandırabilir. Müminlerin, cihad sırasında kâfirleri öldürmeleri gibi bu cezaları kulları eliyle de verebilir.

FECR SURESİ

Fecr Suresi otuz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالْفَجْرِۙ ﴿١﴾

وَلَيَالٍ عَشْرٍۙ ﴿٢﴾

وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِۙ ﴿٣﴾

وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِۚ ﴿٤﴾

هَلْ ف۪ي ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذ۪ي حِجْرٍۜ ﴿٥﴾

1-5- Yemin olsun fecre, on geceye, her çift ve tek'e, gelip geçtiği zaman geceye. Şimdi bunda akıl sahibi için bir yemin var mı? (akıl sahibi için bunların her biri yemine değmez mi?)

*Âyette geçen "Fecr" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre "Gündüz"dür. Diğer bir rivayete göre "Sabah namazı"dır. İkrime'den nakledilen başka bir riyaveye göre ise "Sabah vakti"dir.

Hz. Ali, Mücahid ve Süddi'nin de fecr kelimesini, sabah vakti olarak izah ettikleri nakledilmektedir.

Âyette geçen "On gece"den maksat, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Mesruk, İkrime, Mücahid, Katade, Dehhak ve İbn-i Zeyd'e göre Zilhicce ayının ilk on gecesidir.

Diğer bir kısım âimlere göre ise Muharrem ayının ilk on gecesidir.

Taberi, Cabir b. Abdullah'tan nakledilen şu hadisi de delil göstererek bu ilk on geceden maksadın Zilhicce ayının ilk on gecesi olduğunu söylemiştir. Cabir b. Abdullah, Resululah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن جابر عن النبى (ﷺ) قال ان العشر عشر الأضحى والوتر يوم عرفة والشفع يوم النحر

"On gece, kurban bayramının on gecesidir. Tek olan Arefe günüdür. Çift olan da bayram günüdür." [1]

Arefe günü, Zilhicce ayının dokuzuncu günü olduğundan ona "Tek" bayram da Zilhicce'nin onuncu günü olduğundan ona da "Çift" ismi verildiği rivayet edilmektedir.

Âyette geçen "Her çift ve tek" ifadesinden neyin kasdedildiği hakkında müfessirler ayrıca çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas, İkrime, Dehhak ve Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre "Her çift"ten maksat, kurban bayramı günü "Tek"den maksat ise kurban bayramının birinci gününden sonra gelen üçüncü günüdür. Şu âyet-i kerime bu günlere işaret etmektedir: "Allahı sayılı günlerde zikredin. Kim, iki gün içinde acele edip dönerse ona bir günah yoktur. Kim de geri kalırsa ona da bir günah yoktur. Bu Allahtan korkan içindir. O halde Allahtan korkun ve bilin ki mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız." [2]

Abdulah b. Abbas, Mücahid ve Ebu Salih'ten nakledilen diğer bir görüşe göre "Her çift"ten maksat bütün yaratıklar. "Tek"ten maksat ise Allah tealadır. Mücahid diyor ki: "Allahın yarattığı herşey çifttir. Gökler, yer, deniz, kara, ins, cin, güneş ve ay gibi. Allah ise tek'tir."

1- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.327
2- Bakara Suresi, 2/203

Hasan-ı Basri ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre, her çift ve tek'ten maksat, yaratılan varlıklardır. Zira bunların bazıları çift bazıları tek'tir.

Katade, İmran b. Husayn, Rebi' b. Enes: "Her çift ve tek'ten maksat, vakit namazlarıdır." demişlerdir. Zira bu namazların sabah ve öğle gibi bazıları çift akşam gibi bazıları da tektir. İmran b. Husayn'dan rivayet edilen şu garip hadis bu görüşe mesned teşkil etmektedir. İmran b. İsam diyor ki:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ عِصَامٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) سُئِلَ عَنِ الشَّفْعِ وَالْوَتْرِ، فَقَالَ: هِيَ الصَّلَاةُ بَعْضُهَا شَفْعٌ وَبَعْضُهَا وِتْرٌ.

"Resulullahtan her çift ve tek'in ne olduğu soruldu o da: "Bunlar namazdır. Namazların bazıları çift bazıları da tektir." buyurdu. (3)

Taberi, âyette zikredilen "Çift ve tek" kelimelerinin genel mana ifade ettiklerini, Allah tealanın, her çift ve tek'e yemin ettiğini, bunları belli bir şeye tahsis etmenin doğru olmadığını söylemekte ve bu ifadesiyle yukarıda bizzat kendisinin de rivayet ettiği hadislerin sıhhatına güvenmediğini göstermektedir.

"Gelip geçtiği zaman geceye yemin olsun ki." âyetinde zikredilen "Gece"den maksat, İkrime'ye göre Hac esnasında akşam namazı ile yatsı namazının birleştirilerek kılındığı Müzdelife gecesidir.

Allah teala bu âyet-i kerimelerde Hac ve namaz gibi bir kısım ibadetlere ve bu ibadetlerin yapıldığı vakitlere yemin etmiş, kendisinden korkan kulları için bunların önem taşıdığını beyan etmiştir. Bundan sonra gelen âyetlerde de kendisine isyan eden kavimleri çok veciz bir şekilde beyan ederek şöyle buyurmuştur.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾

إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

3- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 89, Hadis no: 3342

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾

فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾

فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾

6-13- Ey Muhammed, rabbinin, ülkelerde benzeri yaratılmayan sütunlar sahibi İrem şehrinde yaşayan Âd kavmine, vadide kayaları oyup ev yapan Semud kavmine, kazıklar (güç ve kuvvet) sahibi Fiavuna ne yaptığını görmedin mi? ki onlar o ülkelerde azgınlık yapmışlar, oralarda bozgunculuğu artırmışlardı. Böylece rabbin de onlara bir azap kamçısı yağdırıvermişti.

*Âyette zikredilen "İrem" kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Bazılarına göre İrem bir beldenin ismidir. Muhammed b. Ka'b el-Kurezi'ye göre bu şehir İskederiye şehridir.

Ebu Said el-Makburi, Said b. el-Müseyyeb ve İkrime'ye göre ise burası Şam şehridir. Buna göre âyetin manası "Ey Muhammed, rabbinin, İrem şehrinde yaşayan Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi?" şeklindedir.

Bazı müfessirlere göre de İrem kelimesi bir ümmetin adıdır. Mücahid bu görüştedir. Buna göre bu âyetin manası, "Ey Muhammed, rabbinin İrem şehrinde yaşayan Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi?" şeklindedir.

Bazı müfessirlere göre de İrem kelimesi bir ümmetin adıdır. Mücahid bu görüştedir. Buna göre bu âyetin manası, "Ey Muhammed, rabbinin, Âd kavmine, İrem ümmetine ne yaptığını görmedin mi?" şeklindedir.

Başka bir kısım müfessirlere göre de İrem, "eski" manasına gelen bir sıfattır. Âyet-i kerime, önceki Âd kavminden bahsetmektedir. Bu görüş de Mücahid'den nakledilmektedir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, rabbinin, eski Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi?" şeklindedir.

Diğer bir kısım müfessirler, İrem kelimesinin, Âd kavminden bir kabileyi ifade ettiğini söylemişlerdir.

Katade, İrem'in, Âdın dedesi olduğunu söylemiştir. Yine başka bir kısım müfessirler İrem kelimesinin bir sıfat olduğunu, manasının da "Helak olan" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Buna göre de âyetin manası: "Ey Muhammed,

rabbinin, helak olan Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi?" şeklindedir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas ve Dehhak'tan nakledilmiştir.

Taberi, İrem kelimesinin sonunun esre okunmaması sebebiyle Âd kelimesine sıfat olamayacağını, bunun ya bir belde veya bir kabile yahut da bir ümmet adı olabileceğini bu nedenle gayr-i munsarif olduğunu ve cerri (esreyi) kabul etmediğini söylemiş ayrıca Âd kelimesinin İrem'e muzaaf yapılmaması sebebiyle İrem kelimesinin Âd kavminden bir kabileyi ifade ettiğini söylemenin daha isabetli olacağını belirtmiştir.

Allah teala, Âd kavmini "Sütunlar sahibi" olarak vasıflandırmıştır. Bu sıfattan neyin kasdedildiği hakkında müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre bu sıfattan maksat, Âd kavmine mensup olan insanların uzun boylu olmalarıdır. Yani onların boyları sütunlar gibi uzunmuş.

Katade ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre bu sıfattan maksat, Âd kavminin göçebe hayatı yaşamaları ve sütunlar gibi direkler dikerek çadırlar kurmalarıdır. Zira bu kavmin, otlak ve sulu yerlere göç ederek hayatlarını sürdürdükleri nakledilmektedir.

İbn-i Zeyd'den nakledilen başka bir görüşe göre bu sıfattan maksat, Âd kavminin, büyük sütunlara sahip bir bina yapmalarıdır. İbn-i Zeyd diyor ki: "Bunlar Ahkaf (Yemen) bölgesinde yaşarlarken bu binayı yapmışlardı. Öyle ki onların bu binası gibi bir bina yeryüzünde mevcut değildi.

Dehhak ise "Âd kavminin bu şekilde sıfatlandrılmalarının sebebi onların, güçlü ve kuvvetli olmalarındandır." demiştir.

Taberi, Arapçada "Sütun sahibi" ifadesinin, çadır kurup göçebe hayatı yaşayanlar için kullanıldığını söyleyerek bu şekilde izah edenlerin görüşlerini tercih etmiştir.

Âyet-i kerimede, Âd kavminin benzerinin diğer beldelerde yaratılmadığı zikredilmiştir. Çünkü onlar, güçlü kuvvetli ve zorba bir kavim idiler. Katade, onların herbirinin boylarının on iki arşın olduğunu nakletmektedir. İbn-i Zeyd ise zikredilen bu sıfatın sütunlara ait olduğunu Âd kavminin, sütunlara dayalı olarak yaptıkları binanın benzerinin henüz yapılmamış olduğunu söylemiştir. Taberi bu görüşü, ifadedeki dilbilgisi kurallarına uygun düşmediği gerkeçesiyle reddetmiştir. Ayrıca Âd kavminin ülkelerinin, daha önce zikredildiği gibi İskenderiye ve Şam şehri olmayıp Yemen'deki Ahkaf bölgesi olduğunu ve bunun: "Ey Muhammed, Âd'ın kardeşi Hud'u hatırla. Kendisinden önce ve sonra nice uyarıcı Peygamberler gelip geçmiş olan Hud bir zaman Ahkaf'ta oturan kavmini

şöyle uyarmıştı. "Sadece, Allaha ibadet edin. Ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum." (4) âyetinde açıkça beyan edildiğini söylemiştir.

Allah teala, Firavunu zikrederken onun "Kazıklar sahibi" olduğunu beyan etmiştir. Müfessirler bu ifadeden neyin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat, Firavunun, emirlerini yerine getiren güçlü bir orduya sahibolmasıdır.

Mücahid, Ebu Rafi' ve Said b. Cübeyr'e göre Firavuna "Kazıklar sahibi" denilmesinin sebebi, onun, insanları kazıklara çakarak veya kazıklara asarak işkence emesindendir. Ebu Rafi' diyor ki: "Firavun, karısını ellerinden ve ayaklarından dört kazığa bağladı sonra da sırtına bir el değirmeni taşı koydu ve onu o şekilde ölüme terketti.

Sadi b. Cübeyr diyor ki: "Firavun, yere kazıklar çakar, insanları ellerinden ve ayaklarından bu kazıklara bağlardı." Yine Said b. Cübeyr'den nakledilen başka bir görüşe göre Firavuna "Kazıklar sahibi" denilmesinin sebebi, onun, büyük bir bina yaptırıp insanlara orada işkence yapmasındandır.

Katade'ye göre ise Firavuna "Kazıklar sahibi" denilmesinin sebebi, onun, bir kısım ipler ve kazıklarla oyun oynanıp spor yapılması için eğitim ve spor sahaları yapmasındandır.

Allah teala, Âd, Semud ve Firavunun, yeryüzünde çokça bozgunculuk çıkardıklarını, Allahın haram kıldığı şeyleri işlemekten geri durmadıklarını, bu yüzden onlara azap yağdırdığını beyan etmektedir. Bu kavimlerden bazıları fırtınalarla, bazıları depremlerle bazıları da denizlerde boğularak helak olmuşlardır. Bunlar için "Azap kamçısı yağdırdı." ifadesinin kullanılması bu kimselerin azaplarının şiddetli olduğunu göstermek içindir.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

14- Şüphesiz rabbin her an gözetlemektedir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbin, sana kıssalarını anlattığı bu kavimleri ve bunların benzerleri olan kâfirleri her an gözetlemektedir. Dünyada amellerini

4- Ahkaf Suresi, 46/21

gözetlemekte, âhirette de sırat köprüsü başında onların, cehenneme atılmasını gözetlemektedir.

*Allah tealanın, kullarını gözetlemesinin nasıl olduğu hakkında müfessirler şu izahlarda bulunmuşlardır: Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allahın, kullarını gözetlemesinden maksat, onun dünyada iken kullarının yaptıklarını gözetlemesi ve işitmesi, âhirette de herkese yaptığının karşılığını vermesidir.

Dehhak, Amr b. el-Kays ve Süfyan es-Sevri ise Allahın, kullarını gözetlemesinden maksadın, âhirette cehennem üzerine kurulan sırat köprülerinin birinde zalim kullarını gözetlemesidir. Onlar bu köprüden, zulümlerinin hesabını vermeden geçemeyeceklerdir.

فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَاَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبّ۪ٓي اَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

وَاَمَّٓا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبّ۪ٓي اَهَانَنِ ﴿١٦﴾

15- Rabbi insanı imtihan edip ikramda bulunduğunda ve çeşitli nimetler verdiğinde insan: "Rabbim bana ikram etti." der.

16- Fakat rabbi onu imtihan edip rızkını azalttığında ise "Rabbim bana ihanet etti." der.

Rabbi insanı, çeşitli nimetler ve zenginlik vererek imtihan ettiğinde insan: "Rabbim bana ikramda bulundu." der ve bununla sevinir ve kendisini rahat hisseder. Fakat rabbi onu fakirlikle imtihan edip rızkını daralttığında da bu defa: "Rabbim beni zillete düşürdü." der. Ve Allahın, kendisine verdiği sıhhat gibi diğer nimetlere karşılık ona şükretmez.

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَت۪يمَ ﴿١٧﴾

وَلَا تَحَٓاضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِ ﴿١٨﴾

17- Hayır, hayır siz yetime ikram etmiyorsunuz.

18- Birbirinizi, yoksulları yedirmeye teşvik etmiyorsunuz.

Hayır, hayır sizin zelil düşürülmenizin asıl sebebi, yetimlere ikramda bulunmamanız ve birbirinizi, yoksulları doyurmaya teşvik etmemenizdir.

*Âyet-i kerimede geçen "Hayır" ifadesinin neyi reddettiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir.

Katade'ye göre bu ifade ile Allahın, kendisine çok mal verdiği insana ikram ettiğini zannetmenin ve az mal verdiği insanı da zillete düşürdüğünü sanmanın yanlış olduğu beyan edilmektedir. Zira Allahın kendisine çok mal verdiği bir kimseye ikramda bulunduğu, az mal verdiği bir kimseyi de zillete düşürdüğü söylenemez. Taberi de bu izah tarzını tercih etmiştir.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu ifade ile, kendisine bol nimet verildiğinde şükreden, az nimet verildiğinde de ona isyan eden insanın davranışı reddedilmektedir. Zira insan zenginliğinde de fakirliğinde de Allaha hamdetmekle mükelleftir.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

19- Miras toplayıp (Helal haram gözetmeden) yersiniz.

20- Malı pek çok seversiniz.

Mirası, diğer insanların haklarını gözetmeden yersiniz. Dünya malını aşırı derecede seversiniz. Fakat bir zaman gelecek ki siz bu yaptıklarınızdan pişman olacaksınız. Fakat o zaman pişmanlık fayda vermeyecektir.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

21- Hayır, böyle yapmayın. Yeryüzü yıkılıp dümdüz olduğu zaman,

Hayır, böyle yapmanız size yakışmaz. Yeryüzü şiddetle sarsılıp sağa sola

çarptığı zaman, üzerinde bulunanlar yıkılıp dümdüz bir hale geldiği zaman.

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

22- Rabbin ve saf saf olan melekler karşına geldiği zaman.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimeyi izah ederken şunları söylemiştir: Kıyamet günü olduğu zaman yeryüzü bir derinin gerildiği gibi gerilecek ve onun genişliği artırılacaktır. Yaratıklar, cinler ve insanlarıyla tek bir alanda toplanacaklardır. İşte o gün geldiği zaman bu dünya seması yeryüzüne yıkılıp onda bulunan varlıklar açıkta kalacak ve yeryüzüne ineceklerdir. Şüphesiz ki sadece dünya semasının sakinleri, yeryüzünün cin ve insanlarının iki katıdır. Dünya semasının sakinleri yeryüzüne dağılınca yeryüzünün sakinleri onlardan korkacaklar ve "Rabbimiz sizin içinizde var mı?" diye soracaklardır. Dünya semasının sakinleri onların sözlerinden korkacaklar ve "Biz rabbimizi tesbih ederiz. O bizm içimizde yoktur. O gelmektedir." diyeceklerdir. Sonra ikinci gök yıkılacak ve bu göğün sakinleri, dünya semasının sakinlerinden ve cin ve insanlarıyla bütün yeryüzü sakinlerinden daha fazladır ve onların iki katı kadardır. Onlar da yeryüzüne dağılınca yeryüzü halkı onlardan korkacaklar ve "Rabbimiz sizin içinizde mi?" diyecekler. Onlar da bu sorudan korkacaklar ve "Biz rabbimizi tesbih ederiz. O bizim içimizde yoktur. O gelmektedir." diyeceklerdir. Sonra gökler birer birer yıkılacaklardır. Yıkılan her göğün sakini, kendisinden altta bulunan bütün göklerin ve yeryüzü sakinlerinin bir katı daha fazla olacaktardır. Bunlar yeryüzüne dağılınca yeryüzü sakinleri onlardan korkacaklar ve onlara yukarıda zikredilen soruları soracaklar onlar da yine yukarıda zikredilen cevapları vereceklerdir. Nihayet yedinci gök yıkılacak. Yedinci göğün sakinleri altı gök sakinlerinden ve yeryüzünde bulunanların tamamından bir kat fazla olacaktır. İşte burada Allah gelecek ve bütün varlıklar saf saf çökmüş halde bulunacaklardır. Orada bir çağırıcı şöyle seslenecektir: "Sizler bugün kimlerin ikramı hak ettiklerini göreceksiniz. Her hallerinde Allaha hamd edenler ayağa kalksınlar." Bunun üzerine onlar ayağa kalkacaklar ve serbestçe cennete bırakılacaklardır. Sonra o çağırıcı tekrar şöyle seslenecektir: "Sizler bugün kimlerin ikramı hak ettiklerini göreceksiniz." Nerede (çok ibadet etmekten dolayı) vücutları yataklardanuzak kalanlar? Rablerine korku ve ümitle dua edenler ve kendilerine ver diğimiz rızıklardan infak edenler?" (5) Bunlar da serbestçe cennete bırakılacaklardır. O çağırıcı üçüncü defa şöyle seslenecektir: "Sizler bugün kimlerin ik-

5- Secde Suresi, 32/16

ramı hak ettiklerini göreceksiniz. Nerede o erler ki onları ne bir ticaret ne bir alış veriş Allahı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekatı vermekten alıkoyardı? Onlar, kalblerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlardı." (6) Bunlar da serbestçe cennete bırakılacaklardır. Diz çökmüş olan varlıklardan bu üç sınıf çıkarıldıktan sonra cehennemi ateşinin içinden bir boyun çıkacak ve o varlıklara üstten bakacaktır. Onun, gören iki gözü ve fasihçe konuşan bir dili vardır. O boyun varlıklara şöyle diyecektir: "Ben sizin içinizden üç sınıf için görevlendirildim. Bunlar şunlardır: Her inatçı zorba." Bu boyun, her inatçı zorbayı safların içinden kuşun, susam tanesini topladığı gibi toplayacak ve onları götürüp cehenneme hapsedecektir. O boyun cehenmem ateşinin içinden çıkacak ve "Ben, içinizden, Allaha ve Resulüne eziyet edenler için vazifelendirildim." diyecek ve onları da safların içinden kuşun susam tanelerini topladığı gibi toplayacak ve götürüp cehenneme hapsedecektir. Yine o boyun üçüncü defa çkacak ve "Ben, suret yapanlar için görevlendirildim." diyecek, onları da safların arasından, kuşun susam tanesini topladığı gibi toplayıp götürecek ve cehenneme hapsedecektir. Orada, dizüstü çökmüş olan yaratıkların arasından üç sınıf çıkarıldıktan sonra amel defterleri açılacak, terazi kurulacak ve yaratıklar hesap vermeye çağırılacaklardır.

Ebu Hureyre (r.a.)'den Resulullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Siz kıyamet gününde yetmiş yıl bir yerde toplanıp durdurulacaksınız. Size bakılmayacak ve aranızda hüküm verilmeyecektir. Sizler orada kuşatılmış olacaksınız. Gözyaşlarınız kuruyuncaya kadar ağlayacaksınız. Sonra gözünüzden yaş yerine kan dökülecektir. Öyle ki bu kanlar sizin kulaklarınıza veya ağzınıza kadar ulaşacaktır. Siz orada bağırıp çağıracaksınız. Sonra da "Aramızda hüküm vermesi için rabbimiz katında bize kim şefaatçi olacak?" diyeceksiniz. Size: "Buna atanız Âdem'den daha layık kim olabilir? Allah onun toprağını kendisi seçti, onu kendi eliyle yarattı, ona ruhundan üfledi ve onunla karşı karşıya konuştu." denilecektir. Âdem (a.s.)a varılacaktır. Ondan şefaatçi olması istenecek o kabul etmeyecektir. Sonra bütün peygamberlere baş vurulacak fakat onlar şefaatçi olmayı kabul etmeyeceklerdir. Resulullah buyurdu ki: "Nihayet bana gelecekler. Bana geldiklerinde ben, Fahs'a gideceğim." Ebu Hureyre: "Ey Alahın Resulü Fahs nedir?" diye sordu. Resulullah "O, arşın önüdür. Ben orada secdeye kapanacağım. Secdede devam edeceğim. Allah bana bir melek gönderecek o melek benim pazumdan (kolumdan) tutup yukarı kaldıracak. Allah bana, çok iyi bildiği halde "Sen Muhammed misin?" diyecek ben de: "Evet"diyeceğim. Allah bana: "Ne istiyorsun?" diyecek. Ben de "Ey rabbim, sen bana, şefaatçi olacağımı vaadetmiştin. Sen, yaratıkların hakkında benim şefaatimi kabul et ve onların arasında hüküm ver." diyeceğim. O da: "Senin şefaatini kabul ettim. Geliyorum,

---

6- Nur Suresi, 24/37

aranızda hüküm vereceğim." diyecek." Resulullah sözlerine devamla buyurdu ki: "Ben oradan ayrılıp gideceğim ve insanlarla birlikte duracağım. Biz ayakta dururken gökten şiddetli bir ses işiteceğiz. Bu ses beni korkutacak. Bunun üzerine dünya seması sakinleri yeryüzüne inecekler. Onlar yeryüzünde bulunan cin ve insanların iki katı kadardırlar. Bunlar yeryüzüne yaklaşınca nurlarından yeryüzü aydınlanacak. Onlar, saflardaki yerlerini soracaklar. Biz onlara: "Rabbimiz sizin içinizde mi?" diye soracağız. Onlar: "Hayır hayır." diyecekler. Sonra ikinci gök sakinleri inecekler. Bunlar da daha önce inen meleklerin ve yeryüzündeki cin ve insanların iki katı kadar olacaklardır. Bunlar yeryüzüne yaklaşınca nurlarından yeryüzü aydınlanacak onlar saflardaki yerlerini alacaklar. Biz onlara: "Rabbimiz sizin içinizde mi?" diye soracağız. Onlar: "Hayır geliyor." diyeceklerdir. Sonra bütün göklerin sakinleri, her biri daha öncekilerin iki katı olarak yeryüzüne inecekler. Nihayet Cebbar olan Allah, bulutların gölgesinin içinde meleklerle birlikte aşağıya inecektir. Meleklerin, Allahı tesbih eden âvâzeleri işitilecektir. Onlar şöyle derler: "Mülk ve saltanat sahibi olan Allahı, tesbih ederiz. Arş ve azamet sahibi olan Allahı tesbih ederiz. Ölmeyip devamlı diri kalan Allahı tesbih ederiz. Bütün yaratıkları öldürüp kendisi ölmeyen Allahı tesbih ederiz. O münezzehtir, arınmıştır. Meleklerin ve ruhun rabbidir. O, arınmış olandır. En yüce olan rabbimizi tesbih ederiz. Biz onu ilelebed tesbih ederiz."

O gün Allahın arşını sekiz melek taşıyacaktır. Bugün ise onlar dört tanedir. Onların ayakları yerin en alt katının sınırındadır Gökler onların bellerine ulaşmaktadır. Arş da onların omuzları üzerindedir. Allah, arşını yeryüzünde dilediği yere koyacak sonra her yaratığın işitebileceği şekilde seslenecek ve "Ey cin ve insanlar topluluğu, ben sizi yarattığım andan bugüne kadar susmuştum. Söylediklerinizi dinliyor, yaptıklarınızı görüyordum. Şimdi beni dinleyin. Şimdi size amel defterleriniz ve amelleriniz okunacaktır. O defterlerde hayır bulan, Allaha hamdetsin. Hayırın dışında başka bir şey bulan ise kendisinden başkasını kınamasın." Sonra Allah, cehenneme emredecek. O cehennemden, yukarı doğru yükselen karanlık bir boyun çıkacak. Allah insanlara: "Ey Âdemoğulları ben size,. şeytana tapmayın, o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin işte doğru yol budur." diye emretmemiş miydim?" "Şüphesiz ki şeytan sizden bir çok nesilleri doğru yoldan saptırmıştı. Hiç düşünmüyor muydunuz?" "İşte vaadolunduğunuz cehennem." (7) buyuracak. İnsanlar birbirlerinden ayrılacaklar ve dizüstü çökeceklerdir. İşte Allah teala bunlar hakkında: "Sen (o günün şiddetinden) bütün ümmetlerin dizüstü çöktüklerini görürsün. O gün her ümmet amel defterinin başına çağırılacak ve onlara şöyle denecektir.. "Bugün dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz." (8) buyurmuştur. İşte Allah orada, yarattığı cinler, insanlar ve hayvanlar arasında kesin hükmünü verecektir. O günde boy-

7- Yasin Suresi, 36/60-63
8- Casiye Suresi, 45/45

nuzsuzun hakkı boynuzludan alınacaktır. Hiçbir hayvanın diğerinde herhangi bir hakkı kalmayınca Allah onlara "Toprak olun" diyecektir. İşte o zaman, kâfir olan bir insan "Keşke ben de toprak olsaydım." (9) diyecektir. Daha sonra da Allah, cin ve insanları yargılayıp aralarında kesin hükmünü verecektir.

وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ﴿٢٣﴾

23- İşte o gün, cehennem getirilecek, yine o gün insan herşeyi anlayacaktır. Fakat bu anlamanın ona ne faydası olacak?

*Abdullah b. Mes'ud bu hususta Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّونَهَا.

"O gün cehennem getirilecek. Onun yetmiş bin yuları (tutulacak kulpu) bulunacaktır. Her yularda da yetmiş bin melek bulunacak. Onlar cehennemi o kulplardan tutup çekeceklerdir." (10)

يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾

9- Nebe Suresi, 78/40
10- Tirmizi K. el- Cahannem, bab: 1 Hadis No: 2573

24- O gün insan: "Keşke hayatım için bir şeyler yapsaydım." diyecektir.

Kıyamet gününde, dünyad aiken salih ameller işlemekte tembel davranan insan bu haline üzülerek kendi kendine şöyle diyecektir "Keşke dünya hayatındayken âhiret hayatım için bir kısım salih ameller işlemiş olsaydım."

*Muhammed b. Ebi Umeyre, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن محمد بن أبى عميرة وكان من أصحاب النبى (ﷺ) قال لو أن عبدا خرّ على وجهه من يوم ولد الى أن يموت هرما في طاعة الله لحقره ذلك اليوم ولودّ أنّه دأنه يردّ الى الدنيا كيما يزداد من الاجر والثواب

"Bir adam, doğduğu günden ölümüne kadar, Allahın rızası uğrunda ömrünü tüketmek için yüzüstü sürüklenecek olsa kıyamet gününde o amelini küçümseyecek, mükafaat ve sevabının artırılması için tekrar dünyaya döndürülmesini isteyecektir."(11)

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ۝٢٥

وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ۝٢٦

25- O gün, Allahın yaptığı azabı kimse yapamaz.

26- Onun vurduğu bağı da kimse vuramaz.

11- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.185

*Bu âyet-i kerime, farklı kıraat şekillerine göre izah edilmiştir. Tercih edilen kıraat şekli mevcut Kur'an-ı Kerimlerdeki işaretlenmiş (لَا يُعَذِّبُ) "La Yuazzibu" şeklidir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Kıyamet gününde Allahın yapacağı azabı, dünyada kimse yapamaz. Yine Allahın vuracağı bağı dünyada kimse vuramaz."

Diğer bir kıraat ise (لَا يُعَذَّبُ) "La Yuazzebu" şeklindedir. Buna göre de âyetin manası şöyledir: "Hiçbir kimse Allahın, kıyamette uğrattığı azap ile dünyada azap edilmiş değildir. Ve Allahın, kıyamette bağlayacağı bağ ile dünyada bağlanmış değildir. Bu kıraata göre başka bir izah şekli de şöyledir "Kıyamet gününde kâfirin gördüğü azap ile kimseye azap edilmez. Kâfirin bağlandığı bağ ile kimse bağlanmaz.

Allah teala bu âyet-i kerimede, suçluların âkıbetini belirttikten sonra, temiz ruhlara sahibolan, sükunet ve imanın huzuru içinde yaşayan kişilerin âkıbetlerinin nasıl olacağını beyan ederek şöyle buyurmuştur:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾

27- Ey güven içinde olan nefis,

*Bu hitabın, güven içinde olan nefse ne zaman ve hangi melekler tarafından yapılacağı hakkında müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

a- Abdullah b. Abas ve Mücahid'e göre bu hitap, kıyamet gününde Allahın dostlarına melekler tarafından yapılacaktır. Abdullah b. Abbas'a göre "Güven içinde olan nefis"ten makat, Allahın, dünyada iken müminlere vaadettiği ikram ve nimetlerin gerçekleşeceğine güvenen nefis" demektir. Mücahid'e göre ise "Güven içinde olan nefis"ten maksat, iman eden, rabbinin kendi hakkında vereceği emirlere teslim olan nefis demektir.

b- Said b. Cübeyr ve Ebu Salih'e göre ise bu hitap mümin kula, canı çıkarken bir melek tarafınan yapılacaktır. Melek ona, Allahın kendisinden razı olduğunu ve âhirette ona büyük imkanlar hazırladığını müjdeleyecektir.

c- Üsame b. Zeyd'in, babasından naklettiğine göre ise bu hitap, salih kula, hem ölürken hem mahşerde toplanırken hem de diriltilirken söylenecek ve kul, cennetle müjdelenecektir.

d- Diğer bir kısım âlimlere göre bu hitap, mümin kula, amel defteri sağ tarafından verildiği zaman melekler tarafından yapılacak ve müjdelenecektir.

ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾

28- Sen rabbinden razı, rabbin de senden razı olarak ona dön.

*Bu hitabın, güven içinde olan nefse ne zaman yapılacağı ve ona "Dön" denmesinin ne anlama geldiği hakkında da müfessirler farklı izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas, Dehhak ve İkrime'ye göre bu söz mümin nefse, âhirette dirildiği zaman melekler tarafından söylenecek ve ruhunun bedenine dönmesi istenecektir. Bu izaha göre"Rab" kelimesinden maksat "Sahip" demektir. Kul'un ruhuna: "Sen, sahibin olan cesedine dön." denmiş olacaktır. Taberi de bu izah tarzını tercih etmiştir.

Ebu Salih'e göre ise bu hitap, güven içinde olan nefse, ölümü anında söylenecek ve onun, rabbi olan Allaha, razı olarak dönmesi istenecektir.

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾

وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

29- Salih kullarımın içine karış.

30- Cennetime gir.

*Katade bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Ey mutmain olan nefis, sen, salih kullarıma katıl ve onlarla birlikte cennetime gir." Taberi bu izah tarzını tercih etmiştir.

Muhammed b. Müzahim ise şöyle izah etmiştir: "Ey mutmain olan nefis, sen bana itaat et ve cennetime gir." Bazı kıraatlarda (في عبادي) "Fi ibâdî" kelimesi (في عبدي) "Fi Abdî" şeklindedir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey mutmain olan nefis, kulumun vücuduna gir ve cennetime dahil ol.

BELED SURESİ

Beled suresi yirmi âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾

وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ ﴿٣﴾

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ي كَبَدٍۜ ﴿٤﴾

1-4- Senin de içinde bulunduğun şu şehire, babaya ve ondan doğana yemin ederim ki biz insanı, güçlüklere katlanacak şekilde yarattık.

*Allha tealanın bu âyette, kendisine yemin ettiği bu şehirden maksat, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'den nakledildiğine göre Mekke'dir. Allah teala, Mekke'ye yemin ederek onun şanını yüceltmiştir.

Mealde "Senin de içinde bulunduğun" diye tercüme edilen (وَاَنْتَ حِلٌّ) ifadesi, Abdullah b. Abbas, Mücahid, Mansur, Katade, İbn-i Zeyd ve Dehhak tarafından "Senin için helal kılınan" şeklinde izah edilmiş Taberi de bu cümleyi bu şekilde izah etmiştir. Buna göre âyetin manası "Ey Muhammed, savaş ve benzeri şeylerin yapılması, sadece senin için helal kılınan Mekke'ye yemin olsun ki." demektir.

Bu hususta Peygamber efendimizin şu hadis-i şerifi rivayet edilmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّهُ عَامَ فَتْحِ مَكَّةَ قَتَلَتْ خُزَاعَةُ رَجُلاً مِنْ بَنِى لَيْثٍ بِقَتِيلٍ
لَهُمْ فِى الْجَاهِلِيَّةِ فَقَامَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) فَقَالَ اِنَّ اللهَ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ
وَسَلَّطَ عَلَيْهِمْ رَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ اَلاَ وَاِنَّهَا لَمْ تَحِلَّ لاَحَدٍ قَبْلِى وَلاَ تَحِلُّ لاَحَدٍ
مِنْ بَعْدِى اَلاَ وَاِنَّمَا اُحِلَّتْ لِى سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ اَلاَ وَاِنَّهَا سَاعَتِى هَذِهِ حَرَامٌ لاَ
يُخْتَلَى شَوْكُهَا وَلاَ يُعْضَدُ شَجَرُهَا وَلاَ يَلْتَقِطُ سَاقِطَتَهَا اِلاَّ مُنْشِدٌ وَمَنْ قُتِلَ لَهُ
قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ اِمَّا يُودَى وَاِمَّا يُقَادُ

"Huzaa kabilesi cahiliye döneminde, kendilerinden bir kişinin öldürülmesine karşılık olarak, Mekke'nin fethedildiği yılda Leys oğullarından bir kişiyi öldürmüşler bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bir hutbe irad ederek şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki Allah, Mekke'yi Fil ordusuna karşı kormuştur. Allah, Mekkelilere, peygamberini ve müminleri musallat kılmıştır. Dikkat edin Mekke benen önce hiçbir kimseye helal kılınmamış benden sonra da kimseye helal kılınmayacaktır. Dikkat edin, Mekke bana ancak bir günün bir anı için helal kılınmıştır. Dikkat edin şimdi o bu saatte haram bölğedir. Dikeni sökülemez, ağacı kesilemez. Yitikleri, görevli dellallar dışında kimse tarafından alınamaz. Kimin bir akrabası öldürülecek olursa o kimse iki şeyden birini seçmekte serbesttir. Ölen için ya diyet verilir veya öldürene kısas tatbik edilir." (1)

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu âyet, Resulullahın fetih sırasında mekke'ye girdiği günü anlatmakta ve ona, dilediğini öldürmekte dilediğini sağ bırakmakta serbest olduğunu bildirmektedir. O gün Resulullah, Kâbe'nin perdelerine sarılmış olan İbn-i Hatal'ı öldürmüştür. Bu durum, Resulullahtan sonra herhangi bir kimse için helal değildir.

Âyette kendilerine yemin edilen baba ve ondan doğan evlattan neyin kasdedildiği hakkında da müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas ve İkrime'ye göre babadan maksat, çocuğu olan, babadan meydana gelenden maksat ise çocuğu olmayan kısır kimsedir. Allah teala burada her çocuk hasibi olabilene ve kısıra yemin etmiştir.

1- Buhari, K.ed-Diyat, bab: 8, K.el--İlm, bab: 39

Mücahid, Katade, Dehhak, Süfyan es-Sevri ve Ebu Salih'e göre âyette ifade edilen babadan maksat, Hz. Âdem ve "Ondan meydana gelen"den maksat ise Hz Âdem'in soyundan gelen insanlardır.

Ebu İmran el-Cûnî'ye göre ise burada ifade edilen babadan maksat, Hz. İbrahim, "Ondan meydana gelen"den maksat ise Hz. İbrahim'in soyundan gelenlerdir.

Taberi burada geçen babadan maksadın "her baba" ve "ondan meydana gelen"den maksadın da "her doğan" olduğunu söylemenin, âyetin genel ifadesine daha uygun olacağını, bir delil bulunmadan âyeti bir konuya tahsis etmenin doğru olmayacağını söylemiştir.

"Biz insanı güçlüklere katlanacak şekilde yarattık" diye tercüme edilen (لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي كَبَدٍ) âyet-i kerimesi yeminin cevabı olup müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Said b. Cübeyr ve Mücahid bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Şüphesiz ki biz insanı, zorluk ve sıkıntılar çeken bir varlık olarak yarattık. İnsan doğumunda, yaşamasında hatta dişlerinin bitmesinde bile sıkıntılara maruz kalan bir varlık olarak yaratılmıştır.

Abdullah b. Abbas, İkrime, İbrahim en-Nehai, Ebu Salih, Dehhak ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre bu âyetin manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz insanı iki ayağı üzerinde durabilen, uzun boylu ve düzgün bir şekilde yarattık."

İbn-i Zeyd'e göre ise âyetin manası şöyledir: "Şüphesiz ki biz Âdem'i gökte yarattık." Bu izaha göre insandan maksat, Hz. Âdem, "Kebed" kelimesinden maksat ise "Gök"tür. Âyet-i kerime, Hz. Âdem'in ilk yaratılışını beyan etmektedir.

اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌ ﴿٥﴾

5- İnsanoğlu hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

*Bu âyet-i kerimenin, Cumah oğullarından "Ebul Eşeddî" diye adlandırılan güçlü kuvvetli bir adam hakkında indiği rivayet edilmektedir. İşte Allah teala bu adam için buyurmuştur ki: "O, hiç kimsenin kendisine galip gelemeyeceğini ve malını elinden alamayacağını mı sanıyor?"

يقول أهلكت مالا لبدا ٦

6- "Yığınla mal harcadım." diyor.

Bu gücüne mağrur olan insan: "Ben, Muhammed'e düşmanlık yapma uğrunda yığın yığın mal harcadım." der.

أيحسب أن لم يره أحد ٧

7- O, kendisini kimsenin göremediğini mi sanıyor?

Bunu söyleyen kişi böyle davrandığını kimsenin görmediğini mi sanıyor? O, bu malı nereden kazandığından ve nereye harcadığından hesap verecektir.

ألم نجعل له عينين ٨

ولسانا وشفتين ٩

8-9- Biz ona iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi?

"Çok mal harcadım" diyen bu adam için biz, delillerimizi görecek iki göz, kalbinde bulunanları ifade edecek bir dil ve iki dudak yaratmadık mı?

وهديناه النجدين ١٠

10- Biz ona (hayır ve şerri) her iki yolu da göstermedik mi?

*Âyette zikredilen bu iki yol'dan maksat, Abdullah b. Mes'ud, Rebi' b. Huseyn, Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid, Dehhak, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre, hayır ve şer yolu'dur. Allah teala insana hayır yolunu da göstermiş şer yolunu da göstermiş ve insanı bu yollardan birini tercih etmekte serbest bırakmış-

tır. Bu hususta başka bir âyette de şöyle buyurulmaktadır: "Doğrusu biz ona hidayet yolunu gösterdik. Ya şükreder veya nankörlük eder." (2)

Bu iki yoldan maksadın, hayır ve şer yolları olduğuna dair Hasan-ı Basri ve Katade'den mürsel bir hadis rivayet edilmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu iki yoldan maksat, doğan bebeğin besin kaynağı olan annesinin memesidir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

11- O ise engeli aşmaya girişmedi.

Âyette zikredilen "Engel"den maksat, Hasan-ı Basri ve Abdullah b. Ömer'e göre, cehennemde bulunan bir dağ veya cehennemin kendisidir. Katade'ye göre bu engel cehennemde sırat köprüsünden başka bir engeldir.

Kâ'b b. Malik "Akabe" denen bu engelin cehennemde yetmiş basamaktan ibaret olduğunu söylemiştir.

İbn-i Zeyd ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: "İnsan kendisini kurtuluşa ve hayıra götüren yolu takibetmemeli miydi? Yani, insan hayırın önündeki engeli aşmalıdır. Bu izaha göre cümlede gizli bir soru edatı vardır.

وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾

12- Sen o engelin ne olduğunu nereden bileceksin?

Ey Muhammed, o inanın aşamadığı engelin ne olduğunu sen nereden bileceksin? O engeli aşmak ancak şu üç şeyden biriyle olur.

فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

2- İnsan Suresi, 76/3

13- O engeli aşmak, bir kimseyi azad etmek,

*O engeli aşmak, bir köle azad etmektir. Amr b. Abse, köle azad etmenin fazileti hakkında Peygamber efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

قال عمر وسمعت رسول الله (ﷺ) يقول من اعتق رقبة مسلمة كانت فكاكه من النار عضوا بعضو ومن شاب شيبة في سبيل كانت له نورا يوم القيامة ومن رمى بسهم فبلغ فاصاب أو أخطأ كان كمن أعتق رقبة من ولد اسمعيل

"Kim, müslüman bir köle azad edecek olursa bu onun, cehennemden, o kişinin her bir organına karşılık kendi organını kurtarması olur. Kim Allah yolunda saçını ağartacak olursa kıyamet gününde onun için bir nur olur. Kim de bir ok atacak olursa hedefe isabet ettirsin veya ettirmesin o kimse, Hz. İsmail'in soyundan gelen bir köleyi azad etmiş gibi olur." (3)

Kâ'b b. Mürre, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

قال سمعت رسول الله (ﷺ) يقول أيما رجل أعتق رجلا مسلما كان فكاكه من النار يجزى بكل عظم من عظامه عظما من عظامه رجل مسلم اعتق امرئتين مسلمتين كانتا فكاكه كم النار يجزى بكل عظمين من عظامهما من عظامه وايما امرأة مسلمة وأيما إمرأة اعتقت امرأة مسلمة كانت فكاكها من النار تجزى بكل عظم من عظامها عظما من عظامها

"Kim müslüman bir kişiyi azad edecek olursa, onun cehennem ateşinden kurtarılması olur. Azad edilenin her bir organına karşılık azad edenin her bir or-

3- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.113

ganı ateşten kurtulma ile mükafaatlandırılır. Müslüman bir erkek, müslüman iki kadını azad edecek olursa bu da onun cehennem ateşinden kurtuluşu olur. Onlardan her ikisinin her iki organıyla, azad edenin bir organı ateşten kurtulma ile mükafaatlandırılır. Herhangi bir müslüman kadın diğer bir müslüman kadını azad edecek olursa bu da onun cehennem azabından kurtulmasına vesile olur. Azad edilenin her bir organına karşılık azad edenin her bir organı ateşten kurtulma ile mükafaatlandırılır." (4)

Ebu Zer el-Ğifari diyor ki:

عَنْ أَبِى ذَرٍّ؛ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَىُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ؟ قَالَ «أَنْفَسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، وَأَغْلاَهَا ثَمَناً».

"Dedim ki: Ey Allahın Resulü, hangi azad etme daha efdaldir? Resulullah: "Sahipleri nezdinde daha değerli olanı ve bedeli daha fazla olanı azad etmektir." buyurdu. (5)

Ukbe b. Âmir el-Cüheni, Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عن عقبة بن عامر الجهنى ان رسول الله (ﷺ) قال من أعتق رقبة مؤمنة فهى فكاكه من النار

"Kim mümin bir köleyi azad edecek olursa o, o kimse için cehennem azabından kurtuluş olur." (6)

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.235 / İbn-i Mace, K.el-Itk, bab: 4, Hadis no: 2522
5- İbn-i Mace, K.el-Itk, bab: 4, Hadis no: 2523
6- Ahmed b. Hanbel Müsnad, C.4 S. 147

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾

أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

14-16- Veya açlık gününde yakını olan bir yetimi yahut hiçbir şeyi olmayan bir yoksulu yedirmektir.

*Âyette geçen ve "Hiçbir şeyi olmayan" şeklinde tercüme edilen (ذَا مَتْرَبَةٍ) "Za metrebe" ifadesi Abdullah b. Abbas, Mücahid ve İkrime tarafından "Malı mülkü olmadığı için toz toprak içinde yatan" şeklinde izah edilmiştir. Buna göre âyetin manası "Toz toprak içinde yatan yoksul" demektir.

Yine Abdullah b. Abbas, İkrime ve İbn-i Zeyd'den nakledilen başka bir görüşe göre "Muhtaç olan yoksul" demektir. Meal bu görüşe göre hazırlanmıştır.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Katade ve Dehhak'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat "Çok çocuğu olan fakir"dir. Çocuklarının çokluğundan dolayı imkan bulamayan ve onları toprağın üzerine atan yoksuldur.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş, bu ifadenin zahirinden bu mananın anlaşılacağını söylemiştir. On üç ve on dördüncü âyetlerin başka bir kıraat şekli ve bu kıraata göre başka bir izah tarzı daha vardır. Buna göre âyetlerin izahı şöyledir: "O ise engeli aşmaya girişmedi. Sen o engelin ne olduğunu nereden bileceksin? O köleyi azad etmedi. Veya açlık gününde akrabası olan yetimi yahut ihtiyaç sahibi yoksulu doyurmadı. Fakat sonradan iman edenlerden ve sabrı ve merhameti tavsiye edenlerden oldu. Böylece de amel defteri sağından verilenlerden oldu."

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

17- Bir de iman edip birbirlerine sabrı tavsiye eden ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.

*Allah teala bu âyet-i kerimede, birbirlerine sabretmeyi ve merhametli davranmayı tavsiye edenlerin, cennetin yolundaki engeli aşacak kimseler olduklarını beyan etmektedir.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) merhametli davrananları öven bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

«الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ، ارْحَمُوا أَهْلَ الأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِى السَّمَاءِ».

"Merhamet eden kimselere rahman olan Allah merhamet eder. Siz yeryüzünde olanlara merhamet edin ki göklerde olanlar da size merhamet etsinler." (7)

Peygamber efendimiz diğer bir hadis-i şerifinde:

عن النبى (ﷺ) قال: «مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيَعْرِفْ حَقَّ كَبِيرِنَا فَلَيْسَ مِنَّا».

"Bizim küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin hakkını tanımayan bizden değildir." (8) buyurmaktadır.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

18- İşte bunlar, amel defterleri sağlarından verilenlerdir.

19- Âyetlerimizi inkâr edenler ise amel defterleri solundan verilenlerdir.

7- Ebu Davud, K. el-Edeb, bab: 66, Hadis no: 4941 / Tirmizi, K.el-Birr, bab: 16, Hadis no: 1924

8- Ebu Davud, K. el-Edeb, bab: 66, Hadis no: 4943

20- İşte onlar, kapıları üzerlerine kapatılmış bir ateş içinde olacaklardır.

Köleyi azad edenler, yetimi ve fakiri kıtlık günlerinde doyuranlar, iman edenlerden olup, merhameti ve sabrı tavsiye edenler, işte bunlar amel defterleri sağ taraflarından verilen ve sağ taraftan cennete götürülenlerdir. Bizim delillerimiz olan kitapları, peygamberleri ve diğer varlıkları inkar edenler ise amel defterleri sol taraflarından verilenler ve sol taraftan cehenneme sevk edilecek olanlardır. Bunlar, üzerlerine kapatılmış olan cehennem ateşine konulacaklardır.

ŞEMS SURESİ

Şems suresi on beş âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَاۙ ﴿١﴾

1- Yemin olsun güneşe ve aydınlığına.

*Âyette zikredilen "Aydınlık" ifadesinden maksat, Katade'ye göre "Gündüz vakti"dir. Mücahid'e göre ise güneşin ışığıdır. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَاۙ ﴿٢﴾

2- Ona tabi olduğu vakitte ay'a,

*İbn-i Zeyd'e göre ay'ın güneşe tabi olma vakti ay'ın ilk yarısıdır. Zira bu müddet içinde ay, güneş battıktan sonra doğar. Diğer yarısında ise güneş ay'a tabi olur. Bu müddet içinde de ay güneşin önünde olur.

Abdullah b. Abbas bu âyeti şöyle izah etmiştir: "Gündüzü takibeden ay'a

yemin olsun ki" Katade ise bu ifadenin, hilalin görüldüğü günü beyan ettiğini söylemiştir. Zira bu süre içinde, güneş battıktan sonra hilal görünür.

وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ۝٣

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ۝٤

3- Onu ortaya çıkarttığı vakitte gündüze,

4- Onu örttüğü vakitte geceye,

Güneşi ortaya çıkarttığı vakitte gündüze ve güneşi bürüdüğü zaman geceye yemin olsun.

*Bu iki âyet "Karanlığı aydınlattığı zaman gündüze ve karanlığı bürüyen geceye" şeklinde de izah edilmiştir.

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ۝٥

5- Göğe ve onu yapana,

*Bu âyet, göğe ve onu yaratan Allaha yahut göğe ve onun yaratılışına yemin olsun." şeklinde izah edilmiştir.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ۝٦

6- Yer'e ve onu düzeltene,

*Abdullah b. Abbas bu âyeti "Yere ve onda yarattığı şeylere" şeklinde, Mücahid "Yere ve onu yayana" Ali b. Ebi Talha'nın rivayetine göre Abdullah b. Abbas "Yere ve onu taksim edene." şeklinde izah etmişlerdir.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّىٰهَا ﴿٧﴾

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَىٰهَا ﴿٨﴾

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ﴿٩﴾

7- Nefse ve onu şekillendirene,

8-9- Sonra da ona kendisi için kötü ve iyi olanı öğretene ki nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir.

Yaratılanların ruhuna ve onlara şekil veren ve onlara hayırı ve şerri öğreten Allaha yemin olsun ki nefsi Allah tarafından arındırılıp inkarcılıktan ve günahlardan temizlenen, kurtuluşa ermiştir.

*İbn-i Zeyd "Ona kendisi için kötü ve iyi olanı öğreten" âyetini "Kendisinde kötülüğü ve iyiliği yaratan" şeklinde izah etmiştir.

Allah tealanın, kulunun nefsini arındırması onu inkarcılıktan ve günah işlemekten temizlemesi ve salih ameller işleterek düzeltmesidir. Kişi günahlardan kaçınır ve salih ameller işleyecek olura işte o zaman nefsini arındırmış olur.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴿١٠﴾

10- Nefsinin gerçek yüzünü gizleyen ise hüsrandadır.

Allahın, nefsini kendi başına bıraktığı ve yardım etmediği kimse ise aradığını bulamaz ve zarara uğrar. Zira o, Allaha itaatı bırakıp ona isyan etmeye başlar. Allahın azdırdığı ve saptırdığı bu kimse elbette ki hüsrana uğrayacaktır.

*Abdullah b. Abbas bu âyet-i kerimenin baş tarafına "Allahın saptırdığı ve terkettiği." şeklinde, Mücahid ve Said b. Cübeyr "Allahın saptırdığı ve azdırdığı." şeklinde Katade "Allahın günaha düşürdüğü şeklinde izah etmiştir.

Zeyd b. Erkam, Resulullahın şöyle dua ettiğini rivayet ediyor:

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ. قَالَ: لاَ أَقُولُ لَكُمْ إِلاَّ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يقول: كَانَ يَقُولُ «اَللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ. اَللَّهُمَّ! آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا. وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا. أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلاَهَا. اَللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لاَ يَخْشَعُ وَمِنْ نَفْسٍ لاَ تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لاَ يُسْتَجَابُ لَهَا».

"Ey Allahım, âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, cimrilikten, yaşlılıktan ve kabir azabından sana sığınırım. Ey Allahım, sen benim nefsime takvasını ver ve onu arındırıp temizle. Sen onu en hayırlı temizleyensin. Onun dostu ve mevlası sensin. Ey Allahım, fayda vermeyen ilimden, ürpermeyen kalbden, doymayan nefisten, kabul olunmayan duadan sana sığınırım." (1)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا ﴿١١﴾

11- Semud kavmi azgınlığı ile yalanladı.

*Abdullah b. Abbas ve Katade bu âyet-i kerimeyi "Semud kavmi Salih peygamberin, kendilerine bildirdiği o yıkıp yok eden azaplarını yalanladılar." şeklinde izah etmişlerdir. Mücahid ve İbn-i Zeyd ise "Semud kavmi isyan ettiklerini yalanladılar" şeklinde izah etmişlerdir. Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ise "Semud kavminin hepsi birlikte yalanladılar." şeklinde izah etmiştir.

1- Müslim, K.ez-Zikr, bab: 73, Hadis no: 2722

إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَيهَا ﴿١٢﴾

12- Hani içlerinden en azılı olanı (deveyi kesmeye) kalkmıştı.

*Salih (a.s.)ın mucizesi olarak büyük bir kayanın içinden çıkan ve Semud kavminin içtiği suyu bir gün kendisi içip bir gün Semud kavmine bırakan bu olağanüstü deveyi kesmek için o kavmin en azgın adamı olan Kudar b. Sâlif teşebbüse geçmiştir. Âyet-i kerime işte bu olayı ve bu kişiyi anlatmaktadır.

Abdullah b. Zem'a, Resulullahın bir hutbesini dinlediğini, Resulullahın o hutbede devenin kesilmesini ve onu kesenin kim olduğunu beyan ettiğini ve şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

أنّهُ أخبره عبدُ الله بنُ زمعةَ أنّه سمعَ النّبىَّ (ﷺ) يخطُبُ وذكرَ النّاقةَ والّذى عقرَ فقالَ رسولُ الله (ﷺ) اذا انبعثَ أشقاها انبعثَ لها رجلٌ عزيزٌ عارمٌ منيعٌ فى رهطه مثلُ أبى زمعةَ وذكرَ النّساءَ فقالَ يعمدُ احدكُم يجلدُ امرأته جلدَ العبدِ فلعلّه يضاجعُها من آخرِ يومه ثمَّ وعظهم فى ضحكهم من الضّرطة وقالَ لمَ يضحكُ احدكُم ممّا يفعلُ

"İçlerinden en azılı olanı deveyi kesmeye kalkışmıştı." Bu kişi, kavmi içinde kimsenin dokunamadığı güçlü ve kuvvetli birisiydi. Bu kimse Ebu Zem'a gibiydi (Ebu Zem'a Zübeyr b. el-Avvam'ın amcasıdır) Abdullah diyor ki: "Resulullah daha sonra kadınlardan bahsetti ve buyurdu ki: "Sizden biriniz karısını, köleyi döver gibi dövmeye kalkar. Belki de günün sonunda onunla yatar." Abdullah diyor ki: "Sonra Resulullah insanlara, birisinin yellenmesine gülmelerin-

den dolayı öğüt verdi ve buyurdu ki: "Sizden biriniz, kendisinin de yaptığı şeye niçin güler?" (2)

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ﴿١٣﴾

13- Bunun üzerine Allahın peygamberi onlara: "Bırakın Allahın devesini ve su içmesini." dedi.

*Salih (a.s.) kavmi Semud'u, deveye ve su içmesine dokunmamaları hususunda uyardı. Zira daha önce Allah onlara: "Salih şöyle dedi: "İşte mucize bu dişi devedir. Onun belli bir gün su içme hakkı vardır. Sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır." [3] buyurmuştu.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴿١٤﴾

14- Semud kavmi ise onu yalanladı ve deveyi kesti. Rableri de işledikleri günahları sebebiyle azabı başlarına geçirdi ve orayı yerle bir etti.

Fakat Semud kavmi, deveye dokunmamalarını emreden Salih peygamberi yalanladılar, deveyi kesmelerinden dolayı başlarına azap geleceğine inanmadılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine rableri, inkarları, yalanlamaları ve deveyi keserek isyan etmeleri yüzünden onları helak etti ve yurtlarını yerle bir etti. O azaptan hiçbir kimse kurtulamadı.

*Katade diyor ki: "Semud kavminin en azgını olan ve "Ühaymir" diye sıfatlanan kişi, Semud kavminin büyük küçük bütün fertlerinden biat almadan deveyi kesmedi. Bütün kavim, deveyi kesme suçuna iştirak ettikleri için Allah onların hepsini birden helak etti."

2- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 91, bab: 1 / Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 91, bab: 1, Hadis no: 3343

3- Şuara Suresi, 26/155

وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

15- O, bu işin akıbetinden korkacak değildir.

*Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Katade, Mücahid ve Bekr b. Abdullah bu âyet-i kerimeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Allah, Semud kavmini bu şekilde helak etmenin sonucundan korkmaz. Zira ona bir sorumluluk yoktur."

Dehhak ve Süddi ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: Deveyi kesen o azgın kişi neticenin ne olacağından korkmuyordu. Fakat sonunda Allahın azabı gelip onu yakalayıverdi."

LEYL SURESİ

Leyl suresi yirmi bi âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الاَنْصَارِىَّ قَالَ اَقْبَلَ رَجُلٌ بِنَاضِحَيْنِ وَقَدْ جَنَحَ
اللَّيْلُ فَوَافَقَ مُعَاذاً يُصَلِّي فَتَرَكَ نَاضِحَهُ وَاَقْبَلَ اِلَى مُعَاذٍ فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ اَوِ
النِّسَاءِ فَانْطَلَقَ الرَّجُلُ وَبَلَغَهُ اَنَّ مُعَاذاً نَالَ مِنْهُ فَأَتَى النَّبِيَّ (ﷺ) فَشَكَا اِلَيْهِ
مُعَاذاً فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) يَا مُعَاذُ اَفَتَّانٌ اَنْتَ اَوْ اَفَاتِنٌ ثَلَاثَ مِرَارٍ فَلَوْلَا صَلَّيْتَ
بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الاَعْلَى وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا وَاللَّيْلِ اِذَا يَغْشَى فَاِنَّهُ يُصَلِّي
وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ

"Gece karanlığının bastığı bir sırada bir adam iki sulama devesiyle birlikte geldi. Muaz'ın namaz kılmasına rastladı. Devesini bıraktı ve Muaz'a uydu. Muaz Bakara suresini veya "Nisa suresini okudu. Adam ayrılıp gitti. Bunun üzerine Muaz'ın, onun aleyhinde konuştuğu haberi kendisine ulaştı. Adam da Resulullaha varıp Muaz'ı şikayet etti. Bunun üzerine Resulullah Muaz'a üç kere: "Sen insanları fitneye mi düşüreceksin Muaz?" dedi. Ve devamla şöyle buyurdu: "Sen, (سبح اسم ربّك الأعلى ، والشمس وضحاها ، واللهيل اذا يغشى) surelerini okusaydın ya. Çünkü senin arkanda yaşlı, zayıf ve işi gücü olan insanlar da namaz kılıyorlar." (1)

1- Buhari, K.el-Ezan, bab: 63

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىۙ ﴿١﴾

وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰىۙ ﴿٢﴾

وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٣﴾

اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىۜ ﴿٤﴾

1- Karanlığı ile bürüdüğü zaman geceye,

2- Aydınlandığı zaman gündüze,

3-4- Erkeği ve dişiyi yaratana yemin olsun ki gayretleriniz çeşit çeşittir.

Karanlığı ile her tarafı bürüdüğü zaman geceye, aydınlanıp ortaya çıktığı zaman gündüze ve erkek ve dişiyi yaratan Allaha yemin olsun ki ey insanlar sizin amelleriniz çeşit çeşittir. Bazınız rabbini inkar eder ona karşı gelir bazınız da ona iman eder boyun eğersiniz.

*Yukarıda geçen üçüncü âyet iki kıraat üzere okunmuştur. Bunlardan biri, Kur'an-ı Kerimlerde mevcut olan, âlimlerin çoğunluğunun kıraatıdır. Bu da (وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى) şeklindedir. Buna göre âyetin manası "Erkek ve dişiyi yaratana yemin olsun ki" şeklindedir. Veya "Erkeğin ve dişinin yaratılışına yemin olsun ki." şeklindedir.

Diğer kıraat ise Abdullah b. Mes'ud ve Ebudderda'dan nakledilmektedir ve şöyledir: (وَالذَّكَرِ وَالْاُنْثٰى) manası ise şöyledir: "Erkeğe ve dişiye yemin olsun ki" (2)

فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰى ﴿٥﴾

5- Kim Allah yolunda harcar ve ondan korkar,

*Bu âyeti Abdullah b. Abbas: "Kim elinde bulunanı harcar ve Allahtan korkacak olursa" şeklinde,

Katade: "Kim, Allahın hakkını verir ve onun yasakladığı şeylerden kaçınacak olursa" şeklinde,

Dehhak ise: "Kim Allahı anar ve Allahtan korkacak olursa" şeklinde izah etmişlerdir.

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ﴿٦﴾

6- Ve en güzel olanı (İslam inancını) tasdik ederse,

*Âyette geçen ve "En güzel olan" diye tercüme edilen (الْحُسْنٰى) ifadesinden neyin kasdedildiği hakkında müfessirler farklı izahlarda bulunmuşlardır.

Abdullah b. Abbas, İkrime ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre "En güzel olan"dan maksat, "Harcananın yerine Allahın vereceği şey"dir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Kim, harcananın karşılığının verileceğine inanırsa."

Dehhak, Ebu Abdurrahman ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre "En güzel olan"dan maksat, "Lailahe İllallah" "Allahtan başka ilah yoktur." ifadesidir.

Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre "en güzel olan" ifadesinden maksat, cennet'tir.

2- Bkz.Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 92, bab: 1, 2

Katade'den nakledilen diğer bir görüşe göre "En güzel olan" ifadesinden maksat, Allahın vaadettiği güzel mükafaatlardır.

Taberi, bir önceki âyetin, infak edenleri zikretmesi dolayısıyla bu âyetinde "Allah yolunda infak edilen şeylerin karşılığının verileceğine inanma" şeklinde izah edilmesinin daha uygun olduğunu söylemiş ve birinci görüşü tercih etmiştir.

Allah yolunda infak edilen malın yerinin doldurulacağı hususunda Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah (s.a.v.)in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِىَّ (ﷺ) قَالَ مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ الأَمَلَكَانِ يَنْزِلاَنِ فَيَقُولُ اَحَدُهُمَا اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُنْفِقاً خَلَفاً وَيَقُولُ الآخَرُ اَللَّهُمَّ اَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً.

"Kulların sabahladığı hiçbir gün yoktur ki onda iki melek inmiş olmasın. Onlardan biri: "Ey Allahım, sen infak edenin verdiği şeyin yerini doldur." der. Diğeri ise "Ey Allahım sen, cimrinin malını telef et." der. [3]

Bu âyet-i kerimenin Hz. Ebubekir (r.a.) hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir.

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰى ﴿٧﴾

7- Biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız.

Burada zikredilen "En kolay olan"dan maksat, Allahın razı olacağı amelleri işlemek ve bu yolla cennete ulaşmaktır.

وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى ﴿٨﴾

3- Buhari, K.ez-Zekat, bab: 27

8- Fakat kim de cimrilik eder (Allaha) ihtiyacı yokmuş gibi davranırsa

*Bu âyeti Abdullah b. Abbas: "Kim de elinde bulunanla cimrilik eder ve kendisini ihtiyaçsız hissedecek olursa veya kim ihtiyacından fazla olan malı hakkında cimrilik eder ve Allaha ihtiyacı yokmuş gibi davranacak olursa yahut: "Kim, Allah kendisini zengin kıldığı halde zekatını vermeyerek cimrilik eder ve kendisini ihtiyaçsız hissedecek olursa." şekillerinde izah etmiştir.

Katade ise "Kim Allahın hakkı hususunda cimrilik eder ve kendisini rabbine karşı ihtiyaçsız hissedecek olursa." şeklinde izah etmiştir.

وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾

9- Ve en güzel olanı (İslam akidesini) yalanlarsa,

*"En güzel olan" diye tercüme edilen (الْحُسْنَى) "El-Hüsna" kelimesi burada da yukarıda geçtiği gibi farklı şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas'a göre bundan maksat, "Harcananın yerine Allahın verdiği mal" demek, Katade'ye göre: "Allahın vermeyi vaadettiği güzel mükafaatlar", Dehhak ve Abdullah b. Abbas'a göre "Kelime-i Tevhid", Mücahid'e göre ise "Cennet'tir."

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

10- Biz ona en zor olanı kolaylaştırırız:

*Âyette zikredilen "en zor olan" ifadesinden maksat, Allahın sevmediği, işlendiği takdirde cehenneme sürükleyen amellerdir.

Bu âyet-i kerimeler, Allah tealanın, iyi ameller işleyenleri hayra muvaffak kılacağını, kötü amel işleme temayülünde olanları da nefisleriyle başbaşa bırakacağını ifade etmektedirler. Bu hususu beyan eden âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler pek çoktur.

Hz. Ali diyor ki:

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فَأَتَانَا رَسُولُ اللهِ
(ﷺ) فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ فَنَكَّسَ فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ
ثُمَّ قَالَ مَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ وَمَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ الاَّ كُتِبَ مَكَانُهَا مِنَ الْجَنَّةِ
وَالنَّارِ وَالاَّ قَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةً او سَعِيدَةً قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ اَفَلاَ نَتَّكِلُ عَلَى
كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ فَمَنْ كَانَ مِنَّا مِنْ اَهْلِ السَعادة فسيصير الى السعادة ومن
كان منا من اهل الشَّقَاءِ فَسَيَصِيرُ اِلَى عَمَلِ اَهْلِ الشَّقَاوَةِ قَالَ اَمَّا اَهْلُ السَّعَادَةِ
فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ اَهْلِ السَّعَادَةِ وَاَمَّا اَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ اَهْلِ الشَّقَاءِ ثُمَّ
قَرَأَ فَأَمَّا مَنْ اَعْطَى وَاَتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى الآيَةَ.

"Biz, Baki el-Ğarkad da bir cenazede bulunuyorduk. Resulullah geldi oturdu. Biz de onun çevresinde oturduk. Onun elinde bir çubuk vardı. Başını yere eğdi. Çubuk ile yeri eşeliyordu. Sonra şöyle buyurdu: "Sizden ve doğacak bütün çocuklardan hiçbir kimse yoktur ki onun cennette ve cehennemdeki yeri ve onun şaki veya Said olacağı yazılmış olmasın." Bir adam: "Ey Allahın Resulü, şimdi bizler, Allahın yazdığına tevekkül ederek amel işlemeyi bırakalım mı? Zira bizden kim saadet ehliyse saadet ehline gider. Kim de şekavet ehli ise şekavet ehlinin amelini yapmaya gider." dedi. Resulullah da: "Saadet ehli saadet ehlinin amelini yapmaya muvaffak kılınır. Şakavet ehli de şekavet ehlinin amelini yapmaya muvaffak kılınır." buyurdu ve sonra: "Ve en güzel olanı (İslam inancını) tasdik ederse "Biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız." "Fakat kim de cimrilik eder (Allaha) ihtiyacı yokmuş gibi davranırsa" "Ve en güzel olanı (İslam akidesini) yalanlarsa" "Biz ona en zor olanı kolaylaştırırız." âyetlerini okudu." (4)

4- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 92, bab: 6

Taberi aynı hadisin benzerini, Cabir b. Abdullah, Beşir b. Ka'b ve Nizal b. Sebra (r.anh)dan rivayet etmiştir.

Cabir b. Abdullah, Resulullah (s.a.v.)e:

عن جابر انه قال يا رسول الله انعمل لامر قد فرغ منه أم لامر نأتنفه قال لامر قد فرغ منه فقال سراقة ففيم العمل اذا فقال رسول الله (ﷺ) كل عامل ميسر لعمله

"Ey Allahın Resulü, biz, bitmiş bir şey için mi amel ediyoruz, yoksa olacak bir şey için mi amel ediyoruz?" diye sormuş Resulullah da: "Bitmiş bir şey için." cevabını vermiştir. Bunun üzerine Süreka: "O halde niçin amel işleniyor?" diye sormuş Resulullah: "Her amel işleyene ameli kolaylaştırılır." buyurmuştur. (5)

وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى ﴿١١﴾

11- Helak olduğu zaman malı ona asla fayda vermez.

Cimrilik eden ve Allaha ihtiyacı yokmuş gibi davranan kimse helak olduğu zaman malı ona asla fayda vermeyecektir.

*Burada geçen "Helak olma" ifadesinden makat, Katade'ye göre cehenneme düşme"dir. Mücahid'e göre ise "Ölmek"tir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى ﴿١٢﴾

5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3 S. 335

12- Doğru yolu göstermek bize aittir.

Hakkı batıldan ve itaatı isyandan ayırıp bildirmek bize aittir.

وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

13- Şüphesiz ki âhiret de dünya da bizimdir.

Şüphesiz ki dünyanın da âhiretin de mülkiyeti bize aittir. Yaratıklarımızdan dilediğimize onlardan verir dilediğimize vermeyiz."

*Taberi diyor ki: "Allah teala bu âyet-i kerime ile şunu murat etmiştir: "O, yaratıklarından dilediğini kendisine itaat etmeye muvaffak kılar. Ona dünyada lütufta bulunur, âhirette de ikram eder. Yaratıklarından, yardım etmemeyi dilediğini de kendi başına bırakır. Ona dünyada günah işleme zemini hazırlar. Âhirette de onu günahlarından dolayı cezalandırır.

فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴿١٤﴾

14- Ben sizi, alev alev yanan ateşe karşı uyardım.

Ey insanlar ben sizleri, alev alev yanan cehennem ateşine karşı uyardım. Dünyada iken rabbinize isyan etmekten ve onu inkar etmekten kaçının. Aksi halde âhirette o ateşe girersiniz.

لَا يَصْلٰيهَا إِلَّا الْأَشْقَىٰ ﴿١٥﴾

الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٦﴾

15-16- Oraya ancak (peygamberi) yalanlayan ve ondan yüz çeviren en azılı olan kişi girecektir.

O cehenneme ancak, rabbinin âyetlerini yalanlayan ve onun emirlerinden yüz çevirip amel etmeyenler girecektir.

*Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ ؛ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « لاَ يَدْخُلُ النَّارَ إلاَّ شَقِيٌّ » قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَنِ الشَّقِيُّ؟ قَالَ « مَنْ لَمْ يَعْمَلْ للهِ بِطَاعَةٍ، وَلَمْ يَتْرُكْ لَهُ مَعْصِيَةً » .

"Cehennem ateşine ancak şaki olan kimse girecektir." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, şaki kimdir?" Resulullah buyurdu ki: "Allah için günahtan vazgeçmeyendir." (6)

Diğer bir hadis-i şerifinde:

اَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ الاَّ مَنْ اَبىٰ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَمَنْ يَأْبىٰ قَالَ مَنْ اَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ اَبىٰ

"Kıyamet gününde bütün ümmetim cennete girecektir. Ancak inat edip direnen hariç." buyurdu. Dediler ki: "Ey Allahın Resulü, kim inat edip direnir?" Resulullah: "Kim bana itaat ederse cennete girer. Kim de bana karşı gelirse inat edip reddetmiş olur." buyurdu. (7)

وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَىۙ ﴿١٧﴾

اَلَّذ۪ي يُؤْت۪ي مَالَهُ يَتَزَكّٰىۚ ﴿١٨﴾

6- İbn-i Mace, K.ez-Zühd, bab: 35, Hadis no: 4298 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, Hadis no: 349
7- Buhari, K.el-İ'tisam, bab: 2 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.361

17-18- Malını arındırmak için harcayan en takva sihibi isc ondan uzaklaştırılacaktır.

Malını Allahın emrettiği yerlere harcayarak kendisini ve malını temizleyen en takva sahibi kimse ise alev alev yanan cehennem ateşine girmekten uzaklaştırılacak ve korunacaktır.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰىۙ ﴿١٩﴾

اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ ﴿٢٠﴾

وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

19- Onun üzerinde başkasının, karşılığı verilecek hiçbir nimeti yoktur.

20- O, sadece yüceler yücesi rabbinin rızasını kazanmak için harcar.

21- O, yakında razı olacaktır.

Kendisini ve malını arındırmak için malını Allah yolunda harcayan bu takva sahibi insanın üzerinde başkalarının, karşılığı verilecek herhangi bir hakları yoktur. Bu mallarını, yapılan bir kısım iyilikler karşılığında harcamış değildir. Sadece en yüce olan rabbinin rızasın iisteyerek harcamıştır.

Malını Allah yolunda harcayan bu kişi âhirette rabbi tarafından harcadıklarının karşılığı veildiğinde razı olacak ve sevinecektir.

Müfessirler bu âyet-i kerimelerin, Hz. Ebubekir hakkında nazil olduğunu söylemişler, Taberi de aynı şeyi nakletmiştir.

Katade diyor ki: "Onun üzerinde başkasının, karşılığı verilecek hiçbir nimeti yoktur." âyet-i kerimesi Ebubekir hakkında nazil olmuştur. Zira o, kendilerinden hiçbir karşılık ve teşekkür beklemediği kişileri âzâd etmiştir. Bunlar altı veya yedi kişidir. Bilal ve Âmir b. Füheyre de bunlardandır.

DUHA SURESİ

Duha suresi on bir âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Duha suresinden itibaren, surelerin bitiminden sonra tekbir getirilmesi hususunda Taberi herhangi bir şey zikretmemiştir.` İbn-i Kesir ise bu hususta şunlar ızikretmiştir: "Ebul Hasen Ahmed b. Muhammed ve el-Bezzî, İkrime, b. Süleyman'dan, İkrime, İsmail b. Kostantin ve Şibl b. Ubad'dan, bunlar da İbn-i Kesir'den o da Mücahid'den o da İbn-i Abas'tan, o da Übey b. Ka'b'dan o da Resulullahtan, her surenin sonunda tekbir getirilmesini emrettiğini rivayet etmişlerdir. Birinci ravi Ebul Hasen kıraatta İmam olduğu halde hadis rivayetinde zayıf görülmüştür. İmam Şafii de bu şekilde tekbir getiren birine: "İyi ettin sünneti icra ettin." demiştir. Diğer taraftan kurralar, Duha suresinden itibaren tekbir getirmeyi zikrederlerken şunu rivayet etmişlerdir: "Vahyin arası kesilip daha sonra melek, Resulullaha Duha suresini getirince Resulullah sevincinden dolayı tekbir getirmiştir. Ancak bunun kaynağını zikretmemişlerdir. (1)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالضُّحٰىۙ ﴿١﴾

1- Bkz. İbn-i Kezir, C.4, S.521

1- Kuşluk vaktine,

*Katade bu âyeti mealde verildiği şekliyle izah ederken diğer bir kısım âlimler burada "Kuşluk vakti" diye tercüme edilen (الضُّحٰى) "Duha" kelimesinden maksadın, gündüzün tümü olduğunu zikretmişlerdir.

وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿٢﴾

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾

2-3- Kararıp ıssızlaştığı zaman geceye yemin olsun ki ey Muhammed, rabbin seni bırakmadı ve sana gazap etmedi.

*Âyette geçen ve "Kararıp ıssızlaştığı zaman" diye tercüme edilen (اذا سجى) "İza seca" ifadesi Adullah b. Abbas ve Hasan-ı Basri taafından "Gecenin karanlığı bastığı zaman" şeklinde izah edilmiş, Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre o bu ifadeyi "Gece bittiği zaman" diye izah etmiş Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd ise "Sükunete kavuştuğu zaman geceye" şeklinde izah etmişlerdir. Taberi ise: "İnsanlar içinde sakinleştiği ve karanlığı çevrede yerleştiği zaman geceye" şeklinde izah edilmesinin daha uygun olacağını söylemiştir.

Allah teala bu âyetlerde gündüze ve geceye yemin ederek Hz. Muhammed'i terketmediğini ve ona kızmadığını beyan etmektedir. Bu âyetlerin nüzul sebebi hakkında Cündeb b. Süfyan şunu rivayet etmiştir:

قَالَ سَمِعْتُ جُنْدُبَ بْنَ سُفْيَانَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ اشْتَكَى رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) فَلَمْ يَقُمْ لَيْلَتَيْنِ اَوْ ثَلاَثًا فَجَاءَتِ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ يَا مُحَمَّدُ اِنِّى لاَرْجُو اَنْ يَكُونَ شَيْطَانُكَ قَدْ تَرَكَكَ لَمْ اَرَهُ قَرِبَكَ مُنْذُ لَيْلَتَيْنِ اَوْ ثَلاَثًا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَالضُّحٰى وَاللَّيْلِ اِذَا سَجٰى مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى.

"Resulullah (s.a.v.) hastalandı. İki veya üç gece kalkamadı. Bir kadın ona gelerek şöyle dedi: "Ey Muhammed umarım ki şeytanın seni bıraktı. Zira ben, iki veya üç günden beri onu senin yanında göremiyorum." Bunun üzerine (وَالضُّحٰىۙ وَاللَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰىۙ) âyetleri nazil oldu.[2]

Abdullah b. Abbas, Katade ve Dehhak'tan şunların rivayet edildiği nakledimektedir. Resulullaha Kur'an inmeye başladıktan sonra Cebrail birkaç gün geç kaldı. Bundan dolayı da Resulullah ayıplandı. Müşrikler onun için: "Rabbi onu bıraktı ve ona kızdı." dediler. İşte bunun üzerine: "Rabbin seni bırakmadı ve sana gazap etmedi." âyetleri indi.

Cündeb b. Abdullah ve Urve b. Zübeyr'in rivayetlerine göre Cebrail vahyi getirmekte gecikince Resulullah çok üzüldü. Hz. Hatice ona acıyarak "Rabbinin sana kızdığını zannetmiyorum." dedi. İşte bunun üzerine Duha suresinin ilk âyetleri nazil oldu.

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰىۜ ④

4- Şüphesiz ki âhiret, senin için dünyadan daha hayırlıdır.

Ey Muhammed, şüphesiz ki rabbinin sana çeşitli nimetler hazırladığı âhiret, geçici dünya hayatından senin için daha hayırlıdır. O halde dünyada elde edemediğin şeylere üzülme.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰىۜ ⑤

5- Rabbin elbette sana verecek sen de ondan razı olacaksın.

*Âhirette Resulullaha verileceği vaadedilen şeyin ne olduğu hakkında müfessirler iki görüş zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas'ın bu hususta şunları söylediği rivayet edilmektedir: "Resulullaha, vefatından sonra ümmetinin fethedeceği yerler ve hazineler gösterildi. Resulullah bundan dolayı sevindi. Bunun üzerine Allah teala: "Rabbin elbette ki sana da verecek sen de ondan razı olacaksın." âyetini indirdi ve ona cennette bin köşk verdi. Her köşkün içinde gereken eşler ve hizmetçiler bulun-

2- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 93, bab: 1

maktadır.Süddi'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği başka bir rivayete göre Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: "Muhammed (s.a.v.)i âhirette razı edecek şeylerin biri de ehl-i Beytinden herhangi birinin cehenneme girmemesidir.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾

6- O, seni bir yetim olarak bulup barındırmadı mı?

7- Seni şaşırmış bulup doğru yola iletmedi mi?

8- Seni fakir bulup zenginleştirmedi mi?

Ey Muhammed, rabbin seni yetim bir kimse olarak bulup barındırmadı mı? Seni, bugünkü halinin dışında bulup sana doğru yolu göstermedi mi? Seni fakir bulup maddeten ve manen zenginleştirmedi mi?

*Allah teala bu âyet-i kerimelerde Resulullahın Peygamberliğinden önceki hayatında ona yaptığı yardımlarını ve peygamberlik vererek onu hidayete erdirdiğini beyan etmektedir.

Âyette geçen ve "Şaşırmış" diye tercüme edilen (ضالا) "Dâllen" kelimesi, Süddi tarafından "Kavminin bulunduğu durumda olmak" şeklinde izah edilmiştir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Seni kırk yıl kavminin durumunda bulup sana doğru yolu göstermedi mi?"

Diğer bazı müfessirler ise bu ifadeyi "sapık bir kavmin içinde bulunan" şeklinde izah etmişlerdir. Buna göre de âyetin manası şöyledir: "Seni sapık bir kavmin içinde bulup sana doğru yolu göstermedi mi?"

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾

وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾

وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

9- O halde sakın yetimi ezme,

10- Dilenciyi de azarlama.

11- Rabbinin nimetine gelince, onu çokça an.

Ey Muhammed, o halde sen, senin gibi yetim olanlara zulmetme. Onları zayıf görerek haklarını yeme. Onları tahkir etme. Dilenciyi de azarlama ve boş çevirme. Onu yedir ve ihtiyacını karşıla. Rabbinin sana verdiği nimeti de anlat.

*Mücahid burada zikredilen nimetin peygamberlik olduğunu söylemiştir. Ebu Nadıra da Allahın verdiği nimetleri insanlara anlatmanın, nimetlere karşı şükretmekten sayıldığını söylemiştir.

Numan b. Beşir, Allahın vermiş olduğu nimetlere karşılık şükranda bulunma hususunda Resulullahın, minber üstünde şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عن النعمان بن بشير قال قال النبى (ﷺ) على المنبر من لم يشكر القليل لم يشكر الكثير ومن لم يشكر الناس لم يشكر الله التحدث بنعمة الله شكر وتركها كفر والجماعة رحمة والفرقة عذاب

"Kim aza teşekkür etmezse çoka da teşekkür etmez. Kim insanlara teşekkür etmezse Allah da şükretmez. Allahın nimetlerini anlatmak şükürdür.Onları anlatmayı terketmek ise nankörlüktür. Cemaat halinde olmak rahmet, ayrılık ise azaptır." (3)

Cabir b. Abdullah da, Resulullahın bu hususta şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

3- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.4, S.278

عن جابر بن عبد الله ، قال : قال رسول الله (ﷺ): «مَنْ أُعْطِيَ عطاءً فَوَجَدَ فَلْيَجْزِ بِهِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُثْنِ بِهِ، فَمَنْ أَثْنَى بِهِ فَقَدْ شَكَرَهُ ، وَمَنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ».

"Kime bir şey verilir de o da onun karşılığında vereceği bir şey bulursa onu versin. Bulamazsa onu övsün. Kim onu bu nimetle övecek olursa ona teşekkür etmiş olur. Kim de onu gizleyecek olursa, nankörlük etmiş olur. (4)

4- Ebu Davud, K.el-Edeb, bab: 12, Hadis no: 4813

İNŞİRAH SURESİ

İnşirah suresi sekiz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, biz senin göğsünü açmadık mı?

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Birinci izah şekli şöyledir: "Ey Muhammed biz senin kalbini hidayete, Allaha imana ve hakkı öğrenmeye açmadık mı?" Diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Ey Muhammed, biz senin göğsünü yararak kalbini yıkamadık mı?"

Malik b. Sa'saa diyor ki: "Resulullah şöyle buyurdu:

عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَ الْبَيْتِ بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ، إِذْ سَمِعْتُ قَائِلاً يَقُولُ: أَحَدٌ بَيْنَ الثَّلاثَةِ، فَأُتِيتُ

İNŞİRAH SURESİ

İnşirah suresi sekiz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَۙ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, biz senin göğsünü açmadık mı?

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir: Birinci izah şekli şöyledir: "Ey Muhammed biz senin kalbini hidayete, Allaha imana ve hakkı öğrenmeye açmadık mı?" Diğer bir izah şekli ise şöyledir: "Ey Muhammed, biz senin göğsünü yararak kalbini yıkamadık mı?"

Malik b. Sa'saa diyor ki: "Resulullah şöyle buyurdu:

عَنْ مَالِكِ بنِ صَعْصَعَةَ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَ
الْبَيْتِ بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ، إِذْ سَمِعْتُ قَائِلاً يَقُولُ: أَحَدٌ بَيْنَ الثَّلاثَةِ، فَأُتِيتُ

بطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ فِيهَا مَاءُ زَمْزَمٍ فَشَرَحَ صَدْرِى إِلَى كَذَا وَكَذَا، قَالَ قَتَادَةُ: قُلْتُ؛ يعنى قُلْتُ لأنَسِ ابْنِ مَالِكٍ، مَا يَعْنِى؟ قَالَ: إِلَى أَسْفَلِ بَطْنِى، فَأُسْتُخْرِجَ قَلْبِى، فَغُسِلَ قَلْبِى بِمَاءِ زَمْزَمٍ ثُمَّ أُعِيدَ مَكَانَهُ، ثُمَّ حُشِىَ إِيمَانًا وَحِكْمَةً.

"Ben Kâbe'de uyku ile uyanıklık arasında bir halde iken birinin şöyle dediğini duydum: "O, üç kişinin arasında biridir. "Bana altından bir leğen getirildi. Onda zemzem suyu vardı. Birisi göğsümü, karnımın alt tarafına kadar yardı. Kalbim dışarı çıkarıldı Zemzem suyu ile yıkandı sonra yerine kondu. Sonra ona iman ve hikmet dolduruldu." (1)

وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾

الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾

2-3- Ağırlığı ile belini gıcırdatan yükünü atmadık mı?

*Âyet-i kerimede zikredilen "Yük"ten maksat, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre "Günahlar"dır. Allah teala Resulünün, peygamberlik vermeden önceki günahlarını affederek yükünü kaldırmıştır. Dehhak'a göre ise bu yükten maksat şirktir. Allah teala Resulullahı şirkten kurtararak onun yükünü kaldırmıştır.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

4- Senin ismini yüceltmedik mi?

*Mücahid diyor ki: "Allah teala buyurdu ki: "Ben nerede anılırsam sen de benimle birlikte anılırsın. Bu da: "Lailahe İllallah Muhammedürresulullah" demekle olur.

1- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 94, bab: 1, Hadis no: 3346

Katade diyor ki: "Allah, Resulullahın zikrini dünyada da âhirette de yüceltti. Hiçbir hutbe okuyan, şehadet getire ve namaz kılan yoktur ki: "Eşhedü en Lailahe İllallah ve Eşhedü Enne Muhammederresulullah" diye seslenmiş olmasın."

Ebu Said el-Hudri Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayete diyor: "Cebrail bana geldi ve "Senin de benim de rabbimiz olan Allah buyurdu ki "Ben senin ismini nasıl yüceltim?" Resulullah: "Allah daha iyi bilir." dedi. Cebrail de dedi ki: "Allah teala: "Ben anıldığım zaman o da benimle beraber anılır." buyurdu.

فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾

اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾

5- Mutlaka bir güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

6- Evet, her güçlükle beraber elbette bir kolaylık vardır.

Ey Muhammed, şüphesiz ki, senin içinde bulunduğun, müşriklere karşı cihad etme zorluğu ile birlikte mutlaka zafer elde etme kolaylığı ve rahata kavuşma kolaylığı da vardır. Evet, mutlaka güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

*Hasan-ı Basri ile Katade diyorlar ki: "Bir gün Resulullah sevinçli ve gülümser bir halde çıkıp geldi. Sahabelere şöyle buyurdu: "Elbette ki bir zorluk iki kolaylığa galip gelemeyecektir. Elbette ki bir zorluk iki kolaylığa galip gelemeyecektir. Zira: "Mutlaka her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet her güçlükle beraber bir kolaylık vardır." buyurulmaktadır.

Âyet-i kerimelerde "Zorluk" manasına gelen (العسر) ve "Kolaylık" manasına gelen (يسر) kelimelri ikişer defa zikredilmişlerdir. Fakat bunlardan (العسر) kelimesi eliflamlı olarak zikredildiği için belirlidir. Bu itibarla her iki (العسر) kelimesi de aynı şeydir. (يسر) kelimesi ise nekre olarak zikredildiği için ayrı şeylerdir. Bu sebeple âyetlerin ifadesinde tek bir zorluğa karşılık iki kolaylığın bulunduğu zikredilmişir.

Abdullah b. Mes'ud diyor ki: "Zorluk bir deliğe girecek olsa kolaylık peşinden gelir, oraya girer. Zira Allah teala: "Mutlaka her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet her güçlükle beraber bir kolmaylık vardır." buyurmaktadır.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾

7- O halde (bir işi) bitirdin mi daha yorucu olana koş.

*Abdullah b. Abbas, Mücahid, Dehhak ve Katade bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Sen namazını bitirdin mi dua etmeye giriş. Ondan ihtiyacını iste."

Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Sen, dünya işlerini bitirince rabbine ibadete giriş ve namaz kıl."

Taberi âyet-i kerimenin, genel manada anlaşılmasının daha uygun olacağını söylemiş ve âyetin manasını: "Sen, seni meşgul eden dünyevi ve uhrevi işlerini bitirdikten sonra rabbine ibadete ve seni ona yaklaştıracak işleri yapmaya ve ondan ihtiyaçlarını dilemeye giriş." şeklinde izah etmiştir.

وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

8- Ancak rabbinden iste.

Ey Muhammed sen isteyeceğin şeyi ancak rabbinden iste. Kavminin müşrikleri gibi Allahın dışında bir kısım putlardan isteme. Niyetin ve arzuların Allaha olsun.

TİN SURESİ

Tin suresi sekiz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Bera b. Âzib diyor ki:

قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ فِي سَفَرٍ فَقَرَأَ فِي الْعِشَاءِ فِي اِحْدَى الرَّكْعَتَيْنِ بِالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ تَقْوِيمِ الْخَلْقِ.

"Resulullah bir yolculukta bulunuyordu. Yatsı namazının rekatlarının birinde (وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ) suresini okudu. Resulullahtan daha güzel sesli birini işitmedim.[1]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾

1- Yemin olsun incire ve zeytine,

1- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 95, bab: 1 / Müslim, K.es-Salah, bab: 177, Hadis no: 464, Metin Müslim'den alınmıştır.

*Âyet-i kerimede zikredilen incir ve zeytin kelimelerinin hakiki manalarında mı yoksa mecazi manalarında mı kullanıldıkları hakkında müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.

Hasan-ı Basri, İkrime, Mücahid, İbrahim en-Nehai ve Kelbi'ye göre âyette zikredilen incir ve zeytin kelimeleri hakiki manalarında kullanılmışlardır. Taberi de Arapçada bu kelimelerden bu manalar anlaşıldığı için bu görüşü tercih etmiştir.

Ka'bul Ahbar, Katade, İbn-i Zeyd ve İkrime'den nakledilen başka bir görüşe göre buradaki "İncir" kelimesinden maksat "Şam Mescidi" zeytin kelimesinden maksat ise "Beytül Makdis"tir. Katade diyor ki: "Şam'ın üzerinde kurulduğu dağın adına "İncir", Beytül Makdis'in üzerine kurulduğu dağa da "Zeytin dağı" denildiği rivayet edilmektedir.

Abdullah b. Abbastan nakledilen başka bir görüşe göre "İncir" kelimesinden maksat, Nuh (a.s.)ın, Cûdî dağında yaptığı mescid, zeytin kelimesinden maksat da Beytül Makdis'tir.

وَطُورِ سِينِينَ ۝٢

2- Sina dağına,

*Âyette geçen ve "Sina dağı" diye tercüme edilen (طُورِ سِينِينَ) "Tur-i Sînîn" ifadesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Katade, Hasan-ı Basri, Ka'bul Ahbar ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre "Tur-i Sînîn"den maksat, Allah tealanın, üzerinde Hz. Musa ile konuştuğu dağ ve o dağın üzerinde Hz. Musa'nın yaptığı mescittir.

İkrime, Amr b. Meymun ve Mücahid'e göre ise "Tur" kelimesinden maksat, kendisinde ot biten her dağ "Sînîn" kelimesinden maksat ise "Güzel"dir. Buna göre âyetin manası: "Bitek olan her güzel dağa yemin olsun ki." şeklindedir.

Kelbi ise "Tur-i Sînîn'in" ağaçlı dağ manasına geldiğini söylemiştir.

Mücahid ve Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre "Tur" kelimesinden maksat, dağ, "Sînîn" kelimesinden maksat ise "Mübarek ve güzel"dir. Buna göre âyetin manası: "Mübarek ve güzel olan dağa yemin olsun ki." şeklindedir.

Taberi, "Tûr-i Sînîn" ifadesinden maksadın "Tanınan bir dağ" olduğunu söylemenin daha isabetli olacağını belirtmiştir. Yani Sina'daki Tur dağıdır.

وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَم۪ينِۙ ﴿٣﴾

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ٓي اَحْسَنِ تَقْو۪يمٍۘ ﴿٤﴾

3-4- Ve bu emniyetli şehre ki, biz insanı en güzel şekilde yarattık.

*Âyette zikredilen "Emniyetli şehir"den maksat, Abdullah b. Abbas, Ka'bul Ahbar, Hasan-ı Basri, Mücahid, İkrime, Katade ve İbrahim en-Nehai'ye göre Mekke'dir.

"En güzel şekilde" diye tercüme edilen (اَحْسَنِ تَقْو۪يمٍ) "Ahsen-i Takvim" ifadesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, İbrahim en-Nehai, Ebul Âliye, Mücahid, Katade ve Kelbi'ye göre bu ifadeden maksat: "En düzgün ve en güzel şekilde" demektir.

İkrime ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise bu ifadeden maksat, insanın en güzel ve en güçlü şekli olan gençliğine eriştirilmesidir. Buna göre âyetin manası: "Şüphesiz ki biz insanı yarattık ve onu gençliğindeki en güzel şekline ve gücüne ulaştırdık." demektir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre bu ifadeden maksat, "Biz insanı diğer hayvanlar gibi başı aşağı olarak yürümeyen, başı vücudunun üstünde olarak yürüyen bir şekilde yarattık." demektir. Taberi birinci izah şeklini tercih etmiştir.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِل۪ينَۙ ﴿٥﴾

5- Sonra da onu aşağıların en aşağısına (esfel-i safiline) indirdik.

*"Aşağıların aşağısı" diye tercüme edilen "Esfel-i Safilîn" ifadesi de müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, İkrime, İbrahim en-Nehai ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bu ifadeden maksat, insanın çok yaşlanması halidir. Buna göre âyetin manası: "Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra da onu, ömrünün en kötü hali olan yaşlılığa döndürdük. Öyle ki daha önceki bildiklerini bilmez bir hale geldi." şeklindedir.

Ebul Âliye, Mücahid, Hasan-ı Basri ve İbn-i Zeyd'e göre bu ifadeden maksat, insanın en çirkin bir şekilde cehennem ateşine atılmasıdır.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş "Öldükten sonra dirilmeyi" inkar edenlerin cehennem ateşine atılacaklarını söylemenin bir mana ifade etmeyeceğini, surenin başlangıcından itibaren, dünyadaki nimetlerden ve insanın, dünyadaki şeklinden bahsedildiğinden bu âyetin de, insanın, dünyadaki yaşlılık şekline yorumlanmasının daha doğru olacağını bildirmiştir.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

6- Fakat iman eden ve salih ameller işleyenler bunun dışındadır. Onlar için arkası kesilmeyen mükfaat vardır.

*Bu âyet-i kerime, bundan önce geçen âyet-i kerimedeki izah şekillerine göre açıklanmış ve bu itibarla farklı şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ve İbrahim en-Nehai bu âyeti önceki âyetle irtibat kurarak şu şekilde izah etmişlerdir. "Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık Sonra onu yaşlılığın en kötü durumuna ulaştırdık. Böylece bunak hale geldi. Gençliğinde yaptığı ameller kesildi. Ancak iman edip salih ameller işleyenler bundan müstesnadır. Bunlara vücutları sıhhatli iken salih amel işlemeleri sebebiyle yaşlılıkta da salih ameller işleme sevabı verdi.

Yine Abdullah b. Abbas, ikrime ve Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre bu âyet onlar tarafından şu şekilde izah edilmiştir: "Biz insanı en güzel şekilde yarattık sonra onu yaşlılığın en kötü durumuna ulaştırdık. Ancak iman edip salih amel işleyenlerin yaşlılık hallerinde de yaptıkları salih amellere mükafaat verilir, günahları da affedilir, cezalandırılmaz."

Mücahid ve Hasan-ı Basri ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Biz insanı en güzel şekilde yarattık sonra da onu cehennemin en alt tabakasına indirdik. Ancak iman edip salih amel işleyenler bu şekilde cezalandırılmaktan müstesnadırlar. Hasan-ı Basri diyor ki: "Bu âyetler "Asra yemin olsun ki insan mutlaka

hüsrandadır. Ancak iman edenler, salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır." (2) âyetleri gibidir.

Taberi, "Esfel-i Sâfilîn" ifadesini "İnsan ömrünün en yaşlı hali" şeklinde izah etmeyi tercih ettiği için bu görüşlerden birinci görüşü almış ve âyete şöyle mana vermiştir: "Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu, yaşlılığın en kötü durumuna ulaştırdık. Böylece salih ameller işleyemez oldu. Ancak sıhhatli halinde ve gençliğinde salih ameller işleyenler müstesnadır. Bunlar yaşlandıktan sonra da kendileri için hesapsız mükafaatlar vardır.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

7- Artık bundan sonra sana dini yalanlatan nedir?

*ikrime, âyette zikredilen "Din" kelimesini "Hesap ve ceza" manasına yorumlamış Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Abdullah b. Abbas ise "Din" kelimesini, Allahın hükmü şeklinde izah etmiştir.

Müfessirler, "Din" kelimesinin geçtiği bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. Bazılarına göre âyetin izahı şöyledir: "Ey Muhammed, bizim zikrettiğimiz bu kadar delillerden sonra senin Allaha itaat etmeye devam etmeni, sana gönderilen şeylerin hak olduğunu ve Allahın, kabirlerde bulunanları dirilteceğini beyan etmeni artık kim yalanlayabilir?" Bu izaha göre aslında "Ne" manasına gelen (مَا) kelimesi, "Kim" manasına gelen (مَن) kelimesi yerinde kullanıldığı ifade edilmektedir.

Mücahid ve Kelbî âyeti: "Ey insan, bütün bu delillerden sonra seni, hesap ve cezayı yalanlamaya sevkeden nedir?" şeklinde izah etmişlerdir.

Katade ise âyeti: "Ey Muhammed, bu delillerden sonra artık seni, Allahtan sana gelecek olan şeyler ve Allahın, hüküm verenlerin en güzeli olduğunu yalanlamaya sevkedecek ne vardır? Sen bu hususta yakin üzere ol." şeklinde izah etmiştir.

Taberi birinci görüşü tercih etmiş ve âyeti şöyle izah etmiştir: "Ey Muhammed, sana, Allah tarafından bu açıklama geldikten sonra seni Allaha itaat

---

2- Asr Suresi, 103/1-3

etme ve yapılan amellerin karşılıklarının verilmesi hususunda artık kim yalanlayabilir?"

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

8- Allah, hükmedenlerin en güzel hüküm vereni değil midir?

Ebu Hureyre'nin şöyle rivayet ettiği zikredilmektedir:

سمعت أَبَا هُرَيرَةَ يَرْوِيهِ يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ (وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ) فَقَرَأَ ﴿أَلَيْسَ اللهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ فَلْيَقُلْ: بَلَى وَأَنَا عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ.

"Kim, Allah hüküm verenlerin en güzel hüküm vereni değil midir?" âyetini okursa "Evet ben de buna şahidim. Allah, hükmedenlerin en güzel hüküm verenidir." desin. (3)

3- Tirmizi, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 95, bab: 1, Hadis no: 3347

ALAK SURESİ

Alak suresi, on dokuz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Hz. Aişe (r.anh.), Abdullah b. Şeddad, İbn-i İshak, Ubeyd b. Umeyr, Ebu Reca, Atâ b.Yesar ve Mücahid, Kur'anın ilk inen âyetlerinin, bu surenin ilk beş âyeti olduğunu zikretmişlerdir.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَهُوَ يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ الْوَحْيِ قَالَ فِي حَدِيثِهِ بَيْنَا أَنَا
أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتاً مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ
جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ فَفَرِقْتُ مِنْهُ فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ زَمِّلُونِي
فَدَثَّرُوهُ فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ
فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَهِيَ الأَوْثَانُ الَّتِي كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ
يَعْبُدُونَ قَالَ ثُمَّ تَتَابَعَ الْوَحْيُ.

"Resulullaha gelen vahyin başlangıcı, uykuda gördüğü doğru çıkan sadık rüyalardır. Onun gördüğü her rüya, sabah aydınlığı gibi doğru çıkıyordu. Sonra ona, insanlardan ayrı durma sevdirildi. O, hira mağarasına giderdi. Orada sayılı gecelerde, ailesine dönmeden ibadet ederdi, oraya giderken yanına azık alırdı. Sonra da Hatice'ye döner tekrar gidip ibadet etmek için azık alırdı. Nihayet o, hira mağarasında iken ona hak geldi melek geldi ve:

-Oku dedi. Resulullah,

-Ben okuma bilmem. dedi.

Resulullah diyor ki: "Melek beni tuttu ve takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve bana:

-Oku. dedi. Ben yine:

-Ben okuma bilmem. dedim Melek beni tekrar tuttu ve ikinci kez takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve:

- Oku dedi. Ben de

- "Okuma bilmem" dedim.

Melek beni yine tuttu ve üçüncü defa takatım kesilinceye kadar sıktı sonra bıraktı ve.

-Yaratan rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, rabbin kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren en büyük kerem sahibidir. dedi.

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:"Resulullah bu âyetleri alıp korkudan titreyerek geri döndü. Hatice'nin yanına vardı ve ona: "Beni örtün beni örtün" dedi. Onlar onu örttüler. Resulllah sakinleşip korkusu geçti ve Hatice'ye: "Ey Hatice bana ne oluyor? kendimden korktum." dedi. Ve olanları ona anlattı. Hatice: "Korkma sevin. Vallahi Allah seni asla sahipsiz bırakmaz. Allaha yemin olsun ki sen, akrabaya iyi davranır, sözü doğru söyler, âcizlere yardım eder, yoksullara kazanç sağlarsın. Misafire ikram eder, haktan gelen âfetlere karşı onlara yardım edersin." dedi. Sonra Resulullahı alıp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. Varaka, cahiliye döneminde Hristiyan olmuş bir kimseydi. Arapça okur yazardı. İncil'den Allahın dilediğ kadar yazıyordu. Yaşlanmış ve gözlerini kaybetmişti. Hatice ona: "Amca, kardeşinin oğlunu dinle." dedi. Varaka Resulullaha: "Yeğenim ne gördün?" dedi. Resulullah, Varakaya gördüğü şeyleri anlattı. Varaka: "O, (sana gelen) Musa'ya indirilen melektir. Keşke ben o zamanda güçlü kuvvetli bir genç olsaydım. Keşke ben sağ kalsaydım." dedi. Varaka bundan sonra bir şey daha söyledi. (Başka bir rivayete göre Varaka: "Keşke kavmin seni yurdundan çıkardığı zaman ben orada olsaydım." dedi.) Resulullah: "Onlar beni yurdumdan mı çıkaracaklar?" dedi. Varaka: "Evet, senin getirdiğin davayı hiçbir kimse getirmemiştir ki ona eziyet edilmiş olmasın. Senin günlerine sağ olarak erişecek olursam sana çok iyi yardım edeceğim." dedi. Bundan sonra aradan çok zaman geçmeden Varaka vefat etti. Bu arada vahiy bi süre kesildi. Resulullah bundan dolayı çok üzüldü. Bu hususta Cabir b. Abdullah diyor ki: "Resulullah vahyin kesilmesini anlatırken şöyle dedi: "Ben bir gün yürürken gökten bir ses işittim. Gözlerimi kaldırıp yukarı baktım. Bir de ne göreyim, Hirada bana gelen melek, gökle yer arasında kurulmuş bir kürsü üzerinde oturuyor. Ondan korktum. Dönüp geri geldim ve dedim ki: "Beni örtün, beni örtün." Bunun üzerine beni sarıp sarmaladılar. Allah teala da: "Ey sarınıp bürünen peygamber,

kalk (insanları) uyar. Rabbini yücelt, elbiselerini temizle. Azaba götürecek şeylerden sakın." âyetlerini indirdi. Sonra da artık vahiy peş peşe gelmeye devam etti.[1]

Taberi'nin rivayetine göre hadisin sonunda Resulullah, Alak suresinin ilk âyetlerinin, Müddessir suresinin ilk âyetlerinin ve Duha suresinin nazil olduğunu söylemiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ ﴿٦﴾

أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَىٰ ﴿٧﴾

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

1- Yaratan rabbinin adıyla oku.

2- O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.

3-5- Oku, rabbin kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren en büyük kerem sahibidir.

1- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 96, bab: 1

6-7- Hayır, gerçekten insan, kendisinin muhtaç olmayacağını zannettiği için azar.

8- Ey insan, dönüş mutlaka rabbinedir.

Ey Muhammed, yaratan rabbini anarak oku ki, o, insanı kandan yarattı. Ey Muhammed oku. Senin rabbin insana kalemle yazmayı öğreten en büyük ikram sahibidir. O, insana, daha önce bilmediği yazı yazmayı öğretmiştir. Hayır, hayır, rabbi insanı en güzel şekilde yarattığı ve ona bilmediği şeyleri öğrettiği halde onun, rabbini inkar etmesi ona yaraşmaz. Şüphesiz ki insan, kendisini ihtiyaçsız hissedince haddi aşar, rabbine karşı gururlanır, onu inkara kalkışır. Ey Muhammed, şüphesiz ki insanın dönüşü rabbinedir. İnsan haddini aştığı zaman rabbinin can yakıcı azabını tadacaktır. Ve o azaptan kurtulamayacaktır.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾

عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

9-10- Namaz kıldığı vakit bir kulu engelleyeni gördün mü?

*Bu âyetlerin ve bunlardan sonra gelen âyetlerin Ebu Cehil hakkında nazil oldukları rivayet edilmektedir. Bu husus Abdullah b. Abbas ve Ebu Hureyre'den rivayet edilmektedir. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Ebu Cehil dedi ki: "Yemin olsun ki eğer Muhammed'in Kabe'de namaz kıldığını görürsem ayağımı onun boynuna basacağım." Ebu Cehil'in bu sözü Resulullaha ulaştı. Resulullah: "Şayet o bunu yapacak olsaydı melekler onu yakalardı." buyurdu. (2)

Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: هَلْ يُعَفِّرُ مُحَمَّدٌ وَجْهَهُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ؟
قَالَ فَقِيلَ: نَعَمْ. فَقَالَ: وَاللَّاتِ وَالْعُزَّىٰ! لَئِنْ رَأَيْتُهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ لَأَطَأَنَّ عَلَىٰ
رَقَبَتِهِ أَوْ لَأُعَفِّرَنَّ وَجْهَهُ فِي التُّرَابِ. قَالَ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) وَهُوَ يُصَلِّي

2- Bkz. Müsned, C.1, S.248

زَعَمَ لِيَطَأَ عَلَىٰ رَقَبَتِهِ قَالَ فَمَا فَجِئَهُمْ مِنْهُ إِلاَّ وَهُوَ يَنْكِصُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِي بِيَدَيْهِ. قَالَ فَقِيلَ لَهُ: مَالَكَ؟ فَقَالَ إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لَخَنْدَقاً مِنْ نَارٍ وَهَوْلاً وَأَجْنِحَةً. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «لَوْ دَنَا مِنِّي لَاخْتَطَفَتْهُ الْمَلاَئِكَةُ عُضْواً عُضْواً».

قَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ - لاَ نَدْرِي فِي حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَوْ شَيْءٌ بَلَغَهُ -: كَلاَّ إِنَّ الإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ* أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَىٰ* إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ* أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْداً إِذَا صَلَّىٰ* أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ* أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ* أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ «يَعْنِي أَبَا جَهْلٍ»* أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللهَ يَرَىٰ* كَلاَّ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعاً بِالنَّاصِيَةِ* نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ* فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ* سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ* كَلاَّ لاَ تُطِعْهُ.

"Ebu Cehil şöyle demişti: "Muhammed yine aranızda yüzünü topraklara sürüyor mu (namaz kılıyor mu?)" "Evet" dendi. Ebu Cehil: "Lat ve Uzza'ya (putlara) yemin olsun ki ben onun böyle yaptığını görürsem mutlaka ayağımı onun boynuna basacağım. Veya onun yüzünü topraklara süreceğim." dedi. Resulullahın yanına vardı. O, namaz kılıyordu. Boynuna basmaya kalktı. Bir de baktılar ki Ebu Cehil geri geri çekiliyor ve elleriyle de bir şeyleri kendisinden uzaklaştırmaya çalışıyor. Ona: "Sana ne oldu?" diye soruldu. Ebu Cehil: "Benimle onun arasında ateşten bir çukur, bir uçurum ve bir de kanatlar var." dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Şayet o bana yaklaşacak olsaydı melekler onun vücudunu parça parça koparıp götüreceklerdi." buyurdu. İşte bunun üzerine Allah teala: "Hayır, gerçekten insan, kendisinin muhtaç olmayacağını zannettiği için azar." "Ey insan, dönüş mutlaka rabbinedir." "Namaz kıldığı vakit bir kulu engelleyeni gördün mü?" "Söyle bakalım, ya o engelnenen kul doğru yoldaysa veya Allahtan korkmayı emrediyorsa? Söyle bakalım o engelleyen kul da yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa?" "Namaz kılanı engelleyen kimse, Allahın her şeyi gördüğünü bilmez mi?" "Hayır hayır eğer o, bu davranışından vazgeçmez ise ye-

min olsun ki biz onu perçeminden, yalancı ve günahkar perçeminden tutup cehenneme sürükleriz." "O zaman taraftarlarını yardımına çağırsın." "Biz de Zebanileri çağıracağız." "Ey Muhammed sakın ona uyma." âyetlerini indirdi. (3)

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Resulullah bir gün namaz kılıyordu. O sırada Ebu Cehil geldi ve ona: "Ben sana bunu yasaklamadım mı? Ben sana bunu yasaklamadım mı?" dedi. Bunun üzerine Resulullah namazdan döndü ve Ebu Cehil'i azarladı. Ebu Cehil de ona: "Sen çok iyi biliyorsun ki bu vadide benden daha çok taraftarı bulunan kimse yoktur." dedi. İşte bunun üzerine Allah teala: "O zaman taraftarlarını yardımına çağırsın. Biz de Zebanileri çağıracağız." âyetlerini indirdi.

Abdullah b. Abbas diyor ki:

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَوَ اللهِ لَوْ دَعَا نَادِيَهُ لأَخَذَتْهُ زَبَانِيَةُ اللهِ.

"Allaha yemin olsun ki şayet Ebu Cehil taraftarlarını çağıracak olsaydı Allahın Zebanileri onu yakalardı." (4)

Rivayet edildiği gibi Allah teala bu âyet-i kerimelerde Ebu Cehil'i ve benzerlerini uyarmış ve imana gelmedikleri takdirde, âkıbetlerinin perişan olacağını bildirmiş ve buyurmuştur ki: "Ey Muhammed, sen Kabede namaz kılarken, namaz kılmana engel olmak isteyen ebu Cehil'i gördün ya. Ne dersin? Sen namaz kılmanda haklı isen veya seni namaz kılmaktan alıkoyana, Allahın azabından korkmasını emrediyorsan, ne dersin? Eğer Ebu Cehil senin getirdiğin hakkı yalanlar ve ondan yüz çevirirse bilmez mi ki Allah onun bu yaptıklarını görür? Ebu Cehil, Allahın kendisini cezalandırmasından korkmaz mı? Hayır, hayır Ebu Cehil, ayağını Muhammed'in boynuna basamaz. Buna gücü de yetmez. Şayet o, Muhammed'e karşı giriştiği düşmanca tutumundan vazgeçmeyecek olursa yemin olsun ki biz onu, yalancı ve günahkar perçeminden mutlaka yakalayacağız. İşte o zaman, o aşiretini, kavmini ve bütün taraftarlarını yardımına çağırsın. Biz de Zebanileri çağıracağız. İşte o zaman Ebu Cehil ve benzerleri neyin ne olduğunu anlamış olacaklardır. Hayır, hayır, durum Ebu Cehil'in iddia ettiği gibi değildir. Ey Muhammed, sen namazı yasaklamasında ve diğer işlerinde Ebu Cehil'e uyma. Rabbine secde et, ibadet ve itaatle ona yaklaş. Zira biz senin yanında oldukça Ebu Cehil sana hiçbir zarar veremeyecektir."

3- Müslim, K.el-Münafikîn, bab: 38, Hadis no: 2797 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.370
4- Tirmizi- K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 96, bab: 2, Hadis no: 3349 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.1, S.256, 329

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾

أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

11-13 — Söyle bakalım, ya o engellenen kul doğru yoldaysa veya Allahtan korkmayı emrediyorsa? Söyle bakalım, o engelleyen kul da yalanlıyor ve ya yüzçeviriyorsa?

Söyle bakalım, şayet, namaz kılması engellenen Muhammed, rabbine namaz kılarken doğru yol üzere ise veya kendisini namazdan engelleyene, Allahtan korkmasını ve azabından çekinmesini emrediyor ise, Muhammedin namaz kılmasına engel olmaya çalışan Ebu cehil de Muhammede gönderilen gerçeği yalanlıyor ve ona sırt çevirip onu tasdik etmiyorsa durum ne olacaktır?

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

14- Namaz kılanı engelleyen kimse, Allahın, herşeyi gördüğünü bilmez mi?

Muhammedi, namaz kılarak rabbie ibadet etmekten engelleyen Ebu cehil, Allahın kendisini gördüğünü bilmiyor mu? Onun kıskıvrak yakalamasından ve cezalandırmasından korkmaz mı?

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

15-16- Hayır, hayır, eğer o bu davranışından vazgeçmez ise , yemin olsun ki biz onun perçeminden yalancı ve günühkâr perçeminden tutup cehenneme sürükleriz.

Hayır, Ebu cehil, iddia ettiği gibi Muhammedi yakalayıp boynuna basamayacak ve buna gücü yetmeyecektir. Yemir olsun ki, eğer Ebu cehil, Muhammede karşı yaptığı bu tür davranışlarından vazgeçmezse biz, mutlaka onu perçeminden yakalayacağız, zelil edeceğiz. Yüzünü karartacağız ve cehenneme sürükleyeceğiz. Böylece biz, yalancı bir insanın perçeminden ve günahkâr bir insanın perçeminden yakalamış olacağız ve ona haksızlık etmemiş olacağız.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾

17- Ozaman, taraftarlarını yardımına çağırırsın.

Biz, Ebu cehili perçeminden yakaladığımız zaman, o da kendi adamlarını aşiret ve kavminden yardımcılarını yardımına çağırsın da kendisini kurtarmaya çalışsın.

Abdullah b. Abbas diyor ki: Resulullah makam-ı İbrahimin yanıda namaz kılarken yanından Ebu cehil geçmiş ve ona: Ey Muhammed, ben bunu sana yasaklamadım mı? demiş ve onu tehdit etmiştir. Resullullah da ona sert bir mukabelede bulunmuş ve onu azarlamıştır. Ebu cehil de demiştir ki: "Ey Muhammed, beni ne ile tehdit ediyorsun? Dikkat et ben bu Mekke vadisinin taraftarı en çok olan biriyim." Bunun üzerine Allah Teâlâ " Ozaman taraftarlarını yardıma çağırsın." âyetini indirdi. (5)

سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

18- Biz de zebanileri çağıracağız.

Biz de, cehennemde vazifelendirilen ve "Zebani" denen melekleri çağıracağız. O zaman Ebu cehil, neyin ne olduğunu görecektir.

5-Tirmizi K. Tefsir el- Kur'an, Sure 96 bab: 3349

Abdullah b. Ebil Hüzeyl diyor ki: Zebaniler ayakları yerde iken başları göğe değecek kadar büyük olan meleklerdir.

Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Şayet Ebu cehil, ayağı ile boynuma basmaya girişecek olsaydı Zebaniler onu açıkça yakalayçaklardı." (6)

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

19- Hayır, Ey Muhammed, sakın ona uyma. Secde et ve Allaha yaklaş

Durum namaz kılarak rabbine ibadet eden Muhammedi ibadetten engellemeye çalışan Ebu cehilin iddia ettiği gibi değildir. Ey Muhammed, sakın sen, namazı bırakmanı sana emreden Ebu cehile itaat etme.. Rabbine secde et ve ona itaat ederek ona yaklaşmaya ve onun tarafından sevilmeye çalış. Çünkü Ebu cehil sana herhangi bir zarar veremez. Biz onun bir şey yapmasına engel oluruz.

6-Bkz. Buhari, k. Tefsir el- Kur'an Sure 96 bab: 4

KADİR SURESİ

Kadir suresi beş âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝١

1- Şüphesiz biz onu (Kur'anı) kadir gecesinde indirdik.

*Abdullah b. Abbas, Şa'bi, Said b. Cübeyr bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: Şüphesiz ki biz Kur'anı levh-i mahfuzdan dünya semasına kadir gecesinde toplu halde indirdik." Bu izaha göre Allah teala, Kur'an-ı Kerimi, kadir gecesinde toplu halde dünya semasına indirmiş ve oradan da yirmi üç senede peyder pey yeryüzüne indirmiştir.

"Kadir" kelimesinin manası, "Hüküm vermek" demektir. Allah teala o gecede bir yıl içerisinde olacak şeyler hakkında hüküm verdiği için bu geceye bu ad verilmiştir. Bu hususta diğer bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "Her hikmetli iş, tarafımızdan emredilerek o gece tesbit ve tayin edilir." (1)

1- Duhan Suresi, 44/4

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴿٢﴾

لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

2- Sen o kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin?

3- Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.

Ey Muhammed sen, kadir gecesinin ne olduğunu nasıl bileceksin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

*Âyette zikredilen "Bin ay"ın hangi aylar olduğu hususunda müfessirler tarafından çeşitli izahlar yapılmıştır.

Mücahid'e göre bu ifade, kadir gecesinde Allahı razı edecek olan bir ameli işlemek, o gecenin dışında yapılan bin aylık amelden daha hayırlıdır." manasına gelmektedir.

Katade'ye göre ise kadir gecesi kendisinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan her yönüyle daha hayırlıdır.

Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre, burada zikredilen bin aydan maksat, İsrailoğullarından bir kişinin geceleri ibadetle, gündüzleri cihadla geçirdiği bin aydır. Yani kadir gecesinde ibadet etmek, bu kişinin bin aylık ibadet ve itaatından daha hayırlıdır." demektir.

Yusuf b. Sa'd'dan rivayet edilen başka bir görüşe göre burada zikredilen "Bin ay"dan maksat, Emevilerin iktidarda kalma müddetidir. Kadir gecesi onların iktidarlarının tüm süresinden daha hayırlıdır. Bu hususta Yusuf b. Sa'd diyor ki:

عَنْ يُوسُفَ بْنِ سَعْدٍ قَالَ : قَامَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بَعْدَ مَا بَايَعَ مُعَاوِيَةَ ، فَقَالَ: سَوَّدْتَ وُجُوهَ الْمُؤْمِنِينَ ، أَوْ يَا مُسَوِّدَ وُجُوهِ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ: لاَ تُؤَنِّبْنِي رَحِمَكَ اللهُ، فَإِنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) أُرِيَ بَنِي أُمَيَّةَ عَلَى مِنْبَرِهِ فَسَاءَهُ ذَلِكَ، فَنَزَلَتْ (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) يَا مُحَمَّدُ، يَعْنِي نَهْراً فِي الْجَنَّةِ، وَنَزَلَتْ (إِنَّا

أَنْـزَلْـنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَـدْرِ، وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَـةُ الْقَدْرِ. لَيْـلَةُ الْقَـدْرِ خَيْـرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ يَمْلِكُهَا بَنُو أُمَـيَّةَ يَا مُحَمَّدُ.

"Hz. Ali'nin oğlu Hasan, Muaviye'ye biat edince bir adam ona şöyle dedi: "Sen müminlerin yüzünü kara ettin." Yahut: "Ey müminlerin yüzünü karartan." Bunun üzerine Hasan da şöyle dedi: "Allah senin iyiliğini versin. Beni kınama. Zira Resulullaha (rüyada) Emevi oğullarının, minberin üzerine çıktıkları gösterildi. Bu, Resulullahın hoşuna gitmedi. Bunun üzerine: "Ey Muhammed, şüphesiz ki biz sana kevseri verdik." (2) yani cennetteki nehiri verdik" âyeti indi. Ve "Ey Muhammed, şüphesiz ki biz onu (Kur'anı) kadir gecesinde indirdik. Sen kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin. Kadir gecesi Emevilerin hakim oldukları bin aydan daha hayırlıdır." nassları indi. (3)

Tirmizi bu hadisi rivayet ettikten sonra bunun garip hadis olduğunu, sadece Kasım b. Fadıl tarafından rivayet edildiğini, hadisin ravisi Yusuf b. Sa'd'ın da tanınmayan birisi olduğunu söylemiştir. İbn-i Kesir ise bu hadisin münker (reddedilen) bir hadis olduğunu, Emevilerin iktidarlarının doksan iki yıl devam ettiğini bin ayın ise seksen üç yıl dört ay olduğunu söylemiştir. Yine İbn-i Kesir, bu haber zikredilerek Emevilerin iktidarlarının kötülünmek istendiği halbuki böyle bir şey sözkonusu olsaydı başka bir usulle kötülenmesinin gerekeceğini ifade etmiştir. Zira kadir gecesinin Emevilerin iktidarlarının süresinden daha hayırlı olduğunu söylemek onların iktidarlarının kötülemek manasına gelmez. Çünkü kadir gecesi çok faziletli bir gecedir. Nitekim Kur'anda başlı başına bir sure onun faziletini bildirmektedir. Burada Emevilerin iktidarlarının kötülüğünün ortaya çıktığını söylemek uygun olmayan bir izah tarzıdır.

Taberi "Bin ay" hakkında zikredilen görüşlerden "Kadir gecesinde yapılan amelin, içinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır." diyen görüşü tercih etmiş ve bunun dışındaki görüşlerin sıhhatli bir delile dayanmayan asılsız iddialar olduğunu söylemiştir.

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝٤

2- Kevser Suresi, 108/1

3- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 97, Hadis no: 3350

4- O gece melekler ve Cebrail, rablerinin izniyle bütün emirlerle inerler.

*Katade bu âyet-i kerimeyi "Kadir gecesinde melekler ve Cebrail, rablerinin izniyle Allahın takdir ettiği o yıla ait rızık ve ecel gibi hususları indirirler." şeklinde izah etmiştir.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir kıraat şekline göre ise âyeti şu üç şekilde izah ettiği rivayet edilmiştir.. Kadir gecesinde melekler ve Cebrail, rablerinin izniyle inerler. Karşılaştıkları her mümin erkek ve kadına selam verirler.

Taberi ikinci kıraat şeklinin caiz olmadığını ve doğru olanın birinci kıraat şekli ve izahı olduğunu söylemiştir.

سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

5- O gece, şafak atıncaya kadar emniyetli ve selametli bir gecedir.

Kadir gecesi, şafak vaktine kadar bütün şerlerden uzak olan bir gecedir.

*Katade bu âyeti "O gece şafak atıncaya kadar tümüyle hayırlı bir gecedir." şeklinde İbn-i Zeyd ise: "Onda hiçbir şer yoktur. O, tümüyle hayırlıdır." şeklinde, Abdurrahman b. Ebi leyla ise: "Onda hiçbir olay meydana gelmez." şeklinde izah etmişlerdir.

Kadir gecesiyle ilgili olarak hadis kitaplarında şu hususlar zikredilmiştir:

a- Bu gecenin fazileti hakkında Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

"Kim, kadir gecesini, inanarak ve mükafaatını Allahtan bekleyerek namazla geçirirse, onun daha önceki günahları bağışlanmış olur.[4] Diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:

4- Buhari, K.Leyletü'l-Kadr, bab:1

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) أَتَاكُمْ رَمَضَانُ شَهْرٌ مُبَارَكٌ فَرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ تُفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَتُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَحِيمِ وَتُغَلُّ فِيهِ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ لِلّٰهِ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ مَنْ حُرِمَ خَيْرَهَا فَقَدْ حُرِمَ.

"Size Ramazan geldi. O, mübarek bir ay'dır. Allah, o ayda oruç tutmayı size farz kılmıştır. O ayda göklerin kapıları açılır, cehennemin kapılar kapatılır ve o ayda şeytanların azgınları zincire vurulur. Onda öyle bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Kim o gecenin hayırından mahrum kalırsa şüphesiz ki o mahrum edilmiştir." (5)

b- Kadir gecesinin sadece Muhammed ümmetine has olup olmadığı, meselesine gelince İmam Malik, Hattabi, Râdi gibi âlimler kadir gecesinin sadece Muhammed ümmetine has olduğunu, Resulullahın, ümmetinin ömrünü kısa bularak Allah tealadan, Salih amel işlemeleri için ömürlerinin uzatılmasını istediğini, Allah tealanın da kadir gecesini vererek ümmetin amelini çoğalttığını söylemişlerdir. Ancak tercih edilen görüşe göre kadir gecesi, geçmiş ümmetlerde de var olan bir gecedir.

Ebu Mersed diyor ki:

حدثني أبو مرثد قال سألت أبا ذر قلت كنت سألت رسول الله (ﷺ) عن ليلة القدر قال أنا كنت أسأل الناس عنها قال قلت يا رسول الله أخبرني عن ليلة القدر أفي رمضان هي أو في غيره قال بل هي في رمضان قال قلت تكون مع الأنبياء ما كانوا فاذا قبضوا رفعت أم هي الى يوم القيامة. قال بل هي الى يوم القيامة قال قلت في أى رمضان هي قال التمسوها في العشر الاول أو العشر الأواخر ثم حدث رسول الله (ﷺ) وحدث ثم اهتبلت وغفلته قلت

5- Nesei, K.es-Sıyam,bab: 5

في أى العشرين هى قال ابتغوها في العشر الأواخر لا تسألنى عن شئ بعدها ثم حدث رسول الله (ﷺ) وحدث ثم اهتبلت وغفلته فقلت يا رسول الله أقسمت عليك بحقى عليك لما أخبرتنى في أى العشر هى قال فغضب على غضبا لم يغضب مثله منذ صحبته أو صاحبته كلمة نحوها قال التمسوها في السبع الأواخر لا تسألنى عن شئ بعدها.

"Ben, Ebu Zer el-Ğifari'ye: "Sen Resulullaha kadir gecesini sormuş muydun?" dedim. Ebu Zer dedi ki: "Ben insanlardan bu geceyi soruyordum. Sonra dedim ki: "Ey Allahın Resulü sen kadir gecesini bana anlat. O, Ramazan ayında mıdır yoksa başka bir ayda mıdır?" Resulullah: "Ramazan ayındadır." buyurdu. Dedim ki: "O gece Peygamberler yaşadığı sürece devam eder de peygamberler vefat ettikten sonra kaldırıldı mı- Yoksa o, kıyamete kadar devam edecek midir?" Resulullah: "O, kıyamete kadar devam edecektir." buyurdu. Dedim ki: "O, Ramazanın neresindedir?" Resulullah: "Siz onu Ramazanın ilk on gününde yahut son on gününde arayın." dedi. Resulullah daha sonra konuşmasına devam etti. Ben de onun dalgınlığından istifade ederek dedim ki: "Hangi yirmi gününde?" Resululah: "Son on gününde arayın. Bundan sonra benden bir şey sorma." dedi. Resulullah yine konuşmasına devam etti. Bir şeyler söyledi. Ben yine onun dalgınlığından istifade ederek dedim ki: "Ey Allahın Resulü, üzerinde bulunan hakkım için sana yemin verdiririm ki onu mutlaka bana bildireceksin. O, on günün hangisinde?" Bunun üzerine Resulullah bana öyle bir kızdı ki, onunla arkadaşlık ettiğim süre içinde bana o şekilde kızmamıştı. Sonra Resulullah: "Onu son yedilerde arayın. Artık bundan sonra benden bir şey sorma." buyurdu. (6)

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı gibi kadir gecesi bu ümmette bulunduğu gibi diğer ümmetlerde de mevcuttu. Bu gece, Abdullah b. Mes'ud ve ona tabi olan bir kısım Kûfeli âlimlerin iddia ettikleri gibi bütün aylarda olmayıp sadece Ramazan ayındadır.

Yine bu hadisten anlaşılmaktadır ki kadir gecesi kaldırılmamıştır. Kıyamete kadar bakidir. Bu itibarla bir kısım Şii âlimlerinin şu hadisi yanlış yorumlayarak kadir gecesinin kaldırıldığını söylemeleri tutarsız bir iddiadır.

Ubade b. Sâmit diyor ki:

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.171

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ (ﷺ) لِيُخْبِرَنَا بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلاحَىٰ رَجُلاَنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ خَرَجْتُ لأُخْبِرَكُمْ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلاحَىٰ فُلاَنٌ وَفُلاَنٌ فَرُفِعَتْ وَعَسَىٰ اَنْ يَكُونَ خَيْراً لَكُمْ فَالْتَمِسُوهَا فِى التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ.

"Resulullah, kadir gecesinin ne zaman oludğunu bildirmek için dışarı çıktı. O sırada müslümanlardan iki kişi birbirleriyle tartışıyorlardı. Resulullah buyurdu ki: "Ben, kadir gecesini size bildirmek için dışarı çıkmıştım. Fakat falan ve filan tartıştılar. Gecenin bilgisi benden alındı. Belki de bu sizin için daha hayırlıdır. Siz onu, dokuzuncu, yedinci ve beşinci günlerde arayın." (7)

Hadisin son bölümünden de anlaşıldğı gibi buradaki "Kaldırıldı" ifadesinden maksat "Gece kaldırıldı" demek değil, gecenin hangi günlerde olduğuna dair bilgi kaldırıldı." demektir. Zira Resulullah hadisin sonunda Kadir gecesinin, dokuzuncu, yedinci ve beşinci günlerde araştırılmasını emretmektedir. Şayet Kadir gecesi kaldırılmış olsaydı "Onu araştırın" demezdi.

c- Kadir gecesinin Ramazan günlerinde yer değiştirip değiştirmediği, İmam Malik, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye, Ebu Sevr, Ebubekir b. Huzeyme ve Ebu Kılabe Kadir gecesinin Ramazanın son on gününde yer değiştirdiğini söylemişlerdir. Nitekim Hz. Aişe Resulullahın Kadir gecesi hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

وِيَقُولُ تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِى الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِىَّ (ﷺ) قَالَ الْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي تَاسِعَةٍ تَبْقَىٰ فِي سَابِعَةٍ تَبْقَىٰ فِي خَامِسَةٍ تَبْقَىٰ

7- Buhari, K. Leyletül Kadr, bab: 4

"Siz, kadir gecesini, Ramazanın son on gününde araştırın." [8] Abdullah b. Abbas da Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Siz onu Ramazan ayının son on gününde arayın. Kadir gecesini Ramazanın, geriye kalan dokuzuncu gününde arayın. Yani yirmi birinci gününde arayın. Geriye kalan beşinci gününde arayın. Yani yirmi beşinci gününde arayın." [9]

İmam Şafii ise Kadir gecesinin, Ramazan ayının günleri içinde günden güne değişmediğini onun belli bir gününde olduğunu söylemiştir. Yukarıda zikredilen Ubade b. es-Samit'in rivayet ettiği hadis bu görüşe dayanak olmaktadır.

d- Kadir gecesinin, Ramazanın hangi gününde olduğu meselesi:

Bu hususta âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir: Ebu Rezin'e göre kadir gecesi Ramazanın birinci gecesidir. Abdullah b. Mes'ud, Hz. Ali, Zeyd b. Erkam, Osman b. Ebil Ass'dan nakledilen bir görüşe göre kadir gecesi Ramazanın on yedinci gecesidir. Bu görüş, İmam Şafii ve Hasan-ı Basri'den nakledilmiştir.

Hz. Ali ve İbn-i Mes'ud'dan nekledilen diğer bir görüşe göre Kadir gecesi Ramazan ayının on dokuzuncu gecesidir.

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا سَعِيدٍ وَكَانَ لِي صَدِيقاً فَقَالَ اعْتَكَفْنَا مَعَ النَّبِيِّ
(ﷺ) الْعَشْرَ الأَوْسَطَ مِنْ رَمَضَانَ فَخَرَجَ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ فَخَطَبَنَا وَقَالَ إِنِّي
أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا أَوْ نَسِيتُهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ فِي
الْوِتْرِ وَإِنِّي رَأَيْتُ أَنِّي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللهِ
(ﷺ) فَلْيَرْجِعْ فَرَجَعْنَا وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً فَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ
حَتَّى سَالَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ وَكَانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ وَأُقِيمَتِ الصَّلاةُ فَرَأَيْتُ
رَسُولَ اللهِ (ﷺ) يَسْجُدُ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ.

Ebu Said el-Hudri'den nakledilen şu hadise dayanılarak Kadir gecesinin, Ramazanın yirmi birinci gününde olduğu söylenmiştir. Ebu Said diyor ki: "Biz, Resulullah ile birlikte Ramazanın orta on gününde itikafa girdik. Resulullah, yirminci günün sabahında itikaftan çıktı. Bize bir hutbe okudu ve buyurdu ki: "Bana kadir gecesi gösterilmişti. Sonra unutturuldu. Siz onu son on günün tek günlerinde arayın. Yine bana, suyun ve çamurun üzerine secde ettiğim gösteril-

8- Buhari, K. Leyletü'l-Kadr, bab: 4
9- Buhari, K. Leyletü'l-Kadr, bab: 23

mişti. Kim, Resulullah ile birlikte itikafa girmiş idiyse tekrar itikâfına dönsün." Ebu Said yine diyor ki: "Tekrar itikafa girdik. O sırada gökte ufak bir bulut parçası dahi yoktu. Sonra bir bulut geldi. Yağmur yağdı, mescidin tavanı aktı. Mescidin çatsı hurma dallarındandı. Kamet getirildi. Ben Resulullahın su ve çamurlar içerisine secde ettiğini gördüm. Öyle ki onun alnında çamur izleri gördüm." (10)

Bir kısım âlimler, Abdullah b. Uneys'in şu rivayetine dayanarak kadir gecesinin Ramazanın yirmi üçüncü gecesi olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Üneys, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَنَيْسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ: «أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا، وَأَرَانِي صُبْحَهَا أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ» قَالَ: فَمُطِرْنَا لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ . فَصَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) .، فَانْصَرَفَ وَإِنَّ أَثَرَ الْمَاءِ وَالطِّينِ عَلَىٰ جَبْهَتِهِ وَأَنْفِهِ.

"Bana kadir gecesi gösterildi. Sonra unutturuldu. Bana kadir gecesinin sabahı da gösterildi. O günün sabahında ben, su ve çamur içine secde ediyordum." Abdullah b. Üneys diyor ki: "Ramazanın yirmi üçüncü gecesinde yağmur yağdı. Resulullah bize namaz kıldırdı. Namazı bitirdiğinde su ve çamurun izleri alnında ve burnunda görülüyordu." (11)

Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Cabir, Hasan-ı Basri, Katade ve Abdullah b. Vehb'den nakledilen başka bir görüşe göre Kadir gecesi, Ramazanın yirmi dördüncü gecesidir.

Buhari'nin Abdullah b. Abbas'tan naklettiği, yukarıda zikredilen şu hadise dayanılarak Kadir gecesinin, Ramazanın yirmi beşinci gecesi olduğu söylenmiştir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ الْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي تَاسِعَةٍ تَبْقَىٰ فِي سَابِعَةٍ تَبْقَىٰ فِي خَامِسَةٍ تَبْقَىٰ.

"Siz, kadir gecesini, Ramazanın son on günüde arayın. Onu, geriye kalan dokuzuncu günde, yedinci günde ve beşinci günde arayın." (12)

Übey b. Kâ'b'ın Resulullahtan rivayet ettiği şu hadis-i şerife dayanılarak

10- Buhari, K. Leyletü'l-Kadr, bab: 2
11- Müslim, K.es-Sıyam, bab: 218, Hadis no: 1168
12- Buhari, K. Leyletü'l-Kadr, bab: 3

da kadir gecesinin, Ramazan ayının yirmi beşinci gecesi olduğu söylenmiştir.

Zir b. Hubeyş diyor ki:

سَمِعَا زِرَّ بْنَ حُبَيْشٍ يَقُولُ: سَأَلْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَقُلْتُ: إِنَّ أَخَاكَ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: مَنْ يَقُمِ الْحَوْلَ يُصِبْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ. فَقَالَ: رَحِمَهُ اللَّهُ! أَرَادَ أَنْ لاَ يَتَّكِلَ النَّاسُ. أَمَا إِنَّهُ قَدْ عَلِمَ أَنَّهَا فِي رَمَضَانَ وَأَنَّهَا فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ. وَأَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ. ثُمَّ حَلَفَ لاَ يَسْتَثْنِي أَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ. فَقُلْتُ: بِأَيِّ شَيْءٍ تَقُولُ ذَلِكَ؟ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ! قَالَ: بِالْعَلاَمَةِ، أَوْ بِالآيَةِ الَّتِي أَخْبَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) أَنَّهَا تَطْلُعُ يَوْمَئِذٍ، لاَ شُعَاعَ لَهَا.

"Ben, Übey b. Kâ'b'a sordum ve dedim ki: "Kardeşin İbn-i Mes'ud diyor ki: "Kim, bir yılı ibadetle ihya ederse işte o kimse kadir gecesini bulmuş olur." Übey dedi ki: "Allah ona rahmet etsin. O, insanların tembellik etmemelerini istiyor. Şüphesiz ki o, kadir gecesinin Ramazan ayında olduğunu, Ramazanın son on gününde olduğunu ve yirmi yedinci gecesi olduğunu biliyor." Sonra Übey, kati olarak yemin etti ki, kadir gecesi Ramazanın yirmi yedinci gecesidir." Ben de dedim ki: "Ey Ebu Münzir, sen neye dayanarak bunu söylüyorsun?" Übey dedi ki: "Alâmetlere dayanarak veya Resulullahın bize bildirdiği şu işarete dayanarak." Resulullah buyurdu ki: "Kadir gecesinin sabahında güneş ışınsız olarak beyaz bir şekilde doğar." (13) Ahmed b. Hanbel ve Ebu Hanife'nin de bu görüşü tercih ettikleri rivayet edilmektedir.

Ubade b. es-Samit'in rivayet ettiği şu hadise dayanılarak, kadir gecesinin Ramazanın yirmi dokuzuncu veya son günü olduğunu söyleyenler de vardır.

Ubade b. es-Samit diyor ki:

عن عبادة بن الصامت انه قال يا رسول الله اخبرنا عن ليلة القدر فقال رسول الله (ﷺ) هى في رمضان التمسوها في العشر الأواخر فانها وتر في احدى وعشرين أو ثلاث وعشرين أو خمس وعشرين أو سبع وعشرين او تسع وعشرين أو في آخر ليلة فمن قامها إيمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه وما تأخر

13- Müslim K. es-Siyam, bab: 220, Hadis No9 762

"Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, sen kadir gecesini bana bildir." Resulullah buyurdu ki: "O, ramazan ayındadır. Siz onu son on günde arayın. O, tek günlerdedir. Yirmi birinde veya yirmi üçünde yahut yirmi beşinde veya yirmi yedisinde yahut yirmi dokuzunda yahut da son gecesindedir. Kim kadir gecesini, inanarak ve mükafaatını Allahtan bekleyerek ibadetle geçirecek olursa onun geçmiş ve gelecek günahları affedilir." (14)

c- Kadir gecesinde okunması tavsiye edilen dua:

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيَّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَا أَقُولُ فِيهَا؟ قَالَ: قُولِي: اَللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي.

"Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, kadir gecesinin hangi gece olduğunu bilecek olursam o gecede ne diyeyim?" Resulullah buyurdu ki: " (اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي) Ey Allahım, şüphesiz ki sen çok effedensin, çok ikram sahibisin, affetmeyi seversin. O halde beni affet." de.. (15)

14- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.5, S.321

15- Tirmizi, K. ed-Da'vât, bab: 85, Hadis no: 3513 / İbn-i Mace, K.ed-Dua, bab: 5, Hadis no: 3805 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.6, S.171

BEYYİNE SURESİ

Beyyine suresi sekiz âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

Enes (r.a.) diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) لأُبَيٍّ اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَنِي اَنْ اَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ قَالَ أُبَيٌّ آللّٰهُ سَمَّانِي لَكَ قَالَ اللّٰهُ سَمَّاكَ فَجَعَلَ أُبَيٌّ يَبْكِي قَالَ قَتَادَةُ فَأُنْبِئْتُ اَنَّهُ قَرَأَ عَلَيْهِ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ .

"Resulullah, Übey b. Ka'b'a şöyle buyurdu: "Allah, sana Kur'an okumamı emretti." Übey dedi ki: "Benim ismimi Allah mı sana söyledi?" Resulullah da cevaben dedi ki: "Senin ismini Allah söyledi." Bunun üzerine Übey ağlamaya başladı.

Katade diyor ki: "Bana bildirildiğine göre Resulullah, Übey'e (لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ) suresini okudu. [1]

Resulullahın Übey'e Beyyine suresini okuması, onun bilgilerini sağlamlaştırmak, imanını kuvvetlendirmek ve ona, gelen âyetleri tebliğ etmek içindir.

1- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 98 / Müslim, K. Fadail es-Sahabe, bab: 121, 122, Hadis no: 799 / Tirmizi, K.el-Menakıb, bab: 33, Hadis no: 3792

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

لَمْ يَكُنِ الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكٖينَ مُنْفَكّٖينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾

1- Kitap ehlinden ve müşriklerden iman etmeyenler, kendilerine apaçık bir delil gelinceye kadar inkarlarından ayrılacak değillerdi.

*Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd bu âyet-i kerimeyi, mealde zikredildiği şekilde izah etmişlerdir. Diğer bir kısım âlimler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Müşrik olan ehl-i kitap, Muhammed, peygamber olarak gönderilinceye kadar kitaplarında Muhammed'e ait olan sıfatları terketmiş değillerdi. Fakat o, Peygamber olarak gönderilince onun hakkında ayrılığa düştüler."

Taberi, âyetin manasının şu şekilde olduğunu söylemenin daha isabetli olacağını bildirmiştir: "Kendilerine kitap verilenler ve müşrikler, Muhammed onlara peygamber olarak gönderilip apaçık bir delil olarak ortaya çıkıncaya kadar onlar Muhammed hakkında ayrılığa düşmüş değillerdi."

رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾

فٖيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾

2- Bu delil, tertemiz sahifeleri okuyan, Allah tarafından gönderilmiş bir Peygmaberdir.

3- O sayfalarda en doğru hükümler vardır.

4- Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

Ehl-i kitaptan kâfir olanlara ve müşriklere gönderilen bu delil, Allahın peygamberi olan Muhammed'dir. O peygamber onlara, batıldan arınmış olan tertemiz sahifleri okur. O sahifelerde, içinde hata bulunmayan dosdoğru hükümler vardır. Kendilerine kitap verilen Yahudi ve Hristiyanlar, Muhammed hakkında kendilerine apaçık deliller gelinceye kadar Muhammed'in peygamberliği hususunda ihtilafa düşmemişlerdi.

وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ لَهُ الدّٖينَ حُنَفَٓاءَ وَيُقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ

وَذٰلِكَ دٖينُ الْقَيِّمَةِ ٥

5- Halbuki onlar, dini sadece Allaha tahsis ederek, hakka eğilerek, ancak Allaha ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekat vermekle emrolunmuşlardır. İşte dosdoğru din budur.

Halbuki Allah, ehl-i kitaptan Yahudi ve Hristiyanlara, sadece kendine itaat ederek, herhangi bir şeyi ortak koşmayarak, Hanif dinine mensup olarak kulluk etmelerini, namazı kılmalarını ve zekatı vremelerini emretmiştir. İşte ehl-i kitap ve müşriklere, uymaları emredilen doğru din budur.

اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكٖينَ فٖي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ٦

6- Şüphesiz ki kitap ehli ve müşriklerden iman etmeyenler cehennemin ateşindedirler. Orada devamlı olarak kalacaklardır. İşte bunlar, yaratılanların en kötüsüdür.

Şüphesiz ki ehl-i kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardan ve müşriklerden, Allahı ve peygamberini inkar edenler cehennem ateşine girecekler ve oradan bir daha çıkamayıp ebedi olarak kalacaklardır. Kitap ehlinin kâfirleriyle müşrikler, Allahın yarattığı mahlukatın en kötüleridir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾

جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ

عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

7- İman edenler ve salih amel işleyenlere gelince işte onlar, yaratılanların en hayırlılarıdır.

8- Onların, rableri nezdindeki mükafaatı, ağaçları altından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır. Allah onlardan razı oldu. Onlar da Allahtan razı oldular. İşte bu mükafaat, rabbinden korkan içindir.

Allaha ve peygamberi Muhammed'e iman edenler, sadece Allaha kulluk edip, Hanif dinine uyup, namazlarını kılarak, zekatlarını vererek salih ameller işleyenler ise işte onlar, yaratılanların en hayırlılarıdır. İman edip salih amel işleyenlerin, kıyamet gününde rableri katındaki mükafaatları, ağaçlarının altında ırmaklar akan, devamlı ikametgahları olan cennetlerdir. Onlar orada ebedi olarak kalacaklar ve ölmeyeceklerdir. Onların, dünyada iken Allaha itaat etmeleri ve Allahın cezalandırmasından kurtulmak için iyi amel işlemeleri sebebiyle Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allahtan, âhirette kendilerine vereceği mükafaatlardan dolayı razı olacaklardır.

ZİLZAL SURESİ

Zilzal suresi sekiz âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

Abdullah b. Amr diyor ki:

عن عبد الله بن عمرو، قال: أتى رجل رسول الله (ﷺ) فقال: أقرئني يا رسول الله، فقال: «اقرأ ثلاثا من ذوات (الر)» فقال: كبرت سني واشتد قلبي وغلظ لساني، قال: «فاقرأ ثلاثا من ذوات حاميم» فقال مثل مقالته [فقال: «اقرأ ثلاثا من المسبّحات» فقال مثل مقالته] فقال الرجل: يا رسول الله، أقرئني سورة جامعة، فأقرأه النبي (ﷺ) (إذا زلزلت الأرض) حتى فرغ منها، فقال الرجل: والذي بعثك بالحق لا أزيد عليها أبداً، ثم أدبر الرجل، فقال النبي (ﷺ): «أفلح الرويجل» مرتين.

"Bir adam Resulullaha geldi ve "Ey Allahın Resulü bana Kur'an okut." dedi. Resulullah da ona: "(الر) "Elif Lam, Ra" surelerinden üçünü oku." dedi. Adam: "Yaşım ilerledi, kalbim katılaştı, dilim ağırlaştı." dedi. Resulullah: "(حم) "Hâ, Mîm" surelerinden üçünü oku." dedi. Adam yine aynı sözleri söyledi. Resulullah ona: "(سبح) "Sebbih" surelerinden üçünü oku." dedi. Adam yine aynı şeyleri söyledi ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, sen bana manası kapsamlı bir sure okut." Resulullah da ona Zilzal suresini okuttu. Onu bitirince

Adam dedi ki: "Seni hak peygamber olarak gönderene yemin olsun ki ben bu surenin üzerine bir şey ilave etmeyeceğim." Sonra dönüp gitti. Bunun üzerine Resulullah iki defa: "Adamcağız kurtuluşa erdi." dedi. (1)

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ : هَلْ تَزَوَّجْتَ
يَا فُلَانُ؟ قَالَ: لَا وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ، وَلَا عِنْدِي مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ
قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: ثُلُثُ الْقُرْآنِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا جَاءَ
نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ، قَالَ أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ يَاأَيُّهَا
الْكَافِرُونَ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ؟
قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ قَالَ: تَزَوَّجْ تَزَوَّجْ.

"Resulullah, sahabilerinden bir adama: "Ey filan evlendim mi?" dedi. Adam: "Hayır vallahi ya Resulullah. Benim evlenecek bir şeyim yok." dedi. Resulullah: "Sende (قل هو الله أحد) yok mu?" dedi. Adam: "Evet var" dedi. Resulullah: "O, Kur'anın üçte biridir." dedi ve buyurdu ki: "Sende (اذا جاء نصر الله والفتح) yok mu?" Adam: "Evet var" dedi. Resulullah: "O, Kur'anın dörtte biridir." dedi ve buyurdu ki: "Sende (قل يا أيها الكافرون) yok mu? Adam: Evet var" dedi. Resulullah: "O, Kur'anın dörtte biridir." dedi ve buyurdu ki: "Sende (اذا زلزلت الأرض) yok mu?" Adam "Evet var" dedi. Resulullah: "O, Kur'anın dörtte biridir." dedi ve adama: "Evlen, evlen." buyurdu. (2)

1- Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 326, Hadis no: 1399 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.2, S.169
2- Tirmizi, K. Fadail el-Kur'an, bab: 10, Hadis no: 2895

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾

1- Yeryüzü şiddetli sarsılıp zelzeleye uğratıldığı,

2- Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarıya attığı,

3- İnsan: "Ne oluyor bu yere?" dediği zaman,

Kıyametin kopmasından dolayı yeryüzü şiddetli depremiyle sarsıldığı zaman, yeryüzü, içinde bulunan ölüleri, diri olarak dışarı attığı zaman, insanların dehşete kapılarak: "Ne oluyor bu yeryüzüne?" dedikleri zaman,

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾

4-5- O gün yer, rabbinin ona vahyetmesiyle haberini anlatacaktır.

İşte o gün yeryüzü, haberlerini anlatacaktır. Yeryüzünün böyle konuşması, Allahın, kendisine emretmesiyle olacaktır.

*Bu âyetler iki şekilde izah edilmiştir: Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) هَذِهِ الآيَةَ (يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا) قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟ قَالُوا: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا، تَقُولُ: عَمِلَ يَوْمَ كَذَا كَذَا وَكَذَا، فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا.

"Resulullah "O gün o, haberini anlatacaktır." âyetini okudu ve buyurdu ki: "Biliyor musunuz yeryüzünün anlatacağı haberler, her erkek ve kadının, üzerinde işledikleri amellere şahitlik etmesidir. Yeryüzü: "Filan gün şu ve şu ameli işledi." diyecektir. İşte onun haberi budur." buyurdu. (3)

Bir kısım âlimler bu âyetleri şöyle izah etmişlerdir: "İşte o gün yeryüzü sarsılacak ve içinde bulunan ölüleri dışarı atarak haberlerini bildirecek ve bunları Allah kendisine emrettiği ve izin verdiği için yapacaktır." Yani yeryüzünün haberlerini anlatması demek, içinde bulunanları dışarı atması demektir. Abdullah b. Mes'ud Mücahid ve Said b. Cübeyr bu âyetleri bu şekilde izah etmişlerdir.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾

6- O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilmek için kabirlerinden bölük bölük çıkacaklardır.

Kıyamet gününde hesaba çekilme alanında insanlar bölük bölük ayrılacaklar, bir kısmı sağ tarafa geçip cennete doğru yol alacaklar diğerleri ise sol tarafı tutup cehenneme doğru yol alacaklardır Kıyamet gününde insanların bölük bölük ayrılmaları, dünyada iken yaptıkları amellerini görmeleri içindir. İyi amel işleyenler, dünyada iken yaptıkları amelleri ve o ameller karşılığında verilen âhiret nimetlerini görecekler, kötü amel işleyenler de dünyada işledikleri günahlarını ve onlar için âhirette verilen cezaları göreceklerdir.

3- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 99, bab: 1, Hadis no: 3353

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

7- Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onun sevabını görür.

8- Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onun cezasını görür.

*Abdullah b. Abbas bu âyetleri şu şekilde izah emiştir: "mümin olsun kâfir olsun kim dünyada iken zerre kadar bir hayır işleyecek olursa âhirette onun sevabını görecektir. Kim de dünyada iken zerre kada kötülük işleyecek olursa o da âhirette onun cezasını görecektir. Mümin, iyiliklerini de kötülüklerini de görecek, Allah onun kötülüklerini bağışlayacaktır. Kâfir de yaptığı iyilikleri ve kötülükleri görecek, Allah onun kötülüklerini bağışlayacaktır. Kâfir de yaptığı iyilikleri ve kötülükleri görecek fakat iyilikleri reddedilip kötülükleri karşılığında azap görecektir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ise bu âyetleri şöyle izah etmiştir: Dünyada iken herhangi bir kâfir, zerre miktarı bir iyilik yapacak olursa onun karşılığını dünyada iken bizzat kendi nefsinde veya malında yahut ailesinde bulmuş olur.Böylece dünyadan hiçbir hayırı olmayarak ayrılıp gider. Herhangi bir mümin de dünyada iken bir kötülük işleyecek olursa, dünyada iken bizzat kendisinde veya ailesinde, yahut malında o kötülüğün cezasını görür. Böylece dünyadan, kötülüğü bulunmadığı halde ayrılıp gider.

Taberi bu âyetleri tefsir ettikten sonra bir kısım nassları zikretmekte ve sonunda şunları söylemektedir: Resulullahtan nakledilen bu haberler bizlere bildiriyor ki mümin, yaptığı günahların karşılığını dünyada görür, sevaplarının karşılığını ise âhirette görecektir. Kâfir ise yaptığı iyiliklerin karşılığını dünyada görür, kötülüklerinin cezasını ise âhirete çekecektir. Onun inkarı ile birlikte dünyada işlediği iyilikler âhirette ona hiçbir fayda sağlamayacaktır."

Taberi konuyla ilgili olarak şu nassları zikretmiştir: Enes diyor ki: "Ebubekir (r.a.) Resulullah (s.a..v) ile birlikte yemek yiyordu. O sırada: "Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onun sevabını görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onun cezasını görür." âyetleri nazil oldu. Bunun üzerine Ebubekir elini yemekten çekti ve dedi ki: "Ey Allahın Resulü, ben yaptığım zerre miktarı bir kötülükten dolayı cezalandırılacağım ha?" Resulullah buyurdu ki: "Ey Ebube-

kir, senin dünyada iken gördüğün kötülükler, zerre miktarı olan şerlerdir. Zerre miktarı olan hayırları ise Allah senin için biriktirmektedir. Sen onları kıyamet gününde bulacaksın."

Mesruk diyor ki: "Hz. Aişe dedi ki:

عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ! ابْنُ جُدْعَانَ، كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ. وَيُطْعِمُ الْمِسْكِينَ، فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ؟ قَالَ «لاَ يَنْفَعُهُ، إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْماً : رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ».

"Ey Allahın Resulü, şüphesiz ki Abdullah b. Cüd'an, cahiliye döneminde akrabasına iyi davranır ve yoksulları doyururdu. Bunlar ona bir fayda verecek mi?" Resulullah buyurdu ki: "Hayır bir fayda vermeyecek. Zira o hiçbir gün: "Rabbim, sen ceza gününde benim hatalarımı affet." dememişti. (4)

Adiy b. Hatim diyor ki:

عن عدى بن حاتم قال قلت يا رسول الله ان أبى كان يصل الرحم ويقرى الضيف ويفعل كذا قال ان أباك أراد شيئا فأدركه.

"Dedim ki: Ey Allahın Resulü, babam akrabaya iyi davranır, misafire ikram eder ve şunları yapardı." Resulullah buyurdu ki: "Senin baban bir şeyler istiyordu ve istediğine ulaştı. (Yani dünyada iken övülmesini ve anılmasını istiyordu. Onu da elde etti. Bu itibarla iyiliklerin âhirette ona bir faydası yoktur.) (5)

Alkame diyor ki:

4- Müslim, K.el-İman, bab: 365, Hadis no: 214 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.6, S.93
5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.377, 379

عن علقمة عن سلمة بن يزيد الجعفى قال انطلقت أنا وأخى الى رسول الله (ﷺ) قال قلنا يارسول الله ان امنا مليكة كانت تصل الرحم وتقرى الضيف وتفعل وتفعل هلكت في الجاهلية فهل ذلك نافعها شيئا قال لا

"Seleme b. Yezid el-Cafî dedi ki: "Ben ve kardeşim, Resulullaha gittik. Ona: "Ey Allahın Resulü, annemiz Melike akrabaya iyi davranıyor, misafire ikramda bulunuyor ve şunu şunu yapıyordu. O, cahiliye döneminde öldü. Bu yaptıkları, ona bir fayda sağlayacak mı?" Resulullah: "Hayır." dedi. (6)

Enes b. Malik, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) «إِنَّ اللهَ لاَ يَظْلِمُ مُؤْمِناً حَسَنَةً . يُعْطَىٰ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَيُجْزَىٰ بِهَا فِي الآخِرَةِ ، وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِ مَا عَمِلَ بِهَا للهِ فِي الدُّنْيَا. حَتَّى إِذَا أَفْضَىٰ إِلَىٰ الآخِرَةِ. لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُجْزَىٰ بِهَا».

"Allah, yaptığı iyilikte hiçbir mümine haksızlık yapmaz. Mümine dünyada iken o iyiliğinin karşılığı verilir. Âhirette de onun karşılığında mükafaatlandırılır. Kafire ise Allah için yaptığı iyiliklerinin karşılığı dünyada verilir. Böylece âhirete göçtüğünde demükafaatlandırılacak hiçbir iyiliği kalmaz. (7)

Âyette zikredilen "Zerre" kelimesi, "Ağırlığı ölçülemeyecek kadar küçük" olan bir kurt veya küçük kırmızı karınca olarak izah edilmiştir.

Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

6- Ahmed b. Hanbel, Müsned. c. 4 S. 478

7- Müslim, K. el- Munfakîn, bab: 56, Hadis No: 2808 / Ahmed b. Hanbel Müsned, C. 3 S. 123

أن رسول الله (ﷺ) قال الخيل لثلاثة لرجل أجر ولرجل ستر وعلى رجل وزر فأما الذى له أجر فرجل ربطها فى سبيل الله فأطال لها فى مرج أو روضة فما اصابت فى طيلها ذلك فى المرج والروضة كان له حسنات ولو انها قطعت طيلها فاستنت شرفا أو شرفين كانت آثارها وأرواثها حسنات له ولو انها مرت بنهر فشربت منه ولم يرد ان يسقى به كان ذلك حسنات له فهى لذلك الرجل اجر ورجل ربطها تغنيا وتعففا ولم ينس حق الله فى رقابها ولا ظهورها فهى له ستر ورجل ربطها فخرا ورياء ونواء فهى على ذلك وزر فسئل رسول الله (ﷺ) عن الحمر قال ما انزل الله علىّ فيها الا هذه الآية الفاذة الجامعة فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره

"At beslemek üç şeye sebep olur. Bir adam için mükafaata, diğeri için ihtiyaç gidermeye, başka biri için de günaha. Atı kendisi için mükafaata sebep olan kimse atını Allah yoluna tahsis eden kimsedir. Bu kişi atını bir çayıra veya bir bahçeye bağlandığında atı ipine bağlı iken çayır ve bahçede yaptığı şeyler onun için iyilikler olarak yazılır. Şayet at ipini koparıp bir veya iki adım şahlanarak yürüyecek olursa atın izleri ve dışkıları onun için iyilikler olarak yazılır. Şayet bu at bir nehirden geçer de sahibi istemediği halde oradan su içecek olursa bu da sahibi için iyilikler olarak yazılır. Evet işte böyle bir at sahibi için mükafaat vesilesidir. Bir kişi de atını kimseye muhtaç olmamak için ve şahsiyetini korumak için besleyecek olur da Allahın, o atın boynunda ve sırtındaki haklarını unutmayacak olursa bu da onun için ihtiyaçlarını karşılama aracıdır. Bir kişi de atını sadece böbürlenmek gösteriş yapmak ve kaşkalarına düşmanlık etmek için besleyecek olura bu da onun için bir günah vasıtasıdır." Bundan sonra Resulullahtan, eşekler hakkında soruldu. Resulullah buyurdu ki; "Allah bana, eşekler hakkında şu emsalsiz ve genel ifadeli âyetler dışında bir şey indirmedi.. O âyetler şunlardır: "Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onun sevabını görür. Kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onun cezasını görür." (8)

8- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 99

ÂDİYAT SURESİ

Âdiyat suresi on bir âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾

1- Gürültü ile koşanlara,

*Allah teala, bu surenin başındaki âyetlerde, sadece sıfatlarını zikrettiği bir kısım yaratıklara yemin etmiştir. Müfessirler bu sıfatları, kendi zamanlarında bulunan varlıklara göre yorumlamışlardır. Bazıları bu âyetlerde sıfatların zikredilen varlıkların, savaş halindeki atlara ait olduğunu zikretmişler diğer bazıları ise Hac sırasında üzerlerine binilen develere ait olduğunu zikretmişlerdir.

Zeyd b. Eslem ise, bunların, Allah tealanın yaptığı bazı yeminler olduğunu söylemiş, bazları belli varlıklara tahsis etmekten kaçınmıştr. Taberi de, bazı sıfatların atlara ait olduğunu söylemiş ise de diğerlerini genel manada anlamanın daha uygun olduğunu zikretmiştir.

Âyette zikredilen "Gürültü ile koşanlar"dan neyin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmiştir. Bazı müfessirlere göre bunlar savaşta düşmanın üzerine koşarken şiddetle soluyarak ses çıkaran atlardır.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade, Atâ, İkrime, Dehhak ve Salim bu görüştedirler. Taberi de koşarken solumasından dolayı gürültü çıkaranlar, atlar

olduğu için bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise, gürültü ile koşanlardan maksat, Hacıları, Arafat'tan Müzdelife'ye, oradan Mina'ya ve diğer yerlere taşıyan develerdir.

Abdullah b. Mes'ud, Hz. Ali, Ubeyd b. Umeyr bu görüştedirler. Bu görüş, Abdullah b. mes'ud'dan da nakledilmektedir.

فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾

2- Ateş çıkaranlara,

*Müfessirler, "Ateş çıkaranlar"dan neyin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir. Bazılarına göre bunlar, koşarken tırnaklarıyla ateş çıkaran atlardır. İkrime, Katade, Kelbi, Atâ ve Dehhak bu görüştedirler. Diğer bir kısım âlimlere göre bunlar, sahiplerini ve binicilerini savaş heyecanına kaptıran atlardır. Bu atlar davranışlarıyla savaşı körükler ve tutuşturmuş olurlar. Katade bu görüştedir.

Abdullah b. Abbas ise burada ateş tutuşturanlardan maksadın, savaştan sonra dönüp ihtiyaçlarını karşılamak için ateş yakanlar olduğunu söylemiştir.

Mücahid ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre burada zikredilen "Ateş tutuşturanlar"dan maksat, hile ve tuzak kuran kişilerdir. Zira bunlar bu hileleriyle insanlar arasınd aadeta ateş tutuşturmuş olurlar.

İkrime ise burada ateş tutuşturanlardan maksadın, insanların dilleri olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Mes'ud ise burada zikredilen ateş tutuşturanlardan maksadın, ayaklarıyla çakılları hareket ettiren ve ateş çıkaran develer olduğunu söylemiştir.

Taberi, Allah tealanın bu âyette mutlak şekilde ateş çıkaranlara yemin ettiğini bu itibarla belli bir şeye tahsis etmenin doğru olmayacağını söylemiş ve bu ateş çıkaran veya tutuşturanların, atlar, insanlar, insanların dilleri, çeşitli hile ve tuzaklar vb. şeyler olabileceğini beyan etmiştir.

فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾

فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾

فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾

3-6- Sabahleyin saldırıp tozu dumana katarak topluluğun içine dalanlara yemin olsun ki, şüphesiz insan, rabbinin nimetlerine karşı pek nankördür.

*Âyette geçen "Sabahleyin saldıranlar." ifadesi de, Abdullah b. Abbas, İkrime, Mücahid ve Katade tarafından "Sabahleyin erkenden düşmanın üzerine saldıran atlar." diye izah edilmiştir.

Abdullah b. Mes'ud tarafından ise, Müzdelife'den sonra Hacıları Mina'ya taşıyan develer olarak izah edilmiştir Taberi âyetin genel manada alınmasının daha doğru olduğunu söylemiştir.

Yine âyette ifade edilen "Topluluğun içine dalan ve toz çıkaran" yaratıklardan maksat, bazı müfessirlere göre atlar, topluluktan maksat ise, düşman topluluğudur. Mücahid, İkrime, Katade, Atâ ve Dehhak bu görüştedir.

Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Ali'den nakledilen diğer bir görüşe göre "Topluluğun içine dalan ve tozu dumana katanlar"dan maksat, Hacıları taşıyan develer, topluluk da, iki namazın birleştirilerek kılındığı Müzdelife veya orada bulunan Hacılardır.

Hasan-ı Basri diyor ki: "Burada ifade edilen "Nankör insan"den maksat, başına gelen felaketleri sayıp duran, rabbinin verdiği nimetleri ise unutan insan demektir.

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾

7- İnsan, bu nankörlüğüne kendisi de şahittir.

*Katade ve Süfyan es-Sevri, bu âyet-i kerimedeki zamirin, Allah tealaya raci olduğu kanaatıyla âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Şüphesiz ki Allah, insanın bu nankörlüğüne şahittir."

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ (٨)

8- Gerçekten insan, mal ve servete pek düşkündür.

*Bu âyet-i kerime iki şekilde izah edilmiştir. Birisi mealde verildiği şekildedir. Diğeri ise "Şüphesiz ki insan, hayır işlemeye karşı pek cimridir." şeklindedir.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (٩)

وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ (١٠)

إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ (١١)

9-10-11- İnsanlar, kabirdekilerin çıkarılacağı ve kalblerdeki gizliliklerin ortaya döküleceği zaman rablerinin, işte o gün kendilerinin her şeyinden haberdar olduğunu bilmezler mi?

Mala karşı çok düşkün olan insan hiç bilmez mi ki, kabirler yarılıp içlerinde bulunan ölüler dışarıya çıkarıldığı, göğüslerde bulunan hayır ve şer birbirinden ayırdedildiği zaman, evet işte o gün, rableri onların amellerini çok iyi bilmektedir. Ve onları amellerine göre cezalandıracak veya mükafaatlandıracaktır.

KARİA SURESİ

Karia Suresi on bir âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَلْقَارِعَةُۙ ﴿١﴾

مَا الْقَارِعَةُۚ ﴿٢﴾

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُۜ ﴿٣﴾

1- Kapıları çalacak olan (o dehşetli hadise)

2- Nedir o, kapıları çalacak olan?

3- O kapıları çalacak olan hadisenin ne olduğunu sen nereden bileceksin?

Dehşetiyle ve içindeki felaketleriyle insanların kalplerini hoplatan çarpma nedir? Bu kalpleri hoplatan çarpma, ey Muhammed, sen bu çarpmanın ne olduğunu nereden bileceksin.

*Bu âyelerde zikredilen ve "Kapıları çalacak olan." diye tercüme edilen (قَارِعَةٌ) "Karia" kelimesi, kıyametin isimlerinden biridir. Kıyamete bu ismin verilmesi, ondaki gürültü ve dehşetinden dolayıdır.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾

4- O gün insanlar, etrafa serilmiş kelebekler gibi olurlar.

*Bu âyet-i kerime, "Kıyamet gününde insanlar birbiri üzerine binen çekirgeler gibi etrafta dalgalanırlar." şeklinde de izah edilmiştir.

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾

5- Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olur.

Dağlar yeryüzünde atılmış yünler gibi uçup giderler.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾

6-7- O gün sevap tartısı ağır gelen, razı olacağı bir hayat içindedir.

*Âyette ifade edilen kişinin razı olacağı yaşantıdan maksat, cennette yaşayacağı hayattır.

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾

فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾

وَمَا أَدْرَيكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾

نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

8-9- Sevap tartısı hafif gelenin ise (kucağına sığınacağı) anası, bir uçurumdur.

10- O uçurumun ne olduğunu sen nereden bileceksin?

11- O, kızgın bir ateştir.

*Cehennem ateşi, kişinin anasına benzetilmiştir. Zira cehennemlik kişinin âhirette ateşten başka sığınacağı hiçbir barınağı yoktur. Bu sebeple ateş onun anası gibidir.

Âyette cehennem ateşinin kızgın bir ateş olduğu ifade edilmektedir. Resulullah (s.a.v.) bu hususta bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: نَارُكُمْ هٰذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءاً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ

"Sizin yaktığınız bu ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş derecesinden bir derecedir." (1)

1- Tirmizi, K. el-Cehennem, bab: 7, Hadis no: 2589

TEKASÜR SURESİ

Tekasür suresi sekiz âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

أَلْهَيكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾

حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾

1-2- Çoklukla övünmek, sizi, kabirlere varıncaya kadar meşgul etti.

Mal ve evladınızın çokluğuyla övünmeniz, ölüp kabire gitmenize kadar sizi meşgul etti.

*Katade diyor ki: "İnsanlara "Biz, filan oğullarından daha fazlayız. Onlar da falanlardan daha fazla." diyerek birbirlerine karşı övünürler ve tatmin olmaya çalışırlar bu da onları meşgul eder. Öyle ki ölüp kabirlerine sapıklar olarak giderler.

Abdullah b. Şıhhîr diyor ki:

عَنْ أَبيه عبد الله بن شخير، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ (ﷺ) وَهُوَ يَقْرَأُ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ. قَالَ «يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَالِي. مَالِي (قَالَ) وَهَلْ لَكَ، يَا ابْنَ آدَمَ! مِنْ مَالِكَ إِلاَّ مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟».

"Ben Resulullaha gittim. O, (أَلْهَٰكُمُ التَّكَاثُرُ)ü okuyordu. Şöyle buyurdu: "Âdemoğlu malım, malım der durur. Ey Âdemoğlu, sana malından yeyip bitirdiğin veya giyip eskittiğin yahut sadaka verip ileriye gönderdiğinden başka ne vardır?" (1)

Enes, Übey b. Ka'b'ın şöyle dediğini rivayet ediyor:

أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ وَادِياً مِنْ ذَهَبٍ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَادِيَانِ وَلَنْ يَمْلَأَ فَاهُ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللهُ عَلَى مَنْ تَابَ* وَقَالَ لَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أُبَيٍّ قَالَ كُنَّا نَرَى هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ حَتَّى نَزَلَتْ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ.

"Biz Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olacak olsa, bir üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını (gözünü) ancak toprak doyurur. Allah, tevbe edenin tevbsini kabul eder." hadisini (أَلْهَٰكُمُ التَّكَاثُرُ) suresi ininceye kadar Kur'andan olduğunu zannederdik. (2)

Âyette geçen ve "Kabirlere varma" diye tercüme edilen (حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ) ifadesinden maksat, ölüp kabirlere defnedilmektedir.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾

3- Hayır yakında bileceksiniz.

Hayır, çoğalmanız sizi meşgul etmemelidir. Kabirlere vardığınızda dünyada iken mallarınızın çokluğuyla meşgul olup Allaha itaat etmemenizin akıbetini göreceksiniz.

*Taberi bu âyet-i kerimenin kabir azabının var olduğunu söyleyen görüşün doğru olduğunu ortaya koyduğunu söylemekte ve bu hususta Zir b. Hubeyş'in Hz. Ali'den şunu naklettiğini rivayet etmektedir. Zir b. Hubeyş diyor ki:

1- Müslim, K.ez-Zühd, bab: 3, Hadis no: 2958 / Tirmizi, K.ez-Zühd, bab: 31, Hadis no: 2343
2- Buhari, K.er-Rikak, bab: 10 / Müslim, K.ez-Zekât, bab: 116, Hadis no: 1048

عَنْ زِرٍّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: مَا زِلْنَا نَشُكُّ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ حَتَّى نَزَلَتْ (أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ).

"Ali (r.a.) dedi ki: "Çoklukla övünmek sizi kabirlere varıncaya kadar meşgul etti." âyetleri ininceye kadar kabir azabının varlığından şüphe etmeye devam ediyorduk." (3)

ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

4- Yine hayır ilerde bileceksiniz.

*Bu âyetin, bir önceki âyetin tekrarı olarak zikredilmesi, tehdidin şiddetini göstermek içindir. Araplar, bir korkutma ve tehdidin dehşetini göstermek istediklerinde onu tekrar ederler.

Dehhak bundan önceki âyetin, kâfirleri bu âyetin ise müminleri uyardığını söylemiştir. Buna göre bundan önceki âyet "Hayır, yakında bileceksiniz ey kâfirler." Bu âyet ise "Hayır ilerde bileceksiniz ey müminler." manasındadır.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾

ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾

5-6- Hayır, eğer kesinlikle bilmiş olsaydınız (böyle olmazdınız) cehennemi mutlaka göreceksiniz.

7- Sonra cehenemi gözünüzle bizzat göreceksiniz.

3- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 100, bab: 2, Hadis no: 3355

Hayır, hayır ey insanlar, mal ve evlatlarınızın çokluğu sizi meşgul etmemeli. Sizler, kıyamet gününde tekrar dirileceğinizi kesin bir bilgi ile bilmiş olsanız mal ve evlatlarınızın çoğalması, sizi Allaha itaatten alıkoymaz. Bilakis ona ibadete koşar, emirlerine boyun eğerseniz, kendinize acıyarak dünyaya meyletmezsiniz.

Ey müşrikler, kıyamette mutlaka cehennemi göreceksiniz. Onu bizzat gözünüzle göreceksiniz.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

8- Sonra o gün, verilen her nimetten sorguya çekileceksiniz.

Sonra kıyamet gününde, dünyada iken size verilen nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz. Onları nereden kazandığınızdan, onlardan nasıl istifade ettiğinzden ve onları nereye harcadığınızdan sorguya çekileceksiniz.

*Müfessirler bu âyette kendisinden âhirette hesap verileceği beyan edilen nimetlerin hangi nimetler olduğu hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir:

Abdullah b. Mes'ud, Şa'bi, Mücahid ve Süfyan es-Sevri'ye göre burada hesap verileceği beyan edilen nimetten maksat, emniyet ve sağlık nimetleridir.

Abdullah b. Abbas ve Hasan-ı Basri'ye göre hesap verileceği beyan edilen nimetten maksat, göz kulak ve vücut sağlığı nimetleridir. Allah kula, kendisi daha iyi bildiği halde onları nerede kullandığını soracaktır.

Mücahid ve Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre âhirette kendisinden hesap sorulacak olan nimet, insanın dünyada iken zevk aldığı bütün nimetlerdir.

Diğer bir kısım âlimler, âhirette kendisinden hesap verilecek olan nimetlerin bir kısım yiyecek ve içecekler olduğunu söylemişler ve bunların da neler olduklarını farklı şekillerde izah etmişlerdir.

Bükeyr b. Atik diyor ki: "Ben Said b. Cübeyr'e bal şerbeti getirildiğini gördüm. O, onu içti ve "Kendisinden sorulacağınız nimet işte budur." dedi.

Cabir b. Abdullah diyor ki:

أَتَيْتُهُمْ بِرُطَبٍ وَمَاءٍ فَأَكَلُوا وَشَرِبُوا ثُمَّ قَالَ هَذَا مِنَ النَّعِيمِ الَّذِى تُسْئَلُونَ عَنْهُ.

"Ben Resulullaha ve Ebubekir'e yaş hurma ve su getirdim. Onlar hurmayı yeyip suyu içtikten sonra Resulullah şöyle buyurdu: "Bu da sizin hesap vereceğiniz nimetlerdendir." (4)

Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ : خَرَجَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ . فَإِذَا هُوَ بِأَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ فَقَالَ « مَا أَخْرَجَكُمَا مِنْ بُيُوتِكُمَا هَذِهِ السَّاعَةَ؟ ». قَالاَ : الْجُوعُ. يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ « وَأَنَا وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ! لأَخْرَجَنِى الَّذِى أَخْرَجَكُمَا قُومُوا » فَقَامُوا مَعَهُ. فَأَتَى رَجُلاً مِنَ الأَنْصَارِ. فَإِذَا هُوَ لَيْسَ فِى بَيْتِهِ. فَلَمَّا رَأَتْهُ الْمَرْأَةُ قَالَتْ: مَرْحَباً! وَأَهْلاً! فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « أَيْنَ فُلاَنٌ؟ » قَالَتْ: ذَهَبَ يَسْتَعْذِبُ لَنَا مِنَ الْمَاءِ. إِذْ جَاءَ الأَنْصَارِىُّ فَنَظَرَ إِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ) وَصَاحِبَيْهِ . ثُمَّ قَالَ : اَلْحَمْدُ للهِ. مَا أَحَدٌ الْيَوْمَ أَكْرَمَ أَضْيَافاً مِنِّى قَالَ فَانْطَلَقَ فَجَاءَهُمْ بِعِذْقٍ فِيهِ بُسْرٌ وَتَمْرٌ وَرُطَبٌ . فَقَالَ : كُلُوا مِنْ هَذِهِ وَأَخَذَ الْمُدْيَةَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) « إِيَّاكَ! وَالْحَلُوبَ فَذَبَحَ لَهُمْ فَأَكَلُوا مِنَ الشَّاةِ وَمِنْ ذَلِكَ العِذْقِ وَشَرِبُوا فَلَمَّا أَنْ شَبِعُوا وَرَوُوا ، قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) لأَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ « وَالَّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ! لَتُسْأَلُنَّ عَنْ

4- Nesei, K. el-Vasâya, bab: 4, Hadis no: 3672

هَذَا النَّعِيمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمُ الْجُوعُ ثُمَّ تَرْجِعُوا حَتَّى أَصَابَكُمْ هَذَا النَّعِيمُ».

"Resulullah bir gün veya bir gece evinden dışarı çıktı. Bir de ne görsün Ebubekirle Ömer, onlara: "Bu saatte sizi evinizden çıkaran sebep nedir?" dedi. Onlar da: "Ey Allahın Resulü, açlıktır." dediler. Resulullah: "Hayatım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki beni de dışarı çıkaran şey sizi dışarı çıkaran şeydir. Kalkın." buyurdu. Hep birlikte kalktılar. Ensardan birine vardılar. Adam evinde yoktu. Kadın onları görünce "Merhaba hoş geldiniz." dedi. Resulullah kadına: "Filan adam nerde?" diye sordu. Kadın: "Bize iyi su getirmeye gitti." dedi. O sırada Ensardan olan adam çıkıp geldi. Resulullah ve iki arkadaşını gördü. Sonra "Allaha hamdolsun, bugün benden daha üstün misafirlere sahip olan hiçbir kimse yoktur." dedi. Hemen gidip üzerinde, henüz olgunlaşmamış, tam olgunlaşmamış ve yarı olgunlaşmış hurmalar bulunan bir dal getirdi. "Yeyin bundan." dedi. Bıçağı eline aldı. Resulullah ona "Sağmal hayvanlara dokunma." dedi. Adam, onlara bir koyun kesti. Onlar koyundan ve o dalın hurmalarından yediler. Su içtiler. Tam doyup suya da kanınca Resulullah, Ebubekir ve Ömer'e şöyle buyurdu: "Hayatım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki siz, kıyamet gününde bu nimēlerden hesaba çekileceksiniz. Sizi, açlık evinizden dışarı çıkardı. Evinize dönmeden önce sizlere bu nimetler geldi. [5]

Taberi'nin zikrettiği ve Tirmizi'de de bulunan diğer bir rivayette Ensarlı bu zatın adının "Ebul Heysem b. et-Teyyihan" olduğu ve Resulullahın, nimetlerden sorumlu olacaklarını bildirdikten sonra şunları da söylediği rivayet edilmektedir:

ظِلٌّ بَارِدٌ وَرُطَبٌ طَيِّبٌ ، وَمَاءٌ بَارِدٌ

"Bu nimetler de serin gölge, güzel yaş hurma ve soğuk su"dur. [6]

Resulullahın azadlı kölesi Ebu Âzib diyor ki: "Resulullah bir gece dışarı

5- Müslim, K.el-Eşribe, bab: 140, Hadis no: 2038
6- Tirmizi, K.ez-Zühd, bab: 39, Hadis no: 2369

çıktı ve bana uğradı. Beni dışarı çağırdı ben de çıktım. Sonra Ebubekir'e uğradı onu da dışarı çağırdı. O da çıktı. Daha sonra Ömer'e uğradı onu da dışar çağırdı. O da çıktı. Resulullah devam edip Ensardan bir kimsenin bahçesine girdi. Bahçe sahibine "Bizi doyur." dedi. Bahçe sahibi bir hurma dalı getirdi. Onu yere koydu. Resulullah ve arkadaşları ondan yediler. Sonra soğuk su istedi ve onu içti ve buyurdu ki: "Kıyamet gününde bunlardan mutlaka hesaba çekileceksiniz." Bunun üzerine Ömer hurma dalını kaldırıp yere vurdu. Hurmalar sağa sola dağıldı. Ömer sonra şöyle dedi: "Ey Allahın Resulü, biz kıyamet gününde bunlardan sorumlu muyuz?" Resulullah "Evet, ancak şu üç şey hariçtir Kişinin avret mahallini kapadığı bir parça bez, açlığını giderdiği bir ekmek kırıntısı, soğuk ve sıcakta içine girdiği bir taş kovuğu." buyurdu. (7)

Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيْـرَةَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ (ثُمَّ لَتُسْـئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) قَالَ النَّاسُ: يَا رَسُولَ اللهِ عَنْ أَىِّ النَّعِيمِ نُسْـئَلُ؟ فَاِنَّمَا هُمَا الأَسْوَدَانِ وَالْعَدو حَاضِرٌ وَسُـيُوفُهَا عَلَى عَـوَاتِقِنَا. قَالَ: إِنَّ ذَلِكَ سَيَكُونُ.

"Sonra o gün verilen her nimetten sorguya çekileceksiniz." âyeti nazil olunca insanlar "Ey Allahın Resulü, biz hangi nimetten sorguya çekileceğiz? Bizde iki siyah nimet olan su ve hurmadan başka bir şey yok. Düşman karşımızda, kılıçlarımız omuzumuzdadır." Resulullah: "Yakında olacak." buyurdu." (8)

Ebu Hureyre, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

سمعت أَبَا هُرَيْـرَةَ يَقُولُ: قَـالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْـئَلُ عَنْـهُ يَوْمَ الْقِيَامَـةِ يَعْنِى الْعَبْـدَ مِنَ النَّعِـيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ: أَلَمْ نُصِـحَّ لَكَ جِسْمَكَ وَنُـرْوِيكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَـارِدِ

7- Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.81

8- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 100, bab: 3, 4 Hadis no: 3357

"Kulun kıyamet gününde ilk hesaba çekildiği nimetten dolayı ona şöyle denecektir: "Senin vücudunu sıhhatlı kılmadık mı? Sonra soğuk sular içirmedik mi?" (9)

Ebu Ümame, kıyamette hesap verilecek nimetin buğday ekmeği ve tatlı su olduğunu söylemiştir.

Abdullah b. Sahbere diyor ki: "Bugün Kûfe'de nimet elde etmeyen kimse kalmadı. İnsanların en mütevazi yaşayanı buğday ekmeği yiyor. Soğuk su içiyor, gölgeler altında gölgeleniyor. İşte bunlar da nimetlerdendir.

Taberi diyor ki: Âyet-i celilede Allah teala insana, dünyada kendisine verdiği nimetlerden hesaba çekeceğini bildirmiştir. Bu nimetleri belli bir şeyle kayıtlamamıştır. Bu itibarla Allahın, kuluna verdiği bütün nimetlerden hesaba çekeceğini söylemek daha isabetlidir.

9- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 100, bab: 5, Hadis no:3358

ASR SURESİ

Asr suresi üç âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Ubeydulah b. Hısn diyor ki: "Resulullahın sahabilerinden iki kişi karşılarında biri diğerine Asr suresini sonuna kadar okumadan ayrılmazlardı. (Sure bitince) biri diğerine selam verir ayrılırlardı.

İmam Şaifii "İnsanlar düşünecek olsalar bu sure onların ihtiyaçlarını karşılar." demiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَالْعَصْرِ ۝١

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۝٢

1- Asra yemin olsun ki,

2- İnsan mutlaka hüsrandadır.

*Âyette geçen "Asır" kelimesi, Abdullah b. Abbas tarafından "Gündüzün bir bölümü", Hasan-ı Basri tarafından "Günün son yarısı" şeklinde izah edilmişse de Taberi'nin de tercih ettiği görüşe göre bu kelimeden maksat "Mutlak zaman" demektir. Allah teala burada zamana yemin etmektedir. Bu ifadenin içine gündüz de gece de girmektedir.

Âyette geçen "İnsan"dan maksat ise "Bütün insanlık"tır. "Hüsran" ise tehlike ve zarara uğramadır.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

3- Ancak iman edenler, salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.

Ancak Allahın birliğine iman edip onu birleyenler, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak salih ameller işleyenler, birbirlerine, Allahın gönderdiği emirleri yerine getirmenin gerekliliğini tavsiye edenler, yine birbirlerine, Allaha itaatte sabretmeyi tavsiye edenler hüsrana uğrayanların dışındadır.

*Âyette geçen "Hak" kelimesi", Katade ve Hasan-ı Basri tarafından "Allahın kitabı" şeklinde izah edilmiştir. Buna göre âyetin bu bölümünün manası "Birbirlerine Allahın kitabını tavsiye edenler." şeklindedir.

HÜMEZE SURESI

Hümeze suresi dokuz âyettir ve Mekkede nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍۙ ﴿١﴾

اِلَّذ۪ي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۙ ﴿٢﴾

1- İnsanları arkadan çekiştiren ve yüzlerine karşı ayıplayan her kişinin vay haline,

2- O, mal biriktirir ve onu sayıp durur.

*Âyet-i kerimede geçen ve "İnsanları arkadan çekiştiren" diye tercüme edilen (هُمَزَة) "Hümeze" kelimesiyle, "Yüzlerine karşı ayıplayan" diye tercüme edilen (لُمَزَة) "Lümeze" kelimeleri, müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Mücahid ve Katade (هُمَزَة) "Hümeze" kelimesini, insanların gıyabında konuşarak onların etlerini yiyen" şeklinde (لُمَزَة) "Lümeze" kelimesini ise "İnsanların yüzlerine karşı ayıplayanlar" şeklinde izah etmişlerdir. Taberi de bu kelimeleri bu şekilde izah etmiştir.

Abdullah b. Abbas ve Ebul Âliye'ye ve Mücahid ile Katade'den nakledilen ikinci bir görüşe göre (هُمَزَة) kelimesinin manası "insanları yüzlerine

karşı ayıplayan" (لُمَزَةٍ) kelimesinden maksat ise "Arkalarından çekiştiren ve böylece onların etlerini yiyen"dir.

Abdullah b. Abbas'a, (هُمَزَةٍ) ile (لُمَزَةٍ) kelimesinin manası sorulduğunda o şöyle izah etmiştir: "Bunlar, koğuculuk yapan, dostların arasını ayıran ve kişinin en büyük kusurunu yakalamaya çalışan kişilerdir." demiştir.

İbn-i Zeyd de: "Hümezeden maksat, insanları eliyle dürtükleyen ve döven Lümezeden maksat ise onları diliyle inciten ve ayıplayandır." demiştir.

Ebu Necih'in rivayetine göre Mücahid, el ile yapılan hakarete Hemz, dil ile yapılan hakarete de Lemz denilir." demiştir.

Bir kısım müfessirler bu âyetlerde sıfatı kzikredilen insanın cahiliye döneminde "Cemil b. Âmir el-Cumahi" isimli bir kişi olduğunu söylemişler diğer bir kısım müfessiler de bu kişinin, Ahnes b. Şerik olduğunu söylemişlerdir. Mücahid ise âyette zikredilen bu sıfatların herhangi bir kimseye mahsus olmadığını belirtmiş, bu sıfatlar kendisinde bulunan herkesin, âyetin ifadesine girdiğini söylemiştir. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾

3- Malının kendisini ebedi yaşatacağını sanır.

İnsanları çeşitli şekillerde ayıplayan ve onlara üstten bakan, mallarını yığıp onları Allah yolunda harcamayan bu kimse, biriktirdiği o mallarının kendisini dünyada ebedi olarak yaşatacağını ve kendisinden ölümü uzaklaştıracağını zanneder.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾

نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾

الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ﴿٧﴾

4- Hayır, o mutlaka yakıp yok edene atılacaktır.

5- O yakıp yok edenin ne olduğunu sen nereden bileceksin?

6-7- O, Allahın, yüreklere kadar dayanan, tutuşturulmuş bir ateşidir.

Hayır, bu kişi, malının kendisini ebedi olarak yaşatacağını sanmasın. O, kıyamet gününde yakıp yok edene atılacaktır. Ey Muhammed, sen o yakıp yok edenin ne olduğunu nereden bileceksin? O, Allahın tutuşturulmuş ateşidir. O, cehennemliklerin kalblerine işleyecektir. O ateş, insanları ayıplayan bu cehennemliklerin üzerine kapatılacaktır. Ve o kapıların önüne, açılmamaları için direkler dikilecektir.

إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾

فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

8-9- Cehennemlikler, dikilmiş direklere bağlı oldukları halde o ateşin kapıları üzerlerine kapatılmış olacaktır.

*Bu âyetler farklı şekillerde izah edilmişlerdir:

Katade'den nakledildiğine göre bu âyetlerin izahı şöyledir: Cehennem, oraya atılacakların üzerine uzatılmış direklerle kapatılmış olacaktır.

Abdullah b. Abbas ise bu âyeti şöyle izah etmiştir: Cehennemlikler direklerin arasına konulacaklar üzerlerine de kolonlar uzatılacaktır. Böylece boyunlarında zincirler olarak kapılar da üzerlerine kilitlenmiş olacaktır.

İbn-i Zeyd ise "Cehennemlikler, ateş kesilen demir direklerin arasında ve onlara bağlı olarak azap göreceklerdir." diye izah etmiştir.

Katade'den nakledilen başka bir görüşe göre, cehennemliklere ateş içinde direklerle azap edilecektir.

Taberi diyor ki: "Bu görüşlerin doğru olmaya en layık olanı cehennemliklerin ateş içinde direklerde azap gördüklerini söylemektir. Artık cehennemliklerin o direklerle nasıl azap göreceklerini Allah bilir. Bu hususta bizlere delil olacak bir haber ulaşmamıştır.

FİL SURESİ

Fil suresi beş âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Peygamber efendimiz (s.a.v.) Mekke fethinden sonra insanlara hitaben yaptığı ve Fil hadisesini de beyan eden bir konuşmasında şöyle buyurmuştur:

حدثنا أبو هريرة أنه عام فتح مكة قتلت خزاعة رجلا من بني ليث بقتيل
لهم في الجاهلية فقام رسول الله (ﷺ) فقال ان الله حبس عن مكة الفيل
وسلط عليهم رسوله والمؤمنين الا وانها لم تحل لاحد قبلي ولا تحل لاحد
من بعدي الا وانما احلت لي ساعة من نهار الا وانها ساعتي هذه حرام لا
يختلى شوكها ولا يعضد شجرها ولا يلتقط ساقطتها الا منشد ومن قتل
له قتيل فهو بخير النظرين اما يودى واما يقاد

"Huzaa kabilesi, cahiliye döneminde kendilerinden bir kişinin öldürülmesine karşılık olarak Mekke'nin fethedildiği yılda Leys oğullarından bir kişi öldürmüşler bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) bir hutbe irad ederek şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki Allah, Mekke'yi Fil ordusuna karşı korumuştur. Allah, Mekkelilere peygamberini ve müminleri musallat kılmıştır. Dikkat edin, Mekke benden önce hiçbir kimseye helal kılınmamış benden sonra da kimseye helal klınmayacaktır Dikkat edin, Mekke bana ancak bir günün bir anı için helal kılınmıştır. Dikkat edin şimdi o bu saatte haram bölgedir. Dikeni sökülmez, ağacı kesilmez. Yitkileri, görevli dellallar dışında kimse tarafından alınmaz. Kimin bir akrabası öldürülecek olursa o kimse iki şeyden birini seçmekte serbesttir. Ölen için ya diyet verilir veya öldürene kısas tatbik edilir." (1)

1- Buhari, K. ed-Diyat, bab: 8, K. el-İlm, bab: 39

FİL HADİSESİ: Fil hadisesi İslamdan önce cereyan eden ve Kabeyi yıkmak için yola çıkan bir ordunun başına gelen olağanüstü bir hadisedir.

Tercih edilen görüşe göre Peygamber efendimiz, Fil hadisesinin meydana geldiği yılda doğmuştur. Bu olay peygamberlik öncesi, Peyamberler vasıtasıyla görülen tabiatüstü olaylardandır. Bunlara "İrhasat" denir.

İbn-i İshak'ın ve İbn-i Hişam'ın naklettiklerine göre fil hadisesi özetle şöyle cereyan etmiştir: Habeşistan'ın Yemen'de bulunan genel valisi Ebrehe, Yemen'in San' şehrinde "Kulleys" isminde bir kilise yaptırmıştı. Ebrehe'nin yaptırmış olduğu bu kilise o zamanda misli bulunmayan bir kiliseydi. Ebrehe bu kiliseyi yaptırdıktan sonra Habeşistan kralı Necaşi'ye şu mektubu yazmıştı."Ey kral, ben öyle bir kilise yaptırdım ki senden önce hiçbir kral için böyle bir kilise yaptırılmamıştır. Bu kiliseyi tamamlayınca hemen Arap hacılarını buraya çevireceğim."

Araplar, Ebrehe'nin Necaşi'ye yazdığı bu mektubu duyunca aralarında bu meseleyi konuşmaya başladılar. Bu sırada Fukeym b. Adiy oğullarından bir adam bu olaya kızdı. Bu adamın kabilesi haram ayların yerlerini değiştiren kabile idi. Bu kişi, Kulleys kilisesine vardı ve onun içine girerek oraya pisledi. Sonra çıkıp memleketine gitti. Durum Ebrehe'ye bildirildi. Ebrehe "Acaba bunu kim yaptı?" dedi. Ona şöyle dediler: "Bu işi, senin Arap hacılarını buraya çevireceğine dair sözünü duyan bir Arap yaptı. Bu Arap, Mekke'deki Arapların hac yaptığı Kabe'nin mensuplarındandır. Bu kişi senin sözlerine kızdı, gelip onun içine pisledi. O, bu davranışıyla Kulleys kilisesinin haccedilmeye layık olmadığını göstermek istedi."

Bunun üzerine Ebrehe hiddetlendi ve Kabe'nin üzerine yürüyüp orayı ykacağına dair yemin etti. Habeş asıllı olan ordusunun hazırlanmasını emretti. Sonra filiyle birlikte ordusunu Kabe'ye doğru hareket ettirdi. Araplar bunu işitince büyük bir hadise olarak değerlendirdiler. Durumun vehametinden korktular. Ebrehe'nin, Allahın mukaddes evi olan Kabeyi yıkmak istediğini duyunca ona karşı savaşmayı bir görev saydılar. Yemen eşrafından ve krallarından biri olan Zûnefir, Ebrehe'ye karşı harekete geçti. Kendi kavmini ve diğer Arapları, Allahın kutsal evini yıkmak isteyen Ebrehe'ye karşı savaşmaya davet etti. Davetine katılanlarla birlikte Ebrehe'ye karşı savaştı. Fakat mağlup oldu. Esir edilerek Ebrehe'ye götürüldü. Ebrehe onu öldürmek isteyince Zûnefir ona: "Ey kral beni öldürme, belki de benim sağ kalmam senin için daha hayırlı olur." dedi. Bunun üzerine Ebrehe onu öldürmekten vazgeçip elini kolunu bağlayarak esir etti. Aslında Ebrehe yumuşak huylu birisiydi. Bu sebeple onu öldürmedi. Ebrehe kararından vazgeçmeyerek yoluna devam etti. Has'am kabilesinin topraklarına varınca Nüfeyl b. Habib, Has'am kabilesinin Şehran ve Nahis kollarıyla ve kendisine tabi olan diğer Araplarla birlikte Ebrehe'ye karşı çıktı ve onunla sa-

vaştı. Ebrehe onu da mağlup etti ve esir edildi. Ebrehe'nin huzuruna getirildi. Ebrehe onu öldürmek istedi. Nüfeyl ona: "Ey kral beni öldürme. Ben, Arap topraklarında sana rehberlik ederim. İki elim ve kolum mesabesinde olan Şehran ve Nahis kabileleri seni dinleyip itaat ederek Has'am kabilesine karşı yardımcın olurlar." dedi. Bunun üzerine Ebrehe onu da serbest bıraktı ve onu rehber olarak beraberinde götürdü. Taife varınca kendisine Mes'ud b. Muatıb geldi ve Sakiyfliler Ebrehe'ye şunu söylediler: "Ey kral, biz seni dinleyen ve sana itaat eden kölelerininizzi. Bizim seninle hiçbir anlaşmazlığımız yoktur. Zira sen bizim kutsal evimiz olan "Lat"ın bulunduğu yere bir şey yapmak istemiyorsun. Sen mekke'deki evi (Kabe'yi) yıkmak istiyorsun. Biz seninle birlikte sana orayı gösterecek bir delil gönderelim." Ebrehe bunun üzerine onlara da dokunmadı. Taif'te yaşayan Sakiyf oğulları Ebrehe'ye Mekke yolundar ehberlik etmesi için Ebu Riğal'i verdiler. Ebrehe, Ebu Riğal ile birlikte yoluna devam edip "Muğammis" denen yere varıp konakladı. Ebu Riğal orada öldü. Araplar onun kabrini taşladılar. Bugün insanların orada taşladıkları kabir onun kabridir.

Ebrehe, Muğammis'te konakladıktan sonra Habeşlilerden, süvarilerin komutanı olan Esved b. Masdu'u önden gönderdi. Esved Mekke'ye varınca tihamede bulunan Kureyşlilere ve diğerlerine ait hayvanları toplayıp Ebrehe'ye götürdü. Bu hayvanların içinde Abdülmuttalib'in iki yüz devesi de vardı. Abdülmuttalib, Kureyşin efendisi ve büyüğü idi. Kureyşliler, Kinane oğulları, Hüseyl kabilesi ve Harem bölgesinde yaşayan diğer Araplar, Ebrehe'ye karşı savaşmak istedilerse de ona karşı güçlerinin yetmeyeceğini anlayarak savaşmaktan vazgeçtiler. Ebrehe daha sonra Hunata el- Him yeri'yi Mekkeye gönderdi ve ona "Sen bu beldenin ileri gelenlerinin ve efendisinin kim olduğunu sor ve ona de ki "Kral sana diyor ki: "Ben sizinle savaşmak için gelmedim. Ben sadece Kâbeyi yıkmak için geldim. Eğer Kâbeyi yıktığım için bana karşı savaşmayacak olursanız benim sizin kanınınzı dökmeye ihtiyacım yoktuk. Eğer bu beldenin efendisi benimle savaşmak istemiyorsa onu al bana getir." Hunata Mekke'ye varınca Kureyşin efendisinin kim olduğunu sordu. Onun, Abdülmuttalib olduğunu söylediler. Hunata gelip ona, Ebrehe'nin emirlerini söyledi. Abdülmuttalib de ona: "Vallahi biz onunla savaşmak istemiyoruz. Bizim buna gücümüz yetmez. Bu, Allahın kutsal evi ve dostu İbrahim (a.s.)ın yaptğı binadır. Eğer Allah, Ebrehe'nin buraya girmesine engel olacaksa o onun evi ve kutsal kıldığı yerdir. Şayet Ebrehe'nin buraya girmesini serbest bırakacak olursa vallahi bizim ona karşı koyacak gücümüz yoktur.." dedi. Hunata: "Haydi birlikte gidelim. Zira kral bana, seni kendisine götürmemi emretti." dedi Abdülmutalib, yanında oğullarından bazıları da olduğu halde Hunata ile birlite gittiler. Ordugaha varınca Abdülmuttalib, eski dostu olan Zûnefr'i sordu. Onun tutuklu olduğu yere gitti ve ona: "Ey Zûnef, başımıza gelen bu hadiseye karşı sende bir çare var mı?" dedi. Zûnefr, "Kralın eline esir düşen, sabah akşam öldürülmeyi bekleyen bir esirin

elinde ne çare bulunur? Senin başına gelen bu duruma karşı bizde hiçbir çare yoktur. Ancak fil'in seyisi olan Üneys benim dostumdur. Ben ona haber göndererek seni tavsiye edeceğim ve senin büyük bir insan olduğunu ona bildireceğim. Ben ondan, kralla görüşmen için sana izin almasını isteyeceğim. Böylece sen, kralla bildiğin gibi konuşursun. Üneys, gücü yeterse kralın yanında sana yardımcı olur." dedi. Abdülmuttalib, "Bu benim için yeterlidir." dedi. Zûnefr, Ünesy'i çağırtarak ona şunları söyledi: "Abdülmuttalib, Kureyşin efendisi ve Mekke kervanının sahibidir. Ovalarda insanları dağlarda vahşi hayvanları doyuran biridir. Kral onun iki yüz devesine el koymuş, kendisiyle görüşmesi için izin iste ve gücünün yettiği kadar ona faydalı olmaya çalış." dedi. Üneys de: "Peki" dedi. Ebrehe'ye vardı ve ona: "Ey Kral, Kureyşin efendisi senin kapında görüşmek için izin istiyor. O, Mekke kervanının sahibidir. Ovalarda insanları dağlarda hayvanları doyuran bir insandır Sen ona izin ver de yanına girsin ve isteğini arzetsin. Ona lütfen iyi davran." dedi. Ebrehe izin verdi. Abdülmuttalib, iri yapılı, geniş yüzlü ve yakışıklı biriydi. Ebrehe onu görünce saygı gösterdi. Onu, tahtının önünde oturtmak istemedi. Fakat onun, kendi yerine oturmasını Habeşlilerin görmesini de istemedi. Bu sebeple tahtından inip halının üzerine oturdu. Abdülmuttalib'i de yanına oturttu. Sonra tercümanına dedi ki: "Sor bakalım ne istiyor?" Tercüman sordu: Abdülmuttalib: "Benim isteğim, kralın el koyduğu iki yüz deveyi bana vermesidir." dedi. Tercüman bunu anlatınca Ebrehe tercümana: "Ona de ki: "Seni gördüğümde çok beğenmiştim fakat konuşunca gözümden düştün. Sen, elime geçen iki yüz deve hakknıda benimle konuşuyor da senin ve atalarının dininin timsali olan Kabe'yi yıkmak isterken benimle o hususta konuşmuyorsun." Abdülmuttalib ona: "Ben develerin sahibiyim. Kabenin de sahibi vardır, o da onu koruyacaktır." dedi. Ebrehe: "O, Kabeyi bana vermekten imtina etmemelidir." dedi. Abdülmuttalib de: "İşte sen ve o." diye cevap verdi.

Abdülmuttalib ve beraberindekiler Ebrehe'nin yanından ayrıldılar. Abdülmuttalib, Kureyşlilere gidip durumu bildirdi ve onlara, ordunun saldırısından korkarak Mekke'yi terketmelerini, dağların başlarına ve vadilere çekilmelerini emretti. Sonra Kabenin kapısının halkasından tutarak bir kısım Kureyşlilerle birlikte Allaha dua etti. Ondan, Ebrehe ve ordusuna karşı kendilerine yardım etmesini diledi. Sonra Kabe'nin kapısının halkasını bırakıp Kureyşlilerle birlikte dağların başlarına çekilip oralara yerleştiler. Ebrehe'nin Mekke'ye girdiğinde ne yapacağına bakıyorlardı. Bir sabah Ebrehe Mekke'ye girmek için hazırlandı. Filini ve ordusunu techiz etti. Filin ismi "Mahmud" idi. Ebrehe Kâbe'yi yıktıktan sonra Yemen'e dönmek niyetinde idi. Fili Mekke'ye doğru yöneltince Has'am kabilesinden olan Nüfeyl b. Habib filin kulağından tutup şunları söyledi: "Ey Muhmud, çök veya aklını başına alarak geldiğin yere dön. Zira sen Allahın haram klıdığı bir beldedesin." dedi. Sonra kulağını bıraktı. Fil oraya çöktü. Nüfeyl

ise hemen kaçıp dağa sığındı. Kalkması için filin başına balta ile vurdular. Fil yine diretti. Sopalarla dürtüp karnını kanattılar. Yine diretti. Başını Yemen'e doğru çevirince hemen kalkıp koştu. Şam'a ve doğuya doğru çevirince de aynı şeyi yaptı. Fakat onu Mekke'ye doğru çevirdiklerinde yine çöktü.

İşte tam bu sırada Allah onların üzerine deniz tarafından kırlangıçlar gibi kuşlar gönderdi. Her kuş, biri ağzında ikisi de ayaklarında olmak üzere nohut ve mercimek tanesi kadar üç adet taş getiriyor ve Ebrehe'nin ordusunun üstüne atıyorlardı. Bu taşlar kime isabet ederse onu helak ediyordu. Taşlar ordunun tümüne isabet etmemişti. Sağ kalanlar kaçışıyor ve geldikleri yoldan geri dönmek için o yolu arıyorlardı. Kendilerine Yemen'in yolunu göstermesi için Nüfeyl b. Habib'i soruyorlardı. Nüfeyl ise, Allahın onları cezalandırmasını görünce şöyle demişti: "Nereye kaçıyorsunuz? Allah kovalıyor, Ebrehe mağlup olmuş duruyor."

Ebrehe'nin ordusu yollara döküldü. Her tehlikeli yerde ve su başlarında helak oluyorlardı. Ebrehe de yaralıydı. Onu da beraberlerinde götürüyorlardı. Parmakları dökülüyor onların yerlerinden kan ve irin akıyordu Onu San'aya götürdüklerinde yumurtadan çıkmış civcive dönmüştü. Sanıldığına göre Ebrehe göğsü yarılıp kalbi görülünceye kadar ölmedi.

Allah teala Hz. Muhammed (s.a.v.)i peygamber olarak gönderince Kureyşlilere olan lütuf ve nimetlerini bildirdi ve bu nimetlerin içinde Kureyşlileri Fil sahibi Ebrehe'ye karşı koruduğunu, Şam ve Yemen'e, kış ve yaz yaptıkları ticari seferlerini muhafaza ettiğini bildirdi. Fil suresi işte bu hadiseyi beyan etmektedir.(2)

2- İbn-i Hişam, c.1, S.43-55, Mısır, Babü'l-Halebi baskısı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahını adıyla.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِۜ ﴿١﴾

اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍۙ ﴿٢﴾

1- Ey Muhammed, rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?

2- Rabbin onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

Ey Muhammed, rabbinin, Yemen'den gelip Kabe'yi yıkmak isteyen fil sahibi Ebrehe ve ordusuna yaptığını kalb gözünle görmedin mi? Rabbin, o fil sahiplerinin, Kabeyi yıkma planlarını iptal edip boşa çıkarmadı mı?

وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً اَبَاب۪يلَۙ ﴿٣﴾

تَرْم۪يهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍۙ ﴿٤﴾

3-4- Rabbin onların üzerine, kızgın taşlar atan Ebabil kuşlarını gönderdi.

Rabbin, onların üzerine, çamurdan yapılmış kızgın taşlar atan bölük bölük kuşlar gönderdi.

*Allah teala, fil ashabını helak ederken üzerlerine gönderdiği kuşların (أَبَابِيل) "Ebabil" olduklarını ızikretmiştir. Abdullah b. Mes'ud, "Ebabil"den maksadın "Bölük bölük" demek olduğunu, Abdullah b. Abbas ve Deh-

hak "Birbirini takip edenler" demek olduğunu, Mücahid "Bir araya toplanmış, birbirini takip eden, bölük bölük" demek olduğunu, Katade ve Hasan-ı Basri, "Çok" demek olduğunu, Abdurrahman b. Ebza ise "Ayrı ayrı olan kuşlar" demek olduğunu söylemişlerdir. Bu kuşların deniz tarafından geldiği rivayet edilmektedir. Bunların renkleri ve şekilleri hakkında çeşitli rivayetler vardır:

Bazı müfessirlere göre bunlar, beyaz renkli kuşlardır. Ubeyd b. Umeyr'e göre bunlar, gagalarında ve pençelerinde taş taşıyan siyah renkli deniz kuşlarıdır.

Abdullah b. Abbas, İkrime ve Said b. Cübeyr'e göre ise bunlar yeşil renkli kuşlardır. Abdulah b. Abbas, bunların kuşlar gibi gagaları, köpekler gibi pençeleri bulunduğunu söylemiş İkrime de bunların, yırtıcı hayvanlar gibi başları olduğunu söylemiş, Said b. Cübeyr ise onların renklerinin yeşil olmasına rağmen gagalarının sarı olduğunu ve vücutlarından farklı bir renkte olduğunu söylemiştir.

"Kızgın" diye tercüme edilen (سِجِّيل) "Siccil" kelimesi, Abdullah b. Abbas ve İkrime'ye göre "Çamur" demektir. İkrime "Siccil" kelimesinin Farsça "Senk" ve "Kil" kelimelerinden alındığını, "Senk"in taş, "Kil"in de çamur manasına geldiğini, ikisinin bir arada "Çamurdan taş" manasına geldiğini söylemiştir. İbn-i Zeyd ise "Siccil" kelimesinin "Dünya seması" demek olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin manası, "Bölük bölük kuşlar, fil ashabına gökten taşlar atıyorlardı." şeklindedir. Taberi bu görüşün doğru olmadığını söylemiştir.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

5- Nihayet onları, yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptı.

Sonunda Allah, fil ashabını, hayvanların yeyip dışkı haline getirdikleri ekin yaprakları gibi yaptı.

*Allah teala bu âyette, cezalandırılan fil ashabının organlarının çözülüp kopmasını, hayvanlar tarafından yenilerek dışkılarında parça parça olan ekin yapraklarına benzetti.

"Ekin yaprağı" diye tercüme edilen (عَصْف) "Asf" kelimesi, Mücahid tarafından "Buğday kapçığı" Katade tarafından "Saman" Dehhak tarafından "Ekin" İbn-i Zeyd tarafından "Ekin ve bakla gibi şeylerin yaprakları" şeklinde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas ise "Asf"ın, "Buğday kepeği" manasına geldiğini, Habib b. Ebi Sabit de "Yiyecek" demek olduğunu zikretmişlerdir.

KUREYŞ SURESİ

Kureyş suresi dört âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾

إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾

1-3- Kureyş, hiç olmazsa alıştırıldığı kış ve yaz yolculuğuna ısındırıldığı için bu Kabe'nin rabbine ibadet etsinler.

*Surenin başında geçen (إيلافهم) "İylafihim" kelimesi üç şekilde okunmuştur. Taberi'nin de tercih ettiği birinci kıraat şekli, hemze ve ya harflerinin gösterilmesiyle (ايلافهم) şeklindedir. Diğer bir kıraat şekli, ya harfi bulunmaksızın (إلافهم) "İlafihim" şeklindedir.

Birinci âyetin başında bulunan (ل) "Lam" har-i cerinin bağlı olduğu yer hakkında farklı görüşler ileri sürüldüğü için bu surenin âyetleri farklı şekillerde izah edilmiştir.

Bir kısım müfessirlere göre (إِيلَافِهِمْ)in başındaki (لِ) harf-i ceri, bu sureden önce geçen fil suresinin sonunda zikredilen (جعل) "Ceale" yaptı fiiline bağlıdır. Buna göre âyetin izahı şöyledir: "Biz, kış ve yaz yolculuğu yapma nimetimize ilaveten Kureyşlilere bir lütufta bulunmak için fil ashabını böyle cezalandırdık. O lütfumuz da Kureyşlileri birbirlerine kaynaştırmak ve güven içinde ticaret yapmalarını sağlamaktır."

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise (إِيلَافِهِمْ)deki (لِ) harfi taccüp içindir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, sen, Allahın, Kureyşi, kış ve yaz ticaret yolculuğu yapmaya alıştırma ve ısındırma nimetlerine bakarak onların hallerine hayret et. Onlar kendilerini buna kaptırarak sana iman etmekten geri kalmasınlar. Bu Kabenin rabbine kulluk etsinler."

Diğer bir kısım müfessirlere göre ise (إِيلَافِهِمْ)nin başındaki (لِ) harfi-i ceri "İbadet etsinler" anlamında olup sonra gelen (فَلْيَعْبُدُوا) "Fel ya'budû" fiiline bağlıdır. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Allah, Kureyşi birbirine ısındırdığı ve onları kış ve yaz ticaretine alıştırdığı için Kabe'nin rabbi olan Allaha ibadet etsinler, nankörlük etmesiler."

Taberi buradaki (لِ) "Lam" harfinin taaccüp manası ifade ettiğini söylemenin daha doğru olacağını, âyet-i kerimenin manasının: "Kureyşin, kendilerini aç iken doyuran, korkuda iken emniyetli kılan ve Kabenin rabbi olan Allaha ibadeti bırakıp kendilerini kış ve yaz ticaret yolculuklarına kaptırmalarına hayret edin, şaşın. Onlar bu hallerinden vazgeçip kendilerini aç iken doyuran ve korkudan kurtarıp emniyete kavuşturan ve Kabe'nin rabbi olan Allaha kulluk etsinler." şeklinde olduğunu söylmiştir.

Taberi, (إِيلَافِهِمْ) başındaki harf-i cerin, bir önceki suredeki fiile bağlı olduğunu söylemenin doğru olmadığını zira müslümanların, bu surelerin birbirlerinden ayrı iki sure oldukları hususunda ittifak ettiklerini, (لِ) "Lam" harfinin yukarıya bağlı olduğunu söylemenin ise iki sureyi bir sure sayma gerektirdiğini bu itibarla da doğru olamayacağını söylemiştir.

Nitekim Abdullah b. Abbas bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Allah, Kureyşlilere yolculuk yapmalarını yasakladı. Onlara, Kabenin rabbine ibadet etmelerini emretti ve onların yeyip içeceklerini de tekeffül etti. Kureyşliler yaz ve kış yolculuk yaparlardı ve kış ve yaz dinlenemezlerdi. Bundan sonra Allah onları aç iken doyurdu, korku içindeyken güvene kavuşturdu. Onlar da devamlı olarak yolculuk yapmayı bıraktılar. Dilerlerse yolculuk yapıyorlar dilemezlerse yapmıyorlardı. İşte bu, Allahın onlara verdiği nimetlerdendir."

İkrime demiştir ki: "Kureyşliler, Basra ve Yemen'e kış ve yaz yolculuk yapmaya alışmışlardı. Allah onlara: "Siz bu Beytin rabbine ibadet edin." diyerek onların Mekke'de kalmalarını emretti."

Âyet-i kerimede Kureyşlilerin kış ve yaz yolculuğu yaptıkları zikredilmektedir. İbn-i Zeyd ve Kelbi bu iki yolculuktan maksadın yaz mevsiminde Şam'a kış mevsiminde de Yemen'e yaptıkları ticaret yolculuğu olduğunu söylemiştir. Abdullah b. Abbas da bu yolculuğun, Kureyşlilerin, kışın Taif'ten Mekke'ye yazın da Mekke'den Taife yaptıkları yolculuk olduğunu söylemiştir.

Âyet-i kerimede "Bu Kabenin rabbine ibadet etsinler" buyurulmaktadr. Müfessirler bu âyeti: "Kureyşliler yolculuk etmeyi bırakıp vatanları Mekke'de ikamet etsinler ve Kabenin rabbine kulluk etsinler. O onların rızkını tekeffül etmiştir." şeklinde izah etmişler diğer bir kısım müfessirler ise: "Kureyşliler ticaretleri için kış ve yaz yolculuğuna alıştıkları gibi bu Kabenin rabbine kulluk etmeye de alışsınlar." şeklinde izah etmişlerdir.

الَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ ④

4- O, rab ki onları açlıktan kurtarıp doyurdu ve onları korkudan emin kıldı.

*Allah tealanın, Kureyşi emin kıldığı bu korkunun hangi korku olduğu hususunda müfessirler iki görüş zikretmişlerdir:

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'e göre bu korkudan maksat, harem bölgesinde yaşayan insanların, dış düşmanların savaş ve saldırılarından korkmalarıdır.

Abdullah b. Abbas diyor ki: "Allah teala harem bölgesinde yaşayan insanları Hz. İbrahim'in şu duası ile korkudan emin kılmıştır. "Bir zaman İbrahim şöyle dua etmişti: "Rabbim, bu beldeyi emin bir belde yap. Beni ve oğullarımı, putlara tapmaktan koru." (1)

Katade diyor ki: "Kureyşliler tüccardı. Araplar içerisinde kış ve yaz, ticaretlerini devam ettirirlerdi. Araplar birbirlerine karşı yağmaya girişirken Kureyşlilere bir şey yapamazlardı. Onlardan çekinirlerdi. Öyle ki Kureyşlilerden birine Arap kabilelerinin içinde bir şey yapıldığında "Bu harem bölgesi sakinlerindendir." denilince o bölgeye saygı göstermek için o adam ve malı serbest bıraklırdı.

İbn-i Zeyd diyor ki: "Araplar birbirlerine karşı yağmaya girişip birbirlerinden adam kaçırırlarken Kureyşliler, harem bölgesinin kutsallığından dolayı

1- İbrahim Suresi, 14/35

böyle bir hareket karşısında güven içindeydiler." İbn-i Zeyd bunları söylemiş ve şu âyeti okumuştur: "İman etmeyenler "Eğer biz seninle beraber doğru yola uyarsak yerimizden yurdumuzdan oluruz." dediler. Biz onları nezdimizden bir rızık olarak,herşeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği emin ve mukaddes bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bunu bilmezler." (2)

Dehhak, Süfyan es-Sevri, Veki' ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre âyette zikredilen korkudan maksat, cüzzam hastalığına yakalanma korkusudur. Allah, Kureyşlileri bu hastalığa yakalanma korkusundan emin kılmıştır.

Taberi âyet-i kerimenin genel ifadesine bakarak Allahın, Kureyşilleri, kendilerini korkutacak şeylerden emin kıldığını söylemenin daha doğru olacağını, bu korkuyu belli bir korkuya tahsis etmeye dair Allah tarafından herhangi bir haber verilmediğini söylemiştir.

Kureyşliler, Mudar oğlu İlyas, İlyas oğlu Müdrike, Müdrike oğlu Huzeyme, Huzemye oğlu Kinane, Kinane oğlu Nadr soyundan gelen Nadr oğullarındandır. Kendilerine Kureyş adı verilmesinin sebebi hususunda şu görüşler zikredilmiştir. Kusay b. Kilab, Kureyşlileri harem bölgesinde bir araya getirdiği için onlara bu ad verilmiştir. Zira Kureyş kelimesiyle aynı kökten olan "Tekarruş" kelimesinin manası "Bir araya toplanmak ve konuşmak" demektir.

Diğer bir görüşe göre, Kureyşliler ticaret yaparak kendi kazançlarını yedikleri için onlara bu ad verilmiştir. Zira "Karş" kelimesinin manalarından biri de "Teftiş etmek ve araştırmak"tır.

Bir diğer görüşe göre Kureyşe bu ad, deniz hayvanlarından en güçlü bir hayvana benzetilerek verilmiştir. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bu görüşe göre bu hayvanların adına "Kırş" denmektedir. Bu hayvan diğer bütün hayvanları yer fakat onlar onu yiyemezler.

2- Kasas suresi, 28/57

MÂÛN SURESİ

Maun suresi yedi âyettir. 1. 2. ve 3. âyetleri Mekke'de diğer âyetleri de Medine'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ ﴿١﴾

1- Gördün mü o dini yalanlayanı?

Ey Muhammed, Allahın sevap vereceğini ve cezalandıracağını yalanlayan kişiyi gördün mü? O kişi bu sebeple Allahın emrini tutup yasağından kaçınmaz.

*Âyette zikredilen "Din" kelimesinden maksat, Abdullah b. Abbas'a göre "Allahın hükmü" İbn-i Cüreyc'e göre ise "Hesaba çekilme" demektir.

فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ ﴿٢﴾

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ ﴿٣﴾

2-3- Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen işte O'dur.

*"Yetimi itip kakan" ifadesi, Abdullah b. Abbas ve Mücahid tarafından "Yetime hakkını vermeyen, onu doyurmayan" şeklinde, Katade ve Dehhak tarafından "Yetimi ezen" şeklinde, Süfyan es-Sevri tarafından da "Kovalayan" şeklinde izah edilmiştir.

Âyet-i kerimede, hesaba çekilmeye inanmayan kimsenin, kendisi bizzat hayır ve hasenat yapmadığı gibi başkalarını da bu hususta teşvik etmediği beyan edilmektedir.

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾

الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

4- Vay o namaz kılanlarını haline,

5- Ki onlar, kıldıkları namazdan habersizdirler.

*"Onlar kıldıkları namazdan habersizdirler." şeklinde tercüme edilen âyet-i kerime, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştr.

Abdullah b. Abbas, Mesruk, Ebudduha, İbn-i Ebza, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Müslim b. Sübeyh bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Vay haline o namaz kılanların ki onlar namazlarını vaktinde kılmazlar. Onu, vaktini geçirdikten sonra kılarlar."

Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen başka bir görüşe göre onlar bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: "Vay o namaz kılanların haline ki onlar devamlı namaz kılmazlar. İnsanların kendilerini gördüğü yerde gösteriş olsun diye namaz kılar, görmedikleri yerde namazı terkederler."

Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'den nakledilen diğer bir görüşe göre âyetin manası şöyledir: "Vay o namaz kılanların haline ki onlar, namazlarına karşı gevşektirler ve namazlarından gafildirler."

Taberi, bu âyetlerin şu şekilde izah edimesinin daha doğru olacağını söylemiştir. "Vay haline o kimselerin ki, namazlarına karşı gaflet içindedirler. Başka şeylerle meşgul olarak bazan namazı terkederler bazan da vaktini geçirirler." Taberi, âyetin böyle izah edildiği takdirde "Namazı terkedenler ve namazın vaktini geçirenler" şeklindeki iki görüşü de kapsayacağını bildirmiştir. Taberi, âyetin böyle izah edildiği takdirde "Namazı terkedenler ve namazın vaktini ge-

çirenler" şeklindeki iki görüşü de kapsayacağını bildirmiştir. Taberi bu görüşüne dair iki hadis-i şerif zikretmişir. Bunlardan biri Sa'd b. Ebi Vakkas'tan rivayet edilmiştir. Sa'd diyor ki: "Ben Resulullahtan, namazlarına karşı gaflet içinde olanlardan sordum. Buyurdu ki: "Onlar namazlarının vakitlerini geçirenlerdir." hadisidir. Diğeri ise Ebu Berze el-Eslemi tarafından rivayet edilen şu hadis-i şeriftir. Ebu Berze diyor ki: "Onlar o kimselerdir ki namazlarına karşı gafildirler." âyet-i kerimesi nazil olunca Resulullah şöyle buyurdu: "Allahu ekber, bu namaz sizin için herbirinize bütün dünya kadar şeyler verilmesinden daha hayırlıdır. Namazına karşı gafil olan kimse kıldığı namazdan hayır ümid etmeyen ve kılmamaktan dolayı rabbinden korkmayan kimsedir."

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

6- Onlar gösteriş yaparlar.

Onlar öyle kimselerdir ki, namaz kıldıkları zaman gösteriş yapmak için namaz kılarlar. Çünkü onlar, Allahın sevap vereceğini ümid ederek ve cezalandırmasından korkarak namaz kılmazlar. Sadece müminlerin, kendilerinin namaz kıldıklarını görüp mümin sanmaları ve böylece mallarını ve canlarını korusunlar diye namaz kılarlar.

*Âyette zikredilen "İnsanlar"dan maksat, Resulullah döneminde kafirliklerini gizleyen münafıklardır.

Mücahid, Dehhak ve Abdullah b. Abbas bu kişileri bu şekilde açıklamışlardır.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

7- Onlar, başkasına en ufak yardımı esirgerler.

Onlar, insanların, kendilerinde bulunan herhangi bir şeyden faydalanmalarına engel olurlar.

*Âyette zikredilen ve "En ufak yardım" şeklinde tercüme edilen (الْمَاعُونَ) "Mâûn" kelimesinden neyin kasdedildiği hakkında müfessirler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır:

Hz. Ali, Abdullah b. Ömer, Said b. Cübeyr, Katade, Hasan-ı Basri, Muhammed b. el-Hanefiyye, Dehhak ve İbn-i Zeyd, burada zikredilen "Mâûn" kelimesinden maksadın, Allahın farz kıldığı zekat olduğunu söylemişlerdir.

Abdullah b. Mes'ud, Said b. Iyad, İbrahim en-Nehai, Said b. Cübeyr, Ebu Malik ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre "Mâûn" kelimesinden maksat, komşulukta bulunma ve emanet olarak eşya vermektir. Abdullah b Mes'ud bunların, balta, keser, kova gibi şeyler olduklarını söylemiştir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ise "Mâûn"un iyilikte bulunmak olduğunu söylemiş Said b. el-Müseyyeb ve Zühri ise Mâûn'un, mal demek olduğunu söylemişlerdir. Taberi, Mâûn'un, insanların faydalanacağı herşey şeklinde izah edilmesinin, âyetin genel ifadesine daha uygun düştüğünü söylemiş böylece Mâûn'a engel olanların komşuluğa engel olanları da Allahın, mallarında farz klıdığı zekatı vermeyenleri de kapsayacağını söylemiştir.

KEVSER SURESİ

Kevser Suresi üç âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, şüphesiz biz sana "Kevser"i verdik.

*Âyette zikredilen "Kevser" kelimesinin ne demek olduğu hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Hz. Aişe, Enes b. Malik, Mücahid ve Ebul Âliye "Kevser"den maksadın, Allah tealanın, cennette Resulullaha verdiği bir ırmak olduğunu söylemişlerdir. Taberi de bu hususta, Enes b. Malik, Abdullah b. Ömer ve Üsame'den rivayet edilen hadislere dayanarak, doğru olanın bu görüş olduğunu söylemiştir.

Enes diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ: هُوَ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ

حَافَتَاهُ قِبَابُ اللُّؤْلُؤِ. قُلْتُ: مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذَا الْكَوْثَرُ الَّذِى قَدْ أَعْطَاكَهُ اللهُ.

"Resulullah (s.a.v.) Mirac için göğe çıkarıldığında dedi ki: "Ben bir nehirin başına vardım. Onun iki kenarı da içi delik incilerden meydana gelen kubbelerdi. Dedim ki: "Ey Cebrail bu nedir?" Cebrail, "Bu, Allahın sana verdiği kevserdir." dedi. (1) Enes diğer bir rivayette de şöyle diyor:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ فِي الْجَنَّةِ. إِذْ عَرَضَ لِى نَهْرٌ حَافَتَاهُ قِبَابُ اللُّؤْلُؤِ. قُلْتُ لِلْمَلَكِ: مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْكَوْثَرُ الَّذِى أَعْطَاكَهُ اللهُ. قَالَ: ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى طِينَةٍ فَاسْتَخْرَجَ مِسْكاً، ثُمَّ رُفِعَتْ لِى سِدْرَةُ الْمُنْتَهَىٰ فَرَأَيْتُ عِنْدَهَا نُوراً عَظِيماً.

"Resulullah buyurdu ki: "Ben cennette yürürken önüme bir nehir çıktı. Onun iki kenarı da inci kubbelerinden ibaretti. Meleğe dedim ki: "Bu nedir?" Melek: "İşte bu, Allahın sana verdiği kevserdir." dedi. Sonra melek elini nehirin toprağına uzatıp ondan misk çıkardı. Sonra ben, Sidretül Müntehaya yükseltildim. Orada büyük bir nur gördüm." (2)

Diğer bir rivayette de Enes şöyle diyor:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): مَا الْكَوْثَرُ؟ قَالَ: ذَاكَ نَهْرٌ أَعْطَانِيهِ اللهُ يَعْنِى فِى الْجَنَّةِ أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ، وَأَحْلَىٰ مِنَ الْعَسَلِ، فِيهَا طَيْرٌ أَعْنَاقُهَا كَأَعْنَاقِ الْجُزُرِ. قَالَ عُمَرُ: إِنَّ هَذِهِ لَنَاعِمَةٌ. قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ): أَكَلَتُهَا أَحْسَنُ مِنْهَا.

1- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 108, bab:1

2- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 108, Hadis no: 3360

"Resulullah (s.a.v.)den "Kevser nedir?" diye soruldu. Resulullah: "O bir nehirdir. Allah onu bana cennette verdi. O, sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Orada kuşlar vardır ki onların boyunları, develerin boyunları gibidir." Ömer: "Ey Allahın Resulü, o kuşlar hoştur." dedi. Resulullah: "Ey Ömer, onları yemek daha hoştur." buyurdu. (3)

Başka bir rivayette Enes diyor ki:

عن أنس بن مالك قال سئل رسول الله (ﷺ) عن الكوثر فقال هو نهر أعطانيه الله عز وجل في الجنة ترابه المسك ماؤه أبيض من اللبن وأحلى من العسل ترده طير أعناقها مثل أعناق الجزر قال قال أبو بكر يا رسول الله انها لناعمة فقال أكلتها أنعم منها

"Resulullahtan Kevser soruldu. O da buyurdu ki: "O, Allah azze ve celle'nin bana, cennette verdiği bir nehirdir. Toprağı misktir. Suyu sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Ondan kuşlar su içmeye gelir. Onların boyunları deve boyunları gibidir." Ebubekir: "Ey Allahın Resulü, bunlar hoş şeylerdir." dedi. Resulullah: "Onları yemek daha hoştur." buyurdu. (4)

Abdullah b. Ömer, Resulullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) : الْكَوْثَرُ نَهْرٌ فِى الْجَنَّةِ حَافَّتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ ، وَمَجْرَاهُ عَلَى الدُّرِّ وَالْيَاقُوتِ ، تُرْبَتُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ، وَمَاؤُهُ أَحْلَىٰ مِنَ الْعَسَلِ. وَأَبْيَضُ مِنَ الثَّلْجِ.

"Kevser, cennette bir nehirdir İki kenarı altından, yatağı ise inci ve yakuttandır. Toprağı miskten daha güzel kokulu, suyu baldan daha tatlı ve kardan daha beyazdır." (5)

Ebu Ubeyde diyor ki:

3- Tirmizi, K. el-Cennet, bab: 10, Hadis no: 2542 / Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 3, S.321

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.3, S.236

5- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 108, bab: 3, Hadis no: 3361

قَالَ سَأَلْتُهَا عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ قَالَ نَهَرٌ اُعْطِيَهُ نَبِيُّكُمْ (ﷺ) شَاطِئَاهُ عَلَيْهِ دُرٌّ مُجَوَّفٌ آنِيَتُهُ كَعَدَدِ النُّجُومِ

"Ben Aişe'den, Allah tealanın: "Ey Muhammed, şüphesiz biz sana Kevseri verdik." kelamını sordum. O dedi ki: "O, peygamberinize verilen bir nehirdir. Onun iki kenarında içi delik inciler vardır. Kapları, gökteki yıldızların sayısı gibidir." (6)

Üsame b. Zeyd diyor ki: "Bir gün Resulullah, Hamza b. Abdülmuttalib'in yanına vardı. Onu bulamadı ve hanımından sordu. Hanımı Neccar oğullarındandı. Hanımı dedi ki: "Babam sana feda olsun. Sana gelmek üzere şimdi çıktı. Sanırım ki Neccar oğullarının sokaklarında sana rastlamadı. Ey Allahın Resulü, içeri buyurmaz mısın?" Resulullah içeri girdi. Kadın ona "Hays" yemeği ikram etti. (7) Resulullah ondan yedi. Kadın: "Ey Allahın Resulü, sana âfiyet olsun. Sen geldin, eğer sen gelmeseydin ben sana gelip seni tebrik etmek istiyordum. Ebu Umare bana dedi ki: "Sana, cennette Kevser denen bir nehir verilmiş." Resulullah: "Evet, onun toprağı yakut, mercan, zeberced ve incidir." buyurdu.

Diğer bir kısım müfessirler kevserin, cennette bir havuz olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş, Ata'dan nakledildimşitr. Cennetteki havuz hakkında bir çok hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bu havuzun kevser nehirinden kaynaklandığı şu hadis-i şeriften anlaşılmaktadır:

Enes diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ، قَالَ بَيْنَا رَسُولُ اللهِ (ﷺ) ذَاتَ يَوْمٍ بَيْنَ أَظْهُرِنَا إِذْ أُغْفِيَ إِغْفَاءَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّماً فَقُلْنَا مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آنِفاً سُورَةٌ. فَقَرَأَ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» . إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ» ثُمَّ قَالَ «أَتَدْرُونَ مَا الْكَوْثَرُ؟» فَقُلْنَا :

6- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 108 , bab: 2

7- Hays, hurma, yağ ve kavurulmuş un birleştirilerek yapılan yemektir.

اللّٰه ورسوله أعلم. قال « فإنه نهر وعدنيه ربي عز وجل. عليه خير كثير.
هو حوض ترد عليه أمتي يوم القيامة آنيته عدد النجوم. فيختلج العبد منهم
. فأقول: رب! إنه من أمتي. فيقول: ما تدري ما أحدثت بعدك ».

"Bir gün Resulullah aramızda bulunurken uyukladı. Sonra başını gülümseyerek yukarı kaldırdı. Dediki ki:"Ey Allahın Resulü, seni güldüren nedir?" Resulullah: "Şimdi bana bir sure indirildi." dedi. ve Besmele çekerek: بسم الله الرحمن الرحيم ، انا أعطيناك الكوثر فصل لربك وانحر ان شانئك هو الأبتر suresini okudu. Sonra: "Siz Kevserin ne olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Dedik ki: "Allah ve Resulü, daha iyi bilir." Resulullah: "O, aziz ve celil olan rabbbimin bana vaadettiği bir henirdir. Onun başında çokça hayırlı şeyler vardır. O, bir havuzdur. Kıyamet gününde ümmetim ondan su içmeye gelecektir. Onun su içme kapları yıldızların sayısı kadardır. Ümmetimden bazı kullar, tutulup o nehirden uzaklaştırılacaklardır. Ben diyeceğim ki: "Ey rabbim, o benim ümmetimdendir. Rabbim diyecek ki: "Ümmetinin senden sonra neler icadettiklerini bilmiyorsun." (8) Hadisin diğer bir rivayetinde: "O nehirin üzerinde havuz vardır." (9) ifadesi bulunmaktadır. Bu da havuzun, Kevser nehirinin bir bölümü olduğunu ortaya koymaktadır.

Başka bir kısım müfessirler ise "Kevser"den maksadın, "Çok hayırlı şeyler" demek olduğunu zikretmişlerdir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas,Said b. Cübeyr, Mücahid ve Katade'den nakledilmiştir. Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas'ın, Kevser'den maksadın, Allah tealanın, Resulullaha verdiği hayırlı şeyler olduğunu rivayet etmesi üzerine Ebu Bişr, Said b. Cübeyr'e: "İnsanlar, Kevser'in, cennette bir nehir olduğunu sanmaktadırlar." demiş Said de "Cennetteki nehir de Allahın, Peygamberine verdiği hayırlı şeylerdendir." demiştir. (10)

İkrime ve Mücahid'in, Kevser'den maksadın, "Çokça hayırlı şeyler "Kur'an-ı Kerim" ve "Hikmet" olduğunu söyledikleri rivayet edilmektedir.

فصل لربك وانحر ۝٢

8, Müslim K. es Salah bab: 53 Hadis No 400

9- Müslim K. es Salah bab: 53 Hadis No 400

10- Buhari K. Tefsir el-Kur'an sore 108 bab: 3

2- Öyleyse rabbin için namaz kıl, boğazla. (kurban kes)

*Müfessirler, Allah tealanın bu âyette Resulullaha, kılmasını emrettiği namazın hangi namaz olduğunu ve "boğazla" diye tercüme edilen (وَانْحَرْ) "Venhar" emrinden neyin kasdedildiği hakkında çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Buradaki "Namaz kıl" ifadesinden maksat, "Sana farz kılınan namazlara devam et." demek, (وَانْحَرْ) "Venhar" emrinden maksat ise "Sağ elini sol elinin üzerine koyup göğsünün üstünde el bağla." demektir. Bu izah tarzı Hz. Ali ve Ebul Kamus'tan rivayet edilmiştir.

b- "Namaz kıl" emrinden maksat "Farz namazlarını kıl" demektir. "Venhar" ifadesinden maksat ise "Namaza başlarken iftitah tekbirinde ellerini göğsüne kaldır." demektir. Bu görüş Ebu Cafer'den nakledilmiştir.

c- "Namaz kıl" ifadesinden maksat, "Farz namazlarını kıl" demektir. "Venhar" ifadesinden maksat da "Kurban kes" demektir. Bu görüş, Mücahid, Ata, İbn-i Abbas, Said b. Cübeyr ve Hakem'den nakledilmektedir. Ata, Hakem, Said b. Cübeyr ve Haccac, buradaki namazın, sabah namazı olduğunu söylemişlerdir.

d- "Namaz kıl" ifadesinden maksat, "Kurban bayramında bayram namazını kıl" demek "Venhar" ifadesinden maksat ise "Kurban kes" demektir. Bu görüş, Enes b. Malik, Ebu Cafer, İkrime, Rebi' b. Enes, Ata b. Yesar, Hasan-ı Basri, Katade ve diğer âlimlerden nakledilmiştir.

e- "Namaz kıl" ifadesinden maksat "Sadece Allah için namaz kıl "Venhar" ifadesinden maksat da "Sadece Allah için kurban kes" demektir. Bu görüş, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi'den nakledilmektedir. O, Kevser suresini izah ederken şöyle demiştir: "Bir kısım insanlar, Allahtan başka şeyler için namaz kılıyor ve ondan başka şeyler için kurban kesiyorlardı. Allah teala bu sureyi indirerek buyurdu ki: "Madem ki biz sana Kevser'i verdik, o halde ey Muhammed, namazın ve kurbanın ancak benim için olsun." Taberi de bu görüşü tercih etmiş, âyet-i kerimenin, Resulullaha verilen nimetlerden sonra zikredildiğini bu itibarla verilen nimetler karşılığında Allaha şükrederek sadece onun rızası için namaz kılması ve onun rızası için kurban kesmesi emredilmiştir. Âyeti genel manada alıp namazı belli bir namaza, kurbanı da belli bir kurbana tahsis etmenin uygun olmadığını zikretmiştir.

f- "Namaz kıl" ifadesinden maksat, "Hudeybiyede namaz kıl", Kurban kes" ifadesinden maksat da "Hudeybiyede kurban kes." demektir. Bu görüş, Said b. Cübeyr'den nakledilmiştir. Said b. Cübeyr bu âyeti izah ederken şöyle demiştir: "Hudeybiye gününde Cebrail Resulullaha geldi ve "Kurban kes geri dön" dedi. Bunun üzerine Resulullah kalkıp Ramazan ve kurban bayram hutbesini okudu. [11] Sonra iki rekat namaz kıldı, daha sonra da kurbanlarını kesti.

g- "Namaz kıl" ifadesinden maksat, "Herhangi bir namazı kıl" demek, "Venhar" ifadesinden maksat da "Allahtan iste" demektir. Bu görüş, Dehhak'tan nakledilmiştir.

h- "Namaz kıl" ifadesinden maksat, "Herhangi bir namazı kıl" demek "Venhar" ifadesinden maksat da "Göğsünü kıbleye çevir" demektir. Bu görüş de bir kısım lügat âlimlerinden nakledilmiştir.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

3- Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan, sana buğuz edendir.

Ey Muhammed, şüphesiz ki en şerli, en aşağı ve soyu kesik olan, sana buğuz eden ve sana düşmanlık edendir.

*Âyette sıfatları zikredilen bu kişinin kim olduğu hakkında farklı rivayetler zikredilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre bu kimse, Âs b. Vail es-Sehmî'dir. Bu kişi, Resulullah hakkında şöyle demiştir: "Ben Muhammed'i sevmiyorum. O, zelil bir kimsedir, soyu kesiktir." İşte âyet-i kerime bu hususu beyan etmektedir.

Şemr b. Atiyye'den nakledilen diğer bir görüşe göre bu kimse, Ukbe b. Ebi Muayt'tır. Ukbe, Resulullahın erkek çocuğunun yaşamadığını bu sebeple onun soyunun kesik olduğunu söylemiş, Allah teala da bu âyeti indirmiştir.

Abdullah b. Abbas ve İkrime, bu âyette sıfatları zikredilenin, Kureyşten bir topluluk olduğunu söylemiştir. İkrime diyor ki: "Ka'b b. el-Eşref Mekke'ye geldi. Mekkeliler ona: "Biz mi daha hayırlıyız yoksa kavminden kopmuş olan bu soyulmuş hurma ağacı mı? (Muhammed mi?) Biz, Hacılara ev sahipliği yapan kimseleriz. Develerin kurban edildikleri yer bizim elimizdedir." dediler. Ka'b b. el-Eşref de: "Siz daha hayırlısınız." dedi. Bunun üzerine Allah teala, Ka'b hakkında "Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun. Onlar puta ve tağuta inanıyorlar. Ve inkar edenlere: "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır." diyorlar. (12) âyetini indirdi. Resulullahın aleyhinde konuşan Kureyşliler hakkında da "Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan sana buğuz edendir."

11- Resulullahın Hudeybiye'ye gidişi Ramazan ayında mı yoksa Zilkade ayında mı olduğu hususunda iki görüş zikredildiği için, hutbenin hangi bayrama ait olduğu kesin olarak söylenememektedir.

12- Nisa Suresi, 4/51

âyetini indirdi. Bu haber, Abdullah b. Abbas'tan da rivayet edilmektedir.

İkrime bu âyetin izahında şunları da söylemiştir: "Resululllaha vahiy gelince Kureyşliler: "Muhammed bizden koparıldı, tek bırakıldı. dediler. Bunun üzerine: "Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan, sana buğuz edendir." Yani, Resulullahı soyu kesilmekle itham edenin soyu kesiktir." âyeti nazil oldu.

Taberi, âyet-i kerimenin, genel anlamda alınmasının daha uygun olacağını, Resulullaha her buğuz edenin, zelil, hakir ve sonu güdük olduğunu söylemenin daha uygun olacağını zikretmiştir.

KAFİRUN SURESİ

Kâfirûn suresi altı âyettir ve Mekek'de nazil olmuştur.

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ : هَلْ تَزَوَّجْتَ
يَا فُلاَنُ؟ قَالَ: لاَ وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ، وَلاَ عِنْدِى مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ
قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: ثُلُثُ الْقُرْآنِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا جَاءَ
نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ، قَالَ أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ يَاأَيُّهَا
الْكَافِرُونَ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ؟
قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ قَالَ: تَزَوَّجْ تَزَوَّجْ.

"Resulullah, sahabilerinden bir adama: "Ey filan evlendin mi?" dedi. Adam: "Hayır vallahi ya Resulullah, benim evlenecek bir şeyim yok." dedi. Resulullah: "Sende (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) yok mu?" dedi. Adam: "Evet var." dedi. Resulullah: "O, Kur'anın üçte biridir." dedi. Ve buyurdu ki: "Sen de (اذا جاء نصر الله والفتح) yok mu?" Adam: "Evet var." dedi. Resulullah: "O, Kur'anın dörtte biridir." dedi. Ve buyurdu ki: "Sende (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) yok mu?" Adam "Evet var." dedi. Resulullah: "O, Kur'anın dörtte biridir." dedi ve adama: "Evlen, evlen." buyurdu. (1)

1- Tirmizi, K. Fadail el-Kur'an, bab: 10, Hadis no: 2895

Abdullah b. Ömer diyor ki:

عن ابن عمر قال رمقت النبى (ﷺ) شهرا فكان يقرأ في الركعتين قبل الفجر قل أيها الكافرون وقل هو الله أحد.

"Ben, bir ay Resulullahı gözetledim. O, sabah namazının farzından önceki iki rekatta (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) ve (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) okuyordu. (2)

Abdullah b. Ömer diğer bir rivayette de diyorki: "Ben, Resulullahı yirmi dört veya yirmi beş kere gözetledim. O, sabah namazının iki rekatından önce ve akşam namazından sonra (قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ) ve (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) okuyordu.

Nevfel el-Eşcai diyor ki:

عن نوفل الاشجعى قال دفع الى النبى (ﷺ) ابنة أم سلمة وقال انما أنت ظئرى قال فمكث ما شاء الله ثم أتيته فقال ما فعلت الجارية أو الجويرية قال قلت عند أمها قال فمجئ ما جئت قال قلت تعلمنى ما أقول عند منامى فقال اقرأ عند منامك قال أيها الكافرون قال ثم نم على خاتمتها فانها براءة من الشرك.

"Resulullah bana, Ümmü Seleme'nin kızını verdi ve bana: "Sen bana süt akrabasısın." dedi. Nevfel diyor ki: "Aradan, Allahın dilediği kadar bir zaman geçtikten sonra Resulullaha gittim. O bana: "Kızcağız ne yapıyor?" diye sordu.

2- Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.2, S.94

"Süt annesinin yanında." dedim. Resulullah: "O halde seni buraya getiren nedir?" dedi. Dedim ki: "uyumadan önce söyleyeceğim bir şeyi bana öğretmen için geldim." Resulullah buyurdu ki: "Uyumadan önce (قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ) nu oku. Onu bitirdikten sonra uyu. Çünkü o, kişiyi şirkten uaklaştırır." (3)

Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kureyşliler Resulullaha mal vererek onu Mekke'nin en zengin adamı yapmayı, onu dilediği kadınlarla evlendirmeyi ve onun izinden gideceklerini vaadettiler. Resulullaha; "Ey Muhammed bizden sana bunlar, sen de bizim ilahlarımıza sövmekten ve onları kötülemekten vazgeç. Şayet bunu kabul etmezsen biz sana, bizim de senin de menfaatine olan bir teklif yapacağız. Sen, bir yıl bizim ilahlarımız Lat ve Uzza'ya tap bir yıl da biz senin ilahına tapalım." dediler. Resulullah: "Rabbimin katından bana ne geleceğini beklerim." dedi. Bunun üzerine Resulullaha (قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ) suresi ve: "Ey Muhammed, de ki: "Ey cahiller, bana, Allahtan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz? "Ey Muhammed, sana da, senden öncekilere de "Yemin olsun ki eğer Allaha ortak koşarsan, muhakkak amelin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun." diye vahyolundu." "Hayır, Allaha kulluk et ve şükredenlerden ol." (4) âyetleri nazil oldu.

Buhturi'nin azadlı kölesi Said b. Mina diyor ki: "Velid b. Muğire As b. Vail, Esved b. Muttalib ve Ümeyye b. Halef, Resulullah ile karşılaşıp ona şöyle dediler: "Ey Muhammed, haydi gel, biz senin ibadet ettiğine tapalım sen de bizm taptığımıza tap. Böylece seni bütün işlerimizde ortak edelim. Şayet senin getirdiğin bu din, bizim üzerinde bulunduğumuz dinden daha hayırlı ise biz o dinde sana ortak olmuş oluruz ve ondan payımızı almış oluruz. Eğer bizim üzerinde bulunmuş olduğumuz din, senin üzerinde bulunduğun dinden daha hayırlı ise sen bize ortak olmuş olursun ve ondan nasibini almış olursun." İşte bunun üzerine (قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ) suresi nazil oldu."

3- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.5, S.456
4- Zümer Suresi, 39/64-66

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾

لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾

وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾

وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾

وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾

1- Ey Muhammed, de ki: "Ey kâfirler,

2- Ben, sizin taptıklarınıza ibadet etmem.

3- Siz de benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz.

4- Ben, sizin taptığınıza ibadet eden değilim.

5- Siz de benim ibadet ettiğime tapacak değilsiniz.

Ey Muhammed, bir yıl senin, kendi putlarına tapmanı bir yıl da onların, senin ilahına kulluk etmelerini teklif eden kâfirlere de ki: "Ey kâfirler, şu anda ben, sizin taptığınız ilahlara ve putlara tapmam. Siz de şu anda benim kulluk ettiğim Allaha ibadet etmezsiniz. Ben gelecekte de sizin taptığınız şeylere tapmam. Sizler de gelecekte, şimdi benim kulluk ettiğim Alaha yönelip ibadet etmeyeceksiniz."

*Resulullahın, bir ksım müşriklerin, gelecekte de iman etmeyeceklerini bildirmesi, Allah tealanın ona beyan etmesiyledir. Bunlar müşriklerin tamamı

olmayıp belli bir kısmıdır. Bunlar da fiilen iman etmemişler ya Bedir savaşından önce ölüp gitmişler veya Bedir'de kâfir olarak öldürülmüşlerdir.

Birbirinin tekrarı gibi görünen bu âyet-i kerimeleri bazı müfessirler, ifadelerde geçen fiillerin zamanlarının farklı oluşunu ileri sürerek tekrar mahiyetinde görmemişlerdir.

Taberi'nin de izah ettiği gibi bunlar, ikinci ve üçüncü âyeti şimdiki zaman, dördüncü ve beşinci âyeti ise gelecek zaman olarak izah etmişlerdir. Ancak bir kısım lügat âlimleri İnşirah suresindeki (فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) âyetlerinde ve Tekasür suresinin (لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ) âyetlerinde olduğu gibi buradaki ikinci ve üçüncü, dördüncü ve beşinci âyetlerin de, birbirlerini pekiştirdiklerini söylemişlerdir.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

6- Sizin dininiz size benim dinim banadır.

Sizin dininiz olan kâfirlik size aittir. Siz onu asla bırakmazsınız. Sizin kalbiniz mühürlenmiş ve batıl dininizden ayrılmayacağınıza hüküm verilmiştir. Sizler bu din üzere öleceksiniz. Benim dinim olan İslam da bana aittir. Ben de onu asla bırakmayacağım. Zira Allahın ezeli ilminde benim dinimi bırakpı başka bir dine geçmeyeceğim bilinmektedir.

NASR SURESİ

Nasr suresi üç âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ : هَلْ تَزَوَّجْتَ يَا فُلاَنُ؟ قَالَ: لاَ وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ، وَلاَ عِنْدِى مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: ثُلُثُ الْقُرْآنِ، قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ.

"Resulullah, sahabilerinden bir adama: "Ey filan evlendin mi?" dedi. Adam: "Hayır vallahi ya Resulullah, benim evlenecek hiçbir şeyim yok." dedi. Resulullah : "Sende (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) yok mu?" dedi. Adam: "Evet var." dedi. Resulullah: "O, Kur'anın üçte biridir." dedi ve buyurdu ki: "Sende (اذا جاء نصر الله والفتح) yok mu?" Adam: "Evet var." dedi. Resulullah: "O, Kur'anın dörtte biridir." dedi. (1)

Hz. Aişe diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا صَلَّى النَّبِىُّ (ﷺ) صَلاَةً بَعْدَ اَنْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ اذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ الاَّ يَقُولُ فِيهَا سُبْحَانَكَ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اَللَّهُمَّ اَغْفِرْ لِى

1- Tirmizi, K. Fadail el-Kur'an, bab: 10, Hadis no: 2895

"(اذا جاء نصر الله والفتح) suresi indikten sonra Resulullah hiçbir namaz kılmadı ki onun içinde (سبحانك ربنا وبحمدك اللهم اغفر لى) "Ey rabbim, seni tesbih eder ve sana hamdederim. Ey Allahım sen beni affet." demiş olmasın. (2)

Hadisin diğer bir rivayetinde de Resulullahın bu duayı, namazın rüku ve sücudlarında okuduğu rivayet edilmiştir. (3)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال لما نزلت اذا جاء نصر الله والفتح قال رسول الله (ﷺ) نعيت الى نفسى بانه مقبوض في تلك السنة

"(اذا جاء نصر الله والفتح) suresi nazil olunca Resulullah: "Kendi ölümüm kendime bildirildi." buyurdu ve bu surenin indiği yılda ruhunun alınacağını beyan etmiş oldu. (4)

Said b. Cübeyr, Abdullah b. Abbas'ın şunları söylediğini rivayet ediyor:

عن سعيد بن جبير عن عباس قال كان عمر يدخلنى مع اشياخ بدر فكأن بعضهم وجد فى نفسه فقال لم تدخل هذا معنا ولنا ابناء مثله فقال عمر انه من حيث علمتم فدعا ذات يوم فأدخله معهم فما رؤيت انه دعانى يومئذ الا ليريهم قال ما تقولون فى قول الله تعالى اذا جاء نصر الله والفتح فقال بعضهم امرنا لحمد الله ونستغفره اذا نصرنا وفتح علينا وسكت بعضهم فلم يقل شيئا فقال لى اكذاك تقول يا ابن عباس فقلت لا قال فما تقول قلت هو اجل رسول الله (ﷺ) اعلمه له قال اذا جاء نصر الله

2- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 110, bab: 1

3- Bkz. Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 110, bab: 1

4- Ahmed b. Hanbel, Müsned, C.1, S.217

وَالْفَتْحُ وَذَلِكَ عَلاَمَةُ اَجَلِكَ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً فَقَالَ عُمَرُ مَا اَعْلَمُ مِنْهَا اِلاَّ مَا تَقُولُ

"Ömer, Bedir'e katılan yaşlı kişilerle birlikte beni meclisinde bulunduruyordu. Bazıları da bu durumdan dolayı kızar gibi oldular. Dediler ki: "Niçin bunu aramıza katıyorsun? Bizim, bunun kadar oğullarımız var." Ömer dedi ki: "Bunun, sizin de bildiğiniz gibi belli bir mevkii vardır." Abdullah b. Abbas diyor ki: "Birgün Ömer yine beni davet etti ve onların içinde bulundurdu." Abdullah b. Abbas devamla diyor ki: "Ben, Ömer'in, beni onlara göstermek için çağırdığını anladım. Ömer, Allah tealanın (اذا جاء نصر الله والفتح) "Allahın yardımı ve fetih geldiği zaman" kelamı hakkında ne diyorsunuz?" diye sordu. Orada bulunanlardan bir kısmı: "Bize zafer geldiği ve fetih lutfedildiği zaman Allaha hamdetmemiz ve ondan af dilememiz emrolunmuştur." dediler. Diğer bir kısmı ise sustu, hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine Ömer bana: "Ey İbn-i Abbas, sen de böyle mi söylüyorsun?" dedi. Dedim ki: "Hayır." Dedi ki: "O halde ne diyorsun?" Dedimki: "Bu sure Resulullahın ecelidir. Allah bunu ona haber vererek buyurdu ki: "Allahın yardımı ve fetih geldiği zaman bu senin ecelinin alametidir. Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile. Şüphesiz ki o, tevbeleri çokça kabul edendir." Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Ben de bundan ancak senin söylediğin manayı anlıyorum." (5)

Abdullah b. Abbas diyor ki:

عن ابن عباس قال لما نزلت اذا جاء نصر الله والفتح دعا رسول الله (ﷺ) فاطمة فقال قد نعيت الي نفسى فبكت فقال لا تبكي فانك اول اهلي لحاقاً بى فضحكت فرآها بعض ازواج النبى (ﷺ) فقلن يا فاطمة رأيناك بكيت ثم ضحكت قالت انه اخبرنى انه قد نعيت اليه نفسه فبكيت فقال لي لا تبكي فانك اول اهلي لاحق بى فضحكت وقال رسول الله (ﷺ) اذا جاء نصر الله والفتح وجاء اهل اليمن هم أرق افئدة والإيمان يمان والحكمة يمانية.

5- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 110, bab: 3

"(إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ) inince Resulullah Fatıma'yı çağırdı. Ona: "Ölüm haberim bana bildirildi." dedi. Bunun üzerine Fatıma ağladı. Resulullah: "Ağlama. Çünkü bana ilk kavuşacak sensin." dedi. Bunun üzerine Fatıma güldü. Resulullahın hanımlarından bazıları da onun güldüğünü gördüler ve "Ey Fatıma önce ağladığını daha sonra da güldüğünü gördük." dediler. Fatıma: "O bana, ölümünün kendisine bildirildiğini söyledi. Ben bunun üzerine ağladım. Sonra o, "Ağlama çünkü bana ilk kavuşacak olan sensin." dedi. Bunun için de güldüm." dedi.

Resulullah buyurdu ki: "Allahın yardımı ve fetih geldiği zaman işte Yemen halkı geldi. Onlar, kalbleri en yumuşak insanlardır. İman Yemenlidir, Hikmet de Yemenlidir." (6)

Taberi'nin rivayetinde hadisin son bölümü şöyledir: "Yemen halkı geldi." Denildi ki: "Ey Allahın Resulü, Yemen halkı nedir?" Resululllah, "Onlar kalbleri ince, tabiatları yumuşak bir kavimdir. İman Yemenlidir, Fıkıh Yemenlidir, Hikmet Yemenlidir."

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ «سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ» قَالَتْ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! أَرَاكَ تُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ «سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ؟» فَقَالَ «خَبَّرَنِي رَبِّي أَنِّي سَأَرَى عَلَامَةً فِي أُمَّتِي. فَإِذَا رَأَيْتُهَا أَكْثَرْتُ مِنْ قَوْلِ: سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ. فَقَدْ رَأَيْتُهَا إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ فَتْحُ مَكَّةَ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا.

6- Darimi, K el- Mukaddime, bab: 14

"Resulullah: (سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ) "Allahı hamd ile tesbih ederim. Ondan af diler ve ona tevbe ederim." duasnı çok söyler oldu. Dedim ki: "Ey Allahın Resulü, senin: "Allahı hamd ile tesbih ederim. Ondan af diler ve ona tevbe ederim." sözünü çokça söylediğini görüyorum." Resulullah: "Rabbim bana, ümmetimde bir alâmet göreceğimi bildirmişti. Onu gördüğümde: "Allahı hamd ile tesbih ederim. Ondan af diler ve ona tevbe ederim." sözünü çokça söyleyecektim. Ben onu gördüm. O da: "Allahın yardımı ve fetih (Mekke'nin fethi) geldiği zaman, insanların, Allahın dinine bölük bölük girdiklerini gördüğün zaman rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile. Şüphesiz o, tevbeleri çokça kabul edendir." suresidir." dedi. (7)

Ümmü Seleme, Ebul Âliye, Amr b. el-Ass, Abdullah b. Mes'ud ve diğer müfessirler bu surenin inişinden sonra Resulullahın, Allahı hamd ile çokça tesbih ettiğini rivayet etmişlerdir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

1-3- Ey Muhammed, Allahın yardımı ve fetih geldiği ve insanların, Allahın dinine bölük bölük girdiklerini gördüğün zaman, Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile. Şüphesiz o, tevbeleri çokça kabul edendir.

Ey Muhammed, Kureyşe karşı sana Allahın zaferi geldiği ve Mekke'nin fethedildiği zaman insanların ve Yemen halkının grup grup, Allahın dini olan İslama girdiklerini gördüğünde rabbini överek, layık olmadığı sıfatlardan tenzih et ve ondan mağfiret dile. Zira o, tevbeleri çokça kabul edendir.

7- Müslim, K.es-Salah, bab: 220, Hadis no: 484

MESED SURESİ

Mesed suresi beş âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Abdullah b. Abbas (r.a.) diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ وَرَهْطَكَ
مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ (ﷺ) حَتَّى صَعِدَ الصَّفَا فَهَتَفَ يَا
صَبَاحَاهْ فَقَالُوا مَنْ هٰذَا فَاجْتَمَعُوا اِلَيْهِ فَقَالَ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخْبَرْتُكُمْ اَنَّ خَيْلاً
تَخْرُجُ مِنْ سَفْحِ هٰذَا الْجَبَلِ اَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ قَالُوا مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ كَذِبًا قَالَ
فَاِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ قَالَ اَبُو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ مَا جَمَعْتَنَا اِلاَّ
لِهٰذَا ثُمَّ قَامَ فَنَزَلَتْ تَبَّتْ يَدَا اَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ

"Ey Muhammed, önce en yakın akrabalarını (kavminin ihlaslılarını) uyar." [1] âyeti nazil olunca Resulullah Safa tepesine çıktı. Oradan: "Ey sabah vaktine erişmiş insanlar." diye seslendi. "Bu kim?" dediler. Sonra toplanıp ona gittiler. Resulullah: "Söyleyin bana eğer sizlere: "Şu dağın eteğinden atlıların çıkıp geleceğini haber verecek olsam bana inanır mısınız?" dedi. Onlar da: "Biz senin hiç yalan söylediğini görmedik." dediler. Resulullah: "Şüphesiz ki ben sizleri önünüzdeki (gelecek olan) şiddetli bir azapla uyarıyorum." dedi. Ebu Leheb: "Elin kurusun (kahrolasın) bizi, başka bir şey değil de bunun için mi buraya topladın?" dedi. Sonra kalkıp gitti. Bunun üzerine (تَبَّتْ يَدَى اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ) suresi indi." [2]

Başka bir rivayette İbn-i Abbas şöyle demiştir:

1- Şuara Suresi, 26/214

2- Buhari, K.Tefsir el-Kur'an, Sure: 111, bab: 1

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) خَرَجَ اِلَى الْبَطْحَاءِ فَصَعِدَ اِلَى الْجَبَلِ فَنَادَى يَا صَبَاحَاهُ فَاجْتَمَعَتْ اِلَيْهِ قُرَيْشٌ فَقَالَ أَرَأَيْتُمْ اِنْ حَدَّثْتُكُمْ اَنَّ الْعَدُوَّ مُصَبِّحُكُمْ اَوْ مُمَسِّيكُمْ اَكُنْتُمْ تُصَدِّقُونِي قَالُوا نَعَمْ قَالَ فَاِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ فَقَالَ اَبُو لَهَبٍ اَلِهَذَا جَمَعْتَنَا تَبًّا لَكَ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ

"Resulullah "Batha"ya çıktı. Dağa tırmandı. Sonra: "Ey sabah vaktine erişmiş insanlar." diye seslendi. Kureyşliler toplanıp ona gittiler. Resulullah: "Söyleyin bana, ben sizlere, düşmanın sabah veya akşam baskın yapacağını söyleyecek olsam bana inanır mısınız?" dedi. Onlar da: "Evet." dediler. Bunun üzerine Resulullah: "Şüphesiz ki ben sizleri, önünüzdeki (gelecek olan) şiddetli bir azapla uyarıyorum." dedi. Bunun üzerine Ebu Leheb: "Sen bizi bunun için mi topladın? Elin kurusun. (kahrolasın) dedi. İşte bunun üzerine aziz ve celil olan Allah (تَبَّتْ يَدَىْ اَبِى لَهَبٍ) suresini indirdi. [3]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

تَبَّتْ يَدَا اَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾

1- Elleri kurusun Ebu Leheb'in. Zaten kurudu da.

*Âyette zikredilen Ebu Leheb, Resulullahın amcalarından biridir. Asıl adı "Abdüluzza b. Abdülmuttalib"dir. Bu kişi Resulullaha çok eziyet ediyor,

3- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 111, bab: 2

onu hakir görüyor ve onun dinini ayıplıyordu. Surenin nüzul sebebinde de zikredildiği gibi, Resulullaha sertçe karşı çıktığı bir sırada bu sure nazil olmuştur.

"Elleri kurusun." diye tercüme edilen (تَبَّتْ يَدَا) "Tebbet Yeda" kelimesi, Katade ve İbn-i Zeyd tarafından "Hüsrana uğrasın." şeklinde izah edilmiştir. Buna göre âyetin manası: "Ebu Leheb'in yaptıkları boşa çıksın ve hüsrana uğrasın, zaten boşa çıktı ve uğradı da! şeklindedir.

مَا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾

2- Ona ne malı ne de kazandığı fayda verdi.

*Abdullah b. Abbas ve Mücahid âyette zikredilen "Kazandığı" ifadesinden maksadın, "Çocukları" demek olduğunu söylemişlerdir.

Bir kısım müfessirler (مَا اَغْنٰى) "Ma ağna" ifadesinin başında bulunan (مَا) harfinin, olumsuzluk takısı olduğunu söylemişlerdir. Meal buna göre hazırlanmıştır.

Diğer bir kısım müfessirler ise (مَا) harfinin soru edatı olduğunu söylemişler ve âyete şu şekilde mana vermişlerdir: "Allahın azap ve gazabına karşı Ebu Leheb'in malı ve kazandığı çocuklar, kendisine ne fayda sağlamıştır?" Taberi de âyeti bu şekilde izah etmiştir.

سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾

3- O, yakında alevli bir ateşe girecektir.

Ebu Leheb, kıyamette, yanıp tutuşan bir ateşin içine girecektir.

وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾

فٖى جٖيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

4-5- Boynunda, liften yapılmış bir ip bulunan, odun taşyan o karısı da.

*Âyette zikredilen "Ebu Leheb'in karısı." Harb'ın kızı "Erva"dır. Bu kadın Ebu Süfyan'ın kızkardeşi olup "Ümmü Cemil" ismiyle meşhurdur. Kureyşin ileri gelen kadınlarındandır. Resulullaha düşmanlık eden kocasına, inkarcılığında devamlı yardımcı olmuştur. Âyet-i kerimelerde bu kadının, dünyadaki sıfatı ve âhirette uğratılacağı azap zikredilmeketdir. Bu kadının sıfatlarından biri de, "Odun taşıyan" diye tercüme edilen (حَمَّالَةَ الْحَطَبِ) sıfatıdır.

Bir kısım müfessirler bu sıfatı, zahiri manasında alarak kadına, sırtında dikenler taşıyıp Resulullahın geçeceği yollara döktüğünden kendisine bu sıfatın verildiğini "Odun"dan maksadın da "Dikenler" olduğunu söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas, Yezid b. Zeyd, Dehhak ve İbn-i Zeyd bu görüştedirler. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bu kadın dikenleri yüklenip getirir ve onları Resulullahın yolu üzerine atardı ki Resulullahın ve sahabilerinin ayaklarını yaralamış olsun. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

Diğer bir kısım müfessirler ise "Odun taşıyan" sıfatının mecazi anlamda kullanıldığını, bu kadına insanlar arasında koğuculuk yaptığı ve Resulullahı ayıpladığı için bu sıfatın verildiğini söylemişlerdir. Yani kadın koğuculuk yaparak insanları birbirine düşürmüş böylece odun taşıyarak ateş yakmış gibi olmuştur. Veya, dünyada iken koğuculuk günahını işleyerek cehenneme, kendisini yakacak odunu beraber götürmüş gibidir." demektir.

İkrime, Mücahid ve Katade bu sıfatı bu şekilde izah etmişlerdir.

Bazı müfessirler de bu kadının, Resululahı fakirlikle ayıpladığı için kendisinin de "Odun taşıyan" sıfatıyla ayıplandığını söylemişlerdir.

"Liften yapılmış" şeklinde tercüme edilen (مِنْ مَسَدٍ) ifadesi müfessirler tarafından farklı şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, bu ifadeden maksadın: "Mekke'de bulunan ve kendileriyle odun taşınan ipler." demek olduğunu, İbn-i Zeyd ise "Yemen'de biten bir ağacın lifinden yapılan ipler" demek olduğunu söylemiştir.

Urve b. Zübeyr ise (مِنْ مَسَدٍ) ifadesinden maksadın, başka bir âyette zikredilen "Yetmiş arşın boyunda demirden bir zincir" olduğunu söylemiştir.

Süfyan es-Sevri ise bu ifadeden maksadın, "Cehennemde onun boynuna sarılacak gerdanlık halini alacak ve yetmiş arşın boyunda olacak olan bir ip olduğunu söylemiştir.

Mücahid ise (مِنْ مَسَدٍ) ifadesinden maksadın, "Makaranın ortasındaki demir." olduğunu söylemiştir. Buna göre âyetin manası, "O kadının

boynunda, makaranın ortasındaki demirden uzanan bir ip vardır." demektir.

Katade'ye göre ise (مِن مَسَدٍ) ifadesinden maksat, "Kadının boynunda bulunan ve katır boncuğundan yapılan bir gerdanlıktır.

Taberi bu ifadeden maksadın, çeşitli maddelerden yapılmış bir ip" olduğunu söylemenin daha doğru olacağını ifade etmiş ve (مِن مَسَدٍ) ifadesinin, lif, demir ve ağaç kabuğu gibi şeylerden yapılmış bir gerdanlık olabileceğini söylemiştir.

İHLAS SURESİ

İhlas suresi dört âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Übey b. Ka'b diyor ki:

عَنْ أُبَيِّ ابْنِ كَعْبٍ أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا لِرَسُولِ اللهِ (ﷺ): انْسُبْ لَنَا رَبَّكَ، فَأَنْزَلَ اللهُ (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ اللهُ الصَّمَدُ) فَالصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، لأَنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُولَدُ إِلاَّ سَيَمُوتُ، وَلاَ شَيْءٌ يَمُوتُ إِلاَّ سَيُورَثُ، وَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لاَ يَمُوتُ وَلاَ يُورَثُ (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ) قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ شَبِيهٌ وَلاَ عِدْلٌ وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

"Müşrikler, Resulullaha: "Rabbinin nesebini bize bildir." dediler. Bunun üzerine Allah teala: "Ey Muhammed de ki: "Allah birdir, Allah sameddir." suresini indirdi.

Resulullah (s.a.v.) İhlas suresinin âyetlerini izah ederken buyurdu ki: " Samed demek, doğurmamış ve doğurulmamış olan demektir. Zira doğurulan hiçbir şey yoktur ki ölmüş olmasın. Ölen hiçbir şey yoktur ki ona mirasçı olunmuş olmasın. Aziz ve Celil olan Allah ise ne ölür ne de kendisine mirasçı olunur.

Resulullah (s.a.v.) "Onun hiçbir dengi yoktur." âyetini de izah ederken buyurdu ki: "Onun ne bir benzeri vardır ne de bir dengi vardır. Onun hiçbir emsali yoktur." (1)

1- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 112, bab: 1, Hadis no: 3364

Said b. Cübeyr diyor ki: "Yahudilerden bir topluluk Resulullaha geldiler ve "Ey Muhammed, Allah mahlukatı yarattı. Peki onu kim yarattı?" dediler. Bunun üzerine Resulullah çok kızdı. Öyle ki rengi değişti. Sonra Allah için onlara sert bir şekilde çıkıştı. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) geldi, Resulullahı teskin etti ve ona: "Ey Muhammed, kanatlarını indir." dedi. Resulullaha, Yahudilerin sorduğu sorunun cevabı geldi. Cebrail dedi ki: "Allah teala buyuruyor ki:
(قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۞ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۞ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۞ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ)
"Ey Muhammed, de ki:"Allah birdir, Allah sameddir. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Herşey ona muhtaçtır. O ne doğurmuş ne de doğurulmuştur. Onun hiçbir dengi yoktur." Resulullah bu sureyi Yahudilere okuyunca onlar: "Rabbini bize vasıflandır. Onun yapısı, pazuları ve kolları nasıldır?" dediler. Bunun üzerine Resulullah, önceki kızmasından daha şiddetli bir şekilde kızdı ve onlara sert bir şekilde çıkıştı. Bunun üzerine Cebrail tekrar geldi ve Resulullaha, daha önce söylediği gibi sözler söyledi. Resulullaha, Yahudilerin bu sorularının da cevabı geldi. O da şu âyettir: "Onlar Allahı hakıyla takdir edemediler. Halbuki bütün yeryüzü, kıyamet günü onun kudret ve hakimiyeti altındadır. Gökler onun kudretiyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin koştuğu ortaklardan münezzeh ve yücedir. (2)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) بَعَثَ رَجُلاً عَلَى سَرِيَّةٍ وَكَانَ يَقْرَأُ لِاَصْحَابِهِ فِي
صَلَاتِهِ فَيَخْتِمُ بِقُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ
سَلُوهُ لِاَىِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذٰلِكَ فَسَاَلُوهُ فَقَالَ لِاَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمٰنِ وَاَنَا اُحِبُّ اَنْ
اَقْرَاَ بِهَا فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) اَخْبِرُوهُ اَنَّ اللّٰهَ يُحِبُّهُ

"Resulullah bir müfrezenin başında (emir olarak) bir adam gönderdi. O kişi, arkadaşlarına kıldırdığı namazlarda her kıraatından sonra rekatları (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ)ile bitiriyordu. Müfrezede bulunanlar geri döndüklerinde bu durumu Resulullaha anlattılar. Resulullah da onlara: "Ona sorun bunu niçin yapıyor?" buyurdu. Onlar sordular o da: "Bu sure, rahman olan Allahın sıfatıdır. Bunun için okumayı seviyorum." dedi. Resulullah: "Söyleyin ona Allah da onu seviyor." buyurdu. (3)

2- Zümer Suresi, 39/67
3- Buhari, K.et-Tevhid, bab: 1 / Neseî, K. el-İftitah,bab: 69

Enes b. Malik diyor ki:

عَنْ أَنَسٍ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ يَؤُمُّهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءٍ وَكَانَ كُلَّمَا افْتَتَحَ سُورَةً يَقْرَأُ بِهَا لَهُمْ فِى الصَّلاَةِ مِمَّا يُقْرَأُ بِهِ افْتَتَحَ بِقُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةً أُخْرَىٰ مَعَهَا وَكَانَ يَصْنَعُ ذٰلِكَ فِى كُلِّ رَكْعَةٍ فَكَلَّمَهُ اَصْحَابُهُ فَقَالُوا اِنَّكَ تَفْتَتِحُ بِهٰذِهِ السُّورَةِ ثُمَّ لاَ تَرَى اَنَّهَا تُجْزِئُكَ حَتَّى تَقْرَأَ بِأُخْرَىٰ فَاِمَّا اَنْ تَقْرَأَ بِهَا وَاِمَّا اَنْ تَدَعَهَا وَتَقْرَأَ بِأُخْرَىٰ فَقَالَ مَا اَنَا بِتَارِكِهَا اَنْ اَحْبَبْتُمْ اَنْ اَؤُمَّكُمْ بِذٰلِكَ فَعَلْتُ وَاِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُكُمْ وَكَانُوا يَرَوْنَ اَنَّهُ مِنْ اَفْضَلِهِمْ وَكَرِهُوا اَنْ يَؤُمَّهُمْ غَيْرُهُ فَلَمَّا اَتَاهُمُ النَّبِىُّ (ﷺ) أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ يَا فُلاَنُ مَا يَمْنَعُكَ اَنْ تَفْعَلَ مَا يَامُرُكَ بِهِ اَصْحَابُكَ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هٰذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَقَالَ اِنِّى اُحِبُّهَا فَقَالَ حُبُّكَ اِيَّاهَا اَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ.

"Ensardan bir kişi, Kuba mescidinde onlara imamlık yapıyordu. Namazda okuduğu her sureden önce (قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ) okuyor onu bitirdikten sonra da başka bir sure okuyordu. Her rekatta böyle yapıyordu. Arkadaşları onunla konuştular ve ona: "Sen bu sureyle başlıyorsun. Sonra bunun yetmediğine kanaat getirerek başka bir sure okuyorsun. Ya sadece bu sureyi oku veya bunu bırak başkasını oku." dediler. O kişi: "Ben bu sureyi bırakmam. Siz bu şekilde imamlık yapmamı isterseniz yaparım, istemezseniz bırakırım." dedi. Enes diyor ki: "Ensarlılar bu zatın, en üstünleri olduğu kanaatındaydılar. Onun dışında birisinin kendilerine imam olmasını istemiyorlardı. Resulullah bunlara gelince ona durumu bildirdiler. Resulullah ona: "Ey filan,arkadaşlarının istediği bir şeyi yapmana engel nedir? Bu sureyi bırakmamana sebep nedir?" buyurdu. O zat da: "Ben onu seviyorum." dedi. Resulullah: "Senin onu sevmen seni cennete koydu." buyurdu. (4)

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

4- Buhari, K. el-Ezan,bab: 106

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيّ أَنَّ رَجُلاً سَمِعَ رَجُلاً يَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ يُرَدِّدُهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللهِ (ﷺ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ وَكَأَنَّ الرَّجُلَ يَتَقَالُّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ

"Bir kişi, başka birinin tekrar tekrar (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) okuduğunu işitti. Sabah olunca Resulullaha gelip durumu ona anlattı. Sanki bu gelen kişi (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ) okumayı az buluyordu. Bunun üzerine Resulullah ona: "Hayatım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki bu sure, Kur'anın üçte birine denktir." buyurdu. (5)

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) لأَصْحَابِهِ أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فِي لَيْلَةٍ فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا أَيُّنَا يُطِيقُ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ اللهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ

"Resulullah, sahabilerine: "Sizden biriniz, Kur'anın üçte birini bir gecede okumaktan âciz olur mu?" buyurdu. Bu onlara zor geldi ve onlar: "Ey Allahın Resulü, hangimiz buna güç yetirir?" dediler. Resulullah: (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ اللهُ الصَّمَدُ) Kur'anın üçte biridir." buyurdu. (6)

İhlas suresinin, Kur'anın üçte birine denk olduğu, Ebu Said el-Hudri'den başka Eba Eyyub el-Ensari, Ebu Hureyre, Übey b. Ka'b, Ebu Mes'ud, Ebudderda, Ümmü Gülsüm Bint-i Ukbe ve diğer bir kısım sahabilerden rivayet edilmiştir.

Abdullah b. Hubeyb diyor ki:

5- Buhari, K. Fadail el-Kur'an, bab: 113
6- Buhari, K. Fadail el-Kur'an, bab: 113

عن معاذ بن عبد الله بن خُبَيب عن أبيه، أنه قال: خرجنا في ليلة مَطَرٍ وظُلْمةٍ شديدة نطلب رسول الله (ﷺ) ليصلي لنا، فأدركناه، فقال [أصليتم؟ فلم أقلّ شيئا، فقال] : «قل» فلم أقل شيئا، ثم قال: قل «فلم أقل شيئا، ثم قال: «قل» فقلت: يا رسول الله ما أقول؟ قال [قل] (قل هو الله أحد) والمعوذتين حين تمسي وحين تصبح ثلاث مرات تكفيك من كل شيء».

"Biz, yağmurlu ve çok karanlık bir gecede dışarı çıktık. Bize namaz kıldırması için Resulullahı arıyorduk. Onu bulduk. O, "Namaz kıldınız mı?" buyurdu. Ben bir şey söylemedim. Sonra yine (قُلْ) "Söyle" dedi. Ben bir şey söylemedim. Sonra yine (قُلْ) "Söyle" dedi. Ben de: "Ey Allahın Resulü ne diyeyim?" diye sordum. Resulullah buyurdu ki: "Akşama eriştiğin ve sabahladığın zamanda üç defa (قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)ları oku. Bunlar sana, herşeye karşı kâfidir. (7)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) كَانَ اِذَا اَوَى اِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ وَقُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا اَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

"Resulullah her gece yatağına vardığında iki elini birleştirip onlara üflerdi. Üflerken de (قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) okurdu. Sonra iki eliyle vücudunun kavuştuğu yerleri meshederdi. Önce başından ve yüzünden başlar öylece devam ederdi. Bunu üç defa yapardı." (8)

7- Ebu Davud, K. el-Edeb, bab: 101, Hadis no: 5082

8- Buhari, K Fadail el-Kur'an, bab: 14

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾

1- Ey Muhammed, de ki: "Allah birdir."

*Bu âyet-i kerimeyi:"De ki o Allahtır, birdir." şeklinde izah edenler de vardır.

اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

2- Allah sameddir. (Hiçbir şeye muhtaç değildir) Herşey ona muhtaçtır.

*Müfessirler "Samed" kelimesinden neyin kasdedildiği hakkında farklı görüşler zikretmişlerdir.

Abdullah b. Abbas, Mücahid, Şa'bi, Said b. el-Müseyyeb, Dehhak, Abdullah b. Büyerde, Hasan-ı Basri ve İkrime'den nakledilen bir görüşe göre "Samed" demek, "İçi boş olmayan, yemeyen ve içmeyen." demektir.

İkrime'den nakledilen başka bir görüşe göre "Samed" demek, "Kendisinden dışarıya bir şey çıkmayan" demektir.

Ebu Âliye ve Muhammed b. Ka'b'dan nakledilen başka bir görüşe göre "Samed"den neyin kasdedildiği hususu daha sonraki âyetlerde izah edilmiştir. Buna göre Samed'in manası: "O, ne doğurmuş ne de doğurulmuştur. onun hiçbir dengi yoktur." demektir.

Ebu Vail ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre "Samed", "Efendiliği zirveye ulaşmış olan" demektir. Katade ve Hasan-ı Basri'den nakledilen başka bir görüşe göre "Samed" "Daim olan ve baki kalan" demektir.

Taberi Arapça'da Samed'in, kendisine başvurulan ve kendisinden daha

üstün biri bulunmayan efendi." manasında kullanıldığını, âyetin de bu kelimenin Arapçada kullanıldığı şekliyle izah edilmesinin daha uygun olacağını söylemiştir.

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾

3- O ne doğurmuş ne de doğurulmuştur.

*O, doğurmamıştır. Yani yok olmayacaktır. Zira her doğuran fanidir ve sonunda yok olur. O, doğurulmamıştır da. Yani daha önce yok iken sonra icadedilmiş değildir. Çünkü her doğurulan, önceden yok iken sonradan meydana gelmiştir Evet, Allah teala, kadimdir, başlangıcı yoktur. Bakidir, sonu yoktur.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

4- Onun hiçbir dengi yoktur.

"Denk" diye tercüme edilen (كُفُوًا) kelimesi, Ebul Âliye, Ka'bul Ahbar ve Abdullah b. Abbas tarafından "Benzer ve emsal" diye izah edilmiş Mücahid tarafından ise "Eş" manasında izah edilmiştir. Taberi birinci görüşü tercih etmiştir.

Ebu Hureyre diyor ki:

عَنْ أَبِى هُرَيـرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ (ﷺ) قَالَ قَـالَ اللّٰهُ تَعَالَى كَذَّبَـنِى ابْنُ آدمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ وَشَتَمَنِى وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ فَـأَمَّا تَكْذِيبُهُ اِيَّاىَ فَقَوْلُـــهُ لَنْ يُعِيدَنِى كَمَـا بَدَأَنِى وَلَيس اَوَّلُ الْخَلْقِ بِأَهْوَنَ عَلَىَّ مِنْ اِعَادَتِهِ وَاَمَّـا شَتْـمُهُ اِيَّاىَ فَقَـوْلُـهُ اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَداً وَاَنَـا الاَحَدُ الصَّمَـدُ لَمْ اَلِدْ وَلَمْ اُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لِى كُـفُواً اَحَدٌ

"Resulullah (s.a.v.) Allah tealanın şöyle buyurduğunu söyledi. "Âdemoğlu beni yalanladı. O böyle yapmamalıydı. O bana sövdü. O, bunu yapmamalıydı. Onun beni yalanlaması, benim onu ilk yarattığım gibi tekrar diriltemeyeceğimi söylemesidir. Halbuki ilk yaratma, bana göre tekrar diriltmekten daha kolay değildir. Onun bana sövmesi ise "Allah çocuk edindi.." demesidir. Halbuki ben, doğurmayan ve doğurulmayan, kendisinin hiçbir dengi bulunmayan Ehad ve Samed'im." (9)

9- Buhari, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 112, bab: 2

FELAK SURESİ

Felak suresi beş âyettir ve Mekke'de nazil olmuştur.

Ukbe b. Âmir el-Cüheni diyor ki:

عَنْ عقبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ عَنِ النَّبِيِّ (ﷺ) قَالَ: قَدْ أَنْزَلَ اللهُ عَلَيَّ آيَاتٍ لَمْ يُرَ مِثْلُهُنَّ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) إِلَى آخِرِ السُّورَةِ وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) إِلَى آخِرِ السُّورَةِ.

"Resulullah "Allah bana,emsalleri görülmemiş âyetler indirdi." buyurdu ve sonuna kadar (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) surelerini okudu.[1]

Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة ابن عامر، قال: كنت أقود برسول الله (ﷺ) ناقته في السفر، فقال لي: يا عقبة، «ألا أعلمك خير سورتين قُرئتا» فعلمني (قل أعوذ برب الفلق) و (قل أعوذ برب الناس) قال: فلم يرني سُررت بهما جداً، فلما نزل الصلاة الصبح صلي بهما صلاة الصبح للناس، فلما فرغ رسول الله (ﷺ) من الصلاة، التفت إليّ فقال: « يا عقبة كيف رأيت ».

1- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 113, bab: 2, Hadis no: 3367

"Bir yolculukta ben, Resulullahın devesini çekiyordum. Resulullah bana: "Ey Ukbe, okunan iki en hayırlı sureyi sana öğreteyim mi?" dedi ve bana: (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) surelerini öğretti. Benim, onları öğrendiğimden dolayı fazla sevinmediğimi gördü. Resulullah sabah namazını kılmak için aşağı inince bu iki sureyi okuyarak insanlara sabah namazını kıldırdı. Resulullah namazı bitirince bana yöneldi ve "Ey Ukbe, nasıl buldun?" (2) buyurdu.

Yine Ukbe b. Âmir diyor ki:

عن عقبة بن عامر قال: بينا أنا أسير مع رسولب الله (ﷺ) بين الجحفة والأبواء، إذ غشيتنا ريح وظلمة شديدة، فجعل رسول الله (ﷺ) يتعوّذ بـ (أعوذ برب الفلق) و (أعوذ برب الناس) ويقول: «ياعقبة تعوّذ بهما، فما تعوذ متعوذ بمثلهما» قال: وسمعته يؤمنا بهما في الصلاة.

"Ben, Cuhfe ile Ebva arasında yürürken bizi, rüzgarla birlikte şiddetli bir karanlık kapladı. Resulullah: (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) surelerini okuyarak Allaha sığındı ve dedi ki:"Ey Ukbe sen de bunlarla Allaha sığın. Hiçbir sığınan bunların benzeri şeyle Allaha sığınmış değildir. Ben, Resulullahın, bu iki sureyi namazda okuyarak bize imamlık ettiğini gördüm." (3)

Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ (ﷺ) كَانَ اذَا اشْتَكَى يَقْرَأُ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمَعُوِّذَاتِ وَيَنْفُثُ فَلَمَّا اشْتَدَّ وَجَعُهُ كُنْتُ اَقْرَأُ عَلَيْهِ وَاَمْسَحُ بِيَدِهِ رَجَاءَ بَرَكَتِهَا

"Resulullah (s.a.v.) hastalandığı zaman kendi üzerine (قُلْ أَعُوذُ) "Kul Euzü" surelerini okur ve üflerdi. Ağrısı çok şiddetlindiği zaman da ben onun üzerine okur ellerimle sürerdim. Bu surelerin bereketlerini ümit ederdim." (4)

2- Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 354, Hadis no: 1462
3- Ebu Davud, K. es-Salah, bab: 354, Hadis no:1463
4- Buhari, K. Fadail el-Kur'an, bab: 14

Ebu Said el-Hudri diyor ki:

عَنْ أَبِى سَعِيدٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ (ﷺ) يَتَعَوَّذُ مِنْ عَيْنِ الْجَانِّ وَعَيْنِ الانْسِ فَلَمَّا نَزَلَتِ الْمُعَوِّذَتَانِ أَخَذَ بِهِمَا وَتَرَكَ مَا سِوَى ذَلِكَ

"Resulullah (s.a.v.) cinlerin ve insanların gözlerinin şerrinden Allaha sığınırdı. (قُلْ أَعُوذُ) "Kul Euzü" sureleri inince (dualarında Allaha sığınmak için) bunları aldı ve bunların dışındakileri bıraktı. (5)

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ لِى رَسُولُ اللهِ (ﷺ) اقْرَأْ يَا جَابِرُ قُلْتُ وَمَاذَا أَقْرَأُ بِأَبِى أَنْتَ وَأُمِّى يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ اقْرَأْ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ فَقَرَأْتُهُمَا فَقَالَ اقْرَأْ بِهِمَا لَنْ تَقْرَأَ بِمِثْلِهِمَا

Cabir b. Abdullah diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) "Ey Cabir, oku." dedi. "Ey Allahın Resulü, anam babam sana feda olsun ne okuyayım?" dedim. Resulullah (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ * قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)oku." dedi. Ben de onları okudum. Resulullah: "Sen onları oku. Onların bir benzerini okuyamazsın." (6) buyurdu.

5- Nesei, K. el-İstiaze, bab: 37
6- Nesei, K. el-İstiaze, bab: 1

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla.

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾

وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثَاتِ فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

1-5- Ey Muhammed de ki: "Sığınırım karanlığı yaran sabahın rabine. Yarattıklarının şerrinden, çöktüğü vakit karanlığın şerrinden, düğümlere üfleyenlerin şerrinden, haset ettiği vakit haset edenin şerrinden."

*Âyette zikredilen ve "Karanlığı yaran sabah" diye tercüme edilen (فلق) "Felak" kelimesi, müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Abdülcebbar el-Cûlânî, Süddî, Ka'bul Ahhbar, "Felak"ın, cehennemde bir zindanın adı olduğunu söylemişlerdir. Ebu Hureyre de Resulullahın bunun, cehennemde ağzı kapalı bir kuyu olduğunu söylediğini rivayet etmiştir. Ancak hadis zayıf görülmüştür. Bu izaha göre âyetin manası şöyledir: "Ey Muhammed, de ki: "Sığınırım cehenemdeki felak zindanının rabbine."

Ebu Abdurrahman el-Habli ise "Felak"ın, cehennemin isimlerinden biri olduğunu söylemiştir. Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Said b. Cübeyr, Cabir b. Abdullah, Muhammed b. Ka'b el-Kurezi, Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd'den

nakledilen diğer bir görüşe göre "Felak" demek "Sabah" demektir. Meal bu izaha göre hazrlanmıştır.

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen başka bir görüşe göre "Felak" kelimesinden maksat "Yaratıklar" demektir. Buna göre âyetin manası, "Ey Muhammed de ki: "Sığınırım yaratılanların rabbine." şeklindedir.

Taberi, "Felak" kelimesinin Arapçada manasının "Sabahın karanlığı yarması" anlamına geldiğini, bununla birlikte bunun, cehennemde bir zindanın adı da olabileceğini, bu itibarla "Felak"ı genel manada anlamanın daha doğru olacağını, adına "Felak" denilen herşeyin âyetin kapsamına gireceğini söylemiştir. Zira bunlardan herhangi birinin kasdedildiğine dair Allah teala tarafından belli bir delil yoktur.

Âyette zikredilen ve "karanlık" diye tercüme edilen (غَاسِق) "Ğâsik" kelimesi müfessirler tarafından çeşitli şekillerde izah edilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri ve Mücahid, (غَاسِق) kelimesinden maksadnı "Gece" demek olduğunu söylemişlerdir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurezi ise (غَاسِق) kelimesinden maksadın "Gündüz" demek olduğunu söylemiştir.

Ebu Hureyre ve İbn-i Zeyd'den nakledilen başka bir görüşe göre (غَاسِق) kelimesinden maksat, "Yıldız" demektir. Buna göre âyetin manası şöyledir: "Battığı zaman yıldızın şerrinden Allaha sığınırım."

Hz. Aişe (r.anh.) ise (غَاسِق)ten maksadın "Ay" demek olduğunu, âyetin manasının "Battığı zaman ay'ın şerrinden Allaha sığınıırm." demek olduğunu söylemiştir. Hz. Aişe (r.anh.) diyor ki:

عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ اسْتَعِيذِى بِاللهِ مِنْ شَرِّ هَذَا؟ فَإِنَّ هَذَا الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ.

"Resulullah (s.a.v.) ay'a baktı ve buyurdu ki: "Ey Aişe sen şunun şerrinden Allaha sığın. Zira, ( ) "Ğasikın İza Vekab" "Battığı zaman batan"dan maksat işte budur. (7)

7- Tirmizi, K. Tefsir el-Kur'an, Sure: 113, Hadis no: 3366

Taberi (غاسق)ın asıl manasının "Karanlık yapan" demek olduğunu, gece geldiği zaman karanlık yaptığını, yıldız battığı zaman ay doğmadığında karanlık yaptıklarını bu itibarla âyetin genel ifadesine bakarak (غاسق)tan maksadın her karanlık yapan olduğunu söylemenin daha doğru olduğunu zikretmiştir.

"Düğümlere üfleyenler" ifadesinden maksat, Abdullah b. Abbas, Hasan-ı Basri, Mücahid, İkrime ve İbn-i Zeyd'e göre "Düğümelre üfleyerek sihir yapanlar" demektir.

Abdullah b. Abbas,Katade ve Hasan-ı Basri bu âyeti izah ederken sihire karışan muskaların da bu ifadeye gireceğini ve bunlardan kaçınılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katade ve Ata el-Horasani'ye göre âyette zikredilen "Haset eden"den maksat, "Her kıskanan" demektir. Allah teala Resulullaha, her kıskananın gücünün ve nefesinin şerrinden kendisine sığınmasını emretmektedir.

İbn-i Zeyd'e göre ise âyette zikredilen "Kıskanan"dan maksat, Yahudilerdir. Allah teala Peygamberine, sırf onu kıskanmalarından dolayı iman etmeyen Yahudilerin şerlerinden kendisine sığınmasını emretmiştir.

Taberi âyette zikredilen "Kıskanma"dan maksadın "Bütün kıskananlar" olduğunu söylemenin daha doğru olacağını zira Allah tealanın, herhangi bir kıskananı özellikle kasdettiğine dair bir beyanda bulunmadığını zikretmişir.

NÂS SURESİ

Nâs suresi altı âyettir ve Medine'de nazil olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allahın adyıla.

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾

مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾

اِلٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾

اَلَّذ۪ى يُوَسْوِسُ ف۪ى صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

1-6- Ey Muhammed de ki: "Cin ve insanlardan olan ve insanların kalblrine vesvese veren o sinsi vesvesecinin şerrinden, insanların rabbi, insanların maliki ve insanlaın mabudu olan Allaha sığınırım."

*Âyet-i kerimede, Allah teâlânın sıfatlarından "İnsanların maliki olma" sıfatı zikredilmiştir. Ta ki müminlerin, rablerine ta'zim ettikleri gibi bazı insanların ileri gelen diğer insanlara ta'zim etmelerinden vazgeçsinler, bütün insanların malikinin Allah teala olduğunu bilsinler ve ona ta'zim edip kulluk etsinler.

Âyette geçen "Vesvas"dan maksat, "Şeytan"dır. "Sinsiliğinden" maksat ise iki şekilde izah edilmiştir.

Bir izah şekli şöyledir: İnsan, Allahı zikrettiğinde şeytan siner. Allahtan gafil olduğunda ise ona vesvese verir. Bu bakımdan şeytana "Sinsi ve gizlenen" manasına gelen (خَنَّاس) "Hannas" denilmiştir. Abdullah b. Abbas diyor ki: "Doğan hiçbir çocuk yoktur ki onun kalbinin üzerinde vesveseci şeytan bulunmuş olmasın. Çocuk akıl bâliğ olup Allahı zikredince şeytan siner. Gafil olduğunda ise vesvese verir. İşte (وَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ) "Vesvasil Hannas" bu demektir.

Mücahid, Katade ve İbn-i Zeyd de bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

Diğer bir izah şekli de şöyledir: Şeytan, insanı Allaha isyan etmeye davet eder. Kendisine itaat edildiğinde siner. Yani şeytana ibadet eden kul, hesaba çekildiğinde şeytan ona sahip çıkmaz. Bilakis ondan kaçıp uzaklaşır." Bu izah tarzı da Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilmiştir.

Taberi, âyet-i kerimeyi şeytanın vesveselerinden herhangi bir türüne tahsis etmenin doğru olmayacağını, onun her türlü vesvesesinden Allaha sığınmayı emrettiğini söylemenin daha doğru olacağını söylemiştir.

Allah teala bu surede, Rablık, Maliklik ve İlahlık sıfatların zikretmiş ve insanın, kendisine musallat olan şeytanın şerrinden, bu sıfatların sahibi olan rabbine sğınmasnı emretmiştir. Böylece insan, kendisini yoldan çıkarmak için herşeyi yapan şeytanın şerrinden kurtulmuş olur.

İÇİNDEKİLER

ABESE SURESİ

Sureyi takdim 5
Kur'anın, şerefli elçiler olan meleklerin eliyle yazılması 9
İnsan, bir damla sudan yaratılmıştır 10
İnsanın, yediği yemeğe ve diğer şeylere ibretle bakması gereği 12
Kıyamet gününde, herkesin kendisine yetecek kadar derdi olacaktır 14

TEKVİR SURESİ

Sureyi takdim 17
Kıyametin ahvalini beyan eden sahneler 18
Çeşitli şeylere yeminle, Kur'anın, şerefli bir elçi tarafından Allahtan getirildiğinin beyan edilmesi 22

İNFİTAR SURESİ

Sureyi takdim 27
Kıyametin ahvalini beyan eden sahneler 28

MUTAFFİFÎN SURESİ

Sureyi takdim 33
Alış verişte ölçüyü eksik tutanların cezaya çarptırılacakları 30
Kıyamet gününde insanların, rablerinin huzurunda duracakları 34
Kafirlerin defterlerini "Siccîn" de bulanacağının haberi 36
İyilikte bulunanların amel defterlerinin de "İlliyyîn" de olacağı 40

İNŞİKAK SURESİ

Sureyi takdim 49
Kıyametin ahvalini beyan eden sahneler 51
Amel defterleri sağından verilenlerin secvinç içinde olacakları, arkasından verilenlerin de ölümü isteyecekleri 54

BÜRUC SURESİ

Sureyi takdim 59
Vaadolunan güne, şahitlik eden ve edilene yeminle beyan edilyiyor ki Ashab-ı Uhdud'a lanet olunacaktır 60
Ashabul Uhdud'un kimler olduğu ve zulmettikleri kimselere neden zulmettiklerinin beyanı 61

TARIK SURESİ

Surenin takdimi 77
Çeşitli şeylere yeminle, insanın üzerinde bir murakabacının bulunduğunun beyanı 79

İnsanın, kendi yaratılışına ve ibret alınacak diğer şeylere bakmasının gerektiğinin beyanı 80

A'LÂ SURESİ

Surenin takdimi ve fazileti 85
Yüceler yücesi rabbın, isminin tesbih edilmesi gerektiği hususu 89
Dünya hayatının tercih edilmesi, asıl hayatın âhiret hayatı olduğu meselesi 93

ĞAŞİYE SURESİ

Surenin takdimi 97
Kıyamet dehşetinin kaplayıcı vasfının beyanı 98
Cennetlikler için hazırlanmış imkân ve nimetlerin vasıfları 100
Peygamberin, bir hatırlatıcı olduğu, tahakküm edici olmadığı 102

FECR SURESİ

Allah tealanın, irem şehrinde yaşayan Âd kavmine, Semud kavmine ve Firavuna verdiği cezaların, ibretle nazar-ı itibara alınmasının beyanı 104
Rabbin ve saf saf olan meleklerin, kıyamette yaratıkların karşısına geleceği 113

BELED SURESİ

İnsan, güçlüklere katlanacak şekilde yaratılmıştır 121
İnsana hayır ve şer yolları gösterilmiştir 124
İnsanın, önüne çıkan engelleri aşmasının vasıtaları 126

ŞEMS SURESİ 131
LEYL SURESİ 139
DUHA SURESİ 151
İNŞİRAH SURESİ 157
TİN SURESİ 161
ALAK SURESİ 167
KADİR SURESİ 177
BEYYİNE SURESİ 189
ZİZAL SURESİ 193
ADİYAT SURESİ 201
KARİA SURESİ 205
TEKASÜR SURESİ 209
ASR SURESİ 217
HÜMEZE SURESİ 219
FİL SURESİ 223
KUREYŞ SURESİ 233
MÂÛN SURESİ 237
KEVSER SURESİ 241
KAFİRÛN SURESİ 249
NASR SURESİ 255
MESED SURESİ 261
İHLAS SURESİ 267
FELAK SURESİ 277
NÂS SURESİ 285

KONU KAVRAM

FİHRİST'İ

A

Âdemoğlunun iki vâdi dolusu altını olsa bir üçüncüsünü ister......................

Allahın yardımı ve fetih geldiği zaman (Nasr suresi)..................................

Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz...

Allah ne doğurmuş ne de doğurulmuştur. Onun hiçbir dengi yoktur............

Amel defterleri arkalarından verilenler..

Ashabul Uhdûd...

Ashabul Uhdûd hakkında hadis-i şerif..

Asra yemin olsun ki, insanlar ziyandadır...

At beslemek üç şeye sebep olur...

B

"Ben, savaşmakla emrolundum"..

Bir güçlüğe karşılık iki kolaylık vardır..

C

Cehennemliklerin, cehennemdeki halleri...

Cehennemin yetmiş bin kulpu bulanacaktır..

Cehennem ateşine ancak şaki olan kimse girecektir.......................................

Cemaat halinde olmak rahmet, ayrılık ise azaptır...

Cennetin vasıfları...

Cennetliklerin cennetteki halleri...

Çocuk, soyundan herhangi birine benzer..

Çoklukla övünmek, insanı boş yere meşgul eder...